

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DOCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATRANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSENTIN DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET HERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALIS PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIDBUS OPERUM SUORUM LOGIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESES USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUNERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA PRIOR.

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, DECEN ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVENQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIE GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NON SUPERABIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, ET PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CON-DITIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOBIS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXXI.

THEODORÉTUS CYRENSIS EPISCOPUS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE. OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées : aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé paraît un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyages, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Éditeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Écriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois; puis l'on cliché. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtiene par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Mouton et des célèbres Jésuites Pelau et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, lisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'ayant pu trouver en dix-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'ayant pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitra, Bénédictin de Solesmes, et M. Bonelly, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avions pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Éditeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguaient entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays; car quel est l'Éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hebreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes : Enfin, notre exemple a fini par ébranler les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs de Rome*, le *Gerdil* de Naples, le *Saint Thomas* de Parme, l'*Encyclopédie religieuse* de Munich, le recueil des *déclarations des rites* de Bruxelles, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilege* de Paris. Jusqu'ici, on n'avait su réimprimer que des ouvrages de courte haleine. Les in-1°, où s'engloutissent les in folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Éditeurs se préparent au *Bullaire* universel, aux *Décisions* de toutes les congrégations, à une *Biographie* et à une *Histoire* générale, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude; la correction semble en avoir été faite par des aveugles, soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais; mais patience! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V, ANNUS 458.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ

THEODORETI

CYRENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA

POST RECENSIONEM JACOBI SIRMONDI

*EDIDIT, GRÆCA E CODICIBUS LOCUPLETAVIT, ANTIQVIQRES EDITIONES ADHIBUIT, VERSIONEM
L..TINAM RECOGNOVIT, LECTIONUM VARIETATEM, AMPLISSIMOS INDICES ADJECIT*

JOAN. LUDOV. SCHULZE

GR. ET OO. LL. IN ACAD. FRIDER. P. P. O.

(Halæ 1789 et ann. seqq.)

ACCESSIT AUCTARIUM THEODORETI QUOD OLIM ADORNAVIT JOAN. GARNERIUS

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE.

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENIUNT QVINQUE VOLUMINA 60 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIQRUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTRQUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIINA.

1864

R . 4 . 21 5

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V. ANNUS 458.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXXI CONTINENTUR

THEODORETUS CYRENSIS EPISCOPUS.

Explanatio in Canticum canticorum.	col.	27
— in Isaiam.		215
— in Jeremiam.		495
— in Ezechielem.		807
— in Danielelem.		1255
— in XII prophetas minores.		1546

Missis jam illis quæ de universi operis dispositione ex Præfatione ad tomum primum hujus editionis constare arbitramur, iis unice inhærebimus, quæ juvabunt lectores, ut judicare possint, tum, in quo litterarum genere hic tomus præcipue versetur, tum, quibus præcipue subsidiis usi simus.

Primum locum in hoc volumine tenet Commentarius in Canticum canticorum, qui ex priori editionis Sirmondianæ tomo reliquus erat. Huic accesserunt omnes illi libri, quos Sirmondus altero editionis suæ volumine complexus erat: nimirum Commentarii in Isaiam, Jeremiam (librum Baruchi etiam ac Threnos Jeremiæ), Ezechielem, Danielelem et duodecim Prophetas, quos minores dicunt. Argumenti dignitas et præstantia his Theodoretæ Commentariis gratiam conciliabunt apud omnes qui Scripturæ sacræ lectionem, ut par est, in deliciis habent, et de sensu locorum quæ difficultatibus premuntur, solliciti sunt. Imo laudem illis non denegabunt, qui noverint, scriptorem nostrum iis omnibus præsiidiis, quæ sacrarum Litterarum interpretem adjuvant, pro temporis sui ratione egregie munitum, et, quod in hac causa omnino non ignorari debet, ab allegorico et mystico interpretandi genere, quod multis Patrum adeo placuit, alieniorem fuisse. Quæ ad historiam librorum quos hic tomus complectitur, pertinent, jam non attingimus, quia de hoc argumento, et imprimis de rationibus quæ ad Commentarios in Canticum canticorum Theodoretæ vindicandos valeat, supra jam disputavimus, cum de ejus vita et scriptis ageremus.

De codicibus mss. imprimis dicendam erit, quorum auxilio ad hunc tomum prelis parandum uti licuit, ad quos itaque se referunt litteræ A, B, C et F, in scholiis passim obvix. Quinque sunt illi, scilicet Bavaricus unus et Coislinianus, cum Florentino et duobus Augustanis, quorum unus ad expositionem Cantici canticorum pertinet, alter textum Græcum librorum propheticorum exhibet. Is quem postremo loco nominavimus, adeo utilitate sua et præstantia se commendat, ut pleniorum ejus recensionem nec ab hoc loco alienam, nec æquis harum rerum arbitris ingratam fore existimemus. Est membranaceus, in-4, satis nitide sæculo IX vel X scriptus, et bonæ omnino notæ. Initium ejus faciunt duo folia, quæ partem constituisse videntur libri ecclesiastici, quem *Lectionarium* vocabant veteres. Similis argumenti sunt duo ultima codicis folia: de his autem laciniis codici Augustano, ut in compingendis antiquioribus mss. fieri solebat, assutis, aptior deinde erit dicendi locus. Folium tertium cum duobus sequentibus pertinet ad finem præmii Theodoretæ in duodecim Prophetas minores, et ad ejusdem argumentum in Oseam, qui primum in hoc codice tenet locum. Ex his nonnulla ad usus nostros transferre licuit pag. 1306-1312. Folio sexto et quatuor proximis sequitur 'Ησυχίου πρεσβυτέρου 'Ιεροσολύμων στιχηρόν τῶν ἰδ' προφητῶν, καὶ 'Ησαίου καὶ Δανιήλ (sed ad Danielelem nihil ex Mesychio in codice legitur) ἔχων (ita) ἐν παραθέσει τὰς τῶν δυσχερεστέρων ἐρμηνείας. Incipit, "Ἔστι μὲν ἀρχαῖον τοῦτο τοῖς θεοφόροις τὸ σπούδασμα. Desinit in verbis, Οὗτοι μόνον τῶν ἐν αὐτῇ βασιλευσάντων μὲμνηται. Sequuntur Κεφάλαια 'Ὀσηῆ προφήτου, quorum viginti in hoc codice recensentur. Hæc demum excipit textus prophetæ Osee. Proximum locum tenet Joel, cujus decem sunt κεφάλαια. Amosi, qui sequitur, 17 sunt κεφάλαια; Obadiæ tria, Jonæ quatuor, Michææ tredecim, Nahumi quatuor, Habacuci pariter quatuor, Sophoniæ septem, Aggæi quinque, Zachariæ triginta duo, Malachiæ denique decem. Singulorum prophetarum textui nonnulla de nomine et de rebus ad prophetam pertinentibus subjiciuntur, quorum comparationem cum illis quæ ex codice quodam Florentino ad nos delata sunt, instituimus. Minores, quos dicunt, Prophetas, in codice Augustano excipiunt majores. Isaïæ post recensionem 88 κεφαλαίων præmittitur Theodoretæ argumentum in Isaiam, cui in codice Florentino hæc pauca subjunguntur, Διαβολὴ τοῦ αἰσθητοῦ 'Ισραήλ, ὅτι πρότερον εὐσεβῶν, ὕστερον οὐ μόνον ἐν τοῖς εἰδώλοις, ἀλλὰ καὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλείαν ἠρνήσαντο, καὶ ἀπειλή κατ' αὐτῶν, ὅσα παιδεύσθαι μέλλουσιν. Isaïam in codice Augustano sequitur Jeremias una cum libro Baruchi, Threnis et epistola Jereμίæ, omisso κεφαλαίων ἰνδῆ. Liber Baruchi in codice inscribitur 'Ιερεμίης Βαροῦχ. Threnis, qui titulum habent Βαροῦχ, præmittitur inscriptio: Ὁ 'Ιερεμίης ἀχμυλωτισθέντος τοῦ λαοῦ καὶ ὄντος ἐν Βαβυλῶνι θρηνεῖ τὴν πόλιν, καὶ τὴν χώραν, καὶ τὸν λαὸν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν. Καὶ θρηνεῖ περικοπὰς τινὰς καὶ διαστολάς περιγράφων, ἀρχομένης ἐξῆς ἀπὸ τῶν παρ' Ἑβραίοις στοιχείων, καὶ μετὰ τὸ τελέσαι τὸν ἐφ' ἐκάστου στοιχείου θρηῆνον, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν ἀπὸ τοῦ θαυ ἀρχόμενον, ὅπερ ἐστὶν παρ' Ἑβραίοις γράμμα, ἐπανέρχεται ἐπὶ τὸ

Ἄλλῃ καὶ πάλιν θρηνεῖ. Καὶ τοῦτο ποιεῖ τετρακτὶς τὰ εἰκοσι καὶ δύο στοιχεῖα ἐπεξῶν. Textum Ezechielis præcedit particula argumenti a Theodoro scripti, cui aliud subijcitur, inscriptum Πολυχρονίου, quod incipit, Ἦσαν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν καὶ ψευδοπροφῆται, desinit autem in verbis τῶν προλεγομένων τὴν ἀλήθειαν. Textum Ezechielis sequitur fragmentum homiliæ Chrysostomi de Susanna, quod inscribitur Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τοῦ εἰς Σουτάνναν λόγος (ita). Incipit, Ἀγωνιζέσθω οὖν, κ. τ. λ. Desinit in verbis φυλάττεται ἀκέραια καὶ ἀβλαβῆς ἡ ψυχὴ. Proximum locum tenet historia Susannæ, quæ inscribitur Δανιήλ. Hanc excipit liber Danielis, cui hymnus trium puerorum, cap. III, 25-90, inseritur, plane ut in codice illo quo usus est Noster. Capiti primo Danielis ascriptum est Ὅρασις β', secundo Ὅρασις γ', ita deinceps continuato visionum numero usque ad caput decimum, a quo incipit visio undecima, ad quam relata est pars capituli undecimi usque ad versiculum vicesimum quartum, ubi explicit codex prophetarum. In fine ejus subijuncta sunt duo ista folia, quæ, ut jam diximus, similes sunt argumenti cum illis quæ initium codicis constituunt, ita ut de his quatuor pagellis nunc conjunctim dicere possimus. Disjecta quidem et lacera sunt membra; digna tamen erant, quæ huic codici adjungerentur, sicque ab interitu vindicarentur. Exhibent particulas quasdam textus Græci N. T. et lectiones nonnullas notatu dignas suppeditant, quibus jam non immoramur, cum ab hoc loco sint alienæ. Initium folii primi incidit in Matth. xxv, 13, et progreditur usque ad cap. xxvi, 2. Hæc excipit pericopa ex Joan. xii, 17-26. Folium tertium incipit a verbis illis Joan. xiv, 16, Παράκλητον δώσει ὑμῖν, et pergit usque ad versiculum vicesimum primum. Deinde sequitur pericopa ex Joan. xvii, 1-13, quam alia excipit ex Joan. xiv, 27, 28. Ultimi denique folii initium incidit in verba Ἄλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Hæc excipit pericopa ex Matth. xviii, 10-20, quæ inscribitur, Τῆ ἐπαύριον τῆς ὧ ἐκ κα Ματ. Finem facit sectio ex Matth. v, 42-48 desumpta, cui titulus præmittitur Σάββατον πρῶτον μετὰ τῆς Πεντηχοσ.

Ex his intelligent lectores, magnam esse codicis illius præstantiam, eumque usibus nostris fuisse maxime accommodatum. Sæpissime illum cum emendatiori lectione quam Noster in Commentariis suis sequitur, consentientem vidimus. Passim quoque rariores lectiones exhibet, quas ex scholiis huic editioni adjectis in usus suos facile transferent, qui textui interpretum Græcorum ad artis criticæ præcepta emendando operam navant. Breviores nunc erimus in recensendis codicibus reliquis. Augustanus alter, de quo supra diximus, est chartaceus, in-4, ab antiquiori descriptus, complectens Theodoretum in Canticum canticorum, una cum interpretatione Maximi, Nili et Pselli. Liber iste mss. utiliter comparari potuit cum editione Sirmondiana, imo etiam cum Latina horum Commentariorum interpretatione, quam Petr. Franc. Zinus Venetiis a. 1573, in 4, typis excudi curavit. Codex Bavaricus est chartaceus, in folio, eleganter scriptus, integros complectens Theodoretum in Jeremiam (Baruchum quoque ac Threnos), Ezechielem et Danielem Commentarios. Capitulum quidem et versiculorum nullam habet distinctionem, divisus autem est in aliquot tomos, plane ut codices illi quibus Sirmondus usus est. Tomus seu sectio prior Commentarii in Jeremiam exhibet catenam in hunc prophetam ex Chrysostomi, Origenis et Theodoretum scriptis congestam, reliqui autem omnes ad Nostrum unice pertinent. Præstantissimo huic codici, qui ad maximam hujus voluminis partem utiliter adhiberi potuit, plurimas debemus textus emendationes. Haud minorem utilitatem nobis præstitit codex ille Coislinianus, nunc San-Germanensis, quem dignis laudibus exornavit Montfauconius, tum in *Bibliotheca Coislin.*, p. 303, tum in *Bibliotheca bibliothecarum mss.*, vol. II, p. 4061. Est membranaceus, octingentorum annorum, et complectitur Theodoretum Commentarium in duodecim Prophetas minores. Studia nostra hac in re liberalissime adjuvit rev. El. Stoeberus, qui eximium illum codicem cum editione Sirmondiana comparare a se haud alienum putavit.

Hæc de codicibus mss. huic tomo refingendo adhibitis dicenda erant. Utinam licuisset nobis Commentarios Theodoretum in Isaiam integritati suæ, si qua ejus spes superest, omni ex parte restituere! In hac veluti summa votorum nostrorum quid a nobis præstitum sit, paucis nunc dicendum erit, ut appareat lectoribus, nihil non fuisse tentatum, studiisque nostris non defuisse propensam voluntatem virorum venerandorum, quorum nutu et auctoritate bibliopolium Orphanotropei comparandis subsidiis quæ hanc editionem ornare possint, omni modo prospexit. Exstant quidem in celeberrimis, Italiæ imprimis et Galliæ, bibliothecis, codices mss. qui magnificum præ se ferunt titulum operis Theodoretum in Isaiam, sed, ut fallax haud raro est titulorum invitatio, ita quoque incertum est, num in omnibus illis mss. quidquam præter ea quæ jam edita sunt, inveniatur. Ne tamen nostrum desiderari posset studium, omnem dedimus operam, ut de indole mss. codicum, quos Montfauconius tum in *Bibliotheca Coisliniana*, tum in *Bibliotheca bibliothecarum mss. nova*, paucis recensuit, plenius judicandi, et ex his fontibus, si quis eorum daretur usus, hauriendi nobis contingeret facultas. Hunc in finem clarissimorum inter exteros virorum imploravimus auxilia, quæ etiam non defuerunt, auctoritate sua nos adjuvante illustri Schlægero, cui unice debemus quidquid in hoc negotio sive tentari sive præstari potuit. Non difficiles se præbuerunt cel. Paciaudi, cl. Bottari aliique magni nominis viri.

quorum curæ et studio instructissimæ, in Italia imprimis, bibliothecæ commissæ sunt. Effectum est quoque humanissimi Paciaudii opera, ut indices omnium ad Theodoretum pertinentium mss. Vaticanæ, Vallicellianæ, Barberinianæ (in qua exstat Theodoreti expositio in Isaiam prophetam, nec non ejusdem aliorumque commentaria in Isaiam) et Parisiensium bibliothecarum, usibus nostris concederentur, imo ut eminentissimus cardinalis Chigi bibliothecam suam, quam ænorant omnes, supra laudes nostras positam, et splendido mss. apparatu ornatam esse, amplificandis studiis nostris omni tempore patere indulgeret. Quæ cum ita essent, quis non uberrimam expectasset messem? Tanta vero fuit impedimentorum, quæ nobis se objecerunt, moles, ut eluctari nondum licuerit. Dolebunt nobiscum, qui litteris bene cupiunt, adeo hoc tempore negligi Græcarum litterarum studium, ut vix inveniri possit, qui perlustrandis codicibus antea dictis, iisque cum editione Sirmondiana comparandis satis sit aptus. Hanc imprimis difficultatem impedivisse, quominus hactenus ex codicibus istis multa in usus nostros derivari potuerint, probant literæ in hac causa scriptæ, quæ omnes id unice urgent, mittendos esse in hanc segetem qui colligendis fructibus istis sint idonei. Spem autem nondum abjecimus, fore ut ex præstantissimis Italiæ bibliothecis, imprimis Chiggia, quædam ad usus nostros transferantur. Quæ si ex voto nostro obtingant, tomo ultimo inserentur, cui etiam accedent, quæ forte ex Procopio aliisque scriptoribus, quos ob temporis angustiam excutere nondum Hevis, in hanc rem afferri poterunt. Interea, donec aliquando hic fetus auctior prodeat, lectorum usibus inserviant illa quæ nunc dare potuimus, quæque nisi emendatiora, saltem pleniora esse videbantur illis, quorum copiam Sirmondus nobis fecerat. Vidimus enim, non adeo lacunis et hiatibus plenos esse hos in Isaiam Commentarios, ut multi vel ideo putarunt, quia rarius versiculorum expressus erat numerus. Instructa cum textu prophetico comparatione intelleximus, Commentarios istos passim totum complecti dicendorum ambitum, et longe plura loca attingere, quam quæ numeris indicata erant. Non dubitavimus itaque numeros versiculorum, ad quos simul pertinet Commentarius, uncinis inclusos versioni Latinæ apponere, exemplum imitantes, quod Sirmondus in Commentariis ad reliquos libros propheticos, etsi rarius, præverat. Ita factum est, ut plenior nunc appareat interpretatio Isaïæ, multisque adeo locis speciem perpetui, ut aiunt, commentarii referat. Sed cum nondum lectoribus satis prospectum esse putarem, in eo etiam elaboravimus, ut loca textus prophetici a Theodoro non expressa, aliunde, si fieri posset, ex ipso supplerentur. Ex universo itaque opere colligenda, et suo loco scholiis inserenda fuerunt loca hic et ibi a Nostro allegata, ut lectoribus constaret, quas lectiones secutus sit in locis istis, quorum sensum quidem illustravit, verba autem non expressit. Eadem opera reliquis etiam libris, quos hic tomus complectitur, præstanda fuit. Quod reliquum est, pauca in Commentariis ad Isaïæ caput primum et decimum tertium deprehendimus, quæ cum Eusebii Cæsariensis interpretatione sunt eadem. Horum vero nonnulla respondent iis quæ Basilio solent tribui. Ultimo denique loco monendum est, duplicem capitis numerum inde a vicesimo sexto capite Jeremiæ in hac editione esse expressum, quia interpretes Græci ab Hebraico capitum ordine, quem Noster tenuit, discesserunt. Adeat, qui velit, scholion 19, p. 525.

Præfandi finem facere non possumus, priusquam lectoribus constet, ex voto nostro accidisse, ut vir vener. Jo. Aug. Nösselt, sacrarum Litterarum doctor, collega conjunctissimus, in laboris societatem veniret, et curam in se susciperet tomi tertii prelis parandi, cujus pars haud exiguâ typis jam est exscripta. Multa fuerunt quæ hoc consilium nobis magnopere commendarunt. Etsi enim nulla hactenus prelis injecta sit mora, tamen, cum incerta sit rerum humanarum facies, et hoc imprimis laborum genus longius temporis spatium, multumque otii, quo sane non abundamus, desiderare videretur, opportune factum est ut parte aliqua laboris levaremur. Si Deus vitam viresque dederit, tommum quartum una cum ultimo, dum tertius typis exscribitur, prelis parabimus. His vero laboribus ut summum Numen gratia sua adsit, eosque in sui nominis gloriam multorumque utilitatem cedere jubeat feliciter, Deum T. O. M. rogamus supplices.

Dab. Halæ in Academia Fridericiana ipsis Kalendis Maii c1810ccclxx.

TESTIMONIA

De Theodoretii Commentariis in Canticum canticorum, Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, Danielem et duodecim Prophetas minores.

DE CANTICO CANTICORUM.

Theodoretus ipse in Præfatione ad Psalmos.

Namque imposuerunt nobis nonnulli ut Canticum canticorum exponeremus : aliqui vero Viri desideriorum desideraverunt prophetiam cognoscere : alii divini Ezechielis, alii duodecim Prophetarum prædictiones obscuritate involutas enucleari sibi ac declarari flagitarunt.

Οἱ μὲν γὰρ τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων ἐπήγγειλαν τὴν σαφήνειαν· οἱ δὲ τοῦ ἀνδρός τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπεθύμησαν διαγῶναι τὴν προφητείαν· ἄλλοι τοῦ θεοσεπίου Ἰεζεκιήλ, καὶ ἕτεροὶ τῶν δώδεκα Προφητῶν τὰς τῆ ἄσαφειᾶ κεκρυμμένας προβήσεις σαφεῖς αὐτοῖς γενέσθαι καὶ δήλας ἐζήτησαν.

Pelagius II (4), in epistola ad Eliam Aquileiensem et alios Istriæ episcopos.

Nam cum Theodorus Mopsuestenus Canticum canticorum vellet exponere, per hunc librum Æthiopiæ reginæ blanditum fuisse professus est. Quod Theodoretus reprehendens, nomen quidem Theodori suppressit, sed tamen vesaniam patefecit. Ejusdem enim libri commenta describens ait (2) : *Audio plures Canticum canticorum detrahentes, et non credentes spiritualem esse librum, fabulas autem quasdam aniculares per vesaniam texentes componere et præsumere, dicentes, sapientem Salomonem ad seipsum et filiam Pharaonis hunc librum conscripsisse.*

Theodoretus ipse in epistola 82, ad Eusebium episcopum Ancyranum.

Per Dei enim gratiam prophetas omnes interpretati sumus.

Διὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ τοὺς προφῆτας ἅπαντας ἠρμηνεύσαμεν.

Et in epist. 113, ad Leonem papam.

Explicata sunt a me oracula prophetica.

Ἠρμήνευται μοι τὰ προφητικὰ θεοπίσματα.

Idem sub finem Lamentationum Jeremiæ.

Hanc etiam aliis prophetis libris adjecimus interpretationem : adeo ut per Dei gratiam nullam prophetiam interpretationis expertem reliquerimus.

Καὶ ταῖς ἄλλαις προφητικαῖς βίβλοις προστεθείκαμεν καὶ τήνδε τὴν προφητείαν· ὡς μηδεμίαν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν προφητείαν καταλιπεῖν ἀνερμήνευτον.

Nicephorus lib. XIV, cap. LIV, Opera recensens Theodoretii.

In sedecim prophetas aliud volumen edidit.

Εἰς τοὺς δεκαεὶς προφῆτας ἕτερον τεῦχος ποιεῖ.

IN ISAIAM.

Theodoretus ipse in librum quartum Regum, quæst. LII.

Cæterum existimo supervacaneum eadem dicere ; nam Isaiam prophetam interpretans hoc explicavi.

Ἄλλὰ γὰρ περιττὸν οἶμαι ταυτολογεῖν ταῦτα γὰρ, τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἠρμηνεύων, ἀνέπτυξα.

Idem ad Jeremiæ caput XXI.

Et hujus locutionis rationem pluribus explicuimus in divini Isaïæ interpretatione.

Καὶ τὸν περὶ τούτου λόγον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἡσαΐου ἠρμηνείᾳ διὰ πλείων τεθείκαμεν.

IN JEREMIAM.

Theodoretus ipse in librum quartum Regum, quæst. LVII.

De Joachimo vero, et Joacimo, et Jechonia, et Sedecia fusius scripsit divinus Jeremias. Illum autem quoque librum per divinam gratiam totum interpretati sumus.

Τὰ δὲ κατὰ τὸν Ἰωαχίμ, καὶ Ἰωακείν, καὶ Ἰεχωνίαν, καὶ Σεδεκίαν, πλατύτερον ὁ θεὸς Ἰερεμίας συνέγραψε. Κάκεινην δὲ τὴν βίβλον διὰ τῆς θείας χάριτος πᾶσαν ἠρμηνεύσαμεν.

Quod ipsum etiam testatur iisdem prope verbis exeunte interpretatione lib. II Paralipomenon.

(1) Seu potius Gregorius M. (2) In Præfatione ad Joannem Antiochenum.

Theodoretus ipse ad Jerem. xxxi, 29, 30.

Τούτο σαφέστερον καὶ διὰ τοῦ θεοπεσίου Ἐζεκιήλ ὁ Δεσπότης, καὶ ἡμεῖς δὲ διὰ πλείονων τὴν ἔρμηνειαν ἐποιησάμεθα.

Clarius hoc etiam dixit Dominus per divinum Ezechielem, et nos ipsi pluribus interpretati sumus.

IN DANIELEM.

Theodoretus in Præfatione ad Psalmos, de libris aliis qui Psalmorum interpretationem retardarunt.

Οἱ μὲν γὰρ τοῦ Ἄσματος τῶν ἄσματων ἐπήγγειλαν τὴν σαφήνειαν, οἱ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τῶν ἐπιθυμιῶν ἐπεθύμησαν διαγῶναι τὴν προφητείαν.

Namque imposuerunt nobis nonnulli, ut Canticum canticorum exponeremus: alii vero Viri desideriorum (Danielis) desiderarunt prophetiam cognoscere.

Photius, Bibliothecæ codice cxi.

Ἀνεγνώσθη τοῦ μακαρίου Θεοδώρητου ἐπισκόπου Κύρου ἔρμηνεια εἰς τὸν Δανιήλ. Μακρῷ μὲν οὗτος ὁ σοφὸς ἀνὴρ, οὐχ Ἰππολύτου μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων, τῇ τῶν προφητικῶν ῥημάτων ἀναπτύξει καὶ διακαθάρσει κρατεῖ. Ἔστι δὲ τὴν φράσιν, εἴ τις ἄλλος, ἔρμηνειαις πρέπων τῷ τε καθαρῷ καὶ εὐσήμῳ τῶν ῥημάτων ἀνακαλύπτων τὰ συνεσκιασμένα, καὶ τῷ ἔδῶνται, ἅτε δὴ διαγλυκαίνων, προθυμότερους πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν παρασκευάζων. Καὶ μὴν καὶ τῷ πρὸς μηδεμίαν ἐκτροπὴν καὶ παρέκθασιν ἀποφέρεσθαι τοῦ προκειμένου, κόρον τε ἀφαιρούμενος πάντα, καὶ τὴν μάθησιν τῶν ζητουμένων ἀσύγχυτον τε καὶ ἀδιασκέδαστον καὶ εὐχερῆ τοῖς ἀναλεγομένοις αὐτοῦ τὸν πόνον ἐμποῦν. Καὶ ἡ λέξις δὲ αὐτοῦ, καὶ ἡ συνθήκη, τῆς Ἀττικῆς εὐγενείας οὐ φεύγει τὰς γονάς· πλὴν εἴ τι περιεργότερον αὐτῆς ἐστί, καὶ τῆς, ὡς φάναι, πολλῶν ἀκοῆς ἀνακεχωρηκός. Τοῦτο δὲ ὅτι μὴ προσῆκον ἔρμηνεια ἀποκλίνει, καὶ ὁλοσ' εἰς τὸ ἀριστόν ἐστι τῶν ἐξηγητῶν, καὶ οὐκ ἔχων ῥαδίως τὸν ἀμεινον διασαφούντα ἀνηγμένους. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἄλλοις τὸ καθαρῶς εἰπεῖν, καὶ ἀνιχνεῦσαι τὸν νοῦν τῶν θεωρουμένων· τὸ δ' ἅμα τε σαφῶς εἰπεῖν, καὶ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐν τῷ συντόμῳ παραλιπεῖν, μηδὲ πρὸς ἐκδρομὰς ἢ ἐπιδεικτικὰς σοφίας χωρεῖν, ἢ ἄλλως μὲν οὐκ ἀχρήστους ποιεῖν, παρασύροντα δὲ τοῦ προκειμένου μὴ ἀπιθεῖν, εἴ τι ἄλλο, καὶ τῷ χρηστῷ Θεοδώρητῳ ἐνεστὶν ἐσπουδασμένον· οὐκ ἐν ταύτῃ μόνον τῇ πραγματείᾳ, ἀλλὰ μικροῦ δέω φάναι καὶ ἐν πάσαις· πολλὰ δὲ αὐταί, ἐν αἷς τῶν ἱερῶν Γραμμάτων ἡ διασέψις φιλοπονείται.

omnibus a bono Theodoro studiose curatum est, non in hoc solum opere, sed fere dixerim in omnibus ejus scriptis, quæ multa sane reliquit, quibus sacram Scripturam industria sua illustravit.

DUODECIM PROPHETÆ.

Theodoretus ipse in Præfatione ad Psalmos.

Τῶν ἄλλων θείων γραφῶν παρ' ἡμῶν τὰς ἔρμηνειας Δ αἰτήσαντες, οἱ μὲν τοῦ Ἄσματος τῶν ἄσματων, οἱ δὲ τοῦ ἀνδρὸς τῶν ἐπιθυμιῶν, ἄλλοι δὲ τοῦ θεοπεσίου Ἐζεκιήλ, καὶ ἕτεροι τῶν δώδεκα προφητῶν ἐζήτησαν· καὶ δέδωκεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τούτων αὐτοῦ τῶν θείων λόγων συμπεράναί τὴν ἔρμηνειαν.

Aliorum sacrorum voluminum explanationes flagitantes, alii Cantici canticorum, alii Viri desideriorum, alii divini Ezechielis, alii duodecim Prophetarum expositionem postularunt: deditque nobis universorum Deus, ut Commentarios in hæc ipsius divina eloquia ad finem perduceremus.

Photius, Bibliothecæ codice ccv.

Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς δώδεκα προφήτας, ἐν τῇ αὐτῇ τῶν λόγων καλλοῇ, καὶ τῆς διανοίας, διεσκευασμένον βιβλίον.

Legimus ejusdem in duodecim Prophetas, eadem dictionis et sententiæ venustate adornatum librum.

Paginæ editionis Sirmondianæ et novæ juxta hunc indicem
sibi respondent.

Ed. Sirm. Tom. I. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. I. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.
983	1	1061	120	46	258
984	2	1062	122	47	260
985	3	1063	123	48	261
986	5	1064	125	49	263
987	6	1065	126	50	265
988	8	1066	128	51	267
989	9	1067	129	52	268
990	11	1068	131	53	270
991	12	1069	132	54	272
992	14	1070	134	55	273
993	16	1071	135	56	275
994	17	1072	137	57	277
995	19	1073	138	58	278
996	21	1074	140	59	280
997	22	1075	141	60	281
998	23	1076	143	61	283
999	25	1077	144	62	285
1000	27	1078	146	63	287
1001	28	1079	147	64	288
1002	30	1080	149	65	290
1003	31	1081	150	66	292
1004	33	1082	152	67	293
1005	34	1083	153	68	295
1006	36	1084	155	69	297
1007	37	1085	156	70	298
1008	39	1086	158	71	300
1009	41	1087	159	72	301
1010	42	1088	161	73	303
1011	44	1089	162	74	305
1012	45	1090	164	75	307
1013	47			76	308
1014	48	Tom. II.		77	310
1015	50			78	312
1016	51	1	165	79	313
1017	53	2	166	80	315
1018	54	3	167	81	316
1019	56	4	169	82	318
1020	58	5	170	83	320
1021	59	6	172	84	322
1022	61	7	174	85	323
1023	62	8	175	86	325
1024	64	9	177	87	327
1025	63	10	179	88	328
1026	67	11	180	89	330
1027	68	12	182	90	332
1028	70	13	184	91	334
1029	72	14	185	92	335
1030	75	15	187	93	336
1031	77	16	188	94	338
1032	76	17	190	95	340
1033	78	18	192	96	342
1034	79	19	193	97	343
1035	81	20	195	98	345
1036	82	21	197	99	347
1037	84	22	198	100	348
1038	85	23	200	101	350
1039	87	24	202	102	352
1040	88	25	203	103	353
1041	90	26	205	104	354
1042	91	27	207	105	356
1043	93	28	208	106	358
1044	94	29	210	107	360
1045	96	30	212	108	361
1046	97	31	213	109	363
1047	99	32	215	110	365
1048	101	33	216	111	367
1049	102	34	218	112	368
1050	104	35	219	113	370
1051	105	36	221	114	372
1052	107	37	223	115	373
1053	108	38	224	116	375
1054	110	39	226	117	377
1055	111	40	228	118	378
1056	113	41	230	119	380
1057	114	42	232	120	382
1058	116	43	233	121	384
1059	117	44	235	122	385
1060	119	45	236	123	387

Ed. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nov. Tom. II.
124	568	211	516	298	666
125	570	212	518	299	668
126	571	215	520	300	669
127	573	214	521	301	670
128	575	215	523	302	671
129	576	216	523	303	673
130	578	217	527	304	674
131	579	218	528	305	676
132	581	219	530	306	678
133	583	220	532	307	679
134	584	221	534	308	681
135	586	222	535	309	682
136	587	223	537	310	684
137	589	224	538	311	685
138	591	225	540	312	687
139	593	226	542	313	689
140	594	227	544	314	690
141	596	228	546	315	692
142	598	229	548	316	693
143	400	230	549	317	695
144	401	231	551	318	697
145	403	232	553	319	699
146	403	233	553	320	701
147	405	234	557	321	702
148	407	235	558	322	703
149	409	236	560	323	704
150	410	237	561	324	705
151	412	238	563	325	706
152	414	239	565	326	707
153	416	240	566	327	711
154	418	241	568	328	713
155	420	242	568	329	714
156	422	243	569	330	716
157	424	244	571	331	717
158	424	245	573	332	719
159	427	246	574	333	721
160	429	247	576	334	722
161	431	248	578	335	724
162	433	249	579	336	726
163	435	250	581	337	727
164	436	251	583	338	729
165	438	252	585	339	731
166	440	253	586	340	732
167	441	254	588	341	734
168	443	255	590	342	735
169	445	256	592	343	737
170	447	257	593	344	739
171	448	258	595	345	740
172	450	259	597	346	742
173	452	260	598	347	743
174	454	261	601	348	745
175	455	262	604	349	746
176	457	263	605	350	748
177	458	264	607	351	750
178	460	265	609	352	751
179	462	266	611	353	753
180	464	267	612	354	754
181	465	268	614	355	756
182	467	269	616	356	757
183	469	270	617	357	759
184	471	271	619	358	761
185	472	272	621	359	762
186	474	273	622	360	764
187	476	274	624	361	766
188	477	275	626	362	767
189	479	276	628	363	769
190	481	277	630	364	771
191	482	278	631	365	772
192	484	279	633	366	774
193	485	280	634	367	775
194	487	281	636	368	777
195	489	282	637	369	779
196	491	283	639	370	780
197	492	284	641	371	782
198	494	285	642	372	783
199	496	286	644	373	785
200	497	287	646	374	787
201	499	288	647	375	788
202	501	289	649	376	790
203	503	290	651	377	792
204	504	291	652	378	793
205	506	292	654	379	795
206	507	293	656	380	796
207	509	294	657	381	798
208	511	295	659	382	799
209	513	296	661	383	801
210	514	297	663	384	802
			665	385	804

Fd. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. II	Ed. nova. Tom. II.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.
586	806	473	914	560	1084
587	807	474	916	561	1085
588	809	475	917	562	1087
589	811	476	919	563	1088
590	812	477	951	564	1090
591	814	478	953	565	1092
592	816	479	954	566	1093
593	817	480	956	567	1095
594	819	481	957	568	1097
595	820	482	959	569	1098
596	822	483	961	570	1100
597	824	484	962	571	1101
598	825	485	964	572	1105
599	827	486	966	573	1105
400	828	487	967	574	1107
401	850	488	969	575	1108
402	852	489	971	576	1110
403	853	490	972	577	1111
404	835	491	974	378	1115
405	836	492	975	579	1114
406	838	493	977	580	1116
407	839	494	978	581	1117
408	841	495	980	582	1119
409	842	496	981	583	1121
410	844	497	983	584	1122
411	845	498	985	585	1124
412	847	499	986	586	1125
413	849	500	988	587	1127
414	850	501	990	588	1128
415	852	502	991	589	1150
416	855	503	993	590	1131
417	835	504	994	591	1133
418	857	505	996	592	1134
419	858	506	998	593	1136
420	860	507	999	594	1138
421	861	508	1001	595	1139
422	863	509	1003	596	1141
423	864	510	1004	597	1142
424	866	511	1006	598	1144
425	867	512	1008	599	1145
426	869	513	1009	600	1147
427	871	514	1011	601	1149
428	872	515	1013	602	1150
429	874	516	1015	603	1152
430	875	517	1016	604	1153
431	877	518	1018	605	1155
432	879	519	1019	606	1156
433	880	520	1021	607	1158
434	882	521	1022	608	1160
435	883	522	1024	609	1161
436	885	523	1025	610	1163
437	886	524	1027	611	1164
438	888	520	1028	612	1166
439	890	526	1030	613	1168
440	891	527	1031	614	1169
441	893	528	1033	615	1171
442	895	529	1034	616	1173
443	896	530	1036	617	1174
444	898	531	1037	618	1176
445	899	532	1039	619	1177
446	901	533	1040	620	1179
447	903	534	1042	621	1180
448	904	535	1044	622	1182
449	906	536	1045	623	1183
450	908	537	1047	624	1185
451	909	528	1048	625	1187
452	911	539	1050	926	1188
453	912	540	1052	627	1190
454	914	541	1053	628	1191
455	915	542	1054	629	1193
456	917	543	1055	630	1194
457	918	544	1057	631	1196
458	920	545	1059	632	1198
459	921	546	1060	633	1199
460	923	547	1062	634	1201
461	925	548	1063	635	1203
462	926	549	1065	636	1204
463	928	550	1067	637	1206
464	930	551	1068	638	1208
465	931	552	1070	639	1209
466	933	553	1072	640	1211
467	934	554	1074	641	1212
468	936	555	1075	642	1214
469	938	556	1077	643	1215
470	939	557	1079	644	1217
471	941	558	1080	645	1218
472	943	559	1082	646	1220

ORDO EDIT. SIRM. ET NOVÆ.

Ed. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.	Ed. Sirm. Tom. II.	Ed. nova. Tom. II.
647	1222	734	1559	821	1495
648	1223	735	1560	822	1496
649	1225	736	1562	823	1498
650	1226	737	1564	824	1499
651	1228	738	1465	825	1501
652	1229	739	1567	826	1503
653	1231	740	1568	827	1504
654	1235	741	1570	828	1506
655	1234	742	1372	829	1507
656	1236	743	1373	830	1509
657	1237	744	1375	831	1510
658	1239	745	1376	832	1512
659	1240	746	1378	833	1513
660	1212	747	1580	834	1514
661	1244	748	1381	835	1517
662	1245	749	1383	836	1518
663	1247	750	1384	837	1519
664	1248	751	1386	838	1521
665	1250	752	1387	839	1522
666	1251	753	1389	840	1524
667	1253	754	1390	841	1526
668	1254	755	1392	842	1527
669	1256	756	1393	843	1529
670	1258	757	1395	844	1530
671	1259	758	1397	845	1532
672	1261	759	1398	846	1533
673	1262	760	1400	847	1535
674	1264	761	1401	848	1537
675	1266	762	1403	849	1538
676	1267	763	1404	850	1540
677	1269	764	1406	851	1542
682	1270	765	1408	852	1543
683	1272	766	1409	853	1545
680	1274	767	1410	854	1546
681	1275	768	1412	855	1548
682	1277	769	1414	856	1549
683	1279	770	1415	857	1551
684	1280	771	1417	858	1552
685	1282	772	1418	859	1554
686	1283	773	1420	860	1555
687	1285	774	1421	861	1557
688	1287	775	1423	862	1559
689	1288	776	1424	863	1560
690	1290	777	1426	864	1562
691	1292	778	1427	865	1563
692	1293	779	1429	866	1565
693	1295	780	1430	867	1566
694	1297	781	1432	868	1568
695	1298	782	1434	869	1570
696	1300	783	1435	870	1571
697	1302	784	1437	871	1573
698	1303	785	1438	872	1574
699	1305	786	1440	873	1576
700	1306	787	1442	874	1577
701	1307	788	1443	875	1579
702	1309	789	1445	876	1580
703	1311	790	1447	877	1582
704	1312	791	1449	878	1583
705	1314	792	1450	879	1585
706	1315	793	1452	880	1586
707	1316	794	1454	881	1588
708	1318	795	1455	882	1590
709	1319	796	1457	883	1592
710	1321	797	1458	884	1593
711	1322	798	1460	885	1594
712	1324	799	1462	886	1596
713	1326	800	1463	887	1598
714	1327	801	1464	888	1599
715	1329	802	1466	889	1601
716	1330	803	1467	890	1602
717	1332	804	1469	891	1604
718	1334	805	1470	892	1605
719	1335	806	1472	893	1607
720	1337	807	1473	894	1608
721	1338	808	1475	895	1610
722	1340	809	1476	896	1611
723	1341	810	1478	897	1613
724	1343	811	1479	898	1614
725	1345	812	1481	899	1616
726	1346	813	1482	900	1617
727	1348	814	1484	901	1619
728	1349	815	1486	902	1620
729	1351	816	1487	903	1623
730	1352	817	1489	904	1625
731	1354	818	1490	905	1626
732	1355	819	1492	906	1628
733	1357	820	1493	907	1628

Ed. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nova. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nov. Tom. II. Pag.	Ed. Sirm. Tom. II. Pag.	Ed. nov. Tom. II. Pag.
903	1629	921	1650	93	1674
909	1631	922	1652	95	1675
910	1633	923	1654	96	1677
911	1634	924	1655	97	1678
912	1636	925	1657	98	1680
913	1637	926	1659	99	1682
914	1639	927	1661	100	1683
915	1641	928	1662	101	1685
916	1642	929	1664	102	1687
917	1644	930	1666	103	1688
918	1645	931	1668	104	1690
919	1647	932	1670	105	1692
920	1649	933	1672	106	1693

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ¹ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ΑΣΜΑ ΓΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ.

B. THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

EXPLANATIO IN CANTICUM CANTICORUM.

(Francisco Zino interprete)

1 *Dei amantissimo episcopo Joanni Theodoretus.* Α Τῷ Θεοφιλοστάτῳ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ Θεοδώρητος.

Divinarum Scripturarum expositio cum animum purum atque ab omni macula alienum requirit, tum mentis oculos acres, qui et res **2** divinas queant perspicere, et in penetralia Spiritus ingredi audeant: tum linguam ejusmodi, quæ menti inserviat, ejusque sensum explicet pro dignitate. Mihi vero et animus magno peccatorum dedecore premitur: et mentis acies negotiorum, quæ mihi commissa sunt, curis ita præstringitur, ut humi affixa sacras Litteras accurate nequeat contemplari: et lingua mente etiam est inferior ac tardior. Verum quoniam tu, Joannes charissime, præcepisti ut Cantici canticorum librum interpretarer, et quæ obscure ac mystice dicta sunt,* perspicue ac plane declararem, ea quæ vires nostras superant aggressi sumus: quamvis innumérabilibus tum urbanis, tum rusticanis, tum militaribus, tum civilibus, tum ad Ecclesiam, tum ad rempublicam pertinentibus occupationibus distracti simus: et vasto pelago nos commisimus, ut in litteræ profunditatem descendentes, tibi intelligentiæ margaritam extraheremus. Neque vero oleum ore sumpsimus, cujus auxilio tanquam factitio lumine ad investigandum uteremur: sed orationem ac pre-

Ἡ τῶν θείων λογίων ἐξήγησις δείται: μὲν ψυχῆς κεκαθαρμένης, καὶ ῥύπου παντὸς ἀπηλλαγμένης· δείται δὲ καὶ διανοίας ἐπετερωμένης, καὶ καθορᾶν τῶν θεῶν δυναμένης, κατατολμώσης τῶν ἀδύτων τοῦ Πνεύματος· χρῆζει δὲ καὶ γλώττης ὑπουργούσης τῇ διανοίᾳ, καὶ τὴν ἐκείνης θεωρίαν ἀξίως ἐρμηνεύουσης. Ἔμοι δὲ καὶ ψυχὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων φοροῦντων περιχειμένη, καὶ φροντίσιν ὧν ἐγκχεχρισμαὶ πραγμάτων βεβαπτισμένη διάνοια, καὶ διὰ ταῦτα ταπεινὴ καὶ χαμαιζήλος, καὶ κατοπτεῦειν ἀκριδῶς τὰ θεῶν μὴ δυναμένη λόγια, καὶ πρὸς τοῦτοις γλώττα τῆς διανοίας νωθεστέρα καὶ βραδυτέρα. Ἐπειδὴ δὲ προσέταξας, ὡ φίλη μοι κεφαλῇ, τοῦ Ἄσματος τῶν ἄσμάτων ἐρμηνεύσαι τὴν βίβλον, καὶ τῶν αἰνιγματωδῶς καὶ μυστικῶς εἰρημένων σαφῆ καὶ δῆλην τὴν διάνοιαν δείξαι, κατετολμήκαμεν ² τῶν ὑπὲρ δυναμιν, καὶ ταῦτα μυρίαὶ ἀστικαῖς τε καὶ χωρτικαῖς, στρατιωτικαῖς τε καὶ πολιτικαῖς, ἐκκλησιαστικαῖς τε καὶ κοιναῖς περιεχόμενοι φροντίσι· τὸν τε ³ βυθὸν τοῦ πελάγους κατεβαρῆσαμεν, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ γράμματος καταβῆναι τετολμήκαμεν, ἵνα σοὶ τὸν τοῦ νοήματος ἀνερέγκωμεν μαργαρίτην. Ἐλάδομεν δὲ οὐκ ἔλαιον ἐν τῷ στόματι, ἵν' εἰς ἐρευναν τοῦ ζητουμένου συνεργῶ χρήσωμαι χειροποίητῳ φωτὶ,

VARIÆ LECTIONES.

¹ Cod. August. μακαριωτάτου. ² Cod. κατετολμήκαμεν. ³ τς. Des. in cod.

ἀλλ' εὐχὴν καὶ ἰκετείαν, ἧς ὅτι μάλιστα χρῆζουσιν αἱ τῆς τῶν θείων λογίων διανοίας ἐφικέσθαι ποθοῦντες. Ἐδίδαξεν γὰρ ἡμᾶς ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγειν· « Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. » Ταῦτα δεδιδαγμένοι, τὴν θείαν ἰκετεῖσιν χαρὶν, ὑποδείξαι ἡμῖν τὴν τοῦδε τοῦ βιβλίου διάνοιαν.

Ἐπειδὴ δὲ τινες τῶν τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων διαβαλλόντων, καὶ πνευματικῶν εἶναι τὸ βιβλίον αὐπιστευόντων, μύθους δὲ τινὰς οὐδὲ γραβίσιος παραληροῦσιν ἀρμόττοντας ὑφαινόμενων, καὶ λέγειν τολμῶντων, ὡς σοφός ὁ Σολομῶν εἰς ἑαυτὸν, καὶ τὴν τοῦ Φαραῶ θυγατέρα, τοῦτο συγγέγραφε, καὶ ἄλλοι δὲ τινες ταυτησί τῆς συμμορίας ὑπάρχοντες, Ἀβισαὴ τὴν Σουαμίτιν, ἀντὶ τῆς τοῦ Φαραῶ θυγατρὸς, εἶναι τὴν νύμφην ἀνεπλάσαντο· αἱ δὲ τούτων σεμνότερον νενοηκότες, βασιλικῶν τὸν λόγον ὀνομάσασιν, καὶ νύμφην τὸν λαὸν προσηγορεύσασιν, τὸν δὲ βασιλεῖα νυμφίον· ἀναγκῶν τοίνυν ἠγγισάμεθα, τῆς ἐρμηνείας ἀρχόμενοι, τὴν διεψευσμένην ταύτην καὶ βλαβερὰν πρότερον διελέγξαι διάνοιαν, εἰθ' οὕτως σαφῆ τοῦ γράμματος τὸν σκοπὸν καταστήσαι. Ἐχρῆν μὲν οὖν αὐτοὺς συνιδεῖν, ὡς πολλὴ λίαν αὐτῶν καὶ σοφώτεροι, καὶ πνευματικώτεροι· τυγχάνουσιν οἱ μακάριοι Πατέρες, οἱ τοῦτο τὸ βιβλίον ταῖς θείαις Γραφαῖς συντεταχότες, καὶ ὅτε δὴ πνευματικῶν κανονίσαντες τε αὐτὸ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρέπειν ἀποφηνάμενοι. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἄλλως ὑπέλαβον, ταῖς ἀγίαις αὐτῶν Γραφαῖς συνηρθήσαν, ἀκραςίας ἔχον καὶ φιληθονίας ὑπόθεσιν. Καὶ τί δὲ τοὺς κάτω λέγειν Πατέρας, ἐξὸν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ Πνεύματος καλεῖσθαι τὴν μαρτυρίαν; Ἐπειδὴ γὰρ αἱ θεαὶ Γραφαί, αἱ μὲν ἐπὶ Μανασσοῦ, τοῦ ποτηριῆ καὶ δυσσεβείᾳ τὸν περὶ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν ἅπαντας ἀποκρούσαντος, ἐνεπλήθησαν· αἱ δὲ κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν ἰσοφροῦσι παντελῶς ἐγένοντο· τῶν Βαβυλωνίων καὶ τὸν θεῖον ναὸν ἐμκρησάντων, καὶ τὴν πόλιν ἀνάστατον πεποιηκῶτων, καὶ τὸν λαὸν ἐξανδραποδισαμένων μετὰ πολλὰ ἐτῶν ἀριθμῶν, τοῦ λαοῦ πάλιν ἀνακλήσεως τετυχηκότος, ὁ μακάριος Ἐσδρας, ἀνὴρ ἀρετῆ διαπρέπων, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος πλήρης γενόμενος, ὡς βοᾷ τὰ πράγματα, τὰς ἀναγκαίας ἡμῖν καὶ σωτηρίας παρεκτικὰς ἀναγράφει Γραφάς· καὶ οὐ μόνον τὰ Μωσέως συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰησοῦ, καὶ τῶν Κριτῶν, καὶ τῶν Βασιλέων ἱστορίαν, καὶ τοῦ γενναίου Ἰώβ τὸ δέηγμα· καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ Δαβὶδ μελωδίαν, τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐφροσύνην, καὶ τοὺς ἐκκαίδεκα προφήτας, καὶ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος τὰς παροιμίας, καὶ τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων. Πῶς τοίνυν ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, ἣν φατε, τὸ βιβλίον, ὃ βέλτερον, εἰ ὁ μὲν Ἐσδρας ταῦτα συνέγραψεν, οὐκ ἐξ ἀπυγράφων δὲ ἔγραψεν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος πληρῶς γενόμενος, ἵνα πᾶσιν ἀνθρώποις ἀναγραπτον παραπέμφῃ τὴν ὠφέλειαν; Τὰ γὰρ τῆς ἀκολασίας

ces, quarum præsidio potissimum egent ii, qui ad sacrosanctæ Scripturæ cognitionem cupiunt pervenire. Sic enim dicere nos docuit beatus David : « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia e lege tua ». Cum itaque hæc edocti simus, Dei gratiam, quæ nobis hujusce libri sensum atque intelligentiam aperiat, imploremus.

Cæterum, quia nonnulli eorum, qui Canticum canticorum calumniantur, ac spirituale esse librum negant, fabulas quasdam ne aniculis quidem delirantibus dignas contum; alii nimirum, quod sapiens Salomo de se ipso, deque Pharaonis filia scripserit; nonnulli autem ejusdem classis auctores pro Pharaonis filia sponsam esse Abisai Sunamitidem finxerunt; quidam vero prudentius considerantes, sermonem hunc regium appellarunt, ut sponsæ nomine populus, sponsi autem, rex intelligatur: necessarium esse putavimus, ut in ipso interpretationis initio prius falsas ac perniciosas istorum opiniones confutemus, deinde verum ac dilucidum scriptoris propositum ostendamus. Atqui debebant isti, se longe vel sapientia vel spiritu præstantiores agnoscere sanctos Patres, qui librum hunc inter divinas Scripturas collocarunt, eumque ut spiritu refertum comprobantes, Ecclesia dignum censuerunt. Neque enim, si aliter sensissent, sanctarum Scripturarum numero intemperantiæ ac libidinis argumentum ascripsissent. Sed quid necesse est recentioris memoriæ Patrum auctoritatem adhibere, cum ipsius divini Spiritus uti liceat testimonio? Nam cum sacra Volumina partim sub Manasse, qui omnes, quotquot et ante et post ipsum fuerunt, scelere atque impietate superavit, combusta essent: partim captivitatis tempore, templo a Babyloniis incesato, eversaque civitate, et populo in servitutem abducto, penitus interitissent: beatus vir Esdras, excellenti virtute præditus, et Spiritu sancto plenus, ut res ipsa declarat, multis post annis, cum populus esset revocatus, necessarias nobis ac salutiferas Scripturas restituit: nec solum Mosis libros, sed et Josuæ, et Judicum, et Regum historiam, et strenui Jobi narrationem, et Ecclesiæ lætitiā, sacros Davidis cantus, et sedecim prophetas, et sapientis Salomonis tum Proverbia, tum Ecclesiasten, tum Cantica canticorum. Si igitur Esdras, nullo adjutus exemplari, sed divino Spiritu afflatus, hæc ad omnium hominum utilitatem conscripsit, qui fieri potest, optimi viri, ut liber hic argumentum illud contineat quod affirmatis? Impudica enim scripta non a Spiritu divino, sed diabolico proficiuntur. « Fructus enim Spiritus, ut inquit beatus Paulus, charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas, benignitas, fides, mansuetudo, continentia. » Si

• Psal. cxviii, 18. ὃ Galat. v, 22.

VARLÆ LECTIONES.

• θαυμάσια. Codd. add. σου. ὃ τοῦ. Abest a cod. ὃ ὡς σοφός, x. τ. λ. In Theodorum Mopsuestenum hæc, ut nonnullis videtur, dicta sunt. Σοφός. Cod. prem. ὃ. ὃ Cod. δὴ. ὃ ταυτησί. Cod. prem. οὐ. ὃ Cod. μένοι. ὃ καιρόν. Abest a cod.

divini Spiritus fructus est continentia, diabolici A profecto est incontinentia. Incontinentiæ autem argumentum ex sententia vestra complectitur Canticum canticorum. Cernitis ergo quo maledicta vestra perveniant? Contumelia, qua librum afficitis, tendit in Spiritum sanctum. Hujus enim gratia repletus beatus Esdras librum amissum, ut diximus, renovavit. Quod cum beati Patres non ignorent, eum in sacrarum Scripturarum numerum retulerunt. Quin etiam multi ex veteribus illi commentariis et interpretationibus illustrarunt: et qui deinceps non sunt interpretati, **5** ejus tamen sententiis scripta sua decorarunt. Nec solum Eusebius Palæstinus, et Origenes Ægyptius, et martyrii corona redimitus Cyprianus Carthaginensis, et his antiquiores, apostolisque propinquiores: verum **B** etiam qui post in ecclesiis excellere, magnus ille Basilius Proverbiorum principium exponens, et uterque Gregorius, quorum alter sanguine, alter amicitia Basilio conjunctus fuit, et fortis ille pietatis propugnator Diodorus, et Joannes, qui ad hunc usque diem doctrinæ fluentis irrigat universum orbem terrarum, et denique, ut paucis rem complectens consulam brevitati, qui postea fuere, librum hunc omnes spiritualem esse censuerunt. Quæ cum ita se habeant, consideremus, an æquum sit, ut tot tantisque viris despectis, contemptoque ipso Spiritu sancto, proprias opiniones consecremur, non audientes eum, qui præclare dicit: Cogitationes mortalium timidæ, et incertæ providentiæ ipsarum **C**; et beatum Paulum de quibusdam ita loquentem: Evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor ipsorum **d**. Nos igitur cum beato Petro ita clamemus: Obedire oportet Deo magis quam hominibus **e**. Dicamus item ad illos: An justum sit in conspectu Dei, vos potius audire, quam Deum, judicate: nos enim non possumus, quæ vidimus per Spiritum sanctum, et audivimus, non loqui **f**. Verum ne nobis tantum consulere, adversarios autem negligere videamur, age, unde morbi occasionem arripuerint, investigemus, et medelam ipsis, quoad fieri potest, **6** ex sacris Scripturis afferamus.

σαμεν, μή λαλεῖν. **h** ἵνα δὲ μὴ μόνον αὐτῶν ἡμῶν φέρε ζητήσωμεν, πῶθεν αὐτοῖς γέγονεν ἡ τῆς βλάβης ἀφορμὴ, καὶ τὴν δυνατὴν αὐτοῖς θεραπείαν ἐκ τῶν θεῶν Γραφῶν προσενέγκωμεν.

Legentes, ut arbitror, hoc volumē, animadvertentesque in eo unguenta, et oscula, et femora, et ventrem, et umbilicum, et genas, et oculos, et lilia, et mala, et nardum, et stacten, et myrrham, et his similia, cum propriam divinæ Scripturæ consuetudinem ignorarent, noluerunt ingredi, et litteræ velum transilire, atque intus spiritum intueri, ac revelata facie gloriam Domini contemplari: sed quæ dicta sunt carnaliter intelligentes,

συγγράμματα, οὐ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τοῦ ἐναντίου πνεύματος. **i** Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραΰτης, ἐγκράτεια. **j** Εἰ δὲ τοῦ θεοῦ Πνεύματος καρπὸς ἡ ἐγκράτεια, τοῦ ἐναντίου δηλονότι ἡ ἀκρασία· ἀκρασίας δὲ ὑπόθεσιν, ὡς φατε, περιέχει τοῦ Ἄσματος τῶν ἡσμάτων τὸ σύγγραμμα. Ὅρατε τοίνυν ποῦ τὰ τῆς βλασφημίας χωρεῖ; Κατὰ γὰρ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἡ κατὰ τοῦ βιβλίου λοιδορία τοιμᾶται. Τῆς γὰρ τοῦτου χάριτος ἐμπλησθεῖς ὁ μακάριος **k** Ἐσδρας διαφθάρην, ὡς ἔφαμεν, τὸ βιβλίον ἀνενεώσατο· καὶ τοῦτο συνείδότες οἱ μακάριοι Πατέρες ταῖς θείαις αὐτῷ Γραφαῖς συντετάχασιν. Πολλοὶ δὲ αὐτῶ τῶν παλαιῶν καὶ ἡρμηνεύσασιν· οἱ δὲ τοῦτο ἐφεξῆς μὴ πεποιηχότες, ταῖς ἐκεῖθεν χρήσεσι τὰ οἰκεία συγγράμματα κατεκόσμησαν. Καὶ οὐ μόνον Εὐσέβιος ὁ Παλαιστίνος, καὶ Ὀριγῆνης ὁ Αἰγύπτιος, καὶ Κυπριανὸς ὁ Καρχηδόνιος, ὁ καὶ τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀναδησάμενος, καὶ οἱ τούτων παλαιότεροι, καὶ τῶν ἀποστόλων πλησιέστεροι· ἀλλὰ καὶ οἱ μετ' ἐκείνων ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις διαπρέψαντες, πνευματικῶν ἔγνωσαν τὸ βιβλίον, Βασίλειός τε ὁ μέγας τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν ἐρμηνεύων, καὶ Γρηγόριος ἐκάτερος, ὁ μὲν τὴν ἐκείνου συγγένειαν, ὁ δὲ τὴν φιλίαν αὐχῶν, καὶ Διδώρος ὁ γενναῖος τῆς εὐσεβείας πρῶμαχος· καὶ Ἰωάννης ὁ τοῖς βέμμασι τῆς διδασκαλίας μέχρι καὶ τήμερον πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀρδεύων, καὶ οἱ μετ' ἐκείνων **l** ἅπαντες, ἵνα συνελὼν εἶπω, καὶ τοῦ λόγου διαφύγω τὸ μήκος. Συνιδώμεν τοίνυν, εἰ δίκαιον τοσοῦτος καὶ τοιοῦτους ἄνδρας διαπτύσαντας, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ παναγίου καταφρονησάντας Πνεύματος, ταῖς οἰκείαις ἐγνωταῖς ἀκολουθεῖν, μὴ πειθόμενος τῷ καλῶς εἰρηχότῃ· **m** Λογισμοὶ ἀνθρώπων δειλοὶ, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν· μὴδὲ ἀκούοντας τοῦ μακαρίου Παύλου περὶ τινῶν λέγοντος, ὅτι **n** Ἐμματαῖώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. Διὸ ἡμεῖς μετὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου βοῶμεν· **o** Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. **p** Ἐροῦμεν δὲ καὶ πρὸς αὐτούς· **q** Εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν μᾶλλον ἀκούειν ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε· ἡμεῖς γὰρ οὐ δυνάμεθα, ἀ εἶδομεν διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ἡκούοντες φροντίζωμεν, αὐτούς δὲ βλαπτομένους παρίδωμεν, **r** Ἀναγινώσκοντες, ὡς οἶμαι, τοῦτο τὸ σύγγραμμα, καὶ ὁρῶντες ἐν αὐτῷ μύρα καὶ φιλήματα, καὶ μηρούς, καὶ κοιλίαν, καὶ ὄμφαλόν, καὶ σιαγόνας, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ κρίνα, καὶ μήλα, καὶ νάρδον, καὶ στακτὴν, καὶ σμύρναν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ τῆς θείας Γραφῆς ἀγνοοῦντες τὰ ιδιώματα, οὐκ ἠθέλησαν διαδύναται, καὶ τοῦ γράμματος ὑπερβῆναι τὸ κάλυμμα, καὶ ἐντὸς γενέσθαι τῷ πνεύματι, καὶ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρῶσθαι·

e Sap. ix, 14. **d** Rom. i, 21. **e** Act. v, 29. **f** Act. iv, 19, 20.

h cod. ἐκείνων.

ἀλλὰ σαρκικῶς νενοηκότες τὰ εἰρημένα, εἰς ἐκείνην ἅν τὴν βλασφημίαν ἐξώκειλαν. Ἔδει δὲ αὐτοὺς συν-
 εῖν, ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πολλὰ τροπικῶς ἢ θεῖα
 λέγει Γραφή· καὶ ἑτέροις ὀνόμασι κεχρημένη, ἕτερα
 ἢ διὰ τούτων ¹² σημαίνει. Περὶ γὰρ τοῦ Βαβυλωνίου
 διηγουμένη, οὔτε τὸ κύριον ὄνομα θέθεικεν, οὔτε τὸ
 κοινὸν τῆς φύσεως· οὔτε γὰρ Ναβουχοδονόσωρ ὀνό-
 μαζεν, οὔτε ἄνθρωπον προσηγόρευσεν· ἀλλὰ φησιν·
 « Ὁ ἀετὸς ὁ μεγαλοπτερυγός, ὁ μακρὸς τῇ ἐκτάσει,
 ὁ πλήρης ὀνύχων· ὃς ἔχει τὸ ἦγγμα εἰσελθεῖν εἰς
 τὸν Λίβανον, καὶ ἔλαβε τὰ ἐπιλεκτά τῆς κέδρου, τὰ
 ἄκρα τῆς ἀπαλότητος ἀπέκτισε. » Καὶ οὐδεὶς πώποτε
 τὸν ἀετὸν, ἀετὸν ¹³ ἐνόησεν, οὔτε τὸν Λίβανον, Λίβα-
 νον, οὔτε τὴν κέδρον, κέδρον ¹⁴· ἀλλ' ἀετὸν μὲν
 τὸν βασιλέα, ἐπειδὴ καὶ τὸ ζῶον βασιλικόν· μεγαλο-
 πτερυγὸν δὲ, διὰ τὸ πλάτος τῆς βασιλείας· πλήρη ^B
 ἢ ὀνύχων, διὰ τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς. Ἦγγμα δὲ
 αὐτὸν ἔχειν ἔφησεν, διὰ τὸ θεῖον νεύματι ἀγόμενον
 πεποικημένα· ἢ πεποίηκε. Λίβανον δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ
 προσηγόρευσε, διὰ τὸ δασὺ καὶ πυκνὸν τῶν πνευμα-
 τικῶν χαρισμάτων. Ἀπαλά δὲ τῆς κέδρου, τοὺς
 ἄκρους καὶ τρυφῇ προσέχοντας, καὶ ἐν ἀξιώμασι ¹⁵
 διαπρέποντας. Καὶ ταῦτα οὕτω νοεῖν, οὐ μόνον τοῖς
 τῆς εὐσεβείας τροφίμοις, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίοις σύν-
 ρηθεις, τοῖς παχύτερον καὶ σαρκικώτερον τὰς θείας
 νοῦσι· Γραφάς. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ζαχαρίας· « Δι-
 ἀνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω
 πῦρ τὰς κέδρους σου· ὀλουζέτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε
 κέδρος. » Καὶ οὔτε Λίβανον νοοῦμεν τὸν Λίβανον,
 αἵτε κέδρους τὰς κέδρους, οὔτε πῦρ τὸ πῦρ, οὔτε
 πίτυς τὰς πίτυς· ἀλλὰ πῦρ μὲν πάλιν τὸν Βαβυλώ-
 νιον, ὃν ὁ Ἐζεκιήλ ¹⁶ ἀετὸν προσηγόρευσε· Λίβα-
 νον δὲ, τὴν Ἱερουσαλήμ· κέδρους δὲ, τοὺς ἐπὶ πλούτῳ
 βριθομένους, καὶ ἐν ἀξιώμασι λαμπρυνόμενους·
 πίτυς δὲ τοὺς τούτων ὑποδεεστέρους. Διὸ ἐπάγει·
 « Ὀλουζέτω πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος, » ὅτι μεγά-
 λως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. Καὶ τί δεῖ πάντα
 καταλέγειν, ὅσα τροπικῶς ἢ θεῖα λέγει Γραφή;
 Τ' ἄλλα τοῖνον καταλιπόντες, φέρε δειξόμεν τὸν τῶν
 ὄλων Θεόν, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ὡς γυναικὶ τῇ τῶν
 Ἰουδαίων πληθῆτι διαλεγόμενον, καὶ τοιοῦτοις ὀνόμασι
 μελῶν κεχρημένον, ὅποιοις ὁ Σολομῶν περὶ ταύτης
 τῆς νύμφης συγγράφων ἐχρήσατο.

Φησὶ τοῖνον πρὸς τὸν Ἐζεκιήλ ὁ τῶν ὄλων Θεός·
 « Υἱὲ ἀνθρώπου, διαμάρτυραι τῇ Ἱερουσαλήμ τὰς ¹⁷
 ἀνομίας αὐτῆς· καὶ ἔρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύ-
 μας τῇ Ἱερουσαλήμ· Ἡ ῥίζα σου καὶ ἡ γένεσις
 σου, ἐκ γῆς ¹⁸ Χαναάν. Ὁ πατήρ σου Ἀμορραῖος,
 καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία· καὶ ἡ γένεσις σου, ἐν ἡ
 ἡμέρᾳ ἐπέχθη, οὐκ ἐτμήθη ὁ ὀμφαλός σου, καὶ οὐκ
 ἔβησαν τοὺς ματωτοὺς σου· καὶ ἐν ὕδατι οὐκ ἐλούσθης

in hanc blasphemiam prolapsi sunt. Oportebat
 autem eos considerare, hunc esse etiam in Veteri
 Testamento divinæ Scripturæ morem, ut multa figu-
 rate dicat, et sub aliis vocabulis alia significet. Nam
 cum de Babylonix rege loqueretur, nec proprium
 illius, nec commune naturæ nomen posuit, neque
 enim Nabuchodonosorem, neque hominem appella-
 vit: sed, « Aquila, inquit, grandis magnarum alarum,
 longa extensione, unguium plena, quæ habet ductum
 intrandi in Libanum, abstulit electa cedri, et sum-
 mitates teneritudinis ejus avulsit &c. » Nec quisquam
 tamen unquam per aquilam, aquilam, neque per
 Libanum, Libanum, nec per cedrum cedrum intel-
 lexit: sed pro aquila, quæ regium est animal,
 regem ipsum, pro alis autem magnis, amplitudi-
 dinem regni, pro unguium vero multitudinem, copias
 militum. Porro « ductum » dixit, quia nutu divino
 ferebatur, ad ea quæ gessit perpetranda. Per Li-
 banum autem Hierosolymam significavit, propter
 multa ac magna illius munera spiritualia. Nam
 mollia ⁷ cedri innunt homines deliciis ac volupta-
 tibus deditos, et in dignitatibus constitutos. Atque
 hæc quidem sic intelliguntur, non solum a pietatis
 alumnis, verum etiam a Judæis, qui crassius et
 carnaliter divinas Scripturas solent interpretari. Et
 beatus Zacharias: « Aperi, inquit, Libane, portas
 tuas: et comedat ignis cedros tuas. Ululet pinus,
 quia cecidit cedrus &c. » Per Libanum non intelli-
 gimus Libanum, neque per cedrum, cedrum, neque
 per ignem, ignem, neque per abietem, abietem: sed
 ignis rursus regem Babylonix designat, quem Eze-
 chiel aquilam nominavit; Libanus Hierosolymam,
 cedrus homines divitiis et honoribus superbos atque
 insignes, pinus vero his abjectiores. Idcirco subjicit:
 « Ululet pinus, quia cecidit cedrus: » quoniam pro-
 ceres vehementer afflicti sunt. Verum non est ne-
 cesse cuncta commemorare, quæ per translationem
 divina dicit Scriptura. Omissis igitur reliquis,
 ostendamus omnium Deum etiam in Veteri Testa-
 mento cum Judæorum gente tanquam cum muliere
 colloquentem, atque iisdem utentem membrorum
 vocabulis, quibus de hac sponsa scribens usus est
 Salomo.

D

Sic igitur universorum Deus Ezechielem alloqui-
 tur: « Fili hominis, notas fac Hierosolymæ iniqui-
 tates ejus, et dices: Hæc dicit Dominus Deus Hie-
 rosolymæ: Radix tua, et generatio tua de terra
 Chanaan. Pater tuus Amorrhæus, et mater tua
 Chetææ. Et generatio tua hæc fuit die quo nata es:
 non est præcisus umbilicus tuus, et non vixerunt
 ubera tua, et aqua non es lota in salutem, neque

⁶ Ezech. xvii, 3, 4. ^b Zach. ii, 1, 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹² Cod. τοῦτο. ¹³ ἀετὸν ἀετόν. Cod. αὐτόν. ¹⁴ κέδρον. Abest a cod. ¹⁵ Cod. ἀξιώματι. ¹⁶ Ἐζεκιήλ. Ita quoque deinde. ¹⁷ τὰς — Ἱερουσαλήμ. Des. in cod. ¹⁸ γῆς. Cod. τῆς.

sale salita, **8** nec involuta pannis. Non pepercit super te oculus, ut facerem tibi unum de his, utque paterer tui causa : et abjecta es super faciem terræ, in abjectione animæ tuæ, die quo nata es. Et transivi super te, et vidi te mistam in sanguine tuo. Et dixi tibi : De sanguine tuo vita : multiplicare, quasi germen agri feci te. Et multiplicata, et grandis effecta, ingressa es in civitates civitatum. Ubera tua erecta sunt, et pilus tuus germinavit, et eras nuda, et confusione plena. Et transivi juxta te, et vidi te : et ecce tempus tuum, tempus divertentium : et expandi alas meas super te, et operui ignominiam tuam. Et juravi tibi, et ingressus sum pactum tecum, ait Dominus Deus. Et facta es mihi. Et lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum, et unxi te oleo. Et vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus ex crinibus contextis. Et ornavi te ornamento, et dedi armillas ad manus tuas, et torquem circa collum tuum, et dedi inaurem super nares tuas, et rotulas super aures tuas, et coronam gloriosam in capite tuo ⁱ. » Et paucis interjectis : « Similam, inquit, et mel, et oleum comedisti. Et facta es valde pulchra, et exiit nomen tuum in gentibus propter pulchritudinem tuam ⁱ. » Et paulo post rursus : « Et accidit post omnem malitiam tuam, dicit Adonai Dominus, ædificasti tibi lupanar, et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis. Ad omnem extremitatem viæ ædificasti lupanaria tua, **9** et corruptisti decorem tuum : et divisisti crura tua omni transeunti, et multiplicasti omnes fornicationes tuas. Et fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carniū : et multiplicasti fornicationes tuas ad irritandum me. » Et rursus post pauca : « Nec facta es quasi meretrix mercedes colligens, sed mulier adultera similis tibi, quæ loco viri sui adulterat cum alienis : quæ præter virum suum accipit mercedes, et omnibus fornicantibus cum ipsa addit mercedes. Omnibus scortis dantur mercedes, tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis : et donis onerabas illos, ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum. Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, et post te non erit fornicatio. In eo enim, quod dedisti mercedes, et mercedes non accepisti, factum est in te perversum ^k. » Et quæ sequuntur, sunt ejusdem generis.

νεύσουσιν. Ἐν τῷ προσδιδόναι σε μισθώματα, καὶ νον. » Καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ αὐτοῦ εἰδους ὑπάρχοντα.

Quidnam dicent ii, qui Cantici canticorum scripta carpunt, et tanquam impudica interpretari minime verentur, cum in Veteri Testamento non dissimilia dici de gente Judæorum invenerint? Ecce

εις σωτηριαν, οὐδὲ ἀλλ' ἰλίσις, καὶ ¹⁹ ἐν σπαργάνοις οὐκ ἐσπαργανώθης· οὐδὲ ἐφείσατο ὁ ὀφθαλμὸς ἐπὶ σοὶ τοῦ ποιῆσαι σοὶ ²⁰ ἐν ἐκ πάντων τούτων τοῦ παθεῖν τι ἐπὶ σοὶ· καὶ ἀπερρίψης ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου τῆ σκολιότητι τῆς ψυχῆς σου, ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἐτέλθης. Καὶ διήλθον ἐπὶ σέ, καὶ εἶδόν σε, πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματι σου. Καὶ εἶπά σοι· Ἐκ τοῦ αἵματός σου ζωῆ, πληθύνου· καθὼς ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε. Καὶ ἐπληθύνθη, καὶ ἐμεγαλύνθη, καὶ εἰσῆλθες εἰς πόλεις πόλεων. Οἱ μαστοὶ σου ἀνωρθώθησαν, καὶ ἡ θριξὶ σου ἀνέτειλε. Σὺ δὲ ἦς γυμνή, καὶ ἀσχημονούσα. Καὶ διήλθον διὰ σοῦ, καὶ εἶδόν σε· καὶ ἰδοὺ καιρὸς σου, καὶ καιρὸς καταλυόντων· καὶ διεπέτασα τὰς πτέρυγὰς μου ἐπὶ σοὶ, καὶ ἐκάλυψα τὴν ἀσχημοσύνην σου. Καὶ ὤμοσά σοι, καὶ εἰσῆλθον ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Καὶ ἐγένου μοι. Καὶ ἔλουσά σε ὕδατι, καὶ ἀπέπλυνα τὸ αἷμά σου ἀπὸ σοῦ· καὶ ἔχρισά σε ἐν ἑλαίῳ. Καὶ ἐνέδυσά σε ποικίλα· καὶ ὑπέδυσά σε ὑάκινθον, καὶ ἐξώσά σε βύσσῳ, καὶ περιέβαλόν σε τριχάπτῳ. Καὶ ἐκόσμησά σε κόσμῳ, καὶ περιέθηκα ψέλλια περὶ τὰς χεῖράς σου, καὶ κάθεμα περὶ τὸν τράχηλόν σου· καὶ ἔδωκα ἐνώπιόν σου περὶ τὸν μυκτῆρά σου, καὶ τροχίσκους ἐπὶ τὰ ὠτά σου, καὶ στέφανον καυχῆσεως ἐπὶ τὴν κεφαλὴν σου. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Σεμίδαλιν, καὶ μέλι, καὶ ἔλαιον ἔφαγες. Καὶ ἐγένου καλὴ σφόδρα· καὶ ἐξῆλθές σου ὄνομα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τῷ κάλλει σου. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν· « Καὶ ἐγένετο μετὰ πάσας τὰς καχίας σου, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος, καὶ ὑποδόμησας σεαυτῆ εἰσημα πορνικόν· καὶ ἐποίησας σεαυτῆ ἔκθεμα ἐν πάσῃ πλατείᾳ, καὶ ἐπ' ἀρχὴν πάσης ὁδοῦ ὑποδόμησας τὰ πορνεία ²¹· καὶ ἐλυμήνω τὸ κάλλος σου, καὶ διήγαγες τὰ σκέλη σου παντὶ παρόδῳ, καὶ ἐπλήθυνας τὴν πορνείαν σου· καὶ ἐξεπόρνευσας ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Αἰγύπτου τοὺς ἁμοροῦντάς σοι, τοὺς μεγαλοσάρκους· καὶ πολλαχῶς ²² ἐξεπόρνευσας τοῦ παροργίσει με. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν· « Καὶ οὐκ ἐγένου ὡς πόρνη συνάγουσα τὰ μισθώματα· ἡ γυνὴ ἡ μοιχωμένη ὑπὸ τὸν ἀνδρα αὐτῆς εἰς ἄλλοστρίους, ὁμοία σοι· ἡ παρὰ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς λαμβάνουσα μισθώματα, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκπορνεύσασιν εἰς αὐτὴν προσδιδούσα μισθώματα. Πᾶσαι πόρναις δίδονται μισθώματα· σὺ δὲ προέδωκας μισθώματα πᾶσι τοῖς ἑρασταῖς σου· καὶ ²³ ἐφόρτιζες αὐτοὺς τοῦ ἐρχεσθαι πρὸς σέ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου. Καὶ ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμένον παρὰ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ πορνείᾳ σου· καὶ ²⁴ μετὰ σέ οὐ πορνοῦσαι μισθώματα οὐκ ἐδόθη, ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμέ-

Τί ἂν εἶποιεν οἱ τοῦ ἄσματος τῶν ἄσμάτων βλασφημοῦντες τὸ σύγγραμμα, καὶ ἀκυλάστως αὐτὸ νοεῖν τολμώντες, τοιαῦτα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ περὶ τῆς Ἰουδαίων πληθύος εὐρίσκοντες εἰρημένα;

ⁱ Ezech. xvi, 2-12. ^j Ibid. 43, 14. ^k Ibid. 31-34.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ καὶ — ἐσπαργ. Des. in cod. ²⁰ σοι. Cod. σέ. ²¹ Cod. τὰς πορνείας σου. ²² πολλαχῶς. Cod. add. ἔ. ²³ καὶ. Abest a cod. ²⁴ καὶ — διεστραμμένον. Des. in cod.

Ἰσοῦ γὰρ καὶ ἐνταῦθα μαστοὺς, καὶ ὀμφαλὸν, καὶ σπλῆν, καὶ χεῖρας, καὶ ῥίνας, καὶ ὄτα, καὶ κάλλος, καὶ ἀγάπην, καὶ περιληψίν, καὶ συνάρειαν εὐρίσκομεν. καὶ πάντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰρημένα, καὶ ὡς οὕτω νοοῦμεν, ὡς ἀναγινώσκουμεν, οὐδὲ τῷ ἀπακτείνοντι πειθόμεθα γράμματι· ἀλλ' ἐντός τούτου γενόμενοι, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐρευνῶμεν διάνοιαν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ φωτιζόμενοι πνευματικῶς ἐκλαμβόμεν τὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ἀκούοντες πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ λέγοντος τοῦ Θεοῦ, « Ὁ πατήρ σου Ἀμορρᾶτος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία, » οὐ φυσικῆν, ἀλλὰ γνωμικῆν νοοῦμεν συγγένειαν. Κατὰ γὰρ φύσιν, τοῦ Ἀβραάμ ἦσαν ἀπόγονοι, ὃς ἐκ τοῦ Σὴμ κατήγε τὸ γένος· κατὰ δὲ τὴν τοῦ τρόπου μοχθηρίαν, τῷ γένει τοῦ καταράτου συνέδεινον Χαναάν. Διὸ καὶ τὸν πατέρα Ἀμορρᾶτον, τὴν δὲ μητέρα εἶναι λέγει Χετταίαν· παῖδες δὲ οὗτοι τοῦ Χαναάν. Ὡν γὰρ τὴν πονηρίαν ἐμιμήσαντο, τοῦτων ἔλαχον τὴν συγγένειαν. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐξεληλυθόσιν ἔλεγε· « Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φαργίν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς, Ποίησατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ ὀφείτε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς, ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. » Καὶ τοὺς τὸν Ἀβραάμ ἀκούοντας, γεννήματα ἐχιδνῶν προσηγόρευσεν, διὰ τὴν τῆς πονηρίας συγγένειαν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τοῖς εἰρηκόσιν, « Ἡμεῖς Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, » ἀπεκρίνατο λέγων· « Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ. » Καὶ δεικνύς τὴν αἰτίαν ἐπάγει· « Καὶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. » Καὶ δηλῶν ὅποια, « Ἐκείνος, φησὶν, ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς· » οὕτως τοιγηροῦν καὶ ἐνταῦθα ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεός· « Ἡ ρίζα σου καὶ ἡ γένεσις σου, ἐκ γῆς Χαναάν. Ὁ πατήρ σου Ἀμορρᾶτος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. » Εἶτα δεικνύς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διαγωγὴν, τὴν ἀτημέλητον καὶ ἀνεμελίαν οὐδεμιᾶς ἡξιωμένην· « Ἐν ἡμέρᾳ ἐτέχθης, φησὶν, οὐκ ἔδωκαν τοὺς μαστοὺς σου. » Τροπικῶς καὶ τοὺς μαστοὺς, καὶ τοὺς δεσμοὺς προσαγορεύσας, ἐπειδὴ ἔθος τὰς παρθένους παιδίδων τῶν μαστῶν ἐπιμελεῖσθαι. Διὸ καὶ διὰ Ἱερμείου τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Θεός· « Μὴ ἐπιλήσεται νύμφη τοῦ κόσμου αὐτῆς; ἢ παρθένος τῆς στηθοδεσμιδος αὐτῆς; » ἐπιμελοῦνται δὲ τούτων παρθένοι, τοῖς οικείοις νυμφίαις ἀρέσκειν βουλόμεναι. Ἐπεὶ οὖν οὐδεμιᾶς ἐπιμελείας τετύχηκε μετὰ τὸν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παρνοικίας καιρὸν ἢ Ἰουδαίων πληθὺς, οὐδὲ τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων ἐφρόντισαν, εἰκότως φησὶν· « Ἐν ἡμέρᾳ ἐτέχθης, οὐκ ἔδωκαν τοὺς μαστοὺς σου· » τούτῃ, τὸ θρεπτικὸν τῆς ψυχῆς μόριον, τὸ τοῦ θρεπτικοῦ γάλακτος γεννητικὸν, ἐπιμελείας οὐκ ἡξίωσαν, ὥστε εἰς καιρὸν ὀρέξαι τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς διδασκαλίας τὰς θηλάς. Καὶ ἐπιμένον τῇ τροπῇ, « Ἐν ὑβρί, φησὶν, οὐκ ἐλύσθης· » τούτῃ, τῆς Αἰγυπτιακῆς εἰδωλολατρίας οὐκ ἀπόσω τὸν ῥύπον· ἀλλὰ

A enim et hic ubera, et umbilicum, et crura, et manus, et nares, et aures, et formam, et dilectionem, et complexum, et conjunctionem invenimus, eaque omnia dicta de Deo universorum : neque tamen, ut legimus, sic intelligimus, neque occidenti adhæremus litteræ, sed interius penetrantes sensum investigamus, ejusque lumine illustrati, quæ spiritualia **IO** sunt, spiritualiter intelligimus. Et cum Deum audimus his verbis Hierosolymam alloquentem : « Pater tuus Amorrhæus, mater tua Chetæa, » non naturæ, sed mentis cognationem consideramus. Natura enim erant filii Abrahæ, qui ex Semo genus ducebat : morum autem improbitate erant ex genere maledicti Chanaanis. Ideo patrem appellat Amorrhæum, matrem autem Chetæam, quia hi Chanaanis erant filii. Quorum enim scelera imitabantur, eorum erant sortiti cognationem. Quamobrem et beatus Joannes Baptista exeuntibus ad se dicebat : « Genimina viperarum, quis ostendit vobis fore ut elabamini ex ira quæ veniet? Facite fructus dignos pœnitentia, et ne velitis dicere intra vos : Patrem habemus Abraham 1. » Qui se filios Abrahæ jaectabant, eos, propter malitiæ cognationem, vocavit genimina viperarum. Quin etiam ipse Dominus dicentibus, Habemus patrem Abrahamum, respondit : « Vos ex patre vestro diabolo estis. » Et causam afferens, subjicit : « Et opera patris vestri vultis facere. » Quæ autem ea sint opera declarans, « Ille, inquit, homicida erat ab initio. » Eodem modo et hic omnium Deus, « Radix, inquit, et generatio tua ex Chanaan : pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chetæa. » Deinde abjectam ac neglectam in Ægypto declarans vivendi rationem et disciplinam : « Quo, inquit, die genita es, non vixerunt ubera tua. » Per translationem ubera et vincula dicit. **II** Mos enim est virginibus ab ipsa pueritia, ut uberum curam gerant. Hinc Deus etiam per Jeremiam prophetam : « Nunquid obliviscetur, inquit, virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? » Hæc autem virgines curant, ut placeant sponsis suis. Quoniam igitur populus Judæorum, post peregrinationem in Ægypto, nullam habuit vitæ disciplinam, nec virtutis partes excoluit, merito ait : « Die quo genita es, non vixerunt ubera tua : » hoc est, partem qua animus alitur, unde lac, quod nutriendi vim habet, gignitur, minime coluerunt, ut in tempore posteris disciplinæ papillas exhiberent. Et in translatione persistens, « Aqua, inquit, non es lota : » id est, Ab Ægyptiacæ idololatriæ sordibus non es mundata : sed ex servitute exeundo tanquam in lucem edita, adhuc partus signa retines, cum abluta non sis, sed maternas sordes circumferas. Huc spectant et quæ sequuntur : « Neque sale salita es, » quod obstetrices solent infantibus

¹ Luc. III, 7. ² Joan. VIII, 44. ³ Ibid. • Jerem. II, 52.

VARIÆ LEOTIONES.

⁴ τούτων. Des. in cod. ⁵ ἐπεὶ οὖν. Des. in cod.

adhibere. Hoc item ex allegoria legibus intelligemus, ut sal spiritualem prudentiam significet, et divinam doctrinam, qua ea, quæ corrumpi possent, a putredine integra conservantur. Quamobrem et Dominus dicebat discipulis : « Habete sal P ; » et rursus : « Vos estis sal terræ. » Et in Veteri Testamento reperimus, nullum sine sale sacrificium fieri ^r. Sic illud item intelligendum est, « Non est præcisus umbilicus tuus. » Etenim, quoniam umbilicus, ut tradunt ii qui hæc profitentur, est velut radix quædam embryonis (per ipsum enim fetus **12** haurit alimentum, et augetur, atque perficitur) : idcirco Hierosolynam non esse præcisam hoc loco ait, quippe quæ, cum ex Ægypto esset genita, adhuc Ægyptiacam idololatriam hauriret, et ex materno utero sædum illum cibum attraheret. « Et transivi, inquit, juxta te, et vidi te mistam in sanguine tuo. » Sacrificia illa significat, quæ idolis immolabantur. « Et dixi tibi : Vita de sanguine tuo, multiplicare. » Illis enim concessit ut immolarent : præcepit autem ut immolarent sibi : non quod ipse sacrificiis egeret, sed ut infirmitati ipsorum indulgeret. Victimis, inquit, et sanguine delectaris? victimas igitur macta, non dæmonibus, sed mihi. Quamvis ego victimis non indigeam, fero tamen, undique consulens salutem tuam. « Vita igitur, inquit, ex sanguine tuo, multiplicare. » Ad eundem modum intelligendum est illud : « Ubra tua erecta sunt : » quæ enim præ nimia lascivia, atque idolorum insania dejecta prius pendebant, diligentia et curatione mea erecta sunt, et ad virginum redacta modum. Ostendit mutationem in melius, et impetum ad superiora, et temperantiæ studium. « Et capillus tuus, inquit, germinavit, » hoc est, cum esses omni ornatu spoliata, repente capillos, qui ornamento esse possent, extulisti. « Nuda autem eras, et confusione plena. » Nondum enim lex data, neque tabernaculum constructum fuerat, nec missa dona sponsalia. Itaque subjicit : « Et transivi juxta te, et vidi te : et ecce tempus tuum et tempus divertentium : » hoc est, Ad nubendum apta **13** facta es, et ad conjugium idonea. « Quapropter expandi alas meas super te, et operui ignominiam tuam. » Per alas varia munerum genera intelligit : nempe sacerdotium, prophetiam, rempublicam, regnum, miracula, dona illa, quæ verbis nequeunt explicari. « Et juravi tibi. » Hoc in magni Moysi scriptis perspicue cernitur. « Levabo enim, inquit, in cælum manum meam, et jurabo per dexteram meam, et dicam : Vivo ego in sæculum ^s. » Et rursus : « Vivo ego, et vivit nomen meum, et implebit manus Domini universam terram ^t. » Juramenta igitur sua illi in memoriam revocat, « Juravi, inquiens, tibi, et ingressus sum in pacto tecum, ait Dominus Deus. » Legitimum,

A και οἰονεὶ τεχθεῖσα τῇ τῆς δουλείας ἐκείνης ἐξελεῖν, ἔτι φέρεις τὰ τοῦ τόκου σημεῖα, μὴ ἀπολουσαμένη, ἀλλὰ τὸν μητρώον ²⁷ περιχειμένη ὄψον. Ἀκολούθως τοῦτοις ἐπάγει : « Οὐδὲ ἀλλ' ἠλίσθης, » ὅπερ ἔθος ταῖς μαίαις προσφέρειν τοῖς βρέφεσι. Καὶ τοῦτο δὲ κατὰ τοὺς τῆς ἀλληγορίας νόμους νοήσομεν· ἄλας εἰδότες τὴν πνευματικὴν σύνεσιν, καὶ τὴν θεῖαν διδασκαλίαν, τὴν διαστώφουσαν τὰ σεσηπότα, καὶ σῶα φυλάττουσαν. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς : « Ἐχετε ἄλας· » καὶ πάλιν, « Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς. » Καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ δὲ εὐρίσκομεν οὐδεμίαν θυσίαν ἄνευ ἁλῶν προσφερομένην. Οὕτως νοοῦμεν τὸ, « Οὐκ ἐτμήθη ὁ ὄμφαλός σου. » Ἐπειδὴ γὰρ οἶόν τις βίζα τοῦ ἐμβρύου, κατὰ τοὺς τὰ τοιαῦτα δεινοὺς, ὁ ὄμφαλὸς ὑπάρχει (δι' αὐτοῦ γὰρ ὡς διὰ τινος βίζης ἀρτέται τὴν τροφήν, καὶ αἰξεται, καὶ τελειοῦται)· εἰκότως ἐνταῦθα τὴν Ἱερουσαλήμ ἐξη μὴ τετμηθῆαι· ὡς ἐξ Αἰγύπτου μὲν τεχθεῖσαν, ἔτι δὲ καὶ ²⁸ τὴν Αἰγυπτιακὴν εἰδωλολατρείαν ἀρρομένην, καὶ ἐκ τῆς μητρῶος ²⁹, νηδύος τὴν πονηρὰν ἐκείνην ἔλκουσαν τροφήν. « Καὶ διήλθον ἐπὶ σέ, φησὶν, καὶ εἰδὼν σε πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματι σου. » Σημαίνει δὲ τὰς τοῖς εἰδώλοις προσφερομένας θυσίας. « Καὶ εἶπά σοι· Ἐκ τοῦ αἵματός σου ζωὴ, πληθύνου. » Ἐπειδὴ συνεχώρησε μὲν αὐτοῖς θύειν· αὐτῶ δὲ θύειν ἐνομοθέτησεν, οὐκ αὐτὰς θυσίας δεόμενος, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων ἀσθενεῖα συγκραταθῶντων, Χαίρεις, φησὶ, θυσίαις καὶ αἵμασι ; μὴ τοῖς δαίμοσι θύε· ἀλλ' ἔμοι πρόσφερε τὰς θυσίας. Ἄνεχομαι γὰρ, μὴ δεόμενος τῶν θυμάτων, σοὶ πανταχόθενπραγατευόμενος σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο φησὶν· C « Ἐκ τοῦ αἵματός σου ζωὴ, πληθύνου. » Οὕτω νοήσομεν τὸ, « Οἱ μαστοὶ σου ἀνωρθώθησαν. » ἀντὶ τοῦ, Καθειμένοι ³⁰ πρότερον διὰ τὴν πολλὴν ἀκολασίαν καὶ ἀκρασίαν, καὶ τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα μανίαν, ἐπιμελείας παρ' ἐμοῦ τυχόντες ἀνωρθώθησαν, καὶ οἰονεὶ παρθένων ³¹ ἐγένοντο. Δηλοῖ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω ὄρμην, καὶ τῆς ἐγκρατείας τὴν κτῆσιν. « Καὶ ἡ θρίξ σου, φησὶν, ἀνέτειλε· » τουτέστι κόσμου παντός ἐστρημένην, ἐξαίφνης ἐσχηκας τρίχας κοσμηθῆσαι δυναμένας. « Σὺ δὲ ἦσθα γυμνὴ καὶ ἀσχημονοῦσα· » οὐδέπω γὰρ οὔτε νόμος ἐδέδοτο, οὔτε σκηνὴ κατασκευάστο, οὔτε τὰ νυμφικὰ ἔθνα προσενήνεκτο. Διὸ ἐπάγει· « Καὶ διήλθον διὰ σοῦ, καὶ εἰδὼν σε· καὶ ἰδοὺ καιρὸς σου, D καὶ καιρὸς καταλύοντων· » ἀντὶ τοῦ, Ὁρατὰ ἐγένου γάμου, καὶ ἐπιτηδεῖα πρὸς συνάφειαν. « Διὸ διεπέτασα πτέρυγός μου ἐπὶ σέ· καὶ ἐκάλυψα τὴν ἀσχημοσύνην σου. » Σημαίνει δὲ διὰ τῶν περυγῶν τὰ ποικίλα χαρίσματα· τὴν ἱερωσύνην, τὴν προφητείαν, τὴν δημαγωγίαν, τὴν βασιλείαν, τὰ θαύματα, τὰς ἀρρήτους ἐκείνας δωρεάς. « Καὶ ὤμοσά σοι. » Τοῦτο σαφῶς ἐστὶν εὐρέπην ἐν τοῖς τοῦ μεγάλου Μωσέως συγγράμμασιν. « Ἀρῶ γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ὀμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου· καὶ ἐρῶ· Ζῶ

^r Marc. ix, 50. ^q Matth. v, 15. ^r Levit. ii, 13. ^s Deut. xxxii, 40. ^t Num. xiv, 21.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ μητρώον. Des. in cod. relicto spatia. ²⁸ καὶ Des. in cod. ²⁹ μητρῶος. Des. ibid. relicto spatia. ³⁰ Cod. καθήμενοι. ³¹ Cod. παρθένου.

ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα. ἢ Καὶ πάλιν · « Ἄλλ' ἢ ζῶ ἐγώ, A
καὶ ζῆ τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐμπλήττει ἡ δόξα Κυρίου
πίσαν τὴν γῆν. » Διὸ τῶν γεγενημένων αὐτῆ ὄρκων
ἀναμνησθεὶς, καὶ φησιν · « Ὁμοσά σοι, καὶ εἰσῆλθον
ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. » Ἐν-
νομον, φησὶ, γέγονε τὸ συνοικέσιον, καὶ συνθήκαι
μεταξὺ ἡμῶν γεγέννηται · καὶ προικῶα γραμματεῖα
περὶ κολούθησαν, αἰρέσεις ἐνόμους ἔχοντα, σημαι-
νούσας ὡς εἰ παραβαίης τὰς κειμένας συνθήκας, καὶ
τῆς οἰκίας ἐκβληθήσῃ, καὶ τῶν ἐδῶν ἀποστερηθήσῃ,
καὶ ἀπλεύση γυμνή, ὡσπερ εἰσελήλυθας. Σὺ γὰρ
οὐκ ἐπὶ γάμφ προσεπήνοχας. Ἐγὼ δὲ καὶ ἐβύρω-
μένην ἐξεκάθηρα, ἄλλο ²² ἐστερημένην διήρτυσα, καὶ
γυμνήν οὖσαν ἠμύρισα, καὶ ἀκόλαστον οὖσαν ὀρθοῦς
ἔχειν πεποίητα τοὺς μαστοῦς. Διὸ ἐπάγει · « Καὶ
εἰσῆλθον ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναι Κύριος ·
καὶ ἐγένου μοι, καὶ ἔλουσά σε ὕδατι, καὶ ἀπέπλυνα
τὸ αἶμά σου ἀπὸ σοῦ, καὶ ἔχρισά σε ἐν ἐλαίῳ, καὶ
ἐπέδυσά σε ποικίλα · καὶ ὑπέδυσά σε ὑάκινθον, καὶ
ἔξωσά σε βύσσω, ἢ καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ τοῦτο ²³ δὲ ἔστι
μαθεῖν ἀκριθῶς ἐκ τῶν τοῦ θειωτάτου Μωσέως συγ-
γραμμάτων. Ἐκεῖνος γὰρ τὸν ἱερατικὸν κατασκευά-
ζει κόσμον, καὶ τὸ ἅγιον ἔλαιον τῆς χρίσεως, ὑπὸ
τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων διδασχθεὶς τῆς κατασκευῆς τὸν
τρόπον. Οὕτω νοήσωμεν τὰ ψέλλια τῶν χειρῶν, καὶ
τὸ χίθεμα ²⁴ τοῦ τραχήλου, καὶ τὸ ἐνώτιον τοῦ μυ-
κτῆρος, καὶ τοὺς τροχίσκους τῶν ὠτων, καὶ τὸν στέ-
φανον τῆς καυχίσεως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον.
Ψέλλια γὰρ χειρῶν τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν ὀνομάζει ·
τροχίσκους δὲ ὠτων τὴν τῶν θείων λόγιων ἀκράσιν, C
ὧν ἔχθησθαι δεῖ καθάπερ ἡ ἀκοὴ τοῦ τροχίσκου · κάθ-
ημα δὲ τοῦ τραχήλου τὸν τῆς συνέσεως κόσμον ἐν
τῷ ἡγεμονικῷ λάμποντα, ὃ τῆ καρδίᾳ ἐπαναπαύεται,
τῆ τοῦ τραχήλου ἐξηρητημένη · ἐνώτιον δὲ ἐν μυκτῆρι
κείμενον, τῶν θείων νόμων τὸν χαλινόν · ἐκ μετα-
φορᾶς τῶν ταύρων, τῶν οὕτως ὑπὸ τῶν βοηλατῶν
ἀγομένων. Καὶ γὰρ διὰ Ὡσηε τοῦ προφήτου τοιαῦτα
πάλιν φησὶν ὁ Θεός · « Ὡς δάμαλις παροιστρῶσα
παροίστησεν Ἐφραῖμ. » Καὶ πάλιν, « Ἦκουσα,
φησὶν, Ἐφραῖμ ὀδυρομένην · Ἐπαίδευσάς με, Κύριε,
καὶ οὐκ ἐπαιδεύθη · ὡσπερ μόσχος οὐκ ἐδιδάχθη. »
Διὸ ἀναγκαίως τοῦ τοιοῦτου χαλινοῦ ἐδεήθη, ἵνα τῆς
ἐτάκτου φορᾶς διὰ τούτου κωλύηται. Οὕτω νοήσωμεν
καὶ πορνικὸν οἶκημα. Τοὺς γὰρ τῶν εἰδῶλων οἴκους διὰ
τούτων ἐστήμανε. Πορνικὸν δὲ αὐτὸ προσηγόρυσεν ἐκλε-
μα · ἐπειδὴ οἶον ²⁵ τῷ θεῷ συνημμένη, καὶ τοῦτον ἄνδρα
ὀνομάζουσα, τῶν πονηρῶν ἠράσθη δαιμόνων, καὶ τού-
τοις ἐδείματο ναοῦς, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενα
αὐτῆ εὐρα τούτοις προσέφερε. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε ·
« Καὶ ἐπ' ἀρχὴν πάσης ὁδοῦ ὠκοδόμησας τὰ πορνεία σου,
καὶ ἔλυμψῃς τὸ κάλλος σου, καὶ διήγαγες τὰ σκέλη σου
κατὰ παρόδω, ἢ τὴν τῆς ἀκολασίας ὑπερβυλὴν διὰ
τούτου παραβηλῶν. Ὡ γὰρ τοῖς συνήθεσι μόνους
ἐγένου · ἀλλὰ πάντας τοὺς περιόνας ἐφελκομένη

inquit, connubium contractum est, inita sunt inter
nos pacta, dotales tabulæ confectæ sunt, et hæc
legali ac voluntaria conditione confirmata, ut si
pacta violaveris, domo sponsalibus muneribus
exuta cecideris, et nuda, quemadmodum veneras,
revertaris. Nihil enim ad nuptias attulisti. Ego au-
tem te sordibus inquinatam abstersi, salis exper-
tem sale condivi, nudam indui, et effeci, ut quæ
dissoluta fueras erecta haberes ubera. Quamobrem
addit : « Et ingressus sum in pacto tecum, dicit
Dominus Deus. Et facta es mihi : et lavi te aqua,
et emundavi sanguinem tuum, et unxi te oleo, et
vestivi te discoloribus : et calceavi te hyacintho
et cinxi te bysso : » et quæ deinceps sequuntur.
Hæc autem ex divinissimi Mosis scriptis facile licet
colligere. **14** Ille enim et sacra constituit ornamenta,
et sanctum unctiois oleum, quemadmodum ab
omnium Deo fuerat edoctus. Sic manuum armillas,
et colli torquem, et in aurem super nares, et ro-
tulas aurium, et coronam gloriationis capiti im-
positam intelligamus. Per manuum enim armillas,
virtutes morales significat : per rotulas aurium,
divinarum Scripturarum intelligentiam, qua, ut ro-
tulis aures, sic animus est ornandus : per colli
torquem, prudentiam in principali parte splenden-
tem, quæ in corde, quod pendet a collo, quiescit :
per in aurem vero super nares, legum divinarum
frenum, a tauris desumpta metaphora, qui sic a
bulbulcis aguntur. Siquidem et per Oseam propheta-
tam talia rursus loquitur Deus : « Sicut vitula
cæstro percita insanivit Ephraim. » Et per Jeremiam :
« Audivi, inquit, Ephraim, lamentantem : Casti-
gasti me, Domine, et eruditus non sum, quasi ju-
venculus non didici. » Hinc freno ejusmodi egobat
omnino, ut ab incomposito gressu coliberetur. Hoc
modo et lupanar intelligendum. Idolorum enim
delubra hoc nomine significavit. Lupanar autem
appellavit, quia cum esset Deo conjuncta, cumque
virum appellaret, improbos dæmones adamavit,
atque illis templa construxit, et quæ a Deo acceperat
munera, ea dæmonibus est elargita. Idcirco
subjicit : « Ad omne caput viæ ædificasti lupanaria
tua, et corrupisti decorem tuum : et divisisti crura
tua omni transeunti. » His verbis exprimit **15** vim
libidinis incredibilem. Non enim cum familiaribus
solis habebas consuetudinem, sed ardore libidinis
furens cum omnibus prætereuntibus impudice
commiscebaris. Mistionem hic rursus figurate no-
minat cultum idolorum. Animadvertendum est au-
tem, quibus vocabulis utatur Deus universorum,
ut immensum idololatriæ studium explicet. « Di-
visisti, inquit, crura tua omni transeunti, et mul-
tiplicasti fornicationes tuas, et fornicata es cum
filiis Ægypti vicinis tuis, qui sunt magnarum car-

• Osee iv, 16. • Jerem. xxxviii, 18, juxta edit. Romanam.

VARIÆ LEC TIONES.

²² ἄλλος cod. præm. καὶ. ²³ τοῦτο. cod. ταῦτα. ²⁴ cod. κατὰθημα. Sic quoque deinde. ²⁵ οἶον abest
a cod. relicto spatio.

nium. » His quoque verbis nimium idolorum ἀτιμωσίου A impietatis ardorem ostendit : « Nec facta es quasi meretrix quæstus colligens, sed mulier adultera similis tibi, quæ præter virum suum accipit mercedes. Omnibus qui fornicati sunt cum ipsa dabat mercedes. Tu autem dedisti mercedes cunctis amatoribus tuis : et donis onerabas eos, ut intrarent ad te undique ad fornicandum tecum. Factumque est in te contra consuetudinem mulierum in fornicationibus tuis. » Per hæc item significavit, quod cum a Deo et frumentum, et vinum, et oleum, et oves, et boves, et vitulos accepissent, ea, contempto Deo, cujus erant dona, idolis obtulerint, a quibus nihil unquam nisi perniciem acceperant : ac mercedem quidem non ab adulteris accipiebant, sed ipsis largiebantur. His similia sunt apud Jeremiam prophetam. « Nunc enim, ait, mœchata es cum lapide et ligno. Leva oculos tuos in directum, et vide ubi **16** non inquinata sis. Nunc vero in viis sedebas, exspectans eos, quasi cornix in solitudine sola : et polluisti terram fornicationibus tuis ¹⁷. » Et beatus Isaias : « Quomodo, inquit, facta est meretrix civitas fidelis Sion, plena iudicii? in qua iustitia dormivit, nunc¹⁸ autem homicidæ ¹⁹. » Et rursus : « Qualis est, inquit, hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? aut cuienam cum debitor essem vendidi vos? Ecce enim in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. » Sed quid opus est, singula quæ per prophetas a Domino dicta sunt, persequi? ex iis enim, quæ commemoravimus, discere possimus, ita tractandas esse divinas Scripturas, ut non litteram sequamur solum, sed mentem ac sensum illius aperiamus.

δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευταί. » Καὶ οὐκ ἀποστασίῳ τῆς μητρὸς ὑμῶν; ἢ τίνι ὑπόχρεως ὦν πέπρακα ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν ἐξαπέστειλα τὴν μητέρα ὑμῶν. » Καὶ εἰ δεῖ πάντα λέγειν τὰ διὰ τῶν προφητῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων λεγόμενα; ἀπόχρη γὰρ καὶ τὰ γραφὰς, μὴ τῷ γράμματι μόνον προσέχοντας, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦτου διάνοιαν ἀναπτύσσοντας.

A veteri igitur ad novam sponsam accedentes; hæc ratione Canticum canticorum interpretemur, rejectisque falsis ac perniciosis opinionibus, sanctos imitemur Patres, atque usam sponsam cum uno sponso colloquentem agnoscamus, et qui sit sponsus, quæque sit sponsa, a sanctis discamus apostolis. Id enim docet nos et divinissimus Paulus, ita scribens : « Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo ²⁰. » Sponsam autem ex multis confatam dicit. Nam despondi, inquit, non te, sed vos, hæc est, animas pias et in virtute perfectas. Sponsam enim divina Scriptura Ecclesiam intelligit : sponsam autem Christum appellat. Et magnus ille Joannes, qui legis finem et gratiæ principium **17** ostendit, qui quæ inter prædagogum

ἀκολάστως ἐμίγνυσο· μίξιν δὲ πάλιν ἐνταῦθα τροπικῶς τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν ὀνομάζει. Δεῖ δὲ ἐπιτηρῆσαι, ὅποιοις ²⁰ ὀνόμασιν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐχρήσατο, τὴν τῆς εἰδωλολατρίας ἀμετρίαν σηµάναι βουλόµενος. « Διήγαγες γὰρ τὰ σκέλη σου παντὶ παρῶν, καὶ ἐπλήθυνας τὴν πορνείαν σου. Καὶ ἐξεπόρνευσας ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Αἰγύπτου τοὺς ὁμοιοῦτάς σοι, τοὺς μεγαλοσάρκους. » Πάλιν ἐνταῦθα τῆς εἰδωλολατρίας τὸ ²¹ μέγεθος, καὶ ἀσεβείας τὴν ὑπερβολὴν τοιοῦτοις ὀνόμασι παρεδήλωσεν. « Καὶ οὐκ ἐγένου ὡς πόρνη συνάγουσα μισθώματα· ἡ γυνὴ ἢ μοιχωµένῃ ὁμοία σοι, ἢ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς λαμβάνουσα μισθώματα, πᾶσι τοῖς ἐκπορνεύουσιν αὐτὴν προεδίδου μισθώματα· καὶ σὺ δέδωκας μισθώματα πᾶσι τοῖς ἑρασταῖς σου, καὶ ἐφόρτιζες αὐτούς, τοῦ ἔργεσθαι πρὸς σὲ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου, καὶ ²² ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραµµένα παρὰ τὰς γυναῖκας ἐν τῇ πορνείᾳ σου. » Καὶ διὰ τούτων πάλιν ἐσήµανε, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ λαμβάνοντες, καὶ σίτον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, καὶ πρόβατα, καὶ βόας, καὶ μίσχους, τοῖς εἰδώλοις τὰς θυσίας προσέφερον· τὸν μὲν Θεὸν ἀτιμάζοντες, ὃ ταῦτα τὰ δῶρα ἐτύγχανον· τοῖς δὲ μηδὲν πώποτε παρεσχικόσιν, ὀλέθρου δὲ μόνον προξένοις, ταῦτα προσφέροντες· καὶ μισθὸν τοῖς μοιχοῖς ὀρέγοντες, μισθὸν δὲ παρ' αὐτῶν οὐ λαμβάνοντες. Τούτοις ὁμοία καὶ τὰ παρὰ τῷ προφήτῃ Ἱερραµίᾳ· « Νῦν μὲν γὰρ, φησὶ, ἐμοίχευσας τὸ ξύλον, καὶ τὸν λίθον. Ἄρον ²³ τοὺς ὀφθαλμοὺς σου εἰς εὐθείαν, καὶ ἰδὲ ποῦ οὐκ ἐξεφύρθης. Νῦν δὲ ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐκάλυψαις προσδοκῶσα αὐτοὺς, ὥστε κορώνῃ ἐν ἐρήμῳ μόνῃ, καὶ ²⁴ ἐμίλανεσ τὴν γῆν ἐν ταῖς πορνείαις σου. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἡσαίας, « Πῶς ἐγένετο, φησὶ, πόρνη πόλις πιστῆ Σιών, ἢ πλήρης κρίσεως; ἐν ἣ αὐθίς· « Ποῖον, φησὶ, τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ ἀποστασίῳ ὑμᾶς; Ἰδοὺ ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε, καὶ εἰ δεῖ πάντα λέγειν τὰ διὰ τῶν προφητῶν ὑπὸ εἰρημίαν διδάξαι ἡµᾶς, ὅπως δεῖ νοεῖν τὰς θείας καὶ τὴν τοῦτου διάνοιαν ἀναπτύσσοντας.

Ἐκ τῆς παλαιᾶς τοίνυν νύμφης ἐπὶ τὴν νέαν ποδηγηθέντες, οὕτω νοήσωµεν τὸ τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων βιβλίον, καὶ τὰς διεφυσµέναις καὶ βλαβεραῖς ἐκείναις δόξαις καταλιπόντες, τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἀκολουθήσωµεν, καὶ νοήσωµεν µίαν νύμφην ἐν νυμφίῳ διαλεγοµένην, καὶ μάθωµεν παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, τίς τε ὁ νυμφίος, καὶ τίς ἡ νύμφη. Διδάσκει γὰρ ἡµᾶς καὶ ὁ θεοτάτος Παῦλος, οὕτως γράφων· « Ἠρµοσάµην ὑµᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστήσαι τῷ Χριστῷ ²⁵. » Καὶ τὴν μὲν νύμφην ἐκ πολλῶν λέγει συγκεροτηµένην. Ἠρµοσάµην γὰρ, λέγει, ὑµᾶς, οὐ σὲ, ὡς εἶναι δηλονότι τὰς εὐσεβεῖς καὶ τελείας ἐν ἀρετῇ ψυχάς. Νύμφην γὰρ ²⁶ οἶδεν ὁ θεὸς λόγος τὴν Ἐκκλησίαν· νυμφίον δὲ τὸν Χριστὸν ὀνοµάζει. Καὶ ὁ μέγας δὲ Ἰωάννης, ἔδιδεας

¹⁷ Jerem. III, 2. ¹⁸ Isa. I, 21. ¹⁹ II Cor. II, 2.

VARIE LECTIONES.

²⁰ ὅποιοις. abest a cod. ²¹ τό. des. ibid. ²² καὶ — πορνεία σου des. ibid. ²³ ἄρον — ἐξεφύρθης des. in cod. relicto spatio. ²⁴ καὶ — πορνείαις σου, des. in cod. ²⁵ Χριστῷ. cod. Θεῷ. ²⁶ γὰρ abest a cod.

τοῦ νόμου τὸ τέλος, καὶ τῆς χάριτος τὴν ἀρχὴν, ὁ Α et sapientem magistrum medius fuit, cuius tempore umbra corpus accepit: « Qui, inquit, sponsam habet, sponsus est. Amicus autem sponsi, qui stat et audit verba ejus, gaudio gaudet propter vocem sponsi ». » Quid quod ipse Dominus se sponsum appellat? Cum enim Pharisei sanctos apostolos ut non jejunantes accusarent, refellit eos: « Nunquid possunt, inqniens, filii sponsi lugere, quando cum illis est sponsus? Venient autem dies, cum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt ». » Sponsam igitur Ecclesiam, sponsum Christum intelligamus; adolescentulas vero, quæ sponsam sequuntur, animas pias, sed rudiores, quæ sponsæ virtutem nondum sunt imitatae, nec perfectionem consecutæ. Quamobrem sequuntur quidem sponsam, sed sponsæ non appellantur. Habet præterea textus et alios quosdam cum sponso versantes, quos sive angeles quispiam dixerit, Domini mandatis obsequentes et sponsam exornantes: sive prophetas hæc multo ante annuntiantes, sive apostolos angelico et ipsos⁴ more Domini nutibus inservientes, a veritatis scopo non aberrabit. Mihi vero magis placet, angelos intelligere. Nam animas in virtute perfectas sponsam agnoscere, docent divina Scripturæ: nihil autem apostolis et prophetis perfectius, præter angelos: his de causis, qui sponso serviunt, et sponsæ obsequi student, mihi potius angeli videntur esse. Quandoquidem **18** et sponso statim genito chorum angelicum invenimus gaudentem, atque exultantem, et jucundis cantibus conclamantem: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus beneplacitum ». » Præterea in conceptione Gabriel archangelus minister fuit. Ad hæc angelus ipsi Josepho, tum fugam in Ægyptum, tum ex Ægypto reditum cernitur præcepisse. Et post certamina cum diabolo confecta, accedentes angeli faustis cum acclamationibus ac laudibus, atque omni obsequio ministrabant ei, qui pro imbecillitate nostra depugnaverat, et adversarium vicerat. Necnon et passionis tempore præsto fuerunt angeli humanitatem confirmantes. Ad sepulcrum etiam assidentes angeli resurrectionem ipsius nuntiabant. Ac denique, cum assumptus est in cælum, angeli ad apostolos dixerunt: « Viri Galilæi, quid statis suspicientes in cælum? hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet iterum ». » Mihi ergo cum sponso videntur esse ordines angelorum, qui et illius observert nutus, et sponsam omnibus officiis ac studiis prosequuntur. Illud etiam præfari necessarium est, tria Salomonis esse volumina, Proverbia, Ecclesiasten, et Canticum canticorum: ac Proverbia quidem utilem de moribus disciplinam complecti, Ecclesiasten autem eorum, quæ sensibus perci-

¹ Joan. iii 29. ² Matth. ix, 15, 16. ³ Luc. ii, 14. ⁴ Act. i, 11.

VARIE LECTIONES.

¹¹ γάρ des. in cod. ¹² cod. νηστεύουσιν. ¹³ εἶτε — προκηρύττοντας des. in cod. ¹⁴ ἀγγέλους abest a cod. ¹⁵ πλὴν ἀγγέλων des. ibid. ¹⁶ τῆς des. in cod.

piuntur, naturam indicare, vitæque præsentis docere vanitatem : ut ea fluxa et fragilia cognoscentes, tanquam prætereuntia spernamus, et ea quæ futura sunt, ut permanentia concupiscamus : **19** Canticum vero canticorum mysticam sponsæ et sponsi necessitudinem et conjunctionem continere. Ut adeo universa Salomonis doctrina sit veluti scala quædam, quæ tribus gradibus constet, morali, naturali et mystico. Principio igitur qui ad pie recteque vivendi disciplinam accedit, *necesse est ut bonis actionibus animum purget, atque ita deinceps fugacem rerum prætereuntium, quæ sensu jucundæ videntur, vanitatem despiciat : et iude postremo sublimis avolet ad sponsum, perpetua bona pollicentem, amandum et complectendum. Idcirco tertio etiam loco hic constitutus est liber, ut ratione et via ad perfectionem contendamus. Arbitror autem sapientem Salomonem a patre, utpote propheta, ac magno quidem propheta, elocutum hæc conscripsisse. Audierat enim omnino illum ita canentem : « Astitit regina a dexteris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta, variegata b. » Et rursus : « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui ac domus patris tui : et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus Deus tuus c. » Hujus quidem libri lectionem adolescentibus, atque ætate adhuc imperfectis, prorsus interdicunt, solis autem viris perfectis, qui recondita et arcana percipere valeant, et spiritualiter intelligere quæ scripta sunt, legendum præbent. C Omissa igitur disputatione, utrum propheticæ scriptis sit, an quæ a patre didicerat Salomo, ea litterarum monumentis mandavit, expositionem aggrediamur : hoc unum a lectoribus postulantes, ne furti nos insimulent, **20** si quid, quod a patribus dictum sit, in his commentariis offenderint. Fatemur enim et nos ab illis explanationis occasionem accepisse. Hoc autem non lurtum appellari debet, sed paterna hæreditas. Quamquam ad illa, quæ ab eis accepimus, adjungimus quæ nostra sunt. Et quod latius a quibusdam explicatum est, nos contraximus : quod autem diligentiam requirebat, dilatavimus. Laborem denique suscepimus, lectoribus, ut arbitror, haud inutilem. Quamobrem, eos qui sine labore laborum nostrorum fructum sunt percepturi, rogatos volumus, ut nobis pro laboribus nostris orationes ac preces impertiant suas. Quod si minus accurata videbitur explicatio, laborem saltem boni consulas, et quæ desunt ipse doceas.

b Psal. xlv. 10. c ibid. 11, 12.

A τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων· καὶ αἱ μὲν Παροιμίαι τὴν ἠθικὴν ὠφέλειαν τοῖς βουλομένοις προσφέρουσιν· ὁ δὲ Ἐκκλησιαστής, τῶν ὀρωμένων ἐρμηνεύει τὴν φύσιν, καὶ τοῦ παρόντος βίου τὸ μάταιον ἐκδιδάσκει, ἵνα μαθόντες αὐτῶν τὸ ἐπίκτηρον, ὡς παρίοντιον καταφρονήσωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ὡς μενόντων ἐπιθυμήσωμεν. Τὸ δὲ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων, τὴν μυστικὴν συνάφειαν τῆς νύμφης καὶ τοῦ νυμφίου διδάσκει· ὡς εἶναι τὴν πᾶσαν τοῦ Σολομώντος πραγματείαν κλίμακά τινα, τρεῖς ἔχουσαν τοὺς βαθμοὺς, τὸν ἠθικόν, τὸν φυσιολογικόν, τὸν μυστικόν. Δεῖ γὰρ τὸν εὐθύς προσόντα τῇ εὐσεβείᾳ καθαρῶς πρῶτον διὰ τῆς ἀγαθῆς πράξεως τὴν διάνοιαν· εἴθ' οὕτως κατοπτεῦσαι τῶν παρίοντων ⁴⁹ τὸ μάταιον, καὶ τῶν δοκούντων τερπνῶν τὸ ἐπίκτηρον· καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀναπτῆναι, καὶ τὸν νυμφίον ποθῆσαι, τὸν τὰ αἰώνια ἐπαγγελάμενον ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο καὶ τρίτον τέτακται τὸ βιβλίον τοῦτο· ἵνα ὁδῶ τις βαδίξων ἐπὶ τὸ τέλος ἔλθοι. Ἦγοῦμαι δὲ τὸν σοφὸν Σολομῶνα ὑπὲρ τοῦ πατρὸς, ἅτε δὴ προφήτου καὶ μεγάλου προφήτου, δεδιδασγμένου ταῦτα συγγεγραφένου. Ἦκουσε γὰρ αὐτοῦ πάντως ἄδελφος· « Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῶ διαχρῶσιν περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. » Καὶ πάλιν· « Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτὸς ἔστι Κύριός σου. » Ἀμέλει τοῖς μείρακίσι, καὶ τοῖς ἀτελείσιν ἔτι τὴν ἡλικίαν, οὐκ ἐπιτρέπουσιν αὐτοῦ τὴν ἀνάγνωσιν· μόνους δὲ τοῖς εἰς ἄνδρας τελοῦσιν, καὶ συνίεναι δυναμένοις τὰ κεκρυμμένα, καὶ πνευματικῶς νοῆσαι τὰ γεγραμμένα, ἀναγινώσκειν κελύουσιν. C Ὁκοῦν παυσάμενοι τοῦ ζυγομαχεῖν, εἴτε προφητικῶς συγγέγραπται τὸ βιβλίον, εἴτε μεταθικῶς παρὰ τοῦ πατρὸς, ἃ ἐδιδάχθη διδάσκει, τῆς ἐρμηνείας ἀψώμεθα· τοσοῦτον τοὺς ἐντευξομένους παρακάλεσαντες, μὴ κλοπῆν ἡμῶν κατηγορεῖν, εἴ τι τοῖς πατράσιν εἰρημένον ἐν ταῖς ἡμετέραις εὐροίαις ἐρμηνείαις. Ὁμολογοῦμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς παρ' ἐκείνων τὰς ἀφορμὰς εὐρηκεῖναι τῆς σαφηνείας· ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐ κλοπῆ, ἀλλὰ κληρονομία πατρῶα. Καὶ τὰ μὲν παρ' ἐκείνων εἰληφότες τίθεμεν, τὰ δὲ αὐτοὶ ἐπεξευρόντες προστίθεμεν. Καὶ τὰ μὲν, ὡς διὰ πλάτους εἰρημένα τίσιν, συντέμνομεν· τὰ δὲ ἐπεξεργασίας δεόμενα διευρύνομεν. D Καὶ ὅπως ἀνευξάμεθα πόνον, οὐκ ἀχρηστον οἶμαι τοὺς ἐντευξομένους ἐσόμενον. Διὰ τοὺς ἀπόνως τοὺς ἡμετέρους καρπουμένους πόνους παρακαλοῦμεν, εὐχὰς ἡμῖν ἀντιδοῦναι τῶν πόνων. Εἰ δὲ οὐκ ἀκριθῆς ἡ ἐρμηνεία φανεῖται, τὸν γοῦν πόνον ἀπόδεξαι, καὶ τὰ λείποντα διδάξον ⁵⁰.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁹ cod. παρόντων. ⁵⁰ διδάξον. In cod. sequuntur ista : Ἐτέρα ἐρμηνεία κατὰ παράφρασιν τοῦ Ἄσματος τῶν ἁσμάτων, συλλεγείσα ἀπὸ τε τῶν εἰς τοῦτο ἐρμηνειῶν τοῦ ἀγίου Ἰρηγορίου Νύσσης, τοῦ ἀγίου Νεΐλου καὶ τοῦ ἀγίου Μαξίμου. Inc. Ἐπειδὴ καὶ τὰς Παροιμίας, κ. λ. Deinde sequitur ἕτερα ἐξηγησις εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἁσμάτων ἐξηγηθὲν παρὰ τοῦ Ψελλοῦ διὰ στίχων πολιτικῶν. Inc. Ἐπίπερ τὸ φιλομαθές, κ. λ. Eadem existant Latine in editione horum Commentariorum quæ Venetiis anno 1573, in-4 prodiit, interprete Petro Franc. Zino, interjectis Maximi, Nili, Psellique commentariis ; necnon in editione Lat. omnium Theodoretii operum, quæ prodiit Coloniae a. 1573, fol.

21 ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ἉΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟ ἈΣΜΑ ΤΩΝ ἈΣΜΑΤΩΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO IN CANTICUM CANTICORUM.

Ἐπειδὴ τῇ θείᾳ θαρβήσαντες χάριτι τῆς ἐρμηνείας **A** τοῦ βιβλίου τούτου κατεθαρήσαμεν, φέρε πρῶτον δόξαν αὐτῆν τοῦ βιβλίου τὴν προγραφὴν ἐξετάσαντες εὐκρινῆ καταστήσωμεν. Ἄσμα ἄσμάτων, ὃ ἦσθη τῷ Σολομώντι ¹. Σκοπήσωμεν τί δήποτε οὐκ ἄσμα, ἀλλ' ἢ ἄσμα ἄσμάτων ἢ αὐτὸ προσηγόρευσεν ὁ σοφὸς Σολομών. Ὅτι γὰρ οὐδὲν εἰκὴ καὶ μάτην ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργούμενον λέγεται, δῆλον τοῖς σώφροσι λογισμῶ καὶ εὐσεβεῖ κεχρημένοις κηθέστηκε. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, σκοπητέον εἶναι· ἔνεκεν ἢ ἄσμα ἄσμάτων, ἢ ἀλλ' οὐκ ἄσμα, τούτο καλεῖται τὸ σύγγραμμα. Πολλὰ μὲν οὖν ἄσματα, καὶ ψαλμοὺς, καὶ ὕμνους, καὶ ψόδας, παρὰ τε τῷ μακαρίῳ Δαβίδ, καὶ παρὰ τοῖς πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν προφήταις εὐρίσκουμεν εἰρημένα καὶ συγγεγραμμένα· καὶ Μωσῆς μὲν ὁ μέγας ἦσε πρῶτην μὲν ὥσθη τὴν ἐπινίκιον, ἦνίκα ἡ θάλασσα διαιρέθησα, αὐτοῖς μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις ὁδὸς ἐγένετο, τοῖς δὲ Αἰγυπτίοις τάφος· δευτέραν δὲ ὥσθη ἦσεν εὐχαριστήριον τὴν ἐπὶ τῷ φρέατι· τρίτην δὲ, ἐν ἣ τὰς θείας διηγῆσατο ἑωρεάς, καὶ τῆς ἀγνώμονος γνώμης τοῦ λαοῦ κτηγόρησεν. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δαβὶδ τοὺς μὲν ἐπινίκιους ἦσεν ὕμνους, τοὺς δὲ ἐπιληνίους· καὶ τοὺς μὲν ὀρθρίους, τοὺς δὲ ἑσπερίους. Ὁ δὲ σοφὸς Σολομών οὐκ ἐπινίκιον, οὐδὲ ὀρθριον, ἀλλ' ἐπιθαλάμιον ἄσμα συγγράφει. Τὰ μὲν γὰρ ἐπινίκια ἄσματα δηλοῖ τῶν ² πολεμίων καταλύσιν καὶ τῶν ἀχμαλώτων λύσιν, ὡς τὸ, ἢ Ἀντανανιὸν πολέμους μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς. Τόξον συντρίψει, καὶ συνθλάσει ³ ὄπλον, καὶ θυρεοὺς κατακαύσει ἐν πυρὶ. Σχολάσατε ⁴, καὶ γινώσθε ὅτι ἐγὼ ⁵ εἰμι θεός· ὡς ὠθηθήσομαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ὠθηθήσομαι ἐν τῇ γῇ. ἢ Σημαίνει γὰρ, ὅτι τῶν πολεμίων τὴν πανοπλίαν συντρίψας, καὶ τοὺς ὑπ' ἐκείνους πάσαις ἑλοῦντας ἀχμαλώτους ἐλευθερώσας,

¹ Quoniam divina gratia consili librum hunc suscepimus explicandum, age primum omnium inscriptionem ipsius expendentes, planam ac dilucidam reddamus. *Canticum canticorum, quod Salomo cecinit*. Consideremus, cur librum hunc non *Canticum sapiens Salomo inscripserit, sed ἢ Canticum canticorum*. ἢ Nihil enim a divino Spiritu temere frustra fieri, apud homines prudentes ac pios minime dubium est. Quod cum ita sit, explorandum est, qua de causa *ἢ Canticum canticorum*, non autem *Canticum*, volumen hoc fuerit appellatum. Multa igitur cantica, et psalmos, et hymnos, et odas, tum a beato Davide, tum a prophetis, qui ante et post ipsum exstiterunt, dicta et conscripta fuisse **22** non ambigimus. Ac Moses quidem ille magnus primum cecinit canticum, cum mare divinum Israelitis quidem iter aperuit, *Ægyptiis autem sepulturam*. Alterum super pulco canticum gratiarum actionis ^b. Tertium vero, in quo divina munera commemorans ingrati animi populum arguit ^c. At beatus David hymnos composuit, alios victoriales, alios vindemiales, et alios matutinos, alios vespertinos. Sapiens autem Salomo non victoriale, nec matutinum, sed nuptiale *Canticum* conscribit. Cantica quæ vocant *Epinicia*, hostium interitum ostendunt, et excussum servitutis jugum, ^d quale est illud: *ἢ Auferens bella usque ad fines terræ. Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igne. Vacate, et cognoscite me esse Deum: exaltabor in gentibus, et exaltabor in terra* ^d. ἢ Significat enim, se hostibus devictis et profligatis diutino dominatu oppressos in libertatem vindicasse, ac sibi subiecisse, ejusmodi regno constituto, in quo sibi omnes

¹ Exod. xv, 1-19. ² Num. xxi, 17, 18. ³ Deut. xxxii, 1-43. ⁴ Psal. xlv, 9-11.

VARIÆ LECTIONES.

¹ cod. μακαρίτου. ² ὁ—Σολομώντι. cod. ὃ ἐστὶ τῷ Σαλωμών. Hæc est recepta lectio τῶν U'. ³ τῶν. cod. πρᾶμ. τὴν. ⁴ cod. συνθλάσει. ⁵ σχολάσατε. T. 1, p. 902 erat σχολάζετε. ⁶ ὅτι ἐγὼ deus. in cod. θεός. cod. πρᾶμ. ὃ.

libenti animo servirent. Idcirco, « Exaltabor, inquit, in gentibus, exaltabor in terra. » Ejusdem generis et illud est : « Omnes gentes, plaudite manibus : jubilate Deo voce exsultationis. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram ». » Et rursus : « Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procedo, et regna f. » Et alibi : « Attollite **23** portas vestras, principes, et elevamini, portæ æternæ, et introibit rex gloriæ, Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio ». His igitur in canticis regis victoriam celebrant prophætæ, eumque laudibus effecerunt, quod captivos vindicavit in libertatem. At Canticum canticorum illius nuptias describit, et erga sponsam amorem explicat. « Sponsam » autem appellat eos, qui in illis canticis a servitute liberati commemorantur, et libertatem consecuti ad regis partes se applicuerunt, ejusque beneficia immortalis memoria complectentes, magnamque in illum benevolentiam atque amorem declarantes, ipsum assidue sectantur ; imo quoque cælestes potestates, quæ dum quaerunt, equis sit iste rex gloriæ, simul cum illo esse concupiscunt, ac ne exiguo quidem temporis momento ab eo, per quem salutem acceperunt, se disjungi patiuntur. Hac de causa Canticum canticorum hic liber inscribitur, quoniam reliqua cantica propter hoc Canticum facta sunt, et ad hoc illa perducunt. Hoc enim est bonorum caput, divinæ benignitatis summa, ineffabilis bonitas, incredibilis misericordia, immensa clementia, inenarrabilis charitas, quod auctor ipse, et effector, et procreator, et Dominus, et Deus, et princeps, et qui semper idem est, luteum hoc animal, passionibus obnoxium, et corruptibile, et ingratum, atque inutile, non solum a morte et servitute diabolica eripuerit, sed etiam libertatem illi largitus sit, ut non solum nos liberos constituerit, sed in filios quoque adoptaverit : neque solum tribuerit adoptionis **24** munus, verum etiam sponsam et vocarit et fecerit, eodemque modo quo sponsus cum ea conubio junctus fuerit, atque innumerabilia dona sponsalia dederit, et cubile, et thalamum adornarit, et nudam induerit, et denique factus ipse sit sponsæ et amictus, et cibus, et potus, et via, et sentium, et vita, et lux, et resurrectio. Sed ego arenam, et pluviam guttas enumerare contendo, et cytho mare dimetiri, qui divinæ humanitatis magnitudinem verbis conor explicare. Canticum igitur canticorum hic liber inscribitur, propterea quod majora Dei bonitatis genera nos edocet et maxime recondita

A ὅφ' ἑαυτὸν ἐποίησατο, καὶ τὴν τῶν πάντων ἐκόντων ἀνεδήσατο βασιλείαν. Διὸ φησιν· « Ὑψώθησμαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψώθησμαι ἐν τῇ γῆ. » Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, « Πάντα τὰ ἔθνη, κροτήσατε χεῖρας· ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι Κύριος ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Καὶ πάλιν· « Περιζώσαι τὴν βομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ. Τῇ ὤρειότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου ἔντεινον⁹, καὶ κατεσοῦ, καὶ βασιλεύε. » Καὶ αὖτις· « Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὕμῶν, καὶ ἐπάρθητε, πύλαι αἰώνιοι, καὶ ἐισελεύσεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης, Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ. » Ἐν μὲν οὖν τούτοις τοῖς ἄσμασι τὴν νίκην τοῦ βασιλέως εἰ προφητῶν διεξίαι, καὶ ἐπὶ τῇ τῶν αἰχμαλώτων αὐτὸν ὕμνουσιν ἐλευθερίᾳ. Τὸ δὲ ἄσμα τῶν ἄσμάτων τὸν γάμον αὐτοῦ διαγράφει, καὶ ἐὼν περὶ τὴν σύμφην ἔρωτα διαγράφεται. « Νύμφην » δὲ προσαγορεύει τοὺς ἐν ἐκείνοις τοῖς ἄσμασι τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντας, καὶ τῆς ἐλευθερίας τετυχηκότας, καὶ προσοικειωθέντας τῷ βασιλεῖ, καὶ ἀληστον τῶν εὐεργεσιῶν τὴν μνήμην ἐσχηκότας, καὶ πολλὴν περὶ αὐτῶν εὐνοίαν καὶ στοργὴν ἐπιδεικνυμένους, καὶ διηνεκῶς αὐτῷ ἐπομένους· ἔτα, τῶν ἀνω δυνάμεων πυθανομένων, « Τίς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς δόξης⁹ ; » συνεῖναι ἱμερομένους, καὶ οὐδὲ πρὸς βραχὺ μόριον ἡμέρας χωρισθῆναι τοῦ σεσωκότος ἀνεχομένους. Τούτου χάριν ἄσμα τῶν ¹⁶ ἄσμάτων καλεῖται τοῦτο τὸ βιβλίον, σημαίνοντος τοῦ λόγου, ὡς ἐκεῖνα τὰ ἄσματα διὰ τοῦτο τὸ ἄσμα γεγένηται, κάκεινα πρὸς τοῦτο ἄγει¹¹. « Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, καὶ ¹² θείας φιλανθρωπίας ὁ κοίτην, ἡ ἀρρήτος ἀγαθότης, ὁ ἀμέτρητος ἔλεος, ὁ ἀστάθμητος οἶκτος, ἡ ἀφραστός ἀγάπη, τὸ ἀνέχεται τὸν ποιητὴν, καὶ πλάστην, καὶ δημιουργόν, καὶ Κύριον, καὶ Θεόν, καὶ Δεσπότην, καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντα, τὸ πῆλινον ¹³ τοῦτο ζῶον, καὶ πλοῦτον, καὶ φαρτὸν, καὶ ἀγνώμον, καὶ ἀχρηστον, μὴ μόνον ἀπαλλάξει θανάτου, καὶ διαβολικῆς τυραννίδος, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίαν δωρήσασθαι, καὶ μὴ μόνον ἐλευθέρους ἀποφῆναι, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς καταστήσαι¹⁴. καὶ μὴ μόνον τῆς υἱοθεσίας δωρήσασθαι χάρισμα, ἀλλὰ καὶ νύμφην προσαγορεύσαι τε καὶ ποιῆσαι, καὶ νυμφίῳ παρακλησίως συναρμολοῦναι αὐτῇ, καὶ ἔδνα μυρία προσενεγκεῖν, καὶ νυμφῶνα καὶ θάλαμον προσετραπέσαι· καὶ γυμνὴν οὖσαν ἀμφιάσαι, καὶ γενέσθαι αὐτῇ περιβόλαιον, καὶ τροφήν, καὶ πόμα, καὶ ὄδον, καὶ θυρεὸν, καὶ ζῶην, καὶ φῶς, καὶ ἀνάστασιν. Ἄλλὰ γὰρ φιλονεικῶ ψάμμον ἀριθμῆναι, ἢ ὕετοῦ σταγόνας, ἢ τὴν θάλασσαν κυάθῳ ¹⁵ μετρεῖν, τῆς θείας φιλανθρωπίας ἐφικέσθαι λόγῳ τολμῶν. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἄσμα τῶν ¹⁶ ἄσμάτων προσαγορεύεται τὸ βιβλίον, ὡς τὰ μείζω τοῦ ¹⁷ Θεοῦ ἀγαθότητος εἶδη διδάσκων

⁹ Psal. xlvi, 2, 3. ¹ Psal. xlii, 4, 5. ⁸ Psal. cxliii, 7, 8.

VARIÆ LECTIONES.

⁹ ἔντεινον. cod. præm. καὶ. conf. t. I, p. 889. ⁹ δόξης. cod. præm. τῆς. ¹⁶ τῶν ahest a cod. ¹¹ ἄγει. cod. λέγει. ¹² καὶ. cod. τῆς. ¹³ cod. πῆλον. ¹⁴ καὶ—καταστήσαι des. in cod. ¹⁵ ψάμμον—κυάθῳ. des. in cod. ¹⁶ τῶν des. ibid. ¹⁷ τοῦ. cod. præm. τῆς.

ἡμᾶς, καὶ τὰ ἐνδότατα, καὶ ἄδυστα, καὶ ἁγίων ἄγρια ἄ
τῆς θείας ἡμῶν φιλανθρωπίας ἀποκαλύπτων μυστή-
ρια ¹⁸.

atque arcana, et sanctissima divinae humanitatis
mysteria nobis patefacit.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

CAPUT I.

α. Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐ-
τοῦ. Ταῦτα ἡ νύμφη λέγει προσευχομένη τῷ τοῦ
νυμφίου Πατρὶ. Ἦκουσε γὰρ καὶ τῶν τῷ Ἀβραάμ
τῷ πατριάρχῃ δοθεισῶν ὑποσχέσεων, καὶ τῶν τοῦ
Ἰακώβ ἐν εὐλογίαις προρρήσεων. Ἦκουσε καὶ τοῦ
μαγάλου Μωσέως περὶ αὐτοῦ προθεσπισαντος· ἤκουσε
καὶ τῶν Ψαλμῶν τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ δύναμιν ¹⁹ δι-
ηγουμένων· Ὁραῖος γὰρ, φησὶ, κάλλει παρὰ τοὺς
υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. Ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου·
διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα. Περι-
ζῶσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ·
τῇ ὥραϊότητι σου, καὶ τῷ κάλλει σου ἐντεινε ²⁰,
καὶ καταουδοῦ, καὶ βασιλευ· ἐνσκεν ἀληθείας, καὶ
κράτους, καὶ δικαιοσύνης. Ἐδιδάχθη, ὅτι καὶ Θεὸς
ἔστι, καὶ Υἱὸς προαιώνιος οὗτος αὐτὸς ὠραῖος, καὶ
ἐκπρεπής. Ὁ θρόνος γὰρ σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα
τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας
σου. Καὶ Ἦσαϊας δὲ βοᾷ· Τίς οὗτος ὁ παραγενό-
μενος ἐξ Ἐδὼμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ;
οὗτος ὠραῖος ἐν στολῇ ²¹ μετὰ ἐχύρος. Διδαχθεῖσα
τοῖσιν τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, τὴν ῥώμην, τὸν πλού-
τον, τὴν βασιλείαν, τὸ κράτος δὲ κατὰ πάντων ἔχει, τὸ
ἀίψιον, τὸ ἀνώλεθρον, τὸ ἀτλεῦτητον, ἱμεῖρεται ἰδεῖν
τε αὐτὸν, καὶ περιπτύξασθαι, καὶ τὰ πνευματικὰ
αὐτῷ ἀποδοῦναι φιλήματα. Ἀλλὰ μηδεὶς τῶν χαμαι-
ζήλων καὶ περιγέλων ἀπὸ τῆς τῶν φιλημάτων προ-
σχηρίας· κλητέσθω· σκοπεῖτω δὲ ὡς καὶ, ἐν τῷ μ-
υστικῷ καιρῷ, τοῦ νυμφίου τὰ μέλη δεχόμενοι, κατα-
φιλοῦμέν τε καὶ περιπτυσσόμεθα, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς
ἐπιθεμεν τῇ καρδίᾳ, καὶ οἶονεὶ περιληψίν τινα
φανταζόμεθα νυμφικὴν, καὶ αὐτῷ συνεῖναι ἡγοῦμεθα,
καὶ αὐτὸν περιπτύσσεσθαι καὶ καταφιλεῖν, τῆς ἀγά-
πης ἐκβαλλούσης τὸν φόβον, κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν.
Ποθεῖ τοῖσιν ἡ νύμφη ὅτι αὐτοῦ φιληθῆναι τοῦ νυμ-
φίου, μονουχὶ λέγουσα πρὸς τὸν τούτου Πατέρα·
Ἠμέμῃ μοι τὸν μονογενῆ σου Υἱόν, ὃ Δέσποτα
καὶ ²² Πάτερ· τοῦτο γὰρ μάλλον ἢ ἐκείνο θέλεις
ἀποῦν· κάλει αὐτὸν ἀναμένειν, κάλει ποθεῖ. Ἐκαμον
αὐτοῦ τὰς ἐπιστολάς δεχομένη διὰ πατριαρχῶν, διὰ
νομοθετῶν, διὰ προφητῶν· οὐκέτι φέρω τοῦ ἔρωτος
τὴν φλόγα· πῦρ ἐστὶ καίωμενον καὶ φλεγόμενον ἐν
τοῖς ἐγκάτοις μου. Διὰ πάντων μοι τῶν προφητῶν
ὀπισχέεται παργίνεσθαι, καὶ οὐδέπω καὶ τήμε-
ρον ἐμπαδῶσαι τὰς ὑποσχέσεις ἠθέλησαν. Ὑπέσχετό
μοι διὰ τοῦ Δαβὶδ, διὰ τοῦ Ἰερεμίου, διὰ τοῦ Ἠσαίου,
διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ, καὶ Ζαχαρίου, καὶ Δανιήλ, καὶ τῶν
λοιπῶν προφητῶν παραγίνεσθαι, καὶ τὸν γάμον

Vers. 1. *Osculetur me osculis oris sui.* Hæc loquitur sponsa, obsecrans sponsi Patrem. Audivit enim et promissa quæ facta sunt Abrahamo patriarchæ, et quæ prædicta fuerunt a Jacobo in benedictionibus. Audivit et magnum Moſen de sponſo suo vaticinantem; et Davidem in Psalmis pulchritudinem ejus et potentiam sic enarrantem: « Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis: propterea benedixit tibi Deus in æternum. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime; specie tua et pulchritudine tua intendæ, prospere procede, et regna. **25** Propter veritatem, et mansuetudinem et justitiam h. » Didicit hunc ipsam speciosum ac decorum sponsum et Deum esse, et Filium ante sæcula. « Sedes enim tua, o Deus, in sæculum sæculi: virga directionis, virga regni tui h. » Et Isaias clamat: « Quis est iste, qui venit ex Edom, rubor vestium ejus de Bosor? iste formosus in stola, cum fortitudine i. » Cum igitur sponsi pulchritudinem, robur, divitias, regnum, vim, quam in omnes habet, æternam, incorruptibilem, nullumque habituram finem, intellexerit, eum videre concupiscit, et in complexum ipsius ruere, atque illi oscula dare spiritualia. At ne quisquam humi depressus ac terræ affixus, osculorum vocabulo perturbetur: consideret potius, quemadmodum mystico tempore sponsi membra suscipientes, complectimur et osculamur, atque oculis cordi imponimus, et animo ac cogitatione quasi complexus quosdam nuptiales effingimus, et nos cum eo esse arbitramur, atque ipsum, charitate timorem foras mittente, ut cum sacra loquar Scriptura, nos amplexari putamus, et osculari. Avet igitur sponsa ipsum sponsum osculari, tantum non hisce verbis Patrem ipsius compellans: Mitte mihi unigenitum Filium tuum, o Domine et Pater, quando tu patris appellatione magis quam domini delectaris: nimis diu jam illum exspecto, illum desidero. Laboravi epistolas ejus accipiens per patriarchas, per leges, per prophetas. Amplius ferre non possum amoris flammam. Ignis est ardens atque urens in visceribus meis. Per omnes prophetas mihi se venturum promisit: neque ad hunc usque **26** diem promissa perficere voluit. Pollicitus est mihi per Davidem, per Jeremiam, per Isaiam, per Ezechielem, et Zachariam, et Danielelem, et reliquos prophetas, se venturum ac nuptias con-

¹⁸ Psal. XLIV, 3-5. ¹⁹ ibid. 7. ²⁰ Isa. LXIII, 1.

VARIE LECTIONES.

¹⁹ μυστήρια. In cod. sequitur interpretatio trium sanctorum Patrum, scilicet *Maximi, Nili ac Pselli*. ²⁰ δύναμιν. cod. præm. ²¹ ἐντεινε. cod. præm. καὶ. P. 22, n. 6 erat ἐντεινον. ²² στολῇ. cod. addit βίξ. ²³ καὶ abest a cod.

lecturum esse. Nescio cur differat, cur me desiderio audentem despiciat. Dixit mihi per Oseam: « Desponsato te mihi in iustitia, et in iudicio, et in misericordia, et in miserationibus: et desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum ». Dixit mihi per Isaiam: « Lætare, sterilis, quæ non paris, erumpe et clama, quæ non parturis: quoniam plures filii desertæ, quam ejus, quæ habet virum ^k. » Exspecto per singulos dies desiderans ut mihi promissa persolvantur. Hæc ianuit, dicens: « Osculetur me osculis oris sui. » Ac ne ex sensu nostro interpretemur, eorum quæ dicta sunt testem Paulum adducamus. Hic ad Hebræos scribens, et de fide sermonem institutum prosequens, hæc de Abrahamo loquitur: « Fide commoratus est in terra promissionis, tanquam in aliena, in tuguriis habitans cum Isaac et Jacobo, coheredibus promissionis ejusdem. Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor est Deus ^l. » Et post pauca: « Juxta fidem defuncti sunt omnes illi, non acceptis promissionibus, sed quasi e longinquo eas videntes, et salutantes, et confitentes se peregrinos et hospites esse super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam querere. Et si quidem ipsius meminissent, ²⁷ de qua exierunt, haberent utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est, caelestem. Ideo non puduit Deum vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem ^m. Et de magno Mose, « Magis elegit, inquit, affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem: majores thesauro Ægyptiorum existimans divitias opprobrium Christi: oculos enim convertebat in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem regis. Invisibilem enim tanquam videns sustinuit ⁿ. » Et de omnibus simul sanctis, qui in Veteri Testamento illustres existerunt, hæc dicit: « Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt promissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur ^o. » Quin et Dominus in sacris Evangelis hæc ad apostolos ait: « Multi prophetæ, et reges, et justii, cupierunt videre quæ videtis, et non viderunt: et audire quæ auditis, et non audierunt. Vestri autem beati sunt oculi, quia vident: et aures vestræ, quia audiunt ^p. » Et cum Judæis disputans, dicebat: « Abraham pater vester cupivit, ut videret diem meum: vidit, et gavisus est. » Et Simeon senex responsum acceperat a Spiritu sancto, se non visurum mortem, nisi prius videret Christum Domini. Genitum itaque, et allatum ad templum

ἔπιτελέσειν. Οὐκ οἶδα δὲ ἀνὸρ οὗ ²³ μέλλει, καὶ περιορᾷ με ποθοῦσαν. Εἶπέ μοι διὰ Ὠσηῆ· « Καὶ μνηστεύσομαι ²⁴ σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέει, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς, καὶ μνηστεύσομαι σε ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Εἶπέ μοι διὰ ²⁵ Ἠσαίου· « Εὐφράνθητι, στεῖρα ἢ οὐ τέκτουσα, ῥήξον καὶ βότρσον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα· » καὶ ἀναμένω καθ' ἐκάστην ἡμέραν τυχεῖν ἐπιειμένη τῶν ὑποσχέσεων ²⁶. Ταῦτα ἀνιττεται λέγουσα· « Φιλιστῆσι με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ ²⁷. » Καὶ ἵνα μὴ ἀποφαντικῶς ²⁸ ἐρμηνεύσωμεν, φέρε μάρτυρα τῶν εἰρημένων τὸν μακάριον καλεῶμεν Παῦλον. Οὗτος· Ἑβραίοις γράφων, καὶ περὶ ²⁹ πίστεως λόγον διεξιὼν, τοιαῦτά φησι περὶ τοῦ Ἀβραάμ· « Πίστει παρήκχησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἄλλοτριαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοῦ θεμελίου ἐχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· » καὶ μετὰ βραχέα· « Κατὰ πίστιν, φησὶν, ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτάς ἰδόντες, καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρ-ἐπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγουσιν, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσιν· καὶ εἰ μὲν ἐκεῖνης ἐμνημόνευσεν ἀπ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τοῦτέστι τῆς ἐπουρανίου· διὸ καὶ ³⁰ οὐκ ἐπαιχύνεται ὁ Θεὸς αὐτῶν καλεῖσθαι Θεός· ἠτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν. » Καὶ περὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως φησὶν, ὅτι· « Μᾶλλον εἴλετο συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπλόασιν· μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ἐνειδισμένον τοῦ Χριστοῦ· ἀπέδειξε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. Πίστει κατέλιπον Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ³¹ ὡς ὀρῶν ἐκαρτέρησε. » Καὶ περὶ πάντων δὲ ὁμοῦ τῶν ἁγίων, τῶν ἐν τῇ Παλιᾷ διαπρεψάντων τοιαῦτά φησι· « Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον τι προβλεψάμενοι, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν ταλειωθῶσιν. » Καὶ Κύριος ³² δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἀποστόλους φησί· « Πολλοὶ προφητῆται, καὶ βασιλεῖς ³³, καὶ δίκαιοι, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· καὶ ἀκούσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. Ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί, ὅτι βλέπετε, καὶ τὰ ὤτα ὑμῶν, ὅτι ἀκούετε. » Καὶ πρὸς Ἰουδαίους δὲ διαλεγόμενος ἔλεγεν· « Ἀβραάμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν ἐμὴν· καὶ εἶδε, καὶ ἔχαρη. » Καὶ Συμεὼν δὲ ὁ πρεσβύτερος ἐχρηματίσθη μὴ ἰδεῖν θάνατον, ἕως ἂν ἴδῃ τὸν Χρι-

¹ Osee. II, 19, 20. ^k Isa. LIV, 4. ^l Hebr. XI, 9, 10. ^m Ibid. 13-16. ⁿ Ibid. 25, 26. ^o Matth. XIII, 16, 17. ^p Joan. VIII, 56.

VARIÆ LECTIONES.

²³ οὗ. cod. ὅτου. ²⁴ cod. μνηστεύομαι. ²⁵ διὰ. cod. τὴν. ²⁶ cod. προσχέσεων. ²⁷ αὐτοῦ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ²⁸ cod. ἀποφαντικῶς. ²⁹ περὶ. cod. πρᾶξιν. τῶν. ³⁰ καὶ abest a cod. ³¹ cod. ἀόρατος. ³² Κύριος. cod. πρᾶξιν. ὁ. ³³ καὶ βασιλεῖς abest l. c.

σὸν Κύριον. Τεχθέντα τοίνυν, καὶ εἰς τὸν ναὸν ἀνε-
 εχθέντα, δεξιμένως τε ἐν χερσίν, φησί· « Νῦν ἀπο-
 λύσεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ βῆμά σου ἐν
 εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ Σωτήριόν σου,
 ὃ ἠτοίμισα· κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν· »
 καὶ τὰ ἐξῆς. Δῆλον τοίνυν, ὡς ταῖς θεαῖς ὑποσχέσει
 πιστεύοντες ἐπεθύμουν τῶν ἐπαγγελιῶν τὸ τέλος
 ἰδεῖν διὰ τὸ Ἄσμα τῶν ἀσμάτων εἰσαγαγεῖν τὴν νύμφην
 λέγουσαν· « Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος
 αὐτοῦ. » Φίλημα δὲ νοοῦμεν οὐ στομάτων συνάφειαν,
 ἀλλ' εὐσεβοῦς ψυχῆς καὶ θεοῦ λόγου κοινωνίαν. Καὶ
 ἔοικεν ἡ νύμφη τοιοῦτόν τι λέγειν· Ἦκουσά σου τῶν
 λόγων διὰ γραμμάτων· ἐπιθυμῶ δὲ καὶ αὐτῆς ἀκοῦ-
 σαι σου τῆς φωνῆς· βούλομαι ἀμέσως ἐκ τοῦ στόμα-
 τος τὴν ἱερὰν δέξασθαι διδασκαλίαν, καὶ ταύτην τοῖς
 τῆς διανοίας μου καταριλῆσαι χεῖλεσι. « Φιλησάτω
 με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ. » Ταῦτα τῆς
 νύμφης εἰρηκίας, εὐθύς ὁ νυμφίος ἐπιφαίνεται τῇ
 νύμφῃ, τὴν ὑπόσχασιν ²² ἐκείνην πληρῶν, ὅτι· Ἐτι
 λαλοῦστος ²³ σου, ἰδοὺ πάρειμι. « Αὐτὴ δὲ εὐθύς θεα-
 σαμένη τὸν ποθοῦμενον ἐκπλήττεται, αὐτοῦ καὶ θαυ-
 μάξει· τοὺς μαστοῦς, καὶ τὴν εὐωδίαν, καὶ βοᾷ·

β'. Ἀγαθοὶ ²⁴ μαστοὶ ²⁵ σου ὑπὲρ οἴνου, καὶ
 ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα ἀρώματα ²⁶. Οἶδα,
 φησὶ, τὰ ὑπὸ Μωσέως κατασκευασθέντα μύρα, τὸ τε
 ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ τὸ θυμίαμα τῆς συνθέσεως·
 ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τῶν ἀρωμάτων τὸ σὸν μύ-
 ρον ἐστὶν εὐωδέστατον. Μύρον δὲ ἐνταῦθα καλεῖ τὴν
 πνευματικὴν χάριν, ἧς πλήρης ὑπάρχων, ἐκ τοῦ
 πληρώματος αὐτοῦ πᾶσιν ἡμῖν δέδωκεν. Διὸ καὶ ὁ
 μακάριος Παῦλος βοᾷ, ὅτι· Ἐξοῦ εὐωδία ἐσμὲν ²⁷
 ἀξιοὶ σωζομένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς
 μὲν ὀσμὴ θανάτου, εἰς θάνατον· οἷς δὲ ὀσμὴ ζωῆς,
 εἰς ζωὴν. Ἰνὸς γὰρ τοῖς νεκροθόροις, τροφὴ μὲν ἐστὶ
 τὰ δυσώδη σώματα, τὸ δὲ μύρον ἐλεθρον ²⁸. Οὕτω
 τὰς δυσσεβείας, καὶ τῆς δουραδίας τῆς ἀμαρτίας προσ-
 εβρεῖεν προσηρημένοις, ἡδίστη μὲν τῆς ἀκολασίας
 ἡ δυσωδία, βαρεῖα δὲ καὶ ἐπαχθὴς ἡ Χριστοῦ διδα-
 σκαλία· διὸ καὶ τὸν αὐθαίρετον αὐτοῖς· θάνατον ἐπ-
 ἄγει. Αὐτὴ γὰρ ἐστὶ, φησὶ, κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἤλθεν
 εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι
 τὸ σκότος, ἢ τὸ φῶς. » Εἰκότως τοίνυν φησὶν ἡ
 νύμφη· « Καὶ ὀσμὴ μύρων σου ὑπὲρ πάντα τὰ
 ἀρώματα. » Καὶ οὐ λέγει, Τοῦ μύρου σου, ἀλλὰ, Ἐτῶν
 μύρων σου ²⁹. » δεικνύουσα ὅτι πολλὰ καὶ μυρία
 χάρισματα. Ἐτῶν μὲν γὰρ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον,
 δέδοται ³⁰ λόγος σοφίας· ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως κατὰ
 τὸ αὐτὸ Πνεῦμα· ἑτέρω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεῦ-
 ματι· ἄλλω δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλω δὲ προ-
 φητεία· ἄλλω δὲ διακρίσεις πνευμάτων ³¹, ἄλλω δὲ
 γένη γλωσσῶν. » Διὰ τοῦτο οὐ λέγει, Ὅσμὴ μύρου
 σου, ἀλλὰ, Ὅσμὴ μύρων σου. » Δείξασα τὰ πολλὰ
 καὶ ποικίλα χάρισματα, διδάσκει· ἡμᾶς ὅτι ἀπὸ μιᾶς

A manus in suas sumpsit, et dixit : « Nunc dimittis
 servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in
 pace. Quia viderunt oculi mei Salutare tuum : quod
 parasti ante faciem **28** omnium populorum, » et
 reliqua. Constat igitur, eos credentes divinis prom-
 issis ea ad finem producta videre concupivisse.
 Itaque Canticum canticorum sponsam inducit di-
 centem : « Osculetur me osculis oris sui. » *Oscu-
 lum* autem intelligimus, non oris cum ore, sed
 animæ piæ cum divino verbo conjunctionem : ut
 sponsa tale quidpiam dicere videatur : Verba tua
 per litteras audiavi, cupio autem et vocem ipsam
 audire : cupio sine medio ex ore ipso sacram do-
 ctrinam percipere, eamque mentis meæ labiis ex-
 osculari. « Osculetur me osculis oris sui. » Sponsæ
 B hæc dicenti sponsus illico apparet, atque implet
 promissum illud : « Adhuc loquente te, ecce ad-
 sum ». » Sponsa vero sponsum optatum intuita,
 obstupescit, atque ubera ejus, et suavitatem odo-
 ris admiratur, et clamat :

VERS. 2. *Meliora sunt ubera tua vino, et odor
 unguentorum tuorum præstat omni aromati.* Nota,
 inquit, sunt mihi unguenta, quæ Moses confecit,
 et oleum unctionis, et thymiana compositionis :
 sed omnium illorum aromatum unguentum tuum
 est suavissimum. « Unguentum » hic vocat gra-
 tiam spiritualem, qua ille refertus, ex plenitudine
 sua nobis omnibus impertivit. Quamobrem clara
 voce beatus Paulus, « Christi bonus, inquit, odor
 sumus, in iis qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt :
 aliis quidem odor mortis ad mortem, aliis autem
 odor vitæ ad vitam ». » Vulturibus enim qui
 vescuntur cadaveribus, cibum præbent **29** fœtenti-
 a corpora, unguentum vero infert illis perniciem.
 Sic hominibus impiis, sequæ in fœditate peccati
 volutantibus, teter libidinis odor est suavissimus,
 gravis autem ac molesta Christi disciplina : qua-
 propter et voluntariam ipsis mortem affert. « Hoc
 enim est, inquit, iudicium, quia lux venit in mun-
 dum, et dilexerunt magis homines tenebras, quam
 lucem ». » Merito igitur ait sponsa : « Et odor
 unguentorum super omnia aromata. » Non dicit,
 unguenti tui, sed « unguentorum tuorum : » indi-
 cans, multa esse munera gratiarum. « Alii enim,
 teste beato Paulo, datus est sermo sapientiæ, alii
 autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum,
 alii fides in eodem Spiritu, alii operatio virtutum,
 alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera
 linguarum ». » Propterea non dicit, odor unguenti
 tui, sed « odor unguentorum tuorum. » Ubi osteu-
 dens multa et varia dona ac munera, docet, ea ab

† Luc. II, 29-31. † Isa. LVIII, 9. † II Cor. II, 15. † Joan. III, 19. † I Cor. XII, 8-10.

VARIÆ LECTIONES.

²² ἡ-ὑπόσχασιν des. in cod. ²³ cod. λαλοῦντος. ²⁴ Ἀγαθοὶ. in textu τῶν Ὁ' præm. ὅτι. ²⁵ μαστοὶ. Hebr. amores. ²⁶ ἀρώματα. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ²⁷ cod. ἐλέθριον. ²⁸ ὑπὲρ-μύρων seu des. in cod. ²⁹ cod. δίδοται. ³¹ ἄλλα — πνευμάτων des. in cod.

uno eodemque fonte profluere. Ideo subjicit : **A** Unguentum effusum nomen tuum, » Multiplices enim, inquit, hi ac varii fontes, qui totum orbem terrarum odoris suavitate repleverunt, unicam habent venam et originem, unguentum tuum. In eo enim habitavit omnis plenitudo divinitatis ^v, et ipse cuncta Spiritus dona ut homo simul suscepit. Quocirca clamat etiam Isaias : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet : et requiescet super eum Spiritus Domini, **30** spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis : et replebit eum spiritus timoris Dei ^x. » Ideo dicit : « Unguentum effusum nomen tibi ; » et non « unguentum » ait simpliciter, sed « effusum. » Quemadmodum enim unguentum in vase conclusum inclusam ^v continet et ipsam odoris fragrantiam ; si autem effundatur, ipsum quoque replet aerem : sic Dominus Christus ante passionem paucis notus erat : at posteaquam crucem mortemque sustinuit, ac veluti corporis vas apertum fuit, continuo beati apostoli suavitate illa repleti sunt, et terram percurrentes, et maria trajicientes, omnibusque Evangelium nuntiantes, odoris suavitate mundum universum compleverunt. Ob id ait sponsa : « Unguentum effusum nomen tibi. » Satis enim est Christi nomen ad piorum animas unguentis quodammodo imbuedas, atque omni odoris suavitate conspergendas. Quod si etiam magis mystice vis intelligere, sacri baptismatis mysterii recordare, in quo qui initiantur, post tyranni abnegationem, et regis confessionem, veluti signo ac nota quadam regia, spiritualis unguenti chrismate inuncti, sub ea visibili unguenti specie invisibilem sanctissimi Spiritus gratiam accipiunt.

Ideo adolescentulæ dilexerunt te. (VERS. 3.) Traxerunt te, post te ad odorem unguentorum tuorum currentes. Hanc, inquit, unguenti tui, hoc est, divini ac salutaris doctrinæ tuæ fragrantiam **31** percipientes animæ adolescentæ ac strenuæ (has enim *adolescentulas* appellat), amore tuo sic incensæ sunt, ut te ad se traxerint, et post te ita secutæ sint, ut cursu id fecerint, ne relinquerentur, neve se jungerentur a dilecto suo. Hunc autem cursum **D** explicat etiam beatus Paulus, « Curro, inquit, si quo modo comprehendam, siquidem etiam comprehensus sum ^v. » Et alibi : « Sic, inquit, currite, ut comprehendatis ^x. » Et alio loco : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi ^a. » Animæ igitur strenuæ ac virili sensu præ-

προχέεται πηγῆς. Διὸ ἐπάγει· « Μύρον ἐκκενωθὲν ὀνομά ⁴³ σου ⁴⁴. » Οἱ γὰρ πολλοὶ, φησὶν, οὗτοι καὶ διάφοροι κρουνοὶ, οἱ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὐωδίας πληρώσαντες, μίαν ἔχουσι φλέβα καὶ πηγὴν, τὸ σὺν μύρον. « Ἐν αὐτῷ γὰρ κατέπηρε πᾶν τὸ πληρωμα τῆς θεότητος, » καὶ αὐτὸς πάντα ὁμοῦ τὰ τοῦ Πνεύματος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ὑπέδεξατο δῶρα. Διὸ καὶ Ἡσαίας βοᾷ· « Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης αὐτοῦ ⁴⁵ ἀναθήσεται· καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτῷ ⁴⁶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· καὶ ⁴⁷ πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν. Διὰ τοῦτο λέγει· « Μύρον ἐκκενωθὲν ὀνομά σοι· » καὶ οὐ λέγει· « μύρον » ἀπλῶς, ἀλλὰ « ἐκκενωθὲν. » Καθάπερ γὰρ τὸ μύρον ἐν ἀγγελίῳ κεκρυμμένον, κεκρυμμένην ἔχει καὶ τὴν εὐσμίαν, εἰ δὲ προχυθεῖ, καὶ αὐτὴν ἀναπλήσει τὸν ἀέρα· οὕτως ὁ Δεσπότης Χριστὸς, πρὸ μὲν τοῦ πάθους ὀλίγοις ἦν γινώριμος· ἐπειδὴ δὲ τὸν σταυρὸν ὑπέμεινε, καὶ τὸν θάνατον, καὶ οἰοῦντι διηνοίγη ⁴⁷ τὸ τοῦ σώματος ἄγχος, πλήρεις μὲν εὐθύς οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τῆς εὐσμίας ἐκείνης ἐγένοντο· δραμόντες δὲ, γῆν καὶ θάλασσαν περιουστήσαντες, καὶ τὸ κήρυγμα πᾶσι διαπορηθεύσαντες, ἅπαντα τὴν οἰκουμένην τῆς εὐσμίας ἐπλήρωσαν. Διὰ τοῦτο φησὶν ἡ νύμφη· « Μύρον ἐκκενωθὲν ὀνομά σοι. » Ἄρκει γὰρ ἡ Χριστοῦ προσήγορα οἰοῦντι μυρίσαι καὶ εὐωδίας ἀπάσης ἐμφορῆσαι τῶν εὐσεβῶν τὰς ψυχάς. Εἰ δὲ βούλη καὶ μυστικώτερον νοῆσαι, ἀνάμνησον σεαυτὸν τῆς ἱερᾶς μυσταγωγίας, ἐν ἣ οἱ τελούμενοι, μετὰ τὴν ἀρνησιν τοῦ τυράννου, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ὁμολογίαν, οἰοῦντι σφραγίσθαι τινα βασιλικὴν δέξονται τοῦ πνευματικοῦ μύρου τὸ χρίσμα· ὡς ἐν τύπῳ τῷ μύρῳ τὴν ἀόρατον τοῦ παναγίου Πνεύματος χάριν ὑποδεχόμενοι ⁴⁸.

Διὰ τοῦτο νεάνιδες ἠγάπησάν σε. (στιχ. γ'). *Εἰλικυσάν σε, ἐπίσω σου εἰς ὀσμὴν μύρου σου δραμοῦσαι ⁴⁹⁻⁵⁰.* Ταύτης, φησὶ, τῆς εὐσμίας τοῦ μύρου σου, τουτέστι τῆς θείας καὶ σωτηριώδους σου διδασκαλίας, ἀντιλαμβάνόμεναι αἱ νεανικαὶ καὶ ἀνδρείαι ψυχαὶ (ταύτας γὰρ νεάνιδες ὁ λόγος καλεῖ), οὕτως σε θερμῶς ἠγάπησαν, ὡς ἐλκυσά σε πρὸς ἑαυτὰς, καὶ ἐπίσω σου ἀκολουθεῖσαι, ἀλλὰ καὶ σὺν δρόμῳ τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα μὴ ἀπολειφθῶσι, μηδὲ χωρισθῶσι τοῦ ποθομένου. Δηλοῖ δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοῦτον τὸν δρόμον, λέγων· « Τρέχω εἰ γὰρ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατέληφθην. » Καὶ πάλιν· « Οὕτως, φησὶ, τρέχετε, ἵνα καταλάβητε. » Καὶ ἐτέρωθι· « Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνίσασθε, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. » Τρέχουσι τοίνυν αἱ νεανικὸν φρόνη-

^v Coloss. II, 9. ^x Isa. XI, 1, 2. ^v Philipp. III, 12. ^x I Cor. IX, 24. ^a II Tim. IV, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ Μύρον—ὀνομά σου. *Hebr.* sicut oleum effunderis nomine tuo. ⁴⁴ σου. *cod.* σοι, quæ lectio pagina proxima lin. 5 et 21 obvia est. ⁴⁵ αὐτοῦ *des.* in *cod.* ⁴⁶ cod. αὐτόν. ⁴⁷ καὶ ἀβελ *a cod.* ⁴⁸ διηνοίγη *des.* in *cod.* relicto spatio. ⁴⁹⁻⁵⁰ ὑποδεχόμενοι. *codex* et superioribus repetit ista, μύρον ἐκκενωθὲν ὀνομά σοι. ⁴⁹⁻⁵⁰ Ἐλκυσάν—δραμοῦσαι. *Hebr.* Trahe me post te, et curremus. *Symm.* ἔλκε με. *Aqu.* Ἐλκυσόν με μύρου σου δραμοῦσαι. *Recepta lectio* h. l. est μύρων σου δραμοῦμεν.

μα κεκτημένα: ψυχαί, καὶ τὸν ἄβρὸν καὶ ὑγρὸν καὶ ἄλιον βίον διαφυγεῖσαι, καὶ τὸν πόνον ἀντὶ τρυφῆς προελλόμεναι, ὀπίσω τοῦ νυμφίου θεληγόμεναι καὶ καλούμεναι⁸¹ τῇ εὐωδίᾳ τοῦ μύρου, καὶ οἶονεὶ ἄβρῆτιν δεσμῶν κεκτῆμεναι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ νύμφη, μὴδέπω τοῦ νυμφῶνος ἀξιωθείσα, πρὸς τε τὸν τοῦ νυμφίου Πατέρα, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν νυμφίον ἐληλυθῶσα πρὸς αὐτὴν διεξέρχεται. Ἀξιοῦται δὲ καὶ τῆς παστᾶδος, καὶ τῶν τοῦ νυμφίου θαλάμων τε καὶ ταμείων, καὶ σεμνυμένην πρὸς τὸν οἶκετον λέγει χορὸν· « Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμείον αὐτοῦ, » τούτέστι, τὰ κεκρυμμένα αὐτοῦ ἀπεκάλυψε μοι βουλεύματα· τὸ μυστήριον τὸ ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν ἐγνώρισέ μοι· τοὺς θησαυροὺς, τοὺς σκοτεινοὺς, καὶ ἀποκρύφους, καὶ ἀοράτους, ἀνέωξέ μοι, κατὰ τὴν τοῦ Ἡσαίου προφητείας. Καὶ τοῦτο ἔστιν ἀκριβέστερον ἐκ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων μαθεῖν, ἥτις α Ἀεσπότης Χριστὸς, τοῖς μὲν Ἰουδαίοις ἐν παραβολαῖς διελέγετο, τοῖς δὲ ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ἀπεκάλυπτε τῶν παραβολῶν τὴν δεικνῶσαν, λέγων· « Ὑμῖν δέδοται γινῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται. Καὶ ταμείον δὲ ὁ Κύριος τὴν διάνοιαν προσάγορεύει, λέγων· « Ἐγὼ δὲ ὅταν προσεύχη, εἰσελθε εἰς τὸ ταμείον σου, καὶ πρόσβουζαί τῷ Πατρὶ σου τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ⁸². » « Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμείον αὐτοῦ. » ροηνοῦχὶ λέγουσα μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὅτι « Ἄ ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν⁸³ αὐτόν· ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Ἡμεῖς γὰρ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. » — « Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμείον αὐτοῦ. » Ἀναγκαῖον ζητῆσαι τίνας ἔνεκεν μόνῃ ἡ νύμφη εἰσάγεται, αἱ δὲ νεάνιδες οὐκ εἰσάγονται, ἀλλ' ἔξω ἔσθηκυῖαι, τὴν νύμφην εἰσελθοῦσαν ἀναμένουσι· καὶ ἐξελθούσης καὶ διηγησαμένης πῶς εἰσήγαγεν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμείον αὐτοῦ, ἐπάγουσιν· « Ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί. Ἀγαπήσομεν μαστοὺς σου⁸⁴ ὅπερ ὄνιον. Εὐθύτης ἡγάπησέ σε⁸⁵. » Οὐ πάντες οἱ πεπιστευκότες, τῆς ἰσῆς ἀξίας ὑπάρχουσι. « Πολλὰ γὰρ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου, » φησὶν ὁ Χριστὸς, τούτέστιν, ἀξωμάτων διαφοραί. Ἄλλο γὰρ τᾶγμα πατριάρχων, καὶ ἄλλο προφητῶν· ἄλλο ἀποστόλων, καὶ ἄλλο⁸⁶ μαρτύρων· ἄλλο τῶν ἐν παρθενίᾳ διαπρεψάντων⁸⁷, καὶ ἄλλο τῶν τοῦ γάμου ζυγὸν ἐννόμως ὑπελθόντων· ἄλλο τῶν ἐν πλούτῳ τὸν Θεὸν θεραπευσάντων, καὶ πιστῶν οἰκονόμων γεγεννημένων, καὶ ἄλλο τῶν τῆς πίστεως τὰ τοικίλα παθήματα καρτερώς ὑπενεγκάντων· ἄλλο τῶν τὴν πολιτικὴν ὁρετὴν μετιόντων, καὶ ἄλλο τῶν ἐν ὄρεσι διατωμένων, καὶ τῇ θεῖᾳ θεωρίᾳ μόνῃ προσέχειν προαιρου-

ditæ, vitæque voluptatem et lasciviam atque desidiam fugientes, et laborem deliciis anteponentes, post sponsum currunt, unguenti fragrantia illectæ atque attractæ, ac veluti vinento quodam inexplicabili colligatæ. Sponsa igitur, nondum ad nuptias admissa, sponsi Patrem, et sponsum ipsum ad se profectum his alloquitur. Ad nuptias autem, et sponsi thalamum, et cubiculum admittitur: et gloriosa his cœtum suum sic affatur: « Introduxit me rex in cubiculum suum, » id est, recondita mihi consilia sua patefecit: mysterium a sæculis et generationibus mihi indicavit; thesauros abditos et absconditos atque invisibiles aperuit mihi, secundum Isaïæ prophetiam^b. Et hoc ex sacris Evangeliiis clarius licet intelligere, ubi Christus Dominus ad Judæos in parabolis loquitur, sanctis autem discipulis suis³² parabolarum sensum exponit, Vobis, inquit, datum est nosse mysteria regni, illis autem non est datum^c. Porro « cubiculum » Dominus sensum vocat dicens: « Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, et ora ad Patrem tuum, qui est in abscondito^d. » — « Introduxit me rex in cubiculum suum. » Propemodum dicens cum beato Paulo: « Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se: nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum. » — « Nos enim sensum Christi habemus^e, in quo omnes sunt thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi^f. » — « Introduxit me rex in cubiculum suum. » Non alienum est quæ-rere, cur sola sponsa introducatur, adolescentulæ autem non item. Foris enim stantes, sponsam ingredientem operiuntur, eaque egrediente, atque enarrantem, quo modo rex ipsam introduxerit in cubiculum suum, adjiciunt: « Exsultemus, et lætemur in te. Diligemus ubera tua magis quam visum. Rectitudo dilexit te. » Non omnes qui crediderunt sunt in eodem dignitatis gradu. « Multæ enim, dicit Christus, mansiones sunt apud Patrem meum^g, » hoc est, multæ dignitatum differentiæ. Nam alius est ordo patriarcharum, alius prophetarum, alius apostolorum, alius martyrum, alius virginitatis decore præstantium, alius matrimonii jugum legitime subeuntium, alius inter divitias Deo³³ servientium fideliumque dispensatorum, alius paupertatis varias ærumnas fortiter sustinentium, alius civilem excolentium virtutem, alius in montibus degentium, ac soli divinæ contemplationi vacantium. Atque in his ipsis vitæ generibus multa discrimina reperiuntur, cum ardentius alii, alii remissius, alii accuratius, alii negligentius munera sua obeant. Quod quidem vel ex Domini parabola facile possu-

^b Isa. XLV, 3. ^c Matth. XIII, 11. ^d Matth. VI, 6.

^e I Cor. II, 9, 10, 16. ^f Coloss. II, 3. ^g Juan.

XIV, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ cod. κηλούμεναι. ⁸² κρυπτῷ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁸³ ἀγαπ. cod. πρᾶμ. τοῖς. ⁸⁴ ἀγαπ. μαστοὺς σου. *Hebr.* commemorabimus maiores tuos. ⁸⁵ εὐθύτης. *Hebr.* rectitudines, sc. qui recti sumi. ⁸⁶ cod. ἄλλων. ⁸⁷ ἄλλο — διαπρεψάντων des. in cod. relicto spatio.

mus perspicere. Cum enim decem virgines introducat, quinque ex illis prudentes, et quinque fatuas nominat. Atque illas quidem ad nuptias introducit : " his autem occudit fores. Respondet quidem ipsis, virginitatem honorans, sed non immittit eas propter inertiam in reliquis virtutibus excellendis. Illis ita constitutis, per sponsam intelligamus animas illas, quæ omnibus sunt expolitæ virtutibus : per adolescentulas vero quæ sponsam comitantur, eas quæ sponsum quidem diligunt, atque illum sequi student, sponsæ tamen perfectionem nondum sunt assecutæ. Hæc autem ita se habere testatur Spiritus sanctus, similia dicens in psalmo quadragesimo quarto. Cum enim commemorasset sponsi pulchritudinem, et gratiam in labiis diffusam, et benedictionem æternam, et formidabilem armaturam, et hostium internecionem, et populorum, qui jam erant captivi, observantiam atque adorationem, regiumque ipsius solum ꝓ æmpiternum, et regni insignia illa, justitia et æquitate decorata, atque humanam præterea virtutem, quam **34** excoluit, « cum in forma Dei existens, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens ^h, » itaque unctionem illam secundum hominem factam, et munera a Magis oblata, subjicit : « Astitit regina a dexteris tuis, in vestitu deaurato, circumamicta, variegata ⁱ. » Et reginam quidem vocat animas in virtute perfectas (quandoquidem et Paulus ait : « Si sustinemus, simul etiam regnabimus ^j; ») vestitum autem deauratum et varium, ipsa Spiritus diversa dona. Tum ipsi consilium dat : « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui, et domus patris tui : et concupiscet rex decorem tuum ^k. » Neque vero solum ostendit se illi necessitudine conjunctum propter humanitatem, sed etiam Dominum ac principem ipsius esse propter absconditam divinitatem ; eamque admonens immensæ benignitatis suæ, « Quoniam ipse est, inquit, Dominus et Deus tuus, et adorabis eum ^l. » Illi etiam haud ita multo post prædicat, fore ut a regibus et principibus adoretur. « Vultum tuum, inquit, deprecabuntur omnes divites populi ^m. » Ecclesiæ porro vultus specie quidem quæ cernitur est, dignitas sacerdotalis, intelligentia vero est ipse sponsus, qui caput Ecclesiæ fieri dignatus est, ut testatur Apostolus ⁿ. Deinde absconditam ejus gloriam exponit. « Omnis enim gloria filiæ regis ^o intus ^p. » Quoniam, ut beatus Paulus ait : « Vita nostra **35** abscondita est cum Christo in Deo ^p : » in hac autem vita omnes, qui pie vivere volunt in Christo, persecutionem pa-

μένων. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τούτοις τοῖς τάγμασι ^h πολλὰς ἔστιν εὐρεῖν τὰς διαφορὰς · τῶν μὲν θερμότερον, τῶν δὲ χυνότερον μετίντων ἃ μετῆλασι · καὶ τῶν μὲν σπουδαϊότερον, τῶν δὲ ἀμελεστέρον. Καὶ τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν καὶ ἐκ τῆς τοῦ Κυρίου παραβολῆς. Δέκα γὰρ παρθένους εἰσάγων, τὰς μὲν πέντε λέγει φρονίμους, τὰς δὲ πέντε μωρὰς · καὶ τὰς μὲν ἀξιοῖ τοῦ νυμφῶνος, ταῖς δὲ ἀποκλείει τὰς θύρας · καὶ ἀποκρίνεται· μὲν αὐταῖς, τὴν παρθενίαν τιμῶν, οὐκ ἀξιοῖ δὲ τῆς εἰσόδου, διὰ τὴν περὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς βραθυμίαν. Ἐπειδὴ τοίνυν οὕτω ταῦτα διευκρινησάμεθα, νοήσωμεν νύμφην μὲν εἶναι τὰς ἐν ἀπίσταις ταῖς ἀρεταῖς τετελειωμένας ψυχὰς, νεάνιδας δὲ ταύτη ἐπομένους, τὰς ἀγαπώσας μὲν τὸν νυμφίον, καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ σπουδαζούσας, τὴν τελειότητα δὲ τῆς νύμφης οὐδέπω μιμησαμένας. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ μδ' ψαλμῷ τὰ ὅμοια λέγον. Διηγησάμενον γὰρ τοῦ νυμφίου τὸ κάλλος, καὶ τὴν ἐν τοῖς χεῖλεσι χάριν, καὶ τὴν αἰώνιον εὐλογίαν, καὶ τὴν φοβερὰν παντευχίαν, καὶ τῶν πολεμίων τὸν θάνατον, καὶ τῶν πάλαι αἰχμαλώτων λαῶν τὴν ὑπόπτωσιν καὶ προσκύνησιν, τὸν βασιλικὸν αὐτοῦ καὶ αἰώνιον θρόνον, καὶ τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, τὰ τῇ δικαιοσύνῃ κεκοσμημένα · πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν ἀνθρωπεῖαν ἀρετὴν, τὴν μετελήλυθεν, ἢ ἡνίκα ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἀρπαγμὸν ἠγῆσατο τὸ εἶναι Ἰσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκέλευσε μορφήν δούλου ^h λαβῶν · ἢ πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν χρίσιν τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον γεγεννημένην, καὶ τὰ δῶρα τὰ ὑπὲρ τῶν Μάγων ^o προσενηθέντα, παράγει · « Παρέστη ἡ Βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχύρω περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. » Καὶ βασίλισσαν μὲν καλεῖ τὰς τετελειωμένας ἐν ἀρετῇ ψυχὰς, ἐπειδὴ καὶ Παῦλος οὕτω λέγει· « Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν · » ἱματισμὸν δὲ διάχρυσον καὶ ποικίλον, τὰ αὐτὰ τοῦ Πνεύματος ποικίλα χαρίσματα. Ἔπειτα καὶ συμβουλήν αὐτῇ προσφέρει· « Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. » Δείκνυσι δὲ ἑαυτὸν ^o οὐ μόνον αὐτῆς συγγενῆ ὄντα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ Κύριον καὶ Δεσπότην κατὰ τὴν κερυμμένην θεότητα · καὶ τῆς ἀβρότητου φιλανθρωπίας αὐτὴν ἀναμνηστικῶν, φησὶν, « Ὅτι αὐτὸς ἔστι Κύριος καὶ Θεὸς σου, καὶ προσκυνήσεις αὐτῷ. » Προαγορεύει αὐτῇ καὶ τὴν οὐκ εἰς μακρὰν θεωμένην παρὰ τε βασιλέων καὶ ἀρχόντων προσκύνησιν. « Τὸ πρόσωπόν σου γὰρ, φησὶ, λιτανεύσουσι πάντες ^o οἱ πλοῦσοι τοῦ λαοῦ. » Πρόσωπον δὲ τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ μὲν τὸ ὁρώμενον, τὸ ἰσρατικὸν ἄξιωμα, κατὰ δὲ τὸ νοούμενον, αὐτὸς ὁ νυμφίος, ὁ κεφαλὴ αὐτῆς γεγενῆσθαι ἄξιωσας, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φω-

^h Philipp. II, 6, 7. ⁱ Psal. XLIV, 9. ^j II Tim. II, 12. ^k Psal. XLIV, 11, 12. ^l ibid. ^m ibid. 15. ⁿ Ephes. V, 23. ^o Psal. XLIV, 14. ^p Coloss. III, 3.

VARIÆ LECTIONES.

^h cod. πράγμασι. ^o δούλου abest a cod. relicto spatio. ^o μάγων cod. γάμων ex errore librarii. ^o ἑαυτὸν abest a cod. ^o πάντες des. ibid.

νήν. Ἐἴτα τὴν κεκρυμμένην αὐτῆς διηγείται δόξαν·
 « Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν. »
 Ἐπειδὴ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « Ἡ ζωὴ τῶν
 κίκρυται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν ⁶⁴ τῷ Θεῷ· » κατὰ δὲ
 τὸν παρόντα βίον πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται. Διὸ καὶ ὁ μακάριος
 Παῦλος βρά· « Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἡλιπικότες ἔσμεν ἐν
 Χριστῷ μόνον, ἔλεινότεροι πάντων ἔσμεν. Ἰ Διὰ
 τοῦτο μὲν φησι· « Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ
 βασιλέως ἔσωθεν ἔστιν ⁶⁵, ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς
 περιβεβλημένη, πεποικιμένη· » πάλιν κροσσωτὰ
 χρυσὰ καὶ ποικίλα τὰ διάφορα λέγων χαρίσματα.
 Τούτοις γὰρ ἐπιφέρει· « Ἀπενεχθήσονται τῷ βασι-
 λείῳ παρθέναι ὅπισθ' αὐτῆς· αἱ πλησίον αὐτῆς ἀ-
 πενεχθήσονται σοι ⁶⁶, ἀπενεχθήσονται ἐν εὐφροσύνῃ καὶ
 ἀγαλλίασει· ἀχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως. » Εὐδὴ-
 λον τοῖσιν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οἱ μὲν φθάσαντες
 εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας, κατὰ τὸν μα-
 κάριον Παῦλον, καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν τελειότητα κτη-
 σάμενοι, νόμφη προσαγορεύονται· οἱ δὲ μῆπω ⁶⁷ τὴν
 τελειότητα φθάσαντες, ἀλλὰ τούτων ὑποδεέστεροι
 συγγάμοντες, οἷόν τινες νεάνιδες ἀκολουθοῦσι τῇ
 νόμφῃ, πᾶσαν εὐνοίαν καὶ φιλοστοργίαν περὶ τε αὐ-
 τῆν καὶ τὸν νομφίον ⁶⁸ ἐπιδεικνύμεναι ⁶⁹. « Εἰσ-
 ἔνεγκά με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμειὸν αὐτοῦ. Ἀγαλλια-
 σάμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν σοί. » Οὐ γὰρ ζηλοτυποῦσιν,
 οὐδὲ φθονοῦσιν ⁷⁰, ἐξω μείνασαι, καὶ μηδέπω τῆς πα-
 στάδος τυχοῦσαι· ἀλλ' εὐφραίνονται, καὶ ἀγαλλιώνται,
 καὶ γάννυνται ἐπὶ τῇ τιμῇ τῆς νόμφης, καὶ ἀρκούνται
 τῷ τῆς ἡδίστης αὐτῆς ἀπολαύειν φωνῆς. Διὸ ἐπάγου-
 σιν· « Ἀγαπήσομεν μαστούς σου ὑπὲρ οἶνον. » Καὶ
 ὅτι αὐτῇ τῷ νομφίῳ ἔφη, τοῦτο αὐταὶ τῇ νόμφῃ
 φασί, διὰ τὴν περὶ αὐτὴν εὐνοίαν ⁷¹ καὶ στοργὴν, τοῦ
 νομφίου τὴν εὐνοίαν ἐπισπώμεναι. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ
 Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις· « Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ
 δέχεται· » καὶ, « Ὅς ἂν ποτίῃ ποτήριον ψυχροῦ
 ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ,
 ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ. »
 Μαστούς δὲ πάλιν τῆς νόμφης αἱ νεάνιδες καλοῦσι
 τοὺς τῆς διδασκαλίας κρουνοὺς, τοὺς ἀπάσαις ταῖς
 ἡλικίαις τὰ πρόσφορα προχέοντας νάματα· καὶ ὑ-
 πειχνοῦνται ἀγαπήσειν τῆς νόμφης τοὺς μαστούς ὑπὲρ
 πᾶσαν ἀνθρωπίνην εὐφροσύνην. Τοῦτο γὰρ τροπικῶς
 ὁ οἶνος ὀνομάζεται, ὁ εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώ-
 που. Ἔστι δὲ ταῦτα καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν ⁷² τῇ

A tinentur. Hinc quoque idem beatus Apostolus clamat :
 « Si in hac tantum vita sperantes sumus in Christo, mi-
 serabiliores sumus omnibus hominibus. » Propterea
 dicit : « Omnis gloria filiae regis intus est, in simbrils
 aureis, circumamicta, variegata ; » Umbrias rursus
 aureas et varias, diversa intelligens gratiarum
 dona. Subjungit enim : « Afferentur regi virgines
 post eam ; proximi æ ejus afferentur tibi ; adducentur
 in lætitia et exultatione ; adducentur in templum
 regis r. » Ex iis quæ dicta sunt, apparet, eos qui
 evaserunt in virum perfectum, qui venerunt ad
 mensuram ætatis, ut beatus ait Paulus ⁷³, quique
 virtutis perfectionem adepti sunt, sponsam appel-
 lari ; qui vero nondum perfectionem sunt conse-
 cuti, atque illis sunt inferiores, eos tanquam ado-
 lescentulas quasdam sponsam comitari, omnem bene-
 volentiam atque amorem tum erga ipsam, tum
 erga sponsum indicantes. « Introduxit me rex in
 cubiculum suum : exultemus et lætemur in eo. »
 Non enim æmulantur, non invident, dum foris
 manent, nec in thalamum admittuntur : sed propter
 honorem sponsæ lætantur et exultant, et gaudio
 triumphant, præclareque secum agi putant, quod
 jucundissima ipsius voce perfuerunt. Itaque « Dil-
 ligemus, inquit, ubera tua magis quam vinum. »
 Et quæ verba sponsa dixit sponso, ea ipsæ dicunt
36 sponsæ, ex sua in illam benevolentia et amore
 sponsi amorem ac benevolentiam haurientes. Chris-
 tus enim ad apostolos : « Qui vos, inquit, susci-
 pit, me suscipit ; » et : « Quicumque potandum
 dederit calicem aquæ frigidæ uni ex parvulis istis,
 qui in me credunt, amen dico vobis, non perdet
 mercedem suam ⁷⁴. » Sponsæ ubera rursus ado-
 lescentulæ appellant disciplinæ fontes, ex quibus latices
 omnibus ætatibus utiles emanant. Pollicentur
 autem se sponsæ ubera magis, quam omnem hu-
 manam lætitiā dilecturas. Id enim allegorice vi-
 num dicitur, quod hominis cor exhilarat ⁷⁵. Hæc
 autem tum in Veteri et Novo Testamento facta esse
 novimus, tum singulis diebus fieri perspicimus.
 Deus enim in Veteri Testamento prophetis futura
 patefaciens, per ipsos hominibus, qui tunc vivebant,
 rectam vivendi rationem ostendebat. Et propheta
 quidem ipsi cubiculis et arcanis Dei fruebantur,
 atque exeuntes mortalibus ea, quæ sibi patefacta
 declarataque fuerant, indicabant. Quapropter et
 David Deo, « Abstrusa, inquit, et occulta sapientiæ
 tuæ manifestasti mihi ⁷⁶. » Qui vero per prophetas
 divinæ cognitionis aquis irrigabantur, prophetis ut
 Dei atque hominum internuntiis animum adhibebant :
 apostoli quoque divino Numine afflati, pietatis
 nuntium per omnes homines pervagantes promulgarunt.
 Atque apostoli quidem Domini frue-

⁷¹ H Tim. III, 12 ; I Cor. xv, 19. ⁷² Psal. XLIV, 14, 15. ⁷³ Ephes. IV, 13. ⁷⁴ Matth. x, 40. ⁷⁵ Marc. IX, 41. ⁷⁶ Psal. CIII, 15. ⁷⁷ Psal. I, 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ ἐν ἀβέστ. a cod. ⁶⁵ ἐστιν des. ibid. ⁶⁶ ἀπ. σοι. e cod. supp. ⁶⁷ cod. μηδέπω. ⁶⁸ νομφίον. codd. add. αὐτῆς. ⁶⁹ ἐπιδ. In cod. sequi. expositio trium Patrum. ⁷⁰ φθον. cod. φθονοῦσιν. ⁷¹ εὐνοίαν. cod. διάνοιαν. ⁷² ἐν ἀβέστ. a cod. ⁷³ καί. cod. ἡ.

bantur cubiculis, apostolorum autem auditores ex fontibus apostolicis, tanquam ex uberibus quibusdam, doctrinam **37** omni vino ac lætitia suaviorem hauriebant. Hoc item tempore Ecclesiæ doctores divinos latices populo subministrant tanquam ex reconditis quibusdam cellis. Qui autem fruiuit illis, tanquam ex uberibus spirituale attrahit alimentum, idque omni humana oblectatione jucunditas arbitratur. Idcirco et in Canticis sponsa, « Introduxit me rex, inquit, in cubiculum suum. » Adolescentulæ vero respondens: « Exsultemus et lætemur in te. » Et pollicentur, dicentes: « Diligemus ubera tua magis quam vinum: » causamque afferunt: « Rectitudo dilexit te. » Si enim suavis et rectus est Dominus, ut ait David ^γ, et virga rectitudinis virga regni tui ^κ, et ob id te dilexit, decet et nos ex te pendere, et assidue insistere, et tuis uberibus frui. Tum rursus loquitur sponsa:

sol. » καὶ ὑπισχνούνται λέγουσαι: « Ἀγαπήσομεν μαστούς σου ὑπὲρ οἶνον. » καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσιν: « Εὐθύτης ἠγάπησέ σε. » Εἰ γὰρ « χρηστὸς καὶ εὐθύς ὁ Κύριος, κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, καὶ βλάβδος εὐθύτητος ἡ βλάβδος τῆς βασιλείας σου, καὶ διὰ τοῦτο ἠγάπησέ σε. » προσήκει καὶ ἡμᾶς ἐξηρτῆσθαι σοῦ ^λ καὶ διηνεκῶς προσεδρεύειν, καὶ τῶν σῶν ἀπολαύειν μαστῶν. Εἶτα πάλιν ἡ νύμφη φησὶν:

Υκκς. 4, 5. *Nigra sum, et formosa, filia Hierosolyma, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis. Ne aspiciatis me, quod ego sim denigrata, quod intuitus sit me sol. Hæc non jam adolescentulis arbitror a sponsa dici: sed illis, quæ in lege gloriantes, et Veteri Testamento elata, sibi que placentes, exprobrant ei, non solum quod alienigena sit ac peregrina, verum etiam, quod daemones antea coluerit, eorumque cultu scædata nigrum colorem contraxerit. Quamobrem ad eas, Nigra, inquit, sum, fateor, sed tamen pulchra: olim equidem cæcutiebam, sed jam video; laceris quondam obsita pannis, nunc vestitu deaurato circumamicta, variegata, regiam obtineo dignitatem: et regi assisto, **38** te expellens, quæ in regem insanivisti, atque eum occidisti, et adulterorum multitudine thalamum deturpasti. Ne igitur mihi nigrum colorem objicias, neque exprobes priora mala. Me nigram esse confiteor quidem, sed tamen formosam, et sponso gratam. Exemplum Mariam reformida, quæ cum Mosi, quod Æthiopissam duxisset uxorem, exprobrasset, leprosa instar nivis effecta est, et tanquam immunda e castris fuit ejecta, neque prius rediit, quam resipisceret, ac contumeliæ præxiteret. Ego quoque sum Æthiopissa, sed tamen sponsa magni Legislatoris: ac filia quidem sacerdotis Madiavitici, hominis idololatræ, sed oblita sum populi mei, et domus patris mei: propterea concupivit rex decorem meum. Ne aspiciatis me igitur, quod fusca sim, quod intuitus sit me sol. Quæ in præsentia fusca sum, candidissimam estis conspecturæ, et clamabitis: Quæ est ista, quæ ascendit dealbata?*

^γ Psal. xxxiii, 9. ^κ Psal. xlii, 7. ^λ Num. xii, 1-15.

VARIE LECTIONES.

^λ διὰ abest a cod. ^μ σου des. in cod. ^ν cod. μου. ^ξ cod. Μιδιάν.

φια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. » Οἱ δὲ διὰ ⁷⁸ τῶν προφητῶν τῶν θείων ναμάτων ἀπολαύοντες, ὡς μεσίταις Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τοῖς προφήταις προσέχον· καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ, ὡσαύτως θεοδὲν ἐμπνεόμενοι, τῆς εὐσεβείας τὸ κήρυγμα εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο διαπορθμεύοντες διετέλεσαν. Καὶ οἱ μὲν ἀπόστολοι τῶν Δεσποτικῶν ἀπήλαον ταμιείων· οἱ δὲ τούτων ἀκραταὶ τῶν ἀποστολικῶν ἐτύγγανον κρουῶν, οἶον τινῶν μαστῶν παντὸς οἴνου καὶ πάσης εὐφροσύνης τιμιωτέρων. Καὶ κατὰ τὸν παρόντα δὲ καιρὸν, οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι τὰ θεῖα νάματα προσφέρουσι τῷ λαῷ, ὡσπερ ἐκ τινῶν ταμιείων. Ὁ δὲ ἀπολαύων, ὡσπερ ἀπὸ τινῶν μαστῶν, τὴν πνευματικὴν ἔλκει τροφήν, καὶ πάσης αὐτῆν εὐφροσύνης βιωτικῆς ἀμείων ἡγείται. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Ἄσμασιν ἡ νύμφη φησὶν: « Εἰσήμεγε με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμιεῖον αὐτοῦ. » Αἱ δὲ νεάνιδες ἀπεκρίναντο: « Ἀγαλλισώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν χρηστῷ καὶ εὐθύς ὁ Κύριος, κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, καὶ βλάβδος εὐθύτητος ἡ βλάβδος τῆς βασιλείας σου, καὶ διὰ τοῦτο ἠγάπησέ σε. » προσήκει καὶ ἡμᾶς ἐξηρτῆσθαι σοῦ ^λ καὶ διηνεκῶς προσεδρεύειν, καὶ τῶν σῶν ἀπολαύειν μαστῶν. Εἶτα πάλιν ἡ νύμφη φησὶν:

δ. *Μέλαινά εἰμι, καὶ καλὴ, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ὡς σπηνώματα Κηθάρ, ὡς δέξρεις Σολομών. ε'. Μὴ βλέψητέ με, ὅτι ἐγὼ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος. Ἦγοῦμαι οὐκ εἶ ταῦτα πρὸς τὰς νεάνιδας λέγειν τὴν νύμφην, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐπὶ τῷ νόμῳ γαυριώσας, καὶ ἐπὶ τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ φραυτομένας, καὶ μεγαλοφρονούσας, καὶ ὀνειδιζούσας αὐτῇ, οὐ τὸ ἀλλόφυλον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν προτέραν δεισιδαιμονίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν γινωμένην μέλαιναν χροίαν. Διὸ λέγει πρὸς αὐτάς: Ὁ μόνον εἰμι μέλαινα, ἀλλὰ καὶ καλὴ· ἀνέβλεφα γὰρ πάλαι τυφλώττουσα, καὶ βάρκια παλαιὰ περιχειμένη, νῦν ἐν ἱματισμῷ διαχρύσω περιθελημένη, πεποικιλμένη, τὸ βασιλικὸν ἔσχον ἀξίωμα, καὶ τῷ βασιλεῖ παρίσταμαι, ἐξωθησαμένη ὅς ἐπιμανείσαν τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῦτον μὲν θανάτῳ παραδεδωκυῖαν, τῷ πληθει δὲ τῶν μοιχῶν τὴν παστὰδα μίανασαν. Μὴ τοίνυν ὀνειδιζέ μοι τὸ μέλαν τῆς χροίας, μηδὲ τὰ πρότερά μοι ⁷⁸ ἄγε εἰς μέσον κακά. Μέλαινα γὰρ εἰμι, ὁμολογῶ, ἀλλὰ καλὴ καὶ ἀρέσκουσα τῷ νυμφίῳ. Φοβήθητι τῆς Μαρίας τὸ παράδειγμα· ὀνειδίσε γὰρ κάκεινη Μωσεί, ὅτι Αἰθίοπισσαν γυναῖκα ἠγάγετο, καὶ ἐγένετο λεπρώσα ὡσεὶ χιών· καὶ ὡς ἀκάθαρτος ἔξω τῆς παρεμβολῆς ἐξεδιήθη, καὶ οὐκ εἰσελήλυθεν, ἄχρις οὗ μετενόησε. Κἀγὼ τοίνυν Αἰθίοπισσα μὲν, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου Νομοθέτου νύμφη· καὶ θυγάτηρ μὲν ἱερέως Μωσεί ⁷⁹ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου· ἐπελαθόμεν δὲ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς μου· διὸ ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους μου. Μὴ βλέψητέ με τοίνυν ὅτι ἐγὼ εἰμι μεμελανωμένη, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος· ὤψεσθέ με λελευκασμένην τὴν νῦν μεμελανωμένην, καὶ βοηθήσατε. Τίς αὐτῆ ἡ*

ἀναβαίνουσα λευκανθισμένη; Ἐρῶ δὲ ὑμῖν καὶ τὴν αἰτίαν τῆς μελανώσεως ταύτης. Ἐμελανώθη γὰρ λατρεύουσα ἡ κτίσις παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ τὸν ἥλιον τοῦτον τὸν αἰσθητὸν, ἀντὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης προσκυνήσασα. Ἄλλ' εἶδον τὴν διαφορὰν ἐκείνου καὶ τοῦτου, καὶ καταλιπούσα τὸ ποίημα, τὸν Ποιητὴν προσκύνησα. Μὴ βλέψῃτέ με τοίνυν, ὅτι ἐγὼ εἰμι μεμλανωμένη, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος, ἢ ὡς ὁ Σύμμαχος, ὅτι καθήφατό μου ὁ ἥλιος. Ἐμέλαινα γὰρ εἰμι, καὶ καλὴ, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ· ἡ μέλαινα διὰ τὴν πρότερον ἀσέβειαν, καλὴ διὰ τὴν μετάνοιαν· μέλαινα διὰ τὴν ἀπιστίαν, καλὴ διὰ τὴν πίστιν. Καὶ οὕτω σφόδρα ἤμην μέλαινα, ὡς τὰ σκηνώματα Κηδάρ, ἃ ἑρμηνεύεται σκοτασμός· οὕτω δὲ γέγονα καλὴ, ὡς δέβρεις Σολομῶν ἀντὶ τοῦ, ὡς σκηναὶ τοῦ Σολομῶντος, ὡς τὰ περιβάλλια τοῦ Σολομῶντος, περὶ ὧν ὁ Κύριος φησὶ· Ἐκθλέψατε εἰς τὰ κρῖνα τοῦ ἀγροῦ, ἃ οὔτε νῆθει, οὔτε ὕφαινει, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀμφιένυσσιν αὐτά· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐδὲ Σολομῶν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο, ὡς ἐν τούτων. Διὸ καὶ, μετὰ βραχῦν, κρῖνον αὐτὴν ὁ νομφίος ὀνομάζει, ὡς μήτε νῆθουσαν, μήτε ὕφαινουσαν, τὸν ἀφρόντα δὲ βίον μετεῶσαν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νομφίου ἀμφιεννυμένην καὶ τρεφομένην. Φησὶ τοίνυν ἡ νόμφη, ὅτι Πάλαι τοῖς σκηνώμασι Κηδάρ ἀπεικασμένη, ὃ ἑρμηνεύεται σκοτασμός, καὶ τῷ σκότει δουλεύουσα, καὶ τοῖς δαίμοσι λατρεύουσα, νῦν ἐξαίφνης ἠμείψθη, καὶ ἔσκα ταῖς δέβρῃσι τοῦ Σολομῶντος τοικέναι· ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ οὐ μόνον νόμφη, ἀλλὰ καὶ ναῖς ἐγένετο τοῦ εἰρηνικοῦ Χριστοῦ. Ἐγὼι μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί. Ἐγεται δὲ καὶ ταῦτα τῶν προσημνίων. Διδάσκει δὲ τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ, ὅπως μέλαινα οὖσα καὶ δυσειθὴς, ἐξαίφνης καλὴ ἐγένετο. Ἐγὼι γὰρ, φησὶ, μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί· υἱοὺς μὲν κλοῦσα τοὺς ἱερεῖς ἀποστόλους, περὶ ὧν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῇ μὲν ψαλμῷ πρὸς αὐτὴν τὴν βασιλίδαν· Ἐντὶ τῶν πατέρων σου ἐγεννήθησάν σοι υἱοί· καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Μητέρα δὲ αὐτῆς καὶ αὐτῶν καλεῖ τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, περὶ ἧς ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρη ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μητὴρ πάντων ἡμῶν. Οἱ τοίνυν υἱοί, φησὶ, τῆς μητρός μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί· τὸν κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ τῆς ἄλλης παρνομίας γενόμενον τοῖς ἀποστόλοις πόλεμον· οἵτινες ἐν ἐκάστῳ τῶν ἀκροατῶν, οἶόν τινα μάχην καὶ πόλεμον ἀνεδέχοντο, ἀγωνιζόμενοι ἐκβάλλειν μὲν τὰ πονηρὰ ἔθη τῶν ψυχῶν, τοὺς δὲ τῆς εὐσεβείας ἐγκαταπῆξαι νόμους. Καὶ ἵνα σαφέστερον μάθωμεν, πῶς ἐν ταῖς τῶν μαθητευομένων ψυχαῖς διεμάχοντο οἱ μακάριοι τῆς εὐσεβείας κήρυκες, ἀκούσωμεν τοῦ μακαρίου

Vobis autem causam huiusce nigredinis exponam. Denigrata enim sum, dum creaturas adoro, omisso Creatore, et solem hunc aspectabilem colo pro sole justitiæ. Verum quæ sit inter hunc atque illum differentia, animadverti, et relicta creatura ad Creatorem adorandum me contuli. Nolite igitur me, quod fusca nigraque sim, considerare. Me enim sol aspexit, vel attigit me sol, ut Symmachus interpretatur. «Nigra enim sum, et formosa, sicut Hierosolyma.» Nigra ob superiorem impietatem: formosa propter penitentiam. Nigra propter infidelitatem: formosa propter fidem. Quæ ita fusca fueram **39** ut tabernacula Cedar, quod significat obscuritatem, ita facta sum formosa, sicut Salomonis sunt pelles, hoc est, sicut tabernacula Salomonis. Qualia nimirum sunt Salomonis vestimenta, de quibus Dominus ait: «Respicite lilia campi, quæ neque nent, neque texunt, et Pater vester celestis vestit ea. Amen dico vobis, neque Salomo in gloria sua vestiebatur, sicut unum ex his^b.» Ideo paulo post *litium* etiam sponsus illam nominat, ut quæ neque neat, neque texat, sed omnem rejiciens tuendæ vitæ sollicitudinem, ab ipso sponso vestiatur et nutritur. Quæ igitur olim, inquit sponsa, tabernaculis Cedar, quod est obscuritas, fueram non dissimilis, tenebris serviens, ac dæmones colens: nunc repente mutata, similisque facta sum pellibus Salomonis: siquidem et ipsa Christi pacifici non solum sponsa, sed etiam templum effecta est. «Filiis matris meæ pugnaverunt contra me.» Hæc vero etiam pendent ex superioribus. Ducet autem filias Hierosolymæ quomodo nigra cum esset atque deformis, pulchra repente facta sit. «Filiis enim, inquit, matris meæ pugnaverunt contra me.» Filios vocat sacrosantos apostolos, de quibus in quadragesimo quarto psalmo Spiritus sanctus ad reginam loquens: «Pro patribus, inquit, tuis facti sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram^c.» Matrem autem suam, atque ipsorum, celestem appellat Hierosolymam, de qua beatus ait Apostolus: «Quæ autem sursum est Hierosolyma, libera est quæ mater est omnium nostrum^d.» Ergo **40** filii matris meæ, inquit, pugnaverunt contra me, bello scilicet, quod apostoli adversus idololatriam et reliqua vitia decertarunt: dum in singulis auditoribus quamdam ipsi pugnam et certamen, ut improbos ex animis ipsorum mores expellerent, pietatis autem leges indigerent susceperunt. Ut autem clarius intelligamus, quomodo sancti pietatis præcones in discentium animis decertarint, beatum audiamus Stephanum præstantem, atque dicentem: «Duri cervice, et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper

^b Math. vi, 28, 29. ^c Psal. xlii, 17, 18. ^d Galat. iv, 26.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ cod. λατρεύουσα. ⁷⁸ cod. præm. ai. ⁷⁹ λέγω. cod. præm. γάρ. ⁸⁰ τοικέναι abundare videtur. ⁸¹ Χριστοῦ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁸² οἱ υἱοί. tom. I, p. 895 erat et υἱοί σου. ⁸³ τὸν abest a cod.

Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri, et vos. » Et beatus Paulus ad Corinthios scribens : « Omnino auditur, inquit, inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes ^f. » Et rursus : « Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam ^g. » Ad Galatas autem, « O vos stolidos, inquit, Galatas, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus scriptus est, et in vobis crucifixus ^h? » His modis increpantes, et admonentes, et peccatorum rugas discutientes, et inveteratos mores abstergentes, primi illi Christianæ pietatis doctores et buccinatores, sponsam Domini ex veteri novam, ex turpi atque deformi pulchram, ex nigra candidissimam reddiderunt. Sponsa igitur, cum vellet ostendere, quomodo pulchra decoraque evaserit : « Filii, inquit, matris meæ pugnaverunt contra me. Posuerunt me **41** custodem in vineis. » Tradiderunt enim mihi veluti vineas quasdam, divina mandata, utque ea non solum colerem et exercerem, verum etiam custodirem, ne qua improba bestia fructum perderet, et labefacta, sunt cohortati. Mox addit : « Vineam meam non custodivi. » Horum verborum duplex est sensus, utroque pius atque utilis. Aut enim dicit, se vineam, quam ante Christianam fidem sibi a majoribus traditam coluerat, ita neglectam atque incustoditam reliquisse, ut priora instituta penitus corrumpi et oblivione deleri sineret : aut vineam suam, id est, animæ suæ utilitatem neglexisse, et aliorum commoda propriis commodis prætulisse. Hoc enim beatus quoque Paulus testatur, dicens : « Charitas non quærit quæ sua sunt ⁱ. » Et alibi, « Nemo, inquit, quærat quod suum est, sed quod alterius, quisque ^j. » Et de seipso : « Non quæro, inquit, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant ^k. » Utramque vero sententiam proponere placuit, ut eam lector perspiciat, et istam accipiat, quæ verior ipsi videbitur. Post hæc sponsa omittens cum adolescentibus loqui, et cum filiabus Hierosolymæ disputare, convertit se ad sponsum, et amorem suum erga illum his verbis aperit :

ποῦσα τούς τε πρὸς τὰς νεάνιδας λόγους, καὶ τὴν πρὸς τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ διδασκαλίαν, τρέπεται πρὸς τὸν νυμφίον, καὶ ἣν ἔχει περὶ αὐτὸν ἀγάπην γυμνοῖ, καὶ φησιν·

VERS. 6. *Indica mihi, quem dilexit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, nequando fiam velut circumducta in gregibus sodalium tuorum.* Anxia atque **42** sollicita, ne sponso suo privetur, et in alios incidat greges, qui non ab illo regantur, sed ab aliis, qui sponsi sodales, non ex dignitate, neque ex communi sensu, sed ex instituti imitatione nuncupentur, sponsum supplex appellat, inquit :

Στεφάνου διαμαχομένου καὶ λέγοντος· « Ἐκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσιν, ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος Κορινθίοις μὲν ἐπιστέλλων φησιν· « Ὅλω; ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται. » καὶ πάλιν, « Μήπως ἐλύοντά με πρὸς ὑμᾶς ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων. » Γαλάταις δὲ γράφων, « Ὡ ἀνόητοι, φησὶ, Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐδάσκηκε ⁸³ τῇ ἀληθείᾳ μὴ παιθεσθαι, οἷς κατ' ὄφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἑσταυρωμένος; » Οὕτως ἐπιτιμῶντες, καὶ παραινούντες, καὶ τὰς βυτίδας τῶν ἁμαρτημάτων διατείνοντες, καὶ τὰ γεγραχότα ἀποξυόντες ἦθη, νέαν ἀντὶ παλαιᾶς, καὶ ἀντὶ δυσειδοῦς καὶ εἰδεχθοῦς εὐπρεπῆ, καὶ ἀντὶ μελαίνης λευκοτάτην ἀπεφῆναντο τοῦ Κυρίου τὴν νύμφην οἱ πρῶτοι τῆς εὐσεβείας ὑποφῆται καὶ κήρυκες. Διὰ τοῦτο ⁸⁴ ἡ νύμφη δεῖξαι βουλομένη τίνα τρόπον ὠραία γέγονε καὶ καλῆ, φησὶν· « Υἱοὶ μητρὸς μου ἐμαχέσαντο ἐν ἐμοί. » Ἐθεντό με φυλάκισαν ἐν ἀμπελώσι. » Παρέδωκάν μοι γὰρ ὁδὸν τινὰς ἀμπελώνας, τὰς θείας ἐντολάς· καὶ ταύτας ἐν ἐργάζεσθαι μόνον καὶ γεωργεῖν, ἀλλὰ καὶ φυλάττειν παρεκελεύσαντο, ἵνα μὴ τι τῶν πονηρῶν θηρίων λυμαινῆται τὸν καρπὸν. Τοῦτοις ἐπιφέρει· « Ἀμπελώνα ἐμὸν οὐκ ἐφύλαξα. » Διπλῆν ἔχει τὴν ἔνοιαν τὸ ῥητὸν, εὐσεβῆ δὲ ἑκατέραν, καὶ ὠφελείας μετῆν. Ἡ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν πρότερόν μου ἀμπελώνα, ὃν πρὸ τῆς πίστεως ἔγειώργουν, τὸν πατρώδεν μοι παραδοθέντα, καταλέλοιπα ἀνεπιμέλητον καὶ ἀφύλακτον, ὥστε παντελῶς τὰ πρότερα ἤδη διαφθάρηται, καὶ λήθη παραδοθῆναι· ἢ ὅτι τὸν ἐμὸν ἀμπελώνα, τούτεστι τῆς ἐμῆς ψυχῆς τὴν ὠφέλειαν ἀφαιρέσθη, καὶ τὰ τῶν ἄλλων κέρδη τῶν οικείων κερδῶν προαιρουμένη. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν, ὅτι « Ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς· » καὶ πάλιν, « Μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖτω, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐτέρου ἕκαστος· » καὶ περὶ ἑαυτοῦ δὲ φησιν, ὅτι « Οὐ ζητῶ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. » Τέθεικα δὲ ἀμφοτέρα τὰ νοήματα, ἵν' ἔχοιεν οἱ ἐντυγχάνοντες ἀμφοτέρων τὴν γνῶσιν, καὶ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς ἀληθέστερον εἶναι λάθωσιν. Μετὰ ταῦτα ἡ νύμφη, καταλι-

ς· Ἀπάγγελόν μοι, ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου, ποῦ ποιμαίνεις, ποῦ κοιτάεις ἐν μεσημβρίᾳ, μή ποτε γένημαι ὡς περιβαλλομένη ⁸⁵ ἐπ' ἀγέλαις ἐταίρων ⁸⁶ σου. Δειμαίνουσα γὰρ, καὶ ἀγωνιώσα μὴ στερηθῆ τὸν νυμφίον, καὶ ἐτέροις περιπέση ποιμνίοις οὐχ ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένοις, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλων τινῶν ἐταίρων αὐτοῦ ὀνομαζομένων, οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν οὐδὲ κατὰ τὸ κοινὸν τοῦ φρονήματος, ἀλλὰ

^f Act. vii, 51. ^g I Cor. v, 1. ^h II Cor. xii, 21. ⁱ Galat. iii, 1. ^j I Cor. xiii, 5. ^k I Cor. x, 24. ^l ibid. 33.

VARIAE LECTIONES.

⁸³ ἐδάσκηκε. Sic quoque codices nonnulli apud Millium ad Gal. iii, 1. ⁸⁴ τοῦτο. cod. add. φησὶ, quod tamen deinde repetitur post καλῆ. ⁸⁵ μὴ—περιβ. Πεδρ. cum enim essem sicut declinans. ⁸⁶ ἀγέλαις ἐταίρων. Cod. ἀγγελαίαις ἐτέρων.

κατὰ τὴν μίμησιν τοῦ ἐπιτηδεύματος ἱκετεύει τὸν
 νυμφίον λέγουσα· Ἐπειδὴ ἠγάπησέ σε ἡ ψυχὴ μου,
 εἰπέ μοι κατὰ τὴν τῆς μεσημβρίας καιρὸν ποῦ ποι-
 μαίνεις, ἢ ποῦ κοιτάξεις τὰ πρόβατα· μὴ ἀγνοῦσα
 τῆδε χάριτος περινοστήσω, καὶ ἀλωμένη καὶ πλανω-
 μένη περιπέσω ἀγέλαις οὐ τῆς σῆς ἐπιστασίας ἀξιω-
 μέναις, ἀλλὰ τινὰς ἄλλους νομέας καὶ βουκόλους
 ἐχοῦσαις. Τὸ γὰρ ἐ περιβαλλομένη, ἢ βεμβομένη ὁ
 Σύμμαχος τέθεικεν. Εἰκότως δὲ καὶ κατὰ τὴν τῆς
 μεσημβρίας καιρὸν πυνθάνεται ἡ νύμφη ποῦ ὁ νυμ-
 φίος μένει, ἐπειδὴ τοῦ φωτός τῆς γνώσεως ἐγκρα-
 τοῦ· γενομένου, ἀνεφύησαν αἱ αἰρέσεις, Χριστιανῶν
 μὲν τὸ δογμα ἔχουσαι, ἀλλ' ἔρημοι τῆς ἀληθείας
 ὑπάρχουσαι. Τούτου χάριν ἀγωνιώσα μαθεῖν ἐφίεται
 τοῦ νυμφίου τὴν τόπον, ἐνθα κατὰ τὴν τῆς μεσημβρίας
 καιρὸν κοιτάζει τὰ πρόβατα, ἵνα μὴ περιπέσῃ ⁸⁷ ταῖς
 τῶν καλοῦμένων ἑταίρων ἀγέλαις. Ἰστέον δὲ ὅτι,
 ὡσπερ ἦσαν οἱ προφῆται, καὶ τούτων ἐναντίοι ψευ-
 δοπροφῆται, καὶ πάλιν ἀπόστολοι, καὶ τὰ ἐναντία
 φρονούντες ψευδαπόστολοι, οὕτως καὶ ψευδῆ χριστοὶ
 ὑπὲρ τῆς θείας καλοῦνται Γραφῆς. Διὸ καὶ ὁ Κύριός
 φησιν, ὅτι· Ἀναστήσονται πολλοὶ ψευδοπροφῆται,
 καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦ-
 λος οὐ μόνον ψευδαδέλφους οἶδε λέγειν, ἀλλὰ καὶ
 ψευδοποστολοὺς. Διὸ φησιν· Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευ-
 δαπόστολοι εἰσι. Τούτους ἡ νύμφη μὴ περιπέσειν
 ἱκετεύει· ἐπειδὴ τὸ ποιμενικὸν ἐπιδείκνυται σχῆμα
 καὶ ἀγέλας ὡσαύτως, καὶ ποιμένας ⁸⁸ ἔχοντες φαίνον-
 ται ⁸⁹· ὅποιοι εἰσιν οἱ τὰ τοῦ Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου,
 καὶ Μαρκίωνος, καὶ Βαλεντίνου, καὶ Μάνητος, καὶ
 Μοντανοῦ φρονούντες· σχῆμα μὲν χριστιανικὸν καὶ
 θεομα περικεῖμενοι, καὶ ἐκκλησίας οἰκοδομοῦντες,
 καὶ θείας Γραφῆς πεπλανημένοι· προβάτοισι ἀναγι-
 νώσκοντες, καὶ νέμοντες κακῶς τοὺς πειθόμενους ⁹⁰,
 καὶ ἑταῖροι τοῦ νυμφίου νομιζόμενοι, ἐπίθουλοι δὲ
 ὄντες καὶ ὀλέθριοι, καὶ δηλητήρια τοῖς προβάτοις
 ἀντὶ τῆς τροφίμου πλάσ ὀρέγοντες. Διὸ τοῦτο ἡ νύμ-
 φη ἱκετεύει τὸν νυμφίον, ὑποδείξαι αὐτῇ ποῦ κοιτάζει
 τὰ πρόβατα ἐν μεσημβρίᾳ, ἵνα μὴ γένηται ἐ περι-
 βαλλομένη, ἢ ἢ βεμβομένη κατὰ τὸν Σύμμαχον,
 ἐναντίων δὲ αὐτῷ ὑπαρχόντων ⁹¹. Ἀποκρίνεται οὖν

Ζ. Ἐὰν μὴ γνῶς σεαυτὴν, ἡ καλὴ ἐν γυναιξίν,
 ἐξελθε σὺ ἐν πτέρυγαις τῶν ποιμνίων, καὶ ποι-
 μαίνε τοὺς ἐρίφους σου ἐπὶ σπηνώμασι τῶν ποι-
 μένων. Ὅ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰς σεαυτὴν ἀπο-
 βλέπουσα, καὶ τὰ κατὰ σεαυτὴν περισκοπούσα, καλὴ
 γὰρ γέγονας, καὶ πασῶν γυναικῶν εὐπρεπεστάτη,
 γινώριζε τὰς ὁμοίας σοι. Ἐὰν δὲ σεαυτὴν ἠγνόησας,
 ἐριύνησον τῶν ποιμνίων τὰ ἴχνη, καὶ ἀκολουθοῦσα
 ποιμαίνε μὴ τὰ πρόβατα μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς
 ἐρίφους σου, ἐν τοῖς σπηνώμασι τῶν ποιμένων. Βού-
 λεται γὰρ ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης οὐ μόνον τοὺς
 δικαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἐπιμελεῖας

Quoniam dilexit te anima mea, dic mihi ubi pas-
 scas horis meridianis, aut ubi oves ad cubandum
 ponas; ne ignara huc illuc vager, et errabunda in
 alios incurram greges, qui tua non dignati cura
 ab aliis pastoribus et bubulcis gubernentur. Illud
 enim « circumducta, » apud Symmachum est « er-
 rabunda. » Non immerito autem sponsa quaerit,
 ubi meridiano tempore sponsus maneat. Qua enim
 tempestate cognitionis lumen magis fulgebat, her-
 eses, Christianorum quidem praefereutes nomen,
 sed veritatis expertes, pullularunt. Proinde sollicitu-
 dinis plena locum exquirat, ubi sponsus cum ovibus
 meridiatur, ne in eorum, qui sodales sponsi se pro-
 fitentur, greges incidat. Sciendum est autem, quem-
 admnodum prophetæ fuerunt, et his contrarii pseu-
 doprophetae, et apostoli, atque ab iis diversa sen-
 tentias pseudoapostoli, sic etiam pseudochristos a
 Scriptura divina nuncupari. Quamobrem et Domi-
 nus, « Surgent, inquit, multi pseudoprophetae, et
 multos seducent ¹. » Et beatus Paulus non solum
 falsos fratres, sed etiam pseudoapostolos nominat.
 « Nam hi sunt, inquit, pseudoapostoli ². » In hos
 sponsa ne incurrat, precatur. Pastorum enim spe-
 ciem praese ⁴³ ferunt, et greges similiter habent,
 atque ovilia. Quales sunt ii, qui partes Arii, et Eu-
 nomii, et Marcionis, et Valentini, et Manetis, et
 Montani consecantur: qui cum et habitum, et
 nomen Christianorum circumferant, et ecclesias
 aedificent, et divinas Scripturas deceptis ovibus in-
 terpretentur, et male pascent eos qui morem illius
 gerunt, seque sponsi sodales et amicos velint exi-
 stimari: sunt tamen insidiatore perniciosi, et pro
 salubribus herbis pestifera venena ovibus submi-
 nistrant. Propterea sponsa sponsum obsecrat ut
 indicet sibi ubi oves ad cubandum collocet in me-
 ridie, ne « circumventa, » aut *errabunda* secundum
 Symmachum, vagetur inter eorum greges, qui cum
 sponsi sint hostes, illius tamen sodales se fingunt
 esse. Sponsus igitur sponsae respondet, et ait:
 ἐπ' ἀγέλας τῶν ἑταίρων ⁹¹ αὐτοῦ προσαγαγευομένων,
 ὁ νυμφίος τῇ νύμφῃ· καὶ φησιν·

Vers. 7. Si ignoras teipsam, o pulchra inter mu-
 lieres, egredere tu in vestigiis gregum et pasce haedos
 tuos in tabernaculis pastorum. Quod autem dicit,
 ejusmodi est: Teipsam aspiciens, et dotes tuas
 considerans (pulchra enim es facta, et mulierum
 omnium formosissima), quae tui sunt similes,
 agnosce. Sin teipsam ignoras, vestigia gregum ex-
 plora, et sequendo pasce non oves solum, sed etiam
 haedos tuos, in tabernaculis pastorum. Vult enim
 benignus Dominus, ut non modo justos, verum
 etiam peccatores omni studio et cura complectamur.
 Quapropter, « Non egent, inquit, qui sani

¹ Matth. 24, 11. = II Cor. 11, 13, 26.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁷ cod. πείση. ⁸⁸ cod. ποιμένας. ⁸⁹ cod. φαίνεται. ⁹⁰ προβάτοις — πειθόμενους des. in cod. ⁹¹ cod. ἑταίρων. ⁹² ὑπαρχ. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

sunt, medico : sed qui male se habent . » Et : « Non veni vocare justos, sed peccatores ad **44** poenitentiam . » Et per Ezechielem prophetam : « Numquid voluntatis meae erit, inquit, mors impij? et non, ut convertatur a viis suis, et vivat? » Et beatus apostolus Paulus de ipso dicit : « Qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire . » Ideo vult sponsam hædos etiam pascere. Hædorum autem nomine peccatores figurate intelligit divina Scriptura. Hos enim Dominus a sinistris ait locatum iri, sejunctos ab agnis, qui dextrum locum obtinebunt. Nam in lege quoque pro peccato non ovis, sed hircus ex capris mactabatur. Idcirco sponsus ad sponsam, Sequere, inquit, gregum vestigia, et præcedentium sanctorum vitam perscrutare : et in illorum pastorem tabernaculis, hoc est, in apostolicis ecclesiis, hædos tuos pasce, cum in Evangelij audieris : « Videte, ne contemnatis unum de pusillis istis minimis, qui in me credunt. Amen enim dico vobis, angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in cælis . »

πιστευόντων εις εμε· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν τοῦ ἐν οὐρανῶις ⁹⁸.

VERS. 8. *Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilavi te, propinqua mea.* Figuratè hic Pharaonem Imperium humanæ naturæ hostem appellat, exitiosum et communem adversarium nostrum, quem non aliter quam olim Pharaonem, in sanctis aquis baptismatis demersum oppressit. Equæ igitur, inquit, qua usus demersi atque obrui Pharaonis currus, te similem judico, quam mihi charitatis vinculo ac necessitudine propinquam adseivi. Formam autem servi **45** quasi currum quemdam adhibuit, cum ea indutus exinanivisti semetipsum, ut universo generi humano salutem pareret . Tali igitur equæ sponsam similem dicit. Cui quidem sententiæ Apostolus etiam astipulatur, de Salvatore Christo loquens in hunc modum : « Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut figuram habeat similem corpori glorioso ejus . » Et alibi : « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur a claritatè in claritatem tanquam a Domini Spiritu . » Ex verbis igitur apostolicis mystica Cantici verba intelligamus, audiamusque sponsum ita dicentem : Te propinquam meam factam, atque ideo propinquam appellatam, et te ipsa nominis fructum assecutam, dico esse similem equæ meæ, qua ego utens Pharaonem intelligibilem submersi, tibi que largitus sum libertatem. His adjungit :

VERS. 9. *Quam putchæ factæ sunt genæ tuæ, sic-*

⁹⁸ Matth. ix, 12. • Marc. ii, 17. P Ezech. xviii, 23. q I Tim. ii, 4. r Matth. xviii, 10. • Philipp. ii, 6, 7. • Philipp. iii, 21. u II Cor. iii, 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ θαλήσω, φησί. cod. θαλήσει, φησί, θαλήσω. ⁹⁹ δεξιόν. Abest a cod. relicto spatio. ¹⁰⁰ οὐρ. cod. præm. τοῖς. Post οὐρανῶις in cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹⁰¹ ὄν. cod. ὡς ἐν. ¹⁰² ἦ. Abest a cod. ¹⁰³ cod. κρινῶ. ¹⁰⁴ σου. Abest a cod.

πάσης ἀξιοῦσθαι. Διό φησιν· « Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες; » καὶ· « Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετανοίαν. » Καὶ διὰ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου· « Μὴ θαλήσω ⁹⁸, φησί, τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν; » Καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος περὶ αὐτοῦ φησιν· « Ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. » Διὰ τοῦτο βούλεται αὐτὴν καὶ τοὺς ἐρίφους βόσκειν· ἐν τύπῳ δὲ ἁμαρτωλῶν τοὺς ἐρίφους ἢ θεῖα παραλαμβάνει Γραφή· τοὺτους γὰρ ἐξ εὐανυμῶν ὁ Κύριος ἔφη σταθῆσθαι, διακριθέντας ἐκ τῶν ἀμῶν τῶν λαχόντων δεξιῶν ⁹⁹ χῶρον. Ἐπειδὴ καὶ ἐν τῷ νόμῳ ὑπὲρ ἁμαρτίας οὐ πρόβατον, ἀλλὰ χίμαρος ἐξ αἰγῶν προσεφέρετο· διὰ τοῦτο λέγει τῇ νύμφῃ ὁ νυμφίος· **B** Τοῖς ἔχεισι τῶν ποιμνίων ἀκολουθεῖ, καὶ τῶν προλαβόντων ἄγιον ἀνερεῦνα τὸν βίον· καὶ ἐν τοῖς τῶν ποιμένων ἐκείνων σκηνώμασι, τουτέστιν ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς ἐκκλησίαις, βόσκει σου τοὺς ἐρίφους, ἀκούσασα ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις· « Ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἐνὸς τῶν μικρῶν τῶν ἐλαχίστων τῶν αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πα-

η'. Τῇ ἵππῳ μου ἐν ἄρμασι Φαραὼ ὁμοίωσά σε, ἢ πλησίον μου. Τροπικῶς ἐνταῦθα Φαραὼ τὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀλάστορα προσηγόρευσε, τὸν ἀλιτήριον καὶ κοινὸν ἡμῶν πολέμιον ὃν ¹⁰⁰ τῷ Φαραὼ παραπλησίως ἐν τοῖς ἁγίοις τοῦ βαπτίσματος ὕδασι ὑποδρόχιον πεποίηκε. Τῇ ἵππῳ μου τοίνυν, ἢ ¹⁰¹ χρησάμενος τὰ ἄρματα τοῦ Φαραὼ κατεπόντισα, ὁμοίαν σε κρινῶ ¹⁰² πλησίον μου γενομένην, καὶ ἀγάπην περὶ ἐμὲ κτησαμένην. Ἐχρήσατο δὲ οἶόν τινα ὀχλήματι τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ἦν κενώσας ἑαυτὸν ἀνελαθεῖν, ἵνα παντὶ τῷ γένει πραγματοποιηται σωτηρίαν. Ταύτη τοίνυν τῇ ἵππῳ ἀπεικάζει τὴν νύμφην. Καὶ μαρτυρεῖ τῷ νοήματι ὁ Ἀπόστολος, οὕτως λέγων περὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ὁς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπιριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος. » Ἐκ τῶν ἀποστολικῶν τοίνυν ῥημάτων τὰ μυστικὰ τοῦ ἄσματος νοησωμεν ῥήματα, καὶ ἀκούσωμεν τοῦ νυμφίου λέγοντος, ὅτι Σὺ τὴν πλησίον μου γενομένην, καὶ διὰ τοῦτο πλησίον ὀνομαζομένην, καὶ ἐκ τοῦ πράγματος καρπομένην τὸ νομα, τῇ ἵππῳ μου εἰκέναι φημί, ἢ χρησάμενος τὸν νοητὸν Φαραὼ σὺν τοῖς ἄρμασι αὐτοῦ κατεπόντισα, καὶ σοὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐδώρησάμην. Τοῦτοις ἐπάγει·

θ'. *Τὶ ὠραιώθησαν αἱ σιαγόνες σου ¹⁰³, ὡς τρυ-*

γόνος! τράχηλός σου, ὡς ὀρμίσκοι! Ἄλλὰ μὴ ἅτε τῶν σαρκικῶς νοήσωμεν τὴν σιαγόνα, καὶ τὸν τράχηλον· λέθωμεν δὲ εἰς νοῦν, ὅτι καὶ πολλάκις ἡ θεία Γραφή ποικιλοῦς ὀνόμασι καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λέγεται· καὶ ποτὲ μὲν φησιν ὁ προφήτης Ἰερემίας· «τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἐγὼ ἀλγῶ·» καὶ δευτέρως ὅτι· ἂν περὶ ταύτης λέγει, ἐπάγει, «καὶ τὰ εἰσθητήρια τῆς καρδίας μου.» Ποτὲ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· «τὰς παρεμμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε, καὶ τροχιάς ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χυλὸν ἐκτραπῆ. ἰαθῆ δὲ μᾶλλον· οὔτε περὶ χειρῶν, οὔτε περὶ ποδῶν, οὔτε περὶ τῆς ὀρμωμένης χαλότητος ὁ μακάριος παρήνευσε Παῦλος, ἀλλὰ τὰς πρακτικὰς τῆς φυγῆς ἀνεργίας τοῦτοις τοῖς ὀνόμασι προσηγήρευεν. Οὕτω τοίνυν νοήσωμεν τὸ· «Ὁραϊώθησαν σιαγόνας σου ὡς τρυγόνος, τράχηλός σου ὡς ὀρμίσκοι.» Ἐκ πολλῶν γὰρ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἡ Ἐκκλησία συγκροτημένη, ἔχει τινὰς μὲν σιαγόνας, τινὰς δὲ ὀφθαλμοὺς, τινὰς δὲ ἀκοὰς, τινὰς δὲ στόμα, ἄλλους δὲ χεῖρας, καὶ ἄλλους πόδας ὀνομαζομένους. Ἐπαινεῖ τοίνυν ὁ νυμφίος τοὺς τὴν εὐμνοῦντα μετιόντας, καὶ τὸ τῆς αἰδοῦς κρύψατος κατηγμένου· καὶ φησιν· «Ὁραϊώθησαν σιαγόνας σου ὡς τρυγόνος.» Τὴν δὲ τρυγὸνα φασὶν οἱ τὰς φύσεις τῶν ζῴων συγγεγραφέτες, οὐ φιλέρημον εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ σῶφρονα, καὶ τὸν τε ἄρθενα μὲθ' ὀφθαλμοῦ συναπτόμενον, τὴν δὲ ὀφθαλμοῦ ἐν ἄρθενοι κοινωοῦσαν, καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν ἀποθνήσκον ἐτέρῳ ἢ ἐτέρῳ συναρθεῖναι ἀνεχομένην. Εἰκότως τοίνυν ταύτην εἰκότως τὴν Ἐκκλησίαν φησὶ τὴν τῷ Χριστῷ συναρθεῖσαν, καὶ τὰς τῶν ἄλλων κοινωίας διαφυγεῖσαν, καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταλιπεῖν αὐτὴν ἀνεχομένην, ἀλλὰ ἀναμείνας τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀναμείνουσαν αὐτοῦ τὴν δευτέραν παρουσίαν. Καὶ τὸν τράχηλον δὲ αὐτῆς ὀρμίσκοις εἰκότως φησὶ. Περιδέριον δὲ ἐστὶ τοῦτο, καὶ εἶδος κόσμου τὸν τράχηλον καλλωπίζοντος. Ἐπαινεῖ δὲ αὐτὴν καλῶς ἔκτισαν τὸν τῆς εὐσεβείας ζυγὸν, περὶ οὗ φησιν ἐν Εὐαγγελίῳ ὁ νυμφίος· «Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ὁ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἠλαφρὸν ἐστὶ.» Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς Ἀσμασι θαυμάζει τὸν τράχηλον τὸν τοῦτον φέροντα τὸν ζυγὸν, ὡς οὐ δεόμενον τῆς ἐξωθεν νοσητήσεως, καὶ ἐπαισάκτου ὀφθαλμοῦ, ἀλλ' ἐκωθεν ἔχοντα τὴν εὐπρέπειαν, ὡς ἐπαισάκτου γυμνὸν ὄντα ὀφθαλμοῖς ἄλλοις τραχίλους κοσμοῦσι. Τούτων ὑπὸ τοῦ νυμφίου βηθέντων, ἀπεκρίνονται καὶ οἱ θυρυφόροι τοῦ νυμφίου, καὶ ἐπαίρειται, καὶ φασὶ τῇ νύμφῃ·

γ, α'. Ὁμοιώματα ἰεροσολοιμῶν σοι μετὰ σιτημάτων τοῦ ἀργυρίου. Ἔως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλισίῳ αὐτοῦ. Δοκοῦσι δὲ μοι σημαίνει ἐν ταύτῃ τὸν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ δεσπότου Χριστοῦ

ut turturis! collum tuum sicut monilia! Hic quoque non carnaliter genae et collum intelligenda. Sed animo repetendum est verbis corpori congruentibus plerumque Scripturam uti cum de anima loquatur. Nunc ergo Jeremias : « Ventrem meum, ait, ventrem meum doleo ». Et ostendens, se non de ventre loqui, subjicit : « et sensus cordis mei ». Nunc beatus Paulus dicit : « Remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ne quod claudum est luxetur, sed potius sanetur ». Non de manibus, neque de pedibus, neque de corporis claudicatione admonerat beatus Paulus, sed his nominibus animi mores et actiones indicabat. Proinde sic intelligamus et illud : « Pulchræ facies sunt genæ tuæ sicut turturis : collum tuum sicut monilia. » Ex multis enim viris et mulieribus constans Ecclesia, quosdam habet in se, qui genarum, quosdam qui oculorum, quosdam qui aurium, quosdam qui oris, alios qui manuum, alios qui pedum partes ac nomina obtinent. Eos igitur laudat sponsus, qui gravitate sunt ornati, qui que verecundia pudore sunt insignes, et ait : « Pulchræ facies sunt genæ tuæ sicut turturis. » Tradunt autem, qui animalium naturas descriperunt, turturem non solitudinis solum amantem esse, verum etiam pudicam : ac marem quidem cum unica conjungi femina, feminam rursus unico mare contentam esse, et neutrum eorum post mortem alterius, cum alio vel alia velle copulari. Quamobrem Ecclesiam Christo conjunctam merito similem turturi dixit, quæ aliorum vitam consuetudinem, nec post ipsius mortem eum relinquit, sed resurrectionem, et sequendum ejus expectat adventum. At collum illius monilibus asserit simile. Est autem ornamentum genus quo decoratur collum. Eamque laudat, quod pietatis jugum recte ferat, de quo in Evangelio sponsus loquitur : « Tollite, inquieti, jugum meum super vos. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve ». Idcirco in Cantico collum jugum hoc serena admittitur : quippe quod nullo extrinsecus eget ornamento, aut adjectitio decore, cum per se adeo sit decoram, ut nudum existens, monilibus, quibus aliarum colla ornari solent, simile videatur. Post hæc sponsi verba, respondent etiam sponsi satellites ac ministri, et sponsæ dicunt :

VERS. 10, 11. Similitudines auri faciemus tibi, cum distinctioribus argenti. Quousque rex in accubitu suo. Videntur hic nihil tempus ante adventum Domini Christi significare : sponsam autem conso-

v Jerom. iv, 19. x Ibid. v Hebr. xii, 12, 13. x Matth. xi, 29, 30.

VARIE LECTIONES

1 ὡς - ὀρμίσκοι. Hebr. in ordinibus, collum tuum in torquibus. 2 ὅτι. cod. ὡς. 3 cod. ὀρμίσκος. 4 cod. ταύτην. 5 editio prior habebat περιδέριον. 6 cod. κοσμήσαι. 7 ὀμοιώματα. Hebr. ὀρμίσκος. 8 ἐν ἀνακλισίῳ. Hebr. in circuitu suo.

laantes : Tecum, inquit, erimus semper, quoad rex resurgat, et quocumque ornatu poterimus te decorabimus ; neque ante resurrectionem ipsius te deseremus, sed offeremus tibi similitudines auri et argenti distinctiones. Recte autem non aurum ipsum, sed auri similitudines dixerunt. Majora enim sunt sponsi dona, quam ministrorum, quæ parem non obtinent gloriam. Itaque majorem honorem divinis habemus Evangelii, quamvis et legem, et prophetas, et sanctorum apostolorum scripta veneremur. Quamobrem jure sponsi ministri dixerunt : « Similitudines auri faciemus tibi cum distinctionibus argenti, donec rex sit in accubitu suo. » Per argenti distinctiones, atque auri similitudines, gratiarum varietatem, et Dei curam circa nos, ac providentiam intelligamus. Fruimur enim et angelorum auxilio : « Castrametabitur enim, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos ^{a-b}; » et : « Angelis **48** suis mandabit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis ^c. » Quia etiam lex ipsa angelis ministrantibus data est. Quamobrem Apostolus ait : « Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus ^d. » Quamdiu igitur rex accumbit et resurgit, nos, inquit, quæ possumus afferemus. Accubitum autem mortem ejus appellant. Quapropter et Balaam propheta ait : « Egredietur homo ex semine ejus, et dominabitur gentibus multis ^e. » Et paulo post : « Accubans dormivit ut leo, et sicut catulus leonis. Quis excitabit eum? Benedicentes tibi benedicti sunt : et maledictes tibi sunt maledicti ^f. » Hæc quoque in prophetia patriarchæ Jacobi, qua benedixit Judæ, licet invenire ^g. Hæc igitur cum a ministris sponsi dicta essent, sponsa rursus ait : κὼδ τῇ πρὸς τὸν Ἰούδαν ^h εἰρημένη ἔστιν εὐρεῖν ⁱ. διακόνων, πάλιν ἡ νόμφη φησί¹.

Nardus mea dedit odorem suum. Vers. 12. Fasciculus stacies sororis meæ filius mihi. Querendum est primo cur eum sororis filium appellet. Sponsam esse dicimus collectam ex gentibus Ecclesiam : sed et priorem sponsi uxorem multitudinem Judæorum, quæ propter suam impudicitiam repudii libellum in manus suas accepit. Sorores autem sunt, quoniam se ex Adamo patre genitas ambæ gloriantur. Sed sponsus, quod ad ejus pertinet humanitatem, ex priore natus est. « Manifestum est autem, inquit beatus Paulus, quod ex Juda ortus sit Dominus ^h. » Et alibi : « Abraham, inquit, diatæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit Et seminibus, quasi in multis : sed quasi in uno, Et semini ejus, qui est Christus ⁱ. » Ac **49** de Davide ait beatus Petrus : « Propheta igitur cum es-

A καιρόν· καὶ παραμυθούνται τὴν νόμφην, ὅτι Πάντα τὸν πρὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ βασιλέως καιρόν ἡμεῖς σοι συνεσόμεθα, καὶ διακοσμήσομέν σε τῷ δυνατῷ κόσμῳ· καὶ οὐ καταλείψομέν σε ἕως ἀναστή, ἀλλὰ προσοίσομέν σοι ὁμοιώματα χρυσοῦ, καὶ στίγματα ἀργυρίου. Ἀκολουθῶν δὲ ἔφασαν ὁμοιώματα χρυσοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν γρυσόν ¹· ἐπειδὴ μείζονα τοῦ νυμφίου τὰ δῶρα· τὰ δὲ τῶν ἐκείνου διακόνων οὐ τὴν ἰσην ἔχει δέξαν. Διὸ τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίοις πλείονα προσφέρομεν τὴν τιμὴν· τιμῶμεν δὲ καὶ νόμον, καὶ τοὺς προφήτας, καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων συγγράμματα. Εἰκότως τοίνυν ἔφασαν οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι· Ὅμοιώματα τοῦ χρυσοῦ ποιήσομέν σοι ² μετὰ στίγματων τοῦ ἀργυρίου, ἕως οὗ ὁ βασιλεὺς ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ. » Στίγματα δὲ ἀργυρίου καὶ ὁμοιώματα χρυσοῦ τὸ ποικίλον τῶν χαρισμάτων νοήσωμεν, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένης προνοίας. Ἀπολαύομεν γὰρ καὶ τῆς παρ' ἀγγέλων βοηθείας· Παρεμβαλεῖ γὰρ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. « Καὶ, ἰ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. » Καὶ ὁ νόμος δὲ αὐτῶν ἀγγέλων διακονούντων ἐδόθη. Διὸ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· « Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς νόμος ἐγένετο βέβαιος. » Ἐν ὅσῳ τοίνυν ὁ βασιλεὺς ἀνακλίνεται καὶ ἀνίσταται, ἡμεῖς, φησί, τὰ δυνατὰ προσοίσομεν. Ἀνάκλισιν δὲ αὐτοῦ τὸν θάνατον προσαγορεύουσιν. Διὸ καὶ ὁ Βαλαάμ προφητεύων φησὶν· « Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος, τίς ἀναστήσει αὐτόν; Οἱ εὐλογοῦντές σε ἐλόγηγνται, καὶ οἱ καταρώμενοί σε κεκατήραται. » Ταῦτα δὲ καὶ ἐν τῇ προφητείᾳ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβου ἀνωθεν οὕτω ῥηθέντων ὑπὸ τῶν τοῦ νυμφίου

Nardos μου ἔδωκεν ὀσμήν αὐτοῦ. (ιβ') Ἀποδεδεσμος στακτηῆς ἀδελφιδούς ¹² μου ἐμοί. Ζητητέον δὲ πρότερον, τί δήποτε αὐτὸν ἀδελφιδοῦν ὀνομάζει· νόμφην δὲ ἐδιδάχθημεν τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ καὶ γυναῖκα προτέραν τοῦ νυμφίου τὴν Ἰουδαίων πληθὺν, λαβοῦσαν βιβλίον ἀποστασίας ἐπὶ τὰς χεῖρας αὐτῆς, διὰ τὴν οἰκειαν ἀκολασίαν. Ἀδελφαὶ δὲ τυγχάνουσιν· ὁμῶς γὰρ τὸν Ἀδάμ αὐχοῦσι πατέρα· ἀλλ' ὁ νυμφίος ἐκ τῆς προτέρας ἐβλάστησε ^D κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. Φησὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος· « Πρόδηλον δὲ ὅτι ἐξ Ἰουδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος. » Καὶ πάλιν· « Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Οὐ λέγει, Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός· Καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ¹³, ὅς ἐστι Χριστός. » Καὶ περὶ τοῦ Δαβὶδ δὲ φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος, ὅτι· « Προφή-

^{a-b} Psal. xxxiii, 8. ^c Psal. xc, 11. ^d Hebr. ii, 2. ^e Num. xxiv, 19. ^f Ibid. 9. ^g Gen. xlix, 8-12. ^h Hebr. vii, 14. ⁱ Galat. 3, 16.

VARIE LECTIONES.

¹ τὸν. Abest a cod. ² σοι. Des. ibid. ³ cod. Ἰουδα. ⁴ εὐρεῖν. in cod. seq. expositio trium Patrum. ⁵ ἀδελφ. μου. Hebr. amicus meus. (Ita quoque in sequentibus passim.) ⁶ αὐτοῦ. cod. σοῦ

της ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς ὅτι ὄρκιον ὤμοσεν αὐτῷ ὁ
 θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ἀναστήσειν ¹⁴ τὸ
 κατὰ σάρκα τὸν Χριστόν, προειδὼς ἐλάλησε περὶ τοῦ
 θανάτου, ὅτι «Ὁὐκ ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ εἰς ᾧδου, οὐδὲ
 ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.» Ἐπειδὴ τοίνυν
 ἀέληρα τυγχάνουσαι, ἡ τε Ἰουδαίων πλῆθυσ, καὶ ἡ ἐξ
 ἰθύνων Ἐκκλησία, ἐκείνης δὲ υἱὸς ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ
 σάρκα, εἰκότως αὐτὸν ἀδελφιδοῦν ἡ νύμφη καλεῖ, ὡς
 τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς υἱὸν γενόμενον κατὰ τὸ ἀνθρώπι-
 νον. Οὕτω, τοίνυν ὁ ἀδελφιδοῦς μου ἐμοὶ καὶ νάρδος
 ἐστὶ, καὶ ἀπόδεσμος στακτῆς· πολλοὶ γὰρ αὐτὸν
 δύναμαι προσαγορεύω, ὑπὸ τῆς εὐσμίας τοῦ μύρου
 αὐτοῦ καταθελγομένη, καὶ οὐ δύναμαι ἐν ὀνόματι
 χρῆσασθαι. Πάσας γὰρ ὁμοῦ τὰς προσηγορίας νικᾷ
 τῆς εὐσμίας αὐτοῦ ἡ δύναμις· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγάπης
 αὐτοῦ νικωμένη, καὶ νάρδον αὐτὸν ὀνομάζω, καὶ ἀπό-
 δεσμον στακτῆς προσαγορεύω. Νάρδον μὲν, ὡς καὶ
 ἀϊφρέντα τῆ νάρδου τῆ πιστικῆ τῆ πολυτίμω, ἧς ἡ
 ὁσμὴ ὅλων τὸν οἶκον ἐπλήρωσε, τύπον ἔχοντα τῆς
 οἰκουμένης· ἐπλήρωσε γὰρ τῆς εὐδούς πίστεως τὴν
 οἰκουμένην ἡ ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν τῷ Κυρίῳ προσενη-
 χθεῖσα θεράπευα· ἀπόδεσμον δὲ αὐτὸν καλῶ στακτῆς,
 ἐπειδὴ αὐτὸς ὡς Κατέβη ὡς ὕδωρ ἐπὶ πόσον, καὶ ὡσεὶ
 σταγῶν ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν. Ἐκκλητῆται δὲ ὑπὸ
 τῶν προφητῶν καὶ σταγῶν· Ἐστὶ γὰρ, φησὶν, ἐκ
 τῆς σταγῶνος τοῦ λαοῦ τούτου συναγόμενος συναχθή-
 σεται Ἰακώβ. Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ Σύμμαχος ¹⁵, καὶ ὁ
 Ἀκύλας, σμύρναν τὴν στακτὴν ὀνομάζουσι. Δηλοῖ
 δὲ ἡ σμύρνα τοῦ νυμφίου τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἐκεί-
 θεν γενομένην εὐσμίαν τῆ νύμφῃ. Προσέθηκε δὲ·
 Ἐναμέσον ¹⁶ τῶν μαστῶν μου αὐλισθήσεται. Του-
 ἐστὶν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς μου, ὃ τῆ καρδίᾳ
 ἐπαναπαύεται μεταξὺ τῶν μαστῶν διακαιμένη. Δηλοῖ
 δὲ τούτο τῆς προφητείας τὸ πέρας, τῆς ὑπὸ Θεοῦ ¹⁷
 λεγομένης· Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπα-
 τήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι
 λαός, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ
 νυμφίος ὑπισχέται λέγων, ὅτι Ἐλευσόμεθα ἐγὼ
 καὶ ὁ Πατήρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσόμεθα. Διὸ
 καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ, Ἐν δοκιμῇν ζητεῖτε τοῦ ἐν
 ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; Τούτου χάριν ἡ νύμφη
 φησὶν· Ἐναμέσον τῶν μαστῶν μου ¹⁸ αὐλισθήσε-
 ται ¹⁹.

17. Βότρυς κύπρου ²⁰ ἀδελφιδοῦς μου ἐμοὶ ἐν
 ἀμπελώσιν Ἐγγαδδί. Ἀπορούσα ἡ νύμφη, ποῶν
 ὄνομα ἐπιθῆ τῷ νυμφίῳ, τῆδε κάκεισε περινοστεῖ, καὶ
 πανταχόθεν προσηγορίας ἐραυίζομένη ἐπιτίθησιν
 αὐτῷ, ἐπειγομένη μὲν ὑπὸ τῆς ἀγάπης αὐτὸν καλεῖν,
 οὐ δυναμένη δὲ εὐρεῖν τὴν ἀξίαν προσηγορίαν. Διὸ
 πάλιν βότρυα αὐτὸν ὀνομάζει κύπρου, τουτέστι κυ-
 πρίζοντα, ἀντὶ τοῦ ἀνθεῖν ἀρχάμενον. Εὐώδης γὰρ ἡ
 ἔμπελος κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ. Προστίθησι δὲ,

set, et sciret, jurejurando jurasse illi Deum, fore
 ut de fructu lumbi ejus excitaret Christum quoad
 carnem, sessurum super sede ejus, prævidens lo-
 cutus est de morte, quia, «Non relicta est anima ejus
 in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.»
 Cum itaque Judæorum multitudo et Ecclesia gen-
 tium sorores sint, atque illius filius sit Christus,
 quantum ad carnem attinet, jure ipsum sponsa ne-
 potem vocat, utpote sororis filium secundum huma-
 nitatem. Hic ergo nepos meus et nardus est mihi, et
 fasciculus stactes. Multis enim nominibus illum ap-
 pello fragrantia unguenti illius delimita et uncta appel-
 latione uti non possum, cum suavitatis ejus vis omni-
 bus nominibus antecellat. At vero amore ipsius supe-
 rata, eum et nardum nomino, et stactes fasciculum
 appello. Nardum quidem, quoniam et unctus est
 nardo pistica illa pretiosa, cujus odor replevit to-
 tam domum, quæ mundum significat universum.
 Obsequium enim a piis hominibus Domino exhibi-
 tum orbem terrarum implevit fidei suavitate.
 Stactes autem fasciculum eum voco, quoniam ipse
 «Descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidi-
 um stillans super terram.» Et a prophetis
 etiam vocatus est stilla. «Erit enim, inquit, ex
 stilla populi hujus congregatus congregabitur Ja-
 cob.» Illud vero ignorandum non est, a Sym-
 macho et Aquila pro stacte myrrham dici. Myr-
 rha **50** autem sponsi mortem, et, quæ inde ad
 sponsam pervenit, indicat suavitatem. Subjicit au-
 tem: «In medio uberum meorum commorabitur.»
 Hoc est, in præcipua animæ meæ parte, quæ quasi
 domicilium habet in corde, quod inter ubera si-
 tum est. Quod quidem finem prophetiæ declarat,
 in qua Deus ait: «Habitabo in illis, et ambulabo
 inter eos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi
 populus, dicit Dominus omnipotens.» Quin et
 ipse sponsus ita pollicetur: «Veniemus ego et
 Pater, et mansionem apud eum faciemus.»
 Quamobrem et Paulus clara voce: «Num experi-
 mentum, inquit, queritis Christi in me loquen-
 tis?» Idcirco sponsa dicit: *In medio uberum
 meorum commorabitur.*

VERB. 13. *Botrus cypri sororis meæ filius mihi
 in vineis Engaddi.* Quo nomine sponsum appellet
 hæsitans, sponsa huc illuc sese vertit, atque illi
 undique collectas appellationes imponit. Cum enim
 amore ad eum vocandum incitetur, neque illo di-
 gnum nomen inveniat, eum rursus «botrum cy-
 pri,» hoc est, florentem, nominat, sive florem
 incipientem. Vitis enim, quo tempore florescit, est
 odorifera. Addit autem: «In vineis Engaddi» talis

¹ Act. II, 30, 31. ² Psal. LXXI, 6. ³ Mich. II, 11, 12. ⁴ Levit. XXVI, 12. ⁵ Joan. XIV, 23.
⁶ I Cor. XIII, 3.

VARIE LECTIONES.

¹⁴ cod. ἀναστήσει. ¹⁵ ὁ Σύμμαχος. Hujus lectionem desideramus in Montf. Hexapl. ad b. I. ¹⁶ ἀνα-
 μέσον, cod. præm. ὅτι. ¹⁷ Θεοῦ. cod. præm. τοῦ. ¹⁸ μου. cod. σου. ¹⁹ αὐλισθ. In cod. sequitur expositio
 trium Patrum. ²⁰ κύπρου. cod. præm. τῆς.

est odorifer. Si ergo locum intelligas in Judæa vitibus eximii præstantem, per translationem sic accipiendum est, quasi dicat: Vineas illas odoris suavitate superat botrus tuus. Sin vocabuli vim attendens dixit « Engaddi, » quod significat idem ac *oculus* **51** *tentationis*, sic intelligendum est: In tentationibus etiam constituta, et a multis oppugnata, odoris tui sentio suavitatem: et vineis hoc tempore florescentibus, (modo allegorice accipiuntur,) sed in medio tentationum existentibus (tentatio enim est vita hominis super terram P.) suavem botri tui florentis odorem antepono. Quod si dum adhuc floret, tam est jucundus, qualis fore putandus est, cum ad maturitatem accedet? Quod si maturescens est melior eo, qualisnam erit, cum plane jam maturus et coctus torcularibus subjicietur? Existimo enim, eum pro spiritualium ætatum ratione, aliis quidem floridum esse, aliis acerbum, aliis propemodum maturum, aliis satis maturum, sed a perfectis bibi. « Calix enim ejus inebrians perquam præclarus est q. » His dictis a sponsa, sponsus eam rursus ita alloquitur:

Vers. 14. *Ecce pulchra es, propinqua mea, ecce pulchra es: oculi tui columbæ.* Ejus iterum laudat pulchritudinem, et formam admiratur, ac decorem ipsius duplicata oratione quasi stupet. Imprimis autem oculos ipsius commendat, dicens: « Oculi tui columbæ, » hoc est, spirituales. Nam sub columbæ specie descendit Spiritus sanctus, et in sponsa habitavit. Idcirco non ait, quasi ipsius columbæ, sed « columbæ, » id est, spirituales, divina gratia pleni, ab omni caligine liberi, revelata facie gloriam Domini contemplantis, in eandem imaginem transformati a claritate in claritatem, tanquam a Domino **52** Spiritu r, ut possint dicere: « Nobis autem Deus revelavit per Spiritum suum » Rursus sponsa respondens ait:

Vers. 15, 16. *Ecce pulcher es, sororis meæ filius, et plane decorus ad lectum nostrum ambrosium. Tigna domuum nostrarum. cedri; laquearia nostra cupressi.* Hactenus sponsi fragrantiam sponsa suscepit. Nunc autem illuminata oculis, quos spiritus etiam pulchritudinem admiratur: « Pulcher, inquit, et decorus es, nepos meus. » Lectum vero, ut arbitror, appellat divinam Scripturam, in qua et sponsus et sponsa conquiescentes mutuo spirituali consuetudine conjungantur. Ac sponsus quidem præbet verbi semina: sponsa autem illa sus-

« Ἐν ¹¹ τοῖς ἀμπελώσιν Ἐγγαδί » τοιοῦτός ἐστιν εὐώδης. Εἰ μὲν οὖν τὸ χωρίον σημαίνει τὸ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὡς ἀμπελώσι θαυμαστοῖς κεκοσμημένον, νοητέον τροπικῶς, ὅτι Ἰπὲρ ἐκεῖνα· τὰς ἀμπέλους εὐώδης σου ὁ βότρυς ὑπάρχει. Εἰ δὲ διὰ τὴν τοῦ ὀνόματος σημασίαν τὴν προσηγορίαν τοῦ « Ἐγγαδί » τέθεικεν, ὅπερ ἐρμηνεύεται *ὀφθαλμὸς πειρατηρίου*, νοητέον οὕτως, ὅτι Καὶ ἐν πειρασμοῖς ὑπάρχουσα, καὶ ὑπὸ πολλῶν πολεμουμένων, τῆς σῆς εὐοσμίας ἀντιλαμβάνομαι· καὶ τῶν κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν ἀνθούτων ἀμπελώνων, τροπικῶς νοουμένων, πειρατηρίου δὲ ὄντων μέσον· πειρατήριον γάρ ἐστι ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς· προκρίνω ²² τὴν εὐοσμίαν τοῦ κυπρίζοντος βότρυος ²³. Εἰ δὲ ὁ ἄρτι ἀνθῶν τοιοῦτός ἐστι, σκοπητέον οἷος ὁ περκάζων· καὶ εἰ ὁ περκάζων τοῦτου κρείττων, ἐνθυμητέον οἷος ὁ πέπειρος, καὶ ταῖς ληνοῖς ἐπιτηδεῖος. Ἦγοῦμαι γὰρ τὸν αὐτὸν, ἀναλόγως ταῖς πνευματικαῖς ἡλικίαις, τοῖς μὲν ἀνεῖν, τοῖς δὲ ὀμφακίζειν, τοῖς δὲ ὑποπερκάζειν, τοῖς δὲ πέπειρον εἶναι, ὑπὸ δὲ τῶν τελείων πίνεσθαι· « Τὸ ²⁴ γὰρ ποτήριον αὐτοῦ μεθύσκον ²⁵ ὡσεὶ κρᾶτιστον ²⁶. » Τοῦτων ὑπὸ τῆς νόμφης ῥηθέντων, πάλιν αὐτῇ ὁ νυμφίος προσδιωλέγεται, καὶ φησιν·

ὦ· Ἴδού εἰ καλῆ, ἡ πλησίον μου· Ἴδού εἰ καλῆ· οἱ ²⁷ ὀφθαλμοὶ σου περιστεραὶ. Ἐπαινεῖ αὐτῆς πάλιν τὸ κάλλος, καὶ θαυμάζει τὴν ὄραν, καὶ τῷ δεκτικῷ αἰσθητῶ τὴν εὐπρέπειαν αὐτῆς ἐκπλήττεται. Πρὸ δὲ πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς ἐγκωμιάζει, καὶ φησιν· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου περιστεραὶ, » τοῦτέστι πνευματικοὶ· ἐν εἰδῶ γὰρ περιστερᾶς ἐπαφοίτησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐνόηκε τῷ νυμφίῳ. Διὰ τοῦτο οὐ λέγει, ὡσεὶ ²⁸ περιστερᾶς, ἀλλὰ « περιστεραὶ, » τοῦτέστι πνευματικοὶ, χάριτος θείας πεπληρωμένοι, ἀχλύος ἐλεύθεροι, ἀνασκεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμενοι, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος, καὶ δυνάμενοι λέγειν· « Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ²⁹. » Ἀποκρίνεται πάλιν ἡ νόμφη, καὶ φησιν·

εἰ, εἰ. Ἴδού εἰ καλὸς, ἀδελφιδούς μου, καὶ γὰρ ὠραῖος πρὸς ³⁰ κλίτην ἡμῶν σύσκιον ³¹. Δοκοὶ οἰκῶν ἡμῶν κέδροι, φατώματα ἡμῶν κυπᾶρισσοι. Μέχρι μὲν οὖν τοῦ παρόντος, τὴν εὐοσμίαν αὐτοῦ διετέλει θαυμάζουσα· νῦν δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ὄραν ἐκπλήττεται, φωτισθεῖσα τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πνευματικούς αὐτοὺς κησαμένη, ὡς καὶ περιστερᾶς ὀνομασθῆναι· διὸ φησιν, ὅτι· « Καλὸς καὶ ὠραῖος ὁ ἀδελφιδούς μου. » Κλίτην δὲ, ὡς οἶμαι, τὴν θεῖαν καλεῖ Γραφήν· ἐν ἧ ὁ τε νυμφίος ³² καὶ ἡ νόμφη διαναπαυομένη ³³ κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις κατὰ τὴν πνευματικὴν κοινωνίαν. Καὶ ὁ μὲν δίδωσι τοῦ λόγου τὰ

P Job vii, 1. 4 Psal. xxii, 5. 5 II Cor. i, 18. 6 I Cor. ii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ἐν. cod. præm ὅτι καλ. ²² cod. προκρίνω. ²³ βότρυος. cod. præm. σου. ²⁴ τὸ—κρᾶτιστον. Aliæ erant lectiones. l. i, p. 749. ²⁵ cod. μεθύσκει. ²⁶ κρᾶτιστον. In cod. seq. expositio trium Patrum. ²⁷ οἱ abest a cod. ²⁸ ὡσεὶ. cod. præm. τὸ. ²⁹ αὐτοῦ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ³⁰ πρὸς—σύσκιον. Hebr. imo sponda nostra vitens s. florida. est. Aqu. εὐχαλῆς. ³¹ cod. σύσκιος. ³² νυμφίος. cod. præm. δ. ³³ cod. διαναπαυόμενοι.

σπέρματα ἢ δὲ δεχομένη συλλαμβάνει, καὶ κρίει, καὶ ὠδίνει, καὶ βοᾷ μετὰ τοῦ προφήτου: « Διὰ τὸν φόβον σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάθομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας σου, ὃ ἐκούσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς. » Σύσκιον²⁴ δὲ καλεῖ τὴν κλίνην, ὡς βοηθουμένην ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ τοῦ καύματος τῆς ἀμαρτίας ἀπηλλαγμένην. Ὅπερ γὰρ ἡ νεφέλη τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, τοῦτο ἡμῖν ἡ τοῦ Πνεύματος βοήθεια. Διὰ τοῦτο φησὶ: « Ἡρὸς κλίνην ἡμῶν σύσκιον. Δοκοὶ οἰκῶν ἡμῶν κέδροι, φατνώματα ἡμῶν κυπάρισσοι. » Ταῦτα δὲ τὰ εἶδη τῶν ξύλων παρελάβεν, ἐπειδὴ ἡ μὲν κέδρος ἔχει τὸ ἀσηπτον, ἡ δὲ κυπάρισσος τὸ εὐώδες· ἀμφοτέρα δὲ παρὰ τῆ θείᾳ Γραφῇ ἔστιν εὐρεῖν, ἥτις ἡμῶν οὐ μόνον κλίνη, ἀλλὰ καὶ οἶκος τυγχάνει, καὶ τράπεζα, καὶ τροφή· καὶ οὐ μόνον τὴν εὐωδίαν παρέχει, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀσηπτον, καὶ τὸ ἀπαθές, καὶ ἀθάνατον ἐπαγγέλλεται. Εἰ δὲ τις βούλοιο οἶκους τῆς νόμφης, καὶ τὰς ἀπανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης ἐκκλησίας καλεῖν, οὐ διαμαρτῆσεται τῆς ἀληθείας· τῶν κέδρων καὶ τῶν κυπάρισσων τροπικῶς νοουμένων· τῶν μὲν ὡς δοκῶν τιμιωτέρων· αἱ γὰρ δοκοὶ τῶν ἑσποῶν φέρουσιν τῶν δὲ ὑποδεστέρων, φατωμάτων ὀνομαζομένων. Ὅπως ἐπαινεθεὶς ὁ νυμφίος ὑπὸ τῆς νόμφης διδάσκει, ὡς οὐδέπω τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ τεθέαται κάλλος, ἀλλ' ἔτι τῆ τοῦ κάλλους ἐνετύφθησε σκιᾷ²⁵.

ΚΕΦΑΛ. β'.

α'. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἄνθος τοῦ πεδίου²⁶, κρίνον τῶν κοιλωμάτων²⁷. Τὴν ἀνθρωπίνην μου, φησὶν, εὐμορφίαν θεάσασαι· ἐπειδὴ Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ἐγὼ γάρ τοῦ πεδίου ἄνθος ἐγενόμην, τουτέστι, γῆρινον ἀνάλαβον σῶμα, καὶ ἐν τῇ γῇ ἐβλάστησα, προαιώνιος ὑπάρχων καὶ ὑψηλός, μᾶλλον δὲ ἀμέτρητος. Κρίνον ἐγενόμην οὐκ ὀρέων, οὐδὲ βουνῶν, οὐδὲ πεδίων ἀπλῶς, ἀλλὰ κοιλωμάτων. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς ζῶσιν εὐηγγελίσαστο τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς νεκροῖς τὴν ἀνάστασιν, κατελθὼν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Διὰ τοῦτο τοῦ μὲν πεδίου ἄνθος ἑαυτὸν ὀνομάζει, κρίνον δὲ τῶν κοιλωμάτων, τουτέστι τῶν τεθνηκότων· καὶ γὰρ ἐκείνους τὴν ἀναβίωσιν ἐπηγγελάτω τε καὶ ἐπραγματεύσαστο²⁸. Ἐἶτα ἐπειδὴ ἑαυτὸν τοιοῦτοις ὀνόμασι προσήγγρευσε, φησὶ τῇ νόμφῃ·

β'. Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἡ Δ κλησίον μου ἐν μέσῳ²⁹ τῶν θυγατέρων. Ὅση γὰρ διαφορά τοῦ κρίνου πρὸς τὰς ἀκάνθας, τοσοῦτο³⁰ ἀενήνοχέ σου τὸ κάλλος τῶν θυγατέρων, αἱ οὕτω μὲν³¹ προσαγορεύονται διὰ τὸ τῆς κλήσεως ἀζιωθῆναι, τοῦ δὲ ἐκλεκτοὶ εἶναι ἑαυτὰς ἀπεστερήσειαν. « Πολλοὶ γάρ, φησὶ, κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί. »

¹ Isa. xxvi, 18. ² Joan. i, 18. ³ Matth. xx, 16.

VARIE LECTIONES.

²⁴ σύσκιον. Des. h. l. in cod. relicto spatio, ut deinde post κλίνην ἡμῶν. ²⁵ σκιᾷ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ²⁶ ἄνθος τοῦ πεδίου. *Hebr.* rosa Saronis. ²⁷ κοιλωμ. *Rec.* lectio est κοιλάδων. ²⁸ ἐπραγμα. In cod. repetuntur illa, ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων. Deinde sequitur expositio trium Patrum. ²⁹ ἐν μέσῳ. *Rec.* lectio est ἀναμέσον. ³⁰ τοσοῦτο. *Mallet* τοσοῦτον. ³¹ μὲν. *Abest* a cod.

A *eripiens concipit, et fert in utero, et parturit, et clamat cum propheta: « Propter timorem tui, Domine, in utero concepimus, et parturivimus, et peperimus spiritum salutis tuæ, quem gestavimus super terra¹. » Porro « lectum umbrosum, » ut Spiritus gratia adjutum, et ab ardore peccati defensum, vocat. Quod enim nubes erat Israeli, id nobis est Spiritus auxilium. Ideo « ad lectulum, ait, nostrum umbrosum. Tigna domuum nostrarum, cedri; laquearia nostra, cupressi. » Hæc arborum genera posuit, quoniam cedrus incorruptione, cupressus odore præstat: utrumque autem in divina Scriptura licet invenire, quæ quidem nobis non modo lectus est, **53** sed etiam domus, et mensa, et cibus: nec solum odoris suavitatem suggerit, verum etiam incorruptionem, et impassibilitatem, et immortalitatem pollicetur. Si quis autem ædea sponsæ velit ecclesias, quæ ubique gentium in mari terraque sunt, vocare, a veritate non aberrabit: ut cedri et cupressi allegorice accipiantur, alii quidem, tanquam tigna, præstantiores, tigna enim tectum sustinent: alii vero inferiores, qui laquearia appellantur. Sponsus a sponsa ita laudatus declarat, eam nondum ipsius pulchritudinem spectasse, sed adhuc in umbra pulchritudinis immorari.*

CAPUT II.

VERS. 1. *Ego enim, inquit, flos campi, lilium convallium.* Humanam, inquit, pulchritudinem meam, nam « Deum nemo vidit unquam², » aspexisti. Ego enim flos campi factus sum, hoc est, terrenum corpus assumpsi. Et cum æternus, et excelsus, imo vero immensus essem, e terra progerminavi et lilium sum factus, non montium, neque collium, neque camporum simpliciter, sed convallium. Non enim viventibus modo salutem, sed mortuis quoque resurrectionem nuntiavit, descendens in inferiores partes terræ, ut impletet omnia. Idcirco se campi florem appellat, et lilium convallium, id est, mortuorum, quibus a morte in vitam reditum et promisit et præstitit. Deinde cum se his nominibus appellasset, **54** sic ait ad sponsam:

VERS. 2. *Sicut lilium inter spinas, sic propinqua mea inter filias.* Quantum spinis lilium præstat, tantum forma tu filiabus antecellis. Dicuntur autem filix, quia vocatione dignæ sunt habitæ. Sed quo minus electæ sint, ipsarum culpa factum est. « Multi enim, inquit, sunt vocati, pauci vero electi³. » Hoc autem nomine sponsam vocat etiam

Isaias propheta : « Lætare, inquit, desertum si- A tiens : exsulet solitudo, et floreat quasi liliū . » Deserta enim, et solitaria, atque infructuosa, et arida erat quæ appellatur sponsa, nec lectum umbrosū habebat, sed ardebat siti sponsi sui, atque ideo clamabat, « Osculetur me oculis oris sui. » Quod quidem videns propheta, erat enim spiri- tualis, « Lætare, inquit, sterilis sitiens, exsulet solitudo, et floreat sicut liliū. » Ob id et sponsus ad eam dicit : « Sicut liliū inter spinas, sic propinqua mea inter filias. » Videtur autem hoc loco hæreticorum ecclesias, propter vocationem illius, non propter electionem ipsarum, filias appellare ; atque illas quidem spinis, sponsam autem odorato lilio comparat. Liliū enim tum exteriori decore splendet, tum aureum intus flosculum continet. Talis est anima justitiæ splendore circumdata, et spirituale sapientiæ scientiæque donum in intimis penetralibus absconditum gestans. * :ponso respon- det sponsa, et ait :

Vers. 3. Sicut pomum inter ligna silvæ, 55 ita nepos meus inter filios. In umbra illius desideravi, et sedi : et fructus ejus dulcis gutturi meo. Magna est inter pomum et liliū differentia. Hoc enim oculos tantum et odoratum oblectat : pomum au- tem et spectandi, et odorandi, et gustandi sensus afficit voluptate. Esui enim opportunum est, et editur. Proinde sponsa quidem liliū nūcupatur, sponsua autem pomum. Hic enim editur, et spon- sæ sit cibus. Sponsa vero non comeditur, sed odoris duntaxat habet suavitatem. Idcirco ait : « Sicut pomum inter ligna silvæ, ita nepos meus inter filios. » Filios hic, ut antea filias, nominat eos, qui cum facti sint vocatione digni, se ipsos electione indignos præstiterunt. Hos sponsa lignis silvæ si- miles dicit, et arboribus infructuosis. At sponsū appellat pomum, quod quidem et tactu molle est, et gustu dulce, et odoratu suave, et aspectu jucundissimum ac venustissimum, et auditu amabi- lissimum. Simul enim audiendo cunctos orationi sensus accommodamus. Talis autem est Dominus poster, et Salvator, et sponsus, qui convivio suo sensus omnes nostros explet suavitate. Sub hujus umbra sedere se sponsa dicit concupivisse, et conselisse : ac mox fructum etiam ejus decer- pisse, eumque gutturi suo fuisse dulcissimum. Ardentes enim malitiæ radios vitare studet, ne ite- rum nigra fiat. Umbra autem sponsi sunt ea, quæ nunc, ut beatus Paulus ait, in speculo et ænigmate conspiciuntur : « Video enim, inquit, nunc tan- quam in speculo, et tanquam 56 in ænigmate : tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex

* Isa. xxxv, 4.

VARIÆ LECTIONES.

55 δέ. cod. τῷ. 56 ἀπεικάζει. In cod. ponitur post ἐκάνθαις. 57 περιφ. In cod. seq. expositio trium Patrum. 58 τῇ γεύσει. cod. τὴν γεῦσιν.

Τούτῳ δὲ ὀνόματι καὶ ὁ προφήτης Ἰσαΐας ὀνομά- ζει τὴν νύμφην λέγων· « Εὐφράνθητι, ἔρημος διψῶσα· εὐφρανθήτω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον· » Ἐρη- μος γὰρ ἦν πρότερον, καὶ ἀκαρπος, καὶ ἀνυδρος ἡ νύμφη προσαγορευομένη, καὶ κλίνην οὐκ ἔχουσα σύ- σκιον· ἐδίψα δὲ τὸν νυμφίον· διὸ καὶ βοᾷ· « Φιλησάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ. » Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης εἰδὼς, πνευματικὸς γὰρ ἦν, ἔλεγεν· « Εὐ- φράνθητι, ἔρημος διψῶσα, εὐφρανθήτω ἔρημος, καὶ ἀνθείτω ὡς κρίνον. » Διὰ τοῦτο καὶ ὁ νυμφίος φησὶ πρὸς αὐτὴν· « Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕ-τως ἡ πλησὼν μου ἀναμέσον τῶν θυγατέρων. » Καὶ ἔοικεν ἐνταῦθα τὰς τῶν αἱρετικῶν ἐκκλησίας θυγατέρας καλεῖν, διὰ τὴν αὐτοῦ κλήσιν, καὶ οὐ διὰ τὴν ἐκείνων προαίρεσιν. Κάκεινας μὲν ἀπεικάζει 59 ἀκάνθαις, ταύτην δὲ κρίφω εὐώδει, τῷ καὶ ἐξωθεν λαμπρότητα ἔχοντι, καὶ τὸ χρυσοειδὲς ἄνθος ἐν μέσῳ περιχειμίνῳ. Τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ τὴν τῆς δικαιοσύνης λαμπρότητα περιχειμίνῳ ψυχῇ, καὶ τὸ πνευματικὸν τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως χάρισμα ἔχον ἐν τοῖς ταμείοις κρυπτόμενον περιφέρουσα 60. Ἀμείβεται τὸν νυμφίον ἡ νύμφη, καὶ φησι πρὸς αὐτόν·

γ. Ὡς μῆλον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕ-τως ἀδελφιδούς μου ἀναμέσον τῶν υἱῶν· ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα καὶ ἐκάθισα, καὶ καρ- πὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν λάρυγγί μου. Πολλὴ δὲ ἡ διαφορὰ τοῦ μήλου πρὸς τὸ κρίνον· τὸ μὲν γὰρ μό- νην τὴν ἕψιν, καὶ τὴν ὄσφρησιν εὐφραίνει. τὸ δὲ μῆλον πρὸς τῇ ἕψει, καὶ τῇ ὄσφρῃσει καὶ τῇ γεύσει 61 ἡδονὴν τοῖς βουλομένοις παρέχει. Ἐδώδιμον γὰρ ἐστὶ, καὶ ἐσθίεται· διὰ τοῦτο ἡ μὲν νύμφη κρίνον ὀνομά- ζεται, ὁ δὲ νυμφίος μῆλον. Ὁ μὲν γὰρ ἐσθίεται καὶ γίνεται τροφή τῇ νύμφῃ· ἡ δὲ οὐκ ἐσθίεται, ἀλλὰ μόνην ἔχει τὴν εὐοσμίαν· διὰ τοῦτο φησὶν· « Ὡς μῆ- λον ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ἀδελφιδούς μου ἀναμέσον τῶν υἱῶν. » Υἱοὺς δὲ προσαγορεύει, ὡσπερ ἐκεῖ θυγατέρας, τοὺς τῆς μὲν κλήσεως ἀξιοθέντας, ἀναξίους δὲ σφᾶς αὐτοὺς καταστήσαντας τῆς ἐκλο- γῆς· οὗς εἰκέναι ξύλοις δρυμοῦ, καὶ δένδροις ἀκάρ- ποις ἡ νύμφη φησὶν. Τὸν δὲ νυμφίον ὀνομάζει μῆλον, ὃ καὶ τῇ ἀφῆ λείων, καὶ τῇ γεύσει ἡδὺ, καὶ τῇ ὄσμῃ εὐώδες, καὶ τῇ ἕψει τερπνότερον καὶ χαριέστατον, καὶ τῇ ἀκοῇ ἡδιστον· ἅμα γὰρ τῷ ἀκούσαι πάσας τῷ λόγῳ τὰς αἰσθήσεις προσφέρωμεν. Τοιοῦτος δὲ ὁ Δε- σπότης ἡμῶν, καὶ Σωτὴρ, καὶ νυμφίος, πάσας ἡμῶν ἐστιῶν τὰς αἰσθήσεις τυγχάνει. Ἐν τῇ τοῦτου σκιᾷ λέγει ἡ νύμφη ἐπιθυμῆσαι καθῆσαι, καὶ τοῦτο πε- ποιηκέναι· μετὰ δὲ ταῦτα φησι καὶ τοῦ καρποῦ με- ταλαβεῖν, καὶ γλυκύτατον τοῦτον ἐν τῷ λάρυγγι φα- νῆναι· βούλεται γὰρ φυγεῖν τὰς τῆς κακίας ἀκτίνας συγκαλεῖν ἐπισταμένας, ἵνα μὴ πάλιν γίνηται μέ- λαινα· σκιὰ δὲ τοῦ νυμφίου τὰ νῦν ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγματι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, φαινόμενα 62· Ἄρτι μὲν γὰρ, φησὶν, βλέπω ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, καὶ ὡς

ἐν εἰνίγματι· τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην· διὰ τοῦτο φησὶν· « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα, καὶ ἐκάθισα, καὶ καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς ἐν λάρυγγί μου. » Καὶ γὰρ ὑπὸ τὴν σκιάν κηθιμένη τρυγῶ τὸν καρπὸν, καὶ τούτου μεταλαμβάνω· καὶ μαρτυροῦσιν εἰ μεμυημένοι, τοῖς τοῦ νομφίου μέλισιν ἐντροφῶντες ⁴⁸.

8. ε'. *Εἰσαγάγετε με* ⁴⁷ *εἰς οἶκον τοῦ οἴνου· τάξασθε* ⁴⁸ *ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην. Στηρίξατέ με ἐν μύροις* ⁴⁹. *στοιβάσατέ με ἐν μήλοις, ὅτι τετραμένη ἀγάπης ἐγώ.* Οἶκον δὲ οἴνου καλεῖν αὐτὴν ἠγοῦμαι τὰς θαλάσσης ληνοῦς, περὶ ὧν ὁ προφήτης φησὶν· « Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων! Ἐπιποθεὶ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου εἰς τὰς· αὐλὰς τοῦ Κυρίου. » — « Ὑπερ γὰρ τῶν ληνῶν » τὸν φάλαν ὀνομάσας ταῦτα ἐπήγαγε· διδάσκων, ὡς ληνοῦς καλεῖ τὰς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἐν αἷς ὁ πνευματικὸς οἶνος ἀποθλιδόμενος, καὶ οἶονε ληνοβατούμενος εὐφραίνει τῶν εὐθεῶν τὰς ψυχὰς κατὰ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν· « Μεθυσθήσονται ἀπὸ πῶτος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρβρον ⁵⁰ τῆς τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. » Διὰ τοῦτο καὶ ἀξιοὶ ἡ νύμφη εἰσελθεῖν εἰς τὸν οἶκον τοῦ οἴνου αὐτοῦ, καὶ παρακαλεῖ τοὺς τοῦ νομφίου διακόνους λέγουσα· « Τάξασθε ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην· » τούτέστι, διδάξατέ με τῆς ἀγάπης τὸν τρόπον, ἵνα μὴ ἀγάπησώ πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ τὸν νομφίον, ἢ ἀγρόν, ἢ ἀμπελώνας, καὶ ἀναξία τοῦ νομφίως φανῶ. Αὐτὸς γὰρ ἀπαφήνατο λέγων· « Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· καὶ ὁ ἀγαπῶν υἱὸς καὶ θυγατέρας ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἀξίος. » Καὶ ὁ παλαιὸς δὲ νόμος, ὁ τῷ Ἰσραὴλ δοθεὶς, τοιαῦτα διηγόρευεν· « Ἄνει τοῦτοῦ καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναίκί αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » — « Τάξασθε τοίνυν ἐπ' ἐμὲ ἀγάπην, » ἵνα τῷ νομφίῳ μου συναφθῶ, καὶ τοῦτον καὶ πατρός, καὶ μητρός, καὶ τῶν ἄλλων προτιμήσω. « Στηρίξατέ με ἐν μύροις, » τούτέστι, Βεβαιώσατέ με τῇ τοῦ νομφίου εὐοσμῇ, καὶ ὑπερείσατέ με, ἵνα μηδὲν με σκαλεύσῃ· διαπαντός μοι τὴν εὐωδίαν ἐκείνην προσφέροντες, ἵνα μὴ λαθοῦσα λήθην τοῦ νομφίου περὶ ἕτερα πλανηθῶ. Ἄλλα καὶ «στοιβάσατέ με ⁵¹ ἐν μήλοις· » ἀνεὶ τοῦ, τοῖς καρποῖς με τοῦ νομφίου φορτίσατε· ἵνα ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ καθήμην, καὶ τῶν μύρων αὐτοῦ ὀσφρανομένη, καὶ τῷ καρπῷ αὐτοῦ πεφορτωμένη, ἄλυστον αὐτοῦ διαφυλάξω τὴν νύμφην· « Τέτρωμαι γὰρ αὐτοῦ τῇ ἀγάπῃ. » Καὶ γὰρ βέλους ἐκλεκτὸν ὑπάρχει, καὶ τιτρώσκει τὰς βαλλομένας ψυχὰς ⁵².

9. *Εὐώσυμος αὐτοῦ ὑπὸ* ⁵³ *τὴν κεφαλὴν μου· καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με.* Ἄλλα μὴ κλίην εἰς σωματικὰς καταπέσωμεν δόξας, εὐωσύμου καὶ δεξιᾶς· ἐπιπλοῦτες· καὶ γὰρ περὶ τῆς σοφίας, ἥτις ἐστὶν ἐξῆς, καὶ οὐκ οὐσία, φησὶν ὁ Σολο-

A parte: tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum 7-2. Ideo, « In umbra, inquit, ejus concupivi, et sedi: et fructus ejus dulcis in guttore meo. » Etenim sub umbra sedens fructum decerpo, et hujus particeps fio. Et testes sunt illi, qui infitanti in sponsi membris oblectantur.

VERS. 4, 5. *Introducite me in cellam vini: ordinate in me charitatem. Fulcite me unguentis, stipate me malis, quia amore languedo.* Cellam vini, ut arbitror, divina vocat torcularia, de quibus propheta ait: « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! Concupiscit, et deficit anima mea desiderio atriorum Domini. » Cum enim psalmum « Pro torcularibus » inscripsisset, hæc verba subjecit, ut doceret se torcularia appellare Dei Ecclesias, in quibus spirituale vinum, tanquam prelis expressum, piorum animas lætitia perfundit, juxta illam prophetiam: « Inebriabuntur ubertate domus tuæ, et torrente vellupatis tuæ potabis eos. » Ideo sponsa ut in cellam ipsius vinariam ingredi liceat, rogat: et sponsi ministros cohortatur; « Ordinate, inquit, in me charitatem, » hoc est, docete me charitatis rationem ac modum, ne patrem, aut matrem, aut agrum, aut vineam magis, quam sponsum diligens, sponso videar indigna. Sic enim ipse sententiam tulit: « Qui amat patrem aut matrem **57** plus quam me, non est me dignus: et qui amat filios aut filias plus quam me, non est me dignus. » Vetus etiam lex, quæ data fuit Adamo, talia protulit: « Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo caro una. » — « Ordinate ergo in me charitatem, » ut sponso conjungar meo, eumque et patri, et matri, et cæteris anteponam. « Fulcite me unguentis, » id est, confirmate et communitate me sponsi suavitate, ne quid me concutiat et labefactet. Fragrantia illa assidue me cumulate, ne sponsi obliviscar, et ad alia aberrem. Sed et « malis stipate me, » hoc est, sponsi fructibus me onerate, ut sub umbra illius sedens, et unguentis ejus delibuta, fructuque onerata, perpetuam ipsius memoriam conservem. « Illius enim amore sum saucia. » Est enim sagitta electa, quæ animas, quas petit, transfigit.

VERS. 6. *Læva ejus sub capite meo: et dextera illius amplexabitur me.* Cavendum est ne rursus lævam et dexteram audientes in opiniones corporeas incidamus. Etenim de sapientia, quæ habitus est, non autem substantia, loquens Salomo:

γ·1 Cor. xiii, 12. * Psal. lxxviii, 1, 2. b Psal. xxxv, 9. c Matth. x, 37. d Gen. ii, 24.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ ἐντροφ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁴⁷ εἰσαγ. με. Hebr. duxit me. ⁴⁸ τάξασθε — ἀγάπην. Hebr. et vexillum ejus super me amor est. ⁴⁹ Στηρίξατε — μύροις. Hebr. Sustentate (s. recreate) me lægenis istis. Rec. lectio est στηρίξατέ με. ⁵⁰ τὸν χειμ. Supra χειμάρβρους, t. i, p. 831. ⁵¹ με abest a cod. ⁵² ψυχὰς. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁵³ ὑπὸ. cod. ἐπι.

« Longitudo, inquit, vitæ, et anni vitæ in dextera ejus : in sinistra autem illius divitiæ et gloria ^d. » Et de amplexu in Proverbiis dictum est illud : « Dilige eam, et conservabit te : circumdabit illam, et exaltabit te ; honora illam, ut te complectatur ^e. » Ex his ergo locis discamus etiam illa magis secundum spiritum intelligere, ut amplexum divini Verbi et piæ animæ conjunctionem esse credamus. Lævum autem et dextrum ut a nobis sumptum intelligi debet. Quod quidem ne sine contemplatione prætereamus, animadvertendum est, Deum vel beneficia conferre, vel suppliciiis afflicere, pro cujusque meritis. Pro dextera igitur beneficentiam, pro sinistra supplicium accipientes, sponsam audiamus quæ dicit : « Læva ejus sub capite meo ; » hoc est, suppliciiis altior sum, neque illis subjicior, quia cum sponso conjuncta sum, atque illum studiose observo. « Dextera illius amplexabitur me : » id est, beneficiis suis me exornabit, ac veluti amplectens, et comprehendens, et desiderium meum explens, me illis cumulabit. Hoc autem et beatus Paulus ostendens, « Sic, ait, semper cum Domino erimus ^f. » Atque utinam nos quoque ultricem ejus potentiam minime experiamur, nec supplicia, quæ comminatur, degustemus : sed donis et muneribus, quæ pollicitus est, perfuamur, per gratiam atque benignitatem ipsius sponsi Christi Domini nostri, cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

μῶν, ὅτι « Μήκος βίου, καὶ ἔτη ζωῆς, ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς · ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα. » Καὶ περὶ τῆς περιλήψεως πάλιν ἔστιν εὐρεῖν ἐν ταῖς Παραομιαῖς εἰρημένον τὸ ^δ, Ἐράσθητι αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε · περιχαράκωσον αὐτήν, καὶ ὑψώσει σε · τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ. » Ἐντεῦθεν τοίνυν τὰς ἀφορμὰς λαβόντες, πνευματικώτερον κάκεινα νοήσωμεν, τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τῆς εὐσεβοῦς ψυχῆς εἶναι κοινωνίαν πιστεύοντες τὴν καλουμένην περιλήψιν · καὶ τὸ εὐώνυμον δὲ καὶ δεξιὸν, ὡς ἀπ' ἡμῶν ληφθῆν, νοητέον. Ἴνα δὲ μὴ ἀθεώρητον αὐτὸ καταλίπωμεν, οὕτως νοήσωμεν. Εὐεργετεῖν οἶδε καὶ κολάζειν ὁ Θεὸς, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμων ἀμφοτέρω. Τὴν εὐεργετικὴν τοίνυν χάριν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς νοήσαντες, τὴν δὲ κολαστικὴν ἐπὶ τῆς εὐωνύμου, ἀκούσωμεν τῆς νόμφης λεγούσης · « Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐπὶ ^ε τῆν κεφαλὴν μου · » τουτέστιν, Ἄνω εἰμι τῶν κολάσεων, οὐχ ὑπόκειμαι ταύταις, διὰ τὸ τῷ νυμφίῳ πλησιάσαι, καὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ φροντίσαι. « Ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με ^ε, » ἀντὶ τοῦ, Ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ κατακοσμήσει με, καὶ τούτων ἐμπλήσει με, ὁλονεὶ περιπτυσσόμενος καὶ περιλαμβάνων, καὶ τὴν ἐμὴν ἐπιθυμίαν πληρῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος παραδηλῶν ἔλεγεν, ὅτι « Ὅπως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα. » Γένοιτο καὶ ἡμᾶς πειραν μὲν ^ε τῆς κολαστικῆς αὐτοῦ δυνάμεως μὴ λαβεῖν, μηδὲ γεύσασθαι τῶν ἠπειλημένων τιμωριῶν, τῶν δὲ ἐπηγγελμένων ἀπολαύσαι δωρῶν, χάριτι καὶ φιλοφρονίᾳ τοῦ νυμφίου Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ^ε εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

^d Prov. iii, 16. · ^e Prov. iv, 6. · ^f I Thess. iv, 17.

VARIE LECTIONES.

^δ τό. Abest a cod. ^ε ἐπί. cod. ὑπό. ^ε μέ. abest a cod. ^ε μὲν. abest a eod. ^ε τοῦ—κράτος. cod. μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν ἁγίῳ Πνεύματι.

59 ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

LIBER SECUNDUS.

VERS. 7. *Adjuravi vos, filiae Hierosolymæ, per potentias et vires agri, si suscitaveritis et exarsitaveritis charitatem, donec voluerit. Qui corporum amore capti sunt, ut illis quæ optant ipsi potiantur soli, studiosè curant, atque ab amatis æmulos totis viribus conantur arcere ; at qui spiritus amore sunt inflammati, Deique tenentur desiderio, eadem flamma omnes ut homines incendan-*

ζ. Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλὴμ ^ε, ἐν δυνάμει καὶ ἰσχύσει τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν ^ε ἐγείρητε ^ε καὶ ἐξεγείρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ^ε θελήσῃ. Οἱ μὲν σωμάτων ἐρῶντες, μόνοι τῶν ποθουμένων ἀπολαβεῖν σπουδάζουσι · τοὺς δὲ πειρωμένους ληστεύειν τὰς σφίσιν αὐτοῖς ἀνακειμένας, μετὰ πολλῆς ἀπελαύουσι τῆς σφοδρότητος. Οἱ δὲ πνευματικῶς ἐρῶντες, καὶ τὸν Θεὸν ποθοῦντες, πάν-

VARIE LECTIONES.

^ε ἐν—ἀγροῦ. *Hebr.* per capreas aut per cervas agri. ^ε ἐάν. *Hebr.* □ x h. i. . . q. nequaquam, ut in formula jurandi Ps. lxxxix, 36, xcvi, 11, cxxxii, 3, 4, et Græcorum ei, Marc. viii, 12. ^ε cod. ἐγείρηται et deinde ἐξεγείρηται. ^ε ἕως. *Rec.* lectio est ἕως οὗ.

τας ἀνθρώπους κοινωνῆσαι αὐτοῖς τοῦ φίλτρου παρακαλοῦσι. Διὸ καὶ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων ἡ νόμφη διηγησαμένη τὴν τοῦ νυμφίου περιλήψιν, ὅτι Ἐδώνυμος αὐτοῦ ὑπὸ τὴν κεφαλὴν μου, καὶ εἰρηκυῖα, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με, οὐκ ἀνέχεται μόνη ἐντροφᾶν τῷ νυμφίῳ, οὐδὲ ἀποχρῆν ἔγγεται μόνη τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀπολαύειν ἀγκαλιῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς νεάνιδας παρακαλεῖ· οὐ παρακαλεῖ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ βιάζεται, καὶ ἀνάγκην ἐπιτίθεισιν ὄρκου, ἵνα ἐγείρωσι καὶ ἐξεγείρωσι τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν ὁ νυμφίος ἐθελήσῃ. Θυγατέρας δὲ Ἱερουσαλήμ δηλονότι τῆς ἐπουρανοῦ ταύτας προσαγορεύει· περὶ ἧς ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· Ἡ δὲ ἂνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. Ἄγρον δὲ τὸν κόσμον ὀνομάζει· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις τὴν παραβολὴν ἔρμηνεύων φησὶν, ὅτι Ἐγγράς ἐστὶν ὁ κόσμος. Δυνάμεις δὲ καὶ ἰσχύας ἀγροῦ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις φησὶ, τὰς τὸν κόσμον περιπολούσας κατὰ τὸ Θεοῦ θέλημα· ἡ τοὺς ἁγίους προφήτας καὶ ἀποστόλους, οἱ θεοῦ Πνεύματος πληρωθέντες, καὶ τὴν οἰκουμένην περινοστήσαντες, τοὺς ἀντιθέους καὶ θεομισεῖς ἐξήλασαν δαίμονας, καὶ τὴν εὐσέβειαν ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς κατεφύτευσαν. Ἐν ἀπολαύσει τοίνυν ἡ νόμφη τοῦ νυμφίου γενομένη, καὶ πείρα μαθοῦσα τὴν ἀρρήτον ἐκείνην τρυφήν, βοᾷ καὶ λέγει· Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρας Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμει· καὶ ἰσχύσει τοῦ ἀγροῦ, ἕαν ἐγείρωτε καὶ ἐξεγείρωτε τὴν ἀγάπην, ἕως οὐ θελήσῃ· τοῦτέστι, Μὴ ἐάσητε ἐν ὑμῖν τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην καθυποῆσαι· ἀλλὰ διεγείρωτε αὐτήν, καὶ πυρσεύσατε, καὶ ἐπιβάλλετε οἶνοι ἐλαιὸν τῶν εὐεργεσιῶν τὴν μνήμην· ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν ῥηθῇ· Ἐπινωσαν ὕπνον αὐτῶν, καὶ οὐκ εὔρον οὐδέν. Ἐὰν γὰρ μὴ ἀπαγγελῆτε ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ μὴ μνησθῆτε τῶν θαυμασίων αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπιλάθηθε τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ· σθεσθήσεται ἡ ἀγάπη, καὶ οἶνοι νεκρωθήσονται. Χρῆ δὲ ὑμᾶς διηνεκῶς ἐξάπτειν αὐτήν, καὶ διεγείρειν, καὶ εἰς τῆς αὐτῆν ἀλφειν τὴν φλόγα. Μέτρον δὲ ποιῆσαι τοῦ ἀγάπης, τοῦ νυμφίου τὸ βούλημα. Μὴ πρότερον οὖν παύσηθε ταύτην διεγείροντες, καὶ τὴν πυρὰν αὐτῆς ἐξάπτοντες, ἕως ἂν ὁ νυμφίος ἔχῃ αὐτὴν εἰρη τὸ μέτρον. Τοῦτοις εἶκοι τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου Κορινθίους γραφέντα, καὶ διὰ Κορινθίων πᾶσιν ἡμῖν· Ἐργηοῦσατε, στήχετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιοῦσθε· πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς Ἐπιστολῆς φησὶν· Εἰ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἦτω ἀνάθεμα. Ὅπως ἀγαπῶσιν οἱ θερμῶς ἀγαπῶντες τὸν σεσωκότα, ὡς τοὺς ἀγαπᾶν αὐτὸν οὐκ ἐθέλοντας ὡς ὀδωδῶτα καὶ σεσηπότα βεβελύττεσθαι σώματα. Τοῦτο σημαίνει λέ-

atur, exoptant. Quamobrem et in Canticum canticorum cum sponsa sponai complexum exposuisset, « Læva, inquiens, ejus sub capite meo, » subjucissetque, « et dextera illius amplexabitur me : » se in sponsi deliciis solam versari non sustinet, neque satis esse putat, si ipsa sola sacris illis complexibus perfruat : sed omnes invitatur adolescentulas, neque tantum invitatur, sed cogit, ac jurisjurandi obstringit necessitate, ut suscitent atque exsuscitent charitatem, quoad sponsus ipse voluerit. Has autem appellat filias Hierosolymæ, cœlestis illius civitatis, de qua beatus Paulus : « Quæ autem sursum est, inquit, Hierosolyma, libera est, quæ est mater omnium nostrum. » Agrum vero mundum vocat. Sic enim et Dominus, in sacris Evangelicis parabolam exponens : « Agor, inquit, est mundus. » At potentias et fortitudines agri, angelicas nominat potestates, quæ Dei jussu mundum obeunt : aut sanctos prophetas, et apostolos, qui, divino repleti Spiritu, per universum vagantes orbem terrarum, Dei adversarios atque hostes demones expulerunt, pietatisque surculos in animis hominum inseruerunt. Cum igitur sponsa sponso frueretur, experimentoque delicias ejus ineffabiles degustaret, exclamans : « Adjuravi vos, inquit, filie Hierosolymæ, per potentias et vires agri, si suscitaveritis atque exsuscitaveritis charitatem, donec voluerit ; » hoc est, ne charitatem erga Deum in vobis dormire patiamini, sed eam suscitatis atque accendatis, et memoriam beneficiorum illius tanquam oleum supereffundatis, ne de vobis quoque dicatur : « Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt. » Nisi enim nuntiaveritis de die in diem salutarem ejus, et memineritis mirabilium ipsius, quæ fecit, exstinguetur charitas, et quodammodo intercidet. Oportet autem vos illam continenter accendere, atque excitare, et flammam ejus in altum quasi extollere, ac modum ipsius dimetiri sponsi voluntate. Ne prius ergo hanc excitare atque ignem illius incendere desistatis, donec sponsus ipsius modum determinaverit. His similia videntur ea, quæ a beato Paulo Corinthiis, et per Corinthios nobis omnibus scripta sunt : « Vigilate, state in fide, viriliter agite, et confortemini : omnia vestra in charitate fiant. » Atque in fine Epistolæ, « Si quis non amat, inquit, Dominum Jesum, sit anathema. » Ita amant, qui ardentem amant salutis auctorem, ut nolentes amare eum tanquam putrida ac fœtida corpora detestentur. Idem etiam beatus David significat : « Nonne, inquiens, odientes te, Domine, oderam, et super inimicos tuos

⁸ Galat. iv, 26. ^h Matth. xiii, 38. ⁱ Psal. lxxv, 6. ^j I Cor. xvi, 13, 14. ^k Ibid. 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ἕως—ἀγάπην. des. in cod. ⁸⁹ καὶ. abest a cod. ⁹⁰ ὑμᾶς. Editio prior habebat ἡμᾶς.

tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi ¹. » At de illis qui ipsum diligunt: « Apud me, inquit, valde honorati sunt amici tui, o Deus, valde confortati sunt principatus eorum ². » Atque hac quidem ratione amicos ab amicis amandos esse sancti viri didicerunt a rerum omnium Deo, qui primus Abrahæ dixit: « Benedicam benedicientibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi ³. » Israeli quoque dicit: « Inimicus ero inimicis tuis, et adversabor adversariis tuis ⁴. » Ex his locis didicit David illa dicere, et beatus Paulus, eos qui non amant Dominum, anathemate detestari. Quapropter et sponsa filias Hierosolymæ obtestatur ut erga sponsum, quoad ipsi libuerit, suscitent atque exsuscitent charitatem. Dum hæc cum adolescentulis sponsa disserit, easque ad charitatem similem cohortatur, sponsum sentit adventantem, et ait:

VERS. 8. *Vox nepotis mei.* Sanctis enim illius sermonibus assuefacta, vocem ejus agnoscit. Quemadmodum et Dominus in sacris Evangeliiis: « Oves meæ, inquit, vocem meam audiunt ^p. » Alienum autem non sequuntur, quia non noverunt vocem alienorum ^q. » Novit ergo sponsa vocem sponsi: novit quid inter adulterum et sponsum intersit: atque adulterorum **62** quidem, et luporum, et mercenariorum vocem aversatur, sponsi autem et pastoris sermones amat. Itaque simul ac adventum ejus præsensit, clamans, « Vox inquit, nepotis mei. » Et quietem nullam sibi permitteus exsurgit, atque observat, et circumspicit, atque ipsum aspiciens clamat:

Ecce hic venit, saliens super montibus, transiliens colles. (VERS. 9.) *Similis est nepos meus capræ, et hinnulo cervorum in montibus Bethel.* Operæ pretium est querere cur eum capræ hinnuloque cervorum similem dicat: et quinam sint montes Bethel, quid salire, quid transilire significet, quid colles et montes, in quibus hæc geruntur. Capream ex videndi acumine dorcadis nomine vocatam ferunt, cernit enim quam acutissime. Aiunt et cervos ferarum serpentium naturali quodam odio teneri, adeo ut angues, et vipersas, et alias ejusmodi bestias non aliter atque herbas devorent, cum ex eo cibo nullo afficiantur incommodo. Proinde cum Dominus Christus, quatenus homo, sit illa virga quæ egressa est de radice Jesse, super quem requievit Spiritus Dei, Spiritus sapientiæ et intellectus, Spiritus consilii et fortitudinis, Spiritus scientiæ et pietatis, et quem repleturus erat Spi-

γων και ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς σου ἐξετηκόμην; Τέλειον μέτρον ἐμίσησαν αὐτοὺς, εἰς ἐχθροὺς ἐγένοντό μοι. » Περὶ δὲ τῶν φιλοῦντων αὐτὸν φησὶν· « Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεὸς, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν. » Οὕτω δὲ φιλεῖν τοὺς φιλοῦντας τοὺς φίλους οἱ μακάριοι ἄνδρες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων ἐδιδάχθησαν. Αὐτὸς γὰρ πρῶτος ἔφη τῷ Ἀβραάμ· « Εὐλόγησά τοὺς εὐλογοῦντάς σε, καὶ τοὺς καταρωμένους σε καταράσομαι. » Λέγει δὲ καὶ τῷ Ἰσραὴλ· « Ἐχθρεύσω τοὺς ἐχθροὺς σου, καὶ ἀντικείμενοις τοῖς ἀντικειμένοις σοι. » Ἐντεῦθεν ἐδιδάχθη καὶ ὁ Δαβὶδ ἐκεῖνα εἰπεῖν, καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἀνάθεμα ποιῆσαι τοὺς μὴ φιλοῦντας τὸν Κύριον· διὰ τοῦτο καὶ ἡ νύμφη ὀρκίζει τὰς θυγατέρας Ἰερουσαλήμ, ἕξειραι καὶ ἐξεγειραὶ τὴν περὶ τὸν νυμφίον ἀγάπην, ἕως ἂν αὐτὸς ἐβελήσῃ⁶⁶. Ταῦτα ταῖς νεάνισι διαλεγομένη, καὶ εἰς τὴν ὁμοίαν αὐτὰς ἀγάπην προτροπομένη, ἐν αἰσθήσει γίνεται τῆς τοῦ νυμφίου παρουσίας, καὶ φησὶ·

ἡ. *Φωνὴ τοῦ ἀδελφιδού μου.* Ἐθάς γὰρ γενομένη τῶν ἱερῶν αὐτοῦ λόγων, ἐπιγινώσκει αὐτοῦ τὴν φωνήν· ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις φησὶ· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει. » Ἄλλοτρίω δὲ μὴ⁶⁷ ἀκολουθήσουσιν, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἄλλοτρίων τὴν φωνήν. Οἶδα⁶⁸ τοιγαροῦν ἡ νύμφη τὴν τοῦ νυμφίου φωνήν· οἶδε διαφορὰν μοιχοῦ καὶ νυμφίου. Καὶ τῶν μὲν μοιχῶν, καὶ λύκων, καὶ μισθωτῶν βδελύττεται τὰς φωνάς· τοῦ δὲ νυμφίου καὶ ποιμένος τοὺς λόγους ποθεῖ. Διόπερ αὐτίκα ἐν αἰσθήσει γενομένη τῆς ἐκεῖνου παρουσίας βοᾷ· « Φωνὴ τοῦ ἀδελφιδού μου. » καὶ οὐκ ἀνεχεται καθῆσθαι⁶⁹, ἀλλ' ἀνίσταται, καὶ παραδοκεῖ, καὶ περισοπεῖ, καὶ ὄρωσα αὐτὸν βοᾷ·

Ἴδου οὗτος ἦκεν πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς. Θ. *Ὁμοίος ἐστὶν ὁ ἀδελφιδού μου τῇ δορκάδι καὶ⁷⁰ νεβρῷ ἐλάφων ἐπὶ⁷¹ τὰ ὄρη Βαιθήλ.* Ἄξιον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε αὐτὸν δορκάδι καὶ νεβρῷ ἐλάφων ἀπεικάζει, καὶ τίνα τὰ ὄρη Βαιθήλ, καὶ τίνα τὰ πηδήματα, καὶ τίνα τὰ ἄλλα, τίνες δὲ οἱ βουνοὶ καὶ τὰ ὄρη, ἐφ' οἷς ταῦτα γίνεται. Φασὶ τὴν δορκάδα ἐπώνυμον εἶναι τῆς οικείας ὀξυδορκίας, καὶ διὰ τὸ ὀξέως ἔρξιν ταύτην εἰληφέναι τὴν προσηγορίαν. Φασὶ δὲ καὶ τὰς ἐλάφους τῶν ἔρπυστικῶν θηρίων ἀναιρετικὰς εἶναι, καὶ τοὺς ὄφεις, καὶ τοὺς ἔχεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τοιαῦτα, πᾶς παραπλησίως ἐσθλῆν, καὶ μηδεμίαν ἐντεῦθεν ἀποφέρεισθαι· βλάβην. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Δεσπότης Χριστὸς βλάβος ἐστὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐξεληθῶσα ἐκ βίβης Ἰεσσαί, καὶ ἐπανεπαύσατο ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ⁷²

¹ Psal. cxxxviii, 21, 22. ² Ibid. 17. ³ Gen. xii, 3. ⁴ Exod. xxiii, 22. ^p Joan. x, 27. ^q Ibid. 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ἐβελήσῃ. In cod. sequitur, ἡ διδάσκαλος ψυχῇ πρὸς τὰς μαθητευομένας φησὶ. Hæc excipit expositio trium Patrum. ⁶⁷ μὴ ἀκολ. cod. οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν. ⁶⁸ οἶδα — φωνῆν. des. in cod. ⁶⁹ cod. καθίσαι. ⁷⁰ καὶ. cod. ἡ, quæ est rec. lectio h. l. ⁷¹ ἐπὶ — Βαιθήλ. Hæc desunt in textu Hebr. et e vers. 17 petita esse videntur. ⁷² καὶ. abest a cod.

πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτὸν, δορκάδι αὐτὸν ἡ νύμφη ἀπεικάζει, διὰ τὸ ὄξυδερκὲς καὶ διορατικόν, καὶ τῶν μελλόντων προγνωστικόν. Νεβρώ δὲ πάλιν αὐτὸν ἐλάφων εἰκάναι φησιν, ὡς συντρίψαντα τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ συνθλάσαντα τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντος, καὶ μαχαίρῃ παραπλησίως ὄφιν τὸν σκολὶν καὶ ἀνελόντα τὸν ⁷³ δράκοντα τὸν ἐν τῇ θαλάσῃ· καὶ δεδωκότα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου· καὶ ἁμαρτίαν μὲν μὴ ποιήσαντα, ἄρρατα δὲ τοῦ κόσμου τὰς ἁμαρτίας, καὶ οἶόν τινας ὄφεις καταδαπνήσαντα. Νεβρώ δὲ αὐτὸν ἐλάφου ἀπεικάζει· ἐπειδὴ οὐ μόνον ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου προσγορεύεται, καὶ οὐ μόνον λέων, ἀλλὰ καὶ σκύμνος λέωντος· Ἐναντιῶν γὰρ, φησὶν, ἐκοιμήθη ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος. Ἐἰκόσ δὲ αὐτὴν καὶ αἰνέτεσθαι, ὅτι καὶ ἔτι βραχείαν ἔχων τὴν σωματικὴν ἤλικίαν, διαβόλου ⁷⁴ τὴν δύναμιν οἶόν τινας καταδαπνήσεν ὄφεις, καὶ τοὺς μάγους, τοῦ διαβόλου τοὺς ὑποφήτας, εὐθύς γεννηθεὶς ἐβλαξεν εἰς προσκλήσιν. Κατὰ ⁷⁵ τὸν νόμον δὲ τῶν καθαρῶν ἐστὶ ζῶων, καὶ ἡ δορκάς, καὶ ἡ ἐλάφος· προτέτακται δὲ ἡ δορκάς τῆς ἐλάφου, ὡς τύπον ἔχουσα διὰ τὴν ἰσχυροκίαν τῆς πίστεως. Πιστεύσαι γὰρ δὴ πρῶτον τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθοποδοῦν γίνεται. Καὶ τοὺς ἐλάφους δὲ ἡ θεία καλεῖ Γραφή· καὶ νῦν μὲν φησὶν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν ἰζ' ψαλμῷ· Ὁ Θεὸς περιζωνίων ⁷⁶ με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδὸν μου· καταρτιζόμενος τοὺς πόδας· μου ὡσεὶ ἐλάφου. Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἄμωμος ἡ ὁδός μου, ἐπειδὴ κατηρτίσθησαν οἱ πόδες μου ὡσεὶ ἐλάφου. Ἠδυνήθην γὰρ πατήσαι ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπιῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. Νῦν δὲ ἐν κη' ψαλμῷ φησὶ· Φωνὴ Κυρίου καταρτιζομένη ἐλάφους, καὶ ἀποκαλύψει δρυμούς. Ἐλάφους δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους ὀνομάζει, ὧν οἱ πόδες ὠραῖοι, ὡς εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ, ὡς πατοῦντες τοὺς θανατοῦντας ὄφεις, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐπιβουλεύοντα· δι' ὧν ἀπεκαλύφθησαν οἱ δρυμοὶ ἄκαρποι, ἡ τῶν εἰδῶλων ἀπάτη· δι' ὧν ⁷⁷ ἐν τῷ ναβ' τοῦ Θεοῦ πᾶς τις λέγει δόξαν. Τοιαῦτα καὶ ὁ μακάριος Ἀδθακούμ ὁ φροφήτης φησὶν· Κύριος ὁ Θεός μου δύναμις μου, καὶ τάξει τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβῆθ' με ⁷⁸ τοῦ νικῆσαι με ἐν ὄρει αὐτοῦ. Ἀλλὰ γὰρ καιρὸς ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελεῖν. Ἰδοὺ οὗτος ἔχει πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς. Ὁμοίος ἐστὶν ἀδελφιδούς μου τῇ δορκάδι, ἢ νεβρώ ἐλάφου ἐπὶ τὰ ὄρη Βαβυλῆ. Διδάσκει δὲ ⁷⁹ ἐνταῦθα ἡ νύμφη τὴν τῶν εἰδῶλων κατάλωσιν ὑπὸ τοῦ νυμφίου γενομένην. Ὅρη γὰρ καὶ

ritus timoris Dei ^r; cum sponsa, propter eximiam oculorum aciem, ac perspicacem intuendi vim, et futurorum providentiam, capreae similem asscrit. Cervorum autem hinnulo ipsum comparat, ut qui capita draconum confregerit super aqua, **63** et qui capita draconis colliserit, et tanquam gladius sinuosum anguem, et egredientem draconem, qui erat in mari, sustulerit: potestatemque dederit discipulis suis calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici ^s: quique peccatum non fecerit ^t, sed tulerit peccata mundi, eaque tanquam serpentes profligarit. At hinnulo cervi illum assimilat, quia non solum homo, sed et Filius hominis dicitur: nec leo tantum, sed etiam catulus leonis. **64** Accubans enim, inquit, dormivit ut leo, et quasi catulus leonis ^u. Nec vero alienum est, de sponso illud intelligi, quod, cum parvula adhuc esset corporis statura, diaboli potentiam veluti serpentes quosdam devoravit, cum magos qui diaboli vates erant, confestim ut natus est, ad adorationem protraxerit. Porro inter animalia quae munda sunt, caprea et cervus numerantur in lege ^v. Jam caprea prior quam cervus nominata est, quia figuram obtinet fidei, propter excellentem in prospiciendo vim oculorum ^x. Credere enim oportet primum accedentem ad Deum, quod ipse sit, et illis qui quaerunt eum remunerator sit futurus. Ac cervos quidem nominat divina Scriptura. Et nunc quidem ait in xvii psalmo beatus David: **64** Deus, qui praecinxit me virtute, et immaculatam fecit viam meam, qui perficit pedes meos tanquam cervi ^y. Immaculata enim, inquit, facta est via mea, posteaquam perfecti sunt pedes mei, tanquam cervi. Potui enim calcare super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici. Nunc autem **64** in psalmo xxviii: **64** Vox, inquit, Domini preparans cervos, et revelabit silvas ^z. Cervos hic vocat beatos apostolos, quorum pedes speciosi, utpote evangelizantium bona ^a; quippe qui conculcant serpentes qui hominum animabus insidias struant et mortem afferunt; per quos revelata sunt condensa silvarum infructuosa, scilicet idolorum fraudes; per quos in templo Dei unusquisque dicit gloriam. His haud dissimilia pronuntiat beatus Habacuc propheta: **64** Dominus Deus, fortitudo mea, et ponet pedes meos quasi cervi, et super excelsa deducet me, ut vincam in cantico ejus ^b. Sed tempus est ut ad propositum revertamur. Ecce hic venit alienus super montibus, transiliens super colles. Similis est nepos meus capreae, aut hinnulo cervorum in

^r Isa. xi, 1, 2. ^s Luc. x, 19. ^t I Petr. ii, 22. ^u Num. xxiv, 9. ^v Deut. xii, 15. ^x Hebr. xi, 6. ^y Psal. xvii, 53. ^z Psal. xxviii, 9. ^a Isa. lii, 7; Rom. x, 15. ^b Habac. iii, 19.

VARIAE LECTIONES.

⁷³ ὄφιν — ἀνελόντα τὸν. des in cod. ⁷⁴ διαβόλου. cod. praem. τοῦ. ⁷⁵ κατά. cod. praem. καί. ⁷⁶ περιζωνίων. cod. praem. ὁ. ⁷⁷ δι' ὧν. cod. διό. ⁷⁸ καλ — ἐπιβῆθ' με. des. in cod. et in textu τῶν O L a. ⁷⁹ ἐξ. abes: a cod.

montibus Bethel.) Docet hic sponsa internecionem idolis illatam a sponso suo. Montes enim et colles vocat lucos et delubra demonum, in montibus olim sita et ædificata : super quibus verborum sapientia, et miraculorum virtute, saliens atque transiliens, penitus evertit ea atque destruxit. Quem quidem sensum Symmachus magis perspicuum reddit, interpretans ad hunc modum, « Ecce hic venit ascendens contra montes, prosiliens adversus colles. » His sponsa rursus subicit : « En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. » Docet autem quemadmodum sponsus, omni monte et colle humiliato, juxta Isaiam prophetam ^c, ad eam, quæ humilis quondam erat, et **65** valli comparabatur, accedat, impleatque eam, et redigat prava in directa, et aspera in vias planas ^d, eique tanquam civitatî murum circumstruat, ne ab hostibus diripiatur : et tanquam vineæ, atque horto, et viridario, maceriem circumponat, ne ab omnibus prætereuntibus viam vindemietur, neve ab apro de silva, et fera agresti, ut prior illa quæ ex Ægyptio translata fuerat, dissipetur ^e. Ostendit ergo quemadmodum, eversis demonum templis, et eorum, qui vocabantur dii, nemoribus et sanis, (id enim per verba ista « in montibus Bethel » innuitur : nam Bethel significat domum Dei : eodem autem nomine quo Deus, qui est super omnia, illi qui dii non sunt, dii ab impiis appellabantur,) ad eam venerit. Ac nondum quidem in thalamum ipsius ingressus est : sed stans post parietem respicit per fenestras. Fenestras autem sensus vocat. Per sensus enim, tanquam per fenestras, in animam influunt, atque ex illis vicissim effluunt tum ea quæ bona sunt, tum etiam contraria. Quamobrem Jeremias propheta dicit : « Mors ascendit per fenestras ^f. » — Nam « Qui vidit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est cum ea in corde suo ^g. » Atque ita mors per fenestras ingreditur. Et qui vanam auditionem suscipit, is per fenestras mortem aduñtit. At sponsa nunc decore sponsi per fenestras fruitur. Sed querendum est quomodo sponsus per fenestras, hoc est, per sensus nostros prospiciat. Cum in lege Domini meditates die ac nocte divinis sermonibus **66** oblectamur, et cum animi compunctione, et scientia, quæ scripta sunt diligenter consideramus, fenestras nostras aperimus, et sponsi personam suscipimus. Cumque alios divinas Scripturas recitantes, aut de Deo disserentes, studiose audimus, per alias rursus fenestras sponsus prospicit, et propriam nobis ostendit pulchritudinem. Non solum autem per fenestras prospici-

Α βουνούς, τὰ ἐν τοῖς ὄρεσι· πάλαι ἦντα ἄλση καὶ τεμένη τῶν δαιμόνων ὠνόμασε, καθ' ὧν ἀλλόμενος καὶ πηδῶν τῇ τε σοφίᾳ τῶν λόγων, καὶ τῇ δυνάμει τῶν θαυμάτων, περιεγένετό τε καὶ φροῦδα αὐτὰ παντελῶς πεποίηκεν. Ἀμέλει καὶ ὁ Σύμμαχος τοῦτο σαφέστερον ἐρμηνεύων φησὶν· « Ἰδοὺ οὗτος ἐρχεται βαίνων κατὰ τῶν ὄρέων, διαπηδῶν κατὰ τῶν βουνῶν. » Τούτοις ἐπιφέρει πάλιν ἡ νύμφη· « Ἰδοὺ οὗτος ὀπίσω τοῦ τοίχου ἡμῶν ἔστηκε, παρακύπτων διὰ τῶν θυρίδων, εἰσκύπτων ⁸⁰ διὰ τῶν δικτύων. » Διδάσκει δὲ, ὅτι πᾶν ὄρος καὶ βουνὸν ταπεινώσας, κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ προφητείαν, παραγίνεται πρὸς αὐτὴν ταπεινὴν οὖσαν πάλαι, καὶ φάραγγι ἀπεικασμένην, καὶ πληροῦ αὐτὴν, καὶ τίθησι τὰ σκολιά εἰς εὐθείαν, καὶ τραχείας εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ περιτίθησιν αὐτῇ ὡς μὲν πόλει τεῖχος, ἵνα μὴ πολιορκηταὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὡς δὲ ἀμπελῶνι, καὶ κήπῳ, καὶ παραδείσῳ τοίχον, ἵνα μὴ τραγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τῇ ὁδῶν, μηδὲ λυμήνηται αὐτὴν ἕξ ἐκ ὄρουμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατανεμήσῃται αὐτὴν, ὡς τὴν προτέραν ἐκείνην τὴν ἐξ Αἰγύπτου μεταστειθεῖσαν. Σημαίνει τοίνυν, ὅτι καταλύσας τὰ τῶν δαιμόνων τεμένη, καὶ τῶν λεγομένων θεῶν τὰ ἄλση καὶ τοὺς νεῶς (τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ « ἐπὶ τὰ ὄρη Βαιθὴλ » ἠνίχαστο· τὸ γὰρ, Βαιθὴλ, εἶλον ἐρμηνεύει Θεοῦ· ὁμωνύμως δὲ τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ καὶ οἱ μὴ ὄντες ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν ὠνομάζοντο θεοί)· παραγέγονε πρὸς αὐτὴν. Καὶ εἰς μὲν τὸν θάλαμον αὐτῆς οὐδέποτε εἰσελήλυθεν· ἔξω δὲ τοῦ τοίχου ἐστῆεν ὡς παρακύπτει διὰ τῶν θυρίδων· θύρας δὲ τὰς αἰσθήσεις καλεῖ. ^C Ὅσπερ γὰρ διὰ θυρίδων ⁸¹ τῶν αἰσθήσεων εἰσρεῖ ⁸² τῇ ψυχῇ τὰ τε ἀγαθὰ καὶ τὰναντία, καὶ πάλιν ἐκείθεν ἐκρεῖ. Διὸ καὶ ὁ προφήτης φησὶν Ἰερεμίας, ὅτι « Θάνατος ἀνέβη διὰ τῶν θυρίδων. » — « Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, » καὶ εἰσέρχεται θάνατος διὰ τῶν θυρίδων. Καὶ ὁ παραδεξάμενος ἀκοὴν ματαίαν, δέχεται θάνατον διὰ τῶν θυρίδων. Ἄλλ' ἡ νύμφη νῦν τῆς ⁸³ ὥρας τοῦ νυμφίου διὰ τῶν θυρίδων ἀπολαύει. Καὶ ζητητέον πῶς ὁ νυμφίος παρακύπτει διὰ τῶν θυρίδων, τουτέστι διὰ τῶν αἰσθήσεων τῶν ἡμετέρων. Ὅταν ἐν νόμῳ Κυρίου μελετῶντες ἡμέρας καὶ νυκτὸς τοῖς θεοῖς ἐντροφῶμεν λόγοις, καὶ μετὰ κατανύξεως καὶ γνώσεως προσ- ^D ἔχωμεν τοῖς γεγραμμένοις, διανοίγομεν ἡμῶν τὰς θυρίδας, καὶ ὑποδεχόμεθα τοῦ νυμφίου τὸ πρόσωπον. Καὶ ὅταν ἐτέρων ἀναγιγνωσκόντων τὰ ⁸⁴ θεῖα λόγια, ἢ περὶ Θεοῦ διαλεγόμενων, σπουδαίως ἀκοῶμεν, πάλιν διὰ τῶν ἄλλων θυρίδων ὁ νυμφίος παρακύπτει, καὶ ⁸⁵ τὸ οἰκεῖον ἡμῖν ὑποδεικνύσι κάλλος. Οὐ μόνον δὲ διὰ τῶν θυρίδων παρακύπτει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν δικτύων ἐκκύπτει· οὐ καταλιμπάνει γὰρ αὐτοῦ τὴν νύμφην θηρευομένην ὑπὸ τῶν ἐπιβούλων δαιμόνων,

^c Isa. xl, 4. ^d Luc. iii, 5. ^e Psal. lxxix, 8-14.

^f Jerem. ix, 21. ^g Matth. v, 28.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Rec. lectio est ἐκκύπτων. *Hebr.* epicans s. quasi efflorens. ⁸¹ θυρίδων. cod. præm. τῶν. ⁸² cod. βεῖ. ⁸³ νῦν τῆς. cod. αὐτῆς. ⁸⁴ τὰ. cod. καί. ⁸⁵ καὶ — ἐκκύπτει. des. in cod.

καὶ δικτύους περιβαλλομένην, ἀλλὰ ἐρύεται αὐτὴν ἄπὸ παγίδος θηρευτῶν, καὶ ἀπὸ λόγου ταραχώδους. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς πειρασμοῖς ἐκκύπτει διὰ τῶν δικτύων, καὶ ψυχαγωγεῖ αὐτὴν πολιορκουμένην, καὶ τὸ φρόνημα αὐτῆς ἀνορθοῖ. Καὶ τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Νέᾳ Γραφῇ, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὧν γεγενημένων, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς πάσης παραφυγῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὧν τετυχηκότας. Συνεχωρησε μὲν γὰρ ἀρπαγῆναι τὴν Σάρραν ὑπὸ τοῦ Φαραῶ· παρέκυψε δὲ διὰ τῶν δικτύων, καὶ τὸν τε πτεριάρχην Ἀβραὰμ ἐψυχαγώγησε, καὶ τὰ δίκτυα διασπάσας· σῶον αὐτῷ τὸ θήραμα^α καὶ ὕγιες ἀπέδωκεν. Ἠγρεύθη πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἀβιμέλεχ, καὶ πάλιν παρακύπτει διὰ τῶν δικτύων, καὶ οὐ μόνον τὸ θήραμα ἔσωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν θηρευτὴν εὐεργέτησε. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ πεποιήκει· τοιαῦτα γὰρ ἐπὶ τῇ^β Ῥεθέκκα πέπονθεν, ὅσα ἐπὶ τῇ Σάρρα ὁ πτερῆρ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβ εἰργάσατο· τοῦ γὰρ κηδεστοῦ καταλαβεῖν αὐτὸν σπουδάζοντος καὶ ἀνελεῖν προθυμουμένου, ἐπιφαίνεται πάλιν διὰ τῶν δικτύων, καὶ τὸν μὲν Ἰακώβ παραθάρρυνει, τὸν δὲ Λάβαν δεδίττειται. Καὶ ἤνικα δὲ πάλιν ἔδεισε τὴν τοῦ ἀδελφοῦ παρουσίαν, φαίνεται καὶ τὸ δέος ἐλαύνει, καὶ θάρσος ἐντίθησι. Καὶ τῷ Ἰωσήφ δὲ ἐξανδραποδισθέντα καὶ δούλω γενομένῳ, κἂν τῇ δεσποτικῇ συντῆν οὐκίει, κἂν τῷ δεσποτικῷ παρῆν, καὶ πανταχοῦ διὰ τῶν δικτύων παρακύπτων ψυχαγωγῶν αὐτὸν διετέλει. Καὶ ἵνα τοὺς ἐν μέσῳ καταλίπω ἁγίους, φεύγων τοῦ λόγου τὸ μῆκος, οὕτως τὸν σοφώτατον Δανιὴλ ἐψυχαγώγησε παραδοθέντα τοῖς λέουσι, καὶ ἐκ τῶν δικτύων παρακύπτων θάρρην παρεσκεύασεν· οὕτω τοῖς μακαρίοις ἐκείνοις παισὶν εἰς τὴν φοβεράν ἐκείνην συνελήλυθε κάμινον· οὕτω τοῖς ἁγίοις ἀποστολοῖς εἰς τὸ δεσποτικὸν ἐμβληθεῖσιν ὑπὸ Ἰουδαίων θάρρην παρεσκεύετο, καὶ μετὰ παρρησίας κηρύττειν τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον· οὕτω μετὰ ταῦτα κατειρχθέντι ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, καὶ τὸν θάνατον προσδοκῶντι, θάρσος ἐντίθησι λέγων, «Θάρρει, Παῦλε· ὡς γὰρ ἔμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις, οὕτω σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρησαί.» Τοῦτο καὶ ἡ νύμφη αἰνετομένη φησὶν^γ.

ε. Ἀποκρίνεται ὁ ἀδελφιδοῦς μου, καὶ λέγει μοι· Ἀνάστα, ἐλθέ^δ, ἡ πλησίον μου, καλή μου, περιστέρα μου^ε. Μαρτυρεῖ τῷ κάλλει τῆς νύμφης ὁ νύμφος· καὶ οὐχ ἀπλῶς αὐτὴν καλὴν^{στ}, ἀλλὰ καλὴν μου^ζ· καλεῖ διδάσκων ὅτι λίαν αὐτῷ τὸ κάλλος αὐτῆς ἀρέσκει. Προσαγορεύει δὲ αὐτὴν καὶ περιστέρα, τὴν πνευματικὴν χάριν διὰ τοῦτου τοῦ ὀνόματος αἰ-

^δ Psal. xc, 5. ^ε Gen. xii, 15 seqq. ^{στ} Gen. xi, 2 seqq. ^ζ Gen. xxiv, 1 seqq. ^η Gen. xxxi, 1 seqq. ^θ Gen. xxxii, 9 seqq. ^ι Gen. xxviii, xlviii. ^κ Dan. vi, 12 seqq. ^λ Dan. ii, 1 seqq. ^μ Act. iv, 1 seqq. ^ν Act. xiii, 11.

VARIAE LECTIONES.

^α cod. θήρημα. ^β cod. τῆς. ^γ φησὶν. cod. addit, ἵδὸν ὁπῶς εἶρχεν ὀπίσω—δικτύων (quæ sunt verba textus vers. 9). Deinde sequuntur multa, ἐποδὴ πρὸς αὐτὸν—αὐτοῦ ὕδρος καὶ λόγος. Hæc pertinent ad expositionem trium Patrum, ut ex editione Zini patet. ^δ ἐλθέ. abest a textu Hebr. Pro τῇ ἢ Ὁ ἰγίσις videntur ἦ. ^ε περιστέρα σου. Hebr. et ito (tibi). ^{στ} cod. καλεῖ. ^ζ cod. καλή

cit, sed etiam ex cancellis et retibus prospicit. Neque enim sponsam suam dæmonum insidiis petitam, et retibus comprehensam deserit, sed liberat eam a laqueo venantium, et a verbo aspero^h. Et in ipsis tentationibus prospicit per cancellos, ac sponsam recreat oppugnatam, et animum ipsius erigit. Idque tam in Veteri, quam in Nova Scriptura, ab universorum Deo factum esse licet invenire, ut ab ipso homines pii omnem consolationem acceperint. Cum enim permisisset ut Sara raperetur a Pharaone, prospexit per cancellos et retia, et Abrahamum patriarcham recreavit, retibusque disjectis prædam ipsi salvam atque integram reddiditⁱ. Capta iterum fuit ab Abimelecho: et rursus per retia prospexit, et non solum prædam servavit, verum etiam beneficio venatorem affectit^j. Idem et Isaac præstitit, cum eadem illi cum Rebecca, quæ patri cum Sara, contigissent^k. Idem præstitit et Jacobo. Cum enim socer ejus, ut ipsum comprehenderet atque spoliaret, ardenti animo persequeretur, per cancellos et retia se illis prospicientem⁶⁷ exhibuit, ac Jacobum quidem bono fortique animo jussit esse, Labanem vero deterruit^l. Cumque rursus fratris adventum formidaret, apparuit ei, metum abstersit, audaciamque suggessit^m. Nec non et Josepho vendito, atque in servitute abducto, tum in domo ubi serviebat, tum etiam in carcere præsto fuit, et ubique per cancellos prospiciens semper illum consolatus estⁿ. Atque, ut viros sanctos, qui in medio positi sunt, silentio præteream, ne longior sim, eodem modo ex cancellis prospiciens sapientissimum consolatus est et bono animo esse jussit Daniele, cum leonibus ad devorandum objectus esset^o. Eodem modo cum beatis illis pueris in horrendam illam fornacem conjectis simul obambulavit^p. Eodem modo sanctis apostolis a Judæis in custodiam detrusis fiduciam suppeditavit, jussitque ut pietatis verbum audacter promulgarent^q. Eodem modo postea beatum Paulum comprehensum et mortem expectantem confirmavit, «Confide, inquit, Paule: quemadmodum enim Hierosolymis de me testificatus es, sic te oportet et Romæ testificari^r.» Hoc et sponsa innuens, ait:

VERS. 10. Respondet nepos meus, et dicit mihi: Surge, veni, propinqua mea, formosa mea, columba mea. Testimonio suo sponsæ pulchritudinem sponsus commendat: nec formosa simpliciter dicit, sed «formosa mea»: ut doceat ejus formam sibi admodum placere. Appellat autem ipsam et columbam, hoc nomine spiritus gratiam⁶⁸ innuens.

Nam sub columbæ specie descendit super eum Spiritus sanctus. Eos porro, qui perfecti sunt, spirituales vocare solitus est beatus Paulus. Quamobrem ad imperfectos adhuc scribens : « Et ego, inquit, fratres, non potui vobiscum loqui ut cum spiritualibus, sed ut cum carnalibus : tanquam parvulis in Christo ». Perfectis autem scribit : « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis ». Merito itaque animam in virtute perfectam sponsus columbam appellat, id est spiritualem et Spiritu sancto repletam. Etenim Isaias propheta, hæc longe ante prospiciens, et sanctos apostolos, tanquam aligeros quosdam universum orbem terrarum pervolantes, eorumque discipulos et auditores, quasi pullos quosdam eos sequentes, contemplans, magna voce clamat in hunc modum : « Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ cum pullis suis ? » Eodem modo sponsus hic Ecclesiam suam in tentationibus laborantem recreans atque consolans, et ex fenestris aspiciens, et ex cancellis spectans, hortatur ut surgat et ad se advolet. Dedit enim ei columbæ illius pennas, de qua beatus David : « Si dormiatis, inquit, inter medias sortes, ibi pennæ columbæ deargentatæ, * et postrema dorsi ejus in pallore auri ». Sortes appellat duo Testamenta; columbam autem Spiritus sancti gratiam, pennas habentem deargentatas, orationis scilicet splendorem. Postrema vero dorsi in pallore auri, dicit occultorum 69 mysteriorum illustrationem. Quasi dicat, Si in medio duorum Testamentorum conquieveritis, et ex utroque perceperitis utilitatem, varia ibi Spiritus sancti dona reperietis. Sponsa igitur spiritualem accipiens admonitionem, dum in medio sortium requiescit, alas invenit argento obductas, quibus jubetur ad sponsum advolare.

VERS. 11-13. *Ecce enim, inquit, hiems transit : imber abiit, recessit sibi. Flores conspecti sunt in terra : tempus sectionis advenit; vox turturis audita est in terra nostra. Ficus protulit grossulos suos : vineæ florent, dederunt odorem. His addamus, si placet, et verba Domini, quæ sunt in Evangelio. Cum enim turbam multam undique ad se confluentem conspexisset, ad sanctos apostolos : « Messis, inquit, multa, operarii autem pauci ». Et alibi : « Jam, inquit, et qui metit mercedem accipit, et congregat fructum ad vitam æternam ». Et rursus : « Alius, inquit, est qui seminat, et alius qui metit : ego misi vos metere. » Hinc ergo nobis perspicuum sit illud, « Ecce hiems transit. » Tempus enim quod præcessit adventum ejus, hiemem vocat : ver*

Α νιττόμενο· ἐν εἴδει γὰρ περιστερᾶς ἐπ' αὐτὸν ἐφοίτησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τοὺς δὲ τελείους πνευματικούς οἶδεν ὁ μακάριος Παῦλος καλεῖν. Διὰ τοῖς ἀτελείων ἔτι γράφων φησὶν· « Κἀγὼ, ἀδελφοί, οὐκ ἔδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. » Τοῖς δὲ τελείοις γράφει· « Ὑμεῖς δὲ ἐν σαρκὶ οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. » Εἰκότως τοίνυν τὴν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένην ψυχὴν ὁ νυμφίος περιστερὰν ὀνομάζει· τούτέστι πνευματικὴν, καὶ Πνεύματος ἁγίου πεπληρωμένην. Καὶ γὰρ ὁ προφήτης Ἡσαΐας πῶρρωθεν ταῦτα προορῶν, καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους οἶδὼν τινὰς ὑποπτεροῦς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην περιεπταμένους θεώμενος, καὶ τοὺς ἐκείνων φοιτητὰς καὶ ἀκροατὰς, ὡσπερ τινὰς νεοττοῦς, ἐπομένους αὐτοῖς, βοᾷ καὶ λέγει· « Τίνες οἶδε ὡσεὶ νεφέλαι πέτανται, καὶ ὡσεὶ περιστεραί σὺν νεοστοῖς αὐτῶν; » Οὕτω καὶ ὁ νυμφίος ἐνταῦθα τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ κάμνουσαν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ψυχαγωγῶν καὶ παραμυθούμενος, καὶ ἐκ τῶν θυρίδων παρακύπτων, καὶ ἀπὸ τῶν δικτύων ἐκκύπτων, παρακαλεῖ αὐτὴν ἀναστῆναι, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀναπτῆναι. Ἔδωκε γὰρ αὐτῇ τῆς περιστερᾶς ἐκείνης τὰ πτερὰ, περὶ ἧς ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγει· « Ἐὰν κοιμηθῆτε ἀναμέσον τῶν κλήρων, ἐκεῖ πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμέναι, καὶ τὰ μετὰφρανα αὐτῆς ἐν χλωρότητι χρυσοῦ. » κλήρους τὰς δύο Διαθήκας ὀνομάζων, περιστερὰν δὲ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, πτερὰ ἔχουσαν περιηργυρωμένα, τὴν τοῦ λόγου λαμπρότητα· μετὰφρανα δὲ ἐν χλωρότητι χρυσοῦ, τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων τὸ περιθλιπτόν. Ἐὰν γὰρ, φησὶν, ἐν μέσῳ τῶν δύο Διαθηκῶν διαναπαύσθητε, καὶ ἐκατέρωθεν τὴν ὠφέλειαν ἐλκύσητε, εὐρήσεται ἐκεῖ τὰ ποικίλα τοῦ Πνεύματος δῶρα. Ἡ νύμφη τοιγαροῦν τὴν πνευματικὴν δεξαμένη παραίνεσιν, καὶ κοιμηθεῖσα ἀναμέσον τῶν κλήρων, εὔρε τὰς περιηργυρωμένας πτέρυγας, δι' ὧν πρὸς τὸν νυμφίον ἀναπτῆναι παρακαλεῖται.

ια'-ιγ'. Ἴδου γὰρ, φησὶν, ὁ χειμὼν παρελήθεν, ὁ ἕτερος ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη αἰνῶν. Τὰ ἄρθα ὠφθη ἐν τῇ γῆ· καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθασε· φωνὴ τῆς τρυφῆς ἠκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν. Ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ἄδύθους αὐτῆς, αἱ ἀμπέλαι κυπρίζουσιν, ἔδωκαν ὄσμην. Παραθῶμεν τούτοις, εἰ δοκεῖ, καὶ τὰς εὐαγγελικὰς τοῦ Κυρίου φωνάς. Πλήθος γὰρ πολὺ θεασάμενος πανταχόθεν συβρέουσιν πρὸς αὐτὸν, φησὶ πρὸς τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους· « Ὁ μὲν θρισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι. » Καὶ ἄλλαχού δέ· « Ἡδὴ, φησὶ, καὶ ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Καὶ πάλιν· « Ἄλλος ἐστὶ, φησὶν, ὁ σπειρῶν, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων· ὁ μὲν θερίζειν ἀπέσταλκα. » Ἐντεῦθεν τοίνυν νοήσωμεν τὸ, « Ἴδου ὁ χει-

* I Cor. iii, 4. † Rom. viii, 9. ‡ Isa. li, 8. † Psal. lxxvii, 14. ‡ Matth. ix, 37. † Joan. iv, 36,

VARIÆ LECTIONES.

ἡ τὴν—ψυχὴν. cod. τὰς ἐν ἀρετῇ τετελειωμένας ψυχὰς. ἡ ὡσεὶ. abest a cod. ἡ ἐκεῖ. abest t. l.; p. 1062. ἡ τῶν. abest a cod. ἡ cod. κελεύεται. ἡ τῆς τομῆς. Hebr. cantillationis (avium). ἡ ἐξήνεγκε. Hebr. succo implevit, f. condidit. † el. abest a cod.

μὴν παρήλας. Ὁ τὸν γὰρ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ ἁ
 χρόνον ὀνομάζει χειμῶνα, ἔαρ δὲ τὸ μετὰ τὴν παρ-
 ούσιαν· ἀκμὴν δὲ θέρους, τὸν προσδοκώμενον αἰῶνα.
 Διὸ φησιν αὐτὸς, ὅτι « Παρήλαθε καὶ ὁ χειμῶν
 καὶ ὁ θετός, » αἱ τοῦ νόμου ἀπειλαί ^a, καὶ αἱ σφοδραὶ
 τῶν ἀμαρτημάτων τιμωρίαι. « Καὶ ἐπορεύθη ἑαυ-
 τῷ ^b. » Παραχωρεῖ γὰρ ἡ σικιά τῷ σώματι, ὁ παιδ-
 αγωγὸς τῷ σοφῷ διδασκάλῳ. « Ὡφθη γὰρ τὰ ἄνθη ἐν
 τῇ γῆ. » Προσεκτέον τῇ ἀκριβείᾳ τῶν λόγων. Οὐ γὰρ
 εἶπεν, οἱ καρποὶ, ἀλλὰ « ἄνθη ^c. » Ἡ γὰρ τελειότης
 τῶν ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι τοῖς ἀξίοις παρ-
 ἔχεται. Ἐνταῦθα δὲ οἱ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον
 φασίν « Ἄρτι βλέπω ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, ὡς ἐν αἰνίγματι,
 τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. » Ἀλλὰ καὶ « Ὁ
 καιρὸς τῆς ^d τομῆς ἐφθακεν ^e. » ἢ ὡς ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ
 Ἀκύλας, « κλαδεύσεως ^f. » Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Δεσπότητος
 Χριστοῦ παρουσίαν ταυτησὶ τῆς καθάρσεως· πάντα τὰ
 ἔσθη τετύχηκε. Αἰὶ καὶ ὁ Κύριός φησιν· « Ἐγὼ εἶμι·
 ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ Πατήρ
 μου ὁ γεωργός ἐστὶ· πᾶν κλήμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρων
 καρπὸν, αἶρει αὐτό· καὶ πᾶν ὃ φέρει καρπὸν, καθαί-
 ρει αὐτό, ἵνα πλείονα καρπὸν φέρῃ. » Διὰ τοῦτο
 φησιν « Καὶ ὁ καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθακεν. » Ἀλλὰ
 καὶ « Φωνὴ τῆς τρυγῆς ἠκούσθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν. »
 Φωνὴν ^g πάλιν τρυγῆς τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος
 διδασκαλίαν καλεῖ. Οὕτω γὰρ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐν
 τῷ Ἰσάκ τῶν λίθων προσαγορευομένῳ φησὶν·
 « Εἰρηκώς γάρ, « Ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου,
 Κύριε τῶν δυνάμεων! ἐπιποθῶ ^h, καὶ ἐκλείπει ἡ
 ψυχὴ μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου· ἡ καρδία μου
 καὶ ἡ σάρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεοῦ ζῶντα, » διδά-
 σκει καὶ τῆς ἀγαλλιάσεως· τὴν αἰτίαν, καὶ φησιν·
 « Καὶ γὰρ στροβίλον εὗρεν ἑαυτῷ οἰκίαν, καὶ τρυγῶν
 νοσσίαν ἑαυτῇ, οὗ θῆσει τὰ νοσσία ἑαυτῆς ⁱ. » καὶ
 δεικνύς ἐπιφέρει λέγων· « Τὰ θυσιαστήριά σου,
 Κύριε τῶν δυνάμεων. » Καὶ διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι νεο-
 τολ μὲν εἰσιν οἱ τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας
 τετυχηότες· καλιὰ δὲ αὐτῶν, καὶ νεοττία, τὰ θεῖα
 θυσιαστήρια, ἐν οἷς τρέφονται, καὶ σιτοῦνται, καὶ
 πτεροφουοῦσιν, καὶ καταβραχὺ τῆς τελειότητος ἀπο-
 λαύουσιν. Οἷον δὲ τις μήτηρ αὐτῶν ἐστὶ τίκτουσα, ἡ
 τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάρις, ἡ τροπικῶς ὀνομαζομένη
 τρυγῆν, διὰ τὸ σῶφρον τοῦ ζώου, καὶ φιλέρημον, καὶ
 ἐν δένδροις ἀμφιλαφῆσι τὰς καλιὰς πηγνύναι. Φησὶ
 τοίνυν ὁ νομφίος, ὅτι « Φωνὴ τῆς ^g τρυγῆς ἠκού-
 σθη ἐν τῇ γῆ ἡμῶν, καὶ ἡ σικιὰ ἐξήνεγκεν ὀλύνθους
 αὐτῆς, » τουτέστι, τὸν πρώτμον τῆς πίστεως καρπὸν,
 δι' οὗ καὶ ὁ ἕτερος καρπὸς, ὁ τῶν πράξεων, λέγω,
 μόνιμος γίνεται, καὶ οὐκ ἐκρεῖ, ἀλλὰ πεπαίνεται, καὶ
 ἡδυστος ἀποτελεῖται. « Καὶ ἄμπελοι δὲ κυπρίζουσιν,
 ἔδωκαν ὄσμην. » Ἠνθήσαν, φησὶ, οἱ τροπικῶς κα-
 λούμενοι ἄμπελοι, καὶ τὴν εὐοσμίαν ἀφήσιν ^h.

A autem, id quod post adventum est subsequutum :
 ætatem vero, sæculum quod expectatur. Ideo
 « Translit, inquit, hiems, et imber : » legis nimi-
 rum minæ, et graves peccatorum pœnæ. « Et re-
 cessit (sibi). » Cedit enim umbra corpori : pæda-
 gogos sapienti præceptor. « Conspici sunt 70
 flores in terra. » Annotanda est verborum subtili-
 tas : neque enim dixit fructus, sed « flores. » Nam
 absoluta bonorum possessio dignis hominibus in
 futuro sæculo reservatur. Qui dum hic sunt, cum
 beato Paulo dicunt : « Nunc video tanquam in spe-
 culo, et tanquam in ænigmate : tunc autem de
 facie ad faciem ^a. » Sed et « Tempus, inquit, sectioni-
 nis advenit, » vel, ut Symmachus et Aquila inter-
 pretati sunt, « putationis. » Nam post Domini
 Christi adventum hanc purgationem gentes conse-
 cutæ sunt universæ. Quapropter et Dominus, « Ego,
 inquit, sum vitis vera, vos autem palmites : Pater
 meus agricola est : omnem palmitem in me non
 ferentem fructum tollit : et omnem, qui fert fru-
 ctum, purgat, ut uberiores fructum ferat ^b. » Id-
 circo, « Tempus, inquit, putationis advenit. » Imo
 quoque « vox turturis audita est in terra nostra. »
 Vocem turturis rursus sacrosancti Spiritus doctri-
 nam vocat. Sic enim et beatus David in eo psalmo,
 qui *Pro torcularibus* inscriptus est, loquitur. Cum
 enim dixisset, « Quam dilecta sunt tabernacula
 tua, Domine virtutum ! concupisco, et deficit ani-
 ma mea desiderio atriorum Domini ; cor meum et
 anima mea exsultaverunt in Deo vivente ^c ; » expli-
 cat etiam exsultationis causam, et ait : « Etenim
 passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi,
 ubi ponat pullos suos. » Et ostendens, quinam sint,
 subjicit : « Altaria tua, Domine virtutum ^d. » Do-
 cetque nos, eos esse pullos, qui regenerationem
 per baptismum sunt consecuti : domum 71 autem
 et nidum, divina altaria, in quibus nutriuntur, et
 aluntur, et plumescunt, ac paulatim ad perfectio-
 nem perveniunt. Est autem quasi mater quædam,
 a qua geniti sunt Spiritus sancti gratia, quæ per
 translationem turtur dicitur, propter volucris hujus
 castitatem, et solitudinis studium, et nidorum
 in umbris arboribus constructionem. « Vox igitur
 turturis, inquit sponsus, audita est in terra no-
 stra, et sicut protulit grossulos suos, » id est,
 præcocem fidei fructum, per quem et alter operum
 fructus firmus ac stabilis gignitur, et non decidit,
 sed maturescit, et jucundissimus evadit. « Vites-
 que florent : dederunt odorem. » Floruerunt, in-
 quit, qui metaphoricè dicuntur vites, et odoris
 effuderunt suavitatem :

^a 1 Cor. xiii, 12. ^b Joan. xv, 1, 2 et 5. ^c Psal. lxxxviii, 2, 5. ^d Ibid. 4.

VARIÆ LECTIONES.

^a ἀπειλαί. cod. præm. φησί. ^b ἑαυτῷ. cod. ἐπ' αὐτῷ. ^c cod. ἄνθος. ^d τῆς. cod. præm. φησί. ^e κλα-
 δεύσεως. cod. præm. τῆς. ^f φωνήν. Des. in cod. ^g cod. ἐπιποθεῖ. ^h τῆς. Prior editio habebat τοῦ,
 in cod. autem recte leg. τῆς. ⁱ ἀφήσιν. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

VERS. 14. Surge igitur, veni, propinqua mea. *In tegmine petrae juxta antemurale. Vocat autem ipsam sub petrae tegumentum, ne iterum nigra fiat. Petram vero appellat piam fidem, veram confessionem. Domino enim ex discipulis quaeranti, quem se Filium hominis esse homines dicerent, beatus Petrus: « Tu es, inquit, Christus Filius Dei viventis. » Cui respondit: « Amen, amen dico tibi, tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam: et portae inferi non praevalent adversus eam. » Vult etiam illam a praesenti **72** vita remotam esse. Quamobrem et beatus Paulus ad Hebraeos scribens: « Exeamus igitur ad eum, inquit, extra castra, opprobrium ejus portantes. » Vult illam considerare non ea quae conspiciuntur, sed quae non in oculis incurrunt. « Quae enim conspiciuntur, temporalia sunt: quae autem non conspiciuntur, aeterna. » Itaque hortatur eam, ut sit juxta propugnaculum. Quasi dicat, « Mortifica membra tua, quae sunt super terram; » ea quae sunt a carne remotissima, in corpore meditare; inter perturbationes praesta te a perturbationibus vacuam, extra praesentem civitatem ejusque muros consistas. Nisi enim juxta propugnaculum steteris, consuetudine mea frui non poteris; nisi cum Paulo clameris: « In carne ambulantes, non secundum carnem militamus. » Nemo enim militans implicat se negotiis hujus vitae, ut ei placeat a quo electus est. Nisi in medio praesentium et futurorum constitueris (id enim arbitror per *antemurale* significari), nuptiae inter nos esse non poterunt. Te vero illuc profectam rogo, ostendas mihi faciem tuam. Puram tu habes mentem, nullae hujus vitae sollicitudines tenebras offundunt. Ibi aveo vocem tuam exaudire: pura enim ibi et ipsa quoque erit ab omni impudicitia aliena. Tunc erit mihi vox tua dulcis et facies tua decora. Meam enim in te tanquam in speculo pulchritudinem agnosco: et vocem tuam meis sermonibus ornatam audio. Sponsus his verbis sponsam allocutus, ministris **73** suis imperat ad hunc modum:*

VERS. 13. Capite nobis vulpes parvulas, quae demouuntur vineas. Interpretes quidem nonnulli illud « parvulas » ad vineas retulerunt. Sed nihil interest, hoc an illo modo intelligatur. Vulpes appellat eos, qui animo imbuti fraudulentio Ecclesias Domini; quae modo florere incipiunt, corrumpunt et vastant. Ideo subjicit, « Et vineae nostrae florent. » Per vulpeculas autem haereticos innuit,

« Math. xvi, 16, 17. ^f Hebr. xiii, 13. ^g II Cor. iv, 18. ^h Coloss. iii, 5. ⁱ II Cor. x, 3.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ μου. Omissa sunt verba proxima textus Graecae, καλή μου, περιστέρα μου, και έλθε. ¹¹ εν — προτειχίσματος. *Hebr.* in fissuris petrae, et in latibulo praecipitii (degens). In textu τῶν Ο', ab initio praecedunt ista, Σὺ περιστέρα μου. ¹² cod. suppl. ¹³ εὐν. cod. ἄν. ¹⁴ εὐν. cod. add. δε. ¹⁵ φωνῆς. In cod. repetuntur verba vers. 13. ἀνάστα — περιστέρα μου. Haec excipit interpretatio Pselli, ad quam etiam, quae in textu sequuntur, ταῦτα — λέγων, relata sunt. ¹⁶ λέγων. Desiderantur quae proxima sunt vers. 14 δεῖξόν μοι — ὄψις σου ὠραία. ¹⁷ ἀλώπεκας. In textu hebr. repetitur פִּיפְיָצ. ¹⁸ cod. ἀμπέλου. ¹⁹ ἐκκλ. Abest a cod. ²⁰ κυπρ. cod. Vulfic. habet κυπρίζουσαι.

ιδ'. Ἀνάστα οὖν, εἰλὸς, ἢ πλιηστον μου ¹⁰. Ἐν σκέπη τῆς πέτρας, ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος ¹¹. Καλεῖ δὲ αὐτὴν ἐν τῇ σκέπη τῆς πέτρας, ἵνα μὴ πάλιν μέλαινα γίνηται. Πέτραν δὲ καλεῖ τὴν εὐσεβῆ πίστιν, τὴν ἀληθῆ ὁμολογίαν. Καὶ γὰρ τῷ Κυρίῳ εἰρηχότι πρὸς τοὺς μαθητάς, τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; » ὁ μακάριος Πέτρος εἶπεν· « Σὺ εἶ ὁ Χριστός ¹², ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Ἦ ἀπεκρίνατο λέγων· Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι· σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ταύτη τῇ πέτρῃ οικοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ἁδου οὐ κατασχύουσιν αὐτῆς. » Βούλεται δὲ αὐτὴν καὶ ἐξω γενέσθαι τοῦ παρόντος βίου. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν Ἑβραίοις γράφων· « Ἐξερχώμεθα τοῖνον πρὸς αὐτὸν ἐξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. » Βούλεται αὐτὴν σκοπεῖν οὐ τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· « Τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. » Διὸ ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος αὐτὴν πρὸς ἀληθῆ γενέσθαι, μονοουχὶ λέγων πρὸς αὐτὴν· « Νέκρασον τὰ μέλη σου, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. » μελέτησον ἀσαρκίαν ἐν σώματι· ἐπίδειξαι ἀπάθειαν ἐν πάθεισιν· ἐξω γενου τῆς παρουσίας πόλεως, καὶ τῶν ταύτης τειχιῶν. Ἐάν ¹³ γὰρ μὴ παρ' αὐτῷ γένη τῷ προτειχίσματι, οὐκ ἀπολαύση μου τῆς κοινωνίας· ἐάν ¹⁴ μὴ βοήσης κατὰ Παῦλον, « Ἐν σαρκὶ περιπατοῦντες οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα. » οὐδαὶ γὰρ στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀφῆση· Ἐάν μὴ ἐν μεταιχμίῳ γένη τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων (τοῦτο γὰρ ἡγοῦμαι παραδηλοῦσθαι διὰ τοῦ « προτειχίσματος »), ὁ γάμος ἡμῶν οὐ γενήσεται. Ἐλθούσιν δὲ ἐκεῖ παρακαλῶ σε, δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου· καθαρὰν ἔχεις σὺ τῆ διανοίαν· οὐδὲν γὰρ αὐτῆ τῶν βιωτικῶν φροντίδων ἐπιπροσθεῖ· ἐκεῖ βούλομαι τῆς φωνῆς σου ἀκούσαι· καθαρὰ γὰρ ἐκεῖ καὶ αὐτὴ γενήσεται, ἀκολασίας ἀψῆσης ἀπηλλαγμένη· τότε ἔσται μοι ἡ φωνὴ σου ἡδέια, καὶ ἡ ὄψις σου ὠραία· τὸ γὰρ ἐμὸν ἐν σοὶ κατοπερίζομαι κάλλος, καὶ τοῖς ἐμοῖς λόγοις κεκοσμημένους ἐπαῦθ φωνῆς ¹⁵. Ταῦτα πρὸς τὴν νόμφην ὁ νυμφίος εἰρηκῶς, τοῖς οικείοις ὑπῆρέταις παρακαλεῖται, λέγων ¹⁶.

ιδ'. Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας ¹⁷ μικροὺς, ἀφανίζοντας ἀμπέλωνας ¹⁸. Τινὲς μὲν οὖν τῶν ἐρμηνευκῶτων, τὸ « μικροὺς » ταῖς ἀμπελῶσι συνῆσαν. Οὐδὲν δὲ διαφέρει, εἴτε τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο εἴη τὸ νόημα. Ἀλώπεκας δὲ καλεῖ τοὺς δολερὸν κεκτημένους τὸ φρόνημα, καὶ τὰς τοῦ Κυρίου λυμαινομένους Ἐκκλησίας ¹⁹, τὰς ἄρτι ἀνεῖν ἀρξάμενας. Διὸ φησιν· « Καὶ αἱ ἀμπέλοι ἡμῶν κυπρίζουσιν ²⁰. » ἀντίκειται δὲ διὰ

τῶν ἀλωπέκων τοὺς ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ψυχαῖς πολεμοῦντας· αἰρετικούς, καὶ ὑπόουλους καὶ δολερῶς ὑποκλέπτειν περιωμένους· τοὺς μηδέπω παγίους τῆ πίστει γεγεννημένους. Οὗτοι γὰρ τῆ πιθανότητι τῶν λόγων, καὶ ταῖς τῶν συλλογισμῶν παγίσι τε καὶ πλοκαῖς, τοὺς ἀπλούστερον διακειμένους ἐξαπατῶντες λυμαινόμενοι ταῖς ἀμπέλοις. Διὰ τοῦτο παρακελεύεται τοῖς τὸ διδασκαλικὸν εἰληφῶσι χάρισμα, ἀγρεῦναι τούτους καὶ θηρεῦσιν τοῖς τῆς ἀληθείας ἐλέγχοις, καὶ τὰς κυπριζούσας ἀμπέλους τῆς τούτων βλάβης ἐλευθεροῦν ²¹. Τούτων ἡ νόμῳ τῶν λόγων ἀκούσασα εὐθὺς φησιν·

15'. Ἀδελφίδου μου ἐμοί, καὶ γὰρ αὐτῷ ²². Ὡσπερ γὰρ αὐτὸς πάντων με προετίμησεν, οὕτως αὐτὸν ἐγὼ πάντων προτίθημι, καὶ ἐτέρῳ συναρθῆναι οὐκ ἀνέχομαι. Τοὺς ἀλωπέκων προσηγορίαν ἑμοῦ καὶ κακοουργίαν περικειμένους βδελύττομαι ²³. Ἄστοπον γὰρ ἀγαπηθεῖσαν, καὶ τοσοῦτον ἀξιοθεῖσαν, μὴ τοῖς ἴσοις κατὰ τὸ δυνατόν ἀμείψασθαι τὴν ἀγαπήσαντα. Τούτοις ἔοικε τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου Κορινθίους γραφέν· « Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῆ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίου, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι. » Τοιοῦτον πάλιν τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον· « Ἄλλ' ἅτινά μοι ἦν κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ Χριστὸν ζημίαν. Ἄλλὰ μὲν οὖν γε καὶ ἠγοῦμαι πάντα σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω. » Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό· « Χριστῷ συνεσταύρωμαι· ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοί Χριστός. » Τοιοῦτόν ἐστι τό· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις; ἢ στενοχωρία; ἢ λιμός; ἢ διωγμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; » καὶ τὰ ἑξῆς. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό· « Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ. » Τούτοις ἔοικε τὸ ὑπὸ τῆς νόμῳ λεγόμενον· « Ἀδελφίδου μου ἐμοί, καὶ γὰρ αὐτῷ. » Σημαίνει δὲ καὶ τίς οὗτος, καὶ τί καὶ αὐτῶν διατελεῖ, καὶ ποῦ, καὶ πότε, καὶ ἕως πότε.

Ὁ ποιμαίνων γὰρ, φησιν, ἐν τοῖς κρίνοις. (15'.) Ἔως οὗ διακρύψω ἢ ἡμέρα, καὶ κινήθωσιν ²⁴ αἱ σκιάι. Προσεκτέον, ὅτι πρῶτον μὲν ἑαυτὸν ὠνόμασε κρίνον ὁ νομῆσις, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγων ²⁵, ὅτι « Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλωμάτων. » Δεύτερον δὲ αὐτὴν τὴν νόμῳ· « Ὡς κρίνον γὰρ, φησιν, ἐν μέσῳ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως ἢ πλησίον μου ἀναμέσον τῶν θυγατέρων. » Ἐνταῦθα δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ²⁶ πῶς ὠνόμασε κρίνον· « Ὁ ποιμαίνων γὰρ, φησιν, ἐν τοῖς κρίνοις. » Εὐωδία γὰρ, φησιν, πλήρης καὶ ἢ προσφερομένη τοῖς προβάτοις τροφή. Καὶ τοῦτο μὲν κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα νοητέον· ὃ δὲ Σύμμαχος φησιν· « Οἱ ποιμαίνοντες ἀνθη ²⁷· ὡς εἶναι δηλονότι αὐτοὺς τοὺς ποιμαίνοντας

1 II Timoth. II, 4. 2 I Cor. VI, 13. 1 Philipp. III, 7, 8. 3 Galat. II, 20. 4 Rom. VIII, 35. 5 Galat. VI, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ ἐλευθ. Abest a cod., ubi post βλάβης sequitur expositio trium Patrum. ²² cod. ἐν αὐτῷ. ²³ ἀδελ. Abest a cod. ²⁴ καὶ κινήθ. Hebr. et Syriaci. ²⁵ cod. λέγω. ²⁶ τὴν. Abest a cod. ²⁷ ἀνθη. cod. addit καὶ κρίνα. Montf. in Hexapl. ad h. l. Symmacho tribuit lectionem τοῦ ποιμαίνοντος τὰ ἀνθη, quæ aptior esse videtur.

VERS. 16. *Nepos meus mihi, et ego illi.* Sicut enim ipse me omnibus prætulit, sic ipsum ego omnibus antepono, et cum alio conjugii non patior. Ab istis, qui vulpes et fraudulentum vocantur, abhorreo. Absurdum enim est me, quæ tantopere dilecta atque ornata sum, amanti in amore pro viribus non respondere. His simile videtur id quod a beato 74 Paulo ad Corinthios scriptum est· « Corpus autem non fornicationi, sed Domino; et Dominus corpori. » Simile rursus est illud, quod ab eodem dictum est· « Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. Quia etiam omnia arbitratus sum ut stercora, ut Christum lucrifaciam. » Eiusdem generis est etiam illud· « Cum Christo crucifixus sum. Vivo autem non amplius ego; vivit vero in me Christus. » Tale id quoque· « Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an famos, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius? » et quæ sequuntur. Eiusmodi et illud est· « A me autem absit gloriari, nisi de cruce Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » His congruere videtur ea quæ dicuntur a sponsa· « Nepos meus mihi, et ego illi. » Quis autem is sit, et quid semper agat, et ubi, et quando, et quandiu, declarat.

Qui enim pascit, inquit, inter lilia. (VERS. 17.) *Donec aspiret dies, et molle fuerint umbra.* Animadvertendum est sponsum primo se ipsum, quantum ad humanitatem pertinet, liliū appellasse. « Ego, inquit, flos campi: liliū convallium. » Deinde ipsam sponsam· « Sicut liliū enim, inquit, inter spinas, sic propinqua mea inter filias. » Illic vero et herbam ipsam lilia vocat. « Qui pascit, inquit, inter lilia. » Quasi dicat, Ipse quoque pastus, qui ovibus suppeditatur, plenus est suavitate. Et hoc quidem modo intelligendum est secundum Septuaginta. Symmachus vero sic interpretatur· « Qui pascunt flores: » ut ipsi videlicet 75 qui pascunt, sint flores, quos lilia nuncupavit.

Donec aspiret dies, et motæ fuerint umbræ. » Umbras autem vocat res humanas. * Quare beatus etiam David : « Sicut umbra, inquit, cum declinat, ablatum sum P. » Et rursus : « Dies mei sicut umbra transeunt q. » Et strenuus Jobus : « Umbra enim est, inquit, vita hominis super terra r. » Nihil enim firmum, nihil stabile, nihil constans, nihil perpetuum ac vere existens habent ea quæ jucunda videntur in hac vita ; non divitiæ, non gloria, non imperium, non corporis valetudo, non forma, non denique aliud quidquam : sed inania sunt, et tanquam umbræ dissolvuntur. Sponsus ergo nos pascit, donec ardor diei prætereat, et ros salutis aspiret, et moveantur umbræ, et futura, quæ stabilem ac perpetuam naturam habent, appareant. Verum quia tanquam una habentur a sponso animæ perfectæ et Christo desponsatæ, singulariter ipsi respondentes, dicunt : « Nepos meus mihi, et ego illi. » Hoc est, dilectus meus mihi secundam imaginem cernitur, et ego illi vivo, non autem mihi, ut magnus ait Apostolus s. « Qui pascit in liliis ; » hoc est, qui per sancta sua præcepta, in animabus illis, quæ magistræ sunt, nec sollicitudinibus istius vitæ suffocantur t, oves ratione prædita regit, eos nimium qui per ipsas instituuntur. « Donec aspiret dies, et motæ fuerint umbræ. » Donec nempe lucidissimus ille aliquando futurus dies ab omni umbra remotissimus adsit : et omnes res præsentis, quæ rerum 76 futurarum sunt umbræ, pertranseant. Quo quidem die gregem suum pastor ille bonus in æternarum sedium quiete collocabit. « Revertere, assimilare, tu nepos mi, capræ, aut hinculo cervorum super montibus convallium. » Hic autem sponsum hortatur, ut animalibus antea dictis similis, conscendat montes in vallibus sitos, cupiens omnes ipsius præsentia frui. « Montes autem convallium » hic vocat eos, qui in medio subjectorum atque humilium quorundam mente sunt elata, et sublimi sensu utuntur. Et orat, ut ipsi quoque sponsi præsentia perfruantur. Quod quidem sponsus precibus sponsæ auditis fecit. Sponsa igitur sola relicta angitur et cruciatur, et sollicitudinem suam adolescentulis narrat, ac dicit :

CAP. III.

Vers. 1, 2. *In lectulo meo quasiivi per noctes, quem diligit anima mea : quasiivi eum, et non inveni. Vocavi eum, et non audivit me. Surgam jam, et*

r Psal. cxxiii, 23. * Psal. ci, 12. r Job vii, 1 ; viii, 9. s Il Cor. v, 15. t Matth. xiii, 23.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ ὡς — χρίνα Des. in cod. ¹⁹ cod. ἀνθρωπιᾶ. ²⁰ παράγουσι. Loco cit. leg. ἐκλήθησαν. Vid. t. I, p. 1318. ²¹ τοῦ. cod. præm. ἔχει. ²² cod. ἡμέτερας. ²³ μέλλοντα. cod. μένοντα. ²⁴ cod. φησί. ²⁵ ἐπὶ — κοίλωμα. *Hebr.* super montibus sectionis, s. abruptis. Pro κοιλωμάτων quidam libri veteres habent Βαῖθῆλ, pro βᾶθηρ, ut videtur. Vid. p. 62. ²⁶ ἔκετ. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

ἄνθη, ἃ ἐκάλεσε κρίνα ¹⁸. « Ἔως οὐ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί. » Σκιάς δὲ καλεῖ τὰ ἀνθρώπινα ¹⁹ πράγματα. Διὸ καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ὡς σκιά ἐν τῷ ἐκκλίναί αὐτὴν ἀντζηρέθην. » Καὶ πάλιν· « Αἱ ἡμέραι μου ὡσεὶ σκιά παράγουσι ²⁰. » Καὶ ἔγεννατος Ἰώβ· « Σκιά γὰρ ἐστὶν ὁ βίος ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς. » Οὐδὲν γὰρ μόνιμον, οὐδὲ βέβαιον, οὐδὲ σταθερὸν, καὶ διαρκές, καὶ οἶονε! οὐσιῶδες, τοῦ ²¹ παρόντος βίου τὰ δοκοῦντα τερπνά· οὐ πλοῦτος, οὐ δόξα οὐ δυναστεία, οὐχ ὕψηλα σωμάτων, οὐκ εὐμορφία, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν· ἀλλὰ σκιδῶδη τυγχάνει, ταῖς σκιάς παραπλησίως διαλυόμενα. Ποιμαίνει τοίνυν ἡμᾶς ὁ νυμφίος, ἕως ἂν τὸ φλογώδες τῆς ἡμέρας ²² παρέλθῃ καὶ διαπνεύσῃ τῆς σωτηρίας ἡ δρόσος, καὶ κινηθῶσι· μὲν αἱ σκιαί, φανῆ δὲ τὰ μέλλοντα ²³ διαρκῆ καὶ μόνιμον τὴν ὑπαρξιν ἔχοντα. Ἐπεὶ δὲ ὡς μία εἰσι τῷ νυμφίῳ νυμφευθεῖσαι αὐτῷ τετελειωμέναι ψυχαί, ἐνικῶς πρὸς αὐτὸν ἀποκρινόμεναι φαίνονται ²⁴. « Ἀδελφιδός μου ἐμοί, κατὰ αὐτῶν· » ἔηρον, Ὁ ἀγαπητός μου ἐμοί κατ' εἰκόνα ἑρᾶται, κατὰ αὐτῶν ζῶ, καὶ οὐκ ἐμαυτῆ, κατὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον· « Ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις· » ἔηρον, « Ὁ διέπων διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, ἐν ταῖς μὴ συμπινομέναις κατὰ τὰς βιωτικὰς φροντίδας διδασκάλους ψυχαῖς, τὰ λογικὰ πρόβατα, ἅπερ εἰσὶν οἱ παρ' αὐτῶν διδασκόμενοι. » Ἔως οὐ διαπνεύσῃ ἡ ἡμέρα, καὶ κινηθῶσιν αἱ σκιαί· » δηλαδὴ, μέχρις ἂν ἐπιστῆ ἡ κατὰ τὸν μέλλοντα ὀλοαμπῆς ἡμέρα καὶ ἄσκιος, καὶ πάντα τὰ παρόντα, ἅπερ εἰσὶν αἱ σκιαί τῶν μελλόντων, παρέλθωσι· καθ' ἣν ἡμέραν τὴν ἑαυτοῦ ποίμνην ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς εἰς τὰς αἰωνίους ἀναπαύσει μονάς. « Ἀπόστροφον, ὁμικώθητι σὺ, ἀδελφιδέ μου, τῷ δόρκωνι, ἣ νεβρῶ ἐλάφων ἐπὶ τὰ ὄρη κοιλωμάτων. ²⁵ » Προτρέπει δὲ τὸν νυμφίον ἐνταῦθα τοῖς προκιρημένους ἐοικότα ζωοῖς ἐπιθῆναι τῶν ἐν τοῖς κοιλώμασιν ὄρων, βουλομένη πάντας αὐτοῦ τῆς συνοουσίας ἀπολαύειν. « Ὅρη δὲ κοιλωμάτων » ἐνταῦθα προσαγορεύει τοὺς ἐν μέσῳ κοίλων τινῶν καὶ ταπεινῶν τὴν διάνοιαν ὑπερανεστηκότας, καὶ ὑψηλῶ φρονήματι κεχρημένους· καὶ παρακαλεῖ καὶ τούτους ἀπολαύσαι τῆς τοῦ νυμφίου παρουσίας· ὃ καὶ πεποίηκε τῶν τῆς νύμφης ἀκούσας ἰκετιῶν ²⁶. Μονωθεῖσα οὖν ἡ νύμφη δυσχεραίνει καὶ ἀνίσταται, καὶ διηγείται· ταῖς νεάνισι τὸ πάθος, καὶ φησιν·

D

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Στίχ. α'. *Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νυκτὶ ἐζήτησα ἐν ἡγάπησεν ἡ ψυχή μου. Ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὑρον αὐτόν. Ἐπεκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ*

μου ²⁰. (3.) Ἀραστήσομαι δὲ ²¹, καὶ κυκλώσω ἐν A τῇ πόλει ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ ἐν ταῖς πλαταῖαις, καὶ ζητήσω ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὔρον· ἐπεκάλεσα αὐτὸν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου ²². Γυμνάζων πολλάκις ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῶν εὐσεβῶν τὰς ψυχὰς, πειρασμοῖς ποικίλοις συγχωρεῖ περιπίπτειν, καὶ ποτὲ μὲν ἀπαλλαγῆν αἰτουμένοις δίδωσι, ποτὲ δὲ ἀναβάλλεται τὴν ὄδον, πανταχῶθεν ὠφέλειαν τοῖς θιασώταις μηχανώμενος· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρημένον· « Ἔως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἕως πότε ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ; ἕως τίνος θήσομαι βουλάς ἐν ψυχῇ μου; ὀδύνας ἐν καρδίᾳ μου ἡμέρας καὶ νυκτός; ἕως πότε ὑψωθήσεται ὁ ἐχθρὸς μου ἐπ' ἐμέ; » Πολλάκις γὰρ, ὡς εἶκε, ἱκετεύσας, καὶ ἀπαλλαγῆν τῶν λυπηρῶν αἰτήσας, οὐκ ἔτυχε τῆς δεξίσεως· διὸ ἀλύων ὡς διαμαρτῶν, καὶ ἀδημονῶν τοῖς τοιοῦτοις κέχρηται λόγοις. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλός φησιν· « Τῇ ὑπεροβῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραιρωμαι, ἐδόθη μοι σκίλοψ τῇ σαρκί, ἀγγέλος Σατάν, ἵνα με κολαφίσῃ, ἵνα μὴ ὑπεραιρωμαι· καὶ ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, καὶ εἶπέ μοι· Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου, ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. » Καὶ παρακαλεῖ Παῦλος, καὶ οὐ τυγχάνει· τὸ γὰρ μὴ λαβεῖν τὴν ἀλτῆσιν ὠφελιμώτερον ἦν. Διὸ διδασκόμενος ὁ ἡγνός, μεθ' ἑδονῆς τὸ μὴ λαβεῖν ἃ ἤτηκε δέχεται· καὶ βοᾷ λέγων· « Ἥδιστα οὖν μάλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμέ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. » Καὶ Ἥλιος δὲ ὁ πίνυ δειλιάσας τῆς Ἰεζάβελ τὰς ἀπειλάς, ἀποδιδράσκει μὲν εἰς τὴν ἔρημον, ζητεῖ δὲ τὸν ἐπικουρὸν· καὶ καταλιπὼν αὐτὸν πρὸς ὄλιγον ἐγγυμασθῆναι τῷ φόβῳ ὁ σφοδρῶν τῶν εὐσεβῶν παιδοτρέφης τε καὶ ἀγνωσθῆτης, ἐπιφαίνεται αὐτῷ, καὶ ὡς ἀγνοῶν πυνθάνεται τῆς φυγῆς τὴν αἰτίαν, οὐκ ἐπιτωδάζων αὐτῷ, ἀλλὰ διδάσκων τῆς φυγῆς ²³ τὴν οἰκονομίαν, καὶ παιδεύων εἶναι συγγνώμονα, ἀνθρωπιῶν φύσιν περιχεῖμενον, καὶ ὑπὸ τῶν ταύτης παθῶν πολεμούμενον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἀναδραμεῖν καιρός. Ἐνταῦθα γὰρ ἡ νύμφη, τοῦ νομφίου πρὸς βραχὺ χωρισθέντος, ἐπιζητεῖ μὲν αὐτὸν ἐν τῇ κολίτῃ, καὶ τοῦτο οὐ μεθ' ἡμέραν, ἀλλὰ νύκτωρ· οὐχ εὐρίσκει δὲ αὐτὸν ἀναπαύμενον ²⁴. Καὶ ταῦτα οὐ μόνον ζητοῦσα, ἀλλὰ καὶ καλοῦσα. Ἀνίσταται δὲ, καὶ περινοστεῖ τὴν πόλιν, τὰς ἀγοράς, τὰς πλατείας· ὁ γὰρ πόθος ἠγάγκαζε, καὶ μένειν οἶκοι ἡ τῆς ἀγάπης αὐ συνεχώρει καὶ πυνθάνεται αὐτῶν, λέγουσα·

γ, δ. Εὐροσάν με οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει. Μὴ ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου ἴδεις; Ὡς μικρὸν ὄτε παρήλθοι ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εὐρον ὃν ἠγάπησεν ἡ ψυχὴ μου. Αὐτοῦ τὸ κατ' ἐνέργειαν εὐεργετικόν, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ἄτρεπτον.

• Psal. xii, 1, 3. • II Cor. xii, 7-9. • Ibid. 9. • III Reg. xix, 4 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ ἐπεκάλεσα — ὑπήκουσέ μου. Hæc des. in textu hebr. ²¹ δέ. cod. δὴ, quæ est rec. lectio. ²² ἐπεκάλεσα — ὑπήκουσέ μου. Des. etiam h. l. in textu Hebr. Pro ἐπεκάλεσα h. l. ut antea in cod. leg. ἐκάλεσα. ²³ τὴν — φυγῆς. Des. in cod. ²⁴ cod. ἀναπαυομένην.

circuibō in civitate per vicos et plateas, et quæram quem diligit anima mea. Quæsiivi illum, et non inveni: vocavi eum, et non audivit me. Sæpenumero piorum animas exercens Deus universorum, permittit ut in varias tentationes incidant, et flagitantibus ut liberentur, modo affert, modo differt auxilium, utilitatem dilectis suis undique **77** comparans. Tale et illud est, quod cecinit David: « Quousque, Domine, oblivisceris mei in finem? quousque avertis faciem tuam a me? quoad ponam consilia in anima mea, dolores in corde meo per diem et noctem? quousque exaltabitur inimicus meus super me? » Sæpe enim, ut par est, supplicans, et molestiarum finem postulans, non obtinuit quod petebat: quamobrem gemens, et quod sibi optata non contigerint dolens, hujusmodi verbis utitur. Beatus item Paulus: « Et ne magnitudo, inquit, revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, ut colaphis me cædat, ne me extollam. Propterea ter Dominum rogavi, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus mea in infirmitate perficitur. » Rogat Paulus, et non impetrat. Sic enim illi magis expediebat. Itaque discens quod nesciebat, lætatur se id quod petierat non accepisse, et clara voce: « Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. » Elias quoque, cum Jezabelis minas magnas formidaret, in solitudinem aufugit, quærens adjutorem. At sapiens piorum magister et remunerator, postquam ad breve tempus illum, ut timore exercebatur, reliquerat, apparet ei, et tanquam ignarus, fugæ causam exquirat, non illudens, sed docens cum, cur ipsum fugere permisisset, monensque ut, cum homo esset, et humanis affectionibus tangeretur, humanitatem et clementiam coleret. Sed tempus est, ut ad propositum revertamur. Hic enim sponsa, **78** sponso paulisper absente, quærit eum quidem in lectulo, idque non die, sed nocte: veram non in lectulo quiescentem, quamvis ipsum non solum quærat, sed etiam vocet. Surgit autem, et circuit civitatem, fora, plateas. Desiderium enim urgebat, nec manere domi sinebat eam amoris flamma. Incidit autem in eos qui civitatem custodiunt, atque illos percontatur, dicens:

φλόξ· περιτυγχάνει δὲ καὶ τοῖς τῆς πόλεως φύλαξι

VERS. 3, 4. *Invenērunt me custodientes, et circumēuntes in civitate. Vidistisne quem diligit anima mea? Paululum pertransiivi eos, donec inveni quem diligit anima mea. Ipsius quoad actionem est beneficentia, et quoad essentiam immutabilitas. Cur*

autem, cum natura beneficus sit, et immutabilis, cum invenire non potui? Quantumvis enim bonum et veritatem propterea vocaverim ipsum, non audivit me: quoniam excellit profecto super hæc. Nam ejus nomen est super omne nomen. Atque ipsa quidem dilectum meum, ut dixi, invenire nondum potui. At sancti angeli invenerunt me, custodientes, et circumeuntes in civitate. Invenerunt autem me, dum per actionem purgant, et per contemplationem illustrant me, quæ malitia atque ignorantia perieram, et spirituum improbitatis discipula quondam exstiteram, atque ideo a bonis his angelis, ut erudirer, non inveniebar; qui observant, ut laudent vel coarguant in forniculoso die iudicii, tam manifestas, quam occultas motiones meas, et omnes cogitationes, et opera. Ac ne quid horum relinquunt inexploratum, circumeunt me, suum in me, tanquam in aliqua civitate, circumvagandi munus exsequentes. **79** Ad hos igitur ego, cum invenissent me: « Num, inquam, quem diligit anima mea, conspexistis? » Hoc est, illumne, cujus ego comprehendendi tenor desiderio, nec tamen eum assequi valeo, vos, qui choris et tripudiis vestris illum, ut spiritus ejus ministri, comitamini, perspexistis, quomodo natura se habeat, ut eam me quoque doceatis? Ceterum quia ne a sanctis quidem angelis sponsus natura comprehendere potest, atque ideo quærenti mihi minime responderunt, silentio ipso declarantes, eum ne ab his quidem, ut increatum, a creatis comprehendere posse: propterea ab illis discessi, quem desiderabam inquirens. Et vix ab ipsis discesseram, cum reperirem quem diligit anima mea: « Tenui eum. » Paululum concesseram a rebus procreatis, mente pertransiens ipsam quoque naturam angelicam, ut increatum dilectum meum de me optime meritum invenirem, cum illum fide sola comprehendere, cum res omnes percurrissem, et ipsa essem experientia confirmata, eum, qui rerum est omnium causa, rebus omnibus antecellere: neque in ulla natura vel sensibili, vel intelligibili, per essentiam perspicere posse, cum supersubstantialis sit. Sic igitur omnia quæ sunt transii, studens in domum meam optatissimum mihi sponsum introducere. « Et non dimisi eum, donec introduxi eum in domum matris meæ, et in cubiculum ejus quæ concepit me. » Ego non destiti quærere amatorem meum, donec illum introduxi in mentem, quæ domus quidem est, tanquam matris rerum omnium causæ, Dei sapientiæ; mens enim hujus sapientiæ capax, est veluti domicilium propter similitudinem: et cubiculum rursus ipsius, quia **80** arcanos ejus thesauros propter imaginem in se reconditos servat. Hæc me sapientia concepit, quippe quæ ante mundi constitutionem quam optimam in

Α Τί δὲ οὗτος ἂν τὴν οὐσίαν εὐεργετικὸς ἔσται, καὶ ἀτρεπτος, οὐκ ἡδυνήθην εὐρεῖν; Κἀν γὰρ ἀγαθὸν καὶ ἀλήθειαν ἐντεῦθεν ἐκάλεσα αὐτὸν, οὐχ ὑπήκουσέ⁸⁰ μου, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ταῦτά ἐστιν· ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὑπὲρ πᾶν ἐστὶν ὄνομα· καὶ αὕτη⁸¹ μὲν τὸν ἀγαπητὸν μου, ὡς εἶρηκα, οὕτω ἡδυνήθην εὐρεῖν· οἱ δὲ ἅγιοι ἄγγελοι εὐροσάν με, οἱ τηροῦντες, οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει· εὐροσαν δέ με ἐν τῷ καθαίρειν με διὰ πράξεως, καὶ φωτίζειν διὰ θεωρίας, τὴν διὰ κακίαν καὶ ἀγνοίαν ἀπολωλυίαν, καὶ μαθήτριαν τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας γεγεννημένην ποτὲ, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἀγαθοῖς τοῦτοι; ἀγγέλοις μὴ πρὸς⁸² μαθητείαν εὐρισκομένην· οἱ τηροῦσι πρὸς ἔπαινον ἢ ἔλεγχον ἐν τῇ φοβερᾷ ἡμέρᾳ τῆς διαγνώσεως τὰ τε φανερά, καὶ ἀφανῆ μου κινήματα, καὶ πᾶν νόημά τε καὶ ποίημά⁸³· κἀντεῦθεν ἐν τῷ μὴ τῶν τούτων καταλιμπάνειν ἀνεπισκόπουτον, περικυκλοῦσάί με, ποιούμενοι ἐν ἐμοί, ὡς ἐν τινὶ πόλει τὰς ἀναστροφάς. Οὕτω δὲ τούτων περιτυχόντων με, φημι πρὸς αὐτούς· « Μὴ ὄν ἡγάπησεν ἡ ψυχὴ μου ἴδετε; » Ἦγουν, Μὴ ὄν καταλαβεῖν μὲν ἐπόθησα, οὐκ ἡδυνήθην δὲ, κἀν αὐτοί, οἱ τοῦτον περιχοροῦντες ὡς λειτουργικά πνεύματα, ἐθεάσασθε ὅπως φύσεως ἔχει, ἵνα κἀμὲ ταύτην ἀναδιδάξητε; Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις ἀγγέλοις ἀκατάληπτος ὁ νυμφίος τὴν οὐσίαν ἔσται, καὶ διὰ τοῦτο μοι ἀπόκρισιν ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος οὐ δεδώκασι, σιωπῇ με διδάξαντες τὸ μηδὲ τούτοις αὐτὸν εἶναι καταληπτὸν, κτιστοῖς οὐσι τὸν ἀκτιστον, παρῆλθον καὶ ἀπ' αὐτῶν, τὸν ποθοῦμένον μοι ἀναζητοῦσα. Καὶ ὡς μικρὸν ὅτε παρῆλθον ἀπ' αὐτῶν, ἕως οὗ εὐρον ὄν ἡγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· « Ἐκράτησα αὐτόν. » Ἦτοι ὡς βραχὺ, διὰ μόνον τὸ κτιστὸν νῦν⁸⁴ καὶ αὐτὴν τὴν ἀγγελικὴν φύσιν διέβην, ἵνα τὸν ἀκτιστον εὐρω τὸν ἀγαπητὸν μου⁸⁵, ὡς εὐεργέτην μου, πίσται μόνῃ κατέσχον αὐτόν· πάντα τὰ ὄντα διεξελοῦσα, καὶ ἀπ' αὐτῆς βεβαιωθεῖσα τῆς πείρας, ὅτι ὁ πάντων αἰτίας, ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἔσται, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ φύσει, εἴτε αἰσθητῇ, εἴτε νοητῇ, καδ' οὐσίαν ὄραται, ὑπερούσιος ὢν. Οὕτως οὖν πάντα τὰ ὄντα διεπέρασα, ζητοῦσα τὸν ἐμὸν ποθεινότατον νυμφίον εἰσοικίσασθαι. « Καὶ οὐκ ἀφῆκα αὐτόν, ἕως οὗ εἰσήγαγον αὐτόν εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ εἰς τὸ ταμειῖον τῆς συλλαβούσης με. » Ἦγουν οὐκ ἐπαυσάμην ζητεῖν τὸν ἐμὸν ἐραστὴν, ἕως οὗ εἰσοικισάμην αὐτόν εἰς νοῦν, ὃς οἶκος μὲν τῆς δικῆν μητρὸς αἰτίας πάντων Θεοῦ σοφίας ἔστιν, ὡς ταύτης διὰ τὸ καθ' ὁμοίωσιν χωρητικὸς· ταμειῖον δὲ πάλιν αὐτῆς, ὡς τοῖς ἀποκρύφους ταύτης θησαυροῦς διὰ τὸ καθ' εἰκόνα ἔχον ἀποθέτους ἐν ἑαυτῷ· ἦτις με σοφία συνέλαβεν, ὡς πρὸ καταβολῆς κόσμου τὴν ὑπεράγαθον περὶ ἐμὲ βούλησιν ἔχουσα· διὸ καὶ δι' ἐμὲ τὴν ἀνθρωπιαν πάντως φύσιν, τὸ τε δὲ τὸ πᾶν, ὑπεστήσατο· « Ἐπὶ κοίτην μου ἐν νοσῖν ἐζήτησα ὄν ἡγάπησεν ἡ ψυχὴ μου· ἐζήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ εὐρον αὐτόν. » Καὶ μικρὸν τούτους διαδραμοῦσα, λέγει αὐτόν εὐρηκέναι, καὶ μὴ

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ cod. ἐπήκουσε. ⁸¹ cod. αὐτῇ. ⁸² πρὸς. Abest a cod. ⁸³ νῦν. Des. in cod. relicto spatío. ⁸⁴ μου. Prior editio habebat μοι, cod. autem leg. μου.

ἐλάττει, ἕως οὗ αὐτὸν εἰσήγαγεν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβοῦσης αὐτῆν. Ἐδὸν δὲ καλεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον, ἣν ἐκκλησίαν προσαγορεύομεν· ἀγορὰς δὲ καὶ πλατείας, τὰς θείας Γραφάς· φύλακας δὲ τῆς πόλεως, τοὺς ἀγίους προφήτας καὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους, ὧν ἡ εὐσεβὴς συνδράνεται ψυχὴ τὸν θεῖον λόγον ἐπιποθοῦσα. Μεθ' οὗτος εὐρίσκει τὸν νυμφίον ὑπὸ τινων δορυφόρων ἢ βαδδοφόρων δορυφορούμενον, καὶ ἐπιλαβομένην κατέχει, καὶ καταλείπει οὐκ ἀνέχεται, ἕως ἂν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς αὐτῆς, καὶ εἰς τὸ ταμιεῖον τῆς συλλαβοῦσης αὐτῆν εἰσαγάγῃ αὐτόν. Μητέρα δὲ τῶν εὐσεβῶν ἴσμεν τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· «Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν.» Ὑπισχεῖται τοίνυν ἡ νύμφη ἐπιλαβομένη τοῦ νυμφίου, μὴ καταλείπειν αὐτὸν, ἕως ἂν εἰς τὸν νυμφῶνα καὶ τὴν πατέρα τὴν εὐτρεπισμένην καταταυτὸν εἰσέλθωσι⁴⁷. Ταῦτα διηγησαμένη ταῖς νεάνισι, πάλιν αὐτὰς εἰς τὸν ὁμοῖον προτρέπει πόθον, καὶ φησιν· omnium nostrum⁴⁸. Sponsa igitur, se sponsum thalamum et nuptiale conclave instructum simul ingrediantur. His ad adolescentulas dictis, eas ad idem desiderium rursus excitat, dicens:

ε'. Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς δυνάμεισι καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἂν ἐγείρωτε καὶ ἐξεγείρωτε τὴν ἀγάπην, ἕως οὗ θαλήσῃ. Δῆλα δὲ ταῦτα ἐκ τῶν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦδε τοῦ λόγου ἐρμηνευμένων· δις γὰρ αὐταῖς ἐπιφέρει τοῦτον τὸν ὅρκον, ἐνθαίνει αὐταῖς θερμὴν τὴν ἀγάπην τοῦ νυμφίου προσαρουμένη. Ταῦτα τῆς νύμφης εἰρηχυίας, καὶ κάλλος ἄβητον ἐκ τῆς τοῦ νυμφίου περιλήψεως εἰληφύας, ἐκπληττόμεναι αἱ θεῖαι δυνάμεις φασίν.

ζ'. Τίς αὕτη ἀναβαίνουσα ἀπὸ τῆς ἐρήμου, στελέχη καρπῶν⁴⁹ ὡς τεθυμιαμένη σμόγραν καὶ λίβανον ἀπὸ πάντων κοριορτῶν μυρσῶν; Ὅσπερ γὰρ τὸν νυμφίον ὀρώντες, μετὰ τὴν τοῦ διαβόλου νίκη καὶ τὴν τοῦ θανάτου κατάλυσιν, εἰς οὐρανοὺς ἀνιόντα, θαυμάζουσι καὶ λέγουσι· «Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;» καὶ μανθάνουσιν, ὅτι «Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ» καὶ μανθάνειν ἀκριβέστερον βουλόμεναι πάλιν ἐρωτῶσι· «Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης;» καὶ ἀκούουσιν, ὅτι «Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.» οὕτως ἐνταῦθα τῆς νύμφης τὴν ὥραν θαυμάζοντές φασιν· «Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα ἀπὸ τῆς ἐρήμου;» Ἐρημον δὲ καλοῦσι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, διὰ τὴν προτέρην ἀσέβειαν, διὰ καὶ ὁ Ἥσαϊας βοᾷ· «Εὐφράνθητι, ἔρημος· διψῶσα· εὐφρανθήτω ἔρημος, καὶ ἀνθεῖτω ὡς κρίνον.» Ὅσπερ δὲ ἐνταῦθα ἐκπληττόνται, ὅτι τοσοῦτον κάλλος ἐκ τῆς ἐρήμου βεβλάστηκεν· οὕτως ἐν τῇ Ἥσαιου προφητεῖᾳ θαυμάζουσι τὸν νυμφίον ὀρώντες, καὶ λέγουσι, «Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος; εἰς Ἐδώμ; Ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ;»

⁴⁷ Galat. iv, 23. ⁴⁸ Psal. cxliii, 8. ⁴⁹ Isa. xxxv, 4. ⁵⁰ Isa. lxviii, 4.

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ αὐτὸν — ἕως ὅβ. Des. in cod. ⁴⁸ τὴν. cod. præm. εἰς. ⁴⁹ εἰσέλθωσι. In cod. sequitur expositio ἱερῆμι Πατριμ. ⁵⁰ ἀναβ. cod. præm. ἡ. ⁵¹ στελ. καρπῶν. Hebr. palmæ (s. elationes) sumi. ⁵² οὕτως. cod. οὕτω καί. ⁵³ cod. εὐφράνθητι.

me habuit voluntatem. Quamobrem et propter me naturam, hoc autem totum est, omnino suscepti humanam: «In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea. Quæsiui illum, et non inveni.» Et cum paululum pertransisset eos, reperisse se dicit illum, nec dimisisse, donec introduceret eum in domum matris suæ, et in cubiculum ejus, a qua concepta erat. Civitatem autem vocat domum Dei, quam Ecclesiam appellamus; fora et plateas, divinas Scripturas; custodes civitatis, sanctos prophetas, et sacros apostolos, quos percontatur et interrogat anima pia, divinum Verbum desiderans. Post quos invenit sponsum, ministris et comitibus quibusdam stipatum: comprehensumque tenet, nec dimittere vult, donec in domum matris suæ, et in cubiculum ejus, a qua concepta est, introducat eum. Porro priorum matrem cœlestem esse Hierosolymam non ignoramus: de qua beatus Paulus: «Quæ autem sursum est, inquit, Hierosolyma, libera est, quæ est mater inventum dimissurum esse negat, priusquam ingrediatur. His ad adolescentulas dictis, eas ad

Vers. 5. Adjuro vos, filie Hierosolymæ, per virtutes et vires agri, **81** si suscitaveritis et exsuscitaveritis charitatem, donec reliq. Hæc quidem hujusce sermonis initio sunt explicata: hæc enim illis affert hoc jusjurandum, ut sponsi amore eas inflammet. Quæ cum dixisset sponsa, incredibilemque ex sponsi complexu pulchritudinem percepisset, divinæ Virtutes admiratione plenæ sciscitantur:

Vers. 6. Quæ est ista, quæ ascendit e deserto sicut virgula sumi, redolens myrrham et thus ex universis pulveribus unguentarii? Quemadmodum enim sponsum conspicientes, post diaboli stragem mortisque dissolutionem in cœlum redeuntem, admirantur, et dicunt: «Quis est iste rex gloriæ?» et discunt: «Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio a;» et quo clarius intelligant, rursus quærunt: «Quis est iste rex gloriæ?» et audiunt: «Dominus virtutum ipse est rex gloriæ;» ita hic sponsæ pulchritudinem suspicientes, «Quæ est, inquirunt, ista, quæ ascendit ex deserto?» Desertum appellant hominum naturam, ob priorem impietatem. Quapropter Isaias etiam clamat: «Lætare, desertum sitiens: exsulet solitudo, et floreat sicut lilium b.» Ac quemadmodum hic obstupescunt, quod tanta ex deserto pulchritudo germinarit: sic admirantur in Isaiæ prophetia, sponsum aspicientes, «Quis est, inquirunt, iste, qui venit ex Edom? Rubor vestium ejus de Bosor c?» Significat autem Edom terram: **82** Bosor autem carnem. Et ejus decorum cum stupore

contuentes exclamant : Iste formosus in stola, violentia cum fortitudine. Quare rubra sunt vestimenta tua tanquam ex torculari pleno calcato? Et dicunt, « In corpore existens splendet. » Stolum corpus ejus appellarunt, et violentam habet pulchritudinem, quæ universos cogit intuentes. Ita mirantur hoc loco, non solum quod pulchra sit sponsa, verum etiam quod ascendat e deserto, id est, ex profundo in sublime gradiatur, ex humilibus ad excelsa incedat. « Et similis, inquit, videtur virgulæ fumi incensæ. » Obscura sane compositio. Dum enim Hebræorum linguæ describunt Septuaginta Interpretes, sententiam non explicarunt. At Aquila et Symmachus sensum nobis perspicuum reddiderunt, dicentes, « Sicut similitudo fumi ex suffimento. » Imitatur autem et virgulam sæpe suffimenti fumus in aere veluti expressus. Nec immerito ipsam fumo suffimenti similem dicunt, quæ, ut beatus ait Paulus ^d, membra sua exhibet hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, quæque sacrificat assidue laudis hostiam, et membra sua, quæ sunt super terram, mortificat, et Christo consecuta est, et offert se ipsam holocaustum Deo. Declarant autem, cui suffimenti fumo ipsam comparant : myrrham enim dicunt et thus ex universis pulveribus unguentarii. Thus Deo tribui ex lege Mosaica facile intelligitur : myrrha autem condiuntur corpora defunctorum. **83** Quamobrem qui sponsæ pulchritudinem admirantur, eam his nominibus ideo odoris suavitate fragrantem et vaporis suffimenti similem esse indicant, quia et humanitatem et divinitatem adorant, sponsique tum mortem credit, tum essentiam sempiternam confitetur. Itaque ex universis pulveribus unguentarii myrrham ipsius, et thus laudant. Habet enim alias quoque virtutes ex divina Scriptura, eas tanquam ex aromatarii officina depromens. Sed in ea excellit myrrha et thus, hoc est, sponsi divinitatis humanitatisque cognitio. Ad hunc modum sponsæ pulchritudinem admirati, sponsi divitias illi declarant et dicunt :

VERS. 7, 8. *En lectulus Salomonis, sexaginta potentes in circuitu ejus, ex potentibus Israel. omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi. Uniuscujusque ensis super femur ejus, a timore in noctibus. Inprimis quærendum est, cur Salomonem sponsum appellent. Salomo pacificum sonat : idque in Paralipomenon libris licet invenire. Deus enim Davidi, cum vellet templum ædificare : « Ecce, inquit, filius nascetur tibi. Ille erit vir*

^d Rom. xii, 1; coll. Hebr. xiii, 15.

A Σημαίνει δὲ τὸ μὲν Ἐδῶμ τὴν γῆν, τὸ δὲ Βοσὸρ τὴν σάρκα. Καὶ ἐκπλητεόμενοι αὐτοῦ τὸ κάλλος βοῦσιν· Οὗτος ὡραῖος ἐν στολῇ, βία μετὰ ἰσχύος. Τρατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ πλήρους καταπεπατημένης; Καὶ φασιν· « Ἐν ⁵³ σώματι ὡν λάμπει. » Στολὴν αὐτοῦ τὸ σῶμα ⁵⁴ προσηγορεύουσι· καὶ βίαιον ἔχει τὸ κάλλος, ἅπαντας τοὺς ὄρωντας βιαζόμενον. Οὕτω ἐνταῦθα ἐκπλήττονται, οὐ μόνον οὐκ καλὴ ἡ νύμφη, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς ἐρήμου ἀναβαίνουσα, τοὔτεστιν ἀπὸ βάθους εἰς ὕψος ἀνερχομένη, καὶ ἀπὸ τῶν ταπεινῶν ἐπὶ τὰ μετέωρα βαδίζουσα. « Καὶ ἔοικε, φησί, στελέχη καπνοῦ τεθυμαμένη. » Ἀσαφῆς μὲν ἡ συνθήκη· ἐπὶ γὰρ Ἑβραίων γλώττῃ δουλεύσαντες οἱ Ἑβδομήκοντα ⁵⁵ οὐκ ἔσαφηνίσαν τὴν διάνοιαν· ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος ⁵⁶ τὴν ἐννοίαν ἡμῖν παρεδῆλωσαν εἰρηκότες, « Ὡς ὁμοίως καπνοῦ ἀπὸ θυμιάματος. » Μιμνῆται δὲ καὶ στελέχη πολλὰς θυμιάματος καπνὸς ἐν τῷ ἀέρι οἰοεὶ τυπούμενος. Καὶ εἰκότως αὐτὴν καπνῷ θυμιάματος παρστήσασαν τὰ μέλη αὐτῆς θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, καὶ προσφέρουσαν διηνεκῶς τὴν τῆς αἰνέσεως θυσίαν, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ⁵⁷ νεκρώσασαν, καὶ τῷ Χριστῷ συνταφείσαν ⁵⁸, καὶ ὀλοκαύτωσιν ἑαυτὴν τῷ Θεῷ προσκομίσασαν. Διδάσκουσι δὲ καὶ ποιῶ αὐτὴν καπνῷ θυμιάματος ἀπέικασαν· σμύρναν γὰρ φασί ⁵⁹ καὶ λίθανον ἀπὸ πάντων κονιορτῶν μυρεψοῦ. Διὸν δὲ ὅτι λίθανος μὲν Θεῷ κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν ἀπονενέμηται νόμος· ἡ δὲ σμύρνα νεκρῶν ἐστὶ σωμάτων ἀλοιφή. Σημαίνουσι τοίνυν διὰ τούτων τῶν ὀνομάτων οἱ τῆς νύμφης τὸ κάλλος θαυμάζοντες, ὅτι διὰ τοῦτο ἐστὶν εὐώδης, καὶ ἀτμῷ θυμιάματος ἀπεικασμένη, ὅτι καὶ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ⁶⁰ τὴν θεότητα προσκυνεῖ, καὶ τῷ θανάτῳ πιστεύουσα, καὶ τὴν πρὸ τῶν αἰώνων ὑπαρξίν ὁμολογεῖ. Ἀπὸ πάντων τοίνυν τῶν κονιορτῶν τοῦ μυρεψοῦ θαυμάζουσι αὐτῆς τὴν σμύρναν, καὶ τὸν λίθανον. Ἐχει μὲν γὰρ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς οἷον ἀπὸ τινος μυρεψοῦ τῆς θείας Γραφῆς ταύτας συλλέγουσα· ἐξαιρετὰ δὲ αὐτῆς ἡ σμύρνα καὶ ὁ λίθανος, τοὔτεστιν ἡ θεολογία τε καὶ οἰκονομία ⁶¹. Οὕτω τῆς νύμφης τὸ κάλλος θαυμάσαντες, διηγούονται αὐτῇ τοῦ νυμφίου τὸν πλοῦτον, καὶ φασιν·

B ζ, η'. Ἴδου ἡ κλιτὴ τοῦ Σολομῶν ⁶², ἐξήκοντα δυνατοὶ κύκλω αὐτῆς, ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραὴλ. Πάντες κατέχοντες ῥομφαλας, δεδιδαγμένοι πόλεμον· ἀνὴρ ῥομφαία αὐτοῦ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ, ἀπὸ θάμβους ἐν νυξίν. Ζητητέον δὲ πρὸ πάντων, τί δήποτε Σολομῶντα τὸν νυμφίον προσαγορεύουσι· τὸ, Σολομῶν, εἰρηκός προσαγορεύεται· καὶ τοῦτο ἐν ταῖς Παραλειπομέναις ἐστὶν εὐρεῖν· φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς βασιλῆντά τὸν Δαβὶδ τὸν νεῶν

VARIÆ LECTIONES.

⁵³ ἐν. cod. præm. καὶ. ⁵⁴ cod. στόμα. ⁵⁵ οἱ Ἑβδομήκοντα. Des. in cod. ⁵⁶ καὶ ὁ Σύμμαχος. De hujus lectione dubitari potest. Vid. Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁵⁷ τῆς. Des. in cod. ⁵⁸ cod. συναφθίσαν. ⁵⁹ cod. φησί. ⁶⁰ καὶ. Abest a cod. ⁶¹ οἰκονομία. In cod. sequitur Fsellii interpretatio. ⁶² cod. Σολομῶντος. Rec. lectio est Σαλωμῶν.

οικοδομησαι· ἰδοὺ υἱὸς τίχεται σοι· οὗτος ἔσται ἄνθρωπος ἀναπαύσεως, καὶ ἀναπαύσω αὐτὸν ἀπὸ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κυκλόθεν, ὅτι Σολομὼν ὄνομα αὐτῷ· καὶ εἰρήνην, καὶ ἡσυχίαν δώσω ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Οὗτος οικοδομήσει οἶκον τῷ ὀνόματί μου, καὶ οὗτος ἔσται μοι εἰς υἱὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ ἐτοιμάσω τὸν θρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Ἰσραὴλ ἕως αἰῶνος. Ἐβδὴλον δὲ ὅτι Σολομὼν τετελειώτηκαν οὐδὲ πολὺν βιώσας χρόνον, καὶ ὅτι ὁ θρόνος αὐτοῦ τέλος ἔλαβεν. Σολομῶντα τοίνυν προσαγορεύει τὸν εἰρημικὸν ἡμῶν Κύριον, περὶ οὗ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος· «Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας.» Διὰ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ εἰς Σολομῶντα μὲν ἐπιγράφει τὸν ὄψαλμὸν, ἐὰ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν αὐτῷ διηγείται κατορθώματα. «Κρινεῖ γὰρ, φησὶ, τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πνηθῶν, καὶ ταπεινώσει συκοφάντην· καὶ συμπαράμενει τῷ ἡλίῳ, καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς⁶⁵ γενεῶν.» Οὕτως δὲ τῷ ἡλίῳ συμπαράμενίηκε Σολομῶν, οὕτως πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς⁶⁶ γενεῶν. Ἀλλὰ ταῦτα ἀρμόττει τῷ ἐκ Σολομῶντος βλαστῆσαντι Ἰησοῦ Χριστῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὃς πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχων, «Κατέβη ὡς ὕετος ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν ἡ στάζουσα ἐπὶ τῆν γῆν.» Πόκον δὲ ἐνταῦθα τὴν Παρθένον προσηγέρουσε. Καθάπερ⁶⁷ γὰρ ὕετος ἐπὶ πόκον ἀφοφῆτι κατέστιν, οὕτως ὁ σωτήριος ἐκεῖνος τόκος πάντων ἀνθρώπων ἀγνοούντων ἐγένετο. Τοῦτοις ἐπιφέρει· «Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης· ἕως οὗ⁶⁸ ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη. Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, καὶ τὰ ἐξῆς ἅπαντα τῆς αὐτῆς διανοίας ἐχόμενα· οὐ γὰρ νῦν καιρὸς τὸν ψαλμὸν ἐρμηνεύειν. Ἐως δὲ τῶν περάτων τῆς οἰκουμένης οὐχ ὁ Σολομῶν ἐκυριεύσει, ἀλλ' ὁ ἐκ Σολομῶντος βλαστῆσας κατὰ τὸ ἀνθρώπειον Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ Σολομῶν προσαγορευόμενος διὰ τὸ εἰρημικὸν καὶ πρῶτον, καὶ εἰρήνης παρεκτικόν. Ἐπειδὴ τοίνυν τίς ὁ Σολομῶν μεμαθήκαμεν, φέρε τῆς ἐρμηνείας ἀψώμεθα. Ἰδοὺ ἡ κλίνη τοῦ Σολομῶν. Ἐκκλίνην τοῦ νυμφίου τὰς θείας νοήσωμεν Γραφάς. Ἐν ἐκείναις γὰρ οἶονεὶ συνανακλινομένη ἡ ὡμῆ τῷ νυμφίῳ, καὶ τὰ τῆς διδασκαλίας σπέρματα ἐσχομένη, συλλαμβάνει, καὶ κύει, καὶ ὠδίνει, καὶ τίχτει τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν, ὡς βοᾶν μετὰ τοῦ προφῆτου· «Διὰ τὸν φόβον⁶⁹ σου, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάθομεν, καὶ ὠδινήσαμεν, καὶ ἐτέκομεν· πνεῦμα σωτηρίας σου ἐποίησαμεν ἐπὶ τῆς γῆς⁷⁰.» — «Ἐξήκοντα, φησὶ, δυνατοὶ κύκλω αὐτῆς, ἀπὸ δυνατῶν Ἰσραὴλ. Πάντες κατέχοντες ῥομφαίας, δεδιδαγμένοι πολεμον· ἄνθρωπος ῥομφαία αὐτοῦ ἐπὶ τὸν

quietis, et faciam ut requiescat ab omnibus inimicis suis per circuitum, quia Salomo nomen ejus. Et pacem et otium dabo in Israele cunctis diebus ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo. Et ipse erit mihi pro filio : et ego ero illi pater; firmaboque solium regni ejus super Israele in æternum * . » Constat autem, Salomonem, cum haud **84** ita diu vixisset, mortuum esse, et solium regni ejus habuisse finem. Quare Salomonem vocat pacificum Dominum nostrum, de quo beatus Paulus : « Ipse enim est, inquit, pax nostra, qui fecit utraque unum : et medium parietem maccræ solvit † . » Quocirca beatus etiam David psalmum septuagesimum primum *In Salomonem* inscribit, atque in eo psalmo res præclare gestas a **B** Salvatore nostro enarrat. « Judicabit enim, inquit, pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum, et humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum sole, et ante lunam, per generationes generationum ‡ . » Atqui Salomo neque cum sole permansit, neque fuit ante lunam per generationes generationum. Sed hæc Jesu Christo conveniunt, qui cum sit ante sæcula, ex Salomone, quantum ad humanitatem pertinet, originem ducens, « Descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stilla stillans super terram † . » Vellus hic Virginem nominavit. Quemadmodum enim pluvia in vellus sine strepitu descendit : ita salutaris ille partus omnibus hominibus ignorantibus contigit. Deinde subjicit : « Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna. Et dominabitur a mari usque ad mare : et a fluminibus usque ad terminos orbis terrarum † . » Et quæ sequuntur omnia eandem habent sententiam, neque enim vacat in præsentia psalmum interpretari. Salomo quidem usque ad terminos orbis terrarum minime dominatus est, sed qui ex Salomone duxit originem humanitatis Jesus Christus, et Salomo nominatur, quia pacificus et mansuetus fuit, et pacem suppeditavit. **85** Postquam vero, quis sit Salomo didicimus, ad interpretandum nos accingamus. « Ecce lectulus Salomonis. » Per sponsi lectulum divinas intelligamus Scripturas. In illis enim veluti cubat sponsa cum sponso, et doctrinæ semina suscipiens, concipit, atque uterum gerit, et parturit, paritque spirituale utilitatem, ita ut clamet cum propheta : « Propter timorem tuum, Domine, in ventre concepimus, et parturivimus, et peperimus : spiritum salutis tuæ fecimus super terram † . » — « Sexaginta, inquit, potentes in circuitu ejus ex potentibus Israel. Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi.

* I Paral. xxii, 9, 10. † Ephes. ii, 14. ‡ Psal. lxxi, 4, 5. † Ibid. 6. † Ibid. 7, 8. † Isa. xxvi, 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ γενεάς. Supra, γενεάς, t. I, p. 1101. ⁶⁶ cod. γενεάς, præmissæ ἐστὶ. ⁶⁷ καθάπερ x. τ. λ. Eadem vide t. I, p. 1101. Hinc patet eundem esse utriusque libri scriptorem. ⁶⁸ οὗ. Abest a cod. ⁶⁹ cod. τοῦ φόβου. ⁷⁰ ἐτέκομεν — γῆς. Aliam lectionem ac distinctionem secutus est Noster in Commentariis ad Psalmos. Conf. t. I, p. 784 et p. 1202.

Uniuscujusque ensis super femur ejus, a timore in A noctibus. » Sexaginta numerum hic positum existimo, non ut hanc exprimat quantitatem, sed ut indicet viros in Veteri Testamento sanctitate præstantes. Numerum enim denarium perfectum esse contendunt: senarium autem illis congruere qui erant sub lege. « Sex enim, inquit, diebus facies opera tua ^k. » Perfectos igitur in lege circa lectum dicunt stare, genus ducentes ex Israele; et qui sint omnium maxime strenui, strictos tenentes gladios et in bello peritissimi, et qui gladios alios super femora gerant. « A timore, inquit, in noctibus. » Quod Symmachus clarius reddidit interpretans, « propter timores nocturnos. » Hi, inquit, strenui lectulum ipsius ambiunt, propter hostium incursum sponsam custodientes. Binos autem gestant gladios, unum super femur, **86** alterum in manu; unum reprehensionis, alterum occultum et mysticum; illum in promptu ad coarguendum, hunc mysticum, et intus tanquam in vagina seu cellula reconditum.

VERS. 9, 10. *Ferculum fecit sibi rex Salomo de lignis Libani. Columnas ejus fecit argentum, et reclinatorium ejus aurum: ascensus ejus purpureus, intinum ejus lapidibus constratum, charitatem a filiabus Hierosolymæ.* Ferculum hic rursus sanctos intelligimus apostolos, qui nomen Domini in conspectu gentium, et regum, et filiorum Israel portarunt. Nam de beato Paulo Christus ad Ananiam: « Vade, inquit, quia vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel ^l. » Quin etiam divinus ipse Paulus clara voce: « An experimentum, inquit, queritis ejus, qui in me loquitur, Christi = ? » Hos etiam equos nominat beatus Habacuc: « Ascendes, inquit, super equos tuos, et equitatio tua salus ^m. » Et rursus: « Deduxisti in mare equos tuos turbantes aquas multas ⁿ. » Mare autem vocat gentes, quæ tunc apostolis predicantibus commotæ sunt. Quamobrem et increduli dicebant de illis: « Hi qui orbem concitant, etiam huc venerunt, quos suscepit Jason ^p. » Quos ergo Habacuc equos appellavit, hos ferculum in Cantico canticorum vocari reperimus. « Fecit igitur sibi ferculum rex Salomo **87** de lignis Libani. » Libanum sæpenumero divina Scriptura appellat Hierosolymam et multitudinem Judæorum: quod in proœmiis sermonis, ex prophetis scriptis indicavimus. Quoniam igitur ex illis beati Apostoli^q genus duxerunt, idcirco ferculum de lignis Libani constructum dicitur. At « columnas ejus, inquit, fecit argentum. » Ipsos etiam columnas appellatos invenimus. Nam beatus

μηρὸν αὐτοῦ, ἀπὸ θάμβους ἐν νυκτίν. » Τὸν ἐξήκοντα ἀριθμὸν ἐνταῦθα καθεστῆαι ἡγοῦμαι οὐκ ἐπὶ ταύτης τῆς ποσότητος, ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπρέψαντας ἁγίους τοῦτῃ δηλοῦσθαι τῷ ὀνόματι. Τὸν μὲν γὰρ δέκα τέλειον εἶναι φασιν ἀριθμὸν· τὸν δὲ ἐξ τοῖς ὑπὸ νόμον ἀρμόττοντα. « Ἐξ γὰρ, φησὶν, ἡμέραις ἐργῆ. » Τοῦς ἐν νόμῳ τοίνυν τελειωθέντας κόκλῳ τῆς κλήνης ἐστάναι φασὶν, ἀπὸ μὲν τοῦ Ἰσραὴλ τὸ γένος κατὰγοντας, δυνατοὺς δὲ ὄντας ὑπὲρ πάντας, καὶ ῥομφαίαν κατέχοντας, καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν εἰδότες, καὶ ἄλλας ῥομφαίας ἐπὶ τῶν μηρῶν φερομένους. « Ἀπὸ θάμβους, φησὶν, ἐν νυκτίν. » Σαφέστερον δὲ ὁ Ξύμμαχος τοῦτο πεποίηκεν εἰρηκῶς, « διὰ φόβους νυκτερινούς. » Οὔτοι, φησὶν, οἱ δυνατοὶ περιέπουσιν αὐτοῦ τὴν κλήνην, διὰ τὰς τῶν ἐναντίων ἐπιδρομὰς τὴν νόμφην φυλάττοντας. Δύο δὲ ῥομφαίας ἐπιφέρονται, τὴν μὲν ἐν τῷ μηρῷ, τὴν δὲ ἐν τῇ χειρὶ· τὸν ἐλεγκτικὸν λόγον, καὶ τὸν κεκρυμμένον καὶ μυστικόν· καὶ τὸν μὲν ἐλεγκτικὸν ἐν προχείρῳ, τὸν δὲ μυστικόν, ἐν ταμείῳ ἔνδον ἐν τῷ κολεῷ⁶⁸.

θ', ε'. Φορεῖον⁶⁹ ἐποίησεν ἑαυτῷ ὁ βασιλεὺς Σολομῶν ἀπὸ ξύλων⁷⁰ τοῦ Λιβάνου. Στύλους αὐτοῦ ἐποίησεν ἀργύριον, καὶ τὸ ἀνάκλιον αὐτοῦ χρυσίον⁷¹. ἐπίβασις⁷² αὐτοῦ πορφυρᾶ ἐντὸς αὐτοῦ λιθόστρωτον· ἀγάπην ἀπὸ θυγατέρων Ἰερουσαλήμ⁷³. Πάλιν ἐνταῦθα φορεῖον τοὺς ἁγίους νοήσωμεν ἀποστόλους, βασιτάαντας τὸ ὄνομα Κυρίου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ· καὶ γὰρ περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦτο τῷ Ἀνανίᾳ φησὶν ὁ Χριστός· « Πορεῖου ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗτος, τοῦ βασιτάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ θεσπέσιος Παῦλος βοᾷ· « Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; » Τοῦτους δὲ καὶ ἵππους ὁ μακάριος Ἀβδακούμ ὀνομάζει· « Ἐπίδηση γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασία σου σωτηρία. » Καὶ πάλιν· « Ἐπιστίβασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, τάρασσοντας ὕδατα πολλά. » Θάλασσαν δὲ καλεῖ τὰ ἔθνη, ἃ τότε τῶν ἀποστειλῶν κηρυττόντων διεταράττετο· διὸ καὶ οἱ ἀπιστοῦντες περὶ αὐτῶν ἔλεγον· « Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὔτοι καὶ ἐνταῦθα πάρεισιν, οὐδ' ὑποδέδεκται Ἰάτων. » Οὐδ' ὁ Ἀβδακούμ τοίνυν ἵππους ὀνόμασε, τοῦτους φορεῖον ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων προσαγορευομένους εὐρίσκομεν. « Ἐποίησε τοίνυν ἑαυτῷ φορεῖον ὁ βασιλεὺς Σολομῶν ἀπὸ ξύλων⁷⁴ τοῦ Λιβάνου. » Λίβανον τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ τὴν Ἰουδαίων πληθύν, ἣ θεὰ πολλάκις προσαγορεύει Γραφεῖ· καὶ τοῦτο ἐν τοῖς προμῖθαις τοῦ λόγου ἐκ προφητικῶν⁷⁵ ἀπεδείξαμεν συγγραμμάτων. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐξ ἐκείνων κατήγον τὸ γένος οἱ μακάριοι ἀπόστολοι,

^k Exod. xxiii, 12. ^l Act. ix, 15. ^m II Cor. xiii, 3. ⁿ Habac. iii, 8. ^o Ibid. 15. ^p Act. xvii, 6.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁸ κολεῷ. In cod. sequitur Pselli interpretatio. ⁶⁹ φορεῖον. *Hebr.* גִּיְרָמָה vox peregrina, quam nonnulli a Græco φορεῖον derivant, et de lectica gestatoria explicant. ⁷⁰ ξύλων. cod. suppl. ⁷¹ Rec. lectio est χρύσεον. ⁷² ἐπίβασις. *Hebr.* currus. ⁷³ ἐνδός — Ἰερους. *Hebr.* medium ejus constratum est amore, propter filias Hierosolymæ. ⁷⁴ cod. ξύλου. ⁷⁵ προφ. cod. præm. τῶν.

αὐτῶν φησὶ τὸ φορεῖον ἀπὸ ξύλων τοῦ Διδάνου κατασκευάσθαι. Τοὺς δὲ στύλους αὐτοῦ, φησὶν, ἐποίησαν ἐργύριον. Εὐρίσκομεν δὲ αὐτοὺς καὶ στύλους ὀνομασθέντας· ὁ γὰρ μακάριος Παῦλος Γαλάταις γράφων φησὶ· « Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκῶντες στύλοι· εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβη κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομὴν. » Φασὶ δὲ καὶ τὸ ἀνάκλιτον αὐτοῦ χρυσίον εἶναι. Δηλοῖ δὲ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, ᾧ ὁ θεὸς ἐπαναπαύεται λόγος. « Ἐπίθασιν αὐτοῦ πορφυρᾶ⁷⁶. » τοῖς μὲν γὰρ ἀρχομένοις τὸ βασιλεύσθαι πρόκειται, τοῖς δὲ τετελευτωμένοις νυμφοστολεῖσθαι. Καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ λιθόστρωτον· μαργαρίταις γὰρ ἔοικε, καὶ λίθοις τιμίαις, τὰ θεῖα λόγια, κατὰ τὴν εἰπόντα προφήτην· « Τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινὰ, δεικνυμένα ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιου πολύν. » Καὶ πάλιν· « Ἰδοὺ ἐπιθύμησα⁷⁷ τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ χρυσίου καὶ τοπάζιον. » Καὶ « Ἡ βασιλεία δὲ τῶν οὐρανῶν ἔοικε, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν, ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλὰς μαργαρίτας. » Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ φησὶ· « Μὴ βάλῃτε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων⁷⁸. » Τοιούτων εἶναι τὸ φορεῖον τοῦ βασιλέως· αὐτῷ εἰς θεωρίαν ἐξελεθεῖν τοῦ νυμφίου, ἰδεῖν⁸⁰ τὸν ἑαυτοῦ· « *Εξέλθετε, καὶ ἴδετε Σαλομών, θυγατέρες Σιών, ἐν τῷ στεφάνῳ ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἢ μήτηρ αὐτοῦ, ἐν ἡμέρᾳ νυμφεσέως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ.* » Δηλοῦσι δὲ, ἵνα συντάμωσι καὶ σαφῶς τὴν ἑρμηνείαν προσαγάγωμεν τὸ μήκος φυγόντες· « Ὁ θυγατέρες Ἱερουσαλήμ καὶ Σιών. » Σιών δὲ πάλιν τὴν ἐπουράνιον ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· « Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών θρεῖ, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ⁸¹ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρεσι⁸², καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐπογγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. » — « Ὑμεῖς τοῖνον, φασὶν, ὡ θυγατέρες Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ, ἐξέλθετε, καὶ ἴδετε· » ἀρτίανον γὰρ ἡμᾶς⁸³ ἰδεῖν μὴ ἔξω τῶν βασιλικῶν γενόμενος πραγμάτων. Βλέπετε τὴν βασιλικὴν τὴν ἀγαπῶν ἐστεφανωμένον· οὕτως γὰρ ἠγάπησε τὴν πόλιν, ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάργων οὐχ ἀπαργμὸν ἠγάπησε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐπέθεσε μορφῇ δούλου λαθῶν. Οὕτως ἠγάπησε⁸⁴ τὴν πόλιν, ὅτι ὡς κρόδατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀνὴρ ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἀφῶνος· καὶ ἐτήγρασεν ἡμᾶς ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρτα. Διὸ φησὶ· « Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς δύναται δεῖξαι, ἵνα τις θῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Οὕτω τοῖνον ἐστεφάνωσεν αὐτὸν⁸⁵ ἢ μήτηρ αὐτοῦ. Μήτηρα δὲ τὴν Ἰουδαίων⁸⁶ καλεῖ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, ἥτις αὐτῷ

A Paulus ad Galatas scribens; « Petrus, inquit, et Jacobus, et Joannes, qui videbantur columnas esse, dextris dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos ad gentes iremus, ipsi autem ad circumcisionem ». « Reclinatorium ejus aurum dicunt esse. » Est autem evangelica prædicatio, in qua divinum verbum conquiescit. « Ascensus ejus purpureus. » Rudes enim regi par est: perfectos autem, ut sponsam ornari. « Et intimum ejus lapidibus constratum. » Margaritis enim et lapidibus pretiosis divina eloquia sunt similia, juxta Prophetam, qui dixit: « Judicia Domini vera, justificata ad unum omnia: desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum ». Et rursus: « Ecce concupivi mandata tua super aurum et topazium ». Et « Regnum cælorum, ut Dominus ait, simile est homini negotiatori, quærenti bonas margaritas ». Et alibi: « Ne proficiatis margaritas vestras ante porcos ». Cum ejusmodi esse regis ferculum declaraverint, filias Hierosolymæ cohortantur, ut ad spectandum sponsum egrediantur, et coronam illi impositam conspiciant, et dicunt:

ἀποδείξασαι⁷⁹, προτρέπουσι τὰς θυγατέρας Ἱερουσαλήμ· « *Εξέλθετε, καὶ ἴδετε Σαλομών, θυγατέρες Σιών, ἐν τῷ στεφάνῳ ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἢ μήτηρ αὐτοῦ, ἐν ἡμέρᾳ νυμφεσέως αὐτοῦ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ.* »

Vers. 11. *Egredimini, et videte, filie Sionis, regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ejus, die sponsationis ipsius, et die lætitiæ cordis ejus.* Significant autem, ut breviter et dilucide, orationis prolixitatem fugientes, in explanatione progrediamur: « O filie Hierosolymæ et Sionis. » Sionem autem rursus cælestem nos docuit beatus Paulus: « Sed accessistis, inquit, ad Sionem montem, et civitatem Dei viventis, Hierosolymam cælestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui descripti sunt in cæleste ». — « Vos igitur, inquit, o filie Sionis et Hierosolymæ, egredimini, et videte » (neque enim possumus videre, nisi ab occupationibus hujus vitæ recesserimus), regem charitate coronatum aspiciate. « Sie enim dilexit mundum, ut, cum in forma Dei esset, non rapinam sit arbitratus esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniverit, formam servi accipiens ». Ita dilexit mundum, ut tanquam ovis ad occisionem ductus sit, et sicut agnus coram tonsore suo obmutuerit: et redemerit nos a maledicto legis, factus pro nobis maledictum. « Itaque, majorem hac, inquit, charitatem nemo potest ostendere, quam ut quis ponat animam suam pro amicis suis ». Sic ergo coronavit eum mater ejus. Matrem appellat Judæam, quantum pertinet ad ejus humanitatem, quæ hanc

⁷⁶ Galat. ii. 9. ⁷⁷ Psal. cxviii, 40, 41. ⁷⁸ Psal. cxviii, 127. ⁷⁹ Matth. xiii, 45. ⁸⁰ Matth. vii, 6. ⁸¹ Hebr. xii, 22, 23. ⁸² Philipp. ii, 6, 7. ⁸³ Isa. liii, 7. ⁸⁴ Galat. iii, 13. ⁸⁵ Joan. xv, 13.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ cod. πορφύρα. ⁷⁷ ἰδοὺ ἐπεθ. Supra, t. I, p. 1470. διὰ τοῦτο ἠγάπησα. ⁷⁸ χοίρων. In cod. sequitur *positio Pselii*. ⁷⁹ ἀποθ. cod. φήσαντες. ⁸⁰ ἰδεῖν. cod. πρᾶμ. καί. ⁸¹ τὴν — Ἱερουσαλήμ. Des. in cod. ⁸² καὶ — πανηγύρεσι. Des. in cod. ⁸³ cod. ὑμῶν. ⁸⁴ ἠγάπησε. cod. πρᾶμ. γάρ. ⁸⁵ αὐτόν. Des. in cod. ⁸⁶ cod. Ἰουδαίων.

illi invita coronam imposuit. Spinis enim illum contemptus causa **89** coronavit. Ipse vero per spinas suscepit diadema charitatis. Sponte enim ignominiam pertulit, atque ultro ad mortis cruciatus accessit. Quamobrem desponsationem diem illum vocavit, et diem lætitiæ cordis ejus. Nō enim die nuptiarum communio facta est. « Nam post cœnam, inquit, cum sumpsisset panem, et gratias egisset, fregit, delitque discipulis suis, dicens : Accipite, comedite ex eo omnes : hoc enim est corpus meum, quod pro vobis frangitur ad remissionem peccatorum. Hoc facite in meam commemorationem ^b. » Edentes igitur sponsi membra, et bibentes ejus sanguinem, nuptialem ipsius communionem assequuntur. Idcirco sponsi ministri filias Sionis et Hierosolymæ cohortantes, Egredimini, inquit, et videte charitatis ejus diadema, quo decoravit cum præter sententiam suam Judæa, quæ illum genuit, et coronavit illum, die desponsationis ipsius. Postquam hæc ita sunt ab illis dicta, sponsus rursus cum sponsa colloquens dicit :

CAPUT IV.

VERS. 1. *Ecce pulchra es, propinqua mea : ecce pulchra es. Oculi tui columbæ, præter silentium tuum.* Sponsæ iterum admirans pulchritudinem, « Ecce, inquit, pulchra es. » Tum formam ejus per singulas partes describit. Atque oculos quidem appellat columbas, spirituales eorum commendans contemplationem : quod non aspirant ad ea quæ sensibus subjecta sunt, sed quæ sursum sunt querant, « ubi Christus est, ut inquit Paulus, in dextera Dei sedens ^c. » **90** Admiratur præterea silentium ejus opportunum, quod quidem invenimus etiam a priscis commendari. Quamobrem et in Psalmis audimus : « Apposui custodiam ori meo, cum consisteret peccator adversus me. Et p-allentes dicimus ^d : « Appone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ circa labia mea ^e. » Et Dominum apud Isaiam ^f invenimus non aperientem os suum in afflictione sua : quippe qui, ut evangelica etiam refert historia, cum a Pilato interrogaretur, nihil respondebat. Laudat ergo sponsus sponsæ silentium tempestivum, quo quidem ipse quoque in tempore usus est. Laudat autem ipsius etiam crines, admiratur et dentes, atque ait :

Capillamentum tuum sicut greges caprarum, quæ revelatæ sunt de Gulaad. (Vers. 2.) Dentes tui sicut greges tonsurum, quæ ascenderunt de lavacro, quæ omnes gemellos habent fetus, et sterilis non est inter eas. Neque per capillos capilli sunt intelli-

^b Matth. xxvi, 26; Marc. xiv, 22; Coll. I Cor. ii, 24. ^c Coloss. iii, 1. ^d Psal. xxviii, 2. ^e Psal. cxl, 3. ^f Isa. liii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ αὐτοῦ. In cod. sequitur Pselli interpretatio. ⁸⁸ ἐκτός — σου. *Hebr.* inter capillos tuos, s. comam tuam. Ita quoque vers. 3. ⁸⁹ εἰς καιρὸν ταύτη. cod. εὐκαιρον τοῦτο. ⁹⁰ χρῆσάμενος. In cod. sequitur Pselli interpretatio. ⁹¹ αὐ ἀπεκαλ. *Hebr.* quæ ascendunt. (Alii, quæ aquatum eunt.) ⁹² τὰς τρίχας. Abst a cod.

Α τοῦτον βρουσα τὸν στέφανον δέδωκεν. Αὕτη μὲν γὰρ αὐτὸν ἐστεφάνωσε ταῖς ἀκάνθαις, ὡς ἀτιμάζουσα αὐτὸς δὲ διὰ τῶν ἀκανθῶν τὸν τῆς ἀγάπης ἐδέχετο στέφανον. Ἐκδὸν γὰρ τῆν ἀτιμίαν ὑπέφερε, καὶ ἐθελοντι τῷ πάθει προσήρχετο· διὸ καὶ νυμφεύσεως ἡμέραν ἐκείνην ἐκάλεσε, καὶ ἡμέραν εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ. Κατ' ἐκείνην γὰρ τὴν ἡμέραν ἡ τοῦ γάμου γέγονε κοινωνία. « Μετὰ γὰρ τὸ δεῖπνον λαβὼν, φησὶν, ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἐκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ λέγων· Λάβετε, φάγετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλύμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Οἱ τοίνυν ἐσθίοντες τοῦ νυμφίου τὰ μέλη, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα, τῆς γαμικῆς αὐτοῦ τυγχάνουσι κοινωνίας. Διὰ τοῦτο τὰς θυγατέρας Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ προτρέπουσιν οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι, ὅτι Ἐβέλθετε, καὶ ἴδετε τὸν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ στέφανον, ᾧ κατεκόσμησεν αὐτὸν παρὰ γνώμην ἡ τεκοῦσα αὐτὸν Ἰουδαία, καὶ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς νυμφεύσεως αὐτοῦ ⁸⁷. Τοῦτων οὕτως ὑπ' ἐκείνων εἰρημένων, πάλιν ὁ νυμφὸς τῇ νύμφῃ διαλεγόμενός φησιν·

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α'. Ἰδοὺ εἰ καλὴ, ἡ πλησίον μου· ἰδοὺ εἰ καλὴ· ὀφθαλμοὶ σου περιστραφαί, ἐκτός τῆς σιωπῆσώς σου ⁸⁸. Τὸ κάλλος αὐτῆς ἐκπληττόμενος δεύτερον λέγει τό· « Ἰδοὺ εἰ καλὴ. » Εἶτα κατὰ μέρος αὐτῆς διαγράφει τὴν ὥραν· καὶ τοὺς μὲν ὀφθαλμοὺς ὀνομάζει περιστραφάς, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν ἐπεινῶν θεωρίαν· καὶ ὅτι οὐ περὶ τὰ αἰσθητὰ κεχῆνασιν, ἀλλὰ τὰ ἄνω ζητοῦσιν, « οὐ ὁ Χριστὸς ἐστὶ, κατὰ τὸν Παῦλον, ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. » Θαυμάζει δὲ αὐτῆς καὶ τὴν εὐκαιρον σιωπὴν. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ παρὰ τοῖς παλαιῶς ἀνδράσι ταύτην ἐπεινυμένην· διὸ καὶ ἐν Ψαλμοῖς ἀκούομεν· « Ἐθέμην φυλακὴν τῷ στόματι μου ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου. » Καὶ ψάλλοντες λέγομεν· « Θεοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματι μου, καὶ ὄραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου. » Καὶ τὸν Κύριον εὐρίσκομεν, κατὰ τὴν Ἠσαΐαν προφητείαν, οὐκ ἀνοίγοντα αὐτοῦ τὸ στόμα ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, καὶ, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων ἱστορίαν, ἐρωτώμενον ὑπὸ Πιλάτου, καὶ μὴ ἀποκρινόμενον. Ἐπαινεῖ τοίνυν τῆς νύμφης ὁ νυμφὸς τὴν εὐκαιρον σιωπὴν, ἅτε δὴ καὶ αὐτὸς εἰς καιρὸν ταύτη ⁸⁹ χρῆσάμενος ⁹⁰. Ἐπαινεῖ δ' αὐτῆς καὶ τρίχας· θαυμάζει καὶ τοὺς ὀδόντας, καὶ φησιν·

Τρίχωμά σου, ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αὐ ἀπεκαλύφθησαν ⁹¹ ἀπὸ τῆς Γαλιλαῖ. (β') Ὀδόντες σου, ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων, αὐ ἀνέθησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ, αὐ πῶσαι διδουμένουσαι, καὶ ἀτεκνούσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς. Οὐτε δὲ τρίχας τὰς τρίχας ⁹²

νοητίον, οὔτε ὀδόντας τοὺς ὀδόντας· ἀλλὰ τρίχας ἄ μὲν τὸ οὐνοὶ περιττὸν καὶ σωματικὸν τῆς νόμφης· νεκρὰ γὰρ αἱ τρίχας, καὶ ἀναίσθητοι· δηλοῖ δὲ, ὅτι καὶ ἐν οἷς ἀνάγκη τοῖς ἀνθρώποις ἐπιμίγνυσθαι πράγμασι, καὶ ἐν ἐκείνοις τὸ ἐπαινετὸν ἔχεις, καὶ κόσμιον, καὶ ἔοικας τῇ ἀγέλῃ τῶν αἰγῶν, τῇ ἐν τῷ ὄρει Γαλαὰδ νεμομένη, καὶ διὰ τὸ ὕψος τοῦ ὄρους ἐπιστήμῃ γινομένη. Περὶ δὲ τοῦτου τοῦ ὄρους ὁ προφητῆς Ἱερεμίας φησὶ· « Μὴ βῆτινή οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαὰδ, ἢ ἰατρὸς οὐκ ἔστιν ἔκει· » Καὶ ζητητίον, μήποτε τὴν τῶν αἰγῶν ἀγέλην τοὺς ἐξ ἁμαρτίας τῇ μετανοίᾳ προσκύντας, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ Γαλαὰδ ὄρει νεμομένους, ἵνα φαρμάκων θεραπευτικῶν καὶ ἰατρειᾶς τύχωσιν, ἐνταῦθα ὁ λόγος αἰνιττεται, καὶ δηλοῖ ὅτι τὰ εὐτελῆ τῆς νόμφης, καὶ τὰ ἔσχατα αὐτῆς μόρια, καὶ τὰ οὐνοὶ νεκρὰ καὶ ἀναίσθητα, τοῖς ἐκείνης τῆς ἀγέλης παραβάλλεται κατορθώμασιν. Ὡς ὀδόντας σου δὲ οὕτως εἰσὶ καθαροί, καὶ πάσης περιττῆς διαλέξεως ἀπηλλαγμένοι, εὐτραπέλλας τε καὶ μυρολογίας, ψευδολογίας τε καὶ αἰσχρολογίας, ὡς εἰκέναι ταῖς ἀγέλαις τῶν κεκαρμένων, καὶ τὸ περιττὸν ἀποθιμμένων, αἱ ἀνέθησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ. Ἐγὼμαι δὲ τὰς τῶν κεκαρμένων ἀγέλας τοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν ἁμαρτίαν ἀποκειραμένους, « Καὶ τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, καθαρθέντας, παραδηλοῦν τὸν νυμφίον· οὕτως γὰρ, φησὶ, διέμεινας καθαρὸς ἔχουσα τοὺς ὀδόντας, καὶ ῥύπου λόγων πονηρῶν ἀπηλλαγμένους, ὡς εἰκέναι σε τοῖς ἀρτίως τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἠγιασμένοις. Ἐκείναι δὲ αἱ ἀγέλαι πάσαι διδυμεύουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσα οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς· οὐ γὰρ ἀπεικάζω σε τοῖς μετὰ τὸ σωτήριον βάπτισμα καλινδρομοῦσι πρὸς τὴν κακίαν· ἀλλὰ τοῖς τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς φυλάττουσι θεωρεῖν, καὶ τὴν δικλὴν ἀρετὴν γεννῶσι, τὴν τε ἐν θεωρίᾳ, τὴν τε ἐν πράξει. Οὕτως ταῦτα τῆς νόμφης ἐπαινεῖσας τὰ μόρια, ἐπὶ λοιπὰ ἡ χωρεῖ, καὶ φησιν·

γ. Ὡς σπαρτίον κόκκινον χεῖλῃ σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὄραία. Διὰ τοῦ κόκκινου σπαρτίου ἀναμνήσκει αὐτὴν τῆς τὸν τύπον αὐτῆς πληρωσάσης ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ Ῥαὰβ τῆς πόρνης. Καὶ γὰρ ἐκείνη τοὺς ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ κατασκόπους ἀποσταλέντας ὑποδειγμαμένη, δι' αὐτῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς ἔξια γεγένηται· καὶ ἐκείνη δὲ σημεῖον ἔλαβε τῆς σωτηρίας τὸ σπαρτίον τὸ κόκκινον· τοῦτο διὰ τῆς θυρίδος χαλάσαι προσταχθεῖσα, ἵνα τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν πόλιν εἰσεληλυθόντων, φανὲν τὸ σημεῖον τῶν ἀναιρούτων αὐτὴν ἀπαλλάξῃ, καὶ τὴν σωτηρίαν αὐτῇ προξενίῃ. Τοῦτο τὸ σημεῖον ὁ νυμφίος ἐν τῷ στόματι τῆς νόμφης, ὅσον ἐν τῇ θυρίδι κείμενον θεωρεῖ, καὶ φησιν· « Ὡς σπαρτίον κόκκινον χεῖλῃ σου, καὶ ἡ λαλιά σου ὄραία. » Ἐδέξατο γὰρ τὴν ἀπὸ τοῦ αἱματός μου βαφὴν, καὶ προφέρει λόγους ἀληθείας, ὅσον τινα σπαρτίῳ τοὺς ἀκροατὰς ἀλιεύοντάς

gendi, neque pro dentibus dentes. Sed capilli ea quodammodo significant, quæ in sponsa haud ita sunt necessaria, quæque ad corpus pertinent. Vita enim capilli et sensibus carent. Quasi dicat, In negotiis etiam humanis, in quibus non possumus non implicari, te laudabiliter decoreque geris : caprarumque gregi videris similis, qui pascitur in monte Galaad, et propter montis altitudinem insignis est. Hoc autem de monte Jeremias propheta, « Nunquid resina, inquit, non est in Galaad, aut medicus non est ibi ? » Et inquirendum **91** est, num. forte per caprarum gregem intelligantur ii, qui ex peccato resipiscunt, et ad penitentiam accedunt, atque idecirco pascuntur in monte Galaad, ut medicamenta salutaria et curationem consequantur : ut sponsæ partes abjectæ, postremæque, et quodammodo mortuæ ac sensu carentes illius gregis dentibus comparentur. Dentes vero tui adeo puri, ab omni superflua disputatione, atque jocis, et seurrilitate, et mendacio, verborumque obscenitate mundi, atque integri sunt, ut similes videantur gregibus tonsarum, quæ, eo quod supervacaneum erat rejecto, ascenderunt de lavacro. Arbitror autem a sponsæ per tonsarum greges eos indicari, qui per baptismum recisus peccatis, « Et lavacro aquæ in verbo, » ut beatus ait Paulus ^h, mundati sunt. Sic enim puris, inquit, dentibus exististi, et ab omni verborum sorde purgatus, ut eorum videris similis, qui recens salutaris baptismate digni sunt habiti. Perro omnes illi greges gemellos fetus habent, et sterilis non est in eis : ne te illis videar comparare, qui post salutiferum baptismum rarus ad malitiam redeunt : sed iis qui datam sibi gratiam custodiunt, duplicemque tum contemplationis, tum actionis virtutem pariunt. His ergo sponsæ partibus collaudatis, ad reliquas progreditur, et ait :

VERS. 3. Sicut funiculus coccineus labia tua, et eloquium tuum decorum. Per funiculum coccineum sponsæ redigit in memoriam Rhaab meretricem, quæ figuram ejus gerebat **92** in Veteri Testamento. Etenim cum speculatores missos a Josua filio Nave suscepisset, per illos æterna salute digna effecta est : habuitque ipsa quoque salutis signum funiculum coccineum, quem e fenestra suspensum dimittere jussa est, ut Israelitis in urbem ingressis signum id apprensus illam a cæde liberaret, ejusque salutem consuleret ⁱ. Signum hoc sponsus in ore sponsæ, tanquam in fenestra collocatum intuetur : et « Sicut funiculus coccineus, inquit, labia tua, et eloquium tuum decorum. » Duxit enim colorem ex sanguine meo, et verba profert veritatis, quibus tanquam funiculo quodam capiuntur auditores, et vinciuntur. Nam eloquium tuum decorum eos de-

^g Jerem. viii, 22. ^h Ephes. v, 26. ⁱ Josue ii, 18 seqq.

VARIE LECTIONES.

⁹¹ Infra, l. c. leg. ἰατροὶ οὐκ εἰσὶν. ⁹² λοιπά. cod. præm. τά.

mulcet, et retinet, nec discedere permittit, sed labiis tuis cogit inhærere. Laudat ipsius etiam genus vultus, dicens : « Sicut cortex mali punici generis, extra silentium tuum. » Significat autem sponsæ ruborem illi insitum ex verecundia, propter quam tempestiva utitur taciturnitate, celans opportune arcanos mysteriorum sermones, quemadmodum cortex mali punici grana contegit.

VERS. 4. Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est in Thapthioth. Mille clypei pendenti super eam, omnia jacula fortium. Pro Thapthioth, Aquila posuit propugnacula ; Symmachus autem altitudines. Quemadmodum igitur, inquit, turris a David ædificata, superat propugnacula, in quibus constructa est, sublimisque exstat, atque conspicua : ita collum tuum excelsum est et sublime, atque circumspicit et contempletur. Neque enim brutorum more pronam in terram despicit, neque in ventrem vergens sues imitatur : sed erectum atque arduum est, et mille clypeos gerit, atque fortium omnium jacula. Hic autem numerus non de determinato intelligendus est, sed pro qualibet multitudine positus est. Habet collum tuum, quod caput tuum et faciem sustinet, omnes aliorum doctrinas, impetorie jacula dictas, quibus eumetos adversarios superas. Habet item clypeos multos, quibus protegeris, et ignita mali tela exstinguis. Multa enim de spiritibus armata, et facile hostes vulneras, cum omnibus fortium sagittis abundes : eosque modo per prophetas, modo per apostolos redarguis, atque ipsorum vetigis infirmitatem.

VERS. 5, 6. Duo ubera tua, sicut duo hinnuli que meli capree, qui pascuntur in illis. Donec aspiret dies, et motæ fuerint umbræ. Hæc intelligimus eodem pacto, quo superiora, ut per ubera rursus doctrinæ fontes intelligamus, qui singulis ætatibus congruentia subministrant, aliis quidem lac, aliis autem solidum cibum. Et idcirco hinnulis capree ubera sponsæ dicit esse similia, acute intuenti et contemplandi vita ipsorum admirans. Hinnulos autem dicit capree, quoniam, ut beatus inquit Paulus : 94 « Nunc cognoscimus ex parte, tunc autem cognoscemus, sicut et cogniti sumus. » Et quia nunc ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus, hinnuli capree vocantur doctrinæ ubera. « Cum autem quod perfectum est venerit, tunc destruetur id quod ex parte est. » Hos quoque dicit inter lilia pasci, hoc est herbam odorife-

1 Ephes. vi, 16. 2 I Cor. xiii, 12. 3 Ibid. 16.

τα και θεσμοῦντας· κατακλιεῖ γὰρ αὐτοὺς ἡ ὕψις σου λαλιὰ, καὶ καταθελγει, καὶ ἀναχωρεῖν οὐκ ἐᾷ, ἀλλὰ τοῖς σοῖς χεῖλεσι προσεδρευεῖν βιάζεται. Ἐπαίνει αὐτῆς καὶ τὸ μῆλον τῆς ὕψους· Ὡς λέπυρον 95 γὰρ, φησὶ, τῆς βοᾶς μῆλόν σου 96, ἐκτὸς τῆς σωπῆσεώς σου. Σημαίνει δὲ τὸ ἐξ αἰδοῦς ἐρῶθημα ἐγγινόμενον αὐτῆ· δι' ἣν καὶ εὐκαιρῶς σιωπᾷ 97, κρύπτουσα εὐκαιρῶς τοὺς μυστικωτέροισ λόγους, ὡς λέπυρον τῆς βοᾶς τοὺς κόκκους 98.

δ. Ὡς πύργος Δαβὶδ ὁ τράχηλός σου, ὁ ὠκοδομητός εἰς Θαλψιῶθ 99. Χίλιοι θυροὶ κρέμανται ἐπ' αὐτόν, πάσαι βολίδες 1 τῶν θυραίων. Τὸ δὲ Θαλψιῶθ ὁ μὲν Ἀχιλᾶς ἐπέλεξις ὠνόμασεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, ὕψις. Καθάπερ τοῖσιν, φησὶν, ὁ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ οἰκοδομηθεὶς πύργος ὑπερέχει τὰς ἐπέλεξις, ἐπ' ὧν ὠκοδομηται, καὶ ὕψηλός ἐστι 2, καὶ περιφανής, οὕτως ὁ σοὶ τράχηλός ὕψηλός ἐστι, καὶ μετέωρος, τὰ ἄνω περισκοπῶν, τὰ ἄνω περιπολῶν. Οὐ γὰρ κέχηεν εἰς γῆν τοῖς ἀλόγοις παραπλησιως, σὺ δὲ εἰς γαστέρα νένευκε, τοὺς χοίρους μιμούμενος, ἀλλὰ 3 μετάρσιός ἐστι, καὶ μετέωρος, καὶ χιλιῶς θυροῦς φέρων, καὶ πάσας τῶν δυνατῶν τὰς βολίδας. Ὁ δὲ ἀριθμὸς οὐκ ἐπὶ βῆτης ποσότητος, ἀλλ' ἐπὶ πλήθους τέτακται· ἔχει γὰρ ὁ τράχηλός σου, ὁ τὴν κεφαλὴν σου φέρων καὶ τὸ στόμα, πάσας 4 τὰς τῶν ἄλλων διδασκαλίας, τροπικῶς βολίδας ὀνομαζόμενας, αἷς τοὺς ἐναντίους ἀπαντας καταγωνίζη. Ἐχει καὶ θυροῦς πολλοὺς, οἷς περιφράττη, καὶ τὰ πεπυρωμένα τοῦ πονηροῦ σθενύεις βίβη· περικίσει γὰρ τὴν παντευχίαν τοῦ πνιύματος, καὶ βραδίως τιτρώσκει τοὺς ἀντιδιαθεμένους, πάσας τῶν δυνατῶν τὰς βολίδας ἔχουσα· καὶ νῦν μὲν αὐτοὺς διὰ προφητῶν, νῦν δὲ διὰ τῶν ἀποστόλων 5 ἐλέγχουσα, καὶ γυμνοῦσα αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν 6.

ε', ζ. Δύο μαστοὶ σου, ὡς δύο νεβροὶ θιδυμοὶ δορκάδος, οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοισι. Ἐως οὖν διαπνεύση ἡ ἡμέρα, καὶ πνηθῶσιν αἱ σκιαί. Ἀπολούθως καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημένοις νοοῦμεν· καὶ ἴσμεν πάλιν μαστοὺς τοὺς τῆς διδασκαλίας κρουνοὺς τοὺς προσφῶρας ἐκάστη ἡλικίᾳ προσφερομένους, καὶ τοῖς μὲν γάλα προσφέρουσι, τοῖς δὲ τὴν στερεάν χορηγοῦσι τροφήν. Διὰ τοῦτο καὶ νεβροὶ αὐτοὺς 7 ἀπεικάζει δορκάδος, τὸ ὀξυδερκέας αὐτῶν καὶ τὸ θαυρητικὸν θαυμάζων. Νεβροὺς 8 δὲ λέγει δορκάδος 9, ἐπειδὴ, κατὰ τὸν μακρίον Παῦλον, « Ἄρτι γινώσκωμεν ἐκ μέρους, τότε καὶ ἐπιγνωσόμεθα, καθὼς καὶ ἐπεγνωσθημεν 10. » Καὶ ἐπειδὴ νῦν ἐκ μέρους γινώσκωμεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν 11, νεβροὶ δορκάδος οἱ τῆς διδασκαλίας προσαγορεύονται μαστοί· ἵδαν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ 12 ἐκ μέρους καταργηθήσεται. Καὶ τοὺς οὖν φησὶν ἐν κρίνοισι νέμεσθαι,

95 λέπυρον. Hebr. ut fissura. 96 μῆλόν σου. Hebr. tempus tuum, s. tempora tua. 97 cod. εὐκαιρῶς σιωπῆ. 98 κόκκους. In cod. sequitur interpretatio Pselli. 99 εἰς Θαλψ. Hebr. ad alimentaria. 1 βολίδες. Repetitur in cod. 2 καὶ ὕψηλός ἐστι. Des. in cod. 3 ἀλλά. cod. addit καί. 4 πάσας. cod. præm. καί. 5 cod. ἀποστολικῶν. 6 ἀσθένειαν. In cod. sequitur interpretatio Pselli. 7 cod. αὐτοῖς. 8 cod. νεβροῦ. 9 δορκ. cod. præm. καί. 10 ἐκ — ἐπεγνωσθ. Des. in cod. 11 καὶ — προφητεύομεν. Des. ibid. 12 τό. Abest a cod.

VARIE LECTIONES.

95 λέπυρον. Hebr. ut fissura. 96 μῆλόν σου. Hebr. tempus tuum, s. tempora tua. 97 cod. εὐκαιρῶς σιωπῆ. 98 κόκκους. In cod. sequitur interpretatio Pselli. 99 εἰς Θαλψ. Hebr. ad alimentaria. 1 βολίδες. Repetitur in cod. 2 καὶ ὕψηλός ἐστι. Des. in cod. 3 ἀλλά. cod. addit καί. 4 πάσας. cod. præm. καί. 5 cod. ἀποστολικῶν. 6 ἀσθένειαν. In cod. sequitur interpretatio Pselli. 7 cod. αὐτοῖς. 8 cod. νεβροῦ. 9 δορκ. cod. præm. καί. 10 ἐκ — ἐπεγνωσθ. Des. in cod. 11 καὶ — προφητεύομεν. Des. ibid. 12 τό. Abest a cod.

τουτέστι πῶς· εὐδῶδους μεταλαμβάνειν· ἔστι δὲ αὕτη ἡ τοῦ πνεύματος διδασκαλία. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « ἀνθὴ νέμειν ¹⁰, » φησί· τοὺς γὰρ ἀξιωθέντας ἀνθος γενέσθαι τοῦ πνεύματος οἱ τῆς νύμφης μαστοὶ νέμουσι καὶ ποιμαίνουσι, τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῖς προσφέροντες νάματα, « ἕως διαπνεύση ἡ ἡμέρα, » καὶ λήξη μὲν τὰ καύματα ¹¹, τουτέστιν ὁ ἐπίπονος βίος· « κινήσῃ δὲ αἱ σκιαί, » τὰ παρόντα πράγματα, ταῖς σκιαῖς ἀπεικασμένα, ὡς προσέρηται. Οὕτως ἐπαινέσας τῆς νύμφης τὰ μέλη, « Πορεύσομαι, φησὶν, ἔμαυτῷ πρὸς ἕρος τῆς σμύρνης, καὶ πρὸς βουνὸν τοῦ λιθάνου. » Ἐπειδὴ, φησὶν, οὕτως συγγάνεις εὐπρεπῆς, οὕτως ὄρατα, οὕτως λάμπεις τῷ κάλλει, οὕτως ἐπρώθης τῷ περὶ ἐμὲ φιλτρῷ, καταδέχομαι τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον, καὶ πορεύσομαι ἔμαυτῷ πρὸς τὸ ἕρος τῆς σμύρνης· ἀλλὰ πάλιν ἀναστήσομαι, καὶ ἐπανήξω πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ λιθάνου ¹². Καὶ ἦδη δὲ προεῖρήκαμεν, ὡς μὲν διὰ τῆς σμύρνης τὸν θάνατον παραδηλοῖ, διὰ δὲ τοῦ λιθάνου τὴν θείαν φύσιν. Ζητητέον τοίνυν, τίνος μὲν ἔνεκεν ἕρος· μὲν ἐπὶ θανάτου τέθεικεν, ἐπὶ δὲ τῆς θεοσιότητος ¹³ βουνόν. Ὅτι μέγα, καὶ ἀρρήτον, καὶ διανοίας ἔστιν ἀνθρώπων ἀνέφικτον, τὸ τὸν ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχοντα μὴ ἐπαπαγμὸν ἠγγίσασθαι, τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν κενώσαντα μορφῇν δούλου λαβεῖν, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενον καὶ σχήματι εὐρεθέντα ὡς ἄθρωπον ¹⁴, ταπεινώσαι ἑαυτὸν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Τὸ δὲ εἰς τὴν αἰκαιαν δόξαν ἐπακλθεῖν, καὶ δοξασθῆναι τῇ δόξῃ ἣ εἶχε πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, οὐκ ἦν μέγα, οὐδὲ ἐπίπονον, ἀλλὰ καὶ λίαν ῥάδιον. Διὰ τοῦτο ἕρος μὲν τῆς σμύρνης ¹⁵ φησὶ, βουνὸν δὲ τοῦ λιθάνου, δεικνύς ὅτι τοῦτο μὲν ἔστιν εὐπετὲς αὐτῷ, καὶ μάλα ῥάδιον, ἐκεῖνο δὲ πρόσαντες διὰ τὸ ἀνθρώπειον ¹⁶. Διὸ καὶ παρ' αὐτὰ γενόμενος τὸ πάθος φησί· Νῦν ἡ ψυχὴ μου τετάρακται· καὶ, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. » Ἀλλὰ πάλιν ἐπάγει· « Καὶ τί εἶπω; Πάτερ, ὡσὲν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὴν ὥραν ταύτην. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα παραδηλῶν φησὶ· « Πορεύσομαι ἔμαυτῷ πρὸς τὸ ἕρος τῆς σμύρνης, καὶ πρὸς τὸν βουνὸν τοῦ λιθάνου. » Ἐκότερον γὰρ ἐκὼν ποιῶ, οὐκ ὑπὸ τενος βιαζόμενος ἢ ἀναγκαζόμενος· Ἐξουσίαν γὰρ ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν. Οὐδεὶς γὰρ αἶρει αὐτήν ἀπ' ἐμοῦ· ἐγὼ τίθημι αὐτήν ὑπ' ἑμαυτοῦ, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν ¹⁷. »

ζ. Ὁλη καλή εἶ, ἡ πλησίον μου, ὀλη καλή ¹⁸, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί. Ἔοικε ταῦτα τοῖς τοῦ μακαρίου Παύλου ῥήμασι· καὶ ἐκείνος περὶ τοῦ νομίμου φησὶν· « Ἴνα παραστήσῃ σὺνός ἐαυτῷ ἐνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν μὴ ἔχουσαν σκῆλον, ἢ ῥυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἀμωμος. » Ἄμωμος
¹⁰ Philipp. II, 6-8. ¹¹ Joan. XVII, 5. ¹² Joan. XII, 27.
¹³ Ephes. V, 27.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἀνθὴ νέμειν. Supra, ποιμαίνοντες ἀνθὴ. Vid. p. 74, n. 4. ¹¹ ἕως — καύματα. Des. in cod. ¹² πορεύσομαι — λιθάνου. Hæc in textu τῶν O' a Nostro non lecta esse, nescio quibus rationibus adductus statuit Mouif. in Hexapl. ad h. l. ¹³ cod. θεότητος. ¹⁴ cod. ἀνθρώπου. ¹⁵ cod. τὴν σμύρνην. ¹⁶ cod. ἀνθρωπειόν. ¹⁷ αὐτήν. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹⁸ ὀλη καλή. Nec in textu Hebr. nec in versione τῶν O' repetitur.

A ram, quæ est spiritus doctrina, percipere. At Symmachus dixit, « flores pascere. » Eos enim qui facti sunt digni, ut sint spiritus flores, ubera sponsæ, ex quibus doctrinæ laticee flunt, pascunt, et nutriunt : « donec aspiret dies, » et æstus, hoc est vitæ labores, desinant : « et mox fuerint umbrae, » id est, negotia præsentia, quæ umbris, ut dictum est, comparantur, finem habeant. Ita sponsæ membris collaudatis, « Vadam, inquit, mihi ipsi ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. » Quando, inquit, adeo decora es, adeo formosa, adeo pulchritudine excellens, et amoris erga me vulnere sauciata, pro te mortem optetam, et myrrhæ montem sponte descendam. Sed iterum surgam, et revertar ad collem thuris.

B Jam vero supra diximus illum per myrrham mortem significare ; per thus autem naturam divinam. Querendum est igitur, cur montem, de morte loquens, dixerit ; collem autem de divinitate. Quia illud iam magnum, excelsum, atque **95** arcanum est, ut ab homine animo et cogitatione nequeat comprehendi : eum qui formam Dei habebat, non rapinam arbitratum esse se esse æqualem Deo, sed exinanivisse semetipsum formam servi accipientem, et hominibus similem factum, et habitum inventum ut hominem, humiliasset semetipsum usque ad mortem, mortem autem crucis =. Ut autem ad propriam gloriam rediret, et glorificaretur ea gloria, quam habuit antequam mundus fieret ², id vero nec magnum, nec laboriosum, imò admodum facile fuit. Idcirco montem myrrhæ dixit, collem autem thuris, ut hoc sibi facile demonstraret : illud autem arduum inprimis propter humanitatem. Itaque cum ad mortis cruciatum appropinquaret, « Nunç, inquit, anima mea turbata est. » Et : « Pater, si possibile est, transeat a me calix iste P. » Et rursus subjicit : « Et quid dico ? Pater, salva me ex hora hac : sed propterea veni in horam hæc C. » Id hoc etiam loco significans, « Vadam, inquit, mihi ipsi ad montem myrrhæ, et ad collem thuris. » Utrumque enim libens facio, nulla coactus necessitate. « Potestatem enim habeo deponendi animam meam : et potestatem habeo iterum sumendi eam. Nemo enim aufert eam a me : sed ego depono eam sponte, ut iterum sumam illam T. »

Vers. 17. *Tota pulchra es, propinqua mea, tota pulchra es, et macula non est in te.* Hæc beati Pauli verbis similia sunt, cum de sponso loquens ait : « Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem **96** maculam, aut rugam, aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta et inmaculata. »

P Matth. xxvi, 39. Q Joan. xii, 27. R Joan. x, 18.

Immaculata autem et pulchra evasit, quia propinqua sponsi effecta est; atque ita omnes splendores suscepit, et lucida ex ipsa luce reddita est. Utinam nobis etiam concedatur, ut et revelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformemur a claritate in claritatem tanquam a Domino Spiritu, et cum quo Patri, una cum sancto Spiritu, gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ II Cor. III, 18.

VARIAE LECTIONES.

²² καὶ — γενομένη. Des. in cod.

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

LIBER TERTIUS.

Orandum est nobis, diligenter, inquam, et studiose orandum est, ut oculi nostri columbæ fiant: quibus spiritualiter intuentes, et litteræ velum transvolantes, mysteria recondita dilucide interpretemur. Neque enim aliter fieri potest, ut divinæ Scripturæ, imprimisque Cantici canticorum, intelligentiam consequamur, nisi is, qui scriptoribus illis largitus est inspirationis donum, gratiæ radiis oculos nostros illustret, et sensum reconditum aperiat. Age ergo, auxilio illius, qui revelat mysteria, ut sapiens ait Daniel ^a, implorato, ad institutam interpretationem, scripti sequentes ordinem, accedamus. In fine superioris orationis sponsum audivimus sponsæ pulchritudinem sic admirantem, ut singulas ejus partes laudibus efferet, et totam ipsam denique ut immaculatam commendaret. **97** Nullam enim habet maculam, neque rugam, aut aliquid ejusmodi, ut beatus inquit Paulus ^v, animarum virtute perfectarum chorus. Hæc autem sponsam appellans, vocat eam de Libano,

Vers. 8. Veni, inquit, de Libano, sponsu mea: huc de Libano venies, et transibis a principio fidei, a capite Santr et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum. Hæc mihi cum illis videntur congruere, quæ in XLIV psalmo ad sponsam dicta sunt: « Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui, et domus patris tui: et concupiscet rex speciem tuam, quoniam ipse est

^a Dan. II, 22. ^v Ephes. v, 27.

δὲ γέγονε καὶ καλὴ ἡ πλησίον τοῦ νυμφίου γενομένη καὶ τὰς ἐκαίθων μαρμαρυγὰς δεξαμένη, καὶ φωταεὶδης ἐκ τοῦ φωτός γενομένη ²². Γένοιτο δὲ ἡμᾶς ἀνακεκαλυμμένω προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζομένους τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

B Εὐχῆς γὰρ ἡμῖν δεῖ καὶ εὐχῆς ἐπιμελοῦς καὶ σπουδαίας, ἵνα οἱ ἡμέτεροι ὀφθαλμοὶ γίνωνται περιστερὰ πνευματικῶς ὀρῶντες, καὶ υπερβαίνοντες τὸ τοῦ γράμματος κάλυμμα, καὶ διαρθροῦντες ἐναργῶς τὰ κεκρυμμένα μυστήρια. Ὅσα γὰρ δυνατὸν ἐτέρως τῆς θείας Γραφῆς καταμαθεῖν τὴν διάνοιαν, διαφερόντως δὲ τοῦ Ἄσματος τῶν ἁμαρτιῶν, εἰ μὴ αὐτὸς ὁ τοῖς συγγραφεῦσιν ἐκείνοις ἐμπνεύσας τὸ ὀπτικὸν ἡμῶν φωτισεῖ, χάριτος ἀκτῖνας πέμψας, καὶ τὸν κεκρυμμένον ὀποδείξειε νοῦν. Φέρε τοίνυν, τὸν ἀποκαλύπτοντα μυστήρια κατὰ τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπικαλεσάμενοι βοηθόν, τῆς ἐρμηνείας ἀψώμεθα τοῦ συγγράμματος τὴν ἀκολουθίαν φυλάττοντες. Ἐν μὲν οὖν τῷ τέλει τοῦ πρὸ τούτου συγγράμματος ἠκούσαμεν τοῦ νυμφίου τῆς νύμφης τὸ κάλλος θαυμάζοντος, καὶ ἐκάστῳ μορῶν εὐφημῶν προσάγοντος, καὶ μετὰ ταῦτα ἄλην αὐτὴν. ὡς ἁμωμον ἐγκωμιάζοντος ²³. οὗ γὰρ ἔχει σπλιν, ἢ βυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, τῶν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένων ψυχῶν ὁ χορδός. Ἐνταῦθα δὲ καλεῖ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Λιβάνου νύμφην προσαγορεύων, καὶ φησι·

τ'. Δεῦρο ²⁴ ἀπὸ Λιβάνου, νύμφη, δεῦρο, ἀπὸ τοῦ Λιβάνου ἐλεύσῃ· καὶ διελεύσῃ ²⁵ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως ²⁶, ἀπὸ κεφαλῆς Σαντήρ καὶ Ἀερμών ²⁷, ἀπὸ μαρδῶν Λεόντων, ἀπὸ ὄρων παρδάλεων. Ἐοικεῖναι δὲ ταῦτά μοι δοκεῖ τοῖς ἐν τῷ μὲν ψαλμῷ πρὸς τὴν νύμφην εἰρημένους· « Ἀκουσον, θυγάτηρ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυ-

VARIAE LECTIONES.

²² καὶ — ἐγκωμ. Des. ibid. ²³ Δεῦρο. *Hebr.* mecum. ²⁴ διελεύσῃ. *Hebr.* prospicias. ²⁵ ἀπ' ἀρχῆς πίστεως, *Hebr.* de vertice Amara (montis). Sicque Aquila ἀπὸ ἀρχῆς Ἄμανά. ²⁷ Ἀερμών. *Alii* Ἐρμών.

μῆρει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστι Κύριός σου. » Καὶ γὰρ ἐκεῖ παραίνεσιν αὐτῇ καὶ συμβουλήν ὁ λόγος προσφέρει, ἐπιλαθέσθαι τὴν τοῦ λαοῦ αὐτῆς καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτῆς παρακαλεῖσθαι, ὡς οὐκ ἂν ἐτέρως τοῦ βασιλέως τοῦ κάλλους αὐτῆς ἐπιθυμήσοτος. εἰ μὴ τοῦτο γένοιτο. Λαὸν δὲ αὐτῆς καὶ οἶκον πατρὸς τὰ παλαιὰ ἔθνη καλεῖ, περὶ ὧν ὁ μακάριος Παῦλος φησιν · « Ἦμεν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διέγοντες, στυγητοὶ, μισούντες ἀλλήλους. Ὅτις δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλάνθρωπία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ ἐπεφάνη· οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποίησαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ ἔσωσεν ἡμᾶς· διὰ λουτροῦ ἀλιγγενεσίας καὶ ἀνακαίνωσιν ἡμῶν Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ συγγράμματι ἀπὸ Λιβάνου καλεῖ αὐτὴν, καὶ ἀπὸ Σανήρ· διὰ μὲν τοῦ Λιβάνου τὴν εἰδωλοατρῆσαν σημαίνων, διὰ δὲ τοῦ Σανήρ, ὃ ἐρμηνεύεται λύχνων ὁδός, τὴν ἐν νόμῳ πολιτείαν. Λύχνος γὰρ ὁ νόμος, ὃ ἐν νυκτὶ λάμπων· ἥλιος δὲ ὁ Χριστὸς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ φαίνων. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φησὶν· Τοῖς δὲ φθορμένοις με ἀνατελεῖ ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἴσσις ἐν ταῖς πέρυξις αὐτοῦ. » Προστίθει δὲ καὶ τὸ Ἰερριὸν ὄρος, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν νόμον παραδηλῶν· φησὶ γὰρ ἐν Ψαλμοῖς ὁ μέγας Δαβὶδ· « Ὡς ὄρος Ἰερριὸν ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών, » τούτῳ ἐστὶ τὰ τοῦ νόμου διδάγματα, τοῖς ὄρεσι τῆς Σιών χορηγούμενα. Ὅρη δὲ νοητέον τοὺς ἐν ἀρετῇ τελείους, ὡς ὕψηλους καὶ ἐπισημοὺς, καὶ κατὰ τὸ φρόνημα τὸ θεῖον ὑπερανεστηκότας. Καλεῖ τοιγαροῦν ὁ νυμφίος τοὺς μὲν ἀπὸ Λιβάνου, ὡς εἰδωλοὺς προσεβρῦειν δεδιδαγμένους· τοὺς δὲ ἀπὸ Σανήρ καὶ Ἰερριὸν, ὡς τοῦ νόμου τὴν δόξον δεχομένους, καὶ ὑπὸ τῶν θείων ἐντολῶν φωτιζομένους. Τοῖσι ἐπάγει· « Ἀπὸ μανδρῶν λεόντων, ἀπὸ ὄρειων παρδάλων, » μάνδρας μὲν λέοντων τοὺς θρασυτάτους καὶ μανικωτάτους Ἰουδαίους προσηγορεύων· παρδάλους δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοὺς, οἱ τῇ κοικιλίᾳ τῶν λόγων, καὶ τῇ τεχνολογίᾳ τῶν σοφισμάτων, τὴν ψευδολογίαν συγκαλύπτοντες, πιθανὴν τοῖς ἀνοήτοις ἀπέβαινον. Οὕτω καλεῖται τὴν νόμφην, καὶ συναγαγὼν αὐτὴν ἀπὸ τῶν διαφόρων ὄρων, καὶ διὰ τῆς πίστεως αὐτῇ τὴν σωτηρίαν πραγματευσάμενος, καὶ τὸ ἐντεῦθεν αὐτῇ γενόμενον θεασάμενος κάλλος. φησὶ πρὸς αὐτὴν·

Θ. Ἐκαρδίωσας ἡμᾶς³¹. ἀδελφὴ μου νόμφην, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς ἐνὶ ἀπὸ³² τῶν ὀφθαλμῶν σου, ἐν ἐνὶ ἐνθέματι τραχήλου³³ σου. Τὸ δὲ, ἐκαρδίωσας ἡμᾶς, ὃ ὁ Σύμμαχος, ἐθάρσυνας, ὃ ἔφη. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οἱ μὲν δύο ὀφθαλμοὶ σου θαυμαστοὶ, καὶ πνευματικοὶ, καὶ περιστεραὶ εἰκότως προσ-

A Dominus tuus x. » Nam ibi quoque non solum sponsa, eique datur consilium, ut obliviscatur populi sui et domus patris sui: aliter enim sponsus, nisi id fecerit, nulla ratione pulchritudinem ejus concupiturum. Porro populum ejus et domum patris appellat antiquos mores, de quibus beatus Paulus: « Eramus enim, inquit, aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odio digni, odientes nos invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuisset. Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde: » et quæ sequuntur. Hic autem de Libano vocat eam, et de Sanir; per Libanum quidem significans cultum idolorum, per Sanir autem, quod est lucernarum via, rationem vivendi secundum legem. Lucerna enim est lex, quæ noctu fulget: sol autem Christus, ut qui splendet in die. Quapropter et Deus per prophetam: « Timentibus me, inquit, orietur sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus x. » Subjicit autem et Hermon montem, per ipsum quoque legem indicans. Nam magnus David in Psalmis: « Sicut ros, inquit, Hermon, qui descendit super montes Sionis a; » hoc est, legis præcepta, quæ super montibus Sionis tradita sunt. Montes autem virtute perfectos viros debemus intelligere, qui excelsi sunt, et insignes, et divino sensu excellent. Eos igitur sponsus vocat de Libano, qui idolis servire didicerant; illos autem de Sanir et Hermon, qui legis rorem et divinorum mandatorum lumen acceperant. His addit: « De cubilibus leonum, de montibus pardorum. » Leonum quidem cubilia vocat audacissimos et furore insanientes Judæos; pardos autem gentilium sapientes, qui orationis copia et argumentorum artificio contentes falsitatem, homines rudes ac simplices decipiebant. Cum ita vocasset sponsam, eamque diversis e montibus congregasset, ac per fidem illi salutem tribuisset, pulchritudinem illius inde conceptam intuitus, sic illam alloquitur:

99 VERS. 9. Vulnerasti cor nostrum, soror mea, sponsa, vulnerasti cor nostrum uno oculo meo torum, uno torque colli tui. Illud « vulnerasti nos » Symmachus vertit, « confidentes reddidisti. » Hoc autem dicit: Ambo quidem oculi tui sunt admirandi ac spirituales, et columbæ merito nomi-

³¹ Psal. XLIV, 11. 12. ³² Tit. III, 5-6. ³³ Malach. IV, 2. ³⁴ Psal. CXXXII, 3.

VARIÆ LECTIONES.

³⁵ τι. Ita cod. pro τῆς. ³⁶ ἡμεῖς. Abest a cod. ³⁷ ἀνακ. πνεύματος. cod. ἀνακαίνωσιν διὰ Πατρός, aut potius πνεύματος. ³⁸ δέ. Abest a cod. ³⁹ ἥλιος — ἀνατελεῖ. Des. in cod. ⁴⁰ cod. ἐπιδήμιος. ⁴¹ ἐκαρδ. ἡμᾶς. Hebr. וְנַחֲמֵנִי recreasti me. Ita edit. V. ἐθάρσυνάς με. At. cor abstulisti mihi. ⁴² ἐνὶ. cod. μὲν, quæ est rec. lectio. ⁴³ cod. τραχήλω, pro τραχήλων, ut videtur.

nati. Sed alter eorum, qui divina contemplatur, qui philosophatur de Deo, qui recondita mysteria contuctur, cor meum stupore afficit. Et cum omnia colli tui ornamenta suspicio (per hæc autem virtutes eas intelligit, quæ in actione consistunt; colulum enim divinatorum mandatorum jugum ferens justitiæ sulcos insindit ac dirigit): cum igitur reliqua virtutum ornamenta in collo tuo splendentia suspicio atque commendo, tum imprimis unum admiror et obstupesco. Ac pulchritudinem suspiciens tum unius torquis tui, tum oculi divina hæc intuentis, amore tuo vulneratus sum. Quæramus autem quidnam sit unum ornamentum illud, quod sponsæ collo circumdatum cæteris antecellit, et discamus a sancto Paulo, qui ait: « Manent fides, spes, charitas, tria hæc; major autem hisce omnibus est charitas ^b. » Et rursus: « Plenitudo autem legis est dilectio ^c. » Et alibi: « Universa lex et prophetæ pendent ex eo: Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut te ipsum ^d. » Hunc ergo torquem sponsæ sponsus admiratur. Symmachus enim **100** monile pro ornamento posuit. Ipsius quoque oculum unum ita suspicit, ut alterum minime contemnat. Jam enim utrumque collaudavit. Sed rerum intelligibilium contemplationem sensibilium cognitioni longe anteponebam esse noverat. « Vulnerasti ergo cor meum, » id est, tali oculo prædita, et ejusmodi torque decorata, nos in amorem ac desiderium tui concitasti.

VERS. 10. *Quam pulchræ factæ sunt mammæ tuæ, soror mea, sponsa! Quam pulchra facta sunt ubera tua vino, et odor vestimentorum tuorum super omnia aromata! Ex vino enim spirituali, et mystico poculo, majorem hauriunt pulchritudinem ubera tua. Ubra autem esse doctrinæ fontes jam exposuimus. Vestimenta tua sunt ornatissima, eorumque odor omnium aromatum fragrantiam superat. Me enim sponsum induisti, idque antea testatus est Isaïas: « Exsultet, inquit, anima mea in Domino. Induit enim me vestimento salutis, et indumento lætitiæ circumdedit me ^e. »* Ista tua vestimenta tantum emittunt suavitatis, ut fragrantia ex illis passim diffusa virtutum legalem, quæ per aromata metaphoricè significatur, antecellat. Vocat autem illam non solum sponsam, sed etiam sororem, quandoquidem beatus etiam Paulus dicit: « Ut sit primogenitus inter multos fratres ^f. » Et ipse Dominus cum resurrexisset, mulieribus ad sepulcrum stantibus: « Ite, inquit, dicite fratribus meis ^g; » et Petro: « Ecce præcedo **101**

αγορευόμενοι· ὁ ἄτερος δὲ αὐτῶν ὑπερεκπλήττει με ὁ τὰ θεῖα κατοπτέυων, ὁ θεολογεῖν δεδιδαγμένος, ὁ τὰ κεκρυμμένα ὁρῶν μυστήρια. Καὶ θαυμάζω μὲν πάντας τοὺς κόσμους τοῦ τραχήλου σου· τὴν δὲ πρακτικὴν ἀρετὴν διὰ τούτων αἰνίττεται, ἐπειδὴ ὁ τράχηλος, φέρων τῶν θεῶν ἐντολῶν τὸν ζυγὸν, ἔλακει καὶ διατέμνει τῆς δικαιοσύνης τὰς ἀβλακας· ἐπαίνῳ μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους τῆς ἀρετῆς κόσμους ἐν τῷ τραχήλῳ σου λάμποντας, ὑπεράγαμαι δὲ καὶ θαυμάζω τὸν ἕνα, καὶ ἐκπλαγείς τὸ κάλλος τοῦ τε ἐνὸς ὀρμίσκου, καὶ τοῦ τὰ θεῖα θεωροῦντος ὀφθαλμοῦ, ἐτρώθην σου τῷ ἔρωτι. Ζητήσωμεν ³⁷ δὲ τίς ἄρα ὁ εἰς ἐκεῖνος κόσμος ἐν ³⁸ τῷ τραχήλῳ περιεχόμενος καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερέχων, καὶ μάθωμεν παρὰ ³⁹ τοῦ μακαρίου Παύλου, ὅτι· « Μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· τὰ τρία ταῦτα· μεῖζων δὲ τούτων ⁴⁰ πάντων ἡ ἀγάπη. » Καὶ ἄλλα· « Πλήρωμα δὲ νόμου ἡ ἀγάπη. » Καὶ ἄλλα· « Ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται ἐν τῷ, Ἀγαπήσεις τὸν Θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν ⁴¹. » Τοῦτον τοῦν τὸν ὀρμίσκον τῆς νύμφης ὁ νυμφίος θαυμάζει. Ὀρμίσκον γὰρ ἀντὶ ἐνθέματος ὁ Σύμμαχος τέθεικε. Θαυμάζει δὲ αὐτῆς καὶ τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν, οὐ σκώπτων τὸν ἕτερον· ἀμφοτέροις γὰρ ἦδη τὴν εὐφροσύνην προσήνεγκεν· ἀλλὰ τὴν τῶν νοητῶν θεωρίαν θαυμαστοτέρην τῆς τῶν αἰσθητῶν κατανοήσεως ἐπιστάμενος. Τὸ δὲ, ἐκαρδίως, ἀντὶ τοῦ, διηγειρας ἡμᾶς πρὸς ἔρωτά σου, καὶ φιλτρον σου· τοιοῦτον ὀφθαλμὸν ἔχουσα, καὶ τοιοῦτον ὀρμίσκον περιεχέμενή ⁴².

C *Ἦ. Τι ἐκαλλιώθησαν μαστοὶ σου ⁴³, ἀδελφὴ μου, νύμφη ⁴⁴, τί ἐκαλλιώθησαν μαστοὶ σου, ἀπὸ οἴνου; καὶ ὄσμη ἱματίων σου ⁴⁵ ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώματα. Ἀπὸ γὰρ τοῦ πνευματικοῦ οἴνου ⁴⁶, καὶ τοῦ μυστικοῦ πόματος, πλεονα εὐμορφίαν οἱ μαστοὶ σου προσεκτήσαντο· μαστούς δὲ τοὺς τῆς διδασκαλίας προεἶπομεν ἦδη εἶναι κρουνοὺς. Καὶ ὄσμη ⁴⁷ δὲ τῶν ἱματίων σου πάσης εὐκοσμίας τυγχάνει μεστή, καὶ τῶν ἀρωμάτων ἀπάντων εὐωδωδέστερα καθέστηκεν· ἔμὲ γὰρ ἐνέδουσαι τὸν νυμφίον· καὶ μάρτυς Ἡσαίας προαγορεύων, καὶ λέγων· « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδουσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέθηκέ μοι. » Ταῦτά σου τὰ ἱμάτια τὸσαυτὴν εὐωδίαν ἀφίησιν, ὡς νικᾶν τὴν νομικὴν ἀρετὴν, ἀρώματα τροπικῶς προσηγορευμένην, τὴν ἐκ τῶν σῶν ἱματίων πανταχοῦ διατρέχουσαν εὐοσμίαν. Καλεῖ δὲ αὐτὴν οὐ μόνον νύμφην, ἀλλὰ καὶ ἀδελφὴν ⁴⁸, ἐπειδὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· « Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. » Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀναστὰς ταῖς παρὰ τὸ μνημεῖον ἐστῶσαις γυναῖξί· « Πορευθεῖσαι, φησὶν, εἰ-*

^b I Cor. xiii, 13. ^c Rom. xiii, 10. ^d Matth. xxii, 37-40. ^e Isa. lxi, 10. ^f Rom viii, 29. ^g Matth. xxviii, 10.

VARLE LECTIONES.

³⁷ cod. ζητήσωμαι. ³⁸ ἐν. cod. ὁ. ³⁹ cod. περι. ⁴⁰ τούτων. Abest a cod. ⁴¹ cod. ἐαυτόν. ⁴² περιχ. In cod. sequitur interpretatio Pselli. ⁴³ μαστοὶ σου. Hebr. amores tui. ⁴⁴ νύμφην. cod. suppl. ⁴⁵ ἱματ. σου. Hebr. unguentorum tuorum. ⁴⁶ οἴνου. Des. in cod. ⁴⁷ ὄσμη. cod. πρᾶξιν. ἢ. ⁴⁸ cod. ἀδελφικὴν.

κατα τοις ἀδελφοῖς μου, καὶ τῷ Πέτρῳ· Ἰδοὺ προάγω ἡμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. » Καὶ ἀδελφὴ τοίνυν ἐστὶν αὐτοῦ ⁸⁰, καὶ νύμφη, καὶ πλησίον· πλησίον μὲν, κατὰ τὸ, « Ἐκολλήθη ἡ ψυχὴ μου πρὸς σου »· νύμφη δὲ, ὡς παρ' αὐτοῦ τὰ τῆς διδασκαλίας σπέρματα δεχομένη, καὶ τίκτουσα τὸν τῆς εὐσεβείας καρπὸν· ἀδελφὴ δὲ ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ φύσει περικειμένη κατὰ τὸ ἀνθρώπειον. Ἐπιμένει τοίνυν αὐτῆς διεξιῶν τὸ ἐγκώμιον, καὶ φησι·

14. *Κηρίον ἀποστάζει* ⁸⁰ τὰ ⁸¹ *χειλῆ σου, νύμφη· μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου, καὶ ὄσμη ἱματίων σου, ὡς ὄσμη λιθάνου. Ἄναγκαῖον τοῖτοις παραθεῖναι τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν τὴν λέγουσαν· « Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἓν ἐστὶ, καὶ μέλη ἔχει πολλά, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος· τοῦ ἑνὸς πολλὰ ἔντα ἓν ἐστὶ σῶμα ⁸²· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς· καὶ γὰρ ἓν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς αἱ πάντες εἰς ἓν σῶμα ἑβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δούλοι, εἴτε ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἰς ἓν Πνεῦμα ἐποτίσθημεν· καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἐστὶν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά· » καὶ μετ' ὀλίγα, « Εἰ ἦν, φησὶ, τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; » καὶ πάλιν, « Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους. » Οὐκοῦν ἐκ πολλῶν μελῶν ἡ Ἐκκλησία συγκαίμενη ἓν σῶμα πληροῖ· νοήσωμεν τοίνυν, τινὰς μὲν αὐτῆς εἶναι ὀφθαλμοὺς, τινὰς δὲ ἀκοὰς, τινὰς δὲ χειλῆ· διὸ καὶ ὁ νυμφίος φησὶν αὐτῇ· « Κηρίον ἀποστάζει χειλῆ σου νύμφη· Μέλι καὶ γάλα ὑπὸ τὴν γλῶσσάν σου. Δηλοῖ δὲ ἐνταῦθα τοὺς τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλους, τὴν εὐσεβῆ διδασκαλίαν προσφέροντας, καὶ οἰοεὶ κηρίον μελισσῶν ἐν τοῖς χεῖλεσι φέροντας, καὶ τὰς σταγόνας τοῦ μέλιτος ἀποστάζοντας· ἔχοντας ὅτ' οὐ μόνον μέλι, ἀλλὰ καὶ γάλα, καὶ ἐκάστῳ τὴν πρόσφορον προσφέροντας τροφήν, καὶ τοῖς νηπίοις τὴν ἀρμόττουσαν, καὶ τοῖς τελείοις τὴν προσήκουσαν. Τὰ δὲ κηρία τοῦ μέλιτος, τὰ ἐν τοῖς χεῖλεσι τῶν διδασκάλων φερόμενα, αἱ θεῖαι τυγχάνουσι Γραφαί, μελίττας ἔχουσαι κηροπλαστούσας καὶ μελιτουργούσας, τοὺς ἱεροὺς προφήτας καὶ ἀποστόλους· ἐκτεῖνοι γὰρ τοὺς λειμῶνας τοῦ παναγίου περιπτάμενοι Πνεύματος, τὰ κηρία τῶν θεῶν ἡμῖν Γραφῶν οἷον πηξάμενοι, καὶ τοῦ μέλιτος τῆς διδασκαλίας ἐμπλήσαντες, εἰς ἡμᾶς τὴν ὠφέλειαν παρέπεμψαν. Καὶ ἔοικε κηρῷ μὲν τὸ γράμμα, μέλιτι δὲ τὸ ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον νόημα· τούτου τοῦ μέλιτος τὰς σταγόνας ἀφίησι τῶν εὐσεβῶν διδασκάλων τὰ χειλῆ. Ὅρεγίε δὲ καὶ γάλα ἀπὸ ⁸³ τῆς γλῶττης αὐτῶν φερόμενον τοῖς τοῦ γάλακτος δεομένοις· ἐπιμένει δὲ πάλιν θαυμάζων τῆς νύμφης τὰ ἱμάτια, καὶ φησι· « Καὶ ὄσμη ἱματίων σου, ὡς ὄσμη τοῦ λιθάνου. » Προειρήκαμεν ὡς αὐτὸς αὐτῇ γέγονεν ἱμάτιον ὁ νυμφίος· καὶ μάρτυς ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· « Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἑβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. » Ὁ δὲ νυμφίος, καὶ*

A vos in Gall.æam^b. » Ipsi^{us} est ergo et soror, et sponsa, et propinqua : propinqua quidem, juxta illud, « Adhæsit anima mea tibiⁱ ; » sponsa autem, quoniam ab ipso doctrinæ semina suscipiens parit pietatis fructum ; soror vero, quia, quantum attinet ad humanitatem, eadem est natura circumdata. Perseverat igitur illius prosequens laudationem, et ait :

VERS. 11. *Favum distillant labia tua, sponsa : mel et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.* His adjungere debemus ea quæ docet Apostolus : « Sicut, inquit, corpus unum est, et membra habet multa : omnia autem membra corporis unius, licet sint multa, unum tamen corpus sunt : ita et Christus. Etenim in uno Spiritu nos omnes in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi : et omnes uno Spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa ». » Et paulo post : « Quod si essent, inquit, omnia unum membrum, ubi corpus^k ? » Et rursus : « Vos autem estis corpus Christi, et membra ex parte^l. » Ex multis igitur membris constans Ecclesia corpus unum constituit. Cogitemus itaque in ea quosdam oculorum, quosdam aurium, quosdam labiorum locum obtinere. Quamobrem sponsus, « Favum, inquit, distillant labia tua, sponsa : mel et lac sub lingua tua. » Ecclesiæ doctores hic significat, qui piam tradunt disciplinam, et quasi favos apum in labiis gerunt, et mellis diffuunt stillis. Nec vero mel tantum habentes, **102** sed etiam lac, cuique cibum promunt convenientem, et cum infantibus commodum, tum perfectis etiam congruentem. Jam favi mellis, qui in doctorum gestantur labiis, sunt divinæ Scripturæ, quæ continent apes tum ceræ, tum mellis effectrices, sacros nimirum prophetas et apostolos, qui per Spiritus sancti prata volitantes, et divinæ Scripturarum quasi constructores cellas, easque doctrinæ melle distendentes, utilitatem ad nos transmiserunt. Ac ceræ quidem littera videtur similis, melli vero sensus, qui in eo reconditus est. Hujus mellis stillæ piorum doctorum e labiis manant : eorum item e lingua lac fluit indigentibus lacte. Sed rursus in admiratione vestimentorum sponsæ commemoratur, et ait : « Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris. » Sponsum ipsum sponsæ factum esse indumentum jam diximus. Testis est beatus Paulus, dicens : « Quicumque in Christum baptizati estis, Christum induistis^m. » Sponsus autem, et Deus est æternus, et homo in extremis diebus ex sancta Virgine natus : qui manens id quod erat, assumpsit quod nostrum est, sponsam-

^aMatth. xviii, 10. ⁱPsal. lxxii, 9 ^jI Cor. xii, 12-14. ^kIbid. 19. ^lIbid. 27. ^mGal. iii, 27.

VARIÆ LECTIONES

⁸⁰ cod. αὐτῷ. ⁸¹ Rec. lectio est ἀποστάζουσι. ⁸² τὰ. Abest a cod. ⁸³ σῶμα. Abest a cod. ⁸⁴ cod. ὀπδ.

quæ olim denudatam induit. Quamobrem ad eam, A
« Olor, inquit, vestimentorum tuorum sicut odor
thuris. » Christo enim induta est, qui Deus est et
homo. Divinitatem autem indicat thus, quod Deo
ex legis veteris instituto offerebatur.

γάρ Χριστὸν ἐνδέδεται, ὅς ἐστι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ·

VERS. 12. Hortus conclusus, soror mea, sponsa :
hortus conclusus, 103 fons obsignatus. Hortum nomi-
ninat sponsam, ut quæ non unum pietatis virtu-
tisque fructum, sed multos et varios ferat. Conclu-
sum autem, quod munitus sit, nec insidiis exposi-
tus. Nam « Portæ inferni, inquit, non prævalent
adversus eam ». Neque enim est sicut illa, quæ
ex Ægypto deducta fuit, « quam vindemiarunt
omnes, prætergressi viam, et exterminavit eam
aper de silva, et singularis ferus depastus est eam ». Sed circummunita est, et muro circumdata, et
horto concluso similis fuit, qui multiplices ac di-
versos fructus fert, nec furum aut insidiantium
manus reformidat. Fons item est obsignatus, cujus
latices non quibuslibet, sed dignis tantum patent.
De hoc fonte Dominus quoque in Evangelii locu-
tus est : « Qui biberit, inquit, de aqua quam ego
dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in ipso
fons aquæ vivæ salientis in vitam æternam ». Me-
rito igitur sponsam fontem obsignatum appellat, ut
non omnibus, sed dignis duntaxat, expositam.
Neque enim profanis, sed initiatis patent divina my-
steria : non in flagitiis post expiationem se iterum
volutantibus, sed ex virtute vitam studiose tradu-
centibus, aut sese per pœnitentiam expurgantibus.
Nec vero solum dicit, « Hortus conclusus, et fons
obsignatus, » verum etiam :

VERS. 13-15. Emissiones tuæ paradisi malorum pu-
nicorum, cum fructibus nucum ; cypri cum nardis. Nar-
dus et crocus, calamus et 104 cinnamomum cum uni-
versis lignis Libani : myrrha et aloë cum omnibus pri-
mis unguentis. Fons hortorum, puteus aquæ viventis,
quæ fuit cum impetu de Libano. Hæc, inquit, omnia
misisti mihi, et tempore nuptiarum attulisti. Et pri-
mum quidem paradisum malorum punicorum, qui
nec aliorum fructuum expers erat. Per malum pu-
nicum, mea quidem sententia, per translationem char-
ritas intelligitur ; quandoquidem sub uno ejusdem
mali cortice multa sunt grana, ita mutuo inter
se conserta ut se vicissim non comprimant,
neque corrumpant, sed integra conserventur, nisi
aliqua in medio putredo nascatur. Possumus ex
interjectis ipsius septis per medium discurrantibus
alium etiam sensum excogitare. Multos enim inter
eos qui salvantur ordines cernimus. Nam alius est

• Matth. xvi, 18. • Psal. LXXIX, 13, 14. • Joan. iv, 14.

VARIÆ LECTIONES.

• ὡς. Des. in cod. • προσεφέρετο. In cod. sequitur Pselli interpretatio. • κήπος. Hebr. scaturigo.
• ἀλλά, cod. add. καί. • Ἀποστολαί σου. Hebr. Propagines tuæ, s. surculi tui. • μετὰ καρποῦ ἀκροδρ.
Hebr. cum fructu pretiositatum s. pretioso. Ita quoque c. 5, 1 ; c. 7, 14. • μετὰ — ἀλόη. Des. in cod.
• ξύλων τοῦ λιθ. Hebr. arboribus thuris s. thuriferis. • cod. κατ' αὐτόν.

Θεὸς ἐστὶ προαιώνιος, καὶ ἄνθρωπος ἐπ' ἐσχάτων
ἡμερῶν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεννηθείς · καὶ μένων
ἐν ἡμῶν, προσέλαβε τὸ ἡμέτερον, καὶ τὴν πάλαι γεγυ-
μνωμένην ἤμφρασε νύμφην. Διὸ φησι πρὸς αὐτήν ·
« Ὅσμη ἱματίων σου, ὡς ὡσμὴ τοῦ λιθάνου » · τὸν
θεολογίας δὲ σύμβολον ὁ λιθάνος, ἐπειδὴ κατὰ τὸν
παλαιὸν νόμον Θεῶν • προσεφέρετο.

• 13. Κήπος κεκλεισμένος, ἀδελφὴ μου, νύμφη,
κήπος • κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη. • Καὶ
καλεῖ μὲν αὐτὴν κήπον, ὡς οὐχ ἕνα καρπὸν εὐσεβείας
καὶ ἀρετῆς, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους τίκτουςαν ·
κεκλεισμένον δὲ, ὡς περιπεφραγμένον, καὶ ἀνεπιθύ-
λευτον · « Πύλαι γὰρ ἔδου, φησὶν, οὐ κατισχύσουσιν
αὐτῆς · » οὐ γὰρ ἐστὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐξ Αἰγύπτου
μετατεθεισαν, « Ἦν ἐτρόγησαν πάντες οἱ παραπο-
ρευόμενοι τὴν ὁδὸν, καὶ ἐλυμήνατο ὅς ἐκ δρυμοῦ,
καὶ μονιῶς ἄγριος κατενεμήσατο · » ἀλλὰ περιπέ-
φρακται, καὶ τετείχισται, καὶ κήπων κεκλεισμένῳ
παρέοικε, πολλοὺς μὲν καὶ παντοδαποὺς ἔχοντι καρ-
ποὺς, τοὺς δὲ κλῶπας οὐ δεχομένη, ἀλλὰ φεύγοντι
τῶν ἐπιβουλεύοντων τὰς χεῖρας. Καὶ πηγὴ δὲ ἐστὶν
ἐσφραγισμένη · οὐ γὰρ πᾶσι προκεῖται, ἀλλὰ • τοῖς
ἀξίοις ταῦτα τὰ νόματα · περὶ ταύτης τῆς πηγῆς
καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος φησιν · « Ὁς ἂν πίη
ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψῆσει εἰς
τὸν αἰῶνα, ἀλλὰ γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος
ζῶντος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. » Εἰκότως τοί-
νον αὐτὴν πηγὴν ἐσφραγισμένην καλεῖ, ὡς μὴ πᾶσιν,
ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις προκεῖται. Οὐ γὰρ τοῖς ἀμύητοις,
ἀλλὰ τοῖς μεμνημένοις πρόκειται τὰ θεῖα μυστήρια ·
οὐ τοῖς ἐν ἀνομίαις μετὰ τὴν μύησιν καλινθουμένοις,
ἀλλὰ τοῖς ἀκριβεῖς συζῶσιν, ἢ διὰ μετανοίας καθι-
ρομένοις · οὐ μόνον δὲ φησι, « Κήπος κεκλεισμένος,
καὶ πηγὴ ἐσφραγισμένη, » ἀλλὰ καὶ ·

• 14-15. Ἀποστολαί σου • παράδεισος βοῶν, μετὰ
καρποῦ ἀκροδρῶν • κύπρι μετὰ νάρδων.
Νάρδος καὶ κρόκος, κάλαμος καὶ κινάμωμον
μετὰ • πάντων ξύλων τοῦ λιθάνου • σμύρνα,
ἀλόη μετὰ πάντων πρώτων μύρων. Πηγὴ κή-
πων, φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ροιζοῦντος ἀπὸ
λιθάνου. Ταῦτα πάντα, φησὶν, ἀπέστειλάς μοι, καὶ
προσήνεκάς μοι κατὰ τὸν τοῦ γάμου καιρὸν · καὶ
πρώτον μὲν, τὸν παράδεισον τῶν βοῶν, ὅς οὐκ ἦν
ἄμοιρος οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀκροδρῶν · βοῶν δὲ ἡγοῦμαι
τροπικῶς νομιζέσθαι τὴν ἀγάπην, ἐπειδὴ ὅφ' ἐνὶ κα-
λύμματι μυρρίοι κατὰ ταυτὸν • συγκείμενοι κόκκοι,
καὶ ἀλλήλοις ἠνωμένοι, ἀλλήλους οὐκ ἀποθλίβουσιν,
οὐδὲ διαφθείρουσιν, ὕψαινοντες εἰ μὴ τις σπηδῶν ἐν
μέσῳ γένοιτο · ἐστὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν μέσων διαφραγμά-
των καὶ ἐτέραν εὐρεῖν θεωρίαν · καὶ γὰρ ἐν τοῖς σω-
ζομένοις πολλὰ ὀρωμεν τάγματα · ἄλλο γὰρ τάγμα
παρθενεύοντων, καὶ ἄλλο ἐγκρατευσόμενων, καὶ ἄλλο

τὴν τοῦ γάμου ζυγίαν ἐφελκόντων, καὶ τῶν πλούτῳ περιβριζομένων, καὶ ἄλλο τῶν πενίᾳ συζώντων· ἄλλο δούλων τὴν εὐσέθειαν ἀγαπώντων, καὶ ἄλλο δεσποτῶν ἐννόμως κυριεύοντων. Ἔχει τοίνυν καὶ ἡ ῥοὰ ὅδον τινα διατεγίσιμα, κατὰ συμμορίας τινὰς τοὺς κἀκούς διακρίνοντα· διὰ τοῦτο τὰς τῆς νόμφης ἀποστολὰς παραδείσῳ ῥοῶν ἀπεικάζει· πρῶτον γὰρ αὐτῆς θαυμάζει τὴν τῆς ἀγάπης καρπὸν, λέγει δὲ αὐτῇ καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς ἀρετῆς εἰδеси κομῆν· «Μετὰ καρποῦ ἀκροδρῶν.» Εἶτα κατ' εἶδος ταῦτα εἰξίσειν. «Κύπριοι γὰρ μετὰ νάρδων.» Κύπρος δὲ εἶδος ἐνδύρου, ἀφ' οὗ θερμὸν κατασκευάζεται ἔλαιον. Καὶ ἡ νάρδος δὲ, ἄρωμα εὐώδες, ἀφ' οὗ πάλιν ἔλαιον ὀμῶν μόνον γίνεται, καὶ αὐτὸ θερμὸν, καὶ εἰς ἰατρικὰν ὀσμῶν ἐπιτήθειον. Ἄλλὰ καὶ κρόκον λέγει τὸν παραδείσον ἔχειν· χρεῖα γὰρ ἡμῖν οὐ μόνον τῶν θερμαινόντων ἡμᾶς, καὶ πυρρῶν ὄντων ἐν ἡμῖν τὴν περὶ τὸν θεὸν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ τῶν διαψυχόντων τὰς ἀκολάστους ἐπιθυμίας· τῶν διαψυχόντων γὰρ ὁ κρόκος. «Καὶ κάλαμος, φησὶ, καὶ κινάμμων.» Ἔστι δὲ καὶ ταῦτα ἄρωμάτων μὲν εἶδη, τροπικῶς δὲ νοούμενα. Διὰ γὰρ τοῦ καλάμου τὰ εὐσεβῆ σημαίνει συγγράμματα· «Ἡ γλῶσσά μου κάλαμος» γραμματικῶς ἐξυγράφου· εὐώδης δὲ ὁ ἀρωματικὸς κάλαμος· καὶ γὰρ τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων ἡ γλῶσσα πάσης εὐοσμίας πεπληρωταί· συνήπται δὲ τῷ καλάμῳ τὸ κινάμμων, ὅπερ τῷ θεῷ κατὰ τὸν παλαιὸν συσσεφέρετο νόμον, ἵνα ἀρωμαζόμενοι τὰ περὶ θεοῦ συγγράμματα ἐπαινετὰ τέ ἐστι, καὶ εὐώδη, καὶ τοῖς προηρημένους ἡδύσμασιν ἀπεικαζόμενα. Τοῖσι ἐπιφέρει· «Μετὰ πάντων ξύλων τοῦ Λιβάνου.» Ἔχει γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν ἐν νόμῳ πολιτευσμένην ἀρετὴν, οὗ τὴν κατὰ τὸ γράμμα⁶⁵, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ πνεῦμα· διὰ γὰρ τοῦ Λιβάνου τὴν Ἱερουσαλήμ σημαίνεσθαι κολλάκις ἐδιδάχθη. Ἔχει δὲ καὶ «σμύρναν καὶ ἀλόην μετὰ πάντων τῶν πρώτων μύρων.» Τοῦτέστι τὴν νεκρωσίν τῶν παθῶν· νεκρῶν γὰρ ἴδιον ἡ σμύρνα· καὶ τὸ πικρὸν τῶν πειρασμῶν· πικρὰ γὰρ ἡ ἀλόη. Καὶ ἀπαξιαπλῶς πάντα τὰ πρῶτα ἔχει τῶν μύρων, οὐ τὰ δευτέρα, οὐδὲ τὰ τρίτα, ἀλλὰ τὰ πρῶτα· τῶν γὰρ τελείων τὰ τέλεια. Ἔχει δὲ καὶ «πηγὴν, καὶ φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ ῥοιζοῦντος ἀπὸ τοῦ Λιβάνου.» Οὐ γὰρ μόνον τὴν εὐαγγελικὴν ἔχει διδασκαλίαν προφανῶς ῥέουσαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ νόμου τὸ φρέαρ, ὅπερ ἐστὶ φρέαρ ὕδατος ζῶντος, καὶ κεκρυμμένα μὲν ἔχον⁶⁶ τὰ νάματα, ῥοιζοῦντα δὲ, καὶ ἵχον ἀποτελοῦντα, καὶ ἀπὸ τοῦ Λιβάνου προχοόμενα· ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ ἦνθε ἡ νομικὴ πολιτεία, ἥτις Λίβανος τροπικῶς ὀνομάζεται· μετέβη δὲ καὶ τοῦτο τὸ φρέαρ εἰς τὴν τοῦ Κυρίου νόμφην, τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ἐστὶ κρυπτόμενον, ἀλλὰ ῥοιζὺν φερόμενον καὶ ἄρδον τὸν τῆς Ἐκκλησίας παράδεισον⁶⁶. Τῶν ἀνωθεν ἡ νόμφη ἐπαίνων ἀκούσασα, καὶ ἠσθεῖσα, καὶ εὐφραν-

A virginum ordo, alius continentium, alius matrimonii ferentium jugum, et divitiis atque opibus affluentium, alius inopem vitam complectentium, alius servorum piam colentium vitam, alius dominorum recte et legitime imperantium. Eodem modo et mali punici sunt illi tanquam parietes, qui quasi cellulis quibusdam grana distinguunt, et continent. Ideo sponsæ emissiones comparat paradiso malorum punicorum. Primo enim charitatis ipsius fructum admiratur: tum aliis quoque virtutum generibus ornatam dicit: «Cum fructibus nucum.» Mox ea sigillatim persequitur: «Cyprium cum nardis.» Cyprus est genus arboris, ex qua calidum oleum conficitur. Nardus autem est aromatis genus odoratum, unde **105** oleum sit ejusdem nominis, idem quoque calidum, et corporum curatiōnibus accommodatum. Crocum præterea dicit hoc paradiso contineri. Egemus enim non solum calefacientibus nos, et charitatem in nobis erga Deum inflammantibus, sed refrigerantibus etiam, et cupiditates immoderatas comprimentibus. Crocus enim numeratur inter ea, quæ refrigerandi vim habent. «Et calamus, inquit, et cinnamomum.» Sunt autem hæc quoque aromatum genera, sed allegorice intelliguntur. Per calamum enim Scripta divina significat: «Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis &c.» Odoratus est autem calamus aromaticus: lingua enim docentium pietatem omni suavitate referta est. Additur calamo cinnamomum, quod in veteri lege Deo offerrebat, ut intelligamus quæ de Deo Litterarum monumentis sunt tradita, tum laudabilia esse, tum odorifera, et his aromatibus comparanda. Ad hæc subjicit, «cum universis lignis Libani.» Habet etiam, inquit, virtutes, quæ in lege continentur, non secundum litteram, sed secundum spiritum. Per Libanum enim Hierosolymam significari sæpe docuimus. Habet etiam «myrrham et aloem, cum omnibus primis unguentis,» id est, mortificationem perturbationem (myrrha enim mortuorum est propria), et tentationem amaritudinem: amarum enim est aloë. Habet denique omnia unguenta prima, non quæ secundas, aut tertias, sed quæ primas obtinent partes. Perfectorum enim sunt ea quæ perfecta sunt. Habet etiam «fontem, et puteum viventis aquæ, et de Libano scaturientis.» Neque enim solum doctrinam continet evangelicam, perspicue manantem, sed etiam legis puteum: puteum, **106** inquam, aquæ viventis, fluentis quidem abscondita complectentem. sed cum impetu et sono de Libano decurrentem. Hierosolymis enim legalis floruit vivendi ratio, quæ figurate Libanus nominatur. Defluxit tamen hic etiam pu-

⁶⁵ Psal. XLIV 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ E cod. suppl. ⁶⁷ cod. σύγγραμμα. ⁶⁸ ἔχον τὰ. cod. ἔχοντα τὰ. ⁶⁹ παράδεισον. In cod. sequitur interpretatio Pselli.

teus ad Domini sponsam Ecclesiam : sed est reconditus, et cum strepitu fertur, et rigat Ecclesie paradysum. Sponsa superioribus laudibus auditis, modo pulchritudinem ejus esset admiratus, verum

Vers. 16. Surge, inquit, aquilo, et veni, auster, et perflu hortum meum, et fluant aromata mea.

CAPUT V.

Vers. 1. Descendat nepos meus in hortum suum, et comedat fructum nucum suarum. Inter ea quæ divina Scriptura damnat, aquilo numeratur. Quamobrem et Deus per Jeremiam prophetam : « Ab aquilone, inquit, exardescunt mala ^r. » Et rursus : « Et quæ sunt ab aquilone, inquit, repellam a vobis ^s. » Et alibi : « Ecce mala veniunt ab aquilone, et contritio magna ^t. » Jubet igitur aquiloni, ut surgat et recedat, ut auster perfleret et riget horti aromata, quæ matura sunt, ut nepos ejus fructibus vesci possit. Constat autem austrum flare a meridie, et notum appellari, quod spirans vapore corpora repleat, **107** et humiditate. Major vero a meridie splendor etiam diffunditur. Unde Habacuc a meridie Dominum venturum prædicit : « Deus enim, inquit, de Thæman veniet ^u. » Hoc enim in lingua Hebræorum et Syrorum significat. Præcipit igitur, ut ventus abscedat contrarius, et gratia divina spiret, quo maturos aromatum ipsius fructus nepos colligat, nec ullus eorum vento corumpatur, aut decidat ante maturitatem. « Introivi in hortum meum, soror mea, sponsa. » — « Collegi myrrham meam cum aromatibus meis, edi panem meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Comedite, propinqui mei, et bibite, et inebriamini, nepotes mei. » — « Introivi enim, inquit, in hortum meum, quem tu mihi adornasti, et collegi primam myrrham meam, id est quam ego in te plantavi. Primus enim ego pro te mortem oppetii, deinde tu ita mecum commori, atque una sepeliri concupisti. Consepulta enim es mihi per baptismum in mortem, et mortificasti membra tua quæ sunt super terram ^v. Collegi ergo myrrham meam cum aromatibus meis, et reliquarum virtutum, inquit, quas a me didicisti, fructum percepi. Comedi præterea panem meum cum melle meo : solidum et dulcem cibum, qui apud perfectos invenitur. « Bibi vinum meum. » Jure addidit pronomen meum. Ipse enim est vitis vera, ex qua vinum hoc collectum est. **108** « Bibi vinum meum cum lacte meo. » Nam ne infantes quidem ac veluti ubera sugentes, et lactentes excludit ; sed ab illis etiam ætati eorum congruentem fructum capit,

^r Jerem. i, 14.

^s Jerem. x, 22.

^t Jerem. iv, 6.

^u Habac. iii, 3.

^v Rom. vi, 4.

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ καὶ. Abest a cod. ⁶⁸ μου. Hebr. aromata ejus. ⁶⁹ Καταθήτω — ἀκροδρύων αὐτοῦ. Hæc in textu Hebr. sunt ultima capituli quarti. ⁷⁰ βορβᾶ — ἀπό. Des. in cod. ⁷¹ ἴνα. Des. ibid. ⁷² Prior editio habebat πληρῶν, cod. πληρῶν. ⁷³ ἐκπίπτοντος. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁷⁴ E textu τῶν Ὁ suppl. ⁷⁵ ἄρτον μου. Hebr. fatum meum. ⁷⁶ ἀδελφ. μου. Hebr. dilecti. Al. amoribus (inebriamini). ⁷⁷ δέ. Abest a cod. ⁷⁸ eod. οὕτω.

θεῖσα ὅτι οὐ μόνον αὐτῆς τὸ κάλλος ἐθαύμασεν, ἀλλὰ καὶ τὰς στολὰς αὐτῆς ἐπῆνεσε, φησὶν· lætitiaque et gaudio affecta. quod sponsus non etiam vestimenta ejus commendasset, ἴς'. Ἐξεγέρθητι, βορβᾶ, καὶ ἔρχου, τότε, καὶ ἵ διάννευσον κηπὸν μου, καὶ βρυσάτωσαν ἀρώματά μου ⁶⁶.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

α'. Καταθήτω ⁶⁶ ἀδελφιδούς μου εἰς κηπὸν αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρύων αὐτοῦ. Τῶν διαβαλλομένων ἐστὶν ὁ βορβᾶς παρὰ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς διὰ Ἱερεμίου φησὶ τοῦ προφήτου, ὅτι « Ἀπὸ βορβᾶ ⁷⁰ ἐκκαυθήσεται κακὰ. » Καὶ πάλιν, « Καὶ τὰ ἀπὸ βορβᾶ ἐκδιώξω ἀφ' ὑμῶν. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἰδοὺ κακὰ ἀπὸ βορβᾶ ἔρχεται, καὶ συντριβὴ μεγάλη. » Παρακελεύεται τοίνυν τῷ βορβᾶ ἕξεγερθῆναι καὶ ὑποχωρῆσαι, ἵνα ὁ νότος διαπνεύσῃ, καὶ διαβρυσῇ πεπανθέντα τὰ τοῦ κηπὸν ἀρώματα· ἵνα ⁷¹ τῶν καρπῶν αὐτῆς ὁ ἀδελφιδούς ἀπολαύσῃ. Ὁ δὲ νότος εὐδῆλον, ὅτι ἀπὸ μεσημβρίας πνεῖ, νότος προσαγορευόμενος διὰ τὴν ὑγρὸς εἶναι, καὶ νοτίδος πληρῶν ⁷² ἐν τῷ πνεῖν τὰ σώματα· πλεόν δὲ καὶ ἀπὸ τῆς μεσημβρίας εἰσρεῖ τὸ φῶς· διὸ καὶ τὸν Κύριον ἀπὸ μεσημβρίας ἤξειν ὁ Ἀδθακούμ προλέγει· « Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶν, ἀπὸ Θαϊμάν ἤξει· τοῦτο δὲ καὶ τῇ Ἑβραίων καὶ τῇ Σύρων ἐρμηνεύεται φωνῇ. » Παρακελεύεται τοίνυν ἀποστῆναι μὲν τὸ ἐναντίον Πνεῦμα, τὴν δὲ θεῖαν πνεῦσαι χάριν, ἵνα πεπανθέντας τοὺς τῶν ἀρωμάτων αὐτῆς καρποὺς ὁ ἀδελφιδούς αὐτῆς τρωγήσῃ, μηδενὸς ἀνεμοφθόρου γινομένου, ἢ πρὸ τῆς ὥρας ἐκπίπτοντος ⁷³. « Εἰσηλθὼν εἰς τὸν κηπὸν μου, ἀδελφὴ μου, νόμφη. » — « Ἐτρύγησα ⁷⁴ σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου, ἔφαγον ἄρτον μου ⁷⁵, μετὰ μέλιτός μου, ἔπιον οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. Φάγετε, πλησίον, μου καὶ πίστε, καὶ μεθύσθητε, ἀδελφιδοὶ μου. ⁷⁶ » Εἰσελήλυθα γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν ἐμὸν κηπὸν, τὸν ὑπὸ σοῦ μοι προσενεχθέντα, καὶ ἐτρύγησα πρῶτην τὴν σμύρναν μου, τουτέστιν ἦν ἐγὼ ἐν σοὶ κατεφύτευσα· πρῶτος γὰρ ἐγὼ τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον κατεδεξάμην, εἰθ' οὕτως σὺ συναποθανεῖν μοι καὶ συναφθῆναι ἐπεθύμησας. Συνετάφης γὰρ μοι διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, καὶ ἐνεκρωσάς σου τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐτρύγησα τοιγαροῦν τὴν σμύρναν μου μετὰ ἀρωμάτων μου· καὶ τὴν ἄλλην γὰρ, φησὶν, ἀρετὴν, ἦν παρ' ἐμοῦ ἐδίδοις, ἐκαρπωσάμην καὶ ἔλαθον· ἔφαγον δὲ ⁷⁷ καὶ ἄρτον μου μετὰ μέλιτός μου, τὴν στερεάν καὶ γλυκεῖαν τροφήν, τὴν παρὰ τοῖς τελείοις εὐρισκομένην. « Ἐπιον οἶνόν μου. » Καὶ καλῶς τὴν ἀντωνυμίαν προστέθεικεν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ἀμπελος, ἀφ' ἧς ὁ οἶνος οὗτος ⁷⁸ ἔγεωργήθη. « Ἐπιον

οἶνόν μου μετὰ γάλακτός μου. » Οὐκ ἀποσιείεται γὰρ ὡδὲ τοὺς νηπίους, καὶ οἶονεῖ ὑπομαζίους, καὶ γαλακτοτροφευμένους, ἀλλὰ καὶ τὸν σύμμετρον παρ' ἐκείνων δέχεται καρπὸν, καὶ ἀγαθὸς ὢν καὶ τοὺς φίλους εἰς τὴν εὐωχίαν καλεῖ, καὶ φησὶ· « Φάγετε, οἱ πλησίον μου, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε, ἀδελφίδοι μου. » Πλησιάζουσι δὲ αὐτῷ οἱ τετελειωμένοι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν αὐτοῦ ἰδύουσι συγγένειαν, οἱ τὴν εἰκόνα φυλάττοντες ἀδιέφθορον. Καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς πίνειν, ἀλλὰ καὶ μεθύσθηναι παρακελεύεται· ἐστὶ γὰρ μέθη σωφροσύνην, ἀλλ' οὐ παραφροσύνην ἐργαζομένη· οὐ παραλύουσα τὰ μέλη, ἀλλὰ βωννύουσα. « Τὴ γὰρ ποτήριον αὐτοῦ μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον. » Ἀλλαχοῦ ἔστι δὲ κάλιν ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Μεθύσθησονται, φησὶν, ἀπὸ πίότητος οἴκου σου, καὶ τὸν χειμάρβουν τῆς βρθέτων, φησὶν ἡ νύμφη

β'. Ἐγὼ καθεύδω, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ. Ἐάν γὰρ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀναγκασθῶ μύσαι τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὸν ὕπνον δέξασθαι, κατὰ διάνοιαν ἐγρήγορα, καὶ τὸν τῆς βραθυμίας ὕπνον οὐ καταδέχομαι, τοῦ νυμφίου τὴν παρουσίαν προσμένουσα. Διὸ καὶ αἰσθάνομαι τῶν ἐκείνου κρουμάτων. « Φωνὴ γὰρ, φησὶν, ἀδελφίδου μου κρούει ἐπὶ θύραν. » Παραθήσωμεν, εἰ δοκεῖ, τούτοις τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις ὑπὸ τοῦ καλοῦ ποιμένου εἰρημένα· « Τὰ πρόβατα γὰρ, φησὶ, τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει. » Καὶ πάλιν· « Ἄλλοτριον δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. » Μακάριος τοίνυν ὁ ποιμαινόμενος, καὶ τοῦ ποιμένου τὴν φωνὴν ἐπιγινώσκων. Μακάριος ὁ νυμφοστολούμενος, καὶ διεκκρίνειν ἐπιστάμενος φωνὴν μοιχοῦ καὶ νυμφίου μακάριος ὁ λέγων· « Οὐ δώσω ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ τοῖς βλεφαρίοις μου νυσταγμῶν, ἀλλ' ἐγρηγορῶς καὶ τὸν νυμφίον ἀναμένων κατὰ τὴν αὐτοῦ Κυρίου παραίνεσιν· « Γρηγορεῖτε γὰρ, φησὶν, οὐκ οἴδατε ποτὴ ὥρα ὁ Κύριος ὕμῶν ἐρχεται. » Ταῦτην δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος προσφέρει τὴν συμβουλὴν, λέγων· « Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει, ἀνδρίζεσθε, κραταιούσθε, πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. » Ἐγρηγορεῖτα τοίνυν ἡ νύμφη, καίτοι καθεύδει τὸν σωματικὸν ὕπνον, ἐν ἀπολαύσει γίνεται τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου, καὶ τῶν κρουμάτων τῆς θύρας ἀκούει· τίνες δὲ αἱ θύραι τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἡ τοῦ σώματος αἱ αἰσθήσεις, δι' ὧν ἡ νύμφη τὸν νυμφίον εἰσδέχεται οὐ μόνον κρούοντα, ἀλλὰ καὶ ἀνοίγειν αὐτῷ τὴν θύραν παρακαλοῦντα; Ἄνοιξον γὰρ μοι, φησὶν, ἀδελφὴ μου, ἡ πλησίον μου, περιστέρα μου, τελεία μου, οὐτὶς ἡ κεφαλὴ μου ἐπλήσθη δρόσου, καὶ οἱ βόστρυχοί μου ψεκάζων νυκτός. » Σημαίνει δὲ διὰ μὲν τῆς νυκτός τὴν ἐν νυκτὶ γενομένην αὐτῷ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπανάστασιν· διὰ δὲ τῆς δρόσου, καὶ τῶν ψεκάζων, τὸν τριήμερον

A cumque bonus sit, amicos etiam ad convivium invitavit his verbis : « Comedite, propinqui mei, et bibite, et inebriamini, nepotes mei. » Propinqui ipsius sunt viri perfecti, ejusque cognatione gloriantur, qui incorruptam servant imaginem. His non solum præcipit, ut bibant, sed ut inebrientur. Est enim ebrietas, quæ mentis sanitatem et prudentiam, non autem amentiam parit, quæ membra corroborat, non autem dissolvit; nam « calix ipsius inebrians perquam præclarus est ». Et alibi rursus beatus David : « Inebriabuntur, inquit, pinguedine domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos ». Superioribus ita pronuntiat sponsa dicit

τρυφῆς σου ποτιεῖς αὐτούς. Τῶν ἄνωθεν οὕτως

B Vers. 2. Ego dormio, et cor meum vigilat. Quamvis enim, inquit, a natura cogar oculos claudere, et somnum capere, mente tamen vigilo, et ignaviæ somnum minime suscipio, cum sponsi adventum expectem. Quamobrem et ipsum pulsantem sentio. « Vox enim, inquit, nepotis mei pulsat ad ostium. » Addamus, si videtur, his ea quæ divinis in Evangelis a bono pastore dicta sunt. « Oves enim, inquit, meæ vocem meam audiunt ». Et rursus : « Alienum autem non sequentur, quia non novērunt vocem alienorum ». Quare beatus ille qui pascitur, et pastoris vocem agnoscit. Beatus qui in sponsam electus est, atque adulteri et sponsi vocem scit dignoscere. Beatus qui dicit : « Non dabo somnum oculis meis, et palpebris meis dormitationem », sed vigilat, et sponsum expectat, quemadmodum ipse Dominus monet : « Vigilate, inquit, quia nescitis qua hora Dominus vester venit ». Idem consilium affert etiam beatus Paulus : « Vigilate, inquit, state in fide, viriliter agite, confortamini, omnia vestra in charitate fiant ». Dum vigilat igitur sponsa, licet dormiat somno corporeo, voce fruitur sponsi sui, cumque ad fores pulsantem exaudit. Quæ autem fores animæ sunt, nisi corporis sensus, per quos sponsa sponsum excipit, non modo pulsantem, verum etiam præcipientem, ut sibi fores aperiantur? « Aperi enim mihi, inquit, soror mea, propinqua mea, columba mea, perfecta mea, quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctis. » Per noctem quidem significat Judæorum impetum, quo illum nocte adorti sunt; per rorem autem et guttas, trium dierum mortem, quam cincinni capitis, et non ipse suscepit. Quoniam igitur, inquit, pro te mortem sustinui, et propter te hæc incommoda passus sum, aperi mihi, et suscipe me. Diligo enim

¹ Psal. xii. 5. ² Psal. xxxv. 9. ³ Joan. x, 27.

⁴ I Cor. xvi, 13, 14.

⁵ Ibid. 5.

⁶ Psal. cxix, 4.

⁷ Matth. xxiv, 42.

VARIE LECTIONES.

⁸ αὐτοῦ. Abest a cod. ⁹ ἀλλαχοῦ. cod. præm. καὶ. ¹⁰ τὸν χειμ. Vid. p. 56, n. 5. ¹¹ αὐτοῦ cod. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹² E cod. suppl. ¹³ οὐ. Supra. et. t. I, p. 1506. ¹⁴ cod. αὐτῆν. ¹⁵ cod. κἀν τῇ καθεύδειν. ¹⁶ cod. τοῦ νυμφίου. ¹⁷ παρακ. In cod. sequitur Pselli interpretatio.

spiritualem pulchritudinem tuam, et in virtute perfectionem. Quamobrem et sororem meam, et propinquam meam, et columbam meam, et perfectam meam te nomino. Perfectam quidem, quoniam lege præscriptam tibi a me perfectionem **110** præstas. Ego enim dixi : « Perfecti estote, sicut et Pater vester cælestis perfectus est ». Et rursus : « Si vis perfectus esse, vende quæ habes et da pauperibus, et habebis thesaurum in cælis, et tollens crucem tuam sequere me ». Columbam vero meam voco, quia spiritualis effecta es, et veterem hominem exuisti cum vitii et cupiditatibus⁶, et spiritualiter potes intueri. Propinquam meam appello, quia per vestigia mea incedis, et ad me appropinquare concupiscis. Ego enim dixi : Appropinquate mihi, et appropinquabo vobis⁵. Sororem denique dico, non solum propter naturæ, quam suscepi, necessitudinem, verum etiam pietatis conjunctionem. Superioribus igitur verbis auditis sponsa respondet, dicens :

ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς εὐσεβείας οικειότητα⁹⁰. Τῶν λέγουσα :

VERS. 3. *Exui tunicam meam, quomodo induam illum? Lavi pedes meos : quomodo inquinabo illos? Quantum detrimenti pigritia pariat, et quantum laboris segnibus afferat ignavia, hinc discimus. Dum enim excusat se sponsa, nec statim sponso januam vult aperire, cogitur paulo post non solum ad januam usque progredi, sed etiam civitatem percurrere, et plateas circumire atque in custodes incidere, a quibus vulnera etiam accipit, et vix sponsum invenit exoptatum. Quod si statim vocanti paruisset, hæc omnia incommoda evitasset. Nunc autem : « Exui, inquit, tunicam meam, quomodo induam illum? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos? » Atqui hoc illi sponsus non præcipit. Neque **111** enim vult, ut depositum veterem hominem iterum sumat, aut sanctis ejus manibus ablutos coinquinet pedes; sed ut sine labore et iniquatione aperiat sibi vel aurium vel oculorum fores : quo aut per cognitionem, aut per auditum ingressus, in animabus sanctificatis inhabitet. Verum quia sponsa excusationes illas afferens tardior fuit, eam sponsus excitat alia ratione, non amplius pulsans exterius tantum, sed etiam manum per quamdam rimam injiciens. Manum autem intelligimus sensum tactus, et divinam ipsius actionem, quam ubi sponsa persensit, clamat : χεῖρα δὲ νοοῦμεν τὴν αἰσθησιν τῆς ἀφῆς, καὶ τὴν ποίησιν, ὡς βοῆσαι :*

VERS. 4-7. *Nepos meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus. Surrexi ut aperirem nepoti meo : manus mea stilla-*

θάνατον, ὃν οἱ βόστρυχοι τῆς κεφαλῆς, καὶ οὐκ αὐτὸς ὑπεδέξατο. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, τὸν ὑπὲρ σοῦ θάνατον κατεδεξάμην, καὶ διὰ σὲ ταῦτα ὑπέμεινα, ἀνοιξόν μοι, καὶ ὑπόδεξάι με · ἀγαπῶ γάρ σου τὴν πνευματικὴν εὐμορφίαν, καὶ τὴν ἐν ἀρετῇ τελειότητα. Διὸ καὶ ἀδελφὴν μου καλῶ, καὶ πλησίον μου, καὶ περιστεράν μου, καὶ τελείαν μου. Τελείαν μὲν, ὡς τὴν ὑπ' ἐμοῦ νομοθετηθεῖσαν τελειότητα τελοῦσαν · ἐγὼ γὰρ ἔφην · « Γίνεσθε τέλειοι, καθὼς⁹⁰ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι. » Καὶ πάλιν · « Εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς · καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν σου, ἀκολούθει μοι. » Περιστεράν δέ μου καλῶ, ὡς πνευματικὴν γενομένην, καὶ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπεκδυσαμένην σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ πνευματικῶς ὄραϊν δυναμένην. Πλησίον δέ μου, ὡς κατ' ἔχνος μου βαίνουσαν, καὶ ἐγγίζει μοι ἐπιθυμοῦσαν · ἐγὼ γὰρ ἔφην · Ἐγγίστατέ μοι, καὶ ἐγγῶ ὑμῖν · καλῶ δὲ καὶ ἀδελφὴν μου · οὐ διὰ τὸ συγγενὲς μόνον τῆς φύσεως, ἧς ἀνέλαθον, ἀνωθεν οὖν ῥημάτων ἢ νύμφῃ ἀκούουσα, ἀποκρίνεται

γ. Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν⁹¹; Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; Διδασκόμεθα ἐντεῦθεν, ὅσην τίκτει βλάβην, καὶ ὅσον ἐπιφέρει πόνον τοῖς χρωμένοις ὁ ἔκνος · ἀναβολαῖς γὰρ ἢ νύμφῃ χρησαμένη, καὶ εὐθὺς ἀνοίξει τῷ νυμφίῳ τὴν θύραν οὐ βουληθεῖσα, ἀναγκάζεται μετὰ βραχύ, οὐ μόνον μέχρι τῆς θύρας βαθίζειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πόλιν τρέχειν, καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς περινοστεῖν, καὶ περιπεσεῖν φύλαξι τισι, παρ' ὧν καὶ τὰ τραύματα λαμβάνει, καὶ μόλις ἐδρίσκει τὸν ποθοῦμενον νυμφίον. Εἰ δὲ εὐθὺς ὑπήκουσε τῷ κλέσαντι, τούτων ἂν ἀπάντων ἀπηλλάγη τῶν πόνων · νῦν δὲ φησιν · « Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ἐνιψάμην τοὺς πόδας μου, πῶς μολυνῶ αὐτούς; » Καὶ μὴν οὐ τοῦτο αὐτῇ ὁ νυμφίος παρακελεύεται · οὔτε γὰρ βούλεται αὐτὴν ἀπεκδυσαμένην τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον πάλιν αὐτὴν ἐνδύσασθαι, οὔτε θέλει νιψαμένην αὐτὴν τοὺς πόδας, καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ χειρῶν ἀπολαύσασαν, πάλιν τούτους μολῦναι · ἀλλ' ἀνοίξει αὐτῷ ἀπόνως καὶ ἀμολύντως, ἢ τῆς ἀκοῆς, ἢ τοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν θύραν · ἵνα ἢ διὰ γνώσεως, ἢ δι' ἀκρόασεως εἰσελθῶν ὁ νυμφίος ταῖς ἡγιασμέναις ἐνοικίῃ ψυχαῖς. Καὶ⁹² ἐπειδὴ ἀνεβάλλετο ἐκείναις ταῖς προφάσεσι χρησαμένη, ἑτέρως αὐτὴν ὁ νυμφίος διεγείρει, οὐκ ἔτι κρούων ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν χεῖρα διὰ τινος ὁπῆς εἰσάγων · θέλει αὐτοῦ ἐνέργειαν, ἧς αὐτὴν ἐν αἰσθήσει πε-

δ-ζ'. Ἀδελφιδούς μου χεῖρα αὐτοῦ ἀπέστειλε διὰ⁹³ τῆς ὁπῆς · καὶ ἡ κοιλία μου⁹⁴ ἐθροίσθη ἐπ' αὐτοῦ⁹⁵. Ἀπέστην ἐγὼ ἀνοίξαι τῷ ἀδελφιδῶ μου ·

⁶ Matth. v, 48. ⁵ Matth. xix, 21. ⁸ Coloss. iii, 9. ⁵ Jac. iv, 8.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ καθὼς. cod. addit καί. ⁹⁰ οικειότη. In cod. sequitur interpretatio Pselli. ⁹¹ πῶς — αὐτοῦς. Des. in cod. ⁹² καί. Abest a cod. ⁹² διὰ. cod. ἀπό. ⁹³ ἢ — αὐτοῦ. Hebr. viscera mea fremuerunt super eum. ⁹⁴ cod. αὐτῷ. Rec. lectio est αὐτόν.

χειρὸς μου ἔσταξαν σμύρναν, δάκτυλοι ^α μου σμύρναν πλήρη ^β ἐπὶ χειρᾶς τοῦ κλειθροῦ. Ἦρξια ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῶ μου· ἀδελφιδούς μου παρήλας ^γ· ψυχὴ μου ἐξήλθεν ἐν λόγῳ αὐτοῦ. Ἐζήτησα αὐτὸν, καὶ οὐχ εὔρον αὐτόν· ἐκάλεσα αὐτόν, καὶ οὐχ ὑπήκουσέ μου. Εὔροσάν με οἱ φύλακες οἱ κυκλοῦντες ἐν τῇ πόλει· ἐπάταξάν με, ἐτραυμάτισάν με· ἤραν τὸ θέριστρόν μου ^δ ἀπ' ἐμοῦ οἱ φύλακες τῶν τειχῶν. Ἐπειδὴ οὐκ ἔβουλήθη εὐθὺς ἀνοίξαι κρούσαντι, ἄπτεται μὲν αὐτῆς διὰ τινος τῶν αἰσθητηρίων, ὅπερ ὅπην προσγγόρευσεν, εἰσαγαγὼν τὴν χεῖρα, τουτέστι τὴν ἐνέργειαν· θερμαίνει δὲ αὐτῆς καὶ πυρσεύει τὸν ἔρωτα· τοῦτο γὰρ παραδηλοῖ τὸ ^ε, « Ἡ κοιλία μου ἐθροήθη ἐπ' αὐτόν ^ς » ὅπερ ὁ Θεοδοσίω (ἐθερμάνθη) εἶρηκεν· ἢ δὲ ἀνίσταται μεθυσθεῖσα τῷ πόθῳ, καὶ τρέχει πρὸς τὴν θύραν, καὶ φησιν· « Ὅτι χεῖρές μου, τὸ κλειθρον κατέγκυσαι, καὶ ἀνοίξαι βουλόμεναι, ἔσταξαν σμύρναν, καὶ οἱ δάκτυλοί μου σμύρναν πλήρη ^ς » τὴν γὰρ τελείαν περικίμαι νέκρωσιν, μέχρις αὐτῶν τῶν ἀκροτάτων μορίων. Ἀνοίξασα δὲ τὴν θύραν, ὁρῶ τὸν ἀδελφιδού μου παρατρέχοντά με, καὶ εἰσελεῖν οὐ βουλόμενον. Ἐγὼ δὲ ἐξηρητημένη τοῦ φίλτρου, καὶ κρεμαμένη τῶν ἱερῶν αὐτοῦ λόγων, τῆς ζητήσεως εἰχόμεν, καὶ βοῶσα διετέλουν, καὶ διηνεκῶς καλοῦσα· ὁ δὲ οὐχὶ ^ς ὑπήκουσεν, οὐδὲ ἀποκρισέως με ἤξιου· περινοστοῦσα δὲ, καὶ τὸν ποθοῦμενον ἐπιζητοῦσα, περιπίπτω τοῖς τὴν πόλιν οἰκοῦσι καὶ φυλάττουσιν· οἱ δὲ οὐ μόνον με ἤκισαντο, ἢ ἐμαστιγῶσαν, ἀλλὰ καὶ τραύματα περιέθηκαν, καὶ τὸ θέριστρόν μου ἀφελοντο. Φύλακας δὲ τειχῶν ὑπὸ τῆς νύμφης ἡγοῦμαι καλεῖσθαι καὶ φύλακας πόλεως, δημαγωγούς καὶ ἀρχοντας, καὶ τυράνους, πάλοι τῆ τοῦ Θεοῦ πολεμήσαντας· νύμφη, καὶ τοὺς καλλιπικούς μάρτυρας πατάξαντάς τε καὶ τραυματίσαντας, καὶ τῷ θανάτῳ παραδεδωκότας, καὶ τὰ ψυχᾶς γυμνώσαντας, καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τῶν ψυχῶν οἷόν τι θέριστρον ἐλατφύτας. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὸν νυμφίον ποθοῦντες, καὶ πάντοτε τοῦτον κηρύττοντες ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἀγροῖς, καὶ ἐσχατιαῖς, ταῦτα πάντα ὑπέμεναν. Διδασκόμεθα τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, πάντα δκνον ἀποθέσθαι, καὶ τῷ νυμφίῳ κρούοντι παραυτίκα ἐοίγειν, ἵνα μὴ ἀπελθόντος πάντοσε περινοστεῖν ἀναγκασθῶμεν, καὶ ζητεῖν τὸν ποθοῦμενον ^ς.

η. Ὁρκισα ὑμᾶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν ταῖς θυγάμισι καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ, ἐν εὔρητε τὸν ἀδελφιδού μου, ἀπαγγείλατε μετ' ἡμῶν ^ς, ὅτι τετραωμένη ἀγάπηξ ἐγώ. Ἐπιφαίνεται γὰρ πολλάκις καὶ τοῖς ἀτελείσιν ἔτι καὶ νηπίοις ὁ νυμφίος, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ προτρέπων εἰς τελειότητα· « Οὐ χρῆσαν γὰρ ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες ^ς » Ὁρκίζε

verunt myrrham, digiti mei myrrham plenam super manus pessuli. Aperiui ego nepoti meo; et nepos meus transierat. Anima mea egressa est, ut nepos locutus est meus: quæsiui eum, et non inveni illum, vocavi eum, et non audivit me. Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem: percusserunt me et vulneraverunt me; abstulerunt pepulum meum a me custodes murorum. Quia noluit confestim aperire pulsanti, tangit eam per quemdam ex sensibus, quod foramen appellavit, inferens manum, hoc est actionem. Amorem autem illius accendit atque inflammat. Id enim patet 112 ex illis verbis: « Venter meus intremnit ad tactum ejus; » quod Theodotion vertit, « calefactus est. » Sponsa autem amore ebria surgit, et ad ostium currens: « Manus meæ, inquit, pessulum apprehendentes. ut aperirent, stillaverunt myrrham, et digiti mei myrrham plenam. » Perfecta enim mortificatione ad extremas usque particulas affecta sum. Sed, aperto ostio, nepotem meum cerno prætereuntem, atque ingredi recusantem. Ego vero amoris stimulo concitata, et sacris illius sermouibus suspensa, ad queritandum me accingo, nec clamare desino, assidue vocans. At illa audire dissimulat, nec mihi respondere dignatur. Oberrans igitur, et dilectum meum quærens, incido in civitatis incolas et custodes, qui me non modo percusserunt et verberarunt, sed etiam vulneribus affecerunt, et pallium abstulerunt. Murorum autem et civitatis custodes sponsa, ut mihi quidem videtur, magistratus et principes et tyrannos appellat, qui Dei sponsam Ecclesiam quondam oppugnarunt, et victoria illustres martyres verberibus et suppliciis excruciatos, animas ipsorum nudantes, et corpus ab illis, ut theristrom, auferentes necaverunt. Martyres enim ardentis desiderio sponsi, et ubique gentium illum in civitatibus et agris, ad extremos usque terrarum terminos prædicantes, has ærumnas omnes pertulerunt. Ex his ergo, quæ dicta sunt, discimus, omni deposita larditate, sponso pulsanti protinus aperire, ne, si discesserit, cogamur passim circumvagari, et desideratum quærere.

113 Vers. 8. *Adjuravi vos, filie Hierosolyma, per potentias et fortitudines agri, si inveneritis nepotem meum, nuntiate illi, me charitate esse vulneratam. Apparet enim sæpe etiam imperfectis adhuc et infantibus sponsus, accommodans se eorum imbecillitati, et ad perfectionem exhortans. « Neque enim egent qui sani sunt medico, sed qui male habent ^ς. » Adolescentulas igitur jurejurando ob-*

^α Marc. II, 17.

VARIAE LECTIONES.

^α δάκτυλοι. cod. prem. oi. ^β σμύρναν πλήρη. *Hebr.* myrrham transcantem s. liquidam. ^γ παρήλας. *Hebr.* subduxerat se et abierat. *Symm.* ἀπονεύσας παρήλας ^δ μου. Abest a cod. ^ε τό. *cod.* καί. ^ς αὐτόν. *Receptam lectionem Noster h. l. sequitur.* ^ς cod. οὐχ. ^ς ποθοῦμενον. *In cod. sequitur interpretatio Pselli.* ^ς ἀπαγγ. *Rec. lectio est, τὴ ἀπαγγέλιτα αὐτῷ.*

stringit, ut si invenerint nepotem, nuntient illi, quanto erga illum amore teneatur, et quod electa charitatis sagitta sit sauciata. Adolescentulæ nepotis nomen ignorant. Adhuc enim sunt imperfectæ, nec cognitam habent mysteriorum profunditatem. Dicunt itaque :

VERS. 9. *Qualis est nepos tuus ex nepote, o pulchra inter mulieres? Qualis est nepos tuus ex nepote, quia sic adjurasti nos?* Frequenter enim, inquit, audivimus te dicentem, « Nepos meus, nepotis mei : » nec verborum tuorum vim intelligimus. Quando igitur interpositum est jusjurandum, silentio præterire non possumus mandata tua. Nos ergo doce, o pulchra inter mulieres, adolescentularum enim et puellarum omnium es formosissima, quid sibi velit hoc nomen. Identidem enim resonat in ore tuo, nunc « nepotis mei, » nunc « nepos meus. » Nam si ex te qualis iste sit didicerimus, et quibus insignis sit notis, curabimus te, et exsequemur mandata tua. Sponsa igitur discipulis suis **114** indicat sponsi notas ac signa, dicens :

VERS. 10-16. *Nepos meus candidus et rubicundus, electus ex decem millibus. Caput ejus aurum Ophatz, cincinnati ejus sicut elata palmaram, nigri quasi cortex. Oculi ejus sicut columbæ super plenitudines aquarum, quæ lacte sunt lotæ, et considunt super plenitudines aquarum. Genæ illius sicut phialæ uromatis, germinantes pigmentaria. Labia ejus lilia distillantia myrrham plenam. Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ Tharsis. Venter ejus pyxis exigua eburnea, super lapide sapphiro. Crura illius columbæ marmoræ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. Species ejus ut thus electum, ut cedri. Guttur illius dulcedo, et totus desiderium. Hic nepos est meus, et hic propinquus meus, filiæ Hierosolymæ.* Adolescentularum respondet interrogationi, et quibus sponsum argumentis agnoscere queant, ostendit. « Nepos, inquit, meus candidus et rubicundus. » Prius candorem, deinde ruborem ponit. Deus enim semper fuit, factus autem quoque est homo, non dimittens id quod erat, neque in hominem conversus, sed humanam induens naturam. Candidus ergo est, ut Deus. Quid enim splendidius luce? Lux autem est vera, ut Evangeliorum **115** verba testantur. « Erat enim, dicit, lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ¹. »

¹ Joan. 1, 9.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ ἀπὸ ἀδελφ. *Hebr.* præ amico, sc. quovis alio. ⁷ λεγούσης. *cod. præm. σου.* ⁸ *cod. προφέρεις.* ⁹ πρόσταγμα. In *cod.* sequitur expositio trium Patrum. ¹⁰ ἐκλελογισμένος. ἀπὸ μυρ. *Hebr.* instar vexilli erectus e myriabilibus. Pro ἐκλελ. in *cod. leg.* ἐκλελεγμένος. Sicque deinde pag. 117 lin. 7 et 20 apud Nostrum leg. *Recepta* autem lectio h. l. est ἐκλελογισμένος. ¹¹ ὄφας. *Rec. lectio est κεφάς, vel καιφάς.* ¹² ἐλάται. *Hebr.* accumulati sunt. *Al.* crispi sunt. ¹³ ἐπὶ πληρ. ὕδ. *Hebr.* prope rivulos aquarum. ¹⁴ ἐπὶ πληρ. ὕδ. *Hebr.* in impletionem, i. q. in cavitate oculi. ¹⁵ φιάλαι. *Hebr.* areolæ. ¹⁶ φύουσαι μυρψ. *Hebr.* cumuli (a. l. turres) condimentorum. ¹⁷ τὸρ. χρυσαί. *Hebr.* orbes auri. ¹⁸ θαρσίς. *Hebr.* Beryllo. *Al.* Chrysolitho. ¹⁹ κοιλία — σαπφείρου. *Hebr.* viscerum (s. ventris) ejus nitor est quasi eboris lecti sapphiris. ²⁰ ὡς — κέδροι. et proxima, Φάρυγξ αὐτοῦ. *Des.* in *cod. infra*, p. 120, hæc est vocum distinctio, ὡς λίβανος, ἐκλεκτός ὡς κέδροι. ²¹ *Rec. lectio est γλυκασμοί.* ²² πρῶτον. *cod. præm. και.*

Α τοιγαροῦν τὰς νεάνιδας, εἰ εὐροίεν τὸν ἀδελφιδουὺν αὐτῆς, ἀπαγγεῖλαι ὅσον ἔχει περὶ αὐτὸν ἔρωτα, καὶ ὅτι τῷ ἐκλεκτῷ βέλαι τῆς ἀγάπης τέτρωται. Ἄγνοουσιν αἱ νεάνιδες τὸ τοῦ ἀδελφιδουὺ ὄνομα. Ἐτι γὰρ ἀτελεῖς εἰσι, καὶ τῶν μυστηρίων τὸ βάθος ἀγνοοῦσιν. Διὸ φασί·

Θ'. *Τι ἀδελφιδουὺς σου ἀπὸ ἀδελφιδουὺ ὃ, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; Τι ἀδελφιδουὺς σου ἀπὸ ἀδελφιδουὺ, ὅτι οὕτως ὠρκίωσας ἡμᾶς; Πολλάκις γὰρ, φησὶν, ἠκούσαμεν λεγούσης ἡ· « Ἀδελφιδουὺς μου, τοῦ ἀδελφιδουὺ μου, » καὶ ἀγνοοῦμεν τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὄρκος ἐστὶν ἐν μέσῳ, οὐ δυνάμεθα σιγῇ παραπέμψασθαι τὰ ὑπὸ σοῦ προσταχθέντα· διδάξον ἡμᾶς τοίνυν, ὡ καλὴ ἐν γυναιξί· πασῶν γὰρ εὐπρεπεστέρα τυγχάνεις, καὶ νεανίδων, καὶ παλλακίδων, τί σοι βούλεται τοῦτο τὸ ὄνομα; Διαπαντὸς γὰρ τοῦτο προσφέρεις ὃ, λέγουσα νῦν μὲν « τοῦ ἀδελφιδουὺ μου, » νῦν δὲ, « ὁ ἀδελφιδουὺς μου, » εἰ γὰρ μάθοιμεν παρὰ σοῦ τίς οὗτος, καὶ ὅσα σημεῖα περιέκειται, θεραπευσομένον σε καὶ πληρώσομένον σου τὸ πρόσταγμα ὃ· διδάσκει τοίνυν τὰς μαθητευομένας ὑπ' αὐτῆς ἡ νύμφη τὰ τοῦ νομφίου σημεῖα, καὶ φησὶν αὐταῖς·*

ι'-ις'. *Ἀδελφιδουὺς μου λευκὸς καὶ πυρρός, ἐκλελογισμένος ἀπὸ μυριάδων¹⁰. Κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσίον ὄφας¹¹. Βόστρυχοι αὐτοῦ, ἐλάται¹². μέλανες ὡς κόραξ¹³. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῷ ὡσεὶ περιστραφαὶ ἐπὶ πληρώματα ὕδατων¹⁴, λελουσμέναι ἐν γάλακτι, καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὕδατων¹⁵. Σιαγόνες αὐτοῦ, ὡς φιάλαι¹⁶ τοῦ ἀρώματος, φύουσαι μυρσικά¹⁷. χεῖλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα σμύρναν πλήρη. Χεῖρες αὐτοῦ τορευταὶ, χρυσαί¹⁸, πεπληρωμέναι θαρσίς¹⁹. κοιλία αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθον σαπφείρου²⁰. Κνήμαι αὐτοῦ στυλοὶ μαρμάρينوι τεθεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσᾶς· εἶδος αὐτοῦ ὡς λίβανος ἐκλεκτός, ὡς κέδροι²⁰. Φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμός²¹, καὶ ὄλος ἐπιθυμία· οὗτος ἀδελφιδουὺς μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ. Ἐρωτησάσας τὰς νεάνιδας διδάσκει ἡ νύμφη τοῦ ἀδελφιδουὺ τὰ σημεῖα, καὶ φησὶν· « Ἀδελφιδουὺς μου λευκὸς καὶ πυρρός. » Πρῶτον²² μὲν τίθησι τὸ λευκὸς, ἰδεύτερον δὲ τὸ πυρρός· ὁ Θεὸς γὰρ ἀεὶ ἦν, ἐγένετο δὲ καὶ ἄνθρωπος, οὐκ ἀφείξῃ δ' ἦν, οὐδὲ τραπεῖς εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' ἄνθρωπεσαν ἐνδυσάμενος φύσιν. Λευκὸς τοίνυν ἐστὶν, ὡς Θεός· τί γὰρ φωτὸς λαμπρότερον; φῶς δὲ ἐστὶν ἀληθινόν, κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνήν· « Ἦν γὰρ, φησί,*

τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ὁ μόνον δὲ λευκός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ πυρρός· τὸ δὲ πυρρὸν παραδηλοῖ τὸ γήινον· διὸ καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα ἐρωτῶσιν αἱ θεαὶ δυνάμεις, ὁρῶσαι αὐτὸν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνιόντα, καὶ φασί· « Τίς οὗτος ὁ παραγνόμενος ἐξ Ἐδῶμ, ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσόρ; Οὗτος ὡραῖος ἐν στολῇ, βίβη ³⁰ μετὰ ἰσχύος· » καὶ θαυμάζουσιν αὐτοῦ καὶ τὸ ἐν σώματι κάλλος, στολὴν αὐτοῦ τοῦτο προσεγορεύσαντες, « Ὁραῖος γὰρ ἐστὶ κάλλιε παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, » ὡς ἄνθρωπος· τὸ γὰρ θεῖον αὐτοῦ κάλλος ἀσύγκριτον, ὡς ἀνέφικτον· ἐρωτῶσι δὲ αὐτὸν, καὶ φασιν· « Ἰνατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ πλήρης καταπεπατημένης; » Καὶ διδάσκει αὐτὰς μαθεῖν ποθοῦσας τῆς ἐρυθρότητος τὴν αἰτίαν, καὶ λέγει· « Ληνὸν ἐπάτησα μονώτατος, καὶ τῶν ἐθνῶν οὐδεὶς ἦν μετ' ἐμοῦ· — Οὐτε γὰρ πρέσβυς, οὔτε ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, » κατὰ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν· « Καὶ συνεπάτησα αὐτοὺς, φησὶν· ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ συνέθλασα αὐτοὺς ἐν τῇ ὀργῇ μου, » τοὺς τῆς ἀνθρωπείας φύσεως; πολεμίους δαίμονας, καὶ τῶν ἐκείνων στρατῶν ³¹· « Καὶ κατεβράνθη τῷ κατανικήματι αὐτῶν τὰ ἱμάτιά μου· » ἐν γὰρ τῷ νικᾶν καὶ καταλύειν αὐτῶν τὸ κράτος, ἐλαθὸν τινὰς αἱμάτων ³² βανίδας ἐν τοῖς ἱματίοις· δηλοῖ δὲ τὸν τριήμερον θάνατον. Καὶ προσεκτεῖον ἀκριβῶς, ὡς οὐ λέγει κατεβράνθη ἐγὼ, ἀλλὰ κατεβράνθη τῷ κατανικήματι αὐτῶν τὰ ἱμάτιά μου, τοῦτέστι τὸ σῶμά μου· ἀπαθὴς γὰρ ἡ θεία φύσις, τὸ δὲ σῶμα τὸ πάθος ἐδέξατο· σύροντος μὲν αὐτὸ ³³ τοῦ ἐνωθέντος Θεοῦ Λόγου, πάθος δὲ ἐκείθεν οὐχ ἐλύσαντος, ἐπειδὴ φύσει τὸ θεῖον πάθος ὑπέρτερον. Διὰ τοῦτο φησὶν ἡ νύμφη· « Ἀδελφιδούς μου λευκός καὶ πυρρός, ἐκλελεγμένος ἀπὸ μυριάδων. » Ἀπάσης γὰρ φύσεως κρείττων ἡ ἀπαρχή· « Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· » διὸ θυσία ἄμωμος ὑπὲρ παντὸς προσηνήθη τοῦ γένους· τοῦτου χάριν καὶ διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου ὁ τῶν ὄλων προαγορεύει Θεὸς λέγων· « Ἰδοὺ ὁ παῖς μου, ὃν ἤρετισάμην, ὃ ἐκλεκτός μου, ὃν ἠδύοχησεν ἡ ψυχὴ μου· θῆσω τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν ³⁴, κρίνειν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. » Εἰκότως τοίνυν ἡ νύμφη φησὶν· « Ἀδελφιδούς μου λευκός καὶ πυρρός, ἐκλελεγμένος ἀπὸ μυριάδων. » Ἐπερπε γὰρ τῷ τᾶς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνεληφότι, αἰτινας ἦσαν πυρρᾶι ὡς φοινικῶν, καὶ ὡς κόκκινων, πυρρῶ γενέσθαι καὶ προσαγορευθῆναι· « Ἀλλὰ καὶ κεφαλὴ αὐτοῦ, φησὶ, χρυσὸν ὀφάτ· » κατὰ μὲν τὸν Σύμμαχον, « ὡς λίθος τιμιός· » κατὰ δὲ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν, « ἐπίσημος χρυσῷ. » Κεφαλὴν δὲ αὐτοῦ τροπικῶς καλεῖ τὸ θεῖον, τὸ λευκὸν

A Verum non modo candidus est, sed etiam rubicundus. Neque enim solum est Deus, verum etiam homo. Rubicundus autem terrenum significat. Quapropter divinæ quoque virtutes, apud Isaiam, conspicientes eum e terra in cœlum revertentem quærunr, et, « Quis est, inquit, iste qui venit de Edom? Rubor vestium ejus de Bosor? Iste formosus in stola, violentia cum fortitudine i. » Admiranturque ipsius etiam corporis pulchritudinem, quam stolam ejus appellant. Est enim « speciosus forma præ filiis hominum k, » quatenus homo. Nam ut Deus, ea est pulchritudine, quæ, ut inaccessa, nulla similitudine potest explicari. Quærunr autem ex eo, et dicunt: « Quare ergo rubra sunt indumenta tua tanquam ex calcato torculari, plenus calcato l? » Easque ruboris causam intelligere cupientes, docet: « Torcular, inquit, calcavi solus, et de gentibus non erat vir mecum m. » — « Non enim legatus, neque angelus, sed ipse Dominus salvavit nos, » juxta Isaiæ prophetiam n. « Et conculcavi eos, inquit, in furore meo, et collisi eos in ira mea o: » humanæ nimirum naturæ hostes dæmonas, atque ipsorum exercitum. « Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, cum eos vincerem p. » Ex ipsorum enim strage atque internectione quibusdam sanguinis guttis vestimenta mea conspersa sunt. Tridui mortem significat. Non dicit autem, sanguine conspersus sum ego: sed « aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea cum eos vincerem, » id est, corpus meum: quod diligenter annotandum est.

116 Nam divina natura pati non potuit, sed corpus passum est: quod quidem corpus Deus Verbum ita contraxit univitque sibi, ut nihil inde pateretur. Divinitas enim natura præstantior est, quàm ut pati possit. Idcirco sponsa, « Nepos meus, inquit, est candidus et rubicundus, electus ex decem millibus. » Primitivæ enim (Christus) omni naturæ q præcellit. « Quippe qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus r. » Itaque pro omni genere oblatus est, hostia immaculata. Quamobrem et per Isaiam prophetam Deus universorum: « Ecce, inquit, servus meus quem elegi, electus meus: complacuit sibi in eo anima mea, ponam Spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet s. » Jure igitur sponsa, « Nepos meus, inquit, candidus et rubicundus electus, ex decem millibus. » Decebat enim illum qui sustulit peccata nostra, quæ rubra erant sicut purpura, et sicut coccinum, rubicundum fieri, et appellari. « Caput autem ejus, inquit, aurum Ophatz. » Symmachus vertit, « sicut lapis pretiosus. » Quinta editio habet, « insigne auro. » Caput ipsius allegorice vocat divinitatem, quam

i Isa. LXIII, 1. k Psal. XLIV, 3. l Isa. LXIII, 2. m Ibid. 3. in nonnullis libris vet. n Ibid. 9. o Ibid. 6. p Ibid. 3. q I. Cor. xv, 20. r Isa. LIII, 9; I Petr. II, 22. s Isa. XLII, 1.

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ βίβη. Ita quoque legendum supra, p. 82 lin. 3. ³¹ cod. στρατηγόν. ³² cod. αἵματος. ³³ σύροντος μὲν αὐτό. Placet conjectura Cotelerii *Monum. Eccles. Græc.*, t. II, p. 652 legendum esse συνόντος μὲν αὐτῷ. In ms. *Augusti*. legitur σύροντας, minus bene. ³⁴ μου. Des. in cod.

superius per candorem indicavit. Auro igitur et lapidi (pretioso) divinitatem comparat, quæ sunt res apud homines pretiosissimæ. Neque enim aliud nomen accommodatius invenit: « Cincinni ejus sicut elatæ palmarum, nigri quasi corvus. » Ex capite illius fluentes gratias, mea quidem sententia, cincinnos vocat: nigros quidem appellatos una de causa, elatas autem ob aliam causam. Elatæ enim sunt fructus palmarum masculinarum, **117** qui feminis adjuncti maturos illarum fructus efficiunt. Quoniam igitur, qui ei crediderunt, variis ipsius muneribus fruentes, pietatis fructum illi ferunt, merito cincinnati ejus elatis comparantur. Dicuntur autem nigri, ut per fuscum et obscurum colorem, abdita totius œconomiz ejus ratio declaratur. « Cincinnati elatæ, nigri quasi corvus. » Corvum hic nominavit, ut colorem tantummodo notaret. « Oculi ejus, inquit, sicut columbæ super plenitudines aquarum. » Per oculos hic rursus aspectum ejus laudat: quamobrem sicut columbas esse dicit super plenitudines aquarum. Et in memoriam nobis revocat columbam illam, quæ in Jordane super ipsum descendit. Neque vero quemquam offendat, quod dictum est, « sicut columbæ, » non autem « columba. » Legimus enim in divina Scriptura non modo « Spiritum, » sed etiam « spiritus; » non quod multi sint Spiritus sancti, unus enim est Spiritus sanctus ille Consolator: sed quia hujus muneris beatus Paulus spiritus vocat. « Et spiritus prophetarum, inquit, prophetis subjecti sunt. » Cum ergo Dominus Christus, ut homo, omnia Spiritus habuerit dona, ideo sponsa: « Oculi, inquit, ejus sicut columbæ super plenitudines aquarum. » Assidue enim ad baptismatis largitionem respiciunt oculi ejus, expectantes eos qui salvi fiunt, et salutem omnium expetentes. Quin etiam « columbæ lacte, inquit, lotæ, et considentes super plenitudines aquarum. » Alios enim lacte nutriunt, qui eo indigent cibo; alios, **118** qui in peccato inveterati sunt, reficiunt ac renovant, « considentes super plenitudines aquarum, » et eas sanctificantes. Nec immerito dixit « plenitudines aquarum. » Nam qui perfectam non habent fidem, quique non sincera fide accedunt, eos non suscipit. Qualis fuit Simon, qui baptizatus quidem est, sed indignus visus est gratia, cum plenus non esset, sed mancus, et fidei perfectionem non haberet. « Genæ illius sicut phialæ, inquit, aromatis, germinantes pigmentaria. Et labia ejus lilia distillantia myrrham plenam. » Genas rursus et labia doctrinam vocat. Sermonis enim instrumenta sunt labia et genæ. Horum enim motu vox distinguitur et formatur. Phialas autem aromatis appellat eas, propter doctrinæ suavem odorem. Pigmentaria vero dicit germinare, quoniam inde docendi argumenta sumunt doctores Ecclesiæ,

¹ I Cor. xiv, 52.

VARIE LECTIONES.

¹⁸ εὐπρεπ. Des. in cod. ¹⁹ cod. ἐκείνης. ²⁰ ὄνομ. Prior editio habebat ὀνομαζομένου. cod. ὀνομαζομένης. ²¹ cod. περιστεραι. ²² cod. πληρώματος. ²³ βλέπουσι: χορηγ. cod. ἀποβλέπουσι δωρεάν. ²⁴ καὶ — ὑδάτων. Des. in cod. ²⁵ γενόμενος. Abest a cod.

ἄνω προσαγορευθέν. διὰ χρυσῷ καὶ λίθῳ αὐτὴν ἀπεικάζει, ταῖς παρὰ ἀνθρώποις τιμιωτάταις ὕλαις· οὐ γὰρ εὔρεν ἕτερον ὄνομα εὐπρεπέστερον ¹⁸. « Βόστρυχοι αὐτοῦ ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ. » Τὰς ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐκείνου ¹⁹ προχοόμενας χάριτας ἡγοῦμαι βοστρύχους ὀνομάζεσθαι· μέλανας μὲν κατ' ἄλλο, ἐλάτας δὲ καθ' ἕτερον ὀνομαζομένους ²⁰. Αἱ γὰρ ἐλάται, καρπὸς εἰσι φοινίκων ἀρσένων, τοῖς θήλεσιν ἐπιβαλλόμενοι, καὶ ὠρίμους γίνεσθαι παρασκευάζοντες τοὺς ἐκείνων καρπούς. Ἐπειδὴ τοίνυν τῶν ποικίλων αὐτοῦ χαρισμάτων ἀπολαύοντες οἱ πεπιστευκότες αὐτῷ καρποφοροῦσιν αὐτῷ τὴν εὐσέβειαν, ἐλάταις εἰκότως ἀπεικάζει τοὺς βοστρύχους· μέλανας δὲ προσαγορεύει, διὰ τοῦ βαθέος χρώματος καὶ σκοτεινοῦ, τὸ ἀνεφικτον τῶν οἰκονομιῶν παραδηλῶν. « Βόστρυχοι ἐλάται, μέλανες ὡς κόραξ· » τὸν δὲ κόρακα ἐνταῦθα περιεῖληφε τῆς χροῆς ἕνεκα μόνῃς· « Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, φησὶν, ὡσεὶ περιστέρα ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων· πάλιν ἐνταῦθα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὸ ὀπτικὸν αὐτοῦ θαυμάζει. Διὸ ὡς περιστερὰς ²¹ αὐτοὺς εἶναι λέγει ἐπὶ πληρώματα ²² ὑδάτων· καὶ ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ κατελούσης ἐπ' αὐτὸν περιστερᾶς. Καὶ μηδένα ξενιζέτω τὸ « ὡς περιστεραι, » ἀλλὰ μὴ « περιστερὰ » ῥηθῆναι· εὐρίσκομεν γὰρ οὐ μόνον « πνεῦμα, » ἀλλὰ καὶ « πνεύματα » παρὰ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ προσαγορευόμενα· οὐκ ἐπειδὴ πολλὰ πνεύματα ἄγια, ἐν γὰρ ἐστὶ πνεῦμα ἅγιον, ὁ Παράκλητος· ἀλλὰ τὰ τοῦτου χαρίσματα πνεύματα ὁδε καλεῖν ὁ μακίριος Παῦλος· « Καὶ πνεύματα γὰρ; φησὶ, προφητῶν προφηταῖς ὑποτάσσεται. » Ἐπειδὴ τοίνυν πάντα εἶχεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα, κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, διὸ φησὶν ἡ νύμφη· « Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡσεὶ περιστεραι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων. » Διηλεκτῶς γὰρ εἰς τὴν τοῦ βαπτίσματος βλέπουσι χορηγίαν ²³ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, τοὺς σωζομένους ἀναμένοντες, καὶ πάντων τὴν σωτηρίαν ποθοῦντες· ἀλλὰ καὶ « λελουμέναι ἐν γάλακτι, φησὶν, αἱ περιστεραι, καὶ καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων. » Τοὺς μὲν γὰρ γαλακτοτροφοῦσι, ταύτης τῆς τροφῆς δεομένους· τοὺς δὲ νεουργοῦσι καὶ ἀνανεοῦσιν, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας παλαιωθέντας, « καθήμεναι ἐπὶ πληρώματα ὑδάτων, » καὶ ταῦτα ἀγιάζουσαι. Καὶ εἰκότως ἔφη « πληρώματα ὑδάτων ²⁴. » τοὺς γὰρ ἀτελεῖ τὴν πίστιν κεκτημένους, καὶ μετὰ εἰλικρινοῦς πίστεως μὴ προσίδοντας οὐχ ὑποδέχεται· ὁποῖος ἦν ὁ Σίμων, δὲ ἐβαπτίσθη μὲν, ἀνάξιος δὲ ὤφθη τῆς χάριτος, μὴ γενόμενος ²⁵ πεπληρωμένος, ἀλλ' ἔλλείπων, καὶ τὸ τέλειον οὐκ ἔχων τῆς πίστεως. « Σιαγόνες αὐτοῦ, φησὶν, ὡς φιάλαι τοῦ ἀρώματος φύουσαι μυρεψικά, καὶ χεῖλη αὐτοῦ κρίνα στάζοντα σύμβαν πλήρη. » Σιαγόνας δὲ πάλιν καὶ χεῖλη τὴν διδασκαλίαν καλεῖ· ὄργανα γὰρ τοῦ λόγου καὶ χεῖλη, καὶ σιαγόνες· τούτων γὰρ κινουμένων ἡ ἐναρθῆρος ἀποτελεῖται φωνή· φιάλας δὲ ἀρώματος ταύτας προσαγορεύει, διὰ τὸ τῆς διδασκαλίας εὐώδες· λέγει δὲ

αὐτὰς καὶ φύειν μυρσινικά· ἐκεῖθεν γὰρ τὰς τῆς ἁ
 δασκαλίαν ἀφορμὰς λαμβάνοντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας
 διδασκαλοὶ, ὅλον τινὲς μυρσῖνοι γίνονται τοῦ κηρύ-
 γματος, καὶ τὸ μύρον τῆς ὠφελείας κατασκευάζουσι.
 Κρίνους δὲ, φησὶν, ἔοικεν αὐτοῦ τὰ χεῖλη· λάμπουσι
 γὰρ οἱ θεοὶ λόγοι, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντες· οὐτε
 γὰρ τῆθαι, οὐτε ὑφαίνει· ³⁶ τὰ κρίνα, κατὰ τὴν τοῦ
 Κυρίου διδασκαλίαν, ἀλλ' ὁ Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
 ἀμφιένυσσιν αὐτά· Ἐπειδὴ τοίνυν πάσης ἀνθρωπίνης
 σοφίας οἱ θεοὶ λόγοι γεγύμνωται, μόνον δὲ τὸ θεῖον
 ἔχουσι κάλλος, εἰκότως φησὶ· Ἐκεῖνη αὐτοῦ κρίνα
 ἐστίν· ὅσα σμύρναν πλήρη, ἢ τούτεστι τὴν ἐν τῷ
 κηρύνει βίῳ νέκρωσιν ἐκπαιδεύοντα. Τοιαῦτα γὰρ
 τὰ τοῦ Κυρίου διδάγματα· ἢ Ὁ μὴ καταλιμπάνων
 πατέρα, καὶ μητέρα, καὶ γυναῖκα, καὶ ἀγροῦς,
 καὶ ἀμπέλωνας ἔνεκεν ἐμοῦ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· ἢ
 καὶ· ἢ Ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ
 ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· ἢ καὶ·
 ἢ Εἰ θέλεις τέλειος γενέσθαι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρ-
 χοντα, καὶ δός πτωχοῖς, καὶ λαβὼν τὸν σταυρὸν σου
 ἀκολουθήθαι μοι· ἢ διὰ τοῦτο σταίξει χεῖλη αὐτοῦ σμύρ-
 ναν κλήρη. ἢ Χεῖρας δὲ αὐτοῦ τορτυταί, χρυσαί,
 πεπληρωμέναι θαρσεῖς. ἢ Χεῖρας δὲ τὴν πρακτικὴν
 ἀρετὴν ὀνομάζει, ἣν μετὰ πάσης ἀρμονίας μετελή-
 λυθεν, ὅσον διατορεῦσιν καὶ ἀπευθύνων πράξιν ἐκά-
 στην. Διὸ καὶ τῷ Ἰωάννῃ ἔλεγεν· ἢ Ἄφες ἄρτι· οὕτω
 γὰρ πρέπον ἡμῖν ἔστι πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. ἢ
 Χρυσᾶς δὲ πάλιν καλεῖ, ὡς τιμίους καὶ σπανίους. Τὸ
 δὲ θαρσεῖς διὰ τὸ δόκιμον ἔλαβε τοῦ χρυσοῦ· ἐκεῖ-
 θεν γὰρ λέγει ἡ θεία Γραφή τὸ ἀκίβδηλον καὶ ἀπ-
 ερθον ³⁷· καὶ δόκιμον χρυσοῦν κομίζεσθαι. ἢ Κοιλία
 αὐτοῦ πυξίον ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου. ἢ
 Ὁ γὰρ βυθὸς αὐτοῦ τῶν μυστηρίων, καὶ τὸ ταμειεῖον
 τῆς γνώσεως, ἔνθα εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σο-
 φίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοί, πυξίον εἰσὶν ἐλε-
 φάντινον τοῖς τῆς ἀποκαλύψεως ἄξιους. Καὶ τῇ μὲν
 φύσει ἔστιν ἀκατάληπτα· διὸ ἢ ἐπὶ λίθου σαπφείρου·
 ἢ ³⁸ παραδηλοῖ τὸ βαθὺ καὶ κεκρυμμένον τῶν θεῶν.
 ἢ Ἄλλ' ὁμοῦ τοῦτο τὸ βαθὺ, καὶ κεκρυμμένον, καὶ
 ἄδηλον, πυξίον ἐλεφάντινον γίνεται τοῖς ἄξιους· διὸ
 καὶ ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ· ἢ Ὁ φθαλμὸς οὐκ εἶδε,
 καὶ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ
 ἐνόησεν, ἢ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν·
 ἢ ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος ³⁹ αὐ-
 τοῦ· ἢ καὶ πάλιν· ἢ Τὸ μυστήριον αὐτοῦ τὸ ἀπο-
 κεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν,
 ἢ ἑτέρας γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, ὡς νῦν ἀπεκαλύ-
 φθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις. ἢ
 Διὸ ⁴⁰ τὴν κοιλίαν αὐτοῦ φησὶ πυξίον εἶναι ἐλεφάντι-
 νον ἐπὶ λίθου σαπφείρου· καὶ τοὺς μὲν βοστρύχους
 ἐξέλεος ὄντας μέλανας ἔφη· τοῖς γὰρ μηδέπω τῆς
 θείας ἀποκαλύψεως τετυχηκόσι, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι

A qui tanquam pigmentarii prædicationis, unguen-
 tum conficiunt utilitatis. Liliis porro similia vi-
 dentur illius labia, quia per se splendent divini
 sermones, licet humani ornamenti nihil habeant.
 Non enim uent, neque texunt lilia, ut Dominus do-
 cet, sed Pater cœlestis vestit ea ^u. Quoniam igitur
 ab omni humana sapientia divini sermones sunt
 destituti, divinamque solum obtinent pulchritudi-
 nem, merito dicit « labia ejus lilia distillantia myr-
 rham plenam : » docent enim in præsentī vita mor-
 tificationem. Qualis est illa Domini doctrina : « Qui
 non relinquit patrem, et matrem, et uxorem, et
119 agros, et vineas, propter me, non est me
 dignus ^v ; » et : « Qui non sumit crucem suam, et
 sequitur me, non est me dignus ^x ; » et : « Si vis
 perfectus esse, vende quæ habes, et da pauperibus,
 et sublata cruce tua sequere me ^y. » Idcirco di-
 stillant labia ejus myrrham plenam. « Manus autem
 ejus tornatiles, aureæ, plenæ Tharsis. » Manus,
 eas virtutes vocat, quæ in actione consistunt : quas
 omnibus officiis sigillatim ita diligenter excoluit ut
 unamquamque actionem quasi tornaret ac dirige-
 ret. Quamobrem ad Joannem : « Sine, inquit, modis ;
 sic enim decet nos implere omnem justitiam ^z. »
 Aureas appellat, ut pretiosas et eximias. Nam illud
 Tharsis propter auri præstantiam posuit. Illinc
 enim dicit divina Scriptura sincerum et purum ac
 probatum aurum deportari. « Venter ejus pyxis
 exigua eburnea, super lapide sapphiro. » Profun-
 ditas enim mysteriorum ejus, et penu cognitionis
 ubi sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ abs-
 conditi, sunt vasculum eburneum illis, qui revelati-
 one sunt digni. Et natura quidem comprehendī
 nequeunt ; ideo « super lapide sapphiro » dicitur,
 quod rerum divinarum ostendit arcanam profundi-
 tatem. Ac licet profunda, et recondita obscuraque
 sit, eburnea tamen pyxis efficitur illis qui non sunt
 indigni. Quamobrem beatus Paulus clara voce :
 « Quæ oculus, inquit, non vidit, neque auris audi-
 vit, neque in cor hominis ascenderunt, quæ præpa-
 ravit Deus diligentibus illum : nobis autem Deus
 revelavit per Spiritum suum ^a ; » et rursus : « My-
 sterium ejus, quod absconditum fuit a sæculis et
 generationibus, et quod **120** aliis generationibus
 non est agnatum, sicut nunc revelatum est sanctis
 ejus apostolis et prophetis ^b. » Illis de causis ven-
 trem illius pyxidem dixit esse eburneam super la-
 pide sapphiro. Ac cinnamos ejus, cum perspicui
 sint, ait esse nigros. Illis enim, qui nondum divi-
 nam assecuti sunt revelationem, ea quoque videntur
 obscura et difficillima quæ manifesta sunt, et sen-
 sibus comprehenduntur. Qui vero ad intima my-

^u Matth. vi, 26 seqq. ^v Matth. x, 37. coll. Luc. ix, 26. ^x Matth. x, 38. ^y Matth. xix, 21.
^z Matth. iii, 15. ^a I Cor. ii, 9, 10. ^b Ephes. iii, 5.

VARIE LECTIONES.

³⁶ cod. ὑφαίνεται. ³⁷ καὶ ἀπερθον. E cod. suppl. ³⁸ δ. cod. καί. ³⁹ πνεύματος. cod. πατρός. ⁴⁰ διδ.
 cod. διὰ τοῦτο.

steria sunt admissi, iis perspicua videntur etiam illa quæ sunt obscura. Hinc beatus etiam David : « Incerta, inquit, et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi e. » Quod etiam sponsa dicit : « Venter, inquit, ejus, pyxis exigua eburnea super lapide sapphiro ; crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas. » Firmitatem ejus, et stabilitatem, et constantiam, perpetuitatemque per columnas ostendit marmoreas. Bases autem illarum aureas nominavit, ut pretiosum actionum decus declararet. « Species ejus ut thus electus, ut cedri. » Illic rursus duplicem naturam significat. Ac divinam quidem appellat* thus, quod Deo lex jubet incendi; cedrum autem, humanam vocat, quæ non sensit peccati corruptionem. Inter arbores enim cedrus non putrescit. « Guttur ejus dulcedo. » Quid enim divinis eloquiis dulcius? Quapropter beatus etiam David : « Quam dulcia, inquit, gutturi meo eloquia tua! suaviora sunt ori meo, melle ac favo d; » et : « Judicia tua vera sunt, justificata ad unum omnia, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora melle ac favo e. » Itaque et ministri **121** sacerdotum principum, qui ad Dominum missi sunt, desiderio dulcedinis sermonum ejus deliniti et capti, ad eos a quibus missi erant, « Nunquam sic, inquit, locutus est homo, sicut hic homo f. » Et alii clamabant : « Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti g. » Quare « guttur ejus dulcedo, » imo et « totus est desiderium. » Destituta enim aliis laudibus, quibus eum præterea cumlaret, uno verbo cuncta complectitur, Quid, inquit, in singulis ejus pulchritudinis partibus explicandis moror? totus est desiderium, omnes ad amandum se trahit, ad diligendum impellit, non intuentes solum, sed audientes etiam sui desiderio accendit. His dictis, ad adolescentulas conversa : « Illic, inquit, est nepos meus, et hic propinquus meus, filia Hierosolymæ. » Quando vos eum dicitis ignorare, et ex me quæritis, Quis est nepos tuus ex nepote? ecce vobis indico : « Talis est nepos meus, et talis est propinquus meus. » Jurejurando igitur obstrictæ, nolite illud negligere, sed quærite nepotem meum, atque illi desiderium meum nuntiate. Cum igitur illæ sponsi notas et signa intellexissent, rursus quo profectus sit, quoque declinaverit percontantur his verbis :

VERS. 17. Quo abiit consobrinus tuus, o pulchra inter mulieres? Quo respexit nepos tuus? et quærenas eum tecum. Nam si locum secessus illius didicerimus, non negligemus, sed in eo quem desideras

δηλα, ἐστὶν ἀδηλα, καὶ τὰ αἰσθητὰ ἀκατάληπτα· τοῖς δὲ τῶν θεῶν μυστηρίων ἐντὸς γεγενημένοις, καὶ τὰ ἀδηλα γίνεται φανερά. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ φησὶ· « Τὰ ἀδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. » Τοῦτο τοῖνον καὶ ἡ νύμφη λέγει· « Ἡ κοιλία αὐτοῦ πύξιν ἐλεφάντινον ἐπὶ λίθου σαπφείρου· κνήμαι αὐτοῦ στύλοι μαρμάρينوι, θεμελιωμένοι ἐπὶ βάσεις χρυσᾶς· » τὸ ἔδρανον αὐτοῦ, καὶ σταθῆρόν, καὶ μόνιμον, καὶ διαρκές, διὰ τῶν μαρμάρινων στύλων ἐδήλωσε· καὶ τὰς βάσεις δὲ αὐτῶν χρυσᾶς ὠνόμασε, τὸ τίμιον τῶν πράξεων διὰ τούτων παραδηλῶν. « Εἶδος αὐτοῦ ὡς λίβανος, ἐκλεκτός ὡς κέδροι. » Πάλιν ἐνταῦθα τὸ διπλοῦν ἐρμηνεύει τῶν φύσεων· λίβανον⁴² μὲν τὴν θείαν προσαγορεύει, ἐπειδὴ λίβανος κατὰ τὸν νόμον θεῶν προσεφέρετο. Κέδρον δὲ καλεῖ τὴν ἀνθρωπίαν, ὡς σηπεδόνα τῆς ἀμαρτίας οὐ δεξαμένην· ἀσηπτος γὰρ ἐν ξύλοις ἡ κέδρος. « Φάρυγξ αὐτοῦ γλυκασμός· » τί γὰρ τῶν θεῶν λογίων γλυκύτερον; Διὸ καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ· « Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρὸν τῷ στόματί μου· » καί· « Τὰ κρηματὰ σου⁴⁴ ἀληθινὰ, δεδικαιωμένα ἐπὶ τῷ αὐτῷ, ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιον πολὺν, καὶ γλυκύτερα ὑπὲρ μέλι κηρίον. » Διὸ καὶ οἱ ὑπηρέται τῶν ἀρχιερέων, οἱ ἐπ' αὐτὸν ἀποσταλέντες, καὶ κατακληθέντες, καὶ ἐαλωκότες τῷ πόθῳ τῆς τῶν λόγων γλυκύτητος, φασὶ τοῖς ἀποστείλασιν· « Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἀνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος· » καὶ ἄλλοι ἐβόων· « Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὗς ἐθήλασας. » — « Φάρυγξ τοῖνον αὐτοῦ γλυκασμός· » ἀλλὰ καί, « ὄλος ἐστὶν ἐπιθυμία· » ἀπορήσας γὰρ λοιπὸν ἄλλων ἐπαίνων ἐνὶ αὐτὸν ὀνόματι ὀγκμάζει. Τί δὴποτε γὰρ, φησὶ, κατὰ μέρος αὐτοῦ διηγοῦμαι τὸ κάλλος; ὄλος γὰρ ἐστὶν ἐπιθυμία, ἔλκων ἅπαντας εἰς ἔρωτα, βαζόμενος εἰς ἀγάπην, ἐπιθυμίαν ἐμβάλλον, οὐ τοῖς⁴⁶ ὄρωσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσι· ταῦτα εἰρηκυῖα, φησὶ ταῖς νεάνισιν· « Οὗτος⁴⁸ ἀδελφιδούς μου, καὶ οὗτος πλησίον μου, θυγατέρες Ἰερουσαλήμ. » Ἐπειδὴ ἠγνοεῖτε, καὶ ἠρωτᾶτε, τί ὁ ἀδελφιδούς σου ἀπὸ ἀδελφιδού; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν, ὅτι· « Τοιοῦτός ἐστιν ὁ ἀδελφιδούς μου, καὶ τοιοῦτός ἐστιν ὁ πλησίον μου· φροντίσατε τοῖνον τοῦ ὄρκου, καὶ μὴ ἀμελήσητε, ἀλλὰ ζητήσατε αὐτὸν καὶ ἀπαγγείλατέ μου τὸν πόθον⁴⁹. Μαθοῦσαι τοῖνον ἔκείναι τοῦ νομφίου τὰ σημεῖα, πάλιν ἐπερωτῶσι καὶ πυνθάνονται, ποῦ πορεύεται, καὶ ποῦ ἐξεδήμησε, καὶ φασὶ·

ἰζ'. Ποῦ ἀπῆλθεν ὁ ἀδελφιδούς σου, ἡ καλὴ ἐν γυναιξί; ποῦ ἀπέβλεψεν ὁ ἀδελφιδούς σου, καὶ ζητήσομεν αὐτὸν μετὰ σοῦ. Εἰ γὰρ μάθοιμεν τὸν τῆς ἀποδημίας τόπον, οὐκ ἀμελήσομεν, ἀλλὰ κοινω-

* Psal. L, 8. † Psal. cxviii, 103. ‡ Psal. xviii, 10, 11. † Joan. vii, 46. ‡ Luc. ii, 27.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ ὡς — κέδροι. Vide supra, p. 114, n. 2. ⁴² λίβανον. cod. præm. καί. ⁴³ σου. cod. Κυρίου. ⁴⁴ τοῖς. cod. γάρ. ⁴⁵ οὗτος. cod. add. ὁ. ⁴⁶ πόθον. In cod. sequitur expositio trium Patrum.

νῆσομέν σοι τοῦ πόνου, καὶ ζητήσομεν ὃν ποθεῖς. A pervestigando nos tibi laboris socias adjungemus »
 Ἡλὶν τοίνυν αὐταῖς ἀποκρίνεται, λέγουσα · Rursus igitur eis respondet :

ΚΕΦΑΛ Γ'.

122 CAPUT VI.

α'. Ἀδελφιδούς μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ, εἰς φιάλας ⁴¹ τοῦ ἀρώματος, ποιμαίνει ἐν κήποις, καὶ συλλέγει κρίνα. Ζητητέον δὲ, τί δήποτε καὶ ἓνα λέγει κῆπον, καὶ πολλούς · Κατέβη γὰρ εἰς κῆπον αὐτοῦ, ποιμαίνει ἐν κήποις. » Καὶ γὰρ μία ἐστὶν Ἐκκλησία, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον · « Ἡρμωσάμενη γὰρ ὕμᾶς, φησὶν, ἐνὶ ἀνδρὶ, παρθένον ἀγνήν παραστήσῃ τῷ Χριστῷ. » Καὶ πάλιν · « Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν ⁴², καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἡγάπησεν τὴν Ἐκκλησίαν. » Ἀλλὰ καὶ πολλὰς δὲ αὐτὰς πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος καλεῖ · οὐ κατὰ τὴν πνευματικὴν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοπικὴν διαίρεσιν **B** τοῦτο ποιῶν · Παῦλος γὰρ, φησὶν, ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας. » Καὶ Κορινθίοις δὲ γράφων φησὶν · « Καὶ γυναῖκες ὁμῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. » Διὰ τοῦτο ἡ νύμφη φησὶν · « Ἀδελφιδούς μου κατέβη εἰς κῆπον αὐτοῦ, εἰς φιάλας τοῦ ἀρώματος, ποιμαίνει ἐν κήποις, καὶ συλλέγει κρίνα · πάσας γὰρ ποιμαίνει τὰς Ἐκκλησίας, καὶ χαίρει ταῖς φιάλαις τοῦ ἀρώματος, τοῖς τὴν εὐσμίαν αὐτοῦ κεκτημένοις, καὶ τοὺς τῆς νύμφης τὸ κάλλος μιμησαμένους καὶ κρίνα γενομένους συλλέγει, καὶ τῇ νύμφῃ συνάπτει. Τούτοις ἐπιπέρει ἡ νύμφη ·

β'. Ἐγὼ τῷ ⁴³ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδούς μου ἐμοί · ὁ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις. Αὐτοῦ γὰρ **C** ἐξήρημαι, καὶ αὐτῷ ἑμαυτὴν ἀνέθηκα. Καὶ γὰρ αὐτὸς με πάσης προτετίμηκε τῆς οἰκουμένης, καὶ ἑαυτῷ συνῆψε, καὶ γεγηρακυῖαν ἀνενώσατο, καὶ πενωμένην ἐπλούτισε, καὶ δυσειδῆ οὔσαν ὠραίαν ἀπέφηνε, καὶ μώλωπας ἔχουσαν σεσηπότας καὶ δυσώδεις λίαστο, καὶ εὐωδίας ἐπλήρωσε · διὰ τοῦτο λέγω · « Ἐγὼ τῷ ἀδελφιδῷ μου, καὶ ὁ ἀδελφιδούς μου ἐμοί · ὁ ⁴⁴ ποιμαίνων ἐν τοῖς κρίνοις, » ἢ « ὁ ποιμαίνων ἐν τῷ ἀνθῷ, » κατὰ τὸν Σύμμαχον · καὶ γὰρ τοὺς γενομένους κρίνα ποιμαίνει, καὶ ἐν κρίνοις τοὺς ἀξιούς ποιμαίνει · οὐδὲν δὲ τῶν θείων Γραφῶν εὐωδέστερον ⁴⁵. Ἀκούσας ὁ νυμφίος τῶν λόγων τῆς νύμφης, καὶ ἐλεήσας αὐτὴν ποθοῦσαν αὐτὸν, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν φανταζομένην καὶ περὶ αὐτοῦ διαλεγομένην, καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ διεξιούσαν, ἐπιφαίνεται **D** αὐτῇ, λέγων ·

γ'. Καλὴ εἶ, ἡ πλησίον μου, ὡς εὐδοκία ⁴⁶, ὠραία ὡς Ἱερουσαλήμ · θάμβος, ὡς τεταγμένη ⁴⁷. Καὶ ποιεῖ αὐτῇ ὄνομα τὸ δι' αὐτὴν ⁴⁸ γεγόμενον πρᾶγμα. « Ἐπειδὴ γὰρ ἠδύοχησε Κύριος τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακώβ, καὶ ἔζησεν τὰς ἀνομίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ ἐκάλυψε πάσας

VERS. 1. *Consobrinus, inquit, meus descendit in hortum suum, ad phialas aromatis, ut pascat in hortis, et colligat lilia.* Quærendum est, cur et unum dicat hortum, et plures. « Descendit enim in hortum suum, ut pascat in hortis. » *Unica enim est Ecclesia, ut docet beatus Paulus : « Despondi, inquit, vos uni viro virginem castam exhibere Christo h. » Et alibi : « Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam i. » At beatus item Paulus plures quoque nominat Ecclesias, non Spiritus divisione, sed locorum intervallo distinctas. « Paulus, inquit, apostolus, non ab hominibus, neque per homines, Ecclesiis Galatiæ !. » Et ad Corinthios scribens : « Mulieres, inquit, vestræ in ecclesiis taceant k. » Quamobrem sponsa etiam dicit : « Nepos meus descendit in hortum suum, ad phialas aromatis, ut pascat in hortis, et colligat lilia. » Omnes enim pascit Ecclesias, et phialis aromatis delectatur, iis nimirum, qui redolent fragrantiam ejus : et eos qui sponsæ pulchritudinem imitantur et sunt lilia, colligit, et sponsæ adjungit. Ad hæc sponsa subjicit :

VERS. 2. *Ego nepoti meo, et nepos meus mihi, qui pascit inter lilia.* Ex eo enim pendeo, atque illi me ipsam dicavi. Nam et ipse me orbi universo prætulit, sibi que copulavit : ex senio confectam reddidit juvenem, ex **123** inope opulentam, ex deformi formosam : putridis atque fetentibus vulneribus languentem curavit, replevitque odoris suavitate. His de causis ita loquitur : « Ego nepoti meo, et nepos meus mihi, qui pascit inter lilia : » vel, ut Symmachus vertit « qui pascit flores. » Nam et eos qui facti sunt lilia, pascit : et illos qui digni sunt, pascit in liliis. Divinis autem Scripturis fragrantius est nihil. Sponsus, auditis sponsæ verbis, misertus ejus, quæ ipsius languebat desiderio, noctes que ac dies de ipso tum cogitabat, tum disserebat, et pulchritudinem ipsius laudibus efferebat, se illi conspicuum præbet, ac dicit :

VERS. 3. *Pulchra es, propinqua mea, sicut beneplacitum : speciosa sicut Hierosolyma : pavor ut ordinata.* Ex eo quod propter sponsam factum est illi nomen imponit. « Nam quia beneplacuit Domino terra ejus, et convertit captivitatem Jacobi, et remisit iniquitates plebi suæ, et operuit omnia

⁴¹ II Cor. II, 2. ⁴² Ephes. v, 25. ⁴³ Gal. I, 1, 2. ⁴⁴ I Cor. XIV, 54.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ εἰς φιάλας. *Hebr.* ad areolas. *Agu.* et *Symm.* εἰς πρασιάς. ⁴² ἑαυτῶν καθὼς. *cod.* ὡς. ⁴³ τῷ. *Abest a cod.* ⁴⁴ ὁ. *cod.* præm. ἢ. ⁴⁵ εὐωδέστερον. *In cod.* sequitur expositio trium Patrum. ⁴⁶ ὡς εὐδοκία. *Hebr.* sicut Thirithsa (nomen urbis). ⁴⁷ ὡς τεταγμένη. *Hebr.* terribilis, ut vexillis instructæ scilicet acies. Sic quoque infra vers. 9. *Rec.* lectio est τεταγμένα. ⁴⁸ *Cod.* αὐτῆς. t. I, p. 1203.

peccata ejus ¹, et merito sponsum appellat beneplacitum. Et quemadmodum ipsa in superioribus sponsum desiderium nominavit, ex affectione sua ei nomen imponens, nam desiderio ejus affecta eum vocal desiderium: sic etiam ipse cum ei placuisset, et volens eam sibi sponsum adjungere, beneplacitum ipsam vocat. Sic enim, inquit, es pulchra, ut probata a me sis atque dilecta. Nec vero solum es pulchra, sed etiam speciosa: nec speciosa simpliciter, sed sicut Hierosolyma, non hæc inferior, sed **124** superior illa, de qua beatus Paulus: «Quæ autem, inquit, sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum ^m. Illi similis es, propinqua mea. Angelicam enim vendi rationem imitaris. Meditaris in terra quæ cælestia sunt: et in carne ambulans, non militas secundum carnem. Et secundum propositum persequeris brabeum supernæ vocationis. Et quæ sursum sunt quæris, ubi ego sum ad dexteram Dei sedens. Idcirco et speciosa es, sicut Hierosolyma. » Nec speciosa modo, sed terrorem te aspicientibus injiciens. Ordinem enim tuum spectantes obstupescunt. Nam in te nihil inordinatum, nihil incertum, nihil confusum, sed omnia ordine et judicio constituta sunt. Rerum ordinem diligenter tenes. Quippe quæ sponsum scis rebus omnibus esse anteponendum, et secundum sponsum eos potissimum

VERS. 4. *Averte oculos tuos a regione mei. Quia ipsi me avolare fecerunt. Quod autem dicit, ejusmodi est: Oculorum tuorum pulchritudo, et acumen in contemplando, et mentis acies, me ad te amandam incitarunt. Sed cave ne immoderatus in me oculos intendas tuos, ne tibi ex ea re aliquid detrimenti contingat. Inaccessus enim sum, et comprehendi nequeo, omnemque non hominum tantum, sed angelorum captum supero. Quod si terminos volueris transilire, et ad ea curiosius contendere quæ vires tuas excedunt, non modo nihil assequeris, sed aciem etiam oculorum hebetiorem reddes atque obtusorem. Ea enim lucis natura est, ut quemadmodum oculum illustrat, **125** sic etiam lædat, si fueris insatiabilis. » Averte igitur oculos tuos a me. » Difficiliora te ne quæras, et fortiora te ne scruteris: sed quæ præcepta sunt, ea cogita semper ⁿ. His rursus adjicit laudes superiores, et ait:*

VERS. 5, 6. *Capillamentum tuum sicut greges caprarum, quæ apparuerunt e Galaad. Dentis tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt e lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis non est inter eas. Sicut funiculus coccineus labia tua, et eloquium tuum de-*

¹ Psal. lxxxiv, 1-4. ^m Galat. iv, 26. ⁿ Eccli. iii, 22.

VARIÆ LECTIONES.

¹ αὐτῶν. Cod. ita quoque supra, ² Cod. οὐδέ. ³ ἀνεπτ. με. *Hebr.* animum mihi addiderunt. *Al.* vehementer me commoverunt. ⁴ Cod. τούτους. ⁵ αὐ — Γα'αάδ. *Aliam interpretationem vid. c. iv, 1.* ⁶ τῶν κεχαρμ. *Hebr.* ovium. *Symm.* ἀμνάδων.

τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ ⁵⁵. » εἰκότως αὐτὴν εὐδοκίαν προσαγορεύει· καὶ ὡσπερ αὕτη αὐτὸν ἐπιθυμίαν ἄνω ὠνόμασεν, ἀπὸ τοῦ οἴκειου πάθους τὴν προσηγορίαν θεμένη· ἐπιθυμοῦσα γὰρ αὐτοῦ διηνεκῶς, ἐπιθυμίαν καλεῖ· οὕτως καὶ αὐτὸς εὐδοκίᾳς, καὶ θελήσας μνηστεύσασθαι αὐτὴν καὶ ἑαυτῷ συνᾶψαι, εὐδοκίαν ὀνομάζει. Οὕτως γὰρ, φησὶν, εἰ καλῆ, ὡς εὐδοκηθεῖσα παρ' ἐμοῦ καὶ ἀγαπηθεῖσα· οὐ μόνον δὲ καλῆ εἶ, ἀλλὰ καὶ ὠραία, καὶ οὐχ ἀπλῶς ὠραία, ἀλλ' ὡς Ἱερουσαλήμ· οὐχ αὕτη ἡ κάτω, ἀλλ' ἡ ἄνω, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν· ἧσις ἐστὶ μητρὶ πάντων ἡμῶν. » Ἐκείνη ἔοικας, ὦ πλησίον μου· τὴν γὰρ ἀγγελικὴν πολιτείαν μεμίμησαι· προμελετᾷς ἐν γῆ τὰ οὐράνια, καὶ ἐν σαρκὶ περιπατοῦσα οὐ κατὰ σὰρκα στρατεύη, καὶ κατὰ σκοπὸν διώκεις ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλησεως, καὶ τὰ ἄνω ζητεῖς, ὃ ἐγὼ εἰμι ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. Διὰ τοῦτο ἡ ὠραία εἶ, ὡς Ἱερουσαλήμ, » καὶ οὐχ ἀπλῶς ὠραία, ἀλλὰ θάμβος ἐμποιοῦσα τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἐκπλήττονται γὰρ οἱ τὴν τάξιν σου θεώμενοι· οὐδὲν γὰρ παρὰ σοὶ ἄτακτον, οὐδὲν ⁵⁶ ἄριστον, οὐδὲ ἀδιάκριτον, ἀλλὰ πάντα τεταγμένα καὶ κεκριμένα· καὶ οἶδας ἀκριβῶς τὴν τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν, πάντων προτιμᾶν τὸν νομίφρον δεδίδαξαι, καὶ μετ' ἐκείνων τοὺς ἐκείνω πλησιάζοντας. Τούτοις προστίθησιν·

observandos, qui ad eum proxime accedunt. His

δ. *Ἀπόστρεψον ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον μου, ὅτι αὐτοὶ ἀνεπτέρωσάν με ⁵⁷.* Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τὸ κάλλος τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ ἡ θεωρία τοῦ ὀπτικοῦ σου, καὶ τὸ ὀξυδερκὲς τῆς διανοίας σου, εἰλυσάν με εἰς ἔρωτά σου· ἀλλὰ μὴ πέρα τοῦ μετρίου εἰς ἐμὲ ἀτενίσῃς, ἵνα μὴ βλάβην ἐντεῦθεν ἐλκύσῃς· ἀνεπίκτος γὰρ εἰμι, καὶ ἀκατάληπτος, καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνων κατάληψιν, οὐκ ἀνθρωπίνην μόνην, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικὴν· κἂν βουληθῆς ὑπερβῆναι τοὺς ὄρους, καὶ περιεργάσασθαι τὰ τῆς σῆς δυνάμεως ἐπέκεινα, οὐ μόνον οὐδὲν εὐρήσεις, ἀλλὰ καὶ ἀμαυρώσεις τὸ ὄμμα, καὶ ἀμβλυώτερον τοῦτο ποιήσεις. Τοιαύτη γὰρ τοῦ φωτὸς ἡ φύσις· ὡσπερ γὰρ φωτίζει τὸ ὄμμα, οὕτως τοῦτου τὴν ἀπλησίαν κολάζει τῆ βλάβῃ· Ἡ ἀπόστρεψον τοίνυν τοὺς ὀφθαλμούς σου ἀπεναντίον μου· » χαλεπώτερά σου μὴ ἐρεῖνα, καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ζῆται· ἃ προσετάχθη σοι, ταῦτα διανοῦ. Τούτοις ⁵⁸ πάλιν ἐπιφέρει τοὺς προτέρους ἐπαίνους, καὶ λέγει·

ε', ζ. *Τρίχωμά σου, ὡς ἀγέλαι τῶν αἰγῶν, αἱ ἀνεφάνησαν ἀπὸ τοῦ Γαλαὰδ ⁵⁹.* Ὀδόντες σου, ὡς ἀγέλαι τῶν κεχαρμένων ⁶⁰ αἱ ἀνέδησαν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ· αἱ πᾶσαι διδυμῆδουσαι, καὶ ἀτεκνοῦσαι οὐκ ἐστὶν ἐν αὐταῖς. Ὡς σαρπίον κόκκινον

χαλίη σου, και η λαλιή σου ώραυι ⁶¹. ς'. Ὡς λέ-
 πυρον βοῆς μῆ-λά ⁶² σου, ἐκτός τῆς σιωπῆσεώς
 σου. Ταῦτα ἐρμηνεύσαντες ἄνω, περιττόν ἡγοῦμεθα
 ὡς ἐρμηνεύειν· δυνατὸν γάρ, κἄν ἐπιλάβηται τις τῆς
 ἐρμηνείας, εἰς ἐκεῖνα ἀναδραμόντα ⁶³ τὴν σαφήνειαν
 εἶρειν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ⁶⁴, οὐδὲ ὡς ἔτυχε δις τὰς αὐτὰς
 εὐφημίας· τῇ νόμφῃ προσήνεγκεν, ἀλλὰ ἀναμιμνή-
 σων αὐτὴν τοῦ οικείου κάλλους, και παραινῶν ὧσόν
 τοῦτο φυλάξαι, και μῆδὲνα δέξασθαι μῶμον· Ἰδοὺ
 γάρ, φησὶν, οἶαν σε ἀνθ' οἴας ἡργασάμην ⁶⁵, και ὅποιαν
 παλ ὤραν ἐχαρισάμην, και ἡλίκον σοὶ κάλλος ἐδωρη-
 σάμην· τοῦτό μοι εἰς τέλος ἀθλαθεὶς διαφύλαξον.
 Ἄει γάρ σοι συγγενόμενος, ἐρουνῶ σου τὰ μέλη, και
 παλυπραγμονῶ μὴ τις αὐτοῖς ἐπεγένετο βλάβη ⁶⁶.
 Λέγει και ταῦτα πρὸς ἐκεῖνας ὁ νυμφίος, ἐπιμεῖναι
 τῷ κάλλει τὴν νόμφην προστρέπων.

ζ. η'. Ἐξήκοντάεσι βασιλισσαι, και ογδοήκοντα
 παλλακαί, και νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς ⁶⁷.
 Μία ἔστί περιστερά μου, τελεία μου, μία ἔστί
 τῇ μητρὶ αὐτῆς, ἐκλεκτὴ ἔστί τῇ τεκούσῃ
 αὐτῇ· εἶδον αὐτὴν θυγατέρας και μακαριού-
 τιν αὐτὴν βασιλισσαι, και γε παλλακαί, και
 ἀνέσουςιν αὐτῇ. Πολλὰ τάγματα και διάφορα τῶν
 εὐσεβῶν ἐδιδάχθημεν εἶναι· και τοῦτο διδάσκων ὁ
 Κύριος ἔλεγεν· « Πολλὰί μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου. »
 Και ἐν τῇ διανομῇ δὲ τῶν τάλαντων· « Οὐ πάντες
 ἀνὰ πέντε ἔλαβον τάλαντα, ἀλλ' ὁ μὲν πέντε, ὁ δὲ
 δύο, ὁ δὲ ἓν, τὰ κατὰ δύναμιν ἕκαστος. » Και ἐν τῇ
 παραβολῇ δὲ τοῦ σπέρου φησὶ· « Τὰ δὲ ἔπεσεν ἐπὶ
 τὴν καλὴν γῆν, και ἐποίησεν καρπὸν ἀνὰ τριάκοντα,
 και ἐξήκοντα, και ἑκατόν· » και πᾶσαν καλὴν ὀνομά-
 ζει γῆν, οὐ μόνον τὴν τὰ ἑκατὸν ποιήσασαν, ἀλλὰ
 και τὴν τὰ ἐξήκοντα, και τὴν τὰ τριάκοντα· « Ἔστι
 μὲν γάρ ὁ τριάκοντα ἀριθμὸς τῶν ἐπαινουμένων·
 τρεῖς γάρ ἔχει δεκάδας τῇ τριάδι ἡνωμέγας· ὁ δὲ
 ἐξήκοντα διπλῆν ἔχει τὴν εὐλογίαν· διπλασιαζόμενος
 γάρ ὁ τριάκοντα γεννᾷ τὸν ἐξήκοντα· ὁ δὲ ἑκατόν
 ἔστί τελειότατος, και τῆς μὲν εὐνοῦμου χειρὸς ἀπηλ-
 λαγμένος, ἀρχὴν δὲ ἔχων τῆς δεξιᾶς, και ἐν δέκα
 ἑκατί· συμπληρούμενος· τετράγωνον δὲ τοῦτον οἱ
 περὶ ταῦτα καλοῦσι δεῖνοι. Ἄλλ' ὅμως εἰ και τέλειος
 ὁ ἑκατόν, ἀλλὰ και ὁ ἐξήκοντα και ὁ τριάκοντα τῶν
 ἐπαινουμένων· πάντα γάρ καλὴν γῆν ὠνόμασεν ὁ
 Κύριος. Νοήσωμεν τοίνυν, νόμφην μὲν εἶναι τὰς ἐν
 πάσῃ φιλοσοφίᾳ και ἀρετῇ τετελειωμένας ψυχὰς, τὰς ⁶⁸
 διὰ μόνην τὴν περὶ τὸν νυμφίον ἀγάπην τῶν πόνων
 τῆς ἀρετῆς ἀνεχομένας, και πάντα ποιεῖν και πάσχειν
 αἰρουμένας. Ὅποιος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος λέγων·
 « Πέπαισμαι γάρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγ-
 γελοι, οὔτε Ἄρχαί, οὔτε Δυνάμεις, οὔτε ἐνεστώτα, οὔτε
 μέλλοντα, οὔτε ὑψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα
 ἑνώσεται ἡμᾶς χωρῖσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς

A *corum. Sicut cortex mali punici genæ tuæ, præter
 silentium tuum. Hæc cum supra a nobis exposita
 sint, supervacaneum ducimus ea iterum explanare.
 Si quis enim eorum quæ diximus oblitus sit, ad
 superiora confugiens poterit declarationem inve-
 nire. Non simpliciter autem aut temere sponsæ
 repetit easdem laudes, sed ut, propriæ pulchritu-
 dinis memor, eam incolumem tueatur, nec ulla
 infici labe permittat. Considera enim, inquit, qua-
 lis antea fueris, et qualem ego te reddiderim, quo
 te decore exornarim, et quantum pulchritudinis
 tibi largitus sim. Hanc tu mihi perpetuo integram
 conserva. Semper enim tecum manens membra
 tua perscrutabor, studioseque operam dabo ne
 quid eorum integritati detrahatur. Hæc item ad
 B *eas sponsus dicit, sponsam adhortans, ut pulchri-
 tudinem tueatur.**

VERS. 7, 8. *Sexaginta sunt reginæ, et octoginta
 concubinæ, et adolescentulæ, quarum non est nu-
 merus. Una est columba mea, perfecta mea, una est
 matri suæ, 126 electa est genitrici suæ: viderunt
 eam filii, et beatam prædicabunt eam reginæ et
 concubinæ, et laudabunt eam. Multos ac varios esse
 piorum ordines non ignoramus. Quod Dominus
 etiam docens, « Multæ, inquit, mansiones sunt
 apud Patrem meum. » Et in distributione talentorum,
 non quina singuli talenta acceperunt, sed
 unus quinque, alter duo, tertius unum, pro sua
 quisque virtute P. » In seminis item parabola,
 « Aliud, inquit, cecidit in terram bonam, et fecit
 fructum tricesimum, et sexagesimum, et centesi-
 mum q. » Terrainque omnem appellat bonam, non
 solum illam quæ fructum centesimum tulit, sed
 eam quoque quæ sexagesimum, et quæ tricesi-
 mum. Numerus enim tricesimus est inter eos qui
 laudantur, quia ternario denarium ter conjungit.
 Sexagesimus autem duplicem habet commendatio-
 nem. Nam tricesimus geminatus efficit sexagesi-
 mum. Centesimus vero est perfectissimus, tum
 quia a sinistra manu separatus, dexteræ princi-
 pium tenet: tum quia denario completur decies
 multiplicato. Tetragonum autem, quadratumque
 hunc vocant, qui res ejusmodi profitentur. Quam-
 vis igitur centesimus numerus perfectus sit, tamen
 D *sexagesimus etiam et tricesimus commendantur.*
 Omnes enim terram bonam Dominus nomi-
 navit. Sponsam igitur animas omni philosophia et
 virtute perfectas intelligamus, quæ sola sponsi
 charitate impulsæ labores excolendæ virtutis am-
 plectuntur, omniaque et facere et pati volunt.
 Qualis erat beatus Paulus, cum diceret: « Certus
 sum enim fore ut neque mors, neque vita, neque
 angeli, neque 127 Principatus, neque Virtutes,*

* Joan. xiv, 2. † Matth. xxv, 15. ‡ Matth. xiii, 8

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ ὡς—ώραυα. Des. in textu Hebr. ⁶² Rec. lectio est μῆλον. ⁶³ Cod. ἀναδραμών. ⁶⁴ δέ. Abest a cod. ⁶⁵ Cod. ἐργασάμην. ⁶⁶ βλάβη. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁶⁷ E textu τῶν O' suppl. ⁶⁸ τὰς. Cod. καί.

neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia possit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro *.

His enim verbis ostendit, se non propter regnum cælorum Christum diligere, sed malle se regno excidere, et in gehennam detrudi diligentem Christum, quam ipsius privatam charitate regno potiri. Quamobrem animæ, quæ sunt ejusmodi, et solo sponsi desiderio moventur, sponsæ implent ordinem atque institutum. Sunt autem quidam quasi mercenarii, qui futurorum honorum desiderio pro virtute sudores suscipiunt. Hos ego reginas hic arbitror appellari, quod regni cupiditate concitati pietatis labores propter illud sustinere contenti sint. Alii præterea sunt, qui nondum donati sunt libertate, sed adhuc sponte serviunt, et gehennæ formidine divinis legibus parent. Hi meo quidem judicio vocantur concubinæ. Cum ipsis enim quoque sponsus conjungitur, omnibus factus omnia **.

Alii sunt denique inertes et ignavi, qui nec sponsi amore flagrant, nec regni trahuntur cupiditate, nec gehennæ metu commoventur: sed res suas agunt admodum negligenter, cum tamen et fidem immobilem retineant, et pietatis dogmata integra tueantur, et ab omni hæretica ac peregrina disciplina abhorreant, ac segnius quidem viventes, modo videntur seipsos curare, modo rursus ad ignaviam redire: nunc se peccatis involvere, nunc resipiscere et per pœnitentiam **128** lacrymas fundere. Hos sponsus hoc loco appellat adolescentulas. Et quoniam reginas et concubinas superant multitudine, ideo, « Et adolescentulæ, inquit, quarum non est numerus. » Adolescentularum, inquit, non est numerus, non solum quia præ multitudine numerari non possunt, verum etiam quoniam indignæ sunt quæ numerentur. Dignarum enim etiam capilli apud Patrem numerati sunt †. Sed tamen et cum his quandoque conjungitur, ut et ab ignavia illas amoveat, et ad ea quæ perfecta sunt ducat, et illarum undique salutem conquirit. Verum cur reginas sexaginta, concubinas autem octoginta dicat, consideremus. Numerus sexagenarius denarium numerum sexies complectitur. Denarius autem indicat perfectionem. Senarius vero creationis mundi numerum continet. Sex enim diebus rerum omnium Deus mundum condidit universum. Quæcunque igitur in hoc mundo virtute perfectæ sunt animæ, regnique cupidae, sexaginta reginas nominavit. Sponsa enim mundum hunc regit, et extra ipsum exsistit, et supra illum volat, et sponsi efficitur tota, et de illo nunquam non cogitat. Ipsæ vero in hoc mundo versantur, et regni cupidæ ad virtutis perfectionem

* Rom. viii, 38, 39. * I Cor. ix, 22. * Matth. x, 30.

VARIÆ LECTIONES.

** *et* *et*. Cod. *et*. † *et*. Abest a cod. † *et*. Des. in cod. † *et*. *et*. *et*. Prior editio habebat βασιλείας, cod. βασιλίδας.

ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. ὁ Διδάσκει γὰρ ἡμᾶς διὰ τούτων, ὅτι οὐ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ποιεῖ τὴν Χριστὸν, ἀλλ' ὅτι αἰρεῖται τῆς βασιλείας ἐκπεσεῖν, καὶ εἰς γέενναν ἐμπεσεῖν μετὰ τοῦ τὸν Χριστὸν ἀγαπᾶν, ἢ βασιλεύειν τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἐστερημένος. αἱ τοίνυν τοιαῦται ψυχὰι τῆς νόμφης πληροῦσι τὸ σύνταγμα, αἱ μόνῃ τῷ πῶθι τοῦ νυμφίου κατεχόμεναι. εἰσὶ δὲ τινες οἷον μισθιωτοὶ, τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἰδρώτας φέρειν ἀνεχόμενοι. τούτους ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡγοῦμαι βασιλίδας ὀνομάζεσθαι, ὡς τῆς βασιλείας ἐπιθυμοῦντας, καὶ δι' ἐκείνην φέρειν ἀρουμένους τῆς εὐσεβείας τοὺς πόνοους. Εἰσὶ δὲ ἕτεροι οὐδέπω τῆς ἐλευθερίας ἤξωμένοι, ἔτι δὲ δουλεύειν ἐθέλοντες, καὶ φόβῳ τῆς γεέννης τοὺς θεοῦς νόμους πληροῦντες. τούτους ὑπολαμβάνω παλλακίδας ὀνομάζεσθαι. συγγίνεται γὰρ καὶ τοῖς τοιοῦτοις ὁ νυμφίος πᾶσι πάντα γινόμενος. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι ῥαθυμίᾳ συζῶντες, καὶ μῆτε τῷ φίλτρῳ τοῦ νυμφίου κατεχόμενοι, μῆτε τῷ πῶθι τῆς βασιλείας ἐλκόμενοι, μῆτε τῷ φόβῳ τῆς γεέννης νυτόμενοι, ἀμελέστερον τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομοῦντες. αἱ τὴν μὲν πίστιν ἀκίνητον ἔχοντες, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα σώα διαφυλάττοντες, καὶ πᾶσαν αἰρετικὴν καὶ ἀλλόφυλον διδασκαλίαν ἀποστρεφόμενοι, ἀμελέστερον δὲ βιοῦντες, καὶ ποτὲ μὲν τῶν αὐτῶν ἐπιμελούμενοι, ποτὲ δὲ πάλιν εἰς ῥαθυμίαν κυλινδούμενοι, καὶ ποτὲ μὲν ἀμαρτάνοντες, ποτὲ δὲ τῆς μετάνοιας πηγάζοντες δάκρυα. Τούτους ὁ νυμφίος ἐνταῦθα νεάνιδας προσαγορεύει. καὶ ἐπειδὴ πλείους οἱ τοιοῦτοι τῶν τε βασιλίδων, καὶ παλλακίδων, φησὶ. « Καὶ νεάνιδες, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, οὐ μόνον διὰ τὸ πλῆθος ἀριθμῆσθαι αὐτοὺς οὐκ ἔστι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀναξίους εἶναι ἀριθμοῦ. Τὴν γὰρ ἀξίωσιν καὶ αἱ τρίτες ἡριθμημέναι εἰσὶ παρὰ τῷ Πατρὶ. ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦται ὁ νυμφίος. ἔστιν ὅτε συγγίνεται, τῆς ῥαθυμίας αὐτὰς ἀφέλκειν βουλόμενος, καὶ ποδηγῶν ἐπὶ τὰ τέλεια, καὶ πανταχόθεν αὐτὰς τὴν σωτηρίαν πραγματευόμενος. Ζητήσωμεν δὲ τί δήποτε βασιλίδας ἐξήκοντα, παλλακὰς δὲ ὀδοῦκοντα εἶπεν. Ὁ ἐξήκοντα ἀριθμὸς ἐξ ἔχει δεκάδας, καὶ ἡ μὲν δεκάς σημαίνει τὴν τελειότητα, ἡ δὲ ἐξὰς τὴν τῆς κοσμοποιίας ἀριθμὸν περιέχει. ἐν γὰρ ἐξ ἡμέραις ὁ τῶν ὅλων θεὸς τὴν κτίσιν ἐδημιούργησεν ἅπασαν. τὰς τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ τετελειωμένας ἐν ἀρετῇ ψυχὰς, καὶ τῆς βασιλείας ἐπιθυμοῦσας, ἐξήκοντα βασιλίδας ὀνόμασεν. ἡ γὰρ νόμφη ὑπὲρ τὸν κόσμον τοῦτον πολιτεύεται, καὶ ἐξω τούτου τυγχάνει, καὶ ὑπὲρ τοῦτον ἵπταται, καὶ ὅλη τοῦ νυμφίου γίνεται, καὶ διηνεκῶς ἐκείνον φαντάζεται. αὐταὶ δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πολιτεύονται, τὸ τέλειον τῆς ἀρετῆς ὡς ἐνὶ ἀρίστα μεταίσει, τῆς βασιλείας τυχεῖν ἐπιμέναι. αἱ δὲ φόβῳ τῆς κρίσεως ἐκπληροῦσαι τοὺς νόμους, εἰκότως ὀδοῦκοντα προσηγορεύθησαν. τὸν

γάρ τῆς κρίσεως καιρὸν ὀγδόην ἢ θεία προσαγορεύει Γραφή. Ὁ γὰρ μακάριος Δαβὶδ, τὰ περὶ τῆς κρίσεως ἐν Ψαλμοῖς διηγούμενος, ἐπέγραψε μὲν αὐτὸν, « Ὑπὲρ τῆς ὀγδόης, » φησὶ δὲ ἀρχόμενος· « Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. » Καὶ μετ' ἄλλα· « Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου, ἐν δὲ τῷ ᾄδῃ τῆς ἐξομολογήσεταί σοι; » διδάσκων ὡς ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ οὐδεμία χώρα μετανοίας τοῖς ἡμαρτηκόσι καὶ μὴ μετεγνωκόσι δοθήσεται. Ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα δεδοικότες, τοῖς θεοῖς ἔκολούθησαν νόμοις, καὶ οὕτε τῷ πόθῳ τῆς βασιλείας, οὕτε τῷ ἔρωτι τοῦ νυμφίου, εἰκότως ὀγδοήκοντα εἶναι λέγονται· ὁ μὲν γὰρ ὀκτὼ ἀριθμὸς τὴν ὀγδόην σημαίνει, ἡ δὲ δεκάς τὴν τελειότητα· ἀλλὰ τούτων κρείττονα λέγει τὴν νύμφην, καὶ τῶν ἐξήκοντα, καὶ τῶν ὀγδοήκοντα· « Μία γάρ ἐστι περιστέρα μου, τελεία μου, » πάλιν αὐτὴν ⁷⁵ πνευματικὴν ὀνομάζων, καὶ μίαν. Ὑπὲρ γὰρ τὰς ἐξήκοντα, καὶ τὰς ὀγδοήκοντα, μία ἐστὶ τῇ μητρὶ αὐτῆς· μητέρα δὲ ἔχει τὴν ἱερὰν κολυμβήθραν, τὴν ἄνω Ἰερουσαλήμ. « Ἐκλεκτὴ δὲ ἐστὶ τῇ τεκούσῃ αὐτήν. » Κάκειναι μὲν γὰρ ἐξ αὐτῆς ἐτέχθησαν· ταύτην δὲ ἐκ πασῶν προτιτίμηκε, καὶ ἐκλεκτὴν ἔχει θυγατέρα· διδὲ εἰδῶσαν αὐτὴν θυγατέρες, καὶ μακαριοῦσιν αὐτήν, » τούτῳτι· νεάνιδες, οὐ μόνον δὲ ἐκείναι, ἀλλὰ καὶ βασιλισαὶ καὶ παλλακαὶ αἰνέσουσιν αὐτήν. Ὑπερ-αναβίβηκε γὰρ αὐτάς, ὡς οὕτε διὰ μισθόν, οὕτε διὰ φόβον κολάσεως, ἀλλὰ διὰ τὸν τοῦ νυμφίου πόθον τὴν ἔκραν μετιούσα φιλοσοφίαν. Γένοιτο δὲ ἡμᾶς ⁷⁶ ὑπὸ τῆς θείας βοηθουμένου χάριτος φθάσαι εἰς τὴν τῆς νύμφης τελειότητα! Εἰ δὲ ἀτονήσῃμεν, τῶν γούν βασιλίδων γενέσθαι· εἰ δὲ καὶ τούτων διαμάρτοίμεν, μὴ πόβρω γενέσθαι ⁷⁶ τῶν παλλακίδων· εἰ δὲ καὶ τούτων ἀνάξιοι φανείημεν, ταῖς γε νεάνισιν ἐγκαταλεῖναι, καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ὁμολογίαν ἀνέπαφον διαφυλάξαι, καὶ μὴ παντελῶς στερηθῆναι τῆς τοῦ νυμφίου κοινωνίας, ἀλλ' ἀπολαῦσαι αὐτοῦ τῆς ὠραίου-ετος χάριτι αὐτοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Præcelsis professionem conservemus, neque omnino sponsi privemur societate, sed per ejus gratiam ipsius pulchritudine perfruemur, quoniam ipsi est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

⁷⁵ Psal. vi, 2. ⁷⁶ Ibid. 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ περιστέρα—αὐτήν. Des. in cod. ⁷⁶ ἡμᾶς. Cod. καὶ ὑμᾶς. ⁷⁶ εἰ—γενέσθαι. Des. in cod.

ΛΟΓΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

LIBER QUARTUS.

Πιστεύοντες τῷ εἰρηκότι· « Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε καὶ εὕρησθε, κρούετε καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρι-

A pro viribus contendunt. At illæ, quæ judicii metu legibus obtemperant, merito nominatæ sunt octoginta. Nam divina Scriptura judicii tempus appellat octavam. Beatus enim David, cum ea quæ ad judicium pertinent persequeretur, « Pro octava, » psalmum inscripsit, cujus quidem psalmi **129** initio : « Domine, inquit, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me ! » Et paulo post : « Quoniam non est in morte qui memor sit tui : in inferno autem quis constabitur tibi ? » Quibus indicat, iis qui peccaverunt et non resipuerunt, tempore judicii nullum pœnitentiæ locum datum iri. Cum igitur hæc formidantes, non regni desiderio, neque sponsi amore permotæ, divinas leges observaverint, merito dicuntur octoginta.

B Numerus enim octavus illam octavam significat, decimus autem perfectionem. Sponsam igitur et sexaginta et octoginta dicit esse præstantiorem. « Una enim, inquit, columba mea, perfecta mea, » rursus eam nominans spiritualem, atque unicam. Nam sexaginta et octoginta aliis gratior est una matri suæ. Matrem autem habet sacram piscinam, superiorem illam Hierosolyman. « Electa autem est genitrici suæ, » quæ, quamvis illas quoque genuerit, hanc tamen omnibus prætulit, et filiam electam habet. Itaque « viderunt eam filiæ, et beatam prædicabant eam; » hoc est, adolescentulæ, nec solum adolescentulæ, sed etiam reginæ et concubinæ eam laudibus concelebrabant. Omnibus enim ipsa præstitit : quippe quæ nec spe præmii, nec metu supplicii, sed sponsi desiderio ad summum in sapientiæ studio fastigium aspiravit. Atque utinam nos quoque divina gratia adjuti ad sponsæ perfectionem perveniamus ! Quod si consequi non potuerimus, inter reginas saltem numeremur. At si ex harum quoque numero non essemus, haud procul certe a concubinis **130** remoti simus. Si hoc etiam gradu fuerimus indigni, saltem numero adolescentularum ascribamur, puramque

D Fidem adhibentes illi qui dixit : « Petite et dabitur vobis, quærite et invenietis, pulsate et aperietur vobis : omnis enim qui petit accipit, et qui

quærit invenit, et pulsanti aperietur ^γ, » in præsentia petemus, ut nobis reliqua verba Cantici canticorum patefiant, et supplicii voce clamabimus: «[†] Aperi oculos nostros, et considerabimus mirabilia de lege tua ^κ. » Nam ipse dat verbum evangelizantibus virtute multa ^δ. Idem, «[†] Dilata, inquit, os tuum, et implebo illud ^κ. » Quinetiam ad multorum commodum indignis sæpe gratiam impertitur. Quamobrem speramus, cum nobis quoque nunc litteræ profunditatem planam dilucidamque esse facturum: non quod eo munere nos simus digni, sed propter eorum, qui interpretationem hanc legent vel audient, utilitatem. Hac igitur fiducia Arcti, ad id quod reliquum est explicandum confidenter accedamus.

VERS. 9. *Quæ est ista, quæ respicit, quasi aurora, pulchra ut luna, electa ut sol, pavor ut ordinata?* In superioribus sponsæ **131** pulchritudinem sponsus oratione descripsit. Et tum singula ejus membra seorsim commendavit, tum communem rursus adhibuit laudationem, qua etiam veluti artificiosa usus est comparatione. Sic sponsam cum adolescentulis, et concubinis, reginisque contulit, ut illarum multis partibus antecellere demonstraret. Tanta enim, inquit, est formæ ejus præstantia, ut contendere cum ea omnes recusarent, se victas confiterentur, ipsamque beatam, imo vero beatissimam prædicarent. Illic autem sponsi ministri, cum ab eo sponsæ pulchritudinem, et ornatum, et decus cognovissent, ad eam accuratius spectandam incitantur, et præ gaudii magnitudine (animæ enim ipsius pulchritudo adhuc sub corporis velo delituerat) clamant: «[†] Quæ est ista, quæ sicut aurora respicit? » Ex parte enim hactenus sponsæ lux mortali hoc corpore contacta cernebatur. Et quemadmodum aurora noctis et diei confinium, atque hujus quidem initium, illius autem finem indicat, et solem adventare significat: sic in hac vita animæ pietate sapientiaque perfectæ, quas Ecclesiæ sponsæque nomine vocat divina Scriptura, ex propria virtute quosdam emittunt splendores. «[†] Cum autem, » ut inquit beatus Paulus, «[†] corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem ^α », tota ipsarum lux aperietur. Quod quidem ministri sponsi prævidentes, eam non solum comparant **132** auroræ, sed pulchram quoque ut lunam esse dicunt electam, et ut solem qui stuporem incutit illis qui oculos in ipsum audent deligere. Addiderunt autem electam, non solum, ut discrimen inter illam et stellas indicarent, sed etiam ut ipsius lux perfectionem ostenderent. Quasi dicerent, ut luna plena nitens, non exilia ostentans cornua, non semiplena, non decrescens, sed perfecta ac toto orbe splendida, non quidpiam retinens imperfe-

σκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοίγησεται· ἢ αὐτῆσμεν· ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν ὑπολοίπων ῥημάτων τοῦ Ἄσματος τῶν ἀσμάτων τὴν σαφῆνειαν, καὶ βοήσομεν λέγοντες· ἢ Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, καὶ κατανοήσομεν τὰ θαυμάσια σου ἐκ τοῦ νόμου σου· ἢ αὐτὸς γὰρ διδῶσι ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. Αὐτὸς εἶπε· ἢ Πλάτυνον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. » Μεταδίδωσι δὲ καὶ τοῖς οὐκ ἀξίοις πολλάκις τῆς χάριτος διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὠφέλειαν. Θαυροῦμεν τοίνυν ὡς καὶ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος δώσει τοῦ τῆς λέξεως βήθους τὴν ἀποκάλυψιν, οὐ διὰ τὴν ἡμετέραν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν ἐντευξομένων, ἢ ἀκουσομένων τῆς ἐρμηνείας ὠφέλειαν· φέρε τοίνυν τῶν ὑπολοίπων θαρσαλέως κατατολήσωμεν.

B **Θ.** *Τίς αὕτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος, καὶ ἡ ὡς σελήνη, ἐκλεκτή ⁷⁸ ὡς ὁ ἥλιος, θάμβος ὡς τετραγόμεναι·* Ἐν μὲν οὖν τοῖς πρὸ τούτου ῥητοῖς ὁ νυμφίος τῆς νύμφης τὸ κάλλος τῷ λόγῳ διέγραψε, καὶ χωρὶς μὲν ἕκαστον εὐφήμησε μέλος, κοινῇ δὲ πάλιν τὴν εὐφημίαν προσήνεγκε, καὶ ὡς ἐγκωμίου κατὰ τέχνην συγγραφομένου, καὶ τὴν σύγκρισιν ἐποίησατο, παρεξέτασας τὴν νύμφην, καὶ ταῖς νεάνισι, καὶ ταῖς παλλακίαι, καὶ ταῖς βασιλίαι, καὶ πολλῇ τῷ μέτρῳ κρείττονα ⁷⁹. Τοσαύτην γὰρ αὐτὴν ἔφη τὴν εὐμορφίαν ἔχειν, ὡς καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν παρεξετασθεισῶν μὴ ζηλοτυπεῖσθαι· ὁμολογοῦσαι γὰρ τὴν ἦταν, μακαρίαν αὐτὴν καὶ τρισμακαρίαν ἀποκαλοῦσιν· ἐνταῦθα δὲ οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι, διδαχθέντες παρ' αὐτοῦ τῆς νύμφης τὴν εὐμορφίαν, τὴν εὐκοσμίαν, τὴν εὐπρέπειαν, καὶ ἀκριθέστερον αὐτὴν κατμαθεῖν προτραπέντες, ὑπὸ ⁸⁰ τῆς πολλῆς εὐθυμίας (ἐκέρυπτο γὰρ αὐτῆς ἔτι τὸ ψυχικὸν κάλλος ἐν τῷ καλύπτρῳ τοῦ σώματος), βῶσι· ἢ Τίς αὕτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος; ἢ Ἐκ μέρους γὰρ αὐτῆς ⁸¹ τῶς ὠρατο τὸ φῶς, τῷ φαρτῷ τούτῳ συγκαλυπτόμενον σώματι· καὶ καθάπερ ὁ ὄρθρος νυκτός ἐστι καὶ ἡμέρας μεθόριον, καὶ τῆς μὲν τὴν ἀρχὴν, τῆς δὲ τὸ τέλος κτηρῦνται. καὶ σημαίνει τῆς ἡμέρας τὴν παρουσίαν, οὕτως κατὰ τὸν παρόντα βίον αἱ ἐν εὐσεβείᾳ καὶ πάσῃ σοφίᾳ τετελειωμένοι ψυχαί, & Ἐκκλησίαν καὶ νύμφην ἡ θεία προσαγορεύει Γραφή, βραχείας τινὰς λαμπυρόνας ἐκ τῆς οικείας ἀριᾶτιν ἀρετῆς. ἢ Ὅταν δὲ, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, «[†] τὸ φαρτὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, » ἅπαν αὐτῶν γυμνοῦται τὸ φῶς. Καὶ τοῦτο προορῶντες οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι, οὐ μόνον αὐτὴν ἀπεικάζουσιν ὄρθρῳ, ἀλλὰ καὶ καλὴν λέγουσιν ὡς σελήνην ἐκλεκτὴν, καὶ ὡς ἥλιον θάμβος ἐμποιοῦντα τοῖς ἐνατενίζουσιν αὐτῷ τολμῶσι· προστεθείκασιν δὲ ἐκλεκτὴν, οὐ μόνον τὸ διάφορον τὸ πρὸς τοὺς ἀστέρας σημαίνοντες, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς σελήνης παραδηλοῦντες τὸ τῆλειον· ἀντὶ τοῦ, ὡς σελήνην πεπληρωμένην πλησιφαῆς, οὐ μνηοειδῆς, οὐ διχότομος, οὐδὲ

^γ Matth. vii, 7, 8. ^κ Psal. cxviii, 18. ^δ Psal. lxxvii, 12. ^ε Psal. lxxx, 11. ^α I Cor. xv, 54.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ Cod. αὐτῆσμεν. ⁷⁸ ἐκλεκτή. *Hebr.* pura. ⁷⁹ κρείττονα. *Abest* a cod. ⁸⁰ καὶ—ὑπὸ. *Des.* in cod. ⁸¹ cod. αὐτοῦ.

ἀμφικυρτος, ἀλλὰ τελεία πανσέληνος, οὐδὲν ἀτελὲς ἔχουσα, πάντα τὸν κύκλον πεφωτισμένον δεικνύουσα. Οὕτω τοίνυν φησὶν, « ἐστὶ καλὴ, ὡς ἐκλεκτὴ σελήνη. » Φασὶ δὲ τὴν σελήνην οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτῶν ὑποδεχομένην τὴ φῶς, βραχὺ μὲν λαμβάνειν φῶς⁸², ὅταν βραχὺ μόνον αὐτῆς βλέπῃ τὸν ἥλιον· ὅταν δὲ κατάντικρος γενομένη ὅλον θεωρῇ τὸν ἥλιον, οἷόν τι κάτοπτρον ὅλον αὐτοῦ⁸³ τὸν δίσκον ἐκματτομένη. ὅλη φωτίζεται, καὶ οὕδεν τοῦ σώματος μέρος ἀφώτιστον καταλείπει. Οὕτω τοίνυν καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τῶν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένων ψυχῶν τὸ σύστημα, « ἀνακαλυμμένην προσώπων τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζομένη, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦται ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος »· καὶ γίνεται ὅλη φωτισθεῖς, ὡς εἰκῆσαι σελήνη, καὶ σελήνη ἐκλεκτῆ, τουτέστι πεπληρωμένη. Οὐ μόνον δὲ σελήνη εἰκεν, ἀλλὰ καὶ ἡλίω, καὶ⁸⁴ ἡλίω θάμβος ἐμποιοῦντι τοῖς ὀφθαλμοῖς. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ταύτην ἠγοῦμαι καίσθαι τὴν λέξιν⁸⁵. Οὐδὲν γὰρ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγεται Πνεύματος. Ἄλλ' ἐπειδὴ νύξ ὁ βίος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον· « Ἡ νύξ γὰρ, φησὶ, προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἔγγικεν, » ἀναγκαίως ὡς ἐν νυκτὶ οἷόν τις σελήνη ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, τοὺς ὀδοιπόρους φωτίζουσα, καὶ τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀποδεικνύουσα⁸⁶. Ἔστι δὲ καὶ ὡς ἔρθρος· ἐπειδὴ οἷόν τις ἔρθρος ἐστὶν ὁ μετὰ τὴν Κυριακὴν παρουσίαν χρόνος, τὴν μέλλουσαν σημαίνων κατὰστασιν οἷόν τις ἡμέρας παρουσίαν· « Ὁ ἔρθρον γὰρ, φησὶν, ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν. » Ὅταν δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς ἀφίκηται, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος, ὅτι· « Ἡ ἡμέρα ἔγγικε, » τότε οὐκ ἔτι ὡς σελήνη λάμπει⁸⁷, ἀλλ' ὡς ἥλιος· θάμβος ἐμποιοῦσα οὐ μόνον τοῖς ἀπίστοις ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ταῖς νεάνισσι, καὶ ταῖς παλλακίσσι, καὶ ταῖς βασιλίσσι, καὶ αὐταῖς ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι. Καὶ μάρτυς αὐτὸς ὁ Κύριος λέγων· « Τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίσκαι ὡς ὁ ἥλιος. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος φησὶν· « Ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρους διαφέρει ἐν δόξῃ. » Ἐκκύπτει τοίνυν ἡ τοῦ Χριστοῦ νύμφη ὡσεὶ ἔρθρος· ἐκ μέρους· γὰρ αὐτῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ⁸⁸ κάλλος γινώσκεται. « Καὶ καλὴ ἐστὶν ὡς σελήνη ἐκλεκτῆ, » τοῦ Κυριακοῦ πεπληρωμένη φωτὸς, καὶ ταῖς ἀκτίσιν αὐτῆς τὴν οἰκουμένην φωτίζουσα· διὸ καὶ ὁ Κύριος ἐν ταῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔλεγε τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου »· καὶ δεικνύς ὅποιον φῶς, ἐπάγει λέγων· « Οὕτως λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα γινώσκοντες τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν δοξάσωσι⁸⁹ τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Οὐ μόνον δὲ ἐστὶν ἡ νύμφη

ctionis, sed totum glo' um lucidum præ se ferens. Sic igitur, inquit, « est pulchra ut electa luna. » Tradunt autem qui in rebus ejusmodi sunt versati, lunam ex solis radiis lucem mutuari, ac lumen quidem exiguum suscipere, cum parvula ipsius particula solem aspicit : cum autem ex adverso totum solem ut speculum contuetur, totum ejus orbem exprimens, illustratur tota, nec ullam corporis partem obscuram retinet. Sic igitur et Christi Ecclesia, animarum virtute perfectarum cœtus, « revelata facie gloriam Domini specularans, » ut ait beatus Paulus, « in eandem imaginem transformatur a claritate in claritatem tanquam a Domini Spiritu b : » et fit tota splendida, ut luna similis videatur, lunæ, inquam, electæ, id est plenæ ; nec solum lunæ videtur similis, verum etiam soli ; soli, inquam, stuporem spectantibus injicienti. Neque vero simpliciter hunc Scripturæ textum positum esse existimo. Nihil enim tenere dicitur a divino Spiritu. Sed quoniam vita nox est, ex beati Pauli sententia, qui ait : « Nox præcessit, dies autem appropinquet c, » 133 convenienter ut in nocte quasi luna quædam est Ecclesia, quæ iter facientibus lumen præbet, et rectam ostendit viam. Est vero etiam ut aurora. Nam tempus, quod Domini adventum est subsecutum, fuit veluti quædam aurora, quæ tranquillitatem futuram, quasi diei præsentiam, significat : « Sicut auroram enim, inquit, paratum inveniemus eum d, » Cum autem magnus ille dies Domini manifestus venerit, ut ait propheta e, de quo beatus ait Paulus, « Dies appropinquavit f, » tunc non amplius ut luna fulgebit, sed ut sol stuporem incutens non solum hominibus infidelibus, sed adolescentulis, et concubinis, et reginis, atque etiam ipsis virtutibus incorporeis. Quod quidem Dominus ipse testatur, « Tunc, inquit, fulgebunt justi sicut sol g. » Et beatus Paulus, « Alia, inquit, est claritas solis, et alia est claritas lunæ, et alia est claritas stellarum ; stella enim a stella differt claritate h. » Prospicit igitur sponsa Christi sicut aurora. Ex parte enim hoc tempore cognoscitur illius pulchritudo. « Et pulchra est ut luna electa, » quæ, Domini luce plena, radiis suis totum orbem illuminat. Quapropter et Dominus in Evangeliiis dicebat ad sanctos discipulos suos : « Vos estis lux mundi i ; » et declarans qualis sit lux, subjicit : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut, cognoscentes opera vestra bona, glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est j. » Nec solum sponsa est sicut electa luna, verum etiam ut sol 134 in futura vita splendebit, et fulgore suocunctis stuporem injiciet. Admirabuntur autem

^b II Cor. iii, 18. ^c Rom. xiii, 12. ^d Osee vi, 4. ^e Joel ii, 51. ^f Rom. xiii, 12. ^g Matth. xiii, 43. ^h I Cor. xv, 41. ⁱ Matth. v, 14. ^j Ibid. 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁸² βραχὺ—φῶς. Des. in cod. ⁸³ Cod. αὐτῆς. ⁸⁴ καί. Cod. ἀλλ'. ⁸⁵ λέξιν· οὐδέν. Cod. τάξιν· οὐδέ. ⁸⁶ Cod. ὑποδεικνύουσα. ⁸⁷ Cod. λάμπει. ⁸⁸ τό. Abest a cod. ⁸⁹ δοξάσωσι. Cod. πρᾶξω. καί.

ipsius non modo lucem, sed etiam ordinem. Nihil enim incompositum, nihil incertum, nihil confusum in sponsa Domini. Dirigit enim quasi ad amissim actiones, vitamque suam quasi regula ac norma quadam utens componit. Post sponsi ministrorum laudes, sponsa de se ipsa disserens, ait : καὶ κανόνι καὶ γνώμονι κεχηρημένη τὸν ἑαυτῆς βίον διακόνων, τὰ καθ' ἑαυτὴν ἢ νόμφη διηγουμένη φησίν·

VERS. 10, 11. *In hortum nucis descendi, ut viderem in germinibus torrentis : ut viderem an florisset vitis, an florissent mala punica. Ibi dabo ubera tibi. Non novit anima mea, posuit me currus Aminadab.* Verborum obscuritate valde abstrusus est sensus. Sed divinæ gratiæ auxilium implorantes, ex profunditate thesaurum effodiemus. Ostendit cœtus piorum, quem divina Scriptura sponsam appellat, se propria non contentum esse salute, neque sibi satis esse quod soli nuptias optatas sint assecuti : sed totis viribus in eam curam incumbere, ut reliquos omnes homines ab infrugifera vita dimoveant, quo fertiles effecti virtutis fructum ferant. Quod quidem dum præstant, et cæteris hominibus vacant instituendis, docent similes eos esse curribus Aminadab, vel, ut Symmachus interpretatus est, « curribus populi præeuntis, » vel, ut Aquila vertit, « curribus populi **135** spontanei principis. » Per hortum nucis præsentem intelligimus vitam, quæ cum amara sit, et ærumnis atque laboribus plena, reconditum tamen habet virtutis fructum. Nam et nucis fructus, cum extrinsecus corticem priorem amarum habeat, alterum autem asperum ac durum, intus, et tanquam in penu quodam, nucleum esculentum continet reconditum, qui sine labore non potest extrahi. Talis est etiam præsens vita. Cum enim dolorum et molestiarum acerbitate referta sit, labores habet illa quidem et sudores, non tamen inutiles, aut infrugiferos, sed qui absconditum fructum habeant. Quamobrem beatus etiam Paulus : « Vita, inquit, nostra abscondita est cum Christo in Deo : cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc et nos vivemus in ipso k. » — « In hortum igitur nucis descendi, » hoc est, in vitam humanam. Cur autem descendisti, o sponsa ? « Ut viderem in germinibus torrentis. » Rursus præsentia hæc torrentem appellavit. Torrentis enim non est perennis, sed hieme quidem fluit, æstate vero fluere desinit, et arescit. Huiusmodi sunt quæ jucunda videntur in hac vita. Torrentis enim instar in præsentī vita tum gloria, tum opes, tum regnum, tum deliciæ, atque alii huiusce vitæ flores dilabuntur. Cum autem apparuerit vita futura,

A ὡς ἐκλεκτὴ σελήνη, ἀλλὰ καὶ ὡς ἥλιος ἀπαστράφει ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ. πάντας ἐκπλήττουσα ταῖς λαμπρόσσι. Θαυμάσουσι ⁹⁰ δὲ αὐτῆς οὐ μόνον τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν τάξιν· οὐδὲν γὰρ ἄτακτον παρὰ τῆ τοῦ Κυρίου νόμφη, οὐδὲν ἀδιόριστον ⁹¹, οὐδὲν ἀδιάκριτον. Οἶον γάρ τινι στάθμη διευθύνει τὸ πρακτέον, ῥυθμίζει ⁹². Μετὰ τοὺς ἐπαίνους τῶν ⁹³ τοῦ νομφίου

ι', ια'. *Εἰς κῆπον καρύας κατέβην τοῦ ἰδεῖν ἐν γεννήμασι τοῦ χειμάρρου, ἰδεῖν εἰ ἤρθησαν ἢ ἀμπελος, εἰ ἤρθησαν ⁹⁴ αἱ ῥοαὶ· ἐκεῖ ⁹⁵ δώσω τοὺς μαστούς ⁹⁶ σοι. Οὐκ ἔγνω ἢ ψυχὴ μου, ἔθετό ⁹⁷ με ἄρματα Ἀμιναδάβ. Σφόδρα συγκέχωται τῆ ἀσάφεια τῶν βημάτων ἢ διάνοια· ἀλλὰ τὴν θεῖαν χάριν ἐπικούρου καλέσαντες, διορύξωμεν τὸ βάθος, καὶ τὸν θησαυρὸν ἀνασπάσωμεν. Διδάσκει τῶν εὐσεβῶν τὸ σύστημα, ὃ νόμφη ἢ θεῖα προσαγορεύει Γραφή, ὡς οὐκ ἀρκοῦνται τῆ ἑαυτῶν σωτηρίᾳ, οὐδὲ ἀποχρῆν ἠγοῦνται τὸ μόνον τοῦ προσδοκωμένου γάμου τυχεῖν· ἀλλὰ πᾶσαν συνεισφέρουσι προθυμίαν, ὥστε καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀνθρώπους ἀπαλλάξαι μὲν τῆς ἀκαρπίας, γονίμου; δὲ ἀποφῆναι, καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς γεννησάι καρπὸν· διδάσκει ⁹⁸ δὲ ὡς ἐν τῷ ταῦτα ποιεῖν, καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῖς ἄλλοις προσφέρειν ἀνθρώποις, ἄρμασιν Ἀμιναδάβ περιέπεσαν, ἢ, ὡς ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν, « ἔρμασι λαοῦ τοῦ ἠγομένου, » ἢ, ὡς ὁ Ἀκύλας, « ἔρμασι λαοῦ ἐκουσιαζομένου ἀρχοντος. » Κῆπον δὲ καρύας τὸν παρόντα βίον καλοῦσιν, ὃς πικρὸς ἐστὶ καὶ μοχθηρὸς, καὶ ἐπίπνονος, ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῷ τὸν τῆς ἀρετῆς καρπὸν κεκρυμμένον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ τῆς καρύας καρπὸς τὸ μὲν ἐξώτερον λέμμα πικρὸν ἔχει, τὸ δὲ δευτέρον σκληρὸν καὶ ἀντίτυπον· τὸ δὲ ἐδῶδιμον, οἶον ἐν θαλάμῳ τινὶ ἀποκεῖμενον, καὶ κεκρυμμένον, καὶ ἀπόπνονος οὐκ ἐκφερόμενον. Τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ παρῶν βίος, ἔχων ὀδύνας πικράς καὶ λύπας, ἔχων πόνους καὶ ἰδρωτάς, ἀλλ' οὐκ ἀγόνους, οὐδὲ ἀκάρπους, κεκρυμμένον δὲ τὸν καρπὸν ἔχοντα. Διὸ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησιν, ὅτι « Ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν δὲ Χριστὸς φανερωθῆ ἢ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς ζησόμεθα ἐν αὐτῷ. » — « Εἰς κῆπον οὖν καρύας κατέβην, » τούτέστιν εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. Καὶ τί κατέβης, ὦ νόμφη; « Ἰδεῖν ἐν γεννήμασιν τοῦ χειμάρρου. » Πάλιν χειμάρρου τὰ παρόντα προσηγόρευσε· οὐ γὰρ ἀένναος ὁ χειμάρρος, ἀλλ' ἐν χειμῶνι μὲν φερόμενος, ἐν δὲ θέρει λήγων καὶ ξηραίνόμενος. Τοιαῦτα δὲ τὰ τοῦ βίου τερπνά· ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος, οἷόν τις χειμάρρος, καὶ ὄξω φέρεται, καὶ πλοῦτος, καὶ βασιλεία, καὶ τρυφή, καὶ τ' ἄλλα τοῦ βίου ἀνοθη· τοῦ δὲ μέλλοντος βίου φανέντος, φθίνει καὶ λήγει, καὶ*

¹ Col. III, 3, 4.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ Cod. θαυμάζουσιν. ⁹¹ Cod. ἀόριστον. ⁹² ῥυθμίζει. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁹³ τῶν. Abest a cod. ⁹⁴ εἰ ἤρθησαν. Cod. Vatic. ἐξήρθησαν. Nostra lectio consentit cum cod. Alex. ⁹⁵ ἐκεῖ—σοι. Des. in cod. Hebr. et in edit. Complut. ⁹⁶ μαστούς. In textu τῶν Ὁ sequitur μου. ⁹⁷ ἔθετο—Ἀμιναδάβ. Hebr. quod posuerit (s. constituerit) me currus populi mei ingenui. Edit. V. ἔθου με εἰς ἔρμα λαοῦ ἠγομένου. ⁹⁸ Cod. διδάσκουσι.

καίεται, δίκην χειμάρρου. « Κατέβην τοίνυν, φησίν, ἅ
 εἰς τὸν τῆς καρύας κῆπον, τοῦ ἰδεῖν ἐν τοῖς τοῦ χει-
 μάρρου γεννήμασι, καὶ καταμαθεῖν βουλομένη εἰ
 ἤνθησαν αἱ ῥοαί. » Ἐχει γὰρ ὁ βίος τινὰς μὲν ἀνθρώ-
 πους τροπικῶς ἀμπελοῦς ὀνομαζομένους, τινὰς δὲ
 ῥόζος κατὰ τὰ διάφορα τῆς ἀρετῆς κατορθώματα.
 Οἱ μὲν γὰρ τὴν ἀγάπην φέουσι, καὶ τὴν ὁμόνοιαν
 ἀγαπῶσι, συνημμένοι κατὰ τὸ φρόνημα, καθάπερ
 τῆς ῥόζος οἱ κόκκοι· οἱ δὲ καὶ οἶνον γεωργοῦσι, τῶν
 ληθῶν ἄξιον τῶν πατριῶν, τῇ θεωρίᾳ προσέχειν
 ἐσπουδακότες. Κατάβασιν δὲ λέγει τὴν συγκατάβα-
 σιν· καὶ γὰρ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐγένετο τοῖς
 ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ
 καὶ τοὺς ἀνόμοις ὡς ἀνομος, μὴ ὢν ἀνομος Θεῷ,
 ἀλλ' ἔνομος Χριστῷ, ἵνα κερδήσῃ ἀνόμους. « Κα-
 τέβην τοίνυν, φησίν, εἰς τὸν τῆς καρύας κῆπον, »
 φροντίδα ποιουμένη τῶν τοῦ χειμάρρου γεννημά-
 των, καὶ τῶν τῆς ἀμπελοῦ καὶ ῥόζος καρπῶν. Οὐκ
 ἀπέξομαί σου, οὐδὲ ἐκεῖ· ἀλλ' « Ὁρέξω σοι τοὺς
 μαστοὺς μου, » τούτεστι, τοὺς τῆς διδασκαλίας μου
 κρουνοὺς. Οἰκειοῦσαι γὰρ τὰ εἰς ἐκεῖνους γινόμενα,
 καὶ λέγεις· « Ἐφόσον ἐποιήσατε ἐν τῶν μικρῶν
 τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. » Τούτοις
 ἐπιφέρει· « Οὐκ ἔγνω ἡ ψυχὴ μου, ἐθετό με ἄρματα
 Ἀμιναδάβ. » Σαφέστερον τοῦτο ὁ Σύμμαχος ἠρμή-
 νευσεν, εἰρηκῶς· « Ἡ ψυχὴ μου ἠπέρησέ με ἀπὸ
 ἄρμάτων ¹ λαοῦ ² ἡγουμένου. » Ταῦτα γὰρ, φησὶ,
 ποιοῦσα ἐν ἀπορίᾳ γίνομαι ³, καὶ ἐκστάσει, ὅτι ἐγὼ
 μὲν αὐτοῖς ἐπραγματευσάμην σωτηρίαν· αὐτοὶ δὲ
 ἐπέθεντό μοι, τῷ στρατηγούντι διαβόλῳ πειθόμενοι,
 καὶ οἶονεἰ ἄρματα ἐκείνου γινόμενοι, καὶ ὕπ' ἐκείνου
 ἡγησόμενοι· τὸ γὰρ Ἀμιναδάβ λαοῦ ἡγουμένου, ἡ
 λαοῦ ἄρχοντος ἑρμηνεύεται. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἀκριβῶς
 νοεῖν ⁴, ἐκ τε τοῦ Ἀκύλα καὶ τοῦ Συμμάχου, καὶ
 τῆς πέμπτης ἐκδόσεως· λέγει τοίνυν ἡ νύμφη, τού-
 τεστιν ὁ τῶν ἐν ἀρετῇ τετελειωμένων χορὸς, ὅτι Ἡμεῖς
 μὲν πᾶσαν ποιούμεθα τῶν ἀπίστων φροντίδα, παν-
 ταχθὲν αὐτοῖς πηρῆσαι σωτηρίαν μηχανούμενοι·
 τινὲς δὲ αὐτῶν, οἶονεἰ ἄρματα γενόμενοι τοῦ ἄρχον-
 τος τοῦ αἰῶνος τούτου, τοῦ νῦν ἐνεργούντος ἐν τοῖς
 υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον,
 ἐπέθεντό μοι, κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀποδιδόντες. Καὶ
 τούτο ἐστὶ σαφῶς εὐρεῖν, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν τῶν
 ἀποστόλων, καὶ ἐν ταῖς τοῦ μακαρίου Παύλου Ἐπι-
 στολαῖς ⁵. Κηρύττοντες γὰρ τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, ^D
 τὴν μὲν ἐπειθον πιστεῦειν, ὑπὸ δὲ τῶν ἀπίστων
 ἐξηλαύνοντο, ἠκίζοντο, ἐστρεβλοῦντο, μυρίων θανά-
 των ὑπέμενον εἶδη· καὶ μάρτυς ὁ μακάριος Παῦλος
 λέγων· « Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερ-
 βαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις
 πολλάκις, πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἑλαβον,
 τρίς ἐρραβδίσθη, ἀπαξ ἐλιθάσθη, τρίς ἐναυάγησα,
 νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὀδοπορίας πολ-

corrumpentur, et desinent, et tanquam torrens,
 cessantes exarescent. « Descendi igitur, inquit, in
 nucis hortum, ut viderem in torrentis germinibus,
 et ut animadverteterem, an mala punica floruisent. »
 In hac enim vita, ex variis virtutum officis, qui-
 dam homines per translationem vites, quidam au-
 tem mala punica nominantur. Nam alii charitatem
 colunt et concordiam diligunt, **136** animi sensu
 sic inter se conjuncti, ut mali punici grana con-
 junguntur. Alii autem vacantes contemplationi,
 vinum patriis torcularibus dignum ferunt. Descen-
 dere autem se dicit, quoniam aliorum naturæ et
 moribus se accommodat. Quandoquidem et beatus
 Paulus fiebat infirmis tanquam infirmus, ut infirmos
 lucrificaret : et iis qui sine lege erant, tanquam
 sine lege esset, cum tamen apud Deum non esset
 sine lege, sed in lege esset Christo, ut eos qui sine
 lege erant lucrificaret ¹. « Descendi ergo, inquit,
 in nucis hortum, » torrentis germinum, et vitis, et
 mali punicæ fructuum curam gerens. Non recedam
 a te, ne ibi quidem : sed « Dabo tibi ubera mea, »
 hoc est, doctrinæ meæ fontes. Quæ enim illis tri-
 buuntur, ea in te conferri putas : « Quantum, in-
 quiens, fecistis uni ex parvis istis minimis, mili-
 fecistis ». » His subjicit : « Non novit anima mea :
 posuit me currus Aminadab. » Clarius vertit hoc
 Symmachus, dicens, « Anima mea dubium fecit
 me a curribus populi ducentis. » Hæc, inquit, dum
 facio, dubito, et obstupesco, quoniam ego studiosæ
 operam dedi ut salvi fierent : ipsi autem impetum
 in me fecerunt, dum parent imperio diaboli, et
 tanquam currus illius fiunt, atque ad eo guber-
 nantur. Aminadab enim significat, populi ducentis,
 aut populi imperantis : quod facile licet intelligere
 ex interpretatione Aquilæ, et Symmachi, et ex
 quinta editione. Sponsa igitur, id est, eorum qui
 virtute perfecti sunt chorus, Nos, inquit, omne
137 studium et curam adhibuimus, ut increduli
 ad fidem accederent et salutem consequerentur.
 Sed quidam eorum, tanquam currus principis
 sæculi istius, qui nunc, ut beatus Paulus ait,
 operatur in filiis inobedientiæ², mala pro bonis
 retribuentes, impetum in me fecerunt. Quod qui-
 dem perspicue possumus invenire, tum in Actis
 apostolorum, tum in beati Pauli Epistolis. Pietatis
 enim sermonem promulgantes, aliis quidem per-
 suadebant ut crederent : ab incredulis autem eji-
 ciebantur, urebantur, torquebantur, ac innumera-
 bilia mortis genera sustinebant. Ac testis quidem
 beatus est Paulus, « In laboribus, inquiring, plu-
 rimis, in plagis supra modum, in carceribus abun-
 dantius, in mortibus frequenter : quinquies qua-
 dragenas una minus accepi, ter virgis cæsus sum,

¹ I Cor. ix, 21, 22. ² Matth. xxv, 40. ³ Ephes. ii, 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ἀπὸ ἄρμάτων. Μοντν. in Hexaplis ad h. l. habet ἄρμασι. ² λαοῦ. Cod. præm. τοῦ. ³ Cod. γινόμενη.
⁴ νοεῖν. Cod. μαθεῖν. ⁵ καὶ — ἐπιστολαῖς. Dcs. in cod.

semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte A et die in profundo maris sui : in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus, » et quæ sequuntur °. Cum dixisset hæc sponsa, ministri sponsi ita respondent ac dicunt :

Vers. 12. *Revertere, revertere, Sulamitis : revertere, revertere : et intuebimur in te.* Clarius hæc Aquila vertit, hoc modo : « Revertere, revertere pacifica. » Quemadmodum in hoc libro Dominus noster Salomo, id est, pacificus, sic etiam ejus sponsa, ut ab illo pacem **138** assecuta, et a veteri liberata bello, pacifica nominatur. Eam igitur ministri sponsi, cum a curribus illis vexatam oppugnatamque perspicerent, cohortantes, « Revertere, inquit, pacifica, revertere, revertere, et intuebimur in te ; » hoc est, ne timeas eos qui te persequuntur, sed doctrinam retine, pietatis prædicationem profer. Currus ne reformides, bellum ne metuas, quæ pacata nominaris. Si enim in disciplinæ promulgatione perstiteris, regnum tuum intuebimur. His ea videntur similia, quæ ad beatum Paulum a Domino dicta sunt. Etenim ille quoque laboribus fessus, et multis afflictus tentationibus, « Datus est, inquit, mihi stimulus carnis, angelus Satanæ, qui me colaphizet, ut non extollar. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me p. » Respondit ergo illi : « Sufficit, inquiens, tibi gratia mea ; nam virtus mea in infirmitate perficitur q. » Id etiam hoc loco dicunt sponsi ministri : « Revertere, revertere, Sulamitis ; revertere, revertere, et intuebimur in te. » Ad hos dicit sponsus :

• CAPŪT VII.

Vers. 1. *Quid intuebimini in Sulamitide, quæ venit sicut chori castrorum ?* Quid, inquit, in pacifica speratis intueri ? Ne putetis, vos exilia, atque inchoata et imperfecta quædam bona esse conspecturos. Ecce enim « venit sicut castrorum chori. » Quæ quidem verba videntur inter se quodammodo pugnare ; neque enim castris conveniunt chori : hi enim festivi sunt, illa bellicis rebus conveniunt. Festivitas autem bello contraria. **139** At hæc sponsa, multis e sanctis conflata, tum propter fortitudinem atque excelsum animi robor armaque militaria castris est similis, tum etiam chorus existit divinas laudes in ore gerens. Quod quidem beatus ostendit David, « Vox, inquiens, exultationis et salutis in tabernaculis

λόχους^α, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις ληστῶν, κινδύνοις ἐκ γένου, κινδύνοις ἐξ^β ἔθνων, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις, » καὶ τὰ ἐξῆς^γ. Τούτων ὑπὸ τῆς νόμφης ῥηθέντων, οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι ἀποκρίνονται, καὶ φασιν αὐτῇ :

ιβ'. *Ἐπίστρεψε, ἐπίστρεψε, ἡ Σουλαμίτις : ἐπίστρεψε^δ, ἐπίστρεψε^ε καὶ ὀψόμεθα ἐν σοί.* Σαφέστερον αὐτὰ ὁ Ἀκύλας ἡρμήνευσεν · « Ἐπίστρεψε γάρ, φησὶν, ἐπίστρεψε εἰρηνεύουσα. » Ὡς περ Σολομῶντα τὸν εἰρηνικὸν ἡμῶν Κύριον ἑνομάζει τὸ σύγγραμμα, οὕτω καὶ τὴν νόμφην αὐτοῦ εἰρηνεύουσαν, ὡς τῆς παρ' αὐτοῦ τυχοῦσαν εἰρήνης, καὶ τοῦ προτέρου ἀπαλλαγείσαν πολέμου. Ὁρῶντες τοίνυν αὐτὴν οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι ὑπὸ τῶν ἀρμάτων ἐκείνων ἐλαυνομένην καὶ πολεμουμένην, παραπαύοντες, φασὶν · « Ἐπίστρεψε εἰρηνεύουσα, ἐπίστρεψε, ἐπίστρεψε, καὶ ὀψόμεθα ἐν σοί · » ἀντὶ τοῦ, μὴ φοβηθῆς τοὺς διώκοντας, ἀλλ' ἔχου τῆς διδασκαλίας · πρόσφερε τῆς διδασκαλίας^δ τὸ κήρυγμα · μὴ δεισῆς τὰ ἄρματα, μὴ φοβηθῆς πόλεμον, εἰρηνεύουσα κλυομένη. Ἐὰν γὰρ ἐπιμεινῆς κηρύττουσα, ὀψόμεθα σου τὴν βασιλείαν. Τούτοις ἔοικε τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον ῥηθέντα · καμῶν γὰρ κακείνος, καὶ τοὺς πολλοὺς πειρασμοὺς δυσχεράνας, φησὶν · « Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατανᾶ, ἵνα με κολαφίσῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι · καὶ ὑπὲρ τούτου τρίς τὸν Κύριον παρεκάλεσα, ἵνα ἀποστῇ ἀπ' ἐμοῦ. » Ἀποκρίνεται τοίνυν αὐτῷ λέγων · « Ἀρχεῖ σοι ἡ χάρις μου · ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. » Καὶ τοῦτο ἐναυθῶ φασιν οἱ τοῦ νυμφίου διάκονοι · « Ἐπίστρεψε, ἐπίστρεψε, ἡ Σουλαμίτις, ἐπίστρεψε, ἐπίστρεψε, καὶ ὀψόμεθα ἐν^ε σοί. » Πρὸς οὗς ὁ νυμφίος φησὶν ·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

α'. *Τι ὄψεσθαι ἐν τῇ Σουλαμίτιδι, ἡ ἐρχομένη^α* ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν ; Τι γὰρ, φησὶ προσδοκᾶτε ἰδεῖν ἐν τῇ εἰρηνεύουσῃ ; Μὴ ἐλπίζετε εὐτελεῖν τινα καὶ μερικὰ θεάσασθαι ἀγαθὰ · ἰδοὺ γὰρ « ἔρχεται ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν. » Καὶ δοκεῖ πως ἐναντία εἶναι ἀλλήλοις τὰ ὀνόματα · οὐτε γὰρ συμβαίνουσιν οἱ χοροὶ ταῖς παρεμβολαῖς · οἱ μὲν γὰρ εἰσι πνευματικοὶ, αἱ δὲ στρατιωτικαί. Ἐναντίον δὲ πολλέμω πανήγυρις. Ἄλλ' αὕτη ἡ νόμφη, ἡ ἐκ πολλῶν ἄγων συγκεκροτημένη, καὶ παρεμβολαῖς ἔοικε οὕτῳ τῷ ἀνδρείῳ αὐτῆς καὶ γενναίῳ φρόνημα καὶ τὴν στρατιωτικὴν πανοπλίαν · καὶ χορός ἐστι τὴν θείαν ὑμνωδίαν ἐν τῷ στόματι φέρων. Καὶ τοῦτο μὲν ὁ μακάριος Δαβὶδ ὀλοῖ λέγων · « Φωνὴ ἀγαλλιᾶσεως καὶ σωτηρίας ἐν σκηναῖς δικαίων. » Καὶ πάλιν · « Συστή-

° II Cor. xi, 23-26. p II Cor. xi, 7, 8. q Ibid. 9.

VARIÆ LECTIONES.

^α ὄδοι. πολλάκις. Omissa erant in edit. priori. ^β ἐξ—ἐρημία, κινδύνοις. Des. in cod. ^γ ἐξῆς. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ^δ ἐπίστρεψε — σοί. Hæc initium cap. vii faciunt in textu Hebr. ^ε διδασκ. Cod. εὐσεβείας. ^ζ ἐν. Abest a cod. ^η ἡ ἐρχομένη. Abest a textu Hebr.

εσθε ¹² ἰσχυροὶ ἐν τοῖς πυκάζουσιν, ἕως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου. » Τὰς δὲ παρεμβολὰς ὁ ¹³ μακάριος Παῦλος ὑποδεικνύει φάσκων· « Τὰ γὰρ ὄπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρειαν ὀχυρωμάτων· λογισμοὺς· καθαιρούντες, καὶ πᾶν ἕψωμα ἐπαιρούμενοι κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἀναλάβετε, φησὶ, τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυναθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, καὶ πάντα κατεργασάμενοι στήναι. » Χορηγεῖ δὲ τοὺς στρατιώταις, οἷον τις στρατηγός, καὶ τὰ ὄπλα, καὶ φησὶ· « Στήτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ἑσπῆν ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἡμῶν ἐν ἱτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· καὶ ἐπὶ ^B ταῖς ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ θνήσκειτε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα ὄσσεια· καὶ τὴν περικεφαλαιὴν τοῦ σωτηρίου ὀξείσθε, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ἧ ἔστι ῥῆμα Θεοῦ. » Ὅτι δὲ οὐ μόνον παρεμβολαῖς εἰκόσασιν οἱ ἄγιοι, ἀλλὰ καὶ χοροὶς, ἀκούσωμεν τοῦ Κυρίου λέγοντος· « Τότε ὁμοιωθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ὅμοια παρθένος, αἰτίνης, λαβοῦσαι τὰς λαμπάδας αὐτῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ νυμφίου. » Εἰκότως τοίνυν ὁ νυμφίος φησὶν, ὅτι· « Τί ὤψεσθε ἐν τῇ Σουλαμίτιδι, ἣ ἐρχομένη ὡς χοροὶ τῶν παρεμβολῶν; » Καὶ οὐκ εἶπεν, αἱ παρεμβολαὶ τῶν χορῶν, ἀλλ', « οἱ χοροὶ τῶν παρεμβολῶν. » Ὑπὸ ¹⁴ γὰρ τῶν παρεμβολῶν γίνονται χοροὶ, καὶ νικῶντες ἐν ταῖς παρεμβολαῖς οἱ τῆς ἀρετῆς ἀθλοῦται πειανίζοντες ^C ἐπιπέρονται, καὶ χορεύοντες τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ᾄδουσιν ¹⁵. Ταῦτα πρὸς τοὺς διακόνους εἰρηκῶς ὁ νυμφίος, πρὸς τὴν νύμφην τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησὶ· « Τί ὠρτωθήσαν διαθήματά σου ἐν ὑποδήμασι, θύγατερ Ναδάβ ¹⁶! » Ὁ μὲν Ἀκύλας ἄρχοντας εἶπεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, « ἡγεμόνος. » Τίς δ' ἂν εἴη ἕτερος οὗτος; ὁ ἡγεμῶν, ἢ ὁ ἄρχων, ἢ ὁ παράκλητος; τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ὅς καὶ ἐν τῷ μὲν ψαλμῷ φησὶ πρὸς αὐτὸν· « Ἀκούσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ¹⁷ Κύριός σου. » Ὅτι δὲ καὶ τὴν τοῦ ἡγεμόνος ἔχει προσηγορίαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ μακάριος διδάσκει Δαβὶδ λέγων· « Ἀπόδος μοὶ τὴν ἀγαλλασίαν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ Πνεύματι ^D ἡγεμονικῷ στήριξόν με. » Ἐπαινεῖ τοίνυν ὁ νυμφίος πρῶτον τῆς νύμφης τὰ διαθήματα εὐθέα ὄντα, καὶ τὴν βασιλικὴν ὁδὸν ὀδεύοντα, καὶ καλῶς ἐν ¹⁸ τοῖς ὑποδήμασι λάμποντα. Τίνα δὲ τὰ ὑποδήματα, ἐδίδειξεν ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος λέγων· « Ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἱτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης. » Τούτων δὲ τῶν ποδῶν τὸ κάλλος καὶ ὁ

A justorum r. » Et rursus : « Constituite diem solennem in condensis usque ad cornua altaris ». » Castra vero declarat beatus Paulus, « Arma, iniquitatis, nostra non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum : consilia destruentes, et omnem altitudinem extolentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi ». » Et alibi : « Accipite, inquit, armaturam Dei, ut possitis resistere die malo, et omnibus perfectis stare ». » Ac veluti imperator quidam arma quoque militibus subministrat, « State ergo, inquit, succincti in lumbis vestris veritate, et induti loricae justitiæ, et calceati pedibus vestris præparatione Evangelii pacis, et in omnibus sumentes scutum fidei, quo possitis omnia tela ignea nequissimi extinguere, et galeam salutis sumite, et gladium Spiritus, quod est verbum Dei r. » Quod autem non solum castris, sed etiam choris sancti similes sint, audiamus Dominum id explicantem : « Tunc, inquit, simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampadas suas obviam iverunt sponso x. » Jure igitur sponsus ait : « Quid videbitis in **140** Sulamitide, quæ venit sicut chori castrorum ? » Neque vero dixit, castra chorum, sed « chori castrorum. » Ex castris enim sunt chori. Cum enim in castris vicerint virtutis milites, præna canentes revertuntur, et choros ducentes victoriæ præconium laudibus celebrant. Hæc cum ad ministros dixisset sponsus, orationem ad sponsam convertit, et ait : « Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia Nadab ! » Aquila vertit, « principis ; » Symmachus, « ducis. » Quis autem alius hic sive dux sive princeps esse possit, nisi sanctus ille Spiritus consolator ? Qui in **xliv** item psalmo ad ipsam, « Audi, inquit, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populi tui et domus patris tui : et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Dominus tuus r. » Quod autem dux etiam appelletur Spiritus sanctus, beatus docet David, « Redde, inquit, mihi lætitiā salutaris tui, et Spiritu principali confirma me x. » Sponsus igitur primo sponsæ laudat incessum, qui rectus sit, et viam regiam teneat, atque in calceamentis pulchre eluceat. Quæ porro sint hæc calceamenta, beatus Paulus ostendit, dicens : « Calceati pedibus præparatione Evangelii pacis a. » Pedum vero istorum decorem prospiciens Isaias propheta, « Quam pretiosi, inquit, sunt pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona a. » **141** Hujusmodi verbis usus est etiam sponsus in hoc libro : « Quam pulchri sunt

¹² Psal. cxvii, 15. ¹³ Ibid. 27. ¹⁴ II Cor. x, 4. ¹⁵ Ephes. vi, 13. ¹⁶ Ibid. 14-16. ¹⁷ Matth. xxv, 1. ¹⁸ Psal. xlvii, 11, 12. ¹⁹ Psal. l, 14. ²⁰ Ephes. vi, 15. ²¹ Isa. lxi, 7.

VARIE LECTIONES.

¹² Cod. συστήσασθαι. ¹³ ὁ — ὄπλα. Des. in cod. ¹⁴ Cod. ἀπό. ¹⁵ ᾄδουσιν. In cod. sequitur expositio *patrum*. ¹⁶ Ναδάβ. *Hebr.* Principis. ¹⁷ αὐτός ἐστιν ὁ. Cod. οὗτός ἐστι. ¹⁸ ἐν. Attest a cod.

gressus tui, filia Nadab! » Verum, ut non modo ex nominis interpretatione, sed etiam ex ipso nomine contemplationis alicujus nascatur occasio, age, quis Nadab sit investigemus. Fuit Aaronis filius ^b, qui, cum ignem alienum in Dei tabernaculum intulisset, vitæ finem accepit. Invenimus igitur et Domini sponsam Ecclesiam divinum in tabernaculum non ignem legalem, sed novum, quem ab ipso sponso susceperat, intulisse. « Ignem enim, inquit, veni mittere in mundum; et quid volo, si jam accensus est? » Ignem hunc novum ex Novo Testamento in Dei tabernaculum intulit sponsa, clamans et dicens: « Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova ^d. » Merito igitur vocat eam « filiam Nadab, » quæ igne novo sacrificium hominum obtulerit. Licet enim diverso consilio ignem hic et illa commutarint, una tamen et eadem res ab utroque facta est. Hæc autem a nobis in præsentia dicta sunt, ne sine disquisitione ipsum nomen hoc præteriretur. Rursus ergo sponsus omnia sponsæ membra percurrit, et propriam singulis tribuit commendationem, ac dicit:

καὶ ταύτης τὸ πρᾶγμα γεγένηται. Ταῦτα δὲ ἐπὶ τοῦ ἀλώμενου ἀθεώρητον. Πάλιν τοίνυν ὁ νυμφίος κατὰ φρον εὐφημίαν προσφέρει, καὶ φησι·

Concinnitates femorum tuorum similes sunt monilibus, quæ facta sunt manu artificis. (Vers. 2-5.) Umbilicus tuus crater tornatilis, non indigens misto. Venter tuus acervus tritici vallatus liliis. Duo ubera tua sicut duo hianuli gemelli capræ. Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut stagna in Essebon, in portis filiarum multorum. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. Caput tuum ut Carmelus super te. Et coma capitis tui sicut purpura, rex ligatus in transcurribus. Antea sponsus a superioribus sponsæ partibus incipiens laudavit eam. Nunc ab incessu et calceamentis initium sumens, ad capitis comam usque singula percurrit. Ac post calceamenta atque incessum, admiratur non femora, sed aptas et concinnas femorum juncturas, quas monilibus similes dicit esse ab artifice fabricatis. Quemadmodum enim, inquit, illa ex auro confecta et lapillis apte inclusis distincta sunt, adeo ut spectantes non solum pretiosam auri lapillorumque materiam, verum etiam aurificis artificium admirentur: ita singulæ virtutum practicarum particule numero et concentu inter se implicitæ atque conjunctæ sunt. Allegorice enim femora appellat virtutes practicas, quoniam illis iter facientes, agimus ea quæ volumus. Sponsam ergo commendans

^b I Paral. xxiv, 1. ^c Luc. xii, 49. ^d II Cor. v, 17.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ εἰρ. τῶν Εὐαγγ. Des. in cod. Infra l. c. leg. ἀκοήν εἰρήνης. ²⁰ ἀλλὰ τὸ καινόν. Des. in cod. ²¹ εἰ θέλω. Cod. ἤθελον. ²² Cod. ἐπ'. ²³ ῥυθμοί. *Hebr.* ambitus, s. circuitus. ²⁴ κρατήρ — κράμα. *Hebr.* crater rotundus, cui non deest potus mistus. ²⁵ ἐν Ἐσσεβών. *Hebr.* in Hesbon. Rec. lectio est Ἐσσεβών. ²⁶ δεδεμένος ἐν παραδρ. *Hebr.* rex ligatus (s. cinctus sc. purpura) ad canales sc. ambulat. ²⁷ ἀπὸ — αὐτῆν. Cod. ἀνωθεν ἀπὸ τῆς νύμφης ἐπήνεσαν. ²⁸ ἀρετῆς. Cod. add. σου.

προφήτης Ἠσαΐας προσῶν Εἰσγεν· Ἦ; ὠραίοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην ¹⁹, τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ! » Τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι καὶ ὁ νυμφίος ἐν τῷδε τῷ συγγράμματι κεχηρημένος φησὶ· « Τὴν ὠραιώθησαν διαθήματά σου, θύγατερ Ναδάβ! » Ἰνα δὲ μὴ μόνον ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ὀνόματος, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος λάβωμέν τινα θεωρίαν, φέρε ζητήσωμεν τίς ὁ Ναδάβ. Υἱὸς Ἀαρὼν ἐγένετο· πῦρ δὲ ἀλλότριον εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ σκηνὴν εἰσενεγκῶν, τὸ τέλος τοῦ βίου ἐδέξατο. Εὐρίσκομεν τοίνυν καὶ τοῦ Κυρίου τὴν νύμφην, τὴν Ἐκκλησίαν φημί, οὐ τὸ νομικὸν πῦρ, ἀλλὰ τὸ καινόν ²⁰ εἰς τὴν θείαν εἰσενεγκοῦσαν σκηνὴν. Ἐλαβε δὲ τοῦτο τὸ πῦρ παρ' αὐτοῦ τοῦ νυμφίου. Ἐπὶ γὰρ ἤλθον βαλεῖν εἰς τὴν κόσμον· καὶ τί θέλω ²¹, εἰ ἤδη ἀνήφθη; » Τοῦτο τὸ καινὸν πῦρ διὰ τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν θείαν εἰσενεγκοῦσα σκηνὴν, βῶθ καὶ λέγει· « Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. » Εἰκότως τοίνυν « θυγατέρα Ναδάβ » αὐτὴν προσαγορεύει, ἅτε δὴ τῷ καινῷ πυρὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων θυσίαν ὀλοκαυτώσασαν. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ τὸ φρόνημα τῆς τοῦ πυρός ἐναλλαγῆς διαφέρουσιν, ἀλλὰ ἐν ὑπ' ²² ἐκεῖνο παρόντος εἰρήκαμεν, ἵνα μὴδὲ τὴν προσηγορίαν κατα μέρος αὐτῆς τὰ μέλη διέξεισι, καὶ ἐκάστη τὴν πρόσ-

ῥυθμοί ²³ μηρῶν σου ὅμοιοι ὀρμισκοῖς ἐργῶ χειρῶν τεχνίτου. (β', ε'.) Ὀμφαλὸς σου κρατήρ ²⁴ τορευτὸς, μὴ ὑστερούμενος κράμα· κοιλία σου θημωνία σίτου πεφραγμένη ἐν κρήναις. Δύο μαστοὶ σου ὡς δύο κερφοὶ διδυμοὶ δορκάδος. Τράχηλός σου ὡς πύργος ἐλεφάντιος· οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσσεβών ²⁵, ἐν πύλαις θυγατρὸς πολλῶν. Μυκτὴρ σου ὡς πύργος τοῦ Λιβάνου, σκοπέων πρόσωπον Δαμασκού. Κεφαλὴ σου ὡς Κόρμηλος ἐπὶ σέ· καὶ πλόκιον κεφαλῆς σου ὡς πορφύρα, βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραδρομαῖς ²⁶. Πρότερον μὲν οὖν ὁ νυμφίος ἀπὸ ²⁷ τῶν ἀνωθεν τῆς νύμφης ἀρξάμενος ἐπήνεσεν αὐτὴν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος, ἀπὸ τῶν διαθημάτων καὶ τῶν ὑποδημάτων τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος, ἔχρι τοῦ πλοκίου τῆς κεφαλῆς ἀνεήλυθε. Καὶ θαυμάζει, μετὰ τὰ ὑποδήματα καὶ τὰ διαθήματα, οὐ τοὺς μηροὺς, ἀλλὰ τοὺς ῥυθμοὺς τῶν μηρῶν, καὶ λέγει αὐτοὺς εἰκέναι ὀρμισκοῖς ὑπὸ τεχνίτου κατεσκευασμένοι· Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶ, μετὰ πάσης ἀρμονίας ἔχουσι τοὺς λίθους τῷ χρυσῷ ἐμπεπηγότας, ὥστε τοὺς ὀρθῶντας μὴ μόνον τὰς ὕλας τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν λίθων, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνην τοῦ χρυσοῦ θαυμάζειν· οὕτως ἕκαστον τῶν τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ²⁸ μορίων ῥυθμῶν καὶ ἀρμονίᾳ κεκόσμηται. Τοὺς γὰρ μηροὺς τροπικῶς τὴν πρακτικὴν ὀνόμασεν ἀρετὴν, ἐπειδὴ διὰ τούτων τὴν πορείαν ποιούμενοι δρῶ-

μὲν δὲ βουλόμεθα. Θαυμάζει τοίνυν ὁ νυμφίος τὴν νόμ-
φην, ἀπὸ τῆς πρακτικῆς ἀρξάμενος, καὶ ἀνεισιν ἐπὶ τὴν
θεωρίαν, ἐν ἀρχῇ τοῦναντίον ποιήσας· ἀπὸ γὰρ τῆς
θεωρίας ἀρξάμενος, ἐπὶ τὴν πράξιν ἐλήλυθεν.
« Ὑφθαλμοὶ σου γὰρ, ἔφη, περιστεραι, » τὸ πνευμα-
τικὸν τοῦ ὀπτικοῦ τῆς ψυχῆς διὰ τοῦτου σημαίνων.
Ἐνταῦθα δὲ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν πρῶτην θαυμά-
ζει, καὶ μάλα εἰκότως· πρότερον γὰρ φωτισόμενοι,
καὶ τοὺς μεμυκῶτας τῆς ψυχῆς ἀνοίγοντες ὀφθαλ-
μοὺς, καὶ τὸ θεῖον φῶς εἰσδεχόμενοι, τῇ πίστει βε-
βαιούμεθα· εἶθ' ὅτιως ἐπὶ τὴν πρακτικὴν ὁδεύο-
μεν ἀρετὴν. Διὰ τοῦτο πρῶτον ὁ γκώμιον ὁ νυμφίος
ὁραίνων, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἤρξατο, τῶν πρῶτων
τῆν θεραπείαν δεξαμένων. Nūn δὲ ἐπειδὴ τέλειον τῆς
νύμφης τὸ κάλλος ἐγένετο, κάτωθεν ἀπὸ τῆς πρα-
κτικῆς ἄρχόμενος ἀρετῆς, ἐπὶ τὴν θεωρίαν ἀνεισι,
τῆς νύμφης τὴν εὐμορφίαν ἐγκωμιάζων. Καὶ πρῶτον
μὲν ἐπαινεῖ τὰ διαβήματα καὶ τὰ ὑποδήματα, εἶτα τῶν
μηρῶν τοὺς ῥυθμοὺς, τουτέστιν ἕκαστον τῶν γινο-
μένων· μετὰ δὲ τοὺς μηροὺς τὸν ὀμφαλόν· « Ὀμ-
φαλός σου γὰρ, φησὶ, κρατὴρ τορευτοῦς μὴ ὑστερούμε-
νος κράμα. » Παραθῶμεν δὲ, εἰ δοκεῖ, τὰ περὶ τοῦ
ὀμφαλοῦ τῆς Ἰουδαίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰρη-
μῆνα διὰ Ἰεζεκιήλ τοῦ προφήτου. Τὴν γὰρ ἀκολα-
σίαν αὐτῆς θριαμβεύων, καὶ τὴν πολλὴν αὐτῆς δημο-
σιῶν ἀσέβειαν, ὡς καὶ ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ διεξελή-
λυθαμεν, τῷ προφήτῃ φησὶ· Διαμάρτυραι τῇ Ἱερου-
σαλήμ τῆς ἀνομίας αὐτῆς, καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει
Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ· Ἡ ῥίζα σου καὶ ἡ γένεσις
σου ἐκ γῆς Χαναάν, ὁ πατήρ σου Ἀμορῆαίος, καὶ
ἡ μήτηρ σου Χετταία. Καὶ ἡ γένεσις σου ἐν ἡ ἡμέρᾳ
ἐτέθης, οὐκ ἐτεμήθη ὁ ὀμφαλός σου. Ἐκαίη
μὲν οὖν φησιν, « Οὐκ ἐτεμήθη ὁ ὀμφαλός σου· » ταύτη
δὲ, « Ὀμφαλός σου κρατὴρ τορευτοῦς οὐκ ὑστερού-
μενος κράμα. » Ἡ μὲν γὰρ ἐξ Αἰγύπτου τεχθεῖσα
οὐκ ἔτιμεν αὐτῆς τὸν ὀμφαλόν, ἀλλ' ὡσπερ διὰ τινοῦ
ῥίζης εἴλεκεν ἐξ Αἰγύπτου τὴν πονηρίαν τῆς δυσσεβοῦς
ἐκασκαλίας. Ἀβτὴ δὲ οὐκ ἀπλῶς τὸν ὀμφαλόν αὐτῆς
ἔτεμεν, ἀλλ' οὕτως ἐδάθουε τὴν τομήν, ὥστε πᾶσαν
τῆς εἰδωλολατρίας ἀνασπᾶσαι τὴν ῥίζαν, ὡς κρα-
τῆρ τορευτοῦ παραβάλλεσθαι, καὶ τὸ κράμα τῆς εὐ-
φροσύνης διηλεκτικῶς ἔχειν, καὶ μηδέποτε ἐλλείπειν
αὐτῇ τὴν ἐκ τῆς εὐσεβείας ἐγγυνομένην αὐτῇ θυμη-
θεον. Ἀλλὰ καὶ « Ἡ κοιλία σου θημωνία σίτου, πε-
πραγμένη ἐν κρίνοις. » Τουτέστι, μετὰ τὰ ταμῖσιά
σου τῆς ψυχῆς τῶν κεκρυμμένων μυστηρίων, ὧν ἡ
εἰσσημία μόνη τοῖς ἀτελέσιν ἐστὶ καὶ νηπίοις γινώρι-
μος· « Κρίνοις γὰρ, φησὶ, περιπέφρακται, » ἵνα διὰ
μὲν τοῦ περιφράγματος τὸ κεκρυμμένον νοήσωμεν,
καὶ δὲ τῶν κρίνων, τὴν ἐκεῖθεν πανταχοῦ διαβρέουσαν
εἰσημίαν. « Καὶ οἱ μαστοὶ σου δὲ οἱ δύο νεβροὶ διδύ-
μος δορκάδοι· τοῖς κισίν. » Οἱ γὰρ τῆς διδασκαλίας σου
κρονοὶ, τὰ καινὰ προσφέροντες νάματα, ὄξυδορκίαν
ἐκτάκουσι, καὶ τὴν πνευματικὴν θεωρίαν ἡ γὰρ

A sponsus, ab illis incipiens virtutibus, quæ in
actione consistunt, ad eas progreditur, quæ per-
tinent ad contemplationem : cum initio contrarium
fecisset, ubi a contemplatione principium sumens
ad actionem progressus est. Dicebat enim, « Oculi
tui columbæ, » spiritualementem animæ speculationem
significans. Hic autem practicam prius virtutem
admiratur, idque quidem merito ; primò enim il-
luminati, et clausos mentis **143** oculos aperientes,
divinamque admittentes lucem, fide confirmamur :
deinde ad agendum ex virtute progredimur. Id-
circo sponsus, primam laudationem contexens, ab
oculis exorsus est, quoniam ipsi primi purificationem
admittunt. Nunc autem, quoniam perfecta est
sponsæ pulchritudo, ab inferioribus partibus
exorditur, et sponsæ formam laudibus extollens,
eas primum virtutes enumerat, quæ in actione
consistunt, tum ad eas accedit, quæ sitæ sunt
in contemplatione. Gressus enim primum extollit,
et calceamenta, mox femorum concinnitatem, hoc
est, unumquodque eorum quæ sunt ; et post fe-
mora, umbilicum. « Umbilicus, inquit, tuus crater
tornatilis, non indigens misto. » Afferamus ea,
si videtur, quæ de umbilico Judææ ab universorum
Deo per Ezechielum prophetam dicta sunt.
Impudicitiam enim illius redarguens, et magnam
impietatem accusans, ut in primo libro persecuti
sumus : « Testificare, inquit ad prophetam, Hiero-
solympæ iniquitates suas. Et dices : Hæc dicit Do-
minus Hierosolympæ : Radix tua, et generatio tua de
terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, et mater tua
Chettæa. Et quando nata es, die ortus tui, non
est præcisus umbilicus tuus. » Ad illam igitur
ait, « Non est præcisus umbilicus tuus : » ad hanc
autem, « Umbilicus tuus crater tornatilis, non in-
digens misto. » Illa enim ex Ægypto oriunda non
præcidit umbilicum suum, sed veluti per radicem
quamdam ex Ægypto impiæ doctrinæ traxit im-
probritatem. Hæc autem non simpliciter modo
præcidit umbilicum suum, sed ita penitus ampu-
tavit, ut omnem idololatriæ **144** radicem evelle-
ret, et crateri tornatili similis videretur, lactitiæ
potum semper haberet, nec gaudio, quod ex pie-
tate profisciscitur, unquam destitueretur. Sed et
« Venter tuus acervus tritici vallatus liliis. » Il-
est, animæ tuæ penu arcanis plenum mysteriis,
quorum odor solus imperfectis adhuc et infantibus
notus est. « Liliis enim, » inquit, circumvallatus
est, » ut per vallum ea quæ recondita sunt, per
lilia autem undique ex eo fluentem fragrantiam
intelligamus. « Et duo ubera tua sunt sicut duo
hinnuli gemelli capræ. » Nam doctrinæ tuæ fon-
tes, novos latices effundentes, mentis acumen et
spiritualementem contemplationem docent. Caprea enim

• Ezech. xvi, 1 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴³ εἶθ'. Cod. præm. καὶ. ¹⁴⁴ πρῶτον. Cod. præm. τὸ μὲν. ¹⁴⁵ πρακτ. Cod. ἰθιχῆς. ¹⁴⁶ Cod. ἐκάστου.

ex videndi acumine dorcadis cognomen habet, et hinuulus novum significat. « Collum autem tuum sicut turris eburnea. » Remotum enim est a nigredine, et jugum meum suscipiens factum est candidum; et tum hostibus, ut turris, est formidandum, tum amicis amabile propter nitorem. « Oculi vero tui sicut stagna in Essebon, in portis filiarum multorum. » Hoc vertens Aquila pro « Essebon » posuit « cogitationem. » Docet igitur sponsus, animalium piarum oculos esse stagna, quæ divina fluentia suscipiunt, et exundant perpetuo: quippe quæ multis e portis, id est, per ora multa, (per translationem enim portas ora nominavit,) copiam aquarum admittunt. Siquidem a magno Mose, et a Josua filio Nave, et a Samuele propheta, et a Davide, eodem tum propheta, tum rege, et ab Isaia, et Jeremia, et Daniele, et Ezechiele, 145 et a duodecim prophetis, et ex divinis Evangeliiis, et sacrosanctis apostolis, et a doctoribus qui post illos fuerunt, latices utilitatis excipiunt. Ideo sponsus ait: « Oculi tui sicut stagna in Essebon, in portis filiarum multorum. » Contemplationes enim animæ tuæ, et piarum cogitationum copia, similes videntur stagnis aquas undique suscipientibus, quandoquidem per ora multa doctrinæ latices excipis. « Et nasus tuus est sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. » Nam Judææ nasus, propter inobedientiam et audaciam effrenatam, circum tanquam frenum accepit, ut taurus cornu petens, legis minas. Nam ut vacca æstro percita, insanivit Israel. At sponsæ « nasus est, inquit, sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. » Celsus enim est ac sublimis, et cœlestem suscipit odoris suavitate, sponsique unguento inhærens, clamat: « Post te in odorem unguentorum tuorum curremus. » Idcirco comparata est turri, quæ in Libano sita est, et respicit Damasci faciem. Nam quia diabolus, ut asserit beatus Paulus, in angelum lucis transfiguratur, et unguenti quoque spiritualis speciem sumit, convenienter sponsæ nasus erectus ac vigilans respicit faciem Damasci, ne decepta verum omittebat unguentum, fallax et adulterinum sequatur. Damascum autem pro gentilibus, atque impietate, 146 quæ eo tempore vige-
bat, frequenter ponit divina Scriptura; ut cum beatus Isaias ea quæ ad Domini ortum pertinent prænuntiaret, atque ex Spiritus sancti persona dixisset: « Accessi ad prophetissam, » id est ad virgineam, « et concepit et peperit filium: » subjicit dicens: « Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus. Celerriter spolia detrahe, velociter prædare. Quia antequam sciat puer vocare patrem aut matrem, auferet fortitudinem Damasci, et spolia Sa-

δορκὰς ὄξυδορκίας ἐπόνυμος, καὶ ὁ νεβρός τοῦ νέου σημαντικός. « Ὁ δὲ τράχηλός σου, ὡς πύργος ἐλεφάντινος. » Ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς γὰρ τοῦ μέλας εἶναι, καὶ ἐλευκάνθη τὸν ζυγόν μου δεξάμενος· καὶ φοβερός ἐστὶ τοῖς πολεμοῖς ὡς πύργος, καὶ ποθενός ἐστι τοῖς φίλοις ὡς λάμπων. « Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ σου, ὡς λίμναι ἐν Ἐσσεβὼν²⁵, ἐν πύλαις θυγατρὸς πολλῶν. » Τοῦτο δὲ ὁ Ἀκύλας ἐρμηγνέων, ἀντὶ τοῦ « Ἐσσεβὼν » ἐπιλογισμὸν τίθεικε. Διδάσκει τοῖνον ὁ νυμφίος, ὅτι τῶν εὐσεβῶν ψυχῶν τὸ ὀπτικὸν λίμναι εἶσι, τὰ θεῖα νάματα δεχόμεναι, καὶ διηγεκῶς πλημμυροῦσαι· ἄτε δὴ ἀπὸ πολλῶν πυλῶν, τούτεστι στομάτων (τροπικῶς γὰρ τὰ στόματα πύλας ὠνόμασε), τὰ βεῖθρα δεχόμεναι. Καὶ γὰρ παρὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως, καὶ παρὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ Σαμουὴλ τοῦ προφήτου, καὶ παρὰ Δαβὶδ, τοῦ προφήτου καὶ βασιλέως, καὶ παρὰ Ἡσαίου, καὶ Ἰερεμίου, καὶ Δανιὴλ, καὶ Ἰεζεκίου, καὶ παρὰ τῶν δωδεκα προφητῶν, καὶ παρὰ τῶν θείων εὐαγγελίων, καὶ παρὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ παρὰ τῶν μετ' ἐκείνους γενομένων διδασκάλων, δέχονται τῆς ὠφελείας τὰ νάματα. Διὸ φησὶν ὁ νυμφίος· « Οἱ ὀφθαλμοὶ σου ὡς λίμναι ἐν Ἐσσεβὼν, ἐν πύλαις θυγατρὸς πολλῶν²⁶. » Αἱ γὰρ θεωρίαι τῆς ψυχῆς σου, καὶ τῶν εὐσεβῶν σου λογισμῶν τὸ πλῆθος λίμναις εἰσάξει πλλαχθὲν δεχομέναις²⁷ ὕδατα, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ πολλῶν στομάτων ὑποδέχη τῆς διδασκαλίας τὰ νάματα. « Καὶ ὁ μυχθῆρ σου δὲ, ὡς πύργος ἐστὶ τοῦ Λιβάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκοῦ. » Τῆς μὲν οὖν Ἰουδαίας ὁ μυχθῆρ, διὰ τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσήγιον, ἐνώτιον ἔλαθεν οἶόν τινα χαλινόν, καθάπερ ταῦρος κερατιζῶν²⁸, τοῦ νόμου τὴν ἀπειλήν, ἐπειδὴ ὡς δάμαλις πασοιστρῶσα παρῶσθησεν Ἰσραὴλ²⁹. Ὁ δὲ τῆς νύμφης « μυχθῆρ ὡς πύργος, φησὶν, ἐστὶ τοῦ Λιβάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκῶν. » Ὑψηλὸς γὰρ ἐστὶ καὶ μετέωρος, καὶ τῆς ἀσθενῆς εὐδοσίας ἀντιλαμβανόμενος, καὶ τῶ μύρω τοῦ νυμφίου προσδεδεμένος, καὶ βοῶν· « Ὅπισω σου εἰς ὄσμήν μύρων σου δραμοῦμεν. » Διὰ τοῦτο ἀπείκασται πύργῳ ἐπάνω μὲν τοῦ Λιβάνου κειμένῳ, σκοπεύοντι δὲ τῆς Δαμασκοῦ πρόσωπον. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μετασηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτὸς διάβολος, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, καὶ εἰς μύρον πνευματικῶν σχηματίζεται, ἀναγκαίως ὁ μυχθῆρ τῆς νύμφης ἐγγήγορε, καὶ νήφει, καὶ σκοπεύει πρόσωπον Δαμασκοῦ, ἵνα μὴ ἀπατηθεῖσα τὸ μὲν ἀληθινὸν καταλίπη μύρον, τῷ δὲ ψευδεὶ καὶ πλανῶντι ἀκολουθήσῃ· τὴν δὲ Δαμασκὸν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ τῆς τῆνικαυτὰ δὲ κρατούσης ἀσθεσίας, ἡ θεῖα πολλάκις τίθησι Ἰραφῆ· ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως προφητεῶν, καὶ εἰρηκῶς ἐκ προσώπου τοῦ Πνεύματος, ὅτι « Προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτην, » τούτεστι πρὸς τὴν παρθένον, « καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαθεν, καὶ ἔτεκεν υἱόν, » ὑπάγει λέγων· « Καὶ εἶπε

¹ Osee iv, 17. ² Cant. i, 4. ³ II Cor. xi, 14. ⁴ Isa. viii, 5.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Ἐσσεβὼν. Cod. Ἐσσεβὼν. ²⁶ πολλῶν. Cod. Σιών. ²⁷ δεχομ. Cod. εὐχομέναις. ²⁸ κερατ. Cod. κηρύττων. ²⁹ Ἰσραὴλ. Cod. Ἐφραῖμ.

Κύριος πρὸς με, κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ταχέως ἂν σκύλευσον, ὀξείως προνόμεισον· διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ σκύλα Σαμαρείας ἀπέναντι βασιλείου Ἀσσυρίων. Ὁ Διὰ τοῦ δὲ ὅτι παιδίον ὦν καταλύσει μὲν τὸν τροπικῶς Ἀσσυρίων βασιλέα καλούμενον, τουτέστι τὸν διάβολον ³⁸· παραλήψεται δὲ τὴν Δαμασκοῦ δύναμιν, τουτέστι, τῆς εἰδωλολατρίας τὸ κράτος καταλύσας, αὐτὸς ἐγκρατῆς γενήσεται τῶν αἰχμαλώτων ὑπὸ τοῦ διαβόλου γεγεννημένων. Ἐλήψεται γὰρ, φησί, δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ σκύλα Σαμαρείας· τοὺς ³⁹ τε γὰρ ἐξ Ἰουδαίων, τοὺς τε ἐξ ἐθνῶν ἐλευθερώσας, καὶ τῆς πλάνης ἀπαλλάξας, καὶ τὸν τύραννον καταλύσας, ὑφ' ἑαυτὸν ποιήσεται. Εἰκότως τοίνυν τῇ νόμῃ φησὶν ⁴⁰· Ἐμυκτήρ σου ὡς πύργος τοῦ Λιθάνου, σκοπεύων πρόσωπον Δαμασκοῦ. Ὁ Περισκοπεῖς γὰρ, μὴ τὰ ἔτι μιμησάμενος· ὁ διάβολος· ἐξ ἀπατήσῃ σε, τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος ἀντιστρατεύου. Ἐκαὶ ἡ κεφαλὴ σου δὲ, φησὶν, ἔστιν ὡς Κάρμηλος, ὁ τουτέστι, πάντων πεπληρωμένη τῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεός, διὰ τοῦ προφήτου τὴν τῶν ⁴¹ Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνην ἐλέγχων, φησὶ· Ἐκαὶ εἰσέγαγον ὑμᾶς εἰς τὸν Κάρμηλον, τοῦ φαγεῖν τὸν καρπὸν αὐτοῦ καὶ ⁴² τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. Ὁ Ἔοικε τοίνυν ἡ κεφαλὴ σου, φησὶ, τῷ Καρμῆλῳ, πᾶν εἶδος ἀγαθῶν γεννῶντι, καὶ πάντα καρπὸν ἐμοὶ τῷ γεωργῷ φέροντι. Ἐπικρατεῖται δὲ, Ἐκαὶ πλόκιον τῇ κεφαλῇ σου ὡς πορφύρα, βασιλεὺς δεδεμένος ἐν παραπορευομένῳ. Ἄν γὰρ πάλας σου λευκῶν τριήρας, καὶ διὰ τοῦτο ταῖς ἀγέλαις τῶν αἰγῶν ἀπεικασμέναι ταῖς ἐν τῷ Γαλααδ ἀποκαλυφθεῖσαι· νῦν δὲ ἐπλάκησαν, καὶ ὡς ἐπλάκησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ θυμαστῆν ὑπεδέξαντο βαρῆν, καὶ ἔοικασι βασιλεὶ ἀναβεβλημένῳ πορφύρεα καὶ πάντοτε διατρέχοντι. Καλεῖ δὲ πλοκήν τριχῶν βασιλικῇ πορφυρίδι ἀπεικασμένην τὴν αἵματι τοῦ Χριστοῦ διτηρησμένην· οὗ γὰρ οὕτω λάμπει βασιλεὺς ἀλευργίᾳ περιβεβλημένος, ὡς ὁ τῆς εὐεθείας δόξασκαλος τὸ τῆς θεογονίας κήρυγμα ἐξυφαίνων, καὶ τοῖς τροφίμοις τῆς ἀληθείας προσφέρων ⁴³.

ζ, ζ. Π ὠραιώθης, καὶ τί ἠδύνθης, ἀγάπη, ἐν τρυφαίᾳ σου ⁴⁴! Τὸ ⁴⁵ μέγεθός σου ὠμοιώθη τῷ φοίνικι, καὶ οἱ μαστοὶ σου τοῖς βότρυσιν. Ὁραία γὰρ ἔγένεω μὴ οὕσα πρότερον ὠραία· καὶ ἀηδίας ἀπάσης κλέφτης ὑπάρχουσα, ἐξαιφνης ἀναπέφθηνας ἴδεια· καὶ τούτων τετύχησας ἐν τρυφῆσασα τῇ ἀγάπῃ· ἀγαπήσασα γὰρ τὸν ἀγαπήσαντά σε τὸν ⁴⁶ νυμφίον, καὶ τρυφήν ἤγασαμένη τὸ περὶ τοῦτον φιλτρον, πάντων ὁμοῦ καταφέροντας· διὸ ὠραιώθης, καὶ ἠδύνθης, ἀλλὰ καὶ ⁴⁷ τὸ μέγεθός σου ὠμοιώθη τῷ φοίνικι, καὶ οἱ μαστοὶ σου τοῖς βότρυσιν. Ὁ γὰρ μόνον κάλλος ἔχεις, ἀλλὰ καὶ ὕψος ἀπεικασμένος φοίνικι. Ὁ δὲ μαστοὶ σου τοῖς τούτου βότρυσιν ἐοίκασιν. Ὁ Ἰψήλη γὰρ οὕσα καὶ

mariae coram rege Assyriorum i. » Scilicet adhuc puer existens cum qui figurate rex Assyriorum appellatur, id est diabolus, profligabit. Auferet autem Damasci fortitudinem, hoc est, idololatriæ robur evertet, et ipse captivis sub diaboli potestate constitutus potietur. « Auferet enim, inquit, fortitudinem Damasci, et spolia Samaritæ : » id est, Judæos gentilesque liberans, et ab erroribus abducens, devicto tyranno, in suam rediget potestatem. Merito igitur ad sponsam ait : « Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit faciem Damasci. » Prospicis enim, ne diabolus sub specie rerum divinarum te decipiat, et pro veritate mendacium obtrudat. « Et caput tuum, inquit, ut Carmelus est : » hoc est, omnibus refertum bonis. Nam Deus omnium, arguens per prophetam ingratos animos Judæorum, « Et induxi vos, inquit, in Carmelum, ut comederetis fructum ejus et bona **147** illius ^k. » Simile est igitur, inquit, caput tuum Carmelo omnia honorum genera ferenti, et omnem fructum mihi agricolæ suppeditanti. Sequitur autem : « Et coma capitis tui sicut purpura, rex ligatus in accursibus. » Capilli enim tui veteres erant dissoluti, atque ideo caprarum gregibus assimilati, qui revelati sunt in Galaad. Nunc autem compti sunt, nec solum compti, verum etiam mirifice tincti, ut regi purpura induto et undiquaque discurrenti similes videantur. Vocat autem crinium nexum et plicaturam purpura comparatam, doctrinam apte et decore compositam ac pronuntiatam, quæ Christi sanguine tincta atque conspersa sit. Neque enim adeo fulget rex amictus purpura, ut doctor pietatis, qui divinæ cognitionis prædicat disciplinam, eaque veritatis alumnos imbuit.

μετὰ ἁρμονίας προσφερομένην διδασκαλίαν, καὶ τῷ μετὰ ἁρμονίας προσφερομένην διδασκαλίαν, καὶ τῷ

Vers. 6, 7. *Quam pulchra et quam jucunda facta es, charitas, in deliciis tuis! Magnitudo tua similis facta est palmæ, et ubera tua botris.* Pulchra enim facta es, cum antea non esses : et cum antea sæditate omni esse plena, repente jucunda et suavis evasisti. Idque es consecrata, quoniam charitatis deliciis oblectaris. Diligens enim amantem te sponsum, et in ejus amore tuas omnes delicias ponens, reliqua omnia contempsisti. Quamobrem « et pulchra et suavis effecta es, et magnitudo tua similis facta est palmæ, et ubera tua botris. » Non solum enim pulchritudine, sed etiam celsitudine, palmæ es similis. **148** « Ubra vero tua hujus botris simi-

ⁱ Isa. viii, 4. ^k Jerem. ii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ ὄφρα—διάβολον. Ita quoque hæc interpretatur infra ad Is. viii, 3. ³⁹ τοὺς — Ἰουδαίωv. Repetitur in cod. ⁴⁰ φησὶν. Abest a cod. ⁴¹ τῶν. Des. ibid. ⁴² καὶ — αὐτοῦ. Des. in cod. ⁴³ προσφέρων. Cod. ⁴⁴ ὡμοίωθη. Deinde sequitur expositio trium Patrum. ⁴⁵ σου. Abest a textu Hebr. Signum interrogandi alias ad ἀγάπη apponitur. ⁴⁶ Τὸ — φοίνικι. Rec. lectio est, Τοῦτο μέγεθός σου ὠμοιώθης, x. τ. λ. ⁴⁷ τόν. Abest a cod. ⁴⁸ καί. Des. ibid.

lia sunt. » Cum enim excelsa sis et sublimis, adeo ut cœli fastigium attingas, tamen accommodas te infirmis discipulis tuis, quibus doctrina indigentibus ubera præbes doctrinæ tuæ. Palma enim fructus deorsum pendentes habet. Hoc etiam per beatum Davidem indicat Spiritus sanctus : « Justus, inquit, ut palma florebit ¹. » Cum audisset igitur sponsa tam multis se laudibus et commendationibus cumulari, amoris stimulo incitata atque inflammata, loquitur ad hunc modum :

VERS. 8, 9. *Dixi, Ascendam in palmam, apprehendam altitudines ejus : et erunt ubera tua sicut botri vitis, et odor naris tuæ sicut poma. Et guttur tuum, sicut vinum bonum, vadens nepoti meo in rectitudinem, sufficiens labiis et dentibus meis.* Quanto sponsi desiderio sponsa teneatur, hinc patet perspicue, quod et cupit ascendere, et cogitat de altitudine, et, quemadmodum beatus Paulus ait, « nondum arbitratur se comprehendisse, sed persequitur, ut comprehendat : et eorum quæ retro sunt obliviscitur, et ad anteriora se extendit ^m. » Quærendum est autem, quomodo sponsus et palma sit, et vitis : ac palmæ quidem non habeat fructum, vitis autem ferat botros. Ad sensum reconditum ducet nos Aquilæ interpretatio. Nam pro, « apprehendam altitudines ejus, » vertit, « apprehendam elatas ejus. » Sunt autem elatæ marium palmarum fructus, qui seminis palmis impositi, et firmos et maturos earum fructus efficiunt. Aet **149** igitur sponsa picrum seminum occasiones, et ait : « Dixi, Ascendam in palmam, et apprehendam altitudines ejus, » vel, ut Aquila vertit, « elatas ejus : » — « et erunt ubera tua, sicut botri vitis. » Tu enim es vera illa vitis, ex qua salutarum vinum conficitur spiritualibus prelis expressum, unde calix impletur ille inebrians sane quam præclarus ⁿ. « Et odor naris tuæ similis est pomi suavitati. » Etenim etiam illud ipsum odoratus tui receptaculum mihi pomorum similem fragrantiam effundit. Sed de pomis multis in ipso hujus libri principio dicta sunt. « Et guttur tuum sicut vinum, bonum vadens nepoti meo in rectitudinem, sufficiens labiis meis et dentibus meis. » Quæ enim ex gutture tuo fluit doctrina, quacunque vini suavitate et qualibet hujus vitæ voluptate jucundior est : quam tu, nepos mi, ad animas, quæ in te crediderunt, dirigendas proferes. Sufficit autem mihi doctrina tua, ut partim pronuntiem, et divulgem, partim conservem atque custodiam, laborum utens instrumentis, et dentes pro muro circumponens. His congruunt etiam illa, quæ a beato Paulo dicta sunt : « Audivi enim, inquit, arcana verba, quæ non licet homini loqui ^o. »

μετέωρος, καὶ τῶν οὐρανίων ἀψίδων ἐφικνουμένη, συγκαταθαίνεις τοῖς ἀσθενέσι, καὶ ὀρέγεις τοὺς μαστούς σου καὶ τὰς τῆς διδασκαλίας σου θηλάς τῆς τῆς διδασκαλίας δεομένοις· καὶ γὰρ ὁ φοῖνιξ κάτω νεύοντας ἔχει τοὺς βότρους. Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ τὸ Πνεῦμα λέγει τὸ ἄγιον· « Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει. » Ἀκούσασα τοιγαροῦν ⁴⁸ τῶν ἐπαίνων ἡ νόμφη, καὶ ⁴⁹ τῶν πολλῶν ἐγκωμίων περρωθεῖσα, καὶ πυρσευθεῖσα τῷ φιλιτρῷ, φησὶν·

η', θ'. *Εἶπον, Ἀναθήσομαι ἐπὶ τῷ φοῖνικι, κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ, καὶ ἔσονται δὴ μαστοὶ σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου, καὶ ὄσμη βινός σου ὡς μήλα. Καὶ λάρυγξ σου, ὡς οἶνος ἀγαθός πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ μου εἰς εὐθύτητα ⁵⁰. Ἰκανοῦμενος ⁵¹ χεῖλεσι μου καὶ ὀδοῦσιν.* Ἔστιν ἐντεῦθεν ἀκριβῶς καταμαθεῖν, ὅπως ποθεῖ τὸν νομφίον ἡ νόμφη, καὶ τῆς ἀναβάσεως ἐφίεται, καὶ τὸ ὕψος φαντάζεται, καὶ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « οὐ νομίζει κατελιγμένη, ἀλλὰ διώκει ἵνα καταλάβῃ· καὶ τῶν μὲν ὀπισθεν ἐπιλανθάνεται, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεται. » Ζητητέον δὲ πῶς ὁ νομφίος καὶ φοῖνιξ ἔστι καὶ ἀμπελος· καὶ φοῖνικος μὲν οὐκ ἔχει καρπὸν, ἀμπέλου δὲ βότρυας ἐκφέρει. Ὀδηγήσει δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τὴν κεκρυμμένην διάνοιαν ἡ τοῦ Ἀκύλα ἐρμηνεία· ἀντὶ γὰρ τοῦ « κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ, » τέθεικε « κρατήσω τῶν ἐλατῶν αὐτοῦ· » οἱ ⁵² δὲ ἐλάται τῶν ἀβρέων εἰσὶ φοινίκων καρποί· τοῖς θήλεσι φοίνιξιν ἐντιθέμενοι, καὶ μονίμους, καὶ πέπνας τοὺς ἐκείνων καρποὺς ἐργάζονται. Ἐπειγεται τοίνυν ἡ νόμφη λαβεῖν παρὰ τοῦ νομφίου τὰς τῶν εὐσεδῶν γονῶν ἀφορμὰς, καὶ φησὶν· « Εἶπον, Ἀναθήσομαι ἐπὶ τῷ φοῖνικι, καὶ κρατήσω τῶν ὑψέων αὐτοῦ· » ἢ, ὡς ὁ Ἀκύλας, « τῶν ἐλατῶν αὐτοῦ. » — « Καὶ ἔσονται δὴ μαστοὶ σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου. » Σὺ γὰρ εἰ ἀληθινὴ ⁵³ ἀμπελος, ἀφ' ἧς ὁ σωτήριος οἶνος γεωργούμενος ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἀποθλίβεται ληνοῖς, ἀφ' ὧν τὸ ποτήριον πληροῦται τὸ μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον. « Καὶ ὄσμη βινός σου τῆ τοῦ μήλου ἔοικεν εὐωδίᾳ. » Καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ τῆς ὀσφρῆσεως σου δοχεῖον, καὶ αὐτὸ μοι εὐωδιαν ἐκπέμπει μήλοις ἀπεικασμένην. Ἰκανὰ δὲ τὰ περὶ τῶν μήλων εἰρημένα ἡμῖν ἐν τῇ τῆς βίβλου ἀρχῇ. « Καὶ ὁ λάρυγξ δὲ σου, ὡς οἶνος ἀγαθός ⁵⁴ πορευόμενος τῷ ἀδελφιδῷ μου εἰς εὐθύτητα, Ἰκανοῦμενος χεῖλεσι μου καὶ ὀδοῦσιν. » Ἡ γὰρ ἐκ τῆς φάρυγγός σου προσφερομένη διδασκαλία, οἶνον παντὸς ἀνθοσμίου καὶ πάσης εὐφροσύνης βωτικῆς ἀμείνων τυγχάνει, ἣν προφέρεις, ἀδελφιδέ μου, διευθῆναι βουλόμενος τὰς εἰς σὲ πεπιστευκυίας ψυχάς· ἰκανὴ δὲ μοι αὕτη καὶ ἀποχρῶσα, ἵνα τὰ ⁵⁵ μὲν προφέρω καὶ κηρύττω ὀργάνοις τοῖς χεῖλεσι κεκρημένη· τὰ δὲ φρουρῶ καὶ φυλάττω, τοὺς δόδοντας ἀντὶ

¹ Psal. xcj, 12. ^m Philipp. iij, 13, 14. ⁿ Psal. xcxi, 5. ^o II Cor. xij, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ τοιγαροῦν. Abest a cod. ⁴⁹ καὶ. Cod. δέ. ⁵⁰ εἰς εὐθ'. *Hebr.* rectissime, s. mollissime. ⁵¹ ἰκαν. — ὀδοῦσιν. *Hebr.* excitans (*Schultens*, perrepens) labia (etiam) dormientium. ⁵² οἱ — ἐργάζονται. *Vid.* supra, p. 116 sqq. ⁵³ ἀληθ. Cod. præm. ἢ. ⁵⁴ Cod. ἀγαθότητος. ⁵⁵ τὰ. Cod. τό.

τα:χίου περιτιθείσα. Τούτοις ἀρμύττει καὶ τὰ παρὰ Α Idcirco sponsa quoque dicit, « sufficiens labiis meis τοῦ μακαρίου Παύλου εἰρημένα: » Ἐκουσα γὰρ, φησὶν, et dentibus meis, » ut alia prædicem, alia custodiam. Deinde subjicit : « Διὰ τοῦτο καὶ ἡ νόμφη φησὶν: » ἰκανούμενος χεῖλεσί μου καὶ ὀδοῦσί μου, » ἵνα τὰ μὲν προζέρω, τὰ δὲ φυλάττω Τούτοις ἐπιφέρει :

ε'. Ἐγὼ τῷ ἀδελφιῶ μου, καὶ ⁵⁶ ἐπ' ἐμέ ἡ ἐπιτροφή αὐτοῦ. Αὐτῷ γὰρ ἐμαυτὴν ἀνατέθεικα, καὶ πᾶσαν ἄλλοτριαν κοινωνίαν ἐβδελυξάμην, Ἑλληνικὴν, Ἰουδαϊκὴν, αἰρετικὴν καὶ γὰρ αὐτὸς πάντων με τῶν ἄλλων προτέθεικε, καὶ πρὸς ἐμὲ τὴν ἀποτροφὴν ἔχει· οὐ γὰρ ἔχων πρότερον ποῦ κλίνει τὴν κεφαλὴν, εὔρε νῦν ποῦ κλίνει τὴν κεφαλὴν καὶ πολλὰς ἔχων παλακίδας, καὶ βασιλίδας, καὶ νεάνιδας, πάντων προτιθῆσι με· ἀλλ' οὐκ ἀνέχομαι μόνη τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ κοινωνίας ἀπολαύειν ⁵⁷.

ια', ιβ', ιγ'. Ἐλθέ, ἀδελφιδέ μου, καὶ ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρὸν, αὐλισθῶμεν ἐν κώμαις. Ὁρθρίσωμεν εἰς ἀμπελώνας, ἴδωμεν εἰ ἦρθησεν ἡ ἀμπελος, ἢ ⁵⁸ ἦρθησεν ὁ κυπρισμός ⁵⁹, εἰ ἦρθησαν αἱ ῥοαί. Ἐκεῖ δώσω τοῖς μαστοῦς μου ⁶⁰ σοι. Οἱ μανδραγόροι ἔδωκαν ὄσμην, καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα ἀρόδρυα ⁶¹ ῥέα πρὸς παλαιὰ, ὅσα ⁶² ἔδωκέ μοι ἡ μήτηρ μου, ἀδελφιδέ μου, ἐτήρησά σοι. Προτρέπει τὸν νυμφίον ἡ νόμφη, καὶ τῶν εὐτελῶν ἔτι καὶ ταπεινῶν φροντίσαι ψυχῶν, ἃς τροπικῶς ἀγρὸν καὶ κώμας ὀνομάζει, ὡς ταπεινὰ καὶ μικρά. Οὐ γὰρ λέγει, ἐξέλθωμεν εἰς πόλιν, ἀλλ', ἐξέλθωμεν εἰς ἀγρὸν, αὐλισθῶμεν ἐν κώμαις, ὀρθρίσωμεν εἰς ἀμπελώνας, ἴδωμεν εἰ ἦρθησεν ἡ ἀμπελος. » Ἐπισκεψώμεθα, φησὶ, τοὺς ἀρτι τὸ κήρυγμα δεξαμένους· εἰ ἦρθησεν ὁ κυπρισμός. » Ἰδῶμεν καὶ τοῦτους ἀμείνους, ὀστίνες οὐ μόνον φύλλα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἄνθος· ἐβλάστησαν, ὅπερ ἐνταῦθα κυπρισμὸν προσηγόρευεν· « εἰ ἦρθησαν αἱ ῥοαί· » εἰ γέγονε, φησὶν, ἐν τισὶν ἀγάπης ἀρχῇ. Χρὴ γὰρ ἡμᾶς περισσοτῆσαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρμόττουσαν ἐπιμέλειαν προσνεγχεῖν. Τοῦτο γὰρ ποιοῦσα σε θεραπεύσω· « ἐκεῖ ⁶³, φησὶ, δώσω τοὺς μαστοῦς μου σοι. » Οἰκειοῦσαι γὰρ τὰ εἰς ἐκείνους γινόμενα ⁶⁴, καὶ λέγεις· « Ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐλ τῶν μικρῶν τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποίησατε. » — « Οἱ μανδραγόροι ἔδωκαν ὄσμην. » Ὑπνον οἶδεν ἐμποιεῖν ὁ μανδραγόρας, ὡς ἱατρῶν παιδῆς φασιν. Ἐπειδὴ τοίνυν νεκρῶν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· προστετάγμεθα, εἰχ ἵνα αὐτὰ τὰ μέλη ⁶⁵ παραδῶμεν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ⁶⁶ ἵνα νεκρὰ ταῖς κακίαις ἀποφθινώμεν ἐνεργείαις, εἰκότως τὴν μανδραγόραν ἐνταῦθα τέθεικε, καὶ φησὶν· « Οἱ μανδραγόροι ἔδωκαν ὄσμην· » ἀντὶ τοῦ, ἤρξαντο καθεύθειν ταῖς ἀμαρτίαις· οἱ ἀνθρώποι· καὶ καθάπερ οἱ μανδραγόροι πεπωκότες οὐκ αἰσθάνονται τῶν τοῦ σώματος κινήματων· οὕτως οἱ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ἐκπίνοντες τὴν κύλικα, τὰ πάθη κοιμίζουσιν σπου-

VERS. 10. *Ego nepoti meo, et ad me conversio ejus. Illi enim meipsam addixi, et alienam omnem gentium gentilium, tum Judæorum, tum hæreticorum consuetudinem contempsi.* **150** *Nam ipse quoque me cæteris omnibus prætulit, et ad me sese convertit. Cum enim prius, ubi reclinaret caput, non haberet, jam reperit ubi illud reclinet. Cumque multas habeat concubinas, et reginas, et adolescentulas, me omnibus anteposit. Neque vero patior, ut ego sola sacra illius fruar consuetudine.*

VERS. 11, 12, 13. *Veni, consobrine mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas: videamus an vitis floruerit, an floruerit germen, an floruerint mala punica. Ibi dabo tibi ubera mea. Mandragora dederunt odorem: et in portis nostris omnes nuces novas super veteres, quas dedit mihi mater mea, nepos mi, servavi tibi. Sponsum ut animarum vilium adhuc et abjectarum, quas, ceu humiles ac parvas, metaphorice agrum et villas nominat, curam gerat, sponsa cohortatur. Neque enim dicit, Egrediamur in civitatem, sed, « Egrediamur in agrum, commoremur in villis: mane surgamus ad vineas, videamus an vitis floruerit. »* **Aspicimus, inquit, eos qui modo prædicationem acceperunt, « an floruerit germen. »** Intueamur et meliores istos, qui non solum folia, sed etiam flores tulerunt, quos hic per germen intelligit, « an floruerint mala punica, » an charitatis, inquit, initium in aliquibus apparuerit. *Oportet enim nos circumire, et omnem diligentiam idoneam adhibere. Id enim faciens te promerebor. Quamobrem, « ibi, inquit, dabo tibi ubera mea. » Quæ enim illis præstantur, ea in teipsum collata **151** arbitraris, « Quantum, inquit, fecistis uni de his parvis, imo minimis, mihi fecistis? » — « Mandragoræ dederunt odorem. » Mandragoræ vis est, ut medici tradunt, soporifera. Quare cum præceptum sit nobis ut « mortificemus membra, quæ sunt super terram, » non ut ea morte afficiamus, sed ut mortua malis actionibus reddamus, merito mandragoram hoc loco posuit, et dixit, « Mandragoræ dederunt odorem, » id est, cœperunt homines dormire peccatis. Et quemadmodum, qui mandragoram hauserunt, corporis motiones non sentiunt: ita qui piæ doctrinæ poculum biberunt, perturbationes student conspire. Nec vero mandragoræ

¶ Matth. xxv, 40. 9 Coloss. iii, 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁶ καὶ — αὐτοῦ. *Hebr.* et super me est (s. incumbit mihi) desiderium ejus. ⁵⁷ ἀπολ. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁵⁸ ἢ. *I.eg.* vid. et. Sed nec hoc nec illud apud LXX. ⁵⁹ Cod. κυπρίων. ⁶⁰ τοῖς μαστοῦς μου. *Hebr.* amores meos. ⁶¹ πάντα ἀρόδρυα. *Hebr.* omnes pretiositates, s. pretiosissimos siccus. ⁶² ὅσα — μήτηρ μου. *Des.* in textu *Hebr.* et *Græco.* ⁶³ ἐκεῖ. *Cod. add.* γὰρ. ⁶⁴ γινόμενα. *Cod.* λεγόμενα. ⁶⁵ τὰ—μέλη. *Des.* in cod.

solum dederunt odorem, verum etiam in portis nostris omnes nuces. Variis enim abundant fructibus, qui disciplinam nostram susceperunt. Ego autem novas super veteres, quas dedit mihi mater mea, servavi tibi, nepos mi. Veteris enim Testamenti præcepta, et Novi Testamenti mandata, quæ a matre mea, Spiritus sancti gratia accepi, servavi tibi, et depositum integrum custodivi. Hinc loco conveniunt ea quæ ad Timotheum a beato Paulo scripta sunt : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. Jam reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illo die, justus iudex ». Et illud item quod in Evangelio a Domino dictum est : « Omnis seriba edoctus de regno cælorum similis est homini, **152** qui profert e thesauro suo nova et vetera ».

CAPUT VIII.

VERS. 1, 2. *Quis det te, nepos mi, sugentem ubera matris meæ? Inveniens te foris, osculabor te: et non despicient me. Apprehendam te, introducam te in domum matris meæ, et in cubiculum ejus quæ me concepit. Docebis me: dabo tibi poculum ex vino condito, et de lacte malorum puniceorum meorum.* Nam et ipse quoque ut homo omnem accepit Spiritus gratiam. « Puer enim, inquit, Jesus crescebat, et confortabatur Spiritu, et gratia Dei erat in eo ». Sponsa itaque ineffabili susceptæ humanitatis mysterio stupens: Etiam tu, inquit, suxisti ubera matris meæ. Cæterum, ut dictorum seriem atque ordinem servemus, initium paulo altius repetentes, sententiæ summam breviter percurramus. Accepi, inquit, non solum nova, sed etiam vetera matris meæ, eaque tibi conservabo. Verum ipse quoque, propter singularem benignitatem tuam, naturam meam suscipiens, eadem quæ ego ubera sugere voluisti, ut in hoc etiam te fratrem meum declarares. Suxisti autem, non quod indigeres, sed ut doceres me, quomodo mihi sugendum, et ex quo ubere gratia elicienda esset. Idcirco et ad baptismum accessisti, non ut peccatorum sordes ablueres, cum peccatum non admiseras, nec inventus sit dolus in ore tuo: neque ut sancti Spiritus reciperes gratiam, cujus **153** eras plenus: sed ut indicares mihi quæ sint baptismi dona, et qua ratione possim gratiam Spiritus sugere. Ideo sub columbæ specie descendit Spiritus sanctus, non ut præberet tibi quæ non haberes, plenus enim eras gratiis ejus ipsius, sed ut mihi demonstrares quid sit baptismatis munus. Itaque stupore commota dico: « Quis det te, nepos mi, sugentem ubera matris meæ? »

• II Tim. iv, 7, 8. • Matth. xiii, 52. • Luc. i, 80; ii, 40. • I Petr. ii, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Cod. παραθήκην. ⁶⁷ Cod. Εὐαγγελίους. ⁶⁸ παλαιά. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁶⁹ ἀδελφ. μου. Hebr. (qui es) sicut frater mihi. ⁷⁰ εὐρ. σε. Hebr. O si invenirem te. ⁷¹ καί—συλλαβ. μς. Des. in textu Hebr. ⁷² διδάξεις με. Hæc, monente Lamb. Bosio, exstant tantum in edit. Aldina. ⁷³ πλήρης—ἄ μη εἶχες. Des. in cod.

δάζουσιν. Οὐ μόνον δὲ οἱ μονδραγόρῳι ἐδωκαν ὄσμη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ θύραις ἡμῶν πάντα τὰ ἀκρίδουα. Πᾶν γὰρ εἶδος καρποφοροῦσιν οἱ τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν δεξάμενοι. Ἐγὼ δὲ νέα πρὸς παλαιά, ὅσα ἐδωκέ μοι ἡ μήτηρ μου, ἐτήρησά σοι, ἀδελφιδέ μου. Καὶ γὰρ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰς ἐντολάς, καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὰς ὑποθήκας, ἃς ὑπὸ τῆς μητρὸς μου, τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἐδεξάμην, ταύτας σοι τετήρηκα, καὶ τὴν παρακαταθήκην ⁶⁶ ἄσυλον διεφύλαξα. Τούτοις ἔοικε τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου Τιμοθέῳ γραφέντα: « Τὸν καλὸν ἀγῶνα ἠγωνίσασμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα: λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής. » Καὶ πάλιν τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ ⁶⁷ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, ὅτι « Πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὁμοίως ἐστὶν ἀνθρώπῳ ἐκβάλλοντι ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ νέα καὶ παλαιά ⁶⁸. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

α', β'. *Τίς δόξῃ σε, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα μαστούς μητρὸς μου; εὐρουσά σε ⁷⁰ ἔξω, φιλήσω σε· καὶ γὰρ οὐκ ἐξουδενώσωσί με. Παραλήφομαι σε, εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρὸς μου, καὶ ⁷¹ εἰς ταμείον τῆς συλλαβούσης με. Διδάξεις με ⁷²· ποτιῶ σε ἀπὸ οἴνου τοῦ μυρεψικοῦ, καὶ ἀπὸ νάματος ῥοῶν μου.* Κατὰ γὰρ τὸ ἀνθρώπιον καὶ αὐτὸς ἄπασαν ἐδέξατο τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν. « Τὸ γὰρ παιδίον, φησὶν, Ἰησοῦς ἠέθανε, καὶ ἐκραταιοῦτο Πνεύματι, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό. » Φησὶ τοίνυν ἡ νύμφη, ἐκκληττομένη τὴν ἀρρήτον φιλανθρωπίαν, ὅτι καὶ σὺ ἐθήλασας τοὺς μαστοὺς τῆς μητρὸς μου. Ἴνα δὲ καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ῥητῶν, καὶ τὴν ἀρμονίαν φυλάξωμεν, μικρὸν ἀνωθεν ἀρξάμενοι, ἐν κεφαλῇ τὴν διάνοιαν διεξέλωμεν. Ἐδεξάμην, φησὶν, οὐ μόνον νέα, ἀλλὰ καὶ παλαιά τῆς μητρὸς μου, καὶ ταῦτά σοι διατηρήσω. Ἐνέσχου δὲ, διὰ πολλὴν φιλανθρωπίαν, καὶ αὐτὸς τὴν ἐμὴν φύσιν ἀναλαβὼν, τοὺς αὐτοὺς μοι θηλάσαι μαστοὺς, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἀδελφότητα δεῖξῃς. Ἐθήλασας δὲ οὐ δεόμενος, ἀλλ' ἐμὲ διδάσκων, ὅπως ὀφείλω θηλάσαι, καὶ διὰ ποίας θηλῆς τὴν χάριν ἐλκύσαι. Διὰ τοῦτο τῷ βαπτίσματι προσελήλυθας, οὐχ ἵνα τὸν ῥύπον τῶν ἀμαρτημάτων ἀποσμήξῃ· ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησας, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι σου· οὐτε μὴν ἵνα τοῦ παναγίου Πνεύματος ὑποδέξῃ τὴν χάριν· πλήρης ⁷³ γὰρ τοῦτο ἐτύγχανες· ἀλλ' ἐμοὶ δεικνὺς, ὅποια τοῦ βαπτίσματος τὰ δῶρα, καὶ ποίῳ τρόπῳ δύναιμι θηλάσαι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο ἐν εἰδῇ περιστερᾶς κάτεισι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐχ ἵνα σοι παράσχῃ ἃ μὴ εἶχες· πλήρης γὰρ αὐτοῦ τῶν χαρίτων ἐτύγχανες· ἀλλ' ἵνα ἐμοὶ δεῖξῃς τίς ἡ δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος. Διὰ τοῦτο ἐκκλητ-

τομένη λέγω· « Τίς δὴν σε, ἀδελφιδέ μου, θηλάζοντα
μαστῶν μητρός μου; » Ὑπὸ ταύτης σου τῆς φι-
λοφροσύνης ἀποκρινόμενῃ, « εὐρουσά σε ἔξω, φιλήσω
σε, καὶ γε οὐκ ἐξουδενώσουσί με· παραλήψομαι σε,
εἰσάξω σε εἰς οἶκον μητρός μου, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον
τῆς συλλαβοῦσός με· ποτιῶ σε ἀπὸ οἴνου τοῦ μυρε-
φικοῦ, καὶ ἀπὸ νάματος ῥοῶν μου· » μεθύουσα γὰρ
τῆς περισεύσεως, οὐ μόνον ἐν τῷ θαλάμῳ, καὶ
ἐν τῇ παστοδίῳ, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ δη-
μοσίᾳ, εὐρουσά σε περιπιθῆσθαι καὶ καταφιλήσω·
οὐκ ἐπιμέμψονται δὲ μοι τοῦτο ποσοῦσι οἱ θεώμενοι,
τὴν φλόγα τῆς ἀγάπης εἰδότες. Ἐκεῖθεν δὲ παραλα-
βοῦσά σε, « εἰσάξω σε εἰς τὸν τῆς μητρός μου
οἶκον, καὶ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς συλλαβοῦσός με. »
Τίς δὲ ὁ τοῦ παναγίου Πνεύματος οἶκος (αὐτὸ γὰρ
τὴν νύμφην ἐγέννησεν), εἰ μὴ ὁ θεὸς νεὼς, ὃ τὴν
ἐκκομιζόμενος Ἱερουσαλήμ, ἐνθα εἰσόντες μετὰ
παύσης τῶν νυμφῶν προσδιαιρέονται, τὸ τῆς
νύμφης ἀξίωμα λαβόντες; « Καὶ ἐκεῖσε, φησί,
ποτιῶ σε ἀπὸ τοῦ οἴνου τοῦ μυρεφικοῦ, καὶ ἀπὸ
νάματος ῥοῶν μου· » μυρεφικὸν δὲ οἶνον καλεῖ τὴν
τῆς θεῆς χάριτι διηρητυμένην διδασκαλίαν, καὶ οἶον
μεμυρσμένην, καὶ εὐδὴ τυγχάνουσαν. « Νᾶμα δὲ
ῥοῶν » καλεῖ τὴν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης τιχτο-
μένην ὠφέλειαν⁷⁸. Ταῦτα πρὸς τὸν νυμφῶν εἰρηκῶτα ἢ
νύμφην, καὶ ταῖς νεάνισσι διαλέγεται, καὶ
φησιν·

γ. *Εὐώνυμος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου,*
καὶ ἡ δεξιὰ αὐτοῦ περιλήψεται με. Ἄνω γὰρ εἰμι
τῆς κολαστικῆς ἀπειλῆς, καὶ τῆς σου⁷⁷ δεξιᾶς τὰς
εὐλογίας δρέπομαι· διὰ τοῦτο τὴν εὐώνυμον αὐτοῦ
ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου τίθησι, τῆ δεξιᾶς με περιεμ-
βάνει.

δ. *Ἦρασα ὑμῶς, θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἐν
ταῖς δυνάμει καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσι τοῦ ἀγροῦ,*
ἐὰν ἐγειρητε καὶ ἐξεγειρητε τὴν ἀγάπην, ἕως ἂν
θελήσῃ. Χρὴ γὰρ ὑμᾶς διηνεκῶς πυρραβεῖν αὐτὴν,
καὶ διεγείρειν, ἵνα θερμῶς αὐτὸν ποθήσητε, καὶ ὡς
αὐτὸς βούλεται, ἐπὶ τὴν τελειότητα φθάσητε⁷⁹.
Τούτων πρὸς αὐτῆς εἰρημένων, θεασάμεναι αὐτῆς
ἐκείνη τὴν πᾶσαν ὑπερβολὴν, ἐκπληττόμεναι λέ-
γουσι·

ε. *Τίς αὕτη ἀναβαλνύουσα λελευκανθισμένη⁸⁰,*
ἐπιστριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδούον αὐτῆς; Καὶ
ὡς λέγουσι λευκὴν, ἀλλὰ λελευκανθισμένην· μέλαινα
γάρ. Ἐπὶ μὲν τοῦ νυμφίου φησιν νύμφη, « ἀδελ-
φίδου μου λευκός » καὶ οὐκ εἶπε λελευκανθισμένος·
εἴπειτα γὰρ ἦν τοιοῦτος. Αὕτη δὲ μελανθεῖσα (παρ-
έλαβε γὰρ αὐτὴν ὁ ἥλιος) λελευκάνθη, καὶ τῆς τοῦ
νυμφίου λευκότητος μεταβίβησε. Καὶ ὡς περὶ φῶς⁸¹
ἐπάρχων φῶς αὐτὴν εἰργάσατό τε καὶ προσηγόρευσε,
καὶ ἅγιος ἐπάρχων ἅγιαν αὐτὴν ἐποίησε, καὶ ἀνά-
στασις γινώμενος ἀναστάσεως αὐτὴν ἤξλωσεν· οὕτω
καὶ αὐτῆ τῆς οικείας λευκότητος μετέδωκε. Διὸ φασιν

gnitate concitata, « invenias te foris, osculabor
te, et non despicient me. Apprehendam te, intro-
ducam te in domum matris meæ, et in cubiculum
ejus quæ me concepit. Dabo tibi poculum ex vino
condito, et de lactice malorum puniceorum meorum. »
Amore enim tuo ebria, non solum in thalamo et
intra lectuli velum, sed etiam in foro et publico,
rnam in complexum atque oscula tua: neque me
id facientem spectatores reprehendent, cum per-
spexerint charitatis flammam. Inde te apprehen-
sum « introducam in domum matris meæ, et in
cubiculum genitricis meæ. » Quæ autem est do-
mus Spiritus sancti (hic enim sponsam genuit),
nisi divinum templum, quod cœlestem imitatur
Hierosolymam, quo qui ingrediuntur, sponsæ di-
gnitatem suscipientes, cum fiducia sponsum allo-
quantur? « Et ibi, inquit, potabo te vino condito,
et lactice malorum puniceorum meorum. » Conditum
vinum appellat doctrinam divina refectam gratia,
ac veluti unguentis atque aromatibus conspersam,
atque odoriferam. « Laticem autem malorum pun-
iceorum » vocat utilitatem, quæ ex charitatis fru-
ctibus conficitur. Sponsa his verbis sponsum allo-
cuta, cum adolescentulæ ita loquitur:

154 *Vers. 3. Læva ejus sub capite meo, et dex-
tera illius amplexabitur me. Superior sum pænarum
minis, et dexteræ tuæ capio benedictiones. Ideo
lævam suam ponit sub capite meo, et dextera sua
me complectitur.*

*Vers. 4. Adjuravi vos, filie Hierosolyma, per
virtutes et vires agri, si suscitaveritis et exsuscitave-
ritis charitatem, donec voluerit. Oportet enim assi-
due a vobis illam excitari atque inflammarî, ut
ardenter ipsum concupiscatis, et quemadmodum
ipse vult, contendatis ad perfectionem. His a
sponsa pronuntiatis, adolescentulæ omnem ipsius
excellentiæ conspiciatæ præ stupore dicunt:*

*Vers. 5. Quæ est ista, quæ ascendit dealbata,
innixa super nepotem suum? Et non dicunt albam,
sed dealbatam. Sponsa enim nigra. De sponso,
« nepos meus, inquit, candidus, » non autem dixit
dealbatus. Natura enim erat talis. At ipsa cum
esset denigrata, propterea quod eam sol aspexis-
set, dealbata et candoris sponsi particeps facta est:
qui sicut lux existens ipsam lucidam et reddidit,
et appellavit; et sanctus existens sanctam ipsam
fecit; et cum sit resurrectio, resurrectione dignam
eam esse voluit: sic etiam albedinem suam illi
communicavit. Quocirca adolescentulæ eam con-*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ τῶ. Abest a cod. ⁷⁸ ὠφέλειαν. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ⁷⁹ ἐπὶ. Rec. lectio est
ὑπὸ. ⁸⁰ σου. Abest a cod. ⁸¹ καὶ — ἀγροῦ. Des. in textu Hebr. ⁷⁹ φθάσητε—θεασάμεναι. Des. in
ισλ. ⁸⁰ λελευκ. Hebr. e deserto. Ed. Compl. ἀπὸ ἐρήμου. ⁸¹ φῶς — ἀποδημίαν ποιεῖται πρὸς τὸν.
Des. in cod.

tuentes : « Quæ est, inquit, ista, quæ ascendit deamata, innixa super nepotem suum? Ab ipso enim directæ, et quasi manû ducta, ascendit in cœlum, et iter **155** facit ad dilectum suum per firmam in ipsum fidem. Post hæc sponsus illam ita compellat : « Sub malo excitavi te. Ibi peperit mater tua, ibi peperit te genitrix tua. » Hæc verba nobis erunt intellectu facilia, si eorum quæ hujus libri initio dicta sunt a sponsa, meminimus. Sic enim ad sponsum loquebatur : « Sicut malum inter ligna silvæ, ita nepos meus inter filios. In umbra illius desideravi, et sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo. » Quoniam igitur futurorum honorum umbra sunt ea quæ nobis hic data sunt, « Nunc enim, » inquit beatus Paulus, « video sicut in speculo, sicut in ænigmate, sume autem de facie ad faciem », concupivit autem sponsa in umbra sponsi sedere, hoc est, in æria nunc concessa (nam pomum appellat sponsum ob eas quas diximus causas), convenienter sponsus ait : « Sub malo excitavi te. Ibi peperit te mater tua. » Credentes enim ea, quæ de Salvatore nostro prædicata sunt, ad baptismum divinum accessimus, et accedentes regenerationem consecuti sumus. Nam « peperit nos gratia Spiritus sancti, » ut Actuum testatur historia. Cum enim divinissimus Petrus ad eos qui convenerant, de Salvatore nostro conacionatus esset, illi, inquit scriptor sacer, qui audierant ejus verba, compuncti dixerunt ad Petrum : « Quid faciemus, ut salvi simus? » Petrus vero illis : « Credite, inquit, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri **156** Jesu Christi, et accipietis Spiritus sancti promissionem. » Quare merito sponsus ad sponsam, « Sub malo, inquit, excitavi te. Ibi peperit te mater tua, ibi peperit te genitrix tua. » Nec frustra geminantur hæc verba. Ut enim ostenderet quæ mater esset, partus meminit. Post hæc cohortatur eam, dicens :

ἡ μήτηρ σου · ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε ἡ τεκοῦσά σε · καὶ βουλόμενος τίς ἡ μήτηρ, ἀνέμνησε τοῦ τόκου. Μετὰ

VERS. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum. Quia fortis est ut mors charitas, dura sicut infernus æmulatio. Scintillæ ejus ut scintillæ ignis : prunæ ignis flammæ ejus. Exemplaria quædam non habent, prunæ ignis scintillæ ejus, scintillæ ignis : sed volatilia ejus volatilia, prunæ ignis flammæ ejus.* Sponsus igitur ad animas pias, quas sponsam divina vocat Scriptura : « Pone me, inquit, pro signaculo in corde tuo, et super brachium tuum. » Cor quidem appellat animæ vim contemplativam, brachium autem activam. Quamobrem et sacerdot-

Α αὶ ὁρῶσαι αὐτὴν νεάνιδες · Ἔτις αὐτὴ ἡ ἀναβαλ-
νουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν
ἀδελφιδούν αὐτῆς ; ὅπ' αὐτοῦ γὰρ ποδηγούμενη,
καὶ οἶονεὶ χειραγωγούμενη, καὶ τὴν εἰς τοὺς οὐρα-
νοὺς ἀνάβασιν καὶ ἀποδημίαν ποιεῖται πρὸς τὸν ἀγα-
πητὸν αὐτῆς, διὰ τῆς βεβαίας εἰς αὐτὸν πίστεως.
Μετὰ ταῦτα ὁ νυμφίος διαλεγόμενός φησιν · Ἐπὶ
μῆλον ἐξήγειρά σε, ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε ἡ μήτηρ σου,
ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε ἡ τεκοῦσά σε. Τουτωνὶ τῶν βημά-
των τὴν διάνοιαν⁸⁵ μαθησοῦμεθα, εἰ τῶν εἰρημένων
ὕπὸ τῆς νύμφης ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος ἀνα-
μνησθήμεν. Ἐφη⁸⁶ γὰρ τῷ νυμφίῳ · Ὡς μῆλον
ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ὁ ἀδελφιδούς μου
ἀναμίσειν τῶν υἱῶν · ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ἐπεθύμησα,
καὶ ἐκάθισα, καὶ καρπὸς αὐτοῦ γλυκὺς τῷ λάρυγγί
μου. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ σκιά τῶν μελλόντων ἀγαθῶν
εἰσι τὰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν δοθέντα, Ἐρτι γὰρ,
φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ἐ βλέπω ὡς ἐν ἐσόπτρῳ, ὡς
ἐν ἀινίγματι, τότε φέ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ἐ
ἐπόθησε δὲ ἡ νύμφη ἐν τῇ σκιᾷ τοῦ νυμφίου καθίσει,
τουτέστι τῷ δοθῆντι νῦν ἀρραβῶνι (μῆλον δὲ αὐτὴν
προσηγόρευσε δι' ἃς ἐφημεν αἰτίας), ἀναγκαίως ὁ
νυμφίος φησὶν · Ἐπὶ μῆλον ἐξήγειρά σε, ἐκεῖ
ὠδίνῃσέ σε ἡ τεκοῦσά σε. Πιστεύσαντες γὰρ τῷ
περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κηρύγματι, τῷ θεῷ βα-
πτίσματι προσεληλύθαμεν, καὶ προσελθόντες τῆς
καλιγενείας τετυχθαμεν. Ὡδινε γὰρ ἡμᾶς ἡ
χάρις τοῦ Πνεύματος · μαρτυρεῖ δὲ ἡ ἱστορία τῶν
Ἡράξων. Τοῦ γὰρ θειωτάτου Πέτρου δημηγορή-
σαντος, καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος κήρυγμα τοῖς ἐλλη-
θῆσι προσενηνοχότος, φησὶν ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἀκού-
σαντες τὸν λόγον κατενύγησαν, καὶ εἶπον πρὸς τὸν
Πέτρον · Τί ποιήσομεν, ἵνα σωθῶμεν ; Ὁ δὲ
πρὸς αὐτοὺς ἐφη · Πιστεύσατε, καὶ βαπτισθήτω
ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, καὶ λήψετε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου
Πνεύματος. Εἰκότως τοίνυν φησὶν ὁ νυμφίος τῇ
νύμφῃ · Ἐπὶ μῆλον ἐξήγειρά σε · ἐκεῖ ὠδίνῃσέ σε
ὁ διπλασιασμός οὐχ ἄπλος πρόκειται · δεῖξαι γὰρ
ταῦτα παρακαλεῖται αὐτῆ, λέγων ·

Γ'. Θές με ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου,
ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὸν βραχίονά σου · ὅτι κραταῖα
ὡς θάνατος ἡ ἀγάπη, σκληρὸς ὡς ἄβυσσος ὁ
σπινθῆρες⁸⁷ αὐτῆς ὡς σπινθῆρες πυρός, ἀνθρα-
κες πυρός φλόγες αὐτῆς. Ἐνια⁸⁸ τῶν ἀνιγρά-
φων ἀντὶ τοῦ ἀνθρακες πυρός⁸⁹, σπινθῆρες αὐτῆς,
σπινθῆρες πυρός, ἔχουσι περίπτερα αὐτῆς περι-
πτερα, ἀνθρακες πυρός φλόγες αὐτῆς. Δέγει τοί-
νυν ὁ νυμφίος ταῖς εὐσεβείαις ψυχαῖς, ἃς νύμφην ἡ
θεὸς προσαγορεύει Γραφή · Θές με⁸⁷ ἀντὶ σφρα-
γίδος ἐν τῇ καρδίᾳ σου⁸⁸, καὶ ἐν τῷ βραχίονί σου⁸⁹,
καρδίαν μὲν τὸ θεωρητικὸν τῆς ψυχῆς ὀνομάσας,

γ Cant. ii, 3. x I Cor. xiii, 12. γ Act. x, 45. z Act. ii, 37, 38.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ τὴν διάνοιαν. Des. in cod. ⁸⁶ E cod. suppl. ⁸⁷ σπινθῆρες — αὐτῆς. Hebr. prunæ ejus ut prunæ ignis, flammæ Dei s. ingentis. ⁸⁸ Ἐνια. Cod. addit δέ. ⁸⁹ ἀνθρακες πυρός. Des. h. l. in cod. et sic quoque post pauca. ⁹⁰ θές με. Des. in cod. ⁹¹ σου. Des. ibid. ⁹² σου. In cod. seq. φῶς ὑπάρχων x. τ. λ. quæ, antea ad vers. 5 desiderabantur. Vid. p. 154, n. 6

βραχίονα δὲ τὸ πρακτικόν· διὸ καὶ τοῖς ἱερῶσι ἀφ' ὧν παρὰ τοῦ λαοῦ ὁ βραχίων ὁ δεξιός, καὶ τὸ στηθῆνιον. Βοδύεται τοῖσιν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος ἀντὶ σφραγίδος αὐτῶν ἔχειν, καὶ διαλεγόμενους, καὶ λογιζομένους, καὶ τῷ αὐτοῦ χαρακτῆρα τυποῦν τὰ τε λεγόμενα, τὰ τε πραττόμενα· οὕτω γὰρ ἔσται βασιλικὰ νομίσματα, οὐ παρακεχαραγμένα, ἀλλὰ τὸν βασιλικὸν ἔχοντα χαρακτῆρα. Τοῦτο δὲ ῥάδιόν σοι, φησί, ποιῆσαι, εἰ τὴν εἰς ἐμὲ κτῆση ἀγάπην. « Ἰσχυρὰ γὰρ ἔστιν ὡς θάνατος. » Καὶ καθάπερ ἐκείνος, μετὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν, πάντων ἐκοάτησεν· οὕτω καὶ αὕτη πάντων κρατεῖ, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἰσχυροτέρα τυγχάνει. Κτῆσαι καὶ ζῆλον· εἰ γὰρ τοῦτον προσκτήσαιο, οὐκ ἀνέξη ἄλλην σου τιμιωτέραν φανῆναι, καὶ σὲ μὲν εἶναι ἀπαρρόησιαστον, ἐκείνην δὲ τῆς ἐμῆς κοινιολίας τυγχάνειν· « Σκληρὸς γὰρ ἔστι, καὶ δυσκαταγώνιστος ὁ ζῆλος τῷ ᾄδῃ παρακλησίῳς· » ἔξῃ δὲ ἀπὸ τῆς κατεχούσης· ὁδὸς ἀνόμασε; τῷ θανάτῳ καὶ ταύτην ἐπιθεῖς τὴν προσηγορίαν. Οὕτω δὲ ἔστιν ἰσχυρὰ ἡ ἀγάπη, οὗ πρῶτον μὲν ἔστιν ὑπόπερος, περὶ δὲ τὰ πτερά αὐτῆς φλόγα ἔχει πυρὸς, καὶ σπινθήρας ἐκπεμπομένους. Τί δὲ τῆς οὕτω πυροσευμένης γένοιτ' ἂν δυνατώτερον; καὶ τὸ κῦρ δὲ αὐτῆς οὐκ ἔστι τῶν οὐρανομένων.

Ζ. Ὑδωρ γὰρ, φησί, πολλὸν οὐ δύνησται σβῆσαι τὴν ἀγάπην, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύουσιν πύρην. Καὶ μαρτυροῦσιν ἅπαντες οἱ τε ἐν τῇ Παλαιᾷ, οἱ τε ἐν τῇ Νέᾳ διαπρέφαντες ἄγιοι· τοῦ γὰρ Ἀβραάμ τὴν περὶ Θεοῦ ἀγάπην, οὕτε ἡ ἐν ἔξῃ δι-
 αλογητῆ, οὕτε ἡ τοῦ λιμοῦ ἀνάγκη, οὕτε ἡ τῆς γυναικὸς ἐρπαγῆ, οὕτε τοῦ παιδὸς ἡ προσκομιδῆ, οὕτε ἡ περὶ τῶν φρεσῶν μάχη ἰσχυρὰ κατασβῆσαι· οὕτε τοῦ Ἰσαάκ τὰ προσπεσόντα λυπηρὰ· οὕτε τοῦ Ἰακώβ οἱ θηναεῖς πόνοι, καὶ αἱ διὰ βίου ὀδύνας. Τί σφοδρότερον τῶν τοῦ Ἰωσήφ πειρασμῶν, δε ἐπράθη ὑπὸ ἀδελφῶν, ἀπεστερήθη δὲ μητρὸς καὶ πατρὸς ἀγαπῶντος, καὶ προγονικῆς οἰκίας, καὶ ἐλευθερίας, καὶ εὐπορίας, ἐδόλευσε δὲ παρ' ἀξίαν, καὶ ὑπὲρ σωφροσύνης συκοφαντίας ἐγένετο παρανόμιμα, καὶ δεσποτικῶν παρεπέμπετο, καὶ μυρία ὑπέμεινε δεινὰ; ἀλλὰ τούτων ἀπάντων ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπη κρείττων ἐδείκνυτο. Καὶ τί δεῖ λέγειν περὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως, καὶ Ἰησοῦ⁹⁰ τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τῶν μεγάλων προφητῶν Σαμουὴλ, καὶ Δαβὶδ,
 καὶ Ἠλίου, καὶ Ἐλισσαίου; Τί μανικώτερον τῶν Βαβυλωνίων ἐγένετο; Τί τῆς παρ' αὐτῶν ἐξαφθεῖ-
 σης καμῖνου φοβερώτερον; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐκείνη⁹¹ τῶν τριῶν ἐκείνων παιδαρίων⁹² ἔσθεσε τῆς ἀγάπης τὴν φλόγα, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὴν ἐπύρσευσε, καὶ δι-
 ἤγειρε. Τί τῶν λεόντων ἐκείνων φορικωδέστερον, οἷς⁹³ ὁ μέγας παρεδόθη Δανιὴλ; ἀλλὰ κἀκεῖνον ἡ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπη δυνατώτερον ἀπέφηνε. Καὶ

tibus a populo tui brachium dexterum, tui pe-
 ctusculum separabatur. Vult ergo Salvator nos-
 ter, ut eum pro signaculo in contemplationibus et
 in actionibus nostris habeamus, et potiam ipsius
 omnibus tum dictis tum factis imprimamus. Sic
 enim erunt numismata regia, non adulterina, sed
 regiam imaginem præferentia. Hoc autem tibi factu,
 inquit, non erit difficile, si erga me retinueris cha-
 ritatem, et quæ fortis est uti mors. Quemadmodum
 enim hæc, post latam a Deo¹⁵⁷ sententiam,
 omnibus dominatur: sic etiam ipsa superat omnia,
 adeo ut mortem etiam vincat. Posside etiam æmu-
 lationem. Quæ quidem in te si viguerit, non patie-
 ris ullam aliam videri te præstantiorem; ut tu qui-
 dem ignava timidaque torpescas, illa vero consue-
 tudine mea potlatur. « Durâ enim et ad expugnan-
 dum difficilis est æmulatio, periunde atque infernus. »
 Infernum autem, ex opinione quæ invaluit, usurpa-
 vit, hoc etiam morti nomen imponens. Adeo autem
 fortis est charitas, quia primum volucris est: de-
 inde circum alas suas habet flammam ignis, et
 scintillas ejaculatur. Quid autem, cum tam ignea
 flammeaque sit, ea possit esse vehementius? præ-
 sertim cum ignis ejus sit ex eo genere ignium,
 quæ non extinguuntur?

Vers. 7. Aqua enim, inquit, multa non poterit
 extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.
 Idque testimonio suo confirmant cuncti tam in
 Veteri, quam in Novo Testamento sanctitate præ-
 stantes viri. Nam Abrahamæ charitatem erga Deum
 nec vitæ traditio in terra illena; neque in inopiam
 et fame necessitas, neque uxoris ereptio, neque
 filii ablatio, neque de patris contentis potuit ex-
 stinguere; neque Isaaci charitatem molestiæ, qui-
 bus afflictus fuit; neque charitatem Jacobæ assidui
 labores et dolores vitæ. Quid Josephi tentationibus
 acrius? qui a fratribus venditus est, et parentibus
 a quibus diligebatur, et majorum suorum privatus
 est domo, et libertate, et fortunis, et indigne ser-
 vivit, et pudicitie præmiam calumniam retulit, et
 in carcerem conjectus est, et incommoda sustinuit
 innumerabilia, quibus tamen omnibus charitas
 ejus erga Deum splendit illustrior. Atque, ut
 158 magnum Mozen, et Josuan imperatorem, et
 eximios prophetas Samuelem, et Davidem, et Eliam,
 et Elisæum silentio prætereamus, quid Babylo-
 nis immanius unquam fuit? Quid camino ignis ad ille
 incenso formidabilis? Attamen ne ille quidem
 trium puerulorum exstinxit charitatem, sed eam
 magis incendit, atque excitavit. Quid leonibus
 illis, quibus beatus Daniel objectus est, savius?
 At illum quoque charitas erga Deum reddidit po-
 tentiorem. Denique, ut sanctos alios jam præter-

⁹⁰ Eiod. xxix, 27, 28; Num. xviii, 29.

VARIE LECTIONES.

⁹¹ Cod. Ἰησοῦ. ⁹² Cod. ἐκεί. ⁹³ παιδικῶν—ἐκείνων. Des. in cod. ⁹⁴ οἷς. Cod. præm. ἐν.

mittam, solus beatus Paulus satis erit ad indicandam nobis vim charitatis, quippe qui maxime omnium illam expertus est. « Quis enim nos, inquit, separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est: Propter te morti tradimur toto die, reputati sumus sicut oves occisionia. Sed in his omnibus, inquit, omnino superamus propter Christum, qui dilexit nos ». » Hæc igitur idonea sunt ad charitatis victoriam demonstrandam. Verum ea, quæ subsequuntur, celebrant atque extolunt illam multo clarius. Subjicit enim: « Certus enim sum fore ut neque mors, neque vita, neque angeli, neque virtutes, neque altitudo, neque profundum, neque ulla alia creatura possit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Domino nostro ». » Utque ostendat, eam esse rerum omnium tum quæ oculis usurpantur, tum quæ invisibilia sunt, potentissimam, verbis effingit creaturam quæ non exstat, et **159** cum illa comparat charitatem Dei, demonstratque hanc esse fortioiorem. Merito itaque sponsus, « Aqua multa, inquit, non poterit extinguere charitatem, et flumina non obruent illam. Si dederit vir omnes opes suas in charitate, contemnendo contemnent eum. » Qui victum ac fortunas profudit pro charitate, eum contemnent il, qui sunt charitate spoliati ac nudi. Quamobrem beatus Paulus dicebat: « Maledicimur, et benedicimus: persecutionem patimur, et sustinemus: blasphemamur, et obsecramus: tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium quisquiliæ usque ad hoc tempus ». » Id enim profecto contingit iis, qui vertigine vexantur, ut, cum ipsi minime consistant, omnia tamen moveri putent. Ita charitatis expertes iis qui charitate sunt preediti, ut stultis atque insipientibus detrahunt. Quod tamen tantum abest ut officiat charitati, ut eam reddat ardentioiorem. Apostoli contumeliis affecti benedicebant: vexati calumniis obsecrabant: et cum existimarentur quasi excrementa mundi, se omnium adhuc esse illuviem et sordes fatebantur.

VERS. 8, 9. *Soror nostra parva, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostræ die quo verbum factum fuerit ad eam? Si murus est, adificemus super eam propugnacula argentea. Si janua est, describamus super eam tabulam cedrinam.* Sancti illi prophetæ, qui in Veteri Testamento clauerunt, cum sponsam spirituali **160** ætate parvulam, et papillis imperfectis adhuc atque reconditis cernebant, ut nuptiarum conciliatores atque internuntii, secum ipsi sic, ut arbitror, loquebantur: Rex ali-

↳ Rom. viii, 35-37. * ibid. 38, 39. ^d I Cor. iv, 12, 13.

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ Cod. ταῦτα. ⁹⁷ Iva. Abest a cod. ⁹⁸ ἔξουδ. δὲ τὸν πάντα. Hanc lectionem debemus codici Aug. Prior editio habebat tantum τὸν βλον. ⁹⁹ Cod. λιγγίνωντων. ¹⁰⁰ ἔως ἄρτι. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹⁰¹ Rec. lectio est ποιήσωμεν. ¹⁰² ἐν — αὐτῇ. *Hebr.* die quo dicetur de ea. Rec. lectio h. i. est ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐὰν λαληθῇ ἐν αὐτῇ. ¹⁰³ Cod. αὐτῇ. ¹⁰⁴ διαγρ. ἐπ' αὐτὴν. *Hebr.* muniamus, s. complectamur eam. *Symm.* περιφύξωμεν αὐτὴν. ¹⁰⁵ κατ. Abest a cod.

Α ἴνα τοὺς ἄλλους ἁγίους ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλίπω, ἀπόχρη καὶ μόνος ὁ μακάριος Παῦλος διδάξει αὐτῆς τὴν ἰσχύν, ἅτε δὴ πάντων μάλιστα πείραν αὐτῆς εἰληφώς. « Τίς γὰρ ἡμᾶς χωρίσει, φησὶν, ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις; ἢ στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυμνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται, Ἐνεχέν σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς: ἀλλ' ἐν τούτοις πάσι, φησὶν, ὑπερβικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς Χριστοῦ. » Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα δεῖξαι τῆς ἀγάπης τὴν νίχην: τα δὲ μετὰ ταῦτα σαφέστερον ταύτην ⁹⁶ κηρύττει. Ἐπάγει γάρ: « Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὕψος, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. » Καὶ ἴνα ⁹⁷ δεῖξῃ πάντων αὐτὴν δυνατωτέραν, καὶ τῶν ὀρωμέων, καὶ τῶν ἀοράτων, τὴν μὴ οὖσαν κτίσιν ἀναπλάττεται τῷ λόγῳ, καὶ ταύτη πάλιν παρεξετάζει, καὶ δείκνυσι ταύτης τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην ἰσχυροτέραν. Εἰκότως τοίνυν ὁ νυμφίος φησὶν: « Ἵδιον πολὺ οὐ δυνήσεται σέσαι τὴν ἀγάπην, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσιν αὐτὴν. Ἐὰν δὲ ἀνὴρ πάντα τὸν βίον αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐξουδενώσῃ: ἐξουδενώσουσιν αὐτόν. » Ἐξουδενώσουσι δὲ τὸν πάντα ⁹⁸ βίον ἐν τῇ ἀγάπῃ διδόντα οἱ τῆς ἀγάπης ἐστερημένοι καὶ γεγυμνωμένοι: διὸ καὶ ὁ μακάριος ἔλεγε Παῦλος: « Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν, ὡς περι- ⁹⁹ καθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι. » Καὶ γὰρ τῷ ἦντι τοῦτο τῶν ἰλιγγιώντων ¹⁰⁰ τὸ πάθος: αὐτοὶ γὰρ οἱ μὴ καθεστηκότες περιδινεῖσθαι πάντα νομίζουσιν: οὕτω καὶ οἱ τῆς ἀγάπης ἐστερημένοι τοὺς τῆς ἀγάπης τροφίμους ὡς ἀνοήτους ἐβλασφήμουν καὶ ἄφρονας. Ἄλλ' ἕως οὐδὲ τοῦτο τὴν ἀγάπην ἐλυμήνατο, ἀλλὰ καὶ θερμότεραν εἰργάσατο. Λοιδορούμενοι οἱ ἀπόστολοι ἠυλόγουν, καὶ βλασφημούμενοι παρεκάλουν, καὶ ὡσπερὶ καθάρματα τοῦ κόσμου γενόμενοι, ἔλεγον εἶναι πάντων περίφημα ἕως ἄρτι ¹⁰¹.

ἦ, θ'. Ἀδελφῆ ἡμῶν μικρά, καὶ μαστοὺς οὐκ ἔχει: τί ποιήσωμεν ¹⁰² τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν ἐν ἡμέρᾳ, ¹⁰³ ἐν ἣ ἂν λαληθῇ αὐτῇ; Εἰ τεῖχος ἐστίν, οἰκοδομήσωμεν ἐπ' αὐτὴν: ¹⁰⁴ ἐπάλξεις ἀργυρῶς: εἰ θύρα ἐστὶ, διαγράψωμεν ¹⁰⁵ ἐπ' αὐτὴν σανίδα κεδρίνην. Ἠγοῦμαι τοὺς ἁγίους προφήτας, τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ διαπρέψαντας, τὸ βραχὺ τῆς πνευματικῆς ἡλικίας τῆς νύμφης ὀρώωντας, καὶ τὸ τῶν μαστῶν ἀτελὲς εἶναι καὶ ¹⁰⁶ κεκρυμμένον, ἅτε δὴ προμνηστορας καὶ μνηστῆρας τοῦ γάμου, ταῦτα ἐν ἑαυτοῖς λέγειν, ὅτι Μέλλει

λοιπὸν ὁ βασιλεὺς λαμβάνειν τὴν νύμφην τὴν ἡμετέραν ἀδελφὴν, μικρὰ δὲ ἐστὶ καὶ μαστῶν ἑσπερημένη· οὕτω γὰρ ἔχει τὸ γόνιμον, οὐδὲ τὸ διδασκαλικὸν χορηγεῖν δύναται γάλα, οὐδὲ τὴν τελείαν ὀρέγειν τοῖς θεομένους τροφήν· χρὴ τοίνυν ἡμᾶς τὸ πρακτικὸν λογισασθαι. Καὶ ἐπειδὴ μέλλει τῷ μεγάλῳ συνάπτεσθαι βασιλεῖ, καὶ ὡσπερ τεῖχος εἶναι· τῆς οἰκίας αὐτοῦ, οἰκουροῦσα τὰ ἔνδον· καὶ φυλάττουσα, καὶ θύρας τῆς πόλεως ἔχειν φρουρούσας τὰ ἀποκείμενα, οἰκοδομησώμεν ὡς ἐν τείχει· ἐπάλξεις ἀργυρᾶς, > τούτεστι λογικῆς καὶ διαλαμπύσας ἐν λόγῳ. « Τὰ λόγια γὰρ Κυρίου, λόγια ἀγνῶ, ἀργύριον πεπυρωμένον, θωκίμιον τῆ γῆ » ἵνα ἐπ' αὐταῖς ἵσταμένη βάλῃ τοὺς πολεμίους, διώκῃ τοὺς ἐπιβούλους. Ἔς δὲ θύρῃ ἐπιβῶμεν αὐτῇ σανίδας ἐκ κέδρου πεποιημένας, ἀμαρτίας σηπεδόνᾶς ἢ δεχομένας· ἀστητος γὰρ ἡ κέδρος⁹. Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται ἡ νύμφη θαρρόυσα τῇ τοῦ νυμφίου φιλοτιμίᾳ καὶ εὐνοίᾳ.

ε'. Ἐγὼ τεῖχος, καὶ μαστοὶ μου ὡς πύργοι. Ἐγὼ ἡμῆρ¹⁰ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ὡς εὐρίσκουσα εἰρήνην. Προγνοῦς γὰρ με, καὶ προῦρισε, καὶ γνοῦς ὡς ζητήσω τὴν εἰρήνην, καὶ διώξω αὐτήν, καὶ διώξασα καταλήψομαι, καὶ εἰρηνικὴν με προσηγόρευσε, καὶ Σουλαμίτιν, καὶ πεποίηκε τεῖχος ἀργυρᾶς, φοβερὴν τοῖς ἐναντίοις· τοὺς δὲ μαστοὺς μου, τούτεστι τὴν ἡθικὴν καὶ θεολογικὴν διδασκαλίαν, εἰς ὕψος ἤγειρε, καὶ πύργῳ παρακλήσιον¹¹ ἀπέφηνεν, ἵνα ἐπιβῶμεν πεποιθῶσα τοῦς τοῦ νυμφίου δυσμενεῖς καταλήσω. Ἐν μόνον δὲ τεῖχος, ὡς¹² εἶπον, εἰμὶ, ἀλλὰ καὶ ἀμπελῶν.

εζ'. Ἀμπελῶν γὰρ, φησὶν, ἐγενήθη τῷ Σολομών ἐν Βελεαμών. Ἐδωκε τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ τοῖς τηροῦσιν· ἀνὴρ οἶσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλίους ἀργυρίου¹³. Ὁ μὲν Σύμμαχος τὸ, ἐν Βελεαμών, ἐν κατοχῇ λαοῦ τέθεικεν· ὁ δὲ Ἀκύλας, ἐν ἔχοντι πλήθει¹⁴. Τούτων μὲν οὖν τὸν ἀμπελῶνα πάλαι ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ ἐνεπίστευσεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ μόνον τοὺς ἀποσταλέντας δούλους εἰς ἀπαίτησιν τῶν καρπῶν κατέλευσε τε καὶ ἀπέκτεινε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν κληρονόμον ἐσταύρωσεν, ἀφῆρέθη μὲν κατὰ τὴν δεσποτικὴν φωνὴν ἀπ' ἐκείνων ὁ ἀμπελῶν, ἐδόθη δὲ ἔθνη ποιῶντι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο φησὶν ἡ νύμφη, ὅτι ἐν τῷ Σολομῶντι, > τούτεστι τῷ εἰρηνικῷ, ἀμπελῶν ἐγενήθη ἐν Βελεαμών, > τούτεστι ἐν κατοχῇ λαοῦ, ἢ ἐν ἔχοντι πλήθει, καὶ τοῦτον ἐξέδωκε τοῖς τηροῦσιν. Ἀμπελῶνα δὲ καλεῖ τοὺς τῆ εὐσεβεῖς προσεληλυθότας ἀνθρώπους· τοὺς δὲ τηροῦντας καὶ γωρῶντας καὶ φυλάττοντας, τοὺς τῆ ἱερωσύνης τιτημένους, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀρδεῖαν ὁμοῦ καὶ φυλακτὴν προσφέρειν προσταταγμένους. Λέγει δὲ, ὅτι « Ὁ ἀνὴρ οἶσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλίους ἀργυρίου »· σημαίνει δὲ ὁ ἀριθμὸς

ε' Psal. II, 7.

VARIAE LECTIONES.

⁹ Cod. οἰκοδομησάμεν μὲν. ⁶ γὰρ. Abest a cod. ⁷ Cod. αὐτοῖς. ⁸ Cod. σηπεδόνας. ⁹ κέδρος. In cod. sequitur expositio trium Patrum. ¹⁰ ἐγὼ ἡμῆρ. Hebr. tunc fui. *Αἴμ.* τότε ἐγενόμην. ¹¹ Cod. παρακλήσιος. ¹² ὡς. Abest a cod. ¹³ Rec. lectio est ἀργυρίων. ¹⁴ πλήθει. MONTF. in Hexapl. ad h. l. habet πλήθος.

A quando sororem nostram pro sponsa est accepturus quæ parva est atque uberum expert, neque calidum vim habet prolificam, nec doctrinæ lae aut solidum cibum potest egentibus subministrare. Ideo quid factu opus sit nobis est cogitandum. Cum igitur magno regi copulanda sit, et tanquam murus futura domus-ipsius, ut earet et custodiat ea quæ intus sint et tanquam ostium ea quæ recepta fuerint conservet: tanquam super mare quidem ædificemus: argentea propugnacula. hoc est, eloquia ratione splendentia. « Eloquia enim Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ »; ut in ipsa consistens hostes sagittis petat, et insidias struentes persequatur. Ipsi autem ut ostio tabulas, casque cedrinæ, quæ peccati corruptionem suscipere nequeant, inopiamus: putredinis enim expert est cedrus. Ad hæc sponsa respondet sponsi magnificentia atque opibus confisa:

Vers. 10. *Ego murus, et ubera mea ut iurtos. Ego fui in oculis ejus quasi repiciens pacem.* Cum enim me præciverit, me quoque prædestinavit, et quia pacem, ut novit, queram, et persequar eam, et persequens comprehendam, me tum pacificam appellavit, tum Sulamitidem, et murum fecit inexpugnabilem, hostibus formidandum, atque ubera mea, id 161 est, doctrinam moralem et theologiam, in sublime extulit, et quasi turrem constituit, ut ex ea pugnant sponsi hostes propellam. Neque vero sum murus solum, ut dixi, sed etiam vinea.

Vers. 11. *Vinea enim, inquit, fuit Salomoni in Belemem. Tradidit vineam suam custodibus. Vir afferet pro fructu ejus mille argenteos.* Symmachus illud « in Belemem » vertit « in detentione populi, » Aquila autem, « in habente multitudinem. » Hanc ergo vineam Deus olim credidit Israeli. Sed cum is non modo servos ad fructum exigendum missos lapidibus obruisset et occidisset, verum etiam hæredem ipsum egisset in crucem, illi ex sententia Domini vinea fuit ablata, dataque genti facienti fructum ejus. Idcirco sponsa, « Salomoni, » hoc est pacifico, inquit, « vinea fuit in Belemem, » id est, in retentione populi, vel in habente multitudine, et « illam tradidit custodibus. » Vineam autem vocat homines qui ad pietatem accesserunt: custodientes vero, et colentes, et servantes, eos qui sacerdotali funguntur numero, quibus mandatum est, ut eam spirituali doctrina simul et irrigent et tuentur. Porro dicit, « Vir afferet pro fructu ejus mille argenteos: » significat autem hic numerus dexteræ manus unitatem. Quod quidem fructum ferentis salutem indicat. Ab hoc enim is

qui vineam plantavit, fructum alium non exigit, A
162 quam ipsius plantatae fructumque ferentis
 salutem. Quamobrem sponsa :

Vers. 12. *Vinea, inquit, mea coram me est, mille Salomoni.* Quod autem dicit ejusmodi est (oportet enim ut quod obscurum est, pro viribus perspicuum reddamus) : Et vinea, inquit, mea est, et fructus est meus. Mille enim argentei, qui pacifico sponso meo, hoc est Salomoni, putantur exhiberi. coram me sunt ; eos enim mihi iterum reddet. Nam quod in praesentia fructum exigit, id facit, quia salutem meam exoptat, meque salvam videre cupit. « Vineae mea coram me est, mille Salomoni, et decenti custodientibus fructum ejus. » Vineae mercedem custodes accipiunt, et mercedem definitam. Qui quoniam quinque sensus vineae custodiunt, visum, gustum, odoratum, auditum et tactum, jure ducentos accipiunt, quem quidem numerum mille ut quintam sui partem quinquies continent ; digni enim sunt, qui Dei vineam custodiunt, ut praemium recipiant ab ejus plantatore. Itaque non solum sponsus, sed etiam sponsa iis mercedem dabit. Et beatus Paulus : « Si cujus, inquit, opus manserit, quod superaedificavit, mercedem accipiet ¹. » Et iis qui in vinea laboraverant, enim adventisset vespere, jussit paterfamilias dari singulis denarios ². Constat igitur, apud Deum nihil esse sine mercede. Si enim qui dedit calicem aquae frigidae uni ex parvulis minimis, non perdet mercedem suam ³, quanto magis ex vinea praemium accipiet is qui vineam **163** custodit ? Ipsa quoque vinea quinque sensuum obedientiam exhibebit, et implebit ducentos, qui quinquies sumpti divisores sunt eorum, qui re et factis sensus ipsos custodiunt. Nam numerus millenarius in Christo significat perfectionem, cum sit unitas absoluta, ejus quo rationem non solum vi, sed etiam re, in seipso contineat. Ab unitate enim incipit, et per unitatem ostenditur, et unitatis effector est. Nam unitatis nota millenarius numerus et myrias indicantur. Numerus vero ducenarius naturae nostrae in seipsam redactae per observationem mandatorum significat restitutionem, quippe qui decies repetitum per decem mandata vicenarium continet ex quatuor quinque compositum, et propterea naturam nostram, quae ex materia formaque constat, ostendentem. His dictis, sponsa insigni cum modestia, ardentique bonorum futurorum desiderio, haec item ad sponsum loquitur :

της δεξιᾶς χειρὸς τὴν μονάδα · δηλοῖ δὲ τοῦτο τὴν τοῦ καρποφοροῦντος σωτηρίαν · οὐδένα γὰρ ἄλλον ὁ τὸν ἀμπελῶνα φυτεύσας· παρὰ τούτου λαμβάνει καρπὸν, ἢ τὴν αὐτοῦ τοῦ φυτευθέντος καὶ καρποφοροῦντος σωτηρίαν. Διὸ φησι ταῦτα λέγουσα ἡ νύμφη ·

ἰβ'. Ἀμπελῶν μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου, οἱ χίλιοι τῷ Σολομῶν. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι (χρὴ γὰρ ἀσαφὲς ὄν σαφὲς εἰς δύναμιν ¹⁶ καταστήσαι) · Καὶ ὁ ἀμπελῶν, φησὶν, ἐμὸς, καὶ ὁ καρπὸς ἐμὸς. Οἱ γὰρ νομιζόμενοι παρέχεσθαι τῷ εἰρηνικῷ μου νυμφίῳ, τούτεστι τῷ Σολομῶντι, χίλιοι ἀργυρίου ἐνώπιόν μου εἰσιν· ἀποδώσει μοι γὰρ αὐτοὺς πάλιν. Καὶ νῦν μὲν γὰρ ἀπαιτεῖ καρπὸν, τὴν ἐμὴν ποθῶν σωτηρίαν, καὶ σωζομένην ¹⁶ με θέλει ἰδεῖν. « Ἀμπελῶν μου ἐμὸς ἐνώπιόν μου, οἱ χίλιοι Σολομῶν, καὶ οἱ διακόσιοι τοῖς τηροῦσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. » Λαμβάνουσι μισθὸν τοῦ ἀμπελῶνος οἱ φύλακες, καὶ μισθὸν ὠρισμένον ¹⁷. Καὶ ἐπειδὴ τὰς πέντε αἰσθήσεις τοῦ ἀμπελῶνος φυλάττουσι, ὄψιν, καὶ γεῦσιν, καὶ ὄσφρησιν, καὶ ἀκοήν, καὶ ἀφῆν, ἀναγκαίως τοὺς διακοσίους κομίζονται, ὅτι ἐπὶ τῶν χιλίων τὸ πέμπτον· ἀξιοὶ γὰρ οἱ τὸν θεῖον ἀμπελῶνα φυλάττοντες, τὸν παρὰ τοῦ φυτουργοῦ τυχεῖν ἀμοιβῶν· διὸ οὐ μόνον ὁ νυμφίος, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ¹⁸ ἡ νύμφη, τούτοις δώσει τὰς ἀντιδόσεις. Καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· « Εἰ τις τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐπιποδοθήσει μισθὸν λήψεται. » Καὶ τοῖς ἐργασαμένοις δὲ εἰς τὸν ἀμπελῶνα, τῆς ἐσπέρας καταλαθούσης, ἐκέλευσεν ὁ οἰκοδεσπότης ἀπὸ δηνάριον δοθῆναι. Δῆλον τοίνυν ὡς οὐδὲν ἀμισθον παρὰ θεῷ· εἰ γὰρ ὁ ποτήριον ψυχροῦ ἐν τῶν μικρῶν τῶν ἐλαχίστων προσφέρων οὐ μὴ ἀπολέσει τὸν μισθὸν αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον ὁ τὸν ἀμπελῶνα φυλάττων τῶν παρὰ τοῦ ἀμπελῶνος ἀμοιβῶν ἀπολαύσεται. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀμπελῶν τὴν διὰ τῶν πάντων αἰσθήσεων ὑπακοήν παρέξει, καὶ τοὺς διακοσίους πληρώσει· ὅτι πεντάκις τοσοῦτοι γινόμενοι διαιρέται· ὑπάρχουσι τῶν κατ' ἐνέργειαν φυλασσόντων αὐτάς· καὶ γὰρ ὁ μὲν χίλια ἀριθμὸς τὴν ἐν Χριστῷ ¹⁹ ἐμφαίνει τελειότητα, ἀπροσβέης ὑπάρχων μονὰς· ὡς μὴ μόνον τὸν δυνάμει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνεργεῖ τῆς αὐτῆς λόγον ἐν αὐτῷ φέρων, ὅτι ἐκ μονάδος ἀρχεται, καὶ διὰ μονάδος δηλοῦται, καὶ μονάδος ἐστὶ ποιητικὸς· ἡ γὰρ χιλιάς καὶ ἡ μυριάς τῷ τῆς μονάδος στοιχείῳ γνωρίζονται· ὁ δὲ διακόσιος πάλιν ἀριθμὸς τὴν τῆς φύσεως ἡμῶν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας δηλοῖ ἀποκατάστασιν, ὡς δεκαπλασιάζων κατὰ τὴν δεκάδα τῶν ἐντολῶν τὸν ἐκ τοῦ τετρακίς πέντε συντιθέμενον· κἀντεῦθεν δηλοῦντα τὸν ἐξ ὕλης καὶ εἶδος τῆς ²⁰ φύσεως ἡμῶν σύνθετον ²¹ ἐικοστὸν ἀριθμόν. Πρὸς δὲ τούτοις ²² εἰρημένοις, ἡ νύμφη, καὶ τάδε πρὸς τὸν νυμφίον, δι' ἄκραν τῆς ἐπιποδοσύνης καὶ ἐπιτεταμένον πόθον τῶν μαλλόντων ἀγαθῶν, διέξεισιν·

¹ I Cor. iii, 14. ² Matth. xx, 8. ³ Matth. x, 42 ; Marc. ix, 41.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶ δύναμιν. Cod. præm. τὴν. ¹⁷ Cod. σωζόμενον. ¹⁸ Cod. ὠραϊσμένον. ¹⁹ Cod. αὐτῆ. ²⁰ ἐν Χριστῷ. Des. in cod. ²¹ τῆς. Abest a cod. ²² σύνθετον. Des. in cod. ²³ τούτοις. Cod. τοῖς.

17. Ὁ καθήμενος ἐν κήποις, ἐταῖροι²⁵ προσ-
 έχοντες, τὴν φωνὴν σου²⁶ ἀκούουσόν με. Εἴπουν,
 ὦ νυμφίε μου, σὺ ὁ ἐπαναπαυόμενος τῇ τε νοητῇ
 κτίσει, καὶ τῇ αἰσθητῇ, ὡς τοῖς σοῖς θελήμασι δίκην
 κήπων πεφυτευμέναις· ἄλλοι παρ' ἡμᾶς εἰσιν οἱ
 ἀμταστρεπεῖ πρὸς σὲ ἀτενίζοντες, διὰ τὸ μὴ περι-
 ζεσθαι δεσμῷ σώματος, αἱ δὲ αἰετὸς πάντως καὶ ἀγγε-
 λικαὶ τάξεις· ἐγὼ δὲ ὡς θησαυρισμένη τῷ τοσούτῳ
 δεσμῷ, δέδοικα τὴν τροπὴν, καὶ διὰ τοῦτο τὴν δευ-
 τέραν σου κάθοδον ἐπισπεύδουσα, ἔκετεύω σε, ἀκου-
 στήν μοι ποιήσον τὴν εὐκαταίαν ἐκείνην φωνὴν σου,
 τὴν· « Δεῦτε, οἱ σύλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονο-
 μήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. » Καὶ
 οὕτως·

18. Φύγε, ἀδελφιθέ μου, καὶ ὁμοιώθητι τῷ δόρ-
 κωνι²⁸, ἢ νεβρῷ ἐλάφῳ²⁹ ἐπὶ ὄρη ἀρωμάτων. Προσ-
 καλούμενος γὰρ τοὺς δικαίους εἰς τὴν ἀπὸ καταβολῆς
 κόσμου ἡτοιμασμένην αὐτοῖς βασιλείαν σου, ἀφίστα-
 σαι πάντως τῆς διὰ τῶν αἰσθητῶν προνοίας ἡμῶν,
 ἐφερχόμενος τοὺς ἀξιολογῆσθαι ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῶν πνευματι-
 κῶς εὐωδίαζουσῶν αὐτοῦς κατὰ θέωσιν χαρίτων· ἐν
 αἷς ὡς τις δόρκων, ἢ ἐλάφου νεβρῆς, ἀναιρετικῆς τῶν
 ἰσοδόλων θηρίων, τὰ μαινόμενα καθ' ἡμῶν τῆς πο-
 νηρίας πνεύματα νεκροῦ, καταπαύων τὸν πρὸς ἡμᾶς
 αὐτῶν³⁰ πόλεμον. Εἴη δὲ καὶ ἡμᾶς διαφυγεῖν τὰ τῶν
 θρασυῶν δῆγματα! εἰ δὲ καὶ δηχθῶμεν, εἰς τὴν
 ὑψωθέντα ὑπὲρ ἡμῶν ἀπειθεῖν, καὶ τὴν θεραπείαν
 ἐλκῶσαι!

¹ Matth. xxv, 34.

VARIAE LECTIOES.

²⁵ Cod. ἑτεροί. ²⁶ προσέχ. τὴν φωνὴν σου. Rec. lectio est προσέχοντες τῇ φωνῇ σου, commate post σου
 ἠπίθ. ²⁸ τῷ δόρκωνι. Rec. lectio est τῇ δορκάδι. ³⁰ πόλεμον. In cod. sequitur expositio trium Pa-
 trum.

VERS. 13. *Qui sedes in hortis, amici attendentes, vocem tuam audire me facito. Sive: O sponse mi, tu qui in creatura tum intelligibili, tum sensibili, quæ tanquam horti voluntatibus tuis plantatae sunt, requiescis: alii præter nos sunt, qui quoniam corporis vineulis non distrahuntur, intentis in te oculis perpetuo contuentur, angelici nimirum ordines a materia remotissimi. Ego vero, quæ ejusmodi abstracta sum vinculis, veretur ne mutationem experiar. Itaque secundum adventum tuum sedulo flagitans atque exspectans, 164 supplico, ut audire me facias vocem illam optatissimam: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum! » Atque ita:*

VERS. 14. *Fuge, dilectè mi, et assimilare capream, hinnuloque cervorum super montes aromatum. Advocans enim justos ad regnum tuum ipsis paratum a mundi constitutione, abstines a providentia, quæ per sensus exercetur, dignos trahens ad sublimitates gratiarum, eos spirituali odoris suavitate per divinitatem perfundentium, quibus tu quasi capreae aut cervi hinnulus venenatas destruens feras, nequitiae spiritus in nos sævientes interimas, et bello quo nos oppugnant, finem imponas. Atque utinam nos quoque serpentium morsus evitemus! Quod si forte in illos inciderimus, ad eum qui pro nobis exaltatus est, respicientes, curationem obtineamus.*

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΗΣΑΙΑΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΚΑΤ' ΕΚΛΟΓΗΝ.

* BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

IN ISAIAM PROPHE TAM

ECLOGARIA INTERPRETATIO.

Excerpta ex Catenis Græcis, et Latine versa studio et opera Jacobi Sirmondii.

165 ARGUMENTUM.

Omnes quidem divini prophetæ non ea solum prænantiarunt, quæ Israeli eventura erant, sed de gentium etiam salute vaticinati sunt, et Domini adventum præmonstrarunt. Omnium vero maxime divinisissimo Isaia vaticinatio ista concredita est. Nam aperte omnia prædicat, et progaatam ex Abrahamo et Davide benedictionem, et Salvatoris natiuitatem ex Virgine, et patrata omnium generum miracula, **166** fontes curationum: et Judæorum invidiam atque rabiem, et passionem, et mortem, et resurrectionem ex mortuis, et ascensionem in cælos, et apostolorum delectum, et salutem omnium gentium. Prædicat insuper secundum Dei et Salvatoris nostri adventum; prædicat et Judæorum dispersionem, templique totius desolationem, et Assyriorum Romanorumque adversus illos expeditiones. Prædicat etiam reditum ex Babylone, et Babyloniorum supremum excidium. Quædam præterea Ægypto prædicat, et Tyro et Damasco, itemque Ammonitis, et Moabitibus, et Idumæis, et alia cum his multa; tum præcipue ultimum Judæorum exitium deplorat, quod suæ adversus Dominum vesaniæ poenas luentes pertulerunt. In Scripturis autem propheticis quædam clara sunt, nudumque habent sensum, quædam figurate dicta, quæ interpretatione indigent. Dabo itaque operam, ut alia

A

ΠΡΟΘΕΣΙΣ.

Ἄπαντες μὲν ἅ οἱ θεοσπίοι προφήται οὐ μόνον τὰ τῷ Ἰσραὴλ συμβησόμενα προηγόρευσαν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔθνῶν τὴν σωτηρίαν προσθέσπισαν¹, καὶ τὴν δεσποτικὴν προεμήνυσαν ἐπιφάνειαν. Πάντων δὲ μάλιστα ὁ θεοῦ ταύτην ἐπιστεύθη τὴν πρόβησιν. Σαφῶς γὰρ ἅπαντα προλέγει, καὶ τὴν ἐξ Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ βλαστήσασαν εὐλογίαν, καὶ τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὰς παντοδαπὰς θαυματουργίας, καὶ τῶν ἰάσεων² τὰς πηγὰς, καὶ τὴν Ἰουδαίων βασκανίαν καὶ λύτταν· καὶ τὸ πάθος καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, τῶν τε ἀποστόλων τὴν ἐκλογὴν, καὶ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων τὴν σωτηρίαν. Προλέγει δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὴν δευτέραν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν· προαγορεύει καὶ τὴν Ἰουδαίων διασποράν, καὶ τὴν παντὸς³ τοῦ ναοῦ ἐρημίαν, καὶ Ἀσσυρίων καὶ Ῥωμαίων τὰς κατ' αὐτῶν στρατείας⁴. Προλέγει καὶ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπ' ἄνοδον, καὶ τὴν Βαβυλωνίων πανωλεθρίαν⁵. Προαγορεύει καὶ τῇ Αἰγύπτῳ τινὰ, καὶ τῇ Τύρῳ, καὶ τῇ Δαμασκῷ· καὶ μέντοι καὶ Ἀμμωνίταις, καὶ Ἰμουαίταις, καὶ ἑτέρα πρὸς τούτοις πολλά. Πρὸ πάντων μέντοι, τὴν ἐσχάτην Ἰουδαίων πανωλεθρίαν ὀδύρεται, ἣν ὑπέμειναν τῆς κατὰ τοῦ δεσπότητος μανίας εἰσπραττόμενοι δίκας. Τῆς δὲ προφητικῆς συνθήκης τὰ μὲν ἔστι σαφῆ, καὶ γυμνή

VARIE LECTIONES.

¹ μὲν. Abest a cod. August. de quo in Præf. dictum est. ² Cod. ἐθέσπισαν. ³ Cod. τῆς ἰάσεως. ⁴ Cod. παντελῆ. ⁵ στρατ. In cod. colon positum post προλέγει. ⁶ πανωλ. Ib. colon pos. post προαγορεύει. ⁷ Ἀμμ. καὶ. Abest a cod. ⁸ Ἰδουμ. Cod. Ἰουδαίοις.

ἔχοντα τὴν διάνοιαν · τὰ δὲ τροπικῶς εἰρημένα, καὶ ἄ
ἔρμηνείας δεόμενα. Ἐγὼ τοίνυν πειράσομαι τὰ μὲν
συντόμως εἰπεῖν, τὰ δὲ διὰ πλειόνων διεξελθεῖν. Πλὴν
κἂν τοῦτοις φροντιῶ τῆς συντομίας εἰς δύναμιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

α'. Ὅρασις ἦν εἶδεν Ἡσαίας υἱὸς Ἀμώς · ἦν
εἶδε κατὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ,
ἐν βασιλείᾳ Ὁζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ
Ἐζεκίου, οἱ ἐβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας. Ὅρασι
καλεῖ τῶν μελλόντων τὴν πρόγνωσιν. Ὅσπερ γὰρ
οἱ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ ὕγιως διακείμενοι τὰ
προκείμενα ὀρῶσιν · οὕτω τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας
ὑπὸ τοῦ θεοῦ φωτιζόμενον Πνεύματος, ὡς παρόντα
βλέπει τὰ μὴ παρόντα. Λέγει τοίνυν ὁ προφήτης ἑω-
ραχέναι τινὰ σκυθρωπὰ κατὰ τῆς Ἰουδαίας, καὶ
κατὰ Ἱερουσαλήμ · καλεῖ δὲ Ἱερουσαλήμ μὲν τὴν
μετρόπολιν, Ἰουδαίαν δὲ τὰς ὑπ' αὐτὴν τελούσας
πόλεις καὶ κώμας. Δηλοὶ καὶ τῆς προφητείας τὴν
χρόνον μνήμη τῶν βασιλέων · ἤρξατο μὲν γὰρ ταύτης
ἐπὶ Ὁζίου.

β'. Ἄκουε, οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ. Τούτους
τοὺς μάρτυρας καὶ Μωσῆς ὁ μέγας ἐκάλεσε προσ-
ταχθεῖς. Ἀκούσας γὰρ, « Καταβῆς διαμάρτυραί μοι
τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, » οὕτω τῆς διαμαρτυρίας
ἤρξατο · « Πρόσεχε, οὐρανέ, καὶ λαλήσω · καὶ ἀκουέτω
γῆ βήματα ἐκ στόματός μου. » Προσθετικῶς δὲ
καὶ ἕτερα τοῦτοις, ἐπήγαγεν · « Ὅτι ὄνομα Κυρίου ἐκά-
λεσα. » Διαμαρτύρεται δὲ τῷ λαῷ, καὶ τὰς παντο-
δαπὰς ἀπειλεῖ τιμωρίας, τὸν δεδομένον παραβαίνοντι
νόμον. Καὶ μέντοι καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας, μᾶλλον
ἢ ὁ Θεὸς διὰ τούτου, τῆς τοῦ λαοῦ πάλιν δυσσεβείας
κητηγορήσας, καὶ ταῦτα ἐπήγαγεν · « Ἐξέστη ὁ
οὐρανὸς ἐπὶ τούτου, καὶ ἐφριξεν ἐπιπλεῖον ἡ γῆ,
λέγει Κύριος. » Οὐρανὸν δὲ καὶ γῆν εἰς μαρτυρίαν
οἶχ ὡς ἐμφύχους καλεῖ, ἀλλ' ὡς πᾶσαν τὴν ἑρωμέ-
νην περιέχοντας κτίσιν καὶ ἐπὶ πλείστον διαρκούν-
τας. Εὐρίσκωμεν δὲ καὶ τὸν Ἰακώβ, καὶ τὸν Λάβαν,
σφῶν λίθων πεποιηκότας, καὶ μάρτυρα τοῦτον κε-
λίπσαντας. Ἀλλὰ τοὺς μὲν λίθους μνήμης χάριν συν-
έταγον · οὐ γὰρ ἐμφύχοι οἱ λίθοι · τὴν δὲ ἀληθῆ μαρ-
τυρίαν ἐνεπίσταυσαν τῷ τῶν ὄλων ἐφόρῳ. Οὕτω
καὶ αὐτὸς τὰ μεγάλα ταῦτα στοιχεῖα εἰς μαρτυρίαν
ἐκάλεσε, καὶ ἐβεβαίωσε τοῖς ἔργοις τοὺς λόγους.
Ἦνίκα γὰρ Ἰουδαῖοι προσήλωσαν τῷ σταυρῷ τὸν
Σωτῆρα, ἐκλονήθη μὲν ἡ γῆ τῆς μαρτυρίας ἀνα-
μνήσκουσα · ὁ δὲ οὐρανὸς, ἐπειδὴ ταύτην τοῖς ἀν-
θρώποις παρέχει τὴν αἴσθησιν οὐκ ἠδύνατο, ἄνωθεν
ὦν, τὸν ἐν αὐτῷ βαδίζοντα ἤλιον ἔδειξε τῶν ἀκτί-
ων ἑστειμένον, καὶ τὸ σκότος εἰς τὴν κατὰ τῆς
ἀπειθείας μαρτυρίαν ἐπήγαγεν. « Ὅτι Κύριος ἐλάλη-
σεν. » Οὐ γὰρ ἄνθρωπος, φησὶν, ὁ φθεγγόμενος, ἀλλὰ
ἐκ ἀνθρώπου Θεός · φοβερὸν δὲ τὸ παρακεῖν τῶν
τῷ Κυρίου λόγων. Εἰ γὰρ καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς εἰς

A breviter dicam, alia pluribus explicem : attamen
in his ipsis brevitati pro viribus studebo.

167 CAP. I.

VERS. 1. Visio quam vidit Isaias filius Amos,
quam vidit contra Judæam et contra Hierosolymam,
regnante Ozia et Joatham, et Achazo, et Ezechia,
qui regnaverunt in Judæa. Visionem vocat præ-
scientiam futurorum. Quemadmodum enim corporis
oculi, si sani sint, ante se posita vident : sic men-
tis acies a divino illustrata Spiritu cernit absentia
veluti præsentia. Ait ergo propheta, se tristia quæ-
dam vidisse adversus Judæam et Hierosolymam.
B Hierosolymam autem appellat metropolin : Judæam
vero oppida et vicos illi subjectos. Indicat et tem-
pus prophetiæ, reges commemorans. Cœpit enim
prophetare sub Ozia.

VERS. 2. Audi, cælum, et auribus percipe, terra.
Hos ipsos testes magnus etiam Moses mandato ac-
cepto excitavit. Cum enim audisset : « Descendens
testes mihi advoca cælum et terram ^a, » obtesta-
tionem sic exorsus est : « Audi, cælum, et loquar,
et audiat terra verba oris mei ^b. » Et aliis inter-
jectis subjunxit : « Quia nomen Domini invoca-
vi ^c. » Testificatur autem populo, et omnimodas
illi pœnas minatur, eo quod datam sibi legem
transgrediretur. Jeremias item propheta, inio Deus
per illum, cum populi quoque impietatem accusas-
set, adjecit : « Obstupuit cælum super hoc, et
exhorruit terra vehementer, dicit Dominus ^c. »
Cælum porro ^d et terram contestatur, non quasi his
anima insit, sed quod **168** visibilem omnem crea-
turam contineant, et diutissime perdurent. Inve-
nitur enim et Jacobum et Labanem acervo lapi-
dum facto, hunc quoque testem vocasse ^e : cæte-
rum illi memoriæ causa lapides congesserunt (ne-
que enim anima præditi sunt lapides), verum au-
tem testimonium inspectorum omnium commenda-
runt. Ita et ipse magna hæc elementa in testimo-
nium accivit, et verba rebus confirmavit. Nam cum
Judæi Salvatorem cruci afflissent, concussa est
terra memor testimonii : et cælum, quia sursum
existens sensum istum hominibus indere non po-
terat, gradientem in ipso solem radiis orbatum
exhibuit, et tenebras contra impietatem testes
produxit. « Quoniam Dominus locutus est ^d. »
Non enim, inquit, loquitur homo, sed per hominem
Deus. Horribile est autem Domini verba non audire.
Quamvis enim illos non solum creavi, sed
omni etiam cura dignatus sum, et singulari provi-

^a Deut. xxxi, 28; coll. Exod. xix, 21. ^b Deut. xxxii, 1. ^c Ibid. 3. ^d Jerem. ii, 12. ^e Gen. xxxi, 47. ^f Cf. Psal. xlix, 4.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ἐν βραβ. Supra T. I, p. 591 et infra ad Dan. i, 1, ἐν ἡμέραις.

dentia mea nobiles reddidi, ingrati tamen erga benefactorem fuerunt. *Congruenter* autem, ingrati animi eos accusans, cœlum et terram advocat in medium, siquidem horum opera omnium generum beneficia perceperunt. Nam et cœlum superne manna illis ad escam præbuit. « Mandavit enim, inquit, nubibus desuper, et januas cœli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum, et panem cœli dedit eis ». Et terra quidem in deserto illis aquarum copiam suppeditavit, in Palæstina autem omnium fructuum peperit abundantiam. « Filios **169** genui et exaltavi, ipsi autem reprobarunt me. » Quinetiam adoptionis dignitatem adepti sunt primi; unde et primogenitum illum filium appellavit, « Filius, dicens, primogenitus meus Israel ^f »: nihil tamen illos ut gratum animum induerent permovit, sed Deum et Patrem reprobarunt.

VERS. 3. *Cognovit bos possessorem, et asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit.* Comparans illos, propter ingratum ac beneficiorum immemorem ipsorum animum, cum brutis animalibus, his ipsis alieniores a ratione illos esse demonstrat. Hæc enim, licet ratione ac mente careant, nutritorem tamen agnoscunt, et dum curationem suscipiunt, benevolo in ejus auctorem sensu afficiuntur. Et bubulcum bos novit, ejusque vocis obtemperat: et asinus ad solitum præsepe accurrit. Hi vero e bonorum fonte cum hauriant, a quo ista profluant agnoscere noluerunt. Sic rursus per Jeremiam cum volucris illos comparat, et a ratione magis aversos esse docet. « Turtur enim, inquit, et cicada, et hirundo noverunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit ^g. »

VERS. 4. *Væ genti peccatrici, populo pleno peccatis, semini nequam, filiis iniquis!* Hæc omnia immensam ejus misericordiam declarant. Lamentationem enim instituit in eos qui servari noluerunt: amantium autem sunt, non odio habentium, lamentationes. Semen vero nequam illos vocat, non contumeliam faciens majoribus, sed ipsorum arguens nequitiam. Sic et Baptista Joannes genimina viperarum eos appellabat ^h, et Dominus generationem malam et adulteram ⁱ. Neque enim progenitorum **170** nobilitatem retinuerunt. Hic porro est mos prophetarum, ut eos plangent, qui insanabili morbo laborant. Ita quoque Christus: « Væ tibi, ait, Chorasin! væ tibi, Bethsaida! » Quippe hæc etiam est species disciplinæ. Quam enim oratio non iniecit, hunc sæpe correxit lamentatio. « Dereliquistis

τὸ εἶναι παρήγαγον, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελείας ἤξιωσα, καὶ περιθλέπτους διὰ τῆς πολλῆς προμηθείας ἀπέφηνα. ἄλλ' αὐτοὶ ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐεργέτην ἐγένοντο. Εἰκότως δὲ τῆς ἀχαριστίας κατηγορῶν, οὐρανὸν καὶ γῆν εἰς μέσον καλεῖ· διὰ τοῦτων γὰρ παντοδαπὰς εὐεργεσίας ἐτύγχεσαν. Οὐρανὸς μὲν γὰρ αὐτοῖς ἀνωθεν ἐχορήγησε τὴν τοῦ μάννα τροφήν. « Ἐντεταλατο γὰρ, φησί, νεφέλαις ἀνωθεν ^δ, καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέψξε· καὶ ἔβρεξεναὐτοῖς μάννα φαγεῖν, καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς. » Ἡ δὲ γῆ ἤνεγκε μὲν αὐτοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ τῶν ὑδάτων τὴν χρεῖαν· προσήνεγκε δὲ αὐτοῖς ἐν Παλαιστίνῃ παντοδαπῶν καρπῶν τὰς ἀφθονίας. « Υἱοὺς ἐγέννησα ^ε καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δὲ με ἠθέτησαν. » Μετέλαβον δὲ καὶ τοῦ τῆς υἰοθεσίας ἀξιώματος πρῶτον, οὗ δὴ χάριν καὶ πρωτότοκον υἱὸν αὐτὸν προσηγόρευσεν· « Υἱὸς γὰρ, φησί, πρωτότοκός μου Ἰσραὴλ. » ἄλλ' ὁμως οὐδὲν αὐτοῖς ἐπεισε λαβεῖν εὐγνώμονα γνώμην· ἄλλ' ἠθέτησαν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα.

γ. Ἔγνων βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με ^ε οὐκ ἔγνων, καὶ ὁ λαὸς με οὐ συνῆκεν. Διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν καὶ ἀχαριστίαν, τοῖς ἀλόγοις συγκρίνων αὐτούς, ἀποφαίνει τούτων ἀλογωτέρους· λόγου γὰρ ἔστερημένα ταῦτα καὶ νοῦ, τὸν τροφέα γινώσκει, καὶ τῆς ἐπιμελείας μεταλαχθάνοντα, εὐγνωμόνως περὶ τὸν ταύτης διάκλειται χορηγόν. Καὶ οἶδε μὲν τὸν βοηλάτην ὁ βοῦς, εἶκει δὲ τῇ τούτου φωνῇ· τρέχει δὲ εἰς τὴν συνήθη φάτνην ὁ ὄνος. Οὗτοι δὲ πηγὴν ἀγαθῶν ἐξαντλοῦντες, οὐκ ἠθέλησαν ἐπιγνώσκειν τῶνδε τῶν ναμάτων τὸν χορηγόν· οὕτω καὶ διὰ Ἰερεμίου πτηνοῖς αὐτοῖς συγκρίνει, καὶ τούτων ἀλογωτέρους ἀποφαίνει. « Τρυγὸν γὰρ, φησί, καὶ τέττιξ, καὶ χελιδὼν, ἔγνωσαν καιροῦς εἰσόδου αὐτῶν· ὁ δὲ λαὸς μου οὐκ ἔγνων. »

δ. Οὐαὶ, ἔθνος ἀμαρτωλῶν, λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν, σπέρμα πονηρῶν, υἱοὶ ἀνομοί! Ταῦτα τὴν ἀφατον αὐτοῦ δείκνυσιν Ἰλεον. Θρήνους γὰρ ὑφαίνει τοῖς σωθῆναι μὴ βουληθεῖσι· τῶν δὲ φιλοῦντων, ἄλλ' οὐ τῶν μωσούντων, οἱ θρῆνοι· σπέρμα δὲ αὐτοῦ πονηρὸν ἑνομάζει, οὐ τοῦς προγόνους ὑβρίζων, ἀλλὰ τὴν τούτων πονηρίαν ἐλέγχων. Οὕτω καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης γεννήματα ἐχιδῶν αὐτοῖς ἀπεκάλει, ὁ δὲ Κύριος γενεὰν πονηρὰν καὶ μοιχαλίδα. Οὐδὲ γὰρ ἐφύλαξαν τὴν τῶν προγόνων εὐγένειαν. Καὶ τοῦτο δὲ τοῖς προφήταις ἔθος, τοὺς τὰ ἀνίατὰ νοσοῦντας θρηνεῖν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς λέγων· Οὐαὶ σοι, Χοραζίν! οὐαὶ σοι, Βεθσαιδά! » Ἐπὶ καὶ τοῦτο διδασκαλίας εἶδος· ὃν γὰρ οὐκ ἀνεκτίησαστο λόγος, τοῦτον πολλὰκις διώρθωσε θρῆνος. « Ἐγκατελίπετε τὸν Κύριον, καὶ παρωργίσαστε ^ε τὸν Ἄγιον τοῦ Ἰσραὴλ. » Τούτω δὲ σαφέ-

^δ Psal. lxxvii, 23, 24. ^ε Exod. iv, 22. ^g Jerem. viii, 7. ^h Luc. iii, 7. ⁱ Matth. xii, 39. ^j Matth. xi, 21.

VARIÆ LECTIONES.

^δ ἀνωθεν. Supra, t. I, p. 1154, ὑπεράνωθεν. ^ε ἐγέννησα. Hebr. educavi. Symm. et Theod. ἐξέθρεψα. ^ε μέ. Abest ab Hebr. ^ε ἔγκατ. et παρωργ. Hebr. reliquerunt— spreverunt.

στερον ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε· « Κατέλιπον τὸν Κύριον, διέσυρον τὸν Ἄγιον. » Οὐ γὰρ μόνον καταλιπόντες τὸν Ποιητὴν, τοὺς εἰδῶλους τῆν τοῦ Θεοῦ Θεραπείαν προσήνεγκαν· ἀλλὰ καὶ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τὴν πάντων ἀνθρώπων πραγματευόμενον σωτηρίαν διέσυρον ἐπιτιυθάζοντες· καὶ ποτὲ μὲν πλάνον καὶ δαιμονιώνα, ποτὲ δὲ Σαμαρείτην καλοῦντες, ποτὲ ἔκωμφοῦντες ἔλεγον· « Οὐά! ὁ καταλύων¹⁴ τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων¹⁵ αὐτὸν, κατὰ θῆτι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. » — « Ἀπῆλλοτριώθησαν εἰς τὰ ὄπισω¹⁶. » Μιμνῆται τινα κατὰ τινος χαλεπαίνοντα, καὶ ποτὲ μὲν πρὸς ἐκείνον, ποτὲ δὲ πρὸς ἑαυτὸν διαλεγόμενον· καὶ ἐπάγει, « Ἀπῆλλοτριώθησαν εἰς τὰ ὄπισω· » τούτῃστιν, ἐμὲ καταλιπόντες πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐχώρησαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἄλλαχού φησιν· « Ἐδῶκαν ἐκ' ἐμὲ νῶτα, » καὶ οὐ πρόσωπα αὐτῶν. Τοῦτο καὶ ἀπὸ Θεοδοτιῶνος προσετέθη¹⁷, οἰοῦντι ἐρμηνεία τοῦ ἐγκαταλιπεῖν, τὸ ἀπαλλοτριουῖσθαι τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐκ τὸ χεῖρον ἀποπτώσεως. Ὅσπερ γὰρ ὁ τελειούμενος τοῖς ἐμπροσθεν ἐπεκτείνεται, οὕτως ὁ ἁμαρτανῶν εἰς τὸ κατόπι ἀναποδίζει, μακρύνων ἐκ τὸν τοῦ Κυρίου, καὶ διὰ τοῦτο ἀπολλύμενος. « Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται. »

ε', ζ'. Τί ἐτι πληγῆτε¹⁸ προστιθέτες ἀνομίαν; πῶσα κεφαλὴ εἰς κόρον¹⁹, καὶ πῦσα καρδία εἰς λύπην. Ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ διακλιθρία· οὔτε²⁰ τραῦμα, οὔτε μώλωψ, οὔτε πληγὴ φλεγμίνουσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐκθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέτμος²¹. Ὀλοφύρεται τὴν ἀναλγησίαν αὐτῶν. Πόταν γὰρ ἐτι, φησὶν, ἐπαγάγω τιμωρίαν; πολλὰς ἐπήγαγον καὶ πιντοδακὰς· καὶ μεμενῆκατε νοσοῦντες ἀνίατα. Τὴν γὰρ νόσον ὅλα τὰ μέλη περιχεῖται, καὶ κεφαλὴ, καὶ καρδία, καὶ πόδες. Οὐ δὲ χάριν ἀπαγορεύω τὴν σωτηρίαν. Κεφαλὴν καλεῖ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας· καρδίαν δὲ, τοὺς ἱερεῖς καὶ διδασκάλους. Ὅσπερ γὰρ ἐτι σῶματι καρδία, τοῦτο βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες πᾶς ἀνηκόως. Ὀλοφύρεται τοῖνον αὐτῶν τὴν ἀναλγησίαν. Σαφέστερον δὲ ταῦτα ὁ Σύμμαχος τέθεικεν· « Ὅχι ἔστιν ἐν αὐτῷ ὕγιες, ἀλλὰ τραῦμα, καὶ μώλωψ, καὶ πληγὴ χροῦσματος²², οὔτε σφιγγομένη, οὔτε ἐκκαλυμμένη ἔλαιω· » νικᾷ γὰρ τὴν τῶν φαρμάκων ἐγὼν ἢ τῶν τραυμάτων ὑπερβολή.

ζ. Ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρρίκωνται· τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἄλλοτριαι πτεροθλοῦσιν αὐτήν· καὶ ἠρήμωται κατεστραμμένη ἐκ τῶν ἄλλοτριῶν²³. Ἐπειδὴ ἤρετο· « Τί ἐτι πλη-

D Dominium, et ad iracundiam concitatis Sanctum Israelis. » Hoc clarius interpretatus est Symmachus: « Dereliquerunt Dominum, traduxerunt Sanctum. » Non solum enim, Creatore derelicto, cultum divinum idolis detulerunt, sed etiam incarnatum, et salutem omnium hominum procurantem, deridentes probris affecerunt: nunc quidem seductorem et dæmonium habentem, nunc Samaritanum appellantes. Alias vero insultantes dicebant: « Vah! qui destruis templum, et in triduo illud ædificas, descende de cruce k. » — « Abalienati sunt retrorsum. » Imitatur quempiam, qui alteri succenseat, et nunc quidem cum illo, nunc secum ipse colloquatur: et ait, « Abalienati sunt retrorsum, » id est, me dereliquentes abierunt ad adversarios. Id enim et alibi dicit: « Ostenderunt mihi dorsa, » et non facies suas. Hoc autem ex Theodotione adjectum est, velut explicatio verbi *derelinquere*, scilicet abalienari a Deo per prolapsionem in pejus. Quemadmodum enim qui perfititur ad anteriora contendit; sic qui peccat ad posteriora retrocedit, elongans 171 se a Domino, ac propterea periens. « Ecce enim, inquit, qui elongat se a te, peribunt l. »

Vers. 5, 6. Cur adhuc percutiamini videntes iniquitatem? omne caput in labore, et omne cor in mœtore. A pedibus usque ad caput non est in eo integritas: neque vulnus, neque livor, neque plaga tumens, non est quod malagma imponatur, neque oleum, neque alligatur. Deporat illorum stupiditatem. Quoniam, inquit, supplicio vos ultra afficiam? multa enim et diversa ingessi, et insanabiles permanetis. Morbo enim membra omnia laborant, et caput, et cor, et pedes: quam ob causam de salute vestra despero. Caput appellat reges ac principes; cor vero, sacerdotes et doctores. Quod enim corpori est cor [id ipsum populo sunt sacerdotes et doctores: et quod corpori est caput (1)], hoc reges et principes sunt subditis. Deporat igitur illorum stupiditatem. Clarius autem hoc Symmachus expressit: « Non est in eo sanum, sed vulnus, et livor, et plaga contusionis, neque circumligata, neque delibuta oleo. » Vincit enim medicamentorum vim vulnerum magnitudo.

D Vers. 7. Terra vestra deserta, civitates vestrae igne succensæ: regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolata est subversa a populis alienis. Quia interrogaverat: « Cur adhuc percutiamini ad-

¹⁴ M. Mh. xxvii, 40. ¹⁵ Psal. lxxii, 27.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ Ὅχι ὁ καταλ. Ita quoque colliges apud MILLIUM ad MATH. xxvii, 40. ¹⁵ ἐγείρων. Rec. lectio l. c. est ἐκείνων. ¹⁶ ἀπῆλλ. εἰς τὰ ὄπ. Hæc, quæ a textu τῶν Ὁ abesse soleat, leguntur etiam in cod. August. ¹⁷ τούτο — προσετέθη. Aquile ista vindicat CURTIUS, sed cum nostro consentiit BASILIUS ad. h. l. ¹⁸ Τί ἐτι κ. τ. l. In cod. Aug. ad marginem scriptum: Ἀπορούντος ἡ φωνὴ καὶ ἀπογνώσκοντος τὴν θεόθετον, vox dubitantis et de correctione plane desperantis. ¹⁹ εἰς κόρον. Hebr. ad morbum. Ita Aqu. et Symm. ²⁰ οὔτε ter b. l. positum, nihil artem est. Præstat Symmachi interpretatio, quæ post pascua sequitur. ²¹ οὐκ — καταδέτμος. Hebr. non compressa sunt, nec circumligata, nec emollita oleo. ²² χροῦσμ. Alii habent τραύματος, monente MONTF. in Hexapl. ad h. l. ²³ κατεστρ.—ἀλλοτριῶν. Hebr. ἰσχυρῶν eversione a peregrinis (facta).

(1) Quæ uncinis inclusa sunt, desunt in textu Græco.

dentes **172** iniquitatem? » suppliciorum genera A merito recenset, dicens: « Terra vestra deserta, » et quæ sequuntur. Hanc, inquit, malorum seriem in vos induxi, et horum causam cognoscere non vultis. Hæc autem tunc illis contigerunt, quando Nabuchodonosor, rex Babyloniorum, * expeditionem contra eos suscepit: sed ultimum excidium post salutarem crucem iussit imperatores Romani; videmusque in hodiernum diem ab extraneis gentibus illorum urbes habitari, et terram depasci. Quod igitur obscurius dictum videbatur, clarius explicat. Quid enim sibi velint illa: « Non est quod malagma imponatur, neque oleum, neque alligaturæ, » aperte declaravit, desertam dieens factam illorum terram, et urbes succensas, atque in potestatem hostium redactas, eorumque alienigenarum: ita ut propemodum omnes funditus eversæ fuerint. Judæam siquidem sæpius captam fuisse constat, ab Assyriis et Ægyptiis, a Syris et Moabitibus, ab Idumæis, et Philistæis quos vocabant, sive Palæstinis. Sed pauca perpessa, et moderatis interdum afflicta calamitatibus, iterum emersit, Deo auxiliante, et vulnus illo curante qui percusserat. Periit autem funditus post crucem Salvatoris, devastantibus eam Vespasiano et Tito. Tunc enim revera et succendi urbes contigit, et vacuum incolis regionem universam fieri, victorumque in potestatem venire. Acerbissimum autem fuit, in oculis eorum, spectantibus scilicet ipsis ac dolentibus, ab aliis terram possideri, devorarique quodammodo et consumi. Nam si absentes audirent tantummodo, tolerabilis fortasse dolor **173** foret: at præsentibus oculis cernere, openique asserre nullam posse, sed tanquam in necessariis calamitatibus versari, id vero dolorem habet intolerabilem et maximum: quippe qui de correctione desperet.

VERS. 8. *Derelinquetur filia Sion, sicut tabernaculum in vinea.* Superioribus de Judæa dictis, urbis etiam desolationem prædicit, filiam Sion appellans Hierosolymam. Sicut enim filios hominum homines vocat, et filios prophetarum prophetas: ita filiam Hierosolymæ et filiam Sionis illam ipsam appellat. Florebat hæc quidem olim, quando vinea maturum fructum gerebat: collecto autem fructu deserta mansit, quasi vineæ tabernaculum. Etenim agricolæ maceris et sepibus circumdant vineas, cum onustæ sunt fructu: et sublimibus delixis tabernaculis, in his subsidunt ut fructum custodiant. Postquam autem hunc collegerunt, tabernaculum diruunt, et vineam sine custodia relinquunt. Sic et vinea Israelis, quamdiu quidem promissam gentibus benedictionem habuit, omni curatione potita est: ubi vero hæc decerpta est, atque ex ea electi qui in illam crediderunt, et sepe destituta est, et

γῆτε προστιθέντες ἀνομίαν; ἢ εἰκότως καταλέγει τὰ εἶδη τῆς τιμωρίας, καὶ φησιν· « Ἡ γῆ ὑμῶν ἐρημος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Τούτων ὑμῖν, φησι, τῶν κακῶν ἐπήγαγον τὸν κατάλογον, καὶ καταμαθεῖν τὴν τοῦτον αἰτίαν οὐ βούλεσθε. Ταῦτα δὲ συνέβη μὲν αὐτοῖς, ἡνίκα Ναβουχοδονόσωρ αὐτοῖς ὁ τῶν Βαβυλωνίων ἑπεστράτευσε βασιλεὺς· τὸν ἔσχατον δὲ αὐτοῖς ἐλεθρον, μετὰ τὸν σωτήριον σταυρὸν, οἱ Ῥωμαίων ἐπὶ ἤνεγκαν βασιλεῖς. Καὶ ὀρῶμεν μέχρι καὶ τῆμερον ἀλλόφυλα ἔθνη τὰς πόλεις αὐτῶν οἰκοῦντα, καὶ τὴν γῆν νεμόμενα. Τὸ οὖν ἀσαφέστερόν πως εἰρησθῆαι δοκοῦν καθίστησθαι ἐναργῶς. Τί γὰρ ἂν βούλοιο δηλοῦν τὸ, « Οὐκ ἔστι μάλαιγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους, » διηρημῆνευσε λευκῶς, ἡρημῶσθαι τὴν γῆν λέγων αὐτῶν, ἐμπρησθῆναι δὲ καὶ τὰς πόλεις, καὶ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι τῶν ἐχθρῶν, καὶ τούτων ἀλλοφρονῶν· ὡς μονονοῦχὶ καὶ ἅπασαν ἐκ βάρητων ἀνατετραφέσθαι. Πλειστακίως μὲν οὖν συμβέβηκεν ἀλῶναι τὴν Ἰουδαίαν, ὑπὸ τε Ἀσσυρίων καὶ Αἰγυπτίων, Σύρων τε καὶ Μωαβιτῶν, Ἰουδαίων καὶ τῶν καλουμένων Φιλιστειῶν, ἦτοι Παλαιστινῶν. Ἄλλ' ὀλίγα παθοῦσα, καὶ συμμετρίως ἐστ' ἕτε περιπεσοῦσα συμφοραῖς, πάλιν ἀνῆκεν ἐπαμύνοντος Θεοῦ, καὶ αὐτοῦ μοιούντος ²¹ τοῦ πληξάντος· ἀπόλωλε δὲ ὀλοτρόπως μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, καταδηρῶντων αὐτὴν Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου. Τότε γὰρ δὴ συμβέβηκε κατεμπρησθῆναι μὲν πόλεις, ἅπασαν δὲ τῶν ἐνοικουσιων κενὴν γενέσθαι τὴν χώραν, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσεῖν τῶν κεκρατηκότων. Παμμόχθηρον δὲ τὸ ἐνώπιον αὐτῶν, ἔργον ἐρίωντων τε καὶ ἀγνοουμένων, ὑπ' ἑτέροις εἶναι τὴν γῆν, κατεσθιομένην τρόπον τινα καὶ δαπανωμένην. Τὸ μὲν γὰρ ἀπόντας ἀκοῦσαι μόνον, τάχα που φορητὴν αὐτοῖς ἂν ἐποίησε τὴν λύπην· τὸ δὲ καὶ παρόντας ὀρᾶν, εἶτα μηδὲν ἐπαμύνασθαι δύνασθαι, κατηχέσθαι δὲ ὡς περ ταῖς ἐξ ἀνάγκης συμφοραῖς; δύσοιστον ἔχει καὶ πάμπολυ τὸ λυποῦν· ἢ καὶ ἐπειδὴ ἀπέγνω τῆς διορθώσεως.

ἢ. *Ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών, ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελώνι.* Τὰ λεχθέντα περὶ τῆς Ἰουδαίας εἰπόν, προλέγει καὶ τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν, θυγατέρα Σιών τὴν Ἱερουσαλήμ ὀνομάζων. Ὡς περ γὰρ υἱοῦς ἀνθρώπων τοὺς ἀθρώπους καλεῖ, καὶ υἱοῦς προφητῶν τοὺς προφήτας, οὕτω καὶ θυγατέρα Ἱερουσαλήμ καὶ Σιών τὴν αὐτὴν προσαγορεύει. Αὕτη ἦνθαι μὲν πάλαι, ἡνίκα ὁ ἀμπελῶν τὸν ὄριμον εἶχε καρπὸν· ἐκείνου δὲ τρυγηθέντος, μεμνηνκεν ἐρημος ὡς ἀμπελῶνος σκηνῆς. Καὶ γὰρ οἱ φυτουργοὶ περιφράττουσι μὲν αἰμασίαις καὶ φραγμαῖς τὰς ἀμπελοὺς, ὅταν βριθῶσι τῷ καρπῷ, καὶ σκηνὰς ὄψηλάς πηγνύντες, ἐν ἐκείναις κάθηται φυλάττοντες τὸν καρπὸν· ὅταν δὲ τοῦτον συλλέξωσι, καταλύουσι μὲν τὴν σκηνὴν, ἀφύλακτον δὲ τὴν ἀμπελον καταλείπουσιν. Οὕτω καὶ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ἀμπελῶν, ἕως μὲν εἶχε τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς ἔθνεσιν εὐλογίαν, πάσης ἐπιμελείας ἐτύγγαθεν· ἐκείνης δὲ τρυ-

VARIAE LECTIONES.

²¹ μοιούντος. Editio prior habebat μοιούντος.

γῆσιος, καὶ τῶν εἰς ἐκείνην πεπιστευκότων ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγέντων, ἀπεστερήθη μὲν τοῦ φραγμοῦ, ἐπιστερήθη δὲ τοῦ ναοῦ· μεμάνηκε δὲ ὁ περιβλεπτός οὐκ ὄντων ὀρώσιν οἱ αὐτοὺς παραγινόμενοι.

θ. Καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ ἀγκατέλιπε ἡμῶν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐρηθίσθην, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμωῖσθην²⁵. Οἱ τοίνυν εἰς τὸν Κύριον πεπιστευότες, διὰ τῆς πίστεως τῆς σωτηρίας ἀπῆλυσαν· καὶ τὸ σπέρμα ἐκείνο, δι' οὗ τοῖς Ἰθνεσιν τὴν εὐλογίαν ὁ Θεὸς ἐπηγγελάτω, οὐκ ἔλασε, Σοδόμοις καὶ Γομόρροις παραπλήσιως, τῶν Ἰουδαίων ἐξαλειφθῆναι τὴν μνήμην. Ὅτε μὲν γὰρ τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα πυρὶ παρέδωκεν ὁ Θεός, οὐδεὶς διεσώθη τῶν οὐκ ἐκείνων· ὁ μόνος δὲ Ἄβρὰμ οὐκ ἐκοινώνησε τῆς φθορᾶς, οὐδεμίαν ἔχων πρὸς ἐκείνους συγγένειαν· ἐκ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ πολλὰ διεσώθησαν μυριάδες, ἦνίκα οἱ Ἰσραηλίων στρατηγοὶ τε καὶ βασιλεῖς ἐπιστρατεύσαντες, καὶ τὰς πόλεις ἐνέπρησαν, καὶ τῶν ἐνοικοούντων τοὺς μὲν κλείους κατηκόντισαν, τοὺς δὲ ὑπολειφθέντας ἐξηδραπέδισαν. Προεῖρηκε γὰρ τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλας ὁ Κύριος, καὶ τοῖς δι' ἐκείνων πεπιστευκόσι, τὰ συμβεβηκότα· καὶ παρεγγύησε φειδοῖ τὴν σωτηρίαν καρπίσασθαι. « Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἴδῃτε κυκλωμένην ὑπὸ τῶν στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, γινώσκετε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. » Καὶ πάλιν· « Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· καὶ ὁ ἐκ τοῦ δώματος μὴ καταβήτω ἀπ' αὐτοῦ ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. » Τό γε μὴν, « Κύριος Σαβαώθ, » ἀντὶ τοῦ. Κύριος τῶν δυνάμεων, ἢ Κύριος στρατῶν ἐστίν²⁶.

ια. Τί μοι πλῆθος τῶν θυσῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. Πλήρης εἰμι²⁷ ὀλοκαυτωμάτων κριῶν. Ἐνταῦθα τοίνυν μανθάνομεν ἐναργῶς, ὡς οὐ θυσίαι ἀρεσκόμενοι ὁ Θεὸς ταύτας αὐτοῖς προσφέρειν ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν ἐπιστάμενος. Ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ τραφέντες, καὶ θύειν εἰδώλοις μεμαθηκότες, τῆς παιδείας ἐκείνης ἀπολαύειν ἠθούλοντο. Ἐκείνης τοίνυν αὐτοὺς τῆς πλάνης ἀπαλλάξει βουλήθεος ὁ Θεός, καὶ θυσῶν καὶ μουσικῶν ὀργάνων ἠκούσας, τὴν ἐκείνων ὑπερεῖδων ἀσθένειαν, καὶ τὴν μερακιώδη γνώμην ψυχαγωγῶν. Ἐνταῦθα μέντοι, μετὰ πολὺν ἐτῶν ἀριθμὸν, ἄπασαν τὴν νομικὴν ἀπαιτείαν λατρείαν· « Καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα τρώων καὶ τρώων οὐ βούλομαι. » Διὰ τούτων μέντοι προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ διὰ τούτου λαλήσας Θεός, καὶ τὴν περὶ πλημμελείας, καὶ τὰς περὶ ἁμαρτίας, καὶ τὴν τῆς τελειώσεως θυσίας, καὶ τὰς ὀλοκαυτώσεις ἐξέβαλε· τῶν μὲν γὰρ τὸ αἷμα καὶ τὸ στέαρ προσέτερο, καὶ οἱ νεφροὶ καὶ τοῦ ἥπατος ὁ λοβός· τὰ δὲ τελείως κατεκαίετο. Προσέτις δὲ τῷ χωρίῳ ὁ Ψαλμὸς ὁ τεσσαρακοστὸς ἑνατος, ἅπας δὲ ἑτέρων μὲν ῥημάτων, τῶν δὲ αὐτῶν ὑφαινόμενος νοημάτων. Τὸ γὰρ ἐν τῷ Ψαλμῷ, « Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ὄνα, καὶ τὴν γῆν, τοῦ διακρίνειν τὸν λαὸν αὐτοῦ, »

A templo privata : mansitque spectabilis illa domus qualem ceruunt qui eo proficiscuntur.

VERS. 9. Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti essemus, et quasi Gomorrhæ similes essemus. Qui ergo in Dominum crediderunt, salutem consecuti sunt per fidem : et semen illud, per quod salutem Deus promiserat 174 gentibus, non permisit, ut Judæorum, perinde ac Sodomæ et Gomorrhæ, memoria deleveretur. Quo enim tempore Sodomam et Gomorrhæm Deus igne consumpsit, nullus incolarum servatus est, Lot vero solus ex clade evasit, nulla cum eis cognatione conjunctus. Ex Israele autem multæ salvæ factæ sunt myriades, quando Romani duces et imperatores, bello illato, et urbes incenderunt, et incolarum parte maxima interfecta, reliquos servituti addixerunt. Prædixit enim Dominus sanctis apostolis, et iis qui per illos crediderunt, quæventura erant, monuitque indulgendo ut salutis suæ consulerent. « Cum enim videritis, inquit, circumdari ab exercitu Hierosolymam, tunc scitote appropinquasse desolationem ejus^m. » Et rursus : « Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid e domo suaⁿ. » Illud autem, « Dominus Sabaoth, » idem est quod Dominus copiarum, vel Dominus exercituum.

VERS. 11. Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum. Hinc ergo aperte docemur, Deum illis, non quod hostiis delectaretur, ut has sibi offerrent præcepisse, sed quia perspectam habebat illorum infirmitatem. In Ægypto enim educati, cum idolis sacrificare didicissent, in hac disciplina persistere volebant. Ab hoc igitur errore ut illos abduceret Deus, et hostias et musica instrumenta toleravit, illorum fulciens imbecillitatem, et juvenilem sensum 175 fovens. Hic vero post longam annorum seriem universum legalem cultum interdicit : « Et adipem agnorum, et sanguinem taurorum et hircorum nolo. » His plane verbis propheta, vel Deus potius per prophetam, omnes tum pro delicto, et pro peccato, tum perfectionis et holocausti hostias abrogavit. Aliarum quippe sanguis et adeps offerebatur, et renes ac pars ima jecoris : aliæ omnino comburebantur. Similis autem huic loco est totus Psalmus XLIX, aliis quidem verbis, sed iisdem contextus sententiis. Quod enim est in Psalmo : « Advocabit cœlum desuper, et terram, ut judicet populum suum^o, » par est huic : « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus

^m Luc. XXI, 20. ⁿ Matth. XXIV, 16, 17. ^o Psal. XLIX, 4.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ εἰ μὴ — ὠμωῖσθην. Sic quoque Rom. IX, 29, apud Nostrum. ²⁶ Ex vers. 10 qui h. l. desid. hec t. I, p. 1276, leg. ἀκούσατε ἀρχόντες Σοδόμων. ²⁷ πλήρης εἰμί. Hebr. satur sum. Aqu., Symm., ἐμπέτισμα.

est; » et similia sunt quæ sequuntur. Sicut enim David dicit: « Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper »: sic et Isaias ait: « Quorsum mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus. » Et rursus David quidem: « Non accipiam, inquit, de domo tua vitulos, neque de gregebus tuis hircos »; Isaias vero: « Holocausta arietum, et sanguinem taurorum et hircorum nolo. » Quoniam enim, cum assidue arguerentur, quod cæteris virtutibus carerent, pro maxima defensione opponebant sacrificia, quæ assidue peragebant: apposite hic propheta, imo et alii omnes, ab hac illos defensione dejiciunt. Ex quo manifestum est, hæc illis non primario loco data fuisse, sed ut ad reliquam vitæ institutionem ea esset informatio. Quia vero, iis neglectis quæ præcipua erant et necessaria, **176** in istis occupabantur, nec illa de cætero appetere se dicit Deus.

VERS. 12. *Quis enim quæsit hæc de manibus vestris? Vestri causa hæc ego toleravi, non quod ipse istis indigerem. « Calcare atrium meum non pergetis. » Romani enim, destructo Dei templo, hujus illis aditum lege lata prohibuerunt.*

VERS. 13. *Si offeratis similitam, vanum incensum, abominatio mihi est. Hæc etiam sunt genera sacrificiorum: ac necessario istorum mentionem fecit propter impudentiam Judæorum, ne dicerent: Hæc quidem non vult nos offerre, sed illo delectatur.*

*Neomenias vestras, et sabbata, et diem magnum non sero. Jejunium et otium, VERS. 14, et neomenias vestras, et solemnitates vestras odit anima mea. Ecce celeberrimas etiam festivitates sustulit, Paschæ, Septimanarum, Tabernaculorum, ad hæc etiam Tubarum et Propitiationis. Diem enim magnum magnas festivitates nominat; jejunium vero, diem sanctificationis. Atque in universum omnem festivitatem, et omne Sabbatum se odisse ait. Observandum est autem, quod eorum quæ necessaria sunt nullum rejiciat, sed ea solum, quæ Christus itidem adveniens destruxit. Quare vehementius tractans hunc locum **177** Paulus, cum adversus Judæos dissereret, non his tantum, sed aliis compuribus prolatis in medium, illos qui de suo nihil exhiberent, nullum inde lucrum reportare affirmat, dicens: « Si autem tu Judæus cognominaris,*

» Psal. cx, 8. » *ibid.* 9.

ισον ἐστὶ τῷ· « Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε· » καὶ τὰ ἐξῆς δὲ τοιαῦτα. Ὡσπερ γὰρ ὁ Δαβὶδ φησιν· « Οὐκ ἐπὶ ταῖς θυσίαις σου ἐλέγξω σε, τὰ δὲ ὀλοκαυτώματά σου ἐνώπιόν μου ἔσσι διαπαντός· » οὕτω καὶ ὁ Ἡσαίας φησὶ· « Τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος. » Καὶ πάλιν ὁ μὲν Δαβὶδ φησιν· « Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· » ὁ δὲ Ἡσαίας· « Ὀλοκαυτώματα τῶν κριῶν, καὶ ἄγμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐγκαλούμενοι συνεχῶς ἐπὶ τῷ τῆς ἄλλης ἀρετῆς εἰγὰ ἐρημοί, ἀντὶ μεγίστης ἀπολογίας τὰς θυσίας προσεβάλλοντο, ὡς συνεχῶς αὐτὰς ἐπιτελοῦντες· εἰκότως ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες, ταύτης ἐκβάλλουσιν αὐτοὺς τῆς ἀπολογίας. Ὅθεν δῆλον ἐστὶ ὅ ἡ προηγουμένη αὐταὶ ἐδόθησαν, ἀλλ' ὥστε παιδαγωγίαν γενέσθαι τῆς ἄλλης ἐντεῦθεν αὐτοῖς πολιτείας· ἐπεὶ δὲ τῶν ἀναγκαίων καὶ καταπειγόντων ἀμελοῦντες ἐν ταῦτοις ἡκολοῦνται, οὐδὲ τῶνδε λοιπῶν προσέειθαι φησὶν ὁ Θεός.

ἰβ'. *Τίς γὰρ ἐξέζητησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Δι' ὑμᾶς τούτων ἠνεχθῆκεν, οὐκ αὐτὸς τούτων ἐδόθηκεν. « Πατεῖν τὴν ἀσλήν μου οὐ προσθήσθε. » Καταλύσαντες γὰρ Ῥωμαῖοι τὸν θεῖον ναὸν, νόμῳ τούτων αὐτὰς ἀπέφηναν ὄδατον.*

ἰγ'. *Ἐὰν φέρητε σμιθάλιν, μάταιον θυμιάμα, βδέλυγμά μοι ἔστιν. Εἶδη καὶ ταῦτα θυσιῶν· καὶ ἀναγκαίως αὐτῶν ἐποιήσατο μῆμνην διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀνασχυντίαν, ὡς ἂν μὴ λέγοιεν· Τάδε μὲν οὐ βούλεται προσφέρειν ἡμᾶς, τῆδε δὲ θεραπεύεται.*

Τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα, καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι. Νηστεῖαν καὶ ἀργίαν, (ιδ'.) καὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν, καὶ τὰς ἑορτὰς ὑμῶν μωρεὶ ἢ ψυχῇ μου. Ἰδοὺ καὶ τὰς πολυθρολλήτους ἐξέβαλεν ἑορτὰς· τὴν τοῦ Πάσχα, τὴν τῶν Ἑβδομάδων, τὴν τῶν Σκηνῶν, καὶ πρὸς τούτοις τὴν τῶν Σαλπύγγων, τὴν τοῦ Ἰασμοῦ. Ἡμέραν γὰρ μεγάλην τὰς μεγάλας ἑορτὰς ὀνομάζει· νηστεῖαν δὲ τὴν τοῦ ἀγιασμοῦ. Καὶ καθολικῶς πᾶσαν ἑορτήν, καὶ πᾶν Σάββατον μιμησημέναι φησὶ. Καὶ παρατηρητέον, ὡς οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων ἐκβάλλει, ἀλλὰ ταῦτα, ἃ καὶ παραγενόμενος ὁ Χριστὸς κατέλυσε. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἐδονώτερον τῷ λόγῳ μερηγμένους, ἤνικα πρὸς Ἰουδαίους ἐμάχετο, ὡς ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πλεονα τούτων θεῖς, τοὺς οὐδὲν οἰκθῶν ἐκδικουμένους, οὐδὲν ἐκείθεν κερδαίνειν ἐφησεν, οὕτω λέγων· « Εἰ δὲ οὐ Ἰουδαῖος ἐκονομάξῃ, καὶ ἐπ-

VARIÆ LECTIONES.

» *Τίς γὰρ, κ. τ. λ. Quæ præmittuntur apud LXX, οὐδ' ἂν ἐρχησθα ὀφθῆναι μοι, iisdem verbis leg. infra, Græc. Affect. Curat. germ. 7, 1. IV. Sirin. p. 586. » οὐ προσθ. Hebr. ne pergas. Hæc ad initium vers. 13 pertinent juxta Hebr. » φέρητε. Infra ad Osee ix, 4, προσφέρτε μοι. » μάταιον—μοι ἔστιν. Infra ad Osee l. c. hæc est distinctio, μάταιον· θυμιάμα βδέλυγμά μοι ἔστιν. » καὶ ἡμ. μεγ. Hebr. convocationem cœtus. Symm. κλητὴν ἐπίκλησιν. Theod. κλητὴν ἐπίκλητον. » End. Aug. ἀνέχομαι. » νηστ. καὶ ἀργ. Hebr. iniquitas est etiam festum (vestrum). Ita forte Vulg. » καὶ—ψυχῇ μου. Ab his verbis apud LXX, ut in textu Hebr. incipit vers. 14, cujus initium Sirmondus ad verba vers. 13, τὰς νομ., κ. τ. λ., posuerat. In dial. 3, p. 381 Garn. leg. τὰς· Νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ Σάββατα μισεὶ ἡ ψυχῇ μου. In cod. Aug. abest ὑμῶν post Νομηνίας. » et δέ. Rec. lectio l. c. est ἰδέ, sed pro nostra pugnant codices et Patres, quos nominat MILLIUS ad Rom. 11, 17.*

ακαπαύη τῷ νόμῳ, καὶ καυχῆ ἐν Θεῷ, καὶ γινώσκεις ἅ
τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, καταχού-
μενος ἐκ τοῦ νόμου. » Καὶ πάλιν. « Περτομῆ μὲν
γὰρ ὠφελεῖ ἐν νόμῳ πράσεως· ἐν δὲ παραβάτης
νόμου ἦς, ἡ περτομῆ σου ἀκροβυστία γέγωας. » Καὶ
οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πιστευθῆναι αὐτοῖς τὸν νόμον ἐφησέ τι
τοῦς πιστευθέντας καρτώσασθαι, ἐπειδὴ ἠπίστησαν.
Ὅπερ οὖν καὶ ὁ Δαβὶδ αἰνιτιτόμενος ἔλεγε. « Τῷ δὲ
ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός, Ἰναὶ οὐ ἐκδιηγῆ τὰ δικαιοῦ-
ματά μου; » Ἐπειδὴ γὰρ ἔνω καὶ κάτω τῇ ἀκροάσει
τοῦ νόμου μέγα ἐφρόνου, τῆς πράξεως ὄντες ἐρημοί,
καὶ ὁ Παῦλος αὐτοῖς ἐξέβαλε τοῦ καυχήματος, εἰπὼν·
« Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν αὐ διδάσκεις »·
ὁ κηρῖστων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις. » Καὶ ὁ Δαβὶδ
ὄρατος λέγων· « Εἰ ἐθειρεῖς κλέπτειν, συνέτραχες
αὐτῷ, καὶ μετὰ μοιχοῦ τὴν μερίδα σου ἐτίθεις. »
— « Ἐγενήθητέ μοι εἰς κλισμομήν. » Κόρον, φησιν,
ὄρων Ἐλαβον, καὶ παντελῶς ὄμας ἀποστρέφομαι, διὰ
τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ὑπερβολήν.

et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti
voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per
legem τ. » Et iterum : « Circumcisio quidem
prodest, si legem observes : si autem transgressor
legis sis, circumcisio tua præputium facta est ». »
Neque illos ex eo quod credita ipsis lex fuerit fru-
ctum ullum percepisse ait, quia non crediderunt.
Quod nimirum David quoque obscurius signifi-
cans : « Peccatori autem, inquit, dixit Deus, Quare
tu enarras statuta mea ? » Nam quia de legis au-
ditu passim efferebantur insolentius, cum vacui
essent operibus, hanc quoque illis gloriationem
adimit Paulus, dicens : « Qui ergo allum doces,
te ipsum non doces : qui prædicas non furandum,
furaris ». » Et David similiter : « Si videbas, ait,
B furem, currebas cum eo, et cum adultero portionem
tuam ponebas τ. » — « Facti estis mihi in satiet-
tatem. » Vestri, inquit, satietas me cepit, et a vo-
bis penitus abhorreo, propter Immanitatem pecca-
torum vestrorum.

α'. Δι γὰρ χεῖρες ὁμῶν αἵματος πλήρεις³⁹. Κατ-
τηροεῖ αὐτῶν οὐκ εἰδωλῶν θερατεῖαν, οὐδὲ μοιχεῖαν
καὶ πόρνευσιν, ἀλλὰ μαιφονίαν. Πάσης γὰρ δυσ-
σεβείας καὶ παρανομίας ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου μανία
χαλεπωτέτη· αὐτῶν γὰρ φωνή· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ
ἐπ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Τοῦτο τὸ αἷμα
τῆς παλαῖς αὐτοῦς ἐτέθησεν εὐκληρίας· τοῦτο τὸ
αἷμα μεταίκοις τῆς οἰκουμένης ἀπέφηνεν.

VERS. 15. *Manus enim vestrae sanguine plenae sunt.*
Exprobrat illis non idolorum cultum, neque for-
nicationem aut avaritiam, sed crudelitatem. Omni
enim impietate **178** et iniquitate atrocior fuit
rabies illa in Dominum. Ipsorum enim vox fuit :
« Sanguis ejus super nos et super filios nostros ». »
Hic sanguis illos pristina felicitate spoliavit : hic
sanguis orbis terrarum inquilinos fecit.

β'. Δούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε. Εἰ καὶ τοιαῦτα
ἔμαρτον, ὁμῶς φιλόνητος ὢν ὑποδείκνυσιν αὐτοῖς
σωτηρίας ὁδόν. Ἰνα δὲ μὴ νομίζουσιν αὐτὸν τὰ κατὰ
ῥέπον ὑπαγορεύειν περιβήρατήρια διὰ τοῦ εἰπεῖν·
« Δούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, » προστέθεικεν ἀνιχ-
καίως· « Ἀφέλετε⁴⁰ τὰς πονηρίας ὁμῶν ἀπὸ τῶν ψυ-
χῶν ὁμῶν⁴¹, ἀπέναγι τῶν ὀφθαλμῶν μου⁴². » μο-
νοουχι λέγων· Καὶ τοὺς κεκρυμμένους ὁμῶν ἐπι-
σταμαι λογισμοῖς· οὐδὲν με λέληθε τῶν πονηρῶν
ὁμῶν βουλευμάτων· τῷ λουτρῷ τοίνυν παλιγγενεσίας
ἐκκαθάρσατε τὰς ψυχὰς, καὶ παύσασθε ἀπὸ τῶν πονη-
ρῶν· πρὸς γὰρ τῷ τὰ πρότερα ἀπορρέψαι, δεῖ φυγεῖν
τῶν ὁμῶν τὴν ἐργασίαν.

VERS. 16. *Lavamini, mundi estote.* Quamvis tam
graviter peccarint, tamen benignitate sua salutis
viam illis ostendit. Ne autem putent ipsum loquitur
de legalibus aspersionibus, cum dicit : « Lavamini,
mundi estote, » necessario adjecit : « Auferte mala
ex animabus vestris ab oculis meis ; » quasi dicat :
Etiam occultas novi cogitationes vestras ; nihil me
latet omnium quæ pravo consilio agitatis ; lavacro
igitur regenerationis animas abluite, et cessate a
malis ; postquam enim priora excussa sunt, caven-
dum est ne similia perpetrentur.

γ'. Μάθετε καλὸν ποιεῖν⁴³. Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ εἰς
τελειώσιν ἡ ἀποχὴ τοῦ κακοῦ· ἀλλὰ δεῖ προσθεῖναι
τῆν καλὴν τῶν ἀγαθῶν.

VERS. 17. *Discite facere bonum.* Non enim satis
est ad perfectionem, ut a malo abstinere : sed
addenda est honorum comparatio.

δ'. Καὶ ἐὰν ὦσιν αἱ ἀμαρτίαι ὁμῶν ὡς φοινί-
κος⁴⁴.

VERS. 18. *Et si fuerint peccata vestra ut phoeni-*

τ Rom. II, 17, 18. τ ibid. 28. τ Psal. xlix, 16. τ Rom. II, 21. τ Psal. xlix, 18. τ Matth. xlvii, 26.

VARIÆ LECTIONES.

³⁹ οὐ διδάσκεις et κλέπτεις. Utroque loco signum interrog. a Nostro omissum est, quod alii etiam h. l. admittere noluerunt, teste Oecumenio. ⁴⁰ Κατηροεῖ — ἀπέφηνεν. Hæc sere eadem sunt cum loco apud Euseb. Cæsar. (in MONTF., Coll. nova PP., t. II, p. 560). Ibi tamen est χαλεπωτέρα, positum ante ἡ κατὰ τοῦ Κυρίου μανία. Eī post φωνῶν γὰρ seq. ἔστιν ἡ. ⁴¹ Editio prior habebat ἀφέλετε, præstat autem ἀφέλετε, ut supra, t. I, p. 938 et infra; Hæc. sab., l. v, c. 23. Sed ἀφέλεσε leg. Græc. Af. Crat. serm. 7. ⁴² τὰς ψυχῶν ὁμῶν post πονηρίας. ⁴³ μου. Quæ h. l. des. παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηρῶν ὁμῶν, iisdem verbis leg. supra t. I, p. 612 et Hæc. sab., l. v, c. 28; necnon ad Jon. III, 9. ⁴⁴ καλὸν ποιεῖν. Ita quoque infra ad Jon. I, c., et Hæc. sab. l. c., quo posteriori loco subjunguntur, quæ h. l. desunt, ἐκζητήσατε χρῆσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον. Sed t. I, p. 612, erat ποιεῖν καλόν.

cium, sicut nivem dealbabo. Ne terreantur ob reprehensiones quas audierunt, bonorum denuntiat largitionem. Cum vos, inquit, adduxero in iudicium, admissorum pœnas non exigam : sed pœnitentiam cernens, faciam **179** quod tinctorum solent, et sanctissimi baptismi lavacro colorem sanguinis immutabo : neque permittam * ut patratæ cædis notam perpetuo sustineatis. Admiranda enim est ars mea. Nam cum tinctorum roseum, et croceum, et violaceum, et purpureum colorem inducant, ego id quod rubrum est nivem reddam.

VERS. 19, 20. *Et si volueritis et audiveritis me, bona terræ comedetis. Si autem nolueritis, neque audiveritis me, gladius devorabit vos.* Præsentium bonorum copiam illis, tanquam ad ista inhiantibus, hic daturum se promittit : non obedientibus autem minus intentat. Docensque propheta non sua esse hæc verba, sed Dei universorum, subiecit : « Os enim Domini locutum est hæc ; » dignum fide sermonem reddens ex potentia ejus qui effatus est.

VERS. 21. *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, Sion plena iudicii?* Postquam eos vidit contradicentes, et non obtemperantes, lavarique renuentes, deplorat et luget mutationem in pejus. Fidelis enim erat, quando David rex, et Josaphat, et Ezechias, et Josias religiose illam gubernabant : meretrix autem facta est, et pro justis homicidas cives habuit, quando advenientem sponsum non suscepit, sed truculenter illum occidens sanguine cruentata est.

VERS. 22. *Argentum vestrum non probum : cavones tui miscent vinum 180 aqua.* Neque cupponum, neque argentariorum accusationem instituit, sed sacerdotum atque doctorum, qui legem Dei adulterant, et propria immiscent dogmata. Hac enim accusatione illos etiam Dominus in sacris Evangeliiis perstrinxit : « Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram ? » Quemadmodum enim qui auro vel argento alteram materiam admiscet, adulterinum id facit ac reprobum, aut qui vinum aqua diluit, ejus violat qualitatem : sic Judæorum magistri divinam legem corruerunt, dum suas illi cogitationes implicant fabulosasque traditiones adjungunt.

VERS. 23. *Principes tui sunt inobedientes, participes furum, diligentes munera.* Necessaria pariter istorum fuit reprehensio. Nec enim sufficit fides ad salutem, sed practica virtute opus est. Quare

† Matth. xv, 3.

Α κοῦν ⁴⁴, ὡς χιόνα λευκαῶ. Ὡς ἂν οὖν μὴ δεῖσαιεν τοὺς ἐλέγχους ἀκούσαντες, τῶν ἀγαθῶν ἀπαγγέλλεται χορηγίαν. Εἰσάγων ὑμᾶς, φησὶν, εἰς δικαστήριον, οὐ δίκας εἰσπράξομαι τῶν τετολημμένων· ἀλλὰ τὴν μεταμέλειαν ὀρῶν, μιμησόμεαι τοὺς δευσοποιοὺς, καὶ τῷ τοῦ παναγίου βαπτίσματος ὕδατι ἀμείψω τοῦ αἵματος τὴν χροιάν· καὶ οὐκ ἐάσω φέρειν ὑμᾶς ἔλεγχον τῆς μαιφονίας διηνεκῆ. Παράδοξος γὰρ ἡ ἐμὴ ἐπιστήμη· τῶν γὰρ δευσοποιοῦν ῥοδοειδῆ, καὶ κροκοειδῆ, καὶ λειοδῆ, καὶ ἀλουργὰ βαπτόντων, ἐγὼ τὸ ἐρυθρὸν χιονοειδὲς ἀπαργάσομαι.

θ', κ'. Καὶ ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακουσῆτέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε. Ἐὰν δὲ μὴ θέλητε ⁴⁵, μηδὲ εἰσακουσῆτέ μου, μάχαιρα ὑμῶν κατέδεται. Τῶν παρόντων οὖν ἀγαθῶν κἀνταῦθα τὴν ἀπόλαυσιν ἔκεινούς, ὡς περὶ ταῦτα κεχηρῶσιν, ἐπαγγέλλεται δώσειν μὴ πειθομένοις δὲ ἀπειλεῖ. Διδάσκων δὲ ὁ προφήτης, ὡς οὐκ αὐτοῦ τὰ ῥήματα ταῦτα, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, ἐπήγαγε· Ἐγὼ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησα ταῦτα· ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν τῇ δυνάμει τοῦ ταῦτα ἀποφηναιμένου.

κα'. Πῶς ⁴⁶ ἐγένετο πόρνη πόλις πιστῆ, Σιών ⁴⁷ πλήρης κρίσεως; Ἐπειδὴ εἶδεν ἀντιλέγοντας, καὶ μὴ πειθομένους, μηδὲ ἀνεχομένους λούσασθαι, ὀλοφύρεται καὶ θρηνεῖ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολὴν. Πιστῆ γὰρ ἦν, ἦνίκα Δαβὶδ αὐτὴν ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἰωσαφάτ, καὶ Ἐζεκίας, καὶ Ἰωσίας εὐσεβῶς ἐκνόμων· πόρνη δὲ ἐγένετο, καὶ ⁴⁸ ἀντὶ δικαίων φονευτὰς ἔσεν οἰκήτορας, ἦνίκα νυμφίον παραγενόμενον οὐκ ἐδέξατο, ἀλλὰ θηριωδῶς αὐτὸν ἀνελοῦσα ἐφεινήθη τῷ αἵματι.

κβ'. Τὸ ⁴⁹ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον· οἱ κἀπηλοῖ σου μίσγουσι τὸν οἶνον ὕδατι. Οὐδὲ κατήλων, οὐδὲ ἀργυραμοιβῶν ποιεῖται κατηγορίαν, ἀλλ' ἱερέων καὶ διδασκάλων, τὸν θεῖον νοθευόντων νόμον, καὶ τὰ οικεῖα παραμιγνύοντων δόγματα. Ταύτην γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος αὐτοῖς τὴν κατηγορίαν ἐπήγαγεν· Ἐὰντι παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; Ὡς περὶ γὰρ ὁ τῷ χρυσῷ ἢ τῷ ἀργύρῳ ἑτέραν ὕλην παραμιγνύς κίβδηλον αὐτὸν ἐργάζεται καὶ ἀδόκιμον, καὶ ὁ τὸν οἶνον ὕδατι κεραννύς λυμάνεται ποιότητα· οὕτως οἱ τῶν Ἰουδαίων διδασκαλοὶ τὸν θεῖον νόμον διέφθειραν, τοὺς οικεῖλους αὐτῶ συντάξαντες λογισμοὺς, καὶ τὰς μυθώδεις δευτερώσεις συνάψαντες.

κγ'. Οἱ ἀρχόντες σου ἀπειθοῦσι κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα ⁵⁰. Ἀναγκαῖα καὶ ἡ τούτων κατηγορία· οὐκ ἀρκεῖ γὰρ ἡ πίστις εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ χρεῖα καὶ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς· τούτου δὴ

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ ὡς φοιν. *Hebr.* sicut dibaphum. ⁴⁵ Ἐὰν δὲ μὴ, κ. τ. λ. Hæc in edit. priori perperam ad vers. 19 relata erant. ⁴⁶ Πῶς, κ. τ. λ. Hæc cum ad vers. 21 apud LXX pertineant, emendandus fuit numerus 20. Sicque apparet non deesse h. l. versiculum 21, ut in edit. Sirm. videbatur. ⁴⁷ Σιών πλ. κρ. *Supra*, p. 46, in Proem. ad Cant. cant. ita leg. : Σιών, ἡ πλήρης κρίσεως. *Ibid.* reliqua hujus vers. ita se habent, ἐν ἧ δικαιοσύνη ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονευτά. ⁴⁸ καὶ — τῷ αἵματι. Hæc referunt sese ad posteriorem partem vers. 21. ⁴⁹ Τὸ — ὕδατι. *Hebr.* Argentum tuum abiit in scorias, potus tuus mistus est aqua. ⁵⁰ δῶρα. *Reliqua* t. I, p. 1276, ita leg. διώκοντες ἀνταπόδομα, ὄφρανοις οὐ κρινόντες καὶ κρῖσι (rec. lectio est κρῖσιν, non continentia autem est lectio κρῖσι) χηρῶν οὐ προσέχοντες.

χάριν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τῷ σωτηρίῳ κελεύσας βαπτί-
σμαι προσελθεῖν, καὶ τὰλλα τῆς ἀρετῆς αὐτοῖς
ὀπηγόρευσεν εἶδη.

κδ. Διὰ τοῦτο ταῦτα λέγει ὁ Δεσπότης Κύριος
Σαβαώθ⁵¹. Μετὰ τὴν κατηγορίαν ἐπιφέρει τῆς τιμω-
ρίας τὰς ἀπειλὰς· τὸ δὲ « Κύριος Σαβαώθ » ὁ μὲν
Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτῶν « Κύριος τῶν δυνάμεων »
ἠρμήνευσαν· ὁ δὲ Ἀκύλας « Κύριος στρατιῶν. » Συν-
φθεῖ δὲ ἡ διάνοια· καὶ γὰρ τοὺς στρατιωτικοὺς κα-
ταλόγους δύνάμιν ὀνομάζειν εἰώθαμεν· ὁ δὲ τῶν οὐρα-
νῶν βασιλεὺς στρατιᾶν ἀκαταγώνιστον ἔχει τῆς
ἀοράτου· δυνάμει. Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ « δυνάστην »
τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζει· ὡς διὰ τῶν παραδόξων θαυ-
μάτων, ἃ ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ πεποίηκε, τὴν οἰκείαν
δείξαντα δύνάμιν. « Ἐν τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ κρίσιν
ἐκ τῶν ἐχθρῶν ποιήσω⁵². » Καὶ ὑπεναντίους μὲν αὐ-
τοῖς καλεῖ, ὡς ἀντιτείναντας αἰεὶ· ἐχθροὺς δὲ, ὡς
ἔωσμενεῖς ὄντας.

κε. Καὶ⁵³ μετὰ ταῦτα κληθήσῃ πόλις δικαιο-
σύνης, μητρόπολις πιστῆ Σιών⁵⁴. Οὐ μέγεθος
αὐτῆ καὶ κάλλος οἰκοδομημάτων, καὶ οἰκηθέρων
κλήθος ἐπαγγέλλεται· ἀλλὰ δικαιοσύνην καὶ πίστιν.
Μήτηρ γὰρ ὅτι τῶν πεπιστευκότων. Οὐ δὲ χάριν,
καὶ πρὶς αὐτὴν συντρέγουσιν ἅπαντες, ἰδεῖν ποθοῦν-
τες, οὐ περιβόλων μέγεθος, οὐδὲ πύργων ὕψος, οὐδὲ
κίονων καὶ λίθων μαρμαρυγὰς, ἀλλὰ τάφον δεσπο-
τικόν, καὶ σταυροῦ τύπον Δεσποτικοῦ, καὶ τὴν σμι-
κρὰν ἐξεῖνν καὶ πολυθρύλλητον φάτην.

κς. Μετὰ κρίματος σωθήσεται ἡ αἰχμαλωσία
αὐτῆς, καὶ μετὰ ἐλεημοσύνης. Ἀλλὰ καὶ ἐλέφ
κεράσας τὸ δίκαιον τοῖς μὲν τὸν σταυρὸν ἐστολμη-
κόσιν, εἶτα μεταμεληθεῖσι, συνέγνω· καὶ τὴν μετα-
μέλειαν δεξάμενος, παρέσχε τὴν σωτηρίαν· καὶ τοῖς
τὰ δεξιὰ ἐκείνα πεπονθόσι, καὶ αἰχμαλώτοις γενομέ-
ναις, οὐ συναπίωλεσεν· ἐκείνους δὲ πανωλεθρία παρ-
έδωκεν.

κη. κθ. Οἱ ἐγκαταλιπόντες τὸν Κύριον συντε-
λασθήσονται. Αἰσχυρθήσονται ἀπὸ⁵⁵ τῶν εἰδώ-
λων αὐτῶν, ἃ αὐτοὶ ἠβούλοτο. Ἐπειδὴ τοίνυν,
ὡς ὑπὲρ τοῦ νόμου ζηλοῦντες οὐ παρεδέξαντο τὸν
Σωτῆρα Κύριον παραγενόμενον, τῆς πολλῆς δυσσε-
βείας ἀναμνήσκει· ὅτι καὶ εἰδώλων τὴν πόλιν ἐν-
έπλησαν, καὶ ἄλλα τοῖς εἰδώλοις ἐφύτευσαν, καὶ ἐν
ἄγροσι, καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐπὶ τῶν δωματίων, τοῖς
δαίμοσι θυσίας προσέφερον. Καὶ ταῦτα δρῶντες οὐκ
ἐλογίζοντο τὴν τοῦ νόμου παράβασιν. Ὅτε δὲ αὐτὸς
ὁ νομοθέτης ἀφίκεται, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παρανο-
μῶν ὑπέλαβον.

λ. Ἔσσονται⁵⁷ γὰρ ὡσπερ τερβένθος ἀποβε-
βληκία τὰ φύλλα, καὶ ὡς παράδεισος ὕδωρ μὴ

A in præcedentibus, postquam ad salutarem bap-
tismum illos vocavit, alia etiam virtutis genera pro-
posuit.

VERS. 24. Propterea hæc dicit dominator Domi-
nus Sabaoth. Post reprehensionem insert minas
supplicii. Illud vero, « Dominus Sabaoth, » Sym-
machus et Theodotio interpretati sunt, « Dominus
δυνάμεων, » id est, virtutum; Aquila, « Dominus
exercituum. » Concinit autem sententia. Nam et
numeros militares appellare solemus δύνάμιν, seu
virtutem : cælorum porro rex insuperabilem habet
exercitum invisibilium virtutum. Eundem quoque
ipsum vocat « dynastam Israelis : » 181 quippe
qui per inaudita miracula, quæ in Israelis gra-
tiam patravit, propriam virtutem declaravit.
« Contra adversarios, et judicium de inimicis
meis faciam. » Et adversarios illos nominat,
ut semper repugnantes ; et inimicos, ut in-
senso.

VERS. 26. Et posthæc vocaberis civitas justitiæ,
metropolis fidelis Sion. Non magnitudinem et pul-
chritudinem ælificiorum, incolarumque frequen-
tiam illi pollicetur, sed justitiam atque fidem.
Mater enim esteorum qui crediderunt. Unde
ad illam confluunt omnes, videre gestientes, non
murorum amplitudinem, neque turrium sublimi-
tatem, neque columnarum et lapidum fulgores :
sed sepulcrum Dominicum, et formam crucis Do-
minicæ, et parvum illud, sed fama celeberrimum,
præsepe.

VERS. 27. Cum judicio salvabitur captivitas ipsius,
et cum misericordia. Sed et justitiam temperans
misericordia, iis qui crucis facinus ausi fuerant
pœnitentia postea tactis ignovit, et pœnitentia sus-
cepta salutem indulsit, neque cum iis pessumde-
dit, qui gravia illa perpessi et in servitutem ab-
ducti sunt. Illos vero summo exitio multavit.

VERS. 28, 29. Qui dereliquerunt Dominum con-
sumentur. Confundentur ab idolis suis, quæ ipsi
volebant. Quia tanquam legis æmulatores Salva-
torem Dominum venientem non receperunt, multi-
plicem illorum impietatem commemorat, quod et
civitatem idolis repleverint, et 182 lucos idolis
plantaverint, atque in foris, in domibus, et in
lectis, sacrificia dæmonibus obtulerint : quod hæc
agentes de legis transgressione non cogita-
verint. Ubi autem legislator ipse venit, fidem in
ipsum legis prævaricationem esse arbitrati sunt.

VERS. 50. Erunt enim quasi terebinthus quæ ab-
jecit folia, et velut hortus non habens aquam. Vasti-

VARIE LECTIONES.

⁵¹ ὁ — Σαβαώθ. Ita quoque leg. cod. Aug. ad exemplum cod. Alex. ⁵² δυν. τ. Ἰσρ. Recte omnino
juxta Hebr. Apud LXX, καὶ οἱ ἰσχύοντες Ἰσραὴλ. Minus bene, ut jam monuit Hier. ad h. l. ⁵³ Edi-
tio Sirm. habebat ποιήσει. ⁵⁴ Καὶ. x. τ. λ. Quæ præcedunt in hoc vers. infra ad locum Rom. XIII, 1,
ita leg. Καὶ δώσω (LXX, ἐπιστήσω) τοὺς κριτὰς σου, ὡς τὸ πρότερον, καὶ τοὺς συμβούλους σου ὡς
τὸ ἀπαρχῆς. ⁵⁵ Σιών. Ab hac voce juxta Hebr. inc. vers. 27. ⁵⁶ ἀπὸ—τθούλοτο. Hebr. ob quercus
quas desiderastis. ⁵⁷ Ἔσσονται. Hebr. eritis.

tatis prædictionem rursus inducit, omnibusque fructiferis arboribus prætermisissis, cum terebintho confert solitudinem civitatis, ac cum terebintho frondibus* spoliata. Planta ea est, in aridis locis nascens, ramos habens qui exaruerunt. Comparat vero illos etiam cum horto sine aqua. Non amplius enim prophetiis aquis rigantur, nec deorsum labentem rorem accipiunt.

Vers. 31. *Et erit fortitudo eorum ut stipula stuppæ.* Stuppæ stipula facile comburitur. Recte igitur cum stipula, quæ facile exurit, comparavit illorum fortitudinem; cum igne autem perversa illorum opera. Perversitas enim divina providentia nos spoliat, datamque nobis fortitudinem penitus absunt. « Et non erit qui exstinguat. » Deo enim puniente quis eripiet? Sic etiam per magnum Moysen dixit: « Ego occidam et vivere faciam: percutiam et ego sanabo: et non est qui de manu mea possit eruere. »

183 CAPUT II.

Vers. 1. *Verbum quod factum est ad Isaiam filium Amos.* Ozia quidem regnante prophetae coepit, jussusque est hos etiam sermones proferre, sed non eodem tempore. Unde alio iterum usus est proœmio.

Vers. 2, 3. *Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Dei in verticibus montium, et elevabitur super colles, et venient ad eum omnes gentes. Quia de Sione exibit lex, et verbum Domini de Hierosolyma.* Prædicit quis futurus sit splendor ac dignitas pietatis, futurumque ut idolorum cultus exstinguatur, et domus Dei convenientem ab omnibus venerationem recipiat. Per montes enim et colles non altitudinem solum significat, sed errorem qui in his olim dominabatur. In montium enim verticibus excelsisque locis delubra idolis erexerunt, lucos plantaverunt, et sacrificiorum cultum exhibuerunt. Post adventum autem Salvatoris nostri detectum est illorum mendacium, veritatisque pulchritudo patefacta est. Atque hujus nos prophetiæ exitum cernimus. Novissimos porro dies illos dicit, qui Dominicum adventum secuti sunt. Quo modo et per Joelem prophetam loquitur: « In novissimis diebus effundam de Spiritu **184** meo super omnem carnem^a; » quod quidem reipsa factum est die Pentecostes. Et divinus Apostolus: « Multifariam, inquit, multisque modis olim Deus locutus per prophetas, novissime diebus istis locutus est per Filium b. »

^a Deut. xxxiii, 39. ^b Joel ii, 28. ^c Hebr. i, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ κατεσχλ. Malleim κατεσκληρότας, ut antiqua scholia ad h. l. prophetæ habent. ⁸⁹ Ισχύς αὐτῶν. *Hebr.* robustus. ⁹⁰ στυπ. rec., sed minus apta lectio est στιππῶν. *Cod. Aug.* στιππουός. ⁹¹ ὁ γεν., x. τ. λ. *Hebr.* quod vidit, etc. ⁹² ἔμφ. *Hebr.* firmus s. stabilis. ⁹³ τῷ—ὄϊκος. *Hebr.* mons domus Jehovæ. ⁹⁴ ἐπάνω. Ita *Compl.*; rec. lectio ὑπεράνω existat infra, *Gr. Aff. Cur.* serm. 10, p. 633, t. IV *Sirm.* ⁹⁵ Ἐκ γὰρ Σιών, x. τ. λ. Quæ h. l. desid. infra l. e. p. 633, ita leg. Καὶ πορεύονται λαοὶ πολλοὶ (rec. lectio ἔθνη πολλὰ) καὶ ἐροῦσι, Δεῦτε καὶ ἀναθώμεν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορεύσόμεθα ἐν αὐτῇ. ⁹⁶ καὶ Ἱερουσα. Hæc in textu Græco deccant.

A ἔχω. Πάλιν ἐπιφέρει τῆς ἐρημίας τὴν πρόβησιν· πάντα δὲ τὰ καρποφόρα δένδρα καταλιπὼν, τερεβίνθῳ ἀπέικασε τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν, καὶ τερεβίνθῳ τῶν φύλλων γεγυμνωμένην. Φυτὸν δὲ ἐστὶν ἐν ξηραί; τόποις φύόμενον, κλάδους ἔχον κατεσκληρωκότας ⁸⁸. Ἀπέικασε δὲ αὐτοὺς καὶ παραδείσῳ ἀνδρῶν· οὐκ ἔτι γὰρ τῶν προφητικῶν ναμάτων ἀπολαύουσιν· οὐδὲ τὴν ἀνωθεν φερομένην δέχονται ὄρσον.

λα'. Καὶ ἔσται ἰσχύς αὐτῶν ⁸⁹ ὡς καὶ ἡμῖν στυπ. *πείλου* ⁹⁰. Εὐπρηστος ἡ τοῦ στυπέλου καλὰ μνη. Εἰκότως τοῖνον τῇ μὲν καλὰ μνη εὐπρηστω ὕση παρέβαλεν αὐτῶν τὴν ἰσχύν· πάλι δὲ τὰ πονηρὰ αὐτῶν ἔργα. Ἡ πονηρία γὰρ ἡμᾶς τῆς θείας προμηθείας γυμνοῖ, καὶ καταναλίσκει τὴν δεδομένην ἡμῖν ἰσχύν. « Καὶ οὐκ ἔσται ὁ σθένων. » Θεοῦ γὰρ κολάζοντος, τίς ὁ βυθόμενος; Οὕτω καὶ διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως ἔφη· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, κἀγὼ λάσομαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελείπει ἐκ τῶν χειρῶν μου. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

α'. Ὁ λόγος ὁ γενόμενος ⁹¹ πρὸς τὸν Ἰσαΐαν υἱὸν Ἀμώς. Ἐν μὲν τῇ Ὁσίου βασιλείᾳ τῆς προφητείας; ἤρξατο, καὶ τοῦτους προσετάγη τοὺς λόγους διαπορθμεῦσαι, οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν μέντοι καιρὸν. Οὐδὲ χάριν ἐτέρῳ πάλιν ἐχρησάτο προνομίῳ.

β, γ. Ἐστὶ ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς ⁹² τὸ ὄρος ⁹³ Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἀκρῶν τῶν ὄρεων· καὶ ὑψωθήσεται ἐπάνω ⁹⁴ τῶν βουνῶν, καὶ ἤσουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη. Ἐκ γὰρ ⁹⁵ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ ⁹⁶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Τὸ περιφανὲς τοῖνον καὶ περιλοπτον τῆς εὐσεβείας προλέγει, καὶ οὐκ οὐκ εὐσεβήσεται μὲν ἡ τῶν εἰδώλων θεραπεία, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ οἶκος τὸ προσήκον παρὰ πάντων δέξεται σέβας. Διὰ γὰρ τῶν ὄρεων καὶ τῶν βουνῶν οὐ τὸ ὕψος μόνον δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τοῦτοις πάλαι κρατήσασαν πλάνην. Ἐν γὰρ ταῖς ἀκρωρείαις, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς τόποις, τεμένη τοῖς εἰδώλοις ἀνέστησαν, καὶ ἄλση κατεφύτευσαν, καὶ τὴν διὰ θυσῶν αὐτοῖς προσέφερον θεραπείαν. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν, τὸ μὲν ἐκεῖνων διεληλεγκται ψεῦδος, δέδεικται δὲ τῆς ἀληθείας τὸ κάλλος. Καὶ ὁρῶμεν τῆς προφητείας τὸ τέλος. Ἐσχάτας δὲ ἡμέρας τὰς μετὰ τὴν Δεσποτικὴν ἐπιφάνειαν λέγει. Οὕτω καὶ διὰ Ἰωὴλ τοῦ προφήτου λέγει· « Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. » τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐλαβε πέρας. Καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος· Πολυμερῶς, ἔφη, καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφη-

ταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἅ
 ἐν Ἰσραὴλ. » Κἀν τε δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ νοήσωμεν ἐν-
 ταῦθα ὄρος εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὁρῶμεν ἐκεῖσε τοὺς πεπι-
 στυκώτας ἐκτρέχοντας καὶ ἀφικνουμένους τοὺς τὸ
 κήρυγμα δεξαμένους, καὶ τὴν ἐντεῦθεν βλαστήσασαν
 αὐλογίαν ἀρπάσαντας· κἀν τε τὰς πανταχοῦ γῆς καὶ
 θαλάσσης ἐκκλησίας φῶμεν οἶκόν Θεοῦ, τῷ θεῷ
 Παύλῳ κειθόμενοι· « Οἶκος γὰρ αὐτοῦ, φησὶν, ἐσμεν
 ἡμεῖς » καὶ οὕτως ἔστιν ἰδεῖν τὴν τῆς προφητείας
 ἀλήθειαν. Περιφανὴς γάρ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ
 τὴν πάλαι κρατήσασαν ἀσέβειαν τὰ ἔθνη καταλιμπά-
 νοντα ταύτῃ πρόσεισι, καὶ παρ' αὐτῆς φωτίζεται.
 Θαυμάζω τοίνυν τοὺς ἑτέρως νοεῖν τῶδε τὸ χωρίον
 ἀνεχόμενους, καὶ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπάνοδον διὰ
 τούτων οἰομένους προλέγεσθαι. Ποῖα γὰρ ἔθνη μετὰ
 τὴν δευτέραν τοῦ ναοῦ οἰκοδομίαν ἐκεῖσε ἔδραμε;
 πῶς δὲ νόμος ἐκεῖσε ἐδόθη; τὸν γὰρ παλαιὸν νόμον
 ὡς ἐν τῇ Σιών, ἀλλ' ἐν τῷ Σινᾷ ὄρει δέδωκεν ὁ Θεός.
 Ἐδόηλον τοίνυν, ὡς τὴν Καινὴν ἀνιίττεται Διαθή-
 κην, ἐκεῖ μὲν πρώτους δοθεῖσαν τοῖς ἀποστόλοις, δι'
 ἐκείνων δὲ πᾶσι περὶσχεθεῖσαν τοῖς ἔθνεσι. Διεί-
 κοι τοῦτο οὐ μόνον νόμον, ἀλλὰ καὶ λόγον ἐκείθεν
 ἐξελεύσεσθαι προθεσπίζει. Οὕτω δὲ τὸ εὐαγγελικὸν
 ὁμοιάζεται κήρυγμα. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἡμᾶς
 δάσκει Λουκᾶς· « Ὡς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἐξ ἀρχῆς
 αὐτόπται καὶ ὑπῆρέται τοῦ λόγου γινόμενοι. » Λόγον
 γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὸν Θεὸν Λόγον καλεῖ, ἀλλὰ τὴν τοῦ
 Θεοῦ Δόγῳ διδασκαλίαν. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος ἐκ
 Σιών ἐξηλήλυθεν, ἀλλ' ἐν τῷ Σιών τὴν ἀλήθειαν ἐξεπαίδευσεν.

δ. Καὶ ὅτι συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν ὡς ἄροτρα,
 καὶ τὰς ζυβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήφεται
 ἔθνος ἐπὶ ἔθνος μάχην· καὶ οὐ μὴ μάθωσιν εἰς
 πολέμῳ. Οὐδὲ ταῦτα μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνας
 ἐπάνοδον γεγενημένα εὐρίσκομεν. Πόλεμοι γὰρ ἐπ' ἄλλη-
 λοις ἦσαν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, εἰς πολλὰ
 τῆς βασιλείας μεμερισμένης, καὶ τῶν κατ'
 ἔθνος βασιλευόντων ἐπιανισταμένων ἀλλή-
 λους. Τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείᾳ
 συνήκμασεν ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ. Αὕτη δὲ τὰς πολ-
 λὰς καταλύσασα βασιλείας, τὸ κατὰ πάντων ἀνεδέ-
 ξαστο κράτος. Ὑπ' ἐκείνην δὲ τὰ ἔθνη ὄντα οὐκέτι
 τοῖς πολεμικοῖς ὄργανοις κέχρηται κατ' ἀλλήλων·
 τῶν δὲ ἀπὸ γεωργίας ἅπαντες ἀπολαύουσιν ἀγαθῶν.
 Τοσαύτη δὲ πάλαι τοῖς Ἰουδαίοις διάστασις ἦν, ὅτι
 καὶ ὁ Ἰσραὴλ εἰρήνῃ διηρημένος ἦν, καὶ ἑαυτὸν κατε-
 γνάμισε· καὶ ἐν μίᾳ γωνίᾳ τῆς οἰκουμένης, μᾶλλον
 δὲ ἐν ἐπαρχίᾳ μίᾳ, τῇ Παλαιστίνῃ, φημί, Ἀλλόφυλοι,
 καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμανῖται, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ
 Ἀμαλεῖται κατ' ἀλλήλων ἐστράτευον. Ἀλλὰ ταῦτα
 πάντα ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔσθεσεν ἐνανθρωπήσις·
 κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν σωτήριον τῆς Παρθένου γέννη-
 σιν· ἐκπέμψε, φησὶν, Ἀβουστὸς ἀπογράφασθαι πᾶ-

Sive ergo Hierosolytam hoc loco intelligamus
 montem esse Dei, videmus eò se proripere et ad-
 ventare fideles qui prædicationem susceperunt,
 et inde manantem benedictionem decerpere. Sive
 ecclesias ubique terra marique positas domum
 Dei esse dixerimus, divinum Paulum audientes,
 qui ait : « Domus ejus nos sumus » ; sic etiam
 prophetiæ veritatem videre licet. Illustris enim
 Dei Ecclesia, et gentes, relicta impietate, quæ olim
 regnabat, ad illam accedunt, et ab ea illuminan-
 tur. Quare miror eos qui hunc locum aliter inter-
 pretari non dubitant, et reditum ex Babylone
 his verbis prædici putant. Quænam enim gen-
 tes post secundam ædificationem templi eò con-
 fluxerunt? aut quænam lex ibi data est? Nam
 veterem legem Deus non in Sione, sed in monte
 Sinai dedit. Manifestum est igitur, Novam
 Innui Testamentum, quod primis ibi datum est
 apostolis, per hos deinde omnibus exhibitum gen-
 tibus. Propterea non solum legem, verum etiam
 sermonem inde exiturum vaticinatur, evangelicam
 prædicationem sic appellans; quod et beatus Lu-
 cas nos docet : « Sicut tradiderunt nobis qui ab
 initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermo-
 nis d. » Sermonem enim hoc loco vocat non Deum
 Verbum, sed Dei Verbi doctrinam. 185 Neque
 enim ex Sione exivit Deus Verbum, sed in Sione
 veritatem docuit.

VERS. 4. Et contudent gladios suos in aratra,
 et lanceas suas in falces : et non levabit gens con-
 tra gentem gladium, et non discant amplius bellare.
 Nec ista post reditum ex Babylone facta compe-
 rimus. Bella enim mutua fuerunt in universa
 terra, regno illo multas in partes diviso, et sin-
 gularum gentium regibus contra se invicem in-
 surgentibus. Sub adventum autem Dei Salvatoris
 nostri Romanum feruit imperium, quod quidam
 multa illa regna destruens omnium obtinuit prin-
 cipatum. Quæ autem sub illo sunt gentes, non
 amplius bellicis contra se mutuo utuntur instru-
 mentis, sed agriculturæ bonis gaudent universæ.
 Tantum porro apud Judæos olim fuit dissidium,
 ut in duas partes divisus esset Israel, sequæ ipsum
 consumeret, atque in uno terrarum angulo, adeo-
 que in una provincia, Palæstina inquam, Allo-
 phyli, et Moabitæ, et Ammonitæ, et Idumæi, et
 Amalecites mutuis se bellis impeterent. Verum hæc
 omnia Salvatoris nostri repressit incarnatio. Sub
 ipsum enim Virginis partum, « misit, inquit, Au-
 gustus ut describeretur universus orbis e. » Inde
 primum orta est bellorum in pacem conversio, et

• Hebr. III, 6. d Luc. I, 2. e Luc. II, 1.

VARIÆ LECTIONES.

ἡ Καὶ συγκ. Quæ desunt, infra Gr. Aff. Cur. I. c. ita exhibentur, καὶ κρινεῖ ἀνά μέσον τῶν ἐθνῶν, καὶ
 ἰλέγει λαὸν πολὺν. ἡ ὡς. Rec. lectio est εἰς.

prædicatio, extinctis ubique gentium bellis, sine obice cursum tenuit, Cumque uni potestati gentes omnes parerent, securi **186** veritatis præcones permeantur, salutaria dogmata circumferentes.

Vers. 5. *Et nunc, domine Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini.* Ad hunc modum quædicta sunt vaticinari jussus propheta, populum Jacob nuncupatum hortatur, ut veritatis lumen excipiat. Domum vero Jacobi eos dicit, qui a Jacobo originali ducunt. Ex his porro assumpti sunt qui credere voluerunt, abjecti vero increduli. Admonet ergo propheta, ne deinceps lucernæ legis insistant, sed lumine vero animas collustrent. Jam enim pristina providentia non fruuntur qui contradicunt.

Vers. 6. *Quia repleta est, ut ab initio, regio eorum auguriis, ut ea quæ alienigenarum est: et filii multi alienigenæ facti sunt eis.* Ostendit eos, cum vitam ducerent non secundum legem, sed a lege prorsus alienam, legis tamen tuendæ studium ostentasse, et Novum Testamentum non recepisse; exponitque illorum flagitia, quod harulationibus, ut olim, referta sit illorum regio, sicut alienigenarum, et quod filii alienigenæ nati sint inter ipsos: quorum utrumque lex aperte prohibuit, tum alienigenis misceri, et matrimonia cum illis copulare, tum sortibus adhærere; utrumque autem ista transgressi sunt.

Vers. 7, 8. *Repleta est enim regio eorum argento et auro. Et impleta est terra equis, et non fuit numerus curruum eorum.* Nam confidere in equis, aut in potentia divitiarum, divina lex **187** vetuit. « Non facies enim, ait, tibi currus, nec multiplicabis equos [†]. » Idcirco autem hæc prohibuit, ut propriis viribus non fidant, sed divinum auxilium expectent. Sic et beatus David clamat: « Non fortitudine equi delectabitur, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei [‡]. » Et rursus: « Nec enim gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvavit eos, sed dextera tua et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in [‡] eis [‡]. » Et rursus: « Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me [‡]. » — Et adoraverant ea quæ fecerunt digiti eorum. [‡] Insaniam illorum impense irridet, arguens impletatem. Quæ enim manibus digitisque suis elaborabant, deorum his nomen imponebant, et divinum eis cultam deferebant.

Vers. 9. *Et procubuit homo, et humiliatus est vir.*

[†] Deut. xvii, 16. [‡] Psal. cxxvi, 10. [‡] Psal. xliii, 4. [‡] ibid. 7.

VARIÆ LECTIONES.

[†] « Oti — ἐγεν. αὐτοῖς. *Hebr.* quia repleti sunt (idololatria) ab antiquo, et præstigiis utuntur sicut Philistæi, et de filiis alienis applaudunt sibi. [‡] Καὶ — ἀρμ. αὐτῶν. Hæc apud LXX et juxta *Hebr.* ad vers. 7 pertinent. [‡] *Supra*, t. J, p. 1572, εὐδοκασί. [‡] δεξιὰ. Editio prior habebat δέξια.

Ασαν τὴν οἰκουμένην. Ἰ Ἐντεῦθεν ἀρχὴν ἔλαβεν ἡ εἰς εἰρήνην τῶν πολέμων μεταβολή· καὶ τὸ κήρυγμα ἔτρεχεν ἀκωλύτως, τῶν κατ' ἔθνος ἐτβεσμένων πολέμων· καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ὑπὸ μίαν ἐξουσίαν τελούντων, ἀδεῶς οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας διέβαινον, τὰ σωτήρια διαπορθμεύοντες δόγματα.

ε'. Καὶ νῦν ὁ οἶκος Ἰακώβ, δεῦτε, καὶ πορευθῶμεν ἐν τῷ φωτὶ Κυρίου. Οὕτω τὰ εἰρημένα προθεσπίσαι κελευσθεὶς ὁ προφήτης, τῷ λαῷ παραινεί τῷ καλουμένῳ Ἰακώβ, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας εἰσαδέξασθαι. Οἶκον δὲ Ἰακώβ τοὺς ἐξ Ἰακώβ ἐνομάζει. Τούτων δὲ οἱ μὲν πιστεῦσαι θελήσαντες προσελήφθησαν, οἱ δὲ ἀπιστήσαντες προσεβρίφησαν. Προτρέπει τοίνυν ὁ προφήτης μηκέτι προσεδρεύειν τῷ λυχνιαῷ φωτὶ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῷ ἀληθινῷ τὰς ψυχὰς καταυγάζειν· οὐκέτι γὰρ τῆς προτέρας ἐπιμελείας οἱ ἀντιλέγοντες ἀπολαύσονται.

ς'. « Oti ἐνεπλήσθη ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἡ χώρα αὐτῶν κληδοσιμῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων· καὶ τέκνα πολλὰ ἀλλόφυλα ἐγενήθη αὐτοῖς [†]. » Δεικνυσιν ὡς οὐκ ἐνόμως, ἀλλὰ καὶ λίαν παρανόμως πολετεύομενοι, τὴν ὑπὲρ τοῦ νόμου θῆθεν σπουδὴν ἐπεδείκνυντο, καὶ τὴν Καινὴν οὐκ ἐδέχοντο Διαιθήκην. Καὶ διδάσκει τὰ ὑπ' αὐτῶν τοιμώμενα· ὅτι ἐνεπλήσθη, ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, κληδοσιμῶν ἡ χώρα αὐτῶν, ὡς ἡ τῶν ἀλλοφύλων· καὶ τέκνα ἀλλόφυλα ἐγενήθη ἐν αὐτοῖς· ἃ καὶ ἀμφοτέρα ὁ νόμος ἐναργῶς ἀπηγόρευσε, καὶ τὸ ἀλλοφύλους ἐπιμίγνυσθαι, καὶ τὰς πρὸς ἐκείνους ἐπιγαμίας ποιεῖσθαι, καὶ τὸ κληδέσι κατὰ τὸν νόμον χρῆσθαι· ἀμφοτέρα δὲ οὗτοι παρέβησαν.

ζ', η'. Ἐνεπλήσθη γὰρ ἡ χώρα αὐτῶν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ. Καὶ ἐνεπλήσθη [†] ἡ γῆ Ἰσραὴλ, καὶ οὐκ ἦν ἀριθμὸς τῶν ἀρμάτων αὐτῶν. Καὶ γὰρ καὶ Ἰσραὴλ τοῖς θαρβείν, καὶ τῷ τοῦ πλοῦτου δυνάμει ὁ θεὸς ἀπηγόρευσε νόμος. « Οὐ ποιήσεις γὰρ, φησί, σεαυτῷ ἄρματα, οὐδὲ πληθυνεῖς Ἰσραὴλ· ἵνα ταῦτα δὲ ἀπηγόρευσεν, ἵνα μὴ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει θαρβῶσιν, ἀλλὰ τὴν θεῖαν βοήθην ἀναμένωσιν. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ βοᾷ· « Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ θελήσει, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρός εὐδοκήσει [‡]. » Καὶ πάλιν· « Οὐ γὰρ ἐν τῇ βρομφαίᾳ αὐτῶν ἐκληρονόμησαν γῆν· καὶ ὁ βραχίων αὐτῶν οὐκ ἔσωσεν αὐτούς· ἀλλ' ἡ δεξιὰ [‡] σου καὶ ὁ βραχίων σου, καὶ ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου σου, ὅτι ἠδύκενας ἐν αὐτοῖς. » Καὶ αὖθις· « Οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ τόξῳ μου ἐλπῶ, καὶ ἡ βρομφαία μου οὐ σώσει με. » — Καὶ προσεκύνησαν οἱς ἐποίησαν οἱ δακτύλοι αὐτῶν. Ἰ Ἀποχρώντως τοιγαροῦν αὐτῶν τὴν ἄνοιαν ἐκιομώθησε, τῆς ἀσεβείας κατηγορῶν. Ἰ Ἄ γὰρ ταῖς χεραῖ καὶ τοῖς δακτύλοις εἰργάζοντο, ταῦτα θεοὺς ἐπινομάζον. καὶ τὸ θεῖον αὐτοῖς προσέφερον σέβας.

θ'. Καὶ ἐκνύψεν ἄνθρωπος, καὶ ἐταπεινώθη ἄνθρωπος.

Ἦλιν αὐτῶν δλοφύρεται τὴν τῆς ἀξίας μεταβολήν. Ὁ γὰρ κατ' εἰκόνα θεῖαν γεγεννημένος, καὶ τῶν ἐν ἡ πάντων τὴν ἐξουσίαν λαχὼν, ἐξ ἀβουλίας τῆς βλαπείας ἐξέπεσε· καὶ δέον αὐτὸν ἔχειν τὸ γέρας, αὐτὸς τοῖς χειροποιήτοις ἀπονέμει τὸ σέβας, κύπτων καὶ προσκυνῶν, καὶ τῇ τῶν δαιμόνων δεσποτεία προστρέχων. « Καὶ ὃ μὴ ἀνήσω αὐτούς. » Οὐ παρέμμι, φησὶ, ταῦτα· ἀλλὰ δίκας αὐτοῦς τῆς ἀσεβείας εἰσπράξομαι. Τίνες δὲ αὐταί, διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐλάττει.

γ. Καὶ νῦν εἰσέλθετε εἰς τὰς πέτρας. Τὸν Ῥωμαϊκὸν πόλεμον προθεσπίζει διὰ τούτων. Ἐκεῖνης γὰρ τῆς στρατιᾶς ἐπελθούσης, εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς ἐν τούτοις καταθύσεις οἱ πλείστοι κατακρύπτοντο.

δ. Καὶ ταπεινωθήσεται τὸ ὕψος ἀνθρώπων, καὶ ὑψωθήσεται Κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Οἱ γὰρ ἐπιτωθάζοντες, φησὶ, τῷ Σωτῆρι παραγενομένοι, καὶ ἀλαζονικῶς αὐτῷ προσδιαλεγόμενοι, τῇ περὶ μαθήσονται τῆς φύσεως τὸ διάσπορον, τῆς Ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς ἐπελθούσης, καὶ οὐ μὲν ἔστιν ἕψιστος ὡς θεός, αὐτοὶ δὲ γῆ καὶ σποδός, κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν.

ε. Καὶ ἐπὶ κᾶσᾶκ κέδρον τοῦ Λιβάνου, καὶ ἐπὶ κᾶρ δένδρον βαλάνου Βασάν. Ὅταν ἐπελθόντες πολέμοι παραγένωνται, οὐ μόνον τοὺς ἀνδρας ἀναίρουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ὀρουσὶ, καὶ τὰ δένδρα ἐκτέμνουσι, καὶ τοῖς περιθόλοις προσφέρουσι μηχανήματα, καὶ θαλαττοκράτορες γινόμενοι τὰς ἐμπορίας κωλύουσι. Ταῦτα δὲ πάντα κατὰ ταυτὸν Ἰουδαϊκῶς συνέθη, τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοῖς στρατιᾶς ἐπελθούσης. Εἰ δὲ καὶ τροπικῶς τις νοεῖν βούλεται, δρῦς μὲν τοὺς ἐπὶ βώμῃ σώματος μέγα φρονούντας, κέδρους δὲ πῶς ἐπὶ δυναστεία εὐθηνουμένους, πλοῖα δὲ τοὺς ὄζει τὴν διάνοιαν, καὶ ἄλλα τούτοις παραπλησίως εὐρήσει· καὶ οὕτως τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν. Οὐδὲν γὰρ ὠνησεν Ἰουδαίους ἐν τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ, οὔτε στρατηγὸς ἀριστος, οὔτε σοφὸς σύμβουλος, οὔχ οἱ τῷ πλοῦτῳ κομῶντες, οὔχ οἱ γαυριῶντες ἐπὶ τῇ δυνάμει· ἀλλὰ πάντα κατὰ ταυτὸν ἐξηλέγηθη· καὶ μόνου τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐδείχθη τὸ κράτος. Ἦνίκα μὲν γὰρ αὐτῶν ἐκχέδετο, πάντων βᾶδῶς περμεγίνοντο· ὅτε δὲ αὐτοῦς τῆς οἰκειᾶς προμηθείας ἐγύμνωσεν, εὐχείρωτοι πᾶσιν ἐγίνοντο.

ζ. Καὶ ὃ πτωθεῖται τὸ ὕψος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὑψωθήσεται Κύριος μόνος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Πῶς τὰ αὐτὰ διαφόρως εἶρηκε. Πέρατος δὲ ταῦτα τετύχηκε μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὕμων ἐπιφάνειαν. Μάρτυρες δὲ τούτων ἡμεῖς αὐτῶν γινόμενοι.

η. θ. Καὶ τὰ χειροποίητα πάντα κατακρύψουσι, εἰσενέγκαντες εἰς τὰ σπήλαια. Καὶ τῆσδε

Iterum deplorat dignitatis illorum mutationem. Qui enim ad divinam imaginem creatus fuerat, et terrenorum omnium potestatem acceperat, supeditate sua regnum amisit: et cum honore ipsum possiri conveniret, venerationem ipse manufactis exhibet, inclinans se, et adorans, et ad dæmonum imperium convolans « Et non dimittam eos. » Non dissimulabo ista, inquit: sed pœnas ab illis exigam impietatis. Cujusmodi vero hæc sint, docet in sequentibus

VERS. 10. *Et nunc ingredimini in petras.* Bellum Romanorum his verbis vaticinatur. Illo enim exercitu adventante, plurimi se in montes et montium **188** cavernas abdidērunt.

VERS. 11. *Et humiliabitur altitudo hominum, et exaltabitur Dominus solus die illo.* Illi enim, qui præsentem Salvatorem deriserunt, et cum eo arroganter locuti sunt, experimento discent, quantum naturæ sit discrimen, ubi Romanorum copiarum advenerint: et quod ille quidem altissimus sit, ut Deus; ipsi vero terra et cinis, juxta divinam Scripturam.

VERS. 13. *Et super omnem cedrum Libani, et super omnem arborem quercus Basan.* [14-16.] Cum irruentes hostes advenerint, non solum viros occidunt, sed et terram populantur, et arbores excindunt, et machinas mœnibus admovent, et occupato mari commercia prohibent. Hæc vero simul omnia Judæis contigerunt, irruente in eos Romanorum exercitu. Quod si figurate quispiam hæc intelligi velit, ut quercus dicantur, qui de corporis viribus se jactant, cedri qui de principatu exsultant, naves qui celeri sunt intelligentia, et alia his similia, hoc etiam modo prophetiæ veritatem inveniet. Nihil enim belli tempore Judæis profuit, neque dux optimus, neque sapiens consiliarius, non qui divitiis affuebant, nec qui de viribus gloriabantur: sed omnia pariter confutata sunt, et solius universorum Dei patefacta est potentia. Quandiu enim illorum curam gerebat, omnes facile vincebant: simul ac autem sua illos providentia spoliavit, faciles captu omnibus fuerunt.

VERS. 17. *Et cadet altitudo hominum, et exaltabitur Dominus solus die illo.* **189** Eadem iterum diverso modo dixit. Finem autem hæc sortita sunt post adventum Dei et Salvatoris nostri: testesque ipsi horum sumus, qui oculis nostris conspeximus.

VERS. 18, 19. *Et manufacta omnia abscondent, inferentes in speluncas.* Hujus etiam prophetiæ ve-

VARIÆ LECTIONES

^γ Καὶ—αὐτοῦς. *Hebr.* ne itaque condones illis. *Symm.* μὴ ἀφήσῃς αὐτοῖς. ^δ πλοῖα, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 18 spectant. ^ε Καὶ—ἀνθρώπων. *Hebr.* et humiliabitur altitudo hominum. ^ζ τὸ ὕψος. Ita cod. Aug. ad exemplum Alex., sed Vatic. habet ὄβρις. ^η Καὶ—κατακρ. *Hebr.* et idola penitus peribunt. ^θ εἰσεν. εἰς τὰ σπ. Ab his verbis inc. vers. 19 apud LXX. Reliqua ex vers. 19, infra, Gr. Aff. Cur. serm. 19, p. 631, IV. *Sirm.* ita leg.: καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, ἀπὸ προσώπου τοῦ πρόσου Κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῆ θραύσει τὴν γῆν.

ritatem oculis perspeximus. Plurimi enim eorum qui errori serviebant, pietatis robur confitentes, deos quos adorabant in speluncis quibusdam et antris occultarunt, sed deprehensi deinceps retulerunt: eorum vero idola pietatis alumni flammis tradiderunt.

VERS. 20. *Ad adorandum vana, et vespertiliones.* Luctuosa prorsus erroris magnitudo, ut vilium etiam vespertilionum imagines fabricati homines deos illas nominarent. Congruens autem cæcipientibus istorum deificatio. Nam et hi lucem declinantes ad tenebras confugiunt: et illi similiter, intelligentiæ lumen cernere nolentes, ignorantie caliginem amplexi sunt.

VERS. 22. *Desinite ab homine, cujus spiritus in naribus ejus est.* **190** Hortatur nos sermo propheticus, non solum ut idolorum adorationem vitemus, sed ut ipsam quoque hominum naturam cognoscamus, in eorumque tutela non confidamus. Vitium enim habent, inquit, in naribus, et has si obstruxeris, vitam illis eripies. Quibus affinia sunt, quæ a Davide dicuntur: «Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Exhibet spiritus ejus, et revertetur in terram suam. Illo die peribunt omnes cogitationes eorum i.»

CAPUT III.

VERS. 1. *Ecce Dominus auferet de Hierosolyma gigantem et potentem.* [2, 3.] Gigantem Symmachus et Aquila interpretati sunt virilem; Theodotio, potentem. Hæc autem manifeste Judæis tandem contigerunt sub obsidione Romanorum. Etenim quando Senacherib in eos arma movit, pium habebant regem Ezechiam, et prophetam nobilissimum Isaiam, et principes pietate insignes, qui nec verba blasphemie sine doloris sensu ferre poterunt, sed vestes disciderunt. Et quando Nabuchodonosor admota obsidione in servitutem illos redegit, habebant admirabilem Jeremiam prophetam, habebant et beatum Ezechielem, et divinum præterea Danielelem: et Otrias Samæi filius eorum vivebat tempore. At cum a Romanis principibus debellati essent, neque reges habebant, neque duces, **191** qui rem bellicam scite administrarent, neque consiliarios solertia præditos, sed seditionis au-

1 Psal. cxlv, 3, 4.

της προφητείας ἐθεασάμεθα τὴν ἀλήθειαν· πλείστοι γὰρ τῇ πλάνῃ δουλεύοντες, τῆς εὐσεβείας τὸ κράτος θέμενοι, κατέκρυψαν μὲν ἐν τοῖς σπηλαιοῖς τοὶ καὶ ἄντροις τοὺς ὑπ' αὐτῶν προσκυνουμένους θεούς· ἐφωράθησαν δὲ καὶ τὴν αἰσχύνην ἐδρέψαντες, καὶ τὰ τούτων εἰδῶλα τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι παρέδωσαν τῷ πυρὶ.

κ'. Προσκυνεῖν¹⁹⁰ τοῖς ματαλοῖς¹⁹⁰, καὶ ταῖς νυκτερίσιν. Θρηνησαι δὲ ἄξιον τῆς πλάνης τὴν ὑπερβολὴν· ὅτι καὶ τῶν εὐτελῶν νυκτερίδων εἰκόνας ἀνθρώποι τεκτηνάμενοι, θεοὺς τὰς εἰκόνας ὀνόμαζον. Πρόσφορος δὲ τοῖς τυφλώτουσιν ἡ τούτων θεοποίησα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ φῶς δραπετεύουσαι καταφεύγουσιν εἰς τὸ σκότος· καὶ οὕτοι ὁμοίως, τὸ νοερὸν ἰδεῖν οὐ βουλόμενοι φῶς, ἠσπάζοντο τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον¹⁹¹.

κβ'. Πάσασθε¹⁹² ὑμῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ἀναπνοὴ ἐν μυκτῆρι¹⁹² αὐτοῦ¹⁹². Παρακαλεῖται ὁ προφητικὸς λόγος, μὴ μόνον τῶν εἰδῶλων φυγεῖν τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τῶν ἀνθρώπων γνωρίζειν τὴν φύσιν, καὶ τῇ τούτων μὴ θαρβέειν προστασίᾳ. Τὴν γὰρ ζωὴν, φησὶν, ἐν ταῖς ἀναπνοαῖς ἔχουσι· κἂν ταύτας ἀποφράξῃς, ἀποστερήσεις αὐτοὺς ζωῆς. Τούτοις εἰοικε τὰ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένα· «Μὴ πεποιθήτε ἐπ' ἄρχοντας, ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία. Ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α'. Ἰδοὺ δὴ ὁ Δεσπότης ἀφελεῖ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ γίγαντα καὶ¹⁹³ ἰσχύοντα. Τὸν γίγαντα ὁ Σύμμαχος μὲν καὶ ὁ Ἀκύλας¹⁹³ ἀνδρεῖον, ὁ Θεοδοτίων δὲ τὸν ἰσχύοντα ἠρμήνευσεν. Ταῦτά γε μὴν αἰσθητῶς κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιορκίαν συνέβη τοῖς Ἰουδαίοις τελευτῶρον. Ὅτε μὲν γὰρ ὁ Σαναχρηῖμ αὐτοῖς ἐπιστράτευσεν, εἶχον τὸν Ἐζεκιαν εὐσεβῆ βασιλέα, καὶ τὸν Ἡσαϊαν ἐπισημότατον προφήτην, καὶ τοὺς ἄρχοντας εὐσεβεῖα κοσμουμένους. Οὐδὲ γὰρ τὰ ῥήματα τῆς βλασφημίας ἤνεγκαν ἀπαθῶς, ἀλλὰ τὴν ἐσθῆτα διέβρῆξαν. Καὶ ἠνίκα δὲ Ναβουχοδονόσωρ αὐτοὺς πολιορκήσας ἐξηνδραπόδισεν, εἶχον μὲν τὸν θαυμασιώτατον Ἱερεμίαν τὸν προφήτην· εἶχον δὲ τὸν μακάριον Ἴεζεκιήλ, καὶ πρὸς τούτοις τὸν θεοτάτον Δαβὶθ· καὶ Ὀτρίας δὲ ὁ Σαρμαίου κατὰ τὸν αὐτὸν ἦν χρόνον. Ἦνίκα δὲ αὐτοὺς οἱ Ῥωμαίων κατεπολέμησαν βασιλεῖς, οὗτε βασιλεῖς εἶχον, οὗτε στρατηγούς εἶ καὶ καλῶς τὴν στρατείαν διατάττον-

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁰ Προσκ. — νυκτερίσιν. Quæ vers. 20 præcedunt, i. e. ita se habent: Τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, ἃ ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰς τὸ¹⁹⁰. τοῖς ματ. *Hebr.* talpis (ita quoque *Hebr.*) et vespertilionibus. Sed non viderunt est O hæc ad τῆς se referre, non ad πτηνῶν. ¹⁹¹ Des. vers. 21, qui tamen cum vers. 19 ejusdem est argumenti. Verba textus Græci I. c. hæc sunt· Τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὰς τρώγλας τῆς σπερᾶς πέτρας καὶ εἰς τὰ σχίσματα (Rec. lectio εἰς τὰς σχισμάς) τῶν πετρῶν, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου Κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, θανάτου ἠθροῦσαι τὴν γῆν. ¹⁹² Πάσασθε, κ. τ. λ. Hic totus versic. abest quidem a cod. Vatic., exstat tamen in Alex. et leg. etiam in cod. nostro August. ¹⁹³ αὐτοῦ. Pauca ista desunt, ὅτι ἐν τίνι ἐλογίσθη; ¹⁹⁴ Supra t. I, p. 1566, αὐτοῦ. ¹⁹⁵ γίγ. καὶ ἰσχ. Hæc ex vers. 2 desumpta sunt. Pertinent enim quæ deinceps sequuntur; ad vers. 1-3. ¹⁹⁶ ὁ Ἀκύλας. Hæc vero Μοντ. in Hexapl. ad. h. l. vindicat interpretationem δυνάτων,

τας, οὐτε συμβούλους ἀγχινοῖα κοσμουμένους· ἀλλὰ αὐτοὺς τῆς στάσεως ἀρχηγούς, δυσσεβεῖς ἄνδρας καὶ μαιφθόνους· καὶ ταῦτα σαφῶς Ἰώσηπος ἱστορεῖ⁸⁷.

ε'. Προσκόψει⁸⁸ τὸ παιδίον πρὸς τὸν πρεσβύτερον, ὃ ἀτιμὸς πρὸς τὸν ἐντιμὸν. Σαφέστερον ἐξηγεῖται τὴν στάσιν· οὐτε γὰρ πολὺ ἦν ἑκείνοις αἰδέσιμος, οὐτε γένους ἢ πλοῦτου περιφάνεια ἐδόκει τινὲς εἶναι ἀξία τιμῆς· ἀλλὰ καὶ οἱ εὐτελεῖς ἐπανίσταντο τοῖς δυνατοῖς, καὶ οἱ νέοι τοὺς πρεσβυτέρους ἐγείλων.

ς'. Ἰμῶτιον ἔχεις, ἀρχηγὸς γένου ἡμῶν. Τοσαύτη⁸⁹, φησὶν, ἔσται σπάνις ἀρχόντων, καὶ τοσαύτη αὐτῶν ἀταξία κρατήσῃ, ὡς καὶ τοῖς τυχοῦσι τὴν ἀρχὴν ἐπιτρέψειν. Οὕτω δὲ φευκτὴν ἅπαντες τὴν ἀρχὴν νομίζουσιν, ὡς τὸν ἀρχεῖν παρακαλούμενον εἰπεῖν· Οὐκ ἔσομαι⁹⁰ ἀρχηγός· οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ ἔμψυκτον μου ἄρτος, οὐδὲ ἰμάτιον.

γ'. Ὅτι ἀνεῖται Ἱερουσαλήμ. Τὴν αἰτίαν τῆς παραπτώσεως τῆς ἀρχῆς δεικνύς, ἐπήγαγεν· « Ὅτι ἀνεῖται Ἱερουσαλήμ, ἀντὶ τοῦ, ἔγκαταλείπεται, τῆς ἀποθῆναι προνοίας οὐκ ἀπολαύει. » Καὶ αἱ γλῶσσαι αὐτῶν μετὰ ἀνομίας, τὰ πρὸς Κύριον ἀπειθοῦντες⁹¹. » Ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις συνέβη, φησὶ, διὰ τὰς βλασφημίας αὐτῶν φωνῶν, αἷς κατὰ Σωτῆρος ἐχρήσαντο, ταῖς θείαις διδασκαλίαις αὐτοῦ προφανῶς ἀντιλέγοντες.

θ'. Τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων ἀνήγγειλαν. Ὅτι καθάπερ τῶν Σοδομιτῶν κεκήρυκται πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δρᾶμα· οὕτως καὶ ἡ τοῦτων ἀσέβεια πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγένετο φανερά· οὐ γὰρ ἐπειδὴ τὰ αὐτὰ ἑκείνοις δεδράκασι, τῇ ἑκείνων ἀνομίᾳ τὴν αὐτῶν παρανομίαν παρατίθει. Πάλιν δὲ αὐτοὺς τῆς συγγενείας ἀναμνησθεῖ τὸν τρόπον. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς προομίαις ἄρχοντας αὐτοῦς Σοδόμων καὶ λαὸν Γομόρρᾶς ὠνόμασεν· « Βουλευόνται⁹² βουλήν πονηρὰν καθ' ἑαυτῶν. » Ταῦτα ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔστιν εὐρεῖν ὑπὸ Ἰουδαίων εἰρημένα· ὁ μὲν γὰρ Καϊάφας ἔφη τοῖς ἑμοτρόποις· « Ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, καὶ οὐ λογίζεσθε ὅτι συμφέρεῖ ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ὅλον ἔθνος ἀπόληται· » οἱ δὲ Φαρισαῖοι· « συμβούλιον πάλιν ἔλαβον, ὅπως αὐτὸν ἀπολέσωσι. » Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ τοιαῦτα εὐροῖ τις ἂν, τῶν θεῶν Εὐαγγελίων ἀναγιγνώσκων τὴν ἱστορίαν.

ς. Τὰ γεννήματα τῶν ἔργων φέρονται. Ἐοῖκασιν γὰρ τοῖς σπέρμασιν οἱ καρποὶ· καὶ ὁ μὲν πυροῦς σπείρων, θερίζει πυροῦς· ὁ δὲ ἀκάνθας, ταύτας ἔξει καρπὸν

ια'. Πορνῆρά κατὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συλλήσεται αὐτῷ. Τὰ προειρημένα σαφέστερον πάλιν

ctores, viros impios et cædibus contaminatos. Quæ quidem perspicue narrantur a Josepho.

VERS. 5. *Impinget puer ad senem, et inhonoratus ad honoratum.* Seditionem apertius describit: nec enim canities venerationi illis erat, nec generis aut divitiarum splendor honore ullo dignus dacebatur: sed et tenues insurgabant adversus potentiores, et seniores ludibrio erant juvenibus.

VERS. 6. *Vestimentum habes, princeps esto noster.* Tanta, inquit, futura est penuria principum, tantaque inter illos futura perturbatio, ut imperium quibuslibet committant. [7] Ita vero declinandum omnes principatum censebunt, ut dicturus sit cui imperium deferetur: Princeps non ero, non enim est in domo mea panis, neque vestimentum.

VERS. 8. *Quia dissoluta est Hierosolyma.* Repudiandi principatus causa exposita, subiungit, « Dissoluta est Hierosolyma, » pro eo quod est, « derelinquitur, superna Providentia non fruitur. » Et lingua eorum cum iniquitate: in rebus divinis increduli. » Hæc Judæis, inquit, evenerunt propter impias ipsorum voces, quas adversus Salvatorem protulerunt, divinis ejus doctrinis palam contradicentes.

VERS. 9. *Peccatum suum quasi Sodomorum annuntiaverunt.* Quia nimirum sicut Sodomitarum ubique terra marique decantatum est, tum incontinentiæ, tum **192** supplicii exemplum, ita et istorum apud omnes homines nota fuit impietas. Neque enim, quod eadem quæ illi perpetrarint, cum illorum iniquitate istorum prævaricationem comparat. Rursus autem cognationis modum eis revocat in memoriam. In ipso enim exordio principes Sodomorum et Gomorrhæe populum illos appellavit, « Ceperunt consilium pessimum contra semetipsos & » Hæc a Judæis dicta in sacris Evangeliiis videre licet. Caiphas enim sui similibus dixit: « Vos nescitis quidquam, nec cogitatis, quia expedit vobis ut unus moriatur homo, et non tota gens pereat & » Pharisei autem rursus « consilium inierunt, quomodo perderent eum & » Sed et alia ejusmodi multa inveniet, qui divinatorum Evangeliorum historiam evolverit.

VERS. 10. *Fructus operum suorum comedent.* Similes enim seminibus sunt fructus, et qui triticum seminat, triticum metit: qui vero spinas, has quoque pro fructu colliget.

VERS. 11. *Mala secundum opera manuum ejus accident ei.* Quæ superius dixerat clarius iterum

⁸⁷ Isa. i, 10. ¹ Joan. xi, 49, 50. ⁸⁸ Matth. xii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ Vers. 4 infra ad locum Rom. xiii, 19, ita apud Nostrum leg.: ἐπιστήσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαίξεται κυριεύσουσιν αὐτῶν. ⁸⁸ προσκ. Hebr. superbient. ⁸⁹ Τοσαύτη, κ. τ. λ. Hæc simul ad vers. 7 pertinent. ⁹⁰ οὐκ ἔσ. ἀρχ. Hæc ex vers. 7 sumpta sunt. Hebr. non ero obligans. ⁹¹ Καὶ — πειθ. Hebr. lingua eorum et opera eorum (directa fuerunt) contra Jehovam, ut irritarent oculos majestatis ejus. ⁹² Βουλ.— ἑαυτῶν. Hebr. retribuunt semetipsis malum.

enuntians, generaliter sententiam protulit. Omnis enim, ait, qui scelerate vixerit, congrua malitiæ præmia refert.

Vers. 12. *Popule mi, exactores vestri spoliant vos, et exigentes dominabuntur vobis.* Sacerdotes et doctores mihi hoc loco reprehendere videtur, et populum docere, quod non ob curam animarum divinæ prædicationi attendere ipsos jubeant, sed propter solitas ipsis offerri **193** primitias et decimas, quas necessitatem eis imponentes exigebant. Et vide quomodo, cum tam gravia Judæis minatus esset Deus, suam rursus benignitatem ostendens, familiari eos nomine appellat, dicens: « Popule mi, popule mi, qui beatos vos dicunt, decipiunt vos. » Legis enim observationi insistere suadentes, et qui hoc facerent beatos appellantes, ad salutarem prædicationem accedere non sinebant. Atque in universum laus intempestive prolata clamnum affert iis qui admiserint. Laudationibus enim confidentes, et præclare se omnia gessisse arbitrantes, non pari studio virtutis stadium conficiunt.

Vers. 13. *Sed nunc stabit in judicio Dominus.* Declarat his verbis, quinam sint exactores, et quinam, qui beatos prædicant; atque judicem esse Dominum universorum, qui pœnas prævaricationis in populum ab iis repetiturus sit, quibus commissum erat imperium, et quibus demandatum erat doctrinæ ministerium. Quod divinus etiam Ezechiel docuit: « Judicabo, inquit, inter pastorem et ovem ». »

Vers. 14. *Vos autem, quare incendistis vineam meam?* Hæc dicit principibus, incendium hoc loco vocans zelum, qui non est secundum scientiam. « Testimonium enim, » inquit divinus Apostolus, « perhibeo illis, quod æmulationem Dei habeant, sed non secundum scientiam ». » Hoc incensi clamabant: « Tolle, tolle, crucifige eum ». » Hæc autem illos docuerant impii principes, summi sacerdotes, et Pharisei, et Scribæ, non sincere **194** secundam legem vitam instituentes, sed ex ea occasionem injustarum opum captantes.

Vers. 16. *Et ambulaverunt collo excelso, et nutibus oculorum, et incessu pedum.* Per collum quidem superbiam illarum indicavit: per oculos vero et pedes, intemperantem earum animum. Præcipue autem [17-23] opulentiam insinulat: has enim principes vocat, minaturque illis sumptuosi cultus ademptionem. Aquila pro *cosymbis* *τελαμώνας* dixit, et vittas intelligit. Symmachus pro *lunulis* habet *μανιάκας*, hoc est, torques et armillas.

^a Ezech. xxxiv, 17. ^o Rom. x, 2. ^p Joan. xix, 15.

VARIE LECTIONES.

⁹³ Λαός—ὄμας. *Hebr.* Ad populum memm quod attingit, exactores ejus sunt pueri. ⁹⁴ οί—ὄμων. *Hebr.* mulieres dominantur illi. ⁹⁵ κυριεύσουσιν. Ita quoque cod. Aug. Rec. antem lectio est κυριεύουσιν. ⁹⁶ ὄμας. Reliqua ex hoc vers. infra *De Provid.* orat. 9, ita leg. : καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὄμων ἐκπαράττουσι. ⁹⁷ τί. Non est interrogatio in textu *Hebr.* ⁹⁸ ἐν νεύμασιν ὄφθ. *Hebr.* fucio obducentes oculos. ⁹⁹ μανιάκας. apud MONTF. in Hexapl. ad h. l. est μνηιάκας.

λέγων καθόλου τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε. Πᾶς γὰρ, φησί, πονηρὸς χρώμενος, κατάλληλα τὰ ἐπιχειρα δρῆται.

ιβ'. Λαός μου, οἱ πράκτορες ὄμων ⁹³ καλαμῶνται ὄμας, καὶ ⁹⁴ οἱ ἀπαιτούντες κυριεύσουσιν ὄμων ⁹⁵. Ἐνταῦθα δοκεῖ μοι κατηγορεῖν μὲν τῶν ἱερέων καὶ διδασκάλων, τὸν δὲ λαὸν διδάσκειν, ὡς οὐ διὰ τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν ἐπιτρέπουσιν αὐτοὺς προσέχειν τῷ θεῷ κηρύγματι, ἀλλὰ διὰ τὰς προσφερομένας αὐτοῖς ἀπαρχὰς καὶ δεκάτας, ἃς ἀνάγκη ἐπιτιθέντες εἰσέπραττον. Καὶ ὅρα πῶς τοσαῦτα τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειλήσας ὁ Θεὸς δεῖνὰ, τὴν οἰκείαν πάντων ἀγαθότητα δεικνύς, τῷ τῆς οἰκειότητος αὐτοῦς ὄνοματι καλεῖ, λαός μου, εἰπὼν· ὁ Λαός μου, οἱ μακαρίζοντες ὄμας πλανῶσιν ὄμας ⁹⁶. » Τῆ γὰρ τοῦ νόμου φυλακῆ παραινοῦντες προσμένειν, καὶ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας μακαρίου καλοῦντες, οὐκ εἰων προστρέχειν τῷ σωτηρίῳ κηρύγματι· καὶ καθόλου δὲ ὁ ἔπαινος οὐκ εἰς καιρὸν γενόμενος βλάβην ἐπιφέρει τοῖς δεχομένοις· ταῖς γὰρ εὐφημίαις θαρρῶντες, καὶ τὸ πᾶν καταρωθῶκεναι νομίζοντες, οὐχ ὁμοίως εἰς τὸ τῆς ἀρετῆς τρέχουσι στάδιον.

ιγ'. Ἀλλὰ νῦν καταστήσεται εἰς κρῖσιν Κύριος. Δεικνυσι διὰ τούτων τίνες οἱ πράκτορες, καὶ τίνες οἱ μακαρίζοντες· καὶ φησιν ὅτι κριτὴς ἐστὶ τῶν ὄλων ὁ Κύριος, καὶ δίκας εἰσπράττει τοὺς ἀρχεῖν πεπιστευμένους, καὶ τῆς διδασκαλίας τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένους, τῆς εἰς τὸν λαὸν παρανομίας. Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ θεοπεσίτου Ἰεζεκιήλ ἐδίδαξε· ὁ Κριτὴς γὰρ, φησὶν, ἀνὰ μέσον ποιόμενος καὶ προβάτου. »

ιδ'. Ἰμεῖς δὲ τί ⁹⁷ ἐπεκρίσατε τὸν ἀμπελῶνά μου; Ταῦτα τοῖς ἀρχουσι λέγει· ἐμπυρισμὸν δὲ καλεῖ ἐνταῦθα καὶ τὸν οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλον. « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, » φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. » Τοῦτω περιπολοῦμενοι ἐβόων, « Αἴρε, αἴρε, σταύρωσον αὐτόν. » Ταῦτα δὲ αὐτοὺς οἱ ἀσεβεῖς ἐδίδαξαν ἀρχοντες, ἀρχιερεῖς, καὶ Φαρισαῖοι, καὶ Γραμματεῖς, οὐ κατὰ ἀλήθειαν τῆς νομικῆς ἀντεχόμενοι πολιτείας, ἀλλὰ πρῶτα αὐτὴν ἀδίκου πλοῦτου ποιούμενοι.

ιε'. Καὶ ἐπορεύθησαν ὄψηλῳ τραχήλῳ, καὶ ἐν νεύμασιν ὄφθαλμῶν ⁹⁸, καὶ τῆ πορείᾳ τῶν ποδῶν. Ἐδειξε τοιγαροῦν αὐτῶν διὰ μὲν τοῦ τραχήλου τὸν τύπον· διὰ δὲ τῶν ὄφθαλμῶν καὶ τῶν ποδῶν, τὴν ἀκόλαστον γνώμην. Μάλιστα δὲ τῶν εὐπόρων κατηγορεῖ· αὐτὰς δὲ τὰς ἀρχούσας καλεῖ, καὶ ἀπειλεῖ αὐταῖς τοῦ πολιτελοῦς σχήματος τὴν ἀφαίρεσιν. Ὁ μὲντοι Ἀκύλας *τελαμώνας* τοὺς κοσσύμβους καλεῖ, αἰνύττεται δὲ τὰ κρηθμένα· τοὺς δὲ μνηίσκους ὁ Σύμμαχος *μανιάκας* ⁹⁹.

κδ. Καὶ ἔσται ἀντὶ ὀσμῆς ἡδέϊας κοριοτός¹, ἅ καὶ ἀντὶ ζώης σχοινίω ζώση². Προλέγων τὴν εἰς τὸ ἔναντιον μεταβολὴν, Οὐκέτι, φησὶ, τῶν παντοδαπῶν ἀπολαύσεις μύρων· ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τοῦ πολεμικοῦ πλῆθους ἐσόμενον δέξῃ κοριοτόν· σχοινίον δὲ σοὶ πληρώσει τῆς ζώης τὴν χρεῖαν. Τοιαῦτα γὰρ τῶν εἰχημαλιῶτων τὰ πάθη. Ἄλλὰ³ καὶ ἐπειδὴ αἱ κακουχίαι τὰς νόσους ἐπάγουσιν, αἱ δὲ νόσοι παλλάκις ἀφαιροῦνται τὰς τρίχας· οὐκ ἔτι γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀρδεῖαν δεγόμενοι διαβρέουσι· « Φαλάκρωμα ἔξει, » φησὶν. Ὁ σάκκος δὲ σημαίνει τὸ πένθος. Ταῦτά σοι ἀντὶ καλλωπισμοῦ. Τοῖς εἰρημίοις κακοῖς προστίθειαι καὶ τῶν ἀγαπητῶν υἱῶν τὴν ἀναίρεσιν, καὶ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀπώλειαν· ἐπειδὴ, φησὶ, τοσοῦτων ἀγαθῶν ἀπολαύσαι τὸν εὐεργέτην οὐκ ἔγνωτε, δέξεσθε κακοπραγίαν ἀντὶ τῆς προτέρας εὐμερίας.

κς. Καὶ πενήθουσιν αἱ θῆκαι τοῦ κόσμου ὁμῶν⁴. Τὴν ἐσχάτην πενίαν αἰνέσσεται· Ἐρηνήσουσι, λέγων, αἱ θῆκαι τοῦ κόσμου ὁμῶν· τουτέστιν, ἔρημοι μενοῦσι, τῶν πολεμίων σφετεριζομένων τὰ ἐν αὐτοῖς. « Καὶ καταλειφθεὶς μόνῃ καὶ εἰς τὴν γῆν ἰδαφισθήσῃ⁵. » Πρὸς αὐτὴν τὴν πόλιν τρέπει τὸν λόγον. Τοῦτον γὰρ συμβαινόντων, καὶ τῶν μὲν ἀνδρῶν ἀναρουμένων, ἐξανδραποδιζομένων δὲ τῶν γυναικῶν, ἔρημος, φησὶ, τῶν οἰκητόρων μενεῖς, οὔτε ταῖς λαμπραῖς εἰκίας κοσμουμένη. οὔτε τὴν ἀπὸ τῶν περιδῶλων ἐσφάλειαν ἔχουσα. Ταῦτα γὰρ πάντα καταλύσουσι αἱ πόλεμοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. Καὶ ἐκλιθήσονται ἅπτα γυναῖκες ἀνθρώπου ἐνός. Ἀπλοῦστερον δὲ περὶ τούτων εἰπεῖν, Τσαυτῆ, φησὶ, τῶν ἀνδρῶν ἔρημία, ὡς γυναικῶν πλῆθος ἐνός ἀνδρός ἔλθεσθαι τὴν προστασίαν, καὶ ὑπὸ τὴν τούτου κηδεμονίαν βιοτεύειν παρακαλέσαι.

β. Τοῦ ὑψῶσαι καὶ δοξάσαι τὸ καταλειφθὲν ἐν Ἰσραὴλ⁶. Καὶ ἀλλαχοῦ τοίνυν φησὶν· « Ἐὰν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάττης, τὸ κατὰλειμμα σωθήσεται. » Κατὰλειμμα δὲ τοὺς εὐσεβεῖς κοσμουμένους προσαγορεύει. Τούτοις ὑπισχεῖται τὴν περιφάνειαν ἢ προφητικὸς λόγος, καὶ τὴν τῶν ἀγίων προσηγορίαν⁷. Γινόντες γὰρ ἅπαντες, εἶνος ἔνεκεν τὴν πολιορκίαν ἐκείνην καὶ ἀνδραποδισμόν ὑπέμειναν Ἰουδαῖοι, τοὺς τοῦ σωτηρίου κηρύγματος ὑπηρέτας πάσης τιμῆς καὶ θεραπείας ἔξλιψαν. Τούτων καὶ μετὰ θάνατον τὸ κλέος ἀεμνηστον, καὶ παρὰ πάντων ἀνθρώπων ἢ τούτων γεραίρεται μνήμη· οὔτοι καὶ εἰς τὴν ἀνω ἀνεγράφησαν Ἱερουσαλήμ, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Προσελήλυθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζώντος Ἱερουσαλήμ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀναγεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς. »

¹ Isa. i, 22. ² Hebr. xii, 22, 23.

VARIÆ LECTIONES.

¹ nov. Hebr. tabes. ² σχοιν. ζώση. Hebr. percussio lumborum. ³ ἀλλὰ—τὸ πένθος. Hæc ad reliqua verba vers. 24 pertinent. ⁴ Καὶ—ὁμῶν. Hebr. et mærebunt ac lugebunt portæ ejus. ⁵ Καὶ—ἰδαφ. Hebr. et evacuabitur, in terra sedebit. ⁶ Τοῦ—Ἰσραὴλ Hebr. (et fructus terræ erit) olatio et ornatus illis qui salvati fuerint de Israele. ⁷ τούτοις προσηγορίαν, et quæ deinde sens. οὔτοι καὶ—Ἱερουσ. pertinent ad vers. 3.

VERS. 24. *Et erit pro odore suavi pulvis, et pro zona funiculo cingeris. Prædicens mutationem in contrarium, Non jam, ait, variis unguentis frueris, sed excitatum a copiis militaribus pulverem hauries, et pro zona funiculo cingeris. Tales quippe sunt captivorum calamitates. Quin etiam, quia ærumnæ morbos inducunt, morbi autem capillos sæpe adimunt, eo quod diffuant, ubi ciborum succo ali desierint, « Calvitium habebis, » inquit. Saccus vero luctum significat. Hæc tibi erunt pro ornatu. Ad prædicta autem mala charorum etiam filiorum mortem adjunxit, et virorum interitum. [25.] Quoniam, inquit, tantis beneficiis affectæ benefactorem non agnovistis, infelicitatem pristinae prosperitatis loco habetote.*

VERS. 26. *Et lugebunt oculi ornatus vestri. Extremam 195 inopiam occulte designat. Lugebunt, inquit, oculi ornatus vestri, hoc est, vacui remanebunt, hostibus ea quæ in illis erant sibi vindicantibus. « Et relinqueris sola, et ad terram allideris. » Ad urbem ipsam convertit sermonem. Cum enim eveniet ista, viris interfectis, feminis in servitutem abductis, vacua incolis destitueris, nec splendidis ornata ædificiis, nec mœnia septa præsidio. Hæc enim omnia destruent hostes.*

CAPUT IV.

VERS. 1. *Et apprehendent septem mulieres hominem unum. Ut simplicius res exponatur, Tanta, inquit, virorum erit paucitas, ut feminæ complures viri unius dominatum ambient, et sub ejus cura vivere cupiant.*

VERS. 2. *Ut exaltet et glorificet residuum Israelis. [3.] Et alio item loco dicit : « Si fuerit numerus filiorum Israelis tanquam arena maris, reliquiae salvæ sient 4. » Reliquias autem vocat viros pietate insignes. Illis promittit propheticus sermo claritatem et appellationem sanctorum. Cum enim nosset omnes, qua de causa obsidionem illam captivitatemque pertulerint Judæi, salutaris prædicationis ministros omni cultu et honore prosecuti sunt. Horum etiam post mortem gloria est immortalis, honoraturque illorum memoria ab hominibus 196 universis. lidem et in superna ascripti sunt Hierosolyma, de qua loquitur beatus Paulus : « Accessistis ad Sionem montem et civitatem Dei viventis, Hierosolymam (cœlestem), et Ecclesiam primitivorum, qui ascripti sunt in cœlo. »*

VERS. 4. *Et sanguinem Hierosolymæ emundabit de medio ejus, spiritu judicii et spiritu ardoris. Sanguinem ergo illum dicit, quem in seipso et in filios effuderunt, clamantes: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros ». » Purgationem vero illam prædicat, quæ fit per lavacrum regenerationis: quod quidem spiritu judicii et spiritu ardoris perfici ait, quia quemadmodum aurum igne conflatum probum ostenditur, ita qui baptizatur peccatorum virus deponit. Hoc ipsum quoque beatus Joannes Baptista dixit: « Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igne ». »*

VERS. 5. *Obumbrabit nubes per diem, et tanquam fumo et luce ignis ardente per noctem, omni gloria protegetur.* [6.] Quando Deus liberavit Israellem ab Ægyptiorum servitute, duxit illum sub nube, noctu quidem lucente et luminis usum præbente, interdiu vero, tecti instar ac tabernaculi, radii solaris molestias propellente. Iisdem post Salvatoris nostri adventum spiritualiter polituros prædicat eos, qui in ipsum crediderint: et per nubem istam liberos fore ab asperitate pluvie, et ab æstu adurentis. **197** Protegetur autem in abscondito, id est, invisibiliter. Qui enim spirituali fruuntur gratia, et in pace ordinem colunt, et impiorum insultus recludunt, juxta Domini sententiam, quæ ait: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ». » Et: « Nolite cogitare, quomodo vel quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis ». » Et: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam ». »

CAP. V

VERS. 1. *Cantabo nunc dilecto canticum dilecti mei vineæ meæ. Est canticum laudatorium et nutritiale: et est flebile ac lugubre. Canunt enim homines non solum hymenæos, verum etiam lamentationes. Sic et beatus Moses, cum dira illa Judæis vaticinaretur, canticum appellavit contestationem. Symmachus ergo ista sic vertit: « Cantabo certe dilecto meo canticum dilecti mei de vinea mea. » Dilectus autem vocatur unigenitus Dei Sermo. « Sic enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam ». » Sed et Pater ipse de cælo testatus est, dicens: « Ille est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui ». » — « Vineæ facta est dilecto in cornu. » Vineæ hæc facta*

^a Matth. xxvii, 25. ^t Matth. iii, 11. ^u Matth. x, 28. ^v ibid. 49. ^x Matth. xvi, 18. ^y Joan. iii, 16. ^z Matth. iii, 17.

VARIÆ LECTIONES.

^a Καὶ τὸ αἷμα, κ. τ. λ. Quæ apud LXX præmittit. supra t. I, p. 934, ita leg.: ἐκπλυνεὶ Κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων Σιών. ^b Ἱεροσ. Exstat tantum in edit. Ald. et Compl. ¹⁰ Rec. lectio αὐτῶν. Præstat autem lectio αὐτῆς, quam etiam habet cod. Aug. ¹¹ καὶ διὰ, κ. τ. λ. Hæc et reliqua ad vers. 6 se referunt. ¹² ἀγαπ. Cod. Vat. addit μου, juxta Hebr. γῆτῆ ¹³ μου. MONTF. in Hexapl. ad h. l. habet αὐτοῦ.

δ. Καὶ τὸ αἷμα Ἱεροσολῶν ἔκκαθαριεῖ ἐκ μέσου αὐτῆς ¹⁰ ἐν πνεύματι κρίσεως, ἐν πνεύματι καύσεως. Αἷμα τοίνυν ἐκεῖνο λέγει, ὃ καθ' ἐσυχῶν καὶ τῶν τέκνων ἐξέχευεν, βοήσαντες: « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Κάθαρον δὲ τὴν διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας προλέγει. Πνεύματι δὲ κρίσεως, καὶ πνεύματι καύσεως ἐπιτελεῖσθαι τοῦτο φησιν· ἐπειδὴ, ὡς περ ἐν πυρὶ χρυσοῦς χωνευόμενος ἀποφαίνεται δόκιμος, οὕτως ὁ βαπτιζόμενος τὸν τῶν ἀμαρτημάτων ἰδὼ ἀποτίθεται. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς εἶρηκεν· « Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ. » ε'. Σκιδίσει νεφέλη ἡμέρας, καὶ ὡς καπνοῦ καὶ φωτὸς πυρὸς καιομένου ρυκτὸς, πάση τῇ εὐξὴ σκεπυσθήσεται. Ἦνίκα τὸν Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς ἠλευθέρωσε τῆς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας, ἤγεν αὐτὸν νεφέλης ἐπικειμένης, καὶ νύκτωρ μὲν δαδουχούσης, καὶ τοῦ φωτὸς χορηγούσης τὴν χρείαν· μεθ' ἡμέραν δὲ, σκηνὴν καὶ δροφον μιμουμένης, καὶ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνας τὸ λυποῦν ἀπειργούσης. Τοῦτων ἀπολαύσειν νοητῶς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἡ προφητεία προλέγει. Καὶ διὰ ¹¹ τῆς νεφέλης ταύτης ἀπαλλαγῆσεσθαι τοῦ ὕετοῦ σκληρότητος, καὶ καύματος καταφλέγοντος· σκεπασθήσεται δὲ ἐν ἀποκρύφῳ, τουτέστιν ἀοράτως· οἱ γὰρ τῆς πνευματικῆς ἀπολαύοντες χάριτος, καὶ ἐν εἰρήνῃ τιμῶσι τὴν τάξιν, καὶ τὰς τῶν δυσσεδῶν ἀποκροῦνται προσβολὰς, κατὰ τὴν δεσποτικὴν παραίνεσιν τὴν φάσκουσαν· « Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν. » καί· « Μὴ μεριμνήσητε, πῶς ἦ· τί λαλήσητε. Οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν. » καί· « Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

α'. Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ ¹² τῷ ἀμπελῶνι μου. Ἔστιν ἄσμα πανηγυρικὸν καὶ γαμήλιον, καὶ ἔστι θρηνητικὸν τε καὶ πενθικόν. Ἄδουσι γὰρ οὐ μόνον ὑμεναῖους, ἀλλὰ καὶ θρήνους οἱ ἄνθρωποι. Οὕτως καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς, τὰ δεινὰ ἐκείνα προειπὼν Ἰουδαίοις, ὥδὴν τὴν διαμαρτυρίαν ἐκάλεσεν. Ὁ μὲντοι Σύμμαχος οὕτω ταῦτα ἠρμήνευσεν· « Ἄσω δὴ τῷ ἡγαπημένῳ μου ἄσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου εἰς τὸν ἀμπελῶνά μου ¹³. » Ἀγαπητὸς δὲ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ προσαγορεύεται Λόγος· Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Καὶ αὐτῆς δὲ ὁ Πατὴρ οὐρανὸν ἐμαρτύρησε λέγων· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. »

— « Ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ ἐν κέρατι¹⁴. » A est dilecto. Ipse enim dilectus **198** Filius videlicet Patris, in quo ei complacuit, vineam Israelis ab initio plantavit. Cornu vero tropice vocat regnum. Sicut enim cornigera animantia pro armis habent cornua, ita rex pro subditis suis dimicat.

β. Καὶ ἐφύτευσα¹⁵ ἀμπελον¹⁶. Ἐχει δὲ ἡ ἐρμηνεία τὸ ἀληθές. Ἐκλεξάμενος γὰρ Ἀβραάμ τὸν πατριάρχην ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἐκ τῶν τούτου κλημάτων τὸν ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν. « Καὶ προλήνιον ὠρυεῖ ἐν αὐτῷ. » Προλήνιον τὸ θυσιαστήριον. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἐκεῖνο ληνός, ἀλλὰ προλήνιον. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἐκυτῆν ἡ ἀλήθεια προδιέγραφε. Ληνοὺς γὰρ νῦν ἔχομεν τὰ θεῖα θυσιαστήρια, ἐν οἷς τῆς ἀληθινῆς ἀμπελοῦ τὸν μυστικὸν ἀποθλίβομεν οἶνον, καὶ τὰ ἐπιλήνια λέγομεν ἄνθη. « Καὶ ἐποίησεν¹⁶ ἀκάνθας. »

Καὶ γὰρ καὶ τῷ φυτουργῷ ἀκάνθας ἀντὶ σταφυλῆς προσήνεγκαν, καὶ τοιοῦτω στεφάνῳ τὴν δεσποτικὴν ἐταινίσαν κεφαλὴν. Καὶ ὄξος πάλιν ὡς ἄχρηστος αὐτῷ προσκόμισαν ἀμπελῶν, ἵνα δὴ καὶ συνοπτικῶς περὶ τῶν ἐπὶ τῷ ἀμπελῶνι τούτῳ προειρημένων εἴπωμεν.

γ. Κρίνατς¹⁷ ἐν ἐμοὶ καὶ ἀναμέσον τοῦ ἀμπελῶνός μου. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁ αὐτὸς Δεσπότης πεποίηκε. Τὴν γὰρ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολὴν τοῖς Ἰουδαίοις προσενεγκὼν, αὐτοὺς κυρίους τῆς ψήφου κατέστησεν. Ἐπήγαγε γάρ· « Τί σὺν ποιήσει ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος τοῖς γεωργοῖς ἐκεῖνοις ; »

δ. ¹⁸ Nūn οὖν¹⁹ ἀναγγελωῦ ὑμῖν τί ἐγὼ ποιήσω τῷ ἀμπελῶνί μου. Ἐπειδὴ γὰρ παντοδαπὴν αὐτοῦ ποιησάμενος πρόνοιαν, ἀχρηστον εἶδον καὶ ἄκαρπον, πάσης²⁰ αὐτὸν λοιπὸν προμηθείας γυμνώσω, καὶ τοῖς πατεῖν καὶ κατεσθῆν βουλομένοις γενήσεται πρόχειρος.

ε. Ἀναθήσεται²¹ εἰς αὐτὸν ὡς εἰς χέρσον ἄκαρτα. Οὐκέτι δὲ αὐτῷ τὴν λογικὴν γεωργίαν προσοίσω· ἀλλὰ χερσοῦμενον καὶ ἀκαρθῶν πληρούμενον περιόψομαι. « Καὶ ταῖς νεφέλαις ἐντελοῦμαι τοῦ μὴ βρέξει εἰς αὐτὸν ὑετόν²². » Οὐκέτι οὖν, φησὶ, τῆς προφητικῆς ἀρδείας τὰνάματα δέξεται ὁ ἀμπελῶν Ἰσραὴλ. Νεφέλας γὰρ, ὡς εἴρηται, τοὺς προφῆτας καλεῖ, ὡς ἐκ τῆς πνευματικῆς θαλάττης τὸν προφητικὸν ἔλκοντας ὑετόν.

ς. Ὁ γὰρ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαὼθ ὁ οἶκος τοῦ

• Matth. xxi, 40.

VERS. 2. Et plantavi vineam (electam). Inest autem interpretationi veritas. Abrahamum enim patriarcham cum elegisset universorum Deus, ex hujus palmitibus vineam plantavit. « Et antetorculari fodi in ea. » Antetorcular dicit altare. Illud enim torcular non erat, sed antetorcular. In eo quippe veritas seipsam designabat. Torcularia enim nunc habemus divina altaria, in quibus veræ vineæ mysticum vinum exprimimus, et cantica pro torcularibus cantamus. « Et fecit spinas. » Nam et plantatori suo pro uvis spinas produxerunt, et tali corona caput Dominicum cinxerunt, et acetum porro tanquam inutilis vinea ipsi protulerunt, ut compendio quæ de hac vinea prædicta sunt exponamus.

VERS. 3. Judicate inter me et inter vineam meam. Hoc etiam egit Dominus ipse in sacris Evangeliiis. Vineæ enim parabolam cum Judæis proposuisset, judices ipsos constituit, hæc addens : « Quid faciet dominus vineæ agricolis illis ? »

VERS. 5. Nunc autem annuntiabo vobis quid ego facturus sim vineæ meæ. Quandoquidem enim, licet in ea colenda curam omnem adhibuerim, inutilem eam video et infructuosam, omni deinceps illam providentia destitutam, et conculcare ac devorare volentibus pervia erit.

VERS. 6. Ascendent in eam tanquam in terram incultam spinæ. Non amplius illi rationalem culturam impertiam : sed incultam et spinis refertam despiciam. « Et nubibus mandabo, ne depluant in eam imbrem. » Non amplius, inquit, irrigationis prophetice latices recipiet vinea Israel. Nubes enim, sicut dictum est, prophetas vocat, ut qui ex spiritali mari pluviam hauriunt propheticam.

VERS. 7. Vineam enim Domini Sabaoth domus Is-

VARIE LECTIONES.

¹⁴ κέρατι. Supra, t. I, p. 114 et 886, seqq., quæ proxima sunt, ἐν τόκῳ πλονι. ¹⁵ ἐφύτ. Hebr. planta-vit. ¹⁶ ἀμπελον. In vers. lat. add. *electam*, juxta Hebr. פְּרֵץ quod Symm. et ex eo Hesych. per ἐκλεκτήν, hauri male explicant. ¹⁶ Καὶ ἐπ. ἀκ. Quæ apud LXX præm. supra, t. I, p. 650, et infra ad Osee xix, 3, ita leg. καὶ ἔμεινα τοῦ ποιῆσαι σταφυλὴν. Pro ἀκάνθας in Hebr. est צִבְּרִים labruscas. Aqu. σαπρίας. Synim. ἀτελή. ¹⁷ Κρίνατς, κ. τ. λ. Quæ præcedunt infra ad Osee ii, 4, ita leg. : Καὶ νῦν οἶκος τοῦ Ἰουδα καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. ¹⁸ Quæ prima sunt vers. 4, infra ad Ezech. ii, 5, ita leg. : Τί ἐστὶ ποιήσω καὶ οὐκ ἐποίησα ; ¹⁹ οὖν. Ita in Ald. et Compl. leg. Rec. lectio est δέ. ²⁰ πάσης — πρόχειρος. Hæc ad posteriorem partem vers. 5 spectant. ²¹ Ἀνάθ. — ἄκαρτα. Hebr. et ascendet seminis et verpre. Quæ h. l. desunt, ex initio vers. ita leg. supra t. I, p. 931 : Ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῆ, οὐδὲ μὴ σκαφῆ. ²² εἰς αὐτὸν, ὑετόν. Supra, l. c., ἐπ' αὐτόν, omisso ὑετόν. Sed ἐπ' αὐτόν, ὑετόν leg. infra ad Ezech. xxxiv, 26, et ad Hebr. vi, 7, 8.

raelis est, et homo Judæ novella plantatio dilecta. A Explicans igitur quæ figurate dicta fuerant, in crimen vocat omnes tribus. Domum enim Israelis appellat omnes qui ab illo sunt orti. Tribum vero Judæ, ut quæ et promissionis benedictionem obtinebat, et ornata templo erat, « novellam plantam dilectam » nuncupavit. « Expectavi ut faceret judicium. Postquam ostendit quænam esset vinea, nunc et uvæ et spinas declarat. « Fecit autem iniquitatem, et non justitiam, sed clamorem. » Illic aperte licet cognoscere, quod propter rabiem, quam in Salvatorem exercuerunt, divina gratia privati sint. **200** Per clamorem enim rabiem illam designavit. Docet autem sacrorum Evangeliorum historia vehementissime illos clamasse, nunc quidem: « Tolle, tolle, crucifige eum ^b; » nunc vero: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros. »

VERS. 8. *Væ qui conjungitis domum ad domum!* Hic aliam eorum iniquitatem propheta deplorat. Nec solum eos plangit propheta, sed pudore etiam afficit per ea quæ sequuntur: « Habitabitis, inquit, soli vos in terra? » Hoc enim non enunciando, sed interrogando legendum est: eaniquæ sententiam clarius nobis expressit Symmachus: « Num habitabitis vos soli in terra? » Si ad vestra libet ea quæ vicini sunt adjungere, semperne hoc perseverabitis facere? Quid ergo, inquit, soline terram universam possidebitis? et quid inde lucrī percipietis?

VERS. 9. *Audita enim sunt hæc in auribus Domini Sabaoth.* Terrorem illis incutit, * judicem ostendens, et dicens nihil illum latere eorum quæ gerantur: quippe oculi ipsius contuentur orbem. « Nam si fuerint domus multæ, desertum erunt. » Sic summam illis solitudinem minatur, et cum solitudine frugum inopiam. Diversæ enim sunt animadversiones, quia diversa hominum delicta.

VERS. 11. *Væ illis qui surgunt mane, et siceram sequuntur!* Post avaritiam, vinolentiæ ac elacitatis reprehensionem instituit. Proprie autem sicera dicitur potus, qui ex palmis conficitur. **201** Ego vero per hæc significari arbitror propinationum apparatus. Symmachus autem et Aquila siceram interpretati sunt *temulentiam*.

VERS. 13. *Ergo captivus populus meus factus est, eo quod ipsi non cognoverunt Dominum.* Tandem hoc loco malorum, quæ Judæis eventura erant, aperte causam explicat, dicens: « Eo quod ipsi non cognoverunt Dominum. » Famem autem, et sitim, et captivitatem, accuratius Josephi nos docent historia. Ipse enim triste illud facinus litteris

^b Luc. xxiii, 17-21. * Matth. xxvii, 25.

Ἰσραήλ ἐστὶ, καὶ ὁ ἀνθρώπος ²⁰⁰ τοῦ Ἰουδα νεόφυτον ἡγαπημένον. Ἐρμηνεύων τοίνυν τὰ τροπικῶς εἰρημένα, τῇ κατηγορίᾳ πάσας ὑπέβαλε τὰς φυλάς· οἶκον γὰρ Ἰσραήλ πάντας τοὺς ἐξ ἐκείνου καλεῖ· τὴν δὲ τοῦ Ἰουδα φυλὴν, ὡς καὶ τὴν ἐπαγγελίας ἔχουσαν εὐλογίαν, καὶ τῷ ναφ̄ κοσμουμένην, « νεόφυτον ἡγαπημένον » ὠνόμασεν. « Ἐμεῖνα ²⁰¹ τοῦ ποιῆσαι κρίσιν. » Δείξας τίς ὁ ἀμπελών, ἐνταῦθα τὴν σταφυλὴν καὶ τὰς ἀκάνθους δέλας ποιεῖ. « Ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγὴν. » Ἐντεῦθεν ἔστιν διαγνώσκειν σαφῶς, ὡς κατὰ τοῦ Σωτῆρος λυττήσαντες τῆς θείας ἐγυμνώθησαν χάριτος. Διὰ γὰρ τῆς κραυγῆς τὴν μανίαν ἐκείνην ἐδήλωσε. Διδάσκει δὲ καὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἡ ἱστορία, ὡς ἐπὶ πλείστον ἔκραζον, ποτὲ μὲν λέγοντες, « Αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτόν. » ποτὲ δὲ, « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. »

ἦ'. Οὐαὶ, οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν! Ἐνταῦθα καὶ τὴν ἄλλην αὐτῶν ἀδικίαν ὁ προφήτης ὀργνᾷ· οὐ μόνον οὖν αὐτοὺς ἐθρήνησεν ὁ προφήτης· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπαγομένοις ἐντρέπει, « Οἰκήσετε μόνοι, λέγων, ἐπὶ τῆς γῆς; » Τοῦτο γὰρ οὐ κατὰ ἀπόφασιν, ἀλλὰ κατὰ ²⁰⁰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. Ταύτην δὲ τὴν διάνοιαν πεποίηκεν ἡμῖν σαφεστέραν ὁ Σύμμαχος· « Ἄρα κατοικήσεθε μόνοι ὑμεῖς ἐν τῇ γῆ; » Εἰ τὰ πελάζοντος βούλεσθε συνάπτειν τοῖς ὑμετέροις, ἀεὶ τοῦτο διετελέσετε δρῶντες; Τί οὖν, φησὶ, μόνοι τῆς γῆς ἀπάσης δεσπότηαι γενήσεσθε; καὶ ποῖον ἐντεῦθεν καρπώσεσθε κέρδος;

θ'. Ἠκούσθη γὰρ εἰς τὰ ὄτα Κυρίου Σαβαὼθ ταῦτα. Ἐντίθησι γὰρ αὐτοῖς καὶ δέος, ὑποδεικνύς τὸν κριτὴν· καὶ λέγων, ὡς οὐδὲν αὐτῷ λανθάνει τῶν γινομένων. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπιβλέπουσι τὴν οἰκουμένην. « Ἐὰν γὰρ ²⁰⁰ γένωνται οἰκίαι πολλαί, εἰς ἔρημον ἔσονται. » Οὕτως ἀπειλεῖ αὐτοῖς καὶ παντελῆ ἔρημίαν· πρὸς τῇ ἔρημίᾳ δὲ καὶ ἀκαρπίαν. Διάφοροι γὰρ αἱ παιδεῖαι, ἐπειδὴ διάφορα τῶν ἀνθρώπων τὰ πλημμελήματα.

ια'. Οὐαὶ οἱ χειρόμενοι πρῶτ, καὶ τὸ σίκερα διώκοντες! Μετὰ τὴν πλεονεξίαν, τῆς οἰνοφυλίας καὶ τῆς γαστριμαργίας κατηγορεῖ· κυρίως οὖν σίκερα τὸ ἐκ φοινίκων ὀνομάζεται· πόμα. Ἐγὼ δὲ οἶμαι διὰ τούτων σημαίνεσθαι τὰς τῶν προπομάτων κατασκευάς. Ὁ μέντοι Σύμμαχος καὶ Ἀκύλας τὸ σίκερα μέθυμα ἠρμήνευσαν.

ιγ'. Τοῖνυν αἰχμάλωτος ὁ λαός μου ἐγενήθη, διὰ τὸ μὴ γνῶναι αὐτοὺς τὸν Κύριον. Τέως δ' οὖν ἐνταῦθα σαφῶς ὁ λόγος ἐδήλωσε τῶν συμβησομένων Ἰουδαίοις κακῶν τὴν αἰτίαν, εἰπὼν, « Διὰ τὸ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τὸν Κύριον. » τὸν δὲ λιμὸν ²⁰¹ καὶ τὸ δίψος, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, ἀκριβέστερον ἡμᾶς αἱ Ἰωσήπου διδάσκουσιν ἱστορίαι· ἐκείνος γὰρ τὸ ἀνιαρὸν

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ ἀνθρ. Infra ad Habac. iii, 17 leg. οἶκος. ²⁰¹ ἔμεῖνα. Hebr. expectavit. ²⁰⁰ κατὰ ἐρώτ. ἀναγν. Sed in Hebr. non est interrogatio. ²⁰⁰ Ἐὰν γὰρ, x. τ. λ. Ut formula jurandi hæc juxta Hebr. exprimi debuisset. ²⁰¹ τὸν δὲ λιμὸν, x. τ. λ. Hæc ad reliqua vers. 13. verba pertinent.

ἔκτεινεν δὴ τὸν υἱὸν διὰ λιμῶν καταφαγούσης A prodidit ejus quæ filium propter famem devoravit.

ἰδ'. Καὶ ἐπλάτυνεν ὁ ᾄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὸ πλῆθος δὲ τῶν νεκρῶν διὰ τούτων δεδήλωκε, προσωποποιεῖα χρητάμενος, καὶ ὑποδείξας ἡμῖν τὸν θάνατον, οἷον ²⁰ τι κήτος ἀνευγὸς ἔχον στόμα διηγεῖσθαι, καὶ ἀπαύστως ὑποδύχόμενον τοὺς παραπεμπόμενους νεκρούς. « Καὶ οἱ λοιμοὶ αὐτῆς ²⁰. » Λοιμοὺς καλεῖ τοὺς οὐ μόνον σφᾶς αὐτοὺς διαφθείροντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν αὐτὴν νόσον ἐκκαλουμένους· τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τοῦ λοιμοῦ φύσις· μεταδιδάσκει γὰρ οἱ νοσοῦντες τοῦ πάθους τοὺς ὑγιαίνουσιν.

ἰε'. Καὶ ὀφθαλμοὶ οἱ μετώρου ταπεινωθήσονται. Μετώρους γὰρ ὀφθαλμοὺς τοὺς ἀλαζονικούς ὀνομάζει· οὗς ἀναγκάζει διὰ τῆς τιμωρίας βλέπειν εἰς τὴν.

ἰς'. Καὶ ὑψωθήσεται Κύριος Σαβαώθ ἐν κρίματι. Οἱ γὰρ ὀρώντες τίνοντας δίκας τοὺς δυσσεβεῖς καὶ κερανόμους, τὸν δίκαιον κριτὴν ἀνουμήσουσιν.

ἰζ'. Καὶ ²⁰ βοσκηθήσονται οἱ διηρπασμένοι ὡς ταῦροι, καὶ τὰς ἐρήμους τῶν ἐπειληγμένων ²¹ ἄρτες ²² φάγονται. Ὅτι τῶν εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκότων τὰς οὐσίας διήρπασαν οἱ τοὺς εὐαγγελικῶς ἀντιλέγοντες δόγμασιν, ἀντικρὺς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος· καὶ γὰρ Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστέλλων ἔφη· « Ὑμεῖς γὰρ, ἀδελφοί μου, μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· τὰ γὰρ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφολετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποτεινάντων, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἰρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων. » Καὶ αὐτοὶ δὲ τοὺς Ἰουδαίους γράφων ὡδὲ φησιν· « Ἀναμνήσεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἀβλήσιν ὑπεμείνατε παθημάτων· τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοὶ καὶ θλίψεις θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ, κενωνοὶ τῶν οὐτῶν ἀναστρεφομένων γεννηθέντες· καὶ γὰρ τοὺς δεσμοὺς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπερχώντων ὑμῶν μεθ' ἡδονῆς προσεδέξασθε. » Τούτους μετὰ ἐκείνων διαθρονεῖ τῶν ἀπεικάζει ἀδελῶς νεομύων. Καὶ γὰρ ἀληθῶς φέροντες τὸν τοῦ Κυρίου ζυγόν, πάντα ἐγεώργουν τὰ Ἰθνη. Τούτους καὶ ἄρνας ὀνομάζει· οὕτω γὰρ αὐτοὺς ὁ Κύριος καλεῖ· « Ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων. » Τούτους ἐπαγγέλλεται δώσειν τῶν ἐαλωκότων καὶ αἰχμαλώτων γενομένων τὰ ἔρημα. Ἀπειληγμένοι ²³ γὰρ τοὺς οἰονεὶ ἡγρευμένοι καὶ θηραλώτους γεγεννημένους ὀνόμασεν. Ὁ μόνος Σύμμαχος· τοὺτους παρανόμους ἠρμήνευσε.

^d I Thess. II, 14, 15. * Hebr. x, 32-34. † Luc. x, 3.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ οἷον — νεκρούς. Alluditur ad mediam vers. partem. ²⁰ οἱ λοιμοὶ αὐτῆς. Hebr. et exultans in ea. Symm. et Theod. καὶ ἀγαλλιώμενος ἐν αὐτῇ. ²⁰ Καὶ — ταῦροι. Hebr. Et pascentur agni secundum ductum suum, s. pro more suo. Vulg. juxta ordinem suum. Lapsus τῶν Ὁ jam notavit Hieron. ad h. l. Vid. SABATIER, Bibl. sacr. lat. vers. ant., t. II, ad h. l. ²¹ ἐπειλ. Ita sola Ald. habet. Rec. lectio est ἀπειληγμένων, eorum qui capti sunt. Hebr. medullatorum s. pinguum. ²² ἄρτες. Hebr. peregrini. Symm. πᾶροι. ²³ Receptam lect. h. l. sequitur Theodoretus.

VERS. 18. *Væ qui trahunt 203 peccata sua quasi A funiculo longo! Sed et simpliciter loquendo, grave est peccare: perseverare autem et augere peccatum, multo gravius. Tales in præsentia reprehendit, qui malis insistent, et pœnitentiam agere nolunt, quin et prophetis prædictionibus contradicunt. Id enim declaravit, cum addidit:*

VERS. 19. *Qui dicunt: Cito appropinquet quæ Deus facturus est, ut videamus. Quippe sunt verba non credentium, et falsitatis prophetiam insinuantium.*

VERS. 20. *Væ qui dicunt malum bonum, et bonum malum! Ad aliam exinde accusationem se convertit. Hujusmodi enim est modus adulantium: improbos laudant, bonos derident, ventris gratia omnia faciunt. Tales autem sunt iudices iniusti, qui munera accipiunt, et jus vendunt.*

VERS. 21. *Væ qui sunt sapientes in semetipsis! Arguit etiam eos qui de sapientia esserunt, et sapientissimæ Annæ non obtemperant dicenti: « Non gloriatur sapiens in sapientia sua ⁵. » Sed et juxta Proverbiorum vocem: « Quæ refugit disciplinam sapientia, errat ^h. »*

VERS. 22. *Væ valentibus inter vos, qui dñbunt vñnm! Resumit temulentorum reprehensionem.*

VERS. 23. *Qui iustificent impium propter munera, et justitiam justo auferunt. Eosdem accusat, ut qui præsumunt quidem, sed injuste regunt. Nam cum salutarem calculum huic 204 porrigat justitia, vos hunc, inquit, injusto auferentes injustis dalia.*

VERS. 24. *Propter hoc sicut uretur stipula a carbone ignis. Post accusationem supplicii minas ingerit (comparans illos quidem cum materia quæ ignem facile concipit, cum igne vero justitiam), fore ut instar illius cum flore radix ipsa absumatur. Appellat autem radicem illos ipsos: florem vero brevem prosperitatis durationem.*

VERS. 25. *Et acerbatii sunt montes. Per montes nimirum dæmonas innuit, qui ab eis colebantur in montibus. Propter hæc igitur quæ dicta sunt, et montes ipsos, et vias impleverunt cadaveribus, stercoreis instar in terram projectis, juxta dictum Psaltopographi: « Facti sunt ut stercus terræ ⁱ. » — « Et in omnibus his non est aversus furor ejus. » Non est itaque aversus furor Dei, quia nec ipsi a prævaricatione destiterunt. Hoc enim et postea*

ιη'. Θυαί οι επισιχώμενοι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν ²⁴, ὡς σχοινίῳ μακρῷ ²⁵! Ἄλλὰ καὶ ἀκλῶς εἰπεῖν, χαλεπὸν μὲν τὸ ἀμαρτάνειν, τὸ δὲ ἐπιμένειν καὶ αὖξιν τὴν ἀμαρτίαν πολλῷ χαλεπώτερον. Τῶν τοιούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος κατηγορεῖ, ὡς τοῖ; κακοῖ; ἐπιμενόντων, καὶ μεταμελεῖα χρήσασθαι μὴ βουλομένων, ἀλλὰ καὶ ταῖς προφητικαῖς ἀντιλεγόντων προρῆξεσι. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσε, διὰ τοῦ ἐπαγαγεῖν·

ιβ'. Οι λέγοντες· Τὸ τάχος ἐγγισάτω ἡ ποιήσει ὁ Θεός ²⁶, ἵνα ἴδωμεν. Ταῦτα δὲ ἀπιστούντων ἐστὶ, καὶ ψεῦδος τῆς προφητείας κατηγορούντων

κ'. Οὐαί οι λέγοντες τὸ πονηρὸν καλόν, καὶ τὸ καλὸν πονηρὸν! Ἐπ' ἄλλην κατηγορίαν ἐντεῦθεν τρέπεται. Τοιοῦτος γὰρ κολάκων ὁ βίος· ἐπαινοῦσι τοὺς πονηροὺς, κωμωδοῦσι τοὺς ἀγαθοὺς, πάντα τῆς γαστροῦ ἕνεκα δρῶσι. Τοιοῦτοι δὲ οἱ ἀδικοὶ δικασταί, οἱ δωροδόκοι, οἱ πωλοῦντες τὸ δίκαιον.

κα'. Οὐαί οι σοφοί ²⁷ ἐν θνατοῖ;! Καὶ τῶν ἐπὶ σοφία βρενθυνομένων κατηγορεῖ, καὶ μὴ πειθομένων τῇ σοφωτάτῃ Ἄννη λεγοῦσῃ· « Μὴ καυχᾶσθω ὁ ²⁸ σοφός ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ· » ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Παροιμιαστοῦ φωνήν· « Ἀνεξέλεγκτος σοφία ²⁹ κλαίνεται. »

κβ'. Οὐαί οι ισχυροτερες ἔμωρ, οι πνροτερες ἐὼν οἶνον ³⁰! Ἐπαναλαμβάνει τὴν τῶν μεθύοντων κατηγορίαν.

κγ'. Οι δικαιούντες ἐὼν ἀσεβῆ ἔνεκεν δώρων, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου ἀίροντες. Κατηγορεῖ τῶν πτώτων, ὡς ἀρχόντων μὲν, ἀδίκως δὲ ἡγουμένων. Τῆς γὰρ δίκης ποῦτω τὴν νικῶσαν δρεγοῦσης φῆσον, ἡμεῖς, φησὶ, παρανόμως ταύτην ἀρπάζοντες τοῖς ἀδικοῦσι δίδοτε.

κδ'. Διὰ τοῦτο ἐν τρόπῳ κωθῆσεται καλᾶμη ἐπὶ ἀνθρακος πυρός ³¹. Μετὰ τὴν κατηγορίαν ἐπιφέρει τῆς τιμωρίας τὴν ἀπειλήν· τῇ μὲν εὐπρήστω ὕλῃ αὐτοὺς ἀπεικάζων, τῷ δὲ πυρὶ τὴν δίκην· ὥσπερ γὰρ ἐκείνην, μετὰ τοῦ ἀνθους καὶ τὴν ρίζαν δαπανηθῆναι. Καλεῖ ³² δὲ ρίζαν μὲν αὐτοὺς, ἄνθος δὲ τῆς εὐημερίας τὸ πρόσκαιρον.

κε'. Καὶ παρωξύνθη τὰ ὄρη. Διὰ μέντοι τῶν ³³ ὄρων, τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι παρ' αὐτῶν τιμωμένους ἠμῆξαι δαίμονας· τῶν εἰρημένων τοῖνον ἀπάντων ἕνεκα, καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη, καὶ τὰς ὄρους ἐπλήρωσαν νεκρῶν, κόπρου ³⁴ δίκην ἐπὶ τῆς γῆς ἐβριμμένων, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ψαλμωδοῦ εἰρημένον· « Ἐγενήθησαν ὡσεὶ κόπρος ἐν τῇ γῆ. » — « καὶ ἐν πᾶσι τούτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ. » Οὐκ ἀπεστράφη τοῖνον ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ· οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ τῆς παρανομίας

⁵ I Reg. II, 40, juxta LXX. ^h Prov. X, 17. ⁱ Psal. LXXXII, 10.

VARIE LECTIONES.

²⁴ τ. ἀμ. αὐτ. *Hebr.* iniquitatem. ²⁵ μακρῷ. Reliqua textus verba supra t. I, p. 1369, et infra ad Ezech. VII, 7, ita leg.: Καὶ ὡς ζυγοῦ ἱμάντι δαμάλεων (δαμάλεως ad Ezech. I. c.) τὰς ἀνομίας αὐτῶν. ²⁶ τὸ — ὁ Θεός. *Hebr.* festinet, cito veniat opus ejus. ²⁷ σοφοί. Ita quoque cod. Aug. Rec. lectio est συντοφί. ²⁸ ὁ — αὐτοῦ. Rec. lectio I. c. est ὁ φρόνιμος ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ. ²⁹ σοφία. Pro παιδεία, ut I. c. leg. ³⁰ οἱ — οἶνον. *Hebr.* illis qui strenui sunt ad bibendum vinum. ³¹ ὑπὸ ἀνθρ. πυρ. *Hebr.* lingua ignis. ³² καλεῖ, x. τ. λ. Hæc ad poster. partem hujus vers. pertinent. ³³ παρωξ. *Hebr.* commoti sunt. *Aqu.* ἐκλονήθησαν. *Theod.* ἐταράχθη. ³⁴ κόπρου, x. τ. λ. Hæc ad mediam partem vers. 25 partem spectant.

ἀπίστησαν. Τοῦτο γάρ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτά φησι· « Καὶ ὁ λαὸς οὐκ ἀπέστη ἕως ἐπιλήγη. » Τὸ δὲ, « Ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή, » ἐκ μεταφορᾶς εἴρηται τῶν ἱμάντι· ἡ βλάβη μαστιγούντων οἰκέτην, καὶ τὴν χεῖρα ὑψούντων.

A dicit : « Et populus non recessit donec percussus est. » Illud vero, « Manus ejus excelsa, » per translationem dictum est, ab iis qui scutica aut virga famulum cadunt, et manum attollunt.

κς'. *Τοιγαροῦν ἀρεῖ σύσσημιον ἐν τοῖς ἔθνεσι μακρόθεν* 45. Τοὺς Ῥωμαίους διὰ τούτων ἠνίξατο· τοὺς γὰρ Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Ἀσσυρίους πολλάκις μὲν ἐξ ὀνόματος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τοῦ κλίματος προσαγορεύει· ὡς ὅταν λέγει· « Ἀπὸ Βορρᾶ ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ, » καί· « Τὸν ἀπὸ Βορρᾶ ἐκδιώξω ἀφ' ὑμῶν, » καί· « Ἐρῶ τῷ βορρᾶ. » Ἄγε. Ἐνταῦθα δὲ σημαίνει διὰ τούτων τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατόπεδον ἀπὸ τῶν δυτικῶν μερῶν ὀρηξάν κατά τῆς Ἱερουσαλήμ. « Καὶ συριεῖ αὐτοὺς ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς. » Διὰ μέντοι τοῦ συριεῖ τὸ δεσποτικὸν εἰδείξε κράτος. Καθάπερ γάρ ὁ δεσπότης οἰκέτην συρίζων καλεῖ, ὁ δὲ μετὰ δέους τρέχει πρὸς τὴν ἠχὴν· οὕτως ὁ τῶν ὄλων θεὸς νεύει, φησὶ, καὶ συντρέχουσι Ῥωμαῖοι. Ἡ ὡς ἀπὸ γε τῆς συνηθείας τῶν μελισσῶν 46 τὸ συριεῖ εἰδέξατο. Ἐν εἶναι γὰρ πῶς ἔστι τοῖς μελιττοκόμοις συρίζειν αὐταῖς· οὕτω τε τῶν σύμβλων ἀποφέρειν εἰς ἀνθη καὶ πόας, καὶ μὴν καὶ ἀνακομιζεῖν ἐξ ἀγρῶν, οἴκοι τε αὐτὰς ἐναυλλίζεσθαι ποιεῖν.

Vers. 26. *Ergo levabit signum in nationibus procul remotis.* Romanos his verbis designavit. Nam Babylonios quidem et Assyrios frequenter ex nomine, sæpe etiam ex climate indicat; ut quando dicit: « Ab aquilone incenduntur mala; » et: « Venientem ab aquilone repellam a vobis; » et: « Dicam aquiloni: Age! » Hic vero exercitum 205 Romanorum his verbis significat, ab occidente venientem adversus Hierosolymam. « Et sibilu vocabit eos ab extremo terræ. » Per verbum *sibilabit* Domini ostendit potentiam. Quemadmodum enim dominus famulum sibilando accersit, et ille cum metu accurrit ad sonum: sic universorum Deus anuuit, inquit, et concurrunt Romani. Aut certe ab apum consuetudine *sibilabit* desumptum est. Solent enim pastores apum sibilos edere, atque his illas vel ex alvearibus in flores et herbas immittere, vel ex agris reducere, domique ut maneat efficere.

κζ'. *Οὐ πεινάσουσιν, οὐδὲ κοιπιάσουσιν* 47, *οὐδὲ νυστάξουσιν, οὐδὲ κοιμηθήσονται.* Καὶ τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὴν ἐν ταῖς στρατείαις διδάσκει κακοπάθειαν· Νικῶσι, λέγων, τῇ πολεμικῇ ἐμπειρίᾳ τὰ πάθη τῆς φύσεως· ἀπρωθύνοντες τοῦ ὕπνου τὴν προσβολὴν, ἀναπαύλης ἀπολαύειν οὐ βούλονται· προδιαγράφει καὶ τὴν C πανοπλίαν αὐτῶν.

Vers. 27. *Non esurient, neque laborabunt; non dormitabunt, neque dormient.* Et bellicam illorum scientiam ac fortitudinem, et patientiam in expeditionibus docet. Vincunt, inquit, militari experientia defectus naturæ, somni repellentes impetum, quietem capere nolunt. Describit insuper omnem illorum armaturam.

κη'. *Ὡς τὰ βέλη ὀξεῖα ἐστὶ, καὶ τὰ ἐξῆς.*

Vers. 28. *Quorum sagittæ acutæ sunt, et quæ sequuntur.*

κθ'. *Ὁργιῶσιν ὡς λέοντες.* Ἀλαλάζειν εἰώθασιν ἐν τοῖς πολέμοις, τοὺς ἀντιπραττομένους τῇ κοινῇ φωνῇ δεδιττόμενοι. Ταύτην τὴν βοήην βρυχηθμῶ λέοντων ἀπέικασεν. Ὡσπερ γὰρ ὁ λέων βρυχώμενος, καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ κτήνη φοβεῖ, οὕτως οὗτοι αὐτοβοῶ τῶν πολεμίων περιγενέσθαι δυνήσονται.

Vers. 29. *Rugiant ut leones.* Vociferari in bellis solent, et communi voce terrorem hostibus incutere. Clamorem hunc cum rugitu leonum comparat. Sicut enim leo rugiens et feras terret et jumenta, sic illi clamore ipso vincere hostes poterunt.

λ'. *Καὶ βοήσει δι' αὐτοὺς τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ὡς φωνὴ θαλάσσης κυμαινούσης.* Ταῦτα πάντα εἴρηται περὶ τῶν πολιορκούντων. Διὰ τούτων δὲ καὶ τὸ κληθὲς εἰδείξε, καὶ τοὺς λόγους κύμασιν ἑοικότας, καὶ τῇ φωνῇ κατακτυπούντας τῶν ἀντιπάλων τὰς ἀκοάς. « Καὶ 48 ἐπιθλέφονται εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἰδοὺ D σκότος. » Τότε τοῖνον, φησὶν, οἱ τῆς κατ' ἐμοῦ μανίας τίνητες δίκαις, ἀναθλέψουσι μὲν εἰς τὸν οὐρανόν, ἐπικουρίας τινὸς ἀντιβολούντες τυχεῖν· εἴονται δὲ, ὡς τὴν πρόνοιάν μου δίκην φωτὸς ἐπιφανομένην, ἀλλὰ τὴν τιμωρητικὴν δύναμιν, ζόφον αὐτῶν τοῖς ἐσθαλοῖς ἐπιζέρουσαν.

Vers. 30. *Et clamabit propter eos die illa, sicut vox maris fluctuantis.* Hæc omnia de obsidentibus dicuntur. Per hæc autem et multitudinem illorum significavit, et sermones fluctibus similes, vocisque sono aures adversariorum verberantes. « Et 206 respicient in cælum, et ecce tenebræ. » Tunc, inquit, suæ in me insanitæ pœnas luentes, cælum quidem suspicient, aliquid auxilii expectantes; videbunt autem, non providentiam meam lucis instar affulgentem, sed ultricem potentiam tenebras ipsorum oculis offundentem

i Jerem. i, 14. k Jerem. x, 22. l Jerem. iv, 6.

VARIE LECTIONES.

45 μακρ. Rec. lectio est τοῖς μακρᾶν. 46 μελισσῶν. Editio prior habebat μυῶν. 47 Οὐ — κοιπιάσ. Hebr. non erit lassans, neque impingent in eo. 48 καὶ — οὐρανόν. Præstat rec. lectio, καὶ ἐπιθλέφονται εἰς τὴν γῆν. Aid. et Compl. habent εἰς τὸν οὐρανόν ἄνω καὶ κάτω. Sicque etiam cod. Aug.

CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

VERS. 1. *Et factum est anno quo mortuus est Osias.* Omnia ergo, quæ hæcenus dicta sunt, regnante Osia vaticinatus est propheta; hæc autem quæ modo recitantur, sub Joatham vidit, Osia filio, qui patris regno successit. Innuvit autem propheta, ut dixi, cessationem prophetiæ factam propter Osia prævaricationem. Is enim sub initium quidem regni sui divina providentia fructus est, atque allophylos vicinosque alios hostes perdomuit. Elatus autem post victoriam, et sacerdotii dignitatem usurpavit, et templi adyta pervadens incensum offerre ausus est, quod nec omnibus offerre sacerdotibus licebat. Soli enim summo sacerdoti ad Sancta sanctorum ædium patebat. Atque illum quidem cohibere conatus est Azarias sacerdos, et alii cum eo sacerdotali honore insignes. Sed quia nec horum consilio paruit, Dominus illi benignam correptionem intulit. Non enim terram ei debiscere jussit, neque flammam de caelo immisit; sed corporis colorem mutavit, et lepræ maculam infecit. Qua **207** pœna affectus, ex templo statim exiit, domique residens regnum per Joatham filium administravit. Hac de causa universorum Deus et populo irascitur, nullumque illis reddit oraculum: et contra prophetam indignatur, qui tacuerit, et reprehensionem non adhibuerit. Post illius scilicet excessum hanc prophetæ visionem ostendit; quare illius mortem apposite commemorat, docens quando siluerit, et quando iterum prophetiam receperit.

VERS. 2. *Et Seraphim stabant in circuitu ejus.* Videtur autem et superbum regem notare sanctorum Seraphim reverentia. Ille enim nullo pacto sibi conveniens ministerium impudenter arripuit; at invisibiles virtutes, quibus cœlestis credita est laudatio, timore habitu præ se ferebant. Tegebant enim facies suas, cum splendorem ferre non possent, qui ex Domini aspectu coruscabat: abscondebant et pedes, servitutem innuentes, et metum ostendentes, et ministerium decenter expletes. « Et duabus volabant. » Significat enim volatus sublimitatem intelligentiæ.

VERS. 3. *Et dicebant: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Sabaoth.* Offerebant enim hunc hymnum, et unam deitatis naturam per Domini vocem innuentes (singulariter enim enuntiabant), et Trinitatis quoque numerum indicantes, ter Sanctus acclamando. Nam « Sanctus, sanctus, sanctus, » ad declarandam Trinitatem facit: **208** « Dominus Sabaoth, » ad significandam unicam naturam.

α. *Kal ἐγένετο τοῦ ἐνιαυτοῦ οὗ ἀπέθανεν Ὀζίας.* Ἄπαντα μὲν οὖν τὰ προειρημένα, βασιλεύοντος Ὀζίου, προεθέσπισεν ὁ προφήτης· ταῦτα δὲ τὰ νῦν ἀνεγνωσμένα ἐπὶ Ἰωάθαμ ἐθεάσατο, ὅς, υἱὸς ὢν Ὀζίου, τὴν ἐκείνου διεδέξατο βασιλείαν. Αἰνίττεται δὲ ὁ προφήτης, ὡς ἔφην, τὴν γεγενημένην παῦλαν τῆς προφητείας διὰ τὴν τοῦ Ὀζίου παρανομίαν· οὗτος γὰρ ἀπήλαυσε μὲν, εὐθύς βασιλεύσας, τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας, καὶ τῶν ἀλλοφύλων τῶν τε ἁλλων πλησιοχώρων ἐκράτησε πολεμίων. Τυφωθεὶς δὲ μετὰ τὴν νίκην, καὶ τῆς ἱερωσύνης ἤρπασε τὴν ἀξίαν, καὶ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ κατατολήσας, προσενεγκεῖν ἐτόλμησε τὸ θυμίαμα· ὃ οὐδὲ πᾶσιν ἐξῆν προσφέρειν τοὺς ἱερεῖς. Μόνω γὰρ εἰσιτητὸν ἦν τῷ ἀρχιερεῖ εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων· καὶ ἐπειράθη μὲν αὐτὸν ἐπισηεῖν Ἀζαρίας ὁ ἱερεὺς, καὶ ἕτεροι σὺν τούτῳ τῆς ἱερωσύνης ἤξιωμένοι· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τὴν τούτων ἐδέξατο συμβουλίην, φιλόθρονον αὐτῷ παιδεῖαν ὁ Δεσπότης ἐπήγαγεν. Οὐ γὰρ ἐκέλευσεν αὐτῷ χῆναι τὴν γῆν, οὐδὲ πρηστῆρα οὐρανὸν ἐπήνεγκεν· ἀλλὰ τὴν τοῦ σώματος ἐνήλλαξε χροάν, καὶ τῆς λέπρας αὐτῷ τὴν ἀτιμίαν ἐπέθηκε. Ταύτην δεξάμενος τὴν παιδεῖαν, παραυτίκα μὲν ἐξεληλύθε τοῦ νεώστικα δὲ καθήμενος, διὰ Ἰωάθαμ τοῦ παιδὸς διεῖπε τὴν βασιλείαν· τούτου χάριν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς χαλεπαίνει μὲν τῷ λαῷ, καὶ οὐδεμίαν αὐτοῖς χρησιμογίαν προσφέρει, ἀγανακτεῖ δὲ κατὰ τοῦ προφήτου σεσηγηκότος, καὶ μὴ προσενηνοχότος τὸν ἔλεγχον. **Β** Μετὰ μέντοι τὴν ἐκείνου τελευτήν, ταύτην δείκνυσε τῷ προφήτῃ τὴν ὀπτασίαν· εἰκότως τοίνυν τῆς ἐκείνου μὲμνηται τελευτῆς, διδάσκων πότε μὲν εἰσήγησε, πότε δὲ πάλαι τῆς προφητείας ἀπέλαβε.

β. *Kal Σεραφείμ⁹⁹ εἰσθήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ.* Ἔοικε ¹⁰⁰ δὲ καὶ τοῦ ἀλαζόνος βασιλέως κατηγορεῖν τῶν ἁγίων Σεραφείμ ἢ εὐλάβεια· ὁ μὲν γὰρ ἀναιδῶς τῆς μηδαμῶθεν αὐτῷ προσηκούσης κατετόλμησε λειτουργίας· αἱ δὲ ἀόρατοι δυνάμεις, τῆν ἐπουράνιον ὑμνηθῆσαν πεπιστευμένοι, τῷ σχήματι τὸ δέος ἐμήνουν. Ἐκάλυπτον γὰρ τὰ πρόσωπα, ὡς οὐδὲ τὴν ἀγλήν ἰδεῖν δυνάμεναι τῆς ἐκ τῆς δεσποτικῆς ἀπαστράπτουσας θεάς· κατέκρυπτον δὲ καὶ τοὺς πόδας, καὶ διὰ τούτου τὴν δουλείαν σημαίνουσαι, καὶ τὸ δέος ἐμφαίνουσαι, καὶ τὴν λειτουργίαν εὐσηχημένως ἀποπληροῦσαι. « Καὶ δυσὶν ἐπέταντο. » Αἰνίττεται γὰρ ἡ πῆσις τὸ μετάρσιον τοῦ φρονήματος.

γ. *Kal ἔλεγον· Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σαβαώθ.* Προσέφερον γὰρ τούτον τὸν ὕμνον, καὶ τὴν μίαν τῆς θεότητος φύσιν διὰ τῆς Κυρίου φωνῆς αἰνιττόμενα· ἐνικῶς γὰρ τούτο προσέφερον· καὶ τῆς Τριάδος· τὸν ἀριθμὸν ὑπεμφαίνοντα· τρεῖς γὰρ ἐπεφώνουν τὸ Ἄγιος. Τὸ μὲν γὰρ, « Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος, » τῆς Τριάδος δηλωτικόν· τὸ δὲ, « Κύριος Σαβαώθ, » τῆς φύσεως τῆς μιᾶς σημαντικόν. « Πλήρης ¹⁰¹

VARIÆ LECTIONES

⁹⁹ ἀγανακτεῖ — ἔλεγχον. Ista parum verisimilis conjectura nititur Symmachi interpretatione verbi ἡνιχῆν vers. 5. ¹⁰⁰ Alias vel σεραφείμ vel σεραφείν. expositio.

conjectura nititur Symmachi interpretatione verbi ¹⁰¹ Ἔοικε, κ. τ. λ. Ad totum omnino vers. 30 refert

πᾶσα ἡ γῆ⁸² τῆς δόξης αὐτοῦ. Ὑμεῖς γὰρ τὰ Σε-
ραφεῖμ τὴν αἰδίων φύσιν, ὡς μὴ μόνον τὸν οὐρανὸν,
ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ἅπασαν τῆς δόξης ἐμπλήσασαν.
Τοῦτο δὲ καὶ ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ πεποι-
τικὴν ἐνανθρώπησιν. Μετὰ γὰρ τὴν Δεσποτικὴν ἐπι-
φάνειαν ἐδέξατο τὰ ἔθνη τὴν τῆς θεογνωσίας ἀκτίνα.
Πλήρη οὖν εἶναι πᾶσαν τὴν γῆν λέγουσι τῆς δόξης
αὐτοῦ, προαναφωνοῦντα τὸ ἐσόμενον, καὶ τῆς διὰ
Χριστοῦ γεγενημένης οἰκονομίας προαναγγέλλοντα
τὸ μυστήριον. Πρὶν μὲν γὰρ σάρκα γενέσθαι τὸν
Λόγον, κατεκράτει τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ δαίμων ὁ
ἀλιτήριος· προσεκυρήθη δὲ ἡ κτίσις παρὰ τὸν κτί-
σαντα καὶ ποιητὴν. Ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ
μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, πεπλήρωται τῆς δόξης
αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ· κάμψαι γὰρ αὐτῷ πᾶν γόνυ, καὶ
πᾶσαι γλώσσαι καὶ φυλαὶ αὐτῷ δουλεύουσιν, κατὰ τὸ
γεγραμμένον. Προανακεκράγει δὲ τοῦτο καὶ ὁ μακά-
ρος· Δαβὶδ ἐν πνεύματι. Ἔφη γὰρ· «Πάντα τὰ ἔθνη,
ὅσα ἐποίησας, ἤξουσιν καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν
σου.»

δ. Καὶ ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον⁸³ ἀπὸ τῆς φωνῆς
ἧς ἐκέκραγον. Τὰ τοίνυν ἐσόμενα μετὰ τὴν τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν προδηλωκότων τῶν Σε-
ραφεῖμ, ἀναγκαίως μνηστέα καὶ τῶν δύο λαῶν ἡ
συνάφεια· ἀπὸ γὰρ τῆς φωνῆς, ἣ τὴν γῆν ἅπασαν
πεπληρῶσθαι τῆς θείας δόξης ἐμήνυσεν, ἐπήρθη τὸ
ὑπέρθυρον· τοῦτο δὲ γενομένον περιετὴν ἐδείκνυ
τῶν θυρῶν τὴν χρεῖαν· τῶν δὲ θυρῶν οὐκ ἐπιχει-
μένων, εἰσιτετὸν ἦν εἰς τὸν οἶκον τῷ βουλομένῳ
λαίπν· ἐπειδὴ γὰρ Ὀζίας, τοῦ νόμου κρατούντος
ἔτι, παρανόμως κατετόλμησε τῶν ἀδύτων, προση-
μαίνεσθαι διὰ τῆς ὑφέως τῶν ἰθύνων ἀπάντων ἡ κλήσις.
Μὴ γὰρ δὴ τις νομίζετω, φησί, ἐν τῷ ναῷ περιγε-
γράφθαι τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν δόξαν. Ὁ γὰρ τῶν
ὄλων Δεσπότης τὰ πάντα πληροί. Καὶ τοῦτο δὲ οὐκ
εἰς μακρὰν δῆλον γενήσεται· ἅπαντες γὰρ οἱ ἄν-
θρωποι, τὸ τῆς θεογνωσίας εἰσδεξάμενοι φῶς, παν-
ταχοῦ ναοὺς ἀναστήσουσι τῷ τῶν ὄλων Δημιουργῷ·
ἐκείνων δὲ πληρουμένων τῆς δόξης, αὐτὸς τῆς⁸⁴
προτέρᾳ· γυμνωθήσεται δόξης, καὶ ἀντὶ τοῦ θεοῦ φω-
τός· τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πυρός· εἰσδέξεται τὸν καπνόν⁸⁵.
Τοῦτο καὶ κατὰ τὸν καιρὸν φεγένηται τοῦ σταυροῦ·
ἐσχίσθη γὰρ τὸ καταπέτασμα, καὶ τῆς ἐπανθούσης
τῷ ναῷ χάριτος τὴν ἀπόστασιν ἔδειξε· δέον γὰρ
προστεθῆναι δόξαν ἀπὸ τῆς δοξολογίας, καὶ ἡ οὐσα
ἀπώλετο· τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; Προῆδει τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον, ὅτι τὸ Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος, ἤρμους τῷ
κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ οὐ δέχεται αὐτὸ ὁ
ναὸς τῶν Ἰουδαίων. Λέγει οὖν ὅτι μετὰ τὸ κήρυγμα
τοῦ Εὐαγγελίου ἰρημίας καὶ καπνοῦ πληροῦται ἡ
Συναγωγὴ. Ἐπήρθη δὲ οὐχ ἡ θύρα, ἀλλὰ τὸ ὑπέρ-

(Plena est omnis terra gloria ejus.) Laudant
nempe Seraphim naturam sempiternam, quod non
modo cœlum, sed terram quoque universam gloria
repleverit. Hoc vero Dei et Salvatoris nostri egit
incarnatio. Siquidem post adventum Domini, gen-
tes divinæ cognitionis radio perfusæ sunt. Plenam
igitur ejus gloria terram omnem dicunt, id quod
futurum erat vaticinantes, factumque per Christum
dispensationis mysterium prænuntiantes. Prius
quidem quam Verbum caro fieret, dominabatur
universæ terræ dæmon infestus, et creatura præ-
conditore et factore suo adorata est. At postquam
homo factum est Verbum Dei unigenitum, ejus
gloria repleta est omnis terra. Flectetur enim ipsi
omne genu, et omnes lingue et tribus servient ei,
sicut scriptum est. Quod et antea decantabat
beatus David, in spiritu dicens: «Omnes gentes,
quascunque fecisti, venient et adorabunt coram
te.»

VERS. 4. Et elevatum est superliminare vocæ qua
clamabant. Postquam ergo a Seraphim præmon-
strata sunt quæ futura erant post incarnationem
Salvatoris nostri, convenienter duorum quoque
populorum conjunctio declaratur. Voce enim, quæ
terram omnem divina gloria repletam significabat,
elevatum est superliminare, et sic declarabatur,
januarum non amplius esse futurum usum. Valvis
autem non incumbentibus, domum cuivis de cæ-
tero intrare licuit. 209 Quia enim Ozias, lege
adhuc obtinente, adyta contra legem penetrare aus-
sus est, insinuat per visionem omnium gentium
vocatio. Non putet enim quisquam, ait, templo
circumseptam esse Dei universorum gloriam. Uni-
versorum enim Dominus omnia replet. Atque hoc
sane brevi manifestum fiet. Omnes enim homines,
divinæ cognitionis lumine suscepto, templa ubique
erigent universorum Conditori; illis autem gloria
repletis, hoc priori gloria spoliabitur, et pro divino
lumine ignis Romani fumum excipiet. Hoc etiam
ipso crucis tempore factum est. Velum enim scis-
sum est, quod gratiæ quæ templo inerat absces-
sum demonstravit. Cum enim gloriam ex glorifi-
catione adjici oporteret, periit etiam illa quæ inerat.
Quid igitur hoc rei est? Providebat Spiritus sanc-
tus apostolorum prædicationi congruere Sanctus,
sanctus, sanctus, et hoc non capere templum
Judæorum. Ait ergo, post Evangelii promulgationem
solitudine fumoque replendam Synagogam.
Elevatum autem est, non ostium, sed superli-
minare. Janua omnis postibus impositum nihil

⁸² Psal. lxxi, 11; Philipp. ii, 10, 11; Apoc. vii, 9 sqq. ⁸³ Psal. lxxxv, 9.

VARIÆ LECTIONES.

⁸² πᾶσα ἡ γῆ. *Hebr. sab.* l. v; c. 7, leg. πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Sed contra *Hebr.* ⁸³ Καὶ—ὑπέρθυρον. *Hebr.* et compositi sunt postes liminum. ⁸⁴ τῆς. *Ed.* prior præmittebat γὰρ, quod delendum visum est. ⁸⁵ καὶ—καπνόν. Hæc ad verba ultima vers. 4 spectant.

habet. Sublata igitur Synagogæ forma superiore, elevatum est superliminare, spoliata est gratia. Restat ergo necessario, ut postes cujusvis manus impulsu commoveantur; propterea manus quælibet concutit res Judaicas. Et ideo propheta quidam dicebat: «Et ponam Hierosolymam sicut vestibula, quæ commoventur.»

VERS. 5. *Et dixi: O me miserum, quia compunctus sum.* Clarius hæc interpretatus est Symmachus hoc modo: «Heu mihi, quia tacui! Vir enim labiis immundus ego sum, et in medio populi labiis immundi ego habito.» 'Consona' autem est et aliorum interpretatio. Obscure autem una significat factum de Ozia prævaricatione silentium. Idcirco immundum labiis se appellat, ut qui audaciæ per silentium particeps fuerit. Eademque populum reprehensione notat, et divinam apparitionem, ut iudicis præsentiam, reformidat.

VERS. 6. *Et missus est ad me unus de Seraphim.* [7] Hoc etiam prophetæ ob silentium de Ozia, peccatum declarat. Non enim alteri cuiquam membro corporis, sed ori Seraphim carbonem admovit. Arguit autem et Ozia prævaricationem id quod gestum est. Ille enim ad altare valde impudenter accessit; at Seraphim, tametsi ab igne nomen habens, et divini ministerii officium gerens, non nuda manu, sed forcipe carbonem sumpsit, et hunc imponens ori prophetæ, peccati liberationem renuntiavit illi. Describitur autem per ista et designatur bonorum nostrorum participatio, per Dominicum scilicet corpus et sanguinem a peccatis liberatio.

VERS. 8. *Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam? Purgat fortasse prius sub Ozia silentium, et qui unum arguere noluerat, totius populi reprehensionem suscipit.* Neque enim honorem usurpans sua sponte currit, sed de priori satisfaciens silentio, imminens a populo periculum adit.

VERS. 9. *Dic populo huic: Aure audietis, et non intelligetis.* Futuram Judæorum in Domini adventu contradictionem ostendebat. Nam audientes divina eloquia non audierunt, et infinita miracula cernentes intelligere noluerunt. Qua de causa Dominus in sacris Evangelii dicebat: «Ad iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et

* Zachar. xii, 2.

θυρον· πᾶσα θύρα οὐδὲν ἐπικείμενον ταῖς πρα-
στάσιν ἔχει· ἐπηρμένου οὖν τῆς συναγωγῆς τοῦ
ἄνω σχήματος, ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον, ἐγυμνώθη τῆς
χάριτος· ἀνάγκη οὖν λοιπὸν, καὶ τὰς παραστάδας
ὑπὸ τῆς τυχοῦσης χειρὸς σαλευέσθαι· διὰ τοῦτο πᾶσα
χεὶρ σαλεύει τὰ Ἰουδαϊκά. Καὶ διὰ τοῦτο προφήτης
τις ἔλεγε· «Καὶ θήσω τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς πρόθυρα
σαλευόμενα.»

ε'. Καὶ εἶπον· Ὁκέλας ἐγὼ, ὅτι καταρένυμαι!
Σαφέστερον δὲ ταῦτα ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν οὕ-
τως· «Οἷμοι, ὅτι ἐσιώπησα! ἀνὴρ γὰρ ἀκάθαρτος
χειλεσιν ἐγὼ, καὶ ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκαθάρτου χεῖλεσιν
ἐγὼ οἰκῶ.» Σύμφωνος δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἡ ἐρμηνεία.
Αἰνίττεται δὲ καὶ τὴν γενομένην ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ
τοῦ Ὁζίου σιγῆν. Καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτὸν ἀκάθαρτον
χειλεσιν ὀνομάζει, ὡς καὶ κεκοινωνηκῶς τῷ τολμη-
ματι διὰ τῆς σιωπῆς· τὴν αὐτὴν δὲ καὶ τοῦ λαοῦ
κατηγορίαν πεποίηται, καὶ τὴν θείαν δέδιεν ἐπι-
φάνειαν, ὡς δικαστικὴν παρουσίαν.

ς'. Καὶ ἀπεστάλη πρὸς με ἓν τῶν Σεραφείμ.
Καὶ τοῦτο δηλοῖ τῆς ἐπὶ τῷ Ὁζία σιωπῆς τοῦ προ-
φήτου τὸ πλημμέλημα· οὐκ ἄλλω γὰρ τινι μορίῳ
τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῷ στόματι τὸν ἀνθρακα τὸ Σερα-
φεῖμ προσεσήνοχε. Ἐλέγχει δὲ καὶ τὴν τοῦ Ὁζία
παρανομίαν τὸ γενομένην· ὁ μὲν γὰρ τοῦ θυσιαστη-
ρίου λαὸν ἀναιδῶς κατετόλμησε· τὸ δὲ Σεραφεῖμ, καὶ
πυρὸς ἔχον προσηγορίαν, καὶ θείας λειτουργίας ἤξιο-
μένον, οὐ γυμνῇ τῇ χειρὶ, τῇ δὲ λαβίδι τὸν ἀνθρακα
ἔλαθε, καὶ τοῦτο ἐπιθεὶν τῷ τοῦ προφήτου στόματι,
ἐμήνυσεν αὐτῷ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγὴν.
C Προδιαγράφεται δὲ καὶ προδιατυπῶνται διὰ τούτων
ἡ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν μετουσία, ἡ διὰ τοῦ δεσπο-
τικού σώματος τῆς καὶ αἵματος τῶν ἁμαρτημάτων
ἀπαλλαγῆς.

η'. Καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς τοῦ Κυρίου λέγον-
τος, Τίνα ἀποστείλω; Τάχα δὲ ὑπὲρ τῆς προτέρας
ὁ προφήτης ἀπολογεῖται σιγῆς, τῆς ἐπὶ τῷ Ὁζία·
καὶ ἓνα ἐλέγξει μὴ βουληθεὶς, παντὸς τοῦ λαοῦ
τὸν ἔλεγον ἀναδέχεται. Οὐδὲ γὰρ τὴν τιμὴν ἀρκάζει
αὐτοχειροτόνητος τρέχει· ἀλλ' ὑπὲρ τῆς προτέρας
ἀπολογούμενος σιωπῆς, καὶ τοὺς παρὰ τοῦ λαοῦ κιν-
δύνους ἀναδεχόμενος.

θ'. Εἰπὸν τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῆ ἀκούσατε, καὶ
οὐ μὴ συνῆτε. Τὴν ἐσομένην Ἰουδαίους ἐπὶ τῆς
δεσποτικῆς ἐπιφάνειας ἀντιλογίαν ἐδήλον. Καὶ γὰρ
ἀκούσαντες τῶν θείων λογίων, οὐκ ἤκουσαν· καὶ τὰ
μυρία θαύματα θεωροῦντες, συνιδεῖν οὐκ ἠθέλησαν.
Οὐ δὲ χάριν ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς ἔλεγεν εὐαγ-
γελοῖς· «Εἰς κρῖμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἔλθω,

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁶ καταν. *Hebr.* excindor, s. in summo vitæ discrimine versor. ⁵⁷ Σαφέστερον, κ. τ. λ. Sci-
licet apud LXX hæc ita se habent: Ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων, ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκά-
θαρτα χεῖλη ἔχοντας ἐγὼ οἰκῶ. ⁵⁸ ἐσιώπησα. Ita quoque *Vulg. nova* habet *tacui*, sicque apud Patres
Latinos hic locus solet allegari. Vid. Sabat. ad h. l. ⁵⁹ αἰνίττεται—σιγῆν. Iterum h. l. et deinde ad
vers. 6 sqq. Symmachum sequitur Noster. ⁶⁰ Καὶ ἀπεστ. *Hebr.* et volavit Aqu. et reliqui, καὶ ἐπετάσθη.
⁶¹ οὐ—ἀπαλλαγῆν. Hæc tum ad reliqua 6 vers. 6, tum ad vers. 7 se referunt. ⁶² παντὸς—ἀναδ. Ad
ultimam vers. 8 partem ista spectant. ⁶³ συνῆτε. Reliqua t. I, p. 285, ita leg. καὶ βλέποντες βλέψετε,
καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε.

ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γίνωνται. Ὁ μὲν γὰρ τὸ σῶμα τυφλώττοντες, ἐώρων αὐτὸν τῆς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς· οἱ δὲ ὑγιεῖς ἔχοντες τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, τυφλὸν εἶχον τῆς διανοίας τὸ ὀπτικόν. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς μεμυκτάς εἶχον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀκοὰς βεβουμένους· καὶ τούτου χάριν ὁ Κύριος ἔλεγε· «Ὁ ἔχων ὤτα ἀκούειν, ἀκούεται.» Ὁ μὲντοι προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ προφήτου Θεὸς, διδάσκει διὰ τῶν ἐξῆς, ὡς κατὰ γνῶμην αὐτοῖς προσέγεγονε ταῦτα τὰ πάθη. Ἐπάγει γάρ·

ε. Ἐπαγόνθη ἡ γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρῶς ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς ὠσὶ ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰσωμαι αὐτούς. Οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ γνῶμη τὰ πάθη ταῦτα εἰργάσατο. Οὐ γὰρ τυφλοὶ κατὰ φύσιν ἦσαν, ἀλλ' αὐτοὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκάμμυσαν, καὶ βαρῶς τῶν θείων λόγων ἤκουσαν, ὡσπερ ἑαυτοὺς πολεμοῦντες, καὶ τὴν διὰ τῆς θέας, καὶ δι' ἀκροάσεως, καὶ τῆς ἐντεῦθεν φουμένης μεταμελείας ἀπεσπόμενοι σωτηρίαν. Καὶ τοῦτο δὲ ὁ Σόμμαχος σαφέστατον εἰρηκεν· «Ὁ λαὸς οὗτος τὰ ὤτα ἐδάρυσε, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐμυσε, μήπως ἴδῃ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς ὠσὶ ἀκούῃ, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ συνῇ, καὶ ἐπιστραφῇ, καὶ ἰαθῇ.» Ταῦτα δὲ πάντα οὐ φυσικὴν τῶν μελῶν ἀσθένειαν, ἀλλὰ τὴν γνωμικὴν αὐτῶν ἀπιστίαν σημαίνει· ὑγιαίνοντες γὰρ, φησὶ, καὶ κωφεύουσι καὶ τυφλώττουσι, καὶ πάντα πόρον κινουσὶν ἵνα μὴ τύχωσι σωτηρίας. «Καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν.» Προαγορεύει ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὰ ἐσόμενα, καὶ φησιν, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἐφθονταί μὲν καὶ ἀκούσονται· μενοῦσι γὰρ μὴ ὡς μὴ ἀκηκοότες, μήτε συντιθέμενοι, καὶ τοῦτο παθόντες αὐτοὶ ἐκ μωρίας τῆς ἰδίας γνῶμης. Αἴτιοι τοίνυν τῆς σφῶν αὐτῶν γεγονόσιν ἀπωλείας, μήποτε τὸ οὖς παραθέντες τοῖς παρὰ Χριστοῦ λεγομένοις, μήτε μὴν τὸν τῆς αὐτῶν δια-

ια. Καὶ εἶπα· Ἔως πότε, Κύριε; Μονονουχὶ λέγων· Ἐρόμην δὲ ἐγὼ τῆς ἀπειθείας τὸν χρόνον, μαθεῖν θέλων.

ιβ. Καὶ εἶπον· Ἔως ἂν ἐρημωθῶσι πόλεις. Μέχρι τοίνυν τέλους, φησὶν, ἐπιμενοῦσι τῇ πονηρίᾳ· καὶ οὐδέ τι τιμωρία μεταβολὴν αὐτοῖς τινα πραγματοποιήσεται. Οὔτε γὰρ ἡ τῶν πόλεων πόρθσις, οὔτε ἡ τῶν οἰκιῶν κατάλυσις, οὔτε τῆς γῆς ἀπάσης ἡ ἐρημία, ἀίσθησιν αὐτοῖς τινα καὶ τῆς παρανομίας πραγματοποιήσεται γνῶσιν. Αἰνίσσεται δὲ διὰ τούτων τὸ ὑπὸ

† Joan. ix, 39. † Matth. xi, 15. † Conf. Matth. xiii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

εἰ παγόνθη, κ. τ. λ. Hebr. Crassum redde — aures ejus aggravata, et oculos ejus obline, ne — et sanatio obtingat illis. ὡσὶ. Apud LXX seq. αὐτῶν, quod abest etiam t. I, p. 1456, et infra ad locum Row. p. 1, 8, ac Matth. xiii, 15. αὐτῶν. Additur in cod. Alex. et in utroque loco N. T. jam citato. Imo etiam post pauca apud Nostrum. ὡσὶ. Vel potius συνῶσι, ut bonæ notæ codices habent Matth. xiii, 15, quo loco Millius quidem legit συνῶσι, sed meliorem lectionem συνῶσι agnoscit in locis parallelis Marc. iv, 12, et Luc. viii, 10. π. π. xiv., loquendi formula Nostro familiaris, quæ t. I, p. 90, bis occurrit. Καὶ—πόλεις. Hæc juxta Hebr. et LXX pertinent ad vers. 17. Hinc orta diversitas quosdam numerum reliquorum versic. hujus capituli, cui alias non nisi 13 tribuuntur versiculi.

QUI VIDENT CÆCI FIANT P. Qui enim corpore cæcutiebant, mentis oculis eum cernebant; qui vero sanos habebant oculos corporis, cæcam habebant aciem mentis. Neque oculos tantum clausos habuerunt, sed etiam aures obturatas. Ideoque Dominus dicebat: «Qui habet aures ad audiendam, audiat.» Propheta igitur, vel potius Deus prophetæ, docet deinceps, ex voluntate ipsis hæc vitia obtigisse. Addit enim:

VERS. 10. *Incrassatum est cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clausurunt, ne aliquando videant oculis suis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur et sanem eos.* Non natura, sed voluntas has affectiones operata est. Non enim cæci erant natura, sed ipsimet clausurunt oculos, et divina eloquia graviter audierunt, tanquam secum ipsi pugnantes, et paratam ex visu et ex auditu, et ex ea quæ inde nascitur pœnitentia, salutem respicientes. Hoc vero etiam apertius dixit Symmachus: «Populus hic aggravavit aures, et oculos suos clausit, ne forte videat oculis suis, et auribus audiat, et cor ipsius intelligat, et convertatur, et sanetur.» Hæc porro singula non naturalem membrorum infirmitatem, sed voluntariam ipsorum produunt incredulitatem. Cum enim sani sint, inquit, et surdi fiunt et cæci, et omnem movent lapidem ne salutem adipiscantur. «Et oculos suos compresserunt.» Prædicat universorum Deus quæ futura sunt, et ait: Prorsus videbunt illi quidem, et audient; manebunt tamen quasi non audierint, et quasi fidem non tribuant; quod illis evenit ex propriæ mentis insania. Auctores itaque sui ipsorum facti sunt exitii, qui nec aurem unquam Christi verbis accommodarint, nec mentis suæ oculum aperiant.

VERS. 11. *Et dixi: Usquequo, Domine? Quasi dicat: Interrogabam ego tempus contumaciæ, scire cupiens.*

VERS. 12. *Et dixit: Donec desolata fuerint civitates* Usque ad finem ergo, inquit, 218 permanent in malitia, nec ullam mutationem illis afferet supplicium. Nam neque urbium eversio, neque domorum ruina terræque universæ depopulatio, sensum aliquem, et agnitionem prævaricationis in illis excitabit. Innuat autem his verbis clades

illatas a Romanis. Pro «longabit Deus homines,» A Symmachus dixit «longe faciet,» hoc est in captivitate mittet illos.

VERS. 13. *Et adhuc super ipsis est decimatio.* Per hæc igitur significat tum priorem, tum alteram urbis obsidionem. Vespasianus enim primus exercitum in eos duxit; deinde mortuo Nerone, Titum filium relinquens, imperii causa regressus est. Titus ergo, urbe obsessa temploque incenso, captivis multis abductis ad Romanorum rediit metropolim. Sed qui manus illorum evaserant, iterum reversi urbem inhabitaverunt. Multo autem pauciores erant prioribus incolis. Ideo decimationem eos vocat, hoc est decimam partem. Sed Adrianus de novo tumultuantes illos ultimo exitio affecit, ipsamque urbis appellationem mutavit, suum illi nomen imponens. *Ælia* enim exinde vocata est, quia *Ælius* illi cognomen fuit. Hæc propheta edisserens Deus: «Et rursus, inquit, erit in directionem,» et vastitatem illius denotans, et infructuosam cordis duritiam. «Sicut terebinthus et sicut glans.» Non comparavit autem eam cum arbore frugifera, **214** sed cum terebintho et quereu, iisque foliis carentibus. Aut juxta Symmachum, «erit in depastionem, sicut quercus, et sicut balanus, quæ amissis foliis sola stat.» Siquidem aperte per ista significat, depastam fuisse ab alienigenis hominibus, sicut glandes a porcis, et bonis destitutam mansisse, sicut quercus et balanus fructibus ac foliis spoliata.

CAPUT VII.

VERS. 1. *Et factum est in diebus Achasi.* Post ea quæ viderat et cognoverat propheta de superiori visione sub Joatham rege, qui post Oziam regnavit, scribit deinceps quæ sub Achaso filio Joatham gesta et prædicta sunt. Verum Joatham quidem pietatis studiosus fuit, Achasus vero contra prævaricator et impius; eamque ob causam Deo curæ non fuit, sed bello exorto, et acie instructa a rege decem tribuum, cui nomen Pekah, Romeliæ filio, centum viginti millia in proelio amisit, captaque sunt a victoribus mulierum et puerorum alia ducenta millia. Cæterum Oded propheta obtinuit ut captivi dimitterentur, acceptæ cladis causam indicans, quod iratus Deus propter impietatem illos tradiderit, simulque generis propinquitatem revocans in mentem, sicut docet Paralipomenon historia. Sed et alia **215** hujusmodi multa passus est

• II Paral. xxviii, 9 seqq.

Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐνεχθόντα κακά. Τὸ δὲ «μακρυνεῖ ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους»⁶⁹, «μακρὰν ποιήσει» ὁ Σύμμαχος εἴρηκε· τουτέστιν, εἰς αἰχμαλωσίαν ἐκπέμψει αὐτούς.

Ἰγ. Καὶ ἐστὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐστὶ τὸ ἐπιδέκατον⁷⁰. Διὰ τούτων οὖν σημαίνει καὶ τὴν προτέραν αὐτῶν, καὶ τὴν δευτέραν πολιορκίαν. Οὐεσπασιανὸς μὲν γὰρ πρῶτος στρατηγὸν αὐτοῖς ἐπεστράτευσεν· εἶτα μετὰ τὴν Νέρωνος τελευτήν, οὖν Τίτον καταλιπὼν, διὰ τῆς βασιλείας ἀνέστρεψεν. Ὁ Τίτος τοίνυν τὴν πόλιν πολιορκήσας, καὶ τὸν ναὸν ἐμπρήσας, καὶ πολλοὺς δορυαλώτους λαβὼν, εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐκπηγίθη μητρόπολιν· ἀλλ' οἱ τὰς ἐκείνων διεκφυγόντες χεῖρας πάλιν ἐκπηγίθησαν, καὶ τὴν πόλιν ὤκισαν· πολλοὶ δὲ οὗτοι τῶν προτέρων οἰκητόρων ἦσαν ἐλάττους. Οὐ δὲ χάριν αὐτοῖς ἐπιδέκατον καλεῖ, τουτέστι δεκατημόριον. Ἀλλὰ πάλιν Ἀδριανὸς αὐτοῖς στασιάζουσαν παντελῆ ἐπήγαγεν θλίψιν· καὶ αὐτὴν δὲ τῆς πόλεως τὴν προσηγορίαν ἐνήλλαξεν, ἐκ τῆς οἰκείας ἐπωνυμίας ταύτην καλέσας· Ἀλλία γὰρ ἐκεῖθεν προστηγορεύθη· Ἄλιος γὰρ ἐπίκλην ὠνομάζετο. Ταῦτα τῷ προφήτῃ διαγορεύων εἶπεν ὁ Θεός, ὅτι· «Πάλιν ἔσται εἰς προνομήν,» καὶ τὴν ἐρημίαν αὐτῆς σημαίνων, καὶ τῆς καρδίας τὸ ἀκαρπὸν καὶ ἀντίτυπον. «Ὡς τερεβινθος, καὶ ὡς βάλανος.» Οὐκ ἀπίσκει δὲ δένδρον καρπύον, ἀλλὰ τερεβίνθον καὶ βάλανον, καὶ τούτοις φύλλων ἐστερημένοις⁷¹. Ἡ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, «Ἔσται εἰς καταδόσχιν, ὡς δρυς, καὶ ὡς βάλανος, ἧτις ἀποβαλοῦσα τὰ φύλλα ἴσταται μόνη.» Σαφῶς γὰρ διὰ τούτων δεδήλωκεν, ὅτι κατεδοσχίθη ὑπὸ ἀλλογενῶν ἀνθρώπων, καθάπερ ὑπὸ χόριων αἱ βάλανοι· καὶ μεμνήσκον ἔρημος τῶν ἀγαθῶν, ὡς δρυς καὶ βάλανος καρπῶν καὶ φύλλων γεγυμνωμένοις⁷².

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

α'. Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἀχαζ. Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς ἀνωτέρω δράσεως ἐν τῇ βασιλείᾳ Ἰωάθαμ καὶ Ἰζών καὶ μαθὼν ὁ προφήτης (μετὰ γὰρ τὸν Ὀζίαν αὐτὸς ἐβασίλευσε), τὰ ἐπὶ Ἀχαζ λοιπὸν (οὗτος δὲ οὗτος τοῦ Ἰωάθαμ) γεγεννημένα τε καὶ τεθεσπισμένα συγγράφει. Ἀλλ' ὁ μὲν Ἰωάθαμ εὐσεβείας τρόφιμος ἦν· ὁ δὲ Ἀχαζ ἐκ διαμέτρου παράνομός τε καὶ δυσσεβής. Οὐ δὲ χάριν τῆς θείας κηδεμονίας οὐκ ἔτυχεν· ἀλλὰ πολέμου συγκροτηθέντος, καὶ τοῦ βασιλέως τῶν δέκα φυλῶν παραταξαμένου (Φακεὲ δὲ **D** ὄνομα τούτου Ῥωμελίου υἱός), ἀποβάλλει μὲν ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἐν τῷ πολέμῳ· ἐξανδραποδίζουσι δὲ οἱ νενηκότες γυναικῶν καὶ παιδίων ἑτέρας χιλιάδας διακοσίας. Ἀλλὰ τοὺς αἰχμαλώτους Ὠδῆδ⁷³ ὁ προφήτης ἀρεθῆσαι πεποίηκε, τὴν αἰτίαν ὑποδείξας τῆς ἥττης, ὅτι διὰ τὴν ἀσέβειαν παραδέδωκεν αὐτοὺς ὀργισθεὶς ὁ Θεός, καὶ τῆς συγγενείας ἀναμνήσας, ὡς

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹ μακρυνεῖ—ἀνθρώπους. Hæc ad vers. 12 pertinent. ⁷⁰ Καὶ—ἐπιδέκατον. Hæc initium constituent vers. 13, qui est ultimus juxta Hebr. et LXX. ⁷¹ καὶ—ἔστερ. Symmachum Noster h. l. sequitur, ut ex seq. apparet. ⁷² γεγυμν. Non legit h. l. Theodoretus ea quæ in nonnullis libris vet. ad finem capituli ex Theodotione adjecta sunt, σπέρμα ἄγιον τὸ στήλωμα αὐτῆς. Hæc etiam leg. in cod. Aug. ⁷³ Ὠδῆδ. ita legendum pro Ὠδῆτ, ut habebat ed. prior. Vid. t. I, p. 593.

ἡ τῶν Παραλειπομένων ἱστορία διδάσκει. Καὶ ἄλλα αὖτε πολλὰ τοιαῦτα πέπονθεν ὁ δουσεθῆς βασιλεὺς. Καὶ γὰρ Ἰδουμαῖοι τοὺς πελάζοντας, καὶ ἀλλόφυλοι τοὺς γειτονέοντας ἐξηνδραπόδισαν· ὁ δὲ παράνομος βασιλεὺς, δέον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συμμαχίαν αἰτῆσαι, πρὸς τὸν τῶν Ἀσσυρίων κατέφυγε βασιλεῖα· ὁ δὲ φιλόθρωπος Δεσπότης καὶ μὴ καλούμενος συμμαχεῖ, καὶ καταφρονούμενος προμηθεύεται. Τοῦτο δὴ κἀνταῦθα πεποίηκε. Τοῦ γὰρ Φακεὲ τὸν βασιλεῖα τῶν Σύρων εἰς συμμαχίαν καλέσαντος, καὶ μετ' ἐκείνου τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπὶ πολιορκίᾳ κατειληφτός, ἐξεδειματώθη μὲν ὁ ἀνόσιος βασιλεὺς, ἔδεισε δὲ καὶ ὁ λαός. Ἡ γὰρ πείρα τῶν ἤδη συμβεβηκότων ἠνάγκαζεν ἠρώδεσιν· οὕτως δὲ αὐτοὺς τὸ δέος κατέλυσεν, ὡς ἐκκεῖναι δένδροις ὑπὸ σφοδρτέρας ἀνέμων προσβολῆς ἐντῶν ἀτελεύθετο, διὰ τῶν ἐξῆς ἔσται· δῆλον.

γ'. Καὶ ὁ καταλειφθεὶς ¹⁶ Ἰασούδ ὁ υἱός σου. Β. Πῆν οὐδαμῶς μετὰ τοῦ παιδὸς ὁ προφήτης ἐκελεύσθη θεσπίσαι· ἐνταῦθα δὲ μόνον παραλαβεῖν τὸν υἱὸν προστάχθη, ἐπειδὴ μέλλει τοῦ Ἐμμανουὴλ προαγορεύειν τὴν γέννησιν, καὶ τὸν Ἀχάξ διδάσκειν, ὡς διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ τεθησόμενον τῆς θείας ἀπολαύσεται τιμωρίας ἀξίως ὢν. Τὸ δὲ ¹⁷, «Φύλαξαι ¹⁸ τοῦ ἡσύχασαι,» ὁ μὲν Σύμμαχος, «Φύλαξαι, καὶ ἡσύχασον,» ἡρμῆκωσαν· ὁ δὲ Ἀκύλας, «Φύλαξαι, καὶ ἡσύχαζε·» ὁ δὲ Θεοδοτίων, «Πρόσεχε καὶ ἡσύχαζε ¹⁹·» ἀντὶ τοῦ, Μὴ πολεμήσης, μηδὲ πρρατῆς· νικήσεις γὰρ ἡσύχων διὰ τὴν ἐμὴν ἀγαθότητα.

δ'. Ἀπὸ τῶν δύο ξύλων τῶν δαλῶν τῶν ²⁰ καπνιζομένων τούτων. Μὴ τοίνυν δέσης τούτους, φησί· δαλοὶ γὰρ εἰκοῖσαι καπνιζομένοις, ἀλλ' οὐ ²¹ φλεγόμενοις. Δαλὸς δὲ ἐστὶν ἐπιφλεγὲς ξύλον, ἔχον μὲν τῷ πυρὸς τὰ λείψανα, τῆς δὲ φλογὸς ἔστερημένον.

ε'. Ὅταν ²² γὰρ ὀργῆ τοῦ θυμοῦ γένηται, πάλιν ἴσοςμαι. Ἐγὼ οὖν πατάσω, καὶ ἐγὼ ἰῶμαι. Καὶ γὰρ τὴν προτέραν παιδείαν διὰ τὴν σὴν ἐπιγυγον παρανομίαν· καὶ νῦν ἐπαμύνω διὰ τὸν ἐκ σοῦ τεθησόμενον· μὴ τοίνυν δέσης τούτους. «Οὐ μείνη ²³ ἡ βουλή αὐτῆ, οὐδὲ ἔσται.» Καὶ τοὺς ἐκείνων τοίνυν ἐγύμνωσε λογισμοῖς, καὶ τὴν ἰδίαν δεδήλωκε ψῆφον. Ἐγὼ γὰρ, φησί, διασκεδάσω τὴν ἐκείνων βουλήν, καὶ ὡ μὴ μείνη, οὐδὲ ἔσται.

ς'. Κεφαλή Ἀράμ Δαμασκός, καὶ ἡ κεφαλή Δαμασκοῦ Ῥαασίμ. Ἀράμ τοὺς Σύρους ὀνομάζει· τούτων, φησί, Δαμασκὸς μητρόπολις· τῆς δὲ Δαμασκοῦ ὁ βασιλεὺς Ῥαασίμ· τούτων οὖν ἄρχει μόνον, τῆς δὲ Ἱερουσαλήμ οὐκέτι. Τὴν γὰρ τῶν Σύρων αὐτῶ ἐδύκε βασιλείαν· «Ἐκλείψει ²⁴ ἡ βασιλεία Ἐφραΐμ ἐπὶ λαόν ²⁵.» Τὴν αἰχμαλωσίαν προλέγει, τὴν ὑπὸ

rex impius. Nam et Idumæi propinquos sibi, et allophyli vicinos servituti manciparunt. Impius autem rex, cum a Deo postulare opem deberet, ad regem Assyriorum confugit. At benignus Dominus etiam non vocatus fert opem, et spreto curam gerit. Quod tunc quoque fecit. Nam cum Pekah regem Syrorum in auxilium advocasset, et obsessam Hierosolyamam cum illo cepisset, perterrefactus est rex profanus, et timuit etiam populus; quippe experientia eorum quæ acceiderant formidinem iniecit. [2] Adeo autem timore concussi sunt, ut si milites essent arboribus vehementiori ventorum impetu agitalis. Benignus porro Dominus quo pacto eis subvenerit, manifestum fiet ex sequentibus.

κλονουμένοις. Ὅ δὲ φιλόθρωπος Δεσπότης, ὅπως

VERS. 3. Et qui derelictus est Jasub filius tuns. Verumtamen nusquam cum filio prophetare jussus est propheta. Hoc tantum loco ut filium assumeret mandatum est, quia Emmanuelis nativitate denuntiaturus, et Achasum edocturus erat, fore ut per filium qui ex ipso nasciturus erat, divina providentia frueretur, cum ipse ob prævaricationem suam supplicio dignus esset. Illud autem, «Observe ut sileas,» Symmachus interpretatus est, «Observe et sileto;» Aquila, «Observe et sile;» Theodotio, «Attende et sile,» pro eo quod est, Ne bellum geras, neque aciem instruas; vinctes enim quietem agens propter bonitatem meam.

VERS. 4. A duobus lignis ²¹⁶ titionum fumigantium istorum. Ne hos timeas, inquit. Similes enim sunt titionibus fumigantibus, et non ardentibus. Titio autem est semiumstum lignum, quod ignis habet reliquias, sed flamma caret.

VERS. 7. Nam post iram furoris rursus sanabo. Ego igitur percutio, et ego sano. Prius enim castigationem adhibui propter prævaricationem tuam: nunc vero auxilium fero propter eum qui ex te nascetur. Ne ergo timeas istos. «Non stabit consilium hoc, neque erit.» Illorum ergo cogitationes patefecit, et suam ipsius mentem declaravit. Ego enim, inquit, illorum consilium dissipabo, et non permanebit, neque subsistet.

VERS. 8. Caput Aram Damascus, et caput Damasci Raasim. Aram appellat Syros: horum, ait, metropolis Damaseus, Damasci porro rex Raasim. His ergo tantum imperat, non jam Hierosolyamæ; Syrorum enim illi dedit imperium: «Deficiet regnum Ephraim de populo.» Captivitatem prædicat, quæ sub Salmanasare contigit, et sub Sena-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ ὁ καταλ. *Hebr.* קטו h. l. pro nomine proprio habendum est. ¹⁷ τὸ δὲ, x. τ. λ. Hæc ad vers. 4 spectant. ¹⁸ φύλ. τοῦ ἡσυχ. *Hebr.* cave tibi (a metu) et quietus sis. ¹⁹ ὁ — ἡσύχαζε. Alia est ejus interpretatio apud Montf. in Hexapl. ad h. l. ²⁰ τῶν x. τ. λ. Hæc deerant apud Sirm., etsi in vers. expressa erant. ²¹ ad vers. 4 adhuc pertinent verba ista, Ὅταν, x. τ. λ. Sed a textu *Hebr.* hæc absunt. ²² μείνη. Apud LXX præm. μή. Quæ sequuntur, ἡ βουλή αὐτῆς, des. in *Hebr.* ²³ Ἐκλείψει—λαόν. *Hebr.* atteretur Ephraim, ne sit populus. ²⁴ ἐπὶ λαόν. Rec. lectio est ἀπὸ λαοῦ, quam etiam exprimit versio Lat.; sed Ald. habet ἐπὶ λαοῦ, sicque h. l. leg. esse vid. λαοῦ.

cherimo. Primus enim Phul tributum imposuit: A post illum vero Teglaphalasar aliquot civitates in servitute* redegit. Deinde Salmanasar plurimas, et reliquas Senacherim.

VERS. 9. *Caput Ephraim Somoron, et caput Somoron filius Romelæ.* Somoron a monte Samaritanum vocat. Somor enim dictus est mons ab eo qui primus possedit; 217 a monte autem civitas. Est vero Samaria, quæ nunc Sebaste appellatur. Ait ergo Samariam decem tribubus imperare, Samariæ autem filium Romelæ: nec permissurum se illis, ut hos fines transgrediantur. (Et nisi credideritis, non intelligetis.) Illorum ergo prospectam habens incredulitatem, subjunxit, « Nisi credideritis, non intelligetis, » quod Symmachus vertit, « Nisi credideritis, non permanebitis; » Theodotio vero, « Nisi credideritis, fidem non facietis; » fidei enim fructus est salus. Secundum Septuaginta autem, « Non intelligetis: » quod divinarum rerum notitiam ex fide nasci declarat.

VERS. 11. *Pete tibi signum a Domino Deo tuo.* Quoniam ergo quæ dicta sunt non credis, et promissionem meam putas esse mendacium, ego verbis meis fidem faciam miraculis. Pete itaque signum quod volueris, sive cælestis, sive terrenum. Hoc enim est quod ait, « in profundum, aut in excelsum. » Utrumque autem filio ejus exhibuit Ezechie regi: in cælo quidem, regredi jubens solem, in terra vero, Assyrios puniens, et corporis illi sanitatem tribuens.

VERS. 12. *Non petam, neque tentabo Dominum.* Hæc ille verba, non quasi absque signis crederet, sed velut contradicens, usurpavit. Unde propheta non amplius cum eo loquitur, sed cuius universa Davidis cognatione, et ait:

VERS. 13. *Audite nunc, domus David, numquid vobis parum est certare cum hominibus? Non satis ergo vobis est, quod prophetis contradicitis, quodque Dei famulis resistitis: sed et Domino ipsi præcipienti palam non obtemperatis? 218 Attamen etiam nolentibus signum vobis daturus est novum et admirabile.*

VERS. 14. *Dabit Dominus ipse vobis signum.* Signum enim, et signum maximum appellatur hic partus. Nemo autem signum vocat id quod singularibus diebus fit. Quod si enim non virgineus, sed nuptialis est partus, quomodo id quod secundum naturam de more procedit, signum appellatur? « Ecce virgo in utero concipiet, » et pariet filium. » Hoc ergo et vere signum, et in profundum, et in excelsum. Theodotio enim et Aquila hoc ita vertunt: « Demerge in infernum, aut exalta sursum. » Porro Emmanuel jacentem in inferno Adamum in cælos evezit. Hæc itaque prophetiam

Ἀ Σαλμανάσαρ καὶ Σαναχηρείμ γενομένην. Πρῶτος μὲν γὰρ ὁ Φοῦλ τὸν φόρον ἐπέθηκε· κατ' ἐκείνον δὲ, Θεγλαφαλάσαρ ἐνίας ἐξανδραποδίσας πόλεις· εἶτα Σαλμανάσαρ τὰς πλείστας, καὶ τὰς ὑπολειφθείσας Σαναχηρείμ.

θ'. *Κεφαλή Ἐφραΐμ Σομόρων, καὶ κεφαλή Σομόρων υἱὸς Ῥωμελίου.* Σομόρων δὲ τὴν Σαμάρειαν ἀπὸ τοῦ ὄρους καλεῖ. Σομόρ γὰρ ἐκλήθη τὸ ὄρος ἀπὸ τοῦ πρώτου κτησαμένου· ἀπὸ δὲ τοῦ ὄρους ἡ πόλις. Σαμάρεια δὲ ἐστὶν ἡ νῦν Σεβαστή καλουμένη· λέγει τὸνιν, ὅτι τῶν δέκα φυλῶν ἡ Σαμάρεια βασιλεύει· τῆς δὲ Σαμαρείας ὁ τοῦ Ῥωμελίου υἱός· καὶ τούτους αὐτοὺς ὑπερβῆναι τοὺς ὄρους οὐ συγχωρήσω. « Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε⁸². » Τὴν οὖν ἐκείνων ἀπιστίαν εἰδὼς ἐπήγαγε τὸ, « Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' ἂν μὴ συνῆτε· » ὅπερ ὁ Σύμμαχος οὕτως, « Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐ διαμενεῖτε. » Ὁ δὲ Θεοδοτίων, « Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μὴ πιστευθεῖτε· » τῆς γὰρ πίστεως, ἡ σωτηρία καρπός. Κατὰ δὲ τοὺς Ἑβδομήκοντα, « Οὐ μὴ συνῆτε· » ὁ δηλοῖ, ὅτι διὰ τῆς πίστεως τῶν θεῶν ἡ γνῶσις.

ια'. *Αἰτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου.* Ἐπειδὴ οὖν ἀπιστεῖς τοῖς εἰρημένοις, καὶ ψεῦδος νομίζεις τὴν ἐμὴν ὑπόσχεσιν, ἐγὼ βεβαιώσω θαυματουργία τούδε λόγους. Αἰτησον τοίνυν ὅπερ βούλη σημεῖον, εἴτε οὐράνιον, εἴτε ἐπίγειον· τοῦτο γὰρ λέγει· « Εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. » Ἀμφότερα δὲ τῷ τούτου παρέσχε παιδί, Ἰεζεκιὰ τῷ βασιλεῖ· ἐν οὐρανῷ μὲν, ἀναστρέψαι κελύεσσας τὸν ἥλιον· ἐν δὲ τῇ γῆ, τοὺς Ἀσσυρίους κολάσας, καὶ μέντοι καὶ τὴν σωματικὴν αὐτῷ δωρησάμενος ὑγείαν.

ιβ'. *Οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω Κύριον.* Τούτοις οὖν τοῖς λόγοις, οὐχ ὡς καὶ δέχα σημεῖων πιστεύων, ἀλλ' ὡς ἀντιλέγων ἐχρήσατο. Οὐ δὲ χάριν ὁ προφήτης, οὐκ αὐτῷ λοιπόν, ἀλλὰ πάση τῇ τοῦ Δαβὶδ διαλέγεται συγγενεῖα, καὶ φησιν·

ιγ'. *Ἀκούσατε δὴ, ὁ οἶκος Δαβὶδ, μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις; Οὐκ ἀπόχη τῶν ὑμῖν, φησί, τὸ τοῖς προφήταις ἀντιλέγειν, τὸ τοῖς θεοῖς ἀντιτείνειν θεράπουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ Δεσπότην κελεύοντι προφανῶς ἀπειθεῖτε⁸⁴. Ἄλλ' ὁμως καὶ μὴ βουλομένοις σημεῖον ὑμῖν δώσει καινὸν καὶ παράδοξον.*

ιδ'. *Δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον.* Σημεῖον γὰρ, καὶ σημεῖον μέγιστον, οὗτος ὁ τόκος καλεῖται. Οὐδεὶς δὲ σημεῖον καλεῖ τὸ καθ' ἑκάστην γινόμενον ἡμέραν· εἰ γὰρ μὴ παρθενικός ἐστίν, ἀλλὰ γαμικὸς ὁ τόκος, πῶς τὸ κατὰ φύσιν ἔδεῦον, σημεῖον προσαγορεύεται; Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν. » Τοῦτο οὖν ἀληθῶς σημεῖον καὶ εἰς ὕψος, καὶ εἰς βάθος. Καὶ γὰρ ὁ Θεοδοτίων, καὶ ὁ Ἀκύλας, οὕτως τοῦτο ἠρμήνευσαν· ἡ Βάθυνον εἰς ἄδην, ἢ ὑψώσον ἄνω· ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ καὶ εἰς τὸν ἄδην κείμενον Ἀδάμ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνεβίβασε. Ταύτην μέντοι τὴν προφητείαν οὐχ ὡς ἔτυχεν

VARIAE LECTIONES.

⁸² συνῆτε. *Hebr.* confirmabimini, s. firmi eritis. πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα, spectanti.

⁸⁴ ἀλλὰ—ἀπειθεῖτε. *Hæc ad verba ult. vers. 13, καὶ*

ἐπὶ τοῦ παρόντος προήνεγκεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδεδίσαν τῶν πολεμίων τὴν προσβολήν, καταλύσειν ἀπειλούντων τὴν Δαβιτικὴν βασιλείαν, ἀναγκάλως διδάσκει ὡς ἀδυνάτους ἐπιχειροῦσι. Δεῖ γάρ, φησί, φυλαχθῆναι τὸ Δαβιτικὸν γένος, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ παράσῃ τὴν προσδοκωμένην εὐλογίαν τοῖς ἔθνεσιν. « Καὶ καλέσεις ⁸⁵ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ. » Προθεσπίσας τῆς Παρθένου τὴν σύλληψιν καὶ τὸν παράδοξον τόκον, καὶ τὴν προσηγορίαν ἐπέθηκεν. Ἐμμανουήλ γὰρ τὸ βρέφος ὠνόμασε· δηλοῦ δὲ τὸ ὄνομα τὸν μεθ' ἡμῶν Θεόν, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεόν, τὸν τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀνελήφτα Θεόν, τὸν ἐνανθέντα ταύτῃ Θεόν, τὴν τοῦ Θεοῦ μορφήν καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἐν ἐνὶ Υἱῷ γνωριζομένην.

15. *Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται.* Προσηγορεύει τῶν κατὰ ταυτὸν καὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ θεῖα. « Βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· » τοῦτο ἀνθρώπινον. Τὸ δὲ, « Πρὶν ἢ γινῶναι αὐτὸν ⁸⁶, ἢ προσέλασθαι πονηρὰ, ἐκλέγεται ⁸⁷ τὸ ἀγαθόν, » καὶ τὰ ἐξῆς ⁸⁸, οὐ κατὰ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅπερ ἀνθρώπου. Τῶν γὰρ ἀνθρώπων ἢ φύσις οὐκ εὐθὺς τικτομένη τὴν διάκρισιν δέχεται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ χείρονος· ἀλλὰ δεῖται χρόνιον καὶ μέτρουν ἡλικίας, καὶ τότε μανθάνει, τί μὲν ἀγαθόν, τί δὲ πονηρόν· ὃ δὲ Ἐμμανουήλ εὐθὺς ἀπὸ σπαργάνων ἀπέωσσε τὴν τοῦ χείρονος αἵρεσιν. Οὕτω τὸ σημεῖον προδεικνύσας, προλέγει τὴν σωτηρίαν.

15. *Καὶ καταλειφθήσεται ἡ γῆ, ἣν σὺ φοβῆ ⁸⁹.* Καὶ τοὺς μικρὸν ὕστερον ἐπιέναι μέλλοντας πολέμους προλέγει· διδάσκων ὡς οὐδὲν ἀγνοεῖ τῶν ὀλων ὃ ποιητὴς· ἀλλ' αὐτὸς ἀπαντα πρυτανεύει, καὶ πρὸς τὸ συμφέρον θύνει. Τὸ δὲ, « Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφείλεν Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα, » ὁπως ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν· « Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἧς ἀπέστη ⁹⁰ Ἐφραΐμ ἀπὸ Ἰούδα. » Οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἀκύλας· δηλοῦ δὲ ὁ λόγος, ὅτι ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀπέστησαν αἱ δέκα φυλαὶ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, καὶ τῆς Δαβιτικῆς βασιλείας, τοιαύτη κακοπραγία καὶ δυσσημερία οὐ κατέλαβε τὸν Ἰούδα, ὅταν αὐτὸν ἀπειλεῖ καταλήψεσθαι· τίς δὲ αὕτη; Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα δὲ, τοιαύτας, φησὶν, ἡμέρας ἐπάξει ἐπὶ σὲ ὁ Θεός, οἷας ἡμέρας οὐκ εἶδες, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀφείλεν ἑαυτὸν ἀπὸ σοῦ ὁ Ἐφραΐμ. Τίνες δὲ αὗται; Τῶν Ἀσσυρίων ὁ βασιλεὺς ἐν ταύταις ἐπάγων σοὶ κακά. Οὐδὲ γὰρ τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων Ἐφραΐμ ἀφείλεν· ἀλλ' ὁ Κύριος ἐπάξει τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ τοιαῦτα διὰ τούτου κακὰ, οἷα οὐκ εἶδεν ὁ Ἰούδας μετὰ τὸν τοῦ Ἐφραΐμ χωρισμόν.

17. *Συριεὶ Κύριος μυῖαις καὶ τῇ μελίσση.* Ἡ μυῖαις μὲν τοὺς Αἰγυπτίους καλεῖ, ὡς ἐλάττονα βλάψαντας· μελίττας δὲ τοὺς Ἀσσυρίους. Σφοδρότερον γὰρ τῆς μελίττης τὸ κέντρον. Μένονται δὲ καὶ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἢ τῶν Βασιλείων ἱστορία. Φαραὼ γὰρ Νεχαῦ, τῶν Αἰγυπτίων ὁ βασι-

A non temere hoc loco protulit, sed quia hostium impressionem metuebant, qui regnum Davidicum se destructuros minabantur, apte docet illos quæ fieri nequeunt tentare. Oportet enim, inquit, Davidicam stirpem conservari, donec veniat quod repositum est, et exspectatam gentibus salutem præbeat. « Et vocabis nomen ejus Emmanuel. » Prænuntiato virginis conceptu partuque admirabili, nomen etiam adjecit. Emmanuelem enim infantem appellavit. Significat autem id nomen Deum qui nobiscum, Deum hominem factum, Deum qui humanam naturam assumpsit, Deum huic unitum, Dei formam et servi formam in uno Filio spectatam.

Vers. 15. *Butyrum et mel comedet.* Et humana simul et divina prædicat. « Butyrum et mel comedet, » hoc humanum est. Illud vero : « Priusquam norit ipse **219** vel eligat mala, eliget bonum, » et quæ sequuntur, non est hominis, sed supra hominem. Hominum enim natura non statim ut orta est boni malive discretionem sortitur, sed tempore indiget, ætatisque progressu, tumque quid bonum, quid malum sit addiscit. At Emmanuel ab incunabulis ipsis mali electionem rejecit. Ita post datum signum, salutem denuntiat.

Vers. 16. *Et derelinquetur terra, quam tu times.* De iis etiam, qui paulo post incursum erant, hostibus vaticinatur, docens, nihil latere universorum opificem, sed ipsum omnia gubernare, et ad id quod conducit dirigere. Illud vero [17] : « Ex quo die abstulit Ephraim a Juda, » Symmachus sic vertit, « A die quo discessit Ephraim a Juda; » eodemque modo Aquila. Sensus autem est : a die quo decem tribus a tribu Juda et a regno Davidico secesserunt, talem tribui Judæ calamitatem et adversitatem non contigisse, qualem ipsi eventuram minatur. Quænam porro ista? Rex Assyriorum. Et juxta Septuaginta similiter, Tales, ait, dies super te ducet Deus, quales dies non vidisti, ex quo subduxit se Ephraim a te. Quinam porro illi? Rex Assyriorum, qui diebus illis te cladibus afficiet. Neque enim regem Assyriorum abstulit Ephraim, sed Dominus inducet regem Assyriorum, **220** et talia per illum damna, qualia post Ephraimi secessionem Juda non vidit.

Vers. 18. *Sibilabit Dominus muscis et apī.* Aut muscas appellat Ægyptios, qui minus nocuerunt, apes vero Assyrios, quoniam apis acrior est stimulus. Meminit autem tum Ægyptiorum, tum Assyriorum regnorum historia. Pharaon enim Necho rex Ægyptiorum, et Josiam occidit, ut dictum est,

VARIÆ LECTIÖNES.

⁸⁵ Supra, i. I. p. 737, erat καλέσουσι. ⁸⁶ πρὶν ἢ γν. αὐτόν. *Hebr.* ut sciat ipse. *Aqu.* τοῦ γινῶναι αὐτόν. *Sym.* εἰς τὸ γινῶναι αὐτόν. ⁸⁷ *Rec. lectio* h. l. est ἐκλέξασθαι. ⁸⁸ καὶ τὰ ἐξῆς. *Hæc* pertinent ad verba prima v. 16 quæ h. l. des. infra autem ad *Hebr.* i. 7-9, ita leg. (Διότι) πρὶν ἢ γινῶναι τὸ καίλιον ἀγαθόν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ, τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. ⁸⁹ φοβῆ. *Hebr.* fastidio habes. *Aqu.* εὐχαινεῖς. *Theod.* βεβελύσση. ⁹⁰ ἀπέστη. Ita quoque juxta *Hebr*

et Joachasum ejus filium regno spoliatum in captivitate abduxit, et tributa pendere Judam coegit. Assyrii autem primo cum Senacherimo alias Judææ populati sunt civitates: postea cum Nabuchodonosore ipsam expugnarunt Hierosolimam, et divinum templum incenderunt, et eos qui mortem evaserant captivos duxerunt. Pro illis autem verbis, « quæ dominabuntur parti fluminis Ægypti, » Theodotio dixit, « quæ dominabuntur quod est in parte fluminis Ægypti, » eodemque modo Symmachus.

VERS. 19. *In convalles regionis, et cavernas petrarum.* Per hæc autem omnia, ut dictum est, multitudinem hostium significavit.

VERS. 20. *Radet Dominus cum novacula ebria.* Prædicat his verbis summam Assyriorum destructionem, « novaculam ebriam » vocans regem Medorum atque Persarum, qui justitiæ factus instrumentum, Babyloniorum regnum evertit; hoc enim caput nominat. Et « pedes pilis nudavit, » **221** *sub eo militantium vires auferens; « auferens pariter et barbæ ornamentum, » pro eo quod est, feminas pro viris ostendet inimicos.*

VERS. 21. *Nutriet homo vaccam boum, et duas oves.* Postquam recessit ex Judæa Nabuchodonosor, congregati sunt in unum qui evaserant, et summa in egestate victitantes in Judæa morabantur, necessaria vitæ subsidia ex paucis pecoribus comparantes [22]. Et quoniam terra nondum colebatur propter penuriam hominum, pecora herbis affatim abundabant, uberius autem pastus lactis copiam fundebat. Ita fiebat ut pauca pecora necessitatem explerent. Solitudinem ergo propheticius sermo prænuntiat.

VERS. 23. *In desertum redigentur, et spinam.* Quod Judææ vastitatem iis quæ dicta sunt propheticius sermo denuntiavit, patet ex his quæ subjecta sunt. Iterum enim prædicat sterilitatem terræ, et fore ut etiam illa fertilis, et multo exulta studio, in extremam redigatur vastitatem.

VERS. 24. *Cum sagitta et arcu ingredientur.* Aut ostendit his verbis solitudinem ab hostium incursum futuram.

VERS. 25. *Et omnis mons aratus arabitur.* Dixerit quispiam, eadem hic etiam diverso modo dicere prophetam, quod et montes, qui sedulo arabantur, et magna cura excolebantur, ubi olim pascua non erant, etiam ipsi ob magnam vastitatem pascua futuri sint armentorum et gregum. Quod si quis figurate locum intelligere velit, sic etiam prophetiæ veritatem deprehendet. Mons

λέως, καὶ τὸν Ἰωσάφ, καθὼς προείρηται, καὶ τὸν Ἰωάχαζ τὸν τοῦτου παῖδα τῆς βασιλείας γυμνώσας, αἰχμάλωτον ἔλαβε, καὶ φόρου τελεῖν ἠνάγκασε τὸν Ἰούδαν. Οἱ δὲ Ἀσσύριοι πρῶτον μετὰ τοῦ Συναχρηεῖμ τὰς ἄλλας τῆς Ἰουδαίας ἐξεπόρθησαν πόλεις· μετὰ δὲ ταῦτα, σὺν τῷ Ναβουχοδονόσορ καὶ αὐτὴν ἐπολιόρθησαν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸν θεῖον ναδὸν ἐνέπηρσαν, καὶ τοὺς διαφυγόντας τὸν θάνατον δορυαλώτους ἤγαγον. Ἀντὶ τοῦ, « Αἱ κυριεύσουσι ὁ μέρους ποταμοῦ Αἰγύπτου, » — « Αἱ κυριεύσουσιν ὁ ἔστιν ἐν μέρει ποταμοῦ Αἰγύπτου. » ὁ Θεοδοτίων εἰρηκεν· οὕτω δὲ καὶ ὁ Σύμμαχος.

ἰθ'. Ἐν ταῖς φάραξι τῆς χώρας⁹¹, καὶ ἐν ταῖς ἐρώλαις τῶν πετρῶν. Διὰ τούτων ἀπάντων, ὡς εἴρηται, τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων ἠνίκατο.

B κ'. *Ξυρήσει Κύριος ἅν τῷ Ξυρῶ τῷ μεμεθσωμένω⁹².* Προαγορεύει διὰ τούτων τὴν παντελῆ τῶν Ἀσσυρίων κατάλυσιν, « ξυρὸν μεμεθσωμένον » καλῶν τὸν τῶν Μήδων καὶ Περσῶν βασιλεῖα· οὗτος γὰρ, τῆς θίχης γενόμενος ὄργανον, τὴν βασιλείαν τῶν Βαβυλωνίων κατέλυσε· ταύτην⁹³ γὰρ καλεῖ κεφαλὴν. Καὶ « τοὺς πόδας ἐγύμνωσε τῶν τριχῶν, » τῶν ὑπ' αὐτοῦ στρατευομένων ἀφελὼν τὴν ἀνδρείαν· « ἀφελὼν δὲ καὶ τοῦ πάγωνος τὴν εὐπρέπειαν » ἀντὶ τοῦ, Γυναῖκας ἀντὶ ἀνδρῶν δεῖξει τοὺς πολεμίους.

κα'. *Θρέψει ἄνθρωπος δάμαλιν βοῶν, καὶ δύο πρόβατα.* Μετὰ γὰρ τὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐπάνοδον, συνθηροίσθησαν ὅσοι διαπεφεύγασιν, καὶ πενία πλεῖστη συμβιοτεύσαντες, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ διέτριβον, ἀπὸ θρεμμάτων ὀλίγων τὴν ἀναγκαίαν ποριζόμενοι χρεῖαν. Τῆς δὲ γῆς μηκέτι γεωργομένης διὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐρημίαν, εὐπόρεια πῖας ἀφθόνη τὰ θρέμματα· ἡ δὲ πλείων τροφὴ πηγάζειν ἐποίησε τὸ γάλα· οὐ δὲ χάριν, καὶ τὰ ὀλίγα πρόβατα τὴν χρεῖαν ἐπλήρου· ἐρημίαν τοίνυν ὁ προφητικὸς προσθέσπισε λόγος.

κγ'. *Εἰς χέρσον ἔσονται, καὶ εἰς ἀκαρθαρ.* Ὅτι διὰ τῶν προειρημένων, ἐρημίαν τῆς Ἰουδαίας ὁ προφητικὸς ἐθέσπισε λόγος, δῆλον ἐκ τῶν ἐπαγομένων τούτων· πάλιν γὰρ προδηλοῖ τὴν ἀκαρτίαν τῆς γῆς, καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ εὐχαιος, καὶ πολλῆς ἀξιωμένη φιλοτιμίας καὶ φιλοπονίας, ἐρημίαν δέξεται παντελῆ.

κδ'. *Μετὰ βέλους καὶ τοξεύματος εἰσελεύσονται.* Ἡ διὰ τοῦτο ἐμφανίζεται ὅτι τὴν ἐρημίαν ποιεῖ τῶν πολεμίων ἡ προσβολή.

κε'. *Καὶ πᾶν ὄρος ἀροτριώμενον ἀροτριωθήσεται⁹⁴.* Φατὴ δ' ἂν τις, τὰ αὐτὰ καὶ ἐνταῦθα διαφόρως λέγειν τὸν προφήτην· ὅτι καὶ τὰ ἄγαν ἀροτριώμενα, καὶ πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιούμενα ὄρη, ἐνθα πάλαι φορβὰς οὐκ ἦν, καὶ αὐτὰ διὰ τὴν πολλὴν ἐρημίαν νομὴ βοουκόλιων καὶ ποιμνίων γενήσεται. Εἰ δὲ καὶ τροπικῶς ἐθέλοι τις τὸ χωρίον νοῆσαι, εὐρήσει καὶ οὕτως τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. Ὅρος γὰρ ἦν ἀρο-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁰ αἱ κυριεύσουσ. μέρους. Ita ed. Compl. Rec. lectio est ὁ κυριεύσει μέρους. ⁹¹ τῆς χώρας. Hebr. locorum desolatorum. ⁹² μεμαθ. Ita cod. Alex. Præstat autem altera lectio, μεμισθωμένω. ⁹³ ταύτην, κ. τ. λ. Hæc ad posteriorem partem vers. 20 pertinent. ⁹⁴ Καὶ—ἀροτρ. Hebr. Et omnes montes qui sarculo sarrientur, s. sarriendi essent.

τρῶμενον ὁ Ἰουδαίων λαός, ὑπὸ νόμου καὶ προφη-
τῶν γεωργούμενος, ἀδεῶς πολιτευόμενος, ἤνικα τῆς
θείας συμμαχίας ἀπῆλθεν· ἀλλὰ τοῦτο τὸ ὄρος
ἐστέρηται τῶν γεωργούτων διὰ τὴν ἀκαρπίαν, καὶ
νομή τῶν ἀλόγων ἐγένετο λογισμῶν.

A enim **222** aratus populis erat Judaeorum, a lege
et prophetis excultus, secure vitam ducens,
quandiu divino auxilio utebatur. Sed mons iste
cultoribus privatus est quod fructus non ferret,
pabulumque factus est ratione carentium cogita-
tionum.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

CAPUT VIII.

α. Ἄββε σεαυτῷ τόμον καινὸν μέγαν^α. Ἐδει
γάρ ἐν τόμῳ καινῷ τὰ περὶ τοῦ καινοῦ καὶ παρα-
δόξου τόκου γραφήναι.

VERS. 1. *Sume tibi tomum novum magnum.* Opor-
tebat enim in libro novo scribi, quæ ad novum
et mirabile partum pertinebant.

β. Οὐρίαν^β τὸν Ιερέα^γ, καὶ Ζαχαρίαν υἱὸν
Βαραχίου. Οὐρίου μὲν οὖν τοῦ Ιερέως ἡ τετάρτη
μνήμηται τῶν Βασιλειῶν· Ζαχαρίου δὲ τοῦ προφη-
του, ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων· συνήχμασαν δὲ
ἀλλήλοις, κατὰ τοὺς χρόνους Ὁζίου, καὶ Ἰωάθαμ,
καὶ Ἀχαζ γενόμενοι· διὰ μέντοι τούτων ἐκάτερον
εἶγμα εἰς μαρτυρίαν τοῦ παραδόξου τόκου καλεῖ.

VERS. 2. *Uriam sacerdotem, et Zachariam filium
Barachia.* Uriæ quidem sacerdotis meminit quar-
tus liber Regnorum^δ, Zachariæ vero prophetæ
secundus Paralipomenon^ε. Una autem florue-
runt, temporibus Ozia, Joatham et Achasi. His
ergo verbis ordinem utrumque in aduiriabilis
partus testimonium vocat

γ. Καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν
γαστρὶ ἔλαβε καὶ ἔτεκεν υἱόν. Καὶ ἐπειδὴ προ-
ηγόρευσε ἡθεὶς τῆς Παρθένου τὴν γέννησιν, ὑπὲρ
φύσιν δὲ ἦν τὸ εἰρημένον, διδάσκει^ζ τῆς συλλήψεως
τὸν τρόπον. Καὶ καθάπερ τὴν ἁγίαν Παρθένον, τὸ
τῶν εὐαγγελίων δεξαμένην παράδοξον, καὶ πυθόμε-
νην· Ἐπὶ τί μοι^η τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώ-
σκω; ὁ ἅγιος εἰδὼς Γαβριὴλ τὸν τῆς συλλήψεως
τρόπον, εἰρηκῶς· Ἐνεῦμα ἅγιον ἐπελευθεύεται ἐπὶ
ἐμὲ, καὶ δύναμις Ἱψίστου ἐπισκιάσει σοί· διὸ καὶ τὸ
γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ· ὡς
ἐνταῦθα τοὺς τῆ προρρήσει διαπιστοῦντας ὁ προφητι-
κὸς πιστεύειν διδάσκει λόγος, τὸν θεῖον τρόπον ἐπι-
δεικνύς, καὶ τὸ πανάγιον εἰσαγών Πνεῦμα, διαβήθη
λέγον· Καὶ προσῆλθον πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν
γαστρὶ ἔλαβε καὶ ἔτεκεν υἱόν. Ἄλλος δὲ οὐ προσ-
ῆλθον ἢ ἠρμήνευσεν, ἀλλὰ προσῆλθε^θ τῆ προφήτιδι.
Κάλεσον^ι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ταχέως σκύλευσον^κ. Καὶ
θεῖαν προσηγορίαν ὁ προφήτης ἐπιθεῖναι τῷ τεχθέντι
προσάπτειται, καὶ γίνεται αὐτῷ ὄνομα τὸ πρῶτον.
Αὐτὸ γάρ ἐστι τοῦ Κυρίου φωνή· Ἐάν μή τις εἰσ-
έλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰσχυροῦ, καὶ ὀσση τὸν Ἰσχυ-
ρὸν, πῶς τὰ σκευὴ αὐτοῦ διαρπάσει· Καὶ εὐθύς δὲ
τεχθεὶς τὰ πρῶτα σκευὴ τοῦ διαβόλου τοὺς μάγους
εἰς προσκύνησιν εἴλωσεν.

VERS. 3. *Et accessi ad prophetissam, et utero
concepit, et peperit filium.* Et quia virginis partum
jam prædixit^ν, naturamque res excedebat, con-
ceptionis modum declarat. Et quemadmodum
sanctam Virginem, cum inusitatum nuntium acce-
pisset, interrogassetque: « Quomodo mihi fiet
istud, quoniam virum non cognosco? » sanctus
Gabriel conceptionis modum docuit, dicens:
« Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Al-
tissimi nubibrabit te. Ideo et quod nasceretur
sanctum, vocabitur Filius Dei; » sic hoc **223**
loco eos qui prædictioni non^ο credebant credere
docet propheticus sermo, divinum modum indi-
cans, et sanctum inducens Spiritum diserte dicen-
tem: « Et accessi ad prophetissam, et concepit,
et peperit filium. » Alius vero vertit, non « ac-
cessi, » sed « accessit ad prophetissam. Voca-
uomen ejus, cito spolia. » Et divinam appellatio-
nem ei qui natus est imponere jubetur propheta,
et nomen ei factum est a re ipsa. Ipsius enim
Domini vox est: « Nisi quis intraverit in domum
fortis, et ligaverit fortem, quomodo vasa ejus di-
ripiet? » Simul ac vero natus est, prima diaboli
vasa, id est, magos, ad adorationem pertraxit.

δ. Ἀφεῖται δύναμις Δαμασκῶ, καὶ τὰ σκευὰ
Σαμαρείας. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἱστορικῶς, πρὸ τοῦ τόκου,
κατὰ τὸν τῆσδε τῆς προφητείας καιρὸν καὶ τῆς
Δαμασκῶ, καὶ τῆς Συρίας, διὰ τοὺς Ἀσσυρίους
κατέλωσε τὴν ἰσχύν· τοῦτο γὰρ ἔρηλ' τὸ, Ἐπὶν ἡ^λ

VERS. 4. *Auferet fortitudinem Damasci, et spolia
Samarie.* Sed et juxta historiam, ante partum
sub tempora prophetiæ hujus, et Damasci et Syriæ
per Assyrios fregit fortitudinem. Hoc enim illa
significant: « Antequam sciat puer vocare patrem

^α IV Reg. xvi, 10 seqq. ^β Vid. supra t. I, p. 591. ^γ Isa. vii, 14. ^δ Luc. i, 34. ^ε Ibid. 35. ^ζ Matth. xii, 29.

VARIÆ LECTIONES.

^α τόμον καιν. μέγαν. *Hebr.* volumen magnum. *Symm.* τεῦχος μέγα. ^β Οὐρίαν. Quæ præcedunt, ποτῆσόν μοι μάρτυρας πιστοῦς ἀνθρώπους, exstant supra t. I, p. 591. Sed in *Hebr.* est, testes adhibui. ^γ τὸν Ιερέα. Hæc quoque leg. supra l. c.; exstant autem tantum in *Ald.* et *Compl.* ^δ διδ.—τρόπον. Ita quoque *Noster* ad *Cant.* vii, 5, hunc locum de Christo explicat. ^ε μοι. Hoc quoque in *codd.* a *Millio* ad l. c. allegatis exstat. ^ζ προσῆλθε. Ita *cod.* *Alex.* ^η Κάλεσον. Quæ præc. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, exstant supra ad *Cant.* vii, 5. ^θ σκύλ. Reliqua, ὀξῶς προνόμεισον, exstant etiam supra, p. 146 ad l. c. ^ι ἐν—ἐιαρπ. Hæc ex memoria sic allegata videntur. ^κ ἐπὶν ἡ. *Supra* p. 146, præm. ὀξῶτι.

aut matrem, auferet fortitudinem Damasci, et spolia Samaritæ, coram rege Assyriorum. » Quemadmodum enim Levi, priusquam prodiret in hanc vitam, ante annos centum et sexaginta decimatus dicitur per Abrahamum, cum lateret in lumbis patriarchæ: sic et ante incarnationem suam Emmanuel per Assyrium a Damasco et a Samaria eorum quæ adversus **224** Hierosolymam fesserant poenas exegit.

Vers. 6. *Eo quod populus hic non vult aquam Siloam.* Minatur ergo habitantibus Hierosolymam et Judæam, atque huic regem Damasci et Samaritæ preferentibus, prædicitque adventum regis Assyriorum. Aquam vero Siloam appellat, non Achasum prævaricatorem, sed latentem in eo regem, qui appellatus est Emmanuel, cui nomen inditum « cito spolia, velociter deprædare, » de quo dicitur est: « Non loquetur, neque clamabit, neque audietur in plateis vox ejus. » Sic enim hoc etiam loco dicitur aqua leniter fluens [7]. Quia igitur etiam post prædictionem istam regnum Damasci et Samaritæ anteponebant, jure omnino regem ipais minatur molestissimum, eumque assimilat fluvio maximo exundanti.

Vers. 8. *Et auferet de Judæa hominem.* Hoc etiam docet quartus liber Regnorum, et secundus Paralipomenon, et propheta Jeremias. Omnes enim **C** potentes abducens, paucos ex tenuioribus ad colendam terram reliquit. « Nobiscum Deus. »

Vers. 9. *Cognoscite, gentes, et vincimini.* **225** Istud « Nobiscum Deus, » in Hebræo est « Emmanuel. » Postquam ergo hujus conceptionem et natiuitatem prædixit propheta, jure de illo gloriatur et exultat adversus inimicos: dicitque jam victoria potentibus Israelitis et Syris: « Nam si rursus invalueritis, rursus vincemini, » et cætera. Sed quoniam propheta eos appellavit qui ultimos fines inhabitant, et ipsos etiam vincendos prædicit, verisimilius ista fortasse sanctis apostolis aptari possint verba. Illi enim orbem terrarum circumeuntes clamabant: « Nobiscum Deus: cognoscite, gentes, **D**

γνώνα: τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα⁶, λήφεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων. » Καθ' ἅπερ γὰρ ὁ Λευὶ, πρὶν εἰς τόνδε παραχθῆναι τὸν βίον, πρὸ ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐτῶν, διὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἀποδεκατωθῆναι λέγεται, ἐν τῇ ὄσφύϊ τοῦ πατριάρχου κρυπτόμενος⁷ οὕτω καὶ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, ὁ Ἐμμανουὴλ διὰ τοῦ Ἀσσυρίου, καὶ τὴν Δαμασκὸν, καὶ τὴν Σαμαρείαν δίκας ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ γεγεννημένων εἰσέπραξε.

ζ'. Διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν λαὸν τοῦτον τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ. Ἀπειλεῖ τοίνυν διὰ τούτων τοῖς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦσι, καὶ ταύτης προτιμῶσι τῆς Δαμασκοῦ καὶ τῆς Σαμαρείας τὸν βασιλέα· καὶ προλέγει τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἔφοδον. Ὑδωρ δὲ τοῦ Σιλωὰμ, οὗ τὸν Ἀχάζ καλεῖ τὸν παράνομον, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον βασιλέα, τὸν Ἐμμανουὴλ προσαγορευθέντα, τὸν δεξιόμενον προσηγορίαν, « Ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμεισον. » Περὶ οὗ εἴρηται· « Οὐκ ἔρῃσει⁸, οὐδὲ κραυγᾶσαι, οὐδὲ ἀκουσθήσεται ἐν ταῖς πλατείαις ἡ φωνὴ αὐτοῦ. » Οὕτω γὰρ καὶ ἐν ταῦθα καλεῖται τὸ ὕδωρ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ μετὰ τὴν πρόρρησιν ταύτην προστίμων τὴν τῆς Σαμαρείας καὶ Δαμασκοῦ βασιλείαν, μάλα δικαίως αὐτοῖς τὸν βαρύτερον ἀπειλεῖ βασιλέα, καὶ ποταμῷ ἀπεικάζει μεγίστῃ πλημμυροῦντι⁹.

η'. Καὶ ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἄνθρωπον¹⁰. Ταῦτα καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλείων διδάσκει, καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων, καὶ ὁ προφήτης Ἱερεμίας. Πάντας γὰρ τοὺς δυνατοὺς ἀπαγαγὼν, ὄλιγους τῶν πενήτων τῆς γῆς κατέλιπε γεωργοὺς. « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός¹⁰. »

θ'. Γνωστε, ἔθνη, καὶ ἡτῶσθε¹¹. Τὸ, « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, » « Ἐμμανουὴλ » παρὰ τῶν Ἑβραϊκῶν κεῖται· ἐπειδὴ τοίνυν τὴν τούτου σύλληψιν καὶ τὸν τόκον προεθέσπισεν ὁ προφήτης, εἰκότως ἐπ' αὐτῷ μέγα φρονεῖ, καὶ γαυριᾶ κατὰ τῶν πολεμίων· καὶ λέγει τοῖς ἤδη νενικηκόσιν Ἰσραηλίταις καὶ Σύροις· « Ἐάν γὰρ πάλιν ἰσχύσητε, πάλιν ἡττηθήσεσθε, » καὶ τὰ ἐξῆς¹². Ἐπειδὴ δὲ τοὺς τὰς ἐσχολίας οἰκοῦντας ὁ προφήτης ἐκάλεσε, καὶ αὐτοῖς προλέγει τὴν ἥτταν, ἀληθέστερον ἂν τις ταῦτα τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις προσαρμόσῃ τὰ ῥήματα· ἐκεῖνοι γὰρ τὴν οἰκουμένην περινοστοῦντες ἐβόων τὸ, « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός· γνῶτε

⁶ Isa. XLII, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ πατ. ἢ μητ. *Hebr.* pater mi aut mater mea. ⁷ οὐκ—φωνὴ αὐτοῦ. Ita fere Matth. XII, 49, sed aliter omnino apud LXX. ⁸ Alii ἐπίσει, contendet, quam lectionem passim sequitur TERTULL. ⁹ μάλα—πλήμ. Ad vers. 7 ista pertinent. ¹⁰ Καὶ—ἄνθρωπον. Hæc, ut reliqua hujus vers., maxime aliena sunt a textu Hebr., qui ita habet: Permeabit Judæam, inundabit et transibit, usque ad collum pertinget: eritque, ut extensiones alarum ejus impleant latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel. ¹¹ Μεθ'—Θεός. Hoc quidem loco verba ista ad vers. 8 referuntur; ex iis autem quæ ad prox. vers. a Nostro dicta sunt, colligitur, ea olim apud LXX initium vers. 9 constituisse. *Hebr.* testatur *HiERON.* Vid. *Sabat.* ad h. l. ¹² Γνωστε ἔ. x. ἡττ. Ita quoque infra ad .e. XIX, 1. *Hebr.* Terreamini populi et consistementini Pro *ἡττ* LXX legisse *ἡττ* haud spernenda quidem est *HiER.* conjectura, mallem tamen h. l. nates vocis γνῶτε a male intellecta vocalæ *ἡττ* significatione derivare. Videntur enim LXX. Int. illam a Syr. verbi *ἡττ* significatione, *cogitavit*, derivasse, cum tamen derivari debeat a *ἡττ* fregit, it. metu fractus est. ¹³ καὶ τὰ ἐξ. Scilicet ad vers. 10 sequentia alludunt.

ἔθνη, καὶ ἠτῶσαθε· ὁ Καταδέξασθε τὴν σωτηρίον ἡταν· ὑποτάγητε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἰκετεύσατε αὐτόν· φύγετε τῶν δαιμόνων τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν ἀγαθὴν τοῦ Κυρίου δουλείαν ἀσπάσασθε. Κἂν γὰρ νῦν ἀντίπτετε, καὶ τὸν καθ' ἡμῶν τυρεύητε θάνατον, ἀλλὰ μικρὸν ὑστερον ἠττηθήσεσθε, καὶ τὰς πονηρὰς ὑμῶν βουλὰς διασκεδάσει τῶν ὄλων ὁ Κύριος· μεθ' ἡμῶν γὰρ οὗτός ἐστι. Σαφέστερον δὲ οἱ τρεῖς ἠρμήνευσαν τὸ χωρίον τοῦτο· «Συναθροίσθητε¹⁵, λαοί, καὶ ἠτῶσαθε, καὶ ἐνωτίσασθε πάντα τὰ πόρρωθεν τῆς γῆς· περιζώνουσατε καὶ ἠτῶσαθε, καὶ πάλιν ζώνουσατε καὶ ἠτῶσαθε· βουλεύσεσθε βουλὴν, καὶ διασκεδασθήσεται· λαλήσετε λόγον, καὶ οὐ στήσεται· μεθ' ἡμῶν γὰρ ὁ Θεός¹⁶.» Ταῦτα πᾶσι τοῖς τὴν οἰκουμένην οἰκοῦσιν ὁ προφητικὸς λόγος παρεγγυᾷ· ὅτι κἂν μυριάκις περιζώσωνται καὶ παρατάξωνται κατὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, ὑστερον ἠττηθήσονται. Ὁ γὰρ Ἐμμανουὴλ ἔχει κατὰ πάντων τὸ κράτος.

ια'. Τῇ ἰσχυρᾷ χειρὶ ἀπειθοῦσι¹⁷ τῇ πορείᾳ τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ τούτου. Εἰ καὶ ὀρώσι τοῖνον, φησί, τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς τὴν ἰσχύον, καὶ τὰ ὑπὸ ταύτης γινόμενα θαύματα· ἀλλὰ ἀντιλέγουσι, τὰ αὐτὰ Ἰουδαίοις τολμῶντες, καὶ τὴν ἐκείνων πορείαν μιμούμενοι· καὶ γὰρ Ἰουδαῖοι τοῖς ἱεροῖς παρεγγύων ἀποστόλοις, τὸν δεσπότην μὴ κηρύττειν Χριστόν. «Ὁ παραγγελία γὰρ, ἔλεγον, παρηγγελίσαμεν ὑμῖν, μὴ λαλεῖν¹⁸ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλήμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν.» Τοῦτον ἐνταῦθα καλεῖ σκληρὸν¹⁹, ὡς τῇ πονηρᾷ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἀρέσκοντα γνώμῃ.

ιβ'. Τὸν δὲ φόβον αὐτοῦ μὴ φοβηθῆτε. Παρεγγυᾷ οὖν διὰ τοῦ προφήτου τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μὴ φοβεῖσθαι τούτων τὰς ἀπειλὰς· οὕτω καὶ τῷ θεῷ Παύλῳ καθειρχθέντι ἐφ' ὃν δεσπότης Χριστός· «Μὴ φοβοῦ²⁰, Παῦλε· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ, οὕτω σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρησῆαι.» Καὶ τὴν μεγάλην δὲ ξυνοριδα τῶν ἀποστόλων, Πέτρον καὶ Ἰωάννην, τῶν δεσμῶν ἀπαλλάξας, παρηγγύησεν ἀδεῶς ἐν τῷ ἱερῷ προσενεγκεῖν τῷ λαῷ τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς· οὕτω κἀνταῦθα τὸν ἀνθρώπινον ἐξώρισε φόβον, ἐκέλευσε δὲ τὸν τῶν ὄλων φοβεῖσθαι Θεόν. «Κύριον²¹ γὰρ, φησὶν, αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται σου φόβος²².»

ιγ'. Κἂν²³ ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ἦς, ἔσται σοι εἰς ἀγιασμόν, καὶ οὐκ ὡς λίθου προσκώμῃ συναντήσεσθε. Δείκνυσι τοιγαροῦν τοῦ φόβου τοῦ Κυρίου τὸ κέρδος· αὐτὸς ὑμᾶς ἀγιάσει, λέγων, αὐτὸς ὑμᾶς ποδηγήσει, κατευθυνεῖ, τὴν ὁδὸν λείαν ἐργάσεται, οὐκ ἴδσει προσπταῖσαι. Τούτου τοῦ λίθου ὁ μακάριος

et vincimini; » salutare cladem suscipite, subiecti Deo estote, et exorate ipsum; fugite daemnum potestatem, et bonam Domini servitutem amplectimini [10]. Etsi enim reclametis in praesens, et mortem nobis moliamini, postmodum tamen vincemini, et perversa vestra consilia dissipabit omnium Dominus. Ipse enim est nobiscum. Clarius vero tres reliqui interpretati sunt hunc locum, «Congregamini, populi, et vincimini, et audite, omnes procul positae terrae; accingimini et vincimini, et iterum accingimini, et vincimini; inibitis consilium et dissipabitur; loquemini verbum, et non stabit, quia nobiscum 226 Deus.» Haec omnibus habitantibus orbem propheticus sermo denuntiat, fore ut licet decies millies accingantur, et aciem instruant contra sanctos apostolos, posthac vincantur, cum Emmanuel in omnes habeat imperium.

VERS. 11. Forti manu detrectant incedere in via populi hujus. Etsi vident, inquit, dexteræ Dei potentiam, et miracula quæ ab ea sunt, nihilominus contradicunt, eadem quæ Judæi audentes, illorumque vestigia consecrantes. Etenim Judæi sacris apostolis præcipiebant, ne Christum annuntiarent: «Nonne præcipiendo præcepimus vobis ut non loquamini in nomine isto? et ecce replevistis Hierosolymam doctrina vestra^b.» Hunc durum vocat hoc loco, ut qui perversæ Judæorum menti non placeat.

VERS. 12. Timorem autem ejus ne timueritis. Præcipit ergo Spiritus sanctus per prophetam, minas istorum non timere. Ita et divino Paulo, cum esset in carcere, dixit Christus Dominus: «Ne timeas, Paule: sicut enim testificatus es de me in Hierosolyma, sic te oportet et Romæ testificari^c.» Et par egregium apostolorum, Petrum et Joannem, liberans a vinculis, præcepit^d intrepide in templo prædicare populo verba vitæ. Sic etiam hoc loco humanum metum excussit, Deumque universorum timere 227 jussit. «Dominum enim ipsum, ait, sanctificate, et ipse erit pavor tuus.»

VERS. 13. Si in ipso confisus fueris, erit tibi in sanctificationem, nec ut in lapidem offensionis occurretis. Ostendit proinde utilitatem timoris Domini, dicens: Ipse vos sanctificabit, ipse vos ducet, diriget, viam planam faciet, ad lapidem non sinet offendere. Lapidis hujus meminit beatus Paulus.

^b Act. v, 28. ^c Act. xiii, 2f. ^d Act. v, 20.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ συναθ. Non omnes tres interpretes in hac lectione consentire, Hier. ad h. l. haud obscure indicat. ¹⁶ μεθ'—Θεός. Hanc interpr. soli Symmacho vindicat Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹⁷ ἀπειθ. Delectandum fuit comma appositum, et mutanda versio Lat. quæ ita se habebat in edit. Sirmondi: «Forti manui non parent, itiuere viæ populi hujus.» ¹⁸ λαλεῖν. Rec. lectio Act. l. c. διδάσκειν. ¹⁹ τοῦτον—σκληρὸν. Hæc ad prima vers. 12, verba h. l. omissa, pertinent. ²⁰ μὴ φοβοῦ. Rec. lectio Act. l. c. est θάσσει. ²¹ Κύριον—φόβος. Hæc ad vers. 13, proxima autem, Κἂν—συναντ. ad vers. 14 pertinent. ²² σου φόβος. Hebr. pavor vester. ²³ κἂν—συναντ. Hebr. Eritque pro sanctuario (vobis), lapis autem allisionis et petra offendiculi (duabus domibus Israelis).

Causam enim docens incredulitatis Judæorum, A hujus loci usus est testimonio : « Offenderunt enim in lapidem offensionis ». Idem quippe Spiritus per propheticam et apostolicam locutus est linguam.

VERS. 14. *Domus autem Jacobi in laqueo, et in convalle sedentes in Hierosolyma.* Aut domos appellavit propter divisionem regni, et una designat tum domum Ephraim, tum domum Judæ. Et hi enim et illi progenitorem habuerunt Jacobum. Docet autem prophetia eos qui Domino crediderint ipsum habere ducem, qui omnes viæ difficultates faciles reddet : incredulos vero, tanquam in laqueo quodam et in fovea, vel obice secundum Aquilam, vel scandalo secundum alios, manere in Hierosolyma, ubi eos Romanum bellum prorsus atteret et velut laqueo comprehendet [19]. Pro « impotentes erunt, » Symmachus dixit « offenderunt ; » Aquila « scandalizabuntur. » Offendentes enim ad crucem Domini, 228 et ceciderunt, et contriti sunt, captique ab hostibus, tanquam intra rete quoddam comprehensi in civitate. Tutelam enim appellavit mœnia, ut quæ custodierint illos et tradiderint hostibus.

VERS. 16. *Tunc manifesti erunt qui signantur ut non discant legem.* His verbis eos denotat, qui ad gratiam venerunt, ut qui velut sigilla quædam imposuerunt legi, secundum hanc vivere nolentes. Apertius autem tres interpretati sunt : « Liga testimonium, obsigna legem in discipulis meis. » Supervacanea enim hæc est discipulis meis. De hisce discipulis loquitur alius propheta, « Erunt omnes edocti a Deo f. »

VERS. 17. *Et dicet : Expectabo Deum.* Dicet enim, inquit, nimirum qui credidit : « Expectabo Deum, qui avertit faciem suam a domo Jacobi. » Cernens enim incredulos domus Jacobi providentia mea destitutos, firmiter mihi credet, measque promissiones expectabit.

VERS. 18. *Ecce ego, et pueri, quos dedit mihi Deus.* Hoc igitur de Christo testimonium usurpavit beatus Paulus. Cum enim dixisset : « Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te g ; » subjecit iterum : « Ecce ego et pueri, quos mihi dedit Deus h. » Deinde interpretationem dictorum addidit : « Quia ergo pueri participes facti sunt carnis et sanguinis, et ipse similiter 229 particeps factus est eorum, ut per mortem destruc-

ἐμνημόνευσε Παῦλος. Τὴν αἰτίαν γὰρ τῆς Ἰουδαίων ἀπιστίας διδάσκων, τὴνδε τὴν μαρτυρίαν παρατέθεικε. « Προσέκοψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος. » Ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διὰ τε προφητικῆς διὰ τε ἀποστολικῆς ἐφθέγγετο γλώττης.

ιδ'. Οἱ δὲ οἴκοι Ἰακώβ ἐν παγίδι, καὶ ἐν κοιλώματι καθήμενοι ἐν Ἰερουσαλήμ 22. Ἡ οἴκου ἐκάλεσε διὰ τὴν τῆς βασιλείας διαίρεσιν, καὶ σημαίνει κατὰ ταυτὸν, τὸν τε τοῦ Ἐφραΐμ οἶκον, καὶ τὸν τοῦ Ἰούδα. Καὶ οὗτοι δὲ χάκεινοι εἶχον πρόγονον τὸν Ἰακώβ. Διδάσκει δὲ ἡ προφητεία, ὡς οἱ μὲν τῷ Κυρίῳ πιστεύσαντες, αὐτὸν ἔχουσι ποδηγόν, καὶ τὰς κατὰ τὴν ἰδὸν ἐξευμαρίζοντα δυσκολίας · οἱ δὲ ἀπιστήσαντες, ὡς ἐν παγίδι τινὶ καὶ ἐν κοιλώματι, ἢ σκώλῳ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν 23, ἢ σκανδάλῳ, κατὰ τοὺς ἄλλους, κἀθηται ἐν Ἰερουσαλήμ, ἐν ἧ παντελῶς αὐτοὺς ὁ Ῥωμαϊκὸς πόλεμος καταλύσει, καὶ ὡς ἐν παγίδι θηρεύσῃ. Τὸ δὲ, « ἀδυνατήσουσιν, » ὁ μὲν Σύμμαχος « προσκόψουσι » εἰρηκεν, ὁ δὲ Ἀκύλας, « σκανδαλωθήσονται 24. » Προσπαίσαντες γὰρ τῷ τοῦ Κυρίου σταυρῷ, καὶ ἔπεσον, καὶ συνετριβήσαν · καὶ ἐάλωσαν ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὡς ἐν πανάγρῳ τινὶ συλληφθέντες τῇ πόλει. Ἀσφάλειαν 25 γὰρ τοὺς περιθόλους ἐκάλεσεν, ὡς φρουρήσαντας αὐτοὺς, καὶ παραδωκότας τοῖς πολεμίοις.

ις'. Τότε φανεροὶ ἔσονται οἱ σφραγιζόμενοι τὸν νόμον τοῦ μὴ μαθεῖν 26. Τοὺς τῇ χάριτι οὖν προσελθούσας διὰ τούτων ἐδήλωσεν, οἶδόν τινας σφραγίδας ἐπιθέντας τῷ νόμῳ, καὶ πολιτευέσθαι κατὰ τοῦτον οὐ βουλομένους. Σαφέστερον δὲ οἱ τρεῖς 27 ἡρμηνεύκασιν · « Δῆσον τὸ μαρτύριον, σφράγισον νόμον ἐν διδακτοῖς μου. » Περιττὸς γὰρ οὗτος τοῖς ἐμοῖς διδακτοῖς. Περὶ τούτων τῶν διδακτῶν ἑτερός φησι προφήτης · « Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. »

ιζ'. Καὶ ἐρεῖ · Μενῶ τὸν Θεόν. Ἐρεῖ γὰρ, φησὶ, τουτέστιν ὁ πεπιστευκός · « Μενῶ τὸν Θεόν, τὸν ἀποστρέψαντα τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ οἴκου Ἰακώβ. » Ὅρων γὰρ τοὺς ἀπιστήσαντας τοῦ οἴκου Ἰακώβ ἐρήμους τῆς ἐμῆς κηδεμονίας γεγεννημένους, βεβαιότερόν μοι πιστεύσει, καὶ τὰς ἐμὰς ἀναμενεῖ ὑποσχέσεις.

ιη'. Ἴδὸν ἐγὼ, καὶ τὰ παιδία, ἃ ἔδωκέ μοι 28 ὁ Θεός. Ταύτην τοίνυν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν μαρτυρίαν τέθεικεν ὁ μακάριος Παῦλος. Εἰρηκῶς γὰρ τὸ, « Ἀπαγγεῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ Ἐκκλησίας ὑμνήσω σε, » ἐπήγαγε καὶ πάλιν · « Ἴδὸν ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός. » Εἶτα τοῖς ῥητοῖς ἐρμηνείαν προσήνεγκεν · « Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἵματος, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχε τῶν αὐτῶν παθημάτων 29, ἵνα διὰ

* • Rom. ix, 32. † Joan. vi, 45. ‡ Hebr. ii, 12. † Ibid. 13.

VARLÆ LECTIONES.

22 Ot—Ἰερουσ. Hebr. pro laqueo et tendicula illis qui habitant in Hierosolyma. 23 ἢ—Ἀκύλαν. Partum certi de Aquilæ versione h. l. constat, juxta MONTF. 24 Leg. esse vid. σκανδαλισθήσονται. 25 ἀσφ. x. τ. λ. Hæc quidem ad verba ultima v. 15, juxta LXX spectant, sed absunt ista a textu Hebr. 26 Τότε—μαθεῖν. Hebr. Colliga testimonium, obsigna legem pro (al. cum) discipulis meis. 27 οἱ τρεῖς. De Theodot. nihil apud MONTF. in Hexapl. ad h. l. 28 & ἔδ. μοι. Rec. lect. ἃ μοι ἔδωκεν. Sic quoque Hebr. ii, 13. 29 παθῆμ. Exstat tantum in duobus codic. apud. MILLIUM ad h. l.

τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου. — Καὶ ἔσται σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ παρὰ Κυρίου Σαβαώθ. Ἔσονται τὰ παιδία τοῖς σημεῖοις οἱ ἄλλοι συνήψαν ἑρμηνευταί. Οὕτω γὰρ οἱ τρεῖς συμφώνως ἔφασαν· Ἐγὼ ἐγώ, καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ θεός²⁰ εἰς σημεῖα, καὶ εἰς τέρατα ἐν Ἰσραὴλ, παρὰ Κυρίου τῶν δυνάμεων, τοῦ κατοικοῦντος ἐν ὄρει Σιών. Ἐσαφίστερον τὸλον ἡμῖν τὸν ἀποστολικὸν χορὸν καὶ ἄκοντες ἐδήλωσαν οὗτοι· δεδῶσθαι γὰρ ἔφασαν τὰ παιδία εἰς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν Ἰσραὴλ. Μαρτυρεῖ δὲ τῇ προρρήσει ἡ ἔκβασις. Διὰ τούτων γὰρ, μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν, τὰ μυρία ἰθαυματουργήθη σημεῖα, εἰς ὠφέλειαν καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ πάσης τῆς οἰκουμένης.

19. Καὶ ἐὰν εἰπωσιν πρὸς ὑμᾶς· Ζητήσατε τοὺς ἐγγαστριμύθους. Ἡ τῆς ἀντιτύπου γνώμης τῶν Ἰουδαίων διὰ τούτων κατηγορεῖ. Τῇ γὰρ πλάνῃ παρὰ πάντα τὸν βίον δεδουλεύκατες, καὶ νεκρομάντισι κεχηρημένοι, καὶ τοὺς νεκροὺς περὶ τῶν ζώντων ἐρωτῶντες, καὶ τοὺς σερνομάντας περισκοποῦντες, τοῖς ἀληθείαι τῶν ἀποστόλων οὐκ ἐπίστευσαν θαύμασι· καίτοι τὸν νόμον ἐπίκουρον σωτηρίας ἐδέξαντο, καὶ δώρων δίχα οὗτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδῆγει²¹.

κα'. Καὶ ἔξει ἐφ' ὑμᾶς σκληρὸς λιμὸς²², καὶ ἔσται ὡς ἐν πεινᾷσῃ, λυπηθήσεσθε²³, καὶ κακῶς ἔρειτε τὸν ἀρχοντα καὶ τὰ πάτρια²⁴. Ἀπλῶς δὲ εἰπεῖν, Ἐπειδὴ, φησὶν, οὕτε τῷ νόμῳ πεῖθεσθε ποδηγούντι, οὕτε τοῖς ἀποστόλοις δαδουχοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ μόνην τὴν πλάνην ἀσπάξασθε, ταῖς πολλαῖς ὑμᾶς περιβαλῶ συμφοραῖς. Ἐξει γὰρ ἐφ' ὑμᾶς σκληρὸς λιμὸς, καὶ ἔσται ὡς ἐν πεινᾷσῃ, λυπηθήσεσθε, καὶ κακῶς ἔρειτε τὸν ἀρχοντα καὶ τὰ πάτρια. Ἐν αὐτῇ δὲ τῶν ἀντιγράφων πάταρα²⁵ ἔχει· καὶ αὕτη ἡ διάνοια, καὶ τῷ Ἑβραῖῳ σύμφωνος, καὶ τοῖς ἄλλοις ἑρμηνευταῖς. Τῇ γὰρ πάταρῃ Σύρων μὲν ἔστιν ἔνομα, σημαίνει δὲ τῇ Ἑλλάδι· φωνῇ τὰ εἰδωλα²⁶· ταῦτα δὲ ὁ Ἑβραῖος βελουῦ καλεῖ. Διὸ δὴ καὶ οἱ τρεῖς, Ἀκύλας, καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοσίω, οὕτως ἑρμηνεύσαν· Καὶ καταρᾶται ἐν βασιλείᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν θεοῖς αὐτοῦ²⁷· καὶ γὰρ ὁ Ἑβραῖος τὸν ἀρχοντα βασιλέα κέκληκε· τὴν ὑπερβολὴν δὲ τοῦ λιμοῦ διὰ τούτων ἐσήμανε. Τοσαύτη γὰρ, φησὶν, ἔσται ἔνδεια, ὡς καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς παρ' ὑμῶν προσκυνουμένους ὑπ' ὑμῶν βλασφημηθῆναι θεοῦς. Καὶ ἀναελέψονται εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω. Ἡ καὶ οὕτως· Πάντα, φησὶ, περισκοπήσεις, τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τοὺς ἀρ-

¹ Heb. II, 14.

VARIAE LECTIONES.

²⁰ καὶ—θεός. MONTF. in Hexapl. ad h. l. ita leg. καὶ τὰ παιδία μου, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος. Reliqua eadem. ²¹ καὶ — ἐρωτῶντες. Hæc ad finem vers. 19 spectant. ²² καὶ—ἐποδ. Hæc. ad finem vers. 20 pertinent. ²³ καὶ—λιμὸς. Hebr. Et transibit (unusquisque) per eam, gravatus (sc. malis) et esuriens. ²⁴ ὡς—λυπηθ. Hebr. cum esurierit, irascetur. ²⁵ τὰ πάτρια. Hebr. et Deo suo. ²⁶ πᾶτ. Hinc forsitan repetenda est origo lectionis πάταρα, quam MONTF. aliique Synmacho tribuunt. ²⁷ τὸ — εἰδωλα. Vox ܩܪܒܐ Chaldaicis, Syris ac Rabbinis idolum significat. Et in Syr. N. T. versione I Cor. v, 10, *Il cultor idolorum*, respondet Græco εἰδωλολάτρης. ²⁸ διδ—θεοῖς· αὐτοῦ. Idem scholion e codice suo ad h. l. attulit Curterius. De Synmacho autem dubitandum.

A ret cum qui habebat mortis imperium i. — Et erunt signa et portenta in domo Israel a Domino Sabaoth. Pueros cum signis alii conjunxerunt interpretes. Sic enim tres reliqui eodem modo dixerunt, Ecce ego et pueri, quos mihi dedit Deus in signa et in prodigia in Israele, a Domino exercituum qui habitat in monte Sion. Perspicue ergo nobis isti chorum apostolicum vel nolentes designarunt. Datos enim dixerunt pueros in signa et prodigia in Israele. Prædictionem autem exitus confirmat. Siquidem per hos, post Salvatoris ascensionem, infinita signa patrata sunt ad utilitatem Israelis orbisque universi.

VER. 19. Et si dixerint vobis, Quærite ventriloquos [20]. Aut reluctantem Judæorum mentem his verbis arguit. Errori enim perpetuo servientes, umbrarum vaticiniis utentes et mortuos de viventibus consulentes, et ventriloquos observantes, veris apostolorum miraculis non crediderunt: quamvis legem salutis adjuvicem acceperant, et ab ea gratis ad veritatem ducebantur.

VERS. 21. Et veniet super vos dura fames: et erit ut esurieritis, contristabimini, et maledicetis principi, et patris. Ut aperte dicatur, Quia, inquit, neque legi obtemperastis 230 ducenti, neque apostolis facem præferentibus ad veritatem, sed solum errorem adamatis, multis vos calamitatibus afficiam. Inducam enim vobis duram famem, fietque ut cum esurieritis contristemini, et principi maledicatis, et patriis: Quædam vero exemplaria habent *patachra*, congruitque sententia cum Hebræo, et cum aliis interpretibus. *Patachra* enim Syriacum est vocabulum, quod Græca lingua *idola* significat. Hæc autem Hebræus *belou* vocat. Unde et tres, Aquila, Symmachus et Theodotio sic verterunt: Et execratur in regno ejus, et in diis ejus. Nam Hebræus principem vocavit regem. Famis autem magnitudinem hoc modo declaravit. Tanta enim, inquit, erit penuria, ut et principes, et dii quos adoratis, maledictis confugantur. Et suspicient in cælum sursum. [22] Aut sic, Omnia, inquit, circumspicies, cælum, terram, principes, idola, et opem tibi omnia negabunt, et tribulationis vehementia subitas tibi tenebras offundet, easque nullo tempore

liandis, sed ad mortem usque hæc tristia patieris. Hoc enim est quod ait, « Non affligetur qui est in angustia usque ad tempus ; » pro eo **231** quod est : Non aliquo temporis spatio hæc circumscripta sunt, sed in his semper durabunt.

CAPUT IX.

VERS. 1. Hoc primum bibe cito, velociter fac, regio Zabulon, terra Nephthalim. Postquam incredulis superiora prædixit, transit ad chorum apostolorum. Galilæa enim sacrorum apostolorum fuit patria, quod testati sunt sancti angeli, qui illos post Salvatoris ascensionem sic appellarunt : « Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum ? » Zabulon vero et Naphthalim illam adepti sunt pro sorte. In illa maximam miraculorum partem operatus est Dominus. Ibi leprosum mundavit, ibi centurionis famulum sanavit, ibi Jairo filiam vita defunctam vitæ restituit, ibi maris fluctus sedavit, ibi panes multiplicavit, ibi aquam in vinum convertit, quod miraculorum omnium fuit exordium, ut Joannes Theologus docet^k. Unde et Spiritus gratia hoc loco per prophetam clamat ad regionis illius incolæ : Hoc primum bibe novum et inauditum poculum ; bibens autem ne euncteris, sed fac cito, hoc est, crede, **232** sequere, secundum divina mandata vitam age. Galilæam porro gentium vocat, ob alienigenas cum Judæis inhabitantes^l [2]. Propterea et « in tenebris ambulantes, » et « in umbra ac regione mortis habitantes » dicit^C incolæ ejus regionis, divinæque lucis splendorem pollicetur. Ut autem existimo, gentium etiam salutem vaticinatur. Siquidem apostoli ex Galilæa orti gentium sortem acceperunt. Ipsi enim Dominus dixit : « Docete omnes gentes^l. » Sed et Zabulon, quod interpretantur *nocturnæ actionis liberatio*, eos ianuit, qui crediderunt ex Israele, cujus erat nox quæ ante Christum effluxit. Nephthalim vero, quod interpretantur *latitudo*, symbolum est gentium, quæ in pietate dilatatæ sunt. Quod si Zabulon est populus ambulans in tenebris, et non umbra mortis, eo quod legem et prophetas audit, sublato per Christum veteris legis velamine, non lumen cernit lucernæ, sed magnum et verum. ^D Qui vero sedet in umbra mortis idololatriæ et peccatorum, populus, cujus typus est Nephthalim, cernit lumen ejus qui dixit : « Ego sum lux mundi^m. » Soli enim qui in Judæa erant, legem habe-

χοντας, τὰ εἰδωλὰ καὶ πάντα σοὶ ἔσται ἄπορα· καὶ ἡ τῆς θλίψεως ὑπερβολὴ, σκότος αὐτοσχέδιον ἐπισπάσει σοὶ, καὶ τοῦτο οὐδενὶ περιωρισμένον καιρῷ, ἀλλ' ἕως θανάτου ταῦτά σε καθέξει τὰ ἀλγεῖνά. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Οὐκ ἀπορηθήσεται ὁ ἐν τῇ στενωχωρίᾳ ὡς ἕως καιροῦ⁹⁹. » ἀντὶ τοῦ, Οὐ μέτρον τινὶ χρόνου ταῦτα περιώριστα, ἀλλ' ἀεὶ ἐν τούτοις ἔσονται.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

α'. Τοῦτο⁹⁹ πρῶτον ταχύ¹⁰¹ πίε, ταχύ ποίει, χώρα Ζαβουλῶν, ἡ γῆ Νεφθαλεὶμ. Οὕτω τοῖς ἀπιστοῦσι τὰ προειρημένα προαγορεύσας, πρὸς τὸν τῶν ἀποστόλων μεταβαίνει χορὸν. Ἡ Γαλιλαία γὰρ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἦν πατρις. Καὶ μάρτυρες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, οὕτως αὐτοὺς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν ὀνομάζοντες : « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν ; » Ζαβουλῶν δὲ καὶ Νεφθαλεὶμ ἐκείνην ἔλαχον κλήρον· ἐν ἐκείνῃ τὰ πλεῖστα τῶν θαυμάτων ὁ Δεσπότης εἰργάσατο· ἐκεῖ τὸν λεπρὸν ἐκάθηρεν· ἐκεῖ τῷ ἑκατοντάρχῳ τὸν οἰκέτην ἀπέδωκεν ὑγιᾶ· ἐκεῖ τὸν τῆς Πέτρου πενηθερᾶς κατέσθεσε πυρετόν· ἐκεῖ τὴν Ἰαείρου θυγατέρα τὸν βίον ὑπεξελθοῦσαν ἐπανήγαγε πρὸς ζωὴν· ἐκεῖ τὰ τῆς Θαλάσσης ἐστόρεσε κύματα· ἐκεῖ τοὺς ἄρτους ἐπήγαγεν· ἐκεῖ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλε· τοῦτο δὲ τῶν θαυμάτων ἀπάντων προοίμιον, κατὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου διδασκαλίαν. Διὰ καὶ ἡ χάρις ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ τοῖς ἐκείνην οἰκοῦσι τὴν χώραν· Τοῦτο πρῶτον πίε τὸ καινὸν καὶ παράδοξον πόμα· πῶν δὲ μὴ μελλήσης, ἀλλὰ ταχύ ποίει, τούτέστι, Πίστευσον, ἀκολούθησον, κατὰ τὰς θείας ἐντολάς πολιτεύου. Γαλιλαίαν δὲ τῶν ἐθνῶν κληεῖ, ὡς καὶ ἀλλοφύλων συνοικούντων τοῖς Ἰουδαίοις. Διὰ τοῦτο καὶ « ἐν σκότει πορευομένους¹⁰², » καὶ « ἐν σκιᾷ θανάτου καὶ χώρα οἰκοῦντας » ὀνομάζει τοὺς τῆς χώρας ἐκείνης οἰκίτορας, καὶ τοῦ θείου φωτὸς ὑπισχνεῖται τὴν αἴγλην. Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ τῶν ἐθνῶν προθεσπίζει τὴν σωτηρίαν· οἱ γὰρ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὀρμώμενοι ἀπόστολοι, τὴν τῶν ἐθνῶν ἐνεχειρίσθησαν κλήσιν. Αὐτοῖς γὰρ ὁ Κύριος ἔφη· « Μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » Ἄλλὰ καὶ Ζαβουλῶν μὲν, *ῥύσις νυκτερίας* ἐρμηνευόμενος, σημαίνει τοὺς ἀπὸ Ἰσραὴλ πιστεύσαντας· οὗ ἡ νύξ πρὸ Χριστοῦ βεύσασα. Νεφθαλεὶμ δὲ, *πλατυσμός* ἐρμηνευόμενος, σύμβολόν ἐστι τῶν ἐθνῶν πλατυθέντων ἐν εὐσεβείᾳ. Εἰ δὲ Ζαβουλῶν μὲν ἔστιν ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, καὶ οὐκ ἐν σκιᾷ θανάτου, διὰ τὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἀκούειν· περιαιρεθέντος διὰ Χριστοῦ τοῦ ἐν τῇ παλαιᾷ κα-

^l Act. i, 11. ^k Joan. ii, 11. ^l Matth. xxviii, 19. ^m Joan. viii, 12.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ οὐκ—καιροῦ. Hæc finem faciunt cap. viii, apud LXX, et respondent initio vers. 23 juxta Hebr., sensum tamen minus bene exprimunt. ¹⁰⁰ Τοῦτο — Νεφθ. Hæc juxta Hebr. pertinent ad c. viii, 23, et toto cælo ab Hebr. differunt. Alias vero lectiones h. l. secutus est Noster. Nam supra t i, p. 297 et 1071, hæc ex vers. 1 et 2 leg. : Γῆ Ζαβουλῶν καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν κατοικοῦντας Γαλιλαίαν τῶν ἐθνῶν (sed l. c., p. 1071, pro Γαλ. τ. ἔθν. leg. : Καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν)· ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, εἶδε φῶς μέγα. Et quæ ultima sunt vers. 2, supra, t. i, p. 218, et p. 244 seq. ita leg. : Τοῖς ἐν σκότει (l. c., p. 244 σκότω) καὶ σκιᾷ θανάτου καθήμενοις, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς. ¹⁰¹ ταχύ. Ita Ald. et Compl., nec minus cod. Aug. ¹⁰² πορευ. Receptam lect. Noster h. l. sequitur, sed supra, ll. cc. eraῖ ὁ λαὸς ὁ καθήμενος. Ita quoque Matth. iv, 16

λύμματος, οὐ φῶς ὁρᾷ λύχνου, ἀλλὰ μέγα τὸ ἀλη-
θινόν· ὁ δὲ καθήμενος ἐν σκιᾷ θανάτου τῆς εἰδωλο-
λατρίας καὶ τῶν ἀμαρτιῶν λαός, οὐ ὁ Νεφθαλεὶμ
τύπος, ὁρᾷ φῶς τοῦ εἰπόντος· « Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς
τοῦ κόσμου· » μόνος γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ εἶχον τὸν
μῆτ' αὐτὸ ἔχοντες τὸ λυχνιαῖον φῶς· οἷς ἐπέλαμψεν
γὰρ ἔστι τοῦ κόσμου.

γ. *Εὐφρανθήσονται ὡς οἱ εὐφρανόμενοι ἐν
ἀμίτῳ, καὶ ὅν τρέπον διαιρούμενοι σκύλα.*
Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες τῆς ἀκείνης ἐκείνης ἀπήλυ-
σαν, ἀλλὰ πολλοὶ σφᾶς αὐτοὺς ἔχοντες ἐστέρησαν τοῦ
φωτός, οὗτοι, φησὶν, οὐς ἐλκυσας διὰ τῶν θαυμά-
των, καὶ εὐφροσύνης ἐνέπλησας⁴⁵, διηνεκῶς ταύτης
ἀπολαύσονται τῆς εὐφροσύνης, θεριστὰς μιμούμενοι, B
καὶ νικηφόρους στρατιώτας σκύλα διαιρούμενους·
θεριστὰς δὲ προσηγορεύθησαν καὶ οἱ θεοὶ ἀπόστολοι.
« Ὑμᾶς γὰρ, φησὶ, θερίζειν ἀπέστειλα ὁ ὑμεῖς οὐκ
ἐκοπιάσατε· » καὶ πάλιν· « Ὁ μὲν θερισμὸς πολλός,
οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ Κυρίου τοῦ
θερισμοῦ, ἵνα ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐ-
τοῦ. » Καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς
ὑμῶν, καὶ ἴδετε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς
θερισμὸν. » Καὶ τοῦ διαβόλου δὲ καταλύσας τὴν τυ-
ραννίδα, καὶ τοῦτου σκύλα τοῖς ἀποστόλοις διένειμε· « Πορευθέντες γὰρ, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα
τὰ ἔθνη. »

δ. *Αὐτοὶ ἀφήρηται ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ' αὐτῶν κείμε-
τος, καὶ ἡ βλάβος ἢ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῶν⁴⁶.*
Εὐφραίνονται, φησὶ, διότι ἀφήρηται ὁ ζυγὸς ὁ ἐπ'
αὐτῶν κείμενος, καὶ ἡ βλάβος ἢ ἐπὶ τοῦ τραχήλου
αὐτῶν· ζυγὸν δὲ καλεῖ τοῦ διαβόλου τὴν δεσποτείαν,
καὶ βλάβον, τὴν ἐκείνου δουλείαν. Τούτων δὲ τοὺς C
εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας ἠλευθέρωσεν ὁ Δεσπότης
τῶν Χριστός. « Τὴν γὰρ βλάβον τῶν ἀπαιτούντων
ἠεσκέδασεν. » Ἀπαιτούντας καλεῖ, οὐ μόνον τοὺς
δαίμονας⁴⁷ καὶ τὸν ἐκείνων ἄρχοντα, ἀλλὰ καὶ τῶν
ἀνθρώπων τοὺς ἀντιλέγοντας τῷ κηρύγματι. Τὴν δὲ
τούτων δυναστείαν κατέλυσε δι' ὀλίγων τινῶν, καὶ
τούτων γυμνῶν· καθάπερ πάλα· διὰ τοῦ Γεδεὼν καὶ
τῶν τριακοσίων λαμπηφόρων τὰς πολλὰς τοῦ Μα-
διὰμ κατηκόντισε χιλιάδας⁴⁸· ὡσπερ γὰρ ἐκείνος
ἔπλεον δέχα κατέλυσεν· οὕτως τὴν οἰκουμένην ἄπασαν
ἐκ ἑνοκαδέχα κηρύκων κατέβαλε, καὶ τούτων οὐχ
ἑπτασμένων, ἀλλ' ἕνα χιτῶνα ἐνδεδυμένων, ἀνυπο-
δήτων, οὕτε βλάβον φέρειν κεκελευσμένων.

ε. *Πᾶσαν στολὴν ἐκισυρηγμένην δόλω, καὶ
ἱμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσιν⁴⁹.* Ἡ ὅτι D
οἱ ἄρπατοι δυσμενεῖς, οἱ τὸν ἄνθρωπον δι' ἀπάτης
γυμνώσαντες τῆς προτέρας δόξης, καὶ τῆς θείας
εἰκόνης αὐτὸν τὴν στολὴν ἀποδύσαντες, αὐτοὶ μὲν
ἑύσωσιν ὃν ἐτόλμησαν δίκας· ἦν δὲ ἑλαβον στολὴν,
μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσι. Θνητὸν γὰρ τῷ θανάτῳ

A bant velut lucernam. In tenebris autem erant
gentiles, ut qui nec ipsum habebant lumen lucer-
narum; quibus illuxit per Evangelium Christus,
qui magnum est lumen: lumen enim est mundi.
νόμον ὡς λύχνον. Ἐν δὲ σκότει ἦσαν οἱ ἔθνηκοι, ὡς
ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, φῶς μέγα ὢν· φῶς

VERS. 3. *Lætabantur sicut qui lætantur in messe,
et sicut qui dividunt spolia.* Quia non omnes radium
illum susceperunt, sed multi sua sponte seipsos
lumine **233** privaverunt, Hi, inquit, quos traxisti
per miracula, et lætitia replevisti, hac continuo
lætitia perfuerunt, messores imitantes, et victores
qui dividunt spolia. Messores autem dicti sunt
B quoque divini apostoli. « Ego, inquit, misi vos
metere in quo vos non laborastis P. » Et iterum:
« Messis quidem multa, operarii autem pauci:
rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios
in messem suam. » Et alibi: « Levate oculos ve-
strus, et videte regiones, quia jam albæ sunt ad
messem P. » Et cum diaboli tyrannidem destruxis-
set, hujus spolia divisit apostolis: « Euntes, in-
quit, docete omnes gentes Q. »

VERS 4. *Quia ablatum est jugum quod super ip-
sos erat positum, et virga quæ super collum eorum
erat.* Lætantur, inquit, eo quod ablatum est jugum quo
premebantur, et virga quæ super collum eorum
erat. Jugum autem vocat diaboli dominationem, et
virgam, Q ejus servitutem. Ab his autem credentes
in ipsum liberavit Dominus noster Christus. « Vir-
gam enim exigentium dissipavit. » Exigentes vocat
non solum dæmonas, eorumque principem, sed ex
hominibus etiam eos qui prædicationi contradicunt.
Horum autem dominatum evertit per paucos quos-
dam, et hosce nudos: sicut olim per Gedeonem et
trecentos gestantes lampadas multa Madianitarum
millia interemit P. Quemadmodum enim illos sine
armis **234** pessumdedit, sic orbem universon
per duodecim præcones subegit, et hos quidem non
armatos, sed una tunica indutos, pedibus nudos,
nec baculum ferre permissos.

VERS. 5. *Omnem stolam congregatam dolo, et
vestimentum cum commutatione restituent.* Aut quia
invisibiles hostes, qui hominem priori gloria per
fraudem spoliarunt, et divinæ imaginis stola illum
exuerunt, ipsi quidem temeritatis suæ pœnas da-
bunt, quam vero abstulerunt stolam cum commu-
tatione reddent. Quippe mortale Domini corpus

⁴⁵ Joan. iv, 38. ⁴⁶ Matth. ix, 37, 38. ⁴⁷ Joan. iv, 35. ⁴⁸ Matth. xxviii, 19. ⁴⁹ Judic. vii, 19-21.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁵ οὔτοι — ἐνέπλ. Hæc ad initium vers. 3 se referunt. ⁴⁶ Διότι—τραχ. αὐτ. Hebr. Jugum enim oneris
ipsius et virgam humeri ejus. ⁴⁷ Τὴν — διεσχ. Hebr. virgam exactoris illius confregisti. ⁴⁸ καθ.—χιλιά-
δες. Hæc ad finem vers. 4 se referunt. ⁴⁹ Πᾶσαν — ἀποτίσ. Hebr. Quia omne instrumentum conflictus
conflictantis cum strepitu, et vestimentum volutatum in sanguinibus (pabulum ignis erit).

morti tradentes, immortale restituent : et dolus adversus homines usi sunt, in ipsorum caput convertetur. Quare se igni, ait, combustos vellent, quia puer natus est nobis, filius et datus est nobis. Insaniunt, inquit, et furunt, et ardent invidia, dona nostra spectantes, puerum qui pro nobis natus est, unigenitum Dei Filium natura humana nudatum, et nostram operantem salutem.

VERS. 6. *Cujus principatus est super humerum ejus.* Certando autem et pugnando devicit adversarium. Symmachus vero et Theodotio ita sunt interpretati, « Et erit disciplina super humerum ejus. » Disciplina enim pacis nostræ super ipsum, ut propheta ipse loquitur², et, iniquitates nostras ipse portavit, et morbos portavit, et vibice ejus sanati sumus. Et ipse est « Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi³. » Et, « Ipse redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum⁴. » Convenienter ergo dixerunt, « Erit disciplina super humerum ejus. » Opposuit enim peccato Adami justitiam suam. Quod si sub maledicto eramus, et maledicto crux subjecta fuerat, atque hanc Dominus bajulavit, hoc etiam modo prophetia consummata est. « Facta est enim disciplina, » secundum Theodotionem et Symmachum, « super humerum ejus. » — « Magni consilii angelus. » Paternum enim consilium annuntiavit nobis, juxta illud ipsius dictum : « Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis⁵, » Docet autem nos propheticus sermo divinas ejus appellationes. « Admirabilis, consiliarius, Deus fortis. » Sic et cum Jacobo loquens seipsum nominavit : « Cur queris nomen meum⁶, illud est mirabile? » Consiliarius autem appellatur, tanquam paterni consilii particeps, ut qui omnia norit, quæcumque Pater. Deinde nomen maximum, « Deus fortis, » quod depravans Aquila, « fortis potens, » interpretatus est. In Hebræo autem est « Elgebor. » Et porro Deus est juxta ipsorum expositionem. Quod enim est in textu Emmanuel, « Nobiscum Deus » interpretati sunt, « Potens. » Hoc est, alterius potestati non subjectus, sed dominans ipse omnibus. Hoc et Arij nugacitatem redarguit : ostendit enim ipsum honore parem esse, **236** non ministrum Patris. « Princeps pacis. » — « Ipse est enim, » secundum Apostolum, « pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvit⁷. » — « Pa-

παραδεικνύοτες τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα, ἀθάνατον ἀποδώσουσι· καὶ ὁ δόλος, ἢ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγρήσαντο, κατὰ τῆς αὐτῶν τραπήσεται κεφαλῆς. Διὸ καὶ θελήσουσι, φησὶν, εἰ ἐγενήθησαν πυρκαυστοί, ἔτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν. Μεμῆνασι, φησὶ, καὶ λυτῶσι, καὶ τῷ φόβῳ πυρπολοῦντες, τὰς ἡμετέρας θεώμενοι δωρεάς, τὸ παιδίον τὸ δι' ἡμᾶς γεννηθὲν, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν τὴν ἀνθρωπείαν περιχειμένον φύσιν, καὶ τὴν ἡμετέρᾳν πραγματευόμενον σωτηρίαν.

ς'. Οὐ⁸ ἢ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ⁹. Ἀθλήσας δὲ καὶ παλαίσας κατέλυσε τὸν ἀντίπαλον. Ὁ δὲ Σύμμαχος καὶ Θεοδοτίων οὕτως τοῦτο ἠρμήνευσαν : « Καὶ ἔσται ἡ παιδεία ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » Παιδεία γὰρ εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, καὶ αὐτὸς τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐβάστασε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε, καὶ τῷ μύλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς λάθμεν· καὶ αὐτὸς ἐστὶν « ὁ Ἄμωδός τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. » καὶ, « Αὐτὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρρα. » Εἰκότως τοίνυν ἔφασαν, « Ἔσται ἡ παιδεία ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » Τῇ γὰρ τοῦ Ἀδάμ ἀντέταξεν ἀμαρτίᾳ τὴν οἰκειάν δικαιοσύνην· εἰ δὲ ὑπὸ τὴν κατάρραν ἐταλοῦμεν ἡμεῖς, κατάρρα δὲ καὶ ὁ σταυρὸς ὑποβέβλητο, τοῦτο δὲ ὁ Δεσπότης ἐβάστασε, καὶ οὕτως ἡ προφητεία τὸ τέλος ἐδέξατο. « Ἐγενήθη γὰρ ἡ παιδεία, » κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα καὶ τὸν Σύμμαχον, « ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ. » — « Μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος¹⁰. » Τὴν πατρικὴν γὰρ ἡμῖν ἀνήγγειλε βουλήν, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν· « Πάντα ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, δεδήλωκα¹¹ ὑμῖν. » Διδάσκει δὲ ἡμᾶς καὶ τὰς θεοπροκειὰς αὐτοῦ προσηγορίας ἐναυθα ὁ προφητικὸς λόγος· « Θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός. » Οὕτω καὶ τῷ Ἰακώβ διαλεγόμενος ἑαυτὸν ὠνόμασε· « Τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου; καὶ αὐτὸ ἐστὶ θαυμαστόν. » Σύμβουλος δὲ καλεῖται, ὡς τῆς πατρικῆς βουλῆς κοινωνὸς, ὡς πάντα εἰδὼς ὅσα καὶ ὁ Πατὴρ. Εἶτα τῶν ὀνομάτων τὸ μεῖζον, « Θεὸς ἰσχυρός. » Τοῦτο δὲ καυοργήσαντες οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν, « ἰσχυρὸς δυνατὸς » ἠρμήνευσαν. Κεῖται δὲ παρὰ τῷ Ἑβραίῳ « ἡλεγεώρ¹². » Τὸ δὲ ἡλ Θεός, κατὰ τὴν τούτων ἐρμηνείαν· τὸ γὰρ « Meb' » ἡμῶν ὁ Θεός· « Ἐμμανουὴλ κείμενον, οὕτως ἠρμήνευσαν, « Ἐξουσιαστής. » Ἀντὶ τοῦ, οὐχ ὑπὸ ἐξουσίαν ἄλλου τελῶν, ἀλλ' αὐτὸς πάντων δεσπόζων. Τοῦτο καὶ τὴν Ἀρείου βδελυρίαν ἐλέγχει· δείκνυσι γὰρ αὐτὸν ὀμότιμον, ἀλλ' οὐχ ὑπουργὸν τοῦ Πατρὸς. « Ἀρχὼν εἰρήνης. » — « Αὐτὸς γὰρ ἐστὶ, » κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρα ἐν, καὶ τὸ

⁸ Isa. LIII, 5. ¹ Matth. VIII, 17. ² Joan. I, 29. ³ Galat. III, 13. ⁴ Joan. XV, 15. ⁵ Gen. XXI, 29. ⁶ Ephes. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁸ Οὐ, x. τ. λ. Quæ præcedunt, ἔτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, leg. supra, t. I, p. 1244 et 1509 ac infra, ad Osee VII, 7. ⁹ αὐτ. Quæ proxima sunt vers. 6, una serie supra, t. I, II, cc. ita leg. : Καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός, σύμβουλος, Θεὸς ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἀρχὼν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ita quoque Euseb. *Dem. evang.*, I. VII. Uterque juxta lectiones cod. Alex. ¹⁰ Μεγ. β. Ἄγγ. Des. in Hebr. ¹¹ δεδ. Rec. lectio I. c. est ἐγνωρίσα. ¹² ἡλεγεώρ. Apud Montf. ad h. l. ἐλεγεώρ. Sed Bosius habet ἡλεγεώρ.

μεστέαχον τοῦ φραγμαῦ λύσας. — « Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. » Ὅσπερ γάρ ὁ Ἀδάμ τοῦ παρόντος αἰῶνος πατήρ ὀνομάζεται· οὕτως αὐτός τοῦ μέλλοντος· « Εἰ τις γάρ ἐν Χριστῷ, φησί, καινῆ κτίσις, τὰ ἀρχαία παρῆλθε· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινὰ. »

ζ. Ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ²². Τῷ μὲν οὖν Δαβὶδ ὑπέσχετο ὁ Θεός· « Ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος²³ σου²⁴ ἠθήσω ἐπὶ τοῦ θρόνου σου· » τούτῳ δὲ ἐπαγγέλλεται βασιλείαν αἰώνιον· « Ὁ γὰρ θρόνος αὐτοῦ, φησὶν, ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον μου καὶ ὡς ἡ σελήνη καθρετισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. » Ταύτης τῆς ὑποσχέσεως ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐμνημόνευσεν, ὑποδείξας ἡμῖν τὸ παιδίον ἐκ τοῦ Δαβὶδ κατὰ σάρκα γεγενημένον· οὕτω καὶ ἐν τῷ ἔβδομηκοστῷ πρώτῳ λέγει ψαλμῷ· « Ὁ Θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεὶ ἔδωκε, καὶ τὴν δικαιοσύνην τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως· κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐκρίσει· » καὶ ἐνταῦθα μὲν λέγει, « Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς αἰῶνα· » ἐκεῖ δὲ πάλιν· « Συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεάς γενεῶν. » Λέγει δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν μεγίστην, καὶ ἀπεριόριστον αὐτοῦ τὴν εἰρήνην. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ· « Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πληθὺς εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναίρεθῆσεται²⁵ ἡ σελήνη. » Ὁ ζῆλος Κυρίου Σαβαώθ ποιήσει ταῦτα. Ζηλώσας γάρ, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων δυναστείαν μισήσας, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκτείρας τὸ γένος, τήνδε τὴν οἰκονομίαν ἐπραγματεύσατο. « Οὕτω γάρ, φησὶν, ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν Υἱὸν τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. »

η. Θάνατον²⁷ ἀπέστειλε Κύριος ἐπὶ Ἰακώβ, καὶ ἦλθεν²⁸ ἐπὶ Ἰσραὴλ. Διηγησάμενος ὁ προφήτης ἦδη τὴν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τῶν δέκα φυλῶν ἐκπανάστασιν, καὶ τὴν κατὰ τοῦτο συμφωνίαν τούτων τε καὶ τοῦ τῆς Δαμασκοῦ βασιλέως· καὶ δείξας τοῦ Δαβιτικῆς γένους τὸ ἄμαχον, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ κρυπτόμενον σπέρμα· καὶ προαγορεύσας τούτου τὸν τόκον, καὶ μέντοι καὶ τὸν τοῦ τόκου τρόπον, ἀναλαμβάνει πάλιν τὸν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ λόγον· τὸν δὲ αὐτὸν καὶ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ὀνομάζει. Καὶ γὰρ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ τὰς δύο ταύτας εἶχε προσηγορίας· τὴν μὲν ὑπὸ τῶν πατέρων, τὴν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τεθεισαν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Ἀλλὰ τὸ μὲν Ἰακώβ φυσικώτερον ἦν ὄνομα, τὸ δὲ Ἰσραὴλ ἐπίθετον ἦν τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς. Δηλοῖ τούτων ἐνταῦθα, ὡς ταῖς δυσσεβεστέροις καὶ οἱ ἐπιεικτέστοι τῆς τιμωρίας κακοκωνήκασι· εἰδέναι μέντοι χρῆ, ὡς οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ ἐ λόγον· εἶπον, οὐ ἐ θάνατον· ἀπεστάλθαι· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔχει διαφωνίαν ἡ ἄπολησις τὸν λόγον.

²² II Cor. v, 17. ²³ Psal. cxxxi, 11. ²⁴ Psal. lxxxviii, 37, 38. ²⁵ Psal. lxxi, 1, 2. ²⁶ ibid. 5. ²⁷ ibid. 7. ²⁸ Joan. iii, 16.

VARIAE LECTIONES.

²² αὐτοῦ. *Supra*, t. I, p. 1241 et 1509 sequitur, κατορθῶσαι αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. *Postrema* ἀπὸ—χρόνον des. apud LXX. ²³ ὀσφ. *Supra*, t. I, p. 1509, κοιλίας. ²⁴ σου. *Prior editio* h. l. et post pauca, habebat αὐτοῦ. ²⁵ *Supra*, l. c. ἀνταναίρεθῆ. ²⁷ Θάψ. *Hebr.* verbum. *Aqu.* ἄψα. *BeHqai* τὸν λόγον. ²⁸ ἦλθεν. *Hebr.* cecidit.

ter futuri sæculi. » Sicut enim Adam pater sæculi hujus appellatur, sic ipse futuri. « Si qua enim, ait, in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnib. nova^a. »

Vers. 7. *Super thronum Davidis, et regnum ejus.* Davidi quidem promiserat Deus : « De fructu lumbi tui ponam super thronum tuum^b : » huic autem promittit regnum sempiternum. « Thronus enim ejus, inquit, sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum^c. » Promissionis hujus meminit hoc loco, puerum nobis ostendens ex Davide genitum secundum carnem. Eodem quoque modo in psalmo lxxi ait : « Deus, judicium tuum da regi, et justitiam filio regis, ut judicet populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio^d. » Et hoc quidem loco dicit, « Ab hoc tempore et in sæculum : » ibi autem, « Permanebit cum sole et ante lunam in generationem et generationem^e. » Dicit et principatum ejus maximum, et pacem ejus nullis terminis definitam. Sic quoque in psalmo : « Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis, donec auferatur luna^f. » Zelus Domini Sabaoth hæc^g facit. Zelans enim, et demonum 237 potentiam odio habens, humani autem generis misertus, hanc iniit dispensationem. « Sic enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam^h. »

Vers. 8. *Mortem misit Dominus super Jacobum, et venit super Israël.* Postquam exposuit propheta decem tribuum adversus Hierosolimam incursionem, atque illorum ac regis Damasci hac in re conspitationem, ostenditque Davidicam stirpem inexpugnabilem fore propter semen quod in eo latebat, et postquam hujus partum partusque modum prædixit, resumit iterum sermonem de Israele. Eundem autem et Jacob et Israel vocat : quia patriarcha Jacob utrumque nomen habuit, hoc quidem a parentibus, illud vero ab ipso universorum Deo impositum. Cæterum Jacob naturæ potentius nomen fuit, Israel epithetum virtutis animi. Docet igitur hoc loco, cum impiis etiam moderatione supplicii fuisse participes. Sciendum autem alios interpretes dixisse, non « mortem » missam, sed « verbum : » sed non discrepat interpretatio. Supplicii enim sententiam appellavit « verbum. » Ἐρμηνεία. Τὴν γὰρ τῆς τιμωρίας ψῆφον ὠνόμασε

VERS. 9, 10. *Et cognoscent omnis populus Ephraim.* A Per hæc verba, *Et cognoscent omnis populus Ephraim, et sedentes in Samaria in contumelia, et excelsæ corde dicentes: Lateres ceciderunt; sed venite, dolemus* 238 *lapides, et cædamus moros et cedros, et ædificemus nobis turrin,* demonstratur, illos propugnaculum erigere conatos esse in Hierosolyma, cariosum, et lateribus qui ceciderint simile, illorum regnum appellantes. Pro « moris » reliqui « sycomoros » dixerunt, et valde apposite: quoniam his abundat Pæstina, et harum lignis domos tegunt.

VERS. 11. *Et allidet eos Dominus qui consurgunt contra montem Sion.* Dicens autem, « Allidet Deus insurgentes contra montem Sion in ipsum, et inimicos ejus dissipabit, » ostendit, Deum ea sibi attribuere quæ sunt contra Hierosolymam, et mortem minari iis qui per illam bellum ipsi inferre conantur. In illis verbis, « Syriam a solis ortu, et Græcos a solis occasu, » interpretes alii non Græcos, sed Philistæos interpretati sunt. Erant autem hi vicini allophylî. Verisimile autem est, cum allophylis aliquos etiam Græcorum colonos habitasse, ut Cyprios et Cappadoces. Hoc enim didicimus ab aliis prophetis. At ergo: Non solum contra Israelæm hæc decerno: sed horum etiam belli socios profligo, tum qui ad orientem habitant, tum qui ad occidentem.

VERS. 12. *In his omnibus non est aversus furor.* Non cessante enim hominum impietate, nec supplicium cessationem ullam capit. Hoc vero etiam sequentiâ declarant. Propterea igitur non aversus est furor, quia populus non est reversus: et propterea adhuc manus excelsa, quia Dominum non quæsiverunt.

VERS. 14. *Et abstulit 239 Dominus ab Israelæ caput et caudam.* Quænam hæc sint, clarius explicat, « Magnum et parvum, die uno. » Quis porro magnus?

VERS. 15. *Senem, et eos qui facies admirantur; hoc est caput.* Facies vero admirantes dicit eos qui injuste judicant, contra legem quæ ait, « Non accipies personam potentis ». Deinde et aliud agmen ostendit: « Et prophetam docentem iniqua; hæc est cauda. » Erant enim nonnulli, qui divinis etiam prædictionibus credere non sinebant.

VERS. 16. *Et erunt qui beatum dicunt populum istum, seducentes.* Hos igitur eosdem dicit, qui sua-

« Deut. xvi, 19.

θ', ε'. *Kal γνώσκονται πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Ἐφραϊμ.* Διὰ μέντοι τοῦ, *Kal γνώσκονται πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Ἐφραϊμ, καὶ οἱ καθήμενοι ἐν Σαμαρεία ἐφ' ὅβρι καὶ ὑψηλῇ καρδίᾳ λέγοντες· Πλίνθοι πεπτωκυσιν· ἀλλὰ* 238 *δεῦτε, λιξεύσωμεν λίθους, καὶ κόψωμεν συκαμίνους καὶ κέδρους, καὶ οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πύργον,* ἐμφαίνεται ὅτι ἐπιτελισμα κατασκευάσαι ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπειράθησαν, σαθρὰν καὶ πλίνθοις πεπτωκυταῖς ἴσῃν τὴν ἐκείνων ὀνομάζοντες βασιλείαν. Τὰς δὲ « συκαμίνους, » « συκομόρους » ἔφασαν οἱ λοιποὶ, καὶ λίαν εἰκότως· τούτων γὰρ ἡ Παλαιστίνη πεπληρωταὶ· καὶ ἐκ τῶν ξύλων τῶν τοιούτων ὀροῦσι τὰς οἰκίας.

ια'. *Ῥάξει ὁ Θεὸς τοὺς ἐπαρισταμένους ἐπὶ ὄρος Σιών.* Εἰπὼν δὲ, « Ῥάξει 239 ὁ Θεὸς τοὺς ἐπαρισταμένους ἐπὶ ὄρος Σιών ἐπ' αὐτόν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διασκεδάσει· » παρίστησιν ὅτι οἰκειοῦται ὁ Θεὸς τὰ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ γινόμενα· καὶ δλεθρον ἀπειλεῖ τοῖς δι' ἐκείνης αὐτῷ πολέμειν πειρωμένοις. Ἐν μέντοι τῷ, « Συρίαν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀφ' ἡλίου δυσμῶν, » οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταὶ οὐ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ τοὺς Φιλισταίμ 240 ἠρμήνευσαν. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ γειτονεύοντες ἀλλόφυλοι· εἰκὸς δὲ ἦν καὶ τινὰς τῶν Ἑλλήνων ἀποίκους μετὰ τῶν ἀλλοφύλων οἰκεῖν· ὡς καὶ Κυπρίους καὶ Καππαδόκας· τοῦτο γὰρ παρὰ τῶν ἄλλων ἐδιδάχθημεν προφητῶν· λέγει τοίνυν, ὡς Οὐ μόνον τοῦ Ἰσραὴλ ταῦτα καταψηφίζομαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς τούτων καταλύω συμμαχοῦς, τοὺς τε πρὸς Ἐω, τοὺς τε πρὸς Ἑσπέρην οἰκοῦντας.

ιβ'. *Ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμός.* Μὴ ληγούσης γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων δυσσεβείας, οὐδὲ ἡ τιμωρία δέχεται παύλιν τινα. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν ἐπιπερομένων δεδῆλωκεν. Διὰ τοῦτο οὐν οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμός, ἐπειδὴ ὁ λαὸς οὐκ ἀπεστράφη· καὶ διὰ τοῦτο ἡ χεὶρ ὑψηλὴ 241, ἐπειδὴ τὸν Κύριον οὐκ ἐξεξήτησαν.

ιδ'. *Kal ἀφεῖλες Κύριος ἀπὸ Ἰσραὴλ 242 κεφαλὴν καὶ οὐράν.* Τίνες δὲ αὗται σαφέστερον λέγει· « Μέγαν καὶ μικρὸν 243 ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. » Τίς δὲ ὁ μέγας;

ιε'. *Προσδύτην, καὶ 244 τοὺς τὰ πρόσωπα θαυμάζοντας·* ἀθη ἡ ἀρχή. Πρόσωπα δὲ θαυμάζοντας, τοὺς ἀδίκως κρίνοντας λέγει, παρὰ τὸν νόμον τῶν λέγοντα, « Οὐ λήψῃ πρόσωπον δυνάστου. » Εἶτα καὶ τὸ ἄλλο δείκνυσσι τάγμα· « Καὶ προφήτην διδάσκοντα ἄνομα 245· οὗτος ἡ οὐρά. » Ἦσαν γὰρ τινες καὶ ταῖς θείαις προβήσσει πιστεύειν μὴ συγχωροῦντες.

ις'. *Kal ἔσονται οἱ μακαρίζοντες 246 τὸν λαόν τούτον πλανῶντες.* Τοῦτους οὖν αὐτοὺς λέγει, τοὺς

VARIE LECTIONES.

238 ἀλλὰ — πύργον. *Hebr.* sed lapide cæso ædificabimus: sycomorî excelsæ squal, sed cum cedris eas permutabimus. 239 Ῥάξει — διασχ. *Hebr.* Elevabit autem Jehova hostes Rezin super eum, et hostes ejus commiscebit. 240 τοὺς φιλ. Ita quoque *Hebr.* 241 καὶ — ὑψ. Hæc ad finem vers. 12 pertinet. 242 Ἰσρ. Editio prior hab. Ἱερουσαλήμ. 243 μέγ. x. μ. *Hebr.* ramum et junctum. *Ambr.* ad Ps. cavium, habet initium et finem. *Conf.* xix, 15. 244 καὶ — θαυμ. *Hebr.* et elatum facie, s. dignitate conspicuum. 245 ἄνομα. *Hebr.* mendacium, s. falsum. 246 οἱ μαχ. *Hebr.* viam dirigentes, s. ductores.

τὰ φλόα ψευδῶς λέγοντας, καὶ μισθοὺς ἀδρούς καρ-
πομέτους παρὰ τῶν ἀκούοντων.

17. Ἐπὶ τοῖς⁶⁸ νεανίσκοις αὐτῶν οὐκ ἐδφραν-
θήσεται Κύριος. Δίκαιόν γάρ, τοὺς κοινωνοῦντας
ἀλλήλοις τῆς πονηρίας κοινωνήσει καὶ τῆς τιμω-
ρίας. « Οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς αὐτοῦ. » Ὡσπερ
γὰρ τῇ μετανοίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἔκεται ἡ τοῦ δε-
σπότητος φιλανθρωπία· οὕτως ἐπιμενούσης τῆς παρα-
νομίας ἐπιστίνεται ἡ ὀργή.

17. Καὶ⁶⁹ καυθήσεται ὡς πῦρ ἡ ἀνομία. Ἐδί-
δαξεν οὖν ἀκριβῶς, ὡς οἱ παρανομοῦντες ἐπισπῶν-
ται τὴν τιμωρίαν· τὴν γὰρ ἀνομίαν πῦρ ἐκάλεσε
καὶ ξηρὴν ἀγρωστίν· καὶ καθάπερ ὁ εἶδηρος τὸν ἴδν
τίπτει, καὶ ὑπὸ τούτου καταναλλίσσεται· οὕτως ὁ
παρανομία συζῶν, καὶ ἐργάζεται τὴν ἀμαρτίαν, καὶ
διασφείρεται ὑπ' αὐτῆς. Ἀρυμὸν τοίνυν βασύν τὸ
πλήθος· ἐκάλεσε τὸ ἀκαρπὸν. Καὶ γὰρ ὁ θρυμὸς,
θετὸς μὲν καὶ πυκνός, ἔρημος δὲ καρπῶν· βουνοὺς
δὲ ἑνομάζει τοὺς ἔρχοντας, διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ περι-
όλετον.

18. Καὶ ἔσται λαὸς ὡς⁷⁰ κατακαυμένος ὑπὸ
πυρός. Εἰπὼν τοίνυν, ὅτι ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὑπὸ πυρός
κατακαυμένος, καὶ τὰ ἐξῆς, τὸ σφοδρὸν τῶν
ποιεμάτων διὰ τούτων ἐδήλωσε. Τροπῆς γὰρ ἐν τοῖς
πολέμοις γενομένης, τῆς οικείας σωτηρίας ἕκαστος
προμηθεύεται· καὶ οὕτε πατὴρ υἱοῦ, οὕτε υἱὸς πα-
τρός, οὕτε ἀδελφὸς ἀδελφοῦ κατὰ τὸν τῆς φυγῆς
φροντίζει καιρὸν. Ἔπειτα προλέγει τῶν δυσμενῶν καὶ
τὴν βίωσιν καὶ τὴν νίκην.

18. Ἄλλ' ἔκκλιτε εἰς τὰ δεξιὰ, ὅτι πεινάσει·
καὶ φάγεται ἐκ τῶν ἀριστέρων· καὶ οὐ μὴ ἐμπλη-
σθῆ ἀθροῦσος ἐσθίω⁷¹ τὰς σάρκας τοῦ βραχίονος
αὐτοῦ. Ἐν τοῖς πολέμοις γὰρ οἱ νικῶντες, ποτὲ
μὲν τοὺς κατὰ τὸ δεξιὸν μέρος διώκουσι· ποτὲ
δὲ κατὰ τοῦ εὐωνύμου χωροῦσι· καὶ τὴν φύσιν
ἀγνοεῖν ὁ θυμὸς ἀναγκάζει· καὶ τοῖσασι μεμηνῶσιν
ἀνθρώποις, οἱ τοὺς οικείους βραχίονας ὡς ἀλλοτρίας
ἐσθίωσι· σημαίνει μέντοι διὰ τούτων καὶ αὐτοῦ
τοῦ Ἰσραὴλ τὴν διάστασιν, καὶ τῶν φυλῶν τὴν
ἐχθρότητα.

18. Φάγεται⁷² γὰρ Ἐφραὶμ τοῦ Μανασσῆ, καὶ
Μανασσῆ τοῦ Ἐφραὶμ, ὅτι ἅμα πολιορκήσουσι
ἐπὶ Ἰουδαίαν. Ὡς ἐσόμενα δὲ λέγει· τὰ γεγεννημένα,
κατὰ τὸ ἴδιωμα τῆς Ἑβραίων φωνῆς. « Οὐκ ἀ-
πεστράφη ὁ θυμὸς. » Οὐδὲ γὰρ ἐχρῆν τὸν ἱατρὸν
ἐπιστῆναι τῆς θεραπείας, μὴ λωφισάσης τῆς
νόσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Π'.

CAPUT X.

1. Οὐαὶ τοῖς γράφουσι πονηρίαν⁷³. Καὶ μὴ
καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, καὶ τῶν ἀδίκων ἀρχόντων
ἐν τούτοις κατηγορεῖ· τῶν μὲν, ὡς ἐπὶ λύμῃ πολ-

via falso loquebantur, et amplas mercedes ab au-
dientibus accipiebant.

VERS. 17. Super adolescentulis eorum non larta
bitur Dominus. Justum enim est, ut qui improbi-
tatis inter se sunt socii, supplicii etiam sint parti-
cipes. « Non est aversus furor ejus. » Quemadmo-
dum enim hominum peccitentiam sequitur Domini
benignitas, sic persistente iniquitate ira inteu-
ditur.

VERS. 18. Et succendetur quasi ignis, iniquitas.
Abunde igitur docuit, inique agentes pœnam sibi
atrabere. Iniquitatem enim appellavit ignem et
aridum gramen. Et sicut ferrum rubiginem parit,
ab ea autem consumitur: ita qui inique vivit, et
peccatum committit, et ab eo corrumpitur. Saltum
ergo condensum dixit multitudinem infructuosam.
Et enim saltus densus est quidem 240 et frequens,
sed fructibus caret: colles autem vocat principes,
propter sublimitatem et excellentiam.

VERS. 19. Et erit populus tanquam combustus ab
igne. Cum ergo dixit populum fore tanquam com-
bustum ab igne, et quæ sequuntur, hostium vio-
lentiam his verbis declaravit. Cum enim sit fuga in
belle, unusquisque salutem suam consulit, et neque
pater filii, neque filius patris, neque frater fratris
fugæ tempore curam gerit. Quomodo prædicti ho-
stium robur et victoriam.

VERS. 20. Sed declinabit ad dexteram, quia esuriet:
et comedet a sinistris, et non satiabitur homo com-
edens carnes brachii sui. In bellis enim victores
nunc quidem eos qui ad dexteram sunt, persequen-
tur, nunc in eos irruunt qui ad sinistram: et na-
turam ignorare furor cogit, similesque sunt homi-
nibus furiosis, qui brachia sua velut aliena vorant.
Innuat autem his verbis ipsius Israelis divisionem
et tribuum discordiam.

VERS. 21. Comedet enim Ephraim Manassam, et
Manasses Ephraim, quia simul obsidebunt Judam.
Tanquam futura autem dicit ea quæ facta sunt,
juxta morem linguae Hebraicæ. « Non est aversus
furor. » Neque enim oportebat medicum, morbo
non intermittente, a curatione desistere.

VERS. 1. Vae scribentibus iniquitatem. [2] In his
plane pseudoprophetas 241 et injustos principes
accusat: illos quidem, quod ad multorum perniciem

VARIAE LECTIONES.

⁶⁸ τοῖς νεαν. Ita Ald. et Compl. Rec. lectio est τοὺς νεανίσκους. ⁶⁹ Καὶ — ἀνομ. Ad totum omnino vers.
se refert expositio. ⁷⁰ ὡς — πυρός. Hebr. ut pabulum ignis. ⁷¹ Ἄλλ' — πεινάσει. Hebr. Si rapuerit ad
dexteram, tamen famelicus erit. ⁷² ἐσθ. Ita Compl. monente Bosio. Rec. lectio est ἐσθίω. ⁷³ φάγεται ἐκ
τοῖσασι, des. in Hebr., sensus illustrandi causa h. l. inserta. ⁷⁴ Οὐαὶ τ. γρ. παν. Hebr. Vae decernentibus
statuta iniqua.

falsas prædictiones conscribant; hos vero, quod inique judicent et jus negligant.

VERS. 3. *Et quid facient in die visitationis?* Diem visitationis vocat tempus ultionis. Sicut enim Dei patientiam somnum appellat, ita supplicium visitationem nœminat. «Tribulatio enim vobis e longinquo veniet.» Aut duo hic pariter significat, tum fore ut e longinquo veniat, tum ut ea quæ jam olim et ab initio peccata sunt, iudicii tempore proferantur in medium, et de omnibus pœnas luant. «Et ad quem confugietis, ut auxilium consequamini?» Ad quem ergo, inquit, confugietis, Judæi, ut adjuvemini? Me enim bellum inferente quis auxilio juvabit? Id simile est ei quod a magno Mose dictum est: «Ego occidam, et vivere faciam: percutiam, et ego sanabo; et non est qui eruet e manibus meis^b.»

Et ubi derelinquetis gloriam vestram, (VERS. 4) ut non incidatis in abductionem? Præsens, inquit, prosperitas vobis in captivitate versantibus non proderit. Abductionem enim dixit captivitatem. Atque ita interpretatus est Symmachus, et cæteri similiter: «Et ubi relinquetis gloriam vestram, ut non incurvemini sub vinculis?» Sed et sub mortuis, inquit, cadent. Saepe enim, cum in acie fugere hostes conantur, nonnulli inter cadavera seipos **242** abscondunt. Timoris ergo illorum futuram magnitudinem his etiam verbis expressit. «Non est aversa ira.» Frequenter hac clausula utitur, et illorum arguens perveraciam, et supplicii minis exterrens.

VERS. 5. *Væ Assyriis, virga furoris mei.* Quæ prædicta sunt, Samarizæ et tribubus quæ sub ea erant, vaticinatus, Assyriorum etiam prædicit incursum, et internecionem quæ illis imminabat in obsidione Hierosolymæ. Quærendum est porro, cur lugeantur Assyrii, qui ministri erant divinæ vindictæ. Scire igitur debet, qui hoc discere cupit, Deum quidem Assyriis tanquam vindictæ ministris usum esse, et quasi tortores quosdam illos armasse adversus prævaricatores et impios; ipsos tamen non velut universorum Deo famulantes egisse quæ agebant, sed proprio robore ac potentia fretos omnium imperio potiri satēgisse. Propterea ipsis quoque ultimam perniciem minatur, eamque væ dicens significat.

VERS. 6. *Et iram meam, inquit, mittam in gentem*

^b Deut. xxxii, 29.

ἄλων τὰς ψευδεῖς συγγραφόντων προβήσεις· τῶν δὲ, ὡς παρανόμως δικαζόντων καὶ προειμένων τὸ δίκαιον.

γ'. Καὶ τί ποιήσουσιν⁷⁶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκοπῆς; Ἡμέραν οὖν ἐπισκοπῆς ἐκάλεσε τὸν τῆς τιμωρίας καιρὸν· ὡσπερ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ὑπνον καλεῖ, οὕτως τὴν τιμωρίαν ἐπισκοπὴν ὀνομάζει. «Ἡ⁷⁶ γὰρ θλίψις ὑμῶν πόρρωθεν ἔξει.» Ἡ δύο σημαίνει τοῦτο κατὰ ταῦτόν· καὶ ὅτι πόρρωθεν ἔξει, καὶ ὅτι τὰ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπτασμένα ἐν τῷ καιρῷ τῆς δίκης εἰς μέσον ἀχθήσεται, καὶ ὑπὲρ πάντων εἰσπραχθήσονται δίκας. «Καὶ πρὸς τίνα καταφεύξεσθε τοῦ βοηθῆναι;» Πρὸς τίνα οὖν, φησὶ, καταφεύξεσθε, ὡ Ἰουδαῖοι, τοῦ βοηθῆναι; Ἐμοῦ γὰρ πολεμοῦντος τίς ἐπικουρῶν ὠφελήσει; Β Τοῦτο εἶπε τῷ παρὰ τῷ μεγάλῳ Μωσῆ εἰρημνῆν· «Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, κἀγὼ λάσομαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου.»

Καὶ ποῦ καταλείψετε τὴν δόξαν ὑμῶν, (δ') τοῦ⁷⁷ μὴ ἐμπροσθεῖν εἰς ἀπαγωγὴν; Ἡ παρούσα τοῖνον, φησὶν, εὐημερία αἰχμαλώτοις ὑμῖν γιγνομένοις οὐκ ἐπαρξέσει. Ἀπαγωγὴν γὰρ ἐκάλεσε τὴν αἰχμαλωσίαν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε, καὶ οἱ λοιποὶ δὲ ὁμοίως⁷⁸. «Καὶ ποῦ καταλείψετε τὴν δόξαν ὑμῶν, ὥστε μὴ καυφθῆναι ἐπὶ δεσμῶν;» Ἀλλὰ καὶ ὑποκᾶτω, φησὶν, ἀνηρημένων πεσοῦνται. Πολλάκις τινὲς ἐν τοῖς πολέμοις, διαφυγεῖν τοὺς ἐναντίους πειρώμενοι, μεταξὺ τῶν ἀνηρημένων νεκρῶν σφᾶς αὐτοὺς κατακρύπτουσι. Τὴν ὑπερβολὴν τοῖνον τῆς δειλίας αὐτῶν προσημαίνων, τοῦτο κἀνταῦθα δεδήλωκεν. «Οὐκ ἀπεστράφη ἡ ὀργή.» Συνεχῶς ἐπιλέγει τοῦτο, καὶ τῆς ἐκείνων ἀπειθείας κατηγορῶν, καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀπειλῇ δεδιτόμενος.

ε'. Οὐαὶ Ἀσσυρίοις, ἡ βέβητος τοῦ θυμοῦ μου⁷⁹. Τὰ προειρημένα τῇ Σαμαρείᾳ καὶ ταῖς ὑπ' αὐτῶν φυλαῖς προαγορευτάς, προλέγει καὶ τῶν Ἀσσυρίων τὴν ἐφοδόν, καὶ τὴν καταληφθεμένην αὐτοὺς ἐν τῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ πολιορκίᾳ πανωλεθρίαν. Ζητητέον δὲ τί δὴποτε θρηνοῦνται οἱ Ἀσσύριοι, ὑπουργοὶ τῆς θελας τιμωρίας γινόμενοι. Χρὴ τοῖνον εἰδέναι τὸν τοῦτο μαθεῖν ἐπιμένον, ὡς διακόνους μὲν τῆς τιμωρίας Ἀσσυρίοις ἐχρήσατο, οἶόν τινας δημίους κατὰ τῶν παρανομούντων καὶ δυσσεβούντων ὀπίστας. Οὗτοι δὲ οὐχ ὡς τῷ Θεῷ τῶν ἔλων ὑπουργοῦντες ἔδρων ἀ ἔδρων· ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ βίωμῃ καὶ δυναστείᾳ φεβροῦντες, κατὰ πάντων ἔχειν ἐφιλονείκουν ἐδ κράτος. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοῖς ἔσχατον βλεθρον ἀπειλεῖ, καὶ τοῦτον διὰ τοῦ οὐαὶ προσημαίνει.

ς'. Καὶ τὴν ὀργὴν μου⁸⁰ εἰς ἔθνος ἀνομῶν

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ ποιήσω. *Hebr.* facietis. ⁷⁷ Ἡ — ὑμῶν. *Hebr.* et vastationis, quæ, etc. ⁷⁸ Τοῦ — ἀπαγ. *Hebr.* Præter me incurvabit sese (unusquisque) sub vincos. ⁷⁹ ὁ — ὁμοίως. Aliter autem in Hexaplis apud Montf. ⁸⁰ μου. Reliqua supra, t. I, p. 1492, et infra, ad Ezech. xxi, 11; Dan. vi, 98, et Nah. i, 13 ita leg.: καὶ τῆς ὀργῆς μου (sequitur ἐστὶν II. cc. ad Ez., Dan. et Nah.) ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. Ita fere cod. Alex. ⁸⁰ Καὶ τὴν ὀργ. μου. hæc sine vers. 5 constituunt juxta *Hebr.*

ἀποστελῶ⁶¹. Λέγει τούτους αὐτοὺς δηλονότι, ὡς ἂν
τὴν τιμωρητικὴν ἐνεχειρίσει βάβδον. « Καὶ θεῖναι
αὐτὰς εἰς κοκορτόν. » Τὴν πολλὴν δὲ ἔρημιν διὰ
τούτων δεδήλωκεν.

ζ. Αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως ἐνεθυμώθη⁶². Διὰ τού-
των δὲ γυμνοὶ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων τοὺς
λογισμοὺς. Οὐκ οἶδε, φησὶν, ὡς ἐμὸς ἐστὶν ὑπουργός,
καὶ περ' ἐμοῦ ἔλαβε τῆς τιμωρίας τὴν ἐξουσίαν·
ἀλλ' ἀπαλλάξει ἃ νοῦς αὐτοῦ, ἤγουν βεβούλευται, τῇ
εὐκαίᾳ θανάμει θαρρῶν, πολλῶν ἐθνῶν καταλύσαι
τὴν ῥηήμην.

η. Καὶ⁶³ ἐὰν εἰπωσιν αὐτῷ· Σὺ μόνος εἶ ἄρ-
χων⁶⁴; Τοῖς λέγουσιν, Οὐ σὺ μόνος εἶ ὁ ἄρχων; τὰ
ἔμοια ἔρει τοῖς λόγοις, ὡς πρὸς τὸν Ἐζεκιῶν ὁ Σενα-
χιρῆμ ἐχρήσατο· « Μὴ σε ἀπατάτω ὁ Θεὸς σου,
ἐφ' ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, λέγων· Οὐ μὴ παρα-
δοθῆ Ἱερουσαλὴμ εἰς χεῖρας βασιλέως Ἀσσυρίων.
Ἔδω σὺ οὐχ ἤκουσας, ἃ πεποιθήκασι βασιλεῖς Ἀσ-
συρίων πάσῃ τῇ γῆ, ὡς ἀπώλεσαν αὐτὴν, καὶ σὺ
βουθήσῃ; Μὴ ἐβρόσαντο αὐτοὺς οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν,
οὓς ἀπώλεσαν οἱ πατέρες μου, τὴν τε Γωζάν, καὶ
Ἀρβάν, καὶ Ῥαφῆς, καὶ υἱοὺς Ἀδάμ, οἱ εἰσιν ἐν
χώρᾳ Θεσμάθ; Ποῦ εἰσιν οἱ βασιλεῖς Αἰμάθ καὶ
Ἀρφάθ; καὶ ποῦ οἱ βασιλεῖς τῆς πόλεως Σεπφάρημ,
Ἀνά καὶ Αὐά; »

ιθ. Ἐπᾶξει⁶⁵ ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν.
Νοῦν τοίνυν μέγαν τὸν ἀλαζονικὸν λέγει· τὸν
εἰς ὑπερ φύσιν τολμῶντα λογιζέσθαι. « Καὶ ἐπὶ⁶⁶
τὸ ὕψος τῆς δόξης⁶⁷ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Ὑψος
δὴ τὸν ὀφθαλμῶν τὴν υπερβάλλουσαν ὑπερηφανίαν
καλεῖ.

ιγ. Εἶπε γάρ· Ἐν τῇ ἰσχύϊ⁶⁸ ποιήσω. Ἐν τού-
τοις τοίνυν τὸν τύπον αὐτοῦ διέξεισι, καὶ τῶν λόγων,
καὶ τῶν λογισμῶν. (ιδ.) Καὶ⁶⁹ σείσω πόλεις κατοι-
κουμένας⁷⁰. Ταῦτα καὶ διὰ τῶν πρέσβειων, καὶ διὰ
τῶν γραμμάτων δεδήλωκε τῷ Ἐζεκιῶν· ἀλλ' ὁ πᾶσαν
τὴν οἰκουμένην ὡς καλιὰν νεοττῶν ἀρπάσειν ἐπι-
σας, καὶ ὡς ὡτὸν πτηγῶν πεφευγῶτων καταλε-
λειμμένα ἀπονητὶ λήψεται, οὕτως διχα χειρὸς ἀν-
θρωπίαις ἐγυμνώθη τῆς στρατιᾶς· τὸ μέντοι, « ἀνοί-
γων στόμα καὶ στρουβίζων⁷¹, » ἀπὸ τῆς κρατούσας

*imprium. Hos ipsos nimirum dicit, quibus ultricem
virgam tradidit. « Et ponat eos in pulverem. »
Maximam solitudinem his verbis designavit.*

*Vers. 7. Ipse autem non sic iratus fuit. Per hæc
autem regis Assyriorum cogitationes patefacit.
Nescit, inquit, se 243 ministrum meum esse, et
a me ultionis accepisse facultatem. Sed aberrabit
mens ejus, id est deliberavit, propria confusus
potentia, multarum gentium memoriam delere.*

*Vers. 8. Quod si dixerint ei: Tu solus es princeps?
Dicentibus sibi, Num tu solus es princeps? iis ver-
bis respondebit, quibus Senacherib Ezechiam
affatus est: « Ne te seducat Deus tuus in quo habes
fiduciam, neque dicas: Non tradetur Hierosoly-
ma in manus regis Assyriorum. Tu enim ipse
audisti quæ fecerunt reges Assyriorum universis
terris, quomodo vastaverunt eas: num ergo tu
poteris liberari? Nunquid liberarunt dii gentium
singulos, quos vastaverunt patres mei? Gozam et
Arram, et Raphes, et filios Adami, qui sunt in
regione Thesmath? Ubi sunt reges Æinath et Ar-
phad? et ubi reges civitatis Seppharim, Ana et
Ava? »*

*Vers. 12. Inducet super sensum magnum. Sensus
ergo magnum arrogantem intelligit, qui ea quæ
naturam excedunt cogitare audeat. « Et super
altitudinem gloriæ oculorum ejus. » Sublimitatem
oculorum immensam superbiam vocat.*

*Vers. 15. Dixit enim: In fortitudine faciam. His
ergo elationem ejus declarat, tum 244 verborum,
tum cogitationum. [14.] Et concutiam civitates ha-
bitatas. Hæc ille et per legatos et per litteras de-
nuntiavit Ezechiæ. Sed qui orbem universum,
velut nidum pullorum, se direpturum confidebat,
et velut ova ab avibus profugis derelicta, sine la-
bore capturum, is sine manu humana exercitum
amisit. Illud ergo, « aperiens os et stridens, » ex
humana consuetudine usurpatum eat in Scriptura.*

1 IV Reg. XIX, 10-15.

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ ἀποστ. Reliqua infra ad Dan. III, 98. ita leg.: καὶ ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ συντάξω ποιῆσαι σκῦλα καὶ προ-
νομήν καὶ καταπατεῖν τὰς πόλεις. Prima καὶ — προν. exstant quoque, t. I, p. 1492, et ad Mich. I,
45. ⁶² Rec. lecti. ἐνεθυμώθη. Et sic quoque infra ad Dan. III, 98, ubi reliqua ita leg.: καὶ τῇ
ψυχῇ οὐχ οὕτως λελόγισται· ἀλλὰ ἀπαλλάξει ὁ νοῦς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐξολοθρευσαί ἔθνη οὐκ ὀλίγα.
Unicum ms. pro lectione ἐνεθυμώθη allegat Bosius ad h. l. ⁶³ Καὶ — ἄρχων. *Hebr.* Dicet enim, An-
ne principes mei simul reges sunt? ⁶⁴ ἄρχων. Reliqua hujus vers. una cum vers. 9, 10 et 11, infra ad Dan.
I. c. ita exhibentur: καὶ ἔρει, Οὐκ ἔλαβον τὴν χώραν τὴν ἐπάνω Βαβυλώνας, καὶ Χαλάνην, οὐ πύργος φκοδο-
μήθη, καὶ Ἰαβὸν Ἀραβίαν καὶ Δαμασκὸν καὶ Σαμαρείαν, ὃν τρόπον ταύτας καὶ πάσας τὰς χώρας λήψο-
μαι; Ὀλοῦσάτε, τὰ γλυπτὰ ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν Σαμαρείᾳ. Ὅν τρόπον γὰρ ἐποίησα ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς
χειροποιήτοις, οὕτω ποιήσω καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς. ⁶⁵ Ἐπάξει — μέγαν. *Hebr.* visitatio
super fructum magnitudinis; ἐπάξει (juxta cod. Alex.) exstat quoque ad Dan. I. c. ubi seq. Κύριος. Sed
ibid. ad c. IV, 8 leg. ἐπάξει ὁ Θεός. ⁶⁶ Καὶ ἐπὶ, x. τ. λ. Quæ præc. τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, exstant I.
c. ad Dan. III. ⁶⁷ τὸ ὕψ. τ. δ. *Hebr.* decus altitudinis. ⁶⁸ ἐν τῇ ἰσχύϊ. *Hebr.* robore manus meæ. Infra
ad Dan. I. c. post ἰσχύϊ seq. μου. ⁶⁹ Καὶ — κατοικ. Hæc ad vers. 14 pertinent. Quæ autem ex vers. 15
des. infra, ad Dan. III, 98, ita leg.: καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεώς μου ἀπελώθη ἔθνη, καὶ τὴν ἰσχύον αὐ-
τῶν προνομήσω. ⁷⁰ κατοικ. Reliqua ex vers. 14, I. c. ita se habent: καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψο-
μαι τῇ χειρὶ μου ὡς νεοττῶν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡτὸν ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔσται ὅς διαφεύξεται με ἢ ἀντίπη μοι.
Vid. etiam infra, ad Habac. I, 15, 16; et De provid., orat. 10, t. IV; Sirm., p. 456. ⁷¹ ἀν. στ. x. στρ.
Hæc non nisi in edit. Ald. et Compl. exeunte vers. 14 leg., et desunt ad Dan. I. c.

Solemus enim de his qui in magnis sunt angustiis dicere : Non ausus est mutre : alii vero dicunt, Non ausus est stridere. « Os igitur aperiens et ganniens, » idem est ac si diceret : Nemo mihi resistere audebit, sed ne stridere quidem passerum more conabitur.

VERS. 15. *Nunquid glorificabitur securis sine eo qui cædit eum ipsa?* Num ergo, inquit, sine manibus humanis ligna scindit securis, aut serra in duas, tres quatuorve partes illa dividit, aut virga vel fustis cædere potest nemine agente? Quid ergo insolentius te effers, quasi devictas gentes sine meo consilio subegeris? Aptè autem cum rebus inanimatis illum comparat, ut qui summa stupiditate et amentia laboraret. *Et non sic.*

245 VERS. 16. *Sed mittam ignominiam.* Non ita : non te, inquit, in hac amentia vivere sinam : sed ex supplicio universi rectorem agnosces. Qui enim magna cum gloria exercitum duxisti, cum majore fugies ignominia.

VERS. 17. *Et erit lumen Israelis ignis.* Lumen ergo Israelis Dei cultum appellat. « In lumine enim, » ait Psalmus, « vultus tui ambulabunt i. » Hoc lumen Israeli quidem illuminandi vim præstabit, in te vero urendi facultatem exercebit, universumque exercitum tuum velut fenum absumet.

VERS. 18. *Exstinguentur montes, et colles, et saltus.* Montes regem ejusque præfectos vocat; colles vero, principes sub his constitutos; saltus autem, reliquam multitudinem infructuosam. « Et erit qui fugit, quasi qui fugit a flamma ardente. » Et non apparentibus, inquit, iis qui insectantur, magna contentione aufugere conabuntur, eos imitantes, qui flamma circumsepti evadere nituntur. [19.] Qui pauci autem erunt, qui pœnas effugiant, ut vel puero cultibet facillimum sit horum numerum inire. Hæc vero tum gesta sunt, cum angeli manu centum et octoginta quinque millia perierunt.

VERS. 20. *Non ultra confident iis qui ipsos injuriis affecerunt.* 246 Ahasus enim rex, bello accessit a Phæce et Rhasin, Assyriorum regem advocavit in auxilium. Prædicat ergo propheticus sermo, fore ut qui divina providentia fruatur, humanum quidem auxilium contemnant, spem autem in Deum positam habeant. Hoc enim illa

† Psal. LXXXVIII, 16.

VARIÆ LECTIONES.

ἄνευ—αὐτῆ. *Hebr.* contra eum qui cædit ea. ἄυτῆ. Quæ proxima sunt, infra ad Dan. l. c. ita leg. : ἢ ὑψώθησεται πρῶν ἄνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; ὡσαύτως; ἔάν τις ἄρη ῥάβδον ἢ ξύλον. Eadem quoque ad Dan. 1, 2, 8, 24, et ad Ezech. xxi, 11, leg. ἄλλ' ἀπ. ἀτιμ. Plenius hæc infra, ad Dan. l. c. ita leg. : Ἀποστείλει γὰρ Κύριος Σαβαώθ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν. Sed *Hebr.* Propterea immittet Dominus Adonai Sabaot in pingues ejus maciem. ἄτιμ. Reliqua ex vers. 16 infra l. c. ita se habent, καὶ εἰς τὴν σὴν δόξαν πῦρ καιόμενον καιυθήσεται. τοῦτο — δαπαν. Hæc referunt sese ad reliqua hujus vers. καὶ ἀγιάσει αὐτὸν ἐν πυρὶ καιόμενον, καὶ φάγεται ὡσεὶ χόρτον τὴν ὕλην. Ἀποσθ. — δρυμοί. *Hebr.* Et gloria silvæ et arborum ejus (consumetur). Καὶ — καιοίμ. *Hebr.* Eritque sicut pavore corripitur qui fert vexillum. πεποιθ.

Apud LXX seq. ὤσιν.

συνηθείας παρὰ ἀνθρώποις ἐφρται τῇ Γραφῇ· εἰώθαμεν γὰρ λέγειν περὶ τῶν λίαν ἀγωνιώντων, οὐκ ἐτόλμησε γρύξαι· οἱ δὲ λοιποὶ φασιν, οὐκ ἐτόλμησε τρύσαι. Τὸ οὖν, « Ἀνοίγουν στόμα καὶ στρουβίζων, » ἀντι τοῦ, οὐ μόνον οὐδεὶς ἀντιπαρτάξασθαι μοι τολμήσει, ἀλλ' οὐδὲ γρύξεν στρουβοῖς παραπληρώσει ἐπιχειρήσει.

12. Μὴ δοξασθῆσεται ἀξίτη ἀνευ ἰ τοῦ κόπτορος ἐν αὐτῇ ἰ; Μὴ τοιγαροῦν, φησὶ, δίχα χειρῶν ἀνθρωπίνων ἢ ἀξίτη κόπτει ξύλα, ἢ ὁ πρῶτον ταῦτα διγῆ καὶ τριγῆ καὶ τετραγῆ διαιρεῖ, ἢ ῥάβδος, ἢ ξύλον πληξαι δύναται μηδενὸς ἐνεργούντος; Πῶς οὖν μέγα φρονεῖς σὺ, ὡς δίχα τῆς ἐμῆς βουλῆς περιγεγόμενος τῶν ἠττηθέντων ἐθνῶν; Εἰκότως; δὲ αὐτὸν καὶ τοῖς ἀψύχοις ἀπέπεικται ὡς ἀναισθησίαν Β νοσοῦντα καὶ ἀλογίαν ἐσγάτην. Καὶ οὐχ οὕτως.

13. Ἄλλ' ἀποστελῶ ἰ ἀτιμίαν ἰ. Οὐχ οὕτως· οὐκ ἔσσω σε, φησὶν, ἐπὶ ταυτησί τῆς ἀνοίας· ἀλλὰ διὰ τῆς τιμωρίας μαθήσει τὸν πρῦτανιν τοῦ παντός μετὰ πολλῆς γὰρ δόξης ἐπιστρατεύσας, μετὰ πλείονος φύγης ἀδοξίας.

14. Καὶ ἔσται τὸ φῶς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πῦρ. Φῶς τοίνυν τοῦ Ἰσραὴλ τὴν θεοσέβειαν ἐκάλεσεν· « Ἐν τῷ φωτὶ γὰρ, » φησὶν ὁ Ἰακώβ, « τοῦ προσώπου σου πορεύονται. » Τοῦτο ἰ τὸ φῶς τῷ μὲν Ἰσραὴλ τὴν φωτιστικὴν ἐνέργειαν χορηγήσει, τῇ δὲ καυστικῇ κατὰ σοῦ χρήσεται, καὶ οἶόν τινα χόρτον πᾶσάν σου τὴν στρατιάν δαπανήσει.

15. Ἀποσθασθῆσονται ἰ τὰ ἔρη, καὶ οἱ βουνοί, καὶ οἱ δρυμοί. Ὁρη τὸν βραχίονα καὶ τοὺς μετ' ἐκείνων ὑπάρχους καλῶν· βουνοὺς δὲ, τοὺς ὑπὸ τούτους τελούντας ἄρχοντας· δρυμοὺς δὲ, τὸ λοιπὸν κληθὸς τὸ ἄκαρπον· καὶ ἰ ἔσται ὁ φύγων, ὡς ὁ φύγων ἀπὸ φλογὸς καιομένης. Καὶ μὴ φαινομένοι οὖν, φησὶ, τῶν διωκόντων, μετὰ πολλῆς σπουδῆς ἀποδράσαι πειράσσονται, ὡς ὑπὸ φλογὸς κυκλουμένοι, καὶ ταύτην διαφυγεῖν πειρωμένους μιμούμενοι. Οὕτω δὲ ἔσονται οἱ τὴν τιμωρίαν διαφυγόντες εὐαρβῆθητοι, ὡς ῥάστον εἶναι καὶ τῷ τυχόντι παιδίῳ τὸν τούτων ἀριθμὸν ἀναγράψαι. Ταῦτα δὲ γεγένηται, ἡνίκα δι' ἐνὸς ἀγγέλου αἱ πέντε καὶ ὀγδοήκοντα πρὸς ταῖς ἑκατὸν διεφάρησαν χιλιάδες.

16. Οὐκέτι μὴ πεποιθῆτες ἰ ἐπὶ τοὺς ἀδικησαντας αὐτούς. Ἀχαζ γὰρ ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ τοῦ Φακελ καὶ τοῦ Ῥωσὶν πολεμούμενος, τὸν τῶν Ἀσσυρίων βασιλέα ἐκάλεσε εἰς συμμαχίαν. Προλέγει τοίνυν ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς, τῆς θείας ἀπολαύσαντες προμηθείας, καταφρονήσουσι μὲν τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας, τῆς δὲ εἰς τὸν θεὸν ἐλπίδος ἀν-

ἔφρονται. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ, « Ἀλλὰ ἔσονται παποιοῦτες ἐπὶ τὸν Θεὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ τῇ ἀληθείᾳ. » Ταύτην δὲ τοῦ λαοῦ τὴν εὐσεβείαν, ἣν Ἐζεκιᾶς ὁ βασιλεὺς αὐτοῦς ἐξεπαίδευσε, καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν μαρτυρεῖ· συνήφθησαν δὲ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐκ τῶν δέκα φυλῶν, ὅσοι τὸν Σαλμανασάρ καὶ τὸν Σεναχηρίμ διαφυγεῖν ἔδυσθησαν· καὶ, τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες, τῇ τοῦ Ἐζεκιᾶου ἠκολούθησαν εὐσεβεῖα.

κβ'. Ἐάν ᾞ γέννηται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ὡς ἄμμος τῆς θαλάσσης. Ἐπειδὴ τοίνυν τότε τὰς δέκα φυλὰς τῶν Ἀσσυρίων παρέδωκε βασιλεῦσι, καὶ τὰς ἄλλας τοῦ Ἰούδα πόλεις πολιορκουμένας παρεῖδε, τὴν αἰτίαν τούτου διδάσκει, ὅτι οὐκ εἰς πλῆθος ἀφορᾷ, ἀλλ' εὐσεβείαν ζητεῖ. Τοῦτο γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα γινώσκεται, τῶν μὲν κλειστῶν Ἰουδαίων μετὰ τὴν ἐκκλήσιν τοῦ Σωτῆρος ἀντικειμένων, τῶν δὲ τῆς σωτηρίας ἐπιμενῶν προθύμων δεχομένων τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα.

κγ'. Ἀδὸν συντεταγμένον ἰ Κύριος ποιήσει ἐν τῇ οἰκουμένῃ ὄλη. Διδάσκει τοίνυν ἐνταῦθα καὶ τοῦ κηρύγματος τὸ σύνταμον, καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸν τρόπον. Μονονοχί λέγων, ὡς ἄπερ ὁ νόμος, πολλαῖς ἐπιταγαῖς, καὶ θυσίαις, καὶ τιμωρίαις χρισμένος, οὐκ ἴσχυε καταρθῶσαι, ταῦτα ὁ εὐαγγελικὸς κατάρθωσε λόγος, σύνταμον προσφέρων φάρμακον σωτηρίας τὸ πανάγιον βάπτισμα. Διὰ γὰρ πίστεως τοῖς ἀνθρώποις σωτηρία δωδύρηται. Ὄλιτος ἔδ συντεταγμένους λόγος, τῆς δικαιοσύνης συνεργός· ὃν οὐ μόνον Ἰουδαίοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις δέδωκεν ὁ Θεός.

κδ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος Σαβαώθ. Τὰ περὶ Καινῆς Διαθήκης προαγορεύσας, ἐπαναγεῖ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἀκολουθίαν τὸν λόγον. « Μὴ φοβοῦ, ὅτι ἐν βάδδω πατάξει σε. » Ἐν βάδδω ἐκάλεσεν ἐνταῦθα τὴν μετρίαν παιδείαν· καὶ γὰρ πολλὰς τῶν ὑποκειμένων ἐπολιόρησε πόλεις. Καὶ ταύτην οὖν σοὶ τὴν παιδείαν ἐπέγγαγον, οὐκ ἀδίως, ἀλλὰ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιτηδευμάτων σε εἰσπραττόμενος εὐθύνας. Ἦν γὰρ παρ' Αἰγυπτίων ἐμεμαθήκεις εἰδωλολατρίαν, ταύτην διατελεῖς φυλάττων· ταύτην καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσε τὴν διάνοιαν· « Ἐν βάδδω πατάξει σε, καὶ τὴν βακτηρίαν αὐτοῦ ἐπάγει ἐπὶ σὲ διὰ τὴν ὁδὸν Αἰγύπτου· » τούτῃσι διὰ τὴν Αἰγυπτίων μίσησιν. Ὁδὸν γὰρ πολλαῖς τὸν βίον καλεῖ.

κε'. Ἐτι γὰρ μικρὸν, καὶ παύσεται ἡ ὀργή. Σοὶ μὲν οὖν ἐπαγαγῶν, φησὶ, τὴν παιδείαν, μεταδώσω καὶ βοηθείας· στρέψω δὲ τὴν ὀργὴν μου κατὰ τῶν πολεμούντων σοι.

κς'. Κατὰ τὴν κλητὴν Μεδιαν. Ἰστίον δὲ, ὅτι δύο κλητὰς ἴσμεν τοῦ Μεδιαν· τὴν μὲν διὰ τοῦ με-

significant : « Sed confident in Deo sancto Israelis in veritate. » Hanc porro populi pietatem, ad quam Ezechias rex illos instituit, quartus etiam Regnorum liber testatur. Congregati autem sunt in Hierosolyma etiam ex decem tribubus, quotquot Salmanasarem et Senacheribum effugere potuerunt, et recedentes ab errore, Ezechiae pietatem secuti sunt.

VERS. 22. Quod si fuerit populus Israel quasi arena maris. Quia tunc decem tribus regibus Assyriorum tradiderat, et alias civitates Judæ obsessas despiciebat, hujus rei causam docet, quod ad multitudinem non respiciat, sed pietatem quaerant. Hoc enim postea etiam futurum est, plurimis Judæorum post incarnationem Salvatoris contradicentibus, aliis vero salutis cupidis apostolorum prædicationem alacriter suscipientibus.

VERS. 23. Sermonem brevium faciet Dominus in toto orbe terræ. Docet igitur hoc loco et prædicationis breviter, et Novi Testamenti modum. Quasi dicat : Ea quæ multis præceptis 247 et sacrificiis, et penis, lex perficere non potuit, hæc evangelicus sermo perfecit, breve afferens salutis remedium, sanctissimum baptismum. Per fidem enim salus hominibus data est. Hoc est « verbum abbreviatum, » adjutor justitiæ, quod non solum Judæis, sed et omnibus hominibus dedit Deus.

VERS. 24. Propterea hæc dicit Dominus Sabaoth. Hæc de Novo Testamento vaticinatus, orationem ad prius argumentum revocat. « Noli timere, quia virga percutiet te. » Virgam hoc loco dixit moderatam correptionem. Quippe multas ex subditis urbes expugnavit. Et hanc ergo tibi castigationem non injuria inflixi, sed ut Ægyptiacæ imitationis a te pœnas repercerim. Quam enim ab Ægyptiis didiceras idololatram, in hac perseveras. Hoc etiam sensu interpretatus est Symmachus, « Virga percutiet te, et baculum suum attollit super te propter viam Ægypti, » hoc est, propter imitationem Ægyptiorum. Viam enim sæpe vitam vocat.

VERS. 25. Adhuc enim paululum, et cessabit ira. Tibi ergo, inquit, post inflictam castigationem auxilium quoque impertiam : et iram meam in eos convertam, qui bellum gerunt contra te.

VERS. 26. Secundum plagam Madian. Animadvertendum est autem, duas plagas Madian memo-

VARIE LECTIONES.

ᾞ Ἐάν — ἄμμος. Ita quidem apud LXX. Sed supra, p. 195, et t. I, p. 1088, leg. : ἐάν ἡ ἔ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος. Ita quoque Rom. ix, 27. Locis cit. seq. τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. ἰ Ἀδὸν συντ. Hebr. consummationem, eamque determinatam. Quæ apud LXX præcedunt, ita se habent Rom. ix, 28 : λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνη. Sequitur, ὅτι λόγον, κ. τ. λ. ἰ ἐν τ. οἰκ. ὄλη. Ad Rom. I. c. ἐπὶ τῆς γῆς. ἰ ἀλλὰ — εὐθύνας. Hæc referunt sese ad verba ultima vers. 24. τοῦ ἰδεῖν ὁδὸν Αἰγύπτου. ἰ ἐν βάδδω, κ. τ. λ. Alia est Symm. interpretatio apud Montef. in Hexapl. ad h. l. ἰ παύσεται. Hebr. consummabitur.

rari; unam per magnum Moſen, alteram per Gedeonem ipsis illatam. Utraque porro mirabilis, sed admirabilior ſecunda. Nam ſine armis caſi ſunt. Qua etiam poena affecti ſunt Aſſyrii. 248 Nemine enim vel ſagittis mittente, vel baſtam jaculante, vel funda pugnante, multæ occiſæ ſunt myriades. « Et furor ejus in via quæ verſus mare. » Narrat, velle quidem ipſum, poſt obſidionem Hieroſolymæ, contra Ægyptum per oram maritimam tendere. At non modo, inquit, ab illa aberrabit: ſed iis etiam quæ in manibus erant, privabitur, contrito jugo quod imminebat Hieroſolymæ.

VERS. 27, 28. *Computreſcet enim jugum ejus ab humeris eorum. Veniet enim in civitatem Ange.* [29—31.] Errores itaque docet, per quos fugiens vagabitur, in diverſas vias diſperſus, et peragrans Ange et Mageddo, et Machmas, et Gahaon: quodque labore Rama civitas Saulis, et fugiat, damnatum tamen non accipiat: et Galim, ſuperbientem imitans equum, hinniat contra ipſum: Telſa et Anathoth, et Madebena, et Gabir obſtupescant ad repentinam rerum mutationem.

VERS. 32. *Conſolamini hodie in via ut maneat.* Poſt ſuperiora de aliis dicta, propheticus ſermo conſolatur habitatores Hieroſolymæ, hortaturque ut maneat et non fugiant.

VERS. 33. *Ecce Dominator Dominus Sabaoth conturbat glorioſos.* Præmiſſa in hunc modum de Aſſyriis vaticinatione, admirabilem ſalutis Hieroſolymæ cauſam docet dicens: « Ecce Dominator Dominus Sabaoth conturbat glorioſos in fortitudine, » et quæ 249 ſequuntur. Non ſolum potentes, inquit, et ſuperbientes morte afficiet: ſed dominantem etiam idolorum errorem deſtruet. [34.] Libanum enim errorem dicit, excelsa vero idola vocat, quæ in excelsis colebantur. Quia enim in Libano plurima vigeat dæmonum deceptio, ex parte totum ſignificavit

CAPUT XI.

VERS. 1. *Et egredietur virga de radice Jeſſe.* Superius quidem Emmanuelis ex Virgine generationem præmonſtravit, tum deinde oſtendit conceptionem ex Spiritu ſancto: « Accessi enim, ait, ad prophetiſſam, et in utero concepit k. » Quippe in Virginis utero Spiritus ſanctus Dei Verbi templum efformavit, ſervi formam, quam ex conceptione ipſa Deus Verbum aſſumens univit ſibi. Poſthæc declaravit nobis geniti pueri dignitatem, et Deo dignas appellationes ejus docuit, quod

k Isa. viii, 5.

A γάλου Μωſέως, τὴν δὲ διὰ τοῦ Γεδεὼν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς. Ἀμφότεροι δὲ παράδοχοι, παραδοχότερα δὲ ἡ δευτέρα. Αἶγα γὰρ ὄκλων κατηκοντίσθησαν. Ταύτην δὲ ἔβωσαν καὶ Ἀσσύριοι τὴν βίχην ὀδόνος γὰρ οὐ βέλη ἀφείντος, οὐκ ἀκοντίσαντος ὄρου, οὐ χροῦσμένου φρονόνη, πολλὰ τῶν θανάτω παρ-επέμφθησαν μυριάδες. « Καὶ ὁ θυμὸς αὐτοῦ τῇ ὀδῶ τῇ κατὰ θάλασσαν. » Διηγεῖται ὡς βούλεται μὲν, μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱεροσολήμης, κατὰ τῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς παραλιας ὁρμηθεῖν. Οὐ μόνον δὲ ἐκεῖνης διαμαρτήσεται, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν χειρὶ στερηθήσεται, τοῦ ἐπικειμένου τῇ Ἱεροσολήμῃ συντριβομένου ζυγοῦ.

κζ', κη'. *Καταφθιρησεται* ὁ γὰρ ὁ ζυγὸς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ὤμων αὐτῶν ἴ. Ἦξει γὰρ εἰς τὴν πόλιν Ἀγγαί. Διδάσκει τοίνυν τὸν πλάνον, ὃν ὑπομνεῖ φεύγων, καὶ εἰς διαφόρους ὁδοὺς σκεδανύμενος, καὶ διερχόμενος τὴν Ἀγγαί, καὶ τὴν Μαγεδῶν, καὶ τὴν Μαχμῶς, καὶ τὴν Γαβαῶν ὅτι ἀγωνιάσει μὲν ἡ Ῥαμὰ, τοῦ Σαουλ ἡ πόλις, καὶ φεύξεται, βλάβην δὲ οὐ δέξεται· καὶ ἡ Γαλιμ, ἵππων γαυριῶντα μιμουμένη, κατ' αὐτοῦ χρεματίζει· ἡ Τελαισά, καὶ Ἀναθῶθ, καὶ ἡ Μεδεθηνά, καὶ Γαβείρ ἐκπλαγήσονται τὴν ἀθρόαν τῶν πραγμάτων μεταβολήν.

λβ'. *Παρακαλεῖτε* ὁ σήμερον ἐν ὀδῶ τοῦ μεῖναι. Τὰ προειρημένα περὶ τῶν ἄλλων εἰρηκῶς ὁ προφητικὸς λόγος, τοὺς τὴν Ἱεροσολήμῃ οἰκοῦντας ψυχῶγει, καὶ μένειν καὶ μὴ φεύγειν παρεγγυῖ.

λγ'. Ἰδοὺ ὁ Δεσπότης Κύριος Σαβαῶθ συνταράσσει τοὺς ἐνδόξους. Οὕτω τὰ προειρημένα περὶ τῶν Ἀσσυρίων προθεσπίσας, καὶ τὴν παράδοξον τῆς Ἱεροσολήμῃ σωτηρίας τὴν αἰτῶν διδάσκει λέγων ὁ Ἰδοὺ δὲ ὁ Δεσπότης Κύριος Σαβαῶθ συνταράσσει ὁ τοὺς ἐνδόξους μετὰ ἰσχύος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Οὐ μόνον, φησὶ, τοὺς δυναστεύοντας καὶ μέγα φρονούντας παραδώσει θανάτῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν κρατοῦσαν τῶν εἰδώλων καταλύσει πλάνην. Λίβανον ἴο γὰρ φησὶ, τὴν πλάνην, ὅψηλά δὲ τὰ ἐν τοῖς ὄψηλοις τιμώμενα προσηγόρευ-σεν εἰβῶλα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ Διδάνῳ πλείστη κατεῖχεν ἑξαπάτη δαιμόνων, ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ πᾶν προσηγόρευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

α'. Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς βίχης ἴε Ἰεσσαί ἴε. Ἄνω μὲν οὖν τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν τοῦ Ἐμμανουὴλ προεδήλωσεν, εἶτα τὴν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ὑπέδειξε σύλληψιν. « Προσηλθον γὰρ, φησὶ, πρὸς τὴν προφήτιν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαθεν. » Ἐν γὰρ τῇ παρθενικῇ νηδύϊ τὸ πανάγιον Πνεῦμα διέπλασε τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγου ναόν, τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἣν ἐξ αὐτῆς τῆς κυήσεως ὁ Θεὸς Λόγος ἀναλαβὼν ἠνωσεν ἐαυτῷ. Μετὰ ταῦτα εἰδείξεν ἡμῖν τοῦ τεχθέντος παιδίου τὴν ἀξίαν, καὶ τὰς θεοπροκειὰς αὐτοῦ προσηγε-

VARIE LECTIONES.

ἴ Καταφθ. κ. λ. Addendus fuit numerus vers. 27, ad quem hæc pertinent. ἴ ἀπὸ τ. ὤμ. αὐτ. *Hebr* oleum s. pinguedinem. ἵ Παρακ. — μεῖναι. *Hebr.* fugiunt (incolæ Gebim) adhuc dies est ut in Nobe subsistamus. ἵ συντ. Prior editio h. l. habebat συνταράξει. ἵο Λίβανον, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 34 pertinent. ἵἵ ῥάβδος ἐκ τ. βίχης. *Hebr.* surculus ex stirpe. ἵἶ Ἰεσσαί. Reliqua, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς βίχης ἀναθήσεται, iisdem verbis leg. t. 1, p. 1595, et in *Eran. Dial. 1, Hur. jab. l. v, c. 14; ac Repreh. anath. 9, Cyr. t. IV, Sirn. p. 717.*

ρίας ἐδίδαξεν· ὅτι θεὸς ἰσχυρὸς, ὅτι ἔξουσιαστής, ὅτι ἄρχων εἰρήνης, ὅτι Πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἐνεπιῦθα δὲ καὶ τὴν σαρκικὴν αὐτοῦ διδάσκει συγγένειαν, ὅτι ἐξ Ἰσσαι κατὰ σάρκα βεβλάσθη· πατὴρ δὲ Ἰσσαι τοῦ Δαβὶδ.

β. Ἀναπαύσεται ¹² ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου ¹⁴. Τῶν μὲν γὰρ προφητῶν ἕκαστος μερικὴν τινα ἐδέξτο χάριν· ἐν αὐτῷ δὲ κατέκτισε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δὲ πάντα εἶχε τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα· « Ἐκ γὰρ τοῦ κληρώματος αὐτοῦ, » κατὰ τὸν θεοπείσιον Ἰωάννην, « ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. »

γ. Οὐ ¹⁵ κατὰ τὴν δόξαν ¹⁶ κρινεῖ ¹⁷. Οὐ κατὰ τὴν ἐξουσίαν κρινεῖ, φησὶν, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει· οὐ γὰρ προσέτιχε τῇ θυνασταίᾳ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων· ἀλλὰ μετὰ παρρησίας αὐτῶν τὴν παρανομίαν διήλεγχεν, « Οὐαὶ ὑμῖν, λέγων, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταὶ! » καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, ἃ ῥῆθον τοῖς βουλομένοις ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κατανοεῖν.

δ. Κρινεῖ ταπεινῶ ¹⁸ κρινεῖ ¹⁹. Ἐκρινε δὲ καὶ ἄλλως ταπεινῶ κρινεῖ· τοὺς μὲν γὰρ τῆς τῶν δαιμόνων ἡλευθέρου μανίας, τοὺς δὲ τῶν παθημάτων ἐπιπρωταίας ἀπήλλαττε· τοῖς δὲ γε πιστεύουσι τὴν ὀνησιφέρων καὶ ζωῆς πρόξενον διδασκαλίαν προσέφερε· τὸ δὲ, « ἐλέγξει τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς, » πρῶτος μὲν ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιφανείᾳ πεποίηκε, βασιλικῶς δὲ καὶ ἐξουσιαστικῶς ἐν τῇ δευτέρᾳ ποιήσει, τοῖς θεοῖς ἐγκαθήμενος θώκοις, καὶ τὰς δικαίας ψήφους ἐκφέρειν. « Καὶ πατάξει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. » Ἀλλὰ καὶ τῇ θεωρησίᾳ τῶν ἀποστόλων διδασκαλίᾳ οὐρανὸν τὴν γῆν ἀπειργάσατο· πολλοὺς ἐν ἑκάστῳ ἔθηκε τῶν γητῶν ἀποστήσας πραγματῶν, καὶ τὴν οὐρανίον ἀσπάζασθαι πολιτείας παρασκευάσας. « Καὶ ἐν πνεύματι ²⁰ διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ. » Ἡ περὶ τοῦ Ἀντιχριστοῦ φησὶ· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ προείρηκε, « Τότε, λέγων, ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ²¹ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. » Τούτο καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ προφήτης μετ' ὀλίγα βοᾷ· « Ἀρθήτω ὁ ἀσεβῆς, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. »

ε. Καὶ ἔσται δικαιοσύνη ἐξωσμένος. Ἡ διὰ τῆς ἀληθείας καὶ ²² τῆς δικαιοσύνης πᾶν εἶδος συμπεριλαμβανόμενης, ταύτας αὐτῷ καὶ ἀντιπεριβολαίου, D

Deus fortis, quod potestatem habens, quod princeps pacis, quod Pater futuri sæculi. Hic vero carnalem etiam ejus cognationem docet, quod ex Jesse secundum carnem prodiorit; Jesse porro Davidis pater fuit.

Vers. 2. *Requiescet super eum Spiritus Domini.* Prophetæ enim singuli particularem gratiam quamdam acceperunt: 250 in ipso autem habitavit tota plenitudo Divinitatis corporaliter, et secundum humanitatem omnia Spiritus habuit charismata. (De plenitudine enim ipsius,) secundum divinum Joannem, « nos omnes accepimus¹. »

Vers. 3. *Non secundum gloriam judicabit.* Non secundum gloriam ergo judicabit, inquit, neque juxta sermonem arguet. Non enim attendebat potentiam Scribarum et Phariseorum, sed cum fiducia illorum iniquitatem redarguebat, « Væ vobis, dicens, Scribæ et Pharisei hypocritæ! » et quæcumque alia sunt ejusmodi, quæ facile est volentibus in sacris Evangelii observare.

Vers. 4. *Judicabit humili judicium.* Aliter etiam judicabat humili judicium. Alios enim a demone liberabat· insaniam, alios a vitiorum eruebat dominatu: creditibus vero utilem et vitæ conciliatricem doctrinam præbebat. Illud autem, « arguere humiles terræ, » benigne quidem in priori adventu præstitit: at regio more et cum potestate faciet in secundo, in divinis sedibus sedens et justas proferens sententias. « Et percutiet terram verbo oris sui. » Quin et divina apostolorum doctrina 251 terram cælum fecit, multos in singulis gentibus a terrenis rebus abducens, et cælestem vitam amplecti suadens. « Et spiritu per labia interficiet impium. » Aut de Antichristo loquitur. Hoc enim de illo prædixit etiam divinus Apostolus, dicens: « Tunc revelabitur iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet cum apparuerit adventus ejus. » Hoc etiam idem ipse propheta post pauca clamat: « Tollatur impius, ne videat gloriam Domini. »

Vers. 5. *Et erit justitia cinctus.* Aut sub veritate et justitia genus omne virtutis complexus est, D et has illi pro vestimento et pro zona fuisse ait.

¹ Joan. 1, 16. = Matth. xiiii, 13, 27, 29. ² II Thess. ii, 8. • Isa. xxvi, 10.

VARIE LECTIONES.

¹² ἀνοκ. Alias apud Nostram ἐκαναπαύσεται. Vid. supra t. I, p. 1393 et infra ad Ezech. xxxiv, 29, nec nom II. cc., ex *Eran.* ex *Hæc. sab.*, et *Repreh.* anath. Cyr. ¹⁴ Κυρίου. Rec. lectio est τοῦ Θεοῦ. Locis autem cit. et in dial. 4, p. 365 Garn., ac supra p. 62, ad Cant. ii, 9, sequuntur, quæ h. l. des.: πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας. ¹⁵ Οὐ — κρινεῖ. Quæ præc. apud O ita leg. apud Nostrum in *Eran.*, l. c., nec non ad Cant. l. c., et *Hæc. sab.* ac in *Repr.* anath. Cyr. II. cc.: πνεῦμα φόβου Θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν. Sed *Hebr.* et odoratus ejus erit in timore Jehovæ. ¹⁶ κατὰ τ. δόξ. *Hebr.* juxta aspectum oculorum suorum. Symm. τῇ ὁράσει τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. ¹⁷ κρινεῖ. Quæ apud O seq. οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει. iisdem verbis infra, in *Eran.* dial. 1, leg. *Hebr.* nec juxta auditum aurium suarum redarguet. Ita quoque Symm. ¹⁸ Κρινεῖ ταπ. Infra in *Eran.* l. c. plenius leg.: ἀλλὰ κρινεῖ ἐν δικαιοσύνῃ, ταπεινῶ. Ista ἐν δικαιοσ. desunt apud O. ¹⁹ κρινεῖ. Quæ proxima sunt apud O, infra in *Eran.* l. c. ita leg.: καὶ ἐλέγξει ἐν εὐθύτητι τοὺς ἐνόδξους τῆς γῆς. Illud ἐν εὐθύτητι, quod apud O deest, ex alio interprete Græco desumptum esse videtur. Legitur enim apud Aqu., Symm. et Theodot. ²⁰ ἐν πν. In *Eran.* l. c. leg. τῷ πν. ²¹ ὃν — ἀνελεῖ. Ita quoque habent codd. apud Millium. Sed rec. lectio est ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει. ²² διὰ τ. ἀληθ. Hæc spectant ad verba vers. 5, καὶ ἀληθεῖα εἰλημένος τὰς πλευράς.

Hoc et beatus David dixit : « Accingere gladio tuo super femur tuum, Potentissime. Specie tua et pulchritudine tua, intende, prospere procede, et regna p. » Propter veritatem, et mansuetudinem, et iustitiam.

Vers. 6. *Et simul pascetur lupus cum agno.* [7] Per mansueta igitur et ferocia animalia figurate humanorum morum differentiam docuit. Lupo enim comparat ingenium rapax, ovi autem mansuetum et mite : pardo rursus varium : maculosum enim est animal : hædo simplex et innocens. Sic leoni quidem superbum comparatur et imperiosum : tauro autem audax, vitulo vero ab his disjunctum. Attamen futurum **252** ait, ut una pascantur. Et impletam in Ecclesiis prophetiam cernimus, et imperatores, et præfectos, et magistros militum, et milites, et opifices, famulosque et mendicos sacræ simul mensæ participare, eosdem audire sermones, eodem frui lavacro. Eos ergo, qui de potentia gloriantur, et qui de sapientia se jactant, hominibus malitia, ut Apostolus monet, puerascens, et piscatorum simplicitate ornatus, dicit et pascit. Sed et multi opibus affluentes, et deliciarum commoditates maximas habentes, et jejunium deliciis anteponunt, et carnivorum leonem imitantur, qui paleas mavult comedere.

Vers. 8. *Et puer infans in foramina aspideum manuum immittit.* Talis erat beatus Paulus, cum Epicureis et Stoicis philosophis disputans, et concionans in Arcopago, aspidesque aggrediens, ac velut manuum quamdam, simplicem sermonem suum, tanquam in latebram ferarum, in istorum aures immittere studeas. Etiam daemonum latebra cor illorum erat.

Vers. 9. *Neque poterunt perdere quemquam in monte sancto meo.* Illi sententiæ : « Non poterunt perdere quemquam in monte sancto meo, » similis est evangelica vox Domini : « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam q. » Montem ergo sanctum appellat sublimitatem, et fortitudinem, et immobilitatem divinæ doctrinæ suæ : et eos qui in ea manserint insuperabiles futuros pollicetur. « Quia repleta est tota terra cognitione **253** Domini. » Ostendit prædicationis virtutem, repletam dicens universam terram cognitione Domini, ut si aqua multa cooperiat maria. Ac revera maximum et fidem omnem excedens est miraculum : quasi paucæ guttæ in mare delatæ ejus amaritudinem

καὶ ἀντὶ ζωῆς γεγενῆσθαι φησι. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἔφη : « Περὶ ζώων τὴν βομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, Δυνατέ. Τῇ ὠρατότητί σου, καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντειναι ²⁵², καὶ κατσοδοῦ καὶ βασιλευς· ἐνεκεν ἀληθείας, καὶ πραότητος, καὶ δικαιοσύνης.

ζ'. Καὶ συμβοσκηθῆσθαι ²⁵³ λύκος μετὰ ἀγνός. Διὰ τῶν ἡμέρων τοίνυν καὶ ἀγρίων ζῶων τροπικῶς τῶν ἀνθρωπείων ἡθῶν εἰδίδαξε τὴν διαφορὰν. Λύκῳ μὲν γὰρ ἀπεικάζει τὸ ἀρπακτικὸν ἦθος, προβάτῳ δὲ τὸ ἡμερρὸν τε καὶ πρῶτον· καὶ αὖ πάλιν παρδάλει μὲν τὸ ποικίλον· κατάστικτον γὰρ τὸ ζῶον· ἐρίψῃ δὲ τὸ ἀπλοῦν τε καὶ ἀπακον. Οὕτω λέοντι μὲν τὸ ὑπερήφανον καὶ ἀρχικόν· ταύρω δὲ τὸ θρασύ· μοσχαρίῳ δὲ τὸ τοῦτων ἀπηλλαγμένον· ἀλλ' ὅμως κατὰ ταῦτ' ἐν αὐτὰ νημηθήσεσθαι λέγει· καὶ ὀρῶμεν τῆς προφητείας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τὸ τέλος· καὶ βασιλεῖς, καὶ ὑπάρχους, καὶ στρατηγούς, καὶ στρατιώτας, καὶ ἀποχειροβιώτους, οἰκέτας τε καὶ προσαίτας, τῆς ἱερᾶς κατὰ ταῦτων κοινωνούσας τραπέζης, τῶν αὐτῶν ἐπαυτοναζόλων, τῆς αὐτῆς κολυμβήθρας ἀξιομένους· τοὺς οὖν ἐπὶ δυνάμει γαυριῶντας, καὶ ἐπὶ σοφίᾳ βρενθυομένους, ἀνθρώπους τῆ κακίᾳ, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν παραίνεσιν, νηπιέζων, καὶ τῆ ἀλειυτικῆ ἀπλότητι διαποσούμενους, ἄγει καὶ νέμει· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ πλοῦτιοι περιβρέμενοι, καὶ ἀφθόνοις ἔχοντες τροφῆς ἀφορμάς, τῆ νηστείας τῆς γλιθῆς προσιμῶσι, καὶ μιμῶνται λέοντα σαρκοβόρον, ἄχυρον μεταλαμβάνειν αἰρούμενον.

η'. Καὶ παιδίον νήπιον ἐπὶ τρωπῶν ἀσπίδων τὴν χεῖρα ἐπιβυλεῖ ²⁵⁴. Τοιοῦτο· ἦν ὁ μακάριος Παῦλος, τοῖς Ἐπικουρεῖσι καὶ Στωϊκοῖσι διαλεγόμενος φιλοσόφοις, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου δημηγορῶν, καὶ κατατολμῶν τῶν ἀσπίδων, καὶ οἷον τινα χεῖρα, τὸν ἀπλοῦν αὐτοῦ λόγον, ὡς εἰς κατάδυσιν θηρίων, εἰς τὴν τούτων ἀσπὴν ἐμβάλλειν ἐπιχειρῶν. Καὶ γὰρ δαιμόνων ἦν κατάδυσις ἢ ἐκείνων καρδιά.

θ'. Οὐδὲ μὴ δύνηται ἀπολέσαι οὐδένα ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου. Τῶν οὖν, « Οὐ μὴ δύνηται ἀπολέσαι οὐδένα ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, » ἔοικεν ἡ εὐαγγελικὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου· « Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ὅρος τοίνυν ἅγιον τὸ ὄψηλόν καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἀκίνητον τῆς θείας διδασκαλίας αὐτοῦ καλεῖ, καὶ τοῖς ἐπὶ τούτου ἐστῶσι τὸ ἀκαταγώνιστον ἐπαγγέλλεται. « Ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνώειν τὸν Κύριον ²⁵⁵. » Δείκνυσιν οὖν τὴν τοῦ κηρύγματος δύναμιν, ὅτι ἐνεπλήσθη λέγων ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνώειν τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψαι θαλάσσας. Μέγιστον δὲ ἀληθῶς, καὶ παραδοξότατον θαῦμα· καὶ ἔοικε ψεκᾶσιν ὀλίγαις ἐπιφέρομέναις θαλάττῃ, καὶ τὴν ἐν ταύτῃ μεταβαλλούσαις

p Psal. xlii, 4, 5. q Matth. xvi, 18.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵² Leg. esse vid. ἔντεινε, ut supra ad Cant. i, 1. Rec. lectio est ἔντεινον. Vid. supra, p. 22, et t. I, p. 389. ²⁵³ συμβ. Hebr. una habitabit. Ad integrum autem vers. 6, et ad sequentem pertinet expositio. ²⁵⁴ τὴν χεῖρα ἐπιβ. Apud LXX præm., καὶ ἐπὶ κοίτην ἐκγόνων ἀσπίδων. ²⁵⁵ Κύριον. Reliqua infra, ad Ezech. xlvii, 8 ; Dan. ii, 35 et xii, 4, ita leg. : ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας.

παρίστα, καὶ γλυκεῖαν ἐραζομέναις τὴν ταύτης ἄ
 ποσότητα· οὕτως γὰρ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος κατέπαυσε
 μὲν τὴν τῆς οἰκουμένης ἀσέβειαν, πᾶσαν δὲ γῆν καὶ
 θέλει τταν θεογνωσῆσαι ἐκλήρωσεν.

γ. Καὶ ἴσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ρίζα τοῦ
 Ἰεσσαί²⁷. Καὶ τῶν θείων τοίνυν ἀνέμνησεν ὑποσχέ-
 σιων ὁ προφήτης, καὶ τῶν Ἰακώβ τοῦ πατριάρχου
 προβήσεων. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραάμ
 ἔφη· « Ἐν τῷ σπέρματι σου εὐλογηθήσονται πάντα τὰ
 ἔθνη· » ταύτην δὲ καὶ τῷ Ἰσαάκ, καὶ τῷ Ἰακώβ δέ-
 δωκε τὴν ὑπόσχεσιν. Ὁ δὲ πατριάρχης Ἰακώβ τῷ
 Ἰούδα ἦν ἔλαβεν ἔδωκεν εὐλογίαν, καὶ φησιν· « Οὐκ
 ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ²⁸ ἡγούμενος ἐκ τῶν
 κνηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς
 προσδοκία ἔθνῶν. » Ταύτην βεβαίως τὴν προφητείαν
 καὶ ὁ θαυμασιος οὗτος προφήτης, καὶ δείκνυσιν αὐ-
 τὸν ἐξ Ἰεσσαί μὲν καὶ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα γένος
 κατὰγοντα· ἄρχοντα δὲ οὐκέτι Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῶν
 ἔθνῶν· καὶ εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, οὐκ Ἰουδαίους,
 ἀλλὰ τὰ ἔθνη. Ἄξιον δὲ θρηνησῆαι τὴν Ἰουδαίων ἐμ-
 φροντησίαν, οἱ τῷ Ζοροβάβελ ταύτην προσαρμόζουσι
 τὴν προφητείαν· ὅς οὐδὲ Ἰουδαίων ἤρξεν ἀπάντων,
 ἀλλ' ἄλλων τινῶν ἔθνῶν δὲ γε οὐδ' ὄλωσ. « Καὶ
 ἴσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμῆ. » Ἐπειδὴ εἶπεν αὐ-
 τοῦ τὴν βλάβστην, καὶ τῆς οἰκονομίας τὰ κατορθώ-
 ματα, καὶ τὴν ἀρχὴν ὑπέδειξεν, ὑποδείκνυσιν καὶ τὸ
 ἐν μέσῳ γενόμενον πάθος, μεθ' ὃ τῆς οἰκουμένης
 ἐκέρηται. Διὰ τοι τοῦτο ἀνάπαυσιν προσαγορεύει τὴν
 θάνατον, καὶ τιμῆν. Ἀγνοούμενος γὰρ πρὸς τῆς
 ἐνανθρωπήσεως ὑπὸ τῶν ἔθνῶν, μετὰ τὴν ἐνανθρω-
 πῆσιν καὶ τὸ πάθος δέχεται παρὰ πάντων ὡς ποιη-
 τῆς καὶ Θεὸς τὴν θείαν προσκύνῃσιν.

ιδ'. Προσθήσει ὁ Κύριος τοῦ δεῖξαι τὴν χεῖρα
 αὐτοῦ, τοῦ ζηλώσαι²⁹ τὸ καταλειθὲν ὑπόλοιπον
 τοῦ λαοῦ. Ἐδίδαξε γὰρ ἡμεῖς ἡ ἱστορία τῶν Πρά-
 ξεων, ὡς τὴν οἰκουμένην περινοστοῦντες οἱ θεοὶ
 ἀπόστολοι πρώτους Ἰουδαίους ἐκήρυττον· ἀμέλει τοὺς
 ἀνευλόγητους ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Ὑμῖν ἦν
 ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.
 Ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς κρίνετε τῆς αἰωνίου
 ζωῆς, καθαροὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορευ-
 σόμεθα· » πεπετεύκασιν δὲ ὅμως μυριάδες πολλαί,
 καὶ τρισχιλιοὶ καὶ πεντακισχιλιοὶ κατὰ τὰ τὸν ὑπ' αὐ-
 τῶν ἐζωγρήθησαν. Καὶ ὁ θεϊστῆτος δὲ Ἰακώβος τῷ
 θεοσκεπῶ Παύλῳ πολλὰς Ἰουδαίων πεπιστευκότων ὑπ-
 ἔδειξε μυριάδας. Περὶ τούτων ἡ τῷ παναγίου Πνεύ-
 ματος χάρις καὶ διὰ Ἡσαίου προηγόρευσε τοῦ προ-
 φῆτου· ὅτι αὐτοὺς καὶ ζητήσῃ, καὶ τῆς σωτηρίας
 ἀξιώσει· δυνατὸν γὰρ καὶ οὕτω νοεῖν τὸ « ζηλώσαι. »

ιζ'. Καὶ ἀρεῖ σημεῖον εἰς τὰ ἔθνη. Ποῖον³⁰ οὖν
 ἀρεῖ σημεῖον εἰς τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἡ τὸ σταναροῦ σύμβο-

ismutent, et dulcem ejus qualitatem efficiant. Sic
 enim evangelicus sermo impietatem orbis sustulit,
 terramque omnem et mare Dei cognitione re-
 plevit.

VERS. 10. Et erit die illa radix Jesse. Simul ergo
 et divinas promissiones in memoriam revocavit
 propheta, et Jacobi patriarchæ prædictiones. Dixit
 enim Deus ad Abrahamum : « In semine tuo bene-
 dicentur omnes gentes ». Eandem autem et Isaac
 et Jacobo dedit promissionem ». Patriarcha vero
 Jacob in Judam traustulit quam acceperat bene-
 dictionem, diceas : « Non deficiet princeps de Juda,
 neque dux de femore ejus, donec veniat cui repo-
 situm est, et ipse erit exspectatio gentium ». Hanc
 prophetiam confirmat etiam admirandus hic
 propheta, et ostendit, ipsum quidem ex Jesse et
 Davide secundum carnem genus ducere, principem
 autem esse non jam Judæorum, sed gentium, et in
 eum credere non Judæos, sed gentes. Lacrywis
 vero digna est Judæorum stupiditas, qui prophetiam
 hanc affingunt Zorobabeli, qui neque Judæis omni-
 bus præfuit, sed paucis quibusdam, 254 gentibus
 autem nullo modo. « Et erit requies ejus honor. »
 Postquam ejus stirpem expressit, et quæ operatu-
 rus esset egregia facta, principatumque demon-
 stravit, ostendit etiam passionem quæ intercessit,
 et post quam orbis dominatum obtinuit. Propterea
 mortem appellat quietem et honorem. Qui enim a
 gentibus ignorabatur ante incarnationem, post in-
 carnationem et passionem ab omnibus tanquam
 Creator et Deus divinam adorationem recipit.

VERS. 11. Adjiciet Dominus ostendere manum
 suam, ut zelo prosequatur relictum residuum populi.
 Docuit enim nos Actuum historia, quod orbem
 circumeuntes divini apostoli primis Judæis prædi-
 carint. Etenim contradicentibus beatus Paulus
 dixit : « Oportebat primum vobis loqui verbum
 Dei, sed quoniam indignos vos judicatis æterna
 vita, puri sumus, nunc convertimur ad gentes ».
 Crediderunt tamen myriades multæ, et tria millia,
 et quinque millia simul ab illis capti sunt, et divi-
 nissimus Jacobus divino Paulo Judæos ostendit
 infinitos qui crediderant ». De his sanctissimi Spiritus
 gratia per Isaiam quoque prophetam prædixit,
 fore ut illos quoque quærat, et salute dignos ducat.
 Sic enim intelligi etiam potest quod ait « zelo pro-
 sequi. »

VERS. 12. Et levabit signum super nationes.
 Quodnam ergo signum tollet super gentes, nisi

²⁷ Gen. xii. 3. ²⁸ Gen. xvi. 4; xviii. 14. ²⁹ Gen. xlix. 10. ³⁰ Act. xiii. 46; xviii. 6. ¹ Act. ii. 41; iv. 6; xxi. 20.

VARIE LECTIONES.

²⁷ τοῦ Ἰεσσ. Quæ proxima sunt, t. I, p. 716 et infra, ad Dan. xxiv. 29, et Hæc. fab., lib. v, c. 14, ita se habent, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἔθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι. Ita quoque Rom. xv. 12, apud Nostrium, sed ad Dan. xxvi. 11, leg. ἄρχων ἔθνῶν. ²⁸ οὐδέ. Supra, t. I, p. 415, καὶ. ²⁹ τοῦ ζῆλ. Hebr. ad possidendum. Aqu. et Symm. τοῦ κτήσασθαι. ³⁰ Ποῖον, x. τ. λ. Ad integrum vers. pertinet expositio.

symbolum crucis, per quod tum eos qui ex Juda, tum eos qui ex Israele orti sunt, errantes ad veritatem **255** perduxit?

VERS. 13. *Et auferetur zelus Ephraimi, et hostes Judæ peribunt.* Hæc olim facta sunt, postquam divisum est regnum: post reditum autem ex Babylone, antiquam tenuerunt concordiam.

VERS. 14. *Mare simul prædabuntur.* Non enim solum continentem divini apostoli, verum etiam mare obeuntes et insulas, spiritualis luminis radium intulerunt. Nam et in Cypro Barnabas et Paulus, sacri duumviri, ad culturam gentium destinati, et Elymæ refutarunt mendacium, et veritatem demonstrarunt. Et Cretæ apostolus Titum designavit beatus Paulus, et Timotheum Ephesi. Hæc igitur sanctissimus Spiritus per prophetam prædixit, fore ut non terram tantum, sed etiam mare diripiant: ac velut belli ductores quidam, gentes nonnullas, quæ defecerant, et tyranno se adjunxerant, devictas subactasque ad universorum Regem adducant, et maria trajiciant, non Judæos habentes gubernatores et nautas, sed alienigenas et allophylos. « Et super Moab primum manus mittent. » Sed et in Moabum primum manus injicient, et filii Ammon primi obedient. Atque hoc beatus Paulus nos docet. Ad Galatas enim scribens post exordium hæc posuit: « Cum autem placuerit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filiam suam in me, ut evangelizarem **256** illum in gentibus, continuo non in consilium veni cum carne et sanguine, neque veni Hierosolimam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascus. » In Arabia autem sunt et Moabitæ et Ammonitæ. Quæ enim nunc Philadelphia nuncupatur (est autem splendida urbs Arabiæ), Amman usque in hunc diem patria lingua vocatur, Moab vero Charoginoba. Comprobata est igitur Apostoli testimonio veritas prophetiæ.

φωνῆ· Μωὰβ δὲ ἡ Χαρωγγωδά. Ἐδείχθη τοίνυν διὰ θεία.

VERS. 15. *Et desolabit Dominus mare Ægypti.* Non solum ergo, inquit, prædictas gentes ad veritatem adducet, sed Ægypti quoque errorem compeacet. Mare enim Ægypti amaram et non potabilem impietatem appellavit: et flumen similiter pro errore posuit. Quemadmodum enim vitæ corporeæ spes habent in flumine, ut qui ejus opera fructus colligunt; sic idolorum errori serviebant. Attamen in hoc etiam flumen manum suam, inquit, injiciet spiritu vehementi. Spiritum autem

α Act. xiii, seqq. γ Tit. 1, 5. ζ I Timoth. 1, 3, ς Galat. 1, 13-17

VARIE LECTIONES.

¹² πρώτον. Abest ab Hebr. Ita quoque exeunte vers. πρώτοι insertum apud LXX. ¹³ οί — ὕπακ. Hæc finem vers. 14 constituunt apud LXX. ¹⁴ ὁ ἀφορίσας. Omissum h. l. ut *Hæc. fab.*, l. v, c. 2, ὁ Θεός. ¹⁵ Καὶ — Αἰγ. Hebr. Et devovebit Jehova linguam (s. sinum) maris Ægypti. Ita quoque tres reliqui interpre. ¹⁶ ἀλλ' ὅμως, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba ista vers. 15: καὶ ἐπιβαλεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ποταμὸν πνεύματι βιαίῳ.

λον, δι' οὗ καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τοὺς ἐκ τοῦ Ἰουδα πλανωμένους, πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐποδήγησαν;

ιγ'. Καὶ ἀφαιρεθήσεται ὁ ἔθλος Ἐφραὴμ, καὶ οἱ ἐχθροὶ Ἰουδα ἀπολοῦνται. Ταῦτα πάσαι ἐγένετο τῆς βασιλείας διηρημένης· μετὰ δὲ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τὴν παλαιὰν ἔσχον ὁμόνοιαν.

ιδ'. Θάλασσαν ἅμα προνομεύσουσι. Οὐ γὰρ μόνην τὴν ἠπειρον οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ τὴν θάλατταν περαιοῦμενοι, καὶ τὰς νήσους, προσέφερον τοῦ νοεροῦ φωτὸς τὴν ἀκτίνα· καὶ γὰρ ἐν Κύπρῳ Βαρνάβας καὶ Παῦλος, τὸ ζεῦγος τὸ ἱερὸν, τὸ τῶν ἐθνῶν τὴν γεωργίαν ἐγχειρισθὲν, καὶ τοῦ Ἐλύμα τὸ ψεῦδος διήλεγξε, καὶ τὴν ἀλήθειαν εἰδείξε· καὶ τῆς Κρήτης τὸν Τίτον ἀπόστολον χειροτόνησαν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ Τιμόθεον τῆς Ἐφέσου. Ταῦτα τοίνυν τὸ πανάγιον Πνεῦμα διὰ τοῦ προφήτου προείρηκεν· ὅτι οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὴν θάλατταν προνομεύσουσιν· καὶ καθάπερ τινὲς στρατηγοὶ, ἔθνη τινὰ ἀποστάντα, καὶ πρὸς τύραννον αὐτομολήσαντα, περιγεγόμενοι καὶ κρατήσαντες τῶ τῶν ὄλων προσάξουσι Βασιλεῖ· καὶ διαπεράσουσι τὰ πελάγη, οὐκ Ἰουδαίους ἔχοντες κυβερνήτας καὶ ναύτας, ἀλλ' ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοφύλους. « Καὶ ἐπὶ Μωὰβ πρῶτον ¹² τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσι. » Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Μωὰβ πρῶτον τὰς χεῖρας ἐπιβαλοῦσιν, οἱ ¹³ δὲ υἱοὶ Ἀμμὸν πρῶτοι ὑπακούουσιν. Καὶ τοῦτο ἡμεῖς ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει. Γαλάταις γὰρ ἐπιστέλλων, ταῦτα μετὰ τὸ προοίμιον τέθεικεν· « Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας ¹⁴ με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι, οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱερουσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους· ἀλλ' ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, καὶ πάλιν ὑπέστρεψα εἰς Δαμασκόν. » Τῆς δὲ Ἀραβίας καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται· ἡ μὲν γὰρ νῦν Φιλαδέλφεια προσαγορευομένη· ἔστι δὲ πόλις Ἀραβίας λαμπρά· Ἀμμὸν μὲχρι καὶ τήμερον τῇ ἐπιχωρίῳ καλεῖται τῆς ἀποστολικῆς μαρτυρίας ἡ τῆς προφητείας ἀλή-

ιε'. Καὶ ¹⁵ ἐρημώσει Κύριος τὴν θάλασσαν Αἰγύπτου. Οὐ μόνον οὖν, φησὶ, τὰ προειρημένα ἔθνη εἰς εὐσέβειαν ποδηγήσει· ἀλλὰ καὶ τῆς Αἰγύπτου καταπαύσει τὴν πλάνην. Θάλατταν γὰρ Αἰγύπτου τὴν πικρὰν καὶ ἀποτον ἀσέβειαν προσηγόρευσε. Καὶ τὸν ποταμὸν δὲ ὡσαύτως ἀντὶ τῆς πλάνης τέθεικεν. Ὅσοι γὰρ τῆς σωματικῆς ζωῆς τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν ποταμὸν ἔχουσιν, ὡς δι' ἐκλείνου δρεπόμενοι τοὺς καρπούς· οὕτω τῇ τῶν εἰδώλων ἐδεδοῦλκωτο πλάνῃ· ἀλλ' ὅμως ¹⁶ καὶ ἐπὶ τοῦτον ποταμὸν τὴν χεῖρα αὐ-

τοῦ, φησὶν, ἐπιβαλεῖ πνεύματι βίαίφ. Πνεῦμα δὲ καλεῖται ἅπαντων τῶν εὐσεβῶν τὴν δυναστείαν, δι' ἣν ἀνετράπη τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, καὶ νόμοις δυναστείας ἐκωλύθη τῶν δαιμόνων τὸ σέβας. « Καὶ πατάξει ἐπὶ τὰς ἑπτὰ γὰρ βασιλείας αὐτῶν ὑπὸ Ῥωμαίων καταλυθείσης, εἰς ἑπτὰ διηρέθησαν ἐπαρχίας, καὶ τὸ πρότερον κατέλυσαν θράσος, καὶ βατοὶ τοῖς τῆς ἀληθείας ἐγένοντο κήρυξιν.

15. Ὡς τῆ ἡμέρα²⁵ ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου. ἢ ὅτι ὡσπερ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου ἐν χειρὶ κρατερῇ καὶ ἐν βραχίονι ὤψηλῳ, οὕτως εἰσάξει πάλιν αὐτοὺς μετὰ θαυμάτων εἰς τὴν Αἰγύπτου, καὶ διὰ τούτων μακαίνους πρὸς τὴν ἀληθεῖαν ποδηγήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

α. Καὶ ἐρεῖ²⁷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Εὐλογήσω σε, Κύριε. Ὁ ὕμνος τὴν ἐπίγνωσιν τῆς εὐεργεσίας θαλοῖ. Οἱ γὰρ ταύτης τετυχηότες, τὸν ταύτης αἰτιον μεμαθηότες, οἷς δύναται τὴν εὐεργεσίαν ἀμείβουσαι· αὐτοῦ δὲ ἔστι νόμος σαφῶς διαγορευῶν· « Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως· » καὶ πάλιν· « Θυσία αἰνέσεως δοξάσει σε²⁸. » Ἀφίεται δὲ πολλὰ κίς ἄνθρωπος, καὶ ἔγκαταλείπεται, διὰ τὸ ἀπαξ ὑποσυρῆναι εἰς τὰ Αἰγύπτια κακὰ, χρόνον τινὰ ἀπολαύσαι τῆς ἰδίας ἀβουλλίας, ἵνα θερίσῃ ἢ ἐσπείρῃ κακῶς. Ὡς ἐπειδὴν μὴ εἰς τὸ παντὸς ἔγκαταλείφθῃ, ἀλλὰ τύχῃ τινὸς εὐεργεσίας, ἐρεῖ τὸ· « Εὐλογήσω σε, Κύριε, διότι ὠργίσθης μοι, καὶ ἀπέστρεψας τὸν θυμὸν σου, καὶ ἠλέησάς με. » Ὁμοίον δὲ ἔσται τοῦτο τῷ, « Ὁργὴν Κυρίου ὑπέσω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῷ, τοῦ δικαίως αὐτὸν τὴν δίνην²⁹ μου· καὶ μετὰ τούτου ἐξάξει εἰς τέλος κρίμα· οὐ γὰρ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μνησθήσεται. » Ὁ δὲ λέγων, « Εὐλογήσω σε, Κύριε, διότι ὠργίσθης μοι, καὶ ἠλέησάς με, » αἰσθανόμενος τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, καυχῆσεται ἐπ' αὐτῇ, καὶ φησὶν.

β. Ἴδού Θεός μου, Σωτήρ μου· πεποιθώς ἐσομαι ἐπ' αὐτῷ, καὶ οὐ φοβηθήσομαι, διότι ἡ δόξα³⁰ μου καὶ ἡ αἰνεσίς μου Κύριος. Ταῦτα οὐκ ἐροῦσιν οἱ κοινοῦντες τὴν ἐλεημοσύνην ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ οἱ δόξαν παρὰ ἀλλήλων ζητοῦντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες, καὶ ὄλιγος οἱ παραβαίνοντες τὴν ἐντολὴν λέγοντος· « Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι. » Ἐπειδὴ δὲ ἐπαγγέλλεται ὁ Κύριος, ὅτι « Τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω, » ἐηλονότι ὁ καλῶς, δοξάζων τὸν Θεόν, δεδοξασμένος ἐστὶ παρ' αὐτῷ. Οὕτως καὶ Μωσέως ἐδοξάσθη τὸ πρόσωπον, ἐπειδὴ καλῶς ἤδει δοξάζειν τὸν Θεόν. Συμφωνεῖ δὲ τῇ δόξῃ καὶ ἡ αἰνεσίς· ὥστε ὁ καλῶς δοξάζων, καὶ ὀγιῶς αἰνεῖσει. Καὶ μηδεὶς οἰσθῶ τῶν ἰσραηλῆνας περὶ Θεοῦ ἔχόντων ὑπολήψεις, ὅτι δεκταί

appellat vehementem, piorum principatum, per quos eversa sunt idolorum delubra, et legibus principatus prohibitus est idolorum cultus. « Et percutiet septem valles. » Ipsorum enim regno a Romanis everso, in septem divisi sunt provincias, et pristinam audaciam represserunt, et veritatis præconibus aditu faciles evaserunt.

Vers. 16. Sicut die quando egressus est de 257 terra Ægypti. Aut sicut eduxit eos ex Ægypto manu valida et brachio excelso, sic iterum inducet eos cum miraculis in Ægyptum, et horum opera etiam illos ad veritatem perducat.

CAPUT XII.

Vers. 1. Et dicet die illo: Benedicam tibi, Domine. Hymnos agnitionem beneficentiae declarat. Qui enim hanc perceperunt, ejus auctore cognito, beneficentiae rependunt quæ possunt. Ipsius porro lex est aperte pronuntians: « Immola Deo sacrificium laudis. » Et iterum: « Sacrificium laudis celebrabit te. » Sæpe autem dimittitur homo, et derelinquitur, eo quod semel abreptus sit ad Ægyptiaca mala, ut stoliditate sua aliquo tempore fruatur, et metat quæ male seminavit. Qui cum derelictus omnino non fuerit, sed beneficentia quapiam affectus fuerit, dicet illud: « Benedicam tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, et avertisti furorem tuum, et misertus es mei. » Simile autem hoc est illi: « Iram Domini portabo, quia peccavi ipsi, ut justificet fluctuationem meam, et post hoc educet in finem iudicium. » Non enim in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. Qui vero dicit: « Benedicam tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, et misertus es mei, » Dei beneficentiam sentiens, de ea gloriabitur, et dicet:

Vers. 2. Ecce Deus meus, Salvator meus, confidam in eo, et non timebo, 258 quia gloria mea et laus mea Dominus. Hæc non dicent qui faciunt eleemosynam coram hominibus, neque ii qui quærunct gloriam a se invicem, et gloriam quæ a solo Deo est, non quærunct, atque in univcrsum, qui transgrediuntur ejus mandatum, qui dicit: « Ne simus inanis gloriæ cupidi. » Quoniam autem promittit Dominus, « Glorificantes me glorificabo, » profecto qui recte glorificat Deum, gloriosus est apud ipsum. Sic et Mosis facies glorificata est, quia noverat Deum recte glorificare. Conspirat autem cum Deum laudatio. Quare qui recte glorificat, recte etiam laudat. Et nemo putet eorum qui erroneas de Deo habent opiniones, quod recipiendæ

²⁵ Psal. xlix, 14. ²⁶ ibid. 23. ²⁷ Mich. vii, 9.

²⁸ Psal. cii, 9. ²⁹ Galat. v. 26. ³⁰ I Reg. ii, 30.

VARIE LECTIONES.

²⁵ τῆ ἡμ. Ita ed. Ald. et Compl. neonon cod. Aug. Rec. lectio ἡ ἡμέρα. ²⁷ ἐρεῖ. Hebr. dices. ²⁸ σε. Supra, t. I, p. 931, με. ²⁹ Præstat lectio rec. δίκην, sed totus iste locus ex memoria, ut videtur, est allegatus. ³⁰ ἡ δόξα. Hebr. robur.

sint ipsius in psalmodiis laudationes. Eiusdem enim est cordis et glorificare congruenter, et perfecte laudare. Quia ergo reliquiae populi dicebant in Ægypto : « Benedicam tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, et avertisti fibrem tuam, et miseratus es mei, » hi cum Ægyptum transierint dicent : « Non timebo, quia gloria mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. » Memento autem et cantici, quod in exitu cecinit populus Israel, incipiente Mirjam et dicente : « Cantemus Domino, gloriose enim glorificatus est. » Quare antiquam laudationem nunc renovant qui dicunt : « Gloria mea et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. »

VERS. 3. *Et haurite aquam cum lætitia de fontibus salutis.* Fontes salutis divinas vocat Scripturas, ex quibus hauriunt cum lætitia qui sincera crediderunt.

259 VERS. 4. *Hymnis celebrato Dominum, proclamate nomen ejus.* Congruunt quæ dicta sunt apostolorum choro, et iis ex Judæis, qui cum ipsis crediderunt, qui et in gentes divinam doctrinam trajecerunt, etæse invicem hortati sunt ad explendum Dominicum illud præceptum, « Euntes docete omnes gentes. »

VERS. 5. *Annuntiate hæc in omni terra.* [6.] Totum adeo orbem terrarum in communionem vocant lætitiæ, ac præcipue Sionem ad laudandum benefactorem excitant, quod in ea exaltatus sit Sanctus Israel. Innuere enim mihi oratio videtur non modo miraculorum excellentiam, sed crucem etiam salutarem, cui Salvatorem clavus affixerunt. Nam et Dominus ipse ad Judæos sic loquebatur : « Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quæ esse. » Et rursus : « Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita oportet exaltari Filium hominis. »

CAPUT XIII.

VERS. 1. *Visio contra Babylonem quam vidit Isaias.* [2] Assyrii regiam sedem olim quideam habuerunt in Ninive, postea vero in Babylone. Divinus ergo propheta, postquam de iis vaticinatus est, quæ eventura erant Senaacheribo, ejus regis civitas fuit Ninive, transfert prophetiam ad Nabuchodonosorem ejusque civitatem Babiloniam, et prædicit futurum ejus exitium. Quidam dixerunt civitatem hanc in leni monte sitam esse : sed huic orationi non consentiunt, qui loca inspexerunt. Puto itaque 260 et aliter significari, per montem quidem, antiquam excelsitatem Babylonis : per planitiem vero, depressionem quæ postea facta est. Hæc sibus ergo propheticus sermo præcipit, et hortari sese mutuo, et timorem abjicere, et bellico clamore perterrefacere, et signa militaria sursum attollere.

¹ Exod. xv, 21. ² Matth. xxviii, 19. ³ Joan. viii, 28. ⁴ Joan. iii, 14.

VARIE LECTIONES.

⁴¹ ἐπιτ. Ita emendare visum est lectionem edit. prioris ἐπιτεταγμένως. Posset etiam legi ἐπιτεταμένως. ⁴² ἀναγγ. ταῦτα. Hebr. notum factum est hoc. ⁴³ κατὰ — Ἰσαΐας. Idem verborum positus in edit. Ald. et Compl.

αὐτοῦ εἰσιν αἱ ἐν ψαλμῳδίας αἰνεσεις· τῆς γὰρ αὐτῆς καρδίας ἐστὶ δοξάζειν τε ἐπιτεταγμένως ⁴¹, καὶ αἰνεῖν ὑγιῶς. Ἐπεὶ οὖν ἔλεγε τὸ καταλειφθῆν τῷ λαῷ ἐν Αἰγύπτῳ, « Εὐλόγησά σε, Κύριε, διότι ὠργίσθης μοι, καὶ ἀπέστρεψας τὸν θυμὸν σου, καὶ ἠλέησάς με· » οὗτοι διαβάντες τὴν Αἴγυπτον ἐροῦσι τό· « Οὐ φοβηθήσομαι, διότι ἡ δόξα μου καὶ ἡ αἰνεσίς μου Κύριος, καὶ ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν· » μνησθητι δὲ καὶ τῆς ψῆδης, ἣν ἐν τῇ ἐξόδῳ ἤσεν ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ, ἐξαρχούσης τῆς Μαρίας, καὶ λεγούσης· « Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται. » Ὅστε τὴν παλαιὰν αἰνεσιν ἀνανεοῦνται νῦν οἱ λέγοντες, « Ἡ δόξα μου καὶ ἡ αἰνεσίς μου Κύριος, καὶ ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. »

γ'. Καὶ ἀντίλησατε ὕδωρ μετ' εὐφροσύνης ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου. Πηγὰς τοιγαροῦν σωτηρίου τὰς θείας καλεῖ Γραφάς, ἐξ ὧν οἱ γνησίως πεπιστευκότες μετ' εὐφροσύνης ἀρύνονται.

δ'. Ὑμνεῖτε Κύριον, βοᾶτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Τὰ μὲν οὖν εἰρημένα τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων ἀρμόττει, καὶ τοῖς μετ' ἐκείνων ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκόσιν· οἱ καὶ εἰς τὰ ἔθνη διεπόρθμευσαν τὴν θεῖαν διδασκαλίαν, καὶ παρηγγύων ἀλλήλοις τὴν δεσποτικὴν πληροῦν ἐντολήν, τὴν λέγουσαν· « Παρευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. »

ε'. Ἀνυμνεῖτε ταῦτα ⁴² ἐν πάσῃ τῇ ἡμῶν. Ἡ καὶ τὴν οἰκουμένην εἰς κοινωνίαν καλοῦσι τῆς εὐφροσύνης, καὶ τὴν Σιών διαφέροντως ὕμνεῖν τὸν εὐεργέτην παρακαλεῖνται, ὡς ἐν αὐτῇ τοῦ Ἁγίου Ἰσραὴλ ὑψώθητος. Αἰνίττεσθαι γὰρ μοι ὁ λόγος δοκεῖ, οὐ μόνον τῶν θαυμάτων τὸ ὕψος, ἀλλὰ καὶ τὸν σταυρὸν τὸν σωτήριον, ᾧ τὸν δεσπότην προσήλωσαν. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ δεσπότης οὕτω πρὸς Ἰουδαίους ἔφη· « Ὅταν ὑψώσῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἰμι. » Καὶ πάλιν· « Καθὼς Μωσῆς ὑψώσῃ τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

α'. Ὅρασις κατὰ ⁴³ Βαβυλῶνος, ἣν εἶδεν Ἰσαΐας. Θι τοίνυν Ἀσσύροι πελάει μὲν εἶχον ἐν τῇ Νινευῆ τῇ βασιλείᾳ, ὕστερον δὲ ἐν Βαβυλῶνι. Ὁ δὲ θεὸς προφήτης τὰ συμβησόμενα ἐπὶ Σαναχρηεῖμ προθεσπίσας, δὲ τὴν Νινευῆ πόλιν εἶχε βασιλικὴν, μεταφέρει τὴν προφητείαν ἐπὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὴν ἐκείνου πόλιν τὴν Βαβυλῶνα, καὶ προλέγει τὸν ἐσόμενον ὄλεθρον. Τινὲς δὲ ἔρασαν ἐπ' ἄβυσσους ὄμαλῳ πεσεῖν τὴν πόλιν· οὐ συμφανῶσι δὲ τῷ λόγῳ οἱ τῶν τόπων αὐτόπται. Οἶμαι τοίνυν καὶ ἄλλως, διὰ μὲν τοῦ ὄρους τὸ παλαιὸν ὕψος τῆς Βαβυλῶνος δηλοῦσθαι· διὰ δὲ τοῦ πεδινῶς, τὴν μετὰ ταῦτα γενομένην ταπεινώσιν. Τοῖς πολεμικοῖς μέρεσιν ταῦτα ὁ προφητικὸς λόγος παρεγγυᾷ, καὶ παρακαλεῖν ἀλλήλους, καὶ τὸ δέος ἐξελάσαι, καὶ τῇ πολεμικῇ δεδίττεσθαι φωνῇ, καὶ τὰ πολεμικὰ σημεῖα εἰς τὸ ὕψος ἀραεῖ.

γ. *Ἁγιασμένοι εἰσι* ⁴⁶, *καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς.* Ἄ Ὀκ εὖν ἄγτους καλεῖ τῶν Βαβυλωνίων τοὺς πολεμίους· δυσσεβεῖς γὰρ ἦσαν· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς θείας Γραφῆς· ὡςπερ τὸ ἀνάθημα καὶ ἐπὶ τοῦ ἄγαν ἄγιου καὶ ἀφιερωμένου τῷ Θεῷ τίθησι τὰ θεῖα λόγια, καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἄγαν ἀναγούς καὶ βεδήλου. Ἀνάθημα γὰρ καλούμεν καὶ τὰ τῷ Θεῷ προσφερόμενα, καὶ τοὺς διὰ τινὰ παρανομίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐκβαλλομένους. Ὅπως ἄγτους οὐ μόνον τοὺς ἀφιερωμένους τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τὰν χρεῖαν ἀφωρισμένους καλεῖ. Τοὺς δὲ γηγεντας καὶ ὁ Ἀπόλλας, καὶ ὁ Σύμμαχος, δυνατοὺς ἀνώμασαν· οὗτοι ἔγαυρον μὲν ἐπὶ τῇ σφετέρᾳ νίκῃ· ὕβρις δὲ καὶ παρανομία κατὰ τῶν Βαβυλωνίων ἐχρῶντο.

δ. *Φωνὴ βασιλέων* ⁴⁷ *καὶ ἔθνῶν συνηγμένων.* Διὰ γούν τοῦ, « Φωνὴ βασιλέων καὶ ἔθνῶν συνηγμένων, » τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων δηλοῖ, καὶ τῶν εἰς ἐπικουρίαν συγκαληθέντων βασιλέων. Ἐθνος τε ⁴⁸ ὀκλομάχον τοὺς Μήδους· λέγει καὶ τοὺς Πέρσας· οὗτοι γὰρ ἐπεστράτευσαν τῇ Βαβυλωνίᾳ, Κυαξάρου μὲν τοῦ Ἀστυάγου Μήδων βασιλεύοντος, τοῦ δὲ Κύρου Περσῶν. δ; τοῦτου ἀδελφιδούς ἐτύγχανεν. Τὸ δὲ, « ἀπ' ⁴⁹ ἄκρου θεμελίου τοῦ οὐρανοῦ, » δηλοῖ τοὺς πῶρρωθεν εἰς ἐπικουρίαν τούτων ἐληλυθότας.

ε. *Κύριος, καὶ οἱ ὀκλομάχοι αὐτοῦ* ⁵⁰. Αὐτὸν γὰρ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν δείκνυσσι διὰ τούτου τῆς τῶν Μήδων παρατάξεως στρατηγούντα, ἐπειδήπερ αὐτοῦ βυλομένον καὶ νενικήκασιν. « Καταφθεῖραι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. » Ἡ καὶ ἐπειδὴ πολλὰ ἔθνη ὑπὸ τὴν Περσῶν ἡγεμονίαν ἐγένετο. Κύρος μὲν γὰρ τῆς Ἀσίας ἀπάτης ἐκράτησε· Καμβύσης δὲ, ὁ τούτου υἱός, καὶ τὴν Αἴγυπτον ὑπακούειν ἠνάγκασε· Δαρεῖος δὲ ὁ Ἰσαάστου καὶ Σκύθας τοὺς νομάδας κατέλυσε· Ξέρξης δὲ ὁ Δαρείου καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐστράτευσεν· διὰ τούτων δὲ ἅπαντες δυσσεβεῖας καὶ παρανομίας ποιῆν εἰσπράττοντο.

ς. *Ἐγγίς γὰρ ἡμέρα Κυρίου.* Πάλιν ἡμέραν Κυρίου καλεῖ τὴν τῆς τιμωρίας καιρόν. « Διὰ τοῦτο πᾶσα χεὶρ ἐκλυθήσεται ⁵¹, » φησὶν· ἀπόχρη γὰρ καὶ ἡ φήμη τῶν πολεμίων τὴν δαίλιαν ἐργάσασθαι.

ζ. *Ταραχθήσονται οἱ πρέσβεις* ⁵². Ἡ ταραχθήσονται φησι τοὺς πρέσβεις, ἐπειδὴ εἰ καὶ νόμος ἐστὶ τῶς εἰς κρεσθειαν πεμπομένους ἀδεῶς καὶ λίαν θαρσαλέως τοῦτο ποιεῖν, τὴνκαιῶτα οὐδὲ τοῦτο ἀδεῶς ἐγένετο. Ὅπως ἅπαντας ἐξεδειμάτωσε τῶν πολεμίων τὸ κράτος. Τὸ δὲ, « ταραχθήσονται οἱ πρέσβεις, » ὁ θεοδοσίων οὕτως ἡρμήνευσεν, « ταραχθήσονται περιεσχί ⁵³ » σημαίνει δὲ τὰς πόλεις· τὸ δὲ, « συμφοράσουσιν ⁵⁴ ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, » — « ὠδινήσουσιν ἀνθρώπος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Δηλοῖ δὲ ὁ λόγος,

VERS. 3. *Sanctificati sunt, et ego adduco eos.* Non sanctos dicit hostes Babyloniorum, impii enim erant, sed Scripturæ sacræ more loquitur. Sicut anathema tum de eo quod valde sanctum est Deoque consecratum, usurpant divina cloquia: et rursus de eo quod valde impurum et profanum est. Anathema enim appellamus tum ea quæ Deo offeruntur, tum eos qui ob aliquod delictum ab Ecclesia expelluntur. Sic sanctos vocat non solum eos, qui Deo consecrati sunt, sed eos etiam qui ad usum quemplam sunt segregati. Gigantes autem Aquila et Symmachus potentes appellarunt. Gaudent hi quidem de sua victoria, injuriose autem et inique in Babylonios agebant.

VERS. 4. *Vox regum et gentium congregatarum.* Illis verbis, « Vox regum et gentium congregatarum, » multitudinem hostium declarat, regumque, qui in auxilium fuerant convocati. Gentem porro bellatricem Medos dicit et Persas. Hi enim exercitum adduxerunt adversus Babylonem, Cyaxare quidem, Astyagis filio, Medorum rege, Cyro autem Persarum, qui ejus sororis erat filius. Illud vero, **261** « a summo fundamento cœli, » eos designat, qui ex longinquis oris auxilio venerant illis.

VERS. 5. *Dominus, et armati bellatores ejus.* Ipsum enim universorum Deum per hæc docet Medorum expeditioni præfuisse, quia ipso volente vicerunt. « Ad corrumpendum universum orbem terræ. » Aut quia multæ gentes sub Persarum erant imperio. Cyrus enim Asiam universam obtinuit: Cambyses vero ejus filius etiam Ægyptum parere coegit: Darius filius Hystaspis Scythas etiam nomades subegit. Xerxes Darii filius contra Græcos expeditionem suscepit. Per hos autem impietatis et iniquitatis pœnæ ab omnibus exigebantur.

VERS. 6. *Prope enim dies Domini.* Diem Domini rursus appellat tempus supplicii. [7.] « Propterea, inquit, omnis manus dissolvetur. » Ad incutiendum enim terrorem vel ipsa hostium fama satis est.

VERS. 8. *Turbabuntur legati.* Turbandos ait legatos, quoniam etsi lex est, ut qui in legationem mittuntur, secure et confidenter id agant, tunc temporis ne hoc quidem secure fiebat. Tantam omnibus formidinem iniecerat potentia inimicorum. Pro « turbabuntur legati, » Theodotus posuit « turbabuntur periochæ; » significat autem civitates; et pro « condolebunt alter alteri, » dixit, « delehnt homo ad proximum suum. » Quibus verbis ostenditur, fore ut timorem **262** suum occultent

VARLE LECTIONES.

⁴⁶ Ἁγιασμ. εἰσι. Ita habet cod. Alex. nec male, juxta Hebr. Ad universum vero vers. spectat expositio. ⁴⁷ Φωνὴ βασιλ. Hebr. vox plena tumultus regionum. Aqu. et reliqui, pro βασιλέων habent βασιλειῶν. ⁴⁸ ἔθνος τε, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 4 spectant. ⁴⁹ ἀπ' — οὐρανοῦ. Hebr. ab extremitate cœlorum. Hæc vero ad vers. 5 pertinent. ⁵⁰ οἱ ὀκλομάχοι αὐτοῦ. Hebr. instrumenta iræ ejus. Symm. σκευὴ ὀργῆς αὐτοῦ. ⁵¹ π. γ. ἐκλ. Hebr. omnium manus remissæ erunt. ⁵² οἱ πρέσβ. Hebr. tormina (apprehendent eos). ⁵³ συμψ. Parum felix videtur emendatio Lamb. Bosii, qui legere jubet συμφοράσουσιν.

invicem, et vultuum decorem obumbrent. Sicut enim ignis exstinctus fit cinis, sic vultus pulchritudo colorem mutat ex metu.

VERS. 9. *Ad ponendum orbem terræ desertum.* Orbem enim terræ hoc loco appellat Babylonem, eique subditas urbes et vicos.

VERS. 10. *Et obtenebrabitur oriente sole.* Vel hoc his verbis ostenditur, quod quemadmodum sole ex oriente lunæ quidem lumen retulitur, stellæ vero penitus obteguntur: sic etiam cum illuxerit potentia mea, et impios punierit, evanescet regnantium apud homines claritas: et universo, inquit, orbi reddam mala, et impiis peccata ipsorum. Non enim ab his tantum, sed ab aliis etiam hominibus, pœnas repetam impietatis.

VERS. 11. *Et perdam contumeliam iniquorum, et contumeliam superbiorum humiliabo.* Qui superbia, inquit, vitium imbibent, licenter debacchantur, et convitia jaciunt in omnes. Sed ego felicitatem eorum auferam, et prosperitate nudatos docebo elatos spiritus natura metiri; verum hæc quidem juxta historiam.

VERS. 12. *Magis quam aurum non ignitum.* Aurum non ignitum, quod sine igne probum apparet, hoc est incoctum, quod nunc vulgo appellant obryzum. Lapidem vero de Suphir dicit pretiosum, ex loco nomen imponens. « Et homo magis honoratus erit. » Talis erat Zorobabel, **263** et Josua filius Josedec, et qui cum illis una redierunt. Convenit autem præcipue prophetia hominibus illis qui post salutarem prædicationem ubique crediderunt.

VERS. 13. *Cælum enim indignabitur, et terra concutietur.* Condolere itaque videtur etiam inanima creatura Creatori. Non solum enim terra concutitur, sed de cælo etiam flammæ vibrantur et fulmina, et grandinis lapides jaciuntur, et alia prodigia sunt innumerabilia, quæ terreat homines, Deique iram ostendant.

VERS. 14. *Et erunt residui quasi damula fugiens.* Devictis enim Assyriis, etiam qui auxilio adveniant, in fugam versi sunt: et alii ovium instar per vias errabant, alii caprearum velocitatem fugiendo æmulabantur, præ hostium metu, nec duce hortante, ut subsisterent et pugnarent, aut una solum natale repeterent. Quin et ii qui manere et configere conabantur, hostilibus armis intercepti occidebantur. [15.] Hoc enim est quod

A ὅτι ἀλλήλοις ἐγκαλύψουσι ²² τὸ δέος, καὶ τὸ τῶν προσώπων κατασκιάσουσιν ἄνθος. Ὡσπερ ²³ γὰρ τὸ πῦρ σβεννύμενον γίνεται κόνις, οὕτω καὶ τὸ εὐανθὲς τοῦ προσώπου χρῶμα ἐκ τοῦ δέους μεταβάλλεται.

θ'. Θεῖναι τὴν οἰκουμένην ἔρημον. Οἰκουμένην γὰρ τὴν Βαβυλῶνα λέγει, καὶ τὰς ὑπ' ἐκείνην τελοῦσας πόλεις καὶ κώμας.

ι'. Καὶ σκοτισθήσεται τοῦ ἡλίου ἀνίσχοντος ²⁴. Ἐ τοῦτο διὰ τούτων ἐνδείκνυται, ὅτι ὡσπερ ἡλίου ἀνίσχοντος ἀμβλύνεται μὲν τῆς σελήνης τὸ φῶς, οἱ δὲ ἀστέρες παντελῶς ἀποκρύπτονται: οὕτω τῆς ἐμῆς ἐπιφανομένης δυνάμεως, καὶ τοὺς δυσσεβεῖς τιμωρουμένης, φροῦδος γίνεται τῶν παρὰ ἀνθρώποις βασιλευόντων ἢ περιφάνεια: καὶ ὅλη δὲ, φησί, τῇ οἰκουμένην ἐντελοῦμαι κακὰ, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν: οὐ γὰρ μόνον τούτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους δίκας εἰσπράξομαι τῆς ἀσεβείας.

ια'. Καὶ ²⁵ ἀπολώ ὄβρις ἀνόμων, καὶ ὄβρις ὑπερηφάνων ταπεινώσω. Οἱ μὲν οὖν ἀλαζονεῖας εἰσδεχόμενοι, φησί, πάθος, ἀδεῶς παροικουσί καὶ προπληκίζουσιν ἅπαντες: ἀλλὰ καὶ τὴν εὐπραξίαν αὐτῶν ἀφελῶ, καὶ τῆς εὐμερίας γυμνώσας, διδάξω τὸ φρόνημα τῇ φύσει μετρεῖν: ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν ἱστορίαν.

ιβ'. Μᾶλλον ἢ τὸ χρυσίον τὸ ἀπυρον. Ἄπυρον οὖν χρυσίον τὸ καὶ δίχα πυρὸς φαινόμενον δόκιμον, τούτεστιν ἀπεφθον, ὃ νῦν οἱ πολλοὶ εὐρυζον ὀνομάζουσι. Λίθον ²⁶ δὲ ἐκ Σουφεῖρ λέγει τὸν τίμιον: ἀπὸ δὲ τοῦ τόπου τὴν προσηγορίαν τίθεικεν. « Καὶ ἄνθρωπος μᾶλλον ἐντιμος ἔσται. » Τοιοῦτος ἦν ὁ Ζοροβάβελ, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς τῆς ἐπανάδου τετυχηκότες. Ἀρμόττει δὲ διαφερόντως ἢ προφητεία τοῖς μετὰ τὸ σωτήριον κήρυγμα πανταχοῦ πεπιστευκόσιν ἀνθρώποις.

ιγ'. Ὁ ²⁷ γὰρ οὐρανὸς θυμωθήσεται, καὶ ἡ γῆ σεισθήσεται. Συναγανακτεῖν οὖν δοκεῖ καὶ ἡ κτίσις ἢ ἔψυχος τῆ Ποιητῆ. Οὐ γὰρ μόνον ἡ γῆ κλονεῖται: ἀλλὰ καὶ οὐρανὸν πρησθήρης φαίνονται, καὶ σκηποὶ, καὶ λίθοι χαλάζης σφενδονῶνται, καὶ ἑτέρα μυρία παράδοξα γίνεται, δεδιττόμενα τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοῦ Θεοῦ σημαίνοντα τὴν ὀργήν.

ιδ'. Καὶ ἔσονται οἱ καταλειμμένοι ²⁸ ὡς δορκάδιον φεύγον. Τῶν γὰρ Ἀσσυρίων ἤττηθέντων, καὶ οἱ εἰς ἐπικουρίαν ἐληλυθότες ἐτρέποντο εἰς φυγὴν: καὶ οἱ μὲν ὡς πρόβατα κατὰ τὰς ὁδοὺς ἐπλανῶντο, οἱ δὲ τῶν δορκάδιον τὴν ὀξύτητα φεύγοντες ἐμιμοῦντο: διὰ τὸ δέος τῶν πολεμίων, οὕτε στρατηγοῦ στήναι παρακελευομένου, καὶ μάχεσθαι, ἢ κοινῇ τὴν ἐνεγκοῦσαν καταλαμβάνειν. Ἀλλὰ καὶ οἱ στήναι καὶ πολεμῆσαι πειρώμενοι, ὑπὸ τῶν πολεμικῶν

VARIE LECTIONES.

²² ἐγκαλ. Haud contemnenda est conjectura Cotelarii in *Monum. Eccl. Gr.*, vol. II, p. 587, leg. esse ἐγκαλύψουσι, sensu contrario. ²³ ὡσπερ, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 8 pertinent. ²⁴ τοῦ ἡλ. ἀνίσχ. *Hebr.* sol in exitu suo. ²⁵ Καὶ—ταπεινώσω. *Hebr.* et removebo fastum superbiorum, et fastum violentorum dejiciam. ²⁶ λίθον—τίμιον. Hæc ad finem vers. 12 pertinent. Edit. prior habebat Σουφεῖρ. ²⁷ Ὁ—θυμωθ. *Hebr.* cælum enim tremere faciam s. commovebo. *Aqu.* οὐρανοῦς κλονήσω. ²⁸ οἱ καταλ. Abest a textu *Hebr.*

ὄκλων ἐδέχοντο τῆς ζωῆς τὸ πέρασ· Τοῦτο γὰρ δηλοῖ A
 τὸ, « Ἐκκεντηθήσονται: » καὶ μαχαίρᾳ πεισοῦνται: »
 καὶ τὰ τέκνα δὲ αὐτῶν ἐναντίον αὐτῶν ῥήξουσι⁶⁰,
 καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν ἐξοίσουσι, καὶ τὰς οἰκίας
 αὐτῶν προνομεύσουσιν· ἀντικρὺς γὰρ ἄπερ δεδρά-
 κασι παίονται, καὶ ὠμαῖς τιμωρίαις παραδοθήσον-
 ται, ὠμότητι κατ' ἀλλήλων χρησάμενοι.

17. Οἱ ἀργύριον οὐ λογιζονται, οὐδὲ χρυσίου
 χρεῖαν ἔχουσιν⁶¹. Οὐ γὰρ ἀνέξονται χρῆματα λα-
 βόντες τὸν πόλεμον καταλύσαι· οὐδὲ φόρον ὑμῖν ἐπι-
 θέσουσιν, ἀλλ' ὄλεθρον ἐπέξουσι παντελεῖ. Τοὺς τε
 γὰρ παρ' ὑμῖν ἀριστεύοντας κατακοντίσουσι, καὶ
 τὴν ἄωρον ἡλικίαν ἀπειδῶς κατασφάξουσιν.

18. Καὶ ἔσται Βαβυλῶν ἡ καλεῖται ἔρδοξος.
 Τῆς πρωτέρας, φησὶν, ὑπερηφάνειας γυμνωθήσεται, B
 καὶ ἐρημία⁶² παραδοθήσεται παντελεῖ, ὡς Σοδόμοις
 καὶ Γομόρροις τὸ ταύτης ἀπεικάζεσθαι πάθος.

19. Οὐ κατοικηθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον.
 Τὸ μένει, « Οὐ κατοικηθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, »
 καὶ τὸ, « Οὐ μὴ εἰσελθῶσιν εἰς αὐτὴν διὰ πολλῶν
 γενεῶν, » ἐναντία δοκεῖ πως εἶναι ἀλλήλοις. Τὸ μὲν
 γὰρ ἀορίττω; εἰρηται, τὸ δὲ περιορισμένως. Ἄλλὰ
 τὸ μὲν, « Εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον μὴ κατοικηθήσεται, »
 ἐντὶ τοῦ, Οὐκέτι βασιλέων οἰκητήριον ἔσται· τὸ δὲ,
 « Οὐ μὴ εἰσελθῶσιν εἰς αὐτὴν διὰ πολλῶν γενεῶν, »
 τωτέστιν οἰκήτορες· ἐπεὶ καὶ νῦν αὐτὴν οἰκοῦσιν ὀλί-
 γοι τιναί, οὔτε Ἀσσύριοι, οὔτε Χαλδαῖοι, ἀλλὰ Ἰουδαῖοι.
 « Οὐδὲ⁶³ μὴ διελθῶσιν αὐτὴν Ἀραβες. » Ἀραβας οὖν
 λέγει τοὺς παρ' ἡμῖν καλουμένους Σαρακηνούς, οἵτι-
 νες ἐμπορίας χάριν φοιτῶντες αὐτόσε, καὶ ἀναγκαίας C
 χρεῖα; ἐχομίζοντο, καὶ ἀντελάμβανον. Ἀραβας δὲ
 τοὺς Σαρακηνούς οἱ ἐκ Παλαιστίνης καλοῦσι· τῆς
 δὲ τούτων ἐμπορίας καὶ ὁ μακάριος μέμνηται Μωσῆς.
 « Ἰδοὺ⁶⁴ γὰρ, φησὶν, Ἰσραηλῖται ἐμποροί. » — « Οὐδὲ
 ποιμένες ἀναπαύονται⁶⁵ ἐν αὐτῇ. » Εἰ δὲ τις καὶ
 τρικτικῶς νοῆσαι βούλεται τὸ βῆτόν, ποιμένας λέγει
 τοὺς βασιλεῖς, δίκην ποιμνίων τοὺς βασιλευομένους
 δεσναπαύοντας. Ἄλλὰ τούτων πάντων, φησὶν, ἡ Βα-
 βυλῶν ἐξαπίνης ἐρημος ἔσται. Διὰ⁶⁶ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι
 « Ἀναπαύονται ἐκεῖ θηρία, » δηλοῖ τὸ ἀοίκητον.

20. Καὶ ἐμπλησθήσονται αἱ οἰκίαι ἡχου. Ὅταν
 γὰρ μηδεὶς ἀνθρώπων ὁ φθειγόμενος ἦ, μηδὲ ἔπιποι
 χρεμετίζωσι, μήτε βῆες μυκῶνται, μήτ' ὄνοι βρου
 κῶνται, μήτε ἄλλοι τις γίνηται κτύπος, ἡχὴν εἰσδέ-
 χονται τινα μόνην αἱ ἀχοαί. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμεῖς
 ὑπομένομεν νύκτωρ, ἡσυχή; παντελῶς γινομένης.
 Ἦ τοῦτο τοῖνον ὁ λόγος αἰνίττεται ἢ ὅτι διὰ τὴν ἐρη-
 μίαν ἀντηγεῖ τοῖς φθειγόμενοις τῶν οἰκιῶν τὰ λει-

ait, « Compungentur et gladio cadent. » [16]. Sed
 et filios eorum coram ipsis discerpent, et conjuges
 eorum abducent, et domos eorum diripient. Pror-
 sus enim quæ fecerunt ipsi patientur, et atrocibus
 suppliciis tradentur, crudeliter invicem sævientes.

VERS. 17. Qui argentum non reputant, neque
 auro opus habent. Non enim ferent, ut acceptis
 pecuniis bellum 264 finiant: neque tributum
 vobis imponent, sed ultimum inferent excidium.
 [18] Nam et fortissimos qui apud vos erunt inter-
 ficient, et immaturam ætatem sine delectu jugula-
 bunt.

VERS. 19. Et erit Babylon quæ vocatur inclitya.
 Pristina, inquit, arrogantia nudabitur, et in soli-
 tudinem summam redigetur, ita ut Sodomæ et
 Gomorrhæ similis futura sit ejus calamitas.

VERS. 20. Non habitabitur in æternum tempus.
 Quod ait, « Non habitabitur in æternum tempus, »
 contrarium quodammodo videtur ei quod sequit-
 ur: « Neque ingredientur in eam per multas ge-
 nerationes. » Hoc enim indefinite dictum est,
 illud definite. Verum illud quidem, « In tempus
 sempiternum non habitabitur, » pro eo positum
 est, Non amplius regum erit habitaculum: hoc
 vero, « Non ingredientur in eam per multas ge-
 nerationes, » de incolis est intelligendum, quia
 nunc etiam pauci quidam incolunt illam, non
 Assyrii, neque Chaldæi, sed Judæi. « Neque per-
 meabunt eam Arabes. » Arabas ergo dicit eos qui
 a nobis vocantur Saraceni, qui quidem mercatu-
 ræ gratia eo proficiscentes, usui necessaria im-
 portabant et recipiebant. Arabas vero Palæstini
 Saracenos vocitant. Horum autem mercaturæ me-
 minit etiam beatus Moses: « En, inquit, Ismaelitæ
 mercatores¹. » — « Neque pastores requiescent in
 ea. » Quod si quis figurate intelligere hæc velit,
 pastores² dicit reges, qui subditos tanquam gre-
 ges pacate regunt. 265 Sed his omnibus, inquit,
 Babylon repente privabitur. Dicendo, « Requiescent
 ibi feræ, » inhabitabilem fore significat.

VERS. 21. Et implebuntur domus sonitu. Quando
 enim nullus homo loquitur, nec hinniunt equi,
 nec mugiunt boves, nec rudunt asini, nec ullus
 alius sit strepitus, sonitum tantum quemdam per-
 cipiunt aures; quod et nos experimur noctu, cum
 ubique est silentium. Vel hoc igitur his verbis
 significat, vel quod propter solitudinem loquenti-
 bus respondent parietinæ domorum. « Et accuba-

¹ Gen. xxxvii, 28.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ῥήξουσι. Rec. lectio vers. 15 est ἠττηθήσεται. ⁶¹ ῥήξουσι. Ita est in Ald. et Compl. Sed rec. lec-
 tio vers. 16, est ῥάξουσι. ⁶² χρ. ἔχ. Hebr. delectantur. Aqu. εὐδοκῆσουσιν. ⁶³ καὶ ἐρημ., κ. τ. λ.
 Hæc ad finem vers. 19 pertinent. ⁶⁴ Οὐδὲ — αὐτῇ. Hebr. nec tentoria ibi sident. ⁶⁵ ἰδοὺ — ἐμποροί.
 Hæc ex scholio quodam antiquo ad Gen. i. c. petita esse videntur. Nam apud LXX, i. c. leg. οἱ Μα-
 δηναῖοι. ⁶⁶ ἀναπ. Apud O præm. οὐ μῆ. ⁶⁷ διελ — ἀοίκητον. Hæc æque ac sequentia ad vers. 21 per-
 tinent.

bunt ibi sirenes, et dæmonia ibi saltabunt. » In corporea quidem est natura dæmonum, sed homines decipere soliti, alienas illis quasdam formas ostentant. Ex recepta igitur opinione hominum nomina imposuit : [22] et onocentauros quidem appellat, quos veteres empsas dicebant, qui nunc vivunt onoscelidas vocant; sirenas autem, eos qui variis illecebris decipiunt. Alii vero interpretes pro sirenibus struthocamelos dixerunt. Est autem hoc etiam animal natura solitarium. Post hæc subjiciens, « In domibus ejus, et in templis voluptatis ejus, » conjunxit cum solitudine prioris intemperantiæ mentionem, supplicii æquitatem demonstrans.

266 CAPUT XIV.

VERS. 1. *Cito venit, et non tardabit.* Centum autem et octoginta intercesserunt anni prophetiam inter et desolationem. Quod vero ait, « Dies ejus non protrahentur, » ostendit eos non transgressuros esse præfixum terminum supplicii. « Miseretur Dominus Jacobi. » Postquam superiora de Babyloniis prædixit, Judæorum quoque restitutionem prædicit. Connexa enim fuit Babyloniæ exitio libertas Judæorum. Siquidem anno regni primo Cyrus captivos Judæorum reverti jussit. Liqueat ergo, cum statim post eversam Babylonem libertatem illis concessisse. « Et advena apponetur ad eos. » Γειώρας Græca lingua proselytus exponitur. Proselytos autem vocabant eos, qui ex gentibus advenerant, et legis observationi se addixerant.

VERS. 2. *Et assumunt eos gentes, et*introducunt in locum eorum.* Misit enim una cum eis Cyrus, qui eos cum honore et obsequio in patriam deducerent. « In servos et servas. » In nonnullis sic habetur : « Et distribuentes illos filii Israel in terra Dei in servos et servas. » Debellatis enim vicinis, servituti eos manciparunt, et captivos factos servire coegerunt.

VERS. 4. *Et institues lamentationem hanc super regem Babylonis.* Rerum mutatio sermonis 267 quoque mutationem inducit. Prædicit igitur hoc loco divinus propheta, quibus post libertatem et redditum inter se verbis usuri sint, Baby'loniorum exitum decantantes. « Quomodo cessavit exactor? » [5] Tributum enim gravissimum a subditis exi-

ψανα. « Καὶ ἀναπαύονται ἐκεῖ σειρήνες ⁶⁷, καὶ δαιμόνες ⁶⁸ ἐκεῖ ὀρχήσονται. » Ἀσώματος μὲν οὖν ἡ τῶν δαιμόνων φύσις, ἐξαπατᾶν δὲ τοὺς ἀνθρώπους εἰωθῆσα, ἀλλόλοτά τινα τοῦτοις ἐπιδεικνύουσι σχήματα. Ἀπὸ τοίνυν τῆς κατεχούσης παρὰ τοῖς ἀνθρώποις δόξης τέθεικα τὰ ὀνόματα· καὶ καλεῖ ὀνοκενταύρους μὲν, οὓς οἱ παλαιοὶ μὲν ἐμπούσας, οἱ δὲ νῦν ὀνοσκελίδας ⁶⁹ προσαγορεύουσι· σειρήνας δὲ, τοὺς ταῖς παντοδαπαῖς καταθέλλοντας ἐξαπάταις· οἱ ⁷⁰ μὲντοι λοιποὶ ἐρμηνευταὶ, ἀντὶ τῶν σειρήνων, στρουθοκαμήλους εἰρήχασιν· καὶ τοῦτο δὲ ζῶον φιλέρημον. Τοῦτοις ἐπαγάων τὸ, « Ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῆς ⁷¹, καὶ ἐν τοῖς ναοῖς τῆς σπατάλης αὐτῆς, » συνήψε τῆ ἑρημίας τῆς προτέρας ἀκρασίας τὴν μνήμην, τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας δεικνύς.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

α'. Ταχὺ ⁷²⁻⁷³ ἔρχεται, καὶ οὐ χρονιεῖ. Ὁ γδοήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν χρόνοι μέσοι ἐγένοντο τῆς προφητείας καὶ τῆς ἐρημίας. Τὸ δὲ, « Αἱ ⁷⁴ ἡμέραι αὐτῆς οὐ μὴ ἐφελκυσθῶσιν, » ἐμφαίνει ὅτι οὐχ ὑπερήσσονται τῆς τιμωρίας τὸν ὄρον. « Ἐλεῆται Κύριος τὸν Ἰακώβ. » Τὰ προειρημένα περὶ τῶν Βαβυλωνίων προαγορεύσας, προλέγει καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀνάκλησιν. Συνήπτει γὰρ τῆ πανωλεθρία τῶν Βαβυλωνίων ἢ Ἰουδαίων ἐλευθερία. Ἐν τῷ πρώτῳ γὰρ εἶτι τῆς βασιλείας ὁ Κύριος ἐπανελθεῖν τῶν Ἰουδαίων τοῦς δορυαλώτους ἐκέλευσε· δῆλον τοίνυν, ὡς εὐθὺς καταλύσας τὴν Βαβυλῶνα, τοῦτοις τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκεν. « Καὶ ὁ γειώρας προστεθήσεται πρὸς αὐτούς. » Γειώρας γὰρ τῆ Ἑλλάδι φωνῆ ὁ προσήλυτος ⁷⁵ ἑρμηνεύεται· προσηλύτους δὲ ἐκάλουν τοῦς ἐκ τῶν ἔθνων προσιόντας, καὶ τὴν νομικὴν πολιτείαν ἀσπαζομένους.

β'. Καὶ λήψονται αὐτοὺς ἔθνη, καὶ εἰσάξουσιν εἰς τὸν τόπον αὐτῶν. Συναπέστειλε γὰρ αὐτοῖς ὁ Κύριος τοὺς μετὰ τιμῆς αὐτοῦς καὶ θεραπείας εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀπάξοντας. « Εἰς δούλους καὶ δούλας. » Ἐν τισὶ δὲ πρόκειται, « Καὶ ⁷⁶ καταδειλόντες αὐτοὺς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Θεοῦ εἰς δούλους καὶ δούλας. » Περιγεγόμενοι γὰρ τῶν πλησιόχωρων κατεδουλώσαντο αὐτοὺς, καὶ ἐξανδραποδίσαντες δουλεύειν ἠνάγκασαν.

δ. Καὶ λήψῃ τὸν ὄρητον τοῦτον ἐπὶ τὴν βασιλέα Βαβυλῶρος. Ἡ τῶν πραγμάτων μεταβολὴ καὶ λόγων ἐργάζεται μεταβολὴν· προλέγει τοίνυν κἀνταῦθα ὁ θεοὺς προφήτης, ποίους μετὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον πρὸς ἀλλήλους χρῆσονται λόγοις, τῶν Βαβυλωνίων τραγυθοῦντες τὸν ὕλεθρον. « Πῶς ἀναπέπαιται ὁ ἀπαιτῶν ⁷⁷; » Φόρον γὰρ ἀπῆται

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ σειρ. *Hebr.* filie clamoris s. struthiones feminæ, juxta Bochartum. ⁶⁸ Rec. lectio est δαιμόνια. ⁶⁹ In scholio apud Bosium ad h. l. est ὀνοσκελίδας. ⁷⁰ οἱ — εἰρήχασιν. Eadem habet Euseb. ad h. l. ⁷¹ Rec. lectio est αὐτῶν. Quæ sequi. καὶ ἐν — αὐτῆς desunt quidem apud LXX; Græbius autem sub asterisco addidit σπατάλης. ⁷²⁻⁷³ Ταχὺ — χρονιεῖ. Hæc et sequentia ai ἡμ. αὐτ. οὐ μὴ ἐφελξ. juxta *Hebr.* et cod. Alex. ad c. xiii, 22, pertinent. ⁷⁴ αἱ — ἐφελξ. Hæc tantum in ed. Ald. et Compl. leg., exstant vero etiam apud Basil. et in cod. Aug. ⁷⁵ ὁ προσήλ. Ita quoque reliqui interp. Grævi. ⁷⁶ καὶ — δούλας. Proprius hæc ad *Hebr.* accedunt quam interpretatione τῶν Ὁ'. ⁷⁷ ἀπαιτῶν. Quæ h. l. des., καὶ ἀναπέπαιται ὁ ἐπισπουδαστής, exstant ad Dan. iii, 98.

βασίλειον πάντας τοὺς ὑπάρχοντας ὁ Βαβυλώνιος· τῆς βασιλείας καταλυθείσης, ἀπῆλλάγησαν οἱ ἀρχόμενοι τοῦ ἔασιμου.

ζ'. Πατάξας ⁷⁶ ἔθνος πληγῆ ⁷⁷ ἀνιάτω. Ἐπὶ πλείον γὰρ Ἀσσύριοι τῆς οἰκουμένης κρατήσαντες, ἤνικα κατὰ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐλύττησαν, καὶ τὸν θεῖον νεῶν ἐνέπρησαν, τῆς βασιλείας ἐξέπεσαν. Ἀνιάτον γὰρ πληγὴν τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ἐκάλεσε, καὶ τὴν τῆς βασιλικῆς πόλεως ἐρημίαν.

ζ'. Μῆσα ἡ γῆ βοᾷ μετ' εὐφροσύνης. Εὐφράνησαν ἅπαντες τῷ Βαβυλωνίων ὀλέθρῳ· θηριωδία γὰρ οὗτοι πλείστη κατὰ πάντων ἐχρήσαντο.

η'. Καὶ τὰ ξύλα τοῦ Λιβάνου εὐφράνηθησαν ⁸⁰. Λιβάνῳ τινες ἐνταῦθα τὴν Ἱερουσαλήμ ὠφίθησαν ὀνομάζεσθαι. Ἐγὼ δὲ οἶμαι τοὺς κατὰ ἔθνος βασιλέας κέδρους κληθῆναι Λιβάνου, τοῦ τῆς βασιλείας ὕψους ^B οὕτω τροπικῶς νοουμένου.

θ'. Ὁ ἄδης κάτωθεν ἐκικράνη ⁸¹ συναρτήσας σοι. Ἐῴωθεν ἡ θεία Γραφή καὶ προσωποποιεῖα κεχρήσθαι, ὥστε σαφέστερον δεῖξαι τὰ πράγματα· κἀνταῦθα τοῖσιν τὸν θάνατον οὐκ οὐσίαν ὄντα τινὰ, ἀλλὰ πρᾶγμα συμβαῖνον, ὡς ἐνυπόστατον εἰσάγει, ἐμφυχόν τε καὶ λογικόν, κατὰ τοῦ Βαβυλώνος βασιλέως ἐγνακτοῦντα.

ι'. Καὶ σὺ ἐάλω ⁸² ὡσπερ καὶ ἡμεῖς. Ἐλέγχει τὸ δὲ τούτων ὁ προφητικὸς λόγος τὸ ὑπερφυεῖς αὐτοῦ καὶ ὑπέρογκον φρόνημα. Οὐτε γὰρ ἤλπισε τῷ θανάτῳ παραδοθῆσεσθαι, ἀλλ' ἐνόμισεν εἶναι διὰ τὴν πολλὴν δυναστείαν Θεός· διὸ καὶ τὰ λοιπὰ προσέθεικεν, « Ὑποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κατεκάλυμμά ^C σου σκώληξ. » Εἰς τὸν οὐρανὸν, φησὶν, ἀνελεῖν προσδοκήσας, τῆς γῆς τὸν πυθμένα κατέλαβες· καὶ ἀντὶ τῆς πολυτελοῦς ἀλουργίδος ἔχεις τῶν σκωλήκων τὸ κάλυμμα· ἀντὶ δὲ τῆς μαλακῆς στρωμνῆς, τὴν σηπεδύνα, καὶ τὸν δυσώδη ἰχώρα.

ιβ'. Πῶς ἐξέπεσε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος ⁸³· Ἐπειδὴ τοῖς ἀλαζονικοῖς ἐπόμενος λογισμῶς· εἰς τὸν οὐρανὸν ἤλπισεν ἀναθῆσεσθαι, Ἐωσφόρον αὐτὸν καλεῖ, οὐχ ὡς τοῦτο ἀληθῶς ὄντα, ἀλλ' ὡς τοῦτο εἶναι φαντασθέντα· καὶ δεῖξαι βουλευθεῖς τὴν ἀθρόαν τῆς περιφανεῖας μεταβολήν, ἀπέπασεν Ἐωσφόρῳ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς γῆν πεσοῖντι.

ιγ'. Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθήσομαι ⁸⁴. Γυμνοὶ τοῖσιν διὰ τούτων τῶν τοῦ Βαβυλωνίου τύφων τοὺς λογισμοὺς· τὰ δὲ ἐνταῦθα λεγόμενα διδάσκει ἡμεῖς· καὶ ἡ προφητεία τοῦ Δανιήλ. Πρῶτον μὲν γὰρ, τὴν εἰκόνα ἐκείνην τὴν παρεγγέθη τὴν χρυσὴν τεκτηνάμενος, προσκυνεῖν αὐτῇ ἐκέλευσεν ἅπαντας, τὸ θεῖον σέβας ἀρπάζων.

A gebat Babylonius : destructo autem regno, liberati sunt a pensatione tributii.

VERS. 6. Percutiens gentem plaga insanabili. Magnam enim orbis partem obtinentes Assyrii, ubi adversus universorum Deum insanierunt, et divinum templum incenderunt, regno exciderunt. Insanabilem enim plagam dixit regni destructionem, et urbis regiae vastitatem.

VERS. 7. Omnis terra clamat cum lætitia. Lætati sunt omnes de Babyloniorum interitu, quia immanem feritatem in omnes evereuerant.

VERS. 8. Et ligna Libani lætata sunt. Libanum quidam hoc loco Hierosolymam dici existimarunt : ego vero Libani cedros appellari censeo reges diversarum gentium, regni celsitatem hoc modo figurate intelligendo.

VERS. 9. Infernus subter exacerbatus est occurrens tibi. Scripturæ mos est, prosopopœia interdum uti, ut apertius res declaret. Hoc igitur loco mortem, quæ non est substantia quædam, sed accidens, tanquam subsistentem inducit, animaquo **268** et ratione præditam, de rege Babylonis expostulantem.

VERS. 10. Et tu captus es sicut et nos. Arguit his verbis propheticus sermo incredibilem et immensum ejus fastum. Neque enim moriturum se credidit, sed Deum se propter eximiam potentiam arbitratus est. Unde et cætera adjecit, [11] « Sub te sternerent putredinem, et operculum tuum vermibus. » In cælum, inquit, ascensurum te sperasti, in terræ fundum demersus es, et pro sumptuosa veste purpurea vermium habes integumentum, et pro molli stragulo putredinem, et graveolentem saniem.

VERS. 12. Quomodo cecidit de cælo Lucifer? Quoniam superbis cogitationibus ductus in cælum se ascensurum speravit, Luciferum illum vocat : non quod talis rêvera sit, sed quod se esse cogitavit. Et ostendere volens repentinam splendoris mutationem, comparavit eum cum Lucifero e cælo in terram lapsò.

VERS. 13. Tu autem dixeras in mente tua : In cælum ascendam. Demonstrat ergo his verbis plenas arrogantia Babylonii cogitationes. Quæ vero hic dicuntur, eadem etiam nos docet prophetia Danielis. Primum enim ingentem illam statuam auream fabricatus, adorare illam omnes jussit, divinum cultum sibi usurpans. Deinde generosis

VARIÆ LECTIONES

⁷⁶ Πατάξας, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 6 pertinent, in edit. priori autem ad vers. 5 relata erant, qui ad Dan. l. c. ita apud Nostrium leg. : Συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἀμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων. ⁷⁷ ἔθν. πλ. Desid. h. l. θυμῷ, quod medium locum tenet apud LXX et ad Dan. l. c. ⁸⁰ Ad Dan. l. c. leg. εὐφρανθήσονται. Ibid. reliqua hujus vers. ita se habent : Ἐπὶ σοὶ, καὶ ἡ κέδρος τοῦ Λιβάνου, ἀφ' οὗ κηοίμησαι, οὐκ ἀνέθη ὁ κόπτων ἡμᾶς. ⁸¹ ἐκικρ. Hebr. contremuit. ⁸² ἐάλ. Hebr. infirmatus es. ⁸³ κατακ. Infra ad Habac. i. 16, κάλυμμα. ⁸⁴ Ἐωσφ. Reliqua infra ad Ezech. xxviii, 16, et ad Dan. iii, 38, ita leg. : Ὁ πρωτὸ ἀνατέλλων· συνετρέθη εἰς (ad Dan. l. c. ἐπὶ) τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη. ⁸⁵ ἀναθ. Quæ proxima sunt, infra, ad Ezech. et Dan. ii. cc., et ad Jer. li. 8, ac Hæc. fab. lib. v, c. 8, ita se habent : Ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ (ad Dan. l. c. et Hæc. fab. l. c. ἀστέρων, omisso τῷ οὐρανοῦ) θήσω τὸν θρόνον μου.

illis athletic dicebat, « Quis est **269** Deus, qui eripiat vos de manibus meis i? » Mons autem excelsus esse dicitur ab aquilonari parte Assyriorum et Medorum, ab his Scythicas gentes dirimens, omnium quotquot sunt in terris altissimus. [14] Per illum videlicet in cœlum, ut par est, ascensum moliri te posse existimasti. Hæc vero non hic solus animo agitavit, sed et qui ipsum hæc docuit. Atque huic quidem secundum figuram congruunt verba jactantiæ: secundum veritatem autem illi, qui de cœlo revera cecidit, et Dei appellationem rapuit, et hominum plurimos in fraudem impulit.

VERS. 15. *Nunc autem in infernum descende, et in fundamenta terræ.* In fundamenta enim terræ dixit, pro eo quod est, in profundum terræ.

VERS. 16. *Qui irritabat terram.* Irritare terram, Symmachus « Qui conturbavit terram » interpretatus est; Aquila vero, « Qui concussit terram. »

VERS. 17. *Et civitates ejus destruxit, et eos qui abducti erant, non solvit.* Urbes quidem evertit, harum vero terram vastavit, captivis autem non pepercit. Reperitur enim in quibusdam pro, « non solvit, » non misertus est.

VERS. 18. *Omnes reges gentium dormierunt in honore, homo **270** in domo sua.* Neque enim, sicut alii reges, domi residens vitæ finem sortitus es.

VERS. 19. *Tu autem projectus eris in montibus.* Nullum erit inter te et alios discrimen: sed perinde ac cæteri milites, projectus in terram escas fies volucrum et ferarum.

VERS. 20. *Quoniam terram meam perdidisti, et populum meum interfecisti.* Et causam docet: *Quia terram vastasti, et populum meum occidisti. Non manebis in æternum tempus.* Hæc autem ad regnum ipsum dicit, non ad regem solum. Quomodo enim fieri poterat, ut homo in æternum viveret? Sed regni eversionem prædicit. Populum vero suum Israel em vocat, et terram suam similiter terram illius. In illa enim fuit divinum templum. Gentes enim, quæ nondum eum noverant, ipsius populus dici proprie non possent.

VERS. 21. *Præpara filios tuos ut occidantur.* Hæc ad ipsum Nabuchodonosor dicit. Qui enim in regno illi successerunt, a Medis et Persis oppressi sunt.

J Dan. III, 15.

VARIAE LECTIONES.

¹⁴ ὄρος δὲ ὕψηλ., κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad finem vers. 15, et ad vers. 14. Verba textus infra, ad Ezech. et Dan. II. c. ita leg.: Καθὼς ἐν ὄρει ὕψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὕψηλά τὰ πρὸς Βορρᾶν. Ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν (ad Dan. I. c. sequi. καὶ) ἔσομαι ὁμοίος τῷ Ὑψίστῳ. ¹⁵ Infra ad Dan. I. c. leg. ἔδην. ¹⁶ εἰς — γῆς. *Hebr.* ad latera foveæ. Ita quoque Aqu. et Symm. ¹⁷ Ὁ — γῆν. *Quæ* h. I. des. ex initio vers. 16 infra, ad Dan. I. c. ita leg.: Οἱ ἰδόντες σε θαυμάσουσιν ἐπὶ σέ, καὶ ἐρούσιν· ὄστος ὁ ἄνθρωπος. *Ibid.* reliqua ex vers. 16, una cum initio vers. 17, ita se habent: Ὁ σέλιων βασιλεῖς. Ὁ θεὸς τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον. ¹⁸ αὐτοῦ. Ad Dan. I. c. leg. αὐτῆς. ¹⁹ ἀπαγ. Ita leg. in Ald. et Compl. *Recepta*, sed minus apta, lectio est ἐπαγωγῆ. ²⁰ εὐρηται — ἐλέησεν. Notatu digna est lectio οὐκ ἐλέησεν, de qua Eusebius, Montf. ac Bosius silent. ²¹ ἐθνῶν. *Infra*, ad Dan. I. c. præm. τῶν. ²² Σὺ — ὄρεσιν. *Hebr.* Tu autem projectus es e sepulcro tuo. ²³ ὄρεσιν. Reliqua ex vers. 19, infra ad Dan. I. c. ita leg.: Ὡς νεκρὸς, ἐδεδολυγμένος, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων ἐκπέκνετημένον μαχαίρα, καταβαινόντων εἰς ἔδην. ²⁴ γῆν μου — λαὸν μου. *Hebr.* terram tuam — populum tuum. ²⁵ οὐ — χρόνον. *Hebr.* non vocabitur in æternum (semen malignorum). ²⁶ Ἐτ. — σφαγ. *Hebr.* Parate filiis ejus mactationem.

A Εἶτα τοῖς γενναίοις ἐκείνοις εἶπεν ἀθληταῖς, « Τίς ἐστὶ θεὸς, ὃς ῥύσεται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » Ὅρος δὲ ὕψηλόν ¹⁵ εἶναι λέγεται βορρᾶθεν Ἀσσυρίων καὶ Μήδων, ἀπὸ τούτων τὰ Σκυθικὰ διορίζον ἔθνη, πάντων τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ὄρων ὕψηλότατον· δι' ἐκείνου πάντως ὑπέλαβες, ὡς εἰκόσ, τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνόδου κατατολημῆσειν· ταῦτα δὲ οὐχ οὗτος μόνος ἐφαντάσθη, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦτον ταῦτα διδάξας. Καὶ τούτῳ μὲν κατὰ τύπον ἀρμόττει τῆς ἀλαζονείας τὰ ῥήματα· κατ' ἀλήθειαν δὲ, τῷ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀληθῶς ἐκπεπτωκότι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν ἀρπάσαντι, καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς πλείστους ἐξ-απατήσαντι.

¹⁵. Νῦν δὲ εἰς ἔδην ¹⁷ καταβήσῃ, καὶ εἰς ¹⁸ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Εἰς τὰ θεμέλια γὰρ φησι τῆς γῆς, ἀντὶ τοῦ, εἰς αὐτὸν τῆς γῆς τὸν πυθμένα.

¹⁶. Ὁ ¹⁹ παροξύνων τὴν γῆν. Τὸ παροξύνειν τὴν γῆν, ὁ μὲν Σύμμαχος, « Ὁ ταράξας τὴν γῆν, » ἔρμηνευσεν· ὁ δὲ Ἀκύλας, « Ὁ κλονήσας τὴν γῆν. »

¹⁷. Καὶ τὰς πόλεις αὐτοῦ ²⁰ καθείλε, καὶ τοὺς ἐν ἀπαγωγῇ ²¹ οὐκ ἔλυσε. Τὰς μὲν πόλεις ἐξεπέριθησε· τὴν δὲ τούτων ἐδήλωσε γῆν· τοὺς δὲ ἀνδραποδισθέντας φε.δουὺς οὐκ ἤξιώσεν. Εὐρηται ²² γὰρ ἐν τισιν ἀντὶ τοῦ, « οὐκ ἔλυσεν, » οὐκ ἐλέησεν.

²³. Πάντες οἱ βασιλεῖς ἐθνῶν ²⁴ ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ· ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ, ὡς οἱ ἄλλοι· βασιλεῖς, οἴκοι καθήμενος τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξω.

²⁵. Σὺ ²⁶ δὲ ῥιψίση ἐν τοῖς ὄρεσιν. Οὐδεμία γὰρ ἔσται σου καὶ τῶν ἄλλων διαφορά· παραπλησίως δὲ τοῖς ἄλλοις ὀπλίταις ἐπὶ τῆς γῆς ἐρρίμμενος, οἰωνοῖς καὶ θηρίοις ἔση βορᾶ.

²⁷. Δίδοι τὴν γῆν μου ²⁸ ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας. Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει, Δίδοι τὴν γῆν ἀπώλεσας, καὶ τὸν λαόν μου ἀπέκτεινας· οὐ ²⁹ μὴ μείνης εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Ταῦτα δὲ πρὸς αὐτὴν λέγει τὴν βασιλείαν, οὐ πρὸς τὸν βασιλέα μόνον. Πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν ἀνθρώπων δυτα εἰς τὸν αἰῶνα βιώσαι; Ἀλλὰ τὴν τῆς βασιλείας προλέγει κατάλυσιν· λαὸν δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰσραὴλ ὀνομάζει, καὶ γῆν αὐτοῦ ὡσαύτως τὴν ἐκείνου γῆν. Ἐκείνη γὰρ εἶχε τὸν θεῖον ναόν· τὰ γὰρ μιδέπω αὐτὸν ἐγνωκότα ἔθνη οὐκ ἂν αὐτοῦ κυρίως κληθεῖν ὁ λαός.

³⁰. Ἐτοίμασον ³¹ τὰ τέκνα σου σφαγήναι. Ταῦτα πρὸς αὐτὸν Ναβουχοδονόσορ λέγει. Οἱ γὰρ τὴν ἐκείνου διαδεξάμενοι βασιλείαν ὑπὸ Μήδων καὶ Περσῶν κατελύθησαν.

κβ. Ἀπολέσω αὐτῶν ὁδὸν. Ὁλεθρον οὖν αὐτῶν, φησὶ, καταψηφιοῦμαι παντελῆ.

κγ. Θήσω ἡ Βαβυλώνα πηλοῦ βάραθρον. Τὸ δὲ, « θήσω αὐτὴν πηλοῦ βάραθρον εἰς ἀπώλειαν, » εἴρηται ἀπὸ τοῦ, « τῶν ἐπιφερομένων οὐκ ἀπαλλαγῶσονται συμφορῶν. » Ἀπεικασθήσεται γὰρ τοῖς εἰς πηλοῦ βάραθρον ἐμπεπτωκόσι, καὶ ἀνασπασθῆναι μὴ δυναθεῖσιν. Ἔστι μέντοι ἰδεῖν κατὰ τὸ ῥητὸν τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν· τοῦ γὰρ Εὐφράτου διώρυξ μέση αὐτὴν διατέμνει· ἐκ δὲ ταύτης ἡ ἀρβύλα πάση τῇ περὶ αὐτὴν προσφέρεται χώρα. Τῶν γεωργούντων τῶν ἀναιρεθέντων, καὶ τῶν ὑδάτων ὡς ἔτυχε φερόμενων, πηλοῦ βάραθρον ἀναγκαίως ἐγένετο.

κδ. Ὅν ἐρόπον εἰρηκα, οὕτως ἔσται. Οὐκίς με παῖσι μὴ ἐπιθεῖναι τοῖς εἰρημένοις ἐθέρως.

κε. Τοῦ ἀπολέσαι τοὺς Ἀσσυρίους ἐπὶ τῆς γῆς ἐμῆς. Ἐντεῦθεν δῆλον ὡς τοὺς αὐτοὺς καὶ Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους καλεῖ. Πάλιν γὰρ τὸν Ναβουχοδονόσορ καταλιπὼν, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου φινταξ, καὶ τῆς βασιλείας ἐκπεπτωκότας, ἐπὶ τὸν Σεναχεριμ ἐπανήγαγε τὸν λόγον. Ἡ γὰρ ἐκείνου στρατιὰ πολιορκούσα τὴν Ἱερουσαλήμ, τὸν πολυθρόνιλλον ἐκείνον ὑπέμεινεν ὀλεθρον· ζυγὸν τῶν τῶν τὴν δουλείαν καλεῖ, αὕτη γὰρ τοῖς ὑπηκόοις ζυγοῦ δίκην ἐπίκειται.

κς. Αὕτη ἡ βουλή, ἣν βεβούλευται Κύριος ἐπὶ τὴν ὅλην οἰκουμένην. Ἡ ἢ ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην φησὶ, καὶ ἢ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἢ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων κατάλυσις τῶν ἐθῶν ἦν ἀπάντων παραψυχῆ· ἐπειδὴ κατὰ πάντων τῶν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον οἰκούντων εἶχον τὸ κράτος· καὶ οἱ τὴν Εὐρώπην δὲ οἰκούντες, τὴν ἀθρόαν τούτων μανθάνοντες μεταβολῆν, δυναίον ἐντεῦθεν ἐδέχοντο.

κη. Τοῦ ἔτους οὗ ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἀχαζ. Τὴν τῆς προφητείας καιρὸν διὰ τούτων ἐσήμανεν.

κθ. Μὴ εὐφρανθεῖτε, οἱ ἀλλόφυλοι πάντες. Εἰ γὰρ καὶ δυσσεβῆς ὁ Ἀχαζ γενόμενος τῆς θείας ἐπιταγῆς οὐκ ἔτυχε, καὶ τούτου χάριν εὐχερώτως πᾶσι τοῖς πλησιωκόσι ἐγένετο· καὶ οὐ μόνον αὐτὸν αἱ δέκα φυλαὶ μετὰ τῶν Σύρων καταπολέμησαν, ἀλλὰ καὶ ἀλλόφυλοι πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλὰς αὐτοῦ πόλεις καὶ πόλεις διήρπασαν· ἀλλ' ὁμως ἤσθησαν τούτου μεμαθηκότες τὴν τελευταίαν, πάσας ἐπιπίζοντες λέγεσθαι τῶν Ἰουδαίων τὰς πόλεις. Καὶ παρακαλεῖται τούτοις ὁ προφητικὸς λόγος μὴ ἠσθῆναι, ὡς τῆς καταγωνιζομένης αὐτοὺς βασιλείας παντελῶς καταλυθείσης διὰ τὴν τοῦ Ἀχαζ ἀπέθειαν. Ἐκ σπέρματος ὄψεως ἐξελεύσεται ἕκγονα ἀσπίδων. Ὁ γὰρ θεοματίας Ἐζεκίας εὐσεβῆς γενόμενος, καὶ

VERS. 22. *Et perdam eorum nomen.* Exitium ergo illorum, inquit, decernam ultimum.

VERS. 23. *Et ponam Babylonem luti voraginem.* Illud autem, « Ponam eam luti voraginem in perditionem, » dictum est pro, « Ab illatis non liberabuntur calamitatibus. » Assimilabitur enim iis, qui in luti voraginem ceciderunt, et extrahi non possunt. Veritatem autem prophetiæ, ut verba sonant, videre est. Nam Euphratis fossa mediam urbem illam scecat, ex eaque tota adjacens regio irrigatur. Quare sublatis exstinctisque agricolis, et aquis casu ac temere fluentibus, luti gurges necessario exstiiit.

VERS. 24. *Sicut dixi, ita erit.* Nemo putet me ad exitum quæ dicta sunt non perducturum esse.

VERS. 25. *Ad perdendum Assyrios super terram meam.* Hinc perspicuum est, quod eosdem Assyrios et Babylonios vocet. Rursus enim Nabuchodonosor relinquens, et ejus posteros, qui regnum amiserunt, revocat sermonem ad Senacherimum. Ejus enim exercitus Hierosolymam obsidens famosam illam stragem retulit. Jugum itaque servitutem appellat, quia hæc subditis velut jugum incumbit.

VERS. 26. *Hoc est consilium, quod decrevit Dominus super totum orbem terræ.* Aut « super totum orbem terræ » dicit, et « super omnes gentes, » quod Assyriorum et Babyloniorum destructio gentium omnium fuerit respiratio: quia in omnes per Asiam et Ægyptum obtinebant imperium, et qui Europam incolebant, repentinam istorum mutationem audientes utilitatem inde perceperunt.

VERS. 28. *Anno quo mortuus est rex Achaz.* Prophetiæ tempus his verbis designavit.

272 VERS. 29. *Nolite lætari, alienigenæ gentes omnes.* Elsi enim impius Achaz divinum auxilium non adeptus, et proinde facilis captu vicinis omnibus fuit, ut non solum decem tribus una cum Syris illum devicerint, sed allophyli quoque, præter alios, multos ejus vicos et urbes diripuerint: tamen ejus audita morte lætati sunt, sperantes se omnes Judæorum civitates capturos. Et hos admonet propheticus sermo non lætari, tanquam regno, quod eos bello devicerat, funditus delcto propter impietatem Achasi. « Ex semine serpentis egredientur fetus aspidum. » Admirandus ergo Ezechias, pius cum esset ac Dei propterea auxilio juvaretur, allophyliorum repressit audaciam.

VARIAE LECTIONES.

αὐτῶν. *Hebr.* B. belis. *Aqu.* et *Symm.* τῆς Βαβυλώνος. ἢ Θήσω — βάραθρον. Hæc plenius apud LXX καὶ *lex.*: Καὶ θήσω τὴν Βαβυλωνίαν ἔρημον, ὥστε κατοικεῖν ἔχινους, καὶ ἔσται εἰς οὐδέν· καὶ θήσω αὐτὴν πηλοῦ βάραθρον εἰς ἀπώλειαν. ἢ ζυγὸν — ἐπίξ. Hæc ad poster. partem vers. 25 pertinent. ἢ Ἡ. Ita quidem *Sirm.* legit, ut ex versione quam apposuit colligitur. Mallet enim h. l. legere ἦ, ut sensus sit: super totum omnino orbem. ἢ καὶ — ἔθνη. Hæc referunt sese ad finem vers. 26, καὶ αὕτη ἡ χεῖρ ἢ ἔθνη ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. ἢ ὡς — καταλ. Hæc spectant ad verba textus omissa, συνετέθη γὰρ ὁ ζυγὸς τοῦ καινοῦ ἡμῶν. ἢ Ἐκ σπ. *Hebr.* e radice. ἢ ἔκν. ἀσπ. *Hebr.* basiliscus.

Unde aspidum fetum eum vocat, non quod illarum imitetur malitiam, sed quod talem allophyllis plagam intulerit.

VERS. 50. *Inopes autem homines super pacem requiescent.* Qui nunc, inquit, a vobis ut viles contemnuntur Judai, a Deo pascentur, et a lupis irruentibus liberabuntur, et in pace permanebunt. Significat autem his verbis Assyriorum depulsionem. Vos vero egestate et fame vexabit, et miserrimo conficiet interitu. Per hæc autem designat obsidionem factam a Babylonis.

VERS. 51. *Ululate, 273 portæ civitatum.* Illud vero animadvertite, portas neque rationis, neque animæ participes esse, ut ejulent. Per portas igitur eos qui ad portas stabant, et presentia mala lugebant, intelligit. « Quoniam ab aquilone fumus venit. » Fumum ab aquilone venientem Assyrium dicit. Assyrio enim, velut fumo ingruente, nemo contra in aciem procedet. Congregatos enim dissipabit timor. [32] Captis ergo, inquit, allophyllis omnibus, Sion sine labore superabit adversarios: et e rebus ipsis agnoscent, universorum Deum curam illius gerere, eamque ab impendentibus malis liberare propter inhabitantium pietatem.

CAPUT XV.

VERS. 1. *Verbum contra Moabitidem.* Hi genus ducunt a Loto, metropolin autem olim habebant eam, quæ nunc dicitur Charachmoba. « Nocte peribit Moabitis. » Aut noctem vocat impietatis caliginem, aut eventurorum ignorantiam. Verisimile est autem, noctu captam fuisse civitatem.

VERS. 2. *Peribit enim et Debon.* Debon civitas et ipsa erat sub metropoli Moabitarum; Chamos vero Moabitarum idolum, cui ædificarunt altare. « Illuc ergo ascendetis, inquit, ad flendum. » Dicit autem illos ad altare flere, stulta sacrificia deridens. « Ululate, omnia 274 brachia dissecta. » [31] Hortatur ergo, ut ejulent, et brachia plangendo eruentent, et cilicium amictu luctum testentur, et in domibus, atque in viis et compitis plorent, tanquam eversis Esebon et Eleale, et usque ad Jassa luctu pertingente. Verum hæc quidem juxta historiam. Juxta moalem vero doctrinam...

Α τῆς θείας διὰ τοῦτο βροπῆς ἀπολαύσας, ἔπαυσε τὴν τῶν ἀλλοφύλων θρασυτέτα. Διὸ τοῦτον ἔχγονον ἀπιδῶν καλεῖ· οὐχ ὡς τὴν ἐκείνων ποτηρίαν μιμούμενον, ἀλλ' ὡς τοῖς ἀλλοφύλοις τοιαύτην ἐπενεγκόντα πτηγῆν.

λ'. Πτωχοὶ δὲ ἄνθρωποι ἐν εἰρήνῃ ἄναπαύσονται. Οἱ παρ' ὑμῶν οὖν, φησὶ, νῦν ὡς εὐτελεῖς καταφρονούμενοι Ἰουδαῖοι, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποιμανθήσονται, καὶ τῶν ἐπιόντων ἀπαλλαγῆσονται λύκων, καὶ ἐν εἰρήνῃ διατελέσουσι. Σημαίνει δὲ διὰ τούτου τὴν Ἀσσυρίων ἀπαλλαγῆν. Ἐνδεία¹⁰ δὲ ὑμᾶς καὶ λιμῶ κατατήξει, καὶ τῷ οἰκτίστῳ παραδώσει θανάτῳ. Διὰ δὲ τούτων τὴν πολιορκίαν σημαίνει, τὴν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων γεγεννημένην.

ια'. Ὀλολύξατε, πύλαι πόλεων. Ἐκείνο δὲ σκόπει, ὡς αἱ πύλαι οὔτε λογικαὶ εἰσιν, οὔτε ἐμψυχοί, ὥστε ὀλολύξειν· διὰ τῶν πυλῶν τοῖνον τοὺς ἐπὶ τῶν πυλῶν ἐστῶτας, καὶ τὰ ἐπιόντα κακὰ ὀρηνοῦντας ἀνίττεται. « Ὅτι ἀπὸ βορῆᾶ καπνὸς ἔρχεται. » Καπνὸν ἀπὸ βορῆᾶ ἔρχομενον τὸν Ἀσσύριον λέγει. Τοῦ γὰρ Ἀσσυρίου, ὡς καπνοῦ ἐπιόντος, οὐδεὶς ἀντιπαρατάξεται· τοὺς¹¹ γὰρ συντεταγμένους διαλύσει τὸ δέος. Πάντων τοῖνον, φησὶ, τῶν ἀλλοφύλων ἀλισκομένων, ἢ Σιών ἀπονητὴ περιέσται τῶν πολεμούντων· καὶ δι' αὐτῶν μαθῆσονται τῶν πραγμάτων, ὡς ὁ τῶν ὄλων Κύριος αὐτῆς προμυθεῖται, καὶ τῶν ἐπιόντων αὐτὴν ἀπαλλάττει κακῶν διὰ τὴν τῶν οἰκητῶρων εὐσίθειαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

α'. Τὸ ρῆμα¹² τὸ κατὰ τῆς Μωαβιτιδος. Οὔτοι τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Ἀὼτ κατάγουσι· μητρόπολιν δὲ εἶχον πάλαι τὴν νῦν καλουμένην Χαραχμωβά. « Νυκτὸς ἀπολείται ἡ Μωαβίτις. » Ἡ οὖν νύκτα καλεῖ τὸν τῆς ἀσεβείας ζόφον, ἢ τῶν συμβησομένων τὴν ἀγωνίαν. Εἰκόσ δὲ καὶ ἐν νυκτὶ γενέσθαι τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν.

β'. Ἀπολείται δὲ καὶ Δηβὼν. Δηβὼν πόλις ἦν καὶ αὕτη ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τῶν Μωαβιτῶν τελοῦσα· Χαμῶς δὲ τῶν Μωαβιτῶν τὸ εἶδωλον, ἢ τὸν βωμὸν ἠκοδόμησαν. « Ἐκεῖ οὖν, φησὶν, ἀναθήσεται κλαίειν. » Λέγει δὲ αὐτοὺς παρὰ τὸν βωμὸν κλαίειν, κομψῶν τὰς ἀνοήτους θυσίας. « Ὀλολύξατε¹³, πάντες βραχίονες κατατετηρημένοι¹⁴. » Παρακελεύεται τοιγαροῦν ὀλολύξειν, καὶ τῷ κομψῷ τοὺς βραχίονας αἰμάττειν, καὶ¹⁵ τῆ τοῦ σάκκου περιβολῆ δεικνύναι τὸ πένθος, καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐν ἀγριαῖς ἐκπορεύεσθαι, ὡς τῆς Ἐσεβῶν καὶ τῆς Ἐλεαλῆ ἀναστᾶτων γεγεννημένων, καὶ μέχρι τῆς Ἰασσᾶ διαδραμόντος τοῦ θρήνου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καθ' ἱστορίαν· κατὰ δὲ θεικὴν διδασκαλίαν¹⁶.

VARIAE LECTIONES.

⁹ ἐν εἰρ. Rec. lectio est ἐπ' εἰρήνης. *Hebr.* secure. ¹⁰ ὑπὸ — ποιμανθ. Hæc ad verba prima vers. 50. καὶ βοσκῆθήσονται πτωχοὶ δι' αὐτοῦ, se referre videntur. ¹¹ ἐνδεία — θανάτῳ. Hæc ad finem vers. 50 spectant. ¹² τοὺς — δέος. Hæc ad verba ultima vers. 51, καὶ οὐκ ἔστι τοῦ εἶναι, spectare videntur. Sed *Hebr.* nec erit solivagus in castris ejus. ¹³ ὄμμα. *Hebr.* נשך omis, quod ol LXX alias per ὄραμα (sicque cod. Alex. h. l.) exprimit, vel per ὄρασις. ¹⁴ ὄλολ. πάντες. Des. quæ medium locum apud LXX tenent, ἐπὶ πάσης κεφαλῆς φιλάρωμζ. ¹⁵ πάντ. βρ. κατατ. *Hebr.* omnis barba abrasa. ¹⁶ καὶ — τοῦ θρήνου. Hæc tum ad vers. 5, tum ad initium vers. 4 pertinent. ¹⁶ Quæ h. l. desunt, ad permittentiam commendandam spectasse, ex iis quæ ad vers. 4 et 5 a Nostro dicuntur, haud obscure colligitur.

δ. Ἡ ὄσφυς¹⁷ τῆς Μωαβιτιδος βοᾷ, ἢ ψυχὴ¹⁸ αὐτῆς γνώσεται. Τάχα δὲ διὰ μὲν τῆς ὄσφους, τὴν δειλίαν ἐδήλωσε· διὰ δὲ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας, τὸ κένθος· ἐπειδὴ γὰρ ἡ ὄσφυς δέχεται τὴν ζώνην, ἢ ἐκείνης λύσις τὴν δειλίαν δηλοῖ· ἐπεὶ καὶ τὴν ἀνδρείαν πάλιν δι' ἐκείνης σημαίνει. « Ζῶσαι γὰρ, φησὶν, ὡς ἄνθρωπος τὴν ὄσφυν σου. » Καὶ πάλιν, « Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὄσφύες περιεζωσμένοι. » Καὶ ἑτέρωθι, « Περιζωσάμενοι τὰς ὄσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ· » κατὰ μέντοι τὸν προαποδοθέντα περὶ μετανοίας λόγον.

ε. Δίμαλις γὰρ ἔστι τριετής. Τὸ ἄτακτον αὐτῆς διὰ τούτων ἠνίκατο. Θρασεῖα γὰρ καὶ ἄτακτος ἡ τσαυτὴ δίμαλις. « Ἐπὶ τῆς ἀναβάσεως¹⁹ Λουεῖθ²⁰. Λουεῖθ τοίνυν, καὶ Ἀρρωνιεῖμ, τόπων καὶ ταῦτα ὀνόματα· δι' ὧν λέγει παραγίνασθαι τοὺς τὰ λυπηρὰ προστημιζόντας. Παρακελεύεται δὲ αὐτῇ βοῶν, καὶ ὠύρεσθαι τὸν τῶν πόλεων δλεθρον, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολήν· κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ἀποδοθέντος περὶ μετανοίας ἠθικοῦ λόγου. Δυνατὸν ἔστι καὶ τροπικῶς τοῦτο νοῆσαι, καὶ « χόρτον γλωρὸν, » καὶ « ὕδωρ ἀναβλύζον » τὴν εὐμερίαν καλέσαι. Εἰκὸς δὲ καὶ ταῦτα οὕτω συμβῆναι.

ζ. Ἐπάξω²¹ ἐπὶ τὴν φάραγγα Ἀραβίας. Ἀπειλεῖ οὖν καὶ τῶν Ἀράβων τὴν παρεμβολήν. Ἀραβας ἔστι κίντυθα τοὺς Ἰσμαηλίτας καλεῖ. Πᾶσα γὰρ, φησὶ, πόλις τὰ οἰκεία θρηγήσει κακὰ· καὶ οἷά τις συνζυλία θρήνων γενήσεται.

θ. Ὑδωρ τὸ Δηθῶν²² πλησθήσεται αἵματι. Προλέγει τῶν ἀναφουμένων τὸ πλῆθος. Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἔσται, ὡς καὶ τὸ ὕδωρ τὸ Ῥεμμῶν²³ κραθῆσεσθαι τῷ αἵματι, τῶν²⁴ Ἀράβων ἐπιόντων, καὶ τὸν φόνον ἐργαζομένων. « Καὶ²⁵ Ἀριήλ, καὶ τὸ κατάλοιπον Ἀδζμά. » Ἀριήλ τοίνυν ἔστιν ἡ νῦν καλουμένη Ἀρσέπολις· Ἀδζμά δὲ ἔλλη τις, ὀμνυμὸς τῆ πάλαι μετὰ τῶν Σοδόμων δεξαμένη τὸν ὕδωρον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

α. Ἀποστελῶ²⁶ ὡς ἐρπετὰ ἐπὶ τὴν γῆν. Τοὺς ἐκ τούτων αἰμαλώτους, εἰς γῆν κύπτειν ἠναγκασμένους, τοῖς ἐπὶ γῆς ἐρπουσιν εἰκότως ἀπέκασεν.

β. Ἐση²⁷ ὡς πετεινοῦ ἀνιπαμένου νεοσσός ἀφρημέτος. Εἰ καὶ ἐπετώθαζες οὖν, φησὶ, τῇ Ἱερουσαλήμ, ἕρος· καλοῦσα αὐτὴν ξηρὸν, μάθε διὰ τῶν πραγμάτων, ὡς ἐκείνη μὲν τοῦ Ἀσσυρίου τὰς χεῖρας διέφυγε· μᾶλλον δὲ τὴν ἐκείνου κατηγάλωσε στρατιάν· οὐ δὲ ἔση ὡς πετεινοῦ ἀνιπαμένου νεοσσός.

¹ Job xxxviii, 5. ¹ Luc. xii, 55. ²⁰ Ephes. vi, 14.

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ Ἡ ὄσφ. *Hebr.* expediti. *Aqu.* ἔξωμοι. ¹⁸ ἢ — γνώσεται. *Hebr.* anima ejus displicet illi, s. vitæ suæ ipselet eum. ¹⁹ Ἐπὶ τ. ἀνάβ. *Hebr.* per clivum. ²⁰ Λουεῖθ. Ad proxima e vers. 5, πρὸς τὰ κλινοῦσας ἀναβήσονται τῇ ἰδῶ Ἀρρωνιεῖμ· βοᾷ, Σύντριμμα καὶ οἰσμός, se refert expositio quæ sequitur. ²¹ Ἐπάξω — Ἀραβας. *Hebr.* ad vallem salicem deportabunt ea. ²² Δηθ. Propius ad *Hebr.* accedit lectio cod. Vatic. Δειμών. ²³ Ῥεμμ. Hoc loco Noster sequitur lectionem cod. Alex. qui pro Δειμών habet Ῥεμμῶν. ²⁴ τῶν — ἐργαζομένων. Hæc nituntur falsa τῶν LXX interpretatione. Nam pro ἐπάξω ἐπὶ Δειμών Ἀραβας, in *Hebr.* est, ponam super Dimon accessiones se. malorum. ²⁵ Καὶ — Ἀδζμά. *Hebr.* Iconem (imittam illis qui Moabitas effugerint) et residuo. ²⁶ Ἀποστ. — γῆν. *Hebr.* Mittite agnoscite domino terræ. ²⁷ Ἐση — ἀφρη. *Hebr.* Erit enim sicut avis vagans, e nido dimissa.

VERS. 4. *Lumbus Moabitidis clamat, anima ejus cognoscat.* Fortasse per lumbum quidem timiditatem designavit, per animam vero et cor, luctum. Nam quia lumbus zona cingitur, ejus solutio timiditatem denotat: siquidem fortitudinem rursus per illum significat: « Accinge enim, inquit, sicut vir lumbum tuum k. » Et iterum: « Sint lumbi vestri præcincti l. » Et alio loco: « Succincti lumbos vestros in veritate m, » nempe juxta præmissum de pœnitentia sermonem.

VERS. 5. *Vitula enim triennis est.* Petulantiam ejus his verbis subindicat. Ferox enim et petulans est vitula hujusmodi. « Super ascensum Luith. » Luith et Arronim locorum sunt nomina, per quæ adventare eos dicit qui tristitia denuntiant. Hortatur porro illam, ut vociferetur, et lugeat urbium exitium, et rerum mutationem, consequenter nimirum ad præmissum moralem de pœnitentia 275 sermonem. [6] Possunt autem et figurate hæc intelligi, ut « fenum virens » et « aqua scaturiens » prosperitas appelletur. Credibile est autem hæc etiam ita contigisse.

VERS. 7. *Inducam super vallem Arabas.* Minatur ergo etiam Arabum castra. Arabas autem hoc quoque loco vocat Ismaelitas. [8] Omnis enim, ait, civitas sua ipsius lugebit mala, et lamentationum quedam fiet veluti consonantia.

VERS. 9. *Aqua Debon implebitur sanguine.* Intersectorum multitudinem prædicit. Tanta enim erit, inquit, ut etiam aqua Remmon miscetur sanguine, Arabibus irruentibus, et cædem facientibus. « Et Ariel, et residuum Adama. » Ariel nimirum ea est quæ Areopolis nunc dicitur; Adama vero alia quedam erat, ejusdem nominis cum ea quæ olim perit cum Sodomis.

CAPUT XVI.

VERS. 1. *Mittam quasi reptilia super terram.* Horum captivos, in terram abdere se coactos, apposito comparat cum reptilibus terræ.

VERS. 2. *Eris velut avis avolantis pullus ablatas.* Et si Hierosolymam irridebas, inquit, siccum eam montem vocans, disce ex rebus ipsis, quod illa quidem Assyrii manus evasit, imo exercitum ejus delevit: tu vero eris sicut pullus 276 ave avolante ablatas. Sicut enim deserti a parentibus pulli

valde faciles sunt captu, sic eris et tu facilis captu, si providentia mea destitueris.

VERS. 3 *Deinde vero, Arnon, plura consulta.* De te ipsa, inquit, o Arnon, amplius delibera. Majoribus enim et tu calamitatibus involveris. In meridianis vero tenebris fugiunt, proprie quidem qui verum lumen non quaerunt, sed ignorantiae tenebras lumini anteponunt. Dicere autem licet, eos etiam qui in calamitatibus versantur, tenebras videre in meridie. Theodotus pro « Obstupuerunt, ne moleste feras, » apertius interpretatus est, « Migrantem ne reveles; » Symmachus vero, « Sede expulsus ne persequaris. » Quoniam enim Moabitæ fugientes in Arnon confugerunt, hortatur eam ut illos suscipiat, et non persequatur. Ab his enim, ait, emolumentum capies. Quod sequentia declarant.

Habitabunt juxta te fugitivi Moab. Protegent vos a facie persequentis (VERS. 4.) *Quia sublatum est auxilium tuum.* Cares, inquit, adjutoribus. Quod si hos susceperis, auxiliatores tibi erunt. Posthæc prædicit etiam exitium Assyrii. « Et princeps perit, qui conculcabat terram. » Et docens ubi perierit, et quam ob causam perierit, subjungit :

VERS. 5. *Et dirigetur cum misericordia thronus, et sedebit super illum cum veritate in tabernaculo Davidis, judicans et exquirens judicium, et accelerans 277 justitiam.* De Ezechia hoc dicit. De hoc quartus etiam liber Regnorum, et secundus Paralipomenon, aiunt, quod ambulavit in via Domini, sicut David pater ejus; non declinavit in dexteram, neque in sinistram.

VERS. 6. *Superbia ejus, et arrogantia ejus, et indignatio ejus.* Superbiam quidem dicit, quæ contra Deum : arrogantiam vero et contumeliam, contra populum. Alios enim affliciebant injuria, et in alios vindictam exercebant. « Non sic divinatio tua, non sic. » Et alia quidem vaticinabantur tibi dæmonum oracula : tu autem illis contraria vidisti. Existimo autem prophetam in memoriam illis revocare prædictionem Balaami : « Fore ut oriens ex Israele confringat duces Moabi. »

VERS. 7. *Ululat Moab.* Prædicit his verbis terræ vastationem, tum ejus quæ conspersa est semibus sterilitatem, tum ejus quæ plantis est consita solitudinem. [8] Et Assyrii præcipit, qui gentes

σὺς ἀφρησμένοι; ὡσπερ γὰρ οἱ τῶν γεγεννηκότων Ἐρημοὶ νεοσσοὶ εὐχέλρωται λίαν εἰσίν, οὕτω καὶ σὺ εὐάλωτος ἔσῃ, τῆς ἐμῆς προνοίας οὐκ ἀπολάουσα.

γ'. Ἐπειτα δὲ ²⁸, Ἀρνὼν, πλελοναβουλεού ²⁹. Ἡ περὶ σαουτῆς, φησὶ, πλελοναβουλεού, ὡ Ἀρνὼν· μεῖζοσι γὰρ καὶ σὺ περιβληθῆση κακοῖς· ἐν μεσημβρινῇ ³⁰ δὲ σκοτίᾳ φεύγουσι, κυρίως μὲν οἱ τὸ ἀληθινὸν φῶς οὐκ αἰτοῦσιν, ἀλλὰ τὸ σκοτὸς τῆς ἀγνοίας τοῦ φωτὸς προτιμῶνται· εἴποι δ' ἂν τις καὶ τοὺς ἐν συμφοραῖς ὄντας σκοτὸς ὄραν ἐν μεσημβρίᾳ. Ὁ δὲ Θεοδοτίωνος, « Ἐξέστησαν, μὴ ἀχθῆς, » σαφέστερον ἡρμήνευσεν, « Μεταναστεύοντα, φησὶ, μὴ ἀποκαλύψῃς ³¹. » Ὁ δὲ Σύμμαχος, « Ἀνάστατον μὴ ἀποδιώξῃς. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Μωαβίται φεύγοντες πρὸς τὴν Ἀρνὼν κατέφευγον, παρακελεύεται αὐτῇ ὑποδέξασθαι, καὶ μὴ ἀποδιώξαι τούτους. Ὀφελήθη γὰρ ἐκ τούτων· τοῦτο γὰρ τὰ ἐξῆς διδάσκει.

Παροικήσουσι ³² σοι οἱ φυγάδες Μωάβ· ἔσονται σκέπη ὑμῶν ἀπὸ προσώπου διώκοντος. (Ὁ.) Ὅτι ³³ ἤϊθη ἡ σιμμάχια σου. Ἐρημος εἶ, φησὶ, τῶν βοθητῶν· ἐάν δὲ τούτους ὑποδέξῃ, ἔσονται σοι ἐπικουροί· εἴτα προλέγει καὶ τοῦ Ἀσσυρίου τὸν ἑλεθρον· « Καὶ ὁ ἄρχων ³⁴ ἀπόλετο, ὁ καταπατῶν τὴν γῆν ³⁵. » Καὶ διδάσκων τοῦ ἀπόλετο, καὶ τίνος χάριν ἀπόλετο, ἐπιφέρει·

ε'. Καὶ διορθωθήσεται μετ' ἐλέους ὁρθρός· καὶ καθιεῖται ἐπ' αὐτοῦ μετὰ ἀληθείας ἐν σκητῇ Δαβὶδ, κρίνων καὶ ἐκζητῶν κρίσειν ³⁶, καὶ σπειδων ἐπὶ ³⁷ δικαιοσύνην. Περὶ τοῦ Ἐζεκιῶ ταυτὰ φησὶ· περὶ τούτου γὰρ καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν, καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων φησὶν, ὅτι ἐπορεύθη ἐν τῇ ἰδῶ Κυρίου, ὡς Δαβὶδ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· οὐκ ἐξέκλινε δεξιὰ ἢ ἀριστερά.

ζ'. Ἡ ³⁸ ὑπερηφανία, καὶ ἡ ὕβρις, καὶ ἡ μῆνις αὐτοῦ. Πλὴν ὑπερηφανίαν μὲν, τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ λέγει· ὕβριν δὲ καὶ μῆνιν, τὴν κατὰ τοῦ λαοῦ. Τούτους γὰρ ἐξῆυρίζον, καὶ τούτους ἐμνησικακούν. « Οὐχ οὕτως ἡ μαντεία σου ³⁹, οὐχ οὕτως. » Καὶ ἕτερα μὲν προυλεγέν σοι οἱ τῶν δαιμόνων χρησμοί· τάναντία δὲ ἐκείνων εὐρύκτας. Ἢκούμαι δὲ τὸν προφήτην καὶ τῆς τοῦ Βαλαάμ αὐτοῦς ὑπομιμνήσκειν προρρήσεως· « Ὁ; ὁ ἐξ Ἰσραὴλ ἀνίσχων ὀραύσει ⁴⁰ ἀρχηγούς Μωάβ. »

ζ'. Ὁλολύξει Μωάβ ⁴¹. Προλέγει τοίνυν ἐν τούτοις τῆς γῆς τὴν ὄψωσιν, καὶ τῆς σπειρομένης τὴν ἀκαρπίαν, καὶ τῆς περτυευμένης τὴν ἐρημίαν· καὶ ⁴² παρακελεύεται τοῖς τὰ ἔθνη καταπίνουσιν Ἀσσυρίοις,

²⁸ Num. xxiv, 17.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ Ἐπειτα δὲ, Ἀρν. *Hebr.* ad vada prope Arnonem. ²⁹ πλ. βουλ. *Hebr.* afferas, s. inecas consilium. ³⁰ ἐν μεσ., κ. τ. λ. *Hebr.* ad poster. partem vers. 5 spectant. ³¹ μεταν. μὴ ἀποκ. Ita Theodot. bene juxta *Hebr.* ³² Παροικ. — σιμμάχια σου. *Hebr.* Commorentur expulsi mei apud te, o Moab, sis latibulum illis contra vastatorem : nam desinet qui (nunc) premit, s. hostis eorum. ³³ Ὅτι, κ. τ. λ. Apud LXX vers. 4 inc. a Παροικήσουσι, κ. τ. λ. ³⁴ ὁ ἄρχων. *Hebr.* vastatio. Post ἀπόλετο in *Hebr.* seq. ἡπὸ quod dicit apud LXX. ³⁵ τὴν γῆν. *Al.* ἀπὸ τῆς γῆς, vel ἐπὶ τῆς γῆς. ³⁶ *Rec.* lectio κρίμα. ³⁷ ἐπὶ. Abest a textu τῶν Ὁ. ³⁸ Ἡ—μῆνις αὐτοῦ. Pleniùs hæc apud Ὁ ita leg. : Ἢκούσαμεν τὴν ὕβριν Μωάβ, ὕβριστης σφόδρα, τὴν ὑπερηφανίαν ἐξῆρας. ³⁹ ἡ μαντ. σου. *Hebr.* membra tua, s. vires tuæ. (*Al.* mendacia tua.) *Symm.* οἱ βραχίονες αὐτοῦ. ⁴⁰ Ὁλολ. *Rec.* lectio ὀλολύξει. ⁴¹ καὶ — πλέμον. *Hebr.* ad verba prima vers. 8, usque ad ἔως Ἰαζῆρ, pertinent.

καταπαύσασαι τὰς ἀμπέλους, καὶ οἷόν τινας ἕρους ἄνοιον· αὐτοῖς τιθεῖς, παρεγγυᾷ ἕως Ἰαζὴρ συνάψαι τὸν πόλεμον.

η. Πλανήθητε τὴν ἔρημον. Τῶν φυγάδων διεγείσθαι τὸν πλάνον· οἱ μὲν γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀλῶνται· οἱ δὲ καὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διέβησαν.

θ. Κλαυθμὸν Ἰαζὴρ, ἀμπέλων Σαβαμᾶ.⁴⁵ Ἀναμνησκαὶ δὲ, καὶ δις, καὶ τρις τῶν αὐτῶν, τῆς ἀμπέλου Σαβαμᾶ, καὶ τῶν δένδρων Ἐσεβῶν, καὶ Ἐλεαλῆ, δεικνύς τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν.

ι. Καὶ ἀρθήσεται εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαμα ἐκ τῶν ἀμπέλων.⁴⁶ Οὐκέτι γὰρ σὺ τὰ ἐπιλήνια ἔματα ἐρεῖς· ἀλλὰ ἄλλοι σε καταπατοῦντες τὸ πωρικὸν ἔχονται μέλος. Τῆς δὲ ἀπὸ τῶν ἀμπέλων εὐφροσύνης οὐκ ἀπολαύσεις.

ια. Διὰ τοῦτο ἡ κοιλία μου ἐπὶ Μωᾶδ, ὡς κιθάρα ἤχησει. Ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως· « Ἡ κοιλία μου τῷ Μωᾶδ, ὡς ψαλτήριον ἤχησει· καὶ τὰ ἐνός μου τῷ τείχει τῷ Ἰσραηλινῷ· » ταύτην δὲ τὴν προφητείαν, ἕργασιον τοῦ παναγίου γενόμενος Πνεύματος, τῷ Μωᾶδ οἷόν τινα ἤχησεν κιθάρας προσήγγα, καὶ⁴⁷ τῷ τείχει, ὁ ἀσφαλείας ἕνεκα κατασκευάσας.

ιβ. Ἐκοπίασα⁴⁸ Μωᾶδ ἐπὶ τοῖς βωμοῖς. Δι'⁴⁹ αὐτῶν οὖν μαθήσει τῶν πραγμάτων τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν· μετὰ γὰρ τὰς πολλὰς ἐκατόμβας καὶ χιλιόμβας, τῆς παρ' αὐτῶν συμμαχίας οὐ πύξῃ.

ιγ. Τοῦτο τὸ ῥῆμα ἐλάλησε⁵⁰ Κύριος πρὸς Μωᾶδ. Ταῦτα, φησὶν ὁ προφήτης, οὐκ ἐγὼ προείπον, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεός.

ιδ. Ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἐτῶν μισθοῦ. Φυάνθρωπος ἢ ψῆφος. Τρισὶ γὰρ ἔτεσι περιώρισεν τὴν τιμωρίαν· καὶ μισθῶν ἀπέλασεν τὸν ὀρισμένον ἀναμένοντι χρόνον, καὶ ψυχαγωγούμενον τῇ ἐλπίδι τοῦ τέλους. « Καὶ καταλειφθήσεται ὀλιγοστός. » Μετὰ γὰρ τοὺς τὸν ὀρισμένον χρόνον, οὐ τὴν παλαιὴν αὐτῇ ἐπαγγέλλεται εὐπραξίαν· ἀλλ' ὀλίγους εἰρήσοντας, καὶ τούτους οὐκ ἀρχοντας.⁵¹ Ταῦτα τοῖν ἐν εὐδοκίᾳ, ἐξελικασάμεθα τὸν κριτὴν τῇ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ φυλακῇ· καὶ προφθάσμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει· ἵνα διαφύγωμεν τῶν λυπηρῶν τὴν πείραν· καὶ ὑπ' αὐτοῦ κυβερνώμενοι, τὸν τε παρόντα ἐξ οὐρίων διαπλευσώμεν βίον, καὶ εἰς τοὺς ἀπηνέμους αὐτοῦ καθορμίσωμεν λιμένας· ἀνυμνοῦντες αὐτὸν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν, καὶ τὸ πανάγιον Πνεῦμα, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ αὐτῷ⁵² πρέπει δόξα, τιμὴ, κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A deconvabant, ut conculcent vineas, et quasi quosdam eis terminos statuens, usque ad Jazer illos bellum proferre jubet.

VERS. 8. *Oberrate desertum.* Fugitivorum errores describit. Alii enim, inquit, per deserta vagantur: alii Rubrum etiam mare trajecerunt

VERS. 9. *Planctum Jazer, vineam Sabama.* Bis, terque eadem commemorat, vineam Sabama, et arbores Esebon, et Eleale, prophetiæ veritatem demonstrans.

VERS. 10. *Et tolletur lætitia et exultatio 278 de vineis.* Non amplius enim cantica tu dices torcularium; sed alii te conculcantes bellicum canent cantum: lætitia vero, quæ ex vineis capitur, non frueris.

VERS. 11. *Propter hoc venter meus super Moab velut cithara sonabit.* Symmachus autem hoc modo: « Venter meus Moabo ut psalterium sonabit, et interiora mea muro lateritio. » Hanc vero prophetiam, sanctissimi Spiritus instrumentum factus, Moabo velut citharæ sonum quemdam attuli, et muro, quem tutelæ causa construxisti.

VERS. 12. *Laboravit Moab in aris.* Ex ipsis ergo rebus idolorum imbecillitatem cognosces. Post crebras quippe centum et mille hominum immolationes, auxilium ab eis non obtinebis.

VERS. 13. *Hoc verbum locutus est Dominus super Moab.* Hæc, ait propheta, non ego prædixi, sed ipsemet universorum Deus.

VERS. 14. *In tribus annis annorum mercenarii.* Humana sententia. Tribus enim annis supplicium definiit, et cum mercenario comparavit, qui definitum tempus expectat, et spe finis recreatur. « Et relinquetur paucus. » Post tempus sane definitum, non spondet illi pristinam prosperitatem, sed paucos incolas, eosque non imperantes. Hæc igitur intelligentes, propitium reddamus iudicem, præcepta ejus observando, veniamus in conspectum 279 ejus cum confessione, ut tristium sensum evitemus, et eo gubernante præsentis vitæ cursum secundis ventis transigamus, et ad tranquillos ipsius portus appellamus: laudantes illum, et unigenitum ejus Filium, et sanctissimum Spiritum, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo illi convenit gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ Al. Σεβαμά. ⁴⁶ ἐκ τ. ἀμπ. *Hebr.* ab arvo. *Rec.* lectio est ἀμπέλωνων. ⁴⁷ καὶ — κατεσκ. Hæc ad verba ista vers. 11, καὶ τὰ ἐντός μου ὡς τείχος ἐνακαίνισας, spectant. Sed *Hebr.* ad intestina mea (perstreperunt) οὐκ ἔστιν ἵλας. ⁴⁸ Ἐκοπ. *Hebr.* delassatus est. ⁴⁹ Δι' — ἀσθένειαν. Hæc ad integrum vers. 12 se referunt. ⁵⁰ ἐλάλ. *Abest* h. l. ut in *Compl.* β, quodapud LXX præm. ⁵¹ καὶ τούτ. οὐκ ἀρχ. Ad finem vers. 11. καὶ οὐκ ἐντιμος, ista se referunt. Sed *Hebr.* non validum. ⁵² αὐτῷ supplendum visum est h. l.

CAPUT XVII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

VERS. 1. *Verbum contra Damascum.* Quærat fortasse quispiam quid causæ sit, cur propheta, cum ea prædixerit, quæ Babylonis et Moabitibus, Damascenisque et Ægyptiis, et Idumæis et Tyriis eventura sint, alias gentes prætermiserit. Sciendum est igitur has gentes Judæam assiduis bellis infestasse, atque ideo prophetam illarum calamitates vaticinari. Prædicit etiam quorundam mutationem in melius, futuramque pietatem, ita ut hæc ipsa contribules ad studium rerum divinarum excitavit.

VERS. 4. *Erit illo die defectio gloriæ Jacobi.* Post captam enim Damascum, Assyrii decem tribus alio transtulerunt. Docet exinde quam facile de illis parata sit victoria.

VERS. 5. *Et erit ac si quis congreget messem stantem.* Illos significat qui ad vicinos montes confugerunt, et hoc modo salutis suæ consuluerunt.

VERS. 7. *Fidens erit homo in eo qui fecit eum.* Idolorum enim imbecillitatem re ipsa experti, Deum universorum ad auxilium invocant.

VERS. 8. *Et non erunt fidentes in aris.* Apprime **280** cognoscent, idola partim inanimata esse, partim manufacta, quæ ex materia substantiam, ab arte formam mutuuntur.

VERS. 10. *Quia dereliquisti Deum Salvatorem tuum.* Ingratus animus calamitates procreabit.

CAPUT XVIII.

VERS. 5. [6, 7] *Et auferet racemulos parvos.* Sub tropi figura prædicit ea quæ ab hostibus imminabant; et palmites quidem appellat parentes, qui genuerunt; racemulos parvos, illorum infantes; falces autem, bellica hostium instrumenta; relicta volucris et bestiis, jacentes mortuos. Hoc enim in sequentibus declaravit. Fluvios porro vocat reges Assyriorum; gentem vero dispersam et sperantem, populum Hierosolymæ. Horum enim rex, pietate insignis, admirandus Ezechias, in viam rectam illos deduxit. Hi, inquit, ea quæ contra Assyrios facta sunt conspicati, festum maximum celebrabunt, hostias et munera Salvatori offerentes.

CAPUT XIX.

VERS. 1. *Visio Ægypti. Ecce Dominus sedet super nube levi, et veniet in Ægyptum.* Prophetiæ testimonium dat sacrorum Evangeliorum historia.

α'. Τὸ βῆμα τὸ κατὰ Δαμασκοῦ. Ἴσως ἂν ζητήσῃ τις, τί δήποτε τὰ συμβητόμενα Βαβυλωνίων, καὶ Μωαβιτῶν, καὶ Δαμασκηνοῦν τε καὶ Αἰγυπτίων, καὶ Ἰδουμαίων, καὶ Τυρίων προειρηκώς ὁ προφήτης, τὰ ἄλλα καταλείπειν ἔβη. Χρὴ τοίνυν εἰδέναι, ὡς ταῦτα τὰ ἔβη συνεχῶς καταπολέμει τὴν Ἰουδαίαν· καὶ τούτου χάριν ὁ προφήτης τὰς τούτων συμφορὰς προθεσπίζει. Ἐνίων δὲ προλέγει τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, καὶ τὴν ἐσομένην εὐσέβειαν· ὥστε καὶ ταύτην παραθήξει τοὺς ὁμοφύλους εἰς τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν.

δ'. Ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκλειψίς τῆς δόξης Ἰακώβ. Μετὰ γὰρ τὴν ἄλωσιν τῆς Δαμασκοῦ, τὰς δέκα φυλάς ἀπόκτισαν οἱ Ἀσσύριοι. Εἶτα τῆς κατ' αὐτῶν νίκης τὴν εὐκολίαν διδάσκει.

ε'. Καὶ ἔσται ὃν τρόπον ἐάν τις συναγάγῃ ἀμπετὸν ἐσθηκῶτα. Σημαίνει διὰ τούτων τοὺς ἐν τοῖς παρακειμένοις διαφερόντας ἄρεσι, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν σωτηρίαν ποριζομένους.

ζ'. Πεποιθὼς ἔσται ἄνθρωπος ἐπὶ τῷ ποιῆσαντι αὐτόν. Τῇ πείρᾳ γὰρ μεμνημένοι τῆν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν, τὸν τῶν ὄλων Θεὸν εἰς συμμαχίαν καλοῦσι.

η'. Καὶ οὐ μὴ πεπειθότες ὦσιν ἐπὶ τοῖς βωμοῖς. Ἀκριβῶς μαθήσονται, ὡς τὰ μὲν εἶναι ἄψυχα, τὰ δὲ χειροποίητα εἰδῶλα· ἐκ μὲν τῆς ὕλης τὴν οὐσίαν, ἐκ δὲ τῆς τέχνης τὸ εἶδος ἕρανισμένα.

ι'. Διότι κατέλιπες τὸν Θεὸν τὸν Σωτῆρά σου. Ἡ ἀχάριστος γνώμη τὰς συμφορὰς γενήσεται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

ε'. Καὶ ἀφελῆ τὰ βοτρυδία τὰ μικρά. Τροπικῶς τοίνυν τὰ ὑπὸ τῶν πολεμίων προλέγει· καὶ καλεῖ κλήματα μὲν τοὺς γεγεννηκῶτας· βοτρυδία δὲ μικρά, τὰ ἐκείνων βρέφη· δρέπανα δὲ, τὰ πολεμικὰ ὄργανα· τὰ δὲ καταλιπόμενα πετεινοῖς καὶ θηρίοις, τοὺς πίπτοντας νεκρούς. Τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομένων δεδήλωκεν. Καλεῖ δὲ πεταμοῦς, τῶν Ἀσσυρίων τοὺς βασιλέας· διηρπασμένον δὲ ἔθνος καὶ ἐλπίζον, τὸν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις λαόν. Εὐσεβεὶς γὰρ κοσμοῦμενος τούτων ὁ βασιλεὺς ὁ Ουαμάσιος Ἐζεκιῆς, εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν αὐτοὺς ἐποδήγησεν. Οὗτοι, φησὶ, τὰ κατὰ τῶν Ἀσσυρίων γεγεννημένα θεασάμενοι, ἑορτὴν μεγίστην ἐπιτελέσουσι, θυσίας καὶ δῶρα τῷ Σωτῆρι προσφέροντες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

α'. Ὅρασις Αἰγύπτου. Ἰδοὺ Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης, καὶ ἦξει εἰς Αἴγυπτον. Μαρτυρεῖ τῇ προφητεῖᾳ ἡ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Πεποιθὼς ἔσται. *Hebr.* respiciet. Ita quoque vers. 8. ⁸¹ Ἀκριβῶς, x. τ. λ. Ad universum vers. 8 hæc spectant. ⁸² Καὶ ἀφελῆ, x. τ. λ. Perperam ad vers. 4 ista in ed. priori relata erant. ⁸³ τὰ — μικρά. *Hebr.* flagella. ⁸⁴ Rec. lectio τὰς κληματίδας. ⁸⁵ τὰ — νεκρούς. Hæc ad vers. 6 pertinent. ⁸⁶ καλεῖ — βασιλ. Ad vers. 7 ista spectant. ⁸⁷ διηρπ. — ἐλπίζον. *Hebr.* a gente canonis et canonis ac conculationis. Apud LXX, ἔθνος ἐλπίζον καὶ καταπεπλημένον. ⁸⁸ Ὅρασις. Idem h. l. quod βῆμα c. xv, f, et c. xvii, 4.

Ἰσορῖα. Τῷ γὰρ Ἰωσήφ ἄγγελος Κυρίου παρηγγύησε, ἵνα ἔλθῃ ἐκ τῆς Αἰγύπτου καταλαβεῖν σὺν τῷ παιδίῳ καὶ τῇ τούτου μητρὶ. « Καὶ σεισθήσεται τὰ χειροποίητα ⁸⁹ Αἰγύπτου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. » Μαρτυρεῖ γὰρ τῇ προρῆσιν τὰ πράγματα. Ἔσβησται γὰρ αὐτῶν ἡ πολυέσος πλάνη· καὶ ὁ ἐπὶ τῆς νεφέλης τῆς κούφης καθήμενος ὕψ' αὐτῶν προσκυνεῖται. « Καὶ ἡ καρδία αὐτῶν ἠττηθήσεται: ⁹⁰ ἐν αὐτοῖς. » Ἔστι τῶν ἡττητῶν ἀνάστασις ἀμείνων. Ταῦτα γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρημῶν καταδέχασθαι τοῖς ἔθνεσι προφητικὸς παρηγγύησε λόγος· « Γινώτε γὰρ, ἔθνη, καὶ ἠττᾶσθε. »

β. Καὶ πολεμήσει ἄνθρωπος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔλεγεν, ὅτι « Οὐκ ἔλθω βίβειν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν, ⁹¹ ὀχλοῦν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, Οὐγατέρα ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, νύμφην ἀπὸ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. » Τὴν γὰρ τῆς ἀσεβείας ὁμόνοιαν διελών, διὰ τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων ἐκέρυξε τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν βλαβερὰν ὁμόνοιαν διεσκέδασε, τὴν ὀνησιφόρον ὁμοφροσύνην ἐπήγαγε, καὶ ἀντέταξε τοῖς δυσσεβέσι τοὺς εὐσεβεῖς, τῷ νόμῳ τῆς ἀπιστίας τὸν νόμον τῆς πίστεως.

γ. Καὶ ἐπερωτήσουσι τοὺς θεοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ἄγαθά αὐτῶν, καὶ ⁹² τοὺς ἐκ τῆς γῆς φωνούντας. Οἱ δὲ ἀπιστοῦντες, φησὶ, τὰ μαντεῖα περιουτήσουσι, καὶ νεκυμαντεῖαι χρῆσονται, καὶ στερωμάντις καλέσουσι, μηχανὰς τινὰς κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐκζητοῦντες.

δ. Καὶ παραδώσω τὴν Αἴγυπτον εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, κυρίων σκληρῶν. Τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν διὰ τούτων ἠνέκατο. Ταύτην γὰρ ἡ τοῦ Δανιὴλ προφητεία σίδηρον ἀπεκάλεσεν. Ἐκείνῳ γὰρ παραπλήσιως, φησὶ, λεπυνεῖ πάντα καὶ διαμάσει.

ε. Καὶ ⁹³ πλοῦται ὕδωρ τὸ παρὰ θάλασσαν οἱ Αἰγύπτιοι. Προεῖπεν ὁ προφήτης ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρημῶν, ὅτι πληρωθήσεται ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θάλασσαν. Τοῦτο, φησὶ, τὸ ὕδωρ μεταβαλεῖ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔσται πόσιμον· ὃ δὲ πρότερον ἔπινον, τωτέστι, τῆς πολυθέου πλάνης νόματα, ἀποτον ἔσται. Ποταμὸν γὰρ καλεῖ τὴν πλάνην· διώρυγα δὲ, τὰς πολυσεβεῖς αὐτῆς ἀτραπούς.

ς. Καὶ ⁹⁴ ξηρανθήσεται πᾶσα συναγωγὴ ὕδατος· καὶ ἐν παντὶ ἔλει καλάμου, καὶ παπύρου, καὶ τὸ ἀχὶ ⁹⁵ τὸ χλωρὸν. Μάλα εἰκότως τὴν ἀσεβείαν καλάμῳ, καὶ παπύρῳ, καὶ ἀχὶ παριστάζει χλωρῷ. Ἄκαρπος γὰρ ἡ πλάνη· ἀνεμόφθορα καὶ ταῦτα σπειρίμενα κέκληκεν. Ἡ γὰρ τῶν εἰδώλων προσκύνησις οὐκ ἀγαθὴν μὲν ἀγαθῶν μετουσίαν, κακῶν δὲ φθορὰν καὶ ἀγίοις προσφέρει.

ζ. Καὶ στεράξουσιν οἱ ἀλιεῖς, καὶ στεράξουσιν

Angelus enim Domini præcepit Josepho, ut in Ægyptum iret cum puero et matre ejus. « Et concutientur manufacta Ægypti ²⁸¹ a facie ejus. » Prædictionem hanc res ipsæ confirmant. Explosus enim est error multorum deorum: et qui super nube levi sedet, ab eis adoratur. « Et cor eorum vincetur in ipsi's. » Melior igitur est clades, quam victoria. Hæc enim ut amplecterentur, propheticus sermo in antecedentibus gentes admonuit: « Cognoscite, gentes, et vincimini P. »

VERS. 2. *Et oppugnabit homo fratrem suum, et homo proximum suum.* Hoc dicebat etiam Dominus in sacris Evangeliiis: « Non veni pacem mittere in terram, sed gladium: separare hominem a proximo suo, filiam a matre sua, nurum a socio sua q, » Impietatis enim concordiam dirimens, veritatem per pietatis alumnos prædicavit, et noxiam concordiam dissipavit, utilem animorum consensionem induxit, et pios impiis, fidei legem legi incredulitatis opposuit.

VERS. 3. *Et interrogabunt deos suos, et simulacra sua, et eos qui de terra vocem edunt.* Increduli autem, inquit, oracula perlustrabunt, mortuorumque evocationibus utentur, et pythones asciscant, machinas aliquas contra pietatem investigantes.

VERS. 4. *Et tradam Ægyptum in manus hominum, dominorum durorum.* Romanum imperium his verbis designavit, quod nempe prophetia Danielis ferrum appellavit. Nam ferri instar, omnia, inquit, comminet et domabit.

282 VERS. 5. *Et bibent Ægyptii aquam juxta mare.* Prædixit in antecedentibus propheta r, repletum iri universam terram cognitione Dei, ita ut copiosam maris aquam contegat. Hæc, inquit, aqua mutabit Ægyptum, et hæc illis erit potabilis: quam vero antea bibebant, fluentia videlicet erronei cultus multorum deorum, non potabilis erit. [6] Fluvium enim vocat idololatriciam: rivos autem, diversas ejus semitas.

VERS. 7. *Et arescet omnis congregatio aqua, etiam in omni palude calami, et papyri, et carectum viride.* Admodum congruenter impietatem comparat cum calamo, papyro, et carecto viridi. Infructuosus enim est idolorum cultus: et hæc seminata a vento corrumpi ait, quia idolorum adoratio nullius boni participationem, malorum vero corruptionem sanctis afferit.

VERS. 8. *Et gement piscores, et gement omnes*

⁸⁹ Matth. II, 13. P Isa. VIII, 9. ⁹⁰ Matth. X, 34, 35. ⁹¹ Isa. XI, 9.

VARIE LECTIONES.

⁸⁹ τὰ χειροπ. *Hebr.* idola. ⁹⁰ ἠττηθ. *Hebr.* liquefiet, s. dissolvetur metu. *Aqu.* et reliqui, ταχθήσεται. ⁹¹ ἀπὸ x τ. λ. *Aliter* l. c. ⁹² καὶ — φων. *Hebr.* et prastigiatōres et pythones. ⁹³ Καὶ — Αἰγύπτιοι. *Idem* verborum positus, qui in c. lit Compl. ⁹⁴ Καὶ — παπύρου. *Hæc* apud LXX finem vers. 6 constituunt. ⁹⁵ Αἱ. ἄχ.

qui jaciunt hamum in fluvium. Retiarios, et piscatores, et hamo venantes, idolorum vocat sacerdotes. Hi enim cessante idololatria gemebant et ejulabant, parandarum opum occasionibus destituti.

VERS. 9. *Et confusio capiet operantes linum fissile.* Philosophorum quos vocant subtiles disputationes his verbis significat. Hi enim linguæ suæ facundia errori patrocinantur. Diversa autem illorum erant dogmata, unde fissile linum appellavit. Erubescunt porro ipsi, cum eorum redarguitur dogmatum impietas: crucianturque quod veritatem expugnare nequeant.

283 VERS. 12. *Ubi nunc sunt sapientes tui? et annuntient tibi, et dicant, quid deliberavit Dominus Sabaoth.* Nam neque astrologi, neque vates fatidici, ea docere te poterunt, quæ a Deo sunt disposita.

VERS. 14. *Dominus enim miscuit eis spiritum seductionis.* Veritas in errorem non adducit, sed contradicentes sine gubernatore relinquit: illi autem gubernatore carentes sine dubio errant.

VERS. 15. *Et non erit Ægyptii opus, quod faciat caput et caudam, principium et finem.* Irrita, inquit, et inania erunt illorum consilia, et principium erit confusio.

VERS. 16. *Erunt Ægyptii quasi mulieres in timore et tremore, a facie manus Domini Sabaoth.* Manum Domini Romanum dixit imperium, cujus timor Ægyptiorum fregit audaciam, et feminis similes eos reddidit.

VERS. 21. *Et cognoscent Ægyptii Dominum illo die, et facient sacrificium et donum.* Diem tempus vocat: sacrificium et donum. mysticam liturgiam.

VERS. 22. *Et percutiet Dominus Ægyptios plaga, et sanabit eos sanatione.* Plagam dicit regni privationem: sanationem vero cognitionem Dei. Postquam enim illorum regnum evertit, pietatem docuit.

VERS. 23. *Erit via ab Ægypto ad Assyrios: et ibunt Assyrii in Ægyptum.* Significat ergo factam post hæc Syrorum Ægyptiorumque permissionem, 284 quando subacti fuerunt Ægyptii.

CAPUT XX.

VERS. 6. *Et dicent habitatores insulæ hujus: Ecce nos fuimus fidentes.* Insulam appellat Ægyptum,

A πάντες οἱ βιάλιοντες ἄγκιστρον εἰς ποταμόν. Ἀμφιβολεῖς, καὶ ἀλιεῖς, καὶ ἀγκιστροθηρευταί, τοὺς εἰδώλων ἱερέας καλεῖ· οὗτοι γὰρ παυσαμένης τῆς πλάνης ἔστεινον καὶ ὠλοφύροντο τὰς τῆς εὐπορίας οὐκ ἔχοντες ἀφορμάς.

θ'. Καὶ αἰσχύνῃ λήψεται τοὺς ἐργαζομένους τὸ λίνον τὸ σχιστόν⁶⁶. Τῶν καλουμένων φιλοσόφων τὴν ἐν λόγοις λεπτοουργίαν διὰ τούτων αἰνίττεται· καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τῆς εὐγλωττίας τῇ πλάνῃ συνήρουν. Διάφορα δὲ καὶ τούτων τὰ δόγματα· διὸ σχιστόν τὸ λίνον ἐκάλεσεν. Αἰσχύνονται δὲ καὶ οὗτοι, τῆς τῶν δογματῶν δυσσεβείας ἐλεγχομένης· καὶ ἀνιώνται, καταγωνιάσασθαι τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἰσχύοντες.

ιβ'. Ποῦ εἰσι νῦν οἱ σοφοὶ σου; καὶ ἀραγγεῖ-λάτωσάν σοι, καὶ εἰπάτωσαν, τί βεβούλευται Κύριος Σαβαώθ. Οὔτε γὰρ ἀστρολόγοι, οὔτε χρησμολόγοι διδάξει σε τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν δυνήσονται.

ιδ'. Κύριος γὰρ ἐκέρασεν αὐτοῖς πνεῦμα πλανήσεως⁶⁷. Ἡ ἀλήθεια οὐ πλανᾷ, ἀλλὰ τοὺς ἀντιλέγοντας ἀκυβερνήτους· ἰδ'· ἐστερημένοι δὲ οὗτοι τοῦ κυβερνήτου ἐκίστως πλανῶνται.

ις'. Καὶ οὐκ ἔσται τοῖς Αἰγυπτίοις ἔργον, ὃ ποιήσει κεφαλὴν καὶ οὐρανόν, ἀρχὴν καὶ τέλος⁶⁸. Ἀτέλεστα, φησίν, αὐτῶν τὰ βουλευόμενα ἔσται, καὶ σύγχυσις ἀρχόντων γενήσεται.

ις'. Ἔσονται οἱ Αἰγύπτιοι ὡς γυναῖκες ἐν⁶⁹ τρέμῳ καὶ ἐν φόβῳ, ἀπὸ προσώπου τῆς χειρὸς Κυρίου Σαβαώθ. Χεῖρα Κυρίου τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκάλεσε βασιλείαν· ἥς τὸ δέος τὸ τῶν Αἰγυπτίων κατέλυσε φρόνημα, καὶ γυναίξιν ἰσοκράτους ἀπέφθηνεν.

κα'. Καὶ γνώσονται⁷⁰ Αἰγύπτιοι τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ποιήσουσι⁷¹ θυσίαν καὶ δῶρον⁷². Ἡμέραν τὸν καιρὸν καλεῖ· θυσίαν καὶ δῶρον, τὴν μυστικὴν λειτουργίαν.

κβ'. Καὶ πατάξει Κύριος τοὺς Αἰγυπτίους πληγῇ, καὶ ἰάσεται αὐτοὺς ἰάσει. Πληγὴν λέγει τὴν τῆς βασιλείας ἀφαίρεσιν· ἴασιν δὲ τὴν θείαν ἐπίγνωσιν. Καταλύσας γὰρ αὐτῶν τὴν βασιλείαν, ἐδίδασκε τὴν εὐσέθειαν.

κγ'. Ἔσται ἡ ὁδὸς Αἰγύπτου⁷³ πρὸς Ἀσσυρίους· καὶ εἰσελεύσονται Ἀσσύριοι εἰς Αἴγυπτον. Σημαίνει τὸν τὴν μετὰ ταῦτα ἐπιμιξίαν Σύροις καὶ Αἰγυπτίοις γεγενημένην μετὰ τὴν Αἰγυπτίων ὑποταγήν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'

ς'. Καὶ ἐροῦσιν οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ γῆσφ ταύτῃ, Ἰδοὺ⁷⁴ ἡμεῖς ἡμεῖν πεποιθότες. Νῆσον κα-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ λίν. τὸ σχιστ. *Hebr.* linum et subtilia. ⁶⁷ αὐτ. πν. πλαν. *Hebr.* in medio ejus (mi-cuit) spiritum vertiginis. ⁶⁸ ἀρχ. καὶ τέλος. *Hebr.* ramum aut junceum. Aliam interpr. vid. supra c. ix. 14. ⁶⁹ ἐν — προσ. *Hebr.* exvasescent et metuent ob agitationem (manus Jeh.) ⁷⁰ γνώσ. *Hebr.* cognoscentur. ⁷¹ ποιήσ. *Hebr.* colent eum. ⁷² θυσ. καὶ δῶρ. Ita habet ed. Compl. Rec. lectio est θυσίας. ⁷³ ἡ ὁδ. *Aīg.* *Hebr.* via strata ex Ægypto. Codex Vat. ἀπὸ Αἰγύπτου. ⁷⁴ Ἰδοὺ — πεποιθ. *Hebr.* ecce ita se habet fiducia nostra.

λεὶ Αἴγυπτον, ὡς θαλαττουμένην τῷ ποταμῷ, καὶ αὐταῖς διώρουσι κυκλομένην. Οὗτοι μετὰ τὴν ἦσαν, φησίν, ἐρούσιν, ὅτι· Μάτην ἐθαρήσαμεν Αἰθίοφιν. Οὐδὲ γὰρ σφίσιν αὐτοῖς ἴσχυσαν ἐπαρκέσαι. Τοῦτο τέλος τῆς Αἴγυπτίων προβήσεως.⁷⁵

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

α'. Τὸ ῥῆμα τῆς ἐρήμου⁷⁶, ὡς καταιγίς δι' ἐρήμου διέλθοι ἐξ ἐρήμου, ἐρχομένη ἐκ γῆς. Ἐρημον θάλασσαν⁷⁷ τὴν Βαβυλῶνα καλεῖ. Θάλασσαν μὲν, διὰ τὴν προτέραν εὐμερίαν, καὶ τῶν οἰκητόρων τὸ πλῆθος κύματα μιμουμένων ἔρημον δὲ, διὰ τὴν ἐπινεχθεῖσαν ὑστερον συμφορὰν.

β'. Ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖ, ὁ ἀνομιῶν ἀνομεῖ⁷⁸. Ταῦτα ὁ Σύμμαχος οὕτως εἰρηκεν· «Ὁ ἀθετῶν ἀθετεῖται, καὶ ὁ ταλαιπωρίζων ταλαιπωρεῖ. » Πάλαι, φησίν, ἐγὼ ἠθέτηον· νῦν δὲ ἐγὼ ἀθετοῦμαι· πάλαι ἐγὼ ἄλλους ταλαιπώρους ἐποίουν· νῦν δὲ πάσχω ἃ ἔδρων· δικαία ἡ ψῆφος.

γ'. Ἀκρόασαι ἀκρόασιν πολλήν⁷⁹. Ἦσυχίαν ἔγε· καὶ ἡ μὲν γλῶττα παυσάσθω, ἡ δὲ ἀκοή ἀκρόασθω· ἔγε⁸⁰ δὲ κοινοῦν Οὐρίαν· «Ἐπὶ γὰρ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθῆσεται πᾶν ῥῆμα. »

δ'. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπε· Πέπτωκε Βαβυλὼν, καὶ πάντα τὰ ἀγάλματα αὐτῆς. Δῆλον δὲ ὡς ἀρατοὶ δυνάμεις ἦσαν αἱ ταῦτα διαπορθμεύουσαι. Τοῦτων ἀκούσας τῶν λόγων ὁ προφήτης, οὐκ ἀνέχεται κρῖναι, ἀλλὰ τοῖς ὁμοφύλοις σημαίνει. «Τὸ ῥῆμα⁸¹ τῆς Ἰουμαίας⁸²· πρὸς ἐμὲ κἀλεῖ παρὰ τοῦ Σειρ⁸³. » Σειρ τὸ ὄρος τῶν Ἰδουμαίων καλεῖται· ἐκ δὲ τοῦ Ἠσαῦ καὶ τοῦτο τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο. Ἐπειδὴ γὰρ βασις ἦν, Σειρ ὀνομάσθη, τουτέστι τετριχωμένος.

ε'. Φυλάσσετε ἐπάλλεις⁸⁴. φυλάσσω⁸⁵ ἐγὼ τὸ πρωὶ καὶ τὴν νύκτα. Ἐπειδὴ γὰρ δεδιότες τοῦ πολεμίου· ἠγρύπνουσιν, καὶ τῷ τείχει προσήδρευον, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν φυλάσσοντες ἐβίων, φοβεῖν τῶντα τοῦ ἐναντιοῦ νομιζόντες· εἰκότως αὐτοῖς ὁ προφητικὸς λόγος ἐπιτωθάζων φησὶ, «Φύλασσε τὰς ἐπάλλεις, » ἀντὶ τοῦ, Καλῶς ποιεῖς τῆς ἀσφαλείας κρομηθόμενος.

στ'. Ἐὰν⁸⁶ ζητῆς, ζητεῖ, καὶ παρ' ἐμοὶ οἴκει. Εἰ σωτηρίαν, φησὶ, ζητεῖτε, πρὸς ἐμὲ ἔλθετε· μὴ ἑαυταῖς θαρσύνετε. Μέννημαι τῆς τοῦ Ἀβραάμ συγγενείας. Διὰ⁸⁷ τοῦτο καταφεύγοντας ὡς ἐν δρυμῶντι κατακρύψω, καὶ κρείττους ποιήσω τῶν πολεμίων.

⁷⁵ Deut. xix, 15.

fluvio tanquam mari cinctam, ejusque rivis circumdatam. Hi, inquit, postquam victi succubuerunt, dicent : Frustra in Æthiopia fiduciam collocavimus, qui ad suam ipsorum tutelam impares fuerunt. Hic finis est predictionis Ægypti.

CAPUT XXI.

VERS. 1. Verbum deserti, sicut tempestas per desertum transeat, e deserto veniens de terra: Desertum nunc Babylonem vocat, mare quidem, propter pristinam felicitatem, habitatorumque fluctus imitantium multitudinem: desertum vero, propter indictam postea calamitatem.

VERS. 2. Spernens spernit, iniquus inique agit. Symmachus hæc ita reddidit: «Spernens spernitur, et affligens affigitur.» Olim, inquit, ego spernebam: nunc ego spernor; olim ego alios miseros faciebam, nunc vero ea patior, quæ feci. Justa est sententia.

VERS. 8. Ausculta auscultatione magna. Tace, ait, et lingua quidem cesset, aures autem audiant. Et adjuge tibi socium Uriam: quia «Ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.»

VERS. 9. Et respondens dixit: Cecidit 285 Babylon, et omnia simulacra ejus. Perspicuum est autem invisibiles fuisse virtutes, quæ hæc verba proferebant. Quibus auditis, propheta occultare illa non potest, sed indicat popularibus. «Verbum Idumææ. Ad me voca de Seir.» Seir dicitur mons Idumæorum; quod etiam nomen sumpsit ab Esau. Nam quia densos pilos habebat, Seir appellatus est, id est pilosus.

VERS. 10. Custodite propugnacula, custodio ego mane et noctu.* Nam quia metu hostium vigilabant, et ad mœnia excubabant, nocte dieque custodientes vociferabantur, terrorem hæc hostibus incutere arbitantes: merito eos deridens propheticus sermo ait: «Custodi propugnacula;» quasi dicat, Recte facis, quod securitati prospicis.

VERS. 12. Si quæsieris, quære, et apud me habita. Si salutem, ait, quæritis, ad me venite, in vobisipsis ne confidite. [13] Memini cognati generis Abrahami: propterea confugientes tanquam in saltu quopiam occultabo, et superiores hostibus efficiam.

VARIÆ LECTIONES

⁷⁶ Ad vers. 2 alludit noster, ad Osee i, 4, et legisse videtur λῦσον, pro ἀφαλε. ⁷⁷ ἐρήμου. Procopio teste interpretes rel. addiderunt θαλάσσης (Hebr. deserti maris), quod etiam exstat in ms. Mediol. monente Sebati. ad h. l. ⁷⁸ Leg. vid. θαλάσσης. ⁷⁹ ὁ ἀν. ἀνομεῖ. Hebr. vastator vastat. ⁸⁰ Ἐγε. ἀκ. π. Hebr. Et attendit attentione, multa attentione. (Ultima sunt versus 7, juxta Hebr. et LXX.) ⁸¹ ἔγε, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 8 pertinent. ⁸² Τὸ ῥῆμα, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 11 se referunt. ⁸³ τ. Ἰδ. Aqu. Δοῦμα, juxta Hebr. ⁸⁴ Φύλ. ἱπ. Hebr. Custos, quid de nocte, quid de nocte (vidisti)? (Ultima sunt vers. 11, juxta Hebr. et LXX.) ⁸⁵ φύλ.—νύκτα. Hebr. dixit custos, venit dituculum, etiam nox est. (Ab his incipit vers. 12 apud LXX et Hebr.) ⁸⁶ Ἐὶν—οἴκει. Hebr. Si quæritis (s. quærere volueritis), quærite: revertimini, venite. Ita Aqu. ⁸⁷ διὰ—κατακρ. Hæc ad vers. 13 pertinent, ubi LXX: Ἐν τῷ δρυμῶ ἱσπίρα, κοιμηθῆς. Sed Hebr. Onus contra Arabiam: in saltu sub vesperam pernoctabitis.

VERS. 14. *In occursum sitiēti aquam ferte.* A Ostendit etiam hos Assyrium fugisse, hortaturque vicinos, ut panes et aquam præbeant fugientibus.

286 CAP. XXII.

VERS. 1. [2] *Visio vallis Sion. Vulnerati tui non vulnerati gladio: neque mortui tui mortui prætorum.* Non hostes, inquit, fortes contra te fuerunt: sed ego te abjeci propter rabiem, quam exercuisti in me.

VERS. 4. *Dimittite me, amare plorabo.* Consolationem, inquit, non admittunt mala quæ civitati acciderunt. Filium autem generis illam vocat, eo quod ab ea et ipse genus ducat.

VERS. 6. *Elamitis autem sumpserunt pharetras.* B Elamitas appellat Samaritanos, quia ex Perside regione translati fuerant. Cum autem exosos haberent Judæos, cum Romanis, ut par fuit, contra illos pugnabant. [VERS. 7, 8] *Et equites vallabant portas tuas, et revelabunt portas Judæ.* Id est, aperient. Contraria quidem sunt aperire et vallare: utrumque tamen præstabant. Nam et obsessos fugere prohibebant, et hostibus portas reserabant.

VERS. 11. *Et fecistis illis aquam inter duos muros.* Nihil horum tibi opus fuisset, si opem meam invocasses: hostes enim temporis momento profugasset.

VERS. 14. *Non auferetur a vobis hoc peccatum, donec mortui sitis.* Etenim odiosa prorsus res est, et veniam excludens, mærente domino famulos indulgere deliciis, risuque contemptum proderet.

VERS. 18. *Et projiciet te in regionem* 287 *magnam.* Sunt qui dicant, eum captum in fuga fuisse ab Assyriis, et captivum abductum.

VERS. 22. *Et dabo ei clavem domus David.* Hoc loco nostra præfigurantur: « Quod enim ligaveritis super terram, erit ligatum in caelis ¹. »

VERS. 23. *Et statuam eum principem in loco fideli, et erit in solium gloriæ domus patris ejus.* Simul ei sacerdotalem tribuit et regiam potestatem. Ideo etiam mentionem fecit Davidis. David enim rex fuit, non sacerdos: et tamen sacerdotium etiam D ordinavit.

VERS. 24. *Et erit confidens super eum omnis gloriosus.* Jam in superioribus denonstravit, quis in eum amor esset, tum principum, tum subditorum,

¹ Matth. xvi, 19.

17. *Εἰς συνάντησιν ἐπιβῶντι ὕδωρ φέρετε.* Δείκνυσι καὶ τούτους δραπέτεύοντας τὸν Ἀσσύριον· καὶ παρακαλεῖται τοὺς πελάζουσι, καὶ ἄρτους παρέχειν καὶ ὕδωρ φεύγουσιν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒΨ.

α'. *Τὸ ἔραμα τῆς φάραγγος Σιών*⁶⁶. *Οἱ τραυματίαι σου οὐ τραυματίαι μαχαίρης*⁶⁷. *οὐδ' οἱ νεκροὶ σου νεκροὶ πολέμων.* Οὐχ οἱ πολέμιοι, φησὶν, ἰσχυροὶ γεγένηνται κατὰ σοῦ, ἀλλ' ἐγὼ σε προὐδωκα διὰ τὴν κατ' ἐμοῦ μανίαν.

δ'. *Ἄφετέ με, κικρῶς κλαύσομαι.* Ἀπαραμύθητά φησι τὰ συμβάντα· τῇ πόλει κακὰ· θυγατέρα⁶⁸ δὲ γένους αὐτῆν καλεῖ, ὡς ἐξ αὐτῆς καὶ αὐτὸς καταγών γένος.

ς'. *Οἱ δὲ Ἐλαμίται ἐλασον φαρέτρας.* Ἐλαμίτας τοὺς Σαμαρείτας καλεῖ· ἐκ γὰρ τῆς Περσικῆς μετρωπίσθησαν χώρας· Ἀπεκρῶς δὲ διακείμενοι πρὸς Ἰουδαίους συνεμάχρον κατ' αὐτῶν ἀναγκάλως Ῥωμαίοις. *Οἱ δὲ ἰππεῖς ἐμφράξουσιν*⁶⁹ *τὰς πύλας σου· καὶ ἀνακαλύψουσιν τὰς πύλας Ἰούδα,* τουτέστιν, ἀνοίξουσιν. Ἐναντίον δὲ ἀνοίξει τῷ ἐμφράξει· ἀρμότερα δὲ ὅμως ἐποίησεν. Τοὺς μὲν γὰρ πολιορκουμένους ἐκόλυον φεύγειν· τοὺς δὲ πολεμίοις τὰς θύρας ἀνεπετάγγυον.

ια'. *Καὶ*⁹¹ *ἐποίησατε αὐτοῖς ὕδωρ ἀναμέσον τῶν δύο τειχῶν.* Οὐδενὸς τούτων ἀν ἐδεήθη, εἰ τὴν ἐμὴν ἐπεκαλέσω ῥοπήν. Ἐν ἀκαρεῖ γὰρ τοὺς πολεμίοις ἐσκέδασα⁹².

ιδ'. *Ὅτι οὐκ ἀρθεθήσεται ὑμῖν αὕτη ἡ ἁμαρτία, ἕως ἂν ἀποθάνητε.* Καὶ γὰρ ἀληθῶς παγγάλεπόν ἐστι, καὶ συγγνώμην οὐκ ἔχον, ἀγανακτούντος τοῦ δεσπότου τοὺς οἰκέτας τρυφῶν, καὶ τῷ γέλωτι δεικνύοναι τὴν καταφρόνησιν.

ιγ'. *Καὶ*⁹³ *ρίψει σε εἰς χώραν μεγάλην.* Φασὶ τινες ὡς ἤλω φεύγων ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, καὶ δορυάλωτος ἀπήχθη.

κβ'. *Καὶ δώσω αὐτῷ τὴν κλεῖδα οἴκου Δαβὶδ.* Ἐνταῦθα τὰ ἡμέτερα προτυποῦνται· « ὁ γὰρ ἀν δῆτητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένος ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

κγ'. *Καὶ στήσω αὐτὸν ἄρχοντα*⁹⁴ *ἐν τόπῳ πιστῷ· καὶ ἔσται εἰς θρόνον δόξης τοῦ οἴκου τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.* Κατὰ ταυτὸν καὶ ἱερατικὴν αὐτῷ δίδωσι, καὶ ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν. Διὰ καὶ τοῦ Δαβὶδ ἐμνημόνευσεν· ὁ γὰρ Δαβὶδ οὐχ ἱερεὺς, ἀλλὰ βασιλεὺς· ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν ἱερωσύνην διέταξε.

κδ'. *Καὶ*⁹⁵ *ἔσται πεποθῶς ἐπ' αὐτὸν πᾶς ἔρδοξος.* Διὰ μέντοι τῶν προειρημένων τὸ περὶ αὐτὸν ἐδήλωσε φιλερον, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν ἀρχο-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Σιών. *Hebr.* visionis. Symm. et Theod. ἐράσεως. ⁶⁷ Οἱ τραυμ., κ. τ. λ. Hæc ad vers. 2 pert., juxta *Hebr.* et LXX. ⁶⁸ μαχ. Ita cod. Alex., sed Vatie. ἐν μαχαίραις. ⁶⁹ θυγ. — γένος. Ad poster. partem vers. 4 pertinet. ⁹⁰ ἐμφρ. — Ἰούδα. *Hebr.* Ponendo ponent (castra) ad portam, et retegatur operimentum Judæ. ⁹¹ Καὶ — ὕδωρ. *Hebr.* et lacum fecistis. ⁹² Verba ultima vers. 13 qui h. l. deest, etstant I Cor. xv, 52. Vid. Nostrum ad h. l. ⁹³ Καὶ — μεγάλην. *Hebr.* Et volutando volutabit te volutatione, sicut pilam, in terram late patentem. ⁹⁴ Καὶ στ. αὐτ. ἀρχ. *Hebr.* Et infigam eum (tanquam) clavum. ⁹⁵ Καὶ — ἐνδοξος. *Hebr.* Et suspendent super eum, omnem gloriam domus patris ejus. .

μένων, καὶ τῶν πλουτούντων, καὶ τῶν πενομένων. Ἄ τὸν divitum, tum egenorum. Tropice autem vasa dixit magnos et parvos. Vasorum siquidem alia sancta erant, alia sanctiora; et quaedam in atrio reposita, quaedam in templo.

κα. *Κινηθήσεται* ⁹⁷ ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἐστηριγμένος ἐν τόπῳ πιστῷ, καὶ πεσεῖται ⁹⁸. Τὸν περὶ τοῦ Σομὰ ἀνάλαβε λόγον, καὶ ἔδειξεν αὐτὸν ὠφέλειαν οὐδεμίαν ἐκ τῆς ἱερωσύνης δεξάμενον· τιμωρίαν δὲ ἐκ τῆς βαθυμίας δρεψάμενον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

α'. Τὸ δράμα Τύρου ⁹⁹. Καὶ τὴν Τύρον οἱ Ἀσσυριοὶ πολιορκήσαντες ἐξεπόρθησαν· καὶ τοῦτο τοίνυν οἷς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς προιδῶν ὁ προφήτης βλέπει.

β'. *Τίνι ὅμοιοι γεγόρασιν* ¹ οἱ κατοικοῦντες ² ἐν τῇ τήρῳ; Νῆσῳ ἔοικεν ἡ τῆς Τύρου θέσις. Ἰσθμὸς γάρ ἐστιν ἐν τῇ θαλάσῃ κεκλιμένος, μίαν εἰσοδὸν ἔχων.

γ'. *Αἰσχύνθητι, Σιδῶν, εἶπερ ἡ θάλασσα*. Ἄπακα μὲν Τυρίων οἱ Καρχηδόνιοι· πλὴν ἐσχίκασι οἱ Τύριοι μητέρα τὴν Σιδῶνα. Ἄπὸ γὰρ τῆς Σιδῶνος ἦν ἡ Τύρος. Πλὴν ὡς ἐπὶ γε θυγατρὶ λαμπρᾷ καὶ διαδοτῷ, τῇ Τύρῳ μέγα πεφρόνηκεν ἡ Σιδῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν καὶ ἤκτο ἀιχμάλωτος, τότε, φησὶν, ἡ θάλασσα, τουτέστιν, αἱ κατὰ θάλασσαν νῆσοι πᾶσαι λοιπὴν ἐρῶσιν, « Αἰσχύνθητι, Σιδῶν » ἀπόλωλε γὰρ τῶν σὺν αἰχημάτων τὸ κάλλιστον καὶ φρούδη γέγονεν ἡ πόλις αἰνῆ καὶ ἀκτιμιωτάτη. Λόγον ταῖς πόλεσιν ὁ προφητικὸς περιτίθησι λόγος· καὶ τὴν μὲν Σιδῶνα ἔγνωσαν, Αἰσχύνθητι, τὴν δὲ ³ Τύρον ὁμολογοῦσαν, ὅτι τὸ πλῆθος οὐχ ἡ αὐτῆς δύναμις ἔτεκε καὶ ἐξέθρεψε. Προσωποποιεῖ δὲ ταῦτα ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, διδάσκουσα μὴ ἐφ' ἑαυτῇ μέγα φρονεῖν, ἀλλ' εἶδέναι τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγόν.

δ'. *Τίς ταῦτα ἐβούλευσε ἐπὶ Τύρον;* Τίς ταύτην κατ' αὐτῆς τὴν ψῆφον ἐξήνεγκε; « Μὴ ἡ ἡσῶν ἐστίν, ἢ οὐκ ἰσχύει; » Ἄντι τοῦ, Μὴ μικρὰ πόλις ἐστὶ, καὶ ὀλίγην ἔχουσα δύναμιν, οὐκ ἀποχρῶσαν τοῖς πολεμίοις ἀντίσταθαι;

ε'. *Κύριος Σαβαὼθ ἐβουλεύσατο παραλύσαι* ⁴ πᾶσαν τὴν ὕβριν τῶν ἐνδόξων. Ἄντι τοῦ, Ἀσφαλείας πάσης γεγύμνωται. Ἐνδόξους ἐνταῦθα τοὺς ἀλαζόντας καὶ ὑπερηφάνους καλεῖ· τοῦτοις γὰρ ἀντιτάσσεται. Οὐ γὰρ τοὺς τῆς ἀρετῆς ἔχοντας τὸ κλέος τῆς δόξης γυμνοῖ· ἀλλὰ τοὺς τὴν φύσιν ἀγνοοῦντας, καὶ ὑπὲρ ταύτην φρονοῦντας.

ς'. *Καταλειφθήσεται* ⁵ Τύρος ἔτη ἑβδομήκοντα, ὡς χρόνος βασιλείας ⁶. Ἀμέτρητος ἡ τοῦ Δεσπότη

τῶν divitum, tum egenorum. Tropice autem vasa dixit magnos et parvos. Vasorum siquidem alia sancta erant, alia sanctiora; et quaedam in atrio reposita, quaedam in templo.

VERS. 25. *Movebitur homo qui stabilitus fuerat in loco stabili, et cadet.* Resumpsit sermonem de Soma, ostendens illum nullam utilitatem ex sacerdotio percipisse: punitum autem fuisse propter negligentiam.

CAPUT XXIII.

VERS. 1. *Visio Tyri.* Tyrum etiam Assyrii expugnatam everterunt. Et hoc igitur propheticis oculis prævidens propheta **288** prædicit.

VERS. 2. *Cui similes facti sunt habitantes in insula?* Tyri situs similis est insulæ. Isthmus enim est mari cinctus, unicum habens introitum.

VERS. 4. *Erubescet, Sidon, dixit mare.* Coloni quidem Tyriorum fuere Carthaginenses, sed Tyriorum parens fuit Sidon: a Sidone enim orta est Tyrus. Cæterum tanquam de filia illustri et fama percelebri, de Tyro magnopere gloriata est Sidon. At ubi capta fuerit, et ducta in captivitatem, tunc, inquit, mare, hoc est insulæ in mari posita, omnes de cætero dicent: « Erubescet, Sidon: » perit enim ostentationum tuarum præstantissima, et cassa evasit illa quondam terribilis et fortissima. Sermonem urbibus affingit propheta, ac Sidonem inducit dicentem: Erubescet, Tyrum vero constitem, quod multitudinem non virtus ipsius pepererit et enutriverit. Personas porro istas Spiritus gratia inducit, docens, ne de se ipsa gloriatur, sed bonorum largitorem agnoscat.

VERS. 8. *Quis hæc decrevit super Tyrum?* Quis hanc adversus illam protulit sententiam? « Nunquid imbecillior est, aut non valet? » Quasi dicat, Nunquid parva est civitas, et exigua habens vires, quæ hostibus resistere non valeant?

VERS. 9. *Dominus Sabaoth decrevit dissolvere universam contumeliam gloriosorum.* Id est, Omni tutela orbata est. Gloriosos appellat hoc loco arrogantes et superbos. His enim resistit. Neque enim **289** gloria illos privat, qui virtutis decus adepti sunt, sed eos qui naturam ignorant, et supra illam gloriantur.

VERS. 15. *Derelinquetur Tyrus annos septuaginta, sicut tempus regis.* Immensa est Domini benignitas.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ τροπικῶς, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba vers. 24, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου. Theod. πᾶν τὸ σκεῦος τὸ μικρὸν, κ. τ. λ. ⁹⁷ Κινηθ.—πιστῷ. *Hebr.* Recedet (s. loco suo movebitur) paxillus infixus in loco stabili. ⁹⁸ καὶ πεσεῖται. *Exstat tantum in cod. Alex.* ⁹⁹ Τύρου. *Ex vers. 1 hæc leg. infra ad c. ix, 9: Ὀλοῦξτε, πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπώλετο.* ¹ Τίνι ὁμ. γεγ. *Hebr.* Silete. *Aqu.* σωπήσατε. *Symm.* σιγήσατε. ² κατοικ. *Ita ed. Compl. Rec. lectio est ἐνοικοῦντας.* ³ τὴν δὲ, κ. τ. λ. Hæc referunt sese ad verba ista vers. 4, ἡ δὲ—καρθένος. ⁴ Μὴ—ισχύει; *Hebr.* (super Tyrum) coronam istam. ⁵ παραλ.—ἐνδόξων. *Hebr.* ut pollueret superbiam omnis gloriæ. ⁶ Vers. 14 infra ad Jon. 1, 3, ita leg.: Ὀλοῦξτε, πλοῖα Καρχηδόνος, ὅτι ἀπόλωλε τὸ ὄχιρωμα ὑμῶν. *Ad h. l. observat Noster, pro Καρχηδόνος apud rel. iul. legi Θαρσίς. Conf. Hier. ad Ezech. xxvii, 12.* ⁷ ὡς χρ. βασ. *Infra ad Ezech. xxvi, 9-14, leg.: ὡς χρόνος βασιλείας ἐνός· ὡς χρόνον ἀνθρώπου.*

Illi enim multis quidem peccarunt aetatibus : ipse vero supplicium longævi regis Imperio, vel hominis unius vita circumscribit.

VERS. 17. *Et erit post lxx annos, visitationem faciet Deus Tyri.* Hoc quoque Judæorum superbiam retundit. Quod enim tempus solitudini Hierosolymæ definivit, id ipsum Tyro per summam bonitatem assignavit : docens se non Judæorum tantum, sed etiam gentium Deum esse ¹⁷. « Ipsius enim est terra, et plenitudo ejus ¹⁸. »

CAPUT XXIV.

VERS. 1. *Ecce Dominus disperdit orbem terræ.* Duplicem oratio continet prophetiam. Ostendit enim tum ea quæ diversis temporibus apud hostes gerenda sint : tum ea quæ in sæculi hujus consumptione futura sint.

VERS. 2. *Et erit populus sicut sacerdos, et servus sicut dominus.* Hæc proprie quidem ac vere post resurrectionem erunt. Tunc enim præsentis vitæ figura mutatur : et cessat quidem dignitatum differentia, **290** pro ea vero inducitur virtutis ac vitii differentia. Et sæpe sacerdotes, qui in iniquitate vitam duxerint, supplicii addicuntur : nonnulli vero ex ordine plebeio in illorum gradum transibunt. Et famuli quidem inter salvandos censebuntur, domini vero inter puniendos.

VERS. 6. *Propter hoc maledictio devorabit terram, quia peccaverunt habitatores ejus.* Hoc etiam nunc fieri videmus. Nam et locustæ incursus, et rubiginis guttæ, et grandinis ictus, et imbrium redundantia vel penuria, plantis segetibusque immititur propter iniquitatem nostram. « Et derelinquentur homines pauci. » Nam quia hominum natura in deliciis prolapsa est, contrariis curatur medicamentis, egestate copia, sterilitate terræ lascivia ex ubertate nata, urbium solitudine habitantium insolentia.

VERS. 13. *Hæc omnia erunt in terra.* Et hic etiam ostendit alios pereuntes, reliquos vero salute fruentes, beneficiique auctorem Deum collaudantes. Animadvertere autem licet, hoc ipsum in consumptionis tempore futurum.

VERS. 14. *Conturbabitur aqua maris.* Aqua maris hominum esse multitudinem. Maris enim instar turbantur : et alii quidem contradicebant, alii vero iis quæ anuntiabantur fidem adhibebant. [15] Insulas autem vocat ecclesias in hujus maris medio

¹⁷ Rom. iii, 2. ¹⁸ Psal. cxiii, 1.

Α φιλικνθρωπία. Αὐτοὶ μὲν γὰρ πολλαῖς ἐξήμαρτον γενεαῖς· αὐτὸς δὲ περιγράφει τὴν τιμωρίαν μακροβίου βασιλέως ἀρχῆς, ἢ ἐνδῶν ἀνθρώπου ζωῆς.

17. Καὶ ἔσται μετὰ ἐβδομηκοῦτα ἔτη, ἐπισκοπήν ποιήσει ὁ Θεὸς Τύρου. Καὶ ταῦτα καταστῆλει τῶν Ἰουδαίων τὸν τύπον. Ὅτι γὰρ ὤρτισε χρόνον τῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐρημίας, καὶ τῆς Τύρου διὰ τὴν πολλὴν δέδωκεν ἀγαθότητα· διδάσκων ὡς οὐκ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν Θεός· « Αὐτοῦ γὰρ ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

α'. Ἰδοὺ Κύριος καταφθίρει ἡ τὴν οἰκουμένην. Διπλῆν ὁ λόγος ἔχει τὴν προφητείαν· σημαίνει γὰρ καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐν τοῖς πολεμίοις γινόμενα, καὶ τὰ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐσόμενα.

β'. Καὶ ἔσται ὁ λαὸς ὡς ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὁ παῖς ὡς ὁ κύριος ¹⁹. Ταῦτα κυρίως μὲν καὶ ἀληθῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔσται. Τότε γὰρ μεταβάλλεται τοῦ παρόντος βίου τὸ σχῆμα, καὶ παύεται μὲν ἡ τῶν ἀξιωμάτων διαφορὰ· ἀντιστάγεται δὲ ἡ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας διαφορὰ. Καὶ πολλάκις ἱερεῖς παρανομία συζησαντες, τιμωρία παραδοθήσονται· τινὲς δὲ εἰς τὸν τοῦ λαοῦ τελούντες κατάλογον· εἰς τὸ ἐκείνων μεταθήσονται σχῆμα. Καὶ οἰκίεται μὲν συναριθμησονται τοῖς σωζομένοις, δεσπότηαι δὲ τοῖς κολαζομένοις.

γ'. Διὰ τοῦτο ἀρὰ ἔδεται τὴν γῆν· ἔτι ἡμάρτοσαν ²⁰ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν. Τοῦτο καὶ νῦν ὀρώμεν γινόμενον· ἀκρίδος γὰρ ἐμβολή, καὶ ἐρυσίδος ψεκάδες, καὶ χαλάζης σφενδόλαι, καὶ ἕμβρων ὑπερβολὴ τε καὶ ἐνδεία, καὶ φυτοῖς ἐπιφέρεται καὶ λητοῖς, διὰ τὴν ἡμετέραν παρανομίαν. « Καὶ καταλειφθήσονται ἄνθρωποι ὀλίγοι. » Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τρυφὴν ἐξώκειλε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, τοῖς ἐναντίοις θεραπεύεται φαρμάκοις· τῇ ἐνδείᾳ ἡ εὐπορία, τῇ τῆς γῆς ἀκαρπία τὰ ἐκ τῆς πολυκαρπίας σκιρτήματα, τῇ τῶν πόλεων ἐρημία ἡ τῶν οἰκητόρων ἀταξία.

δ'. Ταῦτα πάντα εἶται ἐν τῇ γῇ. Καὶ ἐνταῦθα δεικνυσι τοὺς μὲν ἀπολλυμένους, τοὺς δὲ ὑπολοίπους τῆς σωτηρίας ἀπολαύοντας, καὶ τὸν εὐεργέτην ὑμνοῦντας Θεόν. Εὐροὶ δ' ἂν τις καὶ ἐν τῷ καιρῷ συντελείας τοῦτο ἐσόμενον.

ε'. Παραχθήσεται ²¹ τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης. Ὑδωρ δὲ θαλάσσης, τῶν ἀνθρώπων τὸ πλῆθος. Δίχην γὰρ θαλάττης διατραπέοντο. Καὶ οἱ μὲν ἀντίλογον, οἱ δὲ τοῖς κηρυττομένοις ἐπίστευον. Νήσους δὲ, τὰς ἐν μέσῳ ταυτησὶ τῆς θαλάσσης ἀνοικοδομηθεί-

VARIAE LECTIONES.

¹⁹ Τύρου. Infra ad Ezech. i. c. hæc adduntur ex vers. 17, una cum initio vers. 18 : Καὶ πάλιν ἀποκαταστήσεται εἰς τὸ ἀρχαῖον, καὶ ἔσται ἐμπόριον πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς οἰκουμένης ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Καὶ ἔσται ἡ ἐμπορία αὐτῆς ἅγια τῷ Κυρίῳ. ²⁰ κατ. Hebr. evacuat. ²¹ ὁ κύριος. Reliqua hujus vers. infra. ad I Cor. vii, 30, 31, ita leg. : καὶ ἡ θεράπαινα ὡς ἡ κυρία, καὶ ὁ ἀγοράζων ὡς ὁ πωλῶν (des. ὁ δανειζων ὡς ὁ δανειζόμενος), καὶ ὁ ὀφείλων ὡς μὴ ὀφείλων (alias, ὡς ὃ ὀφείλει). ²² ὅτι ἡμάρτοσαν. Hebr. et rei fieri. ²³ Ταρ. — Θαλ. Hebr. Hinnient (s. vocem efferent) inde a mari. Theod. Ἐχησαν ὕδατα θαλάσσης.

VERS. 22. *Per multas generationes visitatio erit A eorum.* Magnam enim ac diuturnam erga se patientiam experti sunt [23]. « Et liquefiet later, et cadet unurus. » Quæ vulgo creditur notentium securitas.

VERS. 23. *Et erubescet luna, et confundetur sol.* Impiorum idololatria. Cum enim creaturas omnes deos fecerint, ex illustrioribus creaturis ultimum erroris excidium demonstravit. Neque enim pudore efficienda dicit ipsa elementa, quæ anima et ratione carent, sed eos qui deos illa fecerunt. « Quoniam regnabit 223 Dominus in Sione et in Hierosolyma. » Sionem et Hierosolymam cælestem intelligit. « Accessistis enim, » ait divinus Apostolus, « ad montem Sionem, et ad urbem Hierosolymam cælestem a. » In illa ergo civitate cum apparuerit regnum Dei, erubescunt qui creaturam præ Creatore colerunt b.

CAP. XXV.

VERS. 1. *Quoniam fecisti admirabiles res, consilium antiquum verum.* Cum enim hæc jam olim ita constitues, nunc ea rebus ipsis exhibuisti. « Fiat, Domine. » Hoc est, ad exitum perveniant quæ dicta sunt.

VERS. 2. *Quoniam posuisti civitates in tumultum.* Et patefecisti, inquit, rerum humanarum brevem durationem, et tuam ipsius potentiam ostendisti. « Impiorum civitas in æternum non ædificetur. » Universim quidem prolata est oratio. Videtur autem mihi Hierosolymam etiam innuere juxta Domini dictum: « Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruat. »

VERS. 3. *Propterea benedicet tibi populus pauper.* Populum pauperem intelligit pium, qui moderatus spiritus gerit. Hunc enim beatum quoque prædicat Dominus, dicens: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum d. » Per civitates autem hominum injuriam sustinentes, sed Deum timentes, vitam apostolicam significavit. « Hos enim rursus beatos dixit Dominus his verbis: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam; 224 quoniam ipsorum est regnum cælorum e. »

VERS. 5. *Quasi homines pusillanimes, sistentes in Sione.* Tanquam ex persona chori apostolici hæc D dixit: vitam cælestem, et liberationem ab impiis hominibus sitiens: at contraria his volens, quibus nos tradidit ad exercitium et probationem.

VERS. 7. *Trade hæc omnia gentibus.* Non enim

a Hebr. אֵי, 23. b Rom. 1, 25. c Matth. xxiv, 2. d Matth. v, 3. e ibid. 10.

VARIE LECTIONES.

22 Διά π. γεν. Hebr. post multos dies. 23 Καὶ—λίγος. Hebr. Et pudescet luna, ac pudore afficietur sol. 24 Καὶ—ἡλιος. Ita Symm. rectius quam οἱ LXX interpretatus est. Duplex itaque h. 1. irrepsit eorumdem verborum expositio. 25 ἐν. Ita h. 1. et deinde ante Ἱερουσαλὴμ recte habet cod. Alex., sed Vatic. utroque loco habet ἐκ, contra textum Hebr. 26 βουλ. ἀρχ. ἀληθ. Hebr. consilia (tua) οἱ longinquo (s. a longo inde tempore in)ta) veritas sunt. 27 Ἐν. Κύριε. Hebr. certitudo s. certa (sunt) consilia tua). Κύριε addit codex Alex. 28 πτωχός. Hebr. sortis. 29 Ὡς—Σιών. Hæc a textu Hebr. aliena sunt. 30 Παράδος — ἐθνεσιν. Hebr. (Et absorbebit) faciem operimenti, operimenti omnibus populis (impositi).

κβ'. Διά πολλῶν γενεῶν 22 ἐπισκοπὴ ἐστὶ αὐτῶν. Πολλῆς γὰρ καὶ ἐπὶ πλείστον μακροθυμίας ἀπῆλασαν. « Καὶ ταχῆσεται ἡ πλίνθος, καὶ πεσεῖται τὸ τεῖχος 23. » Ἡ νομιζομένη τῶν ἐν δυναστείαις ἀσφάλεια.

κγ'. Καὶ ἐτραπήσεται ἡ σελήνη, καὶ αἰσχυνθήσεται ὁ ἥλιος 24. Τῶν ἀσεβῶν ἡ πολυθεὸς πλάνη. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἔθεοποίησαν, ἀπὸ τῶν λαμπροτέρων μορῶν τῆς κτίσεως ὑπέδειξε τὴν παντελῆ τῆς πλάνης κατάλυσιν. Οὐδὲ γὰρ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα λέγει καταισχυρθῆσθαι, τὰ ἀψυχὰ τε καὶ ἀλογα· ἀλλὰ τοὺς ταῦτα θεοποίησαντας. « Ὅτι βασιλεύσει Κύριος ἐν 25 Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ. » Σιών καὶ Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐπουράνιον λέγει. « Προσπελάθητε γὰρ, » φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « Σιών ὄρει, καὶ πόλει Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῃ. » Ἐν ἐκείνῃ τοίνυν τῇ πόλει δεικνυμένης τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας, αἰσχυνθήσονται οἱ λατρεύσαντες τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

α'. Ὅτι ἐποίησας θυμαστὰ πράγματα, βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινὴν 26. Ἄνωθεν γὰρ ταῦτα προορίσας, νῦν δὲ αὐτὰ διὰ πραγμάτων ἐδηλώσας. « Γένοιτο, Κύριε 27. » Τοῦτέστι, τῶν εἰρημένων τὸ τέλος.

β'. Ὅτι ἔθηκας πόλεις εἰς χῶμα. Ἡλεξας, φησὶ, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων τὸ πρόσκαιρον, καὶ τὸ σὸν ἔδειξας κράτος. « Τῶν ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῆ. » Καθολικῶς μὲν ὁ λόγος εἴρηται· δοκεῖ δὲ μοι καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ αἰνίττεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν τὴν λέγουσαν· « Οὐ μὴ μείνῃ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθου, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ. »

γ'. Διὰ τοῦτο εὐλογῆσι σε ὁ λαὸς ὁ πτωχός 28. Λαὸν πτωχῶν εὐσεβῆ καλεῖ, τὸν μετρίῃ φρονήματι χρώμενον. Τοῦτον γὰρ καὶ ὁ Κύριος μακαρίζει, « Μακάριοι, λέγων, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Διὰ δὲ τῶν πλεον τῶν ἀδικουμένων μὲν ὑπ' ἀνθρώπων, τὸν δὲ Θεὸν φοβουμένων, τὴν ἀποστολικὴν πολιτείαν ἠνίκατο. Τοῦτους γὰρ πάλιν μακαρίζει ὁ Κύριος, λέγων· « Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. »

δ'. Ὡς ἀνθρώποι ὀλιγόψυχοι διηφώντες ἐν Σιών 29. Ὡς ἐκ τοῦ ἀποστολικοῦ ταῦτα λέγει χοροῦ διψῶν μὲν τὴν ἐπουράνιον ζωὴν, καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν δυσσεβῶν ἀνθρώπων· ἀντιβουλόμενος δὲ οἷς ἡμᾶς εἰς γυμνασίαν καὶ δοκιμασίαν ἐξέδωκεν.

ε'. Παράδος ταῦτα πάντα τοῖς ἔθνεσιν 30. Οὐ

γάρ ὡς περ τὸν νόμον μόνοις δέδωκεν Ἰουδαίοις, οὕτω καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην μόνοις αὐτοῖς παρέσχεν· ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὴν ἐντεῦθεν φουομένην προσέθηκε σωτηρίαν.

η'. Κατέπιεν ὁ θάνατος ἰσχύσας ²¹. Ἄλλ' ἀγαθότητι κυβερνῶν τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ Δεσπότης, κατέλυσε μὲν τὸν θάνατον, ἔπαυσε δὲ τὰ ἐπὶ τοῖς τελευτῶσι γινόμενα δάκρυα ²², τῆς ἀναστάσεως δεδωκώς τὴν ἐλπίδα, καὶ τὰ τῆς ἀμαρτίας περιέλειπεν ὄνειδη ²³. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐγώ, φησὶν, ἐφθεγγξάμην· ἀλλ' αὐτὸς ἐξ ἐμοῦ ὁ τῶν ὅλων Κόριος.

θ'. Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐφ' ὄν ²⁴ ἀλλοιοῦμεν. Οἱ τῆς σωτηρίας μετεσχηκότες, τῶν ἐλπίζομένων ἀγαθῶν τὸ τέλος ὀρῶντες, τοῦτον τὸν ὕμνον τῷ σεσηκῶτι προσφέρουσιν. Ὅμως, φασὶ, τῆς ὑπομονῆς ὁ καρπὸς, ἐσφορὴν καὶ θυμῆδρα τέλους οὐκ ἔχουσα. Τοῦτους ἀπὸ τοῦτου τοῦ θρονῆς ἐδρεψάμεθα τοὺς καρποὺς, τοῦτέστι τῆς εὐσεβείας.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ΄.

ε'. Ὅς ταπεινώσας κατήγαγες τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ὕψηλοις ²⁵. Τοῦτο καὶ ἡ ἀγία Παρθένος ὑμνούσα ἔλεγε· « Καθέβη δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς. »

θ'. Ἐκρυκτός ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ, ὁ Θεός ²⁶. Νύκτα καλεῖ τὸν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καιρὸν· ὄρθρον δὲ, τὴν προφητικὴν πρόγνωσιν. Ἡμέρα γὰρ ἡ τῆς θεογνωσίας ἀνατολή, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος φῶς ἀληθινὸν, καὶ ἥλιος δικαιοσύνης ὀνόμασται.

ι'. Πέπαιται γὰρ ὁ ἀσεβής ²⁷. Τῆς γὰρ τοῦ διαβόλου τυραννίδος, διὰ τῆς δεσποτικῆς ἐπιφανείας καταλυθείσης, ῥῆμων γέγονε τῆς ἀρετῆς ἡ κατόρθωσις· ἐκεῖνος δὲ οὐδὲν ἐντεῦθεν ἀπάνηκε. « Ἀρθήτω ὁ ἀσεβής ²⁸, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν δόξαν Κυρίου. » Ἐκλαμβάνεται ταῦτα καὶ εἰς τὸν διάβολον, καὶ εἰς τοὺς ἀγνώμονας Ἰουδαίους, ὡς πολλῶν εὐεργεσιῶν τυχόντες ἐπιπέμενον τὸ ὄμμα τῆς διανοίας κεκαμυκότες· τοῦ γὰρ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, καὶ τῶν ἔθνῶν πιστευσάντων, οὗτοι οὐ μόνον περὶ τῶν εὐεργεσιῶν ἀγνώμονες γεγόνασιν· ἀλλὰ καὶ ζηλοπληροῦς ἐκκαίμενοι, περιχαιστοὶ γυνέσθαι ἡθροῦντο, ἡπερ ὀρθῶν τὰ ἔθνη σωζόμενα.

ια'. Γρόντες δὲ ²⁹ ἀσχυνηθήσονται. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελλίοις ἔφη· « Καὶ τότε ὄψονται τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ τότε κλάψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. » — « Ζῆλος ἀλφειται λαὸν ἀπαίδευτον ³⁰. » Τοὺς Ἰουδαίους αἰνίττεται, διὰ ζῆλον δῆθεν τῷ σταυρῷ τὸν Κύριον

A sicut legem solis dedit Judæis, sic et Novum Testamentum illis solis exhibuit, sed omnibus gentibus proveniente[m] ex eo salutem exposuit.

Vers. 8. *Devoravit mors pravaleus.* Sed qui res nostras bonitate gubernat Dominus, mortem destruxit, et lærymis, quæ mortuorum causa fundi solent, spe data resurrectionis, finem imposuit. Peccati quoque probra sustulit. Hæc autem, inquit, non ego locutus sum, sed ipse per me omnium Dominus.

Vers. 9. *Ecce Deus noster in quo sperabamus.* [10] Qui salutem sunt adepti, bonorum quæ sperabant finem cernentes, hunc hymnum Salvatori offerunt. Hic, inquit, fructus est patientiæ, lætitiæ et hilaritatis finem non habens. Hos ab hoc monte fructus decerpimus, fructus scilicet pietatis.

CAP. XXVI.

Vers. 5. *Qui humilians detraxisti eos qui habitant in excelstis.* Hoc **295** etiam sancta Virgo dixit in cantico: « Deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles. »

Vers. 9. *De nocte mane consurgit spiritus meus ad te, Deus.* Noctem vocat tempus quod incarnationem Domini antecessit: diluculum vero, præscientiam propheticam. Dies enim, ortus cognitionis Dei: et Dominus ipse lumen verum et sol justitiæ appollatus est.

Vers. 10. *Cessavit enim impius.* Eversa enim per Dominicum adventum diaboli tyrannide, facilius facta est actio virtutis: ille vero fructum inde nullum cepit. « Tollatur impius, ut non videat gloriam Domini. » Accipiuntur ista tum de diabolo, tum de ingratis Judæis, ut qui multis affecti beneficiis pergebant mentis oculos claudere. Nam conversante in terris Domino nostro Jesu Christo, cum gentes credidissent, ipsi non solum ingrati erga benefactorem fuerunt, sed et prava æmulatione incensi, flammæ pati malebant, quam gentium salutem videre.

Vers. 11. *Scientes autem confundentur.* Hoc etiam dixit Dominus in Evangeliiis: « Tunc videbunt signum Filii hominis in celo, et tunc plangent omnes tribus terræ. » — « Zelus apprehendet populum ineruditum. » Judæos significat, utpote qui ex zelo et æmulatione Dominum cruci affixerunt. Hoc etiam

¹ Luc. 1, 52. ⁵ Matth. xxiv, 30.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ Κατ.—ἰσχύσας. *Hebr.* Absorbebit mortem in perpetuum. Ita Symm. ²² ἔπαυσε—δάκρυα. Verba lætius, ad quæ hæc se referunt infra, in *Repreh.*, anath. 10, Cyr., ita leg.: αὐτὸς γὰρ ἀφεῖλε πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου παντός. ²³ καὶ—ὅλων Κύριος. Hæc ad ultima vers. 8 se referunt. ²⁴ ἐφ' ὄν. Ita Ald. *Rec.* lectio ἐφ' ὄ. ²⁵ Ὅς—ὕψηλ. *Hebr.* Nam deprimit habitantes in excelso. ²⁶ Ἐξ—Θεός. *Hebr.* Etiam spiritu meo, in medio mei, mane quæro te. ²⁷ Πέπαιται γ. ὁ ἀσ. *Hebr.* Si gratia sit impio (tamen non discit justitiam). ²⁸ Ἀρθ. ὁ ἀσεβ. Abest a textu *Hebr.* ²⁹ Γρόντες δὲ. *Hebr.* videbunt alicui. ³⁰ Ζῆλος—ἀπαίδ. *Hebr.* ob zelum contra populum.

divinus dicit Apostolus : « Testimonium enim A perhibeo illis , quod æmulationem Dei habeant , sed non secundum scientiam b. » 296 « Et nunc ignis adversarios comedet. » Quia lumen non receperunt, tradentur igni et tenebris.

VERS. 12. *Domine Deus noster, pacem da nobis.* Pacem tuam, Domine, amplexi sumus : providentia tua ne excidamus. Deum enim alium nullum novimus. Hæc Eunomii quoque stupiditatem redarguunt. [13] Quomodo enim dicere possunt : « Extra te alium nescimus, » qui Deum creatum appellant Filium ? Nos vero unam Trinitatis substantiam predicantes , vere affirmamus, cum dicimus : « Extra te alium nescimus. »

VERS. 14. *Mortui autem vitam ne videant.* Mortuos vocat eos, qui bonis operibus mortui sunt. Sic B enim et Dominus dixit : « Permite ut mortui sepeliant mortuos suos i. » — « Neque medici suscitabunt. » Deo enim puniente, quis auxiliari poterit ? Idcirco induxisti, et perdidisti. » Significat Deum, dum parcat, tempus vite illorum contraxisse , ne longo tempore permanentes, malitia simul crescerent , et pœnam suam auferent. Propter bonitatem enim Deus annos etiam definit ad supplicium : nunc quidem post centum viginti, sicut tempore diluvii , nunc vero post sexaginta , per hunc ipsum prophetam. Atque ante condictum tempus inducit iudicium , peccata illorum removens, et cessare ab iniquitate faciens illos qui sine pœnitentia ægrotant. Unde ait Psalmus : « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt 297 dies C suos i. » Et rursus, « Ne auferas me in dimidio dierum meorum k. » Illud : « Abstulisti omne masculinum eorum, » Symmachus reddidit, « omnem memoriam eorum. » Aquila autem et Theodotio , « omne monumentum illorum. »

VERS. 15. *Adde eis mala, Domine.* Prædictionis formam in optativam convertit propheta, et interitum eorum prædicit qui pios persequuntur. [16, 17] *Domine, in tribulatione recordati sumus tui.* Ostensa persequentium ærumna, ostendit insuper emolumentum eorum qui persecutionem sustinent. « Tribulatio enim, » juxta beatum Paulum, « patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem, spes non confundit l. »

VERS. 18. *Propter timorem tuum, Domine, in utero concepimus.* Quia enim cum muliere partu-

b Rom. x, 2. i Matth. viii, 22. j Psal. lrv, 24. k Psal. ci, 25. l Rom. v, 35.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Rec. lectio ẽdetai. ² Κύριε — ήμιν. *Hebr.* O Jehova, disponas pacem nobis. Reliqua ex vers. 12, una cum verbis primis vers. 15, exstant in dial. 2, p. 598. Garn. ³ Οὐδὲ — ἀναστ. *Hebr.* vitæ expertes (ita vox 𐤀𐤏𐤍𐤒 etiam vers. 19 et infra, c. xiv, 9, sumitur), non iterum surgent. ⁴ ἔπηγ. *Hebr.* visitasti. ⁵ Supra, l. I, p. 970, ήμισεύσωσι. ⁶ π. τ. μν. Bene, juxta *Hebr.* ⁷ Πρόσθεσ — Κύριε. *Hebr.* Addidisti genti (s. auxisti gentem) o Jehova. ⁸ ἐμν. σου *Hebr.* visitarunt, s. quæsierunt te. Reliqua hujus ver. infra ad c. xl, 2, ita leg. : ἐν θλίψει μικρᾶ ἢ παιδεία σου ήμιν. ⁹ Διὰ τ. φ. σου. Abest a textu *Hebr.*, exstat vero etiam in vers. Lat. antiqua, præter unum ins., cujus meminit Saba. ad h. l. In dial. 4, p. 279, 285 et 292 Garn. est ἀπὸ τοῦ φόβου σου. ¹⁰ ἔλαβωμεν. Quæ proxima sunt, καὶ ὠδινήσμεν, καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτηρίας σου, supra, p. 52 et 85, necnon l. I, p. 784 et 1292 leg., sed non eodem modo.

προσηλώσαντας. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς φησιν Ἀπόστολος : « Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. » — « Καὶ νῦν πῦρ ὑπεναντίους κατέδεται ¹. » Ἐπειδὴ τὸ φῶς οὐκ ἐδέξαντο, παραδοθήσονται τῷ πυρὶ καὶ τῷ σκότει.

ιβ'. Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν ¹². Τὴν σὴν εἰρήνην ἠσπασάμεθα, Δέσποτα · μὴ ἐκπέσωμέν σου τῆς προμηθείας. Οὐδένα γὰρ ἄλλον ἴσμεν θεόν. Ταῦτα καὶ τὴν εὐνομίου διελέγχει παραπληξίαν · πῶς γὰρ δύνανται λέγειν, « Ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἶδαμεν, » χριστὸν θεὸν τὸν γῆν ὀνομάζοντες; Ἡμεῖς δὲ μίαν οὐσίαν τῆς Τριάδος κηρύττοντες, ἀληθεύομεν λέγοντες; « Ἐκτὸς σοῦ ἄλλον οὐκ οἶδαμεν. »

ιδ'. Οἱ δὲ νεκροὶ ζῶην οὐ μὴ ἴδωσιν. Νεκροὺς καλεῖ τοὺς τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις νεκρωμένους. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἔφη · « Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς. » — « Οὐδὲ ἱατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσουσι ¹³. » Θεοῦ γὰρ κολάζοντος, τίς ἐπαμῦναι δυνήσεται; « Διὰ τοῦτο ἐπήγαγες ¹⁴, καὶ ἀπόλεσας. » Σημαίνει ὅτι φειδόμενος ὁ θεὸς τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς αὐτῶν ὑπετέμετο · ἵνα μὴ εἰς χρόνον μακρὸν παραμένοντες, συμπαρεκτείνωνται τῇ κακίᾳ, καὶ ἀβύσσωιν αὐτῶν τὴν κόλασιν. Διὰ γὰρ ἀγαθότερα θεὸς καὶ χρόνους ὀρίζει εἰς τιμωρίαν · τοῦτο μὲν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι, ὡσπεροῦν καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ · τοῦτο δὲ ἐξήκοντα, δι' αὐτοῦ τοῦτου τοῦ προφήτου. Καὶ πρὸ τῆς προθεσμίας ἐπάγει τὴν δίκην, ἐκκόπτων αὐτῶν τὰ ἁμαρτήματα, καὶ παύων αὐτοὺς τῆς παρανομίας ἀμεταμέλητα νοσοῦντας · διὸ φησιν ὁ πεντηχοστὸς τέταρτος ψαλμὸς · « Ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ήμισεύσουσι ¹⁵ τὰς ἡμέρας αὐτῶν. » Καὶ πάλιν, « Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου. » Τὸ, « Ἦρας πᾶν ἄρσεν αὐτῶν, » ὁ Σύμμαχος, « πᾶσαν τὴν μνήμην ¹⁶ αὐτῶν » ἠρμήνευσεν. Ἀκύλας δὲ καὶ Θεοδοσίω, « πᾶν τὸ μνημόσυνον αὐτῶν. »

ιε'. Πρόσθεσ αὐτοῖς κακὰ, Κύριε ¹⁷. Εἰς εὐκτικὸν τὸ προαγορευτικὸν ὁ προφήτης μετέβαλε σχῆμα, καὶ προλέγει τὸν δλεθρον τῶν διωκόντων τοὺς εὐσεβεῖς. Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου ¹⁸. Δεῖξας τῶν διωκόντων τὴν ταλαιπωρίαν, ἐπίδεικνυσι τῶν διωκομένων τὴν ὠφέλειαν · « Ἡ γὰρ θλίψις, » κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, « ὑπομονὴν κατεργάζεται · ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν · ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα · ἐλπίς οὐ κατασχύνει. »

ιη'. Διὰ τὸν φόβον σου ¹⁹, Κύριε, ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν ²⁰. Ἐπισθὴ γὰρ ὠδινούσῃ ἑαυτοὺς ἀπέλασαν

γυναῖκί, ἐξείξαν τὸν τῶν ὠδῶνων καρπὸν. « Πνεῦμα γάρ, φησί, σωτηρίας ἐπέχομεν, ὁ ἐποίησας ⁵¹ ἐπὶ γῆς » τούτέστιν ὁ τῆ γῆ ἔδωκῆσθε. Οὐ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐν τῆ γῆ ἔδημιούργησεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος ἐν τῆ γῆ τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο. « Οὐ πασοῦμεθα ⁵², ἀλλὰ πασοῦνται οἱ ἐνοικοῦντες ⁵³ ἐπὶ τῆς γῆς. » Οἱ τὰ γῆν φρονούντες ἐπιμένουσι θαρρόντες τοῖς ῥέουσιν· ἡμεῖς δὲ προσμένοντες τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν.

19. Ἡ γὰρ θρόσος, ἡ παρὰ σοῦ, λαμα αὐτοῖς ἔστιν ⁵⁴. Ὅσπερ γὰρ ὁ ὑέτος ζωοποιεῖ τὰ καταχυσθέντα καὶ οἰοεὶ ταφέντα σπέρματα· οὕτως ὁ οὐδὲ λόγος, οἰὸν τις θρόσος, ἀνίστησι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. « Ἡ δὲ γῆ τῶν ἀσεβῶν πασεῖται ⁵⁵. » Τὸ γῆν αὐτῶν καταλύεται φρόνημα. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ προφήτης εἰρηκεν, ὕμνον ὑφαίνων τῶ τῶν ὄλων Θεῷ. Αὐτὸς δὲ ὁ Δεσπότης τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι παρεγγυᾷ, ὥσπερ ἐν τισὶ ταμείοις, τῆ πίστει τῶν κηρυγμάτων, καὶ τῆ ἐλπίδι τῶν μελλόντων κατακρυβῆναι, καὶ διαφυγεῖν τὸν τοῖς ἄλλοις ἐπιπερόμενον ἀνθρώποις ἄλεθρον. Καὶ τοῦτο παθεῖν συνέδη τῆ τῶν Ἰουδαίων χώρα. Παπαρφήκασιν γὰρ εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους μυσταγωγούς, καίτοι τὸ τῆς σωτηρίας τακόντας πνεῦμα τοῖς ἐπὶ γῆς.

κα'. Ἴδοὺ ⁵⁶ γὰρ Κύριος ἀπὸ τοῦ ἁγίου ἐπάξει τὴν ὄρησιν ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ⁵⁷ ἐπὶ τῆς γῆς. Ταῦτα εὐρίσκομεν τὸν Κύριον τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις παρεγγυήσαντα· « Ὅτι ἂν γὰρ, φησὶν, ἴδετε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἰερουσαλήμ, γινώσκετε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. » Καὶ πάλιν· « Τότε οἱ ἐν τῆ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους μὴ καταβάτω ἄρα τι ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ. » Προλάγει δὲ αὐτοῖς, ἵνα διαφυγῶσι τὸν ἐπιπερόμενον τοῖς ἀνιστήσασιν ἄλεθρον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

α'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπάξει ⁵⁸ ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἁγίαν ⁵⁹. Μάχαιραν Θεοῦ καλεῖ τὸν τιμωρικὸν λόγον. « Δράκοντα δὲ ὄφιν σκολιδόν, φεύγοντα καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ διαιτώμενον, » τὸν διὰ τῶ πρώτου ὄφους ἐνεργήσαντα λέγει. Αὐτὸς γὰρ ἔφυγε, τὴν τοῦ Σωτῆρος μεμαθηκῶς ἐπιφάνειαν, καὶ ἰδὲ· « Τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γῆ τοῦ Θεοῦ; » Ἥλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. »

γ'. Ἐγὼ πόλις ὄχυρά, πόλις πολιορκουμένη ⁶⁰.

• Luc. xxi, 20. • Matth. xxi, 46, 47. • Matth. viii, 29.

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ ὁ ἐποίησας. I. a quoque t. I, p. 784, sed ibid. p. 1292, ἐποίησαμεν. Hanc posteriorem lectionem Noster etiam ad Cant. iii, 7, 8 secutus est, juxta cod. Alex., sed ad Cant. i, 15, 16, leg. πν. σωτ. σου, δεικνύσασμεν ἐπὶ τῆς γῆς. In dial. I, p. 279 et 292 Garn. est πν. σωτ. ἐπὶ τῆς γῆς. Postrema ἐπὶ τῆς γῆς des. ib. p. 285. ⁵² Οὐ πασο. Des. in textu Hebr. et in cod. Alex. ⁵³ οἱ ἐνοικοῦντες. Apud LXX, præm. πάντες. ⁵⁴ Ἡ γὰρ — ἐστιν. Hebr. nam (sicut) ros olerum est ros tuus. Quæ h. l. des. Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις leg. Hæc. fab., l. v, c. 19. ⁵⁵ τ. ἀσ. πεσο. Hebr. mortuos emittet (terra). Al. terram mortuorum prosterneret. ⁵⁶ Ἴδοὺ — τῆς γῆς. Hebr. Ecce enim Jehova egreditur e loco suo, ut visitet iniquitatem incolarum terræ super eos. ⁵⁷ κατοικ. Ita Ald. et Compl., Rec. lectio est ἐνοικοῦντας. ⁵⁸ ἐπάξει — ἁγίαν. Hebr. visitabit Jehova gladio suo duro. Ita quoque reliqui int. qui pro ἁγίαν habent σκληρᾶν. Ad integrum hunc vers. conf. t. I, p. 45 et 1359. ⁵⁹ ἁγίαν. Quæ proxima sunt, καὶ τὴν μεγάλην καὶ τὴν ἰσχυρὰν ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν, leg. infra ad Ezech. xxi, 3. ⁶⁰ Ἐγὼ — πολιορκ. Hebr. Ego Jehova custodio eam (vineam).

riente seipso comparaverant, partus fructum ostenderunt. « Spiritum enim, inquit, salutis peperimus, quem fecisti in terra, » id est, quem terræ donasti. Neque enim Spiritum in terra creavit : sed per Spiritum in terra salutem operatus est. « Non cademus, sed cadent habitatores terræ. » Qui terrena sapiunt, in rebus fluxis confidere pergunt : nos vero resurrectionem mortuorum expectamus.

298 Vers. 19. Ros enim, qui a te, sanatio eis est. Quemadmodum enim pluvia defossa et quasi sepulta semina vivificat, sic verbum tuum, velut ros quidam, hominum naturam exsuscitat. « Terra autem impiorum cadet. » Terrenus illorum fastus dejecitur. Hæc itaque dixit propheta hymnum texens universorum Deo. Ipse autem Dominus in ipsum credentes admonet, ut tanquam in cellis quibusdam, in fide prædicationum, et in spe futurorum abdantur, et impendentem aliis hominibus interitum devitent. Atque hoc plane contigit regioni Judæorum. Insanierunt enim adversus Christum, et adversus sanctos mystagogos, licet salutis spiritum habitantibus in terra pepererint.

Vers. 21. Ecce enim Dominus de sancto inducit tram super habitatores terræ. Hæc invenimus Dominum sanctis apostolis indicasse. « Cum videritis enim, inquit, circumdari ab exercitu Hierosolymam, tunc scitote appropinquare desolationem ejus. » Et rursus : « Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, et qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua. » Prædicat autem illis, « ut effugiant inflictum resistentibus exitium.

299 CAP. XXVII.

Vers. 1. Illo die inducet Deus gladium sanctum. Gladium Dei vocat vindicem sermonem. « Draconem vero serpentem tortuosum, fugientem et habitantem in mari, » eum dicit, qui per primum serpentem operatus est. Ipse enim, audito Salvatoris adventu, fugam iniiit, et clamavit : « Quid mihi et tibi, Fili Dei? Venisti ante tempus torquere nos. »

Vers. 5. Ego civitas munita, civitas quæ oppu-

gnatur. Nulla, inquit, securitas est mihi a mœnibus : A
omni enim ex parte ab hostibus circumvallata sum.

VERS. 5. *Faciamus pacem illi.* Placemus, inquit,
Dominum, ejus contra nos indignationem vitæ
mutatione amoveamus.

VERS. 8. *Nonne tu eras, qui meditaberis spiritu
duro interficere eos?* Sperasti, inquit, te civitatem
cum ipsis habitatoribus esse deleturum. At ego
propterea meam illis providentiam impertiam, il-
lorum peccata propter blasphemiam tuam non con-
siderans.

VERS. 11. *Mulieres venientes a spectaculo.* Mu-
lieres vocat civitates gentium, vel illarum Eccle-
sias, desolationem Hierosolymæ contemplantis,
hortaturque, ut illorum caveant incredulitatem;
quia enim nolunt quod utile est intelligere, ideo
veniam non consequuntur.

VERS. 12. *Vos autem 300 congregatis singulos
filios Israelis.* Sanctos apostolos admonet. Hi enim
orbis terræ obcuntes synagogas, primis Judæis
annuntiabant verbum (salutis), et eos qui obedie-
bant divinæ prædicationi Domino offerebant.

VERS. 15. *Canent tuba magna.* Tubam magnam
vocat prædicationem salutis. Veritatis enim præ-
conum in omnem terram exivit sonus, et in fines
orbis terræ verba p. Hi sunt qui oves errantes
congregarunt.

CAP. XXVIII.

VERS. 5. *Die illo erit Dominus Sabaoth corona
gloriæ.* Demonstrato apostolorum choro, horum
Dominum demonstrat. Hic enim, ait, qui injuriæ
coronam dissolvit, idem erit et corona gloriæ re-
liquiis populi sui. Quippe gloria Judæorum qui
crediderunt * est maxima, quod ex ipsis secundum
carnem natus sit Christus.

VERS. 6. *Et relinquetur in spiritu judicii.* Ipse
enim, cum prohibuisset ne occiderentur universi,
aliquos servavit, omnia providens ut Deus, et ju-
ste judicans. Illud autem : « In spiritu judicii su-
per judicium, » hunc habet sensum : Et tunc, in-
quit, decrevit illos servare, et illos rursus alteri
judicio reservat.

VERS. 11. *Propter irrisionem labiorum alterius
linguæ.* Alteram linguam vocat parabolicam et tropi-
cam prophetarum doctrinam; irrisionem vero

p Psal. xviii, 3; Rom. x, 18.

VARIE LECTIONES.

⁶¹ Ποιῆσ. εἰρ. αὐτῷ. *Hebr.* Si fecerit pacem mecum. ⁶² Vers. 6, qui h. l. des. infra in *Eram.*, dial. 2, Ita ex *IREN.* producitur : Τέκνα Ἰακώβ βλαστῆσαι καὶ ἐξανθήσαι Ἰσραὴλ, καὶ πλησθήσεται (rec. lectio ἐμπλησθήσεται) ἡ οἰκουμένη τοῦ καρποῦ αὐταῦ. ⁶³ ἀπὸ θείας. *Hebr.* incendit eam. *Aqu.* φωτίσουσιν αὐ-
τήν. ⁶⁴ Ὑμεῖς—ἕνα. *Hebr.* Vos autem congregabimini alter ad alterum, filii Israelis ⁶⁵ δόξης. *Rec.*
lectio est ἐλπίδος, nostra autem a Bostio aliisque non observata, magis ad *Hebr.* composita est. ⁶⁶ αὐ-
τοῦ. Additur quoque ab *EUSEB.*, *Dem. Evang.* l. II. ⁶⁷ Καὶ—χρίσεως. *Hebr.* Eritque spiritus judicii. *Rec.*
lectio est καταλειφθήσονται ἐπί. ⁶⁸ Διὰ—ἑτέρας. *Hebr.* nam subsannationibus labii (s. labiis irri-
soris) et lingua alia (loquetur ad populum hunc).

Οὐδεμίαν, φησὶν, ἀπὸ τῶν περιβόλων ἀσφάλειαν ἔχω
πάντοθεν γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων κεκύκλωμαι.

ε'. *Ποιήσωμεν εἰρήνην αὐτῷ* ⁶¹. Καταλλάξωμεν
φησὶ, τὸν Δεσπότην· παύσωμεν τὴν καθ' ἡμῶν ἀγα-
νάκτησιν τῇ τοῦ βίου μεταβολῇ.

η'. ⁶² Οὐ σὺ ἤσθα ὁ μελετῶν τῷ πνεύματι
τῷ σκληρῷ ἀναλεῖν αὐτούς; Ἥλιπσαι, φησὶν, αὐ-
άνδρον καταλύσαι τὴν πόλιν· ἀλλὰ τούτου χάριν
ἐγὼ τῆς ἐμῆς αὐτοὺς ἀξιώσω προνοίας, οὐκ ἀποβλέ-
πων εἰς τὰ ἐκείνων πλημμελήματα διὰ τὴν σὴν βλασ-
φημίαν.

ια'. *Γυναίκες ἐρχόμεσαι ἀπὸ θείας* ⁶³. *Γυναίκες*
καλεῖ τὰς τῶν ἐθνῶν πόλεις, ἢ τὰς ἐν αὐταῖς Ἑκκλη-
σίας τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ θεωμένης ἑβραϊαν· καὶ
παρακαλεῖται τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν φυγεῖν· συνί-
ναι γὰρ οὐκ ἐθέλουσι τὸ συμφέρον. Οὐ δὲ χάριν καὶ
συγγνώμης ἐστέρηται.

ιβ'. *Ὑμεῖς δὲ συναγάγετε τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ
καθ' ἕνα* ⁶⁴. Τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις παρακαλεῖται.
Αὐτοὶ γὰρ τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην περινοστοῦντες
συναγωγὰς, πρώτους Ἰουδαίους τὸν λόγον ἐκήρυττον,
καὶ τοὺς τῷ θεῷ κηρύγματι πειθομένους τῷ Δε-
σπότην προσέφερον.

ιγ'. *Σαλπιοῦσι τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ.* Σάλ-
πιγγα μεγάλην καλεῖ τὸ σωτήριον κήρυγμα. Τῶν
γὰρ τῆς ἀληθείας κηρύκων εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλ-
θεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκου-
μένης τὰ ῥήματα. Οὗτοι τὰ πλανώμενα συναγαγόν-
τες πρόβατα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

ε'. *Τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται Κόρυς Σαβαὶθ ὁ
στέφανος τῆς δόξης* ⁶⁵. Τὸν ἀποστολικὸν ὑποδείξας
χορὸν, τὸν τούτων ὑποδείκνυσσι Δεσπότην. Οὗτος γὰρ,
φησὶ, τῆς ὑδρεως στέφανον καταλύσας, αὐτὸς ἔσται
καὶ στέφανος δόξης τοῖς καταλειφθεῖσι τοῦ λαοῦ αὐ-
τοῦ ⁶⁶. Δόξα γὰρ τῶν πεπιστευκότων Ἰουδαίων με-
γίστη, τὸ ἐξ αὐτῶν βλαστῆσαι κατὰ σάρκα τὸν Χρι-
στόν.

ς'. *Καὶ καταλειφθήσεται ἐν πνεύματι κρί-
σεως* ⁶⁷. Αὐτὸς γὰρ κωλύσας ἀναιρεθῆναι πάντας,
ἐνλίους ἐφύλαξε, προορῶν ἅπαντα ὡς θεός, καὶ κρί-
νων δικαίως. Τὸ δὲ, « Ἐν πνεύματι κρίσεως ἐπὶ κρί-
σιν, » ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν· Καὶ τότε, φησὶν,
ἔκρινον αὐτοὺς σῶσαι, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἑτέρα κρί-
σει φυλάτται.

ια'. *Διὰ φαυλισμὸν χειλέων γλώσσης ἐτε-
ρας* ⁶⁸. Γλώσσαν ἑτέραν καλεῖ, τὴν παραβολικὴν καὶ
τροπικὴν τῶν προφητῶν διδασκαλίαν· φαυλισμὸν δὲ

χειλών, τοὺς παρὰ τῶν ἀσεβῶν κατὰ τῶν προφητῶν A labiorum, impiorum 301 adversus prophetas jacitata convicia.

ιγ'. Καὶ ἔσται 99 αὐτοῖς τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ, θλίψις ἐπὶ θλίψει 10. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠβουλήθησάν τενα θησον ἀπὸ τῶν θείων λογίων καρπώσασθαι, ἐρέφονται θλίψιν ἐπὶ θλίψει, καὶ κακῶν προσδοκίαν 11 διηρακῆ, καὶ τῶν προσδοκωμένων χαλεπῶν τὴν πείραν.

ιδ'. Ὅτι εἰπατε· Ἐποιήσαμεν διαθήκην μετὰ τοῦ ἔθου. Ἀνδρῶν ἐστὶ μεμνητότων ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ κατ' αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ δίχης θρασυνομένων. ιε'. Ἴδου ἐγὼ ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιών λίθον πολυτελεῆ 12. Ἀνοκας ἐσχάτης εἶναι νομίζω, τὸ πῶστιν τῷ Ἰεζεκιᾷ προσαρμόζειν τὴν προφητείαν· εἰς ἀνθρώπων γὰρ πιστεύειν οἱ θεοὶ ἀπαγορεύουσι λόγοι. « Μὴ πεποιθεαὶ γὰρ, φησὶν, ἐπ' ἄρχοντας καὶ B ἐπὶ υἱοὺς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἐστὶ σωτηρία. » Καὶ, « Ἐπικατέφατος ἄνθρωπος, δε τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. » Καὶ, « Ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον, ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον. » Ἐνταῦθα δὲ ὁ προφητικὸς ἐπιναεὶ λόγος τοὺς εἰς τὸν λίθον τοῦτον πιστεύοντας. Ἀκρογωνιαῖος δὲ λίθος ὁ δεσπότης Χριστός, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν· ὁ ἐν ἑαυτῷ τοὺς ἐξ ἑθνῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ συνάψας, καὶ ἕνα λαὸν ἀποψήφας· αὐτὸς δὲ καὶ θεμέλιος κέκληται. « Θεμέλιον γὰρ, φησὶν, ἄλλον ὁφέδεις δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον δε ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός. »

ιθ'. Πρωτῶ, πρωτῶ παρελεύσεται ὁμᾶς 14. Πρωτῶ, πρωτῶ, τὴν ταχύτητα λέγει· καὶ προλέγει τὰ ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ ἐπινεχθησόμενα κακά. C

κα'. Μετὰ θυμοῦ ποιήσει τὰ ἔργα αὐτοῦ 15. Δείκνυσιν αὐτοὺς μετὰ τὴν πείραν τὴν οικεῖαν ὁμολογούντας ἀσθένειαν, καὶ τῆς ἀδοθενείας τὴν αἰτίαν ἰδιόσκοντας. Ἡ ἀσθένεια γὰρ ἐκείνην ἐγέννησεν. « Ὁ δε θυμὸς αὐτοῦ ἀλλοτρως χρησεται 16. » Οὐκέτι γὰρ ὁμῶν ὡς οικεῖον προμηθεῖται λαοῦ, ἀλλ' ὡς κατ' ἐκείνων τῶν παντάπασιν αὐτὸν ἀγοησάντων χρησεται καθ' ὁμῶν τῷ θυμῷ.

κβ'. Μηδὲ ἰσχυράτωσαν ὁμῶν οἱ δεσμοί. Δεσμοὺς δὲ θράσος ἐκάλεσε· παρεγγυᾷ δὲ αὐτοῖς μὴ εὐφραίνεσθαι 17, μηδὲ τῇ οικεῖᾳ δυνάμει θαρρῆναι. Ἄ γὰρ προεῖπον, παρὰ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ ἀκήκοα 18· ἀφεύδης δὲ ὁ θεῖος λόγος.

κγ'. Καὶ παιδευθήσῃ κριματι Θεοῦ σου 19. Σὲ, D φησὶ, πατρικῶς παιδεύσω, οὐ δικαστικῶς κολάσω.

9 Psal. cxlv, 2, 3. 10 Jerem. xvii, 5. 11 Psal. cxvii, 8. 12 I Cor. iii, 11.

VERS. 13. Et erit eis sermo Dei tribulatio super tribulationem. Quandoquidem fructum ex divinis sermonibus capere noluerunt, percipient tribulationem malorumque expectationem continuam, et ærumnarum quas exspectant experientiam.

VERS. 15. Quia dixistis, Fecimus fœdus cum inferna. Furentium hominum hæc sunt verba, et contra ipsum Dei iudicium præsumptivum.

VERS. 16. Ecce ego immittam in fundamenta Sionis lapidem pretiosum. Extremæ arbitror esse demeritiæ, hanc prophetiam Ezechiæ adaptare, Nam confidere in homine divina eloquia vetant. « Nolite, inquit, confidere in principibus, et in filiis hominum, in quibus non est salus. » Et : « Maledictus homo qui confidit in homine. » Et : « Melius est confidere in Domino, quam confidere in homine. » Hic vero loco laudat illos propheticius sermo, qui in hoc lapide confidunt. Angularis autem lapis est Christus Dominus, qui fecit utraque unum, qui eos qui sunt ex gentibus, et qui ex Israele, in seipso conjunxit, et unum populum fecit. Ipse etiam fundamentum est appellatus. « Fundamentum enim, inquit, aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Jesus 302 Christus. »

VERS. 19. Mane, mane transibit prope vos. Per mane, mane, celeritatem significat, et prædicat mala, quæ die nocteque infligentur.

VERS. 21. Cum furore faciet opera sua. Innuit illos imbecillitatem suam post experimentum confiteri, et imbecillitatis causam docere. Quippe impietas illam genuit. « Et furor ejus aliene utetur. » Non enim jam vestri, tanquam proprii populi, curam gerit : sed tanquam in eos qui ipsum prosum mentitur, suum in vos furorem exercet.

VERS. 22. Neque confortentur vincula vestra. Vincula vocavit audaciam. Monet autem illos ne exsultent, nec propriis viribus confidant. Quæ enim prædixi, ab universorum Deo audiwi. Nou mentitur autem sermo divinus.

VERS. 26. Et erudieris iudicio Dei tui. Te, inquit, ut pater erudiam, non puniam ut judex.

VARIE LECTIONES.

99 Καὶ—θλίψει. Hebr. eritque illis verbum Jehovæ præceptum præcepto (additum). 10 Rec. lectio est θλίψιν. 11 καὶ κακ. προσδ. Hinc coniecimus, Nostrum post θλίψει legisse προσδέχου, προσδέχου, ut habet ms. quoddam Mediol. et versio Lat. antiqua apud SABAT. 12 ἐμβαλῶ—πολυτ. Hebr. qui fundavit in Sione lapidem probationis. Pro ἐμβαλῶ—Σιών, supra, t. I, p. 1433, et infra ad Dan. ii, 34, 35, ac ad Zach. iii, 9, leg. τίθημι ἐν Σιών. Sequitur II. cc. ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον (ad Dan. i. c. ἐκλεκτὸν post ἔντιμον pos.) εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυνοῖ. Ad verba ultima conf. Rom. x, 11, ubi etiam Noster leg. καταισχυνοῖσεται. 13 Πρωτῶ—ὁμᾶς. Hebr. Nam quolibet matutino tempore transibit. 14 ὁμᾶς. Ita Compl. Sed præstat lectio rec. ἡμέρας. Hebr. interdium. 15 μετὰ—αὐτοῦ. Hebr. irascetur faciendo opus suum. 16 Ὁ—χρησεται. Hebr. et faciendo opus suum. Symm. et Theod., καὶ ἐργάσασθαι τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ. 17 μὴ εὐφρ. In apud LXX vers. ineunte, καὶ ἡμεῖς μὴ εὐφρανθήσετε. Sed Hebr. nunc itaque ne illudatis. 18 ἀ—ἀκήκοα. Hæc ad finem vers. 22 se referunt. 19 Καὶ—σου. Hebr. Et instruet eum in iudicio Deus ejus.

VERS. 27. *Virga excutitur melanthium. Vos, inquit, melanthii et cymini more virga percutio: Assyrios autem, velut speltam et hordeum, serra plaustris comminuum.*

CAP. XXIX.

VERS. 1. *Væ civitati Ariel! Ariel appellatur Areopolis. Est autem Moabitidis civitas nobilis.*

VERS. 11. *Et erunt vobis omnia verba hæc, sicut verba libri obsignati hujus. Olim enim prædictiones de Domino factas, 303 nec Judæi intelligere poterant, ut additas, et velut intus inclusas sub sigillis: nec gentes, quæ propheticas litteras non norant. Post Dominicum vero adventum, sublatis sigillis (res enim verbis dant testimonium), et plurimi ex Judæis prædictionum intelligentiam adepti sunt, et gentes pietatis litteras didicerunt, leguntque librum, qui incredulis Judæis adhuc manet obsignatus.*

VERS. 14. *Adjiciam ut transferam populum istum. Non enim abducam solum in Babyloniam: sed dispergam in universum orbem terræ.*

VERS. 15. *Et perdam sapientiam sapientum. Iuavia enim sunt omnia Pharisæorum et Scribarum: et stultitiæ plena erat ipsorum quæ videbatur sapientia.*

VERS. 16. *Nonne ut lutum figuli reputabimini? Quemadmodum enim figulus ea quæ jam formata, et nondum igni admota sunt, destruere, et alia rursus pro illis efformare potest: sic ego vos quidem expellam, et gentes assumam, et spiritualem, qua floretis, gratiam in universam hominum naturam transfundam. Hoc enim sequentia declarant.*

VERS. 17. *Et transferetur Libanus. Libanum vocat gentes, propter priorem impietatem (sed et mons ipse non Judæorum erat, sed gentium). Chermel vero Carmelum, qui mons est fertilis, et fructibus abundans, in 304 Israelis regione situs. Figurale ergo docet Judæorum et gentium immutationem. Dabitur enim, inquit, Libano, id est gentibus, regio (frugifera) Carmeli: hoc est, Judæi saltus erunt sine fructu. Cujus prophetiæ veritatem oculis cernimus, Nam et multitudine et sterilitate sua saltui similes sunt.*

VERS. 18. *Et audient surdi verba libri. Qui Litteras nesciunt, qui ex gentibus crediderunt, qui pro-*

κζ. *Ῥάβδω ἐκτινάσσεται ἡ τὸ μελάνθιον. Ὑμᾶς, φησί, δίχην μελανθίου καὶ κυμίνου ῥάβδω παύω· τοὺς δὲ Ἀσσυρίους, ὡς ζειὰς καὶ κριθὰς, πρὶον δι' ἀμάξης λεπτυνῶν.*

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

α'. *Ὅσαι πόλεις Ἀριήλ. Ἀριήλ, ἢ Ἀρεόπολις καλεῖται· τῆς δὲ Μωαβιτιδῶς ἐστὶν αὕτη ἐπίσημος.*

ια'. *Καὶ ἔσονται ὑμῖν πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα ἡ, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου ἐσφραγισμένου τούτου. Πάλαι γὰρ τὰς περὶ Κυρίου προβήσεις, οὔτε Ἰουδαῖοι συνιδεῖν ἠδύναντο κεκαλυμμένας, καὶ οἰνεῖ σφραγίστων ἐντὸς ἀποκειμένας· οὔτε τὰ ἔθνη, τὰ προφητικά μὴ ἐπιστάμενα γράμματα. Μετὰ μέντοι τὴν Δεσποτικὴν ἐπιφάνειαν, ἀφαιρηθεισῶν τῶν σφραγίδων (τὰ γὰρ πράγματα μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις), καὶ πλείστοι ἐξ Ἰουδαίων, τῶν προβήσεων ἔμαθον τὴν διάνοιαν, καὶ τὰ ἔθνη μεμάθηκε τῆς εὐσεβείας τὰ γράμματα, καὶ ἀναγινώσκουσι τὸ βιβλίον ὃ τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις ἐσφραγισμένον ἔτι μεμένηκε.*

ιδ'. *Ἐπιπροσθήσω τοῦ μεταθεῖναι τὸν λαὸν τοῦτον. Οὐ γὰρ μόνον εἰς Βαβυλῶνα ἀπάξω, φησὶν, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διασπαρῶ.*

ιε'. *Καὶ ἀπολωῖ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν. Φροῦδα γὰρ τὰ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων· ἀνίας γὰρ ἦν πλήρης ἡ αὐτῶν δοκοῦσα σοφία.*

ιζ'. *Ὅχι ὡς πηλὸς τοῦ κεραμῆως λογισθήσεσθε. Ὅπερ γὰρ ἡ κεραμῆς τὰ ἤδη πλασθέντα, καὶ μηδέπω πυρὶ ὀμιλήσαντα, ἀνασκευάσαι δύναται, καὶ πάλιν ἕτερα ἀντ' ἐκείνων κατασκευάσαι· οὕτως ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ἀπώσομαι, τὰ δὲ ἔθνη προσλήψομαι, καὶ τὴν ἐν ὑμῖν ἀνοῦσαν πνευματικὴν χάριν εἰς ἅπασαν μεταθήσω τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. Τοῦτα γὰρ διὰ τῶν ἐξῆς δεδήλωκε.*

ιζ'. *Καὶ μεταθεθήσεται ὁ Λιβανός. Λιβανὸν τὰ ἔθνη καλεῖ διὰ τὴν προτέραν ἀσέβειαν (καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ὄρος οὐκ Ἰουδαίων ἦν, ἀλλ' ἔθνῶν). Κερμὲλ δὲ, τὸν Κάρμηλον· ὄρος δὲ τοῦτο πολυφόρον καὶ πολύκαρπον, ἐν τῇ τοῦ Ἰσραὴλ κείμενον χώρῃ. Τροπικῶς τοίνυν διδάσκει τὴν τῶν ἔθνῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων ἐναλλαγὴν. Δοθήσεται γὰρ, φησὶ, τῷ Λιβάνῳ, τουτέστι τοῖς ἔθνεσιν, ἡ τοῦ Καρμῆλου εὐκαρπία· τουτέστιν, οἱ Ἰουδαῖοι δρυμὸς ἔσονται ἀκαρπος. Καὶ ὀρώμεν τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν· καὶ γὰρ κατὰ τὸ πλῆθος, καὶ κατὰ τὴν ἀκαρπίαν, μιμῶνται δρυμὸν.*

ιη'. *Καὶ ἀκούσονται κωφοὶ λόγους βιβλίου. Οἱ μὴ εἰδότες Γράμματα, οἱ ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκότες,*

VARIAE LECTIONES.

³⁰³ Al. τινάσσεται. ³⁰⁴ Καὶ—ταῦτα. *Hebr.* Eritque vobis tota ista visio. ³⁰⁵ Vers. 15, initium t. 1, p. 1502, et infra ad Osee vii, 14, necnon *Hist. eccl.*, l. 1. c. 7, et *Rel. Hist.*, c. 1, leg. sed ex memoria, ut videtur, allegatum. ³⁰⁶ τοῦ—τούτου. *Hebr.* mirabiliter agere cum populo hoc. ³⁰⁷ Καὶ ἀπ. τ. σοφ. *Hebr.* et peribit sapientia. ³⁰⁸ σοφῶν. Verba ult. hujus vers. ex I Cor. 1, 19, suppleri possunt, ubi Noster etiam legit ἀθετήσω, ut Justin. Martyr, Cypr., et Hilari. Sed LXX habent κρύψω, sicque Tertull. passim. ³⁰⁹ Οὐχ—λογισθ. *Hebr.* Perversio vestra est (s. adeo perverse agitis), ac si lutum pro figulo haberetur. ³¹⁰ μετατ. *Hebr.* convertetur, s. mutabitur. ³¹¹ εὐχ. Ita lacuna editionis prioris, quæ primam tantum syllabam εὐ exprimebat, explenda fuit. Eodem forsitan jure scribi potuisset εὐφορία. Malui tamen εὐκαρπία ponere, ob locum plane similem ad c. xxxii, 15. ³¹² βιβλίου. Reliqua hujus vers. supra t. 1, p. 1568, ita leg. : καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει καὶ οἱ ἐν τῇ ὀμίχλῃ· ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ἔσονται. Conf. etiam Procm. ad Ezech.

οὐ μὴ δυνάμενοι διαγνώσκειν τὸν προφητικὸν χαρακτῆρα, οὗτοι τούτων ἐπακούσονται προθύμως τῶν λόγων.

18. Ὁσθαλμοὶ τυφλῶν ὄφονται⁹⁰. Τυφλοὶ δὲ ἀληθῶς ἦσαν ἐν ὁμίχλῃ καὶ σκότῃ καθήμενοι· τὴν πτῖσαν ὄρωντες, καὶ τὸν ταύτης ποιητὴν ἀγνοοῦντες. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ, φησὶν, ὄφονται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς. Τοὺς αὐτοὺς καὶ πτωχοὺς ἀνομάζει, τοῦ παναγίου Πνεύματος εὐπορίαν οὐκ ἐσχηκότας. « Ἀπληπισμένοι⁹¹ τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης. » Ἀπεγνωσμένοι γὰρ ὑπὸ Ἰουδαίων, παρὰ πάντων ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἀπῆλυσαν.

19. Διὰ τοῦτο ταῦτα λέγει Κύριος. Τῶν ἐθνῶν προθεσπίσας τὴν σωτηρίαν, προλέγει καὶ τῶν ἀπιστησάντων Ἰουδαίων τὴν τιμωρίαν.

20. Γλῶσσαι αἱ ψαλλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην⁹². Ἄντι γὰρ τῆς βλασφημίας ὑμνῶδιαν προσφέρουσιν.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

1. Ὁρασις τῶν τετραπόδων τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ⁹³. Ἐρημον καλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐρημος γὰρ ἦν τῆκαῦτα, ἀνάστατος ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ γεγενημένη· τετράποδα δὲ προσαγορεύει τοὺς τὴν ἀλογίαν νενοσηκότας, καὶ τὸν εὐεργέτην καὶ ποιητὴν ἐκ ἐγκωκότας. « Ἄνθρωπος γὰρ ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνίκαν· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς. » Τὴν πολλὴν δὲ αὐτῶν πονηρίαν ὁ προφητικὸς αἰνετόμενος λόγος, οὐ κτήνεσιν, ἀλλ' ἰοβόλοις ἀπείκασε θηρίοις. Διὰ γὰρ τοῦ λέοντος καὶ τοῦ σκύμνου, δεδήλωκε τὸ θρασύ· διὰ τῶν ἀσπίδων, τὸ πονηρὸν καὶ τὸ πικρόν· διδάσκει δὲ, ὡς διὰ τῶν ἀχθοφόρων ζῶων μετεκόμεζον εἰς τὴν Αἴγυπτον ὅσα τῶν Βαβυλωνίων τὰς χεῖρας διέφυγε· καὶ προλέγει μηδεμίαν αὐτοῖς ὠφέλειαν ἐκείθεν γεγενῆσθαι. Κελεύεται δὲ ὁ προφήτης διαμαρτύρασθαι, ὡς ἀνόητον τὸ γινόμενον, καὶ οὐδεμίαν παρέχον παραψυχὴν.

2. Καθίσας γράψον ἐπὶ πυξίου ταῦτα. Ἐδέξατο τέλος ἡ πρόρρησις μετὰ τεσσαράκοντα καὶ ἑκατὴν ἔτη· τσαῦτα γὰρ εὐρεθήσεται ἐκ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας Ἰεζεκιίου μέχρι τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς, ἢ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐγεγόνει.

3. Διὰ τοῦτο τὰς λέγει Κύριος ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ. Τὴν ἐπ' Αἴγυπτίους ἐλπίδα περιβόλων καταλιπομένη καὶ πόλις ἀλιπομένη ἀπείκασε· καὶ τῇ παραβολῇ παραβολὴν ἑτέραν παρέθηκεν. Ἐοικέναι γὰρ ἔφη τὴν ταῦτα πάσχουσαν πόλιν ἀγγελίῳ ὄστρακινῳ συντριβομένῳ, καὶ τσαῦτην ὑπομένοντι συντριβῆν, ὡς παντελῶς ἄχρηστα διαμεῖναι διὰ μικρότητα καὶ αὐτὰ τοῦ ἀγγελοῦ τὰ ὄστρακα.

4. Ματαία ἡ ἰσχὺς ὄμων ἐγενήθη. Μετανοίας ἕως, οὐ τὸ στένειν μόνον ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις, ἀλλὰ

⁹⁰ Psal. XLVIII, 13.

pheticum characterem discernere non possunt, hi sermones istos promptis animis exaudient.

VERS. 19. *Oculi caecorum videbunt.* Caeci autem revera erant, qui in nebula et tenebris sedebant, creaturam contuentes, et ejus auctorem ignorantes. Sed tamen et ipsi etiam, inquit, veritatis lumen videbunt. Eosdem rursus inopes nominat, quippe qui Spiritus sancti opibus careant. « Et desperati homines implebuntur laetitia. » Rejecti enim a Judaeis, salutem praeter spem omnem adepti sunt.

VERS. 22. *Propterea haec dicit Dominus.* Postquam de gentium salute vaticinatus est, Judaeorum etiam, qui non crediderint, supplicium B praedicit.

VERS. 24. *Et linguae balbutientes discent loqui pacem.* Blasphemiae enim loco laudes et hymnos concinunt.

305 CAP. XXX.

VERS. 6. *Visio quadrupedum in deserto.* Desertum appellat Hierosolimam. Deserta enim tunc erat, cum eversa fuisset a Nabuchodonosor. Quadrupedia autem eos vocat qui a rationis usu alieni sunt, benefactoremque et creatorem non agnoscunt. « Homo enim, cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis. » Summam autem illorum perveritatem innuens propheta, non cum jumentis, sed cum venenatis bestiis eos comparat. Quippe per leonem et catulum, ferocitatem indicavit: per aspides, malitiam et acerbitatem. [12] Docet autem quae pacto in Aegyptum bajulis jumentis ea omnia deportarent, quae Babyloniorum manus evaserant, et nullam inde utilitatem ipsis futuram praedicit. Jubeturque propheta contestari, stultum id esse quod agant, et nihil afferre solatii.

VERS. 8. *Sedens scribe haec super tabula.* Finem sortita est praedictio post centum annos et quadraginta. Tot enim reperientur a primo anno regni Ezechiae usque ad fugam in Aegyptum, quae captam Hierosolimam secuta est.

VERS. 12. *Propterea haec dicit Dominus sanctus Israelis.* [13, 14] Spem in Aegyptiis positam comparat cum muro destructo et urbe capta: et similitudini similitudinem alteram addidit. Similem enim ait esse urbem, cui haec evenerint, vasi testaceo confracto, atque ita comminuto, ut prorsus inutilia ob parvitatem ipsa vasis fragmenta remaneant.

VERS. 15. *Vana facta est fortitudo vestra.* Poenitentiae modus est, non solum dolere de peccatis,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ Ὑπὸ τ. 6ψ. Hæc ad vers. 18 pert. ⁹¹ ἀπληπ. *Hebr.* pauperes. ⁹² Γλῶσσαι—εἰρήνην. Hæc obelo notavit Hier., nec immerito. Absunt enim ab *Hebr.*, et vel *Aqu.* vel *Theod.* esse videntur, nisi ex c. xxxii, 4, hunc in locum translata sint. ⁹³ τῶν — ἐρήμῳ. *Hebr.* bestiarum meridiei.

sed et ista evitare, et horum iter aversari, atque in contrarium tendere. Hoc enim divinus sermo declaravit, dicens:

Cum reversus ingemueris. (Vers. 17.) Donec relinquimini, quasi malus navis super montem. Quod dicit, tale est: Arbores multæ non ita insignes sunt in montibus; at sicubi in vertice montis pinus una, vel cupressus derelicta fuerit, valde conspicua est prætereuntibus: sic et vos, inquit, pauci relicti estis ex multis myriadibus, et insignes sicut calamitates vestræ.

Vers. 19. Et Hierosolyma ploratu ploravit, miserere mei. Prosopopœia iterum usus est propheta, preces ipse pro illa fundens. Sed responsonem quoque retulit: « Miserans miseretur tui. »

Vers. 20. Quia oculi tui videbunt eos qui te seducebant. Quia satietatem non explevisti, sed dammum inde contraxisti atque morbum, medicus contrariis utetur remediis. Pseudoprophetas autem, falsosque principes et impios his verbis designavit.

Vers. 22. Et contaminabis idola deargentata. Hæc manifestius post Salvatoris nostri incarnationem gesta sunt, quando non solum Judæi, qui crediderant, sed gentes ubique terrarum, idola, quæ pro diis olim coluerant, comminuerunt et detestatae sunt. « Et disperges sicut aquam menstruatæ. » Id est, Polluta duces et immunda, velint cœnum quoddam grave olens et foedam cothurni fugiens.

Vers. 26. Et erit lumen tunc sicut lumen solis. Ostendit quanta eorum propter reditum futura sit lætitia. Nec enim multiplex lumen habuerunt elementa: sed qui in tristitia erant, clariora sibi cernere videbantur. Hæc autem, inquit, evenient post Babylonem destructam.

Vers. 27. Ecce nomen Domini venit post longum tempus. Quoniam maximum erat miraculum, tot myriades humanis manibus cecidisse, idem autem ipsum jam etiam Ægyptiis acciderat, qui omnes in mari submersi sunt, et longum tempus intercesserat inter ea quæ sub magno Mose et ea quæ sub Ezechia rege gesta sunt; propterea merito dixit: « Ecce nomen Domini venit post longum tempus. » Nomen autem vocavit gloriam, et ortam ex miraculo claritatem.

Vers. 29. Nunquid semper oportet vos lætari? Quia decem tribus, me propter illorum impietatem permittente, superastis, mihi etiam consecratam civitatem expugnatos vos sperastis: et tantam mihi imbecillitatem, vobis autem tantam po-

καὶ τὸ φεύγειν ταύτας, καὶ τὴν τούτων ὁδὸν ἀποστρέφασθαι, καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδεύειν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεὸς δεδήλωκε λόγος, τὸ,

Ὅταν ἀναστραφεῖς στενάξῃς⁹⁵. (17.) Ἔως ἂν καταλειφθῆτε, ὡς ἰσθὸς ἐπ' ὄρους. Ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Τὰ πολλὰ δένδρα οὐχ οὕτως ἐστὶν ἐπίσημα ἐν τοῖς ὄρεσιν· εἰ δέ που ἐν ὄρους κορυφῇ μία πίτυς, ἢ κυπάρισσος καταλειφθῆι, λίαν ἐστὶ τοῖς παριούσιν ἐπίσημος. Ὅτι, φησὶ, καὶ ὑμεῖς, ὀλίγοι μὲν ἐκ τῶν πολλῶν καταλειφθέντες μυριάδων, ἐπίσημα δὲ ὑμῶν γενήσεται τὰ κακά.

19. Καὶ Ἱερουσαλήμ ἐν κλαυθμῷ ἐκλαυσεν, ἐλέησόν με⁹⁶. Προσωποποιεῖ πάλιν προφήτης ἐχρήσατο, αὐτὸς ἀντ' ἐκείνης προσφέρων τὴν δέησιν· ἐκόμισε δὲ καὶ τὴν ἀπόκρισιν, « Ἐλεῶν ἐλεήσει σε⁹⁷. »

20. Ὅτι ὀφθαλμοὶ σου ὄψονται τοὺς κλαυθῶντάς σε⁹⁸. Ἐπειδὴ τὸν κόρον οὐκ ἤνεγκα, ἀλλὰ βλάβην ἐκείθεν εἰσεδέξην καὶ νόσον, τοῖς ἐναντιοῖς φαρμάκοις ὁ ἰατρός χρήσεται. Τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ τοὺς ψευδεῖς ἄρχοντας καὶ δυσσεβεῖς διὰ τούτων δεδήλωκε.

22. Καὶ μιανεῖς τὰ ἰδῶλα τὰ περιηργυρωμένα. Ταῦτα ἀκριβέστερον μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν γέγονεν· οὐ τῶν ἐξ Ἰουδαίου πεπιστευκότων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὴν εἰκουμένην ἔθνῶν, τὰ κάλια θεοποιούμενα ἰδῶλα συντριφάντων καὶ βδελυγμένων. « Καὶ λικεμήσεις ὡς ὕδωρ ἀποκαθημένης⁹⁹. » Τουτέστι, Μιανὰ ἤγησθαι καὶ ἀκάθαρτα, ὥσπερ τινὰ δυσώδη κόπρον καὶ ἄτιμον ἀκαθαρσίαν ἀποστραφόμενος.

26. Καὶ ἔσται τὸ φῶς σελήνης, ὡς τὸ φῶς ἡλίου. Τὴν ἐπομένην αὐτοῖς εὐφροσύνην διὰ τὴν ἐπάνοδον προδεδήλωκεν. Οὐ γὰρ τὰ στοιχεῖα πολλαπλάσιον ἔσχε τὸ φῶς· ἀλλ' οἱ ἐν ἀθυμίᾳ ὄντες, ταῦτα ἐύρων λαμπρότερα. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται μετὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων κατάλυσιν.

27. Ἴδὸν τὸ ὄνομα Κυρίου ἔρχεται διὰ χρόνου πολλοῦ¹⁰⁰. Ἐπειδὴ μέγιστον ἦν θαῦμα τὸ διὰ χειρῶν ἀνθρωπίνων τὰς τοσαύτας μυριάδας πεσεῖν, ταυτὸ δὲ τοῦτο πεπόνθασαι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ὑποβρέχιοι πάντες ἐν τῇ θαλάσῃ γενόμενοι· πολλὸς δὲ ἦν ὁ ἐν μέσῳ χρόνος, τῶν τε ἐπὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰεζεκιου γεγενημένων· διότιως ἐφη· « Ἴδὸν τὸ ὄνομα Κυρίου ἔρχεται διὰ χρόνου πολλοῦ. » Ὄνομα δὲ ἐκάλεσε τὴν δόξαν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θαύματος περιφάνειαν.

29. Μὴ διὰ παντός δεῖ ὑμᾶς εὐφραίνεσθαι¹; Ἐπειδὴ τῶν δέκα περιγεγενησθαι φυλῶν, ἐμοῦ δὲ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν συγχωρήσαντος, καὶ τὴν ἀφιερωμένην μοι πόλιν πορθῆσαι προσεδόξατε, καὶ τοσαύτην ἐμοῖ μὲν ἀσθένειαν, ὑμῖν δὲ αὐτοῖς προσ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁵ Ὅταν—στεν. Supra t. I, p. 1458: ὅταν ἀποστραφῆς καὶ στενάξῃς, τότε σωθῆσθαι. *Hebr.* reversione et requie salvi eritis. ⁹⁶ Καὶ—ἐλ. με. *Hebr.* in Hierosolyma (habitabit populus): plorando non plorabis. ⁹⁷ ἐλέησόν με—σε. Sed juxta *Hebr.* hæc sunt verba prophetæ. ⁹⁸ τ. πλ. σε. *Hebr.* doctores tuos. ⁹⁹ Καὶ—ἀποκαθ. Ad vers. 24 hæc in edit. priori relata erant. ¹⁰⁰ διὰ χρ. π. *Hebr.* e longinquo. Sicque reliqui, μακρόθεν. Sequens πολλοῦ in Ald. et Compl. leg. ¹ Μὴ—εὐφρ. Horum nihil apud *Hebr.*

μαρτυρηκατε δυναμιν, ὡς μετὰ αὐλῶν καὶ χορῶν ἅμα τὴν πολιορκίαν ποιῆσθαι. Ἄλλ' ἐλέγχεται τῆς ἐλπίδος ὁμῶν τὸ μάταιον.

λ'. Καὶ ἀκουστὴν κοίτησι Κύριος τὴν δόξαν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Αὐτὸν γὰρ πάντες ὑμνήσουσιν, οἱ καλᾶζει τὸν Ἀσσύριον. Ὑδωρ δὲ καλεῖ, τῶν Ἀσσυρίων τὴν στρατίαν. Τούτους καὶ πεπλαῆσθαι λέγει, προσδοκῆσαντας περιέσεσθαι τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ.

λα'. Διὰ τῆς φωνῆς Κυρίου ἠττηθήσονται Ἄσσύριοι ἐπὶ πληγῇ. Ἐδειξε τῆς τιμωρίας τὸ εὐκολον. Ἐβδίων γὰρ, φησί, καὶ φλογὶ παραδοῦναι, καὶ κερανοῦς καὶ κρησθηρας ἐπαγαγεῖν, καὶ λίθους ἀφίεναι χαλάζης· ἀλλὰ τῆς δυνάμεως δεικνύς τὴν ὑπερβολὴν, λόγῳ μόνῳ ποιούμεαι τὸν βλεθρον. Ἀρκεῖ μοι καὶ ὁ λόγος εἰς τιμωρίαν, καὶ μαρτυρήσει τῷ λόγῳ τὸ ἔργον.

λβ'. Αὐτοὶ μετὰ τυμπάνων καὶ κιθάρων. Τὴν δὲ τῶν Ἀσσυρίων πανωλεθρίαν καὶ αἱ ὑπήκοοι πόλεις μαμαθηκῶναι, δημοταλεῖς ἐπετέλουν πανηγύρεις, καὶ τοὺς φεύγουσιν ἀπαντῶσαι τοὺς πλείστους διέβριον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΑ'.

α'. Οὐαὶ οἱ καταβαίνοντες εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ βοήθειαν! Ἰσχυροτέρων, φησί, τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας τὴν ἱππον ὑπέλαβον, ἐπειδὴ πολλοὺς ἔμαθον ἐπ' Αἴγυπτίους ἱπποὺς καὶ ἄρμασι κεκρημένους· καὶ ὄντων πιστεύειν Θεῷ, τοὺς Αἴγυπτίους ἐθάβρησαν, καὶ τῇ βῶμῃ τῶν ἱππῶν· διὰ τοῦτο ἠπελίγησε τὴν τιμωρίαν· καὶ ἔσται πάντως ἡ πρόβησις· ἀψευδὴς γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ ψήφος. Καὶ κολάσει οὐ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Αἴγυπτιοὺς, ἐφ' οἷς ἐπεποίησαν.

γ'. Ὁ δὲ Κύριος ἐπάξει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς. Χεῖρα Θεοῦ καλεῖ τοὺς Βαβυλωνίους. Οἷται γὰρ τοὺς Αἴγυπτιοὺς ἐπιστρατεύσαντας, καὶ τοὺς πρὸς αὐτοὺς καταπεφευγῶτας ἀπέκτειναν Ἰουδαίους.

δ'. Ὡς ὄρνεα πετόμενα, οὕτως ὑπερασπιστὴ Κύριος. Καθάπερ γὰρ τὰ ὄρνεα τῶν οἰκτιῶν ὑπερμαχεῖ νοσσιῶν· οὕτω καὶ ἐγὼ τῆσδε τῆς πόλεως φροντιῶν. Ταύτην μέντοι τὴν εἰκόνα οὐκ ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς φιλοστοργίας ἔλαβε. Τὰ γὰρ πτηνὰ βούλονται μὲν ἐπαμῦναι τοὺς νοσσιῶν, οὐ δύναται δὲ· ὁ δὲ Θεός, καὶ βούλεται, καὶ δύναται. Τοῦτο γὰρ διδάσκει καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐδειξε δὲ διὰ μὲν τοῦ « ὑπερασπιστῆ, » τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν, διὰ δὲ τοῦ « ἐξελίεται, » τὴν πολλὴν φιλανθρωπίαν, διὰ τοῦ « περιποιήσεται, » τὴν κηδεμονίαν· διὰ δὲ τοῦ « ὑπερβήσεται, » τὴν κατὰ τῶν πολεμικῶν νίκην· διὰ δὲ τοῦ « σώσει, » τὴν ἀβήρον δυνάμειν.

ε'. Καὶ φεύξεται οὐκ ἀπὸ προσώπου μαχαίρας. Οὕτω γὰρ ἀνθρώποις, οὕτω θεοῖς ὑπουργοῖς χρῆσονται κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἀόρατον αὐτῷ ἐπάξει πληγῇν.

VARIE LECTIONES.

Ἐδωρ δὲ, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 30, se referunt. ἠττ. Hebr. terrebitur. ἐπάξει. Hebr. extendet. ἐπ' αὐτ. Abest ab Hebr. ἔδειξε δὲ, κ. τ. λ. Ad poster. partem vers. 5 pertin. ὑπερβ. Attest a textu τῶν Ὁ, sed reliqui interpr. habent ὑπερβαίνων. Καὶ — μαχαίρας. Hebr. et fuga consulat sibi propter gladium.

A testatem attribuistis, ut obsidionem cum tibiis chorisque infretis. Sed spei vestræ vauitas palefacta est.

VERS. 30. Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ. Illum enim omnes collaudabunt, quod puniat Assyrium. Aquam porro vocat Assyriorum exercitum. Hos enim ait deceptos fuisse, cum universorum Deo superiores se futuros confiderent.

VERS. 31. Per vocem Domini superabuntur Assyrii plaga. Castigationis facilitatem demonstrat. Facile fuerat, inquit, et flammis dare, et fulmina ignesque jacere, et grandinis lapides immittere: sed potentia vim summam ostendens sermone solo perniciem inferam. Sufficit mihi sermo ad vindictam, et sermonem res confirmabit.

VERS. 32. Ipsi cum tympanis et cithara. Assyriorum strage audita, subditarum urbium incolæ publicos celebrarunt conventus, et fugientibus obviam euntes plurimos interfecerunt.

CAP. XXXI.

VERS. 1. Væ illis qui descendunt in Ægyptum ad auxilium! [2] Valldiorem, inquit, auxilio divino equitatum arbitrati sunt, postquam Ægyptios equis et curribus abundare didicerunt: cumque in Deo confidere oporteret, spem in Ægyptiis equorumque robore collocarunt. Propierea pœnam minatus est, evenietque omnino quod prædixit: quia minime fallax est veritatis decretum. At vero punit non solum illos, sed etiam Ægyptios, in quibus fiduciam habuerunt.

VERS. 3. Dominus autem inducet manum suam super eos. Manum Dei appellat Babylonios. Hi enim expeditione adversus Ægyptios suscepta, simul etiam Judæos occiderunt, qui ad illos confugerant.

VERS. 5. Sicut aves vo.antes, sic proteget Dominus. Quemadmodum aves pro pullis suis decertant, sic ego civitatis hujus curam geram. Quam sane similitudinem non de potentia, sed de amore usurpavit. Volucres enim volunt quidem pullis suis opem ferre, sed non possunt: at Deus et vult et potest. Illud enim docent etiam quæ sequuntur. Ostendit autem per « proteget » paternum amorem, per « eruet » magnam humanitatem, per « conservabit » sollicitudinem, per « transibit » victoriam de inimicis, per « salvabit » potentiam inexplicabilem.

VERS. 8. Et fugiet non a facie gladii. Non enim hominibus, neque armis administris utar contra illum, sed invisibili eum plaga percutiam. [9] Pe-

tram porro appellat Ezechiæ fidem. Ipse enim ineluctabilibus malis implicuit.

CAP. XXXII.

VERS. 2. *Et erit homo occultans sermones suos.* Testimonium his perhibet sacrorum Evangeliorum contextus. In parabolis enim loquebatur turbis, domi vero parabolas interpretabatur apostolis.

VERS. 6. *Et animus sitientes vacuas facere.* Proprium est insipientium magistrorum, discipulos decipere, et eos qui divino egent alimento fame consumere.

VERS. 8. *Et hoc consilium permanebit.* Stabiles enim sunt fructus pietatis: impietatis vero, sicut pulvis quem projicit ventus a facie terræ.

VERS. 9. *Mulieres divites, surgite.* Mulieres vocat civitates illas, quæ et filias **310** nuncupavit: non quasi hoc nunc sint, sed quod per fidem futuræ sint. Ideo enim addidit: *In spe.*

VERS. 11. *Obstupescite, contristemini, confidentes.* Quandoquidem iniquitatem non plangitis, inflictæ propter illam supplicia lugere.

VERS. 13. *Spina et fenum ascendet.* Hæc quoque solitudinem demonstrant.

VERS. 14. *Divitias civitatis dimittent.* Conspectis enim hostibus, fugam rebus omnibus anteponent.

VERS. 15. *Donec venerit super vos spiritus ab excelso.* Gratiam post ascensionem Salvatoris nostri de cælo missam significat. Quippe post illud donum, quæ deserta olim erat, gentilitas nimirum, prophetico aratro exulta Carmeli fertilitatem obtinuit. Carmelum vero tropice appellavit gratiam, quæ in Judæis olim effloruerat. Judei porro, qui olim florebant in prophetis, in justis, et in sacerdotibus, saltum sterilitatem imitati sunt. « Et Chermel erit desertum. » Futuram locorum vastitatem indicat. Est enim Chermel mons Samariæ.

VERS. 16. *Et requiescet in deserto judicium.* Hoc est, in gentilibus. « Et justitia in Carmelo habitabit. » In iisdem. Desertum enim appellavit Carmelum.

VERS. 17. *Et erunt opera justitiæ pax.* Pacem enim habet cum Deo, qui divinis mandatis obsequitur. « Et obtinebit justitia requiem. » Etenim justitiæ pacisque cum Deo fructus est præsentium malorum **311** depulsio, et vita dolore carens, et a curis libera. « Et confidentes erunt usque in

A Πέτρων δὲ καλεῖ, τὴν Ἰεζεκιίου πίστιν· ἐκεῖνος γὰρ αὐτὸν ἀφύκτοις κακοῖς περιέβαλεν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ΄.

β'. Καὶ ἔσται ἄνθρωπος κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ⁹. Μαρτυρεῖ τοῦτοις καὶ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἡ συγγραφή· ἐν παραβολαῖς γὰρ ἐλάλει τοῖς ὄχλοις, οἴκοι δὲ τὰς παραβολὰς τοῖς ἀποστόλοις ἠρμήνευεν.

ς'¹⁰. Καὶ τὰς ψυχὰς τὰς διψῶσας κενὰς ποιῆσαι¹¹. Ἴδιον τῶν ἀνοήτων διδασκάλων τοὺς μαθητευομένους πλατύνει, καὶ λιμῶ κατατῆκεν τοὺς τῆς θείας δεομένους τροφῆς.

η'. Καὶ αὕτη ἡ βουλή μερεῖ¹². Μόνιμοι γὰρ οἱ τῆς εὐσεβείας καρπὶ· οἱ δὲ τῆς ἀσεβείας, ὡς ὁ χροῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἀνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. B θ'. *Γυναῖκες πλουσίαι¹³, ἀνάστητε.* Γυναῖκας τὰς πόλεις καλεῖ ταύτας, ἃς καὶ θυγατέρας ὠνόμασεν· οὐχ ὡς τοῦτο νῦν οὖσα, ἀλλ' ὡς ἐσομένας διὰ τῆς πίστεως· διὰ τοῦτο γὰρ προσέθηκεν· ἐν ἐλπίδι.

ια'. *Ἐκστῆς¹⁴, λυπήθητε αἱ πεποιθυῖαι.* Ἐπειδὴ τὴν παρανομίαν οὐκ ὀλοφύρεσθε, τὰς διὰ ταύτην ὑμῖν ἐπαγομένας τιμωρίας θρηνεῖτε.

ιβ'. *Ἀκανθα καὶ χόρτος¹⁵ ἀναδίσεται.* Καὶ ταῦτα τῆς ἐρημίας δηλωτικά.

ιδ'. *Πλοῦτοὶ πόλεως ἀρήσουσιν¹⁷.* Τοὺς γὰρ πολέμιους ὀρώντες, πάντων προτιμήσουσι τὴν φυγὴν.

ιε'. *Ἔως ἂν ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς¹⁸ πνεῦμα ἀφ' οὐρανοῦ.* Τὴν οὐρανὸν ἐπιφοιτήσασαν χάριν μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν ὁ λόγος δεδήλωκε. Μετὰ γὰρ ἐκεῖνην τὴν δωρεάν, ἡ μὲν πάλαι ἐρημος, τουτέστι τὰ ἔθνη, προφητικὸν ἀροτρον δεξαμένη, τοῦ Καρμηλοῦ τὴν εὐκαρτίαν ἐδέξατο. Καρμηλον¹⁹ δὲ, τροπικῶς τὴν πάλαι Ἰουδαίους ἐπαυθήσασαν χάριν ὠνόμασεν. Ἰουδαῖοι δὲ, οἱ πάλαι ἠθροῦν ἐν προφήταις, καὶ δικαίους, καὶ ἱερεῦσιν, τῶν δρυμῶν τὴν ἀκαρτίαν μεμίμηται. « Καὶ ἔσται ἐρημος ὁ Χέρμελ. » Τὴν καταληφθεμένην τοὺς τόπους ἐρημίαν ἐνταῦθα σημαίνει. Χέρμελ γὰρ ὄρος ἐστὶ τῆς Σαμαρείας.

ισ'. *Καὶ ἀναπαύσεται ἐν τῇ ἐρήμῳ κρῖμα.* Τουτέστι τοῖς ἔθνεσι. « Καὶ δικαιοσύνη ἐν τῷ Καρμηλῷ κατοικήσει. » Ἐν τοῖς αὐτοῖς. Τὴν γὰρ ἐρημον ὠνόμασε Καρμηλον.

ιζ'. *Καὶ ἔσται τὰ ἔργα τῆς δικαιοσύνης εἰρήνη.* Εἰρηνεύει γὰρ πρὸς Θεὸν ὁ ταῖς θεαῖς ἐπόμενος ἐντολαῖς. « Καὶ κρατήσεται ἡ δικαιοσύνη ἀνάπαυσιν²⁰. » Τῆς γὰρ δικαιοσύνης καὶ τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης καρπὸς, ἡ τῶν κακῶν τῶν παρόντων ἀπαλλαγὴ, καὶ ὁ ἄλυπος βίος καὶ φροντίδων ἀπηλλαγμένος. « Καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Καὶ — αὐτοῦ. *Hebr.* et erit vir sicut absconditio a vento. ¹⁰ Ex vers. 4, hæc infra ad Soph. iii, 9 leg.: καὶ αἱ γλῶσσαι αἱ φελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. ¹¹ Καὶ — ποιῆσαι. *Hebr.* et potum sitiienti auferat. ¹² Ita cod. Alex. pro ποιῆσει, ut habet cod. Vatic. ¹³ Καὶ — μερεῖ. *Hebr.* et ipse pro ingenuis (consiliis) stabit. ¹⁴ πλ. *Hebr.* tranquillæ, s. securæ. *Rcl.* εὐθηνούσαι. ¹⁵ Ἐκστῆς, x. τ. λ. *Hebr.* Trepidate vos tranquillæ, conturbamini. ¹⁶ Καὶ χόρτος. *Hebr.* et verpes. ¹⁷ Πλ. πολ. ἀφ. *Hebr.* multitudo urbis relinquetur. ¹⁸ Ἔως — ὑμᾶς. *Hebr.* donec effundatur super vos. ¹⁹ Καρμ. — μεμίμηται. Ad verba v. 15, καὶ ἔσται ἐρημος ὁ Χέρμελ pertin. ²⁰ Καὶ — ἀνάπαυσιν. *Hebr.* et opus justitiæ: tranquillitas (erit in perpetuum).

πεποιθότες; ἔσονται ²¹ ἕως τοῦ αἰῶνος. » Βέβαιον γὰρ A *saeculum.* » Firma enim est constantia eorum qui in Deum crediderunt.

η'. *Κατοικήσει ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐν πόλει εἰρήνης* ²². Πόλιν εἰρήνης τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς λέγει. « Ἡ γὰρ ἄνω, φησὶν, Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. » Πόλεις δὲ ἀμεριμνίας, καὶ τὰς διαφόρους λέγει μονάς· « Πολλὰ γὰρ, φησὶ, μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου. » Ἐχουσι δὲ καὶ τὸν πλοῦτον τὸν ἄσυλον· « Θησαυρίζετε γὰρ, φησὶν, ὅπου σῆς καὶ βρώσις οὐκ ἀφανίζεται, οὐδὲ κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι. »

VERS. 18. *Habitavit populus ejus in civitate pacis.* Civitatem pacis dicit eam quæ in caelis est. « Illa autem, inquit, quæ sursum est Hierosolyma, libera est, quæ est mater omnium nostrum. » Civitates securitatis vero, et diversas memorat mansiones : « Multæ enim, ait, mansiones apud Patrem meum. » Habent autem etiam divitias, quæ diripi non possunt. « Thesaurus enim, ait, colligite, ubi tinea et verug non afficiunt eos, neque fures effodiunt et furantur. »

θ'. *Ἡ δὲ χάλαζα ἐὰν καταβῇ, οὐκ ἐφ' ὑμᾶς ἔξει* ²³. Καὶ κατὰ παρόντα δὲ βίον κρείττους διὰ τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας τῶν πολεμούντων γενήσεσθε.

VERS. 19. *Grando autem si descendat, non veniet super vos.* Et in præsentī etiam vita, hostibus superiores per auxilium meum evadetis.

κ'. *Μακάριοι οἱ σπείροντες ἐπὶ πᾶν ὕδωρ, οὗ βοῦς καὶ ἄσινος πατεῖ* ²⁴. Τὴν μίαν Ἐκκλησίαν, τὴν ἐξ ἰθ:ῶν καὶ Ἰουδαίων συνειλεγμένην, ὁ λόγος ἠνέξατο. Ἀκίθαρτος μὲν γὰρ κατὰ τὸν νόμον ὁ βόος. Ταῦτα δὲ ἦν πάντα τὰ ἔθνη πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας. Καθαροὶ δὲ κατὰ τὸν νόμον ὁ βόος. Διδὸν καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως προσέφερετο. Καλεῖ τοίνυν ὄνον μὲν τοὺς ἐξ ἔθνῶν, βοῦν δὲ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας. Ὑδωρ δὲ τὸ ἰουτήριον τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ καθαρτήριο τῶν ψυχῶν, τὸ πανάγιον βάπτισμα. Σπῆρον δὲ, τὸν διδασκαλικὸν λόγον.

B VERS. 20. *Beati seminantes super omnem aquam, ubi bos et asinus calcat.* Ecclesiam, quæ una ex gentibus et Judæis collecta est, sermo designat. Immundus enim secundum legem est asinus : et tales erant omnes gentes ante Salvatoris nostri adventum. Mundus autem bos secundum legem : unde et pro populo, et pro sacerdote offerebatur. Vocat ergo asinum quidem eos qui ex gentibus, bovem autem eos qui ex Judæis crediderunt : aquam porro sanctissimum baptismum, quo peccatorum solutio et animarum purgatio obtinetur : semen vero, doctrinæ sermonem.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

312 * CAP. XXXIII.

δ. *Νῦν δὲ συναχθήσεται τὰ σκύλα ὑμῶν.* Τὴν πολλὴν εὐκολίαν τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἔδειξε. Καθάπερ γὰρ, φησὶν, εὐπετές ἐστὶν ἀκρίδας συναγαγεῖν ²⁵. οὕτως ἐκείνοι ἰτούς γινομένους σκύλα τοῦ διαβόλου, καὶ συλλέξουσι, καὶ τῷ Σωτῆρι προσάξουσι.

VERS. 4. *Nunc vero congregabuntur spolia vestra.* Facilitatem magnam apostolicæ prædicationis ostendit. Sicut enim proclive est, inquit, locustas congregare : sic illi eos qui spolia facti erant diaboli, et in unum colligent, et offerent Salvatori.

ε'. *Ἄγιος ὁ θεὸς* ²⁶, ὁ κατοικῶν ἐν ὑψηλοῖς ²⁷. Ὑψηλοῦς, μεταρσίους τὴν διάνοιαν λέγει. Τούτους γὰρ οἰκητήριον ἀπειργάσατο θεῖον. Διδὸν καὶ ὁ θεὸς εἶπε Παῦλος : « Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖται ἐν ὑμῖν ; » — « Ἐνεπλήσθη Σιών κρίσεως καὶ δικαιοσύνης. » Τὰς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίας Σιών καλεῖ, ὡς πολλάκις προσηείξαμεν.

VERS. 5. *Sanctus Deus, qui habitat in excelsis.* Excelsos dicit animo sublimes. Hos enim divinum fecit habitaculum. Unde et divinus Paulus ait : « Nescitis quod templum Dei sitis, et Spiritus Dei habitet in vobis ? » — « Repleta est Sion iudicio et justitia. » Sionem vocat diffusas per orbem Ecclesias, ut sæpe jam ostendimus.

ς'. *Ἐν θησαυροῖς ἡ σωτηρία ἡμῶν* ²⁸. Ἐν ἱλπίσι γὰρ τοῖς ἁγίοις ἀπόκειται τὰ ἀγαθὰ.

VERS. 6. *In thesauris salus nostra.* In spe enim reposita sunt sanctorum bona.

ζ'. *Ἐν* ²⁹ τῷ φόβῳ ὑμῶν αὐτοῦ ³⁰ φοβηθήσονται ³¹. Καὶ γὰρ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων οἱ πάλοι τὴν Ἐκκλησίαν διώκοντες, ταύτην δεδίασι καὶ πεφρίκασι· καὶ οἱ πάλοι δὲ τοῖς ἀνθρώποις φοβεροὶ εἰμίμενος, νῦν τῆς εὐσεβείας τοὺς τροφίμους δεδίασι.

D VERS. 7. *In timore vestro ipse timebunt.* Qui enim ex Judæis et gentibus Ecclesiam olim persequabantur, hanc timent et reformidant : et qui hominibus terrori olim erant dæmones, pietatis modo alumnos metuunt.

* Galat. iv, 25. * Joan. xiv, 42. † Math. vi, 20. * I Cor. iii, 16.

VARIE LECTIONES.

²¹ πεπ. ἔσ. *Hebr.* securitas : ἔσονται add in cod. Alex. ²² ὁ — εἰρ. *Hebr.* populus meus in habitaculo pacis. ²³ Ἡ — ἔξει. *Hebr.* Grando autem erit in descensu silvæ. ²⁴ Max. — πατεῖ. *Hebr.* O beatus vos qui — immittentes pedem bovis et asini. ²⁵ καθ. — συναγ. ad mediam partem vers. 4, pert. ²⁶ Ἄγ. ὁ θεός. *Hebr.* magnificatus est Jehova, quia, etc. ²⁷ Cod. Vatic. ὑψηλῶ. ²⁸ Ἐν — ἡμῶν. *Hebr.* possessio (al. robur) omnimodæ salutis. ²⁹ Ἐν — φοβῆθ. *Hebr.* ecce validissimi eorum clamant. ³⁰ αὐτοῖ. Cod. Vat. οὗτοι. ³¹ φοβ. Reliqua una cum initio vers. 8, ὅς ἐφοβείσθε φοβηθήσονται ἀφ' ὑμῶν· ἀγγελοὶ ἀποσταλήσονται ἀξιούντες εἰρήνην, πικροὺς κλαίοντες. Ἐρημωθήσονται γὰρ αἱ τούτων ἑδοί.

VERS. 11. *Nunc videbitis.* Qui enim plurimis olim eram ignotus, per apostolica miracula cognoscar: et ab errore abducti homines universorum me factorem agnoscent. « Nunc erubescetis. » Judæos alloquitur, qui crucifixerant, et in incredulitate perstiterunt. **313** « Ignis devorabit vos, » æternus et inexstinguibilis.

VERS. 12. *Sicut spina in agro projecta.* Qui salutarem prædicationem non susceperunt.

VERS. 14. *Quis annuntiabit vobis ignem ardere?* Eorum docet virtutem qui hæc annuntiant.

VERS. 15. *Qui ambulat in justitia, qui loquitur rectam viam.* Hoc est, qui in divina via incedit, illa prædicans quæ a veritate didicit.

VERS. 17. *Regem cum gloria videbitis.* Cœlestem intelligit, venientem in nubibus cœli, et in sede gloriæ sedentem, et ipsius Domini vocem. Terram autem mitium terram dicit.

VERS. 18. *Anima vestra meditabitur timorem.* Timor enim Dei adiutor est virtutis, et largitor bonorum.

VERS. 20. *Hierosolyma, civitas dives.* Civitatem divitem appellat Dei Ecclesiam, spirituales videlicet ejus divitias ostendens. Confirmat autem prophetiam Apostolus, sic dicens: « In omnibus divites facti estis in illo. » — « Tabernacula, quæ non commovebuntur. » Tabernaculum eandem Ecclesiam vocat. Paxillos vero tabernaculi appellari existimo divinos apostolos, et triumphantes martyres. Quemadmodum enim tabernaculorum paxilli in terram defixi stabilitatem præstant tabernaculis: **314** sic illi post mortem, corpora humi habentes condita, divinas sustentant Ecclesias. Funiculis autem, qui a paxillis ad tabernacula extenduntur, similia sunt salutaria illorum documenta, per quæ immota manet fides eorum qui pietatem sunt amplexi.

VERS. 21. *Flumina et rivi lati et spatiosissimi.* Flumina sunt primi Ecclesiæ præcones: rivi autem, illorum discipuli et successores, qui ab eis sacra fluentia derivantes, divinum hortum irrigant.

VERS. 22. *Dominus princeps noster, Dominus rex noster.* Omnem bonorum copiam ab eo percepimus. Idcirco et principatum ipsius et regnum cum lætitia suscipimus.

^a I Cor. 1, 5.

α'. *Nῦν ὄψεσθε*²². Πάλαι γὰρ ὑπὸ τῶν πλείστων ἀγνούμενος, διὰ τῶν ἀποστολικῶν θαυμάτων γνωσθήσομαι· καὶ τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες οἱ ἄνθρωποι, ἐπιγινώσκονται με τῶν ὄλων ποιητῆν. « Nῦν αἰσχυρθήσεσθε »²³· πρὸς Ἰουδαίους λέγει τοὺς σταυρώσαντας, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ ἐμμέναντας. « Ἦν ὑμεῖς κατέβηται, » τὸ αἰώνιον τε καὶ ἄσβεστον.

β'. *Ὡς ἀκανθα ἐν ἀγρῷ ἐρύμιμμένη*²⁴. Οἱ τὸ σωτήριον μὴ δεξάμενοι κήρυγμα.

γ'. *Τίς ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ὅτι πῦρ καίεται*²⁵; Διδάσκει τῶν ταῦτα κηρυττόντων ἀρετῆν.

δ'. *Πορευόμενος ἐν δικαιοσύνῃ, λαλῶν εὐθείαν ὁδόν*²⁶. Τουτέστι τὴν θεῖαν ὁδεύων ὁδόν· ἐκεῖνα κηρύττων, ἃ παρὰ τῆς ἀληθείας μεμάθηκε.

ε'. *Βασιλέα μετὰ δόξης*²⁷ ὄψεσθε. Τὸν ἐπουράνιον λέγει, ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς δόξης καθήμενον, καὶ τὴν αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν. Γῆν δὲ²⁸, τὴν τῶν κρατίων λέγει.

η'. *Ἡ ψυχὴ ὑμῶν μελετήσει φόβον*²⁹. Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ φόβος, τῆς ἀρετῆς συνεργός, καὶ τῶν ἀγαθῶν χορηγός.

θ'. *Ἰερουσαλήμ, πόλις πλουσία*³⁰. Πόλιν πλουσίαν ὀνομάζει τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὸν μὲν πνευματικὸν αὐτῆς πλοῦτον ἐπιδεικνύς· μαρτυρεῖ δὲ τῇ προφητείᾳ καὶ ὁ Ἀπόστολος, οὕτως λέγων, ὅτι « Ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ. » — « Σκηναί, αἱ οὐ μὴ σεισθῶσιν. » Σκηναίην δὲ τὴν αὐτὴν καλεῖ Πασσάλους³¹ δὲ τῆς σκηναίης ἡγοῦμαι καλεῖσθαι τοὺς θεοῦ ἀποστόλους, καὶ τοὺς νικηφόρους μαρτυράς. Καθάπερ γὰρ τῶν σκηνῶν οἱ πάσσαλοι ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένοι, ἐρείσμων ταῖς σκηναῖς πραγματεύονται· οὕτως ἐκεῖνοι τοῦ βίου τὸ πέραν δεξάμενοι, καὶ ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένα τὰ σώματα ἔχοντες, τὰς θείας ὑπερείδουσιν Ἐκκλησίας. Σχοινοῖς δὲ εὐίκασιν, ἐκ τῶν πασσάλων μέχρι τῶν σκηνῶν δὴλοῦσι, τὰ σωτήρια ἐκεῖνων παιδεύματα, δι' ὧν ἀκίνητος μένει τῶν εὐσεβῶν προαιρουμένων ἡ πίστις.

κα'. *Ποταμοὶ καὶ διώρυγες πλατεῖς καὶ εὐρύχωροι.* Ποταμοὶ μὲν, οἱ πρῶτοι τῆς Ἐκκλησίας κήρυκες· διώρυγες δὲ, οἱ ἐκεῖνων μαθηταὶ καὶ διάδοχοι· ἐξ αὐτῶν μὲν ἔλκοντες τὰ σωτήρια βέθρα, ἄρδοντες δὲ τὸν θεῖον παράδεισον.

κβ'. *Ἡμῶν Κύριος ἄρχων, Κύριος βασιλεὺς ἡμῶν.* Πάντα πόρον ἀγαθῶν δι' αὐτὸν κεκοιμισμεθα. Τοῦτου δὲ χάριν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν, μεθ' ἡδονῆς ἀσπασόμεθα.

VARIÆ LECTIONES.

²² Nῦν ὄψεσθε, x. τ. λ. *Hebr.* Concipietis stramen, parietis stipulam: spiritus vester instar ignis absumet vos. ²³ αἰσχ. Ita cod. Alex. Al. αἰσθήσεσθε vel αἰσθηθήσεσθε. ²⁴ Ὡς—ἐρβ. *Hebr.* ut spinæ succisæ (igne comburentur). ²⁵ Τίς — καίεται. *Hebr.* Quis nostrum commorabitur in igne ardente? Proxima, τίς ἀναγγελεῖ τὸν τόπον τὸν αἰώνιον, infra, *Græc. Affect. Curat.* serm. 11, leg. ²⁶ ὁδόν. Ultima verba vers. 15, infra in epist. 102, ita leg.: Καμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἴδῃ ἀδικίαν. Ad eundem vers. pert. quæ mutato verborum positu l. c. sequi.: Καὶ κλείων τὰ ὦτα αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἀκούσῃ κρίσιν αἵματος ἀδίκου. ²⁷ μετὰ δόξ. *Hebr.* in decore suo. ²⁸ γῆν δὲ, x. τ. λ. Ad finem vers. 17 pert. ²⁹ Ἡ—φόβον. *Hebr.* cor tuum meditabitur terrorem. Proxima e vers. 18 exstant quidem I Cor. 1, 20, sed diversa ab *Hebr.* et LXX. ³⁰ πόλις πλ. *Hebr.* habitationem opulentam. ³¹ πασσάλους, x. τ. λ. Ad finem vers. 20, ista pertinent.

γρ. Ὁ ἰστός σου ἔκλινεν⁴². Διὰ τὴν αὐτὴν, φησὶν, ἀπιστίαν σου, καὶ ὁ ἰστός σου ἔκλινε. Πλὴν τίως ἀνέχομαι, καὶ παρ' αὐτὴν τοῦ σταυροῦ τὴν μανίαν οὐκ ἐπάγω τὴν τιμωρίαν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ἀπὸ αὐτῆς ἢ μακροθυμία πείσει δέξασθαι τὸ σημεῖον τῆς σωτηρίας, ἕως ἂν τῇ Ῥωμαίων δουλείᾳ παραδοθῆς. « Πολλοὶ χωλοὶ προνομήν ποιήσουσι. » Χωλοὺς τοὺς Ῥωμαίους ἐκάλεσε, διὰ τὴν ἀσέβειαν, ἣν εἶχον ἠνίκα ταύτην ἐπολιόρουσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

δ. Καὶ τακῆσονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ⁴³. Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησὶν, ὅτι « Αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται » καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. « Αὐτοὶ ἀπολούνται, σὺ δὲ διαμνεῖς⁴⁴. »

ε. Ἐμθύσθη ἡ μάχαιρά μου ἐν τῷ οὐρανῷ. Οὐρανὸν οἶμαι τροπικῶς ἐνταῦθα τὴν Ἱερουσαλήμ νομαζέσθαι. Ὡστερ γὰρ ὁ οὐρανὸς οἰκητήριον ὑπέλιγεται τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ ὁ ἐν Ἱερουσαλήμ κῆρ. Ἐπειδὴ τοίνυν Ἰουδαῖοι ἐφθασαν τῇ τῶν Ῥωμαίων πληγῇ, καὶ τῇ τῶν Βαβυλωνίων νίκῃ, κρᾶνται τὰ ἐσόμενα αὐτοῖς ἀλγεινά.

ς. Ἡ μάχαιρα τοῦ Κυρίου ἐνεπλήσθη αἵματος. Τράγους⁴⁵ καὶ ταύρους, καὶ κριούς, τοὺς ἀρχοντας καλεῖ· ἀμνοὺς δὲ, τοὺς ὑπάρχουσ· μάχαιραν δὲ Θεοῦ, τοὺς πολεμίους. Τὸ δὲ, « Ἐνεπλήσθη αἵματος, » καὶ, « Ἐπαγύνη ἀπὸ σιέματος, » τῶν ἀνηρημένων τὰ κλήθη δηλοῖ. Θυσίαν δὲ Κυρίου καλεῖ τὴν ἐκείνων σφαγὴν, ὡς θυσιάαν οὖσαν, καὶ κατὰ θέλαν ψῆφον γεγενημένην.

ζ. Ἐκιδιληθήσεται ἐκ' αὐτὴν σπαρτίον γεωμετρίας ἐρήμου⁴⁶. Τὸ μέτρον σημαίνει τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται⁴⁷ ὑμῖν. — Καὶ ὄνοκένταυροι οἰκήσουσιν ἐν αὐτῇ⁴⁸. » Καὶ ἤδη προειρήκαμεν, ὡς τῇ συνθεῇ τῶν ἀνθρώπων ὁ προφητικὸς κέχρηται λόγος, καὶ ἀπὸ τῶν παρὰ ἀνθρώποις πολιτευομένων ὀνομάτων προσεγορεύει τοὺς δαίμονας. Καλεῖ τοίνυν ὄνοκένταυρος τὰς παρὰ τινῶν ὀνοσκελίδας καλούμενας.

η. Ἐκεῖ ἐνόσσευσεν ἐχίνος. Διὰ πάντων τῶν εἰρημένων, τὴν πολλὴν ἐρημίαν δεδήλωκεν. Οὕτω γὰρ, φησὶ, στερηθήσεται τῶν ἐνοικούντων, ὡς ἀδεῶς τοὺς ἐχίνους τεκεῖν, καὶ τὰ γενόμενα ἀσφαλείας τυχεῖν· καὶ τοὺς εἰς πολλὰς ἰδέας μετασχηματισμένους δαίμονας, σχολῆς ἀπολαύοντες, ἀλλήλοις προσκαλέσασθαι. « Ἐκεῖ συνήτησαν ἔλαφοι⁴⁹. » Καὶ ταῦτα ὁμοίως τὴν ἐρημίαν δηλοῖ τῶν οἰκητόρων. Ἄδεῶς γὰρ τὰ ἀγρία νέμεται ζῶα, τῶν θηρσούντων ὡς ὕπνου.

^b Matth. xxiv, 29. ^c Psal. ci, 27. ^d Matth. vii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁴² Ὁ — ἔκλινεν. *Hebr.* sic malus eorum (non firmus est). ⁴³ οὐρ. Ultima hujus vers. supra, p. 292, sic leg. : Περίεται τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, ὡς πίπτει φύλλα ἀπὸ ἀμπέλου, καὶ ὡς ἐκρεῖ φύλλα ἀπὸ συκῆς. ⁴⁴ Supra, l. I, p. 1321, διαμνεῖς. ⁴⁵ Τράγους, x. τ. λ. Ad mediam partem vers. 6 pert. ⁴⁶ Ἐπιβλ. — ἐρήμου. *Hebr.* Et extendet super eam funiculum inanitatis, s. ut inanis fiat. ⁴⁷ Rect. lectio ἀντιμετρηθήσεται. ⁴⁸ Καὶ — αὐτῇ, Abest ab *Hebr.* ⁴⁹ συνήντ. ἔλαφοι. *Hebr.* congregati sunt turtures.

VERS. 23. *Malus tuus inclinatus est. Propter eandem, inquit, incredulitatem tuam, malus etiam tuus inflexus est. Cæterum fero, et sub ipsam erocis rabiem supplicium non irrogo. Attamen nec ista tibi patientia persuadebit, ut salutis signum accipias, donec Romanorum addicaris servituti. « Multi claudi prædam facient. » Claudos dixit Romanos, propter impietatem qua tenebantur, quando civitatem oppugnabant.*

CAPUT XXXIV.

VERS. 4. *Et tabescent omnes cæli virtutes. Dominus item in Evangelio ait : « Virtutes cælorum commovebuntur. » Et beatus David de cælo et terra : « Ipsi, inquit, peribunt, tu autem permanebis. »*

VERS. 5. *Inebriatus est gladius meus in cælo. 315 Cælum arbitror hoc loco tropice nominatam Hierosolymam. Quemadmodum enim cælum habitaculum existimatum est Dei, sic et templum Hierosolymitanum. Quoniam igitur Judæi plagam Idumæorum, et victoriam Babyloniorum prævertērunt, eventuras illis ærumnas prædicit.*

VERS. 6. *Gladius Domini impletus est sanguine. Hircos et tauros et arietes vocat principes, agnos vero subditos : gladium autem Dei, inimicos. Illa porro, « Impletus est sanguine, » et, « Incrassatus est adipe, » interfectorum multitudinem denotant. Sacrificium porro Domini ipsam illorum eadem appellat, ut justam et divino decreto factam.*

VERS. 11. *Et immittetur super eam funiculus geometriæ deserti. Mensura significat æquitatem supplicii. « Qua enim mensura, inquit, mensi fueritis, mensurabitur vobis. » — « Et onocentauri habitabunt in ea. » Jam ante monuimus, prophetieum sermonem ad hominum consuetudinem se accommodare, dæmonasque in hominibus appellare, quæ in hominum usu versantur. Onocentaurus ergo dicit eas, quæ a nonnullis onoscelides nuncupantur.*

VERS. 15. *Ibi nidificavit ericius. Quæ dixit omnia magnam vastitatem ostendunt. Sic ab incolis, inquit, vacua erit et deserta, ut absque metu ibi pariant ericii, et fetus eorum sint extra periculum, ipsi etiam in multas se figuras transformare soliti dæmones, liberum habeant otium et tempus inter se colloquendi. « Ibi occurrerunt 316 cervi. » Et hæc similiter incolarum solitudinem demonstrant. Licenter enim pascuntur feræ animantes, cum venatores nulli sunt.*

CAP. XXXV.

VERS. 1. *Lætare, desertum sitiens.* Sitie[m] eam vocat, ut quæ prophetica irrigatione caruerit: desertam autem, quod divinam culturam non acceperit. Hanc lætari jubet, liliique florem imitari, munditiam nimirum, quam Spiritus sanctus producit in baptis[m]ate.

VERS. 2. *Et populus meus videbit gloriam Domini.* Et in hac vita Domini gloriam vident, qui crediderunt: et manifestiorem eandem in secundo adventu conspicient.

VERS. 4. *Confortamini, nolite timere.* Eos qui superati olim fuerant, et diabolo serviebant, divinus sermo confortat, hortaturque ne illius tyrannidem metuant.

VERS. 5. *Tunc aperientur oculi caecorum.* Eandem et corporibus Salvatorum curationem attulit, et animabus affert assidue; cumque orbis terrarum cœcutiret, fecit ut videret; cum claudicaret, fecit ut ad ipsum contenderet; cum eloquia divina audire detrectaret, persuasit ut ad eadem accederet.

VERS. 6. *Scissa est in deserto aqua.* Prædicatio enim doctrinæ totum orbem implevit.

317 VERS. 7. *Ibi lætitia avium.* Stabulum erit non corvorum aliarumve carnivorarum, sed earum, quæ pennatam et sublimem habent intelligentiam. Doctores his verbis designavit, qui discipulorum aures demulcent.

VERS. 8. *Non transibit ibi immundus.* Immundos appellat idolorum cultores. Ab his, inquit, se junctus est divinus cœtus. [9] Leonem diabolum, opinor, vocat. « Adversarius enim vester, inquit, diabolus, tanquam leo circuit, quærens quem vestrum devoret ». » Bestias vero, dæmonas vocat, qui sub ejus sunt imperio: a quibus liberatum Ecclesiæ cœtum ait divina prædictio.

VERS. 10. *Et veniet in Sion cum lætitia.* Sionem intelligit cœlestem. « Accessistis enim, inquit, ad Sionem montem, et civitatem Dei viventis, Hierosolimam cœlestem ». » Ad hanc venturos ait eos qui redempti sunt, hilares ac lætantes. Sine tristitia enim est illa vita, et a curis libera, nullam admittens jactationem, sed festum agens perpetuum et celebritatem.

CAP. XXXVI.

VERS. 5. *Nunquid in consilio et sermonibus labiorum prælium fit?* Exploratam nobis fac causam

• I Petr. v, 8. † Hebr. xii, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Εὐφρ. ἔρ. διψ. Hebr. Gaudebunt de illis desertum et terra arida. Infra, ad Osce xiv, 6, leg. εὐφρανθήτω ἡ ἔρημος. ⁸¹ διψ. Reliqua, supra, t. 1, p. 301, ita leg.: Καὶ εὐφρανθήτω, ἔρημος καὶ αἱ κώμαι αὐτῆς. Ibid. autem p. 784, necnon ad Cant. ii, 2, et iii, 6, hæc est lectio, sere ut apud LXX: Εὐφρανθήτω (rect. lectio ἀγαλλιᾶσθω) ἡ ἔρημος καὶ ἀνθεῖτω ὡς κρίνον. Alluditur etiam ad h. l. t. 1, p. 887. ⁸² Καὶ — ἔψεται. Hebr. et Saronitidis (decus): et ipsi videbunt. ⁸³ Ex vers. 3 infra ad Hebr. xii, 12, hæc leg.: Ἰσχύσατε, χεῖρες παρειμέναι (rect. lectio, ἀνειμέναι) καὶ γόνατα παραλελυμένα. ⁸⁴ Ἐκεῖ εὐφρ. ὄρον. Hebr. in habitaculo draconum. ⁸⁵ ὡς — καταπή. Locus iste e memoria, ut videtur, alleg. ⁸⁶ ἐν. Ita Compl. Rec. lectio, εἰς. ⁸⁷ Μὴ — γίνεται. Hebr. Dico, verba labiorum (s. inania sunt, cum dicis) consilium et robur (mibi sunt) ad bellum.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Α

α'. *Εὐφρανθήτω* ⁸⁰, *ἔρημος διψῶσα* ⁸¹. Διψῶσαν αὐτὴν καλεῖ, ὡς μὴ δεξαμένην ἀρδεῖαν προφητικὴν ἔρημον δὲ, ὡς γεωργίαν θεῖαν μὴ δεξαμένην. Ταύτη εὐφραίνεσθαι παρεγγυᾷ, καὶ τοῦ κρίνου μιμῆσθαι τὸ ἄθος, τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γινομένην διὰ τοῦ βαπτίσματος καθαρότητα.

β'. *Καὶ ὁ λαὸς μου ἕψεται* ⁸² *τὴν δόξαν Κυρίου.* Καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον ὁρῶσιν οἱ πεπιστευκότες τοῦ Κυρίου τὴν δόξαν, καὶ φανερωτέραν ταύτην ἐν τῇ δευτέρᾳ θεᾶσονται παρουσίᾳ.

δ'. ⁸³ *Ἰσχύσατε, μὴ φοβεῖσθε.* Τοὺς ἡττηθέντας: πάλαι, καὶ τῷ διαδόλῳ δουλεύοντας, ὁ θεὸς; ἀναβρώνουσι λόγο;· καὶ παρεγγυᾷ τὴν ἐκείνου τυραννίδα μὴ δεδιέναι.

Β

ε'. *Τότε ανοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν.* Τὴν αὐτὴν καὶ τοῖς σώμασιν ὁ Σωτὴρ τὴν θεραπεῖαν προσήνεγκε, καὶ ταῖς ψυχᾶς προσφέρει διηνεκῶς· καὶ τὴν οἰκουμένην τυφλώτουςαν ἀναβλέψαι πεποίηκε, καὶ χυλεύουσιν δραμεῖν πρὸς αὐτὸν παρεσκεύασε, καὶ τῶν θεῶν λογίων ἀκούειν οὐκ ἀνεχόμενην προστρέχειν τοῖς ἀνέπεισεν.

ς'. *Ἐβρίαγη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ.* Τῆς γὰρ διδασκαλίας τὸ κήρυγμα, τὴν οἰκουμένην ἐπέπρωσε.

ζ'. *Ἐκεῖ εὐφροσύνη ὀρνέω* ⁸⁴. Ἐπαυλις ἔσται οὐ κοράκων καὶ ἄλλων σαρκοβόρων, ἀλλὰ τῶν ὑπόπτερον ἔχόντων διάνοιαν, καὶ μετάρσιον φρόνημα κεκτημένων. Τοὺς διδασκάλους διὰ τούτων δεδήλωκε, τὰς τῶν μαθητευομένων καταθέλοντας ἀκοάς.

Γ

η'. *Οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκεῖ ἀκαθάρτος.* Ἀκαθάρτους καλεῖ τοὺς τῶν εἰδώλων θεραπευτάς. Τούτων, φησὶν, ὁ θεὸς ἀπήλλακται σύλλογος. Λέοντα δὲ τὸν διάβολον, ὡς οἶμαι, καλεῖ. « Ὁ γὰρ ἀγνιδικός ὑμῶν, φησὶν, ὁ διάβολος, ὡς λέων ἔστηκεν, ἐκδεχόμενος, τίνα ὑμῶν καταπή ». » Θηρία δὲ, τοὺς ὑπ' ἐκείνω τελούντας δαίμονας, ὧν ἀπηλλάχθαι τῆς Ἐκκλησίας τὸν θεὸν σύλλογον ἢ θεῖα πρόρρησις ἔφη.

ι'. *Καὶ ἦξουσιν ἐν* ⁸⁵ *Σιών μετ' εὐφροσύνης.* Σιών τὴν ἐπουράνιον λέγει. « Προσεληλύθατε γὰρ, φησὶ, Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος; Ἱερουσαλήμ ἐπουράνιη. » Εἰς ταύτην ἦξιν τοὺς λελυτρωμένους ἔφη, εὐφραίνομένους καὶ χαίροντας. Ἄλυτος γὰρ ὁ βίος ἐκείνος, φροντίζων ἀπηλλαγμένος, ζάλην οὐδεμίαν δεχόμενος, ἀλλ' ἑορτὴν ἔχων διηνεκῆ καὶ πανήγυριν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

ε'. *Μὴ ἐν βουλή ἢ λόγοις χιλιῶν παράταξις γίνεται* ⁸⁶; *Δήλην ἡμῖν ποιήσον τοῦ θρόνου τῆναι-*

τιαν. Οὐ γὰρ χρεία νῦν βουλῆς, ἀλλὰ συμπλοκῆς· ὡς ἔστιν ὁ καιρὸς λόγων, ἀλλ' ἔργων· οὐ πρεσβείας, ἀλλὰ παρατάξεως· ἀλλ' ἴσως τῇ Αἰγυπτίων ἐπικουρίᾳ θαρβείς. Καλάμῳ εἰκόασι, καὶ τούτῳ τεθλασμένῳ, καὶ τοὺς ἐπικειμένους οὐ μόνον οὐκ ἐρέδοντι, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦτων χεῖρα τερῶσκοντι. « Καὶ νῦν ἐπὶ τίνα πέποιθας, ὅτι ἀπειθεῖς μοι; » Κακοτεχνίᾳ καὶ πανουργίᾳ χρώμενος, οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὴν βλασφημίαν ἐχώρησεν· ἀλλὰ κατὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως τῶς ὑφαίνει κατηγορίαν, τοῖς πολλοῖς τῶν ὑπηκόων οὐκ ἀπαρέσκουσαν. Καὶ γὰρ οἱ πλείους θύειν ἀδεῶς ἐβούλοντο, καὶ τὴν γνώμην ἐγύμνωσαν, ἐπὶ τε τοῦ Ἀχαζ, καὶ τοῦ Μανασῆ, καὶ τῶν ἄλλων, τῶν κατ' ἐκείνους προσελόμενων τὴν πλάνην. Δεῖ μέντοι ἐπιστημῆνασθαι, ὡς οὐ τῆς τῶν εἰδώλων καταλύσεως· ὁ Ῥαφάκης μέμνηται, ἀλλὰ τῶν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τόποις ἀνακειμένων τῷ Θεῷ θυσιαστηρίων· ἤγομαι γὰρ ταῦτα καλούμενα ὑψηλά τῷ Θεῷ ἀνατεθῆναι· πρὸ γὰρ τῆς οἰκοδομίας τοῦ ναοῦ, καὶ ἐν τῇ Γαβων, καὶ ἐν Ματσηφ, καὶ ἐν πολλοῖς ἑτέροις τόποις θυσίας προσέφερον τῷ Θεῷ. Μετὰ γε δὲ τὴν οἰκοδομίαν, οἱ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι οὐκ ἠνέσχοντο θύειν ἔξω τοῦ θείου νεῶ· οἱ δὲ κτηνώδεις, καὶ τῆς θείας ἔξω βαίνοντες, ἐν τοῖς ὑψηλοῖς τόποις προσέφερον τὰς θυσίας, οὐκ εἰδώλοις, ὡς οἶμαι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Καὶ τοῦτο δῆλον ἡμῖν ἢ τῶν Βασιλευῶν, καὶ ἢ τῶν Παραλειπομένων ἱστορία ποιεῖ. Καὶ τὸν Ἀσά γὰρ, καὶ τὸν Ἰωσαφάτ ἐπαινέσαντες οἱ ἐκεῖνα συγγράψαντες, καὶ ταῦτα ἔφρασαν· « Καὶ ἐποίησεν Ἀσά τὸ εὐθεῖς ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ· καὶ ἀπέστρεψε τὰ θυσιαστήρια τὰ ἀλλότρια, καὶ τὰ ὑψηλά· καὶ συνέτριψε τὰς στήλας, καὶ ἐξέκοψε τὰ ἄλση· » εἰς τὴν εἰς ἰθυμῖα ὁ λαὸς ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. Τοὺς μὲν γὰρ εἰδώλων κατέλυον τόπους, τοὺς δὲ τῷ Θεῷ ἀνακειμένους κατέλιμπανον ἐπὶ σχήματος· μόνοι δὲ γε Ἰεζεκίας, καὶ Ἰωσίας, καὶ ταύτην τὴν παρανομίαν ἐκάλυψαν. Ταύτην τὴν ἀξιάγαστον τοῦ Ἰεζεκίου σπουδῆν, κατηγορίας ἀξίαν ὁ Ῥαφάκης ἐνόμισεν· καὶ παρεγγυᾷ μὴ θαρβῆναι τῷ Θεῷ· ἀγανακτεῖν αὐτὸν λέγων, ὡς τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ θυσιαστηρίων ἐκ βῆθρων ἀνεσπισμένων, καὶ περιορισθείσης αὐτῷ τῆς θεραπείας μόνῳ τῷ ἀφιερωμένῳ ναῷ.

ἰ. *Μὴ ἄνευ Κυρίου ἀνέβημεν*⁵⁹ ἐπὶ τὴν χώραν ταύτην; Ἀηλὸς ἔστιν ὁ τρισάβλιος οὗτος Ἀμωρραῖος ὢν, καὶ εἰδὼς ὅτι πολλάκις αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἔλας τῆς ἀσεβείας εἰσπραττόμενος, ἀλλοφύλοις παρέβωκεν ἔθνεσι, τοῦτοις τοῖς λόγοις ἐχρήσατο. Καὶ θυοῖν θάτερον· ἢ αὐτομολήσας προσεχώρησεν ἐκεῖνος, ἢ αἰχμάλωτος ἀπαχθεῖς, ἤνικα τὰς δέκα φυλάς καταλύσαντες ἠδωραπόδισαν.

ιγ. *Καὶ ἔστη Ῥαφάκης, καὶ ἐρεβόησε*⁶⁰ Ἰουδαίῳ. Οὕτως οὗτος τῆς λύττης, οὕτως ὁ Δεσπότης Θεὸς μακροθυμίας ὑπερβολὴν κατέλιπεν· οὗτος μὲν γὰρ κληττεῖν οὐ δυνάμενος ἐβάλλεν· ὁ δὲ πάντα

⁵⁹ II Paral. xiv, 2, 5; xv, 17.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁹ Vers. 6 leg. infra, ad Ezech. xxix, 7. des. autem post τὴν χεῖρα αὐτοῦ, verba καὶ τῆσσι: αὐτήν, ex Theodot. in textum τῶν O' translata. ⁶⁰ ἀνέβ. Hebr. ascendi. ⁶⁰ Rec. lectio, ἀνεβόησε.

A audaciæ. Neque enim consilio nunc est opus, sed conflictu: non est tempus verborum, sed operum; non legationis, sed instructæ aciei. Sed in Ægyptiorum fortasse auxilio confidis. Similes sunt arundini, et quidem confractæ, quæ non modo innitentes **318** non sustentat, sed eorum quoque manum sauciat. « Et nunc super quem confidisti, quia inobediens es mihi? » Malitiose ac subdole non statim erupit in blasphemiam, sed contra pium regem accusationem orsus est a plerisque illius subditis non abhorrentem. Multi enim licenter sacrificare cupiebant, et hunc sensum patefecerant, tum sub Achaso, tum sub Manasse et aliis, qui errorem illorum exemplo amplexi sunt. Observandum est plane Rapsacen idolorum eversionis, mentionem non fecisse, sed altarium quæ in locis excelsis Deo fuerant consecrata. Existimo enim hæc quæ dicuntur excelsa Deo fuisse dedicata. Etenim ante ædificationem templi, et in Gabæone, et in Masepha, et aliis multis in locis Deo sacrificia offerebant. Post ædificationem vero, qui vitam legis præscripto ducebant, adduci non poterant, ut extra divinum templum sacrificarent. Bruti autem homines, et qui extra divinam legem incedebant, in excelsis locis victimas offerebant, non idolis, ut opinor, sed Deo. Atque hoc exploratum nobis et Regnorum et Paralipomenon historia facit. Nam et Asa et Josaphat laudantes librorum illorum auctores, hæc inter cætera dixerunt: « Et fecit Asa rectum in conspectu Dei sui, et sustulit altaria peregrina et excelsa; et statuas contrivit, et lucos concidit: » cæterum adhuc populus adolebat in excelsis. Idolorum nempe loca subvertebant, Deo autem consecrata intacta relinquebant. Soli Ezechias et Josias hanc etiam iniquitatem prohibuerunt. **319** Hoc laudabile Ezechia facinus reprehensione dignum Rapsaces censuit, et monet, ne confidant in Deo, ægre illum ferre dicens, quod dicata ipsi altaria funditus sint eversa, et cultus ejus unius templi ei consecrati spatii circumscriptus.

VERS. 10. *Num sine Domino ascendimus in regionem istam?* Patet infelicissimum hunc Amorrhæum fuisse, et, cum sciret Deum, dum ab eis de impietate pœnas exigebat, sæpe illos exteris gentibus tradidisse, hujusmodi nunc oratione usum esse. Duorum igitur alterum, ut vel sponte sua ad illos advenerit, vel captivus sit abductus, quando subactas decem tribus in servitutem egerunt.

VERS. 15. *Et stetit Rapsaces, et exclamavit voce magna Judaice.* Neque hic furori, neque Dominus Deus patientiæ suæ modum posuit. Hic enim cum lædere non posset, feriebat; is vero qui omnia po-

terat, sustinebat. Liqueat autem adversus alios Rapsacen bellare instituisse. Ideo enim ait : [17] « Donec veniam, et tollam vos. »

CAPUT XXXVII.

VERS. 1. *Et ascendit in domum Domini.* [2] Currat ad omnium opificem, qui bello una cum ipso petebatur. Virtutis autem mensuras non ignorans, non solum orat Deum universorum, sed Isaiam quoque prophetam in auxilium advocat, et legatum fieri obsecrat.

VERS. 3. *Hæc dicit Ezechias.* Hinc diversos loquendi modos animadvertere licet. Rapsaces enim dicebat : « Hæc dicit rex **320** magnus, rex Assyriorum, » hi vero modestiam ejus qui miserat palam ostendentes, ne regem quidem ipsum appellat, sed solum nomen proferunt.

VERS. 4. *Ad exprobandum Deum videntem.* Exprobrationem vocat illius blasphemiam. Nos enim blasphemiam rei sumus, dum inique vivimus, et nos ipsos poena dignos exhibemus. Attamen irascimur quidem propter atrocitatem blasphemiam, et punire impium cupimus : sed quod in animo est præstare non ita possumus. Ac similes sumus mulieri partorienti, quæ dolorum impetum sustinet, parere autem præ virium imbecillitate non potest. Ostendunt ergo hæc etiam regis virtutem. Deum enim sibi auxiliari postulat, non virtutis causa, sed studiosissimus erat : sed propter furialem scelerati illius blasphemiam. In Deum enim verum, inquit, perinde ac in eos qui non sunt, contumeliam coniecit. Porro quia decem tribus subjugarat, et Judææ urbes plurimas expugnavat, merito eos qui Hierosolymam confugerant reliquias nominat. Hæc quidem significavit Ezechias : qui vero missi fuerant, prophetam edocuerunt. At Deus prophetæ occupavit orationem prophetæ, eumque exaudivit, juxta illud quod dictum est : « Adhuc te loquente dicam, ecce adsum ^b. »

VERS. 6. *Ne timeas a verbis quæ audisti.* Ego tecum particeps sui contumeliam, ego pugnae particeps tecum ero ; ego blasphemiam pertuli, ego poenam irrogabo.

VERS. 7. *Inmittam in eum Spiritum.* Spiritum appellat timorem. Sic enim et divinus ait Apostolus : « Non enim **321** dedit nobis Deus spiritum timoris ^a. » Idque ostendunt etiam sequentia. Narrant enim eum, cum acerbum quemdam nuntium accepisset, in patriam suam rediisse, ibique poenas luisse.

VERS. 8. *Et reversus est Rapsaces.* Juxta divinam prædictionem recessit, sed ab insania non desistit.

^a Isa. LVIII, 9. ^b II Tim. I, 7.

δυναμένος, ἔφερε · δῆλος δὲ ἦν ὁ Ῥαψάκης ἄλλοις ἐπιστρατεύσαι βουλόμενος · διὸ δὴ ἔφη· « Ἔως ἂν ἔλθω, καὶ λάβω ὑμᾶς. »

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ.

α'. Καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. Ἐδραμα πρὸς τὸν σὺν αὐτῷ πολεμούμενον τὸν τῶν ἀπάντων Δημιουργόν · μέτρα δὲ τῆς ἀρετῆς διακρίνειν εἰδώς, οὐ μόνον ἰκετεύει τὸν τῶν ὄλων Θεόν · ἀλλὰ τὸν προφήτην Ἰσαΐαν εἰς ἐπικουρίαν καλεῖ καὶ πρεσβευτὴν γενέσθαι παρακαλεῖ.

γ'. Τὰδε λέγει Ἰεζεκιᾶς. Ἐντεῦθεν ἔστι καταμαθεῖν τὴν διαφορὰν τοῦ ῥήματος · ὁ μὲν γὰρ Ῥαψάκης ἔλεγεν· « Τὰδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ βασιλεὺς Ἀσσυρίων. » Οὗτοι δὲ, τὸ μέτριον τοῦ πεπομφότος δηλοῦντες καὶ δεικνύντες, οὔτε βασιλέα αὐτὸν ὀνομάζουσιν, ἀλλὰ μόνον τοῦ ὀνόματος μέμνηται.

δ'. Ὁνειδίζειν Θεὸν ζῶντα. Ὁνειδισμόν καλεῖ τὴν ἐκείνου βλασφημίαν. Ἡμεῖς γὰρ αἴτιοι τῆς βλασφημίας παρανόμως βιοῦντες, καὶ ἀξίους ἡμᾶς αὐτοῦ ἀποφαίνοντες τῆς τιμωρίας. Ἄλλ' ὅμως ὀργιζόμεθα μὲν διὰ τὴν τῆς βλασφημίας ὑπερβολὴν, καὶ κολάσαι τὸν ἀλιτήριον ἐφιέμεθα · ἐπιβείναι δὲ τῇ προθυμίᾳ τὸ πέρας οὐκ ἔτι δυνάμεθα, καὶ « εἰκόκαμεν γυναικὶ κουούση μὲν, καὶ δεδεγμένη τῶν ὠδίνων τὴν προσβολὴν, τεκεῖν δὲ δι' ἀτονίαν οὐ δυναμένη · δηλοῖ δὲ καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως τὴν ἀρετὴν. Ἐπαμῦναι γὰρ αὐτῷ τὸν Θεὸν ἰκετεύει, οὐ διὰ τὴν εὐσέβειαν, ἧς πολλὴν ἐποιεῖτο φροντίδα · ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ ἀλάστορος ἐκείνου μακροῦ βλασφημίας · τοῖς γὰρ οὐκ οὔσι θεοῖς, φησὶ, παραπλήσιως τὸν ὄντα ὠνειδίσαι. Ἐπειδὴ δὲ τὰς δέκα φυλάς ἠνόρατόδισε, καὶ πλεῖστας τῆς Ἰουδαίας ἐπολιόρηκε, εἰκότως ^α τοῖς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καταπεφυγότας λέψανον ὀνομάζει. Ταῦτα ὁ μὲν Ἰεζεκιᾶς ἐδήλωσεν. Οἱ δὲ γε σταλέντες τὸν προφήτην ἐδίδαξαν · ὁ δὲ τοῦ προφήτου Θεὸς προλαμβάνει τοῦ προφήτου ἰκεταίαν, καὶ ἐπήκοος αὐτῷ γέγονε, κατὰ τὸ λεχθέν· « Ἐτι λαλοῦντός σου ἐρῶ, Ἐγὼ πάρειμι. »

ε'. Μὴ φοβηθῆς ἀπὸ τῶν λόγων ὧν ἠκουσας. Ἐγὼ σοι ἐκοινώνησα τῆς λουδορίας, ἐγὼ σοι κοινωρήσω τῆς μάχης · ἐγὼ τὴν βλασφημίαν ἀνεδεξάμην, ἐγὼ τὴν τιμωρίαν παρέβω.

ζ'. Ἐμβάλω ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα. Πνεῦμα τὴν δειλίαν ἐκάλεσεν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγει· « Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας. » Δηλοῖ δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα. Φησὶ γὰρ, ὅτι δεξάμενος ἀγγέλλαν τινὰ πονηρὰν, ἀναστρέφει μὲν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, δέχεται δὲ τὴν τιμωρίαν ἐκεῖ.

η'. Καὶ ἀπέστρεψε Ῥαψάκης. Κατὰ τὴν ὕλειαν πρόρρησιν ἀνεχώρησεν, οὐ μὴ[ν] τῆς λύττης ἐπαύσατο.

VARIAE LECTIONES.

^a καὶ — δυναμένη. Ad vers. 3 ista se referunt. ^α εἰκ. — ὀνομάζει. Hæc ad unam vers. 4 pert.

ις⁶⁵. Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. Ἀσσύριος, φησὶν, ἕνα σε τῶν ψευδωνύμων νομίζει θεῶν· ἐγὼ δὲ σε οἶδα τῶν δυνάμεων Κύριον, τοῦ Ἰσραὴλ Δεσπότην, θρόνον ἔχοντα οὐ κάτω που κείμενον, καὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ τοῖς Χερουβίμ ἐπικαίμενον. Πάντες θηλαδὴ τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ βασιλέων, εἰδὼς σε Θεὸν καὶ Δεσπότην, καὶ πρὸς τοῦτοις τῶν ὄλων δημιουργόν.

ιζ. Ἄνοιξον, Κύριε, τοὺς ὀφθαλμούς σου. Ἐπειδὴ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν ὕπνον προσγορεῖται ἢ θεία Γραφή, εἰκότως ὁ θαυμάσιος βασιλεὺς ἀντιβολεῖ λέγων· Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ κλῆνον τὸ οὖς σου, καὶ τῆς βλασφημίας ἐπάκουσον, καὶ τὰ ὄνειδῆ βλέπε, καὶ δίδαξον αὐτὸν ὡς οὐχ εἰς εἴ τῶν καλούμενων Θεῶν. Εἰς ταύτην γὰρ αὐτὸν τὴν μανίαν ἤγαγεν ἢ ἐκείνων ἀσθένεια. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνων κεκράτηκε, καὶ τῆς σῆς δυνάμεως κρατήσῃεν νεανεύεται.

ιβ. Ἐρέβαλον τὰ εἰδῶλα αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ. Καὶ ταῦτα τοῦ βασιλέως τὴν σοφίαν δηλοῖ· εἰδῶλα γὰρ ἐκάλεσε τὰ γενόμενα εἰς τροφὴν τοῦ πυρός· καὶ εἰκότως φησὶ, φροῦδα ταῦτα γεγονέναι, καὶ ὑπὸ τοῦ πυρός δεδαπανῆσθαι. Τέχνη γὰρ αὐτοῖς ἀνθρωπίνῃ τὸ εἶναι δεδωρῆται· εἰπὼν δὲ, « Ἴνα γῶσι⁶⁶ πᾶσαι αἱ βασιλεῖαι τῆς οἰκουμένης, ὅτι σὺ εἶ Θεὸς μόνος, » δηλοῖ ὅτι πρόγνωσις Θεοσεβείας ἢ ἡμιτέρα σωτηρία γενήσεται, ὅταν τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἴδωσιν ἠττηθέντας, ἡμεῖς δὲ μόνους κεκράτηκotas. Ἰδόντες δὲ τὸ διάφορον, καὶ μαθήσονται ὅτι σὺ μόνος ὑπάρχεις Θεός.

ιβ. Ἐφαύλισέ σε, καὶ ἐμυκτήρισέ σε παρθένος θυγάτηρ Σιών. Θυγάτερα αὐτὴν ὀνομάζει, τὴν οἰκωσύτητα δεικνύς· τὴν αὐτὴν δὲ καλεῖ καὶ Σιών, καὶ⁶⁷ Ἱερουσαλήμ. Εὐτελεῖ σε, φησὶν, ἐνόμισε καὶ εὐχειρωτον, ὡς οὐδὲ διαχιλίων εὐποροῦσαν ἰσπέων, ἀλλὰ τῆς Αἰγυπτίων δεομένην ἐπικουρίας· καὶ ἀπειλῶν σοι τὸν ὄλεθρον ἐκίνει τὴν κεφαλὴν.

ιγ. Τίνα ὠνειδίσας καὶ παρώξυνας; Ἐνδομισας ἕνα με τῶν ἄλλων εἶναι τῶν ψευδωνύμων θεῶν· δέον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναδιέξαι, καὶ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν εἶναι. Ἰκανὰ δὲ ἦν καὶ τὰ περὶ τὸν Ἰσραὴλ γεγενημένα τὴν ἐμὴν διδάξαι δύναμιν· ἀλλὰ τῇ βίῳμῃ καὶ τῇ δυναστείᾳ θαρρῶν, συνιδεῖν οὐκ ἠθέλησε τὸ ἕλερον.

ιδ. Καὶ εἰς τὰ ἔσχατα⁶⁸ τοῦ Λιβάνου. Τροπικῶς ἔπαντα εἰρήκεν· κέδρους καὶ κυπαρίσσους τοὺς βασιλέας καὶ τοπάρχας καλῶν· Λιβανὸν δὲ τὰ ἔθνη. Κάρμηλον⁶⁹ δὲ τὸν Ἰσραὴλ ὠνόμασεν. Ὅθεν ἐπὶ μὲν τοῦ Λιβάνου, « καὶ τὰ ἔσχατα τούτου » τέθεικεν· ἐπὶ δὲ τοῦ Καρμήλου « μέρος » ἔφη· δεικνύς ὅτι τῶν μὲν ἔθνῶν ἐκείνων ἀπάντων ἐκράτησαν, τοῦ δὲ Ἰσραὴλ οὐ παντός· διεμίεινε γὰρ ἀχειρωτός· ἢ μητρο-

Vers. 16. Qui sedes super Cherubim. Assyrius, inquit, unum te putat ex numero falsorum deorum: ego vero scio te esse Dominum virtutum, Dominatorem Israelis, qui sedem habes non infra uspiam, et in terra locatam, sed supra Cherubim positam. Universi nimirum orbis, regumque qui in eo sunt, te Deum ac Dominum esse novi. atque insuper creatorem omnium.

Vers. 17. Aperi, Domine, oculos tuos. Quia Dei patientiam et longanimitatem somnum appellare solet divina Scriptura, merito rex admirandus supplex orat: Aperi oculos tuos, et inclina aurem tuam, et audi blasphemiam, et vide conumelias, et doce illum non esse te unum ex iis qui dii vocantur. Ad hanc enim istum amentiam adduxit illorum imbecillitas. Nam quia illos perdomuit, etiam copias tuas se superaturum jactat.

Vers. 19. Injecerunt idola eorum in ignem. Regis sapientiam hæc etiam declarant. Idola enim appellavit, quæ ignis esca fuerant. Et merito hæc evanuisse, et ab igno consumpta fuisse ait: ars quippe humana ut essent effecerat. [20] Cum autem dicit: « Ut cognoscant omnia **322** regna terræ, te solum esse Deum, » ostendit salutem nostram cognoscendæ pietatis occasionem futuram, cum cæteros omnes devictos, nos vero solos victores viderint. Discrimen enim cernentes, te solum Deum esse intelligunt.

Vers. 22. Vilipendit te, et subsannavit te virgo filia Sion. Filiam nominat eam, familiaritatem ostendens; eandem vero et Sionem vocat et Hierosolyman. Vilem te, inquit, et captum facile existimavit, ut quæ nec duo millia equitum in promptu habeas, Ægyptiorumque indigeas auxilio, et exitium tibi minitans caput agitabat.

Vers. 23. Quem exprobasti et irritasti? Existimasti me de numero falsorum deorum unum esse, cum in cælum oculos attollere oporteret et dominationem meam contueri. Sufficiebant autem ad docendam potentiam meam illa quæ circa Israellem gesta sunt. Verum ille viribus et imperio confidens, quid discriminis esset perspicere noluit.

Vers. 24. Et in ultima Libani. Tropice omnia effatus est, cedros et cypressos, reges et toparchas vocans, Libanum vero gentes, Carmelum Israellem nominavit. Unde cum de Libano ageret, posuit « et ultima ejus; » cum de Carmelo, « partem » dixit, ut ostenderet eos gentes quidem illas omnes subegisse, Israellem vero non totum: mansit enim non capta metropolis. [25] Aquas porro militum turbas

VARIAE LECTIONES.

⁶⁵ Vers. 10, infra ad Jerem. II, 3, ita leg.: Μη σε ἀπατάτω ὁ Θεός σου, ἐν ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, λέγων, ὅτι ῥύσεται Κύριος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. Ita fere leg. etiam ad Dan. III, 15. ⁶⁶ γῶσι—οἰκουμ. Per. lectio γῶσι πᾶσα βασιλεῖα τῆς γῆς. ⁶⁷ καὶ Ἱερ. Hæc ad verba ista, ἐπὶ σοὶ κεφαλὴν ἐκίνησε θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ pert. ⁶⁸ τὰ ἔσχατα. Hebr. ad latera. ⁶⁹ Κάρμηλον, κ. τ. λ. Syntmachum h. l. sequitur Noster. Apud LXX, nihil de Carmelo.

vocat : pontem vero, tum vires, tum artes et vias A
parandæ victoriæ.

VERS. 27. *Remisi manus et exaruerunt.* Floruerunt, inquit, quanto tempore **323** volui : postea curæ illos habere "desii, et pristinum florem amiserunt. Gramen autem et scænum illos vocat, propter sterilitatem.

VERS. 29. *Immittam frenum in nasum tuum.* Ut rationis expertem tractat eum qui vim rationis corruerat. « Freno enim, inquit, et camo constringes maxillas eorum, qui non accedunt ad te. » Ostendit præterea illum servilis esse naturæ. Cum enim ipsi famulis imponant camos coriaceos, jure se camum illi, ut servo improbo, impositurum minatus est.

VERS. 30. *Hoc autem tibi signum.* Quia obsessi terram colere non poterant, sponte natos fructus illis dedit Deus, et secundo anno similiter, ob sciminum, ut par erat, boumque penuriam : tertio deinde anno omnium fructuum abundantiam illis pollicitus est.

VERS. 32. *Et salvati de monte Sion.* Ibi enim mundi salus effluit : et illorum reliquiæ, hoc est, divini apostoli, ad Dei cognitionem converterunt orbem. Horum autem omnium causa universorum Deus. « Zelus Domini Sabaoth fecit hæc. » Quasi dicat, longum in tempus genus illorum conservabo. Justa enim ira commotus, propter vituperium Hierosolymæ, et propter blasphemiam, præbebit salutem.

VERS. 35. *Propter me, et propter Davidem servum meum.* Accusatio hæc est inhabitantium civitatem. Propter me enim, inquit, et propter Davidem servum meum, curam geram civitatis, propter bonitatem meam, et propter illius memoriam. Conditor enim fuit ille civitatis, et genuinus famulus meus. Quærendum autem, qua de causa **324** non Ezechix, sed Davidis meminerit? Equidem sic existimo eum, ut superbiam inbiberet, non ipsi causam salutis, sed Davidi attribuisse. Si enim, cum hæc ita enuntiata sint, testatur historia, elevatum postea fuisse cor Ezechix regis, quid non illi eventurum erat, si salutis auctor fuisset appellatus? Ob hanc causam nec Isaiam, etsi propheta erat, et propheta nobilissimus, idoneum civitatis auxiliatorem nuncupavit. Sed viventibus virtutis causa omissis, mentionem facit mortuorum, docetque vigere apud ipsum perpetuo memoriam justorum.

VERS. 36. *Invenierunt omnia corpora mortua.* Quidam tamen effugerunt, haud illi quidem an-

1 Psal. cxxi, 9.

A πολισ. Ἔδατα δὲ τὰ πλήθη καλεῖ· γέφυραν δὲ, τὴν τε ῥώμην καὶ τὰς ἐπιβολὰς, καὶ τὰς τῆς νίκης μεθόδους.

κζ'. Ἀνῆκα τὰς χεῖρας⁶⁸, καὶ ἐξηράνθησαν. Ἦνθησαν, φησί, καθ' ὅσον ἠθέλησα χρόνον· εἶτα τῆς ἐμῆς αὐτοῦ κηδεμονίας ἐγύμνωσα, καὶ τὸ πρότερον ἀπέβαλον ἄνθος. Ἀγρωστὶν⁶⁹ δὲ αὐτοῦς ὀνομάζει, καὶ χόρτον, διὰ τὴν ἀκαρπλίαν.

κθ'. Ἐμβαλῶ *φρένον* εἰς τὴν *ρίνα* σου. Ὡς ἀλόγιον κέχρηται τῷ τὸ λογικὸν διαφθείραντι. « Ἐν χαλινῷ γάρ, φησί, καὶ κημῷ, τὰς σταγόνας αὐτῶν ἀγχεῖς⁷⁰, τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. » Ἐδειξε δὲ αὐτὸν καὶ δουλικὴν ἔχοντα φύσιν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ τοῖς οἰκέταις περιτιθέασι τοὺς ἐκ δερμάτων κημοὺς, εἰκότως ὡς οἰκέτη πονηρῷ ἠπελῆσεν αὐτῷ τὸν κημὸν περιθῆσιν.

λ'. Τοῦτο⁷¹ δὲ σοὶ τὸ σημεῖον. Ἐπειδὴ γὰρ πολιορκούμενοι γεωργεῖν οὐκ ἤδύναντο, αὐτοφρεῖς αὐτοῖς δέδωκε καρποὺς ὁ Θεός, καὶ τῷ δευτέρῳ ἔτει ὠσαύτως, διὰ τὴν σπάνιν, ὡς ἔοικε, τῶν σπερμάτων καὶ τῶν βῶν· εἶτα τῷ τρίτῳ ἔτει παντοδαπῶν αὐτοῖς καρπῶν ἀφθονίαν ὑπέσχετο.

λβ'. *Οἱ ἀρασζόμενοι⁷² ἐξ ἔδρου Σιών.* Ἐκεῖ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἤνθησε σωτηρία, καὶ τὸ ἐκείνων κατάλειμμα, τουτέστιν οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, τὴν οἰκουμένην εἰς θεογονίαν ἐπέστρεψαν. Τούτων δὲ πάντων αἴτιος ὁ τῶν ὄλων Θεός. « Ὁ ζῆλος Κυρίου Σαβαὼθ ἐποίησε⁷³ ταῦτα. » Τουτέστιν, Ἐπὶ πλεῖστον αὐτῶν φυλάξω τὸ γένος. Ζηλώσας γὰρ διὰ τε τὸ δυνεῖδος τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ διὰ τὴν βλασφημίαν, παρέξει τὴν σωτηρίαν.

λε'. Δι' ἐμέ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου. Ἐλεγχος ταῦτα τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων. Δι' ἐμέ γὰρ, ἔφη, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου, τῆς πόλεως φροντιῶ, διὰ τὴν ἐμὴν ἀγαθότητα, καὶ διὰ τὴν ἐκείνου μνήμην. Οἰκιστὴς γὰρ ἐκεῖνος τῆς πόλεως, καὶ γνήσιος θεράπων ἐμός. Ζητητέον δὲ τί δήποτε οὐ τοῦ Ἰεζεκιου, ἀλλὰ τοῦ Δαβὶδ ἐμνημόνευσεν. Ἐγωγε οἶμαι, ὅτι τὸ φρόνημα κωλύων, οὐκ αὐτῷ τὴν αἰτίαν τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ τῷ Δαβὶδ ἀνατέθεικεν· εἰ γὰρ καὶ τούτων οὕτως εἰρημένων, ἡ ἱστορία φησὶν, ὅτι μετὰ ταῦτα ὑψώθη ἡ καρδία Ἰεζεκιου τοῦ βασιλέως, τί οὐκ ἂν ἔπαθεν αὐτὸς τῆς σωτηρίας αἴτιος ὀνομασθεῖς; Τούτου χάριν, οὐδὲ τὸν Ἡσαΐαν, D καίτοι προφήτην ὄντα, καὶ προφήτην ἐπισημότατον, ἀξιόχρεων ἐκάλεσε τῆς πόλεως σύμμαχον· ἀλλὰ τοὺς ζῶντας καταλιπὼν εἰς⁷⁴ ἀρετὴν, μνήμην τῶν παρελθόντων ποιεῖται· καὶ διδάσκει ὡς ἀνθεὶ παρ' αὐτῷ διγνεχῶς τῶν δικαίων ἡ μνήμη.

λς'. *Εὔρον πάντα τὰ σώματα νεκρά.* Τινὲς δὲ ὅμως διέφυγον, οὐ τῆς ἀγγελικῆς περιγενομένου

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ Ἀνῆκα—ἐξηρ. *Hebr.* Et habitatores earum abbreviata manu territi sunt, et erubuerunt. ⁶⁹ Ἀγρωστὶν, κ. τ. λ., ad linem vers. 27 pert. ⁷⁰ Supra, t. I, p. 804, ἀγχεῖς. ⁷¹ Ad totum vers. 30 se refert expositio. ⁷² Rec. lectio est ἰρασζόμενοι. ⁷³ ἐποίησε. Ita Compl. Rec. lectio est ποιῆσαι. *Hebr.* faciet. ⁷⁴ εἰς. Leg. esse videtur δι'.

δεξιᾶς· ἀλλ' ἵνα τῶν συμβεβηκότων κήρυκες ἀξιώ-
χρως γίνωνται, καὶ τοῦ Θεοῦ τῶν Ἑβραίων τὸ κρά-
τος κηρύξωσι.

ΚΕΦΑΛ. ΔΗ'.

θ. Προσευχὴ ¹⁸ Ἰεζεκιου βασιλέως. Ἦ. Ἐγὼ
εἶπα ἐν τῷ ὄψει τῶν ἡμερῶν μου ¹⁹. Ὅτε ὄψωθην,
καὶ περιβλεπτός ἐγενόμην, τότε δέχομαι τοῦ βίου τὸ
τέρας, καὶ τὴν τοῦ θανάτου παρὰ τοῦ Θεοῦ δεξι-
μένος ψῆφον, ἀπέγνων τῆς σωτηρίας· καὶ οὐκέτι,
φησὶν, ὄψομαι κατὰ τόνδε τὸν βίον τὰς ἐπὶ σωτη-
ρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένης θαυμα-
τουργίας. Ἄλλοτριος γὰρ ἐγενόμην τῶν ζώντων, καὶ
ξένος τῶν συγγενῶν· καὶ ἐψέκην οὐ μόνον σκηνῇ,
ἀλλὰ καὶ ὑφάσματι, ἐν ἱστίῳ μὲν ὄντι, οὐκ εἰς μακρὰν
δὲ θειριζομένῳ.

ιβ. Ὡς χελιδὼν ²⁰ οὕτως φωνήσω. Ἐπειδὴ γὰρ
ἐπιβία τῆς σωτηρίας ἀπήλαυσα, χελιδόνος καὶ περι-
στερᾶς τὴν ἀδολεσχίαν μιμησομαι, ὕμνους ὑφαίνων
σοι τῷ χορηγῷ τῆς ζωῆς. Πᾶσαν γὰρ ἀνθρωπίνην
καταλιπὼν μηχανὴν, πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς
μου, τὸν κατοικοῦντα ἐν οὐρανῷ. Σὺ δέ με ἔκτειρας,
τῆς ἐπιεικείνης δόξης ἀπαλλάξας· περὶ τοῦτου γὰρ
καὶ τὴν ἱκετηρίαν προσήνεγκα, καὶ ἐπανήγαγες τὴν
ψυχὴν μου μέλλουσαν κατασθένυσαι.

ιζ. Ἐλλοῦ ²¹ γὰρ μου τὴν ψυχὴν, ἵνα μὴ ἀπό-
ληται. Οὐχ ὅτι τούτων ἄξιός ἤμην ἐγὼ· πολλῶν
γὰρ μεσὸς ἀμαρτημάτων ὑπῆρχον· ἀλλὰ καὶ τῷ
σῷ ἔλεει, καὶ τῇ σῇ φιλανθρωπίᾳ ταῦτα παρέστη.
Ἦνίκα ἠσθένει, τὴν οἰκίαν εὐσέβειαν ὑπέδειξε τῷ
Θεῷ· τῆς σωτηρίας τυχὼν, τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρω-
πίαν ἀνυμνεῖ, ὡς τοῦ θανάτου διὰ ταύτην ἀπαλλα-
γεῖς. Ἀπέβριψας γὰρ μου τὴν ἀνομίαν, φησὶ, καὶ
ἔδωκάς μοι πάλιν πρόφασιν εἰς κτήσιν δικαιοσύνης.
Τοῖς γὰρ ἐτι ζῶσι τοῦτο ποιεῖν βέβαιον· οἱ γὰρ τε-
θνεώτερες ἔξω τῆς ἐμπορίας γεγένηνται.

ιδ. Ἀπὸ ²² γὰρ τῆς σήμερον παιδία ποιήσω.
Προλέγει δὲ ὅτι καὶ παιδίων ἔσται πατήρ, τῆς θείας
αὐτῷ δηλονότι χάριτος συνεργούσης.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

α'. ²³ Καὶ εἶπεν Ἡσαίας πρὸς Ἰεζεκιαν. Διδά-
σκει ἡμᾶς ὁ λόγος τὴν ἱατρικὴν μὴ ἀποσεισθαι
τέχνην· καὶ γὰρ αὕτη δῶρον Θεοῦ. Προσῆκει δὲ μὴ
τῇ τέχνῃ θαρῆσειν, ἀλλὰ τῷ ταύτης δοτῆρι. Τοσαῦτα
γὰρ αὕτη δύναται, ὅσα ἂν ἐκεῖνος βούληται. Καὶ
πολλάκις μὲν διὰ σμικρῶν φαρμάκων μεγάλα
τραύματα θεραπεύει· πολλάκις δὲ διὰ μεγάλων
ἐλέγχεται· ἵνα μὴ ταύτη, τῷ δὲ ταύτην δεδωκότι
θαρῶμεν ²⁴.

A gelica dextera superiores facti, sed ut eorum quæ
contigerant idonei præcones forent, Uciq̄ Ho-
bræorum potentiam prædicarent.

CAPUT XXXVIII.

VERS. 9, 10. *Oratio Ezechiæ regis. Ego dixi in
exalto dierum meorum. Quando exaltatus sum, et
spectabilis factus, tunc vitæ finem accipio, mortis-
que a Deo prolata sententia, recuperandæ valetu-
dinis spem nullam habeo. [11, 12] Nequo amplius,
inquit, in hac vita miracula videbo, quæ Deus
operatur pro hominum salute. Alienus enim factus
sum viventibus, et peregrinus cognatis, similisque
non solum tabernaculo, sed etiam telæ, quæ est
in ligno textorio, et postmodum succiditur.*

B
VERS. 14. *Quasi hirundo sic clamabo. Quando-
quidem 325 salutis spem recepi, hirundinis et
columbæ garrulitatem imitabor, hymnos tibi con-
cinens vitæ largitori. Omni enim arte humana post-
posita, levavi ad te oculos meos qui habitas in
cælo. Tu vero mei misertus es, dolorem quo te-
nebar depellens. De hoc enim preces obtuli, et re-
vocasti animam meam, quæ tendebat ad inter-
itum.*

VERS. 17. *Eruisti enim animam meam, ut non
periret. Non quod ista essem ego promeritus (per-
catis enim multis refertus eram), sed hæc mihi a
misericordia et humanitate tua obvenerunt. Cum
agrotabat, pietatem suam Deo commendavit : ubi
sanitatem recepit, Dei benignitatem celebrat, tan-
quam a morte per eam liberatus. Projecisti, in-
quit, iniquitatem meam, et opportunitatem paran-
dæ justitiæ iterum dedisti mihi. [18] Viventibus
enim hoc præstare facile est : nam mortuis amplius
negotari non licet.*

VERS. 19. *Ab hoc enim die filius faciam. Prædicat
etiam filiorum se patrem futurum, divina videlicet
cooperante illi gratia.*

CAPUT XXXIX.

VERS. 1. *Et dixit Isaias Ezechiæ. Docet nos hic
sermo, artem medicam minime rejiciendam esse :
nam hæc etiam donum est Dei. Oportet autem non
in arte confidere, sed in eo qui hanc dedit. Tantum
enim ista potest, quantum ille vult. Ac sæpe qui-
dem parvis remediis magna sanat vulnera : sæpe
326 autem per magna evincitur, non in ea, sed
in eo qui hanc dedit, confidendum esse.*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ Προσευχῇ. Rectius reliqui, γραφή. *Hebr.* בַּרְשָׁב. ¹⁹ ἐν — μου. *Hebr.* in excisione dierum meorum.
²⁰ Ὡς χελ. *Hebr.* Sicut grus aut hirundo. ²¹ Ἐλλοῦ. *Hebr.* amore complexus es. ²² Ἀπὸ — ποιήσω. *Hebr.*
(vividus celebravit te sicut ego) hodie : pater filiis (notam faciet veritatem tuam). ²³ Quæ ad hoc caput
allata sunt, pertinent ad c. xxxviii, 21, juxta *Hebr.* et LXX. ²⁴ Ex cap. xxxix, 5-7, hæc leg. infra
ad Dan. 1, 3, 4 : Ἄκουσον τὴν λόγον Κυρίου Σαβαώθ ὃν ἐλάλησε πρὸς με· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται καὶ λήφον-
ται πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα ἤξει,
καὶ οὐδὲν οὐ μὴ καταλίπωσιν, εἰπὼν ὁ Θεός· ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν τέκνων σου ὦν γεννησείς, λήφονται καὶ ποιή-
σουσι σπάθοντας ἐν τῷ οἴκῳ βασιλέως τῶν Βαβυλωνίων.

CAPUT XL.

A

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

VERS. 2. *Repleta est humilitas ejus.* Minæ, inquit, ad finem pervenerunt. « Receptit de manu Domini duplicia peccata sua. » Admiratione digna est hoc loco Domini humanitas. Nam cum bonus sit, et bonitatis abyssus, longeque minorem peccato pœnam inferat, exiguam pœnam, propter summam humanitatem, peccati comparatione duplicem vocat. Quod vero multo minor pœna fuerit, quam peccatum, testis est ipse propheta clamans, « In tribulatione parva disciplina tua nobis¹. » Attamen misericordia plurima temperans justitiam, quam parvam disciplinam appellabant qui puniebantur, judex duplicem nuncupavit.

VERS. 4. *Omnis vallis implebitur.* Prædicationis facilitatem his verbis ostendit. Per hanc enim illa totum mundum brevi tempore complevit. Valles autem impletas, et montes et colles humiliatos, juxta litteram quidem, intelligere oportet de via plana, et difficultatibus expedita: juxta sensum vero, valles quidem sunt incredulorum animæ in profundum quoddam depressæ, et erectam non habentes intelligentiam: montes vero et colles, dæmones qui colebantur in **327** montibus, quorum errorem Salvatoris nostri sustulit incarnatio. Nec vero aberrabit, qui de Judæis etiam hoc factum dixerit. Illustres enim cum olim essent, et spectabiles propter divinam providentiam qua fruebantur, nunc ab illa destituti humiliati sunt. [6] « Omnis caro fenum. » Vere feno similis est populus Judæus.

VERS. 7. *Exsiccatum est fenum, et flos decidit.* [8] De gentium omnium salute vaticinatus, Judæorum nunc etiam sterilitatem describit. Natura quidem feno, inquit, simile est genus humanum: flori autem feni, quæ admista est gloriæ et potentia. Et quemadmodum desiccato feno flos cadit: sic morte hominibus obtingente, potentia et claritas extinguitur.

VERS. 9. *Super montem excelsum ascende qui læta annuntias, Sion.* Chorum apostolicum hoc loco prophetam representat. Ob eam causam, singulari numero expressa cohortatione, transit ad pluralem, et ait: « Exaltate, nolite timere. » [10] Dicens autem: « Ecce Deus vester, ecce Dominus cum virtute venit, » secundum Salvatoris nostri adventum significat. Tunc enim et mercedem operibus retribuet, et reddet unicuique secundum opera sua¹. Tunc et uniuscujusque opus manifestum erit, juxta vocem Apostoli².

¹ Isa. xxvi, 16. ² Matth. xvi, 27. ³ I Cor. iii, 13.

VARIÆ LECTIONES.

⁴² ἡ κατὰ αὐτὴν. *Hebr.* militia (s. tempus militiæ) ejus. ⁴³ τὰ ἀμ. αὐτ. *Hebr.* pro omnibus peccatis suis. ⁴⁴ πληρ. *Reliqua leg. supra*, t. 1, p. 898, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται· τὰ σχολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ ἡ τραχεῖα εἰς ὁδοὺς λείας. *Conf. ibid.* p. 658. ⁴⁵ χόρτος. *Rel.* supra, t. 1, p. 854, ita leg. καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. ⁴⁶ ἐξέπεσε. *Supra*, l. c. præm. αὐτοῦ. *Ib.* sequitur, τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. *Hæc pert. ad vers. 8.* ⁴⁷ ὁ εὐαγγ. *Rectius reliqui, ἡ εὐαγγελιζομένη.*

β. Ἐκλήσθη ἡ ταπεινωσις⁴² στέης. Πέρας, φησὶν, ἔλαθε τὰ τῆς ἀπειλῆς. « Ἐδέξατο ἐκ χειρὸς Κυρίου διπλὰ τὰ ἀμαρτήματα⁴³ αὐτῆς. » Ἄξιον ἐνταῦθα θαυμάσαι τὴν τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίαν. Ἀγαθὸς γὰρ ὢν, καὶ ἀγαθότητος ἄβυσσος, καὶ σφόδρα ἐλάττωνα τῆς ἀμαρτίας τὴν τιμωρίαν ἐπάγων, τὴν μικρὰν τιμωρίαν, διὰ τὴν πολλὴν φιλανθρωπίαν, διπλασίονα τῆς ἀμαρτίας καλεῖ. Ὅτι δὲ τῆς ἀμαρτίας σφόδρα ἐλάττων ἦν ἡ τιμωρία, μάρτυς αὐτὸς ὁ προφήτης βοῶν· « Ἐν ὀλίγῃ μικρῇ ἡ παιδεία σου ἡμῖν· ἄλλ' ὅμως ἐλέψ πλείστον τὸ δίκαιον κερσινύς, ἦν οἱ τιμωρούμενοι μικρὰν ἐκάλουν παιδείαν, διπλασίαν ὠνόμασεν ὁ χριστῆς.

δ. Πᾶσα φάραξ πληρωθήσεται⁴⁴. Τὴν εὐκολίαν τοῦ κηρύγματος διὰ τούτων ἐδήλωσε· δι' αὐτὴν γὰρ ἐν ὀλίγῃ χρόνῳ πᾶσιν τοῦτο τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσε. Φάραγξ δὲ πληρουμένης, καὶ ὕρη, καὶ βουνὸς ταπεινουμένους, κατὰ μὲν τὸ ῥῆθον, νοητέον εἶναι τὴν λείαν ὄδον, καὶ δυσκολίας ἀπηλλαγμένην· κατὰ δὲ διάνοιαν, φάραγξ μὲν εἰσὶν αἱ τῶν ἀπίστων ψυχαὶ, εἰς βάθος που κείμεναι, καὶ μετάρσιον οὐκ ἔχουσαι φρόνημα· ὕρη δὲ καὶ βουνοὶ, οἱ ἐν τοῖς ὅροις θεραπευόμενοι δαίμονες, ὧν τὴν πλάνην ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἔσθεσεν ἐνανθρώπησις· οὐκ ἂν δέ τις ἀμάρτος, καὶ περὶ Ἰουδαίων τοῦτο γενέσθαι φήσας. Περιφανεῖς γὰρ ὄντες καὶ περίθλεπτοι πάλαι διὰ τὴν θεῖαν κηδεμονίαν τῆς ἀπέλευσιν, νῦν ἐταπεινώθησαν ἐρημοὶ ταύτης γενόμενοι. « Πᾶσα σὰρξ χόρτος⁴⁵. » Ἀληθῶς ὁμοίος χόρτῳ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός.

ζ. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε⁴⁶. Τῶν ἐθνῶν ἀπάντων προθεσπίσας τὴν σωτηρίαν προσημνεύει καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀκαρτίαν· φύσει μὲν γὰρ χόρτῳ, φησὶν, ὅμοιος τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος· ἄνθος δὲ χόρτου, ἡ ἐπιμυγνυμένη δόξα καὶ δυναστεία. Καὶ καθάπερ τοῦ χόρτου ξηραίνομένου τὸ ἄνθος ἐκπίπτει, οὕτως τοῦ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις ἐπιόντος, καὶ ἡ δυναστεία, καὶ ἡ περιφάνεια σβέννυται.

θ. Ἐπ' ὄρος ὕψηλῶν ἀνάβηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος⁴⁷ Σιών. Τὴν ἀποστολικὴν ἐνταῦθα χορὸν ὁ προφητικὸς διηγέται λόγος. Οὐ δὲ χάριν, ἐνικῶς σηματούσας τὴν παράκλησιν, εἰς τὸ πληθυντικὸν μεταδέθηκε, καὶ φησὶν· « Ὑψώσατε, μὴ φοβεῖσθε. » Εἰπὼν δὲ, « Ἰδοὺ ὁ Θεὸς ὑμῶν, Ἰδοὺ Κύριος μετὰ ἰσχύος ἔρχεται, » τὴν δευτέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν μνησθεῖ. Τότε γὰρ καὶ τὸν μισθὸν τοῖς ἔργοις παρέξει, καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τότε « τὸ ἔργον ἐκάστου φανερὸν γενήσεται, » κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν.

ψ. *Τις ἐμέτρησε τῆ χειρὶ τὸ ὕδωρ* 12; Τὸ μὲν Α θεῖον ἀσώματόν τε καὶ ἀσημάτιστον, καὶ ἀπλοῦν, καὶ ἀτύθητον· ἐπεὶ δὲ ἀνθρώπους ὄντας οὐ δυνατόν ἄλλω; ἢ ἀπὸ τῶν ἰσθμῶν τὰ θεῖα καταμαθεῖν, διδάσκει ἡμᾶς ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς αὐτὸς μὲν ὁ τῶν ὄλων θεὸς ἀπερίληπτός τε καὶ ἀπερίγραπτος, πᾶσαν δὲ τὴν κτίσιν ἐν τῇ χειρὶ περιέχει· τῆς χειρὸς δηλονότι ἐνεργείας τινὸς νοουμένης· ὡς πᾶσαν μὲν τὴν τῶν ὕδατων φύσιν μετρεῖν ἔχειν κοτύλη, τὰ δὲ τῶν οὐρανῶν κύτη τῇ σπιθαμῇ περιέχεσθαι· τὴν δὲ γῆν ἅπασαν μηδὲν διαφέρειν σμικροτάτης τινὸς ἄλης, ὡπὸ τῶν πέντε τῆς χειρὸς συνεχομένης δακτύλων. ἰ *Τίς* 13 ἔστρεσε τὰ ὄρη σταθμῶ, καὶ τὰς νάπας ζυγῶ; ἰ Ἄντι τοῦ, Πάντα αὐτῶ δυνατόν, πάντα αὐτῶ μετρεῖται· ἰ καὶ ἕκαστον τῆς δημιουργίας εἶδος πρὸς τι γινέσθαι χρήσιμον. Θόδεν γὰρ ἄργον, οὐδὲ περιττόν εἰς τὸ εἶναι παρ' ἑχθρῶ.

γ. *Τίς* 14 ἔγνω νοῦν Κυρίου; Ἄπαντες ἄνθρωποι διδάσκαλλας δαδόμεθα· κἀν γὰρ ἄγαν τις εἰη σοφός, ἀνατίθεται τὸ πρακτέον ἐτέρῳ· ὁ δὲ τῶν ὄλων θεὸς σοφία· ἐστὶν ἀβυσσος, καὶ συνέσεως πέλαγος.

ιθ. 15 *Τίνι ὁμοκώματι ὁμοιώσατε* 16 αὐτόν; Τὸν οὕτως ἀπειρον, τὸν οὕτως ἀπεριόριστον, ποία τέχνη μιμήσασθαι δύναται;

κα. 17 *Οὐκ ἔγνωτε τὰ θεμέλια τῆς γῆς*; Θεμέλια τῆς γῆς τὰ τελευταῖα καὶ ἄκρα φησὶν.

κβ. 18 *Ὁ* 19 *στήσεις ὡς καμάραν τὸν οὐρανόν*. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδάφει μὲν ἔοικεν ἡ γῆ, μιμεῖται δὲ κμαροειδῆ καὶ θολοειδῆ ὄρυφον ὁ οὐρανός, εἰκότως 20 σκηπῆ αὐτὸν ἀπέπλασεν.

κγ. 21 *Ὁ* 22 *διδούς ἀρχοντας ὡς οὐδὲν ἀρχεῖν*. ὅπως γὰρ καὶ τὸν Σεναχερείμ, καὶ τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ μυρίους ἑτέρους κατέλυσεν.

κδ. 23 *Ἐπνεύσεν εἰς* 24 *αὐτούς, καὶ ἐξηράνθησαν*. Περὶ τῶν ἀρχόντων ταῦτα ἔφη τῶν δυσσεδῶν, οὗς τῆς δυναστείας ἐγύμνωσεν. Οὐ γὰρ τοῖς δημιουργήμασιν ἡ δύναμις μετρεῖται τοῦ Ποιητοῦ, ἀλλὰ τῇ βουλῆσει μόνῃ. ἰ Πάντα γὰρ, φησὶν, ὅσα ἠθέλησεν ὁ

VERS. 12. *Quis mensans est manum aquarum?* Deus incorporeus quidem est, et figuræ capere, simplex, et minime compositus. Sed quia homines 328 cum simus, aliter quam ex rebus humanis divina capere non possumus, docet nos propheticus sermo, ipsam quidem universorum Deum incomprehensibilem esse et incircumscripsum, omnem autem creaturam manu sua complecti; scilicet manus nomine vium quamdam agendi intelligendo, ita ut aquarum molem omnem cotyla seu palmo metiri, et eorum latissima spatia pugillo continere queat; terra autem universa nihil a minima re quariam differat, quæ quinque manus digitis comprehendatur. « *Quis statuit montes ponderare, et silvas statera?* » Quasi dicat: Omnia in ejus sunt potestate.

B *Metiri omnia potest, et creaturæ partes singulæ ad usum aliquem sunt conditæ. Nihil enim otiosum, nihil redundans in lucem productum est.*

VERS. 13. *Quis cognovit mentem Domini?* Omnes homines doctrina indigemus. Ut enim valde sapiens id quod agendum est alteri assignat, tamen universorum Deus sapientiæ est abyssus, et pelagus prudentiæ.

VERS. 18. *Cui simalacro assimilastis eum?* Tam immensum, tam infinitum, quamnam exprimere ars possit?

VERS. 21. *Num cognovistis fundamenta* 329 *terræ?* Fundamenta terræ ultima et extrema terræ vocat.

VERS. 22. *Qui statuit quasi cameram cælum.* Quandoquidem pavimento similis est terra, lectique fornicati et fastigiati speciem refert cælum, jure illud cum tabernaculo comparavit.

VERS. 23. *Qui dat principes quasi nihil præesse.* Sic enim et Senacheribum, et Nabuchodonosor, et alios innumeros delevit.

VERS. 24. *Flavit super eos, et extincti sunt.* De impiis principibus hæc dicit, quos imperio spoliavit. Neque enim rebus creatis mensuratur potestas Dei, sed sola voluntate. « *Omnia enim, inquit, quæcumque voluit Dominus, fecit* », non quæcum-

1 Psal. cxxviii, 6.

VARIÆ LECTIONES.

12 ὕδωρ. Reliqua, καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί, exstant in *Epist. ad Sporac. Conf. Hæc. fab. l. v, c. 1, et De provid. orat 9 et 10.* 13 Τίς — ζυγῶ. *Hebr.* et ponderat statera montes, et colles bilancibus. 14 Τίς — Κυρίου. Ita quoque (sed *Hebr.* Quis direxit spiritum Jehovah?) leg. infra, *Hæc. fab. l. c. ibid. sequi.* καὶ τίς συμβουλοῦς αὐτοῦ ἐγένετο, ὅς συμβιβάσει αὐτόν; Ista, καὶ τίς σὺμβ. ἂ. ἐγέν.; desunt I Cor. ii, 16. 15 Ex vers. 14, hæc leg. infra, *Hæc. fab. l. c.* : Ἡ τίς ἔδειξεν αὐτῶ χριστὴν ἢ ἄδὸν συνέσεως τίς ἔδειξεν αὐτῶ; Vers. 15-17, ad Dan. iv, 32, ita se habent : *Et πάντα τὰ ἔθνη ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου καὶ ὡς ῥοπῆ ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καὶ ὡς στέλος λογισθήσονται.* (Supra autem, t. I, p. 995, leg. ὡς ῥοπῆ ζυγοῦ καὶ ὡς στέλος; ἐλογίσθησαν καὶ λογισθήσονται. Ita fere *Hæc. fab. l. v, c. 1*, ubi tamen pro *ἐλογίσθησαν* est *ἐνομισθήσαν*.) Ὁ δὲ Αἰθίανος οὐχ ἰκανός εἰς καῦσιν, καὶ πάντα τὰ τετράποδα οὐχ ἰκανὰ εἰς ἐκκαίρωσιν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη εἰς οὐδὲν εἰσιν, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν αὐτῶ. *Ibid.* sequuntur prima verba vers. 18, τίνι ὁμοιώσατε Κύριον; ita quoque leg. *Hæc. fab. l. v, c. 1.* 16 ὡμ. Ita quoque supra, t. I, p. 995. Sed ad Dan. et *Hæc. fab. l. c.* est ὁμοκώσατε. 17 Vers. 20 infra, *Gr. Alf. Cur. Serm. 3*, κα leg. : Σόλον ἀσθηπτον ἐκλέγεται τέκτων, καὶ σοφὸς ζητεῖ (rec. lect. σοφὸς ζητήσῃ) πῶς στήσει αὐτῶ εἰκόνα. Quæ des. ex initio vers. 22, infra, *Hæc. fab. l. v, c. 1*, ita se habent : Ὁ κατέχων τὸν γῦρον τῆς γῆς, καὶ τοὺς ἐνοικούντας ἐν αὐτῇ ὡσεὶ ἀκρίδας. Alluditur etiam ad h. l. t. I, p. 684 et 1306. 18 εἰς. — ἀκαθῆ. Hæc referunt sese ad ultima verba vers. 22, quæ infra, *Hæc. fab. l. v, c. 1*, ita leg. καὶ διατείνας αὐτὸν ὡς σκηνήν. 19 Ὁ — ἀρχεῖν. *Hebr.* Qui redigit principes ad nihilum, judices (terræ quasi inanitatem facit). 20 εἰς. *Rec. lectio* est ἐπ'.

que potnit , sed quæcunque voluit. Poterat enim multo plura facere : fecit autem quæ convenire judicavit.

VERS. 25. *Nunc ergo cui assimilastis me ? Eum qui hæc fecit, eum qui hæc perpetuo operatur, cui comparabitis ? quemnam illi dignum cultum offeretis ?*

VERS. 26. *Elevate in excelsum oculos vestros. Videte, inquit, solem, lunam, stellarum choros, anni conversiones, tempestatum mutationes, æquales diei noctisque successiones, naturæ totius ornatum : hunc enim κόσμον, id est, ornatum vocat.*

VERS. 27. *Non enim dicas, Jacob, et quid locutus es ? Ne putes ignorare me animarum vostrarum consilia, neque me latere arbitreris, cum perversa tractas 330 animo.*

VERS. 29. *Qui dat esurientibus fortitudinem. Hoc ipsum mirabilis Anna dixit : « Dominus pauperem facit et dicit, humiliat et sublevat, » et quæ sequuntur °.*

VERS. 31. *Mutabunt fortitudinem. Quæ a Deo illis adjicitur. « Assument alas quasi aquilæ. » Comparatio cum cælestibus virtutibus, quæ alatis similes dici solent.*

CAPUT XLI.

VERS. 1. *Innovamini ad me, insulæ. Insulas vocat Ecclesias, ut quæ persequentium fluctibus quatuntur, et stabilitæ sunt in petra. Principes autem appellat præcones veritatis, qui alii aliis post vocationem successerunt. « Tunc judicium annuntiant. » Iisdem præcipit, ut consonantem doctrinam proferant, et futurum judicium omnibus annuntiant.*

VERS. 2. *Quis suscitavit de oriente justitiam ? De hæc justitia beatus quoque Paulus ait : « Data est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio p. » Hac exorta justitia, et orbem circumeunte, obstupuerunt reges, et prostrati sunt tyranni, et suppliciorum genus omne damnatum est : et qui persecutionem patiebantur, 331 vice-runt persequentes, et tanquam summa pace fruentes, institutum cursum peregerunt.*

VERS. 4. *Quis operatus est, et fecit hæc ? Non alius, inquit, Vetus dedit Testamentum, et alius Novi legem sancit. Una est natura divina, eodem semper modo et secundum eadem se habens. Idque*

° I Reg. II, 7. P I Cor. I, 30.

A Κύριος ἐποίησεν, ἢ οὐχ ὅσα ἴσχυεν, ἀλλ' ὅσα ἠθέλησεν. Ἠδύνατο γὰρ πολλαπλάσια ποιῆσαι· πεποίηκε δὲ ὁ καλῶς ἔχειν ἔκρινεν.

κε'. Νῦν οὖν εἶπτε μοι ὁμοιωσαίτε; Τὸν ταῦτα πεποιηκότα, τὸν ταῦτα διηνεκῶς ἐνεργούντα, τίνι ἀπεικάζητε; ποῖον σέβας ἄξιον αὐτῷ προσφέρετε;

κς'. Ἀναβλέψατε εἰς τὸ ὕψος τοῦς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν. Βλέπετε, φησὶ, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὴν τῶν ἀστέρων χορείαν, τὰς τοῦ ἔτους τροπὰς, τῶν ὥρων τὰς μεταβολὰς, τὰς ἰσομέτρους νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαδοχὰς· τὴν τῆς κτίσεως διακόσμησιν· κόσμον γὰρ ταύτην καλεῖ.

κζ'. Μὴ ἴσχυρὸν γὰρ εἶπες· Ἰακώβ, καὶ τί ἐλάλησας; Μὴ νόμιζε ἀγνωσίην με τῶν ὑμετέρων ψυχῶν τὰ βουλεύματα· μηδὲ οὐλοῦν λαθάνειν τὰ πονηρὰ λογισθέντα.

κθ'. Διδούς τοῖς ἰσχυρῶν ἰσχύον. Τοῦτο καὶ ἡ θαυμασία Ἄννα ἔφη, « Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοὶ καὶ ἀνυψοί, » καὶ τὰ ἐξῆς.

λα'. Ἀλλὰ ἔξουσιν ἰσχυρῶν. Προσθεμένης αὐτῆς παρὰ Θεοῦ. « Πτεροφυήσουσιν ὡς ἀετοί ». Ὁμοίωσις πρὸς οὐρανίους δυνάμεις, ὡς ὅμοιοι πτερωτοῖς ὁ λόγος.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

α'. Ἐγκαινίζεσθε πρὸς με, κῆρσι. Νήσους τὰς Ἐκκλησίας καλεῖ, ὡς τὰ τῶν διωκόντων κύματα δεχομένης, καὶ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐρηρειασμένης. Ἀρχόντας ὁ δὲ προσαγορεύει τοὺς κήρυκας τῆς ἀληθείας, ἐτέρους ἀνθ' ἐτέρων μετὰ τὴν κλήσιν γεγεννημένους. « Τότε κρίσιν ἀπαγγεῖλάτωσαν ». Τοῖς αὐτοῖς παρακελεύεται διδασκαλίαν σύμφωνον προφέρειν, καὶ τὴν ἐσομένην κρίσιν ἅπασιν προσηνύειν.

β'. Τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην, Περὶ ταύτης τῆς δικαιοσύνης καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Ἐδόθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἀγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. » Ταύτης τῆς δικαιοσύνης ἀνατεῖλάσης, καὶ τὴν οἰκουμένην περιδραμούσης, ἐξέστησαν μὲν βασιλεῖς, ἠτήθησαν δὲ τύραννοι, πᾶν δὲ εἶδος τιμωρίας ἠλέγχθη, καὶ τοὺς διώκοντας οἱ διωκόμενοι νενικήκασιν, καὶ ὡς ἄσπρας εἰρήνης ἀπολαύοντες, τὸν προκείμενον ἐξήνυσαν δρόμον.

δ'. Τίς ἐνήργησε καὶ ἐποίησε ταῦτα; Οὐκ ἄλλος, φησὶν, ἔδωκε τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, καὶ ἄλλος νομοθετεῖ τὴν Καινὴν. Μία ἐστὶν ἡ θεία φύσις, ἀεὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχουσα. Καὶ μαρτυρεῖ

VARIE LECTIONES.

° Μὴ — ἐλάλ. *Hebr.* Cur enim dicis, o Jacob, et loqueris (o Israel) ? ° Ex vers. 28 hæc leg. in *Eran.*, dial. 3, t. IV, Sirm. p. 127, et *Hæc. fab.*, l. v, c. 1 et 6 : Ὁ Θεὸς αἰώνιος ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς ὃ πεινάσαι οὐδὲ κοπιάσαι, οὐδὲ ἔστιν ἐξέμυρσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ. ἰ τοῖς πειν. *Hebr.* fesso. ἰ ἰσχύον. Reliqua, καὶ τοῖς μὴ ὀδυνωμένοις λύπην, sequuntur in *Eran.*, dial. 3. ἰ ἄλλ' (*Hebr.* renovabunt). Quæ præcedunt, supra, t. I, p. 1326, et in *Eran.*, dial. 3, l. c. ita leg. : (Οἱ δὲ ὑπομένοντές με (rec. lect. τὸν Θεόν). ἰ ἀσπί. Reliqua in *Eran.* l. c. sic se habent : Δραμοῦνται καὶ οὐ κοπιᾶσουσι, βαδιοῦνται καὶ οὐ πεινάσουσιν. ἰ ἔγχ. *Hebr.* tacete. Ita Aqu. et Theodot. ἰ ἄρχ. — γγεν. Hæc ad verba ista vers. 1, οἱ γὰρ ἀρχόντες ἀλλάξουσιν ἰσχύον se referunt. Sed *Hebr.* populi renouent robur. ἰ Τότε χρ. ἀπαγγ. *Hebr.* ad iudicium appropinquemus.

των πραγμάτων ἢ πείρα. Καταλιπόντες γὰρ τὴν πλά- A
ντὴν οἱ ἄνθρωποι, μετέμαθον τὴν ἀλήθειαν· καὶ οἱ
πλά: πλανώμενοι, τοῦ τῆς θεογνωσίας φωτὸς ἀπολαύ-
σαντες, οὐκ ἀνέχονται κρύπτειν τὴν ἀγλήν, ἀλλὰ
πάντας καλοῦσιν εἰς κοινωνίαν.

ζ. Ὁ ποτὲ ὁ μὲν ἱρεὶ, σύμβλημα καλὸν ἔστιν.
Ὁ τοῦ ζόφου τῆς ἀγνοίας ἀπαλλαγείς. Ταῦτα, φησὶν,
ἱεροῦσιν οἱ τῆ ἀληθείᾳ προσεληλυθότες, τοῖς ἔτι
κατεχομένοις τῆ πλάνῃ, τὴν τῶν εἰδώλων ἐπιδεικνύ-
τες ἀσθένειαν. Οὐτε γὰρ βαδίσαι δύνανται, οὐτε στή-
ναι μὴ τοῖς ἤλοις δεσμούμενα. Τὸ δὲ ἑ Σύμβλημα καλὸν
ἔστιν, ὁ οὐ τρεῖς ¹⁰ οὕτω θεθείκασιν, « Εἰς κόλλησιν
καλὸν ἔστι: » τουτέστι καλῶς συμβέβηται, τεχνικῶς
συνήρμωσται.

η. Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, παῖς μου ¹¹, ὃν ἐξελεξάμην ¹². B
Τῷ Ἰσραὴλ ποτὲ μὲν εὐφημίας ὑφαίνει, ποτὲ δὲ
κατηγορίας προσάπτει· οὐκ ἐναντία ποιῶν, ἀλλὰ
κατάλληλα δρών. Ἐκ γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ οἱ πεπιστευ-
κότες, καὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ οἱ ἑσταυρωκότες. Εἰκότως
τοῖνον τοῖς μὲν ἔπαινεῖ, τῶν δὲ κατηγορεῖ.

ι. Μετὰ σοῦ γὰρ εἰμι, μὴ πλανῶ ¹³. Ἐπιθα-
ρῶναι τὴν ἐκλογὴν εἰς τὸ ἀδεῶς εἰς πάντα τὰ ἔθνη
κηρύξει τὸ εὐαγγέλιον· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ἐδήλου ἐν
εὐαγγελίοις ὁ σωτὴρ φάσκων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν
εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ
αἰῶνος. »

ια. Ἀπολοῦνται πάντες οἱ ἀντιδικοί σου. Ταῦτα
κυρίως καὶ ἀληθῶς ἀρμόττει τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις,
καὶ τοῖς νικηφόροις μάρτυσιν. Οἱ γὰρ τούτοις πολε-
μήσαντες ἐν αἰσχύνῃ γεγένηται· καὶ φροῦδοι νῦν καὶ C
ἀφανεῖς οἱ διώξαντες, περιβλεπτοὶ δὲ καὶ περιφανεῖς
τῆς ἀληθείας πρόμαχοι.

ιβ. Μὴ φοβοῦ, Ἰακώβ, ὀλιγοστὸς Ἰσραὴλ ¹⁴,
καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ταῦτα μάλιστα δηλοῖ, ὡς τοῖς εἰς
τὸν Κύριον πεπιστευκόσιν ὁ προφητικὸς ἀρμόττει
λόγος· ὀλιγοστὸν γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπίστευσε μέρος,
τὸ δὲ πλείστον ἠπίστησε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς εἶπε
Παῦλος· « Οὕτω καὶ ἐν νῦν καιρῷ λαῖμα κατ' ἐκλογὴν
χάριτος γέγονε. » Καὶ πάλιν· « Ἡ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν, οἱ
δὲ λοιποὶ ἐπωρόθησαν. »

ιγ. Καὶ ἀλοήσεις ὄρη, καὶ λεπτυνεῖς βουνούς.
Καθ' ἕνα γὰρ ἡ προνοεῖδης ἄμαξα λεπτύνει τὸ
ἔργον, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἄπασαν τὴν κατέχουσαν πλά- D
ντν, καὶ τὸ ὕψος τῶν ὀρων καὶ τῶν βουνῶν μιμου-
μένην λεπτυνεῖτε καὶ λιχμήσετε, καὶ οἶόν τινα κατα-

rerum experientia testatur. Siquidem derelicto er-
rore homines· veritatem postea didicerunt: et
qui olim errabant, cognitionis Dei lumine perfusi
splendorem celare non sustinent, sed ad participa-
tionem omnes invitant.

VERS. 7. Aliquando quidem dicet, commissura
bona est. Qui nimirum a tenebris ignorantiae re-
cesserit. Hæc, inquit, dicent, qui ad veritatem
accesserint, iis qui adhuc errore delinentur, ido-
lorum ostendentes imbecillitatem. Neque enim am-
bulare possunt, neque stare, nisi clavis alligata.
Pro illis verbis, « commissura bona est, » tres
posuerunt, « ad conglutinationem bonum est, »
hoc est recte commissum, et artificiose con-
nexum.

VERS. 8. Tu autem, Israel, servus meus, quem
elegi. Israelem aliquando effert laudibus, aliquando
accusatione perstringit: non contraria agens, sed
exhibens congruentia. Ex Israele enim orti qui cre-
diderunt, et ex Israele qui cruci affixerunt. Merito
igitur alios laudat, alios vituperat.

VERS. 10. Tecum enim sum, ne vageris. 332 Con-
firmat electos, ut intrepide per omnes gentes an-
nuntient Evangelium. Quod ipsum in Evangeliiis
Salvator quoque innuebat, dicens: « Ecce ego vo-
biscum sum omnibus diebus, usque ad consumma-
tionem sæculi 9. »

VERS. 11. Et peribunt omnes inimici tui. Hæc
proprie et vere congruunt sanctis apostolis et
victoribus martyribus. Nam qui eos oppugnabant
dedecore affecti sunt, et nunc evanuerunt qui eos
persequiebantur, spectabiles vero et illustres facti
sunt veritatis defensores.

VERS. 14. Ne timeas, Jacob, parvule Israel, et
quæ sequuntur. Hæc etiam maxime significant, iis
qui in Dominum crediderunt propheticum sermo-
nem convenire. Exigua enim Israelis pars credidit,
plurima non credidit. Unde et divinus Paulus aie-
bat: « Sic et hoc tempore reliquiæ secundum ele-
ctionem gratiæ salvæ factæ sunt 2. » Et rursus:
« Electio consecuta est, cæteri vero excæcati
sunt 3. »

VERS. 15. Et triturabis montes, et comminues
colles. Quemadmodum enim serratum plaustrum
manipulum comminuit: sic et vos grassantem om-
nem errorem, et altitudinem montium colliumque
imitantem, comminuetis et ventilabitis, et tanquam

9 Matth. xxviii, 20. 2 Rom. ii, 5. 3 Ibid. 7.

VARIE LECTIONES.

9 Verba ultima vers. 4, una cum vers. 5, 6, et initio vers. 7, infra, *Gr. Aff. Cur.*, serm. 10, ita leg.:
Ἐγὼ Θεὸς πρότος, καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα ἐγὼ εἰμι. Εἰδοσάν με ἔθνη καὶ ἐφοβήθησαν· τὰ ἄκρα τῆς γῆς
ἔξεστησαν ἠγγίσαν καὶ ἦλθον ἅμα κρίων ἕκαστος τῷ πλησίον βοηθῆσαι καὶ τῷ ἀδελφῷ. Καὶ ἔρεῖ: Ἰσχυσεν
ἄνθρωπος καὶ χαλκεὺς τύπτων σφύρα, ἅμα ἐλαύνων. 10 Ποτὲ (loco cit. τότε) μὲν—ἔστιν. *Hebr.* Et dicit,
bonum est ad juncturam, s. ut jungatur. 11 οἱ τρεῖς. Sed diversa est eorum interpretatio apud Montf.
in Hexapl. ad h. l. 11 παῖς μου. Adest h. l. Ἰακώβ, quod apud LXX, imo etiam apud Nostrum in *Eran.*,
dial. 1, sequitur. 12 ἐξελ. Reliqua, σπέρμα Ἀβραάμ, ὃν ἠγάπησα, in *Eran.*, l. c. leg. 13 μὴ πλανῶ.
Emendanda h. l. erat versio lat. quæ habebat non fallo, cum tamen πλανῶ h. l. sit imper. u. edii. Notio
regandi orationis seriei aptissima esse videtur. *Hebr.* ne anxie dispicias, sc. alienum auxilium. 14 Ἰακ.
ἄνθ. Ἰσρ. *Hebr.* vermicule Jacob, homines (pauci) Israelis.

turbine quodam dissipantes, perpetua oblivione obruetis, lætantes et exsultantes propter multitudinem salvandorum.

VERS. 17. *Quærent enim aquam.* De iis loquitur, qui ex gentibus crediderunt. Ii enim * pauperes erant, qui propheticas divitias non acceperant. Hæc autem passi fuerant ante vocationem, in egestate viventes, et siti magna **333** pressi.

VERS. 18. *Aperitum in montibus flumina.* Sic appellat eos, quibus doctrinæ credita est gratia. « Desertum in paludes. » Desertum vocat gentes. « Et sitientem terram in aqueductus. » Sensus est, repletum Iri desertum arboribus iis, quæ virescere in aquis solent, et aquis carentem terram ornandam iis, quæ aquas amant; per arbores nimirum animas intelligendo divina gratia irrigatas.

VERS. 21. *Propinquum est iudicium vestram.* Iudices, inquit, estote inter me et idola. Proferte in medium fortia vestra, vel, secundum Theodotionem, firmamenta vestra, id est, idola. Præmonstrent quæ futura sunt, doceant quæ ab initio facta sunt. Ego enim semper utrumque præstiti.

VERS. 24. *Et videbimus simul, unde sitis vos.* Communitur idolis destructionem. [25] Appellat autem eum quidem qui ab Oriente, iustitiam quæ exorta est, de qua et jam ante dixit: « Quis suscitavit ab oriente iustitiam? » Eum vero qui ab aquilone, Ecclesiam quæ ex gentibus.

VERS. 27. *Principium Sioni dabo.* Exordium doctrinæ inducam in Hierosolimam. Ita et in sacris Evangelii dicebat: « Non sum missus, nisi ad oves domus Israelis quæ perierunt. »

VERS. 28. *Nam de gentibus ecce nullus est.* Qui enim primi ex Judæis crediderunt, præcones apud illas fuerunt.

334 CAPUT XLII.

VERS. 1. *Jacob puer meus, Israel electus meus.* Hoc testimonium usurpavit etiam divinus evangelista. Cum enim dixisset Dominum post reditum multis sanitatem vetuisse ne cuiquam dicerent, subjecit quæ hoc loco scripta sunt.

VERS. 7. *Ad aperiendum oculos cæcorum.* Cæcos hic vocat eos qui acie mentis male sunt affecti: D

* Matth. xv, 24. * Matth. xii, 18.

γίδι διασχεδάσαντες, παραδώσετε λήθη, εὐφραίνόμενοι καὶ γαννύμενοι διὰ τὸ πλῆθος τῶν σωζομένων.

ιζ'. Ζητήσουσι γὰρ ὕδωρ. Τοὺς ἐξ ἐθνῶν λέγει: πεπιστευκότας. Οὗτοι γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, τὸν προφητικὸν οὐ δεξάμενοι πλοῦτον. Ταῦτα δὲ πρὸ τῆς κλήσεως ἐπεπόνθισαν, ἐν ἐνδείᾳ διάγοντες, καὶ διέψαι πολλῶν πιεζόμενοι.

ιη'. Ἀνοίξω ¹⁵ ἐπὶ τῶν ὄρεων ποταμούς. Τοὺς τὸ τῆς διδασκαλίας χάρισμα πεπιστευμένους οὕτω καλεῖ. « Τῆν. Ἐρημον εἰς ἔλη. » Ἐρημον προσαγορεύει τὰ ἔθνη. « Καὶ τὴν διψῶσαν γῆν ἐν ὕδασι γεροῖς. » Ἀγλοὶ δὲ ὁ λόγος, ὡς τῶν ἐν ὕδασι τεθλιέναι πεφυκότων ἡ ἔρημος; πληρωθήσεται: καὶ ἄνδρος τοῦ φιλούδρου κοσμηθήσεται δένδροις: δένδρων δηλαδὴ τῶν ψυχῶν νοουμένων ὑπὸ τῆς χάριτος ἀρδομένων. κα'. Ἐγγίξει ἡ κρίσις ὁμῶν ¹⁶. Γένεσθε, φησὶν, ἐμοῦ καὶ τῶν εἰδώλων κριταί. Φέρετε ¹⁷ εἰς μέσον τὰ ἰσχυρά ὁμῶν, ἢ, κατὰ τὸν Θεοδοτίωνα, τὰ κραταιώματα ὁμῶν, τούτεστι τὰ εἴδωλα. Προμηνυσάτωσαν τὰ ἐσόμενα: διδασκάζωσαν τὰ ἐξ ἀρχῆς γεγενημένα. Ἐγὼ γὰρ ἀμφοτέρω παῶν διετέλεσα.

κδ'. Καὶ ὄψομεθα ἅμα ὅτι πόθεν ἐστὶ ὁμείς ¹⁸. Τοῖς εἰδώλοις ἀπειλεῖ τὴν κατάλυσιν. Καλεῖ δὲ τὸν μὲν ἀπὸ Ἀνατολῶν τὴν ἀνατελειασαν δικαιοσύνην, περὶ ἧς καὶ ἡδὴ πρότερον εἶπεν: « Τίς ἐξήγειρεν ἀπὸ ἀνατολῶν δικαιοσύνην; » Τὸν δὲ ἀπὸ βορρᾶ, τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν.

κε'. Ἀρχὴν Σιών δώσω ¹⁹. Τὰ μὲν προοίμια τῆς διδασκαλίας τῇ Ἰερουσαλὴμ προσοίωσεν. Οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἔλεγεν: « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα ἀπολωλότα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ. » κη'. Ἀπὸ ²⁰ γὰρ τῶν ἐθνῶν ἰδοὺ οὐθέν. Πρῶτοι γὰρ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐκείνων ἐγένοντο κήρυκες.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

α'. Ἰακώβ ²¹ ὁ παῖς μου, Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου. Ταύτην τὴν μαρτυρίαν καὶ ὁ θεὸς τέθεικεν εὐαγγελιστῆς. Εἰρηκῶς γὰρ, ὡς πολλοὺς; ὁ Κύριος ἰασάμενος, παρηγγύησεν ἵνα μηδὲν εἰπωσιν, ἐπήγαγε τὰ γεγραμμένα.

ζ'. Ἀνοίξει ὀφθαλμούς τυφλῶν ²². Τυφλοὺς ²³ ἐνταῦθα τοὺς τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας κακῶς διακα-

¹⁵ Ἀνοίξω — ποτ. Aliter t. I, p. 23. ¹⁶ Ἐγγ. ἡ χρ. ὁμ. Hebr. Admovere litem vestram. ¹⁷ φέρετε — ὁμῶν. Symmacho hæc tribuit Montf. ad h. l. ¹⁸ ὅτι — ὁμείς. Hebr. Ecce vos estis minus nihilo. ¹⁹ Ἀρχ. Σ. δώσω. Hebr. Primus Sioni (dico) en l en illa! ²⁰ Ἀπὸ — οὐθέν. Hebr. Vidi, sed non erat quisquam. Οὐθέν hab. Ald. et Compl. ²¹ Ἰακώβ — ἐκλ. μου. Apud LXX, voci Ἰσραὴλ præm. ἀντιλήψομαι αὐτοῦ. Sed nec Jacobi nec Israelis in Hebr. sit mentio, ut jam monuit Euseb. Dem. Evang., l. ix. Integrum hunc vers. sæpius quidem apud Nostrum deprehendimus, sed non nisi bis (Gr. Aff. Cur., serm. 10, et in dial. 5, apud Garn. p. 384), juxta LXX. Alibi (supra, ad Cant. v, 10 seq. et infra, in Repr. duod. cap. Cyr. t. IV, Sirm. p. 718, in dial. 3 apud Garn. p. 347 et 362, ac dial. 4, p. 378; dial. 5, p. 381), ita fere leg.: Ἰδοὺ ὁ παῖς μου (ὃν ἤρετησάμην seq. supra ad Cant. l. c. et t. IV, Sirm. l. c.) ὁ ἀγαπητός μου (sed ὁ ἐκλεκτός leg. supra ad Cant. l. c. et apud Garn. l. c. p. 362), εἰς ὃν εὐδόκησεν ἡ ψυχὴ μου (ad Cant. l. c. ὃν ἠῶδ. et apud Garn. l. c. p. 347, ἐν ᾧ εὐδ.). Θῆσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτὸν, χριστὸν τοῖς ἔθνεσιν ἐξοίσει. Ita fere leg. Matth. xii, 18. ²² Vers. 2-6, fere juxta LXX, a Nostro allegantur Gr. Aff. Cur., serm. 10, p. 635, t. IV, Sirm. Ibi tamen pro συναρτίζει vers. 3, leg. κατεάξει. Ad vers. 2, vide supra, p. 221, schol. 12, 13. ²³ τυφλ. Reliqua hujus vers. vid. supra, t. I, p. 1568, et Gr. Aff. Cur., serm. 10, l. c. Utroque loco deest comma post φυλακῆς et καὶ ante καθήμενους.

VARIE LECTIONES.

μένους καλεῖ· τοὺς δὲ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ταῖς ἁμαρτίας κενωμένους σιραις, καὶ τῷ σκεπτεῖ τῆς πλάνης κενωμένους· τοὺτους τοῦ ζόφου τῆς ἀγνοίας ἐλευθερώσας, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὰ δεσμὰ ῥήξας, προσήγαγε τῷ τῆς ἀληθείας φωτί.

γ'. Τὴν δόξαν³³ μου ἐτέρω οὐ δώσω. Ὁ γὰρ Υἱὸς ἔχει τὴν δόξαν, καὶ ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ἐπιφανήσεται δόξη· μία γὰρ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἡ θεότης. Εἰ δὲ φησὶν ὁ Θεὸς, ὡς ἐτέρω τὴν δόξαν οὐ δώσει, δαίκνυται ἅτε ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἔχων τὴν δόξαν, δῆλον ὡς οὐκ ἑτερός ἐστι· κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχει τοῦ Πατρὸς φύσιν.

θ'. Καὶ καινὰ ἃ ἐγὼ ἀναγγελλῶ. Καινὰ τοῖς ἀγνοοῦσι τὰ προφητικά θεοπρίσματα· δῆλα³⁴ τοῖς ἐκεῖνα πεπιστευμένοις. Καὶ πάλιν γὰρ, φησὶν, εἶπον ὑμῖν.

ι'. Δοξάζετε ὄνομα αὐτοῦ ἀπ' ἀκρου τῆς γῆς. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ τὴν δεσποτείαν ὑμνοῦσι τῶν ἀγγέλων οἱ δῆμοι· οὕτως τὸ σεπτὸν αὐτοῦ ὄνομα πᾶσα ἡ γῆ προσκυνεῖ.

ιγ'. Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων³⁵ ἐξελεύσεται³⁶. Αὐτὸς γὰρ κατέλυσε τὸν θάνατον καὶ τὸ κράτος αἰτοῦ. Αὐτὸς τῆς ἁμαρτίας τὸν δρόμον ἀνέκοψεν, αὐτὸς ἔκλυσε τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα, αὐτὸς τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην κατέσβεσεν.

ιδ'. Ἐρημώσω ὄρη καὶ βουνούς³⁷. Διὰ τούτων ἀκόντων τὴν παῦλαν τῆς πλάνης ἐδήλωσε. Τὰ γὰρ ἐν τοῖς ὄρει καὶ τοῖς βουνοῖς τιμώμενα ἑτεροῦ δαιμόνων κατέλυσε· καὶ τὴν ἐκαίνων μνήμην παραδόξως λήθη καὶ οἶόν τινα χόρτον ἐξήρανε· καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων δόγματα, καθάπερ τινῶν ποταμῶν ῥεύματα καταπαύσας, οὐδὲ βραχειαν ἐν αὐτοῖς ἰκμάδα κατέλειπεν· Ὡσαύτως δὲ, φησὶ, καὶ τὰ ποιητικά ἔλη κείτω ξηρά.

ις'. Καὶ ἄξω τυφλοὺς ἐν ὁδῷ³⁸. Πάλιν τυφλοὺς τοὺς ἀπιστίαν νοσοῦντας, καὶ τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας κενωμένους καλεῖ. Τούτους ὑπισχνεῖται ποδηγήσειν εἰς τὴν ἀγνοουμένην ὁδόν· οὐ γὰρ ᾔδεισαν τῆς ἀληθείας τὴν τρίβον, ἀλλὰ τὰς τῆς ἀπάτης ὁδοὺς ἀτραπούς.

ιδ'. Κωφοὶ³⁹ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν. Κυριεύοντας τοὺς βασιλέας, καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς ἱερέας καλεῖ. Κωφοὺς δὲ αὐτοὺς ὀνομάζει, ὡς τῶν προφη-

A itemque eos qui peccati catenis vincti sunt, et erroris caligine obsessi. Nos ab ignorantia tenebris liberans, et peccati vincula rumpens, ad veritatis lumen adduxit.

VERS. 8. *Gloriam meam alteri non dabo.* Filius enim gloriam habet, et in Patris gloria apparebit. Una enim est Patris Filiique divinitas. Quod si dicit Deus se alteri gloriam non daturum esse, et Filius Patris gloriam habere demonstratur, manifestum est hunc non esse alium secundum essentialiam, sed eandem ipsam naturam Patris habere.

VERS. 9. *Et nova quæ ego annuntio.* 335 Nova ignorantibus prophetica vaticinia : manifesta iis quibus illa concedita sunt. Nam et olim, inquit, B dixi vobis.

VERS. 10. *Glorificate nomen ejus a summitate terræ.* Quemadmodum enim in cælis regnum ejus et dominatum celebrant angelorum cælus, sic venerandum ejus nomen adorat universa terra.

VERS. 13. *Dominus Deus virtutum egredietur.* Ipse enim mortem destruxit et imperium ejus, ipse peccati cursum interdixit, ipse diaboli tyrannidem repressit, ipse idolorum errorem exstinxit.

VERS. 15. *Vastabo montes et colles.* Per hæc omnia occasum idolorum demonstravit. Dæmonum enim delubra dissipavit, quæ in montibus et collibus honorabantur, eorumque memoriam oblivione abolevit, ac velut fenum arefecit, et philosophorum dogmata, tanquam fluminum quorundam fluentia cohibens, nec tenuem in eis humorem reliquit. Eodemque modo, inquit, et poeticas paludes exsicabo.

VERS. 16. *Et adducam cæcos in via.* Cæcos rursus vocat incredulos, et mentis oculis captos, quos se deducturum pollicetur in eam viam quam ignorant. Neque enim veritatis viam vorant, sed per erroris et fraudis semitas 336 incedebant.

VERS. 19. *Surdi, qui dominantur illis.* Dominantes dicit reges, et principes, et sacerdotes. Surdos D autem illos vocat, ut qui propheticos sermones

^v Hebr. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

³³ Τὴν — δώσω. Integer vers. 8, infra, *Gr. Aff. Cur.*, l. c. a Nostro ita expr. : Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς· τοῦτό μοι ἐστὶν ὄνομα. Τὴν — δώσω οὐδὲ τὰς ἀρετὰς μου τοῖς γλυπτῶς. ³⁴ δῆλα — ὑμῖν. Ad vaticinia vers. 9 pert. ³⁵ ὁ Θεὸς τ. δυν. *Hebr.* sicut vir fortis. ³⁷ ἐξελ. Reliqua hujus vers. infra, *Gr. Aff. Cur.* l. c. ita leg. : Συντρίψαι (rec. lectio καὶ συντρίψει) πόλεμον καὶ ἐπεγεῖραι (rec. lectio ἐπεγερεῖ) ζῆλον, καὶ βοησεται ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ μετὰ ἰσχύος. *Ibid.* vers. 14 ita leg. : Ἐσωτήσῃ αὐτὸν ἀπὸ αἰώνος· μὴ καὶ ἀεὶ σωτήσσομαι καὶ ἀνέξομαι; ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίχτουσα. Ἐκφανῶ καὶ ἐκστήσω καὶ ξηρανῶ θύμα. ³⁸ βουνούς. Ultima hujus vers. infra, l. c., ita se habent : Καὶ θήσω ποταμούς εἰς νήσους καὶ ἔλη ξηρανῶ. ³⁹ ὁδῷ. Quæ proxima sunt, infra, l. c., ita leg. : Ἡ οὐκ ᾔδεισαν (rec. lectio ἔγνωσαν) καὶ τρίβους ἃς οὐκ ἔγνωσαν (rec. lectio h. l. ᾔδεισαν) ποιήσω πατήσαι αὐτούς· ποιήσω αἰσώεις τὸ σκότος εἰς φῶς καὶ τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν. ³⁶ Ex vers. 17, hæc l. c. existant : Αἰσχύνηται αἰσχύνη (rec. lectio αἰσχύνη), οἱ πεποιθότες ἐπὶ τοῖς γλυπτῶς, οἱ λέγοντες τοῖς κωφεῦσι : Ὑμεῖς ἐστε θεοὶ ἡμῶν. ³⁷ Κωφοὶ — αὐτῶν. Penius hæc apud LXX, ita leg. : Καὶ (τίνας) κωφοὶ ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν.

audire nolint : reliquam vero turbam cæcam nominavit. « Et quis cæcus sicut qui recepit? » Miracula enim videbant, et divina doctrina fruebantur : at neque aures sermonibus, neque oculos operibus admovebant.

VERS. 21. *Et magnificaret laudem.* Aperte docuit scopum laudis : hymni enim lucrum, qui hanc profert, decerpit.

VERS. 22. *Laqueus enim in cellariis.* Laqueum appellat errorem idolorum. Sicut enim laqueus brutorum genera captat, sic hominum genus idololatria. « Et non erat qui erueret. » Cum enim cultum meum deseruissent, providentia mea cauerunt.

VERS. 24. *Quis dedit in direptionem Jacobum et B* *Israellem?* Hæc a Babyloniiis passi sunt, postea iterum a Romanis, nemine auxiliante, nec injuriæ pœnas reposcente. Procidit, inquit, illos legislator, quia dilexerunt iniquitatem.

CAPUT XLIII.

VERS. 2. *Et si transieris per aquam.* Sic enim, **337** inquit, et mare Rubrum trajecisti, et Jordanem fluvium. « Et si transieris per ignem. » Et testes sunt generosi martyres, Ananias, Azarias, Misael, qui spe in Deum nixi flammam superarunt.

VERS. 4. *Ex quo honorabilis factus es.* Beneficia quibus ornati fuerunt commemorat. Dilectus enim, inquit, a me et electus, spectabilis evasisti, et fama celebris. « Et dabo homines pro te. » Babylonios intelligit, quos Cyro tradidit.

VERS. 5. *Ab oriente adducam semen tuum.* Hæc post Babyloniorum occasum finem sortita sunt. Cyrus enim redire illos jussit in Judæam. [6, 7.] Juxta clima autem reges designavit. Borealiior enim est Babylon quam Hierosolyma : ad Africum vero sita est Ægyptus. His ego præcipiam, inquit, ut populum meum reducant, neque illi adversentur.

VERS. 8. *Et eduxi populum cæcum.* Et providentiam suam ostendit, et illorum perfidiam redarguit. Ego quidem, inquit, omni illos cura dignatus sum : ipsi vero cæci et surdi permanserunt. Nam neque miracula respiciebant, neque divina eloquia exaudiebant.

VERS. 9. *Adducant testes suos.* Testes vocat prophetas : per hos enim et prædicebat illis, et contestabatur. Horum vero primus beatus Moses. Illi enim primo dixit : « Descende, et contestare populum hunc. »

× Exod. xix, 21.

VARIÆ LECTIONES.

²² τὸν δέ, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 19 pert. ²³ Καὶ — ἀπεσχ. Hæc exstant tantum in edit. Compl. Sed pro ἀπεσχῶς quidam libri vet. habent, ἀφαστηῶς : quam lectionem exprimebat versio Lat. apud Sirm. ubi recessit mutandum fuit in *recepit*. ²⁴ Ἡ — ταμείοις. Hebr. illaqueando (sc. illaqueabuntur) juvenes omnes illi. ²⁵ Τίς ἔδωκεν. Ita cod. Alex. juxta Hebr., sed codex Vat. habet οὗς ἔδωκεν. ²⁶ ἐξήγγ. Hebr. educ. ²⁷ ἐγώ, x. τ. λ. Hæc ad ultima verba vers. 8 pertinent.

Α τικῶν ἐπατεῖν οὐκ ἐθέλοντας λόγων· τὸν δὲ ²² λοιπὸν ὄμιλον τυφλὸν προσηγόρευσεν. « Καὶ ²³ τίς τυφλός, ὡς ὁ ἀπεσχῶς ; » Τὰ γὰρ θαύματα ἐώρων, καὶ διδασκαλίας θείας ἀπήλαυον, καὶ οὔτε τὰ ὄτα τοῖς λόγοις, οὔτε τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῖς ἔργοις προσέφερον.

κα'. Καὶ *μεγαλὴν αἴρσιν*. Σαφῶς ἔδειξε τῆς αἰνέσεως τὸν σκοπὸν· τοῦ γὰρ ὕμνου τὸ κέρδος ὁ τοῦτον προσφέρων καρποῦται.

κβ'. Ἡ ²⁴ γὰρ παγίς ἐν τοῖς ταμείοις. Παγίδα καλεῖ τὴν περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνην. Ὅσπερ γὰρ ἡ παγίς ἀγρευεῖ τῶν ἀλόγων τὰ γένη· οὕτως ἡ πλάνη τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. « Καὶ οὐκ ἦν ἐξαιρούμενος. » Ἀποστάντες γὰρ τῆς ἐμῆς θεραπείας, τῆς ἐμῆς οὐκ ἀπήλαυον προμηθείας.

κδ'. Τίς ἔδωκεν ²⁵ εἰς διαρπαγὴν Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ; Ταῦτα ὑπέμειναν ὑπὸ Βαβυλωνίων, καὶ ὕστερον ὑπὸ Ῥωμαίων, οὐδενὸς ἐπαμύνοντος, οὐδὲ δίκας τῆς ἀδικίας εἰσπραττομένου. Πρεσβύτακε γὰρ αὐτοὺς, φησί, νομοθέτης, ἐπειδὴ τὴν παρανομίαν ἔγγάτησαν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

β'. Καὶ ἐὰν διαβαίτης δι' ὕδατος. Οὕτω γὰρ, φησί, καὶ τὴν Ἐρυθρὰν διέβης θάλασσαν, καὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν. « Καὶ ἐὰν διέβης διὰ πυρός. » Καὶ μάρτυρες οἱ γενναῖοι μάρτυρες, Ἀνανίας, Ἀζαρίας, Μισαήλ, διὰ τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα περιγενόμενοι τῆς φλογός.

δ'. Ἀφ' οὗ ἔντιμος ἐγένου. Τὰς εὐεργεσίας ὧν ἀπήλαυσαν ἐξηγεῖται· ἀγαπηθεὶς γὰρ, φησὶν, ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἐκλεθθεὶς, ἐπίσημος ἐγένου, καὶ πολυθρύλλητος. « Καὶ δώσω ἀνθρώπους ὑπὲρ σοῦ. » Τοὺς Βαβυλωνίους λέγει, οὗς τῷ Κύρῳ παραδίδωκεν.

ε'. Ἀπὸ ἀνατολῶν ἄνω τὸ σπέρμα σου. Ταῦτα μετὰ τὴν τῶν Βαβυλωνίων κατάλυσιν τὸ πέραξ ἐδέξαιτο. Ὁ γὰρ Κύρος αὐτοῖς ἐπανελεῖν εἰς Ἰουδαίαν ἐκέλευσεν. Ἀπὸ τῶν κλιμάτων τοὺς βασιλέας ἐκέλευσε. Βορειοτέτρα μὲν γὰρ τῆς Ἰερουσαλήμ ἡ Βαβυλώσις. Πρὸς Λίβαν δὲ κεῖται ἡ Αἴγυπτος. Καὶ τούτοις, φησὶν, ἐπανάγειν κελεύσω τὸν ἐμὸν λαὸν, καὶ τούτοις μὴ ἀντιπράττειν.

η'. Καὶ ἐξήγαγον ²⁶ λαὸν τυφλόν. Καὶ τὴν οἰκείαν ἔδειξε πρόνοιαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἠλεῖν ἀπιστίαν. Ἐγὼ ²⁷ μὲν γὰρ, φησί, πάσης αὐτοὺς κηδεμονίας ἔξλωσα· αὐτοὶ δὲ τυφλώτεροντες καὶ κωφεύοντες διετέλεσαν. Οὔτε γὰρ τὰ θαύματα ἐώρων, οὔτε τῶν θεῶν λογίων ἐπήκουον.

θ'. Ἀγαγέτωσαν τοὺς μάρτυρας αὐτῶν. Μάρτυρας καλεῖ τοὺς προφήτας· διὰ τούτων γὰρ αὐτοῖς καὶ προέλεγε, καὶ διεμαρτύρατο. Πρῶτος δὲ τούτων ὁ μακάριος Μωσῆς· τούτῳ γὰρ ἐφη πρώτῳ· « Κατὰ βῆξ διαμαρτυραὶ τῷ λαῷ τούτῳ. »

ι'. *Γένεσθέ μοι μάρτυρες.* Ει βούλεσθε, φησίν, Α έχαν με τῆς ὑμετέρας φήσου μάρτυρα, μαρτυρήσατε τῇ ἀληθείᾳ μου πρότερον. Τούτου γὰρ γιγνομένου, οὐκ ³⁸ ἐγὼ μαρτυρήσω μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκλεκτός μου παῖς. Καλεῖ δὲ οὕτως, ὅτε Μωσῆς, ὅτε ἄλλον τινὰ τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν. « Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός ³⁹. » Ἐγὼ τὴν Παλαιὰν ἔδωκα Διαθήκην· ἐγὼ δώσω καὶ τὴν Καινὴν. Ἐγὼ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἐποίησα θαύματα· ἐγὼ τῆς Βαβυλωνίων ὑμᾶς ἠλευθέρωσα δουλείας.

ια'. *Ἐγὼ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἔσται ⁴⁰ παρὲξ ἐμοῦ σῶζων.* Καὶ ταῦτα τὴν μίαν κηρύττει Θεότητα· ὅτι γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης Χριστὸς Σωτὴρ ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς ὀνομάζεται, οἶμαι καὶ τοὺς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου συνομολογεῖν φοιτητάς· εἰ δὲ παρὲξ αὐτοῦ σῶζων οὐκ ἔστιν, Σωτὴρ δὲ καὶ Κύριος ὀνομάζεται, ἔξ ἑκείνης ἐστὶ δηλονότης τῆς φύσεως· εἰ δὲ οὐκ ἔστι κατὰ τὸν λόγον τῶν βλασφημούντων, οὐδὲ Σωτὴρ ἐστὶ κατὰ τὴν τῆς προφητείας ἀπόφασιν. Εἰ δὲ Σωτὴρ ἐστὶ, τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶν, ἧς μόνος ἐστὶ τὸ σῶζειν.

ιγ'. *Καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐκ τῶν χειρῶν μου ἐξαιρούμενος.* Ταῦτα καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Μωσέως ἔφη· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ γὰρ ἴασμαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου. »

ιδ'. *Ἀποστειλῶ εἰς Βαβυλῶνα.* Τὴν τῶν Βαβυλωνίων λέγει κατάλυσιν, καὶ τῶν Χαλδαίων τὸν ἀνδραπολισμόν.

ιε'. *Ὁ δειδὸς ἐν θαλάσῃ ὁδόν.* Τῶν ἐπὶ Μωσέως γεγενημένων ἀναμιμνήσκει θαυμάτων, καὶ τῆς ἔξιντος ἐκείνης καὶ παραδόξου λεωφόρου, ἣν ἡ Μωσαϊκὴ κατεσκεύασε ῥάβδος· ἐν ⁴¹ ἧ ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔβριψεν εἰς θάλασσαν.

ις'. *Ἐσβέσθησαν ὡς λίνον ἐσβεσμένον.* Περὶ τῶν Αἰγυπτίων ταῦτά φησιν, ὅτι τὸν Ἰσραὴλ διώξει περαθέντες πανωλεθρίαν ὑπέμειναν.

ιδ'. *Καὶ ⁴² ποιήσω ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁδόν.* Ἐρημον καλεῖ τὰ ἔθνη, ποταμούς ⁴³ δὲ τὰ τῶν ἀποστόλων κηρύγματα· ὁδὸν δὲ τὴν ἀπλανῆ πορείαν.

ιζ'. *Εὐλόγησθε ⁴⁴ με τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ.* Οἱ τοῖς πεκαλλεπημένοις λόγοις καταθελγόντες τοὺς ἀνθρώπους ῥήτορες καὶ φιλόσοφοι, τῆς πλάνης ἀπαλαττόμενοι, καὶ μεταμνησθάνοντες τὴν ἀλήθειαν, ἐμὲ τὸν κερύειν ὑμῆσοι. Θυγατέρας ⁴⁵ δὲ στρουθῶν οἱ κατὰ στρουθοκαμήλους ἠρμήνευσαν. Τούτο δὲ τὸ ζῶον περὶ μὲν ἐστὶ, μετέχει δὲ ὁμοῦ καὶ τῆς πετ-

VERS. 10. *Estote mihi testes.* Si me, inquit, sententiæ vestræ testem habere vultis, prius ipsi veritatis meæ testes estote : quo facto **338** non ego solus testimonium dabo, sed dilectus etiam puer meus. Sic autem appellat, non Mosen, neque alium quemquam prophetarum, sed Christum Dominum. « Ante me non fuit alius Deus. » Ego Vetus dedi Testamentum, ego Novum etiam dabo; ego in Ægypto miracula patravi; ego vos a Babyloniorum servitute liberavi.

VERS. 11. *Ego Deus, et non erit præter me salvator.* Ista itidem unam prædicant deitatem. Quod enim Christus etiam Dominus a sacra Scriptura Salvator nominetur, Arij quoque et Eunomii confessuros arbitror discipulos. Si autem præter ipsum non est salvator, et Salvator etiam Dominus appellatur, ex illa haud dubie est natura. Si vero non est, ut dicunt blasphemantes, nec salvator est, ut loquitur prophetia. Si autem est Salvator, ejusdem illius est naturæ, cujus solius est salvare.

VERS. 13. *Et non est qui de manibus meis eruat.* Hæc per beatum quoque Mosen dixit : « Ego occidam, et vivere faciam, percutiam et ego sanabo, et non est qui de manibus meis eruat. »

VERS. 14. *Mittam in Babylonem.* Babyloniorum excidium dicit, et Chaldæorum captivitatem.

VERS. 16. *Qui dat in mari viam.* Miracula sub Mose facta commemorat, et inusitatam illam et admirabilem viam, quam Mosaica virga præstruxit, qua currus Pharaonis et exercitum ejus **339** projecit in mare.

VERS. 17. *Exstincti sunt quasi linum exstinctum.* De Ægyptiis hæc dicit, siquidem cum Israeleem persequi conarentur funditus perierunt.

VERS. 19. *Et faciam in deserto viam.* Desertum vocat gentes, flumina autem prædicationes apostolorum; viam vero, iter ab erratione immune.

VERS. 20. *Benedicent mihi bestia agri.* Qui elaboratis sermonibus homines demulcent, rhetores et philosophi, idolorum errore abjecto, veritatem perdiscentes, me benefactorem laudabunt. Filias porro struthionum reliqui struthiocamelos interpretati sunt. Hoc autem animal pedestre quidem est, volucrum tamen naturam simul habet. Tales ergo

γ Deut. xxxii, 39.

VARIE LECTIONES.

³⁸ οὐκ—παῖς. Ad verba vers. 10, καὶ ἐγὼ—ἐξελεξάμην, pert. ³⁹ Θεός. Reliqua, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται, *Hæc.* (ab. l. v. c. 1, et ad Rom. xiv, 11, leg. ⁴⁰ ἔσται. Ita in Ald. Rec. lectio ἐστὶ exstat in dial. 3, p. 332, Garn. ubi hæc ex vers. 12 sequi. : Ἀνγγεῖλα καὶ ἔσσω καὶ ὑνεῖδισα, καὶ οὐκ ἦν ἐν ὑμῖν ἄλλοτεριος. ⁴¹ ἐν—θάλασσαν. Hæc ad initium vers. 7 se referunt. ⁴² Καὶ—ὁδόν. (Quæ præc. infra Gr. Aff. Cur., serm. 10, ita leg. : Ἴδου ἐγὼ ποιῶ καινὰ, & νῦν ἀνατελεῖ, καὶ γνώσεσθε αὐτά. Ad h. l. et ad c. xli, 18, ac c. xlii, 3, alludit Noster t. I, p. 613. ⁴³ ποτ.—κηρύγματα. Verba ultima vers. 19, ad quæ hæc spectant, l. c. serm. 10, ita se habent : Καὶ ἐν τῇ ἀνύδρῳ ποταμούς. ⁴⁴ Cod. Vatic. εὐλόγησοι. ⁴⁵ θυγ. κ. τ. λ. Hæc ad proxima post ἀγροῦ verba vers. 20 se referunt.

sunt, qui in sermonibus vitam consumunt, terræ-
que inhiant.

VERS. 27. *Patres vestri primi inique egerunt.* Alloquitur eos qui erant in Babylone. Non ego, inquit, sum causa calamitatum, sed patres vestri, et sacerdotes vestri, qui leges meas transgressi sunt. Propter iniquitatem enim illorum infamis factus est illustris Israel.

340 CAPUT XLIV.

VERS. 1. *Nunc autem audi, Jacob puer mi.* [2] Assidue mentionem facit, tum creationis, tum providentiæ quæ creationem secuta est.

VERS. 2. *Noli timere, puer mi Jacob.* Non solum, inquit, tu bonis meis perfrueris, sed arida quoque gentium per posteros tuos salutaria bibent fluenta.

VERS. 3. *Imponam Spiritum meum super semen tuum.* Eos alloquens, qui erant in Babylonia, promittit se non ipsis, sed eorum posteris, gratiam Spiritus donaturum.

VERS. 5. *In nomine Israelis clamabit.* Prophetiam res ipsæ comprobant. Siquidem libere fidelium unusquisque Christianum se nominat, et de hac appellatione gloriatur.

VERS. 6. *Præter me non est Deus.* Si præter enim non est (Deus), Filius autem, ex Arii et Eunomii blasphemia, non est consubstantialis, quomodo ab ipsis Deus appellatur? Quod si Deus est, et vera est oratio prophetica, quæ aperte docet alterum Deum non esse, una profecto Trinitatis est deitas, tametsi nolint.

VERS. 8. *Nonne a principio auribus perceptistis?* Nimirum quando legem condebam: post legislationem quippe vitulum conlarunt.

VERS. 10. *Et sculptile constabit ad nihil utile.* His etiam docet, quanta sit eorum stupiditas, quod cum inutilitatem perspiciant, adorent tamen eos ut beneficos.

VERS. 12. *Quoniam acuit faber ferrum.* Ostendit ex collatiis stipe constare deos qui dicuntur. Eget enim horum opifex primum fabro ferrario ad paranda instrumenta, tum cote ad illa exacuenda. **341** Eget et carbonibus faber, et ignis adjumento. Indiget etiam cibo potuque qui hæc fabricatur. Ex his autem omnibus conflatur qui a stultis adoratur Deus.

Α νῆς φύσεως· τοιοῦτοι δὲ εἰσιν οἱ ἐν τοῖς λόγοις τὸν βίον πονούμενοι, καὶ πρὸς γῆν κεχηρῶτες ⁴⁰.

κζ'. ⁴¹ Οἱ πατέρες ὑμῶν πρότεροι ἡμαρτων. Πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι ἐφρακεν. Οὐκ ἐγὼ, φησὶν, αἴτιος τῶν συμφορῶν, ἀλλ' οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ ἱερεῖς ὑμῶν, τοὺς ἐμοὺς παραβεβηκότες νόμους. Διὰ γὰρ τὴν ἐκείνων παρανομίαν ἐπονειδίστος γέγονεν ὁ πολυθρόλλητος Ἰσραήλ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

α'. Νῦν δὲ ἀκουσον, Ἰακώβ ὁ παῖς μου. Συνεχῶς καὶ τῆς δημιουργίας καὶ τῆς μετὰ τὴν δημιουργίαν ἀναμιμνήσκει προμηθείας.

β'. Μὴ φοβοῦ, παῖς μου Ἰακώβ. Οὐ μόνον σὺ, φησὶν, ἀπολαύσεις τῶν ἐμῶν ἀγαθῶν· ἀλλὰ ⁴² καὶ τὰ ἄνδρα τῶν ἐθνῶν διὰ τῶν σῶν ἀπογόνων πισταὶ τὰ σωτήριανάματα.

γ'. Ἐπιθήσω ⁴³ τὸ Πνεῦμά μου ἐπὶ τὸ σπέρμα σου. Πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι διαλεγόμενος, ὑπισχίνεται οὐκ αὐτοῖς δώσειν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ τοῖς ἐκείνων ἀπογόνοις.

δ'. Ἐπὶ τῷ ὄνοματι Ἰσραὴλ βοήσεται. Μαρτυρεῖ δὲ τῇ προφητείᾳ τὰ πράγματα· μετὰ παρήσας γὰρ τῶν πιστῶν ἕκαστος Χριστιανὸν ἑαυτὸν ὀνομάζει, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ προσηγορίᾳ σεμνύνεται.

ε'. Πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ὁ Θεός. Εἰ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν, οὐχ ὁμοούσιος δὲ ὁ Υἱός, κατὰ τὴν Ἀρείου καὶ Εὐνομίου βλασφημίαν, πῶς ὑπ' αὐτῶν καλεῖται Θεός; Εἰ δὲ Θεός ἔστιν, ἀληθὴς δὲ καὶ ὁ προφητικὸς λόγος, ἀντικρυς λέγων ἕτερον μὴ εἶναι Θεόν, μία τῆς Τριάδος ἔστιν ἡ θεότης, κἂν μὴ θέλωσιν

η'. Οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἠνωτίσασθε ⁴⁴; Τουτέστιν ἤνικα ἐνομοθέτου· μετὰ γὰρ τὴν νομοθεσίαν ἐμοσχοποίησαν.

θ'. Καὶ ⁴⁵ γλυπτὸν χωρεύσει εἰς ἀνωσελῆ. Καὶ διὰ τούτων τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀναισθησίαν διδάσκει, οἷτι ὀρῶντες τὸ ἀκερδές, προσκυνοῦσιν ὡς εὐεργέτας.

ιβ'. Ὅτι ⁴⁶ ὤψυνε τέκτων σιδήρον. Ἔδειξεν ἐξ ἐράνου συνισταμένους τοὺς λεγομένους θεοὺς. Δείττα γὰρ ὁ τούτων δημιουργός, χαλκῶς μὲν εἰς τὴν τῶν ὀργάνων κατασκευὴν, θηγάνης δὲ ὡστε ταῦτα ὄψυνεν. Δείττα δὲ καὶ ἀνὸράκων ὁ χαλκοτύπος, καὶ τῇ τοῦ πυρὸς συνεργείᾳ· χρῆζει δὲ καὶ τροφῆς καὶ πόσεως ὁ ταῦτα τεκταινόμενος· ἐκ δὲ τούτων ἀπάντων κατασκευάζεται ὁ προσκυνούμενος ὑπὸ τῶν ἀνοήτων Θεός.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁰ κζ'. Ultima verba vers. 20, una cum initio vers. 21, supra, t. I, p. 613, et infra, ad Dan. 11, 41, ac Gr. Aff. Cur., serm. 10, ita leg.: Ποτίσαι τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτὸν, τὸν λαόν μου ὃν (ad Dan. I. c. ἐκλεκτὸν δ) περιποιησάμην τὰς ἀρετὰς διηγεῖσθαι (Gr. Aff. Cur. I. c. διηγήσασθαι). ⁴¹ Vers. 22-25, infra, Gr. Aff. Cur. serm. 7, ita se habent: Οὐ — Ἰσραήλ. (ut apud LXX) οὐκ ἠνεγκάς μοι πρόβατα τῆς ὀλοκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἐν ταῖς θυσίαις σου ἐδέξασάς με· οὐκ ἐδούλευσάς μοι ἐν δώροις (ita quoque Euseb. Dem. evang., l. 11) οὐτε ἐγκοπόν σε ἐποίησα ἐν λιθανωτῶ. Οὐδὲ ἐκτίησ μοι ἀργυρίου θυμίαμα, οὐδὲ στέαρ πῶν θυσιῶν σου ἐπεθύμησα· ἀλλ' ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις σου προέστην σου. (Ita cod. Alex., sed Vatic. προέστης μου.) Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου ἐνεκεν ἐμοῦ, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου οὐ μὴ μνησθήσομαι. Vers. 26, supra, t. I, p. 934, ita leg.: Σὺ δὲ μνησθήσθαι καὶ κριθῶμεν. Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρότερος, ἵνα δικαιωθῆς. ⁴² ἀλλὰ —νάματα. Hæc ad vers. 3 initium se referunt. ⁴³ Ἐπιθ. Hebr. effundam. ⁴⁴ ἠνωτ. Hebr. audire feci te, s. notum feci tibi. ⁴⁵ Καὶ—ἀνωφ. Ita habet ed. Compl. monente Bosio. ⁴⁶ Ὅτι —σιδήρον. Ad totum omnino vers. se referunt sequentia.

ιγ'. Ἐκλεξάμενος τέκτων ξύλον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέτρῳ. Τὸν καλούμενον Θεόν· ὃ δὲ ὄντως Θεὸς οὐ περιγράφεται μέτρῳ.

ιδ'. Καὶ ἐμορφώσατο αὐτὸ. Ἴδιον δὲ Θεοῦ τὸ ἀναθεῖναι τὰ καὶ ἀσχημάτιστον. Καὶ μετ' ὄλγα· Μιμεῖται, φησὶν, οὐ θεοὺς, ἀλλ' ἀνθρωπίνους χαρακτῆρας· καὶ ἀνθρωπεῖαν ἐκτυπῶν εἰκόνα, ὡς Θεὸν προσκυνεῖ τὴν ἰδίαν εἰκόνα.

κγ'. Εὐφράνθητε, οὐρανοὶ· σαλπίζατε, τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Εἰ δὲ τις καὶ τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις διὰ τῶν οὐρανῶν νοσῆν βούλοιο, καὶ θεμέλια τῆς γῆς τοὺς ἀγίους προφήτας, ὡς αὐτοὺς ταύτην ἐρεῖδοντας, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῆς ἀληθείας.

κδ'. Κύριος ὁ λυτρούμενός σε, καὶ πλάσσω σε. Τρία κατὰ ταυτὸν ὁ λόγος ἐδίδαξεν· ὅτι καὶ δημιουργός ἐστι, καὶ δεσπότης, καὶ κηδεμών. Τὸ μὲν γὰρ, Κύριος, τὴν δεσποτείαν δηλοῖ, τὴν δὲ κηδεμονίαν ἢ λύτρωσις, τὴν δὲ δημιουργίαν ἢ πλάσις. Ἐξέτεινα τὸν οὐρανὸν μόνος. Ἰκανὰ καὶ ταῦτα διελέγχει τὴν Ἀρείου καὶ τὴν Εὐνομίου παραπληξίαν. Τίς γὰρ ὁ μόνος ταῦτα δημιουργήσας; Ὁ Πατήρ; οὐκοῦν οὐ δημιουργός ὁ Υἱός. Ἄλλ' ὁ Υἱός; οὐκοῦν οὐ δημιουργός ὁ Πατήρ. Εἰ δὲ Πατήρ καὶ Υἱός, πῶς τὸ μόνος κείσομεν, ἢ δηλονότι τὴν μίαν τῆς Τριάδος Θεότητα; κε'. Τίς ἄτερος διασκεδάσει; Τὰ μὲν γὰρ ἐμὰ ὀφθαλμοὶ διασκεδάσειν δυνήσεται· ἐμοὶ δὲ ῥῥῆδιον κατασέβηαι τὴν πλάνην.

κς'. Καὶ ὁ ἱσθῶν ῥῆμα παιδὸς αὐτοῦ. Αὐτὸν τὸν προφήτην τοῖσδε τοῖς λόγοις διακονοῦμενον ἐνταῦθα κρησιγόρουσε παῖδα. Ὁ λέγων τῇ Ἱερουσαλήμ· Κατοικηθήσῃ. Ἐδειξεν ὁ λόγος τὸ παντοδύναμον τοῦ Πειρητοῦ. Λέγω γὰρ, φησὶ, μόνον, καὶ γίνεταί ὁ βούλομαι· λόγῳ γὰρ τὴν κτίσειν παρήγαγον.

κζ'. Ὁ λέγων τῇ ἀβύσσῳ, Ἐρημωθήσῃ. Ἀβυσσον ἐνταῦθα τὴν Βαβυλῶνα ὠνόμασε· ποταμοὺς δὲ αὐτῆς, τῶν οἰκητῶρων τὰ πλῆθη, οὗς δίχην ποταμῶν δεχομένη τῆς θαλάττης ἐμιμείτο κύματα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΕ'.

α. Οὕτω λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρῳ. Χρηστοὺς ἢ θεία Γραφή προσαγορεύει, οὐ μόνον τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς τινὰ χριστιανὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀφοριζομένους. Οὕτω καὶ τῶν πρὸ τοῦ

Vers. 13. Eligens faber lignum, statuit illud in mensura. Deum qui falso dicitur: qui enim vere est Deus, mensura non circumscribitur.

Vers. 14. Et fecit illud juxta formam (viri). Proprium autem est Dei, nec formam habere, nec figuram. Et post pauca: [15] Representat, inquit, non deorum sed hominum lineamenta: humanamque exprimens imaginem, suam ipsius imaginem adorat ut Deum.

Vers. 23. Letamini, cœli; canite tuba, fundamenta terræ. Quod si quis cœlestes virtutes per cœlos intelligere velit, et per fundamenta terræ sanctos prophetas, ut qui hanc sustentant, a veritate non aberrabit.

Vers. 24. Dominus qui redimit te, et format te. Tria simul docuit sermo iste, quod et Creator sit, et Dominus, et curator. Dominus enim dominatum indicat, * redemptio curam, creationem formatio. (Extendi cœlum solus.) Sufficiunt et ista ad coarguendam Arii Eunœmiique insaniam. Quis enim est qui solus hæc creavit? An Pater? non igitur creator Filius. An Filius? non igitur creator est Pater. At si Pater et Filius, quo sensu illud solus intelligemus, nisi de una Deitate Trinitatis?

342 Vers. 25. Quis alius dissipabit? Res enim meas dissipare nullus poterit: mihi vero facile est idololatriam extinguere.

Vers. 26. Et statuens verbum pueri sui. Prophetam ipsum, hæc verbis ministrantem, puerum hoc loco appellavit. (Dicens ad Hierosolymam: Habitataberis.) Docent hæc verba omnipotentiam Conditoris. Dico enim, inquit, tantummodo, et sit quod volo: verbo enim creaturam produxi.

Vers. 27. Dicens abysso: Desolaberis. Abyssum hoc loco dixit Babylonem: flumina ejus, habitatorum frequentiam, quos fluminum instar capiens, marinos fluctus referebat.

CAPUT XLV.

Vers. 1. Sic dicit Dominus uncto meo Cyro. Uinctos Scriptura sacra vocat non solum eos qui unguuntur, sed eos etiam qui ad usum quempiam ab universorum Deo deliguntur. Sic patrum, qui

VARIÆ LECTIONES.

αα Leg. esse vid. ἐμόρφωσεν. Ita enim Ald. et Compl. quibus Noster h. l. ut sæpius, favet. αβ Vers. 16 et 17 infra, in ep. 146, et Gr. Aff. Cur. serm. 3, p. 520, t. IV Sirm., ita leg.: Τὸ ἦμισυ (t. IV, l. c. præm. οὐ) αὐτοῦ κατέκαυσεν ἐν πυρὶ, ὀπτήσας (ep. 146, φρασ. καὶ) κρέας ἐφαγε καὶ εἶπεν· Ἠδὺ μοι ὅτι ἐθερμάνθη καὶ εἶδον φῶς (rec. lectio πῦρ)· τὸ δὲ λοιπὸν ἐγλίψεν ὡς θεόν, καὶ προσκυνεῖ αὐτῷ, λέγων (Gr. Aff. Cur. l. c. τὸ δὲ ἦμισυ αὐτοῦ ἐποίησε γλυπτὸν, καὶ προσκυνεῖ αὐτῷ καὶ προσεύχεται αὐτῷ, λέγων). Ἐξελού με ὅτι Θεός μου εἶ σύ. αγ σαλπ. Apud LXX præm. ὅτι ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰσραὴλ. αδ Τίς ἐστ. διασκ. Hebr. irrita factiens, s. facio. αε κατοικ. Infra, ad Dan. 1, 21, hæc sequi: καὶ ταῖς πόλεσι τῆς Ἰουδαίας (ita cod. Alex. juxta Hebr., sed cod. Val. habet Ἰδουμαίας) κατοικισθήσονται. αζ ἐρημ. Infra, Hebr. sab. l. 11, c. 11 sequi. reliqua, καὶ τοὺς ποταμούς σου ξηρανῶ. αη Κύριος. Sequens ὁ Θεός non modo h. l. sed etiam t. I, p. 1004, et infra, ad Dan. 1, 21, des. αθ Κύρῳ. Reliqua ex vers. 1, una cum vers. 2 infra, ad Dan. 1. c. ita leg.: Οὗ ἐκράτησα τῆς χειρὸς αὐτοῦ (rec. lectio τῆς δεξιᾶς) ὑπακοῦσαι (rec. lect. ἐπακοῦσαι) ἔμπροσθεν αὐτοῦ Ἐθνη (des. h. l. quædam e textu τῶν Ὁ), καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται· ἐγὼ γὰρ προπορεύσομαι πρὸ προσώπου σου (rec. lect. ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι) καὶ ὄρη ὀμαλιῶ· πύλας (rec. lect. θύρας) χαλκᾶς συντρέψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροὺς συνθλάσω (rec. l. συγκλάσω).

legem processerunt, mentione facta dixit : « Nolite tangere unctos meos ». Hoc sane loco unctum appellavit Cyrum, docens illum a se creatum fuisse regem, ut Babyloniorum regnum potentiamque evertet, et Judæorum captivitatem solvat, et templum divinum **343** ædificet.

VERS. 3. *Et dabo tibi thesauros tenebrosos.* Nempe Babyloniorum, quos Nabuchodonosor cæterique reges congestos absconderunt.

VERS. 7. *Ego qui fabricavi lucem.* Lucem hoc loco res jucundas vocat, servitutis depulsionem, libertatem, et redditum : tenebras vero, res tristes, urbis obsidionem, captivitatem, et servitutum. Utraque enim, ait, ego feci, et hæc et illa. Ego et Nabuchodonosor opera usus sum ad pœnas exigendas, et Cyrum libertatis ministrum designavi. « Faciens pacem, et creans mala. » Aperte docuit, quid appellaverit tenebras et lucem. Pacem enim lucem nuncupavit : quæ vero mala videntur, tenebras. Mala autem illa dixit, non quasi natura sint mala, sed quod ab hominibus talia æstimentur. Solemus enim dicere : Malum hodie vidi diem, non quod dies in alteram quamdam transierit naturam, sed quod tristitia in illa contigerint.

VERS. 8. *Lætetur cælum desuper.* Cælestes virtutes, quæ de hominum salute collætantur. « Germinet terra. » Quasi dicat : Non convenit perpetuo castigationem adhibere : nec enim agricola terram semper proscindit.

VERS. 12. *Ego feci terram.* Considerate pulchritudinem rerum quæ cernuntur, positionem, ordinem, varietatem : ego horum omnium creator. Manum autem, ut Deum decet, intelligamus, non corporeum membrum, sed operationem divinam.

VERS. 19. *Ego sum Dominus, qui loquor justitiam.* Nihil apud me injustum, nihil falsum : sed vera omnia, et ornata justitia.

CAPUT XLVI.

VERS. 1. *Cecidit Bel, contritus est Nabo.* Quædam exemplaria legunt Dagon, quod idolum erat allophylorum. Bel autem Saturnum quidam esse dixerunt.

VERS. 3. *Audite me, domus Jacob.* Stultam hoc

• Psal. civ. 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ σκοτ. Infra l. c. sequi. ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι. ⁶² φῶς. Quæ proxima sunt, καὶ ποιήσας σκότος, inverso ordine leg. t. 1, p. 12. ⁶³ τὴν, κ. τ. λ. Hæc ad mediam partem vers. 12 se referunt. ⁶⁴ Vers. 14 et 15 ; infra dial. 3, p. 333, apud Garn. ita leg. : Οὕτω—διαθήσονται (ut apud LXX, juxta cod. Vatic). Sequi. καὶ ἀκολουθήσουσιν ὀπίσω σου δεδεδεμένοι χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσί σοι· σὺ γὰρ εἶ Θεὸς καὶ οὐκ ἠδύμεν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ. Ad vers. 14, conf. quæ leg. ad Ezech. xxxi, 10, 11, ubi quædam aliter se habent. ⁶⁵ Ultima ex vers. 21, infra, ad locum Rom. xiv, 14, ita leg. : Καὶ δίκαιος καὶ σωτὴρ οὐκ ἐστὶν παρὲς ἐμοῦ. Ex vers. 22-24, hæc in dial. 3, p. 332. Garn. exstant : Ἐγὼ εἰμι Θεὸς καὶ οὐκ ἄλλος· κατ' ἐμαυτοῦ ὀμνῶ, ἢ μὴν (leg. vid. εἰ μὴ) ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη, οἱ λόγοι μου οὐκ ἀποστραφήσονται (ita leg. pro ἀπογραφῆσονται) ὅτι ἐμοὶ κάμψαι πᾶν γόνυ. Hæc ad l. c. Epist. ad Rom. ita per compendium exhib. : Κατ' ἐμαυτοῦ ὁμοσα, λέγει Κύριος· ὅτι ἐμοὶ κάμψαι πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἔξομολογήσεται τῷ Θεῷ. ⁶⁶ Ἔπεσε. Hebr. Incurvat sese. ⁶⁷ συνετρ. Hebr. inflexus est. Pro Ναβὼ infra, ad Jer. xlviii, 1, leg. Νεβὼν. ⁶⁸ Δαγῶν. Ita cod. Alex. et Ang. editio Ald. et Compl.

νόμου πατέρων μνημονεύσας ἔφη· « Μὴ ἄπεσθε τῶν χριστῶν μου. » Ἐνταῦθα μέντοι τὸν Κύρον χριστὸν ὠνόμασε, διδάσκων· ὡς αὐτὸς αὐτὸν ἐχειροτόνησε βασιλέα, ὥστε καὶ τὴν Βαβυλωνίων βασιλείαν καὶ δυναστείαν καταλύσαι, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων αἰχμάλωσίαν λύσει, καὶ τὸν θεῖον οἰκοδομήσαι νεῦν.

γ'. Καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς ⁶¹. Τουτέστι τοὺς τῶν Βαβυλωνίων, οὓς ὁ Ναβουχοδονόσορ καὶ οἱ λοιποὶ συναθροίσαντες ἐκρυψαν βασιλεῖς.

ζ'. Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς ⁶². Φῶς ἐνταῦθα τὰ θυμῆρη καλεῖ· τὴν τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἐπάνοδον· σκότος δὲ, τὰ σκυθρωπά, τὴν πολιορκίαν, τὸν ἀνδραπεδιζμόν, τὴν δουλείαν. Ἀμφότερα γὰρ, φησὶν, ἐγὼ πεποίηκα, καὶ ταῦτα, κάκεινα· ἐγὼ καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ εἰς τιμωρίαν ἐχρησάμην· καὶ τὸν Κύρον τῆς ἐλευθερίας ὑποργὸν προῦβαλόμην. « Ὅ ποιῶν εἰρήνην, καὶ κρίζων κακά. » Σαφῶς ἐδίδαξε τί προσηγόρευσε σκότος, καὶ φῶς· τὴν γὰρ εἰρήνην φῶς ὠνόμασε· τὰ δὲ δοκοῦντα κακά, σκότος· κακὰ δὲ αὐτὰ κέκληκεν, οὐχ ὡς φύσει κακά, ἀλλ' ὡς οὕτως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων νομιζόμενα. Εἰδώμεν γὰρ λέγειν· Κακὴν εἶδον σήμερον· οὐκ ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα εἰς ἑτέραν τινὰ μεταβλήθη φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν αὐτῇ συνέθη τὰ λυπηρά.

η'. Ἐύφρανθήτω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν. Αἱ ἐπουράνιοι δυνάμεις, αἱ τῆ τῶν ἀνθρώπων συνηθόμενα σωτηρία. « Ἄνατελειτὼ ἡ γῆ. » Ἄνελ τοῦ, Οὐ διὰ παντὸς προσήκει τὴν παιδείαν προσφέρειν· οὐδὲ γὰρ ὁ γεωργὸς ἀεὶ ἀνατέμνει τὴν γῆν.

ιβ'. Ἐγὼ ἐποίησα τὴν γῆν. Εἶδετε τῶν ὑρωμένων τὸ κάλλος, τὴν θέσιν, τὴν τάξιν, τὴν ποικιλίαν· ἐγὼ τοῖσιν ἀπάντων δημιουργός· τὴν ⁶³ δὲ χεῖρα θεοπρεπῶς νοήσωμεν, μὴ σωματικὸν μύριον, ἀλλὰ θεῖαν ἐνέργειαν.

ιδ'. ⁶⁴ Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ λαλῶν δικαιοσύνην. Οὐδὲν ἀδικον, οὐδὲν ψευδὲς παρ' ἐμοί. Ἄλλὰ πάντα ἀληθῆ, πάντα δικαιοσύνη κοσμοῦμενα.

ΚΕΦΑΛ. ⁶⁵ ΜΓ'.

α'. Ἔπεσε ⁶⁶ Βῆλ, συνετρίβη ⁶⁷ Ναβὼ. Ἐνια τῶν ἀντιγράφων Δαγῶν ⁶⁸ ἔχει. Εἰδῶλον δὲ ἦν τοῦτο τῶν ἀλλοφύλων· τὸν δὲ Βῆλ Κρόνον ἔφασαν τινες.

γ'. Ἀκούσατέ μου, οἶκος τοῦ Ἰακώβ. Τῆς ἀνο-

τω διδασκαλίας ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων κατηγορεῖ. A loco Judæorum disciplinam arguit. Nam cum a primis annis divina didicerint, procul a veritate discesserunt.

δ. Ἐγὼ εἰμι⁷⁰, καὶ ἕως ἄρ καταγηράσητε, ἐγὼ εἰμι. Ὑμεῖς, φησὶ, πολλὰς ἔχετε μεταβολὰς· ἐγὼ δὲ ἀναισθητῶν ἔχω τὴν φύσιν. Ὑμεῖς καὶ γῆρας καὶ θάνατον δέχεσθε· ἐγὼ δὲ ἀφθαρτὸς εἰμι, καὶ ἀθάνατος. « Ἐγὼ ἀνέχομαι ὑμῶν. » Φέρω ὑμῶν τὴν ἀχαριστίαν, ἀνέχομαι τῆς παρανομίας, ἀναμένο τὴν μεταμέλειαν. Ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς καὶ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον.

ε. Πᾶσά μου ἡ βουλή στήσεται. Πάντα βόδια τῶ τῶν ὀλων θεῶ· οὐ γὰρ μόνον τὰ λογικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄλογα τῶ θεῶ πνεύματι εἰσι. Διὰ μέντοι τοῦ πταινοῦ τὸ ταχὺ τῆς ἐπανόδου δεδήλωκεν.

ϕ. Ἀκούσατέ μου, οἱ ἀπολυλεκότες⁷¹ τὴν καρδίαν. Εἰ γὰρ καὶ ὑμεῖς τῆς σωτηρίας ἀνάξιοι, πόρρω ἐστὶ δικαιοσύνης διὰ τὴν παρανομίαν γενόμενοι· ἀλλ' ἐγὼ παρέσω τὴν σωτηρίαν, καὶ δικαίαν τιμωρίαν τῶν Βαβυλωνίων ποιήσωμαι.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

α. Κατέβηθι⁷², παρθένος ὑγάτερ⁷³ Βαβυλώνας. Παρθένον αὐτὴν καλεῖ οὐχ ἀδιάφορον· ἐναγῆς γὰρ ἦν καὶ ἀκούστος· ἀλλ' ὡς παρθένῳ παραπλησίως καλλωπιζομένην.

β. Ἀποκάλυψαι⁷⁴ τὰς κρήνας, διδοθῆθι ποταμούς. Καὶ διὰ τούτων τὴν αἰχμαλωσίαν σημαίνει. Αἰχμαλώτων γὰρ τὸ γυμνοῖς ποσὶ τοὺς ποταμούς διαβαίνειν.

γ. Κάθισον καταστρυγμένη⁷⁵. Ἐνέπρησαν γὰρ οἱ θεῶν ναοὶ, καὶ τὰ ἱερὰ σκευὴ τοῖς εἰδώλοις ἀπέθεσαν, καὶ ὠμότητι κατὰ τῶν δορυαλώτων ἐχρήσαντο.

δ. Ὁὐκ ἐνόησας ταῦτα ἐν τῇ καρδίᾳ σου. Μεταβολὴν, φησὶ, τῆς εὐημερίας οὐ προσεδόκησας, διὰ παντὸς σῆσθαι τὸ κράτος ὑπέλαβες.

ε. Νῦν δὲ ἤξει ἐπὶ σὲ τὰ δύο. Χηρσίαν⁷⁶ καλεῖ τῆς βασιλείας τὴν στέρησιν· ἀτεκνίαν δὲ, τῶν ὑπερώνων τὴν ἀλλοτριωσιν· ἀμφοτέρω δὲ κατὰ ταυτὸς ὀπείμεναν.

ς. Τῇ ἐλπίδι τῆς ποτηρίας σου. Οὐ γὰρ ἠλπίσας μεταβολὴν· οὐδὲ προσεδέχετο τὴν τῶν πραγμάτων ἐπιλλαγὴν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ΄.

γ. Τὰ πρότερα εἶπ⁷⁷ ἀπήγγειλα. Τὰς ἐπινεχθείσας συμφορὰς προηγγύρευσα πρότερον, ἵνα ἐκφοβήσας ταῖς ἐπιλαῖς, εἰς μεταμέλειαν διεγείρω, καὶ μὴ λάθῃς

VERS. 4. *Ego sum, et donec senescatis, ego sum.* Vos, inquit, multas subitis mutationes: ego vero naturam habeo immutabilem. Vos et senectuti et morti obnoxii estis: ego incorruptibilis sum et immortalis. « Ego sustineo vos. » Fero ingratitude vestram, tolero iniquitatem, exspecto penitentiam. Nam et ego vos in lucem produxi.

VERS. 10. *Omne consilium meum stabit.* Deo universorum facilia sunt omnia. Non solum enim quæ rationis usum habent, sed ea etiam quæ illo carent, divinis nutibus obsequuntur. [11] Per B avem porro reditus celeritatem inveniavit.

VERS. 12. *Audite me, qui perdidistis cor.* 345 *Etsi enim vos salute estis indigni, qui procul a justitia per iniquitatem recessistis: at ego tamen salutem impertiam, et justas sumam pœnas de Babyloniiis.*

CAP. XLVII.

VERS. 1. *Descende, virgo filia Babylonis.* Virginem illam vocat, non ut "incorruptam; flagitiosa enim atque intemperans erat: sed quod virginis instar compta esset.

VERS. 2. *Discooperi tibi, transi flumina.* Captivitatem hæc etiam demonstrant: captivorum enim est nudis pedibus flumina trajicere.

C VERS. 5. *Sede compuncta.* Incenderunt enim divinum templum, et sacra vasa idollis addixerunt, et crudelitatem in captivos exercuerunt.

VERS. 7. *Non intellexisti hæc in corde tuo.* Prosperitatis, inquit, mutationem non exspectasti imperio te semper polituram existimasti.

VERS. 9. *Nunc autem venient super te illa duo.* Viduitatem appellat privationem regni; orbitatem vero, subditorum alienationem. Utrumque autem pariter pertulerunt.

VERS. 10. *Spes malitiæ tuæ.* Non enim speravit mutationem, nec exspectavit rerum vicissitudinem.

D CAP. XLVIII.

VERS. 3. *Priora adhuc annuntiavi.* Insuetas calamitates ante 346 denuntiavi, ut minis exterrens ad penitentiam te excitem, et adversos casus non

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ παιδ. — ἐγένοντο. Hæc ad finem vers. 2 se referunt. ⁷¹ Ἐγὼ εἰμι. Repetitur t. I, p. 1393, tom ad I Cor. xv, 25. ⁷² οἱ — καρδ. Hebr. fortes corde. Symm. οἱ σκληροκάρδιοι. ⁷³ παρθένος. Apud LXX, πρῆμα. κάθισον ἐπὶ τὴν γῆν. ⁷⁴ Rec. lect. est θυγάτηρ. ⁷⁵ Ἀποκ. Ita Ald. et Compl. Rec. lectio est, ἀπέσυρε. ⁷⁶ χταν. Hebr. omnino tacens. Symm. σιωπῶσα. ⁷⁷ Posterior pars vers. 6, supra, t. I, p. 1084, ita leg.: Ἐγὼ αὐτοὺς παρέδωκα εἰς τὰς χεῖράς σου, σὺ δὲ οὐκ ἔδωκας αὐτοῖς ἔλεον: καὶ τοῦ πρῆσβυτέρου βέβηκας τὸν ζυγόν, καὶ νεώτερον οὐκ ἠλέησας. Postrema καὶ νεώτ. οὐκ ἔλ. ab h. l. aliena sunt. ⁷⁸ Χηρ. — ἀλλοτρ. Hæc pert. ad verba ista vers. 9: Ἀτεκνία καὶ χηρσία ἔξει ἐξαίφνης ἐπὶ σέ. ⁷⁹ εἶπ. Ita sustare visum est lectionem Sirm. ξηρ, cuius plane nullum vestigium invenire licuit.

experiare. Quoniam autem verbis fidem non habuisti, verborum veritatem rebus ipsis patefaciam.

VERS. 8. *Neque a principio aperui aures tuas.* Manifestius his verbis illorum inobedientiam declarat. Ultro enim aures occludebant, ut audire quidem divina verba volentes.

VERS. 9. *Ostendam tibi furorem meum, gloriosa mea quæ inferam tibi.* Furorem vocavit captivitatem: gloriosa vero, inopinatam libertatem.

VERS. 10. *Ecce vendidi te non propter argentum.* Non pecuniis indigens vendidi te Babyloniis, sed ut a te pœnas exigerem iniquitatis: at vero iterum tibi dabo libertatem. Fornacem autem paupertatis appellavit servitutem.

VERS. 11. *Propter me faciam tibi, quia nomen meum pollutunt.* Nam quia putant inimici, non solum vobis, sed me etiam superiores se factos, et propter imbecillitatem meam dominari vobis, ab acerba illa servitute vos erdam, ut potestatem meam discant etiam qui me non norunt.

VERS. 13. *Et manus mea fundavit terram.* Et Creator sum universorum et Dominus. Et facile est mihi inaniam vocare et mihi sistere creaturam.

VERS. 14. *Diligens te feci voluntatem tuam.* Propter amorem tui, inquit, exitium **347** inferam Babyloniis, et imperium illorum radicitus extirpabo.

VERS. 15. *Ego vocavi, eduxi eum.* De Cyro ista dicit. Hic enim et Babylioniorum evertit imperium, et Judæos a servitute vindicavit.

VERS. 16. *Et nunc Dominus, Dominus misit me, et Spiritus ejus.* Hæc prophetæ est sententia. Non a meipso, inquit, hæc dico, sed a Deo universorum et Spiritu sancto missus. Aperta autem hic nobis distinctam a Deo personam ostendit ad revincendos tum Judæos, tum Sabellianos.

VERS. 19. *Neque nunc exterminaberis.* Attamen etiam leges meas spernentibus veniam dabo, et iterum vocaberis populus meus, cum reliquias per gratiam revocavero.

VERS. 21. *Et si sitiierint in deserto.* Revocat illis in mentem priorem libertatem: et quomodo ab Ægyptiis erepti et desertam peragrantes, admirandas et inopinatas aquas percepissent. In reditu enim ex Babylone fuit tale factum didicimus.

πειραν τῶν ἀλγεινῶν· ἐπειδὴ δὲ τοῖς λόγοις ἠπίστησας, δεῖξω τοῖς ἔργοις τὴν τῶν λόγων ἀληθειαν.

ἡ ⁷⁹. Οὐτε ἀπ' ἀρχῆς ἠνοιξά σου ⁸⁰ τὰ ὦτα. Σαφέστερον διὰ τούτων τὸ ἀπειθὲς αὐτῶν ἐδείξεν. Ἐκόντες γὰρ ἔβουν τὰ ὦτα, οὐδὲ ἀκούειν τῶν θεῶν λόγων βουλόμενοι.

Θ'. Δείξω ⁸¹ σοι τὸν θυμὸν μου· τὰ ἐνδοξά μου, ἃ ⁸² ἐπάξω ἐπὶ σέ. Θυμὸν ἐκάλεσε τὴν αἰχμαλωσίαν· ἐνδοξά δὲ, τὴν παράδοξον ἐλευθερίαν.

ι'. Ἴδού ⁸³ πέπρακά σε οὐχ ἔρεκεν ἀργυρίου. Οὐ χρημάτων δεόμενος ἀπέδομην σε Βαβυλωνίους· ἀλλὰ δίκας σε τῆς παρανομίας εἰσπραττόμενος· ἀλλ' ὅμως πάλιν σοι τὴν ἐλευθερίαν δωρήσομαι. Κάμινον δὲ πτωχείας τὴν δουλείαν ἐκάλεσεν.

Β ια'. Ἐρεκεν ἐμοὶ ποιήσω σοι ⁸⁴, ὅτι τὸ ἐμὸν διόμα βεβηλοῦσι ⁸⁵. Ἐπειδὴ γὰρ νομίζουσι οἱ πολέμιοι, μὴ μόνον ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ περιγεγενησθαι, καὶ διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν κερρατηκέναι ὑμῶν· τῆς πικρᾶς ἐκείνης ὑμᾶς ἐλευθερώσω δουλείας, ἵνα καὶ οἱ ἀγνοοῦντές με τὴν ἐμὴν καταμάρθωσι δύναμιν.

ιγ'. Καὶ ἡ χεὶρ μου ἐθεμελίωσε γῆν. Καὶ δημιουργός εἰμι πάντων, καὶ δεσπότης· καὶ ⁸⁶ μοι ῥᾶδιον τὴν ἀψυχὸν καλεῖσαι καὶ παραστῆσαι μοι κτίσιν.

ιδ'. Ἀγαπῶν ⁸⁷ σε ἐποίησα τὸ θέλημα σου. Διὰ τὴν περὶ σέ, φησί, φιλοστεργίαν πανωλεθρίαν ἐμπιθήσω Βαβυλωνίους· καὶ πρόβριζον δὲ αὐτῶν ἀνασπάσω τὸ κράτος.

Κ ιε'. Ἐγὼ ἐκάλεσα, ἤγαγον αὐτόν. Περὶ τοῦ Κύρου ταῦτα λέγει· οὗτος γὰρ καὶ τὴν Βαβυλωνίαν δυναστείαν κατέλυσε, καὶ τοὺς Ἰουδαίους δουλείας ἀπήλλαξε.

ις'. Καὶ νῦν Κύριος, Κύριος ἀπέστειλέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Ὁ προφήτης τοῦτο ἔφη· Οὐκ ἀπ' ἐμαυτοῦ, φησί, ταῦτα φθέγγομαι, ἀλλ' ὅπως τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος· ἐκπεμφθεὶς· σαφῶς δὲ ἡμῖν ἐνταῦθα ἴτερον ἔδειξε κατὰ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον, εἰς ἐλεγχον καὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῶν τὰ Σαβαλλίου νοσοῦντων.

ιδ'. Οὐδὲ νῦν οὐ μὴ ἐξολοθρευθῆς. Ἄλλ' ὅμως καὶ τῶν ἐμῶν καταφρονήσαντας νόμων ἀξιώσω φειδοῦς· καὶ πάλιν ἐμὸς χρηματιστὴς λαός, διὰ τὴν ἐκ χάριτος ἀνάκλησιν τοῦ λευφάνου.

Κα'. Καὶ ⁸⁸ ἐὰν διψήσωσω ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἀναμνήσκει αὐτοὺς τῆς προτέρας ἐλευθερίας· καὶ ὅπως τῶν Αἰγυπτίων ἀπαλλαγέντες, καὶ τὴν ἔρημον διεδεύσαντες, ξένων καὶ παραδόξων ναμάτων ἀπῆλυσαν· ἐν γὰρ τῇ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανόδῳ οὐδὲν τοιοῦτον γεγεννημένον ἐμάθομεν.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ Ex vers. 4, hæc infra ad Soph. III, 12, 13, leg.: Νεῦρον σιδηροῦν ὁ πρᾶχλος αὐτοῦ, καὶ τὸ μέτρον αὐτοῦ χαλκίου. ⁸⁰ ἦν. σ. τ. ὄτα. *Hebr.* aperuit se auris tua. ⁸¹ Δείξω — ἐπὶ σέ. *Hebr.* Propter nomen meum differam iram meam, et propter laudem meam continebo (furorem meum) contra te. ⁸² ἃ abesse solet ab h. l. ⁸³ Ἴδού — ἀργ. *Hebr.* Ecce igne tiquavi te, non autem instar argenti. ⁸⁴ σοι. Abest ab *Hebr.* ⁸⁵ Rec. lectio est βεβηλοῦται. ⁸⁶ καὶ — κτίσιν. Hæc ad finem vers. 13 pert. ⁸⁷ Ἀγαπῶν — θέλω. *Hebr.* Jehova dilexit eum (s. is quem Jehova dilexit, sc. Cyrus), faciet voluntatem ejus. *Symm.* bene, ἐν ὃ Κύριος ἠγάπησε, ποιῆσαι τὸ θέλημα αὐτοῦ. ⁸⁸ Καὶ — ἐρήμῳ. *Hebr.* Et non sitient, si per loca arida duxerit eos.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΘ'.

A

CAP. XLIX.

α'. Ἀκούσατε, γῆσοι, καὶ προσέχετε, ἔθνη. Τῷ Ἀβραάμ ὑπέσχετο ὁ τῶν ἑλῶν Κύριος, ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εὐλογεῖσαι πάντα τὰ ἔθνη· ταύτην δὲ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ Ἰακώβ δέδωκε τὴν ἐπαγγελίαν· ταύτην καὶ ὁ Ἰακώβ τῷ Ἰούδα δέδωκε τὴν εὐλογίαν. « Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε ὁ τὸ ὄνομά μου. » Ταῦτα ἐκ προσώπου εἰρηται τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ κατὰ σάρκα, δι' οὗ τὰ ἔθνη τὴν ἐπαγγελίαν ἀπέλαβε. Καὶ διδάσκει ὡς πρὸ τοῦ τόκου τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο· ὁ γὰρ ἅγιος Γαβριὴλ ταύτην ἐκόμισεν ἄνωθεν, ὃς τῇ Παρθένῳ ἔφη· « Τίξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὅτι αὐτὸς σώσει τὸν λαόν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ. »

β'. Ῥθῆκέ με ὡσεὶ βέλος ἐκλεκτόν. Ὅμοιος καὶ ταῦτα τροπικῶς κέλευσε. Βέλος μὲν, αὐτὸν τὸν τιτρώσκοντα τὰς ἐρώσας αὐτοῦ ψυχὰς, ὧν ἐκάστη βολή· Ἐτρωμένη ἀγάπης ἐγώ· ἠφάρετραν ὁ δὲ, τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. Ἐ Δουλός μου εἰ σὺ, Ἰσραήλ. » Κατὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ταῦτα νοητέον. Κατὰ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ Ἰσραήλ ὀνομάζεται, καὶ Ἰακώβ, καὶ Δαβὶδ, καὶ σπέρμα Ἀβραάμ, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

γ. Καὶ ἐγὼ εἶπα, κενὸς ἐκοιλίασα. Ἐκ προσώπου καὶ ταῦτα εἰρηται τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, τὴν Ἰουδαίων δυσχεραίνοντος ἀπιστίαν. Οὐδὲν γὰρ, φησί, τῆς τοιαύτης ἀπάναντο ταπεινώσεως· οὐδεμίαν ἔβησεν ἐκ τῶν θαυμάτων ἐδέξαντο. « Διὰ τοῦτο ἡ κρίσις μου παρὰ Κυρίου, καὶ ὁ πόνος μου ἐναντίον τοῦ Θεοῦ μου. » Λέγει δὲ, ὅτι εἰ καὶ αὐτοὶ οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐδέξαντο, ἀλλ' οὖν ἐγὼ τὸ οἰκεῖον ἔργον πεπλήρωκα, καὶ τοῦτο δῆλόν ἐστι τῷ Θεῷ.

δ. Ἴδου δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς πρῶς ἔθνων. Γένος τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα, κοινὸν μὲν ἀπάντων ἀνθρώπων ἢ φύσει· ἴδιον δὲ καὶ πελάζου, ὁ Ἰσραήλ. Ἐπαίδαν τοίνυν πρὸς μὲν τὸν Ἰσραήλ παρεγένετο, τὰ δὲ ἔθνη διὰ τῶν ἀποστόλων ἐπρώτισιν· Δέδωκά σε, φησί, τοῖσι, διὰ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγεννημένην ἐπαγγελίαν· φωτῶν δὲ διὰ σοῦ τὰ ἔθνη, καὶ ὅτι πᾶσαν ἀνθρώποις παρέξω τὴν σωτηρίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ πέρας ἐπιθῶμαι τὰς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγεννημέναις μοι συνθήκαις· τὴν γὰρ Διαθήκην συνθήκην αἱ λοιποὶ ἠρμήνευσαν.

ε. Ἀγρίωσατε ὅσον φαυλλόντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὸν φαυλλόντα ἐξουθενημένον οἱ τρεῖς ἠρμήνευσαν. « Ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων, ἐκ-

VERS. 1. *Audite, insulae, et attendite, gentes.* Abrahamo promiserat omnium Dominus in semine ejus se benedicturum omnibus gentibus. Eandem et Isaac et Jacobo promissionem iteravit : haec et Jacobus Judae benedictionem dedit. « Ex utero matris meae vocavit nomen meum. » Haec dicta sunt ex persona 348 Christi Domini, qui est semen Abrahami secundum carnem, per quem gentes promissionem acciperunt : docetque quomodo ante partum appellationem acciperit. Hanc enim sanctus Gabriel de caelo attulit, qui Virgini dixit : « Paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum : quoniam ipse salvum faciet populum suum a peccatis ejus. »

VERS. 2. *Posuit me quasi sagittam electam.* Similiter et ista tropice appellavit. Sagittam quidem dicit, ipsum vulnerantem animas quae illum amant ; quarum unaquaeque clamat : « Vulnerata sum ego charitate b ; » pharetram vero, mysterium incarnationis. [3] « Servus meus tu es, Israel. » Juxta humanam naturam haec intelligenda sunt. Secundum hominem enim et Israel appellatur, et Jacob, et David, et semen Abrahami, et quidquid est hujusmodi.

VERS. 4. *Et ego dixi : In vacuum laboravi.* Dicitur haec etiam ex persona Christi Domini indigne ferenti Judaeorum incredulitatem. Nec tanta, inquit, illis profuit humiliatio : nullum fructum ex miraculis perceperunt. « Propterea judicium meum apud Dominum et labor meus coram Deo meo. » Ait autem, Etsi isti nullam utilitatem ceperunt, ego nihilominus proprium opus explevi, et hoc manifestum est Deo.

VERS. 6. *Ecce constitui te testamentum generis et lucem gentium.* Genus Domini secundum carnem, commune quidem est omnium hominum natura, proprium vero et propinquum, Israel. Quoniam igitur ad 349 Israelem quidem venit, gentes autem per apostolos illuminavit : Bedi te his, inquit, propter factam patribus eorum promissionem : illuminabo autem per te gentes, et omnimodam salutem hominibus impartiam. Hoc enim significat, usque ad ultimum terrae : et simem inponam pactis cum patribus eorum a me initis. Testamentum enim reliqui pactum interpretati sunt.

VERS. 7. *Sanctificate eum qui despicit animam suam.* Despicientem tres reliqui reddiderunt despectum. « Cum enim esset in forma Dei, exinanivit

α Luc. 1, 34; coll. Matth. 1, 21. β Cant. v, 8.

VARIAE LECTIOES.

ἠκάλεσε. *Hebr. commemoravit.* ὁ φάρετραν — μυστ. Haec ad finem vers. 2 pert. ὁ Ἰσρ. *Reliqua, καὶ ἐν σοὶ δοξαθήσονται leg. infra, in Repreh. anath. 6 Cyr.* ὁ Ex vers. 5 haec infra, ad Ezech. xxxiv, 23, exstant : Ὁβὼ λέγει Κύριος ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας δούλου ἐαυτοῦ, συναγαγὼν τὸν Ἰακώβ, καὶ Ἰσραὴλ συναχθήσεται πρὸς αὐτόν. (Rec. lect. est : Τοῦ συναγ. τὸν Ἰακώβ πρὸς αὐτόν, καὶ Ἰσραὴλ· συναχθήσονται, κ. τ. λ.) Ista ὁ πλάσας — ἐαυτοῦ iisdem verbis leg. t. 1, p. 4389. καὶ — σωτηρίαν. Haec ref. se ad verba ultima vers. 6, quae l. c. et ad Ezech. xxxi, 10, 11, ac *Hebr. sab., l. 3, c. 6, ita leg.* : Τοῦ εἰναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. ὁ Ἄγ. — αὐτοῦ. *Hebr.* (Ita dixit) Sanctus ejus (sc. Israelis) ei qui contemptus est anima. ὁ οἱ τρεῖς. De Theodot. autem dubitandum est. Vid. Montf. Hexapla ad h. l.

semetipsum formam servi assumens, et humiliavit se ipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. » Hunc laudare et sanctificare jubet eos qui salutem sunt adepti. Nam « sanctificate » posuit pro « laudate. » Sic enim et cum ornatus, dicimus : « Sanctificetur nomen tuum ^d, » pro eo quod est, glorificetur. « Qui abominationi est gentibus. » Verbum enim crucis pereuntibus quidem est stultitia. Et rursus idem Apostolus : « Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam ^f. » Idipsum hoc loco propheta prædicit. « Reges videbunt eum. » Hæc expositione nostra non egent. Videmus enim et reges et principes Christum Dominum adorantes, qui suscepit eos qui in eum crediderunt.

VERS. 9. *Et in omnibus viis 350 pascentur.* Neque enim sicut antiquum cultum templo Hierosolymitano circumscripsit, ita et novum ministerium uno loco definit : sed et in urbibus, et in agris, et in montibus, et in omni loco, uberrimam divinis ovibus pastionem præbet.

VERS. 10. *Non esurient, neque sitient.* Hoc loco divini alimenti et divini potus abundantiam iis qui in ipsum credunt promittit, et salutarium fontium perennem largitionem.

VERS. 15. *Numquid obliviscetur mulier parvuli sui?* Matres enim non solum imitor, sed matres etiam vinco misericordia.

VERS. 16. *Depinxi muros tuos.* Babylonii urbe capta, muros destruxerunt. Horum reparationem prædicit, docetque se instar cujusdam architecti mœnium structuram delineare.

VERS. 17. *Citoque ædificaberis a quibus destructa fueras.* Babyloniorum rex destruxit, Cyrus Persarum ædificari jussit. Verum hi etiam, Assyrii olim parentes urbem una cum ipsis ceperunt. Unde eosdem destruxisse et ædificasse ait. « Et qui te dissipaverunt, egredientur ex te. » Ejecti enim fuerant primi magistri, peccatorum pœnas dantes hostium manibus traditi sunt : auctores autem peccatorum fuerunt dæmones, quibus serviebant, **351** deos illos appellantes. Prædicit ergo et finem cultus idolorum et erroris depulsionem.

VERS. 18. *Omnibus his quasi ornamento vestieris.*

• Philipp. II, 6-9. ^d Luc. II, 2. • I Cor. I, 18. ^f Ibid. 23.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ ὁρῶμεν — προσκ. Χρ. Hæc spectant ad verba vers. 7, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. ⁹⁷ Ex vers. 8, hæc leg. II Cor. VI, 2 : Καὶ τῶ δεξιῶ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. Ita quoque Noster. ⁹⁸ Οὐ — διψ. Ad lotum vers. pertinet expositio. ⁹⁹ μήτηρ. Ita h. I. juxta cod. Alex. Infra autem, ad Osee II, 8, et in epist. 44, est γυνή, juxta rec. lect. ¹ αὐτ. Reliqua hujus vers. infra II. cc. ita se habent : Ἡ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔχθρα τῆς κοιλίας αὐτῆς ; εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο γυνὴ τοῦ ταῦτα ποιῆσαι (ad Osee, I. c., εἰ δὲ καὶ γυνὴ ἐπιλάβοιτο ταῦτα ποιῆσαι) ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι, εἶπεν ὁ ἄγιος. ² Ἐζωγράφ., σ. τ. τείχη. *Hebr.* (Ecce volis manuum) inculpsi te : iuri tui (coram me sunt jugiter). Καὶ — καθῆρ. *Hebr.* Festinabunt filii tui : destructores tui.

ἄνωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δούλου λαβὼν· καὶ ἑταπεινώσεν ἑαυτὸν, ὑπήκουος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. » Τοῦτον ὑμνεῖν καὶ ἀγιάζειν παρακελεύεται τοῖς τῆς σωτηρίας τετυχηκόσιν. Τὸ γὰρ « ἀγιάσατε, » ἀντὶ τοῦ « ὑμνήσατε » τέθεικεν. Οὕτως γὰρ καὶ προσευχόμενοι λέγομεν, « Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, » ἀντὶ τοῦ, δοξασθήτω. « Τὸν βδελυσσόμενον ὑπὸ τῶν ἔθνων. » Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρὰ ἐστὶ· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς τὸς Ἀπόστολος· « Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἑσταυρωμένον, Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν. » Τοῦτο κἀναυθα ὁ προφήτης προλέγειν « Βασιλεῖς θύονται αὐτόν. » Ταῦτα τῆς παρ' ἡμῶν ἐρμηνείας οὐ δεῖται. Ὅρῶμεν ⁹⁶ γὰρ καὶ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας τὸν Δεσπότην προσκυνούντας Χριστὸν, **B** ὅς τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐδέξατο.

θ' ⁹⁷. *Καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς βοσκηθήσονται.* Οὐδὲ γὰρ καθάπερ παλαιὰν λατρείαν τῶ ἐν Ἱεροσολύμοις ναῶ περιέγραψεν, οὕτω καὶ καινὴν λειτουργίαν ἐνὶ περιορίζει χωρίῳ· ἀλλὰ καὶ ἐν πόλεσι, καὶ ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐν ὄρεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ, τὴν τροφιμωτάτην τοῖς θεοῖς προβάτοις προσφέρει νομῆν.

ι'. Οὐ ⁹⁸ πειράσουσιν, οὐδὲ διψήσουσιν. Ἐναυθα τὴν ἀφθονίαν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι τῆς θείας τροφῆς καὶ τῆς θείας πόσεως ἐπαγγέλλεται, καὶ τῶν σωτηρίων πηγῶν ἀένναον χορηγίαν.

ιε'. *Μὴ ἐπιλήσεται μήτηρ ⁹⁹ τοῦ παιδίου αὐτῆς ¹ ;* Οὐ γὰρ μόνον μιμοῦμαι μητέρας, ἀλλὰ καὶ νικῶ μητέρας τῆ εὐσπλαγχνία.

ις'. *Ἐζωγράφησά ² σου τὰ τείχη.* Βαβυλωνίους τὴν πόλιν ἐλόντες τὰ τεῖχη κατέλυσαν. Τοῦτων τὴν οἰκοδομίαν προλέγει, καὶ διδάσκει ὡς αὐτὸς, οἷόν τις ἀρχιτέκτων, διαγράφει τὴν τῶν περιβόλων οἰκοδομίαν.

ις'. *Καὶ ³ ταχὺ οἰκοδομηθήσῃ ὡς ἡ καθῆρθης.* Ὁ Βαβυλωνίων κατέλυσεν βασιλεὺς· ὁ δὲ Παρσῶν Κύρος οἰκοδομηθῆναι προσέταξεν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι πάλαι τοῖς Ἀσσυριοῖς ὑπακούσαντες σὺν αὐτοῖς ἐβλῶν τὴν πόλιν. Ὅθεν τοὺς αὐτοὺς καταλύσαι καὶ οἰκοδομησαι ἔφη. « Καὶ οἱ ἐρημώσαντές σε ἐκ σοῦ ἐξελεύσονται. » Ἐκβέβληντο γὰρ οἱ πρῶτοι καθῆρται· ἀμαρτημάτων τίνοντες δίκας ταῖς τῶν πολεμίων χερσὶ παρεδόθησαν· αἱ τοὶ δὲ τῶν ἀμαρτημάτων εἰ δαιμόνες, οὓς ἐλάτρευον ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς θεοὺς· προλέγει τοίνυν καὶ τῆς τῶν εἰδώλων θεραπείας τῆ παῦλαν, καὶ τὴν τῆς πλάνης ἀπαλλαγὴν.

ιη'. *Πάντας αὐτοὺς ὡς κόσμον ἐνδύσῃ.* Διδά-

σαι ὅτι πάλιν τὸν οἶκόν σου ἀπολήφεται κόσμον· καὶ ἔσονται ἐν αὐτῷ οἱ ἐνοικοῦντες.

κ'. Ἐροῦσι γὰρ εἰς τὰ ῥῆματα σου. Προσωποποιεῖται πάλιν ὁ προφητικὸς κέχρηται λόγος, εἰς πλείονα σαφήνειαν τῶν λεγομένων.

κα'. Ἐγὼ μὲν ἀτεκνος καὶ χήρα. Χηρεῖαν καλεῖ τῆς βασιλείας τὴν στέρησιν· ἀτεκνίαν δὲ, τοῦ ἄλλου κλήθους τὴν ἐρημίαν.

κε'. Καὶ ἐγὼ τοὺς υἱούς μου ἠρύσομαι. Τὴν τελευταίαν πολιτορχίαν προλέγει, καὶ τὴν τοῦ ναοῦ ἐρημίαν, ἣν Ῥωμαῖοι αὐτοῖς ἐπιστρατευσάντων ὑπέκεινεν, καὶ παντελῶς τῆς θείας ἐγυμνώθησαν προμηθείας, τὸν Δεσπότην ἐσταυρωκότας.

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

α'. Οὕτως λέγει Κύριος· Ποῖον τοῦτο βιβλίον ἀποστασίου; Κέχρηται πάλιν προσωποποιεῖται καὶ ἐαυτὸν μὲν ἄνδρα καλεῖ, τὴν δὲ πάλιν γυναῖκα, αὐτοῖς δὲ υἱούς οὐκ ἐστὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκείνης. Βιβλίον δὲ ἀποστασίου, ὃ καλεῖν εἰκόθασιν οἱ πολλοὶ βεπούλιον, ὀνομάζει. « Ἰδοὺ ταῖς ἁμαρτίαις ὁ ὑμῶν ἐπράθητε. » Διὰ τὴν ὑμετέραν ἀσέβειαν, καὶ τὴν παρανομίαν, καὶ ἡ ὑμετέρα μήτηρ, τουτέστιν ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς τὴν ἐρημίαν ὑπέκεινεν· καὶ ὑμεῖς γυμνωθέντες κηδεμονίας Ῥωμαίων δουλεύετε.

β'. Διότι ἦλθον, καὶ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπακούων. Ἦνεγκα πολλάκις ὑμᾶς εἰδύλοισ δεδουλευκότας, μυρία ἕτερα παράνομα δεδρακότας· ἀλλὰ τὸ νῦν ὑφ' ὑμῶν τολμηθὲν οὐδὲμίαν ἔχει συγγνώμην· ἀνήκεστον δὲ ἐστὶ, καὶ ἀνίατον. Οὐκ ἐστὶ γὰρ διὰ προφητῶν εἰργασάμην, ἀλλὰ καὶ δούλου μορφὴν λαβὼν συνεπολιτευσάμην ὡς ἄνθρωπος· καὶ πολλάκις ὑμᾶς καλέσας οὐκ ἔπεισα. « Ἐξερημώσω τὴν θάλασσαν. » Ταῦτα δὲ ἐποίησεν ὁ τῶν ὄλων θεὸς τῶν Αἰγυπτίων αὐτοὺς ἀπώλεσε δουλείας. Τότε γὰρ καὶ τὴν Ἐρυθρὰν ἕλυσε θάλασσαν, καὶ τὸν Ἰορδάνην ἀνέκοψε ποταμὸν, καὶ τοὺς κατὰ τόπον εὐρεθέντας ἰχθύας νεκροὺς ἔδειξεν, ὡς τῶν τροφίμων γυμνωθέντας ὑδάτων.

γ'. Ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος. Τοῦτο καὶ ἐποίησε, καὶ ποιήσει. Πποίησεν, ἦνικα ἐσταυρώθη· « Ἀπὸ γὰρ τῆς ἕκτης ὥρας ἕως ἑνάτης, σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην. » Ποιήσει δὲ πάλιν τοῦτο κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν.

δ'. Κύριος δίδωσί μοι γλῶτταν παιδείας. Ταῦτα ἀνθρωπίνως λέγει ὁ Δεσπότης Χριστὸς· πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις εὐρήσομεν. « Ἰησοῦς γὰρ, φησὶ, προέκοπτεν ἡλικία, καὶ σοφία, καὶ χάριτι, παρὰ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων. » Πρωτὶ δὲ καλεῖ τῆς ἡλικίας τὸ νέον. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἑβραϊσμοῖς ὁ προφήτης ἐδίδαξεν.

α' Matth. xxvii, 45. β' Luc. ii, 52.

A Ostendit illam ornatum suum recuperaturam esse : ornant autem civitatem incolæ.

VERS. 20. Dicent enim in auribus tuis. Prosopœcia iterum utitur propheta, ad majorem orationis perspicuitatem.

VERS. 21. Ego autem absque liberis sum, et vidua. Viduitatem vocat regni privationem, orbitatem vero reliquæ multitudinis solitudinem.

VERS. 25. Et ego filios meos eruam. Postremam obsidionem vaticinatur et templi vasitatem, quam a Romanis bellum in eos gerentibus passi sunt, et divina providentia penitus sunt spoliati, cum Dominum crucifixissent.

CAP. L.

VERS. 1. Sic dicit Dominus : Qualis est liber repudii? Prosopœciam rursus inducit, et seipsum quidem virum vocat, civitatem vero uxorem, ipsos vero filios, non jam suos, sed illius. Libellum autem discidii vocat, quod vulgo repudium nominant. « Ecce peccatis vestris venundati estis. » Propter impietatem vestram et iniquitatem, et mater vestra, hoc est civitas, et templum in solitudinem redactum est : et vos cura mea orbatî Romanis servitis.

VERS. 2. Quia veni, et non est homo : vocari, et non est qui obediat. 352 Tuli vos sæpe idolis servientes : alia innumera inique agentes. Sed quod nunc ausi estis facinus, nullam habet veniam ; curari vero nequit et insanabile est. Non enim jam per prophetas rem egi, sed formam servi assumens conversatus sum ut homo, et cum sæpe vos vocarim, non persuasi. « Desertum faciam mare. » Hæc autem fecit omnium Deus, cum illos liberaret ex Ægypto. Tum enim et mare Rubrum divisit, et Jordanem discidit fluvium, et pisces eo loco deprehensos, ut nutricibus aquis orbatos, mortuos exhibuit.

VERS. 3. Induam cælum tenebris. Hoc et fecit, et faciet. Fecit, quando cruci affixus est : « A sexta enim hora usque ad nonam tenebræ factæ sunt super universam terram. » Faciet hoc iterum in tempore consummationis.

VERS. 4. Dominus dat mihi linguam disciplinæ. Hæc secundum hominem dicit Christus Dominus. Multa porro similia reperiemus in sacris Evangelicis. « Jesus enim, inquit, proficiebat ætate, et sapientia, et gratia, apud Deum et homines. » Mane autem appellat ætatem juvenilem : hoc autem etiam in præcedentibus propheta docuit.

VARIAE LECTIONES.

α' μου Ita Compl. Præstat autem lectio rec. σου. β' ἀποστασίου. Supra, t. I, p. 149 et 182, sequi. τῆς μητρὸς ὑμῶν. Posteriori hæc loco sequi. ἢ τίνι ὑπόχρεως ὢν (rec. l. τίνι ὑπόχρεω) πέπραχα ὑμᾶς. γ' ἀμ. t. I, p. 882, leg. ἀνομίαις. Id. post ἐπράθητε sequi. καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐξάπεστεια τὴν μητέρα ὑμῶν. Δ' τότε. Rec. l. Τί ἐστι. ε' οὐκ ἔστιν. Rec. lectio h. l. et post pauca est οὐκ ἦν. 352 τότε, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 2 pert. 353 παιδ. Hæc eruditiorum. Al. docilem. 354 πρωτ', x. τ. λ. Ad median vers. δ' pariter ista se referunt.

VERS. 6. *Dorsum meum dedi ad flagella, et genas meas ad alapas.* Hæc omnia docet divinorum Evangeliorum historia. Nam et famulus summi Pontificis genam ejus percussit: alii colaphis eum eadebant, dicentes: **353** « Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit? » alii spuebant in faciem ejus. Pilatus autem flagellavit eum, tradiditque crucifigendum. Hæc vero per prophetiam euncta prædicit, propriam docens animi magnitudinem.

VERS. 7. *Et Dominus auxiliator meus factus est.* Hæc etiam secundum hominem dixit. Humanæ enim est virtutis ratio, et patientia et spes in justum iudicem posita.

VERS. 9. *Vos quasi vestimentum veterascetis.* Valde apta est comparatio. Tinea enim, quæ ex vestimentis nascitur, ea corrumpit: et peccatum, quod ex nobis prodit, enecat parentes.

VERS. 10. *Exaudiat vocem pueri sui.* Puerum iterum se ipsum ut hominem vocat. « In forma enim Dei cum esset, formam servi assumpsit. » Ita et in Evangelio mandatum se accepisse ait, quid dicat et loquatur. « Qui ambulat in tenebris. » Orta enim luce, tenebras illi adamarunt.

VERS. 11. *Omnes vos ignem accenditis.* Vosque ignem Romanum contra vos ipsos attrahitis, et gehennæ flammam, ut in vos sæviat, præparatis. « Ambulate in lumine ignis vestri. » Quoniam lucem meam non suscepistis, hostium ignem suscipite, cui vos ipsi alimentum suppeditastis.

354 CAP. LI.

VERS. 1. *Inspicite in solidam petram.* Solidam petram vocat Abrahamæ senectutem, propter soliditatem fidei. Saram vero non lacum, sed foveam lacus, propter siccitatem. Desierant enim Saræ fieri muliebria. Ita et divinus Apostolus ait: « Qui præter spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium. »

VERS. 5. *Et in brachio meo gentes sperabunt.* Brachium appellat potentiam. Maxima enim divinæ potentie hæc est demonstratio, quod per crucem, et ignominiam, et mortem, subegerit orbem terrarum: quod piscatores, et publicanos, et corarios, doctores constituerit philosophis et oratoribus; quod per duodecim viros universum mundum excoluerit, et per tam paucos homines omnem terram et mare divina prædicatione repleverit.

¹ Joan. xviii, 22.

² Matth. xxvi, 67, 68.

³ Joan. xix, 1.

⁴ Philipp. ii, 6.

⁵ Gen. xviii, 11.

⁶ Rom. iv, 18.

ζ' ¹². Τὸν πότον μου ἔδωκα ¹³ εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας μου εἰς βαλίσματα. Ταῦτα πάντα διδάσκει τῶν θείων Εὐαγγελίων ἡ ἱστορία. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἀρχιερέως οἰκέτης ἐπὶ κόφης αὐτὸν ἐπάταξεν· οἱ δὲ ἐκολάφισον αὐτὸν, λέγοντες, « Προφητεύσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖσας τε; » οἱ δὲ ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ὁ δὲ Πιλάτος φραγελλώσας αὐτὸν παρέδωκε σταυρωθῆναι. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τῆς προφητείας προλέγει, τὴν οἰκείαν διδάσκων μακροθυμίαν.

ζ'. Καὶ Κύριος βοηθός μου ἐγενήθη. Καὶ ταῦτα ἀνθρωπίνως ἐφραγεν. Ἀνθρωπίνως γὰρ ἀρετῆς φιλοσοφία, καὶ καρτερία, καὶ μέντοι καὶ ἡ ἐπὶ τὸν δίκαιον κριτὴν ἐλπίς.

θ'. Ὑμεῖς ¹⁴ ὡς ἱμάτιον καὶ αἰταιωθήσεσθε. Λίαν πρόσφορος ἡ παραβολή· ἡ γὰρ ¹⁵ σῆς ἐκ τῶν ἱματίων τικτομένη ἀναλίσκει ταῦτα, καὶ ἡ ἀμαρτία ἐξ ἡμῶν τικτομένη διαφθείρει τοὺς φύσαντας.

ι'. Ὑπακούσατέ τῆς φωνῆς τοῦ παιδὸς αὐτοῦ. Παῖδα ἑαυτὸν πάλιν ὡς ἀνθρώπου ἠνομάζει· « Ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων μορφὴν ἔλαβε δούλου. » Οὕτω καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις ἐντολὴν εἰληφέναι λέγει, τί εἶπαι καὶ λαλήσει· « Οἱ πορευόμενοι ἐν σκότει· » Καὶ γὰρ, ἀνατείλαντος τοῦ φωτός, αὐτοὶ τὸ σκότος ἠγάπησαν.

ια'. Πάντες ὑμεῖς πῦρ καίτε ¹⁷. Καὶ τὸ Ῥωμαίων πῦρ ὑμεῖς καθ' ἑαυτῶν ἐπισπάθετε, καὶ τῆς γέννης τὴν φλόγα κατὰσχῶσαι ὑμῶν παρασκευάζετε. « Πορεύεσθε ἐν τῷ φωτὶ τοῦ πυρός ὑμῶν. » Ἐπειδὴ τὸ ἐμὸν οὐχ ὑπεδέξασθε φῶς, τὸ τῶν πολεμίων ὑποδέξασθε πῦρ, ἥπερ ὑμεῖς κεχορηγήκατε τὴν τροφήν· ΚΕΦΑΛ. ΝΑ'.

α'. Ἐμβλέψατε εἰς τὴν στερεάν πέτραν ¹⁸. Στερεάν πέτραν τοῦ Ἀβραάμ ἠνομάζει τὸ γῆρας, διὰ τὸ στερεόν τῆς πίστεως· τὴν δὲ Σάρραν οὐ λάκκον, ἀλλὰ βόθυνον λάκκου, διὰ τὸ ἀνυδρον. Ἐξέλιπε μὲν Σάρρας γίνεσθαι τὰ γυναικεῖα. Οὕτω καὶ ὁ Θεός Ἀπόστολος ἔφη· « Ὁς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἔθνων. »

ε' ¹⁹. Καὶ ²¹ εἰς τὸν βραχίονά μου ἔθνη ἐλλιοῦσιν. Βραχίονα τὴν δύναμιν καλεῖ. Μεγίστη γὰρ ἀπόδειξις αὐτῆς τῆς θείας δυνάμεως, τὸ διὰ σταυροῦ, καὶ ἀτιμίας, καὶ θανάτου, τῆς οἰκουμένης κρατῆσαι· τὸ ἀλίεας, καὶ τελώνας, καὶ σκυτοτόμους, διδασκάλους ἐπιστῆσαι φιλοσόφους καὶ ῥήτορας· τὸ δι' ἀνδρῶν δυοκαίδεκα πᾶσαν γεωργῆσαι τὴν οἰκουμένην· καὶ δι' ἀνθρώπων οὕτως εὐαριθμητῶν πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν ἐμπλήσαι τοῦ θείου κηρύγματος.

VARIE LECTIONES.

¹² Ex vers. 5, hæc infra in orat. 10, *De provid.*, leg. ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπειθῶ. ¹³ In dial. 7, p. 403, apud Garn. leg. δέδωκα. ¹⁴ Ὑμεῖς ὡς ἱμ. καλ. *Hebr.* omnes illi — veterascent. ¹⁵ ἡ γὰρ σῆς, κ. τ. λ. Ad finem vers. 9, ista spectant. ¹⁷ καίτε. Infra, ad Ezech. xxviii, 18 sequitur, καὶ κατισχύετε φλόγα. ¹⁸ ἡμ. Infra, l. c. sequitur, καὶ τῇ φλογὶ ἡ ἐξεκαύσατε. Ita quoque t. I, p. 1193. Sed ἐξέκαυσαν leg. ad Ezech. xxxix, 29. ¹⁹ πέτραν. Infra, ad Dan. ii, sequitur ἐξ ἧς ἐλατομήθητε. ²⁰ Vers. 2 supra, t. I, p. 217, leg. plane ut in cod. Vatic. Vers. 4 autem una cum initio vers. 5, infra, *Gr. Aff. Cur. serm.* 10, ita leg.: Ἀκούσατέ μου, ἀκούσατε, λαός μου, καὶ οἱ βασιλεῖς πρὸς με ἀνωτίσασθε. Reliqua usque ad τὸ αὐτῆριόν μου cum lect. eod. Vat., consentiunt. ²¹ Καὶ — ἐλλιοῦσιν. *Hebr.* et brachia mea populos judicabunt.

ζ'. Ἄρατε ²² εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡ
 ὑμῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ
 ἀπὸ τῶν ἄνω, καὶ ἀπὸ τῶν κάτω, τὴν ἐμὴν μάθετε
 δύναμιν· μετὰ πολλῆς γὰρ εὐκολίας καὶ παρήγαγον
 ταῦτα, καὶ ἀφανιώ.

θ'. Καὶ ἐνδύσαι τὴν ἰσχὸν τοῦ βραχίονός σου.
 Ὡς ²³ πακτωκυῖα καὶ χειμῆνη ταῦτα προσφέρει τὰ
 ῥήματα· καὶ παρεγγυᾷ τὴν προτέραν λαβεῖν δύναμιν.

ιβ'. Ἐγὼ εἰμι αὐτὸς ὁ παρακαλῶν σε. Ὁ τὸν
 Φαραῶ σὺν τῇ στρατιᾷ παραδεδωκώς τῇ θαλάττῃ· ὁ
 τὰς πολλὰς τῶν Ἀσσυρίων μυριάδας δι' ἑνὸς ἀγγέ-
 λου κατακοντίσας.

ιγ'. Καὶ ἐπελάθου Θεὸν ποιήσαντά σε. Εἰ γὰρ
 καὶ πατήρ καὶ μήτηρ ὑπηρεταί τῆς γενέσεως γεγό-
 νασιν, ὡς φιλίας σοὶ καὶ συγγενείας προφάσεις παρ-
 ἔχουσαι· ἀλλ' ὁμοῦ οὐκ ἀτονεῖ τῆς δυνάμεως τοῦτο
 συνεγώρησα. Οὕτε γὰρ τὴν ἀρχὴν κλάττων τὸν Ἀδάμ
 τοῦτων ἰδεθήην, ἀλλὰ θελήσει ὑπεστησάμην, καὶ
 δυνάμει τῇ ἐμῇ.

ις'. Ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς χειρός μου σκεπάσω
 σε. Ἰκανὴ τῆς δημιουργίας ἡ μνήμη δεῖξαι τῆς
 ἐνεργείας δύναμιν, ἧς μεταδώσειν αὐτοῖς ἐπαγγέλλε-
 ται· χεῖρα γὰρ τὴν ἐνεργεῖαν κέκληκεν.

ιδ'. Ἡ πιόυσα ἐκ χειρός Κυρίου τὸ ποτήριον
 θυμοῦ. Ποτήριον τὴν τιμωρίαν καλεῖ· κερωτική γὰρ
 καὶ αὕτη, καθάπερ ἡ μέθη.

ιθ'. Δύο ²⁴ ταῦτα ἀντικείμενά σου ²⁵. Δύο καλεῖ,
 τῶν ²⁶ πολεμίων τὴν ἀνδρείαν, καὶ τῶν ἐπικουρούν-
 των τὴν ἐρημίαν· οἱ μὲν γὰρ γενναίως ἐπίασιν, οἱ δὲ
 ἀνδρείως φεύγουσι. « Πτώμα καὶ σύντριμμα. » Πάλιν
 δύο εἰσήγαγε· καὶ τὸ πεσεῖν, καὶ τὸ συντριβῆναι.
 Ἔστι γὰρ ὅτε καταπίπτει μὲν τις, οὐ πλήττεται δέ.
 « Λιμὸς καὶ μάχαιρα. » Πάλιν διπλῆ τιμωρία. Οἱ μὲν
 γὰρ ἐξωθεν ἐπολιόρχουν· τῶν δὲ πολεμίων χαλεπώ-
 τερος ἦν ὁ λιμὸς, ἐνδοθεν αὐτοὺς διαφθείρων.

κ'. Καθεύδοντες ὡς ²⁷ σευτλὸν ἡμίεθρον. Ἔδει-
 ξεν αὐτῶν διὰ μὲν τοῦ ὕπνου τὸ ῥάθυμον, διὰ δὲ τοῦ
 λαχάνου, τὸ ἀνανδρον.

κβ'. Καὶ μεθύουσα οὐκ ἀπὸ οἴνου. Μείζων ἡ
 κατηγορία. Χαλεπωτέρα γὰρ τῆς ἀσεβείας ἡ μέθη.

κγ'. Ὁ κρίνων τῶν λαῶν αὐτοῦ. Διὰ τῶν τῆς αἰ-
 κνώσεως ὀνομάτων ψυχαγωγεῖ. « Ἰδοὺ εἴληφα ἐκ
 τῆς χειρός σου ποτήριον τῆς ²⁸ πτώσεως. » Τὴν τῶν
 Βαβυλωνίων καθάρσειν προδηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ τε-
 τράκις αὐτοῖς ἐπῆλθεν ὁ Ναβουχοδονόσορ· πρῶτον
 μὲν, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει Ἰωακείμ τοῦ υἱοῦ Ἰωακίμ·
 δεύτερον δὲ, ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει τοῦ αὐτοῦ βασιλείως·
 τρίτον δὲ, ἐπὶ Ἰεχονίου τοῦ υἱοῦ Ἰωακείμ· τὸ δὲ
 τέταρτον, ἐπὶ Σεδεκίου· ἐπαγγέλλεται μηκέτι πρῶ-
 σείπειν αὐτοῖς διὰ τῶν Βαβυλωνίων τὸ τῆς τιμωρίας
 ποτήριον.

VERS. 6. *Levate in cælum oculos vestros. Et ex
 cælo, et ex terra, et ex iis quæ supra, et ex iis quæ
 infra sunt, potentiam meam agnoscite. Nam ad-
 modum facile et produxi ista, et tollam de medio.*

VERS. 9. *Et induere fortitudine brachii tui. Velut
 ad lapsam et jacentem hæc verba profert, horta-
 turque ut pristinas vires recipiat.*

VERS. 12. *Ego ipse sum qui consolor te. Qui
 Pharaonem cum exercitu projecit 355 in mare; qui multas Assyriorum myriades per unum ange-
 lum interfeci.*

VERS. 13. *Et oblita es Dei factoris tui. Etsi enim
 pater et mater ministri sunt generationis, ut ami-
 citiæ cognationisque causas tibi præbentes, attam-
 en non ex defectu potentiam hoc permisi. Neque
 enim principio, cum Adamam formarem, his
 opus habui; sed voluntate procreavi, et potentia
 mea.*

VERS. 16. *Sub umbra manus meæ protegam te.
 Sufficiens est creationis recordatio ad demonstran-
 dam operationis virtutem, quam illis impertituum
 se promittit: manum enim operationem vocat.*

VERS. 17. *Quæ bibisti de manu Domini calicem
 furoris. Calicem dicit supplicium: capiti enim
 nocet, sicut ebrietas.*

VERS. 19. *Duo hæc contraria tibi. Duo appellat,
 hostium fortitudinem, et auxiliatorum inopiam;
 alii enim strenue irruunt, alii graviter fugiunt.
 « Ruina et contritio, » Rursus duo protulit, et
 cadere, et conteri. Interdum enim cadit quispiam,
 et non læditur. « Fames et gladius. » Iterum du-
 plex supplicium. Illi enim foris obsidebant: hosti-
 bus vero molestior erat fames, quæ intus ipsos
 consumebat.*

VERS. 20. *Dormientes sicut beta semicocta. Indi-
 cat illorum per somnum segnitiam, per olus igna-
 viam.*

VERS. 21. *Et ebria non a vino. Major accusatio:
 gravior enim est ebrietas impietatis.*

VERS. 22. *Qui 356 judicat populum suum. Per
 familiaritatis vocabula consolatur. « Ecce abstuli
 de manu tua calicem ruinæ. » Babyloniorum exci-
 dium prædicit. Quia enim quater illos aggressus
 est Nabuchodonosor: primum quidem anno tertio
 Joachimi filii Josiæ, iterumque anno decimo ejus-
 dem regis, tertio sub Jechonia filio Joachimi,
 quarto sub Sedecia: promittit se non amplius illis
 per Babylonios præbiturum poculum vindictæ.*

VARIÆ LECTIONES.

²² Ἄρατε—ὕμῶν. Ad totum vers. 6 spectat expositio. ²³ Ὡς πεπε. Hæc ad initium vers. 9 referunt.
²⁴ Δύο. Ita cod. Alex. juxta Hebr. ²⁵ ἀντικ. sct. Hebr. evenient tibi. ²⁶ τῶν—ἐρημ. Nihil horum in
 Hebr. ²⁷ ὡς σευτλ. ἡμ. Hebr. sicut bubalus retis, s. irretitus. Aqu. ὡς βροῦς ἡμφιβληστρευμένος (Theodot.
 σπιλιημένος. Apud LXX, præm. ἐπ' ἀχρου πάσης ἐξέδου. ²⁸ τ. πτ. Hebr. torporis.

CAP. LH.

A

ΚΕΦΑΛ. ΝΒ.

VERS. 7. *Quam pulchri pedes evangelizantium auditum pacis!* Hoc juxta figuram quidem perfectum est; quando habitantibus Hierosolymam captivitatis relaxatio nuntiata est: revera autem ac proprie convenit prophetia sacris apostolis. Horum quippe pulchri pedes, quos Dominicæ manus abluerunt et corroborarunt, ut mundum universum peragrarent, ut pacis divinæ Evangelia deferrent, promissorumque honorum fruitionem ostenderent. « Sion, regnabit Deus tuus. » Et hæc similiter sacris potius apostolis conveniunt, per quos Dei et Salvatoris nostri regnum promulgatum est.

VERS. 8. *Vox custodientium te exaltata est.* fidem ipsi apostoli et annuntiant, et custodiunt, et conciliant lætitiā. Salvatorem enim oculis suis vident, cum homo factus Sionem **357** illustravit.

VERS. 11. *Recedite, recedite, egredimini inde.* Fideles qui crediderunt hortatur sermo propheticus ut ab infidelibus segregentur. « Qui portatis vasa Domini. » Vasa nominat eos* qui electionem meruerunt. Ita et beatus Paulus appellavit, Ananiam dicens: « Vade, quoniam vas electionis est tibi iste* ».

VERS. 13. *Ecce intelliget puer meus.* Dominicam passionem deinceps accuratius vaticinatur. Ordine autem humana omnia demonstravit, sapientiam, miraculorum operationem, reverentiam ab omnibus exhibitam.

VERS. 14. *Sicut stupebunt super te multi.* Cruci clavis confixus est, et caput ejus spinis redimitum, et arundinibus percutientes aiebant: « Prophetiza nobis, Christe, quis sit qui te percussit P. » — « Et gloria tua a illis hominum. » Non omnes enim crediderunt: qui autem crediderunt pietatis mysterium supra modum admirati sunt.

VERS. 15. *Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt.* Qui olim persequerentur et obrectare non dubitabant, ejus potentiam liquido intuentes, plane abstinebunt a convitio. Qui enim prophetica vaticinia non receperant, sed idolis serviebant, per præcones veritatis ejus quem prædicant imperium videbunt, et illius cognoscent potentiam.

* Act. ix, 15. » Matth. xxvi, 68.

VARIE LECTIONES.

²⁰ Ex vers. 3 hæc leg. supra. t. I, p. 882: δωρεάν ἐπράθητε καὶ οὐ μετὰ ἀργυρίου λυτρωθήσαθε. ²¹ Ὡς — εἶπ. Ita fere Rom. x, 15: ubi tamen leg.: τ. εὐαγγ. εἰρήνην. Ita quoque Noster supra, ad Gal. vii, 1, ubi sequi τῶν εὐαγγελισσομένων ἀγαθὰ. ²² τε. φυλ. σε. Hebr. speculatorum tuorum. ²³ Ex sine vers. 10, hæc exstant in Eran. dial. 2, δὲ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. ²⁴ ἐκείθεν. Quæ proxima sunt, II Cor. vi, 17; ita leg. ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀπορίσθητε· καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἄπτεσθε. Ita quoque apud Nostrum l. c. Sed alius est verborum positus apud LXX. ²⁵ Rec. lect. σε. ²⁶ καὶ τύπτ. Supra, p. 352, exeunte, Noster usus erat voce κολαφίζειν. ²⁷ ἡ δόξα σου. Hebr. forma ejus. ²⁸ ὅψ. Reliqua supra, t. I, p. 1425, ita leg.: καὶ οἱ οὐκ ἀκηκάσαι ἀνήσουςιν. Ita quoque Rom. xv, 21.

ζ' ²⁹. Ὡς ³⁰ ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελισσομένων ἀκοήν εἰρήνης! Τοῦτο τυπικῶς μὲν ἐδέξατο τὸ πέρασ, ἤνιχα τοῖς τὴν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦσιν ἀπηγγέθη τῶν ἀχιμαλῶτων ἡ ἀφεις. Ἀληθῶς δὲ καὶ κυρίως ἀρμόττει τοῖς ἱεροῖς ἢ προφητεῖα ἀποστόλοις. Τούτων γὰρ ὠραῖοι οἱ πόδες, οὗς αἱ δεσποτικὰ χεῖρες ἀπένυψάν τε καὶ ἐβῶσαν, ὥστε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαδραματίζω, καὶ τῆς θείας εἰρήνης διαπορθεμῆσαι τὰ εὐαγγέλια, καὶ μνηῦσαι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. « Σιών, βασιλεύσει σου ὁ Θεός. » Καὶ ταῦτα ὡσαύτως, τοῖς ἱεροῖς μᾶλλον ἀποστόλοις ἀρμόττει· δι' ἐκείνων γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνεκκλήθη βασιλεία.

η' ³¹. Φωνὴ τῶν φυλαττότων σε ³² ὑψώθη. Οἱ αὐτοὶ ἀπόστολοι καὶ κηρύττουσι, καὶ φυλάττουσι, καὶ προξενοῦσι τὴν εὐφροσύνην. Αὐτόπται γὰρ ἐγένοντο τοῦ Σωτῆρος, ἤνιχα ἐνανθρωπήσας τὴν Σιών ἐπέφανεν.

ι' ³³. Ἀπόστητε, ἀπόστητε, ἐξέλθετε ἐκείθεν ³⁴. Τοῖς πεπιστευκόσιν ὁ προφητικὸς λόγος παρακαλεῖται χωρισθῆναι τῶν ἀπίστων. « Φέροντες τὰ σκεύη τοῦ Κυρίου. » Σκεύη καλεῖ τοὺς τῆς ἐκλογῆς ἔξωμένους. Οὕτω καὶ τὸν μακάριον ὠνόμασε Παῦλον. Τῷ γὰρ Ἀνανία φησί· « Πορεύου, ὅτι σκεῦός ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος. »

ιγ' ³⁵. Ἴδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου. Τὸ δεσποτικὸν λοιπὸν ἀκριβέστερον προλέγει πάθος· κατὰ τάξιν δὲ ἅπαντα εἰδείξε τὰ ἀνθρώπινα, τὴν σοφίαν, τὴν θαυματουργίαν, τὸ παρὰ πάντων σέβας.

ιδ' ³⁶. Ὅν τρέπον ἐκστήσονται ἐπὶ σοὶ ³⁷ πολλοί. Σταυρῷ προσηλώθη, καὶ ἀκάνθαις αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν περιέδησαν, καὶ καλάμοις ³⁸ τύπτοντες ἔλεγον· « Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστὶν ὁ παῖς σου; » « Καὶ ἡ δόξα ³⁹ σου ἀπὸ οὐρανῶν ἀνθρώπων. » Οὐ γὰρ ἅπαντες ἐπίστευσαν· οἱ δὲ πεπιστευκότες ὑπερηγάσθησαν τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον.

ιε' ⁴⁰. Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, θύονται ⁴¹. Οἱ πάλαι διώκοντες καὶ βλασφημεῖν τολμῶντες, ἐναργῶς θεωροῦντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἀποστήσουσι τῆς λοιδορίας τὴν γλώτταν. Οἱ γὰρ τὰς προφητικὰς οὐ δεξάμενοι προβόησας, ἀλλὰ τοῖς εἰδώλοις δουλεύοντες, θύονται διὰ τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας τοῦ κηρυττομένου τοῦ κράτος, καὶ γνώσονται αὐτοῦ τὴν δύναμιν.

ΚΕΦΑΛ. ΝΓ'.

A

β^ο. Ὡς ῥίζα ἐν γῆ διψώση. Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν, « ἡ ῥίζα ἀπὸ γῆς ἀδάτου. » Προεϊπομεν, φησι, τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν. Αὐτὴν γὰρ ἀδάτον καὶ δεψώσαν προσηγόρευσεν, ὡς ἴχνος ἀνδρός καὶ γαμπὴν ὑετὸν οὐδαμῶς δεξαμένην. Καὶ τοῦτο δὲ ἀνηγγείλαμεν, ὡς « οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα. » Τοῦτο ἐστὶ παρὰ τὸν τοῦ πάθους καιρόν· πολλὴ γὰρ ἦν ἡ ἀτιμία καὶ ἡ ὑβρις. « Καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ^ο οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. » Ἐν τοῖς ἐξῆς τὴν ταπεινωσιν αὐτοῦ τὴν μέχρι θανάτου παριστά. Μεγίστη δὲ τῶ ἀγίου Πνεύματος ἡ ἐνέργεια· τὰ γὰρ μετὰ πολλὰς γενόμενα γενεὰς οὕτω τοῖς ἀγίοις προφήταις προδειξεν, ὡς μὴ λῆθαι, ἐκείνους ἠκούσαμεν, ἀλλ' εἶδομεν.

γ. Ὅτι^ο ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ^ο. Τοῦτόστιν ἀπίστρεψε τὴν θεῖαν ἐνέργειαν, γνώμη τὸ πάθος δεξάμενος, καὶ τοὺς σταυρωχότας οὐκ ἀμυνάμενος. Καὶ γὰρ σταυρούμενος ἔλεγε, « Πάτερ, ἄφεσ εἰς ταῖς. οὐ γὰρ οἶδας τι ποιούσι. »

δ. Οὗτος^ο τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει^ο. Ἡμῶν γὰρ ὑπὲρ ὧν ἡμάρτομεν ὀφειλόντων θάνατον, καὶ διὰ τοῦτο ταύτην δεξαμένων τὴν ψῆφον, αὐτὸς τὸν ὑπὲρ ἡμῶν κατέδεξάτο θάνατον· καὶ ἡμῶν ὑποκειμένων ταῖς κατάραις διὰ τὴν ταῦ νόμου παράδοσιν, αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἐγένετο κατάραι· γέγραπται γὰρ· « Ἐκκατάραις πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου. » Καὶ^ο ἔλογισάμεθα εἶναι αὐτὸν ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ. Τοῦ λαοῦ τὴν ἀγνωσίαν ὁ προφήτης φηκίωσατο, καὶ φησι ὑπεκλιθῆναι αὐτὸν οικεῖων ἔπειτα ταῦτα πάσχειν ἀμαρτημάτων.

ε. Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας^ο ἡμῶν. Ἡμεῖς ὑποκειμεθα τιμωρίας ἡμαρτηχότες· αὐτὸς δὲ καθαρὸς ὢν ἡμαρτημάτων, ὑπὲρ ἡμῶν τὰς τιμωρίας ὑπέμεινεν. « Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν^ο. » Ἡμαρτηχότας ἐξεπολιμώθημεν τῷ Θεῷ· ἡμεῖς δὲ ἡμεῖς παιδευθέντες οὕτω τυχεῖν τῆς εἰρήνης· ἀλλ' αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν τὴν παιδείαν δεξάμενος, τῆς εἰρήνης ἡμεῖς ἤξιωσεν.

ς. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν. Οὕτω γὰρ ἴσα πάντων τὰ πλημμελήματα, οὐδὲ εἰς ὁ τρόπος. Ἄλλα γὰρ τὰ Αἰγυπτίων εἰδωλα, καὶ ἄλλα τὰ Φοινίκων· καὶ τὰ Ἑλλήνων ἔτρα, καὶ ἄλλα τῶν Σκυθῶν. Ἄλλ' ὅπως εἰ καὶ διάφοροι τῆς πλάνης οἱ τρόποι, πάντες ὁμοίως, τὸν ὄντα Θεὸν καταλελειπότες, ἐφκειμεν πρόβάτοις πλανωμένοις, καὶ προκειμένοις τοῖς λύκοις.

† Luc. xiii, 34. † Deut. xxi, 23.

358 CAP. LIII.

VERA. 2. Sicut radix in terra sili culosa, Specu- dum Aquilam vero, « radix de terra inaccessa. » Prædiximus, inquit, nativitatē ex virgine. Ipsam quippe inaccessam et sitientem appellavit, ut quæ viri vestigiū et maritalem pluviam nullo modo admiserit. Et hoc porro annuntiavimus, quod « non sit illi species, neque gloria. » Videlicet tempore passionis, in qua plurimum fuit dedecoris et contumeliæ. « Et vidimus eum, et non habebat speciem, neque decorem. » Deinceps representat ejus humiliationem usque ad mortem. Maxima autem sancti Spiritus efficacitas. Nam quæ multis post sæculis gesta sunt, sanctis prophetis ita præmonstravit, ut non dicerent, audivimus, sed vidimus.

VERA. 3. Quia aversa est facies ejus. Hoc est, avertit divinitatem efficientiam, cum passionem voluntate sustineret, et eos qui crucifixerant non vindicaret. Nam cruci affixus dicebat : « Pater, mitte illis, non enim sciunt quid faciunt. »

VERA. 4. Iste peccata nostra portat. Cum enim propter peccata nostra rei mortis essemus, atque hanc idcirco sententiam passi essemus, ipse mortem pro nobis suscepit. Cumque maledictionibus obnoxii propter legis prævaricationem nos essemus, pro nobis ipse factus est maledictum. Scriptum enim est : « Maledictus omnis qui pendet in ligno. » Et nos reputavimus eum esse in labore et plaga a Deo (immissa). Ignorantiam populi sibi ipsi affingit propheta, et arbitratur se ait illum propter sua ipsius peccata hæc pati.

VERA. 5. Vulneratus est propter peccata nostra. Nos suppliciiis addicti eramus, qui peccaveramus. Ipse vero peccatis vacuus et purus cum esset, pro nobis pœnas sustinuit. « Disciplina pacis nostræ super eum. » Nos peccando inimici Deo facti sumus : oportebat autem ut pœna castigati pacem hac ratione consequeremur. Sed ipsemet pœna in se suscepta pacem nobis indulsit.

VERA. 6. Omnes quasi oves erravimus. Nec enim æqualia sunt omnium peccata, nec unus peccandi modus. Alia enim idola sunt Ægyptiorum, alia Phœnicum ; et alia rursus Græcorum, alia Scytharum. Attamen, licet diversi erroris sint modi, omnes pariter, Deo vero derelicto, similes facti sumus ovibus errantibus, lupoque expositis.

VARIAE LECTIONES.

^ο Ex vers. 1, hæc in epist. ad Rom. x, 16, leg. Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν ; Ita quoque apud Nostrum l. c. : καὶ κάλλος. Ita enim supra, i. l, p. 888 et 1270, necnon Osee vii, 8. Sed in Eran. dial. 3, leg. : καὶ οὐκ εἶχεν οὕτε κάλλος. Hebr. nec aspectus (erat ei) ut desiderarem eum. ^ο Ὅτι — αὐτοῦ. Quæ apud LXX præm. ' Ἄλλῃ, μαλακίαν, juxta lect. cod. Alex. alleg. supra, i. l, p. 888, 1270 et infra, in Eran. l. c. De provid. orat. 10, et in Repr. anath. 12. ^ο αὐτοῦ. Ultima hujus vers. τιμώσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη, existant i. l, p. 888. ^ο Οὗτος — φέρει. Hæc infra ad I Cor. xv, 27, 28 ita leg. : οὕτως τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐδάστασεν. Hæc parum a lectione Symm. differunt. ^ο φέρει. Quæ proxima sunt, i. l, p. 222, ita se habent : καὶ τὰ περὶ ἡμῶν ἔδυνάται. ^ο Καὶ — Θεοῦ. Rec. lectio, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει. Illud ὑπὸ Θεοῦ a kl. in Ald. et Compl. ^ο ἀμ. Infra ad I Cor. xv, 3, leg. ἀνομίας. Ibid. seq. καὶ μεμαλάκισα : διὰ τὰς ἀμαρτίας (rec. l. ἀνομίας) ἡμῶν. ^ο αὐτόν. Reliqua, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ πάντες (rec. lect. ἡμεῖς) ἐξῆρμεν, supra i. l, p. 1203, schol. 10, e cod. Aug. allata sunt.

VERS. 7. *Non aperit os suum.* Hoc sacrorum A etiam Evangeliorum historia docet. Quippe ante passionem, cum dies noctesque dissereret, utilitatisque plenam doctrinam proferret. passionis tempore obmutuit.

VERS. 8. *Ab iniquitatibus populi 360 mei ductus est ad mortem.* Duobus modis intelligitur: uno, quod Salvatorem necessario venire oportuerit propter iniquitates nostras. Neque enim locus erat adventui Salvatoris, si nos in peccatis deprehensionem essemus; altero, quod ab hominibus ipsis ductus est ad mortem.

VERS. 9. *Et dabo malos pro sepultura ejus.* Pro « dabo » tres reliqui « dabit » dixerunt. Ipse enim qui hæc passus est, Romano eos tradidit bello. Divites autem Scribas, et Phariseos, et summos Pontifices vocavit: malos vero similiter. Hi enim omnium bona sibi vindicabant.

VERS. 10. *Et Dominus vult mundare eum a plaga.* Hoc est, Innocentem declarare, et ninime obnoxium morti. « Anima vestra videbit semen longævum. » Si confessi fueritis impietatem, et salutem expetieritis, vitam æternam consequemini. Hanc enim appellavit longævam.

VERS. 12. *Et fortium dividet spolia.* Fortes vocat dæmonas; spolia autem, homines. Spolia porro dicuntur, inimicium arma. Arma vero dæmonum olim fuerunt homines. Per nostra enim membra 361 nos oppugnabant. Sed hos profligans Christus Dominus, illorum spolia divisit apostolis, alios Romanorum, alios Ægyptiorum, alios Indorum magistros instituens. « Et in iniquis reputatus est. » Non solum enim destinatam iniquis poenam passus est, sed et cum latronibus crucifixus est.

CAP. LIV.

VERS. 1. *Lætare, sterilitis, quæ non parit.* Non enim pariebat olim pietas Ecclesiæ: sed idolorum cultui adhærebant. « Erumpe et clama, quæ non parituris » Erumpe, dixit de partu violento et, Clama, similiter. Aiunt enim obstetrices hortari eas quæ agræ pariunt, ut vi magna nitantur, et clamant. Lætare autem, dixit de concessa præter spem fecunditate. At contraria quodammodo videntur, erumpe, et, lætare: cæterum utrumque accidit. Nam et præter spem peperit: tales enim sunt

ζ. Οὐκ ἄνοιγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἡ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἱστορία διδάσκει. Πρὸ γὰρ τοῦ πάθους νυκτὸς καὶ μεθ' ἡμέραν διαλεγόμενος, καὶ τὴν ὀνησιφόρον διδασκαλίαν προφέρων, κατὰ τὴν τοῦ πάθους εἰσηγεσε καιρὸν.

η'. Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. Διττῶς νοεῖται· τοῦτο μὲν, ὅτι ἐδήση ἀναγκαίως γενέσθαι τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος διὰ τὰ ἡμέτερα παρανομήματα· οὐκ ἂν γὰρ χάριαν ἔσχεν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἐκδήμια, ἡμῶν μὴ ἐν παρανομίαις ἐξετασθέντων· τοῦτο δὲ, ὅτι ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν θάνατον ἤχθη.

θ'. Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ. Τὸ « δώσει », οἱ τρεῖς « δώσει » ἔφασαν· αὐτὸς γὰρ ὁ ταῦτα παθὼν τῷ Ῥωμαίῳ παρέδωκε πολέμῳ· πλουσίους δὲ τοὺς Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαίους, καὶ ἀρχιερέας ἐκάλεσεν, ὡσαύτως δὲ καὶ πονηροὺς. Οὗτοι γὰρ τὰ πάντων ἐσφετερίζοντο.

ι'. Καὶ Κύριος βούλεται καθαρῖσαι αὐτὸν τῆς πληγῆς· τοῦτέστιν ἀθῶνον δεῖξαι, καὶ μὴ ὑποκειμενον θανάτῳ. « Ἡ ψυχὴ ὁμῶν ἐφέται σπέρμα μακρόδιον. » Ἐὰν ὁμολογήσῃτε τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν σωτηρίαν αἰτήσῃτε, τεύξεσθε τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ταύτην γὰρ μακρόδιον κέκληκε.

ιβ'. Καὶ τῶν ἰσχυρῶν μερισὶ σκύλα. Ἰσχυροὺς καλεῖ τοὺς δαίμονας· σκύλα δὲ τοὺς ἀνθρώπους. Σκύλα δὲ καλεῖται τῶν ἀνημέρων τὰ ὄπλα. Ὅπλα δὲ τῶν δαιμόνων κάλα ἦσαν οἱ ἄνθρωποι. Διὰ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν ἐκατέρων μελῶν. Ἀλλὰ τοῦτους καταλύσας ὁ Δεσπότης Χριστός, τὰ τούτων σκύλα τοῖς ἀποστόλοις δίδειναι. Τοὺς μὲν Ῥωμαίων, τοὺς δὲ Αἰγυπτίων, τοὺς δὲ Ἰνδῶν διδασκάλους χειροτονήσας. « Καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη. » Οὐ γὰρ μόνον τὴν τοῖς παρανόμοις ἀπονεμημένην ὑπέμεινε τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ληστῶν ἐσταυρώθη.

ΚΕΦΑΛ. ΝΔ'.

α'. Εὐφράνηθι, στέρια, ἃ σὺ τίκτουσα. Οὐ γὰρ ἐτίκτεν ἡ Ἐκκλησία εὐσέβεια πάλαι· τῇ δὲ τῶν εἰδῶλων δουλείᾳ προσέδρευον. « Ῥῆξον καὶ βόησον, ἢ οὐκ ὠδίνουσα. » Τέθεικε τὸ, Ῥῆξον, ἐπὶ τῆς βιαίας γεννήσεως· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ, Βόησον. Φασὶ γὰρ τὰς μάλας παρακλειύσασθαι ταῖς δυστοκούσας, καὶ βιάζεσθαι, καὶ βαῖν. Τὸ δὲ, Τέρπου, ἐπὶ τῆς καρ' ἐλπίδα θεωρηθείσης πολυπαιδείας. Ἐναντίον δὲ πως εἶναι δοκεῖ τὸ Ῥῆξον, καὶ, τέρπου ἀμφοτέρω δὲ ὁμοῦς συνέβη. Καὶ γὰρ καρ' ἐλπίδα γεγέννηκε· τοιαύταις γὰρ

VARIÆ LECTIONES.

α' Οὐκ—αὐτοῦ. Vid. supra, p. 90. ad Cant. iv, 1. Proxima, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, leg. infra ad Osce vii, 8. α' Ἀπὸ, x. τ. λ. Ex initio vers. 8, ista, ἢ χριστὸς αὐτοῦ ἤρθη, exstant infra ad Osce l. c. Quæ proxima sunt, τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; his quidem iisdem verbis leg. Hist. eccl. l. 1, c. 3. et in Eran. dial. 2; sed in dial. 3, p. 330, Garn. leg. γένεσιν pro γενεάν. η' ἤχθη εἰς θάνατον. Hebr. plaga illi sc. obtigit. καὶ—αὐτοῦ. Hebr. Et dedit cum impiis sepulturam ejus. πλουσίους, x. τ. λ. hæc ad mediam partem vers. 9 pertinet. Verba autem ultima, supra, t. 1, p. 222. Ita leg. ὅς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, εὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ita fere cod. Alex. β' Καὶ—πληγῆς. Hebr. Et Jehova voluit percutere eum, (et) ægritudine affecit (eum). γ' Η—μακρόδιον. Hebr. (si posuerit s. desiderit, pro recto) animam suam (s. semetipsum), videbit prolem, prolongabit dies. Plenus autem hæc in dial. 5, p. 383, Garn. ita leg. ἐὰν ὄντε περὶ ἀμαρτίας τὴν ψυχὴν ὁμῶν, ἐψέσθε σπέρμα μακρόδιον. δ' μακρ. Sequitur l. c. καὶ βούλεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ. Sed Hebr. et beneplacitum Jehovæ per manum ejus prospere succedet. Ηἴνα ἐν χειρὶ αὐτοῦ adduntur in Ald. et Compl. ε' Vers. 11, juxta cod. Vatic. leg. apud Garn. l. c. α' Καὶ—σκύλα. Ex l. c. apud Garn. suppleri possunt tum verba vers., tum etiam reliqua quæ h. l. des.

τοῦ πνεύματος αἱ ὠδίνες. Ἐ Πολλὰ τὰ **A** πάντα τῆς ἐρήμου ⁷⁷. Ἐ Ἔρημος ἦν πάσαι ἡ ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία. Διὸ καὶ ἐν τοῖς πρόσθετον αὐτῆ ἄλλοτε, Ἐ Ἐψήφθητι ⁷⁸, Ἐρημος ἐψήφισα.)

β. *Elidituros τον τόπον τῆς σκηνῆς σου. Παρκαλιεύεται δὲ τῆ στεῖρα τῶν εὐκτηρίων οἰκων τῆν οἰκουμένην ἐμπλήσαι, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ, καὶ εἰς τὰ δεξιὰ. Τουτέστιν εἰς τὰ νότια, καὶ εἰς τὰ βόρεια τοῦτο ὁρᾶσαι. Ἐ Καὶ τοὺς πασσάλους σου κατίσχυσον.)* Πασσάλους δὲ οὐκ ἂν τις ἀμάρτος τοὺς ἁγίους προφήτας ὀνομάζων, καὶ ἀποστόλους, καὶ μάρτυρας· οὗτοι γὰρ ἐν τῇ γῆ κεκρυμμένοι, καθάπερ οἱ πασσαλοὶ, κατέχουσι τὴν τῆς Ἐκκλησίας σκηνὴν, οἷον τισὶ σχοινοῖς τῆ διδασκαλίᾳ προσηρμοσμένην.

γ. *Οὐχ ὡς γυναῖκα καταλειμμένην. Οὐνείδιζον Ἰουδαῖοι πάσαι τοῖς ἔθνεσι τὴν ἀσέβειαν, ὡς ἡ Φενάνα τῇ Ἄνῃ τὴν ἀτεκνίαν. Ἐπισχελεῖται τοῖνυν ἡ προφητικὸς λόγος αὐτῆ τὴν τοῦ θνεϊσμοῦ ἀπολαζγῆν.*

δ. *Ἀλέχουσα ⁷⁹ ἀπὸ ἀδίκου. Γαυτῆς ἀπολαύσασα τῆς εὐεργασίας. μὴ γένοιτο περὶ τὸν εὐεργέτην ἀχάριστος. Οὕτω γὰρ κρείττων ἔση τῶν πολεμούντων.*

ε. *Ἰδοὺ ⁸⁰ προσήλυτοι προσελύουσιν ⁸¹. Προσηλύτους καλεῖ τοὺς καθ' ἑκάστην, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡμέραν ἐκ τῶν ἔθνῶν ἀγρευομένους, καὶ τοὺς εὖτε προσιδέτας βαπτίσματι. Καὶ ταύτης τοῖνυν τῆς προφητείας ὁρῶμεν τὸ τέλος.*

ς. *Ἐγὼ ⁸² ἔκτισά σε, οὐχ ὡς χαλκεὺς φυσῶν θήρανας. Τὸ ἄπονον καὶ λίαν εὐπετὲς τῆς δημιουργίας ἐδέχλωκεν· οὐ γὰρ δέομαι, φησὶν, ὀργάνων τινῶν, καὶ πυρός, καὶ φυσῶντων, τοῖς χαλκεῦσι παραπλησίως· ἀλλ' ⁸³ ἀρκεῖ μοι λόγος εἰςποίησιν. Ἐγὼ ⁸⁴ εἰ ἔκτισά σε οὐκ εἰς ἀπώλειαν ⁸⁵.) Ἐπειδὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ἐδέξατο δὲ καὶ θανάτου τὴν ζῆσον, Ἐπισχελεῖται ὁ τῶν ὀλων δημιουργός, εἰς ἀθρόασιν νεουργεῖν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν.*

ΚΕΦΑΛΑ. ΝΕ΄.

CAP. LV. 363

α. *Ἀγορεύσατε ἄνευ ⁸⁶ ἀργυρίου καὶ τιμῆς ὀνον καὶ στέαρ ⁸⁷. Τὰς νομικὰς ἐνταῦθα θυσίας ἐξέβαλε. Διαφερόντως γὰρ τῶν ἱερῶν τὸ στέαρ τῶ βαρῶ προσφέρειν ἐκέλευσεν. Οὐ δὲ χάριτι καὶ μεταληφθέντι ἀπηγόρευσε στέατος, καὶ ὀνον δὲ σπένδαν ἐκέλευσεν.*

⁷⁷ Isa. XLIV, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ ἰρ. Reliqua, μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, exstant, t. I, p. 99 et 1409, (Deest autem μᾶλλον p. 784) nec non ad Cant. 1, 1, Galat. IV, 27 et ad Mich. V, 3. ⁷⁸ τέρπου. Ita Theodotion habet h. l. ⁷⁹ Ex vers. 11, hæc Nostro tribuit Bosius ad h. l., ἰδοὺ ἐγὼ ἐψήφισα ἐν στίμῃ τοὺς λίθους σου. Ex vers. 13, hæc in dial. 3, p. 346, Garn. leg. καὶ ἔσονται πάντες διδαχτοὶ τοῦ Θεοῦ. Ita quoque in dial. 4, p. 373, conf. Joann. VI, 45. ⁸⁰ Ἄπ. Ita Ald. habet. Præstat autem juxta Hebr. lectio rec. ἀπέχου. ⁸¹ Ἰδ. πρ. προσελ. Hebr. Ecce congregando congregabitur se. hosti. ⁸² προσελ. In dial. 4, p. 358, Garn. leg. διελεύσονται. h. seq. σοι δι' ἐμοῦ. ⁸³ Ἐγὼ—ἄνθρ. Hebr. Ecce ego creavi, s. excitavi, fabrum sufflantem in igne prunas. ⁸⁴ ἄλλ'—ποίησιν. Hæc referunt sese ad verba ista, καὶ ἐκφέρων σχεῦο; εἰς ὄργῆν. ⁸⁵ Ἐγὼ—ἀπώλειαν. Hebr. Egoque creavi destructorem. ⁸⁶ ἄπ. Apud LXX, seq. φθεῖρα. ⁸⁷ ἄνευ. Apud LXX, præci. καὶ ζῆρα. ⁸⁸ στέαρ. Hebr. lac.

VERS. 2. *Dilata locum tabernaculi tui.* [5] Sterilem adhortatur, ut orbem impleat domibus oratoriis, tum ad sinistram, tum ad dextram, hoc est, ut ad meridiem et ad boream id faciat. Ἐ Et palos tuos conforta.) Minime aberravit, qui palos vocavit sanctos prophetas, et apostolos, et martyres. Illi enim in terra absconditi, sicut pali, **362** continent Ecclesiæ tabernaculum, doctrina quasi funibus quibusdam constabilitam.

VERS. 6. *Non ut mulierem derelictam.* Exprobrabant olim Judæi gentibus impietatem, sicut Annæ Phenenna sterilitatem. Promittit igitur illi sermo propheticus depulsionem contumeliæ.

VERS. 14. *Recedens ab iniquo.* Hoc percepto beneficio, noli erga benefactorem ingrata fieri. Sic enim hostibus superior evades.

VERS. 15. *Ecce proselyti accedent.* Proselytos vocat eos, qui ex gentibus per singulos fere dies capiebantur, et ad divinum accedebant baptismum. Ἐ Hujus ergo prophetiæ finem cernimus.

VERS. 16. *Ego creavi te, non ut ærarius sufflans prunas.* Laboris expertem et sibi admodum facilem creationem declarat. Non ego enim, inquit, instrumentis quibusdam, et igne, et sufflantibus, sicut ærarii; sed mihi ad faciendum satis est verbum. Ἐ Ego autem creavi te non in perditionem.) Quoniam primus homo de terra terrenus, accepit etiam sententiam mortis, promittit universorum Conditor, se humanam naturam esse renovaturam ad immortalitatem.

VERS. 1. *Emitte sine argento et pretio vinum et adipem.* Sacrificia legalia hoc loco exterminat. Victimarum enim adipem in altari offerri præcipuo jussit, eamque ob causam adipem edi vetuit; vinum etiam libare consueverant.

VERS. 4. *Ecce testimonium in gentibus dedi eum.* A Illum enim, qui a Judæis crucifixus est, universa terra et mare adorat, ejusque leges amplectitur. Testimonium autem hunc appellat, vel secundum Aquilam et Symmachum, « testem, » ut qui de futuro judicio testetur, et gehennæ flammam comminetur.

VERS. 5. *Ecce gentes quæ nesciebant te.* Cuiusmodi hæc adaptant Judæi? quemnam gentes invocaverunt? ad quem confugerunt populi? Verum illi quidem demonstrare non possunt: nos vero res ipsas cernimus, et illum qui ignorabatur a gentibus, ab iisdem indesinenter adorari.

VERS. 6. *Et postquam vobis appropinquaverit.* [7] Postquam, inquit, quærentes inveneritis, et invocantes veniam obtinueritis, fugite pristinam viam impietatis et iniquitatis, et date Deo facies, non autem terga. Misericordiam enim vobis impertiet, peccatorumque remissionem indulget.

VERS. 8. *Neque enim sunt consilia mea, sicut consilia vestra.* [9] Multum, inquit, inter nos distamus, tantumque adeo, quantum **364** cælum a terra. Vos enim odistis, ego autem diligo: vos bellum infertis, ego beneficia confero.

VERS. 10. *Quomodo enim si descendat pluvia.* [11] Quemadmodum, inquit, pluvia et nix irrigationis gratia terræ præbentur, ut agricolæ labores suos recipiant, manipulos colligentes, * et inde alimenta comparantes: sic qui a me profertur sermo efficientiam ad agendum, et vim habet quam maximam, omnia complens quæ volo.

VERS. 12. *In lætitia enim egrediemini.* A diaboli tyrannide exempti et ab ejus potestate liberati, omni lætitia replebuntur. Deinde ut lætitiæ ostendat magnitudinem, et montes, et colles, et silvas lætari significat. Hoc enim beatus quoque David dixit, cum exitum populi ex Ægypto enarraret: « Montes exsultaverunt sicut arietes, et colles sicut agni ovium ». » Hoc autem genere utitur divina Scriptura, hominum obsequens consuetudini. Solemus enim dicere, universa civitas lætatur, universa civitas festum agit, haud sane muros urbis intelligentes, sed incolas. Quod si tropice item intelligere quis velit, montes quidem et colles, D cælestes virtutes, quæ et ipsæ ordinatæ sunt; ligna vero agri, quæ ramis suis lætitiæ præ se ferunt, sanctos de quibus dictum est: « Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur; »

* Psal. cxxiii, 4. † Psal. xci, 15.

δ⁶⁸. Ἰδοὺ μαρτύριον ἐν ἔθνεσιν ἔδωκα⁶⁹ αὐτόν⁷⁰. Τὸν γὰρ ὑπὸ Ἰουδαίων ἐσταυρωμένον πᾶσα γῆ καὶ θάλαττα προσκυνεῖ, καὶ τοὺς τούτου νόμους ἀσπάζεται. Μαρτύριον δὲ τούτου καλεῖ, ἢ, κατὰ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον, « μάρτυρα » ὡς περὶ τῆς μελλούσης διαμαρτυρόμενον κρίσεως, καὶ τῆς γενένης ἀπειλοῦντα τὴν φλόγα.

ε'. Ἰδοὺ ἔθνη ἃ οὐκ ᾔδεισαν σε⁷¹. Τίνα ταῦτα προσαρμόζουσιν Ἰουδαῖοι; τίνα τὰ ἔθνη ἐπεκαλέσαντο; ἐπὶ τίνα δὲ κατέφυγον οἱ λαοί; Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὐ δύνανται δεῖξαι· ἡμεῖς δὲ ὀρώμεν τὰ πράγματα, καὶ τὸν ἀγνοούμενον ὑπὸ τῶν ἔθνῶν ἀπαύστως ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενον.

ς'. Ἦνίκα δ' ἄν ἐγγίση ὑμῖν. Ὅτ' ἂν, φησί, ζητήσαντες εὐρήτε, καὶ ἐπικαλεσάμενοι τύχῃτε συγκώμης, φεύγετε τὴν προτέραν τῆς ἀσεβείας καὶ παρανομίας ὁδόν, καὶ δότε τῷ θεῷ τὰ πρόσωπα, καὶ μὴ τὰ νῶτα. Μεταδώσει γὰρ ὑμῖν ἐλέου, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων δωριεῖται τὴν ἄφεσιν.

η'. Ὅθ γὰρ εἰσιν αἱ βουλαὶ μου, ὡς περ αἱ βουλαὶ ὑμῶν. Πολλὴ, φησί, ἀλλήλων ἀφεστήκαμεν, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ὁ οὐρανὸς γῆς. Ὑμεῖς μὲν γὰρ μισεῖτε· ἐγὼ δὲ φιλῶ· ὑμεῖς πολεμεῖτε, ἐγὼ δὲ εὐεργετῶ.

ι'. Ὡς γὰρ ἄν καταβῆ ὁ ὑέτός. Καθάπερ, φησί, ὑέτός καὶ χιῶν ἀρδείας χάριν χορηγεῖται τῇ γῆ, ὥστε τοὺς γηπόνους ἀπολαβεῖν τοὺς πόνους, τὰ δράγματα καρπωσαμένους, καὶ τὴν ἐντεῦθεν περιζομένους τροφήν· οὕτως ὁ ἀποφαντικός μου λόγος ἐνεργεστατός ἐστι, καὶ πρακτικώτατος, πάντα πληρῶν ὅσα βούλομαι.

ιβ'. Ἐν γὰρ εὐφροσύνῃ ἐξελεύσεσθε. Τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπαλλαττόμενοι, καὶ τῆς ἐκείνου δυναστείας ἐλευθερούμενοι, πάσης εὐφροσύνης ἐμπλησθήσονται. Εἴτα τῆς θυμηδίας δεικνύς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὰ ὄρη, καὶ τοὺς βουνούς, καὶ τὰ ξύλα ἔδειξεν εὐφραίνόμενα. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ, τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐξοδὸν τοῦ λαοῦ διηγούμενος: « Τὰ ὄρη ἐκίρτησαν ὡς κριοὶ, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων. » Τοῦτο δὲ τῷ εἶδει κέχρηται ἢ θεῖα Γραφή, τῷ εἶδει τῶν ἀνθρώπων ἀκολουθοῦσα. Εἰώθαμεν γὰρ λέγειν, πᾶσα ἡ πόλις εὐφραίνεται, πᾶσα ἡ πόλις εὐρατάζει, οὐ τοὺς τοίχους νοοῦντες πόλεις, ἀλλὰ τοὺς οἰκοῦντας. Εἰ δὲ καὶ τροπικῶς τις νοστὴν βούλεται, ὄρη μὲν καὶ βουνούς, τὰς ἐπουρανίους δυνάμεις, αἱ δὲ καὶ τεταγμέναι εἰσὶν· ξύλα δὲ ἀγροῦ τοῖς κλάδοις δεικνύντα τὴν ἡδονὴν, τοὺς ἀγίους, περὶ ὧν εἰρηται: « Δίκαιος ὡς φοῖνιξ

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ Ex vers. 3 hæc leg. *Hæc. sab.* l. v, c. 14, καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον τὰ ὅσα Δαβὶδ τὰ πιστά. Ita quoque in Eran., dial. 1, p. 24, t. IV, Sirm., ubi tamen leg. διαθήσω. ⁶⁹ ἔδ. *Infra Gr. Aff. Cur.*, serm. 10, et in Eran. l. c. leg. δέδωκα. ⁷⁰ αὐτόν. Utroque loco cit. sequuntur reliqua vers. 4, ἀρχοντα καὶ προστάσσοντα ἐν ἔθνεσιν. (*Ἐν abest Gr. Aff. Cur.* l. c.) ⁷¹ ᾔδεισαν. Ita Alex. Sed οἶδας leg. juxta cod. Vatic. utroque loco cit., ubi post αὐ seq. reliqua hujus vers.: ἐπικαλεῖσονται σε, καὶ λαοί, οἳ οὐκ ἐπίστανται σε, ἐπὶ σὲ καταφεύξονται. ἔνεκεν Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου καὶ τοῦ ἀγίου Ἰσραὴλ, ὅτι ἐβόησάν σε.

ἀνθίζει, ὡσεὶ κέδρος ἢ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται· » καὶ, « Ἐγὼ ὡσεὶ ἐλαία κατὰ καρπὸς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου ⁷¹· » εὐρήσει ⁷² καὶ οὕτως τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν.

γ. Καὶ ἀπὲρ σιτοειῆς ἀναβήσεται κυπαρίσσορος ⁷³. Ἐδείξε καὶ διὰ τούτων τῶν ἀλλοφύλων ἔθνῶν τὴν μεταβολήν. Οἱ γὰρ πάλαι, ἀχρηστοὶς βοτάναις καὶ χαμαιζήλοις ἐοικότες, οὗτοι μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς κυπαρίσσου τὸ ὕψος, καὶ μυροσίνης τὸ εὐώδες σεμνύνονται, καὶ κηρύττουσι. Διὰ τῶν πραγμάτων τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν δύναμιν, οἶόν τι σημεῖον, καὶ τέρας μέγα, καὶ παράδοξον, καὶ διαρχές, ἐπιδικιζόντες τὴν οἰκείαν μεταβολήν.

ΚΡΘΑΑ. ΝΓ΄.

β. Μακάριος ἄνθρωπος ὁ ποιῶν ταῦτα, καὶ φυλάσσει ⁷⁴ τὰ Σάββατα μὴ βεβηλοῦν. Τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ συνέζησε τὸν μισθόν· μισθὸς δὲ μέγιστος ὁ μακαρισμός. Τῆς δὲ τῶν Σαββάτων φυλακῆς ἐπιμελεῖσθαι προσέταξεν, ἵτι κρατοῦντος τοῦ νόμου. Ἐδείξε δὲ καὶ πῶς δεῖ τιμῆσαι τὸ Σάββατον. Ἀδίκους ⁷⁵ γὰρ, φησὶ, προσήκει τὰς χεῖρας ἀδικίας φυλάττειν. Οὕτω γὰρ οὐ βεβηλοῦται τὸ Σάββατον. Βέβηλον δὲ ἐστὶ τὸ μὴ ἅγιον, τούτεστι τὸ κοινόν. Ἐπειδὴ τοίνυν εἰς τὴν τῶν θεῶν ἐργασίαν ἐμπερώθη τὸ Σάββατον, ἐάν, φησὶ, παραβῆς τὸν κείμενον νόμον, κοινήν αὐτὴν ἡμέραν ἀποφαίνεις, τούτεστι βέβηλον.

γ. Μὴ λεγέτω ὁ ἀλλογενής ⁷⁶. Τὸν Ἰουδαϊκὸν ἐν τούτοις καταστέλλει τῦφον. Ἐπειδὴ γὰρ ὠλιγόρου μὲν ἀρετῆς, μεγάλα δὲ ἐφρόνου ἐπὶ τῇ βίβῃ ⁷⁷ τοῦ Ἀβραάμ, διδάσκει ὁ τῶν ὄλων Θεὸς, ὡς ἀρετῆν, ἀλλ' οὐ γένος, ζητεῖ.

δ. ⁷⁸ Δώσω αὐτοῖς ⁷⁹ τόπον ⁸⁰ ὄνομαστίν ⁸¹, κρείσσω νῆσιν καὶ θυγατέρων. Κάν τούτῳ παρατιθείσας καὶ τοὺς εὐνοῦχος ἐπ' ἀρετὴν παροτρύνει· καὶ τῶν ἐπὶ κολυπαίδιᾳ μεγαλαυχόμενων τὴν ὄφρυν καταλύει. « Ὀνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς. » Ἀψευδὲς ἢ ὑπόσχεται· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ περὶ τὴν θεσπέσιον Δανιὴλ, καὶ Ἀναγίαν, καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαὴλ. Ἀφαιρεθέντες γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων τὸ γενέσθαι πατέρες, πολυθρύλλητοι μᾶλλον ἢ οἱ πολλῶν πατέρων πατέρες ἐγένοντο· καὶ ἀσβεστον αὐτῶν διαμένει τὸ κλέος. Οὕτω τὸν Ἀβιμέλεχ, καὶ ἀλλογενῆ, καὶ εὐνοῦχον ἔντα, Αἰθιοπὴ γὰρ ἦν, ἀοιδίμον διὰ τὴν εὐσέβειαν ἀπέφηνεν ὁ Θεός.

ε. Καὶ τοῖς ἐκλεκτοῖς ⁸² ἀλλογενέσιν. Ἐδείξεν ἔτι ὡς Ἰουδαίων μόνων ἐστὶν ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἔθνῶν ὁ τῶν ὄλων Θεός· πάντων γὰρ ὑπάρχων δημιουργός, πάντων προμηθεύεται παρακλησίως.

ς. Ὅτι ⁸³ συναξω ἐκ' αὐτῶν συναγωγῆν.

⁸⁴ Psal. li, 10.

A et : « Ego sicut oliua fructifera in domo Dei mei » ; » sic etiam prophetiae veritatem reperiet.

VERS. 13. Et pro stœba ascendet cyparissus. Ostendit etiam his verbis extranearum gentium mutationem. Qui enim similes olim erant herbis inutilibus et humi **365** jacentibus, hi post cognitionem Salvatoris, et cupressi proceritatem, et myrti suaveolentiam præ se ferunt. Ac robus ipsis Dei et Salvatoris nostri potentiam prædicant velut signum quoddam, et prodigium ingens, ac mirabile et constans, exhibentes suam ipsorum mutationem.

CAPUT LVI.

VERS. 2. Beatus vir qui facit hæc, et qui custodit Sabbata, ut non profanet ea. Cum bonis operibus mercedem conjuncta : merces vero maxima est beatitudo. Sabbathorum autem custodiam curæ esse jussit, lege adhuc obtinente. Ostendit porro quia ratione observari Sabbatum debeat. Mans enim, inquit, ab injustitia innocuas custodire oportet. Sic enim non profanatur Sabbatum. Profanum vero id dicitur, quod non est sanctum, nimirum quod commune est. Quoniam igitur ad operanda divina consecratum est Sabbatum, si transgressus fueris, inquit, constitutam legem, communem diem illum facis, hoc est profanum.

VERS. 3. Ne dicat alienigena. Judaicam hoc loco deprimit arrogantiam. Nam quia virtutem contemnebant, et de stirpe Abrahami insolenter efferebantur, docet universorum Deus se virtutem quærare, non genus.

VERS. 5. Dabo eis locum nominatum, meliorem filiis et filiabus. Et hic similiter eunuchos ad virtutem excitat, et eorum qui **366** de liberorum copia gloriantur frangit supercilium. « Nomen sempiternum dabo eis. » Minime falsa promissio. Testes enim sunt divinus Daniel, et Ananias, Azarias et Misael. Nam cum ab hostibus ademptum illis esset ne patres fierent, fama multo celebriores facti sunt, quam qui multorum filiorum patres erant, et immortalis illorum gloria manet. Eodemque modo Abimelech, et alienigenam et eunuchum (Æthiops enim erat), pietatis causa Deus illud strem reddidit.

VERS. 6. Et electis alienigenis. Ostendit universorum Deus, se non Judæorum tantummodo Deum esse, verum etiam gentium. Omnium enim cum sit creator, omnium similiter curam gerit.

VERS. 8. Quia congregabo ad eum congregationem.

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ μου abest l. c., t. I, p. 948. ⁷² εὐρ. Ed. prior habet εὐρήσει. ⁷³ κυπ. Hebr. abies. ⁷⁴ καὶ φυλ. Apud LXX præm. καὶ ἀνθρώπος ὁ ἀντερχόμενος αὐτῶν. ⁷⁵ ἀδίκους x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 22, pert. ⁷⁶ ἄλλογ. Ex fine vers. 3, hæc leg. t. I, p. 882 et 1499, μὴ λεγέτω ὁ εὐνοῦχος, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ἕξλων ἕξρον. ⁷⁷ Ex vers. 4 hæc existant t. I, ll. cc. ὅτι τάδε λέγει Κύριος τοῖς εὐνοῦχοις τοῖς φυλαττομένοις τὰ Σάββατά μου, καὶ ἐκλεγόμενοις ἀ ἐγὼ θέλω. ⁷⁸ αὐτ. Utroque loco cit. sequi. ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐν τῷ τείχεῳ μου. ⁷⁹ τόπ. ὄνομ. Hebr. locum et nomen. ⁸⁰ ὄνομ. Ita quoque t. I, p. 1499, sed ibid. p. 822, ἐστὶ θυμαστίν. ⁸¹ ἐκλ. Ita Ald. momente Bosio. ⁸² Ὅτι — συναγ. Hebr. Adhuc congregabo (plures) ad eum, ad congregatos ejus.

Manifeste ostendit, se ultimam Romanorum obsidionem prædicere. Post dispersorum enim congregationem et reditum, ferarum exercitum minatus est. [9] Agrestes porro feras vocat propter priorem impietatem. Innuit vero etiam crudele illorum ingenium et immitte. Ex diversis gentibus coaluerat Romanus exercitus. Europam enim universam eo tempore cum obierent et Asiæ partem maximam subegissent, undique coactos habebant milites.

VERS. 10. *Videte, exæcotos esse omnes.* Tanta autem illorum est cæcitas, ut solem justitiæ in clarissima luce non videant « Canes muti non poterunt latrare. » Contra dæmonas enim non latrabant, sed circumblandientes inimicis, eos velut benefactores excipiebant : adversus nutrimum autem et Salvatorem latrabant.

367 VERS. 11. *Et canes impudentes.* Repugnare quodammodo videtur. Nam si non latrant, sed continuo dormiunt, quomodo sunt impudentes? Sed, sicut dixi, adversus inimicos quidem non latrant : contra Creatorem vero impudentiam patefecerunt, improbitatis modum nullum facientes. « Omnes vias suas secuti sunt. » Arguit autem illos sermo, quod, relicta via divina, in diversos tramites aberrarint. Unusquisque enim ut volebat ambulabat, studens avaritiæ.

CAP. LVII.

VERS. 1. *Videte quomodo justus perit.* Dominicam hoc loco crucem præmonstravit. Justum enim appellat Christum Dominum, ut qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Ostendit vero pariter cæcitatem cordis eorum qui crucifixerunt. Nemo quippe illorum, inquit, facinus considerare voluit. « Et viri justii tolluntur. » Post Christum enim Dominum, adversus sanctos apostolos pari rabie sævierunt : ac divinum quidem lapidarunt Stephanum, divinisimum autem Jacobum de medio sustulerunt, siquidem de pinnaculo templi præcipitatum sustibus illum cædentes peremerunt. « Sublatus est justus, [2] erit in pace sepultura ejus. » De Christo Domino hæc dicit : eademque opera et cædis iniquitatem, et partem ex morte victoriam demonstrat. Ipsius enim mors divinam nobis reconciliationem largita est : ipse vero sepulcro relicto **368** in caelos assumptus est.

VERS. 3. *Vos autem accedite huc, filii iniqui.* Dejecit eos ex cognatione Abrahami : accusat autem illorum adulterium, non id solum quod in matrimoniiis cernitur, sed etiam quod in dogmatibus.

¶ Isa. LIII, 9.

Α Σαφῶς ἐδίδαξεν, ὡς τὴν ἐσχάτην πολιορκίαν προ-
αγορεύει τῶν Ῥωμαίων. Μετὰ γὰρ τὴν τῶν διεσπαρ-
μένων συναγωγὴν καὶ τὴν ἐπάνοδον, τὴν τῶν θη-
ρίων ἠπειλήσε στρατιά. Ἄγρια δὲ θηρία καλεῖ
διὰ τὴν προτέραν ἀσέβειαν. Αἰνίττεται δὲ καὶ τὸ
ὄμνν αὐτῶν, καὶ ἀνήμερον. Ἐκ διαφόρων ἔθνῶν ἡ
Ῥωμαϊκὴ συναλεκτο στρατεία. Τῆς γὰρ Εὐρώπης
ἀπάσης τηνικαῦτα κρατοῦντες, καὶ τῆς Ἀσίας ὑπε-
χείρια τὰ πλεῖστα πεποικηότες, πανταχόθεν εἶχον
συνειλεγμένους λογάδας.

ι'. Ἴδετε, ὅτι ἔκκετύφλωνται πάντες. Τοσαύτη
δὲ αὐτῶν ἡ τυφλότης, ὡς ἐν σταθερῇ μεσημέρῳ
μὴ ἐπιγνῶναι τῆς δικαιοσύνης τὸν ἥλιον. « Κύνες
ἐνεοὶ οὐ δυνήσονται ὑλακτεῖν. » Κατὰ μὲν γὰρ τῶν
δαιμόνων οὐχ ὑλάκτουσιν· ἀλλὰ περισπαίνοντες τοῦ
πολεμίου, ὡς εὐεργέτας, ἰδέχοντο· κατὰ δὲ τοῦ
τροφίου καὶ Σωτῆρος ὑλάκτουσιν.

ια'. Καὶ οἱ κύνας ἀναθεῖς. Ἐναντίον εἶναι πῶς
δοκεῖ· εἰ γὰρ οὐχ ὑλακτοῦσιν, ἀλλὰ διηνεκῶς καθεί-
δουσιν, πῶς ἀναθεῖαν ἔχουσιν; Ἄλλ', ὡσπερ ἔφη,
κατὰ μὲν τῶν πολεμίων οὐχ ὑλακτοῦσι· κατὰ δὲ τοῦ
δημιουργοῦ τὴν ἀναθεῖαν ἔδειξαν, κόρον οὐ λαμβά-
νοντες τῆς πονηρίας. « Πάντες ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐξηκο-
λούθησαν. Κατηγορεῖ δὲ αὐτῶν ὁ Λόγος, ὅτι τὴν
θεῖαν καταλιπόντες ὁδὸν, εἰς πολυσχεδεῖς ἐπλανήθη-
σαν ἀτραπούς. Ἐκαστος γὰρ ὠθευεν ὡς ἐβούλετο,
τὴν πλεονεκτικὴν αἰρούμενος γνώμην.

ΚΕΦΑΛ. ΝΖ'.

α'. Ἴδετε ὡς ὁ δίκαιος ἀπόλωτο. Τὸν Δεσπο-
τικὸν ἐνταῦθα σταυρὸν προσήμηκε· δίκαιον γὰρ τὸν
Δεσπότην ὀνομάζει Χριστὸν, ὃς ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίη-
σεν, οὐδὲ ὄλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Σημαίνει
δὲ κατὰ ταυτὸν, καὶ τῆς τῶν ἐσταυρωκότων καρτίας
τὴν πύρωσιν· οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν, φησὶ, συνιδεῖν
ἠβουλήθη τὸ τόλμημα. « Καὶ ἄνδρες δίκαιοι ἀφρον-
ται. » Μετὰ γὰρ τὸν Δεσπότην Χριστὸν, κατὰ τῶν
ἱερῶν ἀποστόλων παραπλησίως ἐλύττησαν· καὶ ἐν
μὲν θεσπέσιον κατέλευσαν Στέφανον, ἀπέτεμον δὲ
τὸν θεοῦτατον Ἰάκωβον· ὡς ἂν μὲν ἀπὸ τοῦ πεπε-
ρῆτου τοῦ ναοῦ κτενερχθέντα, ξύλοις δὲ παιοντες τῷ
θανάτῳ παρέθηκαν. « Ἦρτα ὁ δίκαιος, ἔσται ἐν
εἰρήνῃ ἡ ταφή αὐτοῦ. » Περὶ τοῦ Δεσπότην ταῦτα
λέγει Χριστοῦ· καὶ ὁμοίως κατὰ ταυτὸν τὸ τε ὀδικον
τῆς σφαγῆς, καὶ τὴν μετὰ θάνατον νίκην. Ὁ γὰρ
θάνατος αὐτοῦ τὰς πρὸς θεὸν ἡμῖν καταλλαγὰς ἐω-
ρήσατο· αὐτὸς δὲ τὸν τάφον καταλιπὼν εἰς οὐρα-
νοῦς ἀνελήφθη.

γ'. Ἰμῶν δὲ προσεγάγετε ὠθε, υἱοὶ ἄνομοι.
Ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐκ τῆς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ·
κατηγορεῖ δὲ αὐτῶν μοιχείαν, ὅρ μόνον τὴν τῶν
γάμων, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν δογματῶν.

VARIE LECTIONES.

α' Ἴδετε, ὅτι. *Hebr.* Speculatores ejus. Ita etiam rel. interp. β' ἀναθ. *Hebr.* fortes animi, s. avidi. γ' ἕκαστος, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 11 pertin. juxta vers. Aqu. et Symm. Apud LXX, h. l., nihil de avaritia. δ' Ἴδετε. Abest ab *Hebr.* ε' σημ. — τόλμ. Hæc pert. ad verba ista vers. ι : καὶ ὠθεὶς ἐκδέχεται τῇ καρδίᾳ. ζ' υἱοὶ ἄνομοι. *Hebr.* filii præstigiatrix. η' κατ. δὲ αὐτ. μοιχ. Ad finem vers. 3 ista spectant.

δ. Ἐν τίνι ἐτροφήσατε¹¹; Σαφῶς διὰ τῶν εἰ-
ρημένων τὰς ὑπ' αὐτῶν γεγενημένας κατὰ τοῦ
Δεσπότου βλασφημίας ἐλέγχει. Πλάνον γὰρ αὐτὸν
ἐκάλουν, καὶ δαιμονίοντα, καὶ Σαμαρείτην, καὶ ἐν
Beelzeboul ἀρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλειν τὰ
δαιμόνια. « Οὐχ ὑμεῖς ἐστέ τέκνα ἀπωλείας; »
Ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἀντίθεον θῆθεν τὸν Δεσπότην τῷ
ἕνδι προσήλωσαν, ζῆλον ὡς νομίζοντες ὑπὲρ τοῦ
θεοῦ τῶν νόμων ἐκιδεσκόμενοι, εἰς καιρὸν
αὐτοῦ τῆς δεισιδαιμονίας ἀπέμνησαν. Οὐ δηνηκῶς,
φησὶ, τοῖς εἰδώλοις διατελεῖτε λατρεύοντες, καὶ τὰ
ἔθνη περινοστοῦντες, ἐν ταῖς φάραξι τὰ τέκνα
τοῖς δαίμοσι καταθύετε; Πῶς φατε γοῦν, οἱ νῦν
τῷ ὑπὲρ τοῦ νόμου ἐπιρσεύθητε ζῆλῳ, κατὰ
τοῦ νομοθέτου χεινηκότες ἑαυτούς; οἱ ἐπὶ τῶν εἰ-
δώλων κύνες ἐνεοὶ, ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος κύνες ἀναιδεῖς
τῆ ψυχῆ.

ε. Ὁπίσω τῶν σταθμῶν τῆς θύρας σου ἐθήκα
μνημόσυνά σου. Τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀσέβειαν καὶ
ἐκ τούτων διδάσκει· ὡ γὰρ μόνον τοῖς ὄρεσιν ἐπλα-
νῶντο, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις τοῖς εἰδώλοις ἐδού-
λευον· μνημόσυνον δὲ καλεῖ τὸ τῆς κατηγορίας ἀνά-
γραπτον.

θ. Ἐκλήθυνας¹² τὴν πορνείαν σου μετ' αὐ-
τῶν. Ὡς ἐπὶ γυναικὸς ἀκολάστου καὶ ταῦτα εἶρηκε,
τὴν πολλὴν αὐτῶν διδάσκων ἀσέβειαν. « Τοῦς¹³
μακρὰν ἀπὸ σοῦ. » Μακρὰν ὠνόμασε τὰ εἴδωλα.
« Τίς γὰρ κοινονία φωτὶ πρὸς σκότος; » Πόρῳ
δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ νόμος ἐποίηται. « Καὶ ἀπέστειλες
πρέσβεις ὑπὲρ¹⁴ τὰ ὄρη σου. » Ποτὲ μὲν γὰρ
Αἰγυπτίους, ποτὲ δὲ Ἀσσυρίους προσέφυγον. « Καὶ
ἐταπεινώθης ὡς ἄδου. » Τοῦτον ἔσχες ἐκ τῆς τῶν
εἰδώλων θεραπείας, καρπὸν τε πολυθείας ἦν ἐκο-
τίστας.

ι. Καὶ οὐκ εἶπας, Ἠνώσομαι¹⁵. Ἐμὲ κατέλιπας,
τοῖς δαίμοσι θεραπεύουσα· ἀνθρωπίναις ἐπικου-
μαῖς ἐθάρῃσας, καὶ χρόνον οὐκ εἶληφας τῶν κακῶν.
« Οὐ κατέδειξθης μου¹⁶. » Ἠνίκα τοῖς εἰδώλοις
ἐδούλευες, οὐκ ἐδέδειξες τὸν νομοθέτην· ὅτε δὲ
καργενομένη ἐγώ, ἐφοβήθης φόβον οὐ οὐκ ἦν φό-
βος, καὶ τὰς περὶ ἐμοῦ προρήσεις λαβεῖν οὐκ
ἠθέλησας.

κ. Καὶ¹⁷ ἐγὼ σε ἰδὼν παραρῶ. Πολιορκουμένη
γὰρ οὐδεμίαν σοι παρέξω βοήθειαν.

κγ. Ἐξελέσθωσάν σε ἐν τῇ ἀλλείψει σου¹⁸. Ὅθ
γὰρ μόνον σοι βοηθείαι οὐ μεσαδύσουσιν, ἀλλὰ καὶ
αὐτοὶ φροῦδοι ἔσονται, τουτέστι τὰ εἴδωλα. « Ὅθ δὲ
ἀντεχόμενοι μου κτήσονται γῆν. » Καὶ μαρτυρεῖ
τοῖς λόγοις τὰ πράγματα· οἱ γὰρ εἰς αὐτὸν πεπι-
στειυότες, καὶ τὴν Ἰερουσαλὴμ κατέχουσι πόλιν,
καὶ ἐν ἀπάσει ταῖς πόλιν ἀξιούσιν τιμῆς.

¹¹ II Cor. vi, 14.

VERS. 4. Quo oblectati estis? Manifeste his ver-
bis redarguit calumnias illorum, quibus Dominum
impetierunt. Seductorem enim illum appellabant,
et dæmonium habentem, et Samaritanum, et in
Beelzebub principe dæmoniorum dæmonia eiecerit
dicebant. « Nonne vos estis filii perditionis? » Quo-
niam Dominum tanquam Deo videlicet adversantem
eruciskerant, zelum ut ipsi existimabant pro eo
qui legem tulerat ostendentes, opportune illorum
superstitiones commemorat. [5—7] Annon semper,
inquit, idola colere pergitis? et lucos obeuntes,
dæmonibus filios vestros in vallibus immolatis?
Quomodo ergo dicitis vos legis zelo nunc inces-
sos, cum adversus legislatorem insurgitis? canes
erga idola muti, erga Salvatorem canes animo im-
pudentes.

VERS. 8. Post ostii tui postes posuisti memorialia
tua. Summam illorum impietatem his etiam verbis
declarat. Non solum enim errabant in montibus,
sed domi etiam idolis serviebant. Memoriale au-
tem vocat, conscriptam accusationem.

VERS. 9. Multiplicasti fornicationem tuam cum
eis. Quasi de femina intemperante hæc item dixit,
summam illorum impietatem docens. « Eos qui
procul a te. » Procul posita, idola vocavit. « Quæ
369 enim societas luci cum tenebris? » Pro-
cul autem illos lex quoque faciebat. « Et misisti
legatos ultra terminos tuos. » Interdum enim ad
Ægyptios, interdum ad Assyrios confugerant. « Et
humiliata es usque ad inferos. » Hunc cepisti fru-
ctum ex multis itineribus in quibus decudasti.

VERS. 10. Et non dixisti, Destinam. Me dereliqui-
sti, ut dæmonibus servires, in humanis auxiliis
fiduciam collocasti, et malorum satietas non fuit
tibi. « Non rogasti me. » Quando idolis serviebas,
legislatorem non reformidasti; quando autem
ipse veni, timore timuisti ubi non erat timor, et
prædictiones de me factas admittere noluisti.

VERS. 11. Et ego te videns despicio. Obsessæ tibi
nullam operam feram.

VERS. 13. Erunt te in tribulatione tua. Non
modus enim tibi auxillium non afferent, sed ipsimet
evanescent, idola nimfrum. « Qui autem adherent
mihi, possidebunt terram. » Verbis fidem res
asserunt. Qui enim crediderunt in eum, et Hieroso-
lymorum urbem possident; et in arbilus unversis
honore afficiuntur.

VARIE LECTIONES.

¹¹ ἱερ. Rec. lect. est ἐνετροφήσατε. ¹² Ἑπλ. — αὐτ. Hebr. Et pro munere obtulisti regi oleum.
¹³ τ. p. ἀπὸ σοῦ. Arab LXX, præc. καὶ πολλοὺς ἐποίησας. Hebr. Et multiplicasti pigmenta tua. ¹⁴ ὅθ.
τὰ ὄρη σου. Hebr. usque ad longinquum. ¹⁵ παύσ. Hebr. res desperata est. ¹⁶ κατέδ. μου. Hebr. negro-
lanti. ¹⁷ καὶ — παραρῶ. Hebr. Anne ego taceo, idque a sæculo, s. a longo inde tempore? ¹⁸ ἐν τ.
ἡ. σου. Hebr. congregationes tuæ, s. copie tuæ collectæ.

VERS. 14. *Mundas facite vras.* Veritatis etenim A
præcones rectam viam credentibus planam faciunt,
tum ea quæ Deo placent indicantes, tum a contra-
riis avocantes.

VERS. 15. *Dominus excelsus, in excelsis habitans.*
Omnibus istis **370** nominibus Dei benignitas
ostenditur, quod excelsus plane sit, licet illi, quan-
tum in ipsis erat, humilem fecerint, cum idolis et
dæmonibus comparantes : quod etiam sanctus,
cum facti nomen ejus profanarent perversis cogita-
tionibus, et actionibus non honestis : ipse tamen
sanctus est, et sanctis gaudet, illosque sanctificat,
illorum confortans virtutem, illorum excitans
mentes : si modo dignos præbere se visi fuerint.

VERS. 16. *Non in æternum pœnas de vobis sumam.* B
Plurimi ex iis qui Dominum crucifixerant, per
prædicationem apostolorum crediderunt, et salu-
tem consecuti sunt. Eam ob causam et cruci af-
fixus dicit : « Pater, ignosce illis, non enim sciunt
quid faciunt x. » — « Spiritus enim a me egre-
dietur. » Commemorat quo pacto Adami animam
reaverit. « Inspiravit enim, inquit, in faciem ejus
spiraculum vitæ, et factus est homo anima vi-
vens y. »

VERS. 18. *Vias ejus vidi.* Pœnitentiæ Dominus
Deus vires ostendit. Cum enim vidissem, inquit,
illorum pœnitentiam et consiliorum mutatonem,
et vultus tristitiam, et consolationem ipsis imper-
titi, et iis qui illos lugebant. Lugebant autem illos
præcones veritatis. « Et dedi eis consolationem
veram. » Etsi enim videntur in speciem impii lætari,
quando in voluptatibus suis versantur, tamen cum
in exitium tandem incidant, vero gaudio non gau-
dent. Vera enim demum illa fuerit lætitia, quæ ex
laboribus **371** et angustiis vitam æternam acqui-
rit. Sed et vera lætitia replentur qui justitiam col-
lunt, dum res illis ex voto succedit, et omni per-
turbatione vacans animus, tranquillus manet in
seipso.

CAP. LVIII.

VERS. 1. *Clama in fortitudine.* Præcipit omnium
Dominus prophetæ, ut redarguat iniquitates po-
puli, atque hoc non clam et occulte faciat, sed
palam et magna vocis contentione id agi jubet.

VERS. 2. *Me de die in diem quarunt.* Qui scelera-
tam vitam ducunt, providentia mea ut fruantur
postulant : nec repatant se, cum indignos cura
mea se exhibeant, hæc minime adepturos esse.

x Luc. XIII, 34. y Gen. II, 7.

*ιδ. Καθαρίσατε** εδόν. Οί γάρ τῆς ἀληθείας
κῆρυκες λέϊαν ἐργάζονται τοίς πιστεύουσι τὴν εὐ-
δοίαν ὁδόν, καὶ τὰ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ ἐπιδεικνύντες,
καὶ τῶν ἐναντιῶν ἀποτρέποντες.*

*ιε'. Κύριος ὕψιστος, ὁ ἐν ὕψηλοῖς κατοικῶν¹.
Διὰ τούτων ὄλων τῶν ὀνομάτων ἡ τοῦ Θεοῦ ἐρμάνει
δηλοῦται : ὅτι τε ὕψιστός ἐστι, εἰ καὶ ὅσον ἔχε τὸ
εἰς αὐτοῦς, ταπεινὸν αὐτὸν πεποιθήκασι συγκρίνον-
τες εἰδῶλοις τε καὶ δαίμοσιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ
ἄγιος, βεβηλόντων τούτων τὸ αὐτοῦ ὄνομα κακαίς
ἐνθυμήσεσι, καὶ πράξεσιν οὐ καλαῖς· ἀλλ' ὁμῶς
αὐτὸς ἄγιος ὢν, καὶ ἁγίοις χαίρων, κάκεινους ἀγά-
ζων, ἐπιβρωνῶν αὐτῶν τὴν δύναμιν, διεγείρων
αὐτῶν τὰ φρονήματα, μόνον εἰ φανεήσαν ἑαυτοῦς
παρέχοντες ἀξίους.*

*ισ'. Οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα ἐκδικήσω ὑμᾶς². Πλει-
στοὶ τῶν τὸν Κύριον ἐσταυρωκότων διὰ τοῦ κηρύ-
γματος τῶν ἀποστόλων ἐπίστευσαν, καὶ τῆς σωτη-
ρίας ἀπήλαυσαν. Τούτου χάριν καὶ σταυρούμενος
ἔφη· « Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦ-
σιν. » — « Πνεῦμα γὰρ παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται³. Ἐμνη-
μόνευσε δι' οὗ τοῦ Ἀδάμ ἐδημιούργησε τὴν ψυχὴν.
« Ἐνεφύσησε γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ
πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν
ζῶσαν. »*

*ιη'. Τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἑώρακα. Τῆς μετανοίας ὁ
Δεσπότης Θεὸς ἔδειξε τὴν ἰσχύϊν· θασάμενος γὰρ,
φησὶ, τὴν μεταμέλειαν, καὶ τῶν λογισμῶν τὴν μετα-
βολὴν, καὶ τοῦ προσώπου τὸ σκυθρωπὸν, καὶ αὐ-
τοῦς ψυχαγωγίας ἤξιωσα, καὶ τοὺς πενθοῦντας
αὐτοῦς. Ἐπένθουν δὲ αὐτοῦς τῆς ἀληθείας οἱ κῆ-
ρυκες. « Καὶ ἔβωκα αὐτῷ παράκλησιν ἀληθινήν. »
Κἂν γὰρ οἱ ἀσεβεῖς τῷ δοκεῖν δοκοῦσι χαίρειν ἐν ταῖς
ἑαυτῶν ἡδοναῖς τρεφόμενοι· ἀλλὰ γοῦν εἰς ἀπωλείας
τέλος καταστρέφοντες, οὐ τὴν ἀληθινήν χαρὰν χαί-
ρουσι. Μόνη γὰρ κυρίως ἂν εἴη χαρὰ ἡ ἐκ καμά-
των τε καὶ θλίψεων ζωῆν αἰώνιον πραγματευομένη.
Ἄλλὰ καὶ χαρὰς τῆς ἀληθινῆς πληροῦνται οἱ δι-
καιοπράγουντες, εἰς ἔργον αὐτοῖς προχωροῦντος τοῦ
σκοποῦ, καὶ ἀταράχου μενούσης τῆς ψυχῆς, καὶ
γαληνιζούσης ἐν αὐτῇ.*

ΚΕΦΑΛ. ΝΗ'.

*α'. Ἀναβόησον ἐν ἰσχύϊ⁴. Τὰς τοῦ λαοῦ παρα-
νομίας ἐλέγξα· τῷ προφήτῃ παρεγγυῆ τῶν ὄλων ὁ
Κύριος· καὶ μὴ κρύβδην τοῦτο καὶ λάθρα ποιῆσαι,
ἀλλὰ ἀναφανθὲν ὁρᾶσαι παρακλεῖσθαι μεγάλην χρώ-
μενον τῇ φωνῇ.*

*β'. Ἐμὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ζητοῦσι. Οἱ πονηρῆς
συχῶντες τῆς παρ' ἐμοῦ τυχεῖν ἀξιοῦσι προνοίας·
καὶ οὐ λογίζονται ὡς, ἀναξίους σφᾶς αὐτοῦς τῆς
ἔμης καταστήσαντες κηδεμονίας, ταύτης οὐκ ἀπο-
λαύσονται.*

VARIAE LECTIONES.

¹ Καθ. 43. Rec. lect. καθαρίσατε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ὁδόν. ² κατ. Ex medio vers. 15, hæc infra, in dial. 4, p. 364, Garn. leg. ἄγιος (rec. lect. ὕψιστος) ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος. Ad totum vero vers. pert. expositio, quæ sequitur. ³ ἐκδ. ὄμ. Hebr. litigabo. ⁴ ἐξ:λ. Infra, in dial. 3, p. 330, Garn. ἐκπορεύεται. ⁵ Καὶ — ἀληθ. Hebr. Et reddam consolationes illi, et lugentibus cum. ⁶ ἐν ἰσχύϊ. Hebr. gutture.

γ. Ἐνηστεύσαμεν*, καὶ οὐκ εἶδες. Ἀκραν νομίζουσιν ἀρετὴν τῶν βρωμάτων τὴν ἀποχὴν· καὶ ἐκπέμφονται μοι, μὴ παραυτίκα πάσης αὐτοῦς ἀκούσιντι προνοίας. « Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις τῶν νηστεῶν ὑμῶν. » Τὴν γὰρ τῆς νηστείας σχολὴν οὐκ ἀφορμὴν ποιήσατε μεταμελεία;· ἀλλὰ ταύτην εἰς τὴν τῶν ὀφελόντων εἰσπραξίν ἀναλίσκετε.

δ. Εἰς* κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε. Ἔοικε καὶ κατὰ τὴν τῆς προφητείας καιρὸν τοιοῦτό τι γενέσθαι. Τοῦτο γὰρ αἰνίττεται, « Καὶ σήμερον ἀκουσθῆναι ἐν κραυγῇ τὴν φωνὴν ὑμῶν. Ἰνατί μοι νηστεύετε; » Οὐ τὸ ἐξῆθεν, φησί, φαινόμενον σχῆμα ζητῶ. « Θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον. »

ε. Ἀλλὰ λυε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Διάρρηξον τοὺς τῆς ἀδικίας δεσμούς· ὅσα τῶν συμβολαίων οὐκ ἔχει τὸ δίκαιον, ὡς ἐπιζήμια λύσον. « Ἀπόστelle τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει¹⁰. » Τουτέστι τοὺς πενίᾳ συζῶντας ἐλευθέρωσον φροντίδος· ὅς τὴν ἀρετῶν, καὶ λύσον τὴν μερίμναν.

ς. Διῶρθυτε κειρώντι τὸν ἄρτον σου. Τῶν ἀδίκων κερδῶν ἀπαγορεύσας τοὺς πόρους, τῶν δικαίων συνειλεγμένων τὴν οἰκονομίαν φυλάσσειν δίδασκει.

ζ. Τότε βραγῆσεται πρῶμον τὸ φῶς σου. Ποθεινὸν μὲν τὸ φῶς, ποθεινότερος δὲ ὁ ὄρθρος μετὰ τὴν νύκτα φαινόμενος· τοῦτο πρῶμον πρόσρηγόρευσε φῶς. Καθάπερ γὰρ ὁ ὄρθρος τὴν ζοφώδη τῆς νυκτὸς διὰρρήγυσιν ἀμπεχόνην· οὕτω, φησί, τὴν νύκτα τῶν συμφορῶν οὗτος ὁ ἔνομος διαλύσει βίος, καὶ τῆς ἐμῆς σοι προνοίας χορηγήσει τὸ φῶς. « Καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε¹¹. » Ἐβείξεν ὡς τὰ θεατὰ τῆς ἡμετέρας ἔργου ἀκολουθεῖ· τῆς γὰρ ἡμετέρας ἡγουμένης δικαιοσύνης, ἔπεται τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἡ δόξα, περιδιδέπτους ἡμᾶς ἀποφαίνουσα.

θ. Τότε βοήση¹², καὶ ὁ Θεὸς εἰσακούσεται σου. Μῆγας ὁ τῆς δικαιοσύνης μισθός· τὴν γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῖν παρῆρησίαν χαρίζεται· τὸ δὲ, « Ἐτι λαλούντός σου, ἐρεῖ¹³, Ἰδοὺ πάρειμι, » οὐ φωνὴν τινα σημαίνει, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἐνέργειαν. Δι' αὐτῶν γὰρ, φησί, μαθήση τῶν πραγμάτων, ἔτι πάρεισί σοι ὁ Θεὸς ὁ παρακληθεὶς διὰ σοῦ. « Ἐάν ἐφίλης ἀπὸ σοῦ σύνδεσμον καὶ χειροτονίαν¹⁴. » Σύνδεσμον τὰς ἀδικίας καλεῖ πλοκαῖ· χειροτονίαν δὲ, τὴν ἄδικον τῶν χειρῶν κίνησιν, ἢ ἐπὶ πληγαῖς γινομένην, ἢ ἐπὶ γράμμασι. Τὸν¹⁵ δὲ γογγυσμὸν¹⁶ καὶ ὁ μακάριος ἀπαγορεύει Παῦλος· « Πάντα γὰρ ποιεῖτε, φησί, χωρὶς μὲν γογγυσμοῦ, καὶ διαλογισμῶν. »

ι. Τότε ἀραγελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου. Μεταβαλῶ γὰρ σου τὰς συμφορὰς, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ζῶντι καθαρὸν δαίξω τὸ φῶς.

* Psal. l., 17. * Philipp. ii., 14.

VERS. 3. *Jejunavimus, et non vidisti.* Summam virtutem existimant abstinentiam a cibo, et accusant me, quod non statim omnem eis gratiam impertiam. « In diebus enim jejuniorum vestrorum. » Jejuniorum enim vocationem non poenitentiae occasionem facitis, sed ad debitorem exactionem adhibetis.

VERS. 4. *Ad judicia et jurgia jejunatis.* Tale quidpiam videtur prophetiae tempore contigisse. Hoc enim innuunt illa, « Ut hodie audiat in clamore vox vestra. Cur mihi jejunatis? » [8] Non extrinsecus, inquit, apparentem speciem profero. « Sacrificium enim Deo (gratum) spiritus contritus est. »

VERS. 6. *Sed solve 372 omnem cottigaturam iniquitatis.* Confringe vincula iniquitatis : quotquot contractuum jure non nituntur, ut perniciosi dissolvantur. « Dimitte fractos in remissionem. » Hoc est, egestate laborantes a curis exime : da remissionem, et tolle sollicitudinem.

VERS. 7. *Frangere esurienti panem tuum.* Injustorum questuum interdicta facultate, juste partorum dispensationem observandam docet.

VERS. 8. *Tunc erumpet matutinum lumen tuum.* Optabile quidem est lumen, optabilius vero diluculum post noctem apparsens. Hoc matutinum lumen appellavit. Quae radmodum enim diluculum caliginosum noctis amictum dirumpit : ita, inquit, noctem calamitatum legitima haec vita dissolvat, et providentiae mexe tibi lumen praestabit. « Et gloria Dei circumdabit te. » Divina comitari opera nostra ostendit : siquidem praecunte justitia nostra, Dei universorum gloria consequitur, quae illustres nos reddit.

VERS. 9. *Tunc clamabis, et Deus exaudiet te.* Magnus est fructus justitiae. Fiduciam enim nobis praebet apud Deum. Illud vero : « Adhuc loquente te, dicet, Ecce adsum, » nequaquam vocem ullam significat, sed rerum ipsarum efficientiam. Ex ipsis enim rebus, inquit, cognosces Deum tibi adesse, quem invocasti. « Si abstuleris abs te colligationem et ordinationem. » Colligationem appellat injustos nexu; ordinationem autem, injustum manuum motum, vel in plagis inferendis, vel in 373 scripturis. Murmurationem autem beatus quoque Paulus vetat : « Omnia enim, inquit, facite sine murmuratione et disceptationibus. »

VERS. 10. *Tunc oriatur in tenebris lumen tuum.* Aërumnas enim tuas immutabo, atque in tenebris ipsis purum lumen ostendam.

VARIAE LECTIONES.

* Ἐν. καὶ οὐκ εἶδ. Plenius haec apud LXX ita leg., λέγοντες, Τί ὅτι ἐνηστ. κ. οὐκ εἶδες; † Ad illustr. commentarium faciunt ea quae apud LXX sequuntur : εὐρίσκατε τὰ θελήματα ὑμῶν, καὶ πάντας τοὺς ὑποχειρίους ὑμῶν ὑπονοήσατε. ‡ Εἰς — νηστ. Interrogationem haec constituunt juxta LXX. § Ἰνατί ποὶ νηστ. Ille c. apud LXX posita sunt ante σήμερον. ¶ ἐν ἀφ. Hebr. liberos (dimitte eos). ** περιστ. sc. Hebr. agmen tuum claudet. †† βοήση — σου. Supra, t. 1, p. 630 : καλέσεις, ἐγὼ δὲ σου ὑπακούσομαι. ††† Supra. c. ἐρῶ. Per accommodationem haec alleg. ad Cant. 1, 1. †††† χειρ. Hebr. omissionem digiti (s. gestus irridentis). ††††† τὸν δὲ, κ. τ. λ. Haec ad finem vers. 9 se referunt. †††††† Rec. lectio l. c. γογγυσμῶν.

VERS. 11. *Et erit Deus tuus tecum. Magnum hoc etiam præter reliqua. Quid enim honorum non suppetit iis qui hoc adepti sunt? et quibusnam gratiæ donis homo iste non redundat? « Et impleberis, sicut desiderat anima tua. » Bonorum promissionem per similitudines clarius demonstrat. Et quibus tandem rebus replendum ait? Divinis videlicet gratiis, et cibo sacrosancto; nam sicut ipse dixit Christus, « Non solo pane vivet homo, sed omni verbo Dei b. » Itaque quotquot divinorum ejus mysteriorum notitiam sunt adepti, aut his repleti sunt, eorum ossa pinguis facta sunt. Ficta autem est oratio eorum nomine qui in deliciis vivere consueverunt. Quorum anima velut hortus est ebrius, id est floridus, et arboribus abundans, omniumque generum fructus producens. Hortus vero Christi est Ecclesia. « Veniat enim, inquit, dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum nucum suarum c. » Et, « Sicut fons, inquit, cujus non defecit aqua. » Tales quodammodo fuerunt divini discipuli, tanquam ex perenni fonte, piæ doctrinæ fluentia emittentes. **374** « Et ossa, inquit, tua sicut herba orientur, et pinguescent, et hæreditabunt generationes generationum. » Videtur autem his verbis resurrectionis designare mysterium. Efflorescent enim tunc corpora, velut gramen in agro: et pinguescent, inquit, vivifica nimirum gratia, quæ est a Deo. Spiritualia autem animæ ossa sunt activæ illius facultates.*

VERS. 12. *Ædificabuntur deserta tua a sæculo.* Structuram hoc loco intelligit, non sensibus expositam, sed spiritualem. Quomodo enim æterna esse queat structura quæ sensibus percipitur, cum aspectabilia omnia consummationis tempore mutanda sint? « Et vocaberis ædificator sepium. » Qui enim erroris semitas obstruit, atque hujusmodi divisiones intercludit, seipsum undequaque muniens et circumsepiciens, ædificator sepium appellari jure potest.

VERS. 13. *Et vocabis Sabbata delicata.* Delicata Sabbata vocat, quod a corporeis laboribus libera essent. Otii autem modum tradit. « Non loqueris, inquit, verbum in ira ore tuo. »

VERS. 14. *Et eris confidens in Domino.* Quare jubet honorare Sabbatum cessando a malis, et in bona opera incumbendo. Qua nempe de causa duplicem sacerdotibus laborem imponit. Duplices enim victimas offerebant. Necesse autem erat, et mactare victimas, et carnes lavare, et altari ad-

b Math. iv, 4. c Cant. v, 1.

α'. *Kal êstai* ¹⁷ *ô theós sou metà sou.* Μέγα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο· τί γὰρ οὐχ ὑπάρχει τῶν ἀγαθῶν τοῖς τοῦτο λαχοῦσι; καὶ ποίων οὐκ ἐστὶ χαρισμάτων ἐπιμετος ἄνθρωπος; « Καὶ ἐμπλησθήσῃ ¹⁸ καθάπερ ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ σου. » Ἐδείξε διὰ τῶν εἰκόνων σαφέστερον τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑπόσχεσιν. Καὶ τίνων ἄρα, φησὶν, ἐμπλησθήσεται; Θεῶν χαρισμάτων δηλονότι, καὶ τροφῆς ἁγιοπρεποῦς· ὡς γὰρ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, « Οὐκ ἐπὶ ἄρτω μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντὶ ῥήματι Θεοῦ. » Οὐκοῦν ὅσοι τῶν θεῶν αὐτοῦ μυστηρίων ἐσχῆκασι γνῶσιν, ἦτοι ἐνεπλήσθησαν τούτων, κατεπιάνθη τὰ ὅσα αὐτῶν ¹⁹. Ἐσηματίσθη δὲ ὁ λόγος ἀπὸ ἑ τῶν τρυφῶν εἰωθότων. Τῶν ²⁰ γὰρ τοιούτων ἡ ψυχὴ γένοιτο· ἂν ὡς κῆπος μεθύων, τουτέστιν εὐανθῆς τε καὶ εὐδενδρίτατος, καὶ παντοδαποῦς ἐκφέρων καρπούς. Κῆπος δὲ Χριστοῦ γέγονεν ἡ Ἐκκλησία· « Καταβήτω γὰρ, φησὶν, ἀδελφιδούς μου εἰς κῆπον αὐτοῦ, καὶ φαγέτω καρπὸν ἀκροδρόνων αὐτοῦ. » Καὶ, « Ὡς πηγὴ, φησὶν, ἥς ²¹ μὴ ἐξέλιπεν ὕδωρ. » Τοιοῦτοί τινες εἶεν ἂν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, καθάπερ ἀπὸ πηγῆς ἀενάου, τὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας προϊέντες νάματα. « Καὶ ²² τὰ ὅσα σου δὲ, φησὶν, ὡς βοτάνη ἀνατελεῖ καὶ πιανθήσεται, καὶ κληρονομήσουσι γενεάς γενεῶν. » Ἔοικε δὲ ἐν τούτοις τὸ τῆς ἀναστάσεως καταδηλοῦν μυστήριον. Ἀναβλαστήσει γὰρ τότε τὰ σώματα, καθάπερ τις ἐν ἀγρῷ πόα· καὶ καταπιανθήσονται δὲ, φησὶ, τῇ ζωοποιῷ δηλονότι χάριτι τῇ παρὰ Θεοῦ· ὅσα δὲ ψυχῆς νοητὰ, αἱ πρακτικὰ ταύτης δυνάμεις.
β'. *Οικοδομηθήσονται σου αἱ ἐρημοὶ αἰώνιοι.* Οἰκοδομίαν οὐ τὴν αἰσθητὴν ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν· πῶς γὰρ ἂν γένοιτο ἡ αἰσθητὴ οἰκοδομία αἰώνιος, τῶν ὀρωμένων μεταβαλλομένων ἀπάντων κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν; « Καὶ κληθήσῃ οἰκοδόμος ²³ φραγμῶν. » Τῆς γὰρ πλάνης τὰς ἀτραπούς περιφράττων, καὶ τὰς τοιαύτας ἀποτειχιζῶν διακοπὰς, καὶ πάντοθεν ἑαυτὸν τευχίζων καὶ περιφράττων, εἰκότως οἰκοδόμος φραγμῶν ὀνομάζεται.

γ'. *Kal kalêseis ta Sabbata truzepa.* Τρυφερά μέντοι καλεῖ τὰ Σάββατα, ὡς σωματικῶν πόνων ἀπηλλαγμένα· διδάσκει δὲ καὶ τῆς ἀργίας τὸν τρόπον. « Οὐ λαλήσεις γὰρ, φησὶ, λόγον ἐν ὀργῇ ἐκ τοῦ στόματός σου. »

δ'. *Kal êsh pepoiôws êpi Kýrion.* Ὅστε τῇ τῶν κακῶν ἀργίᾳ τιμᾶσθαι κελεύει τὸ Σάββατον, προσέχειν δὲ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ. Οὐ δὲ χάριν καὶ τοῖς ἱερεῦσι διπλάσιον ἐπιτίθησι πόνον· διπλᾶ γὰρ προσέφερον θύματα· ἀνάγκη δὲ ἦν, καὶ θύειν τὰ ἱερεῖα, καὶ πλύειν τὰ κρέα, καὶ τῷ βωμῷ προσ-

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ ἐστὶ — σου. *Hebr.* ducet te Jehova semper. ¹⁸ ἐμπλ. — ψυχὴ σου. *Hebr.* explebit in siccitatibus animam tuam. ¹⁹ κατ. τ. ὁ αὐτ. Hæc spectant ad verba ista vers. 11: καὶ τὰ ὅσα σου πιανθήσεται. ²⁰ τῶν — μεθύων. Ad verba vers. 11: καὶ ἐστὶ ὡς κῆπος μεθύων, ista se referunt. ²¹ ἥς. Ita Aqu. et rel. Sed of LXX. ἦν. ²² Καὶ — γενεῶν. Hæc des. in *Hebr.*, exstant autem in cod. Alex. et edit. Ald. imo quoque in ms. Rupefucald. De hoc insigni additamento conf. Proleg., t. III, edit. τῶν LXX, Grab. ²³ οἰκ. φρ. *Hebr.* sapiens rupturam. Symm. τευχίζων διακοπήν.

κέρειν, καὶ πῦρ ἄπτειν, καὶ τῷ πυρὶ ὀρέγειν τὴν ἄ-
των ξύλων τροφήν. Καὶ ἡ ἀνάγκωσις δὲ τῶν θείων
λογίων πλείων ἐγίνετο, καὶ ἡ ὑμνοδία, καὶ ἡ
προσευχή. Καὶ διὰ πάντων δείκνυται, ὡς τῶν
αἰσθητῶν αὐτοὺς ἀπάρων ὁ νόμος, τοῖς πνευματι-
καῖς κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων προσήγεν. Οὐ
γὰρ ἠδύναντο τοῦτο διηνεκῶς δρᾶν σαρκικώτερον
ζῶντες, καὶ τῆ τοῦ σώματος θεραπεία προστετη-
κότες.

ΚΕΦΑΛ. ΝΘ .

γ'. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν μεμολυσμέναι αἵματι.
Διὰ πάντων τὰ κατὰ τοῦ Σωτήρος τυρευθέντα προ-
λέγει· τοῖς γὰρ χεῖρασι ἐμελέτησαν τὸν ἀδικον
ψόνον. « Συμβούλιον γὰρ, φησὶν, ἔλαβον, πῶς αὐτὸν
ἀπολέσωσι. » ταῖς δὲ χερσὶ συνεπέρανεν τὴν βουλήν.
Συλλαβόντες γὰρ αὐτὸν παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ.

δ'. Οὐδεὶς ἴσται δίκαια. Ἐρῆμοι καὶ δικαιο-
σύνης καὶ ἀληθείας εἰσὶν, καὶ θρασύτητι μόνῃ θαρ-
ροῦσι, καὶ ἡ ματαίους πρὸς ἀλλήλους κέχρηται
λόγος. « Κύουσι πόνον, καὶ τίκτουσιν ἀνομίαν. »
Κύησιν καλεῖ τοὺς λογισμοὺς· τίκτον δὲ, τὴν πράξιν·
Πράνομα γὰρ, φησὶ, λογίζονται.

ε'. Πὰ ἀσπίδων ἐρήξαν. Ὁ γὰρ Δεσπότης
Χριστὸς τὴν θηριώδη ταύτην ἐπιβουλήν, ἣν ἀπεκύη-
σαν, ἀνεμαίαν εὔρε καὶ οὐριον, συντρίψας τὸ ὄν·
βλάστην γὰρ ἐκείθεν οὐδεμίαν ἐδέξατο. Δῆλος δὲ ὅμως
ἡ σκοπὸς κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην, ὅτι πικρότατον
θηριὸν ὁ βασιλεύς ἐκ τοῦ οὐοῦ ἐξείη· ἡ δὲ τοῦ ἐπι-
βουλευομένου δύναμις, καὶ τὸ ὄν συνέτριψε, καὶ
οὐριον ἔδειξε, τουτέστιν ἀσθενῆ τὴν ἐπιβουλήν.
« Καὶ ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν. » Καθάπερ γὰρ τὰ
ἄραχνια ὑφαίνματα, τὰ μὲν μικρότατα θηρεύει ζωδι-
α, ὑπὲρ δὲ τῶν μειζόνων διασπᾶται ῥαδίως· οὕτως
καὶ τὰ τοῦτων μηχανήματα ὁ ὑπ' αὐτῶν ἐπιβουλεύ-
τεῖς εὐπετῶς μάλα διέσπασεν.

ς'. Καὶ οὐκ οἴδασι εἰρήνην. Ἐρῆμοι γὰρ τῆς
θείας κηδεμονίας ἐγένοντο.

ζ'. Ὑπομενάντων αὐτῶν φῶς, ἐγένετο αὐ-
τοῖς σκοτός. Εὐημερίαν, φησὶ, προσμενιαντες
παρεδόθησαν δυσπράξια. Φῶς γὰρ ἐνταῦθα τὴν εὐ-
ημερίαν καλεῖ, τὴν δὲ δυσκληρίαν « σκοτός » ὀνομάζει.
« Μεινάντες αὐτῆν ἐν ἀορίᾳ περιεπάτησαν. » Τοῦ-
τοι καὶ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· ἀναγινώσκοντες
γὰρ τὴν θέαν Γραφῆν, οὐκ ὀρώσι τὴν ταύτης ἀλη-
θειαν, καὶ τυφλοὶς εἰκόσασιν, ψηλαφῶσι μὲν τοίχον,
οὐκ ὀρώσι δὲ τοῦτον.

η'. Καὶ πεσοῦσιν ἐν μεσημβρίᾳ. Τοῦτο δὲ πάντων
ἀκαρτέρον. Τοῦ γὰρ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης πᾶσαν
τὴν οἰκουμένην φωτίσαντος, αὐτοὶ προσπαλοῦσιν,
ὡς ἐν μέσῃ νυκτί.

θ'. Ὡς ἄρκτος καὶ ὡς περιστέρα ἅμα πορεύ-

^d Matth. xxii, 15; xxi, 4.

movere, et ignem accendere, et igni lignorum ali-
menta porrigere. Et divinorum rursus eloquiorum
lectio **375** proluxior fiebat, et hymnodia, et
oratio. Atque ex omnibus patet, legem, cum ab
externis illos abduceret, ad spiritualia Sabbatis
obeunda eos quasi duxisse. Non enim perpetuo id
agere poterant carnaliter viventes, et curæ corpo-
ris dediti.

CAPUT LIX.

VERS. 3. *Manus enim vestrae inquinatae sunt san-
guine.* Omnia praedicit, quae adversus Salvatorem
moliti sunt. Labiis enim caedem injustam tracta-
runt: « Consilium, inquit, inierunt, quomodo cum
perderent. » Manibus autem consilium executi
sunt. Comprehendentes enim illum tradiderunt
Pilato.

VERS. 4. *Nemo loquitur justa.* Justitia et veritate
vacui sunt, et in audacia sola confidunt, vanisque
inter se verbis utuntur. « Parturiunt dolorem, et
pariunt iniquitatem. » Parturitionem vocat consi-
lilia, partum vero actionem. Iniqua enim, ait, co-
gitant.

VERS. 5. *Ova aspidum fregerunt.* Christus enim
Dominus serinum hoc consilium, quod pepererat,
inane atque irritum reperit, cum ovum confre-
gisset. Damnum quippe nullum ex eo accepit.
Prorsus tamen illorum scopus et mens erat, ut
ex ovo basiliscus serpentum deterrimus prodiret:
sed ejus cui insidiae struebantur potentia et ovum
confregit, et urinum ostendit, hoc est debiles in-
sidias. « Et telam araneae texunt. » Sicut enim
aranearum telae minima capiunt **376** animalcula,
et a majoribus facile perfringuntur: sic istorum
machinas is contra quem parabantur minimo ne-
gotio dissipavit.

VERS. 8. *Et nesciunt pacem.* Divina enim provi-
dentia destituti sunt.

VERS. 9. *Cum expectarent illi lucem, factae sunt
eis tenebrae.* Prosperitatem, ait, expectantes, in
aerumnas detrusi sunt. Lucem enim hoc loco
prosperitatem vocat, miseriam « tenebras » nomi-
nat. « Praestolantes splendorem in obscuritate
ambularunt. » Haec etiam res ipsae testantur. Cum
enim divinam Scripturam legant, ejus veritatem
non cernunt: et similes sunt caecis, parietem
quidem palpantibus, sed illum non videntibus.

VERS. 10. *Et cadent in meridie.* Hoc vero caeteris
omnibus est molestius. Nam cum sol justitiae uni-
versum orbem illuminet, illi tanquam in media
nocte offundunt.

VERS. 11. *Quasi ursus et quasi columba pariter*

VARIÆ LECTIONES.

^γ Οὐδ. λ. δίκ. *Hebr.* non est qui clamet in justitia. ^δ καὶ — λόγους. *Haec ad verba ista vers. 4, πε-
πλάσιν ἐπὶ ματαίους, καὶ λαλοῦσι κενά, spectant.* ^ε Κύουσι πόνον. *Hebr.* concipiendo (conciipiunt,
πρῶμνῶν. ^ς Ὑπ' αὐτ. *Hebr.* expectavimus. ^ζ Rec. lectio est ἀορία. *Leg. autem videtur, ἀορασία.*
^η Ὡς — πορ. *Hebr.* Fremimus sicut ursi, nos omnes, et tanquam columbae gemendo gemimus.

ambulabunt. Belluæ quidem crudelitatem, columbe vero assiduus gemitus præ se ferentes. Docet autem sermo iste, et quo nos odio prosequantur, et quo dolore conficiantur ærumnas suas considerantes.

VERS. 16. *Ultus est eos brachio suo.* Brachium operationem vocat. Eleemosyna porro disciplinae utilitatem docet: ad utilitatem enim castigat uniuersorum Deus.

VERS. 17. *Et indutus est iustitia quasi lorica.* Representat nobis sermo prophetæ uniuersorum Deum, velut quempiam belli ducem, **377** aduersus hostes armatum. Genus autem armorum ut spiritualiter accipiamus, faciunt quæ tropice dicta sunt. Lorica autem non ex ferro, sed ex iustitia fabricatam ostendit: et galeam similiter salutarem appellauit, et vestimentum vindictæ, et pallium zeli: quasi dicat, Juste et ad salutem supplicium inferet. Salutaris enim est etiam ejus animaduersio. A pluribus enim peccatis volentes liberat.

VERS. 19. *Et timebunt qui sunt ab Occidente.* Terram omnem, quæ sub sole est, designauit per Ortum et Occidentem. Per hæc autem Dei cognitionem per omnes gentes diffusam vaticinatus est.

VERS. 20. *Et veniet propter Sionem qui liberat.* Ad illos enim primos venit Saluator, et primorum voluit ipsorum impietatem destruere. Hoc enim et ipse dicebat: « Non sum missus, nisi ad oves quæ perierunt, domus Jacobi et Israelis ». — « Et avertet impietates a Jacobo. » Videntes enim, quales pœnas dederint Judæi ob ea quæ in Salvatore patrarunt, adorabunt, ut par est, eum qui diuinam potentiam ostendit.

CAPUT LX.

VERS. 2. *Ecce tenebræ operient terram, et caligo super gentes.* Et hoc similiter duplicem habet sententiam. Nam et Babyloniorum evertit imperium, et quasi tenebris quibusdam obsidioni ac seruituti addidit. Erga Hierosolimam autem potentiam suam patefecit, **378** iterum excitans illam, et illustrem efficiens. Idem vero ipsum in Ecclesia sua præstitit. Dedecore enim tenebrisque persecutores ejus oppressit; illam vero spectabilem reddidit, ita ut ab omnibus invicta ejus virtus prædicetur.

VERS. 3. *Et ambulabunt reges in lumine tuo.* Dicant Judæi, quoniam reges legalem cultum amplexi sint, aut quæ gentes ad uniuersorum Deum per

• Matth. xv, 24.

σονται. Τοῦ μὲν θηρίου τὸ ὠμοδόρον, τῆς δὲ περιστερᾶς τὴν ἀδόλεσχίαν ἐν τοῖς θρήνοις δεικνύντες. Διδάσκει δὲ ὁ λόγος, καὶ ὁ καθ' ἡμῶν ἔχουσι μῖσος, καὶ ἦν περιχρῆνται ἐδύνην τὰ οἰκεῖα θεωροῦντες κακά.

ις'. *Ἡμύνατο* ³⁰ αὐτοὺς τῷ βραχίονι αὐτοῦ. Βραχίονα δὲ τὴν ἐνέργειαν ὀνομάζει· καὶ ³¹ ἡ ἐλεημοσύνη δὲ τὸ χρήσιμον τῆς παιδείας διδάσκει. Ἐπ' ὠφελείᾳ γὰρ τῶν ὄλων παιδεύει Θεός.

ιζ'. *Καὶ* ³² ἐνεδύσατο δικαιοσύνην ὡς θώρακα. Ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ προφητικὸς λόγος ἴσον τινὶ στρατηγῷ κατὰ τῶν πολεμίων καθοπλισμένον τὸν τῶν ὄλων Θεόν. Τὸ δὲ εἶδος τῶν ὄπλων πνευματικῶς νοεῖν παρασκευάζει τὰ τροπικῶς εἰρημένα. Τὸν δὲ θώρακα, οὐκ ἐκ σιδήρου, ἀλλ' ἐκ δικαιοσύνης πεπονημένον ἔδειξε· καὶ τὴν περικεφαλαίαν ὠσαύτως σωτηρίαν ἐκάλεσε, καὶ τὸ ἱμάτιον ἐκδικήσεως, καὶ τὸ περιβόλαιον ζήλου, ἀντὶ τοῦ, Δικαίως καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τὴν τιμωρίαν ἐπάξει. Σωτήριος γὰρ αὐτοῦ καὶ ἡ κόλασις· πλειόνων γὰρ ἀμαρτημάτων τοὺς ἀναιρούμενους ἐλευθεροῖ.

ιθ'. *Καὶ φοβηθήσονται οἱ ἀπὸ Δυσμῶν* ³³. Πᾶσαν δεδήλωκε τὴν ὑψήλιον διὰ τῶν Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν· διὰ τοῦτου δὲ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων τὴν θεογνωσίαν ἐθέσπισεν.

κ'. *Ἦξει ἔρεκα* ³⁴ Σιών ὁ ῥυόμενος. Πρὸς αὐτοὺς γὰρ πρώτους ὁ Σωτὴρ παρεγένετο, καὶ πρώτων αὐτῶν ἠβουλήθη τὴν ἀσέθειαν λύσαι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν· « Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ καὶ Ἰακώβ. » — « Καὶ ³⁵ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ. » Ὅρῳντες γὰρ οἷας ἔδωκαν Ἰουδαῖοι δικὰς ὑπὲρ ὧν κατὰ τοῦ Σωτήρου ἐτόλμησαν, προσκυνήσουσιν εἰκότως τὸν τὴν θεῖαν ἐπίδειξαντα δύναμιν.

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

β'. *Ἰδοὺ* ³⁶ σκότος καλύψει γῆν, καὶ γνόφος τὰ ἔθνη. Καὶ τοῦτο ὠσαύτως διπλῆν ἔχει ἔννοιαν· κατέλυσε μὲν γὰρ τὴν Βαβυλωνίων δυναστείαν, καὶ οἶόν τι σκότῳ τῇ πολιτορικῇ καὶ τῇ δουλείᾳ παρέδωκεν. Ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ τὴν οἰκίαν δύναμιν ἔδειξεν, ἀνεγείρας αὐτήν, καὶ περιβλεπτον ἀποφῆνας· ταυτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀγίας αὐτοῦ πεποιτῆκεν Ἐκκλησίας· αἰσχύνῃ μὲν γὰρ καὶ σκότῳ παρέδωκε τοὺς διώκοντας· αὐτὴν δὲ περιβλεπτον ἀπειργάσατο, καὶ παρὰ πάντων τὸ ἀμαχον αὐτοῦ κηρύττεται τῆς δυνάμεως.

γ'. *Καὶ πορεύσονται οἱ βασιλεῖς* ³⁷ ἐν τῷ φωτί σου. Ἐπάτησαν Ἰουδαῖοι, ποιοὶ βασιλεῖς τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἠσπάσαντο· ποῖα δὲ ἔθνη δι' αὐτῶν

³⁰ Ἡμ. — αὐτ. *Hebr.* salutem ipsi præstitit brachium ejus. ³¹ καὶ — διδ. Ἡαc referunt sese ad finem vers. 16. Sed *Hebr.* et iustitia ejus illa fulcivit eum. ³² Καὶ — θώρακα. Ad totum vers. pertinet expositio. ³³ Δυσμ. Quæ proxima sunt, infra, *Gr. aff. cur.* serm. 10, ita leg.: τὸ ὄνομα Κυρίου καὶ οἱ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ἐνδοξόν. ³⁴ Ἐν. Σιών. *Hebr.* Sioni s. ad Sionem. *Aqu.* et *Symm.* τῆ Σιών. *Sed Rom.* 11, 26, leg. ἐκ Σιών. ³⁵ Καὶ — Ἰακ. *Hebr.* Et illis qui reversi fuerint a defectione. *Symm.*, καὶ τοῖς ἀποστρέψασιν ἀσέθειαν (*Aqu.* ἀθεσίαν) ἐν Ἰακώβ. ³⁶ Ἰδοὺ — ἔθνη. Ad totum vers. se refert expositio. ³⁷ οἱ βασιλ. *Hebr.* gentes.

ἐποδηγήθη πρὸς τὸν τῶν ἄλων Θεόν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἄ illos adductæ sint. At illi quidem ostendere non
 μὲν οὐκ ἂν δεξάιεν· παρ' ἡμῖν δὲ ὄραται τῆς προ-
 φητείας τὸ τέλος· τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας
 τὸ φῶς καὶ τὰ ἔθνη κατηύγασε, καὶ βασιλεῖς πρὸς
 τὴν ἀλήθειαν ἐποδηγήσεν.

δ. *Ἦκασί πάντες οἱ υἱοὶ σου μακρόθεν.* Οὗτε
 τοῦτο κατ' ἀκριθείαν τοῖς Ἰουδαίοις ἀρμόττει· οὐδὲ
 γὰρ πάντες ἐπανήλθον οἱ γενόμενοι δορυάλωτοι· ἀλλ'
 οἱ ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς, καὶ οὐδὲ οὗτοι πάντες,
 ἀλλ' ὅσοι τῆς προγονικῆς εὐσεβείας ἀντείχοντο· με-
 μενήκασι γὰρ, οἱ μὲν τὴν παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις δι-
 αγωγὴν ἀσπασάμενοι, οἱ δὲ τῆς Αἰγύπτου τήνοικησιν
 προσελόμενοι, οἱ δὲ εἰς ἕπαντα διεσπαρμένοι τὰ
 ἔθνη.

ε'. *Μεταβαλεῖς εἰς σέ πλοῦτον θαλάσσης.*
 Οὐδὲ τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ἀρμόττει· ποίων γὰρ αὐ-
 τοῖς ἔθνῶν καὶ λαῶν προσηγάθη πλοῦτος; Ἡ δὲ τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησία τὰ πάλαι τοῖς δαίμοσι προσφερό-
 μενα δέχεται· καὶ ἡ πάλαι πικρὰ τῶν ἔθνῶν θάλασ-
 σα, τῇ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ γλυκανθεῖσα, καὶ τὴν
 παράδοξον δεξαμένη μεταβολὴν, τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκ-
 κλησίᾳ προσφέρει τὰ δῶρα. Διαφερόντως δὲ εἰς τὴν
 Ἱερουσολύμων ταῦτα προσφέρουσι πόλιν, ἐκ πάσης
 γῆς καὶ θαλάττης συντρέγοντες.

ς'. *Καὶ ἤξουσί σοι ἀγέλαι καμήλων.* Εἰ δὲ τις
 ἀκριδῶς τῶν ῥητῶν καταμάθοι τὴν ἔννοιαν, αὐ-
 τοῦς εὐρήσει τοὺς ἀνθρώπους πρόβατα, καὶ κριοὺς,
 καὶ καμήλους προσηγορευμένους. Οὐ γὰρ εἶπεν, Οἴ-
 σουςι καμήλους, ἀλλ', « ἤξουσιν ἀγέλαι καμήλων,
 καὶ καλύψουσί σε κάμηλοι Μεδιᾶν, καὶ πάντα τὰ
 πρόβατα Κηδᾶρ συναχθήσεται σοι. »

η'. *Τίνας οἶδες ὡς νεφέλαι πέττανται;* Ἐκπλήτ-
 τεται τοῦτον τοῦ Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία τὰ νέφη τῶν πρὸς
 αὐτὴν συντρεχόντων θεομιμένη δῆμων· οἱ μιμοῦνται
 περισσότερο μετὰ τῶν νεοσπῶν πετομένας. Εἰ δὲ τις
 ἀκριδῶς νοῆσαι βούλεται τὸ χωρίον, ἐν ταῖς δημο-
 ταλείςιν ἑορταῖς, ἢ ταῖς Δεσποτικαῖς, ἢ ταῖς τῶν
 ἁγίων μαρτύριον, θεασάσθω τὰ πλήθη συβρέοντα· καὶ
 τὰς μὲν τὰς θυγατέρας ἐν ταῖς ἀγκάλαις φερούσας ἢ
 ταῖς χερσὶν ὀδηγούσας· τοὺς δὲ μετὰ τῶν υἱῶν βαδί-
 ζοντας· καὶ ἔψεται ἀληθῶς πνευματικὰς περισσε-
 ρὰς μετὰ τῶν νεοσπῶν πετομένας, καὶ πρὸς τὴν νέαν
 παραγινωμένης Σιών.

θ'. *Ἐμὲ αἱ νῆσοι ὑπέμειναν, καὶ πλοῖα θαρ-
 σὶς ἐν πρώτοις.* Θαρσίς δὲ τὴν Καρχηδόνα καλεῖ, τῆς
 πάλαι μὲν Λιβύης, νῦν δὲ Ἀφρικῆς ὀνομαζομένης·
 τὴν μητρόπολιν. Καὶ γὰρ ἠνίκα ὁ αὐτὸς εἶπε προφή-
 τας, « Ὀλοῦσεται, πλοῖα Καρχηδόνας, ὅτι ἀπώλετο, »
 παρὰ τῇ Ἑβραίῳ Θαρσί; εὐρομεν κείμενον.

ι'. *Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἀλλογενεῖς τὰ τεῖχη σου.*
 Καὶ ταῦτα καθ' ἱστορίαν ζητοῦντι ἔνστιν εὐρεῖν·

¹ Isa. xliii, 1.

VERS. 4. *Venerunt omnes filii tui a longinquo.*
 Neque hoc ad amussim Judæis convenit. Nam
 neque omnes reversi sunt qui facti fuerant ca-
 ptivi, sed ii duntaxat, qui e tribu Juda erant : ac
 ne hi quidem omnes, sed quotquot avitam pietatem
 retinebant. Manserunt enim, quibus vitam cum
 Assyriis ducere placuit ; alii apud Ægyptios ha-
 bitare maluerunt ; alii per omnes gentes dispersi
 sunt.

VERS. 5. *Transferet in te divitias maris.* Neque
 hoc Judæis convenit. Quarum enim, quæso, gentium
 et populorum ad illos allatæ sunt divitiæ ? At Ec-
 clesia Dei ea recipit quæ olim dæmonibus offere-
 bantur : et amarum quendam gentium mare, crucis
 ligno dulce redditum, mirabili facta mutatione,
 munera offert Ecclesiæ Dei. Præcipue autem ad
 civitatem Hierosolymorum hæc asserunt, **379**
 undique terra marique accurrentes.

VERS. 6. *Et venient tibi greges camelorum.* [7]
 Quod si quis accurate dictorum percipiat senten-
 tiam, ipsos homines inveniet oves, et arietes, et
 camelos appellatos. Non enim dixit : Ducent came-
 los, sed : « Venient greges camelorum, et operient
 te cameli Madian, et omnes oves Cedar congrega-
 buntur tibi. »

VERS. 8. *Quinam isti ut nubes volanti ?* Miratur
 itaque Dei Ecclesia videns nubes confluensium ad
 ipsam populorum, qui imitantur columbas cum
 pullis suis volantes. Quod si quis hunc locum li-
 quido vult intelligere, is in publicis festis, vel Do-
 minicis, vel sanctorum martyrum, concurrentes
 turbas consideret ; atque has quidem vel filias in
 ulnis gestantes, vel manibus ductantes, illos vero
 cum filiis procedentes : ac re ipsa spirituales co-
 lumbas videbit cum pullis volantes, et ad novam
 Sionem adventantes.

VERS. 9. *Me inaulæ expectarunt, et naves Tharsis*
in primis. Tharsis autem appellat Carthaginem,
 Libyæ olim, nunc Africæ nuncupatæ metropolin.
 Etenim ubi propheta ipse dixit : « Ululate, naves
 Carthaginis, quia periit !, » in Hebræo Tharsis
 scriptum invenimus.

VERS. 10. *Et ædificabunt alienigenæ muros tuos.*
 Et hæc juxta historiam quærenti reperire licet.

VARIÆ LECTIONES.

²² *Μεταβ.* — θαλ. *Hebr.* si conversa fuerit ad te multitudo maris. ²³ *Rec lectio* πλοῦτος, ut sensus sit :
 Transferentur in te divitiæ maris. ²⁴ θαλ. Huc etiam pertinent proxima, καὶ ἔθνῶν καὶ λαῶν. ²⁵ Καὶ
 ἤξ. σοι. Hæc juxta *Hebr.* et *LXX* sunt ultima vers. 5. ²⁶ Ὡς. *Supra*, p. 68, ad *Cant.* ii, 10. ὡσεὶ. Id
 post πέττανται seq., καὶ ὡσεὶ περισσεραὶ τὴν νεοσπῶν αὐτῶν.

Cyro quidem Hierosolymam ædificante, et post eum Dario: sed et Alexandro pontificiam **380** vestem contuente, animumque ad adorationem convertente. « Propter iram enim meam percussi te. » Et antiquæ Hierosolymæ quadrant ista, eversæ quidem propter peccata, restauratæ autem per solam benignitatem: et Dei Ecclesiæ, quæ olim quidem similis erat deserto, cum divina procuratione non frueretur, postea vero providentia Salvatoris potita est.

VERS. 11. *Et aperientur portæ tuæ semper.* Quænam fortitudo gentium ad prisecam Hierosolymam adorationis gratia profecta est? aut quinam reges ab aliis adducti universorum Deum ibi adorant? At Ecclesiæ Dei portæ semper patent, et accedentes excipiant, et pios reges admittunt a sanctorum **B** apostolorum disciplina perductos.

VERS. 12. *Et reges, qui non servient tibi, peribunt.* Et hoc perspicue falsam redarguit Judæorum intelligentiam. Neque enim gentes, neque reges Judæis post reditum e Babylonia servierunt. Serviant autem Ecclesiæ Dei. Et quotquot servitutem detrectarunt, hi ridiculi, et meticulosi, et infelicissimi hac in vita fuerunt, æternam autem vitam non videbunt.

VERS. 13. *In cyparisso, et pinu, et cedro.* Hæc verisimile est etiam in priori templo fuisse, illosque iterum ex Libano ligna comportasse.

VERS. 14. *Et ibunt ad te timentes filii eorum qui te humiliaverunt.* Hierosolymam sane Babylonii non adorant: at Ecclesiam Dei **381** plurimi adorant ex gentibus, et maxime horum filii. Illis enim vita functis, hi veritatem didicerunt, et Salvatori cultum exhibent, in oratoriis suis adorationem deferentes. « Et vocaberis civitas Sion. » Atqui Hierosolyma aliud nomen sortita est. Æliam enim vocarunt imperatores Romani. Quo igitur pacto prophetiæ veritas demonstratur, nisi quis Sionem spiritalius intelligat?

VERS. 16. *Et divitias regum comedes.* Quorumnam regum antiqua Hierosolyma post reditum divitias abstulit? aut quarum gentium, lactis instar, bonorum copiam suxit? Sed iis etiam qui inverecundiores sunt compertum arbitror, Dei Ecclesiam prædictionis veritatem ostendere. Hæc enim assidue et regum munera excipit, et gentium oblationibus susceptis, auctorem illarum celebrat.

VERS. 17. *Et pro ære afferam tibi aurum.* Hujus etiam prophetiæ veritatem in ædium sacrarium structuris videre licet. Auro enim et argento dis-

α τοῦ μὲν Κύρου οἰκοδομοῦντος τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μετ' αὐτὸν Δαρείου· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ἀλεξάνδρου τὴν ἱερατικὴν στολὴν θεασαμένου, καὶ μεταβαλλομένου τὸν θυμὸν εἰς προσκύνησιν. « Διὰ γὰρ ὄργην μου ἐπάταξά σε. » Καὶ τῇ πάλαι Ἱερουσαλήμ ἀρμόττει ταῦτα, καταλυθεῖσθαι μὲν δι' ἁμαρτίας, ἀνοικοδομηθεῖσθαι δὲ διὰ μόνην φιλανθρωπίαν· καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις πάλαι μὲν ἐρήμω ἀπέικαστο, θείας οὐκ ἀξιουμένη κηδεμονίας, μετὰ ταῦτα δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος προνοίας ἀπήλαυσται.

ια'. Καὶ ἀνοιχθήσονται αἱ πύλαι σου διαπαντός σοι. Ποία ⁴⁵ δύναμις ἐθνῶν εἰς τὴν πάλαι ἀνέδραμεν Ἱερουσαλήμ προσκυνήσεως χάριν; ποιοὶ δὲ βασιλεῖς ὑπ' ἄλλων ἀγόμενοι τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ἐκεῖ προσεκύνησαν; Τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας αἱ πύλαι διαπαντός ἀνεψύγασιν, τοὺς προσιώντας ὑποδεχόμεναι, καὶ τοὺς εὐσεβεῖς ὑποδέχονται βασιλέας, ὑπὸ τῆς τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἀγομένους διδασκαλίας.

ιβ'. Καὶ οἱ βασιλεῖς ⁴⁶ οἵτινες οὐ δουλεύουσιν σοι, ἀπολοῦνται. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἐλέγχει τὴν Ἰουδαίων παράνοιαν. Οὔτε γὰρ ἔθνη, οὔτε βασιλεῖς, μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον Ἰουδαίους ἐδούλευσαν. Τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ δουλεύουσι· καὶ ὅσοι τὴν δουλείαν ἠρνήθησαν, καταγέλαστοι μὲν, καὶ δειλατοὶ, καὶ τρισάθλιοι κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐγένοντο· οὐκ ἔψονται δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν.

ιγ'. Ἐν κυπαρίσσῳ, καὶ πεύκῳ, καὶ κέδρῳ. Ταῦτα εἰκὸς μὲν καὶ ἐπὶ τοῦ προτέρου γεγενῆσθαι νεώ· καὶ μετακομῆσαι πάλιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Λιβάνου ξύλα.

ιδ'. Καὶ πορεύσονται πρὸς σε δεδωκότες ⁴⁷ υἱοὶ τῶν ταπεινωσάντων σε. Τὴν μὲν Ἱερουσαλήμ οὐ προσεκύνησαν Βαβυλωνίῳ· τὴν ⁴⁸ δὲ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν οἱ πλείστοι τῶν ἐθνῶν προσκυνούσιν· μάλιστα δὲ οἱ τούτων υἱοί. Ἐκεῖνων γὰρ δεξαμένων τοῦ βίου τὰ πέρας, οὗτοι μετέμαθον τὴν ἀλήθειαν, καὶ προσφέρουσι τῷ Σωτῆρι τὸ σέβας, ἐν τοῖς εὐκτηρίοις αὐτῶν οἴκοις προσφέροντες τὴν προσκύνησιν. « Καὶ κληθήσῃ πόλις Σιών. » Καὶ μὴν Ἱερουσαλήμ ἑτέραν προσηγορίαν ἐδέξατο. Αἰλίαν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι ἐκάλεσαν βασιλεῖς. Πῶς τοίνυν δείκνυται τῆς προφητείας τὴ ἀψευδὲς, εἰ μὴ τις πνευματικώτερον τὴν Σιών νοήσει;

ις'. Καὶ ⁴⁹ πλοῦτον βασιλέων γάγασαι. Ποίων βασιλέων ἡ παλαιὰ Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκομίσαστο πλοῦτον; ἢ ποίων ἐθνῶν, καθάπερ γάλα, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐθήλασεν ἀφθονίαν; Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἑλίαν ἀνασχυντούσι δῆλον, οἶμαι, καθέστηκεν, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία δείκνυσι τῆς προβήσεως τὴν ἀλήθειαν. Αὕτη γὰρ διηνεκῶς καὶ πᾶ βασιλικά δεχεται δῶρα, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐθνῶν προσφερόμενα κομιζομένη, τὸν τούτων αἴτιον ἀνυμνεῖ.

ιζ'. Καὶ ἀντὶ χαλκοῦ ὀσσω σοὶ χρυσίον. Καὶ ταύτης ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς τῶν εὐκτηρίων οἴκων οἰκοδομίαις τῆς προφητείας τὴν ἀλήθειαν· χρυσῷ γὰρ

· VARIAE LECTIONES.

⁴⁵ Ποία, x. τ. λ. Hæc ad finem vers. 11 pertinent. ⁴⁶ οἱ βασι. Hebr. regnum, s. regna. ⁴⁷ δεδ. Hebr. cum incurvatione, s. incurvati. ⁴⁸ τὴν — προσκ. Hæc referunt se ad mediani partem vers. 14, ubi Aqu. et reliqui ita habent: καὶ προσκυνήσουσιν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν ποδῶν σου πάντες οἱ παρεξύναντες. Hæc tere Compl. ⁴⁹ Καὶ — γάγασαι. Hebr. et mamillam regum suges.

καὶ ἄργυρῳ πεπαικίλμενοι διαλάμπουσιν· οὐχ ἵνα τῷ Θεοῦ τὴν χρεῖαν πληρώσωσιν, ἀλλ' ἵνα τῶν εὐσεβῶν τὸ φιλότιμον δείξωσιν.

ἡ'. Οὐκ ἀκουσθήσεται ἐτι ἀδικία ἐν τῇ γῆ. Τοῦτων ἐκβάσιν ἀληθεστέραν ὄφεται τις ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ· ἐκεῖνος γὰρ ὁ βίος ἀδικίας ἐλεύθερος, ἐκεῖνος τῇ ἀρεῇ δικαιοσύνη κοσμεῖται· ἐκεῖνος ἀληθῶς ἀταλαίπωρος ἔσται καὶ φρονεῖδων ἀπηλλαγμένος. Ὡς ἐν τῷ πῶρ δὲ εὐροί τις ἀν καὶ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ταῦτα· τῆς γὰρ τῶν εἰδώλων ἀπέλλαχται πλάνης. Τὴν δὲ τῶν δῶλων Θεὸν διηνεκῶς ἀνομνεῖ. Προμηθοῦνται δὲ τῶν ἀδικουμένων οἱ ταῦτης ἡγεμόνες, ὡς ὁὖν τε.

ἰθ'. Καὶ οὐκ ἔσται σοι ἐτι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ μέλλον ἔχει βίος· ἐκεῖνος γὰρ οὔτε ἡλίου, οὔτε σελήνης χρῆζει· αὐτὸ γὰρ εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸ ἀρρήτον φῶς. Τούτου δὲ ὡς ἐν τῷ πῶρ καὶ νῦν οἱ πιστεύοντες ἀπολαύουσιν. Ὑπὸ γὰρ τούτου φωτισζόμενοι, τὴν ἀπλανῆ πορείαν ὁδεύουσιν.

κ'. Καὶ ὁ λαός σου πᾶς δικαίος, καὶ δι' αἰῶνος κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Καὶ ταῦτα περὶ μέλλοντος προηγόρευσε βίου. Ἐκεῖνος γὰρ ἔχει τῆς γνώμης τὸ ἀτρεπτον· ἐκεῖνος τῇ αἰωνίῳ δικαιοσύνῃ κοσμεῖται· ἐκεῖνος ἀμαρτίας ἐλεύθερος· ἐκεῖνος οὐκ ἔχει ἄσπον, οὐδὲ πρεσβύτην, ἀλλὰ ζῶν ἀτελεύτητον· ἐν ἐκείνῳ κληρονομοῦσι τὴν γῆν τῶν ζώντων οἱ ἀγαθοί.

ΚΕΦΑΛ. ΕΛ'.

α. Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ. Οὐ δεόμεθα πολλῶν ἀποδείξεων ταύτην ἐρμηνεύοντες τὴν προφητείαν. Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν ταύτην σαφῆ πεποίηκεν ὁ Δεσπότης. Εἰς γὰρ τὴν Συναγωγὴν εἰσελθὼν, καὶ τότε τὸ βιβλίον λαβὼν, εἶτα ἀναπτύξας, τήνδε τὴν προφητείαν ἀναγνούς, ἔφη πρὸς τοὺς ἀκούοντας· « Σήμερον ἐπληρωθῆ ἡ Γραφὴ αὕτη ἐν τοῖς ὠσιν ὑμῶν » καὶ ἔδειξεν ἀντικρυς ἑαυτὸν διὰ τοῦ προφήτου περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα φεγγάζαμενον. « Εὐαγγελισασθαι ἡ πτωχοῖς, ἰάσασθαι τοὺς συντετριμμένους καρδίᾳ ». Ταῦτα πάντα τοὺς ἀνθρώπους καλεῖ· πτωχοῦς μὲν, ὡς τὸν οὐράνιον ἀπολέσαντας πλοῦτον· συντετριμμένους δὲ τὴν καρδίαν, ὡς τὸ λογικὸν διαφθειραντας. Τυφλοῦς δὲ, ὡς Θεὸν ἀγνοήσαντας, καὶ τῆς προτέρας ἐκπεσόντας ἐλευθερίας. Εἰς ἐσχάτην γὰρ πτωχείαν ἐξέπεσε τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις· διαφερόντως δὲ τὰ ἔθνη τοῖς εἰδώλοις δουλεύοντα.

8 Luc. iv, 21.

unctæ lucent, non ut Dei expleant indigentiam, sed ut piorum hominum magnificentiam declarent.

VERS. 18. *Et non audietur ultra iniquitas in terra. Horum eventum certiore in futuro sæculo cernere licebit. Illa enim vita libera est ab iniquitate, illa summa justitia ornatur, illa vere miseriarum expers, et curis soluta. Velut in figura autem hæc etiam in Ecclesia Dei omnes deprehendent. Ab idolorum enim errore liberata est, omnium vero Deum laudat continenter. Injuria vero affectis ejus præsidēs pro viribus succurrunt.*

VERS. 19. *Et non erit tibi sol amplius lux diei.* [20] *Et hoc prorsus in vita futura continget. Illa enim neque sole, neque luna indiget: habet enim ipsum Dei lumen ineffabile. Hoc vero nunc etiam velut in figura possident credentes: ab hoc enim illustrati, in via erroris experte incedunt.*

VERS. 21. *Et populus tuus omnis justus, et semper possidebunt terram.* [22] *Hæc itidem de futura vita prædixit. Illa enim mentis immutabilitatem habet. Illa justitia ornatur sempiterna, illa immunis est a peccato, illa neque immaturum habet, neque senem, sed ævo fruitur immortalī. In illa terram viventium hæreditate possident qui digni fuerint.*

CAPUT LXI.

VERS. 1. *Spiritus Domini super me.* Non egemus multis demonstrationibus, ut hanc prophetiam exponamus. Dominus enim ipse hanc nobis planam fecit. Cum enim esset ingressus in Synagogam, et hunc librum sumens in manus, aperiensque, prophetiam hanc legisset, astantibus dixit: « *Pro die impleta est hæc Scriptura in auribus vestris*; » et aperte ostendit seipsum de se per prophetam hæc enuntiasse. « *Evangelizare pauperibus, sanare contritos corde.* » His omnibus vocabulis homines designat. Et pauperes vocat, ut qui cælestes divitias amiserint: et contritos corde, ut qui rationem corruperint: cæcos vero, ut qui Deum ignorarint, et pristina libertate exciderint. In extremam enim egestatem prolapsa est hominum natura, potissimum vero gentes idolis servientes.

VARIÆ LECTIONES.

καὶ ἀργ. Hæc ref. sese ad verba vers. 17: ἀντὶ δὲ σιδήρου ὄσω σοι ἀργύριον. ἄτ. κ. φρ. ἀπὸ πηλλ. Ad verba vers. 18, οὐδὲ ταλαίπωρία ἐν τοῖς ὄροις σου ista spectant. Καὶ — ἡμέρας. Ad totum vers. 19 et ad vers. 20 se ref. sequentia. εὐαγ. γ. Luc iv, 18, leg. εὐαγγελίζεσθαι, apud LXX autem, et passim apud Nostrum, εὐαγγελισασθαι. Quæ apud LXX præm., οὐ ἔνεκεν ἔχρισέ με, exstant t. I, p. 1038, 1203 et 1568, ac infra, ad Dan. ix, 24, in *Eran.* Dial. 1, et in *Repreh.* anath. noni Cyr. Ad Dan. l. c. post ἔχρισέ με. seq. Κύριος. πτ. Locis cit. additur ἀπέσταλάχ με. Locis cit. juxta cod. Vat. leg. τὴν καρδίαν, sique hoc ipso in loco, post pauca. τυφλοῦς, κ. τ. λ. Hæc. ref. sese ad verba ultima vers. 1: καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψεν, quæ una cum præc. κηρύξαι αἰχμαλώτους ἀφείπον, exstant locis jam cit.

VERS. 2. Et diem retributionis. Non solum enim A remissionem peccatorum nobis largitus est, et a diaboli tyrannide nos exemit, divinumque lumen demonstravit: sed futuram quoque vitam promisit, et justum iudicium minatus est. « Annum enim Domini acceptabilem, » priorem ejus adventum appellari arbitror: « diem vero retributionis, » diem iudicii. « Consolari omnes lugentes. » Resurrectionis enim spe tristitiam mortis temperavit. Innuit autem mysticum unguentum, quo donati lætitiā recipimus, et gloriæ indumentum: per καταστολήν enim stola est intelligenda.

VERS. 3. Et vocabuntur generationes iustitiæ. Hi nimirum qui de Sione sunt electi, et duodecim, et septuaginta, et tria millia, et myriades multæ. Sic et beatus David: « Hæc est, inquit, generatio quærentium eum ^b. »

VERS. 4. Et innovabunt civitates desertas. Ostendant nobis hæc facta Judæi. Nos ostendimus **384** civitates, quas impietas devastarat, a sacris apostolis et a piis viris, qui eorum prædicationi successerunt, restitutas.

VERS. 5. Et venient alienigenæ pascentes oves tuas. Ex alienigenis enim gentibus orti Ecclesiæ magistri, quos et pastores, et aratores, et vitatores nominavit.

VERS. 6. Vos vero sacerdotes Domini vocabimini. Apostolicum vero nomen præcipuum et singulare beatissimi illi habuerunt. Etsi enim eorum operi isti successerunt, illorum tamen appellationem nemo sibi arrogare audeat. « Fortitudinem gentium comedetis. » Impietatem enim quæ regnabat destruentes, spirituales illis divitias præbuitis, omnium admirationem ex nova immutatione concitantes.

VERS. 7. Terram secundo possidebunt. Liberabitur enim terra a pristina maledictione, et nova erit, corruptionem exuens, qua nunc obtegitur.

VERS. 9. Cognoscetur in gentibus semen eorum, et nepotes (eorum). Sacrorum apostolorum semen et nepotes eos vocat, qui illorum prædicationi successerunt. « Ex fructu enim arbor cognoscitur, » juxta Domini doctrinam ⁱ. Quam illustres autem sint Salvatoris nostri famuli, res ipsæ testantur. Videmus enim eos qui maximas obtinent dignitates, ad hos continenter accurrere, eorumque benedictionem ardenti studio reportare.

^b Psal. cxliii, 6. ⁱ Matth. xii, 35.

β'. Καὶ ἡμέραν ἀναποδόσεως. Οὐ γὰρ μόνον ἡμῖν τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἀφεσιν ἐδωρήσατο, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀπήλλαξε, καὶ τὸ θεῖον ὑπέδειξε φῶς· ἀλλὰ καὶ τὴν μέλλουσαν ἐπηγγελματο βιοτήν, καὶ τὴν δικαίαν ἠπειλήσας χρίσιν. « Ἐνιαυτὸν γὰρ Κυρίου δεκτὸν » τὴν προτέραν αὐτοῦ παρουσίαν οἶμαι χρηματίζεσθαι· « ἡμέραν δὲ ἀναποδόσεως, » τῆς κρίσεως τὴν ἡμέραν. « Παρακαλέσαι πάντας τοὺς πενθοῦντας. » Τῇ γὰρ ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως ἐκέρασε τοῦ θανάτου τὴν ἀθυρίαν. Αἰνίττεται ^α δὲ τὸ μουσικὸν χρίσμα, οὐ ἀξιούμενοι τὴν εὐφροσύνην δεχόμεθα, καὶ τῆς δόξης τὴν ἀμπεχόνην· τὴν γὰρ καταστολήν ^β στολήν νοητέον.

γ'. Καὶ κληθήσονται γενεαὶ δικαιοσύνης. Τουτέστιν οὗτοι, οἱ ἐκ τῆς Σιών ἐκλεγόμενοι, οἱ δυοκαίδεκα, οἱ ἐβδομήκοντα, οἱ τρισχιλιοι, αἱ πολλαὶ μυριάδες. Οὗτος καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων αὐτόν. »

δ'. Καὶ καινιούσι πόλεις ἐρήμους. Δειξάτωσαν ταῦτα οἱ Ἰουδαῖοι γεγενημένα· ἡμεῖς δείκνυμεν τὰς ὑπὸ τῆς ἀσεβείας διαφθαρείας πόλεις, ὑπὸ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν τὸ ἐκείνων κήρυγμα διαδεξαμένων εὐσεβῶν ἀνοικοδομηθείσας.

ε'. Καὶ ἦξουσιν ἄλλογενεῖς ποιμαίνοντες τὰ πρόβατά σου. Ἐξ ἄλλοφύλων γὰρ ἐθνῶν οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, οὓς καὶ ποιμένας, καὶ ἀροτῆρας, καὶ ἀμπελοουργοὺς ὠνόμασεν.

ς'. Ὑμεῖς δὲ ἱερεῖς Κυρίου κληθήσεσθε. Τὸ δὲ ἀποστολικὸν ὄνομα ἐξαίρετον οἱ τρισμακάριοι ἔσχον ἐκείνοι. Εἰ γὰρ τὸ ἐκείνων οὗτοι διεδέξαντο ἔργον, ἀλλ' οὖν τὴν ἐκείνων προσηγορίαν οὐδαὶς ἀρπάσαι τολμᾷ. « Ἰσχύον ^α ἐθνῶν κατέδεσθε. » Τὴν γὰρ κρητοῦσαν ἀσέβειαν καταλύσαντες, τὸν πνευματικὸν αὐτοῖς ἐχορηγήσατε πλοῦτον, θαυμαζόμενοι παρὰ πάντων ἐπὶ τῇ ξένη μεταβολῇ.

ζ'. Ἐκ δευτέρας κληρονομήσουσι τὴν γῆν. Ἀπαλλαγῆσεται γὰρ ἡ γῆ τῆς προτέρας κατάρας, ^α καὶ ἔσται καινὴ, ἣν περιέκειται νῦν ἀποδομητὴ φθορᾶν.

θ'. Γνωσθήσεται ἐν ταῖς ἐθνεσι σπέρμα αὐτῶν καὶ ἔκγονα. Τῶν ἱερῶν ἀποστόλων σπέρμα καλεῖ καὶ ἔκγονα, τοὺς τὸ ἐκείνων κήρυγμα διαδεξαμένους. Ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκειται, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν. Ὅπως δὲ εἰσιν ἐπίσημοι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν οἱ θεράποντες, αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Ὁρώμεν γὰρ τοὺς τὰς μεγίστας πεπιστευμένους ἀρχὰς διηνεκῶς πρὸς τούτους συντρέχοντας, καὶ σὺν θερμῇ προθυμίᾳ τὴν παρὰ τούτων εὐλογίαν κομιζόμενους.

VARIÆ LECTIONES.

^α Καὶ ἡμ. ἀντ. Ex initio vers. 2, hæc leg. tom. I, pag. 1038, καλέσαι ἐνιαυτὸν Κυρίου (rec. lect. est Κυρίου, eique hoc ipso in loco, post pauca) δεκτὸν. Pro καλέσαι Luc. iv, 19, leg. κηρύξαι. ^β αἰνίττεται, x. c. λ. Hæc ref. sese ad initium vers. 3. ^γ καταστ. Ita habet edit. Compl. Receipta autem lectio est κατὰ στολήν. ^δ γεν. Hebr. arbores (quercus). Symm. ἰσχυροί. ^ε ἦξ. Hebr. stabunt. ^ς Ἰσχύον. Hebr. οφες. Aqu. εὐπορίαν. ^ζ Ἐκ — γῆν. Hebr. duplum possidebunt. ^θ καὶ — φθορᾶν. Hæc ad vers. 7 initium juxta Hebr. se referre videntur. Desunt autem ista apud LXX, et ex Theodot. supplenda sunt, qui ita habet: ἀντὶ τῆς ἀλοχύνης ὑμῶν διπλάς καὶ ἐντροπῆς ἀγαλλιάσονται μερὶς αὐτῶν. ^ι γνωσθ. Hebr. notum, s. celebre erit.

ε. Ἐνέδυσέ ⁶⁴ με γὰρ ἱμάτιον σωτηρίου. Ἰμάτιον σωτηρίου καὶ ⁶⁵ χιτῶνα εὐφροσύνης, τοῦ παναγίου βαπτίσματος τὴν χάριν καλεῖ. « Ὅσοι γὰρ, φησὶν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. » Δι' ὃ καὶ ἐν τῇ Ἑβραίων φωνῇ τὸ ἱμάτιον σωτηρίου ἱμάτιον Ἰεσουά κεῖται, τουτέστι Χριστοῦ. « Ὡς ⁶⁶ νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. » Νύμφην ἑαυτὴν καλεῖ ἡ Ἐκκλησία, ὡς τῇ νυμφίῳ συνεζευγμένη· νυμφίον δὲ, ὡς τὸν νυμφίον ἐνδεδυμένον. Τὴν δὲ μίτραν στέφανον οἱ τρεῖς ἐρμηνεύουσι προσηγόρευσαν. Τοῦτου τοῦ κόσμου καὶ ἡ μακάριος μέμνηται Δαβὶδ· « Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διακρύψω περιβεβλημένη, πεποικιλμένη. » Δηλοῖ δὲ ὁ λόγος τοῦ παναγίου Πνεύματος τὰ ποικίλα χαρίσματα.

ια. Καὶ ὡς κήπος τὰ σπέρματα αὐτοῦ. Ἔδειξε β' ὅσαν τὴν οἰκουμένην ἓνα δικαιοσύνης γεγεννημένην παράδεισον.

ΚΕΦΑΛ. ΕΒ΄.

α. Διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι. Ταῦτα αὐτὸς λοιπὸν ὁ νυμφίος φησὶ. Δείξω γὰρ τῇ Σιών, φησὶ, καὶ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὡς τὸν ὑπ' αὐτὸν σταυρωθέντα πάντα προσκυνήσει τὰ ἔθνη, καὶ πᾶσαν τῆς ἐμῆς σωτηρίας αἰ ἀκτίνες διαδραμαῖνται τὴν οἰκουμένην.

β. Καὶ ὄψονται ἔθνη τὴν δικαιοσύνην σου. Σοῦ τῆς ἀγαλλομένης ἐπὶ σωτηρίῳ περιβολῆς τῆς ἀρετῆς μου νύμφης, ἣν παντοδαπῶς κατεκόσμησα κόσμοις. « Καὶ καλέσει τε τὸ ὄνομά σου ⁶⁷ τὸ καινόν. » Εἰπάτωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ποῖον ἐσχῆχαι καινὸν ὄνομα· μέχρι γὰρ τοῦ παρόντος Ἰουδαῖοι καλοῦνται· οἱ δὲ τῷ Χριστῷ πεπιστευκότες, τὴν καινὴν προσηγορίαν ἐδέξαντο, οὐκ ἐξ Ἀβραάμ, ἢ Ἰσραὴλ, Ἰουδαῖοι καλοῦμενοι, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ προσαγορευόμενοι τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ· Χριστιανοὶ γὰρ παρὰ πάντων καλοῦνται, ἅτε διὰ τοῦ παναγίου βαπτίσματος τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενοι.

γ. Καὶ ἡ γῆ σου οὐ κληθήσεται ἐτι ἐρημος. Πολλῶς γὰρ τὰ ἔθνη ἐρημον ὁ προφητικὸς λόγος ἠρμήκυσεν. Καὶ ἐπὶ πλείστον δὲ ἐγκατελείφθησαν χρόνοι, οὔτε προφήτην, οὔτε νομοθέτην θεῖον δεχόμενοι· ἀλλ' ὅμως αὐτοῖς καὶ καινὸν ἔδωκεν ὄνομα, καὶ διάδημα βασιλείας αὐτοῖς καὶ στέφανον νυμφικὸν ἐπαράξει. Καὶ γὰρ νύμφην αὐτοῖς προσηγόρευσεν, καὶ βασιλείαν ὀφρανὸν αὐτοῖς ἐπηγγέλατο.

δ. Ὡς ⁶⁸ συνοικίων νεανίσκος παρθένῳ. Ἐπειδὴ τῆς νύμφης ἐμνημόνευσεν, ἀναγκαστικῶς καὶ τῆς παρθένου τέθεικε τὴν εἰκόνα, ἵνα δείξῃ τοῦ γάμου τὸ ἀδιάφορον.

ι Galat. III, 27. κ Psal. XLIV, 10.

A VERS. 10. *Induit 385 enim me vestimento salutis. Vestimentum salutis, et tunicam lætitiæ vocat gratiam sanctissimi baptismatis. (Quicunque enim, ait, in Christum baptizati estis, Christum induistis J.)* Unde et in lingua Hebræorum, pro vestimento salutis, vestimentum Jescha dicitur, id est, Christi. « Sicut sponsam ornavit me ornatu muliebri. » Sponsam seipsam vocat Ecclesia, ut sponso copulata : sponsum vero, ut sponsum induta. Pro mitra autem, coronam tres reliqui interpretes posuerunt. Hujus ornatus meminit etiam beatus David : « Astitit regina a dextris tuis vestitu deaurato amicta, variegata k. » Significat autem sermo varia Spiritus sancti charismata.

B VERS. 11. *Et sicut hortus semina sua. Ostendit orbem universum hortum unicum justitiæ factum esse.*

CAPUT LXII.

VERS. 1. *Propter Sionem non tacebo. Hæc sponsus ipse de caetero loquitur. Ostendam enim, inquit, Sioni et Hierosolymæ futurum, ut cum adoraturæ sint omnes gentes, quem ipsi crucifixerunt, et salutis meæ radii orbem universum percurrant.*

VERS. 2. *Et videbunt gentes justitiam tuam. Tuam nempe, quæ gaudes vestimento salutari virtutis sponsæ meæ, quam omnium generum ornamentis expolivi. (Et vocabit te nomen novum tuum.)* Dicant Judæi, quodnam nomen **386** novum habuerint? Nam in hunc usque diem Judæi vocantur. At qui crediderant in Christum, novam appellationem acceperunt, non ex Abrahamio vel Israele Judæi nuncupati, sed ex ipso Christo Domino nomen adepti. Christiani quippe ab omnibus nominantur, ut qui per sanctissimum baptismum Christum induerunt.

[3] VERS. 4. *Et terra tua non vocabitur amplius deserta. Desertum enim prophætæ sæpenumero interpretati sunt gentes. Dicitissime porro derelictæ sunt, ita ut nec prophetam, nec divinum legislatorem * acciperent. Attamen et ipsis quoque novum nomen dedit, et diadema regni eos vocat, et coronam sponsalitiæ : etenim sponsam illos appellavit, et regnum eorum eis promisit.*

D VERS. 5. *Sicut habitans juvenis cum virgine. Quia mentionem fecit sponsæ, consentaneum erat virginis imaginem apponi, ut incorruptas esse nuptias ostenderet.*

VARIAE LECTIOES.

⁶⁴ Ἐνέδυσσε, x. τ. λ. Quæ apud LXX præm., ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, supra, tom. I, pag. 1525, et ad Cant. IV, 9, ac infra, ad Osee XIV, 6-9, leg. ⁶⁵ καὶ χιτ. εὐφρ. Locis cit. exstant verba textus, ad quæ h. l. respicitur. Post εὐφροσύνης tom. I, pag. 1525, sequitur ἐνέδυσέ μς : ad Cant. locum cit. autem, περιέβηκέ μοι. ⁶⁶ Ὡς νύμφην, x. τ. λ. Quæ præcedunt, supra, tom. I, p. 1525, ita leg. ὡς νυμφίῳ περιέβηκέ μοι μίτραν. ⁶⁷ σου. Absit ab Hebr. ⁶⁸ Ὡς — παρθ. Hebr. Nam sicut maritum se adjungit juvenis virgini (ita sicut mariti se adjungit tibi filii tui).

VERS. 6. *Et super muros tuos, Hierosolyma, A* constitui custodes. Hierosolymam rursus ipsam appellat sponsam. Custodes autem vocat eos, qui per unamquamque civitatem et vicum piis plebibus præsentent: qui nocte dieque Deum laudantes, divinam civitatem custodiunt. Quod si angelos quispiam hos esse arbitretur, non aberrabit a vero. « Castra enim ponet, ait, angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos ¹. »

VERS. 8. *Si ultra dederō triticum tuum.* Triticum autem, et vinum, et cibos, tropice accipere oportet de fructibus justitiæ. Sunt autem illi fortasse multæ mansiones quæ **387** apud Patrem.

VERS. 9. *In atris sanctis meis.* Hæc etiam putant Judæi reditum ipsorum prædicere: sed ita intelligi non sinunt quæ sequuntur.

VERS. 11. *Ecce Dominus auditum fecit usque ad extremum terræ.* Auditam vero usque ad extremum terræ fecit Deus, non structuram Hierosolymæ, sed crucem, et passionem, et resurrectionem, atque in cælos ascensionem Salvatoris, et Spiritus sancti adventum, et futurorum bonorum spem. His parere præcones viam jubet, et hanc planam, sublata difficultate, ac mollem fieri. « Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator venit. » Prophetæ dicebant: « Ecce Dominus cum potestate venit: » apostoli vero, « Ecce Salvator tuus venit. » Videnturque prophetæ quidem similes militibus qui regem antecedunt, ejusque adventum demonstrant: apostoli autem, magistris militum qui sequuntur, et regem venisse ignaros docent, atque huic esse quem illi demonstrant. Filiam porro Sionis dixit novam Dei Ecclesiam, quæ novum nomen accepit, et filia est antea constitutæ apud Judæos divini cultus politiæ.

CAPUT LXIII.

VERS. 1. *Quis est iste qui venit de Edom?* Interrogationis formam sermoni suo inducit propheta. Designat autem, **388** ut opinor, Domini ascensionem in cælos: cujus etiam in Psalmis simili figura sit mentio. Ibi enim pariter interrogant quidam: « Quis est iste rex gloriæ ^m? » non quod cælestes virtutes eum ignorarent qui ascendebat: sed ut per interrogationem et responsionem accuratius nos assumpti naturam edocerent. Sic igitur etiam hoc loco interrogant quidam: « Quis est iste qui venit de Edom? » Edom autem rubrain ter-

¹ Psal. xxxiii, 8. Psal. xxxiii, 8, 10.

ζ'. *Καὶ ἐπὶ τῶν τευχῶν σου, Ἰερουσαλήμ, κατέστησα φύλακας.* Ἰερουσαλήμ πάλιν αὐτὴν ὀνομάζει τὴν νύμφην· φύλακας δὲ καλεῖ τοὺς κατὰ πόλιν καὶ κόμην τῶν εὐσεβῶν λαῶν ἡγουμένους· οἵτινες νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὸν Θεὸν ὑμνοῦντες, τὴν θείαν φυλάττουσι πόλιν. Εἰ δὲ ἀγγέλους τις ὑπολάβῃ τοῦτους εἶναι, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τῆς ἀληθείας. « Παρεμβάλει γὰρ, φησὶν, ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. »

η'. *Εἰ ἔτι δώσω τὸν σῖτόν σου.* Σῖτον δὲ, καὶ οἶνον, καὶ βρώματα, τροπικῶς τοὺς τῆς δικαιοσύνης νοητέον καρπούς. Εἴεν δ' ἂν αὐτοὶ αἱ πολλαὶ μοναὶ αἱ παρὰ τῷ Πατρὶ.

θ'. *Ἐν ταῖς ἐπαύλεσι ταῖς ἀγλαῖς μου.* Καὶ ταῦτα νομίζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν αὐτῶν προλέγειν ἐπάνοδον· ἀλλ' οὐκ ἐὰν νοεῖν οὕτω τὰ ἐξῆς.

ια'. *Ἰδοὺ γὰρ Κύριος ἐποίησεν ἀκουστὸν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.* Ἄκουστὸν δὲ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς πεποίηκεν ὁ Θεός, οὐ τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἰερουσαλήμ, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου τὴν ἐπιφοίτησιν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα. Τοῦτοις ἐπιτρεπισθῆναι κελεύει τοῖς κήρυξιν τὴν ὁδὸν, καὶ ὁμαλὴν ταύτην καὶ λεῖαν γενέσθαι, τῆς δυσκολίας ἀναιρουμένης. « Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών, Ἰδοὺ Σωτὴρ ¹⁰ παραγίνεται. » Οἱ προφήται ἔλεγον, « Ἰδοὺ Κύριος μετ' ἰσχύος ἔρχεται. » οἱ ἀπόστολοι, « Ἰδοὺ ὁ Σωτὴρ σου παραγένοι. » Καὶ ἐφώκεισαν μὲν οἱ προφήται στρατιώταις βασιλείω προτρέχουσιν, καὶ τὴν τούτου παρουσίαν μνηύουσιν· οἱ δὲ ἀπόστολοι, στρατηγοῖς ἐπομένους, καὶ τοὺς ἀγνοῦντας διδάσκουσιν, ὡς ἐλήλυθεν ὁ βασιλεὺς, καὶ οὗτός ἐστιν ἐν ἐκείνῳ μνηύουσιν. Θυγατέρα δὲ Σιών ὀνόμασε τὴν νέαν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν τὸ καινὸν ὄνομα ἀπειληφύϊαν, θυγατέρα οὖσαν τοῦ προτέρου παρὰ Ἰουδαίοις συνεστῶτος καὶ θεοσεβοῦς πολιτεύματος.

ΚΕΦΑΛ. ΕΓ'.

α'. *Τίς οὗτος ὁ παρυγινόμενος* ¹¹ ἐξ Ἐδῶμ; Σχηματίζει τὸν λόγον εἰς ἐρώτησιν ὁ προφήτης. Μνηύει δὲ, ὡς οἶμαι, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν τοῦ Δεσπότη· ἧς καὶ τὸ ψαλμικὸν μέμνηται σχήμα. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ὁμοίως ἐρωτῶσι τινες, « Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; » οὐκ ἐπειδὴ ἠγνοῦσαν αἱ ἐπουράνιοι δυνάμεις τὸν ἀνιόντα· ἀλλὰ διὰ τῆς ἐρωτήσεως καὶ ἀποκρίσεως ἡμᾶς ἀκριβέστερον ἐκπαίδεύουσαι τοῦ ἀναληφθέντος τὴν φύσιν. Οὕτω καὶ ἐν ταῦθα πυνθάνονται τινες, « Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἐδῶμ; » Ἐδῶμ δὲ τὴν ἐρυθρὰν ¹²

¹⁰ τ. σφε. σου. Huc etiam pertinent quæ proxima sunt apud LXX: καὶ τὰ βρώματα — ἐμόγησας. ¹¹ τούτοις, κ. τ. λ. Hæc ad vers. 10 se referunt. ¹² Σωτ. παραγ. Apud LXX: ὁ Σωτὴρ σοι παραγένοιεν. Ita fere apud Nostrum post pauca interposita, ubi tamen leg. σου. ¹³ Rec. lectio παραγενόμενος obviva est pag. proxima, necnon supra, in Comment. ad Cant. 1, 3, 6, et v. 10-16 (quæ loca ad pleniorein illustrationem sex primorum vers. hujus cap. apprime faciunt), et in Oral. de charit. pag. 694, tom. IV, Sirm. Sed παραγινόμενος recurrit infra, in Eran. dial. 3 ¹⁴ τ. ἐρυθρ. Hæc restrictio des. pag. 81, ad Cant. iii, 6.

VARIÆ LECTIONES.

ὀνομάζουσι γῆν. « Ἐγὼ ⁷⁶ διαλέγομαι δικαιοσύνην ⁷⁶. » A ram nominant. « Ego loquor justitiam. » Pulchritudinem ejus admirantibus in hunc modum respondit : Ego, inquit, docebo vos juste peractæ salutis modum.

β. Διατί ⁷⁶ σου ἐρυθρά τὰ ἱμάτια ; Στολήν αὐτοῦ, τὸ ἱμάτιον, τὴν ἀνθρωπότητα προσαγορεύει ⁷⁷. Ἀπὸ δὲ τῆς πλευρᾶς ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ, κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυρίαν. Ληγόν ⁷⁸ δὲ ὀνομάζει τὴν πολεμίων κατάλυσιν. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς ληνοῖς ἅπαντες οἱ βότρυες ἀποθλίβονται· οὕτω καὶ τὸν εὐαγγέλιον, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν φάλαγγα, παντελῶς ὁ Θεσπέσιος κατέλυσε· διδάσκει τοίνυν τοὺς ἐρωμῆνους ὅπερ μαθεῖν ἠβουλήθησαν.

δ. Ἡμέρα ⁷⁹ γὰρ ἀνταποδόσεως. Καιρὸς γὰρ ἐστὶ, καὶ τοὺς δοῦναι ὧν ἐπλημμέλησαν δίκας, καὶ τοὺς ἀδικῶς αὐτοῖς δεδουλευκότας ἐλευθερίας τυχεῖν.

ζ. Τὸν ⁸⁰ ἔλεον Κυρίου ἐμνήσθη. Τὴν ἀφατον τοῦ Δεσπότη προθεσπίσας φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως γεγεννημένην σωτηρίαν προσαγορεύσας, μάλα εἰκότως ἐπήγαγε, « Τὸν ἔλεον Κυρίου ἐμνήσθη »· ἔλεον γὰρ καὶ φιλανθρωπίας ἡ τῆς ἐνανθρωπήσεως χάρις.

η. Καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ⁸¹. Αὐτὸς μὲν οὖν, τῇ ἀβρήτῳ χρώμενος ἀγαθότητι, πάντα ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἐπραγματεύσατο σωτηρίας· οἱ δὲ κωπηρία συζῶντες, καὶ ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐντεκνιπτοντες, ὡς φησὶν ὁ Θεσπέσιος Στέφανος· ἐντεῦθεν δὲ χάκεινος τὴν κατηγορίαν ὑφαίνειν· οὐκ ἰδέξαντο τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ τῆς εἰρήνης τὴν ἀφορμὴν πολέμου πρόφασιν ἐποιήσαντο. Οὐ δὲ χάριν τῆς ἀγαριστίας αὐτοῦ ἐσάπραξε δίκας.

ια. ⁸² Ποῦ ἐστὶν ὁ ἀραιβιδάσας ἐκ ⁸³ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων ; Ἐμνήσθη δὲ καὶ τῶν πάλαι γεγεννημένων ὑπὸ ⁸⁴ Μωσέως τοῦ νομοθέτου. Καὶ γε οἱ ἐπ' ἐκείνου δυσσεβούντες καὶ παρανομοῦντες, ἐν τῇ ἐρήμῳ κατηναλώθησαν.

ιβ. Κατισχυσεν ⁸⁵ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. Τῇ γὰρ ἐνεργείᾳ τοῦ Θεοῦ προστάγματος διηρέθη τὸ πλάγος, καὶ ἐγένετο αὐτοῖς τὸ ὕδωρ τείχος ἐκ δεξιῶν, καὶ τείχος ἐξ ἐωνύμων. Τοῦτα γὰρ, εἶπεν, κατισχυσεν, τουτέστιν ἐστῆ, καὶ ἡ ῥωδῆς φύσις ἐμίμνητο τειχῶν οἰκοδομῶν.

⁸⁶ Act. vii, 51.

VERS. 2. *Quare rubra sunt vestimenta tua?* [3] Stulam ejus et vestimentum appellat humanitatem. De latere autem exivit sanguis et aqua, juxta evangelistæ testimonium. Torcular vero vocat hostium destructionem. Sicut enim in torcularibus uvæ omnes conteruntur : sic et diabolus, et totam ejus cohortem Dominus omnino dissipavit. Docet ergo interrogantes id quod scire voluerant.

VERS. 4. *Dies enim retributionis.* Tempus enim est, ut isti pœnas eorum luant quæ admiserunt, utque libertatem **389** ii consequantur, quos iusta servitute premebant.

VERS. 7. *Misericordie Domini recordatus sum.* Cum ineffabilem Domini benignitatem prædixerit, et salutem per incarnationem peractam præmonstravit, valde congruenter subdidit : « Misericordie Domini recordatus sum : » misericordie siquidem et benignitatis est gratia incarnationis.

VERS. 8. *Et factus est eis in salutem.* Ipse quidem immensa utens bonitate, omnia pro eorum salute operatus est. Illi vero in nequitia perstantes, et Spiritui sancto semper resistentes, sicut ait divinus Stephanus, hoc illos nomine increpans ⁸⁷, salutem non receperunt, sed pacis causam in belli prætextum verterunt, et propterea ingrati animi pœnas ab illis exegit.

VERS. 11. *Ubi est qui eduxit de terra pastorem ovium?* Commemorat autem etiam illa, quæ olim gesta sunt sub Mose legislatore. Sub illo quippe, qui impie et inique agebant, in deserto consumpti sunt.

VERS. 12. *Invaluit aqua a facie ejus.* Vi enim divini præcepti divisum est pelagus, et facta illis est aqua murus a dextris, et murus a sinistris. Hoc enim, dixit, invaluit, id est stetit, et fluxa natura murorum structuram æmulabatur.

VERS. 12. *Invaluit aqua a facie ejus.* Vi enim divini præcepti divisum est pelagus, et facta illis est aqua murus a dextris, et murus a sinistris. Hoc enim, dixit, invaluit, id est stetit, et fluxa natura murorum structuram æmulabatur.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ Ἐγὼ, x. τ. λ. Quæ præc. apud LXX, ita leg. locis cit., ἐρύθημα ἱματίων αὐτοῦ ἐκ βοσῶν; οὗτος (rec. lect. οὕτως) ὠραῖος ἐν στολῇ (αὐτοῦ sequit. in *Orat. de charit.* loco cit.) βίβ. μετὰ τοῦτος. ⁷⁷ διχ. Iluc etiam pertinent quæ proxima sunt, καὶ χρίσιν σωτηρίου. ⁷⁸ Διατί. Supra, pag. 115, ad Cant. v, 10-16, leg. Invari. ⁷⁹ στολ. — *prosay.* Eadem vid. supra pag. 115, ad Cant. loco cit. ⁸⁰ ληγόν — κατάλυσιν. Ita quoque supra, loco cit. ubi ex sine vers. 2 hæc leg., ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληγοῦ; ⁸¹ Vers. 3. hæc sunt notatu dignæ lectiones, supra, pag. 115, ad Cant. loco cit. et tom. 1, pag. 1068 : Πλήρης καταπεπατημένης· ληγὸν ἐπάτησα μονώτατος, καὶ τῶν ἐθνῶν οὐδεὶς ἦν μετ' ἐμοῦ. Συνεπάτησα αὐτοῦς ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ συνέθλασα αὐτοῦς ἐν τῇ ὀργῇ μου, καὶ κατήγαγον εἰς γῆν τὸ αἷμα αὐτῶν (καὶ — αὐτῶν deest ad Cant. loco cit.), καὶ κατεβρᾶντίστη (ad Cant. loco cit. κατεβρᾶνθη) τῷ κατανηγῆματι αὐτῶν τὰ ἱμάτιά μου. Eisdem fere lectiones Justinus Mart., Cyprian. et Tertullianus secuti sunt. ⁸² Τὸν — ἐμν. *Hebr.* Commemorabo laudes Jehovæ. ⁸³ εἰς σωτ. *Hebr.* Salvator. ⁸⁴ Ex vers. 9 hæc leg. supra, p. 115, ad Cant. loco cit., οὐ πρέσβυς, οὐδὲ ἀγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν αὐτοῦς. ⁸⁵ ἐκ τ. γ. 1. a cod. Alex. Præstat autem h. l. lectio cod. Vat. ἐκ τῆς θαλάσσης. *Hebr.* qui eduxit eos e mari cum pastore gregis sui. ⁸⁶ ὅπ. M. τ. νομ. Nihil de Mose apud LXX juxta cod. Alex. et Vatic., sed in cod. quo Cujerius usus est, juxta *Hebr.* leg. Μωσὴ λαοῦ αὐτοῦ. ⁸⁷ Κατ. — σὺτ *Hebr.* Scindens aquas ante eos.

*VERS. 14. *Ut faceres tibi nomen gloriæ. Divina enim gratia* 390 *ducebat illos : et manifestus omnibus factus est Deus Israel.*

VERS. 15. *Convertere de cælo, et vide de domo sancta tua. Exinde propheta ad Deum ipsam transfert sermonem, orationem offerens pro populo. « Ubi est zelus tuus, et fortitudo tua ? » Longanimis erga nos, Domine, semper fuisti, abstulisti iniquitatem nostram; iram adversus inimicos exseruisti, notamque fecisti potentiam tuam inexuperabilem.*

VERS. 16. *Sed tu, Domine, Pater noster. Nullus veterum illorum avorum nos novit : propterea te solum et Patrem, et Dominum appellamus : populus enim tuus jam olim dicti sumus.*

VERS. 17. *Quare seduxisti nos, Domine, de via tua ? indurasti corda nostra ?* Diutissime, inquit, sustinuisti; videns nos intrepide peccantes non castigasti. Inde cor obdurantes a via recta deflectimus. Hanc nobis impudentiam peperit nimia tua longanimitas. Quia enim prævaricantes punire noluisti, in iniquitatibus perstitimus, legem tuam nihili facientes.

VERS. 18. *Hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam. Adyta, quæ tangi nefas erat, quæque solis sacerdotibus adire licebat, deserta facta, et ab impijs hostibus conculcata sunt. Impii enim fuerunt non solum Babylonii, verum etiam Macedones et Romani, quando Hierosolimam everterunt.*

VERS. 19. *Facti sumus quasi a principio. Omnia hæc providentia spoliati sumus, et majoribus nostris similes facti, qui in Ægypto servientes nondum populus tuus dicebantur.*

391 CAPUT LXIV

VERS. 1. *Si aperueris cælum, tremor apprehendet ex te montes. Hæc vero perpassi sumus, non propter imbecillitatem tuam, sed propter iniquitatem nostram. Te enim de cælo adveniente, montes concutiuntur, et instar ceræ igni admotæ destruentur.*

VERS. 2. *A facie tua gentes turbabuntur. Omnia tibi facilia sunt, omnia proclivia; concutere montes, turbare gentes.*

VERS. 4. *A sæculo non audivimus. Ex rebus ipsis didicimus, te solum Deum esse. Alterius enim nullius neque vidimus, neque audivimus opera, quæ Deo conveniant.*

VERS. 5. *Occurreret expectantibus justitiam. Declavit misericordiæ justitiam. Neque enim ex-*

ιδ. Τοῦ ποιῆσαι σεαυτῷ ὄνομα δόξης. Ἡ θεία γὰρ αὐτοὺς ἐποδήγησε χάρις· καὶ δῆλος ἐγένετο πᾶσι τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Θεός.

ιε'. Ἐπιστρέψον ἔκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἴδε ἔκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου. Ἐντεῦθεν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν ὁ προφήτης μεταφέρει τὸν λόγον, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τὴν ἰκεσίαν προσφέρων. « Πού ἐστὶν ὁ ζήλος σου, καὶ ἡ ἰσχὺς σου ; » Μακροθυμῶν ἡμῖν ἀεὶ, Δέσποτα, διετέλεις· ἀφελῆς τὴν ἡμετέραν παρανομίαν, ζήλω κατὰ πῶν πολεμίων ἐκέχρησο, καὶ τὴν ἀμαχῶν σου δύναμιν δῆλην ἐποίησας.

ις'. Ἀλλὰ σὺ, Κύριε, Πάτερ ἡμῶν. Οὐδεὶς ἔκείνων τῶν παλαιῶν προγόνων ἡμᾶς ἐπίστατοι. Διὸ σὲ μόνον καὶ Πατέρα καὶ Δεσπότην κλοῦμεν· σὺς γὰρ λαὸς ἐχρηματίσθημεν ἀνωθεν.

ιγ'. Τί ἔπλῃρῃσας ἡμᾶς, Κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου ; ἐσκλήρυνας τὰς καρδίας ἡμῶν ; Ἐπὶ πλεῖστον, φησὶν, ἐμακροθύμησας· ὁρῶν ἀδειῶς παρανομούντας οὐκ ἐπαίδευσας. Ἐντεῦθεν ἀντίτυπον καρδίαν ἐσηκώτες, τὴν εὐθείαν ὁδὸν καταλίπομεν. Ἡ πολλὴ σου μακροθυμία ταύτην ἡμῖν εἰργάσατο τὴν ἀναίδειαν. Ἐπειδὴ γὰρ παρανομούντας οὐκ ἠνείχου κολάζειν, ἐπεμείναμεν παρανομούντες, καὶ τῶν πῶν νόμων-καταφρονούντες.

ιδ'. Οἱ ὑπεραντίοι ἡμῶν κατεπάτησαν τὸ ἁγίασμα σου. Τὰ ἄδυτα, καὶ κλειστά, καὶ μόνοις τοῖς ἱερεῦσι βεβά, ἔρημα ἐγένετο, καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων δυσσεβῶν κατεπατήθη. Δυσσεβεῖς γὰρ ἦσαν οὐ μόνον Βαβυλώνιοι, ἀλλὰ καὶ Μακεδόνες καὶ Ῥωμαῖοι, ἠνίκα τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπύρθησαν.

ιε'. Ἐγενόμεθα ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. Τῆς παντοδαποῦ ἐκείνης ἐγυμνώθημεν προμηθείας, καὶ τοῖς ἡμετέροις ὀικαμεν προγόνοις, οἱ ἐν Αἰγύπτῳ δουλεύοντες, οὐδέπω σου λαὸς ἐχρημάτιζον.

ΚΕΦΑΛ. ΞΔ'

α'. Ἐὰν ἀρόλις οὐρανὸν, τρόμος ληψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη. Ταῦτα δὲ πεπόνθαμεν, οὐ διὰ τὴν σὴν κοθένειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν παρανομίαν. Σοῦ γὰρ οὐρανόθεν τὴν οἰκίαν ἐπιφάνειαν ποιουμένου, κλονεῖται τὰ ὄρη, καὶ κρηοῦ δίχην πυρὶ πιλάζοντος διαλυθήσεται.

β'. Ἀπὸ προσώπου σου ἔθρη παραχθήσονται. Πάντα σοὶ ῥάδια, πάντα σοὶ εὐπετὴ· σεῖσαι τὴν γῆν, ἢ ταραξάι τὰ ἔθνη.

γ'. Ἀπὸ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσαμεν. Δι' αὐτῶν μεμαθήκαμεν τῶν πραγμάτων, ὡς σὺ μόνος ὑπάρχεις Θεός. Ἐτέρου γὰρ οὐδενὸς οὕτε ἐθεασάμεθα, οὕτε ἠκούσαμεν ἔργα Θεῶν πρόποντα.

δ'. Συναρτήσεται τοῖς ὑπομένουσι δικαιο. Ἐδειξε τοῦ ἔλεου τὸ δικαιο. Οὕτε γὰρ ἔλεος τοῦ

VARIE LECTIONES.

ἰδ' Ἐπίστ. Hebr. Prospice. Aquil. et Symm. ἐπίβλεψον. ἰε' Οὐδ. — ἐπίστ. Hæc ref. sese ad initium vers. 16. ἰς' Τί — σου. Hebr. Cur permisisti, ut aberrarem a viis tuis? Τί aberat ab edit. Sirm. ἰδ' Οἱ — ἁγ. σου. Exstant tantum in cod. Alex. ἰε' Ἐὰν — ὄρη. Hæc juxta Hebr. sunt ultima cap. LXIII. Hebr. Usquam disruperes coslos et descenderes: a facie tua montes (diffuissent). ἰδ' καὶ — διαλ. Hæc ad initium vers. 2, se referunt. ἰε' ἦξ. Hebr. audiverunt. Quæ proxima sunt, infra, Hæc. [sb. l. v. c. 6 et in dial. 3, p. 332, Garn. ita leg. οὐδὲ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἶδον Θεὸν πλὴν σου. ἰε' Συναγ. — δίχ. Hebr. Occurris lætanti et exercenti justitiam. ἰδ' ὄρη. Ita Compl. Rec. autem lectio est ποιοῦσι.

θεοῦ ἀκριτος, οὕτε ἡ κρίσις ἀνήλεος. Διότι τοῦτο τῶν ὑπομένωνσι καὶ τοῖς ποιούσι τὸ δίκαιον, τὴν τοῦ ἰλαίου χορηγίαν συνέζευξεν. « Ἴδου σὺ ὠργισθῆς, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν. » Τοιοῦτόν τινα νοῦν ἔχει· Ὡς ὅταν διδάσκαλος ἀγαθὸς ἔχη πονηρὸν μαθητὴν, καὶ μεταβάλλεσθαι αὐτὸν βουλόμενος ἀπὸ τῆς πονηρίας αὐτοῦ, νοουθετῆ αὐτὸν κρείττονα γενέσθαι· ὁ δὲ μὴ μόνον οὐκ ἀπαλλάττοιο τῶν κακῶν, ἀλλὰ καὶ προσθήκη ἐν πονηρίᾳ δέξοιο· ἀκλόουθον ἀποστραφῆναι αὐτὸν τὸν διδάσκαλον, κάκεινον καταλειφθέντα εἰς τελείαν ἐκτὸν ἀταξίαν ἐκδοῦναι. Οὕτω, φησὶ, καὶ ἐφ' ἡμῶν, μὴ ἀνεχομένων ἡμῶν μεταθέσθαι τοῦ πονηροῦ ἡμῶν τρόπου, αὐτὸς ὠργισθῆς, καὶ ἡμεῖς σου τῆς ἐποπτείας ἀποτυχόντες, κατὰ βούνη τῶν ἀμαρτημάτων ἤχθημεν.

ζ'. Ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν. Ἄξιον θαυμάσαι τοῦ προφήτου τὴν σύνεσιν· τῷ γὰρ ἀκαθάρτῳ ῥάκει οὐ τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτῶν ἀπέεικασεν· οὐκ ἔχει γὰρ εἰκόνα παραβαλλομένη ἡ ἀμαρτία. « Καὶ ἐξεβύθημεν ὡς φύλλα διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. » Ἐδεῖξε καὶ διὰ τούτων τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Τῆς γὰρ πολλῆς, φησὶ, παρανομίας δίδομεν δίκας· καὶ εἰκαμεν φύλλοις ὑπὸ λαίλαπος φερομένοις.

ζ'. Οὐκ ἔστιν ὁ ἐπικαλούμενος τὸ δρομὰ σου. Εἰς ἀναγησίαν ἐξεπέσαμεν· καὶ τῶν ἐπιχειμένων ὡς αἰθανόμεθα συμφορῶν· οὐδὲ τὴν τούτων αἰτοῦμεν ἀπαλλαγὴν, τῆς σῆς γυμνωθέντες ἐπιμελείας· διὰ τὴν πολλὴν παρανομίαν ἐξεδῶθημεν τῆ δουλείᾳ.

η'. Καὶ νῦν, Κύριε, Πατὴρ ἡμῶν ὁ σὺ. Τῆς ἀρχαίας ἀναμνήσκει δημιουργίας· καὶ Πατέρα καλεῖ, καὶ Δεσπότην, καὶ ἡμῶν πλάστην, καὶ τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν ὀνομάζει πηλόν, ἵνα καὶ διὰ τούτων ἀνοίξη εἰς τὸ ἔλεος πηγᾶς.

θ'. Καὶ μὴ ἐν καιρῷ μνησθῆς ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Μὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν πολεμίων προσβολῆς τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων μνησθῆς.

ι'. Πόλις τοῦ Ἁγίου σου ἐρηγήθη ἔρημος. Τοῦτο ἔστι, τοῦ Δαβὶδ· αὐτοῦ γὰρ ἐχρημάτιζε πόλις. Εἰ ἡμεῖς, φησὶ, φιλανθρωπίαι ἀνάξιοι οἱ σὸς λαὸς χρηματίσαντες, τὴν πόλιν φειδῶς διὰ τὸν ταύτης ἀξίωσον οἰκιστὴν· ἔρημος γὰρ αὕτη γεγένηται.

ΚΕΦΑΛ. ΕΞ'.

α'. Ἐμψαῆς ἔγνωσθαι τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. Οὐδέχομαι, φησὶ, τὴν ὑπὲρ τούτων προσβολῆν· ἄλλον ἐξελεξάμην λαόν. Οὐκέτι τῶν ἀγαρίστων ἀνέρομαι· δηλὸς τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνεσιν ἐγενόμην. Εἶδον οἱ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς· ἔγνωσαν οἱ ἀγνωστοὶ τὸν ποιητὴν· εὔρον οἱ μὴ ζητοῦντες τὸν

VARIÆ LECTIONES.

ἡμῶν — δίκαιον. Ita sicut Alit. τοῖς ποιούσι, τοῖς ὑπομένοις τὸ δίκαιον. ἡμῶν. ἡμῶν. Huc etiam pertinent, quæ proxima sunt, ἡμεῖς δὲ πηλός, ἔργα τῶν χειρῶν σου πάντες. καὶ πλ. Hæc ref. se ad verba καὶ σὺ πλάστης ἡμῶν, quæ quidem apud LXX des., apud Aqu. et Theodot. autem post πηλός sequuntur. ἐν καιρῷ. Hebr. in perpetuum. Πόλις τ. ἁγ. σου. Hebr. urbes sanctitatis tuæ, s. sancte tuæ. Ἐμφ. — ζῆτ. Hebr. Quæror ab illis qui (antea) non interrogabant. ζῆτ. Ita h. l. habet cod. Alex., sed lectio cod. Vatic. ἐπερωτῶν exstat infra, Gr. aff. cur serm. 10. Ita quoque Rom. x, 20, ubi alius est verborum positus. Reliqua ex vers. 1, infra, Gr. aff. cur l. c. ita se habent: εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. Ἐἴτα ἰδοὺ εἶμι τῷ ἔθνεσι οἱ οὐκ ἐπεκαλέσαντο τὸ ὄνομα μου.

A pers est iudicii misericordia Dei, neque iudicium sine misericordia. Hanc ob causam, expectantibus et facientibus iustitiam misericordie indulgentiam copulavit. « Ecce tu iratus es, et nos peccavimus. » Talis quodammodo est sententia. Quemadmodum si bonus magister pravum habeat discipulum, et abducere illum cupiens a nequitia sua, hortetur illum ut melior fiat; ille vero non solum a malis non desistat, sed incrementum addat nequitie: consequens est ut ab illo se avertat magister, et ille derelictus extremæ se dedat insolentie: sic et nobis inquit, factum est: cum perversos mores nostros mutare abnueremus, iratus es ipse, et nos providentia tua destituti, in omnem peccandi licentiam delapsi sumus.

VERS. 6. *Ut pannus menstruatae omnis iustitia nostra.* Admiratione digna est prophetæ prudentia, qui cum immundo panno non peccatum, sed iustitiam illorum comparavit: collatum enim peccatum similitudinem non habet. « Et defluximus quasi folia propter iniquitates nostras. » Per hæc etiam supplicii æquitatem demonstravit. Multarum enim, ait, iniquitatum pœnas damus, et similes sumus foliis quæ a turbine agitantur.

VERS. 7. *Non est qui invocet nomen tuum.* In stupiditatem incidimus, et calamitates quibus premimur non sentimus, neque ut ab his liberemur, postulamus, tua destituti providentia: propter magnam iniquitatem traditi sumus servituti

VERS. 8. *Et nunc, Domine, Pater noster tu.* Antiquam commemorat creationem, et Patrem appellat, et Dominum, et sigulum; humanam vero naturam letum nominat, ut per hæc etiam misericordie fontes aperiat.

VERS. 9. *Et ne in tempore memineris peccatorum nostrorum.* Ne quo tempore irruunt hostes peccatorum nostrorum memineris.

VERS. 10. *Civitas Sancti tui facta est deserta.* Hoc est, Davidis: ejus enim civitas dicebatur. Si nos, inquit, benignitate digni non videntur, qui populus tuus nuncupati sumus, civitati propter ejus conditorem veniam tribue: deserta enim est facta.

D 393 CAPUT LXV.

VERS. 1. *Manifestus factus sum non quærentibus me.* Pro his, inquit, legationem non admitto; alium populum delegi. Non amplius patiar ingratos. Gentibus per orbem terrarum innotui. Licet viderunt qui erant in tenebris; auctorem suum cognoverunt, qui nesciebant; thesaurum invene-

runt, qui non quærebant; qui prophetas non habebant, in eum quem illi prædicarunt, credunt.

VERS. 2. *Expandi manus meas ad populum incredulum.* Gentes ergo, quæ prophetam nullum acceperunt, benefactorem agnoverunt: ipsi vero, quibus nullum defuerat genus providentiæ, nullam utilitatem retulerunt, sed in solita iniquitate permanent. Illud vero, «*Toto die expandi manus meas,*» indicat quidem præstitam illis omni tempore providentiam: innuit autem et salutarem crucis passionem, in qua manus expandit.

VERS. 3. *Populus hic, qui exacerbat me in conspectu meo.* Cum sciant me illa videre quæ aguntur, dæmonas me præsentem adorant, exacerbare me talibus ausis studentes. «*Ipsi immolant in hortis.*» [4] Scipos errori dedites, etiam visis per somnum obsequuntur: et propterea dormire ad sepulcra non refugiunt, et ad speluncas dæmonibus consecratis. Prævaricationem legis criminatur, docens, illos legem non ferentes, nec meliorem **394** vitæ disciplinam adamantes, cruentam illam cædem ausos esse, crucique affixisse benefactorem.

VERS. 5. *Qui dicunt, Longe a me; ne appropinques mihi, quoniam purus sum.* Tales erant, qui Salvatorem insimulabant, et dicebant, «*Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?**» Talis erat Phariseus qui dicebat intra se: «*Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis sit mulier, quæ tangit eum P.*» Talis erat is, qui orans in templo dicebat: «*Gratias tibi ago, quod non sim sicut cæteri hominum, injusti, raptores, adulteri, nec velut hic publicanus q.*» — «*Iste est fumus furoris mei.*» [6, 7] Sicut enim ligna excitant flammam, sic fastus et superbia iram meam accendant.

VERS. 8. *Quomodo inveniatur acinus in botro.* Quemadmodum enim si quis in botro acinum unum maturum invenerit, propter illum a toto botro abstinet, ut primitias Deo offerat, sic et ego promisi Abrahamo, me in ejus semine benedicturum esse omnibus gentibus.

VERS. 9. *Et educam semen de Jacobo, et de Juda.* Hoc est, gentium expectationem, propter quam omnibus terræ tribus benedicturum me esse promisi. Deinde simul cum Christo Domino, apostolorum * etiam qui in eum crediderunt meminit, et aliorum, qui horum **395** prædicationi successerunt.

* Matth. ix, 11 P Luc. vii, 39. q Luc. xviii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

* μου. Quæ proxima sunt, ὅλην τὴν ἡμέραν, post pauca leg. ante ἐξεπέτασα posita. Ita quoque Rom. x, 21, ubi post ἀπειθ. ex hoc vers. additur, καὶ ἀντιλέγοντα. * εἰμι. Hist. eccl. l. iv, c. 9 et Hær. fab. l. iii, c. 5, seq. μὴ μου ἄπτου. * πλεον. Abest l. c. * Οὐτ. Hær. fab. l. c. leg. αὐτός. Ibid. reliqua hujus vers. ita leg. πῦρ καίεται ἐν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας. * Huic et seq. vers. in ed. priori ascripti erant numeri 7 et 8. * εὐρ. ὁ ῥῶξ. Supra, t. i, p. 1191. ὅτ' ἂν εὐρεθῆ ῥῶξ. * βότρ. Reliqua hujus vers. supra, l. c. et infra ad Osee ix, 12, ita leg. Καὶ ἐροῦσι, Μὴ λυμῆνη αὐτὸν, ὅτι εὐλογία Κυρίου ἐστὶν ἐν αὐτῷ, οὕτως ποιήσω ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι· διὰ τούτου (ad Osee l. c. τοῦτο, recepta autem lectio est, τοῦτο ἕνεκεν) οὐ μὴ ἀπολώω πάντας. * Ιουδα. Quæ proxima sunt, ita leg. infra ad Osee l. c. καὶ κληρονομήσει τὸ δρος τὸ ἅγιόν μου.

A θησαυρόν· οἱ προφῆτας οὐκ ἔχοντες τῷ ὑπ' ἐκείνων κηρυττομένῳ πιστεύουσι.

β'. Ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου * πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα. Τὰ μὲν οὖν ἔθνη προφῆτην οὐ δεξιμένα τὸν εὐεργέτην ἐπέγνω. Αὐτοὶ δὲ παντοδαπῆς ἐπιμελείας τετυχηκότες; ὄνησιν οὐδεμίαν ἐδέξαντο· ἀλλὰ τῇ συνήθει παρανομία προσμένουσι. Τὸ δὲ, «*Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου,*» δηλοῖ μὲν ἐν παντὶ χρόνῳ γεγενημένην αὐτῶν ἐπιμέλειαν· αἰνίττεται δὲ καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ σωτήριον πάθος, ἐν ᾧ τὰς χεῖρας ἐξέτεινε.

γ'. Ὁ λαὸς οὗτος παροξύνωρ με ἐναντίον ἐμοῦ. Εἰδότες ὡς ὀρῶ τὰ γινόμενα, παρόντος μου τοὺς δαίμονας θεραπεύουσι, παροξύνειν με διὰ τῶν τολμωμένων βουλόμενοι. «*Αὐτοὶ θυσιάζουσιν ἐν τοῖς κήποις.*» Σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεδωκότες τῇ πλάνῃ, καὶ ταῖς καθ' ὕπνον φαντασίαις ἀκολουθοῦσι· καὶ τοῦτου χάριν καὶ παρὰ τοῖς τάφοις καθυδὲν ἀνέχονται, καὶ ἐν τοῖς ἀφωρισμένοις σπηλαίοις τοῖς δαίμοσιν. Τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως κατηγορεῖ· διδάσκων ὡς οὐκ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου, οὐδὲ τὴν ἀμείνω πολιτείαν ἀσπαζόμενοι, τὴν μαιφονίαν ἐκείνην ἐτόλμησαν, καὶ τὸν εὐεργέτην τῷ ξύλῳ προσήλωσαν.

δ'. Οἱ λέγοντες, Πέρω ἀπ' ἐμοῦ· μὴ ἐγγίσης μοι, ὅτι καθαρὸς εἰμι *. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ τοῦ Σωτῆρος κατηγοροῦντες καὶ λέγοντες, «*Ἰνατί μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἀμαρτωλῶν ἐσθίει ὁ διδάσκαλος ὑμῶν;*» Τοιοῦτος ἦν ὁ Φαρισαῖος ὁ ἐν αὐτῷ λέγων, «*Εἰ ἦν οὗτος προφῆτης, ἦδει τίς καὶ ποταπὴ ἦν ἡ γυνὴ αὐτῆ ἡ ἀπτομένη αὐτοῦ.*» Τοιοῦτος ἦν ὁ ἐν τῷ ἱερῷ προσευχόμενος καὶ λέγων· «*Εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἀδικοὶ, πλεονέκται *, μοιχοὶ, οὐδὲ ὡς ὁ τελωνῆς οὗτος.*» — «*Οὗτος * κατὸν τοῦ θυμοῦ μου.*» Ὡσπερ γὰρ τὰ ξύλα διεγείρει τὴν φλόγα, οὕτως ὁ τύφος καὶ ἡ ἀλαζονεία τὸν ἐμὸν ἐξάπτει θυμόν.

η'. * Ὁρ βότρον εὐρεθήσεται * ὁ ῥῶξ ἐν τῷ βότρῳ *. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, εἴ τις ἐν βότρῳ ἕνα εὖρον πέπειρον ῥῶγα, δι' ἐκεῖνον παντὸς βότρου φεῖδεται, ἵνα τῷ Θεῷ τὴν ἀπαρχὴν προσενέγκῃ· οὕτως καὶ γὰρ ἐπηγγελάμην τῷ Ἀβραάμ ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εὐλογῆσειν πάντα τὰ ἔθνη.

θ'. Καὶ ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰακώβ σπέρμα, καὶ τὸ ἐξ Ἰούδα *. Τουτέστι, τὴν τῶν ἐθνῶν προσδοκίαν, δι' ἧς εὐλογῆσειν ἐπηγγελάμην πάσας τῆς γῆς τὰς φυλάς. Εἶτα μετὰ τοῦ Λεσπότου Χριστοῦ, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκῶτων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἄλλων (τῶν τ) ἐκείνων διαδεξαμένων κήρυγμα μνημενεύει.

τ'. Καὶ ἔσονται ἐν τῷ δρυμῷ ἐπαύλεις ποι-
μῶν. Πάντα γὰρ δυσσεθείας μεσά· πρῶτον μὲν,
τὸ τὴν εὐεργέτην καταλιπεῖν, καὶ τὸν ἀφιερωμένον
τῷ Θεῷ καθιερωῖσαι ναόν. Ἔτ' αὖ τὸ ἀντὶ τοῦ Θεοῦ
τοῖς δαίμοσι τοῖς ἀντιθέοις δουλεύειν, καὶ ἀντὶ τῆς
τοῦ Θεοῦ προνοίας προελεῖσθαι τὴν τύχην, καὶ ταύτην
νομίζειν οἰκονομεῖν τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ
ταύτη προσφέρειν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενα.

ιβ'. Ὅτι ἠκάλεσα ὑμᾶς, καὶ οὐχ ὑπήκουσατε.
Ἐκάλεσε μὲν αὐτοὺς καὶ διὰ τῶν προφητῶν, καὶ
ἀντιτείνοντες διετέλεσαν· ἐκάλεσε δὲ αὐτοὺς καὶ
ἐνανθρωπήσας. « Ἰησοῦς γὰρ, φησὶν, ἔκραγε, καὶ
ἔλεγεν, Ἐἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. »
Καὶ πάλιν· « Δεῦτε, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πε-
φορτισμένοι, καγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. » Ἀλλὰ τὴν
σωτήριον οὐκ ἔδέξαντο κλήσιν· τὰς δὲ νομικὰς παρα-
τηρήσεις, καὶ τὰς θυσίας ἅς οὐκ ἐβούλετο, τῆς δω-
ρομένης αὐτοῖς προετίμησαν χάριτος.

ιγ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος. Ἡ τῶν ἐναν-
τίων παράθεσις, μείζονα τοῖς κολαζομένοις τὴν ὁδύ-
νην ἐργάζεται. Αὐτίκα τοίνυν Ἰουδαίους οὐχ οὕτως
ἢ σφετέρᾳ δυσημερία λυπεῖ, ὅσον ἀντὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας ἢ εὐπραξία.

ιδ'. Τοῖς δὲ δουλεύουσίν μοι κληθήσεται ὄνομα
καινόν. Καὶ ἤδη τοῦτο προεῖπε τὸ ὄνομα. Καινὸν
δὲ ἐστὶ, καὶ οὐ παλαιόν· μετὰ γὰρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ
Δεσπότου Χριστοῦ Χριστιανοὶ προσηγορεύθησαν οἱ
πιστεύσαντες. Ἀντὶ δὲ πάσης τοῦτο προσφέρουσιν
εὐφημίας οἱ ἄνθρωποι· ὅταν γὰρ ἐπαίρεσθαι βουλη-
θῶσι, μετὰ τὰς πολλὰς εὐφημίας ἐπιλέγειν εἰώθασιν,
Ἐπιφάνειαν Χριστιανός. Καὶ παρακαλοῦντες πάλιν εἰώ-
θασιν λέγειν, Ὡς Χριστιανός ποιήσον, ἃ πρέπει Χρι-
στιανῷ ποιήσον· οὕτως εὐφημίας καὶ εὐλογίας προ-
σηγορία μεστή.

ιε'. Εὐλογήσουσι γὰρ τὸν Θεὸν τὸν ἀληθι-
νόν. Τουτέστιν, οἱ τοῦ ἐξ οὐρανοῦ ὀνόματος ἀξιού-
μενοι, ἀπορρήψουσι τῶν εἰδώλων τὴν μνήμην, καὶ
τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐν τῷ στόματι διατελέσουσι περι-
φέροντες. « Ἐπιλήθονται τὴν θλίψιν. » Θλίψιν τὴν
κλάνην ἐκάλεσεν, ὡς πρόξενον συμφορῶν.

ις'. Ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινός. Τοῦτο καὶ
δ' Ἀπόστολος ἔφη· « Ἐἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις,
τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε τὰ πάντα καινά. »

ιζ'. Ἐγὼ ποιῶ ἀγαλλίαμα Ἱερουσαλήμ. Ἱερου-
σαλήμ ἐκαίτην ὀνομάζει, περὶ ἧς καὶ ὁ θεὸς Ἀπό-
στόλος ἔφη· « Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστίν,
ἧτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. »

ιη'. Οὐδὲ μὴ γενήσεται ἐτι ἐκαὶ ἄωρος. Καὶ
τῶν δικαίων, καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἴσην ἔχει τὴν
ἡλικίαν. Ἀθάνατος γὰρ καὶ ἡ τῶν δικαίων ἀπόλαυ-

VERS. 10. *Et erunt in saltu ovilia gregum.* [11]
Omnia enim plena sunt impietate. Primum qui-
dem, benefactorem deseruisse, Deoque consecra-
tum templum (dæmonibus) devovisse. Deinde, pro
Deo Dei adversariis dæmonibus servire, et Dei
providentiæ fortunam antepone, atque hanc rerum
humanarum dispensatricem arbitrari, eique
concessa a Deo bona offerre.

VERS. 12. *Quia vocavit vos, et non obedivistis.*
Vocavit quidem illos per prophetas, et resistendo
perstiterunt : vocavit illos etiam cum incarnatus
est. « Jesus enim clamabat, inquit, et dicebat : Si
quis sitit, veniat ad me, et bibat ; » et rursus :
« Venite, omnes qui laboratis et onerati estis, et
ego reficiam vos. » Sed salutarem vocationem
non susceperunt : legales autem observationes,
et sacrificia, quæ volebat, oblata sibi gratiæ præ-
tulerunt.

VERS. 13. *Propterea hæc dicit Dominus.* [14]
Contrariorum oppositio majorem iis qui ple-
ctuntur dolorem comparat. Itaque Judæos non sic
propria calamitas urit, ac Ecclesiæ torquet felici-
tatis.

VERS. 15. *Servientibus autem mihi vocabitur no-
men novum.* Jam antea hoc nomen declaravit.
Novum autem est, et non vetus, quia post adventum
Christi Domini Christiani appellati sunt qui cre-
debant. Omnis porro laudis vice hoc in medium
proferunt homines. Cum enim laudare voluerint,
post multas **396** commendationes concludere so-
lent : Vere Christianus. Et rursus cum exhortari
libet, dicere solent : Age ut Christianus, fac quæ
Christianum decent. Ita laudis et benedictionis
plena est appellatio.

VERS. 16. *Benedicent enim Deo vero.* Illi nimirum
qui cœlestis nomen acceperint, idolorum memo-
riam detestabuntur, et verum Deum in ore semper
habebunt. « Obliviscetur tribulationis. » Tribu-
lationem vocat idolorum errorem, ut causam cala-
mitatum.

VERS. 17. *Erit enim cælum novum.* Hoc ait etiam
Apostolus : « Si qua in Christo nova creatura, ve-
tera transierunt : ecce facta sunt omnia nova. »

VERS. 18. *Ego facio exsultationem Hierosolymam.*
Hierosolymam illam nominat, de qua et divinus
Apostolus dicit : « Quæ sursum est Hierosolyma
libera est, quæ est mater omnium nostrum. »

VERS. 20. *Neque erit ibi ultra immaturus.* Et ju-
storum, et peccatorum æquali sibi est ætas, im-
mortalis quippe et justorum fruitio, et peccato-

† Joan vii, 37.   † Matth. ii, 28.   † II Cor. v, 17.   † Galat. iv, 26.

VARIÆ LECTIONES.

† Καὶ — δρυμῷ. *Hebr.* et erit Saron. †) καθ. Excidisse puto, τοῖς δαίμοσι. †† εἶτα — τύχην. Hæc
ref. sese ad finem vers. 11. ††† Ὅτι; x. τ. λ. Ex initio vers. 12, hæc apud Nostrum leg. ad Osee i. c. ὑμᾶς
τοῖς ἐγκαταλιπόντας Κύριον παραδώσω εἰς μάχαιραν. †††† καινόν. *Hebr.* aliud. *Aqu.* et *Symm.* ὄνομα
Ἱερων. ††††† Εὐλογ., x. τ. λ. Quæ præcip. apud LXX, Ὁ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς, exstant in epist. 146.
†††††† καινός. Quæ proxima sunt, καὶ ἡ γῆ καινὴ leg. infra ad Coloss. i, 16. ††††††† Οὐδὲ μὴ γεν. Rec. lectio
est, οὐδ' οὐ μὴ γένηται. †††††††† ἄωρος. *Hebr.* infans dierum.

rum punitio. Diversas itaque ætates excludit, tum A immaturam, tum exoletam. Perfectum autem numerum, id est centenarium, posuit pro vita sempiterna. Filium vero centum annorum, juxta Hebræorum Syrorumque dialectum dixit, pro eo quod est, centum annorum.

VERS. 21. *Et edificabunt domos.* Figurata ista ex proprio linguæ idiomate usurpavit, domum et vineas appellans virtutem. Sic et divinus Apostolus : « Quod enim seminaverit homo, 397 hoc et metet. Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. » Et rursus : « Qui parce seminat, parce quoque metet : et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus etiam metet * . » Et alio loco : « Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem † . »

VERS. 22. *Secundum dies ligni vitæ erunt dies populi mei.* Quomodo potest hoc aptari iis qui mortalem hanc vitam degunt ? Æternam enim vitam propheta pollicetur. De ligno enim illo dixit Deus : « Nequando extendat Adam manum suam, et edat de ligno vitæ, et vivat in æternum ‡ . » Nobis vero lignum vitæ facta est crux salutaris : excepit enim velut fructum quemdam corpus vivificum : ad quod qui manus porrigunt, et de fructu participant, vitam agunt immortalem.

VERS. 23. *Electi mei autem non laborabunt in vacuum.* Sic et divinus Apostolus ait : « Labor vester non est inanis in Domino † . » Filios autem et nepotes benedictos dicit eos qui per fidem regenerantur, de quibus dicit et Apostolus : « Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, tamen non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui ‡ . »

VERS. 24. *Antequam ipsi clament, ego exaudiam.* Sic Paulo, cum in carcere esset Hierosolymis, apparuit Dominus, dicens : « Bono animo sis, Paule : sicut enim testificatus es de me in Hierosolyma, sic te oportet etiam Romæ testificari † . » Sic apostolorum coryphæum 398 eduxit de carcere. Sic universum apostolorum cætum vinculis exemit.

VERS. 25. *Tunc lupi et agni pascentur simul.* D Simul enim et qui præsentur et qui subsunt, et reges et subditi, et docti et indocti, unam habent mensam, spiritus nempe disciplinam. Agnos enim appellavit eos qui moderatam vitam ducunt ; * eos vero qui plus appetunt, lupos nominavit : leonem, eum qui regnum susceperit ; boves, sacerdotio decoratos ; paleas autem, cibum bobus destinatum.

* Galat. vi. 7, 8 ; II Cor. ix, 15. † I Cor. ii, 8.

‡ Act. xxiii, 11.

σις, καὶ τῶν ἡμαρτηκότων ἡ κόλασις. Καὶ τὰς διαφόρους δὲ ἡλικίας ἐκβάλλει, καὶ τὴν ἄωρον, καὶ τὴν ἐξωρον. Τὸν ὁ δὲ τέλειον ἀριθμὸν, τουτέστι τὸν ἑκατὸν, τέθεικεν ἐπὶ τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς. Τὸ δὲ υἱὸν ἑκατὸν ἐτῶν, κατὰ τὸ Ἑβραίων καὶ Σύριον ἰδιῶμα τέθεικεν ἀντὶ τοῦ ἑκατὸν ἐτῶν.

κα'. Καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας. Τροπικῶς ταῦτα κατὰ τὸ ἴδιον ἰδιῶμα τέθεικεν, οἰκίαν καὶ ἀμπελώνας τὴν ἀρετὴν ὀνομάζον. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος : « Ὁ γὰρ ἂν σπείρῃ ἀνθρώπος, τοῦτο καὶ θερίσει. Ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν · ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. » Καὶ πάλιν : « Ὁ σπείρων φειδομένως, φειδομένως καὶ θερίσει · καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίας, ἐπ' εὐλογίας καὶ θερίσει. » Καὶ ἐτέρωθι : « Ἐκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. »

κβ'. Κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἔσονται αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου. Ἡὼς δύναται τοῦτο προσαρμωθῆναι τοῖς τὸν θνητὸν τοῦτον διοδεύουσι βίον ; Αἰώνιον γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος ὑπισχνεῖται ζωὴν. Περὶ γὰρ ἐκείνου τοῦ ξύλου ἔφη ὁ θεός : « Μήποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ Ἀδάμ, καὶ φάγῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζῆσιν εἰς τὸν αἰῶνα. » Γέγονε δὲ ἡμῖν ξύλον τῆς ζωῆς ὁ σωτήριος σταυρός. Ἐδέξατο γὰρ οἶδόν τινα καρπὸν τῷ ζωοποιῶν σώματι, εἰς ὃ οἱ τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες, καὶ τοῦ καρποῦ μεταλαβάνοντες, τὴν αἰώνιον ζῶσι ζωὴν.

κγ'. Οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ μου οὐ κοπιήσουσι εἰς κενόν. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη : « Ὁ κόπος ὁμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ. » Τίτλα δὲ καὶ ἔργονα εὐλογημένα, τοὺς διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννωμένους καλεῖ, περὶ ὧν καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη : « Ἐάν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας · ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. »

κδ'. Πρὶν ἢ κερᾶξαι αὐτοὺς, ἐγὼ ὑπακούσομαι. Οὕτως ἐν Ἱεροσολύμοις καθιεργμένῳ τῷ Παύλῳ ὠφθη ὁ Κύριος, λέγων : « Θάρσει, Παῦλε · ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, οὕτω σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρῆσαι. » Οὕτω τὸν κερυφαῖον τῶν ἀποστόλων ἐξήγαγε τῆς φυλακῆς · οὕτως ἄπαντα τὸν τῶν ἀποστόλων χορὸν καθιεργμένον ἀπέλευσεν.

κε'. Τότε λύκοι καὶ ἄρτες συμβοσκηθήσονται. Κατὰ ταυτὸ γὰρ καὶ ἔρχοντες καὶ ἔρχόμενοι, καὶ βασιλεῖς καὶ ὑπήκοοι, καὶ σοφοὶ καὶ ἰδιῶται, μίαν ἔχουσι τράπεζαν, τὴν διδασκαλίαν πνεύματος. Ἄρνας γὰρ ἐκάλεσε τοὺς ἐπιεικτεῖα συζῶντας · τοὺς δὲ τοῦ πλείονος ἐπιεμένους, λύκους ὀνόμασεν · λέοντα δὲ, τὸν τῆς βασιλείας ἐπιλελημμένον · βοῦς δὲ, τῆς ἐρωσύνης ἡξωμένους · ἄχυρα δὲ, τὴν βουστὴν ἀφιε-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ τὸν, κ. τ. λ. Hæc ad posteriorem partem vers. 20 se referunt. ²⁰ τ. ζωῆς. Abest ad Hebr. ²¹ Οἱ δ' ἐκλεκτοὶ μου. Hæc juxta Hebr. ad finem vers. 22 pert. ²² ἀλλ'. Aberat ab edit. priori. Rec. lect. est βοσκηθήσονται ἄμα. Huc etiam pert. quæ proxima sunt, καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα.

ρομένῃν τροφήν. Τουτέστιν, οὐκ ἐν σαρκούροσ ἐσται ὁ λέων, ἀλλὰ τῆς τῶν βοῶν τροφῆς μεταλήψεται. « Ὑφίς δὲ γῆν, ὡς ἄρτον. » Ἐπὶ τῆς γῆς γὰρ ἐλισσόμενος, καὶ ὑπὸ τῶν ἁγίων καταπατούμενος, καὶ τῷ ὕλῳ τοῦ σταυροῦ συντριβόμενος, πάσης ἰσχύος ἐστέρηται.

A Sensus est, non amplius carnes vorabit leo, sed boum esca pascetur. « Serpens vero terram, quasi panem. » In terra enim volutatus, et a sanctis proenclatus, et ligno crucis contritus, omne robur amisit

ΚΕΦΑΛ. ΕΣΓ.

α'. Ὁ οὐρανός μοι ²⁵ ὄρθρος, καὶ ἡ γῆ ²⁶ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Τὴν τοπικὴν διὰ τούτων ἐκβάλλει λατρείαν· καὶ δείκνυσιν αὐτὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς ποιητὴν, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων δημιουργόν, καὶ χειροποιήτου ναοῦ μὴ δεόμενον. « Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσατέ μοι ²⁶; » Οἶκον ἀληθινὸν ἐγὼ, καὶ ναὸν ἅγιον, τὸν κατὰ τὰς ἐμάς ἐντολάς πολιτευόμενον ἔχω, τὸν δεδιότα καὶ τρέμοντα τὴν τῶν ἐμῶν προσταγμάτων παράβασιν, τὸν πρᾶψ τρόπῳ καὶ ταπεινῷ ^B φρονήματι χρώμενον.

VERS. 1. Caelum thronus meus, et terra scabellum pedum meorum. Loco definitum his verbis cultum excludit, docetque se caeli ac terrae opificem esse, aliarumque omnium rerum conditorem, et manufacto templo non egere. « Quam mihi donum aedificabitis? » [2] Domum ego veram, et templum sanctum, habeo eum qui juxta mandata mea vitam ducit, qui praceptorum meorum transgressionem metuit et reformidat, qui mitis est moribus, et humili sensu.

γ. Καὶ αὐτοὶ ἐξελέξαντο τὰς ὁδοὺς αὐτῶν. Οὐ τοὺς ἐμοὺς ἐπίσθησαν λόγοις, ἀλλὰ τοῖς οικείοις ἐκολούθησαν λογισμοῖς· οὐχ ἄπερ ἐβουλόμην, ἀλλ' ἄπερ θῆέλησαν. Ἐπάξω κἀγὼ τιμωρίας αὐτοῖς, ἃς αὐτοὶ μὲν οὐ βούλονται, ἐγὼ δὲ δικαίως ἐποίσω· ἐμπαίγματα γὰρ τὰς τιμωρίας ἐκάλεσαν.

VERS. 3. [4] Et ipsi **399** elegerunt vias suas. Verbis meis fidem non habuerunt, sed cogitationibus suis obsecuti sunt: non quae volebam, sed quae ipsi voluerunt. Inducam et ego in eos supplicia, quae ipsi quidem nolint, ego vero juste incutiam. Illusiones enim supplicia dixit.

δ'. Εἰπατε, Ἀδελφοὶ ἡμῶν ²⁷, τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις νομοθετεῖ· « Ἀγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν καὶ εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντάς ²⁸ ὑμᾶς. »

VERS. 5. Dicite, Fratres nostri, iis qui oderunt vos. Hoc et in sacris Evangeliiis praecipit: « Diligite inimicos vestros, benedicite iis qui persecuntur vos c. »

ε'. Φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως. Τὴν ἐσομένην κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀλώσεως· ὀλολυγὴν ὁ προφητικὸς παραδεδῆλωκε λόγος. Καὶ ²⁹ τῆς τιμωρίας διδάσκων τὸ δίκαιον, εἶπεν ὅτι ὁ τῶν ὄλων Κύριος δίκας ἐσπραττεται τοὺς ἀντικειμένους αὐτῷ.

VERS. 6. Vox clamoris de civitate. Futurum captæ urbis tempore propheta ejulatum demonstrat: et supplicii aequitatem docens, ait universorum Dominum ab iis poenas exigere qui ei obsistunt.

ζ'. Πρὶν ἢ τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν. Καὶ τὸ σύντομον τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ἰσχυρὸν τοῦ γεννηθέντος δεδῆλωκεν· διὰ ³⁰ γὰρ τοῦ ἄρρενος τὴν ἰσχὺν παρεδήλωσαν.

VERS. 7. Antequam parturiens pariat. Et celeritatem partus, et geniti vires ostendit: per masculum enim fortitudinem significavit.

η'. Ἡ καὶ ἐτέχθη ἔθνος εισάπαξ. Ἡ διὰ λόγων ὁ προφήτης· ἐδίδαξεν, ἡ πείρα δείκνυσιν ἐναργῶς. Τοῦ γὰρ μεγάλου δημηγορήσαντος Πέτρου, ὁμοῦ τρισηχίλους ἢ χάρις ἐγέννησεν· καὶ πάλιν ἄλλην διδασκαλίαν προσενεγκόντος, πενταχισηχίλους κατὰ τὸ αὐτὸ ἀπικύτην. Οὗτο· δὲ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ἐτύγχανον, ὧς φησιν ὁ θεὸς Ἰάκωβος.

VERS. 8. Aut etiam nata est gens tota simul. Quae propheta verbis docuit, experientia liquido declarat. Magno enim Petro concionante, tria millia simul enixa est gratia. Et iterum, cum aliam habuisset concionem, quinquæ millia pariter peperit d. Hi vero omnes, ut divinus ait Jacobus e, annulatores erant legis.

θ'. Καὶ ³¹ ἰδοὺ ἐγὼ γεννώσασιν καὶ στειραν ἐποίησα. Σὺ πάλαι ἐγέννησας προφήτας, ἢ δὲ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία στείρα κατ' ἐκείνον ἦν τὸν καιρὸν· νῦν δὲ τοῦναντίον ἐγένετο. Σὺ μὲν γὰρ ἐπαύσω τοῦ τεκεῖν, αὐτὴ δὲ τῆς πολυπαιδίας τὴν χάριν ἐδέξατο.

VERS. 9. Et ecce ego parientem et sterilem feci. Tu olim prophetas genuisti, gentium autem Ecclesia sterilis erat illo tempore: nunc vero contrarium factum est. Tu enim parere desiisti; hæc vero fecunditatis gratiam accepit.

ε Matth. v, 44. d Act. II, 41; IV, 4; e Act. XXI, 20.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ μοι. Cod. Vat. μου, sed lectio cod. Alex. obvia quoque est t. I, p. 1508, et infra, *Har. fab.* l. v, c. 1, et *De Pror. orat.* 10, ac in *Epist. ad Sporac.* ²⁶ καὶ ἡ γῆ. Locis cit. leg. ἢ δὲ γῆ. ²⁷ μοι. Reliqua ex vers. 1 infra, *Har. fab.* l. c. ita leg. ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου ἐστίν; Ex vers. 2, hæc leg. infra, *Reliq. Hist.* c. 11: ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; ²⁸ Εἰπ. ἀδ. ἡμ. *Hebr.* Dixerant fratres vestri. ²⁹ διώκ. Loco cit. leg. καταρωμένου; ³⁰ καὶ, γ. z. l. *Hebr.* ad posteriorem partem vers. 6 pert. ³¹ διὰ — παρὲδ. Ad finem vers. 7 ista pert. ³² Καὶ. Rec. lectio est οὐκ, sensu interrogativo. Sed *Hebr.* An ego qui parere facio, occluderem, sc. uterum tuum?

400 VERS. 10. *Lactare, Hierosolyma.* Hæc de A apostolis dicit, quos celebres et illustres apud omnes mortales reddidit. Horum honorem et gloriam fluvio comparavit, et torrenti exundanti.

VERS. 11. *Ut sugatis.* Hoc alimentum Corinthiis præbuit divinus Apostolus, dicens: « Lac vobis potandum dedi, non escam: nondum enim poteratis ^f. »

VERS. 14. *Et ossa vestra sicut herba germinabunt.* Non solum enim hac in vita per concionatores meos omnimodam vobis consolationem impertiam: sed in cœlesti etiam civitate omni lætitiæ genere vos replebo, resurrectionem a mortuis tribuens. Hanc enim significavit, herbæ germinanti ossium germen comparans.

VERS. 15. *Ecce enim Dominus sicut ignis veniet.* Secundum Domini adventum his verbis prædicit. Similia autem his sunt quæ in sacris Evangeliiis dicta leguntur: « Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cœli, cum virtute et majestate, cum electis angelis ^g. » — « Reddere in furore ultionem suam. » Furor ejus puniendi et vindicandi vires solent existimari. Increpationem porro suam in flamma ignis contra illis immittet.

VERS. 16. *In igne enim Domini judicabitur omnis terra.* Sic et divinus Apostolus ait: « In igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit ^h. » — « Et in gladio illius universa caro. » Gladium quasi de corpore loquens dixit, et vulneratos **401** similiter: quoniam aliter intelligere non poterant, Judæi cum essent, minusque idonei ad verborum sensum percipiendum. Apostolus ergo propositam sententiam declarat, dicens: « Secundum duritiam tuam, et impenitens cor, instar thesauri reponis tibi iram in die iræ et revelationis et justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus ⁱ. » — « Multi vulnerati erunt a Domino. » [17] Vulneratos vocat deditos improbitati, purificatos vero et mundatos « in hortis et in liminibus » eos qui ablutionibus utuntur. Docet autem, se cultus quoque legalis rationem exacturum esse ab iis, qui ante incarnationem Salvatoris nostri sub lege fuerunt.

VERS. 18. *Venio congregare omnes gentes.* Aperte hæc declaravit, non solius Judæorum salutis causa, sed ut omnibus gentibus salutem porrigeret. Signum autem vocat salutaris crucis figuram.

VERS. 19. *Et emittam ex eis salvatos ad gentes.*

^f I Cor. III, 2. ^g Matth. xxiv, 30. ^h I Cor. III, 12. ⁱ Rom. II, 5, 6.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Εὐφρ. Ἱερ. *Hebr.* lætamini cum Hierosolyma. ¹² τούτων — πλημμ. Hæc ad vers. 12 spectant. ¹³ ὡς πῦρ. Reliqui ἐν πυρὶ juxta Hebr. ¹⁴ μ. τ. ἔ. ἀγγ. des. I. c. ¹⁵ καὶ — ἀφήσει. Hæc ad finem vers. 15 pert. ¹⁶ πᾶσα ἡ γῆ. Abest a textu Hebr. qui hunc dat sensum: in igne Jehova disceptabit. ¹⁷ σημ., x. τ. λ. Hæc ad initium vers. 19 se referunt.

¹ Εὐφράνθητι, Ἱερουσαλήμ ². Ταῦτα περὶ τῶν ἀποστόλων λέγει, οὓς αἰοδίμους καὶ πολυθρόλλητους παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀπέφηνε. Τούτων ³ τε τὸ γέρας καὶ κλέος ποταμῷ ἀπέειπασε, καὶ χειμάρρῳ πλημμυροῦντι.

ια'. *Ἴνα θηλάσητε.* Ταύτης Κορινθίους μετέδωκε τῆς τροφῆς ὁ θεὸς Ἀπόστολος, λέγων: « Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἰδύνασθε. »

ιδ'. *Καὶ τὰ ἐστᾶ ὑμῶν ὡς βοτάνη ἀνυτελεῖ.* Οὐ γὰρ μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῶν ἐμῶν κηρύκων παντοίαν ὑμῖν προσοίωσιν παράκλησιν· ἀλλὰ καὶ τῇ ἐπουρανίῳ πόλει παντοδαπῆς ὑμᾶς εὐφροσύνης ἐμπλήσω, τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν δωρούμενος· ταύτην γὰρ παρεδήλωσε, βοτάνη φουομένη **B** τῶν ὀστέων ἀπεικάζουσα τὴν βλάστην.

ιε'. *Ἴδοὺ γὰρ Κύριος ὡς πῦρ ¹¹ ἦξει.* Τὴν δευτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν διὰ τούτων προλέγει. Ἔοικε δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις εἰρημένα· « Ὅψεσθε γὰρ, φησὶ, τὸν Ἰῖδον ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης, μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ¹². » — « Ἀποδοῦναι ἐν θυμῷ ἐκδικησθαι αὐτοῦ. » Θυμὸς δὲ αὐτοῦ αἱ κολαστικαὶ καὶ τιμωρητικαὶ δυνάμεις εἰώθασιν νομίζεσθαι· καὶ ¹³ τὸν ἀποσκοραχισμόν δὲ αὐτοῦ ἐν πυρὶ φλογὸς κατὰ τῶν αὐτῶν ἀφήσει.

ις'. *Ἐν γὰρ τῷ πυρὶ Κυρίου κριθήσεται πᾶσα ἡ γῆ ¹⁴.* Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη, ὅτι « Ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκάστου τοῦ ἔργου ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει. » — « Καὶ ἐν βομφαίᾳ αὐτοῦ πᾶσα σὰρξ. » Βομφαίαν δὲ ὀνομάζει σωματικώτερον, καὶ τραυματίας ὡσαύτως, ἐπεὶ μὴ ἄλλως ἢ ἀκούειν Ἰουδαίους ὄντας, καὶ μὴ οἷους τε ἀκολουθεῖν τῇ τῶν λόγων διανοίᾳ. Ὁ μὲν οὖν Ἀπόστολος τὸν τῶν προκειμένων νοῦν διασαφεῖ, λέγων: « Κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην, ἐν ἡμέρᾳ ὄργης, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » — Πολλοὶ τραυματίαι ἔσονται ὑπὸ Κυρίου. Τραυματίας καλεῖ τοὺς τῇ πονηρίᾳ παραδεδομένους· ἀγνιζομένους δὲ καὶ καθαρικομένους· ἐν κήποις καὶ ἐν προθύροις· τοὺς ἀπολοισμοῖς κεκρημένους. Διδάσκει δὲ, ὡς καὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον λατρείας ἀπαιτήσῃ τοὺς πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως ὑπ' ἐκείνῳ γεγεννημένους.

ιη'. *Ἐρχομαι συναγαγεῖν πάντα τὰ ἔθνη Σαφῶς δεδιλωκεν, ὡς οὐ μόνως τῆς τῶν Ἰουδαίων ἕνεκα σωτηρίας, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι σωτηρίαν ὀρέγων Σημεῖον ¹⁵ δὲ καλεῖ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ τὸν τύπον.*

ιβ'. *Καὶ ἐξαιπαστελῶ ἐξ αὐτῶν σεσωσμένους*

εις τὰ ἔθνη. Τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις ὁ Κύριος ἔφη, « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. » Ἐπ' ἐκείνων ἡ προκειμένη προφητεία τὸ πέρας ἐδέξατο. Ἐκεῖνοι γὰρ ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι τὸ θεῖον προσήνεγκαν κήρυγμα. Θαρσὺς δὲ καλεῖ τὴν Καρχηδόνα, τὴν τῆς Λιβύης μητροπόλιν· καὶ Φουδ' αὐτὸ ἅπαν τῶν Λυκίων ἔθνος. Λοιδὸ δὲ Λυδούς· καὶ Μοσῶχ Καππαδόκας, καὶ Θωβὲλ Ἰβήρας· λέγει δὲ καὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὰς νήσους, καὶ διὰ τούτων πάντα τὰ ἔθνη, τὰ μὴ ἔγνωκότες τὸν τῶν ὀλων Θεόν, μήτε πείραν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἐσχηκότα.

κ'. Καὶ ἀξουσι τοὺς ἀδελφοὺς ἑμῶν³⁹. Ἀδελφοὺς αὐτῶν καλεῖ τοὺς ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκότας, διὰ τὸ ὁμοφυεῖς τῆς φύσεως. Ἦσαν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν Ἰουδαῖοι, καὶ ἐξ ἔθνῶν πλείστος ἐπίστευσεν ἑμίλος. Ἐκ τούτων ἦν Κρίσπος ὁ ἀρχισυναγωγός, καὶ ἄλλοι δὲ μύριοι ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας, καὶ Ἰκονίῳ, καὶ Λύστρις, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, οἱ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν ἐδέξαντο.

κβ'. Ὅν⁴⁰ τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καινός. Ὡς περ ἄπασαν τὴν ὀρωμένην μεταβαλὼν κτίσιν καινὴν ἀπεργάζομαι· οὕτως ὑμῶν ἀείμνηστον φυλάξω τὸ γένος· οὐχ ὑμῶν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν δι' ὑμῶν πεπιστευκότων.

κγ'. Καὶ ἔσται μῆν⁴¹ ἐκ μηνός, καὶ Σάββατον ἐκ Σαββάτου. Τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαγράφων πολιτείαν, καὶ τῶν διαφορῶν ἐμνημόνευσε, περὶ ὧν ὁ Κύριος εἶπεν· « Πολλὰ μοναὶ παρὰ τῷ Πατρὶ μου » τούτῃστιν, ἀξιομάτων διαφοραὶ· τούτους λέγει διαπαντὸς ἐορτάζοντας ἀγάλλεσθαι καὶ χορεύειν. Μῆνα γὰρ καὶ Σάββατον τὰς ἐορτὰς ὀνομάζει· ἐν ταῦταις γὰρ ἐόρταζον οἱ Ἰουδαῖοι.

κδ'. Ὁφονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἑμοί⁴². Ἐδειξε γὰρ τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, ὡς καὶ ὁ Λάζαρος ἐώρα τοῦ πλουτοῦ τὴν κόλασιν, κακείνος τοῦ Λαζάρου τὴν εὐφροσύνην. Διδάσκει τοῖσιν κἀντεῦθεν, ὡς οἱ τῆς εὐφροσύνης ἐκείνης ἀπολαύσαντες τοὺς κολαζομένους ὀρωσι τίνοντας ὧν ἐπλημμέλησαν δίκας· διαφερότως δὲ τοὺς αὐτὸν τὸν τῆς οἰκουμένης Δεσπότην ἐλεῆν προστῆλαι τετολημκότας.

³⁹ Matth. xxviii, 19. ⁴⁰ Act. xviii, 8. ⁴¹ Joan. xiv, 2. ⁴² Luc. xvi, 19 seqq.

VARIE LECTIONES.

³⁹ ὑμῶν. Ad verba ista vers. 20. ἐν λαμπήναις ἡμιόνων μετὰ σκιαδίων, alluditur supra, t. I, p. 872⁴⁰. Ὅν — καινός. Ad totum vers. 22 spectat expositio. ⁴¹ μῆν — Σαββάτου. Hebr. inde a novilunio usque ad novilunium ejus (s. alterum), inde a Sabbato usque ad Sabbatum. ⁴² ἐν ἑμοί. Quæ proxima sunt, infra, Gr. Af. Cur. serm. 11, ita leg. ὁ σκίωλῆς αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβέσθῃ· 66:24.

A Sacris apostolis Dominus dixit: « Euntes docete omnes gentes i. » Eorum tempore præsens prophetia ad exitum producta est. Illi enim omnibus gentibus divinam prædicationem attulerunt. Tharsis autem appellat Carthaginensem Libyæ metropolin, et Phud ipsam universam Lyciorum gentem. Lud vero Lydos, et Mosoch Cappadoces, et Thobel Iberos. Addit autem et Græciam, et insulas, et per has, gentes omnes quæ universorum Deum ignorabant, perspectamque ejus potentiam non habebant.

VERS. 20. *Et adducent fratres 402 vestros.* Fratres illorum eos vocat, qui ex gentibus crediderunt, propter naturæ cognationem. Erant porro et inter gentes Judæi, et ex gentibus numerosa credidit multitudo. Ex his erat Crispus archisynagogus^k, et alii innumeri apud Antiochiam Pisidiæ, Iconii, et Lystris, aliisque in urbibus, qui salutarem disciplinam sunt amplexi.

VERS. 22. *Sicut enim cælum novum.* Quemadmodum visibilem omnem creaturam immutans novam efficiam, sic genus vestrum æterna cum memoria servabo; nec vestrum modo, sed eorum etiam, qui opera vestra credituri sunt.

VERS. 23. *Et erit mensis ex mense, et Sabbatum ex Sabbato.* Cælestem describens civitatem, differentias etiam commemorat, de quibus Dominus dixit: « Multæ mansiones apud Patrem meum sunt i, » id est, dignitatum differentiæ. Nos ait festa perpetuo celebrantes lætari, et choros ducere. Mensem enim et Sabbatum festa nominat: quia in his dies festos agebant Judæi.

VERS. 24. *Videbunt cadavera hominum qui prævaricati sunt mihi.* Ostendit et in sacris Evangelii Dominus, et Lazarum divitis supplicium spectasse, et illum Lazari jucunditatem^m. Hinc ergo docet, eos qui lætitia illa perfruuntur, suppliciis addictos videre eos, qui de admissis criminibus pœnas luunt, atque illos in primis, qui orbis terræ Dominum ligno crucis affigere ausi sunt.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ.

ΒΕΑΤΙ THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

IN DIVINI JEREMIAE PROPHETIAM

INTERPRETATIO

Per Joannem Picum latine versa.

403 PRÆFATIO.

Arbitrabar equidem divini Jeremiæ prophetiam nulla egere interpretatione. At cum studiosi non pauci me hortati sint, ut hunc etiam librum interpretarer, eo quod plerosque prophetiæ sensum ignorare dicerent : implorato divinæ gratiæ auxilio, enitar ut impleam quod mihi demandarunt. Brevitati autem pro viribus præcipue studebo : et eorum quæ * clariora sunt, succinctam dabo interpretationem : quæ vero majorem desiderant operam, explicare conabor. Prius tamen ipsius prophetiæ argumentum exponam.

LIBER I. ARGUMENTUM.

404 Josias rex impium quidem habuit patrem B Amosum, et avum Manassen paternæ impietatis magistrum. Ipse vero contraria, quam illi, via incedens, piorum partes sectatus est. Liberos autem habuit, non paternæ pietatis æmulos, sed qui majorum impietatem sunt imitati. Hæc igitur dum prospexit Deus omnium, anno regni Josiæ decimo tertio, designat hunc prophetam : quem jubet prænuntiare tum civitati, tum populo futuras calamitates. Cæterum hanc prophetiam prosecutus est, non reliquo duntaxat tempore Josiæ, sed etiam temporibus Joachasi, qui cum esset Josiæ filius, successit in regno : et tempore Joacimi, qui et hujus frater erat, et Josiæ filius ; nec non regnante Jechonia, filio Joacimi, et Josiæ nepote : itidem et sub Sedecia, qui etiam ipse patrem habuit Josiam. Ita ut C universum prophetiæ tempus sit annorum quadra-

A

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ἐγὼ μὲν ὤμην τὴν Ἱερემίου τοῦ θεοῦ προφητείαν ἑρμηνείας μὴ δεῖσθαι. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ μὲν τῶν σπουδαίων ἐπήγγειλαν καὶ ταύτην ἑρμηνεύσαι τὴν βίβλον, φήσαντες ἀγνοεῖν τοὺς πλείστους τὴν τῆς προφητείας διάνοιαν : τὴν θεῖαν χάριν γενέσθαι συνεργὸν ἱκετεύσας, πειράσομαι πληρῶσαι τὸ κελευσθέν. Συντομίας δὲ ὡς ἐνὶ μάλιστα φροντιῶ· καὶ τῶν μὲν σαφεστέρων παράφρασιν ἐν κεφαλαίῳ ποιήσομαι : τὰ δὲ γε ἐπεξεργασίας δεόμενα ἀναπτύξαι σπουδάσω. Πρῶτον ἰ μέντοι τῆς προφητείας τὴν ὑπόθεσιν φράσω.

TOMOS A'.

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ.

Ἰωσίας ὁ βασιλεὺς πατέρα μὲν ἔσχε δυσσεβῆ τὸν Ἀμώσ, καὶ προπάτορα τὸν Μανασσῆ ἡ, τῆς τοῦ πατρὸς δυσσεβείας γεγεννημένον διδάσκαλον αὐτὸς δὲ τὴν ἐναντίαν ἐκείνους ὁδεύσας, τῆς τῶν εὐσεβῶν μερίδος ἐγένετο. ἔσχε δὲ παῖδας, τὴν μὲν τοῦ πατρὸς οὐ ζηλώσαντας ἀρετὴν, τὴν δὲ τῶν προγόνων μιμηταμένους ἀσέβειαν. Ταῦτα τοίνυν προειδὼς ὁ τῶν ὄλων θεός, ἐν τῷ τρισκαίδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἰωσίου βασιλείας προχειρίζεται τὸν προφήτην, καὶ προαγορεύσαι κελεύει τὰς ἐσομένας τῇ τε πόλει καὶ τῷ λαῷ συμφοράς. Ταῦτα δὲ προθεσπίζων διετέλεσεν, οὐ μόνον τὸν ὑπόλοιπον τοῦ Ἰωσίου χρόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Ἰωάχαζ, ὃς υἱὸς ὦν τοῦ Ἰωσίου τὴν βασιλείαν διεδέξατο, καὶ ἐπὶ Ἰωακείμ, ὃς τούτου μὲν ἦν ἀδελφός, τοῦ δὲ Ἰωσίου υἱός· καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ Ἰεχονίου, ὃς τοῦ μὲν Ἰωακείμ υἱὸς ὑπῆρχεν, ἔγγονος δὲ τοῦ Ἰωσίου· σασάτης δὲ καὶ ἐπὶ Σεδ-

VARIÆ LECTIONES.

* πρῶτον. Codex Bavar. (quem in sequentibus per litteram B., Augustanum vero per A designare licet) habet πρῶτην. ἡ Ita B, sed editio prior habebat Μανασσῆ.

κίου, δε και αυτος εσχε τὸν Ἰωσιαν πατέρα· ὡς εἶναι πάντα τῆς προφητείας τὸν χρόνον δύο και τσε-εραχοντα ετων, ὀλίγων μηνῶν δέοντα. Προαγορευει δὲ και τὴν ὑπὸ Βαβυλωνίων γεγεννημένην πολιορκίαν, και τὸν ἐπασκήφαντα λιμὸν, και τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἀνάστασιν, και τὸν ἐμπρησμοὺν τοῦ θελου νεῶ, και τοῦ λαοῦ τὸν ἀνδραποδισμὸν. Προθεσπιζει δὲ και τῶν αἰχμαλώτων ἐπάνοδον, και τῶν Βαβυλωνίων τὸν κλεθρον, και μέντοι και ἄλλων ἐθνῶν παμπολλῶν τὰς παντοδαπὰς τιμωρίας· προλέγει δὲ και τῆς Καινῆς Διαθήκης τὴν δόσιν, και τῆς Παλαιᾶς τὴν παύλαν, και τῶν ἐθνῶν τὴν κλήσιν, και τὴν ἐσομένην τῆς οἰκουμένης σωτηρίαν.

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

α. Τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐγένετο ἐπὶ Ἱερεμίαν, τὸν τοῦ Χελλίου, ἐκ τῶν ἱερέων, δε κατόκει ἐν Ἀναθὼθ *· Διπλῆς ὁ προφήτης μετέλαχε χάριτος, ἱερατικῆς και προφητικῆς· και τὴν μὲν ἐκ τοῦ γένους εἰλκυσε· τὴν δὲ ἐκ τῆς ἀνωθεν ἔλαβε δωρεᾶς. Λέγει δὲ και τὸν χρόνον τῆς προφητείας.

β. Ἐν ταῖς ἡμέραις γὰρ, φησὶν*, Ἰωσίου νιοῦ Ἀμώς βασιλέως Ἰούδα, ἔτους τρισκαίδεκάτου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Μέννηται δὲ και τῶν ἐξῆς βεβασιλευκότων, μέχρι τῆς ἐσχάτης πολιορκίας· Ἔϊτα και τὰ εἰρημένα παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων διδάσκει *.

γ. ε'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων*· Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπιστάμαί σε· και πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖν ἐκ μητέρας, ἡγίακά σε. Οὐκ ἔδικος ἡ ἐκλογή· προέλαβε γὰρ ταύτην ἡ γυνῆς. Ἐγὼ γὰρ, και τότε ἡγίασεν. Ἐπαίδῃ γινώσκει πάντα πρὶν γενέσθαι αὐτῶν. Τὸ δὲ ἡγίασα, ἀντὶ τοῦ ἀφώρισα τέθεικεν Ἔϊτα λέγει και τὴν χρείαν, δε ἦν αὐτῶν ἐξελέξατο. « Προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε. » Οὐ γὰρ μόνον τὰ Ἰουδαίων, ἀλλὰ και τὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν προθεσπιζει.

δ. Καὶ εἶπον, ὃ ὦν Δέσποτα Κύριε, ἰδοὺ οὐκ ἐπίσταμαι λαλεῖν, ὅτι νεώτερος ἐγὼ εἰμι *· Ἐπ-

gluta duorum, paucis mensibus exceptis. Præsummat vero etiam factam a Babyloniis obsidionem, famem impendentem, ipsius Hierosolymæ eversionem, divini templi incendium, et populi captivitatem. Prædicat etiam captivorum reditum, Babyloniolorum exitum, et aliarum insuper multarum gentium varia supplicia. Prædicat quoque Novi Testamenti primordia, et Veteris 405 cessationem; vocationem gentium, et futuram orbis salutem.

CAPUT I.

VERS. 1. Verbum Dei quod factum est ad Jeremiam, filium Chelciae, de sacerdotibus, qui habitabat in Anathoth. Duplici gratia præditus erat propheta, sacerdotali et prophetica. Et illum quidem traxit a genere, hanc vero beneficio superno adeptus est. Refert vero etiam tempus prophetiæ.

VERS. 2. In diebus enim, inquit, Josiæ filii Amos regis Judæ, anno decimo tertio regni ejus. [3] Meminit autem eorum etiam, qui deinceps regnarunt, ad extremam usque obsidionem. Deinde docet quæ dicta sint a Deo omnium.

406 VERS. 4, 5. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de utero, sanctificavi te. Electio non iniqua: hanc enim notitia præcessit. Novit enim, et tunc sanctificavit. Nam cognoscit omnia, priusquam generentur. Porro sanctificavi posuit pro segregavi. Postea commemorat etiam usum, in quem elegerit ipsum. « Prophetam inter gentes constitui te. » Quia non ea solum vaticinatur quæ spectant ad Judæos, sed etiam quæ ad alias gentes.

VERS. 6. Et dixi, Dominator Domine qui es, ecce nescio loqui, puer enim ego sum. Cognovit propheta

VARIE LECTIONES.

* εσχε. B ἤσχε, pro ἤσχετο, ut puto. * τῶν. B præm. τὴν. * Ἀναθ. A addit ἐν γῇ Βενιαμν. Ita quoque LXX. * ἐν, κ. τ. λ. B præm. ἐγένετο λόγος Θεοῦ πρὸς αὐτόν. Infra, ad Dan. 1, 1, plenius: Καὶ ἐγενήθη λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν ἡμ. κ. τ. λ. * γὰρ, φησ. Des. in B. * Ita quoque A et infra ad Dan. loco cit., sed rec. lect. est Ἰωσία. * διδ. B addit: Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα ἕως τῆς αἰχμαλωσίας Ἱερουσαλήμ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί. Καὶ οὗτο τῆς προγραφῆς ἔστι τοῦ βιβλίου. Μηνύει δὲ τοὺς βασιλεῖς ἐν οἷς προσφῆτευσεν. Τὸ δὲ, Καὶ ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ υἱοῦ Ἰωσίου, μηνύει, ὅτι ἐδείχθη μὲν προφήτης και πνευματικῆς ἡξιώθη χάριτος ἐπὶ τοῦ Ἰωσίου. Τούς δὲ πάντας τούτους λόγους ἀπὸ τοῦ Ἰωακείμ ἀρξάμενος ἐποίησατο· τότε γὰρ μάλιστα ἐδέοντο παραίνεσως. Εἰ γὰρ τὸν χρόνον μόνον, καθ' ὃν ἤρξατο προφητεύειν, σημαίνει ἐβούλετο, ἤσχε τοῦ Ἰωσίου ἡ μνήμη. Εἰ δὲ και τοὺς λοιπούς εἰπεῖν ἠθέλησεν, ἐφ' ὧν νεοσφῆτευσεν, ἔδει και τοὺς ὑπολειφθέντας θείναι· ὡςτε δῆλον, ὡς οὗτο μηνύει, ὡς ἤρξατο μὲν ἐπὶ Ἰωσίου· οὐ πολλῶν δὲ λόγων, οὐδὲ σφοδρῶν ἐδείθη τὸ τῆνικαὺτα τοῦ τε κρατούντος ἔντος εὐσεβοῦς και τοῦ πλήθους ἐπομένου τῷ βασιλεῖ. Et factum est in diebus Joacimi filii Josiæ regis Judæ usque ad captivitatem Hierosolymæ, mense quinto. (Hæc tenus verba textus vers. 3.) Hæc etiam ad Præfationem libri referenda sunt. Significantur autem reges, quorum tempore prophetam egit. Illud autem, Et factum est in diebus Joacimi filii Josiæ, indicat, eum regnante Josia prophetam fuisse declaratum, et spiritali gratia dignum putatum. Hos omnes vero sermones inde a Joacimi tempore habuit: tunc enim adhortatione maxime opus erat. Nam si modo tempus quo prophetam agere cepit, indicare voluisset, sola Josiæ mentio sufficere potuisset: si vero reliquos etiam, quorum tempore vaticinatus est, nominare voluisset, eorum etiam qui omisi sunt, nomina debuisset apponere. Satis aperte itaque declarare voluit, se muneris sui initium fecisse quidem sub Josia, eo autem tempore nec multa nec vehemente oratione opus habuisse, cum non modo imperans pietati studeret, sed populus etiam ad regis exemplum se componeret. * πρ. μ. λέγ. Ita quoque A, sed B πρὸς αὐτόν λέγων. * ἐγὼ εἰμι. Apud Garn. dial. 1, pag. 294, leg. εἰμὶ ἐγὼ. lb. sequi. και οὐ δύναμαι προφητεύειν, quæ des. apud LXX.

cum, cum quo sermonem habebat: quamobrem eum magis peculiari appellat denominatione. Cum enim magnus ille Moses quondam interrogaret Deum, ac nomen divinum discere cuperet, dixit Dominus: « Ego sum, qui sum ^a. » Mosis etiam timiditatem imitatur, dum ait, adolescentiam non esse prophetiæ idoneam. [7] Atqui Dominus denuntiat ei, ne adolescentiam obtendat in excusationem: sed ut mandatum peragat. Ab eo etiam metum excutit.

VERS. 8. *Ne timeas enim, inquit, a facie eorum, neque terrefias coram ipsis.* Deinde confidendi causam docet: « Quia ego sum tecum, ut eruam te, dicit Dominus. » Hoc etiam divino Mosis dixit **407** Dominus Deus. Illi enim ministerium extimescenti, ac dicenti: « Quis ego sum, ut vadam ad Pharaonem? » Dominus ait, « Quoniam ero tecum ^b. » Eandem sacris apostolis pollicitationem dedit ratam ac firmam. Nam cum jussisset eos docere omnes gentes, prospiceretque, ut Deus, quales futurae sint cogitationes in animo eorum provenientes, qui fieri posset, ut undecim viri pauperes, et facultate dicendi destituti, universam terram converterent, dubitationem solvit, et timorem excussit, dicens: « Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi ^c. » Idem et hoc loco prophetæ dicit, « Ego sum tecum, ut eruam te, dicit Dominus. » Sermonem autem opus ipsum confirmat.

VERS. 9, 10. *Extendit enim, ait, manum suam, et tetigit os meum: et dixit Dominus ad me: Ecce dedi verba mea in os tuum.* Et docet quæ sint verba: *Ecce constitui te hodie super gentes et regna, ut eradicet, et evellas, et disperdas, et destruas, et reedificet, et plantas.* Prophetavit enim non solum Judæorum captivitatem, sed etiam præstitam a Cyro libertatem. Prophetavit item aliis plerisque nationibus, non tantum calamitates omnimodas, sed et salutem per incarnationem Christi Domini donatam. Quapropter eradicare et destruere dixit de trisibus: reedificare vero **408** et plantare de contrariis. [14] Post hæc monstrat ei virgam nucæam, aut, secundum Syrum et Hebræum, amygdalinam. Ita enim tum hic tum ille virgam appellarunt. Et interrogato ac respondente propheta, quid vidisset? dixit ad eum Dominus: γάρ καὶ οὗτος κάκεινος τὴν ῥάβδον ὠνόμασαν· καὶ τὸ ὄφθέν; εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεσπότης·

^a Exod. iii, 14. ^b ibid. 11, 12. ^c Matth. xxviii, 20.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ B Μωϋσῆως, semper. ¹² λ. τ. ν. B τὴν νεότητά, λέγων. ¹³ Ἄλλ' ὁ Θεσπ., κ. τ. λ. Hæc ad vers. 7. pert., ex quo hæc apud Garn. dial. 4, pag. 374. leg. Μὴ λέγε, ὅτι νεώτερός εἰμι ἐγώ. ¹⁴ μηδὲ — αὐτῶν. Des. apud LXX. ¹⁵ εἶτα — διδάσκει. Des. in B. ¹⁶ B διότι. ¹⁷ τοῦτο, κ. τ. λ. B præm. παραμυθεῖται τὸν φόβον τῆς διανοίας. ¹⁸ ὡς — αὐτ. Ita B. quem sequi, quam lectionem Sirm. ὡς λόγος reperere, satius visum est. ¹⁹ B τῷ ἔργῳ. ²⁰ Ἰδοὺ — πτόμα σου. Hæc juxta Hebr. et LXX, sunt ultima vers. 9. ²¹ B βασιλεῖς. Sicque cod. Alex. ²² ἀπ. Ita codex Alex. Sequens καὶ καταλύειν, des. apud LXX. ²³ παμπ. Des. in B. ²⁴ μετὰ — ὄφθέν. Des. in B, ubi horum locum occupant verba vers. 11: Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Τί σὺ ὄρξαι, ἱερμεῖα; καὶ εἶπον· Βακτηρίαν καρυτὴν ἐγὼ ὄρω.

ἐγὼ τὸν προσδιαλεγόμενον ὁ προφήτης· οὐ δὴ χάριν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κύριωτέρας ὀνομάζει προσηγορίας. Ἐρομένου γάρ ποτε τοῦ μεγάλου Μωσέως ¹¹, καὶ τὸ θεῖον ὄνομα μαθεῖν ἐθελήσαντος, εἶπεν ὁ Θεσπότης· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Μιμεῖται καὶ τὴν Μωσέως εὐλάβειαν, οὐκ ἀξιοῦσθαι εἰς προφητεῖαν εἶναι λέγων τὴν νεότητά ¹². Ἄλλ' ὁ Θεσπότης ¹³ αὐτὸν παρεγγυᾷ μὴ προσβάλλεσθαι εἰς παραίτησιν τὴν νεότητά, ἀλλὰ δράσαι τὸ κελευσθέν. Ἐξελαύνει δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ δέος.

ἦ. *Μὴ φοβηθῆς γάρ, φησὶν, ἀπὸ προσώπου αὐτῶν· μηδὲ ¹¹ πτοηθῆς ἐναντίον αὐτῶν.* εἶτα ¹² καὶ τοῦ θάρρους τὴν αἰτίαν διδάσκει· « Ὅτι ¹³ μετὰ σοῦ ἐγὼ εἰμι, τοῦ ἐξαιρεῖσθαι σε, λέγει Κύριος. » Τοῦτο ¹⁷ καὶ τῷ θεσπεσίῳ Μωσῆ εἶπεν ὁ Θεσπότης Θεός· ἐκεῖνου γάρ τὴν διακονίαν δαιμαίνοντος, καὶ λέγοντος, « Τίς εἰμι ἐγώ, ὅτι πορεύσομαι πρὸς Φαραῶν; » εἶπεν ὁ Θεσπότης, « Ὅτι ἔσομαι μετὰ σοῦ. » Ταύτην καὶ τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις τὴν ἐπαγγελίαν ἐπέγγυον ἔδωκε. Μαθητεῦσαι γάρ αὐτοὺς πάντα τὰ ἔθνη κελεύσας, καὶ προειδώς, ὡς Θεός, ὡς ¹⁵ λογισμοὶ ἀναβαίνουνσιν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, πῶς οἶόν τε ἕνδεκα ἄνδρας πένητας καὶ εὐχλωττίας ἔστερημένους· πᾶσαν τὴν οἰκουμένην μεταβαλεῖν· ἔλυσε τὴν ἀμφιβολίαν, καὶ τὸ δέος ἐξέβαλεν, εἰρηκώς· « Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τῷ προφήτῃ εἶπη, ὅτι « Μετὰ σοῦ ἐγὼ εἰμι τοῦ ἐξαιρεῖσθαι σε, λέγει Κύριος. » Βεβαίῳ δὲ τὸν λόγον τὸ ἔργον ¹⁹.

θ', ι'. *Ἐξέτεινε γάρ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, φησὶ, καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἰδοὺ ²⁰ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου.* Διδάσκει δὲ καὶ τίνες οἱ λόγοι· Ἰδοὺ καθ' ἑστιακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ²¹, ἐκρίζουν, καὶ κατασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν ²², καὶ καταλύειν, καὶ ἀνοικοδομεῖν, καὶ καταφυτεύειν. Προεθέσπισε γάρ οὐ μόνον τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὸ Κύρου παρασχεθεῖσαν ἐλευθερίαν· προεθέσπισε δὲ καὶ ἄλλοις παμπόλλοις ²³ ἔθνεσιν, οὐ μόνον παντοδαπὰς συμφορὰς, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεσπότητος Χριστοῦ παρασχεθεῖσαν σωτηρίαν. Οὐ δὴ χάριν τὸ μὲν ἐκρίζου καὶ καταλύειν ἐπὶ τῶν λυπηρῶν τέθεικε· τὸ δὲ οἰκοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν ἐπὶ τῶν ἐναντίων.

D Μετὰ ²⁴ ταῦτα δείκνυσιν αὐτῷ ῥάβδον καρυτίνην, ἧ, κατὰ τὸν Σύρον καὶ τὸν Ἑβραῖον, ἀμυγδαλίην. Οὕτω ἐρωτηθέντος καὶ ἀποκρινομένου τοῦ προφήτου, τί

ιβ. Καλῶς ἔωρακας, διότι ἐγρήγορα ἐγὼ ἐπὶ A
 τοὺς λόγους μου τοῦ ποιῆσαι αὐτούς. Ἐγρήγορ-
 σιν δὲ τὴν ἐπὶ τιμωρίᾳ ¹⁵ διανάστασιν ¹⁶, καὶ τὴν
 μακροθυμίαν ὑπνον καλεῖ. Φησὶ γὰρ ὁ μακάριος
 Δαβὶδ· « Ἐξεγέρθητι, ἰνατί ὑπνοῖς, Κύριε; » καὶ πάλιν·
 « Καὶ ἐξήγέρθη, ὡς ὁ ὑπνῶν, Κύριος. » Ἡ δὲ
 ἀμυγδαλίνη ῥάβδος τὸ ταχὺ τῆς τιμωρίας αἰνιττεται·
 πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων δένδρων τοῦτο τὸ δένδρον ἀνθεῖ.
 Κατὰ δὲ τοὺς Ἐβδομήκοντα, οὕτω νοητέον· Ὁ τῆς
 καρύας καρπὸς πικρὸν μὲν ἔχει καὶ τραχὺ τὸ κά-
 λυμμα· τὸ δὲ ἐδωδόμενον ὑπὸ τοῦτο κεκρυμμένον. Οὕτω
 καὶ ἡ παιδεία ἀναρὰ μὲν ἔχει καὶ ἀλγεινὰ τὰ φαι-
 νόμενα· ὀνησιφόρα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα. Εἶτα ¹⁷ δεῖ-
 κνυσιν αὐτῷ καὶ « λέθητα ὑποκαίόμενον, καὶ τὸ
 πρόσωπον, αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου βορῶδ· » καλεῖ
 δὲ ¹⁸ λέθητα μὲν τὴν Ἱερουσαλήμ· πῦρ δὲ, τὸν Βα-
 βυλώνιον, ἀπὸ βορῶδ γὰρ αὐτὸν ὀνομάζει· βορῶδ·
 θιν γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ ἡ Βαβυλῶν διακρίεται· λέ-
 θητα δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰεζεκιήλ
 ὀνομάζει· καὶ κρέα τοὺς ἐνοικούντας. Εἶτα τὰ παρα-
 βολικῶς εἰρημένα διδάσκει σφρόστερον ¹⁹.

ιγ. Ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἐγὼ συνακαλῶ πάσας ²⁰ τὰς
 βασιλείας τῶν βασιλέων ²¹ τῆς γῆς ἀπὸ βορῶδ ²²,
 λέγει Κύριος· καὶ ἤξουσιν, καὶ θήσουσιν ἕκαστος
 τὴν θρόνον αὐτοῦ ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῶν θυρῶν ²³
 Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ τεῖχη αὐτῆς ²⁴,
 καὶ ἐπὶ πάσας τὰς πόλεις Ἰούδα. Καὶ δεικνύς τῶν
 γνωμένων τὸ δίκαιον, ἐπιφέρει·

ιδ. Καὶ λαλήσω μετὰ κρίσεως μου πρὸς αὐτοὺς
 περὶ πάσης τῆς κακίας αὐτῶν, ὡς ἐγκατέλιπόν
 με, καὶ ἔθυσαν θεοῖς ἄλλοτριους, καὶ προσεκύνη-
 σαν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Τί δὲ τῆς ἀσε-
 βείας ταύτης ἀνοητέρον; Τί δὲ τῆς τιμωρίας δι-
 καιότερον; Οἱ μὲν γάρ, τὸν οἰκεῖον ποιητὴν καταλι-
 πόντες, τὰ οἰκεῖα ἑθεοποίησαν ποιήματα. Ὁ δὲ, μα-
 κροθυμήσας ἐπὶ πλείστον, τῆς οἰκειᾶς αὐτοῦ ἐγύ-
 μνωσε χάριτος. Ταύτης δὲ γυμνωθέντες, ἀνοσίτοις
 ἀνδράσιν ἐδούλευσαν. Κελεύει δὲ τὴν ²⁵ ὄσφυν περι-
 ζῶσασθαι, τουτέστιν, εὐζώνως καὶ ἀνδρείως διακο-
 σῆσαι· καὶ τῶν ἤδη γεγενημένων ὑποσχέσεων ἀνα-
 μνησκῶν, ἐκβάλλει τὸ δέος. Λέγει ²⁶ δὲ αὐτὸν
 ἐσπερῆσαι καὶ στύλω σιδηρῷ, καὶ τεῖχει χαλκῷ, καὶ
 ἑρυστάτη παρακλήσειον πόλει, καὶ ἄμαχον κατα-
 σῆσαι, οὐ μόνον τοῖς Ἰσραῦσι τῶν Ἰουδαίων, καὶ
 τοῖς ἔργοισιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς βασιλεῦσι, καὶ
 παντὶ τῷ κληθεὶ τῶν ὑπηκόων. Ἐπαγγέλλεται δὲ
 αὐτῷ οὐκ εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν, ἀλλ' ἀγῶνας καὶ
 κτην.

¹⁴ Psal. xl.iii, 23. ¹⁵ Psal. lxxvii, 65. ¹⁶ Ezech. xi, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ τιμ. B præm. τῆ. ¹⁶ διαν. B, addit λέγει· ἐπειδὴ. ¹⁷ Εἶτα — βορῶδ. Des. in B. Ex vers. 14
 hæc leg. supra, tom. I, pag. 218 : Ἀπὸ προσώπου βορῶδ ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντα τοὺς
 κητοκούντας τὴν γῆν. Brevius autem hæc ib. pag. 918, ita exhib. : ἀπὸ βορῶδ ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ
 πάντα τὴν γῆν. Conf. etiam tom. I, pag. 1005, et supra, pag. 106, ad Cant. v, 1, nec non infra, ad
 Dan. ii, 40. ¹⁸ δέ. Des. in B. ¹⁹ B σαφέστατα. ²⁰ π. τ. β. τ. βασ. Hebr. omnes familias regnorum.
²¹ τ. βασ. Des. apud LXX. ²² B ἀπὸ βορῶδ τῆς γῆς. ²³ θυρ. Rec. lectio πολλῶν, juxta Hebr. ²⁴ αὐτῆς.
 Apud LXX præm. τὰ κύκλω, juxta Hebr. ²⁵ τὴν. B præm. αὐτῷ καὶ. ²⁶ λέγει, x. τ. λ. Ex vers. 18,
 ad quem ista se referunt, infra ad c. ii, 19, hæc leg. τέθεικά σε ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ὡς πόλιν ὄχυρην,
 καὶ ὡς στύλον σιδηροῦν, καὶ ὡς τεῖχος χαλκοῦν. Vid. infra, ad c. xxxix, 11, 12.

VERS. 12. Recte vidisti, quia vigilo ego super ser-
 mones meos, ut impleam eos. Vigiliis porro appel-
 lat excitationem ad vindictam : somnum vero,
 longanimitatem. Dicit enim beatus David : « Ex-
 surge, quare obdormis, Domine ? » Et iterum :
 « Et excitatus est, tanquam dormiens, Dominus. »
 Virga porro amygdalina indicat obscure celerita-
 tem vindictæ, siquidem floret hæc arbor ante re-
 liquas arbores. At secundum Septuaginta ita in-
 telligendum est : Fructus nucis amarum quidem et
 asperum corticem habet, sub quo latet quod est
 esculentum : ita disciplina præ se ferre videtur
 acerbitem et molestiam, sed quæ sequuntur sunt
 perutilia. [13, 14] Deinde ostendit etiam ei « lebetem
 succensum, et faciem ejus versus Aquilonem. »
 Vocat autem lebetem quidem urbem Hierosoly-
 mam ; ignem autem, regem Babylonium, quem de-
 nominat ab Aquilone, quia Babylon sita est a parte
 aquilonari Hierosolymæ. Hierosolymanum vero etiam
 divinus Ezechiel ² lebetem appellat, et incolas
 ejus, carnes. Exinde clarius docet, quæ parabolice
 409 dixerat.

VERS. 15. Ecce enim, inquit, ego convoco omnia
 regna regum terræ ab Aquilone, dicit Dominus : et
 venient, et ponent quisque solium suum super vesti-
 bula portarum Hierosolymæ, et super omnes muros
 ejus, et super omnes urbes Judæ. Et ostendere vo-
 lens quod hæc juste fiant, subdit :

VERS. 16. Et cum judicio meo loquar ad eos de
 omni nequitia eorum, quia dereliquerunt me, et im-
 molaverunt diis alienis : et adoraverunt opera ma-
 num suarum. At vero quid hac impietate demen-
 tius? quid porro vindicta justius? Illi enim, relicto
 proprio conditore, signata sua deos constitue-
 runt : hic vero, post diuturnam patientiam, gratia
 sua privavit eos : qua destituti, impuris hominibus
 servierunt. [17] Jubet autem, ut lumbos accingat,
 hoc est, ut succincte et viriliter se ornet. Et re-
 ducens in memoriam promissiones jam factas, ex-
 pellit timorem. [18] Et asserit, effecisse se illum
 similem columnæ ferreæ, et muro æneo, urbi que
 munitissimæ : et invictum reddidisse, non modo
 erga sacerdotes Judæorum et principes, sed etiam
 erga reges ipsos, et universam subditorum multi-
 tudinem. Pollicetur autem ei non pacem, nec
 quietem, sed certamina et victoriam.

VERS. 19. *Bellabunt enim, inquit, adversus te, A sed non prævalebunt adversus te, quia 410 ego sum tecum, ut liberem te, dicit Dominus. Quam quidem pollicitationem fecit etiam Ecclesiæ. Nam Petro divinisimo dixit: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. » Non dixit, Non bellabunt, sed, « Bellando non prævalebunt. » Quoniam adversarii efficiunt ut victoriam reportemus.*

CAPUT II.

Post hæc dicere jubetur habitatoribus Hierosolymæ:

VERS. 1, 2. *Hæc dicit Dominus: Recordatus sum tibi misericordiæ adolescentiæ tuæ, et dilectionis perfectionis tuæ: cum sequereris sanctum Israelis in deserto, in terra quæ non seminatur, dicit Dominus. Adolescentiam vocavit initium vocationis Judæorum. Tunc enim ipsi in Ægypto misere afflicti ingemuerunt: ipse vero misertus est, et ministerio Mosis utens liberavit eos. Istud autem, « dilectionis perfectionis tuæ, » ironice posuit. Non enim unquam Judæi perfectam dilectionem habuerunt erga benefactorem; quod ex hymnorum auctore Davide discimus. « Dilixerunt enim eum, inquit, ore suo: et lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habitati sunt in testamento ejus. »*

VERS. 3. *Sanctus Israel Domino. Perinde ac si diceret: A multo tempore prætulit te reliquis nationibus, 411 et populus meus appellatus es. Hunc etiam in modum beatus Moses dixit: « Et factus est portio Domini populus ipsius Jacob, et funiculus hæreditatis ejus Israel. » — « Primitiæ frugum ipsius. » Nam præ cæteris omnibus elegit ipsum. Quapropter dixit Pharaoni: « Filius meus primogenitus Israel. » Et per alium prophetam sic ait: « Velut uvam in deserto reperi Israel, ac velut fructum ficus maturum inveni patres eorum. » — « Omnes qui devorant eum, delinquent, et ducam mala super eos, dicit Dominus. » Nec enim tanquam Deo servientes bellum gerebant, qui pugnabant adversus Israel: sed quasi ipso Deo superiores evadere possent. Sic etiam Senacherib aiebat: « Ne te decipiat Deus tuus, in quo confidis, dicens, Dominus liberabit Hierosolymam et manu mea. » Hac de causa etiam illis minatur vindictam. Deinde populum universum sic alloquitur:*

θ'. Πολεμήσουσι γάρ σοι ³⁷, φησί, και οὐ μὴ δύνωνται πρὸς σε· διότι ἐγὼ μετὰ σοῦ εἰμι, τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε, λέγει Κύριος. Ταύτην και πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐποιήσατο τὴν ὑπόσχεσιν· πρὸς γὰρ δὴ τὸν θεϊότατον ἐφη Πέτρον· Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, και πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Οὐκ ³⁸ εἶπεν, Οὐ πολεμήσουσιν· ἀλλὰ, « Πολεμοῦντες οὐ κατισχύσουσι. » Τὴν γὰρ δὴ νίκην οἱ ἀνταγωνισταὶ πραγματεύονται.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Μετὰ ταῦτα κελεύεται ³⁹ εἰπεῖν τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἰερουσαλήμ·

α', β'. *Τάδε λέγει Κύριος· Ἐμνήσθη σοι ⁴⁰ ἐλέους νεότητός σου, και ἀγάπης τελειώσεώς σου·* B ἐν ⁴¹ τῷ ἐξακολουθήσαι σε τῷ ἀγίῳ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῇ μὴ σπαρσίῃ, λέγει Κύριος. Νεότητα τῆς Ἰουδαίας τῆς κλήσεως τὴν ἀρχὴν προσηγόρευσε· τῆνικαῦτα γὰρ αὐτοὶ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρούμενοι κατεστῆσαν· αὐτοὶ δὲ ἔφυγετε, και Μωσῆ διακόνῳ χρησάμενος, κλυθέρωσε· τὸ δὲ « ἀγάπης τελειώσεώς σου » κατ' εἰρωνεῖαν τέθεικεν· οὐδέποτε γὰρ Ἰουδαῖοι περὶ τὸν εὐεργέτην τελείαν ἔσχον ἀγάπην. Τοῦτο δὲ και ὁ ὕμνοποιός ⁴² ἡμᾶς διδάσκει Δαβὶδ· Ἐγάπησαν γὰρ αὐτὸν, φησὶν ⁴³, ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, και τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψέυσαντο αὐτῷ· ἡ δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ ἦν εὐθυσία μετ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐπιστάθησαν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ. »

γ'. *Ἄγιος ⁴⁴ Ἰσραὴλ τῷ Κυρίῳ. Ἀντὶ τοῦ, Ἄνωθεν σε τῶν ἄλλων ἐθνῶν προέκρινα, και ἐμὸς λαὸς ἐχρημάτισας. Οὕτω και ὁ μακάριος ἐφη Μωσῆς·* C « Καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. » — « Ἀπαρχὴ γεννημάτων αὐτοῦ. » Πρὸ γὰρ τῶν ἄλλων ἀπάντων αὐτὸν ἐξελέξατο. Οὐ δὴ χάριν και τῷ Φαραῶ ἐφη· Ἰὼδς ἠρωτόκοκός μου Ἰσραὴλ· και δι' ἐτέρου δὲ προφήτου φησὶν οὕτως· « Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὔρον τὸν Ἰσραὴλ, και ὡς καρπὸν ⁴⁵ σύκου πρώτιμον εὔρον πατέρα αὐτῶν. » — « Πάντες οἱ ἐσθλοντες ⁴⁶ αὐτὸν πλημμελήσουσι, κακὰ ἐπάξω ⁴⁷ ἐπ' αὐτούς, λέγει Κύριος. » Οὐδὲ γὰρ ὡς τῷ Θεῷ διακονοῦντες ἐπολέμουν οἱ πολεμοῦντες τῷ Ἰσραὴλ· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ περιγενήσεσθαι δυνάμενοι. Οὕτω και Σαυαχηρὲμ ἔλεγε· « Μὴ σε ἀπατάτω ὁ Θεός σου, ἐν ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, λέγων· ὅτι· Ῥύσεται Κύριος τὴν Ἰερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. » Τοῦτου δὴ χάριν και αὐτοῖς ἀπειλεῖ τιμωρῆαν. Ἐἶτα παντὶ φησὶ τῷ λαῷ·

³⁷ Mat. xvi, 18. ³⁸ Psal. lxxvii, 36, 37. ³⁹ Deut. xxxii, 9. ⁴⁰ Exod. iv, 22. ⁴¹ Osee ix, 10. ⁴² Isa. xxxvii, 40.

VARIAE LECTIONES.

³⁷ σοι. Rec. lectio, σέ. Infra loco cit. πρὸς σέ. ³⁸ οὐκ. B præm. και. ³⁹ κελ. — Ἰερ. Ita habet ed. Compl. juxta Hebr. a quo h. l. recedunt cod. Alex. et Vat. ⁴⁰ σοι. Des. in A et B. ⁴¹ ἐν — Κύριος. Rec. lectio, τοῦ ἐξακολουθήσαι σε τῷ ἀγίῳ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος, omissis reliquis. Sed Hebr. : cum sequereris me in deserto, in terra non consita Bav. hæc ponit in fine comment. ad vers. 2. post διαβ. αὐτοῦ. ⁴² B ὕμνοποιός. ⁴³ φησ. Des. in B. ⁴⁴ Ἄγ. cod. Vat. præm. ὁ, quod autem cum Alex. omittit etiam A. ⁴⁵ καρπ. B σκοπόν, ut quidam libri vet. habent loco cit. ⁴⁶ Rec. lect. ἐσθλοντες. ⁴⁷ ἐπ. Rec. lectio ἔξει.

ε. *Τι ἔδρον οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμοὶ πλημμέλη- μα, ὅτι ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν, καὶ ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῶν ματαίων, καὶ ἐματαίωθησαν; Τίς ὑμῆσαι πρὸς ἀξίαν ἱκανὸς τὴν τοῦ Δεσπότου φιλοφροσύναν; Οὐ γὰρ ὡς κριτὴς κρίνει, ἀλλ' ὡς ὑπεύθυνος ἀπολογίαν προσφέρει, καὶ ἐλεγχθῆναι βούλεται εἰ τι πράξει θεὸν οὐκ ἐπραξε· καὶ θεὸς ὢν πανάγιος, ἀνθρώποις παρανόμοις λέγει· Τί ἐζημαρτον; Τί ἠδίκησα; Εἶπατε, ἐλέγξατε. Τί ἔχοντες ἐγκατελείψατε οἱ πατέρες ὑμῶν ἐμὲ μὲν τὸν εὐεργέτην ἐγκατελείπον, τοῖς δὲ χειροποιήτοις εἰδώλοις ἐδουλεύσαν; Καὶ μὴ ἐγὼ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ἀπήλαξα· καὶ δι' ἀβάτου μὲν ὠδήγησα γῆς, ἐν ἐρήμῳ δὲ ἀνύδρῳ ἀφθόνων ὑδάτων βεῖθρον ἔδωρυσάμην, εἰς δὲ τὴν ἐπηγγελμένην εἰσήγαγον γῆν, παντοδαπῶν οὖσαν μητέρα καρπῶν. Διὰ γὰρ τοῦ Καρμηλοῦ πλοῖσαν τὴν τῆς ἐπαγγελίας παραδέλωσε γῆν· ἀλλ' οὐδὲ τούτων ἀπολαύσαντες τὸν εὐεργέτην ἐπέγνυτε· ἀλλὰ τὴν τῶν πατέρων ἐμιμήσασθε βδελυρίαν. Εἶτα κατὰ διαίρεσιν ἑκάστου τάγματος τὴν κατηγορίαν εἰσφέρει.*

η'. *Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπον· Ἡοῦ ἐστι Κύριος; Τοῦτο πῦνον ἀνοσιώτατον· τὸ τοὺς ποδηγούς ἀρχηγούς γενέσθαι τῆς πλάνης. « Καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου οὐκ ἠπίσταντό με. » Τῶν γραμματέων καὶ διδασκάλων ἐναυθα κατηγορεῖ, ὡς ἐρμηνευόντων μὲν τὸν νόμον, πρώτων δὲ τοῦτον παραβαίνόντων. « Καὶ οἱ ποιμένες ἠσέδουν εἰς ἐμέ. » Τοὺς βασιλέας οὕτως ὠνόμασε. « Καὶ οἱ προφῆται προσεφθέτουν ἐν τῷ Βάβυλ. » Προφῆτας τοὺς ψευδοπροφῆτας καλεῖ, ὡς περ εἰ καὶ θεοὺς τοὺς οὐκ ὄντας θεοὺς. « Καὶ ὀπίσω τοῦ ἀνοσιώτου ἐπορεύθησαν. » Ἐδειξε τὴν τῆς παραπληξίας ἑκτροβλήν· καταλιπόντες γὰρ τὸν τῶν παντοδαπῶν ἀγαθῶν χορηγόν, τοὺς ἐπιζημίους εἰδώλους ἐλάτρευον.*

θ'. *Διὰ τοῦτο ἐτι κριθήσομαι πρὸς ἀτόχας, λέγει Κύριος· καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς τῶν υἱῶν κριθήσομαι. Ἐπιμένει τῇ μετριότητι· οὐ γὰρ εἶπε· Κρινῶ ὑμᾶς καὶ τοὺς ὑμετέρους ἀπογόνους· ἀλλὰ, Κριθήσομαι καὶ πρὸς ὑμᾶς, καὶ πρὸς ἐκείνους· ἀντὶ τοῦ, Δικάζομαι, καὶ ἐλέγξω παρανομοῦντας. Δεικνύς δὲ τὴν τῆς παρανομίας ὑπερβολήν, τὴν τῶν ἐθνῶν ἐξετάσαι πολιτεῖαν παρακλειούσεται, τῶν τε ἑσπερίων καὶ τῶν ἑσίων, καὶ γυνῶναι εἰ τινες ἐκεῖνων ἔμελλαν τοὺς πατέρας θεοὺς· καλεῖ δὲ Χεττιεῖμ μὲν τὴν Κύπρον, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους, καὶ δὲ ἀσπίων τὰ ἑσπέρια μέρη· Κηδάρ δὲ, τοὺς τὴν πρὸς ἤλιον ἀνίσχοντα Ἴρμημον οἰκοῦντας· διὰ δὲ τού-*

VERG. 5. *Quid invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quod longe a me recesserint, et abierint post vana, et vani facti sint? Quis satis idoneus ad benevolentiam Domini pro dignitate laudibus extollendam? Quippe qui non ut iudex iudicat, sed quasi reus defensionem profert, et vult redargui, si quid facere debuerat, et non fecit. Cumque sit Deus sacrosanctus, iniquis hominibus dicit: Quid peccavi? Qua injuria vos affeci? dicite, redarguite. Quam habentes accusationem patres vestri me benefactorem reliquerunt, et idolis manufactis servierunt? [6, 7] Atqui ego liberavi eos ab Ægyptiorum servitute, 412 et per terram impermeabilem deduxi, et in deserto aqua carente copiosarum aquarum fluentum dedi, et in terram promissionis, fructuum omnis generis matrem, induxi. Per Carmelum enim universam terram promissionis significavit. At ne hæc quidem tam multa bona consecuti beneficiorum collatorem agnovistis: sed imitati estis paternam improbitatem. Tum deinceps sigillatim juxta ordines accusationem depromit.*

VERG. 8. *Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? Hæc omnium maxime nefarium, eos qui duces erant, factos esse principes erroris. « Et qui tenent legem, nescierunt me. » Hoc loco Scribas et Doctores accusat: ut qui legem quidem interpretentur, primi vero transgrediantur eam. « Et pastores impie egerunt erga me. » Sic reges appellavit. « Et prophetæ prophetaverunt per Baalem. » Prophetas vocat eos, qui sunt pseudoprophetæ: velut rursus deos illos qui non sunt dii. « Et abierunt post id quod est inutile. » Ostendit stupiditatis excessum. Relicto enim bonorum omnium largitore, noxiis idolis servierunt.*

VERG. 9. *Propterea adhuc iudicio contendam cum eis, dicit Dominus: et cum filiis filiorum disceptabo. Perseverat in modestia. Non enim dixit: Judicabo vos, posterosque vestros: sed, Iudicio contendam vobiscum, et cum illis: ac si diceret: Iudicium inibo, et convincam 413 transgressores. [10, 11] Ut autem demonstret transgressionis gravitatem, hortatur ut gentium mores inquirant, tum occidentalium, tum orientalium: et cognoscant an illarum aliquæ mutaverint deos paternos? Porro Chetium vocat Cyprium, adjacentesque ei insulas, et per eas, occidentales partes: Cedar vero, eos qui versus orientem solem incolunt desertum. Et*

VARIE LECTIONES.

ἢ Τί — ἐματαίωθ. Sic quoque infra, ad locum Rom. iii. 4. ἢ Β βεῖθρον. ἢ διὰ, x. τ. λ. Hæc ad vers 7 se referunt, ex quo hæc leg. infra. ad Am. i. 2: εἰσήγαγον ὑμᾶς εἰς τὸν Καρμηλον, τοῦ φραγεῖν τοὺς καρπούς αὐτοῦ καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. ἢ καὶ — ἦπ. με. In B sequitur post τοῦ ἐστι Κύριος; ἢ Τῶν, x. τ. λ. B præm. ὡσαύτως τε. ἢ προσφ. ἐν τῷ Βάβυλ. Cod. Alex. ἐπροφητεύοντο (Val. ἐπροφητεύον) τῇ Βάβυλ. ἢ Διὰ. B præm. καὶ. ἢ αὐτ. Rec. lect. ὑμᾶς. Ita Hebr. Sequens λέγει Κύριος add. in cod. Alex. ἢ υἱῶν. B add. ὑμῶν juxta Hebr. ἢ κριθ. B add. λέγει Κύριος. ἢ ἀπογ. B προγόνους. ἢ τὴν τῶν, x. τ. λ. Ez vers. 10 et 11 hæc infra, ad Ez. xxvii. 5, 6, leg.: Διέλθετε εἰς νήσους Χεττιεῖμ, καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδάρ ἀποστελεῖτε καὶ νοήσατε σφόδρα εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοῦ αὐτῶν καὶ εὐτοὶ οὐκ εἰσὶ θεοί. Eodem modo ut h. l. voces Χεττιεῖμ et Κηδάρ Noster explicat ad Ezech. loc. cit. ἢ ἔζεε. Ita B, sed Sirm. habebat ἐξανήθη: ἢ καλεῖ — Κύπρον. B Χεττεῖμ τὴν Κύπρον καλεῖ.

per eos indicat partes orientales, docetque illos sequi mores paternos, et quos edocti sunt deos, colere. At vero isti cum, qui re vera Deus est, abnegarunt. [12] Idcirco dixit obstupescere cælum, et terram horrescere : non quod elementa sint ratione prædita, sed quod hæc, utpote quæ comprehendant creaturas, beatus Moses vocavit in testimonium. « Attende enim, ait, cælum, et loquar : et audiat terra verba ex ore meo. »

VERS. 13. *Quia duo mala fecit populus meus: me quidem reliquerunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas fractas, quæ non valent continere aquas. Cisternas fractas nuncupavit ipsa idola. Siquidem cisterna manu fit, scaturientem vero aquam non habet, sed a nubibus partem et undecumque collectam suscipit. Quod si etiam disrupta et fracta fuerit, confestim aquam e cælo collectam perdit. Hujusmodi est idolorum natura. Suam enim ex materia et artificio substantiam emendicant: et quam ex his comparant pulchritudinem, tempus delet. At qui vere Deus est, fons est vitæ perennis. Deinde per interrogationem :*

VERS. 14, 15. *Nunquid servus est Jacob, aut verna Israel? Quare factus est in prædæm? Super eum rugiebant leones. Nempe norant omnes, inquit, quod liberatus sit ab Ægyptiorum servitute: quodque mea fretus providentia sui juris fuerit, planum erat omnibus. Illustris enim erat et conspicuus. Quæ fuit igitur causa captivitatis? Quo pacto tam facile expositus fuit aggredientibus illum regibus? Reges enim appellavit leones. Hos dicit et terram ipsius divisisse, et urbes incendisse. Et hæc passi estis non modo ab Assyriis, sed etiam ab Ægyptiis. Insuper enim inquit :*

VERS. 16. *Filii Mempheos et Taphnas cognoverunt te, et illuserunt tibi. Qui tui gratia vulgata illa pertulerunt: quos tandem profundo maris tradidi. Postea causam infirmitatis exponit :*

Deut. xxxii, 1.

VARIE LECTIONES.

¹² Διὰ, x. τ. λ. vers. 12, ad quem hæc se ref. supra pag. 167, ad Isa. i, 2, et tom. I, pag. 288, ita leg. ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ (ad Isa. loc. cit. τούτου) καὶ ἐφρίξεν ἐπιπέλειον ἢ γῆ. λέγει Κύριος. ¹³ καὶ. Abest infra. ad Osee x, 10, et apud Garn. dial. 2, pag. 323. ¹⁴ μὲν. Abest supra, tom. I, pag. 332, et infra, ad Osee loc. cit., et ad Zach. xiii, 1. ¹⁵ Infra, ad Osee loc. cit., et apud Garn. loc. cit. est ζῶντος. ¹⁶ x. ὄρ. Supra, tom. I, loco cit., et infra, ad Osee locum cit., præm. καὶ ἐπορεύθησαν. Loco posteriori citato pro ὠρυξαν leg. ἐποίησαν. ¹⁷ συσχ. Ita quoque tom. I, loco cit., et ad Osee loc. cit., sed rec. lect. συνέχεν obvia est apud Garn. loc. cit. ¹⁸ Ἰακ. B Ἰσραὴλ. Ita quoque Hebr. et LXX. Post Ἰσραὴλ B add. μὴ ὡς δοῦλον κατεφρόνουν, οὐχ ὡς υἱοῦ προενοήσα; « Num pro vili servo eum habui? anne illius ut filii curam gessi? » ¹⁹ Ἰσρ. Des. apud Hebr. et LXX. Pro Ἰσραὴλ B habet Ἰακώβ, et hæc addit, quæ simul ad vers. 15 pert., aliumque produnt auctorem : Ἡ οὐχὶ καὶ τὸν προπάτορα διὰ τιμῆς ἤγαγον, ὥστε καὶ μετὰ θάνατον τιμῶν αὐτῶν τῇ μνήμῃ; Τουτέστιν, ἐγὼ μὲν ἐνωθεν ἐν υἱοῦ τάξει αὐτὸν ἐκτησάμην, αὐτὸς δὲ εὐκαταφρόνητον ἑαυτὸν παποίηκεν. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος γέγονα, ἐπ' αὐτὸν ὠρύοντο λέοντες· περὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων λέγει. « Aut anne etiam generis auctorem in honore habui, adeo ut post mortem etiam in honore conspicua fuerit ejus memoria? » Sensus hic est : Ego quidem olim pro filio habui eum, ipsemet vero se contemptum reddidit. Propterea etiam hostibus subjectus est. Super eum rugierunt leones, hoc est, Assyrii et Babylonii. Deinde repetuntur ista, μὴ δοῦλός ἐστιν Ἰσραὴλ, ἢ οἰκογενὴς Ἰακώβ; sequitur διὰ τὴν εἰς, x. τ. λ. ²⁰ λέοντες. Ad totum vers. 15 se refert expositio. ²¹ διχάσαι. B δρώσαι. ²² Ed. prior habet Ταφνᾶς. ²³ ἐγν. — σου. Hebr. depascunt tibi verticem. ²⁴ κατ. Ita Alexand., sed Vatican. γατέπαιζον.

των, τὰ ἐφᾶ μέρη αἰνίττεται· καὶ διδάσκει ὡς ἐκείνοι μὲν τοῖς πατέροισι ἠκολούθησαν ἔθεσι, καὶ οὐκ ἐδιδάχθησαν σέβειν θεοῦ· οὗτοι δὲ τὸν θυτῶς θεὸν ἠρνήθησαν. Διὰ ¹² τοῦτο τὸν οὐρανὸν ἐκστῆσαι ἔφη, καὶ φρίξαι τὴν γῆν· οὐκ ἐπειδὴ λογικὰ τὰ στοιχεῖα· ἀλλ' ὅτι ταῦτα, ὡς περιεκτικὰ τῆς κτίσεως, εἰς μαρτυρίαν μακάριος ἐκάλεσε Μωσῆς. « Πρόσεχε γὰρ, ἔφη, οὐρανὸν, αἶτ, καὶ λαλήσω· καὶ ἀκουέτω γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου. »

γ'. Ὅτι δύο καὶ ¹³ ποτηρὰ ἐποίησαν ὁ λαὸς μου· ἐμὲ μὲν ¹⁴ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς ¹⁵, καὶ ὠρυξαν ¹⁶ ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δύνησονται ὕδωρ συσχεῖν ¹⁷. Λάκκους συντετριμμένους· τὰ εἶδωλα προσηγόρευσεν. Ὁ γὰρ λάκκος χειροποίητος μὲν ἐστίν, ἀναβλύζον δὲ ὕδωρούκι ἔχει· τὸ δὲ ἐκ νεφῶν τικτόμενον, καὶ ἐνθεν κἀκεῖθεν συναθροίζομενον δέχεται· εἰ δὲ καὶ διεβρώγως ἢ καὶ συντετριμμένος, παραυτίκα τὸ ἐξ οὐρανοῦ συνελεγμένον ἀπέλυσι· τοιαύτη τῶν εἰδώλων ἡ φύσις. Ἐρανίζεται μὲν γὰρ τὴν ὑπόστασιν ἐξ ὕλης καὶ τέχνης· ὃ δὲ παρὰ τούτων κομίζεται κἀλλος, ἀφαιρεῖται ὁ χρόνος· ὃ δὲ ἀληθῶς θεός, ζωῆς ἀενάου πηγὴ. Εἶτα κατ' ἐρώτησιν·

ιδ', ιε'. Μὴ δοῦλός ἐστιν Ἰακώβ ¹⁸, ἢ οἰκογενὴς ἐστίν Ἰσραὴλ ¹⁹; διὰ τὴν εἰς προνομήν ἐγένετο; Ἐπ' αὐτὸν ὠρύοντο λέοντες ²⁰. Ὅτι, φησί, τῆς Αἰγυπτίων ἠλευθερώθη δουλείας, ἅπαντες ἐγνώσαν· ὅτι δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἐπολιτεύετο τῆς ἐμῆς ἀπολαύων προνομίας, δῆλον ἦν ἅπασιν. Περιφανὴς γὰρ ἦν καὶ περιδλεπτός. Τί τοίνυν τῆς αἰγυπτιασίας τὸ αἴτιον; Τί δὴ ποτε τοῖς ἐπιούσιν αὐτῷ βασιλεύσειν ἐγένετο πρόχειρος; Λέοντας γὰρ τοὺς βασιλείας ὠνόμασε. Τούτους λέγει καὶ τὴν γῆν αὐτοῦ διχάσαι ²¹, καὶ τὰς πόλεις ἐμπερῆσαι. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον ὑπὸ Ἀσσυρίων πεπόνθητε· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Αἰγυπτίων. Ἔτι γὰρ φησιν·

ις'. Ἰδοὶ Μέμφωος καὶ Τάφνας ²² ἐγνώσαν σε ²³, καὶ κατέπαιζάν ²⁴ σου. Οἱ τὰ πολυθρόλλητα ἐκέλευα σοῦ χάριν ὑπομεινάντες· οὐς τὸ τελευταῖον τῷ θαλάτῳ βυθῷ παραδέδωκα. Εἶτα τῆς ἀσθενείας τὴν αἰτίαν διδάσκει·

17. Οὐχί⁷⁵ ταῦτα ἐποίησέ σοι τὸ καταλιπεῖν σε ἅμῃ; λέγει Κύριος ὁ Θεός σου. Ἐπειτα καὶ σημαίνει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποστασίας.⁷⁶ « Ἐν⁷⁷ τῷ καιρῷ ἄγοντός σε ἐν τῇ ἐρήμῳ⁷⁸. » Ἐὐθύς γὰρ Αἰγυπτίων ἀπαλλαγείς, ἡμὲ μὲν ἐγκατέλιπες⁷⁹, τὸν δὲ μόσχον ἐθεοποίησας.

18. Καὶ νῦν τί σοι καὶ τῇ ὀδῷ Αἰγύπτου, τοῦ ποιεῖν ὕδωρ Γηῶν⁸⁰; Καὶ τί σοι καὶ τῇ ὀδῷ Ἀσσυρίων, τοῦ ποιεῖν ὕδωρ ποταμῶν; Ἦνίκα ὑπὸ Σύρων ἐκολομούνητο, τοὺς Ἀσσυρίους εἰς συμμαχίαν ἐκάλεσαν· ὅτε δὲ Ἀσσύριοι αὐτοῖς⁸¹ ἐπεστράτευσαν, πρὸς Αἰγυπτίους κατέφυγον· Γηῶν γὰρ τὸν Νεῖλον⁸² καλεῖ.

19. Παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακία σου ἐλήξει σε· καὶ γνώθι, καὶ ἴδου, ὅτι πικρὸν καὶ κορηρὸν⁸³ σοι τὸ καταλιπεῖν σὲ ἐμὲ, λέγει Κύριος ὁ Θεός σου. Καὶ⁸⁴ οὐκ εὐδόκησα ἐπὶ σοί, λέγει Κύριος ὁ Θεός σου. Ἐμὲ, φησὶν, εἰς συμμαχίαν οὐκ ἐκάλεσας, ἀλλ' ἐκείνους. Διὰ τοῦτο ἐκείνους σε παρέδωκα⁸⁵. Τοιοῦτό τι πεπόνθασι καὶ οἱ τὸν Σωτήρα σταυρώσαντες· ἀρνηθέντες γὰρ αὐτὸν, ἔλεγον μὴ ἔχειν βασιλεῖα εἰ μὴ Καίσαρα, οὗ δὴ χάριν αὐτοὺς Καίσαρι παραδίδωκεν.

20. Ὅτι ἀπ' αἰῶνος συνέτριψας τὸν ζυγὸν σου, καὶ διέβρηξας⁸⁶ τοὺς δεσμούς σου, καὶ εἶπας· Οὐ δουλεύσω σοί⁸⁷. Ἀρχαιότροπα δὲ σου τὰ ἐπιτηδεύματα· ἀνωθεν γὰρ συνέτριψας τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν, καὶ τοῖς τῶν παρανόμων ἐθνῶν ἠκολούθησας ἔθεσι. Καὶ τοὺς βουμούς καὶ τὰ ἄλλα τῆς κατὰ νόμον πολιτείας κρούειμυσας.

21. Ἐγὼ⁸⁸ δὲ ἐφύτευσα σε ἀμπελον καρποφόρον⁸⁹, πᾶσαν ἀληθινήν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τὸ « πᾶσαν » προστέθεικεν⁹⁰· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦσαν ἐν αὐτοῖς εὐσεβεῖς ἄνδρες, οἱ τε θεοὶ προφήται, καὶ οἱ τούτους ἐπόμενοι· ἀντὶ τοῦ. Πάντας ὅμως ἐβουλόμην εἶναι τοσούτους, πάντων γὰρ ἴσως⁹¹ ἐπεμελήθην. « Πῶς ἐστράφησ μοι⁹² εἰς⁹³ πικρίαν ἢ ἀμπελος ἢ ἄλλοτριά⁹⁴; » Εἰ διέμεινεν ἀληθινή, οὐκ ἂν ἦν ἄλλοτρια⁹⁵· ἐπειδὴ δὲ εἰς πικρίαν μετεβλήθη, οὐκέτι ἀληθινή, ἀλλ' ἄλλοτρια καλεῖται. Οὕτω καὶ ὁ μέγας ἐφη Μωσῆς· « Ἐκ γὰρ ἀμπελου Σοδόμων ἢ ἀμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομορράας· ἡ σταφυλή αὐτῶν, σταφυλή χαλῆς, βότρους πικρίας αὐτῶν. » Ὅθεν καὶ χαλῆν τῷ Δεσπότη προσήνεγκαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὴν θέαν ἐξύβρισαν φυτουργίαν, καὶ εἰς πικρίαν ἐστράφησαν, καὶ ἀντὶ σταφυλῆς ἀκάνθας ἐβλάστησαν, ὁ ἐξ

VERS. 17. Numquid istud factum est tibi, quia dereliquisti me? dicit Dominus Deus tuus. Tum etiam designat initium apostasiae: « Eo tempore, quo ducebat te in deserto. » Mox enim ut liberatus es ab Ægyptiis, me dereliquisti, et vitulum pro deo constituisti.

VERS. 18. Et nunc quid tibi cum via Ægypti, ut bibas aquam Geon? Et quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminum? Quando bello petebantur a Syris, vocarunt Assyrios in auxilium: cum vero Assyrii in eos bellum gesserunt, tum confugerunt ad Ægyptios. Geon enim vocat ipsum Nilum.

VERS. 19. Castigabit te defectio tua, et increpabit te malitia tua. Scito, et vide, quia malum et amarum est quod dereliquisti me, dicit Dominus Deus tuus. Nec in te beneplacitum habui, dicit Dominus Deus tuus. Non me, inquit, vocasti in auxilium, sed illos: propterea tradidi te illis. Tale quippiam accidit et iis qui Salvatorem crucifixerunt. Negantes enim illum, dicebant se non habere regem, nisi Cæsarem. Idcirco Cæsari tradidit illos.

VERS. 20. Quoniam a sæculo contrivisti jugum tuum, et confregisti vincula tua: et dixisti: Non serviam tibi. Inveterata sunt autem studia tua. A principio enim contrivisti jugum legis, 416 et gentium legem non observantium mores secuta es; et conversationi secundum legem prætulisti aras et lucos.

VERS. 21. Ego vero te plantavi vineam fructiferam, totam veram. Non autem sine causa apposuit « totam: » sed eo quod essent inter eos viri pii, tum divini prophetae, tum qui hos sequebantur; quasi diceret: Volebam vos omnes esse tales, quoniam omnium æqualiter curam gessi. « Quomodo conversa es mihi in amaritudinem vinea aliena? » Si permansisset vera, non esset aliena: sed quia mutata est in amaritudinem, non jam vera, sed aliena vocatur. Ad eundem modum magnus ille Moses: « De vinea Sodomorum, inquit, est vinea eorum: et palmes eorum de Gomorrha. Uva eorum, uva fellis: botrus amaritudinis eorum. » Unde etiam Domino fel obtulerunt. At quoniam divinam plantationem contumeliis affecerunt, suntque in amaritudinem conversi, et pro uva germi-

⁷⁵ Deut. xxxii, 32.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ Οὐχί. Ita ex B restitutum. Ed. prior habebat Οὐ. ⁷⁶ Β ἀποστάσεως. ⁷⁷ ἐν — ἐρήμῳ. Des. apud LXX. ⁷⁸ ἐν τῇ ἐρ. Hebr. in via. ⁷⁹ Β κατέλιπες. ⁸⁰ Ita B juxta rec. lect. Editio Sirm. hab. Γηῶν. ⁸¹ αὐτ. Ex B pro αὐτοῦς, ut hab. ed. prior. ⁸² τ. Ναλ. Ita cum B legend. esse puto pro τὸ εἶδωλον, ut hab. editio prior. Γηῶν Hebr. τῶν h. l. de Nilo sumi, colligitur ex Isa. xxiii, 3. ⁸³ Καὶ πικρ. Des. apud LXX; exstat autem in Hebr. ⁸⁴ καὶ — Θεός σου. Des. in B, Hebr. nec timor mei apud te, inquit Dominus Jehova Sabaoth. ⁸⁵ Β παραδίδωκα. ⁸⁶ διέβρη. Ita A ac Alid. et Compl. Rec. autem lectio est διέσπασας. ⁸⁷ σοι. Abest ab Hebr. et a cod. Alex. ⁸⁸ Ἐγὼ — ἀληθ. Ita quoque t. I, p. 114, 714 (sed loco post. inversa est propositionum series), et infra, ad Osee x, 1. ⁸⁹ ἀμπ. καρπ. Hebr. פרי. Al. ἀμπελον ἐκλεκτήν. Vid. p. 198 ad Isa. v, 2. ⁹⁰ Β τέθεικεν. ⁹¹ Β ἐξ. ἴσως. ⁹² μοι. Deest in B et apud LXX. ⁹³ εἰς — ἄλλ. Hebr. in palmites degeneres vitis alienæ. ⁹⁴ ἄλλ. infra ad Ezech. xv, 4 — 4 leg. ἀληθινή. ⁹⁵ ἦν ἄλλ. Β ἄλλοτρια προσηγορεύθη.

naverunt spinas, Christus, qui secundum carnem A ex ipsis natus est, seipsum veram vitem appellat, dicens : « Ego sum vitis vera : » eos autem qui crediderunt in eum « palmites » nominat ^ο.

VERS. 22. Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi ipsi herbam, maculata es in iniquitatibus tuis coram **417** me, dicit Dominus. Herbam appellat purgatoria, quæ nascuntur e terra, et tropice docet, eas quæ secundum legem sunt aspersiones, non procurare liberationem a peccatis : sed sinceram pœnitentiam, et aversionem a nequitia. Post hæc impudentiam ipsius reprehendit.

VERS. 23. Quomodo dices : Non sum polluta, et post Baalem non abii? Deinde quam manifesta sit ejus impietas, ostendit : « Vide vias tuas in polyandrio, et cognosce quid feceris. » Polyandrium vocat locum monumentorum, in quo filios et filias in honore idolorum cremabant. « Sero voce sua ululavit. » Sero posuit pro tarde. Postquam calamitatum, inquit, sensum habuit, sentire cœpit iniquitatem suam. Hoc etiam postea dicit propheta, ostendens decem tribus lugere, ac dicere : « Post captivitatem me pœnituit. »

VERS. 24. Vias suas dilatavit **418** ad aquas deserti. Per dilatavit insatiabilitatem impietatis docuit. Aquas autem deserti appellavit idola, eo quod pariant vastitatem, et exitium procurant. « In desiderijs animæ suæ spiritu portabatur. » Quæ enim audire cupiebant, ea pseudoprophetæ simulabant se prædicere. Nam istud « spiritu portabatur, » de pseudopropheta dixit. « Tradita est, quis avertet eam? » Deo enim tradente, quis idoneus ut eripiat? Non aliter per magnum Mosen ait : « Omnes qui querunt eam, non laborabunt. In abjectione sua reperient eam. » Cum enim amplexi sint impietatem, capti faciles facti sunt. [25] Exinde docet, quo pacto sæpe dato ei consilio

ο Joan. xv, 1. P Deut. xxxii, 30.

αὐτῶν κατὰ σάρκα Χριστοῦ ἀμπελον αὐτὸν ^ο ἀληθινήν ὀνομάζει, λέγων · « Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή · τοὺς δὲ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας « κλήματα » προσηγόρευσεν ^ο·

κβ'. Ἐὰν ἀποκλύνη ^ο ἐν νιτρῷ, καὶ πληθύνῃς σσαυτῇ πόαν ^ο, κερκλιδωσαι ^ο ἐν ταῖς ἀδικίαις σου ἐναντίον μου ^ο, λέγει Κύριος. Πάν τὰ ἀπὸ γῆς φυόμενα ῥύμματα ὀνομάζει ^ο· καὶ διδάσκει τροπικῶς διὰ τούτων, ὡς τὰ κατὰ νόμον περιβραντήρια ἀπαλλαγὴν ἀμαρτημάτων οὐ πραγματεύεται · ἀλλ' εἰλικρινῆς μεταμέλεια, καὶ πονηρίας ἀπαλλαγῆ. Μετὰ ταῦτα τὴν ἀναδειαν αὐτῆς ἐξελέγει.

κγ'. Πῶς ἐρεῖς · Οὐκ ἐμάνθηρ, καὶ ὀπίσω τῆς Βδαλ οὐκ ἐπορεύθηρ; Εἶτα ^ο τὸ προφανές τῆς ἀσβείας δείκνυσιν · « Ἴδε ^ο τὰς ὁδοὺς σου ἐν τῷ πολυανδρίῳ, καὶ γνῶθι τί ἐποίησας. » Πολυάνδριον ^ο καλεῖ τὸ τῶν μνημάτων χωρίον. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τοὺς υἱοὺς ^ο καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς εἰδώλοις κατέκαιον. « Ὁς ^ο ἐ φωνῆ ^ο αὐτῆς ὠλόυσε ^ο. » Τὸ ὄψε ^ο ἀντὶ ^ο τοῦ βραδέως τέθεικε· μετὰ τὴν πείραν, φησὶ, τῶν ἀλγειῶν, τῆς παρανομίας αἰσθησιν ἔλαβε. Τοῦτο καὶ μετὰ ταῦτα ὁ προφήτης φησὶ, τὰς δέκα φυλάς ὄδουρμένας ὑποδεικνύς, καὶ λεγούσας · « Ὑστερον αἰχμαλωσίας ^ο μετενόησα. »

κδ'. Τὰς ^ο ὁδοὺς αὐτῆς ^ο ἐπλάτυνεν ἐφ' ὕδατα ἐρήμου. Διὰ ^ο τοῦ ἐπλάτυνε, τὴν ἀπληστίαν τῆς ἀσβείας ἐδίδαξεν. Ὑδατα δὲ ἐρήμου τὰ εἰδῶλα προσηγόρευσεν, ὡς ἐρημοποία, καὶ πανωλεθρίας πρόξενον. « Ἐν ^ο ἐπιθυμίαις ψυχῆς αὐτῆς ἐπνευματοφορεῖτο. » « Ἀ γὰρ ἀκούειν ἠθέουλοντο, ταῦτα οἱ ψευδοπροφήται προλέγειν προσποιούντο. Τὸ γὰρ ἐπνευματοφορεῖτο » περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν τέθεικε. « Παρεδόθη τίς ἐπιστρέψει αὐτήν ^ο; » Θεοῦ γὰρ παραδόωκότος, τίς ἐπαρκέσει; Οὕτω καὶ διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως φησὶ ^ο· « Πάντες οἱ ζητοῦντες αὐτήν, οὐ κοπιήσουσιν · ἐν ^ο τῇ ταπεινώσει αὐτῆς εὐρήσουσιν αὐτήν. » Εὐχείρωτοι γὰρ ἐγένοντο, τὴν ἀσβείαν ἀσπασάμενοι ^ο. Μετὰ ^ο ταῦτα διδάσκει, ὅτι πολλάκις

VARIÆ LECTIONES.

^ο B ἄλ. εαυτόν. ^ο B προσγορεύει. ^ο B ἀποκλύνης. ^ο πόαν. Ita Alex. et A. Sicque infra, ad Malach. iii, 2. Alii πολάν. *Hebr.* smegma, s. saponem. ^ο κεκ. ε. τ. ἀδ. σου. *Hebr.* tamen recondata erit iniquitas tua. ^ο ἀδικ. Infra ad Malach. iii, 2, leg. ἀνομίαις. *Ibid.* desid. ἐναντίον μου. ^ο B ἐμοῦ. ^ο Εἶτα — δείκν. B τούτέστιν, ἀμαρτάνουσα ἀρνῆ ὡς μηδὲν ποιήσασα. ^ο Ἴδε — πολυανδρ. *Hebr.* vide viam tuam, in valle. B εἶδε. ^ο Πολ., κ. τ. λ. B hæc præm. : τούτέστιν, ὄρα τὸν τόπον ὅπου ἡμάρτανες. Πολυάνδριον δὲ ὁ Ἑβραῖος οὐκ ἔχει, ἀλλ' ἴδεν τὸν τόπον τοῦ Γατ· λέγει δὲ ἐν ᾧ πρόξ τὰς θυγατέρας τῶν Μεδιανιτῶν ἐκτραπέντες εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξώκειλαν· σκόπησον τοῖνον, φησὶ, τὰς ἀνωθέν σου παρανομίας. Ἰσως δὲ πολυάνδριον ἠρμήνευσαν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν αὐτόθι ἀναρεθέντων. Hoc est, vitæ locum ubi peccavisti. Πολυάνδριον autem non est in Hebraico textu, sed, vide locum vallis. Significat autem locum ubi ad filias Madianitarum conversi in idololatriam delapsi sunt. Considera itaque, inquit, priores tuas iniquitates. Forsitan autem πολυάνδριον interpretantur ob multitudinem eorum qui ibi interfecti sunt. ^ο B υἱεῖς. ^ο ὄψε — ὠλόλ. *Hebr.* ut dromas levis es, quæ implicat vias suas. ^ο B φωνῆ. ^ο B ὠλόυσε. ^ο Τὸ ὄψε, κ. τ. λ. B præm. τούτέστιν, ἔτι καὶ νῦν ἐπιδοῦσαι, τὰ εἰδῶλα. Βούλεται γὰρ δεῖξαι, ὅτι οὐ μόνον οἱ πρόγονοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἡμαρτον, ὃ καὶ ἀνωτέρω ἐποίουν. Κατὰ τὸν Ἑβραϊκὸν οὕτως ἔχει, ὡς πρωτότοκον μοσχάριον σκιρτᾷ. Hoc est, adhuc implorat idola. Ostendere enim vult propheta, non majores eorum tantum, sed eos ipsos quoque peccasse, et idem fecisse. Juxta *Hebr.* vero is est sensus : ut vitulus primogenitus subsultat. ^ο ἀντὶ. B ἐπί. ^ο αἰχμ. B add. μου. ^ο Τὰς — ἐρήμου. *Hebr.* Es sicut onager assuetus deserto. ^ο B αὐτοῦ. ^ο Διὰ — εἶδ. Ita ex B restit. ; editio pr. habebat : Διὰ τοῦτο ἐπλάτυνε τὴν ἀπιστίαν, ἢ τις ἀσβεῖν ἐδίδαξεν. « Propterea dilatavit infidelitatem, quæ quidem impie agere docuit. » ^ο Ἐν — ἐπν. *Hebr.* Secundum desiderium animæ suæ anhelat ventum. ^ο παρ. τ. ἐπ. αὐτ. *Hebr.* occursum ejus quis avertet? ^ο φησὶ. B add. τὴν δὲ ἐπιθυμίαν αὐτῆς τίς ἐπιστρέψει; ^ο ἐν — αὐτῆς. *Hebr.* in novilunio (s. mensibus) ejus. ^ο ἀσπ. B add. ἀπόστρεψον τὸν πόδα σου ἀπὸ ὄδου τραχείας, καὶ τὸν φάρυγγά σου ἀπὸ δίψους. Verba sunt vers. 25. ^ο Μετὰ — ἀπεστράφησαν B hæc Chry-sostomo tribuit.

συμβού· εὐθεῖσα τῆς βλαβερᾶς ἀποστῆναι πορείας, A ut deflecteret a via noxia, insolenter apostasiam professa sit. [26] Ob id vero, inquit, omnes regi, principes, sacerdotes, et eos qui mendacia prophetant, pudore perfundam: similesque sicut furi in ipso furto deprehensos, et vehementer erubescenti. [27] Quia deos quidem ex ligno et lapide fabricatos, patres et genitores appellabant: mihi vero terga verterunt, et velut hostem me aversati sunt. « Et tempore afflictionum suarum dicent, Surge, et salva nos. » Istud extremæ prorsus est impudentiæ, perfuentes bonis 419 erga eum ingratos esse, a quo, dum preminentur inopia, petunt auxilium. Sequitur ironice:

κη'. Καὶ τοῦ εἶσιν οἱ θεοὶ σου, οὓς ποιήσεις σαυτῆ; ἢ ἀναστήσονται, καὶ σώσουσιν 28 ἐν κερῶ τῆς κακώσεώς σου; Διδάσκει δὲ καὶ τούτων τὸ πλήθος. "Ὅτι κατὰ ἀριθμὸν τῶν πόλεων 29 ἦσαν οἱ θεοὶ σου, Ἰούδα, καὶ 30 κατὰ ἀριθμὸν δίδωμι Ἱερουσαλήμ ἐθνὸν τῇ Βάαλ. Οὕτω δαίξας τὴν 31 τῶν οὐκ ἔντιμων θεῶν τιμὴν, καὶ τὸ πλήθος, καὶ τὴν ἀσθένειαν, πρῶτος τοῖς ἀχαριστοῖς ἐπιτιμᾷ.

κδ'. Ἰσραὴλ λαλεῖτε 27 πρὸς με; Πάντες ὁμοῖς ἠσεθήσατε, καὶ πάντες ὁμοῖς ἠρομήσατε 28 εἰς ἐμὲ, λέγει Κύριος. Ἀναμνησθεῖ 29 καὶ τῶν ἐπενεχθειῶν αὐτοῖς παιδείων.

λε'. Μάτην ἐπάταξα τὰ τέκνα ὁμῶν· παιδεῖαν οὐκ ἐδέξασθε 30. Ὅθεν εὐεργετούμενοι τὸν εὐεργέτην ἐπέγνωτε. οὐτε παιδευόμενοι τῆς ἀσεθείας ἀπέστητε. Ἐγὼ δὲ καὶ τοὺς αἰτίους τῆς πλάνης σφαγῆ παραδίδοικα 31.

λς'. Ἀκούσατε λόγον Κυρίου. Τύδς λέγει Κύριος 32. Μὴ ἔρημος ἐγενόμην τῷ οἴκῳ Ἰακώβ 33, ἢ τῇ κηχερωμένῃ 34, εἰδίτι 35 εἶπεν ὁ λαὸς μου· Οὐ κρηυθήσομεθα 36, καὶ οὐκ ἤξομεν πρὸς σε 37; Εἰρωνικῶς ταῦτα λέγει. Ἄρα, φησὶ, μὴ τοῖς εἰδώλοις εἰμὶ παρακλήσιος; Ἄρα μὴ ὁμοίως ἐκείνοις οὐδένα αὐτοῖς καρπὸν ἀγαθῶν προσερνήνοχα, καὶ διὰ τοῦτο τῆν ἐμὴν δουλείαν ἀπέδρασαν; Μεταβαίνει 38 δὲ καὶ ἐπ' ἑτέραν εἰκόνα, καὶ λέγει, πᾶσαν μὲν νόμφην τοῦ κόσμου πεφροντικένοι 39, πᾶσαν δὲ παρθένον τῆς στηθοδεσμίδος ἐπιμελεῖσθαι· τὸν δὲ κληθέντα

ut deflecteret a via noxia, insolenter apostasiam professa sit. [26] Ob id vero, inquit, omnes regi, principes, sacerdotes, et eos qui mendacia prophetant, pudore perfundam: similesque sicut furi in ipso furto deprehensos, et vehementer erubescenti. [27] Quia deos quidem ex ligno et lapide fabricatos, patres et genitores appellabant: mihi vero terga verterunt, et velut hostem me aversati sunt. « Et tempore afflictionum suarum dicent, Surge, et salva nos. » Istud extremæ prorsus est impudentiæ, perfuentes bonis 419 erga eum ingratos esse, a quo, dum preminentur inopia, petunt auxilium. Sequitur ironice:

VERS. 28 Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi? Surgente, et salvabunt tempore afflictionis tuæ? Demonstrat autem multitudinem eorum. Quia secundum numerum civitatum erant dii tui, Juda: et secundum numerum viarum Hierosolymæ, sacrificabant Baali. Postquam ad hunc modum ostendit non veris diis exhibitum honorem, eorumque multitudinem et imbecillitatem, benigne increpat ingratos:

VERS. 29. Quare loquimini ad me? Omnes vos impie egistis, et omnes vos inique fecistis in me, dicit Dominus. Reducit etiam in memoriam castigationes eis illatas.

VERS. 30. Frustra percussi filios vestros: disciplinam non suscepistis. Neque beneficiis affecti agnovistis benefactorem: neque castigati, ab impietate recessistis. Ego vero erroris quoque auctores tradidi interneccioni.

VERS. 31. Audite verbum Domini. Hac dicit Dominus: Numquid solitudo factus sum domui Jacob, aut terra plena spinarum, quoniam dixit populus meus: Non erimus tibi subditi, nec veniemus ad 420 te? Hac dicit ironice. Numquid, ait, sum similis idolis? an perinde ut illa, nullum eis bonum fructum attuli, et num ideo servitutem meam refugerunt? [32] Transit autem et ad aliam similitudinem, et ait, sponsam omnem curare ornatum suum, omnem autem virginem de fascia pectorali sollicitam esse: eum autem qui dicitur populus

VARIÆ LECTIONES.

28 B κατεσκευασμένους. Ex vers. 27, hæc leg. infra, ad Zach. 1, 3, 4: ἔδωκαν ἐπὶ με νῶτα καὶ οὐ πρόσωπα αὐτῶν. 29 ὡς. A et B add. τε. 30 πῶλ. B add. σου. 31 καὶ — Βάαλ. Des. in Hebr. 32 τὴν et sequens τιμὴν des. in B. 33 Ed. prior hab. λαλεῖτε, ex errore, ut vid. Hebr. Quare contenditis mecum? 34 x. π. ὁ. ἦνομ. Deest in Hebr. Duplex enim verborum יב סגשגא interpretatio h. l. irra- pta. Recte itaque in B desunt ea, ἠσεθήσατε, καὶ π. ὁμοῖς. 35 Αναμ. — παιδείων. Des. in B. 36 ἐδ. Hebr. acceperunt. 37 παραδ. B add. μάγαιρα γάρ, φησὶ, κατέφαγεν τοὺς προφήτας ὑμῶν ὡς λέων δλοθρεύων, καὶ οὐκ ἐφροθήθητε. (Hactenus verba textus vers. 30.) Τοὺς μὲν γὰρ Ἠλίας ὁ προφήτης, τοὺς δὲ Ἰησοῦ ὁ βασιλεὺς, τοὺς δὲ Ἰωσίας ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς σφαγῆ παραδίδοικεν. « Gladius enim, inquit, prophetas vestros assumpsit, ut leo perditor: tamen metu non correpti estis. Hos enim Elias propheta, alios Jehu rex, alios Josias, rex ille pius, interneccioni dedit. » 38 Ax. — Κύριος. Hebr. O generationem (pravam)! videte s. percipite verbum Jehovæ. 39 τ. οὐκ. Ἰαχ. Præstat rec. lectio τῷ Ἰσραὴλ. Ita Hebr. 40 γῆ πηλ. Hebr. ut terra summæ caliginis. 41 διότι. Ita Compl. Præstat autem lectio rec. διατί. Hebr. quare. 42 ὁ κερ. Hebr. dominamur. 43 σε. B add. τουτέστιν, εἰ λατρεύοντές μοι ἐλάττους τῶν πολεμίων ὤψθητε; Hoc est, num servientes mihi inferiores hostibus visi estis? 44 Μεταβ., x. τ. λ. Ex vers. 32 ad quem hæc pert. ista leg. supra, p. 11, in Præf. ad Cant. cant.: μὴ ἐπιλήσεται νόμφη τοῦ κόσμου αὐτῆς; ἢ παρθένος τῆς στηθοδεσμίδος αὐτῆς; 45 τ. x. πεφρ. B πεφροντικένοι τοῦ κόσμου αὐτῆς.

ejus, parvi pendere curatorem. Tum denuo ironice :

VERS. 33. *Quodnam adhuc bonum sectaberis in viis tuis, ad quærendam dilectionem? Quid aliud, inquit, addere vis prædictis, ut meum erga te concilies amorem? « Non ita. » Adeo nihil est ex iis quod ad amicitiam moveat, ut potius ex altera parte pariat odium. Non enim ad impietatem duntaxat prolapsa es, sed et cæde nefaria te poluisti.*

VERS. 34. *In manibus enim tuis, inquit, inventus est sanguis animarum innocentium. Quod etiam dixit beatus David : « Et immolaverunt filios suos dæmoniis, et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan : et infecta est terra sanguinibus. » Verum ut ostenderet, quod hæc non clam, sed palam agere ausi fuerint, subiunxit : « Non in fossis reperi eos, sed sub omni quercu. » Non enim quemadmodum parietum effractores clam facinus committunt, ita hi inique agentes latere niebantur : sed omnis collis et omne nemus horum impietatem suscepit. Impudentes vero cum essent et execrandi, etiam quæ palam commiserant pernegabant.*

VERS. 35. *Dixisti enim, ait, Innocens sum : idcirco avertatur a me indignatio ejus. Ideo subiunxit : Ecce iudicio contendo tecum, quia dicis : Non peccavi. Non dicit : Judicabo te : sed, « Contendo tecum iudicio : » perinde ac si diceret : Judiciali more discepto, et te mentientem et impudenter negantem convinco.*

VERS. 36. *Quia leve admodum putasti, si iterares vias tuas. Impudentia enim convenit iniquitati. Cæterum aliud etiam hoc loco significat, nempe : Quemadmodum vocatis in auxilium Assyriis, ea opitulatione nihil profecistis : sic etiam nunc confugientes ad Ægyptios, nullam inde consequemini utilitatem. Hoc enim indicant quæ subjunguntur.*

Et confunderis ab Ægypto, sicut confusa es ab

9 Psal. cv, 37, 38. 9 Ibid.

Α λαόν, κατολιγωρήσαι τοῦ κηδεμόνος. Ἐἶτα πάλιν εἰρωνικῶς 40

λγ'. Τι 41 ἔτι καλὸν ἐπιτηδεύσεις ἐν ταῖς ὁδοῖς σου, τοῦ ζητῆσαι ἀγάπην; Τι ἕτερον, φησὶ, τοῖς προειρημένοις προσθεῖναι βούλη, ὡς τὸ ἐμὸν περὶ σὲ πραγματεύεσθαι φίλτρον; 42 « Οὐχ οὕτως. » Οὐδὲν τούτων εἰς ἀγάπην κινεῖ, ἀλλὰ τὸναντίον μῖσος ἐργάζεται· οὐ γὰρ μόνον εἰς ἀσέθειαν ἐξώκειλας, ἀλλὰ καὶ μαιφρονίαν ἐτόλμησας 43.

λδ'. Ἐν γὰρ 44 ταῖς χερσὶ σου 45, φησὶν, εὐρέθη 46 αἷματα ψυχῶν ἀθῶων 47. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ· « Καὶ ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν 48 ταῖς δαιμονίαις, καὶ ἐξέχεαν αἷμα ἀθῶων, αἷμα υἱῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων, ὧν ἔθυσαν τοῖς γλυπτοῖς Χαναάν, καὶ ἐφονοκτονήθη ἡ γῆ ἐν τοῖς αἵμασι. Διδάσκων δὲ, ὡς οὐδὲ κρύβδην ταῦτα εἰργάζοντο, ἀλλ' ἀναφανδὸν ἐτόλμων, ἐπήγαγεν· « Οὐκ ἐν διορύγμασιν 49 εὔρον 50 αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπὶ 51 πάσῃ δρυὶ 52. » Οὐ γὰρ ὡς περ οἱ τοιχωρῶντες λάθρα τοῦτο δρῶσιν, οὕτω καὶ οὗτοι λαθάνειν ἐπιχειρῶντο παρανομοῦντες, ἀλλὰ πᾶς βουνδός, καὶ πᾶν ἄσος ἐδέξατο τὴν τούτων ἀσέθειαν· ἀναιδεῖς δὲ ὄντες, καὶ βδελυροὶ, καὶ τὰ προφανῶς γινόμενα ἐξηρνούντο.

λε'. Εἶπας γὰρ, φησὶ· Ἄθῶός εἰμι· ἀλλὰ ἀποστραφήσω 53 ὁ θυμὸς αὐτοῦ ἀπ' ἐμοῦ. Οὐ δὲ χάριν ἐπήγαγεν· Ἰδοὺ ἐγὼ κρινομαι πρὸς σὲ ἐν τῷ σε λέγειν· Οὐχ ἡμαρτον. Καὶ οὐ λέγει, Κρινῶ σε, ἀλλὰ, « Κρινομαι πρὸς σέ » ἀντὶ τοῦ, Δικάζομαι 54, καὶ ἐλέγχω 55 σε ψευδομένην καὶ ἀναιδῶς ἀρνούμενην.

λς'. Ὅτι 56 κατεφρόνησαι 57 σφόδρα τοῦ δευτερωῶσαι τὰς ὁδοὺς σου 58. Κατάλληλος 59 γὰρ ἡ ἀναίδεια τῇ παρανομίᾳ· αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦτου καὶ ἕτερον, ὅτι ὡς περ Ἀσσυριοὺς εἰς συμμαχίαν καλέσαντες, οὐδὲν ἐκ τῆς ἐπικουρίας ἀπόνασθε, οὕτω καὶ νῦν Αἰγυπτίους προσπεφουγότες, οὐδεμίαν ἐκείθεν ὠφελείαν ἀπολαύσεσθε. Τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπιφερομένων ὄλοσι.

Καὶ ἀπ' Αἰγύπτου κατασχυνθήσῃ, καθὼς κατ-

VARIAE LECTIONES.

40 εἶτα π. εἶρ. Horum loco in B textus vers. 32 ita exhibetur: μὴ ἐπιλήσῃται νόμφη τοῦ κόσμου αὐτῆς, ἢ παρθένος τῆς στηθοδεσμίδος αὐτῆς; ὁ δὲ λαὸς μου ἐπελάθετο ἡμερῶν ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς.
41 Τι — ὁδοῖς σου. Hebr. Quid bonam prædicas viam tuam? 42 Οὐχ οὕτως. A. est ab Hebr. 43 ἐτόλμ. B add. ὁμῶς δὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιστρέψαι βούλη. Ἄλλὰ καὶ οὐ ἐπονηρέσω τοῦ μῖαναι τὰς ὁδοὺς σου· τούτέστιν, τὰς πράξεις σου μῖαναι ταῖς εἰδωλολατρείαις. Hæc maxima ex parte constituunt finem vers. 33. 44 Ἐν γὰρ. B καὶ ἐν. 45 τ. χ. σου. Hebr. in extremitate vestium tuarum. 46 εὔρ. Ita quoque A et B juxta cod. Alex. 47 ἀθ. B add. τούτέστιν, φόνους εἰργάσω πολλούς. Ὁ δὲ μάλιστα ἐπὶ τοῦ Μανασσῆ (sic) γεγένηται. « Hoc est, multas cædes commisisti : quod poltissimum sub Manasse factum est. » 48 αὐτ. B add. καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν. Sicque supra, t. I, p. 1562. 49 ἐν διορ. Hebr. effusione. 50 Β εὔρες. 51 ἀ. π. δρυὶ. Hebr. in omnibus istis. 52 δρυὶ. B add. τούτέστιν, οὐ κλέπτοντας ἀναρσεῖς, ὡς βασιλεὺς ἔνομος, ἀλλὰ ἀδικῶν τὸς μὴ τερπομένους ταῖς ἀσεβείαις σου. Οὕτω γὰρ λέγει καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις· Καὶ ἐξέχεαν Μανασσῆς αἷμα πολὺ σφόδρα. « Hoc est, non fures interficis, ut rex justus, sed injuria afflicis eos qui iniquitatibus tuis non delectantur. Ita enim dicit quoque in libris Regnorum. Et Manasses profudit sanguinem admodum multum. » 53 ἀλλὰ ἀποστρ. Hebr. omnino aversa est. 54 dix. B add. σοι. 55 ἐλ. Ita B, sed ed. prior hab. ἐλέγχω. 56 Ὅτι — ὁδ. σου. Hebr. Cur avis magnopere, ut mutes viam tuam? 57 B κατεφρόνησας. 58 σου. B add. τούτέστιν, ἐπέμεινας τοῖς κακοῖς καὶ μετὰ τὸν ἐλεγχὸν τῶν προφητῶν. « Hoc est, perseverasti in malis, etiam postquam a prophetis correptus esses. » 59 Κατ. — δηλοῖ. Ad Chrysost. hæc referuntur in B.

προχύθησας ἀπὸ Ἀσσοῦρ. (λζ') Ὅτι καὶ ἐντρυφῶν ἐξ-
 ελεύση, καὶ αἱ χεῖρες σου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου·
 ἕκον τῶν θρηνοῦσῶν τὸ τὰς χεῖρας συμπεπλεγμένας
 ἐπιτιθέναι ὡς τῇ κεφαλῇ. Τὸ δὲ αἷτιον τῶν κακῶν,
 ὅτι ἀπόστατο Κύριος τὴν ἐλπίδα σου, καὶ οὐκ εὐ-
 δοθήσῃ ὡς ἐπ' αὐτῇ. Ἐἰ γὰρ εἰς τὸν Θεὸν ἠλπισας,
 ἐτρύγησας ἀνὼριμον τὸν τῆς ἐλπίδος καρπὸν· ἐπειδή
 δὲ ἀνθρώποις ἐθάβρησας, διήμαρτες τῆς ἐλπίδος ὡς .

A Assur. (VERS. 57.) Nam et egredietis inde, et manus
 tuae super caput tuum. 422 Proprium est earum
 quae lugent complicatas manus imponere capiti.
 Malorum autem causa est: « Quia repulit Domi-
 nus spem tuam, et non prosperaberis in ea. »
 Nam si sperasses in Deum, maturum ex spe colle-
 gisses fructum: sed quoniam in hominibus collo-
 casti fiduciam, spe excidisti.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

CAPUT III.

Μετὰ ὡς ταῦτα δὲ γινώσκει, ὡς πᾶσα μὲν γυνὴ τοῦ
 ἀνδρὸς ἀφισταμένη, καὶ ἐτέρῳ συναπτομένη, πρὸς τὸν
 ἄνδρα τὸν πρότερον ἐπανελθεῖν οὐ δυνήσεται, τοῦ νό-
 μου τοῦτο κωλύοντος· ἐμὲ δὲ σὺ τὸν κατὰ νόμον σοι συν-
 αφθέντα καταλιπούσα, συνήφθης ὡς δαίμοσιν ἀνοσίοις·
 εἶτα, πάλιν ἀσθησὶν δεξαμένη ὡς τῆς βλάβης πρὸς ἐμὲ
 ἐπανήεις, ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπωθούμην. Εἰ δὲ νομίζεις
 ἀπλῶς με ταῦτα λέγειν,

[1] Exinde pronuntiat, uxorem quancunque,
 quae recessit a viro suo, et alteri se adjunxit, ad
 priorem virum redire non posse, lege hoc prohi-
 bente. Tu vero, me relicto, qui tibi secundum le-
 gem eram copulatus, dæmonibus impuris adhesisti:
 deinde, cum sentires damnum, ad me denuo redi-
 bas, ego vero non aversabar. Quod si putas hæc
 me leviter dicere,

β. Ἄρον εἰς εὐθείαν ὡς τοὺς ὀφθαλμοὺς σου,
 καὶ ἴδε ποῦ οὐχὶ ἐξεφύρθησ' ὡς. Ἄντι τοῦ, Ἐμίαν-
 θης. Τοῦτο γὰρ ὡς καὶ διὰ τοῦ Ἐζεκιήλ φησι πρὸς
 αὐτὴν, « Καὶ εὐρὸν σε πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματι
 σου· » οὕτω δὲ καὶ ὁ Σύρος ἠρμήνευσε. Λέγει δὲ
 ἐν τοῖς ἐξῆς, ὅτι Οὐ μόνον παραγινομένουσιν ἐδέχου,
 ἀλλὰ καὶ ἐξήεις ἐπιζητούσα· καὶ ταῖς κορώναις πα-
 ραπλησίως προσήδρευες ταῖς ὁδοῖς, τὴν ἐκεῖνων προ-
 μένουσα παρουσίαν, καὶ τὴν γῆν μισμαμάτων ἐνέπλη-
 σας, πολλοὺς ποιμένας ἀν' ἐνὸς χρησαμένη. Ποιμένας
 γὰρ πολλοὺς τὰ εἰδῶλα προσηγόρευσεν· ὡπερ γὰρ
 θεοὶ ἐκαλοῦντο τὴν θεῖαν προσηγορίαν συλῆσαντες
 εἰ τοῦ ψεύδους πατέρες· οὕτω καὶ ποιμένες ὀνομά-
 σθησαν τὸ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος ληστεύσαντες ὄνομα.
 Ὁψις ὡς κόρνῃς ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς
 πάντα. Καθάπερ γὰρ αἱ τὴν ὄραν ἀπεμπολοῦσαι
 τῶν μετώπων ἀποξύνουσι τὴν αἰδῶ, καὶ πᾶσιν ὁμοίως
 προσφέρονται· οὕτω σὺ πρὸς οὐδένα τὴν εὐνοίαν δι-
 ἐτύλεξας, ἀλλὰ τρυγῶσα μὲν παρ' ἐμοῦ τῶν ἀγαθῶν
 τὴν φορὰν, τοῖς εἰδώλοις ἐδοῦλευες. Περιπέπτουσα δὲ
 συμφοραῖς, καὶ τῆς ἐκεῖνων ἀσθενείας αἰσθανομένη,
 τὴν ἐμὴν ἐξήτησις βοήθειαν.

VERS. 2. *Leva oculos tuos in directum, et vide,*
ubi commista non fueris. Id est, polluta. Quod
 etiam per Ezechielem dixit ei: « Et inveni te pol-
 lutam in sanguine tuo ». Sic etiam interpretatus
 est Syrus. In sequentibus vero ait: Non modo
 suscipiebas accedentes, sed etiam exhibas inqui-
 rens: et cornicum more sedebas in viis, exspectans
 illorum adventum, 423 terramque replevisti
 pollutionibus, multis pro uno pastoribus usa. [3]
 Plures enim pastores appellavit ipsa idola. Quem-
 admodum enim patres mendacii, suffurantes de-
 nominationem divinam, vocabantur dii: ita sub-
 repto pastoris veri nomine, pastores sunt appellati.
 « Facies meretricis facta est tibi: exuisti pudorem
 erga omnes. » Quo enim modo quæ pulchritudinem
 venditant, frontis absterso pudore, pariter omni-
 bus se prostituunt; ita tu nulli amicitiam tuam
 conservasti, sed cum fructuum ubertatem a me
 datam colligeres, serviebas idolis: ut autem in
 calamitates lapsa illorum impotentiam senseras,
 auxilium meum exposcebas.

δ. Οὐχ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας, καὶ πατέρα,
 καὶ ἀρχηγὸν τῆς παρθενίας σου; Οὐ ταῦτα μοι
 τῆς οἰκειώσεως προσηγορίας ἐτίθεις πάλαι, ποτὲ
 μὲν πατέρα καλοῦσα, ποτὲ δὲ ἄνδρα παρθενοκτὸν,
 ποτὲ δὲ οἶκον ἄσυλον; Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος

VERS. 4. *Num invocasti me, tanquam domum, et*
patrem, et ducem virginitatis tuae? Non tales olim
 mihi familiaritatis denominationes imponebas,
 quandoque patrem appellans, quandoque virgini-
 tatis virum, interdum domum asyli? Sic enim bea-

Ἐzech. xvi, 6.

VARIÆ LECTIONES.

ὡς Σirmi. hab. ἐπιτιθέναι. ὡς εὐδοκῶδης. ὡς ἐλπ. In B sequi verba prima capituli 5. Ἐάν —
 γυνὴ ἐκείνη, ubi pro ἐξαποστειλῆ leg. ἀποστειλῆ. Μετὰ — ὡς. Des. in B Textus vers. 1 supra, t. 1,
 p. 149 et 409. ita leg. : ἐάν ἀποστειλῆ (l. c. p. 409 est ἀπολύσῃ) ἀνὴρ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ πορευθῆ
 κἄν (l. c. p. 149 est πορευθεῖσα, sed rec. lectio est, καὶ ἀπέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ καὶ) γέννησαι ἀνδρὶ ἐτέρῳ, μὴ
 ἀνακάμπτουσα ἀνακάμψαι πρὸς αὐτὸν ἔτι; οὐ μαινομένη μιανθήσεται ἡ γυνὴ ἐκείνη; σὺ δὲ ἐξεπόμενος
 εἰς εὐθείαν. Hebr. ad colles. ὡς ἐξεφύρθησ'. ὡς τ. γὰρ. Β οὕτω. ὡς ὄψις — πάντα. ὡς Β δεχομένη.
 ad Dan. vii, 13, 14. ὡς οὐχ — παρθ. σου. Hebr. Nonne ab hoc inde tempore clamasti ad me (dicens):
 Pater meus, dux juventutis meæ tu es. ὡς σου. Β adid. τούτέστιν, οὐ προσέσχες, ὅπως σε οἰκειωσάμην
 ἐν τάξει σοι πατρός γενόμενος καὶ ἀνδρὸς, παρθένον ἀγαγόμενος. « Hoc est, non ad animum revocasti,
 quomodo te mihi adjunxerim, cum patris erga te vices gesserim, et mariti, virginem ducentis. » ὡς τῆς.
 Β p. 149. τὰς.

tus quoque David : « Esto, inquit, mihi Deus protector, et domus refugii, ut salvum me facias * . »

VERS. 5. Num permanebit in sæculum? Nempe mendacium tuum et verborum illusio. « An servabitur ad victoriam? » An putas per hæc superiorem et victricem te futuram? Tum ironice : « Ecce, locuta es et fecisti mala hæc, et potuisti. » Ac si diceret, 424 Existima te illuisse et effugisse, quæ talia et tam iniqua facere ausa es. Post hæc ait Dominum * dixisse ipsi in diebus Josiæ regis :

VERS. 6. Vidisti quæ fecit mihi domus Israel? Quoniam aberant illi (serviebant enim in Babylone), docet prophetam æquitatem supplicii. « Abiit super omnem montem excelsum, et sub omni ligno frondoso, et fornicata est ibi. » Mox suam bonitatem et longanimitatem ostendit.

VERS. 7. Et dixi, postquam sic fornicata esset, Ad me revertere, et non est reversa. Volens igitur interitum sibi contraxit, quæ nec ab initio vivendi rationem legi consonam amplexa est, neque post impietatem reverti voluit. Inde amplificat accusationem tribus Judæ.

VERS. 8. Et vidit prævaricationem ejus prævaricatrix Juda, soror ejus. Et vidit, quod horum omnium causa, in quibus deprehensa esset fornicata domus Israel, dinissem eam, et dedissem ei libellum repudii in manibus ejus. Et non timuit prævaricatrix Juda, soror ejus : et abiit, et fornicata est etiam ipsa. Cum perspexisset, inquit, nequitiam sororis suæ, et illius causa inflictam ei poenam, non cavita ne imitaretur nequitiam, sed secuta est vestigia ejus.

VERS. 9. Et fornicatio ejus nihili facta est. Nihil enim, inquit, iniquum 425 se agere putabat. Fornicationem porro vocat idololatriam : quia relicto Deo, qui sponsus earum dicebatur, serviebant idolis. « Et cædibus infecit terram, immolans filios dæmonibus : et mœchata est cum lapide et ligno. » [10, 11] Apertam fornicationis accusationem instituit. Deinde pluribus docet, eam non exhorruisse sororis impietatem, licet interitum ejus perspiceret : majoreque venia dignas esse decem tribus, quam tribum Juda : quia cum calamitates earum pervidisset, in causis calamitatum committendis perseveravit. Quamobrem jubetur illis vaticinari propheta.

* Psal. xxx, 2.

Α λέγει Δαβίδ· « Γενού μοι εἰς Θεόν ὑπερασπιστήν, καὶ εἰς οἶκον καταφυγῆς τοῦ σώσαι με.

ε'. Μὴ διαμερεῖ εἰς⁷² τὸν αἰῶνα; Ἐναντὶ τοῦ, τὸ ψευδὸς σου, καὶ τῶν βημάτων ἡ χλευασία. « Ἡ διαφυλαχθήσεται εἰς⁷³ νίκος; » Ἡ νομίζεις διὰ τούτων περιγενέσθαι καὶ νικᾶν; Εἶτα εἰρωνικῶς· « Ἰδοὺ ἐλάλησας καὶ ἐποίησας τὰ πονηρὰ ταῦτα, καὶ ἤδυνήθης⁷⁴. » Ἐναντὶ τοῦ, Νόμισον κεχλευακέναι, καὶ διαπεφευγένοι τοιαῦτα παρανομῆσαι τολμήσασα. Μετὰ δὲ ταῦτ' αὖ φησι τὸν Θεὸν πρὸς αὐτὸν εἰρηκέναι ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωσίου τοῦ βασιλέως·

ζ'. Εἶδες ἃ ἐποίησέ μοι ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ; Ἐπειδὴ ἀπήσαν ἐκεῖνοι (ἐδούλευον γὰρ ἐν Βαβυλῶνι), τὸν προφήτην διδάσκει τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. « Ἐπορεύθη⁷⁵ ἐπὶ πᾶν ὄρος ὑψηλόν, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου ἀλώδους, καὶ ἐπόρνευσεν⁷⁶ ἐκεῖ. » Ἐπειτα⁷⁷ τὴν οἰκίαν ἀγαθότητα καὶ μακροθυμίαν δείκνυσιν.

ζ'. Καὶ εἶπον μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα⁷⁸, Πρὸς με ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψεν. Ἐκοῦσα τοίνυν τὴν ὄλεθρον ἐπεσπάσατο, μήτε ἀρχῆθεν τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν ἀσπασαμένη, καὶ μετὰ τὴν ἀσέβειαν ἐπιστρέψαι μὴ βουληθεῖσα. Ἐνετύθεν αὖξει τῆς Ἰούδα φυλῆς τὴν κατηγορίαν.

η'. Καὶ⁸⁰ εἶδε τὴν ἀσυνθεσίαν αὐτῆς ἢ ἀσύνθετος Ἰούδα ἢ ἀδελφῆ αὐτῆς⁸¹, καὶ εἶδε⁸² διότι περὶ πάντων ἔων κατελίφθη ἐν οἷς ἐμοιχᾶτο ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐξαπέστειλα αὐτὴν, καὶ ἔδωκα αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίον εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. Καὶ οὐκ ἐφοβίθη ἡ ἀσύνθετος Ἰούδα, ἢ ἀδελφῆ αὐτῆς⁸³, καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἐπόρνευσε καὶ αὐτῇ. Θεασαμένη, φησὶ, καὶ τὴν πονηρίαν τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς, καὶ τὴν διὰ ταύτης⁸⁴ ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ τιμωρίαν, οὐκ ἔφυγε τῆς πονηρίας τὴν μίμησιν· ἀλλὰ τοῖς ἐκεῖνης ἠκολούθησεν ἔχουσιν.

θ'. Καὶ⁸⁵ ἐγένετο ἡ πορνεία αὐτῆς εἰς οὐθέν. Οὐδὲν γὰρ⁸⁶, φησὶ, παράνομον ποιεῖν ὑπελάμβανε· πορνεῖαν δὲ τὴν εἰδωλολατρίαν καλεῖ· καταλιπόντες γὰρ τὸν Θεόν, ὃς νυμφίος αὐτῶν ὀνομάζετο, τοῖς εἰδώλοις ἐλάτρευον. « Καὶ⁸⁷ ἐφρονοκτόναι⁸⁸ τὴν γῆν, θύουσα⁸⁹ τὰ τέκνα⁹⁰ τοῖς δαίμοσι· καὶ ἐμοιχευσε τὸν λίθον καὶ τὸ ξύλον. » Σαφῆ τὴν τῆς πορνείας κατηγορίαν εἰργάσατο. Εἶτα διὰ πλειόνων διδάσκει, ὅτι οὐκ ἐδεδούξατο τῆς ἀδελφῆς τὴν ἀσέβειαν, τὴν πανωλεθρίαν θεασαμένη· καὶ ὅτι μᾶλλον ἔχουσα τίνα συγγνώμην αἱ δέκα φυλαὶ, ἢ περὶ ἡ τοῦ Ἰούδα φυλῆ, ἐπειδὴ τὰς συμφορὰς ἐκεῖνων ἑώρακυῖα, τὰ αἰτία τῶν συμφορῶν διετέλεσε δρῶσα· οὐ δὴ χεῖρον ἐκεῖνοις πρόσεσπίσαι ὁ προφήτης παρακελεύεται.

VARIÆ LECTIONES.

⁷² εἰς. Des. in B. ⁷³ εἰς νίκ. Hebr. in perpetuum. ⁷⁴ ἤδ. Ita Ald. Rec. lect. est, ἡδυνάσθης. Hebr. prævaluisti. ⁷⁵ ἐπ. Ita quoque l. f, p. 1122. Rec. lect. ἐπορεύθησαν. ⁷⁶ ἐπ. Ita quoque l. c.; scil rec. lect. est ἐπόρνευσαν. ⁷⁷ B εἶτα. ⁷⁸ ταῦτα. Sequi πάντα, l. c. Hebr. cum fecisset omnia ista. ⁷⁹ Καὶ — Ἰούδα. Hæc juxta Hebr. et LXX, sunt ultima vers. 7. ⁸⁰ ἢ ἀδ. αὐτ. Des. apud LXX. ⁸¹ B εἶδον, juxta rec. lect. quæ præstat. ⁸² ἢ ἀδ. αὐτ. Des. apud LXX. ⁸³ B ταύτην. ⁸⁴ Καὶ — οὐθέν. Hebr. Et factum est, ut fama scortationis suæ (polueret terram). ⁸⁵ γὰρ. Des. in B. ⁸⁶ Καὶ — δαίμοσι. Des. in Hebr. et apud LXX. ⁸⁷ B ἐφρονοκτόνον. ⁸⁸ B θύοντες. ⁸⁹ τέκνα. B add. αὐτῶν.

ιβ'. Περσέου γάρ, φησί, καὶ ἀνάγνωθι τοὺς λό- A
γους τούτους πρὸς βορβάρ, καὶ ἐρεῖς, Ἐπιστρά-
φθῃ πρὸς μὲ, ἡ κατοικία τοῦ Ἰσραὴλ⁹¹, λέγει
Κύριος. Καὶ οὐ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐφ'
ὑμᾶς, ὅτι ἐλεσθῶν εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐ μη-
τιῶ ὑμῖν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἀμετρητος ἡ τοῦ Δεσπό-
του φιλανθρωπία· μετὰ γὰρ τὴν πολλὴν παρανομίαν
μόνην ἐπιζητεῖ μεταμέλειν· διδάσκει δὲ καὶ ταύτης
τὴν τρόπον.

ιγ'. Πλὴν γινῶθι τὴν ἀδικίαν σου, ὅτι εἰς Κύ-
ριον τὸν Θεόν σου ἠσέβησας⁹². Ἀρχὴ γὰρ ὑγείας
ἀσθεσις ἀβρωστίας. Καὶ, « Ἐξέχεας τὰς ἰδοὺς σου
εἰς ἄλλοτρίους. » Τὸν Θεόν, καὶ Κύριον, καὶ ποιη-
τὴν, καὶ εὐεργέτην καταλιπούσα, ἄλλοτρίους συν-
ῆφθης· τίνας δὲ οὗτοι; « Ὑποκάτω παντός ξύλου
ἀλαϊδούς. » Ἐδειξε τῆς πλάνης τὸ ἀκερδές· ἀκαρπα B
γὰρ τὰ θεοποιηθέντα φυτά. « Τῆς δὲ φωνῆς μου οὐχ
ὑπήκουσας⁹³, λέγει Κύριος. » Νομοθετῶν γὰρ εἶπεν,
« Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ. »

ιδ'. Ἐπιστρέφῃτε, υἱοὶ ἀπεστηκότες, λέγει Κύ-
ριος. Καὶ ἀποστάντας υἱοὺς ὀνομάζει, διὰ τὴν
ἄρρητον⁹⁴ αὐτοῦ ἀγαθότητα. « Διότι ἐγὼ κυριεύσω⁹⁵
ὑμῶν. » Πάλιν γὰρ ὑμῶν ἐπιμελήσομαι, καὶ πάσης
ἀξιώσω κηδεμονίας.

Καὶ λήψομαι ὑμᾶς ἕνα ἐκ πόλεως, καὶ δύο ἐκ
πατριᾶς, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς Σιών. (ιε'.) Καὶ
δώσω ὑμῖν⁹⁶ ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου,
καὶ ποιμανοῦσιν ὑμᾶς ποιμαίνοντες μετ' ἐπι-
στήμης. Ταῦτα τυτικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ
ἐγένετο. Ἐπανήλθον γὰρ ἐπὶ Κύρου τοῦ Πέρσου,
ποιμένας ἔχοντες τὸν Ζοροβάβελ τὸν τοῦ Σαλαθιέλ,
καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ἰωσεδέκ τὸν ἱερέα τὸν μέγαν·
εὐσεβεία δὲ καὶ εὐνομία ἀμφοτέρους ἐκόσμη. Κατὰ
μέντοι τὴν ἀλήθειαν, μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν ἐνανθρώπησιν ἡ προφητεία⁹⁷ τέλος ἐδέξατο.
Ἐξέλεξάτο γὰρ ἐξ Ἰουδαίων ὁ Δεσπότης, ἕνα ἐκ
πόλεως, καὶ δύο ἐκ πατριᾶς· καὶ κατέστησεν αὐτοὺς
ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, τοὺς ἱεροὺς ἀπο-
στάλους. Διὸ δὴ καὶ θειοτάτῳ⁹⁸ Πέτρῳ ἔφη· « Σί-
μων Ἰωνᾶ, φιλεῖς με; Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. »
Καὶ ὅτι ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν ἡ προφητεία, τὰ
ἑξῆς μαρτυρεῖ⁹⁹.

ις'. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις,¹⁰⁰ καὶ ἐν τῷ
καιρῷ ἐκεῖνῳ, καλέσονται τὴν Ἱερουσαλήμ θρό- D
νον¹⁰¹ Κυρίου, καὶ συναχθήσεται εἰς αὐτὴν πάντα
τὰ ἔθνη τῷ ὄνόματι Κυρίου εἰς Ἱερουσαλήμ¹⁰²· καὶ
οὐ πορεύσονται ἔτι¹⁰³ ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων

¹ Exod. xx, 3. ² Joan. xxi, 15.

VERS. 12. *Perge, inquit, et recita sermones hos ad aquilonem, et dices: Revertere ad me, domus Israel, dicit Dominus. Et non obfirmabo faciem meam super vos, quia misericors sum, dicit Dominus, et non irascar vobis in perpetuum. Immensa est humanitas Domini: quippe qui post ingentem numerum iniquitatum, solam requirit poenitentiam: atque hujus etiam docet modum.*

VERS. 13. *Verum agnosce iniquitatem tuam, quia in Dominum Deum tuum inique egisti. Sanitatis enim principium est, * infirmitatem sentire. « Effudisti vias tuas in alienos. » Derelicto Deo ac Domino, conditore ac benefactore, alienis adhæsisisti. Sed qui erant illi? « Sub omni ligno frondoso. » Demonstrat erroris nullum esse quæstum. Carent enim fructu plantæ in deos formatae. « Vori autem meæ non obedivisti, dicit Dominus. » Quia 426 cum legem ferret, ait, « Non erunt tibi dii alii præter me¹. »*

VERS. 14. *Convertimini, filii qui recessistis, dicit Dominus. Etiam filios nominat eos qui defecerunt, propter ineffabilem suam bonitatem. « Quia ego ero Dominus vester. » Iterum enim curabo vos, et omni sollicitudine dignos existimabo.*

Et assumam vos, unum ex civitate, et duo ex cognatione, et introducam vos in Sionem. (VERS. 15.) Et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pascentes cum scientia. Figuratae quidem facta sunt hæc sub Zorobabele. Redierunt enim regnante Cyro Persarum rege, habentes pastores Zorobabelem filium Salathielis, et Josuam summum sacerdotem, filium Josedec, ambos pietate et æquitate præstantes. Re autem vera, postquam Deus et Salvator noster factus est homo, prophetia finem accepit. Elegit enim Dominus ex Judæis, unum ex civitate, et duo ex cognatione, quos constituit pastores secundum cor suum, sacros videlicet apostolos. Idcirco dixit divinissimo Petro: « Simon Jona, diligis me? Pasce oves meas². » Et quod prophetiæ ea sit sententia, sequentia testificantur.

VERS. 17. *In diebus illis, et tempore illo, vocabunt 427 Hierosolymam solium Domini, et congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Hierosolyma: et non ambulabunt ultra post cogitationes cordis sui mali. Istud autem non con-*

VARIAE LECTIOES.

⁹¹ ἡ κατ. τ. Ἰερ. Hebr. aversa Israel. ⁹² B ἡμάρτησας. ⁹³ ὅπ. Hebr. obedivisti. ⁹⁴ ἄρρ. B ἀρτων. ⁹⁵ Rec. lect. κατακυριεύσω. ⁹⁶ ὑμῖν—ὑμᾶς. Infra, ad locum Rom. xiii, 1, leg. αὐτοῖς et αὐτοῖς, per accommodationem. ⁹⁷ προφ. τέλ. B φιλανθρωπία τὸ τέλος. ⁹⁸ θειωτ. B præm. τῷ. ⁹⁹ μαρτ. B add.: Καὶ ἔσται, ἐὰν πληθυνθῆτε καὶ ἀξιοθῆτε ἐπὶ τῆς γῆς, φησὶ Κύριος, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις, λέγει Κύριος, οὐκ ἐρῶσιν ἔτι· Κιβωτὸς διαθήκης ἁγίου Ἰσραὴλ, οὐκ ἀναθήσεται ἐπὶ καρδίας, οὐδὲ ὀνομασθήσεται ἐν αὐτῇ, οὐδὲ ἐπισκεψθήσεται ἔτι καὶ οὐ ποιηθήσεται ἔτι. Haec tenus textus vers. 16. Deinde sequi. ταῦτα δὲ ἐξέλεξά τῳ νόμου τὴν παύσαν καὶ τῆς καινῆς διαθήκης τὸ κράτος. Ἐν γὰρ τῇ κιβωτῷ αἱ πλάκες ἦσαν τοῦ μαρτυρίου τὸν νόμον ἐγγεγραμμένον ἔχουσαι. « Hæc vero significant legis cessationem et novi fœderis vim. In arca enim erant tabulae testimonii quibus lex inscripta erat. » ¹⁰⁰ Ἐν ταῖς ἡμ. ἔξ. Des. in Hebr. ¹⁰¹ B θρόνος, ut in compl. ¹⁰² τῷ ὄν. K. εἰς Ἰερ. Bene hæc juxta Hebr. add. h. l., desunt autem apud LXX, imo quoque apud Nostrum, Gr. Aff. Cur. serm. 10. ¹⁰³ ἔτι. Des. infra, loco cit.

tigit post reditum e Babylone. Non enim tunc gentes reliquerunt impietatem. At post Deum et Salvatorem nostrum hominem factum, pertulerunt divini apostoli salutarem prædicationem in universam terram: reliquerunt autem pristinum errorem qui illi inservierant, et adorant Deum universorum, et concurrunt omnes in Hierosolymam, tanquam ad solium divinum. [18] Docet exinde, post regressum e Babylone, decem tribus non jam iterum dividendas, sed simul conventuras, terramque possessuras paternam. Tum propheta, latans de gratis promissionibus, ait:

VERS. 19. *Et ego dixi: Fiat, Domine. His interjectis propheta divinam promissionem concludit. « Quia constituam te in filios. » Rursus enim, ait, eritis mihi filii. « Daboque tibi terram electam, hæreditatem percelebrem, Dei nempe Domini omnium gentium. » Terram promissionis ita vocavit. Et ipsarum gentium Deum omnipotentem nominavit, docens illum esse omnium Deum, et universorum opificem: gentes item adepturas notitiam Dei, et ad eas perventuram gratiam sancti Spiritus. Postea 428 consulit, ut eam teneant charitatem, quam habent filii erga patrem, sicque illos divina cura esse potituros. [20] Deinde conqueritur, quod non modo decem tribus, sed etiam tribus Judæ æmulatæ sint mulierem fornicatricem, quæ deflinquit in virum suum: et quod transgressæ sint pacta cum sponso conventa. Sed prædicat etiam decem tribuum pœnitentiam, quarum mentibus captivitas impressit iniquitatis sensum.*

VERS. 21. *Vox enim procedens ex labiis audita est ejulatus ac deprecationis filiorum Israel, quod inique egerunt in vils suis, et oblii sunt sancti Dei sui. Intuens autem pœnitentiam, ut in ea perseverent hortatur, dicens:*

VERS. 22. *Convertimini, filii revertentes, et ego sanabo contritiones vestras. Non modo autem pollicetur sanitatem, sed etiam quibus verbis uti debeant docet, tantum non dicens, Hæc dicite: « Ecce servi nos erimus tibi, quia tu es Dominus Deus noster. » Abnegamus errorem, exsecramur servitutem dæmonum, te solum scimus Dominum ac Deum.*

VERS. 23. *Vere colles et montium vis erant menda-*

της καρδιας αὐτῶν τῆς ποιηρῆς. Τοῦτο δὲ μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐκ ἐγένετο· οὐ γὰρ κατέλιπε τὴν ἀσέβειαν τῆνικαὶ τὰ ἔθνη. Μετὰ τὴν⁹⁶ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, διεπρόθευσαν μὲν εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην οἱ θεοὶ ἀπόστολοι τὸ σωτήριον κήρυγμα· ἀπέστησαν δὲ τῆ προτέρας πλάνης· οἱ ταύτη δουλεύσαντες, καὶ τὸν τῶν ἀπάντων προσκυνοῦσι Θεόν, καὶ ὡς εἰς θρόνον θεῖον τὴν Ἱερουσαλήμ συντρέχουσιν ἅπαντες. Εἶτα διδάσκει ὡς μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οὐκ ἐτι πάλιν αἱ φυλαὶ δέχα διαιρεθῆσονται, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἐπανήξουσι, καὶ τὴν πατρῶν καθέξουσι γῆν. Εἶτα ὁ προφήτης ἐπὶ ταῖς χρῆσταις ἐπαγγελίαις ἡσθεῖς⁹⁷ φησὶ·

96. Καὶ ἐγὼ εἶπον, Γένοιτο, Κύριε⁹⁸. Ταῦτα ἐν⁹⁹ μέσῳ εἰρηκῶς ὁ προφήτης, συμπεραίνει τὴν θεῖαν ἐπαγγελίαν. « Ὅτι τάξω σε εἰς τέκνα. » Πάλιν γάρ, φησὶ, ἐμοὶ χρηματίσετε¹⁰⁰ παῖδες. « Καὶ δώσω σοι γῆν ἐκλεκτήν, κληρονομίαν ὀνομαστήν¹⁰¹, Θεοῦ παντοκράτορος¹⁰² ἐθνῶν. » Τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας οὕτως ἐκάλεσεν. Ἐθνῶν δὲ αὐτὸν¹⁰³. Θεὸν ὠνόμασε παντοκράτορα, διδάσκων ὅτι πάντων ἐστὶ Θεός, καὶ πάντων δημιουργός, καὶ ὅτι καὶ τὰ ἔθνη τῆς θεογνωσίας ἀπολαύσονται¹⁰⁴, καὶ μεταθήσεται εἰς ἐκεῖνα ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος. Μετὰ ταῦτα συμβουλεῖται ἦν ἔχουσι παῖδες πατρὸς¹⁰⁵ φιλοστοργίαν κτήσασθαι, καὶ τῆς θείας ἀπολαύσαι κηδεμονίας. Εἶτα¹⁰⁶ αἰτιάται, ὅτι γυναῖκα μοιχεύτριαν εἰς τὸν ἄνδρα παρανομοῦσαν ἐζήλωσαν, οὐ¹⁰⁷ μόνον αἱ δέκα φυλαὶ, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ, καὶ τὰς πρὸς τὸν νομφλον συνθήκας παρέβησαν· προλέγει δὲ καὶ τῶν δέκα φυλῶν τὴν μεταμέλειαν· ἀσθησὶν γὰρ αὐταῖς τῆς παρανομίας· ἡ τῆς αἰχμαλωσίας ἐνέθηκε συμφορὰ.

κα'. Φωνὴ γὰρ¹⁰⁸, φησὶν, ἐκ χειλέων¹⁰⁹ ἠκούσθη κλαυθμοῦ καὶ δεήσεως υἱῶν Ἰσραὴλ, ὅτι ἠδίκησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, ἐπελάθορτο¹¹⁰ Θεοῦ ἀγίου¹¹¹ αὐτῶν. Θεασάμενος¹¹² δὲ τὴν μεταμέλειαν, ἐπιμεῖναι ταύτη προτρέπει, καὶ φησὶν·

κβ'. Ἐπιστρέψατε, υἱοὶ ἐπιστρέφοντες, καὶ ἐγὼ ἴασμαι τὰ συντριμματα¹¹³ ὄμων. Οὐ μόνον δὲ ὑπισχνεῖται τὴν ἴασιν, ἀλλὰ καὶ ποιοῖς χρήσασθαι δεῖ λόγοις διδάσκει, μονοουχὶ λέγων· Ταῦτα εἶπατε· « Ἰδοὺ¹¹⁴ δοῦλοι ἡμεῖς ἐσόμεθα σοι, ὅτι σὺ Κύριος¹¹⁵ ὁ Θεός ἡμῶν εἶ. » Ἀρνούμεθα τὴν πλάνην, βέλυσσόμεθα τὴν τῶν δαιμόνων δουλείαν· σὲ μόνον ἱσμεν καὶ Κύριον καὶ Θεόν.

κγ'. Ὅντως¹¹⁶ ψεῦδος¹¹⁷ ἦσαν οἱ βουροὶ, καὶ ἡ

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ τῆν. B præm. δέ. ⁹⁷ ἡσθ. B ἰσθελίς. ⁹⁸ γέν. K. Hebr. quomodo. ⁹⁹ ἐν μ. ἐπ. B εἰπόν. ¹⁰⁰ B χρηματιζέθε. ¹⁰¹ ὄνομ. Des. apud LXX. Sed Hebr. hæreditatem decoram. ¹⁰² Θ. παντ. ἐθν. Hebr. exercitius genium. ¹⁰³ Ita ex B evend. αὐτῶν. ¹⁰⁴ B ἀπολαύσεται. ¹⁰⁵ B πατέρας. ¹⁰⁶ Εἶτα. Des. in B vers. 20, qui h. l. deest, supra, tom. I, pag. 149, ita leg.: καθὼς ἀστει γυνὴ εἰς τὸν συνόντα αὐτῆ, οὕτως ἠθέτησεν εἰς ἐμὲ ὁ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ ὁ οἶκος Ἰούδα (hæc καὶ ὁ οἶκος Ἰ. des. apud LXX), λέγει Κύριος. ¹⁰⁷ οὐ — φυλαί. B αἱ δέκα φυλαὶ καὶ οὐ μόνον αὐταί. ¹⁰⁸ γὰρ, φησὶν. Des. in B. ¹⁰⁹ ἐκ χειλ. Hebr. super collibus. ¹¹⁰ ἐπ. B præm. καί. ¹¹¹ Θεοῦ ἀγίου αὐτῶν. Hebr. Jehovæ Dei sui. Pro ἀγ. αὐτ. B habet τοῦ σώζοντος. ¹¹² Θεασ. — καὶ φησ. B τὰ ἐπὶ τοῦ ἰωσίου γινόμενα λέγει. ¹¹³ τὰ συντρ. Hebr. aversiones. ¹¹⁴ Ἰδοὺ — σοι. Hebr. ecce nos venimus ad te. ¹¹⁵ B Κύριος. ¹¹⁶ ὄντως — ὁρῶν. Hebr. Profecto frustra a collibus (sc. expectatur auxilium) et a multitudine montium. ¹¹⁷ ψεῦδ. Rec. lect. εἰς ψεῦδος.

δόνταμιν τῶν ὀρέων. Ἡ δὲ ἐκὶ Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν ἄ
 ἢ σωτηρία τῷ οἴκῳ¹⁴ Ἰσραὴλ. Δι' αὐτῆς μεμαρτή-
 κεν τῆς πέρας, ὧς¹⁵ σὺ μόνος χορηγὸς ἀγαθῶν·
 τὰ δὲ ἄλλα καὶ οἱ βουνοὶ, ἐπιζήμια καὶ δλέθρια.

κδ'. Ἡ δὲ αἰσχρὴ κατηράλωσις¹⁶ τοῦς μόθουσι
 τῶν κατέρων ἡμῶν ἀπὸ νεότητος αὐτῶν¹⁷, καί οὐ-
 τω¹⁸ τὰ πρόβατα αὐτῶν, τοῦς¹⁹ υἱοὺς αὐτῶν,
 καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν. Ἐδεδίξεν καὶ ἦς προσ-
 ἔφρονεν τοῖς εἰδώλοις τιμῆς τὴν ὑπερβολὴν· πρὸς γὰρ
 βουνοὶ καὶ πρόβατοι, καὶ τοῦς υἱοὺς καὶ τὰς θυγατέ-
 ρας κατέκτανον· καὶ οὐ μόνον²⁰ οὐδὲ ἐκείθεν
 ἐδέκοντο κέρδος, ἀλλὰ πρὸς τῇ τῶν ψυχῶν ἀπωλείᾳ
 καὶ τὴν αἰσχρὴν ἐτρέψον· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπ-
 αγομένων φησί·

κε'. Ἐκαμάθημεν ἐν τῇ αἰσχρῇ ἡμῶν, καὶ
 ἐπαυλίσμεν ἡμᾶς ἢ ἀτιμία ἡμῶν· διότι ἐναν-
 τίον²¹ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμάρτομεν ἡμεῖς καὶ οἱ
 πατέρες ἡμῶν, ἀπὸ νεότητος ἡμῶν²², καὶ ἕως τῆς
 ἡμέρας ταύτης, καὶ²³ οὐκ ἠκούσαμεν τῆς φωνῆς
 Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος τῆς
 ἁμαρτίας καρτῶν τὴν αἰσχρὴν εἶναι φησι· λέγει δὲ
 εὐταῶς· «Τίνα οὖν καρτῶν εἴχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν
 ἐπαισχύνεσθε ; »

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὡς τὸ διδάξαι αὐτοὺς δεηθῆναι, ὑπισχνεῖται καὶ
 αὐτοὶ ἀπολαύσει ἀγαθῶν, εἰ λάθοιεν λήθην τῶν εἰ-
 δώλων (αὐτὰ γὰρ καλεῖ βλελύγματα), καὶ εἰς τὸν
 οὐρανόθεν μεταθεῖεν τὸ σέβας· ὡς καὶ τοῦς ὄρκους
 μηκέτι κατ' εἰδώλων²⁴, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ ποιεῖσθαι,
 ὀληθεύοντα· καὶ οὐ ψευδομένους. Τοῦτο γὰρ λέγει·

β'. Ἐδὲν ὀρκότης, Ζῆ Κύριος, μετὰ ἀληθείας, ἐν
 τρισί καὶ ἐν δικαιοσύνῃ. Ἐν δὲ τοῖς²⁵ ἱεροῖς²⁶
 Ἐπαγγελίους τὰ τοῦτων νενομοθέτηκε τελειότερα·
 « Ἐβρόθη γὰρ, φησί, τοῖς ἀρχαίοις. Οὐκ ἐπιορκή-
 σαι, ἀποδώσει δὲ Κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου. Ἐγὼ δὲ
 λέγω ὑμῖν, μὴ ὀρκῶσαι ὄρκους. Ἰουδαίοι· δὲ, ὡς ἀσεβ-
 εῖς διακειμένοις, παρακελεύεται κατ' αὐτοῦ ὁμνῶναι,
 ἵνα τῇ τοῦ ὄρκου συνθηκῇ ἀπὸ μόνον προσκυνεῖν
 εὐαχθῶσι· ἐπαγγέλλεται δὲ, τοῦτων γινομένων, ὡς
 εὐλογήσουσιν ἐν αὐτῷ ἔθνη, καὶ ἐν αὐτῷ αἰνέσουσι
 τῷ Θεῷ ἐν Ἱερουσαλήμ· τοῦτων γὰρ εὐσεβοῦντων,
 πολλοὶ τῶν πλησιωχῶρων μετεμύθησαν τὴν εὐσέβειαν.
 Ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Ἰούδα μεταφέρει
 τὸν λόγον, καὶ φησι·

γ'. Νεώσατε²⁷ ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπει-
 ρητε ἐκ' ἀκάνθαις. Γεωργήσατε, φησί, τὰς ὑμετέ-
 ρας ψυχὰς· πρόβριζον ἀνασπάζαι τῶν εἰδώλων τὴν
 μνήμην. Ταῦτα²⁸ γὰρ ἀκάνθας καλεῖ.

δ'. Περιμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν. Εἶτα διδάσκει
 ὅτι οὐ τοῦ Θεοῦ ἡ περιτομή. « Καὶ περιτέμνεσθε²⁹

ciam. At vero per Dominum Deum nostram salus est
 domui Israel. Ipsa didicimus experientia, te so-
 lum esse honorem largitorem : nemora vero et
 colles **429** damnum afferre et exitium.

VERS. 24. Confusio assumpsit labores patrum no-
 strorum ab adolescentia eorum : qui incendunt oves
 suas, filios suos, et filias suas. Ita demonstrat
 quantum honoris excessum idolis exhiberent. Nam
 non solum boves et oves, sed etiam filios et filias
 incendebant : et inde non modo quæstion nullum
 faciebant, sed, præter interitum animarum, pude-
 rem et confusionem consequentur. Hoc enim
 per ea quæ subsequuntur dicit :

VERS. 25. Dormivimus in pudore nostro, et igno-
 minia nostra texit nos : quia coram Deo nostro pec-
 cavimus nos et pulres nostri, ab adolescentia nostra
 usque ad diem hunc : et non audivimus vocem Do-
 mini Dei nostri. Divinus etiam Apostolus fructum
 peccati dici esse pudorem. Sic enim ait : « Quem
 ergo fructum habuistis tunc ex illis, de quibus
 nunc erubescitis ? »

CAPUT IV.

[1] Postquam iam hunc modum precari eos docuit,
 promittit etiam eis fructum bonorum, si obliti
 fuerint idolorum (illa enim vocat abominationes),
 et cultum in verum Deum transtulerint, ita ut non
 per idola, sed per ipsum jurent, vera dicentes, ac
 non mentientes. Hoc enim dicit :

VERS. 2. Si juraveris, Vivit Dominus, cum veri-
 tate, in judicio et justitia. Cæterum in sacris Evan-
 geliiis **430** perfectiora sancivit. « Dictum est
 enim, inquit, antiquis, Non pejerabis, reddes au-
 tem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis,
 omnino non jurare. » Præcipit autem Judæis, in-
 firmum adhuc gestantibus animum, jurare per
 ipsum : ut jurisjurandi consuetudine discant ipsum
 solum adorare. Pollicetur autem, modo hæc flant
 futurum, ut in ipso gentes benedicant, et laudent
 Deum in Hierosolyma. Quoad enim illi verum
 Dei cultum retinebant, plerique vicina loca inco-
 lentes religionem edisebant. Exinde ad Israel
 convertit sermonem ad Judam, et ait :

VERS. 3. Novate vobis novale, et nolite serere su-
 per spinas. Excolite, inquit, animas vestras ; radi-
 citus evellite memoriam idolorum : hæc enim spi-
 nas appellat.

VERS. 4. Circumcidimini Deo vestro. Tum docet,
 quænam sit circumcisio divina. « Et circumcidite

† Rom. vi, 21. x Matth. v, 33, 34.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ οἴκῳ. Des. apud LXX. ¹⁵ ὡς. B ὅτι. ¹⁶ B κατανάλωσις. ¹⁷ αὐτ. Ita quoque A et cod. Alex. Sed
 præstat ἡμῶν julia Hebr. et cod. Vat. ¹⁸ καίωντων — θυγ. αὐτ. Hebr. oves eorum et armenta eorum,
 filios eorum ac filias eorum. Καίωντων. Des. apud LXX. ¹⁹ τοῦς. B præm. καὶ. ²⁰ οὐ μ. οὐδέ. B οὐδέν.
²¹ ἐναντ. Ita quoque A. Rec. lectio ἐναντι. ²² ἡμ. Des. in B. ²³ καί. Des. ibid. ²⁴ κατ'. Ed. prior
 hab. τῶν. ²⁵ τοῖς. B præm. γε. ²⁶ ἱερ. B ἁγίοις. ²⁷ Νεώσ. — ἀκάνθ. Ita quoque infra, ad Habac. iii,
 17. ²⁸ ταῦτα. Ita B pro ταύτας, ut habebat Ed. prior. ²⁹ B περιτεμίσθε.

præputium cordis vestri, viri Judæ, et qui habitatis Hierosolymæ. » Docet aperte circumcisionem apparentem latentis esse figuram, et, si adsit interior, superfluum esse corpoream. Hinc quasi prorumpens divinus Apostolus scripsit ad Romanos: « Non enim qui in manifesto, Judæus, neque quæ in manifesto in carne, est circumcisio, sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcisio cordis, in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. » Audierat enim Deum dicentem per prophetam: « Circumcidimini Deo vestro, et circumcidite præputium **431** cordis vestri, viri Judæ, et qui habitatis Hierosolymæ. Ne aliquando egrediatur velut ignis indignatio mea, et incendatur, et non sit qui extinguat ob pravitatem studiorum* vestrorum. » Vos enim soli pœnitendo potestis extinguere: si autem pœnitentia non utamini, nullus est idoneus, qui liberet vos a pœna. [5] Illos vero perterrefaciens, hortatur prophetam, ut dicat Hierosolymæ, et universæ tribui Judæ, ut tuba canant, et significent omnibus incursionem hostium, ut in urbes muris cinctas confugiant, et potissimum in Sionem, utpote munitiorem: urgetque dicens:

VERS. 6. *Festinate, ne cunctemini, quia ego mala adducam ab aquilone, et tribulationem magnam.* [7] Hæc autem parabolice dicit, leonem vocans Nabuchodonosorem, speluncam vero Babylonem: et ex ea erumpentem illum, urbes incensurum, ac regiones populaturum.

VERS. 8. *Propterea accingite vos ciliciis, plangite, et ululate, quia non est aversus furor iræ Domini a vobis.* [9] Prædicat porro regis formidinem iam Joacimi, quæm Jechoniæ ejus successoris, ac postremi ipsius Sedecia. Prædicat etiam principum et sacerdotum metum. Posthæc propheta dicit ad Dominum:

VERS. 10. *Nunquid ergo decipiens deceplisti populum Dei et Hierosolymam, dicens, Pax erit, et ecce glutinus pertigit usque ad animas **432** eorum?* Hæc non vere dicit propheta, sed quod pseudo-prophetæ promitterent pacem, et assererent Deum hanc polliceri, illorum mendacium redarguens, usus est his verbis.

VERS. 11. *Tempore illo dicant populo huic et Hierosolymæ, quod spiritus seductionis sit in deserto: via filie populi mei non tendit ad purum et ad sanctum.*

γ Rom. II, 28, 29.

VARIÆ LECTIONES.

* τὴν — ὑμῶν. Rec. lectio est, τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν. Infra, ad locum Rom. II, 25, post καρδ. ὑμῶν sequi τὴν σκληράν. ³¹ μήπ., κ. τ. λ. B præm. τοῖς δὲ μὴ πειθόμενοις ἐπάγει τὴν ἀπειλήν. « Adversus immorigerous autem addit comminationem. » ³² μετ. μὴ κεχρημένων. B μεταμέλειαν μὴ κεκτημένων. ³³ B Ἰούδα. ³⁴ ὄχυρ. In B sequi. prima verba vers. 5: Ἀναγγεῖλατε — σάλπιγγι. ³⁵ καὶ κατ. λ. Des. in B. ³⁶ μεγ. B hic ex vers. 7 add.: Ἀνέστη ἄνθρωπος ἐκ τῆς μάδρας αὐτοῦ, ἐξολοθρευθῶν ἐθνη. ³⁷ B ὀλοῦζετε. ³⁸ Ex B suppl. ³⁹ δὲ καὶ. Des. in B. ⁴⁰ τοῦ Θεοῦ. B τούτου, juxta rec. lect. et Hebr. ⁴¹ τῶν ψυχῶν. Rec. lectio τῆς ψυχῆς. ⁴² ὡς — λαοῦ μου. Hebr. ventus siccus per loca edita in deserto (venit), via filie populi mei. ⁴³ οὐκ — ἄγιον. Hebr. non ad ventilandum, nec ad purgandum.

A τὴν ³⁰ ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν, ἄνδρες Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ. » Σαφῶς ἐδίδαξεν ὡς ἡ φαινομένη περιτομή τύπος τῆς κεκρυμμένης, καὶ ὅτι τῆς ἐνδον οὐσης περιττὴ ἡ τοῦ σώματος. Ἐνετύθεν ὀρμώμενος ὁ θεὸς Ἀπόστολος Ῥωμαίους γέγραπεν· Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκί, περιτομή, ἀλλ' ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. « Ἦκουος γὰρ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· « Περιτεμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν, καὶ περιτέμενεσθε τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν, ἄνδρες Ἰούδα, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ· μηποτε ³¹ ἐξέλθῃ ὡς πῦρ ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐκκαυθήσεται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσσων ἀπὸ προσώπου πονηρίας ^B ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν. » Ὑμεῖς γὰρ μόνοι δύνασθε σβέσαι μεταμελούμενοι· ὑμῶν δὲ μεταμέλει ³² μὴ κεχρημένων, οὐδεὶς ἱκανὸς ἀπαλλάξει τῆς τιμωρίας. Δεδιττόμενος δὲ αὐτοὺς παρακαλεῖται εἰπεῖν τῇ Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ ³³ φυλῇ, ὥστε σαλπῆσαι, καὶ σημεῖαι πᾶσι τῶν πολεμίων τὴν προσβολὴν, ἵνα εἰς τὰς τετειχισμένας καταφύγωσι πόλεις, διαφερόντως δὲ εἰς Σιών, ὡς ὀχυρωτέραν ³⁴ καὶ καταπέλει ³⁵, λέγων·

ζ'. *Σπεύσατε, μὴ στήτε, ὅτι κατὰ ἐγὼ ἐπάγω ἀπὸ βορρᾶ, καὶ συντριβὴν μεγάλην ³⁶.* Λέγει δὲ ταῦτα παραβολικώτερον· καὶ καλεῖ λέοντα τὸν Nabuchodonosor, μάνδραν δὲ τὴν Βαβυλῶνα· ἐκείθεν δὲ τοῦτον ὀρμῶντα, καὶ τὰς πόλεις ἐμπρῆσαι, καὶ τὰς χιόρας δῆψαι.

η'. *Τούτου δὲ χάριν, περιζώσασθε σάκκους, καὶ κόπτεσθε, καὶ ὀλοῦζετε ³⁷,* ὅτι οὐκ ἀπεστράφη ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς Κυρίου ³⁸ ἀπ' ὑμῶν. Προλέγει ἐκ καὶ ³⁹ τὴν τοῦ βασιλέως δειλίαν, τοῦ τε Ἰωακείμ, καὶ τοῦ Ἰεχωνίου μετ' ἐκείνων, καὶ τελευταίου τοῦ Σεδεκίου. Προλέγει καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ ἱερέων τὸ δέος. Καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν Δεσπότην ὁ προφήτης φησί·

ι'. *Ἀρὰ γὰρ ἀπατῶν ἠπάτησας τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ ⁴⁰ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, λέγων, Εἰρήνη ἐστίν, καὶ ἰδοὺ ἤγατο ἡ μάχιμα ἕως τῶν ψυχῶν αὐτῶν ⁴¹·* Ταῦτα οὐκ ἀληθῶς ὁ προφήτης ἔφη, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ψευδοπροφήται εἰρήνην ὑπισχνοῦντο, τ'ν Θεὸν ταύτην ἐπαγγέλλεσθαι λέγοντες, τὴν ἐκείνων ^D ἐλέγχων ψευδολογίαν, τοῦτοις τοῖς λόγοις ἐχρήσατο·

ια'. *Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐροῦσι τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὡς ⁴² πνεῦμα κλαυθῆσους ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὁδὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου οὐκ ⁴³ εἰς καθαρίν, οὐδὲ εἰς ἄγιον.*

15. Πνεῦμα ἡ πληρώσεως ἀπὸ τούτων ἦξει ἅ μοι. Δι' αὐτῆς, φησί, μαθήσονται τῆς πείρας, κατὰ τὸν καιρὸν τῶν συμφορῶν, ὡς πνεῦμα πλανήσεως ἦν τὸ διὰ τῶν ψευδοπροφητῶν φθεγγόμενον, οὐ καθάρην, οὐδὲ ἄγιον, οὐδὲ πνεῦμα πληρώσεως, ἀντὶ τοῦ, οὐ συμπληρωτικὸν τῆς Τριάδος· ἀφ' ὧν ἦλθέ μοι τὰ παρόντα κακά. « Νῦν δὲ ἐγὼ λαλήσω κρίματά μου πρὸς αὐτούς. » Τουτέστιν ἡ, « Ἄς δικαίως αὐτοῖς ἐπέξω συμφοράς. Καὶ καταλέγει τούτας, νεφέλη μὲν ἀπεικάζων καὶ καταγιγίδι τὰ ἄρματα, ἀετοὶς δὲ τὴν τῶν ἰππῶν ὀξύτητα. Προλέγει καὶ τὸν ἐσόμενον θρήνον· « Οὐαὶ ἡμῖν, ὅτι καταιπυρούμεν. » Καὶ μετὰ ταῦτα συμβουλεύει τῇ μεταμελείᾳ τὴν σωτηρίαν καρπώσασθαι.

16. Ἀπόκλυτε γὰρ, φησί, ἀπὸ κυκλίου τὴν καρδίαν σου, Ἱερουσαλήμ ἡ, ἵνα σωθῆς· ἕως πότε ἐπάρουσαν ἐν σοὶ διαλογισμοὶ ἡ πονηροὶ σου; Ἡ γὰρ τῶν λογισμῶν πονηρία τούτων σοι τῶν κακῶν γηγένηται πρόξενος.

17. Διὸτι φωνὴ ἀναγγέλλοτος ἐκ Δάν ἦξει, καὶ ἀκουσθήσεται πόνος ἐξ ἔρους Ἐφραΐμ. Δάν ἡ νῦν Πανεάς ἐκαλεῖτο· αὕτη ἦν τῆς Ἰσραηλιτίδος γῆς, καὶ μαρτυρεῖ τῶν Βασιλειῶν ἡ ἱστορία· ἀπὸ Δάν καὶ ἕως Βηρσαβεί· ἀπὸ βορρᾶ δὲ καὶ αὕτη ἡ, καὶ τὸ ὄρος τὸ Ἐφραΐμ τῆς Ἱερουσαλήμ διάκειται· ἐκείθεν δὲ ὁ Βαβυλώνιος ἐποίησατο τὴν πορείαν. Καὶ μάρτυς οὗτός τε ὁ προφήτης, καὶ τῶν Βασιλειῶν ἡ τετάρτη· λέγουσι δὲ ὡς τοὺς αἰχμαλώτους εἰς Ῥεβλαθὰ τῆς Ἐμάθ ἀπήγαγον οἱ ἡ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Κώμη δὲ ἐστὶν ἡ Ῥεβλαθὰ τῆς νῦν καλουμένης Ἐμέσης· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι Ἐμάθ τὴν μεγάλην τὴν Ἐμεσαν λέγει· τὴν δὲ ἄλλην Ἐμάθ, τὴν Ἐπιφάνειαν· οὕτω γὰρ καὶ μέχρι τοῦ παρόντος τῇ ἐπιχωρίῳ καλεῖται φωνῇ. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐκείθεν τρέχοντες τὰ λυπηρὰ προσεμύνητο.

18. Ἰδοὺ συστρωφᾶ ἐρχονται ἐκ γῆς μηρόθεν, καὶ ἔδωκαν ἐπὶ τὰς πόλεις Ἰουδα φωνὴν αὐτῶν. Ὡς φυλάσσοιτες ἀγρὸν ἐγένοντο ἐπ' αὐτῆν ἡ κυκλόθεν. Καθάπερ γὰρ, φησί, οἱ τὰ σπέρματα ἡ τὰς ἀμπέλους φυλάσσοιτες, ἀκριβῶς

Vers. 12. *Spiritus plenitudinis venit ab his mihi. Ipsa experientia discent, inquit, tempore calamitatum, quod spiritus erroris et seductionis fuerit ille, qui loquebatur per pseudoprophetas, non purus, non sanctus, nec spiritus plenitudinis, hoc est, non completivus Trinitatis: a quibus mala ista mihi provenerunt. (Nunc autem ego loquar judicia mea ad eos,) hoc est, calamitates quas juste adducam super eos. [13] Et has recenset, assimilians currus quidem nobi et tempestati, equorum autem velocitatem aquillis. Prædicat quoque lamentationem 433 futuram: (Væ nobis, quoniam miseri sumus.) Tum consulit, ut pœnitentia capient salutem.*

Vers. 14. *Lava, inquit, a malitia cor tuum, Hierosolyma, ut salva fias: usquequo sunt in te cogitationes tuæ pravæ? Cogitationum* enim iniquitia horum tibi malorum causa facta est.*

Vers. 15. *Quapropter vox annuntiantis ex Dan veniet, et audietur labor de monte Ephraim. Dan appellabatur, quæ nunc Paneas. Ea erat de regione Israelitide, ut Regnorum historia testatur, a Dan usque Bersabee. Eadem vero, quemadmodum et mons Ephraim, sita est ad aquilonem, habita ratione Hierosolymæ. Inde autem proficisci cœpit rex Babylonis, ut testatur hic propheta, atque Regnorum liber quartus. Aiunt porro captivos a militibus Nabuchodonosoris abductos fuisse in Reblatha Emath. Cæterum Reblatha pagus est ejus quæ nunc dicitur Emesa. Ita ut perspicuum sit ipsum magnam Emath vocare Emesam; aliam autem Emath, Epiphantiam. Sic enim usque in præsentem diem patria voce appellatur. Cum igitur currentes illinc adducerent adversa:*

Vers. 16, 17. *Ecce turbæ veniunt e terra longinqua, et dederunt super civitates Judæ vocem suam. Velut custodes agrorum facti sunt super eam circumquaque. Sicut enim, 434 ait, qui semina vel vineas observant, diligenter ea custodiunt, et*

* I Reg. III, 20.

VARIE LECTIONES.

ἡ Πνεῦμα—μοι. *Hebr.* ventus plenior s. vehementior illis, veniet mihi, s. me jubente. ἡ μοι. B add.: Ἐπειδὴ εἶπεν ὁ προφήτης· « Ἀρὰ γε ἀπατῶν ἠπάτησας τὸν λαὸν τοῦτον καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, λέγων, Εἰρήνη ἔσται ὑμῖν, καὶ ἰδοὺ ἤφατο ἡ μάχαιρα τῶν ψυχῶν αὐτῶν· λέγει ὁ Θεὸς, ὅτι τῶν κακῶν ἐπελθόντων εἰσονται τὸν παρὰ σοῦ λεγομένους τὴν ἀλήθειαν, καὶ ὅτι κατὰ δαιμόνων ἐνέργειαν ἐπλάνησαν αὐτοὺς οἱ μάντις. » Παρακλήσιον δὲ ἐστὶν τῷ παρὰ τοῦ Μιχαίου λεχθέντι ἐπὶ τοῦ Ἀγαθῆ· « Ὅτι ἐξῆλθεν πνεῦμὰ ψευδὲς καὶ γέγονεν ἐν παντί τοῖς ψευδοπροφήταις πρὸς ἀπάτην τοῦ βασιλέως. » Τὸ δὲ Ἠλαρήσεως ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἔρασι τοῖς εἰδώλοις ἀλάτρευον. Ὁδὸς δὲ τῆς θυματρὸς τοῦ λαοῦ μου, ἀντὶ τοῦ, αἱ πράξεις οὐκ εἰς καθάρην, οὐδὲ εἰς ἄγιον. Quia dixerat propheta: « Nunquid ergo decipiendo decipisti populum hunc et Hierosolymam, dicens: Pax erit vobis, et ecce gladius pertigit usque ad animam eorum, dicit Deus: Irascens malis perspicent veritatem verborum tuorum, se autem per divinatorum ope dæmonum decipere esse sentient. » Simile vero est quod Michæas dixit tempore Achabi: « Exiit spiritus falsus, et occupavit omnes falsos prophetas, ut regem deciperent. » Et quidem dicit: *Seductionis in deserto*, quin super montibus coluerunt idola. *Via autem filie populi mei* idem est quod, actiones ejus nec ad purum, nec ad sanctum (tendunt). ἡ Τουτέστιν—καρπώσασθαι. Chrysostomo tribuuntur in B. ἡ τάλ. *Hebr.* vastati sumus. ἡ Ἱερ.—πονηρ. σου. *Infra, Her. sab. lib. v, c. 23, leg.:* Ἰσραήλ, ἵνα σωθῆς, μήποτε ἐσφραδίσαν ἐν σοὶ διαλογισμοὶ πίνων σου. ἡ πον. B πόνων, juxta rec. lectio. *Sed Hebr.* cogitationes iniquæ tuæ. ἡ Ἡ—πρόξενος. *Des. in B.* ἡ B αὐτῆ. ἡ οἱ τοῦ. B τῶ. ἡ B Ἐμέσης, et deinde Ἐμεσαν. ἡ προσεμ. B προσεμύνηστο. ἡ ἐπ' αὐτ. *Des. in B.* ἡ Rec. lectio κυκλῶ. ἡ Καθ.—καρδ. αἰσθητέρια. Ad Chrys. hæc referuntur in B.

per ea transire prohibent viatores : ita hi Hierosolymam obsidebunt, nec quemquam effugere permittent. Docet præterea, tum propheta, tum quartus Regnorum liber, eos murum in circuitu construxisse ex lapidibus quatuor pedes latis, ne quis habitantium fugam capesseret. Ista vero patieris, ait, « Quia neglexisti me, dicit Dominus. »

VERS. 18. *Via tua et studia tua fecerunt hæc tibi ; ista molita tua, quia amare, quia pertigit usque ad cor tuum. Feres digna his quæ perpetrare ausa es : et metes quæ seminasti. His prædictis, luget propheta, et deplorat vicem illorum, dicens, sibi ventrem et sensoria cordis dolere : imitaturque matrem sese ob filiorum interitum dilaniantem.*

VERS. 19, 20. *Fluctuat enim, ait, anima mea, dilaceratur cor meum, non tacebo : quia vocem tubæ audivit anima mea, clamorem belli. Miseriam et tribulationem advocat. Hæc enim tuba significat, hæc prænuntiat mala. Dicit etiam terram 435 miseria afflictam, tabernaculum disruptum et pelles dissipatas. Per hæc autem obscure indicat vacationem urbis. [21] Enarrat etiam multitudinem fugientium, et ex persona Dei ait :*

VERS. 22. *Qui duces * populi mei me non cognoverunt : filii stulti sunt, et non sapientes. Et ne putarentur venia digni, tanquam stulti, statim C subjunxit : « Sapientes sunt ad facienda mala, bene autem agere non novèrunt. » Istud enim est molestissime ferendum, quod ad nihilum usi sine sapientia, veluti ebrii vino, et homicidæ ferro.*

VERS. 23-25. *Aspexi terram, et ecce nihil : et caelum, et non erant lumina ejus. Vidi montes, et ecce trevibant : et omnes colles perturbatos. Aspexi, et ecce non erat homo, et omnia volatilia caeli erant interfecta. Hæc evenire solent iis qui delabuntur in calamitates : quibus lux non videtur esse lux, nec dies esse dies, neque dulcia videntur dulcia, sed omnia eis mutata sunt in contrarium.*

VERS. 26. *Vidi, et ecce Carmelus desertus, et om-*

A ταῦτα φυλάττουσι, καὶ τοὺς ὄρετας δι' αὐτῶν παρ-
είναι κωλύουσιν· οὕτως οὗτοι τὴν Ἱερουσαλήμ πο-
λιορκήσουσι, καὶ οὐδένα διαφυγεῖν συγχωρήσουσι.
Διδάσκει δὲ καὶ ὁ προφήτης, καὶ τῶν Βασιλείων ἡ
τετάρτη, ὡς καὶ τείχος περιωκοδόμησαν κύκλῳ ἀπὸ
τετραπόδων λίθων, ὥστε μηδένα διαδράναι τῶν ἐν-
οικούντων. Ταῦτα δὲ περὶ, φησὶν, « Ὅτι ἐμοῦ 28
ἤμελησας, λέγει Κύριος. »

τη'. Αἱ ἐδοὶ σου καὶ τὰ ἐπιτηδεύματά σου
ἐποίησάν σοι ταῦτα· αὕτη ἡ καρδία σου, ὅτι πι-
κρὴ, ὅτι ἤψατο ἕως τῆς καρδίας σου. Ἄξια ὦν
ἐδόμησας ὑπομεινεῖς, καὶ θερίσεις ἅ ἔσπαρχας. Ταῦτα
προσιπῶν ὁ προφήτης ὑπὲρ ἐκείνων ὀδυνᾶται, καὶ
ἀποδύρεται, καὶ λέγει τῇ 59 κοιλίᾳ ἡλγηκένας, καὶ τὰ
B τῆς καρδίας αἰσθητήρια· καὶ 60 μιμεῖται μητέρα
σπαρασσομένην 61 ἐπὶ τέκνων ὀλέθρῳ.

ἰθ'. x. Μαράσσει γὰρ, φησὶν, ἡ ψυχὴ μου, σπα-
ράσσεται 62 ἡ καρδία μου, οὐ σιωπήσομαι· δι-
φωνίην σάλπιγγος ἤκουσεν 63 ἡ ψυχὴ μου, κρυσ-
γῆν πολέμου. Καὶ 64 ταλαιπωρῶν 65, καὶ συντριμ-
μὸν ἐπικαλεῖται 66. Ταῦτα γὰρ ἡ σάλπιγξ σημαί-
νει, ταῦτα προδηλοῖ τὰ κακὰ· λέγει δὲ καὶ τὴν γῆν
ταλαιπωρήσει, καὶ τὴν σκηνὴν διαρραγήσει, καὶ τὰς
δέρβεις διασπασθήσεται· διὰ δὲ τούτων τῆς πόλεως
αἰνύττεται τὴν κατάλυσιν. Ἐξηγείται καὶ τῶν φευ-
γόντων τὸ πλῆθος, καὶ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φησι·

κβ'. Διδότι 67 οἱ ἠγούμενοι τοῦ λαοῦ μου ἐμὲ οὐκ
ἤδευσαν, οἱ 68 οἱ ἄφρονες εἰσι, καὶ οὐ συνετοί.
Καὶ ἵνα μὴ νομισθῶνιν ἄξιοι εἶναι συγγνώμης ὡς
ἄφρονες, εὐθύς ἐπήγαγεν· « Σοφοί εἰσι τοῦ κακο-
ποιῆσαι, τὸ δὲ καλῶς 69 ποιῆσαι οὐκ ἔγνωσαν. » Τοῦτο
γὰρ δὴ τὸ παγγάλεπον, ὅτι εἰς οὐδὲν ἐχρήσαντο τῆ
φρονήσει, καθάπερ οἱ μέθυσοι τῷ ὄνῳ, καὶ τῷ σι-
δήρῳ οἱ ἀνδροφόνοι.

κγ'-κε'. Ἐπέβλεψα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἰδοὺ οὐ-
δὲν 70· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ οὐκ ἦν τὰ φῶτα
αὐτοῦ. Εἶδον τὰ ὄρη, καὶ ἰδοὺ 71 ἦν τρέμοντα· καὶ
πάντας τοὺς βουνούς ταρασσομένους 72. Ἐπ-
έβλεψα, καὶ ἰδοὺ οὐχ 73 ὑπῆρχεν ἄνθρωπος, καὶ
πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐπτοεῖτο. Ταῦτα
πάσχειν εἰώθασιν οἱ συμφοραῖς περιπίπτοντες· οὕ-
τως γὰρ τὸ φῶς αὐτοῖς φῶς εἶναι δοκεῖ, οὔτε ἡ ἡμέρα
ἡμέρα, οὔτε τὰ ἴδια ἴδια. Πάντα 74 εἰς τὸυνατίον
D αὐτοῖς μεταβιβηται.

κς'. Εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὁ Κάρμηλος ἐρημος, καὶ

VARIE LECTIONES.

60 ἐμοῦ ἡμ. *Hebr.* contra me rebellis fuisti. 61 τὴν — αἰσθητήρια. B τὴν κοιλίαν μου, τὴν
κοιλίαν μου ἐγὼ ἀλόγῳ, καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς καρδίας μου, Hæc sunt verba prima vers. 18.
62 καὶ μιμ., κ. τ. λ., B præmi. (omisso καί): Ἐλαβεν δὲ αὐτὸ ἐκ μεταφορᾶς τῆς ὀδυνωμένης γυ-
νακός. Μαράσσει (ita, pro μαράσσει, ut videtur, vel με μάσσει, ut habet ed. Compl.) ἡ ψυχὴ μου·
παύσεται, θεωρεῖται ἐν ἀγωνίᾳ τυγχάνουσα. Σπαρασσεται ἡ καρδία μου· τούτιστα, πηδᾷ ὑπὸ τοῦ δότους
μονονουχὶ ἐξελθεῖν βουλομένη. « Metaphora desumpta est a muliere quæ sentit dolores partus. *Palpitat*
anima mea, h. e. perturbata est, in agone constituta. *Dilaceratur cor meum*, h. e. subsilit quasi exilium
ob timorem quæsitura. » 63 σαρ. B præm. τὰ σπλάγγνα. 64 σαρ. ἡ καρδία μου. *Hebr.* fremit mihi,
s. in me, cor meum. 65 ἤκουσεν. *Hebr.* audivisti. 66 Καὶ — ἐπιχ. *Hebr.* clades super eladem procla-
matur. 67 B ταλαιπωρίας. κα quoque cod. Val., qui tamen omittit sequens καί. 68 ἐπικαλ. B add. ὅτι
φωνίην ὑπὸ τῆς ὀδύνης βοῶ, τοὺς πολέμους ἐφεστώτας βλέπων. « Attollo enim vocem propter dolorem,
hostes videns insistentes. » 69 αὐτοῖς — μου. *Hebr.* Nam stultus est populus meus. 70 οἱ des. in B et apud
LXX. 71 καλ. π. supra 1. I, p. 984, καλοποιῆσαι. 72 οὐδ. *Hebr.* inanitas et vacuitas. *Aqu.* κενή. *Syriac.*
σπαραχμαμένη. 73 ἰδοὺ. des. apud LXX. 74 σαρ. *Hebr.* subsaltabant. 75 Rec. lectio, οὐκ ἦν. 76 πάντα. B
præm. ἀλλά.

πῶσαι αἱ πόλεις ἐμπερησμέναι¹⁵ ὑπὸ ἀπὸ προσ- A
ώπου Κυρίου, καὶ ἀπὸ προσώπου τῆς¹⁶ ὀργῆς
αὐτοῦ ἠφρανίσθησαν¹⁷. Εἰκὸς μὲν καὶ αὐτὸν δρωθή-
ναι τὸν Κάρμηλον, ἐν τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ· ἐγὼ δὲ
οἶμαι Κάρμηλον ἐνταῦθα τροπικῶς τὴν Ἱερουσαλήμ.
ὀνομάζεσθαι, διὰ τὸ πλήθος τῶν ἐνοικούντων.

κζ'. Τάδε λέγει Κύριος· Ἐρημος ἔσται πᾶσα ἡ
γῆ· συντέλειαν δὲ οὐ μὴ ποιήσω. Πᾶσαν τὴν
γῆν τὴν¹⁸ Παλαιστίνην λέγει· ὑπισχνύεται δὲ τὴν
ἀνάκλησιν. Εἶτα παρακελεύεται·

κη'. Ἐπὶ τούτοις περθεῖτω ἡ γῆ, συσκρα-
σάτω¹⁹ ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, διότι ἐλάλησα. Συ-
φθεῖ²⁰ γὰρ ἡ γῆ ὑπὸ τῆς Ποιητῆ· Ἐπατάγεται²¹, καὶ
οὐ μετανοήσω. Ἐδ, ὁ οὐ μετανοήσω, ὁ ἀνθρωπίνως
ἔθεικεν· ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον· ἀντὶ τοῦ, Ἐδοκίμασα
τιμωρήσασθαι. Ἐρμησα²², καὶ οὐκ ἀποστρέψω
ἀπ' αὐτῆς, ὁ τουτέστι, τῆς ὁρμῆς. Διδάσκει δὲ²³ B
εἰς αὐτὴν· ὅτι διὰ τὸ θεὸς τῶν τε ἰππέων καὶ τοξο-
τῶν εἰς φυγὴν ἐτρέποντο πάντες, καὶ οἱ μὲν εἰς τὰ
ἔρη, οἱ δὲ εἰς τὰ ἄλση θαρρῆν²⁴ ἐπειράθησαν· πολ-
λοὶ δὲ καὶ τὰς πόλεις καταλιπόντες, τὰς τῶν ὀρών
κατέλαβον κορυφάς. Εἶτα πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ·

κ. Καὶ σὺ, ἡ ταλαίπωρος²⁵, τί ποιήσεις; Ἄντι
τοῦ, Ποῦ φεύξῃ; πῶς καταλήψῃ τόπον; Ἐάν
περιβάλλῃ κέκρικον, καὶ κοσμήσῃ κόσμῳ χρυσῷ²⁶·
καὶ ἐάν χρίσῃ στίβῳ²⁷ τοὺς ὀφθαλμούς σου, εἰς μά-
την ἐγένετο ὁ ὄρατός σου· ἀπώσαντό σε οἱ ἔρασταί
σου· τὴν ψυχὴν σου ζητοῦσιν. Ἐβίβησαν ἐν ταῖς
τῶν δαιμόνων ἑορταῖς καλλωπιζέσθαι· ἐκείνου αὐ-
τοῦ ἀναμνησκαί τοῦ κόσμου, καὶ διδάσκει ὡς C
ἀπερθεῖ πάντα ἐκεῖνα καὶ ἐπιζήμια. Οὐδεμιὰς γὰρ
παρὰ τῶν δαιμόνων ἀπελαύσαντο συμμαχίας, μάλ-
λον δὲ τούτων αὐτοῖς τῶν κακῶν γεγέννηται πρόβνοι.

λζ'. Ὅτι φωνὴν ὡς ὠδινούσης ἤκουσα· τοὺς
στεναγμούς²⁸ σου, ὡς πρωτοκοκούσης. Παρέστησέ
διὰ τῆς εἰκόνας τῆς ὀδύνης τὸ μέτρον²⁹. Ἐμοι, ὅτι³⁰
ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τοῖς ἀνηρημένοις³¹. Ἐνό-
μον θεῖον πληροῖ, Ἐκλατεῖν μετὰ κλαιόντων, καὶ τοῖς
τιμωρουμένοις συνοδικόμενος. Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα
διαναπαύσαντες, παρακαλοῦμεν τοὺς ἐντευξόμενους
τῆ βίβλου, φυγεῖν μὲν τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην,
ἐκ πάντων δὲ τὸν Θεὸν θεραπεῦσαι. Οὕτω γὰρ δυ-
νησόμεθα, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον τῆς παρ' αὐτοῦ
κρονολίας ἀπολαῦσαι, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν
ἀγαθῶν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν D
Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ παναγίῳ
Πνεύματι δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος, νῦν καὶ δεῖ, καὶ
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Rom. xii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ Ἐμπερησμένας, juxta rec. lect. ¹⁶ τ. ὀργ. αὐτ. Rec. lect. ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ. ¹⁷ ἠφ. Abest ab
Hebr. ¹⁸ τῆν. Suppl. ex B. ¹⁹ συσκρ. B præm. καί. ²⁰ συνάδ. B συναγανακτεῖ. ²¹ παρατ. Des. apud LXX.
Hebr. cogitavi. ²² Ἐρμ. Abest ab Hebr. ²³ Διδ. δέ. B καὶ διδάσκει. ²⁴ ὀπρ. B λαθεῖν. ²⁵ ἡ ταλ. Des.
apud LXX. Hebr. νασατα. ²⁶ Ἐ κόσμον χρυσοῦν. ²⁷ Αἱ. στίβι vel στίμη. ²⁸ Β τοῦ στεναγμοῦ, juxta rec.
lect. ²⁹ μέτρον. B add. ex medio vers. 31., φωνὴ θυγατρὸς Σάων ἐκλυθήσεται, καὶ παρήσει τὰς χεῖρας αὐ-
τῆς. Deinde seq., ἐδήλωσεν διὰ τούτων τὴν τοῦ θεοῦ ὑπερβολὴν· εἶτα ὁ προφήτης. ³⁰ ὅτι. B præm. ἐγώ.
³¹ ἀνηρ. Hebr. iis qui interficiunt (populum meum).

TOMOΣ Β.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT V.

VERS. 1. *Circumite in viis Hierosolymæ, et videte, et considerate, et querite in plateis ejus, an reperiat virum in ea : an inveniat aliquis faciens judicium, et querens fidem ; et propitius ero illi, dicit Dominus, Immensa est tum illorum impietas, tum Domini benignitas. Illi enim tendunt unanimiter ad inique agendum : hic autem, vel unius gratia vitam legi consonam agentis, pollicetur omnibus veniam. Istud itaque : « Videte et considerate, **438** et querite, » ponitur pro, Omni diligentia scrutamini.*

VERS. 2. *Dicunt quidem : Vivit Dominus : nihilominus jurant in mendaciis. Non enim in ante dictis simpliciter cavet, ut in ipsum transferretur jusjurandum : sed ut juraretur cum veritate. Tum propheta :*

VERS. 3. *Et oculi tui ad fidem. Hoc est, Testimonium perhibes de his quæ dico. Intueris enim omnia. « Flagellasti eos, et non doluerunt. Consummasti eos, et renuerunt accipere disciplinam. » Prius quidem illud indicat castigationem moderatam : quod autem ait, « consummasti, » significat vehementius intensam. Attamen neutrum illis profuit, quia præfracto erant animo. Hoc enim dicit in sequentibus : « Induraverunt faciem suam magis quam petram, et noluerunt reverti. » Quibus inuit impudentiam illorum, et contumaciam.*

VERS. 4, 5. *Et ego dixi, Forte pauperes sunt : propterea non potuerunt, et non noverunt viam Domini, et judicium Dei sui. Ibo ad magnates, et loquar eis : ipsi enim cognoverunt viam Domini, et judicium Dei. Magnates, sive optimates, vocat sacerdotes et legis doctores : pauperes autem, alios qui divinæ scientiæ opes non possident. Ambos nihilominus transgressionis accusat, dum subjicit : « Et ecce unanimiter contriverunt jugum, fregerunt vincula. » Hæc propheta non temere protulit : sed quia promiserat Dominus clementiam atque humanitatem, si vel unum reperiret, qui faceret judicium, et fidem quæreret, ostendit se quæsiisse, quemadmodum ei mandatum erat, at invenisse cunctos jugum **439** legis contrivisse.*

VERS. 6. *Idcirco percussit eos leo de silva, lupus perdidit illos usque ad domos eorum : pardus vigi-*

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

α'. Περιδράμετε ἔν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλήμ. καὶ ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε ἔν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἕν ἔν εὐρητε ἄνδρα ἔν αὐτῇ ἕν εὐρεθῆ τις ποιῶν κρίμα, καὶ ζητῶν τὴν πίστιν καὶ ἰλασῶς ἔσομαι αὐτῇ ἡ, λέγει Κύριος. Ἄνυπερβλητος καὶ ἡ ἐκείνων ἀσέβεια, καὶ ἡ τοῦ Δεσπότη φιλανθρωπία ἡ οἱ μὲν γὰρ ὁμοθυμαδὸν εἰς παρανομίαν ἡ δὲ καὶ δι' ἑνὸς ἡ κατὰ νόμον πολιτευομένου συγγνώμην ἄπασιν ἐπαγγέλλεται ἡ τὸ μέντοι, « Ἴδετε, καὶ γνῶτε, καὶ ζητήσατε, » ἀντὶ τοῦ, Μετὰ πάσης ἀκριθείας ἐρευνήσατε.

β'. Ζῆ Κύριος, λέγουσιν, ὁμῶς ἡ δὲ ἐπὶ ψεύδεσιν ὁμύουσιν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν εἰρημένους μεταθεῖναι τὸν ὄρκον εἰς ἡ αὐτὸν ἀπλῶς παρηγγύησεν, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας ὁμῶσαι. Εἴτα ὁ προφήτης :

γ'. Καὶ ἡ οἱ ὀφθαλμοὶ σου εἰς πίστιν. Τουτέστι, Μαρτυρεῖς οἷς λέγω. Ἐφορῆς γὰρ πάντα. « Ἐμαστέγασας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δεξασθαι παιδείαν. » Τὸ μὲν πρότερον τὴν σύμμετρον παιδείαν δηλοῖ ἡ τὸ δὲ, « συνετέλεσας, » τὴν ἐπιτεταμένην ἡ ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲν αὐτοὺς ὤνησε διὰ τὴν ἀτεράμονα γνώμην ἡ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς λέγει ἡ « Ἐσπερέωσαν τὸ πρόσωπον αὐτῶν ὑπὲρ πέτραν, καὶ οὐκ ἠθέλησαν ἐπιστραφῆναι. » Τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν, καὶ ἀπειθειαν διὰ τούτων δηλοῖ.

δ, ε'. Καὶ ἐγὼ εἶπον ἡ ἴσως πτωχοὶ εἰσι, διότι ἡ οὐκ ἠδυνήθησαν, καὶ ἡ οὐκ ἐγνωσαν ὁδὸν Κυρίου, καὶ κρίσιν Θεοῦ αὐτῶν. Πορεύσομαι πρὸς τοὺς ἀδρούς, καὶ λαλήσω αὐτοῖς ἡ ὅτι αὐτοὶ ἐγνωσαν ἡ ἔδδον Κυρίου, καὶ κρίσιν Θεοῦ. Ἀδρούς ἐκάλει τοὺς ἱερέας καὶ τοὺς νομοδιδασκάλους ἡ πτωχοὺς δὲ τοὺς ἄλλους, ὡς τῆς θείας γνώσεως τὸν πλοῦτον ὁ κεκτημένους ἡ ἀμφοτέρων μέντοι παρανομίαν κατηγορεῖ ἡ τοῦτο γὰρ ἐπάγει ἡ Καὶ ἰδοὺ ὁμοθυμαδὸν συνέτριψαν ζυγὸν ἡ, διέβρῆξαν δεσμούς. ἡ Ταῦτα οὐκ ἀπλῶς εἶρηκεν ὁ προφήτης ἡ ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπέσχετο ὁ Δεσπότης φιλανθρωπίαν, ἕνα γοῦν εἰ εὐρη ποιούντα κρίμα, καὶ ζητούντα πίστιν, διδάσκει ὡς ἐπεζητήσε μὲν, ὡς προσετάχθη, πάντας δὲ εὐρε συνέτριψαντας τὸν τοῦ νόμου ζυγόν.

ς'. Διὰ τοῦτο ἐπαισεν αὐτοὺς λέων ἐκ τοῦ ὄρυμῶ, καὶ λύκος ἕως ἡ τῶν οἰκιῶν ἀλώθρευσε αὐ-

VARIÆ LECTIONES.

ἡ Περιδρ.—ζητήσ. *Infra* ad Ezech. xii, 30. *leg.* διέλθετε εἰς τὰς διόδους Ἱερουσαλήμ, καὶ ἴδετε, καὶ ζητήσατε. *Hebr.* Discurrete per plateas, *caet.* **ἡ** Β ζητήσατε. *Sic* quoque deinde. **ἡ** ἕν — κρίμα. *Ita* fere *juxta* *Hebr.* *sed* *rec. lect.* est, ἕν εὐρητε, εἰ ἔστι ποιῶν κρίμα. *Infra, i. c. leg.* ἐάνευρήθητε ἕνα ποιούντα κρίμα καὶ ζητούντα πίστιν. **ἡ** αὐτῇ. *Ita* quoque *infra, i. c.* *Sed* *rec. lectio* est οὐτοῖς. **ἡ** Β ἕνα, et deinde πολιτευόμενον. **ἡ** ὁμ. δέ. Β διὰ τοῦτο οὐκ, *juxta* *rec. lect.* **ἡ** εἰς des. in Β. **ἡ** Καὶ. *Ita* Alex. *sed* Β habet Κύριος, *juxta* *Val.* **ἡ** διότι — Κυρίου. *Hebr.* s'ulte agunt, quia haud norunt viam Jehovæ. **ἡ** καὶ. *Rec. lectio* est. **ἡ** *Rec. lectio* ἐπέγασαν. **ἡ** ζυγ. Β πρᾶμ. τόν. **ἡ** ἕως τ. οἰκ. *Hebr.* (Inpus) vesporarum, s. vespertinus, i. q. atrocissimus. *Conf.* Habac. i, 8; et Soph. iii, 3.

τοὺς, καὶ πόρδαλις ἐρηγήροσεν ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν. Λέοντα τὸν Ναβουχοδονόσορ καλεῖ, λύκον δὲ, ὡς οἶμαι, Ναβουζαρθάν τὸν ἀρχιμάγειρον · ὃς ὕστερον ἀποσταλεῖς, καὶ τὴν πόλιν ἐνέπηρεσεν, καὶ τὴν θεῖον νεών καὶ τοὺς ὑπολειφθέντας ἐξηνδραπόδισε · πόρδαλιν δὲ ἡγοῦμαι Ἀντιόχον καλεῖσθαι τὸν Ἐπιφανῆ · καὶ γὰρ ὁ θεῖος Δανιὴλ τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν παρδάλει εἶδεν ἀπεικασμένην · ὑπὸ τούτων, φησὶν ⁸, ἀπάντων ἐθηρεύθησθε διὰ τὴν περὶ τὰ εἰδωλα πλάνην. Εἶτα δικαστικῶς ·

A lavi super civitates eorum. Leonem vocat Nabuchodonosorem, lupum autem, ut puto, Nabuzardan, coquorum principem, qui posteriori loco missus, civitatem et templum Dei incendit, et eos qui relictii fuerant, subegit servituti. Pardum vero existimo vocari Antiochum Epiphanem. Nam et divinus Daniel Macedonicum regnum vidit assimilatum pardo. Ab his, inquit, omnibus capta es, ob errorem circa idola commissum. Deinde iudicis more:

ζ'. Ποῖα τούτων ἴλεως γένομαι σοι ⁹; λέγει δὲ καὶ τῆς παρανομίας τὰ εἶδη. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ὑμεῖς, καὶ οἱ ὑμέτεροι παῖδες δμννυταί ⁹ κατὰ τῶν οὐκ ὄντων θεῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ὀρκίζετε · ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀρθοῖαν ἀγαθῶν ἐδωρούμην. Τοῦτο γὰρ λέγει, « Καὶ ἐχόρτασα αὐτούς. » Πρὸς δὲ τούτους καὶ ἄλλοτριούς διορύττετε γάμους, ὡς τὴν λαγναίαν ὑμῶν ἱστοίαν θιλυμανέειν ἀπεικάζεσθαι. Εἶτα συλλογιστικῶς ·

VERS. 7. Super quo horum propitius ero tibi? Recenset etiam genera transgressionis. Non enim, ait, soli vos, sed filii quoque vestri, jurant per eos qui non sunt dii: imo et alios adjuratis. Ego autem abundantiam honorum donavi vobis. Id enim est quod ait, « Et saturavi eos. » [8] Insuper alienas etiam perfoditis nuptias: adeo ut lascivia vestra non sit absimilis equis in equas insanientibus. Mox syllogisticè:

θ'. Μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐπισκέψομαι; λέγει Κύριος · ἢ ἐν ἔθνει τῷ τοιοῦτῳ οὐκ ἐκδικήσει ἡ ἔνχη μου; Ταῦτά με, φησὶ, παριδεῖν δυνατόν; Καὶ πῶς οἶόν τε παρῆφθαι τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον; Οὐ ¹⁰ δὴ χάριν, ταύτην ἐκφέρει, καὶ κελεύει καὶ τὰ τείχη καταλῦσαι, καὶ κατασκάψαι τοὺς προμαχῶνας · κερφαίνουσι δὲ τὸ δίκαιον ἀγαθότητι.

VERS. 9. Nunquid super his non visitabo? dicit Dominus: aut a tali gente non penas sumet anima mea? Potestne fieri, inquit, ut hæc negligam? Quæ ratione corrumpi poterit sententia justitiæ? Hac de causa etiam illam pronuntiat, et jubet, ut destruantur muri, et propugnacula evertantur. Temperat autem justitiam bonitate.

ι'. Συντέλειαν γὰρ, φησὶ, μὴ ποιήσετε · ὑπολείπεσθε ¹¹ τὰ ὑποστηρίγματα αὐτῆς, ὅτι τοῦ Κυρίου ἐστίν ¹². Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων τὴν ἀνάκλησιν, καὶ τὴν δευτέραν οἰκοδομίαν ¹². Προλέγει δὲ ¹³ τῶν λυπηρῶν τὴν αἰτίαν ὅτι παρανομοῦντες καὶ ἀχάριστοι περὶ τὸν εὐσεργήτην γιγνώμενοι ¹⁴ ἐθρασύνοντο, καὶ κρείττους ἴσασθαι τῶν λυπηρῶν ὑπελάμβανον.

VERS. 10. Consummationem enim, ait, non faciatis: relinquit bases ejus, quia Domini sunt. 440 Designatque his verbis revocationem, et secundam instaurationem. [11] Prædicat etiam rerum adversarum causam, nempe quod iniqui et ingrati in beneficiorum collatorem insolentes facti sint, seque superiores rebus adversis evasuros arbitrati sint.

ιβ'. Οὐχ ἦξει γὰρ, φησὶν, ἐφ' ἡμᾶς κακὰ, καὶ μάχαιραν καὶ λιμὸν οὐκ ὀφόμεθα. Αἰτιοῖ γὰρ τούτων ἦσαν οἱ ψευδοπροφῆται · τούτων γὰρ ἐν τοῖς ἐπιγομένοις κατηγορεῖ.

VERS. 12. Non venient enim, inquit, in nos mala, et gladium ac famem non ridebimus. Auctores enim horum erant pseudoprophetæ, quos in sequentibus arguit:

ιγ'. Οἱ προφῆται ὑμῶν ἦσαν εἰς ἄνεμον · καὶ λόγος Κυρίου οὐχ ὑπῆρχεν αὐτοῖς ¹⁵. Τὸ δὲ ¹⁶ « εἰς ἄνεμον » τὸ μάταιον καὶ ψευδὲς τῶν λεγομένων δηλοῖ · οὐ γὰρ τοῦ θεοῦ μεταλαχόν Πνεύματος. Οὐ δὴ χάριν πρὸς τὸν προφήτην φησὶν, ὅτι Ὁ λόγος, ὃν διὰ τῆς εἰς φθέγγομαι γλώττης, πρὸς αὐτοὺς δίκην καταναλώσει · ὑποδείκνυσι δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὸν τρόπον.

VERS. 13. Prophetæ * vestri erant in ventum, et verbum Domini non aderat eis. Istud « in ventum, » vanitatem et mendacium eorum quæ dicebantur, ostendit: eo quod Spiritus Domini participes non erant. [14] Quare dicit prophetæ, Verbum quod per linguam tuam pronuntio, instar ignis absumet eos. Porro ostendit etiam modum vindictæ.

ιδ'. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς ἔθνος πέρβρωσεν, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος, ἔθνος ¹⁷ ἀρχαῖον ἐστίν. Τὸς Ἀσσυρίους λέγει · ἔθνος δὲ αὐτοῦς ἀρχαῖον καλεῖ, ἐπειδὴ περὶ τῶν βασιλεία πασῶν ἐστὶ κρείσσυτάτη · Νεμβρόδ ¹⁸ γὰρ μετὰ τὸν κατακλιωσάμεν πρῶτος αὐτῶν ἐβασίλευσεν. Εἶτα λέγει καὶ τῆς φωνῆς τὸ ἀλλόγλωττον. Καὶ ¹⁹ τὴν φαρέτραν ἀπεικάζει τάφῳ ἀνεψυγμένῳ, διὰ τὸ θανατηφόρον

VERS. 15. Ecce adducam super vos gentem e longinquo, domus Israel, dicit Dominus: gens est antiqua. Assyrios intelligit, quos appellat gentem antiquam, quod regnum eorum sit omnium vetustissimum: quibus nempe Nemrod post diluivium primus imperaverit. Deinde commemorat vocem alienæ linguæ. [16] Et cum aperto sepulchro pharetram comparat, eo quod tela sint letifera, ipsi

VARIE LECTIONES.

⁹ φησ. Des. in B. · Ποῖα — σοι. Hebr. Quomodo itaque condonarem tibi? ⁹ σοι des. in B. ⁹ B ὤμνητε, pro ὤμνησθε, ut videtur. ¹⁰ Οὐ — προμαχῶνας. Ad initium vers. 10, spectat. ¹¹ ὑπ. τ. ὑποστ. αβ. Hebr. removete propagines ejus. ¹² ἐστίν. Ed. Compl. juxta Hebr. οὐκ εἰσίν. ¹³ B ολχοδομήν. ¹⁴ δὲ. B καὶ. ¹⁵ B γινόμενοι. ¹⁶ αὐτ. B πρᾶξ. ἐν, quod omittit etiam A. ¹⁷ δὲ des. in B. ¹⁸ ἐθ. ἀρχ. ἐστίν. Hæc abesse solent a textu τῶν O. Hebr. gens valida est. ¹⁹ B Νεβρόδ. ²⁰ καὶ — εὐστοχόν. Hæc ref. scæe ad verba ista vers. 16: φαρέτρα αὐτοῦ ὡς τάφος ἀνεψυγμένος, quæ recte juxta Hebr. leg. in edit. Compl.

vero jaculandi peritissimi. [17] Enarrat etiam regionis vastationem, depopulationem domorum, et hominum stragem. Prædicit nihilominus hostium revocationem, eorumque internecionem.

VERS. 18. *Non faciam enim, ait, vos in consummationem.* Et quia stupidè dolere nesciebant, nec videbant proprias iniquitates, sed dicebant:

VERS. 19. *Quare fecit nobis Dominus Deus noster hæc omnia? præcipit prophetæ, ut dicat eis: « Pro eo quod dereliquistis me, et serviistis diis alienis in terra vestra, sic servietis alienis in terra non vestra. »* Justa est supplicii sententia. Quia meum, inquit, repudiastis regnum, ego vos aliis tradam dominis. [20, 21] Jubet eos diligenter audire, stultos et insipientes eos appellans, quia non utebantur, ut decet, sensibus corporeis. « Oculos habentes, inquit, non vident: et auribus præditi non audiunt. » [22] Quinetiam ostendit eos ipsis inanimatis esse magis irracionales. Nam mare, inquit, custodit terminos suos; posui autem ei terminos, non murum adamantinum, sed arenam vilissimam: dum tamen exagitur et turbatur, non egreditur fines, ad quos dum propius accedit, retrorsum vergit. At hi ratione præditi irrationalitatem amplexi sunt.

VERS. 23. *Populo enim huic, ait, inest cor inobediens et incredulum.* Non enim sentiunt bona ipsis a me suppeditata. [24] Etenim pluviam quidem illis matutinam et serotinam continenter præbeo. Deinde fruuntur etiam bonis e terra nascentibus. Hoc enim dixit. « In tempore plenitudinis, mandata messis: » Utitur enim voluntate, veluti mandato quodam, uberesque de terra largitur fructus. [25] Verumtamen cum viderem vos inique versantes, etiam his bonis vos privavi.

VERS. 26, 27. *Inventi sunt enim in populo meo impii, qui laqueos statuerunt ad perdendos viros, et comprehenderunt. Sicut laqueus applicatus plenis aribus, ita domus illorum plena sunt dolo.* Per hæc clandestinas eorum insidias aperit. [28] Commemorat etiam opes ex iniquitate comparatas, ut ex opibus prodeuntem arrogantiam, vitam iniquam, et injustitiam, quæ in pupillos et viduas committitur. Postea subdit:

VERS. 29. *An super his non visitabo, aut a tali gente non penas sumet anima mea? A justo, inquit, iudicio meo alienum est talia negligere.*

των βελῶν, καὶ τῆς τοξείας τὸ εὐπτοχόν. Λέγει δὲ καὶ τῆς γῆς τὴν δῆωσιν, καὶ τῶν οἰκιῶν τὴν πόρθωσιν, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων σφαγὴν. Προλέγει μέντοι καὶ τὴν τῶν πολεμίων κατάλυσιν, καὶ τὴν τούτων ἀνάκλησιν.

η'. Οὐ γὰρ μὴ ποιήσω, φησὶν, ὑμᾶς εἰς συντέλειαν. Καὶ ἐπειδὴ ἀναγνησθῆναι ἐνόησαν, καὶ τὰς οικείας οὐκ ἐώρων παρανομίας, ἀλλ' ἔλεγον·

ιβ'. Ἐρεξα τίνας ἐποίησεν ἡμῖν Κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν πάντα ταῦτα; κελεύει τῷ προφήτῃ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, « Ἀνθ' ὧν ἔγκατελίπετέ με, καὶ ἐδουλεύσατε θεοῖς ἑτέροις ἐν τῇ γῆ ὑμῶν, οὕτως δουλεύετε ἄλλοις ἐν γῆ οὐκ ὑμῶν. » Δικαία δὲ τῆς τιμωρίας ἡ ψῆφος. Ἐπειδὴ, φησὶ, τὴν ἐμὴν ἠρνήθητε βασίλειαν, ἑτέροις ὑμᾶς παραδώσω δεσπόταις. Ταῦτα αὐτοὺς σπουδαίως ἀκοῦσαι κελεύει, καὶ μωροὺς, καὶ ἀσυνέτους καλεῖ, ἐπειδὴ τοῖς τοῦ σώματος αἰσθητηρίοις οὐκ εἰς δέον ἐκέχρητο. « Ὁφθαλμοὶ γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὥτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσι. » Δείκνυσι καὶ αὐτοὺς καὶ ἀψύχων ἀλογωτέροις. Ἡ μὲν γὰρ θάλαττα, φησὶ, φυλάττει τοὺς ὄρους· ἔσθηκα δὲ αὐτῇ ὄρους, οὐκ ἀδαμάντινον τεῖχος, ἀλλὰ ψάμμον εὐτελεστάτην· ἀλλ' ὁμως κυκωμένη καὶ ταρασσομένη οὐκ ὑπερβαίνει τοὺς ὄρους, ἀλλὰ τούτοις πελάζουσα εἰς τοῦπίτω χωρεῖ· οὕτοι δὲ λόγῳ τιμηθέντες, τὴν ἀλογίαν ἠγάπησαν.

κγ'. Τῷ γὰρ τούτῳ λαῷ, φησὶ, ἐγενήθη καρδία ἀτήκοος καὶ ἀπειθής. Οὐ γὰρ αἰσθάνονται τῶν ὑπ' ἐμοῦ χορηγηθέντων ἀγαθῶν· ὁσπὴν μὲν γὰρ αὐτοῖς πρῶτον καὶ βίβιον διηνεκῶς παρέχω. Ἐπειτα δὲ καὶ τῶν ἀπὸ γῆς καρπῶν ἀπολαύουσι. Τοῦτο γὰρ εἶπε, « Κατὰ καιρὸν πληρώσεως προστάγματα θερισμοῦ. » Ὅσον γὰρ τινι προστάγματι τῷ βουλήματι κέχρηται· καὶ πλήρεις τοὺς ἀπὸ γῆς διαρέται καρπούς, Ἄλλ' ὁμως παρανομοῦντας ὑμᾶς ὄρων, καὶ τούτων ἐστέρησα τῶν ἀγαθῶν.

κδ', κε'. Εὐρέθησαν γὰρ ἐν τῷ λαῷ μου ἀσεβεῖς, καὶ πολλὰς ἐστῆσαν διαφθεῖραι ἀνδρας, καὶ συνελάμβανον. Ὡς γὰρ ἀσεβῆσαι ἀλλοτρίων πετεινῶν, οὕτως οἱ οἰκοὶ αὐτῶν πληρεῖς δόλου. Τὰς λαθραίας αὐτῶν ἐπιβουλὰς διὰ τούτων δεδήλωκε. Λέγει δὲ καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀδικίας ἐγγιγνόμενον πλοῦτον, καὶ τὴν ἐκ τοῦ πλοῦτου προσγιγνομένην ἀλαστονείαν, καὶ τὸν παράνομον βίον, καὶ τὴν κατὰ τῶν ὄρφανῶν καὶ χηρῶν ἀδικίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπάγει·

κε'. Μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐπισκέψομαι, ἢ ἐν ἔθρῃ τῷ τοιούτῳ οὐκ ἐκδικίσει ἡ ψυχὴ μου; Ἀλλότριον, φησὶ, τῆς ἐμῆς δικαιοκισίας, ἢ τῶν τοιούτων ὑπεροψία.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ ὁμ. εἰς. Prior ed. habebat εἰς ὑμᾶς, sed contra rec. lect. τῶν LXX et aliorum locorum fidem. ²² B ἐνεκέν. Et ita habet Compl. ²³ ἀνθ' ὧν. Hebr. sicut. ²⁴ ἔγκ. με. Ita Ald. juxta Hebr., sed desunt ista apud LXX, in cod. Alex. et Vatic. ²⁵ ἔτ. Ita Alex. et ut puto, etiam B, cujus lectio ἐταίροις in mendacubare videtur. cod. Vatic. habet ἄλλοτριος. ²⁶ βασ. B δεσποτίας. ²⁷ ἀψ. B πρᾶν. τῶν. ²⁸ B τέθεικα. ²⁹ κατὰ — θερ. Hebr. (qui dat. pluviam) tempore suo: septimanas, statuta, et messem (servat nobis). ³⁰ Rec. lect. προστάγματος. ³¹ καὶ — συνέλ. Hebr. speculatur (unusquisque eorum), ut sedem aucupes: ponunt (laqueum) perdentem, viros capiunt. ³² Ὡ. — πετ. Hebr. sicut cavea plena est avibus. ³³ B ἐκδικίσει juxta rec. lect. h. l.

λ'. "Βυσσοις δὲ"⁴⁴, καὶ φορικὰ ἐγενήθη ἐπὶ τῆς ἄγῃς. Ὅταν παρ' ἐλπίδα πάσαν παρανόμως τε γινόμενον⁴⁵ ἴσωμεν, ταῦτα λέγειν εἰώθαμεν. Ἐξίστην ἐπὶ τῆδε⁴⁶ ἔφριξα τότε ἀκούσας. Εἶτα λέγει τὰ τούτων αἵτια.

λα'. Οἱ προσφῆται ὑμῶν προφητεύουσιν ἀδικα· τούτοστι, ψευδῆ. « Καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπακρότησαν⁴⁷ τὰς χερούς αὐτῶν. » Συγκαταθέσθως τοῦτο σημεῖον. « Καὶ ὁ λαός μου ἠγάπησεν οὕτως. » Τὴν κακὴν ἀπάντων ὑπέδειξε συμφωνίαν. « Καὶ τί ποιήσετε μετὰ⁴⁸ ταῦτα; » Ἀντὶ τοῦ, τῆς τιμωρίας ἐπιφερομένης· δηλοῖ δὲ ταύτην διὰ τῶν ἐξῆς

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Παρακλεύεται γὰρ τὸν τῆς Βενιαμίντιδος φυλῆς· συνῆκτο δὲ αὐτῇ τῇ τοῦ Ἰουδα, σημάδι τῇ σάλπιγγι, καὶ εἰς παράταξιν ἐτοίμους γενέσθαι, ὡς τῶν ἀπὸ βορρᾶ πολεμίων κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ὁρμώντων. Ἐραίαν⁴⁹ γὰρ καὶ τρυφερὰν αὐτὴν καλεῖ· ἑραίαν μὲν, διὰ τὸ κάλλος τῶν οἰκημάτων· τρυφερὰν δὲ, διὰ τὸ ἀβροδιαίτον τῶν ἐνοικούντων ἐν αὐτῇ⁵⁰.

γ'. Ἐξουσι ποιμένες καὶ τὰ ποιμνία αὐτῶν, καὶ πῆξουσιν ἐπ' αὐτὴν σκηνάς⁵¹, καὶ ποιμανούσιν ἕκαστος τῆ χειρὶ αἰθεοῦ τὴν ἀγέλην⁵² αὐτοῦ. Ποιμένες τοὺς βασιλεῖς καλεῖ, τοὺς μετὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐπιστρατεύσαντας· ἀγέλας δὲ καὶ ταίφνης, τὰς στρατιάς⁵³ τὰς ὑπὸ τούτους ταλοῦσας· τὴν δὲ τῆς πόλεως πολιορκίαν διὰ τούτων δεδήλωκεν. Εἶτα λέγει καὶ τὰς ἐν⁵⁴ μεσημβρία παρατάξεις, καὶ τὰς ἐσπερινὰς ἐφίδους, καὶ τὰς νυκτερινὰς προσβολίς, καὶ ὡς ὁρμῶν ἀκαρπὸν ἐκκόψαι παρακλεύεται· ὡς γὰρ ἐστὶ ψευδῆς κατὰ⁵⁵ δυναστείαν αὐτῆς· συμβῆναι δὲ ταῦτα καὶ τοῖς πρόσθεν εἰρημένοις.

δ'. Ὡς⁵⁶ φύχει λάκκος ὕδωρ αὐτοῦ, οὕτω φύχει κακίαν αὐτῆς. Ἐδει τὴν τῷ Θεῷ ἀνακειμένην πόλιν, καὶ τοὺς παρανομία συζῶντας ὑποδχομένην, ἐνομίαν διδάσκειν· νῦν δὲ τοῦναντίον ἐγκαλεῖται⁵⁷, οὐ αὐτῇ⁵⁸ διδάσκαλος ἀσέβειας ἐγένετο· καὶ καθάπερ ὁ λάκκος εἰς ψυχρὰν ποιότητα μεταβάλλει τὸ ὕδωρ· οὕτως εἰς πονηρίαν αὐτῇ⁵⁹ τοὺς πρὸς αὐτὴν παραχνομένους μετέβαλε· τὴν μέντοι πόλιν, οὐ τὰς ἐκποδίας, ἀλλὰ τοὺς ἐνοικούντας καλεῖ. « Ἀσέβεια καὶ ταιλαιπωρία ἀκουσθήσεται ἐν αὐτῇ ἐπὶ⁶⁰ πρόσωπῳ μου⁶¹ διαπαντός. » Οὐδὲ τὴν ἐμὴν ἐνοίκησιν ἐδεικνύσαν, ἀλλ' ὁρώντός μου πάσαν ἐτόλμων ἀσέβειαν. Εἶτα παραίνεσιν εἰσάγει καὶ συμβουλήν.

Ἐν⁶² κόρφῳ καὶ μάστιγι⁶³ (ἧ) παιδεύθητι⁶⁴, Ἱερουσαλήμ, μήποτε ἀποστῇ ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ

VERS. 30. Stupor et terribilla facta sunt super terra. Quando præter omnem spem quidpiam inusitatum videmus, solemus ista dicere : Hæc res in stuporem me adduxit, exterritus sum audiens istud. Deinde horum causas refert.

VERS. 31. Prophetæ vestri prophetant injusta, id est, falsa. « Et sacerdotes applauserunt manibus suis. » Conspirationis hoc est indicium. « Et populus meus ita dilexit. » Improbam omnium ostendit concordiam. « Et quid facietis postea? » Quando scilicet infligetur supplicium. Quod quidem declarat per ea quæ sequuntur.

443 CAPUT VI.

[1, 2] Hortatur porro populum Benjamiticæ tribus, quæ tribui Judæ copulata erat, ut signum dent tuba, et parati sint ad aciem instruendam, tanquam irrumpentibus ab aquilone hostibus in Hierosolymam. Formosam enim et delicatam illam vocat : formosam quidem ob pulchra ædificia : delicatam vero, propter incolas delicate viventes.

VERS. 3. Venient pastores et greges eorum, et fagent juxta eam tentoria. Pascent unusquisque manum suam gregem suum. Pastores appellat reges qui cum Nabuchodonosore militabant ; greges vero et ovilia, ipsos exercitus qui sub eis merebant. His autem verbis declarat obsidionem urbis. [4-6] Nec multo post commemorat æcies meridianas, et vespertinas invasiones, ac nocturnos impetus : jubeturque excidere illam, velut silvam fructuam non ferentem, quia tota mendax sit, secundum potentiam suam. Conveniunt autem et ista iis quæ ante dicta sunt.

VERS. 7. Sicut cisterna frigefacit aquam suam : ita nequitiam suam frigefacit. Decebat urbem Deo consecratam, etiam eos qui perperam vivebant excipiendo, rectam vivendi rationem docere. Nunc vero quod contrarium fecerit accusatur, nempe quod impietatis magistra evaserit. Et quemadmodum cisterna inducit aquæ frigidam qualitatem : sic illa venientes ad se mutavit in nequitiam. Itaque dum urbem dicit, 444 non ædificia, sed incolas intelligit. « Impietas et miseria audietur in ea coram me semper. » Neque reveriti sunt, quod ibi habitarent, sed inveniunt ne prorsus in omnem impietatem. Deinde exhortatur, et consilium dat.

VERS. 8. In labore et flagello (8) erudire, Hierosolyma, ne forte recedat a te anima mea, et faciam te

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ ὁ des. in B. ⁴⁵ B γινόμενον. ⁴⁶ B τότε. ⁴⁷ ἐπ. τ. χ. αὐτ. *Hebr.* dominantur per manus eorum, a. opera eorum. ⁴⁸ μετὰ τ. B præm. εἰς τὰ, juxta rec. lect. ⁴⁹ ὡρ. — καλεῖ. Hæc ad initium vers. 2, juxta *Hebr.* se referunt. ⁵⁰ ἐν αὐτῇ. B ἐπ' αὐτὴν. ⁵¹ σκηνάς. Apud LXX, seq. κύκλω. ⁵² τ. ἀγ. αὐτ. *Des.* in *Hebr.* et apud LXX. ⁵³ B στρατείας. ⁵⁴ ἐν. *Des.* in B. ⁵⁵ x. δ. αὐτ. B καταδυναστεία ἐναυτῆ, juxta rec. lect. ⁵⁶ Ὡς — αὐτῆς. *Hebr.* Sicut ebullit — ita ebullit malitiam suam. ⁵⁷ B καλεῖται. ⁵⁸ B αὐτῇ. ⁵⁹ B αὐτῇ. ⁶⁰ B πρόσωπον. ⁶¹ μου. *Benj.* juxta *Hebr.* Sed rec. lectio est αὐτῆς. ⁶² ἐν. *Des.* in B *Hebr.* ægritudo et percussio. ⁶³ μάστ. B præm. ἐν. ⁶⁴ Rec. lectio, παιδεύθητη.

inciam, quæ non inhabitabitur. Ineffabilem Domini A humanitatem hæc quoque declarant, ut qui comminans ei dura, pollicetur ab his liberationem, si mores mutaverit. [9] Quia vero exhortationem non recipiebant, vindicatio vocat hostes, quibus præcipit ut omnes eos colligant, quasi fructum vineæ, et causam docet.

VERS. 10. *Quem alloquar, aut contestabor, et audiet? Ecce incircumcisæ sunt aures eorum, et non possunt audire. Ecce verbum Domini factum est illis in opprobrium: nequaquam volunt illud audire.* Vocat aures incircumcisas, quæ sine discrimine excipiunt omnia. Tales erant isti, qui cum facile admitterent pseudoprophetarum sermones ad delectationem compositos, verbis divinis volebant attendere, sed sugillabant et subsannabant prophetas. Post hæc diuturnæ patientiæ excessum demonstrat.

VERS. 11. *Furorem meum implevi et sustinui, nec consummavi eos.* [12, 13] Quasi dicat, Prorupi 445 ad puniendum, sed iterum eos commiserationem et venia dignatus sum. Minatur porro se pari supplicio juvenes et senes, viros ac mulieres affecturum esse: eo quod cuncti communem adamarunt iniquitatem, etiam sacerdotali dignitate præditi, cum iis qui falsa prædicere non dubitabant. Refert etiam quæ ab ipsis perpetrabantur:

VERS. 14. *Et curabant contritionem populi cum ignominia, contemnentes me, et dicentes: Pax, pax.* Tum per interrogationem: « Et ubi est pax? » Cum debuissent, inquit, curare vitia asperioribus medicamentis, deliniebant illa pollicitatione pacis. Ubinam ergo sermonum exsecutio? Vident enim loco pacis universorum interitum. Ostendit autem impudentiæ ipsorum excessum. Nam confusi, inquit, velut qui mendacia prædixerant, erubescere nesciunt. Hoc enim est quod dicit:

VERS. 15. *Neque sicut illi, qui confunduntur, sunt confusi, neque ignominiam suam agnoverunt.* Nihilominus tamen luent, ait, in tempore, pœnas eorum quæ commiserunt. « Tempore enim visitationis suæ infirmabuntur, dixit Dominus. » Iude et Judæorum incredulitatem notat, et palam prædicat vocationem gentium.

VERS. 16. *Hæc dicit Dominus: Stale ad vias, et videte, et interrogate samitas æternas: et videte quæ sit via bona, et ambulatis in ea: et invenietis* 446

σου, και ποιῶ σε ἄβυτον γῆν, ἥτις οὐ κατοικι-
θήσεται. Τὴν ἀβρῆτον τοῦ δεσπότου φιλανθρωπῶν
καὶ ταῦτα θελοῖ· ἀπειλῶν γὰρ αὐτῆ τὰ σκυθρωπὰ,
ὕψιχνεῖται μεταβαλλομένη τὴν τούτων ἀπαλλαγῆν.
Ἐπειδὴ δὲ τὴν εἰσηγήσιν οὐκ ἐδέχοντο, τρυγητὰς
μὲν καλεῖ τοὺς πολεμίου· ἐντέλλεται δὲ αὐτοῖς
ἅπαντας 55 αὐτοὺς συναγαγεῖν, ὡς ἀμπέλου καρπὸν,
καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει.

ι'. Πρὸς τίνα λαλήσω, καὶ διαμαρτύρωμαι 56,
καὶ ἀκούσεται; Ἰδοὺ ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν,
καὶ οὐ δύνανται 57 ἀκούειν 58. Ἰδοὺ τὸ ῥῆμα 59
Κυρίου ἐγένετο αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμόν· οὐ 60 μὴ
βουληθῶσιν αὐτὸ ἀκοῦσαι 61. Ἀπερίτμητα ὦτα
καλεῖ τὰ ἀδιακρίτως πάντα δεχόμενα. Τοιοῦτοι ἦσαν
καὶ οὗτοι· τὰ παρὰ τῶν ψευδοπροφητῶν προσφερό-
μενα τερπνὰ ὄντα βρῆδως δεχόμενοι, τοῖς θεοῖς λόγοις
προσέχειν 62 οὐκ ἤθελον, ἀλλ' ἐκωμῶδουν καὶ δι-
εγλεύαζον τοὺς προφήτας. Εἶτα διδάσκει τὴν τῆς
μακροθυμίας ὑπερβολήν.

ια'. Τὸν 63 θυμὸν μου ἐπλήρωσα 64, καὶ ἐπέσχω,
καὶ οὐ συνετέλεσα αὐτούς. Ἄνει τοῦ, Ὀρμησα
κολάσαι, καὶ οἰκτου πάλιν αὐτοὺς ἤξιωσα καὶ φει-
δοῦς. Ἄπειλεῖ δὲ κοινήν καὶ νέους καὶ πρεσβύταις,
καὶ ἀνδράσι καὶ γυναίξιν τιμωρίαν ἐπάξειν, ἐπειδὴ
κοινή πάντες τὴν παρανομίαν ἠγάπησαν, καὶ οἱ τῆς
ἱερωσύνης ἠξιωμένοι, μετὰ τῶν τὰ ψευδῆ προαγο-
ρεῦειν τολμῶντων. Λέγει δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τούτων τολ-
μώμενα·

ιδ'. Καὶ ὠντο τὸ σύντριμμα τοῦ λαοῦ 65 ἐπ'
ἀτιμία 66, ἐξουθενοῦντές με 67, καὶ λέγοντες·
Εἰρήνη, εἰρήνη. Ἐπειτα κατ' ἐρώτησιν· « Καὶ 68
ποῦ ἔστιν εἰρήνη; » Δίον, φησὶ, θεραπεύειν τὰ πάθη
τοῖς αὐστηροτέροις φαρμάκοις, ἐπέτριβον ταῦτα τῇ
τῆς εἰρήνης ἐπαγγελίᾳ· ποῦ τοίνυν τῶν λόγων τὸ τέ-
λος; Ἄνει γὰρ τῆς εἰρήνης πανωλεθρίαν ὀρώσι.
Δείκνυσι δὲ αὐτῶν καὶ τῆς 69 ἀναιδείας ὑπερβολήν.
Κατασχυνθέντες γὰρ, φησὶν, ὡς τὰ ψευδῆ προει-
ρηκότες, ἐρῆθριζον οὐκ ἀνέχονται. Τοῦτο γὰρ λέγει·

ιε'. Οὐδ' ὡς κατασχυνόμενοι ἠσχύνθησαν,
καὶ 70 τὴν ἀτιμίαν αὐτῶν οὐκ ἔγνωσαν. Ἄλλ'
ὅμως τίσουςι, φησὶν, ἐν 71 καιρῷ ὧν ἐτόλμησαν δίκας.
« Ἐν καιρῷ γὰρ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀσθενήσουσιν 72,
εἶπε 73 Κύριος. » Ἐντεῦθεν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν
D ἀπειθειαν διδάσκει, καὶ τῶν ἐθνῶν προκηρύττει τὴν
κλῆσιν.

ις'. Τάδε λέγει Κύριος 74· Στήτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς,
καὶ ἴδετε ἑρωτήσατε 75 τρίτους αἰωνίας 76, καὶ
ἴδετε, ποία ἔστιν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ βαδίσατε 77

VARIAE LECTIONES.

55 ἄν. αὐτ. Des. in B. 56 διαμ. x. ἀν. Ita Alex. 57 δύν. Ita Ald. et Compl. 58 ἀν. Hebr. attendere.
59 ῥῆμα. B ἔνομα. 60 οὐ — ἀν. Ita Alex. Sed Hebr. non delectantur illo. 61 ἀν. Des. in B. 62 B
προσφέρειν. 63 Τὸν — αὐτοῦς. Hebr. Ira Jehovæ plenus sum. defatigatus sum continendo (iram)
64 Rec. lectio est ἐπλήσα. 65 λαοῦ. Apud LXX seq. μου. 66 ἐπ. ἀτ. Des. apud LXX. Hebr. leviter.
Ἡα quoque c. 8, 11, in Hebr. 67 ἐξ. με. Des. in Hebr. nisi referant sese ad ista ἡργα.
68 καὶ π. ἐστ. Hebr. cum tamen non sit. 69 τῆς. B præm. τῆν. 70 καὶ — ἔγνωσαν. Hebr. etiam pudore
afflicti nesciunt. 71 B εἰς καιρῶν. 72 ἀσθεν. Rec. lect. ἀπολοῦνται. Hebr. corruiet. 73 B λέγει. 74 Κύρ.
Infra Gr. Aff. Cur. serm. 10, l. IV. Sirm. p. 638, sequitur ὁ Θεός. 75 ἑρωτ. Infra. l. c. ἐκζητήσατε.
Apud LXX et in B præm. καί. 76 αἰων. Apud LXX et infra, l. c. præm. Κυρίου (quod des. in Hebr.).
Ita quoque B. 77 βαδ. Ita Alex. Infra l. c. est πορεύεσθε.

ἐν αὐτῇ· καὶ εὐρήσετε ἀγλισμα⁷⁰ τῆς ψυχῆς· ὅδοι δὲ ὄλων· Ὅδοι μὲν πολλὰι, οἱ ἄγιοι προφήται· ὁδὸς δὲ ἀληθὴς ἀγαθῆ, αὐτὸς ὁ Κύριος ἤμῶν· ἀκούομεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ· Ἐκάστη μέντοι τῶν προφητικῶν ὁδῶν εἰς ταύτην φέρει· καὶ γὰρ Μωσῆς ὁ νομοθέτης ταύτην ὑποδείκνυσι, λέγων· Ἐπροφήτην ὁμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς· ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· καὶ τὰ ἐξῆς· Καὶ Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς καὶ προφήτης, καὶ μέντοι καὶ Ἰσαίας, καὶ Μιχαίας, καὶ Ἐζεκιήλ, καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν ταύτην ὑποδείκνυσι τὴν ὁδόν· Καὶ καθάπερ μία μὲν ὁδὸς, ἡ εἰς τὰς μεγίστας ἀπάγουσα πόλεις, ἣν βασιλεῖον καὶ βασιλικὴν ὀνομάζειν εἰώθαμεν, εἰς δὲ ταύτην ἀτραποὶ τινες ἀπὸ κωμῶν ἐμβάλλουσιν· καὶ ἀγρῶν· οὕτως· μία μὲν ἴστιν ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα πρὸς Πατήρα, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· οἷον δὲ τινες ἀτραποὶ, οἱ μακάριοι προφήται, εἰς ταύτην ἄγουσι τὴν ὁδὸν τοῦς δι' αὐτῶν ὀδεύειν προαιρουμένους· Καλεῖται τοίνυν Ἰουδαίους ὁ προφητικὸς λόγος τὰς προφητικὰς ὁδοὺς ἔρηνῆσαι, καὶ δι' αὐτῶν μαθεῖν τὴν ἀγαθὴν ὁδόν, καὶ ἐν αὐτῇ βαδίζειν· Ἄλλ' ἀντιλέγουσι συνήθως, καὶ τὸ καλεῖσθαι οὐ ποιοῦσιν· Ἐλθὼν γὰρ, φησὶν, οὐ πορευόμεθα· Ἄλλ' ὁμῶς καὶ ἐτέραν αὐταῖς προσφέρει παραινέσιν.

15. Καθέστηκεν ὁρ' ὁμῶς σκοπούς, ἀκούσατε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος· Σκοποὺς δὲ πάλιν αὐτοῦς προφήτας ὀνομάζει· καὶ γὰρ τῷ Ἐζεκιήλ φησὶ· Σκοπὸν δίδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· Σάλπιγγα δὲ καλεῖ τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα· προεθέσπισαν δὲ καὶ τοῦτο οἱ κληθέντες σκοποὶ· ἄλλ' ὁμῶς πάλιν ἀντιλέγουσιν Ἰουδαῖοι, καὶ ἀντικρὺς λέγουσιν, Ὅχι ἀκουσόμεθα· Δειξας τοίνυν τὴν τούτων ἀντιλογίαν, τῶν ἐθνῶν προλέγει τὴν εὐπειθειαν.

17. Διὰ τοῦτο ἤκουσαν τὰ ἔθνη, καὶ οἱ ποιμαίνοντες τὰ ποίμνια ἐν αὐτοῖς· Ποιμένας δὲ καλεῖ τοὺς τούτων ἡγουμένους, καὶ οὐ μόνον τοὺς τῆς πνευματικῆς ἡγεμονίας ἡξιομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλείας καὶ τοὺς ἄρχοντας· καὶ οὗτοι γὰρ τὸ θεῖον ἐδέξαντο κήρυγμα· οὕτω καὶ οἱ θεοὶ ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος ἐποίησαν· εἰς τινα γὰρ εἰσελθόντες συναγωγὴν, καὶ κλειστά τοῖς Ἰουδαίοις διαλεγθέντες, εἶτα τὴν ἀπειθειαν αὐτῶν κατιδόντες ἔφασαν· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπαθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους ἐκτελεῖτε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη· Οὕτω γὰρ ἐντέταλκεν ἡμῖν ὁ Κύριος· Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε

A sanctificationem animabus vestris. Multæ quidem viæ sunt sancti prophetæ: via autem vere bona, est ipse Dominus noster. Siquidem audimus illum dicentem: « Ego sum via, et veritas, et vita ». Ad hanc nimirum ducit unaquæque viarum prophetarum. Hanc enim legislator Moses indicat his verbis: « Prophetiam vobis suscitabit Dominus Deus noster de fratribus vestris, tanquam me », et quæ sequuntur. David etiam rex et propheta, necnon Isaias, Michæas, Ezechiel, et singuli prophetæ hanc viam ostendunt. Quemadmodum enim una est via, quæ ducit ad maximas urbes, quam regiam et regalem appellare solemus, ad hanc vero semitæ quædam a vicis et agris dirigunt: sic una est via, quæ ducit ad Patrem, nempe unigenitus B Filius Dei: at beati prophetæ, veluti semitæ quædam, ad hanc eos ducunt, quibus per illas ire libuerit. Quare propheticus sermo præcipit Judæis, scrutari vias propheticas, et per eas discere viam bonam, et in ea ambulare. Sed more suo contradicunt, nec faciunt quod jussum est. « Dixerunt enim, ait, Non ibimus. » Verumtamen et aliam proponit eis adhortationem.

VERS. 17. Constitui super vos speculatores, audite vocem tubæ. Denuo prophetas appellat speculatores. Siquidem ait Ezechieli: « Speculatorem dedi te domui Israel ». Tubam autem vocat prædicationem apostolorum: quam prædixerunt qui speculatores sunt nominati. At rursus, Judæi repugnant, et aperte dicunt, « Non audiemus. » Horum igitur contradictione monstrata, prædicat obsequium gentium.

VERS. 18. Propterea audierunt gentes, et qui pascent greges in eis. Pastores autem vocat earum præfectos, non eos modo qui spirituali præfectura sunt ornati, sed etiam reges et principes. Nam et hi prædicationem divinam receperunt. Hoc ipsum fecerunt divini apostoli Barnabas, et Paulus, qui, synagogam quamdam ingressi, cum multis verbis disputassent cum Judæis, incredulitate eorum perspecta, dixerunt: « Oportebat primum vobis dici verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æterna vita, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te lucem gentium, ut sis lumen gentium, et sis salutis usque ad extremum terræ. » Convenit

b Joan. xiv, 6. c Deut. xviii, 15. d Ezech. iii, 17; xxxiii, 6. e Act. xiii, 46, 47.

VARIE LECTIONES.

70 ἀγ. Ita quoque infra, l. c. Sed cod. Vat. habet ἀγνισμόν, Alex. et B ἀγισμόν. Hebr. quietem. 71 B αὐτῆν. 72 προφ.—ὡς ἐμέ. Ita quoque leg. Act. iii, 22; et c. vii, 37. 73 κ. τ. ἐξ. B αὐτοῦ ἀκούσεσθε. Ita quoque Act. II. cc. 74 B Ἰεζεκιήλ. 75 B ἐκβάλλουσιν. 76 πατ. B præm. τόν. 77 B καθέστακα, juxta cod. Vatic. Sed infra, l. IV, Sirm. l. c. κατέστησα. 78 αὐτούς. B præm. τούς. 79 B προθεσπίσαντες. 80 ἤκ. — αὐτοῖς. Hebr. audite, cœli, et cognosce tu, o cœtus, quæ sint in illis, s. qualia sint ista. 81 ἐν αὐτ. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. l. c. Recepta autem lectio est αὐτῶν. 82 πρῶτον. Beerat in edit. Sirm. 83 B αὐτοῦς. 84 ἐντέταλκεν. Ita quoque unus codex, sed e recentiori emendatione, apud Milium, qui pro nostra lect. etiam Cyr. allegavit. B sequitur h. l. rec. lectionem ἐντέταλται. 85 τοῦ — ἐθνῶν. Des. in B.

igitur eventus prophetiæ. [19] Hoc quidem certe loco sermo propheticus minatur Judais incredulis ultionem contradictioni convenientem: prohibet autem cultum legalem.

VERS. 20. *Cur mihi thus de Saba offers, et cinnamomum 448 de terra longinqua? Holocausta vestra non sunt mihi accepta, et sacrificia vestra me non delectant.* Quod si vel regnante lege hæc iudicata sunt superflua, frustra profecto, posteaquam cessavit lex, insaniant Judæi dantes operam superfluis istis legalibus, tanquam necessariis. [21] Rursus prædicit infirmitatem in quam redacti sint, ut non solum serviant coacti, sed etiam execrationi sint omnibus. [22, 23] Exinde convertit prophetiam ad regem Babylonis, et reges, qui cum eo militabant, quorum exponit potentiam, armaturam, sævitiam ac feritatem animi. Declarat etiam horum formidinem.

VERS. 24. *Dissolutæ sunt enim, ait, manus nostræ, et tribulatio apprehendit nos, dolores ut parturientis.* [25] Suadet autem, ne prodeant ex urribus, eo quod hostes eas obsideant. [26] Admonet etiam Hierosolimam, ut induatur sacco, et capita cinere conspergat, et filii unigeniti luctum imitetur. Tum denuntiat prophetæ, ut eorum observet iniquitates.

VERS. 27. *Probatorem enim, inquit, dedi te in populo meo concluso, et cognosces probando viam eorum.* Ac si dicat, Ne fatigeris circumiens multas urbes et agros: quia metu belli cuncti congregati sunt in Hierosolyma. Demonstrat autem ei mentis illorum perversitatem.

VERS. 28. *Omnes inobedientes sunt, 449 incedentes oblique, ut æs et ferrum. Omnes corrupti sunt.* Ac si dicat, adulterini sunt, nihil habentes probi.

VERS. 29. *Defecit follis ab igne, defecit plumbum, frustra constat faber argentarius: iniquitates eorum non sunt consumptæ.* Argentarium fabrum vocat sermonem ad castigandum aptum: ignem vero et plumbum, ipsam pœnam: follem autem, sententiam divinam, qua pronuntiatur pœna. Solent enim fabri argentarii, volentes purgare argentum, injicere plumbum, per quod absumatur quidquid est adulterinum. Ait igitur Dominus: Volens eos convertere modis quibuscunque usus sum, castigationesque varias inflexi, et tamen curari nequeunt. Unde subdit:

εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς· ἰσχυροῦνται τοίνυν τῇ προβόρῃσει ἡ ἔκθρασις· ἐνταῦθα μέντοι ὁ προφητικὸς λόγος τοῖς ἀπειθοῦσιν Ἰουδαίοις ἀπειλεῖ τιμωρίαν τῇ ἀντιλογίᾳ κατὰ τὸν νόμον λατρείαν.

κ'. Ἰσραὴλ μοι λίθων ἐκ Σαβὰ ἔθεις, καὶ κιννάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν; Τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν οὐκ ἔστι δευτὰ, καὶ αἱ θυσίαι ὑμῶν οὐκ ἤδυνάν με⁹⁹. Εἰ δὲ καὶ ἔνιχα ὁ νόμος ἐκράτει, περιττὰ ταῦτα ἐνομήθη, μάτην¹⁰⁰ μεμήνασιν Ἰουδαῖοι, μετὰ τὴν τοῦ νόμου παύλαν τοῖς τοῦ νόμου περιττοῖς ὡς ἀναγκαῖοις ἐνασχολούμενοι. Προλέγει δὲ πάλιν τὴν ἀσθένειαν ἣ συνεζύγησαν¹⁰¹, ὡ μόνον δουλεύειν ἐναντιούμενοι¹⁰², ἀλλὰ καὶ μισαρκοὶ πᾶσι φαινόμενοι. Ἐνταῦθεν μεταφέρει τὴν προφητείαν ἐπὶ τὸν Βαβυλωνίων, καὶ τοὺς ἐπιστρατεύσαντας σὺν αὐτῷ βασιλέας, καὶ διηγείται αὐτῶν τὴν ἰσχὴν, καὶ τὴν πανοπλίαν, καὶ τὸ ἀπηνὲς καὶ θηριώδες τῆς γνώμης. Λέγει δὲ καὶ τὴν τούτων δευλίαν.

κδ'. Παρελύθησαν γὰρ, φησὶν, αἱ χεῖρες ἡμῶν, ὀλίψις κατέσχευ ἡμῖς, ὠδίνες ὡς τικτούσης. Καὶ παρακελεύεται μὴ προκύπτειν τῶν πόλεων, ὡς τῶν πολεμίων προκαθημένων. Παρακελεύεται δὲ τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ σάκκων περιβαλέσθαι, καὶ ταῖς κεφαλαῖς κόκκιν ἐπιβαλεῖν, καὶ μονογενοῦς παιδὸς μιμῆσασθαι πένθος. Εἶτα τῷ προφήτῃ παρεγγυᾷ τὰς τούτων παρανομίας ἰδεῖν.

κε'. Δοκιμαστὴν γὰρ¹⁰³, φησὶ, δέδωκά σε ἐν λαῷ μου συγκεκλεισμένῳ· καὶ ἡ γνώση ἐν τῷ δοκιμάσαι σε τὴν ὁδὸν αὐτῶν. Ἀντὶ τοῦ, οὐ κάμνης περινοστίων πόλεις πολλὰς καὶ ἀγρούς· ἐν γὰρ τῇ Ἱερουσαλήμ πάντες εἰσὶ συνηθροισμένοι διὰ τὸν πόλεμον. Ἐπιδείκνυσιν δὲ αὐτῷ τῆς γνώμης αὐτῶν τὸ διάστρονον.

κη'. Πάντες ἀνήκοοι, πορευόμενοι σχολιῶς, ὡς χαλκὸς καὶ σιδηρὸς. Πάντες διεφθαρμένοι εἰσὶν. Ἀντὶ τοῦ, κίβδηλοι, οὐδὲν δοκιμον ἔχοντες.

κθ'. Ἐξέλιπε φουσητῆρ ἀπὸ κυρός· ἐξέλιπε μόλιδος· εἰς κενὸν ἀργυροκόπος ἀργυροκοπεῖ· πονηραὶ αὐτῶν οὐκ ἐτάκησαν¹⁰⁴. Ἀργυροκόπον καλεῖ τὸν παιδευτικὸν λόγον· πῦρ δὲ καὶ μόλιθον τὴν τιμωρίαν αὐτῆν· φουσητῆρα δὲ, τὴν θέλαν ἀποφασιν, δι' ἧς ἡ τιμωρία προσφέρεται. Εἰώθασιν δὲ καὶ οἱ τοῦ ἀργύρου τεχνῖται, τὸν ἀργυρον καθαιρεῖν βουλόμενοι, μόλιθον ἐπιβάλλειν, ὥστε διὰ τούτου διαπανῆσαι τὸ κίβδηλον. Λέγει τοίνυν ὁ Δεσπότης, ὅτι Παντοδαπαῖς ἐχρησάμην μεθεδοῖς, μεταβαλεῖν αὐτοὺς θέλων, καὶ διαφόρους παιδείας ἐπέτηγα, καὶ ἀνιάτως διάκεινται. Ὅθεν ἐπάγει-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ Σαβ. Ita juxta Hebr. et conformem τῶν Ὁ lectionem emendanda fuit lectio edit. Sirm. Βασάν. Picus in versione etiam habebat Saba. ¹⁰⁰ μά. Ita quoque Gr. Aff. Cur. serm. 7. Rec. lectio est, μοι. ¹⁰¹ μάτ. Des. in B. ¹⁰² συναζ. B præm. νῦν. ¹⁰³ ἐναντ. B ἰναγασμένοι. ¹⁰⁴ Δοκ. — συγχλ. Hebr. Speculam exploratoriam feci te in populo meo (tanquam) in loco munito. ¹⁰⁵ ἐν λ. μ. συγχ. Receipta, sed minus apta, lectio est, ἐν λαοῖς δοκιμασμένοις. ¹⁰⁶ καὶ — αὐτῶν. Rec. lect. καὶ γνώση με ἐν τῷ δοκιμάσαι με τὴν ὁδὸν αὐτῶν. Hebr. ut cognoscas et explores viam eorum. ¹⁰⁷ αὐτῶν. Des. in B. ¹⁰⁸ διεφθ. εἰσὶν. Hebr. corrumpunt, sc. vias suas B hab. συνηθροισμένοι, pro διεφθ. ¹⁰⁹ Ἐξέλ. — μόλ. Hebr. Adustus est follis, igne consumptum est plumbum. ¹¹⁰ πον. — ἐτάχ. Ita Ald. et Compl. ¹¹¹ οὐκ. ἐτ. Hebr. non avulsa sunt, sc. mala.

λ'. Ἀργύριον ἀποδοδομημαμένον καλέσατε αὐτοὺς, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεός⁹. Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ. Οὐδαμῶς, φησί, μηχανῇ τῆς τούτων πονηρίας περιεγένετο· ταῦτα δὲ λέγει, οὐ τῆς φύσεως κατηγορῶν, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως· τῆς γὰρ φύσεως αἰτιὸς ποιητῆς, οὐκ ἂν δὲ ἦς ἐποίησε κατηγορήσας· τῆς δὲ προαιρέσεως ἐκαίνοι δημιούργηται.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Μετὰ ταῦτα διδάσκει ὁ προφήτης ὡς ἐκαλεῖσθαι στήναι μὲν ἐν ταῖς πύλαις τοῦ θεοῦ ναῶ, πᾶσι δὲ τοῖς εἰσιούσι τὸν προφητικὸν λόγον προσεγγεῖν· εἶχε δὲ οὗτος συμβουλήν, καὶ ὑπόσχασιν ἀγαθῶν.

γ'. Διορθώσατε τὰς ὁδοὺς ὑμῶν, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, καὶ κατοικίω ἡμᾶς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Κατηγορεῖ δὲ καὶ τῆς ψευδοῦς προφητείας.

δ'. Μὴ πεποιθήσατε γὰρ, φησὶν, ἐφ' ἑαυτοῖς¹⁰, ἢ ἐπὶ λόγοις ψευδέσιν· ὅτι¹¹ παράπαν¹² οὐκ ὠφελήσουσιν ὑμᾶς λέγοντες, ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου ἐστίν. Ἐξαπατώντες γὰρ αὐτοὺς ἔλεγον, Πῶς δυνατόν τινα τοῦ θεοῦ μὲν¹³ καὶ περιγενέσθαι; Αὐτοῖς δὲ αὐτοῖς παρεγγυᾷ μὴ τοῦτοις τοῖς λόγοις θαρρῆν· ἀλλ' ἀσπείασθαι τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον τοῦ βίου μεταβολὴν, καὶ χρίσας¹⁴ φοβεῖσθαι, καὶ κηδεμονίας ἀξιώσασαι τοὺς ταύτης δεομένους, καὶ παύσασθαι τῆς προτέρας μισαιφονίας, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων θεραπείας. Ταῦτα γὰρ, φησὶ, ποιῶντες, οὐκ ἔσοσθε μέτοικοι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς πατρῴας μενεῖτε γῆς. Ταναντία δὲ τοιμῶντες, καὶ διὰ πάσης παρανομίας ὀδύνοντες, τρυγήσατε¹⁵ καταλλήλως τῶν ἐπιτηδεύματων καρπούς· οὐ γὰρ εἰς τὴν ψευδῆ μεταμέλειαν ἀποβλέπω, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ψευδῶν ἀέχεμαι λόγον· ὅρῳ γὰρ ἅπαντα τὰ γινόμενα. Ἰού γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἐώρακα, λέγει Κύριος. Οὐκ ἀνέχομαι δὲ οὐδὲ τὸν ἀφιερωμένον μοι οἶκον ληστῶν εἶναι καταγύγιον. Εἶτα ἀπὸ τῶν γεγενημένων κινεῖται τὰ εἰρημένα.

ε'. Ὅτι πορεύθητε εἰς τὸν οἶκόν μου τὸν ἐν Σιλόμ¹⁶, ὃ κατεσκήνωσα τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ ἔκπροσθεν, καὶ ἴδετε ἃ ἐποίησα αὐτῷ ἀπὸ προσώπου κακίας λαοῦ μου Ἰσραήλ. Ὁ¹⁷ Σιλόμ χωρεῖν ἐστὶν ἐν ταῖς δέκα φυλαῖς διακεῖμενον· τῶν δὲ Ἀσσυρίων ἐπιστρατευσάντων ἐκαίνας, ἠφανίσθη καὶ τούτο. Παρακλιέεται τοίνυν ὁ Δεσπότης, μὴ τῷ ναῷ θαρρῆν, ἀλλὰ τῇ κατὰ νόμον ζωῇ. Οὐ δὲ χάριν ἐπιφέρει, ὅτι καὶ ὁ οἶκος τὰ αὐτὰ πείσεται, καὶ αὐτοὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν δέξονται τιμωρίαν.

ς'. Ἀποβρίψω γὰρ ὑμᾶς ἀπὸ προσώπου μου, καθὼς ἀπέβριψα τοὺς ἀδελφούς ὑμῶν, ἅπαν τὸ σπέρμα τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ἀπαγορεύει δὲ καὶ τῷ

Vers. 30. *Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobavit eos Dominus Deus. Continuavit tropicam dicendi rationem. Nullum, inquit, artificium superavit eorum malitiam. Hæc vero dicit, non accusans naturam, sed voluntatem. Ipse enim est auctor naturæ, nec quam condidit unquam accusaret: voluntatis autem illi sunt opifices.*

CAPUT VII.

[1, 2] Post hæc ostendit propheta, quo pacto jussus sit stare pro foribus templi divini, cunctisque ingredientibus propheticum sermonem offerre: qui continebat consilium, et rerum prosperarum pollicitationem.

Vers. 3. *Dirigite 450 vias vestras, et studia vestra, et habitare faciam vos in loco isto. Redarguit autem prophetiam mendacem.*

Vers. 4. *Ne confidatis in vobis ipsis, ait, aut in sermonibus mendacibus: quia nihil omnino vobis proderunt dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Qui enim decipiebant eos, aiebant, Qui fieri potest, ut superet quispiam templum Dei? [5, 6] Ipsa vero denuntiat eis, ne ejusmodi sermonibus confidant; sed vitam in melius commutent, et judicia reformident, curamque iis impertiant, qui cura indigent, et cessent a pristina sanguinis effusione, Idolorumque cultu.*

[7] Hæc enim, inquit, facientes, non eritis peregrini, sed manebitis in terra paterna. [8, 9] Quod si contraria perpetrare ausi fueritis, in omni genere iniquitatis conversantes, dignos studis vestris fractus decerpitis. [10, 11] Quia non respicio falsam pœnitentiam, nec ferre possum sermones mendaces. Video enim omnia quæ sunt. « Ecce enim, ait, ego vidi, dicit Dominus. » Nequaquam vero seram, domum mihi consecratam esse diversorium latronum. Postea ex eventibus confirmat quæ dixit.

Vers. 12. *Nam ite in domum meam quæ est in Silo, ubi collocavi nomen meum antea: et videte quæ feci et propter malitiam populi mei Israel. Silo locus fuit situs intra decem tribus: in quas cum Assyrii duxissent exercitum, 451 deletus est etiam ipse. Suadet igitur Dominus, ne confidant templo, sed vitæ secundum legem compositæ. [13, 14] Quamobrem subjicit, fore ut et domus (Dei) eadem patiat, et ipsi fratrum suorum pœnas luan.*

Vers. 15. *Projiciam enim vos, ait, a facie mea, sicut projecit fratres nostros, omne semen filiorum Israelis. Tum inhibet prophetæ, ne ullam pro eis*

VARIE LECTIONES.

⁹ ὁ Θεός. Des. apud LXX, sed additur etiam infra. et Ezech. xxii, 17, 18. ¹⁰ Διορθ. Hebr. bonas facite. ¹¹ ἐφ. ἑαυτ. Ita Compl. Alii leg. tantum ἑαυτοῖς. ¹² ὅτι — ὑμᾶς. Des. in Hebr. ¹³ παράπαν. B græc. τό. ¹⁴ ναὸς Κυρίου. Des. b. l. apud LXX, exstat autem in eod. Aug. ubi ter leg. ναὸς Κυρίου. ¹⁵ μὲν. Des. in B. ¹⁶ χρ. φοβ. B χριστῶς φροντίσαι δικαιοσύνης. ¹⁷ B τρυγήσατε. ¹⁸ οἶκον. Rec. lectio. ἄπον, juxta Hebr. ¹⁹ Leg. esse videtur Σηλώμ, juxta cod. Alex.: sed Vat. habet Σηλό. ²⁰ ὁ B ἡ. — παν. — Ἰσραήλ. Rec. lectio, πάν τὸ σπέρμα Ἐφραῖμ, juxta Hebr

supplicationem offerat. [16] « Non enim exaudiam te, ait. » Et ostendens quam juste eos aversetur, subjunxit :

VERS. 17, 18. *Anne vides, quid ipsi faciant in civitatibus Judæ, et in plateis Hierosolymæ? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum accendunt ignem: mulieres autem eorum subigunt farinam, ut faciant placentas militiæ cæli. Et libaverunt libamina diis alienis, ut me provocent ad iracundiam. Qui domi habebant uvas passas, dactylos, et alia id genus, atque hæc idolis offerebant. De hisce per alium quoque prophetam ait: « Et amaverunt placentas cum vinaciis. » Dicit itaque ad prophetam, Ne moleste feras, quasi intercessione tua mihi aliud persuadere nequeas. « Te enim supplicante isti ad unum omnes me ad iram provocant, idola colentes. » Deinde ostendit se quidem ex iniquitate eorum nullum sentire damnatum, eos vero perniciem sibi per illam attrahere. Et dicit :*

452 VERS. 19. *Nonne me ad iracundiam provocant, dicit Dominus, et non seipso, ut facies eorum confundantur? [20] Et declarat speciem confusivis: minatur autem futuram non hominum duntaxat interfectionem, sed etiam jumentorum, et plantarum corruptionem, ac terræ solitudinem. Prohibet quoque cultum legaleum.*

VERS. 21, 22, 23. *Hæc dicit Dominus virtutum, Deus Israelis: Holocausta vestra congregavit cum sacrificiis vestris, et comedite carnes. Quia non sum loculus cum patribus vestris, neque præcepi eis die quo eduxi eos de terra Ægypti, ratione holocaustorum et sacrificiorum. Sed hoc tantum verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus: et ambulabitis in omnibus viis meis, quas præcipio vobis, ut bene sit vobis. Ex his perspicuum est superflua legis ob infirmitatem Judæorum adjecta esse. Cum enim in Ægypto didicissent sacrificare idolis, desiderans ut ab illis recederent (per omnes enim prophetas ea rejicit), sed indulgens infirmitati eorum, dixit, « Comedite carnes: » quasi diceret: Tametsi sacrificia rejiciam, vos tamen carnes edere non prohibebo. Siquidem in lege præcipit, ut qui velint in urbibus aut pagis suis carnes 453 edere, sacra faciant, et sanguinem in terram effundant, et*

† Osee III, 4.

προφήτη μηδεμίαν ὑπὲρ αὐτῶν πρεσβείαν προσερχεῖν. « Οὐ γὰρ ἀκούσομαι σου, φησί. » Καὶ διέλασκων, ὡς δικαίως αὐτοὺς ἀποστρέφεται, ἐπήγαγεν.

ἰζ', ιγ'. Ἡ οὐχ ὄρες, τί οὗτοι¹¹ ποιούσιν ἐν¹² ταῖς πόλεσιν Ἰουδα, καὶ ἐν ταῖς δίοδοις¹³ Ἱερουσαλήμ; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καίουσιν πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι στέαρ¹⁴, τοῦ ποιῆσαι χανώνας τῆ στροματῖ¹⁵ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἔσπεισαν σκοπιδίαι θεοῖς ἐτέροις¹⁶, ἵνα παροργίσωσι με. Οἱ ἐνδὸν εἶχον ἀσταφίδας, καὶ φοίνικας, καὶ ἑτέρα τινὰ τοιαῦτα, ταῦτα δὲ τοῖς εἰδώλοις προσέφερον. Περὶ τούτων δὲ καὶ δι' ἐτέρου προφήτου φησί· « Καὶ¹⁷ ἐφίβουν πέμματα μετὰ σταφίδων. » Λέγει τοίνυν τῷ

προφήτῃ, Μὴ δυσχεράνης, ὡς μὴ πείθων με τῇ πρεσβείᾳ. Σοὺ γὰρ ἀντιδολοῦντος ἐκείνοι παροξύνουσι πανδημίαι τῆς τῶν δαιμόνων θεραπείας φροντίζοντες. Ἐπειτα δείκνυσιν, ὡς αὐτῆς μὲν οὐδεμίαν ἐκ τῆς τούτων παρανομίας δέχεται βλάβην, αὐτοὶ δὲ διὰ ταύτης ἐπισπῶνται τὸν θάνατον. Καὶ φησί·

ιβ'. *Μὴ ἐμὲ παροργίζουσι¹⁸, λέγει Κύριος, οὐχὶ ἐαυτοὺς, ὅπως κταισχυρῆθῃ τὰ πρόσωπα αὐτῶν; Λέγει δὲ καὶ τῆς αἰσχύνῃς τὸν τρόπον· ἀπειλεῖ γὰρ, οὐ μόνον ἀνθρώπων ἐλεθρον, ἀλλὰ καὶ κτηνῶν, καὶ φυτῶν διαφθοράν, καὶ γῆς ἐρημίαν· ἀπαγορεύει δὲ καὶ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν.*

κα', χβ', κγ'. Ἰδὲ λέγει Κύριος τῶν¹⁹ δυναμῶν, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ· Τὰ ὀλοκαυτώματα ὑμῶν συναγάγεται²⁰ μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε κρέα²¹. Ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, οὐδὲ ἐνετείλαμην αὐτοῖς ἐν ἡμέρᾳ ἧ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, περὶ²² λόγον ὀλοκαυτωμάτων, καὶ θυσιῶν. Ἄλλ' ἢ τὸ ῥῆμα τοῦτο ἐνετείλαμην αὐτοῖς, λέγων· Ἀκούσατε τῆς φωνῆς μου, καὶ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν, καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς λαόν, καὶ πορεύεσθε²³ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς μου, αἷς ἐντέλλομαι²⁴ ὑμῖν, ὅπως ἂν εὖ ᾦ²⁵ ὑμῖν. Δέδεικται δὲ καὶ διὰ τούτων, ὡς τοῦ νόμου τὰ περιττὰ προσετέθη διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀσθένειαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμαθον ἐν Αἰγύπτῳ θύειν εἰδώλοις, ἐκείνων²⁶ αὐτοὺς ἀποστῆσαι βουλόμενος (διὰ πάντων γὰρ αὐτὰ²⁷ ἐκβάλλει τῶν προφητῶν ἀλλὰ) τῇ τούτων ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, τὸ, « Φάγετε²⁸ κρέα, » φησὶν, ἀντὶ τοῦ, Καὶ τὰς θυσίας ἐκβάλλων, οὐ κωλύσω ὑμᾶς μεταλαμβάνειν κρεῶν. Καὶ γὰρ ἐν τῷ

VARIAE LECTIONES.

¹¹ οὗτοι. Sic quoque infra, ad e. 44, 19. Sed rec. lect. est αὐτοί. ¹² ἐν—Ἱερου. Des. infra, ad e. 44, 19. ¹³ δίοδοι. Rec. lectio, ὁδοίς. ¹⁴ στέαρ. Ita quoque infra, l. c., sed rec. lect. est σταίς. ¹⁵ στροματῖ. Hebr. reginæ cæli. ¹⁶ ἐτ. Rec. lectio, ἀλλοτριῶς. ¹⁷ Lacunam istam ex cod. Bavar. explere licuit. ¹⁸ παρ. B præm. αὐτοί. ¹⁹ τῶν—Ἰσρ. Ita juxta Hebr. Sed des. ista apud LXX. ²⁰ συναγ. μ. τ. θ. ὁ μ. Hebr. addite sacrificiis vestris. ²¹ κρέα. infra Gr. Aff. Cur. serm. 7, leg. κρέας. ²² περὶ—θυσιῶν. Rect. lect. περὶ ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυσίας. Ita quoque Gr. Aff. Cur., l. c. ²³ Rec. lect. πορεύεσθε. Ita quoque B. ²⁴ αἷς ἐντ. Rec. lect. αἷς ἂν ἐντελλώμαι. ²⁵ B εἶη, juxta Ald. ²⁶ ἐκείνων. Ita lectionem Sirin. ἐκείνης mutandam esse putavimus. B habet ἐκείνοις. ²⁷ αὐτὰ. Edit. prior habebat αὐτάς. ²⁸ φάγ. κρέα. Ed. prior præmittabat δέ, cole ad συγκατ. appositio. Ut apertior esset sensus, comma ad συγκατ. ponere, δὲ expungere, et post κρέα voculam φησὶν, quam etiam Picus in versione expressit, addere visum est.

νάρη διαγορεύει, τοὺς βουλομένους ἐν ταῖς ταυτῶν Ἀ
πλάσειν ἢ κίμαι; κρεῶν μεταλαβεῖν, εἴ θύσαι³⁹ καὶ
ἐκχέαι τὸ αἷμα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ μεταλαβεῖν ὀυχ
ὡς Ἰσραελίων, ἀλλ' ὡς κρεῶν κοινῶν. Ἰερουργεῖν γὰρ
ἔξω τοῦ νενομισμένου διεκάλυψε τόπου. Οὐ δὲ χάριν
λέγει: « Φάγεσθε αὐτὰ ὡς βορράδα καὶ ἑλαφον, ταυ-
τέστιν, ὡς ἐκείνα τὰ τῷ θυσιαστηρίῳ μὴ προσφερό-
μενα. Ἐπειτα διηγείται καὶ τὴν τῶν πατέρων αὐτῶν
ἀπειθειαν, ὅτι ταυτὰ μου συμβουλεύοντος·

κδ'. Ἐπορεύθησαν ἐν τοῖς ἐνθυμήμασι τῆς
καρδίας αὐτῶν τῆς πορνείας. Διδάσκει δὲ καὶ τοὺς
βλαστῆσαντας ἐντεῦθεν καρποῦς.

Καὶ ἐγενήθησαν εἰς τὰ ὄπισθεν, καὶ οὐκ εἰς τὰ
ἔμπροσθεν. (κδ'.) Ἄφ' ἧς ἡμέρας ἐξήλθοσαν⁴⁰ οἱ
πατέρες αὐτῶν⁴¹ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἕως τῆς
ἡμέρας ταύτης. Παρεδόθησαν γὰρ διὰ τὴν οικίαν
καρπονομίαν, ποτὲ μὲν Μωαβίταις, ποτὲ δὲ Ἀμμωνί-
ταις, ἄλλοτε Μασσηναίοις, πολλάκις δὲ ἄλλοφύλοις.
Ἐπαθεῖν οὖν καὶ τὴν οικίαν κηδεμονίαν· οὐ γὰρ
διέλιπον, φησὶ, διηγεκῶς αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν
δουλεῖόμενος, καὶ τὰ κρείττω προτρέπων· καὶ δι-
έβαιναν ἀντιλέγοντες, καὶ χεῖρους ἐγένοντο τῶν πατέ-
ρων, οἱ ἐξ ἐκεῖνων ἀντιλέγουσι λόγους· Ἐλεγξον δὲ
ὁμοῦ αὐτοὺς διαβρήθη, καὶ εἰπέ·

κη'. Τοῦτο τὸ ἔθνος, οἱ⁴² οὐκ ἤκουσαν τῆς φωνῆς
τοῦ Θεοῦ Κυρίου αὐτῶν, οὐδὲ ἐδέξαντο παι-
δαίαν. Ἔστι⁴³ δὲ ἡ αἰτία τῆς ἀπειθείας, « Ἐξέλιπεν
ἡ πίστις, καὶ⁴⁴ ἐξήρται ἐκ στόματος αὐτῶν. » Ἔφα⁴⁵
θηρηῆσαι παρακαλεῖται, καὶ πενήθηρας στήμα λαβεῖν,
καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποκτεῖραι, ὡς ἀποδοκιμασθέντος τοῦ
ἐκλεγέντος λαοῦ. Καὶ δαικνύς, ὡς δίκαιος· ὁ θυμὸς, τὸ
μέγιστον ὄνομα⁴⁶ τῆς ἀσεθείας παραγυμνοί.

λ'. Ἐταξῶ πολλοί⁴⁷ γὰρ, φησὶ, τὰ βδελύγματα
αὐτῶν ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ⁴⁸ ἐπικέκληται τὸ ὄνομα
μου ἐκ' αὐτῶν, τοῦ μίναται αὐτόν. Τοῦτο τετόλ-
μηκε Μανασσῆς, ὁ τοῦ Ἐζεκιίου υἱός· ἐξήλωσαν δὲ
καὶ οἱ μετὰ ταῦτα τὴν τολμηθεῖσαν ἀσέθειαν. Καὶ
μάρτυς ὁ θεὸς Ἐζεκιήλ⁴⁹, πνευματικῶς μὲν ἀπὸ
Βαβυλωνῆος εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπαχθεῖς, ἐν δὲ τῷ
καὶ τὰς τοιαύτας παρανομίας εἰρηκῶς τεθεῖσθαι·
αἰτιεῖται δὲ αὐτοὺς, ὡς καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰς θυγα-
τέρας ἀδικουμένων τοῖς δαιμόσιον. « Τοῦτο δὲ,
φησὶν, οὐκ ἐντετελέμενον αὐτοῖς, οὐδὲ διανοούμην⁵⁰ ἐν
τῇ καρδίᾳ μου. » Ὅ γὰρ τὰς τῶν ἄλλων θυσίας διὰ
τὴν τοῦτων ἀσέθειαν γίνεσθαι συγχωρήσας, πῶς
ἐν ἡμετέραν περὶ τῆς τοιαύτης νομοθετησάι μαι-
φονίας; Τὸν δὲ βωμὸν τοῦ Ταφέθ, εἰδώλου τινὸς
ὄπου καλουμένου λέγει. Ἐρμηνεύεται δὲ σύγκλεισμα,
ἢ κατάθροισις. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χειρὶ πλῆθος αὐτῶν
ἀναπρεθεῖσθαι λέγει, καὶ προτεθήσεσθαι βορᾶν καὶ
θείην οἰωνοῖς καὶ θηρίοις· καὶ μέντοι καὶ τὴν

edant, non tanquam de sacrificiis, sed velut de
carnibus communibus. Vetuerat enim sacrificare
extra locum designatum. Propterea dicit: « Edite
ea, ut damam et cervum »: nempe ut illa quæ
non offeruntur ad altare. [24] Postea explicat etiam
patrum illorum inobedientiam, quia dum hæc eis
consulerem:

VERS. 24. *Ambulaverunt in cogitationibus cordis
sui mali. Et qui inde nati sint fructus, docet:*

Et versi sunt retrorsum, et non antrosum.
(25) *Inde a die quo egressi sunt patres eorum e terra
Ægypti, usque ad diem hunc. Traditi enim sunt
ob suam iniquitatem quandoque Moabitibus, quan-
doque Ammonitis, interdum Madianitis, persæpe
allophyllis. Declarat præterea, quam illorum ges-
serit curam. Non desii enim, ait, continenter allo-
qui eos per prophetas, et quæ meliora essent ad-
monere; [26, 27] et perseverarunt contradicere,
factique sunt deteriores patribus, qui iisdem con-
tradidunt sermonibus. Increpa nihilominus eos
diserte, et dic:*

VERS. 28. *Hæc est gens, quæ non audit vocem
Domini Dei sui, et non receperunt disciplinam. At
incredulitatis causa hæc est: « Defecit fides, et
ablata est ex ore eorum. » [29] Dehinc lamentari
suadet, et lugentis habitum sumere, et caput ton-
dere, quasi sit reprobatys populus electus. Et
justam esse indignationem ostendere volens,
summum impietatis nomen revelat.*

VERS. 30. *Multi enim posuerunt, inquit, abomi-
nationes suas in loco, in quo invocatum est nomen
meum, ut polluant illum. Hoc ausus est Manasses
Ezechiæ filius: admissam vero impietatem æmulati
sunt etiam posterum. Testis est divinus Ezechiel, qui
e Babylone in Hierosolymam raptus in spiritu, se-
tales in templo spectasse iniquitates commemorat.
Criminatur autem eos, ut qui etiam filios
et filias in holocausta immolarent dæmonibus.
[31] « Hoc autem, inquit, non præcepi eis, nec cog-
itavi in corde meo. » Qua enim ratione adduci
possem, ut hujusmodi carnificinam lege sancirem,
qui vel irrationalium animalium sacrificia infirm-
tatis eorum gratia concessi? [32, 33.] Dicit autem
aram T'apeth, idoli ejusdem ita vocati: quod
interpretatur inclusio, sive devoratio. In hoc
porro loco multos ipsorum asserit interficiendos
esse, et proponendos in escam et pabulum avibus
et feris. Quin etiam loci denominationem mutau-*

³⁹ Deut. xii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

³⁹ Ex B suppl. ⁴⁰ B ἐξῆλθον. ⁴¹ αὐτ. B ὁμῶν, juxta Hebr. ⁴² οἱ — πατ. Rec. lectio, ὅ οὐκ ἤκουσε τῆς
φωνῆς Κυρίου, οὐδὲ ἐδέξατο παιδαίαν. ⁴³ Ἔστι. B τίς. ⁴⁴ x. ἐξ. Des. quidem apud O, exstat autem in
Hebr. ⁴⁵ εἶφα, x. τ. λ. Ex vers. 29, ad quem illa spectant, infra, ad c. xlvii, 5, hæc leg.: ἀποκτεῖραι
τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἀνάλαβε ἐπὶ χειλέων θρηγῶν. ⁴⁶ θυ. B δαιγμα. ⁴⁷ πολλοί. Abest ab Hebr. ⁴⁸ ἐν ᾧ.
Rec. lectio οὗ. ⁴⁹ B Ἐζεκιήλ. ⁵⁰ B διανοήθη, juxta rec. lect.

dam : nec ultra vallem flūi Ennōm vocitandam, A sed vallem interfectōrum. Præcīcit etiam fore ut civitas omni lætītia destituatur.

CAPUT VIII.

[1, 2] Dicit præterea Bābυlonios irruentes non modo vivos neci tradituros, sed etiam sacerdotibus et regibus jam dudum defunctis illusuros, et effossis sepulcris ossa relictuos esse insepulta, ita ut exponantur soli, lunæ et sideribus. Quorum, inquit, dilexerunt adorationem, et 455 tantum nullum ab illis consequentur auxilium.

Vers. 3. Quia māluerunt, ait, mortem quam vitam. Hæc et his similia pluribus effatus, denūo porrigens manū, hortatur ad pœnitentiam.

Vers. 4. Nunquid qui cecidit, non resurgit? et qui aversus est, non revertitur? Deinde increpat contumaces.

Vers. 5. Quare aversus est populus iste et Hierosolyma aversione impudenti, et obfirmati in voluntate sua noluerunt reverti? Manifeste docet nos malitiam non esse opus naturæ, sed voluntatis. Deinde accusat animum impœnitentem.

Vers. 6. Dicunt enim, ait, Non est homo qui pœnitentiam agat ob malitiam suam, dicens : Quid feci? Talis cogitatio causa fuit pertinacis nequitix; quod clarum est ex sequentibus. « Currens defecit a cursu suo, velut equus defessus in hinnitu suo. » Quod Syrus ita interpretatus est : « Aguntur omnes sensu suo, quasi equus impetu vadens ad prælium. » Relicta enim lege divina, suas ipsorum sequuntur cogitationes. Juxta Græcam vero locutionem, intelligendum est nullum esse cursus tempus, aut satietatem. Nam « equus impetu utens et hinnitu, exhausto labore sudat : hi vero nulla malorum experientur satietate. Huic sententiæ respondent quæ sequuntur.

Vers. 7. Et asida in cælo cognovit tempus 456 suum : turtur, cicada, et hirundo, agrestes aviculæ custodierunt tempora ingressum suorum : populus autem meus non cognovit verba Domini. Ad irrationalibus auxit accusationem. Etenim norunt volucres varietatem temporum, et nunc huc, nunc illuc transvolantes, natura repèriunt quod sibi conducit : isti vero, licet rationis participes, fractum legis non decerpunt. Cæterum asida est avis, quam nonnulli aiunt milvum vocari.

A προσηγορίαν μετατεθήσασθαι, καὶ μηκέτι φάραγγα τοῦ υἱοῦ Ἐννὼμ⁵¹, ἀλλὰ φάραγγα τῶν ἀνηχημένων κληθήσασθαι· προλέγει· δὲ, ὅτι πάσης εὐφροσύνης ἢ πόλις ἔρημος γενήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Καὶ οἱ ἐπελθόντες Βαβυλώνιοι οὐ μόνον τοὺς ζῶντας σφαγῆ παραδώσουσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάλαι τεθνεῶσιν ἱερουσί καὶ βασιλευσίν ἐμπαρονησούσι, καὶ τοὺς τάφους ἀνορύξαντες, ἄταρα ὅσα καταλείψουσιν, ὥστε προκεῖσθαι ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ τοῖς ἀστρασί. Ὡν, φησί, τὴν λατρείαν ἠγάπησαν, καὶ τῆς παρὰ τούτων ἐπεκουρίας οὐ τεύχονται.

γ. Ὅτι εἰλοντο⁵², φησί, τὸν θάνατον, ἢ τὴν ζωὴν· Ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὁμοία διὰ πλεόντων εἰπῶν, πάλιν ὀρθοῖ χειρᾶ, μετανοεῖν παραινώων.

δ. Μὴ ὁ ἀπίστων οὐκ ἀνίσταται, καὶ⁵³ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει⁵⁴· Ἐἴτω ἀπειθοῦσιν ἐπιτιμῆ

ε. Διὰ τὴν ἀπεστρέφειν ὁ λαὸς οὗτος καὶ⁵⁵ ἔρροσάλημ ἀποστρέφειν ἀναιδῆ, καὶ⁵⁶ καταπραϊθήσαν ἐν τῇ προαιρέσει αὐτῶν, καὶ οὐκ ἠθέλησαν τοῦ ἐπιστρέφειν· Σαζῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ὡς οὐ φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως ἔργον ἢ πονηρία. Μετὰ ταῦτα τῆς ἀμετανοήτου γνώμης κατηγορεῖ.

ς. Λέγουσι γὰρ, φησί, Οὐκ ἔστιν ἀνθρώπος μετῴων ἀπὸ τῆς καρπίας αὐτοῦ, λέγων· Τί ἐποίησα· Οὗτος ὁ λογισμὸς τῆς διηνεκοῦς πονηρίας γεγένηται πρόξενος· τοῦτο γὰρ τὰ ἐπαγόμενα δηλοῖ. Διέλεπεν⁵⁷ ὁ τρέχων ἀπὸ τοῦ ὁρόμου αὐτοῦ, ὡς ἵππος καθύπερθε ἐν χρεμετισμῷ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνησε· Ἐάντες τῇ γνώμῃ αὐτῶν πορεύονται⁵⁸, ὡς ἵππος ὁρμῶν εἰς πόλεμον. Τὸν γὰρ θεῖον καταλιπόντες νόμον, τοῖς ἑαυτῶν⁵⁹ ἔπονται λογισμοῖς. Κατὰ μέντοι τὴν Ἑλλάδα φωνὴν, νοητέον ὅτι καὶ τοῦ ὁρόμου οὐκ⁶⁰ ἔστι καιρὸς καὶ κόρος· καὶ γὰρ ἵππος ὁρμῆ χρώμενος, καὶ χρεμετισμῷ, μετὰ τὸν κόπον ἵδρω· οὗτοι δὲ κόρον οὐκ ἔλαβον τῶν κακῶν. Ταῦτη τῇ διανοίᾳ καὶ τὰ ἐξῆς συμφώνει.

ζ. Καὶ ἡ ἀσίθα⁶¹ ἐν τῷ σόρατῷ ἔγνω τὸν καρπὸν αὐτῆς· τρυγῶν· καὶ⁶² τέτιξ, καὶ χελεῖδων, ἀγροῦ⁶³ στρουθία, ἐφύλαξαν⁶⁴ καιροῖς εἰσόδου αὐτῶν· ὁ δὲ λαὸς μου οὐκ ἔγνω τὰ βήματα⁶⁵ Κυρίου. Ἀπὸ τῶν ἀλόγων τὴν κατηγορίαν ηὑξήσαν· εἶδε γὰρ, φησί, τὰ πετεινὰ τῶν ὠρῶν τὴν διασπαρῆν· καὶ νῦν μὲν ὧδε, νῦν δὲ ἐκεῖ μεταβαίνει, φύσει τὸ χρεῖδες εὐρίσκοντα· οὗτοι δὲ, λόγου μεταλαχόντες, τοῦ νόμου τὴν ὠφέλειαν οὐ δρέπονται. Ἡ μέντοι ψαῖδα, ἄρπυξ ἔστι· τινὲς δὲ φασὶ τὸν ἰκτίνον⁶⁶ οὕτω καλεῖσθαι.

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ Rec. lectio, Ἐννὼμ. ⁵² εἰλοντο — ζωὴν. Hebr. eligetur mors præ vita. ⁵³ καὶ. B ἢ, juxta rec. lectionem. Ita quoque Her. fab. l. v, c. 28. ⁵⁴ ἐπιστρ. Sic quoque Her. fab., l. c. Sed cod. Alex. habet ἐπιστρέφει, Vatic. ἀποστρέφει. ⁵⁵ καὶ ἔρρ. Des. apud LXX, exstat autem in Hebr. ⁵⁶ καὶ — αὐτῶν. Hebr. retinent dolum. ⁵⁷ Διέλεπεν — χρεμ. αὐτ. Hebr. omnis ille s. unusquisque eorum, redit ad cursuum suum sicut equus ad prælium. ⁵⁸ B πορεύονται. Ita quoque Montf. in Hexapl. ⁵⁹ ἑαυτ. B ἰδίους. ⁶⁰ οὐκ. Des. in B. ⁶¹ ἡ ἀσ. Hebr. ciconia. ⁶² χ. τέττ. Des. quidem apud LXX, leg. autem supra, p. 160, ad Is. i, 4, et infra, orat. 5 De provid. ⁶³ ἀγρ. στρ. Abest ab Hebr. et supra, p. 169, l. c. Alii ponunt comma post ἀγροῦ. ⁶⁴ ἐφύλ. — αὐτ. Locis cit. leg. ἐγνωσαν καιροῦς εἰσόδου (De prov., l. c., εἰσόδων) αὐτῶν. ⁶⁵ βήμ. Infra, De prov. orat. 5, leg. κρίματα, juxta rec. lect. et Hebr. ⁶⁶ B ἰκτίνω.

η. Πώς έρεϊτε⁹⁹, οτι Σοφοί έσμεν ημεϊς, και Α
 νόμος Κυρίου δεσμι μεθ' ημών; Άνοκας εσχάτης τὸ
 τῆς οικίας παραφροσύνης αίσθησιν μή λαμβάνωμεν,
 μηδέ παρανορούντας εϊδέναι τὴν ἀμαρτίαν. « Εϊς¹⁰⁰
 μάτην ἐγενήθη σχολιασμός ψευδῆς Γραμματεϊσιν. »
 Σχολίων και σχολιασμο τὴν κληρονομίαν πολλῶς
 καλεϊ· λέγει δὲ αὐτὴν μηδὲν ἀπὸ τῶν τοῦ νόμου
 γραμμάτων ὠφελίσασθαι, διὰ τὸ ἠγαπηθέναι τὸ ψεῦδος.
 Τοῦτου χάριν, φησὶ, καταστυνθῆσονται οἱ σοφοὺς
 ἐκποτοῦς ὀνομάζοντες.

ι. Καὶ δώσω τὰς γυναϊκας αὐτῶν ἑτέροις, και
 τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν τοῖς κληρονόμοις. Κληρονό-
 μους τοὺς πολεμίους ἐκάλεσεν, ὡς τῆς ἐκείνων κτή-
 σιας δεξαμένους τὴν δεσποτείαν. Τοῦτο¹⁰¹ δὲ λέγει
 ποιήσων, διὰ τὴν κοινήν πάντων παρανομίαν ἐρέων
 τε και ψευδοπροφητῶν, οἱ τὴν εἰρήνην ἐπαγγελό-
 μενοι, μετανοσῖν ἐκώλουν τὸν λαόν. Ἀπειλεῖ δὲ αὐ-
 τοῖς και ἀκαρπίαν γῆς, και δειλίαν, και φυγὴν.
 Ὑπερὶ δὲ θανατοῦντας αὐτοὺς καλεῖ τοὺς πολεμίους,
 οἳ· οὐκ ἔστι, φησὶν, ἐπιβῆσαι· τὰς γὰρ ἡμετέρας
 οὐκ εἰκουσι παρακλήσασιν. Ἔττα και τὴν αἰχμαλω-
 σίαν προλέγει.

κ. Ἰδοὺ φωνὴ κραυγῆς θυγατρὸς λαοῦ μου
 ἀπὸ γῆς μακροῦθεν. Ἐπειτα κατ' ἐρώτησιν· « Μή
 Κύριος οὐκ ἔστιν ἐν Σιών, ἡ βασιλεὺς αὐτῆς¹⁰² οὐκ
 ἔστιν ἐκεῖ; » Πανταχοῦ, φησὶ, πάρεστιν ὁ τῶν ὀλων
 Θεός· τί δήποτε τοῖνον αὐτοὺς τοῖς πολεμίοις πα-
 ῖδωκε; « Διότι παρώργισάν με ἐν τοῖς γλυπτοῖς αὐ-
 τῶν, και ἐν ματαίοις ἄλλοτροῖς. » Τοῦτων, φησὶν,
 αἰτία τῶν κακῶν ἡ παρὰ τὸν νόμον ὕμν ἐγένετο
 πολιτεία, και ἡ δυσσεβῆς τῶν εἰδώλων λατρεία.

λ. Δεῖλθε¹⁰³ θέρος, και κερῆλθεσθε ἀμητός, και
 ἡμεῖς οὐδ' οἰσώθημεν. Τὸν μακρὸν τῆς πολιορκίας
 χρόνον, και τὴν ἐβδόμηκοντοῦτην δουλείαν διὰ τού-
 των δεδήλωκεν¹⁰⁴. Ἡμεῖς δὲ προσήκει τὴν τούτων
 κατελείαν ἀφορμὴν ὠφελείας ποιήσασθαι. Ὅσα γὰρ
 προεγράφη, κατὰ τὸν θεῖον Ἀποστολον, « Εἰς ἡμετέ-
 ρην¹⁰⁵ διδασκαλίαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς,
 και τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν, τὴν ἐλπίδα
 ἔχωμεν· » ἥς ἐπιτόχωμεν¹⁰⁶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
 Κυρίῳ ἡμῶν· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ὄξτα πρέπει, και
 ἐν κράτος, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν και ἀεὶ,
 και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMOS Γ.

κα. Ἐπὶ συντριμματι θυγατρὸς λαοῦ μου
 συντετριβην¹⁰⁷. Ἐσκοτώθη¹⁰⁸ ἀπορία ἐγώ· κατ-
 ἰσχυσάν με¹⁰⁹ ὀδίνες, ὡς τικτούσης. Ὁ προφήτης
 ὀύρεται και τὰς τολμηθείσας ὑπὸ τοῦ λαοῦ παρα-
 νομίας, και τὰς ἐπενεχθείσας αὐτοῖς τούτων ἕνεκα

¹⁰⁷ Rom. xv, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ B ἐρεῖται. ¹⁰⁰ εἰς — γραμμ. *Hebr.* profecto ecce fraudulententer agit (unusquisque eorum) : stylus mendacii (est stylus) Scribarum. ¹⁰¹ τοῦτο — ἐκώλουν τὸν λαόν. *Hæc* spectant ad vers. 11 et 12. Utrumque omiserunt of O; lacunam autem ex Theodot., quem etiam Noster h. l. secutus est, supplevit Orig. et ex Nobilii Notis, t. VI, Bibl. polygl. Waltoni, Græbii. Nonnulla aliter leg. in Compl. ¹⁰² αὐτ. *Dea.* apud LXX. ¹⁰³ Δεῖλθε — ἀμητός. *Ordo* inversus in *Hebr.* ¹⁰⁴ B ἐδήλωσεν. ¹⁰⁵ ἡμ. B πρᾶξ. τῆν. ¹⁰⁶ B ἐπι-τόχωμεν. ¹⁰⁷ συνετρ. *Desunt* apud O. ¹⁰⁸ ἐτχ. *Hebr.* stupor corripuit me. *Ed.* prior habebat ἐσκο-τώθη. ¹⁰⁹ B μου.

VERB. & Quomodo dicitis : Sapientes vos sumus, et lex Domini nobiscum est? ; Extremæ dementiæ est, imprudentiam suam non sentire, et inique agentes non agnoscere peccatum; Superfluous factus est funiculus mendax Scribarum. Hæreditatem sæpe vocat funem et funiculum : quam ait litteris legis nihil adjutam, quia dilexerunt mandatum. [9] Quæ de causa dicit confusus fore, qui seipso sapientes nominabant.

VERS. 10. Et dabo mulieres eorum hostibus, et agros eorum hæredibus, Hæredes appellavit hostes, utpote successuros in dominium possessionum ad eos pertinentium. [11, 12] Idque dicit se facturum propter communem omnium sacerdotum et pseudo-prophetarum iniquitatem : qui promittentes pacem impediabant, ne populus poenitentiam ageret. [13-16] Minatur autem eis sterilitatem 457 terræ, et formidinem, et fugam. [17, 18] Serpentes autem mortiferos vocat ipsos hostes : qui incantari nequeunt, ait, quia nostris adhortationibus non obtemperant. Postea prædicit etiam captivitatem.

VERS. 19. Ecce vox clamoris filie populi mei de terra longinqua. Tum per Interrogationem : « An Dominus non est in Sione? an rex ejus non est ibi? » Ubique, inquit, adest Deus omnium: Quam igitur ob causam tradidit eos hostibus? « Quia me concitaverunt ad iracundiam sculptilibus suis, et vanitatibus alienis. » Horum, inquit, vobis malorum causa fuit conversatio legi contraria, et impia idolorum adoratio.

VERS. 20. Transit æstas, et finita est messis : et nos salvati non sumus. Diuturnum tempus obsidionis, et septuaginta annorum servitute[m] his verbis declaravit. Nos vero ex horum castigatione debemus utilitatis occasionem sumere. Nam secundum divinum. Apostolum, « Quæcunq[ue] antea scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. » Quam utinam consequamur per Christum Jesum Dominum nostrum : cum quo Patrem decet gloria et imperium, una cum sacrosancto Spiritu, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

LIBER III.

VERS. 21. Super contritione filie populi mei contritus sum. Obtenebratus sum ego præ afflictione : apprehenderunt me 458 dolores, ut parturienti. Deflet propheta commissas a populo iniquitates, et earum causa invectas calamitates recenset. *Urbem*

autem vocat aliam populi, quoniam illam ipsi A
ædificaverunt; contritionem vero, plagam ex peccato contractam.

VERS. 22. An resina non est in Galaad, aut medici non sunt ibi? Quare non ascendit curatio filie populi mei? Medicos appellat sacerdotes, doctrinam autem spiritualem, figurate resinam. Galaad autem, urbs erat sacerdotibus destinata. Conqueritur ergo quod civitas perseveraverit in delicto, nec penitentiam receperit: cum tamen non deessent sacerdotes, et præcepta legis.

CAPUT IX.

[1, 2] Quamobrem propheta divinus postulat lacrymarum fontem dolori sufficientem, ut die nocteque contribulium peccata descat. Postulat B
vero etiam recessum quemdam interiorum in finibus deserti: ubi vivere desiderat, ne audiat perpetrata a populo facinora. Omnes enim, inquit, effodiunt in vicem nuptias, et est cœtus omnimodam committens iniquitatem. Hoc enim indicat: « Cœtus prævaricatorum. »

VERS. 3. Et intenderunt ut arcum linguam suam. Struentes dolum, calumniam texentes, insidiantes proximo. Hoc enim est quod ait: « Mendacium, et non fides, prævaluit super terram, quia ex malis mala egressa sunt. » Declarat his verbis mutationis nesciam nequitiam: quoniam mala malis succedunt. Horum autem causa est, rerum dixerunt
459 neglectus: cum statim adjiciat, « Et non cognoverunt me, dicit Dominus. » [4, 5] Et ut clariorem reddat vigentem in eis malitiam, monet ne quis fidat amico, imo nec fratri, cum utrique insidiis et dolis utantur, et veritate careant. Accusationi porro adjungit usuram, ut quæ contra legem exercentur.

VERS. 6. Usura super usuram, et dolus super dolum. Et rursus contemptum Dei commemorat:

Noluerunt scire me, dicit Dominus. (VERS. 7.) Propterea hæc dicit Dominus exercituum: Ecce ego igne examinabo eos, et probabo illos. Quo loco bellum et quæ ex eo nascuntur, appellavit igneam examinationem et probationem. Quomodo et divinus David ex persona eorum qui erant in Babylone: « Quoniam, ait, probasti nos, o Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: » Sed illa piorum cœtus pronuntiavit, qui per ignem examinati apparuerunt probi: at hoc loco ignea examinatio declarat quod est repro-

¹ Psal. LIX, 10.

συμφορὰς διηγείται. Θυγατέρα δὲ λαοῦ τὴν πόλιν καλεῖ· αὐτοὶ γὰρ αὕτην ἐκδομήσαν· συντριβὴν δὲ, τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας πληγὴν.

κβ'. Μὴ βρωτὴν οὐκ ἔστιν ἐν Γαλαὰδ, ἢ ἱατροί¹⁰ οὐκ εἰσὶν ἐκεῖ; Διὰ τὴν οὐκ ἀνέβη ἱασις θυγατρὸς λαοῦ μου; Πατρὸς καλεῖ τοὺς ἱερέας, βρωτὴν δὲ τροπικῶς τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν. Γαλαὰδ δὲ πόλις ἦν ἱερατικὴ· ἐπιμέμφεται τοίνυν, ὅτι καὶ ἱερέων ὄντων, καὶ νομικῶν ἐνταλάματων, ἐπέμεινεν ἡ πόλις· πλημμυλοῦσα, καὶ μεταμέλειαν οὐκ ἐδέξατο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Οὐ δὴ χάριν ὁ θεὸς προφήτης διακρῶν αἰτεῖ πηγὴν ἀποκρῶσαν τῷ πάθει, ὥστε νύκτωρ¹⁰ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀποδύρεσθαι τὰ τῶν ὀμοφύλων κακὰ. Αἰτεῖ δὲ καὶ ἐσχατιάν τινα ἔνδον ἐν τῷ τέρματι τῆς ἐρήμου, κακὴ διαγίγειν ἐφίεται· ὥστε μὴδὲ ἀκούειν τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ τολμωμένων κακῶν. Ἄπαντες γὰρ, φησὶ, τοὺς ἀλλήλων διορύττουσι γάμους, καὶ σύλλογός ἐστι πᾶσαν παρανομίαν τολμῶν· τοῦτο γὰρ λέγει· ἐς ὅσον ἀθετοῦντων. »

γ'. Καὶ ἐρέσειαν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὡς τόξον. Δόλον¹⁰ βράπτοντες, συκοφαντίας¹¹ ὑφαίνοντες, τῷ πλησίον¹² ἐπιβουλεύοντες· τοῦτο γὰρ λέγει· « Φεῦδος¹³ καὶ οὐ πίστις ἐνίσχυσεν ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι ἐκ κακῶν κακὰ¹⁴ ἐξῆλθον. » Τὸ ἀμετάβλητον τῆς πονηρίας διὰ τούτων ἐδήλωσε· τὰ γὰρ κακὰ, φησὶ, κακὰ διαδέχεται· αἰτία δὲ τούτων ἡ τῶν θεῶν ἀμέλεια. Τοῦτο γὰρ προστέθεικεν· « Καὶ ἐμὲ οὐκ ἔγνωσαν, φησὶ¹⁵ Κύριος. » Καὶ σαφέστερον δεικνύς τὴν ἐμπολιτευομένην αὐτοῖς πονηρίαν, παραινεῖ μῆτε φίλῳ θαρρήσαι, μῆτε μὴν ἀδελφῷ· καὶ τούτων κακίων ἐξαπάτη καὶ δόλῳ κεχρημένων, καὶ ἀληθείας γεγυμνωμένων. Προστίθισι δὲ τῇ κατηγορίᾳ καὶ τὸν τόκον, ὡς παρὰ τὸν νόμον τολμώμενον.

ς'. Τόκος¹⁶ ἐπὶ τόκῳ¹⁷, καὶ δόλος ἐπὶ δόλῳ¹⁸. Καὶ πάλιν τῆς τοῦ θεοῦ¹⁹ καταφρονησεως μέμνηται.

Οὐκ ἠθέλησαν εἰδέναι με, φησὶ²⁰ Κύριος. (ς.) Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων²¹· Ἴδου ἐγὼ πυρῶσω αὐτοὺς, καὶ δοκιμῶ²² αὐτοὺς. Πύρωσιν ἐνταῦθα καὶ δοκιμασίαν τὸν πόλεμον κέκληκε, καὶ τὰ ἐκεῖθεν φυόμενα. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ ἐκ προσώπου τῶν ἐν Βαβυλῶνι· « Ὅτι ἐδοκιμασας ἡμᾶς ὁ θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦσαι τὸ ἀργύριον. » Ἄλλ' ἐκαίνα τῶν εὐσεβῶν Ἰσραὴλ τὸ τάγμα· πυρωθέντες²³ γὰρ ἀνεφάνησαν δόκιμοι· ἐνταῦθα δὲ ἡ πύρωσις ἐλέγχει τὸ κίβδηλον. Διέξεισι δὲ καὶ τῆς πονηρίας τὰ εἶδη, καὶ βολίδι μὲν ἀπεικάζει τὴν γλῶσσαν, δόλῳ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ B ἱατρὸς οὐκ ἔστιν, juxta rec. lectionem. ¹¹ νύκτ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. νύκτας. ¹² B δόλους. ¹³ B συκοφαντίας. ¹⁴ πλ. B πλάας. ¹⁵ Φεῦδος, juxta Hebr. jungendum fuisset præcedenti τόξον, ut sensus sit: Arcus eorum (est arcus) mendacii s. fallax. ¹⁶ κακὰ. Apud LXX, πραγμ. εἰς. ¹⁷ φησὶ. B λέγει. ¹⁸ Τόκος — δόλῳ. Hebr. Habitatio tua est in medio fraudis. ¹⁹ B τόκον. ²⁰ B δόλον. ²¹ τοῦ θεοῦ. Ita B pro τούτων, ut hab. Sirm. ²² φησὶ. B λέγει. ²³ τ. δυν. Additur in Ald. et Compl. ²⁴ B δοκιμάσω, ut Compl. ²⁵ πυρ. B πρξμ. οἱ.

ὡς πλήρεις εἶναι λέγει τοὺς λόγους. Εἰρηνικὰ γὰρ, **A** bum. [8] Improbittatis quoque genera persequitur, et linguam confert cum sagitta, plenosque dolo dicit esse sermones. Loquuntur enim, inquit, pacifica : sed dolosa cogitant.

8. Μὴ ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐπισκέψομαι; λέγει Κύριος· ἢ ἐν λαῷ τῷ τοιοῦτῳ οὐκ ἐδικήσει ἡ ψυχὴ μου; Ἄτοπον γὰρ τὸν τοιοῦτον κριτὴν ἀτιμώρητον τὴν τοσαύτην πονηρίαν καταλιπεῖν. Ἐπίσχεψιν γὰρ τὴν τιμωρίαν ἐπέλεσε· τὸ δὲ « ἡ ψυχὴ μου » κατὰ τὸ ἀνθρώπειον εἶθεκεν ἔθος· οὐ γὰρ δὴ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς τὸ θεῖον συνήκται⁸⁸· ἀσύνθετον γὰρ ἔστι, καὶ ἀκλόυν, καὶ ἀνείδεον. Ὡς ἀκούειν ἀνάμειθα⁸⁹, φθέγγεται. Ἐἴτα τούτοις ἀτοχοί, παρακαλεῖται, καὶ τῶν ὁδῶν καὶ ὁρῶν⁹⁰ θρηνησαὶ τὴν ἐρημίαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶ, τῶν ἀνθρώπων ἐστέρηται, ἀλλὰ καὶ τῶν κτηνῶν, καὶ τῶν πετεινῶν. Τοῖς γὰρ οἰκουμένοις χωρίοις ἐμφιλοχωρεῖ τὰ πετεινά· ἐν δὲ ταῖς ἐρήμοις καὶ τούτων ἡ σπάνις πολλή. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τῆς πόλεως τὴν ἐρημίαν, καὶ γενήσεσθαι αὐτὴν λέγει κατοικητήριον θρακόντων. Τὰ γὰρ τοιαῦτα θηρία παρόντων μὲν ἀνθρώπων συνεχῶς ἀναρπείται· ἀπόντων δὲ αὐξάνεται καὶ πλείονα⁹¹ γίνονται.

9. Τίς ἀνθρώπος δε⁹² σοφός, καὶ συνήτω τοῦτα⁹³, καὶ ὁ⁹⁴ λόγος στόματος Κυρίου πρὸς αὐτόν; ἀναγγελλάτω ὑμῖν⁹⁵ ἕνεκεν τίνος ἀπόλετο ἡ γῆ· ἀνήφθη ὡς ἐρημος παρὰ τὸ μὴ διοδεύεσθαι αὐτήν. Τοῖς τῆς θείας ἡξωμένοις χάριτος ἐλέγγειν καλεῖται, καὶ τῆς ἐρημίας τὰς αἰτίας διδάσκειν· καὶ αὐτοὺς δὲ τοῦτο ποιεῖ, καὶ λέγει αὐτοῖς⁹⁶ καταλιπεῖν⁹⁷ μὲν τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ δεδομένον νόμον, τοῖς δὲ ματαίως χρῆσασθαι λογιμαίᾳ, καὶ τῶν εἰδώλων προελεσθαι τὴν θραυτείαν.

10. Ἀπὸ τοῦτο ἐγὼ ψωμίω⁹⁸ αὐτοὺς ἄρτον ἀνάγκης⁹⁹ καὶ ποτίσω¹⁰⁰ αὐτοὺς ὕδωρ χολῆς. Τὴν πικράν καὶ ἀναρπὴν ζῶην διὰ τούτων δεδήλωκε.

11. Καὶ ἐπισκοποῦν αὐτοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς¹⁰¹ οὐκ ἐγένωντο αὐτοὶ, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν· καὶ ἐξαποσταλώ¹⁰² ἐπ' αὐτοὺς¹⁰³ τὴν μάχαιραν, ἕως οὗ ἐξαναλώσω αὐτοὺς ἐν αὐτῇ. Δύο διὰ τούτων δεδήλωκε τιμωρίας, τὴν ἐν πολέμῳ σφαγῆν, καὶ τὴν ἐν αἰχμαλωσίᾳ ζῶην· τοὺς γὰρ τὸν πόλεμον διαφροντάς θορακώτους ἀπήγαγον. Ἐπαύξων δὲ αὐτοὺς τὸ βίος, καλεῖται καὶ τὰς θρηνοῦσας κληθῆναι, καὶ βακρῶν ἀφιέναι κρουνοῦς. Παρεγγυᾶ δὲ καὶ ταῖς γυναῖξιν, ὡς οὐκέτι χώραν ἐχούσης τῆς εὐφροσύνης, διδάσκειν θρηνησαὶ τὰς θυγατέρας· ἐπάγει δὲ καὶ τῶν θρήνων τὴν αἰτίαν.

12. Ὅτι ἀρέθη θάνατος διὰ τῶν θυρίδων ὁμῶν· εἰσῆλθεν εἰς¹⁰⁴ τὴν γῆν ὁμῶν, τοῦ ἀπερῆναι τῆς πια εἶωθεν¹⁰⁵, καὶ νεαρίσκους ἀπὸ τῶν πλατειῶν.

[8] Improbittatis quoque genera persequitur, et linguam confert cum sagitta, plenosque dolo dicit esse sermones. Loquuntur enim, inquit, pacifica : sed dolosa cogitant.

9. *Nunquid super his non visitabo? dicit Dominus; aut de tali populo non pœnas sumet anima mea? Si quidem absurdum esset talem iudicem inultam relinquere tantam nequitiam. Visitationem enim vocavit ultionem. Istud autem « anima mea » humano more posuit, quia numen divinum non constat anima et corpore, sed simplex 460 est, et incompositum, et forma carens. Loquitur itaque pro nostra audiendi facultate. [10] Post hæc hortatur eosdem ipsos, ut lugeant solitudinem viarum et montium, tanquam non hominibus modo, sed etiam pecoribus et volatilibus carentium. Volatilia enim libenter versantur in locis quæ incoluntur : in desertis autem raro inveniuntur. [11] Minatur quoque captivitatem, et fore ut deserta sit urbs, quam dicit futuram habitaculum draconum, cum ejus generis animalia hominum præsentia continuo tollantur, absentia vero augeantur et multiplicentur.*

12. *Quis est vir sapiens, ut intelligat hæc? et ad quem verbum oris Domini fiat, ut annuntiet vobis, quare perierit terra, et incensa sit instar deserti, eo quod nemo transeat per eam? Jubet eos qui adepti sunt gratiam divinam, increpare et docere causas solitudinis. [13, 14] Quin etiam ipse id facit, ac dicit eos reliquisse legem salutis causa datam, utentes vanis cogitationibus et idolorum cultum prætulisse.*

15. *Propterea ego comedendum do illis pœnam angustiar, et potabo illos aqua fellis. Per hæc declarat amaram et acerbam vitam.*

16. *Et dispergam eos inter gentes, quas ipsi non noverunt, nec patres eorum : et mittam super eos gladium, 461 donec consumam illos per eum. Pœnam duplicem his verbis indicat, tum stragem in bello, tum vitam in captivitate ducendam. Nam captivos adduxerunt eos, qui bellum effugerant. [17-20] Augens autem eis formidinem, jubet ut advocentur lamentatrices, et lacrymarum fontes emittant. Denuntiat etiam mulieribus, ut cup nullo amplius sit lætitiæ locus, doceant alias suas lugere. Addit autem lamentationum causam.*

21. *Quia mors ascendit per fenestras vestras, ingressa est in terram vestram : ut conterat pueros intus, et juvenes de plateis. Fenestras vocat exco-*

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ B σύγκειται. ⁸⁹ δυν. φθ. B δυνάμενον φθέγγεσθαι. ⁹⁰ B præm. τῶν. ⁹¹ κλ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. κλωσία. ⁹² B δ. Rec. lectio est ὁ συνετός. ⁹³ Rec. lectio συνέτω τοῦτο. B συνετέω. ⁹⁴ δ. Ita Compl., sed B habet φ̄ juxta rec. lect. ⁹⁵ B ἡμῖν juxta cod. Alex. ⁹⁶ B αὐτοὺς. ⁹⁷ κατ. B præm. μή. ⁹⁸ ψωμ. Ita Ald. et Compl. Rec. lect. ψωμίω. ⁹⁹ ἄρτ. ἀν. Rec. lect. ἀνάγκας. *Hebr.* absintitum. ¹⁰⁰ B ποτίσω. Rec. lectio ποτιῶ. ¹⁰¹ ἐνοῖς. Rec. lect. εἰς οὐς. ¹⁰² Rec. lect. ἐξαποστειλώ. ¹⁰³ B αὐταῖς. ¹⁰⁴ εἰς σ. γ. ὑμ. *Hebr.* in palatia nostra. ¹⁰⁵ εἶς. Rec. lect. ἐξωθεν juxta *Hebr.*

gitationes erroris : per has enim errorem suscep-
runt , et inflictam per illum plagam. Nec erraverit
quispiam, si fenestras animæ sensus corporis ap-
pellaverit , visum , gustum , olfactum , auditum et
tactum. Per hos enim vita et mors ingredi pos-
sunt. Nam qui temperate intuetur , consequitur vi-
tam : qui autem intemperate , decerpit mortem. Et
lingua verax comparat animæ salutem : quæ au-
tem mentitur , interitum procurat. Et de reliquis
sensibus idem discere perfacile est.

VERS. 22. *Hæc dicit Dominus : Et cadavera homi-
num erunt exemplo super faciem agri terræ vestræ ,
et sicut fenum a tergo metentis , et non erit qui colli-
gat.* Quæ vobis contingent , utilitatis non modicæ
præbent occasionem. Hoc enim sibi vult exem-
plum. Illud vero : « Sicut fenum a tergo metentis , »
ineffabilem mortuorum declarat multitudinem.
462 [23, 24] Cæterum cum quidam eorum super-
birent ob divitias , alii propter sapientiam , alii ob
robur corporis , admonet non esse de iis gloriand-
um , sed de notitia Dei , et de justis operationibus.
Cum autem etiam propter circumcisionem extol-
lerent sese , arrogantiam eorum reprimens , docet
plurimas alias gentes circumcidi : quas etiam
vocandas esse prædicat et salvandas.

VERS. 25, 26. *Ecce dies veniunt , dicit Dominus , et
visitabo super omnes circumcisos in præputio suo. Su-
per Ægyptum , et super Judam , et super Edom , et super
filios Ammon , et super filios Moab , et super omnes at-
tonsos in facie sua , qui habitant in deserto.* Idumæi
quidem , genus ducentes ab Esau , circumcidebantur
juxta legem Abrahamæ datam : Ammonitæ vero , et
Moabitæ , ut vicinitate juncti , æmulati sunt cogna-
tionem. Qui autem ab Ismaele et Chetura descen-
derunt , lege majorum ipsi quoque circumcideban-
tur. Hos ergo vocat circumtonsos facie sua , quia
pilos genarum vellere consueverunt. At Ægyptios
populi apud illos habitatio docuit circumcisionem.
Conjunxit autem cum his Judam , ut reprimeret
arrogantiam. Verum in sequentibus graviolem red-
dit eorum accusationem. « Quia omnes gentes
carne sunt incircumcisæ : omnis autem domus Israel
463 incircumcisi sunt corde suo. » Docent igitur
etiam veteres Scripturæ utilitatem circumci-
sionis spiritualis , et corporei præputii deformita-
tem. Non enim gentes incircumcisas accusat , sed
Judæos , corpore quidem circumcisos , sed habentes
cor incircumcisum.

ἀπεριτέμων ἔθγων κατηγορήσεν· ἀλλ' Ἰουδαίων τὸ μὲν σῶμα περιτεμονέμων ὡς
καρδίαν²⁰ ἔχόντων.

Θυρίδας καλεῖ τῆς πλάνης τὰς ἐπινοίας· δι' ἐκείνων
γὰρ τὴν πλάνην ἐδέξαντο , καὶ τὴν διὰ ταύτης ἐπεν-
εχθεῖσαν πληγῆν. Οὐκ ἂν δέ τις ἀμάρτοι θυρίδας τῆς
ψυχῆς ὀνομάσας τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια, ὄψιν,
καὶ γεῦσιν, καὶ ὄσφρησιν, καὶ ἀκοήν, καὶ ἀφῆν· διὰ
τούτων γὰρ δυνατὸν, καὶ ζωὴν, καὶ θάνατον εἰσελθεῖν.
Ὁ μὲν γὰρ σωφρόνως βλέπων καρποῦται· ζωὴν, ὃ
δὲ ἀκολάστως, δρέπεται θάνατον· καὶ ἡ ἀληθεύ-
ουσα γλῶττα προξενεῖ τῆς ψυχῆς¹⁵ σωτηρίαν, ἡ δὲ
ψευδομένη τὸν βλεθρον πραγματευέται· καὶ τ' ἄλλα
δὲ ὁμοίως καταμαθεῖν εὐπετές.

κβ'. Τάδε¹⁴ λέγει Κύριος· Καὶ¹⁵ ἔσονται οἱ
νεκροὶ τῶν ἀνθρώπων παράδειγμα¹⁶ ἐπὶ προσώπου
τοῦ πεδίου τῆς γῆς ὑμῶν, καὶ ὡς χόρτος¹⁷ ὀπίσω
θερίζοντος, καὶ οὐδ' ἔσται ὁ συνάγων. Πολλῆς¹⁸
ὠφελείας ἔσται πρόφασις τὰ εἰς ὑμᾶς γινόμενα·
τούτο γὰρ λέγει παράδειγμα· τὸ δὲ, « Ὡς χόρτος
ὀπίσω θερίζοντος, » δηλοῖ τὸ ἄφατον τῶν νεκρῶν·
ἐπιπέδη δὲ ἦσαν τινες ἐν αὐτοῖς, οἱ μὲν αὐχούντες ἐπὶ
πλούτῳ, οἱ δὲ ἐπὶ σοφίᾳ, ἄλλοι δὲ ἐπὶ ῥώμῃ σώμα-
τος, παραινεῖ μὴ ἐπὶ τούτοις σεμνύνεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ
θεογνωσίᾳ, καὶ πράξει δικαίᾳ· ἐπιπέδη δὲ καὶ ἐπὶ τῆ-
περιτομῇ μέγα ἐφρόνου, τὴν ὄφρῶν αὐτῶν κατα-
πέλλων, δεικνύσι καὶ ἄλλα ἔθνη πλείστα περιτεμό-
μενα· προλέγει δὲ καὶ τὴν ἐσομένην αὐτῶν κλήσιν
καὶ σωτηρίαν.

κε', κς'. Ἴδου ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος,
καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ πάντα περιτεταμένους¹⁹
ἀκροβυστίας αὐτῶν. Ἐκ Ἀιγύπτου, καὶ ἐπὶ²⁰
Ἰούδα²¹, καὶ ἐπὶ Ἐδὸμ, καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
Ἀμμὼν, καὶ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Μωὰβ, καὶ²² ἐπὶ πᾶν-
τας τοὺς περιτεταμένους τὸ κατὰ²³ πρόσωπον
αὐτῶν, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἰουμαῖοι
μὲν ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ τὸ γένος κατέγοντες, κατὰ τὸν
δοθέντα τῷ Ἀβραάμ περιτετέμοντο νόμον· Ἀμμα-
νίται δὲ, καὶ Μωαβίται, ὡς γεγενῆσθαι ἐξήλωσαν
τὴν συγγένειαν· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ καὶ τῆς
Χετούρας²⁴, κατὰ τὸν προγονικὸν καὶ αὐτοὶ περιτε-
τέμοντο νόμον· αὐτοὺς οὖν καλεῖ περιτεταμένους τὸ
κατὰ πρόσωπον αὐτῶν· εἰκόσθαι γὰρ τῶν παρειῶν
παρὰ τὸν τῆς τριχᾶς· Αἰγυπτίους δὲ ἢ τοῦ καυ-
προσενοίχθαι δίδαξε τὴν περιτομὴν· συνῆκε δὲ
αὐτοῖς²⁵ τὸν Ἰούδα, καταπέλλων τὸν τύπον· Ἐν
δὲ γε τοῖς ἐξῆς μέγιστα αὐτῶν ποιεῖται κατηγορίαν

Δ « Ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἀπερίτμητα σαρκὶ, καὶ²⁶ πᾶς
οἶκος²⁷ Ἰσραὴλ ἀπερίτμητοι καρδίᾳ αὐτῶν. » Δι-
δάσκει ταῖνον καὶ τὰ παλαιὰ Γράμματα, καὶ τῆς
πνευματικῆς περιτομῆς τὸ ὠφέλιμον, καὶ τὸ τῆς
σωματικῆς ἀκροβυστίας ἀνελεῖν²⁸. Ὅς γὰρ τῶν
ἀπεριτέμων ἔθγων κατηγορήσεν· ἀλλ' Ἰουδαίων τὸ μὲν σῶμα περιτεμονέμων ὡς
καρδίαν²⁰ ἔχόντων.

VARIAE LECTIONES.

¹³ B τῆ ψυχῆ. ¹⁴ Τάδε λ. K. Des. apud LXX. ¹⁵ καὶ — γῆς ὑμ. Hebr. cadet cadaver hominis ut
stercus in superficie agri. ¹⁶ παράδ. Apud LXX. præm. eis. ¹⁷ ὡς χόρτος. Hebr. sicut manipulus. ¹⁸ B πολλῶν.
¹⁹ Ita quoque supra, l. i, p. 121. Sed infra, ad Ezech. xx, 15, leg. ἀκροβυστίαν. ²⁰ κ. ε. Ἰούδ. Des. locis
antea cit. ²¹ Ἰούδ. Ita bene juxta Hebr. leg. in Compl. Sed rec. lect. est Ἰουμαῖων. B Ἰουδαίων. ²² καὶ—
αὐτῶν. Hebr. et super omnes abscisos in parte extrema. ²³ Rec. lect. τὰ κ. πρ. αὐτοῦ. ²⁴ B Χετούρας.
²⁵ B αὐτοῦ τῷ Ἰούδα. ²⁶ καὶ — αὐτῶν. Supra, l. i, p. 267, ὃ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπερίτμητοι καρδίᾳ αὐτῶν. Ita
sero infra, ad Ezech. xxxi, 18, ubi tamen ἰγ. καρδία αὐτῶν. Ad locum autem Rom. ii, 25, leg. καρδίας,
ut in Ald. ²⁷ οἶκ. B præm. ὃ. ²⁸ ἀν. B ἀζήμιον. ²⁹ B περιτεταμένων. ³⁰ καρδ. B καρδίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

A

ΣΤΑΥΤ Χ.

β. Ταδε λέγει Κύριος· κατὰ τὰς ὁδοὺς τῶν ἔθνων μὴ μαθάνετε, καὶ ἀπὸ τῶν σημεῖων τοῦ οὐρανοῦ μὴ φοβείσθε. Ὁδοὺς ἔθνων τὴν παλαιὰν καλεῖ πλάνην· τὴν δὲ ἀστρονομίαν καὶ ἀστρολογίαν, σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ κέκληκεν ²¹, οἷς ἀπολουθεῖν οὐκ ἔβ, ἀλλὰ τῷ τοῦ οὐρανοῦ πιστεῖιν Δεσπότη. Κωμῶφει δὲ καὶ τὴν τῶν εἰδώλων κατασκευὴν, καὶ λέγει τὰ μὲν ἐκ ξύλου, τὰ δὲ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατασκευάσθαι καὶ δεῖσθαι σφύρας ²², καὶ ἤλων, καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων· δεῖσθαι δὲ καὶ τέχνης, καὶ χειρῶν τῶν ταῦτα ²³ ἐπισταμένων· καὶ ὅτι τὸ μὲν ἀργύριον ἐκ τῆσδε ²⁴ μεταλλεύεται, τὸ δὲ χρυσιον ἐκ τῆσδε, Θαρσὺς δὲ τὴν Καρχηδῶνα καλεῖ· ἐπικινεῖται ²⁵ δὲ μάλιστα οὗτος ὁ ἀργυρος· ἀμέλει καὶ νῦν οἱ φιλόκλουτοι τὸν Ἄφρον ἐπιζητοῦσι. Ταῦτα τοίνυν τοιαύτην ἔχοντα τὴν φύσιν οὐ δύναται εὐλαβεῖσθαι ²⁶. ὡφελὺς γὰρ ἢ βλάπτειν οὐ δύναται. Οὕτω καταγέλαστα δεῖξαι ὁ προφήτης τὰ εἰδῶλα, ἕμνη· ὑφαίγει τῆς τῶν ἔθλων Θεοῦ, ἔπειθεν ²⁷ ἁμοῖς σοι, Κύριε; Μέγας εἰ σὺ, καὶ μέγα τὸ ἔνομά σου ἐν δυνάμει.

γ. Τὸς οὐφροθηθήσεται σε, βασιλεῦ ²⁸ τῶν ἔθνων; Κατέλυσεν ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων τὸ φρόνημα. Οὐ γὰρ εἶπε· Μέγας Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ· ἀλλὰ βασιλεία τῶν ἔθνων ἠπάντων ὠνόμασε τὸν τῶν ἄλων Θεόν, τὴν ἐσομένην τοῖς ἔθνεσι θεογνωσίαν προλέγων. « Ὅτι ἐν ²⁹ πᾶσι τοῖς σοφοῖς τῶν ἔθνων, καὶ ἐν πάσαις ταῖς βασιλείαις αὐτῶν, πᾶθεν ἁμοῖς σοι, Κύριε; » Ἔτε· πάλιν εἰς μέσον φέρει τῶν ἔθνων τοὺς θεοὺς, καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς ἀπὸ τέχνης καὶ ὕλης τὴν ὑπόστασιν ἔχοντας. Καὶ ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ ἕμνον.

δ. Ὁ δὲ Κύριος ἀληθινὸς Θεὸς ἐστι, Θεὸς ζώντων, καὶ βασιλεὺς αἰώνιος. Τὰ εἰδῶλα, φησὶν, οὐ ζῆ· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ζωῆς χορηγός, καὶ ζώντων Θεός, καὶ αἰώνιος βασιλεὺς. « Ἀπὸ παροξυσμοῦ αὐτοῦ σιδήσεται ἡ γῆ, καὶ οὐκ ὑπολοῦσιν ἔθνη ἐμβρίμνησιν αὐτοῦ. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ πῶσιν αὐτὴν τρέμειν. » Ἔτε καλεῖται τοῖς ³⁰ καλουμένοις εἰπεῖν θεοῖς·

ε. Θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολλέσθωσαν ἀπὸ ³¹ τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ οὐρανοῦ ταύτου ³². Θεοῦ γὰρ ἴδιον, δ δημιουργεῖν, οὐ τὸ ὑπ' ἄλλου δημιουργεῖσθαι. Εἰ

1 Psal. ciii, 32.

VERS. 2. *Hæc dicit Dominus: Juxta vias gentium nolite discere; et a signis caelestibus nolite metuerè. Vias gentium appellat veterem errorem. Astronomiam vero et astrologiam vocavit signa caelestia, quæ sequi non concedit, sed Domino cœli credere.*

[3-5] *Perstringit etiam idolorum structuram, et ait, alia quidem ex ligno, alia vero ex auro et argento construuntur, et malleo egere, et clavis, et aliis instrumentis: egora iten arteificio, et manibus deinceps peritorum artificum. Et quod argentum quidem ex uno loco eruat, aurum ex alio. Tharsis autem appellat Carthaginem. Ejuemodâ enim, argentum maxime laudatur. Unde nunc etiam qui studeat opibus Africum inquirunt. Hæc ergo, cum sint ejus naturæ, non æquum est revereri: cum juvare nequeant, nec lædere. [6] Idola esse ridicula ubi sic propheta monstravit, text. hujusmodi Deo universorum. « Unde similis 464 tui, Domine? Magnus es tu, et magnum nomen tuum in virtute. »*

VERS. 7. *Quis non timebit? (sc. rex gentium) Judæorum superbiam hoc loco depressit: quia non dixit: Portio Domini, populus ejus. Jacob: sed Deum omnium vocavit regem cunctarum gentium, prædicens cognitionem Dei gentibus adventuram, « Nam inter cunctos sapientes gentium, et in universis regnatorum, undenam similis tui, Domine? » [8, 9] Hinc adductis rursus in medium diis gentium, ostendit eos ex artificio et materia subsistere. Ac demum redit ad laudandum Deum.*

VERS. 10. *Dominus autem est verus Deus, Deus viventium, et rex sempiternus. Idola, inquit, non vivunt: at Deus et vitæ est largitor, et vivorum Deus, et rex perpetuus. « Ab indignatione ejus commovebitur terra: et comminationem ipsius gentes non sustinebunt. » Ita etiam dicit beatus David, « Qui respicit terram, et facit eam tremere. » Deinde præcipit dicere iis qui dii vocantur:*

VERS. 11. *Di, qui non fecerunt cœlum et terram, pereant de terra, et de his quæ sub cœlo hoc sunt. Nam Dei proprium est creare, non ab alio creari. Ideoque si Filius est creatus, non est Deus: sin*

VARIÆ LECTIONES.

²¹ κελ. Delendum fuit οὐ, quod præcedebat apud Sirm. ²² σφ. Ita ex B emendatum. Sirm. habebat φρουρῆς, custodia. ²³ ταῦτα. Apud Sirm. præc. μετὰ, quod auctoritate B delevimus. Abundare enim h. l. videtur, et si servari deberet, ita leg. esset, καὶ μετὰ ταῦτα χειρῶν τῶν ἐπιστ. ²⁴ τῆσδε. B add. τῆς γῆς. ²⁵ ἴσταιν. — ἀμέλει. Dea. in B. ²⁶ εὐλ. B εὐσεβεῖσθαι. ²⁷ πᾶθεν — δυνάμει. Ita fere Compl. ²⁸ Perique autem codd. versionis Græcæ omittunt ista, quæ ex Theodot. petita esse videntur, cujus lectiones ad h. l. et ad vers. 7-10 pertinentes ex Nostro allegat Drusius. Vide tamen Monf. ad h. l. ²⁹ Ed. prior hab. βασιλεύς, infra autem ad Ezech. xxxi, 10, 11, rectius leg. βασιλεῦ. ³⁰ Ὅτι κ. τ. λ. Hæc una cum textu, vers. 10, in codd. et editionibus τῶν Ὁ solent omitti. ³¹ B τὸς καλουμένους εἰπεῖν θεοῖς. ³² ἀπὸ — οὐρανοῦ. Infra, in ep. 146 ita leg. ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς καὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ οὐρανοῦ. ³³ τούτ. Chald. (ista enim dialecto, vers. 11, utitur propheta) hi, sc. sic dicti dii.

universorum est opifex et conditor, revera Deus est. De ipso enim enuntiat propheta quæ sequuntur :

VERS. 12. *Dominus, qui fecit cælum virtute sua, ipse direxit 465 terram sapientia sua, et prudentia sua extendit cælos.* Hæc Dei sunt propria, non ab alio construi.

VERS. 13. *Qui ministrat pluviam, et tonans fragores emittit, et educit nubes ab extremo terræ.* Si quidem aquam marinam sursum elevat pro voluntate, et ex ea nubes consistunt. « Fulgura fecit in pluviam. » Ipsa enim pluviam indicant. « Et produxit ventos de thesauris suis. » Thesauri enim ipsius nihil aliud sunt, quam voluntas ejus. Quia « ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt. » Et « omnia quæcumque voluit, Dominus fecit in cælo et in terra. » Verus ergo Deus horum omnium est opifex. [14] At plerique homines in eam absurditatem prolapsi sunt, ut alii deos condant, alii ab illis conditos adorent. Sed ab errore cessatum iri prædicit. Cum enim dixisset :

VERS. 15. *Vana sunt opera risu digna, hoc est idola, subjunxit : tempore visitationis suæ peribunt.* Nam apostolica prædicatio prorsus delevit eorum memoriam. Videmus itaque exitum prophetiæ.

VERS. 16. *Non est similis pars Jacobi. Qui enim fecit omnia, ipse est hæreditas ejus : et Israel virga hæreditatis ejus. Dominus exercituum nomen illi.* Tu, inquit, non es edoctus hunc errorem : quoniam a multo tempore te elegi, et sollicitudine mea te summopere dignatus sum.

VERS. 17. *Congregavit e terra aliena substantiam tuam, habitantem in electis.* Cum vocasset patriarcham e terra Chaldæorum, transtulit eum in Palæstinam : et progeniem ipsius ab Ægyptiaca servitute liberatam eduxit : quod etiam sermo propheticus declaravit : « Congregavit e terra aliena substantiam tuam, habitantem in electis, » hoc est, cum ex aliis gentibus te elegerisset, terram electam donavit tibi.

VERS. 18. *Quia hæc dicit Dominus : Ecce, ego supplantabo inhabitantes terram hanc in tribulatione, et affligam eos, ut reprehendantur.* Si recte curre-

† Psal. xxiii, 9. † Psal. cxiii, 3.

Α τὸν ἄνθρωπον πιστὸς ὁ Υἱὸς, οὐ Θεός· εἰ δὲ δημιουργός ἐστι τῶν ὀντων καὶ ποιητὴς, ὅπως ἐστὶ Θεός· περὶ αὐτοῦ γὰρ καὶ τὰ ἐπαγόμυνα ὁ προφήτης λέγει·

ιβ'. Κύριος ὁ ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, αὐτὸς ἀνάρθρωσε τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτειρε τὸν οὐρανόν. Ταῦτα Θεοῦ ἴδιον· οὐ τὸ ὑπ' ἄλλου κατασκευάζεσθαι.

ιγ'. Κορηῶν γὰρ ὑετὸν, καὶ τῶν βροντῶν τοῦς κτύπους ἀποτελεῖ, καὶ ἀνδρῶν νεφέλας δὲ ἐσχάτου τῆς γῆς. Μετεωρίζει γὰρ ὡς βούλεται τὸ θαλάττιον ὕδωρ, καὶ διὰ τούτου τὰ νέφη συνίστησιν. « Ἀστραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησας. » Τοῦ ὑετοῦ γὰρ αὐταὶ σημαντικαί. « Καὶ ἐξήγαγεν ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ. » Θησαυροὶ αὐτοῦ τὸ βούλημα αὐτοῦ. « Αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγένετο· αὐτὸς ἐντετατατο, καὶ ἐκτίσθησαν· καὶ, « Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ. » Ὁ μὲν οὖν ἀληθινὸς Θεὸς τούτων ἀπάντων ἐστὶ δημιουργός. Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀλογίαν ἐξέπεσαν, καὶ οἱ μὲν δημιουργοῦσι θεοὺς, οἱ δὲ προσκυνοῦσι τοῖς ὑπὸ τούτων γιγνομένοις. Προλέγει δὲ καὶ τῆς πλάνης τὴν παῦλαν· εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι·

ιδ'. Μάταια ἐστὶν ἔργα ἐμπειρηγμένα, τουτέστι τὰ εἰδωλα, ἐπήγαγεν· Ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀπολοῦνται. Τὸ γὰρ ἀποστολικὸν κήρυγμα τὴν τούτων ἑφάνισε μνήμην παντελῶς· καὶ ὁρῶμεν τῆς προφητείας τὸ τέλος.

ιε'. Οὐκ ἐστὶ τοιαύτη ἡ μερὶς Ἰακώβ· ὅτι ὁ πλάσας τὰ πάντα, αὐτὸς κληρονομία αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ βῆδος κληρονομίας αὐτοῦ. Κύριος τῶν δυνατέων ἔρωμα αὐτῷ. Σὺ, φησὶν, οὐ ταύτην ἐδιδάχθης τὴν πλάνην· ἄνωθεν γὰρ σε ἐξελεξάμην, καὶ διαφερόντως σε τῆς ἐμῆς κληρονομίας ἤξιωσα.

ιζ'. Συνήγαγεν ἐξωθεν τὴν ὑπόστασιν σου, κατοικοῦσαν ἐν ἐκλεκτοῖς. Τὸν πατριάρχην ἐκ γῆς Χαλδαίων καλέσας εἰς τὴν Παλαιστίνην μετήγαγε, καὶ τὸ τούτου γένος εἰς τὴν Ἀγυπτὸν δουλεῦον ἐλευθερωθῆν ἐξήγαγε· τούτο οὖν καὶ ὁ προφητικὸς ἐδήλωσε λόγος· « Συνήγαγεν ἐξωθεν τὴν ὑπόστασιν σου, κατοικοῦσαν ἐν ἐκλεκτοῖς· τουτέστιν, ἐκ τῶν ἄλλων ἔθνων ἐκλεξάμενός σε τὴν ἐκλεκτὴν γῆν ἐδώρησάτ' σοι.

ιη'. Ὅτι τάδε λέγει Κύριος· Ἴδοὺ ἐγὼ σκελίω τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ταύτην τὴν ἐν θλίψει, καὶ ἐκθλίψω αὐτούς, ὅπως ἐλεγχθῶσιν.

VARIAE LECTIONES

αὐτ. ἀν. Rec. lect. est δ' ἀνορθώσας. B δια Θεοῦ. B ἄλλων. γορ. — ἀποτ. Rec. lect. Καὶ πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρανῷ. B πρᾶξ. εἰς φωνὴν δίδοντας αὐτοῦ πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρανῷ. Rec. lect. ἀνήγαγε. ἀν. Ita Alex. juxta Hebr. sed Vat. habet φῶς. Vid. infra, c. li, 15. B ἐγενήθησαν. Ita quoque supra, t. i, p. 809. ἔργα ἐμπ. Hebr. opus seductionum. αὐτ. κλ. α. Rectius Compl. juxta Hebr. αὐτός ἐστιν. καὶ — αὐτοῦ. Ad Aqu. et Theodot. ista pertinent, monente Orig. B αὐτός, eolo ad κληρονομίας posito. Συνήγ. — ἐκλ. Hebr. Collige, s. remove, e terra res pretiosas tuas, tu quæ habitas in loco munito. B κατοικοῦσα. B ἐλευθερώσας. σκελ. Hebr. funda projicio. Aqu. et Symm. σφενδονήσω. τ ἐν θλ. Hebr. hac vice. Apud LXX et in B des. τῆν. x. ἐκθλ. α. Ita habet Ald. et Compl. ὅπως ἐλ. Rec. lect. ὅπως εὐρεθῆ ἢ πληγῆ σου. Hebr. ut reprehendantur.

Ει καλῶς ἔτρεχον, κατευθύνοντο. Ἐπειδὴ ⁶¹ δὲ βλα- A
βερὸς ὁ δρόμος, ἐπισκοπιζονται ⁶², ἵνα ἐπ' ὀλεθρίᾳ ⁶³
τρέχοντες παύσωνται.

ιβ'. Εὐρέθη ⁶⁴ οὐαί ἐπὶ συντριμματί σου ἀληθρὰ
ἢ πληγὴ σου ⁶⁵. Σύντριμμα τὴν ἀμαρτίαν καλεῖ·
οὐαί δὲ τὴν τιμωρίαν. Ἰσχυλοῦθησες, φησί, τῇ πονη-
ρίᾳ σου ἢ τιμωρία, καὶ ἀληθρὰν ἐδέξω πληγὴν·
εἴτα ἐκ προσώπου τῆς πόλεως συντίθησι θρῆνον,
διδάσκων αὐτὴν ποιοῖς δεῖ χρήσασθαι λόγοις ὀδυρο-
μένην πλημμυλείας ⁶⁶· καὶ φησιν· « Ὅντως τοῦτο
τὸ τραῦμά ἐστι ⁶⁷, καὶ κατέλαβέ με ⁶⁸. » Ἄντι τοῦ,
Ἡ πληγὴ τῆς ἀμαρτίας αἰτία μοι γέγονε τῶν κακῶν.

κ'. Ἡ σκηνὴ σου ⁶⁹ ἐταλαιπώρησεν· ὤλετο,
καὶ πᾶσαι ⁷⁰ αἱ δέρβεις σου ⁷¹ διασπάρησαν ⁷².
Σκηνὴν καλεῖ, οὐ μόνον τὸν θεῖον ναὸν, ἀλλὰ καὶ
τὰς οἰκίας, καὶ τοὺς πύργους, καὶ τοὺς περιβόλους.
« Οἱ υἱοὶ μου καὶ πρόβατά μου ἐξῆλθον ἀπ' ἐμοῦ,
καὶ ⁷³ οὐκ εἰσίν· οὐκ ⁷⁴ ἐστὶ τόπος τῆς σκηνῆς μου,
οὐ τόπος δερβείων ⁷⁵ μου. Πάντων κατὰ ταυτὸν ⁷⁶
ἔρημος ἐγενόμην. Λέγει δὲ καὶ τῆς πονηρίας τοὺς
διδασκάλους.

κα'. Ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν
θεόν ⁷⁷ οὐκ ἐξεζήτησαν ⁷⁸. Ποιμένας καλεῖ τοὺς
βασιλέας καὶ τοὺς ἱερεῖς· καὶ οὗτοι γὰρ κάκιστοι
τῆς πλάνης ἐγέναντο πρόβειοι. Διδάσκει δὲ ταῦτα
σαφέστερον τῶν Βασιλευμένων καὶ τῶν Παραλειπομένων
ἢ ἱστορία ⁷⁹. « Διὰ ⁸⁰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα ἡ νομὴ
αὐτῶν, ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν. » Νομὴν ἐνεαυθακαλεῖ,
τὴν πόαν, ἀλλὰ τὰ ποιμνία· καὶ λέγει, τὴν τῶν
παρμένων ἀφροσύνην αἰτίαν γενέσθαι τῆς τῶν προ- C
βείων πλάνης.

κβ'. Φωνὴ ἀκοῆς ἰδοὺ ἔρχεται, καὶ σισιμὸς μέ-
γας ἐπὶ τῆς βοφρᾶ, τοῦ τόξου τὰς κόλπους Ἰσθθα
εἰς ἀφανισμόν, καὶ ποίτην στρουθῶν ⁸¹. Στρουθὸς
τὰς μεγάλας λέγει τὰς Λιβύσας, ὅς οἱ πολλοὶ
στρουθοκαμήλους καλοῦσι· φιλέρημον γὰρ καὶ τοῦτο
τὸ ζῷον. Εἴτα διδάσκει ὁ προφήτης, τίς ἔγει ⁸² τὸν
Ναβουχοδονόσορ.

κγ'. Οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ
ὁδὸς αὐτοῦ· οὐδὲ ⁸³ ἀνὴρ πορεύσεται, καὶ κατ-
ορθώσει ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ ⁸⁴ κατευθυνεῖ πορείαν
αὐτοῦ. Οὐκ ἀνικαίλιος, φησὶν, ἔρημος καθ' ἡμῶν μὴ
βουλομένη σου, Δείσασθε· εἰ δὲ καὶ ἔρημισεν, οὐκ ἂν
κατέρησεν ἄνω ἢ ἔβλησε, τῆς οἰκῆς δεξιᾶς ἡμῶν προ-
ρηθουμένης· οἶδα γὰρ οἷα Συναχηρεῖμ πέπονθεν· D
ἄλλ' ἐκτεταύομέν σε, μηδὲ ἐκείνον ⁸⁵ ἡμᾶς εἰσπράξει.

rent, dirigerentur. At cum cursus sit noxius,
obtenebrantur, ut desinant perniciose currere

VERS. 19. *Inventum est vae super contritione tua :*
peissima est plaga tua. Contritionem vocat pecca-
tum : vae autem supplicium. Nequitiam, inquit,
tuam secuta est poena, et gravissimam plagam
accepisti. Post haec componit lamentationem ex
persona civitatis, instruens eam, quibus sermoni-
bus uti debeat plangens delicta, et ait : « Revera
hoc est vulnus, et comprehendit me. » Quasi dicat :
Plaga peccati fuit mihi causa malorum.

VERS. 20. *Tabernaculum tuum misere se habet :*
periit, et 467 omnes pelles tuae dispersae sunt.
Tabernaculum vocat, non modo templum divinum,
sed etiam domos, et turres, et moenia. « Filii mei
et oves meae recesserunt a me, et non sunt ; non
est locus tabernaculi mei : non est locus pellium
mearum. » Omnibus simul destituta sum. Refert
etiam nequitiae magistros.

VERS. 21. *Quia pastores desipuerunt, et Deum
non inquisiverunt.* Pastores vocat reges et sacer-
dotes. Siquidem hi et illi errorum promoverunt :
quae clarius docet Regnorum et Paralipomenon
historia. « Propterea omne pascuum eorum non
intellexit : sed dispersi sunt. » Hoc loco pascuum
vocat, non herbam, sed greges : et ait, impru-
dentiam pastorum fuisse causam erroris ovium.

VERS. 22. *Vox auditionis ecce venit, et commotio
magna e terra aequilonis : ut redigat civitates Judae in
deletionem, et cubile struthionum.* * Struthiones di-
cit, ingentes illos Libyicos, quos plerique strutho-
camelos appellant : amat enim deserta hoc etiam
animal. Exinde propheta docet, a quo adducatur
Nabuchodonosor.

VERS. 23. *Novi, Domine, quod non sit hominis via
ejus, neque vir ambulabit, et rectam 468 faciet
viam suam, neque diriget projectionem suam.* Non
irrupisset ille, inquit, contra nos, Domine, te non
volente : et si irrupisset, nequaquam prospere egis-
set quae volebat, nobis opitulante dextera tua. Scio
enim quae acciderint Sennacherimo. Sed obsecra-
mus te, ne ille exigit a nobis poenas impietatis :

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ B ἐπι. ⁶² ἐπισκ. B ὑποσκαλίζονται. ⁶³ B ὀλεθρῶ. ⁶⁴ Εὐρ. — συντρ. σου. Des. εὐρέθη apud
LXX ; Hebr. Vae mihi propter cladem meam ! ⁶⁵ σου. Hebr. mea. ⁶⁶ πλ. B πρᾶμ. τὰς. ⁶⁷ ἐστὶ.
B πρᾶμ. μου. Hebr. morbus meus. ⁶⁸ κατ. με. Rec. lect. κατ. π. Sed Hebr. et sustinebo
illum (morbum meum). ⁶⁹ σου. B μου. Hebr. tabernaculum meum vastatum est. ⁷⁰ πᾶσαι — διεσκ.
Hebr. omnes funiculi mei disrupti sunt. ⁷¹ σου. Ed. prior habebat μου, quod mutandum fuit in σου,
juxta rec. lect. ⁷² Rec. lect. διασπάρησαν. ⁷³ ἐξ. ἀπ' ἐμοῦ καὶ. Des. apud LXX, exstat autem in Hebr.
⁷⁴ οὐκ — δέρβ. μου. Hebr. non est qui extendat amplius tabernaculum meum : non est qui erigat cor-
timas (s. pelles) meas. ⁷⁵ δέρβ. B πρᾶμ. τῶν. ⁷⁶ B κατ' αὐτόν. ⁷⁷ Θεόν. B Κύριον, juxta rec. lect.
⁷⁸ ἐξέτ. Ita Alex. ⁷⁹ ἢ ἱστ. B ἢ βίβλος ἱστοροῦσα. ⁸⁰ διὰ — διεσκ. Hebr. propterea quod non intellexe-
runt, ideo grex eorum dispersus est. ⁸¹ στρ. Hebr. draconum. ⁸² τίς ἔγει. Ita B sed edit. prior habebat
τίς ἐξάγει. ⁸³ οὐδὲ — ὁδ. αὐτ. Infra, ad Ezech. xxi, 17, ita leg. οὐδὲ πορεύσεται ἀνθρώπος καὶ κατευ-
θυνεῖ ὁδὸν αὐτοῦ. Des. apud Hebr. et LXX. Duplex interpretatio h. l. coaluisse vi-
detur. ⁸⁴ μηδὲ ἐκ. B μὴ δεῖ ἐκείνον.

verum tu ipse erudias nos paterna castigatione. Hoc enim dicit in subsequentibus :

VERS. 24, 25. Corripe nos, Domine : verumtamen in iudicio, et non in furore : ne paucos facias nos. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt. Quia comederunt Jacobum, et consumpserunt eum, et paciscuum ejus desolaverunt. Perspicuum est igitur, tam ex eis quæ dicta sunt, quam ex his quæ subiiciuntur, verba hæc : « Novi, Domine, quod non sit hominis via ejus, » neque subicere libertatem arbitrii nostri servituti naturali, neque res nostras fatali necessitati submittere : sed discrete nos docere, quo pacto Dominus Deus totius mundi gubernacula teneat, et sapienter gubernet, suppedians bona, et corripiens juste, ubi post diuturnam patientiam in nequitia perseverare viderit.

CAPUT XL

Post hæc præcipit, ut dicat universo populo :

VERS. 3, 4. Hæc dicit Dominus Deus Israel. Maledictus vir, qui non audierit. Quod præcepi patribus vestris, die quo eduxi eos e terra Aegypti, e fornace ferrea. Hoc ipsum, cum legem sanciret, addidit legi, et dixit : « Maledictus omnis, qui non permanerit in omnibus, quæ scriptæ sunt in libro legis, ut faciatis eas. » Pollicetur tam illo quam hoc iterum loco, se dignos habiturum omnimoda Providentia eos qui observaverint mandata divina. [8] Et revocat in memoriam suam : ea quæ dicta sunt patribus eorum, tum illorum inobedientiam. « Declinaverunt enim, ait, aurem suam, et ambulaverunt quisque in reitudine cordis sui pravi. » Rectitudinem hic ponit, non pro justitia et aequitate, sed pro pravitate perseverante in malitia. Nam ab ea non recesserunt, sed in ea continenter incedebant. « Et induxi super eos omnia verba pacti hujus, quod præceperam eis ut facerent, et non fecerunt. » Variis enim supplicijs addixit eos. Interdum Ammonitis, interdum Moabitibus, interdum allophyliis serviebant.

VERS. 9, 10. Et dixit Dominus : Inventa est colligatio in viris Judæ, et in viris habitantibus Hierosolymam. Conversi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum, qui noluerunt audire verba mea. Istud est idem ac colligatio, idem est ac col-

11 Deut. xxxii, 26.

A. δίκας τῆς ἀσεβείας· ἀλλ' αὐτόν σε παιδεύσαι, καὶ πατρικὴν παιδείαν ἐπαγαγεῖν· τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς λέγει.

κδ', κε'. Παῖδευσον ἡμᾶς⁸⁸, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει⁸⁹, καὶ μὴ ἐν θυμῷ· ἴνα⁹⁰ μὴ ὀλίγους ποιήσης ἡμᾶς. Ἐκχεσον τὸν θυμὸν σου ἐπὶ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα σε, καὶ ἐπὶ βασιλείας, αἱ τὸ ὄνομα σου οὐκ ἐπεκατέσσαντο. Ὅτι κατέφαγον τὸν Ἰακώβ, καὶ συνετέλεσαν αὐτὸν, καὶ τὴν ρομὴν αὐτοῦ ἠρήμωσαν. Ἀἴτηλον τοῖνον καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων, ὡς τὸ, « Οἶδα, Κύριε, ὅτι οὐχ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, » οὔτε φυσικῆ δουλείᾳ τὸ ἐλεύθερον ἡμῶν ὑποβάλλει τῆς γνώμης, οὔτε τῆς εἰμαρμένης ἀνάγκῃ τὰ καθ' ἡμᾶς ὑποτίθησιν· ἀλλὰ διαβρόχῃ ἡμᾶς διδάσκει, πῶς ὁ Δεσπότης⁹¹ Θεὸς κατέχει τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παντὸς κόσμου, καὶ σοφῶς κυβερνεῖ, καὶ χορηγεῖ τὰ ἀγαθὰ, καὶ παιδεύει δικαίως, ὅταν ἐπὶ πλεῖστον μακροθυμίας ἐπιμεινάντας⁹² τῆς πονηρίας θεάσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'

Μετὰ ταῦτα παρακελεύεται πρὸς πάντα εἰσεῖν τὸν λαόν·

γ', δ'. Τὰς λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ, Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἀκούσεται τῶν λόγων· τῆς διαθήκης ταύτης· ἧς ἐνετειλέθη τῷ πατέρει· ὁμῶν⁹³, ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς. Τῷτα καὶ κωροδοτεῖσιν τῷ ἡμέρᾳ προστάθωμαι· ἰσηγὰρ· « Ἐπικατάρατος εἶμι, ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι· τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῇ βιβλίᾳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά· » ὑποσχεῖται δὲ κάκει, καὶ πάλιν ἐνταῦθα, ὡς πάσης ἀξίως κηρυκτικῶς τοὺς τὰς θείας φυλάσσοντας ἐντολάς. Ἀναμνησθεὶς δὲ καὶ τῶν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν εἰρημένων, καὶ τῆς ἐκείνων ἀπειθείας. « Ἐξέκλινα⁹⁴ γὰρ, φησὶ, τὸ αὖς αἰσῆμα καὶ ἐπορεύθησαν ἄνθρωποι ἐν τῇ αἰσῆμα⁹⁵ τῆς καρτίης αὐτοῦ τῆς πονηρίας. » Εὐθύτητα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν ὀρθότητα λέγει⁹⁶, ἀλλὰ τὴν ἐφεξῆς γεγενημένην πᾶνηριαν ἐν τῇ κακίᾳ· οὐ γὰρ ἀπετρέποντο ταύτης, ἀλλὰ διηνεκῶς αὐτὴν ἔδωσαν. « Καὶ ἐπήγαγον ἐπ' αὐτοὺς πάντα τοὺς λόγους τῆς διαθήκης ταύτης, ἧς ἐνετειλέθη αὐτοῖς ποιῆσαι, καὶ οὐκ ἐποίησαν· ἀπεφόροις γὰρ τιμωρίας ἀποτοῖς ἐξέδωκαν· περὶ μὲν Ἀρμαυτίαις, περὶ δὲ Μωαβίταις, ἄλλοτε ἄλλοφύλοις ἐδόλωσαν·

θ', ι'. Καὶ εἶπεν Κύριος· Εὐρέθη σὺνδῆσμος ἐν ἀνδράσιν Ἰουδα, καὶ ἐν τοῖς κατοικοῦσιν Ἰερουσαλήμ· Ἐπεστράφησαν ἐπὶ τὰς ἀδικίας τῶν πατέρων αὐτῶν τῶν προτέρων, οἱ οὐκ ἠθέλον ἀκούσαι τῶν λόγων μου. Τὸ « Εὐρέθη σὺνδῆσμος, »

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ ἡμ. Hebr. me. ⁸⁹ ἐν κρίσει. Hebr. cum moderatione. Ita עַל־כַּיִן h. l. et c. xxx, 11, sumitur. ⁹⁰ ἴνα — ἡμᾶς. Hebr. ne ad paucos redigas me. ⁹¹ Δεσπότης. Des. in B. ⁹² B ἐπιμένοντας. ⁹³ B τὸν λόγον. ⁹⁴ B ἡμῶν. ⁹⁵ πᾶσι. B præm. ἐν, juxta rec. lect. l. c. ⁹⁶ B ἐξέκλινον. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet ἐξεκλίνατο. Theodotioni debemus lectiones vers. 8, qui des. apud LXX. ⁹⁷ εὐθ. Hebr. obfirmatione sc. pravitate. ⁹⁸ λέγ. Deerat in edit. prior. ⁹⁹ ἴερ. B præm. ἐν.

ἀντὶ τοῦ, συνδεδεμένοι εἰσὶ, καὶ συμπεπλεγμένοι ἅ τῶς πατράσι, καὶ τὴν ἐκείνων πορείαν ὀδεύουσι· τούτο γὰρ καὶ διὰ τῶν ἐπιγομένων σημαίνει. Ἐκεῖνοι αὐτοὶ βαδίζουσιν ὀπίσω θεῶν ἀλλοτρίων, τοῦ δουλείειν αὐτοῖς. Ταῦτα δὲ ὀρώσι τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς παραβαίνοντες διαθήκην. Ὅς δὲ χάριν παντοῦ ἐπιπέσει ἀποδοῦναι συμφοραῖς, καὶ ὀδωρομένους οὐκ ἀξιώσω φειδοῦς· οὔτε μὴν παρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν θεραπευομένων θεῶν ἐπικουρίας τινοῦς ἀπολαύονται⁹. Λέγει δὲ καὶ τούτων τὸ πλῆθος.

17. Ὅτι κατὰ ἀριθμὸν τῶν πόλεων σου ἦσαν οἱ θεοὶ σου, Ἰούδα, καὶ κατὰ ἀριθμὸν ἐξέδων Ἱερουσαλήμ, ἐταξάν βωμοὺς ἐπὶ ἀισχύνη¹⁰, θυσιαστήρια τοῦ θυμῶν ἐπὶ Βααλ. Διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν τῆς ἀσεθείας τὸν προφήτην κωλύει τὴν ὑπερβίβωσιν πρὸς ἐπιβίβωσιν προσενεγκεῖν.

18. Μὴ εὐχου γὰρ, φησὶ, περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξιοῖς· περὶ αὐτῶν ἐν δεήσει καὶ προσεγγίῃ· οὐκ εἰσακουσόμεθα σου· ἐν τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ ἐκικαλοῦνται με, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κώσεως αὐτῶν. Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τιμωρίᾳ τὰς δεήσεις προσφέρουσι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης· Δαβὶδ παρεγγυᾷ, λέγων· Προφθάσωμεν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐν ἰσχυρολογίᾳ. Ἐνταῦθα δὲ τὴν ἀνυπέρογκτον αὐτῆς ἐπίβωσιν δείκνυσιν.

19. Πῆ ἡ ἡγαπημένη ἐν τῷ οἴκῳ μου ἐποίησε βδέλυγμα· Ἀμφότερα τὴν ἐπίτασιν τῆς δυσσεθείας ἐπέθετο, καὶ τὸ ἐγαπημένην κληθήναι, καὶ τὸ ἐνδοθεῖν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ οὐκ ὄντων θεῶν τὰ ἰδὲ ἀλλοτρίων εἰσεῖσαι. Μὴ εὐχάσαι καὶ πρὸς θεῶν ἀφαιρούσιν ἐπὶ σοῦ τὰς κακίας σου· ἢ τούτοις διαφεύξῃ; Ἐπεὶ ἡμεῖς ὁ προφητικὸς ἐδίδαξεν ὄρος· καὶ λόγος, ὡς πρῶτον ἀγαθὴν ὁ Δεσπότης ζητεῖ· τούτο γὰρ καὶ ἐθεῶς βεβαίως Δαβὶδ· Ὅθιαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἤθελον· σῶμα δὲ κατηρέσω μοι. Καὶ πάλιν· Ὅτι εἰ ἤθελον θεῶν εὐχάσαι, εὐχάσαι ἂν, ὄλοκαυτώματα οὐκ εὐχάσαι· Ὅθιαν τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐβουδενώσεται. Καὶ ἐπειδὴ ἡγαπημένην αὐτὴν ἐπέθετο, λέγει πάλιν καὶ τὴν ἐτέραν αὐτῆς προσεγγίβωσιν.

20. Ἐλαίαν ὠραίων, εὐσχοῖον τῷ εὐδοίᾳ, ἐκάλεισε Κύριος τὸ δρομὸν σου. Ταύτην δὲ τὴν προσεγγίβωσιν ἐπέθετο ἐπὶ τὴν καρπογονίαν προτρέπων. Ὅθιαν καὶ ἀμπέλον πολλὰς ἐνόμασεν. Εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς ἀνήφθη πῦρ ἐπ' αὐτήν. Ἐπειδὴ ἐλαίαν ἐκάλεισε, καὶ καθάρσεως μέμνηται· περιτομὴν γὰρ καλεῖ τὴν καθάρσιν· οὕτω καὶ ὁ Κύριος· ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις φησὶ· Πᾶν κλημα ἐν ἔμοι μὴ φέρον καρπὸν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. — 10 Μεγάλη ἡ θλίψις ἐπὶ σέ· 11 ἡ χρεώθη-

A ligati sunt et implicati cum patribus, et via eorum incedunt. Hoc enim sequentia significant. Et ecce ipsi vadunt post deos alienos, ut serviant eis. Quæ quidem dum faciunt, pactum sibi datum transgrediuntur. Quamobrem omnimodis eos obruam calamitatibus, nec plangentem veniam dignos existimabo: tametsi nullum a diis, quos colunt, consequantur auxilium, quorum etiam multitudinem commemorat.

VERS. 13. Quia juxta numerum civitatum tuarum erant dii tui, Juda: et juxta numerum vicarum Hierosolymæ, posuerunt aras pudori, altaria ad adulentum Baali. Quare propter inmodicam impietatem prohibet prophetæ, ne pro eis supplicationem offerat.

VERS. 14. Ne oraveris enim, ait, pro populo isto: et ne postules pro ipsis in oratione et deprecatione: quia non exaudiam te tempore quo invocaverint me, tempore afflictionis eorum. Quia in ipso supplicii sensu preces offerunt. Idcirco David quoque propheta monet his verbis: Præoccupemus faciem ejus in confessione. Hic vero excessum impietatis ejus demonstrat.

VERS. 15. Quid est, quod dilecta operata est in domo mea abominationem? Utrumque declarat gravitatem impietatis, tum quod vocata est dilecta, tum quod interius in templo Dei collocaverit statuas eorum qui non sunt dii. Nunquid preces et carnes sanctæ auferent a te malitias tuas, aut per hæc effugies? Clare nos instruit intentio et sermo prophetæ Dominum opera bona requirere. Quod etiam divinus David exclamat: Sacrificium et oblationem noluit: corpus autem perfecisti mihi. Et iterum: Quoniam si voluisses, sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo (gratum) est spiritus contritus: cor contritum et humiliatum Deus non despiciet. Et postquam vocavit eam dilectam, iterum aliam ipsam appellationem refert.

VERS. 16. Olivam formosam, specie valde operam, vocavit Dominus nomen tuum. Hanc vero appellationem imposuit, ut invitaret eam ad ferendos fructus. Eodemque modo sæpe vineam vocavit. Ad vocem putationis ipsius exarsit ignis super eam. Quia vocavit eam olivam, meminit quoque purgationis: putationem enim appellat purgationem. Sic et Dominus in sacris Evangeliiis dicit: Omnis palme in me non ferens fructum exciditur, et in ignem mittitur. — Magna tribula-

9 Psal. xciv, 2. 10 Psal. xxxix, 7. 11 Psal. l, 18, 49. 12 Joan. xv, 2.

VARIÆ LECTIONES.

9 B ἀπολαύονται. 10 τ. αἰσχ. Des. apud LXX, existat autem in Hebr. 11 τῆ. Ed. prior habet τὸ. 12 Rec. lect. προσέχου. 13 Rec. lect. ἀξίου. σου, Deest apud LXX. 14 ἐν — αὐτῶν. Hebr. propter malitiam eorum. 15 καὶ ὁ πρ. B ὁ θεός. 16 ἐπ. βδ. Hebr. actio ejus est scelus multorum, a. eam multis commissum. 17 B ἐνδον. 18 B χορός. 19 ὠρ. — εἶδε. Hebr. videntem, pulchram fructu et forma. 20 περιτ. αὐτ. Hebr. contusionis magnæ. 21 Hebr. accendet. 22 ἐκκ. — βάλλεται. Rec. lect. l. c. αἶψα αὐτό. 23 μεγ. — ἐπὶ σέ. Des. in Hebr. et Compl.

tio super te : rami ejus inutiles facti sunt. » Bo nos enim fructus ferre noluerunt. Et ut ostendat non regem Babylonis potentem esse, sed seipsum illi pœnas infligere, hæc addit :

Vers. 17. *Et Dominus Deus exercituum, qui plantavit te, locutus est super te mala, pro malitia domus Israel, et domus Juda : quia fecerunt sibi hoc, ad irritandum me, cum suffitum adolerent Baali.* Ipse, inquit, qui te plantavit, præcidit ramos : tu vero in causa es, quæ non probos fructus, sed exitiales protulisti. In sequentibus autem **472** docet propheta, qualia commissuri sint in ipsum, et in Christum Dominum. In eo enim etiam illa adumbrata sunt.

Vers. 18. *Domine, demonstra mihi, et cognoscam.* Ipsa precatio testatur eum non illa solum referre, quæ in ipsum commissa erant ; alioqui nulla revelatione egebat ad perspicienda quæ tum fiebant, cum in eum admitterentur : revelatio autem præmonstrat futura : « Tunc vidi studia eorum. »

Vers. 19. *Ego autem, quasi agnus innoxius, qui ducitur ad victimam, non cognovi.* Istud « non cognovi » quadrat prophetæ, tristitia non speranti ; qui non diligenter attendebat Dominicis promissionibus, sed cum audisset : « Posui te hodie ut civitatem munitam, et ut columnam ferream, et murum æneum, arbitratus est se nequaquam molestia tentandum esse ». » Atqui sermo divinus non hoc pollicebatur, sed, vinces adversa. « Pugnabunt enim, inquit, tecum, et non prævalebunt adversus te : quia ego sum tecum, ut liberem te, dicit Dominus ». » Verum sermo secundum alium sensum Christo Domino convenit. Tanquam agnus enim, a. i. qui ducitur ad victimam, non novit quid passurus sit : et excepturus passionem, sequitur ducentes. « Quia cogitaverunt super me cogitationem, dicentes : Agite, mittamus lignum in panem ejus, et deleamus eum e terra viventium, et non commemoretur ultra nomen Illius. » Istud prophetæ omnino non convenit. Qui enim fieri poterat, ut lignum immitteretur in panem ? At Christo Domino sermo prophetiæ vel **473** maxime quadrat. Nam suum ipsius corpus panem appellavit : « Panis enim, inquit, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita ». » Panem hunc ligno affixerunt, putantes se memoriam Illius esse extincturos. Dehinc propheta :

Vers. 20. *Tu vero, Domine exercituum, qui judicas juste, et probus renes et corda, videam ultionem tuam in eis. Quoniam ad te revelavi justificationem meam.*

† Supra 1, 18. † ibid. 19. † Joan. vi, 51.

VARIE LECTONES.

¹⁶ ἡχρ. *Hebr.* frangent, s. depascent (propagines ejus). ¹⁶ Rec. lect. δ, τι, οὐκίσο ἵναιδε τοῦτο. ¹⁷ Κύριε — γνώσομαι. *Hebr.* Et Jehova votum fecit mihi, ut cognoscerem. ¹⁸ B αὐτόν. ¹⁹ B ἐγένετο. ²⁰ ἄκ *Hebr.* (aut) nos. ²¹ B θύσασθαι. ²² πρ. B πρᾶξ. γάρ. ²³ B παρηθήσεται. ²⁴ δεῦτε — ἄρτ. αὐτοῦ. *Hebr.* perdamus lignum in virore suo. ²⁵ B νομίσαντες. ²⁶ εἶτα ὁ πρ. Des. in B. ²⁷ ἐν αὐτ. Ita *Compl. Rec. lect.* ἐξ αὐτῶν

A σαν ¹⁶ οἱ κλάδοι αὐτῆς. » Καρπούς γὰρ ἀγαθοὺς ἐνεγκεῖν οὐκ ἠθέλησαν· καὶ διδάσκων ὡς οὐχ ὁ Βαβυλωνίος ἰσχυρὸς, ἀλλ' αὐτὸς αὐτῇ τὴν τιμωρίαν ἐπάγει, προστέθεικε καὶ ταῦτα·

ιζ'. Καὶ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ὁ καταφρευσάσας σε, ἐλάλησεν ἐπὶ σέ κακὰ, ἀντὶ τῆς κακίας οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ οἴκου Ἰούδα· διὰ ¹⁶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς τοῦτο, τοῦ πειρογίσει με ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ τῇ Βαβ. Αὐτὸς, φησὶν, ὁ φουτουργὸς σου τοὺς κλάδους ἐξέκοψε· σὺ δὲ τούτων αἰτία, οὐκ ὠφελίμους, ἀλλὰ δηλητηρίους βλαστήσασα καρπούς. Διδάσκει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς ὁ προφήτης, ὅτι κατ' αὐτοῦ τολμήσουσι, καὶ κατὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Ἐν αὐτῷ γὰρ κάκεινα ἐσχιωγραφῆθη.

ιη'. Κύριε ¹⁷, γνώρισόν μοι, καὶ γνώσομαι. Ὅτι **B** οὐ μόνον τὰ κατ' αὐτοῦ ¹⁸ λέγει γεγενημένα, μαρτυρεῖ ἡ εὐχὴ· οὐκ ἀποκαλύφως ἔδειτο εἰς τὸ ἰδεῖν τὰ τότε γινόμενα· εἰς αὐτὸν γὰρ ἐγένοντο ¹⁹· ἀλλ' ἡ ἀποκάλυψις προδεικνύει τὰ ἐσόμενα. « Τότε εἶδον τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν. »

ιθ'. Ἐγὼ δὲ, ὡς ἀρνίον ἀκακὸν ²⁰ ἀγόμενον τοῦ θύσασθαι ²¹, οὐκ ἔγνω. Τὸ ἐ οὐκ ἔγνω ἢ τῷ προφήτῃ ἀρμόττει, ὡς οὐ προσδοκῆσαντι τὰ λυπηρά· οὐ προσέσχεν ²² ἀκριδῶς ταῖς Δεσποτικαῖς ὑποσχέσεσιν, ἀλλ' ἀκούσας· « Τίθεικά σε ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὡς πόλιν ὀχυρὰν, καὶ ὡς στύλον σιδηροῦν, καὶ ὡς τεῖχος χαλκοῦν, ἐ ἐνόμισε μηδαμῶς πειρασθαι ²³ σκυθρωποῦ. Ὁ δὲ θεῖος λόγος οὐ τοῦτο ὑπέσχετο, ἀλλ' ὅτι Κρείττων ἔση τῶν λυπηρῶν· « Παλεμήσουσι **C** γὰρ, φησὶ, πρὸς σέ, καὶ οὐ μὴ δύνανται πρὸς σέ· διότι ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ, τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε, λέγει Κύριος· » τῷ δὲ Δεσπότη Χριστῷ καθ' ἑτέραν ἔνοιαν ὁ λόγος ἐστὶ πρόσφορος. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ ἀρνεὶς ἀγόμενος εἰς σφαγὴν οὐκ οἶδεν ὁ πείσεται, καὶ τοῖς ἀγούσιν ἔπειτα καταδεξάμενος τὸ πάθος· « Ὅτι ἐπ' ἐμὲ ἐλογίσαντο λογισμῶν, λέγοντες· Δεῦτε ²⁴ ἐμβέλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ, καὶ ἐκτριψόμεν αὐτὸν ἀπὸ γῆς ζώντων, καὶ οὐ μὴ μνησθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐτι. » Τοῦτο τῷ προφήτῃ οὐθ' ὄλω· ἀρμόττει· πῶς γὰρ οἶδεν ἡν ξύλον ἐμβληθῆναι τῷ ἄρτῳ ; Τῷ δὲ Δεσπότη Χριστῷ καὶ μάλ' αὐτῆς προφητείας ὁ λόγος προσήκει· ἄρτον γὰρ τὸ αὐτοῦ προσηγόρευσε σῶμα· « Ὁ ἄρτος γὰρ, φησὶν, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου **D** ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. » Τοῦτον τὸν ἄρτον ξύλῳ προσήλωσαν, νομίζοντες ²⁵ αὐτοῦ κατασθενύναι τὴν μνήμην. Εἶτα ὁ προφήτης ²⁶.

κ'. Σὺ δὲ, Κύριε τῶν δυνάμεων, ὁ κρινῶν ἐλκασια, δοκιμάζων νεφροὺς καὶ καρδίας, ἴδοιμι τὴν παρὰ σοῦ ἐδίκησιν ἐν αὐτοῖς ²⁷· διὰ πρὸς σέ

ἀνακάλυψε τὸ δίκαιμά μου²⁸. Νεφρούς, ὡς A Remos vocat, ut sæpe diximas, cogitationes : non quod concupiscendi vis in renibus sita frequenter incitat cogitationem. Non frustra utique permisit Deus prophetam adversis tentari : sed cum sæpe conatus esset pro inique agentibus intercedere, volens ei persuadere, ne seipsum putaret clementem, thesaurum autem bonitatis crudelem, insultum huic fieri permisit. Ille vero magno dolore confectus supplicat Deo, ut juste judicet, et de impiis sumat pœnas. [21-23]. Quam supplicationem suscipit Dominus, ac data responsione punitiorem minatur : et alios in bello interficiendos esse dicit, alios fame perituros.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Ἄλλὰ πάλιν ὁ προφήτης, θεώμενος τῶν πονηρῶν συζώντων τὴν εὐπραξίαν, τοῦτου τὴν αἰτίαν διδαχθῆναι ἀντιβολεῖ.

α'. Δίκαιος εἶ, Κύριε, ὅτι ἀπαλογήσομαι πρὸς σέ· πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σέ. Οἶδα, φησὶν, ἐκρυβῶς τῆς σῆς ψήφου τὸ δίκαιον· οὐκ ἄτοπον δὲ οὐδὲ ἐγὼ προσφέρειν ἡγοῦμαι σοι πῦσιν. « Τί ὅτι ἰδὼς ἀσεβῶν εὐδοῦται, εὐθύναν²⁹ πάντες οἱ ἀθετούντες ἀθέτημα ; »

β'. Ἐρύττωσαν αὐτοὺς, καὶ ἐρρίζωθησαν· ἐταπνοποίησαν³⁰, καὶ ἐποίησαν καρπὸν. Διὰ τούτων εὐπραξίαν³¹ ἐδήλωσε· τὴν δὲ ἄνοιαν γνώμην διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐδήλωσε σημαίνων· « Ἐγγὺς εἶ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν³², καὶ πόρρω³³ ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. » Ἐν μόνοις, φησὶ, τοῖς λόγοις προσηγορίαν προσφέρουσι τὴν σὴν· ἐκ γὰρ τῶν λογισμῶν τὴν σὴν ἐξίβαλον μνήμην.

γ'. Καὶ σὺ, Κύριε, γινώσκεις με, εἰδὼς με³⁴, ἔδοξίμασάς³⁵ τὴν καρδίαν μου. Οὐ γὰρ μόνον τὰ φαινόμενα οἶδας, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαθάνοντάς μου λογισμούς. « Ἄθροισον³⁶ αὐτοὺς ὡς πρόβατα εἰς σφαγὴν, καὶ ἄγνισον αὐτοὺς εἰς ἡμέραν σφαγῆς αὐτῶν. » Τὸ ἄγνισον, ἀντὶ τοῦ ἀθροίσου λέγει. Ἄφαιρεῖ γὰρ αὐτὸν³⁷ ὁ ἀγνίσασθαι βουλόμενος· ἐπὶ καὶ ὁ Σύρας εὐτέρεπισον ἀντὶ τοῦ ἄγνισου τέλειον.

δ'. Ἔως πότε πενήθησι ἡ γῆ, καὶ ὁ χόρτος πᾶς τοῦ ἀγροῦ ξηρανθήσεται ἀπὸ κακίας τῶν κατασκευόντων τὴν γῆν³⁸; ἠφανίσθησαν κτήνη καὶ πτερωτά, ὅτι εἴπον, οὐκ ὄψεται ὁ θεός³⁹ ὁδοὺς ἡμῶν⁴⁰. Τῆς τούτων ἕνεκα παρανομίας ἔρημος ἡ γῆ μεμένηκε, Κύριε⁴¹· ὑπολαμβάνουσι γὰρ μὴ ἐπαρῆν σε, μηδὲ βλέπειν τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμήματα.

B

CAPUT XII.

Rursus propheta, cum animadverteret prosperitatem improbe viventium, postulat doceri, quanam sit ejus rei causa.

VERS. 1. *Justus es, Domine, ut disputem tecum : veruntamen judicia tecum loquar.* Probe novi, ait, quam justa sit sententia tua : nec tamen absurdum existimo tibi proponere questionem. 474 « *Quare via impiorum prosperatur, et bene est omnibus qui prævaricantur prævaricationem ?* »

VERS. 2. *Plantasti eos, et egerunt radices : filios procreaverunt, et fecerunt fructum.* Illis verbis prosperitatem exposuit : per subsequentia vero impium in Deum animum designavit : « *Prope tu es ori eorum, et longe remotus a renibus eorum.* » *Nudis,* ait, verbis te appellant : a cogitationibus enim tui memoriam expulerunt.

VERS. 3. *Et tu, Domine, novisti me : scis quis ego sim, probasti cor meum.* Quia non ea tantum quæ patent cognoscis, sed etiam secretas cogitationes meas. « *Congrega eos velut oves ad cædem, et purifica eos in diem occisionis eorum.* » Purifica dicit, pro segrega. Segregat enim se, qui vult purificari. Propterea etiam Syrus, præpara, posuit pro, purifica.

VERS. 4. *Usquequo lugebit terra, et omnis herba agri exsiccabitur, propter malitiam habitantium in terra? Perierunt animalia et volucres, quia dixerunt : Non videbit Deus vias nostras.* Propter iniquitatem eorum deserta mansit terra, Domine, quia existimant te non observare, neque videre quæ perpetrantur ab ipsis.

VARIAE LECTIONES.

²⁸ τὸ δικ. μου. *Hebr.* litem meam. ²⁹ αὐτ. *Hebr.* tranquillii sunt. ³⁰ ἔτ. *Hebr.* progrediuntur. ³¹ εὐπραξίαν. *Hebr.* εὐπραξίαν. ³² τ. στ. αὐτ. *Hebr.* in ore eorum. ³³ x. π. B πόρρω δέ. Vid. supra, t. 1, p. 1502. ³⁴ εἰδὼς με. *Des.* apud LXX, edit. prior habebat οἶδας, ex B autem restitutum est εἰδὼς, cui respondet *Hebr.* יָדַעְתִּי. ³⁵ ἔδοξίμασάς. *Des.* καὶ. ³⁶ ἄθρ.—σφαγῆν. Notanda est hæc lectio. Rectius enim verba ista hoc loco ponuntur, quam in fine versiculi, ubi edit. Ald. et codex Aug. post σφαγῆς αὐτῶν addunt, ἄθροισον αὐτοὺς ὡς πρόβατα εἰς (cod. Aug. ἐπὶ) σφαγῆν. Sed pro ἄθροισον in *Hebr.* est ἄθροισον. ³⁷ αὐτὸν. Ex B pro αὐτῶν, ut habebat edit. prior. ³⁸ τ. γῆν. *Rec. lect.* ἐν αὐτῇ. ³⁹ ὁ θεός. Abest ab *Hebr.* ⁴⁰ ὁδ. *Hebr.* ἀνεμ nostrum. ⁴¹ Κύρ. *Des.* in B

VERS. 5. *Pedes tui currunt* 475 *ad nequitiam, A*
et dissolvent te. Quomodo praparaberis in equis, et
in terra pacis confidis? Hoc ita interpretatus est
 Syrus: «Vieta es cum curreres cum pedibus, »
 et quo pacto cum equis contendere poteris?
 Quod vero dicit, est ejusmodi: Hostes vicini, Mo-
 abitæ, Ammonitæ, Idumæi, atque allophyli, pede-
 stribus copiis bellum gerbant, et tu certans cum
 illis sæponumero victus es. Qui fiet igitur, ut resi-
 stas Babylonis eam equestri exercitu in aciem
 prodeuntibus? At secundum interpretationem Græ-
 cam sic intelligendum est: Nequitia tua cursus la-
 befecit te, et viribus destituta, quomodo resistere poteris, et
 pugnare cum his qui ingenti equorum numero
 militant? Utrumque sensum apposui, relicta lecto-
 ribus mellioris optione. «Quomodo te geres in fre-
 mitu Jordanis?» Syrus ita dixit: «Quo pacto trajicies
 Jordanem exundantem?» Figurate fluviam inundan-
 tem vocavit multitudinem hostilis exercitus. Re-
 ducit autem eis in memoriam quæ acciderant sub
 Josua Nave: videlicet, quando curam tui gere-
 bam, Næviam illum exundantem transmisisti.

VERS. 6. *Quia et domus patris tui, et ipsi spre-*
verunt te, et ipsi clamaverunt a tergo tuo: et illi
ipsi convenerunt contra te. Plerique enim, ut veri-
 simile est, ex decem tribubus jam in captivitatem
 476 ductis sub hostibus militabant. «Ne credas,
 cum loquuntur ad te bona.» Talis erat Rapsaces,
 qui Hebraica lingua utens blasphemabat in Deum.
 Illis interjectis, propheta resumit prophetiam de
 Domino, et prænuntiat Judæorum excidium, ait-
 que ex persona Dei:

VERS. 7. *Reliqui domum meam, dimisi heredi-*
tatem meam: tradidi animam meam dilectam in
manus hostium ejus. Bonitatem suam ostendit, et
 improbitatem illorum arguens docet. Ipse enim
 verbis utitur amicitia plenis, vocans eam, quæ
 hostis erat, animam suam dilectam: illa vero
 insidiatorum et hostium exercet opera, quod se-
 quentia declarant.

VERS. 8. *Facta est hæreditas mea mihi quasi leo*
in silva. Quia pro sponsa effecta est fera, et spon-
 sum devoravit. «Dedit super me vocem suam.»
 Veritatem prophetiæ docent Evangelia: ex quibus
 discimus quo pacto clamabant: «Tolle, tolle,

ε'. Σού⁴⁵ οἱ πόδες ἐρχοῦσιν εἰς κικίαν⁴⁶,
 καὶ ἐκλύσουσι⁴⁷ σε. Πῶς παρασκευάσῃς ἐφ' ἰπ-
 ποις, καὶ⁴⁸ ἐν γῆ εἰρήνης σὺ⁴⁹ πέποιθας; Ταῦτο
 ὁ Σύρος οὕτως ἤρμηνευσε: «Μετὰ πεζῶν ἐρχοῦσα
 ἤτηθης, » καὶ πῶς ἀντιστῆναι⁵⁰ ἰκπεῦσαι θυρήσῃ;
 ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Οἱ γειτονεύοντες πολέμιοι,
 Μωαβίται, καὶ Ἀρμανίται, καὶ Ἰδομαῖοι, καὶ Ἄλ-
 λυφλοὶ πεζεῦοντες ἐπολέμουν· πολλὰκις δὲ ἤτηθης,
 πολεμοῦσα ἐκείνοις. Πῶς τοίνυν θυρήσῃ, φησὶν, ἀν-
 τιστῆναι Βαβυλωνίους ἐφ' ἰππων παραταττομένους;
 Κατὰ δὲ τὴν Ἑλληνικὴν ἐρμηνείαν⁵¹ οὕτω νοητέον,
 «Οἱ διὰ τὴν πονηρίαν σου δρόμος ἐξέλωσέ σε,
 καὶ τῆς ἰσχύος ἐγύμνωσε· βώμης δὲ καὶ ἰσχύος
 ἐστερημένῃ, πῶς θυρήσῃ ἀντιστῆναι, καὶ παρὰ-
 τάξασθαι τοῖς μετὰ πλείστων ἰππων στρατεύουσιν;
 Ἀμφοτέρα δὲ τέθεικα τὰ νοήματα, τοῖς ἐντευρομέ-
 νοις προτιθεῖς τὴν ἐπὶ τοῦ κρείττονος ἀρεσίαν. Πῶς
 ποιήσεις ἐν φρυάγματι τοῦ Ἰορδάνου; Ὁ Σύρος
 οὕτως εἶπε: «Πῶς περάσεις τὸν Ἰορδάνην πλημμυ-
 ροῦντα; » Τρῶπικῶς δὲ ποταμὸν πλημμυροῦντα τῆς
 στρατείας⁵² τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος ἐκάλεσεν· ἀν-
 ἔμνησε δὲ αὐτοῦς καὶ τῶν ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ· ὅτι
 Ἰνίκα σου ἐπεμελούμην, τὸν ποταμὸν ἐκείνον πλημ-
 μυροῦντα διέβης.

ς'. Ὅτι καὶ οἶκος⁵³ τοῦ πατρὸς σου, καὶ ὁ-
 τοὶ ἠθέτησαν σε, καὶ αὐτοὶ ἐδόσαν ἐκ τῶν
 ὀπίσω σου· καὶ⁵⁴ οὗτοι⁵⁵ αὐτοὶ συνήχθησαν
 ἐπὶ σοὶ⁵⁶. Πολλοὶ γάρ, ὡς εἶπός, καὶ ἐκ τῶν ὄπισθεν
 φυλῶν, τῶν ἤδη γεγενημένων αἰχμαλώτων, συνεστρα-
 τεύοντο τοῖς πολεμοῖς. «Μὴ πιστεύσης, ὅτι λαλοῦσι
 πρὸς σε καλὰ.» Τοιοῦτος ἦν ὁ Ραψάκης, τῆ Ἑβραίων
 κερημένος φωνῇ, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημῶν·
 ταῦτα μεταξὺ εἰρηκῶς ὁ προφήτης, τὴν περὶ τοῦ
 Δεσπότου προφητείαν ἀναλαμβάνει, καὶ τὴν Ἰου-
 δαίων πανωλεθρίαν προαγορεύει, καὶ φησιν· ἐκ προσ-
 ῶπου τοῦ Θεοῦ·

ζ'. Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου· ἄφηκα τὴν
 κληρονομίαν μου· ἔδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν
 μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς. Τὴν⁵⁷ οἰκίαν δέικνυ-
 σιν ἀγαθότητα, καὶ τὴν ἐκείνων βδελυρίαν ἐλέγχων⁵⁸
 διδάσκει· αὐτὸς μὲν γὰρ ἀγαπητικῶς κέχρηται ρή-
 μασι, καὶ ψυχὴν αὐτοῦ ἡγαπημένην τὴν πολεμίαν
 καλεῖ· ἐκείνη δὲ παύσασμένων καὶ ἐπίδοσθων ἐργά-
 ζεται· τοῦτο γὰρ ὁλοῦν τὰ εἶπός.

η'. Ἐγένετο ἡ κληρονομία μου ἔμοι ὡς λέων
 ἐν ὄρνυφι. Ἀντὶ γὰρ νόμφησθηρίων ἐγένετο, καὶ τὸν
 νόμφιον κατέφαγεν⁵⁹. «Ἐδωκεν ἐπὶ ἐμέ τὴν φωνὴν
 αὐτῆς.» Τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν διδάσκει τὰ
 Ἐθαγγέλια· μανθασμένον γὰρ ἐκείθεν ὡς ἔδωκεν, εἶπε,

VARIE LECTIONES.

⁴⁵ Σού — ἐκλ. σε. Propius ad Hebr. accedit Syrus, cujus interpretatio post pauca sequitur. Aquila, teste Chrys., ita habet: Σὺν δρομῶν τε ἔδραμες, καὶ ἐμῶσθησέ σε. ⁴⁶ εἰς κικίαν. Abest ab Hebr. ⁴⁷ ἐκλ. ἢ Alex. ⁴⁸ καὶ — πέποιθας. Hæc juxta Hebr. cohærent cum sequentibus, ut sensus sit: si in terra pacis, in qua confidis (defatigant te), equid facies in elatione Jordanis? ⁴⁹ σὺ. Ita Compl., sed rec. lectio σου. B sol. ⁵⁰ ἀντιστ. Monif. in H. xapl., et Bosius ad h. l. habent ἀναστῆναι. Præstat autem lectio nostra. ⁵¹ ἐρμ. B adūit τῶν ἐδοροῦχοντα. ⁵² B στρατείας. ⁵³ οἶκ. B, πρᾶμ. ὁ. Apud LXX πρᾶμ. ὁ ἀδελφοί σου, Des. apud LXX, ubi pro συνήθ. ἐπὶ σοὶ, leg. ἐπισυνήχθησαν, Cohn addit: ⁵⁴ καὶ οὐτ. αὐτ. ἐπὶ σοὶ. Hæbr. continuo (clamant post te). Alii, satis est. ⁵⁵ οὗτ. Des. in B. ⁵⁶ συνήθ. καὶ. ⁵⁷ Τὴν. B πρᾶμ. καὶ. ⁵⁸ B διελέγχων. ⁵⁹ B κατέσφαγεν.

αἶρε⁷⁷, σταυρώσω αὐτόν. — Διὰ τοῦτο ἐμίσησα

A crucifige eum⁷⁷. — « Propterea odi eam. » Justam esse vindictæ causam docet.

8. Μὴ σπήλαιον⁷⁸ ὕλης ἢ κληρονομία μου ἔμοι; ἢ⁷⁹ σπήλαιον κώκλῳ αὐτῆς; Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἑρμηνευμένοις⁸⁰, σπήλαιον ληστῶν τὸν ναδὸν προσήγορευσε διὰ τὴν τῶν λειτουργούντων παρανομίαν· ἐνταῦθα δὲ σπήλαιον ὕλης, οὐ μόνον τὴν πόλιν καλεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ ταύτης κύκλῳ, τουτέστι τὴν Ἰουδαίαν· καὶ πάλιν τῆς εἰς αὐτὸν γεγεννημένης παρανομίας κατηγορεῖ. Ἐμοὶ γάρ, φησὶ, ἐγένετο σπήλαιον ὕλης. Εἶτα τὸν ἔσχατον αὐτῆς ὄλεθρον προθεσπίζει. « Βαδίζατε⁸¹, συναγάγετε ἐπ' αὐτὴν⁸² πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ ἐλθέτωσαν⁸³ φαγεῖν αὐτήν. » Τῆς γὰρ οἰκουμένης Ῥωμαῖοι τὸ κράτος δεξάμενοι, καὶ τὴν στρατιὰν ἐκ διαφόρων συναγαγόντες ἔθνων, τοὺς μὲν κατέσφαξαν, τοὺς δὲ δουρ-
B αλώσκουσ ἀπήγαγον. Αἰτίους δὲ τῆς ἀσεβείας τοῦ τοῦ νόμου διδασκάλους γεγενῆσθαι φησιν· ἐπάγει γάρ·

VERS. 9. Nomen spelunca hyænæ est mihi hæreditas mea? aut spelunca in circuitu ejus? In its quæ superius exposita sunt, templum vocavit speluncam Tatromum, ob eorum qui sacrificabant iniquitatem: hoc vero loco non urbem duntaxat, sed etiam quæ circum adjacent, hoc est Judæam, appellat et speluncam hyænæ. Et rursus accusat iniquitatem
477 in se admissam. Mihi enim, ait, facta est spelunca hyænæ. Deinde vaticinatur extremum illius interitum: « Ite, et ad eam congregamini, omnes bestię agri, et veniant ad devorandum eam. » Nam Romani, suscepto orbis imperio, coacto ex variis nationibus exercitu, alios interfecerunt, alios duxerunt captivos. Legis autem doctores ait fuisse auctores impietatis. Subjicit enim:

ε. ια'. Ποιῦντες πολλοὶ διεφθειραν τὸν ἀμπελώνα μου· ἐμόλυναν τὴν μερίδα μου· ἔδωκαν τὴν μερίδα τὴν ἐπιθυμητὴν μου εἰς ἔρημον ἀβατοσ. Ἐγενήθη εἰς ἀφανισμόν ἀπαιθείας⁸⁴. Οἱ γὰρ Ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ Γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τὸν λαὸν ἐξαπατήσαντες, καὶ τὸν Δεσπότην σταυρώσαντες, προσξίνησαν τοῖς Ἰουδαίοις τὰ πολυθρύλλητα ἔκπεινα κακά. Καὶ τοῦτο διδάσκει σαφέστερον· « Δι' ἐμὰ ἔφρανόθη ἀφανισμῶ πάσα ἡ γῆ. » Πᾶσαν γῆν τὴν τοῦ Ἰσραὴλ φησὶ· διὰ γὰρ τὰ εἰς αὐτὸν γεγενημένα, τότε μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἔρημος αὐτῶν ἢ χώρα ἐγένετο· νῦν δὲ τῆς αἰδηίμου μητροπόλεως αὐτῶν ἐστέρηται παντελῶς. « Ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνὴρ τιθέμενός ἐπὶ καρδίαν. » Ἀντὶ τοῦ, λογισμοῖς εὐσεβείαν οὐ χροῶνται.

VERS. 10, 11. Pastores multi demoliti sunt vineam meam: polluerunt partem meam; fecerunt portionem meam desiderabilem desertum inivium. Facta est dissipatio perditionis. Principes enim sacerdotum, Scribæ et Pharisæi, decipientes populum, et Dominum crucifigentes, vulgata illa mala Judæis acciverunt. Idque docet clarius: « Propter me deletionem deleta est omnis terra. » Omnem terram Israeliticam dicit: quoniam ob ea quæ commissa sunt in eum, tunc quidem ipsorum regio redacta est ab hostibus in solitudinem: nunc vero, celeberrima sua metropoli prorsus privata sunt. « Non enim est vir, qui ponat ad cor. » Quasi dicat: Non utuntur piis cogitationibus.

ιβ'. Ἐπὶ⁸⁵ πᾶσαν διεκβολὴν τῆς ἐρήμου ἦλθον ταιλαιπωρήσαντες⁸⁶ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τὴν διεκβολὴν ἀτραπὸν ὁ Σύρος ἠρμήνευσε· πᾶσαν, φησὶ, τὴν ἐρημον ἐπέκρησαν ἀτραπῶν⁸⁷, ταιλαιπωροῦντες, καὶ τοὺς πολεμικοὺς ἀποδιδράσκοντες· ἴδιον γὰρ τῶν φυγόντων μὴ κεχρησθαι ταῖς νενομισμέναις ὁδοῖς. « Ὅτι μάχισται Κυρίου καταφάγεται ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς ἕως ἄκρου τῆς γῆς· οὐκ ἔστιν εἰρήνῃ πάση σαρκί. » Λέγει μὲν καὶ τὰ Ἰουδαίους συμβάντα, καὶ ἀπ' ἄκρου τῆς γῆς ἕως ἄκρου τῆς γῆς τῆς Ἰσραηλιτίδος. Προλέγει δὲ καὶ τὰ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπενεχθέν-
D τα⁸⁸ τοῖς ἔθνεσι· καθ' ὧν καὶ περὶ τὸ τέλος τῆς προφητείας προαγορεύει.

VERS. 12. Ad omne diverticulum deserti venerunt, misere degentes in deserto. Diverticulum Syrus interpretatus est, semitam. Omne, inquit, desertum repleverunt diverticulis, laborantes, et hostem fugientes. Proprium est enim fugientium, non uti
478 viis ordinariis. « Quia gladius Domini devorabit ab extremo terræ usque ad extremum ejus. Non est pax universæ carni. » Commemorat ea quæ Judæis acciderunt, ab extremo terræ usque ad extremum terræ Israeliticæ. Prædicat etiam quæ diversis temporibus invecta sunt gentibus: contra quas etiam vaticinatur circa finem prophetiæ.

ιγ'. Ἐσκέρατε⁸⁹ πυρούς, καὶ ἀκάνθας θερσιτέτε⁹⁰. Παρεγγυᾶ μὴ θάρσειν ἐν τῆς γῆς ἐδοκαρία,

VERS. 13. Seminastis triticum, et spinas metelis. Admonet non esse collocandam in fertilitate terræ

^a Joan. XIX, 15.

VARLÆ LECTIONES.

⁷⁷ Rec. lectio l. e. ἄρον, ἄρον. ⁷⁸ σπήλ. ὕλιν. Hebr. avis rapax. Alii, varscolor. ⁷⁹ ἢ — αὐτῆς. Hebr. avis quælibet circumquaque est circa eam. ⁸⁰ B. πρόσθεν ἑρμηνευμένοις. ⁸¹ βαδ. B ἐπ' αὐτὴν βαδίσαντες. ⁸² ἐπ' αὐτ. Dea. apud LXX. ⁸³ B. ἐλθέτω τοῦ φαγεῖν. ⁸⁴ Ἐγ. εἰς ἀφ. ἀπωλ. Hebr. Redegit eam sc. hostis, ad desolationem: luget sc. terra tota. ⁸⁵ Ἐπὶ — ἐρήμῳ, Hebr. Ad omnes colles in deserto venerunt vastatores. ⁸⁶ B ταιλαιπωροῦντες. Sequens ἐν τῇ ἐρ. des. apud LXX. ⁸⁷ ἀτρ. B καὶ τὰς ὁδοὺς. ⁸⁸ ἔκρυ. B πρῶτον. πᾶσιν. ⁸⁹ Ἐσπ. Hebr. Seminarum. Rec. lect. σκέρατε, sed nostram lect. quam habent Ald. et Compl. tuetur cod. Aug. ⁹⁰ θερ. Rec. lectio est vel θεολέτες vel θεολόγοι. Hebr. μάχισται.

fiduciam : sed in bonis illius operationibus. Qui enim nequitia utitur, spinas ex ea colligit. « Sortes vestrae non proderunt vobis. » Sortes rursus appellat opinionam hereditatem, cui consulit ut minime confidant. « Confusi estis gloria vestra, opprobrio in conspectu Domini. » Quae putatis honestare vos, verbi gratia, opes, potentiam, haec vos pudore perfundent, dum causam ageris apud Deum. Ejus enim beneficia abunde experti, contraria illi rependistis.

VERS. 14. *Hæc dicit Dominus, de omnibus vicinis malis, de pastoribus, qui tangunt hereditatem meam, quam distribui populo meo Israel. Idumæi, Moabitæ, Ammonitæ, et allophyli, inensum et hostilem semper in Judæos gerebant animum : lætati sunt itaque videntes clades illis illatas. Ideo præmonet eos futuræ 479 Judæorum revocationis. Pastores autem vocat principes illorum.*

Ecce ego evellam eos de terra sua: et domum Juda ejiciam de medio eorum. (VERS. 15.) Et erit, postquam ejecero eos, convertar, et miserebor eorum: et habitare eos faciam, unumquemque in hereditate sua, et unumquemque in terra sua. His valicinatur reditum, qui contigit sub Cyro et Dario, et quæ deinceps futura sint, prædocet.

VERS. 16, 17. *Et erit, si docentes docuerint populum meum viam meam, ut jurent in nomine meo, Vivit Dominus, quemadmodum docuerunt populum meum jurare per Baalem: et edificabuntur in medio populi mei. Quod si conversi non fuerint, evellam gentem illam evulsione et perditione, dicit Dominus. Omnimodam etiam refert Judaicæ gentis expulsionem. « Evellam enim gentem illam evulsione et perditione, dicit Dominus. »*

• CAPUT XIII.

[1-7] Exinde præcipitur prophetæ, ut cingulum lineum sibi comparet : et postquam eo cinxerit lumbos, illud apud Euphraten fluvium occultet : quod mandatum mox implevit. Elapsis autem diebus non paucis, ei denuo præcipitur, ut cingulum afferat : et peregit iterum quod mandaverat ei Dominus. Et cum illud in manus suas sumpsisset, reperit computruisse, et nulli usui aptum 480 esse. [8] Tum audit Dominum dicentem :

VERS. 9, 10. *Sic computrescere faciam superbiam Judæ, et contumeliam Hierosolymæ, contumeliam*

ἀλλὰ τῆ τῆς γῆς ἡ εὐπραξία· ὁ γὰρ κακῆς χρώμενος ἀκάνθας ἐκ ταύτης τρυφᾷ. « Οἱ ἡ κλήροι ὑμῶν οὐκ ὠφελήσουσιν ὑμᾶς. » Κλήρους πάλιν τὴν εὐκλήριαν ἐκάλεσεν, ἢ συμβουλεύει μὴ πεποιθῆναι. « Ἐσχύνθητε ἀπὸ καυχῆσεως ὑμῶν, ἀπὸ ὀνειδισμοῦ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. » Ἄ νομίζετε σεμνύνει ὑμᾶς, τούτεστι τὸν πλοῦτον, τὴν δυναστείαν, ταῦτα ὑμᾶς κρινόμενους παρὰ τῷ Θεῷ αἰσχύνῃς ἐμπλήσει. Ἀπολαύσαντες γὰρ τῶν παρ' αὐτοῦ δωρεῶν τοῖς ἐναντίοις ἠμίψασθε.

ἰδ'. Τάδε λέγει Κύριος περὶ πάντων τῶν γειτόνων τῶν ποτηρῶν, τῶν ποιμένων τῶν ἀποτιμῶν τῆς κληρονομίας μου, ἧς ἐμέρισα τῷ λαῷ μου Ἰσραὴλ. Ἰδουμαῖοι, καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται, καὶ Ἀλλόφυλοι, ἀπεχθῆς δει καὶ δυσμενῆς περὶ Ἰουδαίους διέκειντο· ἐφθῆσαν τοίνυν τὰς ἐπιπενεχθείσας αὐτοῖς θεασάμενοι συμφοράς· διάτι τοῦτο προδιδάσκει αὐτοῖς τὴν ἐσομένην τῶν Ἰουδαίων ἀνάκλησιν. Ποιμένας δὲ καλεῖ τοὺς ἐκείνων ἄρχοντας.

Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνασπῶ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ τὸν οἶκον Ἰουδα ἐκβαλῶ ἐκ μέσου αὐτῶν. (15) Καὶ ἔσται μετὰ τὸ ἐκβαλεῖν με αὐτοὺς, ἐπιστρέψω, καὶ ἐλεήσω αὐτούς, καὶ κατοικίω αὐτοὺς ἕκαστον εἰς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, καὶ ἕκαστον εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Διὰ τούτων τὴν ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου γεγενημένην ἐπάνοδον προθεσπίσας, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα προδιδάσκει.

15', 17'. Καὶ ἔσται ἐὰν διδάσκοντες διδάξωσι τὴν ὁδὸν μου τὸν λαόν μου, τοῦ ὀμνύειν τῷ ὀνόματι μου, ἣν Κύριος, καθὼς ἐδίδαξαν τὸν λαόν μου ὀμνύειν ἐν τῇ Βάβυλ, καὶ οἰκοδομηθήσονται ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ μου. Ἐὰν δὲ μὴ ἐπιστρέψωσιν, ἐξαρθῶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἐξάρσει καὶ ἀπωλεῖται, φησὶ Κύριος. Εἶπε καὶ τὴν παντελεῖα τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, ἀποβολὴν. « Ἐξαρθῶ γὰρ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἐξάρσει καὶ ἀπωλεῖται, φησὶ Κύριος. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Μετὰ ταῦτα κελεύεται ὁ προφήτης περιζῶμα λινοῦν περιάμενος, καὶ τῆ ὀσφύϊ περιθεῖς, παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν τοῦτο κατακρύψαι, καὶ τὸ κελευσθῆν παρατυλῆκα πεπλήρωκεν. Ἡμερῶν δὲ πλείστων διελοθουσῶν, προσετάθη πάλιν κομίσει τὸ περιζῶμα· καὶ πεποίηκε πάλιν, ὅπερ ὁ Δεσπότης αὐτῷ προσέταξε. Καὶ λαβὼν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, εὖρε διεσθαρμένον, καὶ εἰς πᾶσαν ἀχρηστον χρῆσιν. Εἶτα ἀκούει λέγοντος τοῦ Δεσπότης·

θ', 1'. Οὕτω φερῶ τὴν ὕβριν Ἰουδα, καὶ τὴν ὕβριν Ἰερουσαλήμ, τὴν πολλὴν ταύτην ὕβριν.

VARIAE LECTIONES.

ἡ γῆς. B ἀρετῆς, haud male. ἡ Οἱ -- ὑμᾶς. Hebr. debilitati sunt, nihil proficient. ἡ δμ. Rec. lect. αὐτῶν, et deinde αὐτοὺς pro ὑμᾶς. ἡ B αἰσχύνθητε, juxta rec. lect. ἡ τ. ποιμ. Des. apud Hebr. et LXX. ἡ ἐφθῆσθ. Ita emendanda fuit lectio Sirm. ἐπίσθησαν, persuasi sunt. Hæc etiam vera esse videtur lectio cod. Bavar., qui h. l. habet ἐφθῆσαν. Primum restituendæ hujus lectionis indicium debemus Coterio, cujus vid. Monum. Eccl. Gr., t. II, p. 616. ἡ ποιμ. — ἀρχ. Lacuna ex B suppleta. ἡ καὶ — αὐτῶν. Hæc deerant in Græco, etsi in versione expressa. ἡ κατ. αὐτοῦς. Hebr. reducam eos. ἡ δδ. — λαόν μου. Propius ad Hebr. accedit lectio rec. Μαθόντες (Alex. μαθάνοντες) μάθουσιν τὴν ὁδὸν τοῦ λαοῦ μου. ἡ τῆ. Ed. prior hab. τῶν. ἡ μῆ. Des. in B. ἡ φ. Κύρ. Des. apud LXX. Sola Compl. add. λέγει Κύριος. ἡ Εἶπε, x. τ. λ. Hæc ad Nostrum non videntur pertinere. ἡ φησὶ. B. λέγει, ut Compl. ἡ τ. π. τ. ὕβρ. Hæc satis bene ad vers. 9 relata sunt, quæ alias constituent inivum vers. 10.

Τὸν ὁ λαὸν τοῦτον τὸν ποτηρόν· τοὺς μὴ βου-
 λομένους ἀπακούειν τῶν λόγων μου, καὶ πο-
 ρευομένους ἐν τῇ εὐθύτητι τῆς καρδίας αὐτῶν
 τῆς ποτηρᾶς, καὶ πορευομένους ὀπίσω θεῶν ἀλ-
 λοτριῶν, τοῦ δουλεῖν αὐτοῖς, καὶ προσ-
 κυνεῖν αὐτοῖς· καὶ ἔσονται ὡς τὸ περιζῶμα τοῦτο,
 ὃ οὐ χρῆσθήσεται· εἰς οὐδέν. Διὰ τούτων
 τὴν ἐν Βαβυλῶνι σημαίνει διατριβὴν· ὃ γὰρ Εὐφρά-
 τῆς μέσον ἐκείνην διατέμνει τὴν πόλιν· παρὰ δὲ τὸν
 Εὐφράτην ἐν τῇ τρυμαλιᾷ τῆς πέτρας προσετάχθη
 τὸ περιζῶμα κατακρῦψαι· τρυμαλιὰν δὲ τῆς πέτρας
 τὴν Βαβυλῶνα καλεῖ· ἐκεῖ δὲ ὡν ἄχρηστος ἦν ὁ λαὸς,
 οὐκέτι λαὸς Θεοῦ χρηματίζων, οὐδὲ καθ' ἑαυτὸν
 πολιτευόμενος, οὐδὲ τὰς κατὰ νόμον λατρείας ἐπι-
 ταλῶν· ἀλλ' ἦν ἄχρηστος, ὡς τὸ διαφθαρὲν ἐκεῖνο
 περιζῶμα. Διὰ μόνου τῶν ἐξῆς, καὶ τοῦ περιζῶμα-
 τος ἑρμηνεύει τὴν χραίναν.

11. Καθ' ἕπερ γὰρ κολλᾶται τὸ περιζῶμα πρὸς
 τὴν ὀσφίν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ἐκόλλησα πρὸς
 ἑμαυτὸν τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ πάντα τὸν οἶκον
 Ἰουδα, λέγει Κύριος, τοῦ γενέσθαι μοι εἰς λαὸν
 ὄνομαστόν, καὶ εἰς καύχημα, καὶ εἰς δόξαν·
 καὶ οὐκ ἤκουσάν μου. Τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγαθό-
 τητος διὰ τῶν εἰρημίων ἐδήλωσε, καὶ τῆς συν-
 ωπίας τὸν ἔρπον ἰδίδαζε, καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν ἠβουλήθη
 περιφανεῖς αὐτοὺς καὶ περιελέπτους ἀποφῆναι, αὐ-
 τοὶ δὲ διὰ τῆς παρανομίας ἤπεσπασάντο τὰ ὄνειδα.
 Ὑπὸ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων τὴν προφητείαν ποιησάμενος, δι' ἑτέρας πάλιν εἰκόνας προλέγει τὰ συμ-
 θεσάμυνα.

12, 13. Τὰδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ·
 Πᾶς ἀσπὸς πληρωθήσεται οἴνου. Καὶ ἔσται, ἐὰν
 εἰπωσι πρὸς ἐμὲ, Μὴ γνότεις οὐ γινώσκοντες, ὅτι
 πᾶς ἀσπὸς πληρωθήσεται οἴνου; Καὶ ἐρεῖς πρὸς
 αὐτούς· Τὰδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ πληρῶ
 πάντα τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν ταύτην, καὶ
 τοὺς βασιλεῖς τοὺς καθημένους υἱοὺς τοῦ Δαβὶδ
 ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ. Ἔπειτα λέγει· Καὶ τοὺς προφῆτας
 καὶ τοὺς ἱερεῖς, καὶ πάντα τὸν λαόν, μεθύ-
 σματος. Καὶ διδάσκων τί τὸ μέθυσμα, ἐπήγα-
 γιν·

14. Καὶ διασκορπῶ αὐτούς, ἀνδρα καὶ τὸν
 ἀδελφόν αὐτοῦ· καὶ τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ
 τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό, λέγει Κύριος.
 Καὶ δεικνύς καὶ τὸ τῆς ὀργῆς ἀμετάβλητον, ἐπ-
 ἔγγαγεν· «Οὐκ ἐπιποθήσω καὶ οὐ φείσομαι, καὶ
 οὐκ οὐκτερήσω ἀπὸ διαφθορᾶς αὐτῶν, ἵνα τὸ
 «διαφθαρὲν αὐτῶν.» Μέθυσμα τοίνυν τὴν τιμωρίαν
 ἐπέσει· καὶ γὰρ οἱ ταῖς μεγίσταις περιπίπτοντες
 συμφοραῖς κακαρωμένοις εὐκασίαι, διὰ τὴν τοῦ πά-
 θους ὑπερβολὴν οὐδὲ θρηλεῖν δυνάμενοι.

15. Ἀκούσατε, καὶ ἐνωτίσασθε, καὶ μὴ ἐπαλ-
 ρασθε· εἰ Κύριος ἐλάλησεν. Πάυσασθε τῆς θρα-

A hanc multam. Populum istum pessimum : qui no-
 lunt audire verba mea, qui ambulant in pertinacia
 cordis sui pessimi, abeuntque post deos alienos, ut
 serviant eis, et adorent eos. Et erunt sicut cingulum
 illud, quod nulli amplius usui aptum est. Quibus
 verbis commorationem in Babylone peractam
 innuit. Euphrates enim urbem illam mediam di-
 vidit. Jussus autem erat abscondere cingulum
 juxta Euphratem, in foramine petræ. Foramen
 vero petræ vocat Babylonem. Populus autem ibi
 agens inutilis erat; nec jam vocitabatur populus
 Dei, nec per seipsum regebatur, neque cultum
 divinum lege mandatum celebrabat : sed inutilis
 erat, perinde ac cingulum illud putrefactum. In
 sequentibus porro cinguli quoque usum explicat.

VERS. 11. Sicut enim cingulum adhæret lumbis
 viri, sic agglutinavi mihi ipsi domum Israelis, et
 omnem domum Judæ, dicit Dominus : ut esset mihi
 populus celebris, gloriatio et gloria; sed non audie-
 runt me. Mirificam Dei bonitatem his verbis decla-
 rat, et copulationis modum docet, et quod decre-
 verit quidem ipse illos claros et illustres reddere,
 at illi per iniquitatem probra sibi contraxerint.
 Hoc modo ex 481 rebus ipsis contexta pro-
 phetia, sub alia rursus imagine futura prædicit.

VERS. 12, 13. Hæc dicit Dominus Deus Israelis :
 Omnis uter implebitur vino. Et erit, si dixerint
 tibi : Num scientes non cognoscemus, quod omnis
 uter implendus sit vino? Et dices ad eos : Hæc dicit
 Dominus, Ecce ego implebo omnes qui habitant
 terram hanc, et reges, filios Davidis, qui sedent
 super throno ejus. Deinde dicit : Et prophetas, et
 sacerdotes, et universum populum, ebrietate. Et
 docens quid significet ebrietas, subjungit :

VERS. 14. Et dispergam eos, virum et fratrem ejus,
 et patres ejus, filios ejus pariter, dicit Dominus.
 Atque ut etiam ostendat firmum propositum iræ,
 addidit : « Non desiderabo, et non parcam, et non
 miserebor a dissipatione eorum, » pro, « dissipa-
 tionis eorum. » Ultionem ergo vocavit ebrietatem.
 Qui enim in maximas calamitates incidunt, similes
 sunt vino gravatis : præ perturbationis enim vehe-
 mentia lugere nequeunt.

VERS. 15. Audite, et auribus percipite : et nolite
 elevari; quia Dominus locutus est. Cessate ab au-

VARIE LECTIONES.

11. Τὸν — ποτηρόν. Des. apud LXX. 12 καὶ — ποτηρᾶς. Hæc quoque solent omitti apud LXX, sed
 parum differit h. l. ed. Compl. 13 αὐτ. Des. in B. 14 ἔτι. Ita Compl. 15 Rec. lect. est περί. 16 ὄνομα-
 στού. Des. in B. 17 Des. apud LXX. 18 καὶ — μεθύσμα. Rec. lectio, καὶ πάντα τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἰερου-
 σαλήμ, μεθύσματι. 19 B αὐτῶν. Ita quoque post pauca. 20 Rec. lectio, ἐν τῷ αὐτῷ. 21 B οὐκτερήσω
 pro οὐκτερώ.

dacia et insana arrogantia : excipite quæ dicuntur, A tanquam a Deo.

VERS. 16. *Date Domino Deo nostro gloriam, antequam obtenebrescat, et antequam offendant pedes vestri in montes caliginosos.* Præoccupate, inquit, tempus vindictæ. Quod et divinus Apostolus suadet : « Igitur, cum tempus habeamus, operemur bonum ». — « Et expectabitis **482** lucem : et ibi umbra mortis : et ponemini in caliginem. » In ipso enim supplicio implorabitis quidem opem, sed nullam consequemini gratiam.

VERS. 17. *Quod si non audieritis, in abscondito lugabit anima vestra, a facie contumacia : et plorans plorabit, et deducunt oculi vestri lacrymas, quia attritus est grex Domini.* Quod ait « in abscondito lugabit, » indicat malorum excessum : servientes enim hostibus aperte plorare non audebitis, sed clam duntaxat hoc facietis. [18] Hortatur porro et regem, et principes, ut defleant rerum mutationes : et revocat illis in memoriam, quæ jam evenerant.

VERS. 19. *Urbes versus austrum clausæ sunt, et non fuit qui aperiat. Translatus est Juda : complevit translationem perfectam.* Captivitatem scilicet. Nam urbes non paucas Judææ Senacherim servituti subiecit. Et hæc, inquit, perpessi sunt exsolventes pœnas delictorum quæ commiserant. [20] Præcipit autem ipsi Hierosolymæ, ut intueatur multitudinem hostium venientium ab aquilone, et concludit : « Ubi est grex, qui datus est tibi, oves gloriæ tuæ ? » Id est, incolarum multitudo.

VERS. 21. *Quid dices, quando visitaverint te? Nempe hostes. « Et tu docuisti eos adversus te artes, in principatum tuum. »* Cum enim a Syris bello peterentur, Assyrios * accersiverunt in auxilium, cum providentiam divinam implorare debuissent. « Dolores apprehendent te, ut mulierem parientem. » Doloris magnitudinem declarat.

VERS. 22. *Quod si dixeris **483** in corde tuo, Quare occurrerunt mihi ista? Propter multitudinem iniquitatis tuæ revelata sunt posteriora tua, ut infamentur calcanei tui.* Ejusmodi denudatio pudorem affert iis quibus hoc accidit. Dicit igitur : Quod denudata es, nonne delicta tua has etiam calamitates tibi pepererunt?

VERS. 23. *Si mutet Æthiops pellem suam, et pardus varietates suas : et vos, qui mala didicistis, bene agere poteritis.* Verum profecto est quod aiunt, consuetudinem esse alteram naturam. Voluntaria enim cum naturalibus longa consuetudine commisceui. [24] Quapropter minatur se dissipaturum esse illos instar stipularum, quæ a turbine

* Galat. vi, 10.

VARIE LECTIONES.

* καὶ ἐκεῖ. *Hebr.* et ponat s. faciat, eam. ** *Rec. lectio*, τεθήσονται. ¹ κατ. B ἐξουστίν. ² σ. ἀπ. τελ. *Hebr.* tota illa translata est (urbs) pacatorum. ³ ἄνδρ. B ἀναπαδόσσεων. ⁴ σου. *Des.* in B. ⁵ μαθ. Ita cod. Vat., sed Alex. μαθητάς. *Hebr.* ut sint duces. ⁶ σου. *Des.* in *Hebr.* et apud LXX. ⁷ τ. ὅπ. σου. *Hebr.* ἄμβριας tuæ. ⁸ παρ. *Hebr.* violenter tractantur. ⁹ ἐγ. οὐ. B ἐγυμνώθη σου. ¹⁰ B δυνήσθησε. ¹¹ B παγέντα.

σύτῆτος, καὶ τῆς μανικῆς ἀλαζονείας ὡς παρὰ Θεοῦ δέξασθε τὰ λεγόμενα.

ις'. Δότε τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν δόξαν, πρὸ τοῦ σισκοτάσαι, καὶ πρὸ τοῦ προσκόψαι πόδας ἡμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινά. Προλάβετε, φησί, τὸν τῆς τιμωρίας καιρὸν. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος παραίνει· « Ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν. » — « Καὶ ἀναμενεῖτε εἰς φῶς, καὶ ἐκεῖ⁹⁹ σκιά θανάτου, καὶ τεθήσεται⁹⁹ εἰς σκότος. » Ἐν αὐτῇ γὰρ τῇ τιμωρίᾳ παρακαλοῦντες φιλανθρωπίας οὐ τεύξεσθε.

ιζ'. Καὶ εἰὰν μὴ ἀκούσητε, κεκρυμμένως κλαύσει ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἀπὸ προσώπου ὕβρεως καὶ δακρύνονσα δακρύνει, καὶ κατάξουσιν¹ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν δάκρυα, ὅτι σινετριβῆν τὸ πολυμῖον Κυρίου. Τὸ « κεκρυμμένως κλαύσεται » τὴν ὑπερβολὴν αἰνιττεται τῶν κακῶν δουλεύοντες γὰρ τοῖς πολεμίοις, οὐδὲ προφανῶς δακρύνται τολμήσετε, ἀλλὰ κρύβδην τοῦτο πράξετε. Παρακλιεῖσθαι δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ, καὶ τοῖς ἄρχουσιν, εὐφύρεσθαι τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολάς· ἀναμνησθεὶ δὲ καὶ τῶν ἤδη γεγενημένων.

ιθ'. Πόλεις αἱ πρὸς νότον εἰνεκλεισθησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀνοίγων. Ἀπαρίσθη Ἰούδας, συνετέλεσεν² ἀποικίαν τελείαν. Ἀνδραποδισμὸν³. Πολλὰς γὰρ τῆς Ἰουδαίας πόλεις Σαναχρείμ ἐξηνδραπόδισε· ταῦτα δὲ, φησὶν, ὑπέμειναν ποιήν τίνοντες ὧν ἐπλημμέλησαν. Κελεύει δὲ καὶ τῇ Ἰερουσαλὴμ τῶν ἐρχομένων ἀπὸ βορρᾶ πολεμίων ἰδεῖν τὸ πλήθος, καὶ ἐπιλέγει· « Ποῦ ἔστι τὸ πολυμῖον ὃ ἐδόθη σοι πρόβατα τῆς δόξης σου⁴; » Ἄντι τοῦ, τῶν οἰκητόρων τὸ πλήθος.

κα'. Τί ἐρεῖς, ὅταν ἐπισκέπτωνται σε; Τουτέστιν οἱ πολέμιοι. « Καὶ σὺ ἐδίδαξας αὐτοὺς ἐπὶ σὲ μαθήματα⁵ εἰς ἀρχὴν σου⁶. » Πολεμούμενοι γὰρ ὑπὸ Σύρων, Ἀσσυρίους εἰς συμμαχίαν ἐκάλεσαν, δέον τοῦ Θεοῦ ζητῆσαι τὴν πρόνοιαν. « Ὡδίνες καθέξουσιν σε, καθὰ γυναῖκα τίχτουςαν. » Τὸ μέγεθος τῆς ὀδύνης ἐδήλωσεν.

κβ'. Καὶ εἰὰν εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Διὰ τὴν ἀπὸ ἀπὸ τῆς ἀδικίας σου ἀνεκαλύφθη τὰ ὀπισθία σου⁷ παραδειγματισθῆναι⁸ τὰς πέτρας σου. Καταισχύνει τοὺς τοῦτο ὑπομένοντας ἡ τοιαύτη γύμνωσις. Λέγει τοίνυν, Ὅτι ἐγυμνώθη, οὐ⁹ τὰ πλημμέληματα καὶ ταύτας σε **D** τὰς συμφορὰς ἀπεκύρην;

κγ'. Εἰ ἀλλόξει Αἰθιοπὴ τὸ δέρμα αὐτοῦ, καὶ πάρδαλις τὰ ποικιλίματα αὐτῆς, καὶ ὑμεῖς δυνήσεσθε¹⁰ εὖ ποιῆσαι, μεμαθηκότις κακᾶ. Ἄληθής ἄρα ὁ λόγος, ὅτι τὸ ἔθος δευτέρα φύσις. Τοῖς γὰρ φυσικοῖς τὰ γωμικὰ τῷ μακρῷ ἔθει πάντα¹¹ συνέκρινα. Τοῦτου χάριν ἀπειλεῖ φρυγάνων δίκην αὐτοῦ διασκεδάσειν ὑπὸ λαλιαπὸς τῆδε κάκεισε περι-

φερομένων ¹³. Λέγει δὲ καὶ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῆς ἅ τὰ πλῆθος, ἀκολασίαν, καὶ θρασυτητα, καὶ εἰδώλων λατρείαν· ἀπαλλοτριώσιν γὰρ πορνείας αὐτὴν καλεῖ· ὅθεν ἐπήγαγεν· « Ἐπὶ τῶν βουνῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς ἐώρακα τὰ βδελύγματά σου. » Εἶτα θρηνητικῶς, « Οὐαί σοι, Ἱερουσαλήμ, ὅτι ¹⁴ οὐκ ἐκαθαρίσθης ὀπίσω μου! ἕως τίνος ἔτι; » Πολλὰς γὰρ παρανομίας τολμήσασα μεταμελεῖται· ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν ἐπέστω. Ἄμεινον μὲν οὖν κατὰ τοὺς θελοὺς πολιτεύεσθαι νόμους· ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώπους ὄντας καὶ πταίειν εἰκός, κεχρησθαι προσήκει τοῖς τῆς μεταμελείας φαρμάκοις, καὶ διὰ τούτων τὸν κριτὴν ἰλοῦσθαι, καὶ τῶν ἠπειλημένων κολάσεων τὴν πείραν διαφυγεῖν. Ὡν καὶ ἡμεῖς ἀπείρατοι διαμεινοίμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ¹⁵ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος· σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A venti huc et illuc agitantur. [25 27] Multitudinem quoque peccatorum ejus recenset, intemperantiam, et temeritatem, et idolorum cultum: hunc enim vocat abalienationem fornicationis. Unde subjicit: « Super colles, et in agris, vidi abominabiles tuas. » Tum lamentando: « Vae tibi, Hierosolyma, quia non es mundata post me! usquequo adhuc? » Nam cum iniquitates multas commiseris, poenitentia uti noluisti. Ego vero non jam longanimiter seravo, sed ultionem inducam. Prestabat quidem vivere secundum leges divinas: at quoniam, homines cum essis, consequens erat vos labi, poenitentiae medicamentis uti debebatis, et horum ope placato iudice, poenarum quas comminatus est periculum effugere. Quas utinam et nos nunquam experiamur, per gratiam et humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria et ⁴⁸⁴ imperium, una cum sacrosancto Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

VARIAE LECTIONES.

¹³ B. περιφερομένους. ¹⁴ ὅτι. — ἔτι. *Hebr.* an ne mundabis te? post quantum adhuc tempus?

TOMOS Δ'

LIBER QUARTUS.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

α'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν περὶ τῆς ἀβροχίας. Παντοδαπὰς αὐτοῖς ἐπιφέρει παιδείας, ἵνα τῆς πονηρίας ἀνακόψῃ τὸν ὁρμόν. Διηγείται δὲ ὁ προφήτης τοὺς θρήνους, καὶ τὰς ὀλοφύρασις, τὰς δὲ ἀνομβρίαν γεγενημένας. Λέγει γὰρ ἐπιλειοπένας καὶ τὰς πηγὰς, καὶ τὰ φρέατα, καὶ τὰ ἐκ τῶν θυβρῶν συστήματα· ἠκολούθησε δὲ καὶ ἡ τῆς γῆς ἀκαρπία, καὶ τὰ κτήνη δὲ οὐ τὰ ἡμέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄγρια, τοῦ πάθους μετέλαχεν.

ε', ζ'. Ἐλαφοὶ γὰρ, φησὶν, ἐν ἀγρῷ ἔτενον, καὶ ἐγκατέλιπον, ὅτι οὐκ ἦν βοτάνη. Ὅροι ἄγριοι ἐστῆσαν ἐπὶ βάσαις ¹⁶, ἐλλύσαν ἄνεμον ὡς δράκων. Τοῦτο δὲ καὶ ἄνθρωποι ποιοῦσι διψῶντες, ταῖς τῶν ἀνέμων αἰραις τὸ θερμὸν καταψύχοντες. Εἶτα ὁ προφήτης ἱκετεῖαν προσφέρει, καὶ τῶν κοινῶν ἀμαρτημάτων ἀναμνησεται, καὶ ταύτη τὸν Θεὸν ἀεοῦται. « Σοὶ γὰρ, φησὶν, ἡμάρτομεν. »

η'. Ἰσομορῆ ¹⁷ Ἰσραὴλ, σώσεις ¹⁸ ἐν καιρῷ καπῶν. Παρὰ σοῦ γὰρ τὸν ἔλεον προσμένομεν ἅπαντες.

C

CAPUT XIV.

VERS. 1. Et factum est verbum Domini ad Jeremiam de siccitate. Omnigenas castigationes infligit eis, ut pravitatis cursum interrumpat. [2-4] Narrat autem propheta luctus et lamentationes quae acciderunt ob penuriam imbrum. Dicit enim defecisse fontes, puteos, et aquarum ex imbribus collectarum receptacula, unde secuta est terrae sterilitas; et hujus siccitatis dolorem sensisse bestias, non mansuetas duntaxat, sed etiam agrestes.

VERS. 5, 6. Cervae enim, inquit, pepererunt in agro, et reliquerunt, quia non erat herba. Asini agrestes steterunt in rupibus, et attraxerunt ventum more draconis. Quod etiam faciunt homines, dum sitiunt, tenui ventorum aura refrigerantes calorem. [7] Post haec preces offert propheta, et peccata communia recollit, atque hoc pacto Deum reddit propitium. « Tibi enim, ait, peccavimus. »

VERS. 8. Patientia Israelis, salvas tempore malo. A te enim misericordiam exspectamus omnes.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶ Rec. lect. βάσαις. ¹⁷ Ἰπ'. *Hebr.* spes. ¹⁸ σώζ. Apud LXX praeni. καὶ.

« Quare factus es velut advena in terra, et velut indigena declinans in diversorium? » Pro « velut indigena, » Syrus interpretatus est « tanquam viator. » Cur nos contemnis, inquit, et similis es advenæ parvi facienti domicilia in quibus habitat, tanquam aliena : et viatori prætereunti, qui negligit ea quæ occurrunt in via ?

VERS. 9. *Nunquid eris ut homo dormiens, et ut vir qui salutare non possit? Qui dormit, non audit eos qui deprecantur : et qui tenetur infirmitate, succurrere nequit. Ac si diceret : Ne differas misericordiam; tu enim potes, et vigilas, ubique es, et cunctis assistis. Nam hoc subjunxit : « Et tu in nobis es, Domine, et nomen tuum invocatum est super nos; ne obliviscaris nostri. » Et ponit etiam responsionem a Deo datam :*

VERS. 10. *Dilexerunt movere pedes suos, et non percerunt. Nempe in viam nequitiae. Hoc enim docent quæ subjiciuntur. « Et beneplacitum non habuit Deus in eis. » Ait etiam se iniquitates eorum in memoriam reducturum, et impie commissorum poenas exacturum esse. [11, 12] Indicit autem prophetæ ne preces offerat pro eis, et asserit se eorum jejunia non observaturum, nec ab eis oblata sacrificia suscepturum, sed fami, pesti et internecioni traditurum esse eos. [13] Quibus auditis, propheta in medium adducit pseudoprophetarum prædictiones : et ait illos contraria prædicere, et pacem eis polliceri ac bonorum copiam. [14] At rursus Dominus ait prophetæ, illos falsa prædicere, qui verbis divinis non inserviant, nec instrumenta sint gratiæ, sed pro arbitrio loquantur. « Non præcepi eis, inquit, neque locutus sum eis : quia visiones mendaces, divinationes, et auguria, ac electiones cordis sui, isti prophetant vobis. » Visiones somnia vocat, auguria avium observationes, divinationes 486 quæ sunt opera dæmonum, electiones cordis seductionem e cogitationibus prodeuntem. [15] Postea illis ipsis comminatur et mortem ex infirmitate, et cædem in bello. « Morte enim, inquit, morbosa morientur, et gladio et fame interibunt. » Cum his autem illi quoque qui sectati fuerint sermones eorum. [16] Et ne sepultura quidem digni habebuntur, quia omnes similiter iisdem ærumnis obruentur. [17] Atqui rursus hominum amator ubi acerba prædixit, suadet uti medicamentis poenitentiae. « Deducite enim, ait, oculis vestris lacrymas die ac nocte : » propter magnitudinem calamitatum vobis invhendarum. Narrat autem propheta rerum gestarum tragediam.*

« Ἰνατί ἐγενήθης ὡς πάροικος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡς αὐτόχθων ἐκκλίνων εἰς κατάλυμα; » Τὸ ἐὼς αὐτόχθων, ὁ Σύρος, ἐὼς ὀδίτης, ἡ ἡρμηνευσέ. Τί δήποτε, φησί, παρορῶς ἡμᾶς καὶ ἔοικας παροίκῳ καταφρονούντι τῶν οἰκημάτων, ὡς ἀλλοτριῶν, ἐν οἷς οἰκεῖ, καὶ ὀδίτῃ παριόντι, καὶ τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν οὐκ ἐπιμελουμένων;

θ'. *Μὴ ἔση ὡσπερ ἄνθρωπος ὑπῶν* 17, καὶ 18 *ἄνθρωπος οὐ δυνάμενος σώζειν;* Οὕτε ὁ καθεύδων τῶν παρακαλούντων ἀκούει, καὶ ὁ ἀσθενεῖς συνεζευγμένος ἐπαμύνει οὐ δύναται. Ἄντι τοῦ· *Μὴ ἀναβάλλῃ τὸν ἔλεον· καὶ γὰρ δύνασαι, καὶ ἐγγρήγορας, καὶ πανταχοῦ πάρει, καὶ τοῖς πᾶσι παρίστασαι.* Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· « Καὶ σὺ ἐν ἡμῖν εἶ, Κύριε, καὶ τὸ ὄνομα σου ἐπικέκληται ἐφ' ἡμᾶς· μὴ ἐπιλάβῃ 19 ἡμῶν. » Β Τίθησι δὲ καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν ἀπόκρισιν·

ε'. *Ἠγάπησαν κινεῖν 20 πόδας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐβραίσαντο.* 21 *Τουτέστιν εἰς τὴν τῆς πονηρίας ὁδὸν· τοῦτο γὰρ διδάσκει καὶ τὰ ἐπιφερόμενα. « Καὶ ὁ Θεὸς οὐκ εὐδόκησεν ἐν αὐτοῖς. » Λέγει δὲ ὅτι καὶ τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν τὴν μνήμην ποιήσεται, καὶ δίκας αὐτοῦς ὧν ἡσέβησας πράττειται. Παρεγγυᾷ δὲ καὶ τῷ προφήτῃ, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν προσευχὰς μὴ ποιήσασθαι, καὶ φάσκει μῆτε τῇ νηστείᾳ αὐτῶν προσέξειν, μῆτε τὰς ὑπ' αὐτῶν προσφερομένας δέξασθαι θυσίας, ἀλλὰ λιμῶ καὶ λοιμῶ, καὶ σφαγῇ παραδώσειν. Τούτων ἀκούσας ὁ προφήτης τῶν ψευδοπροφητῶν τὰς προβήσεις προσφέρει, καὶ φησὶν ἐκείνους τὰ ἐναντία 22 προλέγειν, καὶ εἰρήνην αὐτοῖς ὑπισχνεῖσθαι, καὶ ἀγαθῶν ἀφθονίαν. Ἀλλὰ πάλιν ὁ Δεσπότης τῇ προφήτῃ φησὶ, ψευδῆ προλέγειν ἐκείνους, οὐ θεῖοις λόγοις διακονοῦντας, οὐδὲ ὄργανα τῆς χάριτος γενομένους, ἀλλ' ἄπερ ἐθέλουσι φεγγομένους. « Οὐκ ἐνετειλάμην γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτούς, ὅτι ὀράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα 23, καὶ προαιρέσεις καρδίας αὐτῶν ὅσοι προφητεύουσιν ὑμῖν 24. » Ὅράσεις τὰ ἐνὸς κνία καλεῖ, οἰωνίσματα δὲ τὰς ὄψεσιν σκοπίας· μαντείας δὲ τὰ ἐξ ἐνεργείας δαιμόνων· προαιρέσεις δὲ καρδίας, τὴν ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἐξαπάτην. Εἶτα τούτοις αὐτοῖς ἀπειλεῖ καὶ τὴν ἐξ ἀβρῶστιάς τελευτήν, καὶ τὴν ἐν πολέμῳ σφαγῆν. « Ἐν 25 θανάτῳ γὰρ, φησὶ, νοσερῶ ἀποθανοῦνται 26, καὶ ἐν βομφαίᾳ 27 καὶ λιμῶ τελευτήσουσι. » Σὺν δὲ τούτοις καὶ οἱ τοῖς τούτων ἀκολουθήσαντες λόγοις. Οὐκ ἀξιοθῆσονται δὲ οὐδὲ ταφῆς, πάντων ὁμοίως τοῖς αὐτοῖς 28 περιπιπτόντων κακοῖς. Ἀλλὰ πάλιν ὁ φιλόανθρωπος τὰ σκυθρωπὰ προειπῶν, τοῖς τῆς μετανοίας χρῆσασθαι φαρμάκοις παρεγγυᾷ. « Καταγάγετε 29 γὰρ, φησὶν, ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς 30 ὑμῶν δάκρυα ἡμέρας καὶ νυκτός· διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπενεχθησομένων ὑμῖν κακῶν. Διηγείται δὲ 31 ὁ προφήτης τῶν γεγενημένων τὴν τραγῳδίαν.*

VARIÆ LECTIONES.

17 ὄπν. *Hebr.* defatigatus. 18 καὶ. *Rec. lect.* ἢ ὡς. 19 ἐπιλ. *Hebr.* deseras. 20 κιν. *Hebr.* vagari. 21 ἐφ'. *Hebr.* cohibuerunt sc. pedes suos. 22 Β τάναντία. 23 οἰων. *Hebr.* res nihili. 24 ὄμ. *Des.* in B. 25 ἐν — τελευτ. *Hebr.* gladio et fame consumentur prophetæ isti. 26 ἀποθ. *Des.* in B. 27 βομφ. καὶ. *Des.* apud LXX. 28 αὐτοῖς. Ita ex B restitutum. *Sirm.* habebat αὐτῶν. 29 κατ. — ὄμῶν. *Hebr.* stillent oculi mei. 30 ἐν τ. ὄφθ. *Rec. lectio* est ἐπ' ὀφθαλμούς. 31 δέ. B addit καί.

τη. Ἐὰν ἐξέλθω εἰς τὸ πᾶδιον, καὶ ἴδω τραπεζαίας βομφαίας· καὶ ἐὰν εἰσέλθω εἰς τὴν πόλιν, ἴδω πόρος λιμῶ²⁵. Προστίθι καὶ ²⁶ τοῖτοις καὶ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας κακὰ. « Ὅτι προφήτης καὶ ἱερεὺς ἐπορεύθησαν εἰς γῆν ἣν οὐκ ᾔδεισαν. » Καὶ ὁ ²⁷ μακάριος Δανιὴλ ὁ προφήτης, καὶ ὁ θεὸς Ἐζεκιήλ, καὶ ἱερεῖς καὶ προφῆταις, καὶ ἕτεροι δὲ πρὸς τοῖτοις κλειστοὶ ἱερεῖς μετέλαγον τῶν σκυθρωπῶν. Τῶν γὰρ ἀνοσίων ἐκεῖνων προμηθούμενος ὁ θεὸς, συνέπεμψε καὶ προφήτας οἷον τινας παιδονόμους καὶ διδασκάλους, ἵνα μὴ παντελῶς ἐκκλίνωσιν εἰς ἀσέβειαν. Ταῦτα διηγησάμενος, ὁ προφήτης πρὸς τὸν θεὸν μεταφέρει τοὺς λόγους· « Μὴ ἀποδοκιμάζων ἀπεδοκιμασας τὸν Ἰούδαν, ἢ ἀπὸ ²⁸ Σιών ἀπέστη ἡ ψυχὴ σου ; » Ἄντι τοῦ, ἢ πρόνοιά σου· ἀνθρωπίνως γὰρ τέθεικε τὴν ψυχὴν, εἰς σαφεστέραν ἔμφασιν τῆς προφητείας. Λέγει δὲ ἀνύλατον τὴν ἐπενεχθεῖσαν πληγὴν, καὶ ἐπιφέρει λέγων οὕτως· »

κ', κα'. Ἐγὼ μὲν, Κύριε, ἀμαρτίας ἡμῶν, ἀδικίας πατέρων ἡμῶν· ὅτι ἡμάρτομεν ἐναντίον σου. Κόπασσον ²⁹ διὰ τὸ ὄνομά σου. Ἄντι τοῦ Παῦσαι χαλεπαίνων ἡμῖν· καὶ μὴ εἰς ἡμᾶς ἀπίθης, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομά σου. Σὺς γὰρ λαὸς χρηματίζομεν. « Μὴ ἀπολέσης ³⁰ θρόνον δόξης σου. » Τὴν Ἱερουσαλήμ οὕτως ὠνόμασε· καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίου ἔφη, τοὺς ὄρκους ἀπαγορεύων, « Μῆτε εἰς Ἱεροσόλυμα ὁμότης, ὅτι θρόνος ³¹ ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως »· ἐκεῖ γὰρ τὴν οἰκίαν ἐπιφάνειαν ἔποιετο. Ἀναμνησθεὶ δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς πατέρας γεγενημένης διαθήκης, καὶ ὅτι παρὰ τῶν εἰδῶλων οὐδεμία βοήθεια· ἀλλ' αὐτὸς τὸν ἀνωθεν φερόμενον ³² ὕετον χορηγεῖ· οὐ γὰρ ἀκυβέρνητος ἡ κτίσις· τοῦτο γὰρ φησι· « Καὶ ὁ ³³ οὐρανὸς δώσει πλησμονὴν αὐτοῦ ³⁴· οὐχὶ σὺ αὐτὸς, Κύριε, καὶ ὑπομενοῦμέν σε ; ὅτι σὺ ἐποίησας αὐμπαντα ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

Πρὸς ταῦτα πάλιν ὁ Δεσπότης ἀποκρίνεται, ὅτι « Ἐὰν στή Μωσῆς, ³⁵ καὶ Σαμουὴλ πρὸ προσώπου μου, οὐκ ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ³⁶ ἐν αὐτοῖς. » Διὰ τούτων δὲ τὸν προφήτην ψυχαγωγεῖ. Μὴ νόμιζε γὰρ, φησὶν, ὅτι σοῦ καταφρονῶν τὴν πρεσβείαν οὐ δέχομαι· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοις εἶξα ἀν αντιβολοῦσιν, οἱ τοσαῦτα εἰργάσαντο θαύματα. Τούτων μέντοι ἐμνήσθη, καὶ ὡς πρεσβυτέρων, καὶ ὡς πολλάκις αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πεπεικότων. Καὶ Μωσῆς γὰρ ὁ μέγας ἐπὶ τῆς μοσχοποιίας τοῦ Θεοῦ εἰρηκότος, « Ἐασόν με, καὶ θυμωθεὶς ἐκτρέψω αὐτούς, » σπουδαιοτάτην ἔκελεταιν προσήνεγκεν, καὶ τοῖς ἡμαρτηκόσι τὸν Δεσπότην κατ-

²⁵ Matth. v, 23. ²⁶ Exod. xxxii, 10.

VARIE LECTIONES.

²⁵ π. λιμ. *Hebr.* languentes fame. ²⁶ καὶ. B. δέ. ²⁷ ὁ B. πρᾶμ. γὰρ. ²⁸ ἀπὸ Σιών. Ita juxta rec. lect. et auctoritate cod. Bavar. emendanda erat lectio Sirm. ἀπὸ ὁσίων. ²⁹ κόπ. *Hebr.* Ne spornas, sc. Sionem. ³⁰ ἀπόλ. *Hebr.* (ne) vilem facias. ³¹ θρ. loco cit. est πόλις. ³² φερόμ. Des. in B. ³³ ὁ. B. πρᾶμ. εἰ, juxta rec. lect. apud LXX. ³⁴ πλ. αὐτ. *Hebr.* imbres. ³⁵ B. Μωϋσῆς. ³⁶ ἐν αὐτ. Rec. lectio, πρὸς αὐτούς. *Hebr.* in populo hoc.

VERS. 18. Si egressus fuero in agrum, ecce gladio vulnerati : si ingressus fuero civitatem, ecce famis afflictio. Addit his etiam captivitatis angustias. « Quia propheta et sacerdos abierunt in terram quam non noverant. » Et beatus Daniel propheta, divinus Ezechiel, sacerdos et propheta, et alii præter hos plurimi sacerdotes, fuerunt participes adversorum. Deus enim, profanis illis prospiciens, misit cum illis prophetas, velut quosdam pædagogos et magistros, ne prorsus ad impietatem declinarent. [19] His enarratis, propheta convertit sermonem ad Deum : « Nunquid reprobans reprobasti Judam, **497** aut a Sione recessit anima tua ? » Id est, providentia tua. Humano enim more posuit animam, ad clariorem prophetiæ significationem. Dicit porro incurabile esse vulnus quod inflictum est. Tum infert :

VERS. 20, 21. Cognovimus, Domine, peccata nostra, et iniquitates patrum nostrorum : quia peccavimus coram te. Cessa propter nomen tuum. Quasi dicat : Desine nos affligere, et ne respicias in nos, sed in nomen tuum : populus enim tuus appellamur. « Ne destruas thronum gloriæ tuæ. » Ita Hierosolymam appellavit. Et Dominus etiam in sacris Evangeliiis, cum prohiberet jurare, ait : « Non jurabis per Hierosolymam, quia thronus est magni regis ». Nam ibi peculiariter apparebat. Reducit autem in memoriam fœdus cum patribus initum, [22] nullumque ab idolis suppetere auxilium : sed ipsum e superis labentem pluviam suppetitare, cum creaturæ gubernatore non careat. Hoc enim dicit : « Et cœlum dabit plenitudinem suam. Nonne tu ipse, Domine, et exspectabimus te ? quia tu fecisti universa hæc. »

CAPUT XV.

[1] Respondet iterum ad hæc Dominus : « Quod si steterint Moses et Samuel coram me, non est anima mea in eis. » His autem verbis prophetam consolatur. Ne putes, inquit, quod tui contemptu intercessionem non suscipiam : quia neque his **498** supplicantibus cessissem, qui tanta ediderunt miracula. Horum vero meminit, et quia antiquiores, et quia frequenter pro populo apud ipsum intercesserant. Etenim magnus ille Moses tempore conflati vituli, cum Deus dixisset : « Sine me, ut indignabundus deleam eos », ferventissimis precibus oblatis, conciliavit Dominum his qui

peccaverant. Idem Samuel præstitit, et pluviam copiosam æstatis tempore deduxit. Exin præcipit prophetæ, ut dimittat populum astantem.

VERS. 2. *Quod si dixerint tibi, inquit, Quo egradiemur? dices eis: Hæc dicit Dominus: Qui ad mortem, ad mortem; et qui ad gladium, ad gladium; et qui ad famem, ad famem; et qui ad captivitatem, ad captivitatem.* [3] His enim quatuor calamitatibus subiciam illos. Insuper et qui mortui fuerint, bestiis ac volucribus pabulum erunt.

VERS. 4. *Et tradam eos cunctis regnis terræ angustiiis premendos.* Prædicat etiam, quæ post reditum sint futura, et quæ sub Macedonum regno eventura, et supremum exitium ipsis per Romanos inferendum. In primis quidem obventura docet ob impietatem Manassis. Verum non est iniquus iudex, nec alienas pœnas exigit: sed velut ejusdem impietatis socios, et qui improbo regi libenter operam contulissent, prædictis submittit afflictionibus.

VERS. 5. *Quis parcat super te, Hierosolyma? et quis trepidabit de te? aut quis revertetur ad rogandum tibi pacifica?* Quasi dicat: Universis hominibus justa perpeti videbere. Solent enim homines, cum quempiam eorum qui nequissime vivunt, plecti viderint, non solum non condolere, sed etiam congratulari his qui læsi sunt, tanquam ab ejus nequitia liberatis.

VERS. 6. *Tu aversa es a me, dicit Dominus: retrorsum ibis.* Quod perpetrasti, patieris: nam « retrorsum ibis » posuit pro « humiliaberis. » — « Et extendam manum meam in te, et delebo te; nec ultra dimittam eos. » Jam enim non utar pristina patientia. [7] Deinde, ut ostendat se præter voluntatem ad puniendum cogi, quasi condolens ait: « In portis populi mei liberis orbatii sunt; disperdidi populum meum propter malitiam eorum, et tamen non sunt conversi. » Ipsi, dum a nequitia cessare noluerunt, accersiverunt exitium. [8] Dicit etiam, ex virorum internecione crevisse numerum viduarum, et eandem ob causam matres liberis privatas esse. « Induxi enim, ait, super matrem adolescentum miseriam in medio die; projecit super eam repente tremorem ac laborem. »

* I Reg. vii, 5 sec. LXX.

VARIÆ LECTIONES.

Σμ. Videri posset pro Σαμουήλ legendum esse Ἠλιού, ita ut quæ proxima sunt, referantur ad III Reg. (juxta LXX), c. xviii, 41, 45, coll. c. xvii, 1. Quia autem nomen Samuelis h. l. auctoritate codicis Bav. aliorumque forsitan miss. nititur, ita potius hanc litteram componendam esse puto, ut verba ista καὶ Σμ. τ. τ. δέδρ. ad intercessionem Samuelis I Reg. (juxta LXX), c. vii, 5, commemoratam, sequentia autem καὶ πλείστον, κ. τ. λ., ad Eliam referantur, ob ea quæ III Reg. I. c. legimus. Vix dubito Nostrum scripsisse καὶ Ἠλιού πλείστον, κ. τ. λ., sed culpa librariorum excidisse nomen Eliæ. εἰς ἀν. Hebr. in commotionem, s. agitationem. εἰς. B στυθροβάσει. Hebr. condolebit. εἴρω. τὰ. Des. apud LXX. εἰς. Ex B suppl. οὐ. Ex B etiam suppl. αὐτούς. Ita B sed ed. prior hab. αὐτοῖς. λέγ. B add. ὁ θεός. ἐν πύλαις λαοῦ μου. Hebr. (Ideo ventilabo eos ventilabro) in portis terræ hujus. Ed. prior hab. ἡτεκνώθησα. ἀπόλεσα. Ita cum B leg. esse puto. Editio prior hab. ἀπόλεσαν, juxta rec. lectio. Hebr. perdidit. καὶ οὐκ ἐπέστ. Des. apud LXX. Rec. lectio νεανίσκος. τάλαιπ. Hebr. vastatorem. τρ. καὶ σπουδήν. Hebr. incursuui hostilem et terrores.

ἡλλαξῆ· καὶ μέντοι καὶ Σαμουήλ⁴⁴ ταυτὸ τοῦτο δέδρακεν, καὶ πλείστον ἕτερον ἐν ὄρξ θερούς καταγγαγεν. Ἐἴτα κελεύει τῷ προφῆτῃ τῶν παρεστώτα ἀπολύσαι λαόν.

β'. Ἐὰν δὲ εἰπωσι πρὸς σέ, φησί, *Ποῦ ἐξελεύσομεθα; ἐρεῖς πρὸς αὐτούς, Τάδε λέγει Κύριος· Ὅσοι εἰς θάνατον, εἰς θάνατον· καὶ ὅσοι εἰς μάχαιραν, εἰς μάχαιραν· καὶ ὅσοι εἰς λιμὸν, εἰς λιμὸν· καὶ ὅσοι εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰς αἰχμαλωσίαν.* Ταῖς γὰρ τέσσαροι ταύταις αὐτοὺς ὑποβαλῶ συμφοραῖς. Καὶ πρὸς τούτοις, οἱ τεθνεώτες βορὰ γενήσονται θηρίων καὶ οἰωνῶν.

δ'. Καὶ παραδώσω αὐτοὺς εἰς ἀνάγκας⁴⁵ πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς. Προλέγει καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον γενησόμενα, καὶ τὰ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων συμβησόμενα, καὶ τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπεναχθησόμενην πανωλεθρίαν. Τὰ μέντοι πρῶτα διὰ τὴν τοῦ Μανασσῆ τολμηθεῖσαν ἀσέβειαν συμβῆναι διδάσκει· ἀλλ' οὐκ ἀδικος ὁ κριτής, οὐδὲ ἀλλοτριᾶς εὐθύνας εἰσπράττειται, ἀλλ' ὡς κοινωνήσαντας τῆς ἀσεβείας, καὶ προθύμως τῷ πονηρῷ συνεργήσαντας βασιλεῖ, τοῖς προῆρήθεισιν ὑποβάλλει κακοῖς.

ε'. *Τίς φείσεται ἐπὶ σοί, Ἰερουσαλήμ; καὶ τίς δειλιάσει ἐπὶ σοί; ἢ τίς ἀνακάμψει ἐρωτησάτω;* τὰ εἰς εἰρήνην σοί⁴⁶; Ἄντι τοῦ, Πᾶσιν ἀνθρώποις δόξεις δίκαια πεπονημένοι. Εἰθώσας γὰρ οἱ ἀνθρωποι, ὅταν τινὰ τῶν ἀρχῆ πονηρίας συζῶντων ἴδωσι τιμωρούμενον, οὐ μόνον οὐ⁴⁶ συναλγεῖν, ἀλλὰ καὶ συνηθεσθαι τοῖς ἡδίκημένοις, ὡς τῆς ἐκείνου πονηρίας ἀπῆλλαγμένοις.

ς'. *Σὺ ἀπεστράφησ μου, λέγει Κύριος· ἐπίσω πορεύσῃ.* Ὁ δέδρακας, πείσῃ· τὸ δὲ ἐπίσω πορεύσῃ, ἀντι τοῦ ἐταπεινωθήσῃ τέθεικεν. « Καὶ ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ διαφθερῶ σε, καὶ οὐκέτι ἀνήσω αὐτούς⁴⁷. » Οὐκέτι γὰρ χρῆσομαι τῇ προτέρῃ μακροθυμίᾳ. Ἐἴτα διδάσκων ὡς παρὰ γνώμην κολάζειν ἀναγκάζεται, οἰονεῖ συναλγῶν λέγει⁴⁸· « Ἐν πύλαις⁴⁹ λαοῦ μου ἡτεκνώθησαν⁵⁰· ἀπόλεσα⁵¹ τὸν λαόν μου διὰ κακίας αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐπέστράφησαν⁵². » Αὐτοὶ τὸν ὕλεθρον ἐπεσπάσαντο, πάσης τῆς πονηρίας μὴ βουληθέντες. Λέγει δὲ διὰ τὴν τῶν ἀνδρῶν ἀναίρεσιν καὶ τὰς χήρας πλιθουθῆναι, καὶ πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τὰς μητέρας στερηθῆναι τῶν παίδων. « Ἐπήγαγον γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν μητέρα νεανίσκων⁵³ τάλαιπωρίαν⁵⁴ ἐν μεσημβρίᾳ· ἐπέβριψα ἐπ' αὐτὴν ἐξαίφνης τρόμον καὶ σπουδήν⁵⁵. »

θ'. Ἐκνώθη ⁵⁸ ἡ τίκτουσα ἐπτά, ἀπεκάκησεν ἂν ἡ ψυχή αὐτῆς. Διαφόρως τὴν συμφορὰν ἐτραγώδησεν, ἵνα διδάξῃ ⁵⁹ τοὺς ἀτεράμονας, καὶ πείσῃ τὴν πρωτέραν καταλιπεῖν ἀσέβειαν. « Ἐπέδω ὁ ἥλιος αὐτῇ ἔτι μεσοῦσης ⁶⁰ ἡμέρας. » Τοῖς γὰρ πενθούσι σκότος ὀνομάζεται ⁶¹ καὶ τὸ φῶς· ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια εἰρηκῶς ὁ προφήτης ὀλοφύρεται καὶ θρηνεῖ·

υ'. Οἰμοί, μήτηρ ⁶², ὡς τινὰ μὲ ἐτεκες ⁶³ ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακριζόμενον ἐν πίσῃ τῇ γῆ· οὐκ ⁶⁴ ὠφέλησα, οὐδὲ ὠφέλησέ με οὐδέεις· ἡ ⁶⁵ ἰσχύς μου ἐξέλιπεν ἐν τοῖς καταρωμένοις με. Τὸ ἐ ὠφέλησα· « ὠφλησα » ὁ Σύρος ἠρμήνυσσε· λέγει τοῖνυν, ὅτι οὕτε ὠφληκα ⁶⁶, οὕτε δεδάνεικα· καὶ πολλοὺς ἐκτισάμην ἐχθροὺς, οἳ διηνεκῶς λοιδοροῦνται ⁶⁷ καὶ ἐπαρῶνται. Τὰ συμβούλια ⁶⁸ γὰρ, ὡς τὰ πολλὰ, τίκτειν τὰς ἀπειθείας ⁶⁹ φιλεῖ. Κατὰ μέντοι τὴν ἑλληνικὴν ἐρμηνείαν οὕτω νοητέον, ὅτι θρῆνων εἰμὶ δέξιός μάτην παραχθεὶς εἰς τόνδε τὸν βίον· οὕτε γὰρ ὠνησά τινα, οὕτε ὠφέλειαν παρ' ἐτέρων ἐκομισάμην· ἀρὰς δὲ μόνον δέχομαι παρὰ τῶν ἀκούοντων τὰς προφητείας.

ια'. Γένοιτο ⁷⁰, Κύριε, ⁷¹ κατευθυνόντων αὐτῶν, εἰ μὴ παρῆσθῃ σοι ἐν καιρῷ τῶν κακῶν αὐτῶν, καὶ ⁷² ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, εἰς ἀγαθὰ πρὸς τὴν ἐχθρόν. Ἄκουσον αὐτῶν, φησὶν, ἐπαρωμένων· κολλήσεις ⁷³ σοι τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετείας προσήνεγκον. Εἶτα πάλιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ·

ιβ'. Ἦ, ἦ. Εἰ ⁷⁴ γινωσκῆσται σιδηρός, καὶ περιβολαιοὺς χαλκοῦν. Ἰσχύρ σου ⁷⁵, καὶ τοὺς θεσάυρους σου εἰς ἀποθήκην δώσω, ἀντάλλαγμα ⁷⁶ διὰ πάσας τὰς ἀμαρτίας σου ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου. Μὴ θαρβήσητε, φησὶ, μὴ χαλκοῖς περιβολαίοις, μὴ σιδηροῖς· πάντα γὰρ ὑμῶν τὸν πλοῦτον παραδώσω τοῖς πολεμίοις, καὶ ἔσται τοῦτο τῶν σῶν ἀμαρτημάτων ἀντίδοσις. Προστίθει δὲ τοῦτοις καὶ τὴν γεγεννημένην αἰχμαλωσίαν. Ταῦτα προειπὼν ὁ προφήτης, κίνδυνον ὑπομένει τῶν ἀκούειν οὐκ ἀνεχομένων, ἀνελεῖν αὐτὸν πειραθέντων, καὶ παρακαλεῖ τὴν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ φησὶ·

ιγ'. Μνήσθητί μου, Κύριε, καὶ ἐπισκεψάτω με, καὶ ἀθώωσόν με ἀπὸ τῶν καταδικαζόντων με. Ἄντι τοῦ· Μὴ παραδῶς με τοῖς καταδικαζούσι με· ὁ γὰρ ἀθῶος ἐλευθεροῦται. « Μὴ εἰς μακροθυμίαν σου λάθῃς με ⁷⁷. » Ἔνια ⁷⁸· βλάβῃς με· ἔχει· τουτέστιν, ἀνεξίκακως ⁷⁹ χρώμενος, καὶ κολάζειν τοὺς ἀδικουντάς ἀναβαλλόμενος, τοὺς ἀδικουμένους ἡμᾶς ἀνιᾶς. « Γνωθὶ, εἰ ⁸⁰ ἔλαβον περὶ σοῦ ὄνειδισμόν. »

VERS. 9. *Vacua facta est quae pariebat septem, 490 defecit anima ejus.* Variis modis deplorat calamitatem, ut doceat perveraces, et persuadeat relinquere pristinam impietatem. « Occidit ei sol medio adhuc die. » Lugentibus enim vel ipsa lux appellatur tenebrae. Illis et horum similibus dictis, luget et lamentatur propheta :

VERS. 10. *Vae mihi, mater, quod me peperisti, virum contentioni et disceptationi expositum in univversa terra. Non profui, nec profuit mihi quisquam; potentia mea defecit inter maledicentes mihi.* Illud « profui » Syrus interpretatus est « contraxi aes alienum. » Dicit igitur : Non contraxi aes alienum, nec feneravi ; multos tamen inimicos nactus sum, qui mihi assidue convitiuntur et maledicunt. Consilia enim, ut plurimum, parere solent contumacias. At vero juxta Graecam interpretationem ita debet intelligi : Dignus sum lamentatione, frustra editus in hanc vitam, quia nulli profui, nec ab aliis emolumentum cepi : maledicta duntaxat refero ab iis qui audiunt prophetias.

VERS. 11. *Fiat, Domine, dirigentibus illis; si non astitit tibi tempore malorum eorum : et tempore tribulationis eorum, in bona contra inimicum.* Audi ipsos, inquit, imprecantes : saepe pro illis supplicationes tibi obtuli. Tum ex persona Dei :

VERS. 12, 13. *Si agnosceret ferrum et vestimentum aeneum. 491 aeneum. Robur tuum, et thesauros tuos dabo in praedam, in compensationem propter omnia peccata tua, in omnibus terminis tuis.* Ne fiduciam, inquit, collocetis in * indumentis aeneis, aut ferreis : cunctas enim opes vestras tradam hostibus, et haec erit peccatorum tuorum remuneratio. [14] Quibus addit etiam captivitatem, quam passi sunt. Haec vaticinatus propheta, in discrimine versatur ab iis, qui audire non sustinebant, eumque interficere conabantur, et invocat Deum omnium, dicens :

VERS. 15. *Recordare mei, Domine, et visita me, et tuere me ab his qui persequuntur me.* Quasi dicat : Ne tradas me persequentibus me : innocens enim liberatur. « Ne in patientiam tuam suscipias D me. » Nonnulla habent « protrahas me; » hoc est, dum magna tolerantia uteris, et punire sotes differs, nos laesos discrucias. « Scito quod sustinuerim opprobrium propter te. »

VARIAE LECTIONES.

⁵⁸ Ἐκνώθη. *Hebr.* Languida facta est. ⁵⁹ διδάξῃ. *B* μαλάξῃ. ⁶⁰ *B* μέσης. ⁶¹ ὄνομ. *B* νομίζεται. ⁶² μήτηρ. *Rec. lectio*, ἐγὼ μήτηρ. ⁶³ *B* τέτοκας. ⁶⁴ οὐκ — οὐδέεις. *Hebr.* non mutuo dedi, nec mutuo dederunt mihi. ⁶⁵ ἡ — με. *Hebr.* omnis ille, s. unusquisque eorum, maledicit mihi. ⁶⁶ *B* ὠφλησα. ⁶⁷ λοιδορ. *B* πρᾶμ. μοι. ⁶⁸ *B* συμβόλαια. ⁶⁹ *B* ἀπεχθείας. ⁷⁰ Γένοιτο — ἐχθρόν. *Hebr.* Dicit Jehova (non vivam) : nisi liberavero te in bonum (s. nisi servavero te, ita ut bene tibi sit), nisi orari te fecero tempore mali — ab hoste. ⁷¹ Κύριε. *Rec. lectio*, Δέσποτα. ⁷² καὶ — αὐτῶν. *Des.* in *B*, ⁷³ πολλ. *B* πρᾶμ. εἰ μὴ. ⁷⁴ Εἰ — χαλκ. *Hebr.* Anne frangat ferrum, ferrum illud e septentrione, et aes? ⁷⁵ Ἰσχ. σου *Rec. Lectio* ἡ ἰσχύς σου. Haec alias ad finem vers. 12, referuntur, sed contra *Hebr.* ⁷⁶ ἀντάλλ. *Hebr.* sine pretio. ⁷⁷ σου λάθῃς με. *Des.* apud *LXX.* *Hebr.* ne pro diuturnitate irae tuae auferas me. ⁷⁸ Ἔνια — ἔχει. De hac lectione nihil apud *Montf.* in *Hexapl.* ad h. l. ⁷⁹ *B* ἀνεξίκακία. ⁸⁰ Εἰ. *B* ὡς, juxta *rec. lectionem*.

VERS. 16. *Ab his qui aversantur sermones tuos. A tui causa, Domine, his molestiis obrutus sum. Cum enim sermones tuos perferrem, factus sum inimicus. « Adimple eos, et erit sermo tuus mihi lætitia, et gaudium cordis mei, quia vocatum est nomen tuum super me. » Quia me falsa prædicere arbitrantur, promissionibus autem pseudoprophetarum tanquam veris attendunt, rebus ipsis confirmata sermones meos, et 492 ita consolare me. [17, 18] Postea dicit se neque mensæ illorum, neque risus fuisse participem, sed timorem Dei omnibus anteposuisse, deque eorum malitia et supplicio anxium permansisse. Quem Dominus protinus consolatur his verbis :*

VERS. 19. *Si te converteris, restituum te : ante faciem meam stabis. Si separaveris pretiosum a villi, quasi os meum eris. Non exiguam, inquit, mercedem servo tibi, qui hunc laborem suscepisti. Nam si quempiam errantem converteris, multam apud me fiduciam consequeris, quod indicant illa, « ante faciem meam stabis ; » et si quemquam ex impiis converteris, ac persuaseris ut amplectatur quæ tendunt ad meliora, ori meo assimilabere. Ego enim ea quæ sunt, verbo condidi : et tu verbo perperam agentes convertas ad virtutem. [20, 21] Promittit autem ei denuo vim insuperabilem et invictam, repetita pollicitationum initio factarum mentione.*

CAPUT XVI.

[1] Præcipit autem ei, ne ducat uxorem, neve procreet liberos, eo quod parentes et liberi tradendi sint fami, pesti, cædi, ac servituti. [5] Admonet porro, ne lætetur cum lætantibus, nec doleat cum dolentibus. « Abstuli enim, ait, pacem meam a populo isto, dicit Dominus : et misericordiam meam, et miserationes meas. »

VERS. 6. *Et morientur 493 magni et pusilli in terra ista. Ait vero futurum, ut nec sepultura digni habeantur, nec luctus eorum causa de more celebretur, [7] nec lugentes ullam consequantur consolationem ; [8, 9] minaturque civitati cujusvis lætitiæ privationem : ita ut nulla vox audiat vel nuptiarum, vel conviviorum, vel aliorum, quæ jucundam hominibus vitam reddunt. [10-12] Percontantibus autem eis, ait, ac dicentibus : Quam ob causam in hæc incidimus mala? et paternam impietatem reduc illis in memoriam, et quæ ab eis perpetrata sint ostende, quodque gravius quam patres peccarint, dum juxta legem meam vitam non instituerunt, sed proprias cogitationes sunt secuti. Quare procul dubio :*

17. Ὑπὸ ἑὶ τῶν ἀθεοῦντων τοὺς λόγους σου. Σοῦ χάριν, ὦ Δέσποτα, τοῖς παρούσιν ἀλγεινοῖς περιπέπτωκα· τοὺς σοὺς γὰρ λόγους διαπορθμεύων δυσμενῆς ἐγενόμην. « Συντέλεσον αὐτοὺς, καὶ ἔσται ὁ λόγος σου ἔμοι εἰς εὐφροσύνην, καὶ εἰς χαρὰν καρδίας μου, ὅτι ἐπικέκληται τὸ ὄνομά σου ἐπ' ἐμέ. » Ἐπειδὴ νομίζουσι ψευδῆ με προλέγειν, ταῖς δὲ τῶν ψευδοπροφητῶν ὑποσχέσεις ὡς ἀληθεῖσι προσέχουσι, τοὺς λόγους μου τοῖς ἔργοις βεβαίωσον, καὶ ταύτη με ψυχαγωγῆσον. Ἔϊτα λέγει, ὡς οὔτε τραπέζης αὐτοῖς, οὔτε γέλωτος ἐκοινωνήσεν, ἀλλὰ τὸ θεῖον πάντων προετίμησε ἡ δέος· καὶ διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν τιμωρίαν, ἀνιῶμενος διετέλεσεν· ἀλλ' εὐθύς αὐτὸν ὁ Δεσπότης ψυχαγωγεῖ, καὶ φησι·

19. Ἐὰν ἀποστρέψῃς, καὶ ἀποκαταστήσῃς, πρὸ προσώπου μου στήση· καὶ ἐὰν ἐξαγάγῃς τὴν ἀπὸ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔση. Οὐ μικρὸς σοι, φησὶ, παρ' ἐμοῦ· πεφύλακται μισθὸς τοῦτου ἀναδεξαμένου τῶν πόνων· ἐὰν γὰρ τινα τῶν πλανωμένων ἐπιστρέψῃς, πολλῆς παρ' ἐμοὶ παρρησίας μεθέξεις. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ « πρὸ προσώπου μου στήση. » Κἂν τινα τῶν ἀνοσίων μεταβάλῃ, καὶ πείσης ἐλεῶσαι τὰ ἐπὶ τῷ χρεστῶν, τῷ στόματι μου ἀπεικασθήσῃ· καὶ γὰρ ἐγὼ λόγῳ τὰ μὲν ὄντα ἐποίησα, καὶ σὺ λόγῳ τοὺς τῆς κακίας ἐργάτας μεταβάλῃς εἰς ἀρετὴν. Ὑπέσχετο δὲ αὐτῷ πάλιν τὸ ἀμαχον καὶ ἀήττητον, καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γεγεννημένων ἀνέμνησεν ὑποσχέσεων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Παρεγγυᾷ δὲ αὐτῷ, μὴ γῆμαι, μὴ δὲ παιδοποιεῖσαι, ὡς καὶ τῶν τικτόντων, καὶ τῶν τικτομένων, λιμῶ καὶ λοιμῶ, καὶ σφαγῆ, καὶ δουλείᾳ παραδοθησομένων. Παρακελεύεται δὲ μήτε εὐφραϊνομένοις συνευφραίνεσθαι, μήτε ἀλγοῦσι συναλγῆσαι. « Ἀφέστακα γὰρ, φησὶ, τὴν εἰρήνην μου ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου, φησὶ Κύριος, καὶ τὸν ἔλεόν μου, καὶ τοὺς οἰκτιροῦς μου. »

ζ'. Καὶ ἀποθανοῦνται μεγάλοι καὶ μικροὶ ἐν τῇ γῇ ταύτῃ. Λέγει δὲ ὡς οὐδὲ ταφῆς ἀξιοθήσονται, οὐδὲ θρήνοι ἐπ' αὐτοῖς συνήθως γενήσονται, οὐδὲ ψυχαγωγίας τινὸς αὐτοῖς πενθοῦντες ἀξιοθήσονται· καὶ ἀπειλεῖ παντὸς εἰδους εὐφροσύνης ἀποστέρησιν τῇ πόλει, ὡς μηδεμίαν ἐπενεχθῆναι φωνὴν, μὴ γάμων, μὴ συμποσίων, μὴ τῶν ἄλλων, ὅσα θυμῆρη τοῖς ἀνθρώποις παρέχει ζωὴν. Πυνθανομένων δὲ, φησὶν, ἐκείνων, καὶ λεγόντων· Διὰ ποῖαν αἰτίαν τοῦτοις περιπεπτώκαμεν τοῖς κακοῖς; καὶ τῆς πατρῴας αὐτοῦ ἀνάμνησον ἀσεβείας, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμώμενα διδάξον, καὶ ὅτι χαλεπώτερα τῶν πατέρων ἐξήμαρτον, οὐ κατὰ τὸν ἐμὸν πολιτευόμενοι νόμον, ἀλλὰ τοῖς οἰκειοῖς ἐπόμειοι λογισμοῖς. Οὐ δὲ χάριν·

VARIAE LECTIONES.

ἑὶ ὄπδ — λόγ. σου. Et deinde συντ. αὐτοῦς. *Hebr.* Si inventa sunt verba tua, fruebar illis. ἑὶ ἐπ' ἐμέ. *Rec. lectio,* ἐπ' ἐμοὶ Κύριε παντοκράτωρ. ἑὶ B προτετίμηκεν. ἑὶ *Rec. lectio,* ἐπιστρέψῃς. ἑὶ ἀπὸ. B ἐξ. ἑὶ στόμα. B *præm. τό.* ἑὶ ἐμοί. ἑὶ B τὰ χρεῖττω. ἑὶ μέν. B μή. ἑὶ B μετάβαλε. ἑὶ B αὐτόν. ἑὶ B συνευφρανθήναί. ἑὶ φησὶ — οἰκτ. μου. Ita fere *Compl.* ἑὶ Καὶ — ταύτη. Hæc etiam in *Compl.* tantum leg. quæ addit : οὐ ταφῆσονται, καὶ οὐ θρηνηθήσονται, bene juxta *Hebr.*

γ. Ἐπορεύθη ὑμᾶς ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης εἰς ἄ
 γῆν, ἣν οὐκ ᾔδειτε ὅτι ὑμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν,
 καὶ δουλεύσατε ἐκεῖ θεοῖς ἑτέροις ἡμέρας καὶ
 νυκτός, οἱ οὐ δώσωσιν ὑμῖν εἰδος. Ἐπειδὴ
 τοὺς οὐκ ὄντας φιλεῖτε θεούς, τῆς πατρῴας ὑμᾶς
 ἐκβαλῶ γῆς, καὶ παραδώσω τοῖς πολεμίοις, ἵνα σὺν
 ἐκείνοις τῇ πλάνῃ δουλεύητε. Ὑπισχνεῖται μέντοι
 καὶ τὴν ἐπάνοδον· καὶ λέγει, ὡς κατ' ἐκείνον τὸν
 καιρὸν οὐκέτι τὰς προτέρας εὐεργεσίας προφέροντες
 τὸν θεὸν ἀνυμνήσουσιν, οὐδὲ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας
 τὴν ἀπαλλαγὴν διηγῆσονται, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶ-
 νος ἐπάνοδον θαυμάσουσιν ἅπαντες.

ιζ'. Ἴδου ἐγὼ ἀποστελῶ ἄλλοις πολλοὺς,
 λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ
 ταῦτα ἀποστελῶ θηρευτὰς πολλοὺς, καὶ θηρεύ-
 σουσιν αὐτοὺς ἐπάνω καρτὸς βουνοῦ, καὶ ἐκ
 τῶν τρυμαλιῶν τῶν πετρῶν. Τὸ ἄφρακτον τῆς τι-
 μωρίας διὰ τούτων δεδήλωκεν, ὅτι ἄλλοις καὶ θηρευ-
 τὰς μιμούμενοι οἱ πολέμιοι πάντας αὐτοὺς σαγηνεύ-
 σουσι, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι πειρωμένους λανθάνειν
 ἐφ' αὐτούς ποιούμενοι.

ιζ'. Ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς
 αὐτῶν, οὐκ ἀπεκρύβησαν ἀπὸ προσώπου μου,
 καὶ οὐκ ἐκρύβη τὰ ἀδικήματα αὐτῶν ἀπέναντι
 τῶν ὀφθαλμῶν μου. Πάντα ὄρω, οὐδὲν με λανθάνει
 τῶν γιγνομένων.

ιη'. Καὶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς πρῶτον διπλᾶς
 τὰς ἀδικίας αὐτῶν, καὶ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, ἐφ'
 αἷς ἐσεδήλωσαν τὴν γῆν μου ἐν τοῖς θηρησιαίοις
 τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν. Ὡς φιλόανθρωπος διπλα-
 σίαν ἁμαρτημάτων τὴν τιμωρίαν καλεῖ· κατὰ γὰρ
 τὸν τοῦ δικαίου λόγον, οὐκ ἀξίας ἔτισαν δίκας. Θηρη-
 σιαία δὲ τῶν βδελυγμάτων καλεῖ τὴν τῶν υἱῶν καὶ
 τῶν θυγατέρων σφαγὴν, ἣν τοῖς εἰδώλοις προσέφερον.
 Ὡς τοῦ λαοῦ τὴν ἀσέβειαν δεῖξας, τὴν τῶν ἐθνῶν
 προθεσάζει μεταβολὴν.

θ. Κύριος ἰσχύς μου, καὶ βοήθειά μου, καὶ
 παρρηγῆ μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν· πρὸς σὲ ἔθνη
 ἤκουσιν ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς, καὶ ἠρῶσιν, Ὡς
 φωνῆ ἐκείσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν εἰδῶλα, καὶ
 οὐκ ἔστιν ὠφέλεια ἐν αὐτοῖς. Οἱ τοσαύτης ἐπιμη-
 λίας ἀξιοθίντας, καὶ νομικῆς καὶ προφητικῆς δι-
 δασκαλίας ἀπολαύσαντες, ἀσθεύοντες δατέλεσαν, καὶ
 παρανομούντες· τὰ δὲ ἔθνη, ταύτης οὐκ ἀπολαύσαντα
 τῆς προφητείας, μόνον δὲ τῶν ἀποστολικῶν κηρυ-
 γμάτων ἀκούσαντα, ἔφυγε τὴν πλάνην, καὶ τῷ τῆς
 θεογνωσίας φωτὶ προσελήλυθε. Καὶ τῆς προτέρας
 ἀναμνησκόμενος· παροιμίας βοῶ σοι·

κ. κα'. Εἰ ποιήσαι ἑαυτῷ ἄνθρωπος θεούς, καὶ
 αὐτοὶ οὐκ αἰσθῶσιν; Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ δη-
 λῶσω αὐτοῖς ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τὴν χεῖρά μου,

VERS. 13. *Ejiciam vos de terra ista. in terram,*
quam vos ignorastis, et patres vestri. Et servietis
ibi diis alienis die ac nocte: qui non exhibebunt vo-
bis misericordiam. Quia eos amatis, qui dii non
sunt, expellam vos e terra paterna, et tradam vos
hostibus, ut cum illis servietis errori. [14, 15]
Pollicetur nihilominus reditum: et ait eos tunc
temporis non ultra commemorandis veteribus be-
neficiis Deum laudaturos, nec liberationem ab
Ægyptiaca servitute narraturos: sed reditam e
Babylone omnes celebraturos esse.

VERS. 16. *Ecece ego mittam piscatores multos,*
dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post hæc mit-
tam venatores multos, et venabuntur eos, in omni
colle, et e cavernis 494 petrarum. Quibus verbis
certam et inevitabilem ultionem significavit: fore
ut piscatorum ac venalium more, omnes illos
retibus circumdent hostes, atque eos etiam qui in
montibus latere conabuntur, in suam potestatem
redigant.

VERS. 17. *Quia oculi mei super omnes vias eo-*
rum: non sunt absconditæ a facie mea, nec fue-
runt occultatæ iniquitates eorum coram oculis meis.
Omnia video, eorum quæ fiunt nihil est quod me
lateat.

VERS. 18. *Et reddam illis primum duplices ini-*
quitates eorum, et peccata eorum, quibus pollue-
runt terram meam, morticinis abominationum sua-
rum. Ut benignus duplam peccatorum ultionem
dicit: nam secundum juris normam et ratio-
nem, pares pœnas non persolverunt. Morticina
vero abominationum vocat, filiorum et filiarum
inactationem, quam offerebant idolis. Impietate
populi ad hunc modum ob oculos posita, vaticina-
tur conversionem gentium.

VERS. 19. *Dominus fortitudo mea, et auxilium*
meum, et refugium meum in die tribulationis: ad te
gentes venient ab extremo terræ, et dicent: Vere
mendacia possederunt patres nostri idola, et non
est utilitas in eis. Qui tanta cura digni habiti fue-
rant, legalemque et propheticam disciplinam ac-
cepserant, impie agere et legem transgredi non
desierunt: gentes vero, quæ ejusmodi providentia
caruerunt, auditis duntaxat prædicationibus apo-
stolicis, errorem 495 evitarunt, et ad lumen
divinæ notitiæ pervenerunt. Et pristinum repeteas
proverbia tibi clara voce dico:

VERS. 20, 21. *An faciet sibiipsi homo deos, et*
ipsi non sunt dii? Propterea ecce ego ostendam eis
tempore hoc manum meam: et potentiam meam no-

VARIE LECTIONES.

ἴδετε. Ed. prior hab. εἴδετε. ὅ θεοῖς ἔτ. Des. in B. ἡμέρας καὶ νυκτ. Exstat tantum in
 Compl. ὁ — εἰδος. Hebr. siquidem non exhibebo vobis misericordiam. B ἀποστέλλω, juxta rec.
 lectionem. Ita quoque post pauca. ἰ βουνοῦ. Apud LXX, præm. ὄρους, καὶ ἐπάνω παντός. ὁ οὐκ — προ-
 σώπου μου. Des. apud LXX, quod ex Hier. jam monuit Montf. ad h. l. qui legit ἐκρύβησαν. Καὶ —
 ἀναμ. αὐτ. Aliter apud LXX. B Κύριε, juxta rec. lectionem. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. serm. 10. ubi
 sequ. ἡ. καὶ βοήθ. μου. Des. in B. ὠφ. Ita quoque infra, loco cit. Sed rec. lectio apud LXX,
 est ὠφέλημα. ἀναμ. παρ. βοῶ σοι. B ἀναμνησκόμενοι παροινίας βοῶσι. αὐτοί. Ita quoque infra,
 Gr. Aff. Cur. loco cit. Sed rec. lectio est οὗτοι. ἰδού. Des. in B.

tam faciam eis. Et scient quod nomen mihi sit Dominus. Multo ante, ait, prædico illis futura, et prædoceo eos, quæ sit potentia mea: qua nimirum per abjectos et paucos homines conversionem illorum procuraturus sum.

CAPUT XVII.

Hunc in modum vaticinatus conversionem gentium, rursus accusat impietatem Judæorum.

VERS. 4. *Peccatum Judæ scriptum est in scriptura, unguis adamantino, in pectore cordis eorum, et in cornibus altarium eorum. Nihil potentius est conscientia. Solidæ enim sunt quæ in ea fixæ sunt litteræ. Quamvis enim omnes homines suæ ipsorum conscientia bonum dederint testimonium, prava tamen mendacium conscientia ferre nequit: sed percuntur et pungitur, incorruptamque profert sententiam. Hoc nempe hic etiam dicit: Facinora tua te arguunt, et conscientia tua testimonium præbet. [2, 3] Revocat autem illis in memoriam etiam lucos et aras, erroremque in eis commissum, et minatur, omnia bona eorum cum idolis se traditurum hostibus. [4, 5] Prædicat etiam desolationem urbis. Postea 496 miserum ac ter miserum dicit, et maledictionibus subjicit eum qui reedit a Deo, et humanæ potentia confidit, eumque confert cum plantis quibusdam vilibus et infructuosis, quæ nascuntur in desertis, et nulla diligentia excoluntur.*

VERS. 6. *Est enim velut agrostis in deserto: et non videbit, cum venerint bona. Et habitabit in locis salsis, in terra deserta, in terra saluginis, quæ non inhabitatur. Porro in locis salsis, Syrus interpretatus est in antris. Cæterum per hæc omnia quæ dicta sunt, lucrum hujusmodi quam sit inutile, demonstravit. [7, 8] Confidentem autem Deo, similem esse dicit et comparat plantæ, quæ continenter irrigatur, et ab ardore nimio non læditur: sed semper fructum fert opportunum. Quæ quidem non frustra dixit, sed ut admoneat, ne confidant suppetiis Ægyptiorum: sed per vitæ conversionem sibi concilient auxilium divinum.*

VERS. 9, 10. *Grave est cor super omnia: et homo est, et quis cognoscat illum? Ego Dominus, scrutans corda, et probans renes: ut deum unicuique juxta vias suas, et juxta fructus studiorum suorum. Ab hominibus quidem comprehendi nequeunt consilia proximi, quia sunt occulti motus cordis: mihi vero conditori etiam ipsi patent. Non enim factis solum, sed etiam cogitationibus jus reddo;*

καὶ τὴν δύναμιν μου γνωριῶ αὐτοῖς, καὶ γνώσονται ὅτι ὀνομά μοι Κύριος. Προλέγω, φησὶν, αὐτοῖς πρὸ πολλοῦ τὰ ἐτύμωνα, καὶ προοιδοῦμαι αὐτοῖς τὴν ἰσχύ μου, ὅτι δι' εὐτελῶν καὶ ἀλίγων ἀνθρώπων τὴν μεταβολὴν αὐτῶν πραγματεύσομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Οὕτω τὴν τῶν ἔθνῶν προθεσπίαν μεταβολῆν, τῆς Ἰουδαίων πάλιν ἀσεβείας κατηγορεῖ.

α'. Ἀμαρτία ¹⁰ Ἰούδα ἐγγέγραπται ἐν γραφῇ, ἐν θυγὶ ἀδαμαντίνῃ ¹¹, ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς κέρασι τῶν θυσιωτηρίων αὐτῶν. Οὐδὲν τοῦ συνειδότος ἰσχυρότερον: πάγια γὰρ τὰ ἐν τούτῳ πτηνῶνα γράμματα: καὶ γὰρ πάντες ἄνθρωποι μαρτυρήσωσιν ἀγαθὰ τῷ συνειδότῳ ἑαυτῶν, πονηρὰ τῶν ψευδολόγων ¹² τὸ συνειδὸς οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ νύττεται, καὶ κεντεῖται, καὶ ἀδέκατον ἐκφέρει τὴν ψῆφον. Τοῦτο καὶ ἐνταυθα φησιν, ὅτι καὶ τὰ πράγματά σου κατηγορεῖ, καὶ τὸ συνειδὸς σου συμμαρτυρεῖ. Ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοὺς καὶ τῶν ἀλυσῶν, καὶ τῶν βωμῶν, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς γενομένης πλάνης, καὶ ἀπειλεῖ πάντα τὴν πλοῦτον αὐτῶν σύν τοῖς εἰδωλοῖς παραδώσειν τοῖς πολεμίοις. Προλέγει δὲ καὶ τὴν τῆς πόλεως ἔρημίαν: μετὰ ταῦτα θλιὼν λέγει καὶ τρισάθλιον ¹³, καὶ ἀραῖς ὑποβάλλει τὸν τοῦ Θεοῦ μὲν ἀψιστάμενον, ἀνθρωπίνῃ δὲ δυναστείᾳ θαρροῦντα: καὶ ἀπεικάζει τοῦτον ἀκάρποις τισὶ φυτοῖς καὶ εὐτελεσι, φουμένοις ἐν ταῖς ἐρημίαις καὶ μηδεμίᾳ ἐπιμελείᾳ τυγχάνουσιν.

γ'. Ἔστι ¹⁴ γὰρ, φησὶν, ὡς ἡ ἀγριομυρική, ἡ ἐν γῆ ἔρημῳ, καὶ οὐκ ὄφεται, ὅταν ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. Καὶ κατασκηνώσει ἐν ἀλίμοις ¹⁵, ἐν γῆ ἔρημῳ, ἐν γῆ ἀλμυρῇ, ἧτις οὐ κατοικεῖται. Τὸ δὲ ἐν ἀλίμοις ὁ Σύρος (ἐν φωλεῶσι) ἠρμήνευσεν: διὰ πάντων δὲ τῶν ἐρημῶν, τὸ ἀκερδὲς τοῦ τοιοῦτον κέρους ἐδήλωσεν. Ἀπεικάζει δὲ τὸν τῷ Θεῷ πεποιοῦτα, καὶ παραβάλλει φυτῷ διηνεκῶς ἀρδομένῳ, καὶ μὴ βλαπτομένῳ ὑπὸ καύματος σφοδρότατου, ἀεὶ δὲ ὠριμον φέροντι τὸν καρπὸν. Ταῦτα δὲ οὐ μάτην εἶπεν, ἀλλὰ παραινῶν μὴ τῇ Αἰγυπτίων ἐπικουρίᾳ θαρβῆσαι, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ βίου μεταβολῆς τὴν θείαν σοφὴν ἐπιστάσασθαι.

θ, ς'. Βαρεῖα ¹⁶ ἡ καρδία παρὰ πάντα: καὶ ἀνθρωπός ¹⁷ ἐστὶ, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Ἐγὼ Κύριος ἐτάξω καρδίας, δοκιμῶν νεφροῦς, τοῦ δοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ¹⁸, καὶ κατὰ τοὺς καρποὺς τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν ¹⁹. Ἀνθρώποις μὲν, φησὶν, ἀκατάληπτα τὰ τοῦ πέλας βουλεύματα: κέρυπται γὰρ τῆς ²⁰ καρδίας κινήματα: ἐμοὶ δὲ τῷ ποιητῇ δῆλα καὶ ταῦτα: οὐ γὰρ μόνος ²¹

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ἀμαρτ. x. τ. λ. Quatuor priores vers. hujus cap. apud LXX, desunt, ad alium itaque interpretem Græcum hæc pertinent. Alia h. l. habet edit. Compl. monente Bosio ad h. l. ¹¹ Β ἀδαμαντίνῳ. ¹² Β ψευδῶν λόγων. ¹³ Καὶ ἀραῖς x. τ. λ. Hæc ad vers. 5, se referunt, cuius initium supra, pag. 504, ad lsa. xxviii, 16, ita leg. Ἐπικατάρατος ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἄνθρωπον. ¹⁴ Β Ἔσται, juxta rec. hec. ¹⁵ ἀλίμοις. Hebr. aridis. ¹⁶ Βαρεῖα. Hanc lectionem alioquin rariorem exprimit versio Lat. antiqua apud Sabat. ad h. l. Recepta autem lectio est, βαρεῖα. Hebr. profundum est (cor). Synon. ἀνεξέρευνητος. ¹⁷ ἄνθρ. Hebr. ægre sanabile. Al. desperatum. ¹⁸ αὐτοῦ. B add. καὶ κατὰ τὰς τρίβους αὐτοῦ. ¹⁹ αὐτῶν. Ita Ald. et Compl. ²⁰ τῆς. B præm. τὰ. ²¹ Β μόνος.

πράγματι, ἀλλὰ καὶ λογισμοὶ δικάζω, καὶ ἴσην καὶ ἄδικαιαν ἐκφέρω τὴν ψῆφον. Πάλιν ἐπὶ τὸν Βαβυλώνιον τὴν λόγον μετήνεγκεν.

α'. Ἐξώνησε ἡ πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ ἔτεκε· ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως. Τῶν περδικῶν οἱ θηρευταὶ τιθασσεύουσι· πέρδικας, καὶ δὲ τῆς τούτων φωνῆς τοὺς ὁμογενεῖς συγκαλοῦσιν· οἱ δὲ, συντρέχοντες περιπίπτουσι τοῖς θηράτροις. Τούτῳ τὸν Βαβυλώνιον ἀπαίκασε, δεσπόζειν μὲν πάντων ἀνθρώπων πειρώμενον, πλοῦτον δὲ εἶκον ἀθροίζοντα. Προλέγει δὲ καὶ τὰ συμβησόμενα ἐπ' αὐτῷ ὡς σκυθρωπά· « Ἐν ἡμέτραις ἡμερῶν αὐτοῦ καταλείψουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται ἄβρων. » Ταῦτα καὶ ὁ θεσπέσιος ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἀνωτλ· μανίη γὰρ περιέπεσε, καὶ θηριώδης ἐγένετο, καὶ ἐξελίσθη ἡ τῆς βασιλείας.

β'. Ἐσθρὸς δόξης ὑψούμετος. Ἐστερήθη δὲ καὶ τὸν θρόνον.

Ἐψηλὴν ἀγίασμα ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς· τόπος ἀγίασματος ἡμῶν. (γ'.) Ἐπονομή Ἰσραὴλ. Σὺ δὲ, φησὶ, δέσποτα, τὸ ἡμέτερον ἀγίασμα, ἡ τοῦ τόπου ἡμῶν περιφάνεια, αἰώνιον ἔχεις τὸ κράτος. Σὺ τοίνυν ὑπομεινόμεν. Σὺ γὰρ ἡμῖν παρέξεις τῶν λυπηρῶν τὴν ἀπὸ ἀλλαγῆν· οἱ γὰρ καταλιπόντες σε αἰσχύνῃς πάσι· πλησθήσονται.

δ'. Ἰασαί με, Κύριε, καὶ σωθήσομαι· σῶσόν με, καὶ σωθήσομαι· δεῖ καύχημά μου εἶ σὺ. Ἐμυθὸν ἐγὼ τῇ σῇ προνοίᾳ προσάγω, καὶ τῆς παρὰ σοῦ σωτηρίας ἔκτελεύω τυχεῖν.

ε', ις'. Ἴδού αὐτοὶ λέγουσι πρὸς με, Πού ἐστιν ὁ λόγος Κυρίου; ἡκέτω. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἔκομισα κατακολουθῶν ὀπίσω σου, καὶ ἡμέραν ἀθρόωπον οὐκ ἐκεθύμῃσα, οὐ ἐπίστασαι· τὰ ἐπικρεσόμενα διὰ τῶν χειλέων μου πρὸ προσώπου σου ἐστίν. Ἐπιμέμφονται τῇ βραδύτητι τῆς τιμωρίας, καὶ ψευδῆ τὴν προφητείαν νομίζουσι, πρὸ ἀναβαλλομένου τὴν τιμωρίαν· ἐγὼ δὲ, οὐδὲ ταύτην αὐτῶν τὴν ἀναληθειαν ὄρων ἐβουλήθη αὐτῶς περιπεσεῖν τοῖς κακοῖς· τοῦτο γὰρ λέγει.

Ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐκεθύμῃσα. (ις'.) Μὴ γένη μοι εἰς ἀλλοτριωσιν, φειδόμενός μου εὐ· ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾶ. « Ἡμέραν πονηρᾶν » τὴν κατ' αὐτοῦ γενομένην ἐπανάστασιν καλεῖ. Καὶ παρακαλεῖ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας τυχεῖν· καὶ ἐπίπλους μὲν διαμαρτεῖν τῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ κατασχυνθῆναι, αὐτὸν δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἀναφανῆσαι κρείττονα. Μετὰ ταῦτα κελεύεται ὁ προφήτης εἰς βασιλικὰς πύλας καταλαθεῖν, καὶ πᾶσι παρεγγυῆσαι, καὶ βασιλεῦσι, καὶ ἰδιώταις, τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου μὴ παραβαίνειν νόμον, ἀλλὰ τῇ ἀργίᾳ

et æquam justamque fero 497 sententiam. Rursus transfert sermonem ad regem Babylonis.

VERS. 11. *Vocem emisit perdix: congregavit quæ non peperit, comparans divitias suas sine judicio.* Venatores perdicum mansuefaciunt perdices, et harum voce alias ejusdem generis convocant, quæ concurrentes decidunt in casses. Huic similem esse dicit regem Babylonis, quia dominari nititur in omnes homines, et opes congregat iniquas. Prædicit autem quæ contingent illi adversa. « In dimidio dierum illius derelinquent eum: et in extremo suo erit insipiens. » Ista etiam divino numine affatus Daniel nos docuit. Nam incidit in furorẽ, et belluinus factus expulsus est regno.

VERS. 12. *Solum gloriæ exaltatum.* Privatus est etiam solio.

Sublimis sanctificatio nostra ab initio, locus sanctificationis nostræ. (VERS. 13.) *Expectatio Israël.* Tu autem, inquit, Domine, sanctificatio nostra, splendor loci nostri, sempiternum habes imperium. Te igitur expectabimus. Tu enim præbebis nobis liberationem ab adversis. Nam qui te derelinquant, omni pudore replebuntur.

VERS. 14. *Sana me, Domine, et sanabor: salvame, et salvabor, quoniam tu es gloriatio mea.* Ego providentiæ tuæ meipsum trado: et ut a te salutem consequar, supplex peto.

VERS. 15, 16. *Ecce, ipsi dicunt mihi, Ubi est verbum Domini? Veniat. Ego vero non laboravi, sequens te, et diem hominis non concupivi, tu scis: quæ procedunt de labiis meis, in conspectu tuo sunt.* Conqueruntur de tarditate vindictæ: et dum differunt supplicium, mendacem existimant prophetiam. Ego vero, etsi mihi perspecta erat illorum stupiditas, eos in calamitates labi nolui. Hoc enim innuit dicens:

Diem hominis non concupivi. (VERS. 17.) *Ne sis mihi abalienatio, parcens mihi tu in die afflictionis.* Vocat « diem afflictionis » insultationem in ipsum factam. [18] Et obsecrat ut sollicitudinem divinam consequatur: ita ut illi conatibus suis excidant, et pudore perfundantur, ipse vero insidiarum victor emergat. [19-23] Posthæc præcipitur prophetæ, ut regibus portis occupatis, denuntiet omnibus, tam regibus quam privatis, ne transgrediantur legem de Sabbato latam, sed diem illum otio et quiete exornent: et ne æmulentur patrum inobe-

VARLÆ LECTIONES.

Ἐψών. x. τ. λ. *Hebr.* Ut perdix congregat — ita qui comparat sibi —. ἡ B αὐτοῖς λυπηρά. ἡ B ἐξελίσθη. ἡ B τὸν θρόνον. Ἐψ. B τῶν θρόνων ὑψηλῶν, colo post ὑψηλῶν posito. Deest ὑψηλῶν apud LXX, qui alias b. l. habent lectiones. ἡ B ἡκέτω. B ἐλθέτω δὴ. ἡ B οὐκ — ὅπ. σου. *Hebr.* non refugii, « seminus pastor essem post te, s. te sequerer pastorem supremum. ἡ B ἀνθρώπου. *Hebr.* tristitem. Al. desperatum. ἡ B Rec. lectio, γενηθῆς. ἡ B εἰς ἀλλοτριωσιν. *Hebr.* terrori. ἡ B φειδ. μου σὺ. *Hebr.* refugium mentu tu es. Apud LXX, des. σὺ. ἡ B καλ. B δηλοῖ. ἡ B τοῦ. B præm. παρὰ. ἡ B αὐτόν. Editio prior hab. αὐτός, et deinde κρείττων. Utrumque ex B emendatum. ἡ B μὴ. B præm. κείμενον.

dientiam. [24-27] Hoc enim si fiat, inquit, emolumentis pacis fruemini : et concurrent undique qui Deo in pace sacrificia offerant. Quod si violaveritis legem quietis, et die Sabbati onera portaveritis, tradam igni non solum portas, sed et urbem totam.

499 CAPUT XVHI.

[1-5] Hoc etiam sermone sic finito, mandat prophetae, ut ingrediatur domum figuli. Paret mandato prophetae, et videt figulum fingentem vas quoddam atque illud ipsum, cum excidisset et contritum esset, de novo relingentem.

VERS. 4. *Cecidit enim, ait, vas quod ipse fingebat ex lutu, in manibus ejus, et iterum fecit illud vas alterum, quemadmodum placuit in oculis ejus facere.* [5] Ubi hoc modo demonstravit figulum habere facultatem in lutum, et illud pro nutu transformare posse. ait prophetae : Dic illis :

VERS. 6. *Numquid sicut figulus, ita ego possum facere vobis, domus Israel? dicit Dominus. Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos estis in manibus meis, domus Israel. Quemadmodum enim ille potest lutum subigere, et pro arbitrio formare : ita facile possum tradere supplicio, et largiri salutem, et prospere agentibus calamitates immittere, et contra in aerumna viventibus prosperitatem importari. Hoc enim sequentia indicant.*

VERS. 7, 8. *Ad summam loquar adversus gentes et regnum, ut exterminem, auferam, et dissipem eas. Et si conversa fuerit gens illa a malis suis, me etiam paenitebit malorum, quae cogitaveram* 500 *facere eis. Ne desperetis, inquit, de salute. Etenim si decrevero condemnare gentem, et comminatus fuero supplicium extremum, video autem paenitentiam eorum, non infero supplicium, sed misericordiam exhibeo. [9, 10] Et contra, si bonorum copiam promiseram, et illi contemnentes amplectentur nequitiam, promissionem bonorum non praestabo. Hoc igitur exploratum habentes, inquit, ne desperetis de melioribus : verum offerite paenitentiam, et salutem capessite.*

VERS. 11. *Ecce enim, inquit, furo adversus vos mala, et cogito contra vos cogitationem. Avertatur quisque a via sua, et meliora facite studia vestra,*

τηνδε την ημεραν τιμησαι, και των πατεριων μη ζηλωσαι την απειθειαν· τουτου γαρ γινομενου, φησι, των της ειρηνης καρπων απολαυσεσθε, και συνδραμουνται παντοθεν οι τῷ θεῷ τὰς θυσιας εν ειρηνη προσφεροντες. Ὑμων δε παραβαινοντων της αργιας τον νομον, και φορτια κομιζοντων εν τη του σαββατου ημερα, ου τὰς πυλας μονον, αλλα και πασαν την πολιν παραδωσω πυρι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Ουτω και τουτον συμπερανας τον λογον, παρακελευεται τῷ προφητῃ εις το του κεραμεως εισελθειν καταγωγιον. Ποιει δε το προσταχθεν ο προφητης, και θεωρει τον κεραμεα σκευος τι διαπλαττοντα· ειτα τουτο διαπεσον και συντριβεν ανωθεν νεουργαυнта.

δ. Και επεσε γαρ, φησι, το αγγειον, ο αυτος επολει εκ του πηλου, εν ταϊς χερσιν αυτου, και παλιν εποίησεν αυτο αγγειον ετερον, καθως ηρσεν εναντιον αυτου του ποιησαι. Ουτω δεξιας τον κεραμεα του πηλου την εξουσιαν εχοντα, και ως αν εθελῃ, κατασχηματιζοντα τουτον, προς τον προφητην φησιν· Ειπε αυτοις·

ς'. Ει καθως ο κεραμευς, ουτως ου δυναμαι του ποιησαι υμιν, οικος Ισραηλ ; φησι Κυριος. Ἰδοὺ ὡς πηλός ἐν χειρὶ τοῦ κεραμέως, οὕτως ὑμεῖς ἐν ταῖς χερσὶ μου ἐστέ, οικος Ισραηλ. Καθάπερ γὰρ εκαινος και ψυραι δυναται την πηλδν, και σχηματίζει τουτον, ως αν εθελῃ· ουτως εμοι ββδιον, και τιμωρα παραδουαι, και σωτηριαν χαρισσασθαι, και τους εν ευπραξια συμφοραις παραδουαι, και αυ παλιν τοις εν δυσκληριξ εημεριαν χαρισσασθαι. Τουτο γαρ δηλοι τα εξης.

ζ, η'. Περας λαλησω επι εθνη και βασιλειαν, του εξαρει αυτους, και καθελειν, και του απολλυειν. Και αν επιστραφη το εθνος εκεινο απο κατων αυτων· και μετανοησω απο των κατων, ων ελογισαμην ποιησαι αυτοις. Μη απαγορευσητε, φησι, την σωτηριαν· και γαρ ει καταψηφισομαι εθνος, και απειλησω τιμωριαν εσχατην, ἰδω δε αυτων την μεταμελειαν, ουκ επαγω την τιμωριαν, αλλ' ορεγω τον ελεον. Καν παλιν υποσχωμαι αγαθων αφθονιαν, καταφρονησαντες δε εκεινοι πονηριαν ασπασωνται, ου περανῶ των αγαθων την υποσχεσιν. Τουτο τοινυν ειδότες, φησι, μη απαγορευσητε τα χρηστοτερα, αλλα προσενεγκατε την μετανοιαν, και την σωτηριαν καρπωσαθε.

ια. Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ, φησι, πλάσσω ἐφ' ὑμᾶς κακὰ, και λογίσομαι ἐφ' ὑμᾶς λογισμὸν· αποστραφήτω εικαστος απο της οδοῦ της πονηρας, και και-

VARIAE LECTIONES.

εν B πραγ. ως. 27 Καὶ ἔπ. B διέπεσον. 28 ἐκ τοῦ πηλοῦ. Des. apud LXX. 29 B μετασχηματίζοντα. 30 Rec. lectio, οὗτος οὐ δυνήσομαι. 31 πηλ. B πραγ. ο. 32 ἐν χειρὶ. Ita Compl. 33 Περας. Hebr. In momento. 34 εθνη και Rec. lectio, εθνος, ἢ ἐπὶ. Ita quoque infra, ad Ezech. xxvii, 34-36, ubi tamen pro ἢ leg. και. 35 και καθελειν. Des. apud LXX, sed leg. etiam ad Ezech. loco cit. 36 δν. Des. in B infra, loco cit., est καν. 37 ἀπό. Rec. lectio est περί. Ita quoque infra, loco cit. 38 ποιησαι. Infra, loco cit., πραγ. του, juxta rec. lect. 39 καν παλιν κ. τ. λ. Hæc ad vers. 9 et 10, se referunt, qui infra, loco cit., et ibid. ad c. xxxvi, 13 15, ita leg. Καὶ περας λαλήσω ἐπὶ εθνος και ἐπὶ βασιλειαν, του ανοικοδομεισθαι και του καταφρυτευεσθαι· καν ποιησωσι (ad Ezech. xxxvi, loco cit., και ποιησουσι) τα πονηρα εναντιον μου, του μη ακουειν της φωνης μου, μετανοησω περι των αγαθων, ων ελάλησα του ποιησαι αυτοις. Alias lectiones vers. 9, vid. supra, tom. I, pag. 160. 40 πον. B τιμωριαν.

11ω ἄποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, καὶ τὰς ἁβύσσους ὑμῶν. Ἄλλ' αὐτὸς μὲν φιλόδηρος ὢν, τοιαῦτα προσεσήναξε φάρμακα · ἐκεῖνοι δὲ τοῦ ἱατροῦ τὰς ὑποθήκας οὐκ ἐδέξαντο.

12. Ἄλλ' εἰπον, φησὶν, Ἄνδριούμεθα ἵ, ὅτι ἐπίσω τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα, καὶ ἕκαστος τὰ ἄρσενά τῆς καρδίας αὐτοῦ ποιήσεται. « Ἀποστροφὰς » καλεῖ τὴν τῶν χειρῶν ὁδόν.

13. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος · Ἐρωτήσατε ἑθνοὺς ἵ, Τίς ἤκουσε τοιαῦτα φρικτὰ σφόδρα ἵ, ἃ ἐποίησε παρθένος θυγάτηρ Ἱερουσαλὴμ ἵ; Παρθένον αὐτὴν καλεῖ, οὐχ ὡς οὐκ ἀκόλαστον, ἀλλ' ὡς ἵ φρενιζομένην, καὶ ἐπὶ τῷ κάλλει σεμνυνομένην.

14. Μὴ ἵ ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέτρας μαστοὶ, ἢ χεῖρ ἀπὸ τοῦ Λιβάνου; ἢ ἵ ἐκκλίνει ὕδωρ βίαιως ἀνέμῳ φερόμενον; Αἱ πηγαί, φησὶν, ἀπαύσται· ἀναβλύζουσιν, ὁ Λίβανος ἔχει τὴν χιόνα διηνεπῶς, τὸ βύμη φερόμενον ὕδωρ τετριμμένην τριβὸν ἑταίρι· οὗτοι δὲ τοῦ νόμου κατέλιπον τὴν ὁδόν, καὶ τῶν ἐμῶν ἐντολῶν ὁδοεμίαι παρ' αὐτοῖς μνήμη· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

15. Ὅτι ἐπαλάθοτό μου ὁ λαὸς μου, εἰς κερὸν ἰθυσίαν, καὶ ἀσθενοῦσιν ἵ ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν σχοισίους ἵ αἰωνίους, τοῦ ἐπιθῆναι τριβὸν ἵ οὐκ ἵ ἔχουσαν ὁδὸν εἰς πορείαν. Ἐπενόησαν, φησὶν, ἀτραπούς οὐκ ἐξ ἀρχῆς τετριμμένας, καὶ ταῦτα αἰωνίους ἀπέφηναν ὁδοὺς· ἀντὶ τοῦ, ταῦτας ἀεὶ κερημέναι διατελοῦσιν. Οὗ χάριν αὐτῶν ἐρημία παραδώσω τὴν γῆν· τοῦτο γὰρ ἐπηγάγεν.

16. Τοῦ τάξαι τὴν γῆν αὐτῶν εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς συρισμόν ἵ αἰώνιον. Ὁ συρισμὸς τὴν ἐρημίαν τῆς πόλεως δηλοῖ· οἱ γὰρ εὐπραγοῦσαν ἵ τὴν πόλιν ἰδόντες, εἶτα ἐρημωθεῖσαν θεώμενοι, συρίζουσιν ἵ εὐχάσασθαι, καὶ ταύτη δεικνύουσιν ἵ τὴν συμφορὰν.

17. Ὅς ἀνεμὸν καύσωνα ἵ διασπερῶ αὐτοὺς κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Οὐδὲ φειδούς, φησὶ, παρὰ τῶν δυσμενῶν ἀπολαύσουσιν· ἀλλὰ μισήσουσιν αὐτοὺς, καθάπερ τις τὸν καύσωνα ἀποστρέφεται. « Αὐχένα ἵ καὶ οὐ πρόσωπον δεῖξω αὐτοῖς ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. » Ἴδιον γὰρ τῶν δουραλώτων, καὶ τῶν δούλων, τὸ κύπτειν εἰς γῆν, ὡς πᾶλλον αὐτῶν τὸν αὐχένα ἢ τὸ πρόσωπον φαίνεσθαι. Καὶ ἄλλως δὲ δυνατὸν νοῆσαι· τῶν γὰρ ἀποστραμμένων οὐ τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ τὸν αὐχένα ὀρώμεν· δηλοῖ τοίνυν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποστροφήν. Τὰ μὲν οὖν ἐκεῖνοις ἀπειληθέντα τοιαῦτα· ἵ τῶν δὲ γενέσθω φάρμακα τὰ ἐκεῖνων παθήματα·

et vias vestras. At ille quidem, cum benignus sit; hujusmodi obtulit remedia. Illi vero quæ suggererat medicus, monita non admiserunt.

VERS. 12. Sed dixerunt, inquit, Confortabimus nos, quia post aversiones nostras ibimus, et unusquisque quæ placent cordi suo, faciemus. « Aversiones » vocat viam deteriorum.

VERS. 13. Propterea hæc dicit Dominus : Interrogate in gentibus : Quis audivit talia valde horribilia, quæ fecit virgo filia Hierosolymæ? Virginem illam appellat, non quod non sit interperans : sed quod formæ det operam, et de pulchritudine gloriatur.

VERS. 14. Numquid 501 deficient a rupe mamme stillantes, aut nix a Libano? Numquid declinat aqua violenter delata vento? Fomes, inquit, sine intermissione scaturiunt, Libanus semper habet nivem, aqua cum impetu labens trita via defluit : isti vero viam legis deseruerunt, et mandatorum meorum apud eos nulla est memoria. Hoc enim significant quæ sequuntur.

VERS. 15. Quia oblitus est mei populus meus, frustra suffitum adoleverunt, et infirmi sunt in visis suis funiculis æternis, ut ingrediantur semitam, quæ non habet viam ad proficiscendum. Excogitaverunt, ait, semitas minime antea tritas, et vias fecerunt perpetuas, id est, iis uti perseverant. Quapropter tradam desolationi terram eorum. Hoc enim subjunxit.

VERS. 16. Ut redigam terram eorum in vastationem et exsibilationem perpetuam. Exsibilitatio desolationem urbis innuit. Qui enim civitatem florentem viderunt, si postea desolatam conspexerint, exsibilare consueverunt, et hoc modo calamitatem designare.

VERS. 17. Tanquam ventum urentem dissipabo eos, in conspectu hostium suorum. Nullam, inquit, misericordiam consequentur, ab inimicis : sed odio prosequentur eos, sicut qui aversatur ardorem. « Cervicem et non faciem ostendam eis, die interitus ipsorum. » Captivorum enim et servorum proprium est, inclinari in terram, ita ut cervix magis 502 appareat quam facies. Potest et aliter intelligi. Aversorum enim faciem non videnus, sed cervicem : aversionem itaque Dei sermo significat. Quæ igitur combinatus illis est, sunt ejusmodi. Utinam vero medicinæ loco nobis sint afflictiones illorum : ut aliorum pœnis eruditi, et

VARIE LECTIONES.

¹¹ Rec. lectio, καλλίονα. ¹² ἀνδρ. Hebr. res desperata est ¹³ τὰ—αὐτ. Hebr. juxta obfirmationem cordis sui. ¹⁴ ἑθν. B præm. ἐν, ut apud LXX. ¹⁵ σφ. In cod. Vat. ponitur post ἐποίησε. ¹⁶ Ἱερ. Hebr. Israel. Sicque cod. Vat. habet Ἱσραήλ. ¹⁷ ὡς. Des. in B. ¹⁸ Μὴ—Λιβ. Hebr. Num cessabit (sc. tam cito) e peira agrorum nix Libani? ¹⁹ ἢ. Rec. lectio est μὴ. ²⁰ ἀσθενοῦσιν. B ἀσθενήσουσιν. Hebr. impingere faciat eos. ²¹ Rec. lectio, σχοινοὺς αἰωνίους. Hebr. in semitis sæculi. ²² Rec. lectio, τριβὸς. ²³ οὐκ—κερ. Hebr. in via non trita. ²⁴ Rec. lectio, σύριγμα. B semper συρισμόν. ²⁵ εὐπραγοῦς. B εὐπράττουσαν. ²⁶ B συρίζουσιν. ²⁷ ταύτη δεικν. B ταύτην δεικνύουσιν. ²⁸ Ὅς ἀνεμὸν καύσωνα. Hebr. Velut Euro. ²⁹ αὐχ. — αὐτῶν. Bene juxta Hebr. et rectius quam apud LXX. Ita fere Compl. νῶτον καὶ μὴ πρόσωπον. x. τ. λ.

vitam legis divinis consonam agentes, legisla-
torem propitium habeamus in sæcula. Amen.

ἵνα ταῖς τῶν ἄλλων τιμωρίας σωφρονισθέντες, καὶ
κατὰ τοὺς θεοὺς πολιτευόμενοι νόμους, ὕλων τὸν
νομοθέτην ἔχοιμεν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

TOMOS Ε΄.

LIBER QUINTUS.

VERS. 18. *Et dixerunt : Agite, excogitemus etiam
adversus Jeremiam cogitationem. Non enim peribit
lex a sacerdote, neque consilium a sapiente, neque
sermo a propheta.* Tria testificantur de eo maxima,
sacerdotium, prophetiam, et sapientiam, et chari-
smatis cujusque vim norunt, ac certitudinem. Et
cum obsequi deberent iis quæ dicebantur, non
solum ipsi contradicunt, sed mortem etiam mo-
liuntur. « Agite enim, ait, percutiamus eum lingua,
et non audiamus cunctos sermones ejus. » Adeo
illos vel ipsa Dei verba tædio afficiebant. Illud
porro, « percutiamus eum lingua, » ponitur pro
« texamus in eum calumniam. » [19-25] Hæc sen-
tentiæ propheta, Deum orat ut velit esse judex :
eique in memoriam revocat preces, quas eorum
nomine sæpius obtulerat. Tum sermone in votum
conformato, prædicit orituram e fame mortem,
cædes ab hostibus committendas, et cætera quæ
in bellis accidunt.

503 • CAPUT XIX.

[1-9] His dictis, aliisque hujusmodi, jubetur
accepta urna testacea exire in cœmeterium, cum
sacerdotibus et senioribus populi, et iterum com-
minari civitati exitium, et idolorum cultum in
memoriam revocare. Prædixit quoque obsidionis
futura incommoda, et rerum necessariorum penu-
riam. [10] Et post hæc omnia, jubetur urnam con-
terere, ac dicere :

VERS. 11. *Sic conteram populum istum, et civi-
tatem istam, quemadmodum conteritur vas testa-
ceum, quod ultra non poterit instaurari.* [12, 15]
Minatur etiam domui regis eversionem, et toti
civitati vastationem : quia non modo publice, sed
etiam in ipsis domibus, libabant idolis, et sacrificia
offerebant. Quin etiam, fore ut in ipso loco idolis
destinato sepeliantur occisi. « Sepelient enim in
Topheth : quia non erit locus, ubi sepelire pos-

τη'. Καὶ εἶπον· Δεῦτε, καὶ λογισώμεθα ἐπὶ Ἰε-
ρεμίαν λογισμὸν, ὅτι οὐκ ἀπολείται νόμος ἀπὸ
ιερέως, καὶ βουλή ἀπὸ συνειτού, καὶ λόγος ἀπὸ
προφήτου. Τρία μαρτυροῦσιν αὐτῷ τὰ μέγιστα,
ιερωσύνην, καὶ προφητείαν, καὶ σύνεσιν· καὶ ἐκά-
στου χαρίσματος ἴσαι τὸ δυνατόν τε καὶ ἀψευδέες.
Καὶ θεὸν εἶκιν τοῖς λεγομένοις, οὐ μόνον ἐκείνοι
ἀντιλέγουσιν ¹⁹, ἀλλὰ καὶ θάνατον τυρεύουσι. « Δεῦτε
γὰρ, φησί, πατάξωμεν αὐτὸν ἐν γλώσσῃ, καὶ οὐκ ²¹
ἀκουσώμεθα ²² πάντας τοὺς λόγους αὐτοῦ. » Τοσοῦτον
αὐτοὺς ἀπέκνει ²³ καὶ αὐτὰ τοῦ θεοῦ τὰ ῥήματα· τὸ
δὲ « Πατάξωμεν αὐτὸν ἐν γλώσσῃ, » ἀντὶ τοῦ « Συ-
κοφαντίαν ὑφάνωμεν κατ' αὐτοῦ. » Τούτων αἰσθα-
μενος ὁ προφήτης, τὸν θεὸν ἱκετεύει γενέσθαι κρι-
τήν, καὶ ἀναμνησθεῖ αὐτὸν ὧν πολλάκις ὑπὲρ αὐ-
τῶν προσενήνοχε προσευτῶν. Εἶτα εὐκτικῶς μὲν
σχηματίζει τὸν λόγον, προλέγει δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ λι-
μοῦ ²⁴ γενησόμενον θάνατον, καὶ τὰς ὑπὸ τῶν πολε-
μίων γενησομένας σφαγὰς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν τοῖς
πολέμοις ²⁵ γιγνόμενα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ΄.

Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, κέ-
λεύεται λαθεῖν ²⁶ βῆλον δστράκινον, καὶ ἐξελεῖν
εἰς τὸ πολυάνδριον, μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ταῦ
λαοῦ ²⁷ προσδυτέρων, καὶ ἀπειλησαι πάλιν τῇ πό-
λει τὸν ὄλεθρον, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀναμνησαι
θεραπείας. Προεῖπε δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς πολιτορκίας
τεχθησόμενα κακὰ, καὶ τῶν ἀναγκαίων τὴν σπά-
νιν· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα συντρίψαι τὸν βῆλον,
καὶ εἰπεῖν·

α'. Οὕτως συντρίψω τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ τὴν
πόλιν ταύτην· καθὼς συντρίβεται ἄγρος δστρά-
κινον, ὃ οὐ δυνήσεται ἰαθῆναι ἔτι. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ
τῇ βασιλικῇ οἰκίᾳ τὴν κατάλυσιν, καὶ πάσῃ τῇ πόλει
τὴν ἐρημίαν· ἐπειδήπερ οὐ μόνον δημοσίᾳ, ἀλλὰ καὶ
ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις, σπονδὰς τοῖς εἰδώλοις καὶ
θυσίας προσέφερον. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῶν εἰδώλων
χωρίον ταφῇ ²⁸ τῶν ἀνηρημένων γενήσεται. « Θά-
ψουσι ²⁹ γὰρ ἐν τῷ Τωφέθ, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν τοῦ

VARIE LECTIONES.

¹⁹ ἀντὶλ. B præm. οὐκ, sed minus recte. ²¹ οὐκ. Exstat tantum in Compl. juxta Hebr. ²² ἀκουσό-
μεθα. ²³ ἀπέκνατεν. ²⁴ B λόγου. ²⁵ B πολεμίοις. ²⁶ B ἀναλαθεῖν. ²⁷ τοῦ λαοῦ. Des. in B. ²⁸ ταφῇ. B
præm. ὄτι. ²⁹ Θάψουσι — θάψαι. Ex alio interprete Græco hæc desumpta sunt, desid. enim apud LXX.
Ἰαρουμ differunt quæ hab. Compl. ad fin. vers. 11. Apud Montf. in Hexapl. ad h. l. leg. Θαφέθ.

ἑξήκοντα. ὁ Διὰ δὲ τοῦτου τὸ πλῆθος τῶν ἀνηρημένων ἰδὼσεν. Ἐπανίδοντι δὲ τῷ προφήτῃ πάλιν ἐκέλευσεν ὁ Δεσπότης ἐν τῇ καθιερωμένῃ αὐτῷ πᾶσι τὴν προφητείαν προσενεγκεῖν, καὶ προφητεῦσαι τῇ τε πόλει ἕκαστη, καὶ πάσαις ταῖς ὑπηκόοις πόλεσι τε καὶ κώμασι, τὴν ἐρημίαν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

α'. Τοῦτου ὁ δὲ τὸν λόγον ὁ Πασχώρ ἀκούσας, ἀρχιερεὺς δὲ οὗτος ἐτύγχανεν ὢν, οὐ μόνον ἠκίσατο τὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ καθέρξεν.

β'. Ἐπάταξε γὰρ, φησὶ, Πασχώρ τὸν προφήτην Ἰερριάν, καὶ ἐπέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν καταράπτῃν. Ὑπόγειον δὲ τινὰ τόπον λέγει· πολλὰ δὲ τοιαῦτα εἶχεν οἰκίσματα ὁ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθεὶς νεώς. Ἐξαγαγὼν δὲ αὐτὸν τῇ ὕστερᾳ, ἔχουσεν αὐτῷ πάλιν λέγοντος· « Οὐχὶ Πασχώρ Κύριος ἐκάλεσε τὸ ὄνομά σου, ἀλλ' ἡ μέτοιχον κυκλόθεν. » Οὐ μόνον δὲ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ θορυαλώσιν ἀνατρεθῆσεσθαι, καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀνατρεθῆσεσθαι. Καὶ μέντοι καὶ πάντα τὸν λαὸν τῷ Ναβουχοδονόσορ ἀπειλεῖ παραδώσειν. Ταῦτα τοίνυν διὰ πλείονων εἰρηκῶς ὁ προφήτης, δυσχεραίνει τὰς κατ' αὐτοῦ συνεχῶς γιγνομένας ἐπαναστάσεις, καὶ τῇ τοῦ συνειδότης θάρσει καθαρότητι, παρῆρσι χρεῖται πρὸς τὸν Δεσπότην, καὶ φησιν·

γ'. Πάτησάς με, Κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐξάρτησάς με, καὶ ἠδυνήθης. Ἐφύγον, φησὶ, τὴν προφητείαν, εἶπα εἶναι νεώτερος, καὶ μὴ ἀρκεῖν εἰς τὴνδὲ ὑπουργίαν, καὶ ὑπέσχου κρεῖτονά με ποιῆσειν τῶν πολεμούντων, καὶ τείχει χαλκῷ καὶ στήλῃ σιδηρῷ παραπλήσιον δεῖξειν· καὶ νῦν γέγονα καταγέλαστος· τοῦτο γὰρ λέγει· Ἐγενόμην εἰς γέλωτα πᾶσαν ἡμέραν· διετέλεσα μυκτηρίζομος.

δ'. Ὅτι πικρῷ λόγῳ μου γελάσομαι, ἀθεσίαν καὶ ταιλαιπωρίαν ἐπικαλέσομαι, ὅτι ἐγένετο ὁ λόγος Κυρίου ἐμοὶ εἰς ὄνειδισμὸν καὶ εἰς χλευασμὸν πᾶσαν ἡμέραν. Δάκνουσι τὸν προφήτην, οὐχὶ αἱ εἰς αὐτὸν γιγνόμεναι ταιλαιπωρίαι τε καὶ αἰκίαι, ἀλλ' αἱ κατὰ τῶν θεῶν λογίων τολμώμεναι κωμῆδαι.

ε'. Καὶ εἶπον· Οὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Ἄντι τοῦ, οὐ μὴ προφητεύσω, οὐδ' οὐ μὴ προσενέγκω τοῖς ἀπειθοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόβησιν. Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὡς πῦρ καίομενον, καὶ φλεγόμενον, καὶ συνεχόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ παραίμαι πάντοθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ὑπέμεινε Παῦλος ἐν ταῖς Ἀθήναις

Α sint. Per hoc quidem multitudinem interfectorum declaravit. [44, 45] Redeunt vero prophetae mandavit iterum Dominus, ut in atrio sancto prophetiam omnibus enuntiaret, et prophetaret tam civitati illi, quam cunctis urbibus et pagis ei subditis, vastationem.

CAPUT XX.

[1] Cum autem audisset hunc sermonem Paschor qui princeps erat sacerdotum, non solum percussit prophetam, sed etiam inclusit.

Vers 2. Percussit enim, inquit, Paschor Jeremiam prophetam, 504 et conjecit eum in cataram. Locum quemdam dicit subterraneum, cujusmodi multa habebat templum a Salomone aedificatum. [3] Postero vero die, cum eduxisset eum, iterum dicentem audivit : « Nequaquam Dominus vocavit Paschor nomen tuum, sed migrantem in circuitu. » [4-6] Nec eum duntaxat, sed etiam familiares ejus dicit in captivitatem ducendos, et post captivitatem interficiendos esse. Quin etiam minatur se traditurum regi Nabuchodonosori universum populum. Hæc ergo cum pluribus dixisset propheta, moleste fert insultus, qui jugiter in ipsum fiebant, et puritati conscientie confidens, libertate loquendi utitur erga Dominum, dicens :

Vers 7. Decepisti me, Domine, et deceptus sum : obtinuisti, et potuisti. Fugiebam, inquit, prophetandi munus, dicebam me ætate juniorem esse, et huic ministerio longe impari : et pollicitus es mihi te effecturum ut impugnantibus me fortior essem, reddiditumque me muro æneo et columnæ ferreæ similem. Nunc autem ridiculus factus sum. Hoc enim dicit : « Factus sum risui toto die : perperne subsannationi obnoxius fui. »

Vers 8. Quia amaro verbo meo ridebor, vastitatem et miseriam invocabo, quia sermo Domini factus est mihi in opprobrium et in derisionem toto die. Angitur propheta, non quod calamitate 505 et verberibus affigebatur, sed quod eloquia divina suggillabantur.

Vers 9. Et dixi : Non naminabo nomen Domini, nec loquar in nomine ipsius. Hoc est, non prophetabo, nec enuntiabo non credentibus prædictionem Dei. « Et factus est in corde meo velut ignis ardens et accensus, constrictus in ossibus meis : et totus quasi solutus sum, nec ferre possum. » Hoc ipsum etiam accidit divino Paulo Athenis, cum tacitus exspectaret : « Constringebatur, inquit, spiritus

VARIÆ LECTIONES.

ἁ Τούτου — λόγον. Β Τούτων δὲ τῶν λόγων. ἁ εἰς τὸν καταρ. Hebr. in carcerem. ἁ Β ὕστερα φ. ἁ Κύριος ἔκ. Editio prior hab. κύριε ἐλάλησε. Apud LXX des. Κύριος. ἁ κυκλ. Editio prior habet κυκλόθεν. ἁ Β χρῆται. ἁ Ἡπ. — ἦδον. Hebr. Persuasisti mihi, ο Jehova (sc. ut mandata tua ad populum hunc deferrem) et persuasus sum : fortior me fuisti et prævaluisti. ἁ γς. Des. apud LXX. ἁ Rec. lectio est ἰδυνάσθης. ἁ Β εἶπον. ἁ Ὅτι — ἐπιχ. Hebr. Nam ex quo loquor et clamō, ob violentiam et vastationem clamō. ἁ τάλ. Β λοιδορία. ἁ ἐν τ. κ. μου. Des. apud LXX. ἁ καὶ φλ. Rec. lectio φλέγον. ἁ παρ. Ha ex B emendavimus, juxta rec. lect. quæ voci פִּיךָ defatigatus sum aptior est, quam Sirm. lectio πυρούμαι ardeo.

Pauli, videntis idololatriæ adeo deditam civitatem. » Idem accidit et prophetæ. Gratia enim prophetica constringebat illum nolentem loqui. [10] Deinde narrat, quo pacto non solum affligebant et pulsabant eum, sed et alias adjungebant insidias, ut circumvenirent illum, et abducere niterentur a Deo. Dixerunt enim, ait: « Insultemus ei nos omnes viri amici ejus: et observate animam ejus, an fallatur: et invalescemus in eum, et ultionem nostram de eo sumemus. » Quis digne deplorare possit versutias malignæ mentis? Non tamen sibi ipsi confidit propheta: sed laudat opem divinam, et ait:

Vers. 11. Dominus tecum est quasi pugnator fortis. Docet quoque victoriam divino auxilio partam. « Propterea persecuti 506 sunt, et vincere non potuerunt. Obruti sunt pudore satis magno, quia non potuerunt intelligere ignominias suas, quæ per sæculum non tradentur oblivioni. » [12] Tum de novo postulat ut Deus sit iudex, ac de illis sumat pœnas machinationibus dignas. Fatigatus autem, et dolore nimio confectus, vitamque hanc ægre ferens, laudat imprimis Deum universorum, atque ita maledicit diei, quo mater parturierat.

Vers. 13. Cantate, inquit, Deo: laudate eum, quia eripuit animam pauperis e manu malignantium. Præponit laudes, ut omnem prætextum blasphemiarum tollat. Tum deinde ait:

Vers. 14, 15. Maledictus sit dies, quo natus sum: dies quo peperit me mater mea. Et maledictus homo, qui nuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi filius masculus; ne sit gaudens. Solent homines, dum vehementer anguntur, astantes apprehendere, et manibus comprimere: quandoque etiam, premente dolore, manus collidere: quod prophetæ quoque accidit, qui præ nimio dolore diem aggressus est, rem minime subsistentem, eumque item, qui patri partum nuntiaverat. Nec vero certus hic quispiam designatur, ut verisimile est neminem nuntiassent. [17, 18] Addit vero, Melius mihi erat, in utero materno finire vitam, et mortuum egredi, quam in has omnis generis delabi calamitates.

507 CAPUT XXI.

Vers. 1. Sermo Domini factus ad Jeremiam quando rex Sedecias misit ad eum Paschor filium

Act. xvii, 16.

ἠνίκα εἰσιώπα 25. • Συνείχετο 26 γὰρ, φησί, τὸ πνεῦμα τοῦ Παύλου θεωροῦντος κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν. » Τοῦτο πάσχει καὶ ὁ προφήτης· ἡ γὰρ προφητικὴ χάρις συνέχευεν αὐτὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενον. Εἶτα διηγείται ὅπως οὐ μόνον ἑταλαίπωροῦντο 27 αὐτὸν καὶ ἠκίχοντο· ἀλλὰ καὶ ἑτεραν ἐπιβουλήν ἐκείτωνον, ἐξαπατήσαι αὐτὸν, καὶ ἀποστήσαι πειρώμενοι 28 τοῦ Θεοῦ. Εἶπον γὰρ, φησὶν· « Ἐπισυστώμεν 29 αὐτῷ πάντες ἄνδρες φίλοι αὐτοῦ, τηρήσατε τὴν ἐπίνοιαν αὐτοῦ, εἰ ἀπατηθήσεται 1, καὶ δυνησόμεθα αὐτῷ, καὶ ληψόμεθα τὴν ἐκδίκησιν ἡμῶν ἐξ αὐτοῦ. » Τίς ἂν ἀξίως θρηνησέειν 2 τῆς πονηρίας τὰς ἐπινοίας; Ὁ μέντοι προφήτης οὐχ ἑαυτῷ θαρρεί, ἀλλὰ τὴν θέαν ἐπικουρίαν ὕμνει, καὶ φησι.

α'. Κύριος μετ' ἐμοῦ καθὼς μαχητῆς ἰσχύων. Διδάσκει δὲ καὶ τῆς θέας ἐπικουρίας τὴν νίκην. « Διὰ τοῦτο ἰδίωξαν 3, καὶ οὐκ ἤδυνήθησαν νικῆσαι· 4 ἤσχύνθησαν σφόδρα, οὗτοι οὐκ ἠδυνήθησαν 5 νοῆσαι ἀτιμίας αὐτῶν, αἱ δὲ αἰῶνος οὐκ ἐπιλησθήσονται. » Εἶτα αἰτεῖ πάλιν γενέσθαι κριτὴν τὸν Θεόν, καὶ ἀπαιτῆσαι αὐτοὺς δίκας τῶν ἐπιχειρημάτων ἀξίας· ἀνιῶμενος δὲ, καὶ λίαν ἀλγυνόμενος καὶ τὴν παρούσαν δυσχεραίνων ζωὴν, πρῶτον ὕμνει τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ τῆνικαῦτα ἐπαράται τῇ τῶν μητρῶν ὠδίνων ἡμέρᾳ.

γ'. Ἄστατε γὰρ, φησὶ, τῷ Κυρίῳ, ἀνέστατε αὐτὸν 6, οὗτοι ἐξελλετο ψυχὴν πένθητος ἐκ χειρὸς πονηρομένων. Πρωτάττει τὸν ὕμνον, ἵνα πᾶσαν ἀφορμὴν βλασφημίας ἐκβάλῃ. Εἶτά φησιν· δ', ιε'. Ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα ἐν ἣ ἐτέχθη ἐν αὐτῇ· ἡ ἡμέρα 7 ἐν ἣ ἔτεκε με ἡ μήτηρ μου 8. Καὶ ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἐσχηγλισσόμενος τῷ πατρὶ μου λέγων· Ἐτέχθη σοι υἱός 9 ἄρσην· μὴ εὐφραίνόμενος ἔστω. 10 Εὐώθασιν οἱ ἄνθρωποι, λίαν ὀδυρόμενοι, τῶν παρισταμένων ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ ταῖς χερσὶν ἀποθλιβεῖν· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ προσεράσσειν τὰς χεῖρας, τῆς ὀδύνης ἀναγκαζούσης· τοῦτο πέπονθε καὶ ὁ προφήτης. Ἐκ γὰρ τῆς ὑπερβαλλούσης ὀδύνης τῆς ἡμέρας ἐπελάβετο, χρήματος ἀνυποστάτου, καὶ τοῦ 11 τῷ πατρὶ τὸν τόκον μηνύσαντος. Καὶ οὐδὲ ἰδίως τις τῶν οὗτος 12· εἶδος δὲ μηδὲ μηνύσαι τινά. Προστίθησι δὲ, οὗτοι καὶ ἀμεινον ἦν μοι ἐν τῇ μήτρᾳ τελευτῆσαι, καὶ νεκρὸν προελθεῖν, ἢ ταῖς παντοδαπαῖς ταύταις περιπέσειν συμφορῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

α'. Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἰερემίαν παρὰ Κυρίου, ὅτε ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν Σεδεκίας ὁ

VARIE LECTIONES.

25 ἴσ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. σιωπᾶ. 26 συνέχ. Act. xvii, 16 est παραξίνετο, respexit autem Noster ad loquum similem Act. xviii, 5, ubi leg. τῷ πνεύματι. 27 ἑταλ. B ἀλειδοροῦντο. 28 πετρ. τ. Θ. B τοῦ Θεοῦ βουλόμενοι. 29 ἐπισ. — ἐπίν. αὐτ. Hebr. indicemus eum (dicens), omnes familiares mei, et custodes lateris mei. 1 εἰ ἀπατ. Hebr. forsitan persuaderi sibi patietur. 2 θρ. Ita B sed edit. prior hab. θρηνησέει. 3 ἐδ. Hebr. impingent. 4 νικ. B γοῆσαι, juxta rec. lect. cui tamen h. l. præferenda est melior, eaque rarior, Sirmondiana. 5 ἤδ. γοῆσαι. Rec. lect. ἐνόησαν. 6 B αὐτῷ, juxta rec. lect. 7 B τῇ ἡμέρᾳ. 8 μου. Apud LXX, sequi. μή ἔστω ἐπιευκτή. 9 υἱός. Des. apud LXX. 10 μή εὐφρ. ἔστω. Apud LXX, des. μή et ἔστω. Hebr. ut lætificando lætificaret eum. 11 τῷ — μην. Ed. prior hab. τὸν et deinde μηνύσαντα. Minus recte. 12 καὶ — οὗτος. B ὃν οὐδὲ ἴδῃσι, ὅστις ἦν οὗτος.

βασιλεὺς τὸν Πασχώρ υἱὸν Μελχίου, καὶ τὸν Σο- A
ρονίαν υἱὸν Βασαίου ¹² τὸν ἱερέα. Ἔταρος οὗτος
Πασχώρ ¹³. Μελχίου γὰρ οὗτος· ὁ δὲ κατηγορηθεὶς,
Ἐμὴρ υἱός. Εἰδέναι μὲντοι χρῆ, ὡς οὐ κατὰ τάξιν
κεῖνται αἱ προφητεῖαι· ἐνταῦθα γὰρ τὰ ἐπὶ Σεδεκίου
προφητεύει μετ' ὀλίγον δὲ, τὰ ἐπὶ Ἰωακίμ καὶ
τοῦ ¹⁴ Ἰεχονίου, οἱ πρὸ τοῦ Σεδεκίου ἐβασίλευσαν· ὁ
μὲντοι Σεδεκίας, ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ πολι-
ορχούμενος, παρακαλεῖ τὸν προφήτην κητεῖσαι τοῦ
θεοῦ τὴν βοήθειαν· ὁ δὲ προφήτης θεασίπια κελύεται
ταῦτα·

δ, ε'. Τάδε λέγει Κύριος ὁ θεός Ἰσραὴλ· Ἰδοὺ
ἐγὼ ἀποστρέψω τὰ ὄπλα τὰ πολεμικὰ ἐν ¹⁶ ταῖς
χερσὶν ὑμῶν, ἐν αἷς ὑμῖς πολεμήσετε ¹⁷ τὴν
Βασιλέα Βαβυλώνος, καὶ τοὺς Χαλδαίους, τοὺς B
συγκλειστότας ὑμῶν ἐξώθεν τοῦ τείχους· καὶ
εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ταύτης.
Καὶ πολεμήσω ὑμῶς ἐγὼ ἐν χειρὶ ἐκτετα-
μένη, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, ¹⁸ μετὰ θυμοῦ
καὶ ἰσχυροῦ καὶ παροξυσμοῦ ¹⁹ μεγάλου. Ἀνόνητα,
φθῖν, ὑμῖν ἔσται τὰ ὄπλα, ἐμοῦ στρατηγούντος τῶν
πολεμίων, καὶ μετ' ἐκείνων κατ' ὑμῶν παραταττομέ-
νου. Εἶτα λέγει, οἷ· ἅπαντα ²⁰ παραδώσει λιμῷ καὶ
θανάτῳ, καὶ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ μετὰ τούτων αὐτὸν τὸν
βασιλέα Σεδεκίαν τοῖς περὶ αὐτοῦ καὶ δορυφόροις,
καὶ τοὺς μὲν κατασφάζουσι, τοὺς δὲ δορυαλώτους
ἀπέξωσι· τῷ δὲ γε λιμῷ φάναί· ταῦτα παρεγγυᾷ·

η'. Ἰδοὺ ἐγὼ δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὴν
ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. C
Εἶτα διδάσκει, ὡς ὁ ἐν τῇ πόλει μένων, καὶ τοῖς
πολεμίοις ἀντικεισόμενος, ὀδεύσει τὴν ὁδὸν τοῦ θα-
νάτου· ὁ δὲ πρὸς τούτους αὐτόμολος ἀπελθὼν, ζωῆς
ἀπεικύνεται. Ταύτην γὰρ κατὰ τῆς πόλεως ἐξενή-
νοχα τὴν ψῆφον, ὥστε αὐτὴν τῶν τῶν πολεμίων πα-
ραβῆναι περὶ. Καὶ ταῦτα δὲ ἀπειλήσας παραίνε-
τῶ βασιλεὶ καὶ τοῖς ἄρχουσι, τοῦ δικαίου φροντίζειν,
καὶ ἱσθὶν ἐκφέρειν τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον, καὶ τοῖς
ἀδικουμένοις ἐπαμῦναι ²¹, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν
ἐπιπερομένην τιμωρίαν ἐπισχεῖν.

ιγ'. Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σέ τὸν κατοικοῦντα τὴν
κοιλίαν Σὺρ ²² τὴν πεδινὴν, φησὶ Κύριος.
Ἄντι τοῦ, ²³ μεταξὺ ὄρων κειμένην ἐν κοιλίᾳ τόποι·
ὡτω γὰρ καὶ ὁ Σύρος ἠρμήνευσεν· λέγει δὲ τὴν Ἰε-
ρουσαλήμ· ταύτην γὰρ ἔχει τὴν θέσιν· Σὺρ δὲ συν-
οχή ἐρμηνεύεται, καὶ πάλιν πέτρα· συνέχεται δὲ
ὑπὸ ὄρων ἢ δεῖ ἢ πόλει. «Τοῦς λέγοντας· Τίς πατάξει ²⁴
ἡμᾶς; ἢ τίς ἐλεύσεται εἰς τὴν κατοικητήριον ἡμῶν;»
Ἰνὸν θρασύτητα αὐτῶν, καὶ τὸ μάταιον θράσος διδά-
σκει. Εἶτα ἀπειλεῖ, περὶ καταφύξιν αὐτῆς τὸν δρυ-
μὸν ²⁵. Δρυμὸν δὲ καλεῖ, καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ
τῶν οἰκητόρων πλήθος ²⁶.

Melchiae, et Sophoniam filium Baasari sacerdotem.
Hic est alter Paschor, nempe Melchiae filius:
qui vero reprehensus est, filius erat Emmer.
Sciendum est porro prophetias non ordine positas
esse. Hoc enim loco prophetiam texit eorum, quae
regnante Sedecia gesta sunt: paulo post autem,
quae temporibus Joacimi et Jeconiae, acciderunt,
qui regnarunt ante Sedeciam. Sedecias igitur, cum
obsideretur a Nabuchodonosore, hortatur prophe-
tam, ut postulet auxilium a Deo. Propheta vero
jubetur ita vaticinari:

VERS. 4, 5. Haec dicit Dominus Deus Israel: Ecce
ego avertō arma bellica, quae sunt in manibus vestris,
quibus vos pugnabitis adversus regem Babylonis, et
Chaldaeos, qui extra murum vos circumcluserunt. Et
introducā eos in medium urbis hujus. Et expugnabo
vos manu extensa, et brachio excelso, cum furore,
ira et indignatione magna. Inutilis, inquit, vobis
erunt arma, me ducem hostium agente, et cum
illis contra vos in aciem prodeunte. Postmodum
refert se traditurum esse eos omnes fami, et mor-
ti, et servituti, atque una cum illis ipsum regem
Sedeciam, satellitibus et armigeris, qui alios
quidem interfectori, alios vero abducturi sint
in captivitatem. Populo autem haec effari man-
dat:

VERS. 8. Ecce ego dedi ante **508** conspectum
vestrum viam vitae et viam mortis. [9, 10] Deinde
docet eum qui manserit in urbe, et hostibus res-
titerit, viam mortis aditurum: qui autem sua
sponte ad hostes abierit, vita potiturum esse.
Hanc enim adversus urbem protuli sententiam, ut
ipsa hostili tradatur incendio. [11, 12] Haec com-
minatus, admonet regem et principes curare quod
justum est, æquamque ex justitia ferre sententiam,
et iis qui læduntur opem ferre; atque hoc pacto
impedens inhibere supplicium.

VERS. 13. Ecce ego ad te qui habitas in convalle
Sor campestri, dicit Dominus. Hoc est, sitam inter
montes, in loco concavo. Sic enim interpretatus
est etiam Syrus. Vult autem dicere Hierosolymam,
quae hunc habet situm. Sor vero exponitur via
angustia, aut petra. Clauditur autem urbs ista
montibus. «Dicientes: Quis perentiet nos? aut
quis ingreditur domum nostram?» Audaciam eor-
um declarat, et vanam temeritatem. [14] Deinde
minatur se igne exusturum silvam ejus. Silvam
autem vocat, et domorum et habitantium multitu-
dinem.

VARIAE LECTIONES.

¹² B Βασαίου, pro Βασαίου, ut videtur. Ita enim Compl. ¹³ Πασχ. B præm. ὁ. ¹⁴ τοῦ. Des. in B.
¹⁵ ἐν—Χαλδαίους. Haec lectio est, in οἷς ὑμῖς πολεμήτε ἐν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Χαλδαίους. ¹⁷ B πολεμήσητε.
¹⁸ B. Rec. lect. est, κραταιῶ. ¹⁹ παρ. Leg. esse videtur παροργισμοῦ, juxta cod. Alex. ²⁰ B ἅπαντας.
²¹ B ἐπαμύνην. ²² Ed. prior hab. Σὺρ. ²³ μετ. B præm. τῆν. ²⁴ πατ. B προήξει, juxta rec. lect. Hebr.
descendet (ad nos). ²⁵ B δρυμῶνα. ²⁶ πλ. B præm. τό.

Vers. 16. *Ab his qui atersantur sermones tuos. A tui causa, Domine, his molestiis obrutus sum. Cum enim sermones tuos perferrem, factus sum inimicus. « Adimple eos, et erit sermo tuus mihi lætitia, et gaudium cordis mei, quia vocatum est nomen tuum super me. » (Quia me falsa prædicere arbitrantur, promissionibus autem pseudoprophetarum tanquam veris attendunt, rebus ipsis confirmata sermones meos, et **492** ita consolare me. [17, 18] Postea dicit se neque mensæ illorum, neque risus fuisse participem, sed timorem Dei omnibus anteposuisse, deque eorum malitia et supplicio anxium permansisse. Quem Dominus protinus consolatur his verbis :*

Vers. 19. *Si te converteris, restituam te : ante faciem meam stabis. Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Non exiguam, inquit, mercedem servo tibi, qui hunc laborem suscepisti. Nam si quempiam errantem converteris, multam apud me fiduciam consequeris, quod indicant illa, « ante faciem meam stabis ; » et si quemquam ex impiis converteris, ac persuaseris ut amplectatur quæ tendunt ad meliora, ori meo assimillabere. Ego enim ea quæ sunt, verbo condidi : et tu verbo perperam agentes convertas ad virtutem. [20, 21] Promittit autem ei denuo vim insuperabilem et invictam, repetita pollicitationum initio factarum mentione.*

CAPUT XVI.

[1] Præcipit autem ei, ne ducat uxorem, neve procreet liberos, eo quod parentes et liberi tradendi sint fami, pesti, cædi, ac servituti. [5] Admonet porro, ne lætetur cum lætantibus, nec doleat cum dolentibus. « Abstuli enim, ait, pacem meam a populo isto, dicit Dominus : et misericordiam meam, et miserationes meas. »

Vers. 6. *Et morientur **493** magni et pusilli in terra ista. Ait vero futurum, ut nec sepultura digni habeantur, nec luctus eorum causa de more celebretur, [7] nec lugentes ullam consequantur consolationem ; [8, 9] minaturque civitati cujusvis lætitiæ privationem : ita ut nulla vox audiat vel nuptiarum, vel convivorum, vel allorum, quæ jucundam hominibus vitam reddunt. [10-12] Percontantibus autem eis, ait, ac dicentibus : Quam ob causam in hæc incidimus mala? et paternam impietatem reducere illis in memoriam, et quæ ab eis perpetrata sint ostendere, quodque gravius quam patres peccarint, dum juxta legem meam vitam non instituerunt, sed proprias cogitationes sunt secuti. Quare procul dubio :*

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ ὅπῃ — λόγ. σου. Et deinde συντ. αὐτούς. *Hebr.* Si inventa sunt verba tua, fruebar illis. ⁶² ἐπ' ἐμέ. *Rec. lectio,* ἐπ' ἐμοί Κύριε παντοκράτωρ. ⁶³ B προτετίμηχεν. ⁶⁴ *Rec. lectio,* ἐπιστρέψης. ⁶⁵ ἀπὸ. B ἐξ. ⁶⁶ στόμα. B πρᾶξ. τό. ⁶⁷ ἐμοί. ⁶⁸ B τὰ κρείττω. ⁶⁹ μὲν. B μή. ⁷⁰ B μετὰβαλε. ⁷¹ B αὐτόν. ⁷² B συνευφρανθῆναι. ⁷³ φησὶ — οἴκτ. μου. Ita fere Compl. ⁷⁴ Καὶ — ταύτη. Hæc etiam in Compl. tantum leg. quæ addit : οὐ ταφήσονται, καὶ οὐ θρηνηθήσονται, bene juxta *Hebr.*

ζ'. Ὑπὸ ⁶¹ τῶν ἀθετούντων τοὺς λόγους σου. Σοῦ χάριν, ὦ Δέσποτα, τοῖς παροῦσιν ἀλγεινοῖς περιπέττωκα· τοὺς σοὺς γὰρ λόγους διαπορθμεύων δυσμενῆς ἐγενόμην. « Συντέλεσον αὐτοὺς, καὶ ἔσται ὁ λόγος σου ἐμοί εἰς εὐφροσύνην, καὶ εἰς χαρὰν καρδίας μου, ὅτι ἐπιπέλλεται τὸ ὄνομά σου ἐπ' ἐμέ ⁶². » Ἐπειδὴ νομίζουσι ψευδῆ με προλέγειν, ταῖς δὲ τῶν ψευδοπροφητῶν ὑποσχέσεσιν ὡς ἀληθεῖαι προσέχουσι, τοὺς λόγους μου τοῖς ἔργοις βεβαιώσω, καὶ ταύτη με ψυχαγωγῶ. Ἔπειτα λέγει, ὡς οὐτε τραπέζης αὐτοῖς, οὐτε γέλωτος ἐκοινωνήσεν, ἀλλὰ τὸ θεῖον πάντων προετίμησε ⁶³ δέος· καὶ διὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν, καὶ διὰ τὴν τιμωρίαν, ἀνώμενος διετέλεσεν· ἀλλ' εὐθύς αὐτὸν ὁ Δεσπότης ψυχαγωγεῖ, καὶ φησὶ·

θ'. Ἐὰν ἀποστρέψης ⁶⁴, καὶ ἀποκαταστήσῃ σε, πρὸ προσώπου μου στήσῃ· καὶ ἐὰν ἐξαγάγῃς τίμιον ἀπὸ ⁶⁵ ἀναξίου, ὡς στόμα ⁶⁶ μου ἔσθ. Οὐ μικρὸς σοι, φησὶ, παρ' ἐμοῦ ⁶⁷ πεφύλακται μισθὸς τοῦτον ἀναδεξαμένῳ τὸν πόνον· ἐὰν γὰρ τινα τῶν πλανωμένων ἐπιστρέψῃς, πολλῆς παρ' ἐμοί παρρησίας μεθέξεις. Τοῦτο γὰρ ἔβηλο τὸ ἐπὶ προσώπου μου στήσῃ. « Κἄν τινα τῶν ἀνοσίων μεταβάλῃς, καὶ πείσης ἐλεῶσαι τὰ ἐπὶ τὸ κρείττω ⁶⁸, τῷ στόματί μου ἀπεικασθήσῃ· καὶ γὰρ ἐγὼ λόγῳ τὰ μὲν ⁶⁹ ὄντα ἐποίησα, καὶ σὺ λόγῳ τοὺς τῆς κακίας ἐργάτας μεταβάλῃς ⁷⁰ εἰς ἀρετὴν. Ὑπέσχετο δὲ αὐτῷ πάλιν τὸ ἀμαχον καὶ ἀήττητον, καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς γεγεννημένων ἀνέμνησεν ὑποσχέσεων.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

Παρεγγυξὶ δὲ αὐτῷ ⁷¹, μὴ γῆμαι, μὴ δὲ παιδοποιῆσαι, ὡς καὶ τῶν τικτόντων, καὶ τῶν τικτομένων, λιμῶ καὶ λοιμῶ, καὶ σφαγῆ, καὶ δουλείᾳ παραδοθησομένων. Παρακαλεῖται δὲ μῆτε εὐφραϊνομένους συνευφραίνεσθαι ⁷², μῆτε ἀλγοῦσι συναλγῆσαι. « Ἀφέστακα γὰρ, φησὶ, τὴν εἰρήνην μου ἀπὸ τοῦ λαοῦ τούτου, φησὶ ⁷³ Κύριός, καὶ τὸν Ἐλεὸν μου, καὶ τοὺς οἰκτιρμούς μου. »

ζ'. Καὶ ⁷⁴ ἀποθανοῦνται μεγάλοι καὶ μικροὶ ἐν τῇ γῇ ταύτῃ. Λέγει δὲ ὡς οὐδὲ ταφῆς ἀξιοθήσονται, οὐδὲ θρήνοι ἐπ' αὐτοῖς συνήθως γενήσονται, οὐδὲ ψυχαγωγίας τινὸς οἱ πενθοῦντες ἀξιοθήσονται· καὶ ἀπειλεῖ παντὸς ἔθους εὐφροσύνης ἀποστέρησιν τῇ πόλει, ὡς μηδεμίαν ἐπινεχθῆναι φωνὴν, μὴ γάμων, μὴ συμποσίων, μὴ τῶν ἄλλων, ὅσα θυμῆρη τοῖς ἀθρώποις παρέχει ζωὴν. Πυνθανομένων δὲ, φησὶν, ἐκείνων, καὶ λεγόντων· Διὰ ποίαν αἰτίαν τοῦτοις περιπεπτώκαμεν τοῖς κακοῖς; καὶ τῆς πατρῴας αὐτοῦ ἀνάμνησον ἀσεβείας, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμώμενα δίδαξον, καὶ ὅτι χαλεπώτερα τῶν πατέρων ἐξήμαρτον, οὐ κατὰ τὸν ἐμὸν πολιτευόμενοι νόμον, ἀλλὰ τοῖς οἰκειοῖς ἐπόμεινο λογισμοῖς. Οὐ δὲ χάριν·

γ'. Ἀποφύτω ὑμᾶς ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης εἰς ἄ
 γῆν, ἣν οὐκ ᾔδειτε⁹⁹ ὑμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν,
 καὶ δουλεύσατε ἐκεῖ θεοῖς¹⁰⁰ ἑτέροις ἡμέρας καὶ
 νυκτός¹⁰¹, οἱ¹⁰² οὐ δώσουσιν ὑμῖν ἔλεος. Ἐπειδὴ
 τοὺς οὐκ ἔντας φιλεῖτε θεοὺς, τῆς πατρῴας ὑμᾶς
 ἐκβαλῶ γῆς, καὶ παραδώσω τοῖς πολεμίοις, ἵνα οὖν
 ἐπινοεῖς τῇ πλάνῃ δουλεύητε. Ὑποχρεῖται μέντοι
 καὶ τὴν ἐπάνοδον· καὶ λέγει, ὡς κατ' ἐκείνον τὸν
 καιρὸν οὐκέτι τὰς προτέρας εὐεργεσίας προφέροντες
 τὸν θεὸν ἀνυμνήσουσιν, οὐδὲ τῆς Αἰγυπτίῳ δουλείας
 τὴν ἀκαλλαγὴν διηγῆσονται, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλώ-
 νος ἐπάνοδον θαυμάσουσιν ἅπαντες.

ις'. Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ¹⁰³ ἀλλεῖς πολλοὺς,
 λέγει Κύριος, καὶ ἀλλεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ
 ταῦτα ἀποστελῶ θηρευτὰς πολλοὺς, καὶ θηρεύ-
 σουσιν αὐτοὺς ἐπάνω καρτὸς βουνού¹⁰⁴, καὶ ἐκ
 τῶν τρυφαλιῶν τῶν πετρῶν. Τὸ ἄφηνκτον τῆς τι-
 μωρίας διὰ τούτων δεδήλωκεν, ὅτι ἀλλεῖς καὶ θηρευ-
 τὰς μιμούμενοι οἱ πολέμιοι πάντας αὐτοὺς σαγητεύ-
 οῦσα, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι περρωμένους λανθάνειν
 ἐφ' ἑαυτοὺς ποιοῦμενοι.

ιζ'. Ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς
 αὐτῶν, οὐκ¹⁰⁵ ἀπεκρύβησαν ἀπὸ προσώπου μου,
 καὶ οὐκ ἐκρύβη τὰ ἀδικήματα αὐτῶν ἀπέναντι
 τῶν ὀφθαλμῶν μου. Πάντα ὄρω, οὐδὲν με λανθάνει
 τῶν γιγνομένων.

ιη'. Καὶ¹⁰⁶ ἀνταποδώσω αὐτοῖς πρῶτον διπλᾶς
 τὰς ὀφείλας αὐτῶν, καὶ τὰς ἀνομιὰς αὐτῶν, ἐφ'
 αἷς ἐδεθήλωσαν τὴν γῆν μου ἐν τοῖς θηρησιακοῖς
 τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν. Ὡς φιλόδηρος διπλα-
 σίαν ἁμαρτημάτων τὴν τιμωρίαν καλεῖ· κατὰ γὰρ
 τὸν τοῦ δικαίου λόγον, οὐκ ἀξίας ἔτισαν δίκας. Θνη-
 σματα δὲ τῶν βδελυγμάτων καλεῖ τὴν τῶν υἱῶν καὶ
 τῶν θυγατέρων σφαγὴν, ἣν τοῖς εἰδώλοις προσέφερον.
 Ὄνω τοῦ λαοῦ τὴν ἀσέβειαν δείξας, τὴν τῶν ἐθνῶν
 προεπέχει μεταβολὴν.

θ'. Κύριος¹⁰⁷ ἰσχύς μου, καὶ¹⁰⁸ βοήθειά μου, καὶ
 καταφυγή μου ἐν ἡμέρᾳ κακῶν· πρὸς σὲ ἔδθη
 ἤκουσιν αἱ¹⁰⁹ ἐσχατοὶ τῆς γῆς, καὶ ἔροῦσιν, Ὡς
 ψευδὴ ἐπέφησεν οἱ πατέρες ἡμῶν εἰδώλια, καὶ
 οὐκ ἔστιν ὀφέλεια¹¹⁰ ἐν αὐτοῖς. Οἱ τοσαύτης ἐπιμη-
 λείας ἀξιοθέντες, καὶ νομικῆς καὶ προφητικῆς δι-
 δασκαλίας ἀπολαύσαντες, ἀσθεῦντες δατέλεσαν, καὶ
 παρενομοῦντες· τὰ δὲ ἔδθη, ταύτης οὐκ ἀπολαύσαντα
 τῆς προφητείας, μόνον δὲ τῶν ἀποστολικῶν κηρυ-
 γμάτων ἀκούσαντα, ἔφυγε τὴν πλάνην, καὶ τῷ τῆς
 θεογνωσίας φωτὶ προσέληλυθε. Καὶ τῆς προτέρας
 ἀναμνησκόμενος¹¹¹ παροιμίας βοῶ σοι·

κ'. κα'. Εἰ ποιήσῃς αὐτῷ ἄνθρωπος θεοῦς, καὶ
 αὐτοὶ¹¹² οὐκ εἰσὶ θεοί; Διὰ τοῦτο ἰδοὺ¹¹³ ἐγὼ δη-
 λώσω αὐτοῖς ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ τὴν χεῖρά μου,

VERS. 13. *Ejiciam vos de terra ista, in terram,*
quam vos ignorastis, et patres vestri. Et serietis
ibi diis alienis die ac nocte : qui non exhibebunt vo-
bis misericordiam. Quia eos amatis, qui dii non
sunt, expellam vos e terra paterna, et tradam vos
hostibus, ut cum illis serviatu errori. [14, 15]
Pollicetur nihilominus reditum : et ait eos tunc
temporis non ultra commemorandis veteribus be-
neficiis Deum laudaturos, nec liberationem ab
Aegyptiaca servitute narraturos : sed reditum e
Babylone omnes celebraturos esse.

VERS. 16. *Ecece ego mittam piscatores multos,*
dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post hæc mit-
tam venatores multos, et venabuntur eos, in omni
colle, et e cavernis 494 petrarum. Quibus verbis
B certam et inevitabilem ultionem significavit : fore
ut piscatorum ac venatorum more, omnes illos
retibus circumdent hostes, atque eos etiam qui in
montibus latere conabuntur, in suam potestatem
redigant.

VERS. 17. *Quia oculi mei super omnes vias eo-*
rum : non sunt absconditæ a facie mea, nec sus-
runt occultatæ iniquitates eorum coram oculis meis.
Omnia video, eorum quæ sunt nihil est quod me
lateat.

VERS. 18. *Et reddam illis primum duplices ini-*
quitates eorum, et peccata eorum, quibus pollue-
rant terram meam, morticinis abominationum sua-
rum. Ut benignus^C dupliam peccatorum ultionem
dicit : nam secundum juris normam et ratio-
nem, pares pœnas non persolverunt. Morticina
vero abominationum vocat, filiorum et filiarum
sacrilegionem, quam offerebant idolis. Impietate
populi ad hunc modum ob oculos posita, vaticina-
tur conversionem gentium.

VERS. 19. *Dominus fortitudo mea, et auxilium*
meum, et refugium meum in die tribulationis : ad te
gentes venient ab extremo terræ, et dicent : Vere
mendacia possederunt patres nostri idola, et non
est utilitas in eis. Qui tanta cura digni habiti fue-
rant, legalemque et propheticam disciplinam ac-
ceperant, impie agere et legem transgredi non
desierunt : gentes vero, quæ ejusmodi providentia
D caruerunt, auditis duntaxat prædicationibus apo-
stolicis, errorem 495 evitarunt, et ad lumen
divinæ nōtitiæ pervenerunt. Et pristinum repetens
proverbiū tibi clara voce dico :

VERS. 20, 21. *An faciet sibiipsi homo deos, et*
ipsi non sunt dii? Propterea ecce ego ostendam eis
tempore hoc manum meam : et potentiam meam no-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ ᾔδειτε. Ed. prior hab. εἰδότε. ¹⁰⁰ θεοῖς ἔτ. Des. in B. ¹⁰¹ ἡμέρας καὶ νυκτ. Exstat tantum in Compl. ¹⁰² οἱ — ἔλεος. Hebr. siquidem non exhibebo vobis misericordiam. ¹⁰³ B ἀποστέλλω, juxta rec. lectionem. Ita quoque post pauca. ¹⁰⁴ βουνού. Apud LXX, præm. ὄρους, καὶ ἐπάνω πάντος. ¹⁰⁵ οὐκ — προσώπου μου. Des. apud LXX, quod ex Hier. jam monuit Montf. ad h. l. qui legit ἐκρύβησαν. ¹⁰⁶ Καὶ — ἀναμ. αὐτ. Aliter apud LXX. ¹⁰⁷ B Κύριε, juxta rec. lectionem. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. sarm. 10, ubi sequ. ἡ. ¹⁰⁸ καὶ βοήθ. μου. Des. in B. ¹⁰⁹ ὦψ. Ita quoque infra, loco cit. Sed rec. lectio apud LXX, est ὦψήμη. ¹¹⁰ ἀναμ. παρ. βοῶ σοι. B ἀναμνησκόμενοι παροιμίας βοῶσι. ¹¹¹ αὐτοί. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. loco cit. Sed rec. lectio est οὔτοι. ¹¹² ἰδοὺ. Des. in B.

iam faciam eis. Et scient quod nomen mihi sit Dominus. Multo ante, ait, prædico illis futura, et prædoceo eos, quæ sit potentia mea : qua nimirum per abjectos et paucos homines conversionem illorum procuraturus sum.

CAPUT XVII.

Hunc in modum vaticinatus conversionem gentium, rursus accusat impietatem Judæorum.

VERS. 1. *Peccatum Judæ scriptum est in scriptura, utque adamantino, in pectore cordis eorum, et in cornibus altarium eorum.* Nihil potentius est conscientia. Solidæ enim sunt quæ in ea fixæ sunt litteræ. Quamvis enim omnes homines suæ ipsorum conscientia bonum dederint testimonium, prava tamen mendacium conscientia ferre nequit : sed percutitur et pungitur, incorruptamque profert sententiam. Hoc nempe hic etiam dicit : *Facinora tua te arguunt, et conscientia tua testimonium præbet.* [2, 3] Revocat autem illis in memoriam etiam lucos et aras, erroremque in eis commissum, et minatur, omnia bona eorum cum idolis sæ traditurum hostibus. [4, 5] Prædicat etiam desolationem urbis. Postea 496 miserum ac ter miserum dicit, et maledictionibus subjicit cum qui recedit a Deo, et humanæ potentia confident, eumque confert cum plantis quibusdam vilibus et infructuosis, quæ nascuntur in desertis, et nulla diligentia excoluntur.

VERS. 6. *Est enim velut agrostis in deserto : et non videbit, cum venerint bona. Et habitabit in locis salsis, in terra deserta, in terra salsuginis, quæ non inhabitatur.* Porro « in locis salsis, » Syrus interpretatus est « in antris. » Cæterum per hæc omnia quæ dicta sunt, lucrum hujusmodi quam sit inutile, demonstravit. [7, 8] Confidentem autem Deo, similem esse dicit et comparat plantæ, quæ continenter irrigatur, et ab ardore nimio non læditur : sed semper fructum fert opportunum. Quæ quidem non frustra dixit, sed ut admoneat, ne confidant suppetiis Ægyptiorum : sed per vitæ conversionem sibi concilient auxilium divinum.

VERS. 9, 10. *Grave est cor super omnia : et homo est, et quis cognoscet illum? Ego Dominus, scrutans corda, et probans renes : ut dem unicuique juxta vias suas, et juxta fructus studiorum suorum.* Ab hominibus quidem comprehendendi nequeunt consilia proximi, quia sunt occulti motus cordis : mihi vero conditori etiam ipsi patent. Non enim factis solum, sed etiam cogitationibus jus reddo ;

καὶ τὴν δύναμίν μου γνωριῶ αὐτοῖς, καὶ γνώσκονται ὅτι ὁδοῦ μοι Κύριος. Προλέγω, φησὶν, αὐτοῖς πρὸ πολλοῦ τὰ ἐσόμενα, καὶ προδιόπτω αὐτοῖς τὴν ἰσχύίν μου, ὅτι δι' εὐτελέων καὶ ἀλίγων ἀνθρώπων τὴν μεταβολὴν αὐτῶν πραγματοποιοῦμαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Οὕτω τὴν τῶν ἐθνῶν προδεδεικτὰς μεταβολὴν, τῆς Ἰουδαίων πάλιν ἀσεβείας κατηγορεῖ.

α'. Ἀμαρτία ¹⁰ Ἰουδα ἐγγέγραπται ἐν γραφῇ, ἐν βρυχί ἀδαμαντίνῃ ¹¹, ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς κέρασι τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν. Οὐδὲν τοῦ συνειδότες ἰσχυρότερον· πάγια γὰρ τὰ ἐν τούτῳ πηγνύμενα γράμματα· κἂν γὰρ πάντες ἄνθρωποι μαρτυρήσωσιν ἀγαθὰ τῷ συνειδότε· ἐαυτῶν, πονηρὰ τῶν ψευδολόγων ¹² τὸ συνειδὸς οὐκ ἀνέχεται. ἀλλὰ νύττεται, καὶ κεντρεῖται, καὶ ἀδέκατον ἐκφέρει τὴν ψῆφον. Τοῦτο καὶ ἐναυθὰ φησιν, ὅτι καὶ τὰ πρῆγματά σου κατηγορεῖ, καὶ τὸ συνειδὸς σου συμ- μαρτυρεῖ. Ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοῖς καὶ τῶν ἀλ- σῶν, καὶ τῶν βωμῶν, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς γενομένης πλάνης, καὶ ἀπειλεῖ πάντα τὸν πλοῦτον αὐτῶν σὺν τοῖς εἰδώλοις παραδώσειν τοῖς πόλεμοις. Προλέγει δὲ καὶ τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν· μετὰ ταῦτα ἀθλιῶν λέγει καὶ τρισάθλιον ¹³, καὶ ἀπίξ ὑποβάλλει τὸν τοῦ Θεοῦ μὲν ἀφιστάμενον, ἀνθρωπίνῃ δὲ δυναστείᾳ θαρ- ροῦντα· καὶ ἀπεικάζει· τοῦτον ἀκάρποις τισὶ φυτοῖς καὶ εὐτελέσι, φουμένοις ἐν ταῖς ἐρημίαις καὶ μηδε- μὴς ἐπιμελείας τυγχάνουσιν.

ς'. Ἔστι ¹⁴ γὰρ, φησὶν, ὡς ἡ ἀγριομυρική, ἡ ἐν ἐν- ἑρήμῳ, καὶ οὐκ ὄφεται, δυνεῖσθαι τὰ ἀγαθὰ. Καὶ κα- τασκηνώσει ἐν ἀλλομοῖς ¹⁵, ἐν γῆ ἑρήμῳ, ἐν γῆ ἀλ- μυρῆ, ἧτις οὐ κατοικεῖται. Τὸ δὲ ἐν ἀλλομοῖς ὁ Σύ- ρος ἐν φωλεῖς ἡ ἠρμηνευσ· διὰ πάντων δὲ τῶν ἐρ- ρημένων, τὸ ἀκερδὲς τοῦ τοιούτου κέρδους ἐδήλωσεν. Ἀπεικάζει δὲ τὸν τῷ Θεῷ πεποιθότα, καὶ παραβάλ- λει φυτῷ διηνεκῶς ἀρδόμενῳ, καὶ μὴ βλαπτομένῳ ὑπὸ καύματος σφοδρότατου, ἅσι δὲ ὄριμον φέροντι τὸν καρπὸν. Ταῦτα δὲ οὐ μάλιστα εἶπεν, ἀλλὰ παραινῶν μὴ τῇ Αἰγυπτίῳ ἐπικουρὰ θάρρησαι, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ βίου μεταβολῆς τὴν θεῶν βοήθην ἐπισπάσθαι.

θ', ε'. Βαρεία ¹⁶ ἡ καρδία πᾶρα πάντα· καὶ ἄνθρωπος ¹⁷ ἐστὶν, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Ἐγὼ Κύριος ἐτάξω καρδίας, δοκιμῶν νεφροῦς, τοῦ δοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ¹⁸, καὶ κατὰ τοὺς καρποὺς τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν ¹⁹. Ἀνθρώπος μὲν, φησὶν, ἀκατάληπτα τὰ τοῦ πέλας βουλεύματα· κέρυπται γὰρ τῆς ²⁰ καρδίας κινήματα· ἐμοὶ δὲ τῷ ποιητῇ δῆλα καὶ ταῦτα· οὐ γὰρ μόνοις ²¹

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ἀμαρτ. x. τ. λ. Quatuor priores vers. hujus cap. apud LXX, desunt, ad alium itaque interpretem Græcum hæc pertinent. Alia h. l. habet edit. Compl. monente Bosio ad h. l. ¹¹ Β ἀδαμαντίνῳ. ¹² Β ψευ- δῶν λόγων. ¹³ Καὶ ἀπίξ x. τ. λ. Hæc ad vers. 5, se referunt, cuius initium supra, pag. 304, ad lsa. κxviii, 16, ita leg. Ἐπικατάρτος ἄνθρωπος, ὃς τὴν ἐλπίδα ἔχει ἐπ' ἀνθρώπων. ¹⁴ Β Ἔσται, juxta rec. hec. ¹⁵ ἀλλο- μοῖς. Hebr. aridis. ¹⁶ Βαρεία. Hanc lectionem alioquin rariorem exprimit versio Lat. antiqua apud Sabat. ad h. l. Recepta autem lectio est, βαθεῖα. Hebr. profundum est (cor). Synim. ἀνεξεραυνήτος. ¹⁷ ἄνθρ. Hebr. ægre sanabile. Al. desperatum. ¹⁸ αὐτοῦ. B add. καὶ κατὰ τὰς τρίβους αὐτοῦ. ¹⁹ αὐτῶν. Ita Ald. et Compl. ²⁰ τῆς. B præm. τά. ²¹ Β μόνον.

πρίγμασιν, ἀλλὰ καὶ λογιζομὸς δικάζω, καὶ ἴσην καὶ ἄ
δικαίαν ἐκφέρω τὴν ψῆφον. Πάλιν ἐπὶ τὸν Βαβυλώνιον
τὸν λόγον μετίτεγεν.

ια'. Ἐφώνησε ²² πέρδιξ, συνήγαγεν ἃ οὐκ
ἔτεχε· ποιῶν πλοῦτον αὐτοῦ οὐ μετὰ κρίσεως.
Τῶν περδικῶν οἱ θηρευταὶ τιθασσεύουσι· πέρδικας,
καὶ διὰ τῆς τούτων φωνῆς τοὺς ὁμογενεῖς συγκαλοῦ-
σιν· οἱ δὲ, συντρέχοντες περιπίπτουσι τοῖς θηρά-
τοις. Τούτῳ τὸν Βαβυλώνιον ἀπαίκασε, δεσπόζειν
μὲν πάντων ἀνθρώπων πειρώμενον, πλοῦτον δὲ
ἔδεικον ἀθροίζοντα. Προλέγει δὲ καὶ τὰ συμβησόμενα
ἐπ' αὐτῷ ²³ σκυθρωπά· « Ἐν ἡμέτερις ἡμερῶν αὐτοῦ κα-
ταλείψουσιν αὐτὸν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων αὐτοῦ ἔσται
ἄφρων. » Ταῦτα καὶ ὁ θεσπέσιος ἐδίδαξεν ἡμᾶς Δα-
νιὴλ· μανία γὰρ περιέπεσε, καὶ θηριώδης ἐγένετο,
καὶ ἐξηλάσθη ²⁴ τῆς βασιλείας.

ιβ'. Θρόνος δόξης ὑψούμενος. Ἐστερήθη δὲ καὶ
τὸν θρόνον ²⁵.

Ἰψηλὲν ἄγλασμα ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς· τόπος ἀγιά-
σματος ἡμῶν. (ιβ'.) Ἰσομοιή Ἰσραηλ. Σὺ δὲ, φησι,
ἀέτιοτα, τὸ ἡμέτερον ἄγλασμα, ἢ τοῦ τόπου ἡμῶν
περιφάνεια, αἰώνιον ἔχεις τὸ κράτος. Σὲ τοίνυν ὑπο-
μενοῦμεν. Σὺ γὰρ ἡμῖν παρέξεις τῶν λυπηρῶν τὴν
ἐπιλλαγὴν· οἱ γὰρ καταλιπόντες σε αἰσχύνῃς πά-
σι, πλησθήσονται.

ιδ'. Ἰασαί με, Κύριε, καὶ καθήσομαι· σώσον
με, καὶ σωθήσομαι· ὅτι καύχημά μου εἶ σὺ.
Ἐμυτῶν ἐγὼ τῆ σῆ προνοίᾳ προσάγω, καὶ τῆς παρὰ
σοῦ σωτηρίας ἰκετεύω τυχεῖν.

ιε'. Ἰδοὺ αὐτοῦ λέγουσι πρὸς με, Ποῦ ἔστιν
ὁ λόγος Κυρίου; ἡμέτερος ²⁶. Ἐγὼ δὲ οὐκ ²⁷ ἐκο-
πίασα κατακολουθῶν ὀπίσω σου, καὶ ἡμέρας
ἀνθρώπου ²⁸ οὐκ ἐπεθύμησα, σὺ ἐπίστασαι· τὰ
ἐκπορεύμενα διὰ τῶν χειλέων μου πρὸ προσ-
ώπου σου ἔστιν. Ἐπιμέμφονται τῇ βραδύτητι τῆς
τιμωρίας, καὶ ψευδῆ τὴν προφητείαν νομίζουσι,
σοῦ ἀναβαλλομένου τὴν τιμωρίαν· ἐγὼ δὲ, οὐδὲ
τάχτη αὐτῶν τὴν ἀναλήθειαν ὄρων ἐβουλήθην αὐ-
τοὺς περιπεσεῖν τοῖς κακοῖς· τοῦτο γὰρ λέγει·

Ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα. (ιδ'.) Μὴ
τήνη ²⁹ μοι εἰς ἀλλοτριώσιν ³⁰, φειδόμενός μου
σὺ ³¹ ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ· « Ἡμέραν πονηρᾶν » τὴν
κατ' αὐτοῦ γενομένην ἐπανάστασιν καλεῖ ³². Καὶ
πικραλεῖ τῆς τοῦ ³³ Θεοῦ κηδεμονίας τυχεῖν· καὶ
ἐπίπλους μὲν διαμαρτεῖν τῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ
κατασχυνοθῆναι, αὐτὸν ³⁴ δὲ τῆς ἐπιβουλῆς ἀναφα-
νῆναι χρεῖστονα. Μετὰ ταῦτα καλεῖσθαι ὁ προφήτης
εἰς βασιλικὰς πύλας καταλαβεῖν, καὶ πᾶσι παρεγ-
γῆσαι, καὶ βασιλεῦσι, καὶ ἰδιώταις, τὸν περὶ τοῦ
Σαββάτου μὴ ³⁵ παραβαίνειν νόμον, ἀλλὰ τῇ ἀργίᾳ

et æquam justamque fero **497** sententiam. Rus-
sus transfert sermonem ad regem Babylonis.

VERS. 11. Vocem emisit perdix: congregavit quæ
non peperit, comparans divitias suas sine judicio.
Venatores perdicum mansuefaciunt perdicem, et
harum voce alias ejusdem generis convocant, quæ
concurrentes decidunt in casses. Huic similem esse
dicit regem Babylonis, quia dominari nititur in
omnes homines, et opes congregat iniquas. Præ-
dicit autem quæ contingent illi adversa. « In di-
midio dierum illius derelinquent eum: et in ex-
tremo suo erit insipiens. » Ista etiam divino nu-
mine afflatus Daniel nos docuit. Nam incidit in
furorem, et belluinus factus expulsus est regno.

VERS. 12. Solium gloriæ exaltatum. Privatus est
etiam solio.

Sublimis sanctificatio nostra ab initio, locus san-
ctificationis nostræ. (VERS. 13.) Expectatio Israël.
Tu autem, inquit, Domine, sanctificatio nostra,
splendor loci nostri, sempiternum habes imperium.
Te igitur expectabimus. Tu enim præbebis nobis
liberationem ab adversis. Nam qui te derelinquunt,
omni pudore replebuntur.

VERS. 14. Sana me, Domine, et sanabor: salva-
me, et salvabor, quoniam tu es gloriatio mea. Ego
providentiæ tuæ meipsum trado: et ut a te salutem
consequar, supplex peto.

VERS. 15, 16. Ecce, ipsi dicunt mihi, Ubi est ver-
bum Domini? Veniat. Ego vero non laboravi, se-
quens **498** te, et diem hominis non concupivi, tu
scis: quæ procedunt de labiis meis, in conspectu tuo
sunt. Conqueruntur de tarditate vindictæ: et dum
differs supplicium, mendacem existimant prophe-
tiam. Ego vero, etsi mihi perspecta erat illorum
stupiditas, eos in calamitates labi nolui. Hoc enim
innuit dicens:

Diem hominis non concupivi. (VERS. 17.) Ne sis
mihi abalienatio, parcens mihi tu in die afflictionis.
Vocat « diem afflictionis » insultationem in ipsum
factam. [18] Et obsecrat ut sollicitudinem divinam
consequatur: ita ut illi conatibus suis excidant,
et pudore perfundantur, ipse vero insidiarum vic-
tor emergat. [19-23] Posthæc præcipitur prophe-
tæ, ut regibus portis occupatis, denuntiet omnibus,
tam regibus quam privatis, ne transgrediantur
legem de Sabbato latam, sed diem illum otio et
quiete exornent: et ne æmulentur patrum inobe-

VARIÆ LECTIONES.

²² Ἐφών. κ. τ. λ. *Hebr.* Ut perdix congregat — ita qui comparat sibi —. ²³ B αὐτοῖς λυπηρά.
²⁴ B ἐξηλάσθη. ²⁵ τὸν θρόνον. Ἰψ. B τῶν θρόνων ὑψηλῶν, colo post ὑψηλῶν posito. Deest ὑψηλῶν apud
LXX, qui alias b. l. habent lectiones. ²⁶ ἡμέτερος. B ἐλθέτω δὴ. ²⁷ οὐκ — ὄπ. σου. *Hebr.* non refugii,
suominus pastor esse post te, s. te sequeretur pastorem supremum. ²⁸ ἀνθρώπου. *Hebr.* tristem. *Al.*
desperatum. ²⁹ Rec. lectio, γενηθῆς. ³⁰ εἰς ἀλλοτριώσιν. *Hebr.* terrori. ³¹ φειδ. μου σὺ. *Hebr.* refu-
gium meum tu es. Apud LXX, des. σὺ. ³² καλ. B δηλοῖ. ³³ τοῦ. B præm. παρὰ. ³⁴ αὐτόν. Editio prior
hab. αὐτός, et deinde χρεῖστον. Utrumque ex B emendatum. ³⁵ μὴ. B præm. κείμενον.

dientiam. [24-27] Hoc enim si fiat, inquit, emolumentis pacis fruemini: et concurrent undique qui Deo in pace sacrificia offerant. Quod si violaveritis legem quietis, et die Sabbati onera portaveritis, tradam igni non solum portas, sed et urbem totam.

499 CAPUT XVIII.

[1-3] Hoc etiam sermone sic finito, mandat prophetæ, ut ingrediatur domum figuli. Paret mandato propheta, et videt figulum fingentem vas quoddam atque illud ipsum, cum excidisset et contritum esset, de novo relingentem.

Vers. 4. *Cecidit enim, ait, vas quod ipse fingebat ex luto, in manibus ejus, et iterum fecit illud vas alterum, quemadmodum placuit in oculis ejus facere.* [5] Ubi hoc modo demonstravit figulum habere facultatem in lutum, et illud pro nutu transformare posse. ait prophetæ: Dic illis:

Vers. 6. *Numquid sicut figulus, ita ego possum facere vobis, domus Israel? dicit Dominus. Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos estis in manibus meis, domus Israel.* Quemadmodum enim ille potest lutum subigere, et pro arbitrio formare: ita facile possum tradere supplicio, et largiri salutem, et prospere agentibus calamitates immittere, et contra in ærumna viventibus prosperitatem importari. Hoc enim sequentia indicant.

Vers. 7, 8. *Ad summam loquar adversus gentes et regnum, ut exterminem, auferam, et dissipem eas. Et si conversa fuerit gens illa a malis suis, me etiam penitebit malorum, quæ cogitaveram* 500 *facere eis. Ne desperetis, inquit, de salute. Etenim si decrevero condemnare gentem, et comminatus fuero supplicium extremum, videro autem penitentiam eorum, non infero supplicium, sed misericordiam exhibeo.* [9, 10] Et contra, si bonorum copiam promissere, et illi contemnentem amplectentur nequitiam, promissionem bonorum non præstabo. Hoc igitur exploratum habentes, inquit, ne desperetis de melioribus: verum offerte penitentiam, et salutem capessite.

Vers. 11. *Ecce enim, inquit, fugo adversus vos mala, et cogito contra vos cogitationem. Avertatur quisque a via sua, et meliora facite studia vestra,*

A τήνδε τὴν ἡμέραν τιμῆσαι, καὶ τῶν πατέρων μὴ ζηλώσαι τὴν ἀπειθειαν· τούτου γὰρ γινομένου, φησί, τῶν τῆς εἰρήνης καρπῶν ἀπολαύσεσθε, καὶ συνδραμούνται πάντοθεν οἱ τῷ Θεῷ τὰς θυσίας ἐν ἡεὶ εἰρήνῃ προσφέροντες. Ὑμῶν δὲ παραβαινόντων τῆς ἀργίας τὸν νόμον, καὶ φορτία κομιζόντων ἐν τῇ τοῦ Σαββάτου ἡμέρᾳ, οὐ τὰς πύλας μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν παραδώσω πυρὶ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

Οὕτω καὶ τοῦτον συμπεράνας τὸν λόγον, παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ εἰς τὸ τοῦ κεραμέως εἰσελθεῖν καταγώγιον. Ποιᾶ δὲ τὸ προσταχθὲν ὁ προφήτης, καὶ θεωρεῖ τὸν κεραμέα σκευῶς τι διαπλάττοντα· εἶτα τοῦτο διαπεσὸν καὶ συντριβὸν ἀνωθεν κουργαῖντα.

δ. Καὶ 27 *ἔβλεπε γὰρ, φησί, τὸ ἀργεῖον, ὃ αὐτὸς ἔποιε ἐκ τοῦ πηλοῦ* 28, *ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἔποίησεν αὐτὸ ἀργεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι.* Οὕτω δεῖξας τὸν κεραμέα τοῦ πηλοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ ὡς ἂν ἐθέλῃ, κατασχηματίζοντα 29 τοῦτον, πρὸς τὸν προφήτην φησὶν· Εἰπὲ αὐτοῖς·

ς'. *Εἰ καθὼς ὁ κεραμεύς, οὕτως οὐ δύναμαι* 30 *τοῦ ποιῆσαι ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ; φησὶ Κύριος. Ἰδοὺ ὡς πηλὸς* 31 *ἐν χειρὶ* 32 *τοῦ κεραμέως, οὕτως ὑμεῖς ἐν ταῖς χερσὶ μου ἐστέ, οἶκος Ἰσραὴλ.* Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος καὶ φύρει δύναται τὸν πηλόν, καὶ σχηματίζει τούτον, ὡς ἂν ἐθέλῃ· οὕτως ἐμοὶ βῆδον, καὶ τιμωρίαν παραδοῦναι, καὶ σωτηρίαν χαρίσασθαι, καὶ τοὺς ἐν εὐπραξίᾳ συμφοραῖς παραδοῦναι, καὶ αὐ πάλιν τοῖς ἐν δυσκληρίᾳ εὐμερίαν χαρίσασθαι. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

ζ, η'. *Πέρας* 33 *λαλήσω ἐπὶ ἔθνη καὶ* 34 *βασιλείαν, τοῦ ἐξῆραι αὐτούς, καὶ* 35 *καθελεῖν, καὶ τοῦ ἀπολλύειν. Καὶ ἂν* 36 *ἐπιστραφῇ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ κακῶν αὐτῶν· καὶ μετανοήσω ἀπὸ* 37 *τῶν κακῶν, ὡς ἐλογισάμην ποιῆσαι* 38 *αὐτοῖς. Μὴ ἀπαγορεύσητε, φησὶ, τὴν σωτηρίαν· καὶ γὰρ εἰ καταψηφίσομαι ἔθνος, καὶ ἀπειλήσω τιμωρίαν ἐσχάτην, ἴδω δὲ αὐτῶν τὴν μεταμέλειαν, οὐκ ἐπάγω τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ὀρέγω τὸν ἔλεον. Ἐὰν πάλιν* 39 *ὑπόσχωμαι ἀγαθὸν ἀφρονίαν, καταφρονήσαντες δὲ ἐκεῖνοι κωνηρίαν* 40 *ἀσπάσωνται, οὐ περανῶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑπόσχεσιν. Τοῦτο τοῖσιν εἰδότες, φησὶ, μὴ ἀπαγορεύσητε τὰ χρηστότερα, ἀλλὰ προσενέγκετε τὴν μετάνοιαν, καὶ τὴν σωτηρίαν καρπώσαθε.*

ι'. *Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ, φησὶ, κλάσσω ἐφ' ὑμᾶς καιά, καὶ λογίζομαι ἐφ' ὑμᾶς λογισμόν· ἀποστραφῆτω ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς κωνηρᾶς, καὶ καλ-*

VARIÆ LECTIONES.

28 ἐν B præm. ὡς. 27 Καὶ ἐπ. B διέπεσεν. 28 ἐκ τοῦ πηλοῦ. Des. apud LXX. 29 B μετασχηματίζοντα. 30 Rec. lectio, οὕτως οὐ δύνησομαι. 31 πηλ. B præm. ὁ. 32 ἐν χειρὶ. Ita Compl. 33 Πέρας. Hebr. in momento. 34 ἔθνη καὶ Rec. lectio, ἔθνος, ἢ ἐπὶ. Ita quoque infra, ad Ezech. xxvii, 34-36, ubi tamen pro ἡ leg. καὶ. 35 καὶ καθελεῖν. Des. apud LXX, sed leg. etiam ad Ezech. loco cit. 36 ἂν. Des. in B infra, loco cit., est ἂν. 37 ἀπὸ. Rec. lectio est περὶ. Ita quoque infra, loco cit. 38 ποιῆσαι. Infra, loco cit., præm. τοῦ, juxta rec. lect. 39 εὐαν πάλιν κ. τ. λ. Hæc ad vers. 9 et 10, se referunt, qui infra, loco cit., et ibid. ad c. xxxvi, 13 15, ita leg. Καὶ πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνομιώδομοῦσθαι καὶ τοῦ καταφρονεῖσθαι· ἂν ποιήσωσι (ad Ezech. xxxvi, loco cit., καὶ ποιήσωσι) τὰ κωνηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Alias lectio-nes vers. 9, vid. supra, tom. I, pag. 160. 40 πον. B τιμωρίαν.

11ω " ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν, καὶ τὰς Ἀ
 δδοὺς ὑμῶν. Ἄλλ' αὐτοὺς μὲν φιλόανθρωπος ὢν, τοι-
 αῦτα προσεβήνοχε φάρμακα · ἐκείνοι δὲ τοῦ ἱατροῦ
 τὰς ὑποθήκας οὐκ ἐδέξαντο.

12. Ἄλλ' εἰπον, φησιν, Ἄνδριούμεθα " ὅτι
 ἀπιστῶ τῶν ἀποστροφῶν ἡμῶν πορευσόμεθα, καὶ
 ἕκαστος τὰ " ἀρσότη τῆς καρδίας αὐτοῦ ποιή-
 σομεν. « Ἀποστροφᾶς » καλεῖ τὴν τῶν χειρῶν ὁδόν.

13. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος · Ἐρωτήσατε
 Ἰθραῖι "· Τίς ἤκουσε τοιαῦτα φρικτὰ σφόδρα "·
 ἃ ἐποίησε παρθένος θυγάτηρ Ἱερουσαλὴμ "· Παρ-
 θένον αὐτὴν καλεῖ, οὐκ ὡς οὐκ ἀκόλαστον, ἀλλ' ὡς " ἠ-
 ὤραζομένην, καὶ ἐπὶ τῷ κάλλει σεμνυνομένην.

14. Μὴ " ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέτρας μαστοί, ἢ
 χιῶν ἀπὸ τοῦ Λιβάνου; ἢ " ἐκκλίνοι ὕδωρ βι-
 αίως ἀνέμῳ φερόμενον; Αἱ πηγαί, φησιν, ἀπαύ-
 στως ἀναδύζουσιν, ὁ Λίβανος ἔχει τὴν χιῶνα διηνε-
 πῶς, τὸ βύβη φερόμενον ὕδωρ τετριμμένην τρίβον
 εἰσέει · οὗτοι δὲ τοῦ νόμου κατέλιπον τὴν ὁδόν, καὶ
 τῶν ἐμῶν ἐντολῶν οὐδέμια παρ' αὐτοῖς μνήμη · τοῦ-
 το γὰρ δηλοὶ τὰ ἐξῆς.

15. Ὅτι ἐκαλλήθητό μου ὁ λαὸς μου, εἰς κερὸν
 ἰθυμίαςαν, καὶ ἀσθενοῦσιν " ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐ-
 τῶν σχοιρίοις " αἰωνίοις, τοῦ ἐπιβῆναι τρίβον " οὐκ
 ἔχουσαν ὁδὸν εἰς πορείαν. Ἐπενόησαν, φη-
 σιν, ἀτραπούς οὐκ ἐξ ἀρχῆς τετριμμένας, καὶ ταύ-
 τας αἰωνίους ἀπέφηναν ὁδοὺς · ἀντὶ τοῦ, ταύταις
 αἱ κεχηρημένοι διατελοῦσιν. Ὅς χάριν αὐτῶν ἐρη-
 μίᾳ παραδώσω τὴν γῆν · τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν.

16. Τοῦ εἶδαι τὴν γῆν αὐτῶν εἰς ἀραισμόν,
 καὶ εἰς συρισμόν " αἰώνιον. Ὁ συρισμὸς τὴν ἐρη-
 μίαν τῆς πόλεως δηλοῖ · οἱ γὰρ εὐπραγοῦσαν " τὴν
 πόλιν ἰδόντες, εἶτα ἐρημωθεῖσαν θεώμενοι, συρί-
 ζειν " εἰκόθασιν, καὶ ταύτην δεῖκνυσιν " τὴν συμφο-
 ράν.

17. Ὅς ἀνεμὸν καύσωνα " διασπαρῶ αὐτοὺς
 κατὰ πρόσωπον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Οὐδὲ φειδοῦς,
 φησὶ, παρὰ τῶν δυσμενῶν ἀπολαύσουσιν · ἀλλὰ
 μισήσουσιν αὐτοὺς, καθάπερ τὴν καύσωνα ἀπο-
 στρέφεται. « Αὐχένα " καὶ οὐ πρόσωπον δεῖξω αὐ-
 τοῖς ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. » Ἴδιον γὰρ τῶν
 ἠερουδέων, καὶ τῶν δούλων, τὸ κύπτειν εἰς γῆν,
 ὡς μᾶλλον αὐτῶν τὸν αὐχένα ἢ τὸ πρόσωπον φαίνε-
 σθαι. Καὶ ἄλλως δὲ δυνατὸν νοῆσαι · τῶν γὰρ ἀπ-
 οστραμμένων οὐ τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ τὸν αὐχένα ὀρώ-
 μεν · δηλοῖ τοίνυν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποστρο-
 φήν. Τὰ μὲν οὖν ἐκαίνοις ἀπειληθέντα τοιαῦτα ·
 ἔργον δὲ γενέσθω φάρμακα τὰ ἐκείνων παθήματα ·

et vias vestras. At ille quidem, cum benignus sit;
 hujusmodi obtulit remedia. Illi vero quæ suggererat
 medicus, monita non admiserunt.

Vers. 12. Sed dixerunt, inquit, Comfortabimus
 nos, quia post aversiones nostras ibimus, et unus-
 quisque quæ placent cordi suo, faciemus. « Aversio-
 nes » vocat viam deteriorum.

Vers. 13. Propterea hæc dicit Dominus : Interro-
 gate in gentibus : Quis audivit talia valde horribilia,
 quæ fecit virgo filia Hierosolymæ? Virginem illam
 appellat, non quod non sit intemperans : sed quod
 formæ det operam, et de pulchritudine gloriatur.

Vers. 14. Nunquid 501 deficient a rupe mam-
 mæ stillantes, aut nix a Libano? nunquid declinat
 aqua violenter delata vento? Fontes, inquit, sine
 intermissione scaturiant, Libanus semper habet
 nivem, aqua cum impetu labens trita via defluit :
 isti vero viam legis deseruerunt, et mandatorum
 meorum apud eos nulla est memoria. Hoc enim
 significant quæ sequuntur.

Vers. 15. Quia oblitus est mei populus meus,
 frustra suffitum adoleverunt, et infirmi sunt in viti
 suis funiculis æternis, ut ingrediantur semitam, quæ
 non habet viam ad proficiscendum. Excogitaverunt,
 ait, semitas minime antea jritas, et vias fecerunt
 perpetuas, id est, iis uti perseverant. Quapro-
 pter tradam desolationi terram eorum. Hoc enim
 subjunxit.

Vers. 16. Ut redigam terram eorum in vastatio-
 nem et exsibilationem perpetuam. Exsibilitatio deso-
 lationem urbis innuit. Qui enim civitatem floren-
 tem viderunt, si postea desolatam conspexerint,
 exsibilare consueverunt, et hoc modo calamitatem
 designare.

Vers. 17. Tanquam ventum urentem dissipabo
 eos, in conspectu hostium eorum. Nullam, inquit,
 misericordiam consequentur, ab inimicis : sed odio
 prosequentur eos, sicut qui aversatur ardorem.
 « Cervicem et non faciem ostendam eis, die inter-
 itus ipsorum. » Captivorum enim et servorum
 proprium est, inclinari in terram, ita ut cervix
 magis 502 appareat quam facies. Potest et aliter
 D intelligi. Aversorum enim faciem non videmus,
 sed cervicem : aversionem itaque Dei sermo
 significat. Quæ igitur comminatus illis est, sunt
 ejusmodi. Ulinam vero medicinæ loco nobis sint
 afflictiones illorum : ut aliorum pœnis eruditi, et

VARIE LECTIONES.

11 Rec. lectio, καλλίονα. 12 ἀνδρ. Hebr. res desperata est 13 τὰ—αὐτ. Hebr. juxta obfirmationem cordis
 sui. 14 ἴθν. B præm. ἐν, ut apud LXX. 15 σφ. In cod. Vat. ponitur post ἐποίησε. 16 Ἱερ. Hebr. Israel.
 Sicque cod. Vat. habet Ἱσραήλ. 17 ὡς. Des. in B. 18 Μὴ—Λιβ. Hebr. Num cessabit (sc. tam cito) e
 petra agrorum nix Libani? 19 ἦ. Rec. lectio est μὴ. 20 ἀσθενοῦσιν. B ἀσθενήσουσιν. Hebr. impingere
 faciunt eos. 21 Rec. lectio, σχοιρίους αἰωνίους. Hebr. in senitis sæculi. 22 Rec. lectio, τρίβους. 23 οὐκ
 — πορ. Hebr. in via non trita. 24 Rec. lectio, σύριγμα. B semper συριγμὸν. 25 εὐπραγοῦσιν. B εὐ πρᾶτ-
 τασαν. 26 B συρίττειν. 27 ταύτην δεῖκν. B ταύτην δεῖκνυσι. 28 Ὅς ἀνεμὸν καύσωνα. Hebr. Velut Euro.
 29 εὐχ. — αὐτῶν. Bene juxta Hebr. et rectius quam apud LXX. Ita fere Compl. νότων καὶ μὴ πρόσω-
 πων. x. τ. λ.

vitam legibus divinis consonam agentes, legisla-
torem propitium habeant in sæcula. Amen.

A ἵνα ταῖς τῶν ἄλλων τιμωρίας σωφρονισθέντες, καὶ
κατὰ τοὺς θεοὺς παλιτευόμενοι νόμους, ἴδωμεν τὸν
νομοθέτην ἔχοιμεν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

TOMOS E'.

LIBER QUINTUS.

VERS. 18. *Et dixerunt: Agite, excogitemus etiam adversus Jeremiam cogitationem. Non enim peribit lex a sacerdote, neque consilium a sapiente, neque sermo a propheta.* Tria testificantur de eo maxima, sacerdotium, prophetiam, et sapientiam, et charismatis cujusque vim norunt, ac certitudinem. Et cum obsequi deberent iis quæ dicebantur, non solum ipsi contradicunt, sed mortem etiam moluntur. « Agite enim, ait, percutiamus eum lingua, et non audiamus cunctos sermones ejus. » Adeo illos vel ipsa Dei verba tædio afficiebant. Illud porro, « percutiamus eum lingua, » ponitur pro « texamus in eum calumniam. » [19-25] Hæc sentiens propheta, Deum orat ut velit esse iudex: eique in memoriam revocat preces, quas eorum nomine sæpius obtulerat. Tum sermone in votum conformato, prædicit orituram e fame mortem, cædes ab hostibus committendas, et cætera quæ in bellis accidunt.

503 · CAPUT XIX.

[1-9] His dictis, aliisque hujusmodi, jubetur accepta urna testacea exire in cæmeterium, cum sacerdotibus et senioribus populi, et iterum comminari civitati exitium, et idolorum cultum in memoriam revocare. Prædixit quoque obsidionis futura incommoda, et rerum necessariarum penuriam. [10] Et post hæc omnia, jubetur urnam contere, ac dicere:

VERS. 11. *Sic conteram populum istum, et civitatem istam, quemadmodum conteritur vas testaceum, quod ultra non poterit instaurari.* [12, 15] Minatur etiam domui regie eversionem, et toti civitati vastationem: quia non modo publice, sed etiam in ipsis domibus, libabant idolis, et sacrificia offerebant. Quin etiam, fore ut in ipso loco idolis destinato sepeliantur occisi. « Sepelient enim in Topheth: quia non erit locus, ubi sepelire pos-

ιη'. Καὶ εἶπον· Δεῦτε, καὶ λογισώμεθα ἐπὶ Ἰερεμίαν λογισμὸν, ὅτι οὐκ ἀπολείται νόμος ἀπὸ ιερέως, καὶ βουλή ἀπὸ σοφίου, καὶ λόγος ἀπὸ προφήτου. Τρία μαρτυροῦσιν αὐτῷ τὰ μέγιστα, ιερωσύνην, καὶ προφητείαν, καὶ σύνεσιν· καὶ ἐκάστου χαρίσματος ἴσασι τὸ δυνατόν τε καὶ ἀψευδέες. Καὶ δέον εἶκιν τοῖς λεγομένοις, οὐ μόνον ἐκεῖνοι ἀντιλέγουσιν ⁷⁰, ἀλλὰ καὶ θάνατον τυρεύουσι. « Δεῦτε γὰρ, φησί, πατάξωμεν αὐτὸν ἐν γλώσσῃ, καὶ οὐκ ⁷¹ ἀκουσώμεθα ⁷² πάντας τοὺς λόγους αὐτοῦ. » Τοσοῦτον αὐτοὺς ἀπέκνει ⁷³ καὶ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα· τὸ δὲ « Πατάξωμεν αὐτὸν ἐν γλώσσῃ, » ἀντὶ τοῦ « Συκοφαντίαν ὑφάνωμεν κατ' αὐτοῦ. » Τούτων αἰσθημένος ὁ προφήτης, τὸν Θεὸν ἱκετεύει γενέσθαι κριτὴν, καὶ ἀναμνησθεῖ αὐτὸν ὧν πολλάκις ὑπὲρ αὐτῶν προσενήνοχε πρεσβειῶν. Εἶτα εὐκτικῶς μὲν σχηματίζει τὸν λόγον, προλέγει δὲ τὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ⁷⁴ γενησόμενον θάνατον, καὶ τὰς ὑπὸ τῶν πολεμίων γενησομένας σφαγὰς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν τοῖς πολέμοις ⁷⁵ γιγνόμενα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, κελεύεται λαθεῖν ⁷⁶ βῖχον ὀστράκινον, καὶ ἐξελεῖν εἰς τὸ πολυάνδριον, μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ⁷⁷ πρεσβυτέρων, καὶ ἀπειλῆσαι πάλιν τῇ πόλει τὸν ὄλεθρον, καὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀναμνησθαι θεραπείας. Προεῖπε δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς πολιορκίας τεχθησόμενα κακὰ, καὶ τῶν ἀναγκαίων τὴν σπάνιν· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα συντρέψαι τὸν βῖχον, καὶ εἰπεῖν·

Δα'. Οὕτως συντρέψω τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ τὴν πόλιν ταύτην· καθὼς συντρίβεται ἄγχος ὀστράκινον, ὃ οὐ δυναίσεται ἰαθῆναι ἔτι. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ τῇ βασιλικῇ οἰκίᾳ τὴν κατάλυσιν, καὶ πάσῃ τῇ πόλει τὴν ἐρημίαν· ἐπειδήπερ οὐ μόνον δημοσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις, σπονδὰς τοῖς εἰδώλοις καὶ θυσίας προσέφερον. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῶν εἰδώλων χωρίον ταφῇ ⁷⁸ τῶν ἀνηρημένων γενήσεται. « Θάψουσι ⁷⁹ γὰρ ἐν τῷ Τωφέθ, διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν ποῦ

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ ἀντὶλ. B πρᾶμ. οὐκ, sed minus recte. ⁷¹ οὐκ. Exstat tantum in Compl. juxta Hebr. ⁷² ἀκουσώμεθα. ⁷³ ἀπέκνειεν. ⁷⁴ B λόγου. ⁷⁵ B πολεμίοις. ⁷⁶ B ἀναλαθεῖν. ⁷⁷ τοῦ λαοῦ. Des. in B. ⁷⁸ ταφῇ. B πρᾶμ. ὅτι. ⁷⁹ Θάψουσι — θάψαι. Ex alio interprete Græco hæc desumpta sunt, desid. enim apud LXX. Ἰαράμ differunt quæ hab. Compl. ad fin. vers. 11. Apud Montf. in Hexapl. ad h. l. leg. Θαφέθ.

ἔδωκεν. Ἰδὲ δὲ τοῦτου τὸ πλῆθος τῶν ἀνηρημένων ἄκουσαν. Ἐπανίστανται δὲ τῷ προφήτῃ πάλιν ἐκέλευσεν ὁ δεσπότης ἐν τῇ καθιερωμένῃ αὐτῷ πᾶσι τὴν προφητείαν προσενεγκεῖν, καὶ προφητεῦσαι ἐπὶ τῇ πόλει ἐκείνῃ, καὶ πάσαις ταῖς ὑπηκόοις πόλεσι τε καὶ κώμαις, τὴν ἐρημίαν.

ΚΕΦΑΛ. Κ΄.
 α'. Τοῦτον ἔδωκε τὸν λόγον ὁ Πασχὼρ ἀκούσας, ἀρχιερεὺς δὲ οὗτος ἐτύγγανεν αὐτῷ, οὐ μόνον ἠκίσαστο τὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ καθέριξεν.

β'. Ἐπάταξε γὰρ, φησὶ, Πασχὼρ τὸν προφήτην Ἰερουσαλήμ, καὶ ἐπέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸν καταράκιον. Ὑπόγειον δὲ τινα τόπον λέγει· πολλὰ δὲ τοιαῦτα εἶχεν οἰκήματα ὁ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθεὶς νεῶς. Ἐξαγαγὼν δὲ αὐτὸν ἐπὶ ὑστέρᾳ ἔβησεν αὐτῷ πάλιν λέγοντος· Ὁὐχὶ Πασχὼρ Κύριος ἐκάλεσε τὸ ὄνομά σου, ἀλλ' ἦ μέτροικον κυκλώθεν. Ὁ μόνον δὲ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ δορυαλώτους γενήσεσθαι λέγει, καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἀναيرهθεῖσθαι. Καὶ μέντοι καὶ πάντα τὸν λαὸν τῷ Ναβουχοδονόσορ ἀπειλεῖ παραδώσειν. Ταῦτα τοίνυν διὰ πλείονων εἰρηκῶς ὁ προφήτης, δυσχεραίνει τὰς κατ' αὐτοῦ συνεχῶς γιγνομένας ἐπαναστάσεις, καὶ τῇ τοῦ συνειδότος θαρσύνει καθαρότητι, παρήρησι χρεῖται πρὸς τὸν δεσπότην, καὶ φησιν·

γ'. Ἠπάτησάς με, Κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐκράτησάς με, καὶ ἠδυνήθης. Ἐφυγον, φησὶ, τὴν προφητείαν, εἶπα εἶναι νεώτερος, καὶ μὴ ἀρκεῖν εἰς τῆνδε τὴν ὑπουργίαν, καὶ ὑπέσχου κρεττόνα με ποιῆσειν τῶν πολεμούντων, καὶ τέχην χαλκῶ καὶ σὺλῳ σιδηρῶ παραπλήσιον δεῖξειν· καὶ νῦν γέγονα καταγέλαστος· τοῦτο γὰρ λέγει· Ἐγενόμην εἰς γέλωτα πᾶσαν ἡμέραν· διετέλεσα μυκτηρίζομενος.

δ'. Ὅτι ὁ Πασχὼρ λόγῳ μου γελᾶσομαι, ἀθεσίου καὶ ταιλαπωρίαν ἐπικαλέσομαι, ὅτι ἐγέρετο ὁ λόγος Κυρίου ἐμοὶ εἰς ὀνειδισμόν καὶ εἰς χλευασμόν πᾶσαν ἡμέραν. Δάκνουσι τὸν προφήτην, ὡς αἱ εἰς αὐτὸν γιγνώμεναι ταιλαπωρίαί τε καὶ αἰκία, ἀλλ' αἱ κατὰ τῶν θεῶν λογίων τολμῶμεναι κωμῶδαι.

ε'. Καὶ εἶπον· Ὁὐ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ οὐ μὴ λαλήσω ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Ἀντί τῷ, οὐ μὴ προφητεῦσω, οὐδ' οὐ μὴ προσενέγκω τὰς ἀπειθοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν πρόβησιν. Καὶ ἐγένετο ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὡς πῦρ καίομενον, καὶ φλεγόμενον, καὶ συνεχόμενον ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ παρεῖμαι πάντοθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ὑπέμεινε Παῦλος ἐν ταῖς Ἀθήναις

sint. Per hoc quidem multitudinem intersectorum declaravit. [14, 15] Redeunti vero prophetæ mandavit iterum Dominus, ut in atrio sancto prophetiam omnibus enuntiaret, et prophetaret tam civitati illi, quam cunctis urbibus et pagis ei subditis, vastationem.

CAPUT XX.
 [1] Cum autem audisset hunc sermonem Paschor qui princeps erat sacerdotum, non solum percussit prophetam, sed etiam inclusit.

Vers 2. Percussit enim, inquit, Paschor Jeremiam prophetam, 504 et coniecit eum in cataram. Locum quendam dicit subterraneanum, cujusmodi multa habebat templum a Salomone ædificatum. [3] Postero vero die, cum eduxisset eum, iterum dicentem audivit: Nequaquam Dominus vocavit Paschor nomen tuum, sed migrantem in circuitu. [4-6] Nec eum duntaxat, sed etiam familiares ejus dicit in captivitatem ducendos, et post captivitatem interficiendos esse. Quin etiam minatur se traditurum regi Nabuchodonosori universum populum. Hæc ergo cum pluribus dixisset propheta, moleste fert insultus, qui jugiter in ipsum fiebant, et puritati conscientie confidens, libertate loquendi utitur erga Dominum, dicens:

Vers 7. Decepisti me, Domine, et deceptus sum: obtinuisti, et potuisti. Fugiebam, inquit, prophetandi munus, dicebam me ætate juniorem esse, et huic ministerio longe imparem: et pollicitus es mihi te effecturum ut impugnantibus me fortior essem, rediturumque me muro æneo et columnæ ferreæ similem. Nunc autem ridiculus factus sum. Hoc enim dicit: Factus sum risui toto die: perpetuæ subsannationi obnoxius fui.

Vers 8. Quia amaro verbo meo ridebor, vastitatem et miseriam invocabo, quia sermo Domini factus est mihi in opprobrium et in derisionem toto die. Angitur propheta, non quod calamitate 505 et verberibus affligebatur, sed quod eloquia divina suggillabantur.

Vers 9. Et dixi: Non nominabo nomen Domini, nec loquar in nomine ipsius. Hoc est, non prophetabo, nec enuntiabo non creditibus predictionem Dei. Et factus est in corde meo velut ignis ardens et accensus, constrictus in ossibus meis: et totus quasi solutus sum, nec ferre possum. Hoc ipsum etiam accidit divino Paulo Athenis, cum tacitus exspectaret: Constringebatur, inquit, spiritus

VARIÆ LECTIONES.

α' Τοῦτον — λόγον. B Τοῦτων δὲ τῶν λόγων. β' εἰς τὸν καταρ. *Hebr.* in carcerem. γ' B ὑστέρᾳ. δ' Κύριος ἐκ. Editio prior hab. κύριε ἐλάλησε. Apud LXX des. Κύριος. ε' κυκλ. Editio prior habet κύκλωθεν. ζ' B χρεῖται. η' Ἡπ. — ἠδυν. *Hebr.* Persuasisti mihi, o Jehova (sc. ut mandata tua ad populum hunc deferrem) et persuasisti sum: fortior me fuisti et prævaluisti. θ' με. Des. apud LXX. ι' Rec. lectio est ἠδυνάσθης. κ' B εἶπον. λ' Ὅτι — ἐπικ. *Hebr.* Nam ex quo loquor et clamor, ob violentiam et vastationem clamor. μ' ταλ. B λοιδορία. ν' ἐν τ. κ. μου. Des. apud LXX. ξ' καὶ φλ. Rec. lectio φλέγον. ο' παρ. Ita ex B emendavimus, juxta rec. lect. quæ voci ἡπλῶ defatigatus sum aptior est, quam Sirm. lectio πυρούμαι ardeo.

Pauli, videntis idololatriæ adeo deditam civitatem. Idem accidit et prophetæ. Gratia enim prophetica constringebat illum nolentem loqui. [10] Deinde narrat, quo pacto non solum affligebant et pulsabant eum, sed et alias adjugebant insidias, ut circumvenirent illum, et abducere niterentur a Deo. Dixerunt enim, ait: « Insultemus ei nos omnes viri amici ejus: et observate animum ejus, an fallatur: et invalescemus in eum, et ultionem nostram de eo sumemus. » Quis digne deplorare possit versutias malignæ mentis? Non tamen sibi ipsi confidit propheta: sed laudat opem divinam, et ait:

VERS. 11. Dominus mecum est quasi pugnator fortis. Docet quoque victoriã divino auxilio partam. « Propterea persecuti **506** sunt, et vincere non potuerunt. Obruti sunt pudore satis magno, quia non potuerunt intelligere ignominias suas, quæ per sæculum non tradentur oblivioni. » [12] Tum de novo postulat ut Deus sit iudex, ac de illis sumat pœnas machinationibus dignas. Fatigatus autem, et dolore nimio confectus, vitamque hanc ægre ferens, laudat imprimis Deum universorum, atque ita maledicit diei, quo mater parturierat.

VERS. 13. *Cunctate*, inquit, « Deo: laudate eum, quia eripuit animam pauperis e manu malignantium. Præponit laudes, ut omnem prætextum blasphemix tollat. Tum deinde ait:

VERS. 14, 15. *Maledictus sit dies, quo natus sum: dies quo peperit me mater mea. Et maledictus homo, qui nuntiavit patri meo, dicens: Natus est tibi filius masculus; ne sit gaudens. Solent homines, dum vehementer anguntur, astantes apprehendere, et manibus comprimere: quandoque etiam, premente dolore, manus collidere: quod prophetæ quoque accidit, qui præ nimio dolore diem aggressus est, rem minime subsistentem, eumque item, qui patri partum nuntiaverat. Nec vero certus hic quispiam designatur, ut verisimile est neminem nuntiasse. [17, 18] Addit vero, Melius mihi erat, in utero materno finire vitam, et mortuum egredi, quam in has omnis generis delabi calamitates.*

507 CAPUT XXI.

VERS. 1. *Sermo Domini factus ad Jeremiam quando rex Sedecias misit ad eum Paschor filium*

• Act. xvii, 16.

ἠνίκα ἐσιώπα⁹⁸. • Συνείχετο⁹⁹ γάρ, φησί, τὸ πνεῦμα τοῦ Παύλου θεωροῦντος κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν. • Τοῦτο πάσχει καὶ ὁ προφήτης· ἡ γὰρ προφητικὴ χάρις συνέχευεν αὐτὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενον. Ἔϊτα διηγείται ὅπως οὐ μόνον ἐταλαιπωροῦντο⁹⁷ αὐτὸν καὶ ἠλίζοντο· ἀλλὰ καὶ ἑτεραγ ἐπιβουλήν ἐκάτ-
 τουν, ἐξαπατησαὶ αὐτὸν, καὶ ἀποστῆσαι πειρώμε-
 νοι⁹⁸ τοῦ Θεοῦ. Εἶπον γάρ, φησὶν· « Ἐπισυστώμεν⁹⁹ αὐτῷ πάντες ἄνδρες φίλοι αὐτοῦ, τηρήσατε τὴν ἐπίνοιαν αὐτοῦ, εἰ ἀπατηθῆσεται¹, καὶ δυνασώμεθα αὐτῷ, καὶ ληψώμεθα τὴν ἐκδικήσιν ἡμῶν ἐξ αὐτοῦ. »
 Τίς ἂν ἀξίως θρηνησειεν² τῆς πονηρίας τὰς ἐπινοίας; Ὁ μέντοι προφήτης οὐχ ἑαυτῷ θαρραί, ἀλλὰ τὴν θείαν ἐπικουρίαν ὕμνει, καὶ φησι.

α'. Κύριος μετ' ἐμοῦ καθὼς μαχητῆς ἰσχύων. Διδάσκει δὲ καὶ τῆς θείας ἐπικουρίας τὴν νίκην. « Διὰ τοῦτο ἐδίωξαν³, καὶ οὐκ ἴδυνθησαν νικῆσαι: ἠσχύνθησαν σφόδρα, ὅτι οὐκ ἔδυνήθησαν⁴ νοῆσαι ἀτιμίαν αὐτῶν, αἱ δὲ αἰῶνος οὐκ ἐπιλησθή-
 σονται. » Ἔϊτα αἰτεῖ πάλιν γενέσθαι κριτὴν τῶν Θεῶν, καὶ ἀπατιῆσαι αὐτοὺς δίκας τῶν ἐπιχειρημάτων ἀξίας· ἀνιῶμενος δὲ, καὶ λίαν ἀλγυνόμενος καὶ τὴν παρούσαν δυσχεραίνων ζωὴν, πρῶτον ὕμνει τὸν τῶν ὄλων Θεόν, καὶ τῆνικαῦτα ἱπαραίεται τῇ τῶν μητρῶν ὠδίνων ἡμέρᾳ.

ιγ'. Ἄσαστε γάρ, φησί, τῷ Κυρίῳ, αἰρέσατε αὐτὸν⁵, ὅτι ἐξέλεστο ψυχὴν πένθητος ἐκ χειρὸς πονηρευομένων. Προτάττει τὸν ὕμνον, ἵνα πᾶσαν ἀφορμὴν βλασφημίας ἐκβάλῃ. Ἔϊτα φησὶν
 ιδ', ιε'. Ἐπικατάρατος ἡ ἡμέρα ἐν ἣ ἐτέχθη ἐν αὐτῇ· ἡ ἡμέρα⁷ ἐν ἣ ἔτεκε με ἡ μήτηρ μου⁸. Καὶ ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἐδάγ-
 γελισσάμενος τῷ πατρὶ μου λέγων· Ἐτέχθη σοι υἱὸς⁹ ἄρσην¹⁰ μὴ εὐφραίνόμενος ἔστω. ¹¹ Εἰώθησαν οἱ ἄνθρωποι, λίαν ὀδυρόμενοι, τῶν παρ-
 εσταμένων ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ ταῖς χερσὶν ἀποθλί-
 βειν¹² ἔστι δὲ ὅτε καὶ προσάρασσεν τὰς χεῖρας, τῆς ὀδύνης ἀναγκαζούσης· τοῦτο πέπονθε καὶ ὁ προφήτης. Ἐκ γὰρ τῆς ὑπερβολούσης ὀδύνης τῆς ἡμέρας ἐπελάβετο, χρήματος ἀνυποστάτου, καὶ τοῦ ¹³ τῷ πατρὶ τὸν τόκον μηνύσαντος. Καὶ οὐδὲ ἰδιός τις ἦν οὗτος¹⁴· εἰκὸς δὲ μηδὲ μηνύσαι τινα. Προστίθησι δὲ, ὅτι καὶ ἀμεινον ἦν μοι ἐν τῇ μήτρᾳ τελευτῆσαι, καὶ νεκρὸν προελθεῖν. ἢ ταῖς παντοδαπαῖς ταύταις περιπεσεῖν συμφοραῖς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

α'. Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἰερεμίαν πρὸς Κυρίου, ὅτε ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν Σεδεκίας ὁ

VARIE LECTIONES.

⁹⁸ ἐσ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. σιωπᾶ. ⁹⁹ συνέχ. Act. xvii, 16 est παρωξύνετο, respexit autem Noster ad loquum similem Act. xviii, 5, ubi leg. τῷ πνεύματι. ⁹⁷ ἐταλ. B ἐταλοροῦντο. ⁹⁸ πατρ. τ. Θ. B τοῦ Θεοῦ βουλόμενοι. ⁹⁹ ἐπισ. — ἐπί. αὐτ. Hebr. indicemus eum (dicunt), omnes familiares mei, et custodes lateris mei. ¹ εἰ ἀπατ. Hebr. forsitan persuaderi sibi patietur. ² θρ. Ita B sed edit. prior hab. θρηνησει. ³ ἐδ. Hebr. impingent. ⁴ νικ. B γοῆσαι, juxta rec. lect. cui tamen h. l. præferenda est melior, eaque rarior, Sirmondiana. ⁵ ἡδ. γοῆσαι. Rec. lect. ἐνόησαν. ⁶ B αὐτῷ, juxta rec. lect. ⁷ B τῇ ἡμέρᾳ. ⁸ μου. Apud LXX, sequi. μὴ ἔστω ἐπευκτῆ. ⁹ υἱός. Des. apud LXX. ¹⁰ μὴ εὐφρ. ἔστω. Apud LXX, des. μὴ ἐστω. Hebr. ut lætificando lætificaret eum. ¹¹ τῷ — μην. Ed. prior hab. τὸν et deinde μηνύσαντα. Minus recte. ¹² καὶ — οὗτος. B ὃν οὐδὲ ἤδει, ὅστις ἦν οὗτος.

βασιλεὺς τὸν Πασχώρ υἱὸν Μελχίου, καὶ τὸν Σοφορίαν υἱὸν Βασαίου ¹³ τὸν Ἰσραήλ. Ἔταρος οὗτος Πασχώρ ¹⁴· Μελχίου γὰρ οὗτος· ὁ δὲ κατηγορηθεὶς, Ἐμμήρ υἱός. Εἰδέναι μέντοι χρὴ, ὡς οὐ κατὰ τάξιν κείνται αἱ προφητεῖαι· ἐνταῦθα γὰρ τὰ ἐπὶ Σεδεκίου προφητεύει· μετ' ὀλίγον δὲ, τὰ ἐπὶ Ἰωακείμ καὶ τοῦ ¹⁵ Ἰεχονίου, οἳ πρὸ τοῦ Σεδεκίου ἐβασίλευσαν· ὁ μέντοι Σεδεκίας, ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ πολιτορχούμενος, περακαλεῖ τὸν προφήτην κλιτῆσαι τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν· ὁ δὲ προφήτης θεσπίσαι καλεῖται ταῦτα·

8, ε'. Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστρέψω τὰ ὄπλα τὰ πολεμικὰ ἐν ¹⁶ ταῖς χερσὶν ὑμῶν, ἐν αἷς ὑμῶν πολεμήσετε ¹⁷ τὸν βασιλέα Βαβυλωνῶν, καὶ τοὺς Χαλδαίους, τὸν ¹⁸ συγκακλιεκότας ὑμᾶς ἐξωθεν τοῦ τειχοῦ· καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ταύτης. Καὶ πολεμήσω ὑμᾶς ἐγὼ ἐν χειρὶ ἐκτεταμένη, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, ¹⁹ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ παροξυσμοῦ ²⁰ μεγάλου. Ἀνόνητα, φησὶν, ὑμῖν ἔσται τὰ ὄπλα, ἐμοῦ στρατηγούτος τῶν πολεμίων, καὶ μετ' ἐκείνων καθ' ὑμῶν παρατατομένου. Εἶτα λέγει, ὡς ἅπαντα ²¹ παραδώσει λιμῷ καὶ θανάτῳ, καὶ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ μετὰ τούτων αὐτὸν τὸν βασιλέα Σεδεκίαν τοῖς πεζαιτέροις καὶ δορυφόροις, καὶ τοῖς μὲν κατασφάζουσι, τοὺς δὲ δορυαλώτους ἀκίβητοι· τῷ δὲ γε λαῷ φάναί· ταῦτα παρεγγυᾷ·

η'. Ἰδοὺ ἐγὼ δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. ²² Εἶτα διδάσκει, ὡς ὁ ἐν τῇ πόλει μένων, καὶ τοῖς πολεμίοις ἀντιπασσόμενος, ὀδεύσει τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου· ὁ δὲ πρὸς τούτους αὐτόμολος ἀπελθὼν, ζωῆς ἀπειλῶσεται. Ταύτην γὰρ κατὰ τῆς πόλεως ἐξενήνοχα τὴν ψῆφον, ὥστε αὐτὴν τῷ τῶν πολεμίων παραδόνθηναι πυρὶ. Καὶ ταῦτα δὲ ἀπειλήσας παραίνει τῷ βασιλεὶ καὶ τοῖς ἀρχουσι, τοῦ δικαίου φροντίζειν, καὶ ἴσῃν ἐκφέρειν τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις ἐπαμῦναι ²³, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν ἐπιβεβημένην τιμωρίαν ἐπιχειεῖν.

ιγ'. Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς σὲ τὸν κατοικοῦντα τὴν κοιλιὰν Σύρου ²⁴ τὴν πεδιρὴν, φησὶ Κύριος. Ἀντὶ τοῦ, ²⁵ μετὰ τῶν ὄρων κειμένην ἐν κλίῳ τόπῳ· αὐτῶ γὰρ καὶ ὁ Σύρος ἠρμήνευσεν· λέγει δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ· ταύτην γὰρ ἔχει τὴν θέσιν· Σύρος δὲ ²⁶ συντομῶν ἐρμηνεύεται, καὶ πάλιν πέτρα· συνέχεται δὲ ἐπὶ ὄρων ἧδε ἡ πόλις. «Τοὺς λέγοντας· Τίς πατάξει ²⁷ ἡμᾶς; ἢ τίς ἐλεύσεται εἰς τὸ κατοικητήριον ἡμῶν;» Ἦν θρασύτητα αὐτῶν, καὶ τὸ μάταιον ὄρατος διδάσκει. Εἶτα ἀπειλεῖ, πυρὶ καταφλέξαι αὐτῆς τὸν δρυμὸν ²⁸. Δρυμὸν δὲ καλεῖ, καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ τῶν οἰκητόρων πλῆθος ²⁹.

Melchior, et Sophoniam filium Baasai sacerdotem. Illic est alter Paschor, nempe Melchior filius: qui vero reprehensus est, filius erat Emmer. Sciendum est porro prophetias non ordine positas esse. Hoc enim loco prophetiam texit eorum, quæ regnante Sedecia gesta sunt: paulo post autem, quæ temporibus Joacimi et Jechoniam, acciderunt, qui regnarunt ante Sedeciam. Sedecias igitur, cum obsideretur a Nabuchodonosore, hortatur prophetam, ut postulet auxilium a Deo. Propheta vero jubetur ita vaticinari:

VERS. 4, 5. Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego averto arma bellica, quæ sunt in manibus vestris, quibus vos pugnabit adversus regem Babylonis, et Chaldaeos, qui extra murum vos circumcluserunt. Et introducam eos in medium urbis hujus. Et expugnabo vos manu extensa, et brachio excelso, cum furore, ira et indignatione magna. Inutilis, inquit, vobis erunt arma, me ducem hostium agente, et cum illis contra vos in aciem prodeunte. Postmodum refert se traditurum esse eos omnes fami, et morti, et servituti, atque una cum illis ipsum regem Sedeciam, satellitibus et armigeris, qui alios quidem interfecturi, alios vero abducturi sint in captivitatem. Populo autem hæc effari mandat:

VERS. 8. Ecce ego dedi ante **508** conspectum vestrum viam vitæ et viam mortis. [9, 10] Deinde docet eum qui manserit in urbe, et hostibus restitit, viam mortis aditurum: qui autem sua sponte ad hostes abierit, vita positurum esse. Hanc enim adversus urbem protuli sententiam, ut ipsa hostili tradatur incendio. [11, 12] Hæc comminatus, admonet regem et principes curare quod justum est, æquamque ex justitia ferre sententiam, et iis qui læduntur opem ferre; atque hoc pacto impendens inhibere supplicium.

VERS. 13. Ecce ego ad te qui habitas in convalle Sor campestri, dicit Dominus. Hoc est, sitam inter montes, in loco concavo. Sic enim interpretatus est etiam Syrus. Vult autem dicere Hierosolimam, quæ hunc habet situm. Sor vero exponitur via angustia, aut petra. Clauditur autem urbs ista montibus. «Dicentes: Quis percutiet nos? aut quis ingredietur domum nostram?» Audaciam eorum declarat, et vanam temeritatem. [14] Deinde minatur se igne exusturum silvam ejus. Silvam autem vocat, et domorum et habitantium multitudinem.

VARIE LECTIONES.

¹³ Β Βασαίου, pro Μασαίου, ut videtur. Ita enim Compl. ¹⁴ Πασχ. Β præm. ὁ. ¹⁵ τοῦ. Des. in Β. ¹⁶ ἐν—Χαλδαίους. Rec. lectio est, ἐν οἷς ὑμεῖς πολεμεῖτε ἐν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Χαλδαίους. ¹⁷ Β πολεμήσητε. ¹⁸ ὄπ. Rec. lect. est, κραταῖω. ¹⁹ παρ. Leg. esse videtur παροργισμοῦ, juxta cod. Alex. ²⁰ Β ἅπαντας. ²¹ Β ἐπαμύνην. ²² Ed. prior hab. Σύρος. ²³ μετ. Β præm. τῆν. ²⁴ πατ. Β ποτάσι, juxta rec. lect. Hebr. descendet (ad nos). ²⁵ Β δρυμόνα. ²⁶ πλ. Β præm. τό.

CAPUT XXII.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ.

[1-3] Post hæc præcipit iterum prophetæ, ut accedat ad regiam, et hortetur regem ac principes ut juste judicent et incorruptam ferant sententiam; ut diligenter curam gerant earum, quæ lugent viduitatem, et eorum qui orbatu sunt parentibus; ut abstineant ab homicidio et fugiant pristinam impietatem. [4] Et 509 pollicetur hæc agentibus pacem atque prosperitatem, et regno duraturam stabilitatem.

VERS. 5. *Quod si non feceritis sermones istos, Per memetipsum juravi, dicit Dominus, fore ut in solitudinem redigatur domus hæc.* Jusjurandum addidit ad confirmanda ea quæ dixit. Hoc autem, per memetipsum juravi, demonstrat jurantis excellentiam. Nam et divinus Apostolus ait: « Quoniam nullum alium majorem habuit, per quem juraret, dixit: Per memetipsum juravi, dicit Dominus^b. » Insuper addit ista comminationi:

VERS. 6. *Hæc dicit Dominus contra domum regis Judæ. Galaad, tu mihi caput Libani.* Libanum vocat Hierosolimam, Galaad vero palatia regia, quæ in ea sunt. Est autem locus in Libano, qui ita nominatur. Est et altera Galaad, quæ pertinet ad terram Israeliticam. Verum existimo, nunc cum ea quæ est in Libano, comparata esse palatina regia, propter admissam in eis impietatem: quam nimirum ob causam perfectam solitudinem illis minatur.

VERS. 7. *Sanctificabo enim, inquit, super te interfectores.* Sanctificabo dictum pro segregabo: quod etiam per Isaiam dicit: « Sanctificati sunt, et ego adduco eos, » id est, segregati. Et hujus locutionis rationem pluribus explicuimus in divini Isaïæ interpretatione²⁸. « Virum, et securim ejus: et succident electas cedros tuas, et projicient in ignem. » Quia mentionem fecit Libani, pergit in allegoria. Cedros vero dicit Principes, qui propter robur corporis superbiunt. [8, 9] Inde prædicit urbis 510 vastationem: quam qui viderint admirabuntur, ac rogantes malorum causam, discent esse nequitiam habitantium, et eorum causa urbem a Deo talem suscepisse sententiam. [10] Admonet autem non lugendum esse mortuum, sed viventem, ut qui transmigret, et tradatur in duram servitutem.

VERS. 11, 12. *Hæc dicit Dominus super Seelimum filium Josiæ regis Judæ, qui regnavit pro Josia patre suo. Egressus est de loco isto. Non revertetur amplius. In loco, in quem transtuli eum, ibi morie-*

^b Hebr. vi, 13.

α'. Μετὰ ταῦτα κελεύει πάλιν τῷ προφήτῃ καταλαβεῖν τὰ βασίλεια, καὶ εἰσηγγεῖσθαι αὐτῷ τε τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀρχουσιν, ὥστε δικαίως δικάζειν, καὶ ἀδέκαστον ἐκφέρειν τὴν ψῆφον, τῶν²⁷ χηρείαν ὀδυρομένων καὶ πατέρων ἑστερημένων προμηθεῖσθαι σπουδαίως, ²⁸ καὶ μαιφονίας ἀπέχεσθαι, καὶ φεύγειν τὴν προτέραν ἀσέβειαν· καὶ ταῦτα ποιούσιν ὑπισχνεῖται εἰρήνην καὶ εὐπραξίαν καὶ τῇ βασιλείᾳ τὸ διαρκές.

ε'. Ἐὰν δὲ μὴ ποιήσητε σὺν²⁹ τοῖς λόγοις τούτοις, κατ' ἐμμουτοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος, ὅτι εἰς ἔρημον³⁰ ἔσται ὁ οἶκος οὗτος. Τὸν ὄρκον εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων προστέθεικε· τὸ δὲ, « Κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, » δεικνύσιν τὸ τοῦ ὀμοσάντος ἀνυπερέβλητον· καὶ γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολός φησιν: « Ἐπειδὴ³¹ κατ' οὐδενὸς ἄλλου³² μείζονος εἶχεν ὀμόσαι, εἶπε, Κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος. » Προστίθησι δὲ καὶ ταῦτα τῇ ἀπειλῇ·

ζ'. Τάδε λέγει Κύριος κατὰ τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως Ἰούδα³³· Γαλαὰδ, σὺ μοι ἀρχὴ τοῦ Λιβάνου. Λιβανὸν τὴν Ἱερουσαλήμ καλεῖ· Γαλαὰδ δὲ τὰ ἐν ταύτῃ βασίλεια. Ἔστι δὲ χωρίον ἐν τῷ Λιβάνῳ οὕτω ὀνομαζόμενον· ἔστι δὲ καὶ ἕτερα Γαλαὰδ τῆς Ἰσραηλιτιδος γῆς· ἀλλ' ἠγοῦμαι νῦν τῇ ἐν τῇ Λιβάνῳ ἀπεικασθῆναι τὰ βασίλεια, διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς τολμηθεῖσαν ἀσέβειαν· οὐ χάριν καὶ ἐρημίαν αὐτοῖς παντελεῖ³⁴ ἀπειλεῖ.

ζ'. Ἀγιάσω³⁵ γὰρ, φησὶν, ἐπὶ σὲ ὀλοθρευόντας. Τὸ ἐ αγιάσω ἄντι τοῦ ἐ ἀφορίσω· τοῦτο³⁶ γὰρ καὶ διὰ Ἡσαίου λέγει, ³⁷ « Ἠγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς, » ἄντι τοῦ ἐ ἀφωρισμένοι· καὶ τὸν περὶ τοῦτου λόγον ἐν τῇ τοῦ θεοῦ Ἡσαίου ἐρημνεῖα διὰ πλειόνων τεθεικάμεν. « Ἄνδρα καὶ τὸν πέλεκυν αὐτοῦ, καὶ ἐκκόψουσι τὰς ἐκλεκτὰς κέδρους σου, καὶ ἐμβαλοῦσιν εἰς τὸ πῦρ. » Ἐπεὶ τοῦ Λιβάνου ἐμνημόνευσεν, ἐπέμεινε τῇ τροπῇ· κέδρους δὲ καλεῖ τοὺς ἀρχοντας, τοὺς ἐπὶ βῶμῃ μέγα φρονούντας. Εἶτα προλέγει τῆς πόλεως τὴν ἐρημίαν, καὶ ὅτι θαυμάσονται οἱ ὀρώντες, καὶ πυνθανόμενοι τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν, μαθήσονται τῶν οἰκητόρων τὴν πονηρίαν, καὶ ὅτι δι' ἐκείνου ἡ πόλις ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν ψῆφον ἐδέξατο. Παρακελεύεται δὲ μὴ θρηγεῖν τὸν τεθνηκότα, ἀλλὰ τὸν ζῶντα, ὡς μεταοικιζόμενον, καὶ πικρὰ δουλείᾳ παραδιδόμενον.

ια', ιβ'. Τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ Σεελήμ, ³⁸ υἱὸν Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα, τὸν βασιλευσάντα ἀντὶ Ἰωσίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐξῆλθεν³⁹ ἐκ τοῦ τόπου τούτου. Οὐκ ἀναστρέψει⁴⁰ οὐκέτι· ἐν τῷ

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ τῶν. B præm. καί. ²⁸ Ex B suppl. ²⁹ σὺν τ. λ. τ. Rec. lectio est, τοὺς λόγους τούτους. ³⁰ Rec. lectio est, ἐρήμωσιν. ³¹ Rec. lectio l. c. est ἐπεὶ. ³² ἄλλου — ὤμοσα. Rec. lectio l. c. est, εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὡμοσε καθ' ἑαυτοῦ. ³³ Ἰούδα. Des. in B. ³⁴ B παντελῶς. ³⁵ Ἀγ. — ὀλοθρ. Ita juxta Hebr. Aliter autem οἱ Ὀ. ³⁶ B οὕτω. ³⁷ λέγ. Des. in B. ³⁸ Hoc loco Sirin. in margine monuit: « Theodoretus interpretatus est Isaiam. » Aliud ipsius Theodoreti testimonium vide supra, t. I, p. 546. ³⁹ B Σεελήμ. ⁴⁰ ἐξῆλθ. B præm. ὅς, ut apud LXX. ⁴¹ Οὐκ ἀν. οὐκ. Hæc ad finem vers. 11 pert. juxta Hebr. et LXX.

τόσω οὐ μετόπισαν ⁴³ αὐτόν, ἐκεί ἀποθανεῖ- A
ται, καὶ τὴν γῆν ταύτην οὐκ ὄψεται ἐτι. Σε-
λήμ, οὐχ ὡς τινες ὄψεσθαι, τὸν Ἰωακείμ λέγει,
ἀλλὰ τὸν Ἰωάχαζ. Οὗτος γὰρ ἐβασίλευσεν ἀντὶ Ἰω-
σίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· τοῦτον καὶ εἰς Αἴγυπτον δο-
ρυάλωτον ἐπήγαγεν ὁ Φαραὼ Νεχαῶ· ὁ γὰρ Ἰωα-
κείμ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ κατεσφάγη· καὶ τοῦτο ἡμᾶς
αὐτὸς οὗτος ὁ προφήτης διδάσκει, καὶ τῶν Βασιλευῶν
ἡ τετάρτη, καὶ ἡ τῶν Παραλειπομένων δευτέρα.

17. Ὡς ⁴⁴ ὁ οἰκοδομῶν τὸν οἶκον αὐτοῦ οὐ μετὰ
δικαιοσύνης, καὶ τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ οὐκ ἐν κρι-
ματι. Οὐ τὸ οἰκοδομεῖν αἰτιάται, ἀλλὰ τὸ ἀδίκως
οἰκοδομεῖν· διδάσκει γὰρ τοῦτο καὶ τὰ ἔξης. « Παρ' ⁴⁵
αὐτῶ ⁴⁶ ὁ πλησίον αὐτοῦ ἐργάζεται δωρεάν, καὶ
τὸν μισθὸν αὐτοῦ οὐ μὴ ἀποδώσει ⁴⁷ αὐτῶ. »

18. Ὁκοδόμησας ⁴⁸ σεαυτῶ οἶκον σύμμετρον. B
Τὸ σύμμετρον οὐκ ἐπὶ τοῦ μικροῦ τέθεικεν, ἀλλ'
ἐπὶ τοῦ τὴν ἀναλογίαν ἔχοντος μήκους τε καὶ
εὐρους καὶ ὕψους· ὅτι γὰρ μέγεθος τῇ οἰκίᾳ μαρ-
τυρεῖ, ὅτι οἱ τὰ ἐπαγόμενα· Ἐπερῶα εὐρύχωρα ⁴⁹,
διεσταλμένα θυρίσι, καὶ ἐξυλωμένα ἐν κέδρω, καὶ
πεχρισμένα ἐν μίλιτῳ. »

19. Μὴ ⁵⁰ βασιλεύσεις ⁵¹, ὅτι σὺ ⁵² ἀμιλλᾷσαι ⁵³
πρὸς τὴν κέδρον; Κέδρον τὸν Ἰωσίαν ἐκάλεσεν,
ἐσχηκότα τῆς βασιλείας τὸ διαρκές· ἐπιμέμφεται δὲ
τῷ Σεαλήμ, ὅτι καὶ Ἰωάχαζ ὀνομάζεται ⁵⁴, ὅτι τὸ μὲν
ὕψος ἐμίμετο τῆς κέδρου, τὸ δὲ ἀσχηπτον αὐτῆς
οὐκ ἐξήλωσεν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ κατεφρόνησε·
καὶ διδάσκων, ὡς ὁ Θεὸς οὐ τῇ οἰκοδομίᾳ ἐπιμέμ-
φεται, ἀλλὰ τῇ ἀσεβείᾳ, ἐπήγαγεν· « Ὁ πατήρ σου C
μη οὐχί ⁵⁵ ἔπραγε, καὶ ἔπειε, καὶ ἐποίησε κρίμα καὶ
δικαιοσύνην, τότε ἀγαθὸν ἦν αὐτῶ; »

20. Ἐκρίνε ⁵⁶ κρίσειν ταπεινοῦ καὶ πένητος, καὶ
καλῶς ἦν αὐτῶ τότε· μὴ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ εἰ-
δέναί με; λέγει Κύριος. Τῷ εὐαγγελικῷ τοῦτο
εἰσελεγοῖται· « Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε,
εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ⁵⁷, ἀλλ' ὁ
πικρῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς ⁵⁸. »
Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα ἔφη· ὅτι τὸ μισεῖν τὴν ἀδι-
κίαν, καὶ τοῖς ἀδικουμένοις ἐπαμύνειν, τεκμηρίον
ἐστὶ τοῦ εἰδέναί με τὸν ταῦτα ποιῶντα.

21. Σοῦ ⁵⁹ γὰρ ἰδοὺ οὐκ εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοὶ
ἄρθοι ⁶⁰, οἳ δὲ ἡ καρδία καλή. Εἶτα κατηγορεῖ τῆς
πλεονεξίας αὐτοῦ, καὶ τῆς μαιφονίας· πρὸς δὲ γε
τούτοις καὶ τῆς συκοφαντίας, δι' ἧς καὶ τοὺς φόνους
ἐργάζετο.

⁴³ Matth. vii, 21.

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ μετ. Ita juxta Hebr. et edit. Compl. Sed rec. lect. est μετόπισα. ⁴⁴ Ὡς. Ita Ald. Præstat autem juxta Hebr. lectio cod. Alex. et edit. Compl. Ὡ. ⁴⁵ παρ' — δωρεάν. Hebr. qui proximum suum servire cogit gratis. ⁴⁶ B αὐτῶν. ⁴⁷ ἀπ. Haud satis liquet, quam lect. h. l. habuerit Sirm. quia typhothetarum vitio kgel atnr ἀπό. Restituitimus lectionem rec. ἀποδώσει, sed B hab. ἀποδώ. ⁴⁸ Ὁκοδ. — σύμμ. Hebr. Qui dicit, Ædificabo mihi domum mensuratum, s. amplam. ⁴⁹ εὐρ. Rec. lectio, ῥιπιστά. ⁵⁰ Μὴ βασ., x. τ. λ. Totum vers. 15. juxta Aquilæ interpretat. recensuit Noster, quod laudandum est, quia minus apta h. l. est versio τῶν LXX, ut jam monuit Hier. ad h. l. ⁵¹ B βασιλεύς εἶ. ⁵² σὺ. Des. in B et apud Montf. ad h. l. ⁵³ ἀμ. Hebr. munis te. ⁵⁴ B ὀνομάζετο. ⁵⁵ μὴ οὐχί. Montf. ad h. l. habet οὐκ. ⁵⁶ Ἐκρίνε — Κύρ. Hæc etiam a lectione τῶν Ὁ diversa sunt. ⁵⁷ τοῦ Θεοῦ. Rec. lectio Matth. i. c. est τῶν οὐρανῶν. ⁵⁸ οὐρ. B præm. τολς. ⁵⁹ Σοῦ — καλή. Aliter of LXX Hebr. At vero non sunt (intenti) oculi tui, ac cor tuum (nisi in lacrum tuum). ⁶⁰ ὀρθ. Des. in B.

tur : et terram hanc non videbit amplius. Seelemum non, ut quidam arbitrati sunt, dicit Joacimum, sed Joachasum. Hic enim regnavit loco Josiæ patris sui, eumque Pharao Nechao captivum abduxit in Ægyptum. Nam Joacimus occisus est in Hierosolyma; quod nos et hic idem propheta docet, et Regnorum liber quartus, ac Paralipomenon secundus.

VERS. 13. *Tanquam ædificans domum suam non cum justitia, et cœnacula sua non in judicio. Non damnat ædificationem, sed ædificationem quæ sit injuste : quod et sequentia declarant. « Apud eum proximus illius operatur gratis, et mercedem ejus non reddet ei. »*

VERS. 14. *Ædificasti tibi domum moderatam. Moderationem posuit non in exiguitate, sed in eo quod habeat proportionem longitudinis, latitudinis ac 511 altitudinis. Quod autem magnitudinem domui attribuat, testimonio sunt quæ subjiciuntur : « Cœnacula spatiosa, distincta fenestris, et contiguatione cedrina compacta, et tincta minio. »*

VERS. 15. *Nunquid regnabis, quoniam confers te cedro ? Cedrum vocavit Josiam, cui constans fuit regnum. Reprehendit autem Seelemum, qui et Joachasus nominatur, eo quod cedri quidem altitudinem imitabatur, at non æmulatus est incorruptionem ejus : sed de regno fastuose gloriabatur. Docens itaque Deum non damnare ædificationem, sed impietatem, subdidit : « Pater tuus nunquid edebat, bibebat, et faciebat judicium et justitiam, et tunc bonum erat illi ? »*

VERS. 16. *Judicabat causam humilis et vauperis : et tunc ei bene erat. Nonne hoc est nosse me ? dicit Dominus. Istud persimile est evangelico sermone, « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Dei : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est ». » Hoc enim hic etiam dixit. Odio, inquit, prosequi injustitiam et laesis opem ferre, argumento est, eum qui hæc facit nosse me.*

VERS. 17. *Ecce enim oculi tui non sunt recti, neque cor tuum probum, Post hæc arguit avaritiam illius, et homicidium : calumniam præterea, per quam 512 cædes perpetrabat.*

VERS. 18. *Idcirco hæc dicit Dominus ad Joacim, filium Josiæ regis Judæ.* Hic loco et ordine suo posita est prophetia. Post Joachasum enim regnavit Joacimus, qui et ipse filius erat Josiæ regis. Prædicit autem hujus etiam interitum. « Non plangent eum, Heu mi domine, Heu mi frater. Neque lugebunt eum, O frater, Heu mi frater. »

VERS. 19. *Non enim sepultura sepelietur; putrefactus stercoris instar projicietur ultra portam Hierosolymæ.* Patet etiam hinc Seelemum non esse Joacimum. Dixit enim de illo : « Terram hæc non videbit, sed in transmigracione morietur. » De hoc vero : « Projicietur extra portam, instar mortuarum avium; » quæ clarius docent historiæ. [20] Deinde urbi denuntiat, ut currat ad Libanum, et ad Basan (sunt autem hi montes), itidemque trans mare; et vociferetur, et lugeat proprias calamitates, quod nullum ab idolis consecuta sit auxilium. Illa enim vocat amatores.

VERS. 21. *Locutus sum tecum in casu tuo, et dixisti: Non audiam.* Consulebam peccanti ut recederes ab errore, et consilium non susceperunt. « Hæc est via tua a juventute tua: quia non audisti vocem meam. » Jamdudum et ab initio inobediens fuisti.

VERS. 22. *Pascet 513 ventus cunctos pastores tuos.* Tum reges improbos, tum pseudoprophetas. « Amatores tui ibunt in captivitatem. » Ipsa enim idola, quæ, ut verisimile est, argentea erant et aurea, hostes acceperunt. « Tunc pudore et ignominia perfunderis, a facie eorum omnium qui te diligebant. » Nihil enim ab illis adjuvabere. Post hæc prosperitatis pristinae memoriam eis refricat:

VERS. 23. *Quæ habitas in Libano, nidificas in cedris.* Id est, quæ es illustris et conspicua, et celebris apud omnes. « Ingemisces, dum tibi obveniunt dolores ut parientis. » His de Joacimo prophetice dictis, similia prædicit de Jechonia, qui erat filius Joacimi, Josiæ vero nepos. Hic cum tres duntaxat regnasset menses, captivus cum matre abductus est, et in Babylone vitam finivit.

VERS. 24, 25. *Vivo ego, dicit Dominus. Si Jechonias, filius Joacimi, regis Judæ, sigillum factus fuerit in manu mea dextera, inde evellam te. Et tradam te in manus quærentium animam tuam:*

η'. Διὰ τοῦτο τῆς λέγει Κύριος ἐπὶ Ἰωακίμ, νιδὲν Ἰωσίου βασιλέως 60 Ἰούδα. Ἐνταῦθα κατὰ τάξιν ἡ προφητεία κείται· μετὰ γὰρ δὴ τὸν Ἰωάχαζ, Ἰωακίμ ἐβασίλευσεν, υἱὸς ὢν καὶ αὐτοῦ Ἰωσίου τοῦ βασιλέως· προλέγει δὲ καὶ τοῦτον τὸν ἔλεθρον. « Οὐ 61 μὴ κόψονται 62 αὐτὸν, Ὀμοί 63 κύριε, καὶ Ὀμοί ἀδελφε· οὐδὲ μὴ κλαύσονται αὐτὸν, Ἔ 64 ἀδελφε· Ὀμοί ἀδελφε. »

ιβ'. Ταφὴν οὐ 65 ταφῆσεται, σηψήσθεις 66 ὡς κοπρία βιβήσεται ἐπέκειρα τῆς πόλης Ἰερουσαλήμ. Καὶ ἐνεῦθεν δὴλον, ὡς Σεελέμ οὐκ ἔστιν Ἰωακίμ· περὶ ἐκείνου γὰρ ἔφη, ὅτι « Ταύτην τὴν γῆν οὐκ ἔφεται, ἀλλ' ἐν τῇ μετοικίᾳ τεθνήξεται. » Περὶ δὲ τοῦτου, ὅτι « Τοῖς τεθνεῶσιν οἰωνοῖς 67 παραπλησίως ἔξω τῆς πόλης βιβήσεται. » Σαφέστερον δὲ ταῦτα αἱ ἱστορίαι διδάσκουσιν. Εἶτα τῇ πόλει παρεγγυᾷ, καὶ εἰς τὸν Λίβανον καὶ τὴν Βασάν (ὅρη δὲ ταῦτα), ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης δραμεῖν, καὶ βοῆσαι, καὶ τὰς οἰκείας ἀποδύρεσθαι συμφορὰς, ὅτι οὐδεμιὰς παρὰ τῶν εἰδῶλων ἐπικουρίας ἀπῆλθυσεν· ἐραστὰς γὰρ αὐτὰ 68 καλεῖ.

κα'. Ἐλάλησα πρὸς σὲ ἐν 69 τῇ παραπτώσει σου, καὶ εἶπας· Οὐκ ἀκούσομαι. Ἀμαρτανούση 70 γὰρ συνεβούλευον ἀπαλλαγῆναι τῆς πλάνης, καὶ τὴν εἰσήγησιν οὐκ ἐδέχου. « Αὐτὴ ἡ ὁδὸς σου ἐκ νεότητός σου, ὅτι 71 οὐκ ἤκουσας τῆς φωνῆς μου. » Ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τῇ ἀπειθείᾳ ἐχρήσω.

κβ'. Πάντας τοὺς ποιμένας σου ποιμανεῖ θρεμος. Τοὺς τε πονηροὺς βασιλέας, καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας 72. « Οἱ ἐρασταὶ σου ἐν αἰχμαλωσίᾳ πορεύονται 73. » Καὶ αὐτὰ γὰρ τὰ εἰδῶλα, ἀργυρᾶ ὄντα, ὡς εἰκὸς, καὶ χρυσᾶ, ἔλαβον οἱ πολέμοιοι. « Τότε ἀσχυνθήσῃ καὶ ἀτιμωθήσῃ ἀπὸ 74 πάντων τῶν φιλοῦντων σε. » Οὐ γὰρ τεύξη τῆς παρ' αὐτῶν ῥοπῆς. Εἶτα τῆς προτέρας αὐτοῦ εὐπραξίας ἀναμιμνήσκει.

κγ'. Κατοικοῦσα ἐν τῷ Λιβάνῳ, ἐννοσεύουσα ἐν ταῖς κέδροις. Ἀντὶ τοῦ, περιφανῆς οὖσα, καὶ περιβλεπτοῦ, καὶ παρὰ πᾶσιν ἀοίδιμος. « Καταστενάξεις 75 ἐν τῷ ἔλθειν σοι ὀδύνας ὡς τικτούσης. » Ταῦτα συνάφας τῇ περὶ τοῦ Ἰωακίμ προφητείας, προλέγει καὶ τῷ Ἰερονίμ τὰ ὅμοια· αὐτοῦς 76 δὲ τοῦ Ἰωακίμ υἱὸς ἦν, τοῦ δὲ Ἰωσίου ἔγγονος· τρεῖς δὲ μόνους βασιλεύσας μῆνας, αἰχμάλωτος ἀπήχθη μετὰ τῆς μητρὸς, 77 καὶ ἐν Βαβυλῶνι τὸν βίον κατέλευσεν.

κδ', κε'. Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος· ἐὰν γενόμενος γένηται Ἰερονίμ, υἱὸς Ἰωακίμ βασιλέως Ἰούδα, ἀποσφράγισμα ἐπὶ τῆς χειρὸς μου τῆς δεξιᾶς, ὅτι 78 ἐκείθεν ἐκσπάσω σε. Καὶ παρυδώσω σε εἰς

VARIE LECTIONES.

60 βασ. Ita Ald. Rec. lectio est, βασιλέξ. 61 Οὐ μὴ, κ. τ. λ. Aliter οἱ LXX. 62 κόψ. B κόψονται, et deinde κλαύσονται. 63 Ὀμοί.—ἀδ. Hebr. heu frater mi! et heu soror! 64 ὦ.—ἀδ. Hebr. heu Domine! et heu decus ejus! 65 ὄ. Ita Ald. Præstat autem juxta Hebr. lectio rec. θρω, quam etiam habet B. 66 σηψ. ὡς κ. βιβ. Hebr. trahendo et projiciendo, sc. projicient corpus ejus. Pro σηψ. B habet συγκαταψήσθεις. Utraque lectio rarior et a Bosis aliisque ad h. l. non observata. 67 οἰων. B θνοίς. 68 B αὐτοῦς. 69 ἐν τ. παρ. σου. Hebr. cum adhuc tranquillam vitam ageres. 70 B Ἀμαρτανούσι. 71 ὅτι. Des. apud O. 72 B ψευδεῖς προφήτας. 73 πορ. Rec. lectio est, ἐξέλευσονται. 74 ἀπὸ — φίλ. σε. Hebr. propter omnem nequitiam tuam. 75 κατ. Hebr. quantum gratia allicieris? 76 B ὄτρως. 77 ὅτι. Des. apud O, et infra, in Præf. ad Danieliæm.

χειρας τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν σου, καὶ εἰς A
χειμας⁷⁰ ὧρ σὺ εἰ. λαβῆ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, ἐν⁷¹
χειρὶ Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλώνας, καὶ
ἐν χειρὶ τῶν Χαλδαίων. Ἐπειδὴ τὴν τῶν προγόνων
εὐσεβείαν οὐ μιμούμενοι ἐπὶ τῇ ἐκείνων ἐξεμύνοντο
συγγενεῖ, τὸν Ἀδραμ εἰς μέσον φέροντας, καὶ τὸν
Ἰσαάκ, καὶ τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν Δαβὶδ, καὶ τὸν Ἐζε-
κίαν, καὶ τὸν Ἰωσίαν, ἐπιτήμους, ἀνδρας ἐν ἀρετῇ, τοῦ-
του χάριν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐκβάλλει τοῦ Ἰεχοῖου τοῦ
θράσος,⁷² καὶ φησιν· Εἰ καὶ δακτύλιος γένοιτο, καὶ
ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου τεθείη χειρὸς, ἐκείθεν αὐτὸν ἐκ-
σπάσω, καὶ παραδώσω τοῖς πολεμίοις. Μὴ τοίνυν θαρ-
ρεύω τῇ τῶν προγόνων ἀρετῇ, τὴν ἐκείνων ἀρετῇ
μὴ ζῆλώσας.

κς'. Καὶ ἀποβρίψω σε, καὶ τὴν μητέρα σου, τὴν B
τακοῦσάν σε, εἰς γῆν⁷³ ἑτέραν, εἰς γῆν οὐ⁷⁴
οὐκ ἐτέχθητε⁷⁵ ἐκεῖ, καὶ ἐκεῖ ἀποθανεῖσθε.
Πρωστέθεικε⁷⁶ δὲ, ὡς οὐκ ἀναστρέψουσιν εἰς τὴν γῆν,
ἕξ ἐπίενται. Λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας.
Τὸ⁷⁷ στόμα τὸ ἐξουθενωμένον καὶ ἐκτεταναγμένον
ἢ ἀνὴρ οὕτως. Κουφότητα δὲ αὐτοῦ καὶ εὐκόλῃαν
καρὶ τοῖς παρανόμοις λόγους κατηγορεῖ.

κη'. Καὶ ἠτιμώθη⁷⁸ Ἰεχοῖας, ὡς σκεῦος οὐ οὐκ
ἔστιν αὐτοῦ χρεια. Διότι ἐξεβρίφη⁷⁹ αὐτός⁸⁰ τε καὶ
τὸ σκέριμα αὐτοῦ, καὶ ἐξεβλήθη εἰς γῆν, ἣν οὐκ ᾔδει.
Ἔτα ὡς τῶν λόγου μετεिल्φῶτων οὐκ ἀκούοντων,
πρὸς τὴν γῆν τὴν ἄψυχον ποιᾶται τοὺς λόγους.

κθ'. λ'. Γῆ, γῆ, γῆ,⁸¹ ἄκουε λόγον Κυρίου· τάδε⁸²
λέγει Κύριος· Γράψω σὺ⁸³ τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἀν-
δρα⁸⁴ ἐκκήρυκτον, ἀνθρωπον ἀνευδόωτον⁸⁵ ἐν
ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ· ὅτι οὐ μὴ ἀξιοθῆ⁸⁶ ἐκ τοῦ
σκέριματος αὐτοῦ ἀνὴρ καθήμερος ἐπὶ τοῦ
θρόνου Δαβὶδ, ἀρχων ἐπὶ⁸⁷ Ἰούδα. Ἐδειξε
τῆς Ἰουδαίων βασιλείας τὸ τέλος· καὶ ἀψευδῆς
ἢ λόγος· μηδεὶς⁸⁸ γὰρ τὸν Ζοροβάβελ εἰς μέσον φε-
ρῶτω· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐδασίλευσε τοῦ λαοῦ· ἀλλὰ
ἐημαγωγός ἦν καὶ στρατηγός· καὶ ὁ Κύριος δὲ τὸ
κατὰ σάρκα γένος ἐκ τούτου κατάγειον, οὐ⁸⁹ τοῖς
Δαυιτικοῖς· ἐπεκάθισε θώκοις· ἀλλ' εἰ ἐπάνω⁹⁰ πάσης
ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας⁹¹, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς
ἑθίματος· ὀνομαζόμενον, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι
τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐχει τοίνυν
τὸ ἀψευδές ἢ πρόβησις.

^d Ephes. 1, 21.

*in manus eorum, a quorum facie formidas, in ma-
num Nabuchodonosoris regis Babylonis, et in ma-
num Chaldaeorum.* Quoniam non imitantes pieta-
tem majorum, de cognatione illorum gloriabantur,
afferentes in medium Abrahamum, et Isaacum,
et Isaacem, et Davidem, **514** et Ezechiam, et
Josiam, viros insignes virtute : hac de causa
Deus omnium repellit Jechoniae arrogantium,
dicens : Etiamsi annulus digiti fiat, et ponatur in
dextera manu mea, inde evellam illum et tradam
hostibus. Ne igitur confidat in virtute majorum,
cum illorum virtutem non æmuletur.

VERS. 26. *Et ejiciam te, et matrem tuam, quæ
peperit te, in terram alienam : in terram in qua nati
non estis, et ibi moriemini.* [27] *Addidit autem eos
non reversuros esse in terram, quam desiderant :
et supplicii causam dicit. « Vir iste est os con-
temptum et abjectum. » Arguit levitatem ejus, et
facilitatem in habendis sermonibus iniquis.*

VERS. 28. *Et vilis habitus est Jechonias, tanquam
vas inutile. Propterea projectus est ipse, et semen
ejus, et ejectus in terram, quam non novit. Max,
quasi non audiant ii qui participes sunt rationis,
alloquitur terram anima carentem.*

VERS. 29, 30. *Terra, terra, terra, audi verbum
Domini. Hac dicit Dominus : Scribe tu hunc ipsum
virum, virum ejectum, virum qui non prosperatur
in diebus* **515** *suis, quoniam ex ejus semine non
crescet vir, qui sedeat in solio Davidis, princeps
super Judam. Ostendit finem regni Judaici. Et
est sermo certissimus. Nec proferat quisquam in
medium Zorobabelem. Non enim rex fuit populi,
sed gubernator ejus, et dux exercitus. Porro Do-
minus, ab hoc deducens genus secundum carnem,
in sedibus Davidicis non sedit, sed supra
omnem principatum, potestatem, et dominationem,
et omne nomen quod nominatur, non solum in
hoc sæculo, sed etiam in futuro^d. Caret ergo
mendacio prophetia.*

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ καὶ εἰς γ. Des. etiam loco cit. ⁷¹ ἐν — Χαλδ. Loco cit. leg. εἰς χειρας τῶν Χαλδαίων. Proprius autem ad Hebr. accedit lectio nostra. ⁷² B θάσος. ⁷³ εἰς γ. ἐτέ. Des. apud LXX. ⁷⁴ οὐ. Ed. prior hab. ἔν. ⁷⁵ Rec. lectio est ἐτέχθης. ⁷⁶ B προστεθεικίως. ⁷⁷ τὸ — οὕτως. Hæc, quæ ad vers. 28 juxta Hebr. pertinent, Aquilæ debentur, teste Montf. in Hexapl. ad h. l., ubi tamen τὸ ante ἐξουδ. et καὶ ante ἐκτετ. desunt. Ad Theodot. vero hæc referre, et pro στόμα, σῶμα legere maluit Grabius (in Prolegom. ad t. I, edit. τῶν LXX), rejecta explicatione quam Noster h. l. dedit. Aliorum quidem locorum auctoritate conjecturam suam munire studuit, sed parum feliciter, ut pluribus ostendere allaboravimus in Diss. de mutationibus in textu cod. Alex. a Grabio ex conjectura factis, pag. 16 seq. ⁷⁸ Καὶ ἦτ., κ. τ. λ. Proprius ad Hebr. accedit jam commemorata Aquilæ versio. ⁷⁹ B ἐξεβρίφη. ⁸⁰ αὐτός — αὐτοῦ. Des. apud LXX. ⁸¹ γῆ. Des. h. l. in B. ⁸² τ. λ. K. Des. apud O. ⁸³ σὺ. Des. ibid. ⁸⁴ ἀνδρα. Des. in B, ut apud LXX, colo post ἀνθρωπον positio. ⁸⁵ ἀν. ἐν τ. ἡμ. αὐτ. Des. apud LXX, exstat autem in Hebr. In B ponitur τούτῳ ante ἀνευδό. ⁸⁶ ἀξιοθῆ. Hebr. prosperabitur. ⁸⁷ ἐπὶ Ἰούδ. Rec. lectio τῷ (σέκω) Ἰούδα. ⁸⁸ μηδεὶς γάρ. B μὴ γὰρ δὴ τις. ⁸⁹ οὐ τοῖς Δαυιτ. ἐπ. B οὐκ ἐν τοῖς Δαυιτικοῖς ἐκάθισεν. ⁹⁰ Rec. lectio loco cit. est, ὑπεράνω. ⁹¹ ἐξουσίας. Loco cit. seq. καὶ δυνάμεις.

CAPUT XXIII.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

[4, 2] Hinc sit ut accuset pastores illos, ipsos reges scilicet, ut qui exstiterint auctores dispersionis ovium. Et his quidem comminatur interitum, ovibus autem revocationem.

VERS. 3. *Suscipiam enim, ait, reliquos populi ex omni terra, in quam expuleram eos, in pascuis suis: et crescent, atque multiplicabuntur. Pollicetur etiam majora bona.*

VERS. 4. *Et suscitabo eis pastores, qui pascent illos. Et non formidabunt ultra, neque obstupescunt, nec sonum edent diversum, dicit Dominus.* Ista typice quidem temporibus Zorobabelis et 516 Josuae filii Josedeci evenerunt: non tamen tota prophetia. Multi enim insurrexerunt in eos, non modo vicini, sed etiam Macedones postea, et tandem Romani. Verum prædictio perennem et constantem gratiam pollicetur. Quocirca certum est partem quidem temporibus eorum contigisse: partem vero temporibus sacrorum apostolorum. Hi enim soli donum Spiritus sancti habuerunt. Cui sententiæ astipulantur consequentia.

VERS. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David orientem justum, et regnabit rex justus, et intelliget, et faciet judicium et justitiam in terra. In diebus ejus salvabitur Judæa, et Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen, quo vocabit eum Dominus, Josedec: ipse in prophetis. Judæi attoniti conantur hæc impudenter trahere ad Zorobabelem. Verum illos etiam considerare oportebat, illum non regem fuisse, sed ducem populi, nec illum Josedec fuisse nominatum. Sed neque illi convenit nominis interpretatio. Significat enim id nomen: « Dominus justitia nostra; » vel juxta Syri interpretationem, « Domine, justifica nos. » Neutrum autem convenit Zorobabeli. Cæterum quia typus erat Christi Domini, et captivus e Babilone in Judæam reduxit, quemadmodum Christus mancipatus a diabolo traduxit ad veritatem: si quis typice ista illi adaptare velit, absurdi nihil faciet. Sciendum tamen est quod 517 Dominus Jesus Christus, qui ex Davide secundum carnem descendit: « Oriens justus, » et « Rex justus, » et « Dominus justitiæ, » prædicetur a prophetis. [10] Exinde convertit sermonem adversus falsa prædicentes, eosque vocat adulteros, ut qui adulterent et corrumpant verbum divinum. Quos etiam majestatis populi auctores vocat, et sacerdotes impie-*

Έντεϋθεν κατηγορεῖ τῶν ποιμένων τούτων, αὐτῶν τῶν βασιλέων, ὡς αἰτίων ἡ γενομένων τῆς τῶν προβάτων διασπορᾶς· καὶ αὐτοῖς μὲν τὸν διεθρον ἀπειλεῖ, τοῖς δὲ προβάτοις ἀνάκλησιν.

γ'. Εἰσδέξομαι ἂ γάρ, φησί, τοὺς καταλοίπους τοῦ λαοῦ ἀπὸ πάσης τῆς γῆς, ἧς ἔξωσα αὐτοὺς ἔν τῇ νομῇ αὐτῶν, καὶ αὐξηθήσονται, καὶ πληθυνθήσονται. Ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ τὰ μείζονα ἀγαθά.

δ'. Καὶ ἀναστήσω αὐτοῖς ποιμένας, οἱ ποιμανοῦσιν αὐτούς, καὶ οὐ φοβηθήσονται ἔτι, οὐδὲ πτοηθήσονται, οὐδὲ διαφωνήσουσι, ἢ λέγει Κύριος. Ταῦτα τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ ἐκδέθηκεν· οὐ μὴν πάσα ἡ προφητεία· πολλοὶ γάρ αὐτοῖς ἐπανεστήσαν, καὶ οὐ μόνον οἱ γειτονεύοντες, ἀλλὰ καὶ Μακεδόνες ὕστερον, καὶ τὸ τελευταῖον Ῥωμαῖοι· ἡ δὲ πρόβητις τὸ διαρκές τῆς χάριτος ἐπαγγέλλεται· οὐκοῦν ὁδῶν ὡς τὰ μὲν ἐπ' ἐκείνων ἐξέβη, τὰ δὲ ἐπὶ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων. Οὗτοι γάρ μόνον ἔσχον τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν. Μαρτυρεῖ δὲ τῇ διανοίᾳ καὶ τὰ ἐπαγόμενα.

ε', ς. Ἴδού ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἀναστήσω τῷ Δαβὶδ ἀνατολὴν ἢ δικαίαν, καὶ βασιλεύσει βασιλεὺς δίκαιος, καὶ συνήσει, καὶ ποιήσει κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ σωθήσεται ἡ Ἰουδαία, καὶ Ἰσραὴλ κατασκηνώσει πεποιθώς· καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλεῖται Κύριος αὐτῶν, Ἰωσεδὲκ· αὐτός ἐν τοῖς προφήταις. Ταῦτα οἱ ἐμβρόντητοι Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ζοροβάβελ ἔλκειν ἀναιδῶς ἐπιχειροῦσιν· ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι οὐ βασιλεὺς ἦν ἐκεῖνος, ἀλλὰ δημαγωγός· καὶ Ἰωσεδὲκ ἐκεῖνος οὐκ ἐκαλεῖτο· οὐτε μὴν ἡ ἐρμηνεία τῆς προσγορίας πρόσφορος ἐκείνῳ· δηλοῖ γάρ τὸ ὄνομα, « Κύριος δικαιοσύνη ἡμῶν, » ἢ κατὰ τὴν τοῦ Σύρου ἐρμηνείαν, « Κύριε δικαιοῦσον ἡμᾶς· » οὐδὲν δὲ τούτων ἀρμόττει τῷ Ζοροβάβελ· ἐπειδὴ δὲ τύπος ἦν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, καὶ τοὺς ἀπὸ Βαβυλωνος αἰχμαλώτους ἐπανήγαγεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καθάπερ ὁ Κύριος τοὺς ἐξανδραποδισθέντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν ἀληθειαν μετέθηκε, τυπικῶς εἰ τις ἐκείνῳ προσαρμόσει· ταῦτα, οὐδὲν ἀπεικὸς ποιήσει· εἰδέναι μέντοι χρῆ, ὡς ὁ δεσπότης Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα, « Ἀνατολή δικαία, » καὶ « Βασιλεὺς δίκαιος, » καὶ « Κύριος δικαιοσύνης, » ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρύττεται. Ἐντεϋθεν μεταφέρει τὸν λόγον κατὰ τῶν τὰ ψευδῆ προαγορευόντων, καὶ μοιχοῦς ὀνομάζει

VARIAE LECTIONES.

¹ αἰτίων. B addit αὐτῶν. ² B Εἰσδέχομαι. ³ ἧς. Ita ex B emend. Editio prior hab. ὡς. ⁴ αὐτούς — αὐτῶν. Rec. lectio est, αὐτοὺς ἐκεῖ, καὶ καταστήσω αὐτούς εἰς τὴν νομὴν αὐτῶν. ⁵ οὐδὲ διαφωνήσ. Des. apud LXX. Sed in Compl. horum loco leg. οὐδὲ ἐκζητήσονται. Hebr. nec desiderabuntur, s. neque deficiet quisquam eorum. Ita fere h. l. se habebat versio Pici. « nec illis quidquam deficiet » quæ tamen juxta textum Græcum mutanda erat. ⁶ ἀνατολὴν. Rectius Symm. βλάστημα. ⁷ δίκαιος. Abest ab Hebr. et additur tantum in Ald. monente Bosio. ⁸ ἡ Ἰουδαία. B Ἰούδας juxta rec. lectio. ⁹ Ἰωσεδὲκ. Rectius alii juxta Hebr. δικαιοσύνη ἡμῶν. ¹⁰ αὐτός ἐν τοῖς προφήταις. Des. in Hebr. nisi ex initio vers. 9 petita sint ista, ut visum est Hieronymo. Vid. Sahat. ad h. l. ¹¹ B μετατέθεικεν. Editio prior habet μετέθεικε. ¹² B προσαρμόσοι. ¹³ καὶ μοιχοῦς, x. τ. λ. Ad initium vers. 10 hæc se referunt, ubi Compl., ὅτι μοιχῶν ἐπλήθη ἡ γῆ. Aliter autem of LXX.

τούτους, ὡς μοιχείοντας, καὶ τὸν θεὸν διαφθείροντας λόγον. Καλεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ αἰτίους τῆς τοῦ λαοῦ πονηρίας· λέγει δὲ καὶ τοὺς ἱερέας κοινωνοὺς αὐτῶν γεγενῆσθαι τῆς ἀσεβείας. Προλέγει δὲ καὶ τὰ συμβησόμενα αὐτοῖς κακὰ, καὶ παραβάλλει αὐτοὺς τοῖς προφήταις τῆς Σαμαρείας, οἱ προφρονῶς τῆς Βάαλ ἐκαλοῦντο προφῆται. Καὶ γὰρ οὗτοι, φησὶ, ψευδῶς ἐπαγγελιάμενοι τῷ λαῷ εἰρήνην, αἱτίοι ἐγένοντο τοῦ μὴ ἀποστραφῆναι ἕκαστον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας, καὶ διὰ τούτους τὴν Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐπιμύσαντο πονηρίαν· οὐδὲ γὰρ χάριν·

ε'. Ἴδὸν ἐγὼ ψωμίζω αὐτοὺς ὀδύναις ¹⁴, καὶ ποτίσω αὐτοὺς ὕδαρ πικρὸν, ὅτι ἀπὸ τῶν προφητῶν Ἰερουσαλήμ ἐξῆλθε μοι μολυσμὸς ¹⁵ πάση τῇ γῆ. Διὰ δὲ τούτων τὰς διαφόρους δεδήλωκε πᾶσι συμφορὰς. Παραίνει δὲ καὶ τῷ λαῷ μὴ δέχασθαι τοὺς παρ' ἐκείνων προφερομένους λόγους.

εζ', εη', ιη'. Ἀπὸ καρδίας γὰρ αὐτῶν, φησὶ, λυλοῦσι, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Καὶ ¹⁶ ὑπισχνούνται εἰρήνην, ἣν οὐκ ἐπηγγελιάμην ἐγώ. Πᾶσι τοῖς πορευομένοις τοῖς θελήμασιν αὐτῶν, καὶ παρτὶ τῷ πορευομένῳ πλάνη καρδίας αὐτοῦ εἶπον, Οὐχ ἦξει ἐπὶ σὲ κακὰ. Ὅτι τις ἔστη ἐν ὑποστάσει ¹⁷ Κυρίου, καὶ εἶδε, καὶ ἤκουσεν ¹⁸ αὐτοῦ τὸν λόγον; Τίς ἠνωτίσαστο ¹⁹ τὸν λόγον ²⁰ αὐτοῦ, καὶ ἤκουσε; Ταῦτα, φησὶ, λέγοντες παραθρόβουσι τοὺς τῆς πονηρίας ἐργάτας, καὶ ἐπιμένειν τῇ παρανομίᾳ παρασκευάζουσι, καὶ τῶν προφητικῶν ²¹ λόγων ἐπατεῖν κωλύουσι.

ιθ'. Ἴδὸν σεισμὸς ²² παρὰ Κυρίου, καὶ ὀργὴ ἐκπορεύεται, εἰς ²³ συσσεισμὸν στρεφόμενῃ. Τὰ ἐπάλληλα διὰ τούτων σημαίνει κακὰ, καὶ ὅτι θεήλατα ταῦτα αὐτοῖς γὰρ ὕμιν ἐπιφέρει τὰς τιμωρίας· εἴτα λέγει καὶ τοὺς πιστομένους· « Ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἦξει. »

κ'. Οὐκ ²⁴ ἀποστρέψει ὁ θυμὸς Κυρίου, ἕως τοῦ ποιῆσαι αὐτὸν τὰ ἐγχειρήματα τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ἄ γὰρ προείρηκεν, εἰς πέρας ἦξει ²⁵. « Ἐπ' ἐσχάτων ²⁷ ἡμερῶν νοήσουσιν αὐτὰ νοήσει ²⁶. » Ὅταν ἴωσι τὰ πράγματα, τῶν βημάτων ἀναμνηθῆσονται. Εἴτα λέγει, ὡς οἱ τὰ ψευδῆ προφητεύοντες αὐτόματοι, καὶ μὴ κελεύμενοι, τοὺς ἐναντίους τῷ λαῷ προσέφρον λόγους.

κβ'. Εἰ γὰρ ἔστησαν, φησὶ, ἐν τῇ ὑποστάσει ²⁸ μου, καὶ ²⁹ ἤκουσαν τῶν ³¹ λόγων μου, ἐδίδαξαν ³⁰ ἂν τὸν λαόν μου, καὶ ἀπέστρεφον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτῶν τῆς πονηρίας, καὶ ἀπὸ τῶν πονηρίων ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. Ἐγὼ δὲ σαφῶς διὰ τοῦ νόμου ἀπηγόρευσα τῆς πονηρίας· τὰ εἶδη· εἰ τοῖνυν τοῖς ἐμοῖς εἶποντο λόγοις, κατηγορήσαν ἂν τῆς

A tatis eorum participes factos esse dicit. [12-14] Prædicit etiam mala eis obventura : et comparat eos cum prophetis Samariæ, qui propheta Baalis palam vocabantur. Hi etenim, ait, dum populo pacem falso promittunt, in causa fuerunt, ne singuli averterentur a via sua mala : et propter illos imitati sunt Sodomæ et Gomorrhæ nequitiam. Quapropter :

Vers. 15. *Ecce ego cibabo illos doloribus, et volabo eos aqua amara : quoniam egressa est a prophetis Hierosolymæ pollutio in omnem terram.* His autem verbis diversas omnibus calamitates enuntiavit. Admonet vero populum, ne illorum sermones excipiat.

Vers. 16, 17, 18. *De corde enim suo, ait, loquuntur, non ex ore Domini. Et pollicentur pacem, quam non promisi ego. Dixerunt omnibus, qui ambulant juxta voluntates suas, et cuilibet ambulanti in errore cordis sui, Non venient super te mala. Nam quis stetit in subsistentia Domini, et vidit, et audivit verbum ejus? Quis auribus percepit et audivit verbum ejus? 518 Dum hæc, ait, dicunt, obfirmant perpetrantes mala, et pertinaces reddunt ad iniquitatem, ac prohibent, ac sermonem propheticum audiant.*

Vers. 19. *Ecce quassatio et ira a Domino proficitur, in quassationem conversa.* His verbis mala invicem succedentia significat, et quod hæc a Deo immittantur. Ipse enim vobis infligit supplicia. Tum refert eus qui passuri sint. « Super impios veniet. »

Vers. 20. *Non avertetur furor Domini, donec pegerit quæ molitus est in corde suo.* Quæ enim prædixit, ad finem perducentur. « Extremis diebus intelligendo intelligent illa. » Cum viderint res ipsas, verborum recordabuntur. [21] Refert postea falsos prophetas sua sponte, et non jussos, populo sermones contrarios nuntiasse.

Vers. 22. *Si enim, inquit, stetissent in subsistentia mea, audissentque sermonem meum, docuissent populum meum : et averterent eos a via sua prava, et a studiis eorum perversis.* Ego vero per legem aperte prohibui species omnes nequitie. Quare si secuti essent sermones meos, redarguissent utique iniquitates populi, et in rectam viam reduxissent.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ ὀδύναις. *Hebr.* absinthio. ¹⁵ μολυσμ. *Hebr.* hypocrisis. ¹⁶ καὶ — ἐπηγγ. ἐγώ. *Aliter* *Hebr.* et of *U*.
¹⁷ ὑποστάσιμ. *Hebr.* in arcano consilio. ¹⁸ καὶ ἤκουσαν. *Exstat tantum in Compl. juxta Hebr.* ¹⁹ B ἐνωτίσαστο, ut Alexandr. ²⁰ τὸν λόγον αὐτοῦ. *Des.* apud LXX. ²¹ Ita B pro τῶν προφητικῶν λόγων, ut erat in editione priori. ²² σεισμ. *Hebr.* procella. ²³ εἰς συσσεισμ. στρεφ. *Hebr.* et turbo circumagitantis. ²⁴ B στρεφόμενον. *Rec.* lectio. συστρεφόμενῃ. ²⁵ Οὐκ — καρδ. αὐτ. *Aliter* of *U*. ²⁶ B ἄξει. ²⁷ B ἐσχάτων τῶν, ut in cod. *Vatic.* ²⁸ Νοήσει. *Des.* apud *U*. ²⁹ τῇ ὑποστ. *Hebr.* arcano consilio. *Conf. vers.* 18. ³⁰ καὶ ἤκουσαν, x. τ. λ. *Hebr.* et proposuissent verba mea populo meo, tunc reduxissent eos a via sua mala. ³¹ τῶν λ. *Ex B* cuiend. editio *Sirm.* hab. τὸν λόγον. ³² ἐδίδαξαν — ἐπιτ. αὐτ. *Aliter* of *U*.

Docet porro eos, ex occultis nihil esse quod A ignoret.

VERS. 25, 24. *Deus enim propinquus, inquit, ego sum, et non Deus e longinquo. 519 An abscondetur homo, et non videbo eum? dicit Dominus. Dehinc docet Deum non circumscribi. « Nonne caelum et terram ego impleo? dicit Dominus. » Si igitur ubique praesens sum, quo pacto arbitrantur homines, ignorare me quidpiam eorum quae geruntur? [25-27] Intensiorem autem denuo movet accusationem adversus pseudoprophetas, tanquam omnia narrantes, et circumventientes populum, qui talia committere audeant, qualia prophetæ Baalis. Deinde comparationem fieri jubet inter prophetam et pseudoprophetam.*

VERS. 28. *Propheta, inquit, in quo est somnium, narret somnium suum: et is cum quo est verbum meum commemoret vere sermonem meum. Et figurate docet, quale sit discrimen. « Quid palea ad triticum? dicit Dominus. »*

VERS. 29. *Nonne ita se habent sermones mei, ut ignis? dicit Dominus: et velut securis scindens petram? Vim divini verbi per comparationis demonstravit. [30-32] Deinde docet, quam diversa sit pseudoprophetarum ratio. Hi enim, inquit, quorumdam furum more, subripiunt nonnullos sermones propheticos, quos pervertunt et corrumpunt. Alii fingunt falsam prophetiam; alii somnia narant quae non viderunt; sicque miserrimum populum in errorem inducentes, in nequitia reddunt obstinatum. Tum mandat prophetæ:*

VERS. 33, 34. *Si interrogaverit populus iste, sacerdos, aut propheta, dicens: 520 Quae est assumptio Domini? Dices eis: Vos estis assumptio Domini, et ejiciam vos, dicit Dominus. Et propheta, et sacerdos, et quicumque dixerint Assumptio Domini, poenas sumam de homine illo, et domo ejus. Impii prophetas appellabant abreptitios, et prophetiam assumptionem. [35, 36] Hortatur ergo Deus, ne hac appellatione ntantur: et non obtemperantibus minatur poenam. Jubet autem eos sic interrogare: « Quid respondit Dominus? Quid locutus est Dominus? » et non ultra nominare assumptionem Domini. Iis vero qui imperata transgressuri sint, comminatur dicens:*

VERS. 39, 40. *Ecce ego assumo vos assumptione, et projiciam vos, et civitatem quam dedi vobis et*

του λαου παρανομίας, και ἐπὶ τὴν ὄδον τὴν εὐθειαν ²⁵ ἐποδήγησαν. Διδάσκει δὲ αὐτοὺς, ὡς οὐδὲν ἀγνοεῖ τῶν κεκρυμμένων.

κγ', κδ'. ²⁵ Θεὸς γὰρ ἐγγίζων, φησὶν, ἐμὲ και οὐχὶ ²⁶ Θεὸς ἀπόρρωθεν. Εἰ κρυβήσεται ἄνθρωπος ²⁶, κἀγὼ οὐκ ἔψομαι αὐτόν; λέγει ²⁷ Κύριος. Εἶτα διδάσκει τὸ ἀπερίγραπτον. « Μὴ ²⁸ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος. « Εἰ τοίνυν πανταχοῦ παρῶ, πῶς οἴονται με. οἱ ἄνθρωποι ἀγοησαί τε τῶν γιγνομένων; Ἐπιτείνει δὲ πάλιν τὴν κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν κατηγορίαν, ὡς ἐνύπνια διηγουμένων, και τὴν λαὸν ἐξαπατώντων, και τὰ ὅμοια τοῖς τῆς Βάαλ προφήταις ποιεῖν τολμώντων. Εἶτα κελεύει γενέσθαι τὴν σύγκρισιν τοῦ τε προφήτου και τοῦ ψευδοπροφήτου.

B

κη'. Ὁ προφήτης, φησὶν, ἐν ᾧ τὸ ἐνύπνιον ἔστι, διηγησάσθω τὸ ἐνύπνιον αὐτοῦ· και ἐν ᾧ ὁ λόγος μου πρὸς αὐτόν, διηγησάσθω τὸν λόγον μου ἐπ' ἀληθείας. Καὶ διδάσκει τροπικῶς τὸ διάφορον ²⁹. « Τί τὸ ἄχυρον πρὸς τὸν σίτον ³⁰; φησὶν ὁ Κύριος. »

κδ'. Οὐχ οὕτως ³¹ οἱ λόγοι μου, ὡς πῖρ, λέγει Κύριος; και ὡς πέλινξ ³² κόπτων πέτραν; Ἐδειξε δὲ τῶν παραβολῶν τοῦ θεοῦ λόγου τὴν δύναμιν. Εἶτα τῶν ψευδοπροφητῶν διδάσκει τὴν διαφορὰν· οἱ μὲν γὰρ οἶόν τινες, φησὶ, λωποδύται κλέπτουσι τινὰς προφητικὸς λόγους, και τοὺτους ταῖς παρατροπαῖς διαφθείρουσιν· οἱ δὲ πλάττουσι προφητεῖαν ψευδῆ· οἱ δὲ ἐνύπνια, ἀ μὴ ἐωράκασιν, διηγούνται και διαφῶρος τὸν τρισάθλιον ὑποδοκιοῦντες λαὸν, ἐπιμένειν τῇ πονηρίᾳ παρασκευάζουσιν. Ἐπειτα κελεύει τῷ προφήτῃ·

C

λγ', λδ'. Ἐὰν ³³ ἐρωτήσῃ ὁ λαὸς οὗτος, ἱερεὺς ἢ προφήτης, λέγων, Τί τὸ λῆμμα Κυρίου; ἐρεῖς ³⁴ αὐτοῖς· Ὑμεῖς ἔστε τὸ λῆμμα Κυρίου, και ῥίψω ³⁵ ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Καὶ ὁ προφήτης, και ἱερεὺς ³⁶, οἱ ἄν εἴπωσιν Ἄλημα Κυρίου, ἐκδικήσω τὸν ἄνθρωπον ³⁷, και τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἐπιλήπτους ἐκάλουν τοὺς προφήτας οἱ δυσσεβεῖς, και ἄλημα τὴν προφητεῖαν. Παρακελεύεται τοίνυν ὁ Θεὸς, τούτῳ τῷ προσήματι μὴ κεχρησθαι, και τοῖς μὴ πειθόμενοις ἀπειλεῖ τιμωρίαν. Κελεύει δὲ αὐτοῖς οὕτω πυνθάνεσθαι, « Τί ὅπερ ἴθη Κύριος; Τί ἐλάλησεν Κύριος; » και λῆμμα Κυρίου μὴ ἰνομάζειν ἐτι· τοῖς δὲ τὰ προστεταγμένα παραβαίνουσιν ἀπειλεῖ, λέγων·

D

λθ', μ'. Ἴδου ἐγὼ λαμβάνω ³⁸ ὑμᾶς ³⁹ λῆμματι, και ῥίψω ⁴⁰ ὑμᾶς, και τὴν πόλιν, ἣν ἔδωκα ὑμῖν

VARIAE LECTIONES.

²⁵ εὐθειαν. Sirm. habet θεταν. ²⁶ Θεός, κ. τ. λ. Per interrogationem haec exprimuntur in Hebr. ²⁷ και οὐχὶ. Supra, tom. I, pag. 1476, και οὐ juxta Alex. ²⁸ ἄνθρωπος. Apud LXX sequitur ἐν κρυφαῖσις. ²⁹ λέγει Κύριος. Des. apud LXX. ³⁰ μὴ. Des. infra, in Epist. ad Sporac., exstat autem Har. fab. lib. v, c. 1, et orat. 10 De Provid. ³¹ τὸ διάφορον. Des. in B. ³² σίτον. Apud LXX sequitur οὕτως οἱ λόγοι μου, quae des. in Hebr. ³³ οὕτ. Des. in Graeco juxta Alex. sed Vat. habet ἰδοῦ. ³⁴ πέλουξ. Hebr. malleus. ³⁵ ἐρωτήσῃ. Excidisse videtur σέ, quod in Compl. sequitur. ³⁶ ἱερ. B. praemi. ἦ, juxta rec. lect. ³⁷ ἐρεῖς — Κυρ. Hebr. dices eis, quodnam sit onus. ³⁸ B ῥάξω, juxta rec. lectio. ³⁹ ἱερεὺς. Apud LXX sequitur και ὁ λαός. ⁴⁰ ἄνθρωπον. Ibid. seqq. ἐκείνων. ⁴¹ λαμβάνω ὑμᾶς λῆμμα. Hebr. obliviscar vestrum obliviscendo. ⁴² ὑμᾶς λῆμματι. Des. apud LXX. ⁴³ B ῥάξω. Rec. lectio est, ῥάσσω.

καὶ τοῖς πατρίσιν ἡμῶν, ἀπὸ ⁵¹ προσώπου μου. **A** Καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς ὀνειδισμὸν αἰώνιον, καὶ ἀτιμίαν αἰώνιαν, ἣτις οὐκ ἐπιλησθήσεται. Τοῦτο δὲ προσέταξεν ὁ Δεσπότης Θεός, καὶ τῆς δεισιδαιμονίας ἐκκόπτων τὰ ἔθνη, καὶ διδάσκων, ὡς οὐ μεμήνησιν οἱ προφῆται, ἀλλὰ τῶν θεῶν λογίων εἰσὶν ὑπουργοί· ἀπειλήσας δὲ γε τὴν αἰχμαλωσίαν, ὑπισχνεῖται καὶ τὴν ἐπάνοδον, καὶ οὕτως αὐτὴν ἐπίσημον λέγει γενήσασθαι, ὡς λήθη παραδοθῆναι τὴν ἐξοδὸν τὴν ἐξ Αἰγύπτου γεγενημένην, διὰ τὴν ταύτης λαμπρότητα. Ἡμεῖς δὲ, παρακαλῶ, καὶ τοῖς προφητικοῖς, καὶ τοῖς ἀποστολικῶς ἀκολουθήσωμεν λόγοις, καὶ τὸν δι' ἐκείνων καὶ τούτων ⁵² φθειγῆμενον προσκυνήσωμεν, καὶ τοὺς ζωοποιούς αὐτοῦ φυλάξωμεν νόμους· ἵνα τῶν ἐπηγγελμένων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' **B** οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

*A patribus vestris, a facie mea. Et dabo vobis opprobrium sempiternum, et ignominiam aeternam, quæ nunquam oblivione delebitur. Hoc autem præcepit Dominus Deus, tum ut amputaret dæmonum cultus consuetudinem, tum ut doceret prophetas non insanire, sed divinorum eloquiorum ministros esse. Cæterum post comminationem captivitatis, pollicetur etiam reditum: quem adeo insignem futurum esse dicit, ut ob ejus excellentiam oblivioni tradatur exitus ex Ægypto. Nos autem et propheticos et apostolicos sermones sectemur, obsecro, et eum qui per hos et illos locutus est adoremus, ejusque vivificas leges observemus: ut promissis **521** fruamur bonis, per gratiam et clementiam Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria, una cum sacrosancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

VARIE LECTIONES.

⁵¹ ἀπὸ προσώπου μου. Des. apud O. ⁵² τούτων. B præm. διὰ.

TOMOS 7.

LIBER SEXTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

C Πάλιν διὰ παραβολῶν καὶ συμβόλων ποιεῖται τὴν προφητείαν· καὶ ὁρᾷ κατὰ τινα ἀποκάλυψιν δύο καλάθους· σύκιον κειμένους πρὸ τοῦ θεοῦ νεῶ. Λέγει δὲ καὶ τὸν τῆς προφητείας χρόνον· μετὰ γὰρ δὴ τὴν Ἰερονίου μετανάστασιν, καὶ τὴν Σεδεκίου βασιλείαν, ταῦτα λέγει ἐρωρακέναι. Καὶ τὸν μὲν ἕνα κάλαθον σύκων ἀρίστων τε καὶ πρωΐμων· τὸν δὲ ἕτερον λίαν εἰσχυρῶν, καὶ παντελῶς ἀχρήστων εἰς ἐδωδὴν. Εἶτα βεῖαν δεξάμενος περὶ τούτων ἐρώτησιν, εἶπε τὴν τῶν ὑποδειχθέντων διαφορὰν· καὶ διδάσκεται ἵνα τὰ διὰ τούτων σημαίνόμενα. Ἀπεικασε γὰρ ὁ τῶν ἔλων θεὸς τοῖς μὲν πρωΐμοις ⁵³ σύκοις τοὺς ἤδη γεγενημένους δορυαλώτους, καὶ ὑπισχνεῖται αὐτοῖς τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον, καὶ τὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν, καὶ σὺν εὐσεβείᾳ τὴν εὐπραξίαν. Τοῖς δὲ δυσσεδέσι σύκοις **D** ἀπομοιοῖ οὐ μόνον τοὺς ὑπολειφθέντας ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς Αἴγυπτον πεφευγότας, καὶ σὺν αὐτοῖς τὸν βασιλεῖα Σεδεκίαν, καὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ ἀπειλεῖ αὐτοῖς τῶν Βαβυλωνίων τὴν στρατείαν, καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου φυόμενα σκυθρωπὰ, λιμὸν, καὶ λοιμὸν, καὶ σφαγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν· οὕτω ταῦτα προθεσπίσας, τὴν πρὸ τούτων τίθησι προφητείαν· ταῦτα μὲν γὰρ μετὰ τὸν Ἰερονίαν ἐρβέθη·

CAPUT XXIV.

[1, 2] Rursus per parabolas et signa orditur prophetiam. Et per revelationem quamdam videt duos calathos ficuum, sitos ante templum divinum: simulque exprimit tempus prophetiæ. Quippe post Jechoniæ translationem, et regnum Sedeciae hæc ait se vidisse. Et unum quidem calathum habentem ficus optimas et maturas, alterum vero valde deformes, et ad edendum prorsus inutiles. [3, 4] Deinde postquam de his interrogatus fuit a Deo, ipse eorum quæ ostensa sunt diversitatem exposuit. Quod reliquum est, docetur, quid ista significant. [5-7] Dæds enim omnium * ficubus maturis similes dixit eos, qui capti jam erant, quibus reditum ab exsilio pollicetur, ac suam etiam curam, et cum pietate rerum prosperitatem. [8-10] Ficus autem deformibus comparat non solum eos qui relictii fuerant in Judæa, sed etiam illos qui confugerant in Ægyptum, et cum eis regem Sedeciam, et principes, minaturque illis et Babyloniorum exercitum, et quæ ex bello nascuntur tristitia, famem, pestem, cædem et captivitatem. Hæc in hunc modum vaticinatus, prophetiam profert, quæ antecessit. Ista enim **522** post Jechoniam prolata sunt: quæ vero

VARIE LECTIONES.

⁵³ B πρωΐμοις-

dicturus est, evenerunt temporibus Joacimi regis, a patris Jechoniae. Declarat autem manifeste tempus.

CAPUT XXV.

VERS. 1. Sermo qui factus est ad Jeremiam, super omnem populum Judæ, anno quarto Joacimi, filii Josiæ regis Judæ: ipse est annus primus Nabuchodonosoris regis Babylonis. Eo anno Nabuchodonosore, ducto adversus Hierosolimam exercitu, quosdam in servitutem redegit, aliis tributo imposito reversus est. Dicit ergo etiam quænam sint dicta illa.

VERS. 3. Anno decimo tertio Josiæ, filii Amos regis Judæ (et usque ad diem hunc iste est tertius et vicesimus annus), factum est verbum Domini ad me, et locutus sum vobis mane consurgens, et non audivistis. Multitudinem annorum commemoravit, ut longam Dei patientiam demonstraret, qui illos non obtemperantes tandiu pertulerit. [4] Misi enim, ait, ad vos, servos meos prophetas. Denuntio vobis ut, relicta perniciosia via, pergatis ad alteram quæ vitam conciliat. [5-7] Et pollicebar vobis, si hoc faceretur, bona et non audivistis: sed idolorum cultum præoptastis. Et arguens studium inobedientiæ illorum, adjecit: « Ut me ad iracundiam provocaretis, operibus manuum vestrarum, in damnum vestrum. » Me enim irritantes illa perpetrabatis, 523 at vero damnum vos olim sentiebatis. [8, 9] Propterea, inquit, cum Nabuchodonosore congregabo reges qui ei subsunt, contra vos, et contra vicinos vestros, a quibus idolis servire didicistis: ac regionem vestram et illorum tradam penitus in solitudinem; et privabo eos cuncta lætitia. [10] Hujus enim propria sunt « vox sponsi, et vox sponsæ, vox molæ, et lumen lucernæ. » [11-14] Desolationem autem septuaginta annorum tempore definit. Nam post septuaginta annos, tam de rege Babylonis, quam de subditis ejus, ait, se penas impietatis et iniquitatis esse sumpturum, ac totam Jeremiæ prophetiam impleturum. [15] Quocirca confestim præcipitur ei, ut accipiat calicem vini meri de manu Domini, et potare faciat

α δὲ μέλλει λέγειν, ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ βασιλέως, ὡς τοῦ Ἰερονίου πατρὸς ἐτύγγανεν ὧν⁵⁵. Λέγει δὲ καὶ τὸν χρόνον σαφῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

α'. Ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἰερემίαν, ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν τοῦ⁵⁶ Ἰούδα, ἐν τῷ ἔτει τῷ τετάρτῳ τοῦ Ἰωακείμ, υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα· αὐτὸς⁵⁷ ἐνιαυτὸς πρῶτος τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖ Βαβυλῶνος. Ἐν τούτῳ τῷ⁵⁸ ἔτει ἐπιστρατεύσας ὁ Ναβουχοδονόσορ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, τοὺς μὲν ἐξηνδραπέδισε, τοὺς δὲ φόρον ἐπιθεὶς ἀνέστρεψε. Λέγει τοίνυν καὶ τίνα τὰ εἰρημένα.

γ'. Ἐν⁵⁹ τρισκαίδεκάτῳ ἔτει Ἰωσία, υἱοῦ Ἀμώς⁶⁰ βασιλέως Ἰούδα (καὶ ἕως τῆς ἡμέρας⁶¹ ταύτης εἰκοσι καὶ τρία ἔτη), ἐγενήθη⁶² λόγος Κυρίου πρὸς με, καὶ ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς ὀρθίζων, καὶ οὐκ ἤκούσατε⁶³. Τοῦ πληθους τῶν ἐτῶν ἐμνημόνευσε, τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν δεῖκνυς, ὅτι ἀπειθοῦντων ἐπὶ τσοῦτον ἠνέσχετο. Ἀπέστειλα γὰρ, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς τοὺς δούλους μου, τοὺς προφήτας· παρεγγυῶ⁶⁴ ὑμῖν, τὴν δλεθρίαν καταλιπόντας ὁδόν, ἐπὶ τὴν ἑτέραν ἐλθεῖν τὴν πρόξενον τῆς ζωῆς· καὶ ὑπισχνούμην ὑμῖν ἀγαθὰ τοῦτο δρῶσι, καὶ οὐκ ἤκούσατε· ἀλλὰ τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν προεἴλεσθε. Καὶ διελέγχων τὸν τῆς ἀπειθείας σκοπὸν ἐπήγαγεν· « Ὅπως⁶⁵ παρρηγίστητέ με ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ὑμῶν εἰς κακὸν ὑμῖν⁶⁶. » Παροξύναντες γὰρ με ἐτολμάτε ἐκεῖνα· ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν βλάβην ὑμεῖς πάλαι ἐκαρπούσθε. Οὐ⁶⁷ χάριν⁶⁸, φησὶ, σὺν τῷ Ναβουχοδονόσορ τοὺς⁶⁹ ὑπ' αὐτοῦ⁷⁰ τελούντας βασιλέας⁷¹ ἀθροίσω, καὶ κατ' ὑμῶν, καὶ κατὰ τῶν πλησιοκότων ὑμῶν, παρ' ὧν τὴν τῶν εἰδώλων ἐδιδάχθητε λατρεῖαν, καὶ ἐρημίαν παντελεῖ καὶ τὴν ὑμετέραν [γῆν]⁷² παραδώσω καὶ τὴν ἐκείνων, καὶ τῆς πάσης αὐτοὺς εὐφροσύνης γυμνώσω· ταύτης γὰρ ἴδια « φωνὴ νυμφίου, καὶ φωνὴ νύμφης· φωνὴ⁷³ μύλου, καὶ φῶς λύχνου. » Ἐβδομηκοντούτῃ δὲ χρόνῳ περιορίζει τὴν ἐρημίαν. Μετὰ γὰρ δὴ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, αὐτὸν τε τῆς Βαβυλῶνος τὸν βασιλέα, καὶ τοὺς ὑπηκόους ἐκείνου, δικὰς τῆς ἀσθείας καὶ παρανομίας ἀπαίτησιν ἔφη, καὶ ἐμπεδύσειν ἄπασαν τοῦ Ἰερემίου τὴν πρόβησιν. Αὐτίκα⁷⁴ τοῦ-

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ ὧν. Des. in B. ⁵⁶ τοῦ. Des. in B et infra, ad Dan. II, 1, ubi aliter leg. hic vers. ⁵⁷ αὐτός — Βαβυλ. Des. apud LXX. ⁵⁸ τῷ ἔτει. Ex B suppl. ⁵⁹ Ἐν τρισκαίδ. ἔτει. B melius, Ἀπὸ τρισκαίδεκάτου ἔτους. ⁶⁰ Ὁ Ἀμώων. ⁶¹ ἡμέρας. Βαθυμαλῶσας. ⁶² ἐγεν. — πρὸς με καὶ. Ita Compl. juxta Hebr. ⁶³ καὶ οὐκ ἤκούσατε. Rec. lectio, καὶ λέγων. ⁶⁴ B παρεγγυῶν. ⁶⁵ Rec. lectio est, ὅπως μὴ παρρηγίστητέ με. ⁶⁶ εἰς κακὸν ὑμῖν. Rec. lectio, τοῦ κακῶσαι ὑμᾶς. ⁶⁷ οὐ χάριν, x. t. λ. Vers. 9-12 qui huc pertinent, infra, ad Dan. IX, 1, 2, ita leg.: Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω καὶ λήψομαι τὴν πατριάν τοῦ βορρᾶ, τὸν Ναβουχοδονόσορ βασιλέα Βαβυλῶνος τὸν δούλον μου, καὶ ἄξω αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτήν, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ κύκλῳ αὐτῶν, καὶ ἐξερημώσω αὐτοὺς, καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς συριγμόν, καὶ εἰς ὀνειδισμόν αἰώνιον. Καὶ ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν χαρᾶς, καὶ φωνὴν εὐφροσύνης, καὶ φωνὴν νυμφίου καὶ φωνὴν νύμφης, ὁσμὴν μύρου καὶ φῶς λύχνου. Καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς πάντα εἰς ἀφανισμόν, καὶ δουλεύουσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἑβδομήκοντα ἔτη. Καὶ ἐν τῷ πληρωθῆναι τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ἐκδικήσω ἐπὶ τὸν βασιλέα Βαβυλῶνος καὶ ἐπὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, φησὶ Κύριος, τὰς ἀνομίνας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ γῆν Χαλδαίων, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν αἰώνιον. ⁶⁸ χάριν. B πρᾶμ. δη. ⁶⁹ τοὺς. B πρᾶμ. καὶ. ⁷⁰ B αὐτοῦ. ⁷¹ βασιλέας. Ita B. habet. Apud Sirm. erat βασιλείας. ⁷² Ex B. suppl. ⁷³ φωνὴ μύλου. Ita juxta Hebr. bene h. l. leg., infra autem, loco jam allato exstat lectio rec. ὁσμὴν μύρου. ⁷⁴ Αὐτίκα, x. t. λ. Haec pert. ad vers. 15, juxta Hebr. Hoc loco, ubi magnus codicum et editionum τῶν LXX, dissensus incipit, monuisse juvabit, Nostrum in sequentibus semper ordinem capitum tenere, quem in Hebr. expressum videmus, ut recte observatum est ab Hodio in præstantissimo de Bibliorum textibus origin. opere. Δρῦδ LXX autem, si ab edit. Compl. discesseris, hæc incidunt in c. 32, 1 seqq.

ων καλεῖται λαβεῖν τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ A omnes gentes : « Ad quas, ait, ego mittam te. » ἀκράτου ἐκ χειρὸς Κυρίου, καὶ ποτίζεται σύμπαντα τὰ ἔθνη, « Πρὸς ἃ ἐγὼ σε, φησί, ἐξαποσταλῶ πρὸς αὐτά. »

ις. Καὶ πίνονται, καὶ ἐξεμούνται⁷⁵, καὶ ἐκμα-
νήσονται ἀπὸ προσώπου τῆς μαχαίρας, ἧς⁷⁶
ἐγὼ ἀποσταλῶ ἀπὸ μέσου αὐτῶν. Ποτήριον δὲ οἴ-
νου ἀκράτου τὴν δικαίαν τιμωρίαν καλεῖ· οὕτω καὶ
ὁ θεὸς ἔφη Δαβὶδ, ὅτι « Ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου
οἴνου ἀκράτου πλήρης κεράσματος. » Διὰ δὲ τοῦ,
Πίνονται καὶ ἐξεμούνται, τὸν κόρον δηλοῖ· διὰ δὲ
ἐκμανήσονται⁷⁷, τὸ χαλεπὸν τῆς τιμωρίας αἰνίττε-
ται. Εἶτα διηγεῖται ὁ προφήτης, ὡς ἐπότισε τὴν
Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς ὑπ' αὐτὴν⁷⁸ πόλεις τελούσας,
σὺν τοῖς βασιλεῦσι καὶ ἀρχουσι· καὶ διδάσκει τὰ διὰ
τοῦ ποτηρίου δηλουμένα. « Τοῦ θείνου αὐτὰς εἰς
ἐρημον⁷⁹, καὶ ἄβατον, καὶ εἰς συριγγὸν, καὶ⁸⁰ εἰς
κατάραν, κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. » Τουτέστιν, ἐν
τῷ καιρῷ τούτῳ. Καὶ ἄβατον μὲν καλῶν, τὴν ἐρη-
μίαν δηλοῖ· διὰ δὲ τοῦ συριγμοῦ σημαίνει τὴν ἐκ-
κλιξιν τῶν θεωμένων. Τὰς γὰρ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁρῶντες
μεταβολὰς, συρίττειν εἰώθαμεν⁸¹. τούτοις ἀκόλουθος
κατάρα⁸²· εἰώθασι γὰρ τινες λέγειν, « Τάδε πάθοις,
ἕπερ ὁ δεῖνα πέπονθες. » Προστίθῃσι δὲ⁸³, ὅτι καὶ
τὸν Φαραὼ τὴν βασιλεῖα τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοὺς ἐπ-
άρχους⁸⁴ αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ὑπάρχους πεπότικε·
πρὸς δὲ τοῖς ἐγχωρίοις, καὶ τοὺς μετοίκους· συμ-
μίκτους γὰρ ἐκείνους καλεῖ. Αἰνίττεται δὲ διὰ τού-
των, ὅτι καὶ οἱ πεφευγότες Ἰουδαῖοι τοῖς αὐτοῖς περι-
κιστῶνται κακοῖς. Λέγει δὲ πεποτικένας καὶ τῶν
Καλδαίων τοὺς βασιλεῖς, καὶ πᾶσαν τὴν Ἀραβίαν,
καὶ⁸⁵ πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς Οὐζ⁸⁶. τὴν δὲ
Ἰουμαίαν οὕτω κέκληκε· καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς προ-
φήτης διδάσκει σαφέστερον⁸⁷ ἐν τοῖς ἐξῆς. Λέγει
γὰρ Πεπότικε⁸⁸ « καὶ τῶν ἀλλοφύλων τοὺς βασιλεῖς,
καὶ Μωαβίτας, καὶ Ἀμμωνίτας, καὶ Τυρίους, καὶ
Σιδωνίους, καὶ τὴν Δαιδὴν, καὶ τὴν Θαιμάν. » πόλεις
ἂ καὶ αὐταὶ τῆς Ἀραβίας, ὡς καὶ ἐν ταῖς τῶν ἄλ-
λων προφητῶν ἐρμηνείαις εἰδείξαμεν⁸⁹. « Καὶ τὸν Βούζ⁹⁰,
» Περσικὸν τὸ ἔθνος, « καὶ πάντα περιχειρό-
μενον⁹¹ τὸ κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. » Τοὺς Σαρακηνοὺς λέγει.

κδ'. καὶ πάντα⁹² τοὺς βασιλεῖς Ἀραβίας,
καὶ πάντα τοὺς βασιλεῖς τοὺς συμμίκτους, τοὺς
καταλύοντας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ πάντα τοὺς
βασιλεῖς Ζαμβρή⁹³. Παρὰ τῷ Ἑβραίῳ καὶ τῷ Σύρω
Ζαμβρὴν⁹⁴ εὐρήκαμεν· τῆς δὲ Χετοῦρας οὗτος υἱὸς·
καὶ οὗτοι μέντοι τὴν ἐρημον ὤκησαν. « Καὶ πάντα
τοὺς βασιλεῖς Ἑλάμ⁹⁵. » Καὶ τοῦτο Περσικὸν ἔθνος.
« Καὶ πάντα τοὺς βασιλεῖς Μήδων⁹⁶ καὶ Περσῶν. »

κε'. Καὶ πάντα τοὺς βασιλεῖς ἀπηλιώτου⁹⁷ D

• Psal. LXXIV, 9.

⁷⁵ ἐξεμούνται. Hebr. commovebunt sese, s. titubabunt. ⁷⁶ ἧς. Ita B, sed Editio prior habet ἦν.
⁷⁷ ἐκμαν. B πάντων. ⁷⁸ B αὐτῇ. ⁷⁹ Rec. lectio, ἐρήμωσιν. ⁸⁰ καὶ — ταύτην. Ita fere Compl.
juxta Hebr. ⁸¹ B εἰώθε. ⁸² κατ. B πρᾶμ. ἦ. ⁸³ δέ. B addit ὁ προφήτης. ⁸⁴ B ὑπάρχους. ⁸⁵ καὶ —
Οὐζ. Des. apud LXX, ex Aquil. vel Symm. desumptum. ⁸⁶ Ita ex B restit. Ed. prior hab. Οὐς. ⁸⁷ B σα-
φέστατα. ⁸⁸ B πεποτικένας. ⁸⁹ B εἰδείξαμεν. ⁹⁰ Βούζ. Ita Compl. juxta Hebr. Sed rec. lectio est, Πῶς.
⁹¹ B τὰ περιχειρόμενα. Rec. lectio, πᾶν περιχεκαρμένον. ⁹² Καὶ πάντα, x. τ. λ. Ita etiam Hebr., ali-
ter autem of LXX. ⁹³ Ζαμβ. Ita Hebr. Alii Αἰλάμ, vel Δαιδάν. ⁹⁴ Αἰλί, Ζαμβράν. Vid. Montf. in Hexapl.
ad h. l. ⁹⁵ Leg. vel Ἠλάμ, vel Αἰλάμ. ⁹⁶ Μήδων καὶ Περσῶν. Alterutra tantum pro vera lectione est
habenda. ⁹⁷ ἀπηλιώτου. Ita fere Alex. τοῦ ἀπηλιώτου, sed Vat. ἀπὸ ἀπηλιώτου. Hebr. Septentrionis.

VARIÆ LECTIONES.

VERS. 16. Et potabunt, et evoment, et 524 in-
saniunt, a facie gladii, quem ego mittam in medium
illorum. Calicem vini meri vocat justam ultionem.
Sic et divinus David dixit : « Calix in manu Domi-
ni, vini meri plenus misto ». » Per potabunt et
evoment autem, satietatem significat : per insa-
nient, acerbitem ultionis designat. [17, 18] Post
hæc refert propheta, quomodo potum præbuerit
Hierosolymæ, et civitatibus illi subditis, cum reg-
ibus et magistratibus. Et docet, quæ significentur
per calicem. « Ut ponat eas in desertum, et invium,
et in exsibilationem, et in maledictionem, hodie
die. » Id est, hoc tempore. Et appellans quidem
B invium, solitudinem innuit : per exsibilationem
vero, spectantium stuporem declarat. Cum enim
res in deterius mutari videmus, sibilare solemus.
His consequens est maledictio : consueverunt enim
quidam dicere, « Hæc patiaris, quæ passus est
ille. » [19, 20] Addit etiam se propinasse Pharaoni
regi Ægyptiorum, principibus, ac subditis ejus,
et præter indigenas, etiam advenis : illos enim
permistos vocat. His autem significat, etiam Ju-
dæos qui aufugerint, in eadem mala esse dela-
psuros. Refert etiam se potasse reges Chaldæo-
rum, Arabiam omnem, et cunctos reges terræ Uz.
Ita autem vocavit Idumæam, quod et ipse 525
propheta clarius docet in sequentibus. [21-23] Ait
enim potum datum esse « etiam regibus alienigena-
rum, et Moabitibus, et Ammonitis, et Tyriis, et Si-
doniis, et Dædan, et Thæman : » quæ ipsæ sunt
civitates Arabiæ, ut ostendimus in interpretationi-
bus aliorum prophetarum. « Et Buz, » Persicæ genti,
« et omni populo, circumtonso secundum faciem
suam. » Saracenos dicit.

VERS. 24, 25. Et omnibus regibus Arabiæ,
nec non cunctis regibus permistos habitantibus in
deserto. Et universis regibus Zambri. Apud He-
bræum et Syrum invenimus Zembran : erat autem
hic Cheturæ filius. Et hi quoque desertum incole-
bant. « Omnibus regibus Elam. » Et hi sunt gens
Persica. « Et cunctis regibus Medorum ac Persa-
rum. »

VERS. 26. Regibus etiam omnibus Subsolanis, tam

propinquis, quam remotis. Et unicuique contra fratrem suum. Id est, ut a se mutuo pœnas impietatis exigant. « Cunctis regnis terræ, quæ sunt super faciem terræ. Et rex Sesach bibet postremus eorum. » Regem Babylonis ita appellatum arbitror. Hujus enim opera et prædicti biberunt, et post pauca hunc postremum bibisse indicat : quia post pœnas per hunc 526 aliis indictas, ipse pœnas dedit. [28] Post hæc minatur bibere nolentibus, fore ut vel inviti sint bibituri.

VERS. 29. *Incipiam enim a civitate, ait, quæ nōminata est de nomine meo : ab ipsa incipio affligere. Et vos purgatione purgabimini, et non eritis mundi. Trado segregatam, inquit, civitatem, et vos effugietis supplicium ? non potest hoc fieri.*

VERS. 30. *Et prophetabis adversus eos, omnes hos sermones, et dices eis : Dominus ab alto jus dicit, et de sancto suo dabit vocem suam. Utrumque declaravit se et de cælo proferre sententiam, et in templo sibi consecrato manifestum se reddere. « Respondebit verbum de loco suo, et novit, quo pacto vindemiantes responsuri sint super omnes sedentes super terra. » Responsionem dicit effectum, quia verbum divinum sequitur effectus.*

VERS. 31. *Venit interitus in partem terræ : quoniam Domino judicium est cum gentibus. Judicatur ipse cum omni carne : impij vero traditi sunt gladio, dicit Dominus. Demonstrat iterum ineffabilem bonitatem suam. Non enim dixit, Judicabit omnem carnem : sed, Judicatur cum omni carne. Beneficia enim sua subjicit oculis, et eorum qui accipiunt 527 arguit ingratitudinem. [52. 33] Postea helorum incommoda in sequentibus enarrat, et fore ut interfecti jaceant insepulti, et pro sterquilinio in terra habeantur.*

VERS. 34, 35. *Ululate, pastores, clamate, plangite, arietes ovium, quia completi sunt dies vestri in occisionem, et dispersiones vestræ (venient), et cadetis velut arietes electi. Et peribit fuga a pastoribus, et salus ab arietibus ovium. Pastores vocavit reges, oves vero subditos, arietes autem ovium, principes ; quibus omnibus fugam minatur, et translationem. [36] Prædicat porro lamentationes, et regum, et principum.*

Α τούς ἐγγύς καὶ τοὺς ἀπὸ μακρῶν καὶ ἕκαστον πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Τουτέστιν, ὥστε δι' ἀλλήλων δίκαζ δούναι τῆς ἀσεβείας. « Καὶ πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς, » τὰς ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς · καὶ » βασιλεὺς Σησάχ¹ πῆται ἔσχατος αὐτῶν. » Τὸν Βαβυλωνίων οὕτως ἠγοῦμαι κληθῆναι · διὰ τοῦτου γὰρ καὶ οἱ προβῆθητες ἐπιον · καὶ μετ' ὀλίγον τοῦτου πῆσθαι ἔσχατόν φησι. Μετὰ γὰρ δὴ τὴν διὰ τοῦτου τοῖς ἄλλοις προσνεχθεῖσαν τιμωρίαν αὐτὸς ἔδωκε δίκαζ. Εἶτα τοῖς πῆτιν μὴ βουλομένοις ἀπειλεῖ, ὅτι καὶ ἄκοιτες πῆονται.

κθ'. Ἄρξομαι² γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τῆς πόλεως ἐφ' ἧς ὠνεμάσθη τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτήν, ³ ἀπ' αὐτῆς ἀρχομαι τοῦ κακῶσι· καὶ ὑμῖς καθιρισμῶ κατὰ κρισησθε, καὶ οὐ μὴ καθαρῶσθητε. Β Τὴν ἀφωρισμένην⁴, φησὶ, παραδίδομι πόλιν· καὶ ὑμῖς διαφεύξεσθε τὴν τιμωρίαν ; οὐχ οἶδεν τε τοῦτο γενέσθαι.

λ. Καὶ σὺ προζητεύσεις ἐπ' αὐτοὺς πάντας τοὺς λόγους τοῦτους, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς, Κύριος ἀπ' ὑψηλοῦ χρηματιεῖ⁵, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγίου, αὐτοῦ δώσει φωνὴν αὐτοῦ. Ἀμφότερα δεδήλωκεν, ὅτι οὐρανὸθεν ἐκφέρει τὴν ψῆφον, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀφιερωμένῳ ναῶ⁶ ποιεῖται τὴν ἐπιφάνειαν. « Λόγον χρηματιεῖ⁷ ἐκ⁸ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ⁹ οἶδεν¹⁰ ὡσπερ οἱ ληνοβατοῦντες¹¹ ἀποκριθῆσονται ἐπὶ πάντας τοὺς καθημένους ἐπὶ τῆς γῆς. » Τὴν ἀπόκρισιν τὸ ἔργον λέγει· ἔπεται γὰρ τῷ θεῷ λόγῳ καὶ τὸ ἔργο·.

λα'. Ἦκει¹² δειθρος ἐπὶ¹³ μέρος τῆς γῆς· ὅτι κρῖσις τῷ Κυρίῳ ἐν τοῖς ἔθνεσι· κρῖνεται αὐτὸς πρὸς πᾶσαν σάρκα· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐδόθησαν εἰς μάχαιραν, λέγει Κύριος. Πάλιν τὴν ἀβῆρτον αὐτοῦ δείκνυσιν ἀγαθότητα. Οὐ γὰρ εἶπε, Κρῖνεῖ πᾶσαν σάρκα, ἀλλὰ, « Κρῖνεται πρὸς πᾶσαν σάρκα »· δείκνυσιν γὰρ τὰς οἰκείας εὐεργεσίας, καὶ τὴν τῶν λαμβανόντων ἀχαριστίαν ἐλέγχει. Λέγει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς, καὶ τὰ ἐκ τῶν πολέμων φερόμενα κακὰ, καὶ ὅτι ἀταφῶ οἱ ἀνηρημένοι¹⁴ κτίσσονται, καὶ ἀντὶ κόπρου ἐν¹⁵ τῇ γῆ ἔσονται.

λδ', λε'. Ἀλαλάξατε, οἱ ποιμένες, καὶ κεκρόξατε, καὶ¹⁶ κόψασθε, οἱ κριοὶ τῶν προβάτων, ὅτι ἐκληρώθησιν αἱ ἡμέραι ὑμῶν εἰς σφαγὴν, καὶ¹⁷ οἱ σκορπισμοὶ ὑμῶν, καὶ πεσεῖσθε ὡς κριοὶ ἐκλεκτοὶ¹⁸. Καὶ ἀπολείται φυγὴ ἀπὸ τῶν ποιμένων, καὶ σωτηρία ἀπὸ¹⁹ τῶν κριῶν τῶν προβάτων. Ποιμένους τοὺς βασιλεῖς ἐκάλεσε, πρόβατα δὲ τοὺς ὑπηκόους, κριοὺς δὲ προβάτων τοὺς ἀρχοντας· πᾶσι δὲ φυγὴν καὶ μετανάστασιν ἀπειλεῖ. Προλέγει δὲ τοῦς θρήνους, καὶ τῶν βασιλέων, καὶ τῶν ἀρχόντων.

VARIÆ LECTIONES.

¹ τῆς γῆς. Des. apud LXX. ² καὶ—αὐτῶν. Dcesse solet apud LXX. Sed Compl. habet καὶ βατ. Σησάχ πῆται μετ' αὐτοῦς. ³ Σησάχ. Β Ἰσάχα, vitiose, sine dubio. ⁴ ἀρξομ., x. τ. λ. Totus iste vers. aliter apud LXX leg. ⁵ Β αὐτῆ. ⁶ ἀφωρ. Β add. μοι. ⁷ χρημ. Hebr. rugiet. ⁸ Ex B suppl. ⁹ λόγ. χρ. Hebr. rugiendo rugiet. ¹⁰ ἐκ. Cod. Vat. ἐπι. Alex. ἀπό. Hebr. contra. ¹¹ καὶ — ἀποκρ. Hebr. celeusina quasi calcantium (ovas) respondebit. ¹² οἶδεν. Rarior lectio. Magis vero placet recepta οἶδε, de qua probe tenendum est, quod recte observavit Grubius, scribendum esse cum littera majuscula initiali, ut propius accedat ad Hebraicum טייד. Perperam enim, qui cum minuscula littera hanc vocem legit, vertunt illi. ¹³ ληνοβατ. Rec. lectio, τρυγόντες. ¹⁴ Ἦκει δειθρος. Hæc alias ad finem vers. 30, referuntur, sed contra Hebr. ¹⁵ ἐπί. Hebr. usque ad. ¹⁶ Β ἀναρούμενοι. ¹⁷ ἐν. Des. in B. ¹⁸ καὶ — προβ. Hebr. et volutate vos (in cinere), potentes gregis. Rec. lectio est κόπρωσθε. ¹⁹ καὶ οἱ σκ. ὑμ. Des. apud LXX, exstat tamen in Hebr. ²⁰ ὡς χρ. ἐκλ. Hebr. sicut vas pretiosum. ²¹ ἀπὸ τ. κρ. τ. π. Hebr. a potentibus gregis.

λζ. Ὅτι ²⁰ ἐπαύσατο, φησί, τὰ καλὰ ²¹ τῆς εἰρήνης ἀπὸ προσώπου ὀργῆς θυμοῦ Κυρίου ²².
 Ἐὰ δὲ καλὰ τῆς εἰρήνης, ἢ γεωργίαι²³, φυτουργίαι, ἐμπορίαι, τεχνῶν ἐργασίαι, συμβολαίων ἀντιδόσεις²⁴, γάμοι, σύλλογοι, ἑορταί, θυμηδίαι, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ΄.

Μετὰ ταύτην πάλιν ἐτέραν τίθησι προφητεῖαν, ἣν ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωακείμ προσενεγκεῖν τῷ λαῷ προσετάχθη. Προσετάχθη δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τῇ θεῖᾳ στήναι, καὶ τῷ λαῷ χρησιμῶσαι, καὶ πάντας τοὺς θεοῦ διαπορθμεῦσαι λόγους. « Μὴ ἀφέλῃς γὰρ, φησί, ῥῆμα. » Εἶτα τὴν αἰτίαν τοῦ ἐσομένου διδάσκει.

γ. Ἴσως ἀκούσονται, καὶ ἀποστραφήσονται ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας, καὶ παύσονται ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν λογίζομαι ἐγὼ τοῦ κειῖσθαι αὐτοῖς, ἔρεκεν τῶν πονηρῶν ἐπιτηδεύματων αὐτῶν. Τὸ Ἴσως οὐχ ὡς ἀγνοῶν εἴρηκεν· ἔδει γὰρ αὐτῶν τὸ ἀπειθεῖν· ἀλλὰ τέθεικε τὴν ἀμφιβόλιαν, ἵνα μὴ τῇ ἀποφάσει τῇ θεῖᾳ προσέχοντες, ἀπαγορεύσῃσι τὴν σωτηρίαν· τούτῳ ἔοικε καὶ τὸ δὲ τοῦ Ἐζεκιὴλ εἰρημένον· Ἐάν ἄρα ἀκούσωσιν, ἐάν ἄρα ἴδωσιν. Ὁὐ γὰρ ἐκεῖνο ἀγνοίας· ἀλλ' ἵνα μὴ λέγῃσι, Προεῖρηκεν ἡμῶν τὴν ἀπειθειαν, ἀψευδὲς δὲ ἐστὶ, πῶς οἶόν τε τοῖνον ἡμᾶς μεταβληθῆναί; διδάσκει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι δυνατὸν ἂν θελήσῃσι, δέξασθαι τὸ τρόπον μεταβολῆν. Τούτου χάριν καὶ τὴν ἀπειλήν προστίθησιν· Ὅτι ²⁵ ἐάν μὴ ἀκούσητε τῶν λόγων μου, οὐδὲ διὰ τῶν προφητῶν ὑμῖν προσφέρω. »

ζ. Δώσω τὸν οἶκον τοῦτον, ὡς περ τὴν Σηλώ ²⁶· καὶ τὴν πόλιν δώσω ταύτην εἰς κατάραν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς. Τούτων ἀκούσαντες οἱ ἱερεῖς, καὶ οἱ ψευδοπροφῆται, καὶ πᾶς ὁ λαὸς, θάνατον ἀπειλοῦσι τῷ προφήτῃ· πυθόμενοι δὲ οἱ ἄρχοντες, ἔβραμον ἐκ τῶν βασιλείων εἰς τὸν θεῖον νεών· τῶν δὲ γε ἱερέων σὺν τοῖς ψευδοπροφήταις βλασφημίας τὸν προφήτην γραψαμένων, ὡς κατὰ τῆς πόλεως καὶ τοῦ θεοῦ νεὸν τὴν πρόρρησιν ποιησάμενον, εἶπεν ὁ προφήτης, παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀπεστάλθαι, καὶ θεοῦ εἶναι χρησιμὸς τοῖς παρ' αὐτοῦ προφημένους λόγους· προσφέρει δὲ αὐτοῖς καὶ παραινέσιν·

γγ. Βελτίους γὰρ, φησί, ποιήσατε τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, καὶ τὰ ἔργα ὑμῶν. Ἀκούσατε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ²⁷ ὑμῶν, καὶ παύσεται Κύριος ἀπὸ τῶν κακῶν, ὧν ἐλάλησεν ἐφ' ὑμᾶς. Εἰ δὲ ἀπαθεῖτε, καὶ τῇ συνήθει χρησθε ²⁸ γνῶμη·

VERS. 37. *Quia cessarunt, ait, commoda pacis a facie iræ furoris Domini. Sunt autem commoda pacis, agricultura, plantationes, negotiationes, artium officina, contractuum permutationes, nuptiæ, cætus, festa, oblectationes animi, et quæcunque sunt his similia.*

CAPUT XXVI. (Græc. XXXIII.)

[1] Post hanc rursus alteram subjicit prophetiam, quam regnante Joacimo populo proponere jussus est. [2] Jussus est autem stare in atrio sancto, et vaticinari populo, cunctosque referre sermones divinos. « Ne auferas enim, ait, verbum. » Tunc subdit causam rei **528** futuræ.

VERS. 3. *Fortasse audient, et convertetur quisque a via sua mala, et cessabo a malis, quæ cogito facere illis, ob prava eorum studia. Dixit fortasse, non quasi ignorans, noverat enim illorum incredulitatem: sed ambigua dictione usus est, ne sententiæ divinæ attendentes, desperarent de salute. Non absimile est quod dicitur ab Ezechiele: « Si forte audiant, si forte videant (.) Non enim ignorantia hoc verbum est: sed ne dicant, Prædixit incredulitatem nostram, mentiri autem non potest, qui fieri potest, ut nos immutemur? docet per ea quæ dicta sunt, eos posse, si velint, suscipere morum mutationem. [4, 5] Atque ob eam causam apponit comminationem: « Quia si non audieritis sermones meos, quos ego vobis pronuntio per prophetas meos. »*

VERS. 6. *Dabo domum hanc, ut Siluntem, et civitatem hanc dabo in maledictionem cunctis gentibus terræ. [7, 8] His autem auditis, sacerdotes, et pseudoprophetae, et omnis populus minantur mortem prophetae. Quod cum principes audissent, concurrerunt ex regia ad templum Dei. [9-12] Sacerdotibus porro et pseudoprophetais blasphemias prophetam accusantibus, quod adversus civitatem et templum Dei prophetiam emisisset: respondit propheta se missum esse a Deo omnium, sermonesque quos protulerat, esse oracula divina. Exhortans autem eos:*

VERS. 13. *Meliores, inquit, facite vias vestras, et opera vestra. Audite vocem 529 Domini Dei vestri: et cessabit Dominus a malis, quæ locutus est contra vos. Quod si autem inobedientes sitis, et solito utamini ingenio:*

¹ Ezech. 11, 5.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Ὅτι, κ. τ. λ. *Hebr.* Nam destruentur pascua pacis, propter *ca.* Alias lectiones h. l. habent et *LXX.* ²¹ τὰ καλὰ. Ita *Compl. Rec.* lectio est τὰ κατὰλοπα, quam jure quidem ineptam putat *Basilius* in *obs.* ad h. l. justo tamen audacior esse videtur ejus conjectura leg. esse τὰ καλὸβια. ²² Κυρ. Ita *Compl. Rec.* lectio est, μου. ²³ B γεωργία. ²⁴ B ἀντιδοσις. ²⁵ ὅτι — προσφέρω. Ita quasi per epitomen exhibentur vers. 4 et 5. ²⁶ ed. prior hab. Σιλό. ²⁷ τ. Θ. ὑμ. Additur in *Compl.* ²⁸ B χέχρησθε.

VERS. 14. *Ecce ego sum in manibus vestris : A facite mihi, prout expedit, et quod vobis melius videtur. Deinde ponit ante oculos fructus homicidii.*

VERS. 15. *Verumtamen cognoscetes cognoscetis, quod, si me occideritis, sanguinem innocentem adducturi sitis contra vos, et contra civitatem istam. Ex mandato enim Domini, inquit, locutus sum sermones istos. [16] Principes ac populus hæc audientes reprehendunt iniquam sacerdotum et pseudoprophetarum sententiam, dicentes innoxium esse prophetam, ut qui divinis verbis obtemperasset. [17-19] Tum quidam e senioribus, vetustam illi prophetiam revocant in memoriam, et dicunt Michæam Morathitam quondam prophetasse, Sionem instar agri arandam, et Hierosolymam in custodia pomorum redigendam esse, ac montem domus (Domini) in saltum silvæ. Et cum talia dixisset, grave nihil passum esse. Sed contra, comminationis metu exterritos qui audiebant, mutata vita iram effugisse. [20-25] Vos autem, ait, plane atrociam commisistis. Uriam enim, Samæi filium, qui quondam vaticinatus erat talia, et timens regem Joacimum fugerat in Ægyptum, a Joacimo rege interfectum negleximus. Inde enim abductum illum jaculis confodit. Designat etiam illum, qui piis usus 530 est sermonibus, et ait :*

VERS. 24. *Verumtamen manus Achicami, filii Saphanis, erat cum Jeremia, ut non traderetur in manus populi, ne interficerent illum.*

CAPUT XXVII. (Græc. XXXIV.)

Peracta hoc modo narratione ista, transit ad aliam hac vetustiore.

VERS. 1. *In principio regni Joacimi filii Josiæ, regis Juda, factum est verbum istud a Domino ad Jeremiam, dicens. [2, 5] Deinde narra quemadmodum jussus fuerit collo circumponere vincula, et illa mittere vicinis regibus, quos nominat. [4] Jussus est autem et hos sermones mittere per legatos.*

VERS. 5. *Ego feci terram et homines, et jumenta, quæcumque sunt super facie terræ, virtute mea magna, et brachio meo excelso. Et dabo eam cuicumque visum fuerit in oculis meis. Verba illa, virtute mea magna, et brachio meo excelso, propter clementorum magnitudinem posuit, et propter imbecillitatem audientium. Sufficit alioquin ipsum velle, ut producat quæ velit.*

5 Mich. III, 12.

ιδ'. Ἴδοὺ ἐγὼ εἰμι ἐν χερσὶν ὑμῶν · ποιήσατέ μοι, ὡς συμφέροι, καὶ ὃ βέλτιον ὑμῖν φαίνεται²².
Εἶτα τῆς μαιωφονίας ὑποδείκνυσαι τὸν καρπὸν.

ε'. Ἀλλ' ἡ²⁰ γνῶντες γνώσεσθε, εἰ ἀναιρεῖτέ με, ὅτι αἷμα ἀθῶων ὑμεῖς διδοτε ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην. Προσταχθεὶς γὰρ. φησὶ, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοὺς λόγους τοῦτους ἐποίησάμην. Τούτων ἀκούοντες²¹ καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ ὁ λαὸς, τῶν ἱερέων καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν τὴν ἀδικον ἐλέγχουσι²² ψῆφον, ἀθῶων εἶναι φήσαντες τὸν προφήτην, ὡς τοῖς θεοῖς λόγοις διακονήσαντα. Εἶτά τινες τῶν γεραιότερων παλαιᾶς αὐτοὺς ἀναμνησκουσι προφητείας, καὶ φασὶ Μιχαῖαν τὸν Μωραθίτην²³ προφητεῦσαι ποτε, ὅτι Σιών ὡς ἀγρὸς ἀροτριθήσεται, καὶ Ἱερουσαλήμ ὡς²⁴ ὄπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ ὄρος τοῦ οἴκου ἔσται ὡς ἄλος δρυμοῦ · καὶ ταῦτα εἰρηκότα μῆδεν πεπονηθέναι δεινόν. Τοῦναντίον γὰρ, τὴν ἀπειλήν δέισαντες τηλικαῦτα²⁵ τῇ μεταβολῇ τοῦ βίου διέφυγον²⁶ τὴν ὀργὴν · ὑμεῖς δὲ, φησὶ, παγγάλεπα τετολιμήκατε. Καὶ γὰρ Οὐρίαν ποτὲ τὸν Σαμαίου, τοιαῦτά ποτε χρησιμοδοτήσαντα, εἶτα δέισαντα τὸν βασιλέα Ἰωακείμ, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀποδράντα, περιειδομένον ἀναιρούμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωακείμ· ἐκεῖθεν γὰρ ἀγαγὼν αὐτὸν κατηκόντισε · ὄθλον ποιεῖ καὶ τὸν τοῖς εὐσεβεῖσι λόγοις κεχρημένον, καὶ φησὶ·

κδ'. Πλὴν χεῖρ Ἀχικίμ υἱοῦ Σαφὰν ἦν μετὰ Ἱερεμίου τοῦ μὴ παραδοθῆναι²⁷ αὐτὸν εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ μὴ²⁸ ἀνελεῖν αὐτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Οὕτω τοῦτο τὸ διήγημα συμπληρώσας, ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει τούτου πρεσβύτερον.

α'. Ἐν²⁹ ἀρχῇ βασιλείας Ἰωακείμ υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰουδα, ἐγένετο ὁ λόγος οὗτος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν, λέγων³⁰. Εἶτα λέγει ὡς προσετάχθη κλοιὸς τῷ τραχήλῳ περιθεῖναι, καὶ τοῦτους ἀποστελεῖν τοῖς ἐκ γειτόνων βασιλεῦσιν, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα τίθησιν. Ἐκελεύσθη δὲ καὶ τοῦτους τοὺς λόγους ἐκπέμψαι διὰ τῶν πρεσβειῶν.

ε'. Ἐγὼ ἐποίησα καὶ³¹ τὴν γῆν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους³², καὶ τὰ κτήνη, ὅσα ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς, ἐν τῇ ἰσχυί μου τῇ μεγάλῃ, καὶ τῷ βραχίονί μου τῷ ὑψηλῷ. Καὶ δώσω αὐτήν, ᾧ ἐὰν ἐδόξη ἐν ὀφθαλμοῖς μου. Τὸ, ἐν τῇ ἰσχυί μου τῇ μεγάλῃ, καὶ τῷ βραχίονί μου τῷ ὑψηλῷ, διὰ τὸ μέγεθος τῶν στοιχείων καὶ τὴν τῶν ἀκούοντων ἀσθένειαν τέθεικεν· αὐτὸ³³ γὰρ ἀρκεῖ τὸ βουληθῆναι καὶ παραγαγεῖν ὅσα βούλεται.

VARIÆ LECTIONES.

²² φαίν. Des. apud LXX. ²³ ἡ. Ed. prior hab. εἰ. ²⁴ B ἀκούσαντες. ²⁵ B διελέγχουσι. ²⁶ Ed. prior hab. Μωρασθίτην, et deinde ἀροτριθήσεται. ²⁷ ὡς. Ita Alex. ²⁸ τηλικ. B præm. ol. ²⁹ διέφ. B μετέβαλον τοῦ Θεοῦ. ³⁰ Rec. lectio, παραδοῦναι. ³¹ μὴ. B præm. τοῦ. ³² Ἐν, κ. τ. λ. Totus vers. 1, olim in Compl. tantum exstitit, supplevit autem illum, et ex Theodoro lectiones codicis sui feliciter emendavit Græbius. ³³ λέγ. B. add. οὕτως εἶπεν Κύριος πρὸς με. ³⁴ Καὶ — τῆς γῆς, ἐν. Apud LXX, leg. tantum τὴν γῆν ἐν. Sic quoque leg. infra, ad Dan. v, 31, ubi simul exstant verba ultima vers. 4. οὕτως ἐρεῖτε πρὸς τοὺς κυρίους ὑμῶν. ³⁵ ἀνθρ. Editio prior hab. οὐρανούς, emendatiorem vero lectionem, cui Hebr. et Compl. favent, suam fecit Græbius. ³⁶ αὐτ. B αὐτῷ.

ς'. Καὶ νῦν ⁴⁴ ἐγὼ εἰμι· δέδωκα τὴν γῆν ταύ- A
την ἐν χειρὶ Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶ-
νος τοῦ δούλου μου, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ ἐρ-
γάσασθαι δέδωκα αὐτῷ, καὶ δουλεύειν αὐτῷ ⁴⁵.
Θηρία τοῦ ἀγροῦ, τὰ βάρβαρα ἔθνη λέγει. Ποιητῆς
εἰμι, φησί, καὶ Δεσπότης, ὡς βούλομαι κυβερνῶ.

5. Καὶ δουλεύουσιν ⁴⁶ αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη,
καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τῷ υἱῷ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὥς
ἂν ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς γῆς ⁴⁷ αὐτοῦ. Σαφῶς ἐδίδαξεν,
ὅτι καθάπερ δημίος χρησάμενος τοῖς Βαβυλωνίοις,
καὶ δίκας δι' αὐτῶν τὰ ἄλλα ἔθνη εἰσπραξάμενος,
ἕστερον καὶ αὐτοὺς πανωλεθρίᾳ παραδώσει· ἀπειλεῖ
δὲ καὶ τοῖς ἀντιλέγουσι, καὶ τὸν δε τὸν ζυγὸν ἀπωθου-
μένους, λιμὸν καὶ σφαγὴν, καὶ ἀνδραποδισμόν. Παρ-
εγγυᾶ δὲ αὐτοῖς, μὴ πιστεῦσαι χρησμοφοῖς, καὶ
μάντεσι, καὶ οἰωνοσκόποις, καὶ ὄνειροπόλοις, ἀλλ' B
εἴξαι, καὶ δέξασθαι τὸν τοῦ Βαβυλωνίου ζυγόν· καὶ
ὑπισχνεῖται εἰρήνην τοῖς πειθόμενοις. Ταῦτα ⁴⁸ δὲ
ἔφη καὶ Σεδεκίᾳ τῷ βασιλεῖ, καὶ παρεγγυᾶ μὴ πι-
στεῦσαι τοῖς ψευδοπροφήταις, εἰρήνην ὑπισχνουμέ-
νας, καὶ τῶν ἀπώπομυσθέντων εἰς Βαβυλῶνα θείων
σκευῶν τὴν ἀποκατάστασιν. Ψευδῆ γὰρ οὗτοι λέ-
γουσι.

17. Εἰ δὲ προφηταὶ εἰσι, καὶ ἔστι λόγος Κυρίου
ἐν αὐτοῖς, ἀπαντησάτωσαν ⁴⁹ τῷ ⁵⁰ Κυρίῳ τῶν
δυνάμεων, πρὸς ⁵¹ τὸ μὴ πορευθῆναι τὰ σκεύη τὰ
ἀπολειφθέντα ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ ἐν οἴκῳ βασι-
λέως Ἰούδα, καὶ ⁵² Ἱερουσαλήμ, εἰς Βαβυλῶνα. Τῆ,
« Ἀπαντησάτωσαν τῷ Κυρίῳ, » ἀντὶ τοῦ « κωλυσά-
τωσαν, » καὶ νικησάτωσαν τὰς θείας προρρήσεις, καὶ
δειξιῶσαν ἀργὰς τὰς θείας προρρήσεις. ⁵³ Ὁφείθε
γὰρ πάντα τὰ ὑπολειφθέντα ἱερὰ σκεύη εἰς τὴν Βα-
βυλῶνα μετακομιζόμενα, καὶ μετὰ τὸν ἑβδομηκον-
τούτην χρόνον ἐκείθεν πεμπόμενα, ἀφιερωμένῳ ⁵⁴
μοι ἀποδιδόμενα οἴκῳ· τῶν ⁵⁵ δὲ Μεχωνῶθ καὶ ἡ
τρίτη τῶν Βασιλείων μένηται· χρεῖαν δὲ κρατήρων
ἐλάτρου· ἐπεποίητο δὲ ἐκ χαλκοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΙΗ'.

Μετὰ ταῦτα διηγεῖται, ὡς Σεδεκίου βασιλεύοντος,
ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, Ἀνανίας ὁ ψευδοπροφήτης, καὶ
τοῦ λαοῦ, καὶ τῶν ἱερέων παρόντων, εἰπεῖν ἐτόλ-
μησε·

β', γ', δ'. Τάδε ⁵⁶ λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων,
ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Συνέτριψα τὸν ζυγὸν βασιλέως
Βαβυλώρος. Καὶ ὅτι ⁵⁷ ἐντός δύο ἐτῶν, καὶ τὰ D
ἱερὰ σκεύη τὰ ἀποκομισθέντα ἀποκαταστήσω.
καὶ τὸν Ἰεχοριαρ ἐπανόξω σὺν πᾶσι τοῖς αἰγμ-

^b III Reg. vii, 27.

VERS. 6. Et nunc ego sum. Dedi terram hanc in-
manum Nabuchodonosoris regis Babylonis, servi mei:
et bestias agri dedi ei, ut operentur et serviant ei.
Bestias agri dicit **531** gentes barbaras. Effector,
inquit, sum et Dominus : gubernare ut libet.

VERS. 7. Et servient ei omnes gentes, et filio ejus,
et filio filii ejus, donec veniat tempus terræ ipsius.
Manifeste docet se, prout usus fuerit Babylonis
tanquam carnificibus, et eorum opera de reliquis
gentibus pœnas sumpserit, tandem etiam illos
internecioni esse traditurum. [8] His autem qui
contradixerint, et a se jugum hoc repulerint, mi-
natur famem, cædem et captivitatem. [9, 10]
Admonet autem illos, ne credant divinatoribus, et
vaticibus, et auguribus, et somniorum interpretibus :
sed ut pareant, et suscipiant jugum regis Babylo-
nis : et obtemperantibus pollicetur pacem. [12-17]
Eadem dicit et Selecix regi : ac monet, ne credat
pseudoprophetis promittentibus pacem, et sacrorum
vasorum in Babylonem deportatorum restitutionem :
quia falsa dicunt.

VERS. 18. Quod si sunt prophetæ, et verbum
Domini est in eis, occurrant Domino exercituum, ut
non eant in Babylonem vasa, quæ derelicta fuerant
in domo Domini, et in domo regis Judæ, et in Hiero-
solyma. Istud « Occurrant Domino » dictum est pro
« impediunt, » et vincant prædictiones divinas : et
ostendant prophetias divinas esse otiosas et vanas.
[19-22] Videbitis enim omnia sacra vasa, quæ re-
licta fuerunt, in Babylonem transferri, et post
532 septuaginta annorum tempus inde remitti,
et ædi meæ sacræ reddi. De Mechonoth porro
mentionem etiam facit tertius liber Regnorum ^b.
Supplebant illa usum craterum : conflata autem
erant ex ære.

CAPUT XXVIII. (Græc. XXXV.)

[1] Post hæc commemorat, quomodo regnante
Sedecia, anno quarto, præsentibus populo et sa-
cerdotibus, Ananias pseudopropheta ausus sit di-
cere :

VERS. 2, 3, 4. Hæc dicit Dominus exercituum,
Deus Israelis : Contrivi jugum regis Babylonis : et
intra duos annos, et sacra vasa, quæ deportata sunt,
resituum : et Jechoniam reducam cum omnibus
captivis. [5] Propheta autem Jeremias, ut osten-

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ Καὶ νῦν, x. τ. λ. Aliter of LXX, et infra, ad Dan. l. c. ⁴⁵ καὶ δουλ. αὐτ. Hæc duplici vocis πικρῷ in-
terpretationi originem debent. ⁴⁶ B δουλεύουσιν. Apud LXX, des. totus vers. 7, quem tamen Compl.
et Grab. suppleverunt. Idem quoque exstat infra, ad Dan. l. c. ⁴⁷ γῆς. Ita emendanda fuit lectio Sirm.
ἐργῆς, non modo auctoritate textus Hebr., Hier. et Compl., quibus argumentis nixus est Græbius, sed
etiam ob locum jam citatum ad Dan. v, 31, ubi recte leg. γῆς, et deinde αὐτῶν. ⁴⁸ B ταυτά. ⁴⁹ ἀπ. Hebr.
intercedant. ⁵⁰ τῷ K. τ. δ. Rec. lectio, μοι. ⁵¹ πρὸς, x. τ. λ. Des. apud LXX. Parum differunt, quæ in
Compl. et Grabii edit. leg. ⁵² καὶ—Βαβ. B εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ. ⁵³ ἀφ. B præm. καὶ τῷ.
⁵⁴ τῶν δὲ, x. τ. λ. Vid. supra, t. I, p. 471. ⁵⁵ Τάδε, x. τ. λ. Aliter apud LXX. vers. 2-4, leg. ⁵⁶ Καὶ ὅτι,
x. τ. λ. Justo breviores in hoc et seq. vers. fuerunt of LXX, ut jam monuit Hier. Pleniorem interpreta-
tionem e cod. suo dedit Græbius.

deret se valde cupere ut ista evenirent, omnibus A audientibus dixit.

VERS. 6. *Stabiliat Dominus sermonem tuum, quem prophetizas, ut redeant vasa domus Domini, et universa transmigratio de Babylone in locum suum.* Non tamen permisit prophetiam assensione confirmari. Dixit enim :

VERS. 7-9. *Verumtamen audi verbum hoc, quod ego loquar in auribus tuis, et in auribus totius populi. Prophetae, qui a saeculo ante me et ante vos fuerunt, et de terris plerisque, et de regnis ingentibus, emisserunt prophetias, tendentes ad bellum, ad afflictionem 533 et ad mortem. Qui vaticinatus est pacem, cum eveniret verbum prophetae, agnosceretur esse propheta, quem vere misit Dominus. Rerum exitus, inquit, declarabit veritatem prophetiae. Videbimus ergo, an juxta prophetiam meam trademur Babyloniis. [10, 11] Sed nihil utilitatis ex istis consecutus est pseudopropheta : quin etiam catenas, quas propheta gerebat, contrivit, dicens, sic contritum iri jugum Nabuchodonosoris, duobus annis elapsis. [12, 13] Deus autem omnium admonuit prophetam, ut diceret Ananiae : « Catenas ligneas contrivisti : et loco earum faciam catenas ferreas. » Ferreum autem appellat jugum Babylonicorum, quod gravius ob incredulitatem et inobedientiam futurum esset supplicium. [14, 15] Post hoc ægre ferens propheta, ut qui Ananiae vaticinium certo sciret esse falsum, dixit ei : « Audi sane, Anania, non misit te Dominus : et tu fecisti ut populus hic fiduciam collocaret in rebus iniquis. » [16] Prædixitque mortem ejus intra paucos menses. « Quia defectionem, inquit, locutus es contra Dominum. » Quasi dicat : Effecisti ut populus declinaret ab eloquiis divinis, et crederet mendacio tuo. [17] Commemorat deinde obitum pseudoprophetae, immensamque Dei longanimitatem : qui exspectans poenitentiam, non statim privavit illum vita, sed cum perdurasset in nequitia, post septem menses tradidit illum morti.*

534 CAPUT XXIX. (Græc. XXXVI.)

[1, 2] Transit deinde ad aliam narrationem, et docet, quonam pacto, Deo ita suadente, litteras miserit ad captivos in Babylone, post captivitatem Jeconiaë regis. [3] Recenset etiam nomina eorum, qui detulerunt litteras, quæ ista continebant, [4-7] Deum omnium mandare jam factis captivis, ut procreent liberos, domos ædificent, despondeant

λώτοις. Αὐτὸς δὲ ὁ προφήτης Ἱερεμίας δεῖξαι βουλό-
μενος, ὡς εὐχεται ταῦτα γενέσθαι.

ζ'. Στήσαι Κύριος, ἔφη πάντων ἀκούοντων, τὸν λόγον σου, ἢ σὺ ⁶⁴ προφητεύεις, τοῦ ἐπιστρέψαι ⁶⁵ τὰ σκευὴ οἴκου Κυρίου, καὶ πᾶσαν τὴν μετοικίαν ⁶⁶ ἐκ Βαβυλῶνος εἰς τὸν τόπον αὐτῶν ⁶⁷. Οὐ μὴν εἶπασε βεβαιωθῆναι τῆ συγκαταθέσει τὴν προφητείαν ⁶⁸. Ἐφη γάρ :

ζ'-θ'. Πλήρ ⁶⁹ ἀκουσον τὸν λόγον τοῦτον, ἔν ἐγὼ λαλῶ ⁷⁰ εἰς τὰ ὠτά σου, καὶ εἰς τὰ ὦτα παντὸς τοῦ λαοῦ. Οἱ προφητῆται οἱ πρότεροί μου, καὶ οἱ πρότεροι ἡμῶν ⁷¹ ἀπὸ αἰῶνος, καὶ ⁷² προφητεύσαν ἐπὶ γαίης ⁷³ πολλῆς, καὶ ἐπὶ βασιλείας μεγάλης, εἰς ⁷⁴ πόλεμον, καὶ εἰς κακὰ, καὶ εἰς θάνατον ⁷⁵. Ὁ προφητεύσας εἰς εἰρήνην, ἐλόθηντος τοῦ λόγου τοῦ προφήτου, γνωθήσεται ὁ προφήτης, ἢ ἀπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ἐν πίστει. Τὸ τέλος, φησὶ, τῶν πραγμάτων, δεῖξει τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. Ὑπόμειθα τοίνυν, εἶπε κατὰ τὴν ἐμὴν προφητείαν Βαβυλωνίους παραδοθησόμεθα. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν ἀπάνωτο ὁ ψευδοπροφήτης ἐκεῖνος· ἀλλ' οὐκ ἔφερον ὁ προφήτης κλοιὸς συνέτριψε, τούτου τὴν τρόπον συντριβῆσθαι λέγων τὸν τοῦ Ναβουχοδονόσορ ζυγόν, δυοῖν ἐτῶν διελοθόντων. Ἀλλ' ὁ τῶν ὀντων Θεὸς τὴν προφήτην παρηγγύησε πρὸς τὸν Ἀνανίαν εἰπεῖν· « Κλοιὸς ξυλίνους συνέτριψας, καὶ ποιήσω ἀντὶ τούτων σιδηροῦς κλοιούς. » Τὸν ζυγὸν δὲ τῶν Βαβυλωνίων σιδηροῦν ὀνομάζει, ὡς βαρυτέρας διὰ τὴν ἀπειθειαν ἑσομένης τῆς τιμωρίας. Εἶτα δυσχεράνας ὁ προφήτης, ὡς ἀκριθῶς μεμαθηκὼς Ἀνανίου τὴν ψευδῆ χρησιμολογίαν, ἔφη πρὸς αὐτόν· « Ἀκουσον ⁷⁶ δὴ, Ἀνανία, οὐκ ἀπέστειλέ σε Κύριος, καὶ σὺ πεποιθέναι ἐποίησας τὸν λαὸν τούτον ἐπ' ἀδίκως ⁷⁷. » Προλέγει δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν τῶς ὀλίγων μηνῶν τελευτήν. « Ὅτι ⁷⁸ ἐκκλίσιν, φησὶν, ἐλάλησας πρὸς τὸν Κύριον. » Ἀντὶ τοῦ, παρεσκευάσας τὸν λαὸν ἀπὸ τῶν θείων λογίων ⁷⁹ ἐκκλίνει, καὶ τῆ σῆ ψευδολογία πιστεύσαι. Εἶτα διηγῆσατο καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου τὸν θάνατον, καὶ τῆς θείας μακροθυμίας τὴν ἀμετρίαν· οὐ γὰρ εὐθὺς αὐτὸν ⁸⁰ ἐστέρησε τῆς ζωῆς, ἀναμένων τὴν μεταμέλειαν· ἐπιμείναντα μὲν τῆ πονηρίᾳ, μετὰ μῆνας ἑπτὰ θανάτῳ παρέδωκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Ἐντεῦθεν εἰς ἕτερον μεταβαίνει διήγημα, καὶ διδάσκει ὡς ἐπέστειλε, τοῦ Θεοῦ βουλευσάντος ⁸¹, τοῖς ἐν Βαβυλῶνι δορυαλώτοις, μετὰ τὴν Ἰερχονίου τοῦ βασιλέως αἰχμαλωσίαν. Λέγει καὶ τὰς προσηγορίας τῶν ἀποχομισάντων τὰ γράμματα. Περιεῖχε δὲ ταῦτα, ὡς ὁ τῶν ὀντων Θεὸς τοῖς αἰχμαλώτοις ἤδη γεγεννημένοις κελεύει, καὶ παιδοποιῆσαι, καὶ δαίμασθαι οἰκίας,

VARIAE LECTIONES.

⁶⁴ B col. ⁶⁵ Ed. prior hab. ἀποστρέψαι. ⁶⁶ Rec. lectio est ἀποικίαν. ⁶⁷ αὐτ. B τούτου, juxta rec. lect. ⁶⁸ B ψευδοπροφητείαν. ⁶⁹ Πλήρ, κ. τ. λ. Aliter apud LXX, vers. 7-9, leg. ⁷⁰ B λαλήσω. ⁷¹ ὡ. Hebr. te. ⁷² Rec. lect. est ἐπροφήτευσαν. ⁷³ γαίης. B γενεάς. ⁷⁴ εἰς — θάνατον. Ita quoque Grab. ⁷⁵ θάνα. Hebr. pestem. ⁷⁶ ἀκ. δὴ, Ἀν. Exstat tantum in Compl. et apud Grab. ⁷⁷ Rec. lectio est, ἀδίκω. ⁷⁸ ὅτι — Κύρ. Haec apud Grab. tantum leg. Compl. hab. ὅτι κατὰ τοῦ Κυρίου ἐλάλησας. ⁷⁹ Ex B suppl. haec, quæ etiam in vers. expresserat Picus. ⁸⁰ Ex B etiam suppl. ⁸¹ βουλ. B κελεύσαντος.

καὶ καταγγῆσαι τὰς θυγατέρας ἀνδράσι, καὶ γυναῖ-
 κας ἀγαγεῖν τοῖς υἱοῖσι, καὶ φροντίσαι τῆς αὐξῆς τοῦ
 γένους, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀνδραποδισάντων προσεύξα-
 σθαι. « Ὅτι ἐν τῇ εἰρήνῃ αὐτῶν, φησὶν, ἔσται ὑμῖν
 εἰρήνη. » Τοῦτω συμβαίνει τῷ λόγῳ καὶ ἡ τοῦ Ἀπο-
 στόλου νομοθεσία, παρεγγυῶσα ἑ ποιεῖσθαι προ-
 ευχὰς καὶ ἐντεύξεις, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν
 ἐν τῇ ὑπεροχῇ καὶ ἐξουσίᾳ ¹⁴ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ
 εὐσυχον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σαμνό-
 τητι. » Ταῦτα μέντοι γενέσθαι προσέταξεν ὁ τῶν ὄλων
 θεός, διδάσκων αὐτοὺς τοῖς ψευδοπροφήταις μὴ περ-
 θεσθαι, ἀλλὰ τὸν ὠρισμένον ἀναμεῖναι χρόνον· τοῦτο
 γὰρ διὰ τῶν ἐξῆς δεδήλωκε, λέγων· « Μὴ ἀναπειθέ-
 τωσαν ὑμᾶς οἱ ψευδοπροφῆται ὑμῶν οἱ ἐν ὑμῖν, καὶ ¹⁵
 μὴ ἀπατάτωσαν ¹⁶ ὑμᾶς οἱ μάντις ὑμῶν. Καὶ μὴ
 ἀκούετε τῶν ἐνυπνίων ὑμῶν, ὧν ὑμεῖς ἐνυπνιά-
 ζεσθε. »

8. « Ὅτι ἀδίκαι οὗτοι προφητεύουσιν ὑμῖν ἐπὶ
 τῷ ὄνομτι μου· οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, φησὶ
 Κύριος. Διδάσκει δὲ καὶ τὴν τῆς ἐπανόδου καιρὸν·
 τῶν γὰρ ἑβδομήκοντα, φησὶ, πληρουμένων ἐτῶν ἐπι-
 σκῆφμαι ὑμᾶς, καὶ τὰς ἀγαθὰς ἐπαγγελίας πληρώσω.
 Ἐπισχηματίζεται δὲ καὶ πάσης αὐτοῦς ¹⁷ ἀξιώσειν κηδε-
 μονίας, καὶ προσευξομένοις ¹⁸ παρέξειν ἀγαθὰ·
 « Ὅταν γὰρ, φησὶ, ζητήσῃ με ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ὑμῶν,
 ἐπιφανοῦμαι ¹⁹ ὑμῖν, φησὶ Κύριος ²⁰. » Ἵστε δὲ καὶ
 αὐτο, ὡς τοὺς διαφυγόντας τὴν προτέραν αἰχμαλω-
 σίαν, καὶ λιμῷ καὶ σφαγῇ παραδώσω. « Καὶ δώσω
 εἰπῶσι, ὅτι περ τὰ σῦκα σουαρεῖμ ²¹, ἃ οὐ βρωθήσα-
 ται ἀπὸ πονηρίας. » Ἀπερ εἶπεν ἄνω ἀσχηρὰ ²²,
 ἐνεαῦθα σουαρεῖμ ὠνόμασε. Σουαρεῖμ δὲ ἔστι τῇ
 Ἑβραίων φωνῇ τὰ ἐν ταῖς ὕλαις ²³ φυόμενα, τουτέστι
 τὰ ἄγρια, τὰ ἀνεπιμέλητα, τὰ φυτουργίας οὐκ ἀξιού-
 μενα, τὰ εἰς βρώσιν ἀχρηστα.

17. Καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς σάλλον πάσαις ταῖς
 βασιλείαις τῆς γῆς. Δείσουσι γὰρ ἅπαντες τὰς ἐπ-
 εκυθείσας ἀκούοντες συμφοράς. « Καὶ εἰς ὄρκον, καὶ
 εἰς συριγμὸν ²⁴, καὶ εἰς ὀνειδισμόν, ἐν πάσι τοῖς
 ἔθνεσιν, οὐ δίσπειρα αὐτοὺς ἐκεῖ. » Εὐλόθασι πολλοὶ
 λέγοντες, Μὴ πάθοιμι ἃ ὁ δαίνα πέπονθε! τοῦτο οὖν
 λέγει εἰς ὄρκον· τὸ δὲ εἰς συριγμὸν πολλάκις εἰρή-
 κημεν. Τοῦ δὲ ὀνειδισμοῦ καὶ ὁ μακάριος μέμνηται
 Δαβὶδ· « Ἐγενήθημεν ὀνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν, μυ-
 κτηρισμὸς ²⁵ καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλῳ ἡμῶν·
 καὶ πάλιν· « Ἔθου ἡμᾶς εἰς ²⁶ ὀνειδισμόν τοῖς ²⁷
 ἔθνεσι. » Ταῦτα δὲ, φησὶ, πείσονται, « Ὅτι ἀπ-
 ἔστειλα ²⁸ πρὸς αὐτοὺς τοὺς δούλους μου τοὺς προφή-
 τας, ὀρθρίζων καὶ ἀποστέλλων, καὶ οὐκ ἤκουσαν, φησὶ
 Κύριος. » Διὰ τοῦ ὀρθρίζωρ, τὸ ἐπιμελὲς δεδήλωκεν.

¹ I Tim. II, 1, 2. ² Cap. xxiv. ³ Psal. lxxviii, 4. ⁴ Psal. xliii, 14.

VARIÆ LECTIOES.

¹⁴ καὶ ἐξ. Des. l. c. ¹⁵ καὶ — μάντι. ὑμ. Des. in B. ¹⁶ ἀπατ. Apud LXX ἀναπειθέτωσαν. ¹⁷ π.
 ζιτ. Ita B pro πάσιν αὐτοῖς, ut hab. Sirin. ¹⁸ B προσευχομένοις. ¹⁹ ἐπ. ὑμ. Hebr. inveniar a vobis.
²⁰ φ. Κύρ. Hæc, et proxima verba textus usque ad vers. 21, desunt quidem fere omnia apud LXX, sed
 exhibentur a Montf. in Hexapl. et a Grabio. Nostrum quoque ea legisse, colligitur ex illis quæ ad vers.
 17 et seq. afferit. Paululum recedit a Theodotione, cujus lectione h. l. exprimere videtur. ²¹ σουαρ.
 Et Montf. et Grab. emendatum. Ed. prior hab. σουαρῆμ. ²² ἀσχηρ. B σασηρὰ. Sed supra, c. 24, erat,
 κωρηρὰ. ²³ B πύλαις. ²⁴ Grab. συριγμὸν, et deinde ὀνειδος. ²⁵ B μυκτηρισμὸν καὶ χλευασμὸν. ²⁶ εἰς x.
 τ. λ. Sagra, t. I, p. 882, ὀνειδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν. ²⁷ τ. ἔθν. B πρῆμ. ἐν. ²⁸ B ἐπέστειλα.

consurgens, diligentiam declaravit. Non enim velut accessorium habebat illud, sed curam **536** *eorum quam Maximam gerebat. [20, 21] Deinde prædicat interitum duorum pseudoprophetarum, Achiabi et Sedeciae. « Dabo enim eos, inquit, in manus Nabuchodonosoris regis Babylonis, et percutiet eos coram oculis vestris. »*

VERS. 22. *Et sument de eis maledictionem, in omni colonia Judæ, et in Babylone, dicentes: Faciat te Dominus sicut fecit Sedeciam et Achiabum. Aperte inde discimus interpretationem maledictionis. Refert quoque supplicii modum: « Quos rex Babylonis srixit igne. »*

VERS. 23. *Propter iniquitatem, quam fecerunt in Israele. Cujus etiam generis hæc fuerit, declarat. « Et fornicati sunt cum uxoribus civium suorum. Et responderunt in nomine meo sermonem iniquum, quem non respondi eis. Ego vero sum cognitor et testis, dicit Dominus. » Nihil enim eorum quæ geruntur, inquit, me latet: sed video vel ea quæ in secreto committuntur. [24, 25] Conminatur etiam Samææ Elamitæ, qui ausus sit contraria vaticinari, et mittere litteras Sophoniæ sacerdoti, et subditis ei sacerdotibus. Misit autem litteras hujusmodi:*

VERS. 26. *Dominus constituit te sacerdotem pro Jodæ sacerdote. Jodæ pontifex celebris fuit. Volens ergo erigere animum Sophoniæ, mentionem fecit de ejus principatu: « Ut sis præfectus in domo Domini, omni viro prophetanti, et omni homini insipienti, ut tradas eum in carcerem Sinooch, et in cataractam. » Prophetas, **537** ut ante diximus, appellabant furiosos, quod hiuc etiam clarum est: prophetam enim copulavit cum insipiente. Sinooch interpretatus est Syrus carcerem. Dicit itaque, Propterea principatum geris, ut adversa prophetantes includas et punias: quod patet ex sequentibus.*

VERS. 27, 28. *Quamobrem, inquit, non inorepatis Jeremiam, qui ausus est talia scribere, ut vos et domos ædificetis, et plantetis hortos? [29] Hanc epistolam Sophonias pontifex legit propheta. [30-32.] Mox vero Deus omnium admonet prophetam, ut contra rescribat et significet populo in Babylone, Sameam falsa prædixisse, neque enim a Deo universorum missum esse. Idcirco illum cum toto genere penitus morti tradam: ærumnarumque finem non videbit. Quare qui didicimus ista, metuanus mendaciam, et credamus veritati, et, ambiguitate animis expulsa, sermones divinos sectemur: ut bona supernæ Hierosolymæ videre possi-*

Οὐ γὰρ πάρεργον εἶχε τοῦτο, καὶ ἴαν σπουδαίαν αὐτῶν ἐποίει ἢ τὴν φροντίδα. Ἐπειτα προλέγει καὶ τῶν δύο ψευδοπροφητῶν τὸν θάνατον, τοῦ Ἀχιὰβ, καὶ τοῦ Σεδεκίου. Ἐ δώσω γὰρ αὐτοὺς, φησὶν, εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλώνας, καὶ πατάξει αὐτοὺς κατ' ὄφθαλμοὺς ὑμῶν. »

κβ'. Καὶ λήψονται ἐπ' αὐτοῖς κατάραν ἐν πάσῃ τῇ ἀποικίᾳ Ἰουδα, καὶ ἐν Βαβυλώνι, λέγοντες, Ποίησαι σε Κύριος, ὡς Σεδεκίαν ἐποίησας, καὶ Ἀχιὰβ. Σαφῶς ἐντεῦθεν μανθάνομεν τῆς καταράς τὴν ἐρμηνείαν· λέγει δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὸν τρόπον. Ἐ οὗς ἀπετηγάνισε βασιλεὺς Βαβυλώνας ἐν πυρὶ. »

κγ'. Δι' ἣν ἐποίησαν ἀνομίαν ἐν Ἰσραὴλ. Διδάσκει καὶ ταύτης τὸ εἶδος. Ἐ καὶ ἐμοιχῶντο τὰς γυναῖκας τῶν πολιτῶν αὐτῶν, καὶ λόγον ἐχρημάτισαν ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου ἄδικον ἢ, ὃν οὐκ ἐχρημάτισα ἢ αὐτοῖς. Καὶ ἢ ἐγὼ εἰμι ὁ γνῶστος, καὶ ὁ μάρτυς, λέγει Κύριος. Ὁὐδὲν με γὰρ, φησὶ, λαμβάνει τῶν γιγνομένων· ἀλλ' ὄρω καὶ τὰ ἐν παραδύσῳ ταλμύμενα. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ Σαμαίᾳ τῷ Ἐλαμίτῃ, ὡς ἐναντία χρησιμοῦσθαι τετολμηχότι, καὶ ἐπιστεῖλαι Σοφονίᾳ τῷ ἱερεῖ, καὶ τοῖς ὑπὸ τούτων τελοῦσιν ἱερῶσιν. Ἐπίστευτε δὲ ταῦτα.

κδ'. Κύριος ἔδωκε σε εἰς ἱερέα, ἀπὸ Ἰουδαῶ τοῦ ἱερέως. Ἰουδαῶ ὁ ἀρχιερεὺς πολυθρύλλητος ἦν· Ἐπάραι τοίνυν τοῦ Σοφονίου τὸ φρόνημα βουλευθείς, τῆς ἐκείνου ἀρχῆς ἢ ἐμνημόνευσεν. Ἐ γενέσθαι ἢ σε εἰς ἐπιστάτην ἐν οἴκῳ Κυρίου, παντὶ ἀνθρώπῳ προφητεύοντι, καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ μαινομένῳ· ἵνα διὰ αὐτὸν εἰς τὸ κλεῖσμα ἢ Σινῶχ ἢ, καὶ εἰς τὸν καταράκην. Ἐ καὶ ἤδη προσερχάμεν, ὡς ἐπιλήπτους ἐκάλουν τοὺς προφῆτας· δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν· τὸν γὰρ προφήτην ἢ συνέταξεν τῷ μαινομένῳ· τὸ δὲ Σινῶχ ὁ Σύρος εἰρηκτὴν ἠρμήνευσεν. Λέγει δὲ, ὅτι διὰ τοῦτο ἄρχεις, ὥστε τοὺς κακὰ προφητεύοντας καθείργειν, καὶ κολάζειν· τούτο γὰρ διὰ τῶν ἐξῆς δηλοῖ.

κε', κη'. Τί γὰρ δὴ, φησὶν, οὐκ ἐπεκλήξατε ἢ τῷ Ἰερεμίᾳ, τοιαῦτα ἢ γράψαι τετολμηχότι, ὥστε ἢ ὑμᾶς καὶ οἰκοδομὰς οἰκοδομήσαι, καὶ κήκους φυτεύσαι; Ταύτην ἀνέγνω τὴν ἐπιστολὴν Σοφονίας ὁ ἀρχιερεὺς τῷ προφῆτῃ· παρατίκα δὲ ὁ τῶν ὄλων θεὸς ἀντιγράψαι τῷ προφῆτῃ παρακαλεῖται, καὶ τῷ ἐν Βαβυλώνι σημεῖναι λαῷ, ὡς ψευδῆ Σαμαίας προεῖρηκώς ἢ ἐστίν, οὐκ ἀποσταλεῖς παρὰ τοῦ τῶν ὄλων θεοῦ. Οὐ δὲ χάριν πρὸβρίζον αὐτὸν σὺν τῷ γένει παντὶ παραδώσω θανάτῳ, καὶ τῶν ἀνιάρῶν οὐκ ὑφεται τὴν μεταβολὴν. Ταῦτα τοίνυν μεμαθηχότες, δέισαμεν τὸ ψεῦδος, καὶ τῇ ἀληθείᾳ πιστεύσωμεν, καὶ τὴν ἀμφιβολίαν τῶν ψυχῶν ἐξελά-

VARIAE LECTIONES.

ἢ Ed. prior hab. ἐποίου. B ἐπιούμην. ἢ δδ. Des. apud LXX, insertum autem est a Grabio. ἢ οὐκ. ἢ γρ. Rec. lect. οὐ συνέταξα. ἢ καὶ — μάρτυς. Ita quoque Grabinus. Rec. lectio, καὶ γὰρ μάρτυς. ἢ Ed. prior hab. τὴν ἐκ. ἀρχὴν. ἢ γεν. σε εἰς ἐπ. Hebr. ut sitis præfecti. ἢ κλ. Rec. lectio, ἀπέκλεισμα. Montf. κατάκλεισμα. ἢ Σιν. Des. apud LXX, ortum ex Hebr. σιν. ἢ B τῷ γὰρ προφῆτῃ συνέ. τὸν τόμον, seu potius μαινόμενον. ἢ οὐκ. ἐπ. Ita bene juxta Hebr. Sed omnes reliquii habent, συνελοδορήσατε τὸν ἱερ. ἢ τ. γρ. τετ. Rectius reliqui, τὸν προφητεύσαντα ὑμῖν. ἢ ὥστε — φυτ. Ita paucis h. l. comprehenditur sermo propheta. ἢ B προσεῖρηκεν.

σωμεν, και τοις θεοις ακολουθήσωμεν λόγοις, ἅ μωσ, per gratiam et humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria, cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

σωμεν, και τοις θεοις ακολουθήσωμεν λόγοις, ἅ μωσ, per gratiam et humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria, cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

σωμεν, και τοις θεοις ακολουθήσωμεν λόγοις, ἅ μωσ, per gratiam et humanitatem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria, cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

TOMOS Ζ.

TOMUS SEPTIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Δεῖται βουλόμενος ὁ Δεσπότης ὁ Θεὸς τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν συγγραφῇ παραδοῦναι, τῷ προφῆτῃ καλεῖται τὰς τε περὶ τῆς αἰχμαλωσίας, τὰς τε περὶ τῆς ἀνακλήσεως γεγενημένας προβόηταις. Πρῶτον μάντοι προλέγει τὰ σκυθρωπά.

ε, ζ' Ὅτως εἶπε Κύριος ὁ Φωτὴν φόβου ἀκούσατο· φόβος, και οὐκ ἔστιν εἰρήνη. Ἐρωτήσατε δὲ, και ἴδετε εἰ ἔτεκεν ἄρσεν; Σαφῶς ὁ δεδήλωκεν τὴν τῆς οὐδίας ὑπερβολὴν· τὸ γὰρ μέγεθος τῆς συμφορᾶς συνέκρινεν ὡδοὶ τικτούσης. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ εἰ Ἐρωτήσατε και ἴδετε εἰ ἔτεκεν ἄρσεν; Συμφωνεῖ δὲ και τὰ ἐξῆς. « Καὶ ὁ περὶ φόβου, ἐν ᾧ καθίσουσιν ὀσφύν· διότι ὁ ἔωρακα πάντα ἄνθρωπον, και αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, ὡς τικτούσης. » Nūn μὲν τὴν οὐδύνην δεικνύς, τῆς τικτούσης παρατίθει τὴν εἰκόνα· ἐτέρωθι δὲ, τὸ πένθος διδάσκων, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς συμπεπλεγμένας ἔχειν ἕκαστον ἐφῆ τὰς χεῖρας. « Πάντα ὁ τὰ πρόσωπα εἰς ἕκτερον ἔγενήθη. » Καὶ τοῦτο δέους σημαντικόν.

ζ. Ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη, και οὐκ ἔστι τοιαύτη· και χρόνος στενότητός ἔστι και ὁ ἀλίφωτος παντὶ Ἰακώβ. Ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας τὴν ἡμέραν μεγάλην ὠνόμασεν. Ἐἴτα συνάπτει ψυχαγωγίαν τοῖς σκυθρωποῖς. Λέγει γάρ· « Καὶ ἀπὸ τούτου σωθήσεται. » Καὶ ὑπὸ τῆς στερῆς συντρέφει τὸν τῆς δουλείας ζυγόν. Προλέγει δὲ και τὴν τοῦ τρόπου μεταβολὴν. « Καὶ οὐκ ἐργάζονται ἔτι ἄλλοτριος. »

θ. Καὶ ἐργάζονται Κυρίῳ τῷ Θεῷ αὐτῶν. Ἄλλοτριος τὰ εἰδωλα προσηγόρευσε· γινώσκων γὰρ ὡς ὁ Δεσπότης Θεὸς, και τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖ, και τὰς παιδείας ἐπάγει, πάντων, φησὶ, προτιμήσουσι τὴν

B CAPUT XXX. (Græc. XXXVII.)

[1-4.] Dominus Deus, volens ostendere veritatem prophetiæ, 538 jubet prophetam mandare scriptis prædictiones factas tam de captivitate, quam de revocandis captivis. In primis tamen tristia prædicit.

VERS. 5, 6. Sic dixit Dominus: Vocem formidinis audietis: formido, et non est pax. Interrogate et videte, an pepererit masculus? Aperte doloris magnitudinem significavit. Gravitate enim calamitatis cum doloribus parturientis comparat. Hoc nimirum indicant illa: « Interrogate, et videte an pepererit masculus? » Et consona sunt sequentia. « Et de formidine, in eo quod tenebunt lumbos. Propterea vidi omnem hominem habentem manus suas super lumbos, more mulieris parturientis. » Nunc quidem, ut repræsentet dolorem, proponit imaginem parturientis mulieris: alibi vero, ut luctum demonstraret, dixit unumquemque habere manus complicatas super caput. « Facies omnes speciem morbi regii præ se ferunt. » Quod ipsuul etiam est indicium formidinis.

VERS. 7. Quia magnus est dies ille, et non est ei similis: et tempus angustiae et afflictionis universo Jacobo. A magnitudine supplicii diem nominavit magnum. Postea conjungit adversis consolationem. Ait enim: « Et ex hoc salvabitur. » [8] Et promittit se contriturum esse jugum servitutis: prædicitque conversionem morum. « Et non operabuntur amplius alienis. »

VERS. 9. Et operabuntur Domino Deo suo. 539 Alienos appellavit idola. Etenim ubi cognoverint Dominum Deum esse, qui bona suppeditat, et castigationes infligit, ante omnia reverebuntur

VARLÆ LECTIONES.

ὁ Δεσπ. θ. B ὁ τῶν ἰδωλῶν Θεός. ὁ Ex B. και — ὀσφύν. Des. in Hebr. Post ὀσφ. apud G seq. και σῶτηριαν. ὁ διότι. Hebr. quare. ὁ ὡς τιχτ. Exstat tantum in Compl. et apud Grab. Eadem leg. apud Ubrys. in Catena Ghislerii: ὁ πάντα — ἔγεν. Rec. lectio, ἐστράφησαν πρόσωπα εἰς ἕκτερον. ὁ Ex. Hebr. pallorem. ὁ μεγ. Apud LXX. præm. ἐγενήθη. ὁ B στενός juxta rec. lect. ὁ x. θλ. (Ed. prior ὁρίφωτος). Des. apud LXX. ὁ Παντὶ B τῷ juxta rect. lect. ὁ Μεγ. Des. apud LXX. ὁ B ἐργῶνται, juxta rec. lect. Sic quoque deinde. Hebr. servient.

prophetiam ipsius. « Et Davidem regem ipsorum A
suscitoabo eis. » Prophetiae finem imposuit Christus
Dominus. Siquidem e Davide natus est secundum
carnem, et pascit, jam non Israelcm modo, sed
omnes gentes. Prædictio hæc eventum quemdam
habuit, velut in umbra et figura, tempore Zoroba-
bellis. [10, 11.] Hæc ita pollicitus, rursus consolatur
eos, revocationem promittens. Et Babylonis
quidem minatur interitum. « Faciam enim, ait,
interitum in omnibus gentibus, ad quas dispersi
te. » Eis autem honorum pollicitationes exhibet.
« Te enim, ait, non redigam ad interitum; et
castigabo te in iudicio. Non tamen indemnem te
habebo. » Quasi dicat : Castigabo et consolabor.
Non permittam te carere castigatione, nec auxilii
expertem relinquam. Hoc enim significat, « non
tamen indemnem te habebò. » Id est, non feram
ut non sentias afflictionem. Desiderans autem atrocitate
condemnationis nequitiam illorum convertere,
addit etiam ista :

VERS. 12, 13. *Violenta est contritio tua, acerbata est plaga tua. Non est qui iudicet causam tuam. Nemo enim redarguebat injustitiam regis Nabuchodonosoris.* 540 « Acerbe curata es, » hoc est, cum dolore. « Non est tibi auxilium. » Auxilium nunc non in anima dicit, sed in suppeliis humanis; quod indicant sequentia.

VERS. 14. *Omnes amici tui oblitii sunt tui. Non interrogabunt de te. Plaga enim hostili percussis te.* Quia non usus sum solita longanimitate, sed profunda adhuc sectionem. Quod etiam facere consuevit medicus, difficultatem morbi considerans. Et, ut ostendat quam justa sit causa supplicii, subiunxit : « Castigationem duram propter omnes iniquitates tuas; quia multiplicata sunt peccata tua. » Quibus conveniunt quæ sequuntur :

VERS. 15. *Quid clamas propter contritionem tuam? violentus est dolor tuus. Hoc est, vehementer quidem, sed tamen justus. « Ob multitudinem iniquitatum tuarum. Quia invaluerunt peccata tua, feci tibi ista. » [16] Minatur nihilominus eædem et servitutem hostibus qui insurrexerunt in eos. Qui enim mortem effugerant, in servitutem a vicioribus redacti sunt. Pergit porro consolari eam blandis promissionibus.*

αὐτοῦ προφητεῖαν ἠ Καὶ Δαυὶδ τὴν βασιλείαν ἠ ἀνὰ τὴν ἀναστροφῆς αὐτοῖς. ἠ Τῆ προφητεῖα τὸ τέλος ἡ Δεσπότης Χριστός ἐπιπέθεικεν. ἠ Εὐκ. Δαβὶδ γὰρ ἐβλάστησε κατὰ σάρκα, καὶ ποιμαίνει οὐκέτι μόνον τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πάντα τὰ ἔθνη, ὡς ἐν σικκῇ καὶ τύπῳ, καὶ ἠ ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἐδέξατο τινα ἡ πρόβησις ἐκβασιον. Ταῦτα ὑποσχόμενος ἄλλιν ἠ αὐτοῦς ψυχαγωγεῖ, τὴν ἀνάκλησιν ἐπαγγελλόμενος. Καὶ τοὺς μὲν Βαβυλωνίοις διεθρον ἀπειλεῖ. ἠ Ποιήσω γὰρ, φησὶν, ἐκλείψιν ἠ ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, εἰς οὗς διεσκόρπισά σε ἠ ἐκεῖ. ἠ Αὐτοῖς δὲ ἀγαθῶν ἐπαγγελίας προσφέρει. ἠ Σε γὰρ, φησὶν, οὐ μὴ ποιήσω εἰς ἐκλείψιν, καὶ παιδεύσω ἠ σε εἰς χριστὸν, καὶ ἀθῶν οὐκ ἀθῶσω σε. ἠ Ἄντι τοῦ, παιδεύσω, καὶ ψυχαγωγήσω, καὶ οὕτως ἀπαιδεύτον ἔασω, οὕτως ἀσοθήθων καταλείψω τὸ γὰρ ἠ ἀθῶν οὐκ ἀθῶσω σε ἠ τοῦτο δηλοῖ, ἀντι ἠ τ. ὅ, ἀπειραστὸν σε τῶν κακῶν οὐκ ἔασω. τῷ δὲ μεγέθει τῆς ἀπειλῆς μεταβαλεῖν αὐτῶν τὴν κονηριαν βουλή, ἠ πάγει καὶ ταῦτα :

ιβ', ιγ'. *Βίαιον ἠ τὸ σύντριμμα σου ἠ ἀληθρὰ ἡ πληγὴ σου. Οὐκ ἔστι κρίνω κριση σου. Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων ἠλεγε τοῦ Ναβουχοδονοσορ τὴν ἀδικίαν. ἠ Εἰς ἀληθρὸν ἠατρειθής, ἠ τουτέστι σὺν δόλῳ. ἠ Ὀφέλιε οὐκ ἔστι σοι. ἠ Τὴν ὠφέλειαν ὡν οὐκ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τέθεικεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἐξῆς.*

ιδ' *Πάντες οὖ φῖλοι σου ἐπελάθοντο σου, οὐ μὴ ἐπερωτήσωσι περι σου. ἠ τι πληγῆ ἠχθρῷ ἠπαισά σε. Οὐ γὰρ ἐρησάμην τῆ συνήθει μακροθυμῆ, ἀλλὰ βαθεῖαν δέδωκα τὴν τομῆν. Τοῦτο καὶ ἠατρὸς ποιεῖ χαιεπόν τὸ πάθος θεώμενος. Καὶ διδάσκων τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον, ἠπήγαγε ἠ Πειδεῖαν ἠ στερεᾶν ἐπὶ πᾶσαν ἀδικίαν σου ἠ δότι ἐπληθύνθησαν αὐ ἠμαρτίαι σου. ἠ Συμψυνοῖ δὲ τοῦτοις καὶ τὰ ἐξῆς.*

ιε' *Τί βοῶς ἐπὶ τὸ σύντριμμα σου; βίαιον τὸ ἠλγος σου; ἠντι τοῦ, σφοδρὸν, ἀλλ' ἠμῶς δίκαιον. ἠ Διὶ πλῆθος ἀνομιῶν σου, ἠτι ἠσχυσαν αὐ ἠμαρτίαι σου, ἐποίησά σου ταῦτα. ἠ Ἄπειλε δὲ ἠμῶς τοὺς ἐπελθοῦσιν αὐτοῖς πολεμίοις, καὶ σφαγῆν, καὶ δουλείαν ἠ οὐ γὰρ τὴν θάνατον διαπεφευγότες, δούλοι τῶν νενικηκότων ἐγένοντο. ἠ Επιμένει δὲ αὐτῆν ταῖς χρησταῖς ἐπαγγελῆσις ψυχαγωγῶν.*

VARIÆ LECTIONES.

16 τ. βασ. αὐτ. *Hebr.* regi suo, quem cæst. 17 καὶ. Des. in B. 18 ἄλλιν κ. τ. λ. vers. 10, 11, ad quos hæc se referunt, des. apud LXX, præter ed. Grab. et Compl. Ad Theodot. pertinent, quæ h. l. ex vers. 11, allata sunt. 19 ἐκλ. κα h. l. et deinde ubi vox ista recurrit, mutandam esse lectionem Sirm. ἐκθλιψιν, jam monuit Grabius, cuius emendationem confirmat codex Bavar. 20 σέ. Suppl. ex B. 21 παιδ. σε εἰς xp. *Hebr.* castigabo te moderate. Vid. p. 468, n. 57. 22 ἀντι τ. ἀπ. B τὸ ἀπείραστον. 23 βίαιον. Constant. τῶν ὄ lectio, etiam apud Grabium, est, ἀνέστησα, sed contra *Hebr.* Noster h. l. *Theodotionem* sequitur. 24 B διήλεγε. 25 εἰς ἀλγ. *λατρ. Hebr.* ad compressionem sc. vulnerum tuorum; sanatio (et restitutio non est tibi). 26 B ἐπελάθοντο, ex errore librarii, ut videtur. 27 B ἐπερωτήσους. 28 περι σοῦ. Des. quidem apud LXX, insertum tamen est a Grabio, auctoritate codicis quo usus est, et Origenis, Bomil. 8 in *Levit.* 29 B παιδεία στερεᾶ. 30 σου. B add. ἠσχυσαν αὐ ἀνομίαι σου. 31 Quæ ex vers. 15, a LXX omisso, h. l. leguntur, eodem fere modo in edit. sua exhibuit Grabius. Ahter autem in edit. Compl. leg. iste vers. 32 ἠλγος. Delevimus quæ apud Sirm. sequebantur verba, καὶ τὰ ἐξῆς. Nihil enim deerat, præter voculam σου, quam auctoritate cod. Bav. subiunximus. 33 ἐπ. Grabium h. l. sequimur, qui recte statuit, pro ἐποίησαν, ut apud Sirm., imo apud Origenem erat, leg. esse ἐποίησα. Sic quinq. in Compl. leg. 34 B διαφευγόντες.

15. Ὅτι ἀνοίξω τὸ ἰαγὰ σου, ἀπὸ πληγῆς Α ὀδυνηρῆς ἰατρεύσω σε, φησὶ Κύριος. Καὶ τῆ τομῆ, καὶ τῆ σπογγῆ, καὶ τοῖς ἀύστηροῦσι, καὶ τοῖς ἤπαιότεροις φαρμάκοις ἐχρήσατο. Ὅτι δισοπαρμένη ἐκλήθη ὁ Σιών. Ἐπετάθη γὰρ αὐτῇ τὰ γειτονοῦντα ἔθνη, καὶ τὴν ἀγχιμαλαισίαν προσηύχοντα, καὶ τὴν δουλείαν. Ἄβτη θήραμα ὁ μῶν ἐστίν, ὅτι ζῆτων οὐκ ἐστὶν αὐτῆν. Ἦνίκα, φησὶ, παρεῖδον αὐτὴν καὶ οὐκ ἐπήμυνον, προὔκειτο τοῖς πολεμοῦσιν αὐτῆν, φησὶ θήραμα ἰσομοῦ. Ἄλλὰ μετὰ τὴν παύσασθαι τῆς δουλείας αὐτοῦς ἐλευθερώσω, ὥστε ἐπανελθεῖν καὶ δεῖμασθαι τὰς πόλεις, καὶ τὴν ναβὺν ἀναστήσασθαι, καὶ τὴν κατὰ νόμον ἐν αὐτῷ λατρεῖαι ἐπιτελεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐφη. Καὶ ὁ ναβὺς κατὰ τὸ κρίμα αὐτοῦ καθοδεύεται. Προστίθῃσι δὲ καὶ ὅσα τῆς εὐπραγίας ὄντα.

16. Καὶ ἐξελεύσονται ἀπ' αὐτῶν ἰδοῦντες, καὶ φωνὴ χαίρωντων. Ὑποσχέται δὲ καὶ αὐξῆν τοῦ γένους, καὶ πολυγονίαν. Χωρὶ γὰρ αὐτοῦς, φησὶ, καὶ οὐ μὴ σμικρυνθῶσι.

17. Καὶ εἰσελεύσονται, φησὶν, οἱ υἱοὶ αὐτῶν, ὡς τὸ πρόβατον, καὶ τὰ μαρτύρια αὐτῶν κατὰ πρόσωπόν μου ἐρθωθήσονται. Τὰ μαρτύρια ὁ Σύρος συναγωγὰς ἠρμήνευσε. Καὶ ἐπισκέψομαι ἐπὶ πάντας τοὺς θλίβοντας αὐτοῦς.

18. Καὶ ἔσονται ἰσχυρότεροι αὐτῶν ἐπ' αὐτοῦς. Θλίβοντας τοὺς Βαβυλωνίους λέγει ἰσχυροτέρους ἢ τούτων Μήδους καὶ Πέρσας. οὗτοι γὰρ αὐτῶν τὴν σωτηρίαν κατέλυσαν. Καὶ ὁ ἀρχων αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. Κατὰ τὸν τῆς ἀγχιμαλαισίας καιρὸν, ἀρχοντα τῶν Βαβυλωνίων εἶχον τὸν βασιλεῦσα. Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον, πρῶτον μὲν ἔσχον τὸν Ζοροβάβελ, καὶ τὸν τοῦ Ἰωσαὰκ υἱόν. μετὰ δὲ ταῦτα, ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἰθύνοντο. Ὅτι τίς ἐστιν ἄλλος, ἢ ἔδοξε τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς με; φησὶ Κύριος. Τοῦτο καὶ ἀλλαχού φησιν. Ἐρωτήσατε γενεὰς τὰς γενομένας πρότερας ὑμῶν, τίς ἐπίστευσε Κυρίῳ, καὶ κατησχόνη. Εἴτε τῆ πῶ θεῷ ὀργῇ τὰ συμβεβηκότα αὐτοῖς ἀνατίθῃσιν ἀγαθὰ καὶ δεικνὺς αὐτῆς τὸ δίκαιον, ἐπάγει. Ἐπ' ἀσεβεῖς ἦξε. Διδάσκων δὲ καὶ τὸ δυνατὸν, ἐπιφέρει.

19. Ὅδ μὴ ἀποστραφῇ ὀργὴ θυμοῦ Κυρίου, ἕως ἀν ποιήσῃ, καὶ ἕως οὗ πληρῶσῃ ἐγγύσμα καρδίας αὐτοῦ. Τῇ γὰρ βουλῇ αὐτοῦ τίς ἀνέστηκε; Τῆν ἀπιστίαν αὐτῶν ἐλέγχων, Ἐπ' ἐσχάτων, φησὶ, τῶν ἡμερῶν γνώσεσθε αὐτὰ. Ἐπειδὴ τοὺς λόγους οὐ πιστεύετε, δι' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων τῆς πείρας.

VERS. 17. *Asperam curatioram tuam : sonabo te a plaga tua acerba, dicit Dominus. Sectione et spongia, et austerioribus atque lenioribus usus est medicamentis. Quia dispersa vocata est Sion. Incessabant enim eam conviciis vicinae gentes, captivitatemque et servitutem objiciebant. Haec est praeda vestra, quia nemo exquiriit eam. Quando, inquit, aspernabar eam, et non tuebatur, exposita erat impugnantibus eam, velut parata praeda. [18] At post castigacionem servitutis, liberabo eos ut revertantur, et aedificent in eo caelum legitimum. Hoc enim dicit : Et templum sedebit, secundum judicium ejus. Addit etiam ea quae propria sunt prosperitatis.*

VERS. 19. *Et egredientur ab eis canentes, et vos iudentium. Promittit etiam eis incrementum generis, et secunditatem. Effundam enim, ait, eos et non imminuentur.*

VERS. 20. *Et ingredientur filii eorum, ut prius, et testimonia eorum in conspectu meo dirigentur. Testimonia Syrus interpretatus est synagogas. Et visitabo cunctos affligentes eos.*

VERS. 21. *Et erunt fortiores eis super ipsos. Affligentes vocat Babylonios : fortiores autem illis, Medos et Persas ; quippe qui salutem eorum everterunt. Princeps ejus egredietur ab eo. Tempore captivitatis principem habuerunt regem Babyloniorum : post reditum vero, primum quidem habuerunt Zorobabelem, et filium Josedeci : postea vero a pontificibus regebantur. Nam quis est ille, qui dedit cor suum, ut revertatur ad me ? dicit Dominus. Hoc et alibi dicit : Interrogate generationes quae fuerunt ante vos, quis crediderit Domino, et confusus sit ? [23] Dehinc ad iram divinam refert tribulationes quae illis obvenerunt, et hanc ostendens esse justam, subjicit : Ad impios veniet. Ut autem doceat se posse, infert :*

VERS. 24. *Nequaquam avertetur ira indignationis Domini, donec fecerit, et donec compleverit cogitationem cordis sui. Nam quis restitit consilio ejus ? Redarguens incredulitatem eorum, In novissimis, ait, diebus, cognoscetis ea. Quoniam verbis non creditis, ipsarum rerum experientia discetis.*

VARIAE LECTIOES.

15 ἄν. Lectio, quantum scimus, nondum observata. Receptam, quae est ἀνοίξω, habet B. 16 Rec. lectio, ἐκλήθη. Σιών seq. etiam in Compl. 17 Β αὐτῆν. 18 Β γειτονοῦντα. 19 Β θήραμα, juxta rect. lect. 20 μετὰ. Ita cum B leg. esse videtur, non autem διὰ, ut hab. ed. prior. 21 ναβὺς. Ita Compl. pro ναβὺς, ut habent alii. 22 ἄδ. Hebr. laus. 23 Β αὐξῆσιν. 24 Χωρὶ — σμικρ. Des. apud LXX, propter edit. Grab., ubi tamen leg. ἐχρημά. 25 τὰ μαρτ. Hebr. coetus. 26 Β ἐρθωθήσεται, juxta rect. lect. 27 Καὶ αὐτοῦς. Hebr. Et erit flux (s. potens) ex eo. 28 αὐτ. Β δυναστεῖαν. 29 υἱόν. Β Ἰωσαὰκ. Hand male. Constat enim ex libris sacris. Josuam istum fuisse filium Josedeci. 30 ἐπ' ἀσ. ἦξ. Hebr. (turbo) in caput impiorum irruet. 31 οὐ. Β. ἄν. 32 πλ. Rec. lectio, καταστήσῃ. 33 Β τοῖς λόγοις.

CAPUT XXXI. (Græc. XXXVIII.)

Rursus autem permiscens grata tristibus, horum rationem reddit.

Vers. 2. *Ita dicit Dominus: Inveni calidum in deserto, cum his qui perierunt gladio ambulantes in studiis Israelis.* Pro calido, Syrus et Hebræus posuerunt misericordiam. Habetque cum hoc Græcæ vocis interpretatio quamdam cognationem; quia, cum calefit aliquis, laxatur ad misericordiam. Desertum autem vocat Babylonem: et docet Dominum miserum esse ibi servientium. 543 Et quadrant Syri interpretationi quæ sequuntur.

Vers. 3. *Charitate perpetua dilexi te: propterea trazi te in commiserationem.* Non tua, ait, vivendi ratio causa est tibi salutis: sed misericordia mea. [4, 5] Prædicat vero illos cum tympanis et aliis instrumentis denuo choreas ducturos, agriculturæ curam habituros, atque celebraturos esse festa divina. Prædicat quoque unionem trium.

Vers. 6. *Quia dies est vocationis respondentis in montibus Ephraimi: Surgite, et ascendamus in Sionem, ad Dominum Deum nostrum.* Hi enim qui quondam juvenecas colebant, pristinorum delictorum rationem reddent, et ad Sionem accurrent, adorabuntque Deum universorum. [7] Hortatur autem illos, ut Deum quidem collaudent cum lætitiis, contra gentes vero vicinas excelso sint animo. Hoc enim significat: « Hinnite super caput gentium. » Et per hoc notam facite opem divinam. Dicit quoque tempus reditus.

Vers. 8. *Congregabo enim eos, inquit, festo Phasec, ab extremo terræ.* Phasec autem Græca voce exponitur Pascha. Et multitudinem eorum indicans: « Inter eos, inquit, claudus et cæcus, prægnans et pariens, unanimi consensu cœtus magnus. » Siquidem in urbis populosis hujus generis omnia reperire licet. [9] Mentionem etiam facit ululatus qui audiebatur tempore captivitatis: et prædicat lætitiâ 544 in reditu futuram, et consolationem in itinere. « In consolatione, ait, reducâ illos, castra metans juxta fossas aquarum, in via recta, in qua non amplius errabunt. » Et ostendens quæ causa sit sollicitudinis, subjunxit: « Quia factus sum Israeli in patrem; et Ephraim est primogenitus meus. » Ephraimum vocat, non filium Josephi, sed decem tribus: inter quas erat Ruben primogenitus, et Simeon secundus. Appellabantur autem

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

'Αναμίξας δὲ πάλιν τὰ θυμῆρη τοῖς σκυθρωποῖς, τὴν τούτων αἰτίαν διδάσκει.

β'. Οὕτως εἶπε Κύριος· Εἴηρον⁵⁴³ θερμὸν ἐν ἐρήμῳ, μετὰ ὀλιλλῶτων ἐν μαχαίρᾳ πορευομένους ἐν σκουδαῖς Ἰσραὴλ. Τὸ θερμὸν⁵⁴⁴ καὶ ὁ Σύρος καὶ ὁ Ἑβραῖος οἰκτιρμὸν τεθείκασιν· ἔχει δὲ τινα πρὸς τοῦτο συγγένειαν καὶ ἡ ἐρημνεῖα τῆς Ἑλλάδος φωνῆς· ὑποθερμαινόμενος γὰρ τις χαννοῦται εἰς ἔλεον· ἔρημον δὲ καλεῖ τὴν Βαβυλῶνα· καὶ διδάσκει ὅτι ἐκεῖ δούλευοντας ὑπείκειρεν ὁ Δεσπότης. Συμφωνεῖ δὲ καὶ⁵⁴⁵ τῇ Σύρου ἐρημνεῖα καὶ τὰ ἐξῆς.

γ'. Ἀγάπησιν αἰωνίαν ἠγάπησά σε· διὰ τοῦτο ἐλλυσά σε εἰς οἰκτερίσμα. Οὐχ ὁ σὸς, φησὶ, ἐρπὸς αἰτίος σοι τῆς σωτηρίας⁵⁴⁶· ἄλλ' ὁ ἐμὸς ἔλεος. Προλέγει δὲ, ὅτι πάλιν χορευούσοι τυμπάνοις κερρημένοι, καὶ τοῖς ἄλλοις ὄργανοις, καὶ φυτουργίας φροντίσουσι, καὶ τὰς θείας ἐπιτελέσουσιν⁵⁴⁷ ἑορτάς. Προλέγει καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν φυλῶν.

δ'. Ὅτι ἐστὶν ἡμέρα κλήσεως⁵⁴⁸ ἀπολογουμένου⁵⁴⁹ ἐν ὄρεσιν Ἐφραΐμ· Ἀνάστητε, καὶ ἀνυβώμεν⁵⁵⁰ εἰς Σιών, πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν⁵⁵¹. Οὗτοι γὰρ, οἱ πάλαι ταῖς δαμάλεσι λατρεύοντες, ὑπὲρ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων ἀπολογήσονται, καὶ εἰς τὴν Σιών δραμοῦνται, καὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν προσκυνήσουσι. Παρακαλεῖται δὲ αὐτοῖς, τὸν μὲν θεὸν ἀνυμνεῖν μετ' εὐφροσύνης, κατὰ δὲ τῶν γειτονεούντων ἔθνῶν μέγα φρονεῖν. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Χρεμτίσατε ἐπὶ κεφαλῇν ἔθνῶν. » Καὶ δηλώσατε διὰ τοῦτου τὴν θεῖαν ἐπικουρίαν. Λέγει δὲ καὶ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν.

η'. Συνάξω γὰρ αὐτοὺς, φησὶν, ἐν ἑορτῇ Phasec⁵⁵² ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς. Τὸ δὲ Phasec τὸ Πάσχα ἐρμηνεύεται τῇ Ἑλλάδι φωνῇ. Καὶ τὰ πλήθος αὐτῶν σημαίνων· « Ἐν⁵⁵³ αὐτοῖς, φησὶ, χωλὸς καὶ τυφλὸς, ἔγκυος καὶ τίκτουσα, ὁμοθυμαδὸν ἐκκλησία μεγάλη. » Ἐν γὰρ ταῖς πολυανθρώποις πόλεσι πάντα ἐστὶν εὐρεῖν τὰ ταιαῦτα. Ἀναμνησθεὶς δὲ καὶ τοῦ τῆς αἰχμαλωσίας κλυθμοῦ· καὶ προλέγει τῆς ἐπανόδου τὴν θυμηδίαν, καὶ τὰς κατὰ τὴν ὁδοπορίαν ψυχαγωγίας. « Ἐν παρακλήσει γὰρ, φησὶν, ἀνάξω αὐτοὺς, ἀλλίζων⁵⁵⁴ ἐπὶ διορυγὰς ὁδῶν, ἐν ὁδῷ εὐθείᾳ, καὶ οὐ μὴ πλανηθῶσιν ἐτι⁵⁵⁵ ἐν αὐτῇ. » Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κηδεμονίας δεῖκνυς ἐπήγαγεν· « Ὅτι ἐγενόμην τῷ Ἰσραὴλ εἰς πτέρτα, καὶ Ἐφραΐμ πρωτότοκός μου ἐστίν. » Ἐφραΐμ οὐ τὸν τοῦ Ἰωσήφ καλεῖ υἱὸν, ἀλλὰ τὰς δέκα φυλάς· ἐν αὐταῖς δὲ ἦν Ῥουβὴν ὁ πρωτότοκος, καὶ Συμεὼν ὁ δεύτερος.

D

VARIÆ LECTĪONES.

⁵⁴³ εἴηρον — Ἰσρ. Hebr. Invenit gratiam in deserto populus, qui residui fuerunt a gladio: enndo (s. cum iret), ut quietem sibi conciliaret, Israel. ⁵⁴⁴ Τὸ — τεθείκ. ἢ ἕνεκεν bene. Ita quoque A. qu. et reliquisi ἢ recte interpretati sunt per γάρην. Sed ol O. Iegerunt ΠΠ, ut jam vidit Hier. ⁵⁴⁵ καὶ τῇ. B τῇ τοῦ. ⁵⁴⁶ τ. σωτ. B εἰς σωτηρίαν. ⁵⁴⁷ B ἐπιτελοῦσιν. ⁵⁴⁸ κλ. B παρακλήσεως. ⁵⁴⁹ Rec. lectio est ἀπολογουμένων. Hebr. dies quo clamabant custodes in monte Ephraim. ⁵⁵⁰ Rec. lectio est ἀνάστητε. ⁵⁵¹ ἡμ. Ita recte Alex., sed Vatic. ὁμῶν. ⁵⁵² ἐν ἑορτ. Phasec. Des. in Hebr. ⁵⁵³ ἐν — μεγάλῃ. Ita bene juxta Hebr., etsi contra lectio-nes τῶν O. Easdem vero lectioes h. l. habent codices isti, quibus usus est Græbius, ut inonnit vir el. qui post illius fata ad tom. III præfatus est. ⁵⁵⁴ ἀλλ. Hebr. ducam eos. ⁵⁵⁵ ἐτι. Des. apud O.

Ἐκαλοῦντο δὲ Ἐφραϊμ αἱ δέκα φυλαί, ἐπειδὴ τὰ Α Ephraim decem tribus, eo quod regia constructa esset in sorte Ephraim. Et quemadmodum nunc ab urbe Romanorum dicimur omnes Romani: ita tunc decem tribus denominabantur ab Ephraimo. [10, 11] Mandat autem ista promulgari etiam apud gentes, et omnibus populi significari redditum. Id vero factum est, non verborum præconio, sed audierunt omnes, rebus ipsis clarius clamitantibus. [12, 13] Pollicetur ad hæc terræ fertilitatem, fecunditatem jumentorum, et animi lætitiā. Quod autem dicit:

13. Μεθύσω τὴν ψυχὴν τῶν ἱερῶν, τῶν υἱῶν⁹⁹ A Levi, idem est ac si diceret, omnibus bonis cumulabo: quod clarum est ex sequentibus. « Et populus meus replebitur bonis, dicit Dominus. »

14. Οὕτως εἶπε Κύριος· Φωνὴ ἐν Ῥαμᾷ ἠκούσθη, θρήνος¹⁰⁰, καὶ κλαυθμὸς, καὶ ὄδυρμος· Ραχὴλ ἀποκλαιομένη¹⁰¹ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς¹⁰² αὐτῆς¹⁰³, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι¹⁰⁴ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, ἔτι οὐκ εἰσὶν. Καὶ ἡ Ῥαμὰ τῆς Βενιαμίντιδος ἦν φυλῆς· καὶ τῆς Ῥαχὴλ ὁ τάφος ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἐστὶ Χαφραθὰ¹⁰⁵, τοῦ ἐλθεῖν εἰς Ἐφραθὰ. Καὶ τέλος μὲν ἔλαβεν ἡ προφητεία ἐπὶ Ἡρώδου τοῦ πρώτου· οὗτος γὰρ ἀνείλε τὰ βρέφη, συναναίρῃσειν ἑπιπύζων τὸν γεννηθέντα Σωτῆρα. Τέθεικε δὲ ταῦτα ὁ προφήτης μεταξὺ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίας, διδάσκων, ὅτι τὸ ἀληθῶς ἀγαθὸν, καὶ τὸ τῆς σωτηρίας κεφάλαιον, τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ κατὰ σάρκα γέννησις, δι' ἣν ὑπέμεινε τὰ βρέφη τὴν δίκαιον ἐκείνην σφαγὴν.

15. Τάδε λέγει Κύριος· Διαλείπτω¹⁰⁶ ἡ φωνὴ σου ἀπὸ κλαυθμοῦ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ σου ἀπὸ δακρύων· διὸ ἔσσι μισθὸς τοῖς σοῖς ἔργοις, φησὶ Κύριος, καὶ ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν¹⁰⁷ εἰς¹⁰⁸ τὰ ὄρη¹⁰⁹ αὐτῶν. Καὶ δδάσκων πολὺν ἔργων ὑπισχναίται μισθὸν, ὑποδείκνυσιν αὐτῷ¹¹⁰ τὴν ἐν Βαβυλῶνι μετάνοιαν.

16. Ἀκούων ἤκουσα Ἐφραϊμ ὄδυρομένου. Διδάσκει δὲ καὶ τίσιν ἐπέχητο λόγοις· « Ἐπαίδευσάς με, Κύριε, καὶ οὐκ¹¹¹ ἐπαυδέυθην· ὡσπερ μόσχος οὐκ ἐδιδάχθη. » Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἐν τοῖς πρόσθεν εἶρηκεν· « Ἐμασίγισας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐπόνεσαν· συνετέλεσας αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν. » Καὶ Ὡσηὲ δὲ ὁ προφήτης φησὶν¹¹²· « Ἐφραϊμ δάμαλις δεδιδαγμένη ἀγαπᾷν νεῖκος. » Ἀντιλέγει, φησὶ, καὶ οὐ δέχεται τὸν τοῦ νόμου ζυγόν. Καὶ πάλιν·

⁹⁹ Matth. II, 16 seq. ¹⁰⁰ Osee x, 11.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ B ἄπαντες. ¹⁰⁰ B φυγῶν. ¹⁰¹ τ. υἱῶν Αευτ. *Hebr.* pinguedine. *Grab.* post. Αευτ. addidit κίττιος. ¹⁰² θρ. — ὄδυρμος. Ita quoque Matth. II, 18, ubi sequitur πλῆθος. *Rec.* autem lectio h. l. est, θρήνου καὶ κλαυθμοῦ καὶ ὄδυρμου. ¹⁰³ απ. — υἱοὺς αὐτῶν. Ita fere Alex. infra, ad Zach. XIV, 10, ita ut apud Matth. l. c. leg. κλαίονσα τὰ τέκνα αὐτῆς. ¹⁰⁴ B τοῖς υἱοῖς, ut in Vatic. ¹⁰⁵ Edit. prior habebat αὐτῶν. ¹⁰⁶ παρ. cod. Vatic. παύσασθαι. ¹⁰⁷ B Χαφραθὰ. ¹⁰⁸ διαλ. ἡ φ. σ. *Hebr.* cohibe vocem tuam. ¹⁰⁹ οἱ υἱοὶ αὐτῶν. *Des.* in *Hebr.* et apud LXX. ¹¹⁰ εἰς. τ. ὄρ. αὐτῶν. *Hebr.* e terra hostis. Sicque apud LXX recte legi solet, ἐκ γῆς ἐχθρῶν. ¹¹¹ B ὄρη. Ex hac lectione conijcere licet verba ista, εἰς τὰ ὄρη (s. positus ὄρη) αὐτῶν, pertinere ad vers. 17, qui mutilus est apud LXX, juxta cod. Rom. et Alex., integritati suæ autem restitutus est a *Grab.* et in edit. Compl., etsi utriusque lectiones non omnino consentiant. ¹¹² B αὐτῶν. ¹¹³ οὐκ. Alii quidem omnes omittunt hanc particulam, quam tamen expungere nolimus, cum supra, p. 14 in Præf. ad Canticum cant. nec non h. l. in cod. Bavar. exstet. ¹¹⁴ B ἔλεγε.

phraim factus* est ut juvenca insaniens o. » A « Ἐγένετο Ἐφραϊμ, ὡς παροιτρῶσα ⁹⁹ δάμαλις. » Addit præterea, quæ obsecrans dicebat : « Convertite me, Domine, et convertar : quia tu Dominus Deus meus es. » Siquidem, te nolente, non liberabor a servitute.

VERS. 19. *Quia post captivitatem meam, pœnitentiam egi, et postquam cognovi, percussus femur : et suspirari in diebus confusionis meæ.* Posteaquam enim expertus est tribulationes, venit in sensum peccati. Hoc etiam ait beatus David : « Prieusquam humiliarer, ego deliqui : propterea eloquium tuum custodivi P. » Et rursus : « Bonum mihi, quia humiliasti me : ut discam justificationes tuas q. » Percutere vero femur proprium est dolentium, et pœnitentiam agentium. « Confusus sum, et obsecutus sum tibi, quia opprobrium accepi ab adolescentia mea. » Retroactis enim temporibus, et ab initio, perduravi in transgressione mandatorum tuorum. Demonstrat autem et clementiam suam Dominus, et ait :

VERS. 20. *Si filius meus dilectus Ephraim, si puerulus in deliciis.* Id est, deliciosus et gratius. Si perseveres, ait, eo uti affectu, memor providentiæ meæ, bonis perfrueris. Nam et sequentia pollicitationem continent. « Propterea **547** quod verba mea in eo sunt, adhuc certe recordabor ipsius. » Quia pœnitentia usus est, et memor est mandatorum meorum, experietur providentiam meam. « Propterea, inquit, visitabo eum, et miserens miserabor illius. » Hortatur postea, ut medicamentis pœnitentiæ utatur.

VERS. 21. *Constitu teipsam signum.* Signum Syrus interpretatus est signa : quasi dicat : Adnotare oportebat, quos fructus ex transgressione decerpseris : quæ vero bona tibi conciliarit pœnitentia. Idcirco admonet ut spontanea castigatione utatur. « Sume de te ipsa supplicium : da cor tuum in humeros tuos. » Ac si dicat, Impone tibi ipsi onus pœnitentiæ : permane in his, quæ recte prælegisti. Hoc enim est quod addidit : « In via qua ambulasti. » Hortatur postea, ut revertatur, et redeat ad suas civitates, et luctum non deærat. « Revertere enim lugens, ait, in urbes tuas. » Nec vero læti-

* Osce iv, 16. P Psal. cxviii, 67. q Ibid. 71.

« Ἐγένετο Ἐφραϊμ, ὡς παροιτρῶσα ⁹⁹ δάμαλις. » Τίθησι δὲ καὶ ἄπερ ποτινῶμενος ἔλεγεν : « Ἐπίστρεψόν με ⁹⁸, Κύριε, καὶ ἐπιστρέψω ὅτι σὺ Κύριος ⁹⁹ ὁ Θεός μου εἶ. » Σοῦ γὰρ μὴ θέλοντος, οὐκ ἀπαλλαγῆσομαι ⁹⁸ τῆς δουλείας.

19. "Οτι ὕστερον ⁹⁷ αἰχμαλωσίας μου μετενόησα, καὶ ὕστερον τοῦ γνώωαι ⁹⁸ ἐκρότησα ⁹⁹ ἐπὶ μηρὸν, καὶ ὑπέταξα ἐφ' ἡμέραις αἰσχύνῃς μου. Μετὰ τὴν πείραν τῶν κακῶν, εἰς αἰσθηθῆν ἤλθε ⁹⁹ τῆς ἁμαρτίας. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ εἶπε : « Πρὸ τοῦ με ταπεινωθῆναι, ἐγὼ ἐπλημμέλησα διὰ τοῦτο τὸ λόγιόν σου ἐφύλαξα. » Καὶ πάλιν : « Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἀν μάθω τὰ δικαιοῦματά σου. » Τὸ δὲ πατάσσειν τὸν μηρὸν, τῶν ὀδυνομένων καὶ μεταμελουμένων ἴδιον. « Καὶ γε ἐνετρέπη ⁹⁸, καὶ ὑπειξά ⁹⁹ σοι, ὅτι εἶλαβον ὀνειδισμὸν ἐκ νεότητός μου. » Ἀνωθεν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς παραβαίνων σου τὰς ἐντολάς διετέλεσα. Δείκνυσι δὲ καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὁ Δεσπότης, καὶ φησιν :

20. Εἰ ⁹⁹ υἱὸς ἀγαπητὸς ἐμὸς Ἐφραϊμ, εἰ παιδίον ἐτρυσῶν. Ἀντὶ τοῦ, τρυφερόν, καὶ ἐπιχαρὶ : εἰ ἐπιμένεις, φησί, ταύτῃ χρώμενος τῇ διαθέσει, καὶ τῆς ἐμῆς μεμνημένος κηδεμονίας, τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεις : τὴν γὰρ ὑπόσχεσιν ἐντέθεικε τοῖς ⁹⁹ ἐξῆς. « Ὅτι ἀνθ' ⁹⁸ ὧν οἱ λόγοι μου ἐν αὐτῷ εἰσι, μείλα ⁹⁹ μνησθήσομαι αὐτοῦ ἐτι ⁹⁷. » Ἐπειδὴ μεταμελεῖα κέχρηται, καὶ τῶν ἐμῶν ἐντολῶν μνημονεύει, τῆς παρ' ἐμοῦ τεύξεται προμηθείας. « Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἐπισκέψομαι ⁹⁸ αὐτόν, ἐλεῶν ἐλεήσω αὐτόν. » Εἴτα παρακελεύεται τοῖς τῆς μετανοίας κεχρησθαὶ φαρμάκοις.

καὶ. Στῆσον σεαυτὴν σιωσίμ ⁹⁹. Τὸ σιωσίμ ὁ Σύρος σημεῖα ἠρμήνευσεν ἀντὶ τοῦ, ἐπιστημηνασθαὶ ἔδει, τίνας μὲν ἐκ τῆς παρανομίας ἐδρέσω καρπούς, ποίων δὲ σοι ἀγαθῶν μεταμελεῖα γεγενῆται πρόξενος. Διὰ τοῦτο καὶ τῇ αὐθαίρετῃ παιδείᾳ κεχρησθαὶ παρεγγυᾷ. « Ποίησον ἑαυτῇ τιμωρίαν, ὁδὸς ⁹⁸ τὴν καρδίαν σου εἰς τοὺς ὤμους ⁹⁹ σου. » Ἀντὶ τοῦ, Ἐπίθεος σεαυτῇ ⁹⁸ τὸ φορτίον τῆς μετανοίας. Ἐπίμεινον οὖς προεῖλω ⁹⁸ καλῶς : τοῦτο γὰρ ἐπέπραγεν, « Ὅδον ἦν ⁹⁸ πεπόμενος. » Εἴτα παρακελεύεται αὐτῇ ἀναστρέφαι, καὶ εἰς ⁹⁸ τὰς οἰκίας πόλις ἐπανελθεῖν, καὶ μὴ καταλιπεῖν τὸ πένθος. « Ἀπόστρεψόν γὰρ, φησὶν,

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ παρ. Ita se habet rec. l. quam etiam Noster sequitur l. c. Sed edit. prior habebat παροιτρῶσσα. ⁹⁸ με. Aberat ab edit. priori. Sequens Κύριε des. apud LXX. ⁹⁹ B Κύριε. ⁹⁸ B οὐ καταλλαγῆσομαι. ⁹⁷ ὕστ. αἰγμ. μου. Hebr. Postquam conversus sum. ⁹⁹ γν. Apud LXX sequi. με. ⁹⁹ ἐκρ. ἐπὶ μ. καί. Des. apud LXX. Duplex h. l. est interpretatio. ⁹⁸ B ἤλθον. ⁹⁹ x. γ ἐν. Des. apud LXX, quia iterum duplex h. l. est interpretatio. ⁹⁸ Rec. lectio, ὑπέταξα. Hebr. pudore suffusus sum. ⁹⁹ El. Des. apud LXX. Hebr. Estne? ⁹⁸ τοῖς. Ita B sed edit. prior hab. καὶ τὰ. ⁹⁸ ἀνθ' — εἰσ. Hebr. ex quo locutus sum de eo. ⁹⁹ B μελά. ⁹⁷ ἐτι. Des. apud LXX. ⁹⁸ ἐπισκ. αὐτ. B ἐπισκεψάμην αὐτόν. Rec. lectio, ἴσπευσα ἐπ' αὐτόν. Hebr. perstrepunt viscera mea propter eum. ⁹⁹ B σιωσίμ. Rec. lectio est Σιών, sed rectius h. l. retinetur Hebr. סִיּוֹן, aut cum Syro vertitur signa. Pro σεαυτὴν in Compl. melius leg. σεαυτῇ. ⁹⁸ π. σ. τμ. Hebr. pone tibi cotamellas. Apud O des σεαυτῇ, quod tamen Grabinus addidit. ⁹⁸ ὁδὸς — ὤμ. σου. Hebr. appone cor tuum ad semitam (viae in qua ambulat). Σοῦ post ὤμους additur in cod. Alex. ⁹⁸ ὤμ. Nisi codices, quantum scimus, omnes consentirent in hac lectione, non dubitarem cum Bosio legere ὄμους. ⁹⁸ B ἐαυτῇ. ⁹⁸ B προεῖλω. ⁹⁸ ἦν παπ. Ita habet Ald. ⁹⁷ εἰς. Abest a B.

εις τὰς πόλεις σου πενθούσα. Οὐκ ἐναντίον δὲ τῆς εὐφροσύνης τοῦ τοιοῦτον πένθος. Κρή γὰρ ἡμᾶς, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντας, τῶν οἰκείων μεμνηθῆαι παρακτωμάτων, καὶ ταῦτα θρηνεῖν.

κβ'. Ἔως πότις ἀποστρέψει· θυγάτηρ ἡτιμωμένη 10· ὅτι 11 ἔκτισέ σε 12 Κύριος εἰς σωτηρίαν, εἰς καταπόρευσιν καινὴν, ἐν τῇ σωτηρίᾳ περιελπίσονται ἄνθρωποι. Ἐδείξεν ἐνταῦθα σαφῶς καὶ τῆς ἀνακλήσεως τὴν αἰτίαν· τὴν γὰρ καινὴν καταπόρευσιν δι' αὐτῆς εἶσεσθαι προθεσπίζει· ταύτην δὲ οἱ ἐξ αὐτῆς βλαστήσαντες ἀπόστολοι τῇ εὐκουμένῃ προσήνεγκαν· καὶ τοῦτο σαφῶς ὁ προφητικὸς ἐφη λόγος. « Ἐν τῇ σωτηρίᾳ περιελπίσονται ἄνθρωποι. » ὅτιοι γὰρ τὰ εἶδη περιουσιάζουσας, τὴν σωτηρίαν ἀποτοῖς διὰ τῆς θεογνωσίας προσήνεγκαν. Εἶτα κάλιν τὴ μετὰ τὴν ἐκπόνοιον ἀγαθὰ προαγαρεύει, καὶ τὴν ἐπιπέθεν φουομένην εὐφροσύνην. Τὸ δὲ, « Σπερῶ ἐπὶ 13 τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, σπέρμα ἀνθρώπων, καὶ σπέρμα κτηνῶν, » τὸ πλήθος σημαίνει.

κγ', λ'. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησὶν, οὐ μὴ εὐπωσῶν, οἱ πατέρες ἔφαγον ὄψον, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων ἡμωδίασαν. Ἄλλ' ἕκαστος ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ αὐτοῦ ἀποθνήσκειται, καὶ τοῦ φαρύγγου 14 τὸν ὄψον αἰμωδίασουσιν οἱ ὀδόντες αὐτοῦ. Τοῦτο σαφέστερον καὶ διὰ τοῦ θεοπιστοῦ Ἐζεκίου ὁ Δεσπότης, καὶ ἡμεῖς δὲ διὰ πλειόνων τὴν ἐρμηνείαν ἐποησάμεθα. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν. Ὅτι οὐκ οἶδόν τε τὸν ὄψον ἐσθίειν, τοῦ δὲ ἐσθίουτος 15 τοὺς ὀδόντας μὴ αἰμωδίασαι· ὁμοίως οὐκ οἶδόν τε τῶν πατέρων ἡμαρτηκότων, εἰκας εἰσπραχθῆναι τοὺς παῖδας. Καὶ εἰς βεβαίωσιν τοῦ εἰρημένου τὰ ἐπαγόμενα τίθηται.

λε', λβ'. Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ διαθήσομαι 16 τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ 17 τῷ οἴκῳ Ἰούδα Διαθήκην καινὴν. Οὐ κατὰ τὴν Διαθήκην ἣν διεθήμην τοῖς πατέραςιν αὐτῶν ἐν 18 ἡμέραις ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ὥστε 19 ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἴγυπτου· ὅτι 20 αὐτοὶ οὐκ 21 ἐτήρησαν ἐν τῇ Διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ 22 ἡμέλησα 23 αὐτῶν, λέγει Κύριος. Ὅτι, φησὶν, ὁμοίως ἔστι τοὺς παῖδας εἰσπραχθῆναι· εἰκας ὅπερ πατέρων ἡμαρτημάτων, ὅτι καὶ τῶν πατέρων ἡμαρτηκότων τὰ μέγιστα ἀγαθὰ τοῖς παισὶν ἐπαγγέλλομαι. Πολλὰ 24 μέντοι κατ' αὐτὸ πρόβηταις ἡμᾶς ἐδείξα· πρῶτον μὲν, ὅτι εἰς ἔστι νομοθέτης τῶν δύο Διαθηκῶν· εἶτα τῆς ποστέρας Διαθήκης τὸ ἀτελεῖ· οὐ γὰρ ἂν ἰδεθῆμεν 25 τῆς δευτέρας, τῆς προτέρας ἀρκούσης· πρὸς τοῦτο, ὅτι ὁ μονογενὴς τοῦ

Uas adversatur hujusmodi tactus : quis nos, etiam fruantes bonis, memores esse debemus propriorum delictorum, et ea desistere.

Vers. 22. Usquequo averteris, filia despecta? quia creavit te 548 Dominus in salutem, in plantationem novam : circumdabit homines in salute. Hoc loco aperte ostendit causam revocationis, cum per eam yaticinetur novam plantationem. Hanc enim mundo intulerunt, qui ex ea nati sunt, apostoli : quod non obscure dicit sermo propheticus, « circumdabit homines in salute. » Illi enim cum obambulare inter gentes, per Dei cognitionem illis salutem attulerunt. [25-28] Deinde iterum praenuntiat bona quae reditum sicut aecutura, et inde nascentem laetitiam. Illud autem, « Seminabo super domum Israel et super domum Juda, semen hominum et semen jumentorum, » multitudinem designat.

Vers. 29, 30. In diebus illis, ait, non dicent : Patres comederunt uvam acerbam, et filii dentium dolore obstupuerunt. Sed quisquisque in peccato suo morietur : et comedens uvam acerbam dentium dolore obstupescet. Clarius hoc etiam dixit Dominus per divinum Ezechielem, et nos pluribus interpretati sumus. Quod autem dicit, est ejusmodi : Queniamodum fieri non potest, ut quis comedat uvam acerbam, et non obstupescat dentium dolore ; sic fieri nequit ut, cum patres peccaverant, poenae exigantur a filiis. Et ad confirmationem dictionum subjicit quae sequuntur.

Vers. 31, 32. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et disponam domui Israelis et 549 domui Judae Testamentum novum. Non juxta Testamentum, quod disposui patribus eorum, die quo ego apprehendi manum eorum ut educrem eos e terra Aegypti : quia ipsi non permanserunt in Testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Adeo, inquit, fieri non potest, ut filii luan poenas pro peccatis parentum, ut filii bona maxima promittam, licet patres gravissime peccaverint. Ceterum multas simul congestas praedictiones non docuit. Imprius, unum esse legislatorem utriusque Testamenti ; deinde, imperfectionem prioris Testamenti. Non enim opus fuisset nobis posteriori, si sufficiens fuisset prius. Praeterea, unigenitum Dei Verbum evangelicorum bonorum fuisse nobis largitorem :

VARIÆ LECTIONES.

9 νεθ. Abst. ab Hebr. 9 B ἀποστρέψει. Hebr. circumvagabitis. 10 ἡτ. Hebr. aversa, s. contumax. 11 ὅτι — ἐθρ. Hebr. nam creabit Jehova novum in terra : uniliter circum dabit virum. Ita bene Theodot. 12 εὐ εἰς post Κύριος des. apud LXX. 13 ἐπὶ. Des. apud LXX, tum h. l. tum in sequ. 14 Infra, ad Baruch iii, 4. leg. τῶν φαρύγγων, οἰκιστοῦ αὐτοῦ post ὀδόντας. 15 ἐθ. B hoc loco praem. μὴ, quod deinde omittit ante αἰμωδίασαι. 16 διαθ. — Ἰουδα. Hebr. viii, 8, est συντέλεσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσρ. x. ε. τ. οἶκον Ἰουδα. 17 x. τ. οἶκον Ἰουδα. Des. infra, ad locum Rom. ix, 4. Sed ad Ezech. xvi, 60, des. tantum τῷ οἴκῳ, et Hier. sab., l. v, c 17, abest solum οἶκον. 18 ἐν — Αἴγ. Des. ad Rom. ix, 4. 19 ὥστε. Des. locis cit. nec non ad locum Rom. vii, 6. 20 ὅτι — λέγ. Κύρ. Des. infra, Hier. sab., l. c. 21 οὐκ — μου. Hebr. irritum fecerunt foedus meum. 22 Rec. lectio, κάγώ. Ita quoque Hebr. viii, 9. 23 ἡμ. αὐτ. Hebr. fastidie habui eis. Infra, ad Ezech. l. c. leg. ἀποσάμην αὐτούς. 24 λ. Κύρ. Des. ad Ezech. l. c. 25 πολλὰ. -- πρὸς. B πολλά μέντοι κατὰ ταυτὸν ἢ πρόβηταις. 26 Ex B suppl.

ipsum liberasse Israel a servitute Ægyptiorum; A ipsum item esse, qui Moſen alloquens dixit: « Ego sum qui sum ». Et sufficiens est hic sermo, non solum ad convincendam Judæorum improbitatem, sed etiam ad denudandam hæreticorum blasphemiam.

VERS. 33. *Quoniam hoc est Testamentum quod disponam domui Israel et domui Judæ, post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in 550 mentes eorum, et pectori cordis eorum inscribam eas. Et ero illis Deus: et ipsi erunt mihi populus. Hoc rebus ipsis demonstravit nobis Deus. Cum enim sacros apostolos perduxisset in montem, non dedit eis tabulas lapideas, sed in cordibus eorum inscripsit leges divinas, et virtutis operariis beatitudines obtulit.*

VERS. 34. *Non docebit ultra unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum; quia omnes me cognoscent, a puerulo usque ad magnum eorum. Hæc autem verba sortiantur effectum in futura vita. In illa enim non amplius egeamus mutua disciplina, cum res manifeste appareant, et quiescant affectus, et corpora quidem incorruptibilitatem recipiant, animæ vero sint expertes mutationis. Solet porro Scriptura divina permiscere prophetias. Conjungit enim cum sermonibus de captivitate sermones de revocatione. Dominus quoque in sacris Evangelii in unum confert sermones de Hierosolyma et sermones de consummatione. « Quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum eorum non recordabor amplius. » Donat hæc gratia sacrosancti baptismatis. Nam post factam remissionem, priorum delictorum non meminit. [35] Post hæc, ubi ostendit 551 se solis et lunæ stellarumque esse opificem; et mandasse illi quidem ut constituat diem, his vero ut noctem illustrent; nutu etiam ejus mare commoveri, et tranquillitate potiri, subdidit:*

VERS. 36. *Si cessaverint leges istæ coram me, dicit Dominus, et genus Israelis deserit esse gens in conspectu meo, omnibus diebus. His adjungendum quod dictum est per Isaiam prophetam: « Si fuerit numerus filiorum Israel velut arena maris,*

^r Exod. iii, 14.

Θεοῦ Λόγος τῶν εὐαγγελικῶν ἡμῖν ἀγαθῶν χορηγὸς ἐγένετο· αὐτὸς τὸν Ἰσραὴλ ἡλευθέρωσε τῆς Αἴγυπτίων δουλείας. Αὐτὸς τοιγαροῦν, καὶ τῷ Μωσῆ διαλεγόμενος ἔφη· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν. » Καὶ ἰκανὸς ὁ λόγος, οὐ μόνον τῆν Ἰουδαίων διελέγχετο παρανομίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰρετικῆν βλασφημίαν γυμνῶσαι.

λγ'. Ὅτι ³⁷ αὕτη ἡ Διαθήκη, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ ³⁸ τῷ οἴκῳ Ἰούδα, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ ³⁹ Κύριος· Διδοὺς νόμους μου ἐπὶ ⁴⁰ διαβολὰς αὐτῶν, καὶ ἐπὶ ⁴¹ τοῦ στήθους τῶν καρδιῶν αὐτῶν γράψω αὐτούς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. Τοῦτο δὲ αὐτῶν ἡμῖν ὁ Θεὸς τῶν πραγμάτων ἔδειξε. Τοὺς γὰρ ἱεροὺς ἀποστόλους εἰς τὸ ὄρος ἀναγαγών, οὐ πλάκας αὐτοῖς ἔδωκε λιθίνας, ἀλλ' ἐν ταῖς **B** καρδίαις αὐτῶν τοὺς θείους ἐνέγραψε νόμους, καὶ τοὺς μακαρισμοὺς προσνήνοχε τοῖς ἐργάταις τῆς ἀρετῆς.

λδ'. Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἔτι ⁴² ἕκαστος τὸν πλησίον ⁴³ αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων· Γνωθὶ τὸν Κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με, ἀπὸ μικροῦ ⁴⁴ ἕως μεγάλου αὐτῶν. Τῶν δὲ ρητῶν τούτων τὸ τέλος ὁ μᾶλλον δέξεται βίος. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ οὐκέτι δοῦνθα τῆς παρ' ἀλλήλων διδασκαλίας, τῶν πραγμάτων ἐνσργῶς φαινομένων, καὶ τῶν παθῶν πεπαυμένων, καὶ τῶν μὲν σωμάτων ἀφθάerton, τῶν δὲ ψυχῶν γενομένων ἀτρέπτων. Ἔθος δὲ τῆς θεῆς Γραφῆς τὰς προφητείας ἀναμιγνύουσι. Καὶ γὰρ τοὶ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας λόγοι συνάπτει τοὺς περὶ τῆς ἀνακλήσεως· καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις κατὰ ταῦτόν τιθησι τοὺς περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοὺς περὶ τῆς συντελείας λόγους. « Ὅτι ὡς ἔσομαι ταῖς ἀνομίαις ⁴⁵ αὐτῶν, καὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν ⁴⁶ οὐ μὴ ⁴⁷ μνησθῶ ἔτι. » Τοῦτο τοῦ παναγίου βαπτίσματος δωρεῖται ἡ χάρις· μετὰ γὰρ θῆ ἄρσιν, τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων ⁴⁸ οὐ μέμνηται. Μετὰ ταῦτα δεΐξας ὡς αὐτὸς ἔστιν ἡλίου, καὶ σαλήνης, καὶ ἀστερίων δημιουργὸς, καὶ ὅτι αὐτὸς προσέταξε τὸν μὲν ποιεῖν τὴν ἡμέραν, τοὺς δὲ φωτίζειν τὴν νύκτα, καὶ ὡς αὐτοῦ νεύοντος κελίηται ἡ θάλασσα, καὶ γαλήνης ἀπολαύει, ἐπήγαγεν·

λς'. Ἐὰν **C** καύσονται οἱ νόμοι οὗτοι ἐκ ⁴⁹ προσώπου μου ⁵⁰, φησὶ Κύριος, καὶ τὸ γένος Ἰσραὴλ καύσεται γενέσθαι ἔθνος κατὰ προσώπου ⁵¹ μου πάσας τὰς ἡμέρας. Τούτοις παραθεῖναι δεῖ τὸ διὰ τοῦ Ἡσαίου ⁵² τοῦ προφήτου εἰρημένον· « Ἐὰν ⁵³ ἡ

VARIÆ LECTIONES.

³⁷ Ὅτι κ. τ. λ. Infra, ad Ezech. l. c. et *Hebr. sab.* l. c. ita leg. Ἀλλὰ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας (ad Ezech. l. c. τὰς καρδίας) αὐτῶν γράψω αὐτούς. ³⁸ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα. Des. Hebr. viii, 40. ³⁹ φησὶ. In Epist. ad Hebr. l. c. est λέγει. ⁴⁰ Loco cit. leg. εἰς τὴν διάνοιαν. ⁴¹ ἐπὶ — γράψω. Rec. lectio, ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. Ita sere in Epist. ad Hebr. l. c., ubi tamen leg. ἐπιγράψω, ut in Compl. ⁴² ἔτι. Exstat tantum in Compl. et apud Grab. sub asterisco. Deest autem Hebr. viii, 41. ⁴³ πλησίον. Rec. lectio est πολλῆρον. Ita quoque leg. in quibusdam cod. Hebr. viii, 44. ⁴⁴ μικρ. Apud LXX et in Epist. ad Hebr. l. c. sequi αὐτῶν. ⁴⁵ ἀν. Rec. lectio est ἀδικίας. Ita quoque Hebr. viii, 42. ⁴⁶ αὐτ. Loco cit. sequitur, καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν. ⁴⁷ μὴ. Deerat in edit. priori. ⁴⁸ ἀμ. Des. in B. ⁴⁹ ἐκ. Rec. lectio est ἀπό. ⁵⁰ μου. Abest a B. ⁵¹ Rec. lectio est πρόσ-ωπον. ⁵² Ἡσ. Edit. prior habebat Ἄσρῆ, sed non dubitavimus a lectione ista revocare, cum verba allata ad Isaiam pertineant, cui etiam in Epist. ad Romanos, c. ix, 27, tribuuntur. Alludit autem Noster, ut videtur, ad Osec i, 40, juxta LXX. ⁵³ ἐὰν — Ἰσρ. Supra, p. 246, erat Ἐὰν γένηται ὁ λαὸς Ἰσρ. Vide tamen loca ibid. schol. 27 allegata.

ὁ ἰσραηλῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. Ἄμφοτεροι τῶν υἱῶν αἱ προφητεῖαι τὸ ἀληθὲς ἔχουσιν. Ὁ δὲ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραηλ, ἀλλ' οἱ τῷ θεῷ πεπιστευότες, καὶ τὸ σωτήριον δεξάμενοι κήρυγμα. Ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν κατὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησία συνέστη.

λζ'. Τάδε λέγει Κύριος· Ἐν ὄψωθῇ ὁ οὐρανὸς εἰς τὰ μετέωρα, καὶ ἐὰν ταπεινωθῇ ἡ γῆ εἰς τὸ ἕδαφος κάτω, καὶ ἐγὼ ἀποδοκιμῶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος. Ὡς ἀδύνατον, φησὶ, ἢ ὑψηλότερον γενέσθαι τὸν οὐρανὸν, ἢ βαθύτεραν τὴν γῆν· οὕτως ἀδύνατον παντελῶς ἀπορρίφθαι τὸν Ἰσραὴλ.

λη'. Ἰδοὺ ἡμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ οἰκοδομηθήσεται πόλις τῷ Κυρίῳ, ἀπὸ Ἀναπιήλ ἕως τῆς πόλεως τῆς γωνίας. Ὁ Σύρος οὕτως λέγει· Ἀπὸ πύργου τῆς γωνίας Ἀναπιήλ.

λθ'. Καὶ διεξελεύσεται ἐτι τὸ σχοιρίον τῆς διαμετρήσεως αὐτῆς ἀπέναντι αὐτῶν ἕως βουνοῦ Γυρήθ. Ὀνόματα λέγει τόπων τῶν κύκλω τῆς πόλεως· Καὶ περικυκλωθήσεται ἐξ ἐκλεκτῶν λίθων· τούτεστι, μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν.

ρ'. Καὶ πᾶσαν τὴν κοιλίδα τῶν φαγαρίμ, καὶ πρὸς τὴν Σποδίαν. Καὶ πᾶσιν Ἀσυριμῶθ ἕως χαυμάθρου Κέδρων, ἕως τῆς γωνίας πόλεως Ἰακων Ἀνατολής, Ἁγίασμα Κυρίῳ. Σποδίαν καλεῖ τὸν τόπον ἐνθα ἐρρίπτον τῶν θυσιῶν τὴν κόνην· φαγαρίμ δὲ τοὺς τόπους τῶν θυομένων κριῶν· εἰρημίας δὲ ἦν τὸν κύκλον τῆς πόλεως, ἐν τούτοις ἔκειτο τοῦ θείου νεῶ τὸν περιβολόν, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἐκτίθῃ, καὶ οὐ μὴ καθαιρεθῇ ἕως τοῦ αἰῶνος. Τὴν τοῦτων τῶν λόγων ἀμφιβολίαν ἐν ταῖς πρόσθεν διδώσι. Πέρασ γάρ, ἔφη, λαλήσω ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας τῷ ἀνοικοδομῆσαι καὶ καταφυτεύεσθαι. Καὶ ἐὰν στραφῆν τὸ ἔθνος ἐκείνο ποιήσῃ κτηνὰ, οὐ μὴ ἐπαγάγω ἐπ' αὐτὸ τὰ ἀγαθὰ ἀ ἐλλάλησα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΒ΄.

Καὶ ἐνταῦθα τοῖνον ἐπηγγεῖλατο ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν ἐλύττησαν, καὶ καθ' αὐτῶν τὴν δίκην ἐκίνησαν, ἐντεῦθεν ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνει προφητεῖαν, ἣς ἐδέξατο τὴν ἐνέργειαν ἐν τῷ δεκάτῳ ἐτει τῆς Σεδεκίου βασιλείας. Οὗτος δὲ ἦν

1 Isa. 1, 22; coll. Osee 1, 10. 2 Rom. 11, 6. 3 Cap. xviii, 9, 10.

A reliquiae salvae fient. Ambae igitur prophetiae continent veritatem. Non enim Omnes qui nati sunt ex Israele, si sunt Israelitae: sed qui Deo crediderunt, et praedicationem salutarem amplexi sunt. Ex quibus et per quos Ecclesia per universam terram consistit.

VERS. 37. Haec dicit Dominus: Si exaltatum fuerit caelum sursum, et si terra depressa fuerit in solum deorsum, et ego reprobabo domum Israel, dicit Dominus. Qua ratione, ait, fieri non potest, ut vel caelum sublimius sit, vel terra inferior: ita plane impossibile est rejici Israellem.

VERS. 38. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et aedificabitur civitas Domino, ab Ananiel usque ad portam anguli. 552 Syrus sic habet: A turre anguli Ananiel.

VERS. 39. Et excurrat adhuc funiculus dimensionis ejus a conspectu eorum usque ad collem Gareb. Refert nomina locorum quae sunt in circuitu civitatis. Et per circuitum aedificabitur ex electis lapidibus, id est, magnis et validis.

VERS. 40. Et usque ad omnem convallē Phagarim et ad Spodium. Et ad universam Asarimoth, usque ad torrentem Cedron: usque ad portam anguli equorum Orientis, erit Sanctuarium Domino. Σποδίαν appellat locum in quem projiciebantur cineres sacrificiorum: φαγαρίμ autem, loca sacrificandis carnibus destinata. Postquam autem supra dixit circuitum urbis, nunc divini templi ambitum demonstrat. Et non evelletur, et non destruetur ultra in saeculum. Ambiguitatem istorum verborum supra dissolvit. Ad summam, inquit, loquar super gentem et regna ad aedificandum et plantandum. Quod si gens illa conversa perpetraverit mala, non adducam illi ea quae dixi prospera.

CAPUT XXXII. (Graec. XXXIX.)

[1] Haec igitur hoc etiam in loco pollicitus est. Sed quoniam adversus Deum 553 et Salvatorem nostrum insanierunt, et in seipsos judicium provocarunt, transit hinc ad aliam prophetiam, quam nactus est regni Sedeciae anno decimo, qui erat

VARIÆ LECTIONES.

ὡς αἰ. Supra, l. c., erat ὡς. Αἰθί ὡς ἡ. Τάδε x. τ. λ. Aliter apud O leg. ἔν μετέωρα. Hebr. Si monrari poterint caeli, sursum. καὶ — κάτω. Hebr. aut, si pervestigari poterint fundamenta terrae, deorsum. Apud O praen. οὐκ, sed minus bene. Κύρ. Apud O sequitur, περὶ πάντων ὧν ἐποίησαν. ἀπὸ. Apud O sequitur, πύργου. Καὶ διεξ. x. τ. λ. Aliter hic vers. leg. apud LXX. ἔτι τὸ σγοιν. B ἐτι ἐλαίς τὸ σγοινόν. ἀπ. αὐτ. Hebr. e regione ejus. ἕως. Hebr. e regione. καὶ — λίθων. Hebr. et vorset aese versus Coah. καὶ — Σποδ. Haec ad initium vers. 40, juxta Hebr. pertinent, des. autem apud LXX, ex Theodot., ut videtur, desumpta. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet Σποδέταν. Item in notis ad h. l. aliam Nostro affingit lectionem, eandem scilicet quam h. l. habet edit. Compl. Καὶ πᾶσαν x. τ. λ. Aliter ol O. ἕως — ἀνατ. Hebr. usque ad angulum portae equorum, versus orientem. Κυρ. Apud O praen. τῶ. τ. x. Ita ex B restitutum. Sirm. habebat τῶν κύκλω. ἐπ. Ita Compl. Rec. lectio est ἐκλίπη. πέρασ — ἐλλάησα. De loco illo vide supra, p. 500, schol. 13. Vers. 1, et initium vers. 2, infra, ad Dan. iii, 98. ita leg.: Ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν τῷ ἐνταυτῷ τῷ δεκάτῳ Σεδεκίου βασιλείως Ἰουδα· οὗτος ἐνταυτὸς δεκάτωδεκάτος τῷ Ναβουχοδάνσορ τῷ βασιλεῖ Βαβυλώνας. Καὶ δύναμις βασιλέως Βαβυλώνας ἐχαράκωσεν ἐν Ἱερουσαλήμ.

annus decimus octavus Nabuchodonosoris regis Babylonis. [2-6] Tunc autem obsidebatur ab eo civitas, propheta vero habitabat in carcere in quem conjectus fuerat a rege Sedecia, eo quod urbem capiendam, et regem populumque in servitum redigendum praelixerat. Ideo inquit, « habitabat in carcere. » [7-11.] Præcipitur ei nihilominus a Deo, ut emat agrum fratris sui. « Tibi enim, ait, competis emptio, tanquam cognatione propinquiori, » Venit autem ad me qui agrum vendebat, et emi, prout jussus sum, et accepi hac de re syngrapham, omnibus presentibus, tam venditore quam testibus. Et hanc dedit Barucho, dicens Deum præcepisse ut in vase fictili reconderetur, quo perduraret in multos dies. [12-14] Istud porro Deus mandavit fieri, ut rebus quoque ipsis persuaderet populo, eos vere e captivitate revocandos esse, terramque paternam recepturos. Hoc enim ait et propheta :

VERS. 15. *Quis sic dixit Dominus omnipotens Deus Israel: Adhuc possidebuntur domus, et agri, et vineæ in terra ista. [16-19] His ita gestis, ego, inquit, Domino preces his verbis obtuli: Cæli et terra es opifex, et cuncta intueris, nihilque te latet, 554 vel presentiam, vel futurorum. Habes otium thesauros misericordiarum immensos, et exigis poenas delictorum. Quod si filii paternam imitati fuerint nequitiam, graviora illis infligis supplicia, eo quod affertione paterna non fuerint eruditi. [20-25] Et alia ejusmodi multa cum adjectives, recolens quæ in Ægypto facta sunt miracula, et dona quæ post liberationem inde factam præstitit, simulque ingratitude eorum qui beneficia acceperant, [24, 25] querit, cur, hostibus obsidentibus et oppugnantibus civitatem, et obsessis fame ac peste pereuntibus, jussisti me agrum emere, ejusque rei cautionem scriptam accipere, cum civitas ad eversionem tendat? [26] Quibus respondet Deus :*

VERS. 27. *Ego Dominus Deus universam carnium. Numquid a me abscondetur altus sermo? Potestne, ait, omnium opifex et Dominus ignorare quidpiam eorum quæ geruntur?*

VERS. 28. *Propterea hæc dicit Dominus: Tradetur hæc civitas in manus Chaldæorum, et in manus Nabuchodonosoris regis Babylonis: et capiet eam. [30] Deinde narrat, quo pacto ingressi incensuri sint eam, et domos, in quibus sacrificabant Baali et libabant libamina diis alienis. Reprehendit etiam scopum eorum quæ fiebant, « Ut me irrita-*

ἐνιαυτὸς ὀκτωκαιδέκατος τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεὶ Βαβυλῶνος. Ἐπολιτοῦρκεῖτο δὲ ὑφ' αὐτοῦ κατὰ τὸνδε τὸν καιρὸν ἡ πόλις· ὁ δὲ προφήτης δεσμοκτήριον ὄκει, ἐμβεδληκτός αὐτὸν Σεδεκίου τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ περ τῆς πόλεως τὴν ἄλωσιν προηγόρευσε, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ τὸν ἀνδραποδισμόν. Διὰ τοῦτο ὁ φησὶ, « τὸ δεσμοκτήριον ὄκει, » Προτάσσεται δὲ ὁμῶς ὑπὸ τοῦ θεοῦ πρίασθαι τὸν τοῦ ἀδελφοῦ ἀγρόν· « Σοὶ ὁ γὰρ, φησὶν, ἡ ἀγορασία προσήκει, ὡς πελάζοντι κατὰ τὴν συγγένειαν. » Ἀφίκετο δὲ πρὸς με καὶ ὁ τοῦτον ἀποδοδόμενος, καὶ ἐπριάμην ὡς προσετάχθην, καὶ τὴν περὶ τοῦτου συγγραφὴν ἰδεξάμην, πάντων παρόντων, τοῦ τε ἀποδομένου καὶ τῶν μεμαρτυρηκότων. Ταῦτην δέδωκε τῷ Βαρουχ, τὸν θεὸν εἰρηκῶς προσεταχέναι ἐν ἀγγελίᾳ τοῦτο θεθεῖναι ὀστρακίνῳ, ὥστε εἰς πολλὰς διαρκέσαι ἡμέρας. Τοῦτο δὲ γενέσθαι προσέταξεν ὁ θεὸς, καὶ δι' αὐτῶν παθῶν τὴν λαὸν τῶν πραγμάτων, ὅτι ἀληθῶς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀνακληθήσονται, καὶ τὴν πατρῶαν γῆν ἀπολήψονται. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφήτης ἔφη·

ἰδ'. Ὅτι οὕτως εἶπε Κύριος παντοκράτωρ ὁ θεὸς Ἰσραὴλ· Ἐτι κτηθήσονται ὁ οἰκίαι, καὶ ἀγροί, καὶ ἀμπελῶνες ἐν τῇ γῇ ταύτῃ. Τούτων δὲ οὕτως γεγεννημένων, ἰκαταλαν ἐγὼ, φησὶ, προσενήνοχα τῷ Δεσπότη, ταῦτα λέγων ὅτι, Ὀυρανοῦ καὶ γῆς εἰ δημιουργός, καὶ πάντα ἐφορᾷ, καὶ οὐδὲν σε κέληθεν, οὔτε τῶν παρόντων, οὔτε τῶν ἰσομένων· Ἐχεις δὲ καὶ ἰλδοῦ θησαυροὺς ἀμετρήτους, εἰσπράττη δὲ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων εὐθύνας. Εἰ δὲ καὶ οἱ παῖδες τὴν τῶν πατέρων πονηρίαν μιμῆσαιντο, μείζους αὐτοῖς τιμωρίας ἐπάγεις, ὡς τοῖς πατέροις μὴ παιδευθέντες κακοῖς. Καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ τοιαῦτα προσθετικῶς, καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ γεγεννημένων μνημονεύσας θαυμάτων, καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐκείθεν ἐπαλλαγὴν παρασχεθεῖσων δωρεῶν, καὶ μέντοι καὶ τῆς τῶν εὐσεβητήθιτων ἀχαριστίας, πυνθάνεται, τί δὲ ποτε τῶν πολεμίων προκαθημένῳ, καὶ τὴν πᾶσιν πολιορκούντων, καὶ τῶν ἔνδοσ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ λοιμοῦ φειρομένων, ἀγρόν μοι προσέταξας πρίασθαι, καὶ τὴν περὶ τοῦτου λαβεῖν συγγραφὴν, ἀναστάτου γιγνομένης τῆς πόλεως; Πρὸς ταῦτά ὁ φησὶν ὁ θεός·

κζ'. Ἐγὼ Κύριος ὁ θεὸς πάσης σαρκός· μὴ ἀπ' ἐμοῦ κρυθήσεται ὁ κῆρ λόγος; Ὁ πάντων, φησὶ, δημιουργός καὶ Δεσπότης, ἀνοήσαι τι δύναται τῶν γιγνομένων;

κη'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· παραδομένη παραδοθήσεται ἡ πόλις αὕτη εἰς χεῖρας Χαλδαίων, καὶ εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ λήψεται αὕτην. Ἐτα λέγει ὅπως εἰσελθόντες ἐμπρήσουσιν αὕτην, καὶ οἰκίας ἐν αἷς ἔθουον ἐπὶ Βάαλ, καὶ ἔσπανδοσ σπονδὰς θεοῖς ἑτέροις. Ἐλίγγει καὶ τὸν τῶν γιγνομένων σκοπόν.

VARIÆ LECTIONES.

ἰδ' Β ταῦτα. ὁ σοὶ — συγγένειαν. IXX. ὅτι σοὶ κρῖμα κτήσασθαι αὐτὸν (Alex. παραλαβεῖν εἰς κτήσιν) καὶ οὐ προσδύτερος. ὁ παντ. ὁ Θ. Ἰσρ. Ἡα quoque Grab. Des. in reliquis. ὁ κτηθ. Ἡα Alex. juxta Hebr. sed B habet κτισθήσονται, ut Vatic. ὁ ταῦτα. B ἄ. ὁ κρ. Hebr. mirabile erit. ὁ π. λογ. Ἡα Grab. articulo ante λόγος posito. Sed rec. lectio est τί. Διὰ — λήψεται αὕτην. Aliter ὁ Ὁ.

« Πρὸς τὸ παραπιχρῆναι με. » Παραδίδομι δὲ, φησί, τὴν πόλιν διὰ τὴν τῶν οἰκητόρων παρανομίαν. Ἄει γάρ με παροξύναντες διετέλεσαν, ἀφ' ἧς ἡμέρας φροδομήσα αὐτήν, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης. Οὐ δὲ χάριν ἰδοίμῃσα ἀπαλλάξαι αὐτὴν ἀπὸ προσώπου μου, περὶ πάσης τῆς κακίας τῶν υἰῶν Ἰσραὴλ, καὶ υἰῶν Ἰούδα. Ὁμοθυμαδὸν γάρ καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ οἱ ἄρχοντες, καὶ οἱ τὰ ψευδῆ προφητεύοντες, σὺν παντὶ τῷ λαῷ, ἐπέστρεψαν ἐπ' ἐμὲ ὡς πρὸς θεόν, καὶ οὐ πρόσωπον· ἐμὲ γὰρ καταλιπόντες, τοῖς εἰδώλοις ἐλάτρευον. Διδάσκει δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἐζεκιή, ὡς τὰ ὦτα τῷ κατὰ διδόντες, προσεκύνουν τὸν ἕλιον· ἐγὼ δὲ, φησὶν, οὐ διελίπον διὰ τῶν προφητῶν ἐκπαιθεύων αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν. Αὐτοῖς δὲ οὐκ ἀπέχρησεν ἡ ἐν ταῖς οὐκίας ἀσέβεια, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀφικρωμένῳ μου ὀσφρ. ἔστησαν τὰ τῶν εἰδώλων ἰνδάλματα.

λε'. Καὶ φροδομήσῃ τὸς βασιλεῖς τῆ ⁷³ Βααλ, ἐν φάραγγι υἰοῦ Ἐννομ, κύργους ⁷⁴ τοὺς ἐν Γέβ. Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς τὸ θαρβὸν εἰδώλου ἦν ὄνομα. Τὸ γὰρ Βααλ γενικὸν ὄνομα τῶν εἰδώλων· λέγει δὲ, ὅτι ἐν τοῦτοις τοῖς τόποις τὴν κατὰ τῶν υἰῶν καὶ θυγατέρων θεόλητον μισθόντων. « Διὰ ⁷⁵ τοῦτο, φησὶ, παραδίδοκα τὴν πόλιν ταύτην λιμῷ, καὶ λοιμῷ, καὶ σφεγῇ, καὶ δουλείᾳ. » Ἄλλ' ὁμοῦς τοῖς ἀνδραποδισμένοις μετὰ τὸν ἄρισμένον χρόνον ἐλευθερίας μεταδώσω. καὶ εἰς τὴν πατρίαν ἐπανάξω γῆν, καὶ τῆς προτέρας αὐτοῦς ἀξιώσω κηδεμονίας. Τὸ δέ·

λθ'. Καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν ⁷⁶ ἑτέραν, καὶ ὄψιν ἑτέραν, ὥστε ⁷⁷ φοβεῖσθαι με πάσους τὰς ἡμέρας, οὕτω νοητέον, ὅτι διὰ τῆς παιδείας, καὶ διὰ τῆς μετὰ ταῦτα ἐλευθερίας, γνώσονται με μόνον ὄντα θεόν, καὶ τῆς προτέρας ἀπαλλαγῆσονται πλάνης.

μ'. Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην αἰώνιον ⁷⁸, ἥν ⁷⁹ οὐκ ἀποστρέψω ἀπισθεῖν αὐτῶν. Ἐτυχον ἂν καὶ ταύτης τῆς ἐπαγγελίας, εἴπερ ἠθέλησαν· αὐτοὶ δὲ ἀπιστάντες τῆς χάριτος ἐγυμνώθησαν. Ταῦτα δὲ, καὶ τὰ τοῦτοις ὁμοία, διὰ πλείονων εἰπῶν, ἐπιήγαγε·

μγ', μδ'. Καὶ ⁸⁰ κτηθήσονται ⁸¹ ἄγροι ἐν τῇ γῆ, ἢ σὺ λέγεις ὅτι ἄβατος ἐστὶν ἀπὸ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, καὶ παραδοθήσεται ἐν χειρὶ Χαλδαίων. Καὶ κτήσονται ἄγρους ἐν ἀργυρῷ, καὶ γραφήσονται ἐν βιβλίῳ, καὶ σφραγισθήσεται. Ταῦτα πρὸς τὴν πεῦσιν ἀπεκρίνατο τοῦ προφήτου· διδάσκων ὡς τοῦτου χάριν αὐτῷ ⁸² προσέταξε πρῆσθαι τὸν ἄγρον, ἵνα καὶ διὰ τῶν πραγμάτων δεῖξῃ τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. « Ἰνῆσονται ⁸³ γὰρ, φησὶν, ἄγρους· καὶ ἐν γῆ Βενιαμὴν, καὶ κυκλόθεν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν πόλεσι τοῦ

rent. » Tradō vero, ait, civitatem, ob transgressionem incolarum. [30, 31] Ex quo enim die illam aedificavi usque ad diem hunc, semper lacessere me perseveraverunt. Qua de causa consui abigere **555** illam a facie mea, propter omnem malitiam filiorum Israel et filiorum Juda. [32, 33] Siquidem uno animo, et reges, et sacerdotes, et principes, et vaticinantes mendacia, cum omni populo, obverterunt mihi terga, et non faciem. Me enim derelicto, servierunt idolis. Bestus quoque Ezechiel docet quomodo terga praeibentes templa, solem adorabant. « Ego vero, ait, nunquam non ad oculi eos veritatem per prophetas ». » [34] At illis non suffecerat impietas domestica: quin etiam in solo mihi consecrata idolorum statuas collocaverunt.

VERS. 36. Et construxerunt aras Baal, in valle filii Ennom, et iantes quae sunt in Geb. Ex hoc etiam loco clarum est Thapheth esse nomen idoli. Baal enim generale nomen est idolorum. Et in his locis, ait, alterum et filiarum necem perpetrone ausi sunt. « Propterea, inquit, [36] tradidi urbem hanc fami, pesti, stragi et servituti. [37, 38] Servituti addictos nihilominus, post praedictum tempus, participes libertatis efficiam, et reducam in terram paternam: eosque pristina providentia dignabor. Istud autem:

VERS. 39. Et dabo eis cor aliud, et viam aliam, ut timeant me omnibus diebus, ita intelligi debet: Per castigationem, et per subsequens liberationem, cognoscent me solum esse Deum, et ab errore pristino liberabuntur.

VERS. 40. Et inibo cum eis foedus **556** sempiternum, quod non avertam post eos. Hanc etiam pollicitationem adepti essent, si voluissent: ipsi vero defecerunt, et gratia privati sunt. [41, 42] Cum haec et his similia pluribus dixisset, subdidit:

VERS. 43, 44. Et possidebuntur agri in terra, quam tu dicis desertam fore hominibus et jumentis, et tradendam in manus Chaldaeorum. Et comparabunt argento agros, qui describentur in libro et ob-signabitur sigillo. Haec respondit ad interrogationem prophetae, docens ideo se illi praecipisse ut agrum emeret, ut veritatem prophetiae rebus etiam ipsis demonstraret. « Eminent enim agros, inquit, in terra Benjamin, et in circuitu Hierosolymae, et in civitatibus Judae, et in urbibus montanis, et in oppidis Sephila, et in urbibus Nageb. » Vocat

† Ezech. viii, 16; xiiii, 35.

VARIAE LECTIONES.

⁷³ τῆ Ed. prior hab. τοῦ. ⁷⁴ κύργους—Γέβ. Des. in Hebr. et apud LXX. ⁷⁵ διὰ—δουλείᾳ. Aliter οἱ Ο'. ⁷⁶ καρδίαν. — ὄψ. ἑτέραν. Hebr. cor unum et viam unam s. eandem. Rec. lectio est, ὄψιν ἑτέραν καὶ καρδίαν ἑτέραν. ⁷⁷ ὥστε φοβ. Rec. lectio, φοβηθῆναι. ⁷⁸ Ita Alex. ⁷⁹ ἦν — αὐτῶν. Hebr., fore ut non avertam me ab illis. ⁸⁰ Καὶ — σφρ. Aliter apud LXX. ⁸¹ Β κτηθήσονται, ut vers. 15. ⁸² Ed. prior hab. αὐτοῦ. ⁸³ ὄν — ἄγρ. καὶ. Des. ista apud LXX, et ad alium interpretem pertinere videntur.

Septima campestrem regionem, Nageb meridio-
nalem.

CAPUT XXXIII. (Græc. XL.)

[1, 2] *Aliam rursus videt postea revelationem propheta, manens adhuc in carcere. Et ait ad eum Dominus :*

VERS. 3. *Clama ad me, et ego exaudiam te, et annuntiabo tibi grandia et firma, quæ nescis.* [4, 5] *Et postquam ostendit urbis obsidionem, prædicat etiam liberationem.*

VERS. 6. *Ecce enim ego obduco ipsi cicatricem et sanitatem, et curabo eos. Cicatricis obductionem vocat perfectam 557 sanitatem. [9-12] Tum docet quo pacto gentes, reditum intuentes, laudibus celebraturæ sint liberationis largitorem. Et ii quidem, qui recte et honeste vivunt, admirabuntur: qui vero nequitiae sunt dediti, aeerbe ferent, dum videbunt prospere agere civitatem, et festa divina pro more celebrari.*

VERS. 15. *In diebus illis et tempore illo, excitabo cornu Davidi, Orientem justum : et faciet iudicium et iustitiam in terra. Jam diximus superius ⁊, ista figurate tempore Zorobabelis impleta esse : proprie vero Dominum decuisse nos veritatem prophetiæ.*

VERS. 16. *In die illo salvabitur Judæa, et Hierosolyma habitabit confidenter. Et hoc est nomen quo vocabitur, Dominus iustitia nostra. Hoc nomen etiam superius posuit ⁊, Hebraica voce appellans eam Josodect.*

VERS. 17. *Quia hæc dicit Dominus : Non delebitur Davidi vir sedens super solium domus Israelis. Quod etiam patriarcha Jacob prædixit : « Non deficiet princeps de Juda, et dux de senioribus ejus, donec veniat quod repositum est : et ipse est exspectatio gentium ⁊. » At post Zorobabelem non novimus quemquam fuisse ducem de tribu Juda. Reperimus tamen prophetiæ veritatem. Nam tribus regiæ et sacerdotalis facta esse commistio. Sacerdotes autem imperaverunt usque ad Herodem alienigenam. Ideo et præsens prophetia his quæ de Davide 558 dicuntur, connectit ea quæ pertinent ad sacerdotes.*

VERS. 18. *Et de sacerdotibus, inquit, et Levitis non interibit a facie mea vir offerens holocausta, et adolens donum, faciens sacrificium omnibus diebus. Cujus prophetiæ videmus eventum. Donato enim*

⁊ Cap. xxiii, 4 seq. ⁊ Ibid. 6. ⁊ Gen. xlix, 10.

δρους, καὶ ἐν πόλεσι τῆς Σεφιλᾶ^α, καὶ ἐν πόλεσι τῆς Ναγέθ^β. ⁊ Σεφιλᾶ τὴν πεδιάδα καλεῖ· Ναγέθ τὴν μεταπηράταν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Εἶτα πάλιν ἑτέραν ἀποκάλυψιν, ἐτι τὸ δεσποτικὸν οἰκῶν, ὁ προφήτης ὁρᾷ. Καὶ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός :

γ'. Κάλισσον^α πρὸς με, καὶ ἐπακούσομαι σου, καὶ ἀναγγελῶ σοι μεγάλα καὶ ἰσχυρά, ἃ οὐκ ἔγνων. Καὶ δείξας τὴν πολιορκίαν, προλέγει καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

ς'. Ἴδού^β γὰρ ἐγὼ ἐπάγω ἐπ' αὐτὴν συνούλωσιν καὶ ἰαμα, καὶ ἰατρεύσω αὐτούς. Ἡ συνούλωσις τὴν τελείαν ἰασιν^α δηλοῖ. Εἶτα διδάσκει ὅπως τὴν ἐπάνοδον ὁρῶντα τὰ ἔθνη ὑμνήσει τῆς ἐλευθερίας τὸν χορηγόν· καὶ οἱ μὲν καλοκάγαθιοι συζῶντες, θαυμάσουσιν· οἱ δὲ πονηρίαν ἀσπαζόμενοι κικρανθήσονται, ὁρῶντες ἐν εὐπραγίᾳ τὴν πόλιν, καὶ τὰς θείας ἑορτὰς ἐπιτελουμένας συνήθως.

ι'^α. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀναστῆναι κέρος τῷ Δαβίδ. ἀνατολήν^β δικαίαν· καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν τῇ γῆ. Καὶ ἦδη πρσειρήκαμεν, ὡς τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ ταῦτα τετύχηκε πέρατος, ἀκριβῶς δὲ τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν ὁ Δεσπότης ἡμᾶς ἐδίδαξεν.

ς'. Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις σωθήσεται^α Ἰουδαία, καὶ Ἱερουσαλὴμ κατασκηνώσει πεποιθυῖα· καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα ὃ κληθήσεται, Κύριος δικαιοσύνη ἡμῶν. Τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ ἐν τοῖς· πρὸθεν ἐντέθεικε, τῇ τῶν Ἑβραίων αὐτὴν καλέσας φωνῇ Ἰωσαδέκ.

ιζ'. Ὅτι τάδε λέγει Κύριος· Ὅχι ἐξολοθρευθήσεται^α τῷ Δαβίδ ἀνὴρ καθήμετος ἐπὶ θρόνῳ οἴκου Ἰσραὴλ. Τοῦτο καὶ ὁ πατριάρχης προσειρήκεν Ἰακώβ· « Ὅχι ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. » Ἀλλὰ μετὰ τὸν Ζοροβάβελ οὐκ ἴσμεν ἡγεμονεύσαντά τινα ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς. Εὐρίσκομεν δὲ ὁμοίως τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν· τῆς γὰρ βασιλικῆς καὶ τῆς ἱερατικῆς ἐπιμίξια ἐγένετο· οἱ δὲ ἱερεῖς ἤρχον ἕως Ἡρώδου τοῦ ἀλλοφύλου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ παροῦσα προφητεία τοῖς περὶ τοῦ Δαβίδ τὰ περὶ τῶν ἱερέων συνάπτει.

ιη'. Περὶ^α τῶν ἱερέων, φησι, καὶ Ἀσυτιῶν, οὐκ ἐξολοθρευθήσεται ἀνὴρ ἐκ προσώπου μου ἀναφέρων ὀλοκαυτώματα, καὶ θυμιῶν δάρον^β, καὶ ποιῶν θυσιὰς^α πάσας τὰς ἡμέρας. Καὶ ταύτης

VARLE LECTIONES.

^α Rec. lectio est Σεφιλᾶ. ^β Ναγέθ. Ita B. Ed. prior hab. Ναγέθ tum b. l. tum post pauca. ^α Κάλισσον x. τ. λ. Aliter οἱ Ὅ. ^β Ἴδού — ἰατρ. αὐτ. Ita fere Alex. ^α ἰασιν. Def. in B. ^α Apud LXX, juxta cod. Vat. et Alex. desid. tota ista sectio vers. 14-26, quæ tamen in edit. Compl. exstat, quamque Græbius ex codd. quibus usus est, supplevit. ^α ἀν. δικ. Hebr. germen justum. ^β σωθ. — κληθ. Aliter Compl. et Grab. ^α ἐξολ. Ed. Compl. ἐκλείψει. ^β δ. Ita quoque supra, t. 1, p. 114, sed ibid., p. 113, erat φ. ^α Περὶ — Ἀσυτι. B Καὶ φησί. Καὶ τοῖς ἱεραῖσι καὶ τοῖς Ἀσυτιαις. Ita fere Græbius. ^β δῶρ. B et Grab. θυσιῶν. Hebr. munus farreum. ^α θυσι. B κρίμα. Rectius autem Grab. θύμα.

ἃ τῆς προφητείας ὁρῶμεν τὴν ἐκδοσιν. Τῆς γὰρ Και-
νῆ; Δεσθήκης κατὰ τὴν θεϊαν δοθείσης ἐπαγγελίαν, ἰδόθη
καὶ ἱερωσύνη κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· καὶ οἱ ταύτης ἡξωμένοι, τὴν λογικὴν θυσίαν ἐνδελ-
χῶς προσφέρουσι τῷ Θεῷ. Ἔπειτα λέγει· Ὡς ἀδύνατόν
ἔστιν ἡμέραν νύκτα γενέσθαι, καὶ τὴν νύκτα
ἡμέραν, οὕτως οὐχ οἶόν τε τὴν Δαβιτικὴν κατα-
λυθῆναι βασιλείαν. Καὶ ταύτης δὲ τῆς προφητείας
ἄλλόν ἐστι τὸ τέλος· ὁ γὰρ ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα
Χριστός, οὗ τὸν κάτω θρόνον ἔχει· ἀλλὰ, τῷ Πατρὶ
συνεδραῶν, ἰθύνει τὰ σύμπαντα. Καὶ μέντοι καὶ
ἐπὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν Λευιτῶν ταῦτ' οὗτο
λέγει, ὡς τῆς δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς φάμμω
τῆς θαλάσσης, τὸ τούτων παραβληθῆσθαι γένος.
Καὶ μαρτυρεῖ τοῖς λεγομένοις τὰ πράγματα. Ἄπαντα
γὰρ γῆ καὶ θάλασσα πλήρεις ἄρχιερέων, καὶ τῶν
Λευιτικῆν λειτουργίαν πληροῦντων διακόνων.
Κιρηναῖος δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν δυσσεσῶν λεγόμενα,
ὅτι τὰς δύο φυλάς, ἃς ἐξέλιξάτο, τὴν τε βασιλικὴν
καὶ τὴν ἱερατικὴν, ἀπέσπαστο παντελῶς, ὑπέσχετο
αἶλον ἅπαν ἤδη προεῖρηκεν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Ὅπως ταύτην συμπεράνας τὴν προφητείαν, ἐπ'
ἑτέραν μεταβαίνει· καὶ τῶν πολεμίων προσκαθη-
μένων, εἰπαῖν κελεύεται Σεδεκίᾳ τῷ βασιλεῖ, καὶ ὅτι
Ἄλωσεται ἡ πόλις, καὶ ἐμπερησθήσεται· καὶ σε λα-
θόντες τῷ Βαβυλωνίων προσάξουσι βασιλεῖ· ἀλλὰ
ἐν μὲν θάνατον διαφεύξῃ, αἰχμάλωτος δὲ ἀπαχθεῖς,
τὴν ἀλλοτρίαν οἰκήσεις, καὶ ἐν εἰρήνῃ δέξῃ τοῦ βίου
τὸ πέρασ, καὶ τῶν νομιζομένων παρὰ τῶν προσηκόν-
των ἀξιώθησθαι. Καὶ ταῦτα, φησὶν, εἶπον τῷ βασιλεῖ,
τῶν πολεμίων οὐ μόνον τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ καὶ
τὰς ὑπολοίπους τῆς Ἰουδαίας πόλεις πολιορκούντων.
Ταύτῃ δὲ συνάπτει τῇ προφητείᾳ καὶ ἑτέραν, ταύ-
την ἔχουσαν τὴν διάνοιαν· Ὁ Σεδεκίας προσέταξε
κατὰ τὸν θεῖον νόμον ἐλευθέρους ἀφῆθῆναι τοὺς
Ἑβραίους οἰκέτας· ὁ γὰρ νόμος σαφῶς διηγόρει-
σεν, ἕξ μὲν ἔτη τούτους δουλεῦσαι, τῷ δὲ ἐβδόμῳ
ἔτει τῆς ἐλευθερίας τυχεῖν. Ὑπακούσαντες δὲ ἅπαν-
τες, καὶ τὴν ἐλευθερίαν μεταδόντες, πάλιν αὐτοὺς
εἰς τὴν προτέραν εἰλκυσαν δουλείαν, κακῆ μεταμε-
λέει χρησάμενοι. Ἄγανακτῆσας τοίνυν ὁ τῶν ὄλων
θεός, ἀναμνησθεὶς μὲν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας,
καὶ τῆς γεγενημένης ἐλευθερίας, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα
δοδομένης νομοθεσίας· ἐπιμέμφεται δὲ, ὡς ἀγαπή-
σαι μὲν τοῦ νόμου τὴν φυλακὴν, μεταμεληθεῖσι δὲ,
καὶ τοῦτον πατήσασιν.

ἢ· Ἐπιστρέψατε γὰρ, φησὶ, ποιῆσαι τὸ
εὐθὺς ἐν ὀφθαλμοῖς μου, τοῦ καλέσαι ἄρσεν
ἐπιστορ τοῦ κλησίου αὐτοῦ· καὶ συνετελέσατε
δουλοῦσθαι κατὰ πρόσωπόν μου ἐν τῷ οἴκῳ οὗ
ἐκκελήθη τὸ δρομὸν μου ἐπ' αὐτῷ. Ἐνδόν γὰρ ἐν

A juxta promissionem divinam Novo Testamento,
donatum est etiam sacerdotium secundum ordinem
Melchisedeci : et hoc qui adepti sunt, offerunt Deo
jugiter sacrificium rationale. [20, 21] Post hæc ait
quemadmodum dies nox fieri non potest, nec nox
dies, ita fieri non posse, ut destrueretur regnum
Davidicum. Atque hujus prophetiæ manifestus est
exitus. Qui enim ex Davide secundum carnem
ortus est Christus, non habet thronum in terris
positum : sed, in eodem cum Patre sedens solio,
gubernet omnia. [22] Sed et hoc ipsum dicit de
sacerdotibus et Levitis, ita ut genus illorum con-
feratur cum exercitu cœlesti et arena maris.
Verbis testimonium præbet res ipsæ. Terra enim
universa, et mare, plena sunt pontificibus, et
diaconis Levitico munere fungentibus. [23-26]
Commemorata autem impiorum oratione, qua di-
cebant Deum penitus rejecisse duas tribus, regiam
et sacerdotalem, quas elegerat, pollicitus est iterum
quæ jam prædixerat.

559 CAPUT XXXIV. (Græc. XLI.)

[4-5] Sic conclusa hac prophetia, confert se ad
aliam : et jubetur dicere Sedecia regi, cum hostes
in obsidione perseverarent : Cœpietur civitas, et
igne succendetur ; et captum te adducent ad regem
Babyloniorum ; et mortem quidem effugies : sed
captivus abductus, habitabis in terra aliena ;
et in pace finem vitæ sortieris, et debitis exæquii
exornaberis a propinquis tuis. [6, 7] Et hæc, in-
quit, dixi regi, hostibus non modo Hierosolymam,
sed et reliqua Judææ oppida obsidentibus. [8, 9]
Huic autem prophetiæ aliam ejusdem sententiæ
connectit. Jussit Sedecias servos Hebræos juxta
legem divinam liberos dimitti. Lex enim aperte
statuit illos sex quidem annos servire, septimo
autem anno libertatem consequi. [10, 11] Cumque
his auditis omnes libertatem servis suis dedissent,
illos iterum in pristinam servitatem redegerunt,
perversa usi pœnitentia. [12, 13] Indignatus ergo
Deus omnium, illis quidem revocat in memoriam
servitatem Ægyptiacam, et collatam eis libertatem,
et legum doinceps datarum sanctionem : [14] con-
queritur autem, quod cum adamassent legis obser-
vationem, tamen, cum eius pœnituerit illos, con-
culcaverint eam.

VERS. 15. *Conversi enim estis, ait, ut faceretis
quod rectum est in oculis meis, et prædicaretis
quisque manumissionem proximi sui: et iniistis pa-
cium 560 in conspectu meo, in domo quæ vocata
est de nomine meo. Intus enim, in æde mihi con-*

VARIÆ LECTIONES.

ἢ ἔστιν. B τὴν. ἢ B Δαυιτικὴν. ἢ B ἔσται. ἢ B πλήρης. ἢ ἀρχ. B præm. καὶ τῶν. ἢ προεῖρ.
Verba textus vers. 25, allegantur quidem ex Nostro apud Sabat. ad h. l., sed ex errore, ut videtur.
ἢ B μετέθη. ἢ τῆς πρ. καὶ B προφητείας. ἢ ὁ. B add. δέ. ἢ B τῶν Ἑβραίων. ἢ τ. ἕλ. B τῆς ἐλευθερίας.
ἢ δαδ. B δόδοισης. ἢ B ταύτην. ἢ B Ἐπιστρέψατε. (Ita leg. pro ἐπιστρέψατε.) Sic quoque Grab. ἢ συνετ.
Ita quoque Grab. Sed B συνετελέσαντο, quod pugnat contra Hebr. æque ac rec. lectio, συνετέλεσαν.

sacrata, me presente, cum fecissent pactum de manumissione, confestim istud transgressi sunt. [16, 17] Quoniam ergo nolulistis dimissionem facere, « Ecce ego accerso vobis dimissionem dicit Dominus, ad gladium, ad mortem, et ad famem. Et dabo vos in dispersionem cunctis regnis terræ. » Reprehendit etiam jurisjurandi transgressionem.

VERS. 18, 19. *Et dabo homines qui transgressi sunt pactum meum, qui non rata fecerunt verba pacti mei quod pepigerunt coram me, vitulum quem dividerunt in duo, et transierunt per medium duorum membrorum ejus, principes Judæ, principes Hierosolymæ, potentes: et sacerdotes, et cunctum populum terræ, qui transierunt per medium duarum portionum rituli.* Sic illi jurare prisco more consueverant. Quia et Deus omnium, foedus iniens cum Abrahamo, ovam arietem trimum, et vitulum, atque hircum simulis ætatis, in duas partes dividi jusisset, easque ex adverso collocari, clibanum fumantem, et lampades ignis, per medium ambarum portionum transire fecit, cum eo paciscens ex more qui tunc vigebat. Istud etiam hi fecerunt, qui de libertate servorum Hebræorum promissiones ediderunt, et jurejurando firmare voluerunt libertatem: sed mox ipsum transgressi sunt. **561** [20, 21] Quapropter minatur se traditurum esse eos hostibus, et corpora eorum bestiis devoranda projecturum; regique et principibus jugum servitutis impositurum esse, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν βορᾶν τοῖς θηρίοις προθήσειν· δουλείας ζυγόν.

CAPUT XXXV. (Græc. XLII.)

[1, 2] Hac propheta finita, mentionem facit antiquioris prædicationis. In diebus enim Joacimi, filii Josiæ regis Judæ, mandatum est illi, ut duceret filios Rechabi in templum Dei, illisque præberet vinum in una aularum. [3-5] Ego vero, inquit, mandatum implevi, et propositis vasis scitilibus vino plenis, demuntiavi ut biberent. [6] Contradicebant autem illi, dicentes:

(**VERS. 6, 7.**) *Nequaquam bibimus vinum: quia Jonadab, filius Rechabi, pater noster, præcepit nobis, dicens: Ne biberitis vinum vos et filii vestri, usque in sæculum. Et domos ne ædificaveritis, nec semen seminaveritis; et vineas non plantabitis, nec erunt vobis. Sed in tabernaculis habitabitis omnibus diebus vestris, ut diu vivere possitis super terram in qua vos commoramini.* [8-10] Nos, inquit, sermones audientes mandata paterna observavimus, cum uxoribus et filiis. Et domus non ædificavimus, nec de colendis agris solliciti fuimus, sed usque in

τῷ ἀφιερωμένῳ μοι οἴκῳ, ἐμοῦ παρόντος τὰς συνθήκας ποιησάμενοι τῆς ἀφέσεως, παρατυχία αὐτάς παρέβησαν. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐκ ἐβουλήθητε ποιησασθαι τὴν ἄρεσιν· « Ἰδοὺ ἐγὼ καλῶ ὑμῖν ἀρεσιν, φησὶ Κύριος, εἰς τὴν μάχαιραν, καὶ εἰς τὸν θάνατον, καὶ εἰς τὸν λιμὸν. Καὶ δώσω ὑμᾶς εἰς διασπορὰν πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς. » Ἐλέγχει δὲ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ παράβασιν.

ἠ', ἰθ'. Καὶ δώσω τοὺς ἀνθρώπους τοὺς παρεληλυθότας τὴν διαθήκην μου, τοὺς μὴ στήσωτας τοὺς λόγους τῆς διαθήκης μου ἢ ἐποίησαν κατὰ πρόσωπόν μου, τὸν μόσχον ἢ ἐποίησαν¹⁴ εἰς¹⁵ δύο, καὶ διήλθον διὰ μέσου τῶν διχοτομημάτων αὐτοῦ, τοὺς¹⁶ ἀρχοντας Ἰούδα, καὶ τοὺς ἀρχοντας Ἱερουσαλήμ, τοὺς δυνατοὺς, καὶ τοὺς Ἰσραεῖς, καὶ πάντα τὸν λαὸν τῆς γῆς, τοὺς διεληθόντας ἀπὸ μέσου τῶν διχοτομημάτων τοῦ μόσχου. Οὕτως εἰώθεισαν ὁμνῆσαι κατὰ τὸ παλαιόν. Ἀμέλει καὶ ὁ τῶν ὄλων θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραάμ τὰς συνθήκας ποιούμενος, κριδὸν τριετῆ καὶ μόσχον, καὶ τράνον, ὁμοχρόνους διχοτομηθῆναι κελεύσας, καὶ τὰ τμήματα ἀντιπρόσωπα τεθεῖναι ἀλλήλοις, κλίθανον καπιζόμενον, καὶ λαμπάδας πυρὸς, ἀπὸ μέσου τῶν διχοτομημάτων πεπαίχθη διελεῖν, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος τὰς πρὸς αὐτὸν συνθήκας ποιούμενος· τοῦτο καὶ οὗτοι δεδράκασι, εὐς περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑβραίων οἰκετῶν ἐπαγγελίας ποιούμενοι, καὶ ὄρκῳ τὴν ἐλευθερίαν βεβαῶσαι βουλόμενοι· ἀλλὰ τοῦτον παρατυχία παρέβησαν. Διὰ τοῦτο ἀπειλεῖ παραδώσειν αὐτοὺς τοῖς ἐχθροῖς· καὶ τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἀρχουσιν ἐπιθήσειν τὸν τῆς

C

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΕ'

Ταύτην συμπεράνας τὴν προφητείαν, προσυπέρας ἀναμνησθήσκει προρρήσεως. Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ, υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα, τοὺς υἱοὺς Ῥηχάβ εἰς τὸν θεῖον ναὸν¹⁶ εἰσαγαγεῖν προσετέθη, καὶ ἐν μιᾷ τῶν αὐτῶν οἶνον τούτοις προσενεγκεῖν. Ἐγὼ δὲ, φησὶ, τὸ προστεχθὲν πεπλήρωκα, καὶ κεράμια οἴνου πλήρη προεθετικῶς, παρηγγύων πιεῖν. Ἀντίεσπον δὲ ἐκείνοι, λέγοντες·

Ὅ μὴ πίωμεν οἶνον· ὅτι Ἰωναδάβ υἱὸς Ῥηχάβ, ὁ πατὴρ ἡμῶν, ἐνετείλατο ἡμῖν, εἰπὼν· Ὅ μὴ πίητε οἶνον ὁμοῖς, καὶ οἱ υἱοὶ ὁμῶν, ἕως τοῦ αἰῶνος. (ζ'.) Καὶ οἰκίας οὐ μὴ οἰκοδομήσῃτε¹⁷, καὶ σπέρμα μὴ σπείρητε, καὶ ἀμπελώνας¹⁸ μὴ φυτεύσητε, μηδὲ ἔστω ὄμιν· ἀλλ' ἐν σκηραῖς κατοικήσητε¹⁹ πάσας τὰς ἡμέρας ὁμῶν· ὅπως ζήσητε ἡμέρας πολλὰς ἐπὶ τῆς γῆς, ἐφ' ἧς ὁμοῖς διατρέβετε ἐπ' αὐτῆς. Τούτων δὲ, φησὶν, ἡμεῖς τῶν λόγων ἀκούσαντες, τὰς πατρῶας ἐφυλάξαμεν ἐνοπλάς, σὺν ταῖς γυναῖξιν καὶ τοῖς υἱέσι· καὶ οὕτως οἰκίας

VARIE LECTIONES.

¹² ζ. λ. τ. διαθ. μ. Ita quoque Grab. ¹⁴ ἐπ. Ed. Compl. ἠσθ. ἐκοψαν, quod præstat. ¹⁵ εἰς — διγ. αυτ. Sic quoque Grab. Sed rec. lect. est, ἐργάζεσθαι αὐτῶ. ¹⁶ Τοὺς — μόσχου. Ita fere Grab. contra rec. lect. quæ nimium ab Hebr. recedit. ¹⁷ B νεών. ¹⁸ B οἰκοδομήσετε. ¹⁹ ἀμπ.— ἔστω. Ita fere Grab. Sed rec. lectio est, ἀμπελῶν οὐκ ἔσται. ¹⁹ B κατοικήσητε.

δειμάμεθα, οὔτε γεωργίας ἐπεμελήθημεν· ἀλλ' ἐν σπηλαιῶν οἰκούντες μέχρι τοῦ παρόντος διετελέσαμεν· τῶν δὲ τῶν Βαβυλωνίων ἐπελθόντων, εἰς τήνδε τὴν πόλιν καταφυγεῖν ἴναγκάσθημεν. Θαυμάσαι δὲ δεῖον καὶ τοῦ πατρὸς τὴν νομοθεσίαν, καὶ τῶν υἱῶν καὶ τῶν ἀπογόνων τὴν εὐπισθειαν· τὸν γὰρ ἀφρόντιδα καὶ ἀκτῆμονα βλον ἠγάπησαν, καὶ τὸ πάντων παραδόξω, ὅτι παῖδας ἔχοντες ὠλιγώρουσ τῆς κτήσεως, τῆς θείας ἐλπίδος τὸ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἐξαρτήσαντες. Εἰ δὲ κατὰ τὸν τοῦ νόμου καιρὸν, ὅς οὐκ εἶχε τὴν τελειότητα, διὰ τὴν τῶν νομοθετουμένων ἀσθένειαν, τὴν ἀκραν οὗτοι φιλοσοφίαν ἠσπᾶσαντο, τίνες ἂν ἐγένοντο τὸν εὐαγγελικὸν ἀκούσαντες νόμον; Ἄλλ' ὁ τῶν ὅλων θεὸς κελεύει τῷ προφήτῃ, ἵπαιον εἰπεῖν τοῖς τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσιν, ὅτι οὗτοι μὲν τὴν τοῦ πατρὸς φυλάττοντες ἐνότην, πειν εὐκ ἤθελσαν οἶνον· ὑμεῖς δὲ, καὶ προφητικὰς διδασκαλίαις νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν δεχόμενοι, κατὰ τοὺς ἐμοὺς οὐ πολιτεύεσθε νόμους. Οὐ δὴ χάριν, ὑμῖν ἐκίεω παντοδαπὰς συμφορὰς, τοὺς δὲ τοῦ Ἰηχάβ ἀπογόνους, τὴν πατρίαν φυλάξαντι ἐνότην, τὸ κάλιτον τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγέλλεται.

18. Οὐ μὴ ἐκλείψει²¹, φησὶν, ἀνὴρ ἐκ τῶν υἱῶν Ἰωνὰδὰβ, υἱοῦ Ἰηχάβ, παρσετηκῶς κατὰ πρόσωπὸν μου, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς γῆς. Ἰστέον μένοι, ὡς ἅπας ἐκείνους φυλάττων τοὺς νόμους, υἱὸς Ἰωνὰδὰβ υἱοῦ Ἰηχάβ χρηματίζει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'.

Μετὰ ταῦτα λέγει, ὡς προσετάθη πᾶσαν συγγραφαί τὴν προφητείαν. *Κεφαλίδα*²² δὲ βιβλίου καλεῖ τὰ εἰρήματα, οἷς μέχρι τοῦ παρόντος φίλον Ἰουδαίους κεχρησθαι. Εἰκὸς γάρ, φησὶν, ἀκριβέστερον αὐτοὺς μεμαθηκότας τὰ ἀπειληθέντα κακὰ, ἐκ τῆς μεταμελείας τῆς σωτηρίας τυχεῖν· ποιεῖ δὲ τὸ προσταθὲν ὁ προφήτης. Καὶ αὐτὸς μὲν, ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργουμένου χάριτος, προσέφερε τοὺς χρησμούς· ἔγραφε δὲ τούτους ὁ Βαρούχ. Καὶ ἐπειδήπερ εἰς τὸν θεῖον νεῶν εἰσελθεῖν ἐκωλύετο, (καθεῖρκετο γάρ,) τῷ Βαρούχ παρεγγυᾶ ἀναγῶναι τῷ λαῷ τὰ συγγεγραμμένα· καὶ συχοῦ διελθόντος χρόνου, δημοτελοῦς ἐπιτελουμένης νηστείας, ὁ Βαρούχ ἀνέγνω τὴν προφητείαν· εἰς δὲ τῶν ἀκουσάντων, εὐσεβέστερον κινήθεις, μνησεί τοῖς ἀρχοῖσι τὰ ἠπειλημένα κακὰ· οἱ δὲ τὸν Βαρούχ μετεστειλαντο, καὶ ἀναγῶναι προσέταξαν, καὶ δέους ἐμπλησθέντες τὸν τούτων μαθεῖν ἐσπούδασαν συγγραφεῖα. Ὁ δὲ Βαρούχ ἐδίδαξεν, ὡς Ἱερεμίας ὑπὸ τῆς θείας ἐμπνεόμενος χάριτος ταῦτά μοι παρηγγύησε γράψαι. Οἱ δὲ ἀρχοντες τὸ βιβλίον ἔδοσαν τῷ βασιλικῷ γραμματεῖ· τῷ δὲ Βαρούχ φυγεῖν παρηγγύησαν· ἐμήνυσαν δὲ τὰ συγγεγραμμένα τῷ βασιλεῖ. Ὁ δὲ ἤγαγε μὲν τὸν γραμματεῖα, καὶ ἀναγῶναι κελεύει. Δυσσεθὲς δὲ ὢν, καὶ παράνομος, τὰς ἀναγινωσκομένας ἐκτέμνων σελίδας

præsentem diem continenter in tabernaculis habitavimus [11]. Nunc vero advenientibus Babyloniiis, ad urbem hanc confugere coacti sumus. Admiratione digna est tum paterna legislatio, tum filiorum atque posterorum prompta-obedientia : quippe qui vitam 562 curis vacuum et nihil possidentem adamaverunt, et (quod maxime omnium superat opinionem) habentes liberos, parvipendebant possessiones toti, quoad se suaque a fiducia in Deum pendentes. Quod si tempore legis, quæ perfectionem non habebat, propter infirmitatem eorum quibus lex ferebatur, summam philosophiam amplexi sunt isti, quales fuissent, si legem evangelicam audivissent? [12, 13] At vero Deus omnium jubet prophetam dicere cunctis habitantibus Hierosolymæ : [14-16.] Hi quidem, patris mandatum observantes, vinum bibere noluerunt : vos autem, qui noctes diesque propheticas disciplinas excipitis, juxta leges meas non inceditis. [17, 18] Quapropter omnimodas calamitates vobis inferam : posteris autem Rechabi, qui mandatum patris servaverunt, bonorum omnium præstantissimum pollicetur.

Vers. 19. Non deficiet, inquit, vir de filiis Jonadabi, filii Rechabi, qui stet in conspectu meo cunctis diebus terræ. Sciendum autem est, omnem eum qui leges illas observat, vocari filium Jonadabi filii Rechabi.

CAPUT XXXVI. (Græc. XLIII.)

[1-3] Narrat postea, quomodo jussus sit describere omnem prophetiam. *Caput autem libri* vocat volumina, quibus ad præsens usque tempus Judæis uti mos est. Probabile enim est, inquit, eos, cum accuratius didicissent afflictiones, quas comminatus erat Deus, pœnitentia consecuturos esse salutem. [4] Peragit autem propheta quod jussum est. Et ipse quidem divina impulsus gratia 563 dictabat vaticinia : Baruch autem scriptis excipiebat. [5-10] Et quia impediabatur, nempe carcere inclusus, ingredi templum Dei, mandat Baruchō ut populo legat quæ scripserat. Itaque non pauco tempore elapso, cum publice celebraretur jejunium, legit Baruch prophetiam. [11-15] Unus autem eorum qui audierant, ductus religione, indicat principibus tribulationes, quas comminabatur Deus : illi vero Baruchum acciverunt et relegere jusserunt. [16-18] Et gravi timore perculti, scire auebant : quis hæc scripsisset. Baruch autem declaravit Jeremiam, divina afflatum gratia, ista ut scriberet jussisse. [19-23] At principes librum tradiderunt scribæ regio : Baruchum autem hortati sunt ut fugeret. Nuntiaverunt autem quæ scripta erant regi. Et ille scribam adducens, legere jubet. Cumque esset impius, et transgressor

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ B τῶν εὐαγγελικῶν ἐπακούσαντες νόμων. ²¹ Rec. lectio, ἐκλείπη. ²² κεφ. βιβλ. Apud LXX, in toto hoc capite leg. vel χαρτίον, vel χάρτην, vel βιβλίον. Aquilam Noster sequi videtur.

legis, abscindens paginas quæ recitabantur, igni tradebat. Nam propter tempus hibernum appositus erat focus

VERS. 24. *Et non quæsiverunt, ait, Dominam, et non sciderunt vestimenta sua, rex et omnes servi ejus, qui audierunt omnes hos sermones.* [25, 26] Verum sicut horum extremam stupiditatem criminatur: sic laudat Elnathanem et Dalaiam, et Gamariam, qui suggererant regi, ne librum combureret, et non audivit eos. Nec contentus fuit rex impius iniquitate perpetrata: quin etiam Baruchum et Jeremiam **564** comprehendi mandavit. [27, 28] At Deus universorum præcepit Jeremiæ ut priores sermones in alio libro describeret. Charta enim exusta quidem fuit, sed lex divina permansit illæsa. Sic etiam cum corpus passum esset quod assumptum erat, Verbum permansit passioni minime obnoxium. Jussus autem est propheta Joacimo quoque regi hæc dicere.

VERS. 29, 30. *Hæc dicit Dominus, Tu combussisti librum hunc, inquit: Quare scripsisti in eo, dicens: Ingrediens ingreditur rex Babylonis, et vastabit terram hanc, et deficiet in ea homo et jumentum? Propterea sic dixit Dominus contra Joacimum regem Judæ: Non erit ei, qui sedeat super solium Davidis, et cadaver ejus erit projectum ad æstum interdiu et ad gelu per noctem.* Certissima prophetia. Etsi enim regnavit Jechonias filius ejus, post tres tamen menses ductus est captivus. [31] Minatur autem ei, totique domui exitium, et urbi vastationem, et populo jam dictas afflictiones. [32] Executus est iterum propheta mandatum, et ministerio Baruchi iterum scripsit prophetiam. « Et in ea plures, ait, additi sunt sermones quam isti. » Quia enim rex impius iniquo animo ferebat comminationes, quas audierat, Dominus jussit eas multiplicare. Nos vero divinas, quæso, metuamus comminationes, et faustis credamus pollicitationibus, vitamque dignam vivamus vocatione, qua vocati sumus: ut comminationum periculum quoque effugere, et **565** promissis frui bonis possimus, per gratiam et benignitatem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patrem decet gloria, una cum sanctissimo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

τῷ πυρὶ παραδίδου· διὰ γὰρ τὴν τοῦ χειμῶνος ὥρην ἐσχάρα παρέκειτο.

κδ'. Καὶ οὐκ ἐζήτησαν ²⁵, φησὶ, τὸν Κύριον ²⁶. οὐδὲ διέβησαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ὁ βασιλεὺς καὶ πάντες ²⁷ οἱ παῖδες αὐτοῦ, ὁ ἀκούσαντες πάντας τοὺς λόγους τούτους. Ἄλλ' ὡσπερ τοῦτων τὴν ἐσχάτην ἀναληψίαν ²⁸ κατηγορεῖ, οὕτως ἐπαινεῖ τὸν Ἐλναθάν ²⁹, καὶ Δαλαίαν ³⁰, καὶ Γαμαρίαν ³¹. Ὑπέθεντο γὰρ οὗτοι τῷ βασιλεῖ, μὴ ³² κατακαῦσαι τὸ βιβλίον, καὶ οὐκ ἤκουσεν αὐτῶν. Οὐκ ἠρέσθη δὲ τῇ τολμηθείσῃ παρανομίᾳ ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς· ἀλλὰ τὸν Βαρούχ καὶ τὸν Ἱερεμίαν συλληφθῆναι προσέταξεν. Ὁ δὲ τῶν ὄλων Θεὸς τῷ Ἱερεμίᾳ κελεύει ἐν ἐτέρῳ βιβλίῳ τοὺς προτέρους λόγους συγγράφαι. Ὁ μὲν γὰρ χάριτος ἐκαύθη, ὁ δὲ θεοῦ νόμος μεμέντηκεν ἀβλαβῆς. Οὕτω καὶ τοῦ ληφθέντος σώματος πεπονθότος, ὁ Λόγος ³³ μεμέντηκεν ἀπαθῆς· ἐπειὶν δὲ ὁ προφήτης καὶ τῷ Ἰωακείμ ἐκελεύσθη ταῦτα.

κθ'. λ'. Τάδε ³⁴ λέγει Κύριος, Σὺ κατέκωνσας τὸ βιβλίον τοῦτο εἰπὼν, Διατὶ ἐγραψας ἐπ' αὐτῷ λέγων, ὅτι εἰσπορευόμενος εἰσπορευέσται βασιλεὺς Βαβυλῶνος, καὶ διασθερσὶ τὴν γῆν ταύτην, καὶ ἐκλείψει ἀπ' αὐτῆς ἄνθρωπος καὶ κτήνος. Διὰ ³⁵ τοῦτο οὕτως εἶπε Κύριος ἐπὶ Ἰωακείμ βασιλέα ³⁶ Ἰούδα, Οὐκ ἔσται αὐτῷ καθήμενος ἐπὶ θρόνου Δαβὶθ, καὶ τὸ θνησιμαῖον αὐτοῦ ἔσται ἐβριμμένον ἐν τῷ καύματι τῆς ἡμέρας, καὶ ἐν τῷ παγετῷ τῆς νυκτός. Ἀψευδῆς ἡ προφητεία. Εἰ γὰρ καὶ ἐβασίλευσεν Ἰεχονίας ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τρεῖς μῆνας ἀπέχθη αἰχμάλωτος. Ἀπειλεῖ δὲ αὐτῷ καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ ³⁷ τὸν δλεθρον, καὶ τῇ πόλει τὴν ἐρημίαν, καὶ τῷ λαῷ τὰ προβήθηέντα κακὰ. Πιεπλήρωκε δὲ πάντων προσταχθέν ὁ προφήτης, καὶ γέγραφε πάλιν τὴν προφητείαν, τοῦ Βαρούχ ὑπουργήσαντος. « Καὶ προστετέθησαν, φησὶν, ἐτι ἐν αὐτῷ λόγοι πλείονες ³⁸ ἢ ³⁹ οὗτοι. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐγαλέπηγεν ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς ἀκούσας τῶν ἀπειλῶν, πολλαπλασίως γενέσθαι ταύτας προσέταξεν ὁ Δεσπότης. Ἡμεῖς δὲ, παρακαλῶ, καὶ τὰς θείας δεισώμεν ἀπειλάς, καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πιστεύσωμεν ὑποσχέσεσιν, καὶ ἀξίως περιπατήσωμεν τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθημεν, ἵνα καὶ τῶν ἀπειλῶν τὴν πείραν ἐκφυγώμεν, καὶ ὑπισχνουμένων ⁴⁰ ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα πρέπει, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν

VARIAE LECTIONES.

²⁵ ἐξ. Præstat lectio Compl. ἐξέστησαν. *Hebr.* timore correpti sunt. ²⁶ τ. Κύρ. Des. apud LXX. ²⁷ πάντ. Des. apud LXX. ²⁸ B ἀλογίαν. ²⁹ B Ἐλδαθάν. ³⁰ Rec. lectio hujus nominis apud LXX ἐστὶ Γοδόλλας, sed Compl. habet Δαλαίας. Editio prior habebat Δαλαίαν. ³¹ Γαμ. Ed. pr. hab. Γαμαρταμ. Nomen viri illius in cod. Vatic. des., exstat autem in reliquis. ³² μὴ. Male omissum est in cod. Vat. ³³ Λόγ. B præm. Θεός. ³⁴ Τάδε, κ. τ. λ. Aliter apud LXX, leg. vers. 29 et 30. ³⁵ Διὰ τ. Des. in B. ³⁶ B βασιλέως. ³⁷ οἴκῳ. B add. αὐτοῦ. ³⁸ B πλείους. ³⁹ ἢ. Rec. lectio, ὡς. *Hebr.* verba multa similia istis. ⁴⁰ ὡπ. præm. τῶν.

TOMOS H'.

TOMUS OCTAVUS.

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

A

CAPUT XXXVII. (Græc. XLIV.)

Μέλλων ὁ θεσπίσιος προφήτης τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν ἐξηγεσθαι τῆς πόλεως, διδάσκει πρῶτον ποίαν ἄγων ἡλικίαν ἤρξατο τῆς βασιλείας ὁ Σεδεκίας, καὶ πόσον ἐδασλευσε χρόνον· καὶ ὅτι κατὰ τὸν τῆς πολιορκίας καιρὸν, τὰς κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς πόλεως εἰρημνίας ὑπὸ τοῦ προφήτου προβήσεις μαθῶν, ἀποστελλας τινὰς παρακάλεσεν αὐτὸν τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ πρεσβείας προσεγγεῖν τῷ θεῷ· κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν οὐ ἐσπρατήριον φησι, ἀλλ' ὁδεῶς ἐν τῇ πόλει διῆγε. Τῶν δὲ Βαβυλωνίων πολιορκούντων τὴν πόλιν, ἤκου εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ἰουδαίων οἱ Αἰγύπτιοι, δηλονότι τοῦ βασιλέως εἰς συμμαχίαν αὐτοὺς καλέσαντος. Τοῦτο δὲ μαθόντες Χαλδαῖοι, τῆς πολιορκίας ἀπέστησαν. Ὁ τοίνυν Δεσπότης Θεὸς τῷ βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄρχουσιν εἰπεῖν παρηγγύησε τῷ προφήτῃ, μήτε τῇ τῶν Αἰγυπτίων ἐπικουρίᾳ θαρρήσαι, μήτε τῶν Χαλδαίων καταφρονῆσαι· οἱ γὰρ Αἰγύπτιοι καταλήφονται τὴν ἐνεγκοῦσαν ὡς τάχιστα, καὶ οἱ Χαλδαῖοι πάλιν ἀναστρέψαντες, καὶ πολιορκήσουσι τὴν πόλιν, καὶ πυρὶ ²⁰ παραδώσουσι. Καὶ διδάσκων, ὡς αὐτὸς κατ'

τ. *Ἄλλ' ἐὰν πατάξητε πᾶσαν τὴν δύναμιν τῶν Χαλδαίων τῶν πολεμούντων* ⁴⁰ ὑμᾶς, καὶ καταλειθῶσι τινες ἐκκεκενημένοι ἄνδρες ἐν αὐτοῖς, ἕκαστος ἐν τῇ σκηνῇ ⁴¹ αὐτοῦ, οὗτοι ἀναστήσουσι, καὶ κατακαύσουσι τὴν πόλιν ταύτην ἐν πυρὶ. Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε τὴν τῶν Χαλδαίων βώμην ⁴² περιγίγνεσθαι. Ἄρχουσι γὰρ εἰς ὑμετέραν πικροθυρίαν καὶ ὀλίγοι τραυματῆται, δι' ἀσθένειαν καταλειφθέντες ἐν ταῖς σκηναῖς· ἀσθενεῖς γὰρ ὑμᾶς ἢ ἁμαρτία παποίηκεν. Ἐἶτα διδάσκει, ὡς ἀναχωχῆς τινος αὐτοῖς γενομένης διὰ τὴν τῶν Χαλδαίων ὑποχώρησιν, αὐτὸς μὲν πρὸς τοὺς οικεῖλους αὐτοῦ ἐξεληλυθεὶς, πρίασθαι ἄρτους βουλόμενος· Σερουῖα ⁴³ δὲ τις ὑποπέτυσας αὐτὸν πρὸς τοὺς πολεμίους πεφευγῆναι, εἰσῆγγεῖλε παρὰ τοῖς ἄρχουσιν· οἱ δὲ ἀκούσαντες κειθίρξαν αὐτὸν, οὐκ εἰς τὴν δημοσίαν εἰρχτὴν, εἰς ἐπικληρωτο ⁴⁴ γὰρ, φησὶν, ἐκείνη, ἢ ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον Ἰωνάθαν τοῦ γραμματέως· συγχῶν δὲ διελευσῶν ἡμερῶν, μεταπέμπεται μὲν αὐτὸν κρύβδην ὁ Σεδεκίας, καὶ ἔρεται, εἰ ἔστι λόγος παρὰ Κυρίου· ὁ δὲ προφήτης αὐτῷ προλέγει τὴν ἄλωσιν· μετὰ δὲ τὴν πρόβησιν, αἰτιᾶται τὴν εἰς αὐτὸν γεγενημένην ὀκτείαν.

τη, ἰθ'. *Τί γὰρ, φησὶν, ἠδίκησά σε* ⁴⁵, καὶ τοὺς

[1-3] Captæ urbis narrationem instituturus divinus propheta, docet imprimis qua ætate regnare cœperit Sedecias, quantoque tempore regnaverit; et quod obsidionis tempore, cum prophetæ contra se et contra urbem prædictiones didicisset, per internumtios prophetam obsecravit, ut pro eo preces offerret Deo. [4] Eo enim tempore non habitabat in carcere, sed securus degebat in urbe. [5] Cum autem Babylonii obsiderent urbem, in auxilium Judæorum venerunt Ægyptii, a rege scilicet ad belli societatem evocati. Quod cum intellexissent Chaldæi, destiterunt ab obsidione. [6-8] Juhet igitur Dominus Deus prophetæ, ut denuntiet regi et principibus, ne confidant auxilio Ægyptiorum, neve Chaldæos contemnant. Nam Ægyptii quamprimum in patriam revertentur, et Chaldæi denuo reversi obsidebunt et incendunt urbem. [9] Atque ut doceat se contra eos sententiam tulisse, subjungit etiam ista:

αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐξήνεγκεν, ἐπιφέρει καὶ ταῦτα·

Vers. 10. *Quin etsi percusseritis universum exercitum Chaldæorum, qui vos impugnant, et inter eos relictī fuerint viri aliqui vulnerati, quisque in tentorio suo: exsurgent isti, et succendent urbem istam igne.* Neque vero existimetis vos superaturos esse robur Chaldæorum. Sufficiunt enim ad vos penitus delendos vel pauci vulnerati, qui propter infirmitatem relictī sunt in tentoriis, quia peccatum vos reddidit imbecilles. [11-14] Deinde refert, quo pacto, cum inducias quasdam recedentibus Chaldæis nacti essent, ipse quidem volens emere panes egressus sit ad familiares suos, quidam autem Seruia, suspicatus illum ad hostes profugisse, detulerit apud principes. [15, 16] Hi autem cum audissent, incluserunt eum, non custodia publica, « nam plena erat, inquit, illa, » sed in domo Jonathanis « scribæ. [17] Transactis porro diebus non paucis, clam accersit eum Sedecias, et rogat, sitne sermo a Domino? propheta vero prædicit ei captivitatem, et post prædictionem, conqueritur de injuria in se commissa.

Vers. 18, 19. *Qua enim, inquit, injuria te*

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ πυρὶ. Des. in B. ⁴⁰ Rec. lectio, τοὺς πολεμοῦντας. ⁴¹ τ. σκ. Rect. lect. τῷ τόπῳ ⁴² βώμ. B add. ὁμῶν. ⁴³ B Σερουῖας. ⁴⁴ ἐπιπλ. ἐκ. Des. in Hebr. et apud LXX. ⁴⁵ σε. Des in B.

affeci, et servos tuos, ut me traderetis in domum custodiæ? Et ubi sunt prophetae vestri, qui prophetaverunt vobis, dicentes: Nequaquam veniet rex Babylonis ad vos in terram hanc? Cum res ipsæ, inquit, demonstraverint prophetiæ meæ veritatem, vestrorum autem prophetarum mendacium, juste iudicandum erat, 567 et sumendæ pœnæ de iis qui mentiebantur, non de eo qui vera vaticinatus est. [20, 21] Tum precatur, ut liberetur e domo scribæ. Sedecias vero inde quidem illum eduxit, sed remisit eum in carcerem publicam, et singulis diebus panem unum præberi iussit.

CAPUT XXXVIII. (Græc. XLV.)

[1-4] Quidam autem e principibus, prophetae contra urbem prolata vaticinia ægre ferentes (aiebat enim, adepturos salutem eos qui sua sponte abiissent ad Chaldaeos, perituros autem, qui obsidionem sustinerent), irritarunt regem adversus prophetam, dicentes eum ejusmodi vaticinationibus frangere alacritatem militum, qui bellum gerere possent. [5, 6] Rex autem parum prudens tradidit prophetam delatoribus qui, accepta potestate, iram in eum exercuerunt, miseruntque illum in lacum fetidum et cœnosum. Nec Judæorum quisquam tulit opem prophetae tales pœnas ob divina eloquia luenti. [7-9] Abdemelech autem eunuchus, vir Æthiops, redarguit regem, et clamat audacter: « Perperam egisti, dum effecisti ut vir Dei fame periret, cum non sint amplius in urbe panes. » [10-13] Sedecias vero, reprehensione suscepta, constituit Abdemelechum salutis prophetæ ministrum; qui aliis adjutoribus assumptis, 568 cum projecisset prophetae vetustos panniculos, et hos sub axillis funi subjici jussisset, extraxit eum ex lacu Chereth. Chereth autem lacum vocat. [14] Eductum vero eum, et in carcere manentem, rex iterum accivit et introduxit ad se in domum Asalisael, quæ erat in domo Domini. Hoc Syrus interpretatus est, « iatra trivii compitum. » Precatur autem prophetam ut indicet ei verbum Dei, et ne celet veritatem. Ait vero propheta:

VERS. 14. *Si annuntiavero tibi, nonne occides me? Et si dedero tibi consilium, non audies me.* Siquidem noverat, ut propheta, futura: et experientiam habebat magistram. [16] Et cum rex jurasset se profecto non traditurum esse illum impiis, dixit iterum:

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ σου. Apud LXX, seq. καὶ τὸν λαὸν τοῦτον. ⁶⁷ Ed. prior hab. τῆς γῆς ταύτης. ⁶⁸ B δειξάντων. ⁶⁹ B ψευσαμένους. ⁷⁰ πολεμεῖν δυναμ. B πολεμούντων. ⁷¹ Editio prior habet ἀπαιτούμενον. ⁷² Ἐπον.— πόλει. Ita fere vers. 9, in cod. Vatic. leg., aliter autem in Hebr. et cod. Alex. edit. Grab. ⁷³ ὡς. Rec. lectio, ἔ. ⁷⁴ τοῦ Θεοῦ. Rec. lectio, τοῦτον. ⁷⁵ Χερ. Des. apud LXX. ⁷⁶ εἰς τὴν οἶκ. Ἀσαλίσ. Hebr. ad ingressum (s. ostium) tertium. ⁷⁷ Ἀσαλ. Ita ald. et compl. Alii aliter. ⁷⁸ Ὁ— ἡρμῆν. Montf. et Drus. Syro tribuunt lectionem ἔσω τὴν τρίτην θύραν. ⁷⁹ B ἀναγγέλω, juxta rec. lecti. ⁸⁰ θανατώσ. Apud LXX, πρæc. θανάτω με. ⁸¹ ἡ μήν. Editio prior habet ἡμῖν, nobis. ⁸² B δυσμενέσιν. ⁸³ πάλ. B add. ὁ προφήτης.

καὶ παῖδάς σου⁶⁶, ἔτι ἐδώκατέ με εἰς τὴν οἶκον τῆς φυλακῆς; Καὶ ποῦ εἰσιν οἱ προφήται ὑμῶν οἱ προφητεύσαντες ὑμῖν, λέγοντες· Οὐ μὴ ἔλθῃ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐφ' ὑμᾶς ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην⁶⁷; Τῶν πραγμάτων, φησὶ, δειξαμένων⁶⁸ τὴν τῆς ἐμῆς προφητείας ἀλήθειαν, τῶν δὲ ὑμετέρων προφητῶν τὴν ψευδολογίαν, ἔδει κρῖναι δικαίως, καὶ τοὺς ψευδομένους⁶⁹ ἀπαιτῆσαι δίκας, οὐ τὸν τὰ ἀληθῆ προμηνύσαντα. Εἶτα παρακαλεῖ τῆς οἰκίας ἀπαλλαγῆναι τοῦ γραμματέως. Ὁ δὲ Σεδεκίας ἐκείθεν μὲν αὐτὸν ἐξήγαγεν, εἰς δὲ τὸ δημόσιον αὐτὸν ἐξέπεμψε δεσμοκτήριον, καὶ ἄρτον ἕνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν χορηγηθῆναι προσέταξεν.

ΚΕΦΑΛ. ΑΝ'.

Τινὲς μὲντοι τῶν ἀρχόντων δυσχεράναντες τὰς κατὰ τῆς πόλεως γεγενημένας ὑπὸ τοῦ προφήτου προβήσεις· (ἔλεγε γὰρ τοὺς μὲν αὐτομολούντας πρὸς τοὺς Χαλδαίους σωτηρίας ἀπολαύσεσθαι, τοὺς δὲ γε τῆς πολιορκίας ἀνεχομένους ὀλέθρου παραδοθῆσεσθαι), παρεξύνουσι κατὰ τοῦ προφήτου τὸν βασιλέα, φήσαντες αὐτὸν χαυνοῦν τῶν πολεμῶν⁷⁰ δυναμένων τὴν προθυμίαν ταῖς τοιαύταις χρησιμολογίαις. Ὁ δὲ ἀνόητος βασιλεὺς τοὺς εἰσαγγέλλουσι τὸν προφήτην ἐξέδωκεν· οἱ δὲ τὴν ἐξουσίαν λαθόντες, ἐχρήσαντο κατ' αὐτοῦ τῷ θυμῷ, καὶ καθῆκαν αὐτὸν εἰς λάκκον δυσώδη βόρβορον ἔχοντα. Καὶ Ἰουδαίων μὲν οὐδεὶς ἐπεκούρησε τῷ προφήτῃ, τοιαύτας ὑπὲρ τῶν θείων λογίων ἀπαιτούμεν⁷¹ δίκας. Ἀβδεμέλεχ δὲ ὁ εὐνοῦχος, ἀνὴρ Αἰθίοψ, ἐπιμέμφεται τῷ βασιλεῖ, καὶ μετὰ παρήσας βοᾷ· (θ'.) « Ἐπονηρεύσω⁷² ὡς⁷³ ἐποίησας ἀποκτεῖναι τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ προσώπου τοῦ λιμοῦ, ὅτι οὐκ εἰσιν ἔτι ἄρτοι ἐν τῇ πόλει. » Δεξάμενος δὲ τὸν ἔλεγχον ὁ Σεδεκίας τὸν Ἀβδεμέλεχ ὑπουργὸν ποιεῖται τῆς τοῦ προφήτου σωτηρίας. Ὁ δὲ συνεργὸς ἐτέρους λαβῶν, καὶ παλαιὰ βράχη τῷ προφήτῃ ῥίψας, καὶ ταῦτα ταῖς μασχάλαις ὑπὸ τὸ σχοινίον θείνας κελεύσας ἀνεῖλκυεν αὐτὸν ἐκ τοῦ λάκκου Χερῆθ⁷⁴. Χερῆθ δὲ τὸν λάκκον καλεῖ. Ἀναχθέντα δὲ αὐτὸν, καὶ τὸ δεσμοκτήριον οἰκούντα, πάλιν ὁ βασιλεὺς μετεπέμψατο, καὶ εἰσήγαγε πρὸς αὐτὸν εἰς⁷⁵ τὴν οἰκίαν Ἀσαλίσ⁷⁶, ἐτὴν ἐν οἴκῳ Κυρίου. Ὁ δὲ Σύρος τοῦτο (« ἔσω τρίδων ») ἡρμήνευσεν· ἀξιοῖ δὲ τὸν προφήτην θεῖον αὐτῷ μηνύσαι λόγον, καὶ τ' ἀληθὲς μὴ κρύψαι. Ὁ δὲ

D προφήτης φησὶν·

ιε'. Ἐὰν ἀναγγέλω⁷⁷ σοι, οὐκὶ θανατώσεις⁷⁸ με; καὶ ἐὰν συμβουλεύσω σοι, οὐ μὴ ἀκούσης μου. Καὶ γὰρ ὡς προφήτης ἴδει τὰ γενησόμενα, καὶ τὴν πείραν εἶχε διδάσκαλον. Τοῦ δὲ βασιλέως ὁμομοχότος ἦν μήν⁷⁹ αὐτὸν μὴ παραδώσειν τοῖς δυσσεβέσιν⁸⁰, εἶπε πάλιν⁸¹.

ζ', ιγ'. Ἐὰν ἐξελθὼν ἐξέλθῃς πρὸς ἡγεμόνα ⁶⁴ A βασιλέως Βαβυλῶνος, ζῆσται ἡ ψυχὴ σου, καὶ ἡ πόλις αὐτὴ οὐ μὴ κατακαυθῆ ἔν πυρὶ, καὶ ζῆσεις σὺ καὶ ὁ οἶκός σου. Ἐὰν ⁶⁵ δὲ μὴ ἐξέλθῃς σὺ πρὸς τοὺς ἄρχοντας βασιλέως Βαβυλῶνος, καὶ παραδοθήσεται ἡ πόλις αὐτὴ εἰς χεῖρας Χαλδαίων, καὶ κατακαύσουσιν αὐτὴν ἔν πυρὶ, καὶ σὺ εὐ μὴ σωθῆς ἐκ χειρὸς αὐτῶν. Ταῦτα πολλάκις προεῖρηκεν ἄναγκαῖον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε ἐξιοῦσι μὲν ὑπισχνεῖται τὴν σωτηρίαν, μὴ ἐξιοῦσι δὲ τὸν δευθρον ἀπειλεῖ. Ὅρκους ὁ Σεδεκίας ἐδεδώκει τῷ Ναβουχοδονόσορ, ἥνικα αὐτὸν προεδάλετο εἰς βασιλεία, ὡς τὸν φόρον τελέσει, καὶ εὐνοίαν περὶ τὸν κεχειροτονηκὸτα φυλάξει· ὀλίγου δὲ χρόνου διελθόντος, παραβὰς τὰ συγκείμενα, οὕτε τὸν δασμὸν ἐτέλεισε, καὶ πρὸς Αἰγυπτίους κατέφυγεν. Ὁ Δεσπότης ^B τοῖνυν Θεός, ἐπειδὴ οὐ κατ' εἰδῶλων ἀψύχων τοὺς ὄρκους ἐποιήσατο, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ τοῦ τῶν ὅλων δημιουργοῦ, καὶ τούτους παραθῆναι τετόλημκεν, ἐξελεθεῖν κελεύει πρὸς τοὺς Χαλδαίους, καὶ ταύτην θεραπεύσει τὴν τῶν ὄρκων παράβασιν· ὁ μέντοι Σεδεκίας τῷ προφήτῃ φησὶν·

θ'. Εγὼ λόγον ⁶⁶ ἔχω τῶν Ἰουδαίων τῶν προσπερευγόντων πρὸς τοὺς Χαλδαίους, μὴ δώσειν με εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ καταμωκῆσονται μου. Δέξαι, φησὶ, μὴ τοῖς αὐτομόλοις καταγέλαστος γένομαι· ἀλλ' ὅμως πάλιν αὐτὸς ⁶⁷ ὁ προφήτης προτρέπει, καὶ ἀπειθοῦντί προσφέρει τὴν ἀπειλήν.

κβ'. Ἰδοὺ ⁶⁸ γάρ, φησὶ, πᾶσαι αἱ γυναῖκες, αἱ καταλειφθεῖσαι ἐν οἴκῳ βασιλέως Ἰούδα, ἐξ- ^C ἄγονται πρὸς τοὺς ἄρχοντας βασιλείας Βαβυλῶνος, καὶ αὗται λέγουσιν ⁶⁹. Ἠπάτησάν σε, καὶ ἠδυνήθησάν σοι ἄνδρες εἰρηγικοί σου, καὶ κατωχύσουσί ⁷⁰ σου ἐν ὀλισθήματι ποδός ⁷¹ σου. Δέξαι, φησὶ, μὴ τοῖς αὐτομόλοις ⁷² ἐπιχάρτος γένη· ἕξ μετὰ ταῦτα τῆς πόλεως ἀλούσης, ἐκ τῶν βασιλείων γυναικας ⁷³ ἔλκομένας, καὶ ἀναμιμνησκούσας σε τῆς τῶν ψευδοπροφητῶν ἀπάτης, καὶ λεγούσας, ὅτι τούτων σοι γεγέννηται πρόξενοι οἱ τὴν εἰρήνην ὑποσχόμενοι, καὶ τῆς παρὰ σοῦ τιμῆς ἀπολαύσαντες, καὶ διὰ ταύτην σε τὴν αἰτίαν ἐκ τῶν θείων νόμων ὀλισθῆσαι παρασκευάσαντες.

κγ'. Καὶ πάσας τὰς γυναῖκας σου, καὶ τὰ τέκνα σου ἐξάξουσι πρὸς τοὺς Χαλδαίους. Καὶ ἡ πόλις ^D αὐτῆς, φησὶν, ἐμπρησθήσεται, καὶ σὺ δορυάλωτος ἀγεθήσῃ. Ἀλλ' ὁ ἐμβρόντητος βασιλεὺς ἀπειθῶν διετέλεσε. Τῷ μέντοι προφήτῃ παρηγγύησε, μηδενὶ τῶν ἄρχόντων μνησθῆναι τὰ εἰρημμένα· εἰπεῖν δὲ, ὡς Ἦντιβόλιθσα τὸν βασιλέα, μὴ εἰς ἐκείνην μεταπέμψαι με τὴν χαλεπωτάτην εἰρκτήν. Εἶτα διηγείται, ὡς ἀφίκοντο ⁷⁴, καὶ μαθεῖν ἐπειράθησαν τὰ εἰρημμένα τῷ βασιλεῖ, καὶ ὡς ἐπεισεν αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ δεσμοτύριου διεξελεθῶν.

VERS. 17, 18. Si egrediens egressus fueris ad ducem regis Babylonis, vivet anima tua, et civitas haec non succendetur igne: et vives, tu, et domus tua. Quod si autem non exieris ad principes regis Babylonis, tunc tradetur civitas haec in manus Chaldaeorum et incendet eam igne, et tu non salvaberis e manibus eorum. Frequenter ista praedixit. At inquirendum est, quamobrem exeuntibus quidem polliceatur salutem, non exeuntibus autem exitium commineatur. Sedecias jurejurando promiserat regi Nebucadnezari, quando promovit eum in regem, se soluturum ⁵⁶⁹ tributum, et amicitiam erga illum, qui eum regem creaverat, servaturum esse. At paulo post pacta transgressus, et tributum non solvit, et ad Aegyptios confugit. Quare cum ille non per idola anima carentia, sed per omnium Opificem jurasset, et jusjurandum ausus esset praetergredi; Dominus Deus praecipit ut egrediatur ad Chaldaeos, et hunc in modum emendet jurisjurandi transgressionem. Sedecias porro dicit propheta:

VERS. 19. Ego rationem habeo Judaeorum, qui profugerunt ad Chaldaeos, ne tradant me in manus eorum, et illudat mihi, Vereor, inquit, ne ridiculus sim his qui transfugerunt. Ipse nihilominus propheta rursus adhortatur, et non obtemperanti comminationem admovet.

VERS. 22. Ecce enim, ait, omnes mulieres, quae derelictae fuerunt in domo regis Judae, abducuntur ad principes regni Babylonis, et haec dicunt: Deceperunt te, et praevaluerunt tibi viri pacifici tui, et validiores te erunt in lapsu pedis tui. Metuis, inquit, ne illudaris a transfugis: videbis post haec, urbe capta, e domibus regis extrahi mulieres, reducenas tibi in memoriam errorem pseudoprophetarum, et dicentes: Ili nempe tibi procurarunt ista, qui pollicebantur pacem, et apud te potiebantur honore, et hac de causa ut divinis legibus excideres effecerunt.

VERS. 25. Et omnes uxores tuas, et ⁵⁷⁰ filios tuos, educent ad Chaldaeos. Et civitas, ait, incendetur, et tu abduceris captivus. [24-26] At vesanus in contumacia rex permansit: admonuit autem prophetam, ne cui principum indicaret quae dicta sunt: sed diceret: Supplicabam regi, ne me remitteret in illum molestissimum carcerem. [27] Deinde commemorat, ut venerint, et discere tentaverint, quae dicta erant regi, et illis persuaserit, narrans quae ad carcerem pertinebant.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ Rec. lectio est, ἡγεμόνας. ⁶⁵ Ἐὰν — χειρ. αὐτ. Ita quoque Hebr. Breviores autem h. l. sunt οἱ LXX. ⁶⁶ λόγ. ἔχω τῶν Ἰουδ. Hebr. sollicitus sum de Judæis. ⁶⁷ B αὐτόν. ⁶⁸ Ἰδοὺ — ποδός σου. ⁶⁹ Aliter οἱ LXX. ⁷⁰ B λέγουσαι. ⁷¹ κατ. — σου. Hebr. in lutum immersi sunt pedes tui. Rec. lectio est καταλύσουσιν ἐν ὀλισθήμασι πόδα (al. πόδας) σου. Sed Bösius pro καταλ. in not. ad h. l. legere maluit, καταλύσουσι. ⁷² B. ποδῶν. ⁷³ B αὐτομόληκόντι. ⁷⁴ γύν. B præmi. τὰς. ⁷⁵ ἀφ. B add. οἱ ἄρχοντες

CAP. XXXIX. (Græc. XLVI.)

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

[1-4] Hinc deinceps narrat quæ gesta sunt cum urbs caperetur : et ait anno quidem nono regni Sedeciae exercitum adduxisse Babylonios, undecimo vero anno Sedeciae, mense quarto, nono die mensis, murum dejectum esse, et hostes impetum fecisse in urbem. Hoc factio fugisse Sedeciam, et omnes qui de robore gloriabantur. [5] Persecuti vero Chaldæi anteverterunt eum, et comprehenderunt juxta urbem Jericho. Araboth autem dicit Jericho, ab occasu urbis Jericho. « Et abduxerunt eum Reblatham, quæ est in terra Emath. » Subditus est autem locus ille regioni Emesæ : ita ut manifestum sit Emath hic vocari Emesam. « Et locutus est cum eo judicia. » Hoc est, reprehendit **571** transgressionem jurisjurandi, et malevolentiam atque ingratitude, quam commiserat in illum, qui de eo bene meritis erat, et eum regem creaverat. [6, 7] Convictoque de injustitia pœnas infligit. Et primum quidem, eo spectante, interficit filios, et omnes honoratioris et nobiliores Et cum sic eum tristium rerum spectaculo punivisset, privavit oculis. [8-10] Refert etiam, quemadmodum regium palatium, et alias domos incenderint, et muros urbis destruxerint : reliquos vero Nabuzardan, magister coquorum regis, redegerit in servitutem. Paucos autem quosdam pauperes reliquit terram colere præcipiens :

VERS. 11, 12. *Et præcepit Nabuchodonosor rex Babylonis de Jeremia Nabuzardani, dicens : Sume cum, et pone oculos tuos super eum, nihilque ei mali facias : sed, prout dixerit tibi, sic facies cum eo. Auxerunt crimen Judæorum et Nabuchodonosor rex, et Abdemelech Æthiops. Hi enim cum essent alienigenæ, reveriti sunt prophetam : Judæi vero, in verbis propheticis enutriti, divinis sermonibus attendere noluerunt, et prophetas diversis suppliciis subjecerunt. Effectum tamen sortita est promissio divina. Nam cum Deus illum creasset prophetam, pollicitus est invictum illum præstare, et columnæ ferreæ, muroque æneo similem : quia impugnaturi quidem essent illum, a non superiores evaderent. [13, 14] Porro Nabuzardan, et universa principum decuria, transtulerunt Jeremiam et carcere, et tradiderunt Godolix quem (rex) in Judæa relictis imperare **572** jusserat. [15, 16] Voluit etiam scriptis mandare propheta illa quæ de Abdemelecho prædicta erant a Deo, et exitum habuerint. Nihil enim apud eum neglectum manet, aut præmio caret. Tunc, ait, promisit Deus ista dicens :*

* Cap. i, 18.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὰ κατὰ τὴν βίωσιν διηγείται, καὶ φησὶ τῷ μὲν ἐννάτῳ ἔτει ⁷⁶ τῆς Σεδεκίου βασιλείας τοὺς Βαβυλωνίους ἐπιστρατεῦσαι· τῷ ⁷⁶ δὲ ἐνδεκάτῳ ἔτει τοῦ Σεδεκίου, ἐν τῷ μηνὶ τῷ τετάρτῳ, ἐννάτῃ τοῦ μηνός, τὸ μὲν τείχος καταβλήθη, τοὺς δὲ πολεμίους ὀρμησαὶ κατὰ τῆς πόλεως. Τοῦτου ⁷⁷ δὲ γενομένου, ἀπέδραμε Σεδεκίας, καὶ οἱ ἐπὶ βίωμῃ σεμνυόμενοι πάντες. Καταδιώξαντες δὲ οἱ Χαλδαῖοι ἔφθασαν αὐτὸν, καὶ συνέλαβον ⁷⁸ παρὰ τὴν Ἱεριχὼ πόλιν. Ἀραβῶθ, ⁷⁹ δὲ Ἱεριχὼ ἀπὸ δυσμῶν τῆς Ἱεριχὼ λέγει· « Ἀπήγαγον δὲ αὐτὸν εἰς Ἑβλαθὰ ⁸⁰ τῆς Ἑμάθ ⁸¹. » Τελεῖ δὲ τοῦτο ὑπὸ τὴν Ἑμεσαν ⁸²· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι Ἑμάθ ἐναυῦθα τὴν Ἑμεσαν καλεῖ. « Καὶ ἐλάλησε μετ' αὐτοῦ κρίματα. Ἀντὶ τοῦ διηλέγξῃ τὴν τῶν ὄρκων παράβασιν, τὴν περὶ τὸν εὐεργετηχότα, καὶ βασιλεῖα χειροτονηχότα, δύσνοιάν τε καὶ ἀχαριστίαν. Διελέγξας δὲ τὴν ἀδικίαν, ἐπιφέρει τὴν τιμωρίαν· καὶ πρώτων μὲν, ὄρωντος αὐτοῦ, κατασφάττει τοὺς παῖδας, καὶ πάντας τοὺς ἐν τέλει καὶ ἀζηωτάτους· οὕτω δὲ αὐτὸν κολάσας τῇ τῶν ἀνιαρῶν θεωρίᾳ, τὸ βλέπειν ἀφελετο. Διηγείται δὲ ὅπως καὶ τὰ βασίλεια, καὶ τοὺς ἄλλους οἴκους ἐνέπρησαν, καὶ τοὺς τῆς πόλεως περιθόλους κατέλυσαν· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξηγνῶραπόδισε Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος τοῦ βασιλέως. Ὀλίγους δὲ τινὰς πενίᾳ συζῶντας κατέλιπε, γεωργεῖν παρακελευσάμενος·

ια', ιβ'. Καὶ ἐνετίλλαιο ⁸³ Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος περὶ Ἱερემίου Ναβουζαρδάν λέγων· Λάβε αὐτὸν, καὶ τοὺς ὄφθαλμοὺς σου θές ἐπ' αὐτὸν, καὶ μὴ ποιήσης αὐτῷ μηδὲν κακόν· ὅτι ἀλλ' ἢ καθὼς ἐὰν λαλήσῃ πρὸς σέ, οὕτως ποιήσεις μετ' αὐτοῦ. Ἡἔξησε τὴν τῶν Ἰουδαίων κατηγορίαν, καὶ Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς, καὶ Ἀβδεμέλεχ ὁ Αἰθίοψ. Ἀλλόφυλοι γὰρ ὄντες τὸν προφήτην ἠδέσθησαν· Ἰουδαῖοι δὲ προφητικῶς λόγοις ἐνθεθραμμένοι, οὕτε τοῖς θεοῖς προσέχειν ἠβουλήθησαν λόγοις, καὶ τοὺς προφήτας παντοδαπαῖς τιμωρίαις ὑπέβαλον. Πέρας μόντοι ἐλήφην ἢ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία· χειροτονήσας γὰρ τὸν προφήτην, ὑπέσχετο ἄμαχον αὐτὸν δεῖξαι, καὶ στύλῳ σιδηρῷ, καὶ τείχῃ χαλκῷ ὁμοίον, ὅτι πολεμήσουσι μὲν αὐτὸν, οὐ περιγενήσονται δέ. Ὁ μόντοι Ναβουζαρδάν, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀρχόντων συμμορία, μετεπέμψαντο τὸν Ἱερემίαν ἐκ τῆς εἰρκτῆς, καὶ τῷ Γοδολίᾳ παρέδωκαν, ὃν ἀρχειν τῶν καταλειφθέντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ προσέταξε. Συγγραφῆς δὲ ὁ προφήτης ἤξιωσε καὶ τὰ περὶ τοῦ Ἀβδεμέλεχ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προβῆθέντα, καὶ τέλους ⁸⁴ τετυχηκότα. Οὐδὲν γὰρ ἀτημέλητον, οὐδὲ ἀμισθον παρ' αὐτῷ· τότε δὲ, φησὶν, ὑπέσχετο ὁ Θεὸς ταῦτα λέγων·

VARIAE LECTIONES.

⁷⁶ ἔτει. Ita cod. Alex. sed Vat. minus recte habet μηνί. ⁷⁷ τούτου, x. τ. λ. Hæc ad τῷ δὲ ἐνδεκάτῳ ἔτει. Sed pro ἐννάτῳ omnino leg. est τετάρτῳ, juxta Hebr. ⁷⁸ τούτου, x. τ. λ. Hæc ad vers. 4 se referunt, qui una cum novem proximis vers. des. apud LXX; sed in edit. Compl. et Grab. suppleta est ingens ista lacuna. Nostrum hos vers. agnovisse, præter h. l., patet etiam ex iis quæ infra, ad Ezech. xii, 4, 5, exstant. ⁷⁹ συνέλ. B add. αὐτόν. ⁸⁰ B Ἀραβῶθ, cursive librarii, ut videtur. Grab. Ἀραβῶθ. Compl. Ἀραβῶθ. ⁸¹ B Δεβλαθὰ. ⁸² τῆς Ἑμάθ. B τῷ Ναβουχοδονόσορ. Χωρὶον δὲ ἡ Δεβλαθὰ τῆς Ἑμάθ. ⁸³ B Ἑμισαν. ⁸⁴ Καὶ ἐνετ., x. τ. λ. Aliter vers. 11 et 12, leg. in edit. Compl. et Grab. ⁸⁵ τέλους τετυχ. Ita ex B restit. : editio prior habet τέλος τετύχηεν.

Ἰδοὺ ἐγὼ φέρω τὸν λόγον μου ἐπὶ τὴν πόλιν Α
ταύτην εἰς κακὰ, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθὰ· καὶ ἔσον-
ται κατὰ πρόσωπόν σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.
(ζ', ιη'.) Καὶ σώσω σε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ
Κύριος· καὶ οὐ μὴ δώσω σε εἰς χεῖρας ἀνθρώπων,
ὡς σὺ φοβῆ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν. Ὅτι σώσω
σὲ, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ οὐ μὴ πεσῇ⁶⁶· καὶ ἔσται
σοι ἡ ψυχὴ σου εἰς εὐρημα⁶⁷, ὅτι ἐπεποθέεις
ἐκ' ἐμέ⁶⁸, φησὶ Κύριος. Ἐληθῶς μακάριος, οὐ ὁ
θεὸς Ἰακώβ βοηθὸς αὐτοῦ· καὶ ἡ ἐλπίς αὐτοῦ ἐπὶ
Κύριον τὸν θεὸν αὐτοῦ· καὶ, Ἐμακάριος ὁ λαὸς οὗ
Κύριος ὁ θεὸς⁶⁹ αὐτοῦ. Τί γὰρ ὤνησε τὸν Σεδε-
κίαν ἡ βασιλεία; Τί δὲ παρέβλησε τὸν Ἀβδεμέλεχ ἡ
δουλεία; Ὁ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἀσέβειαν ἐκεῖνα πέπον-
θεν ἅπαντα· ὁ δὲ διὰ τὴν εὐλάβειαν πείραν οὐκ
ἔλαβε τῶν κακῶν. B

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Εἶτα διδάσκει ὁ προφήτης, τίνα πρὸς αὐτὸν ὁ Να-
βουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος λέγει,

Κύριος ὁ θεὸς σου ἐχορημάτισε⁷⁰ τὰ κακὰ ταῦτα
ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην⁷¹. (γ'.) Καὶ ἐπήγαγε⁷²,
καὶ ἐποίησε Κύριος, καθὼς ἐλάλησεν, ὅτι ἡμαρ-
τήκατε αὐτῷ, καὶ οὐκ ἠκούσατε τῆς φωνῆς αὐ-
τοῦ, καὶ ἀγένητο τὸ ῥῆμα τοῦτο ὑμῖν. Καὶ ἐντεῦ-
θεν δὴλον, ὡς ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὸν
Ἰσραὴλ ὁ θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐξελέξατο· τὰ τε γὰρ δι'
αὐτοῦς γινόμενα⁷³ θαύματα κατέπληττεν ἅπαντας,
καὶ σαφῶς ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ τούτων θεὸς μόνος ἀλη-
θῆς θεός· καὶ αὖ πάλιν, τὰ συμβαίνοντα αὐτοῖς
λυπηρὰ, τῆς μὲν αὐτῶν κατηγορεῖ⁷⁴ παρανομίας, C
τῷ δὲ θεοῦ τὴν δικαίαν ἐκήρυττε ψῆφον. Αὐτίκα
τοῖσιν ἐφη Ναβουζαρδάν, καὶ τούτους⁷⁵ δικασάξω⁷⁶
ἐδωκέναι, καὶ τὸν θεὸν δικαία δεδρακέναι. Εἶτα
αἶρεσιν δίδωσι τῷ προφῆτῃ, καὶ ὑπαχνεῖται μὲν τὴν
ἐν Βαβυλῶνι θεραπείαν, εἰ ἐκεῖνης⁷⁷ τὴν οἰκησιν
προέλοιτο· ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ καταλείπειν, εἰ
τοῦτο προέλοιτο, καὶ φησιν·

Ἰδοὺ⁷⁸ πᾶσα ἡ γῆ ἐναντίον σου· ὅπου ἂν
ᾖ⁷⁹ ἀγαθὸν καὶ ἀρεστὸν⁸⁰ σοι πορευθῆναι, πο-
ρεύου. (ε'.) Καὶ⁸¹ πρὶν ἢ ἀπαλλαγῶ ἐγὼ, ἀπόβριψαι⁸²
σὺ, καὶ ἀνάστρεψον πρὸς Γοδολίαν, υἱὸν Ἀχι-
καμ, υἱοῦ Σαφάρ, ὃν κατέστησε βασιλεὺς Βαβυ-
λωνίος ἐν γῇ Ἰούδα, καὶ οἰκησον μετ' αὐτοῦ ἐν
μέσῳ τοῦ λαοῦ⁸³ σου· εἰ δὲ μὴ, εἰς πάντα τὰ
κακὰ ἐν ὄφθαλμοῖς σου πορευθῆναι⁸⁴, πορεύου. D
Αὐταρτίως εἰ, φησὶν, ἔξω τῆς ἐμῆς ἐξουσίας
ταλεῖς, ὑπὸ τὴν θείαν εἰ δεσποτεῖαν, τὸ δοκοῦν σοι
πράττει. Τούτους καὶ τοῖς τοιούτοις χρῆσάμενος
λόγους, καὶ κλείστα δῶρα δεδωκώς, ἀπέλυσεν· ὁ

^b Psal. cii, 5. ^c Psal. cxliii, 15.

Ecce, ego duco verbum meum super civitatem
istam in mala, et non in bona. Et erunt in conspectu
tuo die illo. (VERS. 17, 18.) Et salvabo te die illo,
dicit Dominus. Et non dabo te in manus hominum
a quorum facie reformidas. Nam eruens liberabo te,
et gladio non cades. Et erit anima tua in lucrum:
quia in me habuisti fiduciam, dicit Dominus.—Vere
beatus cujus adjutor Deus Jacobi, et cujus spes
est in Domino Deo ipsius^b. Et: «Beatus populus,
cujus Dominus Deus est c.» Quid enim Sedeciae
profuit regnum? Quid vero nocuit Abdemelecho
servitus? Nam ille quidem propter impietatem
passus est haec omnia: hic autem, ob pietatem,
non expertus est mala.

CAPUT XL. (Graec. XLVII.)

[2] Docet deinceps propheta, quæ Nabuzardan
princeps coquorum dixerit ei.

Dominus Deus tuus locutus est mala haec super
civitatem istam. (VERS. 3.) Et adduxit, et fecit Do-
minus, sicut dixit, quia peccastis ei, et non audivistis
vocem ejus: et vobis factum est verbum hoc. Ex hoc
etiam loco manifestum 573 est Deum, ut de aliis
gentibus bene mereretur, initio elegisse Israel.
Nam et miracula, quæ in eorum gratiam fiebant,
omnes in stuporem trahebant: et aperte doce-
bant Deum illorum solum esse verum Deum. Et
rursus, adversa, quæ illis contingebant, accusabant
eorum iniquitatem, Dei vero sententiam justam
prædicabant. Inde est quod dixit Nabuzardan, et
illos merito poenas dedisse, et Deum juste fe-
cisse. [4] Postea dat optionem prophetae, et polli-
cetur obsequium in Babylone, si illius habitatio-
nem elegerit: promittit etiam se relicturum esse
illum, si hoc maluerit. Et ait:

Ecce, omnis terra in conspectu tuo est: quo bo-
num fuerit et placitum tibi ut vadas, perge. (VERS. 5.)
Et priusquam ego discedam, progredere, tu, et di-
vertere ad Godoliam, filium Achicami, filii Sapha-
nis, quem constituit Rex Babylonis in terra Juda: et
habita cum eo in medio populi tui. Sin minus, ubi-
cunque bonum visum fuerit in oculis tuis ut vadas,
vade. [6] Tui juris es, ait, extra potestatem meam
degis, sub divino es dominio, quod tibi placuerit
age. His et similibus usus sermonibus, plurimis
donatum muneribus dimisit: propheta vero se
contulit ad Godoliam. [7-12] Tum commemorat

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ καὶ — ἐκείνη. Haec tantum in ed. Compl. et Grab. leg. ⁶⁷ εὐρ. Hebr. præ-
dam. ⁶⁸ B ἐμοί, juxta rec. lect. ⁶⁹ Ex B suppl. ⁷⁰ ἐχορη. Rec. lectio, ἐλάλησε. ⁷¹ τὴν πόλιν ταύτην.
Rec. lectio, τὸν τόπον τοῦτον. ⁷² Aliter vers. 3, apud LXX, leg. ⁷³ B γινόμενα. ⁷⁴ B κατ. Ita leg. in
B editio Sirm. habet κατηγορεῖ. ⁷⁵ B τούτων. ⁷⁶ B ἀξίας. ⁷⁷ B ἐκείνην. ⁷⁸ Ἰδοὺ — πορεύου. Des.
apud LXX; sed fere eadem habet Grab. ⁷⁹ ἢ. Grab. εἰς. ⁸⁰ ἀρεστ. B εἰς τὸ εὐθές. Ita quoque Grab.
⁸¹ Καί — καί. Rec. lectio, Et δὲ μὴ ἀπόστρεψον, καί (cod. Vat. ἀπόστρεψε, omisso καί). Parum a nostra
differt lectio cod. quo usus est Grabius. Vid. Prol. ad tom. III, ed. Grab. ⁸² ἀπ. B ἀπόστρεψε. ⁸³ λαοῦ
— πάντα. Rec. lectio, λαοῦ ἐν γῇ Ἰούδα, εἰς ἅπαντα. ⁸⁴ πορευθῆναι. B præm. τοῦ.

propheta, quo pacto principes qui aufugerant, ubi de Godolia intellexerunt, concurrerint **574** ad eum. Godolias vero iurejurando illis persuasit, nullam eos a Chaldæis molestiam esse passuros. Et hortatus est, ut terræ colligerent fructus, et pacificæ frucrentur bonis pacis. Reversi sunt etiam, qui confugerant ad Idumæos, Moabitas, et Ammonitas, cum didicissent Godoliam constitutum esse principem. [13-16] Exinde docet, quemadmodum Joanan cum aliis principibus indicarit Godoliæ insidias quasdam, quæ struebantur ab Ismaele: sed eos qui indicabant, persuadere non potuisse quod vera dicerent. Quo pacto etiam voluerit Joanan clam interficere Ismaelem: « Non interficiat, inquit, animam tuam, et dissipentur omnes Judæi, qui congregati sunt apud te: et pereant reliqui Judæi. » Sed neque his auditis annuit Godolias: sed conatum prohibuit, delationem vocans calumniam.

CAPUT XLI. (Græc. XLVIII.)

[1-3] Septem vero mensibus elapsis, iterum accessit Ismael, qui et de genere regio erat, et regiæ mensæ⁷ particeps, interfecit Godoliam, cunctosque qui cum illo relictii fuerant, Chaldæos et Judæos. [4] Duobus autem diebus præteritis:

Vers. 5. *Venerunt, inquit, viri de Sichem, et de Salem, et de Samaria, octoginta viri, rasa barba, et scissis vestibus, plangentes: et manna et thus in manibus* **575** *eorum, ut inferrent in domum Domini. Salem tum Hebræus tum Syrus appellant Silo.* [6-9] Docet autem Ismaelem hos omnes confodisse, et eorum cadavera in puteum projecisse. At alii decem procumbentes et ipsi orarunt Ismaelem, ut eadem cohiberet, polliciti se thesauros aliquos ipsi indicaturos esse. [10-15] His omnibus peractis, assumptisque iis qui supererant, abiit et fugit ad Ammonitas. At Joanan, ubi cum aliis principibus intellexit quæ gesta sunt, congregatis copiis duxit exercitum adversus Ismaelem. Qui vero mancipati fuerant ab Ismaele, cum viderent armatos in eum venientes, lætati sunt et ad eos perrexerunt: Ismael autem cum octo viris Ammonitis aufugit. Et hæc quidem Judæis inferebat sententia divina. Nam cum existimarent hostes fugisse, traditi sunt mutuis dexteris. [16-18] Cæterum Joanan, coacta horum multitudine, contulit sese in vicum quemdam Bethleem urbi proximum, cupiens fugere in Ægyptum, eo quod metueret Chaldæos, ob Godoliam interfectum.

πελάζουσιν παρεγένετο, εἰς Αἴγυπτον φυγεῖν βουλόμενος· ἐδεῖκε γὰρ τοὺς Χαλδαίους, διὰ τὴν τοῦ Γοδολίου σφαγὴν.

μέντοι προφήτης πρὸς τὸν Γοδολίαν ἀφίκετο. Ἐκ δὲ διηγεῖται ὁ προφήτης, ὡς τῶν ἀρχόντων οἱ ἀποδράντες⁶ τὰ κατὰ τὸν Γοδολίαν μεμαθηκότες, συνέδραμον πρὸς αὐτὸν, καὶ ὡς ὄρκω⁷ αὐτοὺς ἔπεισεν ὁ Γοδολίας μὴδὲν πείσασθαι λυπηρὸν ὑπὸ τῶν Χαλδαίων, καὶ προέτρεψε τοὺς ἀπὸ γῆς συλλέξει καρπὸς, καὶ μετ' εἰρήνης τῶν τῆς εἰρήνης ἀγαθῶν ἀπολαύειν. Ἐπανήλθον δὲ καὶ οἱ πρὸς Ἰδουμαίους, καὶ Μωαβίτας, καὶ Ἀμμωνίτας καταφυγόντες, ἐπειδὴ τὸν Γοδολίαν ἔμαθον ἀρχοντα γεγενῆσθαι. Εἶτα διδάσκει ὡς ὁ Ἰωανὰν σὺν τοῖς ἄλλοις ἀρχουσιν ἐπιβουλήν τινα τυρευομένην ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ, ἐμήνυσε τῷ Γοδολίᾳ· μηνύσαντες δὲ οὐκ ἔπεισαν, ὡς ἀληθῆ λέγουσι· καὶ ὡς Ἰωανὰν χρύδῳ ἐζήτησεν κατασφάζει τὸν Ἰσμαήλ· « Μήποτε⁸ πιτάξῃ⁹ ψυχὴν σου, καὶ διασκορπισθῆσονται πάντες οἱ Ἰουδαῖοι οἱ συνηγμένοι πρὸς σέ, καὶ ἀπολούνται οἱ ἐπίλοιποι Ἰουδαῖοι. » Ἄλλ' οὐδὲ τούτων ἀκούσας¹⁰ ὁ Γοδολίας ἠνέσχετο, ἀλλ' ἀπαγορεύει¹¹ τὴν ἐπιχείρησιν, συκοφαντίαν τὴν κατηγορίαν καλῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Ἐπτά δὲ διεληλυθῶτων μηνῶν, ἀφίκετο πάλιν ὁ Ἰσμαήλ· ἐκ δὲ τοῦ βασιλικοῦ γένους ἐτύγχανεν ὢν, καὶ τραπέζης σὺν αὐτῷ κοινωνήσας, ἀνέλε τὸν¹² Γοδολίαν, καὶ τοὺς συγκαταλειφθέντας¹³ σὺν αὐτῷ¹⁴ ἅπαντας, καὶ Χαλδαίους, καὶ Ἰουδαίους. Δυσὶν δὲ διελθουσῶν ἡμερῶν

ε'. *Ἦλθον, φησὶν, ἄνδρες ἀπὸ Συχέμ¹⁵, καὶ ἀπὸ Σαλήμ, καὶ ἀπὸ Σαμαρείας, ὄγδοήκοντα ἄνδρες ἐξυρμημένοι¹⁶ τοὺς πώγωνας καὶ διεβρωγότες¹⁷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν¹⁸, καὶ κοπτόμενοι· καὶ μάννα¹⁹, καὶ λίθαιος ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, τοῦ εἰσενεγκεῖν εἰς εἶκον Κυρίου.* Τὴν Σαλήμ Σιλὼμ καλεῖ, καὶ ὁ Ἑβραῖος, καὶ ὁ Σύρος. Διδάσκει δὲ, ὡς καὶ τοὺτους ἅπαντας ὁ Ἰσμαήλ κατηκόντισε, καὶ εἰς²⁰ φρέαρ²¹ τὰ τούτων ἔβριψε σώματα· ἕτεροι δὲ τινες δέκα περιπεσόντες, καὶ αὐτοὶ ἰκέτευσαν τὸν Ἰσμαήλ, ἐπίσχεῖν τὴν σφαγὴν, θησαυροὺς αὐτῷ τινὰς μνηύσειν ἐπαγγελόμενοι²². Ταῦτα δὲ ἅπαντα δεδρακώς, τοὺς ὑπολειφθέντας ἅπαντας φηγετο λαθῶν, καὶ πρὸς Ἀμμωνίτας²³ κατέφυγεν. Ὁ δὲ Ἰωανὰν²⁴ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀρχουσιν, τὰ γεγεννημένα μαθὼν, πλῆθος συναγαγὼν ἐπεστράτευσεν²⁵ τῷ Ἰσμαήλ· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ ἐξανδραποδισθέντες, τοὺς κατ' αὐτοῦ στρατεύσαντας θεασάμενοι, ἠσθησάν τε καὶ προσεχώρησαν τοῦτοις· ὁ δὲ Ἰσμαήλ σὺν ἀνδράσιν ὀκτώ τοῖς Ἀμμωνίταις προσέφυγε· καὶ ταῦτα δὲ τοῖς Ἰουδαίοις ἢ θεία ψῆφος προσέφερον²⁶. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνόμισαν τοὺς πολεμίους πεφευγέναι, ταῖς ἀλλήλων παρεδόθησαν δεξιάς· ὁ μὲντοι Ἰωανὰν, τὸ πλῆθος τούτων²⁷ συναγαγὼν, εἰς τινὰ κώμην τῆ Βηθλεὲμ

VARIÆ LECTIONES.

⁶ Β ἀποδράσαντες. ⁷ Β ὄρκοις. ⁸ μήποτε. κ. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ⁹ κατ. Β πρᾶμ. φησί. ¹⁰ Β ἀκούσαι. ¹¹ Β ἀπιγύρουσε. ¹² Β τὸν τε. ¹³ Β ἐγκαταλειφθέντας. ¹⁴ σὺν αὐτῷ. Des. in B. ¹⁵ Editio prior habet Συχημ. ¹⁶ Editio prior habet ἐξυρμημένοι. ¹⁷ eod. Vat. διεβρωγόμενοι. ¹⁸ αὐτῶν. Des. in B. ¹⁹ Β μαννά. ²⁰ Β φρέατα. ²¹ Β ἐπαγγεῖλάμενοι. ²² Β Ἀμμωνίτας. ²³ Β Ἰωανὰ. ²⁴ Β ἐπιστρατεύσεν αὐτῷ. ²⁵ Β ἐπέφερον. ²⁶ Β τοῦτο.

Κοιῆ μέντοι πάντες, οἱ τε ἔρχοντες καὶ ὁ λαός, τὸν προφήτην ἱκετεύουσι, ταῦτα λέγοντες·

β, γ. Πιστέω δ' ἔλθοις ἡμῶν κατὰ πρόσωπόν σου, καὶ πρόσευξαι πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου περὶ τῶν καταλοιπῶν τούτων, ὅτι καταλείθρημεν ἄλλοι ἀπὸ πολλῶν, ὡς²⁵ οἱ ὄφθαλμοὶ σου βλέπουσιν ἡμᾶς. Καὶ ἀναγγεῖλάτω ἡμῖν Κύριος ὁ Θεός σου τὴν ὁδὸν ἣν²⁶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ, καὶ λόγον ὃν ποιήσωμεν²⁷. Ἀντιβόλουσι μὲν ὀρθῶς, καὶ μαθεῖν τὸ πρακτικόν ἐπιθυμοῦσιν. Ἀπειθεῦσι δὲ συνθήκῃς, καὶ τοῖς θεοῖς ἀντιλέγουσι νόμοις· ὁ δὲ γε προφήτης καὶ ἀντιβολήσῃν ὑπισχνεῖται, καὶ μὴνύσῃν²⁸ τὰ κελεύσματα· οἱ δὲ εἰς ἅπαντα ἐξείν ὑπέσχεοντο, καὶ ὄρκῳ τὴν ἐπαγγελίαν ἐκύρωσαν.

δ, ε. Ἔστω γάρ, φησὶ, Κύριος ἐν ἡμῖν, εἰς μάρτυρα δικαίων καὶ πιστῶν, ὅτι²⁹ κατὰ τὸν λόγον ὃν ἔαυ ἀποστείλῃ σε Κύριος ὁ Θεός³⁰ πρὸς ἡμᾶς οὕτω ποιήσωμεν. Καὶ ἔαν ἀγαθόν, καὶ ἔαν κακόν, καὶ τῆς φωτῆς³¹ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, εὐ ἡμεῖς ἀποστέλλομέν τε πρὸς αὐτόν, ἀκουσόμεθα, ἵνα βέλτερον ἡμῖν γένηται, ὅτι ἀκουσόμεθα τῆς φωτῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὰ μὲν βήματα εὐσεβείας μεστὰ, οὐ συμφωνεῖ δὲ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα. Δέκα γάρ³² διελευσῶν ἡμερῶν τῆς ἀπαρτίσεως³³ ὁ προφήτης τετύχηκε· τὴν δὲ τῆς ἀπαρτίσεως ἀναβολὴν γεγενῆσθαι νομίζω εἰς ὠφέλειαν τῶν ἠτηκόων· ἵνα γινώσκῃν ὡς μόγις ὁ Θεός τοῦ προφήτου τὴν ἱκετείαν ἐδέξατο. Λέγει τοίνυν αὐτὸς ὁ προφήτης, προστεταχέναι τὸν Θεὸν τῆδε γῆ³⁴ προσμεῖναι. Πάσης γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ἀξιώσω κηδεμονίας. «Καὶ οἰκοδομήσω ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ καθελῶ, καὶ φυτεύσω ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ ἐκτίλω. Ὅτι ἀποπέπαυμαι³⁵ ἐπὶ τοῖς κακοῖς, οἷς εἶπόν³⁶ με³⁷ καὶ θαρβύνειν παρεγγυῶ.

στ. Μὴ φοβηθῆτε γάρ, φησὶ, ἀπὸ προσώπου βασιλέως Βαβυλωνός, οὐ ὑμεῖς φοβεῖσθε ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ³⁸. ὅτι μεθ' ὑμῶν εἰμι ἐγώ, τοῦ ἐξαιρεῖσθαι ὑμᾶς, καὶ σώζειν ὑμᾶς ἐκ χειρὸς αὐτοῦ³⁹. Ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ τὴν τῶν γεγενημένων εὐχρημάτων ἀνάκλησιν. Εἰ δὲ τοῖς ἐμοῖς, φησὶν, ἀπειθήσητε⁴⁰ λόγοις, καὶ τὴν Αἴγυπτον καταλάβετε, ταύτη⁴¹ διαφυγεῖν τοὺς πολεμίους πειρώμενοι, ἐκεῖ τὸς πολεμίους οὐς δεδίτετε⁴², πέμψω.

ζ. Ἔσται γάρ, φησὶν, ἡ ρομφαία, ἣν ὑμεῖς φοβεῖσθε ἀπὸ προσώπου αὐτῆς, ἐκεῖ⁴³ εὐρήσει ἑμᾶς ἐν τῇ Αἴγυπτου· καὶ⁴⁴ ὁ λιμὸς δὲ πάλιν

[1] Cuncti rursus principes ac populus una rogant prophetam, his verbis :

VERS. 2, 3. *Moveat te miseratio nostri, et deprecare Dominum Deum inum pro reliquis istis, quia relictis sumus pauci ex multis, sicut oculi tui nos intuentur.* 576 *Et annuntiet nobis Dominus Deus tuus viam, per quam pergamus, et verbum quod faciamus.* Recte quidem supplicant!, cupientes discere quid agendum sit: sed more suo non parent, et legibus divinis contradicunt. [4] Attamen propheta se supplicaturum, et sibi mandata illis indicaturum esse, promittit. Illi contra polliciti sunt se per omnia obsecuturos esse, ac jurejurando firmarunt promissionem.

VERS. 5, 6. *Sit enim, inquit, Dominus inter nos testis justus et fidelis, quia juxta sermonem cum quo miserit te Dominus Deus ad nos, sic faciemus.* Sive bonum, sive malum: et vocem Domini Dei nostri, ad quam te mittimus, audiemus: ut melius nobis sit, quia audiemus vocem Domini Dei nostri. Verba quidem pietatis plena: sed verbis non respondent opera. [7] Decem enim diebus transactis propheta responsum accepit. Responsonis autem dilationem factam reor in utilitatem postulantium: ut cognoscerent Deum prophetæ supplicationem vix suscepisse. [9, 10] Ipse ergo propheta dicit, Deum præcepisse, ut permaneant in hæc terra. Si quidem omnem vestri, ait, curam geram. «Et ædificabo vos, et non destruiam, et plantabo vos, et non evellam. Quia requievi super malis, quæ dixi me facturum esse vobis.» Expellit autem ab eis metum, et confidere 577 jubet.

ποιῆσαι ὑμῖν. » Ἐξβάλλει δὲ αὐτῶν καὶ τὸ δέος

VERS. 11. *Nolite enim metuere, inquit, a facie regis Babylonis, a cujus conspectu formidatis: quia vobiscum sum ego, ut salvos vos faciam, et eruam vos de manu ejus.* [12] Pollicetur etiam captivorum revocationem. [13—15] Quod si autem restiteritis, inquit, verbis meis, ut veniatis in Ægyptum, nitentes hac via hostes effugere, mittam illuc hostes, quos formidatis.

VERS. 16. *Eveniet enim, ait, ut gladius, cujus causa extimecitis, ibi sit, et inveniat vos in terra Ægypti. Famesque, quam exhorrescitis, irruet in*

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ ὁ. Rec. lectio, τό, præmissa partic. δὴ. ²⁶ ὡς—ἡμ. Rec. lectio, καθὼς οἱ ὄφθ. σου βλέπουσι. ²⁷ Rec. lectio, ἦ. ²⁸ B ποιήσωμεν, juxta rec. lect. ²⁹ μὴνύσ. Ita ex B emendata est lectio Sirm. μὴ συνήσειν, et Pici versio, quæ post se supplicaturum promittit, ita pergebat: at illos jussis non adhibituros animam. ³⁰ ὅτι—λόγ. Rec. lectio, εἰ μὴ κατὰ πάντα τὸν λόγον. ³¹ Θεός. B add. σου, ut Compl. ³² καὶ τῆς φωτῆς. Rec. lectio, τὴν φωτῆν. ³³ δέκα γάρ. Hanc etiam codici Bav. debemus lectionem. Editio prior habet οὐ γὰρ εἰ μὴ. ³⁴ B ἀποκαλύψαι. ³⁵ γῆ. B præm. τῆ. ³⁶ B πέπαυμαι. ³⁷ εἰπ. με ποιήσαι. Rec. lectio est, ἐποίησα. ³⁸ με. Des. in B. ³⁹ αὐτ. Apud LXX sequitur μὴ φοβηθῆτε, φησὶ Κύριος. ⁴⁰ Rec. lectio est, αὐτῶν. ⁴¹ B ἀπειθήοντες. ⁴² ταύτη διαφυγεῖν τοὺς πολεμίους. B ταύτην, τοὺς πολεμίους φυγεῖν. ⁴³ B δεδίτετε. ⁴⁴ ἐκεῖ. Des. apud LXX. ⁴⁵ καὶ — τῆ γῆ. Aliter οἱ LXX.

vos in terra illa. [27] Hisque latius dictis, subdit A
et ista :

VERS. 18. *Quemadmodum distillavit furor meus, et ira mea super habitantes Hierosolymam: ita stillabit furor meus super vos, ubi ingressi fueritis Ægyptum. Et eritis in desertum, et mancipati, et in maledictionem, et in opprobrium, nec videbitis amplius locum istum. Ostendit homines perspicere potuisse magnitudinem potentiae: cum afflictiones Judæis illatas vocaverit guttas furoris, hoc est ultricis operationis. Post hæc propheta revocat eis in memoriam pollicitationes et jusjurandum.*

VERS. 20. *Vos enim, inquit, misistis me ad Dominum Deum vestrum, dicentes: Precare pro nobis; B et omnia quæcunque locutus fuerit Dominus Deus noster, 578 renuntia nobis, et faciemus: et annuntiavi vobis hodie. Et non audivistis vocem Domini Dei vestri, juxta omnia quæ misit ad vos. Et nunc cognoscetis vos gladio, fame, et morte perituros, in loco isto, in quo ingressi vultis habitare. Hæc enim, quæ vitare conamini, reperietis in Ægypto.*

CAPUT XLIII. (Græc. L.)

[1] Cum hæc audissent qui præerant populo, audaciæ et arrogantiae indulserunt: et oblitii admonitionum ac jurisjurandi præstiti, non veriti sunt dicere prophetæ:

VERS. 2, 3. *Loqueris tu mendacia. Non misit te Dominus Deus noster ad nos, dicens, Nolite ingredi in Ægyptum. Sed Baruch, filius Nerie, incitat te contra nos, ut tradas nos in manus Chaldæorum, et interficiant nos, et migrare nos faciant in Babylonem. [4-7] Hæc cum dixissent prophetæ, manifesto transgredientes præstita sacramenta, cum universo populo congregato in Ægyptum se contulerunt, abducentes etiam ipsum prophetam, et Baruchum. [8, 9] In Taphnas igitur, quæ civitas est Ægypti, jubetur propheta sumere lapides, et hos, spectantibus Judæis, recondere pro foribus regii palatii, atque ista prænuntiare.*

VERS. 10, 11. *Ecce ego mitto et adduco Nabuchodonosorem regem Babylonis, servum meum: et imponet 579 solium suum super lapides istos, et attollet arma sua super eos. Et ex Ægyptiis quosdam interficiet, alios autem in servitutem redactos tradet. Incendet quoque delubra idolorum: ipsa vero*

ὄν περιπλατε, ἐν ἐκείνῃ ὑμῖν ἐπισκήψει τῇ γῆ. Καὶ τὰ αὐτὰ πλατύτερον εἰρηκῶς ἐπάγει καὶ ταῦτα·

τῆ. Καθὼς ἔσταξεν ὁ θυμὸς μου, καὶ ἡ ὀργὴ μου⁵⁸ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ· οὕτω στάξει ὁ θυμὸς μου ἐπ' ὑμᾶς εἰσελθόντων ὑμῶν εἰς Αἴγυπτον· καὶ ἔσεσθε εἰς δάβατον, καὶ ὑποχείριοι, καὶ εἰς ἀράν, καὶ εἰς ὄνειδισμόν, καὶ οὐ μὴ ἴδητε ἐτι τὸν τόπον τοῦτον. Ἐδειξεν, ὡς ἐνῆν ἀνθρώποις ἰδεῖν τὸ τῆς δυνάμεως μέγεθος. Τὰ γὰρ ἐπενεχθέντα Ἰουδαίους κατὰ σταγόνας ἐκάλεισε τοῦ θυμοῦ, τοῦτέστι τῆς τιμωρητικῆς ἐνεργείας. Ἐτα ὁ προφήτης, καὶ τῶν ὄρκων ἀναμνησκει.

κ'. Ὑμεῖς⁵⁹ γάρ, ἀπέστειλάτε με πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν, λέγοντες· Πρόσευξαι περὶ ἡμῶν, καὶ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἀνδράγιστον⁶⁰ ἡμῖν, καὶ ποιήσομεν· καὶ ἀπήγγελα ὑμῖν σήμερον, καὶ οὐκ ἠκούσατε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, κατὰ πάντα ὅσα ἀπέστειλε πρὸς ὑμᾶς. Καὶ νῦν ἐστε γινώσκοντες, ὅτι ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ἐν θανάτῳ ἐκλείψετε⁶¹ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐν ᾧ ὑμεῖς βούλεσθε εἰσελθόντες κατοικεῖν ἐκεῖ. Ταῦτα γάρ, ἃ διαφυγεῖν πειράσθε, εὐρήσετε ἐν Αἰγύπτῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Τούτων ἀκούσαντες οἱ τοῦ λαοῦ προστατεύοντες, θρασυτέτη καὶ ἀλαζονεῖα συνέζων, καὶ τῶν παρακλήσεων ἐπελάθοντο, καὶ τῶν ὄρκων, καὶ τῷ προφήτῃ εἶπεν ἐτόλμησαν,

β', γ'. Ψευδῆ⁶² σὺ λαλεῖς· οὐκ ἀπέστειλέ σε Κύριος ὁ Θεός⁶³ ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς λέγων, Μὴ εἰσελθῆτε εἰς Αἴγυπτον⁶⁴. Ἀλλὰ Βαροὺχ, υἱός⁶⁵ Νηρηίου, συμβάλλει σε πρὸς ἡμᾶς, ἵνα δῶς ἡμᾶς εἰς χεῖρας Χαλδαίων, τοῦ θανατῶσαι ἡμᾶς καὶ ἀποικίσαι⁶⁶ ἡμᾶς εἰς Βαβυλῶνα. Ταῦτα πρὸς τὸν προφήτην εἰρηκότες, καὶ ἀντικρυς παραβεθηκότες τοὺς γεγεννημένους ὄρκους, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον ὤρμησαν σὺν παντὶ τῷ ἀβροισθέντι⁶⁷ λαῷ· συναπήγαγον δὲ καὶ τὸν προφήτην, καὶ τὸν Βαροὺχ. Ἐν τοίνυν τῇ Τάφνας⁶⁸ (πόλις δὲ αὕτη τῆς Αἰγύπτου) προστάττεται: ὁ προφήτης λίθους λαβεῖν, καὶ τούτους πρὸ τῶν πυλῶν κατακρῦψαι ἐν ταῦν βασιλείων, τῶν Ἰουδαίων ὀρώντων, καὶ αὐτὰ προαγορεῦσαι.

δ', ια'. Ἴδὸν ἐγὼ ὀπιστέλλω καὶ ἄγω⁶⁹ Nabuchodonosor βασιλεῖα Βαβυλῶνος, τὸν δοῦλόν μου⁷⁰, καὶ ἐπιθήσει τὸν θρόνον αὐτοῦ ἐπάνω τῶν λίθων τούτων, καὶ ἀρεῖ τὰ δπλα αὐτοῦ ἐκ' αὐτούς. Καὶ τοὺς μὲν τῶν Αἰγυπτίων παραδώσει θανάτῳ, τοὺς δὲ ἐξανδραποδίσας μεταναστήσει·

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁸ καὶ ἡ ὀργὴ μου. Des. apud LXX, apud Grab. autem sub asterisco add. ⁵⁹ Ὑμεῖς, x. τ. λ. Plenior h. l. est lectio vers. 20-22, quam apud LXX. Nonnulla eorum quæ h. l. exstant, editioni suæ inseruit Grabius. ⁶⁰ Β ἀνάγγιστον. Ita quoque Compl. et Grab. ⁶¹ Β ἐκλείψετε. ⁶² Ψευδῆ σὺ λαλεῖς. Ita compl. Sed rec. lectio est ψεῦδῃ. ⁶³ ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ita Compl. et Grab. ⁶⁴ Αἴγυπτον. Apud LXX, sequitur οἰκεῖν (Alex. κατοικεῖν) ἐκεῖ. ⁶⁵ υἱός. Β πατρι. ὁ. ⁶⁶ ἀποικίσαι. Ita Compl. Sed rec. lectio est ἀποικισθήναι. ⁶⁷ Β συναβροισθέντι. ⁶⁸ Β Τάφνας. ⁶⁹ ἄγω, x. τ. λ. Aliter of LXX, imprimis vers. 11. ⁷⁰ τὸν δοῦλόν μου. Hæc adduntur juxta Hebr. in Compl. et apud Grab.

ἐμπρήσει δὲ καὶ τοὺς τῶν εἰδῶλων ναοὺς, καὶ αὐτὰ δὲ γε λήψεται δορυβάτωα. Καὶ διδάσκων, ὡς οὐ πάρεργον ποιήσεται τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου στρατείαν, ἀλλ' ἐπιμελῶς αὐτὴν καταλύσει, ἀπεικάξει αὐτὸν ποιμένι τοῦ ἱματίου τοῦς φθειρας συλλήγεται. Ἐπιμελῶς δὲ τοῦτο ποιούσιν οἱ ποιμένες κλειστής σχολῆς ἀπολαύοντες.

Καὶ φθειρισί⁶¹, φησί, τὴν Αἴγυπτον, ὡς φθειρίζει ποιμὴν τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἐξελεύσεται ἐκείθεν⁶² ἐν εἰρήνῃ. (17.) Καὶ συντρίψει τοὺς στύλους Ἡλιοπόλεως, καὶ⁶³ τοὺς ἐν ὄν⁶⁴. Καὶ τοὺς οἰκοὺς τῶν θεῶν⁶⁵ αὐτῶν κατακαύσει ἐν πυρὶ. Διώνυμος ἦν ἡ πόλις· καὶ γὰρ ὄν ἐκαλεῖτο, καὶ Ἡλιούπολις. Τοῦτο ἡμᾶς καὶ ἡ Ἐξοδος ἐδίδαξεν· ἴση γὰρ κεκτικένας πόλεις τῷ Φαραῶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τὴν τε Πειθῶ⁶⁶, καὶ Ῥαμεσσή, καὶ ὄν, ἢ ἴστιν Ἡλιούπολις. Τὸν μέντοι Ναβουχοδονόσορ «δοῦλον αὐτοῦ» καλεῖ ὁ Θεὸς, οὐχὶ ὡς σχέσει ὄντα δοῦλον καὶ διαθεσί, ἀλλ' ὡς φύσει δοῦλον· τοῦ γὰρ ποιητοῦ δοῦλον τὸ ποιῆμα· διδάσκει δὲ κατὰ ταῦτον, ὡς αὐτοῦ συγχωροῦντος ταῦτα⁶⁷ ἐποίησε.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ΄.

Τοὺς μέντοι Ἰουδαίους καὶ ἀπειθειαν νοσοῦσι παραινέσειν πάλιν ὁ φιλόανθρωπος φέρει⁶⁸ Δεσπότης, διακόπων χρώμενος τῷ προφήτῃ. Καὶ πρῶτον μὲν ἀναμνησκει τῶν γεγενημένων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ κατῶν, διὰ τὴν τῶν οἰκητῶρων παρανομίαν, εἶτα τοῦτον· αὐτοὺς ἐπιμύφεται, ὡς τὰ ὁμοία τολμῶσι, καὶ τὴνθειαν ἐπισπωμένους ὀργῆν.

Ζ, η'. Ἰδοὺ⁶⁹ γὰρ, φησὶν, ὑμεῖς ποιεῖτε⁷⁰ κατὰ μάλα ἐπὶ τὰς ψυχὰς ὑμῶν, ἐκκόψαι ὑμῶν ἄνδρα⁷¹ καὶ γυναῖκα, νήπιον καὶ θηλάζοντα, ἐκ μέσου Ἰούδα, πρὸς τὸ μὴ καταλειφθῆναι ὑμῶν μηδένα. Παρακικρᾶναι μὲ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ὑμῶν, θυμῶν θεοῖς ἑτέροις ἐν τῇ Αἰγύπτῳ εἰσήλθετε⁷² παροικεῖν ἐκεῖ, ἵνα ἐκκοπήτε, καὶ ἵνα γένησθε εἰς κατάραν, καὶ εἰς ὀνειδισμὸν ἐν παντί τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς. Ἀναμνησκει δὲ αὐτοὺς, ὡς ἔναυλον ἔχοντας μνήμην, καὶ τῶν τολμηθέντων κακῶν ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ τῶν βασιλέων, καὶ μέντοι καὶ τῶν δυνατῶν· καὶ τῶν ἐκ ταῦτα ἐπενεχθειῶν αὐτοῖς παντοδαπῶν συμφορῶν. Καὶ τοῦτοις ἐπιφέρει τὴν ἀπειλήν, Κύριον ἑαυτῶν τῶν δυνάμεων ὀνομάζων, καὶ Θεὸν Ἰσραὴλ· ἵνα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας ἀκούοντες, καὶ τὴν περὶ τοὺς προγόνους κηδεμονίαν μανθάνοντες, καὶ ἐντραπέσῃ καὶ δεισώσιν. «Ἰδοὺ ἐφίστημι τὸ πρόσωπον⁷³ ἐπ' ὑμᾶς εἰς κακά.» Ἰδιον τῶν ἀγαπῶντων βλεψυρὸν μὲν βλέπειν, ἀπενδὲς δὲ ἔχειν τὸ ὄμμα, καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἐπὶ⁷⁴ τοὺς παροξύνοντας ἀποβλέπειν. Ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων τοίνυν σχηματίζει τὴν ἀπειλήν, καὶ φησιν· «Ἐφίστημι τὸ πρόσωπον⁷⁵ ἐπὶ ὑμᾶς εἰς κακά.»

comprehendet captiva. [12] Et ut doceat illum non obiter ducturum exercitum adversus Ægyptum, sed exacte eam deleturum esse, comparat eum pastori vestimenti pediculos colligenti. Diligenter enim hoc faciunt pastores, otio plurimo abundantes.

Et scrutabitur, inquit, Ægyptum, quemadmodum pastor disquirat pediculos vestimenti sui. Et exibit inde in pace. (Vers. 13.) Et conteret columnas Heliopoleos, et quæ sunt in On. Et domos deorum ipsorum incendet igne. Civitas erat binominis. Nam et On vocabatur, et Heliopolis, quod etiam nos docuit liber Exodi. Ait enim filios Israelis urbes condidisse Pharaoni, Pitho et Ramesse, et On, quæ est Heliopolis. Deus porro «servum suum» appellat Nabuchodonosorem, non quod affectu et animo sit servus, sed quod natura servus sit. Creatoris enim creatura serva est. Docet autem simul illum, ipso permittente, ista gessisse.

• CAPUT XLIV. (Græc. LI, usque ad vers. 30.)

[1-6] Cæterum Judæos perhumanus Dominus, quamvis contumacia laborantes, rursus adhortatur, utens ministerio prophetæ. Primumque repetit calamitates, quibus afflicta 580 est Judæa, propter iniquitatem incolarum. Deinde illos ipsos criminatur, ut qui similia perpetrent, et provocent iram divinam.

VERS. 7, 8. Ecce enim, ait, vos facitis mala grandia in animas vestras: ut abscindatis a vobis virum et mulierem, puerum et lactentem, de medio Judæ: adeo ut nullus vestrum relinquatur. Ut irritis me operibus manuum vestrarum, sacrificando diis alienis in terra Ægypti, in quam ingressi estis, ut ibi habitaretis: ut abscindamini, et sitis in maledictionem et opprobrium apud omnes gentes terræ. [9, 10] In mentem autem illis, utpote recentem habentibus memoriam, revocat mala quæ commissa erant a patribus eorum, et a regibus, nec non a magnatibus, et diversas afflictiones illis propterea illatas. [11] Et his subjicit comminationem, seipsum vocans Dominum exercituum, et Deum Israelis: ut, cum potentiaë magnitudinem audierint, et curam, quam de majoribus habuit, intellexerint, contendantur et pertimescant. «Constitutio vultuum meorum contra vos in mala.» Indignantium proprium est, torve intueri, fixum tamen habere oculum, et diutius eos inspicere, qui lacescunt. Ab humano igitur more format comminationem, et ait: «Constitutio vultuum meorum contra vos in mala: ut perdam universum Judam.» [12-14] Post hæc

VARIE LECTIONES.

⁶¹ φθειρισί. Hebr. induet se Ægypto, sicut induit, etc. ⁶² ἐκ. Exstat tantum apud Grab. ⁶³ καὶ. Hes. in B. ⁶⁴ τοὺς ἐν ὄν. Hebr. quæ (sita est) in Ægypto. ⁶⁵ τῶν θεῶν. Ita Compl. Græbius habet solum θεῶν, Reliqui omittunt utrumque. ⁶⁶ B πεῖθῶ. ⁶⁷ ταῦτα. B add. πάντα. ⁶⁸ B προσφέρει. ⁶⁹ B ἴνα, sed rec. lectio est ἵνατί. ⁷⁰ B ποιήτε. ⁷¹ ἄνδρα. Ita Ald. et Compl. Rec. lectio est ἀνθρώπων. ⁷² B εἰσήλαθε, ut cod. Alex. ⁷³ πρόσωπον. B add. μου, quod etiam post pauca a Nostro subjungitur. ⁷⁴ ἐπὶ. B πρὸς.

refert eos fami et gladio tradendos, et omnino delendos esse : futuros etiam juramento et exitio, maledictioni et **581** opprobrio : atque eadem passuros, quæ passi sunt qui obsidebantur in Hierosolyma. « Horum porro nullus effugiet, nec revertetur in terram Judaicam. » [15] Verum nihil horum exterruit miseros, ac ter miseros homines : sed palam clamabant omnes, tam viri, quam mulieres, maxime vero Babylonii, « Sermones tuos ferre non possumus. Et, quod isto acerbius est, hos divinos esse existimantes, aperte contradicebant.

VERS. 16. 17. Quod enim, ait, ad sermonem attinet, quem locutus es nobis in nomine Domini, non audiemus te, Quia facientes faciemus omnem sermonem, qui egredietur de ore nostro : ut adoleamus reginæ cæli, et libemus ei libamina, sicuti fecimus nos et patres nostri, et reges nostri, et principes nostri, in civitatibus Judæ, et in viis Hierosolymæ. « Reginam cæli » vocant Venerem. Nam et Græci nuncupant eam Uraniam, id est, cœlestem. Hæc autem agentes, ait, potiti sumus bonis ad satietatem. [18] At cum deseruimus cultum ejus, bello et fami traditi sumus. Tum mulieres impudentius vociferabantur :

VERS. 19. Quod si nos sacrificamus reginæ cæli, et libamus ei libamina, nunquid absque viris nostris fecimus ei placentas, et tibavimus ei libamina? Impium quidem factum est, sed dictum verum. In his enim quæ superius exposuimus, **582** dixit Deus omnium : « Anne vides, quid isti agant? Filii eorum colligunt ligna, et patres eorum ignem accendunt, et mulieres eorum subigunt farinam, unde faciant placentas militiæ cæli d. » [20-25.] Propheta rursus respondit cunctis : Ob superstitiosum deorum cultum et circa idola errorem, Dominus Deus omnimodis supplicii vos affecit. Hos enim fructus transgressio legis producere solet. Quos licet perspectos habueritis, pertinaces tamen fuistis in insano errore.

Perseverate itaque in confessionibus vestris, et perficite desideria vestra. (VERS. 26.) Verumtamen audite verbum Domini. Ecce ego juravi per nomen meum magnum, dixit Dominus Deus, si amplius invocatum fuerit nomen meum per os cujusquam Judæi, dicentis, vivit Dominus, in universa terra

Cap. vii, 17, 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ ἐφ' — Ἰουδ. Ita quoque Grab. ⁷⁶ B ταυτά. ⁷⁷ τούτων — γῆν. Hæc sensum, non verba vers. 14 exprimunt. ⁷⁸ B ἐξόσαν. ⁷⁹ Βαβ. B δυσσεβέστεροι, rectius, ut videtur. ⁸⁰ ὅτι — λόγων. Des. apud LXX. ⁸¹ B ἀνεχόμεθα. ⁸² Τὸν λόγ. Ita Compl. Rec. lect. est ὁ λόγος. ⁸³ λόγ. B πρæm. τόν. ⁸⁴ ἐν διόδ. Rec. lect. ἐξωθεν. ⁸⁵ B ἀπῆλθον. ⁸⁶ εἰ. Des. in B et apud LXX. ⁸⁷ ἐθ. Rec. lect. est θυμῶμεν. ⁸⁸ Rec. lect. ἐσπείσαμεν. ⁸⁹ B ἤρμηνευμένοις. ⁹⁰ ποιούσι. Quæ h. l. des. vide supra, c. 7, 17. ⁹¹ Rec. lect. est ἐνεμείνατε, perseverastis. ⁹² ὁμ. Hebr. votis. ⁹³ Rec. lectio est, ποιούσαι ἐποιήσατε. ⁹⁴ Πλ. Rec. lect. διὰ τοῦτο. ⁹⁵ Κυρ. Des. h. l. nonnulla ex vers. τῶν Ο'. ⁹⁶ ὁ Θεός. Des. apud Ο'. ⁹⁷ καλ. Des. quidem apud Ο', sed suppletum est a Grab. ⁹⁸ Ἰουδ. λέγ. Rec. lect. Ἰουδα εἶπεψ.

ἰσ', ἰζ'. Τὸν λόγον ⁸⁸ γὰρ, φησὶν, ὃν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὄνοματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθά σου. Ὅτι ποιούντες ποιήσομεν πάντα λόγον ⁸⁹, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμῶν τῆ βασιλίσσης τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ πατέρες ἡμῶν καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἀρχοντες ἡμῶν, ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν διόδοις ⁹⁰ Ἰερουσαλήμ. « Βασίλισσαν οὐρανοῦ » τὴν Ἀφροδίτην καλοῦσι, καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτὴν Οὐρανίαν προσαγορεύουσι. Ταῦτα δὲ, φησὶ, ποιούντες, εἰς κόρον ἀπελευσάμεν ⁹¹ τῶν ἀγαθῶν· τὴν δὲ ταύτης θεραπείαν καταλιπόντες, καὶ πολέμῳ, καὶ λιμῷ παρεδόθημεν. Εἶτα αἱ γυναῖκες ἀναιδέστερον ἐβόων·

B ἰς', ἰζ'. Τὸν λόγον ⁸⁸ γὰρ, φησὶν, ὃν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὄνοματι Κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθά σου. Ὅτι ποιούντες ποιήσομεν πάντα λόγον ⁸⁹, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμῶν τῆ βασιλίσσης τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ πατέρες ἡμῶν καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἀρχοντες ἡμῶν, ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐν διόδοις ⁹⁰ Ἰερουσαλήμ. « Βασίλισσαν οὐρανοῦ » τὴν Ἀφροδίτην καλοῦσι, καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτὴν Οὐρανίαν προσαγορεύουσι. Ταῦτα δὲ, φησὶ, ποιούντες, εἰς κόρον ἀπελευσάμεν ⁹¹ τῶν ἀγαθῶν· τὴν δὲ ταύτης θεραπείαν καταλιπόντες, καὶ πολέμῳ, καὶ λιμῷ παρεδόθημεν. Εἶτα αἱ γυναῖκες ἀναιδέστερον ἐβόων·

C ἰθ'. Ὅτι εἰ ⁸⁸ ἡμεῖς ἐθέλομεν ⁸⁷ τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐσπένδομεν ⁸⁹ αὐτῇ σπονδὰς, μὴ ἀνευ τῶν ἀνδρῶν ἡμῶν ἐποιήσαμεν αὐτῇ χυθῶνας, καὶ ἐσπείσαμεν αὐτῇ σπονδὰς; Ἀσεβὲς μὲν τὸ γεγενημένον, ἀληθὲς δὲ τὸ εἰρημένον· καὶ γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐρμηνευομένοις ὁ τῶν ⁹² δλων Θεὸς ἔφη, « Ἡ οὐχ ὄρας, τί οὗτοι ποιοῦσιν ⁹³; Οἱ υἱοὶ αὐτῶν συλλέγουσι ξύλα, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καλοῦσι πῦρ, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν τρίβουσι στέαρ, τοῦ ποιῆσαι χυθῶνας τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ὅ μόντοι προφήτης πρὸς ἄπαντας ἀπεκρίνατο, ὅτι ταύτης ἕνεκα τῆς δεισιδαιμονίας, καὶ τῆς περὶ τὰ εἰδωλα πλάνης, τὰς παντοδαπὰς ὁμίην ὁ Δεσπότης Θεὸς ἐπήγαγε τιμωρίας. Τῆς γὰρ τοῦ νόμου παραβάσεως οὗτοι καρποὶ· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτους θεώμενοι περὶ τὴν πλάνην μεμήγατε.

D Ἐμείνατε ⁹¹ τὸν τὴν ταῖς ὁμολογίαις ⁹² ἡμῶν, καὶ ποιούντες ποιήσατε ⁹³ τὰς εὐχὰς ἡμῶν. (κς'.) Πλὴν ⁹⁴ ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου ⁹⁵. Ἰδοὺ ἐγὼ τῷ ὄνοματι μου τῷ μεγάλῳ, εἶπε Κύριος ὁ Θεός ⁹⁶, ἂν γένηται ἐπὶ ὄροσόν μου καλούμενον ⁹⁷ ἐν τῷ στόματι καρτὸς Ἰουδαίου ⁹⁸ λέγον-

τος, Ζη ²⁰ Κύριος, ἐν ᾧ δὴ γῆ Αἰγύπτου. Πάλιν ἄδειξεν ἔθνος, ὡς οὐδὲν ὁμομοκῶς ὑπερκαίμενον ἔχει· ἀπειλεῖ δὲ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ διαγούσιν Ἰουδαίοις πανωλεθρίαν· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν εἰρημένων δεδύλωκε· συμφωνεῖ δὲ τὰ ἐξῆς. Ἀπειλεῖ γὰρ αὐτοῖς καὶ λιμὸν καὶ ῥομφαίαν, καὶ τοῖς ταῦτα διαφεύγουσι ²¹ μετανάστασιν. « Καὶ γνώσονται πάντες ²² οἱ κατέλοιποι Ἰουδαῖοι ²³, οἱ παροικοῦντες ²⁴ ἐν γῆ Αἰγύπτῳ ²⁵, τίνος λόγος ²⁶ ἐμμένει ²⁷, ὃ ἐμὲς ἢ ὁ αὐτῶν. Δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν πραγμάτων τὴν τῶν ἰσθμῶν λόγων ἀλήθειαν.

κθ'. Καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, φησὶ ¹⁰ Κύριος, ἐτι ἐπισημασθήσομαι ἐγὼ ἐπ' ὑμᾶς ἐν ¹¹ τῷ τόπῳ τοῦτόφ εἰς κακὰ, ὅπως γινώσκε, ὅτι στασίσι στήσονται οἱ λόγοι μου ἐπ' ὑμᾶς εἰς κακὰ. Ἡ τῶν πραγμάτων ἐκδοσις δείξει τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν. ¹² Ὅσοι γὰρ τὸν Σεδεκίαν παρέδωκα τῷ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεῖ· οὕτω τὸν Φαραὼ Οὐαφρῆ, πρὸς ὃν ὑμεῖς καταφυγέτε, παραδώσω τῷ Ναβουχοδονόσορ Οὐαφρῆ δὲ καλεῖ τὸν Φαραῶν, διδάσκων, ὡς τοῦτο μὲν εἶχε κύριον ὄνομα ¹³, τὸ δὲ γε Φαραῶ τῆς βασιλείας δηλωτικόν. Οὕτω καὶ τοὺς ἡμετέρους ὀνομάζομεν βασιλέας, Τιβέριος Καίσαρ, καὶ Κλαύδιος Καίσαρ· καὶ ἔστι τὸ μὲν κύριον, τὸ δὲ τῆς βασιλείας ἴδιον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΜΕ'.

Οὕτω ταύτην τὴν ἱστορίαν συμπλεγμένην συμπεράνας προφητεῖαν ¹⁴, πρεσβυτέρως ἀναμνησθεὶς προφήτευσας, ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωακείμ εἰπεῖν τῷ Βερούχ προστάθῃ.

β'. ε'. Εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἐπιστὸν ¹⁵ Βαροὺχ εἶπας· Οἱμοὶ! ὅτι προσέθηκε Κύριος πόνον ¹⁶ ἐπὶ κόπον μου. Ἐκοιμήθην ¹⁷ ἐν στεναγμοῖς, καὶ ἀνάπαυσιν οὐχ εἶδον ¹⁸. Οὕτως σιπὲ ἀυτῷ· Οὕτως εἶπε Κύριος, Ἰδοὺ ἐγὼ ¹⁹ ὠκοδόμησα, ἐγὼ κατέλιον ²⁰ καὶ οὐκ ἐφύτευσα, ἐγὼ ἐκτίλω ²¹· καὶ σύμασας τὴν γῆν ἐκείνην. Καὶ σὺ ζητεῖς ²² σεαυτῷ μεγάλα· Μὴ ζητεῖς ²³, ὅτι Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω κακὰ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, λέγει Κύριος· καὶ δώσω τὴν ψυγὴν σου εἰς εἴρημα, ἐν παντὶ τόπῳ οὗ ἐὰν βα-

Aegypti. Ostendit iterum iusjurandum, eum qui juravit nihil habere excellentius. Communatur autem internecionem Judæis in Aegypto degentibus. Hoc enim per jam dicta declaravit, et his respondent ea quæ sequuntur. [28] Minatur enim eis et famem, et gladium, et his qui ista effugerint, translationem. « Et cognoscent omnes reliqui Judæi habitantes in Aegypto, cuius sermo permaneat, 583 meus an illorum. » Ex ipsarum rerum eventa cognoscent sermonum meorum veritatem.

VERS. 29. Et hoc vobis signum, dicit Dominus. Nam ego visitabo vos in loco isto in mala: ut scialis fore ut consistant sermones mei contra vos in mala. [30] Rerum exitus sermonum veritatem demonstrabit. Sicut enim tradidi Sedeciam regi Babyloniorum: ita tradam Pharaonem Vaphre, ad quem vos confugitis, ipsi Nabuchodonosori. Vocat autem Pharaonem Vaphre, docens hoc illi proprium nomen fuisse, nomen autem Pharaonis dignitatem regiam significare. Sic etiam a nobis nostri appellantur imperatores, Tiberius Cæsar, Claudius Cæsar: quorum alterum nomen est proprium, alterum regno convenit.

CAPUT XLV. (Græc. LI, sub finem.)

Absoluta in hunc modum historia perplexa hujus prophetiæ, antiquiorem prædictionem commemorat, quam referre jussus est Barucho temporibus C Joacimi.

VERS. 2-5. Dixit Dominus Deus Israelis: Quia tu, Baruch, dixisti, Heu mihi! quia addidit 584 Dominus laborem labori meo: dormivi in gemitibus, et non inveni requiem. Sic dices ei: Ille dicit Dominus: Ecce quos adificavi, ego destruiam, et quos plantavi, ego evellam, et terram illam universam. Et tu quæris tibi grandia? Noli quærere: quia ecce ego adduco mala super universam carnem, dicit Dominus; et dabo animam tuam quasi rem inventam, in omni loco, quocunque viveris. Do-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Ζη Κύρ. Des. in B. ¹ ἐν — Αἴγ. Rec. lect. ἐπὶ πάσῃ γῆ Αἰγύπτῳ. ² B διαφυγοῦσι. ³ πάντες. Des. apud O, additum autem est a Grabio. Exstat quoque infra ad Ezech. xxx, 4, 5. ⁴ Ἰουδ. Rec. lect. est Ἰουδα. infra, l. c. leg. τοῦ Ἰούδα. ⁵ παροιχ. Ita quoque infra leg. l. c. Sed cod. Vat. habet καταστάντες. Alex. καταβαίνοντες. ⁶ Αἴγ. Apud O seq. κατοικήσαι (Alex. παροικήσαι) ἐκεῖ. ⁷ τ. λόγ. infra l. c. inverso ordine leg. λόγος τίνος, ut apud O. ⁸ ἐμμ. Ita Compl. infra autem l. c. est ἐμμενέει, juxta rec. lect. ⁹ ὁ — αὐτῶν. Hæc existant tantum in Compl. et Grab. edit., adduntur quoque infra, l. c. ¹⁰ φ. K. Apud Grab. tantum leg. ¹¹ ἐν — ὑμᾶς, εἰς κακὰ. hisdem verbis hæc existant apud Grab., ubi tamen in fine hujus v. leg. : εἰς πο. ἡρά. Alias hæc omnia, præter ultima verba, εἰς πονηρά, solent in edit. τῶν O' omitti, excerpta Compl. quæ tamen non plane eadem h. l. habet. infra, ad Ezech. l. c. ista omnia des. inde a verbis ὅτι ἐπισκίψομαι. ¹² Ὅσπερ, x. τ. λ. Vers. 30, ad quem hæc pertinent, infra, l. c. ita se habet: Ἰδοὺ ἐγὼ ἐδώκω τὸν Φαραῶν (illud Φαραῶν exstat tantum in Compl. et apud Grab.) Οὐαφρῆ βασιλέα Αἰγύπτου ἐκδοτον (illud ἐκδ. des. apud O) εἰς χεῖρας ἐχθρῶν. (rec. lect. ἐχθροῦ) αὐτοῦ καὶ εἰς χεῖρας ζητούντων (ita Alex.) ἐχθρῶν αὐτοῦ, καθὼς ἐδώκω τὴν Σεδεκίαν βασιλέα Ἰουδα εἰς χεῖρας Ναβουχοδονόσορ βασιλέως Βαβυλωνῶν ἐχθροῦ αὐτοῦ καὶ ζητούντος ψυχὴν αὐτοῦ. ¹³ ὄνομα. B addit: τὸ δὲ γε Φαραῶ τῆς βασιλείας σημαντικόν· οὕτω καὶ ὁ πρὸ τούτου Φαραῶ Νεγαῶν προσηγορεύετο. Καὶ ἦν τὸ μὲν Νεγαῶν κύριον. Hæc ad alium pertinere videntur. ¹⁴ B προφητεία. ¹⁵ B sol. Tunc autem leg. esset ἐπὶ pro ἐπέει, ut habent edit. Compl. et Grab. quæ hæc juxta Hebr. ad vers. 2 referunt. ¹⁶ πόνον — μου. Rec. lectio est; κόπον ἐπιπόνον παρ. B κόπον ἐπὶ πόνον. ¹⁷ ἐκ. ἐν στ. Hebr. laboro in gemitu meo. ¹⁸ B ἠῶρον. ¹⁹ ἐγὼ οὐς. B ἄ. ²⁰ καθ. Ita Ald., sed B habet καταίρω, juxta rec. lect. ²¹ ἐκτ. B ἐκτίλω, juxta rec. lect. ²² καὶ — ἐκ. Hæc addidit etiam Grab., cum des. apud LXX. Ita fere Compl. ²³ ζητ. Rec. lect. ζητήσεις. ²⁴ ζητ. Rec. lect. ζητήσης.

minus consolatur Baruchum ministrantem prophetæ, et oracula scribentem, conquerentem et ægre ferentem : hortaturque, ut vitam hanc dolore plenam generoso animo ferat. Si enim, ait, cunctum populum, quem eduxi ex Ægypto, et plantavi in terra ista, exstirpo nunc et amputo, totque suppliciiis afficio, tristaris tu, quod non solus vivas in tranquillitate? Certe te non ita agere oportet. Ego tamen de te sollicitus ero : et dum ulciscar de his, tibi consolationem afferam, et ubicunque degas, providentiam meam experire. Quamobrem decet nos, qui ista didicimus, non inique ferre, cum molestum quidpiam nobis obvenerit : sed a Deo meliora postulare, tolerare nihilominus præsentia. Hanc enim patientiam nostram Dominus animadvertens, non sinet nos tentari supra vires nostras, sed faciet cum tentatione exitum, ut possimus sustinere *. Cui competit gloriæ et magnificentiæ, cum unigenito 585 ejus Filio, et sanctissimo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

* I Cor. x, 13.

A *διση* ²⁸ *ἔχει*. Ψυχαγωγεί τὸν Βαρούχ ὁ Δεσπότης διακονοῦντα τῷ προφήτῃ, καὶ τοὺς χρησμούς γράφοντα, καὶ σχετιάζοντα, καὶ δυσχεραίνοντα· τὸν δὲ βίον τὸν ὀδύνης μεστὸν φέρειν γενναίως παρεγγυᾷ. Εἰ γὰρ ἅπαντα, φησί, τὸν λαὸν, ὃν ἐξήγαγον ἐξ Αἰγύπτου, ἐφύτευσα δὲ ἐν τῇ γῆ ταύτῃ, ἀνασπῶ νῦν, καὶ ἐκκόπτω, καὶ τοσαύταις παραδίδωμι τιμωρίαις, οὐ ἀλύεις, ὅτι μὴ μόνος ἐν εὐθυμίᾳ διάγεις; ἀλλ' οὐ χροῖ σε τοῦτο δρᾶν· ἐγὼ δὲ ὁμῶς φροντιῶ σου, καὶ τοῦτοις ἐπάγων τὴν τιμωρίαν, σοὶ προσοίσω παραψυχὴν· καὶ ἐνθα ἂν διάγῃς, τῆς παρ' ἐμοῦ τεύξῃ κηδεμονίας. Προσῆκει τοίνυν ἡμᾶς ταῦτα μεμαθηκότας, μὴ δυσχεραίνειν, ὅταν ἡμῖν προσβάλλῃ τι λυπηρὸν, ἀλλ' αἰτεῖν μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ βελτίω, φέρειν δὲ τὰ παρόντα· ταύτην γὰρ ἡμῶν τὴν καρτερίαν ὁ Δεσπότης ὀρῶν, οὐκ ἐάσει πειραθῆναι ὑπὲρ δυνάμεθα· ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκδοσιν, τοῦ δυνηθῆναι ἡμᾶς ὑπενεγκεῖν· ἢ πρέπει δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια, σὺν τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

VARIÆ LECTIONES.

²⁸ βαδ. Rec. lect. βαδίσσης.

TOMOS Θ'.

LIBER NONUS.

CAPUT XLVI. (Græc. XXVI.)

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

VERS. 1. *Sermo factus a Domino ad Jeremiam prophetam contra omnes gentes. Post finem impositum prophetiis de populo, vaticinatur quæ eventura sint aliis gentibus, docens, se esse omnium opificem, Deum ac Dominum. [2] Primo itaque loco narrat de Ægypto, designato tempore prophetiæ. Impleta enim est post mortem Pharaonis Nechao, qui Josiam interfecit juxta fluvium Euphratem, atque itidem ipse occisus est a rege Babyloniorum.*

VERS. 3, 4. *Assumite arma, et scuta, et ducite ad bellum. Et sternite equos, et ascendite, equites, state in galeis vestris : torquete hastas, et induite loricas vestras. Quia his confidebant, equitandi scilicet peritiæ, et omni generi armorum, his uti jubet, docens ea fore inutilia. Hoc enim indicant ea quæ sequuntur.*

α'. Ὁ ²⁸ λόγος ὁ γερόμερος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν τὸν προφήτην ἐπὶ πάντα ²⁷ τὰ ἔθνη. Πέρας ἐπιθεῖς ταῖς περὶ τοῦ λαοῦ προφητείας, τοῖς ἄλλοις ἔδνει τὰ γενησόμενα προθεσπίζει, διδάσκων ὅτι πάντων ἐστὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ Θεὸς, καὶ Δεσπότης. Τὰ πρῶτα μέντοι περὶ τῆς Αἰγύπτου διέξεισι· διδάσκει δὲ καὶ τὸν τῆς προφητείας καιρὸν· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Φαραὼ Νεχαὼ τελευτὴν ἡ πρόβλεψις γίνεται· οὗτος δὲ παρὰ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν τὸν Ἰωσίαν ἀνείλεν· ἀνηρέθη δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ τῶν Βαβυλωνίων βασιλέως.

γ', δ'. Ἀνυλάθετε ²⁸ ὄπλα, καὶ ἀσπίδας, καὶ προσαράγετε ²⁹ εἰς πόλεμον. Καὶ ἐπιστάγετε ²⁹ ἵππους, ἐπίθετε ἵππεῖς, κατάστρεψτε ἐν ταῖς περικεφαλαίαις ὄμων, προβάλλετε ³¹ δόρυτα, καὶ ἐνδύσασθε θώρακας ὄμων ³². Ἐπειδὴ τοῦτοις ἐθάβρουν, ἵππικῇ τε ἐμπειρίᾳ, καὶ πανοπλίᾳ, τοῦτοις κερῆσθαι παρακελεύεται, διδάσκων ὡς ἀνόνητα ταῦτα ³⁰. Τὰ γὰρ ἐξῆς τοῦτο δηλοῖ.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Ὁ — ἔθνη. Ita quoque Grab. ²⁷ πάντα. Abest ad Hebr. ²⁸ Ἄν. ὄπλα. Hebr. Parate clypeum. ²⁹ ποσαγ. Hebr. accedite. ³⁰ Καὶ ἐπ. B ἐπισυνάγετε. ³¹ Rec. lect. προσβάλετε. ³² ὄμ. Abest. ab Hebr. ³³ ταῦτα. Des. in B.

ε. Τι ὅτι αὐτοὶ προοῦνται²⁴, καὶ ἀποχωροῦσιν ἅ
 ἐκίσω; Διδόει οἱ ἰσχυροὶ αὐτῶν κοπήσονται.
 Φυγῆ ἔφυγον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψαν περιχώμου-
 ροὶ²⁵ κυκλόθεν, λέγει Κύριος. Ἔϊτα προσ-
 τατικῶς·

ς. Μὴ φευγέτω ὁ κοῦφος, καὶ μὴ ἀνασωζέσθω
 ὁ ἰσχυρὸς ἐπὶ βοφρᾶν· τὰ πρὸς²⁶ Ἐυφράτην ἠσθέ-
 ησαν, καὶ²⁷ πεπτώκασιν. Ἐπειτα τῆς προτέρας
 ἐπικραξίας ἀναμιμνήσκει·

ζ, η'. Τίς οὗτος ὡς ποταμὸς ἀναθήσεται, καὶ
 ὡς ποταμοὶ²⁸ κυμαίνει²⁹ τὰ ὕδατα αὐτοῦ, Αἴγυ-
 πτος³⁰ ὡς ποταμὸς ἀναβαίνων³¹, καὶ ὡς ποταμὸς³²
 ἐκταράσσει³³ τὰ ὕδατα αὐτῆς. Ἐπιδεικνυσι δὲ
 αὐτῆς καὶ τοὺς ἀλαζονικοὺς λόγους. « Καὶ εἶπεν,
 Ἄναβήσομαι, καὶ κατακαλύψω³⁴ γῆν, καὶ ἀπολώ³⁵
 πόλιν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ. » Καὶ διδά-
 σκων, ὡς οὐ συμβαίνει τὰ πράγματα τῇ φαντασίᾳ
 τῶν λογισμῶν, εἰρωνικῶς φησιν·

θ. Ἐπίθητε ἐπὶ τοὺς ἰακκούς, παρασκευάσατε³⁶
 τὰ ἄρματα, ἐξέλθετε³⁷, οἱ μαχηταί. Λέγει δὲ τῶν
 Αἰγυπτίων τοὺς ἐπικούρους. « Αἰθίοπες³⁸ καὶ Αἰθῦες
 καθωπλισμένοι ὄπλοις, καὶ Λυδοὶ ἀνάβητες, ἐκτινά-
 ζετε³⁹ τόξον. » Ἔϊτα διδάσκει ὡς τοῦ Θεοῦ νεύοντος
 καταλύεται τῶν Αἰγυπτίων τὸ θράσος.

ι. Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῷ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν
 ἡμέρα ἐκδικήσεως, τοῦ ἐκδικῆσαι τοὺς ἐχθρούς⁴⁰
 αὐτοῦ· καὶ καταφάγεται ἡ μάχαιρά μου κρέατα⁴¹,
 καὶ ἐμπλησθήσεται, καὶ⁴² μεθυσθήσεται ἀπὸ τοῦ
 αἵματος αὐτῶν. Δηλοῖ δὲ διὰ τούτων τῶν ἀνηρημέ-
 νων τὸ πλῆθος. « Ὅτι θυσία τῷ Κυρίῳ Σαβαὼθ⁴³
 ἀπὸ⁴⁴ γῆς βοφρᾶ ἐπὶ πεταμῶ Ἐυφράτη. » Ἐπειδὴ
 δίκας τῆς ἀπειθείας ἔδωκαν⁴⁵ οἱ Αἰγύπτιοι καὶ τοῦ
 Θεοῦ βουλευθέντος ἀνηρέθησαν, διὰ τοῦτο⁴⁶ θυσίαν
 κέκληκε τὴν ἐκείνων σφαγὴν

ια. Ἀνάβηθι Γαλαὰδ, καὶ λάβε ρητίνην παρ-
 θέτω θυγατρὶ Αἰγύπτου. Καὶ οἱ τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφοὶ
 ρητίνην καὶ στακτὴν ἀπεκόμισαν εἰς τὴν Αἴγυπτον.
 Ἡ δὲ ρητίνη δένδρων ἐστὶ δάκρυον εἰς φάρμακα
 ἐπιτήθειον· γεωργεῖ δὲ μάλιστα ταύτην ἡ Γαλαὰδ·
 εἴρηκε δὲ ταῦτα κατ' εἰρωνεϊαν, δεικνύς τὸ τοῦ πά-
 θους ἀνήκεστον. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ καὶ τὰ ἐξῆς. « Εἰς
 κύνιν ἐκλήθυνας ἰάματά σου· ὠφέλεια⁴⁷ οὐκ ἐστὶν
 ἐν σοί. » Καὶ δεικνύς τὸ μέγεθος τῆς πληγῆς, ἐπ-
 ῆγγαγεν·

ιβ. Ἦκουσαν ἔθνη φωνῆς σου⁴⁸, καὶ τῆς κραυ-
 γῆς σου ἐκλήσθη ἡ γῆ, ὅτι μαχητὴς⁴⁹ πρὸς μα-
 χητὴν ἠσθέτησαν· ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔπεσαν⁵⁰ ἀμφὸ-
 τανοί. Προηγόρευκε⁵¹ διὰ τούτων καὶ τὴν ἰσομένην
 τῶν νενικηκότων κατάλυσιν. Ταῦτα μενοῦν περὶ τῆς

VERS. 5. Cur ipsi pavent, et recedunt retro? Quia
 fortes eorum cadentur : fuga fugerunt, et non sunt
 reversi obsessi in circuitu, ait Dominus. Deinde
 imperando :

VERS. 6. Ne fugiat 586 levis, et ne servetur
 fortis ad Aquilonem. Quæ juxta flumen Euphratem
 infirmata sunt, et ceciderunt. Postea meminit pri-
 stinæ prosperitatis :

VERS. 7, 8. Quis est iste, qui tanquam flumen
 ascendet, et fluviorum instar inundant aquæ ejus?
 Ægyptus sicut flumen ascendens, et velut flumen
 perturbat aquas suas. Ostendit autem sermones
 ejus arrogantia plenos. « Et dixit : Ascendam, et
 tegam terram, perdam civitatem, et habitantes in
 ea. » Et ut ostendat, non succedere prout animus
 sibi cogitatione sinxerat, ironice dicit :

VERS. 9. Conscendite equos, præparate currus,
 egredimini, pugnatores. Dicit autem et adjutores
 Ægyptiorum. « Æthiopes et Libyes instructi armis,
 et Lydi, ascendite, et intendite arcum. » Tum docet
 Dei nutu temeritatem Ægyptiorum everti.

VERS. 10. Et dies ille Domino Deo nostro dies
 vindictæ, ut pœnas sumat de inimicis suis. Et de-
 vorabit gladius meus carnes, et saturabitur : et
 inebriabitur sanguine eorum. Quibus verbis declarat
 interfectorum multitudinem. « Quia sacrificium
 Domino exercitum a terra Aquilonis, super
 flumen Euphratem. » Quoniam Ægyptii luerunt
 pœnas impietatis, et Deo volente 587 sunt occisi,
 idcirco cædem illorum appellavit sacrificium.

VERS. 11. Ascende in Galaad, et cape resinam
 virgini filiæ Ægypti. Etiam fratres Josephi resinam
 et stacten detulerunt in Ægyptum. Resina vero
 est arborum lacryna, medicamentis apta : quam
 potissimum excolit Galaad. Dixit autem hæc per
 ironiam, ostendens morbum esse incurabilem,
 quod sequentia demonstrant. « Frustra auxisti
 medicamina tua : utilitas non est in te. » Et osten-
 dens plagæ magnitudinem, subjunxit :

VERS. 12. Audierunt gentes vocem tuam, et cla-
 more tuo repleta est terra. Quia pugnator adversus
 pugnatorem infirmatus est : eodem loco cecidit uter-
 que. Per hæc etiam vincientium futuram prænun-
 tiavit internecionem. Hæc igitur propheta vaticin-

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ Τι ὅτι αὐτ. πτ. *Hebr.* Cur video illos territos? ²⁵ περ. *Des.* in *B.* *Hebr.* terror est circumquaque.
²⁶ πρὸς. *Rec. lect.* est παρὰ τόν. ²⁷ καί. *Des.* in *B.* ²⁸ B ποταμῶν. ²⁹ κυμ. τὰ ὕδ. αὐτ. *Rec. lect.* est
κυμαίνουσιν (*Alex.* κυμανούσιν) ὕδωρ. ³⁰ Αἴγ. — ὕδ. αὐτ. *Rec. lectio,* ὕδατα Αἰγύπτου ὡς ποταμὸς
ἀναβήσεται. ³¹ B ἀναβαίνει. ³² B ποταμῶν. Ita quoque *Grab.* ³³ *Grab.* ἐκταράσσειται. ³⁴ B κατακόψω.
³⁵ ἀκ. *Ex B suppl.* ³⁶ πρᾶσακ. *Hebr.* quasi insanos vos gerite. ³⁷ *Rec. lect.* ἐξέλθατε. ³⁸ *Rec. lect.*
Αἰθίοπων. ³⁹ *Rec. lect.* ἐνταίνατα. ⁴⁰ B τὸν ἐχθρόν. ⁴¹ μου κρέατα. *Des.* in *Hebr.* *Recepta lect.* est,
Κυρίου. ⁴² Καὶ μεθ. *Des.* in *B.* ⁴³ Σαβ. *Add.* in *cod. Alex.* ⁴⁴ ἀπό. *B.* ἐπὶ. ⁴⁵ B ἔδοσαν. ⁴⁶ δ. τ.
B τρυκαῦτα. ⁴⁷ ὠφ.—*sof.* *Hebr.* restitutio non erit tibi. ⁴⁸ φων. σου. *Hebr.* ignominiam tuam. ⁴⁹ μαχ.
— ἰσθ. *Hebr.* fortis in fortem impexit. ⁵⁰ B ἔπεσον. ⁵¹ B προηγόρευεν.

natus est de priore belli cladē. [13, 14] In sequen- A
tibus prædicit venturum in Ægyptum exercitum
Nabuchodonosoris, et prophetiam indicari jubet
Magdolo, Memphi, Taphnis, universo denique
regno Ægyptiorum, et ait: « Sta et præpara te,
quia devoravit gladius smilacem tuam. » Syrus
pro *smilace* interpretatur, « quæ sunt in circuitu
tuo: » hoc enim ipsum smilax subindicat. Est
enim herba, quæ plantis succrescentibus implica-
tur. Figurata ergo adjutores Ægyptiorum sic ap-
pellavit: quorum cladem et fugam vaticina-
tus est.

VERS. 15. Quia 588 fugit Apis, vitulus electus
tuus: et non expectavit. « Vitulum electum » dicit
Apin. Sic autem bos erat, qui ab ipsis alebatur B
et adorabatur. Sermo igitur propheticus docet,
quam ob causam victi sint: quoniam scilicet vi-
tulum constituentes Deum, et in eo fiduciam col-
locantes, nullum adepti sint auxilium. « Quia Do-
minus dissolvit eum. » Id est, vitulum. Dissolvit
etiam illum, qui varia per illum edebat opera, et
seducebat homines.

VERS. 16. Et multitudo tua infirmata est, et ceci-
dit. Dicit item formidinem quæ illos invaserat: et
quod se mutuo hortabantur ad fugam, veriti hostes
et eorum adjutores. « Surgamus enim, ait, et re-
vertamur ad populum nostrum, et in patriam
nostram, ob gladium Græci. » Verisimile quidem
est quosdam etiam Græcorum in expeditione fuisse C
cum rege Babyloniorum. Arbitror autem eum
una Macedonum dominationem prædicare cum
Alexander, delecto Ægyptiorum regno, Macedoni-
bus eos servire coegerit.

VERS. 17. Vocate nomen Pharaonis Nechao, regis
Ægypti, Saon ceber emoed. Syrus ista sic in-
terpretatus est: « Vocate nomen ipsius, perturbans;
et transferens tempora. » Quondam enim Ægy-
ptiorum imperium potens erat, et vicinas gentes
perturbabat, multorumque res prosperas mutabat
589 in adversas.

VERS. 18. Vivo ego, dicit Dominus Deus, rex
exercituum nomen illi. Et æternitatem illius et po-
tentiam simul nos docuit. « Quia sicut est Thabor D
in montibus, et sicut Carmelus in mari, ita ven-
niet. » Quasi dicat, Ne dubitaveris. Quemadmodum

προτέρας ἤττης προεθέσπισεν ὁ προφήτης. Ἐν δὲ τοῖς
ἐξῆς προλέγει τὴν εἰς Αἴγυπτον Ναβουχοδονόσορ 62
στρατιῶν 63, καὶ παρεγγυᾷ μνησθῆναι τὴν πρόβη-
σιν τῇ Μαγδῶλῳ 64, καὶ τῇ Μέμφει, καὶ τῇ Ταφνάς,
καὶ μέντοι καὶ πάσῃ τῇ Αἰγυπτίων βασιλείᾳ, καὶ
φησιν: « Ἐπίστηθι, καὶ ἐτοίμασον σεαυτὴν 65, ὅτι
κατέφαγεν ἡ μάχαιρα τὴν σμίλακά σου 66. » Ὁ Σύ-
ρος τὴν σμίλακα, « τὰ ἐν κύκλῳ σου » ἠρμήνευσε·
ταυτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἡ σμίλαξ αἰνίττεται· βοτάνη γάρ
ἔστι συμπλεκόμενη τοῖς παραφυομένοις φυτοῖς· τρο-
πικῶς τοίνυν τοὺς ἐπικουρούς τῶν Αἰγυπτίων οὕτως
ὠνόμασεν, ὧν τὴν ἦτταν καὶ τὴν φυγὴν προεθέ-
σπισε.

ιε'. Διότι 67 ἐφυγεν ὁ Ἄπις 68, ὁ μόσχος σου ὁ
ἐκλεκτός, καὶ οὐκ ἐμεινε. « Μόσχον ἐκλεκτόν » τὸν
Ἄπιν λέγει· βούς δὲ ἦν οὗτος, παρ' αὐτῶν τρεφόμε-
νος καὶ προσκυνούμενος· διδάσκει τοίνυν ὁ προφητι-
κὸς λόγος τὴν αἰτίαν τῆς ἦττης· μόσχον γὰρ θεο-
ποιοῦντες, καὶ τοῦτω θαρρῶντες, ἐπικουρίας οὐκ
ἔτυχον. « Ὅτι· Κύριος παρέλυσεν αὐτόν 69. » Τοῦ-
ἐστι τὸν μόσχον. Παρέλυσε δὲ καὶ τὸν ἐν ἐκείνῳ
ἐνεργούντα, καὶ τοὺς ἀνθρώπους πλανῶντα.

ιζ'. Καὶ 70 τὸ πλῆθος σου 71 ἠσθένησε, καὶ
ἔπεσε. Λέγει δὲ καὶ τὴν ἐπισκήψασαν αὐτοῖς δειλίαν,
καὶ ὅτι ἀλλήλους προέτρεπον εἰς φυγὴν, δεδίοτες τοὺς
πολεμίους, καὶ τοὺς ἐκείνων ἐπικουρούς. « Ἀναστῶ-
μεν 72 γὰρ, φησί, καὶ ἀποστρέψωμεν 73 εἰς τὸν λαὸν
ἡμῶν, καὶ εἰς τὴν πατρίδα 74 ἡμῶν, ἀπὸ προσώπου
μαχαίρας Ἑλληνικῆς 75. » Εἰκόσ μὲν καὶ τινὰς τῶν
Ἑλλήνων τῷ Βαβυλωνίῳ 76 βασιλεῖ συστρατεύσαι·
ἠγοῦμαι δὲ, ὅτι κατ' αὐτόν 77 καὶ τῶν Μακεδόνων
προλέγει τὴν δυναστείαν· ὁ γὰρ Ἀλέξανδρος τῶν
Αἰγυπτίων καταλύσας τὴν βασιλείαν 78 Μακεδόσι δου-
λεύειν ἠνάγκασε.

ιζ'. Καλέσατε 79 τὸ ὄνομα Φαραῶ Νεχάω 80 βα-
σιλέως Αἰγύπτου Σαὼν 81 ἐσβεῖρ ἐμωῆδ. Ταῦτα
δὲ ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε· « Καλέσατε τὸ ἄνομα
αὐτοῦ, ταράττων, καὶ καιροὺς παραφέρων· » πάλαι
γὰρ ἰσχυρὰ ἦν τῶν Αἰγυπτίων ἡ βασιλεία, καὶ τὰ
πλάζοντα διετάραττεν ἔθνη, καὶ πολλῶν εὐπραξίαν
εἰς δυσπραξίαν μετέβαλε.

ιη'. Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος 82 ὁ Θεός, ὁ βασιλεὺς
τῶν δυνάμεων ὄνομα αὐτῷ. Καὶ τὸ αἰδίον αὐτοῦ
καὶ τὸ δυνατόν, κατὰ ταυτὸν ἡμᾶς ἐδίδαξεν. « Ὅτι
ὡσπερ 83 ἐστὶ τὸ θαθῶρ ἐν τοῖς ὄρεσι, καὶ ὡς Κάρ-
μηλος ἐν τῇ θαλάσῃ, οὕτως ἦξει. » Ἄντι τοῦ, Μὴ

VARIE LECTIONES.

62 Nab. B præm. τοῦ. 63 B στρατείας. 64 B Μαγδωλῷ. 65 σεαυτ. Exstat tantum apud Gr. b. et in B, qui habet σεαυτῆ. 66 τ. σμ. σου. Hebr. circuitus tuos. 67 Διότι ἐμεινε. Hebr. Cur tractus, s. prostratus est (sc. in terram), unusquisque fortium tuorum, nec consistit? Διότι leg. in Compl. Alii omnes habent Διατί. 68 ὁ Ἄπις. Des. in B. 69 παρ. αὐτ. Hebr. impulit eum. 70 Καὶ — ἔπεσε. Hebr. Multiplicavit impingentes: cecidit etiam (alter prope alterum). 71 σου. Des. in B. 72 ἀναστ. — ἀποστρ. B ἀποστρέψωμεν γὰρ, φησί. 73 Ed. prior hab. ἀναποστρέψωμεν. 74 τ. πατρ. B γῆν πατριᾶς. 75 Ἑλλ. Hebr. opprimientem. 76 B Βαβυλωνίῳ. 77 B αὐτῶν. 78 βασιλ. B præm. δυναστείαν καί. 79 Καλ. — ἐμωῆδ. Hebr. Clamarunt tibi, Pharao rex Ægypti ad vastitatem redactus est, præterinisit locum conventus. 80 Νεχ. Des. in B. 81 B Σαωνέδδερ ἐλωηλ, vitio librarii, ut videtur. Alias lectiones dedit Montf. in Hexapl. ad h. l. In cod. Rav. seq. καιρὸς παρεγένετο, quod ad Symm. pertinet. 82 Κύριος — βασιλ. Mutato ordine leg. esse vid. βασιλεὺς Κύριος ὁ Θεός. 83 ὡσπ. ἐστὶ τῷ θαθ. Rec. lect. ὡς τὸ Ἰταθύριον, scil. Compl. hab. θαθῶρ juxta Hebr.

ἀμφιβάλλης· ὡσπερ γὰρ ἀναμφισβητήτως ὁμολογοῦσι πάντες, καὶ τὸ θαῶν ὄρος εἶναι, καὶ τῆ θαλάσση πελάζειν, καὶ τὸν Κάρμηλον· οὕτως ἡ προρῶσις ἐχει τὸ ἀληθές.

θ'. Σκεπὴ ἀκουισμοῦ ποιήσον σεαυτῇ, κατοικοῦσα θυγάτηρ Ἀιγύπτου· ἀντὶ τοῦ, εὐτρεπῆς εἰς αἰχμαλωσίαν γενοῦ· λέγει δὲ καὶ τῆς βασιλευούσης πόλεως τὴν ἐρημίαν· ἡ γὰρ Μέμφις κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐγεγόνει πόλις βασιλική· καὶ τοῦτο ἡμεῖς ὁ θεοπέσιος Ἡσαΐας ἐδίδαξεν. « Ἐξέλιπον γὰρ, φησὶν, οἱ ἄρχοντες Τάνεως, καὶ ὑψώθησαν οἱ ἄρχοντες Μέμφεως.

κ'. Ἀδμαλὶς καλή ἡ κακὰλλοπισμέτη Αἰγυπτός. Τὸ ἰδέαστον αὐτῆς, καὶ ἀπειρόζυγον, καὶ τρυφήλου, διὰ τούτων δεδήλωκεν· καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐλέγχων ἀσθένειαν, διδάσκει, ὡς καὶ λίαν ὀλίγων ἐπιθούτων πολεμίων οὐκ ἠδυνήθησαν ἀντισχεῖν. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Ἀπόσπασμα ἀπὸ βορρᾶ ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν ».

κα'. Καὶ οἱ μισθωτοὶ αὐτῆς ἐν αὐτῇ, ὡς μύσχοι σιτευτοί. Τῶν ἐπικουρῶν δεδήλωκε τὴν ἀσθένειαν· ὁ γὰρ σιτευτὸς μύσχος τὴν μὲν γῆν οὐκ ἐργάζεται, ὑπὸ δὲ ἄλλων ἐσθίεται· λέγει δὲ καὶ αὐτῶν τὴν φυγὴν. « Ἀπεστράφησαν γὰρ, φησὶ, καὶ ἔφυγον ὁμοθυμαδόν· οὐκ ἔστησαν. » Ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν· « Ὅτι ἡμέρα ἀπωλείας ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ καιρὸς ἐδικήσεως αὐτῶν »· « Ἐδεῖ γὰρ αὐτοὺς δίκας δοῦναι τῆς ἀσεβείας· διδάσκει ὅ μόντοι διὰ τούτων, ὡς μακροθυμῆ χρώμενος ὁ Δεσπότης ὑστερον ἐπάγει τὴν τιμωρίαν.

κβ'. Φωνὴ αὐτῶν ὡς ὄρεως συρίζοντος. Τῶν ὁσπραγούτων ὄσιον τὸ στένειν καὶ συρίζειν, καὶ ὡς τῆς ἀθυμίας θερμαινόμενον ἐκφέρειν πνεῦμα. « Ὅτι ἐν ψάμμῳ πορεύονται »· Τὸ σαθρὸν αὐτῶν διὰ τούτων δεδήλωκε· καὶ γὰρ ὁ Κύριος τὸν ἀκούοντα τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιοῦντα, παρέβαλεν ἀνδρὶ μωρῷ, ἐπὶ τῆς ψάμμου τὴν οἰκίαν οἰκοδομήσαντι. « Ἐν ἀξίνας ἤξουσιν ἐπ' αὐτὴν, ὡς κόπτοντες ξύλα. » Εἶτα προστακτικῶς·

κγ'. Ἐκπόψατε τὸν δρυμὸν αὐτῆς, λέγει Κύριος ὁ Θεός, « δεῖ οὐ μὴ ἴλασθῃ ὁ Θεός, δεῖ κληθῆναι ὑπὲρ ἀριθμοῦ. Τουτέστι, τῶν ἐνοικούντων τὸ πλῆθος, « Καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀριθμὸς. » Ἀρμῶν αὐτὴν ἀπεικάζει, τοὺς πολεμίους δρυμοτόμοις.

κδ'. Κατησχύνθη θυγάτηρ Αἰγύπτου, παρεδόθη εἰς χεῖρας λαοῦ ἀπὸ βορρᾶ, εἶπε ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεός Ἰσραὴλ. Ταῦτα καὶ τοὺς Ἰουδαίους εἰς Αἴγυπτον καταλθεῖσι προεβίασεν ὁ προ-

enim absque dubio confidentur omnes, et Thabor montem esse, et Carmelum esse mari proximum, ita prædictio continet veritatem

VERS. 19. *Vasa migrationis fac tibi, habitatrix filia Ægypti* : pro, fias apta captivitati. Memorat etiam regie civitatis desolationem : Memphis enim temporibus illis erat urbs regia. Quod edocti sumus per divinum Isaiam. « Defecerunt enim, ait, principes Taneos, et exaltati sunt principes Memphæos ».

VERS. 20. *Vitula pulehra exornata Ægyptus*. His verbis declaravit illius indomitam et jugi expertem naturam, atque deliciis addictam ; et, magnam illorum arguens imbecillitatem, ostendit vel paucis advenientibus hostibus eos resistere non potuisse. Hoc enim est quod ait : « Evulsio ab aquilona venit ad eam. »

VERS. 21. *Et mercenarii ejus apud eam, velut vituli saginati*. Declarat autem auxiliorum imbecillitatem. Nam vitulus saginatus non colit terram, sed ab aliis comeditur. Eorum quoque fugam narrat. « Aversi sunt enim, ait, et fugerunt simul, non steterunt. » Et subjicit rationem : « Quia dies interitus venit super eos, et tempus vindictæ eorum. « Oportebat enim eos impietatis pœnas lære. Per hæc porro docet Dominum, ubi longa patientia fuerit usus, tandem postea supplicium infligere.

VERS. 22. *Vox eorum, quasi serpentis sibilantis*. Proprium est eorum qui rebus adversis premuntur, gemere et sibilare, et præ tristitia incalescentem promere spiritum. « In arena ambulabunt. » Debilitatem eorum his verbis ostendit ; etenim Dominus audientem verba sua, et non facientem, comparat viro stulto, qui domum ædificavit super arenam ; « Cum securibus venient contra eam, quasi cædens ligna. » Deinde imperando :

VERS. 23. *Excidite saltum ejus, dicit Dominus Deus*. Nam non propitiabitur Deus, quoniam multiplicat super locustam. Numerum incolarum intelligit. « Non est in eis numerus. » Assimilat eam saltui, et hostes silvæ cæsoribus.

VERS. 24. *Pudore perfusa est filia Ægypti, tradita est in manus populi ab aquilone, dicit Dominus exercituum, Deus Israelis*. Ista etiam propheta prædixit Judæis, cum descendissent in Ægyptum :

† Isa. xix, 13. † Matth. vii, 26.

VARIÆ LECTIONES.

ἡ B κατοικία θυγατρός. ἡ καλή. Des. apud O. et ad alium, ut videtur interpretem per tunc. ἡ ἐπ' αὐτ. Des. in B. ἡ κ. ἐφ. In B ponitur post ὁμοθυμαδόν. ἡ αὐτ. B add. ἡδῆ. ἡ B δι-εσπόμεθα. ἡ sup. Hebr. prohibet. ἡ ὑπὸ. B prem. τό. ἡ ἄμμῳ, juxta rec. lect. ἡ πορ. Ita Alex. Hebr. cum robore. ἡ Exx. Ita Compl. Rec. lect. est ἐκπόψουσι, juxta Hebr. ἡ ὁ Θεός. Additur in Alex. ἡ οἱ — ἀπρ. Hebr. non pervestigabitur, quia plures sunt locusta. ἡ ἢ. Ita cum B leg. esse videtur, ob sequens Θεός, cui B præm. ἀντὶ τοῦ. Editio Sirm. habebat sixasῆ, juxta rec. lect. ἡ ὁ Θεός. Existat in Ald. scilicet abest ab Hebr. ἡ εἶπε — Ἰσρ. Hæc ad vers. 25. pert., ubi recta a Grab. supplentur. Similia habet ed. Compl.

quando et lapides recondidit sub vestibulis palatii.

VERS. 25. *Ecce ego ulciscar Ammonem filium ejus. Ægyptii Jovem vocant Ammonem: a quo etiam regio Ammoniacæ denominata est. Huic delubrum maximum exstruxerunt. Filium autem ejus vocat Ammonem, eo quod ab ipsa factus sit deus: simulacrum enim est manufactum. Minatur ergo se traditurum Babylonii etiam idolum Ammon, simulque etiam alios deos eorum. Hoc enim sibi vult: « Et super Pharaonem, et super Ægyptum, et super deos ejus, et super reges ejus, et super Pharaonem, et super eos qui confidunt in eo. » Postes, ait, una omnes vincent, et regem, et principes, et idola, et copias auxiliares. Cæterum postquam tradita fuerit regi Babyloniorum, pristinam dominationem recuperabit.*

VERS. 26. *Postea enim, inquit, in tranquillitate vivet, juxta dies pristinos, dicit Dominus. [27] Deinde etiam Israël grata prædicat, et vaticinatur reditum e Babylone. Prænuntiat etiam Babyloniorum exitium.*

VERS. 28. *Tu vero, ait, ne timeas, serve mi Jacob, dicit Dominus, quia ego sum tecum. Etenim faciam consumptionem in omni gente, ad quam expuli te: te autem deficere non permittam. Et castigabo te in judicio, nec velut innocentem absolvam te. Medicinali castigatione te afficiam. Hoc enim sibi vult, « et castigabo te in judicio, nec velut incorruptum abire permittam. » Hoc enim indicat: « Non tamen velut innocentem absolvam te. »*

592 CAPUT XLVII. (Græc. XXIX. 4-7.)

[1] Deinde transfert prophetiam ad allophylos. Vocat autem allophylos eos qui incolebant Ascalonem, et Gazam, et Azotum, et Geth, et Accaron, aitque prædictionem factam suisse, antequam Pharaon percuteret Gazam. [2] Et comparat exercitum Babyloniorum torrenti exundanti, a quo quidem inundantur urbes, et delentur incolæ, ejuantes, strepitumque armorum et currum ferre non valentes. [3] Docet etiam, præ formidine patres oblitos esse naturæ, filiosque neglexisse. « Non sunt reversi patres ad filios suos, præ dissolutione manuum suarum. »

VERS. 4. *Die superveniente, ut perdantur omnes allophyli. Prædicat adhæc Tyriis et Sidoniis exitium, ut qui ad auxilium eorum venerint. « Et*

φήτης, ὅτε καὶ τοὺς λίθους κατέκρουφεν ἐν ταῖς προπυλαίοις τῶν βασιλείων

καὶ Ἰδοὺ ἐκδικῶ ἑγὼ τὸν Ἀμμῶνα ὡς υἱὸν αὐτῆς. Ἀμμῶνα καλοῦσι τὸν Δία οἱ Αἰγύπτιοι· ἀφ' οὗ καὶ χώρα Ἀμμωνιακῆ προσηγορεύθη· τούτῳ μέγιστον κατεσκεύασαν τέμενος. Ἰδοὺ δὲ αὐτῆς τὸν Ἀμμῶνα ὀνομάζει, ὡς παρ' αὐτῆς θεοποιηθέντα· χειροποίητον γὰρ τὸ ἄγαλμα. Ἀπειλεῖ τοίνυν καὶ τὸν Ἀμμῶνα τὸ εἶδωλον παραδώσειν Βαβυλωνίοις, καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῶν θεοὺς· τοῦτο γὰρ λέγει· « Καὶ ἐπὶ Φαραῶ, καὶ ἐπ' Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ τοὺς θεοὺς αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτῆς· καὶ ἐπὶ Φαραῶν καὶ ἐπὶ τοὺς πεποθήτας ἐπ' αὐτόν. » Πάντων, φησί, κατὰ ταυτὸν περιγενήσονται οἱ πολέμιοι, καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν εἰδώλων, καὶ τῶν ἐπικούρων· παραδοθεῖσα ἔμνητοι τῷ Βαβυλωνίων βασιλεῖ, τὴν προτέραν ἀνακτήσεται δυναστείαν.

καὶ Μετὰ ταῦτα γὰρ, φησὶν, ἡρεμήσει ἡ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἑμπροσθοῦν, λέγει ὁ Κύριος. Μετὰ ταῦτα καὶ τῷ Ἰσραὴλ τὰ θυμῆρη προλέγει, καὶ τὴν ἀπὸ Βαβυλώνος ἐπάνοδον προθεσπίζει. Προαγορεύει δὲ καὶ τῶν Βαβυλωνίων τὸν ἔλεθρον.

καὶ Καὶ σὺ γάρ, φησὶ, μὴ φοβοῦ, παῖς μου Ἰακώβ, λέγει ὁ Κύριος, ἐτι μετὰ σοῦ εἰμι ἰσχυρῶς· ὅτι ποιήσω συντέλειαν ἔνερ παρτὶ ἔθνεσι, εἰς δ' εὐσείξω σε ἐκεῖ. Σὺ δὲ οὐ μὴ ποιήσω ἐκλιπεῖν, καὶ παιδεύσω σε εἰς κρίμα, καὶ ἀθώωσιν οὐκ ἀθώωσω σε. Ἰατρικὴν σοι παιδείαν ἀνάξω· τοῦτο γὰρ λέγει, « παιδεύσω σε εἰς κρίμα, καὶ ἀδέκαστον οὐκ ἐάσω. » Τοῦτο γὰρ δηλοῖ, « Καὶ ἀθώων οὐκ ἀθώωσω σε. »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ΄.

Ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους μεταφέρει τὴν προφητείαν· ἀλλοφύλους δὲ καλεῖ τοὺς τὴν Ἀσκάλων, καὶ τὴν Γάζαν, καὶ τὴν Ἄζωτον, καὶ τὴν Γέθ, καὶ τὴν Ἀκκαρον οἰκοῦντας. Λέγει ὁ δὲ γεγενῆσθαι τὴν πρόρρησιν πρὸ τοῦ πατάξει Φαραῶ τὴν Γάζαν, καὶ ἀπεικάζει χειμάρρῳ πλημμυροῦντι τῶν Βαβυλωνίων τὴν στρατιάν· ὑπὸ δὲ τούτου κατακλυζομένης τὰς πόλεις, καὶ διαφθειρομένης τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ ὀλολυγῆ χρωμένους, καὶ οὐδὲ τῶν ὀπλων καὶ τῶν ἀρμάτων τὸν κτύπον φέρειν ἀνεχομένους· διδάσκει δὲ, ὅτι καὶ τῆς φύσεως διὰ τὸ δέος ἐπαλάθοντο πατέρες, καὶ τῶν υἱῶν ἡμέλησαν. « Οὐκ ἐπέστρεψαν γὰρ, φησὶ, πατέρες ἐπὶ υἱοὺς αὐτῶν, ἀπὸ ἐκλύσεως χειρῶν αὐτῶν. »

δ. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐρχομένῃ, τοῦ ἀπολέσαι πάντας ἀλλοφύλους. Προλέγει δὲ καὶ Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις, ὡς εἰς ἐπικουρίαν τούτων ἐληλυθόσι.

VARIAE LECTIONES.

¹ ἐκδ. *Hebr.* visitabo. ² *Rec. lect.* est Ἀμμῶν. ³ υἱὸν αὐτ. *Hebr.* e No, s. ex Alexandria. ⁴ καὶ — πεπ. ἐπ. αὐτ. Hæc maxima ex parte des. apud LXX, supplevit autem ea Grab. partim ex hoc loco Theodoret, partim ex Chrysostomo. ⁵ παραδ. — δυναστ. Hæc referunt sese ad vers. 26, qui solet quidem omitti apud LXX; exstat tamen in edit. Compl. et Grab. ⁶ Βαβυλωνίῳ. ⁷ ἡρ. Ita Grab. sed Compl. κατοικισθήσεται. *Hebr.* habitabit. ⁸ λέγει. Grab. φησὶ. ⁹ συντ. — ἔθνεσι. Ita Alex. ¹⁰ δ. B οὐς, juxta *rec. lect.* ¹¹ ἀθ. B ἀπαιδεύτων. ¹² Β ἐπάξω. ¹³ ἀθ. B ἀπαιδεύτων. ¹⁴ καί. B τό. ¹⁵ λέγει — Γάζαν. Hæc referunt sese ad verba vers. 1, πρὸ τοῦ πατάξει Φαραῶ τὴν Γάζαν. quæ des. quidem apud LXX, in ed. Compl. et Grab. autem ex Aqu. et Symm. suppleta sunt. ¹⁶ πλημμυρ. Ita ex B restit. ed. prior hab. πληροῦντι. ¹⁷ Β στρατείας. ¹⁸ Οὐκ ἐπ. *Hebr.* non respicient. ¹⁹ ἐρχ. Ita Alex. ²⁰ ἀλλοφ. B λαούς. ²¹ ἐλτλ. Ex B restit. ed. prior hab. ἐληλυθότων.

τὸν διεθρον. Ἐ Αφαικῶ γάρ, φησὶ, Τύρον, καὶ Σιδῶνι, καὶ τοὺς καταλοιπούς τῆς βορθείας αὐτῶν· ὅτι ἐξολοθρεύσει Κύριος τοὺς ἀλλοφύλους τοὺς καταλοιπούς τῶν νήσων, καὶ Καππαδοκίας ²¹. Ἐ Καὶ τοὺς ἔλλοιους· προφῆτας ἔρμηνεύσαντες, ἐδείξαμεν ὡς ἄπειροι Κυπρίων καὶ Καππαδοκῶν ²² ὤκησαν πάλαι τὴν Παλαιστίνην.

ε'. Ἦκει φαλάκρωμα ἐπὶ Γάζαν. Ἀντὶ τοῦ, τῆς πάλαι περιφανείας ἀφαιρεθῆσθαι ²³· δηλοῖ δὲ πολλάκις καὶ τὸ πένθος. Ἀπόκειραι ²⁴ γάρ, φησὶ, τὴν κεφαλὴν σου, καὶ ἀνάλαβε ἐπὶ χειλέων θρήνον. Ἐ Ἀπερρίφη Ἀσκάλιον, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Ἐνακίμ ²⁵. Ἐ Ἀπόγονοὶ δὲ ἐκείνου ²⁷ τὴν Ἀσκαλωνίαν ²⁸ ὤκησαν.

Ἔως ²⁹ πότε συστραφήσεσθε; (ς'). Ἔως τίος κόψει ³⁰ ἡ μάχαιρα τοῦ Κυρίου; Ἐ Μάχαιραν Κυρίου ἔκλεσεν αὐτοῦ γάρ συγχωροῦντος, ἐκεῖνα εἰργάζετο, καὶ δι' ἄλλήλων οἱ δυσσεβεῖς δίκα; τῆς ἀσεβείας ἐτίθνον. Ἐ Ἀποκατάστηθι εἰς τὸν κολεόν σου ἄναπαυσαι, καὶ ἐπάρθητι ³¹. Ἐ Καὶ δικνὺς τις ὁ ἐνεργεῖν κελύσας, ἐπήγαγε·

ζ. Καὶ Κύριος ἐνστελλετο αὐτῇ ἐπὶ τὴν Ἀσκαλωνίαν, καὶ ἐπὶ τὰς παραθαλασσίους, καὶ ἐπὶ τὰς καταλοιπούς πορευθῆναι ³². Τῇ μέντοι προσωποποιεῖται κέρηται, σαφέστερον διδάσκων, ὡς οὐκ ἀκυβέρνητος ἡ κτίσις, ἀλλ' ὁ ταύτης ποιητῆς τοῖς πᾶσιν ἐφίστηκε, καὶ ποτὲ μὲν αὐτοῖς χορηγεῖ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν, ποτὲ δὲ συγχωρεῖ συμφοραῖς περιπέπτειν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ΄.

Ὁ δὲ προφῆτης ἐπὶ τὴν Μωάβ μεταφέρει τὴν C πρὸβῆσιν.

α'. Τῇ Μωάβ οὕτως εἶπε Κύριος τῶν ³³ δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Οὐαὶ ἐπὶ Νεβῶ ³⁴, ὅτι ἀπώλετο· ἐάλω ³⁵. Τοῦτο εἰδὼλον ἦν, καὶ μέμνηται αὐτοῦ Ἠσαίας ὁ προφῆτης· λέγει δὲ οὕτως· Ἐ Ἔπεσε Βηλ, συντριβὴ Νεβῶν ³⁶. Ἐ Ἔστι δὲ καὶ πόλις ἐπίνομος τοῦ εἰδώλου.

Ἐ Ἐλήφθη Καριαθέμ ³⁷· κατησχύνθη ³⁸ καὶ ἠττήθη Μασιγάθ. (ς'). Οὐκ ἔστιν ἐτι ἰατρεία ³⁹ Μωάβ, γάρψαμα ἐν Ἐσεβῶν ⁴⁰. Πόλις ἦσαν λαμπραὶ, ἐφ' αἷς μέγα ἠφρόνου οἱ Μωαβίται. Ἐ Ἐλογίσαντο ⁴¹ ἐπ' αὐτὴν κατὰ Δεῦτε ⁴², ἐκκόψωμεν αὐτὴν ἀπὸ ἔθνους ⁴³, καὶ παύσιν ⁴⁴ παύσεται. Ἐ Ἔτα διδάσκει, ὡς οὐδὲ ψεύγοντες τῆς σωτηρίας ἀπολαύσονται. Ἐ Ὅπισθὲν D σου βαδιῖται μάχαιρα. Ἐ Τοῦτο δὲ τοῖς διώκοντας ἐπέλει.

¹ Cap. vii, 29. ¹ Isa. xlvii, 1.

VARIE LECTIONES.

³³ καὶ Καππ. Hæc adduntur in edit. Compl. et Grab. juxta Hebr. Leguntur etiam in Chrysost. apud Cister. ³⁴ Καππ. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet Καππαδοκίας. ³⁵ ἀφ. Β ἀφαίρεσις. ³⁶ Β ἀπόκειραι. ³⁷ Hebr. vallis eorum. Ed. prior hab. Ἐνακίμ. Β addit : γίγας ἦν ὁ Ἐνάκ. ³⁸ ἐκ. Β αὐτοῦ. ³⁹ Β Ἀσκαλωνίαν. ⁴⁰ Ἔως π. συστρ. Hæc des. apud LXX. Hebr. quousque incidet te? ⁴¹ ΑΙ. κόψεις. Β συγχόψαι. ⁴² ἐκ. Β ἠσυχασον. ⁴³ πορ. Rec. lect. ἐπιγερεθῆναι. ⁴⁴ τῶν — Ἰσρ. Hæc ad. in edit. Compl. et Grab. ⁴⁵ Β Νεβῶ. Rec. lect. est Ναβαῦ. ⁴⁶ ἐάλω. Exstat tantum apud Grab. ⁴⁷ Β Νεβῶ. ⁴⁸ Rec. lect. Καριαθαίμ. ⁴⁹ κατ. — Μασιγ. Β κατησχύνθη τὸ δούρωμα Μωάβ καὶ ἠττήθη. Alii aliter. ⁵⁰ ἐτι ἰατρ. Μωάβ. Dns. in B. ⁵¹ Ἐτ. Β add. τῷ Μωάβ. ⁵² Rec. lect. est ἐλογίσαντο. ⁵³ δ. ἐκκ. Ita Ald. Δεῦτε exist etiam in Compl. et Grab. edit. ⁵⁴ ἀπὸ ἔθν. Hebr. ne sit gens. ⁵⁵ π. παύσ. Notari meretur lectio Β Μωαβημά παύσει παύσεται.

A vastabo, inquit, Tyrum et Sidonem, et omnes reliquos auxiliares eorum. Quia exterminabit Dominus alienigenas, reliquias insularum et Cappadociæ. Cum interpretaremur alios prophetas, ostendimus advenas Cyprios et Cappadocas quondam habitasse in Palæstina.

Vers. 5. Venit calvitium ad Gazam. Id est, antiquo splendore privaberis. Indicat autem frequenter 593 et luctum. Tonde enim, ait, caput tuum, et sume super labia lamentationem. ¹ Projecta est Ascalon, et reliquæ Enacim. ² Posterī autem illius incoluerunt Ascaloniam.

Quousque convertemini? (Vers. 6.) Quousque incidet gladius Domini? Vocavit Nabuchodonosorem gladium Domini : eo enim permittente agebat ista : et impii mutuas inter se solvebant impietatis pœnas. Restituere in vaginam tuam, quiesce et tollere. Et ostendens quis jusserit ut vim exerceret, subdidit :

Vers. 7. Et Dominus præcepit ei, ut iret adversus Ascalonem, et adversus maritimos, et adversus reliquos. Prosopopœia usus est, ut doceret apertius, creaturam non carere gubernatore, sed factorem ejus omnibus præesse : qui interdum quidem suppeditat ipsis copiam honorum, quandoque vero permittit ut delabantur in calamitates.

CAPUT XLVIII. (Græc. XXXI.)

Convertit autem propheta prædictionem in Moabum :

Vers. 1. Moabo sic dixit Dominus exercituum, Deus Israelis : Væ super Nebo, quia periit : capta est. Istud erat idolum, cujus meminit Isaias propheta, dicens : Cecidit Bel, contrita est Nebon ¹. Est etiam urbs idolo 594 cognominis.

Capta est Cariathem, pudefacta est Masigath, atque victa est. (Vers. 2.) Non est amplius medicamen Moabo, exsultatio in Esebon. Urbes erant præclaræ, de quibus gloriabantur Moabitæ. Cogitaverunt de ea mala. Venite, excidamus eam de gente, et quiesce quiescet. Deinde ostendit eos ne fuga quidem salutem esse adepturos. Post te vadet gladius. Designantur his verbis persecutores.

VERS. 5 *Quia vox clamantium de Oronaim. Hæc A* est alia urbs. [4, 5.] Refert autem Zogoram quod accepisse nuntium rei tristic, reliquasque urbes ululatu replendas esse. [6.] Hortaturque eos ut fugiant, et asinorum agrestium more degant in solitudine. Et docens non muris ambientibus, sed incorruptibili Conditori et Domino fidendum esse, subjicit :

VERS. 7. *Quia confisa es munitionibus tuis, venient tibi afflictiones. Et non solum tu ab hostibus capieris, sed etiam Chamos egredietur in migrationem. Erat hoc idolum Moabitarum.*

Sacerdotes et principes ejus simul. (VERS. 8.) Et venit vastitas in omnem civitatem. Dicit autem et vallem, et regionem planam, eadem passuras esse incommoda. Prædicit etiam summam hostium 595 desolationem.

VERS. 9. *Date enim, inquit, signa Moabo. In desertis locis, et prorsus inviis, homines signa quædam ponunt ex lapidibus, et hoc modo pergunt, in eaque iatuentes incedunt absque errore. « Quid plaga accendetur, » hoc est, comburetur. « Et civitates ejus in invium vertentur. » Eo quod non sit habitator in ea. « Unde habitator in ea? » Docet autem per ea quæ sequuntur, mandato Dei omnium ista fieri.*

VERS. 10. *Maledictus qui facit opera Deus negligenter, et maledictus qui subtrahit gladium suum a sanguine. At si sermo propheticus, Deo ita hic jubente, maledictioni subjicit eos qui negligenter occidunt, quantas nos pœnas exsolvemus, si munus spirituale parvi penderimus?*

VERS. 11. *Quiavit Moab a puero, et confusus est gloriæ suæ, et non infudit de vase in vas. Hoc est, non mutavit suam habitationem, non fuit sedibus suis pulsus. « Nec abiit in transmirationem. Ideo permansit gustus ejus in ipso, et odor ejus non defecit. » Permansit in metaphora, et quia vas is meminerat, apposite fecit etiam mentionem gustus et odoris. Propterea, inquit, permansit in prosperitate, et nullam adversitatem expertus est, velut in iisdem semper versatus locis.*

VERS. 12. *Propterea ecce dies venturi, dicit Dominus, et mittam 596 eis inclinantes, et inclinabunt eum, et vasa ejus comminuent, et cornua ejus conterent. Parabolice et tropice ista quoque posuit. Dixit enim inclinabunt, sicut de vase, pro exhau-*

γ. Ὅτι φωνὴ κεκραγῶτων ἐξ Ὀρωναίμ. Ἄλλη πόλις αὕτη. Λέγει δὲ καὶ τὴν Ζογορά ἢ τὴν λυπηροῦ ἢ δέξασθαι ἀγγελίαν, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὀλογῆς ἐμπλησθῆσθεσθαι· παρακελεύεται αὐτοῖς καὶ φυγῆν ἢ, καὶ τοῖς ἀγρίοις δνοῖς παραπλησίως ἐν τῇ ἐρήμῳ διάγειν· καὶ διδάσκων μὴ περιδόλοισ θαρῆειν, ἀλλ' ἀφάρτω ἢ Ποιητῆ καὶ Δεσπότη, ἐπήγαγεν·

ζ. Ἐπειδὴ ἢ ἐπεποίθεις ἐν τῷ ὀχυρώματι σου, ἦξουσὶ ἢ σοὶ ὀλίψεις· καὶ οὐ μόνον σὺ τοῖς πολεμοῖς συλληθῆσῃς ἢ, ἀλλὰ καὶ Χαμῶς ἐξελεύσεται ἐν ἀποικίᾳ ἢ. Εἶδωλον δὲ ἦν τοῦτο τῶν Μωαβιτῶν.

οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἄμα. (η.) Καὶ ἦξει δλιθροσ ἢ ἐπὶ πᾶσαν πόλιν ἢ. Λέγει δὲ τὸν αὐλῶνα, καὶ τὴν πεδιάδα, τὸ αὐτὸ δέξασθαι πάθος. Προλέγει καὶ τὴν πανταίῃ τῶν πολεμίων ἐρημίαν.

θ. Δότε γάρ, φησὶ, σημεῖα τῇ Μωάβ. Ἐν ταῖς ἐρήμοις καὶ παντελῶς ἀβάτοις, σημεῖα τινα τίθεντες ἐκ λίθων, οὕτω τὴν πορείαν ποιοῦνται, καὶ εἰς ἐκεῖνα ἢ ἀφορῶντες ὀδεύουσιν ἀπλανῶς. « Ὅτι ἀφῆ ἢ ἀναφθῆσεται. » Τουτέστιν, ἐμπρησθῆσεται. « Καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς εἰς ἀβατον ἔσονται. » Παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνοικοῦντα ἐν αὐτῇ. Πόθεν ἢ ἐνοικος αὐτῆ ἢ; Διδάσκει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς ὡς ἢ ὁ τῶν ὀλων Θεὸς ταῦτα ἢ κελεύει γενέσθαι.

ι. Ἐπικατάρατος ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἢ ἀμελῶς ἢ, καὶ επικατάρατος ἢ ὁ ἐξάίρων μάχαραν αὐτοῦ ἀφ' αἵματος. Εἰ δὲ τοὺς ἀμελῶς σφάττοντας, ἐνθα κελεύει Θεὸς, ἀρατὸς ὁ προφητικὸς ὑπεβάλλει λόγος, ποίας ἢ ἡμεῖς τίσομεν δίκας τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ὀλιγοφροῦντες;

ια. Ἀνεπαύσατο Μωάβ ἐκ καθαρίων ἢ, καὶ ἢ κεκοιθῶς ἦν ἐπὶ τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐνέχεσεν ἢ ἐξ ἀγγελίου εἰς ἀγγελίον. Τουτέστιν, οὐκ ἐνῆλλαξεν αὐτοῦ τὴν ἐνοίκησιν, οὐδὲ μετανάστης ἐγένετο. « Καὶ εἰς ἀποικισμὸν οὐκ ἔρχετο· διὰ τοῦτο ἔστη γεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, καὶ ἡ ὄσμη αὐτοῦ οὐκ ἐξέλιπεν. » Ἐπιμένει τῇ τροπῇ, καὶ ἐπαίθῃ ἀγγελίου ἐμνημόνευσεν, ἀναγκαίως καὶ γεύσεως, καὶ ὄσμης. Διὰ τοῦτο, φησὶ, μεμένηκεν ἐν εὐπραξίᾳ, καὶ δυσκληρίας πείραν οὐκ ἔλαθεν, ὡς αἰ τοῖς αὐτοῖς ἐνδιατρίψας χωρίοις

ιβ. Διὰ τοῦτο ἰθὺς ἡμέραι ἢ ἔρχονται, φησὶ Κύριος· καὶ ἀποστελῶ ἢ αὐτῷ κλινοῦντας ἢ, καὶ κλινοῦσιν αὐτόν, καὶ τὰ σκατῆ αὐτοῦ λεπυνοῦσι ἢ, καὶ τὰ ἢ κέρατα αὐτοῦ συντριψουσιν. Παραβολικῶς καὶ ταῦτα καὶ τροπικῶς τέθεικε· καὶ

VARIÆ LECTIONES.

ἢ Ed. prior hab. Ὀρωναίμ. ἢ τ. Ζογ. Ita quidem αἱ LXX habent, sed in Hebr. est nomen Zorim, vel Zeirim, parvuli. ἢ B λυπηρόν. ἢ B φυγεῖν. ἢ ἀλλ' ἀφθ. B ἀλλὰ τῷ. ἢ Ἐπειδὴ κ. τ. λ. Singulares sunt lectiones hujus vers. et Hebræo non satis respondent. ἢ ἦξ. σοὶ θλ. Exerat tantum apud Grab. ἢ συλλ. Des. in B. ἢ Ed. prior hab. ἀποικισίας. ἢ ὀλ. Hebr. vastator. ἢ πόλ. B præm. τήν. ἢ σμ. Hebr. plurimam s. alam. ἢ B ἐκείνην. ἢ ἀφ. ἀν. Hebr. volando exhibit, s. avolabit. ἢ πόθεν. Hebr. quia non. ἢ αὐτ. B præm. ἐν. ἢ ὡς. Des. in B. ἢ ταῦτα. B præm. καί. ἢ τ. Θεοῦ. B Κυρίου, juxta rec. lecti. ἢ ἀμ. Hebr. fraudulenter. ἢ καὶ ἐπικ. Hæc in edit. Compl. et Grab. repetuntur ex superioribus. ἢ ἀφ' Ed. prior hab. ἐφ', ex errore, ut videtur. ἢ ποίας. B οἴα;. ἢ B παιδίον, etsi scriptum sit παιδίον. ἢ καὶ — δόξῃ αὐτοῦ. Hebr. et tranquillius fuit super scabibus suis. ἢ B ἐξέγειν. Hebr. evacuatus est. ἢ ἡμ. cod. Vat. add. αὐτοῦ. ἢ ἀπ. αὐτ. B ἐπαποστελῶ. ἢ κλ. — αὐτόν. Hebr. properantes, qui properare cogant eum. ἢ λεπτ. Hebr. evacuabunt. ἢ τὰ — συντρ. Hebr. utres eorum dissipabunt.

γὰρ τὸ κλίνουσιν ὡς περὶ ἀγγείου εἶρηκεν, ἀντί
τοῦ ἐκκενώσουσι ⁷⁶· καὶ οὐκ ἀποχρήσει αὐτοῖς τὰ ἐν
τοῖς ἀγγείοις λαβεῖν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ⁷⁷ συντρίψουσι.
Καλεῖ δὲ ἀγγεῖα μὲν τὰς πόλεις, τὰ δὲ ἔθνον τῶν
ἀγγείων τὸν πλοῦτον· ἀμφοτέρα δὲ πεποίηκασιν οἱ
πολέμοι, καὶ ἐπόρθησαν, καὶ ἐνέπρησαν.

γ'. Καὶ κατασχυνθήσεται ⁷⁸ Μωὰβ ἀπὸ ⁷⁹ Χα-
μῶς, ὡς περὶ κατασχύνθη οἶκος Ἰσραὴλ ἀπὸ Βαι-
θὴλ ⁸⁰, ἐλπίδες αὐτῶν. Ἐν τῇ Βαιθὴλ ὁ Ἰεροβοὰμ
τὴν δάμαλιν ἱστῆσεν· διδάσκει τοίνυν ὁ προφητικὸς
λόγος, ὅτι καθάπερ ὁ Ἰσραὴλ οὐδεμίαν ἐπικουρίαν ἐκ
τῶν εἰδώλων τετύχηκεν, οὕτως ἡ Μωὰβ οὐδὲν ἀπ-
ώνατο τοῦ Χαμῶς. Εἶτα δείκνυσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῇ
ῥώμῃ μεγαλοῤῥημονοῦντας, βλεθρον δὲ ὑπομένοντας,
ἐπειδὴ τοῦτο προσέταξεν ὁ τῶν ὄλων Θεός. Εἰρηκῶς
δὲ τὸν τῆς τιμωρίας ἐληλυθέναι καιρὸν, τοῖς γει-
τνωῖσι παρακαλεῖται διεγειραῖ αὐτὸν εἰς ἀνδρείαν,
καὶ εἰς τὴν προτέραν διαναστήσαι ῥώμην· παρ-
εγγυᾶ δὲ αὐτοὺς ⁸¹ εἰπεῖν·

ιζ'. Πῶς συντερίθη βακτηρία εὐκλείης, ῥάβδος
μεγαλόματος ⁸²; ἄηλοι δὲ ταῦτα καὶ τὴν ἰσχὺν σου ⁸³,
καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν ἰσχὺν σου φρόνημα· ἀπαριθμεῖται
δὲ καὶ τὰς πόλεις, αἱ πάλαι ἦσαν λαμπραὶ καὶ ἐπι-
σημοί, καὶ διδάσκει τὴν τῆς εὐπραξίας μεταβολὴν·
δείκνυσι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν.

κς'. Μεθύσατε γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ὅτι ἐπὶ τὸν Κύ-
ριον ἐμεγαλύνθη. Μαθόντες γὰρ Μωαβίται τὰ Ἰου-
δαίαις συμβάντα ἐπετώλαζον ἀσθένειαν κατηγοροῦντες
τοῦ ⁸⁴ τῶν ὄλων Θεοῦ. Τοῦτο γὰρ διδάσκει καὶ τὰ ἐξῆς,
« Ἐπικρούσει Μωὰβ ἐν ⁸⁵ χειρὶ αὐτοῦ. » Ἀντί τοῦ
χορευῶν καὶ ἐπιχαίρων. « Καὶ ἔσται εἰς γέλωτα καὶ
αὐτός. » Εἶτα παρέρσεται·

κς'. Καὶ μὴν ⁸⁶ εἰς γαλοισμόν σοι ἦν Ἰσραὴλ·
καὶ ⁸⁷ ἐν κλοπιαῖς σου ⁸⁸ εὐρέθη, ὅτι ⁸⁹ ἐπολέμεις
αὐτόν; Τί σε, φησὶν, ἠδίκηκότα κατεπολέμησι;
Ταχυροχοῦντας εὖρες, ἢ λωποδοτοῦντας; « Ἐν αὐ-
τῷ ⁹⁰ μεταναστεύσεις. » Τουτέστι διὰ τὴν εἰς αὐτὸν
ἐλπίαν· λέγει δὲ αὐτὸν καὶ τὴν φυγὴν.

κη'. Κατέλιπον ⁹¹ τὰς πόλεις, καὶ ὤκησαν πέ-
τρας οἱ κατοικοῦντες Μωὰβ, ἐγένοντο ὡς περι-
στεραὶ πεδσεύουσαι ἐν πέτραις, στόματι βοθροῦ.
Τὰ γὰρ ἐν ταῖς ἀκρωρείαις κατέλαβον σπήλαια, τῶν
πολεμίων οὐκ ἐνεγκόντες τὴν προσβολήν. Καλεῖ δὲ
αὐτὸν καὶ ὕβριστήν, καὶ ἀλαζόνα, καὶ ὑπερήφανον.
« Καὶ ⁹² τούτων, φησὶν, αὐτόπτης ἐγενόμην ἐγώ. »
Καὶ διδάσκων, ὡς ἤλεγε τῶν ἔργων ἡ πείρα τῶν
λόγων ὃν ἔργον, ἐπήγαγεν.

λ. Ὅχι κατὰ ⁹³ τὸ ἰκανὸν αὐτοῦ οὕτως βρα-

rient. Nec sufficiet ipsis accipere quæ sunt in va-
sis, sed et vasa conterent. Vocat porro vasa qui-
dem urbes: quæ autem sunt in vasis, opes. Utrum-
que vero fecerunt hostes: et depopulati sunt, et
incenderunt.

VERS. 13. *Et confundetur Moab a Chamoso, sic-
ut confusa est domus Israelis propter Bethel, in
qua habebat fiduciam.* Jeroboam collocavit in Be-
thel vitulam. Docet ergo sermo propheticus, quem-
admodum Israel nullum consecutus est auxilium
ab idolis, ita Moabum nullo modo adjutum esse a
Chamoso. [14-16.] Posthæc ostendit, eos, qui
tantopere de robore gloriabantur, interitum tamen
perpeti, quia Deus omnium hoc statuerit. Præfatus
autem supplicii tempus jam advenisse,horta-
tur vicinos, ut excitent ipsum ad fortitudinem,
et ad pristinum robur erigant. Præcipitque eis ut
dicant:

VERS. 17. *Quomodo contrita est virga gloriosa,
baculus magnificentiæ? Hæc autem declarant vires
tuas, et majorem viribus tuis superbiam.* [18-25.]
Recenset quoque civitates, quæ quondam eran:
splendidæ et insignes, et ostendit prosperitatis
immutationem, et causam simul exponit.

VERS. 26. *Inebriate enim, 597* inquit, illum:
quia adversus Dominum magnificatus est. Cum enim
Moabitæ intellexissent quæ Judæis acciderant,
subsannabant, arguentes Deum universorum im-
becillitatis. Hoc enim docent sequentia. « Applau-
det Moab manu sua, » id est, choreas agens et
gaudens. « Et erit etiam ipse risul. » Mox apertius:

VERS. 27. *Puit tibi derisui Israel: an in furtis
tuis inventus est, quia oppugnabas eum? Quid, ait,
ab illo damni passus eum impetebas? Parietem
perfordientes aut prædantes reperisti? Propter
ipsum migrabis. » Ille est, propter injuriam, qua
illum affecisti. Eorum etiam fugam narrat.*

VERS. 28. *Qui habitabant in Moab, reliquerunt
civitates, et habitaverunt in petris: facti sunt quasi
columbæ nidum construentes in petris, in ore foveæ.*
Occuparunt enim speluncas in verticibus montium
constitutas, eo quod ferre non possent incursio-
nem hostium. [29.] Vocatque cum contumeliosum,
D arrogansem et superbum. « Et ego, inquit, ho-
rum ipse spectator fui. » Et ut ostendat fastum
verborum rerum experientia refutatam esse, sub-
junxit:

VERS. 30. *Nonne juxta sufficientiam ipsius, sic*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ ἐκκ. B ἐκφορήσουσι. ⁷⁷ B αὐτά. ⁷⁸ Ed. prior hab. κατασχύνεται. ⁷⁹ ἀπὸ. B ἐπί. ⁸⁰ Ed. prior
hab. Βεθὴλ. ⁸¹ B αὐτοῖς. ⁸² μεγ. Ita ex Bet juxta rec. lect. restit. Ed. prior hab. μεγαλόματος.
⁸³ σον. Des. in B tum h. l. tum post pauca. ⁸⁴ Ed. prior hab. τῷ — Θεῷ, sed B τοῦ — Θεοῦ. ⁸⁵ ἐν χ.
αὐτ. *Hebr.* in vomitu suo. ⁸⁶ μὴν. Al. εἰ μὴ, vel μὴ sensu interrog. juxta *Hebr.* ⁸⁷ καί. B ἢ. ⁸⁸ ἐν κλ.
σου. *Hebr.* inter fures ⁸⁹ ὅτι ἐπ. αὐτ. *Hebr.* nam propter verba tua de eo (prolata) vagaberis, s. captivus
abduceris. ⁹⁰ Ἐν αὐτ. μεταν. Des. apud LXX, sed solum μεταναστεύσεις in ed. sua expressit Græb.
⁹¹ Κατέλ. x. τ. λ. Aliter of LXX, et *Hebr.* ⁹² καί — ἐγώ. Des. apud LXX, et in *Hebr.* ⁹³ κατὰ —
αὐτοῦ. Aliter quidem, ut in aliorum Ita quoque in Græbii editione τῶν ὁ. h. l. legitur; eandem tamen
cum Theodoro lectionem habere codicem istum quo usus est Græbii, observatum est in Prolegom. ad
t. III, ed. Græb.

et brachia ejus? non ita fecit. Ante bellum enim magna cum arrogantia minabatur se fortiter facturum esse: videntur hostes aufugit. 598 Quod ait « tonsos siccitatis, » Syrus ita interpretatus est: « Capita eorum tona, et barbæ eorum rasæ. » Is erat captivorum habitus: patet autem sermo propheticus in Moabum:

VERS. 31. *Ululate super viros murorum, tonsos siccitatis.* Id est, qui muris olim quidem utebantur et mœnibus, nunc autem detonsi sunt quantum ad pristinam prosperitatem, et squalore circumdati.

VERS. 32. *Quasi planctum Jazer plangam tibi.* Meminit cujusdam historię, et declarat lamentationis excessum. « Vineæ Sebama, palmites tui transiverunt mare. » Illa optimum vinum et plurimum ferebat: ideoque amplitudinem vineæ comparat mari. Ait, et hujus terram esse translata[m] et vineam labefactatam.

VERS. 33. *Vinum, inquit, erat in torcularibus tuis: mane non calcaverunt, neque vespere fecerunt quidquam.* Hoc Syrus ita interpretatus est: « Non amplius autem calcantes torcular dicebant: Eia, eia. » Et diversis modis eadem dicens exposuit illud « tonsos siccitatis. »

VERS. 37, 38. *Omne caput in omni loco radent: et omnis barba radetur, et omnes manus inciduntur, et super omni lumbus erit cilicium. Et super omnibus tectis Moab, et in plateis 599 ejus planctus erit.* Hæc omnia vim calamitatis docent. « Quia contrivi Moabum, tanquam vas, cujus nullus est usus, dicit Dominus. » Ostendit quam plane sit inutilis. Subjicit item oculis velocitatem regis Nabuchodonosoris.

VERS. 40. *Hæc dicit Dominus: Ecce, instar aquilæ cum impetu veniet, et extendet alas suas ad Moabum.* Divinus etiam Ezechiel parem facit Nabuchodonosorem aquilæ. Est enim animal regium, et omnium volucrum velocissimum et potentissimum. [41] Ad hæc prædicit timidum animum Moabi, et cor ejus comparat cum corde mulieris parturientis. Ostendit etiam ipsius impietatem.

A *χλορες*⁹⁴ αὐτοῦ; οὐχ οὕτως⁹⁵ ἐποίησε⁹⁶. Πρὸ τοῦ πολέμου γὰρ ἀλαζονευόμενος, καὶ ἀπειλῶν ἀριστεύειν, ἰδὼν τοὺς πολεμίους ἀπέδρα. Τὸ⁹⁷ δὲ, « κειράδας αὐχμοῦ⁹⁸, » ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε· « Κεφαλαὶ αὐτῶν κεκαρμέναι, καὶ οἱ πώγωνες αὐτῶν ἐξυρμημένοι⁹⁹. » Αἰχμαλώτων δὲ τοῦτο τὸ σχῆμα· δηλοῖ δὲ καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ἐπὶ Μωάβ·

λα'. Ὁλολύζετε ἐπ' ἀνδρας¹ τειχευ², κειράδας αὐχμοῦ. Τουτέστι, τοὺς πάλαι μὲν τειχεσί κεχρημένους καὶ περιβόλους, νῦν δὲ ἀποκειραμένους τὴν προτέραν εὐημερίαν, καὶ αὐχμὸν³ περικειμένους.

λβ'. Ὡς κλαυθμὸν Ἰαζηρ ἀποκλιύσομαι σοι⁴. Ἱστορίας τινὸς ἀνέμνησε, δεδήλωκε δὲ τὴν τοῦ θρηνοῦ ὑπερβολήν. « Ἄμπελος Σεβαμά⁵, κλήματά σου διήλθε θάλασσαν. » Ἐβουίος ἦν αὐτῆ⁶ καὶ πολυοίνος. Ἄπεικάζει τοίνυν θαλάττῃ τῆς ἀμπέλου τὸ πλῆθος. Λέγει δὲ ταύτης διαχθῆναι τὴν γῆν, καὶ διαφθαρεῖναι τὴν ἀμπελον.

λγ'. Οἶνος⁷ ἦν⁸, φησὶν, ἐν ληνοῖς σου· πρῶτ' οὐκ ἐπάτησαν, οὐδὲ¹⁰ δελίης οὐκ ἐποίησαν. Τοῦτο ὁ Σύρος οὕτως ἠρμήνευσε· « Οὐκέτι ἐξ¹¹ ληνοβατοῦντες λέγοντες¹², Ἰά, ἰά. » Καὶ διαφθῶρις τὰ αὐτὰ εἰρηκῶς, ἠρμήνευσε τὸ « κειράδας αὐχμοῦ. »

λδ', λη'. Πᾶσαν¹³ κεφαλήν ἐν παντὶ τόπῳ ξυρηίσονται, καὶ πᾶς πώγων ξυρηθήσεται¹⁴. καὶ πᾶσαι αἱ χεῖρες κόψονται, καὶ ἐπὶ πάσης ἐσφύρος εἰσάκκος. Καὶ ἐπὶ πάντων τῶν δωματίων Μωάβ, καὶ ἐν¹⁵ ταῖς πλατείαις αὐτῆς κοπετός¹⁶. Διὰ πάντων δὲ τούτων τὸ μέγεθος διδάσκει τῆς συμφορᾶς. « Ὅτι συνέτριψα τὸν Μωάβ¹⁷, ὡς ἄγγελον, οὗ¹⁸ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ χρεῖα, φησὶν ὁ Κύριος. » Ἐδειξεν αὐτοῦ τὸ παντελῶς¹⁹ ἀχρηστον· δεικνύσει δὲ σαφῶς καὶ τὴν τοῦ Ναβουχοδονόσορ δξύτητα.

μ'. Τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοῦ²⁰ ὡς ἀετὸς ὀρμήσει, καὶ ἐκπετάσει τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐπὶ Μωάβ. Καὶ ὁ θεσπέσιος Ἐζεκιήλ ἀετῶ τὸν Ναβουχοδονόσορ ἀπεικάζει· βασιλεῖων γὰρ τὸ ζῶον, καὶ τὸν πτηνὸν ἀπάντων δξύτατόν τε καὶ δυνατώτατον. Προλέγει καὶ τοῦ Μωάβ τὴν δειλίαν, καὶ²¹ ἀπεικάζει αὐτοῦ τὴν καρδίαν γυναικῶς ὠδινούσης καρδία²²· διδάσκει δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀσέθειαν.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ βρ. præm. ol. *Hebr.* mendacia ejus. ⁹⁵ οὕτ. *Hebr.* rectum. ⁹⁶ B ἐποίησαν. ⁹⁷ τὸ, κ. τ. λ. *Hæc* ad vers. seq. se referunt. ⁹⁸ κειρ. αὐχμ. Præstat lectio Compl. κειρ. ἀράς. *Hebr.* ob viros Kir Heres gemit (cor meum). ⁹⁹ Ed. prior hab. ἐξυρμημένοι, ut supra, c. xli, 5. ¹ ἐπ' ἀνδρ. Apud O præm. πάντοθεν· βοήσατε. ² τειχ. Des. apud LXX, et ad alium interpretem pertinere videtur. Ed. prior hab. τάχους, ex errore. ³ αὐχμ. Ita B. sed ed. prior hab. αὐχμῶ. ⁴ B σέ. ⁵ Σεβ. Receipta, sed minus apta lectio, est Ἀσερημά. B Σεβδ. ⁶ B αὐτη. ⁷ τ. διαχθ. B καὶ ταύτην δηρωθῆναι. ⁸ Οἶνος — ἐποίησαν. *Hebr.* Et vinum e torcularibus cessare feci: non calcabit (quisquam uvas) cum celeusmate, celeusma non erit. ⁹ ἦν. B οἶνον γάρ. ¹⁰ οὐδὲ — ἐποίησαν. B πρῶτ' ἦδ' αὐδὲ. ¹¹ δέ. B οἱ. Ita quoque Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹² λέγ. B πρæm. κελύσους. Montf. autem l. c. κελύουσι. ¹³ Πᾶσ. κεφ. Des. in B. ¹⁴ Ed. prior hab. ξυρισθῆσεται. ¹⁵ ἐν. Rec. lect. est ἐπί. ¹⁶ κοπ. Ita leg. in Ald., sed Grab. habet δλαις κοπετόν. ¹⁷ τ. Μωάβ. Exstat tantum in ed. Ald. Compl. et Grab. Al. habent, φησὶ Κύριος. ¹⁸ οὗ. Ed. prior hab. ὁ. B φ. ¹⁹ B παντελής. ²⁰ Ἰδοῦ — ἐπὶ Μωάβ. *Hæc* Grab. ex cod. quo usus est, iisdem plane verbis in edit. suam transtulit. Ante eum ista non nisi in edit. Ald. et Compl. legebantur, sed Ald. minus recte pro πτέρυγας hab. χεῖρας, et in Compl. pro ὀρμήσει ac ἐκπετάσει leg. πετάσεται et ἐκτανεῖ. ²¹ καὶ — καρδία. *Hæc* referunt sese ad verba ista vers. 41. καὶ ἔσται ἡ καρδία τῶν δυναστῶν Μωάβ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς καρδία γυναικῶς ὠδινούσης, quæ apud LXX des., a Grab. autem e cod. suppleta sunt. Eadem paucis mutatis exstant in ed. Ald. et Compl. ²² B καρδίαν.

95. Ἀπολείται Μωάβ ἀπὸ δόλου²², ὅτι ἐπὶ τὸν Ἄ
Κύριον ἐμεγαλύνθη. Προλέγει καὶ τὰ ἐπάλληλα
κκκ.

μγ', μδ. Φόβος²³ καὶ βόθυνος, καὶ παγὶς ἐπὶ
σὲ τὸν καθήμενον²⁴ ἐν Μωάβ, φησὶ Κύριος. Ὁ
φύγων ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου ἐμπροσθεῖται εἰς
τὸν βόθυνον, καὶ ὁ ἀνάβαινων ἐκ τοῦ βοθύνου
συλληθθήσεται ἐν τῇ παγίδι. Διηλοὶ δὲ διὰ τούτων,
ὡς καὶ οἱ φυγῆ χρησάμενοι ἠλώθησαν, καὶ οἷς οὐκ
ἤθελον περιέπεσον²⁵. « Ὅτι ἐπάξω ταῦτα ἐπὶ Μωάβ,
ὡς²⁶ ἐν ἐνιαυτῷ, ᾧ²⁷ ἐπισκέψομαι αὐτὴν²⁸, φησὶ
Κύριος. » Ἐνιαυτὸν τὸν καιρὸν καλεῖ· ὅταν, φησὶ,
θουμάσω τιμωρήσασθαι αὐτούς²⁹, τοῦτοις αὐτοῦς
περιβαλῶ τοὺς κακοὺς. Προθεσπίζει δὲ αὐτῶν καὶ τὸν
ἐμπύλιον πόλεμον.

με³⁰. Ὅτι πῦρ ἐξῆλθεν ἐξ Ἑσθεῶν³¹, φλόξ ἐκ
πύλῳς Σεὼν³², καὶ κατέφαγεν ἀρχηγούς Μωάβ.
Προλέγει δὲ αὐτοῖς καὶ θυμῆρη τινά.

μζ. Καὶ ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Μωάβ ἐκ'
ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, φησὶ Κύριος. Ἔδειξε καὶ
δὲ τῆς τιμωρίας, καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας, ὡς
αὐτός ἐστι Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς
ἐπικαλούμενους αὐτὸν, καὶ ὅτι οὐχὶ Ἰουδαίων μόνον
ἐστὶ Θεός, ἀλλὰ πάντων ἀνθρώπων. « Ἔως ἐνταῦθα
τὸ κρέμα Μωάβ. » Τουτέστιν, ἡ κατ' αὐτοῦ ἐξ-
ενεχθεῖσα ψήφος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

Μεταβαίνει δὲ λοιπὸν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἀμμων τῆς
προφητείας ὁ λόγος, καὶ φησὶ πρὸς αὐτούς τῶν ὄλων
ὁ Κύριος·

α. Μή³³ υἱοὶ οὐκ εἰσὶν ἐν Ἰσραὴλ, ἡ πυρα-
ληφόμενος³⁴ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς³⁵; Διατὶ παρέλαβε
Μελχώμ³⁶ τὴν Γαλαὰδ, καὶ ὁ λαὸς αὐτῶν ἐν
πόλεισιν αὐτῆς³⁷ οἰκεῖ; Τὴν Γαλααδίτιν αἱ δέκα
κατεῖχον φυλαί. Τούτων τοίνυν αἰχμαλώτων γεγενη-
μένων, ταύτην κατέσχον οἱ Ἀμμωνῖται. Πρὸς τού-
τους φησὶν ὁ Θεός· Τοῦ λαοῦ κατεφρονήσατε, ἢ ἐμοῦ;
« Παραληφόμενον » γὰρ ἀντὶ τοῦ τὸν ληφόμενον,
καὶ ἐπιουρήσοντα, ἑαυτὸν κέκληκεν. Μελχώμ δὲ
εἰκόλον ἦν τῶν υἱῶν Ἀμμων. Ἐξέκτο, φησὶ, τὸ μὴ
ἔν, ἐμοῦ τοῦ ἀεὶ ὄντος περιγενέσθαι νομίζετε;

β. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, φησὶ Κύ-
ριος·

VERS. 42, 44. *Peribit Moab a turba, quia contra
Dominum magnificata est. Prædicit etiam mala in-
vicem succedentia.*

VERS. 43, 44. *Timor, fovea, et laqueus super te, qui
sedes in Moab, dicit Dominus. Qui fugerit ob timo-
rem, incidet in foveam, et qui ascenderit e fovea
comprehensur laqueus. His autem demonstrat, eos
qui fuga sibi consulere tentarunt captos esse, et in
ea ineidisse quæ minime volebant. « Quia inducam
hec super Moabum, ut in 600 anno, quo visitabo
eam, dicit Dominus. » Vocat tempus annum. Quando,
inquit, placuerit mihi de illis vindictam sumere,
talibus eos afflictionibus circumdabo. Prædicit
etiam ipsorum bellum intestinum.*

B VERS. 45. *Quia ignis egressus est de Esebon, et
flamma de urbe Seon: et devoravit duces Moabi.
Suavia tamen illis quædam prædicit.*

VERS. 47. *Et convertam captivitatem Moabi in
novissimis diebus, dicit Dominus. Et per pœnam
quam inflixit, et per benignitatem qua usus est,
ostendit se esse Dominum omnium, divitem erga
omnes qui invocant illum, neque Judæorum dun-
taxat esse Deum, sed omnium hominum. « Hucus-
que judicium Moabi. » Id est, prolata contra
eum sententia.*

CAPUT XLIX. (Græc. partim cap. XXX; partim
cap. XXV et XXIX.) [†]

Transit demum sermo propheticus ad filios Am-
monis, et dicit illis Dominus omnium :

VERS. 1. *An filii non sunt in Israele? annon est
eis, qui assumat? 601. Quare Melchom accepit
Galaaditidem, et populus eorum in urbibus ejus
habitat? Decem tribus possidebant Galaaditidem
regionem. Illis ergo ductis in captivitatem, occu-
parunt eam Ammonitæ. Ad hos ait Deus: Populum
contempsistis, an me? « Qui assumat » enim
dixit, pro « qui suscipiat » et adjuvet, seipsum ita
vocans. Melchom autem idolum erat filiorum Am-
monis. Patatisne, inquit, illud quod non est, po-
tentius esse me qui semper sumi?*

D VERS. 2. *Propterea ecce dies veniunt, dicit Domi-*

VARIÆ LECTIONES.

²² ἀπὸ δόλ. *Hebr.* ne sit populus. ²³ Φόβος — παγίς. *Rec.* lectio est, Παγίς καὶ φόβος καὶ
βόθυνος. ²⁴ τὸν καθ. *Rec.* lect. est καθήμενος. ²⁵ B περιέπεσαν. ²⁶ ὡς. *Des.* in B et exstat
tantum in Ald. ²⁷ ᾧ ἐπ. αὐτ. *Rec.* lect. ἐπισκέψεως αὐτῶν. *Al.* αὐτῆς. ²⁸ B αὐτοῦς. ²⁹ αὐτοῦς. *Ita B,*
sed ed. prior hab. αὐτοῖς. ³⁰ Vers. 43-47, ex quibus nonnulla h. l. a Nostro prolata sunt, *des.* in *cod.*
Alex. et *Vatic.*, exstant tamen in *ed. Ald.* et *Compl.*, imo etiam apud *Grab.* qui alias quidem lectiones
expressit in textu, easdem vero quas apud Nostrum h. l. deprehendimus, invenit in cod. Regio quo usus
est, ut in Proleg. ad t. III ed. Græc. notatum vidimus. ³¹ B Ἑσθεῶν. ³² B Σεὼν, quod mutandum esse
videtur in Σεὼν, auctoritate codicis a Grab. in subsidium vocati. Ex eodem cod. juxta genuinas Theo-
dorici lectiones suppleri h. l. possunt, quæ a Nostro non expressa sunt: tum initium vers. 45: « Ἐν ἐπι-
στοκῇ Ἑσθεῶν ἔστησαν ἀπὸ παγίδος φεύγοντες; tum totus vers. 46: Οὐαὶ σοι, Μωάβ, ἀπώλου, λαὸς
Χαμῶς: ὅτι ἐλήθησαν οἱ υἱοὶ σου ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ αἱ θυγατέρες σου αἰχμαλώτοι. Vers. 1-6, hujus cap.
respondent apud LXX, cap. xxx, 1-6; vers. 7-22, apud LXX, cap. xxx, 7-22; vers. 23-27, apud LXX,
cap. xxx, 23-27; vers. 28-33, apud LXX, cap. xxx, 28-33, in medio hujus capituli; vers. 34-39, apud
LXX, cap. xxv, 34-39. ³³ Μή. Ita immutanda fuit lect. Sirm. cal, quæ, quantum scimus, ab omnibus
*presidiis destituta est, cum omnes alii consentiant in lect. rec. μή. ³⁴ παραλ. *Hebr.* Hæres. ³⁵ αὐτ.*
*Col. Alex. præm. ἐν. ³⁶ B Μελχώμ. Rec. lectio est Μελχὸλ, sed Compl. hab. Μελχώμ. *Hebr.* מלחמ alii ap-*
pellative interpret. rex eorum. ³⁷ B αὐτῶν, juxta rec. lect.

nus, audium faciam in Rabbatha filiorum Ammonis tumultum bellorum. Rabbath urbs erat Arabiæ: « audium vero faciam, » idem est quod audiri faciam. « Et erunt in invium et interitum, et altaria ejus igne succendentur: et dominabitur illis Israel, dicit Dominus, » Perseverat autem in prædicatione eorum quæ eventura sunt Ammonitis.

VERS. 3. *Utula, Esebon, quia periit virtus tua. Clamate, filie Rabbathæ, induimini saccis, et plungite, et discurrite per muros, quia Melchoni abibit in migrationem, et sacerdotes ejus et principes ejus simul.* Demonstravit etiam imbecillitatem idololorum. Ipsa enim cum adoratoribus abierunt in captivitatem.

VERS. 4. *Quid exsultatis in campis Euacim? Effluerunt 602 campi tui, filia ignominie.* Impudentiam ejus arguit et confidentiam in divitiis positam: quod etiam indicant sequentia. « Quæ confidebat in thesauris suis, et dicebat: Quis ingrediatur super me? » Et quia res oculis expositas attendebat, ignorabat autem Deum invisibilem, ostendit quis sit qui plectat.

VERS. 5. *Ecce ego injiciam in te timorem, dicit Dominus exercituum, ab omni circuitu tuo.* Undecunque, inquit, accurret, qui tibi nuntient exercitum hostium adventare. « Et dispergimini unusquisque in faciem suam: et non erit qui congreget peregrinum. » Non enim una fugietis, sed timore immodico dissipabimini. [6] Prædicat vero illis etiam reditum: ne superbiant Judæi, ut soli regressum adepti. [7] Prædicat quoque Idumææ funesta; et quia gloriabantur ob sapientiam, illos ea privatos esse dicit. « Non est sapientia in Thæmane; periit consilium a prudentibus. » Ista erat urbs, et in ea regnavit Eliphaz. Eliphaz enim rex erat Thæmanitarum.

VERS. 8. *Conculcatus est locus ejus. Demergite vos ipsos in demissionem, qui habitatis in Dædane, 603 quia dura fecit. Adduxi ad eum tempore*

Αριος, και ακουτιω επι ³⁸ *'Ραββαθ υιων* ³⁹ *'Αμμων θορυβον πολεμων* ⁴⁰. *'Ραββαθ* πόλις ην της 'Αραβιας: το δε, « ακουτιω » ακουσθηγαι ποιησω. « Καθ'εσται » εις θβατον και απωλειαν: και οι ⁴¹ βρωμοι αυτης εν πυρι κατακαυθησονται, και ⁴² παραληφεται 'Ισραηλ την αρχην αυτων ⁴³, φησι Κυριος. » Και επιμενει τα συμβησομενα τοις 'Αμμωνιταις προλεγων.

γ. *'Ολολυξον* ⁴⁴, *'Εσεβων, οτι ωλετο η ισχυς σου* ⁴⁵: *κεκρξατε, θυγατερες 'Ραββαθ* περιωσασθε *σακκουσ, και κοπτεσθε* ⁴⁶, και ⁴⁷ *απαδραμετε* ⁴⁸ *δια των τειχων* ⁴⁹, *οτι Μελχων εις αποικιαν βαδιειται, και οι ιερεϊς αυτου, και οι αρχοντες αυτου αμα.* « Εδειξε και την των ειδωλων ασθενειαν: αιχμαλωτα γαρ και αυτα μετα των προσκυνουτων απηλθον.

δ. *Τι αγαλλιωσθε* ⁵¹ *εν τοις πεδιοις* ⁵² *'Εραξιμ; διεβρευσε* ⁵³ *τα* ⁵⁴ *πεδια σου, θυγατερ* ⁵⁵ *της ατιμιας* ⁵⁶. *'Αναϊθειαν αυτης κατηγορει, και το επι των πλουτων θρασος* ⁵⁷. Τουτο γαρ και τα εξης διδασκει. « Η πεποιθυια επι τοις ⁵⁸ θησαυροις αυτης, η λεγουσα, Τις επελευσεται ⁵⁹ επ' εμε; » Και επιωδη τοις δρωμενοις προσειχε, και των αορατων ⁶⁰ ηγγνοι Θεου, διδασκει ⁶¹ τις ο κολαζων.

ε. *'Ιδου εγω φερω επι σε φοβον, ειπε Κιριος των δυναμων, απο πασης της περιολκου σου.* Πανταχθεν, φησι, δραμουνται οι μηνυοντες σοι των πολεμιων την στρατιαν. « Και διασπαρησεσθε εκαστος εις το προσωπον αυτου, και ουκ εσται ο συν αγων μεταναστην ⁶². Ου γαρ κατα ταυτον φευξετε, αλλα δια την του δεους υπερβολην σχεδασθησεσθε: προλεγει ⁶³ δε και τουτοις επανοδον, Ινα μη μεγα φρονωσιν 'Ιουδαιοι, οτε μονοι της επανόδου τετυχηκοτες. Προλεγει δε και τη 'Ιδουμαια τα σκυθρωπα: και επιωδη ηυχουν επι σοφια, ταυτης αυτους εστερησθαι φησιν. « Ουκ εστι ⁶⁴ σοφια εν θαιμαν, απωλετο βουλη εκ συνετων. » Πόλις ην αυτη, και ταυτης εθασλευσεν 'Ελιφάζ: 'Ελιφάζ γαρ ο θαιμανων βασιλευς.

η. *'Ηπατηθη* ⁶⁵ *ο τοπος αυτου* ⁶⁶: *βαθυρατε* ⁶⁷ *ειντους* ⁶⁸ *εις καθισιν* ⁶⁹, *οι κατοικουντες εν Δαιδαν* ⁷⁰, *οτι* ⁷¹ *δυσκολα εποησεν: ηγαγον εκ αυ-*

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ επί. B παρά. ³⁹ υι. 'Αμμ. Ita Compl. et Grab. ⁴⁰ B πολεμιων. ⁴¹ εσται. Rec. lectio est εσονται. ⁴² οι β. αυτ. Hebr. filiae ejus. ⁴³ και — αυτ. Hebr. Et hæres eris Israel hæredum suorum. ⁴⁴ B αυτης. ⁴⁵ B 'Αλάλαξον, juxta rec. lect. ⁴⁶ η ισχ. σου. Præstat lectio cod. Vat. Gal. ⁴⁷ Rec. lectio est κόπασθε. ⁴⁸ και — τειχ. Hæc exstant tantum apud Grab. ⁴⁹ αναδ. B διαδραμετε. Sic quoque apud Grab. leg. ⁵⁰ τειχ. B τριγγων. Ita etiam Grab. ⁵¹ B αγαλλιωση, juxta Alex. Hebr. gloriaris. ⁵² εν τ. π. 'Εν. Hebr. de vallibus. ⁵³ διεβρ. τ. π. σου. Hæc, quæ etiam apud Chrysost. exstant, in edit. sua addidit Grab. ⁵⁴ τα π. σ. Hebr. vallis tua. B habet παιδια, ex errore librarii, ut videtur. ⁵⁵ B θυγατηρ. ⁵⁶ ατ. Rec. lect. est ατιμιας. ⁵⁷ B θρασος. ⁵⁸ Ed. prior hab. τους θησαυρους. ⁵⁹ Rec. lectio est εισελευσεται. ⁶⁰ αορ. B των ολων. ⁶¹ B διδασκαται. ⁶² μεταν. Additum est in edit. Grab., sed Compl. hab. τους αλωμενους. ⁶³ προλ. — τετυχ. Hæc ad vers. 6 se referunt, qui des. quidem apud LXX, sed a Grab. loco suo insertus est, ubi tamen pro Mωαδ, επ' εσχτων των ημαρων, rectius legeretur των υιων 'Αμμων, φησι Κυριος. Vid. Proleg. ad t. III, edit. Grab. ⁶⁴ εστι. Rec. lectio est εστιν ετι. ⁶⁵ Ηπ. — καθισιν. Hebr. Fugite, convertimini (in fugam), loca profunda petite ad habitandum. ⁶⁶ B αυτων, juxta rec. lect. ⁶⁷ εαυτ. Ita Ald., sed Compl. et Grab. edit. habent εαυτοις. In B, imo quoque apud Nostrum, post pauca deest. ⁶⁸ B καθησιν, juxta lect. cod. Alex., quam tamen Grab. in edit. sua recte mutavit in καθισιν. ⁶⁹ Edit. prior hab. Δεδαν. ⁷⁰ οτι — αυτον. Hebr. quia exitum Esau adducturus sum super eum, tempore quo visitabo eum.

τὸν ἐν χρόνῳ ᾧ ἐπεσκέψαμην αὐτοῖν. Καὶ ἡ Δαι- A
δὴν ἐτέρα πόλις· παρακελεύεται δὲ αὐτοῖς ὑπὸ γῆν
κρυβῆναι· τοῦτο γάρ ἐστι, « βαθύνετε εἰς κάθισιν. »
Καὶ διδάσκει, ὡς αὐτοῖς αὐτοῖς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν·
εἰ καὶ ἐν τῷ παραλαβόντι χρόνῳ, φησὶν, ἐχρησάμην
μακροθυμίᾳ⁷¹.

θ. Ὅτι⁷² τρυγηταὶ ἤλθόν σοι⁷³, καὶ οὐ κατα-
λείψουσὶ σοὶ καταλείμμα⁷⁴. Τρυγητὰς τοὺς πολε-
μίους καλεῖ, ὡς λέγει πάντα ληϊζεσθαι καὶ πορθεῖν·
διδάσκει δὲ καὶ τὸν τῆς ἐφόδου καιρὸν. « Ὅσει⁷⁵
κλέπτει ἐν νυκτὶ ἐπιθήσουσι⁷⁶ χεῖρας αὐτῶν. »

ς. Ὅτι ἐγὼ κατέσυνα⁷⁷ τὸν Ἡσαῦ, ἀνεκάλυφα
κρυπτὰ αὐτῶν⁷⁸· κρυβῆναι οὐ μὴ δύνηται⁷⁹.
Μέγιστα ὄρη καὶ ὑψηλὰ τῇ Ἰδουμαίᾳ παράκεινται·
σπηλαία τοίνυν ἐν τούτοις ὀρύττοντες, εἰς ἐκεῖνα
κατέφυγον δυσμενῶν ἐπιόντων· ἀλλὰ τῆς ἐλπίδος B
ἤμαρτον, κάκειθεν αὐτοὺς παραδεδικότος τοῦ τῶν
ὄλων Θεοῦ· « Ὁλοτο⁸⁰ σπέρμα αὐτοῦ διὰ⁸¹ χειρὸς⁸²
ἀδελφοῦ καὶ γείτονος αὐτοῦ. » Οὐκ ἠδέσθη, φησὶ,
εὗτε τὴν φύσιν οὕτε τὴν γειτνιασιν. Ἀδελφοὶ γὰρ
ἦσαν Ἰακώβ καὶ Ἡσαῦ, καὶ μέντοι καὶ ἄλλοι·
οὐδαί· γὰρ ἕτερος αὐτοῦ ἀπ' ἀλλήλων διέστησεν.

κ. Ὅχι ἔστιν⁸³ ὁ ἐλθὼν⁸⁴ ὑπολειπεσθαι⁸⁵
ἐρρωστούς σου, Ἰνα⁸⁶ σωθῶσι, καὶ ἐγὼ αὐτοὺς
διασώσω. Πάντες, φησὶ, διὰ τὴν πολλὴν σου πονη-
ρίαν ἀπεχθῶς πρὸς⁸⁷ σὲ διάκεινται· καὶ ὁ δίκαιος
κρεττὴς ἐπίκουρός σου γένομαι· « Καὶ⁸⁸ αἱ χῆραι σου
ἐπ' ἐμοὶ πεποιθέτωσαν. » Καὶ τοῦτο κατ' εἰρωνείαν
τέθεικεν, ὡς δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

ςβ. Ὅτι τάδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ⁸⁹ οἳ οὐκ C
ἦν νόμος πιεῖν τὸ ποτήριον, πλοῖτες⁹⁰· ἐπιον,
καὶ οὐ ἀθωωμένη οὐ μὴ ἀθωωθῆς⁹¹. Τοὺς ἀπεθεία
καὶ πονηρὴν συζῶντας κολάζειν μοι νόμος· ἀπ-
έχθησαν δὲ εἰς Βαβυλῶνα καὶ προφῆται καὶ ἱερεῖς,
Δαυὶδ, Ἐζεκιήλ, καὶ ἄνδρες εὐσεβεῖς, Ἀναβίας,
Ἀζαρίας, Μισαήλ, καὶ ἄλλοι ὡς ἐκδὸς κλειστοί, ὧν
ἡ ἱστορία μνησθῆται. Ἐκεῖνοι τοίνυν, φησὶν, οὐχ⁹²
ὑπέκειντο διὰ τὴν ἀρετὴν τῇ⁹³ τιμωρίᾳ, γεγέννηται
δὲ δορυάλωτος· καὶ οὐ διαφυγεῖν προσδοῦσ· Ἄλλ'
οὐ ταύτη τῆς ἐλπίδος, « Ὅτι⁹⁴ πίνουσα πῆν. »

ςγ. Ὅτι κατ' ἐμμετοῦ ὤμοσα, λέγει Κύριος,
ὅτι⁹⁵ εἰς θφαισμόν, καὶ ὀνειδισμόν, καὶ εἰς
δύσασιν, καὶ εἰς ἐπικατάρασιν ἔση. Βοσῶρ⁹⁶ ἐν
μέσῳ μέρους⁹⁷ αὐτῆς, καὶ πᾶσαι αἱ πόλεις αὐτῆς
ἐσοῦνται ἐρημοὶ ἕως τοῦ αἰῶνος. Βοσῶρ οὐ ταύτην D
λέγει τὴν Βόστραν, ἀλλ' ἐτέραν ἐπὶ⁹⁸ τῇ Ἰδουμαίᾳ
ἐπιειμένην.

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ Post μακροθ. in B est spatium quatuor circiter vocum, quarum ultima est πονηρῆν. ⁷² B Ὅτι. Hebr. Si. ⁷³ σοι. Des. in B et h. l. et deinde post καταλ. ⁷⁴ B καταλείμματα. ⁷⁵ ὡσει — αὐτῶν. Hebr. si fures noctu veniunt, perdunt pro sufficientia sua. ⁷⁶ ἐπιθ. B add. σοι. ⁷⁷ κατ. Hebr. denu-
dαντι. ⁷⁸ αὐτ. B σου. ⁷⁹ δύν. Ita ex B restituumus. Edit. prior hab. δύνηται. ⁸⁰ ὄλ. σπ. αὐτ. Ita fere Hebr., sed rec. lectio est ὄλοντο. ⁸¹ διὰ — αὐτ. Hebr. et fratres ejus (perierunt) et vicini ejus. ⁸² B χειρῶν. Rec. lectio est χεῖρα. ⁸³ Οὐκ ἔστιν. Hæc juxta LXX et Hebr. sunt ultima vers. 10. ⁸⁴ ὁ ἐλ. B λέγων. Utrumque des. in Hebr. et apud LXX. ⁸⁵ ὑπολ. Hebr. relinque, s. curæ meæ committe. ⁸⁶ Ἰνα — διασώσω. Rec. lectio est ἵνα ζῆσθαι, καὶ ἐγὼ ζήσομαι. ⁸⁷ πρὸς. B περὶ. ⁸⁸ καὶ — πεποιοῦ. Rec. lectio est καὶ αἱ χῆραι ἐπ' ἐμὲ πεποιθήσιν. ⁸⁹ ἰδοὺ. Exstat tantum in Compl. juxta Hebr. ⁹⁰ πίνον-
τες. Des. apud LXX, sed Grab. habet πάντες. ⁹¹ οὐ μὴ ἀθ. B ἀθωωθήση. Ita quoque Grab. ⁹² οὐχ. B
πρῶτον οὐ. ⁹³ τῇ. Des. in B. ⁹⁴ ὅτι π. κ. Des. in cod. Vat., sed Alex. hab. ὅτι πίνων πίνουσα. ⁹⁵ ὅτι, x. l. Aliter οὐ LXX. ⁹⁶ Βοσῶρ. Nihil de urbe Bosor apud LXX. exstat, in Hebr. autem comme-
moratur Bozra, urbs Idumææ. ⁹⁷ μέρους. Des. apud LXX. ⁹⁸ ἐπὶ. B ἐν.

A quo visitavi eum. Dardan altera urbs erat. Hortatur autem eos, ut sub terra occultentur: istud enim est, « Demergite vos in demissionem. » Et docet se esse qui illis pœnas irroget, etsi tempore præterito, inquit, longa patientia usus sum.

VERS. 9. Quia vindemiautores venerunt tibi, et non relinquent tibi reliquias. Hostes vocat vindemiautores quos dicit omnia prædari et depopulari. Docet etiam quo tempore venturi sint. « Tanquam fures, noctu imponent manus suas. »

VERS. 10. Quia ego attraxi Esavum, revelavi abscondita eorum: abscondi non poterunt. Adjacent Idumææ maximi montes et excelsi. In his ergo fodientes speluncas, ad illas confugiebant advenientibus hostibus. Verum exciderunt spe sua: quia et ex eo loco Deus omnium tradidit illos: « Perijt semen illius per manum fratris et vicini ejus. » Nullo modo, inquit, reveritus est naturam, vel viciniam. Fratres enim erant Jacob et Esau, et quidem etiam collimitanei. Nullus enim alius separabat eos ab invicem.

VERS. 11. Non est qui misericordia commoveatur, derelinqui pupillos tuos, ut ~~604~~ salventur, et ego eos conservabo. Omnes enim, ait, ob multam nequitiam tuam, in senso tibi sunt animo, et ego justus judex succurram tibi? « Et viduæ tuæ sperent in me. » Hæc etiam ironice dicta, ut patet ex sequentibus.

VERS. 12. Quia hæc dicit Dominus: Ecce, quibus non erat lex bibendi calicem, bibentes biberunt. Et tu innocens non eris immunis. Ea mihi lex est, ut puniam eos qui impie et perperam vivunt. Abducti vero sunt in Babylonem et prophetæ et sacerdotes, Daniel, Eszechiel, et pii viri Ananias, Azarias, Misael, et alii, ut verisimile est, plurimi, quorum historia memiit. Illi porro, ait, virtutis ergo non fuerunt obnoxii pœnæ, nihilominus facti sunt captivi: et tu speras effugere? Spe tua frustraberis: « Quia bibens bibes. »

VERS. 13. Etenim per memetipsum juravi, dicit Dominus, fore ut ad interitum, ad opprobrium, ad invium, et ad maledictionem redigaris. Bosor in medio partis ejus: et omnes urbes ejus erunt deserte in æternum. Bosor dixit, non hanc Bostram, sed alteram sitam in Idumæa.

VERS. 14. *Famam audiri a Domino; angelos A misit ad gentes. Congregamini, et accedite ad eum: et exsurgite in praelium adversus eam.* Istud autem, « angelos misit ad gentes, » posuit pro « jussit. » Ac verisimile est angelos, mandato quoque 605 divino obsequentes, suscitare hostes. Nam et divinus David ait: « Et misit in eos iram indignationis suæ: indignationem, et iram, et tribulationem, immissionem per angelos malos i. » Malos autem vocat, non quod natura tales sint, sed quia mittuntur ad pœnas sumendas. Nam calamitates, quæ nobis immittuntur, solemus appellare mala. Sic angelus interfecit primogenita Ægyptiorum: sic alii missi sunt adversus Israel, quando David recensuit populum. Et ejusmodi multa alia reperire licet in Scriptura divina.

VERS. 15. *Ecce pusillum dedi te in gentibus, et contemptibilem inter homines.* Idumæi enim obscuri sunt, et plane ignoti forent, nisi Scriptura divina notos illos faceret: quos quidem notos reddit, non omnibus, sed studiosis.

VERS. 16. *Illusio tua hæc tibi tradidit, et ignominia cordis tui.* In his accusat idololatriciam, delicias, et intemperantiam. « Habitavit in foraminibus petrarum. » Jam ante diximus, quænam perfugia haberent. « Apprehendit robur collis excelsi. » Dicit cacumina montium, quæ erant maxima et sublimia. « Nam etsi exaltaveris, ut aquila, nidum tuum, inde te detraham, dicit Dominus. »

VERS. 17. *Et erit Idumæa in invium.* [18] Dicit quoque, transeuntes per eam admiraturos, et exhibitione declaratos esse ingentem desolationem: prædictasque civitates ad eum modum desertas fore, quo Sodoma, Gomorrha, et aliæ 606 urbes, quæ fuerunt ejusdem afflictionis sociæ. Quod falsum non fuit. Nam Dædan, Thæman, et Bosor, in solitudinem prorsus redactæ sunt. Ait præterea, Babylonium instar leonis in eam irrupturum, et per Jordanem iter factorum esse: et jubet strenuus armari adversus eam, et subdit:

VERS. 19. *Nam quis sicut ego? et quis resistet mihi? Quis iste pastor, qui stabit ante faciem meam?* Neque enim reges, neque idola eorum, jubente me, resistere poterunt.

VERS. 20. *Propterea audite consilium Domini, quod consulit super Idumæam, et cogitationem ipsius, quam cogitavit super habitantes Thæma-*

i Psal. LXXVII, 49.

18. Ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ ἀγγέλους εἰς ἔθνη ἀπέστειλε· συνάχθητε, καὶ παραγένησθε ἐπ' αὐτήν, καὶ ἀνάστητε εἰς πόλεμον ἐπ' αὐτήν⁹⁷. Τὸ δὲ, « ἀγγέλους εἰς τὰ ἔθνη ἀπέστειλεν, » ἀντὶ τοῦ « ἐκέλευσε » τέθεικεν· εἰκὸς δὲ καὶ τῷ θεῷ προστάγματι διακονούντας ἀγγέλους διεγείρειν⁹⁸ τοὺς πολεμίους· καὶ γὰρ ὁ θεὸς λέγει Δαβὶδ· « Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὄργην θυμοῦ αὐτοῦ· θυμὸν, καὶ ὄργην, καὶ θλίψιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. » Πονηροὺς δὲ καλεῖ, οὐχ ὡς φύσει τοιούτους, ἀλλ' ὡς τιμωρίας χάριν ἐκπεμπομένους. Καὶ γὰρ καλεῖν¹ εἰώθαμεν καὶ τὰς ἐπαγομένους συμφοράς. Οὕτως ἄγγελος τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἀνεῖλε πρωτότοκα· οὕτως ἕτεροι κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπεστάλησαν, ἤνικα τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας ὁ Δαβὶδ. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν παρὰ τῆς θεῆς Γραφῆς

16. Ἰδοὺ² μικρὸν δέδωκά σε ἅν ἔθνεσιν· εὐκαταφρόνητον ἔν ἀνθρώποις. Ἄσχημοι γὰρ εἰσιν Ἰδουμαῖοι· καὶ παντελῶς ἠγνοήθησαν, εἰ μὴ δῆλους αὐτοὺς³ πεποίηκεν ἡ θεὰ Γραφή· καὶ δῆλους αὐτοὺς οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς σπουδαίοις ποιεῖ.

15. Ἡ⁴ παιγρία σου ἐνεχρίθησέ σοι ταῦτα, καὶ ἡ ἀτιμία⁵ τῆς καρδίας σου. Εἰδωλολατρίαν⁶, καὶ τρυφήν, καὶ ἀκολασίαν διὰ τούτων κατηγορεῖ. « Κατέλυσεν ἐν τρυμαλιαῖς⁷ πετρῶν. » Καὶ ἤδη προειρήκαμεν, ὅποιας εἶχον καταφυγάς. « Συνέλαθεν⁸ ἰσχὺν βουνοῦ ὕψηλοῦ. » Τὰς ἀκρωτείας λέγει· μέγισται δὲ αὗται, καὶ ὕψηλαί. « Ὅτι⁹ ἐὰν ὑψώσῃς, ὡς ἀετὸς, νοστίαν σου· ἐκέθην καθελῶ σε, λέγει Κύριος. »

17. Καὶ ἔσται ἡ Ἰδουμαία εἰς ἄβατον. Λέγει δὲ, ὅτι καὶ οἱ διόντες δι' αὐτῆς θαυμάσουσιν, καὶ τῷ συνήγματι δηλώσουσι τὴν τῆς ἐρημίας ὑπερβολὴν· καὶ ὅτι Σοδόμοις καὶ Γομόροις, καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσιν αἱ τοῦ πάθους ἐκοινωνήσαν ταύταις, ἐρημοὶ παρακλησίως· αἱ προβήθησιν γενήσονται πάλαις. Καὶ ἀψευδὴς ὁ λόγος· καὶ γὰρ ὁ Δαυὶδ, καὶ ἡ Θαιμάν, καὶ ἡ Βοσῶρ ἐρημοὶ εἰσι παντελῶς. Λέγει δὲ καὶ τὸν Βαβυλωνίων λέοντι παρακλησίως κατ' αὐτῆς ὀρμήσειν, καὶ διὰ τοῦ Ἰορδάνου τὴν πορείαν ποιήσασθαι¹⁰· καὶ καλεῖε τοὺς λογάδας κατ' αὐτῆς ὀπλισασθαι, καὶ ἐπάγει·

18. Ὅτι τίς ὡσπερ ἐγώ; καὶ τίς ἀντιστήσεται μοι¹¹; τίς οὗτος ὁ ποιμὴν, ὃς στήσεται κατὰ πρόσωπόν μου; Οὐτε γὰρ οἱ βασιλεῖς, οὔτε τὰ τούτων εἰδωλα, ἐμοῦ κελεύοντος¹², ἀντιστῆναι δυνήσονται.

κ. Διὰ τοῦτο ἀκούσατε τὴν βουλήν Κυρίου, ἣν ἐδουλεύσατο ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ λογισθῆναι αὐτοῦ, ὃν ἐλόγησατο ἐπὶ τοῖς κατοικοῦντας Θαι-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ ἐπ'. Rec. lectio εἰς. ⁹⁸ ἐπ' αὐτ. Des. apud I.XX. ⁹⁹ B διεγείρει. ¹ καλ. B λέγειν. ² Ἰδοὺ. Existat tantum in Alex. et Compl. ³ αὐτ. B τούτους. ⁴ Ἡ — καρδ. σου. Hebr. terror tuus deceperit te, (ei) superbia cordis tui. ⁵ ἀτ. Rec. lect. est Ἰταμία. Conf. schol. 24. ⁶ Βεῖδωλον λατρείαν. ⁷ ἐν τρυμ. Rec. lect. est τρυμαλιαῖς. ⁸ B συνέλαβον. ⁹ ὅτι—νοσ. σου. Ita fere Alex. et ed. Compl. ¹⁰ B ποιήσασθαι. ¹¹ ἀντιστ. μοι. Hebr. diem dicet, s. mandata dabit, mihi. ¹² καλ. B μισμ. τί.

μαρ. Εἶτα λέγει εὐαρίθμητα μὲν αὐτῶν εἶσθαι τὰ **A**
 πρέβατα, ἄβατον δὲ τὴν χώραν· καὶ ¹⁹ τοῦ θρήνου
 τὸν ἦχον τὴν Ἐρυθρὰν καταλήψεσθαι θάλασσαν, ἀετῶ
 δὲ παρακλησίως τὸν Βαβυλώνιον ἐπιστήσεσθαι, καὶ
 τῶν ὀρυχωμάτων κρατήσιν· τοὺς δὲ Ἰδουμαίους δε-
 λία καὶ ὀδύνη περιπατεῖσθαι, ὡς γυναῖκί τικτούσῃ
 τὴν καρδίαν αὐτῶν παραβάλλεσθαι. Ἐνταῦθα πειρά-
 νας τῆς Ἰδουμαίας τὴν πρόβησιν, ἐπὶ τὴν Δαμα-
 σκὸν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησιν ¹⁵·

κγ'. Κατησχύνθη Ἡμῶθ ¹⁵ καὶ Ἀρφαθ, ὅτι ἀκοήν
 ποιηρῶν ἤκουσαν. Ἡμῶθ, ὡς καὶ ἡδὴ προειρήκα-
 μεν, τὴν Ἐμεσαν ¹⁶ λέγει· ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Ἡμῶθ,
 ἢ νῦν Ἐπιφάνεια. Ἀρφαθ δὲ τινὲς φασὶ τὰς νῦν
 Ῥεφανίας καλουμένας. « Ἐξέστησαν ἐν θαλάσῃ ¹⁷,
 ἐθυμώθησαν ¹⁸, ἀναπαύσασθαι οὐ μὴ δύνανται. ¹⁹· θά-
 λασσαν ἐκάλεσε τὸ πλῆθος τῆς στρατιάς ²⁰. Ἐδειξε δὲ **B**
 καὶ τὴν πρώτην τῶν Δαμασκηνῶν ὁρμὴν· περὶ γὰρ
 αὐτῶν ἔφη, « Ἐθυμώθησαν· » ἐλέγχει δὲ τὴν μετὰ
 ταῦτα δειλίαν.

κδ'. Ἐξελύθη Δαμασκός, ἀπεστράφη εἰς φυγὴν,
 καὶ ἐξεβρίφη ²¹· τρόμος ἐπελάβετο αὐτῆς, καὶ ²²
 ὄδυνες κατέσχον αὐτὴν ὡς τικτούσης. Διδάσκει δὲ
 καὶ τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς.

κε'. Πῶς οὐχί ²³ ἐγκατέλιπε πόλεις ²⁴ ἐμὰς,
 ἐμὴν ²⁵ κώμην ἠγάπησεν ²⁶· Ἐμὰς, φησὶ, πόλεις
 καὶ κώμας λαθεῖν ἐπεχείρησε· πόλεις δὲ αὐτοῦ καὶ
 κώμας, τὰς τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζει· αἱ δὲ πρὸς ταύ-
 τας Δαμασκηνῶν ἐναντίως διέκειντο.

κς', κζ'. Διὰ τοῦτο πεσοῦνται οἱ νεανίσκοι
 σου ²⁷ ἐν ταῖς πλατείαις σου, καὶ πάντες οἱ ἄν- **C**
 ἄρες οἱ πολεμισταὶ ²⁸ ἐκπεσοῦνται ²⁹ ἐν ³⁰ τῇ
 ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησὶ Κύριος τῶν δυνάμεων. Καὶ
 πᾶσιν πῦρ ἐν ταῖς Δαμασκῶν, καὶ καταφάγεται
 ἡμορολα ³¹ νιού Ἀδερ. « Ἰδὲ Ἀδερ » ἐστὶν ³² ὄνομα ³³.
 Βαζαδάδ γὰρ ³⁴ ἐκαλεῖτο τῆ Σύρων φωνῇ· βασιλεὺς δὲ
 ἦν οὗτος τῆς Δαμασκῶν, καὶ ὡς ἡ προφητεία δηλοῖ, λαμ-
 προῦς αὐτὴν οἰκοδομήμασι διεκόσμησεν· οἷς τὸν ἐμ-
 προσημὸν ἀπειλεῖ. Προλέγει δὲ ὁ προφήτης καὶ τοῖς
 Ἰσμαηλίταις, τοῖς νῦν καλουμένοις Σαρακηνοῖς,
 τὰς ἐπινεχθείας συμφορὰς.

κη'. Τῇ Κηδάρ, τῇ ³⁵ βασιλίσει τῆς αὐλῆς, ἦν
 ἐκάτεξε Ναβουχοδονόσορ ³⁶ βασιλεὺς Βαβυλώνος,
 οὕτως εἶπε Κύριος ³⁷. Κηδάρ εἰς τῶν υἰῶν Ἰσμαὴλ,
 καὶ τοῦτο διδάσκει τῆς Κτίσεως τὸ βιβλίον· κατ' **D**

no. [21, 22] Deinde ait oves eorum numeratu faciles
 fore et regionem inviam : et lamentationis sonum
 ad mare Rubrum perventurum, Babyloniumque
 aquilæ more irrupturum, locisque munitis positu-
 rum esse, Idumæos vero timiditati et doloribus
 subjiciendos esse : adeo ut eorum cor conferendum
 sit cum corde mulieris parturientis. Hoc loco Idu-
 mææ prædictione peracta, transfert exinde sermo-
 nem ad Damascum, dicens :

VERS. 25. *Pudefacta est Emath et Arphath, quia
 rumorem malum audierunt. Emath, ut ante jam
 diximus, Emesam vocat. Est etiam alia Emath, quæ
 nunc dicitur Epiphania. Arphath autem quidam
 aiunt esse, quas 607 nunc appellant Rephaneas.*
 « Obstupuerunt in mari : irati sunt, quiescere non
 possunt. » *Mare* vocavit multitudinem exercitus.
 Demonstravit autem primum quoque Damascenorum
 impetum. De illis enim ait : « Irati sunt. »
 Secutam postea formidinem arguit.

VERS. 24. *Dissoluta est Damascus, versa est in
 fugam, et projecta est : timor apprehendit eam, et
 dolores velut parturientis obtigerunt illi. Et quæ sit
 causa calamitatis, docet.*

VERS. 25. *Quomodo non dereliquit urbes meas,
 villam meam amavit ? Meas, inquit, urbes et villas
 occupare conatus est. Urbes autem et villas suas
 vocat, quæ sunt Israelis : in quas hostilem semper
 Damasceni gesserunt animum.*

VERS. 26, 27. *Propterea cadent juvenes tui in
 plateis tuis, et omnes viri bellatores cadent die illo,
 dicit Dominus exercituum. Et accendam ignem in
 muro Damasci, et devorabit bivra filii Ader.* « Fi-
 lius Ader » est nomen. Baradad enim vocabatur
 lingua Syrorum. Rex autem hic erat Damasci :
 et, ut prophetia innuit, splendidis eam exornavit
 ædificiis, quibus minatur incendium. Prædicit autem
608 propheta etiam Ismaelitis, qui nunc di-
 cuntur Saraceni, calamitates obventuras.

VERS. 28. *Cedari, reginæ aula, quam percussit
 Nabuchodonosor rex Babylonis, sic dixit Dominus.*
 [29] Cedar unus fuit de filiis Ismael, idque docet liber
 Creationis. Illo vero tempore ista reliquis tribubus,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ καὶ — θάλασσαν. Ad lectionem Grabianam καὶ κραυγὴ σου ἐν θαλάσῃ ἐρυθρᾷ ἠκούσθη, hæc proxime accedunt. Sed ἄρθρῳ ε cod. suo addidit Grab. cujus etiam haud speruenda est conjectura, in cod. Vatic. pro καὶ κραυγῇ θαλάσσης οὐκ ἠκούσθη legendum esse καὶ κραυγὴ ἐν θαλάσῃ Σούφ (anne potius κραυγὴ θαλάσσης Σούφ?) ἠκούσθη ¹⁵ φησ. B præm. τῇ Δαμασκῶν. ¹⁶ Ἡμῶθ. Ed. prior h. l. et post pauca, hab. Ἐμῶθ. ¹⁷ B Ἐμισαν. ¹⁸ ἐν θαλ. ἔθου. Eundem in modum lectionem cod. Alex. e cod. suo restituit Grab. ¹⁹ ἔθου. — δύν. Hebr. præ sollicitudine quiescere non potest. ²⁰ B δύνωται, juxta rec. lect. ²¹ B στρατείας. ²² καὶ ἐξεβρῆ. Hæc alius interpretis esse videntur. Desinat in omnibus τῶν LXX edit. quantum scimus. ²³ καὶ — τιχτ. Hæc e cod. suo supplevit Grab. ²⁴ οὐχί — ἠγάπ. Hebr. an derelicta est urbs laudis, urbs gaudii mei? ²⁵ B πόλιν ἐμὴν. ²⁶ ἐμ. Des. in B. ²⁷ B ἠγάπησαν, quod tamen emendatum est per ἠγάπησεν. ²⁸ σου. Hebr. ejus. Ita que- que deinceps. ²⁹ πολ. Apud LXX seq. σου. ³⁰ ἐκπ. B πασοῦνται, juxta rec. lect. ³¹ ἐν — δύν. Ita Compl. ³² ἀμφ. vi. Ἀδ. Hebr. palatia Benbadab. ³³ ἐστίν. B præm. ἐν. Leg. itaque esse videtur ἐν ἔστιν. ³⁴ δν. In B colon ponitur post sequens Βαράδαδ. ³⁵ γὰρ ἐκαλεῖτο. B præm. Δάδ. ³⁶ τῇ — ἀβλῆς. Hebr. et contra regna Chazor. ³⁷ Ναβ. Apud LXX præm. ὁ βασιλεὺς. ³⁸ Κύρ. Reliqua lu- rts vers. Ἀνάστητε — τοὺς υἰοὺς Κεδέμ, des. h. l. ; ex Montf. autem et Bosii ad h. l. Notis colligitur e in codice quodam cum hoc Theodoretī ad vocem Κεδέμ scholio, οἱ λοιποὶ ἀνατολῶν, lecta fuisse.

ut verisimile est, imperabat : unde etiam illam appellat *reginam*. *Asiam* vero appellat, universam stationem Saracenorum. Sunt enim pastores habitantes in tentoriis. Adbortatur autem, ut in eos ducant expeditionem, et deprædentur oves, et camelos, ac tentoria depopulentur. Cedem quoque filius fuit Ismaelis. Admonet autem eos, ut sub terra lateant. Hoc enim est quod ait :

VERS. 30. *Demergite vos in demissionem, ut evitare possitis hostium impetum.*

VERS. 31. *Surge, ascende ad gentem quietam, sedentem in refrigerio, dicit Dominus. Quibus non sunt portæ, nec vectes : ipsi soli habitant. Facilis, inquit, tibi erit victoria : nulla obsidione, aut diuturna mora tibi opus est, aut tempore longo : captu faciles sunt, et expugnabiles. [32] Ostendit porro se ultionem immittere. « Et ventilabo eos omni vento, qui sunt attonsa facie. Et ex omnibus finibus eorum afferam eversionem eorum. » Hoc est, ad omnia climata vertentur in fugam : et qui sedent ad orientem solem, et qui habitant circa occasum.*

VERS. 33. *Et erit aula commoratio struthionum, et invia usque in æternum. Non sedebit ibi homo, nec habitabit filius ejus qui e terra natus est. Quibus verbis res ipsæ testimonium perhibent. Nam relicta illa plane deserta, accedunt ad loca tutiora quæ inhabitantur. [34] Prædicat item quæ eventura sint terræ Ælam, explicato prophetiæ tempore. Nam refert eam, statim ut regnare cœpit Seleciæ, factam esse.*

VERS. 35. *Hæc dicit Dominus exercituum : Ecce ego contero arcum Ælam, præcipuum dominationis eorum. Ælam urbs est sita ad extremam partem maris Rubri. Erat autem hæc quondam emporium insigne : unde nunc etiam solvunt, qui navigant ad Indos.*

VERS. 36. *Et ducam super Ælam quatuor ventos e quatuor extremis cæli. Et non erit gens, quæ non veniat illuc. Cum obtinuisset Ægyptium rex Babylonis, rediens irrupit in eam, pristinum quidem habens exercitum e partibus aquilonis et orientis coactum : sed aderat etiam multitudo insularium occidentem incolentium. Assumpserat item Ægyptios, et Libyas, et Æthiopes, qui plagam sortiti sunt australem. Hæc propheticus sermo prædixit.*

ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν, ὡς εἶκος, αὕτη τῶν ἄλλων ἐκράτει φυλῶν· ὅθεν αὐτὴν καὶ βασιλίτισσαν ὀνομάζει. Αὐτὴν δὲ καλεῖ ἄπασαν τὴν τῶν Σαρακηνῶν στάσιν· ἐπειδὴ νομάδες εἰσὶν, ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες. Παρακελεύεται δὲ στρατεύσαι ἐπ' αὐτούς, καὶ ληίσασθαι τὰ πρόβατα, καὶ τὰς καμήλους, ἐκπορθῆσαι δὲ καὶ τὰς σκηνάς· καὶ ὁ Κεδέμ δὲ υἱὸς ὑπῆρχε τοῦ Ἰσμαήλ· παρακελεύεται δὲ καὶ τούτοις ὑπὸ γῆν λαθεῖν· τοῦτο γὰρ λέγει.

Χ'. Βαθόντα εἰς κάθισιν· Ὅστε φυγεῖν τῶν πολέμων τὴν προσβολήν.

λα'. Ἀνάστηθι, ἀνάστηθι ἐπὶ ἔθνος εὐσταθοῦν, καθήμενον εἰς ἀναφυχήν, φησὶ Κύριος· Οἷς οὐκ εἰσὶ θύραι, οὐδὲ μοχλοί· αὐτοὶ μόνοι καταλύουσιν. Πάδια σοι, φησὶν, ἡ νίκη· οὐδεὶς σοι πολιορκίας, οὐδὲ προσεδρείας, οὐδὲ χρόνου μακροῦ· εὐάλωτοί εἰσι, καὶ εὐχείρωτοι. Δείκνυσσι δὲ καὶ ὡς αὐτὸς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. « Καὶ λιχμῶ αὐτοῦς παντὶ πνεύματι κεκαρμένους τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ ἐκ παντὸς πέρατος αὐτῶν ὄσω τὴν τροπὴν αὐτῶν. » Τούτέστιν, εἰς ἕκαστον κλίμα τραπήσονται εἰς φυγὴν. Καὶ οἱ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἰδρυμένοι, καὶ οἱ πρὸς ἐσπέραν ἐσχηνωμένοι.

λγ'. Καὶ ἔσται ἡ αὐτῆς διαιτριβὴ στρουθῶν, καὶ ἄβατος ὁὖς αἰῶνος. Οὐ μὴ καθίσει ἐκεῖ ἀνθρώπος, καὶ οὐ μὴ κατοικήσει υἱὸς γηγενοῦς. Καὶ μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα· καταλιπόντες γὰρ τὴν πανέρημον, τοῖς οἰκουμένοις φρουροῖς πελάζουσι. Προθεσπίζει δὲ καὶ τὰ τῆς Αἰθίης συμβεβηκότα· δηλοῖ δὲ καὶ τῆς προφητείας τὸν χρόνον. Εὐθύς γὰρ βασιλεύσαντος Σεδεκίου ταύτην ἔφη γενέσθαι.

λε'. Τάδε λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων· Ἰδοὺ ἐγὼ συντρέψω τόξον Αἰθίης, ἀρχὴν δυναστείας αὐτῶν. Αἰθίη πόλις ἐστὶν ἐν τῷ στομίῳ τῆς Ἐρυθρᾶς· κειμένη θαλάττης. Ἐμπορίον δὲ ἦν τοῦτο πάλαι λαμπρὸν, καὶ νῦν οἱ πρὸς Ἰνδοῦς ἀποπλέοντες ἐκεῖθεν ἀνάγονται.

λς'. Καὶ ἐπάξω ἐπὶ Αἰθίην τέσσαρας ἀνέμους ἐκ τῶν τεσσάρων ἀκρῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ἔθνος ὃ οὐκ ἤξει ἐκεῖ. Τῆς Αἰγύπτου κρατήσας ὁ Βαβυλωνίος, ὠρμησεν ἐπ' αὐτῆς, ἔχων μὲν τὴν προτέραν στρατιάν ἀπὸ τῶν βορειοτέρων καὶ ἔφων συνειλεγμένη μερῶν· συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ νησιωτῶν πλῆθος, ὃ τὴν ἐσπέραν ὤκει· καὶ προσέλαβε δὲ ἐπ' αὐτὸν, καὶ Αἰγυπτίους, καὶ Αἰθίους, καὶ Αἰθίοπας, οἱ τὸ νοτιώτερον οἰκεῖν ἔλαχον τμήμα. Ταῦτα ὁ προφητικὸς προεθέσπισε λόγος.

VARIÆ LECTIONES.

Ἔ B σύστασιν. Ἔ δέ. Des. in B. Ἔ βὰθ. εἰς καθ. Hebr. loca profunda petite ad habitandam. Ἔ B κάθισιν, sed minus recte. Vid. supra schol. 36. Ἔ Ἄν. ἀναθ. Hebr. Surgite, ascendite. Ἔ εὐστ. B ἡσυχάζον, ut in Compl. Ἔ εἰς ἀναψ. Hebr. secure. Ἔ φ. Κύρ. Hæc. Grab. in edit. sua supplevit. Ἔ οἷς· θύραι. B οὐ οὐκ ἐστὶν οὐ θύραι. Ἔ οὐδ. μ. Apud LXX præm. οὐ βάλανσι, sed des. ista etiam in Compl. Ἔ Ita ex B emendata est lectio Sirm. quæ hæc erat, Πάδια σοι, φησὶν ἡ νίκη. Ἔ λιχμ. — πνεύμ. Hebr. dispergam eos in omnem ventum. Ἔ τὰ. Des. in B. Rec. lectio h. l. est, πρὸ προσώπου αὐτῶν. Ἔ πέρ. Rec. lect. est πέραν. Ἔ ἡ αὐτ. Hebr. Chazor, ut vers. 28. Ἔ Rec. lect. est καθίσθη. Ἔ κατ. οἰκ. Apud LXX seq. ἐκεῖ. Ἔ γηγ. Ita Ald. Rec. lect. est ἀνθρώπων. Ἔ δηλοῖ — γενέσθαι. Verba ista vers. 34. ἐν ἀρχῇ βασιλείας Σεδεκίου βασιλέως Ἰούδα, ad quæ hæc se referunt, des. quidem apud LXX. sed e cod. suo illa supplevit Grab. Ἔ Κύρ. — συντρέψω. Ita fere Compl. Ἔ Rec. lect. est ἀρχή. Ἔ νῦν. B add. δέ. Ἔ B στρατείαν. Ἔ Βὰπ' αὐτῶν. Ἔ τμήμα. B. κλίμα.

13. Καὶ ποιήσω αὐτοὺς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν αὐτῶν· καὶ ἐπάξω ἐκ' αὐτοῦ κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου, φησὶ Κύριος⁶³, καὶ ἐπαποστελώ⁶⁴ ὀπίσω αὐτῶν τὴν μάχαιράν μου, ἕως οὗ ἀναλώσῃ⁶⁵ αὐτούς. Πάλιν μάχαιραν αὐτοῦ τοῦς Βαβυλωνίους ἔχαιε· δι' αὐτῶν γάρ καὶ τούτους εἰσεπράξατο εἰς αἰσ.

14. Καὶ θήσω τὸν θρόνον μου ἐν Αἰλλύμ, καὶ ἀπολώ⁶⁶ ἐκείθεν βασιλεύα καὶ μεγιστᾶνας, φησὶ⁶⁷ Κύριος. Τὸ, « θήσω τὸν θρόνον μου, » ἀντὶ τοῦ, ἐκεῖ ἐδικάσω, καὶ τὴν ψῆφον ἐξοίσω, οἷόν τιαι δημίους κερημένους τοῖς πολεμίοις. Ἔχει δὲ καὶ νῦν ἐκεῖ τὸν θρόνον, εἰς εὐσέβειαν καὶ ταύτης μεταβληθείσης τῆς πόλεως· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀληθῆς ἡ πρόφῃσις.

15. Καὶ ἔσται ἐκ' ἑσχάτου τῶν ἡμερῶν, ἐπιτρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Αἰλλύμ, λέγει Κύριος. Ἠγούμαι καὶ διὰ⁶⁸ ταύτην, καὶ διὰ τὰς ἄλλας, αἷς τὴν ἀνάκλησιν ἐπηγγελιατο, μὴ μόνης τῆς αἰσθητῆς αἰχμαλωσίας ὑποσχεῖσθαι τὴν ἐλευθερίαν τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην, ἀλλὰ καὶ τῆς νοητῆς· πλείονα γάρ ποιεῖται τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν⁶⁹· διὰ γάρ τοι τοῦτο καὶ τοῖς σώμασι τὰς κακείας προσφέρει. Προλέγει τοῖσιν τὴν τοῦ διαβόλου κατάλυσιν, καὶ ἀσεβείας⁷¹ τὴν καύσαν, καὶ τὴν τῶν αἰχμαλώτων ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας γεγενημένων ἀνθρώπων ἐλευθερίαν⁷². Ἦς τετυχηκότας τὸν ταύτης χορηγὸν ἀνυμνήσωμεν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ζωὴν ἀγαπήσωμεν, καὶ τὴν προτέραν βελουδόμεθα δουλείαν· ἵνα καὶ σὺν παρῃσίᾳ τῷ Δεσποτικῷ βήματι παραστῶμεν⁷³, χάριτι καὶ φιλοσυνεσίᾳ τοῦ δικαίου κριτοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, τὸν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, δόξα πρέπει καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

VERS. 37. *Et attollite eos reddam coram hostibus suis, quarentibus animam eorum. Et ducam in eos juxta iram indignationis meae, dicit Dominus, et mittam a tergo eorum gladium meum, donec consumat eos. Vocavit rursus gladium suum Babylonios: quoniam eorum ministerio poenas ab his exegit.*

VERS. 38. *Et ponam solium meum in Aelam, et perdam inde regem et magnates, dicit Dominus. Quod ait, « ponam solium meum, » idem est ac, ibi judicium exercebo, et proferam sententiam, utens hostibus tanquam quibusdam carnificibus. Habet autem ibi nunc quoque solium, eadem civitate ad pietatem conversa: ita ut hoc quoque sensu vera sit prophetia.*

VERS. 39. *Et erit in extremo dierum, convertam captivitatem Aelam, dicit Dominus. Existimo bonum Dominum et per hanc et per alias prophetias, quibus revocationem promisit, non modo polliceri liberationem a captivitate corporis, sed etiam a captivitate mentis. Majorem quippe animarum curam habet: eaque de causa castigationes infligit etiam corporibus. Praedicit ergo destructionem diaboli, et cessationem impietatis, et liberationem hominum a peccato in captivitatem redactorum. Quam adepti, illius largitorem collaudemus, 611 et liberam vitam amplectamur, et pristinam servitutem execremur, ut et tribunali Dominico securi possimus assistere, per gratiam ac benevolentiam justis iudicis, cum quo Patrem una cum sanctissimo Spiritu decet gloria et magnificentia, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.*

VARIAE LECTIONES.

⁶³ κατὰ — θυμ. μου. *Hebr.* malum, æstum iræ meæ. ⁶⁴ φ. Κύρ. E cod. suo hæc supplevit Grab. ⁶⁵ B ἐπαποστελλῶ. ⁶⁶ οὗ ἀναλ. B τοῦ ἐξανάλῳσαι, juxta rec. lectionem. ⁶⁷ Ed. prior hab. ἀπολεῖ. Rec. lect. est ἐπαποστελώ. ⁶⁸ φ. K. Des. apud LXX, sed in Compl. est λέγει Κύριος. ⁶⁹ διὰ — ἄλλας. B ταύτη καὶ ταῖς ἄλλαις. ⁷⁰ ἐπιμ. B πρᾶξ. τὴν. ⁷¹ ἀσεβ. B πρᾶξ. τῆς. ⁷² ἐλ. In ed. priori positum erat post αἰχμαλώτων. ⁷³ B παραστησώμεθα.

TOMOS Γ΄.

LBIER DECIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν΄.

Τὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι συμβησόμενα προδεδείκταις, τῷ Βαβυλωνίῳ λοιπὸν προλέγει τὸν θάνατον.

β. Ἀναγγεῖλατε ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀκουστέον⁷⁴ ποιήσατε, καὶ⁷⁵ ἐπάρατε σημεῖον· ἀκου-

D CAPUT L. (Græc. XXVII.)

Postquam vaticinatus est quæ aliis nationibus sint eventura, prædicit de cætero Babylonis exitium.

VERS. 2. *Annuntiate in gentibus, et auditum facite, et attollite signum, evulgate, et ne celetis:*

VARIAE LECTIONES.

⁷⁴ Rec. lect. est ἀκουστέα. ⁷⁵ καὶ — ἀκουτ. Eadem leg. in ed. Grab. In reliquis des. præter Compl. quæ eadem alias habet lectiones.

dicite. Capta est Babylon. Quoniam eversis aliis A regnis rex Babylonius suo illa imperio parere coegerat, hujus eversionem gentibus significari jubet. « Pudefactus est Bel. » Idolum erat, quod apud Babylonios in summo honore habebatur : et nonnulli quidem Jovem illum vocant, alii vero Saturnum. Aitque pudefactum esse, primum quidem quod adoratoribus succurrere nequiverit : deinde quod suis cultoribus sit omnino spoliatus. « Quæ intrepida est et delicata. » Potentiam eorum et molliem indicat. « Traditus est Merodach. » Eum etiam qui primus imperavit Babylonis, appellarunt Merodach. Hoc igitur loco, vel postremum dicit, sub quo eversio regni contigit : **612** vel primum, qui regnum a Ninive Babylonem transtulit. Potest autem « traditus est, » et de secundo, et de primo accipi, modo de secundo ipsum regnum intelligatur. Dicit autem omnia etiam ejus idola pudore esse perfusa, ac perspicuam evasisse eorum imbecillitatem. [3] *Gentem* vero, quæ in expeditionem adversus Babylonios venit ab aquilone, Medos intelligit. Hi, ait, terram ipsorum reddiderunt desertam, ac depopulati sunt eam. [4, 5] Illo, inquit, tempore decem tribus ac duæ recipient libertatem, et una revertentur et confugient ad Dominum. « Testamentum enim æternum non dabitur oblivioni. » Hoc est, promissio patribus facta. [6] Deinde comparat eos ovibus, quæ perierunt, ascribens pastoribus causam interitus ovium. Vocat autem *pastores*, non modo reges, sed etiam sacerdotes. Et refert quomodo fecerint eos errare. « Expulerunt eos in montes, errare fecerunt eos. De monte in collem abierunt : obliti sunt cubilis sui. » Delubra idolorum appellat *colles* et *montes*, quoniam in eis adorabant idola : templum autem divinum, *cubile* eorum. Inde enim consequabantur bonorum fruitionem. Error, inquit, ille tradidit eos hostibus, propter ea quæ commiserunt in Dominum.

VERS. 7. *Pascuum justitiæ ei qui congregavit patres eorum Domino.* Sic et beatus David dicit : « Nos autem sumus **613** populus ejus, et oves pascui ejus. » Illud etiam hic dicit, eos fuisse pascuum justitiæ Domino, qui patres eorum elegerat.

VERS. 8. *Abalienamini de medio Babylonis, et de terra Chaldæorum egredimini. Et estote velut hædi ante faciem ovium.* Pro hædis, Syrus interpretatus est *hircos*. Hortiatur ergo eos, ut sint potentiores Babylonis, et patriam suam occupent.

^k Psal. xciv, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ B ἔβλωκε, juxta rec. lect. ⁷⁷ B αὐτοῦ. ⁷⁸ H — τρυφερά. Des. in Hebr. ⁷⁹ παρεδ. Hebr. territus est. ⁸⁰ Ed. Sirm. hab. Μαιρωδάχ. B Μαιρωδάχ. ⁸¹ B αὐτοῖς. ⁸² κατὰ ταυτὸν. ⁸³ B καταφεύζονται. ⁸⁴ B αἰώνος. ⁸⁵ ποι.μ. B πρᾶν. δέ. ⁸⁶ Rec. lect. est ἀπεπλήνησεν. ⁸⁷ Νομή — Κυρίω. Hebr. (peccarunt contra Jehovah) in habitaculo justitiæ : cum tamen spes patrum illorum esset Jehova. ⁸⁸ τῷ Κυρ. Apud LXX solet omitti. Sed Grab. addidit Κυρίω, Compl. Κύριος. ⁸⁹ καί. B μέ. ⁹⁰ Ἀπαλλ. Hebr. migratio. ⁹¹ ἔρ. « Ex alia editione : nam LXX habent δράκοντες, » verba sunt Moxte. in Hexapl. ad h. l.

τίσατε, καὶ μὴ κρύψητε· εἶπατε, Ἐδλω⁷⁶ Βαβυλῶν. Ἐπειδὴ τὰς ἄλλας βασιλείας καταλύσας τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἴῃ τελεῖν δυναστείαν ἠγάγασε, μνησθῆναι κελεύει τοῖς ἔθνεσι τὴν ταύτης κατάλυσιν. « Κατηρχύθη Βήλ. » Ἐβδωλον ἦν σφόδρα παρὰ τῶν Βαβυλωνίων τιμώμενον· καὶ τινὲς μὲν Δία τοῦτο καλοῦσι, τινὲς δὲ Κρόνον. Λέγει δὲ καταισχυθῆναι· πρῶτον μὲν ὡς ἐπαρκέσαι τοῖς προσκυνοῦσιν οὐ δυναθέντα, ἔπειτα ὡς τῶν τιμῶν τῶν παντελῶς στερηθέντα. « Ἡ⁷⁸ ἀπτόητος, ἡ τρυφερά. » Καὶ τὸ δυνατόν αὐτῶν δεδῆλωκε, καὶ τὸ ἀδροδύαιτον. « Παρεδόθη⁷⁹ Μαιρωδάχ⁸⁰. » Καὶ τὸν πρῶτον Βαβυλωνίων βασιλεύσαντα Μαιρωδάχ ὠνόμασαν. Ἐνταῦθα τοῖνον ἢ τὸν τελευταῖον λέγει, ἐφ' οὗ γέγονεν ἡ τῆς βασιλείας κατάλυσις. ἢ τὸν πρῶτον, ὃς ἀπὸ τῆς Νινευτὶ εἰς τὴν Βαβυλῶνα τὴν βασιλείαν μετέθηκε. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δευτέρου λάβοι τις ἄν, καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου, τὸ « παρεδόθη. » ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου τὴν βασιλείαν αὐτὴν· λέγει δὲ αὐτῆς καὶ τὰ εἰδῶλα πάντα καταισχυθῆναι, καὶ γενέσθαι δῆλην αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν. Ἔθνος δὲ ἀπὸ βορρᾶ κατὰ τῆς Βαβυλῶνος στρατεύσαν τοὺς Μήδους λέγει. Οὗτοι δὲ, φησὶ, καὶ τὴν γῆν αὐτῶν⁸¹ ἀπέφηναν ἔρημον, καὶ αὐτὴν ἐξεπόρθησαν. Κατὰ τοῦτον, φησὶ, τὸν καιρὸν ἀπολήψονται ἐλευθερίαν αἱ τε δέκα φυλαὶ, καὶ αἱ δύο· καὶ κατ' αὐτὸ⁸² ἐπανήξουσι, καὶ φεύζονται⁸³ πρὸς Κύριον. « Διαθήκη γὰρ αἰώνιος⁸⁴ οὐκ ἐπιλησθήσεται. » Τουτέστιν, ἢ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελία γεγεννημένη. Εἶτα ἀπεικάζει αὐτοὺς προβάτους ἀπολωλόσι· τοῖς ποιμέσι⁸⁵ τῆς ἀπωλείας τῶν προβάτων ἀνατίθει τὴν αἰτίαν· ποιμένας δὲ καλεῖ οὐ μόνον τοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερέας· λέγει δὲ καὶ τοῦ παρεσκευάσαν αὐτὰ πλανηθῆναι. « Ἐξῆσαν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὄρη· ἐπλάνησαν⁸⁶ αὐτοὺς, ἐξ ὄρους ἐπὶ βουνὸν ὄρχοντο, ἐπελάθοντο κώτης αὐτῶν. » Βουτούς καὶ ὄρη τὰ τῶν εἰδῶλων τεμένη καλεῖ· ἐν ἑκείνοις γὰρ προσεκύουν τὰ εἰδῶλα· κώτην δὲ αὐτῶν τὸν θεῖον νεῖον· ἐκεῖθεν γὰρ εἶχον τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν. Αὐτὴ, φησὶ, ἢ πλάνη τοῖς πολεμίοις αὐτοὺς παραδίδωκεν, ἀνθ' ὧν ἤμαρτον Κυρίω.

Ζ'. Νομή⁸⁷ δικαιοσύνης τῷ συναγαγόντι τοὺς πατέρας αὐτῶν τῷ Κυρίω⁸⁸. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ἡμεῖς δὲ λαὸς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα νομῆς αὐτοῦ. » Τοῦτο καὶ⁸⁹ ἐνταῦθα λέγει· ὅτι νομῆ δικαιοσύνης ἦσαν τῷ Κυρίω, ὃς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἐξελέξατο.

Ἡ Ἀπαλλοτριώθητε⁹⁰ ἐκ μέσου Βαβυλωνος, καὶ ἀπὸ γῆς Χαλδαίων ἐξέλθατε· καὶ γένεσθε ὡσπερ ἔριφοι⁹¹ κατὰ πρόσωπον προβάτων. Τοὺς ἐρίφους, τράγους ὁ Σύρος ἠρμήνευσε. Παρακλιέεται τοῖνον αὐτοῖς περιγενέσθαι τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τὴν ἐνεγ-

ποῦσαν καταλαβεῖν· διὰ τοῦτο γὰρ αὐτοὺς καὶ τράγους ἀπεικασεν· ἰσχυρότεροι γὰρ τῶν προβάτων οἱ τράγοι· οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Δαυτὴλ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον εἶδε τράγῳ ἀπεικασθέντα, τὸν δὲ Δαρσίον κριῶν. Λέγει δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιόντων τῇ Βαβυλῶν καὶ οὐ περιέσσονται, καὶ τῶν ἠθροισμένων ἐκεῖ ἀγαθῶν ἐμπληροῦνται. Διδάσκει δὲ καὶ τὴν κίτταν, ὣν ὑπομένει κακῶν.

Propterea comparavit eos hircis. Sunt enim hirci robustiores ovibus. Hunc etiam in modum divinus Daniel vidit Alexandrum similem, Darium autem arietem. [9, 10] Narrat etiam multitudinem agredientium Babylonem : et quod superiores evasuri, et implendi sint bonis ibi congregatis. Et explicat causam, propter quam patiatu adversa.

17. 18. Ὅτι ἡφρύνεσθε, καὶ κατακωνχῶθε διασπάζοντες τὴν κληρονομίαν μου. Καὶ διότι ἐσκυρῶτε, ὡς βοῦδια ἐν βοτάνῃ, καὶ ἐκερατίζετε ὡς ταῦροι. Καὶ κατησχύνθη ἡ μήτηρ αὐτῶν ἐσφόδρα. Τοῦτέστι, ἡ Βαβυλῶν. Κατωρύγη ἡ τεκοῦσα ἡμᾶς μήτηρ εἰς ἀγαθὰ. Ἀντὶ τοῦ, φροῦδος γεγένηται· τὴν ὑπερβολὴν δὲ τῆς καταλύσεως· τοῦτο δηλοῖ· τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἐξῆς διδάξει.

VERS. 11, 12. Quia latrabimini et gloriabimini diripientes hereditatem meam. Et quoniam more vitulorum in herba lasciviebatis, et cornu petebatis, ut lauri. Et pudore valde magno affecta est mater eorum; id est Babylon. Defossa est mater, quae peperit vos, quantum ad bona. Id est, exhausta est. Id vero eversiois summam cladem significat : quod etiam sequentia docebunt.

Ἴδού ἡ ἐσχάτη ἐθνῶν ἔρημος, καὶ ἀνυδρος. Καὶ ἀπὸ ὀργῆς Κυρίου οὐ κατοικηθήσεται, καὶ ἔσται εἰς ἀφανισμόν πᾶσα. Λέγει δὲ καὶ τοὺς δοδεύοντας σκυθρωπάζειν μὲν διὰ τὴν τοῦ πάθους ὑπερβολὴν, τῷ δὲ συγγίματι μνηύειν τὴν ἐκπλήξιν. Καλεῖται δὲ καὶ τοῖς τοξόταις ἀπεικασθῆναι τὰ βέλη, καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτῆς ἀπαιτῆσαι δίνας. Τῷ Κυρίῳ γὰρ φησὶν, ἡμᾶςτε. Προλέγει δὲ καὶ τὴν τῶν Βαβυλωνίων δειλίαν, καὶ τὴν τῶν περιδύλων κατάλυσιν· καὶ ἐπιλέγει τὴν αἰτίαν τῆς συμφορᾶς.

Ecce extrema gentium deserta, et aqua carens. (VERS. 13.) Et prae ira Domini non habitabitur, et erit universa in solitudine. Ait etiam, prae-tereuntes ob vim ærumnæ immensam tristi vultu futuros, et sibilo stuporem significatos esse. [14] Præcipit insuper sagittariis, ut non cessante jaculentur, et sumant pœnas de impietate illius. Peccavit enim, inquit, Domino. [15] Prædicat item formidinem Babyloniorum, ac murorum ever-sionem : causamque calamitatis adjungit.

Ὅτι ἐδικήσῃς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔστιν, ἐδικήσατε αὐτήν· καθὼς ἐποίησεν, οὕτως ποιήσατε αὐτῇ. Ἐξολοθρεύσατε σπέρματι ἐκ Βαβυλῶνος, κατέχορτα δρέπανον ἐν καιρῷ θερισμοῦ. Ἀντὶ τοῦ, Μὴ μόνους τοὺς στρατευομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς γεωργοῦντας βανάτῳ παράδοτε. Τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοῖς δεδράκασι τῷ Ἰσραὴλ πολεμοῦντες. Ἀπὸ προσώπου μαχαίρας Ἑλληνικῆς ἕκαστος εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀναστρέψουσι, καὶ ἕκαστος εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ φεύξονται. Πρὸ τῆς Βαβυλῶνος, Λυδοὺς δὲ Κύρος κατεστρέψατο· ὑπέταξε δὲ καὶ Ἴωνας, καὶ Αἰολέας· ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἀπυκίσθησαν οὗτοι, καὶ τὴν Ἀσίαν ὤκησαν· ἄγων τοίνυν καὶ τούτους ὁ Κύρος ἐπεστράτευσε τῇ Βαβυλῶνι. Ὁ μέντοι προφητικὸς λόγος οὐ μάτην τῶν Ἑλλήνων ἐμνήσθη· ἀλλὰ διδάσκων, ὡς καὶ τὰ πόρρω που κατακισμένα ἔθνη θεία φῆφος κατὰ τῶν Βαβυλωνίων συνήγαγε.

Quia ultio a Deo est, ulciscimini super eam : sicut fecit, ita facite illi. (VERS. 16.) Disperdit se-mena de Babylone, tenentem falcem tempore messis. Quasi diceret : Non solum milites, sed etiam agricolas interficite. Hoc enim et ipsi fecerunt, cum bellum gererent adversus Israel. « A facie gladii Græci unusquisque ad populum suum revertetur : et unusquisque ad terram suam fugiet. » Cyrus Lydos ante destruxit quam Babylonem. Subjugavit etiam Iones et Æoles : qui, migrantes e Græcia, habitaverunt in Asia. Hos ergo Cyrus etiam ducens, inivit expeditionem contra Babylonem. Nec frustra Græcorum meminit sermo propheticus, sed ut doceret etiam procul positas gentes divina sententia congregatas esse adversus Babylonem.

Πρόβατον πλανώμενον Ἰσραὴλ. Ἡ περὶ τὰ εἰβωλα κλάνη τῶν κακῶν αὐτῷ γαγέννηται πρόξενος. Ἀβόντες ἔξωσαν αὐτόν. Τοὺς Ἀσσυρίων βασιλεῖς οὕτως ἐνόμασεν. Ὁ πρῶτος κατέφαγεν αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς Ἀσσοῦρ. Ὁ ἐγγλαφθαλασάρ, καὶ Σαλμανα-

VERS. 17. Ovis errans Israel. Error circa idola fuit illi causa malorum. « Leones ejecerunt eum. » Sic appellavit reges Assyriorum. Primus devoravit eos rex Assur. Theglathphalasar, et Salmanasar, et Senacherim : atque ita posterior

VARIE LECTIONES.

17 Numerus vers. 11, in ed. priori appositus erat ad verba ista, Καὶ διότι ἐσκυρῶτε. 18 ἐκερ. ὡς τ. Hebr. hinniebatis, sicut sortes sc. equi. 19 κατηγ. Præstat rec. lectio ἐνετραπή. Hebr. pudore suffusa est. 20 αὐτ. Rec. lectio est ὑμῶν juxta Hebr. 21 A verbis κατωρ. ἡ τεκοῦσα incipiebat vers. 12, in ed. priori. 22 μήτ. εἰς (rec. lectio ἐπ') ἀγαθὰ. Des. in Hebr. Vid. MONTF. in Hexapl. ad h. l. 23 ἢ διδάσκει. 24 ἰδού. Exstat tantum in ed. Compl. 25 καὶ ἀνυδ. Ita Grab. qui addit, καὶ ἄδατος. 26 B μνηύει. 27 B αὐτήν. 28 τῷ — ἡμ. Hæc tantum in ed. Compl. et Grab. leg. 29 ἐκδ. αὐτ. Rec. lect. est ἐδικεῖται ἐπ' αὐτήν. 30 B ἐποίησαν. 31 Ed. prior hab. αὐτήν. 32 σπ. Hebr. seminautem. 33 θαν. B πρῶτον. τῷ 34 ἕλλ. Hebr. opprimentem. Vid. supra, p. 528, ad cap. xlvj, 16. 35 ἄν. Rec. lectio, ἀποστρέψουσι. 36 Rec. lect. est φεύξεται. 37 B αὐτόν, juxta rec. lect. 38 Ed. prior hab. βασιλευσας.

rex Babylonis Nabuchodonosor « ossa ejus » A comedit; id est, præavorum reliquias. [18] Quamobrem, inquit, pœnas exigam ab eis, et eadem patietur quæ passa est Ninive, antiqua metropolis Assyriorum. [19] Ubi vero de his vindictam sumptero, reducâ Israel em ad terram paternam. Basan enim, et Carmelum, et montem Ephraim eam vocat. [20] Prædicat quoque commutationem in meliora et ab errore pristino liberationem. [21] Deinde rursus « terram exacerbantium » vocat terram Chaldæorum: *gladium* vero, hostes, quibus præcepit ut irruant in illos, et mandata sua peragant. [23] « Malleum vero universæ terræ, » appellavit regnum Babyloniorum, eo quod cunctas gentes plaga affecerit, et alia regna everterit. Nam mallei proprium est comminere quæ cum illo percutiuntur.

VERS. 25, 26. *Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ, quia opus Deo ac Domino exercituum est in terra Chaldæorum. Venerunt enim tempora ejus. Vasa iræ vocat hostes, ceu instrumenta iræ. Thesaurus autem vocavit, ultricem sententiam: tempora vero ejus, ipsum supplicium.*

616 Siquidem non amplius, ait, longanimiter feret Dominus, sed de impietate sumet pœnas. Posthæc, ut doceat se esse qui pœnas irroget, mandat ut scrutentur reconditoria, et cuncta perdant, ac ne vestigium quidem prioris felicitatis relinquant. [28] Prædicat autem quoque quo pacto Judæi, cum magna multitudine illinc aufugerint, sint recuperaturi Hierosolymam, declaraturique mala quæ Babylonem apprehenderint. [29, 30] Tum jubens illam eadem pati quæ commisit, « Reddite, inquit, ei juxta opera ejus; » ac, demonstrata illius contra ipsum Deum insania, alloquitur eam.

VERS. 31. *Ecce, ego (veniam) contra te, inquit Dominus exercituum, superbam. Nomen impositum superbiam adversus Deum indicat, et iniquitatem in omnes homines demonstrat.*

Quia venit dies casus tui, et tempus ultionis tuæ. (VERS. 32.) Et infirmabitur superbia tua, et cadet, et non erit qui suscitet eam. Et accendam ignem in silva ejus: et devorabit omnia quæ sunt in circuitu ejus. Silvam vocat multitudinem domorum, et multitudinem inhabitantium; « ea quæ sunt in circuitu, » subditos; « infirmitatem vero superbiam, » imperii dissolutionem. Hæc vero patientur, inquit, quia cum populum meum in servitutum redegerint, noluerunt tempore opportuno eis con-

A σάρ, καὶ Σαναγηρείμ· καὶ οὕτως ¹⁴ ὑστερος βασιλεὺς Βαβυλωνῶνος Ναβουχοδονόσορ « τὰ ὀστέα αὐτοῦ » κατέφαγεν. Ἀντὶ τοῦ ¹⁵, τῶν προπατόρων ¹⁶ τὰ λείψανα. Οὐ δὴ χάριν, φησί, ποινήν αὐτοῦς ¹⁷ πράξομαι, καὶ ταῦτα παίσεται, ἢ πέπονθεν ἡ Νινευὶ ¹⁸, ἡ παλαιὰ τῶν Ἀσσυρίων μητρόπολις. Τούτους δὲ τιμωρησάμενος, ἐπανάξω τὸν Ἰσραὴλ εἰς τὴν πατρίαν γῆν· Βάσαν γάρ, καὶ Κάρμηλον, καὶ ὄρος Ἐφραΐμ, αὐτὴν καλεῖ. Προλέγει δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, καὶ τὴν τῆς προτέρας πλάνης ἀπαλλαγὴν. Εἶτα « γῆν παραπικραίνόντων » πάλιν τὴν τῶν Χαλδαίων καλεῖ· *μάχαιραν* δὲ τοὺς πολεμίους· καὶ κελεύει τοῦτοις κατ' ἐκείνων ὀρμήσαι, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ κελεύόμενα πράξει. « Σφύρα» δὲ πάσης τῆς γῆς, « τὴν τῶν Βαβυλωνίων βασιλείαν ὠνόμασεν, ὡς πᾶσι τοῖς ἔθνεσι ἐπενεγκούσαν πληγὴν, καὶ τὰς ἄλλας καταλύσασαν βασιλείας. Ἴδιον γάρ ἐστι ¹⁹ σφύρα» τὸ λεπτόναι τὰ παρ' αὐτῆς τυπόμενα.

κε', κς'. *Ἦνοιξε Κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἐξήνεγκε τὰ σκεύη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ· ὅτι ἔργον ἐστὶ τῷ Θεῷ, καὶ Κυρίῳ ²⁰ τῶν δυνάμεων ²¹, ἐν γῆ Χαλδαίων. Ὅτι ²² ἐληλύθασιν οἱ καιροὶ αὐτῆς. Σκεῦη ²³, ὀργῆς τοὺς πολεμίους καλεῖ, ὡς τῇ ὀργῇ ὑπουργούντας. Θησαυροὺς δὲ, τὴν τιμωρητικὴν ψῆφον, καιροὺς δὲ αὐτῆς, τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσεν. Οὐκέτι γάρ, φησὶν, ὁ Δεσπότης μακροθυμήσει, ἀλλ' ἀπατήσεται δίκας τῆς ἀσεβείας. Εἶτα διδάσκων, ὡς αὐτὸς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, παρακελεύεται καὶ τὰς ἀποθήκας ἐρευνῆσαι, καὶ πάντα διαφθεῖραι, καὶ μηδὲ ἔχου» τῆς προτέρας εὐπραξίας καταλιπεῖν. Προλέγει δὲ καὶ τοὺς ἐκεῖθεν ἀποδιθράσκοντας, τὸν Ἰουδαίων τὸν πληθὸς, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καταλαμβάνοντας, καὶ μηνύοντας τὰ κατελιγζότα τὴν Βαβυλῶνα κακὰ. Ἐπειτα παρακελευσάμενος αὐτὴν παθεῖν ἃ δέδρακεν, « Ἀνταπόδοτε γάρ αὐτῇ, φησὶ, κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς, » καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μανίαν ἐπιδείξας, πρὸς αὐτὴν ποιεῖται τοὺς λόγους.*

λα'. Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, τὴν ὑβρίστηριαν. Ἡ τεθεῖσα προσηγορία τὸν κατὰ τοῦ Θεοῦ τύπον ἀνίσταται, καὶ τὴν εἰς πάντας ἀνθρώπους παρανομίαν δηλοῖ.

Ὅτι ἤκει ἡμέρα ²⁴ τῆς πτώσεώς ²⁵ σου, καὶ καιρὸς ἐκδικήσεώς σου. (λδ'.) Καὶ ἀσθενήσῃ ἡ ὕβρις σου, καὶ κεσείται, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἀνιστῶν αὐτὴν· καὶ ἀνάγω πῦρ ἐν τῷ ²⁶ ὄρυμῳ αὐτῆς, καὶ καταφάγεται πάντα τὰ κύκλω αὐτῆς. Ἀρμῶν τὸ πληθὸς τῶν ἐνοικούντων· « Τὰ δὲ κύκλω, » τοὺς ὑπηκόους· « ἀσθίνεταν δὲ ὕβρις, » τὴν τῆς δυναστείας κατάλυσιν. Ταῦτα δὲ, φησὶ, παίσονται, ὅτι τὸν ἔμην ἐξανδραποδίσαντες λαὸν, ἀποδοῦναι τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς εἰς καιρὸν οὐκ ἠθέλησαν. Τούτου δὲ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ B οὐτος, ὑστερον, juxta rec. lect. ¹⁵ ἀντὶ τοῦ. B τουτέστιν. ¹⁶ προπ. B προτέρων. ¹⁷ B αὐτόν. ¹⁸ Ed. prior hab. Νίνος, B Νίνος. ¹⁹ ἐστὶ. B τῆς. ²⁰ τῷ Θ. x. Κυρ. B τῷ Κυρίῳ Θεῷ. Na quoque Grab. ²¹ τ. δυν. Exstat in ed. Compl. et Grab. ²² ὅτι — αὐτῆς. Hebr. Venite ad eam ab extremis finibus. ²³ Ex B suppl. ²⁴ ἡμ. B præm. ἡ. ²⁵ τ. πτώσ. Des. apud LXX. ²⁶ ἐν τῷ ὄρ. Hebr. in urbibus.

χάριν, ἀπειλεῖ παραδώσειν τοῖς πολεμίοις, καὶ τὴν πόλιν, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας, καὶ τὰ τῆς ψευδο-
 λογίας μαντεία, καὶ τοὺς ἀρισταῖς ἐν αὐτῇ³³ ἐλω-
 θήτας, καὶ τοὺς εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν ἀφικομένους³⁴,
 καὶ τοὺς ἀποκειμένους θησαυρούς. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ
 τὸ ὕδωρ αὐτῆς φροῦδον ποιήσιν· ὕδωρ δὲ τροπικῶς
 εἰς πλῆθος καλεῖ· εἰκὸς δὲ προαγορεύειν³⁵ καὶ τὰ
 τῷ ὕδατι συμβησόμενα. Πάλαι γὰρ αὐτὴν μέσσην
 ἔκειμεν ὁ Εὐφράτης, νῦν δὲ ὁ μὲν ποταμὸς ἐτέτραπτο
 εἰς ἑτέραν ὁδόν, σμικροτάτῃ δὲ διώρυγῃ διὰ τῶν ἐρει-
 πίων ὁδεύει. Νήσους δὲ καλεῖ τὰς τῆς πόλεως, οἰκίας,
 ὡς κύματα τοὺς περιβάλλουσι τοῦ περιχλύζοντος, καὶ
 πάλιν ἐν μέσῳ τῆς πόλεως ἐχούσας τὸν³⁶ ποταμόν.
 Ἰνδύλιματα³⁷ δὲ τὰς τῶν δαιμόνων φαντασίας κα-
 λεῖ· θυμιτέραις δὲ Σιρῆνων ὁ Σύρος τοὺς στρουθο-
 καμήλους ἠρμήνευσε· καὶ δαίμονας δὲ ἔθος οὕτω
 καλεῖν τῇ θεῷ Γραφῇ, διὰ τὸ καταθελγῆναι καὶ ἐξ-
 απιτῆν τοὺς ἀνθρώπους· καὶ οὗτοι μέντοι κάκιστοι
 τῆς ἐρημίας σημαντικοί. « Καὶ οὐκ³⁸ οἰκοδομηθήσε-
 ται ἐτι εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ³⁹ οὐ κατοικηθήσεται
 ἐτι εἰς γενεάς καὶ γενεάς. » Καὶ τετύχηκεν ἀμφό-
 τερα πέρας· οὕτε γὰρ οἰκοδομήθη, ἀλλ' ἐστέρηται
 τῶν περιβάλλοντων μέχρι καὶ τῆμερον, καὶ ἐπὶ πλείστον
 θαλάσσης ἔκειται· τοῦτο γὰρ εἶπεν ὁ εἰς γενεάς καὶ
 γενεάς. « Καὶ νῦν δὲ ὀλίγοι τὴν γῆν⁴⁰ ταύτην οἰκοῦ-
 σιν Ἰουδαῖοι. Ἀπεικάζει δὲ αὐτὴν Σοδόμοις· καὶ Γο-
 μορρόβις, καὶ⁴¹ διὰ τὴν προτέραν ἀσέβειαν, καὶ διὰ
 τὴν ἐπενεχθεῖσαν ὑπεροχὴν ζῆλταν. Ὑποδεικνύσι δὲ
 καὶ τῶν πολεμίων τὴν πανοπλίαν, καὶ εἰοκίναται φησὶ
 θαλάσσει κυμαινούσῃ· καὶ πυρὶ παραβάλλει προθυ-
 ρίαν⁴². Τῶν δὲ Βαβυλωνίων ὑπὸ δειλίας λέγει παρα-
 λυθῆναι τὰς χεῖρας, καὶ τὴν ἐδύνην αὐτῶν ὠδίσαι
 γυναῖκα· ἀπεικάζει. Διδάσκει δὲ καὶ ὡς αὐτὸς στρα-
 τηγεῖ τῶν Μήδων. « Ὅτι τίς ὡσπερ ἐγώ· καὶ τίς
 ἀντιστήσεται μοι⁴³; καὶ τίς οὕτως ποιμήν, ὃς στήσε-
 ται κατὰ πρόσωπόν μου; » Ἐπειδὴ ποιμήν τοῦ
 Ἰσραὴλ ὠνομάζετο, ἐνόμιζαν δὲ τῆς Βαβυλωνίας⁴⁴
 οἱ βασιλεῖς αὐτοῦ περιγενήσασθαι τοῦ τῶν ὄλων
 Θεοῦ, διδάσκει, ὡς αὐτὸς αὐτοὶ; ἐπάγει τὴν τιμω-
 ρίαν, ἀσύγκριτον ἔχον τὴν δύναμιν. Ἐτα παρακα-
 λεῖται καὶ αὐτὰ διαφθεῖραι τὰ ἀρνία τῶν προβά-
 των, καὶ τὴν νομὴν ἀφανίσαι· καλεῖ δὲ ἀρνία τὰ
 βρέφη, νομὴν δὲ τὴν πόλιν, καὶ τὴν ὑποκειμένην
 γῆν. Περὶ μέντοι τῶν παιδίων καὶ ὁ μακάριος προ-
 θεσπεῖται Δαβὶδ· « Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὃς κρατή-
 σει τὰ⁴⁵ νήπιά σου, καὶ ἔδαφισὶ αὐτὰ πρὸς τὴν πέτραν.

cedere libertatem. [35-36] Propterea minatur se
 traditurum esse hostibus civitatem, incolas ejus,
 et mendacii vaticinia, et qui bellatores 617 præ-
 stantissimi in ea esse solent, et adjutores eorum,
 et thesauros reconditos. [38] Minatur item se
 aquam ejus effecturum inanem: aquam figurate
 multitudinem vocans. Verisimiliter itaque prænun-
 tiat ea quæ sint aquis obventura. Quondam enim
 Euphrates urbem ipsam mediam dividebat: nunc
 autem fluvius conversus est in aliam viam, et per
 rudera minimus aquarum meatus fluit. Insulas
 vero vocat domos civitatis: quod aqua muros
 ambiens circumfluat, rursusque urbs in medio
 flumen habet. [39] Simulacra vero dæmonum
 imagines vocat. Falias Sirenum Syrus interpreta-
 tus est struthocamelos: et dæmonas ita vocare
 solet divina Scriptura, eo quod demulcent et fal-
 lunt homines: vastitatem autem utrique signifi-
 cant. « Et non ædificabitur iterum in sæculum:
 et non habitabitur amplius in generationes et ge-
 nerationes. » Et utrumque evenit. Nam non est
 ædificata: sed in hodiernum usque diem caret
 muris, et longo tempore inhabitabilis mansit. Hoc
 enim sibi vult, « in generationes et generationes. »
 Nunc autem pauci terram istam incolunt Judæi.
 [40] Et comparat illam Sodomæ et Gomorrhæ, tum
 ob pristinam impietatem, tum ob cladem postea
 inflictam. [41, 42] Subjicit etiam oculis armatum
 exercitum hostium, quem æstuanti mari similem
 esse dicit: et cum igne confert ejus animi ala-
 critatem. 618 [43] Babyloniorum porro manus
 dicit esse præ metu dissolutas, et dolores eorum
 mulieris referre dolores. [44] Docet præterea se
 ducem esse Medorum. « Quis enim ut ego? et quis
 resistet mihi? et quis iste pastor, qui stabit contra
 faciem meam? » Quoniam pastor Israelis nomina-
 batur, et reges Babylonis arbitrabantur se super-
 raturos esse Deum omnium, demonstrat se cum
 esse qui illos ulciscitur, incomparabili præditus
 potentia. Deinde hōrtatur ut ipsos etiam ovium
 agniculos interficiant, et pascua devastent. [45]
 Vocat autem agniculos, infantes; pascua vero, ci-
 vilitatem ac terram subditam. De pueris quidem
 beatus David etiam vaticinatur. « Beatus enim,
 ait, qui tenebit parvulos tuos, et allidet eos ad
 petram k. »

μς. Διότι ἀπὸ φωτὸς ἀλώσεως Βαβυλωνίως σεί-
 σθήσεται ἡ γῆ, καὶ κραυγὴ αὐτῆς⁴¹ ἐν ἔθνεσιν
 ἀκουσθήσεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπίσημος ἦν ἡ πόλις,
 πάντοτε διέδραμε καὶ τοῦ πάθους⁴² ἡ φήμη.

⁴³ Psal. cxxxi, 9.

VARIÆ LÉCTIONES.

³³ B αὐτοῖς. ³⁴ B ἀφικόμενος. ³⁵ B προαγορεύει. ³⁶ τὸν. Des. in B. ³⁷ Ἰνδ. Hebr. feles fere
 Alier. ³⁸ οὐκ οἰκοδ. ἐτι. Rec. lect. est, οὐ μὴ κατοικηθῆναι οὐκέτι. ³⁹ καὶ—γενεάς. Ita fere Grab. ⁴⁰ τὴν
 γῆν ταύτην. Ita leg. esse vid. pro τὴν τοιαύτην, ut hab. ed. prior. ⁴¹ Ex B suppl. ⁴² προθ. B præm. τὴν.
⁴³ ἀντιστ. μοι. Vid. supra, p. 608, ad c. xliv, 19. ⁴⁴ τ. Βαβ. οἱ βασ. B οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς. ⁴⁵ τὰ
 νήπια. Supra, t. I, p. 1526, καὶ ἔδαφισὶ τὰ νήπια σου. ⁴⁶ αὐτ. Exstat tantum in Compl. ⁴⁷ πάθ. Ita ex
 B emendanda fuit lectio Sirm. ἔθνεος.

CAPUT LI. (Græc. XXVIII.)

[1, 2] Post hæc variis nominibus hostes appellat. Et primo quidem *Ventum urentem*, qui plantas interimere solet; deinde *contumeliosos*, quo ipso justam supplicii causam manifestat. Patieris enim, ait, quæ commisisti. [3] Ubi præcepit eis ne parcant, sed furorem contra omnes effundant, subjunxit :

VERS. 5. *Quoniam Israel et Juda non sunt viduati Deo suo, (nec) Domino omnipotenti : quia terra eorum repleta est iniquitate, a sanctis Israelis. Propter impium dæmonum cultum, et iniquitatem eorum, contempsi illos : neque enim ipsos mea cura prorsus privavi.*

VERS. 7, 8. *Poculum aureum Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram vino suo. Gentes biberunt illud, commotæ sunt gentes. Et repente cecidit Babylon, et contrita est. Beatus Daniel, somnium quoque interpretatus, caput aureum ipsum dixit esse Babylonium^κ. Et hoc loco supplicium aliis gentibus per hanc illatum poculum aureum nuncupavit. Ait ergo, Babylonem et reliquas gentes pœnis affecisse, et mox præter spem omnem captam esse et eversam. Deinde dicit gentibus, quæ in auxilium venerant : « Lugete illam : sumite resinam corruptioni ejus, ut sanetur. » Id est, medicamentum auxilii afferte illi. Et usus est propheta ethopœia, subjungens illorum responsum.*

VERS. 9, 10. *Medelam adhibuimus illi, et non est sanata. Derelinquamus eam, et ubeamus unusquisque in terram suam. Quia appropinquavit ad cælum judicium ejus, et elatum est usque ad astra. Protulit Dominus judicium ejus. Prædixit hanc Babyloniam superbiam etiam 620 beatus Isaias : « Dixit enim, ait : Supra sidera ponam solium meum^λ. » Docet porro clarius, quis ministret, et quis jubeat.*

VERS. 11, 12. *Suscitavit Dominus spiritum regis Medorum, quia contra Babylonem ira ejus, ut perdat eam. Quandoquidem ultio Domini est, ultio templi sui, in muris Babylonis. Infligam muris Babylonis quæ perpetravit contra templum. Tum ironice loquens, hortatur Babylonios, ut constituent in muris custodes, et hos excitent et commoneant arma sumere. Et ut doceat nullam illis utilitatem inde esse futuram, subdidit : « Et faciet Dominus quæcunque locutus est de habitantibus in Baby-*

^κ Dan. II, 32, 38. ^λ Isa. XIV, 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'

Εἶτα διαφόροις ὀνόμασι τοὺς πολεμικοὺς καλεῖ· καὶ πρῶτον μὲν ἀνεμον καύσωνα· διαφθεῖρειν γὰρ οὗτος πέφυκε τὰ φυτά. Εἶτα ὕβριστάς· διὰ τοῦτου δὲ δηλοῖ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Πείση γὰρ, φησὶν, ὁ^α πεποήκας. Τούτοις ἐντειλάμενος ἀφειδῶς κατὰ πάντων χρήσασθαι τῷ θυμῷ, ἐπήγαγε·

ε'· Διδίτι οὐκ ἐχίρησεν Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ἀπὸ Κυρίου παρτοκράτορος, ὅτι ἡ γῆ αὐτῶν ἐπλήσθη ἀνομία^α, ἀπὸ τῶν ἀγίων Ἰσραὴλ. Διὰ τὴν δεσποδαιμονίαν αὐτῶν, καὶ τὴν πρᾶνομίαν περιεῖδον αὐτούς· οὐ γὰρ δὴ παντελῶς αὐτούς τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἐγύμνωσα.

ζ', η'. Ποτήριον χρυσοῦν Βαβυλῶν ἐν χειρὶ Κυρίου, μεθύσκον πάσαν τὴν γῆν ἀπὸ^β τοῦ οἴνου αὐτῆς· ἐπιερ^γ ἔθρη τοῦτο^δ, ἐσαλεύθη ἔθρη^ε. Καὶ ἀφρω ἐπεσε Βαβυλῶν, καὶ συνετρίβη. Καὶ τὸ ἐνύπνιον ἐρμηνεύων ὁ μακάριος Δανιὴλ, τὴν κεφαλὴν τὴν χρυσοῦν αὐτὸν εἶπε τὸν Βαβυλωνιον· καὶ ἐνταῦθα τὴν δι' αὐτοῦ τιμωρίαν, τοῖς ἄλλοις ἐπενεχθεῖσαν ἔθνεσι, ποτήριον χρυσοῦν προσηγόρευσε. Λέγει τοίνυν, ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὴν τιμωρίαν ἐπήνεγκε, καὶ ἐξαιφνης αὐτὴ παρὰ πάσαν ἐλπίδα ἐάλω, καὶ ἀνάστατος γέγονεν. Εἶτα τοῖς εἰς ἐπικουρίαν^{στ} ἐληλυθόσιν ἔθνεσι λέγει, « Ὁρνεῖτε αὐτήν· λάβετε ῥητίνην τῆ^ζ διαφθορᾶ αὐτῆς, εἰ πως^η λαθῆσεται. » Ἄντι τοῦ, προσενέγκατε αὐτῇ τῆς βοήθειας· τὰ φάρμακα· κέχρηται δὲ καὶ ἰηθοποιεῖ ὁ προφήτης, καὶ τὴν παρ' ἐκείνων ἀπόκρισιν τίθει·

θ', ι'. Ἰατρύσαμεν αὐτήν^θ, καὶ οὐκ ἴαθη· ἐγκαταλλίπωμεν αὐτήν, καὶ ἀπέλωμεν ἕκαστος εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ· ὅτι ἠγγικεν εἰς οὐρανὸν τὸ κρίμα αὐτῆς, καὶ^ι ἐπλήρη ἕως τῶν ἀστρων. Εἰσήνεγκε^κ Κύριος τὸ κρίμα^λ αὐτοῦ. Τοῦτον τοῦ Βαβυλωνίου τὸν τύπον καὶ ὁ μακάριος προσέθεσιεν Ἡσαίας· « Εἶπε γὰρ, φησὶν, Ἐπάνω τῶν ἀστρων θῆσω τὸν θρόνον μου. » Διδάσκει δὲ σαφέστερον τὸν ὑποργούντα, καὶ τὸν κελεύοντα.

ι', ιδ'. Ἦγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα βασιλέως Μήδων· ὅτι ἐπὶ Βαβυλῶνα ἡ ὄρη αὐτοῦ, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτήν· ὅτι ἐκδίκησις^μ Κυρίου ἐστίν, ἐκδίκησις^ν ναοῦ^ξ αὐτοῦ, ἐπὶ τειχῶν Βαβυλῶνος. Ἄ τετόλμηκε κατὰ τοῦ ναοῦ, τοῖς τῆς Βαβυλῶνος περιβάλοις ἐπάξω. Εἶτα εἰρωνικῶς τοῖς Βαβυλωνίοις παρακαλεῖται, καὶ φύλακας ἐπιστῆσαι τοῖς τείχεσι, καὶ τοὺτους διεγείρει, καὶ εὐτρεπίσαι τὰ ὄπλα· καὶ διδάσκων, ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος ἐντεῦθεν γενήσεται, ἐπήγαγε· « Καὶ ποιήσει Κύριος ὅσα

VARIÆ LECTIONES.

^α B ἄ. ^β ἄν. Rec. lect. est ἀδικίας. ^γ ἄπ. τ. οὐν. αὐτ. Hæc infra, ad Dan. II, 31-33, sequentibus junguntur, colo ad vocem γῆν posito. ^δ Rec. lect. ἐπίσαν. Ita quoque infra, ad Dan. I. c. ^ε τοῦτο. B διὰ τοῦτο, juxta rec. lect., colo ad vocem ἔθρη posito. Sic quoque infra, ad Dan. I. c. ^{στ} ἔθρη. Additur h. l. in edit. Grab. Des. autem infra, ad Dan. I. c., ubi solum ἐσαλεύθησαν exstat, juxta rec. lect. ^ζ ἐπιερ. B add. αὐτῆς. ^η τῆ δ. αὐτ. Hebr. ad dolorem ejus sc. mitigandum. ^θ B ὅπως, juxta Ald. ^ι αὐτ. Rec. lect. es, τὴν Βαβυλῶνα. ^κ καὶ ἐπ. Rec. lectio, ἐξῆρην. ^λ Rec. lect. est, Ἐξήνεγκε. ^μ τὸ χρ. αὐτ. Hebr. justitias nostras. ^ν ἐκδ. K. ἐστίν. Des. in B. ^ξ ναοῦ. Ita Hebr., sed rec. lect. est λαοῦ.

ἐλάλησεν ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Βαβυλῶνα. Ἰ Προ-
ηγόρευσε γὰρ διὰ τῶν προφητῶν τὴν ταύτης κατάλυ-
σιν. « Κατὰ ¹⁴ δὲ τοῦ βραχίονος » τὸν Θεὸν ὁμοιο-
κῆναι λέγει, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως·
τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν·

ιε', ις'. Ποιῶν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ· ἐτοιμά-
ζω τὴν οἰκουμένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ· ἐν τῇ
συνέσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν. Εἰς φωνὴν
ἤχους ¹⁵ αὐτοῦ ἔθετο πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρανῷ ¹⁶,
καὶ ἀνήγαγε νεφέλας ¹⁷ ἐξ ἐσχάτου τῆς γῆς·
ἀστραπᾶς εἰς ὑστὸν ἐποίησεν· ἐξήγαγε φῶς ¹⁸
ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ. Καὶ τὰ τῆς δημιουργίας πε-
θεικεν, καὶ τὰ τῆς προμηθείας· οὐ γὰρ μόνον πε-
ποίηκε τὰ σύμπαντα, ἀλλὰ καὶ διατελεῖ κυβερνῶν. Τὸ
εἰς φωνὴν ἤχους αὐτοῦ ἔθετο πλῆθος ὕδατος ἐν οὐρα-
νῷ ¹⁹, ἢ διδάσκει τὸν διὰ τῶν νεφελῶν ²⁰ τῆς βροντῆς
ἐπιτελούμενον κτύπον. Παρατίθει δὲ τῇ θεολογίᾳ τὴν
τῶν δαιμόνων ἀσθένειαν· καὶ δείκνυσιν αὐτὰ τῆς τῶν
χρυσολόγων δεόμενα τέχνης, καὶ οἷ ἐπ' ἄλλων γινώ-
μενα, οὐδὲ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀναπνεῖν ὁμοίως ἰσχύει.
Προλέγει δὲ αὐτῶν καὶ τὴν παύλαν.

Ἐν καιρῷ γὰρ, φησὶν, ἐπισκοπῆς ²¹ ἀπολοῦν-
ται. (ιβ'.) Οὐ τοιαύτη ²² ἢ μερίς τῷ ²³ Ἰακώβ, οἷ
δ πλάσας τὰ πάντα αὐτός ἐστι μερίς ²⁴ αὐτοῦ
καὶ ²⁵ Ἰσραὴλ ῥάβδος κληρονομίας αὐτοῦ· Κύ-
ριος τῶν δυνάμεων ²⁶ ὄνομα αὐτῷ. Τῆς Βαβυλῶ-
νος ἐκείνη θεοί, τοῦ δὲ Ἰσραὴλ ὁ τῶν ἀπάντων ποιη-
τής. Εἰκότως τοῖνον οἱ μὲν καταλύονται, οἱ δὲ
ἐπιμένονται.

κ'. Διασκορπίσεις ²⁷ σὺ μοι σκευὴ πολέμου,
καὶ διασκορπίω ἔθνη ἐν σοί. Τοῦτο ὁ Σύρος ἠρμή-
νευσεν ²⁸, « Ἐτοίμασόν μοι σκευὴ πολέμου. » Κατὰ
πάντα τὴν ἑλληνικὴν ἑρμηνείαν, οὕτω νοητέον·
Ἐπειδὴ τοῖς ὅπλοις σου κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἐγρήσω λαοῦ,
καὶ βέλῃ καὶ δόρατα κατὰ τούτων ἠρόντισας, καγὼ ²⁹
ἐασκορπίω ἔθνη ἐν σοί. Τοῦτο γὰρ λέγει· Σκορπί-
σας ³⁰ σκευάσας καγὼ τὰ εἰς ἐπικουρίαν σου ἐληλυ-
θῆτα ἔθνη, καὶ τοὺς ἵππους, καὶ τοὺς τούτων ἀναβά-
τας, καὶ πᾶσαν ἡλικίαν, καὶ γένος ἐκάτερον, καὶ
ἀρχοντας, καὶ ἀρχομένους, καὶ ποιμαίνοντας, καὶ
γεωργούντας. Καὶ ταῦτα πείσεσθε, ὑπερ ὧν κατὰ
τῆς Σιών ἐτολμήσατε.

κβ'. Ἴδοὺ ἐγὼ πρὸς σέ, τὸ ὄρος τὸ διεσθαρμέ-
νον. Λέγει Κύριος ³¹, τὸ διεσθαρμένον πᾶσαν τὴν
γῆν. Ὅρος αὐτὴν καλεῖ διὰ τὸ περιφανὲς τῆς δυνα-
στίας, διεσθαρμένον δὲ διὰ τὸ δυσσεβὲς καὶ παρά-
νομον. « Καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ
κατακυλίω ³² σε ἀπὸ τῶν πετρῶν. » Τουτέστι,

A lone. Ἰ Siquidem prænuntiavit per prophetas ever-
sionem ejus. [14] Deum autem jurasse ait « per
brachium, » id est, per suam ipsius potentiam.
Hoc enim subjunxit :

VERS. 15, 16. Qui facit terram robore suo; qui
paravit orbem terrarum sapientia sua, intellectu suo
extendit cælum. Qui posuit aquarum multitudinem
in cælo, ut audiat sonus vocis ejus. Et eduxit
nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit, et
eduxit lumen de thesauris suis. Et ea posuit quæ
pertinent ad creationem, et ea quæ ad providen-
tiam: quia non solum condidit universa, sed etiam
in iis gubernandis perseverat. Istud autem, « po-
suit aquarum multitudinem in cælo, ut audiat
sonus vocis ejus, » innuit tonitru strepitum, qui
ministerio nubium editur. [17, 18] Divinæ autem
majestati opponit **621** idolorum imbecillitatem,
et docet illa aurificum industria opus habere, et
cum ab aliis flant, ne quidem sicut animalia bruta
respirare posse. Prædicat porro eadem cessatura
esse.

Tempore enim visitationis, ait, peribunt. (VERS.
19.) Non est ejusmodi pars Jacobo. Nam qui for-
navit omnia, ipse est pars ejus: et Israel virga
hereditatis ejus. Dominus exercituum nomen illi.
Hi sunt dii Babylonis: Israelis autem Deus est,
qui omnia condidit. Quare merito illi dissolvuntur,
isti vero redeunt.

C VERS. 20. Tu dissipas mihi vasa belli: et dissi-
pabo gentes per te. Hoc Syrus interpretatus est:
« Præpara mihi instrumenta bellica. » At, juxta
Græcam interpretationem, sic intelligendum est:
Quoniam usus es armis tuis contra populum meum,
et tela hastasque ejaculatus es in eos, ego quoque
dissipabo per te gentes. [21-24] Hoc enim ait: Et
ego dissipans dissipabo gentes quæ venerunt in
auxilium tuum, equos et ascensores eorum, homi-
nes cujuscunque ætatis et sexus, principes et
subditos, pastores et agricolas. Et hæc patiemini,
propter ea quæ commisistis in Sione.

VERS. 25. Ecce ego ad te, mons corrupte, qui car-
rumpis universam terram, dicit Dominus. Ipsam vocat
montem, ob excellentiam imperii: corruptum autem
622 impietatis et iniquitatis ergo. « Et extendam
in te manum meam, et devolvam te a petris. » Hoc
est, humilem te exhibebo. « Et reddam te montem

VARIE LECTIONES.

¹⁴ Κατὰ δὲ τοῦ βρ. *Hebr.* per animam, s. vitam suam. ¹⁵ ἤχ.—ὕδατος. *Rec. lect.* est, ἔθετο ἤχος ὕδατος.
¹⁶ οὐρ. B *præp.* τῷ, juxta *Alex.* ¹⁷ νεφ. *Hebr.* vapores. ¹⁸ φῶς. *Hebr.* ventum. ¹⁹ οὐρ. B *præp.* τῷ. ²⁰ B νε-
φῶν. ²¹ *Rec. lectio* est ἐπισκέψας. ²² Οὐ τοιαύτη. B οὗτοι (addito colo, quod in codice isto des. apud ἀ-
πιστῶνται) αὐτή. ²³ τῷ. *Des. in elif. priori.* ²⁴ μερ. *Rec. lect.* κληρονομία. Sed *Grab.* habet ῥάβδος κληρο-
νομίας. ²⁵ καὶ — κληρ. αὐτ. *Hæc apud LXX,* des. et ex c. x, 16. desumpta esse videntur. Eadem in
cod. suo legisse *Grabium,* testantur *Proleg. ad t. III, edit. Grab.* ²⁶ τ. δυν. Additur in edit. *Compl. et*
Grab. ²⁷ Διασκ. — ἐν σοί. *Hebr.* Malleus tu mihi eras, et tanquam instrumenta belli: et dissipavi per te
gentes. ²⁸ ἤρμ. B *præp.* οὕτως. ²⁹ καγὼ — ἐν σοί. *Des. in B.* ³⁰ B ἐσκόρπισας. ³¹ λ. Κύρ. *Des. apud*
LXX, sed additum est a *Grab.* ³² B κατακυλίτω.

combustum, id est, plane inutilem : quod declarant sequentia.

VERS. 26. *Et non sument de te lapidem in angulum, et lapidem in fundamentum, quia redigeris in vastitatem æternam, dicit Dominus. Nec regem creaverunt, nec principem, ex novis habitatoribus. Fundamenta enim sustinent ædificium, anguli vero conjungunt.*

VERS. 27. *Erigite signum in terra. Canite tuba inter gentes. Sanctificate contra eam gentes (id est, segregate). Annuntiate contra eam regnis Ararat a me, et Aschanazais. Armeniam appellat Ararat. Aschanazai vero, gens est alia illorum vicina. Hos porro cunctos congregavit rex Persarum ac Medorum. Hoc enim subjungit :*

VERS. 28. *Sanctificate contra eam gentes, regem Medorum, et duces ejus, et omnes magistratus ejus. Dicit autem terram quoque esse commotam.*

VERS. 29. *Quia surrexit cogitatio Domini contra Babylonem, ut redigat terram Babylonis in vastitatem, ne ipsa inhabitetur. [30-32] Prædicat etiam obsidionem, et imbecillitatem bellatorum intus exsistentium, et urbis incendium, et eos qui illam captam regi sint nuntiaturi. [33] Comparatque domorum destructionem cum area triturrata et messe matura. Et profert verba quæ dicebat Hierosolyma de rege Babyloniorum.*

623VERS. 34. *Divisit me, absumpsit me, instar tenuium tenebrarum comprehendit me Nabuchodonosor, rex Babylonis. Tenuissimus aer magis penetrat corpora nostra. Ait ergo : Tenebræ calamitatis vel ipsa animæ meæ membra repleverunt. « Reddidit me velut vas inane ; absorbit me quasi draco ; ventrem suum implevit deliciis meis. » Spoliavit, inquit, me omnibus bonis : et accipiens universas opes meas, et prosperitate me privans, imitatus est draconem passerum pullos absorbentem. Docet porro, quomodo iniquitates ejus illam infirmam reddiderint, hunc autem robustum.*

VERS. 35. *Expulerunt me labores mei, et miseria meæ in Babylonem, dicit habitatrix Sionis ; et sanguis meus super habitantes Chaldaeam, dicit Hierosolyma. Vindicabitur, inquit, sanguis meus de illis, et luent pœnas eorum quæ perperam ges-*

ταπεινήν σε δειξίω. « Καὶ δώσω σε εἰς ἕν ὄρος ἐμπεπυρισμένον, ἠντὶ τοῦ, ἀχρηστον παντελῶς· καὶ ἕν τοῦτο δηλοῖ τὰ ἐξῆς.

κζ'. Καὶ οὐ μὴ λάβωσιν ἀπὸ σοῦ λίθον εἰς γωνίαν, καὶ λίθον εἰς θεμέλιον, ὅτι εἰς ἀφανισμόν ἔσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, λέγει Κύριος. Οὔτε βασιλεῖς, οὔτε ἄρχοντα ἐκ τῶν νέων οἰκητῶρων ἐχειροτόνησαν ἑν ὅτι μὲν γὰρ θεμέλιοι τὴν οἰκοδομήν ἑξέρουσιν, αἱ δὲ γωνίαι συνάπτουσιν.

κς'. Ἀρατε σημεῖον ἐπὶ τῆς γῆς, σαλλίσσατε σάλπιγγι ἐν ἔθνεσιν· ἀγάσατε ἐπ' αὐτὴν ἔθνη. Ἄντι τοῦ ἀφορίσατε, Παραγγείλατε ἐπ' αὐτὴν βασιλεῖαις ἑν ὅτι Ἀραρὰτ παρ' ἐμοῦ, καὶ τοῖς Ἀσχαναζαίοις. Ἀραρὰτ τὴν Ἀρμενίαν καλεῖ· Ἀσχαναζαῖοι δὲ, ἔθνος ἕτερον ἐκεῖνοις πελάζον. Τούτους δὲ πάντας ὁ Περσῶν καὶ Μήδων συνήγαγε βασιλεὺς· τοῦτο γὰρ ἐπάγει·

κη'. Ἀγάσατε ἐπ' αὐτὴν ἔθνη· τὸν βασιλέα τῶν Μήδων, καὶ ἡγουμένους αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ. Λέγει δὲ καὶ τὴν γῆν σεισθήναι.

κθ'. Διδίτι ἐξανέστη ἐπὶ Βαβυλῶνα λογισμὸς Κυρίου, τοῦ θεῖναι τὴν γῆν Βαβυλῶνος εἰς ἀφανισμόν, τοῦ μὴ κατοικεῖσθαι αὐτὴν. Προλέγει καὶ τὴν πολιορκίαν, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἐνδοθεν πολεμούντων, καὶ τὸν τῆς πόλεως ἐμπρησμόν, καὶ τοὺς τῷ βασιλεῖ τὴν ταύτης μηνύοντας ἄλωσιν. Ἀπεικάζει καὶ ἄλλω λεπτυθείῃ, καὶ ἀμητῷ ὠρίμῳ, τῶν οἰκιῶν τὴν κατάλυσιν. Τίθησι καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τὰ ῥήματα, ἃ περὶ τοῦ Βαβυλωνίων εἶπε βασιλεὺς.

λδ'. Ἐμεριστό μὲ, κατέφαγέ μὲ, κατέλαβέ μὲ ὡς σκότος λεπτόν, Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος. Ὁ λεπτότατος ἀήρ μάλλον τῶν ἡμετέρων καθικνεῖται σωμαίων. Λέγει τοίνυν, ὅτι τὸ σκότος τῆς συμφορᾶς καὶ αὐτὰ μου τῆς ψυχῆς ἐπλήρωσε τὰ μέλη. « Κατέστησέ μὲ ὡς σκεῦος κενόν, καὶ κατέπιέ μὲ ὡς δράκων· ἐνέπλησε τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τρυφῆς μου. » Πάντων, φησὶν, ἐγύμνωσέ με τῶν ἀγαθῶν, καὶ δράκοντα ἐμμήσατο στρουθῶν νεοττοὺς καταπίοντα, πάντα μου τὸν πλοῦτον λαβῶν, καὶ τῆς εὐπραξίας γυμνώσας. Διδάσκει δὲ, ὡς αἱ παρανομίαι αὐτῆς καὶ αὐτὴν ἀσθενῆν, κἀκεῖνον ἀπέφθην ἰσχυρόν.

λε'. Ἐξωσάν με οἱ μύχθοι μου, καὶ αἱ ταλαιπωρίαι μου εἰς Βαβυλῶνα, ἐρεῖ κατοικοῦσα Σιών· καὶ τὸ αἷμά μου, ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Χαλδαίαν, ἐρεῖ Ἱερουσαλήμ. Ἐδικηθήσεται, φησὶ, τὸ αἷμά μου παρ' αὐτῶν, καὶ δίκας τίσουσιν ὧν παρηγόμηναν

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷ εἰς. B ὡς. juxta rec. lect. ⁷⁸ καὶ τ. B τοῦτο γάρ. ⁷⁹ B χειροτονήσουσιν. ⁸⁰ B οἰκοδομίαν. ⁸¹ B βασιλεῖς, ut in Vatic. ⁸² παρ' ἐμ Hebr. Minni (nomen regni). ⁸³ Ἀγ. Rec. lectio est Ἀναβιδάσατε. ⁸⁴ τοῦ. Rec. lectio καί. ⁸⁵ Ἐμερ. — Βαβυλ. Hebr. Comedit (s. absumpsit) me, conturbavit me, rex Babylonis. ⁸⁶ κατ. μς. Apud LXX, solet poni ante ἔμεριστό μς. ⁸⁷ ὡς Des. apud LXX. ⁸⁸ τὰ μέλη. Des. in B. ⁸⁹ Κατέστ. — κενόν καί. Des. apud LXX, exstant autem illa in Hebr. ⁹⁰ B καινῶν, ex errore, ut videtur. ⁹¹ ὡς δρ. Hæc apud LXX solent cum sequentibus conjungi, commate ad præcedens meposito. ⁹² Rec. lectio est ἐπλήσε. ⁹³ Ἐξωσάν μς. (Hebr. dispu'it mi). Hæc ad finem vers. 34 pertinent juxta Hebr. ⁹⁴ οἱ — Ἱερουσα. Hebr. Violentia mea (s. mihi illata) et caro mea (nunc venient) super Babellem, dicit habitatrix Sionis, cut. ⁹⁵ εἰς Βαβ. B καὶ κατὰ Βαβυλῶνος.

εἰς ἐμέ. Οὕτω τὰ περὶ ⁹⁶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὁ προφήτης A
δείκνυσσι ⁹⁷, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξενεχθεῖσαν δι-
κασίαν ⁹⁸ ψῆφον.

λζ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Ἴδου ἐγὼ κρινῶ
τὸν ⁹⁹ ἀρτίδικόν σου, καὶ ἐκδικήσω τὴν ἐκδίκησίν
σου. Ἐπειδὴ ἔγνωσ τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐγγιγνομέ-
νην ¹⁰⁰ βλάβην. « Καὶ ἐρημώσω τὴν θάλασσαν αὐτῆς. »
Τουτέστι, τὸ πλῆθος τῶν ὑπηκόων. « Καὶ ξηρανῶ τὴν
πηγὴν αὐτῆς. » Τὴν βσιλείαν, καὶ τὴν κατὰ πάν-
του δυναστείαν. Εἶτα λέγει καὶ τὰ τῆς ἐρημίας ἴδια,
περὶ ὧν πολλάκις εἰρήκαμεν· « Οὐ κατοικηθήσεται
δὲ ¹⁰¹ ἐπὶ τὸ αὐτό. » Ὁλίγας γὰρ ἔχει νῦν οἰκίας, καὶ
ταύτας ἐσκαδασμένας. Ἀπεικάσας δὲ λένουσι τοὺς
ἐριστάς αὐτῆς, προλέγει αὐτῶν τὴν τε δειλίαν, καὶ
τὸν διέθρονον.

λθ', μ'. Δώσω γὰρ, φησὶ, πότνημα αὐτοῖς, καὶ με- B
θῶσω αὐτοὺς, ὅπως ¹⁰² κερωθῶσι, καὶ ὑπνώσωσιν
ἕκαστος αἰώνιον, καὶ οὐ μὴ διεγερθῶσι ¹⁰³, λέγει
Κύριος. Καὶ καταβιδάσω ¹⁰⁴ αὐτοὺς ὡς ἀρνὰς
εἰς σφαγὴν, καὶ ὡς κριοὺς ¹⁰⁵ μετ' ἐρίφων. Τοὺς
τε ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, καὶ μετὰ τοῦ βα-
σιλέως τοὺς ὑπηκόους· ἀρνὰς γὰρ καὶ ἐρίφους τοὺς
ὑπηκόους· ἐκάλεσε, κριοὺς δὲ τοὺς ἀρχοντας.

μα'. Πῶς ἐάλω Σεδάχ⁹⁸, καὶ ἐθρησῆθη ¹⁰⁶ τὸ καύ-
χημα πάσης τῆς γῆς; Αὐτὴν οὕτω καλεῖ τὴν Βαβυ-
λώνα. Καὶ γὰρ τὸν ταύτης βασιλέα Σεδάχ ἐν ταῖς
πρῶθεν ἐρμηνευομένοις ¹⁰⁷ προσηγόρευσε. Εἰκὸς δὲ
αὐτὴν οὕτως ὀνομασθῆναι πάλαι, μετονομασθῆναι
δὲ Βαβυλώνα. Ὅτι γὰρ τὴν πόλιν οὕτω καλεῖ, τὰ
ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ. « Πῶς ἐγένετο Βαβυλὼν εἰς
ἐρημισμόν ἐν πᾶσι ¹⁰⁸ τοῖς ἔθνεσι; » Δείκνυσσι καὶ C
τὸν ἐπιστρατευσάντων τὸ πλῆθος.

μζ'. Ἀρῆθη ἐπὶ Βαβυλῶνα ἡ θάλασσα· ἐν
ἥῃ κυμάτων αὐτῆς καταλήφθη ¹⁰⁹. Εἶτα προαγο-
ρεύσας τὴν ἐρημίαν, πάλιν εἰς μέσον φέρει τὸν
Βῆλ.

μθ'. Ἐκδικήσω γὰρ, φησὶν, ἐπὶ ¹¹⁰ τὸν Βῆλ ἐν
Βαβυλῶνι, καὶ ἐξολίσω αὐ κατέπιεν ἐκ τοῦ στόμα-
τος αὐτοῦ ¹¹¹. καὶ ¹¹² οὐ μὴ συναχθῶσι πρὸς αὐ-
τὸν ¹¹³ ἔτι τὰ ἔθνη. Μέννηται καὶ ὁ Δανιὴλ τῆς
προσπερομένης αὐτῷ τροφῆς, καὶ ὅπως ταύτην οἱ
ἱερεῖς κατηνάλισκον. Προλέγει δὲ ὁ προφητικὸς λόγος
καὶ τῆς πλάνης τὴν παῦλαν· ψυχαγωγεῖ ¹¹⁴ δὲ καὶ τὸν
λαόν, καὶ παρακελεύεται μὴ δεῖσαι τὰ ἐπερχόμενα D
τῇ Βαβυλῶνι κακὰ, καὶ διδάσκει ὡς πρὸ πολλοῦ
ταῦτα μεμνηταί ¹¹⁵.

⁹⁶ Sup. cap. xv, 26.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁶ B παρὰ. ⁹⁷ δείκν. B præm. διδάξας. ⁹⁸ B δικαιοτάτην. ⁹⁹ B τὴν, juxta rec. lect. Hebr. litera
team. ¹⁰⁰ B ἐγγινομένην σοι. ¹⁰¹ δέ. B ἅμα, ex alia, ut videtur, interpretatione. ¹⁰² ἐπὶ τὸ αὐτό. Des. apud
LXX. ¹⁰³ ὅπως. κερ. Hebr. ut exsultent. ¹⁰⁴ Rec. lectio est ἐξεγερθῶσι. ¹⁰⁵ Rec. lectio est καταβιδάσων, con-
tra Hebr. ¹⁰⁶ ἀρν. B κριοὺς. ¹⁰⁷ κρ. B ἀρνὰς. ¹⁰⁸ B Σιδάχ. Ita quoque Grab., sed Compl. hab. Σεδάχ. In ré-
liquis drest. ¹⁰⁹ Edit. prior hab. ἐθρησῆθη. Hebr. ablata est. ¹¹⁰ B ἡρμηνευομένοις. ¹¹¹ πᾶσι. Des. apud
LXX. ¹¹² κατ. Ita Ald., sed rec. lect. est κατακαλύφθη. ¹¹³ ἐπὶ — Βαβυλ. Ita quoque Grab., sed rec. le-
ctio est ἐπὶ Βαβυλώνα. ¹¹⁴ Rec. lect. αὐτῆς. ¹¹⁵ καὶ. Des. in B. ¹¹⁶ Rec. lect. αὐτῆν. ¹¹⁷ ψυχαγ. κ. τ. λ.
Vers. 45 ad quem hæc pertinent, una cum vers. 46, usque ad medium vers. 49, des. apud LXX, præter
edit. Compl. et Grab. Lectiones, quas Noster secutus est, differunt quidem a textu, quem Grab. in edit.
sua exhibuit, respondent tamen maxima ex parte codici, quo ille usus est, ut ex Proleg. ad t. III, edit.
Grab. colligimus. ¹¹⁸ B μνησθήσεται.

serunt in me. Ad hunc modum exponit propheta
ea quæ pertinent ad Hierosolymam, et ostendit
justam a Deo latam esse sententiam.

VERS. 36. *Propterea hæc dicit Dominus: Ecce
ego judicabo adversarium tuum, et ulciscar ulio-
nam tuam. Quia agnovisti quantum detrimenti ex
peccato nascitur. Et desertum efficiam mare
624 ejus. Hoc est, subditorum multitudinem.
Et exsiccabo fontem ejus. Regnum et domina-
tionem in omnes. [37] Deinde refert ea quæ pro-
priè pertinent ad vastitatem, de quibus sæpe dixi-
mus: Non habitabitur autem una. Paucas enim
nunc habet domos, easque dissipatas. [38] Opti-
mates autem ejus assimilans leonibus, prædicit et
trepidationem eorum et interitum.*

VERS. 39, 40. *Dabo enim, ait, potum eis, et in-
ebriabo illos, ut consopiantur, et dormiant somnum
semperiternum, et non excitentur, dicit Dominus. Et
deducam eos, sicut agnos, ad mactationem, et velut
arietes cum hædis. Et principes, et quibus impe-
rant, et una eum rege subditos. Agnos enim et
hædos appellavit subditos; arietes autem, prin-
cipes.*

VERS. 41. *Quomodo capta est Sesach, et venando
capta est gloria universæ terræ? Babylonem ipsam
ita vocavit. Illius enim regem, in his quæ superius
interpretati sumus, Sesach appellavit. Verisimile
porro est, illam sic olim fuisse nominatam, et
postea Babylonem nuncupatam. Et quod eo nomine
civitatem significet, sequentia testantur. Quomo-
do redacta est Babylon ad vastitatem in omnibus
gentibus? Ostendit etiam multitudinem exercitus
invadentis.*

VERS. 42. *Ascendit in Babylonem mare; sonitu
fluctuum ejus capta est. Deinde, vastatione prædicta,
Belum denuo profert 625 in medium.*

VERS. 44. *Pœnas enim sumam, ait, de Belo in
Babylone: et ejiciam ex ore ejus ea quæ devoravit.
Et non congregabuntur ad eum ultra gentes. Memi-
nit etiam Daniel ciborum qui offerebantur ei, et
quo pacto sacerdotes consumebant eos. [45] Præ-
dicit vero sermo propheticus erroris quoque cessa-
tionem: et consolatur populum, hortaturque ne
pertimescat mala quæ obventura sint Babydoni,
docens ea multo ante denuntiata esse.*

VERS. 46. *Ingradietur enim eodem anno rumor : A et post hunc anno (altero) rumor et iniquitas (erit) in terra : et dominator super dominatorem, et proverbium super proverbium.* Nam uno et duobus annis ante denunciato adventu hostium, in iniustitia et iniquitate sua perseverarunt. [47] Propterea minatur interitum tam sculptilibus quæ adorantur, quam his qui adorant illa. [48] Et universam creaturam dicit lætari de excidio ejus. Justam etiam vindictæ causam esse ostendit (potissimumque de Babylone).

VERS. 49. *Et quidem in Babylone, ut cadant vulnerati Israelis.* Babylonis itaque vulnerati ab universa **626** terra cadent. Quæ enim commiserunt in Israel patientur ab aliis.

VERS. 50. *Qui evaditis de terra, pergite, ne subsistatis. Memores estote Domini, qui procul venistis.* Judæis captivis ista dicit. « Et Hierosolyma ascendat in cor vestrum. » Ne obliviscamini civitatis Deo dedicatæ. Deinde ex persona illorum :

VERS. 51. *Erubuimus, quia audivimus opprobrium nostrum. Ignominia cooperuit faciem nostram. Ingressi sunt alienigenæ in sancta nostra, in domum Domini.* Sic et lugentibus illis dixit Dominus.

VERS. 52, 53. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et pœnas sumam de sculptilibus ejus : et in omni terra ejus cadent vulnerati. Quia si ascenderit Babylona sicut calum, et si munierit sublimitatem potentia suæ, a me prodibunt qui devastent eam, dicit Dominus.* Maximis ac valde sublimibus muris munita erat. Docet ergo Dominus Deus illos nullum inde consecuturos esse auxilium, ipso contra eos ferente sententiam. Adnectit etiam sententiæ divinæ effectum, et dicit :

VERS. 54, 55. *Vox clamoris in Babylone, et contuitio magna in terra Chaldæorum. Quia vastavit Dominus Babylonem, et sustulit ex ea vocem sonantem quasi aquæ multæ.* Quibus verbis multitudinem incolarum designavit, et quod ei tela vel hastæ nihil prosint, Deo pœnas ab ea exigente. [56-58] Præter ducum enim et bellatorum fortium interitum : « Murus etiam maximus illius destruetur, et portæ sublimes fient **627** pabulum ignis. » [59] Hæc ubi sic prædixit, ostendit se hanc prophetiam jussu divino scripsisse anno regni Sedeciae quarto, librumque tradidisse Sarææ, qui Babylonem a Sedecia missus est : eique præcepisse,

μς'. *Εἰσελεύσεται γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ἑνιαυτῷ ἡ ἀκοή, καὶ μετ' αὐτὸν ἐν τῷ ἑνιαυτῷ ἡ ἀκοή καὶ ἡ ἀδικία ἐν τῇ γῆ. Καὶ ἐξουσιαστὴς ἐπὶ ἐξουσιαστὴν, καὶ παραβολὴ ἐπὶ παραβολὴν.* Πρὸ γὰρ ἐνδὸς καὶ δύο ἑνιαυτῶν τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων μηνυμένης, ἐπέμειναν ἀδικούντες καὶ συνήθως παρανομούντες. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τοῖς προσκυνουμένοις γλυπτοῖς, καὶ τοῖς προσκυνούσιν αὐτὰ, τὸν θλεθρον ἀπειλεῖ, καὶ τὴν χτίσιν πᾶσαν ἐπὶ τῇ πανωλεθρίᾳ ταύτης εὐφραίνεσθαι λέγει· διδάσκει δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον.

μθ'. *Καὶ μέντοι ἐν Βαβυλῶνι, τοῦ πεσεῖν τραυματίας Ἰσραὴλ ἐν αὐτῇ.* Καὶ τῆς οὖν Βαβυλῶνος πεσοῦνται τραυματία ὑπὸ πάσης τῆς γῆς· ἃ γὰρ εἰς τὸν Ἰσραὴλ εἰργάτατο, ὑφ' ἑτέρων πείσεται.

ν'. *Ἀσασζόμενοι ἐκ γῆς, πορεύεσθε, καὶ μὴ ἴστασθε μνήσθητε, οἱ μακρόθεν, τοῦ Κυρίου.* Τοῖς αἰχμαλωτευθεῖσιν Ἰουδαίοις ταῦτα λέγει. « Καὶ Τερουσαλὴμ ἀναθήτω ἐπὶ τὴν καρδίαν ὑμῶν. » Τῆς ἀνακειμένης τῷ Θεῷ μὴ ἐπιλάβησθε πόλεως. Εἶτα ἐκ προσώπου ἐκεῖνων·

να'. *Ἠσχύνθημεν, ὅτι ἠκούσαμεν ὄνειδισμόν ἡμῶν. Κατεκάλυψεν ἀτιμία τὸ πρόσωπον ἡμῶν. Εἰσηλθὼν ἀλλογενεῖς εἰς τὰ ἅγια ἡμῶν, εἰς οἶκον Κυρίου.* Οὕτω τούτων ἀποδυρομένων, ὁ Δεσπότης ἐφη·

νβ', νγ'. *Ἴδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ γλυπτά αὐτῆς, καὶ ἐπὶ πάση τῇ γῇ αὐτῆς πεσοῦνται τραυματία.* Ὅτι ἐὰν ἀναθῆ Βαβυλῶν ὡς ὄυρανός, καὶ ἐὰν ἔχη ὄψη ὕψος τῆς ἰσχύος αὐτῆς, παρ' ἑμοῦ ἔξουσιν ἐξολοθρευόντες αὐτήν, λέγει Κύριος. Περιβόλους εἶχε μεγίστους, καὶ λίαν ὑψηλοῦς· διδάσκει τοίνυν ὁ Δεσπότης Θεός, ὡς οὐδεμίαν ὄψιν ἐκεῖθεν καρπώσονται, αὐτοῦ κατ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκφέροντος. Συνάπτει δὲ τῇ θείᾳ ψῆφῳ τὸ ἔργον, καὶ φησὶ·

νδ', νε'. *Φωνὴ κρηνῆς ἐν Βαβυλῶνι, καὶ συντριβὴ μεγάλη ἐν γῇ Χαλδαίων.* Ὅτι ἐξωλόθρευσε Κύριος τὴν Βαβυλῶνα, καὶ ἀπέλεσεν ἐξ αὐτῆς φωνὴν ἡχοῦσαν ὡς ὕδατα πολλὰ. Τὸ πλῆθος τῶν οἰκητόρων διὰ τούτων δεδήλωκεν· καὶ οὐδὲν, φησὶν, ἀπάνωτο τῶν τόξων, οὔτε τῶν δοράτων, τοῦ Θεοῦ δίκας αὐτὴν πραττομένου. Πρὸς γὰρ τοῖς στρατηγοῖς, καὶ τοῖς ἀριστεῦσι, « Καὶ τὸ μέγιστον τεῖχος αὐτῆς κατασκαφῆσεται, καὶ αἱ ὑψηλαὶ πύλαι πυρὸς γενήσονται παρανάλωμα. » Οὕτω ταῦτα προειρηκώς, διδάσκει, ὡς τῆνδε τὴν πρόβησιν ἔγραψεν ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς Σεδεκίου βασιλείας, τοῦ Θεοῦ τοῦτο προστάξαντος· καὶ τὸ βιβλίον ἔδωκε τῷ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ καὶ — ἀκοή. Des. in cod. quem adhibuit Grabius, qui tamen ex Theodoro hæc supplenda esse recte monuit. In B des. καὶ, colo post αὐτὸν posito. ¹¹ ἐν — ἀκοή. Des. in B. ¹² καὶ — παραβολήν. Ita Cyrus. apud Glistler. Sed jam vidit Grabius, hæc ab alia verborum moschél al-moschél interpretatione ortum fluxisse. Emendanda h. l. fuit Pici versio, et acies super aciem, quasi esset καὶ παρεμβολὴ ἐπὶ παρεμβολήν. ¹³ B ἄπασαν. ¹⁴ B ταύτη συνευφραίνεσθαι. ¹⁵ ἐκ γῆς. Hebr. a gladio. ¹⁶ ἐφη. B φησὶν. ¹⁷ ἐπὶ. B ἐν. ¹⁸ ὡς ὁ οὐρ. Hebr. in caelum. ¹⁹ φων. B add. μεγάλην, juxta LXX. ²⁰ ἡχ. Hebr. et sonabant fluctus eorum. ²¹ καὶ — παρανάλ. Aliter et LXX. ²² τεῖχ. Des. in B. ²³ B κατασφαγήσεται. ²⁴ τετ. B add. ἐπει.

Σαρρά ⁵⁵, ὃς εἰς τὴν Βαβυλῶνα παρὰ Σεδεκιου Α [61] ut librum istum legeret in Babylone, et diceret : καὶ ὡς τοῦτο παρηγγύησεν ἀνανῶνα· τὸ βιβλίον ἐν Βαβυλῶνι, καὶ εἰπεῖν·

⁵⁶ Κύριε, σὺ ἐλάλησας ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτόν, καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἐν αὐτῷ κατοικοῦντα ⁵⁷, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ὅτι ἀφανισμὸς εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται. Ταῦτα δὲ, ἔφη ⁵⁸, προσευξάμενος, καὶ λίθω τὸ βιβλίον προσθήσας, ῥίψον εἰς τὸν Εὐφράτην, καὶ ἐρεῖς·

⁵⁹ Οὕτως καταδύσεται Βαβυλὼν, καὶ οὐ μὴ ἀναστῆ ἀπὸ προσώπου τῶν κακῶν, ὧν ἐγὼ ἐπάγω ἐκ' αὐτῆς. Τοῦτο δὲ εἰς ψυχαγωγίαν τῶν αἰχμαλώτων γενέσθαι προσέταξεν ὁ Δεσπότης· ἵνα μαθόντες καὶ ταύτης τὴν ἄλωσιν, καὶ τὴν οἰκίαν ἐλευθερίαν, παραψυχὴν ἔχωσι τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα. Ἡ μὲν ^R οὖν προφητεία ἐντεῦθεν ⁶⁰ ἔσχε τὸ τέλος.

ΚΕΦΑΛ. NB'.

Ἱστορικώτερον δὲ διέξεισι τὰ ἐξῆς· καὶ διδάσκων ⁶¹, ὅπως τε ἐθασίλευσεν ὁ Σεδεκίας, καὶ ⁶² ὅτι παρανομῶν διετέλεσε· καὶ ⁶³ ὡς ἐν τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔπεστράτευσεν ⁶⁴ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκῶν διετέλεσε μέχρις ἑνδεκάτου ἔτους, ἕτερον ἐξώθεν ἐγειρας περιβόλον ἀπὸ λίθων μεγίστων· καὶ ὅπως ὁ λιμὸς τοὺς ἔνδον τῶν πολεμίων χαλεπώτερον κατειργάζετο. Διηγείται δὲ, ὡς τοῦ τείχους πεσόντος νύκτωρ ἀπέδρασαν οἱ δυνατοὶ σὺν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὡς οἱ Χαλδαῖοι διώξαντες συνέλαβόν ⁶⁵ τε αὐτούς, καὶ ἀπήγαγον ⁶⁶ εἰς Δεβλαθά, καὶ παρέστησαν τῷ Ναβουχοδονόσορ· ὁ δὲ διελέγξας ἐπὶ τῇ τῶν ὀρκῶν παραβάσει τὸν Σεδεκίαν, πρώτων ⁶⁷ μὲν ἀνέειπε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, εἶτα τοὺς ἄρχοντας· καὶ ὅτι μετὰ τὴν πικρὰν ἐκείνην θεωρίαν, τοῦ βασιλέως τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύξας ⁶⁸, καὶ πέδας αὐτῷ παραθείς ⁶⁹, ἀπήγαγε τε εἰς Βαβυλῶνα, καὶ μύλωνι παρέβηκε. Διδάσκει τε καὶ ὅπως Ναβουζαρδάν ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἀποσταλεῖς, καὶ τὸν θεῖον νεῶν ἐνέπρηξε, καὶ πρὸς τούτῳ τὰ βασιλεία, καὶ τὰς λαμπράς τῆς πόλεως οἰκίας, καὶ τοὺς περιβόλους τοῦ ἁγίου ⁷⁰ ἐκ βάθρων ἀνέσπασεν· ἀπήγαγε δὲ καὶ ἅπαντας τοὺς λοιποὺς εἰς Δεβλαθά, ὀλίγους τινὰς τῶν κενήτων καταλιπὼν, ὥστε τὴν γῆν γεωργεῖν. Καὶ τοὺς στύλους τοὺς χαλκοῦς τοὺς παμμεγέθεις, οὓς ^D Σολομῶν κατεσκευάκει, καὶ τὴν θάλασσαν τὴν χαλκῆν χωνεύσας, ἀπεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τοὺς ποδιστήρας, καὶ τοὺς ἀναληπτῆρας· τοὺς δὲ ποδιστήρας ὁ Σύρος ριαπτήρας ποδῶν ἠρμήνευσε. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ σκευὴ μετὰ τούτων ἀπῆνεγκε. Σαπφῶθ ⁷¹ δὲ τοὺς ὀβελίσκους καλεῖ· διδάσκει δὲ, ὅπως καὶ τὸν πρῶτον ἱερέα, καὶ τὸν δεύτερον, καὶ τοὺς μετὰ τούτων ἀπεχθόντας ἀνέειπε τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς· λέγει ⁷²

VERS. 62. *Domine, tu locutus es contra locum istum, ut depopulareris eum, et ut non esset habitator in eo, ab homine usque ad pecus, quia vastitas in sempiternum erit.* [63] *Ista vero, inquit, cum precatus fueris, et librum alligaveris lapidi, projice in Euphratem, et dices :*

VERS. 64. *Sic submergetur Babylon, et non resurget a malis, quæ ego adduco super eam.* Hoc autem Dominus fieri præcepit in consolationem captivorum : ut, cum hujus captivitatem suamque liberationem intellexerint, pro consolatione spem bonorum haberent. Hic ergo propheta finem accepit.

CAPUT LII.

(Græc. etiam LIII.)

[1-6] Quæ vero sequuntur, historico potius more prosequitur : et docet quo pacto Sedecias regnaverit, et perseveraverit inique agere ; et quod anno nono regni ejus exercitum adduxerit Nabuchodonosor, qui in obsidione Hierosolymæ perduravit usque ad annum undecimum, altero extrinsecus ex maximis lapidibus muro exstructo : et quod fames eos qui intus erant cruciaverit acerbius quam hostes ipsi. [7-11] **628** Narrat autem quemadmodum post casum murorum potentiores noctu cum rege aufugerint ; et quo pacto eos persecuti Chaldæi comprehenderint, et abduxerint Deblatham, et regi Nabuchodonosori exhibuerint. Ille vero redarguens Sedeciam, quod jusjurandum violasset, primum quidem filios ejus interfecit, deinde principes : et post acerbum illud spectaculum, cum regis oculos effodisset, et ei compedes imposuisset, duxit in Babylonem, et pistrino tradidit. [12-16] Docet item qua ratione Nabuzardan, missus a Nabuchodonosore, templum divinum incenderit, et præterea palatium regis, illustresque civitatis domos et muros urbis funditus everterit. Et reliquis omnibus Deblatham perductis, paucos quosdam e pauperibus reliquit, ut terram excolerent. [17-19] Columnas etiam æneas immensæ magnitudinis, quas apparaverat Salomon, et mare æneum, cum conflasset, transtulit Babylonem, et cacabos atque lebotes. Ποδιστήρας autem Syrus interpretatus est *pelvis lavendis pedibus aptas*. Alia quoque cum his vasa abstulit. *Sapphoth* autem vocat obeliscos. [24-27] Docet autem quomodo rex Babyloniorum interemerit primum et secundum sacerdotem, et alios qui abducti fuerant cum illis.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ B Σαρρά. ⁵⁶ Rec. lectio est κατοικοῦντας. ⁵⁷ ἔφη. R φησί. ⁵⁸ B ἐνταῦθα. ⁵⁹ B διδάσκει. ⁶⁰ καὶ — ἔστ. Hæc referunt sese ad vers. 2, qui una cum vers. 3, des. apud LXX ; in edit. Compl. autem et Grab. superflueus est. ⁶¹ ὡς. B ὅτι. ⁶² B ἐστράτευσεν. ⁶³ B ἀνέλαβον. ⁶⁴ B ἐπήγαγον. ⁶⁵ B πρώτους. ⁶⁶ B ἐξώρυσεν. ⁶⁷ B περιθείς. ⁶⁸ τ. ἀστ. B τῆς πόλεως. ⁶⁹ Σαπφ. Alii aliter. Vid. Montf. in Hexapl. d h l. ⁷⁰ λέγει — ἀριθμῶν. Hæc ref. sese ad vers. 28-30, qui non nisi in edit. Compl. et Grab. exstant.

[28-50] Recenset etiam numerum captivorum, quos abduxerat. [31-34] Narrat præterea quemadmodum, **629** septimo et tricesimo anno post captivitatem Jechoniæ (ipsum enim Joacimum vocat), Ailad Marodach rex illum ipsum Jechoniam e carcere liberaverit, et benigne habitum dignatus sit solio regio, et ante alios sedere ipsum regem præceperit, et mensæ suæ convivam adhibuerit, omnium illi rerum necessarium copiam suppeditans. Quæ omnia prædicant clementiam et benignitatem Domini. Puniens enim miseretur, et castigatione utens consolatur : justitiæque sententiam clementia temperat. Quare nos judicii æquitatem pertimescimus : et benignitate ipsius freti, de salute non desperemus : sed, misericordiam divinam expectantes, recta via incedamus, ut beatum finem adipisci possimus, in Christo Jesu Domino nostro : cum quo Patri nostro sit gloria, una cum sanctissimo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Α τε καὶ τῶν ἀπαχθέντων αἰχμαλώτων τὸν ἀριθμὸν· πρὸς ⁵¹ δὲ τοῦτοις ἐξηγεῖται, ὅπως μετὰ τὰ ⁵² ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἔτη τῆς Ἰερονίου αἰχμαλωσίας· αὐτὸν γὰρ Ἰωακείμ ὀνομάζει· Ἀιλὰδ ⁵³ Μαρδοάχ ⁵⁴ βασιλεὺς τοῦτον αὐτὸν τὸν Ἰερονίαν τῆς εἰρκτῆς ἡλευθέρωσε, καὶ μεταδοὺς εὐμενείας, ἤξιωσε θρόνων βασιλικῶν, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸν βασιλεῖα ⁵⁵ καθῆσθαι προσέταξε, καὶ ὁμοδίαιτον ⁵⁷ εἶχεν, ἀφθόνως αὐτῷ χορηγῶν τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπόλαυσιν. Καὶ τοῦτο δὲ τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν κηρύττει. Κολάζων γὰρ ἔλεει, καὶ παιδεῖαν ἐπάγων ψυχαγωγεῖ, καὶ τοῦ δικαίου τὴν ψῆφον τῇ φιλανθρωπίᾳ κινεῖ. Ἡμεῖς τοίνυν τῆς κρίσεως τὸ δίκαιον δεῖσμεν, καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ θαρρόυντες, μὴ ἀπαγορεύσωμεν τὴν σωτηρίαν· ἀλλὰ τὸν θεὸν προσμείνωμεν ἔλεον, καὶ τὴν εὐθεῖαν πορεῖαν ὀδεύωμεν, ἵνα τὸ μακάριον καταλάβωμεν τέλος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡμῶν ⁵⁸ ἡ δόξα, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ πρὸς δὲ τοῦτ. κ. τ. λ. Vers. 31-33, infra. ad Dan. v, 1, ita leg.: Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἑξήκωμῳ ἔτει ἀποικισθέντος τοῦ Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνί, καὶ ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς ἔλαθεν Εὐιλὰδ Μαρδοάχ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ἐν ᾧ ἐν αὐτῷ ἐβασίλευσε, τὴν κεφαλὴν Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐξήγαγεν αὐτὸν ἐξ οἴκου οὗ ἐφυλάττετο. Καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ χρηστὰ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸν δίφρον ἐπάνω τῶν θρόνων τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι. Καὶ ἥλλαξε τὴν στολὴν τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἤσθιε διὰ παντὸς ἄρτον κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας, ὡς ἐξήσεν. ⁵² τὰ. Des. in B. ⁵³ αὐτ. — ὄνομ. Vid. supra, ad IV Reg. xxiii, t. 1, p. 553, exeunte. ⁵⁴ Ἀιλ. Μαρ. Supra, t. 1, p. 554 : Εὐιλὰτ Μαρδοάχ. ⁵⁵ Β Μαρδοάχ. ⁵⁶ Β βασιλέων. ⁵⁷ ὁμοδ. B præm. ὡς. ⁵⁸ ἡμ. Des. in B.

TOMOS IA'. ⁵⁹ ΒΑΡΟΥΧ.

LIBER XI. BARUCH.

630 CAPUT I.

Admirandus Baruch discessit quidem una cum Judæis qui aufugerant in Ægyptum ; hoc enim in præcedentibus didicimus : verumtamen post quinque annos ex quo capta est urbs, pervenit Babylonem. Omnem enim operam impendebant pietatis alumni, ut confirmarent infirmos, et ad veritatem delucerent. [3, 4] Cum ergo pervenisset Babylonem, recitavit divini Jeremiæ prophetiam cunctis captivis, et potissimum Jechoniæ, qui, exiguo tempore cum regnasset, factus est captivus. [5-10] Nec aberravit a scopo, quia duxit illos in sensum pristinorum peccatorum : ita ut et calamitatis causam agnoscerent, et multas lacrymas profunderent, et pecunias unusquisque conferret, quas mittebant sacerdotibus relictis in Hierosolyma,

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὁ θαυμάσιος Βαρούχ συναπῆρε μὲν εἰς Αἴγυπτον τοὺς πεφευγόσιν Ἰουδαίους· τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐδιδάχθημεν· μετὰ πέντε μῆντοι ἔτη τοῦ ἀλώνα τὴν πόλιν, τὴν Βαβυλῶνα κατέλαβε. Πᾶσαν γὰρ εἰσέφερον σπουδῆν τῆς εὐσεβείας οἱ τρόφιμοι, ὥστε τοὺς ἀσθενεῖς ἐπερείδαι ⁶⁰, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ποδηγεῖν. Ἀφικόμενος τοίνυν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τοῦ θεοῦ Ἰερεμίου τὴν προφητείαν ὑπανάγνω πάσι τοῖς αἰχμαλώτοις, καὶ μῆντοι καὶ τῷ Ἰερονίᾳ, ὃς ὀλίγον βασιλεύσας χρόνον ἐγένετο δορυβάτης· καὶ οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ. Εἰς ἀσθεῖαν γὰρ αὐτοὺς ἤνεγκε τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, ὡς καὶ γινῶναι τῆς συμφορᾶς ⁶¹ τὴν αἰτίαν, καὶ δάκρυα προχέαι πολλά, καὶ χρήματα εἰσενεγκεῖν ἕκαστον, καὶ ταῦτα ἀποστεῖλαι τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἱερεῦσιν ⁶² εἰς Ἱερουσα-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ Proximum post Jeremiam locum liber Baruch tenet quoque in A et B ut in cod. Alex. ⁶² B ὑπερείδων. ⁶¹ B τῶν συμφορῶν. ⁶² Ier. Des. in B.

λήμ, ὥστε ἱερεῖα πρίασθαι, καὶ ταῦτα οὔσαι, καὶ τὸν Δεσπότην Θεὸν ἠλεώσασθαι. Τὸ γὰρ μάνα ⁶² θυσιάαν εἰ Ἑβραῖοι καλοῦσι. Αἰτοῦσι δὲ ζωὴν, καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ, καὶ τῷ ⁶³ Βαλτάσαρ τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ὑπὲρ τῶν ἐπιπολεμούντων τῆ εὐσεβείᾳ βασιλέων, καὶ τῶν ἐν ὑπεροχῇ καὶ ἐξουσίᾳ ὄντων, ἐνομοθέτησεν εὐχεσθαι. Τοσαύτη συμφωνία τῶν παλαιῶν πρὸς τὰ νέα. Αἰτοῦσι δὲ καὶ αὐτοὶ δουλεύειν ἡναγκασμένοι φωτισθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα μὴ τινα ὑπομένωσι ⁶⁴ πλάνην. Ἀναμιμνήσκουσι δὲ καὶ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, καὶ τῆς ψήφου τῆς θείας ὁμολογοῦσι τὸ δίκαιον. Παρακαλοῦσι δὲ καὶ αὐτὴν αὐτῶν ἀναγνωσθῆναι τῷ Θεῷ τὴν ἐπιστολὴν ἐν ταῖς λαμπραῖς ἑορταῖς.

⁶⁵ ις'. Καὶ ἐρεῖτε, φησὶ, τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν **B** ἡ δικαιοσύνη, ἡμῖν δὲ ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου ⁶⁶ ἡμῶν, ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη ἀνθρώπων Ἰουδα ⁶⁷, καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῖς ⁶⁸ ἀρχουσιν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἡμῶν, ἐναντίον Κυρίου. Δικαιοσύνη, φησὶν, ἡ καθ' ἡμῶν ἐξενεχθεῖσα τῷ Θεῷ ψήφος ἡμεῖς δὲ αἰσχύνῃς ἀξιοί, κοινῆ πάντες παρανομήσαντες. Μετὰ γὰρ τῶν βασιλέων, καὶ οἱ ἱερεῖς τὴν ἐναντίαν ἐτρέποντο ⁶⁹.

⁷⁰ ιζ'. Ὅτι ⁷¹ ἡμίστησαμεν αὐτῷ. Καὶ οὐκ ἠκούσαμεν τῆς φωνῆς Κυρίου Θεοῦ ⁷² ἡμῶν, κορευέσθαι τοῖς προσταγμασι Κυρίου, οἳς ἔδωκε κατὰ πρόσωπον ἡμῶν. Ἀναμιμνήσκονται δὲ καὶ τῶν παλαιῶν.

⁷³ ιθ'. Ἐξ οὗ ⁷⁴ γὰρ ⁷⁵ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ἠλευθερώθησαν οἱ πατέρες ἡμῶν, μέχρι τοῦ παρόντος, παραβαίνοντες τὸν θεῖον διατελέσαμεν νόμον· καὶ ⁷⁶ ἐσχεδιάζομεν πρὸς τὸ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἐσχεδιάζομεν, ἀντι τοῦ, ἐ καὶ ἐπινοοῦμεν ἀμαρτημάτων εἶδη ἡμῶν τοῦτους καὶ ⁷⁷ ὁ μακάριος Παῦλος ἐφευρετὰς καλεῖ κακῶν ἡδρεψάμεθα δὲ, φησὶ, τοὺς τῶν ἀμαρτημάτων καρπούς.

⁷⁸ κ'. Ἐκολλήθη γὰρ εἰς ἡμᾶς τὰ κακὰ, καὶ ἡ ἀρά, ἣν συνέταξε Κύριος τῷ Μωσῆ ⁷⁹ τῷ παιδί αὐτοῦ. Περιέχει καὶ τὰς ἀράς, καὶ τὰς εὐλογίας ὁ νόμος· τοῖς μὲν φυλάσσουσι τὰς εὐλογίας, τοῖς δὲ παραβαίνουσι τὰς ἀράς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Αἰγύουσι ⁸⁰ δὲ, ὅπως καὶ τῶν προφητῶν κατεφρόνων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς πεμπημένων, καὶ ⁸¹ ὅτι τὰ προρῆθέντα ὑπ' ἐκείνων τετύχηκε πέρας.

⁸² β'. Καὶ ἤγαγε, φησὶν, ἐφ' ἡμᾶς κακὰ μεγάλα, δ οὐκ ἐποιήθη ὑποκάτω πατέρους τοῦ οὐρανοῦ,

⁶² 1 Tim. II, 1, 2. ⁶³ Rom. I, 30.

ad comparandas victimas, quas immolarent, ut Dominum Deum sibi propitium redderent. *Manna* enim Hebraei sacrificium vocant. [11] Postulant autem vitam, et regi Nabuchodonosori, et Baltasari filio ejus. Sic etiam divinus Apostolus pro regibus, qui religionem adhuc impugnabant, et pro his qui in sublimitate et potestate erant constituti, orandum praecepit. Adeo inter sese **631** vetera et nova consentiunt. [12] Precantur etiam ipsi servire coacti, ut eorum illuminentur ocelli. ne quempiam errorem patiantur. [13] Revocant etiam in memoriam peccata sua, justamque esse fatentur sententiam divinam. [14] Orantque ut haec eorum epistola legatur Deo in solemnibus festis.

VERS. 15, 16. *Et dicetis, ait: Domino Deo nostro justitia: nobis autem confusio faciei nostrae, sicut est dies hic omni Judae, et habitantibus in Hierosolyma, et principibus nostris, et sacerdotibus nostris, in conspectu Domini.* Justissima, inquit, pronuntiata est contra nos Dei sententia; nos autem ignominia digni, in communia omnes inique egimus. Nam cum regibus etiam sacerdotes veri sunt in viam contrariam.

VERS. 17, 18. *Quia non credidimus ei. Et non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut incederemus in mandatis Domini, quae dedit nobis ante faciem nostram.* Revocat etiam in memoriam antiqua facinora.

VERS. 19. *Nam ex quo liberati sunt a servitute Aegyptiorum patres nostri, usque in praesentem diem, legem divinam sine intermissione transgressi sumus.* Et ex tempore faciebamus ita ut non audiremus vocem ipsius. Illud, ex tempore faciebamus, posuit pro excoGITabamus peccatorum genera. Tales vocat etiam beatus Paulus inventores malorum. Collegimus autem, ait, fructus peccatorum.

VERS. 20. *Adhaerens enim nobis mala, et maledictio, quam constituit Dominus Mosi servo suo.* Lex continet maledictiones et benedictiones: observatoribus quidem benedictiones, transgressoribus vero maledictiones.

CAP. II.

D. Referunt autem quomodo aspernabantur etiam prophetas sibi a Deo missos; [1] et quod completa sint quae ab eis praedicta fuerunt.

VERS. 2. *Et adduxit, inquit, super nos grandia mala, qualia non sunt facta deorsum sub universo*

VARIAE LECTIONES.

⁶² B Μαναδ. A Μαναά. ⁶³ τῷ. Des. in B. ⁶⁴ B ὑπομένωσι. ⁶⁵ Rec. lect. est τῶν προσώπων. ⁶⁶ Ἰουδα. Des. in B. ⁶⁷ Καὶ τοῖς κ. τ. λ. Apud LXX praem. Καὶ τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν. ⁶⁸ B ἐτρέποντο. ⁶⁹ ὅτι ἔκ. Rec. lect. καὶ ἠπειθήσαμεν. Ab his verbis vers. 18 incipit. ⁷⁰ Θεοῦ. A et B praem. τοῦ. ⁷¹ ἐξ οὗ — νόμον. Ita etiam B, aliter autem oī LXX, cum quibus consentit A. ⁷² γὰρ. B add. φησὶ. ⁷³ καὶ. — αὐτ. Des. in B. ⁷⁴ καὶ. Des. in B. ⁷⁵ B Μωσῆ. ⁷⁶ Αἰγ. — πωμπορ. Haec ad c. I, 21, se referunt. ⁷⁷ καὶ. Des. in B.

caelo, juxta ea quæ fecit in Hierosolyma. Et volentes ostendere ipsa esse prædicta, subjecerunt : « Secundum ea quæ scripta sunt in lege Mosi. »

VERS. 3. *Ut comederet homo carnes filii sui, et homo carnes filia suæ. Obsidio enim attulit famem, famem vero compulit eos vesci carnibus humanis. [4] Exsultabant, ait, de miseria nostra etiam vicinæ gentes.*

VERS. 5. *Et facti sumus subter, et non supra, hoc est servi, et non domini. Deinde subjungunt causam : « Quia peccavimus contra Dominum Deum nostrum, et non obedivimus voci ejus. » [6] Rursus sententiæ divinæ justitiam ascribentes, sibi confusionem tribuunt. [7, 8] Cum enim frequenter comminatus sit Deus, et ista prædixerit per prophetas, minime venimus ad Sempiternum **633** in diebus nostris : sed repugnantes perseveravimus.*

VERS. 9. *Et evigilavit Dominus in mala, quæ adduxit super nos. « Evigilationem Dei » vocat vindictam. Nam Scripturæ divinæ mos est, longanimitatem ejus appellare somnum. [10] Rursus itaque memoria recolentes supplicium, Dominum justum esse dicunt : ut qui transgressores et sanari nolentes punierit. [11] Deinde cum gemitu supplicant, et memoria repetunt antiquam libertatem, quam adepti erant patres eorum, ab acerba servitute Ægyptiorum liberati. Et recolentes facta miracula, sua pronuntiant delicta, clamantes :*

VERS. 12. *Peccavimus, impie egimus, iniquitatem fecimus, Domine Deus noster, in omnibus justificationibus tuis. Omne, ait, mandatum tuum transgressi sumus, omnem legem conculcavimus.*

VERS. 13. *Avertatur, quæso, ira tua a nobis, quia residui sumus pauci ex multis, inter gentes, ad quas dispersisti nos. Justum esse supplicium confitemur : sed ut sistas illud, supplicamur. Ad paucos enim redacti sumus, qui quondam arenæ comparabamur.*

VERS. 14. *Exaudi, Domine, orationem nostram, et obsecrationem nostram : et erue nos propter te. Nos non sumus digni : sed tu benignus es : voca-
D miter item populus tuus : idcirco veniam consequemur. « Et da nobis gratiam in conspectu eorum qui nos transtulerunt. » Ne nos oderint : sed sistant abire.*

VERS. 15. *Ut cognoscat universa terra, quod tu sis Dominus Deus noster : et **634** nomen tuum vocatum sit super Israel et genus illius. Malorum nostrorum mutatio dabit aliis occasionem religio-*

A καθῆ ἐπολιῆσεν ἐν Ἱερουσαλήμ. Καὶ διδάσκοντες, ὡς καὶ ταῦτα προεβρέθη⁷⁸, ἐπήγαγον· « Κατὰ τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ νόμῳ Μωσοῦ⁷⁹. »

γ'. Τοῦ φαγεῖν ἄνθρωπον⁸⁰ υἱοῦ αὐτοῦ σάρκα⁸¹, καὶ ἄνθρωπον σάρκα⁸² θυγατρὸς αὐτοῦ. Ἦ γὰρ πολιορκία κατεσκεύασε τὸν λιμόν· ὁ δὲ⁸³ ἀνθρωπιῶν σωμάτων μεταλαβεῖν⁸⁴ κατηγάκασεν. Ἐγενόμεθα, φησὶν, ἐπιχάρτοι καὶ τοῖς γειτονεύουσιν ἔθνεσι⁸⁵.

ε'. Καὶ ἐγενήθημεν⁸⁶ ὑποκάτω καὶ οὐκ ἐπάνω, τουτέστι δούλοι καὶ οὐ δεσπότες. Εἶτα τὴν αἰτίαν ἐπιφέρουσιν, « Ὅτι ἡμαρτήκαμεν⁸⁷ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, πρὸς τὸ μὴ ὑπακούειν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. » Πάλιν τῇ⁸⁷ θείᾳ ψήφῳ τὸ δίκαιον ἀπονεύσαντες, σφραῖν⁸⁸ αὐτοῖς ἀπονέμουσι τὴν αἰσχύνην. Πολλάκις γὰρ ἀπειλήσαντι τῷ Θεῷ, καὶ ταῦτα διὰ τῶν προφητῶν προθεσπίσαντι, οὐχ ἤξαμεν⁸⁹ πρὸς τὸν Αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, ἀλλ' ἀντιτείνοντες διετέλεσαμεν.

θ'. Καὶ ἐργηγόρησε Κύριος ἐπὶ τοῖς κακοῖς οἷς ἐπήγαγον⁹⁰ ἐφ' ἡμᾶς. « Ἐργήγορσιν Θεοῦ » τὴν τιμωρίαν καλεῖ. Τὴν γὰρ μακροθυμίαν αὐτοῦ ὑπὸν ἔθος τῇ θείᾳ Γραφῇ καλεῖν. Πάλιν μέντοι μνημονεύσαντες τῆς τιμωρίας, δίκαιον ὀνομάζουσι τὸν δεσπότην. Παραδάντας γὰρ, καὶ ἰαθῆναι μὴ βουληθέντας, ἐκόλασεν. Εἶτα ποτινιώμενοι ἀντιβολουσι, καὶ ἀναμιμνήσκουσι τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας, ἧς ἔτυχον οἱ πατέρες αὐτῶν, τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἀπαλλαγέντες δουλείας. Ἀναμιμνήσκουσι δὲ καὶ τῶν γεγενημένων θαυμάτων. Προφέρουσιν⁹¹ δὲ καὶ τὰς οἰκτείας πλημμελείας, καὶ βοῶσιν·

ιβ'. Ἠμάρτομεν, ἡσεδήσαμεν, ἡδίκησαμεν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐν πᾶσι τοῖς δικαιώμασί σου. Πᾶσάν σου, φησὶ, παρέβημεν ἐντολήν, πάντα πεπατήκαμεν νόμον.

ιγ'. Ἀπιστραφήτω⁹² ὁ θυμὸς σου ἀφ' ἡμῶν, ὅτι κατελείφθημεν ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν⁹³, ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὗ δεισπειρας ἡμᾶς ἐκεῖ. Ὁμολογοῦμεν τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Στῆναι δὲ ταύτην ἀντιβολουμέν· εἰς ὀλίγους γὰρ περιέστημεν οἱ πάλοι τῇ ψάμμῳ παραβαλλόμενοι.

ιδ'. Εἰσάκουσον, Κύριε, τῆς προσευχῆς ἡμῶν, καὶ τῆς δεήσεως ἡμῶν, καὶ ἐξελοῦ ἡμᾶς ἐρεκέρ σου. Οὐχ ἡμεῖς ἄξιοι, ἀλλὰ σὺ φιλόανθρωπος· χρηματίζομεν δὲ καὶ σὺς λάος· διὰ τοι τοῦτο φειδοῦς ἀπολαύσομεν⁹⁴. « Καὶ ὁδὸς ἡμῖν χάριν κατὰ πρόσωπον τῶν ἀποικισάντων ἡμᾶς. » Ἴνα μὴ μισήσωσιν, ἀλλ' ἐάσωσιν.

ιε'. Ἴνα γινῶ πᾶσα ἡ γῆ, ὅτι σὺ εἶ Κύριος⁹⁵ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ὅτι τὸ δρομὰ σου ἐπεκλήθη ἐπὶ Ἰσραὴλ καὶ τὸ γένος⁹⁶ αὐτοῦ. Ἦ μεταβολὴ τῶν ἡμετέρων κακῶν πρόφασις εὐσεβείας τοῖς ἄλλοις

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ B προεβρέθη. ⁷⁹ B Μωυση. ⁸⁰ ἄνθρ. B πρᾶμ. ἡμᾶς. ⁸¹ Rec. lect. σάρκα υἱοῦ αὐτοῦ. ⁸² δέ. In B seq. λιμός. ⁸³ μεταλ. In H corr. μεταλαβεῖν, sed minus recta. ⁸⁴ ἔθν. B ἔθροισι. ⁸⁵ Rec. lect. ἐγενήθησαν. ⁸⁶ B ἡμάρτομεν, juxta rec. lect. ⁸⁷ τῇ. B πρᾶμ. δέ. ⁸⁸ σφ. Ita ex B emendatum. Ed. prior hab. φησὶν. ⁸⁹ B εἴξαμεν, omissis illis quæ h. l. sequuntur, πρὸς — ἡμῶν. ⁹⁰ οἷς ἐπήγ. Rec. lect. est, καὶ ἐπήγαγε Κύριος. ⁹¹ πρῶφ. Ita B, sed ed. prior hab. προσφέρουσι. ⁹² ὁ. A et B πρᾶμ. δῆ. ⁹³ ἀπὸ πολλῶν. Des. avud LXX. ⁹⁴ B ἀπολαύσωμεν. ⁹⁵ Κύρ. Suppl. ex A et B. ⁹⁶ τὸ γέν. Apud LXX πρᾶμ. ἐπί.

γενήσεται. Μαθήσονται γάρ σου τοῦ ἡμετέρου Θεοῦ A nis et pietatis. Perspicient enim tuam Dei nostri potentiam.

ις'. Κύριε ὦ, κάτ' ἴδε ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου σου, καὶ ἐνόησον εἰς ἡμᾶς. « Οἶκον ἅγιον » τὸν ἐν Ἱερουσόλυμοις καλεῖ· ἐν ἐκείνῳ γὰρ τὴν οἰκίαν ἐπιφανείαν ἐποιεῖτο.

Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἀκουσον ις'. Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε. Εἰώθασιν οἱ χαλεπαίνοντες μύειν τοὺς ὀφθαλμούς, ὅταν οἱ ἠδικηκότες ὀφθῶσι, καὶ τὰς κόρας ὦ ἀποσρέφειν τῶν ἡμαρτηκῶτων παρακαλούντων· ἀνθρωπίνως τῶν ταῦτα τεδείκασιν. Οὐ γὰρ σύνθετον τὸ θεῖον, ἀλλ' ἀπλοῦν καὶ ἀπερίγραφον. Τοῦτοις προσετίθεισιν· « Ὅτι οὐχ ὦ οἱ τεθνεῶτες ὑμνεῖτε σε περὶ κασιν ὦ. » Ἄλλ' ἴδιον τοῦτο τῶν ζώντων.

ιη' Ψυχὴ γὰρ ἡ λυκουμένη ἐπὶ τὸ μέγεθος βαδίζει· πνεῦμα κύπτον καὶ ἀσθενοῦν, καὶ ὀφθαλμοὶ οἱ ἐκλείποντες, καὶ ἡ ψυχὴ ἡ πεινώσα, δώσουσί σοι δόξαν καὶ δικαιοσύνην, Κύριε. Οἱ μεγίσταις περιπεσόντες συμφοραῖς, καὶ ἐν ἀπογνώσει τῶν κρείττωνων γενόμενοι· εἰτὰ τινος μεταβολῆς ἀπολαύσαντες, τὴν σὴν γενήσας ἀνυμνοῦσι φιλανθρωπίαν. Εἴτα λέγουσιν·

ιθ' Ὅτι οὐτε ὦ ταῖς τῶν πατέρων, οὐτε ταῖς ἡμετέραις δικαιοσύναις θαρρόντες, οἴκτου τιδὸς ἀτιμολοῦμεν τυχεῖν. Ἄξιοι γὰρ ἡμεῖς τῶν διὰ τῶν προσφῶτων ἀπειληθέντων κακῶν· οὐτοὶ γὰρ ἡμῖν παρήνουν τὴν ὑπὸ τῆς δικαίας σου κρίσεως δέξασθαι παιδείαν, καὶ δουλεύσαι τῷ βασιλεῖ Βαβυλώνας· καὶ διετελέσαμεν ἀντιλέγοντες. Καὶ πεπλήρωκας δέσποτα, ὅσα δι' ἐκείνων προεῖρηκας. Καὶ οὐ μόνον ἡμεῖς οἱ ζῶντες παρεδόθημεν δουλείᾳ· ἀλλὰ καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν οἱ τάφοι, καὶ μέντοι καὶ τῶν βασιλέων, ἀνεσπάσθησαν ἐκ βάθρων, ὡς τὰ ἐκείνων ἐστὶ ὑπαίθρα ἐρρίφθαι, καὶ ταῖς ἐναντίας τοῦ ἀέρος μεταβολαῖς διαφθειρεσθαι.

κ'. Καὶ ὠπεθάνοσαν ἐν πόνοις πορηροῖς, ἐν λιμῷ, καὶ ἐν ρομφαίᾳ, καὶ ἐν ἀποστολῇ. Οὐ μόνον δὲ ἡμᾶς λιμῷ, καὶ σφαγῇ, καὶ δουλείᾳ παρέδωκας· ἀποστολῇ γὰρ τὴν αἰχμαλωσίαν καλεῖ· ἀλλὰ καὶ τὸν ἅγιόν σου νεῶν, τὸν διὰ τὸ σὸν ὄνομα γεγενημένον περιφανῆ καὶ περίβλεπτον, ἀπέφηνας ἔρημον. Καὶ ταῦτα μέντοι οὐ πρὸς ἀξίαν τῆς ἡμετέρας ἀσεβείας ἐπήγαγες, ἀλλ' ἐκέρασας φιλανθρωπίᾳ τὸ ἔκαιον.

κζ'. Ἐποίησας γὰρ, φησὶν, εἰς ἡμᾶς, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, πᾶσαν ὦ ἐπιβίβιδόν σου, καὶ πάντα οἰκτιρμόν σου τὸν μέγαν. Ἀναμνησάσουσι δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ γεγραμμένων ἀπειλῶν· διαφερόντων γὰρ ἐν τῇ ψῆφῇ τὰ συμφορέμενα αὐτοῖς προεῖπες κατὰ· « Ὅδόντας θηρίων ἀποστελῶ ἔεις αὐτούς. »

† Deut. xxxii, 24.

VERS. 16. Domine, respice de domo sancta tua, et attende ad nos. « Domum sanctam » vocat eam quæ erat Hierosolymis. In illa enim sui præsentiam exhibebat.

Inclina, Domine, aurem tuam, et audi. (VERS. 17.) Aperi oculos tuos, et vide. Solent molestia aliqua affecti claudere oculos, statim ut conspecti fuerint illi qui injuriam fecerunt : et pupillas oculorum avertere, dum ii qui injuria eos affecerunt, precantur eos. Hæc igitur humano more dixerunt. Numen enim divinum non est compositum, sed simplex et incircumscripsum. His addunt : « Non B inortui te laudare solent. » Sed hoc proprium est viventium.

VERS. 18. Anima enim anxia in magnitudinem incedit. Spiritus incurvatus et infirmus, oculi deficientes, et anima esuriens dabunt tibi gloriam et justitiam, Domine. Qui in gravissimas calamitates delapsi sunt, et in desperatione melioris fortunæ constituti, si quam deinde mutationem fuerint adepti, tuam ingenue laudant clementiam. Mox dicunt :

VERS. 19. Non justitiis patrum, aut nostris confidentes, misericordiam aliquam consequi precamur. [20-24] Digni enim sumus malis, quæ nobis comminati sunt prophetæ. Hi enim suadebant nobis, ut correptionem justii iudicii tui susciperemus, et serviremus regi Babylonis : et perpetuo contradiximus. 635 Et implevisti, Domine, quæcunque per illos prædixisti. Et non solum nos, qui vivimus, traditi sumus servituti, sed et sepulcra patrum nostrorum, quin etiam regum, diruta sunt a fundamentis : ita ut illorum ossa projecta sint ad aerem, et contrariis mutationibus aeris corrupta.

VERS. 25. Et mortui sunt doloribus pessimis, fame, et gladio, et emissione. [26] At vero non modo tradidisti nos fami, cædi, et servituti (emissionem enim captivitatem appellat), sed et templum sanctum tuum, quod propter nomen tuum præclarum et spectabile factum erat, desertum reddidisti. Et hæc nihilominus non pro meritis impietatis nostræ irrogasti, sed rigorem justitiæ clementia temperasti.

VERS. 27. Nam exercuisti, ait, in nos, Domine Deus noster, omnem æquitatem tuam, et misericordiam tuam magnam. [28-30] Faciunt etiam mentionem conminationum descriptarum in lege. Diserte enim prædixit in cantico mala eis eventura : « Dentes bestiarum emittam in eos p. » Et ut osten-

VARIE LECTIONES.

ἦ Κύρ. A Καί. ὦ κόρ. B ἀκούς. ὦ οὐχ οἱ. Ed. prior hab. οὐχί. ὦ μν. σε πεφ. Aliter of LXX. ἦ βαδ. — κύπτον. Rec. lectio, ὁ βαδίζει κύπτον. ὦ φθ. B præm. οἱ ὦ οὐτε — τυχεῖν. Aliter of LXX, cum quibus consentit A. ὦ ἐσπάσθησαν. ὦ καί — ἀποστολῇ. Des. in B. ὦ πᾶσαν. B præm. κατὰ. Ita quoque deinde ante πάντα. ἔπαποστελῶ, juxta rec. lect. B. I.

dat, se hostes *bestias* vocare, subjungit : « Foris A liberos eripiet eis gladius; intus pavor ἄ. » Et rursus : « Dispergam eos ῥ. » Harum itaque meminerunt comminationum. [34-35] Recolunt isidem honorum promissionem, Dixisti enim, aiant, te misereturum poenitentium, e captivitate eos liberaturum, et pristinam libertatem illis restitutum esse.

636 CAP. III.

VERS. 1. *Domine omnipotens, Deus Israelis, anima in angustiis et spiritus anxius clamat ad te.* Excessum, inquit, video calamitatum, et magnitudinem desperationis. « Audi, Domine, et miserere, quia Deus misericors tu es : et miserere, quia peccavius in conspectu tuo. » Pelagus habes clementiæ, possides abyseum misericordiæ : porrigit illam opus habentibus. Congruit enim peccatoribus poenitentiam agentibus misericordia.

VERS. 3. *Quia tu sedes in æternum : et nos peribimus in ævum.* Tu, inquit, es æternus, nos autem temporanei. Tu sempiternus, et interitui minime obnoxius : vita autem nostra exiguæ mensuræ dimensione continetur. Ad hoc significandum posuit : « Tu sedes in æternum. »

VERS. 4. *Domine omnipotens, Deus Israelis, audi orationem mortuorum Israelis.* Hæc verba clare ostendunt immortalitatem animæ. « Et filiorum ipsorum, qui peccaverunt coram te. » Tu, inquit, dixisti : « Comedentes uvam acerbam, obstupescerentium dolore ῥ. » Intuere igitur in adolescentulos expertes peccati; [5] et ne memineris peccatorum, quæ commiserunt patres nostri. « Sed recordare manus tuæ, et nominis tui, tempore isto. » Utere, inquit, solita miraculorum operatione : et quemadmodum eduxisti ab Ægypto, ita libera e Babylone.

VERS. 6. *Quia tu es Dominus Deus noster.* Quia tu es ille ipse, et non es immutatus; eadem præditus es facultate, eadem 637 clementia.

Laudabimus te, Domine. (VERS. 7.) *Quia propter hoc dedisti timorem tui in cor nostrum, ut invocetur nomen tuum.* Ostendit supplicii fructum. Castigati enim, ait, conversi sumus. « Et laudabimus te in peregrinatione nostra. Quia aversati sumus in corde nostro omnem iniquitatem patrum nostrorum, qui peccaverunt coram te. » Non sequimur, ait, patres, nec juxta eorum institutionem ambulamus : sed legibus tuis obsequimur. [8] Respice ergo opprobria nostra, et acerbam servitutem, quam sustinemus tum ob impietatem nostram, tum ob iniquitatem paternam. Hanc populi orationem Baruch admirabilis cum litteris consignasset, approposuit et responsum divinum.

ῥ Deut. xxxii, 25. ῥ ibid. 26. ῥ Jer. cxxi, 30, vel juxta LXX, xxxviii, 30.

VARIÆ LECTIONES.

ῥ Β ταμείων, ut l. e. ῥ πάλιν. Β ἀδφ. εἶπον. ῥ Β ὑποσχέσεων. ῥ Β ἐκίραγε. ῥ Β βλέπε. ῥ Β εἶ. ῥ ἡ α quoque Β juxta Alex. ῥ εἶ. Β ἀδφ. οὐ. ῥ Β ἐλέους. ῥ Β σμικρῶ. ῥ καθ. Β πρῶτον γάρ. ῥ εἰς τοῦτο. Des. in Β. ῥ Β παντοκράτορ. ῥ Β ἀπόβλεψον. ῥ εἶ. Des. apud LXX. ῥ Β Κύριε. ῥ Α εὐ Β ἐπιχαλεῖσθαι, juxta rec. lect. ῥ Β πορείαν.

Και διδάσκων, ὡς τοὺς πολεμίους θηράς καλεῖ, ἐπι-
ῥ ἡγαγεν : « Ἐξωθεν ἀπεικνώσει αὐτοὺς μάχαιρα, καὶ
ἐκ τῶν ταμείων ῥ φόβος. » Καὶ πάλιν ῥ, « Δια-
σπερῶ αὐτούς : » τούτων ἀναμνησκουσι τῶν ἀπει-
λῶν ἀναμνησκουσι δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν ὑποσχέ-
σεως ῥ. Εἶπας γάρ, φησί, μεταμελομένοις ὀρέξιν
τὸν ἔλεον, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσειν, καὶ
τὴν προτέραν ἀποδώσειν ἐλευθερίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Γ'.

α'. *Κύριε παντοκράτωρ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ· ψυχὴ ἐν στενοῖς, καὶ πνεῦμα ἀκηδιῶν κέκραγε ῥ πρὸς σέ.* Τὴν ὑπερβολὴν, φησί, βλέπω ῥ τῶν συμφορῶν, καὶ τῆς ἀθυμίας τὸ μέγεθος. « Ἀκουσον, Κύριε, καὶ ἐλέησον, ὅτι ῥ Θεὸς ἐλεήμων εἶ ῥ καὶ ἐλέησον, ὅτι ῥ ἡμάρτομεν ἐναντίον σου. » Πέλαγος ῥ ἔχεις φιλανθρωπίας, ἄβυσσος ῥ ἔχεις ἐλέου ῥ, ὄρεξον τοῦτον τοῖς δεομένοις : τοῖς γὰρ ῥ ἡμαρτηκόσι καὶ μεταμελομένοις ἀρμόττει ὁ ἔλεος.

γ'. *Ὅτι σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα.* Σὺ, φησὶν, αἰώνιος, ἡμεῖς δὲ πρόσκαιροι : σὺ αἰδιος καὶ ἀνώλεθρος : ῥ ἡμῶν δὲ ὁ βίος μικρῶ ῥ μέτρῳ μετρεῖται. Τὸ καθήμενος ῥ εἰς τὸν αἰῶνα, εἰς τοῦτο ῥ θέθεικεν.

δ'. *Κύριε παντοκράτωρ ῥ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ· ἀκουσον δὴ τῆς προσευχῆς τῶν τεθνηκότων Ἰσραήλ.* Ἐδείξεν ὁ λόγος σαφῶς τῆς ψυχῆς τὸ ἀθάνατον. « Καὶ τῶν υἱῶν, τῶν ῥ ἡμαρτηκότων ἐναντίον σου. » Σὺ, φησὶν, εἶπας, « Τῶν φαγόντων τὸν ῥ δμψακα αἰμωδιάσουσιν οἱ ὀδόντες. » Εἰς τὰ μεῖράκια τὸν ῥ ἀπόβλεψαι ῥ τὰ ῥ ἀμαρτίας ἐλευθερα, καὶ μὴ μνησθῆς τῶν πατέρων ῥ ἀμαρτημάτων. « Ἄλλὰ μνησθητι τῆς χειρὸς σου, καὶ τοῦ ὀνόματός σου ἐν τῷ καίρῳ τούτῳ. » Τῇ συνήθει, φησὶν, χρῆσαι θαυματουργία, καὶ ὡς ἐξήγαγες ἐξ Αἰγύπτου, οὕτως ἐλευθερώσον ἐκ Βαβυλῶνος.

ζ'. *Ὅτι σὺ εἶ ῥ Κύριος ῥ ὁ Θεὸς ῥ ἡμῶν.* Ὅτι σὺ εἶ ὁ αὐτὸς, καὶ οὐκ ῥ ἠλλοίωσαι : τὴν αὐτὴν ῥ ἔχεις δύναμιν, τὴν αὐτὴν φιλανθρωπίαν.

Αἰνέσομέν σε, (Κύριε, ζ.) ῥ διὰ τοῦτο ῥ ἔδωκας τὸν ῥ φόβον σου ἐπὶ καρδίαν ῥ ἡμῶν, τοῦ ἐπικληθῆναι ῥ τὸ ῥ δρομά σου. Ἐδείξε τῆς τιμωρίας τὴν ῥ δνησιν : παιδευθέντες γάρ, φησὶν, ἐπεστράφημεν, « Καὶ αἰνέσομέν σε ἐν τῇ ἀποικίᾳ ῥ ἡμῶν : ὅτι ἀπεστρέψαμεν ἐπὶ καρδίαν ῥ ἡμῶν πᾶσαν ἀδικίαν πατέρων ῥ ἡμῶν, τῶν ῥ ἡμαρτηκότων ἐναντίον σου. » Οὐχ ῥ ἐπόμεθα, φησὶν, τοῖς πατέρασιν, οὐδὲ τὴν ἐκείνων παιδείαν ῥ ὀδεύομεν, ἀλλὰ τοῖς σοῖς ἀκολουθοῦμεν νόμοις. Βλέπε τὸν ῥ ἡμῶν τὰ ῥ ὄνειδη, καὶ τὴν χαλεπὴν δουλείαν, ῥ ἡν ῥ ὑπομένομεν διὰ τε τὴν ῥ ἡμετέραν ἀσέβειαν, καὶ τὴν πατρίαν παρανομίαν. Ταύτην ὁ θαυμαστός Βαροῦχ τὴν προσευχὴν τοῦ λαοῦ ἐνθετικῶς τῷ συγγράμματι : τῆσσι καὶ τὴν θεῖαν ἀπόκρισιν.

θ' - ια'. Ἄκουε, Ἰσραὴλ, ἐντολὰς ζωῆς, ἐν-
 ωτισσασθε γνῶναι φρόνησιν. Τί ἐστιν, Ἰσραὴλ,
 τί ἐστι ἐν τῇ γῆ τῶν ἐχθρῶν εἰ; Ἐπαλαιώθη²²,
 ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ· συνειμάνθη²³ τοῖς νεκροῖς, προσ-
 ελογίσθη²⁴ μετὰ τῶν εἰς ἄδου. Τί τὸ καινόν; φησὶ·
 τί τὸ παράδοξον; Ὁ ἐμὸς χρηματίας λαός, ὁ περι-
 φανής, ὁ πολυθρύλλητος, δούλος ἀντ' ἐλευθέρου, καὶ
 ἀλλοφύλοις ἀνδράσι καὶ δυσσεβέσι συμβιοτεύων²⁵,
 νεκροῖς εἰοικε διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν. Εἶτα
 τὰ τούτων ἀφ' αὐτῶν διδάσκει.

ιβ', ιγ'. Ἐγκατέλιπες τὴν πηγήν τῆς σοφίας.
 Τῇ ὁδῷ τοῦ Θεοῦ εἰ ἐπορεύθης, κατόψεις ἄν ἐν
 εἰρήνῃ τὸν αἰῶνα χρόνον²⁷. Σαυτῷ²⁸, φησὶ, πρό-
 ξενος ἐγένετο τῶν παρόντων κακῶν· δεόν γάρ σε
 ποδηγῶ χρῆσασθαι τῷ νόμῳ, ὃν ἡ τῆς σοφίας σοὶ
 πηγή προσενήνοχε, ματαίως ἠκολούθησας λογισ-
 μοῖς.

ιδ'. Μάθε, ποῦ ἐστι φρόνησις, ποῦ ἐστὶν ἰσχύς,
 ποῦ ἐστὶ σύνεσις, τοῦ γνῶναι ἅμα ποῦ ἐστὶ
 μακροβίωσις καὶ ζωὴ, ποῦ ἐστὶ φῶς ὀφθαλμῶν,
 καὶ εἰρήνη. Νῦν γοῦν, ἐπειδὴ περ οὐ πρότερον,
 ζήτησον καὶ γνῶθι, τίς ὁ²⁹ τούτων χορηγὸς τῶν
 ἀγαθῶν.

ιε'. Τίς εὗρε³⁰ τόπον αὐτῆς· καὶ τίς εἰσῆλ-
 θεν εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτῆς; Τουτέστι, τῆς
 φρονήσεως.

ις' - ιη'. Ποῦ εἰσιν οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν,
 οἱ κυριεύοντες τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς,
 οἱ ἐν τοῖς ὀρνέοις τοῦ οὐρανοῦ ἐμπαίζοντες,
 καὶ³¹ τὸ ἀργύριον θησαυρίζοντες, καὶ τὸ χρυσίον,
 ὃ ἐπεποιθείσαν οἱ³² ἄνθρωποι, καὶ οὐκ ἐστὶ τέλος
 τῆς κτήσεως αὐτῶν, οἱ³³ τὸ ἀργύριον τεκτα-
 νοῦντες, καὶ μερμηρώντες, καὶ οὐκ ἐστὶν ἐξεύρεσις
 τῶν ἡρῶν αὐτῶν; Σύγκρισιν εὐσεβείας ποιεῖται
 καὶ πλοῦτου καὶ δυναστείας, καὶ παρακελεύεται
 τῶν ἀνομωτάτων³⁴ ἀναμνησθῆναι βασιλέων, οἱ
 πόρον οὐκ ἔσχον τοῦ πλοῦτου. Οὗτοι δὲ, φησὶ,
 καὶ τῶν θηρίων καὶ τῶν ὀρνέων διὰ τῆς θηρευτικῆς
 ἐκράττησαν τέχνης. Διδάσκει δὲ καὶ τούτων τὸ
 τέλος.

ιθ' - κβ'. Ἐφανίσθησαν, καὶ εἰς ἄδου κατ-
 ἔβησαν, καὶ ἄλλοι ἀνέστησαν³⁵ ἀντ' αὐτῶν.
 Νεώτεροι εἶδον φῶς, καὶ κατόκησαν ἐπὶ τῆς γῆς·
 ὁδὸν δὲ ἐπιστήμησιν οὐκ ἔγνωσαν. Οὐδὲ συνήκαν
 τρῖβους αὐτῆς, οὐδὲ ἀντελάβοτο αὐτῆς. Κάκει-
 νοι, φησὶ, φθορᾷ παρεδόθησαν, καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων
 ταῖς μὲν ζῶσι συνηριθμήθησαν, καὶ τοῦ ἀσθητοῦ
 φωτός τῆς ἀγλῆς μετέλαχον· οὐκ ἐδέξαντο δὲ συν-
 ἔπεισ· καὶ θεογνωσίας ἀκτίνα. Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ
 τοὺς μεγαρροῦντας ἐπὶ σοφίᾳ Χαναανίους, καὶ
 Ἰουμαίους, καὶ Ἰσμαήλτας· Θαιμὴν γάρ ἐστιν³⁶
 Ἰουμαία, Ἄγαρ δὲ μήτηρ³⁷ τοῦ Ἰσμαήλ³⁸ τοῦ-

VERS. 9-11. Audi, Israel, praecepta vitae: auscultate, ut cognoscatis prudentiam. Quid est, Israel, quod in terra hostili es? Inveteratus es in terra aliena: pollutus es cum mortuis, annumeratus es descendentibus in infernum. Quid hoc novi? inquit; quid hoc adeo inusitatum? Qui populus meus vocabatur, illustris, omnium ore celebris, servus pro libero, alienigenarum virorum et impiorum conviva, praemalorum excessu ad mortuorum accessit similitudinem. Mox docet quae sint horum causae.

VERS. 12, 13. Dereliquisti fontem sapientiae. Si in via Dei ambylasses, habitasses in pace tempore perpetuo. Tibi ipsi, ait, procurasti haec mala. Cum enim lege duce uti debuisses, quam tibi attulerat fons sapientiae, sectatus es vanas cogitationes.

VERS. 14. Discite ubi sit prudentia, ubi sit fortitudo, ubi sit intellectus: ut cognoscas simul ubi sit longaeuitas et vita, ubi sit lumen oculorum, et pax. Nunc saltem, quandoquidem non antea, quaere, et cognosce quis horum bonorum sit largitor.

VERS. 15. Quis reperit locum ejus? et quis ingressus est in thesauros illius? Hoc est, prudentiae.

VERS. 16-18. Ubi sunt principes gentium, qui domiabantur bestiis super terra, qui cum avibus caeli ludunt, qui instar thesauri reponunt argentum et aurum, in quo confidunt homines, et non est finis acquisitionis eorum, qui argentum sabrefaciunt, et solliciti sunt, nec est inventio operum illorum? Comparat cultum divinum cum divitiis et potentia, hortaturque ut iniquissimorum regum meminerit, qui opibus satiari non potuerunt. Hi enim, inquit, per artem venatoriam, in feras quoque et aves imperium obtinuerunt. Illorum vero exitum quodque docet.

VERS. 19-21. Exterminati sunt, et ad inferos descenderunt: et loco eorum alii surrexerunt. Juniores viderunt lumen, et habitaverunt super terram, sed viam scientiae nescierunt. Nec intellexerunt somitas ejus, neque susceperunt eam. Illi etiam, inquit, traditi sunt corruptioni: et qui descenderunt ex illis, sunt quidem connumerati cum viventibus, ejusdemque luminis sensibilis splendorem sortiti sunt: non tamen adepti sunt radium intellectus, et notitiae divinae. [22, 23] Recenset etiam gloriantes de sapientia Chanaanæos, Idumæos, et Ismaelitas. Thæman enim est Idumæa: 639 Agar

VARIAE LECTIONES.

²² ἐπιπλ. — νεκροῖς, Hæc ad vers. 10 solent referri. ²³ συμβ. Ed. prior habebat συμβιότητων. B συμβιότησις. ²⁴ χρ. Ita A et B juxta Alex. et Ald. ²⁵ Σαυτ. B πρῶτον. αὐ. ²⁶ ὁ. Des. in B. ²⁷ A et B ἡδρεν. Apud LXX, et in A seq. τόν. ²⁸ καὶ τὸ κ. τ. λ. Expungendus fuit numerus vers. 18, h. l. appositus. ²⁹ οἱ. Des. in B. ³⁰ οἱ κ. τ. λ. Apud LXX præm. ἐτι. ³¹ B ὀνομαστοτάτων. ³² A et B ἀντανέστησαν, ut Alex. et Compl. ³³ ἐστ. Ἰδοῦμ. B τῆς Ἰδομαίας. ³⁴ μήτ. Des. in B. ³⁵ Ed. pr. hab. Ἰσραήλ.

autem mater Ismaelis. Hos vocat fabulatores, quia A
parabolice disputare consueverunt. Veruntamen
neque hi viam sapientiae agnoverunt: quia nun-
quam impietati servire desierunt.

VERS. 24, 25. *O Israel, quam magna est domus Dei, ingensque locus possessionis ejus! Magnus est, et non habet finem, excelsus et immensus.* Ne putes, ait, hoc esse templum Dei, quod aedificavit Salomon. Templum enim Dei maximum est et immensum, idemque expers interitus, cum fine careat. [26] Mentione deinde facta gigantum, qui ob magnitudinem corporis celebres fuerunt, subdidit:

VERS. 27, 28. *Non hos elegit Deus, neque viam sapientiae dedit illis. Et perierunt, eo quod non habuerint sapientiam, perierunt propter suam temeritatem.* Ista porro edisserit, volens ostendere se anteposuisse illos omnibus gentibus, solisque dedisse legem scriptam, et prophetas praefecisse, atque omni sollicitudine dignos habuisse: novissime tandem ad ipsos factum hominem devenisse. Id enim clare docet in sequentibus.

VERS. 29. *Quis ascendit in caelum, et accepit eam, et deduxit eam de nubibus? Hoc est, sapientiam.*

VERS. 30. *Quis trajecit mare, et invenit illam, et offeret illam auro puro? Non est venditioni exposita, inquit, nec facile prostat mercatoribus.*

VERS. 31. *Non est qui cognoscat viam ejus, nec qui excogitet semitam illius.* Excedit, inquit, cogitationem humanam.

VERS. 32. *Sed qui scit 640 universa, novit illam: et invenit illam intellectu suo.* Verbum invenit, posuit humano more. Nam vocavit eum fontem sapientiae, et in prooemio hujus prophetiae fontem vitae ipsum nominavit. In sequentibus vero demonstrat omnipotentiam divini opificii. « Qui praeparavit terram in saeculum: et replevit eam jumentis quadrupedibus. » Saeculum vocatur etiam praesens vita hominum; futura autem, saeculum saeculi.

VERS. 33-35. *Qui emittit lumen, et vadit: et vocavit illud, et obedit illi cum tremore. Stellae autem dederunt lumen in custodiis suis, et laetatae sunt. Vocavit eas, et dixerunt: Adsumus. Luxerunt cum laetitia ei qui fecit illas. Cuncta, inquit, parent factori: quidquid factum est, custodit proprios terminos. Custodias autem stellarum vocat tempora*

τους καλεῖ μυθολόγους· παραβολικῶς γὰρ εἰθῆσαι διαλέγεσθαι. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὗτοι τῆς σοφίας ἐγνωσαν τὴν ὁδὸν· τῇ γὰρ ἀσεβείᾳ δουλεύοντες διετέλεσαν.

κδ', κε'. Ὁ Ἰσραὴλ, ὡς⁴⁰ μέγας ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ⁴¹, καὶ εὐμήκης⁴² ὁ τόπος τῆς κτήσεως αὐτοῦ! Μέγας, καὶ οὐκ ἔχει τελευτήν, ὑψηλὸς καὶ ἀμέτρητος. Μὴ τοῦτον, φησὶ, νόμιζε εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν νεῶν, ὃν Σολομῶν⁴³ κατασκεύασεν· ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ ναὸς παμμεγέθους τίς ἐστι, καὶ ἀμέτρητος, καὶ μέντοι καὶ ἀνώλεθρος· οὐ γὰρ ἔχει τελευτήν. Εἶτα τῶν γιγάντων μνημονεύσας, τῶν ἐπὶ μεγέθει σώματος πολυθρῦλλήτων γεγεννημένων, ἐπήγαγεν

κζ', κη'. Οὐ τοῦτους ἐξελέξατο ὁ Θεός, οὐδὲ ὁδὸν ἐπιστήμης ἔδωκεν αὐτοῖς. Καὶ ἀπώλοντο⁴⁴ διὰ τὴν ἀβουλίαν αὐτῶν. Ταῦτα μέντοι διεξέρχεται, δεῖξαι βουλόμενος, ὡς πάντων⁴⁵ αὐτοῦς προτετίμηκε τῶν ἐθνῶν, καὶ μόνοις τε νόμον ἔδωκεν ἔγγραφον, καὶ προφήτας ἐπέστειλε, καὶ πάσης ἐπιμελείας ἤξιώσεν, ὑπερον μέντοι καὶ πρὸς αὐτοῦς ἐνανθρωπίσας ἀφίκετο· τοῦτο γὰρ δηλῶν διὰ τῶν ἐξῆς διδάσκει.

κθ'. Τίς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἔλαβεν αὐτήν, καὶ κατέβησεν αὐτὴν ἐκ τῶν νεφελῶν; Τουτέστι, τὴν σοφίαν

λ'. Τίς διέβη πέραν τῆς θαλάσσης καὶ εὔρεν αὐτήν, καὶ οἶσει αὐτὴν χρυσοῦ καθαροῦ⁴⁶; Οὐκ ἐστι, φησὶν, ὠνήτη, οὐδὲ ἐμπόριος ἀπλῶς προκειμένη

λα'. Οὐκ ἐστὶν ὁ γινώσκων τὴν ὁδὸν αὐτῆς, οὐδὲ ὁ ἐνθυμούμενος τὴν τρίβον αὐτῆς. Ὑπερβαίνει, φησὶ, τὸν ἀνθρώπινον λογισμόν.

λβ'. Ἄλλ' ὁ εἰδὼς τὰ πάντα γινώσκει αὐτήν, καὶ ἐξεῦρεν αὐτὴν τῇ⁴⁷ συνέσει αὐτοῦ. Τὸ ἐξεῦρεν ἀνθρωπίνως τέθεικε· πηγὴν γὰρ αὐτὸν⁴⁸ τῆς σοφίας ἐκάλεσε, καὶ ἐν τῷ προοίμῳ τῆσδε τῆς προφητείας πηγὴν αὐτὸν⁴⁹ ζωῆς ὠνόμασε. Δείκνυσι δὲ⁵⁰ ἐν ταῖς ἐξῆς τῆς δημιουργίας Θεοῦ⁵¹ τὸ παντοδύναμον. « Ὁ⁵² κατασκευάσας τὴν γῆν εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον, ἐπέπλησεν αὐτὴν κτηνῶν τετραπόδων. » Αἰὼν καλεῖται καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων⁵³ παρῶν βίος· ὁ δὲ μέλλον, αἰὼν αἰῶνος⁵⁴.

λγ'-λε'. Ὁ ἀποστέλλων τὸ φῶς, καὶ κορεύεται⁵⁵· ἐκάλεσεν αὐτὸ, καὶ ὑπήκουσεν αὐτῷ⁵⁶, τρόμφ. Οἱ δὲ ἀστέραις ἔλαμψαν ἐν ταῖς σφαιρακαῖς αὐτῶν, καὶ εὐφράνθησαν⁵⁷. Ἐκάλεσεν⁵⁸ αὐτοῦς, καὶ εἶπον⁵⁹, Πάροισμεν· ἔλαμψαν μετ' εὐφροσύνης τῷ ποιήσαντι αὐτοῦς. Πάντα, φησὶν, εἶκαι τῷ ποιητῇ· ἕκαστον τῶν γεγεννημένων τοὺς οἰκείους

VARIAE LECTIONES.

³⁹ ὡς. Des. in B. ⁴⁰ τ. Θεοῦ. Des. in ed. pr. ⁴¹ Rec. lect. est ἐπιμήκης. ⁴² Σολ. B præm. δ. ⁴³ ἀπὸλ. In B præm. καὶ ἀπώλοντο διὰ (rec. lect. apud LXX, παρά) τὸ μὴ ἔχειν φρόνησιν. ⁴⁴ B ἀπάντων. ⁴⁵ καθ. Ita Ald. Rec. lect. est ἐκλεκτοῦ. ⁴⁶ τῇ. B præm. ἐν. ⁴⁷ B αὐτῶν. ⁴⁸ B αὐτῶν. ⁴⁹ δέ. Des. in B. ⁵⁰ Θεοῦ. B præm. δέ. ⁵¹ ὁ — κτ. τετρ. Infra, Hær. fab. l. v, c. 4, leg.: Ὁ καταδείξας τὴν γῆν ἐπέπλησεν αὐτὴν κτηνῶν καὶ τετραπόδων. ⁵² ἀνθρ. Ita B sed, edit. prior hab. τετραπόδων, quadrupedum. ⁵³ αἰῶνος. B addit, ὡς οὐρανὸς οὐρανοῦ ὁ ὑπέρτερος οὐρανός. ⁵⁴ A πορεύεται. ⁵⁵ Prior editio hab. αὐτὸν, sed rec. lectio αὐτῷ exstat etiam in B et infra, Hær. fab. l. c. ⁵⁶ A et B ὑφράνθησαν, ut Alex. ⁵⁷ ἐκ. — ποιήσ. αὐτ. Hæc juxta cod. Vat. pertinent ad vers. 34. ⁵⁸ B εἶπεν.

ὄρους φυλάττει· *φυλακὰς δὲ ἀστέρων* τοὺς καιροὺς A et opportunitates. Nam unaquæque definito oritur καλεῖ· κατὰ γὰρ τὸν ὠρισμένον ἕκαστος ⁶⁵ ἀνίσχει tempore. καιρόν.

λς'. *Ὁτός* ⁶⁶ ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ἀπάντων ⁶⁷ δημιουργός, ὁ τούτων κυβερνήτης καὶ πρύτανης. « Οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. » Οὐχ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ποιεῖται σύγκρισιν, ἀλλὰ τοὺς καλουμένους ὁ λόγος ἐκβάλλει θεοὺς.

λζ'. *Ἐξεύρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης*. Πάλιν τὸ *ἐξεύρεν* ἀνθρωπίνως τέθεικε. Πηγὴ γὰρ ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν. « Καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. » Τὴν τῆς θεογνωσίας διδασκαλίαν, τὴν διὰ Μωσέως ⁶⁸ δοθέντα νόμον.

λη'. *Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη*. Σαφῶς ἡμῖν ὁ λόγος B ἐπέδειξε τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν, καὶ ὡς αὐτὸς ἐστὶ τῶν ἀπάντων δημιουργός, καὶ τῆς σοφίας πηγὴ. Αὐτὸς τοίνυν αὐτῆς ὑπάρχει καὶ ποιητής, καὶ δεσπότης· καὶ περὶ αὐτοῦ φησιν ἐν Παροιμίαις· « Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν ⁶⁹ εἰς ἔργα αὐτοῦ. » Ὁ δὲ γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος ἐκεῖνα λέγει, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἢ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσα σοφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Δ'.

α'. *Ἀυτὴ ἡ βίβλος τῶν προσταγμάτων τοῦ Θεοῦ*. Τούτέστιν, ἡ διὰ τῆς ἐνανθρώπησεως τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δεδομένη. « Καὶ νόμος ὁ ὑπάρχων εἰς τὸν αἰῶνα. » Ἡ γὰρ παλαιὰ διαθήκη τὸ τέλος εἰδέξατο. « Πάντες οἱ κρατοῦντες αὐτὴν ⁷⁰ εἰς ζωὴν, εἰ δὲ καταλείποντες ⁷¹ αὐτὴν ἀποθάνονται. » Ἐδειξεν C ἀμφοτέρων τὸ τέλος· εἴτα παραινεῖ τῷ λαῷ τῷ χρηματίζοντι Ἰακώβ.

β'. *Ἐπιστρέφου, Ἰακώβ, καὶ ἐπιλαβοῦ αὐτῆς· διόδουσον πρὸς τὴν λάμψιν κατέναντι τοῦ φωτός αὐτῆς*. Ἀκολούθησον τῇ αὐγῇ τῆς ἀκτίνοσ· φωτρωγὴ γὰρ σε, καὶ ποδηγὴ πρὸς ζωὴν.

γ'. *Μὴ θῶς ἐτέρω τὴν δόξαν σου, καὶ τὰ συμφροντά σοι εἶναι ἀλλοτριῶ*. Ἄλλ' οὐκ ἤκουσεν Ἰσραὴλ· οὐ δὲ χάριν αὐτοὶ μὲν πόρρω τῶν ἀγαθῶν καθεστήκασιν, τῶν δὲ θεοσδότων ἀγαθῶν ἀπολαύει τὰ εἶναι.

δ'. *Μακάριοι ἔσμεν, Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἄρεστά ⁷² τοῦ Θεοῦ ἡμῖν γνωστά ἐστί*. Οὐκ ἔχομεν, φησὶ, πρόφασιν ἀγνοίας, δεδήλωκε γὰρ ἡμῖν τὰ ἀρέσκοντα. Εἶτα παραβαρύνει, καὶ διδάσκει, ὡς παρεδίδθησαν D eorum quæ placent ipsi. [5, 6] Deinde bono animo eos esse jubet, docetque, tunc quidem duræ servituti traditos; non quod plane Deus omnium aversatus sit illos, sed quod per castigationem de illis bene mereri nitatur. [7, 8] Relicto enim eo, ait, qui erga vos beneficus erat, prætulistis cultum dæmonum, urbem vero quæ vos aluit, desolatam reddidistis. [9] Utens insuper prosopopœia, exhibit

¹ Prov. viii, 22.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ B ἕκαστον. ⁶⁷ οὗτος κ. τ. λ. Eodem modo vers. 36-38, leg. infra, in *Epist. ad Sporac.* nec non in epistola 76, et in dial. 3. p. 333, Garn. ⁶⁸ Ἀπ. B præm. Ὁ τούτων. ⁶⁹ B Μωσέως. ⁷⁰ ὁδῶν. Apud LXX, l. e. sequitur αὐτοῦ. ⁷¹ Α αὐτῆς. ⁷² B καταλείποντες, juxta rec. lect. ⁷³ B ἔραστά. ⁷⁴ B καταλείποντες. ⁷⁵ θρεψ. B add. πόλει.

VERS. 36. *Hic est Deus noster*. Horum omnium opifex; horum gubernator, et præfectus. « Non æstimabitur alius ad eum. » Non facit comparationem Patris et Filii, sed rejicit eos qui vocantur dii.

VERS. 37. *Invenit omnem viam scientiæ*. Humano rursus more posuit invenit, cum sit fons bonorum. « Et dedit illam Jacobo 641 puero suo, et Israeli dilecto suo. » Doctrinam scilicet notitiæ divinæ, legem datam per Mosen.

VERS. 38. *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est*. Dilucide nobis ostendit incarnationem Unigeniti, ipsumque universorum esse opificem et sapientiæ fontem. Illius enim ipse et factor est et Dominus. Et de ipso ait in Proverbiis: « Dominus creavit me initium viarum ad opera sua ¹. » Non enim Deus Verbum illa dicit, sed Dei Verbi ab ipso condita sapientia.

CAPUT IV.

VERS. 1. *Hic est liber mandatorum Dei*. Qui nimirum datus est per humanæ naturæ assumptionem ab unigenito Filio Dei. « Et lex, quæ est in æternum. » Vetus enim Testamentum finem accepit. « Omnes qui tenent eam, pervenient ad vitam; et qui dereliquerint eam, morientur. » Utrorumque finem ostendit. Deinde hortatur populum, qui nominatur Jacob.

VERS. 2. *Convertere, Jacob, et apprehende illam: ambula ad splendorem contra lumen illius*. Sectare splendorem radii: illustrabit enim te, et deducet ad vitam.

VERS. 5. *Ne des alteri gloriam tuam: et quæ tibi conducunt, genti alienæ*. At non audivit Israel. Propterea ipsi procul steterunt a bonis: gentes autem fruuntur bonis a Deo 642 datis.

VERS. 4. *Beati sumus, Israel, quia quæ placent Deo, nota sunt nobis*. Nullum, inquit, habemus ignorationis prætextum, quia certiores nos fecit eorum quæ placent ipsi. [5, 6] Deinde bono animo eos esse jubet, docetque, tunc quidem duræ servituti traditos; non quod plane Deus omnium aversatus sit illos, sed quod per castigationem de illis bene mereri nitatur. [7, 8] Relicto enim eo, ait, qui erga vos beneficus erat, prætulistis cultum dæmonum, urbem vero quæ vos aluit, desolatam reddidistis. [9] Utens insuper prosopopœia, exhibit

civitatem, reliquis sibi subditis civitatibus cum luctu dicentem: « Profecto luctum acerbum adlucit mihi Dominus. » [10, 41] Vidi enim quosdam ex incolis interfectos, alios molestiæ servituti traditos.

VERS. 12. *Nemo gaudeat super me viduam, a populis derelictam.* Seipsam appellat viduam, tanquam destitutam providentia divina. « Desolata sum propter peccata filiorum meorum. » [13-15] Hæc vero enumerat, et narrat hostium crudelitatem.

Non reveriti sunt, inquit, senem, non miserti sunt pueri. (VERS. 16.) *Et abduxerunt dilectos viduæ, ut solum filiabus* carentem effecerunt. Solum,* ut arbitrator, vocat seipsam, eo quod in ea sola sit templum Dei: aut fortasse quod relicta sit sola, aliis urbibus per Assyrios eversis. [17, 18] Tum dicit ipsa se quidem opem ferre non posse, sed auxilium divinum pollicetur. [19] Luget nihilominus præsentem vastationem.

Relicta sum, inquit, desolata. (VERS. 20) **643** *Exui me stola pacis.* Ostendit autem et eorum, qui relictii sunt, mutationem. « Et indui me sacco obsecrationis meæ, et clamabo. » Ista porro non muri faciebant vel dicebant, sed incolæ. [21, 22] Postea exhortatur eos ad fiduciam collocandam in benevolentia divina, et misericordiam implorandam. Etenim ego, inquit, exspecto reditum vestrum.

VERS. 23. *Quia emisisti vos cum luctu et fletu: sed restituet mihi vos Deus cum gaudio et latitia.* Similia sunt hæc illis quæ dicta sunt a beato Davide: « Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos ». » [24] Commemorat item obiectationem, quam capiebant vicinæ gentes ex eorum captivitate: et mœrorem, quo tenebantur post reditum illorum. [25] Admonet autem eos, ut patienter ferant castigationem indictam, ac pollicetur rerum immutationem. « Persecutus est, ait, te inimicus tuus: et videbis brevi interitum ejus, et super cervicem illius ambulabis. » Inimicos vocat Idumæos, Moabitas, Ammonitas, Allophylos.

VERS. 26. *Delicati mei ambulaverunt in vis asperis: ablati sunt velut ovile, quod direptum est ab hoste.* *Delicatos* vocat eos qui opibus ac rebus omnibus abundant: ut qui nulla experiantur adversa. [27-29] Tum hortatur eos, ut per pœnitentiam sibi comparent salutem. His dictis tanquam

* Psal. cxxv, 6.

Α γουσαν πόλεισιν, ὅτι « Πένθος μοι πικρὸν⁶⁹ ὁ Δεσπότης ἐπήγαγεν. » Εἶδον γὰρ τῶν οἰκητόρων τοὺς μὲν ἀναιρεθέντας, τοὺς δὲ χαλεπῇ δουλείᾳ παραδοθέντας.

β'. *Μηδεὶς ἐπιχαιρέτω μοι τῇ χήρῃ καταλειφθεῖσθ⁷⁰ ὑπὸ λαῶν⁷¹.* Χήραν ἑαυτὴν καλεῖ, ὡς ἔρημον τῆς θείας γεγεννημένην κηδεμονίας. « Ἥρημώθην διὰ τὰς ἀμαρτίας τῶν τέκνων μου. » Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ ταύτας, καὶ διηγεῖται τὴν τῶν πολεμίων ὠμότητα.

Οὐκ ἠσχύθησαν, φησὶ⁷², *πρεσβύτην, οὐδὲ παιδίον ἠλέησαν.* (ις'.) *Καὶ ἀπήγαγον τοὺς ἀγαπητοὺς τῆς χήρας, καὶ ἀπὸ τῶν θυγατέρων τὴν μόνην ἠρήμωσαν.* Μόνην ἑαυτὴν, ὡς ἡγοῦμαι, καλεῖ, διὰ τὸ ἐν αὐτῇ μόνη εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν νῆον, ἢ τάχα ἐπειδὴ μόνη κατελείφθη, τῶν Ἀσσυρίων τὰς ἄλλας πόλεις πορθησάντων. Εἶτα λέγει, ὡς αὐτῇ⁷³ μὲν ἐπαμῦναι οὐ δύναται, ὑπισχνεῖται δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν. Θρηνεῖ μέντοι τὴν παρούσαν ἔρημιαν.

Κατελείφθη γὰρ, φησὶν, *ἔρημος.* (κ'.) *Καὶ ἐδυσάμην τὴν στολὴν τῆς εἰρήνης.* Δείκνυσι δὲ καὶ τὴν τῶν ὑπολειφθέντων μεταβολὴν. « Καὶ ἐδυσάμην τὸν σάκκον τῆς δεήσεώς μου, καὶ κράξω⁷⁴. » Ἄλλ' οὐχ οἱ τοῖχοι ταῦτα ἔδρων ἢ ἔλεγον, ἀλλ' οἱ ἐνοικοῦντες. Εἶτα παρακαλεῖται αὐτοὺς τῇ τοῦ Θεοῦ θαρρότητι φιλανθρωπίᾳ, καὶ αἰτῆσαι τὸν ἔλεον. Καὶ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, ἀναμένω τὴν ὑμετέραν ἐπάνοδον.

κγ'. *Ἐξέπαρσα γὰρ ὑμᾶς μετὰ πένθους⁷⁵ καὶ κλαυθμοῦ ἀποδώσει δὲ μοι ὁ Θεὸς ὑμᾶς μετὰ χαρμοσύνης⁷⁶ καὶ εὐφροσύνης.* Ἔοικε ταῦτα τοῖς ὑπὸ π.υ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένους. « Περουρέμνοι ἐπορευόντο, καὶ ἔκλαιον, βάλλοντες τὰ σπέρματα αὐτῶν ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει, αἶροντες τὰ δράγματα αὐτῶν. » Λέγει δὲ καὶ τὴν γεστονευόντων ἐθνῶν τὴν τε ἐπὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ θυμῆδιαν, καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον σκυθρωπότητα. Παρακαλεῖται δὲ αὐτοῖς, ὑπομείναι τὴν ἐπενεχθεῖσαν παιδείαν, καὶ ὑπισχνεῖται τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν. « Κατεδίωξέ⁷⁷ σε, φησὶν, ὁ ἐχθρὸς⁷⁸ σου, καὶ ἔψη αὐτοῦ⁷⁹ τὴν ἀπόλειπν ἐν τάχει, καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου⁸⁰ αὐτοῦ⁸¹ ἐπίθησῃ. » Ἐχθρὸς καλεῖ Ἰουμαίους Μωαβίτας, Ἀμμωνίτας, Ἄλλοφύλους.

κδ'. *Οἱ τρυφεροὶ μου ἐπορεύθησαν ὁδοὺς τριχσίας ἤρθησαν ὡς κοίμισιν ἠρπασμένον ἐχθρῶ⁸².* Τρυφερός καλεῖ τοὺς ἐν εὐπορίᾳ καὶ πλούτῳ, ὡς πείραν οὐκ ἔχοντας τῶν λυτῆρῶν. εἶτα παρακαλεῖται αὐτοὺς τῇ μεταμελείᾳ τὴν σωτηρίαν καρπίωσθαι. Ταῦτα ὡς ἐκ προσώπου τῆς Ἱερουσαλήμ

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹ πικρὸν. Rec. lectio est μέγα. Alius quoque verborum positus apud LXX. ⁷⁰ καταλ. Apud LXX præm. καί. ⁷¹ λαῶν. Rec. lectio est πολλῶν. ⁷² φησὶ. B γὰρ. ⁷³ B αὐτῇ. ⁷⁴ B κεκράξομαι, juxta rec. lecti. ⁷⁵ Ibid. sequ. πρὸς τὸν αἰώνιον ἐν ταῖς ἡμέραις μου, ex vers. 20. ⁷⁶ π. x. κλ. Isa Alex. et Compl. ⁷⁷ χαρμ. Rec. lectio est χαρμοσύνης. ⁷⁸ B κατεδίωξαν. ⁷⁹ B οἱ ἐχθροί. ⁸⁰ B αὐτῶν. ⁸¹ Rec. lectio est τοὺς τραχήλους. ⁸² B αὐτῶν, juxta rec. lect. ⁸³ B ἐχθρῶν, omisso ὑπὸ, quod in edit. sua bene addidit Græb.

ειρηκώς, αὐτῇ λοιπὸν παρακλητικὸς προσφέρει A ex persona Hierosolymæ, 644 consolatoris eam sermonibus alloquitur.

λ'. Θάρσει, Ἱερουσαλήμ, παρακαλέσει σε ὁ ὀνομάσας σε. Δίδεχται σου, φησὶ, τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολήν. Μεταβαλεῖ σοι τὴν συμφορὰν ὃ τὴν προσηγορίαν σοι τεθεικώς· τουτέστιν, ὃ δημιουργὸς σου, ὃ πάσης σε πόλεως προτιμήσας.

λα', λβ'. Δεῖλοι οἱ σε κακώσατες, καὶ ἐπιχαρύντες τῇ σῇ πτώσει. Δεῖλοι αἱ πόλεις, αἷς ἐδοῦλευσαν τέχνη σου. Ἔδωκαν⁸³ γὰρ δικὰς Βαβυλώνιοι τῆς παρανομίας ἀξίας. Ἐτα διδάσκει⁸⁴, ὡς τὰ οἰκία λοιπὸν⁸⁵ ἢ Βαβυλῶν θρηνήσει κακά.

λδ', λε'. Περιελῶ γὰρ αὐτῆς, φησὶ, τὸ ἀγαλλισμα τῆς πολυουχίας αὐτῆς⁸⁶, καὶ τὸ γαυρισμα αὐτῆς εἰς πένθος ἔσται⁸⁷. Πῦρ γὰρ ἐπελεύσεται αὐτῇ⁸⁸ παρὰ τοῦ Αἰωνίου εἰς ἡμέρας μακρὰς, καὶ⁸⁹ καταικηθήσεται ὑπὸ δαιμονίων τῶν πλείονα χρόνον. Ταύτην διὰ Περσῶν τὴν τιμωρίαν ἐδέξατο· εἰδείξε δὲ ὁ λόγος, ὡς οὐ παντελῶς αὐτὴν ἀοίκητον ἔσσεσθαι προηγόρευσεν, ἀλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον· οἰκεῖται δὲ νῦν ὑπὸ ὀλίγων Ἰουδαίων.

λς'. Ἠαρίβλεψυ πρὸς ἀνατολάς, Ἱερουσαλήμ, καὶ ἴδε⁹⁰ τὴν εὐφροσύνην σου⁹¹, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι ἐρχομένην. Τὴν τῶν αἰχμαλώτων ἐπάνοδον προεσπίζει.

λζ'. Ἴδὸν ἔρχονται οἱ υἱοὶ σου, οὗς ἐξαιέσειλας· ἔρχονται συνηγμένοι ἀπὸ ἀνατολῶν ἕως δυσμῶν, ἐφ' ῥήματι τοῦ Ἁγίου, χαίροντες τῇ τοῦ Θεοῦ δόξῃ. Οὐ γὰρ τῇ οἰκίᾳ δυνάμει περιεγένοντο τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ὁ παραδούς⁹² Θεὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀπέδωκε.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Κελεύει δὲ καὶ τὴν πενθῆρη στολήν⁹³ ἀποθέσθαι, καὶ περιτίθῃσιν αὐτῇ τῆς ἱερουζώνης τὸ σχῆμα.

β'. Περιβαλοὶ γὰρ, φησὶ, τὴν διπλοδα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης, καὶ ἐκίθου τὴν μίτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς⁹⁴ σου, τῆς δόξης τοῦ αἰωνίου. Ἐν γὰρ τῇ μίτρᾳ τὸ πέταλον ἔκειτο τὸ χρυσοῦν· ἐν ᾧ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ προσεγγέγραπτο.

γ, δ. Ὁ γὰρ Θεὸς δείξει τῇ ἡμῶν ὄψαν ὅσον πάσῃ τῇ σῇ λαμπρότητα. Κληθήσεται γὰρ σου τὸ ἔρομα παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα εἰρήνην δικαιοσύνης, καὶ δόξα θεοσεβείας. Ταῦτα δὲ⁹⁵ τὰ ὄνοματα νῦν ἔχει· διὰ τοῦτο καὶ εἰς αὐτὴν συντρέχουσιν ἅπαντες. Λαμπρὰν γὰρ αὐτὴν καὶ περιφανῆ⁹⁶ ποιεῖται εἰς σωτήριον πάθος. Πάλιν δὲ αὐτῇ⁹⁷ παρακελεύεται ἰδεῖν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν τοὺς αἰχμαλώτους ἐπανιόντας, καὶ διδάσκει, ὡς ἀπήχθησαν μὲν περὶ δεσμὰ περιχειμενοὶ, ἐπανήξουσιν δὲ πάσης τιμῆς ἀξιούμενοι. Εἰδέναι μέντοι χρῆς ὡς τῶν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανεληθόντων, καὶ οἱ πεφευγότες κατὰ τὸ τοῦ πολέμου καιρὸν, καὶ τὰ ἐσπέρια, καὶ τὰ νότια⁹⁸ μέρη κατελιφότες, ἐπανήλθον λοιπὸν, ὡς εἰρήνης τῷ ἔθνει παρασχεθείσας· οὐ δὲ χάριν καὶ τῶν ἀπὸ δυσμῶν ἐμνημόνευσεν.

VERS. 30. Confide, Hierosolyma, consolabitur te qui tibi nomen dedit. Suscepit tuam, ait, in meliorem mutationem. Mutabit tuam calamitatem, qui tibi nomen imposuit: hoc est, opifex tuus, qui te precunctis civitatibus in honore habuit.

VERS. 31, 32. Misert qui te vexaverunt, et gavisii sunt de casu tuo. Infelices urbes, quibus filii tui servierunt. Babylonii enim dederunt poenas iniquitate sua dignas. [33] Docet deinceps, fore ut Babylon sua lugeat mala.

VERS. 34, 35. Aufertabo enim, inquit, turbulenta in exultationem ejus, et jactantia illius vertetur in luctum. Nam ignis prodiens a Sempiterno aggredietur eam in dies longos, et habitabitur a demoniis longo tempore. Hanc ultionem passa est per Persas. Ostendit autem, se non praedixisse illam fore prorsus inhabitabilem, sed diuturno tempore. Nunc quippe a paucis Judaeis incolitur.

VERS. 36. Circumspice, Hierosolyma, ad orientem, et vide letitiam tuam, a Deo tibi aborientem. Vaticinatur reditum captivorum.

VERS. 37. Ecce veniunt filii tui, quos emiseras: veniunt congregati ab oriente usque ad occidentem, verbo Sancti, gaudentes ob honorem Dei. Non enim propriis viribus superaverunt hostes, sed qui tradidit eos Deus, restituit libertatem.

645 CAPUT V.

[1] Jubeo porro ut stolam lugubrem deponat, et induat eam habitu sacerdotali.

VERS. 2. Induere, inquit, diploide justitiae, quae est a Deo: impone capiti tuo mitram gloriae Aeterni. In mitra enim erat lamina aurea; cui inscriptum erat nomen Dei.

VERS. 3, 4. Quia Deus ostendet splendorem tuum universae creaturae, quae sub caelo est. Vocabitur enim a Deo nomen tuum in saeculum pax justitiae, et gloria pietatis. Haec autem nomina nunc habet: propterea concurrunt ad eam cuncti. Salvatoris enim passio splendidam illam reddidit, et illustrem. [5, 6] Hortatur denuo illam, ut spectet captivos redeuntes ab oriente et occidente: docetque, vindicatos quidem et pedites abductos esse, reversuros autem omni honore cumulatos. Sciendum sane est, redeuntibus illis qui erant in Babylone, tanquam pace genti praestita, reversos etiam esse eos, qui aufugerant tempore belli, et devenerant ad partes australes et occidentales. Idem meminit etiam redeuntium ab occidente.

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ B ἔδωκαν. ⁸⁴ διδ. B praem. λοιπὸν. ⁸⁵ λοιπ. Des. h. l. in B. ⁸⁶ αὐτ. Des. apud LXX. ⁸⁷ ἔσται. Exstat etiam in A, B et Alex., sed ante εἰς πένθος positum. ⁸⁸ B εἶδεν. ⁸⁹ σου. Des. in B et apud LXX. ⁹⁰ παραδ. B add. τῇ δουλείᾳ. ⁹¹ στολ. B χιτῶνα. ⁹² Rec. lectio est τὴν κεφαλὴν. ⁹³ δέ. Des. in B. ⁹⁴ B αὐτῇ. ⁹⁵ B νότια.

VERS. 7. Constituit enim Deus, omnem montem excelsum et rupes perennes humiliari, et convalles reperi ad æqualitatem terræ, ut ambulet Israel tuto in Dei gloria. Omnem, inquit, asperitatem repressit. Babylonios evertit, qui videbantur esse similes montibus excelsis: eos autem qui sub jugo illorum tenebantur et humilibus vallibus similes erant, sursum oculos erigere fecit. Nobis autem securitas redivit undecunque parata est.

646 VERS. 8. *Silvæ condensæ et umbrosæ, atque omne tigrum, mandato Dei, cessit in odorem suavem Israel.* Hæc similia iis videntur quæ dixit David: « Montes exsultaverunt ut arietes: et colles sicut agni ovium. » *Silvas ergo figurate vocat gentes interjacentes, quæ non ferebant Deo fructum pietatis. Israel tamen redeuntem cum omni obsequio prosecuti sunt. Et profert etiam causam bonorum.*

VERS. 9. *Deus enim erit dux Israelis cum lætitiis, in lumine gloriæ ejus, cum misericordia et justitia, quæ est ex ipso.* Deo duce, omnia lævia et facilia. Usus est misericordia quidem erga populum; justitia vero contra Babylonios. Illi enim peccantes per castigationem emolumentum adepti sunt: hos vero victoria dementiores et a pietate alieniores fecit. Quamobrem supplicemus nos Deo universorum, ut sit peregrinationis nostræ dux et moderator: ut lumine vultus ejus, juxta Davidicam melodiam, pergentes, non declinemus ad dexteram vel sinistram: sed incedamus via regia, quæ ducit ad vitam. Quam utinam consequi nobis liceat, per gratiam et benevolentiam Domini nostri Jesu Christi, cui cum Patre sit gloria, una cum sanctissimo Spiritu, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

γ Psal. cxiii, 4.

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ A et B ἀενάους. ⁹⁷ B ἐπιχειμένους. ⁹⁸ B ἡμῶν. ⁹⁹ Αἱ σκ. B Ἐσχίασαν, juxta rec. lect. quam etiam agnoscit A, addito δέ. ¹ B εὐωδίας, juxta rec. lect. A εὐώδες, ut Ald. ² δ. B οἶ. ³ τοῦ. Des. apud LXX. ⁴ παρ'. B præm. τῆ, juxta rec. lectio. ⁵ ἡγ. B præm. γάρ. ⁶ ἐλεημ. B præm. δέ. ⁷ λαδὼν. B præm. οἰκείων. ⁸ B ἀμαρτόντες. ⁹ B Δαυϊτικὴν. ¹⁰ δ. ἢ ἀρ. lia B. Edit. prior hab. δεξιὰ ἢ ἀριστερά. ¹¹⁻¹² ἡμ. B præm. πάντας.

TOMOS IB' ΘΡΗΝΟΙ (1).

LIBER XII. LAMENTATIONES.

647 CAPUT PRIMUM.

Lamentatio commiserationis quidem et intimi amoris est indicium. Cæterum arbitrator, divinum

D

ΚΕΦΑΛΑ. Α'.

Ὁ μὲν θρῆνος συμπαιδείας καὶ φιλοστοργίας σημεῖον· ἡγοῦμαι δὲ τὸν θεσπέσιον προφήτην ὠφελείας

(1) Threni post librum Baruch sequuntur etiam in A et B. Juxta alios vero codices proximum locum tenet epistola Jeremiae, quæ in A excipit Threnos.

ἔλασα, καὶ τῶν τηλικαῦτα ἀνθρώπων, καὶ τῶν εἰς ἄστερον ἔσομένων, τοὺς θρήνους συγγράψαι· ἵνα κίκεῖνοι καὶ οὗτοι μάθωσι διὰ τῶν γραμμάτων, ὧν ¹³ πρόξενος ἡ ἀμαρτία κακῶν· τέσσαρας ¹⁴ μέντοι συγγέγραφε θρήνους, τὰ ἐκάστου ῥήματα καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὴν ¹⁵ τάξιν τῶν στοιχείων συνθετικῶς· θρηνεῖ δὲ τῆς πόλεως τὴν ἐρημίαν, τῆς προτέρας τῶν οἰκητόρων μεμνημένος πληθῆος, καὶ δυσφοροῦσαν ἄρῶν τὴν πάλαι παρὰ τῶν ἄλλων πόλεων δεχομένην τὸν φόρον· προσωποποιεῖ δὲ κεχρημένος, λέγει νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν πόλιν θαρρῆσειν, τοῦ ψυχαγωγούντος οὐκ ἄντος, καὶ τῶν φίλων αὐτῆς ¹⁶ παντελῶς ἥρνημένων. Φέρει δὲ εἰς μέσον καὶ τῆς Ἰουδαίας ἀπάσης τὴν μετανάστασιν, καὶ τὴν χαλεπὴν δουλείαν, καὶ εὐχειρῶτους αὐτοὺς λέγει γεγενῆσθαι διὰ τὴν ἀμαρτίαν. « Πάντες γάρ, **B** φησὶν, οἱ διώκοντες αὐτὴν, κατέλαβον αὐτὴν ἀνά ¹⁷ μέσον τῶν θλιβόντων. » Ἀναμιμνήσκει καὶ τῶν παταμοῦς μιμουμένων ἔδῶν κατὰ τὸν τῶν ἐσρῶν καιρὸν· πάντοθεν γάρ εἰς τὴνδε τὴν πόλιν συνέτρεχον ἅπαντες· καὶ θρηνεῖ ¹⁸. Δοκεῖ γάρ πως τοῖς ἀνιάρως διακτιμένοις μεταβολὴν τινα δεῖσθαι καὶ τὰ ἀψυχα· λέγει δὲ καὶ τὰ τούτων αἰτία.

ε'. Ἐγένετο οἱ θλιβόντες αὐτὴν εἰς παραλήν, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς εὐθνηοῦσιν· ὅτι Κύριος ἐταπεινώσεν αὐτὴν ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῆς. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος αὐτοῖς προλέγει Μωσῆς ¹⁹ τὸν θεῖον παραβαίνουσι νόμον· « Ὅτι ἔσονται οἱ ἐχθροὶ σου ἄνω ²⁰, καὶ σὺ κάτω ²¹. » λέγει ²² δὲ καὶ τοῖς θηλάζουσι σὺν τοῖς πρεσβυτέροις τὸν δλεθρον· « Θηλάζων, φησὶ, μετὰ καθεστηκότος πρεσβυτέρου. » Οὕτω κἀναῦθα· « Τὰ νήπια αὐτῆς ἐπορεύθησαν ²³ ἐν αἰχμαλωσίᾳ κατὰ πρόσωπον θλιβόντος. » ἀγγελῆται δὲ ὅπως ἀφηρέθη τὴν προτέραν εὐπρέπειαν, καὶ ἀπεικάζει τοὺς ἀρχοντας κροῖς· ἐστερημένοις νομῆς· ἐγυμνώθησαν γάρ τῆς προτέρας ἰχθύος. Ἐἶτα λέγει τῆς ²⁴ Ἱερουσαλὴμ παλαιᾶς εὐπραξίας καὶ δυσπραξίας μνησθῆναι, καὶ παραθεῖναι ἐκείνως τὰ νῦν ἐπελθόντα κακὰ· καὶ πλείον ²⁵ ἀνιᾶσθαι διὰ τὸ γενέσθαι τοῖς δυσμενεῖσι ἐπίχαρτον. Συνεχῶς δὲ διδάσκει τῶν συμφορῶν τὴν αἰτίαν, τὴν ὀφείλειαν πραγματευόμενος.

ς'. Ἀμαρτίαν γάρ, φησὶν, ἡμάρτηκεν ²⁶ Ἱερουσαλὴμ, διὰ τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο. Οὐ δὲ ἔχριν καὶ οἱ πρότερον αὐτὴν γεραίροντες ἐξύβρισαν εἰς αὐτὴν, τὴν δυσκληρίαν αὐτῆς θεασάμενοι. Ἐἶτα τῶν παντοδαπῶν ἀμαρτημάτων ἀναμιμνήσκει.

θ'. Ἀκαιορία ²⁷ πρὸ ποδῶν αὐτῆς· οὐκ ἐμνήσθη ἐσχάτων ²⁸ αὐτῆς, καὶ ²⁹ πέπτωκε θαυμα-

¹³ Deut. xxviii, 43. ¹⁷ Deut. xxxii, 25.

A prophetam scripsisse lamentationes ad utilitatem eorum qui tunc temporis vivebant hominum, tum posterorum: ut et illi et hi ex scriptis intelligant, quantum peccatum sit causa malorum. Quatuor igitur conscripsit Lamentationes: et uniuscujusque versus composuit juxta numerum et ordinem elementorum. [1] Luget autem urbis vastationem, multitudinem incolarum ejus, antequam destructa esset, commemorans, et agritudine affectam videns illam, quæ ab aliis quondam civitatibus tributum accipere solebat. [2] Utens autem prosopœia, dicit civitatem nocte dieque lacrymas effundere, cum nullus sit qui consoletur, et omnes amici ejus abnegent eam. [3] Profert autem in medium totius Judææ translationem, et molestam servitutem, et ait, facile illos mancipatos fuisse propter peccatum « Omnes persequentes, inquit, illam apprehenderunt in medio tribulantium. » [4] Revocat etiam in memoriam vias, quæ fluvios imitabantur tempore solennitatum; nam undique concurrebant **648** omnes in hanc urbem; et luget. Videntur enim iis qui anguntur etiam inanimata mutationem quamdam suscipere. Et horum causas refert.

VERS. 5. *Facti sunt tribulantes eam in caput, et inimici ejus locupletati sunt. Quia Dominus humiliavit eam, propter multitudinem impietatum ejus.* Hoc et beatus Moses prædicit eis, transgredientibus legem divinam: « Erunt hostes tui supra, at tu subter ». Quin etiam lac sugentibus una cum senibus denuntiat interitum: « Sugens, ait, ubera, cum eo qui senex evasit ». Ita et hic: « Pueri ejus perrexerunt in captivitatem, ante faciem tribulantis. » [6] Narrat porro, quo pacto privata sit decore pristino: et confert principes cum arietibus carentibus pabulo: spoliati sunt enim pristino robore. [7] Deinde ait, venisse in mentem prospera et adversa, quæ olim acciderunt Hierosolymæ: et cum illis conferre mala quæ modo obvenierunt, et majorem dolorem inurere, eo quod de illius calamitate lætentur inimici. Continenter vero docet, quæ sit causa calamitatum, procurans utilitatem.

VERS. 8. *Peccatum enim, inquit, peccavit Hierosolyma, propterea facta est in commotionem.* Quapropter hi, qui prius eam venerabantur, spectato ejus infortunio, contumeliosi fuerunt in eam. Post hæc meminit peccatorum cujuscunque generis

VERS. 9. *Impuritas ante pedes ejus est, non est recordata finis sui, **649** et cecidit mirabiliter.* De-

VARIE LECTIONES.

¹³ B ὧν. ¹⁴ τέσσαρας—θρήνους. Progreditur nimirum commentarius usque ad finem capitis quarti, quintam autem, quod in codicibus quibusdam Lat. a Sabaterio allegatis inscribitur oratio Jeremiæ prophetæ, a Nostro omissum est. ¹⁵ τὴν. B præm. κατὰ. ¹⁶ B αὐτὴν. ¹⁷ ἀνά—θλιβ. Hebr. inter angustias. ¹⁸ καὶ θρ. B θρηνεῖν δὲ καὶ αὐτὰς. φησὶν. ¹⁹ B Μωϋσῆς. ²⁰ B ἄνω, ἄνω. ²¹ B κάτω, κάτω. ²² λέγ. B ἀπεικεί. ²³ B ἐπορεύθη. ²⁴ B τὴν. ²⁵ B πλείον. ²⁶ B ἡμάρτην, juxta rec. lect. ²⁷ ἀκαθ. Apud LXX, ἁμα. αὐτῆς. ²⁸ ἐσχ. Ita Alex. ²⁹ καὶ πέπτ. θαυμ. Ita scire Hebr. Sed rec. lectio est καὶ κατεβίβασεν ἐπὶ πόδα.

cet enim non prosperitati confidere, sed expectare mutationem. Quando igitur nemo hominum ei affert consolationem, tu Domine, inquit, qui intueris eam infeliciter agentem, miserere. Vehementer autem luget, quod hostes ausi sint ingredi secreta templi, dicens :

VERS. 10. *Manum suam extendit, qui affligat, ad omnia desiderabilia ejus. Vidit enim gentes ingressas in sacrarium ejus, de quibus præcepisti, ne intrent in ecclesiam tuam. Sane in Sancta sanctorum soli pontifici licebat ingredi, et hoc quidem semel in anno : in sancta vero anteriora, soli sacerdotes ingrediebantur ; in interiorem vero aulam, etiam Levitæ ; at in exteriorem, qui erant de genere Israelis, et proselyti circumcisi. Omnem enim non circumcisum etiam lex prohibebat intrare in illam ; maxime autem Moabitas et Ammonitas ingredi vetat : « Ammonita enim et Moabita non intrabit in ecclesiam Domini in æternum » . Hujus legis meminit Lamentatio. Deinceps recitat mala, quæ contigerunt ex fame.*

VERS. 11. *Omnis populus ejus gementes, quærentes panem : dederunt desiderabilia ejus pro cibo, ad recreandam animam. Hoc loco desiderabilia vocat infantes. Gustarunt enim tempore famis etiam de carnibus humanis. Implorat nihilominus clementiam divinam. « Vide, Domine, et respice, quia despecta facta sum. » [12] Dehinc admonet transeuntes per 650 eam, ut intueantur incomparabilem dolorem illius. Hunc autem, ait, induxit mihi Dominus locutus in me. Hoc est, mandavit duntaxat, et inflictæ sunt mihi mala. Illud autem, « Vindemiavit me, » Syrus interpretatus est, Cœxit me. Refert etiam plagam divinitus sibi illatam.*

VERS. 13. *De excelso suo emisit ignem in ossa mea, et adduxit eum super me. Ipse nimirum concessit hostibus, ut obsiderent, et oppugnarent, et incenderent civitatem. « Expandit rete pedibus meis : avertit me retrorsum. Tradidit me desolatam toto die dolentem. » Rete vocat mala, quæ vitari non possunt. Etenim etiam qui aufugerant capti sunt. Ostendit quoque justam esse ultionem.*

VERS. 14. *Vigilavit in impietates meas, et manibus suis convolvit me. Id est, Compedes injecit mihi, et hostibus tradidit. « Aggravavit jugum suum super collum meum. » Quoniam acerbe me cœrgit servire crudelissimis Babyloniis. « Et infirmata est virtus mea, quia dedit Dominus in manibus meis do-*

² Deut. xxiii, 3.

στῶς. Προσέχει γὰρ μὴ τῇ εὐπραξίᾳ θαρῆειν, ἀλλὰ καὶ τῇ μεταβολῇ προσμένειν. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶν, οὐδεὶς ἀνθρώπων αὐτῇ προσφέρει παραψυχὴν, σὺ Δέσποτα τὴν ἀθλίως κρατοῦσαν ἡθεασάμενος, οὐκ τειρον. Θρηνηεὶ δὲ διαφερόντως τὸ τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ κατατολμησαὶ τοὺς δυσμενεῖς, καὶ φησι :

ι'. *Χεῖρα αὐτοῦ ἐξεπέτασε θλιβῶν, ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτῆς· εἶδε γὰρ ἔθνη εἰσελθόντα εἰς τὴν ἀγίαν αὐτῆς, ἃ ἐνετείλω μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν ἐκκλησίαν σου. Εἰς μὲν τὰ ἅγια τῶν ἁγίων μόνῳ τῷ ἀρχιερεὶ εἰσιτητόν ἦν, καὶ τοῦτο μέντοι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ· εἰς δὲ τὰ πρὸ τούτων ἅγια οἱ ἱερεῖς εἰσήσαν μόνοι· εἰς δὲ τὴν ἐνδοτέραν αὐλήν καὶ οἱ Λευῖται· εἰς δὲ τὴν ἐξωτέραν οἱ τε ἐκ γένους Ἰσραὴλ, καὶ οἱ περιτετμημένοι προσήλυτοι· πάντα γὰρ ἀπερίτμητον καὶ εἰς ἐκείνην εἰσελθεῖν ὁ νόμος ἐκώλυε· διαφερόντως μέντοι Μωαβίτας καὶ Ἀμμωνίτας εἰσελθεῖν ἀπαγορεύει· Ἀμμωνίτης γὰρ, καὶ Μωαβίτης, οὐκ εἰσελεύσεται εἰς ἐκκλησίαν Κυρίου, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα. Τοῦτον ἀνέμνησε τὸν νόμον ὁ Θρῆνος· εἶτα διηγείται τὰ ἀπὸ τοῦ λιμοῦ συμβεβηκότα κακά.*

ια'. *Πῶς ὁ λαὸς ἀπῆξ καταστενάζοντες, ζητούντες ἄρτον. Ἐδωκαν γὰρ τὰ ἐπιθυμητά αὐτῆς ἐν βρώσει, τοῦ ἐπιστρέψαι ψυχὴν. Ἐνταῦθα ἐπιθυμητὰ τὰ βρέφη καλεῖ· ἐγεύσαντο γὰρ ἐν τῷ λιμῷ καὶ ἀνθρωπίνων κρεῶν. Αἰτεῖ μέντοι τὴν θεὸν φιλανθρωπίαν. Ἴδε Κύριε, καὶ ἐπιβλεψον, ὅτι ἐγενόμην ἡμιμωμένη. Εἶτα τοῦ, δι' αὐτὴν παραύτας παρακαλεῖ τὴν ἀσύγκριτον αὐτῆς ὀδύνην ἰδεῖν. Ταύτην δὲ, φησὶν, ὁ Δεσπότης ἐπήγαγέ μοι φθιγγάμενος· ἐν ἐμοὶ· τουτέστι, προσέταξε μόνον, καὶ ἐπηνέχθη μοι τὰ κακά· τὸ δὲ Ἐπεφύλλισέ μοι. Ἠψέ μοι, ὁ Σύρος ἠμώθησε. Διηγείται δὲ καὶ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ θεήλατον πληγὴν.*

ιγ'. *Ἐξ ὕψους αὐτοῦ ἐξεπέστειλε πῦρ ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ καθήγαγεν αὐτὸ ἐπ' ἐμέ. Αὐτὸς γὰρ συνεχώρησε τοῖς πολεμίοις, καὶ πολιορκῆσαι, καὶ πορθῆσαι, καὶ ἐμπρῆσαι τὴν πόλιν. « Διεπέτασε δίκτυον τοῖς ποσὶ μου, ἀπέστρεψέ με εἰς τὸ ὀπίσω· ἔδωκέ με ἠφανισμένην οἴτην τὴν ἡμέραν ὀδυνωμένην. » Δίκτυον καλεῖ τὸ ἀφυκτον τῶν κακῶν· καὶ γὰρ οἱ ἀποδράντες ἐάλωσαν. Δείκνυσι δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον.*

ιδ'. *Ἐργηρόρησεν ἐπὶ τὰ ἀσεβήματά μου, ἐν χειρὶ αὐτοῦ συνέλαξέ με. Ἀντὶ τοῦ, Συμπεπόδισε, καὶ τοῖς ἐχθροῖς παρέδωκεν. Ἐβάρυνε τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τράχηλόν μου. Πικρῶς γὰρ τοῖς ὁμοτάτοις Βαβυλωνίοις δουλεύειν ἠνάγκαζε. Καὶ ἠσθένησεν ἡ ἰσχύς μου, ὅτι ἔδωκε Κύριος ἐν χειρὶ*

VARIE LECTIONES.

³⁰ χρ. B πράττουσαν. ³¹ B ἐπιθυμητὰ, juxta rec. lectio. ³² B τούτω. ³³ B ἔξω. ³⁴ γάρ. B add. φησὶ. ³⁵ εἰς. B præm. ὡς. ³⁶ B τούτων, et deinde τῶν νόμων. ³⁷ γάρ. Des. in B. ³⁸ B ἐγενήθη, juxta Alex. ³⁹ B αὐτῆς. ⁴⁰ ἐπεφ. μοι. Rec. lectio est ἐταπεινώσέ με. Sed Vulg. habet, vindemiavit me. — ἦψε. B ἔθλιψε. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet ἦψε tetigit. ⁴¹ Rec. lectio est ἀπέστειλε. ⁴² καὶ — ἐμέ. Hebr. et dominari fecit eum. ⁴³ ἐπ' ἐμέ. Des. apud LXX. ⁴⁴ B τὰ, juxta rec. lect. ⁴⁵ Ἐργ. Rec. lectio est ἐργηρόρησεν. Hebr. Colligatum est onus praxivationum mearum in manu ejus : implicavit sese, s. contortæ sunt. ⁴⁶ ἐν — με. Rec. lectio ἐν χειρὶ μου συνεπλάκησαν. ⁴⁷ ἐβ. — μου. Rec. lectio est ἀνέβησάν ἐπὶ τὸν τράχηλόν μου, juxta Hebr. ⁴⁸ ὅτι — ὀδύνας. Hebr. tradidit me Dominus in manus, sc. hostium.

μου ἔδυνας, & 50 οὐ μὴ δύνωμαι 51 ὑποστῆναι. » A

Ἄλοres, quos non valeo sustinere. » Deslet etiam fortium virorum interitum.
 Ὁδύρεται δὲ καὶ τῶν ἀριστῶν τὸν θλαθρον.
 ι'. Ἐξῆρς 52 πάντα τοὺς ἰσχυροὺς μου · ὁ Κύριος ἐκάλεσεν ἐπ' ἐμέ καιρὸν τοῦ συντριφῆναι τοὺς 53 ἐκλεκτοὺς μου. Τὴν συμφορὰν καὶ ὁ Σύρος, καὶ ὁ Ἑβραῖος, καιρὸν καλεῖ · καὶ ἡμεῖς δὲ πολλὰκις εἰώθαμεν τῶν καιρῶν τὰς δυσκολίας ὀδύρεσθαι.

Ληθὸν ἐπάτησε Κύριος παρθένω θυγατρὶ Ἰουδα. (15'.) Ἐπὶ τούτοις ἐγὼ κλαίω. Πολλὰκις ἡ θεία Γραφή τὴν μεγίστην τιμωρίαν ἀπεικάζει ληθῶ, διὰ τὸ πάντας ἐν τοῖς ληθοῖς ἀπολλίθεσθαι τοὺς βότρυσας, καὶ μηδεμίαν ὡς τὰ πολλὰ διαφεύγειν βῆγα. « Καὶ 54 οἱ ἔφ' αὐλοὶ μου κατήγαγον ὕδωρ, ὅτι ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ ὁ παρακαλῶν με. » Καὶ διδάσκων, τίς οὐτός, ἐπήγαγεν · « Ὁ ἐπιστρέφων ψυχὴν μου. » Διὰ γὰρ τοι τοῦτο καὶ τὴν παιδείαν ἐπήγαγε, τῇ 55 ψυχῇ τὴν ὠφέλειαν πραγματευόμενος. Ὁρνεῖ δὲ καὶ τῶν υἰῶν τὴν ἀπόλειαν, καὶ τὴν τῶν ἐχθρῶν ἐπικρατείαν. Δείκνυσι δὲ αὐτῆς καὶ τὸ σχῆμα τοῦ πένθους.

κ'. Διεπέτασε Σιών τὰς 56 χεῖρας αὐτῆς. Εἰώθασι γὰρ αἱ πενθοῦσαι, καὶ ἐκτείνειν, καὶ συστέλλειν τὰς χεῖρας. Λέγει δὲ αὐτὴν καὶ ἀπαρამύθητον εἶναι, ὅτε δὴ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἐχθροῖς ὀρμήσαι κατ' αὐτῆς συχωρήσαντος, καὶ τὴν καθιερωμένην μολῦναι. « Ἐγενήθη γὰρ, φησὶν, Ἱερουσαλήμ, ὡς 57 ἀποκαθήμενη ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Ἀκάθαρτος δὲ ἦν κατὰ τὸν νόμον ἢ τοῦ αἵματος τὸν ῥοῦν ὑπομένουσα· αὐτῇ τοῖνον ἀπεικάζει τὴν πόλιν ἀλλοφύλων καὶ θύσσεθων πληρωθεῖσαν ἀνθρώπων. Συνεχῶς μένοιτο ὁ προφήτης τῆς ψήφου τὸ δίκαιον εὐφημεῖ, τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν προσφέρων τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

ιγ'. Δίκαιός ἐστι Κύριος, ὅτι τὸ στόμα αὐτοῦ παρεπίκρανα. Τοὺς γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τεθέντας παρεῖδη νόμους. Ὁρνήσας δὲ τῶν παρθένων καὶ τῶν νεανίσκων ἀνδραποδισμὸν 58, διδάσκει, ὡς ἀνωφελῆς 59 ἡ τῶν εἰδώλων δουλεία. Ἐραστὰς γὰρ ἐκαῖνα 60 καλεῖ. Ἰκετεύει δὲ τὸν λύσαι δυνάμενον τὴν τῶν κακῶν ἀωρίαν, οἰκτεῖται αὐτὴν ἐμολογοῦσαν τὴν ἁμαρτίαν. « Παραπικραίνουσα γὰρ, φησὶ, παρεπίκρανα 61. » Ἀνιᾶ δὲ αὐτῇ διαφερόντως τὸ τοὺς ἐχθροὺς ἐπιποθέσειν · καὶ τοῦτο δὲ, φησὶ, σοῦ νεύσαντος γέγονεν. « Ἐπήγαγε γὰρ ἡμέραν, καὶ ἐκάλεσας καιρὸν, καὶ ἐγένοντό 62 μοι 63 ὄμοι, ὄμοι 64. » Αἰτεῖ δὲ κρείνους ταῖς αὐταῖς περιπεσεῖν συμφοραῖς.

κδ'. Εἰσεέλθοι γὰρ, φησὶ, πᾶσα ἡ κακία αὐτῶν παρὰ πρόσωπόν σου. Ὡς ἰθεῶσω, φησὶ 65, τὴν ἐμὴν παρανομίαν, βλέπε καὶ τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν. « Καὶ ἐπιφύλλισον 66 αὐτοὺς, ὃν τρέπον ἐπιφύλλισας 67 ἐμὲ

lores, quos non valeo sustinere. » Deslet etiam fortium virorum interitum.

VERS. 15. *Abstulit omnes robustos meos: Dominus vocavit super me tempus conterendi electos meos. Calamitatem Syrus et Hebraeus tempus* · vocant. **651** Et nos sepe numero solemus lugere difficultates temporum.

Torcular calcavit Dominus virgini filiae Juda. (Vers. 16.) Propterea ego fleo. Persæpe Scriptura divina comparat gravissimum supplicium cum torculari, eo quod in torcularibus omnes uvæ conterantur, ita ut ne acinus quidem unus ut plurimum effugiat. « Oculi mei deduxerunt aquam, quia elongatus est a me consolans me. » Et ostendens, quis sit ille, subjunxit: « Qui convertit animam meam. » Nam idcirco castigacionem intulit animæ meæ procurans utilitatem. Luget etiam filiorum internecionem, et dominationem hostium. Ipsius quoque lugentis habitum describit.

VERS. 17. *Expandit Sion manus suas.* Solent enim illæ quæ lugent, et extendere et contrahere manus suas. Dicit præterea illam admittere non posse consolacionem: præcipue cum Dominus permiserit hostibus facere impetum in eam, et consecratam polluere. « Facta est enim, ait, Hierosolyma quasi menstruata in medio eorum. » Imunda enim erat secundum legem, quæ patiebatur fluxum sanguinis. Sic ergo parem facit civitatem, alienigenis et impiis hominibus plenam. Sane propheta assiduus est in prædicanda sententiæ divinæ justitia, emolumentum inde præbens lectoribus.

VERS. 18. *Iustus est Dominus, quia os ejus irritavi.* Quia latus ab eo leges transgressa sum. Deslens autem virginum et juvenum captivitatē, docet inutilem esse cultum idolorum. **652** [19.] *Amasios enim illa vocat.* [20.] Rogatque eum, qui potest tollere asperitatem malorum, misereri ejus, quæ constitetur peccatum. « Exasperans enim, ait, exasperavi. » [21.] *Angit vero graviter eam, quod illudatur ab hostibus.* Et hoc, inquit, annuente te factum est. « Nam adduxisti diem, et vocasti tempus: et obtigerunt mihi heu, heu. » Et exoptat illos in eadem incidere calamitates.

VERS. 22. *Prodeat enim, ait, omnis iniquitas eorum ante faciem tuam.* Sicut contemplatus es, inquit, iniquitatem meam, ita etiam intuere impietatem eorum. « Et vindemia illos, quemadmo-

VARIAE LECTIONES.

50 ἄς.—ὑποστ. Rec. lectio, οὐ δυνήσομαι στῆναι. 51 B δύναμαι. 52 Ἐξῆρς. Hebr. conculcavit. 53 τοὺς. Des. in B. 54 καὶ. Des. in B. Rec. lectio est ὁ ὄψθ. μου κατήγαγεν. 55 τῇ. Des. in B. 56 τὰς. Des. in B. 57 ὡς — αὐτ. Rec. lectio est εἰς ἀποκαθήμενην ἀναμέσον αὐτῶν. 58 ἀνδρ. B præm. τόν. 59 ἀνωφ. B ἀνώφτος. 60 B κρείνους. 61 παρεπ. Ita A. et Compl. juxta Hebr. Sed rec. lectio est παρεπικράνθη. 62 ἔγ. μ. ὄμ. οἴμ. Ita Ald. Præstat autem h. l. lectio cod. Vat. ἐγένοντο ὄμοιοι ἐμοί, quam etiam amplexus est Grab., rejecta lect. cod. Alex., ἐγένοντο ὄμοιοι ὄμοιοι. 63 μοι. Des. in B. 64 ὄμ. Des. h. l. in B. 65 φησὶ. B præm. γάρ. 66 ἐπιφ. αὐτ. Hebr. fac illis. 67 ἐπιφ. ἐμέ. Rec. lectio est ἐποήσαν ἐπιφύλλισα. A ἐπιφύλλισάν μοι.

dum vindemiasti me pro omnibus peccatis meis : A quia multi genitus mei, et tristatur cor meum. » Et hoc loco Syrus illud, *vindemia*, sic interpretatus est : « Et afflige illos sicut afflixisti me. » Prima ergo Lamentatio hunc finem habet.

CAPUT II.

Proœmium vero secundæ est hujusmodi :

Vers. 1. *Quomodo obtexit Dominus caligine in ira sua filiam Sion ? Projecit de cælo in terram gloriam Israelis ? Et non est recordatus scabelli pedum suorum in die iræ suæ ? Et hinc clarum est, divinum Davidem « scabellum pedum ejus » appellasse templum Dei. « Adorate enim, ait, ad 653 scabellum pedum ejus a. » Porro propheta calamitatem similem fecit caligini : et dicit, civitatem de cælis in terram esse projectam. Ex eo quod privata sit florescente gratia, hostibus facta est captu facilis.*

Vers. 2. *Præcipitavit Dominus, non parcens, omnia speciosa Jacobi. Destruxit in furore suo munitiones filiæ Judæ : agglutinavit ea in terram. Hoc est, usque ad solum deturbavit. « Polluit reges ejus, et principes ejus. » Hæc et beatus David prædixit, « Posuisti, ait, munitiones ejus formidinem, diripuerunt eum omnes transeuntes per viam b. »*

Vers. 3. *Constregit in ira furoris sui omne cornu Israelis. Appellat cornu principes et potentes. « Avertit retrorsum dexteram suam a facie inimici : et accendit in Jacobo ignem ardentem : et devoravit omnia quæ sunt in ambitu ejus. » Ingruentibus enim hostibus noluit adjuvare. Sed videbatur generoso duci similis, qui facile possit hostes fundere, et manus in tergum vertat, et inimicis concedat victoriam. Ex altera parte, inquit, erga me uagus est manibus.*

Vers. 4. *Fetendit enim arcum suum, quasi inimicus ; firmavit dexteram suam, velut adversarius ; occidit omnia desideria mea in tabernaculo filiæ Sion : effudit velut ignem furorem 654 suum. Et enim cædes in templo committere ausi sunt hostes. [5] Docet autem hic sermo, permittente Deo omnia illa facta esse. Quod id enim quod peccaverunt, savit D partibus inimicorum : et hostium ministerio muros destruxit, et domos incendit, et viris ac mulieribus luctum induxit. Hoc enim ait :*

Multiplicavit filiæ Judæ humiliatum et humilia-

a Psal. xcviij, 5. b Psal. lxxxviii, 41, 42.

VARIE LECTIONES.

65 δέ. In B ponitur post δευτέρου. 66 ὄργη. Apud LXX, præm. ἐν. 70 B κατέρρηξεν. 71 B δόξαμα, juxta rec. lectio. 72 ἐν — αὐτοῦ. Hæc in cod. Vat. constituunt initium vers. 2, contra Hebr. 73 B νεών. 74 B τὸ ὑποπόδιον. 75 B γυμνωθεῖσα. 76 ὦρ. Hebr. habitacula. 77 'Iax. Colon alias ad φεισάμενος poni solet. 78 ἐκόλλ. — γῆν. Hebr. deturbavit (ea) in terram. 79 αὐτά. Des. apud LXX et in Hebr. 80 Rec. lectio est βασιλέα. 81 παραπ. B præm. οἱ. 82 πῦρ φλ. Rec. lectio est ὡς πῦρ φλόγα. 83 B τῆς νίκης. 84 B ἐμοῦ. 85 τό. Des. in B. 86 μου. Apud LXX præm. τῶν ὀφθαλμῶν, quod tamen abest ab Hebr. 87 τετ. Alii ταπεινόμενον vel ταπεινουμένην. Hebr. mærorem et mæstitiam.

περὶ πάντων τῶν ἁμαρτιῶν μου · ὅτι πολλοὶ οἱ στεναγμοὶ μου, καὶ ἡ καρδία μου λυπεῖται. » Καὶ ἐνταῦθα ὁ Σύρος τὸ ἐπιφύλλισον οὕτως ἠρμήνευσεν · « Ἐλπίσον αὐτοὺς, ὡς ἔθλιψας ἐμέ. » Ὁ μὲν οὖν πρῶτος Θρῆνος τοῦτο ἔχει τὸ τέλος.

ΚΕΦΑΛ. Β'

Τοῦ δὲ 68 δευτέρου τὸ προοίμιον τοῦτο·

α'. Πῶς ἐγγόφωσεν ὄργῃ 69 αὐτοῦ Κύριος τὴν θυγατέρα Σιών ; Κατέρρηξεν 70 ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν δόξαν 71 Ἰσραὴλ ; Καὶ οὐκ ἐμνήσθη ὑποποδίου ποδῶν αὐτοῦ ἐν 72 ἡμέρᾳ ὄργης αὐτοῦ ; Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς ἔ υποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ · ὁ θεὸς Δαβὶδ τὸν θεὸν ὀνομάζει ναόν 73 · « Προσκυνεῖτε γὰρ, φησὶ, τῷ 74 ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. » Ὁ μὲντοι προφήτης ἀπέκασε γνόφῳ τὴν συμφορὰν, καὶ λέγει ἐξ οὐρανῶν εἰς γῆν ριφῆναι τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ τῆς ἐπανθούσης χάριτος ἐγυμνώθη 75, ἐγένετο τοῖς πολεμίοις εὐάλωτος.

β'. Κατεπόνησε Κύριος οὐ φεισάμενος πάντα τὰ ὠραία 76 Ἰακώβ 77 · καθέλιεν ἐν θυμῷ αὐτοῦ τὰ ὀχυρώματα τῆς θυγατρὸς Ἰούδα, ἐκόλλησεν 78 αὐτὰ 79 εἰς τὴν γῆν. Τουτέστι, μέχρις ἐδάφους κατήνεγκεν. « Ἐβεθῆλωσε βασιλεῖς 80 αὐτῆς, καὶ ἀρχοντας αὐτῆς. » Ταῦτα καὶ ὁ μακάριος προεῖπε Δαβὶδ · « Ἐθου, γὰρ, φησὶ, τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ δαίλιαν, διήρπασαν αὐτὸν πάντες παραπορευόμενοι 81 τὴν ἰδόν. »

γ'. Συνέκλασεν ἐν ὄργῃ θυμοῦ αὐτοῦ πᾶν κέρας Ἰσραὴλ. Κέρας καλεῖ τοὺς ἀρχοντας, καὶ τοὺς δυνάστας. « Ἀπέστρεψεν ὀπίσω δεξιὰν αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ, καὶ ἀνῆψεν ἐν Ἰακώβ πῦρ 82 φλέγον, καὶ κατέφαγε πάντα τὰ κύκλω αὐτοῦ. » Οὐ γὰρ ἠθέλησεν ἐπαμῦναι τῶν δυσμενῶν ἐπειθόντων, ἀλλ' ἔωκει στρατηγῷ γενναίῳ καταλύσαι βῆδως δυναμὴν τοὺς πολεμίους, καὶ τὰς χεῖρας εἰς τοῦπίσω μεταφέροντι, καὶ παραχωροῦντι τοῖς δυσμενεῖσι τὴν νίκην 83. Ἐπ' ἐμὲ 84 δὲ, φησὶ, τούναντιον ἐχρήσατο ταῖς χερσίν.

δ'. Ἐρέττει γὰρ τὸ 85 τόξον αὐτοῦ ὡς ἐχθρὸς, καὶ ἑστέρωσε δεξιὰν αὐτοῦ ὡς ὑπεναντιος, καὶ ἀπέκτεινε πάντα τὰ ἐπιθυμημά μου 86 ἐν σκηנῇ θυγατρὸς Σιών · ἐξέχευ ὡς πῦρ τὸν θυμὸν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἐν τῷ ναῷ τὰς σφαγὰς ἐτόλμησαν οἱ πολέμιοι. Διδάσκει δὲ ὁ λόγος, ὡς τοῦ Θεοῦ συγχωρήσαντος ἐκεῖνα πάντα ἐγένετο · ἐπειδὴ γὰρ ἐξήμαρτον, τὰ δυσμενῶν εἰργάσατο, καὶ διὰ τῶν πολεμίων καὶ τοὺς περιβόλους κατέλυσε, καὶ τὰς οἰκίας ἐνέπρησε, καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ τὸ πένθος ἐπήνεγκε. Τοῦτο γὰρ λέγει ·

Ἐπλήθους θυγατρὶ Ἰούδα ταπεινωμένον 87

καὶ τεταπεινωμένην. (ς.) Ἐξέσπασεν ὡς ἄμπελον τὸ σκήνωμα αὐτοῦ. Κατέκαυσαν γὰρ οἱ πολέμιοι τὸν θεῖον νεών. « Διέφθειρεν ἑορτήν αὐτοῦ. » Οὐκ ἔτι γὰρ ἑορτὰς ἐπετέλουσιν, ἀλλὰ θρηνεῖν ἠναγκάζονται. « Ἐπιδιόξασθαι ἑορτῆς Κυρίου Σιών ἑορτῆς, καὶ σαββάτων. » Προστέθεικε δὲ καὶ τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἱερέων τὸν βλεθρον, καὶ τοῦ ναοῦ τὴν ἐρημίαν, καὶ τοῦ θυσιαστηρίου τὸν μισμὸν, καὶ τὴν τοῦ τείχους κατάλυσιν, καὶ τὸ πάντων ἀναρρώτατον. « Φωνὴν πολέμου ἔδωκαν ἐν οἴκῳ Κυρίου. » ὡς φαλμὸν Λευιτῶν. « Ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς. » Ἄντι γὰρ τῆς συνήθους ὑμνωδίας ὁ τῶν πολεμίων ἀλαλαγμὸς ἀνεπέμπετο.

η'. Ἐλογίσασθαι Κύριος τοῦ διαφθεῖραι τείχος θυγατρὸς Σιών· ἐξέτεινε μέτρον. Τοῦτέστι, τὴν ἰσὴν καὶ δικαίαν ψῆφον· τοῦτο ἡ μακάριος ἐθέλειτο Ζαχαρίας. Πάλιν δὲ τῶν πυλῶν, καὶ τῶν τειχῶν, καὶ τῶν ἀρχόντων μνημονεύσας, ἐπήγαγε, « Καὶ οὐκ ἔστι νόμος. » Πρὸ γὰρ τῆς ἐφόδου τῶν πολεμίων, ἀδεῶς παρεδίηκετο· μετὰ δὲ τὴν τῆς πόλεως ἄλυσιν, καὶ τοῦ ναοῦ τὸν ἐμπρησμὸν, οὐδὲ βουλόμενοι πληροῦν τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἠδύναντο. « Καὶ γε προφήται αὐτῆς οὐκ εὔρον ἕρασιν παρὰ Κυρίου. » Τοὺς ψευδοπροφήτας λέγει, τοὺς τὰ ψευδῆ μαντευσαμένους αὐτῆ. Ὑποδείκνυσαι καὶ τοὺς γεγηρακότες θρηνοῦντας, καὶ σάκκον περιεζωσμένους, καὶ αὐτοὺς δὲ ὁ προφήτης βοᾷ·

ια'. Ἐξέλιπον ἐν δάκρυσιν οἱ ὀφθαλμοί μου, ἐπαράχθη ἡ κοιλία μου· ἐξεχύθη εἰς γῆν ἡ δόξα μου ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου. Δείκνυσαι δὲ καὶ τὸ πάντων ἐλεεινότερον πάθος. « Ἐν τῷ ἐκλύεσθαι νήπια καὶ θηλάζοντα ἐν πλατείαις πόλεως. » Ὁ γὰρ λιμὸς καὶ τὴν τῆς φύσεως φιλοστοργίαν ἐνίκησε. Τοῦτο γὰρ ἐπιήγαγεν·

ιβ'. Ταῖς μητέραῖς αὐτῶν εἶπον, Ποῦ σῖτος καὶ ὄνος; ἐν τῷ ἐκλύεσθαι αὐτούς. Λέγει δὲ μὴ ὀρίσκειν ἄξιαν εἰκόνα τοῦ πάθους.

ιγ'. Τί γὰρ, φησὶ, μαρτυρήσω σοι, καὶ τί ὁμοιώσω σοι, θυγατερ Ἱερουσαλήμ; Ἀναμιμνήσκει δὲ καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν, τῶν τὰ χρηστὰ προλεγοντων.

ιδ'. Προφήται γὰρ σου, φησὶν, εἰδόν σοι μάταια, καὶ ἀπροσόντων· καὶ οὐκ ἀπεκάλυψαν τὴν ἀδικίαν σου, τοῦ ἀποστρέψαι τὴν αἰχμαλωσίαν σου. Καὶ εἰδόν σοι λήμματα μάταια, καὶ ἐξώσαν σε. Ἐμποδῶν γὰρ ἐγένοντο τῇ μεταμέλει τὰ θυμῆρη προλεγοντες, καὶ οὐκ εἶπον αὐτοῦ; τῆς πολλῆς ἀποστῆναι παρανομίας.

• Zach. II, 4.

A tam. (VERS. 6.) Et erulsit quasi vineam tabernaculum suum. Exusserunt enim hostes templum Dei. « Abolevit festum ejus. » Quia non amplius festa celebrabant, sed lugere cogebantur. « Dominus fecit ut Sion oblivisceretur festi et Sabbati. » Addidit etiam regum et sacerdotum interitum, vastationem templi, altaris pollutionem, destructionem murorum, et quod omnium molestissimum est. [7] « Vocem belli ediderunt in domo Domini, » tanquam psalmum Levitarum. « In die festi. » Loco psalmodiæ solitæ resonabat ululatus hostium.

VERS. 8. Cogitavit Dominus dissipare murum filie Sion : extendit mensuram. Id est, æquam et justam sententiam. Hoc etiam perspexit beatus Zacharias. [9] Facta autem iterum portarum, murorum, et principum mentione, subdidit, « Et non est lex. » Siquidem ante adventum hostium, citra formidinem transgrediebantur legem : post urbem vero captam et incendium templi, ne volentes quidem pberant 655 juxta legem peragere officium divinum. « Et prophetæ quoque ejus non invenerunt visionem a Domino. » Dicit pseudoprophetas, qui vaticinabantur ei falsa. [10] Senes etiam lugentes repræsentat, et saccis indutos. Atque ipse etiam propheta clamat :

VERS. 11. Defecerunt lacrymis oculi mei, conturbatus est venter meus : effusa est in terram gloria mea super contritionem filie populi mei. Ostendit rursus tribulationem misericordia dignissimam, « Cum exanimarentur pueri et lactentes in plateis civitatis. » Fames enim vincebat amorem naturalem. Id enim est quod subjunxit :

VERS. 12. Matribus suis dixerunt : Ubi triticum et vinum ? cum defecerent ipsi. Dicit se non reperire æstimationem et pondus hujus afflictionis.

VERS. 13. Quid enim, ait, testificabor tibi ? aut quid comparabo tibi, filia Hierosolymæ ? [14] Reducit etiam in memoriam pseudoprophetas, qui fausta vaticinabantur.

VERS. 14. Prophetæ enim tui, inquit, viderunt tibi vana, et stultitiam : et non aperuerunt iniquitatem tuam, ut averterent captivitatem tuam. Et viderunt tibi assumptiones vanas, et expulerunt te. Quia prædicantes grata impediabant poenitentiam : nec sinebant eos a frequentu scelere recedere.

VARIÆ LECTIONES.

ἡ ἑξ. Rec. lectio διεπίτασεν. ἡ ἑορτ. αὐτ. Hebr. locum conventus ejus. ἡ ἐπλ. — Σιών. Rec. lectio ἐπελάθετο Κύριος ἂ (αὐτ. δ) ἐποίησεν ἐν Σιών. ἡ Σιών. B præm. ἐν. ἡ ἑλογ. Ita quoque A. Rec. lectio καὶ ἐπέστρεψε. ἡ τοῦτο. B add. τὸ μέτρον. ἡ οὐκ εὔρ. Rec. lectio οὐκ εἶδον. ἡ κοιλ. Rec. lectio est καρδιά. ἡ ἡ δόξα μου. Hebr. jecur meum. ἡ τὸ. In cod. emend. per τῶν. ἡ ἐπλ. νήπ. Rec. lectio ἐκλείπειν νήπιον. ἡ B μηδὲ. καί. Rec. lectio ἡ. Des. in edit. pr. Rec. lectio ἐπιτρέψαι. ἡ λήμμ. Hebr. oneras sermones duriores. ἡ ἑξ. Rec. lectio ἐξώσματα.

VERS. 15. *Plausurunt super te manibus omnes A prætereuntes per viam : sibilaverunt , moverunt caput suum super filiam Hierosolymæ.* Istud proprium est eorum **656** qui admirantur res in deterius mutari. Refert autem quoque eorum verba : « Eratne hæc civitas corona gloriæ, decor honestus , et lætitia universæ terræ? » Cuncta hæc dicit impleta esse juxta predictiones divinas. [16, 17] Docetque, quibus verbis usi sint inimici, insultantes ob adversa quæ illi acciderunt. « Hic enim est dies , quem sperabamus : invenimus et vidimus eum » Hoc enim etiam beatus David prædixit, dicens : « Facti sumus opprobrium vicinis nostris : subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt ^d. » Et rursus : « Posuisti nos in ignominiam in gentibus : commotionem capitis in populis ^e. » [18] **B** Venuo vero propheta , prosopopœia usus , suadet muris et urbi , nocte dieque lacrymari , ob omnimodas calamitates. [20] Et malorum excessum refert. « Comedentne mulieres fructum ventris sui? vendemiam fecit cœquus. » Hoc est, fructum sero natum coxit. Hoc enim subdidit : « Interficientur infantes multi, sugentes ubera. » Addit et aliam absurditatem : « An occident in sanctuario Domini sacerdotem et prophetam? » Personarum et loci qualitate demonstravit afflictionis excessum. [21] Postquam vero luxit senum , adolescentulorum, et virginum **657** captivitatem, subdidit :

VERS. 22. *Vocasti in circuitu, tanquam ad diem festum, coloniam meam. Et nullus fuit in die iræ Domini salutaris et derelictus.* Nam qui metuebant incursionem hostium, illuc confugerunt, velut ad urbem munitam. Ibi nihilominus omnes capti sunt. Consequerantur autem tempore festorum illuc omnes concurrere : idcirco comparat festo captivitatem. « Enutrivi, et corroboravi, et multiplicavi : et hostis cuncta consummavit. » Inanis, inquit, effectus est labor meus : privata enim sum omnibus alumnis meis. Hic finem dedit secundæ Lamentationi.

CAPUT III.

Tertiam vero exorditur in hunc modum :

VERS. 1. « Ego vir, videns paupertatem. » Præ cæ- **D** teris omnibus propheta iste diserte prædixit tempus calamitatum. *Paupertatem* igitur vocat, penuriam bonorum.

^d Psal. LXXVII, 4. ^e Psal. XLIII, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ ei. Ita Ald. et Compl. ⁷ Rec. lectio est αὐτή. ⁸ στεφ. B præm. ἦν ἐρούσι. ⁹ δόξης — γῆς. Aliter in LXX. ¹⁰ δέ. Des. in B. ¹¹ γάρ. B add. φησίν. ¹² προσεδ. B præm. οὐ, sed contra Hebr. et reliqua exemplaria Græca. ¹³ x. εἶδ. αὐτ. Rec. lectio αὐτήν, εἶδομεν. ¹⁴ ὄνειδ. Rec. lectio h. l. παραβολήν. Vid. supra, t. I, p. 883. ¹⁵ B φάγονται. ¹⁶ ἐπιφ. ἐπ. μάγ. Des. in Hebr. ¹⁷ πολλά. Des. apud LXX. *Hebr.* parvuli palmares, s. unius spithamæ. ¹⁸ εἰ ἀποκτ. x. τ. λ. *Hebr.* Siccine interficietur, cæc. Rec. lectio est ἀποκτενέας. ¹⁹ τοῦ. B præm. τῆ. ²⁰ Ex B suppl. ²¹ ἐx. Ita A Ald. et Compl. juxta Hebr. sed rec. lectio est ἐκάασεν. B hab. ἐκάεσα. ²² εἰς. Des. in edit. prior. ²³ B παροιχίας *Hebr.* formidines meas. ²⁴ ἐξέθρ. — συντε. Ita fere Hebr. sed rec. lectio est ὡς ἐπεκράτησα καὶ ἐπλήθυνα ἐχθρούς μου πάντας. ²⁵ ἐχθ. π. B ἐχθρός μου πάντας. ²⁶ πτωχ. *Hebr.* miseriam. ²⁷ B πάντα.

α'. Ἐκρότησαν ἐπὶ σέ χεῖρας πάντες οἱ παρὰ-
περευόμενοι τῆν ὁδόν· ἐσύρισαν, ἐκίνησαν
κεφαλὴν αὐτῶν ἐπὶ τὴν θυγατέρα Ἱερουσαλήμ.
Ἴδιον τοῦτο τῶν θαυμαζόντων τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω
μεταβολήν. Λέγει δὲ καὶ ἄπερ ἔλεγον· « Εἰ ἡ αὐτὴ
ἦν ἡ πόλις στέφανος ⁸ δόξης ⁹, καλὴ εὐπρέπεια,
εὐφροσύνη πάσης τῆς γῆς; » Λέγει πάντα ταῦτα
πεπληρωῖσθαι κατὰ τὰς θείας προβήσεις· διδάσκει
δὲ ¹⁰ καὶ οἷς οἱ δυσμενεῖς ἐπέχρητο λόγοις, ἐφ-
ηδόμενοι τοῖς συμβεθελοῖσιν αὐτῆ κακοῖς. « Αὐτῆ
γάρ ¹¹ ἡ ἡμέρα ἦν προσδοκῶμεν ¹², εὖρομεν καὶ
εἶδομεν αὐτήν ¹³. » Τοῦτο γάρ καὶ ὁ μακάριος προ-
εἶπε Δαβὶδ· « Ἐγενήθημεν θνητοὶ τοῖς γείτοσιν
ἡμῶν, μυκτηρισμὸς καὶ χλευασμὸς τοῖς κύκλοι
ἡμῶν. » Καὶ πάλιν· « Ἐθου ἡμᾶς εἰς ὄνειδισμον ¹⁴
ἐν τοῖς ἔθνεσι, κίνησιν κεφαλῆς ἐν τοῖς λαοῖς. »
B Πάλιν δὲ προσωποποιεῖ καχρημένος ὁ προφήτης, τοῖς
περιβάλοις καὶ τῆ πόλει παρακαλεῖται νύκτωρ καὶ
μεθ' ἡμέραν δακρύειν, διὰ τὰς παντοδαπὰς συμφο-
ράς· λέγει δὲ καὶ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν. « Εἰ
φάγονται ¹⁵ γυναῖκες καρπὸν κοιλίας αὐτῶν; ἐπι-
φυλλίδα ¹⁶ ἐποίησε μάγειρος. » Τουτέστι, τὸν ὄψι-
νον καρπὸν ἤψησε. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε· « Φονευ-
θήσονται νῆπια πολλά ¹⁷ θηλάζοντα μασθοῦς. »
Προστίθῃσι δὲ καὶ τὴν ἑτέραν ἀποτίαν· « Εἰ ¹⁸ ἀπο-
κτενοῦσιν ἐν ἀγιάσματι Κυρίου ἱερεῖα καὶ προφή-
την; » Καὶ τῆ τῶν προσώπων ποιότητι, καὶ τοῦ ¹⁹
τόπου, εἶδειξε τὴν τοῦ πάθους ὑπερβολήν. Θρηήσας
δὲ τῶν γεγηρακῶτων ²⁰ καὶ τῶν μειρακίων καὶ
C τῶν παρθένων τὴν ἀνδραποδισμόν, ἐπήγαγεν·

κβ'. Ἐκάλεσας ²¹ ὡς εἰς ²² ἡμέραν ἑορτῆς παρ-
οικίας ²³ μου κυκλόθεν· καὶ οὐκ ἐγένετο ἐν ἡμέρᾳ
ὄργης Κυρίου ἀνασωζόμενος, καὶ καταλειμ-
μένος. Τῶν γὰρ πολεμίων τὴν ἑρῶδον δείσαντες, ὡς
εἰς ὄχυράν τὴν πόλιν κατέφυγον· ἐκεῖ μέντοι πάντες
ἐάλωσαν· εἰώθει δὲ καὶ κατὰ τὸν τῶν ἑορτῶν καιρὸν
ἐκεῖ πάντες συντρέχειν· οὐ δὴ χάριν τὴν ἀλωσιν
ἀπαίκασε τῆ ἑορτῆ. « Ἐξέθρσα ²⁴, καὶ ἐπεκράτησα
καὶ ἐπλήθυνα, καὶ ὁ ἐχθρός ²⁵ πάντα συνετέλεσε. »
Μάταιός μου, φησίν, ὁ πόνος ἐγένετο· τῶν τρωζήμων
γὰρ πάντων ἔρημος ἐγενόμην. Ἐνταῦθα τὸν δευτέρου
συνεπέρανε Θρηῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἀρχεται δὲ οὕτω τοῦ τρίτου·

α'. Ἐγὼ ἀνὴρ ὁ βλέπων πτωχίαν ²⁶. Διαφε-
ρόντως γὰρ οὗτος ὁ προφήτης παρὰ πάντας ²⁷ τῶν
συμφορῶν τὸν καιρὸν προσφύεσσε· πτωχίαν τολ-
νὸν καλεῖ τὴν ἔνδειαν τῶν ἀγαθῶν.

Ἐν βάλῳ θυμοῦ²⁸, (β'.) Πυρέλαβέ με, καὶ ἀπήγατέ με εἰς σκότος καὶ οὐ φῶς. Οἰκτιοῦται τὰ κατὰ²⁹ τῆς πόλεως πάθη, καὶ καλεῖ σκότος τὴν δυσελήριαν.

γ. Πλὴν ἐν ἐμοὶ ἐπέστρεψεν³⁰ ἡλλαξε³¹ χεῖρα αὐτοῦ ὀλιγὴν τὴν ἡμέραν. Πάλαι γὰρ μοι τὰ ἀγαθὰ χορηγῶν, νῦν τὰς παιδείας ἐπάγει. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « Ἥλλαξε χεῖρα αὐτοῦ. »

δ. Ἐκαλάωσα³² σάρκα μου, καὶ δέρμα μου ὅσα μου συνέτριψες. Ταῦτα γὰρ πάντα ἡ ἄθυμία ποιῶ.

ε. Ἀνωκοδόμησε κατ' ἐμοῦ, καὶ ἐκύκλωσέ με³³. Ἀντὶ τοῦ, διαφυγεῖν οὐ δύναμαι τὰ ἐπενεχθέντα κακὰ· δηλοῖ δὲ καὶ τὸν ἐξωθεν περίβολον, ἢ οἱ πολέμιοι πολιορκήσαντες³⁴ ἐδείμαντο.

ς. Κεφαλήν³⁵ μου ἐμόχθησεν³⁶, ἐκάθισέ³⁷ μου ἐν σκοτεινοῖς, ὡς νεκροῦς αἰῶνος. Τὴν πικρὴν δουλείαν διὰ τούτων αἰνίττεται· καὶ γὰρ τοῦ Σαδεκίου τοῦς ὀφθαλμοὺς ὁ Βαβυλώνιος ἐξορύξας, μὴλων παρέδωκε· τοῦτο δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα ἔηλοι.

ζ. Ἐδάρισε τὸν³⁸ ζυγὸν τοῦ τραχήλου μου. Ἄμοιροι γὰρ με δεσπόταις δουλεύειν ἠγάχασε.

η. Καὶ γε ἔτι³⁹ κερράζομαι, καὶ βοήσω. Οὐ ἔρχεται γὰρ μου δεομένου⁴⁰ τὴν δέσην.

θ. Ἀνωκοδόμησε τὰς ὁδοὺς μου ἐν μαρμάρῳ⁴¹, καὶ⁴² τὰς τρίβους μου ἠφάνισε. Συνέχομαι γὰρ κακοῖς, ἃ διαφυγεῖν οὐ δύναμαι.

ι. ια'. Ἄρκος ἐνεδρεῦσασα ἐγένετό⁴³ μοι αὐτός, ὡς λέων ἐν κρυφίοις. Κατεδίωξέ με⁴⁴ ἀφ' ὀπισθεν, καὶ διετάραξέ⁴⁵ με. Ἐδειξε τῆς παιδείας τὸ δίκαιον· ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἀπέστην⁴⁶ πρότερα· εἶθ' οὕτως αὐτὸς τιμωρίαν ἐπένευχε. Τούτων μέντοι τῶν προβήσεων καὶ οἱ ἀρχαιότεροι μέμνηται προφήται.

Ἐδοτό με ἠφανισμένην⁴⁷ (ιβ'.) Ἐνέτεινε τὸ τόξον αὐτοῦ· καὶ ἐστήλωσέ με ὡς σκοπὸν εἰς βέλος. Οἱ κατὰ σκοποῦ βάλλונτες, καὶ ταύτην μαλετώντες τὴν τέχνην, οὐ δύο καὶ τρία, καὶ τέσσαρα, ἀλλὰ πολλὰ πέμπειν εἰκόθαι βέλη. Τὸ ἐπάλληλον τῆς συμφορᾶς⁴⁸ διὰ τῶν εἰκόνων⁴⁹ δεδήλωκε. Λέγει δὲ καὶ τῆς φυγῆς τὴν ἰδύνην· νεφροῦς γὰρ τοὺς λογισμοὺς καλεῖ· καὶ ἔτι ἐπιχαρτος ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς, οἱ⁵⁰ καὶ τὰς ἐπενεχθείσας αὐτῇ⁵¹ συμφορὰς ἄδοντες διετίλουν· Ἐγύμνωσε γὰρ με, φησὶ, πάσης ἰσχύος. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ·

In virga furoris, (VERS. 2) Assumpsit me, et abduxit me in tenebras, non autem in lucem. Tribulationes contra civitatem illatas sibi vindicat, tenebras vocans infortunium

VERS. 5. Verumtamen in me convertit, et mutavit manum suam, toto die. Nam cum olim suppeditaret mihi bona, nunc adducit castigationes. Istud enim significatur per, « Mutavit manum suam. »

VERS. 4. Ad 658 vastatam redegit carnem meam, et pellem meam: ossa mea contrivit. Ista enim omnia parit moestitia.

VERS. 5. Edificavit contra me, et circumdedit me. Id est, mala illata non possum effugere. Inruit etiam externum murum, quem obsidentes hostes extruxerant.

VERS. 6. Caput meum laborare fecit: sedere me fecit in tenebris, sicut mortuorum saeculi. Obscure per haec designat acerbum servitutum. Etenim rex Babylonis, ubi Sedeciae oculos effodisset, tradidit eum in pistrinum; quod declaratur his quae subjiciuntur.

VERS. 7. Aggravavit jugum colli mei. Siquidem crudelissimis dominis servire me coegit.

VERS. 8. Tametui vociferer, clamemque. Non suscipit enim meam obsecrantis orationem.

VERS. 9. Exaedificavit vias meas marmore, et semitas meas delevit. Constringor enim afflictionibus, quas evitare nequeo.

VERS. 10, 11. Ipse factus est mihi ursus insidians: velut leo in abditis. Persecutus est me recedentem, et perturbavit me. Docet, quam justa sit castigatio. Siquidem ego, inquit, prior defeci, tum ille tale mihi supplicium inflixit. Harum porro praedictionum etiam antiquiores prophetae meminerunt.

Reddidit me vastatam: (VERS. 12.) Tetendit arcum suum, et firmavit me tanquam signum ad sagittam. Qui jaculantur ad scopum, 659 eamque artem exercent, non duo, tria, aut quatuor duntaxat tela mittere solent, sed plura. Per imagines istas denotat calamitatum frequentiam. [13-15] Refert quoque dolorem animi (renes enim appellat cogitationes), et se exsultationi factam esse hostibus, illatas ei calamitates assidue cantantibus. Denudavit, ait, me omni robore. Hoc enim designat:

VARIAE LECTIONES

²⁸ θυμ. B add. αὐτοῦ. ²⁹ κατὰ. Des. in B. ³⁰ Rec. lectio est ἐπέστρεψε, omisso ἡλλαξε. ³¹ ἡλλ. Hebr. variis. ³² Ἐπ. σ. μ. Hebr. Consumpsit carnem meam. Cod. Vat. habet σάρκα quam lecti. Grubius etiam in edit. suam transtulit. ³³ μ. Des. apud LXX. Praestat recepta lectio ἐκύκλωσε κεφαλήν μου, καὶ ἐμόχθησεν. Hebr. cingit (me) cincta et defatigatione. ³⁴ B πολιορκούντες. ³⁵ Κεφ. μ. ἐμ Haec apud LXX. ad finem vers. 5 referri solent, juxta Hebr. ³⁶ Edit. prior hab. ἐμόχθησεν. A ἐμόχθησα, ut Compl. ³⁷ Rect. lectio ἐν σκοτεινοῖς ἐκάθισέ με. ³⁸ τὸν— μου. Haec ad Symm. pertinere videntur. Rec. lectio est ζυγὸν μου. ³⁹ ἔτι. Exstat tantum in Ald. et Compl. ⁴⁰ B δεομένης. ⁴¹ ἐν μαρμ. Des. apud LXX. Hebr. lapide cæso. ⁴² καὶ — ἦρον. Aliter οἱ LXX. ⁴³ ἐγ. — κρυφ. Aliter οἱ LXX. ⁴⁴ με. Des. apud LXX. ⁴⁵ ἔτι. B διετάραξε. Rec. lectio est κατέπαυσε. ⁴⁶ B ἠφάνισεν. ⁴⁷ B τῶν συμφορῶν. ⁴⁸ B τῆς εἰκόνας. ⁴⁹ οἱ. Ita in B. ⁵⁰ B αὐτοῖς.

VERS. 16. *Ejerit in lapillo dentes, meos et cibavit me cinere.* Syrus autem dicit : « In petra privavit me, et pristina pace, et omnibus bonis. »

VERS. 18. *Et dixi : Periiit victoria mea; et spes mea a Domino.* [19-21] *Meliorem, inquit, spem abjeci : verumtamen macero animam continua molestiarum memoria, et attraho Dominum ad misericordiam.*

VERS. 22. *Misericordiae Domini multae, quia non defecimus : quia non sunt consumptae miserationes ejus.* Si enim par peccato supplicium infixisset, eadem nos quoque nunquam evadere potuissemus. Deinde propheta supplicationem offert eorum nomine.

VERS. 23. *Renova eos velut diluculum matutinum.* Quia calamitatem nominavit tenebras, mutationem ejus comparat diluculo. « Multiplicata est fides tua in matutinis. » Quoniam facta mutatione sinceriozem dabunt operam pietati. Multae enim sunt angustiae meae : defecit cor meum.

VERS. 24. *Pars mea Dominus, dixit anima mea : propterea expectabo eum.* Nullum, inquit, aliud habeo perfugium : sed tuum auxilium expecto. Postea docet, quænam sit utilitas spei in Deo positæ.

VERS. 25, 26. *Bonus est Dominus expectantibus eum : anima, quæ quæret eum, vivet. Bonum est sustinere, et sperare in salutare Domini.* Ad consolationem eorum qui despondent animum, hæc docet, et alia.

VERS. 27, 28. *Bonum est viro, cum tulerit jugum a juventute sua. Sedebit solus, et tacebit ; quia tollit super seipsum grave jugum.* Hoc et beatus David dixit : « Bonum mihi, quod humiliaveris me, ut discam justificationes tuas. » Istud autem, « Sedebit solus, et tacebit, » docet constantem esse, et tolerare adversa. Cui respondent quæ subduntur :

VERS. 29, 30. *Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes patientiæ. Dabit percussenti se maxillam suam, et tatiabitur opprobriis.* Hæc est lex evangelica. Dominus enim præcepit, percussenti dexteram maxillam advertere et aliam. Hoc autem,

† Psal. cxxvii, 71. † Matth. v, 39.

15. Ἐξέβαλεν ἔν ψήφῳ τοὺς δόντας μου, καὶ ἐψώμισέ με σποδόν. Ὁ δὲ Σύρος, Ἐν πέτρᾳ, λέγει, ἐστέρησέ με καὶ τῆς προτέρας εἰρήνης, καὶ τῶν παντοδαπῶν ἀγαθῶν.

17. Καὶ εἶπον, Ἀπώλετο νίκη μου, καὶ ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ Κυρίου. Ἀπηγόρευσα, φησὶ, τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας, ἀλλ' ὅμως τῇ συνεχεί τῶν ἀνιαρῶν μνήμη τὴν ψυχὴν κατατήκω, καὶ εἰς Θεὸν τὸν Δεσπότην ἐφέλιχομαι.

18. Τὰ ἐλέη Κυρίου πολλά, ὅτι οὐκ ἐξελλοπομεν, ὅτι οὐ συντελέσθησαν οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ σύμμετρον τῇ ἁμαρτίᾳ τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγεν, οὐκ ἂν οὐδὲ ἡμεῖς διεφύγομεν τὴν σφαγὴν. Εἶτα ὁ προφήτης τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἰκεταίαν προσφέρει.

19. Ἀνακαλίσσον αὐτούς, ὡς ὄρθρον πρωτόν. Ἐπειδὴ ἀκόσας τὴν συμφορὰν προσηγόρευσεν, ἠρθρῶ παραβάλλει τὴν ταύτης μεταβολήν. Ἐπιλήθνη ἡ πίστις σου εἰς τὰς πρώτας. Τῆς γὰρ μεταβολῆς γενομένης, γνησιώτερον τῇ εὐσεβεῖ προσέξουσι. Πολλοὶ γὰρ εἰσιν οἱ στεναγμοὶ μου, καὶ ἡ καρδία μου ἐξέλιπε.

20. Μερὶς μου Κύριος, εἶπεν ἡ ψυχὴ μου, διὰ τοῦτο ὑπομεινῶ αὐτόν. Ἐτέραν, φησὶν, οὐκ ἔχω καταφυγὴν, ἀλλὰ τὴν σὴν προσμένω βοήθειαν. Εἶτα διδάσκει τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος τὸ χρήσιμον.

21, 22. Ἀγαθὸς Κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτόν· ψυχὴ, ἡ ζητήσῃ αὐτόν, ζήσεται. Ἀγαθὸν τὸ ὑπομένειν, καὶ ἐλπίζειν εἰς τὸ σωτήριο τοῦ Κυρίου. Ταῦτα εἰς ψυχαγωγίαν τῶν ἀθυμούντων διδάσκει, καὶ ἕτερα.

23, 24. Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, δταν ἄρῃ ζυγόν ἐκ νεότητος αὐτοῦ. Καθίσταται κατὰ μόνας, καὶ σιωπήσει, ὅτι ἤρῃ ἐφ' ἑαυτόν ζυγόν βαρύν. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ· Ἐγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιοματά σου· τὸ δὲ, « Καθίσταται κατὰ μόνας καὶ σιωπήσει, » καρτερεῖν διδάσκει, καὶ ὑπομένειν τὰ λυπηρά. Συμφωνεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα·

25, 26. Δώσει ἐν χώματι στόμα αὐτοῦ. εἰ ἄρα ἐστὶν ὑπομονῆς ἐλπίς. Δώσει τῷ παλόντι αὐτόν σιαγόνα αὐτοῦ, καὶ χορτασθήσεται ὄνειδισμῶν. Εὐαγγελικὸς οὗτος ὁ νόμος· ὁ γὰρ Κύριος διηγόρευσε, τῷ παλόντι τὴν σιαγόνα τὴν δεξιάν.

VARIÆ LECTIONES.

15. Ἐξέβ. Hebr. comminuit. 16. ἐψ. με. Hebr. depressit me. 17. ἐστέρ. με. Ita Sirm. lectionem λέγει, ἐστέρησαν γὰρ με, ex B emendavimus. Sed Picus legisse videtur λέγει, ἐστέρησέ με, ἐστέρησαν γὰρ με, x. τ. λ. Ita enim hæc in vers. sua expresserat : in lapide privavit me. Nam et pristina pace privaverunt me. 18. Rec. lectio νόμος. 19. Κυρ. B præm. γὰρ. 20. πολλά. Des. apud LXX et in Hebr. 21. Rec. lectio est ἐξέλιπέ με. 22. αὐτοῦ. Quæ apud LXX, sequi. μήνας x. τ. λ. haud immerito a Nostro ommissa sunt, cum a textu Hebr. sint aliena. 23. Ἀνακ. — πρωτόν. Aliter et LXX. Hebr. Nova est (misericordia ejus) quovis diluculo. 24. ἐπλ. Rec. lectio est πολλή. 25. εἰς τ. πρ. Des. apud LXX et in Hebr. 26. γὰρ. Des. in B. 27. Ita Compl. Rec. lectio est αὐτόν. 28. ζήσ. Des. apud LXX. Infra, in epist. 78, leg. ψυχὴ ἡ ζητήσῃ αὐτόν, juxta Hebr. omisso ζήσεται. 29. Ἀγ. — Κυρίου. Aliter et LXX. 30. διδ. B præm. προσενηγών. 31. ζυγ. B add. βαρύν. 32. ἐκ νεότη. Ita Ald. Rec. lectio est ἐν νεότητι. 33. σιωπ. — βαρύν. Rec. lectio σιωπήσεται, ὅτι ἤρῃ ἐφ' ἑαυτῶν. 34. Totus vers. 29 deest in editionibus τῶν ὁ, præter Compl. quæ ita hab. Θήσει ἐν κονιστρῶν τὸ στόμα αὐτοῦ, εἴποτε ἡ ἐλπίς. 35. εἰ—ἐλπίς. Hebr. forte superest spes. 36. αὐτ. et καὶ des. apud LXX. 37. νόμ. B λόγος. 38. διηγ. B præm. εὐτως.

στρέψαι καὶ τὴν ἄλλην. Τὸ δὲ, « Δώσει ἐν χώματι **A** « Ponet in pulvere os **661** suum, » Syrus dixit, « in terra. » Facebit scilicet, et animo generoso feret convicia et probra, perinde ac si haberet os plenum terra. Hoc et divinus David perspicue dixit : « Cum consisteret peccator adversus me, humiliatus sum, obmutui, et silui a bonis **b.** » [31, 32] Deinde docet Dominum, utpote clementem, non ut diuturnis castigationibus, sed post castigationem adducere misericordiam.

λγ Οὐ⁷⁷. γὰρ ἐταπεινώσῃς, φησὶν, ἐξ ὅλης καρδίας⁷⁸ αὐτοῦ οὐδὲ ἀπόσωτο υἱοὺς ἀνθρώπων.

Ὅριζομένου γὰρ τὸ σχῆμα, τὸ δὲ βούλημα φιλοανθρωπίας μεστὸν. Εἰς ὠφέλειαν μέντοι τῶν ἀνθρώπων κέχρηται τῇ παιδείᾳ· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε·

λδ. Τοῦ ταπεινώσαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ **B** πάντα δεσμολογῆσαι γῆς, τοῦτέστι, τοὺς τῇ γῇ προσδεμένους, καὶ μεταρσίον οὐκ ἔχοντας φρόνημα· ἀλλ' ἔτι γὰρ συζῶσι, καὶ τὸν ἐφορῶντα οὐ δειμαίνουσι.

λζ, λη'. Τίς οὕτως εἶπε, καὶ ἐγένετο⁷⁹; Κύριος οὐκ ἐνετείλατο. Ἐκ στόματος Ἰψίστου οὐκ ἐξελεύσεται τὰ κακὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ⁸⁰ ἡμῶν⁸¹. Τὴν⁸² πρόνοιαν ἀναιρούντων ὁ λόγος κατηγορεῖ· οὗτοι γὰρ εἰμαρμένη καὶ τύχη ἀνατιθέσιν τὰ γινόμενα⁸³.

λθ. Τί γογγύσει ἀνθρώπος ζῶν, ἀτὴρ περὶ⁸⁴ τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ; Ἡ βλάβη γὰρ, ἀλλ' οὐχ⁸⁵ φόβος, πρὸς τὴν ἀμαρτίαν, οὐ δὴ χάριν καὶ τὴν τιμωρίαν ὁ δικαστὴς ἐπιφέρει τοῖς ἀμαρτάνουσιν.

μ'. Ἐξήρουνθήσῃ⁸⁶ ἡ ὁδὸς ἡμῶν, καὶ ἡτάσθη. **C** Ἐξέγει γὰρ τὴν παρ' ἡμῶν τολμηθεῖσαν παρανομίαν. Καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς⁸⁷ Κύριον. Ἐγένετο⁸⁸ δὲ ἡμῖν πρόφασις μεταμελείας ἢ τιμωρίας.

μα'. Ἀναλόβωμεν⁸⁹ καρδίας ἡμῶν, καὶ ἐμβλέψωμεν πρὸς τὸν ὕψηλόν, τὸν κατοικοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ⁹⁰. Τῶν περιττῶν, φησὶ, φροντίζων τοὺς λογισμοὺς ἀπαλλάξαντες, τὸν θεῖον αἰτήσωμεν ἔλεον.

μβ'. Ἡμεῖς ἡμάρτομεν, καὶ ἠσεβήσαμεν, καὶ οὐ οὐχ ἠλάσθης. Δικαίαν, φησὶ, τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγες.

μγ', μδ'. Ἐσκέπασας⁹¹ ἐν θυμῷ, καὶ κατεδίωξας⁹² ἡμᾶς· ἀπέκτεινας, καὶ οὐκ ἐβρίσω. Ἀπεσκέπασας⁹³ νεφέλην ἑσπερωμένην⁹⁴ σεαυτῷ, ἔτεκεν τοῦ· μὴ διαλεῖν πρὸς σὲ προσευχὴν ἡμῶν⁹⁵. Τοῦτο καὶ δι' ἑτέρου προφήτου φησὶν ὁ θεός, « Ὅτι τὰ ἀμαρτήματα ὑμῶν δις τῶν ἀναμείσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ. » Ταύτας καὶ οὗτος τῇ νεφέλῃ ἀπέκτασεν, ἢ διεκάλυψε⁹⁶ τὴν πρόσωπον τῆς προσευχῆς. Ἐθρηνηεῖ δὲ καὶ ὀδύρεται διαφερόντως, ἄρῳν ἐπιχερομούντας τοὺς δυσμενεῖς, καὶ τῷ λαῷ τὰ ὀνειδίη προσφέροντας·

^a Psal. xxviii, 2, 3. ¹ Isa. lix, 2.

VERS. 33. Non enim humiliavit, ait, ex toto corde suo, neque repulit filios hominum. Species enim est irascens: sed voluntas plena est humanitatis et clementiæ. Sane ad utilitatem humanam castigatione utitur. Hoc enim addit :

VERS. 34. Ut humiliaret sub pedibus suis omnes victos terræ. Hoc est, alligatos terræ, et intellectum sublimem minime gerentes. Improbe enim vivunt, neque reformidant eum qui speculatur universa.

VERS. 37, 38. Quis ita dixit, et factum est? Dominus non mandavit. Ex ore Altissimi non egredientur mala et bona nostra. Hæc verba reprehendunt eos qui tollunt providentiam nostri. Hi enim fato et fortunæ ascribunt ea quæ fiunt.

VERS. 39. Quid murmurabit homo vivens? vir ob peccatum suum. Siquidem ignavia, non natura est causa peccati: quamobrem et iudex poena afficit delinquentes.

VERS. 40. Disquisita est via nostra, et investigata est. Vidit enim commissam a nobis **662** iniquitatem. » Et convertamur ad Dominum. » Fœna sit nobis occasio poenitentię.

VERS. 41. Resumamus corda nostra, et intueamur in excelsum, et habitantem in cælo. Superfluarum, inquit, curarum cogitationibus liberati, flagitemus misericordiam divinam.

VERS. 42. Nos peccavimus, et impie egimus, et non es propitiatus. Justo, inquit, supplicio affecti.

VERS. 43, 44. Obvelasti in furore, et persecutus es nos: occidisti (nos), et non pepercisti. Condensatam nubem tibi ipsi obduxisti, ne transiret ad te oratio nostra. Idem dicit Deus per alterum quoque prophetam : « Quia peccata vestra disjunxerunt vos et me ¹. » Hæc iste nobis instar esse dicit, precationis ingressum impediens. [45, 46] Luget porro, et conqueritur vehementer, videns hostes conviciantes, et probra populo objicientes. [52, 53] Dicit autem, istos venatos esse, et mactasse, et

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ ἰδ. B. ἐφ. ⁷⁹ Supra, t. I, p. 849, ἐπι, ἐκωφώθη καὶ ἐταπεινώθη. ⁷⁷ Οὐ—ἀνθρ. Aliter of LXX. ⁷⁸ καρδ. B. præm. τῆς. ⁷⁹ Rec. lect. ἐγενήθη. ⁸⁰ Rec. lect. τὸ ἀγαθόν. ⁸¹ ἡμ. Des. apud. LXX. ⁸² Τὴν. B. præm. τῶν. ⁸³ B. γινόμενα. ⁸⁴ B. παρὰ. ⁸⁵ B. οὐχ ἢ. ⁸⁶ Ἐξήρ. x. τ. λ. Hebr. Scrutemur vias nostras, et pervestigamus. ⁸⁷ πρ. K. Rec. lect. ἐως Κυρίου. ⁸⁸ B. γέννηται. ⁸⁹ Ἀναλ. Hebr. elevemus. ⁹⁰ καὶ—οὐρ. Aliter of LXX. ⁹¹ B. ἐσκέπασας, juxta rec. lect. ⁹² Rec. lect. est ἀπεδίωξας. ⁹³ B. ἐπεσκέπασας, juxta rec. lect. ⁹⁴ ἐστ.—ἡμῶν. Aliter apud LXX. ⁹⁵ ἡμ. B. μου. ⁹⁶ B. διεκάλυψε

projecisse in lacum, et lapidem imposuisse, et demersisse in profundum aquarum. Quibus omnibus declarat malorum pondus immensum: hoc itidem modo divinus David ex horum persona dixit: « Saluum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia. Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me i. » Et iterum: « Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat **663** me profundum: neque contineat super me puteus os suum ^k. » Ita et hic:

VERS. 55, 56. *Invocavi nomen tuum, Domine, de luca infimo. Audisti vocem meam: ne obturaveris aures tuas ad deprecationem meam, et ad vociferationem meam. Docet etiam, se Deum clementem placasse,*

VERS. 57. *Appropinquasti enim, ait, die quo invocavi te: et dixisti mihi: Ne timeas. Vel brevis iste sermo sufficit ad consolationem. [58-62] Tum docet, quemadmodum Deus, justum ferens de illis ac de inimicis judicium, hos quidem tradiderit in servitutem, illos autem libertate donaverit. [65-66] Imprecatur autem impiis hostibus exitium, tertiam absolvit lamentationem.*

CAPUT IV.

VERS. 1. *Quomodo obscuratum est aurum, alteratum est argentum bonum, effusi sunt lapides sancti, a principio omnium compitorum? Cum ejusmodi materiis confert pietatem majorum, doletque posterios immutatos esse. Istud enim innuitur per subsequencia.*

VERS. 2. *Filii Sionis inclityi, qui erant elati, qui superabant aurum, quomodo æstimati sunt ut vasa testacea, opera manuum figuli? Idem prædixit Dominus per divinum Isaiam: « Quia erunt inutilis, ut vas figulinum in minuta contritum, quibus aquam haurire non possumus, nec ignem e fornace capere ^l. »*

664 VERS. 3. *Atqui dracones nudaverunt mammas, lactaverunt catulos suos: filia populi mei dederunt ad id quod est insanabile, quasi struthio in deserto. Etiam crudeliora animalia sollicita sunt de catulis suis: immensa vero tribulationis magnitudo effecit, ut incolæ Sionis vel ipsius naturæ obliti sint. Et cæsis quidem plurimis, aliis vero in servitutum redactis, pauci quidam remanserunt, persimiles solitario struthioni per desertum erranti. Declarat autem incommoda quæ peperit famas.*

i Psal. LIVIII 2. ^k Ibid. 16. ^l Isa. xxx, 14.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ κατ. B. præm. καί. Ita quoque supra, l. c. ⁷⁸ φων. Ita Ald. et Compl. Rec. lectio est φωνήν. ⁷⁹ φρ. Rec. lectio est κρύψης. ⁸⁰ σου. Deerat in ed. pr. ⁸¹ δέσιν. *Hebr.* relaxationem. ⁸² καί—μου. Des. apud LXX. ⁸³ καί. B. præm. δέ. ⁸⁴ B. ἤγγισεν. Apud LXX, leg. Εἰς τὴν βοήθειάν μου ἤγγισας. ⁸⁵ ἐν. B. ἡ. ⁸⁶ ἐξ. B. præm. καί. ⁸⁷ Rec. lect. ἀμαυρωθήσεται, et deinde ἀλλοιωθήσεται. ⁸⁸ Οἱ. Des. in B. ⁸⁹ οἱ—χρυσίον. *Hebr.* æstimati pro auro puro. ⁹⁰ οἱ. Des. in B. Rec. lect. ἐν χρυσίῳ. ⁹¹ B. θεοσεπίου. ⁹² πῦρ. Ex B. suppl. ⁹³ B. ἐξέδυσαν, juxta rec. lect. ⁹⁴ σκ. Ita A. B. Ald. et Compl. Rec. lectio est ἐκθύνοι, et deinde θυγατέρας. ⁹⁵ Δηλ. B. Δηγιέται.

A λέγει δὲ τοὺτους θηρεύσαι, καὶ κατασφάζει, καὶ εἰς λάκκον ρίψαι, καὶ λίθον ἐπιθεῖναι, καὶ ὑποβρύχιον ποιῆσαι τῷ ὕδατι· διὰ δὲ τούτων ἀπάντων τὴν ὑπερβολὴν ἐεδήλωκε τῶν κακῶν. Οὕτω καὶ ὁ θεοσεπίος Δαβὶδ ἐκ προσώπου τούτων αὐτῶν· « Σώσον με, ὁ Θεός, ὅτι εἰσῆλθον ὕδατα ἕως ψυχῆς μου. Ἐνεπάγην εἰς ἕλιν βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις. Ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, καταίγλις ⁷⁷ κατεπόντισέ με. » Καὶ πάλιν· « Μὴ με καταποντισῶ καταίγλις ὕδατος, μηδὲ καταπιέτω με βυθός, μηδὲ συσχέτω ἐπ' ἐμέ φρέαρ τὸ στόμα αὐτοῦ. » Οὕτω καὶ ἐν ταῦθα·

νε', νς'. Ἐπεκαλεσάμην τὸ δρομὸν σου, Κύριε, ἐκ λάκκου κατωτάτου. Φωνῆς ⁷⁸ μου ἤκουσας· μὴ κρύψης ⁷⁹ τὰ ὠτά σου ⁸⁰ εἰς τὴν δέσιν ⁸¹ μου, καὶ εἰς τὴν κραυγὴν μου ⁸². Διδάσκει καὶ ὡς ἔπεισε τὸν φιλάνθρωπον.

νς'. Ἠγγισας ⁸³ γάρ, φησὶν, ἐν ⁸⁴ ἡμέρᾳ, ἣ ἐπεκαλεσάμην σε, καὶ εἶπός μοι, Μὴ φοβοῦ. Ἀπόρησις δὲ εἰς ⁸⁵ παραψυχὴν καὶ ὁ βραχὺς οὗτος λόγος. Εἶτα διδάσκει, ὡς αὐτοῖς καὶ τοῖς δυσμενεῖσι δικαίως δικάσας, ἐκείνους μὲν δουλείᾳ παρέδωκεν, αὐτοὺς δὲ ἐλευθερίας ἤξωσεν. Αἰτήσας δὲ τοῖς δυσσεδέσι παλεμίοις τὸν ἑσθρον, τὸν τρίτον πεπλήρωκε θρηνον.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α'. Πῶς ἡμαυρώθη ⁸⁶ χρυσίον, ἡλλοιώθη τὸ ἀργύριον τὸ ἀγαθόν· ἐξεκύθησαν λίθοι ἀγιοὶ ἀπ' ἀρχῆς πασῶν διεξόδων; Ταύταις ἀπεικάζει ταῖς ὕλαις τὴν τῶν προγόνων εὐσέθειαν, καὶ θρηνεῖ τῶν ἐγγόνων τὴν γεγενημένην μεταβολὴν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἐξῆς·

β'. Οἱ υἱοὶ Σιών, οἱ τίμιοι, οἱ ⁸⁷ ἐπημέτροι, οἱ ⁸⁸ ὑπὲρ χρυσίον· πῶς ἐλογίσθησαν εἰς ἀγρία ἔστράκινα, ἔργα χειρῶν κεραμέως; Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ θεοῦ ⁸⁹ Ἠσαίου προσέφηκεν ὁ Δεσπότης· « Ὅτε ἔσονται ἀχρηστοί, ὡς κεράμιον συντριβὸν εἰς λεπτὰ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ὕδωρ ἀρύσασθαι, ἢ πῦρ ⁹⁰ λαβεῖν ἀπὸ καύστρας. »

γ'. Καὶ γε δράκοντες ἐξεδύσαντο ⁹¹ μασθοὺς, ἐθήλασαν σκύμνους ⁹² αὐτῶν, θυγατέρες λαοῦ μου εἰς ἀνίατον, ὡς στρουθίον ἐν ἐρήμῳ. Καὶ τὰ πικρότερα, φησὶ, θηρία τῶν τέκνων ἐπιμελεῖται· ἡ δὲ τοῦ πάθους ὑπερβολὴ τῆς Σιών τοὺς οἰκήτορας καὶ αὐτῆς ἐπιλαθέσθαι τῆς φύσεως παρεσκεύασε· καὶ τῶν μὲν πλειστῶν σφαγόντων, τῶν δὲ λοιπῶν ἀνδραποδισθέντων, ὀλίγοι τινὲς μεμενήκασιν ἐοικότες στρουθίῳ μόνῳ κατὰ τὴν ἔρημον πλανωμένῳ. Δηλοῖ ⁹³ δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ τεχθέντα κακά.

δ. Ἐκολληθη γλώσσα θηλάζοντος πρὸς τὸν ἄρουρα¹⁷ αὐτοῦ ἐν δίσφει· ῥήκρια ἤτησαν ἄρτον, καὶ ὁ διακλῶν αὐτοῖς οὐκ ἦν¹⁸. Διδάσκει δὲ καὶ τὴν προτέραν τούτων χλιδὴν¹⁹.

ε. Οἱ ἐσθίοντες τροφὰς ἠφανίσθησαν ἐν ταῖς ἐξέδοις. Ἄντι τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐβριμμένοι. « Οἱ τεθνησμένοι ἐπὶ κοκκίνῳ²⁰ περιελάθοντο²¹ κοπρίας. » Λέγει δὲ τούτων τὴν ἀμαρτίαν πρόξενον γεννησάκει· καὶ τῇ Σοδόμων παρατίθησι ταύτην. Λέγει δὲ καὶ τῶν Ναζιραίων²² τὴν πρὸ τῶν συμφορῶν εὐδοξίαν, καὶ τὴν ἐν τῇ συμφορᾷ κακουχίαν· καὶ τὴν ἐν πολέμῳ δὲ σφαγῆν τῶν τοῦ λιμοῦ βελῶν αἰρετωτέραν εἶναι φησιν. Ἐνεπίθησι δὲ τῷ θρῆν· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον πάθος·

ς. Χαῖρας γυναικῶν οἰκτιρμῶν ἤψησαν τὰ παιδία ἑαυτῶν· ἐγένοντο εἰς βρώσιν αὐταῖς ἐν τῷ συντριμμάτι τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου. Τὴν γὰρ φυσικὴν φιλοστοργίαν ἡ βία τῆς πείνης ἐνίκησε. Ταῦτα δὲ τῇ Σιών ἐπήνεγκεν ὁ Δεσπότης ἐνδικῶς ἀγανακτήσας.

ζ. Οὐκ ἐπίστευσαν βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, ἔτι εἰσελεύσεται ἐχθρὸς καὶ ἐκθλίβων διὰ τῶν πυλῶν Ἱερουσαλήμ. Εἶχον γὰρ ἐνέχυρα μεγάλα τοῦ πιστεύσαι, τὰ κατὰ τὸν Σαναχρείμ, οὗ τὴν στρατιάν²³ ἐν βροχῇ μορίῳ νυκτὸς κατηνάλωσε. Παρεδόθη δὲ τοῖς πολεμίοις καὶ²⁴ διὰ τὴν τῶν ψευδοπροφητῶν ἱεπατίην, καὶ διὰ τὴν τῶν ἱερῶν ματαιφῶν.

θ. Εἰψάν νεανίσκοι²⁵ αὐτῆς ἐν ταῖς ἐξέδοις. Ἔξεδους τὰς ἀγυῖας καλεῖ, καὶ²⁶ τὰς καλουμένας ῥύμας· « Ἐμολύνθησαν ἐν αἵματι ἐν²⁷ τῷ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς, ἐβρίφθησαν²⁸ σὺν τοῖς ἐνδύμασιν αὐτῶν. » Ὁ μὲν λιμὸς ἠνάγκαζεν ἐβρίφθαι· προκαθημένοι²⁹ δὲ οἱ πολεμιοὶ θάπτειν ἐκώλυον, οἱ δὲ κύνας τοὺς ἐβριμμένους ἀνήλισκον. Λέγει δὲ καὶ τὰ παρὰ τῶν πολεμίων θρυλλούμενα·

ι. Ἀπόστητε ἀπὸ³⁰ ἀκαθάρτων. Ἀκαθάρτους ἐκάλεον³¹ ἡμᾶς. Εἶτα δεῖξας, τίνας ὀνομάζει³² ἀκαθάρτους, ἀνέλαβε τὸ ῥητὴν, καὶ φησιν· « Ἀπόστητε ἀπὸ ἀκαθάρτων³³· ἀπόστητε³⁴, μὴ³⁵ ἔγγιστε αὐτοῖς, ὅτι παρώξυναν³⁶, τούτεστι, τὸν Θεόν. » Καὶ³⁷ ἀνῆψθησαν³⁸, καὶ γε ἐσαλεύθησαν. Ἐγυμνώθησαν, ἤρσι, διὰ τὴν παρανομίαν τῆς θείας ἐπικουρίας. « Ἐπίπεσε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὐ μὴ προσθῶσι τοῦ παρεικῆν πρὸ προσώπου Κυρίου³⁹. » Παντελῶς, φησὶν, ἡμᾶς ἀπηγόρευσε⁴⁰.

ιγ. Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν εἰς τὴν βοήθειαν ἡμῶν ἐξέλιπον, μάταια σκοποῦντων⁴¹ ἡμῶν· ἀποσκοπεύσαμεν εἰς ἔθνος οὐ σῶζον. Τῇ γὰρ Αἰγυπτίῳ

VERS. 4. *Lingua lactentis adhæsit gutturi ejus præ sili. Parvuli petierunt panem, et non erant qui frangeret eis. Exponit quoque luxum, qui præcessit ista.*

VERS. 5. *Qui vescebantur delicatis, perierunt in campis. Id est, in foro projecti. « Enutriti in cœccineo, amplexati sunt stercore. » [6] Morum autem causam dicit esse peccatum : quod comparat cum peccato Sodomorum. [7-9] Explicat porro, qua gloria florerent Naziræi ante calamitates, et quam male accepti sint tempore calamitatis : atque, necem in bello ea quæ telis famis infertur, esse optabiliorem. Infert et lamentationi afflictionem omnium acerbissimam :*

VERS. 10. *Matris mulierum misericordiam coeperunt filios suos : facti sunt illis in escam in contritione filiarum populi mei.* Amorem enim intimum et naturalem violentia famis superavit. [11] Hac clade Dominus affecit Sionem jure indignatus.

665 VERS. 12. *Non crediderunt reges terræ, et universi qui incolunt orbem, quod inimicus et tribulans ingressurus esset per portas Hierosolymæ.* Habebant enim ut crederent pignoris loco, ea quæ gesta sunt temporibus Sennacherimi, cujus exercitum delavit (Dominus) brevi parte noctis. [13] Tradita est autem hostibus, tum ob pseudoprophetarum fallaciam, tum ob sacerdotum occisionem

VERS. 14. *Repebant pueri ejus in exitibus. Exitus appellat vicos, et quas vocant plateas. « Polluti sunt in sanguine, eo quod ipsi non possent : projecti sunt cum suis vestimentis. » Fames quidem cogebat ut projicerentur : at hostes obsidentes prohibebant, ne sepellirentur, carnes vero projectos absorbabant. Recitat Rem, quæ vulgo jactabatur ab hostibus :*

VERS. 15. *Recedite ab immundis.* Immundos vocabant nos. Deinde, postquam ostendit quos appellet immundos, resumpsit quod dictum est, et ait : « Recedite ab immundis ; recedite, et ne appropinquetis illis, quia irritaverunt, » Deum scilicet. « Et succenssi sunt, et sane commoti sunt. » Propter iniquitatem nudati sunt ope divina. « Dicit in gentibus : Non addent, ut habitent in conspectu Domini. » Prorsus, ait, reodlavit nos.

VERS. 17. *Oculi nostri 666 defecerunt ad auxilium nostrum, cum rebus vanis intenti essemus. Intenti fuimus in gentem quæ non salvat.* Nam consp-

VARIE LECTIONES.

¹⁷ ἄρουρα. ¹⁸ Rec. lect. οὐκ ἔστιν αὐτοῖς. ¹⁹ χλιδ. Ita B. Sed ed. pr. hab. χυδὴν. ²⁰ B. κόκκινον pro κοκκίνων, ut vid. Alii κόκκων. ²¹ B. περιεβάλλοντο. ²² Ναζ. Ita B. recte. Ed. pr. hab. Ναζαραίων, quod Pic. vertit Nazareorum. ²³ B. στρατείας. ²⁴ Ex B. suppl. ²⁵ Εἰψῶν. veav. Rec. lect. est ἐσαλεύθησαν ἐγρήγοροι. Hebr. Vagabantur (sicut) cœci. B. ἤρψαν. ²⁶ κατ. Des. in B. ²⁷ ἐν — αὐτῶν. Hebr. cum non possent, quin allingerent vestimenta eorum. ²⁸ ἐβρ. B. ἐδρώθησαν. Rec. lect. est ἤψαντο ἐνδύματων αὐτῶν. ²⁹ B. προσκαθήμενοι. ³⁰ ἀπό. Exstat tantum in cod. Alex. ³¹ B. ἐκάλεσαν ³² B. ὀνόμαζεν. ³³ ἀπὸ ἀκαθ. Des. h. l. apud LXX. ³⁴ ἀπ. Des. in ed. pr. ³⁵ μὴ — παρώξ. Rec. lect. est μὴ ἄπεςθε. ³⁶ κατ. Rec. lect. ὅτι. ³⁷ ἀνῆψθ. Hebr. avolarunt, s. celerrime abierunt. ³⁸ πρὸ προσ. Κορ. Hæc ad initium vers. 15 pertinent, juxta Hebr. et LXX. ³⁹ B. ἀπηγόρευσαν. ⁴⁰ Rec. lect. est ἀποσκοπεύοντων.

dentis suppetiis Ægyptiorum, decepti sumus spe nostra. Tum explicat hostium crudelitatem. Senectuti enim non pepercerunt, nec reveriti sunt sacerdotium.

VERS. 18. *Venati sumus parvulos nostros, ne irent in plateas nostras.* Syrus interpretatus est, « Venati sunt : » et habet sermo consequentiam. Hostes enim juvenes cum senibus venati fuerunt. Ista vero, inquit, pertulimus, « quia appropinquavit tempus nostrum ; completi sunt dies nostri. » Ostendunt hæc, Deum omnium, statera et mensura utentem, et longanimiter agere et punire. Cum enim longa patientia usus contemnentas viderit, pœnas infligit, ut peccato finem imponat. [19] Tum docet, velocitatem hostium superasse celeritatem aquilarum. Prædicat quoque passionem Salvatoris :

VERS. 20. *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus captus est in corruptionibus nostris. Cui diximus : In umbra ejus vivemus inter gentes.* Dicant Judæi, quemnam sermo propheticus vocet Christum ? quis item sit ex iis, qui apud ipsos christoi dicti sunt, sive rex, sive propheta, sive sacerdos, qui appellatus sit Dominus ? Nunquam ostendere poterunt, licet multis utantur mendaciis. Clarum est igitur quod propheta prædixerit **667** Salvatorem et Dominum nostrum ab ipsis comprehensum, ob corruptissimam impietatem eorum. Hos autem prophetæ dicunt in umbra victuros. Credebant itaque per sacros apostolos, et per divina, quæ ipsi gentibus prædicabant, oracula. Cæterum prospiciamus quæ dicuntur apud eum, sacrosancto nos illustrant Spiritu. « Spiritus, ait, faciei nostræ Christus Dominus. » Istam propheta Lamentationibus inseruit prophetiam, ut doceret, Judæos, qui tunc erant, consecuturos veniam, et beneficium revocationis adepturos esse, licet cruci tradituri essent Salvatorem orbis : eo quod nondum erat nata spes eorum.

VERS. 21. *Gaude et lætare, filia Idumææ, quæ habitas in terra Uz : quia etiam ad te perveniet poculum Domini, et bibes, et inebriaberis, et effundes.* Prædixit ipsis sermo propheticus ingentem molem tribulationum. Hoc enim significant hæc verba, « inebriaberis, et effundes. » Et de ipsis Idumæis ait divinus David : « Memor esto, Domine, filiorum Edom die Hierosolymæ : qui dicunt, Exinanite, exinanite, usque ad fundamenta ejus. » Nam cum

ᵐ Psal. cxxvi, 7.

ἠπικουρίᾳ θαρβήσαντες, ἐψεύσθημεν τῆς ἐλπίδος. Ἐἶτα τὴν τῶν πολεμικῶν ὠμότητα δείκνυσιν ὅτι γὰρ γῆρας φειδούς, οὕτε μὴν αἰδούς ἱερωσύνην ἤξιωσαν.

ἡ'. Ἐθηρεύσαμεν μικροὺς ἡμῶν⁴¹, τοῦ μὴ εἰσπορεύεσθαι⁴² ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν. Ὁ δὲ Σύρος ἐθήρευσάν ἢ ἠρμήνευσεν ὅτι καὶ ἔχει τὸ ἀκλόουθον λόγος⁴³ ὅτι οἱ γὰρ πολεμιοὶ μετὰ τῶν γενηρακῶτων καὶ τοὺς νέους ἐθήρευσαν. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ὑπεμείναμεν, ὅτι ἡγγικεν ὁ καιρὸς ἡμῶν, ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι ἡμῶν⁴⁴. Ὁ ἔδειξεν ὁ λόγος, ὡς σταθμῷ καὶ μέτρῳ κεχρημένος ὁ τῶν ὄλων θεὸς καὶ μακροθυμεῖ καὶ κολάζει. Ὅταν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ χρησάμενος καταφρονούντας θεάσεται, τὴν τιμωρίαν ἐπιφέρει, ἵνα παύσῃ τὴν ἀμαρτίαν. Ἐἶτα διδάσκει, ὡς ἡ τῶν πολεμικῶν ταχύτης ἐνίκησε καὶ τῶν ἀετῶν τὴν κουφότητα. Προλέγει δὲ τὸ⁴⁵ σωτήριον πάθος.

κ'. Πνεῦμα⁴⁶ προσώπου⁴⁷ ἡμῶν Χριστὸς Κύριος, συναλεθθη ἐν ταῖς διαθοραῖς ἡμῶν⁴⁸, ᾧ⁴⁹ εἶπαμεν, Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζήσόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Εἰπάτωσαν οἱ⁵⁰ Ἰουδαῖοι, τίνα καλεῖ Χριστὸν ὁ προφητικὸς λόγος ; τίς δὲ τῶν παρ' αὐτοῖς κληθέντων χριστῶν, ἢ βασιλεὺς, ἢ προφήτης, ἢ ἱερεὺς, Κύριος⁵¹ ὠνομάσθη ; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι, καίτοι πολλῇ κεχρημένοι ψευδολογία. Ἀἴλον τοίνυν, ὡς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν προεθέσπισεν ὁ προφήτης, συλληθθέντα παρ' αὐτῶν διὰ τὴν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν διαθοράν. Τούτους⁵² δὲ ἐν τῇ σκιᾷ οἱ προφήται ζήσεσθαι λέγουσι⁵³. Καὶ ἐπίστευον διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, καὶ⁵⁴ τῶν θείων αὐτῶν θεπισμάτων κηρυττομένων τοῖς ἔθνεσι. Προδιδόμεν δὲ⁵⁵ τὰ κατ' αὐτὸν, τοῦ παναγίου ἡμᾶς φωτίσαντος Πνεύματος. Ἐνεῦμα, φησὶ, προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος⁵⁶. Ταύτην μέντοι τὴν προφητείαν ἐπροφήτης τοῖς θρῆνοις ἐνέθεικε, τοὺς τῆνικαῦτα Ἰουδαίους διδάσκων, ὡς διὰ τὸ μηδέπω τεχθῆναι τὴν τοῦτων⁵⁷ ἐλπίδα, φειδούς τεύξονται, καὶ τῆς ἀνακλήσεως ἀπολαύσονται, καίτοι μέλλοντες σταυρωθῆναι τὸν τῆς οἰκουμένης παραδώσειν Σωτῆρα.

κα'. Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θυγάτηρ⁵⁸ Ἰδουμαίας, ἡ κατοικοῦσα ἐν γῇ Οὐζ⁵⁹. καὶ γὰρ ἐπὶ σὲ ἐκείλευσται⁶⁰, τὸ ποτήριον⁶¹ τοῦ Κυρίου, καὶ πίεσαι⁶², καὶ μεθύσῃ, καὶ ἀποχεεῖς⁶³. Ὑπερβολὴν αὐτοῖς⁶⁴ κακῶν ὁ προφητικὸς προεῖρηκε λόγος : τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, « μεθύσῃ, καὶ ἀποχεεῖς. » Καὶ ὁ θεσπέσιος⁶⁵ δὲ Δαβὶδ περὶ αὐτῶν φησι, « Μνήσθητι, Κύριε τῶν υἱῶν Ἐδὼμ, τὴν ἡμέραν Ἱερουσαλήμ : τῶν λεγόντων, Ἐκκενοῦτε, ἐκκενοῦτε, ἕως

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ Ἐθ. μ. ἡμ. *Hebr.* Venantur gressus nostros. ⁴² B. πορεύεσθαι, ut Vatic. ⁴³ λόγ. B. πρᾶξ. ὁ. ⁴⁴ ἡμ. B. addit ex vers. 18, παρέστη τὸ πέρασ ἡμῶν, quæ etiam in A. exstant. Rec. lect. est πάρεστιν ὁ καιρὸς ἡμῶν. ⁴⁵ τό. B. πρᾶξ. καί. ⁴⁶ Πν.—διαφθ. ἡμ. *Hebr.* Spiritus narium nostrarum (s. is qui nobis respirandi facultatem dabat), unctus Jehovah (sc. rex Zedecias) captus est in foveis eorum. ⁴⁷ προσ. B. πρᾶξ. πρό. ⁴⁸ ἡμ. Des. apud LXX. ⁴⁹ A. et B. οὐ. ⁵⁰ οἱ. Des. in B. ⁵¹ B. κυρίως. ⁵² B. τούτου. ⁵³ λέγουσι. B. ἐλεγον. τε. ⁵⁴ καί. Des. in B. ⁵⁵ δέ. B. add. φησὶ. ⁵⁶ Πνεῦμα — Κύριος. Des. in B. ⁵⁷ τούτων. B. τῶν ἔθνων. ⁵⁸ B. θυγάτηρ. ⁵⁹ Οὐζ. Ita B sed ed. prior habebat Οὐς, ut supra, Jer. xxv, 20. ⁶⁰ B. ἐλεύσεται. ⁶¹ ποτ. B. σωτήριον, contra *Hebr.* *ibid.* des. sequens τοῦ. ⁶² καὶ πίεσαι. Des. apud LXX. ⁶³ ἀποχ. *Hebr.* nudabis te. ⁶⁴ B. ἀντή. ⁶⁵ θεσπ. B. προφήτης.

τῶν θεμελίων αὐτῆς. » Καὶ γὰρ ἰδελφοὶ ὄντες, καὶ ἄ
 γειτονεῦντες, εἰρηνεύειν μὲν οὐκ ἐβούλοντο, τὸ δὲ
 προγονικὸν διεφύλαξαν μίσος.

κθ. Ἐξέλιπεν ἀνομία σου, θύγατερ Σιών· οὐ
 προσθήσει τοῦ ἀποικίσει σε ἔτι· ἐπεσκέψατο
 ἀνομίαν σου, θύγατερ Ἐδὼμ, ἀπεκάλυψεν ἐπὶ τὰ
 ἀσεβήματά σου. Τῇ μὲν Σιών προηγόρευσε τὰ χρη-
 στὰ, τὰναντία δὲ τῇ Ἰουμαίᾳ· ἐπ' αὐτῆς⁶⁶ γὰρ ἔφη
 τὴν τιμωρίαν χωρήσειν. Ἄληθές δὲ καὶ τὸ, « Οὐ
 προσθήσει τοῦ ἀποικίσει σε ἔτι. » Πᾶντελῶς γὰρ οἱ
 ἀνδραποδίσαντες κατελύθησαν, καὶ ὑπὸ τὴν Περσῶν
 δυναστείαν ἐγένοντο. Ὁ μὲν οὖν προφήτης τοῦτο τοῖς
 θρήνοις τὸ τέλος ἐπέθηκεν· ἡμεῖς δὲ τὸν δεδικτύτα
 στόμα ἀνθρώπων, καὶ διδάσκοντα ἀνθρώπων γινώσκον
 ἔμνοῦμεν, ὅτι καὶ τοῦδε τοῦ προφήτου δὴλην τὴν
 βίανον, ὡς ἦν⁶⁷ ἡμῖν ἐφικτὸν, πεποιθήκαμεν, καὶ
 ταῖς ἄλλαις προφητικαῖς βίβλοις προστεθεικάμεν
 καὶ τῆνδε τὴν ἔρμηνειαν, ὡς μὴδὲ μία γὰρ τὴν αὐ-
 τοῦ χάριν προφητείαν καταλιπεῖν ἀνεμύνηντον. Τοῦς
 δὲ γὰρ ἐντευχομένους παρακαλῶ, δέξασθαι μὲν τὰ εὖ
 καὶ καλῶς εἰρημένα· εἰ δὲ τι ἐλλείπει, συγγνώμην.
 Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, καὶ τῆς τελειότητος ἀποδέον-
 τες, τὴν οἰκείαν εἰσηνέγκαμεν προθυμίαν, ὡφέλειάν
 τινα τοῖς φιλοθέοις καὶ φιλοπόνοις πορίζοντες, οὓς
 ἀντιδοῦναι παρακαλοῦμεν τῷ πόνῳ τῆς ἔρμηνείας
 τῆς προσευχῆς τὴν βοήθειαν· ἔν' ὑπὸ ταύτης ἐπει-
 δόμενοι τὸ λειπόμενον τῆς ζωῆς ἐξανύσωμεν, ἔργοις
 καὶ λόγοις καὶ λογισμοῖς τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ
 Κύριον ἡμῶν θεραπεύοντες, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, σὺν
 τῷ παναγίῳ Πνεύματι, δόξα πρέπει, καὶ μεγαλοπρέ-
 πεια, νῦν καὶ ἀεὶ⁶⁸, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας⁶⁹ τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

VERS. 22. Defecit iniquitas tua, filia Sion; non
 addet ultra, ut migrare te faciat. Visitavit iniqui-
 tatem tuam, filia Edom, revelavit super 668 impi-
 tates tuas. Fausta quidem Sioni prænuntia est, Idu-
 mææ vero contraria: quia dixit ultionem ventu-
 ram super eam. Verum est etiam istud: « Et non ad-
 det ultra, ut migrare te faciat. » Qui enim subjuga-
 verant, prostrati sunt prorsus, et sub dominium
 Persarum redacti. Hunc ergo finem propheta La-
 mentationibus imposuit. Nos vero laudibus offeri-
 mus eum, qui os dedit homini, quiq; docet ho-
 minem scientiam, eo quod hujus etiam prophetæ
 sensum, quatenus assequi nobis licuit, planum
 fecimus, hancque etiam aliis prophetis libris
 adjecimus interpretationem; adeo ut, per gratiam
 ejus, nullam prophetiam interpretationis expertem
 reliquerimus. Obsecro nihilominus eos qui in hunc
 librum incident, ut quæ recte riteque dicta sunt,
 amplectantur: sin erratum sit in aliquo, igno-
 scant. Cum enim simus homines, et perfectione
 egeamus, animi nostri promptitudinem attulimus,
 emolumentum aliquod præstantes iis, qui Dei la-
 borisque sunt studiosi. A quibus petimus, ut in-
 terpretationis operam auxilio precum remunerent:
 quo freti reliquam vitam peragamus, operibus,
 verbis et cogitationibus servientes Deo ac Salva-
 tori nostro, cum quo Patrem, una cum sanctis-
 simo Spiritu, decet gloria et magnificentia, nunc
 et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B αὐτῆν. ⁶⁷ ἦν. Ita B sed ed. prior hab. ἐνῆν. ⁶⁸ καὶ ἀεὶ. B præm. καὶ πάντοτε. ⁶⁹ αἰών. B præm. οὐρανίας.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΙΕΖΕΚΙΗΛ.

669 BEATI THEODORETI

CYRENSIS EPISCOPI

IN DIVINI EZECHIELIS PROPHETIAM

INTERPRETATIO

Joanne Baptista Gabio, Veronensi, interprete.

ARGUMENTUM.

Oculi corporis figurarum et colorum facti sunt iudices; qui, si valeant, recte et vere prorsus iudicant; si vero sint imbecillius affecti, ab officio aberrant, et recti rationem pervertunt. Nam vel penitus non vident, vel alia pro aliis cernentes, eorum quæ conspiciuntur naturam perperam discernunt. Animi autem pars illa, in qua inest videndi vis, quæque oculis hanc ipsam subministrat, alteram quoque accepit ab opifice facultatem, qua non figurarum modo, et colorum, vaporumque et gustuum, atque aliorum hujuscemodi qualitates dijudicat, sed etiam orationes et cogitationes **670** * perpendens, impias a piis distinguit, divinarumque et humanarum discrimen agnoscit, et omnino secundum sapientem Salomonem ^a intelligit parabolam et tenebrosam sermonem, verbaque sapientium et ænigmata. Verum unumquodque horum, cum recte affecta est, et ab incredulitate soluta ac libera, discernit: at ubi talis offusa est caligo, idem quod oculi corporis ipsa sustinet, et alia pro aliis intuetur, vel morbo ~~superante~~ victa nihil omnino videt. In istiusmodi morbum collapsi quidam divinam Scripturam accusare aggressi sunt, et præcipue prophetarum oracula, veluti obscuritate operta. Contra quos merito divus Paulus dixerit: « Quod si opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum ^b. Sapientiam enim loquimur inter perfectos ^c. » Et his ea quoque consentiunt, quæ a Domino et Sal-

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Οι μὲν τοῦ σώματος ὀφθαλμοί, σχημάτων καὶ χρωμάτων ἐδημιουργήθησαν ¹ δικασταί· καὶ δικάζουσιν ὑγιαίνοντες μὲν, ὀρθῶς καὶ μάλα δικαίως· ἀσθενῶς δὲ διατεθέντες, ἀμαρτάνουσι τοῦ προσήκοντος, καὶ σφόδρα τῷ δικαίῳ λυμαινόμενοι· ἢ γὰρ παντελῶς οὐχ ὀρῶσιν, ἢ ἕτερα βλέποντες ἀνθ' ἐτέρων, οὐ διακρίνουσι δικαίως τῶν ὁρωμένων τὴν φύσιν. Τῇ δὲ τῆς ψυχῆς ὀπτικῶν, χορηγεῖ μὲν καὶ τοῦτοις ταύτην αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν· ἐδέξατο δὲ καὶ ἕτερον παρὰ τοῦ δημιουργήσαντος δύναμιν, δι' ἧς οὐ μόνον σχημάτων, καὶ χρωμάτων, καὶ ἀτμῶν, καὶ γεύσεων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων τὰς ποιότητας διακρίνει, ἀλλὰ καὶ λόγοις δικάζει, ἀλλὰ καὶ λογισμοῖς, καὶ τούτων τοὺς δυσσεβεῖς ἀπὸ τῶν εὐσεβῶν διακρίνει, καὶ θείων καὶ ἀνθρωπίνων γινώσκει διαφορὰν, καὶ ἀπαξαρτῶς κατὰ τὸν σοφὸν Σολομῶντα νοεῖ παραβολὴν, καὶ σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα. Ἀλλὰ τούτων ἕκαστον διακρίνει, εὐδιακείμενον, καὶ ἀπιστίας ἀπληλαγμένον· ἀγλῦος δὲ τοιαύτης ἐπιπροσθούσης ταυτὸν ὑπομένει ² τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, καὶ ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων ὀρᾷ, ἢ παντελῶς οὐχ ὀρᾷ, τοῦ πάθους ἐπικρατήσαντος. Ταύτην περιπεσόντες τῇ νόσῳ τινὲς τῆς θείας Γραφῆς κατηγορεῖν ἐπεχείρησαν, διαφερόντως δὲ τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων, ὡς ἀσφελῆ κεκαλυμμένων. Πρὸς οὗς ἂν εἰκότως ὁ θεοπέσιος εἴποι Παῦλος· « Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἔστι κεκαλυμμένον· σοφίαν γὰρ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις. » Συμφωνεῖ δὲ τοῦτοις καὶ τὰ ὑπὸ

* Prov. 1, 6. ^b II Cor. 14, 3. ^c I Cor. 11, 6.

VARIÆ LECTIONES.

¹ ἐδημιούργησαν habet codex 170 apud Lambec., lib. 14. ² In B ascripta est lectio ὑπομένον.

τοῦ Δεσπότου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πρὸς τοὺς ἁγίους ἄποστολους εἰρημένα· Ἐγὼ δέδοται γινώσκειν τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοται· καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων εὐθύς ἐπάγει, ὅτι· Ὁ βλέπωντες οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐ συνιῶσιν. Ἄυτοί γάρ, φησὶν, ἐκόντες ἐπισπῶνται τῆς ἀγνοίας τὸ νέφος· ἐν γὰρ ἐπιστρέψωσι πρὸς Κύριον, ἢ φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. Οὐ τοίνυν πᾶσιν ἐστὶν ἀσαφὴ τὰ θεῖα, ἀλλὰ τοῖς ἐθελοούσιως τυφλώττουσιν· οὓς ἐχρῆν σκοπεῖσαι, καὶ συνιδεῖν, ὅτι τῶν τιμίων οὐδὲν πρόχειρον τοῖς ἀνθρώποις. Τὴν μὲν γὰρ μαργαρίτην ὁ θαλάσσιος κατακρύπτει βυθός, ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς βασιλικῆς ἀλουργίας τὸ ἕνθος· αἱ δὲ χρυσίτιδες καὶ ἀργυρίτιδες φλέβες οὐκ ἐπιπολάζουσιν· τῇ γῆ, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ταύτης συγκαλύπτονται κόλπων· καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις δὲ τὰ τιμιώτερα τῶν χρημάτων ἔνδον ἐν ταμείοις φυλάττομεν, δεσμὰ, καὶ κλειθρα, καὶ σήμαντρα ταῖς θύραις περιτιθέντες· καὶ τῶν βουλευμάτων τὰ σπουδαιότερα τοῖς γνησιωτέροις τῶν φίλων, ἢ τῶν ἀπλῶς ἐκφαινῶν εἰδωμένον. Τούτων δὲ πάντων τῶν εἰρημένων τὰ θεῖα σεβασμιώτερα, καὶ τοσοῦτον κρείττονα, ὅσην τῶν ἐρατῶν τὰ ἄορατα, καὶ τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν, καὶ τῶν βέβητων τὰ μένοντα. Πλείονος τοίνυν προσέχει ταῦτα φυλακῆς ἀξιούσθαι, καὶ Δεσποτικῶς εἰπεῖν, μὴ ῥίπτεσθαι τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων· καὶ γὰρ εὐκαταφρόνητος τῷ ἔντι τῶν προχείρων ἡ κτήσις· τὰ δὲ σὺν πόνοι κτώμενα τριπόθητα, καὶ λίαν ἐράσμια. Πρὸς δὲ τοῦτους καὶ ἕτερον δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅτι τῶν θεῶν προφητῶν οἱ χρησιμοὶ κατηγορίαν μὲν ἔχουσι τῆς Ἰουδαίων κερνωτικῆς, ἀγαθῶν δὲ τοῖς ἔθνεσιν ἐπαγγελίαν προσφέρουσι· καὶ ἀναγκάως ἔδει συνεσκιᾶσθαι τὴν κερνωτικὴν, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ συνήθως δουλεύοντες Ἰουδαῖοι, καὶ τοῖς ἄλλοτριῶσι ἀγαθοῖς ἐπιβουλεύειν τολμῶντες, τὰς ταῦτα σημαίνουσας ἀφανίσωσι βίβλους. Ὅτι δὲ καὶ τοῦτο τῆς δοκούσης αἰτίας ἀσαφείας, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Πάλαι γὰρ ἄδηλα ταῦτα τοῖς Ἰουδαίοις ἔντα ἐτύγγανεν, ἵνα φυλάττηται τῆς κατὰ τῶν ἐθνῶν εὐλογίας ἀνάγκη· ἢ μὴ μῆνη. Ἐπειδὴ δὲ τέλος ἡ πρόρρησις ἔλαβε, καὶ τὰ πράγματα τοῖς γράμμασιν ἠκολούθησε, τὴν κατὰ λοιπὴν σαφὴ καὶ ἄδηλα γέγονε τῶν προφητῶν τὰ θεσπίσματα· οἱ γὰρ τὰς προφητικὰς ἀναγιγνώσκοντες βίβλους, ἐκ τῶν πραγμάτων τὴν ἐρμηνείαν λαμβάνουσι· Μηδεὶς τοίνυν, καὶ μάλιστα τῶν τῆς εὐσεβείας τροφίμων, κατὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος θρασυνέσθω, τοῖς τοῦτου λόγοις ἀσάφειαν ἐπιμεμφόμενος· ἀλλὰ νοῆσαι πρὸς ἱερὸν· ἐπιέμενος λόγους μετὰ τοῦ θεσπεσίου βόατο Δαβὶδ· Ἐκκαλύψον τοὺς ὀφθαλμοὺς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. Ὁ Τεύξεται γὰρ πάντως τῆς αἰτήσεως, ἐπ' ὠφελείαν τὴν γινώσκοντες ἐπαγγελίας. Ταύτην γὰρ καὶ ἡμεῖς τὴν

vatore nostro sanctis apostolis dicta sunt. « Vobis datum est, inquit, nosse mysteria regni, illis autem non est datum ; » causamque docens statim subijcit : « Videntes non vident, et audientes non intelligunt ». Ipsi enim voluntarias, inquit, ad se inscitiae tenebras attrahunt : nam si conversi fuerint ad Dominum, sicut divinus ait Apostolus, auferetur velamen. Non omnibus igitur divina obscura sunt, sed voluntaria cecitate laborantibus, quos animadvertisse et considerasse oportuit, eorum quae pretiosa sunt, in promptu hominibus esse nihil. Margaritam enim, sicuti **671** etiam purpureae vestis regiae florem, maris occultat profundum : et auri argentique venae in terrae superficie non exstant, sed in intimis ejusdem partibus conteguntur. In domibus item pretiosissima quaeque intus in penibus impositis vinculis, seris, sigillis custodimus. Consilia quoque majoris momenti, fidelioribus amicis, non omnibus temere enuntiare consuevimus. Verum hisce omnibus, quae modo diximus, augustiora sunt divina, tantoque praestantiora, quanto et quae sub oculos non cadunt, iis quae conspiciuntur, et quae mente, iis quae sensu comprehenduntur et stabilia fluxis antecellunt. Ea igitur majori custodia digna censeamus, et, ut Domini verbis utar, non sunt projicienda margaritae ante porcos. Etenim revera contemnitur eorum quae sunt in promptu possessio : quae autem labore parta possidentur, jucundissima sunt et amabilissima. Praeterea ad haec quae diximus aliud quoque addendum est, divinorum prophetarum oraculis accusationem Judaeorum iniquitatis contineri, et bona gentibus promitti : ac necessario oportebat veluti obumbratam esse prophetiam, ne usitato invidia morbo laborantes Judaei, et alienis bonis insidias ausi moliri, libros haec significantes deleterent. Atque hanc etiam obscuritatis illius, quae in ipsis videtur inesse, causam fuisse res ipsae testantur. Obscura enim olim haec Judaeis fuere, ut litterarum monumentis prodita benedictionis gentium memoria servaretur. At ubi praedicta eventu comprobata et scripta res consecratae sunt, tunc in reliquum aperta et perspicua facta sunt oracula prophetarum. Quicumque **672** enim propheticos legunt libros, ab ipsis rebus interpretationem percipiunt. Nemo igitur, ex iis praesertim qui sunt pietatis alumni, in divinum Spiritum superbiens, ejus orationes condemnet obscuritatis : verum sacra verba cupiens intelligere, cum divino Davide exclamet : « Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua ». Voti enim compos omnipotens fiet, hanc cognitionem sibi ad utilitatem dari expetens. Hanc

¹ Marc. iv, 41 ; Luc. viii, 10. ² II Cor. iii, 16. ³ Matth. vii, 6. ⁴ Psal. cxviii, 18.

VARIAE LECTIONES.

¹ βλο. Utrouque loco cit. sequit. τοῦ Θεοῦ. ² ἐκείνοις δὲ οὐ δέδοτ. Aliter apud Marc. et Luc. loco cit. ³ ὅτι — συνιῶσιν. Haec ex Luc. viii, 10, desumpta sunt. Ibi tamen leg. ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσιν.

enim nos quoque supplicationem Domino offerentes, qui secundum divinum Davidem ^b cæcos illuminat, et secundum beatum Isaiam ⁱ, eos qui in tenebris et caligine versantur, divini Ezechielis audacter aggrediamur interpretationem, et prophetiæ reconditiora, quantum in nobis est, perscrutari, et quod inde lucri colligitur, id omnibus piis commune proponere tentemus. Age igitur, ante interpretationem summam ipsius percurramus argumentum. Prophetiam suam exorsus est hic propheta, captivitatis Joacimi, qui etiam Jechonias dicitur est ⁱ, anno quinto. Hæc autem captivitas non prima fuit, sicut quibusdam visum est, sed Hierosolymæ tertia, Judæ quarta, omnis vero Israelis sexta. Primus enim Theglathiphasar maximam decem tribuum partem armis cepit ^k; secundus Salmanaasar, Samaria et finitimis urbibus in servitum redactis, discessit ^l; tertius Sennacherim **673** alias Judææ urbes obsidione expugnavit, multosque captivos in exsilium abduxit: ad Hierosolymam autem cum exercitu proficisci multa cum impietate conatus, blasphemiam præmia tulit, et, plaga amisso exercitu, cum paucis in patriam se recepit. Post hunc quartus Nabuchodonosor, anno tertio regni Joacimi filii Josiæ regno potitus, cum magno exercitu in Judæam pervenit, multisque acceptis auri et argenti talentis, captivisque e regio genere compluribus, et, nonnullis sacris vasis correptis impositoque regi tributo, inde profectus est. Brevi autem interjecto tempore, indictum tributum Joacim solvere noluit, et Nabuchodonosor undecimo ejus regni, sui vero imperii octavo anno, rursus ad Hierosolymam adducit exercitum, ac Joacimum interfectum de muro præcipitari jussit, insepultumque diutissime relinquit; et, omnibus quicumque in dignitate constituti erant in servitum redactis, ac reliquis rege constituto Joacimo, qui etiam Jechonias dicitur est (filius autem hic fuit Joacimi), Babylonem se recepit. Tribus autem mensibus, diebus insuper paucis præteritis, cum ipsam cognovisset seditionem concitasse, rursus revertitur, eamque vincit cum haud mediocri multitudine captivum abducit, regemque ejus patrum creat **674** prioris Joacimi fratrem, Josiæ filium, Mathaniam, qui etiam Sedecias appellatus est, ab eo jurejurando accepto, fore eum sibi fidum benevolumque, et stato tempore soluturum tributum. Verum cum hic quoque violato jurejurando tributum reddere nolisset, neque in officio et fide mansisset, sed ad Ægyptios

^b Psal. cxlv, 9. ⁱ Isa. xx, 18. ^j IV Reg. xxiii, xlv. ^k IV Reg. xv, 1 seq. ^l IV Reg. xix, 1 seq.

VARIÆ LECTIONES.

^o σοφίζει. Supra, tom. I, pag. 1568, σοφῶ. juxta rec. lection. loco cit. ^p ἐντεῦθεν συναγ. x. Ita ex B emendatus est verhorum positus. ^q οὗτος ὁ προφ. In hæc verba incidit initium hujus Proœmii in A qui tamen ita habet, ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ προφήτης. ^r τοῦ καὶ Ἰεχονίου. Vid. supra, pag. 629, ad Jer. lvi, 31-34. ^s καθά τισιν ἔδοξ. A καθάπερ ἔδοξεν Ἀπολιναρίῳ τε καὶ Πολυχρονίῳ. ^t δέ. Des. in B. ^u A ἐπιστρατεύσας. ^v A στρατιάν. ^w τέταρτος ὁ. Des. in A. ^x τοῦ. Des. in A. ^y A χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου. ^z βασ. A λαῶ. ^{aa} A et B κελεύει. ^{ab} A καταλείπειν. ^{ac} καὶ. Des. in A. ^{ad} οὗτος ἦν Ἰωακ. A ἦν οὗτος τοῦ Ἐλιακίμ. ^{ae} διελθόντ. Des. in B. ^{af} δέ. A μέντοι. ^{ag} A προτέρως, pro προτέρωσιν, ut videtur. ^{ah} εὖν. A add. ἔμφοτον. ^{ai} πάλ. Des. in A. ^{aj} τῆν. Des. in A.

A Ἰκεταίαν τῷ Δεσπότη προσφέροντες, ὅς σοφίζει ^o τοὺς τυφλοὺς, κατὰ τὸν θεῖον Δαβίδ, καὶ τοὺς ἐν σκότει καὶ τῇ ὀμίχλῃ, κατὰ τὸν μακάριον Ἰσαΐαν, τῆς τοῦ θεοσπετοῦ Ἰεζεκιήλ κατατολήσωμεν ἐρμηνείας, καὶ τῆς προφητείας τὸ βάθος, ὡς ἡμῖν ἐφικτὸν, ἐρευνησαί πειρασώμεθα, καὶ κοινὸν ἅπασιν προδοῖναι τοῖς εὐσεβέσι τὸ ἐντεῦθεν ^p συναγόμενον κέρδος. Φέρε τῶν πρὸ τῆς ἐρμηνείας ἐν κεφαλῇ τὴν ὑπόθεσιν διεξέλθωμεν. Οὗτος ^q ὁ προφήτης ἤρξατο τῆς προφητείας ἐν τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακίμ τοῦ ^r καὶ Ἰεχονίου· αὕτη δὲ ἡ αἰχμαλωσία οὐ πρώτη γεγένηται, καθά ^s τισιν ἔδοξεν, ἀλλὰ τῆς μὲν Ἰερουσαλήμ τρίτη, τοῦ δὲ Ἰουδα τετάρτη, πητὸς δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἕκτη. Πρώτος μὲν γὰρ ὁ Θεγλαθφαλασάρ δορυάλωτον ἔλαβε τῶν δέκα φυλῶν τῶ πλείστον· δεύτερος δὲ ὁ Σαλμανασάρ τὴν Σαμάρειαν, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν ἐξανδραποδίσας πόλεις ἀπέθληεν· τρίτος δὲ ^t ὁ Σαναχηρείμ τὰς μὲν ἄλλας τῆς Ἰουδαίας ἐπολιόρησε πόλεις, καὶ πολλοὺς μετέθηκεν αἰχμαλώτους· ἐπιστρατεύσαι ^u δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις μετὰ πολλῆς δυσσεβείας ἐπιχειρήσας, ἐκομίσαστο τῆς βλασφημίας τὰ ἐπίχειρα, καὶ θελήσας πληγῇ τὴν στρατείαν ^v ἀπολέσας μετ' ὀλίγων τὴν ἐνεγκοῦσαν κατάλαβε. Μετὰ τοῦτον τέταρτος ^w ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακίμ τοῦ ^x υἱοῦ Ἰωσίου βασιλεύσας, μετὰ πολλῆς στρατείας εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀφίκετο· καὶ πολλὰ τάλαντα χρυσοῦ ^y καὶ ἀργύρου λαβὼν, καὶ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους αἰχμαλώτους πολλοὺς, καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἕνια, ἀνέζησεν ἐκεῖθεν δεσμὸν ἐπιθεὶς τῷ βασιλεῖ ^z. Χρόνου δὲ ὀλίγου διαδραμόντος, ὁ μὲν Ἰωακίμ τελέσαι τὸν οὐκ ἐπιθυμῶν οὐκ ἠθέλησε φόρον· ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει τῆς τούτου βασιλείας, ὀγδόῃ δὲ τῆς οἰκειᾶς ἡγεμονίας, πάλιν ἐπιστρατεύει τοῖς Ἱεροσολύμοις· καὶ τὸν μὲν Ἰωακίμ ἀναίρει, καὶ ἀπὸ τοῦ τείχους ῥιφῆναι ἐκέλευσε ^{aa}, καὶ ἄταρον ἐπὶ πλείστον καταλείπει ^{ab} χρόνον· τοὺς δὲ ἐν τέλει πάντας αἰχμαλώτους λαβὼν, καὶ τοῖς ὑπολειφθεῖσι χειροτονήσας βασιλέα Ἰωακίμ, τὸν καὶ ^{ac} Ἰεχονίαν (ὡς δὲ οὗτος ^{ad} ἦν Ἰωακίμ), ἀπέθρεν εἰς Βαβυλῶνα. Τριῶν δὲ μηνῶν πρὸς ὀλίγαις ἡμέραις διελθόντων ^{ae}, στασιάσαντα τοῦτον μαθὼν, πάλιν ἀφικνεῖται· καὶ τοῦτον μὲν πεδήσας μετὰ πλήθους οὐκ ὀλίγου δορυάλωτον ἀπάγει, καθίστησι δὲ ^{af} βασιλέα τὸν τούτου μὲν θεῖον, τοῦ δὲ προτέρου ^{ag} Ἰωακίμ ἀδελφόν, Ἰωσίου δὲ υἱόν, Μαθανίαν, τὸν καὶ Σεδεκίαν, ὄρκους παρ' αὐτοῦ λαβὼν, ὡς καὶ τὴν περὶ αὐτὸν εὐνοίαν ^{ah} φυλάξει, καὶ τὸν δεσμὸν κατὰ καιρὸν ἀποδώσει. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον πάλιν ^{ai} παραβάντος τοὺς ὄρκους, καὶ μῆτε τὸν δεσμὸν ἀποδοῦναι θελήσαντος, μήτε τὴν ^{aj}

εἰσὶν φυλάξαντος, ἀλλ' ²⁹ Αἰγυπτίους προσπεφυ- A
γῶτος, πολλὴν ἀγέρας ³⁰ στρατείαν ἀφίκετο, καὶ
αὐτανδρον τὴν πόλιν λαβὼν, τὰ τε βασιλεία, καὶ τὸν
θεῖον νεῶν, καὶ πᾶσαν λαμπρὰν ³¹ ἐπέπρησεν οἰκίαν·
οὗ δὲ τὴν τοῦ λιμοῦ φθορὰν, καὶ τὴν πολεμικὴν
διαφυγόντας σφαγὴν, ἄπαντας αἰχμαλώτους ἀπήγα-
γεν· καὶ τὰ σκευὴ δὲ ἄπαντα, οὐ μόνον ὅσα ἐξ ὕλης
ἀργύρου ³² καὶ χρυσοῦ ἐπεποιήθη, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ
χαλκοῦ κατασκευασμένους κίονας, καὶ τ' ἄλλα πάντα
μετεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα. Ἡ Ἰερωνίου τοίνυν
αἰχμαλωσία οὐ πρώτη ἦν, ὡς τισιν ἔδοξεν, ἀλλὰ τῶν
Ἱεροσολύμων τρίτη· καὶ τοῦτο ἡμᾶς καὶ ἡ τετάρτη
τῶν Βασιλείων διδάσκει, καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ
βίβλος, καὶ ὁ θεὸς Δανιὴλ ὁ προφήτης· οὕτω γὰρ
καὶ τῆς προφητείας ἀρχεται· « Ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς
βασιλείας Ἰωακείμ βασιλέως Ἰουδα, ἦλθε Ναβουχο-
δονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ³³ εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ
ἐπολιόρκει αὐτήν, καὶ ἔδωκε Κύριος ἐν τῇ ³⁴ χειρὶ
ἐκείνου τὴν Ἰωακείμ βασιλέα Ἰουδα, καὶ ἀπὸ μέρους
τῶν σκευῶν οἴκου τοῦ Θεοῦ· » καὶ μετ' ὀλίγα· « Καὶ
εἶπε, φησὶν, ὁ βασιλεὺς Ἀσφανάς ³⁵, τῷ ἀρχιευνούχῳ
αὐτοῦ, εἰσαγαγεῖν ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας
τῶν ³⁶ υἱῶν Ἰσραὴλ ³⁷ καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς
βασιλείας. Πρώτῃ τοίνυν τῶν Ἱεροσολύμων αἰχμαλω-
σία ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει γεγένηται τῆς βασιλείας Ἰωα-
κείμ· τοῦτο δὲ πρῶτον ἔτος τῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορ
βασιλείας. Καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκει προφη-
τικῆς λέγων οὕτως ³⁸· « Ἐν τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ τῆς
βασιλείας ³⁹ τοῦ ⁴⁰ Ναβουχοδονόσορ ἐνυπνιάσθη ἐν-
ύπνιον. » Δευτέρῳ δὲ αἰχμαλωσία, ὡς ἔφη, γεγένη-
ται ἐν τῷ ἐνδέκατῳ μὲν ἔτει τῆς τοῦ Ἰωακείμ βασι- C
λείας, ὀδύμῳ δὲ τῆς τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἡγεμονίας·
τρίτῃ ⁴¹ δὲ ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς Ἰερωνίου τοῦ
Ἰωακείμ βασιλείας, ἐνάτῳ δὲ τῆς τοῦ Ναβουχοδονό-
σορ ἡγεμονίας. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ταῦτα σαφῶς καὶ
ὁ μακάριος Ἱερემίας ὁ προφήτης, καὶ βῆδιον τῷ
βουλομένῳ τοὺς χρόνους συναγαγεῖν, καὶ ἐξ ἐκείνου
τοῦ προφήτου σαφῶς ταῦτα καταμαθεῖν. Οὐκοῦν Ἰε-
ζεκιή· τῆς προφητείας ἤρξατο ἐν τῷ πέμπτῳ ἔτει
τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακείμ, τοῦ καὶ Ἰερωνίου· πέμ- C
πτῳ δὲ ἦν ἔτος καὶ τῆς Σεδεκίου βασιλείας ὃς ἀντὶ
τοῦ Ἰερωνίου τῶν Ἰουδαίων ἐπεχειροτόνητο βασιλεὺς.
Ἐταῖ δὲ ⁴² δυοκαίδεκα πρότερος ὁ Δανιὴλ τῆς προ-
φητείας ἤρξατο· κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, οὗτοι
μὲν ἐν Βαβυλῶνι προσητεύον· ἐν δὲ τῇ Ἰουδαίᾳ D
Ἱερემίας, καὶ Σοφονίας, καὶ Οὐρίας ὁ Σαμαίτου.
Ἀλλὰ πάλιν κάκεινοι πρεσβύτεροι οὐ μόνον τοῦ Ἰε-
ζεκιή, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δανιήλ· ἐν γὰρ τῷ τρισκαίδε-
κίῳ ἔτει τῆς Ἰωσίου βασιλείας ἤρξατο τῆς προφη-
τείας ὁ μακάριος Ἱερემίας, καὶ ὁ Σοφονίας δὲ ἐπὶ
Ἰωσίου τοῦ βασιλέως πεποιῆσθαι τὴν προφητείαν

confugisset, rursus coacto exercitu invasit urbem :
qua cum hominibus capta, regiam et sacrum Dei
templum, atque adeo omnem splendidam domum
combussit : quique fami et hostium cædi evase-
rant, eos omnes captivos abduxit, vasaque omnia,
non solum quæ ex auri argentique materia confe-
cta erant, sed etiam columnas ex ære constructas,
in Babylonem cum aliis omnibus deportavit. Ca-
ptivitas itaque Jechoniæ non fuit prima, ut qui-
busdam visa est, sed Hierosolymorum tertia : quod
nos quartus quoque Regnorum, et Paralipomenou
liber docet ; divinus quoque Daniel propheta, qui
suam prophetiam sic exorditur : « Anno tertio re-
gni * Joacimi regis Judæ, venit Nabuchodonosor rex
Babylonis Hierosolymam, et obsedit eam, et dedit
B Dominus in manum ejus Joacimum regem Judæ,
et partem vasorum domus Dei ». » Et paulo post :
« Et dixit, inquit, rex Asphanetz principi eunu-
chorum suorum, ut introduceret de filiis captivi-
tatis Israelis, et **675** de semine regni ». » Primo
igitur Hierosolyma capta est anno tertio regni
Joacimi, qui primus fuit annus regni Nabuchodo-
nosoris. Atque hoc ipsum nos idem propheta do-
cet, cum dicit : « Anno secundo regni Nabuchodo-
nosoris somniavit somnium ». » Iterum capta est
undecimo regni Joacimi anno, ut modo dixi, octavo
vero imperii Nabuchodonosoris. Tertio, primo
anno regni Jechoniæ, Joacimi filii, nono imperii
Nabuchodonosoris. Atque hæc aperte nos docet
beatus Jeremias propheta : et facile est, si quis
velit tempora colligere, ex illo quoque propheta
hæc aperte percipere. Ezechiel igitur prophetiam
exorsus est anno quinto captivitatis Joacimi, qui
Jechonias etiam dictus est : quintus item annus
hic fuit regni Sedeciae, qui pro Jechonia Judæorum
rex fuerat declaratus. Duodecim vero annis prior
Daniel prophetiam exorsus erat p. Per eadem autem
tempora, hi quidem in Babylone prophetabant,
in Judæa autem Jeremias, et Sophonias, et Urias
Samæi. Sed isti rursus majores natu non solum
Ezechiele, sed etiam ipso Daniele. Anno enim de-
cimo tertio regni Josiæ beatus Jeremias suæ pro-
phetiæ fecit initium, et Sophonias Josia rege pro-
phetasse dicitur. Urias autem Samæi, cum re-
gnante priore Joacimo prophetasset, **676** et futu-
ras calamitates prædixisset, injustam illius cæde
necem sustinuit. Eorum igitur qui captivitatis
tempore prophetarunt, postremus est divinus Eze-
chiel propheta. Argæus autem, et Zacharias, et
Malachias, post reditum prophetandi munus ob-
ierunt. Videt vero hic propheta divinas revelatio-

* Dan. i, 1, 2. ° ibid. 3. • Dan. ii, 1. p ibid.

VARIE LECTIONES.

²⁹ ἀλλ' Αἴγ. προσπ. Des. in A. ³⁰ Α ἐγείρας στρατιάν. ³¹ λαμπ. Des. in A. ³² Α ἀργυρίου καὶ χρυ-
σίου. ³³ Βαβυλῶνος. Des. in A. ³⁴ τῇ. Des. in A. ³⁵ Ἀσφ. Des. in A ; sed apud LXX. præm. τῷ.
³⁶ τῶν. A præm. καί. ³⁷ Ἰσραήλ. In B supra lineam scriptum est Ἱερουσαλήμ. ³⁸ Α οὕτως. ³⁹ βασι-
λείας. In B supra lineam scriptum est αἰχμαλωσίας. ⁴⁰⁻⁴¹ τοῦ. Des. in A et infra Dan. loco cit. ⁴¹ τρίτη
-- ἡγεμ. Des. in A. ⁴² δέ. Des. in B.

nes metus et horrois plenas : vaticinatur autem non solum Judæorum excidium, sed etiam Tyriorum, et Sidoniorum, aliorumque allophyliorum Moabitum, et Ammanitarum, et Idunæorum, prætereaque Ægyptiorum. Prædicit quoque fore ut a servitute Judæi vindicentur, et sacrum Dei templum ædificent, et alia infinita, quæ singula in commentariis, ne jam argumentum prolixius fiat, attingemus. Ipsum igitur prophetæ Deum per prophetam deprecari, ut intelligendi nobis munus impertiatur, age, interpretationem exordiamur.

Ἰουδαίων ἀπαλλαγῆν, καὶ τοῦ θεοῦ νεὼν οἰκοδομῆσαι⁴⁷, καὶ ἄλλα μυρία, ἃ τῆ κατὰ μέρος ἐρμηνείᾳ⁴⁸ φυλάξομεν, ἵνα μὴ τὴν⁴⁹ ὑπόθεσιν εἰς μῆκος ἐκτείνωμεν⁵⁰. Αὐτὸν τοίνυν⁵¹ τὸν τοῦ προφήτου Θεὸν διὰ τοῦ προφήτου παρακαλέσαντες⁵² τοῦ τῆς γνώσεως ἡμῖν μεταδοῦναι χαρίσματος, φέρε⁵³ τῆς ἐρμηνείας ἀψώμεθα.

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ B Σαμεύς. ⁴⁸ Ἄγγ. — προεφ. Des. in A. ⁴⁹ A μόνων. ⁵⁰ Ἰουδ. A præm. τῶν. ⁵¹ A οἰκοδομῆν. ⁵² ἐρμ. In A ponitur post φυλάξομεν, his insuper additis, colo præmisso : ἀλλὰ τούτων μὲν ἀλείς, quod leg. esse puo ἄλις. ⁵³ τὴν ὑπόθ. In A ponitur post ἐκτείνωμεν. ⁵⁴ ἐκτ. In A sequitur, ἀρξόμεθα δὲ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας. ⁵⁵ τοίνυν τόν. Des. in A. ⁵⁶ παρακ. τοῦ. Des. in A. ⁵⁷ φέρε τῆς ἐρμ. ἀψώμεθα. Des. in A.

TOMOS A'.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

VERS. 1. *Et factum est anno tricesimo, quarto mense, quinto (die) mensis.* Quibusdam visus est tricesimus jubilæi annus esse. Jubilæum autem vocant Judæi, quinquaginta **677** annorum numerum. Sicut enim Romani quindecim annis temporis conversionem notant, ita Judæi quinquaginta. Quinquaginta horum illi tricesimum annum esse prophetiæ tempus dixere. Ego vero, primum in annalibus temporum, accurate investigato tempore, comperi Jechoniæ captivitatis annum quintum non cum tricesimo jubilæi, sed cum vicesimo quinto consentire. Deinde cum animadvertissem neminem unquam sanctorum prophetarum hoc tempus declarasse, perscrutatus comperi captivitatis hunc esse annum tricesimum. Paulo post enim hic idem propheta dormire jubetur ¶ in dexterum latus, et suscipere peccata domus Judæ per quadraginta dies, si diem pro anno computaveris. Cum igitur considerassem septuaginta annis clementem Dominum Judæ captivitatem desinuisse, et quadra-

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α' Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει, ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί, πέμπτῃ τοῦ μηνός. Τισὶν ἔδοξε τὸ τριακοστὸν ἔτος τοῦ Ἰωθηλαίου εἶναι· Ἰωθηλαῖον δὲ καλοῦσιν Ἰουδαῖοι τὸν τῶν πενήκοντα ἔτων ἀριθμὸν. Καθάπερ γὰρ Ῥωμαῖοι κατὰ πέντε καὶ δέκα ἔτη τὴν ἀνακύκλωσιν ἀριθμοῦσι τοῦ χρόνου, οὕτως Ἰουδαῖοι κατὰ πενήκοντα. Τούτων τῶν πενήκοντα ἔτων τριακοστὴν ἐνιαυτὸν ἔφασάν τινες εἶναι τῆς προφητείας τὸν χρόνον. Ἐγὼ δὲ πρῶτον μὲν ἐν τοῖς χρονικοῖς ἐπιζητήσας τὸν χρόνον, εἶρον⁵⁸ τῆς αἰχμαλωσίας Ἰερονίου τὴν πέμπτον ἐνιαυτὸν, οὗ τῷ τριακοστῷ τοῦ Ἰωθηλαίου, ἀλλὰ τῷ πέμπτῳ ἔτει καὶ εικοστῷ σύγχρονον. Ἐπειτα σκοπήσας, ὡς οὐδεὶς τῶν ἁγίων C προφητῶν τοῦτον τὸν χρόνον παρεδήλωσε πώποτε, ἐρευνήσας εὔρον τῆς αἰχμαλωσίας τοῦτο τὸ ἔτος τριακοστὸν. Μετ' ὀλίγα γὰρ αὐτὸς οὗτος ὁ προφήτης ἀνακλιθῆναι κατὰ τοῦ πλευροῦ τοῦ δεξιοῦ προστάττει, καὶ λαβεῖν τοῦ Ἰουδα τὰς ἀμαρτίας ἡμέρας τεσσαράκοντα, τῆς ἡμέρας εἰς ἐνιαυτὸν λογιζομένης.

¶ Ezech. iv, 4.

VARIE LECTIONES.

⁵⁸ B τῶρον.

Σκοπήσας οὖν, ὡς ἔτεσιν ἑβδομήκοντα τὴν αἰχμαλω-
 σίαν Ἰούδα περιώρσειεν ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης,
 καὶ ὅτι τεσσαράκοντα τοῖς ἑβδομήκοντα ὑπολέλειπται
 ἔτη, συνειδὼν ὅτι τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ προφήτης τῆς
 αἰχμαλωσίας εἶναι φησιν. Ἀναποδίξων δὲ, καὶ τὸν
 χρόνον ἀναζητῶν, εὗρισκω τὴν αἰχμαλωσίαν οὐ πρὸ
 τριάκοντα γεγενημένην ἑτῶν, ἀλλὰ πρὸ τριῶν καὶ
 δέκα ἑτῶν. Ἄλλ' ἀγαθὸς ὢν καὶ φιλόανθρωπος ὁ Θεὸς,
 ἐκ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως, οὐκ ἐκ τῆς τῶν πρα-
 γμάτων ἐκδόσεως, τὸν τῆς παιδείας χρόνον εἰσθεν
 ἀριθμεῖν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου πεποίηκεν
 Ἄβραάμ. Εἰρηκῶς γάρ, ὅτι « Πάροικον ἔσται τὸ
 σπέρμα σου ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ ⁶⁷,
 καὶ κακώσουσιν αὐτὸ ἔτη ⁶⁸ τετρακόσια, οὐκ εἴασεν
 παρ' Αἰγυπτίοις τοῦτον ἅπαντα διατελέσαι τὸν χρό-
 νον, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἀριθμεῖ τὸν τῶν τετρα-
 κοσίων ἑτῶν ἀριθμὸν· καὶ ⁶⁹ ἐπὶ τοῦ Νῶε δὲ εἰκοσι
 καὶ ἑκατὸν ἔνιαυτὸν προροσεύλαν εἰς μεταμέλειαν
 δεδωκώς, τῆς παρανομίας τὴν ἐπίδοσιν θεασάμενος,
 οὐκ ἀνέμεινε τὸ τῆς ἀποφάσεως τέλος, ἵνα παύσῃ
 τῆς ἀμαρτίας τὸν δρόμον. Οὕτω τοίνυν κἀνταῦθα τῶν
 τριάκοντα ἑτῶν τὸν ἀριθμὸν εὐρήσομεν, ἀρχὴν τοῦ
 ἀριθμοῦ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ ποιησάμενοι. Κατ-
 εφηφίσαστο δὲ ὁ Θεὸς Ἰουδαίων αἰχμαλωσίαν καὶ
 δουλείαν ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἰωσίου βασι-
 λείας. Χελκίου γάρ τοῦ ἀρχιερέως συγκεχωρισμένον ⁷⁰
 τὸν Μωσαϊκὸν εὐρηκότες νόμον (τοσαύτη γάρ Ἰου-
 δαία ⁷¹ ἔκράτει παρανομία, ὡς καὶ λήθη παντελεῖ
 τὰ θεῖα παραδοθῆναι), εἶτα τοῦ βασιλέως τοῦτον ἀνα-
 γνόντος, καὶ σκοπισαντος, ὡς ἀντικρούς ἐναντία τῷ
 νόμῳ τὰ παρὰ τοῦ λαοῦ τολμώμενα, καὶ τούτου
 χάριν λίαν ἐκδειματωθέντος ⁷², καὶ τὸν ἀρχιερέα
 παρακαλέσαντος ὡς τὸν Θεὸν καταστήσαι, φικ-
 νεῖται μὲν ὁ ἀρχιερεὺς πρὸς Ὀλδᾶν τὴν προφήτιν,
 εἰσεδῆ γυναικα καὶ τῶν θείων φύλακα νόμων· ἡ δὲ
 ἔνθους γενομένη, καὶ τοῦ θείου Πνεύματος πλήρης,
 εἶπε ⁷³ πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ λέγει Κύριος ὁ Θεὸς
 Ἰσραὴλ· Εἴπατε τῷ ἀνδρὶ τῷ ἀποστειλαντι ὑμᾶς
 πρὸς με· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω κακὰ ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον,
 καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐν αὐτῷ, πάντας τοὺς
 λόγους τοῦ βιβλίου οὗ ἀνέγνω ὁ βασιλεὺς Ἰούδα·
 ἀνθ' ὧν ἐγκατέλιπόν με, καὶ ἐθυμίασαν θεοὺς ἑτέροισ,
 ἵνα παροργίσωσι με ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν
 αὐτῶν· καὶ ἐκκαυθήσεται ὁ θυμὸς μου ἐν τῷ τόπῳ
 τούτῳ, καὶ οὐ σβεσθήσεται· πρὸς δὲ τὴν βασιλέα
 Ἰούδα, τὸν καὶ ἀποστειλαντα ὑμᾶς τοῦ ἐκζητῆσαι
 τὸν Κύριον, οὕτως ⁷⁴ ἔρειτε πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ λέγει
 Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Ἀνθ' ὧν ἤκουσας τοὺς
 λόγους ⁷⁵ μου, καὶ μετεμελήθη ⁷⁶ ἡ καρδία σου, καὶ
 ἐνετράπησ ὁ πρὸ προσώπου μου, ὡς ἤκουσας ὅσα ἐλά-
 λησα ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦν-

A ginta annos ipsis septuaginta deesse, cognovi, pro-
 phetam captivitatis tricesimum annum esse dixisse.
 Retro autem numerans, tempusque inquirens,
 comperio, non ante triginta, sed ante tredecim annos
 captivitatem contigisse. Sed benignus et hominum
 amator Deus, a sententia sua, non a rerum.
 ipsarum eventu, castigationis tempus numerare
 consuevit. Ita etiam tempore patriarhæ Abrahami
 fecit: cui cum dixisset: « Peregrinum erit semen
 tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti,
 et affligent quadringentis annis », non permisit
 eos hoc **678** omne tempus degere apud
 Ægyptios, verum a sententia sua quadringentos
 annos numerat: Noachi quoque tempore, cum ad
 poenitentiam centum viginti annos prævivisset,
 conspecto iniquitatis incremento, haud expectavit
 sententiæ finem, ut peccati progressionem com-
 primeret. Ita hic quoque reportiens triginta annorum
 numerum, si a Dei sententia numerandi initium
 faciamus. Condemnavit autem Deus Judæos ad
 captivitatem et servitutem decimo octavo anno
 Josiæ regni. Nam cum Chelcias princeps sacerdotum
 defossam comperisset Mosaicam legem (tantum enim
 Judæorum iniquitas ceperat incrementi, ut omnia
 divina obliuioni prorsus tradita essent), deinde eam
 rex legisset, animadvertissetque, ea quæ populus
 auderet, aperte legi esse contraria, et idcirco haud
 mediocri lætore affectus, sacerdotum principem
 jussisset operam dare, ut Deus placaretur: confert
 se princeps sacerdotum ad Oldam prophetissam,
 piam mulierem, quæque divinas leges observaret.
 Quæ, divino instinctu concitata, divinique Spiritus
 plena, dixit ad eum: « Hæc dicit Dominus Deus
 Israelis: Dicite viro qui misit vos ad me: Ecce ego
 adduco mala super locum istum, et super habitantes
 in eo, omnia verba libri quem legit rex Judæ, quia
 dereliquerunt me, et sacrificaverunt diis alienis,
 ut irritarent me omnibus operibus manuum suarum:
 et accendetur indignatio **679** mea in loco hoc, et
 non exstinguetur. Regi autem Judæ, qui misit vos
 ut consuleretis Dominum, sic dicetis: Hæc dicit
 Dominus Deus Israelis, pro eo quod audisti verba
 mea, et poenituit cor tuum, et confusus es a facie
 D mea, ut audisti quæcunque locutus sum super
 locum istum, et super habitantes in eo, ut fierent
 in interitum, et scidisti vestimenta tua, et flevis-
 ti coram me, etiam ego audiui, dicit Dominus. Nonne
 sic? Ecce ego appono te ad patres tuos, et addu-
 ceris ad sepulcrum tuum in pace, et non videbunt
 oculi tui omnia mala quæ ego adduco super lo-

¹ Gen. xv, 13.

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ αὐτό. Supra, tom. I, pag. 78, αὐτούς, juxta rec. lectionem loco cit. Ita quoque deinde, post κακώσουσιν. ⁶⁸ Deest h. l. καὶ ταπεινώσουσιν, ante ἔτη τετρ. ⁶⁹ καὶ ἐπὶ τοῦ. Ita B pro τῷ, ut hab. edit. prior. ⁷⁰ B συγκεχωρισμένον, sed supra lineam scriptum est συγκεχωρισμένον. ⁷¹ B Ἰουδαίων. ⁷² ἐκδ. Ita B, sed ed. prior hab. ἐκδειματωθέντος. ⁷³ εἶπε. B ἔφη. ⁷⁴ B οὕτω καὶ. ⁷⁵ Supra, tom. I, pag. 549, τῶν λόγων. ⁷⁶ μετεμ. Supra, loco cit., ἠπάλυνθη, juxta rec. lectionem.

cum istum, et super habitantes eum ². » Atque hæc item Paralipomenon liber docet ⁴. Hæc autem gesta et dicta sunt, anno decimo octavo regni Josiæ, qui unum et triginta regnavit annos. A decimo octavo ⁵ igitur usque ad tricesimum primum anni intersunt quatuordecim. Post hunc vero, regnavit Joachas menses tres, qui cum hisce annis conjungendi sunt, propterea quod octavo mense decimi octavi anni edita est prophetia. Deinde conjungentea cum prioribus illos undecim annos Joacimi, viginti quinque comperiemus. Tres vero Jechoniæ menses, et dies paucos, pro his rursus mensibus qui decrant decimo octavo anno, computabimus : et annis viginti quinque addeates quinque captivitatis **680** Jechoniæ, triginta annorum numerum deprehendemus. Ita etiam septuaginta captivitatis annorum veritatem poterimus percipere. Nam a decimo octavo regni Josiæ usque ad primum Cyri Persarum regis, quo regnante primum fuit reditus, septuagesimus annus expletur. Qui vero desolationis templi septuaginta annos numerare velit, is incipiat ab undecimo anno Sedeciaë (tunc enim sacrum Dei templum incensum fuit), desinatque anno secundo Darii Hystaspis, quo regnante omni studio templum instaurarunt, et opus ad exitum perductum est. Ait igitur propheta :

λέως, ἐφ' οὗ ἡ πρώτη ἀνάκλησις γέγονεν, ὁ ἑβδομηκοντοῦτης συμπληροῦται χρόνος. Τῆς δὲ τοῦ ναοῦ ἐρημίας τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ὁ βουλούμενος ἀριθμῆσαι, ἀρξάσθω μὲν ἀπὸ ἑνδεκάτου ἔτους Σεδεκίου · τῆς καὶ τὰς ὀλίγας ἡμέρας · καταλήξῃ δὲ εἰς τὸ δεύτερον ἔτος Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, ἐφ' οὗ μετὰ σπουδῆς ἀπάσης τὸν θεῖον ἀνεδειμάντο νεῶν, καὶ τέλους τὸ ἔργον τετέυχηκεν · λέγει τοίνυν ὁ προφήτης, ὅτι.

Tricesimo anno, quarto mense, quinto (die) mensis, ego eram in medio captivitatis super fluvium Chobar, et aperti sunt caeli, et vidi visionem Dei. (Vers. 2.) Quinto mensis : hic annus quintus captivitatis Joacimi regis. Nos vero ipse quoque aperte docuit, haud simpliciter captivitatis annum quintum, sed captivitatis Joacimi regis esse. Hic autem (ut dixi) Jechonias fuit, qui tres menses et paucos insuper dies regnavit. Hujus enim pater Joacimus anno regni sui undecimo Hierosolymis interfectus est. Apertos autem fuisse caelos dixit, non vere, neque re ipsa, sed spirituali contemplatione. « Et vidi, inquit, visionem Dei, » non essentiam Dei, sed visionem, **681** revelationem quamdam, et veluti expressam effigiem, quæ ab humana natura comprehendi posset. « Et eram in medio captivitatis, » pins cum impiis, cum injustis justus. Tanta enim Domini benignitas est, ut peccatorum

• IV Reg. xxii, 15-20. • II Paral. xxxiv, 23-28.

VARIE LECTIONES.

⁶⁸ Supra, loco cit. ἐνοικούντας. ⁶⁹ οὕτως; Aliis pro signo interrogandi apponitur colon. Ita quoque supra, loc. cit. ⁷⁰ B ἀπαχθήση. Supra, loco cit., erat, συναχθήση, juxta rec. lect. ⁷¹ ἐγώ. Des. loco cit. ⁷² τόπον. Loco cit. leg. οἶκον. ⁷³ B Ἰωάχαζ. ⁷⁴ Χοβάρ. In A ad marginem notatum est, βαρυσμός. Ita incipit scholion, quod ex cod. Jes. olim Marchaliano, ad h. l. attulit Montf. in Hexapf. ⁷⁵ ὄρ. Ita A et B. Sed rec. lectio h. l. est ὀράσεις. ⁷⁶ A τὸ ἔτος τὸ πέμπτον. ⁷⁷ καί. In A ponitur post ἡμᾶς. ⁷⁸ ἀπλῶς. Ita ex B emendata lectio Sirm. αὐτό, cui etiam repugnabat Gabii interpretatio. ⁷⁹ ἑνδεκάτῳ, sed contra IV Reg. xxiii, 36, et II Paral. xxxvi, 5 (juxta LXX)

α τας ⁶⁸ ἐν αὐτῷ, τοῦ γενέσθαι εἰς ἀφανισμόν, καὶ διέβρηξας τὰ ἱμάτιά σου, καὶ ἐκλαυσας ἐνώπιόν μου, καὶ ἐγὼ ἤκουσα, φησὶ Κύριος · οὐχ οὕτως ⁶⁹; Ἰδοὺ ἐγὼ προστίθωμί σε πρὸς τοὺς πατέρας σου, καὶ ἐπαχθήσῃ ⁷⁰ εἰς τὸν τάφον σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ οὐκ ὄνεται οἱ ὀφθαλμοὶ σου πάντα τὰ κακὰ ἃ ἐγὼ ⁶⁸ ἐπάγω ἐπὶ τὸν τόπον ⁶⁹ τοῦτον, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικούντας αὐτόν. » Ταῦτα δὲ καὶ ἡ τῶν Παραλειπομένων βίβλος διδάσκει. Ἐπραχθή δὲ ταῦτα καὶ ἐβρέθη ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωσίου · ἐν δὲ καὶ τριάκοντα ἐβασίλευσεν ἔτη. Ἀπὸ τοίνυν τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἕως τοῦ τριακοστοῦ πρώτου γίνονται ἔτη τεσσαρακαίδεκα · μετὰ δὲ τούτου Ἰωάχαζ ⁷¹ τρεῖς μῆνας ἐβασίλευσεν, οὓς δεῖ τοῖς αὐτοῖς συνάψαι τοῖς ἔτεσι, διὰ τὸ τῷ ὀγδοῦ μηνὶ τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἔτους γεγενῆσθαι τὴν προφητείαν· εἶτα τοῦ Ἰωακίμ ἑνδεκα τοῖς προτέροις συνάψαντες ἔτεσιν, εὐρήσομεν πέντε καὶ εἴκοσι. Τοὺς δὲ τρεῖς μῆνας τοῦ Ἰεχονίου καὶ τὰς ὀλίγας ἡμέρας, πάλιν ἀντὶ τῶν ὑπολοιπῶν μηνῶν τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου ἔτους ἀντεισάζομεν. Τοῖς δὲ πέντε καὶ εἴκοσι τὰ πέντε τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Ἰεχονίου προσθετικότες τὸν τῶν τριάκοντα ἐτῶν εὐρήσομεν ἀριθμόν· οὕτω καὶ τῶν ἑβδομήκοντα τῆς αἰχμαλωσίας ἐτῶν τὸ ἀψευδὲς καταλαβεῖν δυναθόμεθα. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὀκτωκαιδεκάτου τῆς Ἰωσίου βασιλείας μέχρι πρώτου Κύρου τῶν Περσῶν βασιλείας

Τῷ τριακοστῷ ἔτει, ἐν τῷ τετάρτῳ μηνὶ, πέμπτῃ τοῦ μηνός, ἐγὼ ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Χοβάρ ⁷², καὶ ἠροίχθησαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἶδον ὄρασιν ⁷³ Θεοῦ. (β'.) Πέμπτῃ τοῦ μηνός · τοῦτο πέμπτον ⁷⁴ ἔτος τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακίμ τοῦ βασιλέως. Σαφῶς δὲ καὶ ⁷⁵ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐδίδαξεν, ὅτι οὐ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπλῶς ⁷⁶ πέμπτον ἔτος, ἀλλὰ τῆς Ἰωακίμ τοῦ βασιλέως αἰχμαλωσίας· οὗτος δὲ, ὡς ἔφη, Ἰεχονίας ἦν τρεῖς μῆνας βασιλεύσας, καὶ ὀλίγας ἡμέρας· ὁ γὰρ τούτου πατὴρ Ἰωακίμ ἑνδεκάτῳ ⁷⁷ ἔτει τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐν Ἱεροσολύμοις ἐσφάγη. Ἀνεψχθῆναι δὲ τοὺς οὐρανοὺς ἔφη, οὐκ ἀληθεῖς καὶ πράγματι, ἀλλὰ πνευματικῆ θεωρίᾳ· « Καὶ ἶδον, φησὶν, ὄρασιν Θεοῦ. » Οὐκ οὐσαν Θεοῦ, ἀλλ' « ὄρασιν » ἀποκάλυψιν τινα, καὶ οἶονεῖ ἀνατύπωσιν, τὴν ἐφικτὴν ἀνθρωπείᾳ φύσει. « Καὶ ἤμην ἐν μέσῳ τῆς αἰχμαλωσίας. » Ὁ εὐσεβὴς μετὰ τῶν δυσσεβῶν, μετὰ τῶν

καρδίων ὁ δίκαιος. Τοσαύτη γὰρ ἡ τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπία, ὡς τῶν ἀμαρτωλῶν ἔνεκεν ἀνιαιροῖς ἐκδίδουσι καὶ συμφοραῖς τοὺς οἰκέλους θεράποντας.

γ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰεζεκιήλ υἱὸν Βουζί ἐν Ἰερουσαλὴμ, ἐν γῆ Χαλδαιῶν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Χοβάρ. Διπλοῖς κομῆ χάρισμασιν, ἰερωσύνη⁷⁷, καὶ προφητεία· ἀμφοτέρω δὲ δῶρα τοῦ Πνεύματος· λέγει δὲ καὶ τὴν χώραν, καὶ τὸν τόπον, ἵνα τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἡξιώθη, καλλὰ διὰ τούτων παραδηλῶν· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ θεῖον ἀπεργασθεῖν, οὐκ ἐν μόνῳ Ἱεροσολύμοις ἔχον τὴν ἐξουσίαν οὐδὲ μόνων Ἰουδαίων δεσπόζον, ἀλλὰ πάντων ὑπάρχον καὶ ποιητής, καὶ πρύτανις· δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἀβήτην ἀγαθότητα, ὅτι καὶ αἰχμαλωσίᾳ παραδούς ἀτημελήτους οὐκ ἔβ, ἀλλὰ προμηθείας ἀπάσης καὶ τῆς προσηκούσης ἀξιοῖ κηδεμονίας. Παρ' ὕδατα δὲ τῆς θεωρίας αὐτῶν ἀξιοῖ, προσημαίνων ἀπάντων ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν διὰ τῆς τοῦ ὕδατος καλιγγενεσίας ἐσομένην τοῖς εὐσεβέσι θεογνωσίαν προδηλῶν⁷⁸. Οὕτω καὶ ὁ θεοπέσιος Δανιὴλ παρ' ὕδατα τῆς θείας ἐκείνας ἐθεώρησεν ὄρασεις, καὶ ὁ νομοθέτης Μωσῆς παρὰ τὴν ὕδην ῥητοῖς δι' ὕδατων τῆς σωτηρίας τετύχηκεν· οὕτω κἀκεῖν αὐτὸ τὸ φέρεσθαι καὶ τὸ ὕδωρ τὸν γάμον προῦξινεν· τοῦτο δὲ καὶ τοῖς πρὸ αὐτοῦ πατριάρχαις, οὐ τῷ Ἰακώβ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰσαὰκ συνέβη⁷⁹. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπανέλθωμεν· οὔτε γὰρ ἐπὶ ταῦτα τὴν ὁρμὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος ἔχει. « Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου. » Τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν οὕτως ἐκάλεσε. Καὶ γὰρ ὁ θεοπέσιος Παῦλος ἀντιταίνοντι τῷ Ἐλύμα παιδεύων ἐπιφέρει, οὕτως ἔφη· « Ἰδοὺ χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ ἐσθ' ὑπὸ πλάτης, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ. » Τοῦ δὲ θεοῦ Πνεύματος ἦν ἐνέργεια, ὡς αὐτὸς ὁ Παῦλος φησιν, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ. « Ἐγένετο ἐπ' ἐμέ, φησὶ, χεὶρ τοῦ⁸⁰ Κυρίου. »

δ. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ πνεῦμα ἐξαιρῶν ἤρχετο ἀπὸ βορρᾶ, καὶ νεφέλη μεγάλη ἐν αὐτῷ⁸¹, καὶ⁸² φάγγος κύκλω αὐτοῦ, καὶ κύρ ἐξαστράπτων⁸³. Ἀναγκαῖον πρότερον τὴν τῆς ἀποκαλύψεως αἰτίαν εἰπεῖν, εἴθ' οὕτω κατὰ μέρος τὴν ἐρμηνείαν ἐπαγαγεῖν. Πολλοὶ κατὰ τὸν καιρὸν τούτου ψευδοπροφήται τοῖς προφήταις ἀντέλεγον· καὶ τοῦτο μάλιστα ἡμᾶς ὁ μακάριος Ἱερεμίας διδάσκει. Τοῦ γὰρ Θεοῦ κλειοφθεῖν αὐτὸν κλελεύσαντος, καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, Ἀνανίας τις ψευδοπροφήτης ταῦτα συντρέψας, ἀντέλεγεν τοῖς ὑπὸ τοῦ προφήτου λεγομένοις, ἀντικρυς ψευδόμενος, καὶ βῶν, ὅτι οὐ μόνον ἡ πόλις ἀνάστατος οὐ γενήσεται, ἀλλὰ καὶ οἱ ἤδη πρότερον αἰχμάλωτοι γεγονότες, οὐκ εἰς μακρὰν ἐπανήξουσι. Διὸ πλέον ὁ Δεσπότης ἀγανακτήσας Θεὸς σιδηρὰ δεσμὰ ἐπιθήνηκε

A causa famulos suos supplicis et calamitatibus vexari sinat.

VERS. 3. Et factum est verbum Domini ad Ezechielum filium Buzi sacerdotem, in terra Chaldaeorum, super fluvium Chobar. Duobus donis gloriatur, et sacerdotio, et prophetia (utraqve autem sunt Spiritus dona), et mentionem facit regionis et loci ubi divinam revelationem conspexerit, multa per hæc significans. Primum, Numen divinum incircumscriptum esse, quod non in solis Hierosolymis potestatem haberet, neque solis Judæis dominaretur, sed omnium effector esset et moderator. Deinde hoc ineffabilem ejus bonitatem indicat, quia quos captivos tradidit, eos haud negligit, sed omni providentia decentique cura prosequitur. Ad aquas vero eum hac visione dignatur, omnium hominum salutem præsignificans, et pila per aque regenerationem, tribuendam Dei cognitionem declarans. Ita etiam divinus Daniel prope aquas visiones illas divinas conspexit: et legislator Moses ad ripam projectus, per aquam salutem est consecutus. Ita rursus ipse puteus et aqua nuptias conciliavit: quod item superioribus patriarchis, non Jacobo tantum, sed etiam Isacco usu venit. Verum ad interpretationem revertamur: neque enim in præsentī 692 hoc est orationis institutum. « Et fuit super me manus Domini. » Divini Spiritus efficaciam ita vocavit. Etiam divus Paulus, resistentem Elymam castigans, ita dixit: « Ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem ad certum usque tempus. » Divini autem Spiritus erat efficacia, ut ipso Paulus ait, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Dei. « Fuit super me, inquit, manus Domini. »

VERS. 4. Et vidi, et ecce ventus auferens veniebat ab aquilone, et nubes magna in eo, et splendor in circuitu ejus, et ignis fulgurans. Necesse est prius revelationis causam explicare, deinde sigillatim hæc interpretari. Multi hoc tempore falsi prophetæ prophetis contradicebant, quod nos maxime docet beatus Jeremias. Cum enim vincula ferre ipsum Deus jussisset, et regis ac totius populi captivitatem prædicere, Ananias quidam pseudopropheta his contritis contradicebat iis quæ a propheta dicerentur, aperte mentiens, et exclamans, non modo urbem non eversum iri, sed eos etiam qui prius captivi fuerant propediem redituros esse. Quare amplius indignatus Deus pro lignis jubet ut ferrea sibi vincula circumdet, et iis qui in Judæa erant obsidionem prænuntiet, et servitutum: ca-

⁷⁷ Act. xiii, 11. ⁷⁸ Rom. xv, 19. ⁷⁹ Jerem. xviii, vel juxta LXX, xxxv, 35.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ἱερως. B præm. καί. ⁷⁸ B παραδηλῶν. ⁷⁹ συνέβη. Des. in B, colo ad Ἰσαὰκ appposito. ⁸⁰ τοῦ. Des. in B. ⁸¹ ἐν αὐτῷ. Abest ab Hebr. ⁸² καί—ἐξαστρ. Alius verborum positus juxta Hebr. ⁸³ ἐξαστρ. Hebr. excipiens sese, s. continuus

ptivis vero in Babylonem abductis scribat, ut domus ædificent, et vineta conserant, septuaginta quippe annorum lata sententia certa et mendacio carente. **683** Oportebat igitur non solum in Judæa Jeremiam hæc dicere et scribere, sed eos etiam qui captivi abducti fuerant, per eos prophetas, qui apud ipsos erant, hæc intelligere. Videt igitur propheta excidium quo Hierosolyma funditus perdenda esset. Hoc enim significat, « ventus auferens veniebat ab aquilone, » vel, ut Symmachus ait, « cum impetu flans. » Significat autem venti vis Babylonii impetum; et « maxima nubes, » hastarum et jaculorum, omnisque generis telorum copiam et inundationem; « ignis vero fulgurans, » non solum incussum terrorem, sed etiam urbis demolitionem igne factam; « splendor autem in circuitu, » Dei gloriam, quæ se per supplicium ostendit. Nam quia nec beneficiorum fructum perceperunt, neque ex illis beneficiorum auctorem intelligere voluerunt, per supplicium cognitionem adipiscuntur. Idcirco etiam clamant: « Post captivitatem meam respici. » — « Et in medio ejus quasi aspectus electri in medio ignis, et splendor in eo. » Hactenus igitur omnem nobis revelationem declaravit: deinceps eam secundum partes explicare incipit. αὐτῷ. » Μέχρι μὲν οὖν τούτου τὴν ἀποκάλυψιν ἡμῶν μέρος ἐξήγησιν ἔρχεται.

Vers. 5. Et in medio quasi similitudo quatuor animalium. Animal rationis particeps dicitur et homo et angelus, sed alter rationale mortale, alter rationale immortale, animal est. Quis autem possit revelationem aperte declarare, cum ipse propheta in ejus enarratione defatigatus fuerit? Non enim simpliciter quatuor se animalia conspexisse dixit, neque item similitudinem animalium, sed « tanquam similitudinem quatuor animalium; » ita ut perspicuum sit, non ipsas vidisse **684** divinos prophetas eorum quæ cerni nequeunt naturas, sed similitudines, et formas ab eo qui magna largitur ad unumquemque usum ostensas. Narrat igitur nobis etiam conspectorum a se animalium figuras.

Hæc enim visio, inquit, ipsorum: similitudo hominis in eis. **Vers. 6-8.** Et quatuor facies uni, et quatuor alæ uni. Et crura eorum recta, et pennati pedes eorum, et scintillæ ut æs fulgurans, et leves alæ eorum. Et manus hominis sub alis eorum in quatuor partibus ipsorum. Formam igitur eorum quæ conspexit, rectam esse ait, et homini similem, et unumquodque quadruplici facie, et quatuor alis præditum

γ Jerem. xxix, 1 seqq. vel juxta LXX, xxxvi, 1 seqq.   ζ Jerem. xxxi, vel juxta LXX, xxxviii, 19.

VARIÆ LECTIONES.

^α μέντοι. B τῶν. ^β τῶν—πανωλ. B τὴν καταληφθῆσιν τὰ Ἱεροσόλυμα πανωλεθρίαν. ^γ Σύμμ. B προεμ. δ. ^δ B μετενόησαν. ^ε καὶ — αὐτῷ, Des. in Hebr. ^ς ἐν. Rec. lectio est ἐπ'. ^ζ καὶ πτερ. οἱ πόδες αὐτ. Hebr. et planta pedum eorum erat sicut planta pedis vituli. ^η καὶ — χαλκός. Hebr. et fulgebant juxta aspectum æris politii. ^θ Rec. lectio ἐξαστράπτων. ^ι καὶ — αὐτῶν. Des. in Hebr. Pro κοῦφαί alii leg. ἐλαφροί apud LXX. ^κ αὐτ. Desunt h. l. quædam ex fine vers. 8, quæ una cum initio vers. 9, des. etiam in cod. Vat. Plenior est lectio A et cod. Alex. Ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν καὶ εἰς πτέρυγας αὐτῶν τῶν τεσσάρων, Ἐχόμενα ἑτέρα τῆς ἑτέρας, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν οὐκ, κ. τ. λ.

αὐτῷ ἀντὶ τῶν ξυλλίων παρακελεύεται, καὶ τοῖς μὲν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὴν πολιορκίαν καὶ τὸν ἀνδροποδισμόν προαγορεύσαι, γράψαι δὲ τοῖς ἐν Βαβυλῶνι δορυαλώτοις, καὶ οἰκίας οἰκοδομήσαι, καὶ ἀμπελώνας φυτεῦσαι ὡς τῆς τῶν ἐβδομήκοντα ἐτῶν ἀποφάσεως ἀψευδοῦς ὑπαρχούσης. Ἐδει τοίνυν μὴ μόνον ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὸν Ἱερεμίαν ταῦτα λέγειν καὶ γράφειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ διὰ τῶν παρ' αὐτοῖς προφητῶν ταῦτα μαρτυρεῖν· ὁρᾷ μέντοι ^α ὁ προφήτης τῶν ^β Ἱεροσολύμων γεννησομένην τὴν πανωλεθρίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Πνεῦμα ἐξαίρον ἤρχετο ἀπὸ βορρᾶ, » ἢ, ὡς Σύμμαχος ^γ ἔφη, « καταγιγίζον· » σημαίνει δὲ ἡ τοῦ πνεύματος σφοδρότης τοῦ Βαβυλωνίου τὴν ἐφοδον· ἡ δὲ « μεγίστη νεφέλη, » τῶν δοράτων, καὶ τῶν ἀκονῶν, καὶ τῶν παντοδαπῶν βελῶν τὸν κατακλισμὸν· τὸ δὲ « ἐξαστράπτων πῦρ, » οὐ μόνον τὸ ἐπαγόμενον ὄρος, ἀλλὰ καὶ τὸν διὰ τοῦ πυρὸς γενόμενον τῆς πῦλως ἀφανισμόν· τὸ δὲ « φέγγος τὸ κύκλω, » τὴν ἐπιφανομένην διὰ τῆς τιμωρίας τοῦ Θεοῦ ὄδξαν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἐβεργείων οὐκ ἀπάναντο, οὐδὲ συνιδεῖν ἐξ ἐκείνων τὸν ἐβεργῆτην ἠθέλησαν, διὰ τῆς τιμωρίας εἰσδέχονται τὴν ἐπίγνωσιν· διὰ καὶ βοῶσιν· « Ὑστερον αἰχμαλωτίας μου μετενόησα ^δ. » — Καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, ὡς ὄρασις ἡλέκτρον ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς, καὶ ^ε φέγγος ἐν ὁμοῦ πᾶσαν ἐδήλωσεν· ἐντεῦθεν δὲ ἐπὶ τὴν κατὰ

ε'. Καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων. Ζῶον καλεῖται λογικόν, καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἄγγελος· ἀλλ' ὁ μὲν λογικὸν θνητὸν, ὁ δὲ λογικὸν ἀθάνατον. Τίς δ' ἀνδραγαθῆς σαφῶς ἐρμηνεύσαι τὴν ἀποκάλυψιν, αὐτοῦ τοῦ προφήτου περὶ τὴν διήγησιν ἀτονήσαντος; Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἔφη τέσσαρα θεοῶν: ζῶα, οὕτε μὴν ὁμοίωμα ζώων, ἀλλ' « ὡς ὁμοίωμα τεσσάρων ζώων· » ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι οὐκ αὐτὰς ἐθεώρουν τῶν ἀοράτων τὰς φύσεις οἱ θεσπέσιοι προφήται, ἀλλ' εἰκάσματα τινὰ καὶ ἐκτυπώματα εἰς χρεῖαν ἐκάστην ὑπὸ τοῦ μεγαλοδύρου δεικνύμενα· λέγει τοίνυν ἡμῖν καὶ τῶν ὀφθέντων αὐτῷ ζώων τὰ σχήματα.

Αὕτη γάρ, φησὶν, ἡ ὄρασις αὐτῶν, ὁμοίωμα ἀνθρώπου ἐν ^α αὐτοῖς. (ς.) Καὶ τέσσαρα πρόσωπα τῷ ἐνὶ, καὶ τέσσαρες πτέρυγες τῷ ἐνὶ. Καὶ ^β τὰ σκέλη αὐτῶν ὀρθά, καὶ πτερωτοὶ οἱ πόδες αὐτῶν, καὶ ^γ σπινθῆρες ὡς ἀστράπτων ^δ χαλκός, καὶ ^ε κοῦφαί αἱ πτέρυγες αὐτῶν. Καὶ χεῖρ ἀνθρώπου ὀποκάτωθεν τῶν πτερυγῶν αὐτῶν ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν ^ς. Τὸ μὲν οὖν εἶδος τῶν ὀφθέντων ὁρίσιν

εἶναι φησ., καὶ ἀνθρώπων ἰοικός· τετραπρόσωπον δὲ ἕκαστον, καὶ τετραπτέρυγον, ἰσαριθμούς δὲ ταῖς πτέρυξι καὶ χεῖρας ἔχειν ἔφη, πλήρεις δὲ πτερῶν καὶ τοὺς πόδας εἶναι. Παραδηλοῖ δὲ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τε προσώπων, καὶ τῶν πτερύγων, τῶν τὸ θεῖον σχῆμα φερουσῶν δυνάμεων, τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ τὴν πάντοτε διήκουσαν ἐποψίαν. Τὸ δὲ ὑπόπερον σημαίνει τῆς φύσεως αὐτῶν τὴν ἐξύτητα· οἱ δὲ τῶν λαμπροτάτων χαλκῶ ἰοικότες σπινθῆρες, τὴν φαειρότητα αὐτῶν τῆν τοῦ φρονήματος σημαίνουσι καθαρότητα· αἱ δὲ ὑπὸ τὰς πτέρυγας κεκρυμμέναι χεῖρες, ἀγαι·

θ. Ὅτι ἐπιστρέφοντο ἐν τῷ βαδίζειν αὐτὰ, ἕκαστος κατέναντι τοῦ προσώπου αὐτῶν ἐπορεύετο. Ἀνθρώπος μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ βόρειον μέρος ὄδου, εἶτα ἐθέλων ἐπὶ τὸ νότιον μετασθῆναι, ἀναγκαστικῶς ἐπιστρέφεται ἐν πρόσωπον ἔχειν ἰαχῶν· οἷς δὲ τὰ πρόσωπα τῶν τεσσάρων τῆς οἰκουμένης κλιμάτων ἰσάριθμα, οὐκ ἔστι νότιον οὐδὲν, ἀλλὰ πανταχοῦ πρόσωπον πάντα ἐφαρᾶ⁶⁶, καὶ οὐ· ἂν ἐθέλει βαδίζον, καὶ μεταθέσει οὐ δέδμενον.

ς. Καὶ ὁμοίως, φησὶ, τῶν προσώπων αὐτῶν, πρόσωπον ἀνθρώπου, καὶ πρόσωπον λέοντος, ἐκ δεξιῶν τοῖς τέσσαρσι, καὶ πρόσωπον ἀετοῦ τοῖς τέσσαρσι, καὶ πρόσωπον μύσου ἐξ ἄριστερῶν τοῖς τέσσαρσι· ταῦτα ὅτι τὰ πρόσωπα αὐτῶν. Ἀλλὰ μηδεὶς ἐπέσθω ὀρθῶν καὶ ζῶων ἀδύτων εἰκόνας ἔχειν τὰς ἀοράτους δυνάμεις· ἕτερα γὰρ διὰ τούτων ἀνιτίτεται· διὰ μὲν τοῦ λέοντος, βασιλείαν· βασιλευδὸν γὰρ τὸ ζῶον· διὰ δὲ τοῦ μύσου, τὴν ἱερωσύνην· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀρχιερέως εἰς προσεφέρετο μύσος· διὰ δὲ τοῦ ἀετοῦ, τὴν προφητείαν· ὑψιπέτης γὰρ τὸ ζῶον, καὶ λίαν ἐξυδερκής· τοιαύτη δὲ ἡ προφητεία, ὑψηλὴν ἔχουσα τὴν θεωρίαν, καὶ πόρρωθεν τῆ ἐσόμενα προορώσα. Διδάσκει τοίνυν διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι πάντα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, μετὰ τῶν οὐρανῶν ἡγεμόνων, τῷ παμβασιλεῖ τῶν ὄλων ὑπόκειται, καὶ ὅτι τοσούτοις χάρισμασι τὸ ἀνθρώπινον ὅτι κτισθῆναι γένος.

ς. Καὶ αἱ πτέρυγες, φησὶν, ἐκτεταμέναι ἀνωθεν τοῖς τέσσαρσιν, ἐκάστῳ δύο συνεζυγμέναι πρὸς ἀλλήλους, καὶ δύο ἐπεκάλυπτον ἐπάνω τοῦ σώματος αὐτῶν. Ἀλλοῖο δὲ διὰ τούτων, ὡς οὐδὲ ταῖς θεαῖς δυνάμεις πάντα καταληπτὰ, ἀλλὰ τὰ μὲν ὄφρα, τὰ δὲ κειμυμένα· καὶ ὅτι τοὺς κειμυμένους οὐκ ὑπερβαίνουσιν ὄφρα· ἀλλὰ τὰς μὲν δύο πτέρυγας ἐκτείνουσι, τῇ δευτερευμένῃ ἐντροφῶντες θεωρία· ταῖς δὲ δύο τὸ σῶμα συγκαλύπτουσι, στέργοντες τῶν κεκρυμμένων τὴν ἀγνοίαν, καὶ οὐ φιλονεικοῦντες μαθεῖν, ἀ μὴ θέμις μαθεῖν.

β. Καὶ ἕκαστος κατὰ πρόσωπον αὐτῶν ἐπορεύετο· οὐ ἂν ἦν τὸ πνεῦμα ἐπορεύοντο⁶⁷,

A totidemque numero manus quot alas habere dixit, ac pedes alis plenos. Declarat autem, per quatuor numero facies et alas earum potestatum, quæ divinam vehunt figuram, omnium regis Dei quocunque pertinentem providentiam. Quod autem pennis fuerint præditæ, naturæ ipsarum significat acumen : et scintillæ splendidissimo similis aeri, splendorem et mentis indicant puritatem ; manus vero alis absconditæ, invisibilem et variam indicant efficacitatem. His subjicit :

την ἀόρατον καὶ ποικίλην ἐνέργειαν. Τούτοις ἐπι-
Vers. 9. Non revertebantur cum ambularent ipsa, unumquodque ante faciem suam gradiebatur. Homo enim ad borealem partem incedens, cum postea vult ad australem transire, necessario convertitur, qui unam tantum faciem est sortitus. Sed cui tot sunt numero facies, quot partes orbis terræ, huic australe nihil est : sed ubique factes illius omnia intuetur, quocunque voluerit incedere, neque indigens conversione.

Vers. 10. Et similitudo, inquit, facierum eorum, facies hominis, et facies leonis a dexteris, ipsæ quatuor, et facies aquilæ, illis quatuor, et facies vituli a sinistris, ipsæ quatuor : hæc facies ipsorum. At nemo existimet bestiarum et animantium rationis expertium imagines habere invisibiles potestates, siquidem his alia inveniuntur. Per leonem enim regnum (nam animal regium est) significatur ; per vitulum sacerdotium, nam pro principe sacerdotum vitulus unus offerebatur ; et per aquilam prophetia declaratur : est enim animal in sublime volans, visuque acerrimo. Et prophetia humilismodi est, quæ sublimia contemplanis longissimè prospicit futura. Docet igitur per ea quæ dicta sunt, omnem humanam naturam, una cum propriis ducibus, omnium regi omniumque auctori subjectam esse, eumque tot donis humanum genus instruxisse.

Vers. 11. Et alæ, inquit, extensæ super quatuor, unumquodque duæ, conjunctæ altera ad alteram, et hæc cooperiebant super corpus eorum. His declarat, ne a divinis quidem potestatibus omnia comprehendi, sed alia ipsis perspicua esse, alia ignota, nec eas sibi positos terminos transgredi : sed duæ alas, concessio sibi contemplandi munere, exultantes extendunt, et dualis corpus contingunt, eorum quæ occulta sunt ignoracione contentæ, neque contententes, ut ea percipiant, quæ percipere nefas est.

Vers. 12. Et unumquodque coram facie sua gradiebatur : quocunque erat spiritus ambulabant, nec

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ κλιμ. B τμημάτων. ⁶⁷ B ἐφορών. ⁶⁸ καὶ πρ. ἀετοῦ τοῖς τέσσα. Hæc apud LXX sequuntur post ἐξ ἄριστερῶν τοῖς τέσσαρσι, juxta Hebr. ⁶⁹ ταῦτα — αὐτῶν. Des. apud LXX, et juxta Hebr. pertinent ista ad vers. 11. ⁷⁰ B ἀνθρώπινον. ⁷¹ πτέρ. Apud LXX, sequi αὐτῶν, juxta Hebr. ⁷² Rec. lectio est ἐκατέρω. Ita quoque A. ⁷³ Rec. lectio quam etiam A agnoscit, est ἐκάτερον. ⁷⁴ A et B αὐτοῦ, juxta rec. lectionem. ⁷⁵ ἐπορ. Apud LXX et in A præm. πορευόμενον.

revertentur. Potestatum invisibilium statim in omnibus obedientiam significat, et quod constitutam viam minime reliquerint. Quod ipsum divinus quoque David docet, cum dicit : « Benedicite Domino, omnes angeli ejus, potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus^a. »

Vers. 13, 14. *Et in medio animalium, quasi visio carbonum ignis ardentium, quasi visio lampadarum discurrentium per medium animalium, et splendor ignis, et de igne egrediebatur fulgur. Et animalia currebant, et revertentur, quasi species bezec.* Hoc autem Symmachus interpretatus est, « sicut species radii fulguris. » Terribilis contemplatio, et horro- ris plena, et pœnas præsignificans. Kieniu carbones ignis, et discurrerentes lampades, et inde emissa conuscatio, et huc atque illuc animalium cursus, et a cursu emissus splendor, futura mala declarant. Hæc enim beatus David in pœnis numerat, nunc dicens : « Grando, et carbones ignis^b; » nunc vero : « Cadent super 687 eos carbones ignis^c. » Et alio loco : « Fulgura multiplicavit, et conturbavit eos^d. » Et alibi : « Fulgura conuscationem tuam, et dissipabis eos; emitte sagittas tuas, et conturbabis eos^e. »

Vers. 15, 16. *Et vidi, et ecce rota una super terram conjuncta animalibus quatuor. Et species rotarum, et formatio ipsarum, sicut species Tharsis.* Secundum Symmachum vero, « sicut visio hyacinthi. » — Et similitudo in quatuor, et aspectus ipsarum, et opus ipsarum unum. » Rotam unam in unoquoque animalium conjunctam contemplabatur, quæ hyacinthi similitudinem haberet : nullumque se in ipsis discrimen conspexisse dixit, sed plane similes illas quatuor inter se fuisse. Aspectus enim ipsarum, inquit, et opus ipsarum unum, perinde ac si esset rota in rota.

Vers. 17, 18. *In quatuor partes earum ambulabant, neque revertentur cum ambularent ipsæ, neque dorsa earum. Et altitudo erat illis, et terribiles erant.* Quemadmodum animalia dicit quatuor vultus habentia, ut omnes in partes pertingentem Dei inspectionem per hæc declararet oratio : ita etiam rotarum speciem interpretatur. Perinde ac si esset, inquit, rota in rota. Hoc autem facile poterit inspicere, si quis duos circulos ratione sibi

καὶ οὐκ ἐπέστρεφον. Τὴν ἐν ἄκασιν εὐπειθειαν τῶν ἀοράτων δυνάμεων σημαίνει, καὶ ὅτι τὴν τεταγμένην ὁδὸν οὐ κατελίμπανον. Ταῦτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ διδάσκει, λέγων· Ἐὐλογεῖτε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχυρί, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ. »

ιγ', ιδ'. Καὶ ἐν μέσῳ τῶν ζώων, ὡς ὄρασις ἀνθρώπων πυρὸς κινωμένων, ὡς ὄψις λαμπάδων συστρεφόμενων ἀναμέσον τῶν ζώων, καὶ φέγγος τοῦ πυρὸς, καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξεπορεύετο ἀστραπή. Καὶ τὰ ζῶα ἔτρεχον, καὶ ἀνέκαμπτον, ὡς εἶδος τοῦ βεζέκ. Τοῦτο δὲ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν, « ὡς εἶδος ἀκίντου ἀστραπῆς. » Θεωρεῖ τὴ θεωρία, καὶ φρικτῆς μεστῆ, καὶ τιμωρίας ἀπειλήν προσημαίνουσα· οἱ γὰρ τοῦ πυρὸς ἀνθρώποι, καὶ αἱ συστρεφόμεναι λαμπάδες, καὶ ἡ ἐκείθεν ἀφιεμένη ἀστραπή, καὶ ὁ τῆδε κάκιστος τῶν ζώων δρόμος, καὶ ἐκ τῶν δρόμων ἑκπεπομένη ἀγλή, τῶν ἔσομένων κακῶν ὑπάρχει δηλωτικὰ· ἐν γὰρ τιμωρίας τούτῳ¹¹ καὶ ὁ μακάριος τάττει¹² Δαβὶδ, νῦν μὲν λέγων, « Χάλαρα καὶ ἀνθρώποι πυρὸς· » νῦν δὲ, « Πεσοῦνται ἐπ' αὐτοὺς ἀνθρώποι πυρὸς¹³· » ἐτέρωθι δὲ, « Ἀστραπὴς ἐπλήθυνε, καὶ συνετάραξεν αὐτούς· » καὶ ἀλλαχοῦ, « Ἀστραφὸν ἀστραπὴν σου¹⁴, καὶ σκορπίεις αὐτούς· ἐξπόστειλον τὰ βέλη σου, καὶ συνταράξεις αὐτούς. »

ιε', ις'. Καὶ εἶδον¹⁵, καὶ ἰδοὺ τροχὸς εἰς ἐπὶ τῆς γῆς ἐχόμενος¹⁶ τῶν ζώων τοῖς τέσσαρασι. Καὶ τὸ εἶδος τῶν τροχῶν, καὶ ἡ ποίησις αὐτῶν, ὡς εἶδος θαρσεῖ¹⁷. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον, « ὡς ὄρασις ὑακίνθου. » — « Καὶ ὁμοιωμα ἐν¹⁸ τοῖς τέσσαρασι, καὶ ἡ ὄρασις αὐτῶν, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἓν. » Ἐν ἐκάστῳ τῶν ζώων ἓνα τροχὸν ἐπόμενον ἐθεώρει εἶδος ὑακίνθου ἔχοντα· οὐδεμίαν δὲ διαφορὰν εἶπεν ἐν αὐτοῖς τεθεῖσθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀλλήλοις ἰοεῖναι τοὺς τέσσαρας. Ἡ ὄρασις γὰρ αὐτῶν, φησὶ, καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἓν, καθὼς ἂν εἴη τροχὸς ἐν τροχῷ.

ιζ', ιη'. Ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν ἐπορεύοντο, καὶ οὐκ ἐπέστρεφον ἐν τῷ κορεύεσθαι αὐτούς¹⁹, οὐδὲ²⁰ οἱ ῥῶτοι αὐτῶν. Καὶ ὕψος ἦν αὐτοῖς, καὶ φοβεροὶ ἦσαν²¹. Ὅσπερ τὰ ζῶα τετραπρόσωπα λέγει, τὴν πάντοσε διήκουσαν ἐποψίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τούτων τοῦ λόγου παραδηλοῦντος· οὕτως καὶ τῶν τροχῶν ἐρμηνεύει τὸ εἶδος, ὡς ἂν εἴη, φησὶ, τροχὸς ἐν τροχῷ· τοῦτο δ' ἂν τις κατεῖδεν δυνηθεῖται, δύο κύκλους πῶ λόγῳ παραλαβῶν, καὶ τὸν ἕτερον τῷ

^a Psal. cii, 20. ^b Psal. xvii, 13. ^c Psal. cxxxix, 11. ^d Psal. xvii, 15. ^e Psal. cxliiii, 6.

VARIE LECTIONES.

^a Καὶ — ἀνθρ. *Hebr.* Similitudo autem animalium et aspectus eorum erant sicut carbones, etc. ^b ὡς. Alii ponunt post ὄρασις. ^c Καὶ — βεζέκ. Ita quoque cod. Alex. cum A et B, sed in cod. Vat. des. vers. 14. ^d ὡς — βεζ. *Hebr.* secundum aspectum fulguris. ^e B τὸν δρόμου. ^f B ταῦτα. ^g τάττει. B λέγει, ascripta tamen lectione nostra. ^h πυρὸς. *Des.* supra, tom. I, pag. 1541. ⁱ σου. *Des.* supra, tom. I, pag. 1555. ^j εἶδ. *Hebr.* vidi animalia ista. ^k ἐγ.— τέσσαρασι. *Hebr.* prope animalia ista, ad quatuor eorum facies. ^l καὶ ἡ π. αὐτῶν. *Des.* apud LXX, sed in Compl. leg. καὶ ποίημα αὐτῶν. ^m θαρσε. *Hebr.* berylli. Alii aliter. ⁿ B ἓν, juxta rec. lect. ^o καὶ — ἓν. *Aliter* οἱ LXX. ^p Rec. lectio est, αὐτά. ^q οὐδὲ οἱ v. αὐτ. Hæc apud LXX et juxta *Hebr.* constituunt initium vers. 18. ^r x. φοβ. ἦσαν. *Des.* apud LXX, existat autem apud *Hebr.*

ἑτέρῳ σταυροειδῶς ἐκείρας· τὸ γὰρ τοιοῦτον σχῆμα, A
καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς κείμενον ἕδρας, τὴν ἐπὶ τὰ τέσσαρα
μέρη κίνησιν ἐπιδέχεται, ἕψον, φημι, καὶ τὸ
ἐσπίριον, τὸ τε βόρειον καὶ τὸ νότιον. Τοῦτο τοίνυν ὁ
μακάριος προφήτης φησὶ, Καθὼς ἂν εἴη τροχὸς ἐν
τροχῷ, ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη αὐτῶν ἐπορεύοντο, καὶ
οὐκ ἐπίστρεφον ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτούς· τὸ γὰρ
τοιοῦτον σχῆμα οὐ δεῖται μεταστροφῆς· εἰς ἕκαστον
γὰρ τῶν κλιμάτων ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἕδρας κινούμενον
βόρειως ὄρμη. Καὶ τοῦτο δὲ ὡσαύτως τὴν πανταχοῦ
τοῦ Θεοῦ παρουσίαν σημαίνει, παχύτερον καὶ σωμα-
τικώτερον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν τούτων
θεωρηθέντων· «Καὶ ἶδον αὐτούς²⁴, καὶ ἰδοὺ οἱ νῶτοι
αὐτῶν κλήρεις ὀφθαλμῶν κυκλόθεν ταῖς τέσσαρασι.»

Θ-κα'. Καὶ ἐν τῷ πορεύεσθαι τὰ ζῶα, ἐπορεύ- B
οντο οἱ τροχοὶ ἐκείμενοι αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ ἐξαιρεῖν
τὰ ζῶα ἀπὸ τῆς γῆς, ἐξήρνοντο οἱ τροχοί. Οὐδ' ἂν
ἦν ἡ νεφέλη, ἐκεί ὄρμη²⁵ τὸ πνεῦμα τοῦ πορεύε-
σθαι· ἐπορεύοντο τὰ ζῶα, καὶ οἱ τροχοὶ ἦροντο
σὺν αὐτοῖς, διότι πνεῦμα ζωῆς ἦν ἐν τοῖς τροχοῖς.
Ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὰ ἐκπορεύοντο, καὶ ἐν τῷ
δοστέλαι αὐτὰ εἰστέλεισαν, καὶ ἐν τῷ ἐξαιρεῖν
αὐτὰ ἀπὸ τῆς γῆς ἐξήρνοντο σὺν αὐτοῖς, ὅτι
πνεῦμα ζωῆς ἦν ἐν τοῖς τροχοῖς. Τοῦτο σαφῶς
ἡμεῖς ὁ μακάριος διδάσκει Παῦλος, τῶν ἀοράτων
φύσεων καταλέγων τὰτάγματα καὶ ταῖς ἄλλαις
δυνάμεσι καὶ θρόνοις τινὰς συγκατατάκτων²⁷. «Ἐν
αὐτῷ γὰρ, φησὶν, ἐκτίσθη τὰ πάντα· τούτεστι, ἐν
τῷ Χριστῷ· εἴτε²⁸ ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι,
εἴτε Ἐξουσίαι, εἴτε Ἄγγελοι, εἴτε Δυνάμεις· πάντα ἐν
αὐτῷ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται.» Οὐκοῦν καὶ οἱ θρόνοι
λογικῶν ἔστι καὶ ἀσώματον σύστημα· δὲ καὶ ὁ προ-
φήτης λέγει, ὅτι πνεῦμα ζωῆς ἦν ἐν τοῖς τροχοῖς,
ἔθεν καὶ αὐτόματος ἦν κίνησις²⁹, καὶ θελοῦσιος·
ὅτε γὰρ βυθὸς τις καὶ ζυγὸς τοῖς ζώοις ἐπέκειτο·
ἀλλ' ἤγειτο μὲν ἡ νεφέλη, τὸ δὲ βλαῖον ἐκεῖνο καὶ
σφοδρῶν ἠκολούθει πνεῦμα. Τὸ θεῖον ὄχημα αὐτόμα-
τον ἔθει, τῶν μὲν ζώων προηγουμένων, τῶν δὲ τρο-
χῶν αὐτομάτως κινουμένων, καὶ ἐπὶ τὰ τέσσαρα μέρη
ἀπειροστροπεῖ φερομένων. Οἱ γὰρ νῶτοι αὐτῶν, φησὶ,
κλήρεις ὕπῃρχον ὀφθαλμῶν, τούτεστι, γνώσεως ἦσαν
ἀνεκπλήτοι· τοῦτο δὲ καὶ ἡ τῶν Χερουβὶμ ἐρμηνεία
θαλεῖ· εἰς γὰρ τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταφερόμενον
κλήθει· γνώσεως ἐρμηνεύει τὸ ἄνομα.

κβ-κε'. Καὶ ὁμοίωμα, φησὶν, ὑπὲρ κεφαλῆς αὐ- D
τῶν τῶν ζώων ὡσεὶ στερεῶμα, ὡς ὄρασις κρυ-
σταλλοῦ φοβεροῦ³⁰, ἐκτεταμένον ὑπὲρ κεφαλῆς
αὐτῶν ὑπεράνωθεν. Καὶ ὑποκάτω τοῦ στερεώ-
ματος αἱ πτέρυγες αὐτῶν ἐκτεταμέναι, πτερυ-
σόμεναι³¹ ἐκατέρα³² πρὸς τὴν ἐκατέραν· ἐκάστω³³

tingat, alterumque in altero crucis instar interse-
rat. Talis enim figura, etiam in eadem sede posita,
in quatuor partes motum admittit, 688 orientem,
inquam, et occidentem, aquilonarem, et australem.
Hoc itaque beatus propheta ait, Perinde ac
si esset rota in rota, in quatuor partes earum
ambulabant, et non revertebantur cum ambularent
ipsæ. Ejusmodi enim figura conversione non indi-
get: nam in unamquamque cæli regionem ab eadem
sede mota facile fertur. Atque hoc illdem
Deum ubique præsentem esse significat, his cras-
sius, propter humanam imbecillitatem, et magis
corporeo modo conspectis: «Et vidi, inquit, ipsas,
et ecce dorsa ipsarum plena oculis, in circuitu
quatuor illorum.»

Vers. 19-21. *Et cum ambularent animalia, am-
bulabant etiam rotæ conjunctæ ipsis: et cum attol-
lerentur animalia de terra, attollebantur etiam rotæ.
Ubiunque erat nubes, illuc concitabatur spiritus
ambulare: ambulabant animalia, et rotæ incedebant
cum ipsis, quia spiritus vitæ erat in rotis. Cum
ibant illa, ibant, et cum stabant illa, stabant, et
cum attollebantur illa de terra, attollebantur cum
iis, quia spiritus vitæ erat in rotis. Hoc aperte nos
beatus Paulus docet, naturarum invisibilium ordines
recensens, et cum aliis virtutibus Thronos etiam
quosdam connumerans. «In ipso enim, ait, con-
dita sunt universa (id est, in Christo), sive visi-
bilia, sive invisibilia, sive Throni, sive Domina-
tiones, sive Angeli, sive Potestates: omnia in ipso
et in ipsum creata sunt.» Sunt igitur etiam Throni
ratione præditus et corporis experts ordo. Quare
689 propheta quoque asserit spiritum vitæ in
rotis fuisse, unde spontaneus et voluntarius erat
motus. Neque enim temo aliquis animalibus erat
impositus, aut jugum: «sed præibat quidem nu-
bes, violentus autem ille ac vehemens ventus se-
quebatur. Divinum vehiculum per se currebat,
animalibus præeuntibus, rotis autem per se motis,
et in quatuor partes irretorto cursu latis. «Dorsa
enim ipsarum plena, inquit, oculis erant,» hoc
est, plena erant cognitione, quod Cherubim in-
terpretatio declarat. Siquidem in Græcam linguam
translatum nomen cognitionis copiam sonat.*

Vers. 22-25. *Et similitudo, inquit, super caput
ipsorum animalium, quasi firmamentum, quasi
aspectus crystalli terribilis, extensi super caput eo-
rum desuper. Et sub firmamento alæ ipsorum exten-
sæ, volantes altera ad alteram, unicuique duæ co-
operientes corpora ipsorum. Et audiivi vocem alarum*

† Coloss. 1, 16.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ Rec. lectio est, αὐτὰ, καὶ οἱ. ²⁵ ὄρμη. Des. apud LXX. ²⁶ τὰ — τροχοί. Ita Alex. cui etiam respon-
dent, quæ sunt proxima. ²⁷ συγκ. Ita B pro συγκαταλάκτων, ut habebat ed. prior. ²⁸ εἴτε, x. τ. λ. Ex
memoria locus iste, ut videtur, expressus est. ²⁹ κίνησις. Des. in B. ³⁰ φοβ.—ὑπεράνωθεν. Ita Hebr.
Sed aliter of LXX. ³¹ πτερο. Des. in Hebr. ³² Rec. lect. ἐτέρα τῇ ἐτέρα. ³³ ἐκάστω — σώμ. αὐτ. Ple-
norem sensum dat textus Hebr. Post δύο in A seq. συναξουμέναι, ut in Alex. et Ald.

ipsorum, cum volarent ipsa, quasi vocem aquarum multarum, sicut vocem Dei omnipotentis: et cum ambularent ipsa, vocem verbi, quasi vocem castrorum: et cum starent ipsa, quiescebant alae ipsorum. Et ecce vox desuper **690** firmamento quod erat super caput ipsorum: cum starent ipsa, etiam remittebantur alae ipsorum. Ubique divinus propheta similitudinem ponit, docens nos adumbratam quamdam rerum divinarum effigiem se conspexisse, non item ipsam invisibilium naturam. Cum enim supra dixisset se caelos conspexisse apertos, nunc supra animalia quasi similitudinem firmamenti contemplatur, et animalia subjecta, alasque motantia, non temere, sed ad vocem superne latam, cui obedientia et eas movebant, et rursus servabant immobiles. Docet nos itidem sonitum, qui inde ferebatur, modo aquarum vi, modo clamori castrorum eum assimilans. Et ad extremum dubitans, comparationem adduxit, sicut vos « Dei omnipotentis, » quod Aquila et Symmachus interpretati sunt *sufficientis*. Cur enim laboro, inquit, re ista dignas inquirens imaginem, et nulla ratione reperiens? Satis est ostendisse eum qui haec efficit, et per illum sonitus magnitudinem declarare. Cum enim sit sufficiens et omnipotens, omnia perinde ac vult facile perficit.

VERS. 26. Et desuper, inquit, firmamento super caput ipsorum, sicut visio lapidis sapphiri, similitudo throni super eum. Haec itidem species reconditam et invisibilem divinam indicat naturam. « Nubes enim et caligo, inquit, in circuitu ejus ⁶. » Et rursus idem Propheta: « Posuit, ait, tenebras latibulum suum ^b. » Tenebrae autem, et nubes, et caligo, divinam naturam ejusmodi esse declarant, quae nequeat conspici. Nam purum **691** illud et inaccessum lumen nobis tenebrae sunt, qui praenaturae imbecillitate oculorum aciem in ipso intendere minime valemus. Si quis enim solis orbem accurate cupiens intueri, in eo plus aequo defixerit oculum, id assequitur, ut etiam mediocriter videndi facultatem amittat, et a lumine tenebrarum percipit fructum: quid non eventurum ei existimandum est, qui contra divinum et inaccessum lumen ausus fuerit inspicere?

Et super similitudine, inquit, throni, similitudo quasi species hominis desuper ipso. (VERS. 27, 28.) Et vidi quasi aspectum electri, quasi aspectum ignis intrinsecus per circuitum ejus a visione lumbi et

δύο επικαλύπτουσαι τὰ σώματα αὐτῶν. Καὶ ἤκουσα ²⁶ τὴν φωνὴν τῶν πτερυγῶν αὐτῶν ἐν ²⁷ τῷ περὺσσεσθαι ²⁸ αὐτὰ, ὡς φωνὴν ὑδάτων ²⁷ πολλῶν, ὡς ²⁸ φωνὴν Θεοῦ Σαδὰι ²⁹. καὶ ἐν τῷ πορεύεσθαι αὐτὰ, φωνὴν τοῦ λόγου, ὡς φωνὴν παρεμβολῆς, καὶ ἐν τῷ ἑστάναι αὐτὰ κατέπανον αὐτῶν πτέρυγες αὐτῶν. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ὑπεράνωθεν τοῦ στερεώματος τοῦ ὄντος ³⁰ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν. ἐν τῷ ἑστάναι αὐτὰ ἀνίστατο ³¹ αὐτῶν πτέρυγες αὐτῶν. Πανταχοῦ ὁ θεὸς προφήτης τὸ ὁμοίωμα εἶθρησι, διδάσκων ἡμᾶς· σκιαγραφίαν τινὰ τῶν θείων θεοῦ εἶθρησι, καὶ οὐκ αὐτὴν τῶν ἀόρατων τὴν φύσιν· εἰρηκῶς γὰρ ἄνω τεθεωρηκέναι διανοιχθέντας τοὺς οὐρανοὺς, νῦν ἐπάνω τῶν ζώων ὡς ὁμοίωμα στερεώματος θεωρεῖ, καὶ τὰ ζῶα ὑποκείμενα, καὶ κινούμενα τὰς πτέρυγας, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἄνωθεν φερομένην φωνήν· ἐκίνησεν γὰρ περὶ ὁμοίωμα ³², καὶ ἐκίνησαν ταύτας, καὶ πάλιν ἀκινήτους ἐφύλαττον. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς καὶ τὸν ἐκεῖθεν φερόμενον κτύπον, νῦν μὲν πληθεῖ ὑδάτων ἀπεικάζων, νῦν δὲ φωνῆ παρεμβολῆς· καὶ τὸ τελευταῖον ἀπορήσας παραβολὴν ³³ ἐπήγαγεν, ὡς φωνὴν « Θεοῦ Σαδὰι, » ὅπερ Ἀκούλας καὶ Σύμμαχος ἐκείνου ³⁴ ἠρμήνευσαν. Τί γὰρ, φησὶ, κάμνω ζητῶν εἰκόνας τοῦ πράγματος ἀξίας, καὶ μηδαμῶς εὐρίσκων; Ἄρκεῖ δεῖξαι τὸν ἐνεργούντα, καὶ δι' ἐκείνου παρακληθῆσαι τοῦ κτύπου τὸ μέγεθος· ἰκανὸς γὰρ ὢν καὶ παντοδύναμος ποιεῖ πάντα βῆδως, ὡς βούλεται.

κς'. Καὶ ὑπεράνω, φησὶ, τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, ὡς θρασις λίθου σαπφείρου, ὁμοίωμα θρόνου ἐπ' αὐτῷ. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ εἶδος, τὸ βῆδον καὶ ἀόρατον τῆς θείας αἰνίττεται φύσεως. « Νεφέλη γὰρ, φησὶ, καὶ γνώφος κύκλω αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς προφήτης, « Ἔθετο, φησὶ, σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ. » Τὸ δὲ σκότος, καὶ ἡ νεφέλη, καὶ ὁ γνώφος, τῆς θείας ἀορασίας ὑπάρχει δηλωτικὰ· τὸ γὰρ ἀόρατον ἐκεῖνο καὶ ἀπρόσιτον φῶς, ἡμῖν ἐστὶ σκότος, ἐνατενίζειν ³⁵ οὐ δυναμένοις διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν. Εἰ γὰρ τοῦ ἡλίου τὸν δίσκον τις ἀκριβῶς ἰδεῖν ἐθέλησας, ἐρείσειεν ἐκεῖ τὸ ὄμμα πλεονῆ δει, καὶ τὴν μετρίαν ἀπόλλυσι θεωρίαν, καὶ δρέπεται σκότος ἀπὸ φωτός, τί οὐκ ἂν τις πάθοι τῷ θεοῦ, καὶ ἀπροσίτου κατατολήσας φωτός;

Καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος, φησὶ, τοῦ θρόνου, ὁμοίωμα ὡς εἶδος ἀνθρώπου ἐπ' αὐτοῦ ³⁶ ἐπάνωθεν. (κς', κη'.) Καὶ ἰδοὺ ὡς θρασιον ³⁷ ἠλέκτρον, ὡς ³⁸ θρασιον πυρός ἐσωθεν αὐτοῦ κύκλω, ἀπὸ

⁶ Psal. xcvi, 2. ^b Psal. xvii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ Rec. lect. ἤκουον. ²⁷ ἐν — αὐτὰ. Des. in Hebr. ²⁸ πτερ. Ita Ald. Sed rec. lect. est πορεύεσθαι. ²⁹ Rec. lect. ὑδάτος πολλοῦ. ³⁰ ὡς — παρεμβολῆς. Haec des. in cod. Vat. Sed cum levi mutatione κς. in cod. Alex. cum quo consentit A. Ad Theodot. haec pertinere, sententia est Montf. in Hexapl. ad h. l. ³¹ Θεοῦ Σαδ. A. ἰκανοῦ, juxta Alex. ³² τοῦ ὄντος. Ab his verbis in cod. Vat. incipit vers. 26, sed contra Hebr. cui magis h. l. respondet codex Alex. ³³ ἀν. αὐτῶν. B καὶ ἀνίστασθαι τὰς πτέρυγας. ³⁴ B περὶ μένοι. ³⁵ B παραβολῶν. ³⁶ B ἰκανός. ³⁷ ἐνατ. Ita B. Sed ed. prior hab. ἀνατενίζειν. ³⁸ ἐπ' αὐτοῦ. Des. apud LXX. ³⁹ ὄρ. Ita quoque A et B, necnon Ald. Reccepta autem lectio est εἶθρησι. ⁴⁰ ὡς — κύκλω. Des. in cod. Vat.

ὄρασεως ὄσφύρος, καὶ ἔως ⁶⁶ ἐπάνω· καὶ ἴδον, καὶ ἀπὸ ὄρασεως ὄσφύρος, καὶ ἔως κάτω· εἶδον ⁶⁷ ὡς δρασιν πυρός, καὶ τὸ φέγγος αὐτοῦ κύκλω. Ὡς δρασις τόξου, ὅτε ⁶⁸ ἂν ᾗ ἐν τῇ νεφέλῃ ἐν ἡμέρᾳ ὑετοῦ, οὕτως ἢ δρασις ⁶⁹ τοῦ φέγγους κυκλώσας. Πανταχοῦ καὶ τὸ ὁμιώμα, καὶ τὸ ὡς προστιθῆαι, διδάσκων ἡμᾶς μὴ μέχρι τούτου ἐστάναι, ἀλλ' εἶδέναι ὡς τῶν ὀπτάσεων ἐκάστη πρὸς τὴν χρείαν ἀρμόζεται. Τῷ μὲν γὰρ πατριάρχῃ Ἀβραάμ, ὡς ἄνθρωπος ἐπεφάνη τῶν ἄλων ὁ Δεσπότης, καὶ οὐδὲν αὐτῷ φοβερὸν ἔδειξεν, ἀγαθὰς μέλλων παρέχειν ἐπαγγελίας, καὶ αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Ἡ γὰρ τοῦ Ἰσαὰκ ὑπόσχεσις, καὶ τὴν κατὰ τὰρχα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ περιέχει γέννησιν· διὸ καὶ ἡ τῶν ἔθνων εὐλογία τῇ τοῦ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίᾳ συνήφθη. « Ἐν τῷ σπέρματι γὰρ σου, φησὶν, εὐλογηθήσεται πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. » Ἡνίκα δὲ αὐτῷ τὴν τοῦ γένους δουλείαν προύλεγεν, οὐχ οὕτω χρηστὸς ἐπεφάνη, ἀλλὰ καὶ κλιβανὸν ἔδειξε καπνίζόμενον, καὶ λαμπάδας πυρός διερχομένας ἀναμέσον τῶν διχοτομημάτων. Οὕτω τὸν Ἰακώβ δειμαίνοντα τὸν Ἡσαὺ ψυχαγωγῆσαι θελήσας, ὡς ἄνθρωπος ἐπεφάνη. Τῷ δὲ Μωσῆ ⁷⁰ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε τὰ φρικώδη, τὸ πῦρ ἐν ⁷¹ τῇ βάρῃ, καὶ τὴν βάραν καιομένην, καὶ μὴ κατακαιομένην· μετὰ δὲ ταῦτα ἡμέρως προσδιαλέγεται, οὐδὲν ὑποδεικνύς τῶν φρίκην ἐμποιεῖν δυναμένων. Καὶ τὸν Ἰσραὴλ δὲ φοβῆσαι θελήσας, καὶ τὴν οικειᾶν δύναμιν γνωρίσαι, τὸ ἔργον ἅπαν ὑποδείκνυσι καπνίζόμενον, καὶ βροντὰς κτυπούσας, καὶ σάλπιγγας χηούσας, καὶ γνόφον πολὺν, καὶ ἀπαξιαπλῶς οὕτως αὐτοὺς ἐξεδειμάτωσεν, ὡς ἱκεταὶν τῷ προφῆτῃ προσενεγκεῖν, μὴ τὸν Θεὸν αὐτοῖς προσδιαλέγεσθαι, ἀλλ' αὐτὸν τὰ θεῖα διαπορθμεύειν. Ταύτην τῶν ὀπτασιῶν τὴν διαφορὰν καὶ τῷ μεγάλῳ Ἠλίᾳ ὑπέδειξε· πρῶτον μὲν συσσεισμόν, εἶτα πῦρ, εἶτα πνεῦμα συντρίβων ὄρη, καὶ λεπτόν τετραγών, καὶ μετὰ ταῦτα πνοὴν αὐρας λεπτῆς, καὶ ἐν αὐτῇ Κύριον· χαίρει γὰρ αὐτὸς ἀγαθότητι, καὶ μακροθύμως καὶ ἠπίως βούλεται τὰ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους οἰκονομεῖν· ἡ δὲ πολλὴ ἀσέβεια καὶ παρανομία παρεσκευάζει κἀκείνοις χειρῆσθαι. Διὸ ἐν κείνοις οὐκ ἐρη εἶναι, ἀλλ' ἐν τῇ αὐρᾷ τῇ λεπτῇ· ἐπειδὴ οὐ τῆς αὐτοῦ γνώμης, ἀλλὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων χρείας ἐκτελεῖ· ἀγαθότης δὲ καὶ φιλανθρωπία τῆς αὐτοῦ φύσεως ἴδια. Ὅταν τοίνυν διαφόρους ὀπτασίας ἀκούσῃς Θεοῦ, μὴ πολύμορφον ὑπολάβῃς τὸ Θεῖον· ἀσωματόν γὰρ καὶ ἀνείδον παντελῶς, ἀπλοῦν τε καὶ ἀσύνηστον, καὶ ἀσηματίστον, ἀόρατόν τε καὶ ἀθέατον, καὶ οὐδενὶ περιγραφόμενον ὄρω· δεικνυσι δὲ τὰς ἕψεις, πρὸς τὴν χρείαν ταύτας ἀνατυπῶν· καὶ

A sursum versus; et vidi, et a visione lumbi et deorsum versus vidi quasi visionem ignis, et splendorem ejus in circuitu. Sicut visio arcus, quando fuerit in nube die pluviae, sic visio splendoris in circuitu. Ubique et similitudinem, et quasi apponit, ut doceat nos, non ibi consistendum, sed intelligendum esse, unamquamque visionem ad rei usum accommodari. Nam patriarchæ Abrahamo omnium rerum Dominus ut homo apparuit, nihilque ipsi formidabile ostendit, cum et ipsi et per ipsum cuncto terrarum orbi esset bona promissurus. Promissio enim Isaaci, Domini etiam et Salvatoris nostri Jesu Christi ortum secundum carnem continet: quare cum Isaaci pollicitatione, gentium etiam benedictio conjuncta est. « In semine enim tuo benedicentur, inquit i, **692** omnes gentes terræ. » Cum vero generis ipsi prædiceret servitutem, non ita ei benignus apparuit, sed et clibanum fumantem, et lampades ignis, inter divisiones illas transcentes ostendit i. Ita cum Jacobum timentem ob Esauum animo confirmare et consolari vellet, ut homo eidem apparuit k. Et Mosi primo quidem horribilia ostendit l, ignem in rubo, et rubum ita ardentem, ut minime combureretur: postea vero mansuete et placide cum eo colloquitur, nihil eorum præferens, quæ possent terrorem incutere. Et Israelem similiter cum vellet perterrefacere, eique suam potentiam patefacere, totum montem fumantem ostendit m, et tonitruum n fremitus, et buccinas sonantes, ingentemque caliginem; et omnino ita ipsos perterritum, ut prophetæ supplicariunt ne Deus loqueretur ad eos, sed ipse internuntius divina jussa perferret. Hoc item visionum discrimen magno quoque Eliæ ostendit o: primum commotionem, deinde ignem, tum spiritum montes conterentem, et comminuentem petras, ac postea flatum auræ tenuis, et in ipsa Dominum. Siquidem gaudet ipse bonitate, et longanimitate ac mansuetudine vult res humanas procurare: verum summa impietas et iniquitas causa est ut illa quoque adhibeat. Quaro non in illis dixit Dominum esse, sed in aura tenui: quandoquidem illa non ex ejus intentione, sed propter hominum utilitatem sunt: bonitas vero et benignitas **693** ejus naturæ propria sunt. Cum igitur diversas Dei visiones audieris, ne multiforme Numen opineris. Est enim omnino corpore et specie qualibet vacuum, simplexque, et compositionis omnique figuræ expers: neque oculis cerni, neque animo comprehendi potest, aut ullo termino circum-

i Gen. xii, 18. j Gen. xv, 17. k Gen. xxxii, 24. l Exod. iii, 2. m Exod. xix, 16. n III Reg. xix, 11 seqq.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ ἔως. Erstat tantum in Compl. A recepta lect. recedunt etiam quæ sequuntur. ⁶⁷ εἶδον. Des. in n. Colo non ad κάτω, sed ad πυρός posito. Ita quoque, omisso εἶδον, leg. infra, in fine hujus capituli. ⁶⁸ Rec. lectio ἔσαν. Ita quoque ex eunte hoc capite leg. ⁶⁹ ὄρη. Ita B et Ald. Sed A sequitur rect. lectionem στάσις. ⁷⁰ B Μωϋσῆ. ⁷¹ ἐν—κατακ. B ἐν τῷ βάρῃ, καὶ τὸν βάρτον κατόμενον καὶ μὴ κατακαίμενον.

scribi. Ostendit autem visiones, perinde ut opus A est eas representans. Et hoc itaque loco illa quidem terribilia ostendit : ostendit vero quoque beneficium quo omnes homines afficiendi erant, Dei, inquam, et Salvatoris nostri in carne dispensationem. Hac de causa, speciem quidem humanam dicit, naturas vero duas ; alteram electri, alteram ignis, et alteram ferentem, alteram latam. Siquidem divina natura humanam induerat. Idcirco superiorem partem conspectam esse ait, tanquam speciem electri, inferiorem vero, a lumbis et infra, quasi speciem ignis : igne divinam innuente naturam, « Dens enim tuus, inquit, ignis consumens est », electro vero humanam. Tale enim est electrum, veluti mista quadam specie præditum, et neque auro neque argento simile, sed quasi utriusque commistio. Tale autem est etiam corpus humanum : neque enim solum terra est, neque aqua ipsum per se, neque ignis, neque aer, sed ex quatuor elementis est compositum. Imo vero talis est hominis natura, neque anima ratione prædita tantum, neque mortale corpus, sed utraque simul. Propterea propheta videt a lumbis ejus desuper sicut speciem electri, « quin etiam sicut visionem ignis intrinsecus per circuitum ejus. Etenim humanitas Verbi Dei clara et splendida, et gloriosa, immortalisque, et a corruptione libera, ab inhabitante divina natura facta est. Idcirco 694 congruenter dixit : « Et vidi quasi aspectum electri, velut aspectum ignis, intrinsecus per circuitum ejus, a visione lumborum et deorsum versus, sicut visio ignis. » Natura enim divina ferebat humanam. « Et splendor ejus in circuitu. Sicut visio arcus, quando fuerit in nube, die pluviz, ita visio splendoris in circuitu. » Et hæc porro divina dona significant, quæ splendoris instar inde profecta, humanum genus beneficiis orsecum afferentia. Ita omnibus narratis propheta

CAPUT II.

Verba. I. Hæc visio similitudinis gloriæ Domini. Neque dixit, hæc natura Domini, neque gloria Domini, sed « visio similitudinis gloriæ Domini. » Sicut enim voluit, ait, figurans visionem, illius me contemplatione dignatus est. « Et vidi, et cado in faciem meam. » Omnino ex merito. Si enim Seraphim Deum laudentia velant ora, quid non sustinisset homo, mortali corpore indutus, et veram visionem contemplans? Verum metum excussit benignus Dominus. « Audivi enim, inquit, ad me

Deut. iv, 24.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

α'. Αὕτη ἡ ὄρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου. Καὶ οὐκ εἶπεν, Αὕτη ἡ φύσις Κυρίου, οὐδὲ ἡ δόξα Κυρίου, ἀλλ' « ὄρασις ὁμοιώματος δόξης Κυρίου. » Ὡς γὰρ ἠθέλησε, φησί, σχηματίσας τὴν ὄψιν, ἀξιώσασθε με τῆς θεωρίας. « Καὶ ἴδον, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. » Καὶ μάλα εἰκότως· εἰ γὰρ τὰ Σεραφίμ ὕμνουντα συγκαλύπτει τὰ πρόσωπα, τί οὐκ ἂν ἔπαθεν ἄνθρωπος σῶμα θνητὸν περιεκείμενος, καὶ ὀπτασίας ἀληθοῦς ἐν θεωρίᾳ γενόμενος; Ἄλλ' ἐκθάλλει τὸ θεὸς ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης. « Πήκουσα γὰρ, φησί, λα-

VARIE LECTIONES.

69 B. ἀνθρώπειον. 69 ἡ φύς. Ex B suppl. 70 B κατὰ ταυτόν. 71 ἀνθρώπειον. 72 ἕως κάτω. Desunt h. l. que medium locum antea tenebant, p. 601, ἐπάνω—ὄσφρος, καὶ ἕως. 69 ὡς. Deest h. l. εἶδον, ut supra, in B. Vid. schol. 96. 61 B ὄρασις. 62 Αὕτη—Κυρίου, et quæ proxima sunt verba textus, usque ad λαλοῦντος πρὸς με, juxta Hebr. pertinent ad finem capitis primi, cui in quibusdam libris vet. subjiciuntur. Infra, ad Dan. vii, 9, 10, initium hujus vers. ita se habet, τοῦτο ὁμοίωμα δόξης Κυρίου. Ita quoque leg. infra, ad locum Eph. i, 17, 18.

λοῦντος⁶³ πρὸς με, καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, ἄ
σθηθὶ ἐπὶ τοὺς πόδας σου, καὶ λαλήσω πρὸς σέ. »
Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου προσαγορεύει, μονονουχὶ λέγων,
Μὴ ἐπλάθου τῆς φύσεως τῆς ὑπὲρ τὴν σὴν φύσιν
θεωρίας ἀξιώθεις, ἀλλὰ γνῶθι σαυτὸν· μήτε μὲν
ἐπιμεινῆς τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ δέους, ἐμοῦ σοι παρεγ-
γυῶντος θαρρῆναι, ἀλλ' ἐστὼς ἄκουε τῶν παρ' ἐμοῦ
λεγόμενων, μὴ περιτρεπόμενος, ἀλλὰ τῇ στάσει ση-
μαίνων τὸ βέβαιον. Καὶ οὐ μόνον ταῦτα ὁ ἀγαθὸς
ἔλεγε Δεσπότης, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων
ἐξήρει τὸν φόβον.

β. Ἴλλοι γάρ, φησὶν, ἐπ' ἐμὲ πνεῦμα⁶⁴, καὶ ἀν-
έλαβέ με, καὶ ἐξῆρέ με, καὶ ἔσθησέ με ἐπὶ τοὺς
πόδας μου, καὶ ἤκουον αὐτοῦ λαλοῦντος πρὸς
με. Θεία γάρ τις ἐνέργεια ἀψάμενη μου συνέσφιγξέ
με τῷ φόβῳ διαλυθέντα, καὶ στήναι, καὶ ἀκούσαι
τῶν φερομένων παρεσκίασε λόγων.

γ. Καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, ἐξαπο-
στελῶ ἐγὼ σε πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, τοὺς
παραπικραίνοντάς⁶⁵ με, ὀλιγὲς παρεπίκρανάν
με αἱτοὶ, καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν, καὶ ἠθέτησαν ἐν
ἐμοί⁶⁶ ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Τίς ἂν λόγῳ με-
τρήσειε τὴν θείαν φιλανθρωπίαν; ποῖος δ' ἂν ἐξίκοιτο
νοῦς τοῦ πελάγου τῆς ἀγαθότητος; Μετὰ τὰς μυ-
ρίας ἀσεβείας καὶ παρανομίας οὐκ ἀπαγορεύει τὴν
σωτηρίαν, ἀλλὰ κατηγορεῖ μὲν καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν
πατέρων, ὡς ἀθετησάντων, καὶ παραβεβηκότων τὰς
συγγεμένιας συνθήκας, καὶ μέχρι καὶ τῆμερον τῇ
κονηρίᾳ προσμεινάντων· ἀνακαλεῖται δὲ, καὶ πρὸς
ὕψιστον τοὺς ἀνήκεστα νοσοῦντας καλεῖ, καὶ ταῦτα
εἰδὼς αὐτῶν τὸ δυσπειθές καὶ δυσήκοον· διὸ καὶ
ἐπιτίθει·

δ. Καὶ⁶⁷ υἱοὶ σκληροπρόσωποι, καὶ θρασυκάρ-
διοι,⁶⁸ πρὸς⁶⁹ οὐδ' ἀποστελῶ σε ἐγὼ πρὸς αὐ-
τούς. Τουτίστιν Ἰταμοὶ, ἐρυθριᾶν οὐκ εἰδότες, μα-
λάττεσθαι οὐκ ἐθέλοντες· οὔτε συμβουλευτικοὺς
πειθόμενοι λόγοις, οὔτε τῇ τῶν τιμωριῶν ἀνάγκῃ
μεταβαλλόμενοι. «⁷⁰ Καὶ ἔρεῖς πρὸς αὐτούς·
Τάδε λέγει Ἄδωναι⁷¹ Κύριος. » Τὸ δὲ Ἄδωναι καὶ
αὐτὸ τὸ Κύριος σημαίνει· ἔχει δὲ καὶ σμικρὰν τινα
ἐτέραν ἔμφασιν· Τάδε λέγει, φησὶ, ⁷² Κύριος, ὁ Κύ-
ριος μου.

ε. Ἐάν⁷³ ἴδῃ ἀκούσωσιν, ἢ πτοηθῶσι,⁷⁴
διδεὶ οἶκος παραπικραίνων ἐστὶ, καὶ γινώσκονται
ὅτι προφήτης εἶ σὺ ἐν μέσῳ αὐτῶν. Τὸ, ἐάν ἴδῃ,
οὐκ ἀγνοίας ὑπάρχει σημαντικόν. Οὐδὲν γὰρ ἀγνοεῖ
τῶν μελλόντων ὁ γινώσκων τὰ πάντα πρὶν γενέσεως
αὐτῶν· διὸ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ βοᾷ πρὸς αὐτὸν,
«⁷⁵ Ἐγὼς ἔγνωσ τὴν καθέδραν μου, καὶ τὴν ἔγερσίν μου,

loquentem, et dixit ad me, Fili hominis, sta super
pedes tuos, et loquar ad te. « *Filium hominis* ap-
pellat, ita propemodum dicens : Ne naturæ obli-
viscaris **695** ea contemplatione dignatus, quæ
tuam superat naturam : verum nosce teipsum.
Neque tamen immenso metu diutius delinearis,
cum tibi auctor ego sim, ut bono sis animo : sed
stans audi quæ a me dicantur, non huc aut illuc
te circumvertens, sed ipso statu stabilitatem signifi-
cans. Neque hæc solum bonus dicebat Dominus,
sed etiam ipsis rebus metum eximebat.

VERS. 2. *Venit enim super me, inquit, spiritus,*
et assumpsit me, et extulit me, et statuit me super
pedes meos, et audiivi ipsum loquentem ad me. Di-
vina enim quædam virtus cum tetigisset me, vel-
uti solum metu collegit, et ita comparavit, ut
consistens verba, quæ ferebantur, audire possem.

VERS. 3. *Et dixit ad me : Fili hominis, mittam*
ego te ad domum Israelis, irritantes me, qui irrita-
verunt me, ipsi et patres eorum, et prævaricati sunt in
me usque ad hodiernum diem. Quis oratione divinam
poterit dimetiri clementiam? quæve mens illius
bonitatis pelagus posset obire? Post infinita sce-
lera, impiaque facinora, non denegat illis salutem,
sed et ipsos et parentes eorum accusat, quod legi
non obedierint, et composita fœdera violarint et
usque ad hodiernum diem in improbitate perseve-
raverint. Revocat eos tamen, et insanabili morbo
laborantes ad sanitatem invitat : præsertim cum
ipsorum contumaciam nosset, et animos rebelles.
Quamobrem subjicit :

VERS. 4. *Et filii dura facis et obfirmato corde,*
696 *ad quos ego mitto te.* Hoc est, impudentes,
qui nesciunt erubescere, quique molliri nolunt,
neque verbis eorum qui consulunt obtemperant,
neque item suppliciorum necessitate mutantur.
« *Et dices ad ipsos : Hæc dicit Adonai Dominus.* »
Illud autem *Adonai* etiam ipsum Dominum signifi-
cat, et habet aliam quamdam parvam emphasisim :
Hæc dicit, inquit, Dominus, Dominus meus.

VERS. 5. *Si forte audiant, aut timeant, quia do-*
mus exasperans est, et cognoscent te prophetam
esse in medio ipsorum. Illud si forte non ignoratio-
nem significat : nihil enim eorum quæ futura sunt
ignorat is qui omnia cognoscit antequam fiant P.
Quamobrem beatus quoque David exclamat erga
ipsum : « *Tu nosti, cum ego sedeo vel surgo : tu*

† Dan. xiii, 42.

VARIE LECTIONES.

⁶³ λαλ. Apud LXX, præm. φωνήν. ⁶⁴ καὶ—ἐξῆρέ με. *Hebr.* cum loqueretur mecum. ⁶⁵ τοὺς παραπ. μς. *Hebr.* ad gentes rebelles quæ, etc. ⁶⁶ x. ἴθ. ἐν ἐμ. Ha A et B. Sed des. ista in cod. Vatic. et ad Theodot. pertinere videntur. Conf. Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁶⁷ Καὶ—αὐτούς. Hæc etiam des. in cod. Vat. ⁶⁸ θρασ. Alii habent στεροκαρδιοὺς. Sicque leg. in A. ⁶⁹ πρὸς—αὐτ. Alii, ἐγὼ ἀποστέλλω (A ἀποστειλῶ) σε πρὸς αὐτούς. ⁷⁰ Ex B suppl. ⁷¹ Ἄδ. Exstat h. l. tantum in paucis libris vet. ⁷² Ex B. suppl. ⁷³ Ἐάν—γινώσκονται. *Hebr.* Illi autem, sive audiant, sive desistant (nam domus rebellis illi sunt), cognoscent, etc. ⁷⁴ ἢ πτ. Supra, p. 528, ad Jer. xxiii, 5, erat, ἐάν ἴδῃ ἴδωσιν.

intellexisti cogitationes meas e longinquo, semitam meam, et funiculum meum investigasti, et omnes vias meas prævdisti; ecce tu, Domine, cognovisti omnia, novissima et antiqua 9. » Certo itaque sciens ipsorum pertinaciam, apponit *si forte*, per hæc liberam mentis facultatem docens, quod possint immutari, si voluerint. Simile quoque est dictum in ipso Evangelio ex persona patris: « Mitam filium meum ad agricolas, forte reverebuntur hunc 7. » Neque enim illud *forte* ibi ambiguitatis signum est, quippe noverat fore ut non revererentur: sed ea facit, quæ suæ justitiæ consentanea sint. Ne quis enim ejus præscientiam opinetur causam eventus rerum, 697 necessario apponit ambiguitatis verba, ostendens voluntatis liberum arbitrium, sibi que defensionem ad diem judicii reservans. Hac de causa prænoscentium eorum contumaciam rebellionemque, omnem machinam movet, ut ab improbitate deficientes respiscant. * Quamobrem per Isaiam prophetam exclamat: « Quid amplius faciam vineæ meæ huic, et non feci? » Et per Oseam rursus: « Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? Verumtamen sciens, insanabili eos morbo ægrotare, adhibet remedia, ut die judicii sine controversia rebelles latam contra sententiam excipiant, divinis beneficiis in medium prolatis. Quare beatus quoque David exclamat: « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris 4. » Nostra enim iniquitas, cum divinis beneficiis collata, jure nos supplicis subjicit: et ipse justus judex, etiam ab iis qui puniuntur, ut victor accipit suffragium, ut qui nullum humanitatis genus omiserit, neque ullam rationem, qua posset de hominibus bene mereri, intactam prætermiserit. Illud itaque, « si forte audiant aut timeant, » non incitiam Dei significat, sed illis tribuit pœnitentiæ locum: quandoquidem Pharaonis etiam contumaciam noscens Deus: « Novi enim ego, inquit, fore ut non dimittat vos Pharaon, nisi manu valida, et brachio excelso 7; » divina sua lenitate uti perseveravit. Nam si supplicia intulisset Dominus jam inde cum prævdisti, qua ex re cognosci potuisset divina 698 justitia ab iis, qui præcognitionis haud cernerent eventum? Idcirco finem exspectat, et tunc infligit pœnas. Et me itaque, inquit, o propheta, et quæ a me dicuntur, ut internuntius, ad tuos cognatos perfer, ut ipsis utilitatis auctor fias, discantque te esse inter ipsos prophetam, divinorum verborum ministrum.

Vers. 6. *Et tu, fili hominis, ne timeas eos, neque formides a facie ipsorum: quia astro percellen-*

σὺ συνῆκας τοὺς διαλογισμοὺς μου ἀπὸ μακρόθεν τὴν τρίβον μου, καὶ τὴν σχοῖνόν μου σὺ ἐξιχνίασας, καὶ πάσας τὰς ὁδοὺς μου προῖδες· ἰδοὺ, Κύριε, σὺ ἐγνων· πάντα τὰ ἔσχατα καὶ ἀρχαία. » Εἰδὼς τοίνυν ἀκριβῶς αὐτῶν τὸ ἀνένδοτον, τίθησι τὸ ἐἶν ἄρα, τὸ τῆς γνώμης ἀσθαίρετον διὰ τούτων διδάσκων, ὅτι ἐνδέχεται αὐτοὺς μεταβληθῆναι ἐὰν ἐθελήσωσι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰρημένον ἐκ προσώπου τοῦ πατρὸς· Ἄποστειλῶ 75 τὸν υἱόν μου πρὸς τοὺς γεωργούς, ἵσως ἐντραπήσονται τοῦτον· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἀμφιβολίας τὸ Ἴσως· ἦξει γὰρ ὡς οὐκ ἐντραπήσονται· τὰ δὲ ἀρμότιστα τῇ ἑαυτοῦ δικαιοσύνῃ ποιεῖ. Ἴνα γὰρ μὴ τις αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν αἰτίαν ὑπολάβῃ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, ἀναγκαίως τὰ τῆς ἀμφιβολίας τίθησι ῥήματα, δεικνύς τῆς γνώμης τὸ αὐτεξούσιον, καὶ ἀπολογία ἐαυτοῦ φυλάττων ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. Τούτου χάριν καὶ προειδὼς τὸ δυσπειθὲς καὶ ἀνήκοον, πᾶσαν 76 κινεῖ μηχανὴν εἰς τὴν ἐκ πονηρίας μεταβολῆν. Διὸ καὶ διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου βοᾷ· « Τί ἐτι ποιήσω τῷ ἀμπελώνι μου τούτῳ, καὶ οὐκ ἐποίησα 77; » καὶ διὰ Ὡσηε πάλιν· « Τί σοι ποιήσω, Ἐφραῖμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα; » Ἄλλ' ὅμως καὶ ἀνήκεστα νοσοῦντας εἰδὼς προσφέρει τὰ φάρμακα, ἵνα ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ ἀνατιβήτω τὴν ἐκφερομένην κατ' αὐτῶν οἱ ἀπειθοῦντες δέξωνται ψήφον, τῶν θείων εὐεργεσιῶν εἰς μέσον προσφερομένων. Οὐ χάριν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ βοᾷ· « Ὅπως ἂν δικαιοῦῃς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε· » παρεξισταζομένη γὰρ ἡ ἡμετέρα παρανομία ταῖς θείαις εὐεργεσίαις ἐνδίκως ἡμῶν υποβάλλει ταῖς τιμωρίαις· αὐτὸς δὲ ὁ δίκαιος κριτῆς, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν κολαζομένων 78 δέχεται τὴν νικῶσαν, ὡς πᾶν εἶδος φιλανθρωπίας παραστήσας, 79 καὶ μηδένα πύρον ἀκίνητον εὐεργεσίας καταλιπών. Τὸ τοίνυν, « Ἴνα ἄρα ἀκούσωσιν ἡ ποτηθῶσιν, » οὐ Θεοῦ 80 σημαίνει τὴν ἀγνοίαν, ἀλλ' ἐκείνοις χώραν δίδωσι μεταμελείας· ἐπεὶ καὶ τοῦ Φαραὼ τὴν ἀπειθειαν εἰδὼς ὁ Θεός, « Οἶδα γὰρ, φησὶν, ἐγὼ, ὅτι οὐ προήσεται ὑμᾶς Φαραὼ 81, εἰ μὴ ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, » μακροθυμῶν διετέλεσεν. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῆς προγνώσεως τὰς τιμωρίας ἐπήγεν ὁ Δεσπότης, πόθεν ἂν ἐγνώσθη τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον τοῖς οὐκ ὀρώσι τὸ τῆς προγνώσεως τέλος; διὰ τοῦτο ἀναμένει τὸ τέλος, καὶ τνικαῦτα τὴν τιμωρίαν ἐπάγει. Κάμει τοίνυν, φησὶν, ὡ προφήτα, καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ τοῖς ὁμοφυεῖσι διαπόρθμευσον. Ἴνα αὐτοῖς γένη πρόξενος ὠφελείας, καὶ μάθωσιν ὅτι προφήτης εἰ σὺ ἐν μέσῳ αὐτῶν τῶν θείων λόγων διάκονος.

ς'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ φοβηθῆς αὐτοὺς, μηδὲ ἐκστήῃς ἀπὸ 82 προσώπου αὐτῶν, διότι

9 Psal. cxxxviii, 2, 5. 7 Luc. ix, 13. 8 Isa. v, 4. 4 Osee, vi, 5. 5 Psal. l, 4. 7 Exod. iii, 19.

VARIAE LECTIONES.

75 ἀποστ.—ἐντρ. τοῦτ. Ἀλιτ. l. c. leg. 76 π. κιν. μηχαν. Rarior est hæc dicendi formula apud Nostrum, qui alias dicere solet, πάντα κινεῖν πόρον. Vid. supra, p. 212, schol. 20. 77 ἐπ. B add. αὐτῷ. 78 Ex B suppl. 79 παραστ. Des. in B. 80 Θεοῦ. B præm. τοῦ. 81 Φαρ.—ὑψηλῷ. Ἀλιτ. supra, t. I, p. 123. 82 ἀπὸ προσ. αὐτ. Hebr. a verbis eorum.

παροιστησονται, και ἐπισυστησονται ἐπὶ σὲ κύκλω^α, και ἐν μέσῳ σκορπίων σὺ κατοικεῖς· τοὺς λόγους αὐτῶν μὴ φοβηθῆς, και ἀπὸ προσώπου αὐτῶν σὺ μὴ ἐκστῆς, διότι οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. Ἀκούσα εἰς καταφρόνησιν ἀφορμὴ ἡ τῶν ἐπιβουλεύειν ἐπιχειρούντων πονηρία· παράνομοι γάρ εἰσι, και τῆς θείας ἐρημιοὶ βοηθείας· οὐ δεῖ τοίνυν, φησί, τοὺς τοιοῦτους δεδιέναι, κἂν δικὴν σκορπίων ἔττωσι, κἂν θρασεῖς προσφέρωσι λόγους, κἂν μετὰ πολλῆς λύττης ἐπιφέρωνται και μανίας· τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ παροιστησονται ἠνέξατο, ἐκ μεταφορᾶς τῶν βοῶν, οὗς ὁ οἶστρος νεμομένους ἐλαύνει, και φέρεσθαι κατὰ κρημνῶν ἀναγκάζει πολλᾶκις· μίας δὲ ἐστὶν εἶδος, κέντρου παντὸς σφοδρότερη τὸς βίας ἐλαύνον. Οὕτω τοίνυν τὴν μανίαν τροπικῶς προσηγόρευσε.

ζ. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου^α, λαλήσεις τοὺς λόγους μου πρὸς αὐτούς, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν ἢ πτοηθῶσιν, οὗ οἶκος παραπικραίνων ἐστίν. Πάλιν τὴν ἀμβιβολίαν προστέθεικε, τὴν μεταμέλειαν μηχανώμενος· εἰκὸς γάρ, αὐτούς, φησί, τῆς τιμωρίας ἀπειλῆ πτοηθῆναι, και δεῖσαι τῆς ἀπειλῆς τὸ τέλος, ἐπειδὴ τοὺς χρηστοτέρους εἰκειν οὐκ ἐθέλουσι λόγοις.

η. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, ἀκουε τοῦ λαλοῦντος πρὸς σὲ, και μὴ γίνου παραπικραίνων, καθὼς ὁ οἶκος ὁ παραπικραίνων· χάνε τὸ στόμα σου, και κατάφαγε ἃ ἐγὼ δίδωμι σοι. Μὴ ἀντιπῆς, φησί, τοὺς ὑπ' ἐμοῦ σοι κελευομένους· μηδὲ ζηλώσης τοὺς ἀντιλέγοντας, ἀλλὰ τὰ προσταττόμενα ἐλήρω.

θ, ι. Καὶ ἴδον, και ἴδου χεῖρ ἐκτεταμένη πρὸς με, και ἐν αὐτῇ κεφαλὴ βιβλίου. Καὶ ἀνέβλησεν αὐτῆς ἐνώπιόν μου, και ἐν αὐτῇ ἦν γεγραμμένα τὰ βιβλίσθη^α και τὰ ἐμπροσθεν, και ἐγγράπτο εἰς αὐτὴν θρήνος, και μέλος, και οὐαί.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

α. Καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, κατάφαγε^α τὴν κεφαλίδα ταύτην, και πορεύθητι, και λαλήσον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Εἰκότως ἐφη ἔγω, « Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν ἢ πτοηθῶσιν· » φρίκης γὰρ μεστὰ τὰ τῷ προφήτῃ προσφερόμενα, « θρήνος, και μέλος, και οὐαί, » δηλ. τῆς κεφαλίδι ἐγγεγραμμένα, ἐνδοθέν τε και ἐξωθεν. Κεφαλίδα δὲ καλεῖται ἐπὶ εἰλητὰ βιβλία. Οὕτω γὰρ οἱ πάλαι τὴν τῶν συγγραμμάτων ἐρύλαττον μνήμην. Ἰουδαῖοι δὲ και μέχρι τοῦ παρόντος ἐν τοιοῦτοις εἰλήμασι τὰς θείας ἔχουσι Γραφάς.

β, γ. Καὶ διήνοιξε^α τὸ στόμα μου, και ἐνώμισέ με τὴν κεφαλίδα ταύτην. Καὶ εἶπε πρὸς με, Υἱὲ ἀνθρώπου, τὸ^α στόμα σου φάγεται, και ἡ

x Cap. II, 5, 7.

tur, et congregabuntur contra te in circuitu, et in medio scorpionum tu habitas: verba eorum ne timeas, et a facie ipsorum tu ne formides, quia domus irritans est. Causa idonea est ad contemptum, eorum qui insidari aggrediuntur improbitas: legis enim violatores, et a divina ope destituti sunt. Non sunt itaque hujusmodi viri metucendi, inquit, quamvis more scorpionum lædant, quamvis temeraria verba proferant, quamvis multa rabie multaque insania esserantur. Hoc enim innuit illud *æstro percellentur*, translatione a bobus desumpta, quos æstrus pascentes impellit, et sæpe per præcipitia ferri cogit. Est autem muscæ genus, quolibet stimulo vehementius boves exagitans. Ita igitur insaniam per translationem appellavit.

VERS. 7. Et tu, fili hominis, loqueris verba mea ad eos, si forte audiant, aut timeant, quia domus irritans est. Rursus dubitationem adjecit, ut ad pœnitentiam adducat. Par est enim, inquit, ipsos suppliciorum comminatione expavescere, et minarum eventum vereri, quando mitioribus verbis cedere recusant.

699 VERS. 8. Et tu, fili hominis, audi loquentem ad te, et ne sis irritans, quemadmodum domus irritans est: aperi os tuum, et comedere quæ ego do tibi. Ne repagues, inquit, iis quæ tibi præcipio, neque contradicentes æmuleris, verum imperata perficito.

VERS. 9, 10. Et vidi, et ecce manus extensa ad me, et in ipsa caput libri. Et evoluit illud coram me, et inscriptum erat in tergo et in fronte, et in eo scripta erat tamentatio, carmen, et væ.

CAP. III.

VERS. 1. Et dixit ad me: Fili hominis, comede caput hoc, et abi, et loquere filiis Israelis. Merito supra dixit, « si forte audiant, aut timeant; » terroris enim plena quæ prophetæ mandantur, « lamentatio, et carmen, et væ, » in toto capite scripta, intus et foris. Caput autem vocat libros convolutos. Sic enim prisca scripta monumenta serrabant, et Judæi ad hoc usque tempus in hujuscemodi voluminibus divinas continent Scripturas.

VERS. 2, 3. Et aperuit os meum, et cibavit me eo capite. Et dixit ad me: Fili hominis, os tuum comedet, et venter tuus implebitur hoc capite tibi tradito. Et cu-

VARIÆ LECTIONES.

^α διότι.—κύκλω. *Hebr.* licet refractarii sint, et instar spinarum sint apud te. ^α σὺ υἱὲ ἀνθρ. *Des.* apud LXX, et in *Hebr.* ^α καί. *Exstat* in A, sed *des.* apud LXX. ^α βπισθ. Ita A et B, sed *rec.* lectio est ὀπίσω. ^α κατάφ. In *Compl.* sequitur δ, τι ἐὰν εὐρησ, και φάγε. Ita *Hebr.* ^α *Hebr.* aperui. ^α τὸ — τῆς κερ. ταύτ. *Hebr.* ventrem tuum cibato et viscera tua impleto.

medi ipsum, et factum est in ore meo sicut mel dulce. « Quam dulciora enim, » ait divinus David, « faucibus meis sunt eloquia tua! melle dulciora sunt ori meo. » Dulcis autem et jucundissima est ob peccata lamentatio. « Defeci enim, inquit, animo, propter peccatores dereliquentes legem tuam. » Et: « Videbam imprudentes et tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt. » Eius quoque filius nos admonet, cum ait: « Melius est ire ad domum luctus, quam ire ad domum risus. » Ita prophetæ fuit melli similis voluminis comestio, etsi nihil jucundi, aut unde oblectaretur contineret, sed lamentationem tantum, et carmen, et væ. Nemo autem opinetur ejusmodi cibum fuisse, qui aut sensu percipi posset, aut corpore constaret. Quemadmodum enim visionem illam spiritu contemplatus est, ita hunc quoque gustum spiritu percipit.

Vers. 4-6. Et dixit ad me: Fili hominis, vade, accede ad domum Israelis, et eloquere verba mea ad eos. Quia non ad populum labii profundi et tardæ linguæ tu mitteris, sed ad domum Israelis. Neque ad populos multos alterius vocis, aut alterius linguæ, neque graves lingua, quorum non audias sermones. Hic aperte ostendit discrimen inter apostolicos et propheticos labores. His enim unius tantum gentis, ex qua oriundi erant, cujusque nativam linguam habebant, cura commissa fuit: apostolis vero eunctus orbis terrarum et omnes gentes commendate sunt, secundum Domini jussu: « Euntes enim docete, inquit, 701 omnes gentes, » quæ infinitas habebant et diversas linguas, moresque varios, et contrarias leges. Attamen ii, quibus multe gentes, diversæ linguæ, varii mores, omnium generis leges creditæ fuere, orbem terrarum ad præstantiora instituta traduxere: quibus vero effrenatus ille populus commissus est, ii multos quidem sustinuerunt labores, dignos autem laborum fructus non tulerunt. In culpa autem fuit non agricolarum segnitias, sed eorum qui colescerentur malignitas. Quamobrem ipse quoque Dominus ait:

Et si ad ejusmodi misissem te, ii audissent te. Vers. 7.) Domus vero Israelis nolent audire te, quia nolunt audire me: quia omnis domus Israelis contentiosi sunt et duri corde. Per hæc autem ostendit gentium obedientiam, et ipsius Israelis contumaciam. Et interpretatus est etiam illud: « Si forte audiant, » aperte docens se non

γ Psal. cxviii, 403. z ibid. 53. a ibid. 168. b Eccl. vii, 5. c Matth. xxviii, 19.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ A γλυκάζων. ⁹¹ φησ. B præm. γάρ. ⁹² Supra, tom. I, pag. 1477, εἶδον. ⁹³ ἢ — γέλ. Rec. lectio hinc cit. est, ἢ ὅτι πορ. εἰς οἶκον πότου. ⁹⁴ βαθ.—ἐξακ. B σὺ βαθύχειλον καὶ βραδύγλωσσον (Ita quoque etiam agnoscunt A et B. ⁹⁵ λόγ. A add. αὐτῶν. ⁹⁶ εἶχ. B præm. μέν. ⁹⁷ Rec. lectio καὶ εἰ. ⁹⁸ F. d. prior hab. θελήσωσιν. ⁹⁹ φιλ. εἰσί. Hebr. obfirmatam habent frontem.

Λ κοιλία σου πλησθήσεται τῆς κεφαλίδος ταύτης τῆς δεδομένης εἰς σέ· καὶ ἔφαγον αὐτήν, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ στόματι μου, ὡς μέλι γλυκάζων. « Ὡς γλυκεία, » φησὶν ⁹¹ ὁ θεὸς Δαβὶδ, « τῷ λάρυγγι μου τὰ λόγια σου· ὑπὲρ μέλι τῷ στόματι μου. » Γλυκὺς δὲ, καὶ λίαν ἡδύς, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ θρῆνος: « Ἀθυμία γὰρ, φησὶ, κατέσχε με ἀπὸ ἁμαρτημάτων τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου; » καί, « Ἴδον ⁹² ἀσυνετοῦντας καὶ ἐξετηκόμην, ὅτι τὰ λόγια σου οὐκ ἐφολύξαντο. Καὶ ὁ τούτου δὲ υἱὸς παραινεῖ λέγων· « Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ ⁹³ πορευθῆναι εἰς οἶκον γέλωτος. » Οὕτως ἐγένετο τῷ προφήτῃ μέλιτι ἐμπερῆς τῆς κεφαλίδος ἡ βρωσις, οὐδὲν μὲν ἐχούσης τερπνὸν ἢ θυμῆρες, θρῆνον δὲ, καὶ μέλος, καὶ οὐαί. Μηδελὶ δὲ αἰσθητὴν καὶ B σωματικὴν ὑπολάβῃ τῆς κεφαλίδος τὴν βρωσίαν. Ὡς περ γὰρ ἐκείνην τὴν θεωρίαν πνευματικῶς ἐθεάσατο, οὕτως καὶ ταύτης πνευματικῶς μεταλαβάνει τῆς γεύσεως.

δ-ς'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Υἱὲ ἀνθρώπου, βάδιζε, εἰσελθε εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ λάλησον τοὺς λόγους μου πρὸς αὐτούς. Διότι οὐ πρὸς λαὸν βαθύχειλον ⁹⁴ ἢ βαρύγλωσσον σὺ ἐξαποστέλλῃ, ἀλλὰ ⁹⁵ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐδὲ πρὸς λαοὺς πολλοὺς ἀλλοφώνους ἢ ⁹⁶ ἀλλογλώσσους, οὐδὲ στιβαροὺς τῇ γλώσσῃ ὄντας, ὧν οὐχὶ ἀκούσῃ τοῦς λόγους ⁹⁷. Ἐνταῦθα σαφῶς δείκνυσσι τῶν ἀποστολικῶν πόνων καὶ προφητικῶν τὸ διάφορον. Οἱ μὲν γὰρ ἐνὸς ἔθνους τὴν ἐπιμέλειαν ἐπιστεύθησαν, ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενοι, καὶ τὴν αὐτὴν φωνὴν ἔχοντες· οἱ δὲ τὴν οἰκουμένην ἐνεχειρίσθησαν, καὶ ἅπαντα τὰ ἔθνη, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνήν· « Πορευθέντες γὰρ, φησὶ, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, ὃι μυρίας εἶχον ⁹⁸ καὶ διαφόρους γλώττας, ἦθη δὲ ποικίλα, καὶ νόμους ἐναντίους· ἀλλ' ὅμως οἱ τὰ πολλὰ ἔθνη, καὶ τὰς διαφόρους γλώττας, καὶ τοὺς ποικίλους τρόπους, καὶ τοὺς παντοδαποὺς ἐγγχειρισθέντας νόμους, τὴν οἰκουμένην ἐπι τὸ κρεῖττον μετέβαλον· οἱ δὲ τὸν δυσήμιον ἐκείνον ἐγγχειρισθέντες λαὸν, πολλὸν μὲν ὑπέμειναν τὸν πόνον, οὐκ ἀξίους δὲ τῶν πόνων ἐδρέψαντο τοὺς καρπούς· αἰτία δὲ οὐχ ἡ τῶν γεωργῶν βραθυμία, ἀλλὰ τῶν γεωργουμένων ἡ δυστροπία. Οὐ χάριν καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης φησὶν·

D Eἰ ⁹⁹ καὶ πρὸς τοιοῦτους ἐξαπέστειλά σε, οὗτοι ἂν εἰσῆκουσάν σου. (ζ.) Ὁ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσωσιν ἰ ἀκούσαι σου, διότι οὐ βούλονται εἰσακούσειν μου· ὅτι πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ φιλόνηκοί εἰσι ⁹⁸, καὶ σκληροκάριοι. Διὰ δὲ τούτων ἔδειξε, τῶν μὲν ἔθνων τὸ εὐπειθές, τοῦ δὲ Ἰσραὴλ τὸ δυσήμιον· ἡρμήνευσε δὲ καὶ τὸ, « Ἐξ

ἄρα ἀκούσῃσι, ὡς σαφῶς διδάξας, ὡς οὐκ ἀγνοεῖ, ἀλλ' ἀκριβῶς οἶδεν αὐτῶν τὴν ἀπειθειαν· σημαίνει δὲ κατὰ ταυτὸν, ὡς ἀπὸ γνώμης, ἀλλ' οὐκ ἐκ φύσεως αὕτη· «Ὁ γὰρ οἶκος, φησὶν, Ἰσραὴλ οὐ μὴ θελήσωσιν ἀκούσαι σου, διότι οὐ βούλονται εἰσακούσασθαι μου· ἀντὶ τοῦ, μὴ ἀλγήσης παρακούμενος· ἐμοὶ γὰρ ἀντιλέγοντες τοῖς ὑπὸ σοῦ προσηρομένοις ἀντιπίπτουσι λόγοις· αἰτία δὲ τῆς ἀντιλογίας ἡ φιλόψυχος γνώμη, καὶ ἡ τῆς καρδίας ἀντιτυπία, καὶ τοῦ φρονήματος ἡ θρασύτης· ἀλλὰ μὴ δέσης πρὸς τοιοῦτους ἀποστελλόμενος.

ἡ, θ'. Ἰδοὺ γὰρ δέδωκα τὸ πρόσωπόν σου δυνατόν κατέναντι τῶν³ προσώπων αὐτῶν, καὶ τὸ⁴ ρεῖκος σου κατισχύων κατέναντι τοῦ ρεῖκουσ ἀπτόων. Καὶ⁵ ἔσται διαπαρτός, κρατιωτέρον πέτρας δέδωκα τὸ πρόσωπόν σου, μὴ φοβηθῆς ἀπ' αὐτῶν, μηδὲ ποτηθῆς ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, εἶδτι οἶκος παρακικραίων ἐστίν. Εἰδὼς, φησὶν, αὐτῶν τὴν κωνηρίαν τῆς γνώμης, πάντα φόβον ἐκ τῆς διανοίας ἐξέρισον· δώσω γὰρ σοι ἰσχύον ἀναλογούσαν τῇ ἐκείνων ἀντιλογίᾳ, καὶ⁶ σύμμετρον τῷ τῶν παραξω τὴν δύναμιν, καὶ πάσης πέτρας κρατιωτέρον σου καταστήσω τὸ μέτωπον, ἵνα μήτε παρονομέμενος, μήτε τυπτόμενος, μήτε ἄλλο τι τῶν θαινῶν ὑπομένων, φύγῃς τὴν τοῦ λόγου διακονίαν, καὶ τὴν τοῦτον ἐπιμέλειαν καταλίπῃς.

ι, ια'. Καὶ εἶπε πρὸς με, γιὲ ἀνθρώπου, πάρταξ τοῦξ λόγουξ, οὗξ λαλάληκα μετὰ σοῦ, λάβε εἰξ τὴν καρδίαν σου, καὶ τοῖξ ὄσι σου ἄκουξ. Καὶ βέβηξε, εἰσελθε εἰξ τὴν αλμαλωσίαν πρὸξ τοῦξ υἰοῦξ τοῦ λαοῦ σου, καὶ⁷ ἐρεῖξ πρὸξ αὐτοῦξ· τῶξδε λέγει Ἰδοὺα Κύριος· Ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν, ἀξν ἄρα ἐνδῶσιν⁸. Μηδὲν, φησὶν, οἰκειὸν φθέγγῃ διαλεγόμενος πρὸξ αὐτοῦξ, ἀλλὰ τοῖξ ἐμοῖξ διακόνῃσιν λόγοιξ, καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ σοι κελεύμενα πρόσφερε· εἰκὸξ γὰρ αὐτοῦξ τοῦξ σοῦξ αἰδεσθῆναι πόντος, καὶ τὰξ ἐμαξ ἀπειλάξ φοβηθῆναι. Ἡ δὲ ἀμφιβολία πάλιν, ὡξ ἐφην, οὐ τὴν ἄγνοιαν σημαίνει, ἀλλὰ τοῦ ἀπτεξουσίου τὴν ὀρμὴν διεγείρει.

ιβ'. Καὶ εἰλαβὲ⁹ με Πνεῦμα, καὶ ἤκουσα κατόπισθὲν μου φωνὴν σεισμοῦ μεγάλου, εὐλόγημένη¹⁰ ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ταῦταξ γὰρ, φησὶ, δεξάμενος τὰξ ἐντολάξ, κατηπειγόμεν τὴν διακονίαν πληροῦν, καὶ οὐδὲ τοῖξ ποσὶ κατῆσθαι συνεχωρούμην, ἀλλ' ὑπὸ θέλαξ συνεργείαξ¹¹ πρὸξ οὔξ ἀπαστάλην μετεφερόμην. Ἀναγκαιὸξ δὲ καὶ τοῦ σεισμοῦ τὴν αἰσθησὶν δέχεται, ἵνα τῷ φόβῳ νυττόμενος τὴν διακονίαν πληρώσῃ. Λέγει δὲ καὶ τὴν ὁμωδίαν, ἣν ἀνέπεμφεν αἰσθόμενος τοῦ σεισμοῦ· «Εὐλόγημένη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ.» Τοῦτο δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διδαχθεῖξ

A ignorare, sed optime nosse ipsorum pertinaciam. Simulque significat eam a voluntate, non a natura esse profectam. «Domus enim Israelis, inquit, nolent audire te, quia nolunt audire me; hoc est, ne aegre tuleris, cum tibi non obediunt: mihi enim resistentes verbis a te prolatis repugnant. Causa vero cur repugnent, a voluntate contentionum studiosa, et corde adversandi cupido, et mentis temeritate proficiscitur. Verum, ne timeas, cum ad hos mitteris.

VERS. 8, 9. Ecce enim faciem tuam potentem feci contra facies eorum, et contentionem tuam corroborabo 702 contra contentionem eorum. Et erit semper, duriorum petra dedi frontem tuam: ne timeas ab eis, neque verearis a facie ipsorum, quia domus irritans est. Cum moris, inquit, illorum improbam mentem, metum omnem ex animo excutito: tribuam enim tibi robur, quod eorum contentioni proportionem respondeat, et vires laboribus convenientes subministrabo, et omni petra duriorum frontem tuam constituam, ut, neque contumelia affectus, neque percussus, neque aliud quidquam grave sustinens, edogias quia mandata exsequaris, et istorum curam abijcias.

VERS. 10, 11. Et dixit ad me: Fili hominis, omnes sermones quos ego locutus sum tecum, assume in cor tuum, et auribus tuis audi. Et eade, ingredi in captivitatem ad filios populi tui, et dices ad eos: Haec dicit Adonai Dominus: Si forte audiant, si forte remittant se. Nihil, inquit, tuo nomine cum ipsis loquaris, sed esto verborum meorum interpres, et quaecumque mandavero tibi, ea proferas: par est enim ipsos et tuos revereri labores, et meas minas pertimescere. Dubitatio autem rursus, ut dixi, non insciam indicat, sed liberae voluntatis vim excitat.

VERS. 12. Et assumpsit me Spiritus, et audiit post me vocem commotionis magnae: Celebrata sit gloria Domini e loco suo (egressa). His enim acceptis mandatis, inquit, properabam munus hoc obire, neque 703 pedum officio fungi sinebar, verum divina virtute cooperante, ad quos missus fui, transferebar. Convenienter autem commotionem sensu percipit, ut metu stimulatius exequatur munus demandatum. Narrat etiam cantum, quem post commotionem sensit se assertit: «Celebrata sit gloria Domini e loco suo (egressa).» Hoc vero ab ipso Deo edoctus dixit, qui beato Mosi sup-

VARIAE LECTIONES.

³ τῶν — κατέναντι. Des. in B. ⁴ τὸ — αὐτῶν. Hebr. frontem tuam fortem (reiddidi) contra frontem eorum. Alii legunt νίκος, et deinde νίκους. Utrumque minus recte. ⁵ Καὶ — διαπ. Hebr. Sicut adamantiem. ⁶ πρόσωπ. B μέτωπον. juxta Hebr. A νίκος. Alii rectius, νείκος. ⁷ καὶ. Des. in B. ⁸ καὶ. Apud LXX praeem. καὶ λαλήσεις πρὸξ αὐτοῦξ. ⁹ ἐνδῶσιν. Hebr. desinant. ¹⁰ Rec. lectio est, ἀνέλαβε. ¹¹ Εὐλογ. A praeem. λεγόντων. ¹² B ἐνεργείας.

plicanti ut ei seipsum indicaret, et cognoscendum præberet : « Nemo, inquit, videbit faciem meam, et vivet ^d. » Deinde subjicit : « Ecce locus apud me, et ponam te in foramen petrae, et protegam te manu mea, et videbis postrema mea, faciem autem meam videre non poteris ^e. » Non quod in faciem et postrema Numen divinum divisum sit : sed quia per *faciem* intelligimus divinam essentiam, per *postrema* vero divinas dispensationes, ac beneficia, quæ plurima omnisque generis in nos conferuntur. *Locum* itaque *ejus* beneficentiam vocat, propter quam, cum natura ejusmodi sit, ut comprehendi nequeat, ab iis qui digni sunt, quoad ejus fieri potest, comprehenditur.

VERS. 13. *Et vidi vocem alarum animalium alis latera ferientium, alterius ad alteram, et vox rotarum conjuncta eis, et vox commotionis magna.* His enim mihi dictis, animalia movebantur alas contentantia, et rotæ insequebantur, maximaque commotio his motis fiebat : ingens enim strepitus erat, qui undique ferebatur.

VERS. 14. *Et Spiritus sustulit et suscepit me, et abii sublimis in impetu Spiritus 704 mei.* Divini enim Spiritus gratia, quæ in me erat, id effecit, ut interjectum inter cælum et terram aerem veluti quidam volucer alatus secarem. « Et manus Domini fuit super me fortis. » Rursus ipsam Spiritus gratiam significat.

VERS. 15. *Et ingressus sum ad captivitatem sublimis, hoc est, non ambulans, sed per aera vectus.* « Et circumivi habitantes ad fluvium Chobar, qui erant ibi, et sedi ibi septem dies versatus in medio cornu. » Cum enim adissem eos, ad quos ire jussus fueram, dies septem in silentio transegi, divinam exspectans virtutem.

VERS. 16, 17. *Et factum est post septem dies verbum Domini ad me dicens : Fili hominis, speculatorem constitui te in domo Israelis, et audies de ore meo verbum, et minaberis eis meo nomine. Sis, inquit, quasi speculator, quem super aliquem tumultum constituunt homines, jubentes ut sibi prænuntiet futuras barbarorum irruptiones. Et tu itaque, veluti in quadam specula et vertice prophetiæ constitutus, quæ prævides, ea populo prædicito, et verba mea ad ipsos ut internuntius perferto.*

VERS. 18. *Cum dixero ego iniquo : Morte morieris, et non annuntiaveris ipsi, neque locutus fueris, ut annunties iniquo, ut revertatur ipse a viis suis, ut*

^d Exod. xxxiii, 20. ^e ibid. 21-23.

ἔφη· τῷ γὰρ μακαρίῳ Μωσῆ ¹⁵ γνωστῶς ἰδεῖν αἰτήσαντι τὸν Θεόν, ἔφη, « Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. » Εἶτα ἐπάγει· « Ἴδου τόπος παρ' ἐμοί, καὶ θήσω σε εἰς ὄπην τῆς πέτρας, καὶ σκεπάσω σε τῆ χειρὶ μου, καὶ ὄψῃ τὰ ὀπίσθια μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐ μὴ ἴδῃς. » Οὐκ ἐπειδὴ εἰς πρόσωπον καὶ ὀπίσθια τὸ Θεὸν διήρηται· ἀλλὰ διὰ μὲν τοῦ προσώπου τῆς θείας νοουμένης οὐσίας, διὰ δὲ τῶν ὀπίσθιων, τῶν οἰκονομιῶν καὶ εὐεργεσιῶν, αἱ περὶ ἡμᾶς πολλὰ γίνονται, καὶ παντοδαπαί. Τόπον τοίνυν αὐτοῦ καλεῖ τὴν ἀγαθότητα, δι' ἣν ἀχώρητος ὢν τῆ φύσει, ὡς δυνατὸν τοῖς ἀξίοις, γίνεται χωρητός.

γ'. Καὶ ἴδον ¹⁶ φωνὴν τῶν πτερυγῶν τῶν ζώων πτερουσσομέτων ἑκατέραν πρὸς τὴν ἑκατέραν ¹⁵, καὶ φωνὴ τῶν τροχῶν ἐχομένη αὐτῶν, καὶ φωνὴ τοῦ σεισμοῦ μεγάλη ¹⁶. Τούτων γὰρ πρὸς με εἰρήνη μόνων, ἐκινεῖτο μὲν τὰ ζῶα ταῖς πτέρυξι χρώμενα, ἐπηκολούθουν δὲ οἱ τροχοί· σεισμός δὲ μέγιστος τούτων κινουμένων ἀπετελεῖτο· πολὺς γὰρ ἦν ὁ κτύπος ὁ πανταχόθεν φερόμενος.

δ'. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξῆρθε με, καὶ ἔλατέ ¹⁷ με, καὶ ἐπορεύθη μετέωρος ¹⁶ ἐν ὄρηι τοῦ Πνεύματος μου. Ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις ἐν ἐμοί γενομένη μέσον οὐρανοῦ καὶ γῆς, οἷόν τινα ὑπόπετρον, διατέμνειν παρεσκευάζει τὸν ἄερα. « Καὶ χεὶρ Κυρίου ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ κραταία. » Πάλιν αὐτὴν σημαίνει τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

ε'. Καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αἰχμηλοσλίαν μετέωρος ¹⁷· τουτέστιν, οὐ βαδίζων, ἀλλὰ δι' ἄερος φερόμενος. « Καὶ περιήλθον τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ, τοὺς ὄντας ἐκεῖ, καὶ ἐκάθισα ἐκεῖ ἑπτὰ ἡμέρας ἀναστρεφόμενος ¹⁶ ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Καταλαβὼν γὰρ, φησὶν, οὗς προσετάχθην, ἡμέρας ἑπτὰ σιγῶν διετέλεσα, ἀναμένων τὴν θεῖαν ἐνέργειαν.

ε', ε'. Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων, γιὰ ἄνθρωπον, σκοπὸν δέδωκά σε ἐν ¹⁸ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον, καὶ διαπειλήσῃ ¹⁸ αὐτοὺς παρ' ἐμοῦ. Τύπον ἔπεχε, φησὶ, κατασκόπου, ὃν ἐπὶ γεωλόφου ¹⁸ τινὸς ἰστᾶσιν οἱ ἄνθρωποι, προμηνύειν αὐτοῖς τὰς ἐσομένας τῶν βερβάρων ἐφόδους κελεύοντες ¹⁸. Καὶ σὺ τῶν οἴων οἷον ἐπὶ τινος σκοπιᾶς καὶ περιωπῆς τῆς προφητείας ἐστὼς, ἃ προορᾷς τῷ λαῷ προαγόρευε, καὶ τοὺς ἐμοὺς αὐτοῖς διαπύρρμμενε λόγους.

ε', ε'. Ἐν τῷ λέγειν με τῷ ἀνόμῳ, θαράτῳ θαρᾶτωθήσῃ, καὶ ἔαρ μὴ διαστειλῇ ¹⁸ αὐτῷ, μηδὲ λαλήσῃς τοῦ διαστειλωθαι τῷ ἀνόμῳ, τοῦ ἀπο-

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ B Μωϋσῆ. ¹⁶ ἴδον. Abest ab Hebr. Aptior huic loco esset lectio ἤκουσα. ¹⁷ R. c. lectio ἐτέρα πρὸς τὴν ἐτέραν. ¹⁸ μεγ. Des. apud LXX, sed in Compl. leg. μεγάλου. ¹⁷ Rec. lectio ἀνάλαβε. ¹⁸ μετ. Des. in cod. Vat. Hebr. tristis. ¹⁹ μετ. De loco Thel Abibh dicto, alii rectius, ut videtur, explicant textum Hebr. ²⁰ ἀναστρ. Hebr. lugens. ²¹ ἐν. Des. apud LXX. Abest etiam supra, pag. 446, ad Jer. vi, 17, et infra, ad Osce ix, 8, ac Hær. fab. lib. v. c. 28. ²² διαπ. αὐτοῖς Hebr. ut admonere eos. Infra, Hær. fab. l. c. est. προφυλάξετε αὐτόν. Ibid. aliæ sunt lectiones vers. 18. ²³ B γηλόφου. ²⁴ κελ. Des. in B. ²⁵ διαστ. — λαλ. A διαστειλω οὐδὲ ἐλάλησας. Aliter of LXX.

στρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ, τοῦ ζῆσαι **A** αἰτὸν, ὁ ἀνομος ἐκείνος ἐν²⁶ τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθαρῆται, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ χειρὸς σου ἐκλήτησω. Φοβερά καὶ φρικτῆς γέμουσα ἡ ἀπειλή, καὶ ἱκανὴ δεδύσασθαι καὶ τοὺς ἀγὰν λιθίνους· ἔβρητος δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς ἀπειλῆς προφαινομένη ἀγαθότης· ἀπειλεῖ γὰρ τῷ δικαίῳ τῶν εὐθυνῶν τὴν εἰσπραξίν, εἰ μὴ σημῆνεις τῷ ἀνόμῳ τοῦ θανάτου τὴν ἀπειλήν, καὶ διδάξῃς, εἰ μὲν ζωῆς αἴτιον, εἰ δὲ θανάτου πρόξενον; Οὕτω ποθεῖ τῶν ἀπάντων ὁ ποιητὴς καὶ δεσπότης τῶν ἀμαρτωλῶν μεταμέλειαν, ὅτι κἂν ἀπατάν τις συλλέξῃ τὴν ἀρετὴν, ἀρκεῖ δὲ τῶν ἐγκεχειρισμένων ψυχῶν, οὐδὲν ἐκ τῶν οἰκτιρῶν κατορθωμάτων ὠφελήθησεται, δίκας δὲ²⁷ ὑπὲρ τῆς περὶ ἐκείνας εἰσπραττόμενος ἀμελείας. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς τὸν μὲν πᾶν εἶδος θεραπείας προσφέρειν, τοὺς δὲ ἀνηκέστως νοσεῖν, καὶ τὴν προσφορομένην μὴ προσδέχασθαι ἰατρειάν, ἀναγκαίως ἐπιτρέπει·

δ'. Καὶ σὺ ἐὰν διαστρέλλῃ τῷ ἀνόμῳ, καὶ μὴ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ, ὁ ἀνομος ἐκείνος ἐν τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθαρῆται, καὶ σὺ τὴν ψυχὴν σου ῥύσῃ. Ἄθως, φησὶν, ἔσῃ τὰ προσήκοντα ποιῶν, καὶ τὰ παρὰ ταυτοῦ συνεισφέρων· κἂν γὰρ ἡ ἐκείνου νόσος ἀνίατος διαμείνῃ, αὐτὸς μόνος τίσει τῆς ἀπειθείας τὴν τιμωρίαν. Προσθήκει δὲ συνιδεῖν, ὅτι τὸν ἀνομον καὶ ἀνωτέρω κἀνταῦθα τιμωρηθῆσασθαι ἔφη τῇ παρανομίᾳ προσμένοντα· ἐὰν τε ἔχη τὸν διωστέλλοντα, τουτέστι τὸν διδάσκοντα, ἐὰν τε καὶ μὴ^C ἀρκεῖ γὰρ ἡ φύσις εἰς τὴν τοῦ πρακτέου διάκρισιν· ἐκ περιουσίας δὲ ἡ διδασκαλίᾳ προσφέρεται, τῆς θείας ἀγαθότητος πάντα πόρον εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν μηχανωμένης.

κ'. Καὶ ἐν τῷ ἀποστρέφειν δίκαιον ἀπὸ τῶν δικαιοσυνην αὐτοῦ, καὶ ποιήσει παράπτωμα, καὶ²⁸ δώσω τὴν βάσανον εἰς πρόσωπον αὐτοῦ· αὐτὸς ἀποθαρῆται, ὅτι οὐ διεστέλλω αὐτῷ· ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτοῦ ἀποθαρῆται, διότι οὐ μὴ μνησθῶσιν αὐτῷ αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ὡς ἐποίησεν, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς σου ἐκλήτησω. Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, Ἐὰν ἀμαρτῆ ὁ δίκαιος, ἀλλ', Ἐὰν ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῶν δικαιοσυνην αὐτοῦ, καὶ ποιήσῃ²⁹ παράπτωμα, τουτέστιν, ἐὰν τὴν εὐθειαν ὁδὸν ἣν ὠδεύσεν³⁰ καταλίπῃ, καὶ ἐπὶ τὴν^D ἐτέραν τραπή. Ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἡμαρτε, καὶ μέγιστα ἀμαρτήματα ἐπλημύλησεν· ἀλλ' οὐ κατέλιπεν ἣν ὠδεύεν ὁδὸν, ἀλλὰ προσπταίσας καὶ πρὸς ἀνίστη, καὶ τῆς αὐτῆς ἐχόμενος διετέλεσε πορείας. Ἐὰν τοίνυν, φησὶ, καταλιπὼν δίκαιος τὴν οἰκτιρῶν ὁδὸν, τὴν ἐναντίαν ἀσπάσεται, σὺ δὲ τοῦτο γνώως μὴ διελέγξῃς τὴν ἀτολίαν, μηδὲ εἰς τὴν προτέραν σπουδᾶς ἐπαναγαγεῖν ὁδὸν, ἐκείνος μὲν ἔξισον εὐρήσει τῆς δευτέρας ὁδοῦ τὸ τέλος, πάντα τὴν πρότερον ἀπολέσας πόνον· εἰς ἐτέραν γὰρ ἦλθεν

vivat ipse, iniquus ille in iniquitate sua morietur, 705 et sanguinem ejus de manu tua requiram. Terribilis et horroris plena est comminatio, idonea ad deterrendos eos quoque qui maxime lapidei sint: sed ineffabilis quoque est, quæ per comminationem præmonstratur bonitas. Minatur enim justo, se ab eo rationes exacturum esse, nisi iniquo mortem minis præsignificet, doceatque quid vitam asserat, et quid mortem conciliet. Ita cupit omnium opifex et Dominus peccatorum penitentiam, ut, quamvis omnem aliquis assequatur virtutem, si tamen creditas sibi animas neglexerit, nihil ei recte facta profutura sint, sed pœnas negligentia³ erga illas luiturus sit. Quia vero probabile erat, licet hic omne remedii genus adhiberet, illos tamen insanabili morbo laborare et adhibitum remedium non admittere, apposite adjungit:

Vers. 19. *Et tu si annuntiaveris iniquo, et non reversus fuerit a via sua et ab iniquitate sua, iniquus ille in iniquitate sua morietur, et tu animam tuam liberabis.* Insons, inquit, eris, si quæ te decet feceris, quæque a te requiruntur exsecutus fueris; licet enim illius morbus manserit insanabilis, ipse solus suæ pertinaciæ solvet pœnas. Decet autem intelligere quomodo et superius et hic dixerit impium punitum iri in iniquitate degere perseverantem, sive annuntiantem habuerit, hoc est, docentem, sive non. Sufficit enim natura ad ea, quæ facta opus sunt, discernenda: doctrina vero ex abundantia adhibetur, divina bonitate omnes vias ad hominum salutem moliente.

Vers. 20. *Et cum averterit se justus a 706 justitiis suis, et fecerit delictum, et dabo tormentum in faciem ejus, ipse morietur, quia non annuntiasti ei: in peccatis suis morietur, quia non commemorabitur justa quæ fecit opera, et sanguinem ejus de manu tua requiram.* Non simpliciter dixit, si peccaverit justus, sed si aversus fuerit a justitiis suis, et fecerit delictum, hoc est, si, relicta recta qua incedebat via, in alteram conversus fuerit. Nam beatus etiam David peccavit, et maxima commisit facinora; non reliquit tamen viam, qua incedebat: sed cum offendisset ac lapsus esset, surrexit, et idem iter sequi non destitit. Si itaque justus, inquit, hoc cognito, non argueris illius errorem, neque in pristinam viam reducere studueris, ille quidem alterius viæ dignum exitum inveniet, ita ut omnis pristinus labor frustra susceptus sit: in alteram enim viam deflexit. Contrarii autem sunt exitus, et viis convenientes; alterius quippe exitus vita, alterius mors est. Necessario itaque priorum la-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ ἐν. Des. in B. ²⁷ δέ. Des. in B. ²⁸ καὶ — προσ. αὐτ. Hebr. et posuero offendiculum coram eo.

²⁹ B ποιήσει. ³⁰ B ὠδεύεν.

borum lucrum amittet, in improbæ viæ lapsus exitum, amissamque illius vitam de manu tua requiram, prænam negligentiae tuæ a te sumens.

περσών εις τὸ τῆς πονηρᾶς ὁδοῦ τέλος· τὴν δὲ ἀπολωλυῖαν ἐκείνου ζωὴν ἐκ τῆς σῆς ἐκζητήσω χεῖρς, καὶ δίκας²¹ σὲ εἰσπράξομαι τῆς ἀμελείας.

Vers. 21. Si vero tu annuntiaveris justo, ut non peccet, et ipse non peccarit, justus vita vivet, quia annuntiasti ei, et tu animam tuam liberabis. Duplicem enim lucraris vitam, et tibi et illi. Ille enim tuis admonitionibus effugit perditionis barathrum, **707** et via justa dignum reperit exitum: tu autem a reddendis rationibus liber eris, habitaque salutis proximi tui ratione, maximum periculum evades. Atque hæc satis sunt ad nos excitandos et impellendos, ut pro fratribus omnem adhibeamus diligentiam, neque desistamus omnia tum dicere, tum facere, quæ illis prosint, ut et supplicia, quæ nobis minatus est Deus, evitemus, et promissam consequamur salutem, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri sit gloria cum sapientio Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

ἄδων, ἐναντία δὲ τὰ τέλη, καὶ ταῖς ὁδοῖς πρόσφορα· τῆς μὲν γὰρ τέλος ζωῆ, τῆς δὲ θάνατος· οὐκοῦν ἀναγκαιῶς ἀπολέσει τῶν προτέρων πόνων τὸ κέρδος, ἀναγκαιῶς ἀπολέσει τῶν προτέρων πόνων τὸ κέρδος, καὶ δίκας²¹ σὲ εἰσπράξομαι τῆς ἀμελείας.

κα'. Ἐὰν δὲ σὺ διαστείλῃ τῷ δικαίῳ τοῦ μὴ ἀμυρτεῖν, καὶ αὐτὸς μὴ ἀμάρτη, ὁ δίκαιος ζωὴ ζήσεται, ὅτι διαστείλω αὐτῷ, καὶ σὺ τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ῥύσῃ. Διπλὴν γὰρ ἐργάζῃ ζωὴν, καὶ σεαυτῷ, καὶ ἐκείνῳ. Ὁ μὲν γὰρ διὰ τῶν σῶν εἰσηγήσεων τῆς ἀπωλείας διαφεύγει τὸ βάραθρον, καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς δικαίας ἄξιον εὐρίσκει τὸ τέλος· σὺ δὲ τῶν εὐθυνῶν ἀπαλλαγῆσθαι, καὶ τὸν μέγιστον διαφεύξῃ κίνδυνον, τῆς τοῦ πέλους ἐπιμελούμενος σωτηρίας. Ἀπόχρη²² δὲ ταῦτα καὶ ἡμᾶς εἰς σπουδὴν διεγείρει, καὶ παρασκευάσαι πᾶσαν ποιήσασθαι τῶν ἀδελφῶν ἐπιμέλειαν, καὶ μὴ λῆξαι πάντα καὶ λέγοντας πρὸς τὴν τούτων ὠφέλειαν καὶ πράττοντας, ἵνα καὶ τὴν ἠπειλημένην φύγωμεν τιμωρίαν, καὶ τῆς ἐπηγγελμένης τύχωμεν σωτηρίας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄμήν.

VARIAE LECTIONES.

²¹ B δίκην. ²² ἀπόχρη κ. τ. λ. Ad marginem in B apponitur signum H quod interpretamur per Ἡθικόν s. doctrina moralis. Sigla ista in hoc codice frequens est in fine librorum hujus in Ezech. commentarii.

TOMOS B'.

LIBER SECUNDUS.

Vers. 22. Et fuit super me manus Domini, et C dixit ad me: Surge, et egredere in campum, et ibi sermo tecum habebitur. Quies enim divinarum rerum contemplationi apta est, cum mens libera ab externis curis, quæ eam aucipitem faciunt, non amplius huc et illuc distrahitur, sed in seipsam conversa accuratius potest divina percipere.

Vers. 23, 24. Et surrexi, et egressus sum in campum, et ecce ibi gloria Domini stabat, quasi visio, et sicut gloria quam vidi super fluvium Chobar, et procidi in faciem meam, et venit in me Spiritus, et statuit me super pedes meos. Crebrius visione fruitur, ut ad verbi **708** ministerium studiosior reddatur. Et illud nos scire opus est, ne eas quidem revelationes, quarum modum possit humana natura per-

κῆ. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμέ χεῖρ Κυρίου, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάστηθι, καὶ ἔξελθε εἰς τὸ πεδῖον²³, καὶ ἐκεῖ λαλήσεται²⁴ πρὸς σέ. Ἡ γὰρ ἡσυχία²⁵ τῆ θεωρίας τῶν θεῶν ἀρμόδιος· ἀπαλλακτέμενος γὰρ ὁ νοῦς τῶν ἐξωθεν περισπώντων, καὶ μηκέτι τῆδε κάκετε μεριζόμενος, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν νεύων, ἀκριτέστερον δύναται τὰ θεῖα κατανοεῖν.

κγ, κδ. Καὶ ἀνέστην, καὶ ἐξῆλθον εἰς τὸ πεδῖον· καὶ ἰδοὺ ἐκεῖ δόξα Κυρίου εἰστήκει, καθὼς²⁶ ἡ δρασις, καὶ καθὼς ἡ δόξα, ἦν ἰδοὺ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τῷ²⁷ Χοβάρ· καὶ κίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. Καὶ ἦλθεν ἐπ' ἐμέ Πνεῦμα, καὶ ἔστησέ με ἐπὶ τοὺς πόδας μου. Συχνότερον ἀπολαύει τῆς θεωρίας, ἵνα γέννηται σπουδαιότερος περὶ τὴν τοῦ λόγου διακονίαν. Συνιδεῖν δὲ προσήκει, ὅτι οὐδὲ τὰς

VARIAE LECTIONES.

²³ πεδ. Hebr. in vallem. Sic quoque vers. 23. ²⁴ λαλ. Hebr. loquar. ²⁵ Ἡ γὰρ ἡσ., κ. τ. λ. In B ad marginem apposita est sigla jam e superioribus nota, C (de qua conf. tom. I, pag. 822, sch. 8) bis insuper additis verbis, περὶ ἡσυχίας. ²⁶ καθ. ἡ ὄρ. Des. in Hebr. ²⁷ τοῦ. Des. in B.

συμμέτρους· τῇ ἀνθρωπείῳ φύσει ἀποκαλύφεις· οὐδέ A
οἱ ἄγαν καθαρὸν τὴν διάνοιαν ἠδύναντο καθορᾶν·
ὥσπερ ἀμέλει καὶ οὗτος ὁ προφήτης, καὶ ἤδη πείραν
τῆς ὀπτασίας λαβῶν, πίπτει παραυτίκα θεατάμενος,
καὶ τῆς ἐγειρούσης χάριτος χρῆζει. « Καὶ ἐλάλησε
πρὸς με, καὶ εἶπέ μοι. Εἰσελθε καὶ ἐγκλεισθητι ἐν
μίσῳ τοῦ οἴκου σου. Διὰ τῶν πραγμάτων κλειύει
γενέσθαι τὴν προφητείαν, καὶ προδηλωθῆναι δι' ὧν
ὁ προφήτης ποιεῖν ἐκελεύετο τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ
πολιορκίαν.

κ'. κς'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ δέδονται
ἐπὶ σέ δασμοί, καὶ δῆσουσί σε ἐν αὐτοῖς, καὶ οὐ
μὴ ἐξέλθῃς³⁰ ἐκ μέσου αὐτῶν. Καὶ τὴν γλῶσσάν
σου συνδήσω³¹ πρὸς τὸν λάρυγγά σου, καὶ
ἀποκωλυθήσῃ, καὶ οὐκ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς ἀνδρα
ἐλέγχοντα, διότι οἶκος παραπικραίνων ἐστὶ. Παι-
δοτριδοῦ δίκην ὁ Δασπότης καθάπερ τινὰ ἀθλητὴν
τὸν προφήτην ἀλείφει, προλέγων μὲν αὐτῷ τὰ ἐσό-
μενα λυπηρὰ, καὶ τὰ ἐπαχθισόμενα παρὰ τοῦ λαοῦ
σκληρωτῆ, ὑπομένειν δὲ καὶ καρτερεῖν παρακλειού-
μενος, καὶ σιγὴν ἄγειν, ἕως ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ³²
λαλεῖν· πανταχοῦ δὲ προστιθῆσι, διότι οἶκος παρα-
πικραίνων ἐστὶ, διδάσκων³³ μὴ δεδιέναι τοὺς τὸν
θεὸν· ἀδεῶς³⁴· παροξύνοντας· εὐκαταφρόνητοι γὰρ
οἱ παράνομοι.

κς'. Καὶ ἐν τῷ λαλεῖν με πρὸς σέ, ἀνοίξω τὸ στό-
μα σου, καὶ ἔρεῖς πρὸς αὐτούς. Τάδε λέγει Ἄδωναι
Κύριος. Ὁ ἀκούων ἀκουέτω, καὶ ὁ ἀπειθῶν ἀπει-
θεῖτω, διότι οἶκος παραπικραίνων ἐστὶ. Καὶ ταῦτα
σεφῶς δηλοῖ τὸ τῆς γνώμης πύθαιρτον. Σὺ μὲν γάρ, C
φρσι, κοινήν πᾶσι πρόσφερε τὴν διδασκαλίαν. Διδά-
σκων δὲ τὸ τῆς εὐπειθείας ἐκούσιον, προστιθῆσι τοῖς
λέγοις, οἱ δὲ βουλούμενος ὑπακούετω, καὶ ὁ ἀπειθῶν
ἔτι πάντῃ φρονῶν ἀντιλεγέτω· ἕκαστος γὰρ πρὸς
τῆν αἵρεσιν τῆς γνώμης τὰ ἐπιχειρεῖα δέξεται.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α', β'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ
κλίνορον, καὶ θήσεις αὐτὴν πρὸ προσώπου σου,
καὶ διαγράψεις Ἰσραὴλ³⁵ ἐπ' αὐτὴν κλίνορον τὴν Ἱε-
ρουσαλήμ· καὶ δώσεις περὶ³⁶ αὐτὴν περιοχὴν,
καὶ οἰκοδομήσεις ἐπ' αὐτὴν προμαχώνας, καὶ
περιβαλαῖς ἐπ' αὐτὴν χάρακα, καὶ δώσεις ἐπ'
αὐτὴν παρεμβολάς, καὶ τάξεις τὰς βελοστάσεις
πέκλας. Τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ πολιορκίαν διαγράψαι D
κελεύεται· ἐν πλίνθι δὲ ἡ διαγραφή γίνεται, διὰ τὸ
τῶν ἐνοικούντων σαθρόν· οὐ γὰρ ὠκοδόμησαν αὐτῶν
τὴν οἰκίαν κατὰ τὸν φρόνιμον ἐκείνον, ἐπὶ τῆς πέ-
τρας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ψάμμου· διὸ καὶ ἤλθον οἱ ποταμοί,
καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἀνεμοί, καὶ
προσέβρηξαν αὐτῶν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἔπεσε, καὶ ἐγένετο
ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη.

¹ Matth. vii, 21, 25.

cipere, ab iis, qui admodum pura mente fuerint,
potuisse conspici: sicut hic etiam propheta, quamvis
visionis experientiam haberet, tamen statim
ut contemplatus est, proeedit, et gratia indiget
excitante. « Et locutus est ad me, et dixit mihi:
Ingredere, et includere in medio domus tuæ. »
Ipsis rebus jubet prophetæ munus obiri, et per
ea, quæ propheta facere jubebatur, Hierosolymæ
obsidionem prænuntiari.

VERS. 25, 26. Et tu, fili hominis, ecce data sunt super
te vincula, et ligabunt te eis, et non egredieris de
medio eorum, et linguam tuam alligabo gutturi tuo,
et mutus fies, neque eris ipsis vir arguens, quia do-
mus irritans est. Pædōtribæ instar Dominus veluti
athletam quemdam prophetam ungit, futuras ipsi
calamitates prædicens, et molestias quæ exhibi-
turus sit populus: sustinere tamen et perferre
jubet, atque silere, donec ipsi loquendi facultatem
concesserit. Et ubique addit, « quia domus irritans
est, » docens non esse eos mictuendos, qui absque
metu Deum irritent: aspernandi siquidem sunt
iniqui.

VERS. 27. Et cum loquar ego ad te, aperiā os
tuum, et dices ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus:
Qui audit audiat, et qui non obedit non obediat, quia
domus irritans est. Hæc etiam liberam mentis vo-
luntatem declarant. Tu enim communem, inquit,
709 omnibus affer doctrinam. Et docens volun-
tariam obedientiam, verbis suis apponit: Qui vult
obediat, et non obediens, qui contraria sentit,
contradicat: unusquisque enim pro mentis optione
præmia feret.

CAP. IV.

VERS. 1, 2. Et tu, fili hominis, sume tibi laterem,
et ponas eum ante faciem tuam, et describes in eo
urbem Hierosolymam. Et dispones munitionem circa
ipsam, et ædificabis contra eam propugnacula, et
circa eam pones vallum, et dispones contra eam ca-
stra, et ordinabis machinæ telorum missilium in
circuitu. Ipsius Hierosolymæ obsidionem describere
jubetur. In latere autem sit descriptio, propter
incolarum debilitatem, qui non ædificarunt domum
suam, secundum sapientem illum¹, supra petram,
sed super arenam: quare venerunt flumina, et
descendit pluvia, et spirarunt venti, et irruerunt
in domum ipsorum, et cecidit, et fuit ruina illius
magna.

VARIE LECTIONES.

³⁰ ἐξέλθ. — αὐτ. Hebr. prodibis in medium eorum. ³¹ συνδ. πρὸς τὸν λ. σ. Hebr. adhærere faciam
palato suo. ³² λάρ. Græh. φάρυγγα. Compl. τῷ λάρυγγί σου. ³³ B ἐπιτρέψει. ³⁴ διδ. Ex x. τ. λ.
In B ad marg. asc. sigla, schol. 47 commemorata. ³⁵ ἀδ. Ex B suppl. ³⁶ ἰσ. Des. in B et apud LXX.
³⁷ περὶ. B ἐπί.

VERS. 3. *Et tu, sume tibi sartagine[m] ferream, et apones ipsam murum ferreum inter te et inter civitatem, et parabis faciem tuam ad eam, et erit in conclusione, et concludes eam: signum est hoc filiis Israelis. Dei figuram præ se ferre jubetur propheta: quamobrem sartagine[m] quoque ferream inter se et urbem in latere descriptam ponere jubetur: quo docetur fore ut præsens Deus, et quæ contra Hierosolymam fierent intuens* **710** *omnia, nulla eos providentiâ dignetur, sed quasi muro quodam ferreo coercitus, neque cernere que fiant, neque sibi supplicantes audire videatur. Hæc autem, inquit, facito, signum dans iis, qui obedire renuant et dictis repugnent, prophetiam per res ipsas.*

VERS. 4, 5. *Et tu dormies in latere tuo sinistro, et pones iniquitates domus Israelis super eo, secundum numerum dierum quinquaginta et centum, quibus dormies super eo, et assumes iniquitates ipsorum. Et ego dedi tibi duas iniquitates ipsorum in numerum dierum, nonaginta et centum diebus: et accipies iniquitates domus Israelis et complebis eas. Post Salomonem regnante Roboamo divisæ sunt duodecim tribus, et decem modo Ephraim, modo Israel vocabantur, Juda autem et Benjamin Juda dicebantur. Verumtamen unus erat populus ab Israele et Abrahamo oriundus: quare tanquam de una popule quæ separatim dixit, eadem rursus conjunxit. Cum enim tribuisset centum quinquaginta dies Israeli, et Judæ quadraginta, rursus tanquam de uno corpore unaque cognatione locutus, centum et nonaginta dies una conjunxit, conjunctasque rursus divisit, et ait:*

VERS. 6. *Et dormies iterum super latus tuum dexterum, et assumes iniquitates domus Judæ quadraginta diebus, diem in annum posui tibi. Major enim erat iniquitas illius populi, qui Israel vocabatur. Hi enim, cum penitus a Deo defecissent, modo juvenas colebant, modo* **711** *omnis generis idola adorabant. Idcirco illis centum quinquaginta dies definit, Judæ vero quadraginta, uno quoque die pro anno computato. Significant autem quadraginta dies Judæ quadraginta annos illos, qui deerant septuaginta annis. Declaravit enim Deus per prophetam Jeremiam, septuaginta annos ab iis in Babylone esse transigendos. Sed triginta jam transierant anni: siquidem tricesimo captivitatis anno prophetiam suam exorsus est divinus Ezechiel, circa annum quintum captivitatis Jechoniæ. a quo usque ad annum primum regni Cyri Persæ reliqui quadraginta expleuntur anni: quod non so-*

γ'. *Καὶ σὺ ἄρθε σεαυτῷ τήγανον σιδηροῦν, καὶ θήσεις αὐτὸ τείχος σιδηροῦν ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον τῆς πόλεως, καὶ ἐτοιμάσεις τὸ ἄρσῳ πόν σου ἐπ' αὐτήν, καὶ ἔσται ἐν συγκλεισμῷ, καὶ συγκλείσεις αὐτήν· σημεῖόν ἐστι τοῦτο τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. Τοῦ Θεοῦ τὸν τύπον ἐπέχειν ὁ προφήτης κελεύεται· διὸ καὶ τήγανον σιδηροῦν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐν τῇ πλίνθῳ διαγραφομένης πόλεως θεῖναι προστάττεται, διδασκόμενος, ὅτι καὶ παρὼν ὁ Θεός, καὶ ἐφηρῶν τὰ κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων γινόμενα, οὐδεμίαν αὐτοῦ ἀξιώσει προνοίας· ἀλλ' ὡς περ τιμὴν τειχίῳ σιδηρῷ διειργόμενος, οὕτε ὄρων ὄψει τὰ γινόμενα, οὕτε τῶν ἰκετευόντων ἀκούσεται. Ταῦτα δὲ, φησὶ, ποιήσου, σημεῖον διδοῦς τὴν διὰ τῶν πραγμάτων προφητείαν τοῖς νῦν ἀπειθοῦσι καὶ ἀντι-*

B λέγουσι.

δ'. ε'. *Ἐπὶ τὸ πλευρόν σου τὸ ἀριστερόν, καὶ θήσεις τὰς ἀδικίας οἴκου Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτοῦ, κατ' ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν πενήτηκοντα καὶ ἑκατὸν, ἃς κοιμηθήσῃ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ λήψῃ τὰς ἀδικίας αὐτῶν. Καὶ ἐγὼ δέδωκά σοι τὰς δύο ἀδικίας αὐτῶν εἰς ἀριθμὸν ἡμερῶν, ἐννεπήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέρας⁴⁷. καὶ λήψῃ τὰς ἀδικίας τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ⁴⁸ συντελέσεις αὐτάς⁴⁹. Μετὰ τὸν Σολομῶνα ἐπὶ τοῦ Ῥοβοᾶμ διηρέθησαν αἱ δώδεκα φυλαὶ, καὶ αἱ μὲν δέκα ἐχημάτιζον ποτὲ μὲν Ἐφραὶμ, ποτὲ δὲ Ἰσραὴλ, ὁ δὲ Ἰούδα καὶ Βενιαμὴν ἐκαλοῦντο Ἰούδα· ἀλλ' ὅμως εἰς ὑπῆρχε λαός, ἀπὸ τε τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ τὸ γένος· διὸ ὡς ἐφ' ἐνός λαοῦ, ἃ κατὰ διαίρεσιν εἶπε, ταῦτα πάλιν συνήψεν ἀπανείμας γὰρ τὰς ἑκατὸν πενήτηκοντα ἡμέρας τῷ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ Ἰούδᾳ τὰς τεσσαράκοντα, πάλιν συνήψεν, ὡς ἐφ' ἐνός σώματος καὶ μιᾶς συγγενείας, τὰς ἑκατὸν ἐννεπήκοντα ἡμέρας· συνάψας δὲ διείλεν αὐτοῖς, καὶ φησὶ·*

ς'. *Καὶ κοιμηθήσῃ ἐπὶ τὸ πλευρόν σου τὸ δεξιόν ἐκ δευτέρου⁵⁰, καὶ λήψῃ τὰς ἀδικίας τοῦ οἴκου Ἰούδα τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἡμέραν εἰς ἐνιαυτὸν ἔθνηκά σοι αὐτάς⁵¹. Πλείων γὰρ ἡ παρανομία τοῦ καλουμένου Ἰσραὴλ· παντελῶς γὰρ ἀποστάνας τοῦ Θεοῦ, ποτὲ μὲν ἐλάτρευον ταῖς δαμάεσι, ποτὲ δὲ τὰ παντοδαπὰ εἰδῶλα προσεκύουν. διὰ τοῦτο ἐκέλευε μὲν ἑκατὸν πενήτηκοντα ἀφορίζει ἡμέρας, τῷ δὲ Ἰούδᾳ τεσσαράκοντα, ἐκείνης ἡμέρας εἰς ἐνιαυτὸν λογιζομένης. Σημαίνουσι δὲ αἱ τεσσαράκοντα ἡμέραι τοῦ Ἰούδα τὰ λεγόμενα τοῖς ἑβδομήκοντα ἔτεσι τεσσαράκοντα ἔτη. Ἀπεφάνητο γὰρ ὁ Θεός διὰ τοῦ προφήτου Ἰερემίου, ἑβδομήκοντα ἔτη διατέλεισεν αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι· ἀλλὰ τριάκοντα ἤδη παρεληλύθει ἔτη· ἐν γὰρ τῷ τριακοστῷ ἔτει τῆς αιχμαλωσίας ἤρξατο τῆς προφητείας ὁ Θεός· Ἰεζεκιήλ· ἀπὸ δὲ τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς Ἰεχονίου αιχμαλωσίας, μέχρι πρώτου⁵² τῆς Κύρου τοῦ Πέρσου βασι-*

VARIAE LECTIONES.

⁴⁷ B τοῦ πλευροῦ σου τοῦ ἀριστεροῦ. ⁴⁸ οἴκ. B præm. τοῦ. ⁴⁹ ἑκατ. Alii rectius, τριακοσίων vel τριακοσίας, juxta Hebr. ⁵⁰ B ἡμέραις. ⁵¹ καὶ συντ. ἃ. Hæc juxta LXX, et Hebr. pertinent ad vers. 6. ⁵² αὐτάς. A ταῦτα πάντα. ⁵³ ἐκ δευτ. Des. apud LXX. ⁵⁴ αὐτάς. Des. apud LXX. ⁵⁵ πρώτ. B add. ἔτους.

λείας, τὰ λοιπὰ τεσσαράκοντα συμπληροῦνται ἔτη· Α καὶ τοῦτο δυνατὸν οὐ μόνον ἀπὸ τῶν χρονικῶν συναγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν καταμαθεῖν· καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ἰερემίας ὁ προφήτης, καὶ ἡ τῶν παραλειπομένων βιβλος διδάσκει, ὡς ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἑξήκωμ ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας Ἰωακείμ, τοῦ καὶ Ἰερονίου, ὕψωσε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ Εὐλαδαμρωδᾶχ, καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸν ἐξ οἴκου φυλακῆς ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ· μετὰ δὲ τοῦτον ἐβασίλευσε Βαβυλωνίων ὁ Βαλτάσαρ οὐ μακρὸν χρόνον· δυσωθήσας γὰρ ἀνηρέθη· περὶ δὲ τὰ τρεῖς ἐκράτησεν ἔτη· καὶ γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν μίαν ὀπτασίαν ὁ Δανιὴλ εἶδασατο· μετὰ δὲ τοῦτον Δαρείος ὁ Ἀσουήρου, ἀπὸ τοῦ σπέρματος ὑπάρχων τῶν Μήδων, ἐδέξατο τὴν βασιλείαν· ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὸς ἠγήσατο χρόνον. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ μακάριος διδάσκει Δανιὴλ εἰρηκῶς, ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Δαρείου τοῦ υἱοῦ Ἀσουήρου. « Ἐν ἔτει ἐνὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐγὼ Δανιὴλ συνέλιξα ἐν ταῖς βίβλοις τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, ὅς ἐγενήθη λόγος Κυρίου πρὸς Ἰερემίαν τὸν προφήτην, εἰς συμπλήρωσιν ἐτημώσεως Ἱερουσαλήμ· ἑξήκωμ ἔτη. » Οὐκ οὖν αἱ μὲν τῷ Ἰουδα ἀφορισθεῖσαι τεσσαράκοντα ἡμέραι τῶν λειπομένων τεσσαράκοντα ἐτῶν σημαίνουσι τὸν ἀριθμὸν, αἱ δὲ ἑκατὸν πενήκοντα τῷ Ἰσραὴλ, ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν ἀριθμὸν, μεθ' ὃν ἡ τε πόλις ψυχοδομήθη, καὶ οἰκητόρων πλήρης ἐγένετο, τειχισθεῖσα, καὶ ἀπολαβοῦσα τοὺς περιβάλους, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ τε Ἰσραὴλ καὶ Ἰουδα C πύλεις ἀνεβρώσθησαν πολλοὺς ἐνοίκους δεξάμεναι. Τοῦτο δὲ ἐγένετο τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Σέρξου, ἐφ' οὗ Νεεμίας τὸν νοχθὸς αὐτῷ γεγωνῶς, καὶ χάριν αἰτήσας τὸν βασιλεῖα, σὺν πολλῇ προθυμίᾳ τὴν Ἰουδαίαν κατέλαθε, καὶ τὰ προειρημένα πάντα πεποίηκε. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡ τῷ Ἔσδρα διδάσκει συγγραφῇ. Εἰ δέ τις καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν ἀκριβῶς μαθεῖν βούλεται, ἀρχὴν τοῦ ἀριθμοῦ λαβέτω τὸν ἑπέμπτον τῆς αἰχμαλωσίας Ἰερονίου. Ἐξ ἐκείνου γὰρ καὶ τὰ τεσσαράκοντα φηριθμήσαμεν· εὐρήσεις γὰρ τεσσαράκοντα μὲν ἕως πρῶτου ἔτους Κύρου τοῦ Πέρσου, ἐκεῖθεν ὕπολοιπα Κύρου εἴκοσι καὶ ἑννέα, εἶτα Καμβύσου ἑπτὰ, εἶπειτα Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου τριάκοντα καὶ πέντε· πρὸς τοῦτους Σέρξου εἴκοσι, καὶ Ἀρταξέρξου ἑννεακαίδεκα· τῷ γὰρ εἰκοστῷ ἔτει προσέταξεν ἀνοικοδομηθῆναι τὰ τεῖχη τῆς πόλεως. Καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὅτι τῷ Ἰσραὴλ ἡ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοδομία οὐδαμῶς διέφερον πάλαι διαιρεθέντι τῆς Ἰουδα φυλῆς· μετὰ γὰρ τὴν ἐκείνου οὐκ ἔμεινεν ἡ διαίρεσις, ἀλλ' ὁμοφρονούντες διετέλουν ἅπαντες οἱ τῆς ἐπανόδου τετυχηκότες, τὴν Ἱερουσαλήμ μητρόπολιν ἔχοντες.

ζ. Καὶ εἰς τὸν συγκλεισμὸν Ἱερουσαλήμ, φησὶν, ἐτοιμάσεις τὸ πρόσωπόν σου, καὶ τὸν βραχίονά σου στερεώσεις⁶⁶, καὶ προφητεύσεις ἐπ' αὐτήν. « Προσώπου ἐτοιμασία » τὴν ἀγανάκτησιν σημαίνει, « βραχίονος δὲ στερέωσις » τὴν ἐπαγομένην πειθίαν

lum ex annalibus colligi, sed etiam ex divinis Scripturis percipi potest. Etenim beatus Jeremias propheta, et Paralipomenon liber docent, quemadmodum tricesimo et septimo anno captivitatis Joacimi, qui etiam Jechonias dictus est, exaltaverit caput illius Evilmerodach, et eduxerit eum e domo custodiæ post annum regni sui^a. Post hunc Babyloniorum regno potius est Balthazar, haud diu, quia cum se impium præbuisset, occisus fuit. Regnavit autem circiter annos tres: nam tertio ejus regni anno visionem unam Daniel vidit. Post ipsum Darius, filius Assueri, a Medis oriundus, accepit regnum, et ipse quoque brevi tempore imperavit. Idque nos docet beatus Daniel, cum dicit: « Anno primo Darii filii Assueri, anno uno regni ejus, ego Daniel intellexi in libris numerum 712 annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierosolymæ septuaginta anni^b. » Judæ igitur desinit quadraginta dies, annorum quadraginta qui deerant numerum significant: quatum vero quinquaginta Israeli præsniti, centum quinquaginta annos indicant, post quod tempus et urbs ædificata est, et incolis completa, muroque cincta, et septis undique communita; aliarque urbes, et Israelis et Judæ, instauratæ fuerunt multis receptis incolis. Hoc autem factum est anno vicesimo regni Artaxerxis, filii Xerxis, quo regnante Nehemias, ejus pincerna, hoc impetrato a rege quod petierat beneficio, multa alacritate in Judæam venit, omniaque paulo ante dicta confecit; quod aperte nos Esdræ historia docet. Quod si quis etiam annorum numerum velit accurate perdiscere, principium numeri capiat annum quintum captivitatis Jechoniæ: ab illo enim quadraginta numeravimus. Comperies enim quadraginta usque ad primum annum Cyri Persæ, inde reliquos Cyri viginti novem, tum Cambysis septem, deinde Darii Hystaspis triginta quinque; præterea Xerxis viginti, et Artaxerxis undeviginti: anno enim vicesimo urbis muros præcepit ædificari. Et nemo dicat Israelis ædificationem Hierosolymæ nihil interfuisse, cum jam pridem a tribu Juda divisus esset: nam post reditum haud mansit illa divisio, et concordantes erant omnes, qui reditum consecuti fuerant, Hierosolymam metropolim incolentes.

VERS. 7. Et ad conclusionem Hierosolymæ, inquit, diriges 713 faciem tuam, et brachium tuum firmabis, et prophetabis super eam. « Directio faciei » indignationem significat, « brachii confirmatio » castigationem quæ adhibetur.

^a IV Reg. xxv, 27; Jer. lii, 51. ^b Dan. x, 1. ^c I Esdr. ii, 2 seqq

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Ἰερ. Ex B suppl. ⁶⁶ σαφ. B add. ἡμᾶς. ⁶⁷ Ed. prior hab. τό. ⁶⁸ στερεώσις. Hebr. nudatum.

VERS. 8. *Et ecce dedi super te vincula, et non revertaris a latere tuo in latus tuum, donec expleantur dies conclusionis tue. Oportet enim ipsos ex iis que meditaris percipere, non revocandos esse in patriam, donec constitutum tempus elapsum sit: quare decet te per definitum illud tempus ita in latus utriusque incubantem degere, ut ne movearis in aliam partem, quo ipsi latam contra se sententiam intelligant.*

VERS. 9, 10. *Et tu, fili hominis, sume tibi triticum, et hordeum, et fabam, et lentem, et milium, et siliginem, et injicies ea in vas quoddam fictile, et facies tibi ex istis panes, secundum numerum dierum quibus tu dormis in latere tuo: nonaginta et centum diebus comedes ea. Et cibus tuus, quem comedes, erit pondere viginli siclorum quovis die: a tempore usque ad tempus comedes ea. Laboriosa sunt que prophetæ imponuntur, ut typum gerens eorum qui puniantur, populum doceat, per ea quæ facere jubebatur, futuram Hierosolymis famem. Quare non ex tritico tantum panem conficere jubebatur: sed etiam ex milio, et siligine, et faba. Atque hujusmodi cibus argumentum est inopie, imo pondus quoque indigentiam significat: semel enim quotidie, inquit, comede viginti siclos, qui tres uncias et paulo amplius insuper conficiunt, ut asserunt ii, qui pondera hæc et mensuras diligenter perscrutati 714 sunt.*

VERS. 11. *Et aquam mensura bibito, sextam partem hinc a tempore usque ad tempus bibito. Et hoc rursus inopie incrementum illud, quod attulit obsidio, declarat. *Mis* autem mensura apud ipsos erat, cujus sexta pars secundum Syrum dimidium sextarii capiebat. Hanc mensuram propheta bibere jubebatur, ut præsignificaret eorum quæ ad victum necessaria sunt, inopiam, quæ ab obsidione proficisceretur.*

VERS. 12. *Et ut panem subcinericium hordeaceum comedes ea, in stercorebus fini humani occultabis ea ante oculos eorum. Panes conficies, inquit, ex his omnibus seminibus, sicuti consueverunt hordeacei confici panes; et materia ignis ad panis confectionem humanum sterces fiat, ut iudicentur inquinamenta, quibus inter gentes polluendi sint. Idcirco subjicit:*

VERS. 13. *Sic comedent filii Israelis panem suum immundum inter gentes, ubi dispergam eos. Necessè enim erat, ut qui captivi essent, et cum gentibus alienigenis commisti, non secundum leges vitam instituerent, sed multas ex consortio ad legem violandam caperent occasiones.*

VERS. 14. *Et dixi: Nequaquam, Domine Deus Israelis, ecce anima mea non est polluta immunditia,*

η'. Καὶ ἰδοὺ δέδωκα ἐπὶ σὲ δεσμούς, καὶ οὐ μὴ στραφήσῃ ἀπὸ τοῦ πλευροῦ σου ἐπὶ τὸ πλευρόν σου, ἕως ὃς συντελεσθῶσιν αἱ ἡμέραι τοῦ συγκλεισμοῦ σου. Δεῖ γὰρ αὐτοὺς μαθεῖν δι' ὧν ἐπιτηδεύεις, ὡς πρὸ τοῦ ὀριζομένου καιροῦ οὐδεμιὰ ἀνακλήσεως τεύζονται. Διὸ προσήκει σε τὸν ὀριζομένον χρόνον ἐφ' ἑκατέρου διατελέσαι πλευροῦ, μὴ μετακινούμενον, ὥστε τὴν ἐπιανεχθεῖσαν κατ' αὐτῶν μαθεῖν αὐτοὺς ψήφον.

θ', ι'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου⁹⁹, λάβε σεαυτῷ πυροῦς, καὶ κριθῶς, καὶ κῦαμον, καὶ φακόν, καὶ κέγχρον, καὶ ὀλύραν, καὶ ἐμβαλεῖς αὐτὰ εἰς ἀγρός ἐν ἐστράκινον, καὶ ποιήσεις αὐτὰ ἐαυτῷ εἰς ἄρτους, κατὰ ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν, ὧν σὺ καθεύδεις ἐπὶ τοῦ πλευροῦ σου· ἐννεήκορτα καὶ ἑκατὸν ἡμέρας¹⁰⁰ φάγῃσαι αὐτὰ. Καὶ τὸ βρώμα σου· ὃ φάγῃσαι, ἐν σταθμῷ εἴκοσι σίκλους τῆν ἡμέραν, ἀπὸ καιροῦ ἕως καιροῦ φάγῃσαι αὐτὰ. Ἐπίπινα ὁ προφήτης ἐπιτάττεται, τῶν τιμωρουμένων τὸν τύπον ἐν ἑαυτῷ δεχόμενος, καὶ διδάσκων τὸν λαόν, δι' ὧν ποιεῖν ἐκελεύετο, τὸν ἐσόμενον ἐν Ἱεροσολυμοῖς λιμὸν. Διὸ καὶ¹⁰¹ οὐκ ἐκ πυρῶν μόνου κατασκευάζειν τὸν ἄρτον προστάττεται¹⁰², ἀλλὰ καὶ κέγχρον, καὶ ὀλύρας, καὶ κῦαμου· ἡ δὲ τοιαύτη βρωσις, ἐνδείας σημεῖον· καὶ ὁ σταθμὸς δὲ πάλιν τὴν σπάνιν σημαίνει. Ἄπαξ¹⁰³ γὰρ, φησὶ, τῆς ἡμέρας φάγῃσαι εἴκοσι σίκλους, οἱ ποιοῦσι τρεῖς ὄγκιας, καὶ μικρόν τι πρὸς, ὡς φασιν οἱ τὰ στάθμια ταῦτα καὶ τὰ μέτρα ἠκριθωκότες.

ια'. Καὶ ὕδωρ μέτρῳ¹⁰⁴ πίσειαι, τὸ ἕκτον τοῦ ἴν¹⁰⁵ ἀπὸ καιροῦ ἕως καιροῦ πίσειαι. Καὶ τοῦτο πάλιν τὴν ἐπίτασιν τῆς ἐνδείας ἣν ἡ πολιορκία πεποίηκε, παραδῆλοι· τὰ δὲ ἴν, μέτρον ἦν παρ' αὐτοῖς· οὐ τὸ ἕκτον κατὰ τὸν Σύρον ἤμισυ ξέστου ἐχώρει· τοῦτο δὲ τὸ μέτρον πίσειν ὁ προφήτης ἐκελεύετο, ἵνα προσήμνη τὴν ἀπὸ τῆς πολιορκίας αὐτοῖς γεννησομένην τῶν ἀναγκαίων σπάνιν.

ιβ'. Καὶ ἐγκρυζίαν κριθῶν φάγῃσαι αὐτὰ ἐν βολεῖτοις κόπρου ἀνθρωπίνης ἐγκρυψίαις¹⁰⁶ αὐτὰ κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Ἀρτοποιήσεις δὲ, φησὶ, τὰ παντοδαπὰ ταῦτα σπέρματα, ὡς εἰκόθασιν τοὺς κριθίνους ἄρτους κατασκευάζειν· ὕλη δὲ τοῦ τῆς ἀρτοποιίας πυρὸς ἢ ἀνθρωπίνῃ κόπρῳ γενέσθω, εἰς ἐνδειξιν τῶν ἐσομένων αὐτοῖς ἐν τοῖς ἔθνεσι μiasμάτων. Διὸ ἐπάγει·

ιγ'. Οὕτως φάγορται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸν¹⁰⁷ ἄρτον αὐτῶν ἀκάθαρτον ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὐ¹⁰⁸ διασκοπιῶ αὐτούς¹⁰⁹. Ἀνάγκη γὰρ ἦν, ἅτε δὴ αἰχμαλώτους, καὶ ἀλλοφύλους ἔθνεσιν ἐπιμιγνυμένους, οὐ κατὰ νόμον πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ πολλὰς ἐκ τῆς ἐπιμιξίας ἀφορμὰς εἰς παρανομίαν λαμβάνειν.

ιδ'. Καὶ εἶπον, Μηδαμῶς Κύριε ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ¹¹⁰ ἰδοὺ¹¹¹ ἡ ψυχὴ μου οὐ μεμιάται¹¹² ἐν ἀκαθαρσίᾳ,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ υἱὲ ἀνθρ. Des. apud LXX, et in *Hebr.* ¹⁰⁰ Rec. lectio est, ἡμέρας. ¹⁰¹ καί. Des. in B. ¹⁰² B προστάττετο. ¹⁰³ B ἅπας. ¹⁰⁴ μέτρῳ. Apud LXX, πρᾶξι. ἴν. ¹⁰⁵ Αἴν, εἴν. ¹⁰⁶ ἐγκρ. *Hebr.* coques. ¹⁰⁷ τὸν — ἀκάθ. Rec. lectio ἀκάθαρτα. ¹⁰⁸ ὃ δὲ διασχ. αὐτ. Hæc adduntur in Ald. ¹⁰⁹ αὐτούς. B add. ἐκεῖ. ¹¹⁰ ἴαρ. A πρᾶξι. τοῦ. ¹¹¹ ἰδοὺ. A εἰ, juxta rec lect. ¹¹² A et B μεμιάνται, juxta rec. lect.

καὶ θνησιμαίων καὶ θηριώλων οὐ βέβρωκα ἀπὸ τοῦ
 γαστέρος μου ἕως τοῦ τῦν, οὐδὲ εἰσελήλυθον εἰς
 τὸ στόμα μου πᾶν κρέας ἄλλο καὶ βέθηλον ⁷⁵.
 Ἀναγκασθεὶς ὁ προφήτης τὴν ἔνοχον αὐτοῦ ⁷⁶ πο-
 λιταίων γυμνᾷ, ἐκτεύων τὸν φιλόθρονον Δεσπότην
 προστάγματι ἐτέρῳ λύσαι τὰ κελευσθέντα· καὶ παρ-
 αυτικά πέπεικεν· ἀγαθὸς γὰρ καὶ βραδύς τοῖς ἰκέταις
 ἐπιχαμπτόμενος, ὡσπερ ἀμέλις· καὶ τότε, βελδίτοις
 χρῆσασθαι βοῶν εἰς τὴν ἀρτοποιίαν ἐκέλευσε. Τού-
 τως ἐπάγει·

ὦ, ὦ. Ἰδὲ ἀνθρώπων, ἰδοὺ ἐγὼ συγερῖθω στή-
 ρηγμα ἄρτου ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ φάγονται ἄρτον
 ἐν σταθμῷ καὶ ἐν ἐνδραῖ, καὶ ὕδωρ ἐν μέτρῳ καὶ
 ἐν ἀφανισμῷ ⁷⁷ πλοῦται. Ὅπως ἐνδραεῖς ἄρτου
 καὶ ὕδατος γένωνται· καὶ ἀφανισθῆσεται ⁷⁸ ἄν-
 θρωπος καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ἐντακῆσονται ⁷⁹
 ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν. Δύο δὲ διὰ τῆς ἀρτοποιίας
 ἐκείνης σημαίνονται πράγματα, διὰ μὲν τοῦ σταθμοῦ
 ὃ ἐν Ἱεροσολύμοις λιμὸς, διὰ δὲ τῆς ἀκαθάρτου κα-
 τασκαυῆς ἢ ἐν τοῖς παρανόμοις ἔθνεσι διαγωγῆ.
 Ἄλλὰ τὸ δίκαιον ἢ τιμωρία περιέχει. Ἐντακῆ-
 σονται γὰρ, φησὶν, ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· ὁ δίκας
 γὰρ, φησὶ, τίσουσιν ὧν πλημμελοῦντες διετέλεσαν.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

α. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπων, λάβε σκουτῶ βομ-
 βισίαν ὀξισίαν, ὡσπερ ⁸⁰ ξυρὸν κουρέως, καὶ κτή-
 σαι αὐτὴν σκουτῶ, καὶ ἐπάξεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν
 σου, καὶ ἐπὶ τὸν πώγωνά σου, καὶ λήψῃ ξυρὸν
 σταθμίων, καὶ διαστήσεις αὐτούς ⁸¹. Ἡ βομβισία
 τὴν τιμωρητικὴν αἰνίττεται δύγαμιν· ἢ δὲ τῶν
 τριχῶν τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος ἀφαίρωσις,
 τῆς εὐπρεπείας τὴν στέρησιν· τὰ δὲ ξυρὰ καὶ
 σταθμία, τῆς τοῦ Θεοῦ ψήφου τὸ δίκαιον· οὐδὲν
 γὰρ ἀσάδητον παρὰ τοῖς ἀνεξέρευνητοῖς αὐτοῦ
 κρίμασι.

β. Τὸ τέταρτον ⁸² ἐν πυρὶ κατακαύσεις ⁸³ ἐν
 μέσῳ τῆ πόλει, κατὰ τὴν συμπλήρωσιν ⁸⁴ τῶν
 ἡμερῶν τοῦ συγκλισμοῦ σου ⁸⁵, καὶ λήψῃ τὸ
 τέταρτον, καὶ κατακαύσεις ⁸⁶ ἐν ⁸⁷ μέσῳ αὐτῆς,
 καὶ τὸ τέταρτον κατακαύσεις ἐν βομβισίᾳ κύκλῳ
 αὐτῆς, καὶ τὸ τέταρτον διασκορπίεις τῷ πνεύ-
 ματι, καὶ μάχαιραν ἐκκενώσω ὀπίσω αὐτῶν. Ταῦτα
 αὐτοῖς ἐρμητεύει μετὰ βραχία, καὶ καλεῖ πῦρ, καὶ
 τὸν λιμὸν, καὶ τὸν θάνατον· διὸ τὰ δύο τέταρτα
 προσέταξε τῷ πυρὶ παραδοθῆναι, ὡς καὶ τούτου κά-
 κεινον δίκην πυρὸς· ἐπινεμομένου τοῦ ἀνθρώπου· ὁ-
 δεῖ δὲ τῆς βομβισίας τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον ἐση-
 μαίνα, καὶ τὰς ὑπ' ἐκείνων ἐσομένας σφαγὰς· τὸν δὲ
 διασκορπισμὸν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐσομένην
 διασποράν, περὶ ὧν ἐπήγαγε· Ἐκαὶ μάχαιραν ἐκ-
 κενώσω ὀπίσω αὐτῶν· ὁ καὶ γὰρ μετὰ τὸ γενέσθαι
 ἐφυλέλωται μὲν θανάτων ὑπέμειναν εἶδη.

¹ Rom 11, 35.

et morticinium aut captum a bestiis non comedi, ab
 ortu meo ad hoc usque tempus, neque ingressa est
 in os meum ulla caro putrida et profana. Coactus
 propheta legitimam suam vitæ degendæ rationem
 aperit, ac Domino benigno supplicat, ut alio jussu
 quæ sibi ab eo imperata fuerant abroget; **715** et
 statim obtinuit quod rogaverat. [15] Bonus enim
 Dominus, et qui supplicum precibus facile flectitur,
 eo quoque tempore, sumo boum ad conficiendum
 panem uti jussit. Tum subjicit :

VERS. 16, 17. *Fili hominis, ecce ego contero fir-
 mamentum panis in Hierosolyma, et comedent pa-
 nem juxta pondus et in indigentia, et aquam juxta
 mensuram et in interitu bibent. Ut indigentes fiant
 panis et aquæ : et delebitur homo et frater ejus, et
 contabescant in iniquitatibus suis.* Duo per illam pa-
 nis confectionem significantur, per mensuram
 fames in Hierosolyma, per immundum apparatus
 autem vita degenda inter gentes quæ legem violent.
 Verum justitiam supplicium continet. « Contabe-
 scent enim, ait, in iniquitatibus suis : » pœnas ex-
 solvent, inquit, eorum quæ deliquerint.

CAP. V.

VERS. 1. *Et tu, fili hominis, cape tibi ensem acu-
 tum, sicut novaculam tonsoris, et compara tibi eam :
 et induces super caput tuum, et super barbam tuam,
 et sumes stateram ponderum, et divides ea. Ensis
 innuit ulciscendi facultatem ; ademptio autem
 pilorum capitis et barbæ, decore privationem ; sta-
 tera vero et pondera, divinæ sententiæ justitiam :
 nihil est enim quod non ponderetur ex incompre-
 hensibilibus judiciis ejus.*

VERS. 2. *Quartam partem igne combures in media
 civitate, secundum completionem dierum 716 obsi-
 dionis tuæ. Et accipies quartam partem, et combu-
 res in medio ejus, et quartam partem concides in
 gladio in circuitu ejus, et quartam partem disperges
 vento, et ensem nudabo post eos. Hæc ipse paulo
 post interpretatur, et vocat ignem, et famem, et
 mortem. Idcirco duas quartas partes in ignem injicit
 præcepit, quasi et hæc et illa, ignis instar, homines
 depascant. Per gladium hostium incursum signifi-
 cavit, et cædes quas erant facturi ; per dispersio-
 nem vero, captivitatem et captivorum dissipatio-
 nem futuram ; de quibus adjecit, « et ensem nu-
 dabo post eos ; » etenim postquam bello capti
 fuere, infinita mortis genera subiere.*

VARIE LECTIONES.

⁷⁵ καὶ βέβ. In paucis tantum libris vet. leg. ⁷⁶ B αὐτοῦ. ⁷⁷ ἐν ἀφαν. Hebr. cum stupore. ⁷⁸ καὶ ἀφαν. Hebr. ita ut obstupescat. ⁷⁹ ὡσπερ. Rec. lectio est, ὑπέρ. ⁸⁰ B αὐτάς. ⁸¹ τέταρτ. Aquil. et Theodot. rectius, τριῶν, juxta Hebr. Ita quoque deinde. ⁸² Rec. lectio, ἀνακαύσεις. ⁸³ συμπλ. Ita quoque A et B, sed rec. lectio est, πλήρωσιν. ⁸⁴ σου. Deest apud LXX et in Hebr. ⁸⁵ καταξ. — τέταρτον. Des. in Hebr. ⁸⁶ ἐν. Apud LXX præm. αὐτο.

VERS. 3, 4. *Et sumes, inquit, inde paucos numero, A et circumligabis eos indumento tuo. Et ex his excipies adhuc, et projicies eos in medium ignis, et combures eos igne: ex eo egredietur ignis in omnem domum Israelis. Per hæc eos qui relictis fuerant significat, quos Nabuzardan coquorum princeps cum Godolia reliquit, qui rursus diversis modis consumpti sunt, modo alius ab alio mutuo occisi, modo in Ægyptum fugientes, ab impietate tamen non desciscentes. Idque nos aperte Jeremiæ prophetia docet. Illud autem: « Ex ipso egredietur ignis in omnem domum Israelis, » innuit quidem et Babylonis, qua tunc exarsit, indignationem, et exitium ipsis in Ægypto illatum: præsignificat vero **717** seditiones ortas post reditum regnante Antiocho Epiphane, propter quas in innumerabiles calamitates illas inciderunt. Sed præcipue prædicat insaniam contra Christum Dominum, et illud exitium, quo funditus post crucem eos interiisse, et in omnem terrarum orbem dissipatos fuisse constat. Hæc, inquit, cum feceris, dicito etiam poenarum causas.*

VERS. 5, 6. *Hæc dicit Adonai Dominus: Hæc Hierosolyma, in medio gentium posui eam, et regiones in circuitu ejus; et dices: Mutavit justificationes meas in iniquitatem, ex gentibus quæ sunt in circuitu ejus. Quia justificationes meas repulerunt, et in legitimis meis non ambulaverunt. Universorum Deus gentem Judæorum elegit, per quos omnes homines beneficio volebat afficere. Idcirco legem ipsis, quæ ab omnibus eos distingueret, dedit, ut hoc quoque modo illustriores fierent. Concessit etiam ad habitandum locum, orbis terrarum umbilicum, ad orientem et aquilonem Asiam habentem, ad occidentem Europam secum per mare conjunctam: ab austro Libyam. In has enim tres quoque partes Noe filii orbem terrarum dividerunt. « Posui igitur Hierosolymam, inquit Deus, in medio gentium, » ut illæ ab hac utilitatem capiant, et omnem pietatem et verum legis cultum discant. Sed ipsa plane contraria fecit. Neque enim tantum legem sibi a me datam cum ipsis non communicavit, sed etiam illorum impietatis ipsa particeps **718** facta est.*

VERS. 7, 8. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Propterea quod forma vestra est ex gentibus quæ sunt in circuitu vestro, et in legitimis meis non ambulastis, et justificationes meas non fecistis, sed neque secundum justificationes gentium quæ sunt in circuitu vestro fecistis. Idcirco hæc dicit Adonai*

γ', δ'. Καὶ λήψῃ, φησὶν, ἐκασθεν ὀλίγους ἐν ἀριθμῷ, καὶ συμπερικλήσῃ αὐτοὺς τῇ ἀραβολῇ σου. Καὶ ἐκ τούτων λήψῃ ἔτι, καὶ βίψεις αὐτοὺς ἐν μέσῳ ⁸⁸ τοῦ πυρός, καὶ κατακαύσεις αὐτοὺς ἐν πυρὶ· ἐξ αὐτοῦ ⁸⁹ ἐξελεύσεται πῦρ εἰς ⁹⁰ πάντα οἶκον Ἰσραὴλ. Σημαίνει δὲ διὰ τούτων τοὺς ὑπολειφθέντας, οὓς Ναβουζαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος κατέλιπε μετὰ Γοδολίου, ὃ πάλιν διαφόρως κατηναλώθησαν· νῦν μὲν ὑπ' ἀλλήλων ἀναιρούμενοι, νῦν δὲ εἰς Ἀἴγυπτον ἀποδιδράσκοντες, καὶ τῆς ἀσεβείας οὐκ ἀφιστάμενοι. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἡ τοῦ Ἱερεμίου προφητεία διδάσκει. Τὸ δὲ, « Ἐξ αὐτῆς ἐξελεύσεται πῦρ εἰς πάντα οἶκον Ἰσραὴλ, » ἀντίκειται μὲν καὶ τῆν τότε γενομένην ἀγανάκτησιν τοῦ Βαβυλωνίου, καὶ τὸν ἐπεσυχθέντα αὐτοῖς ἐν Αἴγυπτῳ βλεθρον· προσημαίνει δὲ καὶ τὰς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς γενομένας στάσεις, δι' ἧς τὰς μυριάδας ἐκείναις περιέπεσον συμφοραῖς. Διαφερόντως δὲ προαγορεύει τὴν κατὰ τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ μανίαν, καὶ τὴν μετὰ τὸν σταυρὸν γενομένην αὐτῶν πανωλεθρίαν, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διασποράν. Ταῦτα, φησὶ, ποιήσας, εἰπέ καὶ τῆς τιμωρίας τὰς αἰτίας.

ε', ς'. Τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Αὕτη Ἰερουσαλήμ, ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν τέθεικα αὐτήν, καὶ τὰς κύκλω αὐτῆς χώρας· καὶ ἐρεῖς, ἡλιλαξ ⁹¹ τὰ δικαιώματά μου εἰς ⁹² ἀνομίαν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλω αὐτῆς. Διότι τὰ δικαιώματά μου ἀπώσαντο αὐτὰ ⁹³, καὶ ἐν τοῖς νομίμοις μου οὐκ ἐπορεύθησαν ἐν αὐτοῖς. Ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῶν Ἰουδαίων ἐξελέξατο ἔθνος, διὰ τούτων ἅπαντας ἀνθρώπους εὐεργετῆσαι βουλόμενος· διὸ καὶ νόμον αὐτοῖς ἀπὸ πάντων αὐτοῖς διορίζοντα δέδωκεν, ἵνα κἀντεῦθεν τὸ ἐπίσημον ἔχωσιν· ἔδωκε δὲ αὐτοῖς καὶ τόπον εἰς οἰκητήριον τῆς οἰκουμένης τὰ μέσα· πρὸς ἑω μὲν γὰρ καὶ ἄρκτον τὴν Ἀσίαν εἶχον, πρὸς ἐσπέραν δὲ τὴν Εὐρώπην διὰ τῆς θαλάσσης συναπτομένην· ἀπὸ δὲ νότου τὴν Λιβύην. Εἰς ταῦτα γὰρ τρία τμήματα καὶ οἱ τοῦ Νῶε παῖδες τὴν οἰκουμένην διέλιποντο. « Τέθεικα ⁹⁴ τοῖσιν τὴν Ἰερουσαλήμ, φησὶν ὁ Θεὸς, ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν, ἵν' ἐκεῖνοι τὴν ἀπὸ ταύτης ὠφέλειαν ἐλκύσωσιν, καὶ πᾶσαν εὐσέβειαν καὶ ἐννομίαν παρ' αὐτοῖς μεταμάθωσιν· αὕτη δὲ πᾶν τούναντιον πεποίηκεν· οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖς τῆς παρ' ἐμοῦ δοθείσης ἐννομίας οὐ μετέδωκεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκείνων δυσσεβείας μετέλαβε.

ζ', η'. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἢ ⁹⁵ μερῶν ὑμῶν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλω ὑμῶν, ἐν ⁹⁶ τοῖς νομίμοις μου οὐκ ἐπορεύθητε, καὶ τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐποιήσατε, ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλω ὑμῶν οὐκ ἐποιήσατε ⁹⁷. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Rec. lectio εἰς μέσον. ⁸⁹ A et B αὐτῆς juxta rec. lect. ⁹⁰ εἰς — Ἰσρ. Ita juxta Hebr. leg. etiam in Ahd., sed rec. lectio est, καὶ ἐρεῖς παντὶ οἴκῳ Ἰσραὴλ. ⁹¹ ἡλιλαξ. Des. apud LXX, qui vers. 6, incipiunt a verbis illis, Καὶ ἐρεῖς. ⁹² εἰς κύκλω αὐτῆς. Rec. lectio est, τῇ ἀνομίᾳ ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ τὰ νόμιμά μου τῶν χωρῶν τῶν κύκλω αὐτῆς. Utraque lectio ab Hebr. recedit. ⁹³ αὐτὰ. Des. apud LXX. ⁹⁴ Ed. prior hab. τέθεικα. ⁹⁵ ἢ—ἐθνῶν. Hebr. multiplicatis (scilicet clera vestra) magis quam gentes, etc. ⁹⁶ ἐν. B præc. καὶ. ⁹⁷ B οὐ περιήγαγε.

Ἄδωναι Κύριος, ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, καὶ ποιήσω ἐν μέσῳ σου κρίμα ἰσχυρότερον τῶν ἐθνῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν τῶν ἐθνῶν ἀνεμάξασθε χαρακτῆρα, καὶ τοῖς ἐκείνων ἐπιτηδεύμασιν ἐνεφύρητε, καὶ τὰ ἐμὰ δικαίωματά τε καὶ νόμιμα διεπτύσατε, ὑπερβολῇ δὲ παρανομίας χρώμενοι ὑπερηκοντίσατε τῇ δυσσεβείᾳ τὰ ἔθνη, παρ' ὧν ταύτην ἐμάθετε· τούτου χάριν προφανῶς σοι δικάσω, τῶν ἐθνῶν θεωρούντων τὸ δικαστήριον, καὶ τῆς δίκης ἀκρωμένων· ἐν' ἐπειδὴ διὰ τῆς σῆς οὐκ ὠφελήθησαν εὐνομίαις, διὰ γοῦν τῆς τιμωρίας ἐλύσωσιν ὠφέλειαν.

Θ. Καὶ ποιήσω ἐν σοὶ ὃ οὐ πεποίηκα, καὶ οὐ μὴ ποιήσω ὁμοίᾳ αὐτοῖς ἐτι διὰ πάντα τὰ βδελύγματά σου. Εἶτα διδάσκει, τίνα τὰ ἡπειλημένα.

ζ. Διὰ τοῦτο πατέρες φάγονται τέκνα ἀγαμέτων σου, καὶ τέκνα φάγονται πατέρας. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ Βαβυλωνίων, καὶ ἐν τῇ Ῥωμαίων πολιορκίᾳ γεγένηται, τῆς ὑπερβολῆς τοῦ λιμοῦ τὴν ἀνοουωργίαν ἔργασαμένης. « Καὶ ποιήσω ἐν σοὶ κρίματα. » Τουτέστι, δικαίως σοι δικάσω. « Καὶ διασπερῶ πάντας τοὺς καταλοίπους σου εἰς πάντα ἄνεμον. » Οὐ δεῖται ἐρμηνείας λόγος, τῶν πραγμάτων βούντων.

ια. Διὰ τοῦτο, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἢ μὴν ἀνθ' ὧν τὰ ἀγία μου ἐμίλησας ἐν πᾶσι τοῖς προσοχθισμασί σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς βδελύγμασί σου, κατ'ὼ ἀπόσωμαί σε. Ἄγχα καλεῖ οὐ μόνον τὰ νόμιμα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀφορισθέντα αὐτῷ ναδὸν, ὃν τῇ τῶν εἰδώλων ἐσεδήλωσαν στάσει· προσοχθίσματα δὲ καὶ βδελύγματα, τὰ εἰδωλα νομαίνει, βδελύγματα μὲν ὡς βδελυγμίας μετὰ, προσοχθίσματα δὲ ἁγίας πάσης ἀνάμυστα. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τῆς Ῥεβέκκας λεγόμενον· « Προσώθηκα τῇ ψυχῇ μου διὰ τὰς θυγατέρας τῶν Χαναανίων, εἰ λήψεται Ἰακώβ ὁ υἱός μου ἐξ αὐτῶν γυναῖκα, ἵνατί μοι ζῆν; » τουτέστι, βδελύττομαι σφόδρα τὰς θυγατέρας τῶν Χαναανίων. Καὶ πάλιν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Δαβὶδ, « Διὸ προσώθησα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον· Ἄει πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· τουτέστιν, Ἐβδελυξάμην. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ παρανόμου, φησὶν ὁ αὐτὸς προφήτης· « Κατὰ δὲ οὐ προσώθησε, τουτέστιν, οὐκ ἐβδελύξατο τὴν κακίαν. « Οὐ φείσεται ὀφθαλμός μου, καὶ οὐκ ἐλεήσω ἐγώ. » Τσαύτη ἡ τῆς παρανομίας ὑπερβολή, ὅτι ὁ ἐλεθμων ἐλεεῖν οὐκ ἀνέχεται, καὶ ὁ φιάνθρωπος τῶν κολαζομένων οὐ φείδεται. Εἶτα δεγγεῖται τὰ ἤδη ἡρμηνευμένα, ὅπως λιμῷ μὲν παραδώσει τὸ τέταρτον, καὶ θανάτῳ πάλιν τὴν ἄλλην μοῖραν· εἶτα τὴν ἄλλην τῇ διὰ τοῦ πολέμου σφαγῇ, καὶ τὸ λειπόμενον τέταρτον αἰχμαλωσίᾳ, τῆς τιμωρίας πάλιν καὶ τούτοις ἀκολουθοῦσης. Καὶ ἐπάγει·

A Dominus : Ecce ego super te, et factam in medio tui judicium in conspectu gentium. Quia enim gentium formam expressistis, et earum institutis perfusi mea judicium et leges aversati estis, et propter iniquitatis exsuperantiam impietate gentes ipsas vicistis, a quibus eam didicistis : hac de causa aperte judicabo te, inspectantibus judicium gentibus, et pœnas audientibus, ut quæ nullam a tua æquitate utilitatem percipere, aliquam saltem percipiant a tuo supplicio.

VERS. 9. *Et faciam in te quæ non feci, et non faciam similia ipsis amplius, propter omnes abominaciones tuas. Deinde docet quænam sint ea quæ minatus est.*

B VERS. 10. *Ideo patres comedent filios in medio tui, et filii comedent patres. Hoc accidit in obsidione et Babyloniorum et Romanorum, incredibili vi famis ad hoc nefarium facinus impellente. « Et faciam in te judicium. » Hoc est, justo judicio te condemnabo. « Et dispergam omnes reliquos tuos in omnem ventum » Non indiget interpretatione oratio, cum ipsæ res clament.*

VERS. 11. *Idcirco, Vivo 719 ego, dicit Adonai Dominus, profecto, eo quod sancta mea polluisti omnibus offensionibus tuis et omnibus abominacionibus tuis, etiam ego repellam te. Sancta vocat, non solum præcepta legis, sed etiam dedicatum sibi templum, quod idolis in eo collocatis polluerunt; offensiones autem et abominaciones, idola nuncupat : abominaciones quidem, ut abominationis plena; offensiones, ut omni referta Injucunditate. Huic simile est illud, quod a Rebecca dicitur : « Odio prosequitur anima mea filias Chananæorum : si duxerit Jacob filius meus ex ipsis uxorem, quid juvat me vivere ? » hoc est, valde abominor filias Chananæorum. Et rursus Deus per Davidem : « Ideo offensus fui generationi illi, et dixi : Semper errant corde, » hoc est, aversatus sum. Et de iniquo idem Propheta ait : « Malitiam autem non odivit, » id est, non abominatus est malitiam. « Non parcat oculus meus, et non miserebor ego. » Tanta est iniquitatis exsuperantia, ut misericors misereri minime sustineat, et clemens a pœnis reorum non absteineat [12] Deinde quæ jam interpretati sumus enarrat, quemadmodum fame quartam partem unam, et aliam morte (id est peste) : tum aliam belli cæde consumpturus, reliquam partem quartam captivitati traditurus sit, pœnis rursus eos quoque persequentibus. Et subicit :*

i Gen. xxvii, 46. k Psal. xciv, 10. l Psal. xxv, 5.

VARIE LECTIONES.

66 γάρ. B add. φησί. 66 δ:ά. Rec. lectio κατὰ. 67 ἀναμ. B ἐν μέσῳ, juxta rec. lect. 68 ἀνοσ. Ἰδᾶ ex B cependata est lectio Sirm. ἐργασίαν. 69 Rec. lectio est, διασκορπιῶ. 70 λόγ. B præm. ὁ. 71 ἀπίος. Hebr. excindam te. 72 τά. B præm. δέ. 73 ψυχ. Rec. lectio loco cit. est, ζωῆ. 74 Xav. Rec. lectio loco cit. est, υἱῶν Χετ. Aliter etiam reliqua se habent loco cit. 75 ὀφθαλμ. B. præm. ὁ. 76 κατ. B καίγε.

VERS. 13. *Et complebitur furor meus, et ira mea A* *super eos, 720 et consolabor, et cognoscent quia* *ego Dominus locutus sum in zelo meo, cum comple-* *vero iram meam super eos.* Expers affectionis Numen est, et ab ira prorsus vacuum. Utitur autem humanis nominibus, ita appollans ea quæ sunt, cum homines puniuntur. Illud vero, « complebitur ira mea super ipsos, » idem significat ac finem habebit. Cumque experientia docti didicerint ipsi, me Deum esse ac Dominum, qui aversatus eorum scelera supplicia intuli, consolabor. Hoc enim consilio pœnas irrogavi.

VERS. 14. *Et ponam te in desertum, et in opprobrium iis, qui sunt in circuitu tuo.* Hoc quoque sufficiens est ad acerbe eam excruciantum, si finitima loca incolentes, et continenter bellantes, irrideant, et ejus illudant solitudini. « Et filias quæ sunt in circuitu tuo in conspectu omnis prætereuntis. » Filias vocat subjectas urbes et regiones.

VERS. 15. *Et eris suspirii plena, manifesta disciplina, et desolationibus, et filia tuæ in circuitu tuo in gentibus, quæ sunt in circuitu tuo.* Insignem, inquit, te malis faciam: ita ut omnes qui audierint et tuum et subjectarum tibi urbium pagorumque interitum, suspirent ac lugeant. « Cum fecero ego in te judicia in ira et furore, in ultione furoris et increpationibus. » Deinde vacare mendacio, quæ dicta sunt, ostendens:

VERS. 16. *Ego Dominus, inquit, locutus sum.* Est enim personæ declaratio sufficiens **721** ad veritatem ostendendam.

Cum misero ego sagittas meas famis super eos, et erunt in defectionem: et mittam eas, ut corrumpam eos, et famem congregabo, et conteram firmamentum panis tui. (VERS. 17.) *Et emittam in te gladium, et bestias malas, et puniam te; et mors et sanguis transibit super te, et gladium inducam super te in circuitu: ego Dominus locutus sum.* Eadem sæpius dicit deterrere cupiens audientes, ut miserabilium malorum metu ad veram pietatem eos traducat, et ne cogatur in illis edere exemplum eorum quæ minatur. *Bestias vero malas, crudelissimos Chaldæos appellavit, instar bestiarum sanguinis cupidarum invadentes, et alios occidentes, alios vivos capientes, alios bello captos in servitutem abducentes.*

CAPUT VI.

VERS. 1, 2. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam ad montes Israelis, et propheta ad eos, et dices. Montes non*

ἴψ'. Καὶ συνταλεσθήσεται ὁ θυμὸς μου, καὶ ἡ ὀργὴ μου ἐπ' αὐτούς, καὶ παρακληθήσομαι, καὶ ἐπιγνώσονται ⁹, διότι ἐγὼ Κύριος λελάληκα ἐν τῷ ζήλω μου, ἐν τῷ συντελέσει με τὴν ὀργὴν μου ἐπ' αὐτούς. Ἀπαθὲς τὸ θεῖον, καὶ παντελῶς ἀόργητον, τοῖς δὲ ἀνθρωπίνους ὀνόμασι κέχρηται, τὰς τιμωρητικὰς ἐνεργείας οὕτω προσαγορεύων. Τὸ δὲ, « Συντελεσθήσεται ἡ ὀργὴ μου ἐπ' αὐτούς », ἀντὶ τοῦ, « πέρρας λήψεται. Μαθόντων δὲ αὐτῶν διὰ τῆς πείρας, οἱ θεοὶ εἰμι, καὶ δεσπότης ⁹, ὅτι τὴν παρανομίαν αὐτῶν βδελυξάμενος τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγον, παρακληθήσομαι ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὰς κολάσεις ἐπήγαγον.

ἰδ'. Καὶ θήσομαι σε εἰς ἐρημον, καὶ ¹⁰ εἰς δειδος ¹¹ τοῖς κύκλω σου. Ἰκανὸν καὶ τοῦτο πικρῶς ἀνίστασι, τὸ τοὺς ἐκ γειτότων οἰκοῦντας, καὶ διγνεκῶς ἐκπεπολεμημένους, ἐπιγγεῖλαι ¹², καὶ τῇ ἐρημίᾳ ἐπεντροφῆν. « Καὶ τὰς θυγατέρας ¹³ τὰς κύκλω σου ἐνώπιον παντὸς διεδεύοντος. » *Θυγατέρας* καλεῖ τὰς ὑποκειμένας πόλεις καὶ κώμας.

ἰε'. Καὶ ¹⁴ ἔση στενακτὴ, καὶ δὴλη παιδεία καὶ ἀφανισμοῖς, καὶ αἱ θυγατέρες σου κύκλω σου ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς κύκλω σου. Ἐπίστημόν σε, φησὶν ¹⁵, ἐν τοῖς κακοῖς ποιήσω, ὥστε πάντα τοὺς ἀκούοντας τὸν ἀφανισμόν σου, καὶ τῶν ὑποκειμένων σοι πόλεων καὶ κωμῶν, στένειν καὶ ὀδύρεσθαι. « Ἐν τῷ ποιῆσαι με ἐν σοι κρίματα ἐν ὀργῇ καὶ ἐν θυμῷ, ἐν ἐκδικήσει θυμοῦ, καὶ ἐλέγχους. » Εἶτα τὸ ἀφενδὲς ¹⁶ τῶν εἰρημένων,

ἰς'. Ἐγὼ ¹⁷ Κύριος, φησὶ ¹⁸, λελάληκα. Ἰκανὴ γὰρ ἡ τοῦ προσώπου δὴλωσις τὴν ἀλήθειαν δεῖξει.

Ἐν τῷ ¹⁹ ἔξαποστεῖλαι με τὰς βολίδας μου τοῦ λιμοῦ ἐπ' αὐτούς, καὶ ἔσονται εἰς ἐκλείψιν· καὶ ἀποστελῶ αὐτὰς διαφθεῖναι ὑμᾶς, καὶ λιμῶν συντάξω, καὶ συντρέψω στηρίγμα ἄρτου σου. (ἰζ') Καὶ ἔξαποστελῶ ἐπὶ σὲ ῥομφαίαν, καὶ θηρία πονηρὰ, καὶ τιμωρησομαι σε, καὶ θάνατος καὶ αἷμα διελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ ῥομφαίων ἐπάξω ἐπὶ σὲ κυκλόθεν· ἐγὼ Κύριος λελάληκα. Τὰ αὐτὰ πολλὰκις λέγει, δεδιξασθαι βουλόμενος τοὺς ἀκούοντας, ἵνα τῷ φόβῳ τῶν ἀλγεινῶν εἰς εὐσέβειαν μεταβάλῃ, καὶ τῆς ἀπειλῆς μὴ ἐπαγάγῃ τὴν πείραν. ^D Θηρία δὲ πονηρὰ τοὺς ὠμοτάτους· Καλδαίους ὀνόμασεν, δίκην θηρίων ὠμοθῶρων ἐπιόντας, καὶ τοὺς μὲν κατασφάττοντας, τοὺς δὲ ζωγροῦντας καὶ δορυαλώτους λαυθάνοντας.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων· Ἦδὲ ἀνθρώπου, στηρίσον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὰ ἔρη Ἰσραὴλ, καὶ προσήτευσον ἐπ' αὐτὰ,

VARIÆ LECTIONES.

⁹ Rec. lectio est, ἐπιγνώστη. ⁹ Ex B suppl. ¹⁰ καὶ — κύκλω σου. Des. apud LXX, præter Ald. ¹¹ δν. ε. ν. σου. A ὀνειδισμὸν τοῖς ἔθνεσιν τοῖς κύκλω σου. Ita quoque Ald. ¹² B ἐπιγγεῖλαι. ¹³ τὰς θυγατ. A ὄστ ab Hebr. ¹⁴ Aliæ sunt lectiones hujus vers. apud LXX. ¹⁵ B φησὶ, σέ. ¹⁶ δεικν. Des. in B. ¹⁷ Ἐγὼ Κύρ. λελ. Hæc juxta LXX et Hebr. pertinent ad vers. 15. ¹⁸ φησὶ. Des. in B. ¹⁹ ἐν τῷ, x. τ. λ. Aliter apud LXX leg. vers. 16 et 17.

καὶ ἄρεις ²². Οὐ λογικὰ τὰ ὄρη, οὔτε μὴν ἐμφύχα, ἀλλὰ καὶ ἀναίσθητα· εἰς ἔλεγχον δὲ τῶν λογικῶν τὰς ἀφύχους προσδιαλέγεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὸ θυσιαστήριον ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ τοὺς λόγους ἐποίησατο.

γ. δ. Τὰ ²¹ ὄρη Ἰσραὴλ ἀκούσατε τὸν λόγον Ἀδωνὰι Κυρίου· τάδε λέγει Ἀδωνὰι Κύριος τοῖς ἱερεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ ταῖς ῥάψακ, καὶ ταῖς σφραγξιν· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐφ' ὑμᾶς βομβάλιν, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τὰ ὑψηλὰ ὑμῶν. Καὶ ἀφανισθήσεται ²² τὰ θυσιαστήρια ὑμῶν, καὶ συντριβήσεται ²³ τὰ τεμένη ὑμῶν, καὶ καταβαλῶ τραυματίας ὑμῶν ἐνώπιον τῶν εἰδώλων ὑμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τούτοις πᾶσι τοῖς χωρίοις βωμοὺς τοῖς εἰδώλοις, ἀνῆγειραν, ἀναγκαιῶς προλέγει τὴν ἐσομένην τῶν πολεμίων ἐφοδον, καὶ τὰς πανταχοῦ γενησομένας σφραγξίς, καὶ τῶν εἰδωλικῶν τεμενῶν τὴν ἐκπόρθησιν.

ε. ζ. Καὶ ²⁴ δώσω τὰ πτώματα υἱῶν Ἰσραὴλ κατὰ πρῶσωπον εἰδώλων ²⁵ αὐτῶν, καὶ διασκορπίω τὰ ὀστά ὑμῶν κύκλῳ τῶν θυσιαστηρίων ὑμῶν· ἐν πάσῃ τῇ κατοικίᾳ ὑμῶν. Ἀπὸ τῶν ἀψύχων μετήγαγεν ἐπὶ τοὺς λογικοὺς τὸν λόγον, καὶ ἀπειλεῖ, ὅτι ²⁶ νεκρῶν πληρώσει τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη, καὶ ἀνθρωπέων ὀστέων τὰ τῶν δαιμόνων θυσιαστήρια, διδάσκων διὰ τῆς τιμωρίας, ὡς οὐδὲν ἀπῆλθον τῆς τῶν δαιμόνων θεραπείας, οὐδὲ μὴν ἐπιουρίας τινὸς ἐν ταῖς ἐπιανεχθείσαις συμφοραῖς κατ' ἐκείνων ἀπήλασαν. « Καὶ αἱ πόλεις ἐξηρημωθήσονται, καὶ τὰ ὑψηλὰ ἀφανισθήσονται ²⁷, ὅπως ἐξολοθρευθῆ τὰ καὶ πλημμελήσῃ ²⁸ τὰ θυσιαστήρια ὑμῶν, καὶ συντριβήσεται. » Τὸ δὲ πλημμελήσῃ, ἐρημωθήσῃ ὁ Σύμμαχος ἡρμηνεύσει. « Καὶ ²⁹ καταπαύσῃ τὰ εἰδωλα ὑμῶν, καὶ ἐξαρθῆ τὰ τεμένη ὑμῶν, καὶ ἐξαλειφθῆ ³⁰ τὰ ἔργα ὑμῶν. » Ἐδειξε τῆς τιμωρίας τὰς αἰτίας· ἱατρικῶς γὰρ ὁ φιλόανθρωπος κολάζει ἀσεπότης, ἵνα παύσῃ τῆς ἀσεβείας τὸν δρόμον· ταῦτα γὰρ πάντα, φθοί, ποιῶ, καὶ τὴν ἐρημίαν ἐπάξω, ἵνα σθέσω τὴν περὶ τὰ εἰδωλα μανίαν τε καὶ λύτταν.

ζ. Καὶ πρῶσονται τραυματίαι ὑμῶν ἐν μέσῳ ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ὅστε ἡ τιμωρία διδάσκαλος ³¹ Θεογνωσίας· διὸ καὶ ὁ μακάριος ἔλεγε Δαβὶδ, « Ἀγαθὸν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου. »

η. Καὶ ὑπολείψομαι, τοῦ ³² γενέσθαι ἐξ ὑμῶν ἀποσωζόμενον ³³ ἐκ βομβάλιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν τῷ διασκορπισμῷ ὑμῶν ἐν ταῖς χώραις. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, « Γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος, » ἀναγκαιῶς δείκνυσιν τοὺς ὠφελήθησόμενους· οἱ ³⁴ γὰρ ἐκ τῆς

²¹ III Reg. xiii, 2. ²² Psal. cxviii, 71.

VARIAE LECTIOES.

²² καὶ ἄρεις. Hæc ad vers. 3 pertinent juxta Hebr. et LXX. ²¹ Τὰ — Κυρίου. Des. in B. ²² ἀφαν. Rec. lectio συντριβήσονται. ²³ συντρ. Des. apud LXX. ²⁴ Καὶ αὐτῶν. Ita Alex. cum quo consentiunt A et B. ²⁵ εἰδ. A et B præm. τῶν. ²⁶ ὅτι νεκρ. πλ. B νεκρῶν πληρώσει. ²⁷ B ἀφανισθήσεται. ²⁸ τε καὶ πλημμ. Des. apud LXX. ²⁹ καὶ — ἔργα ὑμῶν. Aliter of LXX. ³⁰ A ἐξαλειφθῶσιν. ³¹ διδάσκ. In B præm. post Θεογνωσίας. ³² τοῦ. Rec. lectio ἐν τῷ. ³³ Rec. lectio ἀνασωζόμενους. ³⁴ οἱ. Ita B, sed edis. prior hab. οὐ.

A sunt ratione præditæ, neque animati, quin etiam sensu carent: cum rebus tamen inanimatis colloquitur, ut ratione præditos magis coarguat. Ita etiam, regnante Jeroboamo, ad altare vir Dei verba fecit ^m.

VERS. 3, 4. *Montes Israelis, audite verbum Adonai Domini. Hæc dicit Adonai Dominus montibus, et collibus, et rupibus, et vallibus: Ecce ego adducam super vos gladium, et exterminabuntur excelsa vestra.* **722** *Et delebuntur altaria vestra, et conterentur delubra vestra, et dejiciantur vulneratos vestros in conspectu idolorum vestrorum.* Cum enim in omnibus his locis aras crexissent idolis, apposite prædicit futurum hostium incursum, et cædes ubique patrandas, et templorum in quibus idola colebantur, demolitionem.

VERS. 5, 6. *Et dabo cadavera filiorum Israelis coram idolis eorum, et dispergam ossa vestra in circuitu altarium vestrorum, in omni habitatione vestra.* Ab inanimatis ad ratione præditos convertit orationem, minaturque se cadaveribus impleturum esse idolorum delubra et humanis ossibus dæmonum aras, docens ipso supplicio, nihil eis dæmonum profuisse cultum, neque eos opem aliquam aut auxilium in calamitatibus suis ab illis accipisse. « Et urbes desolabuntur, et excelsa delebuntur, ut exterminentur et destruantur altaria vestra, et conterantur. » Pro destruantur Symmachus interpretatus est desolentur. « Et cessent idola vestra, et auferantur delubra vestra, et deleantur opera vestra. » Ostendit poenarum causas: clemens enim Dominus ita punit, ut medici more sanitatis habeat rationem, ut comprimat impietatis licentiam. Hæc enim omnia, inquit, facio, et solitudinem inducam, ut insaniam et rabiem, qua excitati estis ad idola colenda, extinguam.

VERS. 7. *Et cadent vulnerati vestri in medio vestri, et cognoscetis me esse Dominum.* Quamobrem pœna divinæ cognitionis est magistra, Idcirco etiam beatus David dicebat: « Bonum mihi, quod humiliaveris me, ut discam justificationes tuas ⁿ. »

VERS. 8. *Et relinquam aliquos, ut sint ex vobis salvatus a gladio in gentibus, in dissipatione vestra in regionibus.* Quia dixit, « cognoscetis me esse Dominum, » convenienter ostendit eos qui percepturi sint utilitatem. Nam qui ex captivitate fuerint dis-

spersi, ex pœnis utilitatem percipient. Idcirco A subjicit :

VERS. 9. *Et recordabuntur mei salvati ex vobis, quo captivi ducti fuerint. Utilis igitur est quæ a Deo adhibetur disciplina ; pœnitentiæ enim est mater.*

Juravi enim cordi eorum fornicanti, recedenti a me, et oculis eorum fornicantibus post instituta ipsorum, fore ut plerent ante faciem suam ob mala, quæ fecerunt in omnibus abominationibus suis. (VERS. 10.) Et cognoscent me Dominum non gratis locutum esse, ut facerem (eis) omnia mala hæc. Sine ulla dubitatione, inquit, eos pœnitebit, quod a me deficientes idolorum cultum amplexi fuerint (hoc enim isto in loco fornicationem vocavit), et ipsa experientia discent se neque injuste, neque sine utilitate hujuscemodi supplicii a me affici. Impietas enim justitiam ostendit, 724 utilitatem pœnitentiæ.

αὐτῆς, ὡς οὐτε ἀδίκως, οὐτε ἀνωφελῶς ταύταις αὐτοῦ περιέβαλον τὰς τιμωρίας · τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἢ ἀσέβεια δεικνυσί, τὴν δὲ ὠφέλειαν ἢ μεταμέλεια.

VERS. 11. *Hæc dicit Adonai Dominus : Plaudito manu tua, et obstrepito pede tuo. Et dic : Euge, euge, ad omnes abominaciones malorum domus Israelis, gladio, et fame, et morte cadent. Me, inquit, declarante, et sententia decernente omnis generis supplicia, tu, plaude, et lauda sententiæ justitiam. [12, 13] Deinde iisdem rursus prælictis, eos videlicet fame, morte, et hostium eadē interituros esse, et captivos abductum iri, ac fore ut circa aras idolorum cultui dicatas pereant, et in lucis qui ab eis cultui fuerint. «Et sub quercu densa dederunt, inquit, odorem suavitatis omnibus idolis suis.» Ostendit etiam solitudinis terminos.*

VERS. 14. *Ponam enim terram, inquit, in desolationem, et interitum a deserto Deblatha in omnibus habitationibus eorum, et cognoscent me esse Dominum.*

CAP. VII.

Et sciens crebras calamitatum prædictiones idoneas esse ad molliendos etiam eos qui maxime adversarii sint, rursus aliis verbis futura mala prædicat.

VERS. 1-3. *Factus est enim sermo, inquit, Domini ad me dicens. Et tu, filii hominis, hæc dicit Adonai Dominus terræ Israelis : Finis venit, finis venit super quatuor alas terræ. Nunc venit finis, venietque finis 725 super te habitantem in terra. Quatuor alas terræ, non orbis terrarum dicit, sed terræ Israelis, hoc est, res vestræ ad finem pervenere. Ne existinetis*

ἀηχμαλωσίας διασπαρέντες, ἐκ τῆς τιμωρίας τὴν ὠφέλειαν καρπώσονται. Διὸ ἐπάγει :

θ'. Καὶ μνησθήσονται μου οἱ ἀνασώζομενοι ἐξ ὁμῶν, οὗ ἡχμαλωτεύθησαν ἐκεῖ. Χρήσιμος τοίνυν ἡ ὑπὸ Θεοῦ ἐπιφερομένη παιδεία · μεταμέλειαι γὰρ μήτηρ.

Ὁμώμοκα γὰρ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τῇ ἐκπορευούσῃ, τῇ ἀποστάσῃ ἂπ' ἐμοῦ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τοῖς ἐκπορευούσιν ὀπίσω τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν, ὅτι κλαύσονται κατὰ πρόσωπον ἑαυτῶν περὶ τῶν κακῶν, ὡς ἐποίησαν ἐν πᾶσι τοῖς βδελύγμασιν αὐτῶν. (γ.) Καὶ ἐπιγνώσονται, διότι ἐγὼ Κύριος οὐκ εἰς δωρεὰν λελάληκα τοῦ ποιῆσαι ἅπαντα τὰ κακὰ ταῦτα. Ἀναντιβῆτος, φησὶν, ἔσται αὐτοῖς μεταμέλεια, ἐφ' οἷς ἐμὲ μὲν ἐγκατέλιπον, τὴν δὲ τῶν εἰδώλων ἠγάπησαν θεραπεύειν · τοῦτο γὰρ ἐνταῦθα πορνεῖαν ἐκάλεσε · καὶ μαθήσονται διὰ τῆς πείρας

αὐτῶν, ὡς οὐτε ἀδίκως, οὐτε ἀνωφελῶς ταύταις αὐτοῦ περιέβαλον τὰς τιμωρίας · τὸ μὲν γὰρ δίκαιον ἢ ἀσέβεια δεικνυσί, τὴν δὲ ὠφέλειαν ἢ μεταμέλεια.

ια'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Κρότησον τῇ χειρὶ σου, καὶ ψόφησον τῷ ποδί σου, καὶ εἰπόν, Εὐγε εὐγε ἅπαντες οἱ πᾶσι τοῖς βδελύγμασιν τῶν κακῶν ὅκου Ἰσραήλ, ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ἐν θανάτῳ πεσοῦνται. Ἐμοῦ, φησὶν, ἀποφανομένου, καὶ καταψηφιζομένου τὰς παντοδαπὰς τιμωρίας, σὺ κρότει, καὶ θαύμαζε τῆς ψήφου τὸ δίκαιον. Ἔστα πάλιν τὰ αὐτὰ προαγγρεύσας, ὅπως καὶ λιμῷ, καὶ θανάτῳ, καὶ σφαγῇ πολεμίων, καὶ ἀχμαλωσίᾳ παραδοθήσονται, καὶ ὅτι κύκλῳ τῶν εἰδωλικῶν θυσιαστηρίων σφαγήσονται, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπ' αὐτῶν τιμηθεῖσι. «Καὶ ὑποκάτω ὄρουσ' ἡ δασείας ἔδωκαν, φησὶν, ὁμοίην εὐωδίας πᾶσι τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν.» Ὑποδεικνυσί καὶ τῆς ἐρημίας τοὺς ὄρους.

ιδ'. Θήσομαι γὰρ, φησὶ, τὴν γῆν εἰς ἀφανισμόν καὶ ὄλεθρον ἀπὸ τῆς ἐρήμου τῆς δεβλαθὰ ἐν πάσαις ταῖς κατοικίαις αὐτῶν, καὶ ἐπιγνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Καὶ εἰδὼς τὴν συνέχειαν τῶν ἀνιαρῶν προρρήσεων, καὶ τοὺς λίαν ἀντιτύπους ἀποκρῶσαν μαλάξαι, πάλιν ἐτέρως προλέγει τὰ λυπηρά.

α', γ'. Ἐγένετο γὰρ, φησὶ, λόγος Κυρίου πρὸς με λέγων · Καὶ σὺ, νῦν εἰς ἀνθρώπου. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῇ γῇ τοῦ Ἰσραήλ · Πέρας ἦκει, τὸ πέρας ἦκει ἐπὶ τὰς τέσσαρας πτέρυγας τῆς γῆς. Ἦκει τὸ πέρας νῦν, καὶ ἦξει τὸ πέρας ἐπὶ σέ τόν κατοικοῦντα τὴν γῆν. Τέσσαρις δὲ πτέρυγας τῆς γῆς οὐ τῆς οἰκουμένης λέγει, ἀλλὰ

VARIE LECTIONES.

²⁵ οὗ. Apud LXX præm. ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ²⁶ τῇ ἀποστ. Des. in B. ²⁷ ὅτι — βδελ. αὐτ. Aliter of LXX. ²⁸ οὐκ — ταῦτα. Hæc agnoscunt etiam A et B. ²⁹ ποιῆσαι. A add. αὐτοῖς, ut Alex. ³⁰ καὶ εἰπ. εὐγε. Des. in B. ³¹ τῶν κακῶν. Des. apud LXX. ³² ὄπος. In edit. pr. sequebatur φησὶ, quod delevimus, quia post pauca recurrit. ³³ ὄρ. δασ. Ita Ald., sed rec. lectio est δένδρου συσχίου. ³⁴ Θήσομαι, κ. τ. λ. Aliter of LXX. ³⁵ ἀνθρώπ. Apud LXX, sequ. εἰπόν, quod tamen in Compl., imo quoque in A et B des. ³⁶ Ἦκει κ. τ. λ. Ab Hebr. discrepat ordo hujus et sequentium vers. apud LXX, sed Noster tenet ordinem verborum et vers. textus Hebr. (quem etiam A et B sequuntur), additis tamen nonnullis quæ desunt in Hebr. ³⁷ τὸν — γῆν. Des. in Hebr.

τῆς τοῦ Ἰσραὴλ· ἀντί τοῦ, Τέλος τὰ καθ' ὑμᾶς A
 ἔθετο· μή γὰρ δὴ νομίσητε διαφεύξεσθαι τὰ ἠπειλη-
 μένα κακὰ, μετανοήσῃτε μὴ χρώμενοι· κατὰ πάντων
 γὰρ ὑμῶν διέθρος χωρήσει. « Καὶ ἐπαποστελῶ ἐγὼ
 τὴν θυμὸν μου ἐπὶ σέ, καὶ κρινῶ σε κατὰ τὰς ὁδοὺς
 σου. » Nūn καιρὸς εἰπεῖν μετὰ τοῦ μακαρίου Παύ-
 λου· « Φοβερὸν τὸ ἐμπεισεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶν-
 τος· » ἀποδώσει γὰρ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.
 Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα εἶπη· « Καὶ κρινῶ σε κατὰ
 τὰς ὁδοὺς σου. Καὶ δώσω ἐπὶ σέ πάντα τὰ βδελύ-
 γματα σου, » ἀντί τοῦ, Θερίσις ἔσπαρχας, καὶ
 ἀξίας τῶν ἔργων λήψῃ τὰς ἀντιδόσεις.

8. Οὐ φρίσεται ὁ ὀφθαλμὸς μου ἐπὶ σέ, οὐδὲ
 μὴ ἐλεήσω. Ὅταν γὰρ ἀμέτρητα περιπέσωμεν πα-
 ρανομίας, καὶ εἰς ἀνήκεστον ἐλάσωμεν νόσον, ἀπο-
 κλειόμεν τοῦ Θεοῦ τὸν ἔλεον. « Διότι τὴν ὁδὸν σου B
 ἐπὶ σέ δώσω, καὶ τὰ βδελύγματα σου ἐπὶ σέ ⁸⁸ ἔσται,
 καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Μεγίστη τοῖς κολάζο-
 μένοις παραψυχὴ τοῦ κολάζοντος Θεοῦ ἢ ἐπίγνωσις.

ε'-ζ'. Τάδε λέγει Ἰσραὴλ Κύριος· Κακία μία,
 κακία ἰδοὺ ἐρχεται. Τὸ πέρας ἦκει, ἦκει τὸ πέ-
 ρας· ἐξηγήρηθ' ἑσὺ σέ, ἰδοὺ ἦκει τὸ πέρας.
 Ἦκει ἡ πλοκή ⁸⁹ ἐπὶ σέ τὸν κατοικοῦντα τὴν
 γῆν. Ἀβρῆτος ἢ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἀπειλεῖ τὰς
 τιμωρίας, ἵνα μὴ ἐπαγάγῃ τὰς τιμωρίας· ὅταν δὲ
 μὴ φοβηθῶμεν τὰς ἀπειλάς, τῇ πείρᾳ δεχόμεθα ταύ-
 τας· ὅπερ καὶ οὗτοι παθόνθασιν, ἀκούσαντες μὲν,
 οὐκ ἦκει τὸ πέρας, οὐ φοβηθέντες· δὲ τὸ πέρας· κα-
 λῆ δὲ κακίαν μίαν τὴν ἐπενεχθεῖσαν πανωλεθρίαν,
 πλοκήν ⁹⁰ δὲ τὰ τῆς ἁμαρτίας δεσμά· « Ταῖς γὰρ
 σεραῖς, φησὶ, τῶν ἐκαστοῦ ἁμαρτημάτων ἕκαστος
 σφίγγεται. » Καὶ ὁ Ἰσαίας λέγει· « Οὐαὶ οἱ ἐπι-
 σκώμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ὡς σχοινίῳ μακρῷ,
 καὶ ὡς ζυγοῦ ἰμάντι δαμάλεως τὰς ἀνομίας αὐτῶν.

Ἐνέστηκε, φησὶν, ὁ καιρὸς, ἤγγικεν ἡ ἡμέρα,
 οὐ ⁹¹ μετὰ θορύβου ⁹² οὐδὲ μετὰ ὠδίνων. (ἦ·)
 Nūn ἐγγύθεν ἐκχῶ τὴν ὀργὴν μου ἐπὶ σέ. Οὐκ
 ἔσται, φησὶν, ἀναβολὴ τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ πάρεστι
 καὶ ἐφύστηκεν ὁ ταύτης καιρὸς. Εἶτα πάλιν διηγεί-
 ται, ὅπως τῶν οικειῶν ἀδικημάτων τίσσουσι τὰς δί-
 κας. Καὶ μετὰ βραχεία ἐπιλέγει· « Ἡ ῥάβδος ἤνθησε,
 καὶ ἡ ὑβρις ἐξάνεστη ⁹³, καὶ ⁹⁴ συντρίψῃ στήριγμα
 ἀνόμου. » Ῥάβδον δὲ τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσαν ὑπὸ
 τῆς παρανομίας ἀρδευθεῖσάν τε καὶ ἀνθήσασαν· D
 ὕβρις δὲ τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀσέβειαν προσηγόρευ-
 σεν, ἣ ἐπὶ πλείστον χρώμενοι διετέλεσαν τῆς θείας
 καταφρονούντες μακροθυμίας· Ἄλλ' αὕτη, φησὶν,
 ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἐξάνεστη, καὶ συντρίψῃ στήριγμα
 ἀνόμου. » Διὸ ἐπάγει·

ἰθ'-ιγ'. Ὁ κτώμενος μὴ χαιρέτω, καὶ ὁ πωλῶν
 μὴ θρηνητεῖ· διότι ὀργὴ εἰς πᾶν τὸ πλῆθος αὐ-

enim vos ea mala posse fugere, quæ sum commi-
 natus, nisi resipiscentes pœnitentiam agitis : nam
 contra vos omnes exitium procedet. « Et immittam
 ego furorem meum in te, et iudicabo te juxta
 vias tuas. » Nunc tempus est cum beato Paulo
 dicere : « Horrendum est incidere in manus Dei vi-
 ventis ; » reddet enim « unicuique secundum opera
 illius ». Illud etiam hic asserit. « Et iudicabo
 te juxta vias tuas. Et dabo super te omnes abomi-
 nationes tuas, » hoc est, metes quæ sevisti, et digna
 factis præmia feres.

VERS. 4. Non parcat oculus meus super te, et non
 miserebor. Cum enim ita deliquerimus ut iniquita-
 tis nostræ nullus sit modus, et ad insanabilem
 morbum progressi fuerimus, Dei misericordiam
 excludimus. « Quia viam tuam super te dabo, et
 abominationes tuæ super te erunt, et cognosces
 me esse Dominum. » Maxima consolatio iis qui
 puniuntur est pœnitentia Dei cognitio.

VERS. 5-7. Hæc dicit Adonai Dominus : Afflictio
 una, afflictio ecce venit. Finis venit, venit finis ; exci-
 tata est adversus te, ecce venit finis. Venit compli-
 catio super te habitantem in terra. Ineffabilis Dei
 clementia pœnas iminatur, ne pœnas inferat : cum
 vero non veriti fuerimus minas, tunc experiemur
 eas. Quod etiam istis accidit, qui, cum audissent
 sinem venire, tamen non veriti sunt sinem. Vocat
 autem afflictionem unam, 726 illatam omnibus
 perniciem, et complicationem, vincula peccati. Cate-
 nis enim, inquit, suorum quisque peccatorum
 obstringitur. » Et Isaias ait : « Væ iis qui tra-
 hunt peccata sua quasi funiculo longo, et quasi
 jugi loro vitulæ iniquitates suas. »

Venit, inquit, tempus, appropinquavit dies, non
 cum perturbatione neque cum doloribus. (VERS. 8.)
 Nunc cominus effundam iram meam super te. Non
 erit, inquit, pœnarum dilatio, sed adest et advenit
 ipsarum tempus [9, 10] Deinde rursus narrat fore
 ut peccatorum suorum pœnas dari sint. Et post
 pauca addit : « Virga floruit, et contumelia sur-
 rexit, [11] et conteret firmamentum iniqui. » Vir-
 gam vero vocavit pœnam ab iniquitate irrigatam
 et efflorescentem ; contumeliam autem impietatem
 erga Deum appellavit, in qua plurimum temporis
 degentes, divinam longanimitatem contemnere
 perseverarunt. Sed ipsa, inquit, in præsentī « sur-
 rexit, et conteret firmamentum iniqui. » Idcirco
 subjicit :

VERS. 12, 13. Qui emit, ne lætetur, et vendens ne
 lugeat, quia ira in omnem multitudinem ejus. Et

• Hebr. x, 31. Ὁ Rom. ii, 6. Ὁ Prov. v, 22. Ὁ Isa. v, 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ἐπὶ σέ. Hebr. in medio tui. ⁸⁹ ἡ πλοκή. Hebr. properans. ⁹⁰ ἡ πλοκή. ⁹¹ οὐ — ὠδίν. Hebr. (ἕως) tumultus, non autem jubili montium, s. super montibus. ⁹² ἡ θορύβου. ⁹³ ἡ ὑβρ. ἐξάν. Hebr. germinat superbus. Rec. lectio est ἐξάνεστηκεν. ⁹⁴ Καὶ — ἀνόμου. Hebr. Violentia assurrexit, ut sit scipio (s. fulcrum) impietatis.

emens ad vendentem non amplius revertetur, scilicet cupiens immutare contractum. Omnes enim in eadem mala incident, æque lugentes ac suspirantes. Veruntamen : « Et adhuc, inquit, in vita vivere ipsorum, quia visio ad omnem multitudinem ejus non revertetur. » 727 Tot enim, malis eos opprimentibus, tamen ipsi non desperant vivere, neque visio prophetica omnibus ipsis fide videtur digna. Oportebat autem, inquit, eos cognoscere, quod « vir in oculis vitæ suæ non roborabitur, » hoc est, non omnino spes humanas ipsæ res consequuntur, sed sæpe cum vivere aliquis speraverit, contrarium invenit finem.

VERS. 14. *Canite tuba, et judicate omnia, et non est proficiscens ad bellum : qui ira mea in omnem multitudinem ejus.* Quando putatis, inquit, falsa esse quæ a me prædicuntur, tubis vestris utimini, existimate vos omnibus præstantiores esse : at certe nihil id vobis profuturum est : neque enim habebitis, qui possit prælio dimicare, siquidem omnibus communiter omnis generis infero supplicia.

VERS. 15. *Bellum et gladius foris, et fames, et mors intus : qui in campo est, gladio vitam finiet : eos autem qui sunt in urbe fames et mors consumet.* Quomodo itaque bello, inquit, contendere poteritis, tot tantisque malis undique circumsepti ?

VERS. 16. *Et salvabuntur, inquit, salvati ex ipsis, et erunt in montibus sicut columbæ meditates.* Conquerentes enim et lugentes columbis quasi sublimia meditantibus assimilabuntur : quippe suspirantibus columbarum 728 similis est vox. « Omnes, inquit, interficiam, unumquemque in iniquitatibus suis. » Non injuste inseram supplicia, sed debitas ab unoquoque repetam pœnas.

VERS. 17. *Omnes manus dissolventur, et omnia femora polluentur humore.* Utrumque timiditatis est signum.

VERS. 18. *Et induentur saccis, et operiet eos stupor, et super omnem faciem dedecus, et super omne caput calvitium.* Quando enim viderint, inquit, malorum nubem, et nullam ex ulla parte afferri remedium, tunc animam despondentes arma bellica abjicient, et lugubrem assument habitum. Idcirco etiam sacri meminit et capitis rasi. Hæc enim consueverant eo tempore lugentes observare.

VERS. 19. *Et induentur saccis, et operiet eos stupor, et super omnem faciem dedecus, et super omne caput calvitium.* ταῦτα γὰρ εἰδώσιν οἱ τηλικάδε πενθεῦντες ἐπιτηδεύειν.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁵ πωλ. B præm. τόν. *Hebr.* ad rem venditam. ⁶⁶ μή. B præm. οὐ. ⁶⁷ ἔτι — αὐτῶν. *Hebr.* etsi uterque adhuc in vita sit. ⁶⁸ Editio prior habebat αὐτοῖς. ⁶⁹ ἄνθρ. — κρατ. *Hebr.* vir ob iniquitatem suam in vita sua non roborabit sese. ⁷⁰ ὄφθαλμ. Ita quoque A et B, sed rec. lectio est ὄφθαλμῶ. ⁷¹ Σάλπ. — σύμπ. *Hebr.* Clangant clangore, et paret sese unusquisque, sc. ad bellum. ⁷² σάλπ. Apud LXX, præm. ἐν, quod tamen des. etiam in A. ⁷³ εἰς. A ἐπί. ⁷⁴ καὶ ἡ ῥομφ. Rec. lectio est ἐν ῥομφαίῳ. ⁷⁵ B ἀναλωθήσονται. *Hebr.* Et evadent, qui se proripuerint ex illis. ⁷⁶ ὡς π. μελ. *Hebr.* sicut columbæ vallium. ⁷⁷ A μελετικάι, forte pro μελλετικάι, ut in Akd. leg. aut potius pro μελλετικάι, quæ huic loco aptissima esse videtur lectio. ⁷⁸ B στενοῦση. ⁷⁹ πάντας — αὐτοῦ. *Hebr.* omnes gementes, quisquis ob iniquitatem suam. ⁸⁰ B ἐπάγω. ⁸¹ μολ. ὄγρ. *Hebr.* abibunt, s. dissolventur, instar aquæ. ⁸² αἰσχ. Apud LXX sequi. ἐπ' αὐτοῦς. ⁸³ κεφ. Edit. prior hab. φυλακὴν, ex errore, ut videtur.

A τῆς. Καὶ ὁ κτώμενος πρὸς πωλοῦντα ⁶⁵ οὐκέτι μὴ ⁶⁶ ἐπιστρέψει. Ἀντὶ τοῦ, ἀνατρέψαι βουλόμενος τὸ συμβόλαιον ἴσως γὰρ ἅπαντες περιπεσοῦνται κακοῖς, ὁμοίως ὀλοφυρόμενοι καὶ στείνοντες ἄλλ' ὁμως φησὶν ἔτι ⁶⁷ ἐν ζωῇ τὸ ζῆν αὐτῶν, ἐπὶ ὄρασις εἰς πᾶν τὸ πλῆθος αὐτῆς ⁶⁸ οὐκ ἀνακάμψει. Τοσοῦτων γὰρ αὐτοῖς ἐπικειμένων κακῶν οὐκ ἀπαγορεύουσι, φησὶ, τὴν ζωὴν, οὐδὲ ἡ προφητικὴ ὄρασις πιστὴ πᾶσιν αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ. Ἐδει δὲ, φησὶν, αὐτοῦς γινῶναι, ὅτι ἄνθρωπος ⁶⁹ ἐν ὄφθαλμοῖς ⁷⁰ ζωῆς αὐτοῦ οὐ κρατήσεται. Τουτέστιν, οὐ πάντως ταῖς ἀνθρωπίναις ἐλπίσιν ἀκολουθεῖ τὰ πράγματα, ἀλλ' ἠλπίζασι τις πολλάκις ζῆσθαι, ἐναντίον εὐρατο τὸ τέλος.

B ἰδ'. Σαλπίζατε ⁷¹ σάλπιγγα ⁷², καὶ κρίνατε τὰ σὺμπαντα, καὶ οὐκ ἔστι πορευόμενος εἰς πόλεμον, ὅτι ἡ ὀργὴ μου εἰς ⁷³ πᾶν τὸ πλῆθος αὐτῆς. Ἐπειδὴ νομίζετε, φησὶ, ψευδῆ εἶναι τὰ παρ' ἐμοῦ προλεγόμενα, χρήσασθε ταῖς σάλπιγγι ταῖς ὑμετέροις, νομίζατε πάντων εἶναι κρείττους ἄλλ' οὐδὲν ἐντεῦθεν ὠφελήθησθε ὅχι ἔχετε γὰρ τοὺς πολεμήσασιν δυναμένους ἰσχυροὺς γὰρ πᾶσι τὴν παντοδαπὴν ἐπιφέρω τιμωρίαν.

ἰε'. Ὁ πόλεμος, καὶ ἡ ῥομφαία ⁷⁴ ἐξωθεν, καὶ ὁ λιμὸς, καὶ ὁ θάνατος ἐσωθεν. Ὁ ἐν τῷ πεδίῳ ἐν ῥομφαίᾳ τελευτήσει, τοὺς δὲ ἐν τῇ πόλει λιμὸς καὶ θάνατος συντελέσει. Πῶς τοίνυν, φησὶ, δυνήσεσθε πολεμεῖν, ὑπὸ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων κακῶν περιστοιχιζόμενοι ;

ἰς'. Καὶ ἀνασώζονται ⁷⁵, φησὶν, οἱ ἀνασωζόμενοι ἐξ αὐτῶν, καὶ ἔσονται ἐπὶ τῶν ὄρων, ὡς ⁷⁶ περισσεραὶ μελετικαὶ ⁷⁷. Ὀδυρόμενοι γὰρ καὶ θρηνοῦντες περισσεραῖς μελετώσασιν ἀπικασθήσονται ὅτι στενοῦσι ⁷⁸ γὰρ εἶκοι τῶν περισσερῶν ἢ ζωνῆ. Πάντας ⁷⁹, φησὶν, ἀποκτενώ, ἕκαστον ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτοῦ. Οὐκ ἀδίκως ἐπάγω ⁸⁰ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ τὰς ἀξίας ἕκαστον ἀπαιτήσω δικᾶς.

ἰδ'. Πᾶσαι χεῖρες ἐκλυθήσονται, καὶ πάντες μῆροὶ μολυνθήσονται ⁸¹ ὄγρ. ἄσχημα. Ἐκάτερον τῆς δαίλιας σημείον.

ἰη'. Καὶ περιζώσονται σάκκους, καὶ καλύψαι αὐτοὺς θάμβος, καὶ ἐπὶ πᾶν πρόσωπον αἰσχύνη ⁸², καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν ⁸³ φαλάκρωμα. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἴδωσι τῶν ἐπιφερομένων κακῶν τὸ νέφος, καὶ οὐδεμίαν οὐδαμῶθεν ἀναφανομένην βοήθειαν, τότε ἀπαγορεύοντες ῥίψουσι μὲν τὰ πολεμικὰ ὄπλα, τὸ δὲ πένθιμον ἀναλήψονται σχῆμα δὶδ καὶ σάκκου ἐμνημόνευσε, καὶ κεφαλῆς ἐξυρημένης.

9. Καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν ἐν ταῖς πλατείαις ἀφίξηται, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν ὑπερφθίησεται.¹⁵ Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τῶν χρημάτων ὑπερφθίας διδάσκει. « Τὸ γὰρ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον, οὐ δύναται¹⁶ ἐξελεῖσθαι αὐταὺς ἐν ἡμέρᾳ φθῆγῆς Κυρίου. » Ὁρῶντες γὰρ ἀνόνητον τοῦ ἀργυρίου καὶ τοῦ χρυσοῦ τὴν κτῆσιν, περιόφονται αὐτὰ ἐρμιμένα, οὐκέτι τὴν προτέραν ποιούμενοι φυλακὴν. « Αἱ ψυχαὶ αὐτῶν οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι, καὶ αἱ κοιλίαι αὐτῶν οὐ¹⁶ πληρωθῶσι· διότι βάσανος¹⁷ τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν ἐγένετο. Ποῖαν γὰρ αὐτοῖς ὄνησιν παρέξει χρυσοῦς ἢ ἀργυροῦς, λιμοῦ πολεμῶντος, καὶ τῆς σπάνους τῶν ἀναγκαίων ἐπικειμένης, δι' ἣν κενὰ μὲν τροφῆς αἱ γαστέρες, αἱ δὲ ψυχαὶ τῶν σιτιῶν ἐπιέναι, ἡ δὲ βάσανος καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν γίνεται; Εἶτα διδάσκει πάλιν τὰς αἰτίας τῆς τιμωρίας.

κ. Ἐκλεκτὰ κόσμου εἰς ὑπερηφανίαν ἔδοντο αὐτὰ, καὶ εἰκόνας τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν καὶ προσοχημάτων¹⁸ ἐποίησαν ἐξ αὐτῶν. Τὸν γὰρ χρυσόν, καὶ τὸν ἀργυρον, καὶ τοὺς τιμίους λίθους, ὕλην ἔσχον ἀλαζονείας ὁμοῦ καὶ ἀσεβείας, πολυτελεῖ μὲν κόσμον ἑαυτοῖς ἐκείθεν κατασκευάζοντες, εἰς εἰδώλων δὲ ἐργασίαν τὰ πλεῖστα δαπανῶντες.

Ἐνεκεν τούτου, φησὶ, δέδωκα αὐτὰ αὐτοῖς εἰς ἀκαθαρσίαν. (κα', κβ'.) Καὶ παραδώσω αὐτὰ εἰς χεῖρας ἀλλοτρίων τοῦ διαρπάσαι αὐτὰ, καὶ τοῖς λοιμοῖς¹⁹ τῆς γῆς εἰς σκῆλη, καὶ βεθλώσουσιν αὐτὰ. Καὶ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν. Λοιμοὺς δὲ τῆς γῆς τοὺς Βαβυλωνίους ἐκάλεσεν, ὡμοτάτους ὄντας καὶ παρανομητάτους, καὶ δυσσεβεῖς πάσῃ συντετραμμένους. Τούτους, φησὶ, παραδώσω ἃ κατεσκευάσατε χρυσᾷ εἰδωλῶ καὶ ἀργυρᾷ, καὶ ὃν ἐποίησατε ὑμῖν αὐτοῖς²⁰ πολυτελεῖ κόσμον. Καὶ βεθλώσουσιν αὐτὰ· τουτέστι, τοῖς τιμίους ὑμῶν εἰδώλοις εἰς ἑτέραν χρήσονται κατασκευῆν.

Καὶ μανούσι τῆν²¹ ἐπισκοπὴν μου, καὶ εἰσελεύσονται εἰς αὐτὰ ἀφυλάκτως²², καὶ βεθλώσουσιν αὐτὰ. (κγ'.) Καὶ²³ ποιήσουσι φυρμόν. Ἐπισκοπὴν αὐτοῦ τὸν ἀφιερωμένον αὐτῷ προσαγορεύει νεών, ὅθεν ἐπισκοπεῖν ἔδοκει τὸν Ἰσραὴλ, καὶ προνοίας αὐτὸν ἀξιούην. Παραδώσω δὲ, φησὶν, ὁ μόνον τὰ εἰδωλα αὐτῶν τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀφιερωμένον μοι²⁴ νεών, ὅθεν ἐπισκοπὴν ἐποιοῦμην ὑμῶν. « Καὶ εἰσελεύσονται εἰς αὐτὴν ἀφυλάκτως· » ἀντὶ τοῦ, οὐχ ἡγνισμένοι, οὐδὲ κεκαθαρμένοι κατὰ τὸν νόμον, οὐδὲ περιτομὴν δεχόμενοι πρότερον, ἀλλὰ μετὰ τῆς ὑφαίμου σκευῆς, τὴν πολεμικὴν περιχρῆμαινοι πανοπλίαν, ἔνδον ἀναιρούμετες, καὶ αὐτῶν τῶν ἀδύτων κατατολιμῶντες· τοῦτο γὰρ περιεβλήωσεν, εἰπὼν, « Καὶ βεθλώσουσιν αὐτὰ, καὶ ποιήσουσι φυρμόν. » Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν·

VERS. 19. *Et argentum ipsorum in plateis projectur, et aurum ipsorum contemnetur.* Deinde etiam causam docet, cur pecuniæ contemnendæ sint. « Argentum enim ipsorum et aurum non potest liberare eos die iræ Domini. » Cernentes enim inutilitatem auri et argenti possessionem, ipsa projecta despicient, non amplius custodientes ut prius. « Animæ ipsorum non explebuntur, et ventres ipsorum non saturabuntur, quia tormentum iniquitatum ipsorum factum est. » Quam enim utilitatem afferet ipsis aurum aut argentum, bellante fame, et rerum victui necessariarum urgente **729** inopia, propter quam cibo vacui sunt ventres, et animæ cibos expellant, tormentum autem adest, et inquisitio iniquitatum ipsorum fit? Tum rursus causam pœnarum docet.

VERS. 20. *Electa ornatus in superbiam posuerunt ea, et imagines abominationum suarum et offensionum fecerunt ex eis.* Aurum enim et argentum, et lapides pretiosos habuerunt superbiæ simul et impietatis materiam, sumptuosum sibi inde ornatum comparantes, et plurima ad conficienda idola impendentes.

Propter hoc, inquit, dedi ipsis ea in immunditiam. (VERS. 21, 22.) *Et tradam ea in manus alienorum, ut diripiant ea, iisque qui sunt pestes terræ in spolia, et profanabunt ea. Et avertam faciem meam ab eis. Pestes autem terræ Babylonios vocavit, crudelissimos homines et sceleratissimos, et omni impietate obstrictos. His, inquit, tradam quemcumque aurea et argentea confecistis idola, et ornatum illum, quem vobis sumptuosum comparastis. Et polluent ea, hoc est, pretiosis vestris idolis ad alia conficienda utentur.*

Et inquinabunt visitationem meam, et ingredientur in ea sine custodia, et polluent ea. (VERS. 23.) *Et facient iniquitatem.* Visitationem suam dedicatum sibi templum nominat, unde visitare Israellem et sua cum providentia dignari videbatur. Tradam autem, inquit, non solum ipsorum Babylonii, sed etiam consecratum **730** mihi templum, ex quo vos visitabam. « Et ingredientur in ipsum absque custodia, » hoc est, non lustrati, neque expiati secundum legem, neque prius circumcisi: sed, una cum apparatu sanguine perfuso, bellicam induti armaturam, intus in ipsis adytis etiam audacter occidentes. Hoc enim declaravit, cum dixerit: « Et polluent ea, et facient iniquitatem. » Tum etiam causam addit: « Quis plena terra populis, et civitas iniquitatum plena. » Similis est enim

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ ὑπερφθ. *Hebr.* seditas erit. ¹⁶ A δυνήσεται. *Alii*, δυνηθήσεται. ¹⁷ οὐ. A et B addunt μῆ. ¹⁸ βαν. *Hebr.* ostudiculum. ¹⁹ A. προσοχησίματα. Ita quoque *Ald.* et *Montf.* in *Hexapl.* ad h. l. ²⁰ τοῖς λοιμοῖ. *Hebr.* impiis. ²¹ B ἑαυτοῖς. ²² τὴν ἐπ. μου. *Hebr.* adytum meum. ²³ ἀφυλ. *Hebr.* effractores. ²⁴ Καὶ π. φυρμ. *Hebr.* fac catenam. ²⁵ μοι. Ex B suppl.

multitudo scelerum istorum hominum multitudini orbem terrarum incolenti.

VERS. 24. *Et adducam improbos gentium, et hæreditate possidebunt domos eorum, et avertam fremitum roboris eorum, et polluentur sancta ipsorum.* Et non dixit sancta mea, sed sancta eorum, hoc est, quæ ab ipsis mihi consecrata sunt: quibus ego non indigebam, sed propter curam, quam de illis habeo, ea accepi: at rursus eadem illa propter ipsorum scelera polluta et conculcata despiciam.

VERS. 25. *Propitiatio teniet, et quæres pacem, et non erit.* Precabuntur, inquit, cum mala in ipsos invaluerint, ut benevolentiam consequantur, et ab ipsis vindicentur, sed nihil impetrabunt.

VERS. 26. *Væ super vœ erit, et nuntius super nuntium.* Mala ad alia mala ipsis accedent, et tristem famam tristior alia excipiet fama. « Et quæretur visio ex propheta, et lex peribit a sacerdote, et consilium **731** a senioribus. » Hæc hodie quoque apud ipsos obtinent: neque enim sacerdotium secundum leges apud ipsos administratur, et prophetiæ donum extinctum est.

VERS. 27. *Rex lugebit, et princeps induetur interitu, et manus populi dissolventur.* Hoc apertius nos Jeremias docet, narrans quæ Sedeciæ acciderint, et illius fugam. « Secundum vias ipsorum faciam eis, et iudiciis eorum pœnas sumam de illis, et cognoscent me esse Dominum. » Has, inquit, ab ipsis pœnas exigam, pro iis quæ in me commiserunt supplicia reprecens. Idcirco decet nos omnes, ex unoquoque eorum quæ dicta sunt utilitate percepta, non excitare contra nos improbitate scelerum ultionem, sed pœnitentiæ lacrymis peccatorum vulneribus mederi, ne exuberante sentina navigium nos in profundum demergat secundum iusta Dei iudicia: quem decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

« Διότι πλήρης ἡ γῆ λαῶν⁸⁵, καὶ ἡ πόλις πλήρης ἀνομιῶν. » Ἀπεικάζεται γὰρ, φησί, τῆς τούτων παρανομίας τὸ πλήθος τῶν πλήθει τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώπων.

κδ'. Καὶ ἄξω πονηροὺς ἐθνῶν, καὶ κατακληρονομήσουσι⁸⁶ τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ⁸⁷ ἀποστρέψω τὸ φρύαγμα τῆς ἰσχύος αὐτῶν, καὶ μανθήσονται⁸⁸ τὰ ἄγια αὐτῶν. Καὶ οὐκ εἶπε, Τὰ ἅγια μου, ἀλλὰ Τὰ ἄγια αὐτῶν· τουτέστι, Τὰ ὑπ' αὐτῶν ἀφιερωθέντα μοι, ὧν ἐγὼ μὲν οὐκ ἐδεόμην· διὰ δὲ τὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν κατεδεξάμην. Ἄλλὰ πάλιν ταῦτα διὰ τὴν αὐτῶν παρανομίαν μαινώμενα καὶ πατούμενα περιόψομαι.

κε'. Ἐξίλασμός⁸⁹ ἦξει, καὶ ζητήσεις⁹⁰ εἰρήνην, καὶ οὐκ ἔσται. Δεηθήσονται δὲ, φησὶν, ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν κακῶν τυχεῖν εὐμενεῖας καὶ ἀπαλλαγῆς, καὶ οὐ τεύξονται.

κς'. Οὐαὶ⁹¹ ἐπὶ οὐαὶ ἔσται, καὶ ἀγγελία ἐπὶ ἀγγελίᾳ. Κακὰ δὲ ἐκ κακῶν αὐτοῖς διαδέξεται, καὶ φήμη πονηρὰ, πονηρὰν διαδέξεται φήμη. « Καὶ ζητηθήσεται δρασις ἐκ προφήτου, καὶ νόμος ἀπολείται ἐξ ἱερέως, καὶ βουλή ἐκ πρεσβυτέρων⁹². » Ταῦτα καὶ νῦν ἔστιν ἔτι καὶ σήμερον παρ' αὐτοῖς κρατοῦντα· οὔτε γὰρ ἱερωσύνη κατὰ νόμους παρ' αὐτοῖς πολιτεύεται, καὶ τῆς προφητείας ἡ χάρις ἀέσθη.

κζ'. Ὁ βασιλεὺς πενήσει, καὶ ὁ ἄρχων ἐνδύσεται ἀφανισμόν, καὶ αἱ χεῖρες τοῦ λαοῦ τῆς γῆς παραλυθήσονται. Τοῦτο σαφέστερον ἡμᾶς ὁ Ἱερεμίας διδάσκει, τὰ κατὰ τὴν Σεδεκίαν ἐξηγουμένος, καὶ τὴν ἐκείνου φυγῆν. « Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ποιήσω αὐτοῖς, καὶ κρίμασιν⁹³ αὐτῶν ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Ταύτας, φησὶν, αὐτοὺς εἰσπράξομαι τὰς δίκας, ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν ἀπαιτῶν τὰς εὐθύνas. Διὸ προσήκει πάντας ἡμᾶς, ἐξ ἐκάστου τῶν εἰρημένων ὄνησιν δρεπομένους, μὴ κινεῖν πονηρίᾳ⁹⁴ τὴν καθ' ἡμῶν τιμωρίαν, ἀλλὰ τοῖς τῆς μετανοίας δακρυοῖς θεραπεύειν τῆς ἁμαρτίας τὰ τραύματα, ἵνα μὴ ὑπέραντλον τὸ σκάφος γενόμενον ὑποβρυχίους⁹⁵ ἡμᾶς ἀπεργάσῃται, κατὰ⁹⁶ δίκαια τοῦ Θεοῦ κρίματα· ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων⁹⁷. Ἄμήν.

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ λαῶν. *Hebr.* iudicio sanguinum. *Compl.* κρίσεως αἱμάτων. ⁸⁶ A κληρονομήσουσι, juxta *rec. lect.*
⁸⁷ Ex B suppl. ⁸⁸ B μανθήσεται, juxta *rect. lect.* ⁸⁹ Ἐξίλ. *Hebr.* Sollicitudo. *Al.* Exitium totale.
⁹⁰ *Rec. lect.* est ζητήσαι. *Hebr.* quærent. ⁹¹ Οὐαὶ — ἔσται. *Hebr.* clades super cladem veniet. ⁹² B πρεσβυτέρου. ⁹³ κρ. *Apud LXX* præm. ἐν τοῖς. *Sed* ἐν *des.* in A. ⁹⁴ πον. B præm. τῇ. ⁹⁵ B ὑποβρύχιον.
⁹⁶ B καὶ τὰ. ⁹⁷ τ. αἰῶν. *Des.* in B.

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

LIBER TERTIUS.

ΚΕΦΑΛ. Η΄.

α. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἕκτῳ ἔτει, ἐν τῷ πέμπτῳ μηνί, πέμπτη τοῦ μηνός, ἐγὼ ἐκαθήμεν ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ οἱ πρεσβύτεροι Ἰούδα ἐκάθηντο ἐνώπιόν μου. Δῆλός ἐστιν ὁ προφήτης σὺν τῷ Ἰεχονία τῇ αἰχμαλωσίᾳ περιπεσών· διὸ πανταχοῦ αὐτὸν ἐπισημαίνεται τὸν χρόνον. Διετέλει δὲ οὖν τις παιδονόμος τοὺς ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ρυθμίζων, καὶ πρὸς τὸ θεῖον βούλημα ποδηγῶν· καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, « Οἱ πρεσβύτεροι Ἰούδα ἐκάθηντο ἐνώπιόν μου. » Εἶτα ἐπάγει· « Καὶ ἐγένετο ἐπ’ ἐμὴ χεῖρ Ἀδωναὶ Κυρίου. » Τὴν τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν χεῖρα Κυρίου προσαγορεύει.

β. Καὶ ἶδον, καὶ ἶδον ὁμοίωμα ἀνδρὸς ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καὶ ἕως κάτω πῦρ, καὶ ἀπὸ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ὑπεράνω, ὡς ὁ δρασὶς σέγγουρος, ὡς εἶδος ἡλέκτρον. Ὅν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ἐθεάσατο, τοῦτον ὁρᾷ διὰ τῶν Χερουβὶμ· ποτὲ μὲν γὰρ αὐτῷ φθερῶς, ποτὲ δὲ ἡμέρας ἐπιφαίνεται, πάντα πρὸς τὴν χρεῖαν οἰκονομῶν· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ φωνή, « Ἐγὼ ὁράσεις ἐπιλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιωθῆν. » Οὐ κατ’ οὐσίαν ὥφθη· διὸ καὶ ὁ προφήτης ὁμοίωμα λέγει ἑωρακέναι.

γ. Καὶ ἐξέτειρε, φησὶν, ὁμοίωμα χειρὸς ἀνθρώπου¹, καὶ ἀνέλαβέ με τῆς κορυφῆς τῆς κεφαλῆς² σου, καὶ ἀνέλαβέ με Πνεῦμα ἀναμέσον τῆς γῆς, καὶ ἀναμέσον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἤγαγέ με εἰς³ Ἱερουσαλὴμ ἐν ὁράσει Θεοῦ, ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης τῆς ἐσωτέρας⁴, τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, ὃ ἦν ἡ στήλη τῆς εἰκόνης τοῦ ζήλου τοῦ κτωμένου⁵. Ἐπιστήσαι δεῖ, ὅτι ἐν ὁράσει Θεοῦ ταῦτα ὁ προφήτης ἔφη ἑωρακέναι. Οὐ τοίνυν σωματικὴ ἦν μετάθεσις, οὐδὲ τῶν τῆς σαρκὸς ὀφθαλμῶν⁶ ἡ θεωρία, ἀλλ’ ἐν τῷ οἴκῳ καθήμενος μεταξὺ τῶν πρεσβυτέρων Ἰούδα, ταύτην ἄπασαν τὴν ὁπτασίαν ἑώρα· καὶ τοῦτο μετὰ τὴν ταύτης διήγησιν ὅλην ποιεῖ· « Ἀνέθην γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τῆς ὀπίσθου μου, ἡ τούτῃστιν, εἰς ἐμαυτὸν⁷ ἐπανήλθον. Ἐπίσθην γὰρ τὰς χελεπὰς τιμωρίας προλέγει, ἀναγκῆς καὶ τὰς τούτων αἰτίας διδάσκει, καὶ βλέπει ἐν τῷ θεῷ κατὰ τὴν στήλην τῆς εἰκόνης τοῦ ζήλου· ἰσχυρὸν δὲ ἦν ἐκεῖ παρανόμως ἰδρυμένον· ζήλον

¹ Osee xi, 10. ² Ezech. xi, 24.

VARIE LECTIONES.

³ πέμπτῳ. Compl. ἕκτῳ, juxta Hebr. ⁴ ὡς — ἡλέκτρον. Ita Compl. juxta Hebr. ⁵ ἀνθρ. Des. apud LXX et in Hebr. ⁶ τ. χερ. Des. apud LXX. ⁷ εἰς. Ed. prior hab. ἐν. ⁸ τ. ἐσωτ. Ita quoque A et B Alii hæc omittunt. ⁹ τοῦ κτωμ. Hebr. quæ zelotypiam excitabat. ¹⁰ Ex B suppl. ¹¹ ἐμ. Ita B. Sed eod. prior hab. ἐαυτόν.

A

CAPUT VIII

VERS. 1. *Et factum est anno sexto, quinto mense, quinto (die) mensis, ego sedebam in domo, et seniores Judæ sedebant coram me. Perspicuum est prophetam cum Jechonia in captivitate abductum fuisse: quare ubique tempus ipsum notat. Perseverabat autem, veluti quidam magister et præceptor puerorum, captivos instituere et ad divinam voluntatem eos adducere: quod declaravit, 732 cum dixerit, « seniores Judæ sedebant coram me. » Deinde subjicit: « Et fuit super me manus Adonai Domini. » Divini Spiritus efficaciam manum Domini appellat.*

VERS. 2. *Et vidi, et ecce similitudo viri a lumbis ejus deorsum usque ignis, et a lumbis ejus superne quasi visio splendoris, quasi species electri. Quem super cherubim contemplatus fuerat, hunc videt absque cherubim. Interdum enim ipsi formidabilis, interdum mitis apparet, omnia ut opus est dispensans. Ipsius enim dictum illud est: « Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum; non secundum essentiam conspectus sum. » Quare propheta quoque dicit se similitudinem vidisse.*

VERS. 3. *Et extendit, inquit, similitudinem manus hominis, et assumpsit me in vertice capitis mei, et assumpsit me Spiritus inter terram et inter cælum, et adduxit me Hierosolymam in visione Dei, ad vestibula portæ interioris, respicientis ad aquilonem, ubi erat columna imaginis zeli possidentis. Animadvertendum est prophetam dixisse se hæc vidisse in visione Dei. Non igitur translatum fuit corpus, neque oculis carnis contemplatus est; sed domi sedens inter seniores Judæ, hanc totam vidit visionem, quod post ejus enarrationem perspicuum facit. « Ascendi enim a visione mea, » inquit, hoc est, ad me ipsum redii. Cum enim acerbas prædicat pœnas, convenienter ipsarum quoque causas docet, et cernit in sacro 733 Dei templo columnam imaginis zeli. Erat autem idolum ibi præter legem positum, quod zelum vocat, per translationem a mulieribus sumptam quæ adulterium committunt et viros suos ad zelotypiam*

exultant. Hoc vero etiam per magnum Mosen dixit A
Deus : « Ipsi me ad zelum provocaverunt eo qui
non erat Deus ». » Atque id interpretatus, subiecit :
Irritaverunt me idolis suis.

VERS. 4, 5. *Et ecce ibi erat gloria Domini Dei
Israelis, secundum visionem quam vidi in campo.
Et dixit ad me: Fili hominis, respice oculis tuis ad
aquilonem: et respexi oculis meis ad aquilonem su-
per portam ad orientem altaris, ubi imago zeli ha-
jus in introitu ipsius. Jam ante diximus, prophe-
tam doceri justas causas cur Judæi puniantur:
quamobrem ipsi justus iudex indicat omnia quæ
illi audebant facinora.*

VERS. 6. *Et dixit ad me: Fili hominis, videris
quid isti faciant iniquitates magnas, quas domus
Israelis faciunt hic, ut absterneant a sanctis meis?
Vides, inquit, quomodo ipsi propriis sceleribus in
se attrahant supplicia? Nam impie agentes, et
cultum meum contemnent, procul erunt a san-
ctis locis meis, secundum Davidem prophetam :
« Quia qui elongant se a te peribunt ». »*

VERS. 7-9. *Et introduxit me ad vestibula aule,
et vidi, et ecce foramen in pariete. Et dixit ad me:
Fili hominis, perfode, quæso, 734 parietem: et per-
fodi, et ecce porta una erat in pariete. Et dixit ad
me: Ingredere et vide iniquitates malas, quas isti fa-
ciunt hic. Cum ostendisset ipsi Dominus eam im-
pietatem, qua aperte illi audebant impia facinora
committere, ostendit similiter quæ occulte ab
ipsis patrabantur.*

VERS. 10, 11. *Ingressus enim sum, inquit, et
vidi, et ecce omnis similitudo reptilis, et jumentis,
vanæ abominaciones, et omnia idola domus Israelis
depicta in pariete in circuitu per totum. Et se-
ptuaginta viri de senioribus domus Israelis, et Je-
zonias filius Saphan stabat in medio ipsorum, et
quisqueque thuribulum habebat in manu sua, et
vapor incensi ascendebat. Præter impietatem in-
gens stultitiæ exsuperantia. Quid enim stultius iis
qui venenatorum reptilium et rationis expertium
jumentorum adorant imagines? Illa enim ut noxia
atque insidiosa occidere consuevimus: hæc ut
nobis serviant ac ministrent Dominus constituit.
« Qui enim producit in montibus, inquit, fenum
et herbam servituti hominum ». » Consideremus*

δὲ αὐτὸ καλεῖ, ἐκ μεταφορῆς τῶν μοιχευμένων
γυναικῶν, καὶ εἰς ζηλοτυπίαν τοὺς ἄνδρας ἀγου-
σῶν. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως αὐτὸς
ὁ Θεὸς ἔφη· « Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῶ· »,
καὶ ἐρμηγενέων αὐτὸ ἐπήγαγε, Παρώργισάν ¹⁰ με ἐν
τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν.

θ, ε'. Καὶ ἰδοὺ ἐκεῖ ἦν δόξα Κυρίου Θεοῦ Ἰσ-
ραὴλ, κατὰ τὴν δρασίον, ἦν Ἰδοὺ ἐν τῷ πεδίῳ.
Καὶ εἶπε πρὸς με· Ἰδέ ἀνθρώπου, ἀνάβλεψον τοῖς
ὄφθαλμοῖς σου πρὸς βορβάρ· καὶ ἀνέβλεψα τοῖς
ὄφθαλμοῖς μου πρὸς βορβάρ, ἐπὶ ¹¹ τὴν πύλην ¹²
τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ θυσιαστηρίου, οὐ ἢ εἰκὼν
τοῦ οὐρανοῦ τούτου ἐν τῷ εἰσορνεύσθαι αὐτήν.
Καὶ ἦδη προσεβήκαμεν, ὅτι τὸ δίκαιον τῆς τῶν Ἰου-
δαίων τιμωρίας ὁ προφήτης διδάσκειται· οὐ χάριν
B αὐτῷ πάντα ὑποδείκνυσιν ὁ δίκαιος κριτῆς τὰ ἐπ'
ἐκείνων τολμώμενα.

ς'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Ἰδέ ἀνθρώπου, ἐώρακα
τί οὗτοι ποιοῦσιν, ἀνομιὰς μεγάλας, ἃς ὁ οἶκος
Ἰσραὴλ ποιοῦσιν ὧδε, τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν
ἀγίων μου; Ὁρῆς, φησὶν, ὡς αὐτοὶ ταῖς οἰκείαις
πονηρίαις ἐπισπῶνται τὰς τιμωρίας; Ἀσεβοῦντες
γὰρ, καὶ τῆς ἡμῆς θεραπείας καταφρονούντες, κήρυ-
κῶν ἀγίων μου γενήσονται τόπων, κατὰ τὴν τοῦ
Δαβὶδ προφητεῖαν, ὅτι οἱ μακρύναντες ἑαυτοὺς ἀπὸ
σοῦ ἀπολοῦνται.

ς'-θ'. Καὶ ἐπήγαγέ ¹³ με ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς
αὐλῆς, καὶ ἰδοὺ, καὶ ἰδοὺ ἐπέη ¹⁴ ἐν τῷ τοίχῳ.
Καὶ εἶπε πρὸς με· Ἰδέ ἀνθρώπου, ὄρυξον δὴ ἐν
τῷ τοίχῳ· καὶ ὄρυξα, καὶ ἰδοὺ θύρα μία ἐν τῷ
C τοίχῳ. Καὶ εἶπε πρὸς με· Εἰσελθε καὶ ἰδε τὰς
ἀνομιὰς τὰς ποτηράς, ἃς οὗτοι ποιοῦσιν ὧδε.
Δεῖξας αὐτῷ ὁ Δεσπότης τὴν προφανῶς ὑπ' αὐτῶν
τολμωμένην ἀσέβειαν, ὑποδείκνυσι καὶ τὰ κρύβητον
γιγνόμενα.

ι', ια'. Εἰσελθὼν γὰρ, φησὶ, καὶ ἰδοὺ, καὶ ἰδοὺ
πᾶσα ὁμολογία ἐρπετοῦ, καὶ κτήνους, μάταια
βδελύγματα, καὶ πάντα τὰ εἰδῶλα τοῦ οἴκου
Ἰσραὴλ διαγεγραμμένα ἐν ¹⁵ τῷ τοίχῳ κύκλῳ
διόλου. Καὶ ἑβδομήκοντα ἄνδρες ἐκ τῶν πρεσβυ-
τέρων οἴκου Ἰσραὴλ καὶ Ἰεζονίας ¹⁶ υἱὸς Σαφάρ
εἰστήκει ἐν τῷ ¹⁷ μέσῳ αὐτῶν ¹⁸, καὶ ἕκαστος τὸ
θυμιατήριον εἶχε ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀτμὴ
τοῦ θυμιάματος ἀνέβαινε. Πολλὴ πρὸς τῆ ἀσεβείᾳ
ἢ τῆς ἀνομίας ὑπερβολή· τί γὰρ ἀνοητότερον τῶν τὰς
D εἰκόνας προσκυνοῦντων τῶν ἰοδώλων ἐρπετῶν καὶ
τῶν ἀλόγων κτηνῶν; Τὰ μὲν γὰρ ἀναιρεῖν εἰώθαμεν
ὡς λυμαντικὰ καὶ ἐπιβουλα· τὰ δὲ εἰς ἡμετέραν
δουλείαν καὶ θεραπείαν ὁ Δεσπότης ἀπένειμεν. « Τῷ
γὰρ, φησὶν ¹⁹, ἐξαντέλλονται ἐν ὕδασι χόρτον-

¹⁰ Deut. xxxiv, 21. ¹¹ Psal. lxxii, 27. ¹² Psal. cxlvi, 8; coll. Psal. ciii, 14.

VARIAE LECTIONES.

⁸ καὶ. B præm. καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας καταλιμπανουσῶν, ἑτέροις δὲ μιγνυμένων. ⁹ B Μωσέως. ¹⁰ παρώργ-
ισάνοι citato est παρώξουναν. ¹¹ ἐπὶ. B præm. verba textus quæ h. l. des. καὶ ἰδοὺ ἀπὸ βορβάρ. ¹² πύλην
— εἰσπ. αὐτ. Itā Ald. et Compl. ¹³ B εἰσήγαγε, juxta rec. lect. ¹⁴ ὄπη. A add. μία, ut cod. Alex.
qui in tota hac narratione multo plenior est Vaticano. ¹⁵ ἐν—διόλου. Aliter oi LXX. ¹⁶ Ἰεζ. Ita quo-
que A et B juxta Alex. Alii, Ἰεζονίας. ¹⁷ τῷ. Des. in B. ¹⁸ αὐτ. Apud LXX, seq. πρὸ προσώπου αὐτῶν.
¹⁹ Ἐξ B suppl.

καὶ χλόην τῆ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ σκοπήσωμεν ἅ ἱγίτυρ κuantum a ratione abhorreat, si quis famulorum servorumque adoret imagines. Quare Dominus jure succensens, ait prophetæ :

12. Ἐώρακας, υἱὲ ἀνθρώπου, ἃ οἱ πρεσβύτεροι οἴκου Ἰσραὴλ ποιοῦσιν¹⁰, ἕκαστος¹¹ ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτοῦ τῷ κρυπτῷ, διότι εἶπον· Οὐχ ὄρᾳ Κύριος, ἐγκαταλέλοιπες τὴν γῆν. Αἰτία γὰρ τῆς ἀσθείας ἢ τοῦ Θεοῦ λήθη, καὶ πείσαντες σφᾶς αὐτοῦς, ὡς οὐδὲν τῶν ὑπ' αὐτῶν γιγνομένων ὁ Θεὸς ἐζῶρε, ἐπ' ἐκείνην τὴν παρανομίαν ἐχώρησαν. Ὑπὸ δὲ τοῦ μακρῆρου Δαβὶδ τούναντιον καὶ φρονεῖν διδασχόμεθα καὶ λέγειν· « Πρωορῶμην γὰρ, φησί, τὸν Κύριον ἐνώπιόν¹², μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα μὴ σαλευθῶ. »

13, 14. Καὶ εἶπε πρὸς με· Ἐτι ὄψει¹³ ἀνομίας μείζονας, ἃς οὗτοι ποιοῦσι. Καὶ εἰσηγάγῃ με ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης οἴκου Κυρίου, τῆς βλαπούσης πρὸς βορβᾶν· καὶ ἰδοὺ γυναῖκες¹⁴ καθήμεναι καὶ θρηνοῦσαι τὸν Θαμμουζ. Τοῦτων δὲ οὐ μόνον ἀσθεῖαν, ἀλλὰ καὶ ἀκολασίαν κατηγορεῖ. Ὁ γὰρ Θαμμουζ ὁ Ἀδωνίς ἐστὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα φωνήν. Ἀφροδισίαν τοίνυν ὀργίων ὁ θρηῆνος, ἀκολάπτου δαίμονος, καὶ δι' ἀκολασίαν¹⁵ δεχομένου τὴν θεραπειαν.

15, 16. Καὶ εἶπε πρὸς με· Ἰδὲ ἀνθρώπου, καὶ¹⁶ ἐτι ὄψει ἐπιτηδεύματα μείζονα τούτων. Καὶ εἰσηγάγῃ με εἰς τὴν αὐλὴν οἴκου Κυρίου τὴν ἐσωτέραν· καὶ ἐπὶ τῶν προθύρων τοῦ ναοῦ Κυρίου ἀναμέσον τῶν αἰλᾶν, καὶ ἀναμέσον τοῦ θυσιαστηρίου, ὡς εἴκοσι¹⁷ πέντε ἄνδρες· τὰ ὀπίσθια αὐτῶν πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν κατέναντι¹⁸ πρὸς ἀνατολήν, καὶ αὐτοὶ¹⁹ προσεκύνησαν κατὰ ἀνατολὰς τῷ ἡλίῳ. Μεγίστη καὶ αὕτη δυσσεβείας ἐγγείρησις· τὸ γὰρ τῷ Δεσπότη τὰ ἴδια διδόντας προσκυνεῖν τὸν ὁμόδουλον ἴλιον²⁰, πῶς μανίας ὑπερβολὴν καταλείπει; Αἰλᾶν δὲ τὸ προπύλαιον ἐκάλεσε τοῦ θεοῦ νεώ· πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἴδρυτο τὸ χαλκοῦν θυσιαστήριον· Ἐφη δὲ, εἴτι μεταξὺ τοῦ αἰλᾶν καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἐστῶτες, τὴν ἀσθεῖαν ἐκείνην ἐτέλμων· καλῶς δὲ καθ' ἕκαστον τῶν δεικνυμένων, ὡσπερ ἀπολογούμενος ὁ Δεσπότης ὑπὲρ τῆς Ἰουδαίων τιμωρίας τῷ οἰκείῳ θεράποντι, φησι πρὸς αὐτόν·

17. Ἐώρακας, υἱὲ ἀνθρώπου· μὴ μικρὸν²¹ τῷ οἴκῳ Ἰουδα τοῦ ποιεῖν τὰς ἀνομίας, ἃς πεποιήκασι ὧδε; διότι ἐπλησαν τὴν γῆν ἀνομίας, καὶ²² ἀπεστρέψθησαν τοῦ παρορῆσαι με· καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς ἐκτείνουσι τὸ κλῆμα, ὡς²³ μυκτηρίζοντες με. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐξελεξάμην αὐταῦς,

v Psal. xv, 8.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ποιοῦσ. A add. ὧδε. ¹¹ ἕκ. x. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ¹² ἐν. Deerat in ed. priori. ¹³ Αἰ. ὄψη. Ita quoque vers. 15. ¹⁴ γυν. Apud LXX, præm. ἐκεῖ. ¹⁵ B ἀκολασίας. ¹⁶ καὶ. Apud LXX, præm. ἔώρακας; Alia adhuc addit cod. Alex. ¹⁷ εἴκ. πέντε. Ita A et B juxta Hebr. et cod. Alex. Sed in Vat. deest πέντε. ¹⁸ Rec. lect. est ἀπέναντι. ¹⁹ αὐτοί. In B ad marginem ascr. est αὐτήν. ²⁰ Ex B in pr. ²¹ Rec. lect. est μικρά. ²² καὶ — μυκτ. με. Ita quoque A et B juxta Alex. ²³ ὡς μυκτ. με. Hebr. ad naves suas.

VERS. 12. Vidisti, fili hominis, quæ seniores domus Israel faciunt, unusquisque in cubiculo suo occulto, quia dixerunt: Non videt Dominus, dereliquit terram. Quippe causa impietatis est Dei oblivio. Qui enim sibi persuaserunt nihil eorum quæ ipsi committerent, a Deo **735** inspicere, eo iniquitatis processerunt. Sed a beato Davide contrarium et sentire et loqui docemur. « Providebam enim Dominum, inquit, in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commovear J. »

VERS. 13, 14. Et dixit ad me: Adhuc videbis iniquitates majores, quas isti faciunt. Et introduxit me ad vestibula januæ domus Israel respicientis ad aquilonem: et ecce mulieres sedentes et lugentes Thammuz. Horum non solum impietatem, sed etiam lasciviam accusat. Thammuz enim secundum Græcam linguam Adonis est. Venereorum igitur orgiorum lamentatio est lascivi dæmonis, et propter incontinentiam cultum admittentis.

VERS. 15, 16. Et dixit ad me: Fili hominis, adhuc majora his videbis quoque instituta. Et introduxit me in aulam domus Domini interiorem, et in vestibulis templi Domini, inter vestibula et inter altare, circiter viginti quinque viri; terga ipsorum ad templum Domini, et facies eorum e regione ad orientem, et ipsi adorabant solem ad orientem. Maximus etiam hic impietatis conatus. Adorare enim conservum solem, Domino terga dantes, cuius locum insanie relinquit? Αἰλᾶν autem divini templi vestibulum vocavit, ante quod æreum altare positum erat: et inter vestibulum et altare stantes dixit ausos eos fuisse **736** illa impia committere. Et recte in singulis quæ ostendebat, quasi defensionem pro Judæorum pœna erga ministrum suum instituens Dominus, ait ad eum:

VERS. 17. Vidisti, fili hominis: nunquid parum est domui Judæ facere iniquitates, quas fecerunt hic, quia compleverunt terram iniquitate, et aversi sunt, ut irritarent me? Et ecce ipsi extendunt palmitem sicut subsannantes me. Ego enim elegi eos, inquit, hoc consilio, ut opera ipsorum alii quoque ab imi-

pietate desciscerent : ipsi vero non modo cum cæteris utilitatem non communicarunt, sed etiam magis impia ausi sunt patrare facinora, ut omnis reliqua terra iniquitate compleretur. Propagarunt enim ramos impietatis, meo consilio contraria committentes. Idcirco ait :

VERS. 18. *Et ego agam cum ipsis in furore : non parces oculus meus, et non miserebor, et clamabunt, me audiente, voce magna, et non exaudiam eos. Quemadmodum enim ipsi non pietatis, sed impietatis ramos propagarunt, et finitimorum auxerunt damna : ita ego minime parcens medicam ipsis sectionem adhibebo, neque eos invocantes sustinens, neque clamantes exaudiens. Neque enim misericordia est ipsis parcere. Siquidem medicum decet, illius qui secetur, neque lacrymas nec verba attendere, sed artis legem observare.*

CAPUT IX.

VERS. 1. *Et clamavit, me audiente, voce magna, dicens : Appropinquavit ultio urbis, et unusquisque 737 tenuit vasa exterminationis in manu sua. Deinde docet qualia fuerint vasa.*

VERS. 2. *Et ecce sex viri veniebant a porta excelsa respiciente ad aquilonem, et unicuique securis in manu ejus. Cum enim ab aquilone et idolum positum esset, et mulieres Thammuz lugerent, convenienter inde aditum reperit supplicium. Et meminisse oportet eorum quæ supra dicta sunt, quod scilicet dixerit quartam urbis partem morte consumptum iri. Vide igitur eas potestates quibus puniendi munus commissum erat, ad constitutum supplicium paratas. Et profecto Assyriorum multa millia unus angelus jacularis confecit, et Ægyptiorum primogenitos angelus unus jussus est interficere. Hic vero propter impietatis exsuperantiam, sex angelis Judæorum puniendorum munus est impositum. « Et vir, inquit, unus in medio ipsorum indutus veste talari, et zona sapphiri super lumbis ejus. » Septimi habitus erat sacerdotalis : non enim ex iis erat qui punirent, sed ex iis qui redimerent salute dignos. Nam quia septimum diem coli præcepit, convenienter septimum maxime honoratum ostendit. « Et ingressi sunt, et steterunt prope altare æneum. » Hoc autem in aula positum erat ante templi vestibula.*

VERS. 3. *Et gloria Dei Israelis ascendit a Cherubim, quæ erat super ipsis in subdiali domus. Cum enim contra civitatem sententiam laturus esset, extra sancta 738 loca id facit, quæ non supplicia, sed salutem suppeditant.*

καὶ τοὺς ἄλλους διὰ τούτων ἀποστήσασαι τῆς ἀπειθείας βουλόμενος· αὐτοὶ δὲ οὐ μόνον ὠφέλειας οὐ μετέθεκαν²⁶, ἀλλὰ καὶ δυσσεβέστερα τετολμήσαν, ὥστε πάσαν λοιπὴν τὴν γῆν ἀνομίας πλήρη γενέσθαι· ἐξέτειναν γὰρ τῆς ἀσεβείας τὰ κλήματα, ἐναντία τῷ ἐμῷ δρωῶντες σκοπῷ. Διὸ φησὶ·

ιγ'. Καὶ ἐγὼ ποιήσω αὐτοῖς μετὰ θυμοῦ· οὐ φείσεται ὁ ὀφθαλμὸς μου, καὶ οὐ μὴ ἐλεήσω· κεκράζονται²⁷ εἰς τὰ ὠτὰ μου φωνῇ μεγάλῃ, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσω αὐτῶν. Καθάπερ γὰρ αὐτοὶ οὐ τὰ τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ τῆς²⁸ ἀσεβείας ἐξέτειναν κλήματα, καὶ τὴν τῶν γειτονεούντων ἐπέτειναν βλάβην· οὕτως ἀφειδῶς ἐγὼ τὴν λατρικὴν αὐτοῖς ἐπάσω τομὴν, οὐκ ἀνεχόμενος αὐτῶν παρακαλούντων, οὐδὲ ἀκούων βοῶντων· οὐκ ἔστι γὰρ εἷς ἢ περὶ τοὺς τοιοῦτους φειδῶ· προσήκει γὰρ τὸν λατρὸν μὴ τὸς τοῦ τεμνομένου δακρυόσι καὶ λόγοις προσέχειν, ἀλλὰ τῷ νόμῳ τῆς τέχνης.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

α'. Καὶ ἀνακράγαεν²⁹ εἰς τὰ ὠτὰ μου φωνῇ μεγάλῃ, λέγων· Ἠγγικεν ἡ ἐκδίκησις τῆς πόλεως, καὶ ἕκαστος εἶχε τὰ σκευὴ τῆς ἐξολοθρευσεως ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἦτα δεδάσκει καὶ ὅσα τὰ σκευή.

β'. Καὶ ἰδοὺ ἐξ ἀνδρῶν ἤρξατο ἀπὸ τῆς³⁰ πύλης τῆς ὑψηλῆς, τῆς βλεπούσης πρὸς βορρᾶν, καὶ ἐκάστην πέλυξ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ βορρᾶ καὶ τὸ εἰδωλον ἴδρυτο, καὶ αἱ γυναῖκες τὸν θαμμοῦζ ἐθρήνουν, ἀναγκασίως ἐκείθεν καὶ ἡ τιμωρία λαμβάνει τὴν εἰσοδὸν· ἀνυμνησθῆναι δὲ προσήκει τῶν ἄνω εἰρημένων, ὅτι τὸ τέταρτον τῆς πόλεως ἐφη θανάτι παραδοθήσεσθαι· ὅρα τοίνυν τὰς τιμωρητικὰς δυνάμεις εἰς τὴν τεταγμένην³¹ κόλασιν εὐτρεπεῖς· καίτοι τῶν Ἀσσυρίων τὰς πολλὰς μυριάδας εἰς ἄγγελος κατηκόντισε, καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὰ πρωτότοκα εἰς ἀνελεῖν προστάχθη· ἐνταῦθα δὲ ἐξ τῶν Ἰουδαίων ἐνεχειρίσθησαν τὴν τιμωρίαν, διὰ τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολήν. « Καὶ ἀνὴρ, φησὶν, εἰς ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐνδοξασκῶς ποδήρη³², καὶ ζώνη³³ σαπφείρου ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ. » Τοῦ ἐβδόμου τὸ σχῆμα ἱερατικόν· οὐ γὰρ ἦν τῶν κολαζόντων, ἀλλὰ τῶν λυτρομένων τοὺς σωτηρίας ἀξίους· ἐπειδὴ γὰρ ἐβδόμη³⁴ ἡμέραν τιμᾶσθαι διεγόρευσε, ἀναγκασίως τὸν ἑβδομον ἐντιμώτατον δεικνύσι. « Καὶ εἰσῆλθον³⁵, καὶ ἐστάθησαν ἐχόμενοι τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ χαλκοῦ. » Τοῦτο δὲ ἐν τῇ ἀλῆ ἴδρυτο πρὸ τῶν τοῦ νεῦ προπυλαίων.

γ'. Καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ Ἰσραὴλ ἀνέβη ἀπὸ τῶν Χερουβιμ, ἡ οὐσα ἐπ' αὐτῶν, εἰς τὸν αἰθριον τοῦ οἴκου. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει τὴν κατὰ τῆς πόλεως ψῆφον ἐκφέρειν, ἐξω τῶν ἁγίων τόπων τοῦτο ποιεῖ· σωτηρίας γὰρ, ἀλλ' οὐ τιμωρίας ἐκείνοι παρῆτικοί.

VARIE LECTIONES.

²⁶ B μετέθεσαν. ²⁷ κερρ. — αὐτ. Aliter of LXX. ²⁸ τῆς. B præm. τά. ²⁹ Rec. lect. est ἀνάκραγεν. ³⁰ τῆς. Apud LXX, præm. τῆς ὁδοῦ. ³¹ B προσεταγμένην. ³² ποδ. Hebr. vestibus linteis. ³³ ζ. σαπφ. Hebr. vasculum scribe. Aqu. et Theodot. κάστου γραμματέως, quod Orig. interpretatur per καλάμαρον. ³⁴ ἑβδ. B præm. τὴν. ³⁵ Rec. lect., εἰσῆλθσαν καὶ ἕστησαν.

Καὶ ἐπάλασε τὸν ἄνδρα τὸν ἐνδεδυμένον ⁴⁴ A τὸν κεδήρη, ὃς εἶχεν ἐπὶ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὴν ζώνην. (8.) Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτόν· Διάλαθε μέσην τὴν πόλιν, μέσην τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ δὸς τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστραζῶντων, καὶ τῶν κατοικημένων ἐπὶ κάσταις ταῖς ἀνομίαις γινόμεναις ⁴⁵ ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἀγαθὸν μὲν γὰρ τὸ παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν τοῖς ἀμαρτάνουσιν· ὅταν δὲ ἀντιλέγωσι, καὶ μὴ πείθονται, ἀναγκαῖοι; ὁ θρῆνος καὶ χρέσιμος. Διὸ καὶ ὁ μακάριος· Εἶπε Παῦλος· «Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι;» Καὶ πάλιν· «Μήπως; ⁴⁶ ἔλθόντα με πρὸς ὑμᾶς ⁴⁷ ταπεινώσῃ ὁ Θεὸς μου, καὶ πενήθῃσω πολλοὺς τῶν προσημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων.» Εὐσεβεῖς τολῶν ὑπήρχον καὶ οὗτοι ὀλοφυρμένοι, καὶ σίνοντες τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν· διὸ ἐπίσημοι γίνονται, ἵνα μὴ κοινωνήσωσι τῆς τιμωρίας. Οὕτω, φησὶν, ἐκείνη ταῦτα ἐντεταμένους, παρακελεύεται τοῖς λοιποῖς.

ε', ζ'. Πορεύεσθε εἰς τὴν πόλιν ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ κόπτετε, καὶ μὴ φείδεσθε τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑμῶν, καὶ μὴ ἐλεήσητε. Πρεσβύτερον, καὶ νεοτίσκον, καὶ παρθένον, καὶ νήπια, καὶ γυναῖκας ἀποκτείνετε εἰς ἐξάλειψιν· ἐπὶ δὲ πάντας ἐφ' αὐτῶν ἐστὶ τὸ σημεῖον μὴ ἐγγίσητε, καὶ ἀπὸ τῶν ἀγίων μου ἄρξασθε. Πάλιν λέγω· «Φοβερόν τὸ ἐμπασεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος,» κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν· προσιδίημι δὲ καὶ τὴν τοῦ θεασταίου Δαβὶδ· «Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν, καὶ ποιῶντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ· ἐν ἡμέρᾳ γὰρ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτούς ⁴⁸ ὁ Κύριος.» Ἀμφοτέρα γὰρ ταῦτα ἐν τοῖς ἀρετίαις εἰρημένοι; εὐρίσκομεν, τοὺς μὲν ἀφειδῶς παγγενῆ κοπτομένους, καὶ κατὰ πάσης ηλικίας χωροῦσαν τὴν τιμωρίαν· τοὺς δὲ δικαίως σωζομένους, καὶ τῆς ἐκείνων κοινωνίας μένοντα; ἐλευθέρους. Καλεῖται δὲ ἀπὸ τῶν ἁγίων αὐτοῦ τὰς τιμωρητικὰς ἄρξασθαι δυνάμεις, οὐκ ἀληθῶς ἁγίους αὐτοὺς ὀνομάζων, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ὑπέλαμβάνοντο, ὡς εἰς τὴν θείαν θεραπείαν ἀφωρισμένοι. Οὐ γὰρ, ὡς τινες ὑπέλαθον περὶ τῶν ἁγίων τόπων τοῦτο ἐβρέθη, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐπωρησμένων εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν ἀνθρώπων· καὶ τοῦτο δῆλον τὴν ἐξῆς τῆς προφητείας ποιεῖ. Εὐθὺς γὰρ ἐπάγει· «Καὶ ἤρξατο ⁴⁹ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν τῶν πρεσβυτέρων, οἳ ἦσαν ἔσω ἐν τῷ οἴκῳ.» Οὕς ⁵⁰ D παρεγγυᾷ ἐνδὸν ἀναιρεθῆναι· δίκαιον γὰρ τοὺς ἐκεῖ κατανομοῦντας ἐκεῖ δύναι τὰς δίκας.

ζ'. Εἶπε γὰρ, φησὶ, πρὸς αὐτούς· Μιάνετε τὸν οἶκον, καὶ πλήσωτε τὰς ⁵¹ ὁδοὺς νεκρῶν· ἐκπορεύεσθε ⁵² καὶ κόπτετε. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ εἰδῶ-

Et vocavit virum talari veste indutum, qui habebat super lumbis suis zonam. (Vers. 4.) Et dixit Dominus ad eum: Transi per mediam civitatem, per mediam Hierosolymam, et da signum super frontes virorum gentium et dolentium super omnibus iniquitatibus quæ sunt in medio eorum. Profecto enim peccantibus conducit præcipere et consu- lere: sed cum repugnant, neque obediunt conveniens est et utilis lamentatio. Idcirco beatus quoque Paulus dicebat: « Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? » Et rursus: « Ne, cum venero ad vos, humiliet me Deus meus, et lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam a. » Pii igitur erant etiam hi qui lugebant, et deplorabant populi scelera. Idcirco signo conspicui fiunt, ne pœnarum participes fiant. Sic, inquit, qui illi hæc mandavit, cæteris præcipit.

VERS. 5, 6. *Ite in civitatem post eum, et percutite, neque parcite oculis vestris, neque misereamini. Senem, et juvenem, et virginem, et infantes, et uxores interficite ad internacionem: ad omnes autem super quos est signum ne accedatis, et a sanctis meis incipite.* Rursus dico: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis, secundum id quod a beato Paulo dicitur ^b. Adde illud etiam, quod dixit divinus David: « Beati qui custodiunt iudicium, et faciunt justitiam **739** in omni tempore ^c; die enim malo liberabit eos Dominus ^d. » Utraque enim hæc in iis quæ modo dicta sunt comperimus: hos quidem cum toto genere cædi absque ulla venia, et ad omnem ætatem pervadere supplicium; illos vero juste servari, et ab eorum communione liberos permanere. Jubet vero ut a sanctis ejus ultrices potestates initium faciant, non revera sanctos eos nuncupans, sed quia hoc esse existimabantur, quasi ad divinum cultum selecti. Neque enim, ut quidam opinati sunt, de sanctis locis hoc dictum est, sed de hominibus ad Dei cultum segregatis: quod perspicuum faciunt prophetiæ sequentia. Statim enim subjicit: « Et incepit a viris senioribus, qui erant intus in domo. » Quos præcipit intus interfici. Justum enim erat eos qui ibi legem violarent, ibi quoque pœnas dare.

VERS. 7. *Dixit enim ad ipsos, inquit: Polluite domum, et complete vias cadaveribus, egredimini et percutite.* Propterea enim quod ipsi idolis domum

^a II Cor. xi, 29. ^b II Cor. xii, 21. ^c Hebr. x, 31. ^d Psal. cv, 5 ^e Psal. xl, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ Rec. lect. est ἐνδεδυκότα. ⁴⁵ γιν. B pravn. ταῖς. ⁴⁶ μήπως. Loco cit. est Μὴ πάλιν. ⁴⁷ πρὸς ἑμὰς. Loco cit. ponitur post ὁ Θεὸς μου. ⁴⁸ Loco cit. est αὐτόν. ⁴⁹ B ἤρξαντο, juxta rec. lect. ⁵⁰ Οὕς. Ita B editio prior, Καί. ⁵¹ τὸ ἔδ. Hebr. atria. ⁵² Rec. lect. ἐκπορευόμενοι.

polluerant, justus judex iniquorum eade hoc fieri jubet.

Et egressi percutiebant civitatem. (VERS. 8.) Et factum est cum percuterent, relictus sui ego solus, et caido super faciem meam, et exclamavi, et dixi: Heu mihi, Adonai Domine, deles tu reliquos Israelis effundendo iram tuam super Hierosolymam? Humanus propheta, et ad misericordiam 740 propensus. Talis fuit beatus Paulus, qui pro Judæis optabat anathema a Christo esse. Verum Dominus amicissimum servum consolatur, et supplicii docet æquitatem.

VERS. 9. *Injustitia enim domus Israelis, inquit, et Judæ magnificata est valde, valde. Duplicatione illius valde, exsuperantiam incrementi declaravit. Quia repleta est terra populis multis, et civitas completa est injustitia et immunditia, quia dixerunt: Dereliquit Dominus terram, non respicit Dominus. Propterea, inquit, hæc audent, quia persuaserunt sibi me non considerare nec videre ea quæ geruntur.*

CAPUT X.

VERS. 1. *Et vidi, et ecce in firmamento, quod erat super caput Cherubim, quasi lapis sapphirus, similitudo throni in eo. Hoc loco aperte tandem animalia quæ viderat, Cherubim appellat. Significat autem, ut dixi, nomen hoc idem ac plenus scientiæ.*

VERS. 2. *Et dixit ad virum qui indutus erat stola: Ingredere in medium rotarum quæ sunt sub Cherubim. Observandum est nulli e sex viris præceptum esse, ut ad Cherubim appropinquarent, præterquam ei qui stola erat indutus: quia illi videlicet digni non erant qui ad divinas virtutes, seu Cherubim, accederent. Et imple manum tuam prunis ignis quæ sunt inter Cherubim, et effunde super civitatem. Horroris autem plena sunt quæ spectantur, prunæ ignis dispersæ: ultrices nempe virtutes civitatem circumventes.*

VERS. 4. *Et abscessit gloria Domini a Cherubim ad 741 limen domus. Quia enim sumi carbones et per urbem spargi præcepit, recedere quodammodo videtur, ei qui jussus erat imperata faciendi locum concedens. Veritus enim fuerat omnino appropinquare gloriæ divinæ quæ in Cherubim vehabatur. [5] Maximus porro edebatur sonus cum moverentur alæ Cherubim, ita ut existimari posset, vel tonitru esse, vel divina vox. Illud enim, vox Dei omnipotentis, Symmachus et Theodotion magni Dei tonitru interpretati sunt: hoc est, sonituum illum comparare potuisses magni*

λοισ 88 τὸν οἶκον ἐμίχυναν, ὁ δίκαιος κριτῆς τῆ τῶν παρανομῶν σφαγῆ τούτο γενίσθαι παρακλιύεται.

Kal 84 ἐξελθόντες ἐτυπον τὴν πόλιν. (η.) Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κόπτειν, ὑπελείφθη 85 ἐγὼ μόνος 86, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου, καὶ ἀνεβόησα, καὶ εἶπον· Οἱμοι, Ἄδωναι Κύριε, ἐξάλειψεις σὺ τοὺς καταλοῖτοις τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ἐκχέαι 87 τὸν θυμὸν σου ἐπὶ Ἱερουσαλήμ; Φιλάνθρωπος; ὁ προζήτητος, καὶ πρὸς ἔλεον καμπύμενος· τοιοῦτος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ Ἰουδαίων εὐχόμενος. Ἄλλ' ὁ Δεσπότης καὶ τὴν εὐνούστατον οἰκέτην θεραπεύει, καὶ τῆς τιμωρίας διδάσκει τὸ δίκαιον.

θ. Ἄδικια γάρ, φησί, τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα μεμεγάλυνται σφόδρα, σφόδρα. Καὶ τῷ διπλασιασμῷ τῆν τῆς ἐπιτάσεως παρεθίλωσαν ὑπερβολὴν. (Ὅτι ἐπλήσθη ἡ γῆ λαῶν πολλῶν, καὶ ἡ πόλις ἐπλήσθη ἀδικίας καὶ ἀκαθαρσίας, ὅτι εἶπον, Ἐγκαταέλειπε Κύριος τὴν γῆν, οὐκ 88 ἐφορᾷ Κύριος.) Ταῦτα, φησί, τολμῶσι, πείσαντες ἑαυτοὺς μὴ ἐποπτεῦναι με, μὴδὲ ὀρᾶν τὰ γινόμενα.

ΚΕΦΑΛ. Ι.

α. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπάνω τοῦ στερεώματος τοῦ ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Χερουβίμ, ὡς λίθος σαρφέρου· ὁμοίωμα ὀρόρου ἐπ' αὐτῷ. Ἐνταῦθα σαφῶς λοιπὸν ἀ ἐθέατο ζῶα, Χερουβίμ ὀνομάζει· σημαίνει δὲ, ὡς ἔφην, τὸ ὄνομα πλήρης γνώσεως.

β. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν ἄνθρωπον τὸν ἐνδεδυκέτα τὴν στολήν· Εἰσελθε εἰς τὸ μέσον τῶν τρογῶν τῶν ὑποκάτω τῶν Χερουβίμ. Ἐπισημήνασθαι χεῖρ, ὅτι οὐδενὶ τῶν ἑξ τοῖς Χερουβίμ πελάσαι προὔταξεν, ἀλλὰ τῷ τὴν στολήν ἐνδεδυμένῳ· ὡς αὐτῶν δηλονότι· μὴ ἀξίον ὄντων πλησιάζειν θεαῖς δυνάμει, τοῖς Χερουβίμ. Καὶ πλήσον τὰς χεῖράς σου ἀνθρώκων πυρὸς, ἐκ μέσου τῶν Χερουβίμ, καὶ διασκόρπισον ἐπὶ τὴν πόλιν. Φρίκης δὲ μεστὰ τὰ θεωρούμενα· πυρὸς ἀνθρακὸς σκεδανύμενοι· τιμωρητικὰ δυνάμεις, δηλαδὴ τὴν πόλιν περινοστοῦσαι.

θ. Καὶ ἀπήρειν 89 ἡ δόξα Κυρίου ἀπὸ τῶν Χερουβίμ εἰς τὸ αἶθριον τοῦ οἴκου. Ἐπειδὴ γὰρ προὔταξε ληφθῆναι τοὺς ἀνθρακας, καὶ σκεδασθῆναι κατὰ τῆς πόλεως, ὑποχωρεῖν πως δοκεῖ, χώραν διδοὺς τῷ προσταχθέντι ποιῆσαι τὸ κελευσθέν· ἐδεδίει γὰρ πάντως πελάσαι τῆς θείας δόξης ἐποχομένης τῶν Χερουβίμ· μέγιστος δὲ ἦχος ἀπτελεῖτο τῶν πτερύγων κινουμένων τῶν Χερουβίμ, ὡς ὑπολαμβάνειν βροντὴν εἶναι, ἢ θείαν φωνὴν· τὴ γὰρ, ὡς φωνὴ Θεοῦ Σαβαθ 90 — ἐικανοῦ Θεοῦ βροντὴν· ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοσίων ἠρμήνευσαν· τουτέστιν, Ἐικάσας ἀν τὸν ἦχον τῆ τοῦ ἱκανοῦ καὶ δυνατοῦ Θεοῦ

• Rom. ix, 5

VARIAE LECTIONES.

88 εἶδ. B præm. τοῖς. 89 καὶ — πόλιν. Des. apud LXX. 90 ὑπελ. ἐγὼ. Des. apud LXX, et ad Theodot. pertinet. 91 μόνος. Des. in Hebr. 92 ἐκχ. Apud LXX, seq. σέ. 93 οὐκ, x. τ. λ. Hæc una cum initio cap. x des. in B. 94 ἀπῆρ. Hebr. extulit sese. 95 Rec. lect. est Σαβαθ.

φανῆ· ἀντὶ τοῦ, τῆ κατὰ θεῖαν ἐνέργειαν ἀποτελοῦ- A
μένη βροντῆ.

Καὶ ἦλθε, φησὶν, καὶ ἕστη ἐχόμενος τῶν τρο-
χῶν. (Σ.) Καὶ ἐξέτεινε, φησὶν, ὁ Χερουβὶ τὴν χεῖρα
αὐτοῦ ἐκ τῶν ἄταμέσων τῶν Χερουβίμ, εἰς μέ-
σον τοῦ πυρός τοῦ ὄντος ἐν μέσῳ τῶν Χερου-
βίμ· καὶ ἔλαβε, καὶ ἔδωκεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐνδο-
δυκτότος τὴν στολὴν τὴν ἀγίαν, καὶ ἔλαβε ἄ, καὶ
ἐξῆλθε. Τὴν τῶν ἀοράτων ταγματῶν διαφορὰν
καὶ ἐντεῦθεν ἔστι μαθεῖν· οἱ μὲν γὰρ ἐξ οὐδὲ πλά-
σσει τοῖς Χερουβίμ προσετάχθησαν· ὁ δὲ πλάσσει μὲν,
οὐ κατατομᾶ δὲ τοῦ μέσου τῶν Χερουβίμ, ἀλλ'
αὐτὰ ἄ τὰ Χερουβίμ ὁράγει τοὺς ἀνθρώπους.

ἦ. Καὶ ἴδον, φησὶ, τὰ Χερουβίμ ὁμοία ἄ χει-
ρῶν ἀνθρώπων ὑποκείμενον τῶν περὶ τὸν αὐτῶν.
Ἐμφανῆ· δὲ αἱ χεῖρες σημαντικαί· εἶτα ἐξηγεται B
πάλιν τὰ κατὰ τοὺς τροχοὺς, πάντα μὲν εἰρηκῶς δ
καὶ ἤδη προειρήκαμεν· τὸ δὲ εἶδος τῆς χροῦς μόνον
ἐνηλλαγμένον ἑωρακέναι φησὶν· ἐκεῖ μὲν γὰρ, κατὰ
τὸν Σύμμαχον, ὡς εἶδος ὑπὸ κίνου ἐφη τεθεῖσθαι· ἐν-
ταῦθα δὲ, κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα, ὡς εἶδος ἀνθρώπου·
ὥστε κίνεῦθεν ἡμᾶς μαθεῖν, ὡς οὐκ αὐτὰς εἶδε τῶν
ἀοράτων τὰς φύσεις, ἀλλ' ὁμοιώματά τινα καὶ εἰκά-
σματα· διὰ καὶ ἐνηλλαγμένα θεωρεῖ. Ταύτην δὲ τὴν
ἐναλλαγὴν καὶ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ ἰδεάσατο· ἐκεῖ μὲν
γὰρ τὸ πρῶτον πρόσωπον ἀνθρώπου εἰκέναι ἐφη, τὸ
δὲ δεύτερον λέοντι, τὸ δὲ τρίτον μόσχῳ, τὸ δὲ τέταρ-
τον ἀετῶ· ἐνταῦθα δὲ ἀντεστραμμένην τὴν τάξιν,
καὶ τὸ τοῦ Χερουβίμ πρόσωπον, ἦπερ ἔστι μόσχου,
πρῶτον ἐφη τεθεῖσθαι, δεύτερον δὲ τὸ τοῦ ἀνθρώπου,
εἶτα τοῦ λέοντος, καὶ τὸ τοῦ ἀετοῦ. Οὐ τοίνυν τοιαύτη C
τῶν ἀοράτων δυνάμειν ἢ φύσεις, ἀλλὰ πρὸς τὴν
χεῖραν ὁ Δεσπότης τὰς τοιαύτας οἰκονομεῖ ἄ θεω-
ρίας. Καὶ ἤγούμαι, ἑπειδὴ ἐν τῷ ναβὶ ταύτην ἑώρα
τὴν ἀπεισάν, διὰ τοῦτο προτεταγμένον εἶδε τοῦ μό-
σχου τὸ πρόσωπον, ἑπειδὴ εἰς τύπον ἱερωσύνης τοῦτο
περιελήθηται. Διδάσκει δὲ, ὅτι καὶ οἱ νῶτοι αὐτῶν
καὶ αἱ χεῖρες αὐτῶν, καὶ αἱ πτέρυγες, καὶ οἱ τρο-
χοί, πλήρεις ἦσαν ὀφθαλμῶν, τῆς γνώσεως αὐτῶν τὸ
πλήθος διδασκόμενος· ὅπερ καὶ σημαίνει τὸ ὄνομα
γελγελ.

ιγ. Τοῖς δὲ τροχοῖς τοῖσις, φησὶν, ἐπεκλήθη
γελγελ ἀκούοντός μου. Τουτέστιν, ἀνακικεῖσθαι
καὶ ἀνακικεῖσθαι προσετάχθησαν.

ιδ. Καὶ ἐπήρθη, φησὶ, τὰ Χερουβίμ. Εἶτα διδά- D
σκων ἡμᾶς, ὡς ταῦτα καὶ ἤδη πρότερον ἰδεάσατο,
φησὶν· « Τοῦτο τὸ ζῶον ὃ εἶδον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ
Χοβάρ. » Ἀλλὰ τότε τῆς μὲν θεωρίας ἀπήλαυσε,
τὴν δὲ προσηγορίαν ἠγνόησε· νῦν δὲ καὶ τοῦτο με-
μῆθηκεν ἄ.

ις. ιζ. Καὶ ἐν τῷ πορεύεσθαι τὰ Χερουβίμ ἐπο-
ρεύοντο οἱ τροχοί, καὶ οὗτοι ἐχόμενοι αὐτῶν·
καὶ ἐν τῷ ἐξέλθειν τὰ Χερουβίμ τὰς πτέρυγας αὐ-
τῶν τοῦ μεταστρεφῆσθαι ἀπὸ τῆς γῆς, οὐκ ἐπ-
ὲστρεφον οἱ τροχοί αὐτῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν

et potentis Dei voci, id est, tonitru quod divina vi
perficitur.

Et venit, inquit, et stetit prope rotas. (Vers. 7.)
Et extendit, inquit, Cherub manum suam de medio
ipsorum Cherubim, in medium ignis qui erat in
medio Cherubim: et accepit et dedit in manus ejus
qui indutus erat stola sancta; et accepit, et egres-
sus est. Ordinum qui cerni nequeunt discrimen
hinc quoque licet agnoscere. Sex enim imperatum
fuit, ut ne prope quidem accederent ad ipsa Che-
rubim: hic vero appropinquat quidem, non tamen
audet inter illa pedem figere, sed ipsa Cherubim
porrigunt carbones.

VERS. 8. Et vidi, inquit, Cherubim, similitudinem
manuum hominum sub alis eorum. Manus signifi-
cant opera. Post hæc rursus narrat [9-12] quæ
ad rotas pertinent, omnibus iis repetitis, quæ jam
ante diximus: speciem tantum coloris immutatam
se vidisse ait. Ibi enim, secundum Symmachum,
quasi speciem hyacinthi dixit se conspexisse: hic
vero, 742 secundum Septuaginta, quasi speciem
carbonis. Ita ut ex hoc quoque loco discere pos-
simus, non vidisse eum ipsas naturas eorum quæ
cerni nequeunt, sed similitudines quasdam et
imagines. Ideo etiam immutatas cernit; atque hanc
immutationem in ipsis quoque Cherubim cons-
pexerat. Ibi enim primam faciem homini similem
fuisse dixit, secundam leoni, tertiam vitulo, quar-
tam aquilæ. Hic autem ordo est inversus, et fa-
ciem Cherubim quæ est vituli, dicit primam se
vidisse, secundam hominis, deinde leonis, tum
aquilæ. Non igitur talis est potestatum, quæ cerni
nequeunt, natura: sed perinde atque opus est, de
hujusmodi visionibus Dominus disponit. Et arbi-
tror, quia in templo hanc vidit visionem, idcirco
eum vidisse præpositam vituli faciem, quandoqui-
dem hæc ad typum sacerdotii sumpta est. Docet-
que, dorsa ipsorum, et manus, et alas, et rotas
plenas oculis fuisse, edoctus vim cognitionis
ipsorum, quod significat nomen gelgel.

VERS. 15. Rotis autem istis, inquit, acclamatum
est gelgel, audiente me. Hoc est, imperatum fuit
ipsis, ut volerentur atque commoverentur.

VERS. 15. Et elevata sunt, inquit, Cherubim.
Deinde docet nos se hæc etiam prius conspexisse,
et ait: « Ipsum est animal quod videram juxta
flumen Chobar. » Verum tunc quidem visionem
percepit, sed nomen ignoravit, quod nunc di-
dicit.

VERS. 16, 17. Et cum incederent Cherubim, in-
cedebant etiam rotæ, et ipsa erant prope illa: et cum
extollerent Cherubim alas suas, ut extollerentur a
terra, non revertebantur rotæ 743 eorum, et ipsæ
juxta illa. Et cum starent ipsa, stabant: et cum at-

VARIÆ LECTIONES.

ἄ ix τ. ἀναμ. τ. Χερ. Des. apud LXX. ἄ x. ἐλ. Des. in B. ἄ B ἀλλὰ ταῦτα. ἄ Rec. lect. est
ἐμῶμας. ἄ οἱκ. In B ponitur post θεωρίας. ἄ B μεμαθήκαμεν.

tollerentur ipsa, at ollebantur cum ipsis, quia spiritus vitæ in ipsis. Sequebantur, inquit, in omnibus rotæ ipsa Cherubini, cumque illa moverentur, simul movebantur, et volantia sequebantur, et cum starent, stabant, non ab aliqua vi tractæ, sed sponte sua unumquodque horum facientes, quia ipsis quoque spiritualis vita communicata fuerat.

VERS. 18, 19. *Et egressa est gloria Domini de limine domus, et ascendit super Cherubim. Et assumpsere Cherubim alas suas, et elata sunt a terra coram me, cum attollerentur ipsa, et steterunt ad vestibula portæ domus Domini e regione, et gloria Dei Israelis erat super ipsis desuper.* Quando enim summi præcepit carbones, visa est quodammodo recedere, ut accedere auderet is cui fuerat imperatum: quo facto, rursus redire videtur et inveni; sed Cherubim, inquit, sublimia erant, et facile per aerem ferebant, alarum motu pro pedibus utentia: et sequebantur rotæ, ne parum quidem sejunctæ. Vehabatur autem illis Dei gloria: non ipse Deus, qui incircumscribitus est, et ubique præsens, et omnia complens, sed ejus gloria, quæ secundum illius dispensationes sese ostendit.

VERS. 20. *Hoc, inquit, est animal quod vidi sub Deo Israelis, juxta fluvium Chobar, et cognovi Cherubim esse.* Visionem enim prius etiam percepi, sed nomen nunc demum didici. Atque hinc aperte **744** intelligi potest non ipsam ab eo conspectam suisse invisibilium naturarum essentiam, sed imagines quasdam atque similitudines. [21, 22] Nam in altera visione quatuor alas dixit habere unum ex Cherubim, hic vero octo. At natura hanc mutationem non admiserat, verum pro re nata expressa est visio. Quia enim ampliorem cognitionem ex divino colloquio percepit propheta, et alæ cognitionis celeritatem indicant, incrementum additæ ipsi cognitionis significans, duplicatas ei Cherubim ostendit alas, quarum appellatio Græca voce copiam cognitionis significat.

CAPUT XI.

VERS. 1-3. *Et assumpsit me, inquit, Spiritus, et eduxit me ad portam domus Domini quæ erat e regione, respicientem ad orientem: et ecce in vestibulis januæ, quasi viginti quinque viri. Et vidi in medio ipsorum Jezoniam filium Jezec, et Phaltiam filium Banai, duces populi. Et dixit Dominus ad me: Fili hominis, isti viri cogitantes vana, et tractantes consilium pravum in civitate hac, dicentes: Nonne recenter ædificatæ sunt domus? hæc est lebes, vos autem carnes. Accusat et principes, et illis*

A ἐχομένων ἄπ' αὐτῶν. Καὶ ἐν τῷ ἐστάναι αὐτὰ εἰστήκεισαν καὶ ἐν τῷ μεταωρλισθῆναι αὐτὰ ἐμετωρλιζοντο μετ' αὐτῶν, διδοῦναι πνεῦμα ζωῆς ἐν αὐτοῖς. Εἶποντο, φησί, κατὰ πάντα τοῖς Χερουβίμοι τροχοί, καὶ κινουμένοις συνεκινουῦντο, καὶ πετομένοις ἰχολούθουν, καὶ ἐστῶτων εἰστήκεισαν, οὐκ ὑπὸ τίνος βίας συρόμενοι, ἀλλ' αὐτόματοι τούτων ἑκαστον ἐνεργούντες· πνευματικῶς ἄπ' αὐτοῦ ζωῆ; ἐν μετουσίᾳ ἐτύγγανον.

B ἠγ', ἰθ'. Καὶ ἐξῆλθε δόξα Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰθρίου τοῦ οἴκου, καὶ ἐπέβη ἐπὶ τὰ Χερουβίμ. Καὶ ἀνέλαβε τὰ Χερουβίμ τὰς πτέρυγας αὐτῶν, καὶ ἐμετωρλισθησαν ἀπὸ τῆς γῆς ἐνώπιον ἐμοῦ ἐν τῷ ἐξαιρεῖν αὐτὰ, καὶ ἐστησαν ἐπὶ τὰ πρόθυρα τῆς πύλης οἴκου Κυρίου τῆς ἀπέναντι, καὶ δόξα Θεοῦ Ἰσραὴλ ἦν ἐπ' αὐτῶν ὑπεράνωθεν. Ἦνίκα μὲν γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ληφθῆναι προσέταξεν, ἔδοξε πως ἀπίστασθαι, ἵνα καταβαρῆσθαι προσελθεῖν ὁ προσεταγμένος· ἐκείνου δὲ γινόμενου, πάλιν ἐπανίνα δοκεῖ, καὶ ἐποχεῖσθαι· τὰ δὲ Χερουβίμ φησι μεταώρα, καὶ βῆον διὰ τοῦ ἀέρος ἐφέρετο, τῇ κινήσει τῶν πτερύγων ἀντὶ ποδῶν χρώμενα· εἶποντο δὲ οἱ τροχοὶ οὐδὲ βραχὺ χωριζόμενοι· ἐπωχεῖτο δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, οὐκ αὐτὸς ὁ Θεὸς· ἀπερίγραπτος ἄ γὰρ, καὶ πανταχοῦ παρῶν, καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ἀλλ' ἡ τοῦτου δόξα ἡ πρὸς τὰς οἰκονομίας ἐπιφαινομένη.

C κ'. Τοῦτο, φησί, τὸ ζῶον ἐστὶν ὃ εἶδον ἑποκάτω Θεοῦ Ἰσραὴλ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Χοβάρ, καὶ ἔγνων ὅτι Χερουβίμ ἐστὶ. Τῆς μὲν γὰρ θεωρίας καὶ ἡδὴ πρότερον ἀπῆλθουσα· τὴν δὲ προσηγορίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος μεμάθηκα. Καὶ ἐντεῦθεν δὲ σαφῶς ἐστὶ μαθεῖν, ὡς οὐκ αὐτὴν εἶδε τῶν ἁοράτων φύσεων τὴν οὐσίαν, ἀλλ' εἰκάσματά τινα καὶ ἰδῶματα· ἐν μὲν γὰρ τῇ προτέρᾳ ὄπτασι τέσσαρες πτέρυγας ἔφη ἔχειν τὸ ἐν Χερουβίμ, ἐνταῦθα δὲ ὀκτώ· οὐκ ἂν δὲ ἡ φύσις μεταβολὴν ἐδέξατο, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν ἡ θεωρία ἐξετυπώθη· ἐπειδὴ γὰρ πλείονα γινώσκων ὁ προφήτης ἐκ τῆς θείας διαλέξεως ἔλαβεν, αἱ δὲ πτέρυγες γνώσεως παραδηλοῦσιν ὀξύτητα, τὴν γενομένην αὐτῷ τῆς γνώσεως προσθήκην σημαίνων, διπλᾶς αὐτῷ δείκνυσι τῶν Χερουβίμ τὰς πτέρυγας· καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ τούτων προσηγορία τῇ Ἑλλάδι φωνῇ τὸ πλήθος σημαίνει τῆς γνώσεως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

D α', γ'. Καὶ ἀνέλαβέ με, φησί, Πνεῦμα, καὶ ἐξήγαγέ με ἐπὶ τὴν πύλην τοῦ οἴκου Κυρίου τὴν κατέναντι, τὴν βλέπουσαν κατὰ ἀνατολᾶς· καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῶν προθύρων τῆς πύλης, ὡς εἰκοσπέντε ἄνδρες, καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ αὐτῶν Ἰεζονίας τὸν τοῦ Ἰεζέκ, καὶ Φαλιτῶν τὸν Βαβαίου, τοὺς ἀφηγουμένους τοῦ λαοῦ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Γιὲ ἀνθρώπου, οὗτοι οἱ ἄνδρες οἱ λογιζόμενοι μάταια, καὶ βουλευόμενοι βουλήν πορησάν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, οἱ λέγοντες· Οὐχὶ προσφά-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ ἐχ. ἀπ. αὐτ. A ἐχομένω αὐτῶν, ut in Alex. et ed. Ald. ⁶⁸ ἐν B præm. ἦν. ⁶⁹ B πνευματικῆς. ⁷⁰ ἀνέλαβε, κ. τ. λ. Aliter οἱ LXX. ⁷¹ ἀπερίγραφος. ⁷² Rec. lect. est ἦγαγε. ⁷³ Rec. lect. est Ἰεζονίας. Vid. supra, ad c. viii. 11. ⁷⁴ Ἰεζ. Alii Ἰεζερ, vel Ἰάζερ. ⁷⁵ βουλ. πον. Des. in B. ⁷⁶ Οὐχί, — οὐκίτι. Hebr. Non in propinquo est (sc. excidium urbis), ædificando (ædificemus) ædes.

τας ὠκοδόμηται οἰκίαι; Ἀυτὴ ἐστὶν ὁ λέβηθς, ἡμεῖς δὲ τὰ κρέα. Κατηγορεῖ καὶ τῶν ἡγουμένων, καὶ τῶν ὑπηκόων, ὡς ἐναντία τῷ Θεῷ βουλευομένων, καὶ τοῖς προφήταις ἀντιλεγόντων, καὶ πισθεσθαι μὴ θελόντων ὅτι τοῖς πολεμίοις παραδοθήσονται, ἀλλὰ τὴν πόλιν οἰκήσουσι, κάκει δέξονται τοῦ βίου τὸ τέλος. Νεόδημοι γάρ, φησὶν, αἱ οἰκίαι, καὶ ἐν ταύταις κατοικήσομεν, καὶ τοῦ βίου τὸ πέρασ ἐξέλθεθα· τούτου χάριν ἀγανακτῶν ὁ Θεὸς τὴν ἰσομένην τῶν πολεμίων ἔφοδον διὰ τοῦ προφήτου προλέγει.

ε. Ἐπέπεσε ἡ γὰρ, φησὶν, ἐπ' ἐμὲ Πνεῦμα Κυρίου, καὶ εἶπε πρὸς με· Τάδε ἡ λέγει Κύριος. Τούτῃστι, τῆς τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐνεργείας ἀναπληθεὶς τότε εἶπαι ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ προσετάχθη.

Ὀύτως εἶπατε, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ τὰ διαβούλια τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἐγὼ ἐπίσταμαι. Ἐκλήθοντα νεκροὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, καὶ ἐκλήσατε τὰς ὁδοὺς αὐτῆς τραυματιῶν. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος· Τοὺς νεκροὺς ἡμῶν, οὗς ἐκατάξατε ἐν μέσῳ αὐτῆς, οὗτοι εἰσι τὰ κρέα, αὐτὴ δὲ ἐστὶν ὁ λέβηθς, καὶ ἡμῶς ἐξάξω ἐκ μέσου αὐτῆς. Ῥομφαίαν φοβεῖσθε, καὶ Ῥομφαίαν ἐπάξω ἐφ' ὑμᾶς, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ὑμεῖς μὲν, φησὶ, λέβηθα τὴν πόλιν ἀπεφίγητε, νεκροὺς αὐτὴν μυρίων ἐμπλήσαντες· τούτου χάριν οὐ τύχεσθε ὡν ἐλπίζετε, οὐδὲ ἄλυπον δέξεσθε τοῦ βίου τὸ πέρασ, ἀλλὰ τοῖς πολεμίοις, οὗς δεδοίκατε, πρηνεῖς παραδοθήσεσθε, καὶ τῆς ἐκείνων Ῥομφαίας γενήσεσθε παρανάλωμα.

θ. Καὶ ἐξάξω ἡμᾶς ἐκ μέσου αὐτῆς, καὶ παρδώσω ὑμᾶς εἰς χεῖρας ἄλλοτριων, καὶ ποιήσω ἐν ἡμῖν κρίμα. Δικαίως, φησὶν, ὑμᾶς τιμωρήσομαι· ἐπιπὴ γὰρ ὑμεῖς τοὺς ὁμοφύλους ἀνέλιετε, ἄλλοτριοῖς καὶ πολεμίοις ἐνδίκως παραδοθήσεσθε.

ι. Ἐπὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἰσραὴλ κρινῶ ὑμᾶς· καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐξω, φησὶ, τῆς πόλεως τίσετε δικὰς ὡν ἠσεθήσατε, καὶ διὰ τῆς πείρας μαθήσεσθε με Δεσπότην.

ια, ιβ. Ἀυτὴ ἡμῖν οὐκ ἐστὶν εἰς λέβηθα, καὶ ἡμεῖς οὐ μὴ γέννησθε ἐν μέσῳ αὐτῆς εἰς κρέα· ἐπὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἰσραὴλ κρινῶ ὑμᾶς. Καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Οὐκ ἀποθανείσε, φησὶν, ἐν τῇ πόλει, οὐδὲ ταφῆς ἀξιωθήσεσθε ἐν αὐτῇ, ἐπεὶ τὰς ὑμετέρας ἐλπίδας, ἀλλὰ πόρρω ταύτης ἀναρεθήσεσθε· καὶ τὰς αἰτίας διδάσκων, « Ὅτι ἐν τοῖς δικαιώμασί μου, φησὶν, οὐκ ἐπορεύθητε, καὶ τὰ κρίματά μου οὐκ ἐποιήσατε· ἀλλὰ οὐδὲ κατὰ τὰ κρίματα τῶν ἐθνῶν τῶν περικύκλω ὑμῶν οὐκ ἐποιήσατε. » Παρανομίας ὑπερβολή, καὶ δυσσεβείας μέγιστος· Ἐλεγχος, τὸ μὴ μόνον τὸν θεῖον παραβῆναι νόμον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσεβεία συζώντων ἐθνῶν δυσσεβέστερα ὄραν.

A subjectos, ut contraria Deo consulentes, et prophetis repugnantes, neque credere volentes, fore ut hostibus tradantur, sed sibi persuadentes, fore ut urbem incolentes ibi sortiantur vitæ finem. Nuper enim domus, aiunt, edificatae sunt, et in ipsis habitabimus, et vitam finiemus. Hac de causa succensens Deus, futuram hostium invasionem per prophetam prædicit.

VERS. 5. *Ceridit enim super me, inquit, Spiritus Domini, et dixit ad me: Hæc dicit Dominus.* Hoc est, divini Spiritus virtute impletus hæc ex persona Dei dicere jussus sui.

B *Sic, domus Israelis, dixistis: Etiam pessima consilia spiritus vestri ego scio. (VERS. 6-8.) Multiplicastis mortuos in urbe hac, et implevistis vias ejus vulneratis. Propterea hæc dicit Dominus: Mortui vestri, quos percussistis in medio ejus, isti sunt carnes, et hæc est lebes, et vos educam e medio ejus. Gladium timetis, et gladium adducam super vos, dicit Adonai Dominus. Vos quidem, inquit, lebetem fecistis urbem, quam infinitis cadaveribus complevistis: idcirco, quæ speratis minime assequemini, neque a molestiis vacuum sortiemini vitæ finem; verum hostibus, quos veriti estis, mox trademini, et illorum gladio peribitis.*

VERS. 9. *Et educam vos e medio ejus, et tradam vos in manus alienorum, et exercebo inter vos judicium.* Jure, inquit, vos ulciscar: nam quia vos tribules vestros interfecistis, alienis et hostibus jure trademini.

VERS. 10. *In terminis Israelis judicabo vos, et cognoscetis me esse Dominum.* Extra urbem, inquit, eorum quæ impie patrastis luetis pœnas, et experientia Dominum me esse discetis.

VERS. 11, 12. *Hæc vobis non erit in lebetem, et vos non eritis in medio ejus carnes.* In terminis Israelis judicabo vos. *Et cognoscetis me esse Dominum.* Non moriemini, inquit, in urbe, neque in ipsa afficiemini sepultura secundam spes vestras, sed procul ab ipsa interficiemini. *Causasque docens, « Quia in justificationibus, inquit, meis non ambulastis, et judicia mea non lecistis: sed neque secundum judicia gentium, quæ sunt in circuitu vestro, fecistis. » Iniquitatis exsuperantia, et impietatis maximum argumentum est, non solum divinam violare legem, sed etiam gentium in impietate degentium impietatem superare.*

VARIÆ LECTIONES.

ἡ δὲ Rec. lect. est ἡμεῖς, juxta Hebr. Rec. lect. est ἐπέπεσε. Τάδε, x. τ. λ. Apud LXX, præm. λέγει. τὰ — ὑμῶν. Hebr. quæ ascendunt in animum vestrum. νεκρ. Apud LXX sequi ὑμῶν. Rec. lect. est ἐνεπλήσατε. Rec. lect. est κρίματα. ὄρ. Ita Compl. juxta Hebr. Rec. lectio est ὄριων. Vers. 11 et 12 qui des. in cod. Vat. iisdem verbis in ed. Compl. exstant. ὄρ. A et B ὄριων, ut in Alex. ὅτι. Ita quoque A, sed B habet διότι. ὅτι — περικ. ὄρ. οὐκ ἐπ. Hæc solent omitti in edit. τῶν LXX. ἀλλὰ — ἐποίησ. Aliter Græbius. μέν. In B. ponitur post ἔλεγχος.

VERS. 13. *Et factum est, cum prophetarem ego, et Phaltias filius Baniæ mortuus est, et cado in faciem meam, et clamavi voce magna, et dixi: Heu, heu, Adonai Domine, consummationem tu facis reliquos Israelis? Videt propheta opera illorum qui iussi fuerant civitatem nulli parentes cedere, et veritus ne funditus intereat, omnibus * interfectis (oblitus enim fuerat, præ animi mœrore, multos accepisse incolumitatis signa), clementi Domino supplicat, ut misericordia temperet justitiam. Doceturque fore ut isti quidem hostibus tradantur, propter ingentem improbitatem; qui vero jam captivi abducti fuerant, etiam in externa regione 747 consolationem percipiant, et reditum consequantur.*

VERS. 15. *Fili enim hominis, inquit, fratres tui et viri captivitatis tuæ, et omnis domus Israelis consummata est. Aliquos, inquit, bello captos, qui jam pœnas facinorum, quæ ausi sunt, dederunt, servabo mihi in populum. « Quibus dixerunt habitantes Hierosolymæ: Longe abestis a Domino, nobis data est terra in hæreditatem. » Deridentes illos, qui nunc habitant Hierosolymæ, dicere audebant: Vos Dominus a se procul esse voluit, sed nobis promissionis terram distribuit. Idcirco, inquit, omnia contra flect, et vos neci tradam, illorum autem curam habebō.*

VERS. 16. *Propterea dixit: Hac dicit Adonai Dominus: Repellam eos ad gentes, et dispergam ipsos in omnem terram, et ero ipsis in sanctificationem parvam in regionibus, quo ingressi fuerint. Interim enim ipsos quidem captivos, et exsules, et profugos feci: verumtamen in exsilio, expectatione mutationis calamitatum, et spe honorum, consolationem eis afferam. Hoc enim declaravit, cum dixit: « Ero ipsis in sanctificationem parvam. » Non multo post autem ipsos rursus restituam, et in patriam terram reducam.*

VERS. 17, 18. *Cogam enim ipsos, inquit, ex gentibus, et accipiam eos de regionibus in quibus dispersi eos, et dabo ipsis terram Israelis, et ingredientur illuc, et 748 educent omnes abominationes ejus, et omnes iniquitates ejus de illa. Hoc autem docet Esdræ historia, et narratio de Machabæis. Nam post reversionem a Babylone, relicto idolorum cultu, auctorem omnium rerum Deum studiosè colere perseverabant.*

VERS. 19. *Et dabo ipsis, inquit, cor alterum, et spiritum novum dabo eis. Illis autem non liberi arbitrii eversionem declaravit, sed futurum ab ipso*

γ'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ προφητεῖν με, καὶ Φαλτίας ὁ τοῦ Βαβαίου ἀπέθνηκεν· καὶ ἦ κίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου, καὶ ἀνεβόησα φωνῇ μεγάλῃ, καὶ εἶπα· Οἶμοι, οἶμοι, Ἄδωναί Κύριε, εἰς συντέλειαν ποιεῖς σὺ τοὺς καταλοιποὺς τοῦ Ἰσραὴλ; Ὅρα τὴν ἐνέργειαν ὁ προφήτης ἐκείνων, οἱ κόπτιν ἀφειδῶς προσετάχθησαν τὴν πόλιν, καὶ δέσας μὴ τὴν πανωλεθρίαν ὑπομείνῃ, πάντων ἀναιρουμένων· ἐπελάθετο γὰρ ἐκ τῆς ἀθυμίας ὡς πολλοὶ τὰ τῆς σωτηρίας ἐδέξαντο σημεῖα· τὸν φιλόνηρον ἰκετεύει Δεσπότην ἐλέψω κεράσαι τὸ δίκαιον· διδάσκεται δὲ, ὡς οὗτοι μὲν τοῖς πολεμίοις παραδοθήσονται διὰ τὴν πολλὴν πονηρίαν· οἱ δὲ ἤδη αἰχμάλωτοι ἀπαχθέντες, κἀν τῇ ξένη παραφυχῆς ἀπολαύσουσι, καὶ ἐπανόδου τεύχονται.

B *ε'. Γιὰ γάρ, φησὶν, ἀνθρώπου, οἱ ἀδελφοί σου, καὶ οἱ ἄνδρες τῆς αἰχμαλωσίας σου, καὶ πᾶς ὁ οἶκος Ἰσραὴλ συντετέλεσται ἡ. Ἐνίοις φησὶ δορυαλιότους γεγεννημένους, καὶ δίκας ὧν ἐτόλμησαν δεδωκότας, φυλάξω μοι εἰς λαόν. « Οἷς εἶπον αὐτοῖς οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλήμ, Μακρὰν ἀπέχετε ἀπὸ Κυρίου, ἡμῖν δέδοται ἡ γῆ εἰς κληρονομίαν. » Ἐπιτωθάζοντες ἐκείνοις οἱ νῦν τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες λέγειν ἐτόλμων, ὡς Ἰμαῶς μὲν πρόβρω ἑαυτοῦ πεποίηκεν ὁ Δεσπότης, ἡμῖν δὲ τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀπεκλήρωσε γῆν· διὰ τοῦτο, φησὶ, πᾶν τοῦναντίον γενήσεται, καὶ ὑμᾶς μὲν παραδώσω σφαγῇ, ἐκείνων δὲ ποιήσομαι πρόνοιαν.*

ιζ'. Διὰ τοῦτο εἶπε ἡ. Τῆδε λέγει Ἄδωναί Κύριος, δεῖ Ἀπώσομαι αὐτοὺς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ διασκορπίω αὐτοὺς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἄγασμα μικρὸν ἢ ἐν ταῖς χώραις, οὐ ἂν εἰσελθῶσιν ἐκεῖ. Τέως μὲν γὰρ αὐτοὺς αἰχμαλώτους, καὶ μετοίκους, καὶ σποράδας πεποίηκα· ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ μετοικίᾳ, τῇ προσδοκίᾳ τῆς τῶν συμφορῶν μεταβολῆς, καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀγαθῶν, παραφυχῆν αὐτοῖς παρέξομαι· καὶ τοῦτο παρεδήλωσεν εἰπὼν· « Ἔσομαι αὐτοῖς εἰς ἄγασμα μικρὸν. » Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀποκαταστήσω, καὶ εἰς τὴν πατρίαν ἐπανάξω γῆν.

ιζ', ιη'. Συνάξω γάρ, φησὶν, αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ εἰσεδέξομαι ἡ αὐτοὺς ἐκ τῶν χωρῶν, οὐ ἢ διέσπειρα αὐτοὺς ἐν αὐταῖς· καὶ δώσω αὐτοῖς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰσελεύσονται ἐκεῖ, καὶ ἐξάξουσιν ἡ πάντα τὰ βδελύγματα αὐτῆς, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας αὐτῆς ἐξ αὐτῆς ἡ. Τοῦτο δὲ ἡ τοῦ Ἐσδρα ἱστορία διδάσκει, καὶ τῶν Μακκαβαίων ἡ συγγραφή. Μετὰ γὰρ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τῆς τῶν εἰδώλων ἀποστάντες λατρείας, ἐπιμελῶς τὸν τῶν ὄλων θεὸν θεραπεύοντες διετέλουσαν.

ιθ'. Καὶ δώσω αὐτοῖς, φησὶ, καρδίαν ἐτέραν, καὶ πνεῦμα καιρὸν δώσω αὐτοῖς ἡ. Διὰ τούτων δὲ οὐ τοῦ αὐτεξουσίου τὴν ἀνάρεσιν παρεδήλωσεν, ἀλλὰ

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ καὶ — τοὺς καταλ. B per compendium ἕως τοὺς καταλ. τοῦ Ἰσρ. ⁷² οἱ — αἰχμ. σου. Hebr. propinquitū. ⁷³ συντ. Hebr. omnis illa. ⁷⁴ Rec. lectio, εἰπόν, juxta Hebr. ⁷⁵ μικρ. Hebr. brevi tempore. ⁷⁶ αὐτ. B add. φησὶν. ⁷⁷ x. τοῦτο. B τοῦτο γάρ. ⁷⁸ εἰσεδ. Rec. lect. est, συνάξω. ⁷⁹ οὐ. B præm. ἕως εἰς αὐτῆς. ⁸⁰ B αὐτοῖς. ⁸¹ Rec. lect. est ἐξαρῶσι. ⁸² ἐξ αὐτ. Des. in B. ⁸³ αὐτ. Apud LXX præm. ἐν.

τὴν ἰσομένην ἀνελθῆναι παρ' αὐτοῦ, καὶ συμμαχίαν ἅμα ἐπὶ τῆ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ· πνεῦμα δὲ καιρὸν ἐπέλασε τὴν ἐπὶ τὰ κατὰ τῆς ψυχῆς ὁρμήν· ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὰναντία ἔρρεπον, τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν καιρὸν προσηγήρευσε πνεῦμα· ὡσπερ γὰρ εἰρηκῶς ἐτέραν καρδίαν, οὐ φύσεως μεταβολὴν ἐνημνεν, ἀλλὰ τῆς γνώμης τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἔστη· οὕτως καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ καινοῦ αὐτὸ τοῦτο ἐδύλωσε· μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ ἐπαγόμενα· « Καὶ ἐκπάσω γὰρ, φησί, τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην. » Καὶ οὐδεὶς ἂν τῶν ἐχευμένων φύσιν λίθου τὴν λιθίνην ὑπολάβοι καρδίαν, ἀλλὰ τὴν ἀπειθῆ, καὶ ἀταράμονα, καὶ εἰκεῖν Θεῷ μὴ βουλομένην· σαρκίνην δὲ πάλιν, τὴν εὐπειθῆ καὶ εὐήκοον.

κ. Ὡσπερ ἐν τοῖς προσταγμάσι μου πορεύονται, καὶ τὰ δικαίωμάτά μου φυλάσσονται, καὶ ποιεῖσιν αὐτὰ, καὶ ἑσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Τῆς γὰρ πολιτείας αὐτῶν λοιπὸν κατὰ τοὺς ἐμοὺς ἐπιτελουμένης νόμους, ἐγὼ μὲν αὐτῶν κληθήσομαι Θεός, αὐτοὶ δὲ λαὸς ἐμὸς χρηματίσουσι. Ταῦτα εἰρηκῶς περὶ τῶν ἡδὴ θρουσίωντων γενομένων, πάλιν ἐπαναγεί τὴν λόγον περὶ τῶν τὴν Ἱερουσαλήμ τηνικαῦτα οἰκούντων.

κζ. Αὐτῶν δὲ, φησὶν, εἰς τὴν καρδίαν τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν, καὶ τῶν ἀνκριμῶν αὐτῶν ἡ καρδία αὐτῶν ἐπορεύετο, τὰς ὁδοὺς αὐτῶν εἰς περὶ αὐτῶν δέδωκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Τοῖτοις δὲ, φησὶν, ἐπειδὴ τοῖς ἐκείνων οὐκ ἐσωφρονίσθησαν κακοῖς, ἀλλὰ τῆ ἀσεβείᾳ προστετηκότες ἐπατελοῦσι, τὰς ἀξίας τῶν τολμημάτων ἐπάξω εἶκας.

κθ', κγ'. Καὶ ἐξῆραν τὰ Χερουβὶμ τὰς πτέρυγας αἰκῶν, καὶ οἱ τροχοὶ ἐχόμενοι αὐτῶν, καὶ ἡ δόξα Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτὰ ὑπεράνω αὐτῶν. Καὶ ἀπέβη ἡ δόξα Κυρίου ἐκ μέσης τῆς πόλεως, καὶ ἔστη ἐπὶ τοῦ ὄρους, ὃ ἦν ἀπέναντι τῆς πόλεως. Τούτων, φησὶν, οὕτως εἰρημένων, ἀπέστη ἐκ τῆς πόλεως τὰ Χερουβὶμ, φέροντα τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν ἐποχουμένην· ἔστη δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους κατέναντι Ἱερουσαλήμ· ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ὄρος τὸ τῶν Ἑλαιῶν καλούμενον, ὅθεν καὶ ἡ κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψις ἐγένετο· εἰκότως τοῖνον καὶ τῆνικαῦτα ἐν ἀνθρωπιῶ φανεῖς σχήματι, καὶ τὰς δύο φύσεις ἐπὶ δεξιάς προσώπων, καὶ τὴν μὲν θεῖαν διὰ τὸ πῦρ ἀνιξάμενος, διὰ τοῦ φλέκτρου δὲ τὴν ἀνθρωπείαν παραδηλώσας, κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ψῆρον ἐξενεγκῶν εἰς τὸ ὄρος τοῦτο χωρεῖ, κάκειν κειται τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον· καὶ γὰρ μετὰ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν θάνατον, τὴν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ψῆρον πάλιν ἐξενεγκῶν, ὅτι οὐ μὴ μελὴν ἰδῶς ἐπὶ λίθον ὅς οὐ μὴ καταλυθῆ, εἰς τὸ ὄρος ἐκείνο

• M. lib. xxiv, 2.

auxilium societatemque ad efficienda bona opera. Spiritum porro novum vocavit animæ ad honesta impetum. Cum enim ad contraria propensi ferrentur, mutationem in melius novum spiritum appellavit. Quemadmodum enim cum dixisset alterum cor, non naturæ mutationem significavit, sed mentis in melius propensionem: ita etiam per spiritum novum hoc idem declaravit. Ilque sequentia testantur. Inquit enim: « Et extraham cor lapideum de carne ipsorum, et dabo eis cor carneum. » Et nemo eorum, qui prudentes sunt, opinetur lapideum cor lapidis esse naturam, sed quod renuit obedire, atque est inexorabile, quodque Deo non vult cedere: carneum vero rursus, obediens et quod facile cedat.

VERS. 20. *Ut in præceptis meis ambulent, et judicia mea custodiant, faciantque ea, et sint mihi pro populo, et ego sim eis pro Deo.* Quando enim ipsorum vitæ ratio secundum leges meas instituetur, ego quidem 749 ipsorum Deus vocabor, ipsi autem populus meus nuncupabuntur. Hæc de iis locutus qui jam bello capti fuerant, rursus ad eos qui tunc Hierosolymam inhabitabant, transfert orationem.

VERS. 21. *Ipsorum autem, inquit, cor in abominationibus eorum et iniquitatibus eorum ambulavit, vias ipsorum in capita eorum dedi, dicit Adonai Dominus.* His autem, inquit, quia malis inorum haud resipnere, sed impietati addicti in ea perseverant degere, dignas scelerum, quæ ausi sunt, infligam pœnas.

VERS. 22, 23. *Et extulerunt Cherubim alas suas, et rotæ prope ea, et gloria Dei Israelis super ea desuper ipsis. Et ascendit gloria Domini de medio civitatis, et stetit super montem qui erat e regione civitatis.* His ita dictis, inquit, recesserunt de civitate Cherubim gloriam Dei insidentem vehentia, steteruntque super montem e regione Hierosolymæ. Est autem hic mons ille qui vocatur Olivarum, unde etiam secundum carnem facta est in cœlum ascensio Salvatoris nostri. Merito igitur eo quoque tempore, cum in humana figura apparuisset, et duasque in una persona naturas ostendisset, et divinam quidem per ignem, humanam vero per electrum declarasset, lata contra Hierosolymam sententia in hunc montem proficiscitur, et inde redit in cœlum. Etenim post crucem et mortem, lata rursus contra Hierosolymam sententia, fore ut non remaneat lapis super lapidem qui non destruat, in montem 750 illum cum discipulis profectus, ab intelligentibus et quæ cerni nequeunt potestatibus latus in

VARIE LECTIONES.

• ἐν τ. σ. αὐτ. Supra, t. 1, p. 126. ἐξ αὐτῶν. • καὶ — ἔσομαι αὐτοῖς. Des. in B. In ed. priori præcedebat ἔως, unde colligimus eadem quæ in B h. l. desunt abfuisse etiam a codice, quo usus est Sirmondus. • ἐκ. εἶκ. B τιμωρίας ἐπάξω. • καὶ — ὃ ἦν. B ἔως, per compendium. • αὐν. Ita B. pro ἡνιξάμενος, ut hab. ed. Sirm. • διὰ — ἀνθρ. B τὴν ἀνθρ. δὲ διὰ τοῦ ἡλ. • οὐρ. B præm. τούς.

caelos assumptus est. Figura igitur futurorum ea quoque erant quæ prophetæ ostensa sunt. Hæc autem ita contemplatus, ait :

VERS. 24. *Spiritus assumpsit me, et adduxit me in terram Chaldæorum in visione, Spiritu Dei.* Neque enim corpore, inquit, revera modo in Judæam, modo in Chaldæorum terram transferebat, sed in visione, hoc est, in speculatione, et Spiritu Dei, id est, Dei virtute et efficacia mente illustratus, et propheticos nactus oculos, unumquodque horum speculabar. Atque hoc apertius declarans subjecit :

Et ascendi a visione, quam vidi. (VERS. 25.) *Et locutus sum ad captivitatem omnia verba Domini, quæ ostendit mihi.* Ad meipsum, inquit, redii, cum finis factus esset spiritualis contemplationis, et illa quidem non amplius videbam, solos autem eos, qui una aderant seniores : quibus etiam narravi singula quæ videram, quæque audieram. Verum tempus nunc est, evangelicum illud dictum proferre. « Beati qui mundi sunt corde, quoniam ipsi Deum videbunt † ; » quod nos abunde docuerunt etiam quæ dicta sunt. Multis enim simul sedentibus, solus tamen propheta visionem illam spiritu percipit. Hanc (cordis) munditiam nos quoque consequi studeamus, ac supplicemus ut ab omnibus sordibus liberi continenter in hac vita Dei memoriam in anima circumferamus, cum fiducia autem ipsum videre digni censeamur die adventus ejus. Ipsi convenit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

† Matth. v, 8.

VARIÆ LECTIONES.

¹² Χαλδ. Apud LXX sequi. εις την αιχμαλωσίαν. ¹³ ὁρ. B præm. ἐν. ¹⁴ τοῦ. Des. in B

TOMOS Δ΄.

LIBER QUARTUS.

751 CAPUT XII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, in medio domus exasperantis te habitas : qui habent oculos ad videndum, et non vident, et aures ad audiendum, et non audiunt, quia domus exasperans est.* Animæ vim in utrisque oratio declaravit. « Habent enim oculos, inquit, ad videndum, nec vident, et aures habent ad audiendum, nec audiunt. » Docensque, non naturaliter

μετα τῶν μαθητῶν ἀνελθῶν, ὑπὸ νοσρῶν καὶ ἀσρατιῶν φερόμενος δυνάμεων εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνελεψθη. Τύπος τοίνυν τῶν ἐσομένων καὶ τὰ τῆ προφητικῆ δειχθέντα· οὕτω δὲ ταῦτα θεασάμενος, φησὶν·

κδ'. Πνεῦμα ἀρέλυθέ με, καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων ¹² ἐν ὄρασει ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Οὐ γὰρ κατὰ ἀλήθειαν, φησὶ, σωματικῶς, νῦν μὲν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, νῦν δὲ εἰς γῆν Χαλδαίων μεταφερόμην, ἀλλ' ὄρασει ¹³, τουτέστιν ἐν ὄρασει· καὶ ἐν Πνεύματι Θεοῦ, ἀντὶ τοῦ, Διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας τὴν διάνοιαν φωτιζόμενος, καὶ προφητικῶς δεχόμενος ὀφθαλμοῦς, τούτων ἕκαστον ἐθεώρουν. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ποιῶν ἐπήγαγε·

Καὶ ἀνέβην ἀπὸ τῆς ὄρασεως, ἧς εἶδον. (κε΄.) Καὶ ἐλάλησα πρὸς τὴν αιχμαλωσίαν πάντας τοὺς λόγους τοῦ ¹⁴ Κυρίου, οὓς ἐδειξέ μοι. Εἰς ἐμυτῶν, φησὶν, ἐπανήλθον, τῆς πνευματικῆς θεωρίας τέλος λαβούσης· καὶ ἐκεῖνα μὲν οὐκέτι ἐύρων, μόνους δὲ τοὺς συμπαρόντας πρεσβυτέρους, οἷς καὶ διηγησάμην ἕκαστον, ὧν τε εἶδον, ὧν τε ἀκήκοα· ἀλλὰ καιρὸς νῦν εἰπεῖν τὴν εὐαγγελικὴν ἐκείνην φωνήν, « Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. » Ἰκανῶς γὰρ τοῦτο ἡμᾶς καὶ τὰ εἰρημένα ἐδίδαξε· πολλῶν γὰρ κατὰ ταυτὸν καθημένων, μόνος ὁ προφήτης τῆς πνευματικῆς ἐκείνης ἀπήλαυσε θεωρίας. Ταύτης τυχεῖν τῆς καθαρότητος καὶ ἡμεῖς σπουδάσωμεν τε καὶ ἱκετεύσωμεν, ἵνα πάσης λύμης ἀπαλλαγέντες, ἐνδελεχῶς μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τοῦ Θεοῦ τὴν μνήμην ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρωμεν, μετὰ παύσεως δὲ αὐτὸν ἰδεῖν ἀξιοθῶμεν ἐν τῇ τῆς ἐπιφανείας ἡμέρᾳ. Αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

D

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, ἐν μέσῳ οἴκου παραπικρατοῦτος ¹⁵ οὐ κατοικεῖς· οἱ ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς τοῦ βλέπειν, καὶ οὐ βλέπουσιν, καὶ τὰ ¹⁶ ὧτα ἔχουσι τοῦ ἀκοῦειν, καὶ οὐκ ἀκούουσι, διότι οἶκος παραπικρῶν ἐστί. Τὴν ἐπ' ἑμῶν τῆς ψυχῆς ῥοπήν ὁ λόγος ἐδήλωσεν· « Ἐχουσι γὰρ, φησὶν, ὀφθαλμοὺς τοῦ βλέπειν, καὶ οὐ βλέπουσιν, καὶ ὧτα ἔχουσι· τοῦ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ οἴκ. παρ. Rec. lectio est τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν. ¹⁶ τὰ. Des. in B, et apud LXX.

ἀπειθεῖν, καὶ οὐκ ἀκούουσι. » Καὶ διδάσκων ὡς οὐκ ἔξυψέω; αὐτοῖς τὰ πάθη ταῦτα γέγονεν, ἐπήγαγε, « Διότι οἶκος παραπικραίνων ἐστὶ. » Τὸ δὲ παραπικραίνων ὁ Σύμμαχος προσερειστής ἠρμήνευσε, τοῦτο ἐστὶ φιλόνηκος, ἀπειθῆς καὶ ἀνήκως. Ταῦτα δὲ τῷ προφήτῃ προείπεν ὁ Δεσπότης, μέλλων αὐτὸν ἵ προστάττειν τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ποιήσασθαι προφητείαν, καὶ οἰνεῖ ἀπολογούμενος, ὅτι διὰ τὴν τοῦ λαοῦ σκληρότητα καὶ ἀπειθειαν τοιαῦτα ἐπιτάττειν ἀναγκάζεται.

γ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, ποίησον σεαυτῷ σκευὴ αἰχμαλωσίας, καὶ αἰχμαλωτεύθητι¹⁸ ἡμέρας ἐνώπιον αὐτῶν, καὶ αἰχμαλωτεύθησι ἀπὸ τοῦ τόκου σου εἰς τόπον ἕτερον ἐνώπιον αὐτῶν, ὅπως ἴδωσι, διότι οἶκος¹⁹ παραπικραίνων ἐστὶ. Καὶ σαφέστερα τὰ εἰρημένα ποιῶν ἐπάγει.

δ-ς'. Καὶ ἐξοίσεις τὰ σκευὴ σου, ὡς²⁰ σκευὴ αἰχμαλωσίας ἡμέρας, κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ σὺ ἐξελεύσῃ ἐσπέρας ἐνώπιον αὐτῶν, ὡς ἐκπορεύεται αἰχμαλωτός. Διόρυξον σεαυτῷ εἰς τὸν τοίχον, καὶ ἐξελεύσῃ δι' αὐτοῦ ἐνώπιον αὐτῶν²¹. Ἐκ' ὤμων ἀναληφθήσῃ, καὶ κεκρυμμένος²² ἐξελεύσῃ, τὸ πρόσωπόν σου συγκαλύψεις, καὶ οὐ μὴ ἴδῃς τὴν γῆν· διότι τέρας δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. Μίμησαι, φησὶ, πολιορκουμένον τινα, εἴτα τῆς πόλεως ἀλισκομένης, καὶ φεύγειν ἀναγκαζόμενον, καὶ δι' οὐρύττοντα²³ τοίχον, καὶ ἐξόδον ἐπινοῶντα, καὶ ἐπὶ πρόσωπον συγκαλύπτοντα, ἵνα μὴ γνώρισκας τοῖς ὀρώσι γένηται· διὰ σοῦ γὰρ βούλομαι πῦτα ποιῶντος προσημῆναι τοῖς τὴν Ἰερουσαλήμ οἰκοῦσι τὴν ἐσομένην αἰχμαλωσίαν. Τούτων δὲ ἕκαστον σαφέστερον ἡμᾶς ὁ θεοπέσις Ἱερεμίας διδάσκει, διηγούμενος ὅπως ὁ Σεδεκίας, τῆς πόλεως ἀλούσης, μετὰ τῶν οικειῶν καὶ τῶν δορυφόρων ἔδραπέτευσε νύκτωρ, ἐξόδον τινα μηχανησάμενος διὰ τοῦ κήπου τῶν βασιλείων. Εἴτα διδάσκει ὁ προφήτης, ὡς τῶν εἰρημίων ἕκαστον εἰς πέρας ἤγαγε, ἅτε δὴ θεὰ ἱμῶν γινομένων,

η-ια'. Ἐγένετο λόγος Κυρίου τοκρωῖ²⁴ πρὸς με, λέγων· Υἱὲ ἀνθρώπου, οὐκ εἴπες πρὸς σὲ ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ οἶκος ὁ παραπικραίνων· Τί σὺ ποιῆεις; Εἶπὲ πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῷ ἀρχοῦ²⁵ καὶ ἀσηρουμένῳ ἐν Ἰερουσαλήμ, καὶ παντὶ οἴκῳ Ἰσραὴλ, οἱ εἰσὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Εἶπὲ, ὅτι²⁶ Ἐγὼ τέρας ποιῶ²⁷, ὃν τρόπον πεποίηκα, οὕτως ἔσται αὐτοῖς, ἐν μετακινήσει²⁸ καὶ αἰχμαλωσίᾳ πορεύσονται. Ἐρωτώμενος, φησὶ, παρὰ τῶν ἀπειθῶν τούτων καὶ ἀντιτόπων, τῶν ὑπὸ σοῦ γινομένων τὴν αἰτίαν, σαφῶς αὐτοῖς εἶπὲ, ὅτι Τέρας ὄρεν ἐγὼ εἶμι καὶ σημεῖον, διὰ τῶν πραγμά-

lis affectionibus eos obnoxios fuisse factus adiecit « quia domus exasperans est. » Illud παραπικραίνων Symmachus irritatrix interpretatus est, id est, contentiosa, rebellis et obedire renuens. Atque hæc prophetæ prædixit Dominus, cum esset præcepturus ipsi, ut per ipsas res prophetiæ munus obeat, et veluti se excusans quod, propter populi obstinatam voluntatem ac perveraciam, hæc præcipere cogatur.

VERS. 3. *Et tu, filii hominis, facias tibi vasa captivitatis, et interdū esto captivus coram ipsis, et captivus duceris a loco tuo in locum alterum coram eis, ut videant, quis domus exasperans est. Et explicans ea quæ dixit, adiecit :*

B
VERS. 4-6. *Et efferes vasa tua, sicut vasa captivitatis interdū ante oculos ipsorum, et tu egredieris sub vesperam coram ipsis, sicut egreditur captivus. Perforabis tibi ipsi parietem, et egredieris per ipsum coram eis. Super humeris attolleris, et occulte exibis : faciem tuam cooperies, et non videbis terram, quia portentum dedi te domui Israelis. Imitare, inquit, aliquem obsessum, deinde urbe capta etiam fugere coactum, effodientem parietem, et exitum excogitantem, et faciem tegentem, ne illis qui viderint notus fiat. Per te enim hæc facientem volo habitantibus Hierosolymæ præsignificare futuram captivitatem. Atque horum unumquodque nos apertius beatus Jeremias docet, narrans², quomodo Sedecias urbe capta cum domesticis et satellitibus noctu fugerit, exitum quemdam per hortum regis machinatus. Deinde docet propheta ut unumquodque eorum, quæ dicta sunt, ad exitum perduxerit, utpote divina mandata perficiens. Illis autem, inquit, a me ita gestia.*

πληρῶν ἐπιτάγματα. Τούτων δὲ, φησὶν, οὕτω παρ'

VERS. 8-11. *Factum est verbum Domini ad me sub disiculam, dicens : Fili hominis, nonne dixit ad te domus Israelis, domus irritans : Quid tu facies? Dic ad eos : Hæc dicit Adonai Dominus principi et duci in Hierosolyma, et omni domui Israelis, qui sunt in medio eorum. Dic : Ego portentum facio, quemadmodum feci, sic erit in ipsis, in transmigratione et in captivitate ibunt. Interrogatus, inquit, ab istis contumacibus et adversariis, de causa eorum quæ a te facta sint, aperte dic³ eis : Portentum vobis ego sum, et signum, rebus ipsis prophetiæ munus obtiens, et in meis adumbrans*

² Jerem. xxix, 4, juxta Hebr.; apud LXX, est cap. xvi.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ B. αὐτῷ. ¹⁸ αἰχμ. Ita Compl. ¹⁹ οἶκ. Deerat in ed. priori. ²⁰ ὡς. Des. apud LXX. ²¹ ἐνώπ. αὐτ. Ab his verbis incipit vers. 6, apud LXX. ²² Rec. lect. tum h. l. tum vers. 12 est κεκρυμμένος. ²³ B. διορύγοντα. ²⁴ τοκρωῖ. In B ponitur post λέγων. ²⁵ τῷ ἀρχ., x. τ. λ. Ita A et B, ut in Compl. et Ald., sed Hebr. principis est (s. ad principem spectat) onus hoc, in Hierosolyma. ²⁶ ὅτι. — ποιῶ. Hebr. Ego portentum vobis sum. ²⁷ Rec. lect. est τέρατα. ²⁸ Rec. lect. est μετακείσθαι.

quæ tui regi ipsius Hierosolymæ, tum omnibus A principibus eventura sint.

Vers. 12. *Princeps enim ipsorum in medio eorum super humeros extollitur, et occulis exibit per murum, et effodiet, ut exeat per eum: faciem suam cooperiet, ne conspiciatur oculis, et ipse terram non videbit. Verumtamen fugam sic quoque faciens, et ita machinatus ut lateret, ab hostibus comprehendetur.*

Vers. 13. *Et extenannm, inquit, rete meum super ipsum, et comprehendetur in munitione mea, et ducam eum in Babylonem in terram Chaldeorum, et ipsam non videbit, et ibi morietur. Per omnia hæc quæ dicta sunt, docuit fore ut, instrumentis utens hostibus, pœnas repetat impietatis a rege, et principibus, omnique illis subjecto populo. Rete enim eam vocavit hostes, et munitionem suam obsidionem. Hæc etiam quartus Regnorum liber, et beatus Jeremias aperte docent ⁶. Nabuchodonosor enim, misso equestri exercitu in solitudinem quæ est prope Jerichuntem, Sedeciam atque eos qui cum eo fuerant, correptos deduxit Deblatham, ibique Sedecias filius prius interfectis, et facto ipso filiorum cædis spectatore, deinde illius oculos effodit, circumjectisque vineulis ex ære confectis eum in Babylonem abduxit, atque in pistrino coegit habitare. 754 Idcirco ait propheta: « Babylonem ducetur, et ipsam non videbit. »*

Vers. 14, 15. *Et omnes, inquit, in circuitu ejus auxiliatores ejus, et omnes opam ferentes ei, dispergam in omnem ventum et gladium effundam post eos. Et cognoscent me esse Dominum, cum dissipavero ego eos in gentibus, et disseminabo eos in regionibus. Quicumque autem in prælio cædem effugerint, efficiam ut captivi abducantur, et exules faciam et profugos, ut ipsis rebus discant muta esse idola et proterus inertia, me vero Dominum atque Herum.*

Vers. 16. *Et relinquam ex ipsis viros numero, ex gladio, et ex fame, et ex morte, ut currant omnes iniquitates suas in gentibus, quo ingressi sunt, et cognoscent me esse Dominum. Hi autem ipsi, inquit, qui reliquias erant famis, et inortis, et bellicæ cædis, accusatores propriæ impietatis et iniquitatis erunt, decemtes eas gentes, in quibus captivi degent, se pœnas eorum dare, quæ in me deliquerunt.*

⁶ IV Reg. xxv, 4 seqq.; Jerem. xxxix, 4 seqq; LII, 4 seqq.

VARIAE LECTIOES.

²⁰ R. ὀφθαλμῶ, juxta rec. lect. ²¹ ἐν τ. περ. μου. *Hebr.* in sagena mea. ²² B ποιησάμενος, post παίδων positum. ²³ ἐχγ. ita quoque A et B juxta Alex., sed præstat lectio cod. Valic. ἐκκαύσω. ²⁴ σιμλ. Des. in A et B. ²⁵ μέν. Des. in B. ²⁶ θαν. *Hebr.* peste. ²⁷ τῆς. Des. in B.

των προφητεύων, καὶ ἐν ἑμαυτῷ σκιογραφῶν, τὰ τε τῷ βασιλεὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀρχοῦσι συμβησόμενα.

β'. Καὶ ὁ ἀρχὼν γὰρ αὐτῶν ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκ ὤμων ἀρθήσεται, καὶ κεκρυμμένως ἐξελεύσεται διὰ τοῦ τοίχου, καὶ διουρῶσει τοῦ ἐξελεῖν αὐτὸν δι' αὐτοῦ· τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συγκαλύψει, ὥπως μὴ ἐραθῆ ὀφθαλμοῖς ²⁰, καὶ αὐτὸς τὴν γῆν οὐκ ὄψεται. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ποιούμενος τὴν φυγὴν, καὶ πάντα μηχανώμενος ὥστε λαθεῖν, συλληφθήσεται παρὰ τῶν πολεμίων.

γ'. Καὶ ἐκπετάσω, φησί, τὸ δίκτυόν μου ἐπ' αὐτὸν, καὶ συλληφθήσεται ἐν τῇ περιοχῇ μου ²¹, καὶ ἄξω αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα εἰς γῆν Χαλδαίων, καὶ αὐτὴν οὐκ ὄψεται, καὶ ἐκεῖ τελευτήσει. Διὰ πάντων ἐδίδαξε τῶν εἰρημένων, ὡς ὄργανοις κεκρυμμένος τοῖς πολεμοῖσι, δίκας ἀπαιτήσει τῆς ἀσεβείας, καὶ τὸν βασιλέα, καὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἅπαν τὸ ὑπήκοον. Δίκτυον γὰρ αὐτοῦ τοὺς πολεμίους ἐκάλεσε, καὶ περιοχὴν αὐτοῦ τὴν πολιορκίαν. Ταῦτα δὲ καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν, καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας σαφῶς διδάσκει. Ἰπτικὸν γὰρ σύνταγμα πέμψας ὁ Ναβουχοδονόσορ εἰς τὴν καθ' Ἱερικῶν ἐρημίον, καὶ τὸν Σεδεκίαν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δραπτετεύσαντας συλλαβῶν, ἤγαγεν εἰς Δεβλαθά, καὶ ἐκεῖ τοῦ Σεδεκίου τοὺς παῖδας πρότερον ἀνελεῖν, καὶ θεάτην αὐτῶν ποιήσας ²² τῆς τῶν παιδῶν σφαγῆς, οὕτως αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξώρυξε, καὶ δεσμὰ περιθεὶς ἐκ χαλκοῦ πεποιημένα, εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπήγαγε, μύλωνά οἱ κείν ἀναγκάσας. Διὸ καὶ ἡ προφητεία φησὶν, ²³ « Εἰς Βαβυλῶνα ἀχθήσεται, καὶ αὐτὴν οὐκ ὄψεται. »

δ', ε'. Καὶ πάντας, φησί, τοὺς κύκλις αὐτοῦ τοὺς βοηθοὺς αὐτοῦ, καὶ πάντας τοὺς ἀντιλαμπαρομένους αὐτοῦ, διασπερῶ εἰς πάντα ἄνεμον, καὶ βομφαίας ἐκχῶ ²⁴ ὀπίσω αὐτῶν. Καὶ γνώσονται οἱ ἐγὼ εἰμι ²⁵ Κύριος, ἐν τῷ διασκορπίσασθαι με αὐτοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ διασπερῶ αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις. Ὅσοι δ' ἂν διαφύγῃ τὴν ἐν τῷ πολέμῳ σφαγὴν, ἀιχμαλώτους ἀπαχθῆναι παρασκευάσω, καὶ μετοίκους ἀποφανῶ καὶ σποράδας, ἵνα δι' αὐτῶν μάθῃσι τῶν πραγμάτων, ὡς κωφὰ μὲν τὰ εἶδωλα, καὶ παντελῶς μὲν ²⁶ ἀβρανῆ, ἐγὼ δὲ Κύριος καὶ Δεσπότης.

ς'. Καὶ ὀκολήψομαι ἐξ αὐτῶν ἀνδρας ἀριθμῶ ²⁷ ἐκ βομφαίας, καὶ ἐκ λιμοῦ, καὶ ἐκ θανάτου ²⁸, ὥπως ἂν διετηγῶνται πάσας τὰς ἀνομίαις αὐτῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὐ εἰσηλθόν ἐκεῖ, καὶ γνώσονται οἱ ἐγὼ Κύριος. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι, φησὶν, οἱ λείψανον ἔσονται τοῦ λιμοῦ, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς πολεμικῆς σφαγῆς, κατηγοροὶ τῆς οἰκείας δυσσεβείας, καὶ τῆς ²⁹ παρανομίας γενήσονται, διδάσκοντες τὰ ἔθνη ὧν εἰσι μέτοικοι, ὡς δίκας τίνουσιν ὧν εἰς ἐμὴν πεπλημμελήκασι.

dant mox ad futurum prophetiae eventum, et in vestibulis deinceps praedictum supplicium imminere.

VERS. 24. *Quia non amplius erit omnis visio falsa, et vaticinans ea quae ad gratiam sint, in medio filiorum Israelis.* Cessare enim faciam, inquit, falsos prophetas vestros, qui prophetis meis contraria praedicare conantur, bonorum praesentiam vobis falso praenuntiantes.

VERS. 25. *Quia ego loquar verba mea, et faciam, et non differam ultra, quia in diebus vestris, domus Israelis exasperans, loquar verbum, et faciam, dicit Adonai Dominus.* Ne animum adhibeatis, inquit, prophetis meis, sicut inconsulto loquentibus: ego enim per ipsos loquor, et dicto citius, quae locutus fuero perducam ad exitum, vos ipsos faciens veritatis meorum verborum spectatores. [26-28.] Ita rursus eisdem rebus per alia 757 verba significatis, et iis, qui prophetas accusarent, quasi praesentia haud praedicentes, et multis post saeculis futura falso praenuntiantes, minatus celum eorum, quae praedixerint, veritatem:

VERS. 28. *Non enim amplius, inquit, [28] producentur omnes sermones mei, quos locutus fuero: quia loquor verbum, et faciam, dicit Adonai Dominus.*

CAPUT XIII.

Contra falsos prophetas porro orationem convertit.

VERS. 2. *Fili enim hominis, inquit, vaticinare ad prophetas Israelis qui prophetant.* Et ne aequivocatio aliquid damni asferret hominibus (prophetarum enim tam veri quam falsi nominabantur), merito subiecit: « Et dices prophetis prophetantibus e corde suo. » Hoc est, iis qui omnino sunt Spiritu divino destituti, et mendacia secundum propria cogitationes loquuntur.

Et prophetabis, inquit, et dices ad eos: Audite verbum Domini. (VERS. 3.) *Haec dicit Adonai Dominus: Vae prophetantibus de corde suo, et ambulatibus post spiritum suum, et omnino non videntibus.* Luctus, inquit, occupabit eos qui non sunt afflati divino Spiritu, sed proprio consilio obediunt. Consilium enim animi, spiritum ipsorum appellavit.

VERS. 4, 5. *Sicut vulpes in desertis 758 prophetarum tui, Israel. Non steterunt in stabilitate, neque congregaverunt gregem in domum Israelis: non surrexerunt sicut in praetorio, qui dicunt sicut in die Domini, haec autem Symmachus apertius interpretatus est: « Sicut vulpes in ruinis prophetarum tui,*

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ καὶ — χάριν. *Hebr.* aut divinatio blandiens. ⁶⁷ καὶ π. Apud LXX praem. λαλήσω. ⁶⁸ Rec. lect. μηχύνω. ⁶⁹ ὅτι. Ita B sed ed. prior hab. ὅτιρα. ⁷⁰ προφ. Ita ex B emend. lect. Sirm. προφητεύοντων. ⁷¹ προφ. τοῖς. Haec tanquam de mendo suspecta, punctis notantur in B. ⁷² τοῖς — αὐτῶν. Ita ed. Compl. et Grab. sed Grab. habet ἀπὸ πρὸ ὀπίω. ⁷³ αὐτ. Ex B suppl. ⁷⁴ οὐκ, x. τ. λ. Proprius ad Hebr. accedit Symmachi versio, quae statim sequitur. ⁷⁵ καὶ — ποιμνιον. Ita Compl. Alii omittunt ὄ. ⁷⁶ ὡς — ἀβροντες. Ita quoque Compl. ⁷⁷ ὡς. Deest h. l. apud LXX.

ψευδολογίαν καλοῦσι, πεπεσθωσαν ὡς παρατίκα τῆς προφητείας τὸ τέλος, καὶ ἐν προθύροις λοιπὸν ἢ προρῆθηεῖσα τιμωρία φανήσεται.

κδ'. Διότι οὐκ ἐστὶ ἐστὶ πᾶσα ὄρασις ψευδῆς, καὶ ⁶⁶ μαρτυρούμενος τὰ πρὸς χάριν ἐν μέσῳ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Καταπαύσω γὰρ, φησὶ, τοὺς ψευδοπροφήτας ὑμῶν, τοὺς τάναντία τοῖς ἐμοῖς προφήταις προλέγειν ἐπιχειροῦντας, καὶ ἀγαθῶν παρουσίαν ψευδῶς ὑμῖν προμηνύοντας.

κε'. Ὅτι ἐγὼ λαλήσω τοὺς λόγους μου, καὶ ποιήσω ⁶⁷, καὶ οὐ μὴ μηχυνῶ ⁶⁸ ἐστὶ, διότι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, οἶκος Ἰσραὴλ ὁ παρακιρκαίνων. Λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωνα Κύριος. Μὴ προσέχετε, φησὶ, τοῖς ἐμοῖς προφήταις, ὡς τὴν ἄλλως διαλεγόμενοις · ἐγὼ γὰρ διὰ τούτων φθέγγομαι, καὶ θάπτων ἢ λόγος ἐπάξω τῷ λόγῳ τὸ πέρας, ὑμᾶς ποιῶν αὐτόπτας τῆς ἀληθείας τῶν λόγων. Οὕτω πάλιν δι' ἐτέρων λόγων τὰ αὐτὰ σημήνας, καὶ τοῖς κατηγοροῦσι τῶν προφητῶν, ὡς τὰ παρόντα μὲν οὐ προλεγοντων, τὰ δὲ μακροῖς ὕστερον ⁶⁹ χρόνοις ἐσόμενα ψευδῶς προαγορευόντων, ἀπειλήσας τὴν ταχέαν τῶν προφητευομένων ⁷⁰ ἀλήθειαν ·

κη'. Οὐ γὰρ μὴ μηκύνωσι, φησὶν, ἐστὶ πάντες οἱ λόγοι μου, οὗς ἐὰν λαλήσω, δεῖ λαλήσω λόγον, καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωνα Κύριος,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν λοιπὸν τρέπει τὸν λόγον.

β'. Ἦν γὰρ, φησὶν, ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τοὺς προφήτας τοῦ Ἰσραὴλ, τοῖς προφητεύοντα. Καὶ ἵνα μὴ ἡ ὁμνυμία βλάβη τοῖς ἀνθρώποις ἀπεργάσθαι (προφήται γὰρ, καὶ οἱ ἀληθεῖς, καὶ οἱ ψευδεῖς ὀνομάζονται), εὐκότως ἐπήγαγε · « Καὶ ἐρεῖς τοῖς προφήταις ⁷¹ τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν. » Τουτέστι, τοῖς ἐρήμοις παντελῶς τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, ψευδῆ δὲ ἀπὸ λογισμῶν οἰκίωον φθεγγόμενοις.

Καὶ προφητεύσεις, φησὶ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς · Ἄκουσατε λόγον Κυρίου. (γ.) Τάδε λέγει Ἄδωνα Κύριος · Ὅθαι τοῖς προφητεύουσιν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, τοῖς ⁷² πορευομένοις ὀπίω τοῦ πνεύματος αὐτῶν, καὶ τὸ καθόλου μὴ βλέπουσι. Θρήνος, φησὶ, καταλήφεται τοὺς ὑπὸ θεοῦ μὲν Πνεύματος οὐκ ἐνεργουμένους, οἰκία δὲ ὀρμῆ πειθομένους. Τὴν γὰρ προαίρεσιν τῆς ψυχῆς πνεῦμα αὐτῶν ⁷³ προσηγόρευσεν.

δ, ε'. Ὡς ἀλώπεκες ἐν ταῖς ἐρήμοις οἱ προφήται σου, Ἰσραὴλ. Οὐκ ⁷⁴ ἔστησαν ἐν στερεώματι, καὶ οὐ συνήγαγον ποιμνιον ⁷⁵ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐκ ἀνέστησαν ὡς ἐν πολέμῳ, οἱ λέγοντες ⁷⁶ ὡς ⁷⁷ ἐν ἡμέρᾳ Κυρίου. Ταῦτα δὲ ὁ Σάμμαχος σαφέστερον ἠρμήνευσεν · « Ὡς ἀλώπεκες ἐν

ἐρειπίους οἱ προφήται σου, Ἰσραὴλ· οὐκ ἀνέβητε εἰς τὰς διακοπὰς, οὐδὲ περιεφράξατε φραγμὸν περὶ τοὺς υἰοὺς Ἰσραὴλ, ὑπὲρ τοῦ στήναι, ὡς⁵³ ἐν πολέμῳ ἐν ἡμέρᾳ Κυρίου. Ἐλῶπετε γὰρ, φησὶν, εἰκάσιον οἱ προφήται σου, ὡς Ἰσραὴλ, ἐν ἐρειπίοις οἰκούσαις. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τὰς τῶν ἐρειπίων οὐκ ἀποφράττουσιν ἐξόδους, ἀλλ' ἐξέσσι τῷ βουλομένῳ ἀνίεναι διὰ τούτων, καὶ εἰσιέναι· οὕτως οὗτοι τὴν τοῦ λαοῦ φραγμίδα ὀρώντες, οὐκ ἀπετείχισαν αὐτοῦ τὰς ἐπὶ τὴν πονηρίαν ὁδοὺς, οὐδὲ λόγοις περιέφραξαν εὐσεβείαν, ὥστε ἐν τῇ τῆς ὀργῆς ἡμέρᾳ θυνηθῆναι τῶν καλεσίων περιγενέσθαι· ἀλλὰ τῇ τοῦ λαοῦ ἀσθενείᾳ εἰς οὐρανὸν ἀπεχρήσαντο κέρδος.

ζ', ζ'. *Εὐλόγοντες*, φησὶ, *ψευδοῦν, μαρτυρούμενοι μάταια, οἱ λέγοντες*· λέγει Κύριος, καὶ Κύριος οὐκ ἀπέσταλκεν αὐτοὺς, καὶ ἤρξαντο τοῦ ἀναστῆσαι λόγον. Οὐχ ὄρασιν ψευδοῦν ἐωράκατε, καὶ μαρτίας ματαίους εἰρήκατε, καὶ ἐλέγετε· Φησὶ Ἐκείνος, Κύριος, καὶ ἐγὼ οὐκ ἐλάλησα⁵⁴; Τῷ θρόνῳ φησὶ, τῷ ἐμῷ κατεχρήσασθε ψευδεῖς μαρτίας τῷ λαῷ προσφέροντες· ἐγὼ δὲ οὐδὲν ὑμῖν τούτων ἐνέπνευσα.

η', θ'. *Διὰ τοῦτο εἶπέ*· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθ' ὧν οἱ λόγοι ὑμῶν ψευδεῖς, καὶ ἀμαρτία ὑμῶν μάταια, διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐφ' ἐμᾶς, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Καὶ ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς προφῆτας τοὺς ὀρώντας τὰ ψευδοῦν, καὶ τοὺς ἀποφθεγγομένους μάταια. Ἐν παιδείᾳ⁵⁵ τοῦ λαοῦ μου οὐκ ἔσονται, οὐδὲ ἐν γραφῇ οἴκου Ἰσραὴλ γραφήσονται, καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ εἰσελεύσονται, καὶ γνώσονται οἱ ἐγὼ Ἄδωναι Κύριος. Τὸν μὲν ἐμὸν, φησὶ, παιδεύω λαόν· οὗτοι δὲ πανωλεθρία παραδοθήσονται, καὶ ἀνάγραπτον τὴν μνήμην οὐχ ἔξουσιν, οὐδὲ συναριθμηθήσονται τῷ λαῷ μου. Καὶ τὴν αἰτίαν ἑαυτῶν.

ι'. *Ἄνθ' ὧν*, φησὶν, *ἐπλάγησαν*⁵⁶ τὸν λαόν μου, λέγοντες· *Εἰρήνη, εἰρήνη, καὶ οὐκ ἔστιν εἰρήνη*. Ἐγὼ μὲν γὰρ τῷ λαῷ πόλεμον, καὶ σφαγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν προηγόρευον, τῇ ἀπειλῇ τῶν κακῶν συμφρονίαι· βουλόμενος· οὗτοι δὲ τάναντία μοι δρῶντες, εἰρήνην αὐτοῖς ἐπηγγέλλοντο μάτην.

Καὶ αὐτοὶ, φησὶν, *οἰκοδομοῖ τοῖχον, ὡς στερεόν*⁵⁷, καὶ αὐτοὶ ἐπαλειφουσιν αὐτόν. *Εἰ περὶται*⁵⁸; (ἰσ.) *Εἰπέ πρὸς τοὺς ἀλείφοντάς αὐτόν, Πισεῖται*. Ὁ μὲν γὰρ, φησὶ, λαὸς οἰκοδομεῖ τοῖχον σαθρὸν, διὰ τῆς πονηρίας καὶ ἀσεβείας· οὗτοι δὲ τὰς χρηστάς προφῆσεις, καὶ τὰς ἀγαθὰς ὑποσχέσεις, ὁλόν τινα ἀλοιφήν καὶ χρίσμα τῷ τοίχῳ προσφέρουσι, θέον καταλύειν τὴν σφαλερὰν οἰκοδομίαν, καὶ παρασκευάζειν στερεὰν αὐτὴν γενέσθαι. Ἐπαλείφοντες δὲ τοῖχον, ἐνόμιζον αὐτὸν ἀσφαλῆ ἐπὶ τῆς ἀλοιφῆς ἀπεργάζεσθαι. Εἶπέ τοίνυν αὐτοῖς οὕτως περὶται καὶ διαλυθήσεται.

A Israel: non ascendistis ad intercisiones, neque obsepivistis sepem circa filios Israelis, ad standum tanquam in prælio in die Domini. « Vulgibus enim similes, inquit, prophetae tui sunt, Israel, in ruinis habitantibus. Nam sicut illæ ruinarum non obsepunt exitus; per quos cuilibet exire et introire licet: ita isti videntes populi segnitiam, non intereluserunt ei vias ad improbitatem, neque pñis verbis obsepiverunt, ut in die iræ (Domini) superiores hostibus esse possent: imo populi impietate ad quæstum summi abusi sunt.

VERS. 6, 7. *Videntes*, inquit, *mendacia, vaticinantes vana, dicentes: Dicit Dominus, et Dominus non misit eos, et ceperunt suscitare sermonem. Nonne visionem falsam vidistis, et divinationes vana dixistis et dicebatis: Dicit Dominus, Dominus, et ego non sum locutus? Nomine*, inquit, *meo abusi estis, falsa vaticinia populo prædicentes: ego autem nihil horum vobis inspiravi.*

VERS. 8, 9. *Ideo dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Quoniam verba vestra mendacia, et divinationes vestra vana, ideo ego super vos (veniam); dicit Adonai Dominus. 759 Et extendam manus meas super prophetas videntes mendacia, et loquentes vana. In disciplina populi mei non erunt, neque in Scriptura domus Israelis scribentur, et in terram Israelis non ingredientur, et cognoscent me esse Adonai Dominum. Meum*, inquit, *erudiam populum: isti vero funditus peribunt, neque eorum memoria litteris prodetur, neque cum populo meo recensebuntur. Causamque ostendens:*

VERS. 10. *Quia*, inquit, *deceperunt populum meum, dicentes: Pax, pax, et tamen non est pax. Ego enim populo bellum, et cædem, et captivitatem prædicebam, comminatione malorum cupiens eos ad sanam mentem reducere: sed isti contraria mihi facientes, pacem ipsis ineassum pollicebantur.*

Et ipse, inquit, *ædificat murum, ut solidum, et ipsi linunt eum. An cadet? (VERS. 11.) Dic ad linentes eum: Cadet. Populus enim, inquit, murum ædificat debilem, propter improbitatem et impletatem: isti vero bonas prædictiones et pollicitationes, veluti quoddam linimentum et unctionem muro adhibent, cum opus esset debilem ædificationem dissolvere, et operam dare, ut solida fieret. Illinentes autem murum opinabantur se illam unctione ea tutum effecturos esse. Dic igitur ipsia futurum esse ut cadat et dissolvatur.*

VARIE LECTIONES.

⁵³ ὡς. Des. apud Montf. in Hexapl. ad. h. l. ⁵⁴ καὶ — ἐλάλησα. Hæc, quæ in cod. Vatic. des., agnoscunt A et B. ⁵⁵ παιδείᾳ Hebr. arcano consilio. ⁵⁶ ἐπλάγ. B præm. ὅτι. ⁵⁷ ὡς στερ. Des. apud LXX, et in Hebr. ⁵⁸ εἰ πσο. Hebr. cementio.

VERS. 12. *Erit enim imber, inquit, inundans, et dabo lapides ingentes qui jaciuntur in juncturas eorum, et cadet; et spiritus auferens veniet, et dirumpetur. Et ecce cecidit murus.* **760** Per translationem omnia tanquam de muro dixit, et his omnibus hostium declaravit impetum. *Juncturas autem muri regem et principes appellavit, qui sicut commissuræ ædificiorum, ita populum constringebant. Imbrēm igitur inundantem, et lapides ingentes, et ventum auferentem, Chaldaeos nuncupavit. Cum ceciderit igitur murus, « Nonne, inquit, dicent ad vos: Ubi est litura vestra, quam illivistis? » Cum rebus ipsis didicerint falsas esse vestras prædictiones, et bellum, et cædem, et captivitatem pro sperata pace obtigisse; nonne dicent vobis: Ubi sunt pulchra vestra verba, et pacis pollicitationes? [13-15] Ita rursus fusius eadem locutus, minatusque hostilium telorum inundationem, et lapidum instar nivis defluxus, et male ædificati muri a fundamentis eversionem, et demonstrationem mendacii eorum qui bona prædixerint, apertius disserit.*

*Dicit enim ad vos, inquit: Non est murus, neque linimentum eum. (VERS. 16.) Prophetæ Israelitis qui prophetant super Hierosolimam, et qui vident illi pacem, et pax non est, dicit Adonai Dominus. Omnia, inquit, delebuntur, et linimentum et murus, et qui linimentum adhibuerint prophetæ. Obaidio enim et captivitas, inquit, pro promissa pace Hierosolimam occupabit. His de pseudoprophætis dicitis, ad eas mulieres, quæ itidem falsa prophetabant, convertit orationem: quas humanæ naturæ hostis cum invenisset instrumenta, per eas **761** quoque mendacia exercebat, et prophetis quidem falsos prophetas opponebat, mulieribus vero prophetica gratia dignatis, eas quæ mendacii (prædicendi) facultatem nactæ essent. Prædicat igitur ipsis quoque futura.*

VERS. 17, 18. *Et tu, fili hominis, confirma faciem super filias populi tui, prophetantes de cordibus eius, et propheta super eas, et dices: Hæc dicit Adonai Dominus: Væ consuentibus pulvinaria sub omni cubitum manus, et facientibus velamina super omne caput omnis ætatis, ut pervertant animas. Animas populi mei pervertebant, et animas servabant. Hoc autem Symmachus apertius interpretatus ita dixit: « Væ consuentibus pulvinos sub omni cubito manus, et facientibus cervicalia ad caput omnis ætatis ad venandum animas. » Per transla-*

Α **β.** *Ἔσται γὰρ, φησὶν, ὄστος κατακλύζων, καὶ δώσω λίθους πετροδόλους εἰς τοὺς ἐνδέσμους αὐτῶν, καὶ πεσεῖται⁶⁴, καὶ πνεῦμα ἐξαίρων ἤξει⁶⁵, καὶ βαρῆσεται. Καὶ ἰδοὺ πέπτωκεν ὁ τοῖχος. Τροπικῶς ἅπαντα ὡς ἐπὶ τοῖχου εἰρηκε, διὰ πάντων δὲ τὴν τῶν πολεμίων παρεδήλωσεν ἔφοδον. Ἐνδέσμους δὲ τοῦ τοῖχου τὸν βασιλεῖα καὶ τοὺς ἀρχοντας προηγέρευσεν, οἱ καθάπερ ἱμαντῖα οἰκοδομῶν, οὕτω συνέσφιγγον τὸν λαόν. Καὶ θετὸν τοίνυν κατακλύζοντα, καὶ λίθους πετροδόλους, καὶ πνεῦμα ἐξαίρων, τοὺς Χαλδαίους ὠνόμασε. Πεδόντος τοίνυν, φησὶ, τοῦ τοῖχου, « Ἄρα οὐκ ἐρούσι πρὸς ὑμᾶς· Ποῦ ἐστὶν ἡ ἀλοιφή ὑμῶν, ἣν ἠλείψατε; » Ὅταν δὲ τῶν πραγμάτων μάθωσι ψευδεῖς τὰς ὑμετέρας προφήσεις, καὶ πόλεμον, καὶ σφαγὴν, καὶ αἰχμαλωσίαν ἀντὶ τῆς ἐλπίσθεισης εἰρήνης, οὐκ ἐρούσι ὑμῖν· Ποῦ οἱ χρηστοὶ ὑμῶν λόγοι, καὶ αἱ τῆς εἰρήνης ἐπαγγελίαι; Οὕτω πάλιν διὰ πλατυτέρων τὰ ἀπὸ εἰρηκῶς, καὶ ἀπειλήσας τῶν πολεμικῶν βελῶν τὸν κατακλυσμὸν, καὶ τὰς τῶν λίθων νιφάδας, καὶ τοῦ κακῶς οἰκοδομηθέντος τοῖχου τὴν μέχρι θεμελίων κατάλυσιν, καὶ τῆς ψευδολογίας τῶν τὰ ἀγαθὰ προσρηκότων τὸν ἔλεγχον, σαφέστερον ποιεῖ τὸν λόγον.*

Εἶτα⁶⁶ *φησὶ, πρὸς ὑμᾶς· Οὐκ ἐστὶν ὁ τοῖχος, οὐδὲ οἱ ἀλείφοντες αὐτὸν. (15.)* *Ὅτι προφητεῖται τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ προφητεῦντες ἐπὶ Ἰερουσαλήμ, καὶ ὀρώντες αὐτῇ⁶⁷ εἰρήνην, καὶ εἰρήνην οὐκ ἔσται, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Φροῦδα, φησὶ, πάντα γενήσεται, καὶ ἡ ἀλοιφή, καὶ ὁ τοῖχος, καὶ οἱ τὴν ἀλοιφὴν προσεγεγόντες προφήται. Πολιτορχία γάρ, φησὶ, καὶ αἰχμαλωσία, ἀντὶ τῆς ἐπαγγελθείσης εἰρήνης τὴν Ἰερουσαλήμ καταλήφεται. Ταῦτα περὶ τῶν ψευδοπροφητῶν εἰρηκῶς, τρέπει τὸν λόγον ἐπὶ τὰς ψευδοπροφητεῖδας. Ὅργανα γὰρ καὶ ταύτας ὁ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἀλάστορ εὐρών, καὶ διὰ τούτων τὴν ψευδολογίαν ἐνήργει· καὶ τοὺς μὲν προφήταις τοὺς ψευδοπροφήτας ἀνέταττε, ταὶς δὲ προφητικῆς χάριτος ἡξιωμέναις γυναιξὶ τὰς τοῦ ψεύδους τὴν ἐνεργεῖαν δεξαμένας. Προλέγει τοίνυν καὶ ταύταις τὰ συμβησόμενα.*

17, 18. *Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὰς θυγατέρας τοῦ λαοῦ σου, τὰς προφητεούσας ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καὶ τὰς προφητεῦσον ἐκ αὐτῶν, καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Οὐαὶ ταῖς συβραπτούσαις προσκεφάλαια ὑπὸ πάντα ἀγκῶνα χειρὸς, καὶ ποιούσαις ἐπιθόλαια⁶⁸ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν πάσης ἡλικίας, τοῦ διαστρέφαι⁶⁹ ψυχάς. Τὰς ψυχὰς τοῦ λαοῦ μου διέστρεφον⁷⁰, καὶ ψυχὰς περιποιούντο. Τοῦτο δὲ σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἡμῆνευσεν, οὕτως εἰπὼν· « Οὐαὶ ταῖς συβραπτούσαις*

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ καὶ — πεσεῖται. *Hebr.* vosque, lapides grandinis, cadetis. ⁶⁵ ἤξει καὶ. *Exstat tantum in Compl.*
⁶⁶ B εἶπον, juxta *Compl.* ⁶⁷ B αὐτήν, juxta *Compl.* ⁶⁸ ἐπιθ. — διαστ. ψυχάς. *Præstat Symmachi versio,*
quæ post pauca sequitur. ⁶⁹ B διαστρέφαι, juxta *rec. lectio.* ⁷⁰ τὰς — διέστρεφον. *Rec. lectio* αὐτῶν
ψυχὰς διαστρέφεισαν τοῦ λαοῦ μου. *Hebr.* animas venamini inter populum meum.

ὕπαυκνῶνια ὑπὸ πάντα ἀγκῶνια χειρῶν, καὶ ποιούσαις ὑπαυκνῶνια πρὸς κεφαλῆς πάσης ἡλικίας εἰς τὸ θρηύειν ψυχάς. Ἰ Τροπικῶς δὲ διὰ τούτων τού; ἀκαιοτέρους καὶ χρηστοτέρους ἠνέλιξτο λόγους· τὰ τε γὰρ ὑπαυκνῶνια καὶ τὰ ὑπαγκῶνια ἀνάπαυλάν τινα καὶ θεραπειάν προσφέρει τοῖς μέλεσιν, οἷς ὑποτίθενται· καὶ οἱ χρηστοτέροι λόγοι, καὶ ψευδεῖς ὄντες, πρὸς; καιρὸν μὲν τὴν ἀκοὴν γαργαλίζουσι, διαστρεφά; δὲ παντοδαπὰς προσφέρουσι ταῖς ψυχαῖς. Οὕτω καὶ οἱ ψευδοπροφήταιδες τῶ μὲν λαῷ τὴν κατὰ ψυχὴν βλάβην, ἐκταῖς δὲ χρηματικὸν περιποιούοντο κέρδος, τὰ δοκοῦντα χρηστὰ προφητεύουσαι. Τοῦτο γὰρ ἠνέλιξτο εἰρηκῶς· Ἐ Τὰς ψυχὰς τοῦ λαοῦ μου διέστρεφον, καὶ ψυχὰς περιποιούοντο. Ἰ Διαστρέφοντες γὰρ τὸν λαόν, καὶ τοῦ Θεοῦ ἀπιστῶντες, αὐταῖς προσέχιν παρεσκεύαζον. Εἶτα κέρδους τὸ εὐτελές.

19. Καὶ ἐβδίδλουρ με πρὸς τὸν λαόν μου, ἐρεκεν δρακὸς κριθῶν, καὶ ἐρεκεν κλασμάτων ἄρτων. Τί γὰρ τούτων εὐτελέστερον; Τί δὲ χαλεπώτερον τῆς ἐντεῦθεν ἐπαγομένης λύθης; Ἐ Τοῦ ἀκοιτεῖναι, φθοῖ, ψυχὰς, ἃς οὐκ ἔδει ἀποθανεῖν, καὶ τοῦ περιποιεσθαι ψυχὰς, ἃς οὐκ ἔδει ζῆσαι, ἐν τῷ ἀποφθίγεσθαι ὅμὰς λαῷ εἰσακούοντι μάταια ἀποφθίγματα. Ἰ Συμκροῦ γὰρ ἐρεκεν κέρδους, τοὺς μὲν ἐπνεῖτε μάτην ἐπὶ τοῦ λαοῦ, τοὺς δὲ τιμωρίας εἶναι ἀξίους ἐλέγετε, τῇ τοῦ λαοῦ κουφότητι καὶ εὐκαλίῃ κακῶς ἀποκεχηρημένοι. Πειθόμενοι γὰρ τοῖς ὄφ' ὕμῶν λεγομένοις, τοὺς μὲν ἀδίκως διέσωζον, τοὺς δὲ μάτην κατέσφαττον. Οὕτω τὴν ἀσέβειαν ἐλέγετε, ἀπειλεῖ τιμωρίαν.

20. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ τὰ προσκεφάλαια ὁμῶν, ὄφ' ἃ ἐρεκεν συστρέφετε ἑκαστὴν ψυχὰς, καὶ διαφθήξω αὐτὰ ἐπὶ τῶν βραχιόνων ὁμῶν, καὶ ἐξαποστελεῶ τὰς ψυχὰς, ἃς ὅμεις ἐξεστρέψατε, τὰς ψυχὰς αὐτῶν εἰς διασκορπισμόν. Καὶ ρήξω τὰ ἐπιθέλαια ὁμῶν, καὶ ῥύσομαι τὸν λαόν μου ἐκ χειρὸς ὁμῶν, καὶ οὐκ ἔτι ἔσονται ἐν χερσὶν ὁμῶν εἰς συστροφήν, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐλέγξω, φησὶ, τοὺς ὁματέρους λόγους, καὶ δελεῶ ψευδεῖς, καὶ ἀντὶ τῶν χρηστῶν ἐκαίνων ἐπαγγαλιῶν, ἃ ἔοικασιν ὑπαυκνῶνιοις μαλακοῖς καὶ ὑπαγκῶνιοις, ἐπάξω τὰ ἀλγεῖνά τῶ πεισθέντι ὁμῶν λαῷ, καὶ διασκορπιῶ αὐτούς, τῇ πείρᾳ διδάσκων τὸ ὄφειτον ψῆδος. Ἐλευθερώσω δὲ αὐτούς ὁμως ἀπὸ τῆς ὁματέρας ψευδολογίας, πείθων αὐτούς, δι' ὧν διαμένονσι, μηκέτι τοῖς ὁματέροις προσέχιν λόγους, ἀλλ' ἐπὶ Κύριον ἐπιγράφεσθαι καὶ ἀσπέντην.

21. Ἄνθ' ὧν διεστρέφετε καρδίας δικαίων ἀδίκως, καὶ ἐγὼ οὐ διέστρεφον αὐτὸν, καὶ τοῦ πατωχέσθαι χεῖρας ἀνόμου τὸ καθόλου, τοῦ μὴ ἀποστρέφαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς οδοῦ αὐτοῦ τῆς πορνείας, καὶ ζῆσαι αὐτόν. Διὰ τοῦτο ψευδῆ οὐ μὴ ἴδητε, καὶ μαρτυρίας οὐ μὴ μαρτεύσησθε ἐπὶ· καὶ

lucrum molliores se miores hisce verbis innot sermone. Cervicalia enim et pulvinaria requiescenti quaedam et solatia afferunt membris, quibus supponatur : et mollia verba, cum falsa sint, ad tempus quidem aures utilitant, sed omnis generis eversiones animis afferunt. Na etiam falsae vates populo animae exitium, sibi ipsis pecuniarum lucrum comparabant, ea prophetantes quae videntur utilia. Hoc enim innot sum dixit : « Animas populi mei pervertebant, et animas servabant. » Pervertentes enim populum, et a Deo recedentes, 762 id effeciebant, ut suis dictis illi attenderent. Sequitur lucri vilitas.

VERS. 19. Et profanabant me apud populum meum, pro pugillo hordeorum, et pro fragmentis panis. Quid enim his vilius? Et quid molestius, damno hinc profecto? « Ut interfoerent, inquit, animas, quae non oportebat mori, et ut servarent animas, quae non oportebat vivere, cum loqueremini vos populo vana responsa exaudienti. » Parvi enim lucri causa alios frustra laudabatis in populo, alios esse supplicio dignos aiebatis, populi levitate facilitateque abutentes. Illi enim vestris dictis addicti, alios esse salvos injuste jubebant, alios sine causa occidebant. Sic redarguta impietate, supplicium minatur :

VERS. 20, 21. Propterea haec dicit Adonai Dominus : Ecce ego super pulvinaria vestra super quae vos colligitis ibi animas, et dirumpam ea sub brachiis vestris : et emitam animas, quae vos pervertistis, animas ipsorum in dissipationem. Et rumpam velamina vestra, et ornem populum meum de manu vestra, et non amplius erunt in manibus vestris in congregationem, et cognoscetis me esse Dominum. Redarguam, inquit, verba vestra, et falsa esse ostendam, et pro bonis illis pollicitationibus, quae similes sunt mollibus cervicalibus et pulvinis, infligam calamitates populo qui vobis crediderit, et dispergam eos, experientia docens mendacia vestra. 763 Liberabo tamen eos a vestro mendacio, persuadens ipsis per mala, quae sustinebunt, haud amplius verbis vestris esse attendendum, sed me esse agnoscendum, pro Domino atque Hero.

VERS. 22, 23. Propterea quod pervertebatis cor justi iniuste, et ego non pervertebam eum : et prorsus corruerastis manus impii, ne converteretur ipse a via sua mala, et viveret ipse. Propterea mendacia non vidabilis, et divinationes non divinabilis amplius, et liberabo populum meum e manu vestra, et cognoscetis me

VARIÆ LECTIONES.

19 ἐν—ὁμὰς. Hebr. dum mentimini. 21 μάτ. ἀποφθίγμ. Hebr. mendacium. 22 συστρ. Hebr. venamini. 23 ἐπὶ. Rec. lectio ἀπὸ. 24 εἰς διασκορπ. Hebr. ut floreat, s. felices sint. 25 ἐπιθ. Hebr. cervicalia. 26 συστρ. Hebr. praedam. 27 B διότι.

esse Dominum. Quia enim justos, inquit, perturbabatis, ac veluti fluctus exagitabatis (ita enim Aquila interpretatus est), calamitates ipsis prædicentes, et audaciores improbos reddebatis, bona eis vaticinantes, et utraque hæc præter meum consilium faciebatis: ideo omnibus exitiis vos perdam, et falso vaticinio vestro finem imponam, et ab interitu, quo vestra opera interibat, populum meum vindicabo. Ita de istis vaticinatus ad aliud transfert orationem.

CAPUT XIV.

VERS. 1-3. *Et venerunt, inquit, ad me viri de senioribus Israelis, et sederunt ante faciem meam. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, viri isti posuerunt cogitationes suas in cordibus suis, et pœnam iniquitatum suarum posuerunt ante faciem suam. Num respondens respondebo ipsis? Apertius hoc Aquila interpretatus est: « Viri isti dedicarunt 764 idola in corde suo, et scandalum iniquitatis suæ posuerunt contra faciem suam. » Quæ enim, inquit, male excogitarunt, ea perficiunt, et impudenter neglecta supplicii comminatione, quam minatus sum peccantibus, ad te venerunt percontari aliquid studentes, et sperantes se dignatum iri responso.*

VERS. 4, 5. *Idcirco loquaris cum ipsis, et dicas ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: Homo de domo Israelis, qui posuerit cogitationes suas in corde suo, et pœnam iniquitatis suæ posuerit ante faciem suam, et venerit ad prophetam, ego Dominus respondebo ei in iis in quibus teneitur mens ejus, ut avertat domum Israelis secundum corda eorum abalienata a me in cogitationibus eorum. Quoniam prophetis et pseudoprophetis pari ratione usi erant impietatis scelerè obstricti, et percontabantur, non ut a Deo imperata ullo modo perficerent, sed eum in finem ut intelligerent, an prædicationes suis responsuræ essent cogitationibus, siac de causa auctor omnium rerum Deus per prophetam ait: Quisquis de domo Israelis divinæ repugnans doctrinæ, solisque suis cogitationibus obsequens, et eam despiciens comminationem, quam improbis minatus sum, ad pseudoprophetam abierit sua consilia perficere studens, et periculum 765 faciens an quæ prædicta sunt eventu suis respondeant cogitationibus; ego, inquit, respondebo ei. Quia non recta mente usus est, concedam pseudoprophetæ, ut ejus consilia confirmet: exitio enim dignus est et interitu. Idcirco, inquit, « ut avertat domum Israelis secundum corda eorum abalienata a me in cogitationibus*

ἀρύσσομαι τὸν λαόν μου ἐκ χειρὸς ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τοῖς μὲν δικαίους διαταράττετε καὶ ἐχειμάζετε (οὕτω γὰρ ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσε), λυπηρὰ αὐτοῖς προλέγοντες, θρασυτέρους δὲ τοὺς παρανόμους ἀπετελεῖτε, ἀγαθὰ προθεσπίζοντες, καὶ ἐλάττερα παρὰ τὸν ἐμὸν ἐποιεῖτε σκοπὸν· τοῦτου χάριν, παντελεῖ ὑμᾶς παραδώσω ὀλέθρῳ, καὶ τὴν ψευδῆ μαντεῖαν ὑμῶν καταπαύσω, καὶ τῆς δε' ὑμῶν ἀπωλείας τὸν ἐμὸν ἐλευθερώσω λαόν. Οὕτω τὰ περὶ τούτων προθεσπίσας, ἐφ' ἕτερον μεταφέρει τὸν λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

α'-γ. *Καὶ ἦλθον, φησὶ, πρὸς με ἄνδρες ἐκ τῶν πρῶτον τῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκάθισαν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, οἱ ἄνδρες οὗτοι ἔθεντο τὰ διανοήματα αὐτῶν⁷⁶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ τὴν κόλασιν⁷⁷ τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν ἔθηκον πρὸ προσώπου αὐτῶν· εἰ ἀποκρισόμενος ἀποκριθῶ αὐτοῖς⁷⁸; Σαφέστερον τοῦτο ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσεν· « Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀνήνεγκαν τὰ εἰδῶλα αὐτῶν ἐπὶ καρδία; αὐτῶν, καὶ σκάνδαλον ἀνομίας αὐτῶν ἔδωκαν ἀπέναντι τοῦ προσώπου αὐτῶν. » Ἄ γὰρ κακῶς, φησὶ, διανοηθέντες ἐπιτελοῦσι, καὶ ἠπειλημένης⁷⁹ τοῖς ἀδίκους κολάσεως ἀναίδη καταφρονήσαντες, παρεγένοντο πρὸς σέ, τυθέσθαι τι βουλόμενοι, καὶ ἀποκρίσεως ἀξιωθῆναι προσδοκῶντες.*

δ, ε. *Διὰ τοῦτο ἀλλήσον αὐτοῖς, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄνθρωπος⁸⁰ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ὃς ἐὰν θῆ τὰ διανοήματα⁸¹ αὐτοῦ ἐπὶ καρδίας⁸² αὐτοῦ, καὶ τὴν κόλασιν⁸³ τῆς ἀδικίας αὐτοῦ τάξῃ πρὸ προσώπου ἑαυτοῦ, καὶ ἔλθῃ πρὸς τὸν προφήτην, ἐγὼ Κύριος ἀποκριθῆσομαι αὐτῷ ἐν τούτοις, ἐν οἷς ἐρέχεται ἡ διάνοια αὐτοῦ⁸⁴, ὅπως πλαγιάσῃ⁸⁵ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὰς καρδίας αὐτῶν τὰς ἀπηλλοτριωμένας ἀπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς ἐνθυμήμασιν αὐτῶν⁸⁶. Ἐπειδὴ τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ψευδοπροφήταις ὁμοίως ἐκέχρητο οἱ τῆ ἀσεβείᾳ δουλεύοντες, καὶ ἐπυνθάνοντο, οὐχ ἵνα πάντως τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κειλυμένα περᾶνωσιν, ἀλλὰ βουλόμενοι μανθάνειν εἰ συμβαίνουσι τοῖς λογισμοῖς αἱ προρρήσεις· τούτου χάριν, ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φησὶν, ὅτι Πᾶς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ταῖς μὲν θείαις ἀντιλέγων διδασκαλαῖς, μόνοις δὲ τοῖς οικείοις πετιθόμενος λογισμοῖς, καὶ τῆς ἠπειλημένης τοῖς παρανόμοις καταφρονῶν τιμωρίας, κἂν πρὸς ψευδοπροφήτην ἀπέλθῃ, τὰ μὲν οικεῖα βουλήματα πληρῶσαι θέλων, ἀπόπειραν δὲ ποιούμενος, εἰ συμβαίνουσι τοῖς οικείοις λογισμοῖς αἱ προρρήσεις, ἐγὼ, φησὶν, ἀποκριθῆσομαι αὐτῷ. Ἐπειδὴ οὐκ εὐθείᾳ κέχρηται διανοίᾳ, συγχωρήσω*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ τὰ διαν. αὐτ. *Hebr.* idola sua. ⁷⁷ τὴν κόλ. *Hebr.* offendiculum. ⁷⁸ εἰ — αὐτοῖς. *Hebr.* num consulendo consular ab illis? ⁷⁹ καὶ ἠπ. *B* τῆς ὑπειλημένης. ⁸⁰ Ἄνθρ. *Repetitur apud LXX.* ⁸¹ τὰ διαν. αὐτ. *Hebr.* idola sua. ⁸² *B* καρδίαν. ⁸³ τὴν κόλασ. *Hebr.* offendiculum. ⁸⁴ ἐν — διάν. αὐτ. *Hebr.* in ea re. (Ita quidem juxta *Ktthibh.*) Pro multitudine idolorum ejus. *A* ἐν αὐτοῖς, ἐν οἷς ἔχεται, ut in *Compl* ⁸⁵ ὅπ. πλ. *Hebr.* ut capiam. Ἄ ὅπως ἂν μὴ πλαγιάσωσιν. ⁸⁶ ἐν — αὐτ. *Hebr.* per idola sua.

τῶν ψευδοπροφήτῃ τοῦς λογισμοὺς αὐτοῦ βεβαιῶσαι· ἀλλ' ἄλλοθεν γάρ ἐστι καὶ ἀποκαλείας ἄξιος. Διὰ τοῦτο, φησὶν, « Ὅπως πλαγιάσῃ τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὰς καρδίας αὐτῶν τὰς ἀπηλλοτριωμένας ἀπ' ἐμοῦ ἐν τοῖς ἐνθυμήμασιν αὐτῶν. » Ἐπιστῆ γὰρ πόρρω τῆς ἐμῆς κηδεμονίας σφᾶς αὐτοὺς καθιστάσει, καὶ τῆ τῶν ψευδοπροφητῶν χαίρουσιν ἐξαπάτη, συγχωρήσω αὐτοῖς τῶν οικείων πόνων δρέψασθαι τοὺς καρπούς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀχαάβ γεγενημένον ἴσταν εὐρεῖν. Σαδεκίας γὰρ ὁ ψευδοπροφήτης, κέρματα σιδηρᾶ ἐαυτῷ ποιήσας, ἔλεγε τῷ Ἀχαάβ· « Ἐν τούτοις κερατιεὺς τὴν Συρίαν. » Τοῦ δὲ Ἰωσαφάτ οὐ θαυμάζοντο τὰ παρὰ τῶν ψευδοπροφητῶν λεγόμενα, ἀλλὰ θεῖον ἐπιζητοῦντος προφήτην, μετεπέμψθη μὲν ὁ Μιχαίας· ἐναντία δὲ τῷ Σαδεκίῳ προφητεύσας, οὐκ ἐπίεισε τὸν Ἀχαάβ. Οὕτε γὰρ ἐκεῖνα ποιῆσαι βουλόμενος, ἀ ὁ Θεὸς προηγόρευσε⁹⁰, τὸν προφήτην ἤρῃσα, ἀλλ' ἐκ παντὸς τρέπου τὸν βίον ἤθελε κυρῶσαι, καὶ ἵνα μὴ οἱ ψευδοπροφῆται τὰ ψευδῆ· πειθόμενος δὲ ἐκεῖνος ἐξῆι, καὶ τὰς⁹⁰ δίνας ἐδίδου τῆς ἀσεθείας.

A bus eorum. » Nam, quia ipsi a mea cura procul se abalienant, gaudentque pseudoprophetarum deceptione, permittam ut ipsi suorum laborum percipiant fructus. Hoc etiam Achaabo evenisse invenimus. Sedecias enim pseudopropheta, confectis sibi cornibus ferreis, dicebat ipsi Achaabo : « Pis cornibus Syriam ventilabis h. » Cumque Josaphat, quæ a pseudoprophetis dicerentur, nequaquam admittens, divinum prophetam inquireret, accersitus fuit Michæas, qui contraria Sedeciae vaticinatus, non persuasit ipsi Achaabo. Neque enim volens ea facere quæ Deus prædiceret, prophetam interrogabat, sed omnibus modis quod sibi faciendum proposuerat, id ratum fieri studebat. Idcirco Dei permiasu prædixerunt pseudoprophetae falsa : quibus ille creditis exiit in expeditionem, et impietatis pœnas dedit.

ζ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ⁹¹ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει ὁ Κύριος ὁ Θεὸς· Ἐπιστρέψατε⁹², καὶ ἀποστρέψατε ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν⁹³ καὶ ἀπὸ κιστῶν τῶν ἀσεβειῶν ὑμῶν, καὶ ἐπιστρέψατε τὰ πρόσωπα ὑμῶν. Παραλίθει προσέρπει πρόξενον σωτηρίας, καὶ τὸ ἀπὸ ταύτης ἠσπόμενον ἀποδείκνυσαι κέρδος.

Vers. 6. Propterea dic ad domum Israelis : Hæc dicit Adonai Dominus : Convertimini, et recedite ab institutis vestris et ab omnibus impietatibus vestris, et convertite facies vestras. Salutis conciliatricum tradit admonitionem, et quid inde lucri futurum sit, ostendit.

ζ'. Διότι ἄνθρωπος, ἄνθρωπος ἐκ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ ἐκ τῶν κροστηλῶν τῶν κροστηλυτευούτων⁹⁴ ἐν τῷ οἴκῳ⁹⁵ Ἰσραὴλ, δε ἀπαλλοτριωθῆ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ θῆ τὰ ἐνθυμήματα αὐτοῦ⁹⁶ ἐπὶ τὴν διδραχμὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν κόλασιν τῆς ἀδικίας αὐτοῦ τάξῃ πρὸ προσώπου ἐαυτοῦ, καὶ ἔλθῃ πρὸς τὸν προφήτην τοῦ ἐπερωτῆσαι αὐτὸν ἐν ἐμοί, ἐγὼ Κύριος ἀποκριθήσομαι αὐτῷ ἐν οἷς ἐπέχεται⁹⁷ ἐν αὐτοῖς. Ταῦτα πάλιν σαφέστερα εἶπεν, ὅτι Πᾶς ὁ ἄλλοτριον ἐαυτὸν καθιστὰς τῆς ἐμῆς κηδεμονίας, καὶ ἠγμῶν τῷ κακῷ χρώμενος λογισμῷ, καὶ εἰδὼς μὲν τὴν ἠπειλημένην τοῖς κακοῖς κώλασιν, καταφρονῶν δὲ ταύτης ἀφίκεται πρὸς τινὰ τῶν ψευδοπροφητῶν, ὡς δῆθεν παρ' ἐμοῦ μαθεῖν τὸ πρακτέον βουλόμενος, ἐγὼ, φησὶ, ποιήσομαι τὴν ἀπίκρυσιν, καὶ συγχωρήσω τῷ καλουμένῳ προφήτῃ ἀποδοῦναι τοῖς λογισμοῖς ἰ ἀποκρίνασθαι. Ἔτα τὴν ἐξέλιαν ἀπαιτεῖ τιμωρίαν·

Vers. 7. Quia homo, homo de domo Israelis, et de proselytis qui peregrinantur in domo Israelis, qui ab alienatus fuerit a me, et posuerit cogitationes suas in mente sua, et pœnam iniquitatis suæ posuerit ante faciem suam, et venerit ad prophetam, ut interroget eum in me, ego Dominus respondebo ei in eis quibus detinetur. Hæc apertius iteravit. Omnis, inquit, quicumque se a mea cura abalienarit, et duce mala cogitatione usus fuerit, sciensque pœnam, quam ego malis comminatus sum, ea contempta accesserit ad aliquem pseudopropheta, a me videlicet cupiens quid facto opus sit intelligere, ego, inquit, respondebo, et permittam ut propheta vocatus ea respondeat, quæ illius cogitationibus consentanea sint. Deinde dignum supplicium minatur :

η'. Καὶ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, καὶ θήσομαι αὐτὸν εἰς ἐρημον, καὶ εἰς ἀφανισμόν⁹⁸, καὶ ἐξαρῶ αὐτὸν ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ μου, καὶ ἐπιγνώσθεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος. Καὶ δεῖκνυς ὡς οὐ περὶ τῶν θεῶν ταῦτα λέγει προφητῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν τὸ μὲν ὄνομα ἔχόντων, τοῦ δὲ πράγματος ὄντων ἐρήμων, ἐκτίγατε·

Vers. 8. Et firmabo faciem meam super hominem illum, et ponam eum in solitudinem, et in interitum, et auferam eum de medio populi mei, et cognoscetis me esse Dominum. Et ostendens non de divinis prophetis hæc a se dici, sed de iis quibus est solum prophetæ nomen, et qui ab ipsa re omnino destituti sunt, subjecit :

^h Il Paral. xviii, 10.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ B προηγόρευεν. ⁹¹ τὰς. Des. in B. ⁹² A εἶπον, pro εἰπόν, ut videtur. ⁹³ A ἐπιστρέψατε καὶ ἀποστρέψατε. ⁹⁴ ἀπὸ τῶν ἐπ. ὑμῶν. Hebr. ab idolis vestris. ⁹⁵ προσηλ. A . . . καιμένων, pro προσκειμένων, ut videtur. Ita enim est in Alex. et Compl. ⁹⁶ οἴκῳ. Des. apud LXX et in Hebr. ⁹⁷ τὰ ἐνθυμήμ. ζύτ. Hebr. idola sua. Conf. vers. 4. ⁹⁸ A ἔχεται. ⁹⁹ θήσομαι—ἀφανισμ. Hebr. desolabo eum, ut sit signum, utque in proverbium abeat. Pro ἐρημον in Ald. est σημεῖον.

VERS. 9, 10. *Et propheta si erraverit, et locutus fuerit sermonem, ego Dominus errare feci prophetum illum, et extendam manum meam super ipsum, et delebo ipsum de medio populi mei Israelis. Et capient iniquitatem 767 ipsorum.* At non est iudicis proprium et decipere prophetam, et in errorem inductam punire. Non igitur secundum efficaciam ait se prophetam in errorem inducturum esse, sed secundum permissionem, hoc est, cum possim ipsius statim mendaciam redarguere, sustineo, ut divina lenitate usus permitto, ut dolo utatur, quem voluntate, non autem necessitate exercet. Idecirco etiam per supplicium comminatur, et male interroganti; et male respondenti.

Secundum iniquitatem enim, inquit, interrogantis, sic etiam iniquitas prophetae erit. (Vers. 11.) Ne erret amplius domus Israelis a me, et ne polluantur amplius in omnibus delictis suis: et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum, dicit Adonai Dominus. Non sine causa, inquit, hoc illis infligam supplicium, sed ut illorum interitu populo meo benefaciam, et eum ab illorum impietate vindicem. Volo enim ipsum habere pro populo, et esse illorum Deus, omni eos cura prosequens.

VERS. 12-14. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, terra si peccaverit contra me, ut delinquat delicto, etiam extendam manum meam super eam, et conteram ipsius firmamentum panis, et emittam in eam famem, et auferam de ea hominem et iumentum, et si fuerint tres viri hi in m dio ejus, Noachus, et Jobus, et Daniel, ipsi in iustitia sua salvabuntur, dicit Adonai Dominus.* Si nationem quae peccarit, inquit, punire voluero, et fame necare, et ii qui poenitentur noluerint ad poenitentiam adduci, nullam 768 veniam consequentur, ne si Noachus quidem, et Jobus, et Daniel in ipsis inventi fuerint. Verum hi certe iustitiae suae colligent fructus, et salutem adipiscentur; sed illos ad illato supplicio minime liberabunt. Horum autem virorum mentionem fecit, siquidem his quae dicta sunt, consentiebant ea quae illorum tempore acciderunt. Nam et Noachus in impiorum generatione inventus haudquaquam potuit eos a diluvii exitio liberare, qui noluerunt ad poenitentiam adduci. Et Daniel similiter, eam captivitatis tempore vigeret, alios propter ingentem ipsorum impietatem ab illatis malis haud vindicavit: ipse tamen bello captus hostibus superior evasit, et eos, a quibus in servitute abductus erat, sibi subjectos habuit. Neque filius Jobi parentis iustitia profuit: sed ipse solus adversarii superavit insidias. [15-20.] Rursus autem aliis pluribus haec

θ, ι. Καὶ ὁ ὁ προφήτης ἐὰν πλανηθῆ, καὶ λαλήσῃ λόγον, ἐγὼ Κύριος πεπλάνηκα αὐτὸν τὸν προφήτην ἐκείνον, καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀφανίσω αὐτόν ἐκ μέσου τοῦ λαοῦ μου Ἰσραὴλ. Καὶ λήψονται τὴν ἀδικίαν αὐτῶν. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ὄνιον τοῦ δικαίου κριτοῦ, καὶ πλανῆν τὴν προφήτην, καὶ πλανηθέντα κολάζειν. Οὐ τοίνυν κατ' ἐνέργειαν λέγει τὸν προφήτην πλανῆν, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν· τούτεστι, Δυνάμενος αὐτοῦ παρὰ τῆς ἐλέγχειν ὃ φεῦδος, ἀνέχομαι, καὶ μακροθυμῶ, καὶ συγχωρῶ ὃ κεχρησθαι τῇ ἐξαπάτῃ· γνώμη γὰρ, καὶ οὐκ ἀνάγκη ταύτην ἐπιτηδεύει. Διὸ καὶ τὴν ἰσὴν τιμωρίαν ἀπέλει, καὶ τῷ κακῶς ἐρωτῶντι, καὶ τῷ κακῶς ἀποκρινομένῳ.

Κατὰ τὸ ἀδικημα γὰρ, φησί, τοῦ ἐπερωτῶντος, ὡσαύτως καὶ τὸ ἀδίκημα τοῦ προφήτου ἔσται, (ια.) ὁπως μὴ πλανῶνται ἔτι οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἴνα μὴ μαλινῶνται ἔτι ἐν πάσι τοῖς παραπτώμασιν αὐτῶν· καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Οὐ μάτην, φησί, ταύτην ἐκείνους ἐπάξω τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐκείνων ὀλέθρου τὴν λαόν μου εὐεργετῶν, καὶ τῆς ἐκείνων ἀσεβείας ἐλευθερῶν. Βούλομαι γὰρ αὐτὸν ἔχειν λαόν, καὶ εἶναι αὐτῶν θέλω Θεός, πᾶσαν αὐτῶν κηδεμονίαν ποιῶμενος.

ιβ-ιδ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑπερ ἀνθρώπου, γῆ ἐστὶν ἀμάρτη μοι, τοῦ παραπεσεῖν παραπτώματι, καὶ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτήν, καὶ συντριψῶ αὐτῆς στήριγμα ἄρτου, καὶ ἐξαποστελώ ἐπ' αὐτήν λιμὸν, καὶ ξηρῶν ἐξ αὐτῆς ἀνθρώπων καὶ κτήνος· καὶ ἐν ὧσιν οἱ τρεῖς ἄνδρες οἵτις ἐν μέσῳ αὐτῆς, Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ, αὐτοὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτῶν σωθήσονται, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἐν, φησί, ἀμαρτήσαν ἔθνος κολάσαι βουληθῶ, καὶ λιμὴν παραδοῦναι, μετανοεῖ δὲ χρήσασθαι μὴ βουληθῶσιν οἱ κολαζόμενοι, οὐδεμίᾳ τεύξονται συγγνώμης, οὐδὲ εἰ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ εὐρεθεῖεν ἐν αὐτοῖς. Ἄλλ' οὗτοι μὲν τῆς οικείας δικαιοσύνης τρυγήσουσι τοὺς καρποὺς, καὶ τῆς σωτηρίας ἀπολαύσουσι, ἐκείνους δὲ τῆς ἐπαγομένης οὐκ ἀπαλλάξουσι τιμωρίας. Τούτων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐμνημόνευσεν, ὡς τοῖς εἰρημένοις τῶν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτῶν γεγονότων ἴσαν συμβαινόντων. Ὁ τε γὰρ Νῶε ἐν ἀσέδων εὐρεθεὶς γενεῆ, οὐκ ἴσχυσε τῆς τοῦ κατακλισμοῦ πανωλεθρίας ἀπαλλάξαι τοὺς μετανοεῖς χρήσασθαι μὴ θελήσαντας. Καὶ ὁ Δανιὴλ ὡσαύτως, κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας γενόμενος καιρὸν, τοὺς μὲν ἄλλους διὰ τὴν πολλὴν ἀσέβειαν οὐκ ἠλευθέρωσε τῶν ἐπενεργέντων κακῶν· αὐτὸς δὲ, καὶ δορυβάλευτος γενόμενος, τῶν πολεμίων ἐκράτησε, καὶ τοὺς ἀνδραποδίσαντας ἔλαβεν ὑπηκόους. Οὐδὲ οἱ τοῦ Ἰὼβ δὲ παῖδες τῆς τοῦ πατρὸς δικαιοσύνης ἀπάναντο, μόνος δὲ κρείτ-

VARIAE LECTIONES.

Ἕ Καὶ ὁ, x. τ. λ. Eodem modo in Compl. leg. vers. 9. ἰ λήφ. Hebr. ferent. ἰ B διαλέγχειν. ἰ καὶ συγχωρ. Ita B, sed editio prior habebat καὶ συγχ. x. μακροθ. ἰ πλαν. Rec. lectio πλανῆται. ἰ Rec. lectio est κτήνη

των τῆς τοῦ πολεμήσαντος ἐπιβουλῆς ἀπεφάνθη. Ἀ δὲ πλεόντων δὲ πάλιν ἐτέρων ταυτὰ φησι· Κὶν γὰρ θάνατον ἐπαγάγω τῇ γῆ ἐκείνῃ, κὶν θηρίων ἐπαναστασιν⁹, κὶν πολεμίων ἐφοδόν, εὐρεθήσονται δὲ οἱ τρεῖς ἀνδρες μέσοι¹⁰ αὐτῶν, οὐδὲ τοὺς ἅσπυον υἱοὺς ἢ θυγατέρας διασωσάσαι δυνήσονται, ἀλλὰ μόνοι, τεύξονται τῆς σωτηρίας. Δῆλον¹¹ δὲ ὅτι οἱ μετανοίας ὑπέρχοντες ἔρημοι, οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῶν δικαίων καρποῦνται· ὅτι γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ μετανοίᾳ ἡ σωτηρία, μάρτυς ἡ θεία Γραφή, πανταχοῦ τοῦτο διδάσκουσα. Νισυέται γὰρ, ὅτε τὸν Νῶε, ὅτε τὸν Ἰώβ, ὅτε τὸν Δαυὶδ ἔχοντες, ἀλλὰ τὸν Ἰωάνν, οὐχ ὑπερυχόμενον, ἀλλ' ἀληθεύσαι βουλόμενον, δὲ μετανοίας εὗραντο τὴν σωτηρίαν. Διδάσκει τοίνυν ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς οὐδεμίαν ἐξουσίαν συγγνώμῃν οἱ παρανομία συζώντες, μεταμελεῖσθ¹² χρῆσθαι μὴ βουλόμενοι, καὶ¹³ δικαίους συνοικεῖν σεμνυνόμενοι. Πρὸς δὲ τοῦτοις, βούλεται δεῖξαι ὁ πῶν ὅλων Θεὸς ὅτι ἔπερ ἐπ' ἄλλου ἔθνους οὐ πεποίηκε, τοῦτο ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ πεποίηκε.

καί, κγ'. Τότε λέγει γὰρ, φησὶν, Ἄδωναι Κύριος· Ἐάν δὲ καὶ τὰς ἐσσοσας ἐκδικήσεις¹⁴ μου εἰς αἰτηρὰς (πληρὰς δὲ τῆς χαλεπῆς λέγει), ρομφαίαν, καὶ λιμὸν, καὶ θηρία αἰτηρὰ, καὶ θάνατον ἐξαιπορεύσῃ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, τοῦ ἐξολοθῆναι ἐξ αὐτῆς ἀνθρώπων καὶ κτήνος. Καὶ ἰδοὺ ὀλοισυμμένοι ἐν αὐτῇ οἱ ἀνασωζόμενοι¹⁵ ἐξ αὐτῆς, οἵτινες ἐξάξουσιν ἐξ αὐτῆς υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἰδοὺ αὐτοὶ ἐξαιπορεύονται πρὸς ὁμᾶς, καὶ ὄψοσθε τὰς οδοὺς αὐτῶν¹⁶. Θάνατον μὲν καλεῖ τὴν αἰνίτην τελευτήν, ρομφαίαν δὲ τὴν ἐφαγὴν, λιμὸν δὲ δῆλον ὅτι τὴν ἐνδειαν, θηρία αἰτηρὰ τοὺς ὠμῶς ἐξανδραποδίζοντας, ποτηρὰ ἐκδικήσεις τῆς χαλεπῆς καὶ πικρᾶς. Ταύτας, φησὶ, τὰς τιμωρίας ἐπαγαγῶν τῷ Ἰσραὴλ, καταλιμπάνω ἀνασωζομένους ἐξ αὐτῶν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἵνα μάθωσιν ὅτι πάντες τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐνδειαν, καὶ τὰ ποτηρὰ ἐπατηδέματα, καὶ γινώσι τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον. Καὶ ὁμᾶς δὲ, οἱ ἐκείνων ὁμόφυλοι, οὐ κατηγορήσετε τῆς τιμωρίας ὠμότητα, τὴν τοῦτων θεασάμενοι πληρῶν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἐπήγαγεν·

Καὶ μεταμελήθησθε ἐπὶ τὰ κακὰ, ἃ ἐπήγαγον ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἐπὶ καὶ ἐπὶ τοῖς κακοῖς, οἷς¹⁷ ἐπήγαγον ἐπ' αὐτήν. (κγ'). Καὶ παρακαλέσουσιν ἑμᾶς, θεῶτι ὄψοσθε τὰς οδοὺς αὐτῶν¹⁸, καὶ τὰ ἐνθυμήματα αὐτῶν, καὶ ἐπιγνώσθητε ὅτι¹⁹ οὐ μάτηρ πεποίηκα πάντα, ὅσα ἐποίησα ἐν αὐτῇ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Τοῦτου γὰρ²⁰ χάριν, φησὶν, οὐ πάντα παραδώσω πανωλεθρία, ἀλλὰ καταλείψω ἐξ αὐτῶν σωζομένους²¹, ἵνα μάθωσι δι' ἐκείνων ἕκαστοι τῆς ἐπινευχθείσης²² αὐτοῖς τιμωρίας τὸ δίκαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

α-δ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, τί ἄρ γένοιτο τὸ ἐξέλον τῆς ἀμπέλου ἐκ πάντων τῶν ξύλων τῶν

asserit : Et si necem inferam terræ illi, et si feras contra eam exsuscitem, et si advenientium hostium impetum, inventique fuerint tres viri isti in medio ipsorum, ne filios quidem suos aut filias servare poterunt, sed soli salutem consequentur. Perspicuum est autem eos qui a penitentia vacui sint, nullam a justis utilitatem percepturos : siquidem penitentiam sequi salutem testis est divina Scriptura, hoc ubique docens. Nimivltæ enim, neque Noachum, neque Jobum, neque Daniele habentes, sed Joram, qui non pro eis supplicabat, sed vera dicere cupiebat, ipsa penitentia salutem invenere. Docet igitur 769 oratio prophetica, sceleribus obstrictos nullam veniam habituros esse, quicunque resipiscere nolint, etiamsi inter justos se degere glorientur. Ad hæc ostendere vult auctor omnium rerum Dens, quod erga aliam nationem non fecit, hoc erga Israel se fecisse. Inquit enim :

VERS. 21, 22. Hæc dicit Adonai Dominus : Si autem et quatuor ultiones¹ meas malas (malas autem molestas ait), gladium, et famem, et bestias malas, et mortem emisero super Hierosolymam, ad exterminandum ex ea hominem et jumentum. Et ecce relicti in ipsa salvati ex ea, qui educent ex ea filios et filias : ecce ipsi egredientur ad vos, et videbitis vias eorum. Mortem quidem vocat repentinum interitum, gladium vero occisionem ; famem egestatem, ut satis apertum est ; bestias malas eos qui crudeliter in servitutem redigunt, malas ultiones acerbæ et amaræ. His pœnis, inquit, Israeli illatis, relinquo qui ex ipsis salventur, filios et filias, ut discant omnes ingentem illorum impietatem, et improba instituta, cognoscantque justa supplicia. Et vos item illorum tribules, conspecta istorum improbitate, haud accusabitis pœnarum crudelitatem. Idque declarans, adjecit :

ὁμόφυλοι, οὐ κατηγορήσετε τῆς τιμωρίας ὠμότητα, ἐπήγαγεν·

Et pœnietur vos malorum, quæ duxi super Hierosolymam, in omnibus malis, quæ duxi super eam. (VERS. 23.) Et consolabuntur vos, 770 quia videbitis vias eorum, et cogitationes eorum, et cognoscetis me non frustra fecisse omnia quæcunque feci in ipsa, dicit Adonai Dominus. Hæc enim de causa, inquit, non omnes funditus perdam ; sed relinquam ex ipsis qui salventur, per quos omnes justum fuisse illatum ipsis supplicium cognoscant.

CAPUT XV.

VERS. 1-4. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Et tu, fili hominis, quid fiet lignum vitis, ex omnibus lignis sarmentorum quæ sunt in lignis

VARIE LECTIONES.

⁹ ἐπ. Ita B pro ἐπαναστήσω, ut habebat ed. Sirm. ¹⁰ μέσοι. B præm. οὔτοι. ¹¹ δῆλον, κ. τ. λ. ¹² μεταμελ. B præm. καί. ¹³ καί. Des. in B. ¹⁴ ἐκδ. Hebr. iudicia. ¹⁵ Rec. lectio est ἀνασωσόμενοι. ¹⁶ αὐτῶν. Apud LXX, sequi. καὶ τὰ ἐνθυμήματα αὐτῶν, quæ tamen in Ald. des. ¹⁷ ἐπὶ — οἷς. Rec. lectio πάντα τὰ κακὰ, ἅ. ¹⁸ Des. in edit. pr. ¹⁹ B θεῶτι, iuxta rec. lect. ²⁰ γάρ. Des. in B. ²¹ B σωζόμενον. ²² B ἀπενευχθείσης.

*silvæ? An capient ex ea lignum, ut faciant ex eo opus? an capient ex ea pazillum ut suspendant super eum omne vas? Præter id quod igni traditum est in consumptionem, annuam purgationem ejus consumit ignis, et deficit penitus. Cum semper Israellem vineam per prophetas nuncuparit; per Davidem enim, « Vineam, inquit, de Ægypto transtulisti; » Isaias autem: « Vineam fuit dilectio meo, ait; » et Jeremias: « Quomodo conversa es mihi in amaritudinem, vitis vera? » Per translationem a sarmentis vitis desumptam, ostendit inutilitatem Israelis. Quemadmodum enim, inquit, præter omnia ligna ad opus inanime idoneum est lignum vitis; neque enim pazillum **771** vel tenuissimum ex ea poterit aliquis conficere, sed tantum ignis sit alimentum, et annua ipsius expurgatio in ignem projicitur: ita populus iste ad aliud nihil idoneus, quam ad interitum ac supplicium.*

Annuam, inquit, ipsius expurgationem consumit ignis, et deficit in perpetuum. Nunquid utile erit ad opus? (VERS. 5.) Neque etiam dum adhuc est integrum erit ad opus. Num, quando etiam illud ignis penitus consumpserit, adhuc utile erit ad opus? Si enim, antequam in ignem conjiciatur, ad nullum opus est idoneum, nullo pacto utile esse poterit, ubi fuerit ab igne consumptum. Sic instituta comparatione cam interpretatur.

VERS. 6, 7. Idcirco dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Quemadmodum lignum vitis inter ligna silvæ, quod dedi igni in consumptionem: ita dedi habitantes Hierosolymæ. Et dabo faciem meam super eos. Hoc per translationem dixit ab iis desumptam qui vultum iracundum terribilemque præ se ferunt. « De igne egredientur, inquit, et ignis comedet eos. » Quippe liberati a fame, occisione peribunt, et captivi abducentur.

*Et cognoscent me esse Dominum, cum firmavero faciem meam super eos. (VERS. 8.) Et dabo terram in desolationem, pro eo quod deliquerunt delicto, dicit Adonai Dominus. Ipsos quidem in servitum redigi permittam, et occisione consumi: terram vero ab ipsis cultam, desertam reddam et a cultoribus vacuam. Atque hæc **772** patientur, pœnas eorum quæ in me deliquerunt persolventes. Cum igitur quæcumque ante scripta sunt ad nostram utilitatem scripta sint, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus, ne flamus ligam, et*

κλημάτων, τῶν ὄντων ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ²⁰; Εἰ²¹ λήγονται ἐξ αὐτῆς²² ξύλον, τοῦ ποιῆσαι εἰς ἐργασίαν²³; εἰ λήγονται ἐξ αὐτῆς πάσσαλον, τοῦ κρεμάσαι ἐπ' αὐτὸν πᾶν σκεῦος; Πᾶρεξ δ²⁴ πυρὶ δέδοται εἰς ἀνάλωσιν, τὴν κατ' ἐνιαυτὸν αὐτῆς κάθαρσιν²⁵ ἀναλίσκει τὸ πῦρ, καὶ ἐκλείπει εἰς τέλος²⁶. Ἐπειδὴ ἀμπελον ἀεὶ διὰ τῶν προφητῶν τὸν Ἰσραὴλ ὠνόμασε· διὰ μὲν γὰρ τοῦ Δαβὶδ, φησὶν, « Ἀμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας; » ὁ δὲ Ἡσαΐας· « Ἀμπελῶν ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ; » ὁ δὲ Ἱερεμίας· « Πῶς ἐστράφησθε μοι εἰς πικρίαν, ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή²⁷; » τροπικῶς ἀπὸ τῶν κλημάτων τῆς ἀμπέλου δείκνυσι τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἄχρηστον. Καθάπερ γὰρ, φησὶν, ὡς πᾶντα τὰ ξύλα εἰς ἐργασίαν ἀνεπιτήθειον τῆς ἀμπέλου τὸ ξύλον· οὕτε γὰρ πάσσαλόν τις ἐὼν εὐτελέστατον ἐξ ἐκείνης κατασκευάσαι δύναται, ἀλλὰ μόνον τοῦ πυρὸς ὑπάρχει τροφή, καὶ ἡ κατ' ἐνιαυτὸν δὲ αὐτῆς κάθαρσις τῷ πυρὶ παραδίδεται· οὕτως οὗτος ὁ λαὸς εἰς ἕτερον οὐδὲν ἐπιτήθειος, ἢ εἰς βλεθρον καὶ τιμωρίαν.

Τὴν κατ' ἐνιαυτὸν αὐτῆς κάθαρσιν, φησὶν, ἀναλίσκει τὸ πῦρ, καὶ ἐκλείπει εἰς τέλος. Εἰ ποιηθήσεται²⁸ εἰς ἐργασίαν; (ε'.) Οὐδὲ ἐτι αὐτοῦ ὄντος ὀλοκλήρου οὐκ ἔσται εἰς ἐργασίαν²⁹. Μὴ ἐτι ἐὰν καὶ πῦρ αὐτὸ ἀναλώσῃ εἰς τέλος, εἰ ἐτι ἔσται³⁰ εἰς ἐργασίαν; Εἰ γὰρ, πρὶν ἢ τῷ πυρὶ παραδοθῆναι, εἰς οὐδεμίαν ἔστιν ἐπιτήθειον ἐργασίαν, σχολῆ γε ἂν χρήσιμον ἔσται μετὰ τὸ πυρὸς γενέσθαι δαπάνην· οὕτω τὴν παραβολὴν εἰρηκῶς, ἐπάγει τὴν ἐρμηνείαν.

ς', ζ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ, Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὅτι τρόπον τὸ ξύλον τῆς ἀμπέλου ἐν τοῖς ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, δὲ δέδωκα αὐτὸ τῷ πυρὶ εἰς ἀνάλωσιν, οὕτω δέδωκα τοὺς κατοικοῦντας Ἰερουσαλήμ. Καὶ δώσω τὸ πρόσωπόν μου ἐπ' αὐτούς. Τοῦτο δὲ ἐκ μεταφορᾶς εἴρηκε τῶν ἐργίλων ὑποδεικνύοντα καὶ βλοσυρὸν τὸ πρόσωπον. « Ἐκ τοῦ πυρὸς ἐξελεύσονται, φησὶ, καὶ πῦρ καταφάγεται αὐτούς. » Ἀπαλλαγέντες γὰρ τοῦ λιμοῦ, παραδοθήσονται τῇ σφαγῇ καὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Καὶ γνώσονται³¹ ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ στήρῳ³² τὸ πρόσωπόν μου ἐπ' αὐτούς. (η'.) Καὶ δώσω τὴν γῆν εἰς ἀφανισμόν, ἀνθ' ὧν παρέπεσον παραπτώματι, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἀτούς μὲν γὰρ αἰχμαλωσίᾳ καὶ σφαγῇ παραδώσω, τὴν δὲ ὑπ' αὐτῶν γεωργουμένην γῆν ἔρημον καταστήσω τῶν γεωργούντων οὐκ ὄντων. Ταῦτα δὲ παίσονται, δίκας ὧν ἐπλημμέλησαν τίνοντες. Ἐπειδὴ τοίνυν δια προεγράφη, εἰς ἡμέτεραν ὠφέλειαν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν, μὴ γενώμεθα ξύλα, καὶ χόρτος,

¹ Psal. LXXIX, 9. ² Isa. v, 1. ³ Jerem. II, 21. ⁴ Rom. xv, 4.

VARLÆ LECTIONES.

²⁰ τῶν — δρυμ. *Hebr.* (quid fiet) palme, qui est inter ligna silvæ? ²¹ εἰ — ἐργασίαν. *Des.* in B. ²² Editio prior hab. αὐτοῦ. ²³ πάρεξ. *Hebr.* Ecce. ²⁴ δ. *Des.* in B. ²⁵ τὴν — κάθαρσιν. *Hebr.* duas extremitates ejus. ²⁶ καὶ — τέλος. *Hebr.* et medium ejus exustum est. ²⁷ ἀληθ. *Alii*, ἄλλοτρι. *Vid.* supra, pag. 416. ²⁸ εἰ ποιηθ. B μὴ χρήσιμον ἔσται, juxta rec. lect. ²⁹ οὐδὲ — οὐκ ἔσται εἰς ἐργασίαν. *Hæc* in B ponuntur post illa μὴ — ἐργασίαν. *Editio* prior habebat οὐδέν. ³⁰ ἐτι ἔσται. B ποιηθήσεται. ³¹ γνώσ. *Hebr.* cognoscetis. ³² στήρ. *Apud* LXX, sequi. με.

καὶ καλὰ μὲν, ἅπερ ἐστὶ τροφή τοῦ πυρός, ἀλλὰ χρυσοὶ καὶ λίθοι τίμιοι, ὕλη τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος, ἵνα Χριστῷ συμβασιλεύσωμεν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δέξῃ κρείται, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1 I Cor. III, 12.

A fenum, et stipula, quæ sunt ignis alimenta: sed aurum et lapides pretiosi, regii diadematis materia, ut cum Christo regnemus, cum quo Patrem gloria decet, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

TOMOS E'.

LIBER QUINTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑὲ ἀνθρώπου²⁵, διαμάρτυραι τῇ Ἱερουσαλήμ τὰς ἀμαρτίας αὐτῆς. Ἀγαθὸς τῶν ἀμαρτημάτων ὁ ἐλεγχος, καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ γινόμενος. Τοῖς γὰρ ἀναληγῆρα νοσοῦσιν ἐντίθησιν ἀσθησιν, καὶ εἰς μνήμην φέρει τῶν οικειῶν πλημμελημάτων. Ἀνιαρὸν μὲν γὰρ, καὶ λίαν χαλεπὸν, τὸ νοσεῖν· χαλεπώτερον δὲ πολλῶν τὸ καὶ αὐτὴν ἀγνωστὴν τὴν νόσον· οὐ χάριν, πολλὰκις καὶ ἰατρῶν παῖδες τοὺς οὕτω διακειμένους, οἱ²⁶ ἀσθησιν τῶν παθημάτων οὐκ ἐθέλουσι²⁷ δέξασθαι, τὸ βαρὺ τῆς νόσου διδάσκουσιν, ἵνα αἰσθόμενοι παύσωνται μὲν ἀτάξια τρέφοντες τῆς νόσου τὰς ὕλας, τοῖς δὲ τῆς ἱατρικῆς τέχνης ἀκολουθήσωσι νόμοις. Τοῦτο καὶ ὁ τῶν ὀλων Θεὸς ἐπὶ τῶν παρανομούντων καὶ ἀναίσθητως διακειμένων διατελεῖ ποιῶν· τῷ μὲν γὰρ ἀμαρτωλῶν διὰ τοῦ Δαυὶδ λέγει· Ἐλέγξω σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου· τῇ δὲ Ἱερουσαλήμ διὰ Ἱερεμίου· Ἐγώ εἰμι, οὗτος εἰς Κύριον τὸν Θεόν σου ἠσέθησας· καὶ πάλιν· Ἐγὼ εἰς τὸν Θεόν σου ἐν τῷ πολυανδρίῳ, καὶ γῶθε τί ἐποίησας· καὶ μυρία δὲ ἄλλα τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν. Τοῦτο τοίνυν κἀναυῖα τῷ προφήτῃ Ἰεζεκιήλ ποιῆσαι παρακελεύεται· Διαμάρτυραι γὰρ φησὶ, τῇ Ἱερουσαλήμ τὰς ἀνομίας αὐτῆς· Δεῖξον, φησὶ, τὰ τραύματα, ὑπόδειξον αὐτῆς τὰ ἔλκη, ἵνα μὴ ἀποτομίαν νομίῃ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ μεθεῖσα ἱατρικὴν τὴν τομὴν, χάριν ὁμολογήσῃ τῷ ἱατρῷ. Εἶτα κατὰ μέρος αὐτὸς διηγεῖται τὰ πλημμελήματα.

γ. Καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τῇ Ἱερουσαλήμ. Πανταχοῦ²⁸ ὁ διπλοσιασμός τὸ ἀληθὲς ἐδέχασαι τῆς δεσποτείας. Ἐγὼ εἰς τὴν γῆν σου²⁹ καὶ ἡ γῆ σου ἐκ γῆς Χαναάν· ὁ πατὴρ σου Ἀμορραῖος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. Μέγα ἐφρόνου Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῇ συγγενείᾳ τοῦ Ἀβραάμ· διὸ καὶ τῷ Κυρίῳ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγέλιος ἔλαγον· Ἐσπέρμα Ἀβραάμ

B

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, testificare Hierosolymæ peccata ipsius. Bona est peccatorum.* reprehensio, et utilitatis causa adhibetur. Stupore enim laborantibus sensum affert, et in memoriam ipsis propria revocat delicta. Triste est enim et admodum molestum morbo laborare, sed longe molestius ipsum morbum non agnoscere. Qua de causa etiam medici sæpius eos qui ægrotationis sensum nolint percipere, morbi gravitatem docent, ut percepto illius sensu desinant morbo suppeditantes materiam causas suis offensionibus enutrire, sed medicæ artis legibus obsequantur. Hoc etiam auctor omnium rerum Deus erga eos, qui peccant, et ita affecti sunt, ut sensum morbi non capiant, perpetuo facit. Peccatori enim per Davidem dicit: *Arguam te, et statuam contra faciem tuam peccata tua*¹; et ipsi Hierosolymæ per Jeremiam: *Cognosce quod in Dominum Deum tuum impie egeris*²; et rursus: *Vide vias tuas in polyandrio, et cognosce quid feceris*³. Et hujuscemodi infinita alia invenire licet. Hoc igitur hic quoque prophætæ Ezechieli faciendum præcipitur. *Testificare enim Hierosolymæ, inquit, iniquitates ejus.* Ostendito, inquit, vulnera, demonstra ulcera ipsius, ne existimet supplicium esse nimiam severitatem: sed intelligens esse ejusmodi sectionem quæ medeatur, medico agat gratias. Deinde sigillatim ipse delicta narrat.

D

VERS. 3. *Et dices: Hæc dicit Adonai Dominus Hierosolymæ. Ubique duplicatio veram docet dominationem.* Radix tua et generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chettæa. Valde gloriabantur Judæi propter cognationem Abrahami: ideo etiam Domino in sacris Evangelij dicebant: *Semen Abraham sumus, et*

¹ Psal, XLII, 21. — Jerem. III, 13. ² Jerem. II, 23.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ Ὑὲ ἀνθρ. Des. in B. ²⁶ οὐ. B καὶ. ²⁷ B ἐθέλοντας. ²⁸ Παντ. — δεσποτ. In plerisque τῶν LXX ed. præter Compl. et Grab. vox Ἀδωναι tum h. l. tum alibi abest, quam tamen A et B fere ubique agnoscunt. ²⁹ Ἐγὼ εἰς τὴν γῆν σου. Hebr. loca natalitatis tue.

nemini servivimus unquam *. » Hanc arrogantiam beatus quoque Joannes Baptista comprimit, cum dicit: « Genimina viperarum, quis ostendit vobis fore ut effugiatis venturam iram? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, et ne velitis dicere apud vos: Patrem habemus Abrahamum; vere enim dico vobis: Potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo P. » Quemadmodum igitur divinus hic vir eos, qui ferini erant et in improbitate degebant, venenatis feris comparavit: ita hoc quoque loco Dominus **774** Deus per prophetam, Chanaanæ ipsorum stirpem vocat, patrem Amorrhæum, et matrem Chetæam, et omnino generationem alienigenam. Quorum enim æmulati fuerant impietatem, eorum merito cognationem contraxerant: et propter mores simul cum isto genere sortiti sunt hæreditatem. Hoc autem satis erat ad eos admodum perterrendos, non solum propter istarum gentium quæ tunc vigeabant scelera, sed etiam propter ignobilitatem, quam majoribus acceptam referebant. Siquidem Chanaan exsecrationibus obnoxius factus fuit, et ab avo Noacho ad servitutem est damnatus. Ab hoc, inquit, es oriundus, et nulla es cum Abrahamo et Semo cognatione conjunctus. Quorum enim pietatem repudiasti, eorum etiam cognationem amisisti, et illa nobilitate prorsus spoliatus es. Ita ipsis Chanaanis ignobilitate deterritis, sigillatim et eorum scelera et proprium narrat beneficium.

VERS. 4. *Non est præcisus, inquit, umbilicus tuus.* Hoc est, adhuc Ægyptiacum hauris alimentum. Et « generationem ipsius » vocat exitum ex Ægypto. Asserant autem medici solum in utero matris voluti quamdam radicem habere umbilicum, per quem aiunt eum nutriri et augeri. Cum igitur obstetrices partem illam umbilici, quæ propendit apud infantem, incidere consueverint, figurate et per translationem ait: « Umbilicus tuus non est præcisus, » hoc est, hodie quoque ab utero materno, id est, Ægypto, impietatis attrahis alimentum. « Et aqua non es lota in salutem. » **775** Hoc etidem dictum est per translationem ab infantibus petitam, qui post partum abluntur, et absterguntur, et a sanguine ex utero contracto liberantur. Tu igitur, inquit, ab his non es liberata, sed adhuc hodie quoque materni uteri signa geris. « Neque sale salita es, et fasciis non es involuta. » Non accepisti, inquit, doctrinæ sales, neque allatas tibi per legis disciplinam fascias, quæ adhibentur in-

Α ἔσμεν, καὶ οὐδὲν δεδουλευκάμεν πώποτε. » Ταύτην τὴν ἀλαζονεῖαν καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστῆς καταλύει, λέγων· « Γεννήματα ἐχιδνῶν, εἰς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποίησατε οὖν καρποὺς ἀγίους τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· ἂμην ³⁸ γὰρ λέγω ὑμῖν· Δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. » Ὅσπερ τοίνυν ὁ θεσπέσιος οὗτος ἀνὴρ, θηριώδεις ὄντας αὐτοὺς καὶ πονηρὰ συζῶντας, τοῖς ἰοδόλοις θηρίοις ἀπέικασεν, οὕτω κἀνταῦθα ὁ Δεσπότης Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Χαναναίαν αὐτῶν τὴν βίβαν καλεῖ, τὸν δὲ πατέρα Ἀμορραῖον, καὶ τὴν μητέρα Χετταίαν, καὶ ἀπαξ-απλῶς τὴν γένεσιν ἀλλόφυλον· ὧν γὰρ ἐζήλωσαν τὴν ἀσέθειαν, τούτων εἰκότως ἐδέξαντο τὴν συγγένειαν, ἀπὸ τοῦ τρόπου τῷ γένει τούτῳ συγκληρωθέντες. Ἰκανὸν δὲ ἦν ἅπαν τοὺς πληῖσαι, οὐ μόνον διὰ τὴν τμηκαυτὰ παρανομίαν τούτων αὐτῶν τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἄνωθεν δυσγένειαν. Ἀραῖς γὰρ ὁ Χαναάν ὑπεβλήθη, καὶ δουλείαν ὑπὸ τοῦ προκατόρου Νῶε καταδικάσθη. Ταύτου, φησὶν, ὑπάρχεις ἀπόγονος, καὶ οὐδεμίαν ἔχεις πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Σὴμ συγγένειαν· ὧν γὰρ ἠρνήθης τὴν εὐσέθειαν, τούτων ἀπόλεσας καὶ αὐτὴν τὴν συγγένειαν, καὶ τῆς εὐγενείας ἐκαίνης παντελῶς ἐγυμνώθης. Οὕτω πληῖξας αὐτοὺς τῇ τοῦ Χαναάν δυσγενείᾳ, κατὰ μέρος καὶ τὴν αὐτῶν παρανομίαν, καὶ τὴν εἰκλειανδιηγεῖται εὐεργεσίαν ³⁹.

Γ **δ.** *Οὐκ ἐτμήθη, φησὶν, ὁ ὀμφαλός σου ⁴⁰.* Τούτέστιν ⁴¹, «Εὐ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἔλκεις τροφήν. Ἐ Γέννησιν δὲ αὐτῆς » καλεῖ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον. Φασὶ δὲ ἰατρῶν παῖδες τὸ ἐμβρυον ἐν τῇ μήτρᾳ οἶόν τινα μίζαν ἔχειν τὸν ὀμφαλόν, καὶ δι' ἐκείνου τρέφεσθαι τε καὶ αὐξάνεσθαι· Ἐπειδὴ τοίνυν αἱ μᾶται κόπτειν ἐκώσασιν τοῦ βρεφῶς τὸ προκύπτον τοῦ ὀμφαλοῦ, τροπιστικῶς ἐκ μεταφορᾶς φησὶν· « Ὁ ὀμφαλός σου οὐ περιετμήθη » ἀντὶ τοῦ, «Εὐ καὶ σήμερον ἔλκεις ἀπὸ τῆς μητρῶς μήτρας, τούτέστι τῆς Αἰγύπτου, τὴν τῆς ἀσεθείας τροφήν. » Καὶ ἐν ὕδατι οὐκ ἐλουσθῆς εἰς σωτηρίαν ⁴². » Καὶ τοῦτο ἴσως ⁴³, ⁴⁴ ἐκ μεταφορᾶς τῶν βρεφῶν, τῶν μετὰ τὸν τόκον λουομένων, καὶ ἀποφύπτομένων, καὶ τοῦ μητρῶς αἵματος ἀπαλλαττομένων. Σὺ οὖν, φησὶ, τούτων οὐκ ἀπηλλάγης, ἀλλ' ἐτι καὶ σήμερον φέρεις τῆς μητρῶς νηδύος τὰ σπῆμα. « Οὐδὲ ἀλλ' ἠλίσθης, καὶ σπαργάνοις ⁴⁵ οὐκ ἐσπαργανώθης. » Οὐκ ἐδέξω, φησὶ, τῆς διδασκαλίας τοῦς ἔλας, οὐ τὰ προσνεχθέντα σοὶ διὰ τοῦ νόμου σπαργάνα, ἀ τὸς βρέφει

* Joan. viii, 33. † Luc. iii, 7, 8; coll. Matth. iii, 7-9.

VARIÆ LECTIONES.

³⁸ ἂμην. Des. utroque loco cit. ³⁹ Quæ h. l. desunt, supra, pag. 7, in Præf. ad Cant. cantic. ita leg. : Καὶ ἡ γένεσίς σου ἐν ἡμέρᾳ ἐτέχθης. Postrema exstant etiam tom. I, pag. 1095. ⁴⁰ Οὐκ ἐτμ. ὁ ὀμφ. σου. Ita Compl. juxta Hebr., sed rec. ἰατρίῳ ἐστ. οὐκ ἔδησας τοὺς μαστοὺς σου. ⁴¹ σου. Supra, pag. 7, loco cit., sequitur καὶ οὐκ ἔδησαν τοὺς μαστοὺς σου, quæ des. tom. I loco cit. Huic lectioni in hæret Noster in Præf. ad Cant. cantic. pag. 10 et 11. ⁴² Τούτέστι, x. τ. λ. κινῶμενον ἰνερpretationem vide supra, pag. 41 et 42, notam tom. I, loco cit. ⁴³ εἰς σωτ. Ita Compl. et Græb., sed in Hebr. est : in aspectu meo. ⁴⁴⁻⁴⁵ ἴς. Des. in B. ⁴⁶ σπαργ. Supra, pag. 8, præm. ἐν.

προσφέρεται, ἴνα, εἴ τι ἂν τῶν μελῶν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ εὐθείως παρατραπῆ, διευθύνηται, καὶ τὸ προσήκον ἀπολαμβάνῃ σχῆμα.

ε'. Οἱ δὲ ἐφείσαστο ἐπὶ σοὶ ὁ ὀφθαλμὸς μου τοῦ κοιῆ- αὶ σοὶ ἐν ἐκ πόντων τοῦτων, τοῦ παθεῖν τι ἐπὶ σοὶ· καὶ ἀπερβίβης ἀπὸ προσώπου τοῦ πεδίου τῆ σκολοῖσθαι τῆς φύχης σου, ἐν ἡμέρᾳ ἐτέχθης. Εὐθύς γάρ, φησί, καὶ παραχρῆμα τεχθεῖσα, καὶ τῆς Αἰγύπτου ἀπαλλαγείσα, καὶ τὴν ἰσότητά τοῦ νόμου παιδευθεῖσα παρ' ἐμοῦ, παρετράπη, τὰ σκολιά καὶ διεστραμμένα ἀεὶ ἀγαπήσασα. Πεδίον γάρ ἐνταῦθα τὴν ἰσότητά προηγόρευσεν. Ἐγὼ δὲ, φησὶν, ἐν μὲν τῇ Αἰγύπτῳ, οὐδένᾳ σοὶ προσήνεγκα νόμον, οὐδὲ τῶν ἐντολῶν τοὺς ἄλλας, οὐδὲ τὴν τοῦ ὄμφαλου περιτομὴν, οὐδὲ τὴν διὰ τῶν σπαργάνων διάρθρωσιν τῶν μελῶν· μετὰ δὲ τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν, παντοδαπῆς σε ἐπιμελείας ἤξίωσα. Δὲ ἐπάγει·

ζ, ζ'. Καὶ διήλθον ἐπὶ σὲ, καὶ εἶδόν σε περιγυμνήτην ἐν τῷ αἵματι· καὶ εἶπόν σοι, Ἐν τῷ αἵματι ζωὴ, καὶ εἶπόν σοι· Σὺν τῷ αἵματι σου ζωὴ· Πληθύνου ἀθώως, καθὼς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε. Θεασάμενος γάρ σε τῷ τῆς εἰδωλοατρείας αἵματι περιγυμνήτην, καὶ τὰ αἵματα τῶν θυσιῶν ἀσπαζομένην, συνεχώρησά σε θύειν, οὐκ εἰδώλοις, ἀλλ' ἐμοί. Τοῦτο γάρ παρεβήλωσεν εἰρηκῶς· Ἐν τῷ αἵματι σου ζωὴ· πληθύνου ἀθώως· τοῦτέστι, Μὴ παρανόμως, ἀλλ' ἐν νόμῳ· μὴ δαίμοσιν, ἀλλὰ Θεῷ θύουσα· τοῦτο γάρ ποιοῦσα δίκην ἀρούρας εὐθαλοῦς βλαστήσεις, καὶ παντοδαποὺς κοσμηθῆσθαι καρποὺς. Καὶ ἐπληθύνθη καὶ ἐμεγαλύνθη, καὶ εἰσήλθες εἰς πόλεις πόλεων. Ἐκολούθησε, φησὶ, τῇ ἐμῇ εὐλογίᾳ τὸ ἔργον· ἐγὼ μὲν γάρ εἶπον· Ὡς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἀγροῦ δέδωκά σε· σὺ δὲ δεξαμένη τὴν εὐλογίαν, καὶ κληθῆς· ἐκτίσθη, καὶ μέγεθος· ἐπίσημός τε καὶ περιφανὴς ἀπεφάνθης, καὶ τὰς μεγίστας τῶν πόλεων ἔσχες ὑποχειρίους. Ὅθεν συντόμως δειξας αὐτὴν τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐπίδοσιν, πάλιν ἐξηγεῖται τὴν κατὰ μέρος αὐξήσιν. Ἐοὶ μαστοὶ σου, φησὶν, ἀνωρθώθησαν, καὶ ἡ θριξ σου ἀνέτειλε· Τροπικῶς ἄπαντα ἐκ μεταφορᾶς τῶν παιδιῶν λέγει, τὴν πάλαινα διαθέσιν διὰ τούτων ἐπιδεικνύς. Μαστοὺς δὲ καλεῖ τοῦ λογιχοῦ τὴν διάκρισιν (τὴν γάρ καρδίαν οἱ μαστοὶ συγκαλύπτουσι), τρίχας δὲ τὸν ἀπὸ τελειότητος γινόμενον κόσμον. Σὺ δὲ ἦσθα, φησὶ, γυμνή, καὶ ἀσχημονοῦσα· Οὐδέπω γάρ ἐδέξω τοῦ νόμου τὸ κάλυμμα

fantibus, ut si aliquid ex membris in ipso partu a recto positu dellexerit, restituantur, decentemque formam suscipiat.

VERS. 5. Neque pepercit super te oculus meus, ut facerem tibi unum ex omnibus istis, ut paterer alicui tui causa: et projecta es a superficie campi, pravitate animæ tuæ, die quo nata es. Statim enim et evestigio, inquit, nata, et ab Ægypto liberata, et a me legis æqualitatem edocta, perverba es, obliqua semper et depravata amplexa. Campum enim hoc loco æqualitatem nuncupavit. Ego autem, inquit, in Ægypto quidem nullam tibi legem attuli, neque mandatorum sales, neque umbilici sectionem, neque membrorum per fascias reformationem. Postea vero quam inde profecta es, omni te curatione dignam censui. Ideo subjicit:

VERS. 6, 7. Et transivi prope te, et vidi te mitam in sanguine, et dixi tibi: In sanguine tuo vives, et dixi tibi: Cum sanguine tuo vives. Multiplicare innocenter, sicut ortum agri dedi te. Conspicatus enim te idololatricæ sanguine inquinatam, et sacrificiorum sanguinem amplexantem, concessi tibi ut sacrificares, non idolis, sed mihi. Quod declaravit cum dixit: Cum sanguine tuo vives, hoc est, non præter, sed juxta legem, non dæmonibus, sed Deo sacrificans: hoc enim faciens instar terræ virentis germinabis, omnisque generis fructibus exornaberis. Et multiplicata es, et magnificata es, et ingressa es in urbes urbium. Meam, inquit, benedictionem secutum est opus. Ego enim dixi: Utortum agri dedi te, tuque, accepta benedictione, simul et multitudinem et magnitudinem adeptæ es, conspicuaque et illustris facta, maximas urbes tibi subditas habuisti. Ita breviter et ortu et incremento ipsius enarrato, rursus partim narrat incrementum. Utera tua, inquit, erecta sunt, et capillus tuus exortus est. Omnia per translationem a pueris desumptam exponit, per hæc ampliosem ostendens affectionem. Et ubera vocat rationalis animæ partis judicium (eor enim ubera cooperiunt): cupillos vero ornatum illum, qui ab ætatis maturitate proficiscitur. Tu autem eras, inquit, nuda, et ignominie plena. Nondum enim acceperas legis tegumentum.

VARIE LECTIONES

α' ἐπὶ — μου. Supra, pag. 8, erat, ὁ ὀφθαλμὸς ἐπὶ σοί. β' τοῦ — σοί. Hebr. utque misererer tui. γ' ἀπὸ. Supra, pag. 8, ἐπί. δ' παρ' ἐμ. In B ponitur ante παιδευθεῖσα. ε' B οὐδ' ἴνα. ζ' εἴθ. Supra, pag. 422, leg. εἴρον. η' αἴμ. Sequitur σου, supra, pag. 8 et 422, necnon tom. I, pag. 176. θ' Ἐν — ζωῇ. Supra, pag. 8, leg. ἐκ τοῦ αἵματός σου ζωῇ. Sed tom. I, pag. 176, ἐν τῷ αἵματι σου ζωῇ. ι' ζωῇ. B σου, ζῆσον. κ' καὶ — ζωῇ. Des. apud LXX, sed repetuntur etiam in Hebr. λ' ἀθ. Des. apud LXX et in Hebr. μ' ε. ἀνατ. Supra, pag. 8, erat ἡ ἀνατολή, juxta rec. lect. Hebr. sicut germen. ν' καὶ ἐμ. Deerat in editione priori. ξ' καὶ — πόλεων. Hebr. et pervenisti ad summum ornatum. Theod. εἰς κόσμον τῶν κόσμων. Montf. in Hexapl. ad h. l. aliam Nostro tribuit interpretationem, quæ hæc est, καὶ ἡκμασας καὶ ἡλθες εἰς ὄραν καλλωπισμοῦ. Sed eadem quæ h. l. exstat lectio, obvia fuit supra, pag. 8. ο' B αὐτῆς. π' B γέννησιν. ρ' Supra, pag. 8, ἦς. σ' ἀσχημονοῦσα. Hebr. relecta.

VERS. 8. *Et transivi prope te, et tidi te, et ecce tempus tuum erat, 777 et tempus divertentium, et expandi alas meas super te, et operui ignominiam tuam, et juravi tibi, et inii sœdus tecum, dicit Adonai Dominus. Cum enim conspexissem te de reliquo idoneam, quæ mecum per legem societatem inires, expandi quasi quasdam alas salutarium præceptorum doctrinam, et cooperui iniquitatis nuditatem. Et hoc connubium etiam dotalis libellus est secutus. « Inii enim, inquit, tecum sœdus. » Et quia opus erat ut libello adhiberetur jusjurandum, ne hoc quidem facere recusavi: sed quamvis fide dignus essem vel verbo tantum promittens, tamen jusjurandum quoque verbo adhibui. Hoc autem intelligere facile est volenti legis Scripturas percurrere. Inveniet enim in beati Mosis cantico ipsum omnium rerum auctorem Deum ita dicentem: « Levabo versus cœlum manum meam, et jurabo dextera mea, et dicam: Vivo ego in sæculum ». — « Et facta es mihi, » inquit. Hoc est, conjuncta es mihi, et nuptiæ peractæ sunt.*

VERS. 9, 10. *Et lavi te aqua, et abluui sanguinem tuum, et unxi te oleo. Et indui te varia, et calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et circumdedi te subtilibus ex crinibus contextis. Sigillatim sua enarravit beneficia. Primum enim aqua, inquit, doctrinæ lavi te, et lustrationes, et aspergilla adhibui. Deinde « unxi te oleo. » Sacerdotii formas hic recenset. Sacerdotes 778 enim oleo sancto ungebantur, ipsique byssina induebantur, et hyacinthina veste. Innuit etiam divitias, quæ illius providentia accesserunt ipsi populo, tam respectu spiritus quam corporis. « Et circumdedi te trichapto. » Hoc erat rete e capillis confectum, quod mulierum capitibus circumponebatur. Per translationem igitur, decorem ipsis sua multifaria cura impositum declaravit. Innuit autem, ut ego arbitror, tabernaculum ex pellibus cilicinis confectum; in quo et sacrificia pro peccato et pro perfectione offerrebantur, et revelationes divinæ ex propitiatorio fiebant, Deo cum principe sacerdotum colloquente. καὶ αἱ περὶ τελειώσεως, ἀποκαλύψεις τε θείαι ἐγένοντο ἐκ τοῦ ἱασητηρίου, τῷ ἀρχιερεὶ τοῦ Θεοῦ διαλεγομένου.*

VERS. 11, 12. *Et ornavi te ornamento, et dedi armillas circa manus tuas, et monile circa collum tuum. Et dedi in aurem circa nasum tuum, et rotulas circa aures tuas, et coronam gloriationis super caput tuum. Et unumquodque horum tropice decet intelligere. « Armillas manibus impositas, » eam virtutem, quæ ad agendum nos excitat; « monile collo*

ἦ. Καὶ διήλθον διὰ σοῦ, καὶ εἶδόν σε· καὶ ἰδοὺ ὁ καιρὸς σου, καὶ καιρὸς καταλύσων⁶⁶. καὶ διεπέτασα τὰς πτέρυγάς μου ἐπὶ σέ⁶⁷, καὶ ἐκάλυψα τὴν ἀσχημοσύνην σου, καὶ ὤμοσά σοι, καὶ εἰσηλθὼν ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Θεασάμενος γὰρ σε ἐπιτηδεῖαν λοιπὸν εἰς τὸ δέξασθαι τὴν διὰ τοῦ νόμου πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν, ἐξέτινα μὲν οἶόν τινας πτέρυγας τῶν σωτηρίων ἐντολῶν τὴν διδασκαλίαν, καὶ συνεκάλυψα τὴν τῆς ἀνομίας γυμνότητα· τῷ δὲ συνοικεσίῳ καὶ προικίῳ παρηκολούθησε γραμματεῖον. « Εἰσηλθὼν γὰρ, φησὶν, ἐν διαθήκῃ μετὰ σοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ ἔδει καὶ ὄρκον ἐπιθεῖναι τῷ γραμματείῳ, οὐδὲ τοῦτο ποιῆσαι παρητησάμην· ἀλλ' ἀξίως ὡν καὶ λόγῳ μόνον ὑπισχνούμενος, καὶ ὄρκον τῷ λόγῳ προστέθεικα. Ῥάδιον δὲ τοῦτο καταμαθεῖν τῷ βουλομένῳ τοῖς τοῦ νόμου γράμμασιν ἐντυχεῖν· εὐρήσει γὰρ καὶ ἐν τῇ τοῦ μακαρίου Μωσέως⁶⁸ ψῆθι αὐτὸν τὸν τῶν ὄλων Θεὸν λέγοντα· « Ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ὁμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου, καὶ ἐρῶ· Ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα. » « Καὶ ἐγένου μοι, » φησὶ. Τουτέστι, Συνήφθης μοι, καὶ ὁ γάμος ἀπετελέσθη.

θ, ι. Καὶ ἐλουσά σε ἐν ὕδατι, καὶ ἐπλυνά⁶⁹ τὸ αἷμά σου, καὶ ἐχρισά σε ἐν ἐλαίῳ. Καὶ ἐπέδυσά σε ποικίλα, καὶ ὑπέδυσά⁷⁰ σε ὑακινθον, καὶ ἐξωσά σε βύσσω, καὶ περιέβαλόν σε τριχάπτῳ⁷¹. Κατὰ μέρος τὰς οικείας διήλθεν εὐεργεσίας· πρῶτον μὲν γὰρ, φησὶ, τῷ τῆς διδασκαλίας ἀπέπλυνά σε ὕδατι⁷² καὶ ἀγνισμοῦς δὲ καὶ περιέβαλόν σε τῆρια προσενηνοχα. Ἐπειτα « ἐχρισά σε ἐλαίῳ. » Τὴν τῆς ἱερωσύνης λοιπὸν ἐνταῦθα διεξέρχεται εἶδη. Οἱ ἱερεῖς γὰρ τῷ ἐλαίῳ τῷ ἁγίῳ ἐχρίοντο· αὐτοὶ δὲ κατὰ τὴν βυσσίην καὶ τὴν ὑακινθίνην ἐσθήτα περιέβαλοντο. Αἰνίττεται δὲ καὶ τὸν αὐτῷ τῷ λαφύγενόμνον πλοῦτον, καὶ σωματικόν, καὶ πνευματικόν, διὰ τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. « Καὶ περιέβαλόν σε τριχάπτῳ. » Πλέγμα⁷³ ἐστὶ τοῦτο ἀπὸ τριχῶν κατεσκευασμένον, ταῖς τῶν γυναικῶν περιτιθέμενον κεφαλαῖς. Τροπικῶς τοίνυν τὴν ἐπιτεθεισάν αὐτοῖς εὐπρέπειαν διὰ τῆς παντοδαπῆς παρεδήλωσεν ἐπιμελείας. Αἰνίττεται δὲ, ὡς οἶμαι, καὶ τὴν σκηπὴν ἀπὸ δέβρων τριχίνων κατεσκευασμένην, ἐν ἧ καὶ αἱ περὶ ἀμαρτίας προσεφέροντο θυσίαι, καὶ αἱ περὶ ἐλάσεως, ἀποκαλύψεις τε θείαι ἐγένοντο ἐκ τοῦ ἱασητηρίου, τῷ ἀρχιερεὶ τοῦ Θεοῦ διαλεγομένου.

¶ Deut. xxxii, 40. † Exod. xxvi, 7, 17.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ καταλ. *Hebr.* amorum. ⁶⁷ cf. *Supra*, p. 8, col. ⁶⁸ B. Μωυσέως. ⁶⁹ ἐν. *Des. supra*, p. 8. ⁷⁰ *Rec. lect.* ἐπέπλυνά. ⁷¹ *Supra*, p. 8, ἐνέδησα. ⁷² *Rec. lect.* τριχάπτῳ. ⁷³ B ἐπέπλυνά, ascripta tamen lectione nostra. ⁷⁴ πλέγμα — κεφαλαῖς. Aliter ab Orig. et in Scholiis antiquis ad h. l. explicatur vox ἱετα. ⁷⁵ ἐπὶ. *Supra*, l. c. περὶ τόν. Sic quoque deinde post ἐνώτιον. ⁷⁶ *Supra*, l. c. τὴν κεφαλῆν. ⁷⁷ *Supra*, l. c. τὴν κεφαλῆν. ⁷⁸ ἐχριστον — νοεῖν. *Vid. supra*, p. 14.

περιβραβιον ἢ δὲ τῷ τραχιλῶ περιτιθέμενον, τὸν ἄ νόμου ζυγόν· ἐνώτιον δὲ τῷ μυκτῆρι ἐμβολόμενον, τὴν διὰ τῶν ἐντολῶν τῆς κακίας ἀνατροπὴν, χαίνου δίκην προσφερομένην ἐκ μεταφορᾶς τῶν τείρων, εἰ τὸν σιδηροῦν χαλινὸν ταῖς ῥίσι δέχονται, καὶ οἱ ἐκείνου τῆδε κάκεισε περιάγονται. Ὅτι δὲ καὶ βουδὴν ἀπέικασεν αὐτῶν τὴν θρασύτητα, μάρτυς ἔστω ἡ προφήτης Ὡσηὲ ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγων· «Ὁ δάμαλις παροιστρῶσα παροιστρήσεν Ἐφραΐμ.» Ἐνώτια δὲ τοῖς ὡσὶ προσφερόμενα τὴν ἀγαθὴν λέγει ὀδασκαλίαν, κόσμον ταῖς ἀκοαῖς διὰ τῆς εὐπειθείας προσφέρουσαν· στέφανον δὲ τῆ κεφαλῇ ἐπιτιθέμενον, τὴν ἐκ τῆς εὐσεβείας, καὶ τῆς εὐνομίας, καὶ ἐξ ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν προσφερομένην εὐφημίαν.

γ. Καὶ ἐκοσμήθης χρυσῶ, καὶ ἀργυρῶ, καὶ τὰ περιβόλαιά σου βύσσινά, καὶ τρίγαπτα ἴο, καὶ ποικίλα. Καὶ τούτων δὲ ἕκαστον δυνατὸν οὕτω νοηθῆναι· κάκεινον δὲ προσήκει προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, οἱ οὐ πνευματικὰ μόνον διὰ τῶν εἰρημῶν αἰνίσσεται, ἀλλὰ καὶ τὴν σωματικὴν εὐπραξίαν σημαίνει. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἐξεληθόντες ἐξ Αἰγύπτου ἐχρήσαντο παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σκευὴ ἀργυρᾶ καὶ χρυσοῦ, καὶ ἐσκόλευσαν τοὺς Αἰγυπτίους, τῆς βιαιᾶς ἐργασίας δίκαιον ἀπαιτοῦντες μισθόν. Καὶ μέντοι καὶ τῶν τὴν Παλαιστίνην οἰκούντων ἐθνῶν πάντα τὸν πλοῦτον ἐληψάντο. Σημαίνει τοίνυν, πρὸς τοῖς πνευματικαῖς, καὶ τὴν σωματικὴν περιουσίαν Διὸς ἐπέχει· «Σιμίδαλιν, καὶ μέλι, καὶ ἔλαιον Ἐφραγες.» Πάντων, φησὶ, τῶν ἐκ γῆς ἀπῆλαυσας ἀγαθῶν. Καὶ ἴστω καλὴ σφόδρα, σφόδρα ἴο. Εἶχες τὸν νόμον πληροῦσα τὴν ἀπὸ τῆς εὐνομίας, ἐμπρέπειαν. «Καὶ κατευθύνθης εἰς βασιλείαν ἴο.» Οὕτω, φησὶν, ἠὲξήθης, ὡς φοδερὰ γενέσθαι πᾶσι τοῖς ἐκ γαιθόνων, καὶ βασιλικῆς ἀπολαύειν τιμῆς. Τοῦτο γὰρ ἠνέλιξτο, δι' ὧν ἐτήγαγεν.

δ. Καὶ ἐξῆλθέ σοι ἴο δρομα ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν τῷ κάλλει σου. Ἐπίσημος γὰρ ἐγένου, καὶ πύθου ἀλλήτου παντοχού. Εἶτα καὶ τὴν τούτου αἰτίαν φησὶ· «Διότι συντετελεσμένον ἦν ἐνεῦπρεπεία ἴο, ἵσταται ἐπὶ σέ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος.» Ἐγὼ γὰρ ἐκ τῆς εὐπρεπείας ταύτης ἐγενόμην αἴτιος, ἐντολαῖς καὶ νόμοις ἰδίοις κατακοσμήσας.

ε. Καὶ ἐπεκοίθεις ἐν τῷ κάλλει σου. Αὕτη τῶν κερῶν ἡ ἀρχὴ, τὸ καταλιπεῖν μὲν τὴν θεῖαν ἐλπίδα, ὡς δὲ οἰκεῖοις ἀναδρόνεσθαι κατορθώμασι. «Καὶ ἐπῆρυσας ἐπὶ τῷ ὀνόματι σου, καὶ ἐξέγρας τὴν κερῶν σου ἐπὶ πάντα πάροδον· αὐτῷ ἐγένετο ἴο, καὶ ἐκ ἔσται ἴο.» Ὀνομαστοτάτη, φησὶ, γενομένη, καὶ μέγα ἐκ τούτου φρονήσασα, ἐμοῦ μὲν ἀπέστης, εἰς ἰσχίτην δὲ ἀκολασίαν ἐξώκειλας, οὐχ ἕνα ἐραστήν, ὡς ἐνὸς δεχομένην, ἀλλὰ πάντα τὸν διὰ σοῦ παρελθεῖν

A circumpositum, & legis jugum : & in aurem naso injectam, & a vitii debortationem, quæ fit per mandata freni instar adhibita, translatione a tauris desumpta, qui ferream annulum naribus excipiunt, quo huc atque illuc circumducuntur. Et bobus eorum audaciam comparari, 779 * testis quoque est Oseas propheta qui ex persona Domini loquens, ait : « Sicut juvenca castrò percita insanivit Ephraim ». » Per in aures vero auribus adhibitas bonam significat doctrinam, ornamentum auribus per obedientiam imponentem coronam ; vero capiti impositam, eam dicit gloriam, quæ pietate, et cultu legis, atque adeo ex omnibus bonis comparata sit.

VERS. 13. Et ornata es auro et argento, et in amenta tua byssina, et subtilia ex crinibus contexta, et varia. Et unumquodque horum ita potest intelligi. Et illud ad ea quæ dicta sunt addere opus est, non solum spiritualia innui per ea quæ dicta sunt, sed etiam beneficia ad corpus pertinentia significari. Statim enim ex Ægyptio abeunte vasa argentea et aurea mutuati Ægyptios spoliarunt, justam violenti operis repetentes mercedem. Insuper earum quoque gentium, quæ Palestinam incolabant, omnes facultates deprædatis sunt. Significat itaque, præter spiritualia bona, eorum quoque quæ ad corpus pertinent abundantiam. Idcirco subjicit : « Similam, mel, et oleum comedisti. » Omnibus, inquit, terræ bonis potita es ad fruendum. « Et valde, valde pulchra facta es. » Observans legem adepta es decorem ab ipsius legis cultu profectum. « Et directa es in regnum. » Ita, inquit, aucta es in regnum, ut formidabilis facta sis omnibus finitimis, et regium honorem perceperis. Hoc enim innuit his quæ subjicit :

VERS. 14. Et exivit tibi nomen in pulchritudine tua in gentibus. 780 Illustris enim facta es, et celebris ubique. Deinde etiam hujusce rei causam declarat : « Quia completum erat in decore, quem posui super te, dicit Adonai Dominus. » Ego enim tibi decoris istius auctor eram, qui propriis præceptis et legibus te instruxeram.

VERS. 15. Et confisa es in pulchritudine tua. Hoc est malorum initium, spem divinam abjecisse, suisque prosperis gloriari successibus. « Et fornicata es in nomine tuo, et effudisti fornicationem tuam super omnem transuentem ; ipsi flebat, et non erit. » Cum nobilissima facta esses, inquit, et idcirco maxime gloriaberis, a me defecisti ; in extremam autem lasciviam delapsa es, non unum aut alterum excipiens amatorem, sed omnes qui per te transire

* Osee iv, 16.

VARIÆ LECTIONES.

ἴο περιδ. Mallem legere κάθεμα. ἴο Alii τρίγαπτα. ἴο σφ. Non repetitum supra, p. 8. ἴο καὶ — βαο. Hæc existant tantum in ed. Compl. et Grab., des. autem supra, p. 8. Hebr. et prospera fuisti in regno. ἴο Supra, l. c. σου, juxta rec. lect. ἴο ἐν. Supra, l. c. ἐπὶ. ἴο φησὶ. Des. in B. ἴο εὐπρ. Apud LXX, sequi τὴν ὡραϊότητα. ἴο αὐτ. ἐγ. Ita Compl. juxta Hebr. ἴο x. οὐκ ἔσται. Des. apud LXX, nec immerito, cum duplex sit interpretatio.

cupierunt, et cum unoquoque ipsorum præter legem habebas consuetudinem. Hoc enim declaravit cum dixit : « Ipsi fiebat, et non erit ; » id est cum aliis conjuncta es, ad quos nihil atinebas : siquidem mihi a principio teipsam dedicasti. Et fornicationem hic idolorum cultum vocat : et omnem transeuntem, diversas dæmonum insidias.

VERS. 16. *Et sumpsisti de vestimentis tuis, et fecisti tibi ipsi idola consuta, et fornicata es super eis : et non ingredieris, quæ non erunt, neque fient.* Nova, inquit, et incredibilia tua idololatriæ instituta. Non enim aliorum tantum æmulata es mala, sed ipsa etiam alia exegitasti, idolorum imaginibus e vestibus confectis, diisque nuncupatis, **781** cum præsertim talia omnia tibi per legem interdixissem.

VERS. 17. *Et sumpsisti vasa tua splendida ex argento meo, et ex auro meo, ex iis quæ dedi tibi, et fecisti tibi imagines masculorum, et fornicata es cum eis.* A me, inquit, argentum et aurum accipiens, deosque ex meis donis fabricans, meo cultui eos prætulisti. *Imagines autem masculorum appellavit, quia fornicationem idololatriam per translationem nominat.*

VERS. 18, 19. *Et sumpsisti, inquit, vestimentum tuum varium, et induisti ea, et oleum meum, et thymiama meum posuisti ante faciem eorum. Et panes quos dedi tibi : similitam, et mel, et oleum (quibus) cibavi te, ea posuisti ante faciem ipsorum in odorem suavitatis. Quæ a me, inquit, accepisti bona, hæc adulteris illis dæmonibus offerebas, aliis eos instruens et adornans, aliis libamina et sacrificia peragens.*

Et factum est, dicit Adonai Dominus. (VERS. 20.) Et sumpsisti filios tuos, et filias tuas, quas genuisti, et sacrificasti eis in consumptionem. Deinde reprehensio est per ironiam. « Quasi parum fornicata esscs. » Ex quibus apertum est, et maxime perspicuum, fornicationem hic idolorum cultum ab eo vocari.

VERS. 21, 22. *Et jugulasti, inquit, filios tuos, et dedisti eos, ut expiaret eos ipse. 782* *Hoc præter omnem fornicationem tuam, et abominationes tuas.* Omnium enim revera et improbilissimum, et maxime detestabile, injusta filiorum cædes, quam insani illi, ut expiatio fieret, perpetrabant, utque liberationem a malis, ut stulte opinabantur, sibi conciliarent. « Et non meministi diem infantie tuæ, quando eras nuda, et ignominiosa, et inquinata sanguine tuo, et vixisti. » Non revocasti,

ἠθελήσαντα· καὶ συνεγίνου ἐκάστη παρανομίᾳ δεχομένη τὴν συνουσίαν. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· « Ἀδὲψ ἐγίνετο, καὶ οὐκ ἔσται· » τούτῳ, Συνήπτου ἑτέροις, οὐδαμῶθεν αὐτοῖς ἀρμόττουσα· ἐμοὶ γὰρ σαυτὴν ἐξ ἀρχῆς ἀνατέθεικας. Πορνεῖαν δὲ ἐν ταῦθα τὴν εἰδωλολατρείαν καλεῖ· πάντα δὲ πάροδορ, τὰς διαφοροὺς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλὰς.

ις'. Καὶ ἔλαβες ἐκ τῶν ἱματίων σου, καὶ ἐποίησας σεαυτῇ εἰδῶλα ραπτὰ, καὶ ἐξεπόρνευσας ἐπ' αὐτὰ, καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃς, ἃ οὐκ ἔσται⁷⁸¹, οὐδὲ μὴ γένηται. Καὶνὰ, φησί, καὶ παράδοξά σου τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἐπιτηδεύματα. Ὡς γὰρ μόνα τὰ τῶν ἄλλων ἐξήλωσας κακὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἕτερα ἐπένησας, ἐξ ἱματίων εἰδώλων εἰκόνας κατασκευάσασα, καὶ θεοὺς ἀναγορεύσασα, καὶ ταῦτα ἐμοὶ σοὶ διὰ τοῦ νόμου τὰ τοιαῦτα⁷⁸² ἀπαγορεύσαντος.

ιζ'. Καὶ ἔλαβες τὰ σκεύη τῆς καυχῆσεώς σου ἐκ τοῦ ἀργυρίου μου καὶ ἐκ τοῦ χρυσίου μου, ἐξ ὧν δέδωκά⁷⁸³ σοι, καὶ ἐποίησας σεαυτῇ εἰκόνας ἀρβρενικὰς ἐν αὐταῖς. Παρ' ἐμοῦ, φησί, τὸν ἄργυρον, καὶ τὸν χρυσὸν λαμβάνουσα, θεοὺς ἐκ τῶν ἐμῶν κατασκευάζεις θωρεῶν, καὶ τούτους τῆς ἐμῆς προσελίου θεραπείας. Εἰκόνας δὲ ἀρβρενικὰς ὠνόμασεν, ἐπειδὴ πορνεῖαν τὴν εἰδωλολατρείαν τροπικῶς⁷⁸⁴ ὀνομάζει.

ιη', ιδ'. Καὶ ἔλαβες, φησί, τὸν ἱματισμὸν σου τὸν ποικίλον, καὶ περιέβαλες αὐτὰ⁷⁸⁵, καὶ τὸ εἰλαῖόν μου καὶ τὸ θυμίαμά μου ἔθηκας πρὸ προσώπου αὐτῶν. Καὶ τοὺς ἄρτους, οὓς ἔδωκά σοι, σεμίδαλι καὶ μέλι, καὶ ἔλαιον ἐψώμισά σε, καὶ ἔθηκας αὐτὰ πρὸ προσώπου αὐτῶν εἰς ὄσμην ἐδωδίας. Ἐπ' ἐμοῦ, φησὶν, ἐλάμβανες ἀγαθὰ, ταῦτα τοῖς μοιχοῖς ἐκείνοις προσέφερες δαίμοσι. τοῖς μὲν αὐτοῦς κατακοσμοῦσα, καὶ καταποικιλλοῦσα, τοῖς δὲ τὰς θυσίας καὶ τὰς σπονδὰς ἐπιτελοῦσα.

Καὶ ἐγένετο, λέγει Ἄδωναι Κύριος. (κ') Καὶ ἔλαβες τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου, ἃς⁷⁸⁶ ἐγέννησας, καὶ ἔθυσας αὐτοῖς εἰς ἀνάλωσιν⁷⁸⁷. Εἶτα κατ' εἰρωνεῖαν ὁ Ἐλεγχος. « Ὅς μικρὰ ἐξεπόρνευσας⁷⁸⁸. » Ἐξ ὧν δῆλον, καὶ λίαν σαφές, ὅτι πορνεῖαν ἐν ταῦθα τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν καλεῖ.

κα', κβ'. Καὶ ἔσφαξας, φησί, τὰ τέκνα σου⁷⁸⁹ καὶ ἔδωκας αὐτὰ ἐν τῷ ἀποτροπιδέσθαι⁷⁹⁰ σε αὐτὰ αὐτοῖς. Τοῦτο παρὰ πῦσαν τὴν πορνεῖαν καὶ τὰ βδελύγματα σου. Πάντων γὰρ τῶ ὄντι καὶ μυσarrώτατον, καὶ μαρρώτατον, ἢ ἄδικος τῶν παιδῶν σφαγὴ, ἣν ἐπετέλειον οἱ μεμνηνότες ἀποτροπιαζόμενοι, καὶ κακῶν ἀπαλλαγῆν, ὡς ἀνοήτως ὑπελάμβανον, σφίσι αὐτοῖς μηχανώμενοι. « Καὶ οὐκ ἐμνήσθης τῆς ἡμέρας τῆς νηπιότητός σου, ὅτε ἦσθα γυμνή, καὶ ἀσχημονοῦσα, καὶ πεφυρμένη ἐν τῷ αἵματι σου, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸¹ ἃ οὐκ ἔσται. Hæc iidem ex gemina interp. orta sunt, et des. apud LXX. ⁷⁸² τοιαῦτα. B. add. πάντα. ⁷⁸³ B ἔδωκα, juxta recti. lect. ⁷⁸⁴ τρο. Ex B suppl. ⁷⁸⁵ αὐτὰ. Ita quoque A et B juxta Alex. Alii αὐτά. ⁷⁸⁶ ἃς -- ἀναλ. Supra, t. I, p. 85 et p. 357, erat, οὓς ἐγέννησάς μοι, καὶ προσήνεγκας αὐτοῦς τοῖς ἑραταῖς σου. Infra, Gr. Aff. Curat. serm. 7, leg. ἃς ἐγ. μοι, καὶ προσήγαγας αὐτοῦς τοῖς ἑρ. σου. ⁷⁸⁷ εἰς ἀν. Hebr. ad comedendum. ⁷⁸⁸ ὡς μ. ἐξέπ. Hebr. an minus est illud fornicationibus tuis? ⁷⁸⁹ σου Hebr. meos. ⁷⁹⁰ ἐν τῷ ἀποτρο. Hebr. cum traduceres. .

ἰζήσας⁹⁶. Οὐκ ἔλαβας, φησίν, εἰς νοῦν τὰ πρότερα, ἅπασιν σε γυμνήν οὔσαν, καὶ πάσης προνοίας ἐστέρημένην καὶ τῷ εἰδωλικῷ αἵματι πεφοινιγμένην, λαθῶν ἀπέλουσά τε καὶ ζωῆς καὶ πάσης κηδεμονίας ἀπολαύσαι πεποίηκα.

κγ'. Καὶ ἐγένετο μετὰ πάσας τὰς ἀδικίας σου, οὐαὶ⁹⁷, οὐαὶ σοι, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Καρπὸν ἐέφησι τῆς ἀγνώμονος γνώμης ταύτης δρέπη θρήνον καὶ ὄδυρμόν. Ἐἶτα πλατύτερον αὐτῆς διέξεισι τὴν ἐπέθειαν.

κδ', κε'. Καὶ ἠκοδόμησας σεαυτῇ οἰκημα πορνικῶν⁹⁸, καὶ ἐκοίησας σεαυτῇ ἐκθεμα⁹⁹ ἐν πάση πλατείᾳ. Καὶ ἐπ' ἀρχῆς¹⁰⁰ πάσης ὁδοῦ ἠκοδόμησας τὰ πορνείῳ σου, καὶ ἐλυμήνω τὸ κάλλος σου, καὶ διεφύλαξας τὰ σκέλη σου παντὶ παρόδῳ. Ταῦτα σφοδρῶτερον ἂν τις καταμάθοι, καὶ ἐκ τῆς τῶν Κριτῶν ἱστορίας, καὶ ἐκ τῆς τῶν Βασιλείων συγγραφῆς· πανταχοῦ γὰρ καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἔστησαν τὰ τῶν εἰδώλων ἰδρύματα· καὶ τὰ εἰδώματα δὲ ταύτης τῆς ἀσεβείας ἐπλήρωσαν, καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ νεφὶ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀλιτηρίοις δαίμοσιν ἠκοδόμησαν βωμοὺς, ἰνδάλματα τε καὶ ἀπεικάσματα δαιμόνων ἰδρύσαντα. Τοῦτο δὲ κἀνταῦθα ὁ ἀσεπότης κατηγορεῖ, « οἰκημα πορνικῶν » τὰ εἰδωλικά τεμένη προσαγορεύων. Τὴν δὲ τῆς τοιαύτης πορνείας ὑπερβολὴν διελέγχων, δείκνυσιν αὐτὴν ἅπασιν ἀπλῶς ποῖς συγγνωσθαι βουλομένοις προκειμένην, δι' ὧν ἐπλήρωσεν εἰδώλων καὶ τὰς ὁδοὺς, καὶ τὰς πλατείαις, καὶ τὰς ἀγοράς, καὶ τὴν εὐσεβείας ἐλυμήνατο κάλλος, καὶ πάντα πάροδον εἰς τὴν τοιαύτην ἐκκολάσιαν ὑπαδέξατο, νῦν μὲν τοὺς τῶν Αἰγυπτίων, νῦν δὲ τοὺς τῶν Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων προσκυνήσασα θεοὺς. Καὶ οὕτω διδάσκων ἐπήγαγε·

Καὶ ἐπληθύνσας τὴν πορνείαν σου. (κε'.) Καὶ ἐξεκάρησας ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Αἰγύπτου τοὺς ὑμνωμένους σοι τοὺς μεγαλοσάρκους, καὶ πολλοὺς ἐξεκάρησας τοῦ πορνῆσαι με. Τροπικῶς δὲ πάλιν μεγαλοσάρκους, τοὺς μὲθ' ὑπερβολῆς τῆ τῶν εἰδώλων θεραπειᾷ προστετηχότας ὠνόμασεν. Οὗτοι γὰρ καὶ τράγοι, καὶ βόαι, καὶ πρόβατα, κύνες τε καὶ κίθριοι, καὶ κροκοδείλοι, καὶ ἴβεις, καὶ ἰέρακις προσκύνησαν.

κε'. Καὶ ἰδοὺ¹⁰¹ ἔκτανῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ ἐξαρῶ τὰ νόμμά σου, καὶ παραδώσω σε εἰς ψυχὰς μισούντων σε, θυγατέρας ἀλλοφύλων, τὰς¹⁰² ἐκκλινούσας ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου, ἧς ἠσέθησας. Κινήσω, φησίν, εἰς κἀδαίαν τὴν χεῖρά μου, καὶ γυμνώσω σε τῆς τοῦ νόμου λαμπρότητος, καὶ ἐπιχαρτόν σε τοῖς ἐχθροῖς καταστήσω, καὶ τὰς ἐκ γυναικῶν πόλεις ἐπιγέλην σοι ποιήσω, αἱ τὴν τῆς σῆς¹⁰³ ἀσεβείας ὑπερβολὴν οὐκ ἐζήλωσαν.

κη', κθ'. Καὶ ἐξεκάρησας, φησίν, ἐπὶ τοὺς υἱοὺς¹⁰⁴ Ἀσσοῦρ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐνεπλήσθης,

inquit, in memoriam pristina, ut ego te nudam et omni providentia orbatam, atque idolorum sanguine pollutam excipiens abluui, auctorque fui ut et viveres, et omni cura te protegi intelligeres.

VERS. 25. Et factum est post omnes iniquitates tuas, &c, &c tibi, dicit Adonai Dominus. Fructum autem, inquit, hujus ingratae tuae mentis lamentationem percipis et luctum. Deinde fusius illius impietatem recenset.

VERS. 24, 25. Et edificasti tibi domum fornicationis, et fecisti tibi prostitutionem in omni platea. Et in principio omnis via edificasti lupanaria tua, et corrupisti pulchritudinem tuam, et divisisti crura tua omni transeunti. Hæc apertius cognosci possunt ex historia Judicum, et ex libro Regnorum. Ubique enim in domibus, et in foris statuerunt idolorum statuas : atque hæc impietate domos compleverunt, et in ipso Dei templo perniciosis dæmonumque imagines posuerunt. Et hoc 783 Dominus hic accusat, « domum fornicationis » idolorum nuncupans delubra. Et hujusce fornicationis exsuperantiam redarguens, ostendit ipsam omnibus congregari cupientibus omnino prostitutam esse per ea idola, quibus vias, plateas, et omne forum complexit, pietatisque corrumpit pulchritudinem, omnemque transeuntem ad istiusmodi excepit lasciviam, modo Ægyptiorum, modo Assyriorum, et Chaldæorum deos adorans. Idque docens subjecit :

Et multiplicasti fornicationem tuam. (VERS. 26.) Et fornicata es super filios Ægypti finitimos tuos, magno carnibus, et multis modis fornicata es ad irritandum me. Per translationem rursus magnos carne eos, qui supra modum idolorum cultui addicti erant, nominavit : qui hircos, et boves, et oves, canesque, et simias, et crocodilos, et ibes, et accipitres adorabant.

VERS. 27. Et ecce extendam manum meam super te, et auferam legimita tua, et tradam te in animas odientium te, filias alienigenarum declinantes a via tua, quæ impie egisti. Movebo, inquit, ad disciplinam manum meam, et spoliabo te splendore legis, et te hostibus tuis constituam ludibrium, finitimasque vicinorum * urbes adducam ut tibi illudam, quæ tuæ impietatis exsuperantiam minime sunt æmulate.

VERS. 28, 29. Et fornicata es, inquit, super filios Assur, et ne sic quidem expleta fuisti, et fornicata

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ x. ἰζ'. Des. in Hebr. ⁹⁷ οὐαὶ. Supra, p. 8, κακίας, juxta rec. lect. ⁹⁸ οὐαὶ, οὐαὶ σοι. Des. supra, l. e. ⁹⁹ οἰκ. πορν. Hebr. miles fornicatis. Ita quoque vers. 31 et 39. ¹⁰⁰ ἐκθ. Hebr. loca excelsa. ¹⁰¹ Supra, p. 8, ἀρχὴν. ¹⁰² Καὶ ἰδοὺ. Ita Compl. juxta Hebr. ¹⁰³ τὰς — ἠσεβ. Hebr. quas pudit (vixit tuæ sceleratis). ¹⁰⁴ οἱζ'. Ita B., sed ed. prior hab. πάσης. ¹⁰⁵ τοὺς υἱοὺς. Ita Compl. juxta Hebr. Alii, τὰς θυγατέρας.

es, et non **784** es saluta. Et multiplicasti lupanaria tua ad terram Chanaan, et in Chaldaeos, neque in his expleta es. Unaquæque natio, inquit, propriis servivisti idolis : tu vero cum omnium adoraveris deos, et omnium idolorum, quæ sunt ubique terrarum, cultum amplexa sis, nondum tamen, ne hodie quidem, ulla te impietatis satietas cepit.

VERS. 30. Quo mundabo cor tuum, dicit Adonai Dominus, cum facias tu hæc omnia opera mulieris adulteræ licentia abutentis? Quam, inquit, tua impietate dignam tibi pœnam infligam? quo adhibito remedio ulcera tua putrida expurgabo? ausa es enim opera mulieris, quæ a fronte pudorem abstersit, impudenterque et propalam intemperantiam profitetur. « Et fornicata es tripliciter in filiabus tuis. » Iniquitas tua subjectarum tibi urbium comparatione triplex est, et quam oportuit fuisse pietatis magistram, hæc omnis impietatis existit exemplar.

VERS. 31. Cum ædificaveris, inquit, lupanar tuum in principio omnis viæ, et prostitutionem tuam fecisti in omni platea, et non fuisti ut meretrix cogens mercedes. Neque enim rerum necessariorum inopia ad istam lasciviam te redegit : quippe omnibus bonis perfruens, meisque delicate abutens muneribus, quæ a me tibi tribuebantur, illis offerebas. Idcirco similis es mulieri, viro quidem matrimonio conjunctæ, sed adulteris formam prostituenti, **785** et quæ viri sunt elargienti, et amatoribus ea suppeditanti.

VERS. 32. Mulier enim adulterans, inquit, sub viro suo in alienos, similis est tibi, quæ a viro suo accipit mercedes, et in omnibus fornicantibus in eam præstat mercedes. Et hoc idem latius narrans, ut aperte, quam sit illa res absurda, redarguat.

VERS. 33. Omnibus enim, inquit, meretricibus dantur mercedes : tu autem deastisti mercedes cunctis amatoribus tuis, et (donis) onerasti eos, ut venirent ad te undiquaque in fornicatione tua. Nemo enim unquam boni aliquid a pessimis dæmonibus accepit : qui vero eis servire instituit, concessa sibi a Deo bona illis offerentes, eorum dominationem sibi attrahunt. Hoc enim inquit, cum dixit, « et (donis) onerasti eos, ut venirent ad te undiquaque in fornicatione tua. » Iis enim, inquit, quæ illis offerebas, eos hortabaris, ut ad te venientes accederent, tecumque continenter versarentur.

καὶ ἐξεπόρνευσας, καὶ οὐκ ἐνεπίμπτω. Καὶ ἐπληθυνας τὰ πορνεία σου πρὸς γῆν Χαναάν, καὶ εἰς τοὺς Χαλδαίους, καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις ἐξεπλήσθης. Ἐκαστον, φησὶν, ἔθνος ἰδίῳ εἰδώλῳ ἐδούλευσε· σὺ δὲ τοὺς ἀπάντων προσκυνήσασα θεοῦς, καὶ τῶν πανταχοῦ εἰδώλων τὴν θεραπείαν ἀσπαζομένη, κόρον τῆς ἀσεβείας οὐδέπω καὶ τήμερον ἐλαβες.

λ'. Τίτι καθαριῶ τὴν καρδίαν σου, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι σε πάντα ταῦτα ἔργα γυναικὸς πόρνης παρῆρσιζομένης; Ποίαν, φησὶν, ἀξίαν τῆς ἀσεβείας ἐπαγάγω σοι τιμωρίαν; ποῖον φαρμάκῳ χρησάμενος ποιήσομαι τῶν δυσωδῶν ἐλκῶν σου τὴν κάθαρσιν; τετόλμηκας γὰρ ἔργα γυναικὸς τὴν μὲν αἰῶν τῶν μετώπων ἀποξυσάσης, ἀναισχύντως δὲ καὶ προφανῶς τὴν ἀκολασίαν μετερχομένης. « Καὶ ἐξεπόρνευσας τρισῶς ἐν ταῖς θυγατρῶσι σου. » Τῶν ὑπηκόων σου, φησὶ, πόλειν ἢ σὴ παρανομία τριπλασίον ἐστὶ, καὶ ἦν ἔδει διδάσκαλον τῆς εὐσεβείας γενέσθαι, αὕτη πάσης ἀσεβείας ἀρχέτυπον ἀπεφάνθη.

λα'. Ἐν τῷ οἰκοδομῆσαι σε, φησὶ, τὸ πορνείῳ σου ἐν ἀρχῇ πάσης ὁδοῦ, καὶ τὸ ἐκθεμά σου ἐποίησας ἐν πάσῃ τῇ πλατείᾳ, καὶ οὐκ ἐγένου ὡς πόρνη συνάργουσα μισθώματα. Ὅστε γὰρ ἡ τῶν ἀναγκαίων χρεία ἐπὶ ταύτῃ σε ἤγαγε τὴν ἀκολασίαν· πάντων γὰρ ἀπολαύουσα τῶν ἀγαθῶν, καὶ τοῖς ἐμοῖς ἐντροφῶσα δώροις, τὰ παρ' ἐμοῦ σοι διδόμενα προσέφερες ἐκείνοις. Διὸ γυναικὶ ἔοικας, ἀνδρὶ μὲν συνεζευγμένη, μοιχοῖς δὲ τὴν ὄραν προσιμένη, καὶ τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐκφερούση, καὶ τοῖς ἐρασταῖς χορηγούση.

λβ'. Ἡ γυνὴ γὰρ, φησὶ, καὶ ἡ μοιχωμένη ὑπὸ τὸν ἀνδρα αὐτῆς εἰς ἀλλοτριούς, ὁμοία σοι, ἢ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς λαμβάνουσα μισθώματα, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκπορνεύουσιν εἰς αὐτὴν προσδιδούσα μισθώματα. Καὶ τὸ αὐτὸ πλατύτερον διεξῶν, ἴνα σαφῶς διελέγῃ τὴν ἀποπίαν.

λγ'. Πάσαις γὰρ, φησὶ, πόρνοις δίδονται μισθώματα, σὺ δὲ προσέδωκας μισθώματα πᾶσι τοῖς ἐρασταῖς σου, καὶ ἐφόρτιζες αὐτούς τοῦ ἐργεσθαι πρὸς σὲ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου. Ὅδεις γὰρ οὐδὲν ἀγαθὸν παρὰ τῶν ἀλαστέρων δαιμόνων ἐδέξατο πώποτε· οἱ δὲ τούτοις δουλεύειν αἰρούμενοι, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ χορηγούμενα τούτοις προσφέροντες, τὴν τούτων δεσποτίαν ἐφέλκονται. Τοῦτο γὰρ ἠνέξατο εἰρηκῶς· « Καὶ ἐφόρτιζες αὐτούς τοῦ ἐργεσθαι πρὸς σὲ κυκλόθεν ἐν τῇ πορνείᾳ σου. » Δι' ὧν γὰρ, φησὶ, προσέφερες, προέστρες αὐτούς προσθέειν σοι, καὶ προστρέχειν, καὶ διηνεκῶς συνεῖναι.

VARIE LECTIONES.

¹ τὰ πορν. Montf. in Hexapl. ad h. l. habet τὰς πορνείας. ² Τίτι καθ. τ. x. σου. Rec. apud LXX, lectio est, Τί διαθῶ τὴν θυγατέρα (A τὰς θυγατέρας) σου. Sed Hebr. Quam infirmum factum est cor tuum! ³ παρῆρσιζ. Des. apud LXX, sed suppletum est in edit. Grab. ⁴ καὶ — θυγ. σου. Des. in Hebr. ⁵ Ἐν — ὁδοῦ. Ita Compl. ⁶ οὐκ. Ita quoque supra, p. 9. Alii omittunt οὐκ. quod tamen agnoscent A et B ac Compl. ⁷ καί. Des. in B et supra, p. 9. ⁸ ἢ — ἀλλοτρ. Des. apud LXX, exstant autem in B et supra, p. 9, juxta Hebr. ⁹ ὁμοία — προσδ. μισθ. Des. in Hebr. ¹⁰ ἐκπ. Supra, p. 9. ἐκπορνεύσασιν. ¹¹ γὰρ. B φησὶ, quod supplevimus. Aliter autem hic vers. legitur apud LXX, nec non infra, ad Mich. 1, 7. ¹² Supra, p. 9, προσέδωκας.

18. Καὶ ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμένον παρὰ τὰς ἄ-
 γυναικας ἐν τῇ πορνείᾳ σου, καὶ μετὰ σέ οὐ πορ-
 τεύουσιν· ἐν τῷ γὰρ προσδιδόναι σε μισθώματα,
 καὶ ¹⁵μισθώματα μὴ δίδοσθαί σοι, γέγονεν ἐν
 σοὶ διεστραμμένα. Ἔοικας μὲν γὰρ, φησί, ταῖς
 ἀκαλάστοις γυναίξιν, ταῖς ἅπασιν προκειμέναις κατὰ
 τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐραστὰς κοινωνίαν· τὸ δὲ
 μισθὸν ὀρέγεις, ἀλλὰ μὴ λαμβάνεις, ἐναντία πάλιν
 ἐκείναις δρῶσα διατελεῖς· διὸ καὶ τὰς πρὸ σοῦ, καὶ
 τὰς μετὰ σέ, κατὰ τοῦτο τῆς ἀκολασίας τὸ εἶδος νε-
 νικηκας. Οὕτως αὐτῆς τὴν παρανομίαν γυμνώσας,
 ἐκ τῶν ἔργων τὴν πρῶσηγορίαν ἐπιτίθησι, καὶ
 φησιν·

19. Ἄς· Ἄς· Διὰ τοῦτο, πέρνη, ἄκουε λόγον Κυρίου.
 Τὰδε λέγει Ἄδωνά Κύριος· Ἄσθ' ὧν ἐξέχεας τὸν
 χαλκὸν σου, καὶ ¹⁶ἀποκαλυφθήσεται ἡ αἰσχὺνὴ B
 σου ἐν τῇ πορνείᾳ σου πρὸς τοὺς ἐραστὰς σου
 καὶ εἰς πάντα τὰ ἐνθυμήματα τῶν ἀνομιῶν σου,
 καὶ ἐν τοῖς αἵμασι τῶν τέκνων σου, ὧν δέδωκας
 αὐτοῖς. Ὑπόχαλκον καλεῖται νόμισμα τὸ ἀδόκιμον,
 καὶ ὑλῶν ἐτέρων ἐπιμιξίαν δεξάμενον. Ἐπειδὴ τοίνυν,
 φησί, τοῖς ἐμοῖς νόμοις οὐκ ὀλίγην τινα παρανομίαν
 ἀνέμιξας, ἀλλὰ πολὺν ἐξέχεας τὸν χαλκόν, ὡς μὴδὲ
 φαίνεσθαι λοιπὸν τοῦ χρυσοῦ τὴν φύσιν, ἀλλ' ὅλον
 σου τὸ νόμισμα θεωρεῖσθαι χαλκοῦν, ¹⁷ γυμνώσω σε
 λοιπὸν τῆς ἐμῆς προνοίας, καὶ αἰσχύνῃς ἐμπλήσω,
 τῆς παντοδαπῆς σε παρανομίας δικας πραττόμενος,
 διαφερόντως δὲ τῆς ἀδίκου τῶν τέκνων σου σφαγῆς,
 ἦν τοῖς μαιφόνους προσήνεγκας δαίμοσι.

20. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ συναῶν πάντα C
 τοὺς ἐραστὰς σου, ἐν οἷς ἐπεμήνης ἐν αὐτοῖς,
 καὶ πάντα οὓς ἠγάπησας, σὺν πᾶσιν ¹⁸οὓς ἐμί-
 σεις, καὶ συναῶν αὐτοὺς ἐπὶ σέ κυκλόθεν. Δι'
 αὐτῶν, φησί, τῶν ἐραστῶν σου τιμωρήσομαι σε·
 ἐξήλωτας Χαλδαίων καὶ Ἀσσυρίων, Χαναναίων τε
 καὶ Αἰγυπτίων τὴν ἀσέβειαν· τούτοις ὄργανοις χρη-
 σμαί κατὰ σοῦ, τὰς ἀξίας σοι ἐπιφέρων τιμωρίας·
 συναῶν δὲ τοῖς ἐρασταῖς σου καὶ τοὺς ὑπὸ σοῦ μισου-
 μένους, ἵνα καὶ οὗτοι κάκεινοι τὴν πολλὴν σου παρα-
 νομίαν θεάσωνται. « Ἀποκαλύψω γὰρ, φησί, τὰς κα-
 κίας σου ¹⁷ πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὄψονται πᾶσαν τὴν
 αἰσχύνην σου. »

21. Καὶ ἐκδικήσω σε ἐκδικήσει μοιχαλίδων ¹⁹
 καὶ ἐκχεουσῶν αἷμα, καὶ θήσω σε ἐν αἱματιθυμοῦ
 μου καὶ ζήλου. Ἀνδροφόνων γὰρ καὶ μοιχευτριῶν D
 γυναικῶν τίσεις δικας· ὧν γὰρ ἐμιμήσω τὴν παρα-
 νομίαν, τούτων δέξῃ τὴν τιμωρίαν.

22. Καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ
 κατασκάψουσι τὸ πορνείῶν σου. Τουτέστι, τὰ τῶν
 δαιμόνων τεμένη. « Καὶ καθελοῦσι τὴν βάσιν σου ¹⁹. »
 Τὸν θεῖον νεῖον διὰ τούτων ἠνίκατο· βάσις γὰρ αὐ-
 τῶν, καὶ κρηπίς, καὶ ὑποδόθρα, ἣ ἐν ἐκείνῳ ἐπιτε-
 λουμένη λατρεία. « Καὶ ἐκδύσουσι σε τὰ ἱμάτιά σου,

VERS. 34. Et factum est in te perversum propter
 mulieres, in fornicatione tua, et post te non forni-
 cabuntur. Eo enim quod tu das mercedes, et merce-
 des non dantur tibi, factum est in te perversum.
 Similis enim facta es, inquit, lascivis mulieribus,
 quæ omnibus prostitutæ sunt, multorum admittens
 consuetudinem : quod vero non accipias, sed præbeas
 mercedem, contraria rursus illis facere perseveras :
 786 quapropter et eas, quæ ante fuerunt, et quæ
 post futuræ sunt, istiusmodi lasciviæ genere vi-
 cisti. Ita detecta ipsius iniquitate, a rebus ei nomen
 imponens ait :

VERS. 35, 36. Idcirco, meretrix, audi verbum Do-
 mini. Hæc dicit Adonai Dominus : Eo quod effu-
 disti æs tuum, et revelabitur ignominia tua in forni-
 catione tua ad amatores tuos, et in omnes cogita-
 tiones iniquitatum tuarum, et in sanguinibus filiorum
 tuorum, quos dedisti eis. Subæratum vocatur adul-
 terinum numisma, cui alia commista est materia.
 Quando igitur meis legibus, inquit, haud medio-
 crem quamdam iniquitatem admiscuisti, ino mul-
 tum æs effudisti, ita ut quoad reliquum ne auri
 quidem appareat natura, sed totum tuum numisma
 æreum conspiciatur, deinceps te providentia mea
 destitutam ignominia complebo, omnis generis
 iniquitatis tuæ a te repetens pœnas, sed præcipue
 ob injustam filiorum tuorum cædem, quos homici-
 cidis dæmonibus obtulisti.

VERS. 37. Ideo ecce ego super te congre-
 go omnes amatores tuos quibus commista es, et omnes quos
 amasti, cum omnibus quos oderas, et congregabo
 eos super te circumquaque. Per ipsos, inquit, ama-
 tores tuos ulciscar te. Æmulata es Chaldæorum,
 Assyriorum, Chananæorum et Ægyptiorum impietatem :
 his contra te instrumentis usus debita tibi infligam
 supplicia, et cum amatoribus tuis eos quoque quos
 odisti conjungam, ut et isti et illi in-
 gentem tuam conspiciantur iniquitatem. « Revelabo
 enim malitias tuas, » inquit, 787 illis, et vide-
 bunt omne dedecus tuum. »

VERS. 38. Et ulciscar te ultione adulterarum et
 effundentium sanguinem, et ponam te in sanguine
 furoris mei et zeli. Homicidarum enim et adultera-
 rum mulierum pœnas lues : quarum enim imitata
 es scelera, earum supplicia subibis.

VERS. 39. Et tradam te in manus eorum, et effo-
 dient lupanar tuum. Hoc est, dæmonum delubra.
 « Et destruent basin tuam. » His innuit sacrum
 Dei templum : basis enim ipsorum, et crepido, et
 fundamentum, cultus qui in eo exhibebatur. « Et
 exuent te vestimentis tuis, et sument vasa splen-

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ καὶ — διεστρ., Supra, p. 9. καὶ σοὶ μισθώματα οὐκ ἐδόθη, ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμένον. ¹⁶ καὶ. Des.
 in B. ¹⁷ χαλκόν. ¹⁸ Reg. lect. est οἷς. ¹⁹ τ. κακ. σου. Hebr. nuditatem tuam. ²⁰ μοιχ. — αἷμα. H.
 Compl. ²¹ τ. βάσ. σου. Hebr. loca edita tua.

dida tua, et dimittent te nudam et ignominia ple-
nam. » Directionem et servitutem his declaravit.

VERS. 40, 41. *Et adducent super te turbas, et lapidabunt te lapidibus, et jugulabunt te gladiis suis, et incendunt domos tuas igne, et facient in te ultiones coram mulieribus multis. Hæc captivitatibus tempore eveniunt : quæ per translationem dixit petitam ab adultera muliere, quæ lapidibus oppressa occidebatur comburebaturque. Quamobrem in translatione pergens subjecit : « Et facient in te ultiones coram mulieribus multis. » Non autem mulieres mulieres vocat, sed per translationem urbes ita nuncupat, quandoquidem ipsam quoque urbem mulieris instar in judicium adducit. Deinde utilitatem a poena profectam in-
nuit. « Et avertam te a fornicatione, et mercedes non dabis amplius. » Spoliata 788 enim tranquillitate tua, et captiva in servitutem abducta, non habebis amplius in posterum improbæ illius largitionis occasiones ; sed egestas tibi utilitatem conciliabit.*

VERS. 42. *Et immittam furorem meum super te, et auferetur zelus meus a te, et requiescam, neque sollicitus ero amplius. Per translationem rursus, tanquam de homine zelotypia affecto ægre ferente uxoris adulterium, hæc dixit. Adhibito enim supplicio, inquit, lasciviam tuam comprimam, et a cura quam de te habeo solutus ac liber ero : non amplius enim me amatores tui ad zelotypiam adducent. Hoc autem tibi inferam supplicium :*

VERS. 43. *Eo quod non es recordata diei infantie tuæ, et tristitia afficiebas me omnibus hisce ; et ego ecce vias tuas in caput tuum dedi, dicit Adonai Dominus. Tu, inquit, attraxisti horum malorum tantam vim, cum nolueris cogitare, qualis ex quali facta sis, et ut te, quæ tenuis eras, et parva, atque omnino ignobilis, celebrem reddidi et admodum illustrem. « Et sic non feci secundum omnem impietatem tuam in omnibus iniquitatibus tuis. » Nihil tuis, inquit, peccatis dignum sustines : parvum enim est supplicium, si cum impietate conferatur.*

VERS. 44. *Hæc sunt omnia, quæcumque dixerunt contra te in parabola, dicentes : Sicut mater, etiam filia. Tibi convenit, inquit, proverbium illud quod circumfertur, matri similem esse filiam : matrem autem ipsius antea Chetæam nuncupaverat.*

VERS. 45. *Filia matris tuæ 789 tu es, quæ repulit virum suum et filios suos : et soror sororum tuarum, quæ expulerunt virum suum et filios suos. His ostendit se non Judæorum tantum esse Deum, sed etiam gentium. Etenim illorum antiquitus Deus appellatus est, autequam ipsi eo detrimento afficerentur,*

A καὶ λήφονται τὰ σκευὴ τῆς κυυχῆσεώς σου, καὶ ἀφ-
ήσουσι σε γυμνήν καὶ ἀσημνοῦσαν. » Τὴν πόρθησιν
καὶ τὸν ἀνδραποδισμὸν διὰ τούτων ἐδήλωσε.

μ', μα'. Καὶ ἀξουσιν ὑπὲρ ⁹⁰ σὲ δαχλους, καὶ
λιθοβολήσουσι σε ἐν λίθοις, καὶ κατασφάξουσιν
σε ἐν τοῖς ξίφεσιν αὐτῶν· καὶ ἐμπρήσουσι τοὺς
οἰκους σου ἐν πυρὶ, καὶ ποιήσουσιν ἐν σοὶ ἐκδι-
κήσεις ἐνώπιον γυναικῶν πολλῶν. Ταῦτα κατὰ
τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν· τροπικῶς δὲ αὐτὰ,
ὡς ἐπὶ γυναικὸς διεξήλθε μοιχευτρίας, καταλευσι-
νης, καὶ σαφαττομένης, καὶ ἐμπιπραμένης· ὅ ἅρην
ἐπιμείνας τῇ τροπῇ ἐπήγαγε· « Καὶ ποιήσουσιν ἐν
σοὶ ἐκδικήσεις ἐνώπιον γυναικῶν πολλῶν· οὐ γυναι-
κας δὲ τὰς γυναῖκας ὀνομάζει, ἀλλὰ τροπικῶς τὰς
πόλεις οὕτω καλεῖ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴν πόλιν οὖσαν
B δίκην γυναικὸς εἰς τὸ δικαστήριον εἰσάγει. Εἶτα τὴν
ἀπὸ τῆς τιμωρίας ὠφέλιαν αἰνίττεται. « Καὶ ἀπο-
στρέψω σε ἀπὸ πορνείας, καὶ μισθώματα οὐ μὴ προσ-
δῶς ⁹¹ ἔτι. » Γυμνωθεῖσα γὰρ τῆς εὐημερίας, καὶ
τῇ αἰχμαλωσίᾳ παραδοθεῖσα, οὐκ ἔτι λοιπὸν ἔξεις
τῆς κακῆς ἐκείνης χρηργίας τὰς ὕλας, ἡ δὲ σπάνις
ὠφελείας σοὶ γενήσεται πρόξενος.

μβ'. Καὶ ἐπαφήσω ⁹² τὸν θυμὸν μου ἐπὶ σέ,
καὶ ἐξαρθήσεται ⁹³ ὁ ζῆλός μου ἐκ σοῦ, καὶ ἀνα-
παύσομαι, καὶ οὐ μὴ μεριμνήσω ⁹⁴ ἔτι. Τροπικῶς
πάλιν, ὡς ἐπὶ ἀνδρὸς ζηλοτυποῦντος τῆς γυναικὸς
τὴν μοιχείαν, καὶ ταῦτα ἔφη. Τῇ γὰρ τιμωρίᾳ, φησί,
χρησάμενος καταπαύσω σου τὴν ἀκολασίαν, καὶ τῆς
ἐπὶ σοὶ φροντίδος ἀπαλλαγῆσμαι· οὐκέτι γὰρ με
C εἰς ζηλοτυπίαν οἱ ἔρασταί σου κινήσουσι. Ταύτην δὲ
σοὶ τὴν τιμωρίαν ἐπάξω·

μγ'. Ἄνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθης τῆς ἡμέρας ⁹⁵ τῆς
νηπιότητός σου, καὶ ἐλύπεις με ἐν πάσι τούτοις·
καὶ ἐγὼ ἰδοὺ τὰς ὁδοὺς σου εἰς κεφαλὴν σου δέ-
δωκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Σὺ, φησὶν, ἐπεσπᾶσω
τὴν τῶν κακῶν τούτων φορὰν, οὐ βουλευθεῖσα λαβεῖν
εἰς διάνοιαν, ὅσα ἀνθ' ὅσας ἐγένου, καὶ ὅπως τε εὐτέλι
οὖσαν, καὶ σμικρὰν, καὶ παντελῶς ἄσημον, ἠοιδίμον
ἀπέφηνα, καὶ λίαν περιφρονηθεῖς. « Καὶ ⁹⁶ οὕτως οὐκ
ἐποήσα κατά πάσαν τὴν ἀσεβειάν σου ἐν πάσαις
ταῖς ἀνομίαις σου. » Οὐδὲν, φησὶ, τῶν ἀμαρτημάτων
ἄξιον ὑπομένεις· σμικρὰ γὰρ ἡ τιμωρία τῇ ἀσεβείᾳ
συγκρινομένη ⁹⁷.

μδ'. Ταῦτά ἐστι πάντα, ὅσα εἶπον κατὰ σοῦ ἐν
D παραβολῇ, λέγοντες· Καθὼς ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυ-
γάτηρ. Ἀρμόττει σοὶ, φησὶν, ἡ περιφερομένη παρ-
οιμίαι, ὅτι μητρὶ ἔοικεν ἡ θυγάτηρ· μητέρα δὲ αὐτῆς
ἄνω τὴν Χετταίαν ὠνόμασε.

με'. Θυγάτηρ τῆς μητρός σου σὺ εἶ, τῆς ⁹⁸
ἀψωσαμένης τὸν ἄνδρα αὐτῆς καὶ τὰ τέκνα αὐ-
τῆς, καὶ ἀδελφῆ τῶν ἀδελφῶν σου, τῶν ἀψωσα-
μένων τὸν ἄνδρα αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν.
Δείκνυσι διὰ τούτων, ὡς οὐκ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνον,
ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν· καὶ γὰρ ἐκείνων πάσαι θεοί:

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ ὑπὲρ. B ἐπὶ, juxta rec. lect. ⁹¹ προσδ. Ita Compl. ⁹² ἐπαφ. Hebr. requiescere faciam. ⁹³ ἐξαρθ. — σοῦ. Supra, l. 1, p. 150, ἀποστήσεται ὁ ζῆλός μου ἀπὸ σοῦ. ⁹⁴ μερ. Hebr. irascar. ⁹⁵ A et B τὴν ἡμέραν, ut Alex. ⁹⁶ Καὶ — ἀνομ. σου. Aliter οἱ LXX. ⁹⁷ συγκρ. Ita B, sed ed. prior hab. κρινομένη. ⁹⁸ τῆς, x. r. λ. Ita Compli.

ἐχρημάτισε, πρὶν αὐτοὺς δέξασθαι τῆς εἰδωλο-
 λατρείας τὴν λύβην· διὸ κάκεινους ἔφη, καὶ
 τὸν ἄνδρα ἀπόκασθαι, καὶ τὰ τέκνα, τὸν μὲν θεὸν
 ἀρνηθέντας, τὰ δὲ τέκνα τοῖς δαίμοσι καταθύσαντας.
 Εἶτα σαφέστερον τὸν λόγον ποιεῖ·

Ἡ μήτηρ ὑμῶν Χετταῖα, καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν
 Ἀμορραῖος. (μς'.) Ἡ ἀδελφὴ σου ἡ πρεσβυτέρα
 Σαμάρεια, αὕτη καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς, καὶ ἡ
 κατοικοῦσα ἐξ εὐωνύμων σου, καὶ ἡ ἀδελφὴ σου
 ἡ νεωτέρα ἡ κατοικοῦσα ἐκ δεξιῶν σου, Σόδομα,
 καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς. — Πρεσβυτέραν ἀδελφὴν
 τὴν Σαμάρειαν φησιν, οὐ κατὰ τὸν χρόνον, ἀλλὰ κατὰ
 τὴν τῆς ἀσεβείας διδασκαλίαν ὠνόμασε· κατὰ γὰρ
 τὸν χρόνον, ἡ Σόδομα πρεσβυτέρα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ
 τῆς Σαμαρείας πρότερον ἐξήλωσεν ἐπιτηδεύματα,
 εἶτα κατὰ μέρος τὴν παρανομίαν ἐξέτεινε, ὡς καὶ
 Σόδομοις ἀπεικασθῆναι. Νεωτέραν δὲ ἀδελφὴν προσ-
 αγορεύει τὴν Σόδομα, ὡς ὕστερον τὴν πρὸς αὐτὴν
 ἀπικασμένην συγγένειαν· τὴν γὰρ τῆς ἀσεβείας κοι-
 νωνίαν συγγένειαν προσηγόρευσε. Τὸ δὲ, ἐκ δεξιῶν
 καὶ ἐξ εὐωνύμων, ἢ διὰ τὴν θέσιν τῶν πότων τέ-
 θαι· τοῖς γὰρ ἐν Ἱερουσόλοις πρὸς ἀνατολὰς
 τετραμέννοις, ἐκ δεξιῶν μὲν τὰ Σόδομα κεῖται· νο-
 τιώτερα γὰρ ἐξ εὐωνύμων δὲ ἡ Σαμάρεια, βορειο-
 τέρα διακειμένη. Θυγατέρας δὲ καὶ ταύτης κάκεινης
 τὰς ὑποκειμένας καὶ πόλεις καὶ κώμας ὀνομάζει.
 ἐπὶ γὰρ·

μζ'. Καὶ οὐδ' ὡς ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐπορεύ-
 θης, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν ἐποίησας·
 παρὰ μικρὸν καὶ ὑπέρκεισαι αὐτάς ἐν πάσαις
 ταῖς ὁδοῖς σου. Ἡβξήσας, φησὶν, ἐπινοοῖς τὰ πο-
 νηρὰ ἐκείνων ἐπιτηδεύματα, καὶ κινδυνεύεις· τὰ νι-
 κητήρια τῆς ἀσεβείας λαβεῖν.

μη'. Ζῶ ἐγώ, λέγει Ἄδωναι Κύριος, εἰ ἐποίησε
 Σόδομα ἡ ἀδελφὴ σου αὕτη, καὶ αἱ θυγατέρες
 αὐτῆς, ἐν τρόπον ἐποίησας σὺ, καὶ αἱ θυγατέ-
 ρες σου. Εἶτα δεικνύσι τὴ διάφορον.

μθ', ν. Πλήρ' ἐστὶν ἀνόμημα Σοδόμων ἐν ὑπερη-
 φανίᾳ, καὶ ἐν πλησμορῇ ἄρτων καὶ ἐθνηλαίς·
 ἐσκατῶν αὕτη καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς· τοῦτο
 ἐπῆρχεν ἐν αὐτῇ, καὶ ἐν ταῖς θυγατέρασι αὐτῆς·
 καὶ χεῖρα πτωχοῦ καὶ πένητος οὐκ ἀντελυμβά-
 νοντο, καὶ ἐμεγαλύνοντο· καὶ ἐποίησαν ἀνο-
 μήματα ἐνώπιόν μου, καὶ ἐξήρα αὐτάς, καθὼς
 εἶδον. Ὑπερμαζήσαντες, φησὶ, τῆ τῶν ἀγαθῶν ἀφθο-
 νίᾳ εἰς ὑπερηφανίαν καὶ ἀλαζονείαν ἐξώκειλαν,
 καὶ ὑπερῶρων τοὺς ἐν ἐνάδι οἱ πάσης χλιδῆς ἀπο-
 λιώντες· ὅθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀκολασίαν ἐξέπε-
 σαν, καὶ θύκας ὑπέμειναν τῶν ἀσεβημάτων ἀξίας.

νι. Καὶ Σαμάρεια κατὰ ἡμίση τῶν ἀμαρτη-
 ρῶν σου σὺχ ἡμαρτησεν, καὶ ἐπλήθυνεν τὰς ἀνο-
 μίας σου ὑπὲρ αὐτάς, καὶ ἐδικαίωσας τὰς
 ἀδελφάς σου ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου, καὶ πάσαις·

A ut idola colerent. Quapropter illos quoque et virum
 et filios repulisse dixit, negato Deo, daemonibusque
 filii immolatis. Deinde apertius loquitur :

Mater vestra Chetwa, et pater vester Amorrhæus.
 (VERS. 46.) Soror tua senior Samaria, ipsa et filia
 ejus, et sedens a sinistris tuis : et soror tua junior
 sedens a dexteris tuis, Sodoma, et filia ejus. — Se-
 niorem sororem, vocavit Samariam, non secun-
 dum tempus, sed secundum impietatis doctrinam
 (tempore enim Sodoma antiquior est) : quia Sa-
 maria instituta prius æmulata est, deinde paula-
 tim auxit facinora, ita ut etiam Sodomis assimilari
 potuerit. Junioem vero sororem appellat Sodo-
 mam, ut quæ posterius cognationem cum ipsa
 contraxerit. Impietatis enim communionei cogna-
 tionem vocavit. Illud autem, « a dexteris et a
 sinistris, » propter situm locorum apposit. Hiero-
 solymitanis enim ad orientem conversis Sodoma
 a dexteris sita sunt, ut australiora : a sinistris
 vero Samaria, magis vergens ad aquilonem. Filias
 autem hujus et illius subjectas 790 urbes et vicos
 nominat : cupiensque impietatis exsuperantiam
 ostendere, subjectit :

Δεῖξαι δὲ βουλόμενος τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν,

VERS. 47. Et ne sic quidem in viis earum ambula-
 sti, neque secundum iniquitates earum fecisti, et pa-
 rum absuit, et superasti eas in omnibus viis tuis.
 C Auxisti, inquit, commentis prava earum instituta,
 et periclitaris impietatis præmia percipere.

VERS. 48. Vivo ego, dicit Adonai Dominus, si fecit
 Sodoma soror tua hæc, et filia ejus, quemadmodum
 fecisti tu, et filia tua. Deinde discrimen ostendit.

VERS. 49, 50. Verumtamen iniquitas Sodomorum
 in superbia, et in saturitate panis, et in abundantis
 deliciabantur ipsa et filia ejus. Hoc fuit in ipsa, et
 in filiabus ejus : et manum mendici et pauperis non
 assumebant, et magnifice gloriabantur. Et fecerunt
 iniquitates coram me, et abstuli eas, prout vidi.
 Circumducentes, inquit, nimia bonorum abundan-
 tia, in superbiam et arrogantiam prolapsæ sunt ;
 et eos qui egerent despiciebant, ipsi omnibus deli-
 ciis perfruentes ; hinc in extremam lasciviam inci-
 derunt, et pœnas impiis facinoribus dignas per-
 tulerunt.

VERS. 51. Et Samaria secundum dimidia pecca-
 torum tuorum non peccavit, et multiplicasti iniqui-
 tates tuas super eas, et justificasti sorores tuas in
 peccatis tuis, et omnibus iniquitatibus tuis quas je-

VARIÆ LECTIONES.

ἢ σου. Rec. lect. est ὑμῶν, contra Hebr. ἢ ἐν. Ex B suppl. ἢ Πλήρ' x, τ. λ. Aliter οἱ LXX, et Hebr.
 ἢ ἐθ. B præm. ἐν. ἢ καὶ ἐμγ. Ab his verbis incipit vers. 50 apud LXX, et in Hebr. ἢ ἡμ. B præm.
 τὰ. Rec. lect. τὰς ἡμῖς τῶν ἀμαρτιῶν. ἢ ἄν. B ἀσεβείας. ἢ ταῖς — καὶ. Des. apud LXX. Sed ἐπὶ δὲ
 lectio est infra, ad c. xiii, 45. ἢ πάτ. Infra, l. c. præm. ἐν. τ.

cisti. Hanc autem comparationem non facit secundum solam peccati, sed **791** secundum providentiæ qualitatem. Nam tametsi peccasset, et infinita facinora ausa esset Samaria, tamen procul aberat a Dei templo, et vel aliquam certe habebat veniam, cum et sub alius regis imperio degeret, et in sacro Dei templo legitima perficere nequiret. Sodoma autem neque prophetam habebat, neque legislatorem, sed sola naturalis legis doctrina fruebatur. Tu vero, et legem habens, et sacerdotes, et prophetas, et sacrum Dei templum, legitimumque cultum, illarum impietatem consecrata es : quare illas ostendis veniæ dignas.

VERS. 52. *Et tu, sustine tormentum tuum superans, quo corrupisti sorores tuas in peccatis tuis, quibus inique egisti plus quam eis, et justificasti eas super teipsam.* Haud simpliciter dixit justificasti, sed super teipsam. Tu enim illarum scelera imitata, non habes excusationem qua te defendas, a lege et prophetis adjuta. Illæ vero propter impietatis tuæ exsuperantiam veniam consequi cupiunt. Suscipe igitur tuorum institutorum supplicium : per quæ illis quoque detrimentum attulisti. « Et tu, confundere, et accipe ignominiam tuam, eo quod justificasti sorores tuas. » Si quis in honore constitutus non intelligit, ignominia affectus sensum pristini honoris percipit. Hierosolyma igitur, non cognito honore sibi a Deo concesso, ex obsidione et captivitate suum agnovit Deum. Idcirco **792** C

VERS. 53. *Et avertam, inquit, aversiones earum, aversionem Sodomorum et filiarum ejus, et avertam aversionem Samariæ et filiarum ejus.* Opus est Scripturæ idiomata novisse. Neque enim aliter ejus consilium percipi potest. Hoc igitur idioma præter alia multa etiam habet, ut et quæ fuerunt tanquam futura narret, et futura ut ea quæ facta sint. Hoc itaque loco similiter res gestas, ut futuras narrat. Aversata est me Sodoma et subjectæ illi urbes, parique ratione cum subjectis urbibus Samaria : sed ego item aversatus sum, eorumque quæ peccavit exegi poenas.

Tuamque rursus itidem avertam aversionem in medio earum. (**VERS. 54.**) *Ut portes tormentum tuum, et ignominia officiaris omnibus quæ fecisti, cum tu ad iracundiam provocares me.* Eadem, inquit, tu

¹ Psal. XLIII, 16, 17.

ταῖς ἀνομίαις σου αἷς ἐποίησας. Ταύτην ἐκ τῆν παρεξέτασιν οὐ κατὰ μόνην ποιεῖται τὴν τῆς ἀμαρτίας ποιότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς κηδεμονίας. Εἰ γὰρ καὶ ἐξήμαρτε, καὶ μυρία παράνομα ἢ Σαμάρεια τετόλμηκεν, ἀλλὰ πόρρω ἦν τοῦ θείου νεῶν, καὶ εἶχε σμικρὰν γοῦν τινα συγγνώμην, ὑφ' ἑτερον μὲν τελοῦσα βασιλεῖα, ἐπιτελεῖν δὲ ἐν τῷ θείῳ νεῶν τὰ νόμιμα βεβαίως δυνάμενη. Καὶ τὰ Σόδομα δὲ οὔτε προφήτην εἶχεν, οὔτε νομοθέτην, μόνως δὲ τῆς τοῦ φυσικοῦ νόμου διδασκαλίας ἀπήλαυσε. Σὺ δὲ καὶ νόμον ἔχουσα, καὶ ιερίας, καὶ προφήτας, καὶ τὸν θεῖον νεῶν, καὶ τὴν ἔνομον λατρείαν, τὴν ἐκείνων ἀσέβειαν ἐπεστήδευσας· διδ συγγνώμης ἐκείνας ἀποφαίνεις ἀξίας.

ββ'. Καὶ σὺ κόμισαι τὴν βάσανόν σου²⁵ *ὑπερβάλλουσαν*²⁶, *ἐν*²⁷ *ἢ ἐσθραφας τὰς ἀδελφάς σου ἐν ταῖς ἀμαρτίαις σου, αἷς ἠνόμησας ὑπὲρ αὐτάς, καὶ ἐδικαίωσας αὐτάς*²⁸ *ὑπὲρ σεαυτῆν.* Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, *ἐδικαίωσας*, ἀλλ' *ὑπὲρ σεαυτῆν*. Σὺ μὲν γὰρ, τὴν ἐκείνων παρανομίαν μιμησαμένη²⁹, οὐκ ἔχεις ἀπολογίαν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν βροθυομένη· ἐκείναι δὲ διὰ τὴν τῆς σῆς ἀσεβείας ὑπεβολὴν τυχεῖν συγγνώμης ἐθέλουσι. Δέξαι τοίνυν τῶν σῶν ἐπιτηδευμάτων τὴν τιμωρίαν, δι' ἧν κείναις ἐπιβλαθῆς ἐγένου. « Καὶ σὺ ἀσχυθήσῃ, καὶ λάβῃ τὴν ἀτιμίαν σου, ἐν τῷ δικαίωσαί σε τὰς ἀδελφάς σου. » Ὅταν τις ἐν τιμῇ ὦν μὴ συνή, ἀτιμίαν περιβληθεὶς εἰς ἀσθησιν ἔρχεται τῆς προτέρας τιμῆς. Καὶ Ἱερουσαλήμ τοίνυν, τὴν ὑπὸ τοῦ θεοῦ δοθεῖσαν αὐτῇ μὴ γνωρίσασα τιμὴν, διὰ τῆς πολιουρίας καὶ αἰχμαλωσίας³⁰ τὸν ἑαυτῆς ἐπέγνω θεόν· διδ βοᾷ ὑπὸ τοῦ μακαρίου διδασκαλοῦ Δαβὶδ· « Ἡ ἀσχυθήσῃ τοῦ προσώπου μου ἐκάλυψέ με, ἀπὸ φωνῆς ἀνειδίζοντος καὶ καταλαλοῦντος, ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ καὶ ἐκδιώκοντος. »

γγ'. Καὶ ἀποστρέψω, φησὶν, ἀποστροφὰς³¹ *αὐτῶν, τὴν ἀποστροφήν Σοδόμων, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, καὶ*³² *ἀποστρέψω τὴν ἀποστροφήν Σαμαρείας, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτῆς.* Προσῆκει τὰ τῆς Γραφῆς ἰδιώματα εἶδεναι· οὔτε γὰρ δυνατὸν ἐτέρως αὐτῆς τὰν σκοπὸν διαγνώαι. Ἐχει τοίνυν πρὸς ἄλλοις πολλοῖς καὶ τοῦτο ἰδίωμα, τὸ καὶ τὰ γεγενημένα, ὡς ἐσόμενα λέγειν, καὶ τὰ ἐσόμενα ὡς γεγενημένα. Ὅτω τοίνυν κἀνταῦθα τὰ ἕδη γεγενημένα, ὡς ἐσόμενα λέγει· Ἀπεστράφη με Σόδομα, καὶ αἱ ὑπ' αὐτὴν πόλεις· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Σαμάρεια σὺν τοῖς ὑπηκόοις. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπεστράφη³³ καὶ δίκας ὦν ἡμαρτεν ἐπραξάμην.

*Καὶ σοῦ δὲ πάλιν ὡσαύτως ἀποστρέψω τὴν ἀποστροφήν σου*³⁴ *ἐν μέσῳ αὐτῶν.* (βδ.) *Ἐπος κομιση τὴν βάσανόν σου, καὶ ἀτιμωθήσῃ ἐκ πάντων ὧν ἐποίησας ἐν*³⁵ *τῷ σε παροργίσαι με.*

VARIAE LECTIONES.

²⁵ βᾶσ. σου. *Hebr.* ignominiam tuam. Sic quoque vers. 54. ²⁶ ὑπερβάλλουσαν σου. *Hebr.* quam adjudicabas sororibus tuis, propter peccata. Ex B suppl. ²⁷ ἀτιμ. B præm. τῆς. ²⁸ ἀπ. B præm. τὰς. B præm. αὐτῆν. ²⁹ σου. Des. in B. ³⁰ ἐν — με *Hebr.* cum

Ταῦτά, φησίν, ἐκείναις πείσῃ καὶ σὺ, καὶ ὣν εἰς Α quoeque patieris, quæ illæ passæ sunt, et eorum quæ in me deliquisti pœnas dabis.

1 vs'. Καὶ ἡ ἀδελφὴ σου Σόδομα, καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς ἀποκατασταθήσονται, καθὼς ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς· καὶ σὺ⁵³, καὶ αἱ θυγατέρες σου ἀποκατασταθήσεσθε, καθὼς ἦτε ἀπ' ἀρχῆς. — ἀποκατάστασιν ἐνταῦθα οὐ τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τὸ χείρον ὠνόμασε· τὸ γὰρ μελετητικὴν ἐπὶ Σοδόμων πάλιν τὸ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς πρόκειται. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὡςπερ τὰ Σόδομα, λαμπρὰ ὄντα καὶ ὑπὸ πλείστων οἰκούμενα, εἰς τὸ ἀρχαῖον μετέθηκα σχῆμα, καὶ πεποίηκα παντελῶς ἀοίκητα, ὅποια ἦν πρὶν οἰκισθῆναι· οὕτω καὶ σοὺ πᾶσαν ἀφελόμενος τὴν εὐπρέπειαν, εἰς τὸ πρότερον εἶδος ἐπανελθεῖν παρασκευάσω.

vs'. vs'. Καὶ εἰ μὴ ἦν Σόδομα ἡ ἀδελφὴ σου εἰς ἀδοξίαν ἐν τῷ στόματι σου, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐπερηφανείας σου. Πρὸ τοῦ ἀποκαλυφθῆναι τὰς κακίας σου, ὅν τρόπον νῦν θρεῖδος εἰ σὺ θυγατέρων Συρίας, καὶ πάντων τῶν κύκλω σου, καὶ⁵⁴ θυγατέρων ἀλλοφύλων τῶν περιεχουσῶν σε κύκλω. Εἰ μὴ ἐμαμαθήκεις τῶν Σοδόμων, φησὶ, τὴν τιμωρίαν, καὶ περιεφέρετο ἐν τῷ στόματι σου ἡ ἐκείνων κνωλεθρία, ὅν τρόπον νῦν ἡ σὴ πολιορκία ἐν ταῖς τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης πόλεσι, τί πλέον ἢν εἰργάσω κακόν; Οὐδὲ γὰρ τὸ ἐκείνων ὠνησέ σε παράδειγμα, ἀλλ' εἶδου τὰ τε ὑπ' αὐτῶν τελεμηθέντα, τὰ τε ἐπνευχθέντα αὐτοῖς κακὰ, οὐδὲν ἥττον ἐπέμεινας παρανομῶσα. Διὰ τοῦτο⁵⁵

vs'. vs'. Τὰς ἀσεβείας σου, καὶ τὰς ἀνομίας σου σὺ κόμισαι αὐτάς, λέγει Κύριος. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Καὶ ποιήσω ἐν σοὶ, καθὼς ἐποίησας, ὡς ἠτίμωσας τὴν ἀράν⁵⁶, τοῦ παραβῆναι τὴν διαθήκην μου. Ἐίχεν ὁ νόμος ἀράν τὰς παραβαίνουσιν αὐτὸν ἐπομένην· ἐκέλευσε δὲ ταύτην τὰς ἐξ φυλάς ἐν τῷ ὄρει τῷ Γηβάλ ἐστῶσας διεξιέναι, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐπάγειν Ἀμήν, οἷον ὑπογράφοντας, καὶ συντιθεμένους τῇ τοῦ νόμου ἀρᾷ. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησίν, οὐδὲ τὴν ἀράν ἐφοβήθης, ἀλλ' ἀδείξας τὴν ἐμὴν παρέβης διαθήκην, δέξαι τῶν σπυρμάτων τὰ θράγματα. Εἴτα ὑπισχνεῖται καὶ τὰ μετὰ τὴν τιμωρίαν ἀγαθὰ.

ξ'. Καὶ μνησθήσομαι ἐγὼ τῆς διαθήκης μου τῆς μετὰ σοῦ ἐν ἡμέραις νηπιότητός σου· καὶ στήσω σοὶ τὴν διαθήκην μου αἰώνιον⁵⁷. Σὺ μὲν γὰρ, φησὶ, τὰς πρὸς ἐμὲ συνθήκας ἐπάτησας, ἐμὲ δὲ οὐδὲ τοῦτο πείσαι παντελῶς σε καταλιπεῖν, ἀλλὰ τῇ παιδείᾳ σε σωφρονίσας, καὶ διδάξας εὐγνωμοσύνην, τῶν συνθηκῶν ἐκείνων ἀναμνησθήσομαι, ἃς πρὸς σὲ πάλαι ἐποίησάμην ἐν νηπιᾷν οὖσαν· οὕτω δὲ καλεῖ τὸν χρόνον τῆς⁵⁸ ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγωγῆς. Καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου, διαθήκην αἰώνιον. Ὁ δὲ τὴν τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν τῆς χάριτος· οὐ τὴν διὰ

quæ in me deliquisti pœnas dabis.

VERS. 53. *Et soror tua Sodoma, et filiae ejus, restituentur sicut fuerunt a principio: et tu et filiae tuae restituentur sicut fuistis a principio.*—*Restitutionem hic non in melius, sed in pejus appellavit.* Rursus enim idioma illud Scripturae, quod in declamationibus obtinere solet, Sodomis appositum est. Quod autem dicit, est hujusmodi: **793** quemadmodum Sodoma, cum essent clara et a plurimis habitata, in pristinam formam restitui, fecique ut prorsus a cultoribus essent vacua, qualia erant antequam ædificarentur: ita et, adempto tibi omni decore, operam dabo ut in pristinam redeas formam.

B VERS. 56, 57. *Et nisi fuisset Sodoma soror tua in auditum in ore tuo, in diebus superbiae tuae. Antequam revelarentur malitiae tuae, quemadmodum nunc opprobrium fuisti filiarum Syriae, et omnium quæ in circuitu tuo, et filiarum alienigenarum, circumdantium te in circuitu.* Si non didicisses, inquit, Sodomorum supplicium, et divulgatum fuisset in ore tuo illorum exitium, quemadmodum tua nunc obsidio in Syriae et Palaestinae civitatibus, quidnam amplius mali perpetrasses? Neque enim illorum tibi exemplum profuit: sed cum noris et quæ illi ausi sunt, et illatas ipsis calamitates, nihilominus delinquere perseveras. Propterea,

C VERS. 58, 59. *Impietates tuas et injustitias tuas, tu porta, dicit Dominus (Deus). Hæc dicit Adonai Dominus: Et faciam in te, sicut fecisti, sicut despectisti execrationem, ut violares testamentum meum.* Habuit lex execrationem, eos qui violassent ipsam persequentem; jussitque hanc sex tribus in monte Gebal stantes recitare, et omnem populum respondere Amen, quasi legis execrationi subscriberent, et assentirentur. Cum igitur, inquit, ne execrationem quidem verita fueris, sed absque metu pactum meum violaveris, percipe seminum **794** fructus. Deinde post pœnam bona quoque pollicetur.

VERS. 60. *Et recordabor ego testamenti mei tecum in diebus infantiae tuae facti, et statuam tibi testamentum meum sempiternum.* Tu enim mea fœdera, inquit, aspernata es, sed me ne hoc quidem adducet, ut te omnino deseram; verum ubi te disciplina instructam æquitatem edocuero, fœderum illorum recordabor, quæ olim tecum percussis, cum adhuc eses infantula. Et ita vocat tempus illud, quo in solitudine est commemorata. « Et statuam testamentum meum, testamentum sempiternum. » Non legis, sed gratiæ; non per Moysen,

VARIE LECTIONES.

⁵³ καὶ σὺ, κ. τ. λ. In A supplentur h. l. quæ in cod. vat. aliisque desunt, καὶ Σαμάρεια καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς ἀποκατασταθήσονται, καθὼς ἦσαν ἀπ' ἀρχῆς. ⁵⁴ σου, καὶ. Rec. lect. αὐτῆς. ⁵⁵ διὰ τοῦτο. B διὰ τὴν ἀράν. Ita Ald. et Compl. juxta Hebr. Alii, ταῦτα. ⁵⁶ αἰών. B præm. διαθήκην. ⁵⁷ τῆς. Ex B scripsi.

sed per apostolos : illud enim ad tempus durabat, hoc est æternum. Hoc item per Jeremiam prophetam se facturum pollicitus est. « Disponam enim domui Israelis, inquit, et domui Judæ testamentum novum, non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum, die quo apprehendi ego manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti ; quia ipsi non manserunt in testamento meo, et ego repuli eos : sed disponam ipsis testamentum novum, dans leges meas in mentem eorum, et in corde eorum scribam eas ». Idem testamentum hic quoque pollicetur.

VERS. 61. *Et recordaberis, inquit, viarum tuarum, et ignominia afficeris, cum receperis tu sorores tuas seniores te cum junioribus te.* E supplicio enim sensum viarum tuarum percipiens, ignominiamque tibi circumjectam conspicata, proprium agnosces Dominum : videbisque **795** etiam istas sorores tuas eodem tecum sædere fruente, imo teipsam una cum illis idem adeptam. « Dabo enim tibi ipsas, inquit, in ædificationem, et non ex testamento tuo. » Non enim illæ per te, sed tu ex illis percipies utilitatem, non isto testamento, secundum quod nunc vitæ rationem instituis, hanc societatem conciliante, sed sempiterno illo, quod tibi postea tradetur. Innuit per Sodoma et Samariam, omnium gentium et Judæorum pariter futuram pietatem, et in Deum unum fidem, quæ ex Novo Testamento suppeditabitur.

VERS. 62. *Et suscitabo, inquit, ego testamentum meum tecum, et cognosces me esse Dominum.* Primum enim Judæis prædicatum est Evangelium, deinde omnibus gentibus : sed etiam per magnum Eliam rursus prædicabitur ante mundi consummationem. Ego igitur, inquit, omnia faciam, tuam utilitatem procurans. Ex his enim cognosces, qualia fuerint ea, quæ a te in me profecta sunt, et qualia sint ea bona, quæ ex me tibi acciderunt. Idcirco subjicit :

VERS. 63. *Ut recorderis, et pudore confundaris, et non sit tibi amplius aperire os tuum a facie ignominie tuæ, cum tu placaveris me secundum omnia quæcumque fecisti, dicit Adonai Dominus.* His verbis tres pueri quoque in fornace usi sunt. Cum enim sibi populi scelera attribuisent, supplicantes dicebant : « Et nunc non licet nobis aperire os, confusio et opprobrium facti sumus servis tuis, et colentibus te ». Et divinus Daniel itidem in captivitate supplicans exclamavit : **796** « Tibi, Domine, est

Α τοῦ ἁ Μωσέως, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν ἀποστόλων· ἡ μὲν γὰρ ἔχει τὸ πρόκαιρον, ἡ δὲ τὸ αἰώνιον. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου ποιήσῃν ὑπέσχετο. Διαθήσομαι ἁ γὰρ, φησί, τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατέραςιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαθομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ἀπώσαμην αὐτούς· ἀλλὰ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. » Ταύτην κἀναυῖθα ὑπισχνεῖται τὴν διαθήκην.

ἑ. Καὶ μνησθήσῃ, φησί, τῶν ὁδῶν σου, καὶ ἐξατιμωθήσῃ ἐν τῷ ἀναλαμβάνειν σε τὰς ἀδελφάς σου, τὰς κροσθυτέρας σου, σὺν ταῖς γεωτέραις σου. Διὰ γὰρ τῆς τιμωρίας εἰς ἀσθεσίαν ἐρχομένη τῶν οἰκειῶν ὁδῶν, καὶ τὴν περικραιμένην σοι ἀτιμίαν ἠρώσα, τὸν οἰκεῖον ἐπιγνώσῃ Δεσπότην· ὅψῃ δὲ καὶ ταύτας τὰς ἀδελφάς σου, σὺν σοὶ ταύτης ἀπολαύσασας τῆς διαθήκης, μᾶλλον δὲ σαυτὴν μετ' ἐκείνων τυγχάνουσας. « Δώσω γὰρ, φησὶν, αὐτάς σοι εἰς οἰκοδομήν ἁ, καὶ οὐκ ἐκ διαθήκης σου. » Οὐ γὰρ ἐκείναι διὰ σοῦ, ἀλλὰ σὺ ἐξ αὐτῶν καρπώσῃ τὴν ἐφέλειαν, οὐ ταύτης τῆς διαθήκης, καθ' ἣν νῦν πολιτεύῃ, τὴν κοινωνίαν ταύτην ἐργαζομένης, ἀλλὰ τῆς αἰωνίου τῆς ὑστερονδοθησομένης· αἰνύττεται διὰ τῶν Σιδόμων, καὶ τῆς Σαμαρείας, τὴν τῶν ἐθνῶν ἀπάντων καὶ τῶν Ἰουδαίων κατὰ ταυτὸν ἐσομένην εὐσέβειαν, καὶ τὴν εἰς ἕνα Θεὸν πίστιν ἐκ τῆς Νέας πρυτανευομένην Διαθήκης.

ἑβ'. Καὶ ἀναστήσω, φησὶν, ἐγὼ τὴν ἐμωθήκη μου μετὰ σοῦ, καὶ ἐπιγνώσῃ, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Πρῶτον μὲν γὰρ Ἰουδαίοις ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, εἶτα πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· ἀλλὰ καὶ αὖθις κηρυχθήσεται διὰ τοῦ μεγάλου Ἠλία πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Ἐγὼ οὖν, φησὶ, πάντα ποιήσω τὴν σὴν πραγματευόμενος ἐφέλειαν· γνώσῃ γὰρ ἐκ τούτων, οἷα μὲν τὰ παρὰ σοῦ εἰς ἐμὲ γεγενημένα, ὅποια δὲ τὰ παρ' ἐμοῦ ὑπαρχόντα σοὶ ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτο ἐπιγγαγεν·

ἑγ'. Ὅπως μνησθήῃς, καὶ αἰσχυνθήῃς, καὶ μὴ ἦ σοι ἐτι ἀνοῖξαι στόμα ἀπὸ προσώπου τῆς ἀτιμίας σου, ἐν τῷ ἐξιλάσασθαι σε ἁ κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησας, λέγῃ Ἄδωναὶ Κύριος. Τούτοις ἐν τῇ καμίνῳ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες τοῖς λόγοις ἐχρήσαντο. Οἰκειούμενοι γὰρ τὰς τοῦ λαοῦ παρανομίας ἔλεγον προσευχόμενοι· « Καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι στόμα· αἰσχυνὴ καὶ δυσειδος ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεβομένοις σε. » Καὶ ὁ θεσπέσιος Δανιὴλ ὡσαύτως ἐν τῇ αἰχμάλωσίᾳ ἔβόα προσευχόμενος·

^a Jerem. xxxi, 31-35; vel juxta LXX, cap. xxxviii. ^v Dan. iii, 33, apud Nostrum, qui post vers. 93, cap. cit. addit Canticum trium virorum.

VARIÆ LECTIONES.

^ἁ B Μωυσέως. ^ἁ διαθ.— γράψω αὐτούς. Vid. supra, p. 548 sq. ^ἁ τ. ὁδ. Ita B et Compl. juxta Hebr. ^ἁ οἴκ. A ὀρκιμήν, ut Alex. ^ἁ σε. Rec. lect. est με σοί.

μενος· « Ζοι⁶⁶ Κύριε, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡμῖν ἡ αἰσχὺν ἡ αἰσχὺν τοῦ προσώπου, ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, καὶ τοῖς βασιλευσὶν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἀρχουσιν ἡμῶν, καὶ τοῖς πατεράσιν ἡμῶν. » Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύντες ἐπ' ἔργαγον εὐλόγως· « Διότι ἡμάρτομέν σοι. » Πέρασ τούτων καὶ αὕτη εἴληφεν ἡ προφητεία· ἀψευδῆς γὰρ ἔστι τοῖς προφήταις ἐμπνέων. Δεῖ τούτων καὶ ἡμᾶς τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξετάζοντας, καὶ βάσανον ἀκριβοῦς ποιουμένων τῶν πολιτευμένων, παραξετάζοντας δὲ ταῖς ἡμετέραις πλημμελείαις τὰς θείας εὐεργεσίας, τούτοις κεχρησθαι προσευχόμενοι τοῖς λόγοις, καὶ τῇ αἰσχύνῃ τῶν προειργασμένων ἀμαρτημάτων ζεύγειν τὴν τῆς αἰσχύνῃς ποιητικὴν ἐργασίαν, καὶ τῇ θεῷ μνήμη τὴν ψυχὴν καταυγάζειν. Οὕτω γὰρ ἐνησόμεθα πύρρι μὲν τῶν τῆς ἀμαρτίας γενέσθαι μηχανημάτων, τῷ δὲ Θεῷ προσεδρεύειν, καὶ τῆς πατρ' αὐτοῦ χάριτος ἀπολαύειν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα πρέπει⁶⁷, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A justitia, et nobis confusio faciei, sicut dies hæc, et regibus nostris, et principibus nostris, et patribus nostris. » Causamque ostendentes merito subjecerunt: « Quia peccavimus tibi J. » Exitum igitur hæc quoque prophetia sortita est. Expers enim mendacii est, qui Spiritu suo afflat propheta. Itaque nos etiam oportet, nostra examinantes, et accurata eorum quæ administravimus instituta disquisitione, nostrisque cum delictis divina beneficia conferentes, his verbis supplicantes uti, et pudore peccatorum, quæ antea commisimus, opus illud, quod ignominie efficiendæ vim habeat, effugere, Deique memoria animam illustrare. Sic enim poterimus a peccati machinis procul abesse, et Deo adhærentes ejusdem gratia perfrui, in Christo B Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria convenit cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

⁶⁶ Dan. ix, 7. ⁷ Ibid.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B σοῦ. ⁶⁷ καὶ τοῖς, x. τ. λ. Aliter infra, l. c. ⁶⁸ πρέπει. Des. in B.

TOMOS Γ.

LIBER SEXTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

C

CAPUT XVII.

α-γ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὰ ἀνθρώπου, διήγησαι διήγημα, καὶ εἰπέ παραβολὴν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ. Καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει ὁ ὀνομασθεὶς Κύριος. Αἰνιγματικῶς ποιήσασθε αὐτῷ τὴν προφητείαν παρακελεύεται, ἵν' ἀκούοντες οἱ ἀκούοντες τὰ λεγόμενα σπουδαιότεροι περὶ τὴν τεύτων γέωνται ζήτησιν, καὶ δι' ἐρωτήσεως περὶ τοῦ προφήτου δέξωνται τὴν ἐρμηνείαν. « Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερυγός, ὁ μακρὸς τῆ ἐκτάσει, ὁ πλήρης⁶⁸ ὀνύχων. » Τὸν Ναβουχοδονόσορ διὰ τούτων ἠνέξατο, μέγαν μὲν ὀνομάσας διὰ τὸ πολλοθύρητον γενέσθαι, « μεγαλοπτερυγόν δὲ, » ὡς ἐπὶ κλειστόν τὴν ἡγεμονίαν ἐκτείναντα, « μακρὸν ἔτι ἐκτάσει, » ὡς μεγαλόφρονα καὶ ἀλαζόνα· « πλήρη δὲ αὐτὸν ὀνύχων » ἐπέλεσαν, ὡς πολλὴν στρατείαν ἔχοντα, ἱππικὴν τε καὶ πεζικὴν, φιλὴν τε καὶ ὀπλιτικὴν. Ὅνυχος γὰρ βασιλείως οἱ στρατιῶται, καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ σώματος ἔχοντες, διὰ τὸ τοῖς ἡγεμόσιν ὑποκεῖσθαι, καὶ τὸ δέξῃ καὶ δυνατῶν, εἰς τὸ

VERS. 1-5. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, narra narrationem, et dic parabolam super domum Israel. Et dices: Hæc dicit Adonai Dominus. Enigmatica jubetur ipsis prophettare, ut qui audiunt non intelligentes quæ dicantur, ad ea inquirenda majus adhibeant studium, et per interrogationem a propheta interpretationem percipiant. « Aquila magna, magnis alis 797 prædita, longa extensione, plena unguium. » His Nabuchodonosorem innuit, quem magnum nominavit, propterea quod celeberrimus fuerit, « magis que alis præditum, » quia maxime regnum dilatavit, « longum extensione, » ut superbum et arrogantem, Et « plenum unguium » ipsum vocavit, ut cui suppeteret multus exercitus et equitatus et peditatus, levis que armaturæ et gravis armaturæ milites: ungues enim regis sunt milites, qui extremam corporis obtinent partem, eo quod ducibus subjecti sint, et celeres sint atque validi ad percutiendum,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ κλ. ὄν. Infra, ad Osee viii, 1, est πολὺς τοῖς ὀνύχων. Desunt hæc et alia ex vers. 3 et 4 supra, l. i, p. 302.

et instar seræ dilaniandum eos qui contradicere conentur. » Quæ habet, inquit, ductum intrandi in Libanum. » Hic aperte docuit, non sponte ad Hierosolymam illum accessisse, sed ab auctore omnium rerum, Deo, invisibili modo impulsam et adductam. *Libanum* autem Hierosolymam appellavit, non tantum ut illustrem, sed etiam ut id temporis superbia elatam, et incolis refertam, et legitimis sacerdotibus prophetisque divina vaticinantibus.

Et ingressa est, inquit, et abstulit selecta cedri. (Vers. 4.) *Summam teneritudinis vellicavit.* Jechoniam per hæc innuit. *Selecta vero cedri* propter regnum dixit: « *Summam teneritudinis,* » non modo propter celsitudinem, sed etiam propter juvenilem ætatem. Juvenis item cum adhuc esset ætate, et regnum accepit, et captivitatem perulit. Et congruenter apposuit illud *vellicavit*, quia aquilam vocavit plurimis unguibus utentem. **798** « Et introduxit ea, inquit, in civitatem Chanaan, in urbem muro munitam posuit ea. » Babylonem per hæc significavit, ipsamque « urbem » Chanaan » propter morum cognationem nuncupavit.

Vers. 5. *Et sumpsit de semine terræ, et dedit illud in campum sativum, ut acciperet radicationem plantarum: in aqua multa conspicuum posuit illud.* Per hoc Sedeciam declaravit. Hoc enim pro Jechonia rege declarato, abiit. Neque amplius Hierosolymam *Libanum* appellat, sed « campum ad serendum aptum, » eo quod humiliter factum fuerit regnum. Et illud, « in aqua multa conspicuum posuit illud, » significat quod subditus fuerit, eique impositum sit tributum.

Vers. 6. *Et ortum est, inquit, et factum est in vitem imbecilem, et parvam magnitudine, ut apparerent palmites ejus super eam; et radices ejus sub illa erant, et facta est in vitem magnam, et fecit propaggines, et extendit ramos suos.* Maxime imbecillum evasit novissimum Judæorum regnum. Cum enim ter jam sustinuisset obsidionem, et in servitute abducti essent, ad paupertatem quoque redacti, et multitudine spoliati sunt. Idcirco ait: « *Factum est in vitem imbecilem, et parvam magnitudine, et palmites ejus super eam.* » Non amplius, inquit, extendebatur, secundum Davidis prophetiam ², usque ad mare, et usque ad flumina, neque operuerunt montes umbræ ejus, et **799** rami ejus cedros Dei. Illud autem, « extendit ramos suos, » non magnitudinem significat, sed erga Ægyptium amicitiam. Idcirco subjecit:

² Psal. LXXIX, 11, 12.

πλήττειν καὶ σπαράττειν θηρίου δίκην τοῦ ἀντιλέγειν ἐπιχειροῦντας. « Ὅς ἔχει, φησί, τὸ ἡγγμα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον. » Ἐνταῦθα σαφῶς ἐδέξαζεν, ὅτι οὐκ αὐτομάτως εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐλήλυθεν, ἀλλ' ἀοράτως τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων παρακινήσαντός τε καὶ ἀγαγόντος. *Λίβανον* γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ προσηγόρευσεν, οὐχ ὡς ἐπίσημον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς κομῶσαν τηνικαῦτα, καὶ οἰκητόρων πλήθει, καὶ τῶν κατὰ νόμον ἱερέων, καὶ προφητῶν τὰ θεῖα προθεσπιζόντων.

Καὶ εἰσήλθε, φησί, καὶ ἔλαβε τὰ ἐπιλεκτά τῆς κέδρου. (δ.) *Τὸ ἀκρον τῆς ἀκαλότητος ἀπέκτισε.* Τὸν Ἰεχονίαν διὰ τούτων ἠνίκατο. *ἐπιλεκτά* δὲ ἔφη τῆς κέδρου διὰ τὴν βασιλείαν, « *ἀκρον* δὲ τῆς ἀκαλότητος, » οὐ μόνον διὰ τὸ ὑψηλὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ νέον τῆς ηλικίας. νέος γὰρ ὤν ἔτι, καὶ τὴν βασιλείαν ἐδέξατο, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινεν. ἀρμολίως δὲ καὶ τὸ *ἀπέκτισε* τέθεικεν, ἐπειθὲ ἀετὸν προσηγόρευσε πλείστοις θυσιῶν καχρημένον. « *Καὶ εἰσήγαγεν* αὐτὰ, φησὶν, εἰς πόλιν Χαναάν, εἰς πόλιν τετειχισμένην ἔθετο αὐτά. » Τὴν Βαβυλώνα διὰ τούτων ἔσημανε. « πόλιν δὲ αὐτὴν Χαναάν » ὠνόμασε, διὰ τὴν τῶν τρόπων συγγένειαν.

ε'. *Καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς γῆς, καὶ ἔδωκεν αὐτὸ εἰς πεδῖον σπόριμον, λαβεῖν ῥίζωσιν φυτῶν ἐν ὕδατι πολλῶ ἐπιβλεπόμενον ἔταξεν αὐτὸ.* Τὸν Σεδεκίαν διὰ τούτου παρεδήλωσε. τοῦτον γὰρ ἀντὶ Ἰεχονίου χειροτονήσας βασιλεῖα, ἀπῆλθεν. οὐκέτι δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ *Λίβανον* ὀνόμαζε, ἀλλὰ « πεδῖον σπόριμον, » διὰ τὸ ταπεινοτέρην γενέσθαι τὴν βασιλείαν. Τὸ δὲ, « ἐν ὕδατι πολλῶ ἐπιβλεπόμενον ἔταξεν αὐτὸ, » τὴν ὑποταγὴν σημαίνει, καὶ τὸν ἐπιτεθέντα αὐτῷ δασμόν.

ς'. *Ἀρέτειλε, φησί, καὶ ἐγένετο εἰς ἀμπελον ἀσθενοῦσαν, καὶ μικρὰν τῷ μεγέθει, τοῦ ἐπιφαίνεσθαι τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτήν, καὶ αἱ ῥίζαι αὐτῆς ὑποκάτω αὐτῆς ἦσαν. καὶ ἐγένετο εἰς ἀμπελον μεγάλην, καὶ ἐποίησεν ἀκώρυγος, καὶ ἐξέτεινε τὴν ἀναδενδράδα αὐτῆς.* Ἀσθενεστέρα λαν ἐγένετο ἡ τελευταία τῶν Ἰουδαίων βασιλεία. τρις γὰρ ἤδη πολιορκίαν καὶ ἀνδραποδισμόν ὑπομείναντες, καὶ εἰς πένιν ἤλασαν, καὶ τοῦ πλήθους ἀπεστερήθησαν. Διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι « *Ἐγένετο εἰς ἀμπελον ἀσθενοῦσαν, καὶ μικρὰν τῷ μεγέθει, καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτήν.* » Οὐκέτι, φησὶν, ἐξετείνετο, κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ προφητείαν, ἕως θαλάσσης καὶ ἕως ποταμῶν, οὐδὲ ἐκάλυψεν ὄρη ἢ σκιὰ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ. τὸ δὲ, « *Ἐξέτεινε τὴν ἀναδενδράδα αὐτῆς,* » οὐ τὸ μέγεθος σημαίνει, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον φιλίαν. Αὐδὲ ἐπήγαγεν.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ τὸ ἡγ. *Hebr.* variegationem, s. variegatas pennas. ⁶⁷ καὶ εἰς. Des. apud LXX, et supra p. 6, in proem. ad Cant. cant. ⁶⁸ Supra, p. 6, l. c. erat τὰ ἀκρα. ⁶⁹ τ. ἀπαλ. *Hebr.* tenellorum ramorum ejus. ⁷⁰ εἰσῆγ. Rec. lect. est ἤνεγκεν, et deinde γῆν Χαναάν. ⁷¹ τετ. *Hebr.* negotiatorum. ⁷² σπ. — φυτῶν. Ita Compl. quæ tamen habet φυτῶν. ⁷³ χειρ. In B ponitur post βασιλεία. ⁷⁴ ἀσθ. *Hebr.* luxuriantem. Alex. εὐθηνούσαν. ⁷⁵ καλ. Des. in B. ⁷⁶ τὰ κλ. B præm. αὐτῆ, ut Alex. ⁷⁷ B αὐτοῦ. ⁷⁸ μεγ. Des. in B.

ζ'. η'. Καὶ ἐγένετο ἀσὸς ἑτερος μέγας, μετα-
 λατρίντος, καὶ πολλὰς δρυεὶς, καὶ ἰδοὺ ἡ ἀμπε-
 λος αὐτῆ περιπλεκεμένη⁷⁷ ἐπ' αὐτὸν, καὶ αἱ ῥίζαι
 αὐτῆς πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐξ-
 ἀπέτελλεν αὐτῷ, τοῦ ποτίσαι αὐτὴν σὺν τῷ
 βάλῳ⁷⁸ ἀπὸ⁷⁹ τοῦ πρέμιον τῆς φυτείας αὐτῆς.
 Εἰς πῶλον καλὸν, ἐφ' ὕδατι πολλῷ αὐτῆ πλεται⁸⁰,
 τοῦ ποτιῆσαι βλαστοὺς, καὶ φέρειν καρπὸν, τοῦ
 εἶναι⁸¹ εἰς ἀμπελον μετὰ τὴν. Ἄστος καλεῖ τοὺς
 βασιλέας διὰ τὴν ἡγεμονίαν· βασιλικὸν γὰρ τὸ ζῶον,
 καὶ τὴν κατὰ τῶν ὀρνέων ἡγεμονίαν λαχόν· διὰ δὲ
 τούτων⁸² τὸν τῶν Αἰγυπτίων ἠνίκατο βασιλέα.
 Οὐάφρης δὲ οὗτος ἦν, καὶ μέμνηται αὐτοῦ Ἰερεμίας
 ὁ προφήτης· πρὸς γὰρ τοῦτον ὁ Σεδεκίας ἐπέισατο
 τοὺς ὄρκους παραβάς, καὶ τὰς συνθήκας, ἃς πρὸς
 τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐποίησατο. Τὸ δὲ, « Ἐξαπέστειλεν
 αὐτῷ τὰ κλήματα αὐτῆς, » τὰ χρέματα σημαίνει τὰ
 παρὰ τοῦ Σεδεκίου τῷ βασιλεὶ τῶν Αἰγυπτίων πεμ-
 φθέντα. Ἐπεμψε δὲ, φησὶ, « τοῦ ποτίσαι αὐτὴν σὺν
 τῷ βάλῳ, » ἵνα, φησὶ, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπ-
 ἡκούων ὑπερμαχῆσθ'· βάλων γὰρ προσηγόρευσε τὸν
 λαὸν, ἐπιμείνας τῇ τροπῇ, ἐπειδὴ καὶ τὸν βασιλέα
 ἀμπελον ὠνόμασεν. Ἡ δὲ ἀμπελος ἐν τῇ γῆ πεφυ-
 τευμένη, καὶ τὰς οἰκίας αὐτῆ διδώσι ῥίζας, καὶ τὴν
 πόδα παρὰ ταύτης ἀρύεται. Ἐπεμψε τοίνυν, φησὶ,
 χρέματα τῶν Αἰγυπτίων τῷ βασιλεὶ ὁ Σεδεκίας,
 ὥστε διὰ τῆς ἐκείνου βοηθείας, καὶ αὐτὸν καὶ τὸν
 λαὸν ἀπολαῦσαι κηδεμονίας, « ἵνα ποιῆσθ' βλαστοὺς,
 καὶ φέρῃ καρπὸν· » ἀμπελος δὲ μέναισα⁸³, ἀνεῖ
 ἑ. διὰ τοῦτο εἰπὲς Τάδε, λέγει Ἄδωναι Κύριος,
 Ἢ κατευθυνεῖ; Οὐχὶ αἱ ῥίζαι τῆς ἀκαλόγητος,
 καὶ ὁ καρπὸς αὐτῆς σακῆσεται, καὶ ξηρανθήσεται
 πάντα⁸⁴ τὰ προανατέλλοντα αὐτῆς; Ψευδοθήσεται,
 φησὶ, τῆς ἐλπίδος, καὶ οὐ τεύχεται ὧν προσδοκᾷ·
 ἢ γὰρ τοῦ Αἰγυπτίου ἀρδία, οὐ μόνον οὐδεμίαν
 ὠφελείαν αὐτῇ προσοίσει, ἀλλὰ καὶ σηπεδὸνα ταῖς
 ῥίζαις ἐργάσεται, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν φουμένους ξηρανεῖ
 βλαστοὺς· τοῦτο δὲ καὶ δι' αὐτῶν συνέθη τῶν πρα-
 γμάτων. Θαρήσας γὰρ ὁ Σεδεκίας τῇ τοῦ Αἰγυ-
 πτίου ἐπικουρίᾳ, παρέθη τὰς πρὸς τὸν Ναβουχοδονό-
 σορ συνθήκας. Ὁ δὲ ἐπιστρατεύσας, καὶ αὐτὸν
 αἰγμάλωντον ἔλαβε, καὶ τὸν λαὸν ἐξηνδραπόδισε, καὶ
 τὴν πόλιν ἐνέκρησε. « Καὶ οὐκ ἐν βραχίονι μεγάλῳ,
 οὐδὲ ἐν λαῷ πολλῷ, τοῦ ἐκασπᾶσαι αὐτὴν ἐκ ῥιζῶν
 αὐτῆς. » Οὐδὲ γὰρ πολλὴν, φησὶν, ὁ Αἰγύπτιος
 πέμψαι αὐτῷ στρατείαν, καὶ αὐτῇ δὲ αὐτῆ σὴ
 ῥόνον αὐτὸν οὐδὲν ὄνησει, ἀλλὰ καὶ ἐκ ῥιζῶν ἀνα-
 σκᾶται.

ς. Καὶ ἰδοὺ πλεται, μὴ κατευθυνεῖ; Καὶ τίως,
 φησὶ, θαρρεῖ τῇ βοηθείᾳ, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀπολαύ-
 εται. « Οὐχ ἅμα τῷ ἀψάσθαι αὐτῆς ἀνεμον καύσινα
 ξηρανθήσεται ξηρασίᾳ, σὺν τῷ βάλῳ τῆς ἀνατολῆς
 αὐτῆς ξηρανθήσεται; » Παραχρημα γὰρ, φησὶν,

VERS. 7, 8. *Et fuit altera aquila magna, magna-
 rum alarum, et multa unguibus: et ecce vitis hæc
 implicata ad eam, et radices ejus ad ipsam, et ra-
 mos suos extendit ei, ut potaret eam cum gleba a
 trunco plantationis suæ. In campo pulchro, in aqua
 multa hæc bibit, ut faciat germina, et ferat fru-
 ctum, ut sit in vitem magnam. Aquilas vocat reges,
 propter imperium: regium enim est animal, et in
 aves imperium sortitum: et per has Ægyptiorum
 regem designavit. Hic Vaphres erat, cujus memi-
 nit Jeremias propheta. Cum hoc enim Sedecias
 fœdus percussit, violato jurejurando et pactis, quæ
 cum Nabuchodonosore ipse pepigerat. Illud autem,
 « ramos suos extendit ei, » pecunias a Sedecia
 regi Ægyptiorum missas significat. Misit autem,
 B inquit, « ut potaret eam cum gleba, » ut et pro
 rege, inquit, et pro illi subjectis pugnet. *Glebam*
 enim appellavit populum in translatione persi-
 stens, siquidem et regem vitem nuncupavit. Vitis
 autem in terra plantata, et proprias ipsi mittit
 radices; et humorem ab hac haurit. Misit igitur
 pecunias, inquit, Ægyptiorum regi Sedecias, ut
 illius auxilio et **800** ipse et populus tutelam adi-
 pisceretur, « ut faciat germina, et ferat fructum. »
 Vitis autem permanens ea est, quæ non amiserit
 eam quam accepit dignitatem.*

λαὸν ἀπολαῦσαι κηδεμονίας, « ἵνα ποιῆσθ' βλαστοὺς,
 τοῦ, μὴ ἀποβαλοῦσα τὴν ἀξίαν, ἦν ἔλαβε.

VERS. 9. *Propterea dic: Hæc dicit Adonai Do-
 minus: An prosperabitur? Nonne radices teneritu-
 dinis, et fructus ejus computrescent, et arescent
 omnia, quæ oriuntur ante eam? Spes ejus, inquit,
 fallet eam, neque potietur iis, quæ exspectat. Irri-
 gatio enim Ægyptii non solum nullam ei afferet
 utilitatem, sed etiam in radicibus gignet putredi-
 nem, et inde natos fructus aresciet. Atque hoc
 rerum eventu comprobatum est. Fretus enim Se-
 decias Ægyptii auxilio, violavit fœdera quæ cum
 Nabuchodonosore percusserat. Ille vero eo cum
 exercitu profectus, et ipsum captivum cepit, et
 populum in servitutem redegit, et urbem combu-
 sivit. « Et non brachio magno, neque populo
 multo, ut evellat eam a radicibus ejus. » Neque
 enim multum exercitum mittet ipsi Ægyptius, et
 idem ille non solum ipsi non proderit, sed etiam
 a radicibus evellat eam.*

D

VERS. 10. *Et ecce bibit, num prosperabitur? In-
 terim, inquit, auxilio contudit, sed non perpetuo
 fruetur. « Nonne simul ac contigerit eam ventus
 urens, arescet ariditate, cum gleba germinis sui
 arescet? » Statim enim cum Babyloniorum rex,*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ Rec. lectio περιπεπλεγμένη. ⁷⁸ Alii, βάλῳ. Vid. Petav. in not. ad Epiph. p. 321. ⁷⁹ ἀπ. τ. πρ. Bez. apud LXX. ⁸⁰ πλεται. Rec. lect. παίνεται. Sic quoque vers. 10, *Hebr.* plantata est. ⁸¹ τ. εἶναι. B τούτ' ἔστιν. ⁸² Leg. esse videtur τούτου. ⁸³ μέναισα. Vel μετὰ τὴν legendum est, vel ad aliam interpreta-
 tionem ultimorum vers. 8, verborum ista se referunt. ⁸⁴ πάντα — αὐτῆς. *Hebr.* omnes frondes germinis
 jus.

inquit, advenerit, et rex, et omnis ei subjectus populus in servitatem redigetur. Rursus enim populum *glebam* appellavit, ventumque urentem Babylonii regis exercitum. **801** Sicut enim *vilem* regem, et *glebam* populum, qui in ea plantatus fuerat: ita per translationem *irrigationem* Ægyptii auxilium, *ventum* autem *urentem* Babylonii irruptionem appellat.

VERS. 11, 12. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic ad domum irritantem: Nescitis quid sint hæc? Dic eis: Ecce venit rex Babylonis super Hierosolymam, et capiet regem ipsius, et principes ejus, et abducat ipsos ad seipsum Babylonem.* Illud « ecce venit » præsentis temporis, positum pro ecce venit præteriti. Modo enim quæ jam facta sunt enarrat, et de Jechonia hæc recensuit, et secundum proprium idioma, præterita ut nondum gesta commemorat. Illa vero de Jechonia ab eo dicta fuisse, qui sextum jam reliquum debebat annum captivus, secundum ipsius prophetæ doctrinam sequentia docent.

VERS. 13, 14. *Et tollet, inquit, de semine regni, et disponet cum eo fœdus, et introducet ipsum in maledictione, et duces terræ capiet, Ut sit rex infirmus, et omnino non extollatur, sed custodiat testamentum ipsius, et statuat illud.* Hæc de Sedecia dixit, quæ sex annis ante acciderant. Illud igitur, « capiet, et disponet, et introducet, » idem est quod « cepit, disposuit et introduxit. » Fœdera enim cum Sedecia iniens, ab eo maxime horribile jusjurandum exegit, ne pacta sibi imposita violaret: sed ille statim jusjurandum conculeavit. Constituens autem ipsum, inquit, regem, **802** omnes divitiis superbos in servitatem abducat captivos. Quod nos et quartus liber Regum, et secundus Paralipomenon docuit, itemque beatus Jeremias propheta. Et hæc omnia, inquit, Babylonius molitur, ut infirmum reddat regnum, ut perpetuo obediat, neque ulla ei sit seditionis occasio. **803** ο βαβυλωνίος, ἀσθενῆ τὴν βασιλείαν ποιῶν, ἐν' ὀπακούῃ διηγουκῶς, καὶ στάσεως πρόφασιν μηδεμίαν ἔχη.

VERS. 15. *Et recedet ab eo, ut mittat homines in Ægyptum, ut det sibi equos et populum multum.* Quæ supra per imagines et per similitudinem dixerat, hic aperte docuit. Deinde per interrogationem subjecit: « Num prosperabitur? num salvabitur faciens contraria, et violans fœdus? num effugiet? » Vobis, inquit, æquus sum iudicibus, an justum sit, eum, qui jusjurandum et fœdera violarit, pœnas effugientem consequi salutem? Quia vero nihil respondistis, ego sententiam profero.

Α ἀφικουμένου τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως, καὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸ ὄπλησον ἅπαν ἐξανδραποδισθήσεται. Πάλιν γὰρ ἐνταῦθα βῶλον τὸν λαὸν προσηγόρευεν· ἀνεμὸρ δὲ καύσωνα τοῦ Βαβυλωνίου τὴν στρατείαν· ὡσπερ γὰρ ἀμπελον τὸν βασιλέα, καὶ βῶλον τὸν λαὸν (ἐν αὐτῷ⁸⁰⁴ γὰρ ἐπεφύτευτο)· οὕτω τροπικῶς ἀρδεῖαν, τοῦ Αἰγυπτίου τὴν βοήθειαν· ἀνεμὸρ δὲ καύσωνα, τοῦ Βαβυλωνίου τὴν ἐφοδὸν λέγει.

ια', ιβ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, εἰπὲ πρὸς τὸν οἶκον τὸν παρακικραίνοντα· Οὐκ ἐπιστάσθε, τί ἐστὶ ταῦτα; Εἰπὲ αὐτοῖς· Ἰδοὺ ἔρχεται βασιλεὺς Βαβυλωνῶνος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ λήψεται τὸν βασιλέα αὐτῆς, καὶ τοὺς ἀρχοντας αὐτῆς, καὶ ἄξει αὐτούς πρὸς ἑαυτὸν εἰς Βαβυλῶνα. Τὸ ε' Ἰδοὺ ἔρχεται, ἢ ἀντὶ τοῦ, Ἰδοὺ ἦλθεν· τέως γὰρ τὰ ἤδη γενόμενα διηγείται καὶ περὶ τοῦ Ἰεχονίου ταῦτα διεξέληλυθε, κατὰ τὸ οἰκιστὸν ἴδιωμα⁸⁰⁵ τὰ παρεληλυθότα, ὡς μηδέπω γενόμενα λέγει· οἱ δὲ κείνην περὶ τοῦ Ἰεχονίου ἔφη, ὅς ἔκτον ἤδη λοιπὸν ἔτος εἶχεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ προφήτου διδακταλίαν, τὰ ἐπαγόμενα διδάσκει.

ιγ', ιδ'. Καὶ λήψεται, φησὶν, ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας, καὶ διαθήσεται πρὸς αὐτὸν διαθήκην, καὶ εἰσάξει αὐτὸν ἐν ἀρῷ· καὶ τοὺς ἡγουμένους τῆς γῆς λήψεται, τοῦ γενέσθαι εἰς βασιλέα⁸⁰⁶ ἀσθενῆ, τὸ καθόλου μὴ ἐπαίρεσθαι, ἀλλὰ⁸⁰⁷ φυλάσσειν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ ἰστέον αὐτῆν. Ταῦτα περὶ τοῦ Σεδεκίου ἔφη, καὶ αὐτὰ εἰς τὸ πρὸ εἰς ἑτῶν ἐγγίνουσι. Τὸ τοίνυν ε' λήψεται, καὶ διαθήσεται, καὶ εἰσάξει· ἀντὶ τοῦ ἐλαθεῖν, καὶ ἐθέτεο, καὶ εἰσήγαγε. Τὰς γὰρ συνθήκας πρὸς τὸν Σεδεκίαν ποιούμενος ὄρκους αὐτὸν φρικωθεστάτους ἀπήτησε, μὴ παραθῆναι τὰ συγκείμενα· ὁ δὲ παρατίκα τοὺς ὄρκους ἐπάτησε. Χειροτονῶν δὲ, φησὶν, αὐτὸν βασιλέα πάντας τοὺς πλούτους κομῶντας αἰχμαλώτους λήψεται. Τοῦτο δὲ ἡμεῖς καὶ τῶν Βασιλείων ἡ τετάρτη, καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων εἰδίδαξεν· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης· πάντα δὲ, φησὶ, ταῦτα πραγματοποιεῖται

κ'. Καὶ ἀποστήσεται ἀπ' αὐτοῦ, τοῦ ἐξαποστέλλειν ἀνθρώπους⁸⁰⁸ εἰς Αἴγυπτον, τοῦ δοῦναι αὐτῷ ἵππους, καὶ λαὸν πολὺν. Ἄπερ ἦν συνεκκασμένως καὶ παραβολικῶς ἔφη, ἐνταῦθα σαφῶς εἰδίδαξεν. Εἶτα κατ' ἐρώτησιν⁸⁰⁹ ἐπάγει· Εἰ καταθῶναι, εἰ διασωθήσεται ὁ ποιῶν ἐναντίον⁸¹⁰, καὶ παραβίων διαθήκην; εἰ ἐκφεύξεται; ἢ Ὑμῖν, φησὶ, κέρηματα κριταῖς, εἰ δίκαιον τὸν παραβάτην ὄρκων καὶ συνθηκῶν γενόμενον τὴν δίχην ἐκφυγεῖν, καὶ σωτηρίας τυχεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεσθε, ἐγὼ τὴν φῆρον ἐκφέρω.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰⁴ αὐτῷ. ἢ Β, sed Sirm. αὐτῆ. ⁸⁰⁵ ἰδ. B præm. δέ. ⁸⁰⁶ βασ. Ita Compl. Rec. lect. est βασιλείαν. ⁸⁰⁷ ἀλλὰ. ἢ Compl. Rec. lect. est τοῦ. ⁸⁰⁸ ἀνθρ. Rec. lect. ἀγγέλους ἑαυτοῦ. ⁸⁰⁹ B ἐπερώτησιν. ⁸¹⁰ ἐν Hebr. hæc.

15. 16. Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος· ἐὰν ἂν μὴ ἐν τῷ τόπῳ τοῦ βασιλείως τοῦ βασιλευσσοτος αὐτῶν, ὅς ἤτιμωσε τὴν ἀρὰν μου, καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου μετ' αὐτοῦ, ἐν μέσῳ Βαβυλώνας ταλευτήσῃ· καὶ οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ὄχλῳ πολλῷ. Ὁ ἀγνοῶν με, φησὶ τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, κατ' ἐμὲ τοὺς ὄρκους τοῦτον ἀπήτησεν· οὗτος δὲ ὑπὸ τοὺς ἐμοὺς πολιτευόμενος νόμους παραβάτης τῶν ὄρκων ἐγένετο. Διὸ τῶ χειροτονήσαντι αὐτὸν βασιλεῖ παραδοθήσεται, καὶ ἐν Βαβυλῶνι δέξεται τοῦ βίου τὸ τέλος. « Ποιήσει δὲ Φαραὼ πόλεμον ἐν χαρακοβολίᾳ, καὶ ἐν οἰκοδομῇ βελωστάσεων τοῦ ἐξῆραι πολλὰς ψυχάς. » Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ὁ μακάριος ἡμᾶς Ἰερουσαλὴμ προφήτης διδάσκει· τῶν γὰρ Χαλδαίων τὴν Ἰερουσαλὴμ πολιορκούντων, ὁ Αἴγυπτίων βασιλεὺς εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ἰουδαίων ἀφίκετο· δεισαντες δὲ ταύτην οἱ Χαλδαῖοι τὴν ἐφοδον, ἀνεχώρησαν· ἀλλὰ τῷ Σεδεκίᾳ διὰ Ἰερουσαλὴμ τοῦ προφήτου παρεικαὶ ὁ τῶν ὄλων θεός, μὴ θαρβήσῃ τῇ τοῦ Αἴγυπτίου βοηθείᾳ. « Παραυτίκα γὰρ, φησὶν, ἤξει βασιλεὺς Βαβυλώνας, καὶ λήψεται τὴν πόλιν. » Ταῦτα δὲ πάντα ταῦτα διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ φησὶν ὁ θεός.

17. Καὶ ἤτιμωσε τὴν ὄρκωμοσίαν τοῦ παραβῆναι διαθήκην, καὶ ἰδοὺ δέδωκε τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ πάντα ταῦτα ἐποίησεν αὐτῷ, μὴ σωθήσεται· Ὀδμηλίαν, φησὶν, ὄνησιν ἐκ τῆς τοῦ Αἴγυπτίου συμμαχίας καρπώσεται, ἀλλὰ τῆς παραβάσεως τίσει δίκας.

18. κα'. Διὰ τοῦτο εἶπε, Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Τὴν ὄρκωμοσίαν μου, ἣν ἤτιμωσε, καὶ τὴν διαθήκην μου, ἣν παρέβη, καὶ δώσω αὐτὴν ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἐκτετάσω ἐπ' αὐτὸν τὸ δίκτυόν μου, καὶ ἀλώσεται ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ, καὶ ἄξω αὐτὸν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ διακριθήσομαι μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ περὶ τῆς ἀδικίας αὐτοῦ, ἣς ἐδικήσεν ἐν ἐμοὶ ἐν πάσαις ταῖς φυγαθείαις αὐτοῦ. Καὶ πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ σὺν πάσαις ταῖς παρατάξεσιν αὐτοῦ ἐν βομφαίᾳ πεσοῦνται, καὶ πάντα ἀνεμὸν διασπαρῶ, καὶ ἐπιγνώσεσθε, διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Τῇ Αἴγυπτίῳ, φησὶ, βοηθεῖθ' θαρβήσας τοὺς ἐμοὺς ὄρκους ἐπάτησεν· ἀλλ' ἐγὼ οἶόν τινα δίκτυον τῆ τῶν Χαλδαίων χρησάμενος στρατείας ζωγρήσω αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ Βαβυλῶνι παραπέμψω, καὶ τοὺς λογάδας αὐτοῦ, καὶ τῆς στρατείας τοὺς ἀρίστους παραδώσω σφαγῇ· τοὺς δὲ ἐκ τοῦ πολέμου διαφυγόντας θάνατον παραδώσω βορρῶν, καὶ δι' αὐτῆς μαθήσεσθε τῆς πείρας, εἰρηκώς.

Καὶ ἐπιγνώσεσθε, διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα.

VERS. 16, 17. *Non vivam ego, dicit Adonai Dominus, nisi in loco regis, qui constituit eum regem, qui non honoravit maledictionem meam, et transgressus est testamentum meum cum eo, in medio Babylonis morietur; et non in exercitu magno, neque in turba multa. Ignorans me Babyloniorum rex, inquit, meo impulsu ab isto jusjurandum exegit: sed iste, qui sub meis legibus debebat, jurisjurandi violator fuit. Idcirco ei regi, qui regem constituerat ipsum, tradetur, et in Babylone sortietur vitæ finem. « Faciet autem Pharaon bellum elevatione aggeris, et constructione vallorum, ut auferat animas multas. » Hoc etiam nos docet beatus Jeremias propheta. Cum enim Chaldaei Hierosolyman obsiderent, Ægyptiorum rex venit auxilio Judæis: cujus adventum veriti Chaldaei recesserunt. Verum Sedeciae per Jeremiam prophetam præcepit auctor omnium Deus, ne confidat Ægyptiorum suppitiis. « Statim enim veniet, inquit, rex Babylonis, et capiet urbem. » Hæc etiam hoc loco per Ezechielem ait Deus.*

VERS. 18. *Et non honoravit juramentum ut violaret fœdus, et ecce dedit manum suam, et omnia hæc fecit ei, num salvabitur? Nullam, inquit, utilitatem ex Ægyptii societate percipiet, sed violati fœderis pœnas persolvat.*

VERS. 19-21. *Propterea dicit: Hæc dicit Adonai Dominus: Juramentum meum quod non honoravit, et testamentum meum quod transgressus est, dabo illud in caput ejus. Et extendam super eum rete meum, et capietur in constrictione ejus, et ducam ipsum Babylonem, et disceptabo cum eo ibi de injustitia ejus, qua injuste egit contra me in omnibus exsiliis suis. Et omnes electi ejus cum omnibus aciebus ejus gladio cadent, et omnes reliquos ipsorum in omnem ventum dissipabo, et cognoscetis, quia ego Dominus locutus sum. Fretus, inquit, Ægyptiorum auxilium meum jusjurandum conculcavit: sed ego veluti quodam reti usus Chaldaeorum exercitu, vivum capiam ipsum, et in Babylonem transmittam, et electos quoque milites ejus, et optimates exerit meci dabo, eos vero qui e prælio mortem effugerint capiendos curabo, et ipsa experientia vos diacelis, verba mea carere mendacio. Quod significavit cum dixit:*

ὡς ἀψευδῆ μου τὰ ῥήματα. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν

Et cognoscetis, quia ego Dominus locutus sum.

VARIE LECTIONES.

ἂν μὴ. B ἢ μὴν. ἂν — βασιλεύς. Ita quoque cod. Jes. apud Montf. ὅς — μετ' αὐτοῦ. Hebr. cuius sprevit maledictionem, et cuius fœdus transgressus est. ὄρκ. B præm. πρὸς αὐτόν. ὄρκ. ὄρκ. Additur in Compl. et B juxta Hebr. ὄρκ. B θαρβήσας. ὄρκ. δέδ. Ita quoque A et B juxta Hebr. Alii ἐξέσωκα et deinde αὐτοῦ. ὄρκ. B præm. ἢ μὴν. καὶ — παρατάξ. αὐτοῦ (v. 21). Ita fere Compl. ubi tamen, φυγάσιν leg. pro φυγαθείαις. A habet καὶ πάσας φυγαθείας, ut Alex. ἂν — αὐτ. Des. in Hebr. ἐκλ. Hebr. fugitivi. ὄρκ. — διαφ. Ita B pro τοὺς δὲ τῶν ἐκ τ. πολ. διαφυγόντων.

(VERS. 22, 25.) *Hæc dicit Adonai Dominus: Capiam ego de electis cedri altæ de vertice, et dabo de capite ramorum ejus, ex corde verticis ejus avellam, et plantabo super montem excelsum ego. Et suspendam illud in monte sublimi Israelis, et plantabo illud, et emittet germen, et faciet fructum, et erit cedrus magna, et requiescet sub ea omnis avis, et omne volatile sub umbra ejus requiescet, et rami ejus restituentur. Vere domus irritans Israel est: et oculos habent, neque vident, et aures habent, neque audiunt. Quod si hæc non ita se habeant, nobis ostendant, quisnam iste sit sumptus de electis cedri sublimis ex corde verticis, et primum plantatus in excelso monte, deinde suspensus in sublimi monte Israelis, qui postquam suspensus fuit protulit germen fecitque fructum, et magna cedrus evasit, ita ut omnis avis omneque volatile, non quadrupedes, neque reptile, sed omnis avis, et volatile, sub ejus umbra quiescat. Nam si hæc de Zorobabele dicta fuisse asseruerint, ostendant in quo monte Zorobabel suspensus sit, aut sub umbra ejus omnes aves volucresque requievisse. Zorobabel enim populo tantummodo, qui e captivitate simul redierat, imperavit: aliæ vero nationes non modo ipsi non obtemperarunt, sed etiam continenter ei bellum intulerunt: quamobrem ne ædificatio quidem templi divini brevi est absoluta. Quod si nequaquam Zorobabeli hæc congruunt, vix alii alicui poterunt convenire. Quod si conentur ad Machabæos prophetiam hanc referre, facile ipsorum mendacium coarguetur. Neque enim illi a regali, sed a sacerdotali tribu oriundi Inere: hic autem cedrum regium genus appellat. Etenim de Jechonia ita dixit: « Aquila magna, magnis alis prædita, tenera cedri avulsit, et Babylonem abduxit, » hoc est, regium genus. Si igitur neque Zorobabeli, neque Machabæis conveniunt quæ dicta sunt, perspicuum est de Domino ac Salvatore nostro Jesu Christo hæc fuisse prænnuntiata, qui a Davide secundum carnem genus duxit, non ex aliquibus regni ramis majores habens, sed ex ipsa regum successionem. Idque nos beatus Matthæus accurate docet; qui cum dixerit Salomonem Davidis filium, et illius filium Roboamum, deinde ordine omnes genealogias percurrerit usque ad transmirationem Babylonis, subjicit: « Et post transmirationem Babylonis Jechonias genuit Salathielem (iste ipse qui captivus fuit). Salathiel autem genuit Zorobabelem ». Atque hic est, qui post reditum populo imperavit. Ab his Dominus Christus secundum carnem genus ducit. Idcirco ait: « Sumam de electis cedri sublimis ex vertice, » hoc est, ex ipsa regia stirpe. Et rursus idem significans: « Et dabo a capite ramorum*

(α', κγ.)⁸ Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Αἰψόμαι ἔγω ἐκ τῶν ἐπιλέκτων⁹ τῆς κέδρου τῆς ὑψηλῆς¹⁰ ἐκ κορυφῆς, καὶ¹¹ δώσω ἀπὸ κεφαλῆς παραφυάδων αὐτῆς, ἐκ καρδίας κορυφῆς αὐτῆς ἀποκτιῶ, καὶ καταφυτεύσω ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἔγω. Καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραὴλ, καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν, καὶ ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσει καρπὸν, καὶ ἔσται εἰς κέδρον μεγάλην, καὶ ἀναπαύσεται ὑποκάτω αὐτοῦ πᾶν ὄρνις, καὶ ἅπαν πετεινὸν ὑπὸ τῆν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται, καὶ τὰ κλήματα αὐτοῦ ἀποκατασταθήσεται. Ἀληθῶς οἶκος παραπικραίνων ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐ βλέπουσι, καὶ¹² ὦτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι. Εἰ δὲ οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει, δειξάτωσαν ἡμῖν, τίς οὗτος ὁ ληφθεὶς ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς κέδρου τῆς ὑψηλῆς ἐκ καρδίας κορυφῆς, καὶ καταφυτευθεὶς μὲν πρότερον ἐν ὄρει ὑψηλῷ, εἶτα κρεμασθεὶς ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραὴλ, καὶ μετὰ τὸ κρεμασθῆναι ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσας καρπὸν, καὶ γενόμενος εἰς κέδρον μεγάλην, ὥστε πᾶν ὄρνις καὶ πᾶν πτηνὸν, οὐ τετράποδον, οὔτε ἔρπετόν, ἀλλὰ πᾶν ὄρνις καὶ πετεινὸν ὑπὸ τῆν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ταῦτα εἰρηθῆσαι φήσαιεν, δειξάτωσαν ἐν ποίῳ ὄρει ὁ Ζοροβάβελ ἐκρεμάσθη, ἢ ὅτι πάντα τὰ ὄρνεα καὶ πετεινὰ¹³ ὑπὸ τῆν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσαστο· μόνον γὰρ ὁ Ζοροβάβελ τοῦ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας συνανεληθόντος λαοῦ ἄρξας διετέλεσε, τὰ δὲ ἄλλα ἔθνη οὐ μόνον αὐτοῦ οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς ἐπολέμει. Οὐ γὰρ οὐδὲ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ θείου νεῶ σύντομον ἐδέξατο πέρας. Εἰ δὲ οὐδαμῶς ἀρμόττει τῷ Ζοροβάβελ τὰ εἰρημένα, σχολῆ γ' ἂν ἐτέρῳ τινὶ ἀρμόσειεν. Εἰ δὲ εἰς τοὺς Μακκαθαίους τὴν προφητείαν ἐλκύσαι ἐπιχειρήσαιεν, ῥαδίως αὐτῶν τὸ ψεύδος διελεγγόησεται. Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς βασιλικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἱερατικῆς ὑπῆρχον ἐκεῖνοι φυλῆς· ἐνταῦθα δὲ κέδρον τὸ βασιλικὸν προσαγορεύει γένος. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Ἰεχονίου οὕτως ἔφη· « Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτέρυγος, τὰ ἀπαλὰ τῆς κέδρου ἀπέκτισεν, καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπήγαγεν, » ἀντὶ τοῦ βασιλικῶν γένος. Οὐκοῦν εἰ μήτε τῷ Ζοροβάβελ, μήτε τοῖς Μακκαθαίοις ἀρμόττει τὰ εἰρημένα, ὅλον ὅτι περὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ταῦτα προηγόρευται, ὅς ἐκ τοῦ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα κατῆγεν τὸ γένος, οὐκ ἐκ παραφυάδων τινῶν τῆς βασιλείας τοὺς προπάτορας ἔχων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν βασιλέων διαδοχῆς. Καὶ οὗτο ἀκριβῶς ἡμᾶς ὁ μακάριος διδάσκει Ματθαῖος· τοῦ γὰρ Δαβὶδ τὸν Σολομῶντα εἰρηκῶς υἱὸν, κἀκείνου τὸν Ῥοβοάμ, εἶτα ἔβης ἀπάσας τὰς γενεαλογίας διεξελθὼν μέχρι τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος, ἐπάγει· « Καὶ μετὰ τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος Ἰεχονίας ἐγέννησε τὸν Σαλαθιὴλ » οὗτος αὐτὸς ὁ αἰχμάλωτος γεγονὸς· ὁ Σαλαθιὴλ δὲ τὸν Ζοροβάβελ· οὗτος δὲ ἐστὶν ὁ μετὰ

⁸ Math. i, 12.

VARIE LECTIONES.

⁸ Ad vers. 22 et 23 in margine cod. Bav. ascriptum est περὶ Χριστοῦ. ⁹ Αἰψ. B præm. καί, ut apud LXX. ¹⁰ ἐπιλ. Ita quoque A et B. Alit, ἐκλεκτῶν. ¹¹ τ. ὑψ. Des. apud LXX. ¹² καὶ — ἀποκτιῶ, καί. Ita Compl. ¹³ καὶ — ἀκούουσι. Des. in B. ¹⁴ πετεινὰ. B præm. τὰ.

την ἐπάνοτον ἡγησάμενος τοῦ λαοῦ· ἐκ τούτων ὁ Δεσπότης Χριστὸς καταγει τὸ γένος τὸ κατὰ σάρκα· διὲ φησι· Ἐλέφονται ἐκ τῶν ἐπιπέκτων τῆς κέδρου τῆς ὕψλης ἐκ κορυφῆς ¹², ἢ τούτῳ ἐξ αὐτῆς τῆς βασιλικῆς ῥίζης· καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ σημαίνων, ἢ Καὶ θάσω ἀπὸ κεφαλῆς παραφυάδων αὐτῆς, ἐκ καρδίας κορυφῆς ἀποκινῶ. Τούς μὲν αὖν αἰχμαλώτους ὁ Βαβυλωνίος ἀπέκρινεν, ἦν δὲ ἀνέλαβε σάρκα αὐτὸς ἀπέκρινεν ὁ Δεσπότης, ὡς προειρήκαμεν· ἐαυτῷ γάρ τῶν ἀνθρώπων ψυχοδόμησε ναόν. ἢ Καὶ καταφυτεύσω ἐπ' ὄρους ὕψηλοῦ ἐγώ, ἢ οὐχ ὁ Βαβυλωνίος· ὄρος δὲ ὕψηλόν τὸ περιφανές τῆς Ἐκκλησίας καλεῖ· οὗτω γάρ καὶ Ἡσαίας καὶ Μιχαίας προσεφθέτευσαν· ἢ Καὶ ἴσται, φησιν, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρον ¹³ τῶν ὄρων, ἢ καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτω δειξας τὸ ἐπίσημον αὐτοῦ διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ διὰ τῶν κηρυγμάτων, προλέγει καὶ τὸ πάθος· ἢ Καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει Ἰσραὴλ. ἢ Αὐτοῦ γάρ συγχωρήσαντος, καὶ τὸ πάθος ἀπετελέσθη. Τοῦτο δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔηλον πεποίηκε τῷ Πιλάτῳ διαλεγόμενος· σεμνυνομένου γάρ ἐκείνου, ὡς ἐξουσίαν ἔχοντος καὶ κολάσαι καὶ ἀπολύσαι, ἔφησεν ¹⁴ ὁ Κύριος· ἢ Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἀνωθεν. ἢ Ὡς ἐνέργειαν τοίνυν τὴν συγχώρησιν προσηγόρευσε. ἢ Καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετώρῳ Ἰσραὴλ. ἢ Ὑψηλὸς δὲ ὁ Γολγοθᾶ, ἐνθα ὁ σωτήριος ἐπέκη σταυρός. Εἶτα τὴν μετὰ τὸ πάθος ἀνάστασιν, καὶ τὴν τοῦ κηρύγματος βλάστησιν. ἢ Καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν, καὶ ἐξοίσει· βλαστὸν, καὶ ποιήσει καρπὸν, ἢ ἐν ἡ ἀκουμένη τρυγῶσα καὶ σιτουμένη τὴν αἰώνιον ἐπιζέει ζωὴν. ἢ Καὶ ἀναπαύσεται ὑποκάτω αὐτοῦ πᾶν ἔρνεον. ἢ Εἶτα σφετέρων, ἢ Καὶ πᾶν κτείνον ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται. ἢ Οὐδὲν κτηνώδες, οὐδὲ ἔρπετόν καὶ χαμαιζήλον, ἀλλ' εἰ τι ἐσπίτερον, καὶ ἀεροπόρον, καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω τὴν ὄρμην ἔχον. Τοιοῦτοι γάρ οἱ τῆς πίστεως τρόφιμοι, ἔσω τὴν διάνοιαν πέμποντες, καὶ τὰ οὐράνια φανταζόμενοι, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς μεγίστης καθήμενοι κέδρου. Κέδρον δὲ αὐτὸν προσηγόρευσε κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ καὶ τὴν Δαβιτικὴν ¹⁵ βασιλείαν κέδρον ὠνόμασεν· ἔχει δὲ καὶ ἀσηπτον ¹⁶ ἢ κέδρος, ὡσπερ καὶ ὁ Δεσπότης, καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, τὸ ἀναμάρτητον ἴσχηκε. ἢ Καὶ τὰ κλήματα αὐτοῦ, φησὶν, ἀποκατασταθήσεται. ἢ Τοῦτο διὰ τὴν τῆνικαυτα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐρημίαν ἐπήγαγεν· ἀντὶ τοῦ. Μὴ ἀποβλήψητε εἰς τὴν ἐσομένην μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς πόλεως ἐρημίαν· οὗτος γάρ ὁ αἰώνιος βασιλεὺς ἐκείθεν ὀρμώμενος βασιλεύσει, καὶ ἐξ αὐτῆς λήψεται κλήματα· σημαίνει δὲ τὸν ἀποστολικὸν χορόν· ἀποκατασταθήσεται τοίνυν, φησι, τῆ Δαβιτικῆ ¹⁷ φυλῆ ἢ βασιλεία, κατὰ τὰς πρὸς τὸν ἐπάγει.

π. Καὶ γινώσκονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, ὅτι ἐγὼ Κύριος, ὁ ταπεινῶν ξύλον ὕψηλόν, καὶ ἐψῶν ξύλον ταπεινόν ¹⁸, καὶ ξηραίνων ξύλον

ejus, ex corde verticis avellam. Captivos igitur Babylonius avulsit. Quam vero suscepit carnem .pse Dominus, ut ante diximus, avulsit : sibi enim humanum edificavit templum. Et plantabo super montem excelsum ego, non Babylonius. Montem autem excelsum Ecclesiae nobilitatem vocat. Sic enim Isaias quoque et Michæas prædixerunt. Et erit, inquit, in novissimis diebus conspicuus mons Domini, et domus Dei in summitatibus montium, et quæ sequuntur. Ita ostensa ejus nobilitate per miracula atque præconia, prædicat etiam quod subiturus erat supplicium : Et suspendam ipsum in monte Israelis. Ipsius enim permisso ejus quoque passio absoluta est. Et hoc ipse Dominus Pilato perspicuum fecit cum eo colloquens : cum enim gloriaretur ille, quasi potestatem haberet et puniendi, et absolvendi : Non haberes, dixit Dominus, potestatem, nisi tibi datum esset desuper. Ut efflorescent causam igitur permissionem appellavit. Et suspendam ipsum in monte excelsio Israelis. Excelsus autem mons est Golgotha, ubi crux salutaris infixa est. Deinde (prædicat) secururam post passionem resurrectionem, et Evangelii propagationem. Et plantabo eum, et producat germen, et faciet fructum, quem orbis terrarum vindemiaans et depascens æternam vitam sperat. Et requiescet sub eo omnis avis ; tum apertius, et et omne volatile sub umbra ejus requiescet. Nullum jumentum, neque reptile, aut humi abjectum, sed si quid alatum est, et in aere incedens, et ad sublimia impetum habens. Tales enim sunt fidei alumni, ad superiora mentem transmittentes, et coelestia cogitantes, et sub umbra maxime cedri sedentes. Cedrum vero ipsum vocavit secundum humanitatem. Nam Davidicum quoque regnum cedrum nuncupavit : eaque est cedri natura, ut nunquam patrescat, quemadmodum etiam Dominus secundum humanitatem id habuit, ut peccare non posset. Et rami ejus, inquit, restituentur. Hoc subjecit propter solitudinem Hierosolymæ, quæ tunc erat ; hoc est : Ne respiciatis ad solitudinem urbis, quæ futura est post captivitatem. Hic enim sempiternus rex ab ea profectus regnabit, et ex ea accipiat ramos. Significat autem apostolicum chorum. Restituetur igitur Davidicæ tribui regnum, inquit, secundum ea pacta quæ cum Davide pepigit ipse Deus. Deinde subjicit :

VERS. 24. Et cognoscent omnia ligna campi, me esse Dominum, qui humiliat lignum excelsum, et exaltat humile lignum, et arefacit lignum viride, et

12 Isa. 11, 2; Mich. iv, 1. 13 Joan. xix, 11.

VERS. 24. Et cognoscent omnia ligna campi, me esse Dominum, qui humiliat lignum excelsum, et exaltat humile lignum, et arefacit lignum viride, et

VARIÆ LECTIONES.

12 κερ. B καρδίας. 13 B ἄκρον. 14 B ἔφη. 15 B Δαυϊτικὴν. 16 ἄς. B πρῶτον. τό. 17 Δαβ. B Λευϊτικῆ, scripta tamen lectione nostra. 18 ταπ. Ed. prior hab. ὕψηλόν.

germinare facit aridum lignum. Ego Dominus locutus sum, et faciam. Cognoscent, inquit, omnes homines facile mihi esse, et ea quæ alta sunt humilia reddere, et quæ sunt humilia extollere, humidaque exsiccare, **808** et sicca florentia demonstrare. Quando enim viderint, post urbis solitudinem germen ex ea productum secundum Isaiæ prophetiam, « Egre dietur enim virga, inquit, e radice Jessæ, et flos e radice ejus ascendet ^d, » et hunc totius orbis terræ regem declaratum, cognoscent omnes me esse Dominum hæc prædicentem, et verbum opere comprobantem.

CAPUT XVIII.

VERS. 1-4. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, quæ vobis parabola hæc, in terra Israelis, dicentium: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum hebetati sunt? Vivo ego, dicit Adonai Dominus, si fuerit amplius parabola hæc in Israele. Quia omnes animæ meæ sunt; quemadmodum anima patris, ita etiam anima filii, omnes animæ meæ sunt, et anima peccans ipsa moriatur.* Quibusdam videtur ad aliud caput digressa esse propheta: sed cum iis quæ ante dicta sunt, ea quæ modo dicuntur consentanea videre licet. Cum enim, commemorata Sedeciae fœderis violatione, futurum ex semine regio orbis terrarum imperium vaticinatus sit, necessario docet populum, non esse abutendum eo proverbio, quod injustitiæ Deum accuset, videlicet cum patres uvam acerbam comederint, filiorum dentes hebetatos **809** esse, vel, secundum Symmachum, stupidos esse factos. Ecce enim, inquit, cum reges illi, qui tunc regnabant, isiqui fuerint, semen ex ipsis orbis terrarum patietur imperio. Non enim patiar eorum quæ parentes deliquerint a filiis pœnas repetere, cum et horum et illorum sim Dominus, eandemque omnium curam habeam: siquidem omnes animæ meæ sunt, et anima peccans ipsa pœnas luet. Tum justitiæ nos genera docet, et qua ratione possint homines et vita frui, et a supplicio soluti ac liberi esse.

VERS. 5. *At homo, qui est justus, faciens judicium et justitiam. Hoc est, qui æquam tenet justitiæ stateram.*

VERS. 6. *Super montes non comedit. Qui ab idolorum, inquit, cultu procul abfuerit, quorum templa in montibus erant posita. « Et oculos suos non sustulerit ad cogitationes domus Israel. » Hoc est, si non persequetur mala Israelis consilia. Et per*

^d Isa. xi, 1.

χλωρόν, καὶ ἀραθάλλων ξύλον ξηρόν. Ἐγὼ ἡ-
808 ριος λελάληκα καὶ ποιήσω. Ἰνώσονται, φησὶ, πάν-
τες ἄνθρωποι, ὅτι βῆδιόν μοι καὶ τὰ ὑψηλά ταπει-
νοῦν, καὶ ἀνοψοῦν τὰ ταπεινά, καὶ τὰ ὑγρά ξηραι-
νεῖν, καὶ τὰ ξηρὰ τεθρηλῶτα δεικνύουσι. Ὅταν γὰρ
ἴδωσι μετὰ τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν βλαστὴν ἐξ ἀδ-
φύσαντα κατὰ τὴν Ἡσαίου προφητείαν: « Ἐξελεύ-
σεται γὰρ, φησὶ, βῆθος ἐκ τῆς βίζης Ἰεσσαί, καὶ
ἄνθος ἐκ τῆς βίζης ἀναθήσεται: » καὶ τοῦτον πάσης
τῆς οἰκουμένης ἀναδεικνύμενον βασιλέα, γινώσκονται
πάντες, ὅτι ἐγὼ Κύριος προλέγων, καὶ τῷ λόγῳ τὸ
ἔργον ἐπάγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

α'-δ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ.
λέγων· Ἰπὲ ἀνθρώπου, τίς ¹⁹ ἐγὼ ἢ παραβολὴ
αὕτη ἐπὶ ²⁰ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ λεγόντων ²¹, Οἱ
πατέρες ἔφαγον ἔμφρακα, καὶ οἱ ὀδόντες τῶν τέ-
κνων ἡμωδίασαν ²²; Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἀδωναὶ Κύ-
ριος, ἐὰν ²³ γένηται ἔτι ²⁴ ἡ παραβολὴ αὕτη ἐν τῷ
Ἰσραὴλ ²⁵. Ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχὴ ἐμαί εἰσι· ἐν
τρώσῃ ἡ ψυχὴ τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ
τοῦ υἱοῦ· πᾶσαι ²⁶ αἱ ψυχὴ ἐμαί εἰσι, καὶ ἡ
ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθνήσκει. Τισὶ δὲ
κεῖ ἐπ' ἄλλο κεφάλαιον μεταθῆναι τὴν προφητείαν·
ἔστι δὲ ἰδεῖν τοῖς προλεχθεῖσι τὰ εἰρημένα συμβαί-
νοντα. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς τοῦ Σεδεκίου παρανομία;
μνημονεύσας, τὴν ἐκ τοῦ βασιλικῆ σπέρματος προ-
εθέσπισεν ἐσομένην τῆς οἰκουμένης ἡγεμονίαν,
ἀναγκαιῶς διδάσκει τὸν λαὸν μὴ κεχρησθαι τῇ ἀδι-
κίαν τοῦ Θεοῦ κατηγορούσῃ παροιμίᾳ, ὅτι τῶν πατέ-
ρων φαγόντων ἔμφρακα ²⁷ οἱ ὀδόντες τῶν τέκνων
ἡμωδίασαν ²⁸, ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐγομφίασαν.
Ἰδοὺ γὰρ, φησὶ, παρανόμων ὄντων τῶν τηκεῖται
βασιλέων τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα τῆς οἰκουμένης κρα-
τήσει. Οὔτε γὰρ ἀνέξομοι, ὧν οἱ πατέρες ἐπλημμέ-
λησαν, τὰς εὐθύνας ἀπατηῆσαι τοὺς παῖδας· καὶ
τούτων γὰρ κάκεινων Δεσπότης εἰμι, καὶ τὴν αὐτὴν
ἀπάντων τὴν ²⁹ ἐπιμέλειαν ποιῶμαι· πᾶσαι γὰρ αἱ
ψυχὴ ἐμαί εἰσι, ἡ δὲ ἀμαρτάνουσα ψυχὴ, αὕτη
τίθει τὰς δίκας. Εἶτα διδάσκει ἡμᾶς τίνα τῆς δικαιο-
σύνης τὰ εἶδη, καὶ πῶς δυνατόν, καὶ ζωῆς ἀπολαῦ-
σαι, καὶ τιμωρίας ἀπάλλαξῆναι.

ε'. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ὅς ἐστι ³⁰ δίκαιος, ὁ ποιῶν
κρῖμα καὶ δικαιοσύνην. Τουτέστιν, ὁ ἴσα κατέχων
D τὰ τῆς δίκης ζυγὰ.

ς'. Ἐπὶ τῶν ὀρέων οὐ φάγεται. Ὁ τῆς τῶν εἰ-
δώλων, φησὶ, θεραπείας πόρρω γινόμενος· ἐν γὰρ
τοῖς ὄρεσι τὰ τούτων ἱδρυτο τεμένη. « Καὶ τοὺς
ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ οὐ μὴ ἐπάρῃ πρὸς τὰ ἐπιθυμη-
ματα ³¹ τοῦ ³² οἴκου Ἰσραὴλ. » Ἀντὶ τοῦ, Ἐάν μὴ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ τίς. Ita quoque supra, t. I, p. 151. Rec. lect. est, τί. ²⁰ ἐπὶ -- τοῦ Ἰσρ. Des. supra, t. I, l. c. Rec. lectio est ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. ²¹ λεγ. Ita quoque l. c. Alii habent λέγοντες. ²² ἡμ. Sic quoque supra, l. c. Sed rec. lect. est ἐγομφίασαν. ²³ ἐὰν γέν. ἔτι. Supra l. c. εἰ ἔσται. ²⁴ ἔτι. Apud LXX seq. λεγομένη. ²⁵ ἐν τῷ Ἰσρ. Supra, l. c. est, ἀλλὰ τῶν φαγόντων τὸν ἔμφρακα αἰμωδίασουσιν οἱ ὀδόντες. ²⁶ πᾶσαι αἱ ψυχ. Des. apud LXX. ²⁷ B ἔμφρακας. ²⁸ ἔμομφίασαν, pro ἔμομφίασαν, ut videtur. ²⁹ τῆν. Des. in B. ³⁰ Rec. lect. ἔσται. ³¹ ἐπιθ. Hebr. idola. ³² τοῦ. Des. in B.

ἀκολούθησεν τοῖς κακοῖς Ἰσραὴλ ἐνθυμήσασαι· καὶ ἅ
 δὲ τούτων δὲ ὠταύτως, καὶ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὴν
 παρανομίαν ἐδῆλωσε. « Καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλη-
 σίον αὐτοῦ οὐ μὴ μιάνη, καὶ πρὸς γυναῖκα ἐν ἀφ-
 ἑδρῇ οὕσαν οὐ προσεγγίει. » Προστίχει δὲ αὐτὸν, φησί,
 μήτε ἀλλοτριᾶν σπλῆσαι εὐνήν, μήτε τῆ ἐν ῥύσει
 αἵματος οὕση πλησιάζαι· καὶ τοῦτο γὰρ ἀπηγόρευτο
 τῷ νόμῳ.

ζ. Καὶ ἄνθρωπον οὐ μὴ καταδυναστεύσῃ, καὶ
 ἐνεχυρασμένον ὀφειλοῦτος ἀποδώσῃ, καὶ ἄρπαγμα
 οὐχ ἀρπάται. Πάσης, φησί, πλεονεξίας εἰ ὀφθεῖη
 ἐλεύθερος. Εἶτα ἡ ἐπίτασις τῆς ἀρετῆς· « Τὸν ἄρτον
 αὐτοῦ πεινῶντι δώσει, καὶ γυμνὸν περιβαλεῖ ἱμά-
 τιον. » Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τὸ μὴ ἀρπάσαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ
 κοινωνοῦς τῶν ὄντων τοὺς δεομένους λαθεῖν.

η. Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ ἐπὶ τόκῳ οὐ δώσει, καὶ
 πλεονασμένον οὐ λήψεται. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα
 πλεονεξίας εἶδη. « Ἀπὸ ἀδικίας ἀποστρέψει χεῖρα »
 αὐτοῦ. » Συντόμως τὴν παρανομίαν ἀπηγόρευσεν.
 « Καὶ κρίμα » ποιήσει ἀναμέτρον ἀνδρός καὶ τοῦ
 πλησίον αὐτοῦ. » Εἰ δίκαιος ἀναφανέσῃ κοιτῆς, μὴ
 πρὸς χάριν ἢ ἀπέχθειαν ἐκφέρων τὴν ψῆφον· εἶτα
 ταύτως·

θ. Καὶ ἐν τοῖς ἀρυστάγμασι μου πετόρευται,
 καὶ τὰ δικαιώματά μου περύλλακται τοῦ ποιήσαι
 ἀτά· δίκαιος οὗτος ἐστὶ, ζωὴ ζήσεται, λέγει
 Ἰδωρὶ Κύριος. Ὅ τὰ εἰρημένα, φησί, πάντα πε-
 πηκῶς, καὶ τῶν ἀπειρημένων πάντων ἐλεύθερος,
 καὶ τῆ τοῦ δικαίου προσηγορία τιμηθήσεται, καὶ
 τοὺς τῆς ζωῆς τρυγήσει καρπούς.

ι. Καὶ ἐν γεννήσῃ υἱὸν λιμὸν, ἐκχέορτα
 αἷμα, καὶ ποιοῦντα ἁμαρτήματα. Εἶτα συντόμως·
 « Ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ δικαίου οὐ
 πορεύεται. » « Ἀλλ' ἕκαστον τῶν ἤδη ἀπηγορευμέ-
 νων ἐργάσατο, καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ὠδεύσεν·
 ἀνομίαν, φησί, πεποίηκεν οὗτος.

ιβ. Ζωὴ οὐ ζήσεται, πάσας τὰς ἀνομίας ταύ-
 τας ἐποίησε, θανάτῳ θανατωθήσεται, τὸ αἷμα
 αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐσται. Οὐδὲν, φησὶν, ὁ παράνομος
 ἐκ τῆς πατρῴας ἀρετῆς ὠφεληθήσεται, ἐναντίον ἐκεί-
 νῳ παραρρέμενος βίον, ἀλλὰ τῶν οἰκείων σπερμά-
 των ὀρέψεται τοὺς καρπούς.

ιδ. Ὅταν δὲ, φησί, γεννήσῃ υἱὸν, καὶ ἴδῃ πά-
 σας τὰς ἁμαρτίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἃς ἐποίησε,
 καὶ ψεφθῆ, καὶ μὴ ποιήσῃ κατὰ ταύτας. Εἶτα
 ἐπεξῆς λέγει· Ὅτι τῆς τῶν εἰδώλων ἑαυτὸν λατρείας
 ἀπέλαξε, καὶ τῆς τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ παρανομίας οὐ
 κεκοινώνηκε, γάμοις τε ἄλλοτριῶν οὐκ ἐπεθούλευσε,
 πῶν εἶδος πλεονεξίας ἐμίσησε, τὴν δὲ δυνατὴν θε-
 ραπειάν τοῖς δεομένοις προσήνεγκεν, τῶν μὲν λιμὸν
 ἐξελκύων, τοὺς δὲ περιβάλλον καὶ γυμνότητος
 ἀπαλλάττων, καὶ πάσας ἑμοῦ τᾶς ἐντολάς διεφύλα-
 ξεν.

A hæc similiter et impietatem et scelus declaravit.
 « Et uxorem proximi sui non polluerit, et ad mu-
 lierem fluxu sanguinis laborantem non accesserit. »
 Oportet autem ipsum, neque alienum cubile præ-
 dari, neque ad eam, quæ fluxu sanguinis men-
 struo laboret, prope accedere: hoc enim quoque inter-
 dictum lege fuit.

VERS. 7. Et hominem non oppresserit, et pignus
 debitoris reddiderit, et rapinam non rapuerit. Si ab
 omni avaritia, inquit, liber conspectus fuerit.
 Deinde sequitur virtutis incrementum. « Panem
 suum esurienti dabit, et nudum induet vestimento. »

B 810 Non enim satis est non rapuisse, sed oportet
 in facultatum societatem etiam indigentes reci-
 pere.

VERS. 8. Argentum suum ad usuram non dabit, et
 id quod amplius est non accipiet. Etenim hæc quoque
 avaritiæ sunt species. « Ab injuria avertet manum
 suam. » Breviter iniquitatem interdixit. « Et judi-
 cium faciet inter virum et proximum suum. » Si
 justum se judicem præbuerit, neque ex gratia,
 neque ex odio sententiam ferens. Deinde bre-
 viter:

VERS. 9. Et si in præceptis meis ambulaverit, et
 justificationes meas custodiverit, ut faceret eas:
 justus hic est, vita vivet, dicit Adonai Dominus. Qui
 omnia, inquit, fecerit quæ dicta sunt et ab omni-
 bus quæ interdicta sunt liber fuerit, et justus co-
 gnomento coonestabitur, et vitæ colliget fructum.

VERS. 10. Et si genuerit filium perniciosum, ef-
 fundentem sanguinem, et facientem peccata. Tum
 breviter: [11, 12] « In via patris sui justus non am-
 bulat, » sed unumquodque eorum, quæ jam prohi-
 bita sunt, patravit, et contraria via incessit;
 iniquitatem, inquit, fecit iste.

VERS. 13. Vita non vivet, omnes iniquitates has
 fecit, morte morietur, sanguis ejus super ipsum erit.
 Nihil, inquit, scelerato profuerit patria virtus,
 qui aliam vitam quam ille vivere instituat, sed
 suorum seminum fructus percipiet.

VERS. 14. Cum vero genuerit, inquit, filium,
 videritque ille omnia peccata parentis sui quæ fecit,
 et timuerit, neque fecerit secundum hæc. [15, 16]
 Deinde ordine persequitur: Quia ab idolorum cultu
 se immunem 811 præstitit, neque scelerum
 domus Israelis particeps fuit, alienisque nuptiis
 non insidiatus est, omne genus avaritiæ odit, eam-
 que quam potuit curam indigentibus adhibuit,
 aliorum famem expellens, alios induens et a nu-
 ditate liberans, omniaque simul præcepta ser-
 vavit.

VARIE LECTIONES.

πλεον. Hebr. fenus. B χεῖρας. 810 χρ. Apud LXX, sequi δίκαιον. B πετόρευται. Rec. Ιεζιθ
 αἱ οὐκ ἐπορεύθη. Rec. lectio, κατ' αὐτάς. 811 πῶν. B add. τε.

sed per apostolos : illud enim ad tempus durabat, A hoc est æternum. Hoc item per Jeremiam prophetam se facturum pollicitus est. « Disponam enim domui Israelis, inquit, et domui Judæ testamentum novum, non secundum testamentum, quod disposui patribus eorum, die quo apprehendi ego manus eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; quia ipsi non manserunt in testamento meo, et ego repuli eos : sed disponam ipsis testamentum novum, dans leges meas in mentem eorum, et in corde eorum scribam eas ». Idem testamentum hic quoque pollicetur.

Vers. 61. *Et recordaberis, inquit, viarum tuarum, et ignominia afficeris, cum receperis tu sorores tuas seniores te cum junioribus te.* E supplicio enim sensum viarum tuarum percipiens, ignominiamque tibi circumjectam conspicata, proprium agnosces Dominum : videbisque 795 etiam istas sorores tuas eodem tecum fœdere fruentes, imo teipsam una cum illis idem adeptam. « Dabo enim tibi ipsas, inquit, in ædificationem, et non ex testamento tuo. » Non enim illæ per te, sed tu ex illis percipies utilitatem, non isto testamento, secundum quod nunc vitæ rationem instituis, hanc societatem conciliante, sed sempiterno illo, quod tibi postea tradetur. Inquit per Sodoma et Samariam, omnium gentium et Judæorum pariter futuram pietatem, et in Deum unum fidem, quæ ex Novo Testamento suppeditabitur.

Vers. 62. *Et suscitabo, inquit, ego testamentum meum tecum, et cognosces me esse Dominum.* Primum enim Judæis prædicatum est Evangelium, deinde omnibus gentibus : sed etiam per magnum Eliam rursus prædicabitur ante mundi consummationem. Ego igitur, inquit, omnia faciam, tuam utilitatem procurans. Ex his enim cognosces, qualia fuerint ea, quæ a te in me profecta sunt, et qualia sint ea bona, quæ ex me tibi acciderunt. Idcirco subject :

Vers. 63. *Ut recorderis, et pudore perfruaris, et non sis tibi amplius aperire os tuum a facie ignominie tuæ, cum tu placaveris me secundum omnia quæcunque fecisti, dicit Adonai Dominus.* His verbis tres pueri quoque in fornace usi sunt. Cum enim sibi populi scelera attribuisent, supplicantes dicebant : « Et nunc non licet nobis aperire os, confusio et opprobrium facti sumus servis tuis, et colentibus te ». Et divinus Daniel itidem in captivitate supplicans exclamavit : 796 « Tibi, Domine, est

του⁶⁵ Μωσέως, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν ἀποστόλων ἡ μὲν γὰρ ἔχει τὸ πρόκαιρον, ἡ δὲ τὸ αἰώνιον. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου ποιήσῃεν ὑπέσχετο. Διαθήσομαι⁶⁶ γὰρ, φησί, τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατέραςιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαθομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ἀπωσάμην αὐτούς· ἀλλὰ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην καινὴν, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. » Ταύτην κἀνταῦθα ὑπισχνεῖται τὴν διαθήκην.

ἤ. Καὶ μνησθήσῃ, φησί, τῶν ὁδῶν⁶⁷ σου, καὶ ἐξιτωθήσῃ ἐν τῷ ἀναλαμβάνειν σε τὰς ἀδελφάς σου, τὰς πρεσβυτέρας σου, σὺν ταῖς νεωτέραις σου. Διὰ γὰρ τῆς τιμωρίας εἰς αἰσθησιν ἐρχομένην τῶν οικειῶν ὁδῶν, καὶ τὴν περικιμμένην σοι ἀτιμίαν ὄρωσα, τὸν οικεῖον ἐπιγνώση Δεσπότην· ὅψῃ δὲ καὶ ταύτας τὰς ἀδελφάς σου, σὺν σοὶ ταύτης ἀπολαύσας τῆς διαθήκης, μᾶλλον δὲ σαυτὴν μετ' ἐκειῶν τυγχάνουσαν. « Δώσω γὰρ, φησὶν, αὐτάς σοι εἰς οἰκοδομήν⁶⁸, καὶ οὐκ ἐκ διαθήκης σου. » Οὐ γὰρ ἐκείναι διὰ σοῦ, ἀλλὰ σὺ ἐξ αὐτῶν καρπώσῃ τὴν ὠφέλειαν, οὐ ταύτης τῆς διαθήκης, καθ' ἣν νῦν πολιτεύῃ, τὴν κοινωνίαν ταύτην ἐργαζομένης, ἀλλὰ τῆς αἰωνίου τῆς ὑστερονδοθησομένης· αἰνιττεται διὰ τῶν Σοδόμων, καὶ τῆς Σαμαρείας, τὴν τῶν ἐθνῶν ἀπάντων καὶ τῶν Ἰουδαίων κατὰ ταυτῶν ἐσομένην εὐσέβειαν, καὶ τὴν εἰς ἓνα Θεὸν πίστιν ἐκ τῆς Νέας πρωτανευομένην Διαθήκης.

ἤβ'. Καὶ ἀναστήσω, φησὶν, ἐγὼ τὴν ἐπιθήκην μου μετὰ σοῦ, καὶ ἐπιγνώσῃ, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Πρῶτον μὲν γὰρ Ἰουδαίους ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, εἶτα πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν· ἀλλὰ καὶ αὐθις κηρυχθήσεται διὰ τοῦ μεγάλου Ἠλία πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας. Ἐγὼ οὖν, φησὶ, πάντα ποιήσω τὴν σὴν πραγματευόμενος ὠφέλειαν· γνώσῃ γὰρ ἐκ τούτων, οἷα μὲν τὰ παρὰ σοῦ εἰς ἐμὲ γεγενημένα, ὅποια δὲ τὰ παρ' ἐμοῦ ὑπαρχθέντα σοὶ ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτο ἐπηγάγεν·

ἤγ'. Ὅπως μνησθῆς, καὶ αἰσχυρθῆς, καὶ μὴ ἦ σοι ἐτι ἀνοῖξαι στόμα ἀπὸ προσώπου τῆς ἀτιμίας σου, ἐν τῷ ἐξιλιάσκεισθαί σε⁶⁹ κατὰ πάντα ὅσα ἐποίησας, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. Τούτοις ἐν τῇ καμίνῳ καὶ οἱ τρεῖς παῖδες τοῖς λόγοις ἐχρήσαντο. Οἰκειούμενοι γὰρ τὰς τοῦ λαοῦ παρανομίας ἔλεγον προσευχόμενοι· « Καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοῖξαι στόμα· αἰσχυρὴν καὶ θναιδὸς ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεβομένοις σε. » Καὶ ὁ θεοπέσιος Δανιὴλ ὡσαύτως ἐν τῇ αἰχμάλωσις ἐβόα προσευχόμενος·

⁶⁵ Jerem. xxxi, 31-33; vel juxta LXX, cap. xxxviii. ⁶⁷ Dan. iii, 33, apud Nostrum, qui post vers. 23, cap. cit. addit Canticum trium virorum.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B Μωσέως. ⁶⁸ διαθ.— γράψω αὐτούς. Vid. supra, p. 548 sq. ⁶⁹ τ. ἔδ. Ita B et Compl. juxta Hebr. ⁶⁵ οἴκ. A δικιμήν, ut Alex. ⁶⁷ σε. Rec. lect. est με σοί.

μενος· ³⁰Κύριε, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡμῖν ἡ αἰσχὺν A τοῦ προσώπου, ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, καὶ τοῖς ³¹ βασιλευσὶν ἡμῶν, καὶ τοῖς ἀρχουσιν ἡμῶν, καὶ τοῖς πατέραςιν ἡμῶν. » Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύντες ἐπύργατον εἰκότως· « Διότι ἡμάρτομέν σοι. » Πέρας τοίνυν καὶ αὕτη εἰληφεν ἡ προφητεία· ἀψευδῆς γὰρ ὁ τοῖς προφήταις ἐμπνέων. Ἀσὶ τοίνυν καὶ ἡμᾶς τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξετάζοντας, καὶ βάσανον ἀκριβοῦς πειραζόμενους τῶν πολιτευμένων, παρεξετάζοντας ἐπὶ ταῖς ἡμετέραις πλημμελείαις τὰς θείας εὐεργεσίας, τοῦτοιοις κεχρηῆσθαι προσευχομένους τοῖς λόγοις, καὶ τῇ αἰσχύνῃ τῶν προειργασμένων ἁμαρτημάτων φεύγειν τὴν τῆς αἰσχύνης ποιητικὴν ἐργασίαν, καὶ τῇ θεῷ μνήμῃ τὴν ψυχὴν καταυγάζειν. Οὕτω γὰρ ἐνησώμεθα πόρρω μὲν τῶν τῆς ἁμαρτίας γενέσθαι μηχανημάτων, τῷ δὲ Θεῷ προσεδρεύειν, καὶ τῆς παρ' B αὐτοῦ χάριτος ἀπολαύειν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα πρέπει ³², σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A *justitia, et nobis confusio facta, sicut dies hæc, et regibus nostris, et principibus nostris, et patribus nostris.* » Causamque ostendentes merito subjecerunt : « Quia peccavimus tibi. » Exitum igitur hæc quoque prophetia sortita est. Expers enim mendacii est, qui Spiritu suo afflat prophetas. Itaque nos etiam oportet, nostra examinantes, et accurata eorum quæ administravimus instituta disquisitione, nostrisque cum delictis divina beneficia conferentes, his verbis supplicantes uti, et pudore peccatorum, quæ antea commisimus, opus illud, quod ignominie efficiendæ vim habeat, effugere, Deique memoria animam illustrare. Sic enim poterimus a peccati machinis procul abesse, et Deo adhærentes ejusdem gratia perfrui, in Christo B Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria convenit cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

³⁰ Dan. ix, 7. ³¹ Ibid.

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ B σου. ³¹ καὶ τοῖς, x. τ. λ. Aliter infra, l. c. ³² πρέπει. Des. in B.

TOMOS Γ.

LIBER SEXTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ.

C

CAPUT XVII.

a-γ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, διήγησαι διήγημα, καὶ εἰπέ παραβολὴν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ. Καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος. Αἰνιγματωδῶς ποιήσασθαι αὐτῷ τὴν προφητείαν παρακαλεῖται, ἵν' ἀγνοοῦντες οἱ ἀκούοντες τὰ λεγόμενα σπουδαιότεροι περὶ τὴν ταύτων γένηνται ζήτησιν, καὶ δι' ἐρωτήσεως παρὰ τοῦ προφήτου δέξωνται τὴν ἐρμηνείαν. « Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτερυγος, ὁ μακρὸς τῆς ἐκτάσεως, ὁ πλήρης ³³ ὀνύχων. » Τὸν Ναβουχοδονόσορ διὰ τοῦτων ἠνέξατο, μέγαν μὲν ὀνομάσας διὰ τὸ πολλοθύρητον γενέσθαι, « μεγαλοπτερυγον δὲ, » ὡς ἐπὶ κλείστον τὴν ἡγεμονίαν ἐκτείναντα, « μακρὸν δὲ τῆς ἐκτάσεως, » ὡς μεγαλόφρονα καὶ ἀλαζόνα· « πλήρη δὲ αὐτὸν ὀνύχων » ἐπέλεσεν, ὡς πολλὴν D στρατείαν ἔχοντα, ἱππικὴν τε καὶ πεζικὴν, ψιλὴν τε καὶ ὀπλιτικὴν. Ὀνυχες γὰρ βασιλέως οἱ στρατιῶται, καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ σώματος ἔχοντες, διὰ τὸ τοῖς ἡγεμόσιν ὑποκείσθαι, καὶ τὸ δέξιν καὶ δυνατὸν, εἰς τὸ

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, narra narrationem, et dic parabolam super domum Israelis. Et dices: Hæc dicit Adonai Dominus. Ænigmatice jubetur ipsis prophettare, ut qui audiunt non intelligentes quæ dicantur, ad ea inquirenda majus adhibeant studium, et per interrogationem a propheta interpretationem percipiant.* « Aquila magna, magnis alis **797** prædita, longa extensione, plena unguium. » His Nabuchodonosorem innuit, quem *magnum* nominavit, propterea quod celeberrimus fuerit, « magnisque alis præditum, » quia maxime regnum dilatavit, « longum extensione, » ut superbum et arrogantem, Et « plenum unguium » ipsum vocavit, ut cui suppeteret multus exercitus et equitatus et peditatus, levisque armaturæ et gravis armaturæ milites: *ungues enim regis sunt milites, qui extremam corporis obtinent partem, eo quod ducibus subjecti sint, et celeres sint atque validi ad percipiendum,*

VARIÆ LECTIONES.

³³ κλ. ὄν. Infra, ad Osee viii, 1, est πολὺς τοῖς ὀνύχιν. Desunt hæc et alia ex vers. 3 et 4 supra, l. 1, p. 302.

et instar seræ dilaniandum eos qui contradicere A
conentur. » Quæ habet, inquit, ductum intrandi
in Libanum. » Hic aperte docuit, non sponte ad
Hierosolymam illum accessisse, sed ab auctore
omnium rerum, Deo, invisibili modo impulsu et
adductum. *Libanum* autem Hierosolymam appella-
vit, non tantum ut illustrem, sed etiam ut id tem-
poris superbia elatam, et incolis refertam, et legi-
timis sacerdotibus prophetisque divina vaticinan-
tibus.

Et ingressa est, inquit, et abstulit selecta cedri.
(Vers. 4.) *Summum teneritudinis vellicavit.* Jecho-
niam per hæc innuit. *Selecta vero cedri* propter
regnum dixit: « *Summum teneritudinis,* » non
modo propter celsitudinem, sed etiam propter
juvenilem ætatem. *Juvenis item cum adhuc esset*
ætate, et regnum accepit, et captivitatem pertulit.
Et congruenter apposuit illud *vellicavit*, quia aquila
vocavit plurimis unguibus utentem. **798** « *Et*
introduxit ea, inquit, in civitatem Chanaan, in
urbem muro munitam posuit ea. » Babylonem per
hæc significavit, ipsamque « *urbem* » Chanaan »
propter morum cognationem nuncupavit.

Vers. 5. *Et sumpsit de semine terræ, et dedit*
illud in campum sativum, ut acciperet radicationem
plantarum: in aqua multa conspicuum posuit illud.
Per hoc Sedeciam declaravit. Hoc enim pro Jecho-
nia rege declarato, abiit. Neque amplius Hieroso-
lymam *Libanum* appellat, sed « *campum ad seren-*
dum aptum, » eo quod humilium factum fuerit
regnum. Et illud, « *in aqua multa conspicuum*
posuit illud, » significat quod subditus fuerit,
eique impositum sit tributum.

Vers. 6. *Et ortum est, inquit, et factum est in*
vitem imbecilem, et parvam magnitudine, ut appa-
rerent palmites ejus super eam; et radices ejus sub
illa erant, et facta est in vitem magnam, et fecit
propagines, et extendit ramos suos. Maxime imbe-
cillum evasit novissimum Judæorum regnum. Cum
enim ter jam sustinuisset obsidionem, et in ser-
vitutem abducti essent, ad paupertatem quoque
reducti, et multitudine spoliati sunt. Idcirco ait:
« *Factum est in vitem imbecilem, et parvam ma-*
gnitudine, et palmites ejus super eam. » Non
amplius, inquit, extendebatur, secundum Davidis
prophetiam ², usque ad mare, et usque ad flumi-
na, neque operuerunt montes umbræ ejus, et
799 rami ejus cedros Dei. Illud autem, « *extendit*
ramos suos, » non magnitudinem significat, sed
erga Ægyptium amicitiam. Idcirco subjecit:

² Psal. LXXIX, 11, 12.

πλήττειν και σπαράττειν θηρίου δίκην τού; ἀντιλέ-
γειν ἐπιχειροῦντας. « Ὁς ἔχει, φησί, τὸ ἡγγμα ⁶⁶
εἰσελθεῖν εἰς τὸν Λίβανον. » Ἐνταῦθα σαφῶς εἰδίζ-
θεν, ὅτι οὐκ αὐτομάτως εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐλήλυ-
θεν, ἀλλ' ἀοράτως τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων παρακινήσαντός
τε και ἀγαγόντος. Ἰδὲ ἂν γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ
προσηγόρευσεν, οὐχ ὡς ἐπίσημον μόνον, ἀλλὰ και
ὡς κομῶσαν τῆνικαῦτα, και οἰκητόρων πλήθει, και
τῶν κατὰ νόμον ἱερέων, και προφητῶν τὰ θεία
προθεσπιζόντων.

Και ⁶⁸ εἰσῆλθε, φησί, και ἔλαβε τὰ ἐπιλεκτα
τῆς κέδρου. (δ.) Τὸ ⁶⁹ ἄκρον τῆς ἀκαλότητος ⁷⁰
ἀπέκρινε. Τὸν Ἱερονίαν διὰ τούτων ἠνέξατο. ἐπι-
λεκτα δὲ ἔφη τῆς κέδρου διὰ τὴν βασιλείαν, ἄκρον
δὲ τῆς ἀκαλότητος, ὡς οὐ μόνον διὰ τὸ ὑψηλόν, ἀλλὰ
και διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας. νέος γὰρ ὢν ἔτι, ἀλλὰ
τὴν βασιλείαν ἐδέξατο, και τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέμει-
νεν. ἀρμόδιος δὲ και τὸ ἀπέκρινε τέθεικεν, ἐπειδὴ
ἀετὸν προσηγόρευσε πλείστοις δυναξὶ κεχημένον.
« Και εἰσῆγαγεν ⁶⁸ αὐτὰ, φησί, εἰς πόλιν Χαναάν,
εἰς πόλιν τετειχισμένην ⁶⁹ ἔθετο αὐτά. » Τὴν Βαβυ-
λώνα διὰ τούτων ἐσήμανε. « πόλιν δὲ αὐτὴν Χαναάν »
ὠνόμασε, διὰ τὴν τῶν τρώπων συγγένειαν.

ε'. Και ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς γῆς,
και ἔδωκεν αὐτὸ εἰς πεδίον σπόριμον ⁷¹, λαβεῖν
ρίζωσιν φυτῶν. ἐν ὕδατι πολλῶ ἐπιβλεπόμενον
ἔταξεν αὐτὸ. Τὸν Σεδεκίαν διὰ τούτου παρεδίδωκεν.
τούτου γὰρ ἀντὶ Ἱερονίου χειροτονήσας ⁷² βασιλεῖα,
ἀπῆλθεν. οὐκέτι δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ Ἰδωνον ὀνο-
μάζει, ἀλλὰ « *πεδίον σπόριμον,* » διὰ τὸ ταπεινοτέρην
γενέσθαι τὴν βασιλείαν. Τὸ δὲ, « *ἐν ὕδατι πολλῶ*
ἐπιβλεπόμενον ἔταξεν αὐτὸ, » τὴν ὑποταγὴν σημαί-
νει, και τὸν ἐπιτεθέντα αὐτῷ δασμόν.

ζ'. Ἀνέτειλε, φησί, και ἐγένετο εἰς ἄμπελον
ἀσθενοῦσαν ⁷³, και ⁷⁴ μικρὰν τῷ μεγέθει, τοῦ ἐπι-
φαίνεσθαι τὰ κλήματα ⁷⁵ αὐτῆς ἐπ' αὐτὴν, και
αἱ ρίζαι αὐτῆς ὀκκατῶ αὐτῆς ⁷⁶ ἦσαν. και ἐγένε-
το εἰς ἄμπελον μεγάλην ⁷⁷, και ἐποίησεν ἀσ-
θονγος, και ἐξέτεινε τὴν ἀναδενδράδα αὐτῆς.
Ἀσθενεστέρα λίαν ἐγένετο ἡ τελευταία τῶν Ἰουδαίων
βασιλεία. τρις γὰρ ἦδη πολιορκίαν και ἀνδραποδισμὸν
ὑπομείναντες, και εἰς πέντιαν ἤλασαν, και τοῦ πλη-
θους ἀπεστερηθησαν. Διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι « *Ἐγένε-
το εἰς ἄμπελον ἀσθενοῦσαν, και μικρὰν τῷ μεγέ-
θει, και τὰ κλήματα αὐτῆς ἐπ' αὐτὴν.* » Οὐκέτι,
φησί, ἐξετείνετο, κατὰ τὴν τοῦ Δαβὶδ προφητείαν,
ἕως θαλάσσης και ἕως ποταμῶν, οὐδὲ ἐκάλυψεν ὄρη
ἢ σκιὰ αὐτῆς, και αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους
τοῦ Θεοῦ. τὰ δὲ, « *Ἐξέτεινε τὴν ἀναδενδράδα αὐτῆς,* »
οὐ τὸ μέγεθος σημαίνει, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸν Αἰγύ-
πτιον φιλίαν. Διὸ ἐπήγαγεν.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ τὸ ἡγ. *Hebr.* variegationem, s. variegatas pennas. ⁶⁸ και εἰς. *Des.* apud LXX, et supra p. 6, in proœm. ad Cant. cant. ⁶⁹ *Supra*, p. 6, l. c. erat τὰ ἄκρα. ⁷⁰ τ. ἀκαλ. *Hebr.* tenellorum ramorum ejus. ⁶⁸ εἰσῆγ. *Rec. lect.* est ἤνεγκεν, et deinde γῆν Χαναάν. ⁶⁹ τετ. *Hebr.* negotiatorum. ⁷⁰ σπ. — φυτῶν. Ita *Compl.* quæ tamen habet φυτῶν. ⁷¹ χειρ. In B ponitur post βασιλεῖα. ⁷² ἀσθ. *Hebr.* luxuriantem. *Alex.* εὐθηνούσαν. ⁷³ και. *Des.* in B. ⁷⁴ τὰ κλ. B præm. αὐτῆ, ut *Alex.* ⁷⁵ B αὐτοῦ. ⁷⁶ μεγ. *Des.* in B.

ζ. η. Καὶ ἐγένετο ἀετὸς ἕτερος μέγας, μεγα-
λοπτέρυγος, καὶ πολλὰς ὀνυξί, καὶ ἰδοὺ ἡ ἄμπε-
λος αὐτῆς περιπλεκόμενη ἔκ' αὐτὸν, καὶ αἱ ῥίζαι
αὐτῆς πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ κλήματα αὐτῆς ἐξ-
απέστειλεν αὐτῷ, τοῦ ποτίσαι αὐτὴν σὺν τῷ
βῶλῳ ἄπὸ τοῦ πρέμνου τῆς φυτείας αὐτῆς.
Εἰς κεδίον καλὸν, ἐφ' ὕδατι κολλῶ αὐτὴ πλέται⁸⁰,
τοῦ ποιῆσαι βλαστούς, καὶ φέρειν καρπὸν, τοῦ
εἶναι⁸¹ εἰς ἄμπελον μεγάλην. Ἀετοὺς καλεῖ τοὺς
βασιλεῖς διὰ τὴν ἡγεμονίαν· βασιλικὸν γὰρ τὸ ζῶον,
καὶ τὴν κατὰ τῶν ὀρνέων ἡγεμονίαν λαχόν· διὰ δὲ
τούτων⁸² τὸν τῶν Αἰγυπτίων ἠνίκατο βασιλεῖα.
Οὐάφρης δὲ οὗτος ἦν, καὶ μέμνηται αὐτοῦ Ἰερεμίας
ὁ προφήτης· πρὸς γὰρ τούτον ὁ Σεδεκίας ἐπέπεσε
τοὺς ὄρκους παραβάς, καὶ τὰς συνθήκας, ἃς πρὸς
τὸν Ναβουχοδονόσορ ἐποίησατο. Τὸ δὲ, « Ἐξαπέστειλεν
αὐτῷ τὰ κλήματα αὐτῆς, » τὰ χρήματα σημαίνει τὰ
παρὰ τοῦ Σεδεκίου τῷ βασιλεῖ τῶν Αἰγυπτίων πεμ-
φθέντα. Ἐπεμψε δὲ, φησί, « τοῦ ποτίσαι αὐτὴν σὺν
τῷ βῶλῳ, » ἵνα, φησί, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπ-
εχόνων ὑπερμαχίῃ· βῶλον γὰρ προσηγόρευσε τὸν
λαόν, ἐπιμείνας τῇ τροπῇ, ἐπειδὴ καὶ τὸν βασιλεῖα
ἄμπελον ὠνόμασεν. Ἡ δὲ ἄμπελος ἐν τῇ γῇ πεφυ-
ταμένη, καὶ τὰς οικείας αὐτῇ δίδωσι ῥίζας, καὶ τὴν
νοτιὰ παρὰ ταύτης ἀρύεται. Ἐπεμψε τοίνυν, φησί,
χρήματα τῶν Αἰγυπτίων τῷ βασιλεῖ ὁ Σεδεκίας,
ὥστε διὰ τῆς ἐκείνου βοήθειας, καὶ αὐτὸν καὶ τὸν
καὶ φέρη καρπὸν· ἄμπελος δὲ μείνασα⁸³, ἀντι-

ὕ. Διὰ τοῦτο εἰπέ Τάδε, λέγει Ἄδωναι Κύριος,
Εἰ κατευθυνεῖ; Οὐχὶ αἱ ῥίζαι τῆς ἀκαλοτήτος,
καὶ ὁ καρπὸς αὐτῆς σακίσηται, καὶ ξηρανθήσεται
πάντα⁸⁴ τὰ προανατέλλοντα αὐτῆς; Ψευδῆσεται,
φησί, τῆς ἐλπίδος, καὶ οὐ τεύξεται ὧν προσδοκᾷ·
ἢ γὰρ τοῦ Αἰγυπτίου ἀρεία, οὐ μόνον οὐδεμίαν
ὠφέλειαν αὐτῇ προσοίσει, ἀλλὰ καὶ σηπεδὸνα ταῖς
ρίζαις ἐργάσεται, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν φυομένους ξηρανεῖ
βλαστούς· τοῦτο δὲ καὶ δι' αὐτῶν συνέβη τῶν πρα-
γμάτων. Θαρβήσας γὰρ ὁ Σεδεκίας τῇ τοῦ Αἰγυ-
πτίου ἐπικουρίᾳ, παρέβη τὰς πρὸς τὸν Ναβουχοδονό-
σορ συνθήκας. Ὁ δὲ ἐπιστρατεύσας, καὶ αὐτὸν
αἰγυπιάων εἶλε, καὶ τὸν λαὸν ἐξηνδραπόδισε, καὶ
τὴν πόλιν ἐνέπερσε. « Καὶ οὐκ ἐν βραχίονι μεγάλῳ,
οἷδ' ἐν λαῷ πολλῷ, τοῦ ἐκσπάσαι αὐτὴν ἐκ ῥιζῶν
αὐτῆς. » Οὐδὲ γὰρ πολλὴν, φησὶν, ὁ Αἰγύπτιος
πέμψαι αὐτῷ στρατείας, καὶ αὐτῇ δὲ αὐτὴ οὐ
μόνον αὐτὸν οὐδὲν ὄνησει, ἀλλὰ καὶ ἐκ ῥιζῶν ἀνα-
σπάσει.

ς. Καὶ ἰδοὺ πλέται, μὴ κατευθυνεῖ; Καὶ τίως,
φησὶ, θαρβεί τῇ βοήθειᾳ, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀπολαύ-
σεται. « Οὐχ ἅμα τῷ ἀψαθαι αὐτῆς ἀνεμὸν καύσιονα
ἐξηρανθήσεται ξηρασίᾳ, σὺν τῷ βῶλῳ τῆς ἀνατολῆς
αὐτῆς; ξηρανθήσεται; » Παραχρήμα γὰρ, φησὶν,

VERS. 7, 8. *Et fuit altera aquila magna, magna-
rum alarum, et multa unguibus: et ecce vitis hæc
implicata ad eam, et radices ejus ad ipsam, et ra-
mos suos extendit ei, ut potaret eam cum gleba a
trunco plantationis suæ. In campo pulchro, in aqua
multa hæc bibit, ut faciat germina, et ferat fru-
ctum, ut sit in vitem magnam. Aquilas vocat reges,
propter imperium: regium enim est animal, et in
aves imperium sortitum: et per has Ægyptiorum
regem designavit. Hic Vaphres erat, cujus memi-
nit Jeremias propheta. Cum hoc enim Sedecias
fœdus percussit, violato jurejurando et pactis, quæ
cum Nabuchodonosore ipse pepigerat. Illud autem,
« ramos suos extendit ei, » pecunias a Sedecia
regi Ægyptiorum missas significat. Misit autem,
B inquit, « ut potaret eam cum gleba, » ut et pro
rege, inquit, et pro illi subjectis pignet. *Glebam*
enim appellavit populum in translatione persi-
stens, siquidem et regem *vitem* nuncupavit. *Vitis*
autem in terra plantata, et proprias ipsi mittit
radices; et humorem ab hac haurit. Misit igitur
pecunias, inquit, Ægyptiorum regi Sedecias, ut
illius auxilio et 800 ipse et populus tutelam adi-
pisceretur, « ut faciat germina, et ferat fructum. »
Vitis autem permanens ea est, quæ non amisit
eam quam accepit dignitatem.*

λαὸν ἀπολαῦσαι κηδεμονίας, « ἵνα ποιῆσῃ βλαστούς,
τοῦ, μὴ ἀποβαλοῦσα τὴν ἀξίαν, ἦν εἶλε.

VERS. 9. *Propterea dic: Hæc dicit Adonai Do-
minus: An prosperabitur? Nonne radices tenerit-
dinis, et fructus ejus computrescent, et arescent
omnia, quæ oriuntur ante eam? Spes ejus, inquit,
fallit eam, neque potietur iis: quæ exspectat. Irrig-
atio enim Ægyptii non solum nullam ei afferet
utilitatem, sed etiam in radicibus gignet putredin-
em, et inde natos fructus arefaciet. Atque hoc
rerum eventu comprobatum est. Fretus enim Se-
decias Ægyptii auxilio, violavit fœdera quæ cum
Nabuchodonosore percusserat. Ille vero eo cum
exercitu profectus, et ipsum captivum cepit, et
populum in servitutem redegit, et urbem combus-
sit. « Et non brachio magno, neque populo
multo, ut evellat eam a radicibus ejus. » Neque
enim multum exercitum mittit ipsi Ægyptius, et
idem ille non solum ipsi non proderit, sed etiam
a radicibus evellet eam.*

D VERS. 10. *Et ecce bibit, num prosperabitur? In-
terim, inquit, auxilio conludit, sed non perpetuo
fructur. « Nonne simul ac contigerit eam ventus
urens, arescet ariditate, cum gleba germinis sui
arescet? » Statim enim cum Babyloniorum rex,*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ Rec. lectio περιπλεγμένη. ⁷⁸ Alii, βῶλον. Vid. Petav. in not. ad Epiph. p. 321. ⁷⁹ ἀπ. τ. πρ. Des. apud LXX. ⁸⁰ πλέται. Rec. lect. πλένεται. Sic quoque vers. 10, *Hebr.* plantata est. ⁸¹ τ. εἶναι. B τούτ' ἔστιν. ⁸² Leg. esse videtur τούτου. ⁸³ μείνασα. Vel μεγάλη legendum est, vel ad aliam interpretationem ultimorum vers. 8, verborum ista se referunt. ⁸⁴ πάντα — αὐτῆς. *Hebr.* omnes frondes germinis jus.

inquit, advenerit, et rex, et omnis ei subjectus populus in servitum redigetur. Rursus enim populum *glebam* appellavit, ventumque urentem Babylonii regis exercitum. **801** Sicut enim *vitem* regem, et *glebam* populum, qui in ea plantatus fuerat: ita per translationem *irrigationem* Ægyptii auxilium, *ventum* autem *urentem* Babylonii irruptionem appellat.

VERS. 11, 12. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dic ad domum irritantem: Nescitis quid sint hæc? Dic eis: Ecce venit rex Babylonis super Hierosolimam, et capiet regem ipsius, et principes ejus, et abducat ipsos ad seipsum Babylonem.* Illud « ecce venit » præsentis temporis, positum pro ecce venit præteriti. Modo enim quæ jam facta sunt enarrat, et de Jechonia hæc recensuit, et secundum proprium idioma, præterita ut nondum gesta commemorat. Illa vero de Jechonia ab eo dicta fuisse, qui sextum jam reliquum debebat annum captivus, secundum ipsius prophetæ doctrinam sequentia docent.

VERS. 13, 14. *Et tollet, inquit, de semine regni, et disperdet cum eo sædus, et introducet ipsum in maledictione, et duces terræ capiet. Ut sit rex infirmus, et omnino non extollatur, sed custodiat testamentum ipsius, et statuat illud.* Hæc de Sedecia dixit, quæ sex annis ante acciderant. Illud igitur, « capiet, et disperdet, et introducet, » idem est quod « cepit, disposuit et introduxit. » Fœdera enim cum Sedecia iniens, ab eo maxime horribile jusjurandum exegit, ne pacta sibi imposita violaret: sed ille statim jusjurandum contulavit. Constituens autem ipsum, inquit, regem, **802** omnes divitiis superbos in servitum abducat captivos. Quod nos et quartus liber Regum, et secundus Paralipomenon docuit, itemque beatus Jeremias propheta. Et hæc omnia, inquit, Babylonius molitur, ut infirmum reddat regnum, ut perpetuo obediat, neque ulla ei sit seditionis occasio. **803** ο βαβυλώνιος, ἀσθενῆ τὴν βασιλείαν ποιῶν. ἐν ὀπακούῃ διηγεῖται, καὶ στάσεως πρόφασιν μηδεμίαν ἔχη.

VERS. 15. *Et recedet ab eo, ut mittat homines in Ægyptum, ut det sibi equos et populum multum.* Quæ supra per imagines et per similitudinem dixerat, hic aperte docuit. Deinde per interrogationem subjecit: « Num prosperabimur? num salvabitur faciens contraria, et violans sædus? num effugietis? Vobis, inquit, usus sum iudicibus, an justum sit, eum, qui jusjurandum et fœdera violavit, pœnas effugientem consequi salutem? Quia vero nihil respondistis, ego sententiam profero.

Α ἀφικόμενου τοῦ Βαβυλωνίου βασιλέως, καὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸ ὄπληκον ἅπαν ἐξανδραποδισθήσεται. Πάλιν γὰρ ἐνταῦθα βῶλον τὸν λαὸν προσηγόρευεν. ἄνεμος δὲ καύσωνα τοῦ Βαβυλωνίου τὴν στρατείαν· ὡσπερ γὰρ ἀμπελον τὸν βασιλέα, καὶ βῶλον τὸν λαὸν (ἐν αὐτῷ ἄ γὰρ ἐπεφύτευτο)· οὕτω τριπικῶς ἀρδεῖται, τοῦ Αἰγυπτίου τὴν βοήθειαν. ἄνεμος δὲ καύσωνα, τοῦ Βαβυλωνίου τὴν ἐφοδὸν λέγει.

ια', ιβ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, εἰπὲ πρὸς τὸν οἶκον τὸν παρακικραίνοντα· Οὐκ ἐπιστάσθε, τί ἐστὶ ταῦτα; Εἰπὲ αὐτοῖς· Ἰδοὺ ἐρχεται βασιλεὺς Βαβυλώνας ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ λήψεται τὸν βασιλέα αὐτῆς, καὶ τοὺς ἀρχοντας αὐτῆς, καὶ ἄξει αὐτούς πρὸς ἑαυτὸν εἰς Βαβυλώνα. Τὸ Ἰδοὺ ἐρχεται, ἀντὶ τοῦ, Ἰδοὺ ἦλθεν· τῶς γὰρ τὰ ἦδη γενόμενα διηγείται καὶ περὶ τοῦ Ἰεχονίου ταῦτα διεξέληλυθε, κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα ἡ παρεληλυθότα, ὡς μηδέπω γενόμενα λέγει· ὅτι δὲ ἐκεῖνα περὶ τοῦ Ἰεχονίου ἔφη, ὅς ἔκτον ἦδη λοιπὸν ἔτος εἶχεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ προφήτου διδακταλίαν, τὰ ἐπαγόμενα διδάσκει.

ιγ', ιδ'. Καὶ λήψεται, φησὶν, ἐκ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας, καὶ διαθήσεται πρὸς αὐτὸν διαθήκην, καὶ εἰσάξει αὐτὸν ἐν ἀρῇ· καὶ τοὺς ἡγουμένους τῆς γῆς λήψεται, τοῦ γενέσθαι εἰς βασιλέα ἄσθενῆ, τὸ καθόλου μὴ ἐπαίρεσθαι, ἀλλὰ φυλάσσειν τὴν διαθήκην αὐτοῦ, καὶ ἰστῆν αὐτῆν. Ταῦτα περὶ τοῦ Σεδεκίου ἔφη, καὶ αὐτὰ δὲ πρὸ ἕξ ἐτῶν ἐγγράμει. Τὸ τοῦτον ἔ λήψεται, καὶ διαθήσεται, καὶ εἰσάξει· ἀντὶ τοῦ εἰσέναι, καὶ εἰσεῖναι, καὶ εἰσεῖναι, καὶ εἰσεῖναι. Τὰς γὰρ συνθήκας πρὸς τὸν Σεδεκίαν ποιούμενος ὄρκους αὐτὸν φρικωδέστατους ἀπήτησε, μὴ παραδῆναι τὰ συγκείμενα· ὁ δὲ παραυτίκα τοὺς ὄρκους ἐπάτησε. Χειροτονῶν δὲ, φησὶν, αὐτὸν βασιλέα πάντας τοὺς πλοῦτερους κομῶντας αἰχμαλώτους λήψεται. Τοῦτο δὲ ἡμεῖς καὶ τῶν Βασιλείων ἡ τετάρτη, καὶ ἡ δευτέρα τῶν Παραλειπομένων εἰδὼς· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰερემίας ὁ προφήτης· πάντα δὲ, φησὶ, ταῦτα πραγματοποιεῖται ἐν ὀπακούῃ διηγεῖται, καὶ στάσεως πρόφασιν μηδεμίαν ἔχη.

κα'. Καὶ ἀποστήσεται ἀπ' αὐτοῦ, τοῦ δεξαποστέλλειν ἀνθρώπους εἰς Αἴγυπτον, τοῦ δοῦναι αὐτῷ ἵππους, καὶ λαὸν πολὺν. Ἄπερ ἔγω συνεκκασμένως καὶ παραβολικῶς ἔφη, ἐνταῦθα σαφῶς εἰδὼς. Εἶτα κατ' ἐρώτησιν ἐπάγει· Εἰ καταθῶναι, εἰ διασωθήσεται ὁ ποιῶν ἐναντίᾳ, καὶ παραβίων διαθήκην; εἰ ἐκφεύξεται; ἢ Ὑμῖν, φησὶ, κέρηται χριταῖς, εἰ δικαίον τὸν παραβάτην ὄρκων καὶ συνθηκῶν γενόμενον τὴν δίχην ἐκφυγεῖν, καὶ σωτηρίας τυχεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεσθε, ἐγὼ τὴν φήσιν ἐκφέρω.

VARIE LECTIONES.

ἄ αὐτῷ. Ita B, sed Sirm. αὐτῆ. ἄ ἰδ. B præm. δέ. ἄ βασι. Ita Compl. Rec. lect. est βασιλείαν. ἄ ἀλλά. Ita Compl. Rec. lect. est τοῦ. ἄ ἀνθρ. Rec. lect. ἀγγέλους ἐαυτοῦ. ἄ B ἐπερώτησιν. ἄ ἢ Hebr. hæc.

15. 16. Ζῶ ἐγώ, λέγει Ἄδωναι Κύριος· ἐάν⁹⁵ ἢ ἐν⁹⁶ τῷ τόπῳ τοῦ βασιλείως τοῦ βασιλευσσοτος αὐτόν, ὃς⁹⁷ ἠείμωσε τὴν ἀρὰν μου, καὶ παρέβη τὴν διαθήκην μου μετ' αὐτοῦ, ἐν μέσῳ Βαβυλώως τελευτήσει· καὶ οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν ὄχλῳ πολλῷ. Ὁ ἀγνοῶν με, φησὶ τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, κατ' ἐμὲ τοὺς ὄρκους τοῦτον ἀπήτησεν· οὗτος δὲ ὑπὸ τοὺς ἐμοὺς κλιτευόμενος νόμους παραβάτης τῶν ὄρκων ἐγένετο. Διὸ τῷ χειροτονήσαντι αὐτὸν βασιλεὶ παραδοθήσεται, καὶ ἐν Βαβυλῶνι δέξεται τοῦ βίου τὸ τέλος. Ἐποίησε δὲ Φαραὼ⁹⁸ πόλεμον ἐν χαρακοβολίᾳ, καὶ ἐν οἰκοδομῇ βελοστάσεων τοῦ ἐξῆραι πολλὰς⁹⁹ φυγάς. Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ὁ μακάριος ἡμᾶς Ἰερουσαλὴμ διδάσκει· τῶν γὰρ Χαλδαίων τὴν Ἰερουσαλὴμ πολιορκούντων, ὁ Αἰγυπτίων βασιλεὺς εἰς ἐπικουρίαν τῶν Ἰουδαίων ἀφίκετο· δεισαντες δὲ ταύτην οἱ Χαλδαῖοι τὴν ἐφοδον, ἀνεχώρησαν· ἀλλὰ τῷ Σεδεκίᾳ διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου παρεῖπαι ὁ τῶν ὄλων θεός, μὴ θαρρήσῃ¹⁰⁰ τῇ τοῦ Αἰγυπτίου βοηθείᾳ. Ἐπαρτύκω γὰρ, φησὶν, ἤξει βασιλεὺς Βαβυλώως, καὶ λήψεται τὴν πόλιν. Ταῦτα δὲ πάντα ταῦτα διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ φησὶν ὁ θεός.

17. Καὶ ἠείμωσε τὴν ὀρκωμοσίαν τοῦ παρεβῆναι διαθήκην, καὶ ἰδοὺ δέδωκε¹⁰¹ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ πάντα ταῦτα ἐποίησεν αὐτῷ, μὴ σωθήσεται· Ὀδμηλίαν, φησὶν, ὄνησιν ἐκ τῆς τοῦ Αἰγυπτίου τυμμαχίας καρπώσεται, ἀλλὰ τῆς παραβάσεως τίσει δίκας.

18-κα'. Διὰ τοῦτο εἰπέ, Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Τὴν¹⁰² ὀρκωμοσίαν μου, ἣν ἠείμωσα, καὶ ἣν διαθήκην μου, ἣν παρέβη, καὶ δώσω αὐτὴν ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ ἐκτετάσω ἐπ' αὐτόν τὸ εἰκτόν μου, καὶ ἀλώσεται ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ, καὶ ἄξω αὐτόν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ διακριθήσομαι μετ' αὐτοῦ ἐκεῖ περὶ τῆς ἀδικίας αὐτοῦ, ἧς ἠδικήσεν ἐν ἐμοὶ ἐν¹⁰³ πάσαις ταῖς φυγαδείαις αὐτοῦ. Καὶ πάντες οἱ ἐκλεκτοὶ¹⁰⁴ αὐτοῦ σὺν πάσαις ταῖς παρατάξεσιν αὐτοῦ ἐν βομφαλῇ πεσοῦνται, καὶ πάντα τοὺς καταλοίκους αὐτῶν εἰς κάρτα ἀνεμῶν διασπαρῶ, καὶ ἐπιγνώσεσθε, διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Τῇ Αἰγυπτίων, φησὶ, βοηθεῖθ' θαρρήσας τοὺς ἐμοὺς ὄρκους ἐπάτησεν· ἀλλ' ἐγὼ οἶόν τινα δικτύῳ τῇ τῶν Χαλδαίων χρησάμενος στρατείας ζωγρήσω αὐτόν, καὶ ἐν τῇ Βαβυλῶνι παραπέμψω, καὶ τοὺς λογάδας αὐτοῦ, καὶ τῆς στρατείας τοὺς ἀρίστους παραδώσω σφαγῇ· τοὺς δὲ ἐκ τοῦ πολέμου διαφυγόντας θάνατον παραδώσω Ἰερουσαλῶτους, καὶ δι' αὐτῆς μαθήσεσθε τῆς πείρας, εἰρηκώς·

Καὶ ἐπιγνώσεσθε, διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα.

VERS. 16, 17. *Non vivam ego, dicit Adonai Dominus, nisi in loco regis, qui constituit eum regem, qui non honoravit maledictionem meam, et transgressus est testamentum meum cum eo, in medio Babylonis morietur; et non in exercitu magno, neque in turba nulla. Ignorans me Babyloniorum rex, inquit, meo impulsu ab isto iusjurandum exegit: sed iste, qui sub meis legibus debebat, iurisjurandi violator fuit. Idcirco ei regi, qui regem constituerat ipsum, tradetur, et in Babylone sortietur vitæ finem. Faciet autem Pharaon bellum elevatione aggeris, et constructione vallorum, ut auferat animas multas. Hoc etiam nos docet beatus Jeremias propheta. Cum enim Chaldæi Hierosolyman obsiderent, Ægyptiorum rex venit auxilio Judæis: cujus adventum veriti Chaldæi recesserunt. Verum Sedecia per Jeremiam prophetam præcepit auctor omnium Deus, ne confidat Ægyptiorum suppeliis. Statim enim veniet, inquit, rex Babylonis, et capiet urbem. Hæc etiam hoc loco per Ezechiæm ait Deus.*

VERS. 18. *Et non honoravit juramentum ut violaret fœdus, et ecce dedit manum suam, et omnia hæc fecit ei, num salvabitur? Nullam, inquit, utilitatem ex Ægyptii societate percipiet, sed violati fœderis pœnas persolvat.*

VERS. 19-21. *Propterea dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Juramentum meum quod non honoravit, et testamentum meum quod transgressus est, dabo illud in caput ejus. Et extendam super eum rete meum, et capietur in constrictione ejus, et ducam ipsum Babylonem, et disceptabo cum eo ibi de injuria ejus, qua injuste egit contra me in omnibus exsiliis suis. Et omnes electi ejus cum omnibus aciebus ejus gladio cadent, et omnes reliquos ipsorum in omnem ventum dissipabo, et cognoscetis, quia ego Dominus locutus sum. Fretus, inquit, Ægyptiorum auxilium meum iusjurandum conculcavit: sed ego veluti quodam reti usus Chaldæorum exercitu, vivum capiam ipsum, et in Babylonem transmittam, et electos quosque milites ejus, et optimates exercitus meci dabo, eos vero qui e prælio mortem efugerint capiendos curabo, et ipsa experientia vos docetis, verba mea carere mendacio. Quod significavit cum dixit:*

ὡς ἀψευδῆ μου τὰ ῥήματα. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν
Et cognoscetis, quia ego Dominus locutus sum.

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ ἐάν μὴ. B ἢ μὴν. ⁹⁶ ἐν — βασιλεύς. Ita quoque cod. Jes. apud Montf. ⁹⁷ ὃς — μετ' αὐτοῦ. Hebr. cuius sprevit maledictionem, et cuius fœdus transgressus est. ⁹⁸ Φαρ. B præm. πρὸς αὐτόν. ⁹⁹ πολλ. Additur in Compl. et B juxta Hebr. ¹⁰⁰ B θαρρήσεται. ¹⁰¹ δέδωκε. Ita quoque A et B juxta Hebr. Alii ἐξέτασα et deinde αὐτοῦ. ¹⁰² Τὴν. B præm. ἢ μὴν. ¹⁰³ καὶ — παρατάξ. αὐτοῦ (v. 21). Ita fere Compl. ¹⁰⁴ ubi tamen, φυγάσιν leg. pro φυγαδείαις. A habet καὶ πάσας φυγαδείας, ut Alex. ¹⁰⁵ ἐν — αὐτ. Des. in Hebr. ¹⁰⁶ ἐκλ. Hebr. fugitivi. ¹⁰⁷ τοὺς — διαφ. Ita B pro τοὺς δὲ τῶν ἐκ τ. πολ. διαφυγόντων.

(VERS. 22, 25.) *Hæc dicit Adonai Dominus: Caput ego de electis cedri altæ de vertice, et dabo de capite ramorum ejus, ex corde verticis ejus avellam, et plantabo super montem excelsum ego. Et suspendam illud in monte sublimi Israelis, et plantabo illud, et emittet germen, et faciet fructum, et erit cedrus magna, et requiescet sub ea omnis avis, et omne volatile sub umbra ejus requiescet, et rami ejus restituentur. Vere domus irritans Israel est: et oculos habent, neque vident, et aures habent, neque audiunt. Quod si hæc non ita se habeant, nobis ostendant, quisnam iste sit sumptus de electis cedri sublimis ex corde verticis, et primum plantatus in excelso monte, deinde suspensus in sublimi monte Israelis, qui postquam suspensus fuit protulit germen fecitque fructum, et magna cedrus evasit, ita ut omnis avis omneque volatile, non quadrupes, neque reptile, sed omnis avis, et volatile, sub ejus umbra quiescat. Nam si hæc de Zorobabele dicta fuisse asseruerint, ostendant in quo monte Zorobabel suspensus sit, aut sub umbra ejus omnes aves volucresque requievisse. Zorobabel enim populo tantummodo, qui e captivitate simul redierat, imperavit: aliæ vero nationes non modo ipsi non obtemperarunt, scilicet etiam continenter ei bellum intulerunt: quamobrem ne ædificatio quidem templi divini brevi est absoluta. Quod si nequaquam Zorobabeli hæc congruunt, vix alii alicui poterunt convenire. Quod si contentur ad Machabæos prophetiam hanc referre, facile ipsorum mendacium coarguetur. Neque enim illi a regali, sed a sacerdotali tribu oriundi Inere: hic autem cedrum regium genus appellat. Etenim de Jechonia ita dixit: « Aquila magna, magnis alis prædita, tenera cedri avulsit, et Babylonem abduxit, » hoc est, regium genus. Si igitur neque Zorobabeli, neque Machabæis conveniunt quæ dicta sunt, perspicuum est de Domino ac Salvatore nostro Jesu Christo hæc fuisse prænnuntiata, qui a Davide secundum carnem genus duxit, non ex aliquibus regni ramis majores habens, sed ex ipsa regum successionem. Idque nos beatus Matthæus accurate docet; qui cum dixerit Salomonem Davidis filium, et illius filium Roboamum, deinde ordine omnes genealogias percurrerit usque ad transmigracionem Babylonis, subjicit: « Et post transmigracionem Babylonis **806** Jechonias genuit Salathielem (iste ipse qui captivus fuit). Salathiel autem genuit Zorobabelem ». Atque hic est, qui post rediitum populo imperavit. Ab his Dominus Christus secundum carnem genus ducit. Idcirco ait: « Sumam de electis cedri sublimis ex vertice, » hoc est, ex ipsa regia stirpe. Et rursus idem significans: « Et dabo a capite ramorum*

(αβ', κγ.)⁸ Τὴδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀψύομαι ἔγω ἐκ τῶν ἐπιλέκτων⁹ τῆς κέδρου τῆς ὑψηλῆς¹⁰ ἐκ κορυφῆς, καὶ ὄσω ἀπὸ κεφαλῆς παραφυάδων αὐτῆς, ἐκ καρδίας κορυφῆς αὐτῆς ἀποκτιῶ, καὶ καταφυτεύσω ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἔγω. Καὶ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραὴλ, καὶ καταφυτεύσω αὐτὸν, καὶ ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσει καρπὸν, καὶ ἔσται εἰς κέδρον μεγάλην, καὶ ἀναπαύσεται ὑποκάτω αὐτοῦ πᾶν ὄρνις, καὶ ἅπαν πετεινὸν ὑπὸ τῆν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται, καὶ τὰ κλήματα αὐτοῦ ἀποκατασταθήσεται. Ἀληθῶς οἶκος παραπικράτων ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐ βλέπουσι, καὶ¹¹ ὄτα ἔχουσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι. Εἰ δὲ οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει, δεξιᾶτωςαν ἡμῖν, τίς οὗτος ὁ ληφθεὶς ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς κέδρου τῆς ὑψηλῆς ἐκ καρδίας κορυφῆς, καὶ καταφυτευθεὶς μὲν πρότερον ἐν ὄρει ὑψηλῷ, εἴτα κρεμασθεὶς ἐν ὄρει μετεώρῳ Ἰσραὴλ, καὶ μετὰ τὸ κρεμασθῆναι ἐξοίσε βλαστὸν, καὶ ποιήσας καρπὸν, καὶ γενόμενος εἰς κέδρον μεγάλην, ὥστε πᾶν ὄρνις καὶ πᾶν πτηνὸν, οὐ τετράποδον, οὔτε ἔρπετόν, ἀλλὰ πᾶν ὄρνις καὶ πετεινὸν ὑπὸ τῆν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ταῦτα εἰρησθαί φήσαιεν, δεξιᾶτωςαν ἐν πολίῳ ὄρει ὁ Ζοροβάβελ ἐκρεμάσθη, ἢ ὅτι πάντα τὰ ὄρνεα καὶ πετεινὰ¹² ὑπὸ τῆν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσαστο· μόνον γὰρ ὁ Ζοροβάβελ τοῦ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας συνανεληθόντος λαοῦ ἄρξας διετέλεσε, τὰ δὲ ἄλλα ἔθνη οὐ μόνον αὐτοῦ οὐχ ὑπήκουσεν, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς ἐπολέμει. Οὐ γὰρ οὐδὲ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ θεοῦ νεῶ σύντομον ἐδέξατο πέρασ. Εἰ δὲ οὐδαμῶς ἀρμόττει τῷ Ζοροβάβελ τὰ εἰρημένα, σχολῆ γ' ἂν ἐτέρῳ τινὶ ἀρμόσειεν. Εἰ δὲ εἰς τοὺς Μακκαθαίους τὴν προφητείαν ἐλκύσαι ἐπιχειρήσαιεν, ῥαδίως αὐτῶν τὸ ψεύδος διελεγγόησεται. Οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς βασιλικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἱερατικῆς ὑπῆρχον ἐκεῖνοι φυλῆς· ἐνταῦθα δὲ κέδρον τὸ βασιλικὸν προσαγορεύει γένος. Καὶ γὰρ περὶ τοῦ Ἰεχονίου οὕτως ἔφη· « Ὁ ἀετὸς ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτέρυγος, τὰ ἀπαλά τῆς κέδρου ἀπέκνισεν, καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἀπήγαγεν, » ἀντὶ τοῦ βασιλικῶν γένος. Οὐκοῦν εἰ μήτε τῷ Ζοροβάβελ, μήτε τοῖς Μακκαθαίοις ἀρμόττει τὰ εἰρημένα, ὅλον ὅτι περὶ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ταῦτα προφηγῶρεται, ὅς ἐκ τοῦ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα κατῆγεν τὸ γένος, οὐκ ἐκ παραφυάδων τινῶν τῆς βασιλείας τοὺς προπάτορας ἔχων, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν βασιλέων διαδοχῆς. Καὶ οὗτο ἀκριβῶς ἡμᾶς ὁ μακάριος διδάσκει Ματθαῖος· τοῦ γὰρ Δαβὶδ τὸν Σολομῶντα εἰρηκῶς υἱὸν, κἀκεῖνον τὸν Ῥοβοᾶμ, εἴτα ἐξῆς ἀπάσας τὰς γενεαλογίας διεξελθὼν μέχρι τῆς μετοιχεισίας Βαβυλῶνος, ἐπάγει· « Καὶ μετὰ τὴν μετοιχεισίαν Βαβυλῶνος Ἰεχονίας ἐγέννησε τὸν Σαλαθιήλ, » οὗτος αὐτὸς ὁ αἰχμαλωτὸς γεγονὸς· ὁ Σαλαθιήλ δὲ τὸν Ζοροβάβελ· οὗτος δὲ ἔστιν ὁ μετὰ

⁸ Math. i, 12.

VARIE LECTIONES.

⁸ Ad vers. 22 et 23 in margine cod. Bav. ascriptum est περὶ Χριστοῦ. ⁹ Ἀψύ. B præm. καί, ut apud LXX. ¹⁰ ἐπιλ. Ita quoque A et B. Alii, ἐκλεχτῶν. ¹¹ τ. ὄψ. Des. apud LXX. ¹² καὶ — ἀποκτιῶ, καί. Ita Compl. ¹³ καὶ — ἀκούουσι. Des. in B. ¹⁴ πετεινὰ. B præm. τὰ.

την ἐπάνοδον ἠγγασάμενος τοῦ λαοῦ· ἐκ τούτων ὁ Ἀ
 Δεσπότης Χριστὸς καταγάγει τὸ γένος τὸ κατὰ σάρκα·
 εὐ φησι· Ἐφθόμαι ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τῆς κέδρου
 τῆς ὑψηλῆς ἐκ κορυφῆς¹², ἢ τουτέστιν ἐξ αὐτῆς τῆς
 βασιλικῆς ρίζης· καὶ πάλιν τὸ αὐτὸ σημαίνων,
 Ἐκ αὐτῶν ἀπὸ κεφαλῆς παραφυάδων αὐτῆς, ἐκ
 κροίας κορυφῆς ἀποκνύω. Ἐτοὺς μὲν οὖν αἰχμη-
 αῖώτους ὁ Βαβυλωνίος ἀπέκνισεν, ἦν δὲ ἀνέλαβε σάρκα
 αὐτὸς ἀπέκνισεν ὁ Δεσπότης, ὡς προειρήκαμεν·
 αὐτῷ γὰρ τὸν ἀνθρώπινον ὑπεκόσμησε ναόν. Ἐκ
 καταφυτεύου ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ ἐγώ, ἢ οὐχ ὁ Βαβυ-
 λωνίος· ὄρος δὲ ὑψηλὸν τὸ περιφανές τῆς Ἐκκλη-
 σίας καλεῖ· οὕτω γὰρ καὶ Ἡσαίας καὶ Μιχαίας
 προεφήτευσαν· Ἐκ Ἰσραὴλ, φησὶν, ἐν ταῖς ἐσχάταις
 ἡμέραις· ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ
 Θεοῦ ἐπ' ἄκρων¹³ τῶν ὄρων, ἢ καὶ τὰ ἔξῃς. Ὅθεν
 δεῖξας τὸ ἐπίσημον αὐτοῦ διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ
 διὰ τῶν κηρυγμάτων, προλέγει καὶ τὸ πάθος· Ἐκ
 κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει Ἰσραὴλ. Ἀὐτοῦ γὰρ συγ-
 κροήσαντος, καὶ τὸ πάθος ἀπετελέσθη. Τοῦτο δὲ
 αὐτὸς ὁ Κύριος δῆλον πεποίηκε τῷ Πιλάτῳ διαλεγό-
 μενος· σεμνυνομένου γὰρ ἐκείνου, ὡς ἐξουσίαν ἔχον-
 τος καὶ κολάσαι καὶ ἀπολύσαι, ἐφησεν¹⁴ ὁ Κύριος·
 Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνω-
 θεν. Ὡς ἐνέργειαν τοίνυν τὴν συγχώρησιν προσ-
 ἠγόρευσε. Ἐκ κρεμάσω αὐτὸν ἐν ὄρει μετεώρω
 Ἰσραὴλ. Ὑψηλὸς δὲ ὁ Γολγοθᾶ, ἐνθα ὁ σωτήριος
 ἐπέγη σταυρός. Εἶτα τὴν μετὰ τὸ πάθος ἀνάστασιν,
 καὶ τὴν τοῦ κηρύγματος βλάστησιν. Ἐκ καταφυ-
 τεύω αὐτὸν, καὶ ἐξοίσει βλαστὸν, καὶ ποιήσει καρ-
 πόν, ἢ ὅτι ἡ οἰκουμένη τρυγῶσα καὶ σιτουμένη τὴν
 αἰώνιον ἐλπίζει ζωὴν. Ἐκ ἀναπαύσεται ὑποκάτω
 αὐτοῦ πᾶν ὄρειον. Ἐἶτα σαφέστερον, Ἐκ πᾶν
 πετεινὸν ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ἀναπαύσεται. Ὅϊδὸν
 κτηνίδες, οὐδὲ ἔρπετόν καὶ χαμαιζήλον, ἀλλ' εἰ τι
 ἐσώπτερον, καὶ ἀεροπόρον, καὶ ἐπὶ τὰ ἄνω τὴν ὄρ-
 μὴν ἔχον. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῆς πίστεως τρέφιμοι,
 ἄνω τὴν διάνοιαν πέμποντες, καὶ τὰ οὐράνια φαντα-
 ζόμενοι, καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς μεγίστης καθήμενοι
 κέδρου. Κέδρον δὲ αὐτὸν προσηγόρευσε κατὰ τὸ
 ἀνθρώπινον, ἐπειδὴ καὶ τὴν Δαβιτικὴν¹⁵ βασιλείαν
 κέδρον ὠνόμασεν· ἔχει δὲ καὶ ἀσηπτον¹⁶ ἢ κέδρος,
 ὥστερ καὶ ὁ Δεσπότης, καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον,
 τὸ ἀναμάρτητον ἔσχηκε. Ἐκ τὰ κλήματα αὐτοῦ,
 φησὶν, ἀποκαταστήσεται. Τοῦτο διὰ τὴν τρι-
 κεῦτα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐρημίαν ἐπηγάγεν· ἀντι-
 τοῦ. Μὴ ἀποβλέψητε εἰς τὴν ἰσομένην μετὰ τὴν
 αἰχμηλωσίαν τῆς πόλεως ἐρημίαν· οὗτος γὰρ ὁ αἰώνιος
 βασιλεὺς ἐκείθεν ὀρμώμενος βασιλεύσει, καὶ
 ἐξ αὐτῆς λήψεται κλήματα· σημαίνει δὲ τὸν ἀποστολικὸν
 χορόν· ἀποκαταστήσεται τοίνυν, φησὶ,
 τῇ Δαβιτικῇ¹⁷ φυλῇ ἡ βασιλεία, κατὰ τὰς πρὸς τὸν
 Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γενομένας συνθήκας. Εἶτα
 ἐπάγει·

ejus, ex corde verticis avellam. Captivos igitur
 Babyloiius avulsit. Quam vero suscepit carnem
 proe Dominus, ut ante diximus, avulsit : sibi enim
 humanum edificavit templum. Et plantabo super
 montem excelsum ego, non Babyloiius. Montem
 autem excelsum Ecclesie nobilitatem vocat. Sic
 enim Isaias quoque et Michas prædixerunt. Et
 erit, inquit, in novissimis diebus conspicuus mons
 Domini, et domus Dei in summitatibus montium,
 et quæ sequuntur. Ita ostensa ejus nobilitate
 per miracula atque præconia, prædicit etiam quod
 subiturus erat supplicium : Et suspendam ipsum
 in monte Israelis. Ipsius enim permissu ejus
 quoque passio absoluta est. Et hoc ipse Dominus
 Pilato perspicuum fecit cum eo colloquens : cum
 enim gloriaretur ille, quasi potestatem haberet et
 puniendi, et absolvendi : Non haberes, dixit Do-
 minus, potestatem, nisi tibi datum esset desu-
 per. Ut efficientem causam igitur permissionem
 appellavit. Et suspendam ipsum in monte excelso
 Israelis. Excelsus autem mons est Golgotha, ubi
 crux salutaris infixa est. Deinde (prædicit) secu-
 turam post passionem resurrectionem, et Evangelii
 propagationem. Et plantabo eum, et pro-
 ducet germen, et faciat fructum, quem orbis ter-
 rarum vindemiis et depascens æternam vitam
 sperat. Et requiescet sub eo omnis avis ; tum
 apertius, et et omnia volatilia sub umbra ejus requie-
 scet. Nullum jumentum, neque reptile, aut humi
 abjectum, sed si quid alatum est, et in aere ince-
 dens, et ad sublimia impetum habens. Tales enim
 sunt fidei alumni, ad superiora mentem transmit-
 tentes, et caelestia cogitantes, et sub umbra maxi-
 mæ cedri sedentes. Cedrum vero ipsum vocavit
 secundum humanitatem. Nam Davidicum quoque
 regnum cedrum nuncupavit : eaque est cedri na-
 tura, ut nunquam putrescat, quemadmodum etiam
 Dominus secundum humanitatem id habuit, ut
 peccare non posset. Et rami ejus, inquit, resti-
 tuentur. Hoc subjecit propter solitudinem Hiero-
 solymæ, quæ tunc erat ; hoc est : Ne respiciatis ad
 solitudinem urbis, quæ futura est post captivita-
 tem. Hic enim sempiternus rex ab ea profectus
 regnabit, et ex ea accipiet ramos. Significat autem
 apostolicum chorum. Restituetur igitur Davidicæ
 tribui regnum, inquit, secundum ea pacta quæ
 cum Davide pepigit ipse Deus. Deinde subjicit :

καὶ γινώσκονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου,
 ὅτι ἐγώ Κύριος, ὁ ταπεινῶν ξύλον ὑψηλόν, καὶ
 ἐψῶν ξύλον ταπεινόν¹⁸, καὶ ξηραίνων ξύλον

VERS. 24. Et cognoscent omnia ligna campi, me
 esse Dominum, qui humiliat lignum excelsum, et
 exaltat humile lignum, et arefacit lignum viride, et

ἢ Isa. II, 2; Mich. IV, 1. Joan. XIX, 11.

VARIÆ LECTIONES.

¹² κορ. B κροίας; ¹³ B ἄκρων. ¹⁴ B ἔφη. ¹⁵ B Δαβιτικὴν. ¹⁶ ἄσ. B πρᾶξ. τό. ¹⁷ Δαβ. B Δαβιτικῇ,
 ascripta tamen lectione nostra. ¹⁸ ταπ. Ed. prior hab. ὑψηλόν.

germinare facit aridum lignum. Ego Dominus locutus sum, et faciam. Cognoscent, inquit, omnes homines facile mihi esse, et ea quæ alta sunt humilia reddere, et quæ sunt humilia extollere, humilisque exsiccare, 808 et sicca florentia demonstrare. Quando enim viderint, post urbis solitudinem germen ex ea productum secundum Isaiaë prophetiam, « Egre dietur enim virga, inquit, e radice Jessæ, et flos e radice ejus ascendet d, » et hunc totius orbis terræ regem declaratum, cognosceat omnes me esse Dominum hæc prædicentem, et verbum opere comprobantem.

CAPUT XVIII.

VERS. 1-4. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, quæ vobis parabola hæc, in terra Israelis, dicentiam: Patres comederunt in acerbam, et dentes filiorum hebetati sunt? Vivo ego, dicit Adonai Dominus, si fuerit amplius parabola hæc in Israele. Quia omnes animæ meæ sunt; quemadmodum anima patris, ita etiam anima filii, omnes animæ meæ sunt, et anima peccans ipsa moriatur. Quibusdam videtur ad aliud caput digressa esse prophetia: sed cum iis quæ ante dicta sunt, ea quæ modo dicuntur consentanea videre licet. Cum enim, commemorata Sedeciaë fœderis violatione, futurum ex semine regio orbis terrarum imperium vaticinatus sit, necessario docet populum, non esse abutendum eo proverbio, quod iniustitiæ Deum accuset, videlicet cum patres unam acerbam comederint, filiorum dentes hebetatos 809 esse, vel, secundum Symmachum, stupidos esse factos. Ecce enim, inquit, cum reges illi, qui tunc regnabant, iique fuerint, semen ex ipsis orbis terrarum patietur imperio. Non enim patiar eorum quæ parentes deliquerint a filiis pœnas repetere, cum et horum et illorum sim Dominus, eandemque omnium curam habeam: siquidem omnes animæ meæ sunt, et anima peccans ipsa pœnas luet. Tum justitiæ nos genera docet, et qua ratione possint homines et vita frui, et a supplicio soluti ac liberi esse.

VERS. 5. At homo, qui est justus, faciens iudicium et justitiam. Hoc est, qui æquam tenet justitiæ materam.

VERS. 6. Super montes non comedet. Qui ab idolorum, inquit, cultu procul absuerit, quorum templa in montibus erant posita. « Et oculos suos non sustulerit ad cogitationes domus Israel. » Hoc est, si non persequetur mala Israelis consilia. Et per

^d Isa. xi, 4.

Α χλωρόν, και ἀναβάλλων ξύλον ξηρόν. Ἐγὼ Κύριος λέλάληκα και ποιήσω. Γινώσκονται, φησί, πάντες ἄνθρωποι, ὅτι βέβαιόν μοι και τὰ ὑψηλά ταπεινοῦν, και ἀνοψοῦν τὰ ταπεινά, και τὰ ὑγρά ξηραίνων, και τὰ ξηρά τσιθλήτα δεικνύουσι. Ὅταν γάρ ἔλωσι μετὰ τὴν τῆς πόλεως ἐρημίαν βλαστὸν ἐξ αὐτῆς; φύσαντα κατὰ τὴν Ἡσαίου προφητείαν. « Ἐξελεύσεται γάρ, φησί, ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, και ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναθήσεται. » και τοῦτον πάσης τῆς οἰκουμένης ἀναδεικνύμενον βασιλέα, γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐγὼ Κύριος προλέγων, και τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπάγων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗΨ.

α'-δ'. Καὶ ἐρέετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ, λέγων· Υἱὲ ἀνθρώπου, τίς ¹⁹ ἐμὴν ἢ παραβολὴ αὕτη ἐπὶ ²⁰ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ λεγόντων ²¹. Οἱ πατέρες ἔφαγον ἄκριμα, και οἱ δδόντες τῶν τέκνων ἠμωδίασαν ²²; Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἐὰν ²³ γένηται ἐτι ²⁴ ἡ παρβολὴ αὕτη ἐν τῷ Ἰσραὴλ ²⁵. Ὅτι πᾶσαι αἱ ψυχὰι ἐμαὶ εἰσι· ἐν τρώποι ἡ ψυχὴ τοῦ πατρός, οὕτω και ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ· αἰσται ²⁶ αἱ ψυχὰι ἐμαὶ εἰσι, και ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθνήσκειται. Τισὶ δὲ κεῖ ἐπ' ἄλλο κεφάλαιον μεταθῆναι τὴν προφητείαν· ἔστι δὲ ἰδεῖν τοῖς προλεχθεῖσι τὰ εἰρημένα συμβαίνοντα. Ἐπειδὴ γάρ τῆς τοῦ Σεδεκίου παρανομίας; μνημονεύσας, τὴν ἐκ τοῦ βασιλικῆ σπέρματος τριεθέσπισεν ἐσομένην τῆς οἰκουμένης ἡγεμονίαν, ἀναγκαῖος διδάσκων τὸν λαὸν μὴ κεχρηῆσθαι τῇ ἀδικίαν τοῦ θεοῦ κατηγοροῦσθαι παρομίας, ὅτι τῶν πατέρων φαγόντων ἄκριμα ²⁷ οἱ δδόντες τῶν τέκνων ἠμωδίασαν ²⁸, ἢ, κατὰ τὸν Σύμμαχον, ἐγομζίασαν. Ἰδοὺ γάρ, φησί, παρανόμων ὄντων τῶν τηκεαῦται βασιλέων τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα τῆς οἰκουμένης κρατήσεται. Οὔτε γάρ ἀνέξομαι, ὧν οἱ πατέρες ἐπιτημέλησαν, τὰς εὐθύνας ἀπαιτήσαι τοὺς παῖδας· και τοῦτων γάρ κἀκεῖνων Δεσπότης εἰμι, και τὴν αὐτὴν ἀπάντων τὴν ²⁹ ἐπιμέλειαν ποιῶμαι· πᾶσαι γάρ αἱ ψυχὰι ἐμαὶ εἰσι, ἡ δὲ ἁμαρτάνουσα ψυχὴ, αὕτη τίσει τὰς δίκας. Εἶτα διδάσκει ἡμᾶς τίνα τῆς δικαιοσύνης τὰ εἶδη, και πῶς δυνατὸν, και ζωῆς ἀπολαῦσαι, και τιμορίας ἀπαλλαγῆναι.

ε'. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ὃς ἔστι ³⁰ δικαίος, ε ποιῶν κρήμα και δικαιοσύνην. Τοῦτέστιν, ὁ Ἰσα κατέχων ³¹ τὰς δίκας ζυγά.

ς'. Ἐπὶ τῶν ὄρεων οὐ φαίνεται. Ὁ τῆς τῶν εἰδώλων, φησί, θεραπειας πόρρω γινόμενος· ἐν γὰρ τοῖς ὄρεσι τὰ τοῦτων ἴδρυτο τεμένη. « Καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ οὐ μὴ ἐπάρη πρὸς τὰ ἐπιθυμηματα ³¹ τοῦ ³² οἴκου Ἰσραὴλ. » Ἄντι τοῦ, Ἐὰν μὴ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ τίς. Ita quoque supra, t. I, p. 151. Rec. lect. est, τί. ²⁰ ἐπὶ -- τοῦ Ἰσρ. Des. supra, t. I, l. c. Rec. lectio est ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. ²¹ λεγ. Ita quoque l. c. Alii habent λέγοντες. ²² ἡμ. Sic quoque supra, l. c. Sed rec. lect. est ἐγομζίασαν. ²³ ἐὰν γέν. ἐτι. Supra l. c. εἰ ἔσται. ²⁴ ἐτι. Apud LXX seq. λεγομένη. ²⁵ ἐν τῷ Ἰσρ. Supra, l. c. est, ἀλλὰ τῶν φαγόντων τὸν ἄκριμα αἰμωδιάσουσιν οἱ δδόντες. ²⁶ πᾶσαι αἱ ψυχ. Des. apud LXX. ²⁷ B ἄκριμα. ²⁸ ὠμωδίασαν, pro ὠμωδίασαν, ut videtur. ²⁹ τῆ. Des. in B. ³⁰ Rec. lect. ἔστι. ³¹ ἐπιθ. Hebr. idola. ³² τοῦ. Des. in B.

ἀκολούθησεν τοῖς κακοῖς Ἰσραὴλ ἐνθυμήμασι· καὶ ἂ δὲ τούτων δὲ ὠραύτως, καὶ τὴν ἀτέθειαν καὶ τὴν παρανομίαν ἐδῆλωσε. « Καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ οὐ μὴ μιάνῃ, καὶ πρὸς γυναῖκα ἐν ἀφ᾽ ἑαυτῶν οὐδὲν οὐ προσεγγίει. » Προστίχει δὲ αὐτὸν, φησί, μήτε ἄλλοτριαν σπλῆσαι εὐνήν, μήτε τῆ ἐν ῥύσει ἀίματος οὖση πλησιάζαι· καὶ τοῦτο γὰρ ἀπηγόρευτο τῷ νόμῳ.

ζ. Καὶ ἄνθρωπον οὐ μὴ καταδυναστεύσῃ, καὶ ἐνεχυρασμὸν ὀφειλοτος ἀποδώσῃ, καὶ ἄρπαγμα οὐχ ἀρπάται. Πάσης, φησί, πλεονεξίας εἰ ὀφθεῖθι ἐλεύθερος. Εἴτα ἡ ἐπίτασις τῆς ἀρετῆς· « Τὸν ἄρτον αὐτοῦ πεινῶντι δώσει, καὶ γυμνὸν περιβαλεῖ ἱμάτιον. » Οὐκ ἀρκεῖ γὰρ τὸ μὴ ἀρπάσαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ κοινωνοῦς τῶν ὄντων τοῦς δεομένους λαθεῖν.

η. Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ ἐπὶ τόκῳ οὐ δώσει, καὶ πλεονασμὸν οὐ λήψεται. Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πλεονεξίας εἶδη. « Ἀπὸ ἀδικίας ἀποστρέψει χεῖρα αὐτοῦ. » Συντόμως τὴν παρανομίαν ἀπηγόρευσεν. « Καὶ κρίμα ποιήσει ἀναμέσον ἀνδρῶς καὶ τοῦ πατρῴου αὐτοῦ. » Εἰ δίκαιος ἀναφανέθῃ κριτῆς, μὴ πρὸς χάριν ἢ ἀπέχθειαν ἐκφέρων τὴν ψῆφον· εἴτα τυτῆρος.

θ. Καὶ ἐν τοῖς πρὸςτάγμασι μου πεπόρευται, καὶ τὰ δίκαιώματά μου πεφύλακται τοῦ ποιῆσαι αὐτὰ· δίκαιος οὗτός ἐστι, ζῶν ζήσεται, λέγει Ἰδωραὶ Κύριος. Ὅ τὰ εἰρημένα, φησί, πάντα πεποιηκὸς, καὶ τῶν ἀπειρημένων πάντων ἐλεύθερος, καὶ τῆ τοῦ δικαίου προσηγορίᾳ τιμηθήσεται, καὶ τοῦς τῆς ζωῆς τρυγήσει καρπούς.

ι. Καὶ ἐὰν γεννήσῃ υἱὸν λιμὸν, ἐκχέοντα αἷμα, καὶ ποιοῦντα ἁμαρτήματα. Εἴτα συντόμως· « Ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τοῦ δικαίου οὐ περιερεύεται. » Ἄλλ' ἕκαστον τῶν ἤδη ἀπηγορευμένων ἐργάσατο, καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ὠδεύσεν· ἀνομίαν, φησί, πεποίηκεν ὁστος.

ιβ. Ζωὴ οὐ ζήσεται, πάσας τὰς ἀνομίας ταύτας ἐποίησε, θανάτῳ θανατωθήσεται, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Οὐδὲν, φησὶν, ὁ παράνομος ἐκ τῆς πατρῴας ἀρετῆς ὠφεληθήσεται, ἐναντίον ἐκείνου πραιρούμενος βίον, ἀλλὰ τῶν οἰκείων σπερμάτων ὀρέξεται τοῦς καρπούς.

ιδ. Ὅταν δὲ, φησί, γεννήσῃ υἱὸν, καὶ ἴδῃ πάσας τὰς ἁμαρτίας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἃς ἐποίησε, καὶ φοβηθῆ, καὶ μὴ ποιήσῃ κατὰ ταύτας. Εἴτα ἐπεξίξις λέγει· Ὅτι τῆς τῶν εἰδώλων ἑαυτὸν λατρείας ἀπέλιπε, καὶ τῆς τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ παρανομίας οὐ κακοῖνόντηκε, γάμοις τε ἄλλοτριῶις οὐκ ἐπεθούλευσε, πλὴν εἶδος πλεονεξίας ἐμίσησε, τὴν δὲ δυνατὴν θεραπείαν τοῖς δεομένοις προσήνεγκεν, τῶν μὲν λιμὸν ἐξελύων, τοῦς δὲ περιβάλλον καὶ γυμνότητος ἀπαλλάττων, καὶ πάσας ὁμοῦ τὰς ἐντολάς διεφύλαξεν.

A hæc similiter et impietatem et scelus declaravit. « Et uxorem proximi sui non polluerit, et ad mulierem fluxu sanguinis laborantem non accesserit. » Oportet autem ipsum, neque alienum cubile prædari, neque ad eam, quæ fluxu sanguinis menstruo laboret, prope accedere: hoc enim quoque interdictum lege fuit.

VERS. 7. Et hominem non oppresserit, et pignus debitoris reddiderit, et rapinam non rapuerit. Si ab omni avaritia, inquit, liber conspectus fuerit. Deinde sequitur virtutis incrementum. « Panem suum esurienti dabit, et nudum induet vestimento. »

B 810 Non enim satis est non rapuisse, sed oportet in facultatum societatem etiam indigentes recipere.

VERS. 8. Argentum suum ad usuram non dabit, et id quod amplius est non accipiet. Etenim hæc quoque avaritiæ sunt species. « Ab injuria avertet manum suam. » Breviter iniquitatem interdixit. « Et iudicium faciet inter virum et proximum suum. » Si justum se iudicem præbuerit, neque ex gratia, neque ex odio sententiam ferens. Deinde breviter :

VERS. 9. Et si in præceptis meis ambulaverit, et justificationes meas custodiverit, ut faceret eas: justus hic est, vita vivet, dicit Adonai Dominus. Qui omnia, inquit, fecerit quæ dicta sunt et ab omnibus quæ interdicta sunt liber fuerit, et justus cognomento coonestabitur, et vitæ colliget fructum.

VERS. 10. Et si genuerit filium perniciosum, effundentem sanguinem, et facientem peccata. Tum breviter : [11, 12] « In via patris sui justus non ambulat, » sed unumquodque eorum, quæ jam prohibita sunt, patravit, et contraria via incessit; iniquitatem, inquit, fecit iste.

VERS. 13. Vita non vivet, omnes iniquitates hæc fecit, morte morietur, sanguis ejus super ipsum erit. Nihil, inquit, scelerato profuerit patria virtus, qui aliam vitam quam ille vivere instituat, sed suorum seminum fructus percipiet.

VERS. 14. Cum vero genuerit, inquit, filium, videritque ille omnia peccata parentis sui quæ fecit, et timuerit, neque fecerit secundum hæc. [15, 16] Deinde ordine persequitur : Quia ab idolorum cultu se immunem 811 præstitit, neque scelerum domus Israelis particeps fuit, alienisque nuptiis non insidiatus est, omne genus avaritiæ odit, eamque quam potuit curam indigentibus adhibuit, aliorum famem expellens, alios induens et a nuditate liberans, omniaque simul præcepta servavit.

VARIE LECTIONES.

10 πλεον. Hebr. fenus. 11 B χεῖρας. 12 χρ. Apud LXX. sequi. δίκαιον. 13 B πεπόρευται. Rec. Ιερίθ σι: ὡς ἐπερεύθη. 17 Rec. lectio, κατ' αὐτάς. 18 πλ. B add. τα.

VERS. 17 *Non morietur hic, inquit, in iniquitatibus patris sui, sed vita vivet.* Neque enim justum est ab hoc pro sceleribus illius exigi pœnas.

VERS. 18, 19. *Pater autem illius, inquit, quoniam tribulatione tribulavit, et rapinam rapuit, et contraria fecit in medio populi, et mortuus est in iniquitate sua. Et dixistis: Cur non tulit filius iniquitatem patris sui? Vos autem injuste, inquit, judicantes vultis filium impii pro parente supplicia subire, et vos invicem percontamini, Cur de sceleribus patris haud solvit pœnas? Ego autem vobis dico: « Quia filius iudicium, et justitiam, et misericordiam fecit, omnia legitima mea custodivit, et fecit ea, vita vivet. » Quoniam non eandem viam quam pater secutus est, sed meam viam viæ patris anteposuit, dignum reperit viæ exitum.*

VERS. 20. *Anima autem peccans ipsa morietur, filius non feret iniquitatem patris sui, et pater non portabit iniquitatem filii sui.* Eadem rursus apertius breviterque declaravit: « Justitia iusti super eum erit, et iniquitas iniqui super ipsum erit. » Sæpe eadem repetit, cum velit in **812** audientibus eorum stabiliri memoriam.

VERS. 21, 22. *Et iniquus, si reversus fuerit ab omnibus iniquitatibus suis quas fecit, et custodiverit omnia mandata mea, et fecerit iudicium et justitiam, et misericordiam, vita vivet et non morietur.* Omnia autem delicta ejus, quæcumque fecit, non commemorabuntur ei: in justitia sua, quam fecit, vivet. Tantum abest, inquit, ut ab alio pro alio pœnas reposcam, ut etiam ipsum legis violatorem, quamvis infinita facinora patravit, si tamen ille pœnitens resipiscat et justitiæ vias persequi instituat, et accipiam et vita dignum censeam. Deinde propriam bonitatem declarat.

VERS. 23. *Nunquid voluntate velim mortem iniqui, dicit Adonai Dominus, sicut converti ipsum a vita sua mala, et ipsum vivere? Non mortem, inquit, iniqui, sed pœnitentiam cupio: neque enim ut punirem hominum naturam creavi, sed ut cum ea vitam communicarem. Et rebus verba testimonium dant: siquidem neque prophetas suo numine affasset, aut apostolos misisset, et scriptas leges tradidisset, pollicereturque bona, et gehennam minaretur, si punire cuperet: sed permisisset homines eo ferri, quocumque vellent. Nunc autem omnia hæc facere perseverat, ut ab iis calamitatibus, quas minatus est, liberet. Esse autem quæ dicuntur non solum verba, sed res, quæ partim*

17. Οὐ τελευτήσῃ οὗτος, φησὶν, ἐν ταῖς ἀδικίαις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ ζωῆ ζήσεται. Ὅτι γὰρ δίκαιον, τοῦτον ὑπὲρ τῆς ἐκείνου παρανομίας εἰσπράττεσθαι δίκας.

18, 19. Ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ, φησὶν, ἐπειδὴ θλίψει ἐθλίψῃ, καὶ ἄρπαγμα ἤρπασε, καὶ ἐναντία ἐποίησεν ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ. Καὶ εἰπατε, Τί οὐκ ἔλαβῃ ὁ υἱὸς τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; Ὑμεῖς δὲ φησὶν ἀδικῶς κρίνοντες βούλεσθε τοῦ παρανόμου τὸν υἱὸν τιμωρίαν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ὑπομείναι, καὶ ἀλλήλων πυνθάνεσθε, Τί δήποτε τὰς τοῦ πατρὸς παρανομίας οὐκ ἔτισεν; Ἐγὼ δὲ ὑμῖν φημι, « Ὅτι ὁ υἱὸς κρίμα⁴¹, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἔλεον ἐποίησε, πάντα τὰ νόμμά μου συνετήρησε, καὶ ἐποίησεν αὐτὰ, ζωῆ ζήσεται. » Ἐπειδὴ οὐ τὴν αὐτὴν ὠδεύσε τῷ πατρὶ, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν ὁδὸν τῆς τοῦ πατρὸς προετίμησεν, ἄξιον εὐρατο τῆς ὁδοῦ τὸ τέλος.

20. Ἡ δὲ ψυχὴ ἡ ἀμαρτάνουσα αὕτη⁴² ἀποθανεῖται, ὁ υἱὸς οὐ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ὁ πατὴρ λήψεται τὴν ἀδικίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Τὰ αὐτὰ πάλιν σαφέστερον καὶ συντόμως παρεδήλωσε: « Δικαιοσύνη δικαίου ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμου ἐπ' αὐτὸν ἔσται. » Πολλάκις τὰ αὐτὰ λέγει, βεβαίαν αὐτῶν τὴν μνήμην ἐν τοῖς ἀκούουσι γενέσθαι βουλόμενος.

κα', χβ'. Καὶ ὁ ἀνομος ἐὰν ἐπιστρέψῃ⁴³ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ ἂν ἐποίησῃ, καὶ φυλάξῃται πάσας τὰς ἐντολάς μου, καὶ ποιήσῃ κρίμα, καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἔλεον, ζωῆ ζήσεται, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ. Πάντα δὲ παραπτώματα αὐτοῦ ὅσα ἐποίησεν, οὐ μνησθήσεται αὐτῷ⁴⁴ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ, ἢ ἐποίησῃ, ζήσεται. Τοσοῦτον δὲ, φησὶν, ἀπέχω τοῦ δίκας ἕτερον ὑπὲρ ἑτέρου εἰσπράξαι, ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν παραβάτην τοῦ νόμου, κἂν μυρίας παρανομίας ἐργάσῃται, μεταβαλλόμενος, καὶ μεταμελεῖα χρώμενος, καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης ὁδὸν προαιρούμενος, καὶ δέξομαι, καὶ ζωῆς ἀξιώσω· εἴτα τὴν οἰκίαν ἀγαθότητα παραδῆλοῦ.

κγ'. Οὐ⁴⁵ μὴ θελήσῃ θελήσω τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου⁴⁶, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἐκ⁴⁷ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας, καὶ ζῆσαι αὐτόν; Οὐ τὸν θάνατον, φησὶ, τοῦ ἀνόμου ἀλλὰ τὴν μετάνοιαν ποθῶ· οὐδὲ γὰρ ἵνα κολάσω, τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν ἐδημιούργησα, ἀλλ' ἵνα ζωῆς μεταδῶ· μαρτυρεῖ δὲ τοῖς λόγοις τὰ πράγματα· οὐ γὰρ ἂν προφήταις ἐνέπνευσε, καὶ ἀποστόλους ἀπέστειλε, καὶ ἐγγράφους ἔδωκε νόμους, καὶ ἀγαθὰ ὑπισχνεῖται, καὶ γέενναν ἀπειλεῖ, καλᾶζειν⁴⁸ βουλόμενος· ἀλλ' εἴασεν ἂν τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἂν θέλωσι, φέρεσθαι· νῦν δὲ ταῦτα πάντα διατελεῖ ποιῶν, ἵνα τῶν ἠπειλημένων ἐλευθερώσῃ δεινῶν· ὅτι δὲ οὐ λόγοι μόνον τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ τὰ⁴⁹ πράγματα, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ Aliter apud LXX, leg. vers. 18 et 19. ⁴¹ ὁ — αὐτοῦ. Ita quoque A. et B. ⁴² κρίμα καὶ. Des. apud LXX, et in A. ⁴³ αὕτη. Ita quoque A.; sed B αὕτη, ut. infra, in Eran. dial. 2. ⁴⁴ Rec. lect. ἀποστρέψῃ. ⁴⁵ αὐτ. Des. apud LXX. ⁴⁶ Οὐ Des. apud LXX, et supra, t. I, p. 788. ⁴⁷ ἀν. Supra, l. c. ἀμαρτωλοῦ. ⁴⁸ ἐκ — πονηρ. Des. supra, l. c. ubi leg. ἐπιστρ. αὐτὸν καὶ ζῆν. ⁴⁹ B κολάσαι. ⁵⁰ τὰ Des. in B.

γενόμενα, καὶ γινόμενα, μάρτυς ἡ θεία Γραφή. Ὁ γὰρ Ἐζεχίας ἐκ δυσσεβοῦς πατρὸς τοῦ Ἄχαζ φύς, οὐ μόνον οὐκ ἔτισεν ὑπὲρ τοῦ πατρὸς δίκας, ἀλλὰ καὶ περιφανέστατος ἐκ τῆς οἰκείας εὐσεβείας ἀγένετο. Ὁ δὲ γε πανόλβιος; Μανασσῆς, ἐκ διαμέτρου ἐναντίαν οὐσίαν τῷ φύσαντι, οὐδὲν τῆς πατρὸς εὐσεβείας ἀπώσατο· μεταμελείᾳ δὲ χρυσάμενος τῆς σωτηρίας ἀπῆλυσεν. Ἄμῶν⁸⁰ δὲ ὁ τοῦτου υἱός, τὴν μὲν πατρὶαν πονηρίαν ζηλώσας, τὴν δὲ μετάνοιαν οὐκέτι, κακῶς τὸν βίον κατέλυσε· ὁ δὲ τοῦτου παῖς Ἰωσίας, τοῦ πατρὸς τὴν ἀσέβειαν βδελυξάμενος, καὶ πίστι τοῖς τῆς ἀρετῆς εἰδεῖα τὴν ψυχὴν κατακοσμήσας, τῷ τῶν ἁγίων συνηρθμῆται καταλόγῳ, οὐδεμίαν ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς παρανομίας λώδην ἐλύσας· οἱ δὲ τοῦτου παῖδες, τοῦτον μὲν οὐ ζηλώσαντες, δυσσεβεῖα δὲ πάσῃ εὐχέσαντες, δίκας τῶν οἰκείων κλημμελημάτων ἐξέτισαν, ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς φιλοθείας οὐδὲν ὄφελος καρπωσάμενοι. Καὶ ἐξ αὐτῆς τοῦτον τῆς τῶν ἁγίων Γραφῶν ἱστορίας, ἀληθῆ πέφυγε τοῦ Δεσπότης τὰ λόγια. Φέρε τοίνυν ἐπὶ τὴν ἀπολυθῆσαν τῆς ἐρμηνείας ἐπανάλωμεν.

κδ'. Καὶ ἐν τῷ ἀποστρέψαι δίκαιον ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιῆσαι ἀδικίαν, κατὰ πάσας τὰς ἀδικίας⁸¹ ὡς ἐποίησεν ὁ ἄνομος, ἴαν⁸² ποιῆσῃ, οὐ μὴ ζήσεται· πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ὡς ἐποίησεν, οὐ μὴ μνησθῶσιν· ἐν τῷ παραπτώματι, ἕ παρεπέσσε, καὶ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις αὐτοῦ, αἷς ἤμαρτες, ἐν αὐταῖς ἀποθανεῖται. Ἄσπερ, φησὶν, εἰ τις τῶν παρανόμων, τὸν πρότερον βδελυξάμενος βίον, τὸν ἐναντίον προέστω, δέξομαι τὴν μετάνοιαν, καὶ ζωῆς αὐτὸν ἀξιώσω· οὕτως, εἰ τις τῶν δικαίων, παντελῶς τὴν τῆς δικαιοσύνης καταλιπὼν ὁδὸν, εἰς τὴν ἐτέραν τράπηται, πάντα μὲν τὸν πρότερον ἀπολέσει δρόμον, πρόσφορον δὲ τῇ ὁδῷ εὐρήσει τὸ τέλος· ἐν γὰρ ταῖς ἀμαρτίαις αὐτοῦ ἀποθανεῖται. Ἐπιστῆσαι δὲ χρὴ, ὡς οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, Ἐὰν ἀμάρτη, ἀλλ' Ἐὰν ἀποστραφῆ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, καὶ ποιῆσῃ ἀδικίαν⁸³ κατὰ πάσας τὰς ἀδικίας, ὡς ἐποίησεν ὁ ἄνομος· ἢ ἐπει προσταλοῦσι καὶ τῶν εὐσεβῶν τινες, ἀλλ' ἀπιστάμενοι πάλιν αὐτὴν οὐδέουσι τὴν ὁδὸν, καὶ τῇ μετανοίᾳ χρώμενοι, τῆς σωτηρίας τυγχάνουσιν· οἱ δὲ παντελῶς ταύτης ἀπιστάμενοι, τοὺς τῆς ἐναντίας ὁδοῦ τρυγῶσι καρπούς.

κε'. Καὶ εἰπατε, φησὶν, Οὐ κατευθύνει ἡ ὁδὸς Κυρίου· ἀκούσατε δὴ οἴκος Ἰσραὴλ, Μὴ ἡ ὁδὸς μου οὐ κατευθύνει; οὐχὶ ἡ ὁδὸς ὑμῶν οὐ κατευθύνει; Ταύτην μου, φησὶ, τὴν δικαίαν ψήφον ὀρώντες ἀδικίαν τολμᾶτε κατηγορεῖν; καὶ μὴν εἶδει ὑμᾶς καθ' ὑμῶν αὐτῶν τὴν κατηγορίαν ποιεῖσθαι, ὅτι τοιαύτην ὀρώντες παρὰ τῷ κριτῇ δικαιοσύνην προαιρέσητε τὴν ἀδικίαν. εἶτα τὰ αὐτὰ πάλιν συντόμως δείξει· καὶ ὁ δίκαιος εἰς τὴν ἐναντίαν τρεπόμενος τῷ τῆς ἀμαρτίας θανάτῳ παραδοθήσεται, καὶ ὁ

gestæ sint, partim gerantur, testis est divina **813** Scriptura. Ezechias enim ex impijs patre Achaso natus, non solum pro parente non solvit pœnas, sed etiam propria pietate nobilissimus evasit. Præstantissimus autem Manasses, omnino contrariam parenti viam ingressus, nihil a patria pietate utilitatis percepit : at ubi eum pœnituit, salutem est consecutus. Et Amon, hujus filius, patris improbitatem æmulatus, non item pœnitentiam, malum habuit vitæ exitum, cujus filius Josias, patris aversatus impietatem, omni virtutis genere anima instructa, in sanctorum numerum ascriptus est, nullo ex iniquitate paterna contracto detrimento. At ejus filii nihilimè ipsam æmulati, sed omni impietate astricti, pœnas suorum delictorum persolverunt, nulla ex pietate patria utilitate percepta. Ex ipsa igitur sanctarum Scripturarum historia, vera ostensa sunt eloquia Domini. Age igitur, ad ea quæ sequuntur interpretanda revertamur.

VERS. 24. Et cum conversus fuerit justus a justitia sua, et fecerit injustitiam, secundum omnes injustitias quas fecit iniquus, si fecerit, non vivet; omnes justitiæ ejus, quas fecit, non commemorabuntur; in delicto, quo deliquit, et in peccatis suis quæ peccavit, in ipsis morietur. Quemadmodum, inquit, si quis improbus pristinam abominatus vitam, contrariam sequi instituerit, admittam ejus pœnitentiam, ipsumque vita dignabor : ita **814** si quis omnino deserta justitiæ via, aliam ingressus fuerit, omnem pristinum cursum amittet, et convenientem reperiet vitæ exitum, in peccatis enim suis morietur. Et sciendum est eum non simpliciter dixisse « si peccarit, » sed « si conversus fuerit a justitia sua, et fecerit injustitiam, secundum omnes injustitias, quæ fecit iniquus, » quandoquidem offendunt etiam ex piis aliqui, sed resurgentes eadem rursus incedunt via, et pœnitentiâ salutem consequuntur : at qui prorsus ab hac recedunt, contrariæ vitæ fructus percipiunt.

VERS. 25. Et dixistis, inquit : Non est recta via Domini. Audite, quæso, domus Israel : Num via mea non est recta? nonne via vestra non est recta? Hanc, inquit, meam justam sententiam cernentes injustitiæ audetis accusare? atqui oportebat ut vosmet ipsos accusaretis, qui, tali conspecta judicis justitia, injustitiam prætulistis. [26-28.] Deinde eadem rursus breviter enarrat, et justus in contrariam viam conversus morte peccati condemnabitur, et peccator rursus pœnitentiâ adductus, et

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ Ed. prior hab. Ἀμῶς. ⁸¹ ἀδ. Ita quoque A et B. Alii, ἀνομίας. ⁸² ἴαν — ζήσεται. Hæc tantum in Compl. existant. Rectius in ed. Grab. leg. καὶ ποιῆσει, καὶ ζήσεται; ⁸³ ἀδ. — τὰς. Ex B suppl. ⁸⁴ δέξ

in omni virtute incedere instituens, vitam ex resipiscencia percipiet.

VERS. 29. *Hæc autem, inquit, videns domus Israel, ait : Non est recta via Domini : nunquid via Domini non est recta, domus Israel? nonne via vestra non est recta? Ipsæ, inquit, res clamant, judicia mea recta et justa esse, at vestrum 815 institutum improbitatis plenum esse.*

VERS. 30. *Idcirco unumquemque vestrum secundam viam suam iudicabo, domus Israel, dicit Adonai Dominus. Ita minatus, justa prolata sententia, ad admonitionem orationem convertit.*

VERS. 31. *Convertimini et revertimini ab omnibus impietatibus vestris, et non erunt vobis in tormentum iniquitatis. Projicite a vobis omnes impietates vestras, quibus impie egistis contra me, et facile vobis ipsis cor novum, et spiritum novum, cur enim moriemini, domus Israel? Relinquit, inquit, impietatis viam, et aliam suscipite mentem, et ad meas leges declinate, ne mortem ex improbitate percipiat. Cor enim novum et spiritum novum animæ ad meliora conversionem appellavit. Deinde propriam quoque declarat bonitatem.*

VERS. 32. *Quia nolo mortem morientis, dicit Adonai Dominus, sicut converti ipsum a via sua, et animam ejus vivere, dicit Adonai Dominus; revertimini igitur et vivetis. Scientes, inquit, me non poenam, sed poenitentiam peccatoris cupere, respiscite et vitæ fructus percipite. Hæc etiam nobis congruit medicina. « Non enim Judæorum Deus tantum est, sed etiam gentium, et ipse Dominus omnium dives in omnes qui invocant illum. » Relinquamus igitur improbitatis viam, cujus finis interitus et perditio est, et tandem viam divinam discamus, quæ ad cælos ducit, quæque 816 nobis fiduciam præbet, ut Deo confidamus : quam utinam consequamur in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria competit cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.*

d^a Rom. II, 29, 30; x, 19.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ Ταῦτα ὁρῶν. Des. apud LXX. ⁸¹ καὶ — ἀδικ. *Hebr.* nec offendiculo erit vobis iniquitas (vestra). ⁸² Διότι, x. τ. λ. Aliter of LXX [et Hebr. ⁸³ ὡς—ψυχ. αὐτ. Hæc ex vers. 23 desumpta sunt. ⁸⁴ Alii, ἐπιστρέψατε. ⁸⁵ pp. Des. in B.

Α ἁμαρτωλὸς πάλιν μετανοοῖα χρώμενος, καὶ διὰ πάσης ὀδεύειν τῆς ἀρετῆς προαιρούμενος. ζῶν ἐκ τῆς μεταμελείας καρπώσεται.

κθ'. Ταῦτα⁸⁰ δὲ, φησὶν, ὁρῶν ὁ οἶκος Ἰσραὴλ λέγει· Οὐ κατορθοῖ, ἡ ὁδὸς Κυρίου· μὴ ἡ ὁδὸς Κυρίου οὐ κατορθοῖ, οἶκος Ἰσραὴλ; οὐχὶ ἡ ὁδὸς ὑμῶν οὐ κατορθοῖ; Αὐτὰ, φησὶ, βῶδ τὰ πράγματα, ὅτι αἱ μὲν ἐμαὶ κρίσεις ὀρθαὶ καὶ εἰκαίαι, ἡ δὲ ὑμετέρα προαίρεσις παρανομίας μεστὴ.

λ'. Διὰ τοῦτο ἐκαστος κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ κρινῶ ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Οὕτως ἀπειλήσας, καὶ τὴν δικαίαν ψῆφον ἐξενεγκῶν ἐπὶ παραίνεσιν τρέπει τὸν λόγον.

λα'. Ἐπιστρέψατε καὶ ἀποστρέψατε ἐκ πασῶν τῶν ἀσεθειῶν ὑμῶν, καὶ ⁸¹ οὐκ ἔσονται ὑμῖν εἰς κόλυσιν ἀδικίας. Ἀποβρίψατε ἀφ' ἑαυτῶν πάσας τὰς ἀσεβείας ὑμῶν, ἃς ἠσεβήσατε εἰς ἐμέ, καὶ ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καιρῆν, καὶ πνεῦμα καιρῶν, καὶ ἰνατὶ ἀποθνήσκατε, οἶκος Ἰσραὴλ. Καταλείψατε, φησὶ, τὴν τῆς ἀσεβείας ὁδὸν, καὶ ἐτέραν ἀναδέξασθε γνώμην, καὶ εἰς τοὺς ἐμούς βέψατε νόμους, ἵνα μὴ θάνατον ἐκ τῆς πονηρίας καρπώσθητε. Καρδίαν γὰρ καιρῆν καὶ πνεῦμα καιρῶν, τὴν ἐπὶ τὰ ἀμείνω τῆς ψυχῆς τροπὴν προσηγόρευσεν· εἶτα καὶ τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα γυμνοῖ.

λβ'. Διότι⁸² οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος, ὡς ⁸³ τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· ἐπιστρέψασθε ⁸⁴ καὶ ζήσεσθε. Εἰδότες, φησὶν, ὡς οὐ τὴν κόλυσιν, ἀλλὰ τὴν μεταμελείαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ποθῶ, χρῆσασθε τῇ μετανοοίᾳ καὶ δέξασθε τῆς ζωῆς τοῦς καρπούς. Τοῦτο καὶ ὑμῖν ἀρμόττει τὸ φάρμακον· « Οὐ γὰρ Ἰουδαίων μόνον ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἔθνῶν καὶ ἀπὸ τῶν Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. » Καταλείπωμεν τοίνυν τὴν τῆς κακίας ὁδὸν, ἧς τὸ τέλος βλεθρὸς καὶ ἀπώλεια, καὶ μεταμάθωμεν τὴν θεῖαν πορείαν, τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάγουσαν, καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἡμῖν παρήλθισαν παρέχουσαν· ἧς τύχοιμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα πρέπει ⁸⁵ ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS Ζ΄.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT XIX.

VERS. 1, 2. *Et tu institue lamentationem super principem Israël. Et dices : Quid mater tua le-*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

α', β'. Καὶ σὺ λάβε θρήνον ἐπὶ τὸν ὄρχοντα τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ἔρεῖς· Τί ἡ μήτηρ σου λέεινα⁸⁶;

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ λέεινα. Rec. lect. est σκύμνος.

Τὰ συμβεβηκόμενα, φησί, τῷ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεῖ, δι' ἃνα? Quæ aventura sint, inquit, regi Israelis, per
 ὧν αὐτὸν θρῆνεις, προαγόρευσον. Βασιλέα δὲ Ἰσραὴλ
 οὗ τὸν ἐν Σαμαρείᾳ καθήμενον λέγει· πάλαί γάρ
 ἐκινήη κατελύθη ἡ βασιλεία· ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ Ἱερου-
 σαλήμ. Πάντων γὰρ τῶν τηνικαῦτα ὑπολειφθέντων
 ὁ τοῦ Ἰούδα βασιλεὺς ἐδασίλευε· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἡ
 τετάρτη διδάσκει τῶν Βασιλευῶν, καὶ τῶν Παραλει-
 πομένων ἢ δευτέρα. Μητέρα δὲ τοῦ βασιλέως τὴν
 Ἱερουσαλήμ προσηγόρευσεν· ἐκείθεν γὰρ οἱ βασιλεῖς
 ὤρρῳντο. Λεῖαν γὰρ αὐτὴν καλεῖ, οὐ διὰ τὸ βασι-
 λικὸν μόνον τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τοῦ ἥθους
 θρασύτητα. « Ἐν μέσῳ λεόντων ἐνεμήθη⁸⁵. » Τῶν
 κύνων, φησί, βασιλέων ἐξήλωσε τὸν τρόπον. « Ἐν
 μέσῳ λεόντων ἐπλήθυσεν σκύμους αὐτοῦ⁸⁶. » Ση-
 μαίνει δὲ τὰ μετὰ τὸν Ἰωσίαν συμβάντα· τέτταρες
 γὰρ βασιλεῖς ἐν ὀλίγῳ⁸⁷ τῆς Ἱερουσαλήμ ἠγήσαντο,
 Ἰωάχαζ, Ἰωακείμ, Ἰεχονίας, Σεδεκίας.

γ', δ. Καὶ ἀπεπήδησεν εἰς τῶν σκύμων αὐ-
 τῆς· λέων ἐγένετο, καὶ ἔμαθεν ἀρπάξαι ἀρπά-
 γματα, ἀνθρώπους ἔφαγεν. Καὶ ἤκουσε περὶ⁸⁸
 αὐτοῦ ἔθνη, καὶ συνελήφθη ἐν τῇ διαφθορᾷ αὐ-
 τοῦ⁸⁹, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐν κημῷ εἰς γῆν Αἴγυ-
 πτου. Τὸν Ἰωάχαζ λέγει, ὃς Ἰωσίαν τὸν πατέρα
 διαδεξάμενος, καὶ περὶ τὸ θεῖον ἐγένετο δυσσεβῆς,
 καὶ περὶ τοὺς ὑπηκόους παράνομος· ἀλλὰ τούτων
 φερῶν Νεχαιῶ τῶν Αἰγυπτίων ὁ βασιλεὺς ὀρουάλων
 ἰσθμῶν, πεπεδημένον εἰσάγαγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον,
 καὶ ἐκεῖ τῆς παρανομίας τὰς δίκας ἐξέτισε· καὶ
 πῶτο ἐσήμενον εἰρηκῶς. « Συνελήφθη ἐν τῇ διαφθορᾷ
 αὐτοῦ. » Εἶτα ἐπάγει·

ε-ζ. Καὶ εἶδεν δεῖ ἀπώσται ἀπ' αὐτῆς, καὶ
 ἀπώλετο ἡ δόξα αὐτῆς, καὶ ἔλαβεν ἄλλον
 ἐκ τῶν σκύμων αὐτῆς· λέοντα ἔταξεν αὐτόν.
 Καὶ ἀνεστρέφετο ἐν μέσῳ λεόντων· λέων ἐγένετο,
 καὶ ἔμαθεν ἀρπάξαι ἀρπάγματα, καὶ ἀνθρώπους
 ἔφαγε. Καὶ ἐνέμετο ἐν τῷ θράσει αὐτοῦ⁹⁰, καὶ τὰς
 πόλεις αὐτῶν ἐξερήμωσε, καὶ ἠφάνισε γῆν καὶ
 τὸ πλῆρωμα αὐτῆς ἀπὸ φωνῆς ὀρουήματος αὐτοῦ.
 Τὸν Ἰεχονίαν διὰ τούτων παρεδήλωκε⁹¹, τὸν τοῦ
 Ἰωακείμ υἱόν· περὶ γὰρ τῶν γενομένων αἰχμαλώ-
 των, καὶ ἐν τῇ ξένῃ δεξαμένῳ τοῦ βίου τὸ πέρασ,
 ποιεῖται τὸν λόγον· διὸ τοῦ Ἰωακείμ ἐπὶ τοῦ παρόν-
 τος τὴν μνῆμην κατέλιπεν· ἐν τῇ γὰρ Ἱερουσαλήμ
 ἕως ἐδέξατο τὴν σφαγὴν. Ἐν συντόμῳ τοίνυν
 διεξῆλθε τὴν τοῦ Ἰεχονίου παρανομίαν, ὃς τρεῖς
 μῆνας πρὸς ὀλίγαις βασιλεύσας ἡμέραις, φόνων
 ἀδικῶν τὴν πόλιν ἐπλήρωσεν. Ὅτι δὲ οὐ τὸν Ἰωακείμ,
 ἀλλὰ τὸν Ἰεχονίαν διὰ τούτων αἰνίττεται, τὰ
 ἀπαγγέλλεται μαρτυρεῖ. Φησί γάρ·

η', θ. Καὶ ἐπέθετο⁹² ἐπ' αὐτὴν ἔθνη κυκλῶθεν
 ἐκ τῶν χωρῶν, καὶ⁹³ ἐξεπέτασαν ἐπ' αὐτὸν δι-
 κτυα αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ διαφθορᾷ αὐτῶν συν-
 ἔληφθη. Καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν κημῷ, καὶ ἐν γαλέ-
 ρῳ.

na? Quæ aventura sint, inquit, regi Israelis, per
 quæ eum lugas, prædicito. Regem autem Israelis,
 non eum qui in Samaria residebat, dicit, siquidem
 regnum illud pridem eversum fuerat, sed eum qui
 in Hierosolymis jura dabat, intelligit : omnibus
 enim qui tunc reliqui fuerant rex Judæ imperabat ;
 quod nos et quartus docet Regnorum liber, et
 Paralipomenon secundus. Matrem autem regis Hiero-
 solymam nuncupavit, cum illino reges profi-
 ciscerentur. Et leamam ipsam vocat, non solum
 propter urbis regiam nobilitatem, sed etiam propter
 morum audaciam. « In medio leonum pavit. »
 Regum, inquit, qui in circuitu erant, mores æmu-
 lata est. « In medio leonum multiplicavit catulos
 suos. » Significat autem ea quæ post Josiam ac-
 ciderunt. Quatuor enim reges brevi tempore Hiero-
 solymæ dominati sunt, Joachaz, Joacim, Jechonias,
 Sedecias.

VERS. 3, 4. Et exsiliit unus de catulis ejus : leo
 factus est, et didicit rapere rapinas, homines comedit.
 817 Et audierunt de eo gentes, et comprehensus est in corruptione sua, et adduxerunt eum como in terram Ægypti. De Joachaso loquitur, qui cum Josiæ parenti successisset, et in Deum impius, et in sibi subjectos iniquus fuit : sed hunc Phrao Néchao Ægyptiorum rex bello captum et compedibus vinctum, introduxit in Ægyptum, ubi ille scelerum pœnas persolvit. Quod significavit, cum dixit : « Comprehensus est in corruptione sua. » Deinde subjicit :

VERS. 5-7. Et vidit se repulsam esse ab ea, et peritisse expectationem ejus : et cepit alium de catulis suis, leonem constituit eum. Et versabatur in medio leonum, leo factus est et didicit rapere rapinas, et homines comedit. Et pascebatur in audacia sua, et civitates eorum desertas fecit, et desolavit terram et plenitudinem ejus a voce rugitus sui. His Jechoniam Joacimi filium declaravit : de iis enim qui captivi fuerunt, et in externa regione sortiti sunt vitæ finem, verba facit. Ideo Joacimi in præsentī mentionem omisit, quia ipse in Hierosolyma interfectus fuit. Breviter igitur recensuit Jechoniæ scelera, qui cum per tres menses et paucos dies regnasset, injustis cædibus urbem complevit. His autem ab eo ignui non Joacimum, sed Jechoniam, sequentia testantur. 818 Ait enim :

VERS. 8, 9. Et irruerunt super eum undique ex regionibus gentes, et expanderunt super eum retia sua, et in corruptione earum comprehensus est. Et posuerunt eum in como, et in cavea, et adduxerunt

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ ἐνεμ. Rec. lect. ἐγενήθη. Hebr. recubuit. ⁸⁶ B. αὐτῆς, juxta rec. lect. ⁸⁷ ὀλ. B. add. χρόνον. ⁸⁸ περὶ. Rec. lect. est κατ'. ⁸⁹ ἐν τ. διαφθ. αὐτ. Hebr. in fossa earum. Ita quoque vers. 8. ⁹⁰ ἐπ. B. ⁹¹ κατ'. — θρασ. αὐτ. Hebr. El cognovit (h. l. j. q. male habuit) viduas eorum. ⁹² B. παρεδύλω-
 σεν. ⁹³ ἐπ. Ita Compl. Rec. lect. ἔδωκαν ἐπ' αὐτόν. ⁹⁴ κατ. Des. in B.

eum ad regem Babylonis, et introduxerunt eum in custodia, ne audiretur vox ejus amplius super montibus Israelis. Joacim vero non captivus abductus est, sed in Hierosolyma fuit interfectus: et Jechonias, quæ modo dicta sunt, omnia passus est. Jure autem, tanquam contra leonem, exercitus impetum retia nominavit, camumque et caveam, injecta ipsi vincula. Cum enim per translationem eum leonem vocaverit, congruenter quoque ea quæ ipsi acciderunt, per translationem appollat: leoni enim et retia et cavea conveniunt. His ita narratis, transit ad aliud parabolæ genus, et ait:

Vers. 10, 11. *Mater tua vitis, sicut flos malogranati in aqua plantati: fructus ejus, et germen ipsius factum est ex aqua multa. Et facta est virga roboris in tribum ducum, et exaltata est in magnitudine sua in medio stipitum, et vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum. Viti similis est, inquit, mater tua, et malogranato apud ripam aquæ plantato, et propter irrigationem, quæ inde proficiscitur, virenti et floribus ornato, multumque fructum producenti. Illud porro adnotare oportet, quod non pulchrum fructum appellaverit. Per aquam autem omnis **§19** generis dona Dei declaravit, « virgam roboris » vero, regnum ipsum nuncupavit. Est enim virga corripiendi vi prædita. Illud autem « in tribum ducum » apposuit, quia non dominatus est omni Israeli, sed tribui Judææ principali. Et quod ait: « Vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum, » superbiam illam declaravit, quæ ex prosperitate accessit ei. Quare subjicit:*

Vers. 12. *Et contracta est in furore, supra terram projecta est, et ventus urens arefecit electa ejus: ut inutiles abjectæ sunt, et desolatæ sunt virgæ roboris ejus, et ignis arefecit eam, ignis consumpsit eam. Omnia per translationem atque similitudinem dicit, tanquam de vite et malogranato: ventum autem urentem hostium vocavit incursum, ignem vero supplicium, quod eos oppressit a divina ira profectum. Et virgas roboris exaruisse dixit, propterea quod extinctum fuit regnum. Deinde rursus docet quæ post Sedeciam captivitatem eventura sint mala.*

Vers. 13. *Et nunc plantaverunt eam in deserto: in terra sine aqua et sitiente. Post urbis et sacri Dei templi incendium, omnibus primoribus partim interfectis, partim bello captis et abductis, relictis ibi pauperibus Godoliam principem præfecit Na-*

γρη⁷³, και ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα Βαβυλωνῶνος, και εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ὅπως μὴ ἀκουσθῆ ἡ φωνὴ αὐτοῦ μηκέτι ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁ δὲ Ἰωακὴμ οὐκ αἰχμάλωτος ἀπήχθη, ἀλλ' ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ ἀνηρέθη· ὁ δὲ Ἰεχονίας τὰ προειρημένα πέπονθεν ἅπαντα· ἐπίτοις δὲ ὡς ἐπὶ λέοντος τὴν μὲν τῆς στραταίας προσβολὴν ὠνόμασε Δικτυα, κημὸν δὲ και γαλεάτρων τὰ περιτεθέντα αὐτῷ δεσμά· ἐπειδὴ γὰρ τροπικῶς αὐτὸν ἐκάλεσε λέοντα, ἀκολούθως και τὰ συμβάντα αὐτῷ τροπικῶς ὀνομάζει· τῷ γὰρ λέοντι και τὰ δίκτυα και ἡ γαλεάτρα ἄρπύττει· οὕτω ταῦτα διηγησάμενος ἐφ' ἕτερον εἶδος πάλιν μεταβαίνει παραβολῆς και φησιν·

ε', ια⁷⁴. Ἡ μήτηρ σου ἀμπελος, ὡς⁷⁵ ἄνθος βροῦῆς⁷⁶ ἐν ὕδατι πεφυτευμένης· ὁ⁷⁷ καρπὸς αὐτῆς, και ὁ βλαστός αὐτῆς ἐγένετο ἐξ ὕδατος πολλοῦ. Και ἐγένετο ῥάβδος⁷⁸ ἰσχυρός ἐπὶ φυλὴν ἡγουμένων, και ὑψώθη ἐν τῷ μεγέθει αὐτῆς ἐν μέσῳ στελεχῶν, και εἶδε τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐν πλήθει κλημάτων αὐτῆς. Ἀμπέλω, φησὶν, ἔοικεν ἡ μήτηρ σου, και ροῖα πεφυτευμένη παρ' ὕδρατος, και διὰ τὴν ἐκείθεν ἄρδαν ταθηλία τε και ἄνθει· κεκοσμημένη και πολὺν βρουόση καρπὸν. Προσῆκει δὲ ἐπισημῆνασθαι, ὅτι οὐ καλὸν τὸν καρπὸν προσηγόρευσε. Διὰ δὲ τοῦ ὕδατος τὰς παντοδαπὰς τοῦ Θεοῦ ἐδέλωσε⁷⁹ δωρεὰς, « ῥάβδον δὲ ἰσχυρός » αὐτὴν τὴν βασιλείαν ἐκάλεσε. Παιδευτικὴ γὰρ ἡ ῥάβδος. Τὸ δὲ « ἐπὶ φυλὴν ἡγουμένων » προστέθεικεν, ἐπειδὴ οὐ παντὸς ἡγήσατο τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ τῆς ἡγεμονικῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς. Τὸ δὲ « εἶδε τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐν πλήθει κλημάτων αὐτῆς, » τὴν ἐκ τῆς εὐμερίας αὐτῆ προσγενομένην ἀλαζονείαν δηλοῖ. Ὅθεν ἐπάγει·

ιβ'. Και κατακλάσθη ἐν θυμῷ, ἐπὶ γῆν ἐβρίθη, και ἄνεμος καθῶσα ἐξήρασε τὰ ἐκλεκτά⁸⁰ αὐτῆς· ἐξεδικηθήσαν⁸¹, και ἐξερημάθησαν⁸² αἱ ῥάβδοι τῆς ἰσχυρός αὐτῆς· πῦρ ἐξήρασαν αὐτήν, πῦρ⁸³ ἀνάλωσαν αὐτήν. Τροπικῶς ἅπαντα και παραβολικῶς, ὡς ἐπὶ ἀμπέλου και ροῖας· ἄνεμος δὲ καθῶσα τὴν τῶν πολεμίων ἐκάλεσεν ἐφοδόν, πῦρ δὲ, τὴν ἐκ τῆς θείας ὀργῆς καταλαθοῦσαν αὐτοὺς τιμωρίαν. Ἐφη δὲ ξηρανθῆναι τὰς ῥάβδους τῆς ἰσχυρός, διὰ τὸ σβεσθῆναι τὴν βασιλείαν. Εἶτα πάλιν διδάσκει

δ τὰ μετὰ τὴν τοῦ Σεδεκίου αἰχμαλωσίαν συμβησόμενα κακά.

ιγ'. Και τῶν πεφυτεύσασιν αὐτήν ἐν⁸⁴ τῇ ἐρήμῳ, ἐν τῇ ἀνύδρῳ και διψώσῃ. Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως και τοῦ θείου νεῶ, τῶν ἐν τῷ εἶπαντων τῶν μὲν ἀναιρεθέντων, τῶν δὲ δορυαλώτων ἀπαχθέντων, τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἐκαὶ πένθησιν ἐπίστη-

VARIAE LECTIONES.

⁷³ Ed. prior hab. γαλατάρρα. ⁷⁴ Aliter apud LXX leg. vers. 10 et 11. ⁷⁵ ὡς—πεφυτ. *Hebr.* sicut tu, ad aquas plantata erat. ⁷⁶ Β βροῦς. ⁷⁷ ὁ — πολλοῦ. *Hebr.* fructifera et frondosa erat, propter aquam multam. ⁷⁸ ῥάβδ. Β præw. αὐτῆ. ⁷⁹ ἐδ. In Β ponitur ante τοῦ Θεοῦ. ⁸⁰ τὰ ἐκλ. αὐτ. *Hebr.* fructum ejus. ⁸¹ ἐξεδ. Gabii interpretatio, *vindicatae sunt*, mutanda fuit juxta ea quæ bene ad h. l. monuit Bosius in *Animadv. crit.* ⁸² ἐξερ. Leg. casse videtur ἐξηράθησαν, ut habet ed. Compl., eum qua etiam consentit sequens αἱ ῥάβδοι. Rec. lect. est ἐξηράθη ἡ ῥάβδος. ⁸³ π. ἀν. αὐτ. Hæc geminam interpr. produunt. ⁸⁴ ἐν — διψ. Aliter of LXX.

σιν ἄρχοντα τὸν Γοδολιαν ὁ Ναβουζαρδάν· Ἐρημος δὲ ἦν παντελῶς ἡ πόλις, μᾶλλον δὲ ἅπασά ἡ Ἰουδαία, καὶ τῶν τειχῶν περιηρημένων, καὶ τῶν οἰκιῶν ἐμπερησμένων, καὶ τῶν πλείστων οἰκητῶρων σφαγῆ καὶ αἰχμαλωσίᾳ παραδοθέντων. Διὸ φησι· Καὶ νῦν περυταύκασι αὐτὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ὁ ἄλλ' οὐδὲ οὕτω, φησι, διαμνεῖ⁶⁶, φθορὰν δὲ καὶ τὰ λείψανα βίξεται.

⁶⁶ Ὡ. Ἐξελεύσεται γάρ, φησι, κύρ ἐκ τῶν ῥάβδων τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς, καὶ καταφάγεται αὐτήν. Ὁ γὰρ Ἰσραὴλ βασιλικῶ⁶⁷ γένους ὑπάρχων, καὶ τῷ Γοδολιᾷ φρονήσας, κερωσμένην πρὸς αὐτὸν φίλᾳ χρησάμενος, τούτῳ μὲν κρύβδην ἐπιβουλεύει, ἀναιρεῖ δὲ καὶ τοὺς πλείστους τοὺς⁶⁷ σὺν αὐτῷ· δεισας δὲ τὸ γεγονός δραπετεύει· οἱ δὲ λοιποὶ ἄπαντες, τὴν τῶν Χαλδαίων φοβηθέντες ὄργην, τὴν Αἰγυπτὸν σὺν Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ κατέλαβον· τοῦτο δὲ ἐδύλωσεν εἰπὼν, Καὶ ἐξελεύσεται κύρ ἐκ τῶν ῥάβδων τῶν ἐκλεκτῶν αὐτῆς καὶ καταφάγεται αὐτήν. Καὶ οὐκ ἔσται ἐν αὐτῇ ῥάβδος ἰσχύος φυλῆς, σκῆπτρον⁶⁸ εἰς τὸ ἐξουσιάζειν· εἰς παραβολὴν θρήνων ἔσθι, καὶ ἔσται εἰς θρήνον. Ὁ ἄλλ' οὐδὲ, ὅτι τὰ⁶⁹ πρὸ τῆς ἐπανόδου λέγει· τῆνικαῦτα γὰρ ὑπὸ μὲν τῶν οὐρανῶν ἐθρήνηται, τοῖς δὲ ἄλλοις παροιμία ἐγένετο θρήνου· εἰώθασι γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῶν μεγίσταις συμφοραῖς περιπιπτόντων λέγειν· Μὴ πάθοιμι ὅσα ὁ θεὸς ἐπέπεσε. Τοῦτο τοίνυν ἐ παραβολὴν ἡ ἐκάλεισε ὁ θρήνον· προστίθει δὲ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ ῥάβδος ἰσχύος, ἢ φυλῆ, ἢ σκῆπτρον. Οὐδένα γὰρ ἔσχεν ἄρχοντα, ἢ σύστημα τι φυλῆν ποιῆσαι δύναμενον πρὸ τῆς ἐπανόδου· μετὰ γὰρ τὴν ἐπανάδου⁷⁰ πάλιν ἀπέλαβε τὴν προτέραν λαμπρότητα. Ταῦτα οὕτω προθεσπίας, τίθησι μὲν ἐν μέσῳ τῆς προφητείας μικρόν τι διήγημα, συνάπτει δὲ τῷ διηγῆματι παραυτίκα τὴν προφητείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

^α-δ. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἔτει τῷ ἑξοστῷ, ἐν⁷¹ τῷ πέμπτῳ μηνί, δεκάτῃ τοῦ μηνός, ἦλθον ἄνδρες ἐκ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ ἐπερωτήσας τὸν Κύριον, καὶ ἐκάθισαν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὅτι ἄνθρώπου, ἀλλήσοι πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ Ἰσραὴλ⁷², καὶ εἰρεῖς πρὸς αὐτούς, τάδε λέγει ὁ Κύριος· Εἰ ἐπερωτήσαί με ὑμεῖς ἔρχεσθε⁷³, ἡ ἐγὼ εἰ ἀποκριθήσομαι⁷⁴ ὑμῖν, λέγει Κύριος. Εἰ⁷⁵ ἐδικήσασιν αὐτούς ἐδικήσασιν, ἢ ἀνθρώπου, εἰ ἐδικήσασιν⁷⁶ αὐτούς. Ἄν ἀρμόσται τουτοῖσι τοῖς λόγοις τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον· Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ⁷⁷ Θεοῦ· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ

• IV Reg. xiv, 25. ἢ Matth. vii, 21.

buzardan, et urbs omnino deserta fuit, imo omnis Judæa, et muris dirutis, et ædificiis incensis, et plurimis incolis aut **820** cæsis aut in servitutem redactis. Idcirco ait, « et nunc plantaverunt eam in deserto ; » sed ne sic quidem permanebit, inquit, verum reliquæ quoque perimentur.

VERS. 14. Egredietur enim ignis, inquit, de virgibus electorum ejus, et devorabit eam. Ismael enim, e regio genere oriundus, erga Godoliam invidia affectus, stoltaque erga eum amicitia usus, occulte insidiatur, et eorum plurimos, qui eum sequebantur; interficit: cum vero propter facinus admissum sibi timeret, aufugit: reliqui omnes, Chaldæorum iram veriti, cum Jeremia propheta in Ægyptum se recepere. Atque hoc declaravit, cum dixit, « Et egredietur ignis de virgibus electorum ejus, et comedet eam. Et non erit in ea virga roboris tribus, sceptrum ad dominandum: in proverbium lamentationum est, et erit in planctum. » Perस्पicum est de tempore ante reditum hæc dici: tunc enim a suis plorabatur, et alienis fuit lamentationis proverbium. Consueverunt enim homines de iis qui in maximas incidunt calamitates, dicere: Ne mihi talia eveniant, qualia ille passus est. Hoc igitur « lamentationis proverbium » vocavit, adjectique, non esse in ea virgam roboris, aut tribum, aut sceptrum. Nullum enim principem habuit, aut agmen, quod tribum facere posset, ante reditum: post reditum vero pristinum splendorem recepit. Hæc ita vaticinatus, interponit inter prophetiam brevem quamdam narratiunculam, **821** cum qua mox prophetiam conjungit.

CAPUT XX.

VERS. 1-4. Et factum est anno septimo, quinto mense, decimo mensis (die), venerunt viri de senioribus domus Israël, ut interrogarent Dominum, et sederunt ante faciem meam. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere ad seniores Israël, et dices ad eos: Hæc dicit Adonai: Si ad me interrogandum vos venitis, vivo ego si respondebo vobis, dicit Dominus. Si ultus fueris eos ultione, fili hominis, si ultus fueris eos. Admodum congruit hisce verbis id quod a Deo et Salvatore nostro dictum est: « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Dei: sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum Dei. » Etenim isti quoque sceleribus addicti, ac pœnitentiæ remediis sauari

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ B. διαμνεῖ. ⁶⁷ A rec. lect. multis modis recedit vers. 14, maxime in fine. ⁶⁸ Bas. B præm. τῷ. ⁶⁹ B τῶν. ⁷⁰ σκ. εἰς τὸ ἐξουσιάζειν. Hæc etiam geminam sapiunt interpr. ⁷¹ τὰ. Des. in B. ⁷² ἐν -- μηνός. Ita quoque A et B juxta Alex. et Hebr. ⁷³ Ἰσρ. Apud LXX, præm. οἴκου. ⁷⁴ ἔρχ. Signum interrogandi apponitur apud δ. ⁷⁵ ἀπ. ὑμ. Hebr. interrogabor a vobis. ⁷⁶ εἰ ἐκδ. αὐτ. Hebr. An causam eorum ages? Rec. lect. est ἐδικήσασιν. ⁷⁷ εἰ ἐκδ. αὐτ. Non repetuntur hæc apud LXX, nec in A. ⁷⁸ τοῦ Θ. Loco cit. Jeg. τῶν οὐρανῶν.

recusantes, Dominum interrogare tentarunt, non ut ea omnino facerent quæ sibi imperarentur, sed ut discerent, an suis cogitationibus divina oracula consentirent. Hoc item Sedecias sæpius fecit, adalique per jusjurandum Jeremia ut quæ Deo visa essent, aperte sibi prænuntiaret, cum didicisset quæ jussa fuerant, iis contraria patravit : et qui in Ægyptum **822** post captivitatem pervenere, hoc idem ausi sunt. Quare auctor omnium rerum Deus non vult his respondere : ipse enim novit, secundum sacrarum Evangeliorum doctrinam, quid sit in homine. Idcirco ipsi quoque propheta præcipit, ut eos despiciat, neque ullas pro ipsis preces adhibeat. Quod significavit, cum dixit : « Si ultus fueris eos ultione, fili hominis, si ultus fueris eos ; » hoc est, Ne ullam habeas ipsorum rationem, veluti curator ipsorum : ne admittas eorum interrogationem.

Vers. 5, 6. *Iniquitates autem, inquit, patrum ipsorum contestare eis. Et dices ad eos : Hac diecis Adonai Dominus : Inde a die quo elegi domum Israelis, et cognitus sum semini domus Jacobi, et cognitus fui ipsis in terra Ægypti, et apprehendi manum ipsorum, dicens : Ego Dominus Deus vester. Die illo apprehendi eos manu mea, ut educerem eos terra Ægypti, in terram quam paravi eis, terram diffusentem lacte et melle, favus est supra omnem terram.* Istis, inquit, o propheta, qui te adierint, et mea ostendito beneficia, et parentum ipsorum scelera recensent, narrato item quemadmodum in Ægypto parentibus ipsorum, adhuc impie viventibus et Ægyptiorum idola colentibus, me ipsum ostenderim, eosque docuerim me esse Deum ac Dominum. Quibus verbis usus sum, cum et eos a servitute vindicare, et quæ pollicitus eram perficere vellem, terramque **823** illis promissam, infinitorum bonorum matrem et omnis generis fructus incolis suis ferentem, tradere, et quam nemo errarit, omni regione præstantiorem asserens, apumque opus appellans. Hoc enim declaravit, cum dixit : « Favus est supra omnem terram. » Ita nuncupavit favos mellis plenos. ἐδήλωσεν εἰρηκώς · « Κηρίον ἐστὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. » Οὕτω ὁ προσηγόρευσε τὰ τοῦ μέλιτος πεπληρωμένα κηρία.

Vers. 7. *Et dixit, inquit, ad eos : Unusquisque abominationes ab oculis suis abjiciat, et institutis Ægypti ne polluiamini, ego Dominus Deus vester.* Admonui autem ipsos, inquit, ut societatem impietatis Ægyptiorum effugerent, meam vero dominationem agnoscerent, quam ipsos et signis et miraculis edocueram. At illi nequaquam meis præ-

ἐν οὐρανοῖς, εἰσελεύσεται ὁ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Καὶ οὗτοι γὰρ πονηρὰ συζῶντες, καὶ τοῖς τῆς μεταμελείας φαρμάκοις ἰαθῆναι μὴ βουλευθέντες, ἐρωτῶν ἐπειράθησαν τὸν Δεσπότην, οὐχ ἵνα πάντως τὰ κεκλεισμένα πράξωσιν, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν εἰ συμβαίνοσι τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς οἱ θεοὶ χρησιμοί. Τοῦτο καὶ ὁ Σεδεκίας πολλάκις πεποίηκε, καὶ ὀρκίως τὸν Ἱερεμίαν τὰ τῷ Θεῷ δοκούντα σαφῶς αὐτῷ προμηνύσαι, μαθὼν τὰ κελευσθέντα, τάναντία τούτων ἐργάσατο · καὶ οἱ εἰς Αἴγυπτον δὲ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰσελθόντες ταυτὸ τοῦτο τετολμήχασι. Τοῦτου χάριν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀποκρίνασθαι τοῦτοις οὐ βούλεται · αὐτὸς γὰρ ὶδε, κατὰ τὴν τῶν ἑρῶν Εὐαγγελίων διδασκαλίαν, τί ἐστὶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Διὸ καὶ τῷ προφήτῃ παρακελεύεται καταφρονῆσαι αὐτῶν, καὶ μηδεμίαν ὑπὲρ αὐτῶν προσενεγκεῖν ἰκετείαν. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκώς · « Εἰ ἐκδικήσεις αὐτοὺς ἐκδικήσει, οὐδὲ ἀνθρώπου, εἰ ἐκδικήσεις αὐτούς · ἀντὶ τοῦ, Μὴ φροντίσης αὐτῶν, οἷα δὴ κηδεμῶν αὐτῶν ὑπάρχων, μὴ δέξῃ αὐτῶν τὴν ἐρώτησιν.

ε', ζ'. *Τὰς δὲ ἀνομίαις, φησὶ, τῶν πατέρων αὐτῶν διαμίμνηται αὐτοῖς. Καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς · Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Ἄφ' ἧς ἡμέρας ἠρέτισα τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐγνώσθη τῷ σπέρματι οἴκου Ἰακώβ, καὶ ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν γῆ Αἰγύπτου, καὶ ἀντελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν, λέγων, Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀντελαβόμην αὐτῶν τῇ χειρὶ μου, τοῦ δεῖξαι αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, εἰς τὴν γῆν, ἣν ἠτοίμασα αὐτοῖς, γῆν μέουσαν γάλλῳ καὶ μέλι, κηρίον ἐστὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν.* Τοῦτοις, φησὶν, ὡ προφήτα, τοῖς πρὸς σὲ παραγενομένοις, καὶ τὰς ἐμὰς ὑπόδειξον εὐεργεσίας, καὶ τὰς τῶν πατέρων αὐτῶν ἀπαρτίμῃσαι παρανομίας · διήγησαι δὲ, ὅπως ἐπεφάνην ἐν Αἰγύπτῳ τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἀσεβοῦσιν ἔτι, καὶ τὰ τῶν Αἰγυπτίων εἰδῶλα θεραπεύουσι, καὶ εἰδίδαα αὐτούς, ὅτι ἐγὼ καὶ Θεὸς εἰμι, καὶ Δεσπότης · καὶ τοῦτοις ἐχρώμην τοῖς λόγοις, ἐκείνους ἀπειλίξαι τῆς δουλείας βουλόμενος, τὰς δὲ ὑποσχέσεις πληρῶσαι, καὶ τὴν ἐπηγγελμένην ἀποδοῦναι γῆν, μυρῶν ἀγαθῶν οὖσαν μητέρα, καὶ παντοδαπὸς καρποῦς τοῖς ἐνοικοῦσι τέκουσιν · καὶ οὐκ ἂν τις ἀμάχοτος πάσης μὲν τῆς γῆς ἀποφαίνων κρείττονα, μελιττῶν δὲ αὐτὴν ἐργασίαν ἀποκαλῶν · τοῦτο γὰρ

ζ'. *Καὶ εἶπε ὁ, φησὶ, πρὸς αὐτούς · Ἐαστος τὰ βδελύγματα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἀπορρίψατε, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν Αἰγύπτου μὴ μιανέσθε, ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν.* Παρήγετα δὲ αὐτοὺς · φησὶ, τῆς μὲν τῶν Αἰγυπτίων ἀσεβείας τὴν κοινωνίαν φυγεῖν, τὴν δὲ ἐμὴν ἐπιγνώσιν δεσποτεῖαν, ταύτην αὐτοὺς διὰ σημείων καὶ θαυμάτων

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ εἰσελ. εἰς τ. β. τ. θ. Des. loco cit. et in B. ⁹⁸ Rec. lect. est ἐγνώρισθην. *Hebr.* sustulit manum meam super prolem domus Jacobi. ⁹⁹ τ. χειρ. Rec. lect. τῇ χειρὶ μου. B. ἐξαγαγῆν. κηρ. *Hebr.* decens erat. B. ἐκείνους μὲν. καὶ. B ἦν. ¹⁰⁰ Βούτως προσαγορεύσας. ¹⁰¹ Ed. prior hab. εἰπέ. Rec. lect. ἐπέετα. ¹⁰² πεπληρωμένα. *Hebr.* idolis. Ita quoque vers. 8.

δοῦναι· οἱ δὲ οὐδαμῶς προσέχειν ἠθέλησαν ταῖς ἁμαρτίαις εἰσηγήσασθαι. Καὶ τοῦτο σημαίνει ἐπιγγαγε·

A cepit animam adhibere vulnerunt. Quod significans adjecit :

7. Καὶ ἀπέστησαν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἠθέλησαν θυγατέρας μου· ἕκαστος τὰ βδελύγματα τῶν ἐθελῶν αὐτοῦ οὐκ ἀπέβηκε, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα Αἰγύπτου οὐ κατέλιπον. Εἶτα διδάσκει τῆς ὀργῆς τὸ δίκαιον. « Καὶ εἶπον τοῦ ἐχθέει τὸν θυμὸν μου ἐπ' αὐτούς, τοῦ συντελεῖσθαι τὴν ὀργὴν μου ἐν αὐτοῖς ἐν μέσῳ τῆς Ἀιγύπτου. » Ἐπειτα τὴν φιλοanthropίαν καὶ τὴν μακροθυμίαν διδάσκει, ἥ κεχρημένουσιν οἰκονομεῖ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν.

VERS. 8. Et recesserunt a me, et noluerunt obedire mihi : unusquisque abominationes oculorum suorum non abjecit, et instituta Ægypti non reliquerunt. Deinde docet iram suam justam esse. « Et dixi, ut effunderem furorem meum super eos, ut complerem iram meam in ipsis in medio Ægypti. » Tum elementiam et longanimitatem docet, qua usus humanam naturam gubernat.

8. Καὶ ἐποίησα, ὡς τὸ ὄνομά μου τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῆ ἑνώπιον τῶν ἐθνῶν, ὡς αὐτοὶ εἶπεν ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἐξ ὧν ἐγνώσθη πρὸς αὐτοὺς ἑνώπιον αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Ἐβουλήθη, φησὶν, ἀπέιθσαντας παρανομήματα κολάζει· ἐπειδὴ δὲ λαὸς ἐμὸς ἐχρημάτισε, δίκας αὐτοῦς ἐπὶ τῶν δυσμενῶν οὐκ ἐπραξάμην, ἵνα τὸ παράπαν τὸ ὄνομά μου μὴ βεβηλωθῆ ἑνώπιον τῶν ἐθνῶν, οἷς οὗτοι συνόχουν· ἵνα μὴ πρόσφασις, φησὶ, τῆς κατ' ἐμοῦ βλασφημίας ἡ τούτων γένηται τιμωρία· ἤθελον γὰρ διὰ τῆς περὶ τούτους εὐεργεσίας κἀκείνων μεταβαλεῖν τὰ φρονήματα· ταῦτα δὲ ἡμᾶς ἐναργέστερον διδάσκει τὸ τῆς Ἐξόδου βιβλίον. Διηγεῖται γὰρ ὁ μακάριος Μωσῆς, ὅπως αὐτῷ πᾶς ὁ λαὸς ἀπένευε τὸς θεοὺς λόγους διαπορθεύοντι τῷ Φαραῶ· ταύτη τοίνυν, φησὶ, τῇ μακροθυμίᾳ χρησάμενος·

VERS. 9. Et feci ut nomen meum non omnino profanum esset coram gentibus, in quarum medio ipsi sunt, in quibus cognitus sum eis coram ipsis, ut educerem eos de terra Ægypti. Volui, inquit, quod non obedierint statim punire, sed quia populus meus nuncupatus est, pœnas ab ipsis pro rebus impie gestis haud exegi, ne omnino nomen meum pollueretur coram gentibus, quibuscumque isti habitabant, ne causa, inquit, in me blasphemiam ipsorum fieret supplicium. Volebam enim, per beneficium in istos collatum, illorum quoque mentes immutare. Atque hæc nos apertius docet Exodi liber. Narrat enim beatus Moses, ut ipsi populus attribuebat divina verba, quæ interpretem agens referebat Pharaoni. Hac igitur longanimitate adhibita, inquit :

9. Τούτων ἐξήγαγον ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἐξήγαγον αὐτοὺς ἐκ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἤγαγον αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον. Καὶ ἔδωκα αὐτοῖς τὰ προστάγματα μου, καὶ τὰ δικαιώματά μου ἐγνώρισα αὐτοῖς, ὅς ἐστιν ποιήσῃ αὐτὰ ἀνθρώποις, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ Σάββατά μου ἔδωκα αὐτοῖς, τοῦ εἶναι εἰς σημεῖον ἀναμίσσον ἐμοῦ καὶ ἀναμίσσον αὐτῶν, τοῦ γινῶναι ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγαθὸς αὐτοῦς. Ἐλευθέρωσας αὐτοὺς, φησὶ, τῆς πικρᾶς ἐκείνης δουλείας, ὡς ἐν παλαιστρα τινι, ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ὠφελίμοις νόμοις ἐπαίδουρίθουν, ζωὴν αὐτοῖς διὰ τῆς τούτων φυλακῆς μηχανώμενος· ζωῆς γὰρ ὑπῆρχον οἱ νόμοι παρεκτικοί. Προστάγματα δὲ αὐτὰ καὶ δικαιώματα προσηγόρευσεν. Οὐ γὰρ ἕτερα τὰ προστάγματα, καὶ ἄλλα τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ διαφόροις ὀνόμασι κέληται. Προστάγματα μὲν γὰρ ἴσθιν, ὡς παρὰ θεοῦ καὶ ἀεσπότου γραφέντα, καὶ φυλάττεσθαι κελευσθέντα· δικαιώματα δὲ, οὐ μόνον ὡς ἐνδίκως γραφέντα, καὶ τὸ δίκαιον ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ὡς δικαιοῦν τὸν κατορθοῦντα δυνάμενα. Ἀναγκαῖον δὲ ἐπιστῆσαι, ὅτι τῶν προσταγμάτων τούτων, καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ζωὴν τοῖς φυλάττουσι παρέχειν δυναμένων, τὰ Σάββατα διεχώρισεν. Εἰρηκῶς γὰρ, « Ἐδωκα αὐτοῖς τὰ προστάγματα

VERS. 10-12. Hunc eduxi e terra Ægypti. Et eduxi eos e terra Ægypti, et duxi eos in desertum. Et dedi eis præcepta mea, et justificationes meas notas feci illis, quicumque homo fecerit ea, vivet etiam in eis. Et Sabbata mea dedi ipsis, ut assent signum inter me et inter ipsos, ut cognoscerent me esse Dominum qui sanctificat ipsos. Liberatos, inquit, illos ab acerba illa servitute, in deserto, tanquam in palæstra aliqua, probis et utilibus legibus, quasi pueros, instruebam, quibus servandis vitam illis moliebar : leges enim erant vitæ conciliatrices. Præcepta autem ipsa et justificationes appellavit. Non enim alia sunt præcepta, aliæ justificationes : sed eadem diversis nominibus vocata sunt. Præcepta enim sunt, tanquam a Deo et Domino scripta, quæ jussi sunt homines servare : justificationes vero, non solum ut jure scriptæ, et quod justum est continentur, sed etiam, ut quæ recte agentem justificare possint. Et illud scire convenit, ab his præceptis et justificationibus, quæ possunt ea observantibus vitam ministrare, Sabbata eum distinxisse. Cum enim dixisset : « Dedi ipsis præcepta mea, et justificationes meas notas feci illis, » declarassetque inde profectam utilitatem : « Qui fecerit ea homo, vivet in ipsis, » tunc sub-

VARIAE LECTIONES.

* τῆς. B γῆς. * αὐτ. Ed. prior hab. μου. 10 ἀπ. B ἐπεμάνη. 11 ἐκ — αὐτοῦς. Des. in B. 12 καὶ ἔδωκα, x. τ. λ. Aliter leg. infra, ad locum Galat. 13 σάββ. B præm. τὰ. 14 ὅτι. B præm. αὐτοῦς. 15 ἐν. Des. in B. 16 Ex B suppl. 17 προστάγματα, x. τ. λ. In B ad marginem ascriptum est : τὰ προστάγματα, καὶ δικαιώματα.

ecit : « Et Sabbata mea dedi eis. » Neque dixit, Ut, A μου, καὶ τὰ δικαιώματά μου ἐγνώρισα αὐτοῖς, » καὶ illis observatis, vivant in eis : sed « ut essent signum inter me et inter ipsos, ut cognoscerent ipsi me esse Dominum, qui sanctificat eos. » Nam Sabbathorum ipsis otium lege præscripsi, non quasi ipsis vitam suppeditare posset, sed ut hæc vitæ instituendæ ratio peculiaris a gentium quidem eos distingueret institutis, meaque beneficia illis in memoriam revocaret. Otio enim et cessatione a carnis operibus, cum divino cultui continenter vacarent et divina audirent eloquia, lucrum percipiebant : cum discerent ex ipsis divinis eloquiis, et factorem esse Deum, et de omnibus bene meritum. Non igitur simpliciter otium vitam conciliat, sed Dei assiduus cultus. « Et dixi, inquit, ad domum Israelis in deserto : In præceptis meis ambulatæ. »

πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐν τοῖς προσηγορίαις μου πορεύεσθε. »

VERS. 13. *Et irritaverunt me domus Israelis in deserto, in præceptis meis non ambulaverunt, et justificationes meas projecerunt, quasi fecerit homo, vivet in eis, et sabbata mea polluerunt vehementer. Rursus hic sabbatorum separatim mentionem fecit, neque ea cum aliis justificationibus conjunxit. Neque enim hæc, ut illæ, vitam 826 conciliant, sed quamdam peculiarem vitæ instituendæ formam continent. Illud enim : « Non mœchaberis, non occides, non furaberis, » et alia cum his conjuncta, alios quoque homines naturæ lex docuit : at Sabbati observandi non natura magistra, sed legislatio. In aliis igitur cum aliis communione juncti, in observatione Sabbati propriam quamdam videbantur obtinere vitæ rationem. Nulla enim alia gens hoc otium observabat. Neque circumcisio ita ipsos ab aliis distinguebat, ut Sabbathum : quippe circumcisionem Idumæi quoque omnes habebant, qui ab Esau genus ducebant, et Ismaelitæ similiter ; Ægyptiæ item a Judæis hanc edocti observare studebant. Quod per prophetam Jeremiam Deus declaravit, cum dixerit : « Et visitabo super omnes circumcisos præputio ipsorum, super Ægyptum, et super Edom, » et quæ sequuntur^b. Sabbati vero observationem sola Judæorum natio custodiebat. Idcirco dixit Deus : « Sabbata mea dedi eis, ut essent signum inter me et inter ipsos, ut cognoscerent me esse Dominum, qui sanctificat eos. » Commemorata igitur illorum in Ægypto contumacia, suaque longanimitate, rursus earum legum quas tulit in solitudine, et præceptorum mentionem fecit, et ut illi obedire recusantes ea violarent. Deinde docet et justam suam iram, et ineffabilem bonitatem.*

B ιγ'. Καὶ παρεπικρατῶν με ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐρήμῳ · ἐν τοῖς προστάγμασι μου οὐκ ἐπορεύθησαν, καὶ τὰ δικαιώματά μου ἀπόσαντο, ἃ ποιῆσει αὐτὰ ἄνθρωπος, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς, καὶ τὰ Σάββατά μου ἐδοκίμησαν σφόδρα. Πάλιν κίνταυθα κεχωρισμένως ἐμνήσθη τῶν Σαββάτων, οὐ συνάψας αὐτὰ τοῖς ἄλλοις δικαιώμασιν · οὕτως γὰρ ζωοποιᾷ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα, ἀλλὰ πολιτείας ἰδιαίοντά τινα περιέχοντα χαρακτήρα. Τὸ μὲν γὰρ, « οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, » καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοῦτοις συνημμένα, καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ὁ τῆς φύσεως ἐδίδασκε νόμος · τῆς δὲ τοῦ Σαββάτου φυλακῆς οὐχ ἡ φύσις διδάσκαλος, ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ νόμου · κατὰ τὰ ἄλλα τοῖνον τοῖς ἄλλοις κοινωνοῦντες, κατὰ τὴν τοῦ Σαββάτου φυλακὴν, ἴδιαν τινὰ πολιτείαν ἔχειν ἐδόκουν. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ταύτην ἐφύλαττε τὴν ἀργεῖαν. Οὐδὲ ἡ περιτομὴ οὕτως αὐτοὺς τῶν ἄλλων ἐχωρίζεν, ὡς τὸ Σάββατον · τὴν γὰρ περιτομὴν καὶ Ἰδομαῖοι πάντες εἶχον, ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ τὸ γένος κατάγοντες · καὶ Ἰσραηλιταὶ ὡσαύτως, καὶ Αἰγύπτιοι δὲ παρὰ Ἰουδαίων ταύτην μαθόντες φυλάττειν ἐσπούδαζον. Καὶ τοῦτο ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου διδάσκαλος, εἰπὼν · Καὶ ἐπισκίψομαι ἐπὶ πάντας περιτετημένους ἀκροβυστίαν αὐτῶν, ἐπ' Αἰγύπτιον, καὶ ἐπὶ Ἐδὼμ, » καὶ τὰ ἔξης. Τὴν δὲ τοῦ Σαββάτου φυλακὴν μόνον τὸ Ἰουδαίων ἐφύλαττεν ἔθνος. Διὸ ἐφη ὁ θεὸς ὅτι · Τὰ Σάββατά μου ἔδωκα αὐτοῖς, τοῦ εἶναι εἰς σημεῖον ἀναμίσσον ἐμοῦ καὶ ἀναμίσσον αὐτῶν, τοῦ γνῶναι ὅτι · Ἐγὼ Κύριος ὁ ἀγιάζων αὐτούς. » Διηγησάμενος τοῖνον τὴν ἐν Αἰγύπτῳ γενομένην ἐκείνων μὲν ἀπίθειαν, αὐτοῦ δὲ μακροθυμίαν, κάλιν τῶν κατὰ τὴν ἔρημον ἀνέμνησε νομοθεσιῶν, καὶ παραινήσεων, καὶ τῆς ἐκείνων ἀντιλογίας καὶ παραβάσεως. Εἶτα διδάσκει μὲν τὴν δικαίαν ὀργὴν, διδάσκει δὲ καὶ τὴν ἀβήρητον ἀγαθότητα.

^a Exod. xx, 14 ; Matth. v, 27. ^b Jerem. ix, 25, 26.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ B ἔδωκα. ¹¹ καὶ. B τοῦ. ¹² τὴν γὰρ, x. τ. λ. In B ascriptum est in margine, περὶ σαββάτου. ¹³ καὶ — πορεύεσθε. Des. in Hebr. In cod. Alex. alia adhuc sequuntur post πορεύεσθε, quæ existant etiam in A. ¹⁴ ὅτι. B præm. αὐτούς.

18. Καὶ εἶπον τοῦ ἐκχέαι τὸν θυμὸν μου ἐπ' Α αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τοῦ ἐξαλαλώσαι αὐτούς. Καὶ ἐποίησα ὅπως τὸ ὄνομά μου ²² τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῇ ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν, ὡν ἐξήγαγον αὐτοὺς κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Καὶ ταῦτα δὲ ὁ θεοσκίσιος διδάσκει Μωσῆς, λέγων εἰρηχέναι τὸν θεόν· « Καὶ νῦν ἴασόν με, καὶ θυμωθείς ὀργῇ ²⁴ ἐκτρέψω αὐτούς, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα. » Εἶτα τὴν οἰκίαν ἰκεταίαν διέξεισι, καὶ τῷ τέλει προστίθῃσιν, ὅτι· « Ἐάν ²⁵ πατάξῃς αὐτούς, ἀκύνεται Ἀίγυπτος, καὶ ἐρεῖ· Παρὰ τὸ μὴ δυνηθῆναι Κύριον εἰσαγαγεῖν αὐτούς εἰς τὴν γῆν, ἣν ἐπηγγέλιατο τοῖς πατέραςιν αὐτῶν, κατηγάλωσεν ²⁶ αὐτούς ἐν τῇ ἐρήμῳ. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα παρεδήλωσεν εἰπὼν· « Καὶ ἐποίησα ὅπως τὸ ὄνομά μου τὸ παράπαν μὴ βεβηλωθῇ ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν, ὡν ἐξήγαγον αὐτούς κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. » Εἶτα διηγείται πλατύτερον, ὅτι βουληθεὶς πανωλεθρίῳ πάντας αὐτοὺς ὑποβαλεῖν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὡς καὶ τὰ ζωῆς χρηρῆκα δικαιώματα κατήσαντας, καὶ τὰ Σάββατα βεβηλώσαντας. Καὶ πάλιν τῶν Σαββάτων χωρὶς μνημονεύσας, ἐπάγει·

19. Καὶ ἐπέσπετο αὐτῶν ὁ ὀφθαλμὸς μου, τοῦ μὴ ²⁷ ἐξαλείψαι αὐτούς, καὶ οὐκ ἐποίησα αὐτούς εἰς συντέλειαν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τοὺς γὰρ παρανόμους ἐκείνους διαφόροις παραδόσις τιμωραίας, τὰ τέκνα αὐτῶν οὐδὲν ἄμεινον ἐκείνων διατεθήσεσθαι βλλόντα διεφύλαξε, καὶ εἰς τὴν ἐπηγγελμένην τοῖς προγόντοις εἰσήγαγε γῆν.

20-κ. Καὶ εἶπον, φησί, πρὸς τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐν τοῖς νομίμοις τῶν πατέρων ὑμῶν μὴ πορεύεσθε, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν μὴ φυλάττεσθε, καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν μὴ συναπαμεινύσθε. Ἐγὼ Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύεσθε, καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάττεσθε, καὶ ποιήτε αὐτά. Καὶ τὰ Σάββατά μου ἀγαπάτε αὐτὰ, καὶ ἔσται εἰς σημεῖον ἔμοῦ καὶ ἀγαμέσσην ὑμῶν, τοῦ γινώσκωσιν ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Καὶ τοῖς τέκνοις δὲ αὐτῶν, φησί, τῆς τῶν πατέρων χωρισθεῖσι διδασκαλίας, παρήκουν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ συνεβούλευον ἀκαλλαγῆναι μὲν τῶν πατέρων ἡθῶν, τὴν δὲ ἐμὴν δεσποταίαν ²⁸ ἐπιγνώσασθαι, καὶ τοῖς ἐμοῖς προστάγμασιν ἴκασθαι, καὶ τὰ δοθέντα πληροῦν δικαιώματα, καὶ τῇ τῶν Σαββάτων φυλακῇ τὸ τῆς πολιτείας ἰδιόζων γνωρίζειν, καὶ ποδηγεῖσθαι πρὸς τὸν νομοθέτην διὰ τὸν ²⁹ νόμον· ἀλλὰ καὶ οὗτοι, φησί, τῶν νόμων τούτων καταφρονούντες διετέλεσαν. Καὶ τοῦτο δηλῶν ἐπήγαγε·

κα. Καὶ παρεκίρασαν με καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν· ἐν τοῖς προστάγμασί μου οὐκ ἐπορεύθησαν, καὶ τὰ δικαιώματά μου οὐκ ἐφυλάξαντο τοῦ ποιῆσαι αὐτὰ, ἃ ποιήσει ἄνθρωπος αὐτὰ, καὶ ἰσχύεται ἐν αὐτοῖς, καὶ τὰ Σάββατά μου ἐβδῆ-

VERS. 14. *Et dixi, fore ut effunderem furorē meum super eos in deserto, ut consumerem eos. Et feci ut nomen meum omnino non violaretur coram gentibus, a quibus eduxi* 827 *eos, ante oculos earum. Hæc quoque divinus docet Moses, cum ait, dixisse Deum: (Et nunc dimitte me, et iratus furore delebo eos, et faciam te gentem magnam* 1. *) Deinde suam deprecationem exponit, et in fine adjicit: (Si percusseris eos, audiet Ægyptus, et dicet: Eo quod non potuerit Dominus introducere eos in terram, quam pollicitus est patribus eorum, consumpsit eos in deserto* 1. *) Idem quoque hoc loco declaravit, cum dixit: (Et feci, ut nomen meum omnino non violaretur coram gentibus, a quibus eduxi eos ante oculos earum.)* [15, 16] Tum B *fusus narrat, se voluisse omnes ipsos in deserto funditus perdere, ut qui justificationes vitam subministrantes conculcassent, ac Sabbata polluisent. Rursus separatim facta Sabbatorum mentione, subjicit:*

VERS. 17. *Et pepercit ipsis oculus meus, ut non delerem eos, et non consumpsi eos in deserto. Diversis enim suppliciis affectis improbis illis, liberos eorum, qui tamen nihilo meliores ipsis erant evasuri, servavit, et in terram parentibus promissam introduxit.*

VERS. 18-20. *Et dixit, inquit, ad filios eorum in deserto: In legitimis patrum vestrorum ne ambulatis, et justificationes eorum ne custodiatis et institutis eorum ne commisceamini. Ego Dominus Deus vester: in præceptis meis ambulate, et justificationes meas custodite, et facite eas. Et* 828 *Sabbata mea sanctificate, et erunt signum inter me et inter vos, ut cognoscatis me esse Dominum Deum vestrum. Filiis quoque ipsorum, inquit, a parentum doctrina separatis, præcepta dedi in solitudine, consulique, ut a paternis moribus recederent, meumque dominium agnoscentes, et mea præcepta sequerentur, et sibi datas justificationes perficerent, Sabbatique observatione peculiarem vitæ institutæ rationem declararent, et duce lege ad legislatorem pervenirent: sed isti quoque has leges contempserunt.* D *Quod declarans adjecit:*

VERS. 21. *Et irritaverunt me etiam filii ipsorum: in præceptis meis non ambulaverunt, et justificationes meas non custodiverunt, ut facerent eas, quas si fecerit homo, vivet in eis: et Sabbata mea polluerunt.* [22] Deinde addit, ab istis quoque rursus

¹ Exod. xxxii, 10. ¹ Num. xiv, 13, 16.

VARIE LECTIONES.

²² μου. Des. in ed. priori. ²³ ὀργ. Supra, t. I, p. 171, sequi. εἰς αὐτούς. ²⁴ ἐάν, x. τ. λ. Aliiter loco c. l. legitur. ²⁵ B καταγάλωσεν. ²⁷ μή. Exstat tantum in Compl. ²⁸ δεσπ. In B ponitur post ἐπιγνώσασθαι. ²⁹ B τῶν νόμων.

impietatis pœnas sese exigere voluisse, et alios in A servitutem abduci, imos interfici permittere. Hoc enim significavit, cum dixit :

VERS. 25. *Et sustuli manum meam super eos in deserto, ut dispergerem illos in gentibus, et disseminarem eos in regionibus.* Ne vero aliquid hinc detrimenti et Ægyptiis et Chananæis accideret, Hoc, inquit, non feci, sed :

VERS. 25. *Dedi etiam eis præcepta non bona, et justificationes, in quibus non vivent.* Quidam igitur hæc de idolorum cultu dicta acceperunt, dedi pro permisi sumentes : dicit perspicuum est, eos nequaquam eorum quæ dicta sunt sensum **829** percipisse. Iupiam enim idolorum religionem nemo recte sentiens non bonam dixerit, sed admodum malam. Non ergo sapientiæ fons, pietatis legislator, impietatis accusator, extremam impietatem non bonam appellavit, quam malitiæ terminum vocat. Alia igitur hæc innuit oratio. Cum enim dederim, inquit, justificationes ipsis, « quas faciet homo, et vivet in eis » (et per hæc intelligit decem verba legis), a quibus migrarunt ipsi, atque ea sine ullo metu aspernari perseverarunt, aliis præceptis eos obstrinxi, ac veluti affixi, quæ quidem vitam nullam ipsis ministrare possunt, eorum tamen observatione et in ipsis occupatione desinunt necessarias leges illas violare. Per hæc autem innuit præcepta de lepra, de ossibus cadaveris, de morticino, de eo qui seminis fluxu laborabat, et de aliis hujuscemodi, et crebras propter hæc expiationes, et sacrificia quæ pro his offeruntur. In his enim observandis illi occupati, non amplius necessarias illas et utiles leges poterant aspernari. Idcirco non dixit, se dedisse illis mala præcepta, sed non bona. Neque enim vitium docebant, neque virtutem ipsa per se producebant : sed crebro ad sacrum Dei templum accedere, et Deo præsto esse cogebant. Qui enim se pollutum credebatur, is ad expiationem accurrebat : ad quam cum pervenisset, in Dei memoriam redibat, atque hæc ipsa memoria impiam mentem exterminans, divinas leges observandas persuadebat. Ipsa igitur per se non bona, quæ divino consilio haud consentiebant, sed eorum, quibus lex imponebatur, imbecillitati congruebant : **830** non tamen ipsa pulchra, neque necessaria, ad bona autem et necessaria ducebant. His subjicit :

VERS. 26. *Et polluam eos in donis, cum trajecero ego omne aperiens uterum maternum, ut deleam eos, ut cognoscant me esse Dominum.* Hoc simile est illi quod per beatum Davidem a Deo dictum est : « Et dimisi eos secundum desideria cordis

λωσαν ²⁶. Εἶτα προστίθηται, ὅτι καὶ τοὺτους πάντα δικὰς ἐβουλήθη ἐισπράξασθαι τῆς ἀσεβείας, καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλωσίᾳ, τοὺς δὲ σφαγῆ παραδόναι. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς :

κγ'. Καὶ ἐξῆρα τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τοῦ διασκορπίσαι αὐτοὺς ἐν τοῖς ἐθνεσι, καὶ διασπείραι αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις. Ἴνα δὲ μή τις ἐντεῦθεν βλάβῃ καὶ Αἰγυπτίοις γένηται, καὶ Χαναναίοις, τοῦτο μὲν, φησὶν, οὐκ ἐποίησα, ἀλλὰ.

κε'. Καὶ ²¹ δέδωκα ²² αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αἰ- τοῖς. Τινὲς οὖν ²³ ταῦτα εἰς τὴν τῶν εἰδώλων ἐλαβον θεραπείαν, τὸ ἔδωκα ἀντὶ τοῦ συνεχώρησα νενοη- κότες · δῆλοι δὲ εἰσιν οὐδαμῶς τὴν τῶν εἰρημένῳ κατελιγρότες διάνοιαν. Τὴν γὰρ ἀσεβῆ τῶν εἰδώλων θρησκείαν οὐδεὶς ἂν εἰς φρονῶν εἴποι οὐ καλὴν, ἀλλὰ λίαν κακὴν. Οὐ τοίνυν ἡ τῆς σοφίας πηγὴ, τῆς εὐ- σεβείας ὁ νομοθέτης, ὁ τῆς ἀσεβείας κατηγορὸς, τὴν ἐσχάτην ἀσέβειαν οὐ καλὴν προστήγρουσεν · ὅρον γὰρ αὐτὴν ὀνομάζει κακίας. Ἄλλα τοιγαροῦν ὁ λόγος ἀνίττεται. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἔδωκα αὐτοῖς δικαιώ- ματα « ἃ ποιήσει αὐτὰ ἄνθρωπος, καὶ ζήσεται ἐν αὐτοῖς » · λέγει δὲ διὰ τούτων τοὺς δέκα λόγους τοῦ νόμου · παρέδθησαν δὲ ταῦτα, καὶ πατοῦντες ἀεὶ διετέλεσαν, ἐτέροις αὐτοὺς προστάγμασι προσέδησα καὶ προσήλωσα, ζοῖν μὲν αὐτοῖς οὐδεμίαν δυναμέ- νοις παρέχειν, τῇ δὲ περὶ αὐτὰ φυλακῇ τε καὶ ἀσχε- λίᾳ τὴν τῶν ἀναγκαίων νόμων ἐκείνων παράδασιν παύονται. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων τὰς περὶ λέπρας, καὶ ὀστέου νεκροῦ, καὶ θνησιμαίου, καὶ γονορροῦς, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων ἐντολὰς, καὶ τὰ συχνὰ διὰ ταῦτα περιβρῶντήρια, καὶ τὰς ὑπὲρ τούτων προσφερομένας θυσίας · περὶ ²⁴ γὰρ τῶν τοιούτων εἰλούμενοι ²⁵ φυλακῆν, οὐκ εἴθ' ὁμοίως τῶν ἀναγ- καίων ἐκείνων καὶ ὠφελίμων καταφρονεῖν ἠδύναντο νόμων · διὰ τοῦτο οὐκ ἔφη δεδωκέναι αὐτοῖς προστά- γματα κακὰ, ἀλλ' οὐ καλὰ. Οὔτε γὰρ κακίαν εἰδί- σκεν, οὔτε ἀρετῆς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ποιητικὰ ἔντα ἐτύγγανεν, ἀλλὰ συχνὸς φοιτᾷν εἰς τὸν θεὸν νεῖν, καὶ τῷ Θεῷ προσεδρεύειν ἠνάγκαζεν. Ὁ γὰρ με- μιάσθαι πιπεύων ἐπὶ τὴν κάθαρσιν ἔτρεγεν, ἀφ- ικνούμενος δὲ μνήμην ἐλάμβανε τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δὲ ἡ μνήμη τὴν δυσσεβῆ γνώμην ἐξώριζε, καὶ τοὺς θεῖους νόμους φυλάττειν ἀνέπειθεν · αὐτὰ τοίνυν καθ' ἑαυτὰ, οὐ καλὰ · οὐ γὰρ τῷ θεῷ συνέβαινε σκο- πῆ, ἀλλὰ τῇ τῶν νομοθετουμένων ἡρμοττεν ἀσθε- νεῖα · οὐ καλὰ δὲ ὁμῶς αὐτὰ, οὐδὲ ἀναγκαῖα, ἦγεν δὲ ἐπὶ τὰ καλὰ καὶ ἀναγκαῖα. Τοῦτοις ἐπάγει :

κδ'. Καὶ μανῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς ὄμμασιν ²⁶, ἐν τῷ διαπορεύεσθαι μὲ ²⁷ πᾶν διανοῖγον μῆταρ, ἔπως ἀφάρτω αὐτοὺς, ἵνα ²⁸ γνῶσιν δεῖ ἐγὼ Κύ- ριος. Τοῦτο εἶπε τῷ διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένῳ · « Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτοὺς κατὰ

VARIE LECTIONES.

²⁰ ἐβελ. Ita Compl. Desunt reliqua ex vers. 21. ²¹ Καί. Des. in B. ²² ἐδδ. Infra, ad finem cap. ληνι et ad locum Galat. iii, 21, est ἔδωκα. ²³ οὖν. B præm. μὲν. ²⁴ B παρὰ γὰρ τὴν τούτων. ²⁵ εἰ- λόμενοι. Leg. esse videtur εἰλούμενοι. ²⁶ ὄμα. Ita quoque A et B juxta Alex. et Hebr. Αἰῖ, ὄγμωσιν. ²⁷ με. Abest ab Hebr. ²⁸ ἵνα—Κύρ. Hæc etiam agnoscunt A et P juxta Alex. et Hebr.

τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν καρδιῶν αὐτῶν · πορεύονται ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον αὐτοὺς οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῶν ἐμῶν παραινήσεων διαχομένους, εἶσα λοιπὸν αὐτοὺς τοῖς οἰκείοις ἀκολουθεῖν λογισμοῖς, κυβερνᾶν αὐτοὺς οὐκ ἀνεχόμενος· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· « Μιανῶ αὐτοὺς ἐν τοῖς δόγμασιν αὐτῶν. » Σαφέστερον δὲ τοῦτο ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσεν εἰρηκῶς· « Καὶ ἐμίανω αὐτοὺς ἐν τοῖς δόγμασιν αὐτῶν, » ἐν τῷ παραγαγεῖν πᾶν διακρίνον μήτραν· συνεχώρησα γὰρ αὐτοῖς μιαινεσθαι τοῖς τῶν ἐπιτηδεύμασιν ἐν τῷ δὲ πυρὸς παράγειν τὰ πιδία, καὶ τὰ πρωτότοκα τῶν παιδῶν προσφέρειν τοῖς δαίμοσι, τὰς ἀξίας αὐταῖς λοιπὸν προσφέρων ⁹⁹ τιμωρίας.

κζ'. κη'. Διὰ τοῦτο λέλησεν πρὸς τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ἢ ἐν ἀνθρώπου, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς· **Τίθε λέγει Ἄδωναι ὁ Κύριος·** « Ἔως καὶ τούτου καὶ ὠργισάν με οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν τοῖς πιαπιτώμασιν αὐτῶν, ἐν οἷς παρέπεσον εἰς ἐμέ. καὶ εἰσήγαγον αὐτοὺς εἰς γῆν εἰς ἣν ἦρα τὴν χεῖρά μου τοῦ δοῦναί με αὐτῇ αὐτοῖς, καὶ εἶλον πάντα βοτῶν ὑψηλῶν, καὶ πᾶν ξύλον κατώσκιον, καὶ ἔθυσαν ἐκεῖ τοῖς θεοῖς αὐτῶν, καὶ ἔταξαν ἐκεῖ θυμὸν ¹⁰¹ δώρων αὐτῶν, καὶ ἔθετο ἐκεῖ ἄσμηρ ἐνὼδιαι αὐτῶν, καὶ ἔσπεισαν ἐκεῖ σπονδάς αὐτῶν. οὐκ ἠρέσθησαν, φησὶ, τῇ ἐν Αἰγύπτῳ ἀντιλογία, καὶ ταῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ παρανομίαις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπαγγελθεῖσαν αὐταῖς εἰσελθόντες γῆν πολλῆς αὐτὴν ἀσθελας ἐνέπλησαν, ἐν ἅπασιν τοῖς βουνοῖς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις βωμοῖς δειμάμενοι, καὶ εἰδῶλα ἰδρυσάμενοι, καὶ σπονδάς αὐτοῖς καὶ θυσίας διαφόρους προσενεγκόντες. Τὸ δὲ, « Ἐταξαν ἐκεῖ θυμὸν δώρων αὐτῶν » ἀντὶ τοῦ τοῖς παρανόμοις αὐτῶν ἐκαίνοισ δώροις τὸν ἐμὸν διήγειραν θυμὸν.

κθ'. καὶ εἶπον πρὸς αὐτοὺς, **Τί ἐστὶν Ἀβαμά** (ἢ ὡς Σύμμαχος ¹⁰² ἔφη, **τί ἐστι Βαμά**), **ὅτι ὑμεῖς εἰσπορεύεσθε ἐκεῖ· καὶ ἐπεκάλεσαν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Βαμά** ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Τόπος οὗτος ἐπίσημος ἐκ τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα δυσσεβείας γεγενημένος. Εἶπεν τοίνυν αὐτοῖς, Ποῖον ἐκαίθη λαμβάνετε κέρδος; τίς ὑμῖν ἀπὸ τῆς Βαμά ὠφέλεια γενήσεται, ὅτι καὶ οὕτως αὐτὴν ἐπίσημον ἐποιήσατε, ὡς καὶ τὴν προσηγορίαν μέχρι τοῦ παρόντος βεβαίαν διαμείναι;

λ'. λα'. Διὰ τοῦτο εἶπέ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, **Τίθε λέγει Ἄδωναι ὁ Κύριος·** **Εἰ ἐν ταῖς ἀνομίαις τῶν πατέρων ὑμῶν ὑμεῖς μιαινεσθε, καὶ ὁπίσω τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν ὑμεῖς ἐκπορεύεσθε ¹⁰³· καὶ ἐν ταῖς ἀπορχαῖς τῶν πόνων ¹⁰⁴ ὑμῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀφορισμοῖς ὑμῶν ¹⁰⁵ ἐν τῷ διάγειν τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν πυρὶ ὑμεῖς μιαινεσθε, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐρθνημίαισιν ὑμῶν ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας,**

^k Psal. LXXX, 12.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ B δόγμασιν. ¹⁰⁰ B ἐπιφέρων. ¹⁰¹ θυμὸν — ἐκεῖ. Des. in A. ¹⁰² Σύμμ. B. prēm. ὁ. ¹⁰³ ἔκπ. B ἐκπορεύεσθε, juxta rec. lect. et Hebr. ¹⁰⁴ πόν. Rec. lect. est δομάτων. ¹⁰⁵ ὅμ. — πυρὶ ὕμετε. Ita B sere ut Alex., hic autem post ἀφορ. addit ὕτων. A ἐν τοῖς ἀφορισμοῖς ὕτων ὕμων ἐν πυρὶ.

A eorum; ibunt in institutis suis ^k. » Ubi enim vidi ipsos ex meis præceptis nihil utilitatis percipere, permisi eis deinceps sua consilia persequi, haud sustinens eos gubernare. Quod hic quoque declaravit, cum dixit: « Polluam eos in donis suis. » Sed apertius hoc Aquila interpretatus est, qui dixit: « Et pollui eos in dogmatibus ipsorum. » cum traducerent ipsi omne aperiens uterum maternum: permisi enim ipsis suis inquinari institutis, cum per ignem traducerent filios, et pueros primogenitos dæmonibus offerrent, dignas ipsis de reliquo pœnas infligens.

VERS. 27, 28. Idcirco loquere ad domum Israelis, fili hominis. et dices ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: Hactenus etiam ad iracundiam incitarunt me patres vestri delictis suis, quibus deliquerunt contra me. Et introduxi eos in terram, in quam sustuli manum meam, ut darem eam ipsis; et viderunt omnem collem excelsum, et omne lignum umbrosam, et sacrificaverunt ibi diis suis, et posuerunt ibi furorem munerum suorum, et posuerunt ibi odorem suavitatis suæ, et libaverunt ibi libamina **831** sua. Non satis erat illis, inquit, in Ægypto mihi restitisse, et in deserto impie egisse, sed etiam ingressi in terram sibi promissam multa impietate eam compleverunt, aras in omnibus collibus nemoribusque construentes, iisque idola imponentes, quibus et libamina, et varia sacrificia obtulerunt. Illud autem, « Posuerunt ibi furorem munerum suorum, » idem est quod, Iniquis illis donis suis iram meam concitarunt.

VERS. 29. Et dixi ad eos: Quid est Abama (vel ut Symmachus dixit, quid est Bama), quia vos ingredimini illuc? et vocaverunt nomen ejus Bama usque in hodiernum diem. Locus iste nobilis ex impietate erga idola factus est. Dixit igitur ipsis: Quodnam lucrum inde percipitis? quæ vobis ab ipsa Bama utilitas accidet, quam ita etiam illustrem reddidistis, ut cognomen quoque illius usque ad præsens tempus stabile permaneat?

VERS. 30, 31. Idcirco dic ad domum Israelis: Hæc dicit Adonai Dominus: Si iniquitatibus patrum vestrorum vos polluimini, et post abominationes ipsorum vos ambulatis; et primitiis laborum vestrorum, et separationibus vestris, traducendo filios vestros per ignem vos polluimini, et omnibus cogitationibus vestris usque in hunc diem; et ego respondebo vobis, domus Israel, si respondebo vobis:

et si ascendet in spiritum vestrum hoc. Speratis, **832** inquit, vigente in republica vestra patria iniquitate et impietate, vobisque omnia ista, quæ enarravi, audentibus, responsum a me aliquod consecuturos vos esse. Ne fallatis vosmetipsos : siquidem fieri nequit, ut ad vestras ego respondeam interrogationes, quas audet impietas vestra. Sed id vobis rebus ipsis persuadere, ut istiusmodi quoque spem abjiciatis. Hoc enim significavit, cum dixit, « Et si ascendet in spiritum vestrum hoc. »

Vers. 32. *Et non erit, quemadmodum vos dicitis : Erimus sicut gentes, et sicut tribus terræ, ut serviamus lignis et lapidibus.* Verumtamen ne illud quidem a vobis ad exitum perducatur, ut sicut aliæ omnes gentes ligna et lapides deos facientes ipsis Deo conveniens munus offeratis. Et usitato iurejurando rursus usus est. Nam secundum beatum Apostolum ¹, cum neminem habeat per quem juret, majorem, ait :

Vers. 33. *Propterea, vivo ego, dicit Adonai Dominus, si non manu fortis, et brachio excelso, et furore effuso regnabo super vos.* Non amplius enim usitatam, inquit, longanimitatem adhibebo, sed regnum meum meamque potestatem per castigationem quasi denudabo. Nam per « manum fortem et brachium excelsum, » potestatem simul, et vindicandi facultatem declaravit. Deinde etiam modum castigationis docet.

Vers. 34. *Et educam vos e populis, et accipiam vos de regionibus, in quibus disseminati fuistis. manu fortis, et brachio excelso, et furore succenso, Primum enim, inquit, **833** vos a captivitate, quæ nunc vos detinet, in libertatem vindicabo, et in pristinam terram reducam.*

Vers. 35, 36. *Deinde abducam vos in solitudinem populorum, ibique iudicio disceptabo vobiscum de facie ad faciem. Quemadmodum iudicio disceptavi cum patribus vestris in solitudine Ægypti, ita iudicabo vos, dicit Adonai Dominus. — Desertum autem populorum vocat gentes olim a Deo destitutas : et per hoc præsignificavit, fore ut pietate in gentes introducta isti quoque ab idolorum cultu desciscant, ob gentium, quæ impiæ olim fuerant, immutationem erubescens. Illud autem, « iudicio disceptabo vobiscum de facie ad faciem, » reprehensionem illam declarat, quæ rebus sit. Ipsæ enim res, inquit, tantum non clamantes, vestram contumacem et iniquam mentem redarguunt, populorum antiquitus destitutorum obedientiam præ se ferentes. Sic igitur cum patribus vestris in solitudine iudicio disceptans, funditus eos perdidit :*

¹ Hebr. vi, 13.

καὶ ἐγὼ ἀποκριθὼ ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ ⁴⁶, εἰ ἀποκριθήσομαι ὑμῖν, καὶ ⁴⁷ εἰ ἀναθήσεται ἐπὶ τὸ πνεῦμα ὑμῶν τοῦτο. Ἐλπίζετε, φησί, τῆς πατρῴας παρανομίας καὶ τῆς δυσσεβείας ἐν ὑμῖν πολιτευομένης, καὶ τούτων ἀπάντων ὧν διεξήλθον ὑφ' ὑμῶν τολμωμένων, ἀποκρισάτω τινος παρ' ἐμοῦ τυχεῖν. Μὴ ἐξαπατάτε ὑμᾶς αὐτούς· τῶν γὰρ ἀδυνάτων ἐπέπρος τὰς ὑμετέρας ἀποκρίνασθαι πείσεις, τῆς ἀσεβείας παρ' ὑμῶν τολμωμένης. Πείθω δὲ ὑμᾶς διὰ τῶν πραγμάτων καὶ τὴν τοιαύτην ἀπορρέψαι ἰλιπιδᾶ· τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς, « Καὶ εἰ ἀναθήσεται ἐπὶ τὸ πνεῦμα ὑμῶν τοῦτο. »

λβ. *Καὶ οὐκ ἔσται, ὃν τρόπον ὑμεῖς λέγετε, Ἐσόμεθα ὡς τὰ ἔθνη, καὶ ὡς αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, τοῦ λατρῆσθαι ἐξέλοισ καὶ λίθοις. Οὐ μὴν δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο ὑμῶν πέρας λήψεται, ὅτι πᾶσι παρτεκλησίως τοῖς ἔθνεσι τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους θεοποιούσας, τῷ θεῷ πρότερον αὐτοῖς προσοίσετε γέρας. Κέχηρηται πάλιν ⁴⁸ τῷ συνῆθει ὄρκῳ· κατὰ γὰρ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, ἐπειδὴ κατ' οὐδενὸς ἔχει μείζονος ὁμοῦαι, φησί·*

λγ. *Διὰ τοῦτο, ᾧ ἐγὼ, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος, εἰ μὴ ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καὶ ἐν θυμῷ κεχυμένῳ βασιλεύσω ἐφ' ὑμᾶς. Οὐκ ἔτι γὰρ, φησί, τῇ συνῆθει χρήσομαι μακροθυμίας, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν μου καὶ τὴν ἐξουσίαν διὰ παιδείας γυμνώσω· διὰ γὰρ τῆς « χειρὸς τῆς κραταιᾶς καὶ τοῦ ὑψηλοῦ βραχίονος, » τὸ δυνατόν ὁμοῦ καὶ ἐπιμωρητικὸν παρεδήλωσεν· εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς παιδείας διδάσκει.*

λδ. *Καὶ ἐξάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν λαῶν, καὶ εὐδέξομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν χωρῶν, ὧν ⁴⁹ διασπάρητε ἐν αὐτοῖς, ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ, καὶ ἐν θυμῷ καιομένῳ ⁵⁰. Πρῶτον μὲν γὰρ, φησί, τῆς νῦν κατεχούσης αἰχμαλωσίας ἀλευθερώσω, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανάξω γῆν.*

λε, λς. *Ἐπειτα ἐξάξω ὑμᾶς εἰς τὴν ἔρημον τῶν λαῶν, καὶ διακριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς ἐκείνῳ πρόσωπον κατὰ πρόσωπον. Ὅν, τρόπον διεκρίθη πρὸς τοὺς κατέρας ἔθνων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Αἰγύπτου, οὕτω κρινῶ ὑμᾶς, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. Ἐρημον δὲ καλεῖ λαῶν τὰ ἔθνη πάλαι ἔρημα ὄντα Θεοῦ· προσέθηκε δὲ διὰ τούτου, ὅτι τῆς εὐσεβείας εἰς τὰ ἔθνη ἀγχείσης ⁵¹ καὶ οὗτοι τῆς τῶν εἰδώλων ἀποστήσονται θεραπείας, τὴν τῶν πάλαι δυσσεβῶν ἔθνων μεταβολὴν αἰσχυρόμενοι. Τὸ δὲ, « Διακριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς πρόσωπον κατὰ πρόσωπον, » τὸν διὰ τῶν πραγμάτων γινόμενον ἑλεγχον παραδηλοῦ· Αὐτὰ γὰρ, φησί, τότε τὰ πράγματα μονονουχὶ βοῶντα διελέγει ὑμῶν τὴν ἀπειθήν καὶ παράνομον γνώμην, τὴν τῶν πάλαι ἐστερημένων ⁵² λαῶν εὐπέθειαν δεικνύοντα· ὡσπερ τὸν πρὸς τοὺς ὑμετέρους κατέρας ἐν τῇ ἐρήμῳ διακριθεὶς, ὀλέθρῳ αὐτοὺς πα-*

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁶ Ἰσρ. Apud LXX, seq. ᾧ ἐγὼ, λέγει Κύριος. ⁴⁷ καὶ—τοῦτο. Hæc juxta Hebr. pertinent ad vers. 32. ⁴⁸ πάλιν. B præm. δέ. ⁴⁹ ὧν — αὐτοῖς. Aliter oi LXX. ⁵⁰ καιομένῳ. Rec. lect. κεχυμένῳ. ⁵¹ ἀχθ. B γυθείσης. ⁵² ἔστερ. B ἐρήμων.

υλει παραβέδωκα · αὐτω καὶ ὑμῖν ἐπέδωκ' τὴν τιμω-
ρίαν · καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἐπαγομένων σαφέστερον
παράκειν, εἰρηρῶς·

λζ', λη'. Καὶ διδάξω ὑμᾶς ὑπὸ τῆν ῥάβδον μου, καὶ
εἰσάξω ὑμᾶς ἐν ῥ' ἀριθμῷ τῆς διαθήκης· Καὶ ἐκλή-
ξομαι ἐξ ὑμῶν τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ τοὺς ἀρσενη-
πότας. Τοὺς μὲν γὰρ ἀσεβεῖς, καὶ τοὺς τὴν ἐρῆν νομο-
θεσίαν καταλιπόντας τῆ ῥάβδῳ χρησάμενος διασπερῶ,
τοὺς δὲ ἀριθμοῦ ἀξίους, καὶ τῆς ἐμῆς διαθήκης φύλα-
κας γενόμενους εἰσάξω, καὶ τῆς ἐμῆς ἐξήσωσ' προνοίας.
Ἐσήμανε δὲ διὰ τούτων τὸν τε ἀποστολικὸν χορὸν, καὶ
τοὺς ἐ' ἐκείνου τῷ θεῷ πεπιστευκότας κηρύγματι·
εἶσα τῆ κατὰ τῶν πονηρῶν ἐπιμένων ἀπειλῆ, ἐπιφέρει·
« Ἄσθε ἐκ τῆς γῆς τῆς παροικεσίας αὐτῶν ἐξέλθω αὐ-
τοὺς, καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ οὐκ εἰσελεύσονται· »
καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ῥ' ἐγὼ Κύριος. » Ἀπὸ γὰρ τῆς
εἰχμαλωσίας, φησὶν, ἐπαναγαγόν, τοῖτους αὐτοὺς
τοὺς ῥόβῳ θυσεσθεὶ χειρρημένους πάλιν εἰς ἅπαντα
ἐπισκεδάσω τὰ ἔθνη. Τοῦτο δὲ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος
ἡρῶν σταυρῶν τὸ πέρασ' ἐδέξατο· Ῥωμαῖοι γὰρ αὐ-
τοὺς ἐξανδραποδίσαντας εἰς τὴν οἰκουμένην κατέσπει-
ραν, καὶ τῆς βασιλικῆς αὐτῶν ἐξήλασαν πόλεως·
οὕτω παραγορεύσας τὰ λυπηρά, παραίνεσεν αὐτοὺς
πάλιν καὶ συμβουλήν ὁ φιλόανθρωπος προσφέρει·
τῶν εἰσελόν γὰρ ὑποσχέσων μέμνηται· ἐφη δὲ μὴ
ἔλαιν τὸν θάνατον τοῦ ἀνόμου, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι
αὐτὸν καὶ ζῆν. Φησὶ τοίνυν·

μζ', μ'. Καὶ ὑμεῖς οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, τάδε λέγει
Ἄδωναι Κύριος· Ἐκαστος δὲ ἐπιτηθεύματα ἑσ-
οῦτοῦ ἐξάρσατε· καὶ μετὰ ταῦτα, ἐὰν ὑμεῖς εἰσ-
ακούσητέ μου, καὶ τὸ ὄνομά μου τὸ ἄγιον οὐ βε-
θλάσῃτε οὐδέτε ἐν τοῖς δώροις ὑμῶν καὶ τοῖς
ἐπιτηθεύμασιν ὑμῶν. Δίδει ἐπὶ τοῦ ὄρους μου
τοῦ ἁγίου, ἐπ' ὄρους θύηλου Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι
Κύριος· ἐκεῖ δουλεύουστέ μοι πᾶς οἶκος
Ἰσραὴλ εἰς τέλος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐκεῖ προσ-
έξομαι αὐτοὺς, καὶ ἐκεῖ ἐπισκέψομαι τὰς ἀπαρ-
χὰς ὑμῶν, καὶ τὰς ἀπαρχὰς τῶν ἀφορισμῶν
ὑμῶν ἐν πᾶσι τοῖς ἀγίωμασιν ἐμῶν. Ἐὰν γὰρ
πισθῆναι, φησὶν, ἐβελήσῃτε, καὶ παύσησθε βεβηλοῦν-
τας τὸ ἑνομά μου τὸ ἄγιον (ἐξ ἐμοῦ γὰρ προσαγο-
ρευόμενοι, καὶ παρανόμως ζῶντες, καὶ δῶρα τοῖς
εἰδωλοῖς προσφέροντες, ἐμοὶ τὴν τῆς ἀσεβείας
πλασφημίαν προστρέβετε)· εἰς τὴν πατρῶαν ἐπαν-
ήξῃτε γῆν, καὶ τῆς συνήθους ἀπολαύσεσθε προμη-
θείας, προσφέροντες μὲν εὐγνωμόνως, ὧν δεχέσθε
προσδεδόμενον.

μα', μβ'. Ἐν ὄσμῃ γὰρ, φησὶν, εὐωδίας προσ-
δέξομαι ὑμᾶς, ἐν τῷ ἐξαγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ τῶν
λαῶν, καὶ εἰσδέχεσθαι ὑμᾶς ἐκ τῶν χωρῶν ἐν αἷς
δαιμονοποιήσῃτε ἐν αὐταῖς, καὶ ἀγισθῆσομαι ἐν
ἡμῶν κατ' ὄφθαλμοῖς τῶν λαῶν· Καὶ ἐπιγνώσεσθε

ῥ' Ezech. xviii, 33, 32.

A ita vobis quoque inferam supplicium. Quod aper-
tius fecit, cum ea dixit, quæ sequuntur :

VERS. 37, 38. Et transire faciam vos sub virga
mea, et introducam vos in numero fœderis. Et eligam
ex vobis impios, et rebelles. Impios enim, et qui a
legibus a me datis discesserint, adhibita virga
dissipabo : eos vero, qui numero digni fuerint,
quique fœdus meum observaverint, 834 introdu-
cam, meaque providentia dignos censebo. Per hæc
autem apostolicum significavit chorum, et eos, qui
divino per istos præconio crediderint. Deinde in
improbiorum comminatione commorans, adjicit :
« Quia de terra incolatus eorum educam eos, et in
terram Israelis non ingredientur, et cognoscetis,
me esse Dominum. » Cum enim a captivitate eos
reduxero, hos eisdem, inquit, impiis moribus usos
rursus in omnes gentes dissipabo : quod post
Salvatoris nostri crucem ad exitum perductum est.
Romani enim ipsos in servitutem redactos in
omnem terrarum orbem disperserunt, regia ipso-
rum urbe ejectos. Ita prædictis calamitatibus, ad-
monitionem rursus ipsis et consilium dat hominum
amantissimus Deus. Suarum enim pollicitationum
meminuit. Dixit autem, nolle se mortem pecca-
toris, sic ut converti eum et vivere. Dicit itaque :

VERS. 39, 40. Et vos, domus Israelis, hæc dicit
Adonai Dominus, Uniusquisque instituta sua auferat :
et post hæc, si vos audieritis me, et nomen meum
sanctum non pollueritis amplius donis vestris et in-
stituti vestris. Quia in monte meo sancto, in monte
excelsio Israelis, dicit Adonai Dominus, ibi servient
mihî omnis domus Israelis ad finem usque in terra,
et ibi suscipiam eos, ibique inspiciam primitias
vestras, et primitias separationum vestrarum, in
omnibus sanctificationibus vestris. Si enim, inquit,
adduci volueritis ut otemperetis, et deseritis pol-
luere 835 nomen meum sanctum (si quidem a me
appellati, et impie viventes, muneraque idolis of-
ferentes, mibi impietatis blasphemiam inuritia), in
patriam terram reducemini, et usitata providentiæ
meæ fructus percipietis, grato animo percceptorum
honorum primitias offerentes, meque eas benigne
accipere cernentes.

ἀγαθῶν τὰς ἀπαρχὰς, ὀρῶντες δὲ καμὲ εὐμνῶς

D VERS. 41, 42. In odore enim bonæ fragrantie sus-
cipiam vos, cum eduxero ego vos de populis, et sus-
cepero vos de regionibus, in quibus dispersi fuistis,
et sanctificabor in vobis ante oculos populorum. Et
cognoscetis me esse Dominum, cum introduxero vos

VARIÆ LECTIONES.

ῥ' ἐν ἀρ. τ. διαθ. Hebr. in vineulo fœderis. ῥ' Ἀριθμῶν ex ἀρθμῶν vitio libroriorum ortum duxisse, bene
observatum est a Bosio in Anim crit. ad h. l. ῥ' τ. διαθ. Des. in A. ut in aliis libris antiquis. ῥ' Rec.
lect. ἐκλήξω Hebr. expurgabo, s. removebo. ῥ' B δίδει, juxta rec. lect. ῥ' δέ. B τὰ. ῥ' ἐπιτ. — βεβηλ.
Hebr. quisquis idola sua colat, etiam postea, quia vos non auditis me, nomen meum autem ne profanab-
itis. ῥ' ἀπ. Hebr. oblationes.

in terram Israelis, in terram in quam sustuli manum meam, ut darem eam patribus vestris. Illud autem sanctificabor, posuit pro eo quod est glorificabor. Omnes enim videntes et mea beneficia, et gratum animum vestrum, utilitatem multam percipient, eorum quos ipsi deos vocant imbecillitatem cernentes, et meam ex beneficiis in vos collatis potestatem contemplantas.

VERS. 43. Et recordabimini ibi viarum vestrarum, et institutorum vestrorum omnium, quibus polluti estis: et percutietis facies vestras in omnibus malitiis vestris quas fecistis. Agnitio enim peccati pudoris est initium. Idecirco conscientia stimulante frontem percutere consuevimus. Idem etiam hic significavit. Cum enim recesseritis, inquit, a pristina iniquitate, et meum cultum amplexi fueritis, **336** ineam consecuti providentiam, pristinorum scelerum impiorum percipietis sensum, et facies percutietis, quantis polluti sitis facinoribus rationantes.

VERS. 44. Et cognoscetis, me esse Dominum, cum ego sic fecero vobis, ut nomen meum non violetur, non secundum vias vestras malas, neque secundum instituta vestra corrupta, domus Israelis, dicit Adonai Dominus. Hac autem cura, inquit, vos dignos consebo, alios etiam omnes homines per meum in vos beneficium studens ad meam cognitionem adducere. Neque enim vos clementia aut venia digni estis, in impiis institutis educati. Cum igitur didicerimus, quam impium sit nomen Domini polluere, caveamus, ne Dominum conviciis proscindamus. Qui enim ab ipso nomine ejus dignati sunt, sed indignam appellatione ista vitam agunt, ad ejus blasphemiam stultorum concitant linguas. Quod etiam de Judæis dicebat Deus: « Et polluistis nomen meum in gentibus, cum diceretur vobis, Populus Domini isti, et de terra ejus egressi sunt ». Nos autem idem quoque quod Dominus cognomen obtinuimus, siquidem a Christo nominamur. Idecirco decet nos omnes secundum apostolicam legem « sive manducemus, sive bibamus, sive aliud quid faciamus, omnia in gloriam Dei facere, et sine offensione esse Judæis et gentibus, et Ecclesiæ Dei », cui gloria sit in sæcula sæculorum. Amen.

A ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ εἰσαγαγεῖν με ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν ἐπέφη τὴν χεῖρά μου, τοῦ δοῦναι αὐτὴν τοῖς πατέρας ὑμῶν. Τὸ δὲ ἀγιασθῆσομαι ἀντὶ τοῦ δοξασθῆσομαι τέθεικεν· ὁρῶντες γὰρ ἅπαντες καὶ τὰς ἐμὰς εὐεργεσίας, καὶ τὴν ὑμετέραν εὐγνωμοσύνην, πολλὴν ὠφέλειαν καρπῶσονται, τῶν μὲν καλουμένων αὐτῶν θεῶν βλέποντες τὴν ἀσθένειαν, τὴν δὲ ἐμὴν διὰ τῆς περὶ ὑμᾶς εὐεργεσίας δύναμιν θεωροῦντες.

μγ'. Καὶ μνησθήσεσθε ἐκεῖ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, καὶ τῶν ἐπιτηδεύματων ὑμῶν πάντων, ἐν οἷς ἐμιάθητε⁶⁰ ἐν αὐτοῖς, καὶ κλύσεσθε⁶¹ τὰ πρόσφατα ὑμῶν ἐν πάσαις ταῖς κακίαις ὑμῶν, ἃς⁶² ἐποιήσατε. Ἐπίγνωσις γὰρ ἁμαρτίας ἀισχύνης ἀρχή· διὰ⁶³ τοῦτο τοῦ συνειδέτος κεντούντος ἐὰ μὲτωπα τύπειν εἰώθαμεν· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐσημανεν. Ἀποστάντες γὰρ, φησὶ, τῆς προτέρας παρανομίας, καὶ τὴν ἐμὴν ἀσπασάμενοι θεραπείαν, καὶ τῆς παρ' ἐμοῦ προμηθείας τυγχάνοντες, ἐν αἰσθήσει γενήσεσθε τῶν προτέρων ἀσθημάτων, καὶ τὰ πρόσφατα τύψετε, ἡλίκοις ἐνεφύρητε κακοῖς λογίζομενοι.

μδ'. Καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι με οὕτως ὑμῖν, ὅπως⁶⁴ τὸ ὄνομά μου μὴ βεβηλωθῇ, οὐ⁶⁵ κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν τὰς ποτηρὰς, οὐδὲ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ διεφθαρμένα, ὄλος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ταύτης δὲ, φησὶν, ἀξιώσω τῆς κηδεμονίας ὑμᾶς, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀνθρώπους διὰ τῆς εἰς ὑμᾶς εὐεργεσίας εἰς τὴν ἐμὴν ἐπίγνωσιν τρέψαι βουλόμενος· οὕτε γὰρ ὑμεῖς φιλανθρωπίας ἀξιοί, ἢ⁶⁶ συγγνώμης, παρανόμοις ἐπιτηδεύμασιν ἐντραφέντες· μαθόντες τοῖνον, ὅπως ἐστὶ θυσεσθῆς, τὸ θεῖον ὄνομα βεβηλοῦν, φύγωμεν τὸ βλασφημίαν τῷ Δεσπότη προσάπτειν. Οἱ γὰρ τῆς αὐτοῦ προσηγορίας ἡξιωμένοι, ἀναξίως δὲ ταύτης πολιτευόμενοι, εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν τῶν ἀνοήτων παρακινουσι τὰς γλώττας· τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Θεὸς ἔλεγε· « Καὶ⁶⁷ ἐβεβηλώσατε τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐν τῷ λέγεσθαι ὑμῖν, Λαὸς Κυρίου οὗτοι, καὶ ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ ἐξεληλύθασι. » Ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτὴν ἐσχέκαμεν τοῦ Δεσπότη τὴν προσηγορίαν· ἀπὸ Χριστοῦ γὰρ ὀνομαζόμεθα· διὸ προσήκει πάντας ἡμᾶς, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νομοθεσίαν, « εἴτε ἐσθλοῖμεν, εἴτε πίνομεν, εἴτε τι ποιῶμεν, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖν⁶⁸, καὶ ἀπροσκόπους εἶναι Ἰουδαίους⁶⁹ καὶ Ἕλλησι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, » ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

⁶⁰ Ezech. xxxvi, 20. ⁶¹ I Cor. x, 31, 32.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ἐμ. B ἐμιάνασθε, juxta rec. lect. ⁶¹ κόψ. τ. πρ. ὑμ. Hebr. fastidio eritis vobis ipsis. ⁶² ἃς ἐπ. Des. apud LXX, præter edit. Grab., ubi leg. αἷς ἐποιήσατε. ⁶³ διὰ τ. B dixit. ⁶⁴ ὅπ. — βεβ. Hebr. propter nomen meum. ⁶⁵ οὐ, et deinde οὐδέ, exstant tantum in compl. et B juxta Hebr. ⁶⁶ ἢ. B καὶ. ⁶⁷ καὶ — ἐξελ. Aliter infra, l. c. ⁶⁸ ποιεῖν. Des. in B. ⁶⁹ Ἰουδ. B præm. καὶ.

TOMOS H'.

LIBER OCTAVUS.

μς, μς' ⁷⁰. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ, A λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Θαμάρ, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ Δαρούμ ⁷¹, καὶ προφήτευσον ἐπὶ δρυμὸν ἡρῴυμνον Ναγέβ. Θαμάρ μεσημβρία ἐστὶ τῆ Ἑλλάδι φωνῆ, Δαρούμ δὲ τὴν λίβα σημαίνει, τὸ δὲ Ναγέβ τὸν νότον· οὕτω καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν· ἰ Ἰὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸν νότον ὁδὸν λίβης, καὶ προφήτευσον περὶ ⁷² τοῦ δρυμοῦ τῆς χώρας τῆς μεσημβρίας· ἰ Διὰ πάντων δὲ τούτων ⁷³ τὴν Ἱερουσαλήμ κτίσασθε κατὰ νότον γάρ, καὶ μεσημβρίαν, καὶ λίβα τῆ· Βαβυλῶνος ἔχει τὴν θέσιν ἡ Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐπειδὴ οὐ κατ' εὐθείαν μεσημβρίαν κεῖται, ἀλλὰ βραχὺ τι πρὸς δύσιν ἀπεκλίνει, ἀναγκαίως καὶ τὸν λίβα προστίθειτε, τοιαύτην ἔχοντα τὴν θέσιν. Δρυμὸν δὲ ἠρῴυμνον προσηγόρευσε τὴν Ἱερουσαλήμ δὲ ⁷⁴ τὴν ἀκαρίαν· τοιοῦτος γάρ ὁ δρυμὸς· καὶ διὰ τὸ σκληρὸν τῆς διανοίας· τοιαύτη γὰρ τῆς δρυὸς ἡ φύσις· καὶ πρὸς τούτους διὰ τὸ μὴ κατὰ τάξιν περυστυθεῖαι τὰ ἐν τῷ δρυμῷ ξύλα, ἀλλὰ πολλὰ εἶναι ἐν οὐσίαι· ⁷⁵ ἀταξίαν· καὶ μέντοι καὶ διὰ τὸ θηρίων οὐκ ἐπιτηδίων εἶναι τὸν δρυμὸν. Ταῦτα δὲ ἅπαντα τη- νικαῦτα εὗρειεν ἂν τις ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ.

μς'. Καὶ εἶπες τῷ δρυμῷ Ναγέβ· Ἄκουε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδου ἐγὼ ἀνάπτω ἐν σοὶ πῦρ, καὶ καταφάγεται ἐν σοὶ πᾶν ξύλον χλωρὸν, καὶ πᾶν ξύλον ξηρὸν· οὐ σβεσθήσεται ἡ φλόξ ἡ ἐξαφθεῖσα. Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ ἐπειδὴ δρυμὸν τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκάλεσεν, εἰκότως καὶ πῦρ ὀνομάζει τῶν πολεμίων τὴν στρατείαν, καὶ ξύλα καίωμενα τοὺς ὑπὸ τούτων ἀναρρομένους· ξύλον δὲ χλωρὸν, καὶ ξύλον ξηρὸν, τοὺς πλοῦτους κομῶντας καὶ τοὺς πενία συζῶντας. Ἔπειτα διδάσκει, ὅτι καὶ μεταξὺ διακείμενα ἔθνη κοινοῦσιν τῆς συμφορᾶς· φησὶ γάρ·

μς'. Καὶ κατακαυθήσεται ἐν αὐτῇ πᾶν πρόσωπον ἀπὸ ἀπηλιώτου ⁷⁶ ὡς βορρᾶ· Καὶ ἐπιγνώσκει πᾶσα σὰρξ, ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐξέκαυσα αὐτὰ, καὶ οὐ σβεσθήσεται. Τὸ δὲ ἀπὸ ἀπηλιώτου πάλιν ⁷⁷ ὁ Σύμμαχος ἀπὸ μεσημβρίας ἠρμήνευσεν. Διδάσκει δὲ, ὅτι ἀπὸ τῆς Χαλδαίων γῆς μέχρι τῶν Ἱερουσαλῶν τῷ τῆς στρατείας χρῆσεται πυρὶ, καὶ κατακαυθήσεται τὰ ἐν μέσῳ διακείμενα ἔθνη, ἵνα διὰ γούν

VERS. 45, 46. **837** *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam versus Thaman, et respice ad Darum, et balfinare super quercetum, ducem Nageb. Thaman in Græca lingua meridies est, et Darum Africanum significat, Nageb vero notum. Et ita Symmachus interpretatus est: « Fili hominis, firma faciem tuam super notum viam africæ, et propheta de silva in regione meridiana. » Et his omnibus innuit ipsam Hierosolymam. Ad austrum enim et meridiem et africanum Babylonis sita est Hierosolyma. Et quia non recta ad meridiem sita est, sed parumper vergit ad occidentem, convenienter etiam africanum, talem situm habentem, apposuit. Quercetum porro ducem appellavit Hierosolymam, propter fructuum sterilitatem, tale enim est quercetum; et propter mentis duritiem, talis enim est quercus natura; et præterea, quia non ordine consistit in querceto arbores, sed multa est in illis confusio; et insuper quia solarum receptaculum est quercetum. Et hæc omnia facile invenientur id temporis in Hierosolyma fuisse.*

VERS. 47. *Et dices situs Nageb: Audi verbum Domini: Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego accendo in te ignem, et devorabit in te omne lignum viride, et omne lignum aridum; non exstinguetur flamma succensa. Continnavit **838** metaphoram et cum situm Hierosolymam vocarit, jure etiam hostium exercitum ignem nuncupat, et ligna combusta eos qui ab ipsis interfecti sint, lignumque viride, et lignum aridum, divitiis elatos et pauperie oppres- sos. Deinde docet interjectas quoque gentes calamitatis participes esse futuras. Ait enim:*

Et comburetur in ea omnis facies, a subsolano usque ad aquilonem. (VERS. 48.) Et cognoscet omnis caro, me Dominum succendisse ea, et non exstinguentur. Illud a subsolano, Symmachus rursus a meridie interpretatus est. Et docet, a Chaldaeorum terra usque ad Hierosolymam se exercitus ignem adhibiturum, et interjectas gentes consumpturum esse: ut saltem calamitate edocti

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁰ Hoc loco incipit cap XXI in Hebr. ⁷¹ Δαρ. Leg. esse videtur Δαρῶμ. Ita Grab. emendavit lectionem ex-l. Alex. Δαγῶν· ⁷² περὶ — μεσ.. Bene, juxta Hebr. ⁷³ τούτ. Des. in B. ⁷⁴ διὰ. B præm. καί. ⁷⁵ πάλιν. B αὐτοίς. ⁷⁶ B h. l. et deinde, ἀπηλιώτα. Hebr. inde ab Austro. ⁷⁷ πάλιν. In B ponitur ante ἠρμήνευσεν.

discant omnes, ipsum esse qui cuncto dominetur A orbi terrarum.

VERS. 49. *Et dixi : Nequaquam Adonai Domine : ipsi dicunt ad me, Nonne parabola hæc est quæ dicitur? His ita dictis, inquit, ego quidem populi incredulitatem Domino indicavi, cum dixi, eos opinari parabolam, non autem vera esse quæ dicerentur : ipse vero deinceps Dominus quæ parabolice dicta fuerant, apertius me proferre jussit, et ita ait :*

CAPUT XXI.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Idcirco propheta, fili hominis, et firma faciem tuam super Hierosolymam, et respice ad sancta eorum, et propheta de terra Israelis. Quando enim parabolam omnino, inquit, et 339 non veritatem esse ea quæ dicta sunt opinantur, indicato ipsis aperte, salum Nageb, hoc est, meridianum et australem, ipsam esse Hierosolymam.*

VERS. 3. *Et dices ad terram Israelis : Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, et extraham gladium meum de vagina sua, et exterminabo ex te injustum et iniquum. Perspicuum est, ab eo gladium vocari supplicium : vaginam vero, hoc est, gladii thecam, longanimitatem appellat, quam cum desinit adhibere, apertum deinceps iis qui commærare inferat supplicium. Justasque ostendens esse pœnas, recte apposuit : « Exterminabo ex te injustum et iniquum. » Tum docet, quæ aliis quoque interjectis gentibus illo tempore sint even-*

tura. VERS. 4, 5. *Eo quod exterminabo, inquit, ex te injustum et iniquum, ita egredietur gladius meus de vagina sua, et non revertetur amplius. Propter scelera enim tua, inquit, veluti gladium quemdam e vagina educens Chaldeorum exercitum, eisdem pœnis afficiam eos quoque, qui inter te et Chaldeos interjecti sunt, idque efficiam, ut omnes experientia edocili cognoscant omnia esse in potestate mea sita, neque jure eos in talem calamitatem injecissæ.*

VERS. 6. *Et tu, fili hominis, suspira in contritione lumbi tui, et in doloribus gemes ante oculos ipsorum. Consequatur, inquit, ea quæ dicantur, tua quoque doloris societas, et docto eos suspiris tuis, vera esse quæ dicuntur.*

VERS. 7. *Et erit, si dixerint ad te, Cujus causa tu gemis? et dices, Super 340 nuntium, quia venit, et vulnerabitur omne cor, et dissolventur omnes manus, et refrigescet omnis caro omnisque spiritus, et omnia femora polluentur humore : ecce venit, et erit, dicit Adonai Dominus. Te, inquit, suspiran-*

tis συμφορᾶς μάθωσιν ἅπαντες, ὡς αὐτὸς δεσπότης τῆς οἰκουμένης.

μθ'. Καὶ εἶπον· Μηδαμῶς ἦ Ἄδωναὶ Κύριε· αὐτοὶ λέγουσι πρὸς με, Οὐχὶ παραβολὴ ἐστὶ λεγομένη αὕτη; Τούτων, φησὶν, οὕτως εἰρημάνων, ἐγὼ μὲν τοῦ λαοῦ τὴν ἀπιστίαν ἐγνώρισα τῷ δεσπότη, εἰρηκῶς, ὅτι παραβολὴν, ἀλλ' οὐκ ἀλήθειαν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὰ λεγόμενα· αὐτὸς δὲ λοιπὸν ὁ δεσπότης τὰ παραβολικῶς εἰρημῆνα σφύστερον εἰπεῖν με προσέταξε. Φησὶ δὲ οὕτως·

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Διὰ τοῦτο προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου, καὶ στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ τὰ ἅγια αὐτῶν, καὶ προφήτευσον περὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ, φησὶ, παραβολὴν ἀπλῶς, καὶ οὐκ ἀλήθειαν ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τὰ εἰρημῆνα, ὑπόδειξον αὐτοῖς σαφῶς, ὅτι ἕρως ὁ Ναγέβ, τουτέστιν, ὁ μεσημβρινός· καὶ ὁ νότιος, αὕτη ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλήμ.

γ'. Καὶ ἔρεῖς πρὸς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος, Ἴδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, καὶ ἐκσπάσω τὸ ἐγχειρίδιόν μου ἐκ τοῦ κολεοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον ἢ καὶ ἄνομον. Δῆλον δὲ, ὅτι ἐγχειρίδιον τὴν τιμωρίαν καλεῖ· κολεόν δὲ, τουτέστι, τὴν θήκην τοῦ ἐγχειριδίου, τὴν μακροθυμίαν ὀνομάζει, ἥς παυομένης γυμνῆ λοιπὸν τοῖς ἀξίοις ἐπιφέρεται ἡ τιμωρία. Καὶ τὸ δίκαιον δὲ τῆς τιμωρίας δεικνύς, καλῶς προσθέτεικε τὸ, « Ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον καὶ ἄνομον. » Ἢίτα διδάσκει καὶ τὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοῖς ἐν μέσῳ διακειμένοις· κατ' ἐκαίνο τοῦ καιροῦ συμβησόμενα.

δ'. Ἀνθ' ὧν, φησὶν, ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄδικον καὶ ἄνομον, οὕτως ἐξελεῖσεται τὸ ἐγχειρίδιόν μου ἐκ τοῦ κολεοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἀποστρέψει οὐκέτι. Τῶν γὰρ ἐν σοι, φησὶ, παρανομῶν ἕνεκεν, οἷόν τι ἐγχειρίδιον ἀπὸ θήκης ἐκφέρων τῶν Χαλδαίων τὴν στρατείαν, τῇ αὐτῇ παραδώσω τιμωρίαν καὶ τοὺς ἐν μέσῳ σοῦ τε καὶ τῶν Χαλδαίων διακειμένους, καὶ παρασκευάσω γυνῶναι πάντας διὰ τῆς πείρας, ὡς ἐγὼ πάντων ἔχω τὴν ἐξουσίαν, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνδίκως περιέβαλον τῇ συμφορᾷ.

ε'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, καταστρέψον ἐν συντριβῇ ὄσφύος σου, καὶ ἐν ὀδύναϊς στενάξεις κατ' ὄρθαλμοῦς αὐτῶν. Ἀκολουθεῖτω, φησὶ, τοῖς λεγομένοις λέξῃ παρὰ σοῦ συμπάθεια, καὶ διδάξον αὐτοὺς δι' ὧν ὀστέεις, ὡς ἀληθῆ τὰ λεγόμενα.

ς'. Καὶ ἔσται, ἂν εἰπωσι πρὸς σέ· Ἐνεκεν τίνος σὺ στενάξεις; καὶ ἔρεῖς, Ἐπὶ τὴν ἀγγελίαν ἡ, διότι ἔρχεται, καὶ θραυσθήσεται πᾶσα καρδία, καὶ παραλύθησονται πᾶσαι χεῖρες, καὶ ἐκψύξει πᾶσα σὰρξ καὶ πᾶν πνεῦμα, καὶ πάντες μῆροὶ μολυνθήσονται ὑγρασία· Ἴδοὺ ἔρχεται, καὶ

VARIE LECTIONES.

ἦ Μῆδ. *Hebr.* ebeul ἦ δδ. *Hebr.* justum. Ita quoque vers. 4. ἦ τὴν. B præm. καὶ. ἦ καὶ οὐκ ἀπ. οὐκ. Hæc pertinent ad finem vers. 5. Desunt itaque quæ medium locum tenent apud LXX, ἐπὶ πᾶσαν — κολεοῦ αὐτοῦ. ἦ Rec. lect. τῇ ἀγγελίᾳ. ἦ καὶ — πνεῦμα. *Hebr.* et debilitatus est omnis spiritus.

ἔσται⁸¹, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Σοῦ, φησι, στενά-
ζοντος ἀναγκαιῶς, ἐρήσονται, μαθεῖν ἐθέλοντες τὴν
τοῦ πάθους αἰτίαν· ἐρομένοις τοίνυν ἀπόκριναι, ὅτι
τὰ ἐσόμενα προθεωρῶν κακά, καὶ τὰς χαλεπὰς ἀγγε-
λίας, καὶ τὸ ἐνταῦθεν πᾶσιν ἐπιγενόμενον δέος,
σίνω, καὶ ὀλοφύρομαι τῶν ὁμοφύλων τὰς συμφο-
ράς.

η'. ε'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μέ, λέ-
γων· Γιὰ ἀνθρώπου, προφήτευσον, καὶ ἐρεῖς·
Τίδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Εἰπὼν⁸² ῥομφαίᾳ·
Ῥομφαία δέξντου⁸³, καὶ θυμώθητι· Ὅπως σφάξης
σφάγια δέξντου, ὅπως γένη εἰς στίλβωσιν, ἐτοίμη
εἰς παραλίσσιν, σφάξ, ἐξουθέτη, ἀπόθου πᾶν
ξύλον. Ῥομφαίαν πάλιν τροπικῶς τὴν τιμωρίαν
καλεῖ διὰ τῶν Βαβυλωνίων, καὶ Ἰουδαίους, καὶ τοὺς
ἄλλους τοὺς ἐν μέσῳ ἔθνεσιν ἐπενεχθεῖσαν. Δοκεῖ δὲ
μοι αὐτὸς παρεγγυᾶν θήγεσθαι, καὶ στίλβουσθαι,
καὶ σφάττειν. καὶ πᾶν ξύλον πρόβριζον ἀνασπᾶν,
δοδάσκων ὡς αὐτοῦ συγχωροῦντος ταῦτα γενήσεται,
καὶ οὐ τῇ τοῦ Βαβυλωνίου δυνάμει, ἀλλὰ τῇ αὐτοῦ
ἐνεργείᾳ τούτων ἕκαστον ἐπιτελεῖται. Τοιοῦτόν ἐστι
καὶ τὸ ἐν τῷ δευτερονομίῳ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰρη-
μένον, « Ὅτι παροξυνῶ ὡς ἀστραπὴν τὴν μάχαιράν
μου, καὶ ἀνθέξεται κρίματος ἡ χεὶρ μου, καὶ ἐκδι-
κῶσω, καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τοῖς
μισοῦσι με ἀνταποδώσω· μεθύσω τὰ βέλη μου ἀφ'
ἐπιματος, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέα. » Καὶ ἐν
τούτοις γὰρ μάχαιραν, καὶ βέλη, τὴν τιμωρητικὴν
ἐνεργεσίαν προσηγόρευσε, τὰς ἀξίας δίκαι· παρὰ τῶν
ἀπειθήνων εἰσπραττόμενος. Ἐἶτα ἐπάγει·

ισ'. Καὶ ἔδωκεν αὐτῇ ἐτοίμην τοῦ κρατεῖν
τὴν⁸⁴ χεῖρα αὐτῆς⁸⁵, ἐξηκονθήθη, ῥομφαία ἐστὶν
ἐτοίμη τοῦ θούρει αὐτῇ εἰς χεῖρας ἀποκνετού-
των. Ταύτην γάρ, φησι, « τὴν μάχαιραν εὐερεπῆ »
γενομένην ἐνεχείρισε τοῖς εἰς τὸ κολάζειν ἐπιτη-
δεύουσιν· σημαίνει δὲ τοὺς Χαλδαίους. Τοιοῦτόν ἐστι
καὶ τὸ παρὰ τῷ⁸⁶ Ἡσαΐα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένον
εἰς τὸν Βαβυλώνιον, ἡ⁸⁷ γούν Ἀσσύριον· « Μὴ δο-
ξασθήσεται ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ· ἢ
ὀφθαλμίζεσθαι πρὶον ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν· ὡσαύ-
τως ἐάν τις ἀρῇ ῥάβδον, ἢ ξύλον. » Καὶ πάλιν,
« Ὅσαί Ἀσσυρίαι, ἢ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ τῆς
ἰργῆς μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. » Ἐν τοίνυν
ῥάβδον παιδευτικὴν, καὶ ἀξίην, καὶ πρῖονα, ὄργανα
φυσῶν δαπανητικὰ, ἐκεῖ προσηγόρευσε, ἐνταῦθα
ῥομφαίαν ὀνόμασε, θηγομένην μὲν, καὶ στίλβουμέ-
νην ὑπὸ τῆς τῶν κολαζομένων τιμωρίας, καθάπερ δὲ
τοῖς θεμίοις τοῖς Βαβυλωνίοις ἐγγχειρισμένην. Ταύ-
την δὲ τὴν τιμωρίαν καὶ κύβῳ ἄνω κέκληκε, ταῖς
πᾶσι προσηγορίαις δεδύσασθαι βουλόμενος, καὶ
εἰς μεταμέλειαν ἀγαγεῖν τοὺς τῇ δυσσεβείᾳ προσε-
τηνάτας. Τούτοις ἐπάγει·

81 Deut. xxxii. 41, 42. 82 Isa. x. 15. 83 Ibid. 5.

VARIAE LECTIONES.

⁸¹ καὶ ἔσται. Ita A et B juxta Alex. ⁸² Ed. prior hab. εἶπον. B εἶπέ. ⁸³ ὄξ. x. θυμ. Hebr. exacutus est, imo quoque tersus est. Pro θυμώθητι Besius legendum esse putat στομώθητι ⁸⁴ τῆν. Des. in B. ⁸⁵ Sic. lect. est αὐτοῦ. ⁸⁶ τῷ. Ita B pro τοῦ, ut habebat ed. prior. ⁸⁷ B ἡτ' οὖν.

A tem necessario interrogabunt, cupientes doloris
causam agnoscere. Percontantibus igitur responde:
Quia futura providens mala, molestosque nuntios:
atque hinc omnibus injectum terrorem, suspiro ac
deploro tribulatum meorum calamitates.

VERS. 8-10. Et factum est verbum Domini ad me,
dicens: Fili hominis, propheta, et dices: Hæc dicit
Adonai Dominus: Dic gladio, gladius acuere et ira-
scere. Ut jugules jugulationes, acuere, ut sis in
splendorem, paratus ad dissolutionem; jugula, de-
spice, rejice omne lignum. Gladium rursus per trans-
lationem vocat supplicium, per Babylonios et
Judæis et aliis interjectis gentibus illatum. Mihi-
que videtur ipse, cum præcipit, acuere, nitidum
reddere, jugulare, et omne lignum radicitus evol-
lere, docere, suo permisso hæc fieri: et non pro-
pter Babyloniorum potentiam, sed propter suam
virtutem, hæc omnia perfectum iri. Tale est etiam,
quod in Deuteronomio ab ipso Deo dictum est:
« Quoniam acuam ut fulgur gladium meum, et ar-
ripiet judicium manus mea, et ulciscar, et reddam
ultionem hostibus, et odientibus me retribuam:
inebriabo sagittas meas **84** sanguine, et gladius
meus devorabit carnes p. » In his enim verbis gla-
dium quoque et sagittas puniendi facultatem ap-
pellavit, debitas a reis exigens pœnas. Deinde sub-
jicit:

VERS. 11. Et dedit eum paratum, ut teneret ma-
num ejus: exacutus est, gladius paratus est, ad
dandum eum in manus occidentium. Hunc enim
« paratum gladium, » inquit, commisit iis, qui ad
puniendum idonei sunt, et Chaldaeos significat.
Simile est illud etiam apud Isaiam a Deo in Ba-
bylonium sive Assyrium dictum: « Nunquid glo-
riabitur securis sine cadente cum ea? aut num
extolletur serra sine eo qui trahit eam? similiter,
si quis extulerit virgam, vel lignum q. » Et rursus:
« Væ Assyriis, virga furoris mei et iræ meæ est
in manibus eorum r. » Quam igitur virgam ad
castigandum idoneam, et securim, et serram, in-
strumenta quæ plantas destruendi vim habeant,
ibi appellavit, hic gladium nuncupavit acutum, ni-
tidumque factum propter eorum, qui puniantur
supplicium, Babylonii autem quasi carnificibus
quibusdam traditum. Atque hoc supplicium supra
quoque ignem vocavit; multis nominibus eos de-
terrere et ad pœnitentiam cupiens adducere, qui
sunt impietati penitus addicti. His subjicit:

VERS. 12. *Exclama, et ulula, fili hominis, quia hic factus est in populo, in omnibus ducibus Israelis, qui prope habitabant mihi in gladium facti sunt cum populo meo. Quid hujus simile bonitatis? juste 842 punit, et lugere prophetam jubet. Non enim libens punit, sed populi scelere coactus, præcipitque prophetæ, ut quasi mulier admiretur, quia non solus populus, sed etiam ejus principes gladio necati sint. Et quod omnium maxime molestum est, « Qui habitabant prope me, inquit, in gladium facti sunt cum populo meo. » Cum enim sacerdotes scelerum populi participes fuissent, participes quoque fuerunt supplicii. Siquidem hos prope habitantes nominavit: ut qui intus in sacro Dei templo degerent, quibusque sacrificiorum ministerium commissum esset.*

VERS. 13. *Idcirco plaude manu tua, quia justificatus est: et quid, si etiam tribus repulsa fuerit? non erit, dicit Adonai Dominus. Manuum plausu, inquit, significatio calamitatis exsuperantiam, et mirare pœnæ æquitatem. Neque enim mediocris iis, qui relictis fuerint, ab hoc supplicio utilitas acciderit. Principium enim hoc ipsius justificationis constituetur. Nam tametsi nunc rejecta fuerit ab aliis gentibus separata tribus (et per hoc omnem Judaicum populum significat): attamen rursus erit, et ad pristinum statum revocabitur. Satis est enim ad ea confirmanda quæ dicuntur, ipsum herum et Dominum hæc dicere.*

VERS. 14. *Et tu, fili hominis, vaticinare, et plaude manu super manum, et duplica gladium, tertius gladium interfectorum est, gladius interfectorum magnus. Tertium gladium vocat eum exercitum, qui nono regni Sedeciae anno contra Hierosolimam profectus est: verum numero quidem ille quartus est. 843 Sed quia ea, quæ regnante Jechonia suscepta est expeditio, incruenta fuit; ultro enim egressus est rex ad Nabuchodonosorem cum matre et uxore et principibus, et ita captivus abductus est Babylonem: merito tertium vocat gladium, illum qui regnante Sedecia venit, congressus et prælia, non simpliciter hostiles numerans incursum. Idcirco etiam dicit: « Tertius gladius occisorum est magnus. » Deinde docet, cur jubeatur manibus plaudere.*

VERS. 15. *Et obstupescere facies eos, ut frangatur cor eorum, et multiplicentur ægrotantes super omnem partem eorum: traditi sunt in jugulationes gladii. Et fac, inquit, et dic omnia, quæ eis queant terrorem injicere: ut eorum corda frangantur, hoc*

ιβ'. Ἀνάκραγε καὶ δόλολιξον, νιὲ ἀνθρώπου, ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ λαῷ αὐτῆ ἐν πᾶσι τοῖς ἀρηουμένοις τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἑπαινοῦντές μοι εἰς ῥομφαλᾶν ἐγένοντο σὺν τῷ λαῷ μου. Τί ταύτης ἐφάμιλλον ἀγαθότητος; κολάζει δικαίως, καὶ θρηνεῖν τῷ προφῆτῃ παρακαλεῖται: οὐ γὰρ ἐκὼν κολάζει, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας ἀναγκάζομενος. γυναικὶ δὲ παραπλησίως θαυμάζειν τῷ προφῆτῃ παρεγγυᾷ, ὅτι οὐχ ὁ λαὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦτου ἄρχοντες παρεδόθησαν τῇ ῥομφαλᾷ, καὶ τὸ πάντων ἀναφύτατον, « Οἱ παροικοῦντές μοι, φησὶν, εἰς ῥομφαλᾶν ἐγένοντο σὺν τῷ λαῷ μου. » Κοινωνήσαντες γὰρ τῷ λαῷ τῆς παρανομίας οἱ ἱερεῖς, ἐκοινωνήσαν καὶ τῆς τιμωρίας. Τούτους γὰρ ὠνόμασε παροικοῦντας, ἃ τε δὴ ἔνδον ἐν τῷ θείῳ νεῷ διάγοντας, καὶ τὰς ἱερατικὰς λειτουργίας πεπιστευμένους.

ιγ'. Διὰ τοῦτο κρότησον ἐπὶ τὴν χεῖρά σου, ὅτι δεδικαίωται, καὶ τί, εἰ καὶ φυλὴ ἀπωσθῆ; οὐκ ἔσται, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Διὰ τοῦ κρότου, φησὶ, τῶν χειρῶν σήμανον τῆς συμφορᾶς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ θαύμασον τῆς τιμωρίας τὸ δικαίον. Οὕτε γὰρ μικρὰ διὰ τῆς τιμωρίας τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἡ ὠφέλεια γενήσεται. ἀρχὴ γὰρ αὐτῆς δικαίωσης αὕτη κατασταθήσεται: εἰ γὰρ καὶ νῦν ἀπωσθῆ ἢ τῶν ἄλλων ἐθνῶν κεχωρισμένη φυλὴ (πάντα δὲ τὸν Ἰουδαϊκὸν διὰ τοῦτου σημαίνει λαὸν), ἀλλ' ἔσται πάλιν, καὶ ἀνακλησέως τεύξεται: ἀρκεῖ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν λεγομένων τὸ αὐτὸν ταῦτα λέγειν τὸν Δεσπότην καὶ Κύριον.

ιδ'. Καὶ σὺ, νιὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον καὶ κρότησον χεῖρι ἐπὶ χεῖρα, καὶ διπλασιάσον ῥομφαλᾶν, ἢ τρίτη ῥομφαλᾷ τραυματιῶν ἔστι, ῥομφαλᾷ τραυματιῶν ἢ μεγάλη. Τρίτην ῥομφαλᾶν καλεῖ τὴν ἐν τῷ ἐνάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Σεδεκίου γενομένην κατὰ τῆς Ἰερουσαλὴμ στρατείαν: ἀλλὰ τῷ μὲν ἀριθμῷ τετάρτη ἔστιν: ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπὶ Ἰερουσαλὴμ γενομένη ἀναιμωτὴ ἐγγένητο (αὐτόματος γὰρ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορ σὺν τῇ μητρὶ, καὶ τῇ γυναικί, καὶ τοῖς ἄρχουσι, καὶ οὕτως ἀπήχθη δορυφύλατος εἰς Βαβυλῶνα), εἰκότως τρίτην καλεῖ ῥομφαλᾶν τὴν ἐπὶ Σεδεκίου γενομένην, τὰς συμπλοκάς ἀριθμῶν, καὶ τὰς παρατάξεις, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς τὰς ἐφόδους: διὸ καὶ λέγει: « Ἡ τρίτη ῥομφαλᾷ τραυματιῶν ἔστιν ἡ μεγάλη. » Ἐκτα διδάσκει, τί δὴποτε αὐτῷ παρακαλεῖται κροτῆσαι τὰς χεῖρας.

ιε'. Καὶ ἐκστήσεις αὐτοὺς, ὅπως θραυσθῆ ἢ καρδία αὐτῶν, καὶ πληθυνθῶσιν οἱ ἀσθενοῦντες ἐπὶ πᾶσαν πύλην αὐτῶν: παρυέδονται εἰς σφῆρα ῥομφαλας. Καὶ πρᾶτες, φησὶ, καὶ λέγετὰ δεδίζασθαι αὐτοὺς δυνάμενα, ὅπως θραυ-

VARIE LECTIONES.

¹¹ οἱ — λαῷ μου. Aliter of LXX et Hebr. ¹² μοι. Des. apud Montf. in Hexapl. ad h. l. ¹³ ἀγαθ. B præm. τῆς. ¹⁴ B τὸν προφῆτην. ¹⁵ Διὰ — χεῖρά σου. Hæc sicut præced. vers. faciunt juxta Hebr. ¹⁶ ὅτι — ἔσται. Hebr. Nam exploratio erit: et quænam? ane etiam virgæ repudiantis (omnia ligna) erit? ¹⁷ ἢ. Ex B suppl. ¹⁸ B γεγεννημένην. ¹⁹ τί. B ὅτι. ²⁰ καὶ ἐκστ. αὐτ. Ad vers. præc. hæc pertinent. Hebr. et penetraturus in illos. ²¹ θρ. Recte h. l. ut in A et B deest μή, quod alii addunt. ²² ὅτε. Exstat tantum in Compl.

οδύσει αὐ καρδίαι αὐτῶν, ἀντι τοῦ, ἵνα μαλαχθῇ A
καὶ οἰσὶν ὁ συντριβῆν τὸ ἀντίτυπον τῆς καρδίας αὐ-
τῶν τῇ προφῆτῃ τῶν ἀλγεῖνῶν. Ἰκανὸν δὲ αὐτοὺς
ἐπειρωτῶσαι, ὅτι σφαγῆ παραδοθήσονται, καὶ ὅτι
πλήρεις πλάσι αἱ πύλαι τῶν ἀναιρουμένων γενή-
σονται. Ἔπειτα μετὰ προσωποποιεῖς τινὸς σημαίνει
τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην συγχώρησιν.

Εὖγε ὁξεῖα γέγονεν εἰς σφαγήν, εὖ γέγονεν
εἰς στίλβωσιν, ὡς ἄστραπὴ διαπορεύσιν. (17.)
Ὁξέθρον ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, ὃ δὲ ἄν τὸ
πρόσωπόν σου ἐξεύρηται. Ἀμφηκέσ φησι τὸ
ἔφος, ἐκαστέρωθεν τεθηγμένον ἔδ μάλα εἰς ἀκ-
μην ἠκονημένον, ἀστραπῆς δίκην ἄριαν λαμπρό-
τας. Διὸ φησιν εἰς ὁπότερον βούλη χύρισον μέρος,
εἴτε τὸ δεξιόν, εἴτε τὸ εὐώνυμον. Ἐξεις γὰρ κάμψ
συνεργούντα. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν ἐπαγαγών B

17. Καὶ ἐγὼ δὲ κροτήσω μου χεῖρα πρὸς
χεῖρα, καὶ ἐκμηθήσω τὸν θυμὸν μου, ἐγὼ Κύριος
λαλάλα σοι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰερε-
μίας ἔλεγεν· Ὁ ἴδω, Κύριε, ὅτι οὐκί τοῦ ἀνθρώπου
ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ πορεύσεται ἄνθρωπος, καὶ κατ-
εὐθνεῖ ὁδὸν αὐτοῦ. διδάσκων, ὡς τῶν τοιούτων
οὐδὲν διχὰ τῆς ἀνωθεν ἐνεργείας ἢ συγχωρήσεως
γίνεσθαι. ἐνεργεῖ μὲν τὰ πρόποντα, συγχωρεῖ δὲ
ἄλλα καθ' ἕτερον τρόπον οἰκονομίας, καὶ τῷ αὐ-
τεξουσίῳ τῶν ἀνθρώπων παραχωρῶν, καὶ τῷ τρόπῳ
ταῖς δίκαις τῶν ἀμαρτημάτων πραττόμενος.

17-κ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ,
λέγων· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, διατάξον σεαυτῷ
ἔξω ὁδοῦ, τοῦ εἰσελθεῖν ῥομφαίαν βασιλέως
Βαβυλώνος· ἐκ χώρας μᾶς ἐξελεύσονται αἱ C
δύο ἀρχαί, ἑτοίμασαι ἡ χεῖρα κεντοῦσαν ἐν ἀρχῇ
ἑοῦ ἐκαστῆς πόλεως. Κεντοῦσαν ἐπ' ἀρχῆς
ἑοῦ διατάξεις, τοῦ εἰσελθεῖν ῥομφαίαν ἐπὶ
Ῥαβθάβ υἱῶν Ἀμμῶν, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰούδακ
ἐν Ἱερουσαλήμ¹⁰. Ὡς ἐν εἰκόνι φησι, διάγραφου
μὴν ὁδὸν διχῇ μεριζομένην, καὶ τὴν μὲν κατ' εὐθῆ
τῆς Ἱερουσαλήμ φερομένην, τὴν δὲ εἰς τὴν Ῥαβθάβ
υἱῶν Ἀμμῶν διατεινομένην. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ναβου-
χοδονόσορ ἀπὸ Βαβυλώνος ὁρμώμενος, καὶ κατὰ τῆς
Ἰουδαίας, καὶ κατὰ Ἀμμωνιτῶν ἐπιστράτευσεν, προ-
λέγει ταῦτα ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου. Ῥαβθάβ δὲ
υἱῶν Ἀμμῶν εἶπεν, ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἕτερα ὁμώνυ-
μος, ἢ τοῦ Ἀμμῶν ταύτην δὲ τὴν τοῦ Ἀμμῶν φασί-
τινες εἶναι τὴν νῦν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ Φιλαδεφίαν κα-
λουμένην, ἥτις μέχρι νῦν Ἀμμῶν τῇ ἐπιχωρῶν D
φωνῇ¹¹ προσαγορεύεται. Τοῦτοις ἐπιφέρει·

κα'. Διὸ στήσεται ὁ βασιλεὺς Βαβυλώνος ἐπὶ
τὴν ἀρχαίαν ὁδόν, ἐπ' ἀρχῆς τῶν δύο ὁδῶν, τοῦ
μαρτυρῆσθαι μαρτυρίαν τοῦ¹² ἀναδράσαι βάρδους,
καὶ ἐπερωτῆσαι ἐν τοῖς γλυπτοῖς, καὶ ἠπιτο-

• Jerem. x, 23.

VARIÆ LECTIONES.

¹ μαλ. κ. οἶον. Ex B suppl., eni etiam debetur lectio συντριβῆν pro συντριβῆται, ut habebat ed prior.
² εὖγε — διαπορ. Ita Compl. ³ ὡς ἀστρ. διαπα. Des. in Hebr. ⁴ σοι Des. in A, B et apud LXX. ⁵ ἀρ-
χι. Des. in Hebr. ⁶ ἐπ. — διατάξεις. Aliter ed. LXX, imo etiam ed. Compl., quæ alias cum Nostro plio-
gumique consentit. ⁷ Ἰερ. Apud LXX, sequi. ἐν μέσῳ αὐτῆς. Sed in Compl. leg. ἐν πολιορκίᾳ. ⁸ φων.
in B post προσαγ. ponitur. ⁹ τ. ἀν. βάρδ. Hebr. ad poliendum tela.

A est, ut molliatur ac veluti conteratur adversaria
cordis eorum contentio calamitatum prædicatione.
Satis est autem ad eos perterrendos, cum dixit
eos interfectum iri, et omnes portas penas futu-
ros esse occisorum. Deinde per prosopoposiam suo
permissu ea fieri significat.

Bene acutus fuit in eadem, bene fuit in fulgorem,
sicut fulgur incede. (VERS. 16.) Acuere a dexteris et
a sinistris, quocunque facies tua excitetur. Ancepis,
inquit, gladius, utrinque acutus, bene admodum
in cuspidem exacutus, fulguris instar splendores
emittens. Quare in utramvis partem, inquit,
844 secede sive ad dexteram, sive ad sinistram:
habebis enim me quoque tibi auxilium ferentem.

B Quod declaravit, cum subiecit :

VERS. 17. Et ego plaudam manu mea super ma-
num, et immittam furem meum, ego Dominus lo-
cutus sum ad te. Propterea etiam beatus Jeremias
dicebat : « Novi, Domine, quod non sit hominis
via ejus, neque ambulabit homo, et diriget viam
suam » : docens, nihil hujusmodi absque su-
perno Dei auxilio aut permissu fieri : qui quidem
ea efficit quæ decent, alia diverso administrationis
sue more permittit, et libero hominis concedens
arbitrio, et in hunc modum peccatorum exigens
pœnas.

VERS. 18-20. Et factum est verbum Domini ad
me, dicens : Et tu, fili hominis, dispone tibi ipsi
duas vias, ut ingrediatur gladius regis Babylonis.

C E regione una egredientur duo imperia, præpara
manum pungentem in initio viae uniuscujusque civi-
latis. Pungentem in principio viae ordinabis, ut in-
grediatur gladius ad Rabbatham filiorum Ammon,
et ad Judam in Hierosolymam. Tanquam in ima-
gine, inquit, describito viam unam in duas partes
divisam, quarum altera recta ferat ad Hierosoly-
mam, altera vero ad Rabbatham filiorum Ammon
pertineat. Nam quia Nabuchodonosor a Babylone
profectus, et contra Judæam, et contra Ammo-
nitas exercitum duxit, per prophetam hæc Deus
prædicat. Rabbatham autem filiorum Ammon dixit,
quandoquidem altera quoque est cognominis ip-
sius, quæ Ammon dicitur, et hanc ipsam, quæ
dicitur Ammon, aiunt aliqui eam esse, 845 quæ
nunc in Arabia vocatur Philadelphia, quæ usque
ad præsens tempus Amman indigenarum lingua
appellatur. His adjicit :

VERS. 21. Idcirco stabit rex Babylonis in anti-
quam viam, in initio duarum viarum, ad valicinan-
dum divinationem, ut servere faciat virgas, et in-
terroget in sculptilibus, et jacur exploret. Occupava

enim via, inquit, in duas partes divisa, quarum altera in Judæam, altera ad Rabbatham ducit: divinatione quæ per virgas sit utetur, et itidem victimarum extispicio, scire cupiens, quo primum sibi sit cum exercitu proficiscendum. Et cum hæc, inquit, ab eo fierent:

VERS. 22. *A dexteris ejus facta est divinatio super Hierosolimam, ut circumdet vallum, et aperiat os in clamore, et exaltet vocem cum clamore tubæ, et ponat vallum contra portas ejus, et jaciatur aggerem, ut ædificet machinas jacularices. Illud scire oportet, nihil eorum quæ futura sunt scire dæmonas: sed e rebus conjecturam capientes, prædicere conantur, et aliquando recta feruntur, sæpius vero aberrant. Et hoc non solum e rebus ipsis licet intelligere, sed etiam per divinam Scripturam edocti sumus. Cum enim per Sedeciam pseudopphetam ipsi victoriam Achaabi prædixissent, veritate exciderunt. Neque enim proelio tantum victus, sed etiam interfectus fuit. Hic vero et datam Israeli legem non ignorantes, et eos cernentes aliter vitam agere, quam illis lege præscriptum esset, et insuper propheticas prædictiones exaudientes, divinam indignationem undique docebantur. Hanc igitur etiam per vaticinia impio regi præsignificabant, prius esse cum exercitu ad Hierosolimam proficiscendum, et vallis atque aggeribus utendum esse, aliisque omnibus machinis ad oppugnandum idoneis. Verum hæc, inquit, quæ ab isto fiunt, illi qui obsidentur contemnant, non virtute freti, sed indolentis morbo laborantes. Idque docens, dixit:*

VERS. 23. *Et ipse eis divins divinationes coram ipsis, celebrantes hebdomadas eis. Ita, inquit, affecti sunt, quasi vaticinia ipsis bona significant: hoc enim innuit per illud coram ipsis, hoc est, quasi pro ipsis vaticinia facta sint, et ut hebdomada hebdomadam celebrantes, ita degunt. Hæc autem una ipsis erat ex tribus maximis celebritas. Sed eorum opiniones, inquit, res haud consequuntur. Ipse enim commemorans, inquit, injustitiam eorum, ut capiantur. Memoria enim improbitatis illorum causa erit ut capiantur ipsi.*

VERS. 24. *Idcirco hæc dicit Adonai Dominus: Pro eo quod recordati estis injustitiarum vestrarum, cum revelarentur impietates vestre, ut conspicerentur peccata vestra in omnibus iniquitatibus vestris, et in omnibus institutis vestris, pro eo quod recordati estis in istis, capiimini in ipsis. Vos, inquit, et hostium confidentiæ et dæmonum veritatis auctores fuistis. Vestrorum enim institutorum*

A σκοπήσασθαι. Τὴν γὰρ διχῆ, φησὶ, μεριζομένην καταλαβῶν ἰδῶν, ἧς τὸ μὲν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, τὸ δὲ εἰς τὴν Ῥαββᾶθ ἀπάγει, τῇ δὲ τῶν ῥάβδων χρῆσται μαντεία, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ τῶν σφαιρίων σπληγχοσκοπεῖ, μαθεῖν βουλόμενος, ποῦ δεῖ στρατεύσαι πρότερον· τούτων δὲ, φησὶν, ὑπ' αὐτοῦ γιγνομένων·
κβ'. Ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐγένετο τὸ μαντεῖον ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, τοῦ ¹² περιβαλεῖν χάρακα, καὶ τοῦ διασείσαι στόμα ἐν βοῇ, καὶ ὑψῶσαι φωνὴν μετὰ κρουγῆς σάλπιγγος, τοῦ βαλεῖν χάρακα ἐπὶ τὰς πύλας αὐτῆς, καὶ βαλεῖν χῶμα, καὶ οἰκοδομησάτω βελοστάσιον. Προσέκει δὲ εἶδέναι, ὅτι τῶν ἐσθμῶν οὐδὲν οἱ δαίμονες ἴσασι· καταστοχαζόμενοι δὲ τῶν πραγμάτων, προλέγειν ἐπιχειροῦσι· καὶ ἔστι μὲν ὅτε καταυθὲ φέρονται, πολλὰς δὲ καὶ διαμαρτάνουσι· καὶ τοῦτο οὐ μόνον ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐστὶν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς θείας διδαχθῆναι Γραφῆς. Εἰπόντες γὰρ διὰ Σεδεκίου τοῦ ψευδοπροφήτου νίκην τοῦ Ἀχαάθ, τῆς ἀληθείας ἐξέπεσαν· οὐ γὰρ μόνον ἠτήθη παραταξάμενος, ἀλλὰ καὶ ἀνηρέθη· καὶ ἐν ταῦθα δὲ καὶ τὸν δεδομένον τῷ Ἰσραὴλ ἐπιστάμενον νόμον, καὶ τὴν ἐξω τῶν τούτων διαγορεύσεων πολιτείας ὀρῶντες, καὶ μέντοι καὶ τῶν προφητικῶν προβήσεων ἐπαύοντες, πανταχόθεν τὴν θεῖαν ἀγανάκτησιν ἐδιδάσκοντο· ταύτην τοίνυν καὶ διὰ τῶν μαντείων τῶν δυσσεβεῖ προσημαίνον βασιλεῖ, ὅτι δεῖ πρῶτον τῇ Ἱερουσαλήμ ἐπιστρατεύσαι, καὶ χαρακώμασι καὶ χῶμασι χρῆσασθαι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν πολεμικοῖς μηχανήμασιν. Ἀλλὰ τούτων, φησὶν, ὑπὸ τούτου γιγνομένων, καταφρονοῦσιν οἱ πολιορκούμενοι, οὐκ ἀρετῇ θαρβύοντες, ἀλλ' ἀναλγησία νοσοῦντες. Καὶ τοῦτο διδάσκων ἐφη·

κγ. Καὶ αὐτὸς αὐτοῖς μαντευόμενος ¹⁴ μαντείων ἐνώπιον αὐτῶν, ἐβδομάζοντες ¹⁵ ἐβδομάδας ¹⁶ αὐτοῖς. Ὅτι, φησὶ, διάκεινται, ὡς χρηστὰ τῶν μαντείων αὐτοῖς σηματοῦντων· τοῦτο γὰρ ἠνέχετο διὰ τοῦ ἐνώπιον αὐτῶν, τουτέστιν, ὡς ὑπὲρ αὐτῶν τῶν μαντείων γεγενημένων, καὶ ὡς ἐβδομάδα ἐβδομάδων ἐορτάζοντες αὐτῶν διάγουσι· μία δὲ ἦν αὐτῆ τῶν τριῶν τῶν μεγίστων ἐορτῆ· ἀλλ' οὐκ ἀπολουθήσει, φησὶ, ταῖς αὐτῶν δόξαις τὰ πράγματα. « Καὶ αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ἀναμνηστικῶν ἀδικιῶν ¹⁷ αὐτῶν τοῦ συλληφθῆναι. » Ἡ γὰρ μνήμη τῆς παρανομίας αὐτῶν αἰτία τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ἐστίν.

κδ. Διὰ τοῦτο, τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, Ἄνθ' ὧν ἀνεμνήσατε τὰς ἀδικίας ὑμῶν ἐν τῷ ἀποκαλυφθῆναι τὰς ἀσθελας ὑμῶν τοῦ ὁραθῆναι τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν ἐν πάσαις ταῖς ἀρομίαις ὑμῶν, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ὑμῶν, ἀνθ' ὧν ἀνεμνήσατε ἐν τούτοις, ἀλώσεσθε ἐν αὐτοῖς. Ὑμεῖς, φησὶν, αἱτοί, καὶ τῆς τῶν πολεμίων θρασυτητος, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων ἀληθείας ἐγένεσθε·

VARIÆ LECTIONES.

¹² τ. περιβ. γάρ. *Hebr.* ut disponat arietes, s. balistas. ¹³ παντ. Apud LXX, præm. ὡς *Hebr.* Erat autem hoc illis ut divinatio vana. ¹⁴ ἰββ. ἰββ. αὐτ. Des. apud LXX, præter Compl. quæ ita hab. ἐβδομάζων τὰς ἐβδομάδας αὐτοῖς. Sed *Hebr.* licet juramenta juramentorum (s. sæpius iterata) essent illis. ¹⁵ ἰβ. prior hab. ἐβδομάδα. ¹⁷ ἀδ — συλλ. Ita quoque Compl. et B. juxta *Hebr.* Sed A sequitur rec. lectio-nem.

των γὰρ ὑμετέρων ἐπιτηδευμάτων ἢ πονηρία, καὶ ἡ A
τῆς ἀσεβείας ὑπερβολή, καὶ τῆς ἐμῆς ὑμᾶς ἐγύμνω-
σε χάριτος, καὶ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι πεποίη-
κεν, οἱ δὲ μαντεῖαν 17 τὰς καθ' ὑμῶν ἐφόδους ποιού-
μενοι, ἐρωσὶν ἀκολουθοῦντα ταῖς μαντεῖαις τὰ πρά-
γματα · ἐπειδὴ τοίνυν καὶ τῆς ἐκείνων ἀληθείας ἐγί-
νεσθε πρόβηνοι, εἰκότως ἀλώσεσθε, καὶ τιμωρία πα-
ραδοθήσεσθε. Ἐνταῦθεν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας μεταβαί-
νει, τὸν τε βασιλέα, καὶ τοὺς ἱερεῖας, καὶ φησιν ·

κς'. καὶ σὺ, βέβηλε, ἄνομος, ἀφηγούμενος
τοῦ Ἰσραὴλ, οὗ ἦκει ἡ ἡμέρα ἐν κυριῷ ἀδικίας
πύρας · εἰς λέγει Ἄδωναι Κύριος Ἀβαλοῦ 18 τὴν
κίδαρον, καὶ ἀπόθου τὸν στέφανον, αὐτῆ 19 οὐ
τοιαύτη ἔσται. Σὺ μὲν, φησὶν, ὁ ἱερεὺς, διὰ τὴν
παρανομίαν τῆς ἱερατικῆς ἐγυμνώθησθαι κιδάρεως · σὺ
δὲ, ὁ βασιλεὺς, δυσσεβείᾳ συζήσας, σεαυτὸν ἀπαστέ-
ρησας τοῦ στεφάνου. Ἐκατέρω τοίνυν ἡγεμονία τὰ
ἐαυτῆς 20 ἀποθέσθαι σύμβολα · αὐτῆ γὰρ, φησὶν, ἡ
πολιορκία οὐκ ἴσκει ταῖς πάλαι · τέλος γὰρ ἔλαθεν ἡ
καθ' ὑμᾶς βασιλεία. Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων · Ἐτα-
πεινώσας, φησὶ, τὸ ὕψηλόν, καὶ ὑψώσας τὸ ταπεινὸν
ἀδικίᾳ 21. Ἐδικίᾳ γὰρ χρησάμενος συνεργῶν, τὸ μὲν
ὕψηλόν δι' ἀρετὴν ἐταπεινώσας, τὸ δὲ ταπεινὸν δι'
ἀδικίαν τοῖς λόγοις ἐπῆρας, παραφθείρας τὸ δίκαιον.
Ὁ δὲ φησὶν ·

κς'. Ἀδικίαν, ἠδικίαν θήσομαι αὐτῆν. Τοῦτου
χάρην σε, φησὶ, ταύτης τῆς ἀδικίας πράξομαι δικίας.
Ἔτα ἐπάγει · Οὐδ' αὐτῆ 22 τοιαύτη ἔσται ἕως οὗ
ἔλθῃ ᾧ καθήκει, καὶ παραδώσω αὐτῶν. Ἐ τῶν μὲν γὰρ
προτέρων, φησὶ, πολιορκιῶν αὐτῆ χαλεπωτέρα · οὐ
μὲν, φησὶ, πανταλῶς καταστέσει τὸν τῆς βασιλικῆς
συγγενείας σκινῆθρα, ἕως ἂν ἔλθῃ 23 ᾧ καθήκει, καὶ
ᾧ ἀρμόττει, καὶ αὐτῶν παραδώσω τὴν βασιλείαν.
Τούτου καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν · Ἐως ἂν 24
ἔλθῃ τὸ σπέρμα, ᾧ ἐπήγγελται, διαταγὴς δι' ἀγγέ-
λων ἐν χειρὶ Μεσίτου. Καὶ Ἰακώβ ὁ πατριάρχης
τῶν Ἰουδαίων εὐλόγων ἔφη · Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ
Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν
ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ
ἐνταῦθα τοίνυν τὴν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ βασιλείαν
ἤνικετο, εἰρηκίως · Οὐδ' αὐτῆ τοιαύτη ἔσται, ἕως οὗ
ἔλθῃ ᾧ καθήκει, καὶ παραδώσω αὐτῶν. Ἐὶ γὰρ καὶ
ἰκέμενε πολιορκίαν καὶ πόρθησιν ἡ Ἱερουσαλήμ
ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἀλλ' οὐ τοιαύτην, οἶαν ὑπὸ
τῶν 25 Ῥωμαίων μετὰ τὸν σωτήριον σταυρὸν. Μετὰ
μὲν γὰρ τὴν πρότερον ἄλωσιν ἐβδομήκοντα διεληθόν-
των ἐτῶν πάλιν ἀνωκοδομήθη, καὶ τὴν πρότερον εὐ-
πραξίαν ἔλαβε · μετὰ δὲ τὸν σωτήριον σταυρὸν ἐσχά-
την ἑρημίαν ὑπέμεινε · αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδέ
ἐπαύθησαν τῶν ὄρων 26 ἐκείνων τολμῶσιν ἀπειργάμενοι
ἄνω · διὰ τοῦτο ἔφη · Οὐδ' αὐτῆ τοιαύτη ἔσται, ἢ
ἐπὶ τοῦ, οἶα ἡ ἐσομένη · φυλάξω γὰρ τὸ γένος, ἕως

bitas, et impietatis exsuperantia, tum gratia mea
vos orbavit, tum in hostium potestatem, vos rede-
git: qui per vaticinium in vos cum exercitu inva-
dentes, vident vaticiniis res ipsas respondere. Cum
igitur vos illorum veritatis auctores fueritis, me-
rito capti supplicio afficiemini. Hinc ad principes
digreditur, et regem, et sacerdotes, atque:

VERS. 25, 26. *Ei tu, profane, inique dux Isra-
elis, cujus venit dies in tempore iniquitatis finis;
hæc dicit Adonai Dominus: Aufer cidarim, et re-
pelle coronam, ipsa non talis erit. Tu quidem, in-
quit, sacerdos, propter improbitatem sacerdotali
cidari spoliatus fuisti: tu autem rex impietati ad-
dictus te ipsum corona privasti. Utrumque igitur
imperium sua deponat insignia. Hæc enim obses-
sio superioribus haud similis est: siquidem finis
vestro regno impositus est. Causamque docens,
' Humiliasti, inquit, excelsum, et exaltasti hu-
mitem in justitia. Ascita enim tibi sociâ injustitia,
quod excelsum erat propter virtutem depressisti,
et quod humile erat propter injustitiam verbis ex-
tulisti, corrupto jure. Ideo ait:*

VERS. 27. *Injustitiam, injustitiam ponam eam.*
Hac de causa, inquit, injustitiæ istius abs te pœ-
nas exigam. Deinde subjicit: « Neque hæc talis
erit, donec venerit, cui congruit, et tradam ei. »
Superioribus enim oppugnationibus, inquit, hæc
248 gravior erit. Non tamen penitus extinguam
regiæ cognitionis scintillam, donec venerit, ad
quem attinet, cuique convenit, et ipsi tradam ro-
gnum. Hoc item beatus Paulus ait: « Donec veniret
semen, cui promissio data erat, ordinata est (lex)
per angelos, manu Mediatoris ». Jacob etiam pa-
triarcha, Judæ benedicens, dixit: « Non deficiat
princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus, do-
nec veniat cui repositum est, et ipse expectatio
gentium ». Igitur hic quoque Domini Christi ro-
gnum innuit, cum dixit: « Neque hæc talis erit,
donec venerit, cui congruit, et tradam ei. » Nam
tametsi obsidionem et depopulationem sustinuit
Hierosolyma a Nabuchodonosore, tamen non fuit
talis, qualem pertulit a Romanis post salutarem
crucem. Postquam enim primo capta fuit, cum
septuaginta transissent anni, rursus instaurata est,
et pristinam recepit felicitatem: sed post saluta-
rem crucem extremam subiit solitudinem, ipsique
Judæi ne ascendere quidem audent ad fines illos,
lege prohibiti. Ideo dixit: « Neque hæc talis
erit, » hoc est, qualis futura. Servabo enim genus,

1 Galat. III, 19. 2 Gen. XLIX, 11.

VARIE LECTIONES.

17 B μαντείας. 18 Rec. lect. ἀβελου 19 Alii αὐτῆ. 20 ταυτῆς. 21 ἀδ. Des. apud LXX, et
in Hebr. Pertinet enim ad sequ. vers. 22 οὐδ' αὐτῆ. Ita fere Compl. et A juxta Hebr. οὐδ' αὐτῆ. Sed
rec. lectio est, οὐαὶ αὐτῆ. In B ad marg. ascr. est, περὶ Χριστοῦ, addito signo illo, H. 23 ἔλθ. Des. in
d. pr. 24 ἕως ἂν. Rec. lect. l. c. est ἄχρις οὗ. 25 τῶν Des. in B. 26 B ὄρων.

« donec veniat, cui convenit, et tradam ei. » Cum enim apparuerit ille, inquit, in quem pollicitationes referuntur, tunc tradito ipsi regno, istos exterminabo. Hinc contra Ammanitas prophetiam convertit, qui male erga Judæos animati, in illorum calamitates insultabant.

VERS. 28, 29. Et 849 tu, fili hominis, vaticineris, et dicas: Hæc dicit Adonai Dominus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum; et dicas: Gladius, gladius extractus ad occisiones, et enudatus ad consumptionem; excitare, ut splendeas in visione tua vana, et in divinando mendacia. Vaticinatus autem est non gladius, sed ii qui eo usi sunt. Falsumque vaticinium et visionem appellavit, tanquam a veritate alienum. Vera quidem tunc quoque præsignificabat, sed cum divini prophetæ divinam sententiam jam antea annuntiassent, quæ ab illis audiverat, ea ante indicare visus est. Improbritati enim addicti pessimi dæmones, Nabuchodonosori per vaticinia, quæ a prophetis acceperant, renuntiabant, et Judæis per falsos prophetas contraria prædicebant, pacem ipsis et hostium fugam pollicentes: ut Deo non obedientes, et resistentes, usitataque providentia orbat, hostibus ab ipsa justitia traderentur, et vera ipsorum declararentur oracula. Quia ergo præceperat gladio, ut imponeretur cervicibus eorum, qui injuste impleque vixissent, quasi advenerit exitus et finis ipsorum, (eidem gladio) hæc imperat.

VERS. 30. Revertere in vaginam tuam, ne moreris in loco isto, ubi fuisti: in terra propria tua judicabo te. Vos autem, inquit, o Babylonii, **850** quos gladium voco, qui hæc fecistis quæ præcepi, non hic, sed in propria terra, impietatis poenas a vobis repetam.

VERS. 31. Et effundam super te iram meam, in igne trucundie mee insufflabo in te. Divinæ potentie omnia esse facilia his declaravit. Sicut enim facile est, inquit, insufflare, ita admodum proclive et promptum est, omnis generis supplicio te afficere.

Et tradam te in manus virorum barbarorum fabricantium iteritum. (**VERS. 32.**) In igne eris sicut viscus, sanguis tuus erit in medio terræ tuæ; non erit tui memoria, quia ego Dominus locutus sum. Per hæc innuit Medorum et Persarum in Babylonem invasionem, qui omne machinarum genus ad mœnia quæ obsidebant admoverunt, et nocte, in ipsa celebritate, intra urbem ingressi, omnem quidem civitatem subegerunt, plurimam vero partem combusserunt, ac sanguine et domos et vias omnes compleverunt.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ ἐγ. δπ. σιλλ. Ad vers. præc. hæc pertinent juxta LXX et Hebr. ²⁷ τῆν. B præm. ματαίαν. ²⁸ B μαντείων. ²⁹ οὕτως, κ. τ. λ. Hæc ad finem vers. 29, se referunt. ³⁰ εἰς τ. κολ. σου. Exstat tantum in Compl. et Ald. ³¹ Rec. lect. est γεγέννησαι, juxta Hebr. ³² B μηχανήματος.

οὐ ἔλθῃ ἢ καθήκει, καὶ παραδώσω αὐτῷ. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀναφανῆ ἔκεινος, εἰς ὃν αἱ ἐπαγγελίαι φέρονται, τότε παραδοῦς αὐτῷ τὴν βασιλείαν, τοῦτος ἐκδώσω πικρολεβία. Ἐντεῦθεν κατὰ Ἀμμαϊνῶν τρέπει τὴν προφητείαν· ἀπεχθῶς γὰρ περὶ τοὺς Ἰουδαίους διακείμενοι ταῖς τούτων ἐψήδοντο συμφοραῖς.

κη', κθ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον, καὶ ἐρεῖς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἀμμων, καὶ πρὸς τὸν ὄνειδισμὸν αὐτῶν· καὶ ἐρεῖς· Ῥομφαία, Ῥομφαία ἐσπασμένη εἰς σφάγια, καὶ ἐσπασμένη εἰς συντέλειαν· ἐρηϊρον, ὅπως στίλβῃς ²⁶ ἐν τῇ ἐράσει σου τῇ ματαίᾳ, καὶ ἐν τῷ μαντεύεσθαι ψευδῇ. Ἐμαντεύσατο δὲ οὐχ ἡ Ῥομφαία, ἀλλ' οἱ ταύτη χρησάμενοι. Ψευδῆ δὲ τὴν μαντείαν καὶ τὴν ²⁷ δράσιν προσηγόρευσεν, ὡς ἀλλοτριαν τῆς ἀληθείας ὑπαρχουσαν. Εἰ γὰρ καὶ τότε ἀληθῆ προσήμεινεν, ἀλλὰ τῶν θεῶν προφητῶν προαγορευόντων τὴν θείαν ἀπόφασιν, ἃ παρ' ἐκείνων ἤκουσε προμηνύειν ἔδοξε· πονηρὰ γὰρ συζῶντες οἱ ἀλιτῆριοι δαίμονες, τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ διὰ τῶν μαντείων ²⁸ τὰ παρὰ τῶν προφητῶν διεπόρθημυσον, τοῖς δὲ Ἰουδαίοις διὰ τῶν ψευδοπροφητῶν τάναντία προηγόρευον, εἰρήνην αὐτοῖς ὑπισχοῦμενοι, καὶ τῶν πολεμίων φυγὴν· Ἐν ἀπειθούντες τῷ Θεῷ, καὶ ἀντιλέγοντες, καὶ γυμνοὶ τῆς συνήθους προμηθείας γενόμενοι, παραδοῦσιν ὑπὸ τῆς δίκης τοῖς πολεμίοις, καὶ ἀληθεῖς ἀφανθῶσιν αὐτῶν οἱ χρησιμοί. Οὕτως ²⁹ ἐντελάμενος τῇ Ῥομφαίᾳ τοῖς τραχήλοις ἐπιτεθῆναι τῶν ἀνόμως καὶ παρανόμως βεβιωκότων, ὡς τοῦ πέρατος αὐτῶν καὶ τοῦ τέλους ἐψθακότος, παρακελεύεται λέγων·

λ'. Ἀπόστρεψε εἰς τὸν κολεόν σου ³⁰, μὴ καταλύσης ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἢ γεγέννησαι ³¹, ἐν τῇ γῆ τῇ ἰδίᾳ σου κρινῶ σε. Ὑμᾶς δὲ, φησὶν, ὡ Βαβυλωνίοι, οὗς Ῥομφαίαν ὀνομάζω, ταῦτα πεποιηκότας, ἃ παρηγγύησα, οὐκ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν τῇ οἰκείᾳ γῆ δικᾶς ἀπαιτήσω τῆς ἀσεβείας.

λα'. Καὶ ἐκχεῶ ἐπὶ σέ τὴν ὄργην μου, ἐν πυρὶ ὄργης μου ἐμφουσίσω ἐπὶ σέ. Τὸ εὐχολογὸν τῆς θαλάσσης δυνάμεως διὰ τούτων ἐδήλωσε. Ὅσπερ γὰρ, φησὶ, τὸ ἐμφουσίσαι ῥάβδιον, οὕτως εὐπετὲς καὶ λίαν εὐμαρὲς, παραδοῦναι σε παντοδαπῇ τιμωρίᾳ.

Καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας ἀνδρῶν βαρβάρων τεκταινόντων διαφθοράν. (λβ'.) Ἐν πυρὶ ἐσθὶ κατὰδρωμα· τὸ αἷμά σου ἐσται ἐν μέσῳ τῆς γῆς σου· οὐ μὴ γένηται σου μνησία, διότι ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Τὴν Μήδων καὶ Περσῶν ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Βαβυλωνίας διὰ τούτων ἠνείκατο, οἱ πᾶν εἶδος μηχανημάτων ³² τοῖς περιβάλοις πολιορκούντες προσήνεγκαν, καὶ νύκτωρ ἐν ἑορτῇ εἰσω τοῦ ἀστεως γεγονότες, ἅπασαν μὲν ἐχειρῶσαντο τὴν πόλιν, ἐπέπρυσαν δὲ τὸ πλεῖστον, αἱμάτων δὲ καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰς ἀγυῖας ἀπάσας ἐπλήρωσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

Α

CAPUT XXII.

α-γ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἐὶ κρινεῖς ³³ τὴν πόλιν τῶν αἱμάτων; Καὶ ³⁴ παραδείξεις ³⁵ αὐτῇ πάσας τὰς ἀνομίας αὐτῆς; καὶ ἐρεῖς ³⁶, Τὺ δὲ λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Μετήγαγε πάλιν τὸν λόγον ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τῷ προφῆτῃ παρακαλεῖσθαι κυρίου δίκην διελέγξαι τὰ παρανόμως ὑπ' αὐτῆς τολμώμενα· καλεῖ δὲ αὐτὴν πόλιν αἱμάτων, ὡς πολλὰς ἀδίκως ἐργαταμένην σφαγὰς· οὐ χάριν πάλιν τὰς αὐτὰς ὀνομάζει προσηγορίας, καὶ βοᾷ λέγων· Ὡ πόλις ἐκχέουσα αἷμα ἐν μέσῳ αὐτῆς, τοῦ ἔλθειν καιρὸν αὐτῆς, καὶ ποιῶσα ἐνθυμήματα ³⁷ καὶ ἑαυτῆς, τοῦ μαινεῖν ἑαυτὴν. Σὺ, φησὶν, ἐπέβλη τὰς συμφορὰς, ὦ πόλις, λογισμοῖς τε πονηροῦς ³⁸ κεχρημένη, καὶ τούτους εἰς ἔργον ἔγούσα, καὶ διὰ τούτων μαινομένη, καὶ αἱμάτων ἀδίκων πληρουμένη· καιρὸν δὲ τὴν συμφορὰν ὠνόμασεν.

δ. Ἐν τοῖς αἵμασι ³⁹ σου οἷς ἐξέχεας, παρέπτωκας, καὶ ἐν τοῖς ἐνθυμήμασι σου οἷς ⁴⁰ πεποίηκας ἐμπαίον, καὶ προσήγγισας τὰς ἡμέρας σου, καὶ ἤγαγες καιρὸν ἐτῶν σου. Τὴν γὰρ κατὰ θεῖαν μακροθυμίαν ἐπιμετρομένην προθεσίαν συντέμνει πλείων ἢ ἀνομία γυνομένη· τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ Νῶα γεγενημένον ἔστιν ἰδίῳ· εἰκοσι γὰρ καὶ ἑκατὸν ἐτῶν δεδωκώς προθεσίαν τοῖς τηλικαύτοις ἀνθρώποις εἰς μεταμέλειαν, θεασάμενος αὐξανομένην τὴν ἀσέβειαν, συνέτεμε τὴν προθεσίαν, καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἔτει τὴν διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ τιμωρίαν ἐπέγαγε· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἠνέζετο εἰπὼν· «Καὶ προσήγγισας τὰς ἡμέρας σου, καὶ ἤγαγες καιρὸν ἐτῶν σου.» Εἶτα διηγεῖται τοὺς τῆς παρανομίας καρπούς.

Διὰ τοῦτο δέδωκά σε εἰς ὄνειδισμὸν τοῖς ἔθνεσι, καὶ εἰς ἐμπαιγμὸν πάσαις ταῖς χώραις (ε.) ταῖς ἐγγιζούσαις ἐπὶ σέ, καὶ ταῖς μακρὰν ἀπεχούσαις ἀπὸ σοῦ. Τοῦτο χάριν σε, φησὶν, ἐπιχαρτον ποιήσω, καὶ καταγέλαστον πᾶσι τοῖς ἀστυγέτοις καὶ πλησιοχώροις, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοῖς πόρρω οἰκοῦσι. «Καὶ ἐμπαίζονται σοὶ ⁴¹, καὶ ⁴² βοήσουσιν ἐπὶ σέ, ἀκάθαρτος ἡ ὀνομαστή, καὶ πολλὴ ἐν ταῖς ἀνομίαις σου.» Ἐφθόδεμοι γὰρ τοῖς σοῖς κακοῖς ⁴³, ἀκάθαρτόν σε καὶ παράνομον, καὶ ἐν πονηρίᾳ ἐπίστημον ὀνομάσουσιν. Εἶτα τῆς κακίας ἀπαριθμεῖται· τὰ εἶδη.

ε. Ἴδοὺ οἱ ἀφηγούμενοι οἴκου Ἰσραὴλ, ἕκαστος ⁴⁴ πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ συνεφύροντο ἐν σοὶ, ὅπως ἐκχέωσιν αἷμα. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχόντων ἤψατο τῆς κατηγορίας, ὡς τῶν ὑπάρχων ἐπομένων τοῖς ἐρχοῦσι· κερφαλὴς γὰρ κακῶς διαχειμένης, μεταλαγχάνει ἀνάγκη τὸ σῶμα τῆς ἀσθενείας· λέγει τοίνυν, ὡς οὐδὲν τῶν συγγενῶν ἀπέλγοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς συγγενείας συνέχεον δίκαια, ἀδίκους σφαγὰς ἐργαζόμενοι. Ἄλλὰ καὶ,

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: An judicas civitatem sanguinum? An ostendis ei omnes iniquitates ejus? et dices: Hæc dicit Adonai Dominus. Traduxit rursus orationem ad Hierosolywam, prophetæque præcipit, ut judicis instar redarguat quæ ipsa scelerate audebat facinora: ipsamque civitatem sanguinum vocat, ut quæ multas injustas fecerit cædes. Quamobrem rursus iisdem nominibus utitur, et exclamat his verbis: «O civitas effundens **851** sanguinem in medio sui, ut veniat tempus ejus, et faciens cogitationes contra se ipsam, ut se ipsam polluat.» Tu, inquit, attrahis calamitates, o civitas, quæ mala meditatur es, eaque in actum perducis, et his pollueris injustoque sanguine expleris. Tempus autem calamitatem nuncupavit.*

VERS. 4. *In sanguinibus tuis, quos effudisti, deliquisti: et in cogitationibus tuis, quas fecisti, polluta es: et appropinquare fecisti dies tuos, et adduxisti tempus annorum tuorum.* Tempus enim certa quadam mensura præfinitum secundum divinam longanimitatem, iniquitas amplior effecta contrahit; quod etiam Noachi tempore factum videre licet. Cum enim centum et viginti annorum tempus hominibus illis, qui tunc vivebant, ad pœnitentiam præfinitisset, conspicatus eorum impietatem augescere, præfinitum tempus illud contraxit, et anno centesimo per diluviium supplicium illis inflixit. Hoc etiam hic innuit, cum dixit: «Et appropinquare fecisti dies tuos, et adduxisti tempus annorum tuorum.» Deinde scelcerum fructus recenset.

Propterea dedi te in opprobrium gentibus, et in illusionem omnibus regionibus, (VERS. 5) appropinquantibus ad te, et eis quæ procul absunt a te. Hac de causa te, inquit, talent reddam, cui gentes illudant, quamque derideant omnes finitimi, et juxta te inhabitantes, insuper etiam ii, qui procul habitant. «Et illudent tibi, et clamabunt contra te, impura, quæ nominata es, et multa in iniquitatibus tuis.» Insultantes enim **852** tuis miseriis, impuram te, et iniquam, et improbitate insignem nominabunt. Deinde scelcerum species enumerat.

VERS. 6. *Ecce duces domus Israelis, unusquisque ad cognatos suos commisti sunt in te, ut effundant sanguinem.* A principibus exorsus est accusationem, utpote cum subditi sequantur principes. Capite enim male affecto, necesse est ut corpus illius ægrotationis particeps fiat. Ait igitur, a cognatis eos nihil abstinere, sed cognationis jura confundere, injustas cædes perpetrantes. Quin etiam,

VARIÆ LECTIONES.

³³ Rec. lectio est κρινεῖς, juxta Hebr. ³⁴ καὶ. B εἰς. ³⁵ Rec. lect. est παραδείξων. ³⁶ καὶ ἐρεῖς. Ah his verbis inc. vers. 3. apud LXX, et in Hebr. ³⁷ ἐνθυμ. Hebr. idola. Ita quoque vers. 4. ³⁸ Ex B suppl. σου Ita Compl. et B juxta Hebr. sed A habet αὐτῶν, juxta rec. lect. ³⁹ B ἐποίησας, ut in Compl. ⁴⁰ σοι. Apud LXX præin. ἐν, quod tamen deest in Compl. ⁴¹ καὶ. Ex B. suppl. Ita quoque Compl. quæ tamen habet βοήσ. ἐπὶ σοί. ⁴² B καλοῖς. ⁴³ ἕκαστος—ἐν σοί. Hebr. ad unum omnes pro viribus suis fuerunt (occupati) in te.

VERS. 7. *Patri, inquit, et matri maledicebant in te. Et hoc etiam unum est ex iis, quæ lege erant interdicta.* † *Et ad proselytum, inquit, vertebantur in injustitia, in te.* † *Nec minus hoc lex prohibuerat, quæ ita dicit: « Advenam non affligitis, quia advenæ fulstis in terra Ægypti. » Per ea quæ passi estis, inquit, discite humanitatem: sed hanc quoque legem sine metu violabant. Deinde quoque aliam: « Pupillum et viduam opprimebant in te. » Contrarium autem lege præcipit Deus benignus. « Judicate enim orphanum, inquit, et viduam justificate. » Et in lege: « Non iterum vindemiabis vineam tuam, et erit pupillo, et viduæ, et advenæ. » Isti autem non modo nihil boni cum ipsis communicarunt, sed male quoque eos tractarunt. Et quæ his graviora,*

VERS. 8. *Sancta quoque mea spreverunt, et Sabata mea polluerunt in te. Meas enim leges, inquit, conculcabant, et diem illum qui quiete a laboribus honoratur, impiis operibus contumelia* **853** *affliciebant. Et his magis impia.*

VERS. 9. *Viri latrones fuerunt in te, ut effunderent sanguinem; in montibus comedebant in te. Improbritatis enim addictos, homicidas et sanguinarios, et in montibus dæmonas colentes, qui que templis idolorum cultui dedicatis gloriarentur, habebas in te vitam traducentes. « Et impia faciebant, inquit, in medio tui. » Deinde horum unamquodque enarrat.*

VERS. 10. *Verecundiam patris relexerunt in te, et in immunditiis sedentem humiliabant in te. Cum novercis, inquit, commiscebant corpus: hoc enim revelationem turpitudinis patris appellavit. Ita enim hoc ipsum in lege nuncupavit. « Turpitudinem enim uxoris, inquit, patris tui non retegas, turpitude enim patris tui est. » Cum enim lasciviseimi essent, et admodum incontinentes, ne a mulieribus quidem, quæ fluxu menstruo laborarent, abstinebant: quod non solum contra legem, sed etiam maxime impurum est. Deinde in accusanda libidine commoratur.*

VERS. 11. *Unusquisque in uxorem proximi sui inique agebat: et unusquisque nulum suam polluebat in impietate. Hoc autem iniquitatis est incrementum. Neque enim æquale est cum aliena uxore misceri, et proprii filii nuptiis insidiari: sed quanto gravius est fornicatione adulterium, tanto sceleratior adulterio est cum nuru consuetudo. « Et unusquisque sororem suam, filiam patris sui, humiliabat in te. » Hic quoque aperte ostendit sceleris exsuperantiam, ex uno patre natos arguens, virum † et uxorem. Hinc ad amplificationem accusationis procedit.*

VERS. 12. *Munera* **854** *accipiebant in te, ut*

† Exod. xxi, 16. † Exod. xxii, 21. † Isa. i, 17. † Deut. xxiv, 21. † Levit. xviii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁹ Rec. lect. est ἀδικίας. ⁴⁸ αἷμα. Apud LXX præ. n. ἐν σοί. ⁴⁷ Καί. Des. in A et B ac apud LXX.

ζ. Πατέρα, φησί, καὶ μητέρα ἐκακολόγουν ἐν σοί. "Ἐν δὲ καὶ τοῦτο τῶν ἀπηγορευμένων τῷ νόμῳ. « Καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον, φησὶν, ἀνεστρέφοντο ἐν ἀδικίᾳ⁴⁹, ἐν σοί. » Καὶ τοῦτο δὲ ἀπηγορεύει ὁ νόμος οὕτως λέγων· « Καὶ προσήλυτον οὐ κακώσατε, ὅτι προσήλυτος ἦτε ἐν γῆ Αἰγύπτῳ. » Ἄφ' ὧν ἐπάθετε, φησί, μάθετε φιλανθρωπίαν· ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἀδίκως τὸν νόμον παρέβαινον. Ἔτα καὶ ἕτερον· « Ὀρφανὸν καὶ χήραν κατεδυνάστευον ἐν σοί. » Πᾶν δὲ τοῦναντίον ὁ ἀγαθὸς νομοθετεῖ Θεός· « Κρῖνατε γάρ, φησὶν, ὄρφανόν, καὶ δικαιοῦσατε χήραν. » Καὶ ἐν τῷ νόμῳ· « Οὐκ ἐπανατραγῆσεις, φησὶ, τὴν ἀμπελὸν σου, καὶ ἔσται τῷ ὄρφανῷ, καὶ τῇ χήρᾳ, καὶ τῷ προσήλυτῳ. » Οὗτοι δὲ οὐ μόνον ἀγαθοῦ τινος οὐ μετεδίδοσαν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ κακῶς διετίθεσαν. Καὶ τὰ τοῦτου χαλεπώτερα·

η'. Καὶ τὰ ἀγία μου ἐξουθένουν, καὶ τὰ Σάββατά μου ἐβδδήλουν ἐν σοί. Τοὺς γὰρ ἐμοὺς, φησὶν, ἐπάτουν νόμους, καὶ τὴν ἀργία τετιμημένην ἡμέραν ἐργασία παρανόμῳ καθόδριζον. Καὶ τὰ τούτων δυσσεδέστερα.

θ'. Ἄνδρες ληστοὶ ἦσαν ἐν σοί, ὅπως ἐκχέωσιν αἷμα⁴⁸. ἐπὶ τῶν ὄρεων ἡσθιον ἐν σοί. Τοὺς τε γὰρ παρανομία συζῶντας, ἀνδροφόνους καὶ μισοφόνους ὄντας, καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὕρει τοὺς δαίμονας τιμῶντας, καὶ τοῖς εἰδωλικοῖς τεμένεσιν ἐντροφῶντας, εἶχες ἐνδιατωμένους. » Καὶ ἀνόστια, φησὶν, ἐποίουν ἐν μέσῳ σου. » Ἐπειτα τούτων ἕκαστον διηγείται.

ι'. Καὶ⁴⁷ αἰσχύνῃν πατρός ἀσκαλύψαν ἐν σοί, καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις ἀποκαθιμένην ἐταπεινουν ἐν σοί. Μητρικαίς, φησὶ, συνεγίνοντο· τοῦτο γὰρ ἀποκάλυψιν αἰσχύνῃς πατρός ὠνόμασεν· οὕτω γὰρ αὐτὸ καὶ ἐν τῷ νόμῳ προσηγόρευεν. « Ἀσχημοσύνη γάρ, φησὶ, γυναικὸς πατρός σου οὐκ ἀποκαλύψεις, ἀσχημοσύνη γὰρ πατρός σου ἐστίν. » Λαγνίστατοι, γάρ, φησὶν, ὄντες, καὶ λίαν ἀκόλαστοι, οὐδὲ τῶν τῆς φύσεως πάθος ὑπομενουσῶν γυναικῶν ἀπειχοντο· δὲ οὐ μόνον παράνομόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκάθαρτον. Ἔτα ἐπιμένει τῆς λαγνείας κατηγορῶν.

ια'. Ἐκαστος τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἠνόμουν, καὶ ἕκαστος τὴν νόμφην αὐτοῦ ἐμίαινον ἐν ἀσεβείᾳ. Ἐπίτασις δὲ τοῦτο παρανομίας· ὅτι γὰρ ἴσον ἄλλοτρίᾳ γυναικὶ μίγνυσθαι, καὶ τῷ τῷ ἴδιου παιδὸς ἐπιβουλεύσαι γάμῳ· ἀλλ' ὅσον πορνείας ἢ μοιχείας χαλεπώτερα, τοσοῦτον τῆς μοιχείας ἢ πρὸς τὴν νόμφην κοινωνία δυσσεδέστερα. « Καὶ ἕκαστος τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ θυγατέρα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐταπεινουν ἐν σοί. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ σαφῶς ἐδειξε τὴν τοῦ μύσους ὑπερβολὴν, ἐνδὸς πατρὸς ὑποδείξας φυτὰ, τὴν ἀνδρα καὶ τὴν γυναῖκα· ἐνταῦθεν ἐπὶ τὴν τῆς κλεονείας κατηγορίαν χωρεῖ.

ιβ'. Δῶρα ἐλάμβανον ἐν σοί, ὅπως ἐκχέωσιν

αἷμα. Ἀπεμπλοῦντες, φησί, διετέλουν τὸ δίκαιον, ἅ καὶ χρημάτων ἀπεδίδοντο τὰς ἀθώας σφαγάς· εἶτα τελευταῖον οἶόν τινα κολοφύνα ἐπιτίθησι τῶν κακῶν. Ἔσαν καὶ πλεονασμῶν ἠλάμβανον ἐν σοί. » Εἰ δὲ μὴ τελευταῖον ὡς χαλεπότερον ἔκειτο, συνετέτακτο ἔθνος τοῖς εἰρημένοις, ἱκανὸν ἦν δεδιχῆσθαι τοὺς χρωμένους, καὶ παῖσαι φυγεῖν τῆς ἀπληστίας ταύτης ἐθὺς, ὡς τοῖς ἄγαν δυσσεβέσι καὶ παρανόμοις συναεγγυμένον· ἀνδροφόνους γὰρ καὶ εἰδωλοάτραις, καὶ τοῖς λαγνιστάτοις, καὶ ἀκολαστοτάτοις συνηριθμήθη. Οὕτως διηγησάμενος τῆς κακίας τὰ ἐθῆ, διέταξε λοιπὸν καὶ τὴν ἐσομένην τιμωρίαν.⁵⁰

Καὶ⁵⁰ συντελέσω⁵¹ συντέλειαν κακίας σου, τοῖς ἐν καταδυναστείᾳ· ἐμοῦ δὲ ἐπελάβου, λέγει ὁ Κύριος. (17, 18.) Ἴδου οὖν⁵² πατάξω χεῖρά μου πρὸς χεῖρα ἐγώ⁵³ οἷς συντελέσαι, καὶ οἷς ἐποίησας, καὶ ἐπὶ τοῖς αἵμασι σου τοῖς γεγενημένοις ἐν μέσῳ σου. Εἰ⁵⁴ ὑποστήσεται ἡ καρδία σου, ἢ κρατήσουσιν αἱ χεῖρές σου, ἐν ταῖς ἡμέραις αἰῶνός σου ἐν σοί; Ἀσοπτικῶς καὶ δικαστικῶς λέγει πατάσσειν τὰς χεῖρας, ὑποδεικνύς τὴν ἐργίην ἐπέσει γὰρ, φησὶν, ἐπελάβου μου, καὶ οὐδὲ τῶν εἰργασίῶν μου, οὐδὲ τῶν νόμων λαβεῖν ἠθέλησας μνήμην, τοιαῦτά σοι, φησὶν, ἐπάξω δεινὰ, ὥστε τὰς μὲν χεῖρας διαλυθῆναι, τὴν δὲ καρδίαν θαυροῦ παντὸς ἀπακληθεῖσάν ἀπογνώσκειν τὴν σωτηρίαν. Εἶτα τῶν εἰρημένων τὸ ἀψευδέες· Ἐγὼ Κύριος λελάληκα, καὶ ποιήσω. » Βεβαίως, φησὶν, τὰ εἰρημένα τὸ τοῦ ἀρχαίου δέξιμα· ἀρκεῖ γὰρ ὑμᾶς, μαθόντας τίς ὁ φηγεόμενος, πιστεῦσαι τοῖς εἰρημένοις.

Ἔ. Καὶ διασκοπῶν σε ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ διασπάρῶ σε ἐν ταῖς χώρας. Εἶτα ἡ ἐντεῦθεν ὠφέλεια.

Καὶ ἐκλείψει ἡ ἀκαθαρσία σου ἐκ σοῦ. (19.) Καὶ κατακληρονομήσω⁵⁵ ἐν σοί κατ' ὀφθαλμοῦς τῶν ἔθνων⁵⁶, δίδωμι ἐγὼ Κύριος. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀιχμάλωτοι γένησθε, καὶ μέτοικοι, τρηναῦτα τῆ πατρὸς διδασχθήσεσθε σωφρονεῖν, καὶ τῆς προτέρας πιστάμενοι παρανομίας, μαθήσεσθέ με θεὸν ὑμῶν ὅντα καὶ Κύριον, καὶ κληρονομία ἐμὴ χρηματίζεται, καὶ μαθήσεται δι' ὑμῶν τὰ ἔθνη, ἐν οἷς παροικεῖτε, τὴν ἐμὴν ἀξίαν καὶ δύναμιν.

Ἔ. καὶ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἴδὲ ἀνθρώπου, Ἰδοὺ γεγέννησάν μοι οἱ οἴκος Ἰσραὴλ ἀναμειγμένοι⁵⁷ πάντες χαλκῷ, καὶ πωσιτέρω, καὶ σιδήρῳ⁵⁸ καὶ μολύβδῳ, ἐν μέσῳ πεμύτου ἀργυρίου ἀναμειγμένοι εἰσίν. Ἔοικε, φησὶν, ὁ λαὸς οὗτος, ὃ προφήτα, ἀργύρω κιθάρῳ, καὶ πολλὴν ἐπιμίξιν ἔχοντι χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, καὶ κασιτέρου, καὶ μολύβδου. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου φησὶν ὁ θεός· Ἐργύριον ἀπεδοκιμασμένον καλέσατε αὐτοὺς, ὅτι ἀπεδοκίμα-

⁵⁰ Jerem. vi, 30.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁰ κλειον. *Hebr.* scopus. ⁵¹ τιμ. B præm. αὐτῆ. ⁵² καὶ — καταδ. *Hebr.* quæstum colligebas a sociis tuis per oppressionem. ⁵³ B συντελέσω, juxta rec. lect. ⁵⁴ Ἴδου οὖν. Ita B, sed A sequitur rec. lect. Ἐάν ἐ. ⁵⁵ ἐγώ — ἐποίησας. *Hebr.* super lucrum tuum quod collegisti. ⁵⁶ et. B καί. ⁵⁷ κατακληρονομ. *Hebr.* profana eris. ⁵⁸ ἔθν. Apud LXX sequi. καὶ γνώσεσθε. ⁵⁹ ἀναμ. *Hebr.* scoria. Ita quoque in *Heb.* vers, ⁶⁰ x. scd. Des. in od. pr.

A *effunderent sanguinem.* Jura, inquit, vendere peraverant, et pecuniis vendebant insontium cædes. Tum ad extremum veluti quemdam colophonem scelerum imponit. « Usuram et superabundantiam accipiebant in te. » Quod si etiam non extremum ut gravius positum erat, et conjunctum tamen erat cum iis quæ dicta sunt, idoneum erat ad deterrandos eos, qui hoc uterentur, et ad persuadendum, hoc avaritiæ genus fugiendum esse, utpote cum sceleratissimis et impiis conjunctum: cum homicidis enim, et idololatris, et libidinosissimis atque intemperantissimis connumeratum est. Ita narratis scelerum generibus, docet deinceps ipsorum futurum supplicium.

Et consummabo consummationem malitiæ tuæ, iis qui oppressi sunt: mei autem oblita es, dicit Dominus. (VERS. 13, 14.) Ecce igitur percutiam manum meam ad manum, in quibus consummata es, et quæ fecisti, et in sanguinibus factis in medio tui. An sustinebit cor tuum, aut prævalebunt manus tuæ in diebus quibus ego facio in te? More domini ac judicis ait se percussurum esse manus, ostendens iram: quando enim mei oblita es, inquit, neque in memoriam beneficia mea et leges revocare voluisti, ejusmodi tibi, inquit, inferam calamitates, ut manus tuæ dissolvantur, et corde omni perturbatione completo, de salute desperes. Deinde quæ dicta sunt mendacio carere ostendens, ait: « Ego Dominus locutus sum, et faciam. » Dicta, inquit, confirmat ejus qui dixit **555** auctoritas: satis est enim, vos, eo cognito qui locutus est, dictis fidem habere.

VERS. 13. *Et dispergam te in gentibus, et disseminabo te in regionibus.* Deinceps, quæ inde proficiatur utilitas, docet.

Et deficiet immunditia tua ex te. (VERS. 16.) Et hæreditabo in te ante oculos gentium, quia ego Dominus. Quando enim in servitutem redacti, inquit, exsules eritis, tunc experientia sapere discetis, et pristinis relictis sceleribus percipietis, me esse Deum vestrum ac Dominum, et hæreditas mea vocabimini, discentque per vos gentes, inter quas habitabitis dignitatem et potentiam meam.

VERS. 17, 18. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce facti sunt mihi domus Israel commisti omnes ære, et stanno, et ferro, et plumbo, in medio fornacis argenti commisti sunt.* Similis est, inquit, populus iste, o propheta, argento adulterino, cui multum æris, et ferri, et stanni, ac plumbi commistum est. Hoc etiam Deus ait per Jeremiam prophetam: « Argentum reprobatum vocate eos, quia reprobavit eos Dominus Deus. » Et per horum quæ dicta sunt materiam,

omnis generis scelerum species declaravit : quod **A** rursus ex Jeremia propheta disci potest, qui de hoc eodem crimine Judæos accusans dixit : « Defecit follis ab igne, defecit plumbum, incassum faber argentarius argentum conficit, malitia eorum non sunt liquefactæ. » Unde subjecit : « Argentum reprobatum vocate eos, **856** quia reprobavit eos Dominus Deus. » Follem autem divinæ virtutis efficaciam vocavit : ignem vero modo orationem, quæ instruit, et expurgat, modo supplicium, quod ipsis rebus adhibetur. Utrisque enim divina virtus ad aliquid efficiendum utitur. Argentarium fabrum rursus prophetica doctrinam nuncupavit, et plumbum supplicium. Nam quia plumbum in argentum quod conficitur infunditur, ut quod in ipso adulterinum est consumat, ita quoque supplicium iis, **B** qui eo digni sunt, inferitur, ut a peccato puri reddantur. Hoc etiam se hic facturam minatur.

VERS. 19-22. *Propterea dic : Hæc dicit Adonai Dominus : Pro eo quod facti estis omnes in commisionem unam, idcirco ecce ego suscipiam vos in medio Hierosolymæ. Sicut excipitur argentum, et æs, et ferrum, et plumbum, et stannum in medio fornacis, ad insufflandum in ea ignem ad confundendum, sic excipiam vos in ira mea, et in furore meo, et adducam, et diuitiam. Et conflabo vos, et insufflabo vos in igne iræ meæ, et conflabimini in medio ejus. Quomodo conficitur argentum in medio fornacis, ita conflabimini in medio ejus, et cognoscetis, me Dominum effudisse furorem meum super vos.* Quando, inquit, scelerum colluvionem admisistis, et argento improbo similis, per omnis generis improbitatem adulteros vos ostendistis, fornacem vobis constituam ipsam Hierosolymam, et carbonum instar hostes injiciam, meamque vim et voluntatem, veluti quoddam sufflatorium commoveho, et simul **857** vos conflabo, ut eos qui insanabili morbo laborarint, æque atque aliam³ materiam conficiam : eos vero qui curationem admiserint, veluti quoddam purgatum argentum reddam.

VERS. 23, 24. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, dic ei : Tu es terra non rigata, neque pluvia facta est in te die iræ. Et ex bello inculta, et neque pluviam, neque aratrum excipiens. Atqui doctrinæ pluviam per sanctos ipsi prophetas adhibebat : quam cum non exciperent, sed repellerent, veluti saxum quoddam pluvie irrigationi baud præbens aditum, merito ipsam terram non irrigatam nominavit. Deinde rursus principes accusat.*

³ Jerem. vi, 9. ⁴ ibid.

σεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεός· ὁ δὲ τῶν εἰρημένων ὕλων τὰ παντοδαπὰ τῆς κακίας παρέδωκεν αὐτοῖς· καὶ τοῦτο πάλιν διὰ Ἰερემίου τοῦ προφήτου μαθεῖν δυνατόν· ταύτην γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὴν κατηγορίαν ποιοῦμενος ἔφη καὶ αὐτός· « Ἐξέλιπεν φουστῆρ ἀπὸ πυρός, ἐξέλιπε μόλυβδος, εἰς κενὴν ἀργυροκόπην· ἀργυροκοπεῖ· αἱ πονηρίαι αὐτῶν οὐκ ἐτάχθησαν. » Ὅθεν ἐπήγαγεν· « Ἀργύριον ἀπεδοκιμασμένον καλέσατε αὐτούς, ὅτι ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεός. » Φουστῆτρα δὲ τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν ἀπεκάλεσε· πῦρ δὲ νῦν μὲν τὴν παιδευτικὴν καὶ καθαρηρίον λόγον, νῦν δὲ τὴν δι' ἔργων τιμωρίαν. Δι' ἀφροτέρων δὲ ἡ θεία δύναμις ἐνεργεῖ. Ἀργυροκόπον δὲ πάλιν τὴν προφητικὴν διδασκαλίαν ὠνόμασε, μόλυβδον δὲ τὴν τιμωρίαν· ὅτι γὰρ μόλυβδος ἐμβάλλεται τῷ ἀργύρῳ χωνευομένῳ, ὡς ἂν τὸ ἐν τούτῳ κίβδηλον δαπανήσῃεν, καὶ ἡ τιμωρία τοῖς ἀθέτοις ἐπιφέρεται, ἵνα καθαροὶ τῆς ἀμαρτίας ἀναφανῶσι. Τοῦτο καὶ ἐν ταῦθα ποιήσῃεν ἀπειλεῖ.

19-κβ'. Διὰ τοῦτο εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄρθ' ὧν ἐγένεσθε ⁵⁵ πάντες εἰς σύγκρισμάν μου, διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ εἰσδέξομαι ⁵⁶ ὑμᾶς ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ. Καθὼς εἰσδέχεται ἀργυρὸς καὶ χαλκός, καὶ σίδηρος, καὶ μόλυβδος, καὶ κορσπερος ἐν μέσῳ κάρβου, τοῦ ἐμφουστῆσαι ⁵⁷ εἰς αὐτὴν πῦρ εἰς τὸ χωνευθῆναι, οὕτως εἰσδέξομαι ὑμᾶς ἐν τῇ ὄργῃ μου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ εἰσάξω, καὶ ἐκασήσω ⁵⁸. Καὶ χωνεύσω ὑμᾶς, καὶ ἐμφουστῆσω ὑμᾶς ⁵⁹ ἐν πυρὶ ὄργης μου, καὶ χωνευθήσεσθε ἐν μέσῳ αὐτῆς. Ὅν τρέπον χωνευθήσεσθε ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἐπιγνώσεσθε ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐδέξαμαι τὸν θυμὸν μου ἐφ' ὑμᾶς. Ἐπαυθῆ, φησί, τὴν τῆς κακίας ἐπιμιξίαν ἐδέξασθε, καὶ ἀργύρῳ ἀδοκίμῳ ἐοικότες, διὰ τῆς παντοδαπῆς πονηρίας ἀνεφάνητε κίβδηλοι, χωνευτήριον μὲν ὑμῖν καταστήσω τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀνθρώπων δὲ δικτὴν ἐμβαλῶ τοὺς πολέμιους· τὴν δὲ ἐμὴν ἐνεργεῖαν καὶ βούλησιν, οἷόν τινα φουστῆτρα κινήσω, καὶ κατὰ ταυτὸν ὑμᾶς χωνεύσω, ἵνα τοὺς μὲν ἀνήκεστα νενοσηκότας, ταῖς ἄλλαις ὕλαις παραπλησῶς δαπανήσω, τοὺς δὲ ἴσῃεν ἐπιδοχομένους, οἷόν τινα κεκαθαρισμένον ἀργυρον ἀποφήνω.

κγ', κδ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἴδὲ ἀνθρώπου, εἰπέ αὐτῇ· Σὺ εἶ γῆ οὐ βρεχομένη ⁶⁰ οὐδὲ ὑετός ἐγένετο ἐπὶ σέ ἐν ἡμέρᾳ ὄργης. Καὶ ἐκ πολέμου χερσεύουσα, καὶ μήτε ὑετὸν, μήτε ἄροτρον δεξαμένη· καὶ μὴν τὴν τῆς διδασκαλίας ὑετὸν διὰ τῶν ἁγίων αὐτῆ προσέφερε προφητῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτον οὐκ ἐδέχοντο, ἀλλ' ἀπωθοῦντο, καθάπερ τις πέτρα παρεῖσθυσεν οὐ παρέχουσα τῇ τοῦ ὑετοῦ φορᾷ, εἰκότως αὐτὴν οὐ βρεχομένην ὠνόμασε γῆν. Εἶτα πάλιν τῶν ἀρχόντων κατηγορεῖ.

· VARIE LECTIONES.

⁵⁵ ἐγ. — μέαν. *Hebr.* abiiistis in scorias. ⁵⁶ εἰσδ. *Hebr.* congregaturus sum. ⁵⁷ Rec. lect. est ἐκφυγήσασι. ⁵⁸ ἐκασφ. *Des.* in *Hebr.*, et in *Compl.* tantum exstat. ⁵⁹ ὑμ. B præm. ἐφ'. ⁶⁰ βρεχ. *Hebr.* purgata.

κ'. Ἦς⁶⁴ οἱ ἀζηγούμενοι ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὡς ἄλκοντες ὠρνούμενοι, ἀρπαύζοντες ἀρπάγματα, ψυχὴς κατασθιόντες ἐν δυναστείᾳ, πλοῦτον καὶ τιμὰς λαμβάνοντες, καὶ⁶⁵ χήρας αὐτῆς ἐπλήθυνον ἐν μέσῳ αὐτῆς. Τῶν γὰρ ἀνδρῶν ἀναρουμένων, ἤλθον οἱ τῆς χηρείας χώραν ἐλάμβανεν· ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῖς ἱερέας τὸν κατηγορικὸν μεταφέρει λόγον.

κς'. Καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἠθέτησαν τὸν νόμον μου. Μεγίστη δὲ αὐτῆς παρανομία· οὐδὲ γὰρ ποδηγεῖν τῶς ἄλλους ἐχρῆν, οὗτοι διετέλουν τυφλώττοντες. « Καὶ ἐβεβήλουν τὰ ἅγια μου. » Παρανόμως, φησὶν, ἐπετέλουν τὰς λειτουργίας· εἶτα τῆς παρανομίας τὰ εἴδη. « Ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ δίσταλλον, καὶ ἀναμέσον καθαρῶ καὶ ἀκαθάρτου οὐ δίσταλλον. » Οὐ δίσταλλον, φησὶ, καὶ ἐδίδασκον, τί μὲν ἅγιον καὶ θεῖον, τί δὲ βεβήλον καὶ ἀνθρώπειον⁶⁷. βεβήλον γὰρ ἐνταῦθα οὐ τὸ ἐναγὲς⁶⁸ καλεῖ, ἀλλὰ τὸ κοινὸν καὶ τῶν θεῶν κεχωρισμένον. Καθαρὸν καὶ ἀκάθαρτον, τὰ κατὰ τὸν νόμον κεχωρισμένα⁶⁹, καὶ τὰ κατὰ νόμον αὐτῶν ἀπηγορευμένα, οὐ περὶ βρωμάτων μόνον καὶ θυμάτων, ἀλλὰ καὶ περὶ ἐνδυμάτων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τε κατὰ γνώμην, καὶ παρὰ γνώμην συμβαινόντων, γονορροίας τε καὶ ἀποκαθήμενης, καὶ ἀφῆς λέπρας, καὶ ἀφῆς νεκροῦ, καὶ θνησιμαίου, καὶ θηριακάτου, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ὁ νόμος διαγορεύει. Τοῦτοις προσπίθησι, « Καὶ ἀπὸ τῶν σαββάτων μου παρεκάλυπτον τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, καὶ ἐβεβήλων⁷⁰ με ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Ὁρῶντές γὰρ ὑβριζομένην προφανῶς τὴν τῶν σαββάτων ἡμέραν, καὶ ἐργασίαν παράνομον ἐπιτελουμένην ἐν τῇ ἀργίᾳ ἡμέρᾳ, ἐλέγχειν οὐκ ἤθελον τοὺς παρανομοῦν τολμώντας, ἀλλ' οἶονεὶ μύοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐκ ἐδόκουν ἡρᾶν, ἀ διετέλουν ὀρῶντες. Πάλιν ἐπὶ τοῖς ἀρχοντας ἐπανελθὼν, φησὶν·

κς'. Οἱ ἀρχόντες αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὡς λύκοι θραύοντες ἀρπάγματα, τοῦ ἐκχεῖν αἷμα, τοῦ ἀπολέσαι ψυχὰς, ὅπως πλεονεξία πλεονεκτῶσιν. Ἀφορμὴν, φησὶ, κέρδους ἐποιοῦντο οἱ ἀρχοὶ λαχόντες τὰς ἀδικίας σφαγὰς, καὶ οὐδ' εἶδε τῶν ἀδικουμένων εἶναι προμάχους, οὗτοι τῆς τῶν ἀδικούντων ἐγένοντο μοίρας. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς προφήτας μεταβαίνει, λέγων·

κη'. Καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς ἀλειφόντες αὐτοὺς. Τοῦτο καὶ ἔνω ἔφη, τὸν κακῶς οἰκοδομηθέντα τοίχον ὑπὸ τοῦ λαοῦ κακίον ὑπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν ἀλειφθέντα⁷¹ διδάξας· ἐβεβαίουν, φησὶν, οἱ καλοῦμενοι προφῆται, τὰ κακῶς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων γινόμενα, κολλαστικῶς κεχρημένοι λόγοις, καὶ τὰς ἀρχὰς θεραπεύειν δεδιδαγμένοι. Εἶτα τὴν τούτων τιμωρίαν δίδασκει· « Πεσοῦνται⁷² ὀρῶντες μάταια, μαντευόμενοι ψευδῆ, λέγοντες, Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος, καὶ

• Cap. xiii.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁴ Ἦς — μέσῳ αὐτῆς. *Hebr.* Conjuratio prophetarum ejus est in medio ejus. ⁶⁵ τὰς — αὐτ. *Aliter* of LXX. ⁶⁷ B ἀνθρώπινον. ⁶⁸ in B mutatum in ἀναγές. ⁶⁹ B συγχεχωρημένα. ⁷⁰ ἐβ. με. (*Ep. prior hab. μοι.*) B ἐβεβηλούμην juxta rec. lect. ⁷¹ B ἀλειφέντα. ⁷² πεσ. *Hebr.* cemento (obducant illos).

VERS. 25. *Cujus duces in medio ejus, tanquam leones rugientes, rapientes rapinas, animas devorantes in potentia, divitias et honores accipientes, viduas ejus multiplicarunt in medio ejus. Viris enim interfectis, perspicuum est viduitati locum datum esse. Hinc in sacerdotes accusatoriam transfert orationem.*

VERS. 26. *Et sacerdotes ejus spreverunt legem meam. Maximum autem hoc est scelus. Quos enim aliis duces esse oportuit, ii caeci degere perseverabant. « Et profanabant sancta mea. » Haud rite, inquit, perficiebant quæ ad eorum ministerium pertinent. Tum scelerum genera recenset. « Inter sanctum et profanum non distinguebant, et inter purum et impurum non distinguebant. » Non distinguebant, inquit, neque docebant, quid sanctum et divinum esset, quidque profanum et humanum. *Profanum* enim hoc loco, non impium **858** vocat, sed id quod commune est, et a rebus divinis distinctum : purum et impurum, quæ secundum legem separata sunt, et quæ rursus secundum legem sunt interdicta. Neque de cibis tantum etsacrificiis loquitur, sed etiam de indumentis, et aliis quæ tum voluntate, tum præter voluntatem accedunt, fluxu seminis et menstruo laborante, et contactu lepræ, et contactu cadaveris, et morticini, et a fera capti, et de aliis omnibus, quæcunque lex prohibet. Ad hæc addit : « Et a sabbatis meis cooperiebant oculos suos, et profanabant me in medio ipsorum » Videntes enim propalam Sabbatorum diem contumelia affici, et opus lege non permissum quietis die perfici, arguere volebant eos qui delinquere audebant, sed veluti conniventes oculis, dissimulabant ea videre, quæ continenter cernebant. Rursus ad principes reversus ait :*

VERS. 27. *Principes ejus in medio ejus, ut lupi rapientes rapinas, ad effundendum sanguinem, ad perdendum animas, ut avaritia plus haberent. Occasionem lucri, inquit, faciebant imperium sortiti injustas cædes, et quos oportebat eorum quibus fieret injuria propugnatores esse, ii eorum qui injuriam faciebant partes sequebantur. Hinc ad prophetas digreditur, hæc loquens :*

VERS. 28. *Et propheta ejus ungentes illos. Hoc item supra dixit, cum doceret, murum male a populo constructum pejus a falsis prophetis inunctum esse. Confirmabant, inquit, qui propheta vocabantur, ea quæ a principibus perperam fiebant, adulatoriis verbis usi, et **859** nodi principibus obsequi edocti. Deinde horum docet supplicium : « Cadent videntes vana, divinantes mendacia, dicentes : Hæc dicit Adonai Dominus, et Dominus*

non est locutus.) Imitantes enim veros prophetas, A Dei personæ falsa sua oracula ascripserunt, et veritatis fonti attribuerunt mendacium. Hæc autem dicebant, inquit :

VERS. 29. *Populum terræ opprimentes injustitia, et diripientes rapinas, mendicum et pauperem opprimentes, et ad advenam non revertentes cum judicio.* Mendacio, inquit, utebantur, et ad voluntatem principum divinabant, securitatem contra pauperes hancisci studentes, et occasionem lucri mendacium facientes.

VERS. 30. *Et quærebam ex ipsis virum recte ambulantem, et stantem in intercisione sepiæ ante faciem meam tempore terræ, ne penitus deleerem eam, et non invenî.* Hæc etiam per Jeremiam docet, cum ait : « Transite per vias Hierosolymæ, et videte, et quæretis in plateis ejus, si inveneritis unum facientem judicium, et quærentem fidem, et propitius ero ei f. » Proinde hic quoque ait, ex principibus, ex sacerdotibus, et ex aliis omnibus, quærebam vel unicum virum, qui posset in intercisione sepiæ stare, hoc est, illata supplicia justitia sua cohibere valentem, et qui eam intercisionem, quæ propter iniquitatem facta fuerat, et pœnarum introitum **300** obturare atque obstruere posset, neque invenî. Idcirco,

VERS. 31. *Effudi, inquit, furorem meum super eam, in rigore iræ meæ, ad consumendum eos.* Justaque ostendens esse supplicia, subjecit : *Vias ipsorum in capita deorum dedi, dicit Adonai Dominus.* Cum enim prave atque inique ambularent, congruentem viæ suæ fructum nactæ sunt. Hinc percipi potest non solum divinæ bonitatis exsuperantia, sed etiam Judæorum impietas. Nam de Sodomis pollicitus fuit, si quinque justos inveniret, omnem se urbem a supplicio illasam conservaturum esse : hic vero cum unum quæsisisset, non invenit. Quamobrem inimicis eam traditam curavit evertendam. Decet igitur nos, quibus exploratum est, divinam misericordiam cum judicio conjunctam esse, « Misericordiam enim et judicium, inquit, cantabo tibi, Domine, ^g, » haud commorari in institutis peccatorum, neque ^h Dei longanimitatem contemnere, neque thesauri instar nobis ipsis iram reponere in die iræ, et revelationis, et justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus : ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

f Jerem. v, 1. g Psal. c, 1. h Rom. II, 4-6.

VARIÆ LECTIONES.

⁷² ἄν. ὀρθ. *Hebr.* qui obduceret sepem. ⁷³ ἐν x. τ. γῆς. *Hebr.* pro terra ista *Alit*, ἐν τῷ και. ᾧ τῆς ὀργῆς. ⁷⁴ B ζητήσατε.

Κύριος οὐ λελάληκε.) Μιμούμενοι γὰρ τοὺς ἀληθεῖς προφήτας, τῷ τοῦ Θεοῦ προσώπῳ τὰς ψευδεῖς αὐτῶν χρησιμολογίας περιετίθεσαν, καὶ τῇ πηγῇ τῆς ἀληθείας περιῆπτον τὸ ψεῦδος. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔλεγον·

κθ'. *Τὸν λαὸν τῆς γῆς ἐκπιέζοντες ἀδικία, καὶ διαρπάζοντες ἀρπάρματα, πτωχὸν καὶ πένητα καταδυναστεύοντες, καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον οὐκ ἀναστρεφόμενοι μετὰ κρίματος.* Τῇ ψευδολογίᾳ, φησὶν, ἐχρῶντο, καὶ πρὸς χάριν τοῖς ἀρχουσιν ἔμαντεύοντο, ἄδεια λαμβάνειν κατὰ τῶν πενήτων ἐθέλοντες, καὶ ἀφορμὴν κέρδους τὸ ψεῦδος ποιούμενοι.

λ'. *Καὶ ἐξήτουν δὲ αὐτῶν ἄνδρα ἀναστρεφόμενον* ⁷² ὀρθῶς, καὶ ἐστῶτα ἐν διακοπῇ φραγμοῦ πρὸ προσώπου μου ἐν ⁷³ καιρῷ τῆς γῆς, τοῦ μὴ εἰς τέλος ἐξαλεῖψαι αὐτήν, καὶ οὐχ εὔρον. Ταῦτα καὶ διὰ Ἱερεμίου διδάσκει, λέγων· « διέλθετε εἰς τὰς διόδους Ἱερουσαλήμ, καὶ ἴδετε, καὶ ζητήσετε ⁷⁴ ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς, ἐὰν εὑρήσητε ἓνα ποιοῦντα κρίμα, καὶ ζητοῦντα πίστιν, καὶ ἴλωσ' ἔσομαι αὐτῇ. » Καὶ ἐνταῦθα τοῖσιν φησὶν, ὅτι ἐκ τε τῶν ἀρχόντων ἐκ τε τῶν ἱερέων, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπεζητήσονται ἓνα γοῦν ἄνδρα, στήναι ἐν διακοπῇ φραγμοῦ δυνάμενον, τουτέστιν, ἐπισχεῖν τὰς ἐπιφερομένας τιμωρίας διὰ δικαιοσύνης ἰσχύοντα, καὶ τὴν γενημένην ἐκ τῆς παρανομίας διακοπὴν, καὶ πάροδον τῆς τιμωρίας ἀποφράξει καὶ ἀποτείχισαι δυνάμενον, καὶ οὐχ εὔρον. Διὸ φησὶν·

λα'. *Ἐξέχσα τὸν θυμὸν μου ἐπ' αὐτήν ἐν πυρὶ ὀργῆς μου, τοῦ συντελεῖσαι αὐτούς.* Καὶ δεῖκνύς τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον, ἐπήγαγε· *Τὰς δόδους αὐτῶν εἰς κεφαλὰς αὐτῶν δέδωκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος.* Κακῶς γάρ, φησὶ, καὶ παρανόμως ἰδεύσαντες, ἀκόλουθον εὔρον τῆς οικείας ὁδοῦ τὸ τέλος· ἐντεῦθεν ἔστι μαθεῖν οὐ μόνον τῆς θείας ἀγαθότητος τὴν ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀσέβειαν· ἐπὶ μὲν γὰρ Σοδόμων ὑπέσχετο, εἰ πάντες εὔροι δικαίους, πᾶσαν τὴν πόλιν ἀνέπαυον τῆς τιμωρίας φυλάξαι· ἐνταῦθα δὲ ἓνα ζητήσας οὐχ εὔρε. Διὸ καὶ τοῖς δυσμενεῖσι παραδοῦς αὐτὴν ἀνάστατον γενέσθαι πεποίηκε· προσήκει τοῖσιν ἡμᾶς, εἰδότες ὡς ὁ θεὸς ἔλεος τῇ κρίσει συνέζευκται· « Ἐλεον γάρ, φησὶ, καὶ κρίσιν ἔσομαι σοι Κύριε, » μὴ ἐπιμένειν τοῖς τῆς **D** ἁμαρτίας ἐπιτηδεύμασιν, μηδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καταφρονεῖν, μηδὲ θησαυρίζειν ἑαυτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· αὐτῷ ἢ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

TOMOS Θ'.

LIBER NONUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

α'-γ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἦλὲ ἀνθρώπου, δύο γυναῖκες ἦσαν, θυγατέρες μητρὸς μιᾶς. Καὶ ἐξεπόρνευσαν ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐν μὲν τοῖς ἡρμηνευμένοις ἅπαντα τὸν λαὸν μίαν ὠνόμασε πόρνην· εἰς γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν λαὸς ἐχρημάτισεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ Ῥοβοάμ ἡ διαίρεσις ἐγένετο, καὶ οἱ μὲν Ἐφραῖμ καὶ Ἰσραὴλ ὠνομάζοντο, οἱ δὲ Ἰούδας, εἰκότως καὶ τῷ παραβολικῷ καὶ τροπικῷ εἶδει κατὰ διαίρεσιν κέχρηται· καλεῖ δὲ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν μητροπόλεων, τὰς μὲν δέκα φύλας ἀπὸ Σαμαρείας, τὸν δὲ Ἰούδαν καὶ τὸν Βενιαμιν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ· λέγει δὲ αὐτὰς μητρὸς μιᾶς, οὐ μόνον διὰ τὴν μίαν ῥίζαν τοῦ γένους, ἀλλ' ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀσέβειαν, μίαν ἔσχον μητέρα τὴν Αἰγύπτου· καὶ γὰρ ἀνωτέρω τροπικῶς τὴν μὲν μητέρα αὐτῶν *Χετταίαν*, Ἀμορραῖον δὲ τὸν πατέρα προσηγόρευσε. Αὗται τοίνυν, φησὶν ὁ, ἐξεπόρνευσαν ἐν Αἰγύπτῳ· εἶτα καὶ τὸν χρόνον δηλοῖ· « Ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν ἐπόρνευσαν· ἐκεῖ ἔπεσον οἱ μαστοὶ αὐτῶν, καὶ ἐκεῖ διεπαρθενεύθησαν. » Οἱ μὲν γὰρ πατέρες αὐτῶν, Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, ἐν εὐσεβείᾳ διέλαμψαν, καὶ τοῦ Ἰακώβ δὲ οἱ ὅτι παῖδες ἔδεικνυν εἰδωλολατρίας ἀμύητοι· οἱ δὲ ἐξ ἐκείνων φόντες ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ διαγωγῆς μετέμαθον τὴν ἀσέβειαν· νεότητά δὲ αὐτῶν καλεῖ τῆς εἰς πλῆθος ἐπίδοσεως τὴν ἀρχὴν· διαφθορὰν δὲ καὶ μαστῶν πῦσιν, τῶν θυσεδῶν δογμάτων τὴν μάθησιν. Καθὰπερ γὰρ ἀκολουθεῖ τῇ τῆς παρθενίας ἀφαιρέσει τῶν μαστῶν ἡ χαννότης· οὕτω τῇ ἐκ Θεοῦ ἀποστάσει ἔπεται τοῦ ἐν ἡμῖν ἡγεμονικοῦ ἢ κατὰπτωσις· τοῦτου γὰρ ὄνομα καλύμματα καὶ προβλήματά εἰσιν οἱ μαστοί. Εἶτα ἐπειδὴ παραβολικῶς γυναῖκας αὐτὰς ὠνόμασε, καὶ ὀνόματα αὐταῖς ἐπιτίθησι γυναικῶν τῶν Αἰγυπτίων, ἐπισήμων ἐν ἀκολασίᾳ γεγεννημένων, φησὶ δέ·

δ'. Καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν Ὀολλὰ ἢ ἡ πρεσβυτέρα, καὶ Ὀολλίβα νεώτερα ἢ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς. Αἰνεματωδῶς τὰ πρότερα εἰπὼν, ἐπὶ τὸ σαφέστερον ἔγραψε τὸν λόγον, καὶ τῶν κταιρῶν ἐκείνων γυναικῶν ἐμνημόνευσε, τὴν κατηγορίαν αὐξῶν, ἀσθησιν αὐτοῖς τῆς ἀσεβείας διὰ τοῦ παραδείγματος ἐνθεῖναι βουλόμενος. Εἶτα τὴν εἰς αὐτοὺς παρ' αὐτοῦ γενο-

A

CAPUT XXIII.

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, duæ mulieres erant, filiae matris unius. Et fornicatae sunt in Ægypto.* In his quæ interpretati sumus, omnem populum unam meretricem nuncupavit. Unus enim populus etiam a principio vocatus fuit: cum vero regnante Roboamo facta esset divisio, et hi Ephraim et Israel **861** nominarentur, hi vero Juda, jure etiam parabolica et tropica formula secundum divisionem usus est; vocatque ipsos a metropolibus, decem quidem tribus a Samaria, Judam autem et Benjamin ab Hierosolyma: asseritque eas unius fuisse matris, non solum propter unam generis stirpem, sed etiam quia secundum impietatem habuerunt unam matrem, Ægyptum. Etenim in superioribus per translationem matrem ipsorum *Chettæam*, et *Amorrhæum* patrem appellavit. Hæ igitur fornicatae sunt, inquit, in Ægypto. Deinde etiam tempus declarat: « In adolescentia sua fornicatae sunt: ibi ceciderunt ubera earum, ibique devirginate sunt. » Patres enim ipsorum, Abraham, et Isaac, et Jacob, pietate splenduerunt, et Jacobi filii ita permanserunt, ut idololatriæ mysteriis minime initiarentur: verum qui ex illis procreati sunt, cum in Ægypto commorarentur, impietatem didicerunt. Et adolescentiam eorum vocat initium unde tanta crevit multitudo: corruptionem vero et mammaram lapsum, impiorum dogmatum doctrinam. Quemadmodum enim violatam virginitatem mammaram laxitas consequitur: ita cum quis a Deo defecerit, sequitur ejus partis, quæ in nobis principatum obtinet, casus, cujus veluti tegumenta et indumenta sunt mammæ. Tum quia per similitudinem mulieres ipsas nominavit, mulierum quoque quarumdam in Ægypto ob intemperantiam insignium ipsis nomina imponit, atque:

C

VERS. 4. *Et nomina earum Oolla senior, et Oolliba junior soror ejus.* Cum superiora ænigmatice dixisset, ad id **862** quod apertius est transtulit orationem, et meretricum illarum mulierum mentionem fecit, accusationem amplificans, dum cupit, impietatis sensum ipsis per exemplum ingenerari. Deinde beneficium a se in eos profectum comme-

VARIÆ LECTIONES.

ἢ Ἐξ B suppl. ὁ. In B ponitur ante τοῦ. Ὀόλλα, et deinde Ὀολλίβα. Ita semper. ἢ νεωτ. ἢ. *Excipiat tantum in Compl. et des. in Hebr.*

morat. « Et fuerunt mihi, et pepererunt filios et filias, et nomina earum, Samaria Oolla, et Hierosolyma Ooliba. » Consuetudinem autem et societatem vocat eorum per legem consensum : ille enim leges ferebat, ipsi se leges latas observaturos esse pollicebantur. Illud vero, « pepererunt mihi filios et filias, » declarat, eos ad quoddam tempus sub lege degentes pietate filios imbuisse. Hactenus igitur communiter utrosque accusavit : deinceps vero facta tribuum divisione, Samariam prius accusat, quam Oollam nominavit : etenim prior in vitulorum impietatem collapsa est, in duas partes regno diviso.

VERS. 5. *Et fornicata est, inquit, Oolla a me, et adjuncta est ad amatores suos.* Tanquam de muliere loquens amatorum posuit nomen ; innuit autem significatque dæmonas, quos colere perseveravit : tum etiam impietatis genera docet.

Et Assyrios, inquit, appropinquantes ei. (VERS. 6, 7.) *Vestitos hyacinthinis principes, et duces, juvenes electos omnes, equites vectos equis. Et dedit fornicationem suam super eos, super electos filios Assyriorum omnes, ad quos apposita est, in omnibus desiderijs suis polluebatur.* **863** Per ænigma « juvenes electos indutos hyacinthinis » idola vocat, ita ab ipsis picta et figurata. Etenim consueverant omnes antiquitus impietati dediti, vestitus in sua republica usitatos diis suis imponere. Siquidem Græci et Romani Martem secundum propriam sui vestitus armant figuram, Persæ autem secundum suam, et aliter Indi, aliter Æthiopes, et similiter unaquæque earum, quæ nominantur, natio. Autamen docet, ipsos priores sibi auxilio Assyrios accersivisse, neglecta Dei societate. Accersito enim Phul (erat hic rex Assyriorum), ad auxilium contra Syros, tributum et vectigal ipsi pendere polliciti sunt. Deinceps commercium impietatem introduxit. Tum subjicit :

κουριαν κατὰ τῶν Σύρων παρακάλεσαντες, δασμὸν αὐτῶ καὶ φόρον φέρειν ὑπέσχοντο· ἐντεῦθεν λα-

VERS. 8. *Et fornicationem suam ex Ægypto non dereliquit, quia cum ea dormiebant in adolescentia ejus, et ipsi devirginaverunt eam, et effuderunt fornicationem suam super eam.* Copulata, inquit, cum Assyriis, eorumque superstitione perfusa, ne Ægyptiacas quidem disciplinas neglexit, imo illas studiosissime observavit. Ita narratis impietatis generibus, æquitatem etiam supplicii ostendit.

VERS. 9. *Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum, in manus filiorum Assyriorum, cum*

μένην εὐσεργεσίαν διέξεισι. « Καὶ ἐγενοντό μοι, αὐτὸν ἔτεκον υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν Σαμάρεια ἢ Ὀολλὰ, καὶ Ἱερουσαλήμ ἢ Ὀολιβά. » Συνάφειαν δὲ καὶ κοινωνίαν καλεῖ τὴν διὰ τοῦ νόμου γεγεννημένην αὐτοῖς συμφωνίαν· ὁ μὲν γὰρ ἐνομοθέτει, οἱ δὲ ὠμολόγουν τὴν νομοθεσίαν φυλάττειν· τὸ δὲ, « ἔτεκόν μοι υἱοὺς καὶ θυγατέρας, » δηλοῖ, ὅτι ὑπὸ τῶν νόμων τελούντες μετ' εὐσεβείας τέως τοῖς παῖδας ἀνέτρέφον. Μέχρι μὲν οὖν τούτων κοινήν ἀμφοτέρων ἐποιεῖτο κατηγορίαν· ἐντεῦθεν δὲ λαπὸν, τῆς τῶν φυλῶν διαίρεσεως γενομένης, πρώτην ποιεῖται τῆς Σαμαρείας κατηγορίαν, ἣν Ὀολλὰν ὠνόμασε· καὶ γὰρ προτέρα εἰς τὴν τῶν δαμάλειον ἐξώκειλεν ἀσέβειαν, διχῆ τῆς βασιλείας διαιρηθείσης.

B ε'. Καὶ ἐξεπύρνευσε, φησὶν, ἢ Ὀολλὰ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς. Ὡς ἐπὶ γυναικὸς δὲ τὸ τῶν ἐραστῶν ὄνομα τέθεικεν· αἰνιττεται δὲ καὶ παραδηλοῖ τοὺς δαίμονας, οἷς λατρεύουσα διετέλεσεν. Εἶτα καὶ τὰ εἶδη τῆς ἀσεβείας διδάσκει.

Καὶ τὸ τοὺς Ἀσσυρίους, φησὶ, τοὺς ἐγγιζοντας αὐτῇ. (ς', ζ'.) Ἐνδεδυκότας ὑακίνθινα ἡγρομένους, καὶ στρυτηγούς, νσαρίσκους ἢ ἐπιλέκτους πάντας, ἰσπαζομένους ἐφ' Ἰσραὴλ. Καὶ ἔδωκε τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐπ' αὐτοὺς, ἐπὶ τοὺς ἐπιλέκτους υἱοὺς Ἀσσυρίων πάντας ἐφ' οὓς ἐπέθετο ἢ, ἐν πᾶσι τοῖς ἐνθυμήμασι αὐτῆς ἢ ἐμίαινετο. Λέγει μὲν αἰνιγματωδῶς ἢ νσαρίσκους ἐπιλέκτους ἐνδεδυκότας ὑακίνθινα, ἢ τὰ οὕτως ὑπ' αὐτῶν γραφόμενά τε καὶ σχηματιζόμενα εἶδωλα· καὶ γὰρ εἰώθεισαν ἅπαντες οἱ πάλαι ἀσεβοῦντες τὰ πολιτευόμενα παρ' αὐτοῖς σχήματα τοῖς ἑαυτῶν περιτιθέβαι θεοῖς. Ἕλληνας μὲν γὰρ, καὶ Ῥωμαίους, τὴν Ἄρην ἢ κατὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν τῆς σευτῆς ἐξοπλιζουσι σχῆμα· Πέρσαι δὲ κατὰ τὸ σφέτερον· καὶ ἄλλω· Ἰνδοὶ καὶ ἐτέροις Αἰθιοπες, ὡσαύτως δὲ καὶ ἕκατον τῶν ὀνομαζομένων ἐθνῶν. Διδάσκει δὲ ὁμοῦ, καὶ ὅτι αὐτοὶ πρότεροι τοὺς Ἀσσυρίους ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν, τῆς τοῦ Θεοῦ συμμαχίας καταφρονήσαντες· τὸν γὰρ Φοῦλ ἢ, βασιλεὺς δὲ οὗτος ἦν Ἀσσυρίων, εἰς ἐπι-

D η'. Καὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς τὴν ἐξ Αἰγύπτου οὐκ ἐγκατέλιπεν, ὅτι μετ' αὐτῆς ἐκοιμῶντο ἐν νεότητι αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ διεπαρθένευσαν αὐτήν, καὶ ἐξέχεαν τὴν πορνείαν αὐτῶν ἐπ' αὐτήν. Συναρθεῖσα, φησὶ, τοῖς Ἀσσυρίοις, καὶ τὴν τούτων δεισιδαιμονίαν ἐκμαζαμένη, οὐδὲ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἡμέλησε μαθημάτων, ἀλλὰ κάκεινα λαίαν ἐπιμελῶς φυλάττουσα διετέλεσεν. Οὕτω διηγησάμενος τῆς ἀσεβείας τὰ εἶδη, καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον ὑπεδείκνυσι.

θ'. Διὰ τοῦτο παρέδωκε αὐτήν εἰς χεῖρας ἐραστῶν αὐτῆς, εἰς χεῖρας υἱῶν Ἀσσυρίων ἐφ' οὓς ἢ

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ Καὶ. LXX, ἐπὶ. ⁸⁰ νέαν. — ἰσπαζ. Ita ed. Compl. cui etiam respondent lectiones vers. 7. ⁸¹ ἐφ' οὓς ἐπ. Hebr. quos amabat. Ita quoque in sequentibus ⁸² ἐνθ. αὐτ. Hebr. idolis eorum. ⁸³ B Ἄρσα ⁸⁴ Ed. prior hab. Ὑφοῦλ, ⁸⁵ οὓς. Ed. prior hab. οἷς.

ἐπειθέτω. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν μὲν ἐμῶν οὐκ ἠνελεστο A
νόμων, ἐμοὶ δὲ ἀνακειμένη ἐτέρων ἠράσθη, τῆς μὲν
ἐμῆς αὐτὴν ἐγύμνωσα προνοίας, παρέδωκα δὲ αὐτὴν
ἐκείνοις, οὓς τῆς ἐμῆς προεἴλετο κοινωνίας.

ε. Αὐτοί, φησὶν, ἀπεκάλυψαν τὴν αἰσχύνην
αὐτῆς, υἱοὺς καὶ θυγατέρας αὐτῶν⁸⁶ ἔλαβον, καὶ
αὐτὴν ἐν ῥομφαίᾳ ἀπέκτειναν, καὶ ἐγένετο λό-
λημα⁸⁷ εἰς γυναῖκας, καὶ ἐκδικήσεις ἐποίησαν ἐν
αὐτῇ εἰς τὰς θυγατέρας⁸⁸. Οὕτω, φησὶν, ὅπ' ἐμοῦ
προεθεῖσα τῇ πείρᾳ μεμάθηκε, τίς μὲν ἢ ἐμὴ κοινω-
νία, τίς δὲ ἢ τῶν ἐραστῶν ἀντὶς κωνηρία. Παρατίχα
γὰρ ὀυχεῖριον αὐτὴν λαβόντες, πρῶτον μὲν αὐτῆς
τῇ τιμωρίᾳ τὴν πορνείαν ἐγύμνωσαν, ἔπειτα δὲ λίαν
ὀμῶς καὶ ἀνηλεῶς κατέσφαξαν· τοὺς δὲ υἱοὺς αὐ-
τῆς, καὶ τὰς θυγατέρας δορυαλώτους ἀπήγαγον, πᾶσα
δὲ πόλις τὰ κατ' αὐτὴν θρῦλλεῖ. Γυναῖκας γὰρ πάλιν B
τροπικῶς τὰς πόλεις ὠνόμασε. Οὐ μόνον δὲ εἰς αὐ-
τὴν ταύτην ἐδειξαν τὴν ὀμότητα· ἀλλὰ καὶ εἰς ταύ-
την⁸⁹ θυγατέρας· λέγει δὲ τὰς ὑπάρχουσας πόλεις καὶ
κώμας. Ταῦτα δὲ ὑπέμειναν αἱ δέκα φυλαί· πρῶτον
μὲν ὑπὲρ Θεγλαθφάλασαρ· ἔπειτα δὲ ὑπὲρ τοῦ Σαλμα-
νάצר· Ἀσσυρίων δὲ οὗτοι βασιλεῖς. Οὕτω διηγησά-
μενος τὰ κατὰ τὴν Σμαρείαν, ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ
μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησι·

ια', ιβ'. Καὶ εἶδεν ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς ἡ⁹⁰ Ὀολιβά,
καὶ διέφθειρε τὴν ἐπίθεσιν⁹¹ αὐτῆς ὑπὲρ αὐτὴν
(ὅ δὲ Ἀκύλας τὴν ἐπίθεσιν, ἐπιπόθησιν ἠρμήνευσε),
καὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ὑπὲρ τὴν πορνείαν τῆς
ἀδελφῆς αὐτῆς ἐπλήθυνεν⁹². Ἐπὶ τοὺς υἱοὺς
τῶν Ἀσσυρίων ἐπέθετο. ἠγρομένους καὶ στρατη- C
γούς τοὺς ἐγγύς αὐτῆς, καὶ ἐνδεδυκότας εὐ-
πάρυφα, ἰππεῖς ἰππαζομένους ἐφ' ἰππων, νεανί-
κους ἐπιλέκτους πάντας. Ταῦτα, φησὶ, καὶ ἡ
Ἱερουσαλήμ τῇ Σμαρείᾳ δίδρακε· καὶ ὁμοίως τὰς
ῥὸς ἐμὴ συνθήκας πατήσασα, τοὺς Σύρων⁹³ θεοὺς
προτετίμηκε· τῇ γὰρ τούτων συμμαχίᾳ θαρβήσασα,
καὶ τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας καταφρονήσασα. Διὰ γὰρ
τῶν ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν τὴν γενομένην αὐταῖς
συμμαχίαν ἠνέχετο.

ιγ'. Καὶ εἶδον, φησὶν, ἐγὼ, ὅτι μεμίανται ὁδοὶ
μία τῶν δύο. Παραπλήσια, φησὶν, αὐτῶν, καὶ ἐφά-
μιλλα τὰ ἐπιτηδεύματα.

ιδ'-ις'. Καὶ προσέθετο ἐπὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς,
καὶ εἶδεν ἄνδρας ἐξωγραφημένους ἐπὶ τοῦ τοίχου,
εἰκόνας Χαλδαίων ἐξωγραφημένους ἐν χρώμασιν⁹⁴
ἐν γραφίδι. Διεζωσμένους ποικίλματα⁹⁵ ἐπὶ τὰς
ὄψεις αὐτῶν, καὶ τιάραι βαπταὶ ἐπὶ τῶν κε-
φαλῶν αὐτῶν· ὄψεις τρισσῆ⁹⁶ πάντων, ὁμοία⁹⁷
υἱῶν Βαβυλώνος⁹⁸ Χαλδαίων γῆς πατρίδος αὐ-
τῶν. Καὶ ἐπέθετο ἐπ' αὐτοὺς τῇ ὀρασει ὀφθαλμῶν
αὐτῶν. Καλῶς καὶ λίαν ἀρμυδίως τὸ τῶν εἰδώλων
ἄρπυγες ἐκωμώδησε, διδάξας, οὐδὲν ἕτερον ὄντα ἢ
γρόματα, καὶ σχήματα, καὶ τέχνης ἀποτελέσματα.
Τὸ δὲ «ὄψεις πάντων τρισσῆ» τὸ πολὺμορφον αὐτῶν

A quibus conjuncta est. Cum enim meas leges non
retinuerit, sed mihi dedicata alios amarit, mea
ipsam providentia destituit, tradiditque eam illis,
quos meae praetulit societati.

VERS. 10. Ipsi, inquit, **864** discooperuerunt
ignominiam ejus, filios et filias ipsorum abstulerunt,
et ipsam gladio occiderunt: et sermonibus exposita
est inter mulieres, et ultiones fecerunt in ea inter
filias. Ita, inquit, a me projecta didicit experientia,
quænam mea sit societas, et quæ amatorum suorum
improbitas. Statim enim, ut ipsam in servitutem
rederunt, primum supplicis illius denudaverunt
fornicationem: deinde crudelissime et absque ulla
misericordia eam interfecerunt, filiosque ipsius et
filias bello captos abduxerunt: et omnis civitas ea
divulgavit quæ illi acciderunt. *Mulieres* enim per
translationem rursus civitates nuncupavit. Neque
in ipsam solum crudelitatem hanc adhibuerunt,
sed etiam in illius filias: intelligit autem subjectas
illi urbes et pagos. Hæc autem sustinere decem
tribus, primum a Theglathphalasar, deinde a Sal-
manasare, qui fuerunt reges Assyriorum. Ita nar-
ratur, quæ ad Samaritanam pertinent, ad Hieroso-
lymam orationem transferens, ait:

VERS. 11, 12. *Et vidit soror ejus Ooliba, et
corrupt aggressum suum super eam* (Aquila vero
aggressum interpretatus est desiderium), *et forni-
cationem suam super fornicationem sororis sue
multiplicavit. Ad filios Assyriorum adjuncta est,
duces et præfectos qui erant prope eam, et indutos
speciosis, equites equitantes in equis, juvenes electos
omnes.* Eadem, inquit, Hierosolyma commisit, quæ
Samarita: similiter violato foedere, **865** quod me-
cum inerat, Syrorum deos mihi anteposuit, quo-
rum societate freta opem meam contempsit. Nam
per duces et præfectos initam cum illis innuit so-
cietatem.

VERS. 13. *Et vidi, inquit, ego quod polluta sit
via una duarum.* Paria, inquit, et similia sunt
earum instituta.

VERS. 14-16. *Et addidit ad fornicationem suam,
et vidit viros depictos in pariete, imagines Chaldæo-
rum, depictos coloribus, stylo. Accinctos, variegata
veste super lumbos eorum, et tiaræ thictæ super ca-
pita eorum: aspectus triplex omnium, similis flori-
um Babylonis, Chaldæorum terræ patriæ eorum.
Et adjuncta est ad ipsos visione oculorum suorum.*
Recte et admodum congruenter idolorum imbecil-
litatem reprehendit, nihil aliud esse docens, quam
colores, et figuras, et artis officia. Illud autem,
«aspectus omnium triplex,» multas ipsorum
formas significat. Symmachus vero, «aspectus

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ B αὐτῆς, juxta rec. lect. ⁸⁷ λάλ. *Hebr.* nomen. ⁸⁸ εἰς τ. θυγ. Des. in Compl. et in *Hebr.* ⁸⁹ ταύτ. B *præm.* τὰς. ⁹⁰ ἡ. Des. in B. ⁹¹ τ. ἐπ. *Hebr.* amorem. ⁹² ἐπλ. Des. apud LXX. ⁹³ Σύρ. B Ἀσσυρίων. ⁹⁴ ἐν χρώμ. Des. apud LXX, et duplicem prodit interpretationem. ⁹⁵ ποικ. *Hebr.* cingulo. ⁹⁶ τρ. *Hebr.* ducum. ⁹⁷ Rec. lect. est ὁμοίωμα. ⁹⁸ Bx6. Exstat tantum in Compl.

prædonum omnium, interpretatus est. Hos, inquit, cum conspexisset, nihilque aliud cernebat, quam picturæ artis imagines, eorum amavit consuetudinem. Et ubique idolorum innuit cultum.

Et misit, inquit, nuntios ad eos in terram Chaldaeorum. (VERS. 17.) Et venerunt ad eam filii Babylonis, ad cubile divertentium, et polluerunt eam fornicatione sua, et polluta est in illis, et recessit anima ejus ab eis. Ipsa enim, inquit, cum illos ut sibi opem ferrent accersivisset, et ex eorum commercio contraxisset impietatem, rursus ab illis defecit: defectionem autem hic non a dæmonibus ait, sed ab ipsis Babylonis. Joacim enim, et Jechonias, et Sedecias, fœdera, quæ cum Babylonis percusserant, violarunt.

VERS. 18. Et revelavit fornicationem suam, et discooperuit turpitudinem suam, et recessit anima mea ab ea, quemadmodum recessit anima mea a sore ejus. Conspecta, inquit, impietatis ipsius exsuperantia, mea providentia illam orbavi. Rursus enim secundum allegoriæ speciem, animam posuit: non quia in animam et corpus Numen divisum sit, quod et corporis et compositionis expertus est, sed quia humanitus et usitato hominum more loquitur, hominum sese accommodans imbecillitati. Hactenus igitur cum propheta visus est verba facere: deinceps vero, quasi recordatus illius per narrationem eorum quæ ipsa ausa est, ad eam transfert orationem.

VERS. 19. Et multiplicasti, inquit, fornicationem tuam, ut recordareris dierum adolescentiæ tuæ, quibus fornicata es in Ægypto. Oblivioni, inquit, tradideram, quæ tu in Ægypto deliquisti: verum tu eorum memoriam posterioribus tuis institutis revocasti. Sæpius enim pristinorum peccatorum memoriam refricat improbitatis similitudo. Deinde rursus per allegoriæ et translationem idolorum cultum accusat.

VERS. 20, 21. Et adjuncta es ad Chaldaeos, quorum carnes ut carnes asinorum, et pudenda equorum pudenda eorum. Et visitasti iniquitatem adolescentiæ tuæ, quæ faciebas in Ægypto in diversorio tuo, ubi ubera adolescentiæ tuæ ceciderunt. Et cum Chaldæis, inquit, conjuncta, ne Ægyptiaca quidem instituta negligebas, sed et horum et illorum deos colebas. Multam autem ipsorum impietatem, multorumque deorum superstitionem, pudendis equorum et asinorum comparavit: quandoquidem fornicationem quoque idolorum cultum vocat. Animæ enim, quæ Deo conjunctæ et dedicatæ sunt, cum deinde eo relicto dæmonum consuetudinem amplectuntur, merito adulteræ nuncupantur.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ ὅψ σκυλ. π. Ita Drusius ad h. l., sed Montf. in Hexapl. aliam Symmacho tribuit interpretationem, scilicet εἰδὲα τρισσατῶν πάντων. ¹ B ἀνθρώποις. ² ἐπλ. κ. τ. λ. Hebr. multiplicavit, etc. ³ ἐπ. — Χαλδ. Hebr. Et flagravit amore amasiorum suorum (priorum). ⁴ αἰδ. Hebr. fluxus. ⁵ ἐπ. Des. in Hebr.

σημαίνει· ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐψίς σκυλευτῶν πάντων ⁹⁹ ἠρμήνευσεν. Τούτους, φησί, θεασαμένη, καὶ οὐδὲν ἕτερον ὁρῶσα ἢ γραφικῆς τέχνης ἰκτάματα, τῆς τούτων ἠράσθη συνουσίας· πανταχοῦ δὲ τὴν εἰδωλολατρείαν αἰνίττεται.

Καὶ ἐξαπέστειλεν ἀγγέλους, φησί, πρὸς αὐτοὺς εἰς γῆν Χαλδαίων. ἰζ'. Καὶ ἦλθον πρὸς αὐτὴν υἱοὶ Βαβυλῶνος εἰς κοίτην καταλύστων, καὶ ἐμίλαν αὐτὴν ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῶν· καὶ ἐμιδύθη ἐν αὐτοῖς, καὶ ἀπέστη ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἀπ' αὐτῶν. Αὕτη γὰρ, φησὶν, εἰς ἐπικουρίαν αὐτοὺς μεταπεμφαμένη, καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπιμιξίας τὴν ἀσέθειαν δεξαμένη, πάλιν αὐτῶν ἀπέστη· ἀπόστασιν δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν ἀπὸ τῶν δαιμόνων λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν τῶν Βαβυλωνίων· καὶ γὰρ Ἰωακείμ, καὶ Ἰεχονίας, καὶ Σεδεκίας τὰς γενομένας αὐτοῖς πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους συνθήκας παρέβησαν.

ιη'. Καὶ ἀπεκάλυψε τὴν πορνείαν αὐτῆς, καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς, καὶ ἀπέστη ἡ ψυχὴ μου ἀπ' αὐτῆς, ὅν τρόπον ἀπέστη ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς. Θεασάμενος, φησὶ, τὴν τῆς ἀσεθείας αὐτῆς ὑπερβολὴν, τῆς ἐμῆς αὐτῆν προνοίας ἐγύμνωσα· πάλιν γὰρ κατὰ τὸ τῆς ἀλληγορίας εἶδος τὴν ψυχὴν τέθεικεν· οὐκ ἐπειδὴ εἰς ψυχὴν καὶ σῶμα τὸ θεῖον διήρηται· ἀσώματον γὰρ καὶ ἀσύσθητον· ἀνθρωπίνως δὲ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνους¹ συνήθως ποιεῖται τὴν διάλεξιν, τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείᾳ συγκαταδαίνων. Μέχρι μὲν οὖν τούτων πρὸς τὸν προφήτην ἐδόκει ποιεῖσθαι τοὺς λόγους· ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν, ὥσπερ εἰς μνήμην ἐλθὼν διὰ τῆς διηγήσεως τῶν ὑπ' αὐτῆς τετολημμένων, πρὸς αὐτὴν μεταφέρει τὸν λόγον.

ιθ'. Καὶ ἐπλήθυνας ², φησὶ, τὴν πορνείαν σου, τοῦ ἀναμνησαί ἡμέρας νεότητός σου, ἐν αἷς ἐπόρνευσας ἐν Αἰγύπτῳ. Αἰθῆ, φησὶν, παρεδῶκεν τὰς ἐν Αἰγύπτῳ σου πλημμελείας· ἀλλὰ τούτων τὴν μνήμην διὰ τῶν δευτέρων ἐπιτηδευμάτων ἀνῆσαι πεποίηκας. Οἶδα γὰρ πολλάκις προτέρων ἀναμνησκεῖν ἁμαρτημάτων ἢ τῆς παρανομίας ταυτέως. Εἶτα πάλιν ἀλληγορικῶς καὶ τροπικῶς τὴν τῆς εἰδωλολατρείας ποιεῖται κατηγορίαν.

κ', κα'. Καὶ ἐπέθου ³ ἐπὶ τοὺς Χαλδαίους, ὡς σάρκες θων αὐτῶν αὐτῶν, καὶ αἰδοῖα⁴ Ἰσραὴλ αἰδοῖα αὐτῶν. Καὶ ἐπεσκέψω τὴν ἀνομίαν τῆς νεότητός σου, ἃ ἐποίησες ἐν Αἰγύπτῳ ἐν τῷ καταλύματι σου, οὗ μιστοὶ τῆς νεότητός σου ἐπεσοῦν⁵. Καὶ τοῖς Χαλδαίοις, φησὶ, μιγνυμένη, οὐδὲ τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐπιτηδευμάτων ἡμέλεις· ἀλλὰ καὶ τοὺς τούτων, καὶ τοὺς ἐκείνων θεοὺς ἐθεράπευσες. Τὴν δὲ πολλὴν αὐτῶν ἀθεσίαν τε καὶ πολυθεσίαν αἰδοῖοις Ἰσραὴλ καὶ θων ἀπεικασεν· ἐπειδὴ καὶ πορνείαν τὴν εἰδωλολατρείαν καλεῖ· αἱ γὰρ θεῶν συνημμένοι καὶ ἀνακείμενοι ψυχαὶ, εἶτα τοῦτον καταλιμπάνουσαι, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων ἀσπαζόμεναι συνουσίαν, εἰκότως μοιχεύτραια χρηματίζουσι.

κγ· κδ'. Διὰ τοῦτο τάδε⁸ λέγει Ἄδωναι Κύριος· Α Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω τοὺς ἐραστάς σου ἐπὶ σέ, ἀφ' ὧν ἀπέστη ἡ ψυχὴ σου ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐπάξω αὐτοὺς ἐπὶ σέ κυκλόθεν. Τοὺς υἱοὺς Βαβυλωνος, καὶ πάντας τοὺς Χαλδαίους, Φακούμ⁷, καὶ Σουδ, καὶ Κοῦδ, καὶ πάντας υἱοὺς Ἀσσυρίων μετ' αὐτῶν, ρεαρίσκους ἐπιλέκτους, ἡγουμένους καὶ στρατηγούς· πάντας τριστάτας⁹ καὶ ὄνομαστούς, ἰκπεύοντας ἐφ' ἰκπων. Καὶ ἤξουσιν ἐπὶ σέ πάντες ἀπὸ βορρᾶ⁹ μεθ'¹⁰ δ' πλων, καὶ ἀρμάτων, καὶ τροχῶν, καὶ πλήθους λαῶν· καὶ θώρακας, καὶ ἀσπίδας, καὶ περισκεφαλαίας περιθήσονται ἐπὶ σέ, καὶ βαλοῦσιν ἐπὶ σέ φυλακὴν¹¹ κύκλῳ. Δι' αὐτῶν, φησί, μαθήση τῶν πραγμάτων, τίς μὲν ἐγώ, τίς δὲ οἱ ἐρασταὶ σου· ἐγὼ μὲν γὰρ καταφρονηθεὶς ὑπὸ σοῦ μακροθυμῶν διετέλεσα· οὗτοι δὲ παρατίνα τὴν σὴν ἀπόστασιν μαθόντες, μετὰ παντοδαπῆς ἀφίησται πανοπλίας, ἰπποῖς καὶ ἄρμασι κεχρημένοι, καὶ τοὺς ὑπηκόους ἅπαντας ἐπαγόμενοι, καὶ χαρηνώμασι τὰς σὰς ἀποτείχισουσιν εἰσόδους. Τοῦτο γὰρ ἐσήμησεν εἰρηκῶς· « Βαλοῦσιν¹² ἐπὶ σέ φυλακὴν κύκλῳ. » Εἶτα ἐπιφέρει·

Καὶ δώσω πρὸ προσώπου αὐτῶν κρίμα, καὶ ἐδικήσουσί σε ἐν τοῖς κρίμασιν αὐτῶν. (κε'.) Καὶ δώσω τὸν ζῆλόν μου ἐν σοί, καὶ ποιήσουσι μετὰ σοῦ ἐν ὀργῇ θυμοῦ μου¹². Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνους εἴς ἐμῆς προετίμησας προμηθείας, δι' αὐτῶν ἐκείνων πρᾶξομαι εἰς δικαίαν τῆς εἰς ἐμὲ παρανομίας, καὶ τίς ἐκείνων σε παραδώσει κολαστηροῖς. Διηγείται δὲ καὶ τῆς τιμωρίας τὰ εἶδη.

Τοὺς μυκτῆράς σου, καὶ τὰ ὠτὰ σου ἄφελοῦσι, καὶ τοὺς καταλοιπούς σου ἐν ῥομφαίᾳ καταβαλοῦσιν· αὐτοὶ τοὺς υἱοὺς σου καὶ τὰς θυγατέρας σου λήψονται, καὶ τοὺς καταλοιπούς σου καταφάγεται πῦρ. (κς'.) Καὶ ἐκδύσουσί σε τὸν ἱματισμόν σου, καὶ λήψονται τὰ σκευὴ τῆς καυχῆσώς σου. Τοὺς μὲν γὰρ, φησί, δορυαλώτους ἀποίσουσι, τοὺς δὲ ἐν τῇ παρατάξει κατακοντίσουσι, τοὺς δὲ ἀκροτηριάσουσιν ἀπηνία καὶ ὠμότητι χρώμενοι· τὰ δὲ προσήκοντά σοι πάντα ληίσονται, καὶ πυρὶ τὰ πλείστα σου παραδώσουσι. Δείκνυσι δὲ καὶ τὴν ἐκ τῆς τιμωρίας ἐσομένην ὠφέλειαν.

κζ'. Καὶ ἀποστρέψω τὰς ἀσεβείας σου ἐκ σοῦ, καὶ τὴν πορνείαν σου τὴν ἐκ γῆς Αἰγύπτου οὐ¹⁴ μὴ μνησθῆς ἔτι. Ἐν γὰρ ἐκείνοις γενομένη τοῖς κακοῖς, ἐν ἀισθήσει γενήσῃ τῆς οικείας παρανομίας, καὶ βδελύξῃ λιαν ἐκεῖνα τὰ τῆς συμφορᾶς σοι ταύτης γεγόμενα πρόξενα.

κη', κθ'. Διότι τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμί σε εἰς χεῖρας ὧν μισεῖς, ἀφ' ὧν ἀπέστη ἡ ψυχὴ σου ἀπ' αὐτῶν. κθ'. Καὶ ποιήσουσιν ἐν σοί ἐν μίσει, καὶ λήψονται πάντας τοὺς πόρους σου καὶ τοὺς μόχθους

VERS. 22-24. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego excito amatores tuos contra te, a quibus defecit anima tua, et adducam eos ad te in circuitu ; filios Babylonis, et omnes Chaldaeos, Phacum, et Sud, et Cud, et omnes filios Assyriorum cum ipsis : juvenes electos, duces et præfectos, omnes regios satellites, et fama illustres, vectos equis. Et venient contra te omnes ab aquilone cum armis, et curribus, et rotis, et multitudine populorum, et thoracis, et clypeos, et galeas circumponent super te, et jacent super te custodiam in circuitu. Ex ipsis, inquit, rebus percipies, quisnam ego sim, et quinam amatores tui sint. Ego enim a te neglectus longanimitatem adhibui : isti autem, 868 simul atque tuam defectionem didicerint, cum omni armorum apparatu advenient, equis et curribus instructi, subjectosque sibi omnes adducentes, vallisque et aggeribus tuos aditus intercludent. Hoc enim significavit, cum dixit : « Jacent super te custodiam in circuitu. » Deinde adjicit :*

Et dabo ante faciem ipsorum judicium, et vindicabunt te judiciis suis. (Vers. 25.) Et dabo zelum meum in te, et facient tecum in ira furoris mei. Quia enim illos meæ providentiæ prætulisti, per eosdem illos eorum quæ in me deliquisti a te pœnas exigam, ipsorumque te tradam judiciis. Suppliciorum autem genera recenset.

Nares tuas et aures tuas auferent, et reliquos tuos gladio dejicient : ipsi filios tuos et filias tuas capient, et reliquos tuos devorabit ignis. (Vers. 26.) Et exuent vestimentum tuum, et capient vasa gloriæ tuæ. Alios enim bello captos abducent, inquit, alios in prælio jaculis confodient, aliis extremas partes summo odio et crudelitate amputabunt, et omnia quæ ad te pertinent prædabuntur, et igne plurimas res tuas consument. Ostendit vero etiam ex crudelitate futuram utilitatem.

VERS. 27. *Et avertam impietates tuas a te, et fornicationis tuæ de terra Ægypti non recordaberis amplius. In illis enim malis cum versaberis, tua scelera senties, et admodum ea abominaberis, quæ calamitatem istam tibi conciliarint,*

VERS. 28, 29. *Quia hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego trade te in manus eorum quos odisti, a quibus 869 defecit anima tua. Et facient tecum ex odio, et capient omnes labores tuos et defatigationes tuas : et eris nuda et ignominiosa, et revelabitur*

VARIÆ LECTIONES.

⁸ τάδε. Deest Ὀολιδά, quod præcedit apud LXX et in Hebr. ⁷ Φακ.—Κουδ. Alio loco LXX. ⁹ τριστ. Ita Compl. Alii τριστούς, minus bene. ¹⁰ ἀπὸ βορρᾶ. Des. in Hebr. ¹¹ μεθ' — κύκλῳ. Ita fere Compl. ¹² φυλ. In B ponitur ante ἐπὶ σέ. ¹³ Β βαλοῦσιν. ¹⁴ θυμ. μου. Des. in Hebr. ¹⁵ οὐ. Des. ea quæ apud LXX πρᾶξο. καὶ οὐ μὴ ἄρης τοὺς ὀφθαλμούς σου ἐπ' αὐτούς, καὶ Αἰγύπτου.

ignominia fornicationis tuæ et impietatis tuæ. Amore, inquit, Chaldæorum capta rursus eos odisti: verum ego istis te tradam, per quos a te pœnas exigam et supplicia, quibus totam impietatem tuam nudam indicabo. Discent enim ii, qui tuas conspexerint calamitates, earum causam tuam fuisse iniquitatem. Idcirco merito subjecit:

VERS. 30. *Fornicatio tua fecit tibi hæc, cum ambulares post gentes, et polluereris cogitationibus earum. Secuta es, inquit, gentium instituta, quæ suis innixæ rationibus impietatem excogitarunt. Non solum autem aliarum, ait, gentium imitata es impietatem, sed etiam:*

VERS. 31. *In via sororis tuæ ambulasti, et dabo ego calicem ejus in manus tuas. Quæcunque sustinuit, inquit, Samaria, endem tu quoque subibis. Calicem enim supplicium vocavit, utpote quod gravedinem et ebrietatem bibentibus infert.*

VERS. 32-34. *Hæc dicit Adonai Dominus: Calicem sororis tuæ bibito profundum et lutum, et erit in risum et subsannationem abundantem. Ut perficiat ebrietatem, et dissolutione repleberis, calicem perditionis et deletionis, calicem sororis tuæ Samariæ. Et bibes eum, et exhauries fœces, et testas ipsius* **870** *devorabis, et ubera tua dilacerabis. Profundum calicem vocavit ob calamitatis magnitudinem: latum autem, propter septuaginta annorum tempus. Deletionis vero calicem nuncupavit, propter solitudinem, quæ urbem occupaverat: et illud « exhauries fœces » apposuit, quia extremam per tulit obsidionem: testasque ipsam devoraturam, dixit, propter extrema, in quæ incidit mala; et ubera dilaceraturam propter pœnitentiam, quam paritura essent. « Et celebritates tuas, inquit, et neomenias tuas avertam, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. » Omnem publicum conventum tuum, omnemque lætitiã extinguam, et imponam verbis finem: verus enim sum, et mendacii expertus Dominus.*

VERS. 35. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Eo quod oblita es mei, et projecisti me post corpus tuum, et tu caupe impietatem tuam, et fornicationem tuam. Quia cultui meo corporis voluptates anteposuisti, suscipe, inquit, intemperantiæ præmia. Per hæc autem innuit, fundamentum impietatis scelera fuisse: inservientes enim voluptatibus in idolorum prolapsi sunt cultum.*

σου, και εση γυμνή και άσχημονούσα και άποκαλυφθήσεται ή άσχημοσύνη της πορνείας σου και της άσεβείας σου. Έρασεύισα, φησι, των Χαλδαίων, πάλιν αυτους έμίσησας, άλλ' εγω τούτοις σε παραδώσω, και δια τούτων σε είκας της τιμωρίας: εισπράξομαι, και δια της τιμωρίας γυμνήν άπασαν ύποδείξω σου την άσεβειαν· μαθήσονται γάρ οι τάς σάς θεώμενοι συμφοράς, αίτιαν τούτων την σην γενομένην παρνομιάν. Διδ εικότως επήγαγεν· λ'. Η πορνεία σου· έπολησέ σοι ταύτα εν τῷ έκπορεύεσθαί σε όπισω των έθνών, και έμυαίρου εν τοίς ένθυμήμασιν αυτών. Ηκολούθησας, φησι, τοίς των έθνών επιτηδεύμασιν, ή τοίς οικείους χρώμενα λογισμοίς έπενόησε την άσεβειαν· ου μόνον δε, φησι, των άλλων έθνών έμιμήσω την Β άσεβειαν, αλλά και·

λα'. Έν τη σδῶ της άδελφής σου έπορεύθης, και δώσω εγω το ποτήριον αυτης εις τάς χειράς σου. Α πέπονθε, φησιν, ή Σαμαρεία, ταυτα και σύ πείση· ποτήριον γάρ την τιμωρίαν εκάλεσεν, ως κάρον και μέθην τοίς πίνουσιν έμπούουσιν.

λβ'-λδ'. Τάδε λέγει Άδωναί Κύριος, Το ποτήριον της άδελφής σου πίεσαι το βαθύ, και το πλατύ, και εσται εις γέλωτα και εις μυκτηρισμόν το πλεονάζον. Του συντελέσαι μέθην, και εκλίσεως πλησθήση, ποτήριον άφανείας και άφανισμού, ποτήριον άδελφής σου Σαμαρείας. Και πιή αυτό, και εκστραγγίεις, και τα δσπρακα αυτου κατατρώξεις, και τούς μαστούς σου κατατιλείς. Βαθύ το ποτήριον εκάλεσε, δια το μέγεθος της συμφοράς· πλατύ δε, δια τον των έβδομήκοντα έτών χρόνον· άφανισμού δε ποτήριον ώνόμασε, δια την γενομένην έρημίαν τη πολει· το δε « εκστραγγίεις » προστέθηκεν, επειδή τελευταίαν την πολιορκίαν ύπέμεινε, και τα δσπρακα δε αυτην εφη κατατρώξειν, δια το έσχάτοις περιπεσεισθαι κακοίς· τούς δε μαστούς κατατιλείν, δια την εκ των κακων γενομένην μεταμέλειαν. « Και τάς εορτάς σου, φησι, και νομηνίας σου άποστρέψω, διότι εγω ελεάληκα, λέγει Άδωναί Κύριος. » Πάσαν σου πνήγυριν, και πάσαν θυμηδίαν κατασθέσω, και επιθήσω τοίς λόγοις το τέλος· άληθής γάρ είμι, και άψευδής Δεσπότης.

λε'. Δια τούτο τάδε λέγει Άδωναί Κύριος, Άνθ' ών έπελάθου μου, και απέβριψάς με όπισω του σώματός σου, και σν λάβε την άσεβειάν σου, και την πορνείαν σου. Έπειδή προετιμησας της έμης θεραπείας τάς του σώματος ήδονάς, δέξαι, φησι, της άκολασίας τά επίχειρα. Αινίτεται δε δια τούτων, ως ύποβάβρα της άσεβείας ή παρανομία γεγένηται· ταις γάρ ήδοναίς δουλεύοντες εις την των ειδώλων λατρείαν εξεκυλίσθησαν.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ τιμ. Β άσεβείας. ¹¹ Β έκπορευέσαι; juxta rec. lect. *Hebr.* quia polluta es per idola eorum. ¹² έπται. *Hebr.* eris. ¹³ εις. *Des.* in B. ¹⁴ τ. συντ. μεθ. *Ad vers. 32* ista pertinent juxta LXX. ¹⁵ άφ. και. *Des.* apud LXX. ¹⁶ και — κατατ. Ita fere *Compl.* juxta *Hebr.* ¹⁷ Β τελευταία. ¹⁸ και — άποστρ. *Des.* in *Hebr.* ¹⁹ νομ. Β πρæm. τάς. ²⁰ τ. σώμ. *Hebr.* post tergum tuum.

λς'. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Ἰδὲ ἀνθρώπων, A
 εἰ κριεῖς τὴν Ὀολλὰν καὶ τὴν Ὀολιβάν, καὶ
 ἐπαγγελεῖς αὐταῖς τὰς ἀνομίας αὐτῶν; Ὅτι
 ἐμοιχῶντο, καὶ αἷμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, καὶ
 ἐν τοῖς ἐνθυμήμασιν αὐτῶν ἐμοιχῶντο, καὶ τὰ
 τέκνα αὐτῶν, ἃ ἐγέννησάν μοι, διήγον αὐτὰ ἀν-
 τοῖς διὰ πυρὸς. Τὸ εἰ κριεῖς; οἱ ἄλλοι ἐρμη-
 νευταὶ κρήθητι ἡρμηνευσαν· τὸ ἐμὸν, φησὶν, ἀναλα-
 βὼν πρόσωπον, ὡς προφῆτα, ποιῆσαι τὴν κρίσιν πρὸς
 τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ διέλεξον
 αὐτῶν τὰς παρανομίας, ὅπως μὲν ἐμὲ καταλιμπά-
 νουσαι τοῖς εἰδώλοις ἐμίγνυντο· ὅπως δὲ τὰ ὑπ'
 ἐμοῦ αὐτοῖς παρεχόμενα τέκνα, θυσίαν ἐκείνοις
 προσέφερον, τῶν ἐμῶν νόμων καταφρονούντες, καὶ
 τὰ Σάββατά μου βεβηλοῦντες. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν·

λθ'. Ἔως καὶ ταῦτα ἐποίησάν μοι, ἐμλαίρον B
 τὰ ἁγιά μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ τὰ Σάββατά
 μου ἐβεβήλουν. Ἐἶτα διδάσκει τῆς βεβηλώσεως
 τρόπον.

λθ'. Καὶ ἐν τῷ σφάζειν αὐτοὺς τὰ τέκνα αὐ-
 τῶν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ εἰσπορεύεσθαι
 αὐτοὺς εἰς τὰ ἁγιά μου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐβε-
 βήλουν αὐτά. Πολλὴ δὲ ἡ τῆς ἀσεβείας ὑπερβολή.
 Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῶν τὸ σφάζειν τοὺς παῖδας ὄρος
 ἰσχυρῶς ἀσεβείας· τὸ δὲ καὶ τοῖς δαίμοσι τὰ τοιαῦτα
 προσφέρειν σφάγια, πάλιν ἐπίτασις τοῦ κακοῦ· τὸ
 δὲ καὶ ἐν Σάββατῳ ταῦτα τολμᾶν, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀναγ-
 καία ἀπελήθητο ἐργασία, μείζονα πολλῶν δείκνυσσι τὴν
 ἀσέβειαν· τὸ δὲ καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἐργασίαν
 τῶν θείων ἐπιθαίνειν προθύρων, ποίας ἀσεβείας
 ὑπερβολὴν καταλείπει; Διδὸ καὶ τελευταῖον αὐτὸ τέ- C
 θεικεν, καὶ προστέθηκε πάλιν· «Καὶ ἰδοὺ οὕτως
 ἐποιοῦν ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου μου.» Ταύτην, φησὶ, τὴν
 ἀσέβειαν ἐν τῷ ἀπεριωμένῳ²⁶ τετολμήκασιν οἴκῳ.

μ'. Καὶ ἐπεμπον τοῖς ἀνδράσι τοῖς ἐρχομένοις μα-
 κρόθεν· οἱς ἀγγέλουσ ἐξαπέστειλλον πρὸς αὐτοὺς,
 καὶ ἅμα τῷ ἐρχεσθαι αὐτοὺς εὐθὺς ἐλεύου, καὶ
 ἰστιβίλου τῶν ὀφθαλμῶν σου, καὶ ἐκδύμεν κδ-
 σμῳ. Καὶ ἐκάθον ἐπὶ κλίθης ἐστρωμένης, καὶ τρῶ-
 κσι κεκοσμημένην ἐμπροσθεν αὐτῆς. Πάντα τὰ εἰ-
 ρημένα ὡς ἐπιγυναικῶς ἑταίρας διέγραψε· σημαίνει δὲ
 τῆντι γενομένην πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους καὶ Χαλδαίους
 αὐτοῖς συμμαχίαν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπεισαχθεῖσαν
 ἀσέβειαν. Παραδόξοι δὲ καὶ τοὺς ἐν ταῖς τῶν δαιμόνων
 ἑορταῖς καλλωπισμοὺς, χλιδῆς, καὶ ἱματίων ἐναλλα- D
 γὰς, καὶ τ' ἄλλα πάντα ὅσα ἐν ταῖς τοιαύταις ποιεῖν
 εἰώθεισαν πανηγύρεσι. Τοῦτο δὲ σημαίνει καὶ τὰ
 ἐπιφερόμενα· «Καὶ τὸ θυμίαμά μου, καὶ τὸ ἔλαιόν
 μου ἐτίθης ἐμπροσθεν αὐτῶν²⁷. Τοῦτέστι, τῶν εἰ-
 δώλων.

μβ'. Καὶ²⁸ ἠὺφραίνοντο ἐν αὐτοῖς. Εὐφροσύνη
 γὰρ τῶν δαιμόνων ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀπόλεια. Πρὸς
 δὲ τοῦτοις φησὶν· «Καὶ²⁹ φωνὴν ἀρμονίας ἀν-

VERS. 36, 37. *Et dixit Dominus ad me: Fili hominis, num judicabis Oollam et Oolibam, et annuntiabis eis scelera earum? Quia adulterium committebant, et sanguis in manibus earum, et in cogitationibus suis adulterium committebant, et filios suos, quos genuerunt mihi, illis tradaxerunt per ignem. Illud, num judicabis? alii interpretes exposuerunt, judicator. Mea, 871 inquit, suscepta persona, o propheta, fac judicium de Samaria et Hierosolyma, earumque scelera redarguito: quomodo scilicet me relicto cum idolis commisti sint, Aliosque qui a me illis concedebantur, in sacrificium illis obtulerint leges meas aspernantes, meaque Sab-bata profanantes. Hoc enim subjecit:*

VERS. 38. *Quoad et ista fecerunt mihi, polluebant sancta mea die illo, et Sabbata mea profanabant. Tum docet profanationis modum.*

VERS. 39. *Et cum jugularent ipsi filios suos idolis suis, et cum ingrederentur ipsi in sancta mea die illo, profanabant ea. Multa autem impietatis est exsuperantia. Primum enim, quod ipsi filios jugularint, extremus est impietatis terminus: quod vero etiam dæmonibus tales victimas obtulerint, rursus sceleris est amplificatio. At quod et in Sabbato hæc ausi fuerint, quo etiam opus necessarium fuerat interdictum, multo majorem impietatem demonstrat. Sed quod post ejusmodi facinus etiam divina vestibula conscenderint, hac, quæso, quænam major impietas esse possit? Idcirco etiam extremo loco hoc posuit, ac rursus adjecit: «Et ecce sic faciebant in medio domus meæ.» Hoc, inquit, impium facinus in domo mihi dedicata: ansi sunt.*

VERS. 40, 41. *Et mittebant viris venientibus longe remotis: ad quos nuntios mittebant, et simul ac veniebant ipsi, statim lavabant, et stibio linebas oculos tuos, et ornabaris ornatu. Et sedebas in lecto strato, et mensa ornata ante ipsum. Omnia quæ dicta sunt, tanquam de muliere 872 meretrice descripsit, significatque initam ab ipsis cum Assyriis et Chaldæis societatem, et inde desumptam impietatem. Declarat insuper lascivos ornatus, quos in dæmonum celebritatibus adhibebant, vestes delicatas et vestium mutationes, et alia omnia. quæcunque in hujusmodi publicis conventibus facere consueverant. Quod ea quoque significat quæ sequuntur. «Et thymiamma meum, et oleum meum ponebas ante eos.» Hoc est, ante idola.*

VERS. 42. *Et lætabantur in eis. Siquidem dæmonum lætitia est hominum interitus. Præterea ait: «Et vocem harmoniæ resonabant ad viros ex*

VARIE LECTIONES.

²⁶ εἰ. Rec. lect. ou. ²⁷ B ἀπαγγελεῖς. ²⁸ δ. πυρ. Hebr. pro cibo. ²⁹ καὶ — αὐτά. Ita Compl. ³⁰ ἀφ. B αἰδὲ μοι. ³¹ ἐτ. ἔμπρ. αὐτ. Ita Compl. juxta Hebr. ³² καὶ — αὐτ. Ad finem vers. 41 ista pertinent. des. autem in Hebr. ³³ καὶ — ἀνεκρ. Hebr. Vox multitudinis tranquillæ (audiebatur) apud eam (men-
 sam).

multitudine hominum venientes ebrios ex deserto. » Quid enim desertus est iis qui adorant idola? Ex illis enim desertis, inquit, animis, impietatis tibi documenta afferebantur, quæ musicis organis excipiebas, jucundum sonum resonantibus. « Et dabis ipsis armillas in manibus eorum, et coronam gloriationis in capite eorum. » Nihil enim ab idolis accipiunt, qui eos sibi colendos eligunt, imo dona sibi a Deo concessa ipsis offerunt, omnibus generis ornatu eos instruunt.

VERS. 43. *Et dixi: Nonne in his machantur, et opera meretricia hæc, et ipsa fornicata est? Dicebam enim, inquit, utens prophetis ut instrumentis, adulterium vestrum in rebus inanibus audacter committi, et meretricia esse talia 873 instituta vestra.*

VERS. 44. *Et ipsi ingrediebantur ad eam, quemadmodum ingrediuntur ad mulierem meretricem, ita ingrediebantur ad Oollam et ad Oolibam mulieres iniquas, ut facerent iniquitatem.* Licentiam enim de relicto nacti ex earum iniquitate tanquam ad mulieres meretrices omnibusque prostitutas, ita ad Samaritam et Hierosolimam ingressi sunt tum animarum eversores dæmones, tum qui eorum cultum edocti fuere, Chaldæi. Deinceps igitur ad has transfert orationem, et ait:

VERS. 45. *Et viri justi hi. Justi epithetum apposuit, non eorum justitiæ perhibens testimonium (erant enim injustissimi, iniquissimi, et admodum impii), sed ex comparatione impiorum istius facinororum, apposuit justi; hoc est, si tecum conferrantur, hi justi sunt. Quod etiam superius fecit, cum de Hierosolyma loqueretur: dixit enim: « Et justificasti sorores tuas in peccatis tuis, et in omnibus iniquitatibus tuis, quas fecisti. » Et hic item: « Viri justi hi, » ait, id est, justiores te sunt. « Et ulciscantur eas ultione adulterarum, et iudicio effundentium sanguinem: quia adulteræ sunt, et sanguis in manibus earum. » Homicidii, inquit, et adulterii pœnas luent, suos amatores iudices sortitæ, et ea patientur, quæ adulteræ mulieres et homicidæ jure perferunt. Ita absoluta ænigmatica D narratione, contra ipsas sententiam pronuntiat.*

VERS. 46, 47. *Hæc dicit Adonai Dominus: Adduc ad eas multitudines, et da in ipsis perturbationem et direptionem. 874 Et lapidentur lapidibus turbantur, et confodiant eas gladiis suis; filius earum et*

¹ Ezech. xvi, 51.

A εκρούοντο πρὸς ²⁵ ἀνδρας ἐκ πλήθους ἤκοντας ἀνθρώπων οἰνωμένους ἐκ τῆς ἐρήμου. » Τί γὰρ ἐρημώτερον τῶν τὰ εἰδῶλα προσκυνούοντων; Ἐξ ἐκείνων, φησί, τῶν ἐρήμων ψυχῶν τὰς τῆς ἀσεβείας ἐκομίζετό σοι διδάγματα, καὶ ἐδέχου αὐτὰ ἐν μουσικῶς ὄργανοῖς ἀνακρουομένους ²⁶ τὴν ἤθειαν τῆσιν. « Καὶ ἐδίδους αὐτοῖς; ²⁷ ψέλλια ἐπὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ στέφανον καυχήσεως ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. » Οὐδὲν γὰρ παρὰ τῶν εἰδῶλων λαμβάνουσιν οἱ τούτοις λατρεύειν αἰρούμενοι, ἀλλὰ τὰ θεόδοτα δῶρα τούτοις προσφέρουσι, παντοδαπὸν αὐτοῖς κόσμον περιτιθέντες.

μγ'. Καὶ εἶπον, Οὐκ ²⁷ ἐν τούτοις μοιχεύουσι, καὶ ἔργα πόρνης ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἐξεπόρνευσεν; « Ἐλεγον γὰρ, φησὶν, ὄργανοις χρώμενος τοῖς προφήταις, ὅτι ἐν τοῖς ἀψύχοις ἡ μοιχευία ὑμῶν τολμᾶται, καὶ πορνικὰ ὑμῖν τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύματα,

μδ'. Καὶ αὐτοὶ εἰσεπορεύοντο πρὸς αὐτήν, ὡς τρόπον εἰσεπορεύονται πρὸς γυναῖκα πόρνην, οὕτως εἰσεπορεύοντο πρὸς Ὀολλὴν καὶ πρὸς Ὀολιβάν, τὰς γυναῖκας τὰς ἀνόμους ²⁸, τοῦ ποιῆσαι ἀνομίαν. Ἄδειαν γὰρ λοιπὸν λαβόντες ἐκ τῆς τούτων παρανομίας, ὡς πρὸς γυναῖκας ἐταῖρας καὶ πᾶσι προκειμένας, οὕτως πρὸς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰσεσαν, καὶ οἱ τῶν ψυχῶν ἀλάστορες δαίμονες, καὶ οἱ τῆν τούτων λατρείαν δεδιδασκόμενοι Χαλδαῖοι. Μεταφέρει γοῦν λοιπὸν πρὸς τούτους τὸν λόγον, καὶ φησὶ:

με'. Καὶ ἄνδρες δίκαιοι οὗτοι. Τὸ δίκαιοι ²⁹ τίθειεν, οὐ δικαιοσύνην αὐτοῖς μαρτυρῶν· ἀδικώτατοι γὰρ καὶ παρανομώτατοι, καὶ λίαν ὑπῆρχον δυσσεβέστατοι· ἀλλ' ἐκ παραθέσεως τῶν ταύτης ἀσεβημάτων τὸ δίκαιοι τίθειεν, ἀντὶ τοῦ, σοὶ παρεξεταζόμενοι δίκαιοι ὑπάρχουσι. Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω πεποίηκε πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ διαλεγόμενος· ἔφη γὰρ, « Καὶ ἐδικαίωσας τὰς ἀδελφὰς σου ἐν ταῖς ἁμαρτίαις σου, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀνομίαις σου, αἷς ἐποίησας. » Καὶ ἐνταῦθ' ἔφησιν, « Ἄνδρες δίκαιοι οὗτοι, » τουτέστιν, ὑπὲρ σέ. « Καὶ ἐκδικήσουσιν αὐτὰς ἐκδικήσει μοιχαλίδων, καὶ κρῖσει ἐκχεουσῶν αἷμα, ὅτι μοιχαλίδες εἰσὶ, καὶ αἷμα ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. » Μαιφονίας, φησὶ, καὶ μοιχεύει τίσουσι δίκας, τοὺς ἐραστὰς αὐτῶν λαμβάνουσαι δικαστὰς, καὶ ταῦτα πείσονται, ἅπερ αἱ μοιχεύτριαι γυναῖκες καὶ ἀνδροφόνου· οὕτω πληρώσας τὸ ἀνιγματοῦδες διήγημα, τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον ἐκφέρει.

μς'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀνάγαγε ἐπ' αὐτὰς πλήθη ³⁰, καὶ δὸς ἐν αὐταῖς ταραχὴν καὶ διαρπαγὴν. μζ'. Καὶ λιθοβολήθησαν ³¹ λίθοις δχλων, καὶ κατακτενέτωσαν αὐτὰς ἐν τοῖς

VARIE LECTIONES.

²⁵ πρὸς. Apud LXX præm. καὶ, commate ad ἀνεκρούοντο posito. ²⁶ B ἀνακρουομένη. ²⁷ αὐτ. B φησὶ. ²⁷ Οὐκ — ἐξέπ. Hebr. de ea quæ consenuit in adulteriis, An nunc etiam scortabitur scortationibus suis, etiam hæc? ²⁸ τ. γυν. τ. ἀνόμ. Ita Compl., sed ex gemina interpretatione, ut videtur. ²⁹ B δίκαιον. ³⁰ πλ. Αἰθ. δχλων. ³¹ λιθ. Ita Compl. Rec. lect. est: λιθοβολήθησαν ἐπ' αὐτὰς.

Ἐλθεῖν αὐτῶν· υἱοὺς αὐτῶν καὶ θυγατέρας αὐτῶν ἀποκτενοῦσι, καὶ τοὺς οἴκους αὐτῶν ἐμπρήσουσιν ἐν πυρὶ. Ἐτα τὴν ἐντεῦθεν ἰσομένην ἐπιβέλκνυσιν ὠφέλειαν.

μη'. Καὶ ἀποστρέψω ἀσέβειαν ἐκ τῆς γῆς, καὶ καιδευθήσονται πᾶσαι αἱ γυναῖκες, καὶ οὐ μὴ κτεήσουσι κατὰ τὰς ἀσέβειας αὐτῶν. Τούτων γάρ, φησί, ταῦτα ὑπομενουσῶν, καὶ λίθοις, καὶ ξίφεσι, καὶ πυρὶ παραδιδόμενων, πᾶσα πόλις ὠφέλειαν καρπώσεται, μανθάνουσα, οἷα τῆς ἀσέβειας τὰ ἐπιχειρεῖ. Γυναίκα δὲ πάλιν ἐνταῦθα τὰς πόλεις ὠνόμασε.

μβ'. Καὶ δρθήσεται ἡ ἀσέβεια ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς, καὶ πᾶσας τὰς ἀμαρτίας τῶν ἐπιθυμημάτων ἡγήσασθε, καὶ γνώσεσθε ὅτι ἡ ἐγὼ Κύριος. Τὸς τῆς ἀσέβειας ὑμῶν, φησί, κομείσθε καρπούς· οὐ γὰρ ἀνάγκη αὐτὴν ἐδέξασθε, ἀλλὰ γνώμη καὶ πόθω· ἐκ δὲ τῆς τιμωρίας ὠφέλειαν μεγίστην τρυγήσετε τὴν τῆς ἐμῆς δεσποτείας ἐπιγνώσιν. Ἦς ἀπολαύειν ἔμεις γένοιτο, μὴ τῇ πείρᾳ τῶν κακῶν διδασκομένους, ἀλλὰ τῶν θεῶν εὐεργεσιῶν αισθανομένους, καὶ τὴν ἀγνώμονα γνώμην μυστατομένους, καὶ τῇ θεῖᾳ μνήμῃ καθ' ἑκάστην ἀνανεούμενους ἡμέραν, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἰσχυροῦς εἰς τὴν τοῦ θεοῦ ἀγάπην περιπολούμενους, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἐπιφανείαν ἀναμένοντας, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A filias interficient, et domos earum incendunt igne. Deinde ostendit utilitatem inde futuram.

VERS. 48. Et avertam impietatem de terra, et erudientur omnes mulieres, et non facient secundum impietates earum. His enim hæc, inquit, sustinentibus, lapidibusque et gladiis et igne consumptis, omnis civitas percipiet utilitatem, discens qualia sint impietatis præmia. Atque hic rursus mulieres nuncupavit civitates.

VERS. 49. Et dabitur impietas vestra super vos, et omnia peccata cogitationum accipietis, et cognoscetis me esse Dominum. Impietatis vestræ fructus, inquit, feretis. Non enim coacti ipsam suscepistis, sed voluntate atque cupiditate. Verum ex ipso supplicio maximam colligetis utilitatem, qua me Dominum agnoscetis. Quam utinam agnitionem nos consequamur, non malorum experientia docti, sed divina beneficia sentientes, et ingratum animum abominantes, et Dei memores in singulos dies renovati, et sanctissimi Spiritus virtute in Dei charitatem inflammati, et Domini nostri Jesu Christi adventum expectantes, cum quo Patri sit gloria, cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

ἡ ἐπιθ. Rec. lect. ἐπιθυμημάτων ὑμῶν. Hebr. idolorum vestrorum. ἡ B διότι, juxta rec. lect.

TOMOS I'.

LIBER DECIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με ἐν τῷ εἶπει τῷ ἐννάτῳ, ἐν τῷ μηνὶ τῷ δεκάτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνός, λέγων· Υἱὸς ἀνθρώπου, γράψον σεαυτῷ τὸ ὄραμα τῆς ἡμέρας ταύτης, ἀφ' ἧς ἀπηρεύσαστο ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς σήμερον. Ἐδίδαξεν ἔμεις τὸν χρόνον, καθ' ὃν τῇ Ἱερουσαλὴμ ὁ Βαβυλωνίος ἐπιστράτευσεν. Ἐκείνου δὲ τὴν πόλιν πολιορκουόντος, ὁ προφήτης τοῖς ἤδη δορυαλώτοις γενημένοις προσμαίνει τὰ καταληψόμενα κακά. Δὲ καὶ τὸ ἀνευδὲς τῆς προφητείας ὑποδεικνύς ὁ ἀποστόλης, ἐπιστηθήνασθαι κελεύει τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ πόλεμος τῇ πόλει προσβάλλειν ἤρξατο, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ χρόνου καὶ ἐκ τοῦ τέλους τῶν πραγ-

C CAPUT XXIV. 875 VERS. 1, 2. Et factum est verbum Domini ad me anno nono, mense decimo, decimo (die) mensis, dicens: Fili hominis, scribe tibi ipsi nomen diei hujus, ex quo confirmatus est rex Babylonis super Hierosolyma, inde a die hodierno. Docuit nos, quo tempore contra Hierosolymam Babylonius cum exercitu sit profectus. Illo autem urbem obsidente, propheta iis qui jam bello capti fuerant impendentia mala præsignificat. Idcirco prophetiæ quoque veritatem ostendens Dominus, annotari jubet diem, quo hostis aggredi cœpit urbem, ut tum ex tempore, tum ex eventu rerum, discant et ii qui jam in servitutem redacti sunt, et ii qui obsidebantur, ab initio hæc de ipsis Deum prædixisse: et non propter hostium

VARIÆ LECTIONES.

ἡ τὸ βν. Rec. lect. εἰς ἡμέραν, ἀπὸ. ἡ τῆ. Ed. prior hab. τῆς. ἡ καὶ ἐκ τ. χ. Ex B suppl.

virtutem se victos esse, sed suorum peccatorum pœnas persolvere.

προείπεν ὁ Θεός, καὶ ὅτι οὐ διὰ τὴν τῶν πολεμίων ἠτήθησαν ἰσχύν, ἀλλὰ τῶν οικείων ἀμαρτημάτων τίνοντες δίκα.

VERS. 3. *Et dic ad domum exasperantem, parabolam.* Post annotatum tempus, per similitudinem et ænigma jubetur propheta, * quæ civitati eventuræ sint edocere, ut propter eorum quæ dicuntur obscuritatem, studiosiores ad interrogandum facili auditores, exploratius oracula divina percipiant.

Et dices ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: (VERS. 4, 5.) Statue lebetem, statue, effunde in ipsum 876 aquam, et immitte in eum divisiones in duas partes, omnem divisionem bonam, crus et humerum, carnis separatis ab ossibus. Ex electis pecoribus assumptis, et succende ossa sub eis. Lebetem appellat urbem; aquam effusam, omnis generis calamitates; divisiones autem partium, et crura et humerum ex electis pecoribus, abundantia rerum ac divitiis et opibus affluentis principes et duces ac sacerdotes, iisdem simul calamitatibus affectos: ossa vero succensa, paupertate oppressos, priores fami traditos. Ignem autem Babylonium vocat, ejusque aciem instructam. His adjicit: « Efferbuit, efferbuit, et cocta sunt ossa ipsius in medio ejus. » Igne enim injecto, inquit, ossa succensa consumpta sunt. Famis enim consumptio fuit, quique effugerunt famis impetum, ad summum malorum pervenere, sustinentes obsidentium oppugnationes.

VERS. 6. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: O civitas sanguinum, lebes, in quo est rubigo, et rubigo non egressa est ex ea, membratim eam protulit, non cecidit super eam sors.* Docuit hic nos, se etiam supra lebetem urbem nominasse: *rubiginemque lebetis* peccatum vocat. Et maxima est accusatio, quod ne tantus quidem calamitatum ignis lebetis rubiginem consumpserit. Illud autem, « membratim eam protulit, non cecidit super eam sors, » declarat, neminem illatas effugisse calamitates, neque sorte delectos fuisse alios ad perniciem, alios ad salutem, sicuti in **877** quibusdam pristinis jam usu venerat calamitatibus: sed omnes omnino partim fame, partim peste consumptos, eosque qui hæc evasissent, vel præliantes interfectos, vel expugnatos obsidione in servitutem redactos. Causamque malorum docens,

VERS. 7. *Quia sanguis, inquit, ejus in medio ejus fuit.* Hæc autem sustinent, inquit, eximie exedis pœnas luentes.

Super lavem petram posui illum, non effudi ipsum in terram ut operiret ipsum terra. (VERS. 8.) Ut

μάτων μάθωσι, καὶ οἱ ἤδη αἰχμάλωτοι γενόμενοι, καὶ οἱ πολιορκούμενοι, ὡς ἄνωθεν ταῦτα περὶ αὐτῶν προείπεν ὁ Θεός, καὶ ὅτι οὐ διὰ τὴν τῶν πολεμίων ἠτήθησαν ἰσχύν, ἀλλὰ τῶν οικείων ἀμαρτημάτων τίνοντες δίκα.

γ. Καὶ εἰπέ ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν παραπικραίνοντα, παραβολὴν. Μετὰ τὸ ἐπισημῆνασθαι τὸν χρέον, προστάττεται ὁ προφήτης παραβολικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς τὰ συμβησόμενα τῇ πόλει διδάξει, ἵνα διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν λεγομένων σπουδαιότερον περὶ τὴν ἐρώτησιν οἱ ἀχροαταὶ γενόμενοι, ἀκριβέστερον μάθωσι τὰ θεα θεσπίσματα.

Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· (8, ε) Ἐπίστησον τὸν λέβητα, ἐπίστησον, ἔρχεε ⁴⁷ εἰς αὐτὸν ὕδωρ, καὶ ἐμυλε εἰς αὐτὸν διχοτομήματα, πᾶν διχοτόμημα καλὸν, σκῆλος καὶ ὄμων ἐκσεσαρκωμένῳ ἀπὸ τῶν ὀστέων. **B** Ἐξ ἐπιλέκτων κτηνῶν ἐλλημμένων, καὶ ὑπόκαε τὰ ὀστᾶ ὑποκάτω αὐτῶν. Λέβητα προσαγορεύει τὴν πόλιν· ὕδωρ δὲ ἐκχεόμενον ⁴⁸ τὰς παντοίας συμφορὰς· καὶ διχοτομήματα δὲ, καὶ σκῆλη καὶ ὄμους ἐξ ἐπιλέκτων κτηνῶν, τοὺς ἐν εὐπείρῃ, καὶ πλούτῳ, καὶ δυνάμει ἄρχοντάς τε καὶ ἱγουμένους, καὶ ἱερέας, κατὰ ταῦτον παραδεδομένους ταῖς συμφοραῖς· ὀστᾶ δὲ ὑποκαίόμενα, τοὺς πενία συζῶντας προτέρους τῷ λιμῷ παραδοθέντας· πῖρ δὲ, τὸν Βαβυλωνίων καὶ τὴν τοῦτου παράταξιν. Τούτοις ἐπάγει· « Ἐξέζεσεν ⁴⁹, ἐξέζεσε, καὶ γε ψιφται τὰ ὀστᾶ αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς. » Τοῦ γὰρ πυρὸς, φησὶν, ἐμβληθέντος, τὰ τε ὑποκαίόμενα ὀστᾶ τῷ πυρὶ κατεδαπανήθη· τοῦ γὰρ λιμοῦ γεγένηται παρα- **C** ἄλωμα, καὶ οἱ διαφυγόντες τὴν τοῦ λιμοῦ προσβολὴν ἐν ἀκμῇ γεγένηται τῶν κακῶν, τὰς τῶν πολιορκούντων δεχόμενοι προσβολάς.

δ. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὁ πόλις αἱμάτων, λέβης, ἐν ᾧ ἔστιν ἰός ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ἰός οὐκ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς, κατὰ μέρος αὐτῆς ἐξήνεγκεν· οὐκ ἔπεσεν ἐπ' αὐτὴν κλῆρος. Ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἐναυθῶσα, ὅτι καὶ ἄνω λέβητα τὴν πόλιν ὠνόμασεν, ἰδὼν δὲ τοῦ λέβητος τὴν ἀμαρτίαν καλεῖ. Μεγίστη δὲ κατηγορία, ὅτι οὐδὲ τοσοῦτο πῖρ τῶν συμφορῶν τὸν τοῦ λέβητος ἰδὼν ἔδαπάνησε. Τὸ δὲ « Κατὰ μέρος ἐξήνεγκεν, οὐκ ἔπεσεν ἐπ' αὐτὴν κλῆρος, » δηλοῖ ὅτι οὐδεὶς τὰς ἐπενεχθείσας διέφυγε· συμφορὰς, οὐδὲ ἐκληρώθησαν οἱ μὲν εἰς θάλασσαν, οἱ δὲ εἰς σωτηρίαν, καθάπερ ἐν ταῖς ἤδη πρότερον γε- **D** γενημέναις πολιορκίαις συνέβη, ἀλλὰ πάντες ἀπᾶσιν ἀπλῶς, οἱ μὲν λιμῷ, οἱ δὲ λοιμῷ παρεδόθησαν· οἱ δὲ ταῦτα διαβάντες, ἢ πολεμοῦντες ἀνηρέθησαν, ἢ πολιορκηθέντες ἐξηνδραποδίσθησαν· διδάσκει δὲ καὶ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν.

ε. Ὅτι αἷμα αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐγένετο. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ὑπομένουσι τῆς θγαν μαιφονίας τίνοντες δίκα.

Ἐπὶ λεωπετρίαν τέταχα αὐτὸ, οὐκ ἐκκέχυκα ⁵⁰ αὐτὸ ἐπὶ τὴν γῆν, τοῦ καλύψαι αὐτὸν τὴν ⁵¹ γῆν.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ Rec. lect. est ἔρχεον. ⁴⁸ B ἔγγεόμενον. ⁴⁹ B ἐξεσεν. ⁵⁰ Ed. prior hab. ἐκέχυκα. ⁵¹ αὐτ. τὴν. Rec. lect. ἐπ' αὐτό.

(4) Τοῦ ἀναθῆναι θυμὸν εἰς ἐκδίκησιν, ἐκδικη-
θῆναι δέδικα τὸ αἷμα αὐτῆς, ἐπὶ λεωπετρίῳ
τάραχ᾽ αὐτοῦ ⁵⁵ τοῦ μὴ καλύψαι αὐτό. Οὐ κατα-
καλύψω, φησί, τὰς ὑπ' αὐτῶν τολμηθείσας παρανο-
μίας, ἀλλὰ γυμνὰς αὐτὰς καταστήσω, καὶ πᾶσιν
ὀπκιέω, καθάπερ τι αἷμα, οὐκ ἐπὶ γῆς ἐκχυόμενον
καὶ καταπιεσθόμενον, ἀλλ' ἐπὶ λίθου βαλλόμενον πέ-
τρας, καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς φυλαττόμενον, εἰς κατ-
ηγορίαν τῶν ἐκχέαι τοῦτο τετοληκότων.

θ·β. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος·
Ἔ ⁵⁶ πόλις τῶν αἱμάτων, καὶ γὰρ ἐγὼ μεγαλυῶ
τὸν δαλὸν ⁵⁷. Καὶ πληθυνῶ ⁵⁸ τὰ ξύλα, καὶ ἀνα-
καύσω τὸ πῦρ, ὅπως ταχῆ τὰ κρέα, καὶ ⁵⁹ ἐλατ-
τωθῆ ὁ ζῶμος, καὶ τὰ ὀστᾶ συμφρυγῆ ⁶⁰. Καὶ
στή ἐπὶ τοὺς ἀνθρακας αὐτῆς κενή ⁶¹· ἐξήφθη
ὡς προσκαυθῆ, καὶ θερμανθῆ, καὶ ⁶² ἐκφρυγῆ
ὁ χαλκὸς αὐτῆς, καὶ ταχῆ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἡ
ἀκαθαρσία αὐτῆς, καὶ ἐκλείη ὁ ἴος αὐτῆς. Τα-
κισθῆ ὁ ἴος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς.
Μεγαλυνῶ, φησί, τὸν δαλὸν, ἢ τουτέστιν, αὐξήσω
τὴν ἀρχὴν τῶν κακῶν. Καὶ πληθυνῶ τὰ ξύλα, ἢ
ἐπὶ τοῦ, πολλὰς ἀφορμὰς παρέξω, καὶ ὕλας τῷ
πυρὶ τῶν κακῶν, ἵνα τοῦτο μὲν ἀνακαύσω, ἢ τὰ δὲ
ἐξόμενα κρέα, ἢ τουτέστι, τοὺς ἐν τῇ πόλει ἀνθρώ-
πους, κατατακῆναι πρᾶσκειάσω· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ
λίθου δαπανηθῶσι, δίκην ὀσῶν συμφρυγόμενοι, οἱ
ἄλλοι τὰς παντοδαπαῖς κατακαυθῶσι συμφοραῖς, καθ-
άπερ κρέα ἐξόμενα· τῆ δὲ πολλῇ τοῦ πυρὸς προσ-
βολῇ καὶ ὁ ζῶμος δαπανηθήσεται, καὶ ⁶³ ἅπαντα
ἐπιχρᾶστα χρεῖα καὶ πρόφοσις παραψυχῆς, ὥστε
λοιπὸν οὐκ ἐστὶν κατ' ἑαυτὸν τὸν χαλκὸν τῷ πυρὶ προσ-
καυθόμενα κατατακῆναι, καὶ σὺν τῷ ἰῷ δαπανηθῆ-
ναι. Τῶν γὰρ ὑπερμαχούτων τῆς πόλεως ἠττηθέν-
των, ἅπαντα λοιπὸν ἀνάστατος ἐγένετο, καὶ πυρὶ
παρέσθη· ἀλλ' ὅμως, φησί, καὶ τοσοῦτων αὐτῇ
προσπεσόντων κακῶν οὐκ ἀπηλλάγη τοῦ ἰοῦ, ἀλλ'
ἐπέμεινε·

Πάλιν ὁ ἴος αὐτῆς, κατασχυνθήσεται ⁶⁴ ὁ ἴος
αὐτῆς. (17.) Ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ σου ζέμα ⁶⁵. Σὺ,
φησί, ἐν τῇ παρανομίᾳ σου τὴν ζέσιν ταύτην καὶ
τὸ πῦρ ἐξήψας τὴν φλόγα· πολὺν γὰρ ἔσχες
ἁμαρτημάτων ἰόν, ὅς ἐπὶ τοῦ παρόντος γυμνωθεὶς
αἰσχύνῃς ἀνακλησθήσεται. Ἄνθ ⁶⁶ ὦν ἐμιαίνου σὺ ⁶⁷,
καὶ οὐκ ἐκαθάρθης ἀπὸ ἀκαθαρσίας σου, καὶ οὐ μὴ
καθαρθῆς οὐκ ἔτι, ἕως οὗ ἐμπλήσω τὸν θυμὸν μου
ἐν σοί. ἢ βουληθεὶς ⁶⁸ γὰρ διὰ μετανοίας ἀπέσα-
σθαί σου τὰ τραύματα, οὐ μὴ τύχης συγγνώμης,
οὐδὲ μὴ καθάρσεως ἀπολαύσης, ἕως ἂν δῶς δίκας,
ἐπεὶ ὦν παρηγώμισας· εἶτα τὸ ἀψευδὲς τῶν εἰρη-
μῶν δείκνυσιν τῇ τοῦ προσώπου ποιότητι.

θ· Γ. Ἐγὼ Κύριος λέλειπῃκα. Καὶ τὸ ἀναντίρρη-

ascenderet furor in ultionem, ultioni dedi sanguinem ejus, super lavem petram dedi ipsum, ne operari ipsam. Non cooperiam, inquit, ea facinora, quæ ipsi ausi sunt, sed ipsa denuo dabo, omnibusque ostendam, quasi sanguinem non in terram effusum, et ab ea absorptum, sed super lavem lapidem injectum, qui continenter servatur, ut eos accuset, qui illum effundere ausi sunt.

VERS. 9-12. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: O civitas sanguinum, et ego magnificabo torrem. Et multiplicabo ligna, et incendam ignem, ut tabescant carnes, et minuaturs jus, et ossa torreatur. Et stet super carbones suos inanis: incensa est, et comburatur, et calefiat, et torreatur æs ejus, et liquefiat in medio ejus immunditia ejus, et deficiat rubigo ejus. Humilietur rubigo ejus, et non exeat ex ea. 878 Magnificabo, inquit, torrem, id est, augebo malorum principium, et ligna multiplicabo, hoc est, multas occasiones præbebo, multamque materiam malorum igni, ut hunc incendam, et carnes coctas, homines videlicet qui sunt in urbe, tabescere faciam, ita ut alii fame conficiantur ossium instar assati, alii omnis generis calamitatibus, veluti coctæ carnes, comburantur, multoque ignis impetu etiam jus consumatur, omne videlicet quod ad refrigerandum adhiberi, ejusque rei causâ esse possit, ut deinceps ipsum per se æs igni appropinquans liquefiat, et cum rubigine simul absumatur. Victis enim iis, qui pugnabant pro urbe, capta deinde urbs eversa fuit, et incendio consumpta. Verumtamen, quamvis tot eam mala oppresserint, non est a rubigine liberata, sed in ea remansit ad peccandum propensio. Idcirco subjicit:

Ἐμεινεν ἐν αὐτῇ ἡ περὶ τὸ ἁμαρτάναι βροπή. Διὸ

Multa rubigo ejus confundetur rubigo illius. (VERS. 13.) In immunditia tua ebullitio est. Tu, inquit, in sceleribus tuis ebullitionem hanc et ignis flammam incendisti: multam enim obtinebas rubiginem peccatorum, quæ in præsentî patefacta ignominia perfundetur. Pro eo quod polluebaris tu, et non es emundata ab immunditia tua, et non eris emundata amplius, donec impleam furorem meum in te. Cum enim tua vulnera pœnitentia sanari nolueris, veniam minime consequeris: neque item id obtinebis ut emunderis, quoad pœnas dederis pro iis 879 quæ deliquisti. Deinde vera esse quæ dicta sunt, ostendit ex personæ qualitate.

VERS. 14. Ego Dominus locutus sum. Quodque

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ τ. αὐτό. (Ed. prior hab. αὐτόν.) Des. apud LXX, qui aliam in toto hoc vers. habent distinctionem. ⁵⁶ Ἔ. A óσai, juxta Hel. r. ⁵⁷ δαλόν. Hebr. pyram. ⁵⁸ πληθ. Hebr. Multiplica, etc. ⁵⁹ καὶ — ζῶμος. Hebr. fac condimentum. ⁶⁰ A συμφρυγῆσονται. ⁶¹ κενή. Des. apud LXX et in A qui post αὐτῆς habet ἐξεψῆθη. ⁶² καὶ — ἴος αὐτ. Ita Compl. ⁶³ καί. Des. in B. ⁶⁴ κατασχ. Hebr. igne (exhibi). ⁶⁵ ζέμα. Nom. satis liquet sitne vox origine Græca, an potius nomen illud Hebr. simmah quo usus est propheta. ⁶⁶ ἀνθ' — ἐν σοί. Aliter ot LXX. ⁶⁷ ἐμ. σὺ. Hebr. purgavi te. ⁶⁸ B βουληθεῖσα.

futura sint absque ulla controversia. « Et veniet, et faciam, non differam, non parcam, neque consolabor. » Non enim alios dimittam, alios affligam, sed omnes iis malis, quæ minatus sum, afficiam. Indicat etiam suppliciorum æquitatem. « Secundum vias tuas, et secundum cogitationes tuas iudicabo te, dicit Adonai Dominus. » Atque hoc idem dicit fusius. « Propterea ecce ego iudicabo te secundum cogitationes tuas, et secundum sanguines tuos iudicabo te, immunda, et nominata, multaque ad irritandum. » Insignis, inquit, ob improbitatem facta es: tuorum autem scelerum causa hæc est, quod improbas sequaris cogitationes: quod declaravit cum dixerit: « Secundum cogitationes tuas, et secundum sanguines tuos iudicabo te. » Prius enim ratiocinantes cogitamus, sive bona, sive mala, deinde opus cogitationibus addimus. Hinc ad aliud genus prophetiam transfert, et ait:

VERS. 15-17. *Factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce ego aufero a te desideria oculorum tuorum: non planges, neque plorabis, nec venient tibi lacrymæ. Gemo tacens, gemitus sanguinis luctus lumbi est. Desideria, seu cogitationes oculorum* (ita enim quædam habent exemplaria), conjugem vocat mulierem, qua mortua, propheta **380** jubetur neque plorare, neque lamentari, sed tacite gemere, præsertim cum luctus sit circa lumbos. Per lumbos enim procreandæ sobolis appetitum declaravit. Ita enim divus quoque Apostolus, de Levi verba faciens dixit: « Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviam ivit ei Melchisedech, eique benedixit. » Idcirco etiam lumbos præcingere jubemur, ut cupiditatis comprimamus coerceamusque impetus. Cum igitur vellet affectus magnitudinem indicare, merito dixit, « Gemitus sanguinis luctus lumbi est, » hoc est, mortis gemitus et luctus circa lumbos est. Verumtamen cum talis esset calamitas, jubetur non lamentari. « Humanum enim luctum non facies. » Tum etiam modum docet. « Erunt crines tui complicati super te, et calceamenta tua in pedibus tuis, et non consolaberis in labiis eorum, et panem virorum non comedes. » Nihil, inquit, eorum quæ lugentes facere consueverunt, facias, neque caput detondere, neque pedibus nudis incedere, sed **D** et superius item

τον τῶν ἐσομένων · « Καὶ ἔξει, καὶ ποιήσω, οὐ διαστελώ, οὐ φείσομαι ⁶⁵, καὶ οὐ μὴ παρακληθῶ ⁶⁶, » Οὐ γὰρ τοὺς μὲν ἐάσω, τοὺς δὲ παραδώσω, ἀλλὰ πάντας τοῖς ἠψιλιημένοις ἐκδώσω κακοῖς. Ὑποδεικνυσι δὲ καὶ τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας. « Κατὰ τὰς ὁδοὺς σου, καὶ κατὰ ⁶⁷ τὰ ἐνθυμήματά σου κρινῶ σε, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. » Καὶ τὸ αὐτὸ πλατύτερον · « Διὰ ⁶⁸ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κρινῶ σε κατὰ τὰ ἐνθυμήματά σου, καὶ κατὰ τὰ αἵματά σου κρινῶ σε, ὃ ἀκάθαρτος, ἢ ὀνομαστή, καὶ πολλῆ τοῦ παραπικραίνειν. » Ἐπίσημος, φησιν, ἐπὶ κακίᾳ γεγένησεν αἴτιον δὲ σοι τῆς παρανομίας, τὸ τοῖς πονηροῖς ἀκολουθεῖν λογισμοῖς · καὶ τοῦτο παρεδῆλωσην εἰρηκῶς · « Κατὰ τὰ ἐνθυμήματά σου, καὶ κατὰ τὰ αἵματά σου κρινῶ σε. » Πρῶτερον γὰρ λογιζόμενοι ⁶⁹, εἴτε **B** ἀγαθὰ, εἴτε κακὰ, καὶ τότε τὸ ἔργον τοῖς λογισμοῖς ἐπιφέρομεν. Ἐντεῦθεν ἐφ' ἕτερον εἶδος μεταφέρει τὴν προφητείαν, καὶ φησιν ·

ιε'-ιζ'. *Ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἴδὲ ἀνθρώπου, ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω ἐκ σοῦ τὰ ἐπιθυμήματα τῶν ὀφθαλμῶν σου ⁷⁰ · οὐ ⁷¹ μὴ κόψη, οὐδὲ μὴ κλαύσης, οὐδ' οὐ μὴ ἐλθῆ σοι δάκρυα. Στενάξαι σιγῶν, στεναγμῶς ⁷² αἵματος πένθος ⁷³ ὀσφύος ἐστίν. Ἐπιθυμήματα, ἢ ἐνθυμήματα ὀφθαλμῶν, οὕτω γὰρ ἔνια τῶν ἀντιγράφων ἔχει, τὴν ὁμολογία καλεῖ γυναίκα, ἥς ἀποθανούσης, ὁ προφήτης κελεύεται, μῆτε δακρῦσαι, μῆτε ὀφθαλμοῦσθαι, ἀλλὰ στένειν σιγῇ, καὶ ταῦτα περὶ τὴν ὀσφύν τοῦ πένθους ὄντος. Διὰ γὰρ τῆς ὀσφύος τὴν τῆς παιδοποιίας ἐπιθυμίαν ἐδήλωσεν · οὕτω γὰρ καὶ ὁ **C** θεὸς Ἀπόστολος περὶ τοῦ Λευὶ τὸν λόγον ποιούμενος ἔφη · « Ἐτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήνηκεν ⁷⁴ αὐτῷ Μελχισεδέκ, καὶ ἠλόγησεν αὐτόν. » Διὸ καὶ ζωννύσαι ⁷⁵ τὰς ὀσφύας κελεύομεθα, ἵνα τῆς ἐπιθυμίας ἀναστέλλωμέν τε καὶ ἀναχαλιζώμεν τὰς ὀσφύας. Δεῖξαι τοίνυν τὴν τοῦ πάθους ὑπερβολὴν βουλόμενος, εἰκότως ἔφη · Στεναγμῶς αἵματος πένθος ὀσφύος ἐστίν · » τοῦτέστι, τοῦ ⁷⁶ θανάτου ὁ στεναγμῶς καὶ τὸ πένθος περὶ τὴν ὀσφύν ἐστίν. Ἄλλ' ὁμως καὶ τοιαύτης ὁδοῦς συμφορὰ παρακελεύεται αὐτῷ μὴ θρηγεῖν · « Ἀνθρώπῳ ⁷⁷ γὰρ πένθος οὐ ποιήσῃ. » Εἶτα καὶ τὸν τρόπον διδάσκει · « Ἔσται ⁷⁸ τὸ εἶχμα σου συμπεπλεγμένον ἐπὶ σὲ, καὶ τὰ ὑποδήματά σου ἐν τοῖς ποσὶ σου, **D** καὶ ⁷⁹ οὐ μὴ παρακληθῆς ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν, καὶ ἄρτον ἀνθρώπων οὐ φαγῆ. » Μῆδὲν, φησιν, ὧν εἰώθησιν οἱ πενθοῦντες ποιεῖν ἀνάσχη ποιῆσαι, μῆτε τὴν κεφαλὴν ἀποκείρασθαι, μῆτε ἀνυπόδετος βαδίσαι, μῆτε δι' αὐτῶν καλουμένων περιδείπνων παραφυγῆς*

j Hebr. vii, 10.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁵ οὐ φείσῃ. Aliter οἱ LXX. ⁶⁶ οὐ μὴ παρ. Hebr. nec possit elih me. ⁶⁷ κατὰ — κρινῶ σε. Hebr. secundum opera tua iudicabunt te. ⁶⁸ διὰ — παραπικρ. Hæc omnia des. in Hebr. ⁶⁹ B λογιζόμεθα. ⁷⁰ σου. Apud l. XX et in A sequi. ἐν παρατάξει. ⁷¹ οὐ — δάκρυα. Ita Compl. ⁷² στεν. — ἐστίν. Ita Compl., sed des. hæc in Hebr. ⁷³ A et B πένθους. ⁷⁴ B συνήνησεν, juxta rec. lect. I. c. ubi desunt ista, καὶ ἠλόγῃ, et ὁ ponitur ante Μελχισεδέκ. ⁷⁵ B ζώνυσθαι. ⁷⁶ τοῦ. B præm. τό. ⁷⁷ ἀνθρ. — ποιήσῃ. Des. apud LXX. ⁷⁸ ἔσται — ἐπὶ σε. Hebr. Tiaram tuam alliga tibi. Recte des. h. l. οὐκ, quod apud LXX præcedit ante ἔσται. ⁷⁹ καὶ — αὐτῶν. Hebr. nec obveles mentum. (Ita quoque vers. 22.)

πινος ἀπολαύσαι. Ἔοικε δὲ ὁ προφήτης καὶ Ναζι-
 ραῖος εἶναι· « Ἔσται γάρ, φησί, τὸ τρίχωμά σου
 συμπεπλεγμένον ἐπὶ σέ. » Καὶ ἄνω δὲ οὐκ οἶνον, ἀλλ' ὕδωρ
 πίνειν προσετάχθη· ἀμφοτέρα δὲ τῶν
 Ναζιραίων ἴδια.

ιγ'. Καὶ ἐλάλησα πρὸς τὸν λαὸν τὸ πρῶτ, ὃν
 τρέπων ἐνταίλατό μοι· καὶ ἀπέθανεν ἡ γυνή
 μου ἑσπέρας, καὶ ἐποίησα τὸ πρῶτ ὃν τρόπον
 ἐπέταγή μοι. Τύπον δὲ τινα τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὁ
 προφήτης πληροῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Ἰσραηλίτης λαὸς
 ἐν τάξει νύμφης τῷ Δεσπότην συνῆπτο, ἐμελλε δὲ
 οὕτως παραδίδοσθαι ἀνδραποδισμῷ καὶ σφαγῇ, καὶ
 ὁ Θεὸς νεῶς ἐμπέπρασαι, τύπον τινὰ τῶν ἐσομένων
 δίδωσι τὸν προφήτην, καὶ τῆς γυναικὸς ἐξαπιναιῶς
 θανούσης, παρεγγυᾷ μήτε θρηνηῆσαι, μήτε δακρύ-
 σαι, μὴ πένθιμον σχῆμα λαβεῖν, μὴ παραμυθητικῆς
 ἀπολαύσαι τραπέζης, ἀλλὰ σιγῇ στενάξει, δεικνύσει
 φιλανθρωπίας, παρὰ γνώμην δὲ ὅμως αὐτοῖς ἐπάξει
 τιμωρίαν· « Οὐ γὰρ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ
 ἡμερωτοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν, καὶ ζῆν. » Οὐ
 χάριν καὶ τῷ προφήτῃ σιγῇ στένσειν παρακελεύεται·
 διὰ τοῦτου σημαίνων, ὡς καὶ αὐτὸς παρὰ γνώμην
 ἀνέχεται τῶν ἐπιφερομένων τῷ λαῷ συμφορῶν, πολ-
 λὴν μὲν ἔχων τὴν ἀγαθότητα, καὶ διὰ ταύτην ἐπὶ
 φιλανθρωπιᾷν ῥέπων, κολάζειν δὲ διὰ τὴν τῆς παρα-
 νημίας ὑπερβολὴν βιαζόμενος.

ιδ'-κδ'. Καὶ εἶπε, φησί, πρὸς με ὁ λαὸς μου·
 Οὐκ ἀπαγγέλλεις ἡμῖν, τί ἐστι ταῦτα, ἃ σὺ
 ποιεῖς; Καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς· Ἄλογος Κυρίου
 ἐγένετο πρὸς με, λέγων· Εἶπέ πρὸς τὸν οἶκον
 Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ
 βεβηλώ τὰ ἁγία μου, φρύαγμα ἰσχύος ὑμῶν, ἐπι-
 θιμήματα ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ ὑπὲρ ὧν ψείδου-
 ρται αἱ ψυχαὶ ὑμῶν· καὶ οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυ-
 γαλῆς ὑμῶν, οὐκ ἐγκατελείπετε ἡμῖν, ἐν ῥομφαλᾷ
 πεσοῦνται. Καὶ κοιήσετε ὃν τρόπον πεπολήκα,
 ἀπὸ στόματος αὐτῶν οὐ παρακληθήσεσθε, καὶ
 ἄρτον ἀνδρῶν οὐ φάγεσθε. Καὶ αἱ κόμαι ὑμῶν
 ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν, καὶ τὰ ὑποδήματα ὑμῶν
 ἐν τοῖς ποσίν ὑμῶν· οὐτε μὴ κόψησθε, οὐτε μὴ
 κλαύητε· καὶ ἐνταχθήσεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ἡ-
 μῶν, καὶ οὐ παρακαλέσετε ἕκαστος τὸν ἀδελ-
 φόν αὐτοῦ. Καὶ ἔσται ὑμῖν Ἰεζεκιήλ εἰς τέρας·
 πρὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, ποιήσετε, ὅταν ἔλθῃ
 ταῦτα, καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Ἄδωναι Κύριος.
 Διὰ τῶν πραγμάτων ὑμῖν, φησί, τὴν προφητείαν
 ἰδέδειξα, καὶ ἐν ἑμαυτῷ τὰ ἐσόμενα ὑμῖν ἐσκιαγρά-
 φησα. Ὡσπερ γὰρ ἐγὼ, τῆς ὀμύζυγος δεξαμένης τοῦ
 βίου τὸ τέλος, οὐδὲν ἐποίησα τῶν εἰωθῶτων ἐπὶ νε-
 κροῦ· ἐπιτελεῖσθαι, οὐ θρήνον, οὐ δάκρυον, οὐ πένθι-
 μον σχῆμα· οὕτω καὶ ὑμεῖς, τῶν υἱῶν ὑμῶν καὶ τῶν
 θυγατέρων σφαττομένων, καὶ τοῦ ἁγίου νεῶ βεβη-
 λουμένου τῇ τῶν ἀνοσίων βαρβάρων εἰσόδῳ, ἐφ' ᾧ

A non vinum, sed aquam bibere jussus fuerat : et
 horum utrumque Naziræorum proprium erat.

VERS. 18. Et locutus sum ad 881 populum
 mane, quemadmodum mandaverat mihi : et mortua
 est uxor mea vesperi, et feci mane quemadmodum
 imperatum fuerat mihi. Typum quemdam auctoris
 omnium rerum Dei perfecte exprimit propheta.
 Cum enim populus Israeliticus instar sponsæ Do-
 mino copulatus esset, et sic in servitutem re-
 digendus foret et interficiendus, divinum quoque
 templum comburendum esset, formam quamdam
 futurorum præbet prophetam : cujus repente mor-
 tua uxore, præcipit ei ne lugeat, ne ploret, neve
 luctuosum suscipiat habitum, ne ad eam mensam
 accedat, quæ consolationis ergo instruitur, verum
 ut tacite gemat : ostendens, fore ut ipse nulla cle-
 mentia eos, qui sibi conjuncti erant, dignos cen-
 seat, præter voluntatem tamen ipsis infligat sup-
 plicium : « Non enim vult mortem peccatoris, sic
 ut ipsum converti et vivere k. » Qua de causa pro-
 phetæ quoque, ut tacite gemat præcipit, hoc ipso
 significans, etiam se præter voluntatem sustinere
 illatas populo calamitates, cum et multa bonitate
 præset, qua ad clementiam propensus est, et
 punire propter improbitatis exsuperantiam cogatur.

VERS. 19-24. Et dixit, inquit, ad me populus
 meus : Non annuntias nobis, quæ sint hæc quæ tu
 facis? Et dixi ad eos : Verbum Domini factum est
 ad me, dicens : Dic ad domum Israel : Hæc dicit
 Adonai Dominus : Ecce ego profano sancta mea, su-
 perbiam roboris vestri, desideria oculorum vestro-
 rum, et pro quibus parcut animæ vestræ : et filii
 vestri, et filiæ vestræ quas reliquistis, gladio concid-
 ent. 882 Et facietis quemadmodum feci, ab ore
 ipsorum non consolabimini, et panem virorum non
 comedetis. Et comæ vestræ super caput vestrum, et
 calceamenta vestra in pedibus vestris : neque plan-
 getis, neque flebitis, et tabescetis in cordibus vestris,
 et non consolabimini unusquisque fratrem suum.
 Et erit vobis Ezechiel in portentum ; secundum omnia
 quæcunque fecit facietis, quando venerint hæc, tunc
 cognoscetis me esse Adonai Dominum. Per ipsas res,
 inquit, vobis prophetiam ostendi, et in meipso quæ
 eventura sint vobis adumbravi. Quemadmodum
 enim ego mortua conjuge nihil eorum feci, quæ
 pro mortuis fieri consueverunt, non lamentatus
 sum, non ploravi, non lugubrem vestem sumpsi :
 ita etiam vos, filiis et filiabus vestris interfectis,
 sanctoque templo, propter quod ad hoc usque tem-
 pus superbia elati gloriabimini, per impios barbaros,
 qui ingressi sunt, profanato, et insuper infinitis
 aliis malis vobis inmissis, neque lamentandi

1 Cap. xviii, 23, 32.

VARIÆ LECTIONES.

1 A ἀπαγγελλεις. 2 B ἐγκατελείπετε. 3 καρδ. Rec. lectio est ἀδικίας, juxta Hebr. 4 καὶ — ἀδ. αὐτ. Hebr. et gemetis alter cum altero.

facultatem consequimini, neque usitata faciendi vobis potestas concedetur, non capitis detondendi, non calcementis pedes exuendi, neque lacrymarum fontibus doloris acerbiter leniendi, neque mensa illa fruendi, quæ consolationis ergo instruitur; neque demum aliud quidpiam eorum, quæ usitata sunt, faciendi. Et recordabimini eorum, quæ a propheta facta sunt, et ex eventu rerum cognoscetis, tanquam portentum quoddam et signum fuisse vobis prophetam, qui per ipsas res futura volis prædixerit.

833 VERS. 25-27. *Et tu, fili hominis, nonne die illo quo aufero ab ipsis robur eorum, elationem gloriæ eorum, desideria oculorum ipsorum, et elationem animæ ipsorum, filios ipsorum, et filias eorum? Die illo veniet salvatus ad te, ut renuntiet tibi in aures. Die illo aperiatur os tuum ad salvatum, et loqueris, et non eris mutus amplius, et eris ipsi in portentum, et cognoscent me esse Adonai Dominum. Non solum in presenti hæc ipsos edocebis, sed etiam quando prædictio eventu fuerit comprobata, et impiis barbaris tradita fuerint quæ sancta sunt, ac filii ipsorum et filia occisi, et advenerit inde aliquis qui facta doceat, tunc in memoriam illis revocans prædictiones hæc sustinebis tacere, ut percipiant quod mea voluntate meoque permissu hæc facta sint, pœnasque impiorum facinorum dederint, et quod non propter hostium vires, sed propter justam meam iram passi sint quæcunque pertulerunt. Deinceps ad eos qui * finitimi erant Israelis, quique propter eos lætabantur, prophetiam convertit, primosque filios Ammon in medium producit.*

CAPUT XXV.

VERS. 1-5. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam super filios Ammon, et propheta super eos. Et dices filiis Ammon: Audite verbum Adonai Domini; hæc dicit Adonai Dominus: Eo quod gavisi estis super sancta mea, quia profanata sunt, et **834** super terram Israelis, quia desolata est, et super domum Judæ, quia abiit in captivitatem: propterea ecce ego trado vos filiis Cedem pro hereditate, et firmabunt tentoria cum sarcinis suis in te, et ponent in te tabernacula sua, et comedent fructus tuos, et ipsi bibent pinguedinem tuam. Et faciam civitatem Ammon pascua camelorum, et filios Ammon pascua ovium, et cognoscetis me esse Adonai Dominum. Filios Cedem alii interpretes filios Orientis interpretati sunt: hi autem sunt qui ab Ismaele genus ducunt. Dicit igitur auctor omnium rerum Deus per prophetam ad filios Ammon: Quandoquidem gavisi estis, dedica-*

A *μέχρι τοῦ παρόντος ἐκομπάζετε καὶ μεγαλαυοῦμενοι διεταλεῖτε, καὶ πρὸς τοῦτοις μυρίοις ἐτέροις περιπειρόμενοι κακοῖς, οὐδὲ θρήνων ἀδειν ἐξετε, οὐδὲ ποιῆσαι τὰ συνήθη συγχωρηθήσεσθε, οὐ κεφαλὴν ἀποκείραι, οὐχ ὑποδημάτων γυμνώσαι τοὺς πόδας, οὐ ταῖς λιθάσι τῶν διακρῶν τὸ βαρὺ τῆς λύπης ἀποφορτίσασθαι, οὐ παραμυθητικῆς ἀπολαῦσαι τραπέζης, οὐκ ἄλλο τι τῶν συνήθων ἐπιτελέσαι. Καὶ ἀναμνησθήσεσθε τῶν ὑπὸ τοῦ προφήτου γεγεννημένων, καὶ μαθήσεσθε διὰ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων, ὅτι καθάπερ τι τέρας ὑμῖν καὶ σημεῖον ὁ προφήτης ἐγένετο, διὰ τῶν πραγμάτων ὑμῶν προσενεγκίων τῶν ἐσομένων πρόβησιν.*

κε'-κζ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, οὐχὲν ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ὅταν λαμβάνω παρ' αὐτῶν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, τὴν ἐπαρσιν τῆς καυχήσεως αὐτῶν, τὰ ἐπιθυμήματα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ τὴν ἐπαρσιν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, υἱοὺς αὐτῶν, καὶ θυγατέρας αὐτῶν; Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἤξει ὁ ἀνασωζόμενος πρὸς σέ, καὶ ἀναγγεῖλαι σοι εἰς τὰ ὄρα. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διανοιχθήσεται τὸ στόμα σου πρὸς τὸν ἀνασωζόμενον, καὶ λαλήσεις, καὶ οὐ μὴ κωφωθῆς οὐκ ἐγὼ, καὶ ἔσῃ αὐτοῖς εἰς τέρας, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Ἰδωνὰὶ Κύριος. Μὴ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ταῦτα αὐτοὺς διδάξεις· ἀλλὰ καὶ ὅταν τέλος ἡ πρόβησις; λάβῃ, καὶ τὰ γε ἅγια τοῖς ἀνοσίοις βαρβάρους παραδοθῆ, ὅτε υἱὸν αὐτῶν καὶ αἱ θυγατέρες παραδοθῶσι σφαγῇ, καὶ ἀφίκηται τις ἐκεῖθεν τὰ γεγεννημένα διδάσκων, ἀναμνήσων αὐτοὺς τῆς προβήσεως, καὶ μὴ ἀνάσχη σιγήσαι, ἵνα μάθωσιν ὡς ἐμοῦ βουληθέντος καὶ συγχωρησαντος ταῦτα γεγένηται, καὶ δίκαιος τίσους τῶν ἀσεβημάτων· καὶ οὐ διὰ τὴν τῶν πολεμίων ἰσχὺν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμὴν δικαίαν ὀργὴν πεπόνθασιν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπὶ τοὺς ἐκ γειτόνων οἰκούντας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐφηδομένους αὐτοῖς, τρέπει τὴν προφητείαν, καὶ πρώτους εἰς μέσον ἀγει τοὺς υἱοὺς Ἀμμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

α'-ε'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Υἱὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ υἱοὺς Ἀμμῶν, καὶ προσήτευσον ἐπ' αὐτούς. Καὶ ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἀμμῶν· Ἀκούσατε λόγον Ἰδωνὰὶ Κυρίου· Τάδε λέγει Ἰδωνὰὶ Κύριος· Ἄνθ' ὧν ἐπεχάρητε ἐπὶ τὰ ἅγιά μου, ὅτι ἐδεηλώθη, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτι ἤφανίσθη, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ Ἰούδα, ὅτι ἐπορεύθη ἐν αἰμαλωσίᾳ· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι ὑμᾶς τοῖς υἱοῖς Κεδέμ εἰς κληρονομίαν, καὶ κατασκευώσουσιν ἐν τῇ ἀπαρτίᾳ αὐτῶν ἐν σοι, καὶ ἔδωσουσιν ἐν σοὶ τὰ σκηνώματα αὐτῶν· αὐτοὶ φάγονται τοὺς καρπούς σου, καὶ αὐτοὶ πίνονται τὴν πίστητά σου⁶⁵. Καὶ δώσω τὴν πόλιν τοῦ Ἀμμῶν εἰς νομὰς καμήλων, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἀμμῶν εἰς νομὰς προβάτων, καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Ἰδωνὰὶ Κύριος. Υἱοὺς Κεδέμ οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ υἱοὺς Ἀνατολῶν ἠρμήνευσαν· εἰσι δὲ οὗτοι ἀπὸ Ἰσραὴλ⁶⁶ τὸ γένος;

VARIAE LECTIONES.

⁶⁵ B τίνουσι. ⁶⁶ τ. πίστ. σ. Hebr. lac tuum. ⁶⁷ Ἰσμ. Ed. prior hab. Ἰσραήλ.

κατάγοντας. Λέγει τοίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεός διὰ τοῦ Α κροφῆτου πρὸς υἱούς Ἀμμών· Ἐπειδὴ ἐψήσθητε θεασάμενοι τὸν ἀφιερωθέντα μοι νεῶν ὑπὸ μιαρῶν καὶ ἀνοσίων ἀνθρώπων πατηθέντα, καὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ ἀφανισθεῖσαν, καὶ τὴν Ἰούδα φυλὴν αἰχμηάτων γενομένην, ὑποχειρίους ὑμᾶς ποιήσω τοῖς πολλῶν τῶν Βαβυλωνίων ὑποδαστέροις τε καὶ ἀσθενεστέροις, οἱ πολλαὶ σε περιβαλοῦσι συμφοραῖς, τὰς μὲν σκηνὰς ἐν ταῖς σαῖς πόλεσι καταπαγνύντες, τὰς δὲ τῶν καμήλων ἀγέλας ἐν τῇ σῆ καταβόσκοντες γάρ, ὑμᾶς δὲ αὐτοῦς καθιστάντες νομέας προβάτων. Τούτων τοίνυν εἰς ὑμᾶς γιγνομένων, μαθήσεσθε ὡς οὐ ἐκ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν πέπονθεν ὁ ἐμὸς λαὸς ἀπέπονθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ παρανομίαν.

ζ', ζ'. Διὰ τοῦτο εἶπε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄρθ' ὄν ἐκρότησας τῆ χειρὶ ⁸⁵ σου, καὶ ἐψόρησας τῷ ποδί σου, καὶ ἐπεχάρης ⁸⁶ τῆ ψυχῆ σου ἐπέτην τὴν τοῦ Ἰσραὴλ· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐκτενῶ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ δώσω σε εἰς διαρπαγὴν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐξολοθρεύσω σε ἐκ τῶν λαῶν, καὶ ἀπολώ σε ἐκ τῶν χωρῶν ἀπολείω, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι ἐγὼ Ἄδωναι Κύριος. Ἐπειδὴ γάρ, φησὶν, ἐξηθέμιμος καὶ ἐπευφραϊνόμενος τοῖς τοῦ λαοῦ μου κακοῖς, καὶ ταῖς χερσὶν ἀκρότερος, καὶ φέρον διὰ τῶν ποδῶν ἀπετέλεις σκιρτῶν καὶ χοραύων, τοῦτου χάριν χαλεπώτερα πείσῃ, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσῃ τῶν πραγμάτων τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. Ἐνταῦθεν ἐπὶ τὸν Μωάβ, ἀδελφὸν θνητοῦ τοῦ Ἀμμών, καὶ ἀστυγαίτονα, μεταφέρει τὴν προφητείαν.

τ'-α'. Τὰς λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄρθ' ὄν ὅτι εἶπε Μωάβ καὶ Σεῖρ ⁸⁷, Ἴδοὺ ὄν τρέπον ⁸⁸ πάντα τὰ ἔθνη, οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα· διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ παραλύω τὸν ὄμιον Μωάβ ἀπὸ πόλεων ⁸⁹ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ⁹⁰ ἀκροτηρίων αὐτοῦ, ἐκλεστήν τῆν οἶκον Βαρθασιμουθ ⁹¹ ἐπάνω ⁹² πηγῆς πόλεως παραθαλασσίας τῆν ⁹³ Βαελμών καὶ τὴν Καραθέμ. Τοὺς υἱούς Κεδέμ ἐπὶ τοὺς υἱούς ⁹⁴ Ἀμμών δέδωκα αὐτοὺς ⁹⁵ εἰς κληρονομίαν, καὶ ⁹⁶ ὡς αὐτὴν εἰς ἔξαρτον, ὅπως μὴ γένηται μείλια πύων Ἀμμών ἐν τοῖς ἔθνεσι ⁹⁷. Καὶ ἐν ⁹⁸ Μωάβ ποιήσω ἐκδικήσεις, καὶ ἐπιγνώσεσθε ⁹⁹ ὅτι ἐγὼ Κύριος. Τὸν Σεῖρ τῷ Μωάβ συνήψεν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τῶν γαιτονεύοντων ὑπῆρχε· Σεῖρ δὲ καλεῖ τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ τὸ γένος κατάγοντας· ἐρηματικά δὲ καὶ Ἐδώμ, τὸ πυρρὸν ἢ τὸ ἐρυθρὸν· τὸ Σεῖρ δὲ, τὸ δαυὶ καὶ τετριχωμένον. Ἀμφότερα δὲ ταῦτα εἶχεν Ἡσαῦ ὁ τοῦ Ἰακώβ ἀδελφός. « Ἐξῆλθε γάρ, φησὶν, ὁ πρῶτος πυρρὸς· ὅλος ὡσαύτορ, δασύς ¹⁰⁰ » καὶ ὁ πατριάρχης δὲ Ἰακώβ παρὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν μητέρα. « Ἔστιν Ἡσαῦ ὁ ἀδελφός μου ἀνὴρ δασύς, ἐγὼ δὲ

tum mihi templum ab improbis nefariisque hominibus conculcatum eernentes, ac terram Israelis desolatam, tribumque Judæ in servitutem redactam, vos in eorum redigam potestatem, qui Babyloniis multo fuerint inferiores et imbecilliores : qui quidem te multis afficient calamitatibus, tentoria in urbibus tuis collocantes, camelorum autem greges in agris tuis pascentes, vosque ipsos ovium constituentes pastores. Cum hæc igitur vobis acciderint, intelligetis non propter meam imbecillitatem perpressum esse populum meum quæ passus est, sed propter suam improbitatem.

VERS. 6, 7. Idcirco hæc dicit Adonai Dominus : B Eo quod plausisti manu tua, et insonuisti pede tuo, et gavisus es anima tua super terram Israelis ; propterea ecce ego extendam manum **885** meam super te, et dabo te in direptionem in gentibus, et exterminabo te de populis, et perdam te de regionibus perditione, et cognosces, me esse Adonai Dominum. Quando, inquit, tu gavisus et admodum lætatus es de populi mei malis, et ⁸⁸⁶ manibus plaudebas, et pedibus edebas sonitum, saltans et tripudians, idcirco graviora patieris, et ipsis rebus discas, me esse Dominum. Hinc ad Moabum fratrem Ammonis et finitimum prophetiam transfert.

VERS. 8-11. Hæc dicit Adonai Dominus : Pro eo quod dixit Moab et Seir : Ecce quemadmodum omnes gentes, domus Israel et Juda, idcirco ecce ego dissolvo humerum Moab a civitatibus ipsius, a promontoriis ejus, electam terram domum Bethiasimuth super fontem civitatis maritimæ Baelmon et Cariathem. Filios Cedem super filios Ammon dedi ipsos in hereditatem, et dabo eam in ablationem, ne sit memoria filiorum Ammon in gentibus. Et in Moab faciam ultiones, et cognoscetis, me esse Dominum. Seir cum Moabo conjunxit, quia ipsi quoque finitimi erant, et Seir vocat ab Esau oriundos : vocabatur autem Edom etiam *ſavam* aut *rubrum*, et Seir, *deusum* et **886** *hirsutum*. Utrumque horum habuit Esau frater Jacobi. « Egressus est enim D primogenitus, inquit, rufus, totus tanquam pellis, hirsutus ¹. » Patriarcha item Jacob de ipso cum matre loquens, ait : « Esau frater meus est vir pilosus, ego autem vir lævis ². » Quoniam igitur, inquit, Seir et Moab, insultantes populi mei malis, dicere ausi sunt nihil interesse inter meum popu-

¹ Gen. xxv, 25. ² Gen. xxxiv, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ τ. χειρὶ. Ita A et B ut Ald. et Compl. ⁸⁶ ἐπεχ. Ita quoque A et B juxta Ald. et Compl. ⁸⁷ x. Σεῖρ. Ad dicitur etiam in A et B ut in Alex. ⁸⁸ ὄν τρ. Alii præmittunt οὐχ, sed contra Hebr. ⁸⁹ B πολεμίων, sed minus recte. ⁹⁰ αὐτ. ἀπὸ τῶν. Des. apud LXX. ⁹¹ A Βαρθασιμουθ. ⁹² ἐπάνω — παραθ. Des. in Hebr. ⁹³ τὴν — Καραθ. Des. apud LXX. ⁹⁴ υἱούς. Des. in ed. priori. ⁹⁵ A αὐτῷ, juxta rec. lect. ⁹⁶ καὶ — ἔξαρτιν. Des. in A et apud LXX, ob geminam, ut videtur, interpretationem. ⁹⁷ ἐν τ. ἔθν. Additur etiam in A et B ut in Alex. ⁹⁸ ἐν Ita A et B. Alii habent εἰς. ⁹⁹ A ἐκδικήσιν, καὶ ἐπιγνώσονται, juxta rec. lect.

lum et reliquas gentes, et hoc maledictum in me conjectum est, siquidem perinde atque aliarum gentium idola præ imbecillitate populo auxiliari nequivi : hac de causa « dissolvo humerum Moab a civitatibus ipsius, » hoc est, robur ipsorum destruiam, neque solum in promontoriis positas, sed etiam maritimas ipsius urbes evertendas curabo. *Maritimas* autem vocat ad mare Mortuum sitas : procul enim ab alio mari incolebant Moabitæ. Et urbium quoque profert nomina, quarum ad præsens usque tempus exiguæ reliquæ permanserunt, et aliæ sunt hujus, aliæ illius Arabiæ. Addit item se istos eisdem hostibus traditurum esse quibus fratres etiam ipsorum filios Ammon tradiderat, et experientia eos percepturos esse Dominum potentem, qui opem ferre valeat, sed propter populi scelera id facere recuset. Idcirco subjecit : « Et cognoscent me esse Dominum. » Ita prædictis iis quæ sint Moabo eventura, ad Seir, qui idem est Edom, transfert orationem.

λαοῦ πρᾶνομίαν τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἀνεχόμενος. Διὸ ἐπηγάγε· « Καὶ ἐπιγνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. » Οὕτω τὰ συμβησόμενα τῷ Μωάβ προαγορεύσας, ἐπὶ τὸν Σηεῖρ, τὸν καὶ Ἐδὼμ, μεταφέρει τὸν λόγον

* **VERS. 12-14.** *Hæc dicit Adonai Dominus : Pro eo quod fecit Idumæa **887** ultionem in ira in domo Judæ, et memoriam malorum retinuerunt, et ulli sunt ultionem ab eis : idcirco hæc dicit Adonai Dominus : Et extendam manum meam super Idumæam, et exterminabo ab ea hominem et pecus, et ponam eam desertam, et de Thæman et Dædan qui persecutionem sustinent gladio cadent. Et dabo ultionem meam super Idumæam in manu populi mei Israel, et facient in Idumæa secundum iram meam, et cognoscent ultionem meam, dicit Adonai Dominus. Cum enim non ut Moabitæ solum et Ammanitæ lætati sint, sed etiam factis suam improbitatem indicarint, pristina illa servata ira : « Iratus est enim Esau Jacobo, inquit, pro benedictione qua benedixit ei pater ejus » : hanc ob rem non aliis ipsos hostibus tradam, sed ipsi populo meo ab eo injuria affecto, ut per totalem desolationem discant mei domini potentiam. Thæman autem urbs est Idumææ, et Dædan itidem, eorum qui a Chetura nati sunt patriarchæ Abrahæ, et ab urbium conditoribus nomen acceperunt. Propinqua autem erat Dædan Idumææ, et cum ea consentiebat. Ita iis quæ ad hos pertinent prædictis, ad alienigenas transfert prædictionem. Idumæi enim, cum ab Isaac oriundi sint, non sunt alienigenæ : neque Ammanitæ, aut Moabitæ, qui a Loto genus ducunt. Allophyli igitur erant Tyrii et Sidonii, et alii omnes horum **888** finitimi : sed præcipue allophylos divina Scriptura vocat Ascalonitas, et Gazæos, et Getthæos, et Acaronitas, et Azolios, quia Judæ*

¶ Gen. xxvii, 41.

VARIÆ LECTIONES.

¶ B παραλύσω. ¶ B πολεμίων. ¶ ἐκδ. ἐν μὴν. Des. in A. ¶ ἀπ' αὐτ. Des. in A. ¶ καὶ Δαιδ. Des. in A. ¶ μου. A addit, καὶ κατὰ τὸν θυμὸν μου. ¶ B ἔργῳ. ¶ Ἡσαῦ τῷ. Ex B suppl. ¶ ὄντες. Ex B suppl.

ἀνὴρ λείος. » Ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, Σηεῖρ καὶ Μωάβ ἐντυφῶντες τοὺς τοῦ λαοῦ μου κακοὺς ἐτόλμησαν εἰπεῖν, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει διαφορὰν ὁ ἐμὲ λαὸς πρὸς τὰ λοιπὰ ἔθνη, εἰς ἐμὲ δὲ αὕτη ἡ βλασφημία κερῶρηκεν, εἴπερ τοὺς τῶν ἄλλων ἔθνῶν εἰδῶλοις παραπλησίως ἀσθενῶν οὐκ ἴδυνήθη ἐπαμῦναί μου τῷ λαῷ· τούτου χάριν « Παραλύω ὃ τὸν ὄμον Μωάβ ἀπὸ τῶν πόλεων ἑαυτοῦ. » τούτῳ, τὴν ἰσχυρὰ αὐτῶν καταλύσω· οὐ μόνον δὲ τὰς ἐν ταῖς ἀκρωρείαις διακειμένας, ἀλλὰ καὶ τὰς παραλλίας αὐτοῦ πόλεις ἀναστάτους ποιήσω. *Παραλλίας* δὲ λέγει τὰς παρὰ τὴν νεκρὰν θάλασσαν διακειμένας· τῆς γὰρ ἄλλης θαλάσσης πόρρωθεν ὄφρουσιν οἱ Μωαβίται. Λέγει δὲ καὶ τὰ τῶν πόλεων ὄνοματὰ, ὧν μέχρι τοῦ παρόντος ὄλιγον μεμείνηκε λείψανον· καὶ τὰ μὲν ἐστὶ ταύτης τῆς Ἀραβίας, τὰ δὲ ἐκεῖνης. Προστίθει δὲ, ὅτι καὶ τούτους τοὺς αὐτοὺς παραδώσει πολεμίοις, οἷς καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν τοὺς υἱοὺς Ἀμμῶν, καὶ ὅτι τῇ πείρᾳ μαθήσονται, ὡς δυνατὸς ἐστὶ δεσπότης, ἐπαμῦναι μὲν δυνάμενος, διὰ δὲ τὴν τοῦ

ἰβ'-ιδ'. *Τὰς λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀπ' ὧν ἐποίησεν ἡ Ἰδουμαία ἐν τῷ ἐκδικῆσαι αὐτοὺς ἐκδικῆσαι ἐν μῆνιδι ἢ ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐμνησικακήσαν, καὶ ἐξεδίκησαν δικὴν ἀπ' αὐτῶν*· διὰ τοῦτο τὰς λέγει Ἄδωναι Κύριος· *Καὶ ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐξ αὐτῆς ἄνθρωπον καὶ κτήνος, καὶ θήσομαι αὐτὴν ἔρημον, καὶ ἐκ Θαιμὰν καὶ Δαιδὰν ἑ διωκόμενοι ἐν βομβαῖα προσῶνται. Καὶ δώσω τὴν ἐκδικῆσίν μου ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐν χειρὶ λαοῦ μου Ἰσραὴλ, καὶ κοιήσουσιν ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ κατὰ τὴν ὄρητίν μου, καὶ ἐπιγνώσονται τὴν ἐκδικῆσίν μου, λέγει Ἄδωναι Κύριος.* Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον παραπλησίως Μωαβίταις καὶ Ἀμμωνίταις ἐφῆσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν οὐκ εἰς ἀπείραν ἐπεδείξαντο πονηρίαν, τὴν προτέραν ἐκεῖνην μῆνιν φυλάξαντες· Ἐνεκότες γὰρ, φησὶν, Ἡσαῦ τῷ ἰακώβ περὶ τῆς εὐλογίας ἧς ἠύλογησεν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ· τούτου χάριν οὐχ ἑτέροις πολεμίοις παραδώσω, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἠδικημένων λαῶν μου, ὥστε διὰ τῆς παντελοῦς ἐρημίας μαθεῖν αὐτοὺς τῆς ἐμῆς δεσποτείας τὴν δύναμιν. Θαιμὰν δὲ πόλις τῆς Ἰδουμαίας, καὶ Δαιδὰν ὠσαύτως, τῶν ἀπὸ Χεττούρας γενομένων τῷ πατριάρχῃ Ἀβραάμ, ἐπώνυμοι δὲ ἦσαν τῶν οἰκιστῶν. Ἐπλησίαζε δὲ ἡ Δαιδὰν τῇ Ἰδουμαίᾳ, καὶ συνεφώνει. Οὕτω τὰ κατὰ τούτους προαγορεύσας, ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους μεταφέρει τὴν πρόβησιν. Ἰδουμαῖοι γὰρ οὐκ ἀλλοφύλοι, τοῦ Ἰσαὰκ ὄντες ἄπόγονοι· οὔτε μὴν Ἀμμωνίται καὶ Μωαβίται, ἐκ τοῦ Ἄωτ τὸ γένος καταγοντες. Ἦσαν μὲν οὖν ἀλλοφύλοι καὶ Τύριοι καὶ Σι-

δύνου, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ τούτων πλησιόχωροι· A tribui conjunctam habebant terram, et valde vicini
διαφερόντως δὲ ἀλλοφύλους ἢ θεία καλεῖ Γραφή erant ac finitimi. Dicit igitur etiam ea quæ his
Ἄσκαλωνίτας καὶ Γαζαίους, Γετθαίους τε καὶ Ἄκα- eventura essent.
ραϊνίτας, καὶ Ἀζωτίους, ἐπειδὴ τῆ τοῦ Ἰούδα φυλῆ συναμμένην εἶχον τὴν γῆν, καὶ λίαν ἦσαν ἕμποροι,
καὶ πλησιόχωροι. Λέγει τοίνυν καὶ τὰ τούτοις συμβησόμενα.

α'-ιζ'. Τότε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀπὸ ὧν ἔ-
ποίησαν οἱ ἀλλοφύλοι ἐν μηνιδί¹², καὶ ἐξωρόστη-
σαν ἐκδικήσω ἐπιχειροῦντες ἐξ ὅλης ψυχῆς¹³,
τοῦ διαφθεῖραι¹⁴ κατ' ἔχθραν αἰώνιον. Διὰ τοῦτο
τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδου ἐγὼ ἐκτενῶ τὰς
χεῖράς μου¹⁵ ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους, καὶ ἐξολο-
θρεύσω τοὺς Κρήτας, καὶ ἀπολώ τοὺς καταλο-
ποῦς τοὺς κατοικοῦντας τὴν παραλλῶν¹⁶. Καὶ
ποιήσω εἰς αὐτοὺς ἐκδικήσεις μεγάλλας ἐν ἐλε-
γημοῖς θυμοῦ μου, καὶ ἐπιγνώσονται, ὅτι ἐγὼ
Ἄδωναι Κύριος, ἐν τῷ δοῦναι τὴν ἐκδικήσιν μου
ἐπ' αὐτούς. Καὶ τούτοις ὁμοίως τοῖς Ἰουμαίοις
μῆνιν ἐγκαλεῖ. Μνησιχακήσαντες γάρ, φησὶ, τῷ λαῷ
μου, ὡς νενικησέτι καὶ τὴν οἰκίαν βασιλείαν κρα-
τύναντι, τὸν τῆς συμφορᾶς καιρὸν τιμωρίας καιρὸν
ἐποίησαντο, καὶ ἐπαναστάντες μυρία διέθεσαν αὐ-
τοῖς κακὰ· τούτου χάριν ἐγὼ δίκας αὐτοὺς τῆς μῆ-
νης πράξομαι, καὶ θεηλάτοις αὐτοὺς παραδώσω
πληγαῖς, καὶ σὺν τοῖς ἄρχουσι τοὺς ὑπηκόους δια-
φθερῶ, καὶ ἀφύκτοις αὐτοὺς ἐκδώσω κακός· ἵνα δι-
ῶν ὑπομένουσι τῆς ἐμῆς δεσποτείας ἐπιγνώσι τὴν
δύναμιν. Ἡμεῖς δὲ μὴ ἀναμένωμεν διὰ τῆς τῶν
κακῶν κείρας τὸν ἡμέτερον ἐπιγνώναι Δεσπότην·
ἀλλὰ διὰ τῶν ἀενάων αὐτοῦ δωρεῶν δεξάμενοι τὴν
ἐπίγνωσιν, εὐγνώμονες περὶ τὰς εὐεργεσίας γενώ-
μεθα, καὶ φύγωμεν τῆς μῆνιδος τὸ πάθος, τοὺς ὀλε-
θρίους τούτου μαθόντες καρπούς· καὶ τὴν ἀποστο-
λικὴν φυλάξωμεν ἐντολήν, μὴ ἀναμένοντες τῆ λύπῃ
τῆ κατ' ἀλλήλων ἐπιδύναι τὸν ἦλτον· ἀλλὰ πρὸ τῶν
ἐκείνου δυσμῶν τὴν ὀργὴν κατασβέσωμεν. Οὕτω γάρ
καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ὀργὴν τοῦ δικαίου κριτοῦ παύσο-
μεν, καὶ τὴν ἐράσμιον ἐκείνην καὶ τριπόθητον εὐ-
μένειαν καρπωσόμεθα· ἥς εἴη πάντας ἡμᾶς ἐπιτυ-
χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ ἄξια, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων¹⁷.
Ἀμήν.

VERS. 15-17. Hæc dicit Adonai Dominus : Eo
quod fecerunt alienigenæ in ira, et suscitaverunt
ultionem gaudentes ex tota anima, ut corrumpèrent
secundum odium sempiternum. Idcirco hæc dicit
Adonai Dominus : Ecce ego extendam manus meas
super alienigenas, et exterminabo Cretenses, et per-
dam reliquos habitantes oram maritimam. Et faciam
in ipsos ultiones magnas in redargutionibus furoris
mei, et cognoscent me esse Adonai Dominum, cum
B dederò ultionem meam super eos. His^{*} etiam æque
ac Idamæis odium vitio vertit. Memores enim,
inquit, injuriarum a populo meo acceptarum,
quasi a victore et proprio regno potito, calamita-
tis tempus ultionis tempus fecerunt, et in eos
invadentes innumeris malis eos affecere. Hac de
causa ego pœnas odii ab illis exigam, et divinitus
illis plagas inligam, et una cum principibus eos
qui subjecti sunt illis interficiam, et in mala, quæ
evadere nequeant, impellam, ut per ea quæ susti-
nerint mei dominii jura cognoscant. Nos autem
ne exspectemus, dum maiorum experientia Do-
minum nostrum agnoscamus, sed ex perpetuis
illius donis percepta cognitione, erga illius bene-
ficia gratos nos præbeamus, ultionisque
C cupiditatem cognitis ipsius perniciosiis fructibus evi-
temus, apostolicoque præcepto pareamus, haud
exspectantes ut super mutuas offensas occidat sol,
sed ante illius occasum iram sedemus. Ita enim Justi
judicis contra nos iram mitigabimus, amabilique
illa et optatissima benevolentia fruemur : cujus
utinam compotes omnes simus gratia et benigni-
tate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patris
sit gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculo-
rum. Amen.

VARIÆ LECTIONES

¹² ἐν μῆνι. A ἐκδικήσεται. ¹³ ἐξ. ὅλ. ψ. A ἐκ ψυχῆς. ¹⁴ διαφθ. — αἰών. A ἐξαλεῖψαι ἕως αἰῶνος. B post
διαφθεῖραι addit ἐκ ψυχῆς. ¹⁵ A ἐκτείνω τὴν χεῖρά μου. ¹⁶ A παραθαλασσίαν. ¹⁷ τῶν αἰών. Des. in B.

TOMOS IA'

LIBER UNDECIMUS.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

D

CAPUT XXVI.

α, β. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ ἔτει, μὲν τοῦ
μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων·

VERS. 1, 2. Et factum est anno undecimo, primo
(die) mensis, factum est verbum Domini ad me

PATROL. GR. LXXXI.

34

dicens : Eo quod dixit Tyrus de Hierosolyma : Euge, A contrita est, perit, gentes conversæ sunt ad me, quæ plena erat deserta fuit. Anno undecimo captivitatis Jechoniæ, regni vero Sedeciæ mense quarto, nono (die) mensis, a Babyloniis Hierosolyma capta est. Paucis igitur diebus antequam caperetur, jubetur propheta contra Tyrum prophetica verba facere. Tyrus enim Sor incolarum lingua vocatur. Ipsa autem lætata fuerat de obsidione Hierosolymæ, existimans fore ut, nobilissima illa urbe eversa, ipsa 890 in omnes finitimas gentes potiretur imperio.

VERS. 3-6. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego induco super Tyrum, et adducam super te gentes multas, sicut ascendit mare fluctibus suis : et diruent muros tuos. Destruent turres tuas, et ventilabo pulverem ejus ab ea, et dabo eam in lævem petram. Exsiccatio sagenarum erit in medio maris, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus, et erit in prædam gentibus. Et filia ipsius in agro gladio interficietur, et cognoscent me esse Dominum. Per hæc Babyloniurum cum exercitu protectionem ipsi minatur, atque, dirutis muris ipsam ita desertam fore, ut quibusdam lævibus lapidibus comparari possit, quibus explicare sagenas piscatores consuevere. Asserit item subjectas illi urbes et vicus eversum iri : has enim filias ejus nuncupat. Significat præterea utilitatem ex calamitatibus orturam, cum dicit :*

Cognoscent me esse Dominum. (Vers. 7, 8.) Quia hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego adduco super te, Tyrum, Nabuchodonosorem regem Babyloniæ ab Aquilone. Rex regum est, cum equis, et curribus, et equitibus, et congregatione gentium valde multarum. Iste filias tuas quæ in campo sunt gladio interficiet, et dabit super te propugnaculum, et circumædificabit te, et 891 ponet tibi vallum, et circumædificabit super te in circuitu, et vallum, et circumstantiam armorum, et lanceas suas contra te dabit. Propugnaculum vocat arces, quas invadentes hostes ædificare consueverunt, ut et quæ foris sunt prædentur, et rerum necessariorum inopia obsessos interimant. Circumædificare autem ea quæ extra ab hostibus ædificantur mœnia nuncupat. Et addet, inquit, ad hanc ædificationem, vallum, et fossas, et aggeres, ut nemo exire audeat, et facile inde omnis generis tela conjici possint. Deinde subjicit :

'Αρθ' ὧν εἶπε Σὺρ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἔβη, συνετριβή, ἀπόλωλε, τὰ ἔθνη ἐπεστράφη πρὸς με, ἡ πληρῆς ἠρήμωται. Ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει τῆς Ἰεχονίου μὲν αἰχμαλωσίας, Σεδεκίου δὲ βασιλείας, ἐν τῷ τετάρτῳ μηνί, ἑνάτῃ τοῦ μηνός, ἕλθω ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων ἢ Ἱερουσαλήμ. Πρὸ δαίτων τοίνυν ἡμερῶν τῆς ἀλώσεως, κελεύεται ὁ προφήτης κατὰ τῆς Τύρου τοὺς προφητικoὺς ποιήσασθαι λόγους. Ἡ γὰρ Τύρος Σὺρ τῇ ἐπιχωρίῳ προσαγορεύεται φωνῇ. Ἐφῆσθη δὲ καὶ αὕτη τῆς Ἱερουσαλήμ πολιορκία, καὶ ὑπέλαθεν, ὅτι τῆς περιφανεστάτης ἐκείνης καταλυθείσης πόλεως, αὕτη τὸ κράτος κατὰ πάντων τῶν πλησιοχώριον ἔθνῶν ἀναδύσεται.

γ-ς. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ Σὺρ, καὶ ἀνάξω ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, ὡς ἀνυπαίτιν ἢ θάλασσα τοῖς κύμασιν αὐτῆς, καὶ καταβαλοῦσιν τὰ τείχη σου. Καὶ καθελοῦσιν τοὺς πύργους σου, καὶ λικμήσω τὸν χοῦν αὐτῆς ἀπ' αὐτῆς, καὶ δώσω αὐτῇ εἰς λεωπερίαν. Φυγμὸς σαγήνων ἔσται ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, ὅτι ἐγὼ λελάληκα, λέγει Ἄδωναι Κύριος, καὶ ἔσται εἰς προνομὴν τοῖς ἔθνεσι. Καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς αἱ ἐν τῷ πεδίῳ μαχαίρᾳ ἀναιρεθῆσονται, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Τὴν τῶν Βαβυλωνίων αὐτῇ στρατείαν ἀπειλεῖ διὰ τούτων λέγει δὲ, καὶ τοὺς περιβόλους αὐτῆς καταλυθήσονται, καὶ ἔρημον αὐτὴν γενήσεται, ὥστε εἰκόνα πετρᾶς τισὶ λείαις, αἷς τὰς σαγήνας ἐξαπλοῦν εἰώθασιν οἱ ἄλιεῖς. Λέγει δὲ καὶ τὰς θηλάσους αὐτῆς θάλασσας αὐτῆς ἀναστάντους ἔσεσθαι ταύτας γὰρ θυγατέρας αὐτῆς ὀνομάζει. Σημαίνει δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν συμφορῶν κέρδος.

ζ', η'. Γνώσονται γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ὅτι τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος Ἰδοὺ ἐγὼ ἀγω ἐπὶ σὲ, Σὺρ, τὸν Ναβουχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλώνος ἀπὸ τοῦ βορρᾶ βασιλεὺς βασιλέων ἔστι, μὲθ' Ἰσραὴλ καὶ ἀρμάτων, καὶ ἰσχυρῶν, καὶ ἀγωγῆς ἔθνῶν πολλῶν σφοδρᾶ. Οὗτος τὰς θυγατέρας σου τὰς ἐν τῷ πεδίῳ μαχαίρᾳ ἀνελεῖ, καὶ δώσει ἐπὶ σὲ προφυλακὴν, καὶ περιοικοδομήσει σε, καὶ βυλεῖ σοι τάφρον, καὶ περιοικοδομήσει ἐπὶ σὲ κύκλῳ χάρακα, καὶ περιστάσιν δόλω, καὶ τὰς λόγχας αὐτοῦ ἀπέναντι σου δώσει. Προφυλακὴν καλεῖ τὰ ὀρμητήρια, ἃ οἰκοδομεῖν εἰώθασιν οἱ ἐπιόντες πολέμιοι, ὥστε καὶ τὰ ἐξωληθῆσθαι, καὶ σπίνει τῶν ἀναγκαίων τοὺς πολιορκουμένους φθεῖρεσθαι. περιοικοδομεῖν δὲ τὰ οἰκοδομούμενα ἐξωθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων τείχη καλεῖ. Προσθήσει δὲ, φησὶ, τῇ περιτειχίσει ταύτη χάρακώματα, καὶ τάφρους, καὶ χώματα, ὥστε μηδένα μὲν ἐξιέναι τολμᾶν, ῥαδίως δὲ παντοδαπὰ ἀκινεῖσθαι βέλη. Ἔτα ἐπάγει :

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ 'Αρθ' ὧν. Apud LXX præm. Ὑπὲ ἀνθρώπου. ¹¹ Α Σὺρ. ¹² ἀπ. — πρὸς με. *Hebr.* janua populorum conversæ sunt ad me. ¹³ ἡ πλ. *Hebr.* implebor. ¹⁴ ἐνν. Ita ex B restituta est vera lectio, pro τετάρτῃ, ut hab. ed. prior. Conf. IV Reg. xxv, 2 juxta LXX, et Jerem. l.ii, 6, 7. ¹⁵ Β αὐτῇ. ¹⁶ ἐπ. ἐπὶ. Α ἐπὶ σὲ, juxta rec. lect. ¹⁷ καὶ. Hoc loco incipit vers. 4, apud O et in *Hebr.* ¹⁸ σου. Α Σὺρ, juxta rec. lect. ¹⁹ καθ. Α καταβαλοῦσιν, juxta rec. lect. ²⁰ αὐτ. Des. in A. ²¹ λελ. Α præm. Κύριος. ²² Β αὐτῇ. ²³ Α ἐπάγω, juxta rec. lect. ²⁴ καὶ ἀγωγ. Β συναγωγῆς, omisso καὶ, quod præm. in A. ²⁵ σὲ — περιοικ. Α habet tantum, καὶ ποιήσει. Lectio quam exhibet textus, consentit cum Ald. et Compl. ²⁶ σπ. Β præm. τῇ ²⁷ παντ. Β præm. τὰ.

9-14. Τὰ τείχη σου, καὶ τοὺς πύργους σου ἀκαθελεῖ ἐν τοῖς ὅπλοις³⁶ αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ πληθους τῶν ἱππων³⁷ αὐτοῦ κατακαλύψει σε ὁ κοτιορὸς αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν ἱππέων αὐτοῦ, καὶ τῶν τροχῶν τῶν ἀρμάτων αὐτοῦ, σπασθήσεται τὰ τείχη σου, εἰσπορευομένου αὐτοῦ τὰς πόλεις σου, ὡς εἰσπορευομένου³⁸ εἰς πόλιν ἐκ πάλιν. Ἐν ταῖς ὁπλαῖς τῶν ἱππων αὐτοῦ κατακατήσουσι πάσας τὰς πλατείας σου· τὸν λαόν σου μαχαίρα ἀνελεῖ, καὶ τὴν ὄψοσάσιν³⁹ τῆς ἰσχύος σου ἐπὶ τὴν γῆν κατάξει. Καὶ προσημεύσει τὴν δύναμίν σου, καὶ συλλύσει τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ καταβαλεῖ τὰ τείχη σου, καὶ τοὺς οἴκους σου τοὺς ἐπιθυμητοὺς καθελεῖ⁴⁰, καὶ τοὺς οἴκους σου, καὶ τὰ ξύλα σου, καὶ τὸν χοῦν σου εἰς μέσον τῆς θαλάσσης ἐμβαλεῖ. Καὶ καταλύσει⁴¹ τὸ πλῆθος τῶν μουσικῶν σου, καὶ ἡ φωνὴ τῶν ψαλτηρίων σου οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἔτι. Καὶ δώσω σε εἰς⁴² ἰσωπερίαν, ψυγμὸς σατηρῶν ἔσθῃ, καὶ οὐ μὴ οἰκοδομηθῆς ἔτι, ὅτι ἐγὼ λέλαληκα⁴³, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἀληθῆ, φησὶ, πάντα τὰ ὄπ' ἐμοῦ προαγορευόμενα. Ὡς ἀψευδῆ τοίνυν δέξαι τὴν πρόβησιν, ὅτι καὶ τὰ τείχη σου καθελοῦσιν οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ τὰς οἰκίας σου καταλύσαντες τὰς πλησιάζουσας, αὐτὰς ἐκ τῶν λίθων ἐμπλήσουσι· τοσοῦτος δὲ ἔσται τῶν ἱππων καὶ τῶν ἀρμάτων ὁ κτύπος, ὡς θεοεῖν οἰσιμῶ τινι κατασεῖσθαι τὴν πόλιν. Καὶ τὰ ὑπάρχοντά σου ληθούσιν, τοὺς δὲ οἰκήτοράς σου ἐξανδραποδίσουσι· τοσαύτη δὲ καταλήφεται ἐρημία, ὡς ἐν σοὶ τοὺς ἀλίεας ξηραίνειν τὰς βραχεῖσας σατήνας, καὶ ἄπειρ πικρὴν εἰδῶσιν ἐν ταῖς λεῖταις πέτραις, ταῖς τῆ θαλάττης πλησιάζουσας, τοῦτο ἐν σοὶ ἐκ τὴν πολλὴν ἐρημίαν ποιήσουσι. Τὸ δὲ, « οὐκ ἔτι οὐ μὴ οἰκοδομηθῆσθαι, » ἐκ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰσαίου τοῦ προφήτου μνησθέντα προφητείας. Κάκεινος γὰρ ὁ προφήτης λυπηρὰ τῆ Τύρῳ προέθεσπισεν, ἀλλὰ χρίσας τινὲ ρητῶν τὰ λυπηρὰ περικύριος· « Καταλειφθήσεται γὰρ, φησὶ, Τύρος ἐβδομήκοντα ἔτη, ὡς χρόνον βασιλείας ἄνδρος, ὡς χρόνον ἀνθρώπου· καὶ ἔσται, μετὰ τὰ ἐβδομήκοντα ἔτη ἐπισκοπὴν ποιήσει ὁ Θεὸς Τύρῳ, καὶ πάλιν ἀποκατασταθήσεται εἰς τὸ ἀρχαῖον, καὶ ἔσται ἐμπόριον πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς οἰκουμένης ἐπὶ πρόσσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ ἔσται ἡ ἐμπορία αὐτῆς ἀγία τῷ Κυρίῳ, » καὶ τὰ ἔξης. Τὸ τοίνυν, « οὐ μὴ οἰκοδομηθῆσεται, » τὴν τῶν πρόπων μεταβολὴν εἰνέτεται· ὅτι κατὰ τὴν προτέραν ἀσέβειαν οὐκ οἰκοδομηθῆσεται, ἀλλ' ἑτέραν καὶ ἐνικριτὸς ἐναντίον οἰκοδομὴν λήψεται, ἥτις, κατὰ τὸν τρεπὲ τὰ πράγματα, καὶ ἡ νῦν κρατούσα εὐσέβεια. Ἀπὸ γὰρ τῆς προτέρας δεισδαιμονίας καὶ τῆς περὶ τῆς θεογνωσίας ἐδέχτο φῶς

VERS. 9-14. Muros tuos, et turres tuas destruet armis suis. Ob multitudinem equorum ejus operiet te pulvis eorum, a sonitu equitum ejus, et rotarum curruum ipsius, commovebuntur muri tui, ingrediente illo portas tuas tanquam ingrediente in urbem de campo. Ungulis equorum suorum conculcabunt omnes plateas tuas : populum tuum gladio interficiet, et substantiam roboris tui in terram deducet. Et deprædabitur potentiam tuam, et spoliabit facultates tuas, et destruet muros tuos, et domos tuas desiderabiles evertet, et lapides tuos, et ligna tua, et pulverem tuum in medium maris injiciet. Et dissolvat multitudinem musicorum tuorum, et vox psalteriorum tuorum non audietur amplius. Et dabo te in lævum petram : exsecratio segenarum eris, et non edificaberis amplius, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. Vers. 15, 16. Inquit, omnia sunt quæ a me prædicantur. Igitur ut a mendacio vacuam exceipe prædictionem; nam muros tuos diruent Babyloni, et domos tuas evertent, quæ illis propinquæ sunt, lapidibus complebunt : tantusque erit equorum et curruum strepitus, ut videatur quodam veluti terræ motu urbs commoveri. Et facultates tuas diripient, et incolas tuos redigent in servitutum : tantaque solitudine occupaberis, ut in te piscatorum sagenas manufactas exsiccet, et quæ in lævibus saxis mari propinquis facere consueverunt, ea in te præ multa solitudine facturi sint. Illud autem, « non amplius edificaberis, » ex beati Isaiæ prophetæ propheta cognoscemus. Et enim propheta ille itidem calamitates Tyro vaticinatus est, verum tempore quodam definito miserias circumscrispsit. « Derelinquetur enim Tyrus, inquit, septuaginta annis, sicut tempus regis unius, sicut tempus hominis. Et erit, post septuaginta annos visitationem Tyri faciet Deus, et rursus restituetur in antiquum, et erit emporium omnibus regnis orbis terræ, super faciem totius terræ : et erit negotiatio ejus sancta Domino, » et quæ sequuntur. Illud igitur, « non edificabitur, » morum innuit mutationem : quia secundum præistinam impietatem non edificabitur, sed aliam et aperte contrariam ædificationem nanciscetur, quæ secundum prophetam Isaiam sancta erit Domino. Et res testantur, atque ea quæ nunc viget pietas. A pristina enim superstitione et errore circa idola, ad Deum conversa, divinæ cognitionis lumen excepit.

VERS. 15, 16. Quia hæc dicit Dominus Tyro : Nonne a voce ruinæ tuæ, cum gemuerint vulnerati

• :sa. xiiii, 15, 17, 18.

VARIE LECTIONES.

³⁶ καθ. — ὄπλ. Α καταβαλεῖ ἐν ταῖς μαχαίραις. ³⁷ ἱππ. Β ὄπλων, ascripta tamen lect. altera. ³⁸ ἡ εἰσπορευόμενος. Hebr. tanquam per introitus urbis disruptæ. ³⁹ τὴν ὄψοσ. Hebr. statuas. ⁴⁰ καθ. Des. in A. ⁴¹ Α καταλύσει. ⁴² εἰς. Des. in A. ⁴³ λέλ. Α præm. Κύριος. ⁴⁴ Μή. Des. in A. ⁴⁵ φων. Α præm. ὄπλ. ⁴⁶ ἐν — τραυμ. σου. Des. in A.

tui, cum interfecti fuerint gladiis in medio tui, comovebuntur insulæ? Et descendunt de thronis suis omnes principes gentium maris, et auferent mitras de capitibus suis, et vestimento suo vario exuentur? stupore stupebunt, super terram sedebunt, et verebuntur perditionem suam, et suspirabunt super te?

· Illustris fuit Tyrus a principio, non in Asia tantum, sed etiam in Europa: necessario igitur, quæ ei accidit calamitas, innotuit. Hac autem percepta, inquit, qui in insulis habitant, perterriti sunt, et eorum reges præ tristitia et morore etiam diademata non imponent capiti (hæc enim mitras vocavit), et sumptuosa deposita veste, lugubrem habitum assument, eadem se passuros existimantes: quod significavit, cum dixit: « Et verebuntur perditionem suam. » Atque ita illos cruciabit malorum tuorum nuntius, ut etiam lamentum super te facturi et dicturi sint:

· κώς: « Καὶ φοβηθήσονται τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν. » ὅτι καὶ θρῆνον ἐπὶ σοὶ λήψονται, καὶ ἐροῦσι·

· VRS. 17, 18. Quomodo periisti, et eversa es ex mari, civitas laudabilis, quæ fuit fortis in mari, ipsa et inhabitantes 894 eam? quæ injectit timorem sui omnibus habitantibus in ea. Et verebuntur insulæ a die ruinæ tuæ, et turbabuntur insulæ a potestate tua in mari. Reputantes, inquit, pristinam tuam potestatem, et calamitatem, quæ te nunc corripuit, conspicientes, te quidem lamentis prosequuntur, urbem olim nobilissimam ac celeberrimam, ob res vero suas ipsi solliciti erunt, veriti, ne in eadem incidant mala.

· VRS. 19, 20. Quia hæc dicit Adonai Dominus: Cum dederō te urbem desolatam, sicut urbes quæ non habitabuntur, cum reduxero ego super te abyssum, et cooperiet te aqua multa. Et deducam te ad descendentes in puteum, ad populum sæculi, et colloabo te in profunda terræ, sicut solitudinem æternam, cum descendentibus in foveam, ut non habitabis, neque resurgas super terram vitæ. Abyssum vocavit Babylonii exercitum propter multitudinem. Cum enim ipsa quoque circumflua sit, et ampla insula, et tota intus in mari sita, unum a terra aditum habens, congrua usus est translatione, aquam multam et abyssum vocans hostium copias. · Hæc autem, « deducam ad descendentes in foveam ad populum sæculi, » mortem significat, cui omnes obnoxii in hoc ævo fuerunt, quicumque e vita decesserunt. Populum igitur sæculi mortuos nominavit. Illud vero, « neque resurgas super terram vitæ, » id quod in psalmis habetur declarat: « Ideo non 895 resurgent impii in iudicio, neque pec-

· Α στεινῶσαι τραυματίας σου, ἐν τῷ ἀναιρεθῆναι μαχαίραις⁸⁷ ἐν μέσῳ σου, σεισθήσονται αἱ νῆσοι, καὶ καταβήσονται ἀπὸ⁸⁸ τῶν θρόνων αὐτῶν πάντες ἄρχοντες⁸⁹ τῶν ἐθνῶν τῆς θαλάσσης, καὶ ἀφελούνται τῆς⁹⁰ μίτρας ἀπὸ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν, καὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτῶν τὸν κοικίλιον ἐκδύσουσται; ἐκτάσει ἐκστήσουσται, ἐπὶ γῆν καθιούνηται⁹¹, καὶ φοβηθήσονται τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν⁹², καὶ στενάξουσιν ἐπὶ σέ; Ἐπίσημος ἦν ἡ Τύρος ἀνάκαθεν, οὐκ ἐν τῇ Ἀσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν Εὐρώπῃ· ἀναγκαιῶς τοίνυν καὶ ἡ προσπεσοῦσα αὐτῇ συμφορὰ γνώριμος ἐγένετο. Ταύτην δὲ, φησὶ, μαθόντες οἱ τὰς νήσους οἰκοῦντες ἐκδειματωθήσονται, καὶ οἱ τούτων δὲ βασιλεῖς ἐξ ἀθυρίας καὶ ἀθρηδόνος, καὶ τῶν διαθημάτων τὰς κεφαλὰς γυμνώσουσι· ταῦτα γὰρ μίτρας ἐκάλεσε· καὶ τὴν πολυτελεῖ ἑσθῆτα ἐκδύσουσται, καὶ πένθιμον ἀναλήψονται σχῆμα, τὰ αὐτὰ παύσασθαι προσδοκῶντες. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρη- ὅτι καὶ αὐτοὺς ἀνάσει ἡ τῶν σῶν κακῶν ἐγγελα,

· ιζ', ιη'. Πῶς ἀπώλον, καὶ καταλύθης⁹³ ἐκ θαλάσσης, ἡ πόλις ἡ ἑκαίρευτη, ἥτις ἐγενήθη ἰσχυρὰ ἐν τῇ θαλάσῃ, αὐτὴ, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν; ἡ δοῦσα τὸν φόβον αὐτῆς πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. Καὶ φοβηθήσονται⁹⁴ αἱ νῆσοι ἀπ' ἡμέρας πτώσως σου, καὶ ταραχθήσονται αἱ νῆσοι ἀπὸ τῆς ἐξουσίας⁹⁵ σου ἐν τῇ θαλάσῃ⁹⁶. Λογιζόμενοι, φησὶ, τὴν προτέραν ἐξουσίαν σου, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος καταλαβοῦσάν σε συμφορὰν θεωροῦντες, σὲ μὲν θρηνησοῦσι τὴν πάλαι πολυθρύλλητον καὶ περιβόητον· τὰ δὲ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς μεριμνήσουσι, δεδοκίχτες ἡ τοὶς αὐτοῖς περιπέσωσιν.

· ιθ', κ'. Ὅτι τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὅταν δῶ σε πόλιν ἠρημωμένην, ὡς τὰς πόλεις τὰς μὴ κατοικηθησομένας, ἐν τῷ ἀναγαγεῖν με ἐπὶ σέ τὴν ἄβυσσον, καὶ καλύψει⁹⁷ σε ὕδωρ πολλόν. Καὶ καταβιδάσω σε πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον, πρὸς λαὸν αἰῶνος, καὶ κατοικίω σε εἰς βόθρον τῆς γῆς, ὡς ἐρημον αἰώνιον μετὰ καταβαίνόντων εἰς βόθρον, ὅπως μὴ κατοικηθῆς, μηδὲ⁹⁸ ἀναστήσῃς⁹⁹ ἐπὶ γῆν ζωῆς. — Ἄβυσσον ἐκάλεσε τοῦ Βαβυλωνίου τὴν στρατείαν διὰ τὸ πλῆθος. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὴ περιβόητος ἐστὶ, καὶ νῆσος ἐμπερηγῆς, πᾶσα μὲν ἔβον ἐν τῇ θαλάττῃ κειμένη, μίαν δὲ ἀπὸ γῆς εἰσοδὸν ἔχουσα, ἀρμόδιως ἐχρήσατο τῇ τροπῇ, ὕδωρ καλὸν καὶ ἄβυσσον καλέσας τῶν πολεμίων τὴν πλῆθος. Τὸ δὲ, « Καταβιδάσω πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον πρὸς λαὸν αἰῶνος· τὸν θάνατον σημαίνει, ὃν ὄν τελοῦσιν ἅπαντες¹⁰⁰ τὸν παρόντα αἰῶνα οἱ τὸν βίον ἐπεξιώντες¹⁰¹. Λαὸν τοίνυν αἰῶνος τοὺς νεκροὺς ὀνόμασε. Τὸ δὲ, « Μὴ ἀναστήσῃς ἐπὶ γῆν ζωῆς, » τὸ φιλμικὸν ἐκείνο δηλοῖ· « Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ ἀν. μαχ. Α πᾶσαι μάχαιραν. ⁸⁸ ἀπὸ. Α ἐκ. ⁸⁹ ἀρχ. Α et Β præm. οἱ. ⁹⁰ τὰς—κεφ. αὐτ. Hebr. pallia sua. ⁹¹ γ. καθ. Α τὴν γῆν καθεδοῦνται. ⁹² φοβ. τ. ἀπώλ. αὐτ. Hebr. trepidabunt singulis momentis. ⁹³ x. κατ. Hebr. quæ inhabitata eras. ⁹⁴ φοβ. Hebr. trepidabunt. ⁹⁵ ἐξουσα. Ita Β, sed Α habet ἐξόδου, ut Ald. ⁹⁶ ἐν τ. θαλ. In Α et Β ponitur ante ἀπὸ τ. ἐξ. σου. ⁹⁷ Α καταψύξει. ⁹⁸ μηδὲ—ζωῆς Hebr. (tu quam) constitueram decus in terra viventium. ⁹⁹ Α ἀνασταθῆς. ¹⁰⁰ Β ἅπαντα. ¹⁰¹ Β ὑπερβόντες.

ἀσεβεις ἐν κρίσει, οὐδὲ ἀμαρτωλοὶ ἐν βουλή δικαίων. » Α
 'Ασεβεις δὲ ὄντες καὶ οἱ τηλικαυτοὶ Τύρον οἰκήσαντες,
 εἰς γῆν ζωῆς οὐκ ἀναστήσονται· ταύτην δὲ ὁ μακά-
 ρος Δαβὶδ χώραν ζώντων ὀνομάζει. « Ὅτι ἐρρύσα-
 το⁶² γὰρ, φησὶ, τὴν ψυχὴν μου ἐκ θανάτου, τοὺς
 ὀφθαλμοὺς μου ἐκ τῶν⁶³ δακρύων, καὶ τοὺς πόδας
 μου ἀπὸ ὀλισθήματος, τοῦ εὐαρεστῆσαι⁶⁴ ἐνώπιον
 Κυρίου ἐν χώρᾳ ζώντων. » Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς
 ἑσπερίοις εὐαγγελίοις ταύτην ποιεῖται τὴν διαίρεσιν.
 « Οὗτοι γὰρ, φησὶν, ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον,
 καὶ οὗτοι εἰς κόλασιν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. » Ἀπει-
 λει τοίνυν καὶ τοῖς τηλικαυτοῖς τὴν Τύρον οἰκοῦσι,
 μετὰ τῆς ἀσεβείας ζῶσιν⁶⁵, οὐ μόνον τοῦ Βαβυλω-
 νίου τὴν ἐφοδον, καὶ τὸν δι' ἐκείνου γενόμενον δε-
 θρον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ ἀλγεινά τε καὶ
 ἀναρά. Τί γὰρ ἀλγεινότερον τοῦ μὴ ἀναστῆναι ἐπὶ
 γῆν ζωῆς; Τούτοις ἐπάγει·

κα'. Ἀπωλεῖς⁶⁶ σε δῶσω, καὶ οὐχ ὑπάρξεις
 ἔτι, καὶ ζητηθήσῃ, καὶ οὐχ εὐρεθήσῃ εἰς τὸν
 αἰῶνα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἄπαντες οἱ θεοὶ
 προφήται καὶ οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι τοῦ αὐτοῦ Πνεύμα-
 τος ἠξιώθησαν· οὐ τοίνυν ἀλλήλοις ἐναντία φθέγγον-
 ται· πνεῦμα γὰρ ἀληθείας τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ
 δὲ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος οἱ θεοὶ ἠξιώθησαν προφήται,
 καὶ ἀληθείας πνεῦμα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, σύμφωνα
 τῶν μακαρίων προφητῶν τὰ θεοπίσματα. Καὶ ἐν ῥω-
 μῶν περιωρισμένην τῆς Τύρον τὴν ἐρημίαν παρὰ τῷ
 προφῆτῃ Ἡσαΐα, καὶ ἀκούσωμεν τοῦ προφήτου Ἰεζε-
 χιὴ λέγοντος τῇ Τύρῳ· « Ζητηθήσῃ, καὶ οὐχ εὐρε-
 θήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, λέγει Ἄδωναι Κύριος· » οὐ δια-
 φανεῖν φήσομεν τοὺς προφήτας, ἀλλ' ἐκ τῶν τῆς
 Γραφῆς ἰδιωμάτων τὸ ζητούμενον λύσομεν. Οἶδε γὰρ
 πολλὰκις καὶ τὸν ὄλιγον χρόνον αἰῶνα καλεῖν ἡ θεία
 Γραφή. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ
 εἰρημένον· « Ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσ-
 ὴτου σου. » Καὶ μὴν ὁ αὐτός φησιν· « Αἱ ἡμέραι τῶν
 ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐὰν δὲ ἐν
 δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεον αὐτῶν
 κόπος καὶ πόνος. » Καὶ τοσοῦτον τοίνυν εἰδὼς τὸν
 ἀνθρώπινον βίον, αἰῶνα τοῦτον ὠνόμασε. Τὸ οὖν,
 « Οὐχ εὐρεθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, » τουτέστιν, εἰς τὸν
 ὀρισθέντα σοι⁶⁷ τῆς ἐρημίας αἰῶνα· ὠρίσθη δὲ αὐτῇ
 ἑβδομηκονταετῆς χρόνος διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου.
 Εἰ δὲ καὶ πνευματικώτερόν τις βουλευθεὶς νοῆσαι τὸ
 χωρίον, εὐρήσει καὶ οὕτως ἀληθῆ τὴν προφητείαν.
 Ἐὰν γὰρ τις ἐπιζητήσῃ τὴν Τύρον, οὐχ εὐρήσει
 ἐκείνην τὴν προτέραν· ἐκεῖνη μὲν γὰρ ἦν⁶⁸ δυσσε-
 βής· ἡ δὲ μετ' ἐκείνην τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀνθήσασα
 καὶ ἀναθλήσασα, εὐσεβῆς ὁρᾶται, τῷ τῆς θεογνωσίας
 καταυγαζομένη φωτί. Ἐἴτε οὖν κατὰ τὸ ῥητὸν βου-
 λεται τις νοῆσαι τὴν προφητείαν, εὐρήσει αἰῶνα
 ὀνομαζόμενον τὸν ὀρισθέντα αὐτῇ χρόνον· εἴτε εἰς τὸ

catores in consilio justorum p. » Cumque impii
 fuerint, qui eo tempore Tyrum incoluere, in
 terram vitæ non resurgent, quam beatus David
 viventium nominat regionem. * « Quia eripuit, in-
 quit, animam meam e morte, oculos meos a la-
 crymis, pedes meos a lapsu, ut pfaceam coram
 Domino in regione viventium q. » Et Dominus in
 sacris Evangeliiis hanc facit divisionem. « Hi enim
 resurgent, inquit, in vitam æternam, et hi in
 pœnam et dedecus sempiternum ». » Minatur igitur
 iis quoque impiis, qui tunc Tyrum incolēbant, non
 solum Babylonii adventum et futuram per illum
 perniciem, sed etiam in futura vita tristes cru-
 ciatu et molestias. Quid enim tristius, quam
 super terram vitæ non resurgere? His adjicit :

VERS. 21. *Perditioni te dabo, et non eris amplius,
 et quæreris, neque invenieris in sæculum, dicit Ado-
 nai Dominus.* Omnes divini prophetæ sacrique
 apostoli eundem Spiritum perceperunt. Non igitur
 ea quæ inter se discrepent, loquuntur : spiritus
 enim veritatis Spiritus sanctus est. Quod si eodem
 spiritu divini prophetæ dignati sunt, et spiritus ve-
 ritatis Spiritus sanctus est, inter se prophetarum
 oracula consentiunt. Et quamvis inveniamus defi-
 nitam Tyri solitudinem apud Isaiam prophetam,
 et audiamus prophetam Ezechielem, cum Tyro
 dicit : « Quæreris, neque invenieris in sæculum,
 dicit Adonai Dominus ; » non tamen **896** discre-
 pare inter se prophetas asseremus, sed juxta idi-
 omata Scripturæ, id quod quæritur explicabimus.
 Consuevit enim divina Scriptura etiam breve
 tempus sæculum vocare. Tale est illud quod a beato
 Davide dictum est : « Sæculum nostrum in illumina-
 tione vultus tui ». » Et idem insuper : « Dies, inquit,
 annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, si
 autem in summa potestate fuerint, octoginta anni,
 et quod amplius est eorum, labor est et dolor ». »
 Tantam igitur cum nosset humanam vitam, sæcu-
 lum eam nominavit. Ergo illud : « Non invenieris in
 sæculum » idem est ac, in tempus solitudinis tibi
 definitum : definitum autem ipsi fuit septuaginta
 annorum tempus per Isaiam prophetam. Quod si
 quis hunc locum magis secundum spiritum velit
 intelligere, sic quoque veram comperiet prophe-
 tiam. Si quis enim quæsierit Tyrum, non inveniet
 illam priorem : illa enim impia fuit ; quæ vero post
 illam desertam floruit ac germinavit, pia conspicitur
 divinæ cognitionis lumine illustrata. Sive igitur
 secundum id quod dictum est· velit aliquis prophe-
 tiam intelligere, comperiet sæculum nomina-

» Psal. i, 5. q Psal. cxiv, 8, 9. r Joan. v, 29 ; coll. Matth. xxv, 46. s Psal. lxxxix, 8. t ibid. 10.

VARIÆ LECTIONES.

⁶² Supra, i, 1, p. 4419, ἐξέλετο. ⁶³ ἐκ τῶν. B ἀπό. Ita quoque supra, l. c. ⁶⁴ τ. εὐαρ. Supra, l. c. εὐαρεστῆσαι. ⁶⁵ μ. τ. ἀσ. ζωσ. B ἀσεβειζ συζῶσιν. ⁶⁶ A Ἀπόλειαν, juxta rec. lect. ⁶⁷ σοι. Ex B suppl. ⁶⁸ ἦν. Ita B, sed ed. prior hab. ἦ.

tum tempus ipsi definitum : sive in inferiora vellet aliquis penetrare, reperiet rursus Tyrum non illam Tyrum esse, sed illi omnino contrariam.

CAPUT XXVII.

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Et tu, fili hominis, institue super Tyrum planctum. Et dices Tyro habitanti in introitu maris, emporio populorum ab insulis multis.* Clementiæ Dei bonitatisque exsuperantiam significant. **897** ea quæ dicta sunt. Docet autem nos hæc oratio, si peccantibus correctionem quamdam adhibemus, non ex odio aliquo aut inimicitia id facere, sed commiserantes et admodum dolentes. Etenim ipse jure et justissime judicans, prophetæ præcipit, ut ob civitatem punitam lamentetur declarans, qua animi affectione illam puniret.

Hæc dicit Adonai Dominus Tyro : Tu dixisti : Ego circumdedi mihi, ipsi decorem meum. (VERS. 4.) *In corde maris ipsi Beelim.* His ingrati ejus animi visum redarguit et superbiam, quæ a Deo acceptis decoris occasionibus, ingrata erga bonorum largitorem fuit, propriæque sapientiæ ac viribus suis bonorum suorum ascripsit abundantiam : quam item *Beelim* attribuit. Ita autem idola nuncupat sacra Scriptura. Duplex igitur fuit impietas. Non enim solum bonorum datorem ignoravit, sed etiam his qui prorsus imbecilles sunt, et ne pulchritudinem quidem quæ sensu percipitur, sibi vindicare possunt, eorum subministrationem assignare ausa est. Deinde narrat, quot et qualia dona perceperit, et ex quot gentibus ipsi abundantiam occasiones adducerentur.

VERS. 5, 6. *Filii tui circumdederunt tibi pulchritudinem. Cedrus ex Sinir ædificata est tibi, tabularum cyparissi ex Libano captæ sunt. Ut facerent malos abiegnos, ex Basanide fecerunt remos tuos.* Hi montes **898** diversa ligna producant. Enumerat igitur, quæ undique ipsi afferebantur : et malos, inquit, a Libano excisos comportabas, et a Basanide remos, et ædificia a Sanir. His adjicit : « *Templa tua fecerunt ex ebore, domos nemorosas ab insulis Chettiim.* » Pro *templa tua* alii interpretes « *cornu tuum* posuerunt, ut iis quæ ante dicta sunt responderet : malum enim et remos antenna quoque consequitur. Quod si autem de idolis quoque dictum sit, a ratione non abhorret. Eburnea enim idola, inquit, construxit, et « *domos nemorosas,* » id est, tabulis contactas : ita enim *Aquila* interpretatus est. Declarans autem, quam pretiosa essent ligna illa, eorum quoque loca significavit. Hæc enim *afferebas*, inquit, ab insulis Chettiim. Chettiim vero Græcas insulas appellat. Etenim per Jeremiam Deus ait : « *Transite ad insulas Chet-*

A βάθος τις βούλεται κατεδῦναι, εὐρήσει πάλιν τὴν Τύρον οὐκ ἐκεῖνην οὖσαν τὴν Τύρον, ἀλλ' ἀντικρυς ἐναντίαν ἐκεῖνην.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

α'-γ'. *Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲν, λέγων· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, λάβε ἐπὶ Σὺρ θρήνον. Καὶ ἐρεῖς τῇ Σὺρ, τῇ κατοικοῦσῃ ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς θαλάσσης, ἐπὶ ἐμπορίῳ τῶν λαῶν ἀπὸ τῆσων πολλῶν. Φιλανθρωπίας Θεοῦ καὶ ἀγαθότητος ὑπερβολὴν σημαίνει τὰ εἰρημένα. Διδάσκει δὲ καὶ ⁸⁹⁹ ἡμᾶς ὁ λόγος, παιδεῖαν τινὰ τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιφέροντας, μὴ δυσμενεῖα τινὶ καὶ ἀπαχθείᾳ κεχηρμένους τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ συμπάσχοντας καὶ λίαν ὀδυνομένους ⁹⁰⁰. Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐνδικῶς καὶ μάλᾳ δικαίως δικάζων, θρηνεῖν τῷ προφήτῃ τὴν κολαζομένην παρακελεύεται πάλιν· παραδηλῶν τὴν διάθεσιν, ἣ κεχηρμένους ἐκόλαζε.*

Τὰς λέγει Ἀδωνὰὶ Κύριος τῇ Σὺρ· Σὺ εἶπας· Ἐγὼ περιέθηκα ἐμᾶντῃ κάλλος μου ⁹⁰¹. (δ.) Ἐγὼ καρδίᾳ θαλάσσης τῷ Βεαλεῖμ ⁹⁰². Τὸ ἀγνώμων αὐτῆς διὰ τούτων ἐλέγχει καὶ υπερῆφανον· παρὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ δεξαμένη τῆς εὐπρεπείας τὰς ἀφορμὰς, ἀχάριστος μὲν περὶ τὸν χορηγὸν τῶν ἀγαθῶν ἐγένετο· τῇ οἰκειᾷ δὲ σοφίᾳ καὶ δυνάμει ἐπέγραψε τὴν προσγενομένην αὐτῇ τῶν ἀγαθῶν ἀφθουσίαν· ἀντιθίσι δὲ ταύτην καὶ τῷ Βεαλεῖμ· οὕτω δὲ τὰ εἰδῶλα ἢ θελα προσαγορεύει Γραφή. Διπλῆ ταύτων ἡ ἀσέβεια· οὐ γὰρ μόνον ἠγνόησε τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς παντελῶς ἀδρανέσι, καὶ οὐδὲ ἑαυτοῖς περιθεῖναι τὸ αἰσθητὸν δυναμένους κάλλος, ἀναθεῖναι τούτων τὴν χορηγίαν τετόλημκεν. Εἶτα διηγεῖται ὅσων καὶ οἷων ἀπήλαυσε δωρεῶν, καὶ ἐκ πόσων ἐθνῶν αὐτῇ προσεφέροντο τῆς εὐπορίας αἱ ἀφορμαί.

ε', ζ'. *Οἱ υἱοὶ ⁹⁰³ σου περιέθηκάν σοι κάλλος. Κέδρος ⁹⁰⁴ ἐκ Σανερὸς ὠκοδομήθη σοι, ταμνίαι σανίδων κυπαρίσσου ⁹⁰⁵ ἐκ τοῦ Λιβάνου ἐτίθησαν. Τοῦ ποιῆσαι ἱστῶς ἐλατίνοους ⁹⁰⁶, ἐκ τῆς Βασανίτιδος ἐποίησαν τὰς κώπας σου. Ὅρη ταῦτά ἐστι διαφόρων ξύλων γέννητικά, Ἀπαριθμεῖται τούτων τὰ πάντοθεν αὐτῇ προσφερόμενα, καὶ ὅτι τοὺς μὲν ἱστῶς ἀπὸ τοῦ Λιβάνου τέμνουσα μετεκόμιζες· τὰς δὲ κώπας ἀπὸ τῆς Βασανίτιδος· τὰς δὲ οἰκοδομίας ἀπὸ τοῦ Σανερὸς. Τούτοις ἐπάγει· « *Τὰ ἱερά ⁹⁰⁷ σου ἐποίησαν ἐξ ἐλέφαντος, οἴκους ἀλώδεως ⁹⁰⁸ ἀπὸ νήσων τῶν Χεττιεῖμ.* » Ἀντὶ δὲ τοῦ, *τὰ ἱερά σου,* οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύονται τὸ κέρας σου ταθεῖσαι, κατὰ τῶν προσηρημένων ἀκολουθίαν· τῷ γὰρ ἱσῷ καὶ ταῖς κώπαις, καὶ τὸ κέρας ἀκολουθεῖ. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν εἰδῶλων ῥηθείη, οὐδὲν ἀπεικός. Ἐλεφάντινα γὰρ, φησὶ, κατεσκευάζεν εἰδῶλα, καὶ « *οἴκους ἀλώδεως,* » τούτέστι, σανῖσι κεκαλυμμένους· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἀκύλας ἡρμήνευσε. Τὸ δὲ τέμνον τῶν ξύλων παραδηλῶν, καὶ τοὺς τούτων ἐσήμανε τόπους· « *Ἐφερες γὰρ ταῦτα, φησὶν, ἀπὸ νήσων τῶν Χε-**

VARIE LECTIONES

⁸⁹⁹ κατ. Des. in R. ⁹⁰⁰ B ὀδυρομένους, pro ὀδυρομ. ⁹⁰¹ περ. ἐμ. κ. μου. *Hebr.* perfecta sum pulchritudine. ⁹⁰² ἐν — Bsel. *Hebr.* In medio mari (erant) termini tui. ⁹⁰³ τ. Bsel. *Compl.* τὰ ὄρη σου. ⁹⁰⁴ οἱ υἱοὶ. A υἱῷ. *Hebr.* Ædificatores tui. ⁹⁰⁵ κέδρ. *Hebr.* abietibus. ⁹⁰⁶ A κυπαρίσσοι. *Hebr.* cedrus. ⁹⁰⁷ τοῦ — ἐλατ. *Advers.* 5 ista pertinent. ⁹⁰⁸ τὰ ἱερ. *Hebr.* transtra. ⁹⁰⁹ οἴκ. ἀλ.σ. *Hebr.* ūlia striarum, s. nitidissimo ebore.

τιμίμ. » Χεττιεὺμ δὲ τὰς Ἑλληνικὰς ὀνομάζει νήσους. Α
 Καὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἰσραημίου φησὶν ὁ Θεός· « Διέλθετε
 εἰς νήσους⁸⁸ Χεττιεὺμ, καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδάρ ἀπο-
 στείλατε, καὶ νοήσατε σφόδρα, εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ
 ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσὶ
 θεοί. » Καὶ διὰ μὲν τοῦ Κηδάρ τὰ πρὸς ἕω ἔθνη δια-
 κείμενα δηλοῖ· διὰ δὲ τοῦ Χεττιεὺμ, τὰ πρὸς δυσμὰς.
 Τὸ δὲ Κίτιον πόλισμά ἐστιν ἐν τῇ Κύπρῳ, καὶ μέ-
 χρι τοῦ παρόντος οὕτως ὀνομαζόμενον, ὃ δασυδόμενον,
 κατὰ τὸ Ἑβραίων ἰδίωμα, δείκνυσι τοῦ Χεττιεὺμ τὴν
 συγγένειαν· ἡ δὲ Κύπρος ἐκράτει κατ' ἐκεῖνον τὸν
 καιρὸν τῶν νήσων. Διὰ τὰς νήσους τὰς Ἑλληνικὰς
 Χεττιεὺμ ὀνομάζει. Ἐκ τούτων, φησὶ, τῶν νήσων
 φέρει·

ζ. Βύσσοσ μετὰ ποικιλίας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένε-
 το⁸¹ στρωμνὴ τοῦ περιβαίνειν σοὶ δόξαν, καὶ
 περιβαλεῖν σε· ὑάκινθος καὶ πορφύρα ἐκ τῶν
 νήσων Ἑλισά⁸² ἐγένοντο περιβάλαιά σου. Ἡ Αἰ-
 γυπτος, φησὶ, προσέφερεν ἐν στρωμνὰς ποικιλίας
 καὶ παντοδαπὰς· δηλοῖ δὲ τοὺς τύπητας, καὶ τὰ ἄλλα
 τὰ ἐκεῖθεν κομιζόμενα. Ἡ δὲ Ἑλλὰς περιβάλαιά σοι
 ἐξέπεμπε παντοδαπὰ, τὰ μὲν ἀλουργὰ, τὰ δὲ ὑακιν-
 θίνην περιεκείμενα χροῖαν· Ἑλισά γὰρ τὴν Ἑλλάδα
 καλεῖ.

η. Καὶ οἱ ἄρχοντές σου οἱ κατοικοῦντες Σι-
 δῶνα, καὶ Ἀραδίοι, ἐγένοντο κωπηλάται σου.
 Τὸ⁸³ Ἑβραίων καὶ τὸ Σύρων οὐκ ἔχει οἱ ἄρχοντές
 σου, ἀλλ' οἱ γειτονές σου. Ἴνα δὲ καὶ τῶν Ἑβδο-
 μήκοντα τὴν ἑρμηνεῖαν νοήσωμεν, δεξιόμεθα οὕτως·
 Ὅτι οἱ πάλαι σου ἄρχοντες Σιδώνιοι, νῦν σὺν τοῖς
 οἰκῶσι τὴν Ἀραδὸν τὸν ναυτικὸν σου πληροῦσι στό-
 λον, τὰς αἰς ἐρέττοντες ναῦς· οἱ δὲ παρὰ σοὶ ἐπιστή-
 μονες τὸν κυβερνητικὸν λόγον⁸⁴ ἀναπληροῦσιν.

Θι σοφοί σου γὰρ, φησὶ, Σὸρ, οἱ ἦσαν ἐν σοὶ,
 οὗτοι κυβερνήται σου. (θ.) Οἱ πρεσβύτεροι Βι-
 βλιῶν⁸⁵, καὶ οἱ σοφοὶ αὐτῶν, οἱ ἦσαν ἐν σοὶ, οὗ-
 τοι ἐπίσχυον τὴν βουλὴν σου⁸⁶. Οὐ τὴν⁸⁷ οἰκίαν
 πόλιν ἐκράτουν, ἀλλὰ σοὶ τὰς ἀρίστας βουλὰς τε
 καὶ συμβουλὰς προσέφερον. « Καὶ πάντα τὰ πλοῖα
 τὰ⁸⁸ τῆς θαλάσσης, καὶ οἱ κωπηλάται αὐτῶν, ἦσαν⁸⁹
 ἐν σοὶ ἀμειβόμενοι τῇ ἐπιμιξίᾳ σου, καὶ ἐγένοντο
 σοὶ ἐπὶ δυσμὰς δυσμῶν. » Πανταχόθεν, φησὶ, συνέρ-
 βον ἔμποροι, τὰ μὲν ἀπεμπωλοῦντες, τὰ δὲ ἀνού-
 μενοι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ « ἀμειβόμενοι τῇ ἐπιμι-
 ξίᾳ σου· » καὶ οὐ μόνον⁹⁰ οἱ πλησιάζοντές σοι εἰς τοὺς
 λιμένας κατήγοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτὰς τῶν δυσμῶν
 τὰς ἐσχατίας οἰκοῦντες. Τὸ γὰρ, ἐπὶ δυσμὰς δυ-
 σμῶν, τοῦτο σημαίνει· οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, οἱ
 ἀπὸ δυσμῶν σου οἰκοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκεῖνων οὐτι-
 κώτεροι.

⁸¹ Jerem. II, 10, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ B νήσων. ⁸¹ A ἐγένοντο σοὶ. ⁸² A Ἑλισά, καὶ. ⁸³ Τὸ — γειτ. σου. Vid. Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁸⁴ λόγ. B præm. su, quasi esset σύλλογον. Vid. p. 905, sch. 78. ⁸⁵ B Βιβλιῶν. Hebr. Gehal. ⁸⁶ ἐπίσχυ. τ. β. σου. Hebr. resarciebant fissuras tuas. ⁸⁷ Οὐ τὴν, κ. τ. λ. In B præm. Ὅσοι, φησὶ, συνέσει καὶ ἀγγινοῖς διεπρῆπον ἐν τῇ Βιβλίῳ. ⁸⁸ τὰ. Des. in A et B. ⁸⁹ ἦσαν — ἐπιμ. σου, καὶ. Des. in A, sed B habet etiam geminam interpretationem. ⁹⁰ B h. l. et post pauca habet μόνον.

litim, et videte, et versus Cedar mittite, et consi-
 derate valde, an facta sint talia, an mutaturæ sint
 gentes deos suos, et ipsi tamen non sunt dii. »
 Et per Cedar quidem gentes ad orientem, per
 Chettium vero ad occidentem sitas designat. Cit-
 tium porro oppidum est in Cypro, et ad hoc usque
 tempus ita nuncupatur: quod aspirationis nota
 signatum secundum Hebræorum idioma cum Chet-
 tiim cognationem ostendit. Et Cyprus eo tempore
 insularum imperio potiebatur. Idcirco Græcas in-
 sulas Chettium vocat. Ex his, inquit, insulis præ-
 tiosa ligna tibi afferebantur. His subjicit:

Vers. 7. *Byssus cum varietate ex Ægypto, facta
 est stragulum 899 ut circumdaret tibi gloriam, et
 operiret te: hyacinthus et purpura ex insulis Elisæ
 facta sunt indumenta tua. Ægyptus, inquit, tibi
 varia stragula omnispes generis afferebat: indicat
 autem tapetia, et alia inde allata. Græcia vero in-
 dumenta tibi mittebat omnis generis, quædam
 purpura, quædam hyacinthino colore tineta. Elisæ
 enim Græciam vocat.*

Vers. 8. *Et principes tui habitantes Sidonem, et
 Aradii, fuerunt remiges tui. Hebræorum et Syriarum
 volumina non habeat principes tui, sed finitimi tui.
 Ut vero etiam Græcam interpretationem intelliga-
 mus, ita eam accipiamus: Sidonii, olim tibi in-
 perantes, nunc una cum iis, qui Aradam incolunt,
 navalem tuam classem complent, naves tuas remis
 impellentes: et qui apud te sunt sapientes, hi gu-
 bernatoris obcunt munus.*

*Sapientes enim tui, inquit, Sor, qui erant in te,
 isti gubernatores tui. (Vers. 9.) Seniores bibliorum,
 et sapientes eorum, qui erant in te, isti corroboraba-
 bant consilium tuum. Non propriam urbem confir-
 mabant, sed tibi optima consilia consultationesque
 afferebant. « Et omnia » navigia maris, et remiges
 eorum, fuerunt in te permutantes commercio tuo,
 et facti sunt tibi in occidentem occidentis. » Undi-
 que, inquit, ad te mercatores confluebant, tum
 vendentes, tum ementes: hoc enim significat,
 « permutantes commercio tuo. » Et non solum
 finitimi 900 tui ad portus appellebantur, sed
 etiam extremas occidentis partes incolentes. Illud
 enim « ad occidentem occidentis » hoc declarat:
 quia non solum illi, inquit, qui habitant tibi ad
 occidentem, sed etiam ii, qui magis quam illi ha-
 bitant ad occasum.*

VERS. 10, 11. *Persæ, et Libyæ, et Lydi erant in exercitu tuo, viri bellatores tui, qui peltas et galeas susceperunt in te: isti dederunt gloriam tuam. Fili Aradiorum, et exercitus tuus in muris in circuitu erant. Quin etiam Medii in turribus tuis erant custodes; pharetras suas suspenderunt super humeros tuos in circuitu: isti perfecerunt pulchritudinem tuam. Postquam de lignorum diversitate, vestium varietatibus, nautis, gubernatoribus, consiliariis, qui quid facto opus esset indicarent, mercatoribusque undique adventantibus dixit, militarem quoque cœtum recenset, e diversis nationibus et civilia instituta edoctis profectum, Persis, et Lydis, et Libybus, Aradiisque et Medis. Commemorat autem et omnis armaturæ genera, pharetras, peltas et galeas. Pelta vero parvum est scutum, quod levis armaturæ milites in bellis ferunt: quo item utuntur pyrrhicham indentes.*

VERS. 12. *Carthaginienses mercatores tui a multitudine totius potentia tuæ, argentum et aurum, et æs et ferrum, stannum et plumbum, dederunt forum tuum. Carthaginem (metropolis hæc est regionis, quæ olim Libya, nunc Africa nominatur), et Syrus et 901 Hebræus Tharsis appellat: et per metropolim significavit negotiationem rerum e multiplici materia ibi inventa elaboratarum, quæ ex omnibus regionibus afferebantur.*

VERS. 13. *Græcia omnis, et pertinentia ad eam, negotiabantur in te animabus hominum, et vasa ærea dederunt forum tuum. Mancipia, inquit, et vasa ærea, a Græcia finitimisque regionibus afferebantur tibi.*

VERS. 14. *E domo Thogorma equos, et equites, et mulos dederunt forum tuum. Equos autem, inquit, et equites, et mulos tibi Phrygia mittebat; ita enim domum Thogorma interpretantur.*

VERS. 15. *Filii Rhodiorum mercatores tui ab insulis multiplicarunt negotiationem tuam, cornua et dentes elephantinos. Cornua Symmachus ebenos interpretatus est, ex quibus ea fiunt, quæ ehenia vocantur. Hæc, inquit, Rhodii mare transmittentes afferebant tibi, et horum tibi usum supplebant.*

Et iis, qui introducebantur, reddebas mercedes tuas. (Vers. 16.) Homines negotiationis tuæ a multitudine commisti tui. Hæc autem omnia, inquit, tu suscipiens reddebas comportantibus mancipia, cum colonos plurimos haberes: hos enim commistos vocavit, ex aliis quidem gentibus profectos, sed cum

ε', ια'. Πέρσαι, και Λίβυες, και Λυδοί ήσαν εν τη δυνάμει σου, άνδρες πολεμισται σου, οι πέλτας και περικεφαλαιας εκρέμισαν εν σοι· ουτοι εδωκαν την δόξαν σου. Υιοι Άραδιων, και η δύναμις σου, επι των τειχων κύκλω ήσαν. Άλλα και Μηδοί εν τοις πύργοις σου ήσαν φύλακες· τας φαρέτρας αυτών εκρέμισαν επι των ώμων σου κύκλω· ουτοι ετελειωσαν σου το κάλλος. Διηγησάμενος τας των ξύλων διαφορας, της εσθητος τας ποικιλιας, τους ναυτας και κυβερνήτας, τους το πρακτέον υποδεικνύντας συμβούλους, τους πανταχθεν αφικνουμένους εμπόρους, απαριθμείται και τον στρατιωτικόν κατάλογον, εξ εθνών μὲν διαφόρων και τα πολιτικά δεδιδαγμένων ορμών, Περσών, και Λυδών, και Λιβύων, Άραδιών τε, και Μηδων. Λέγει δε και της πανοπλιας τα εσθη, φαρέτρας, και πέλτας, και περικεφαλαιας. Πέλητι δε εστιν η μικρά ασπίς, ην οι γυμνήται εν τοις πολέμοις επιφέρονται· ταύτη δε χρώνται και οι την πυρρήχην παιζοντες.

ιβ'. Καρχηδόνιοι εμποροι σου από πλήθους πάσης δυνάμεώς σου, άργύριον, και χρυσιον, και χαλκόν, και σίδηρον, και κασσίτερον, και μόλιδον εδωκαν την άγοράν σου. Την Καρχηδόνα (μητρόπολις δε εστι της πάλας μεν Λιβύης, νυν δε Άφρικης ονομαζομένης), και ο Σύρος και ο Έβραϊος Θαρσις ονομάζει· δια δε της μητροπόλεως την εκ παντός του εθνους προσφερομένην των εκει μεταλλευομένων υλών εμπορίαν εδήλωσεν.

ιγ'. Η Έλλάς πῦσα, και τα παρατεινοντα αυτη ηνεπορευοντο εν σοι εν ψυχαις ανθρωπων, και σκευη χαλκᾶ εδωκαν την άγοράν σου. Ανδράποδα, φησι, και σκευη χαλκᾶ, από της Ελλάδος και των πλησιοχώρων εκομιζετό σοι.

ιδ'. Εξ οικου Θογορμά ιππους, και ιππεϊς, και ημόδους εδωκαν την άγοράν σου. Ιππους δε, φησι, και τους τούτων επιβάτας, και ημίονους, η Φρυγια σοι επιμπεν· ουτω γάρ ερμηνεύουσι τον οικον του Θογορμά

ιε'. Υιοι Ροδιων εμποροι σου από νήσων επλήθυναν την εμπορίαν σου, κέρατα και δόντας ελεφαντινους. Τα κέρατα ο Σύμμαχος εβένους ηρμήνευσεν, αφ' ών τα εβένια καλούμενα γίνεται. Ταύτα, φησιν, οι Ρόδιοι την θάλατταν διαπλέοντες εκομιζόν σοι, και την τούτων ανεπλήρου σοι χρεϊαν.

Και τοις εισαγομένοις αντεδιδους τους μισθούς σου· (ις'). Ανθρώπους εμπορίας σου από πλήθους του συμμίκτου σου. Ταύτα δε, φησιν, άπαντα υποδεχομένη, συ αντεδιδους τοις κομιζουσιν ανδράποδα, μετοίκους έχουσα πλείστους· τούτους γάρ συμμίκτους εκάλεσε, τους εξ ετέρων

VARIE LECTIONES.

¹¹ τειχ. — φύλακες. A τειχέων σου, φύλακες εν τοις πύργοις σου. ¹² άλλα και Μηδ. Ita quoque Compl., quasi Hebr. Gammadim e duabus vocibus esset conflatum. ¹³ B όρμων, juxta rec. loci. Hebr. super muros tuos. ¹⁴ δυν. A Ισχύος. ¹⁵ και — χαλκόν. Des. in Hebr. ¹⁶ πῦσα. A και η σύμπασα. Hebr. Tubal et Meschech. ¹⁷ A αυτοί. ¹⁸ εν. Des. in A. ¹⁹ άγ. A εμπορίαν. ²⁰ A Θογορμά. B Θογορμά. Ita quoque deinde. ²¹ Ροδ. Hebr. Dedan. ²² κέρ. και. Des. in A. ²³ ο — ηρμ. De hoc silet Montf. ad h. l. ²⁴ Καλ—μισθ. σου. Hebr. et ligna ebena reddiderunt pro pretio tuo. ²⁵ Άνθρ. — συμμ. σου. Hebr. Syria habebat tecum negotia ob multitudinem operum tuorum. ²⁶ A εμπορίαν. ²⁷ γάρ. Ita B pro δε, ut hab. ed. prior.

μὲν ἔθνῶν ὀρωμένους, σὺν αὐτοῖς δὲ οἰκεῖν αἰρου- A
μένους. « Στακτήν, καὶ πορφύραν ⁹, καὶ ποικίλιματα,
καὶ βύσσον ¹⁰ ἐκ θαρσίς, καὶ Ῥααμῶθ, καὶ Χῶθ ¹¹
ἔδωκαν τὴν ἀγοράν σου. » Εἶχες δὲ πρὸς τοῖς ἡθῆ
εἰρημῆνοι καὶ ἕτερα ἀπὸ τῆς Καρχηδόνας ἀγαθὰ,
ὡ μόνον σε διὰ τῆς ἐσθῆτος καλλωπίζοντα, καὶ ποι-
κίλοις ἐνδύμασι σε περιβάλλοντα, ἀλλὰ καὶ ἡδύσματα
πολλὴν σοὶ τὴν εὐοσμίαν προσφέροντα. Στακτήν μὲν
γὰρ ὀνομάζει τὸ καλούμενον βάλσαμον· Χῶθ δὲ
τὸν ἐντυγα· Ῥααμῶθ δὲ τὰ ἄλλα ἀρώματα.

15. Ἰούδας καὶ Ἰσραὴλ ¹² οὗτοι ἔμποροι σου
ἐν σίτον πρῶσι ¹³, καὶ ¹⁴ μύρων, καὶ κασίης· καὶ
πρῶτον μέλι, καὶ ἔλαιον, καὶ ρητίνην ἔδωκαν
εἰς τὴν σύμμικτόν σου. Τσαυτὴ γὰρ, φησὶν, ἡ ἐκ
τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐμπορίας προσφερομένη σοὶ ἀφθονία,
ὅτι εἰ σὺν σοὶ, καὶ οἱ ἐν σοὶ ξένοι καὶ μέτοικοι τῶν
εἰσφερομένων ἀπήλασον ἀγαθῶν, τοῖς μὲν εἰς ἔδω-
θην χρώμενοι, τοῖς δὲ εἰς τὴν ἀπὸ τῆς εὐοσμίας τρυ-
φήν.

τη. Δαμασκός ¹⁵ ἐμπορία σου ἐν κλήθει ἔργων
σου, ἐκ κλήθους θυγάμῶς σὺν κάσσης. Τὰ ¹⁶
παρὰ σοὶ, φησὶ ¹⁷, γινόμενα ἡ Δαμασκός ὤνεκτο·
ἐνεπορεύου τοίνυν καὶ ταύτην, ἀπεμπωλοῦσα τὰ πε-
ριτὰ, καὶ τὸ ἐντεῦθεν χρυσίον συλλέγουσα.

Ὀϊνός λιπαρός ¹⁸ ἐκ Χελβών, καὶ ἔριον στιλβόν
ἐκ Μιλήτου ¹⁹. (18.) Καὶ ²⁰ οἴνον Δαιδάρ, καὶ Ἰω-
ανῶν, καὶ Μεωζὲλ εἰς τὴν ἀγοράν σου ἔδωκαν. —
Ἰωανῶν τὴν Ἰωνίαν καλεῖ· Δαιδάρ δὲ πόλιν τῆς
Ψευραίας· ἡ δὲ Χελβών ²¹ κώμη τις ἦν αὐτῆς
πλασάχωρος. Παναχθέν σοι, φησὶ, προσεφέρετο τὰ
ἀγαθὰ· οἶνος ἡδύς καὶ ἀνθοσμίας ἐκ τοῦδε τοῦ ἔθνους,
τὸ δὲ κάλλιστον ἔριον ἀπὸ τῆς Μιλήτου· πόλις δὲ
καὶ αὕτη πάλαι μὲν τῆς Ἰωνίας, νῦν δὲ τῆς Καρίας·
τὰ ²² δὲ Χελβών Χαλδάνην ²³ ὁ Σύμμαχος ἠρμη-
νεύει.

Ἐξ ²⁴ Ἀσὴλ σιδηρός ἐργασμένος, καὶ τρο-
χοὶ ²⁵ ἐν τῷ συμμίκτω σοῦ εἰσι. (x. κα.) Δαιδάρ
ἔμποροι σοῦ μετὰ κτηνῶν ²⁶ ἐκλεκτῶν εἰς ἄρ-
ματα. Ἡ Ἀραβία, καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες Κη-
δάρ, οὗτοι ἔμποροι διὰ χειρῶν ²⁷ σου· καμή-
λους ²⁸, καὶ κριτῶς, καὶ ἀμνῶς, ἐν οἷς ἔμπορεύ-
ονται ²⁹ σοὶ. Οἱ μὲν, φησὶν, ἐκόμιζόν σοι σιδηρον
ἐργασμένον, οἱ δὲ ἡμίονους καὶ ἵππους εἰς ἄρματα,
οἱ δὲ καμήλους, καὶ κριτῶς, καὶ ἀμνῶς, ἵνα τὰ μὲν
ἀχθοφορῇ, τὰ δὲ τρέφῃ καὶ ἀμφιεννύῃ. Κηδάρ δὲ
τῷ Ἰσμαὴλ τοὺς ἀπογόνους καλεῖ· Δαιδάρ δὲ τῆς

A ipsis habitare non recusantes. « Guttam, et pur-
puram, et variatas vestes, et byssum e Tharsis, et
Rhaamoth, ⁹⁰² et Choth dederunt forum tuum. »
Habebas item, præter ea quæ jam dicta sunt, alia
a Carthagine bona, quæ non solum vestibus te
exornarent et variis indumentis induerent, sed
etiam unguenta habebat multam tibi odoris suavi-
tatem afferentia. Guttam enim nominat id quod
balsamum vocatur, Choth autem gemmam quæ
onyx dicitur, et Rhaamoth alia aromata.

Vers. 17. Judas et Israel, isti mercatores tui in
frumenti venditione, et unguentorum, et casia: et
primum mel et oleum, et resinam dederunt in com-
mercium tuum. Tanta enim, inquit, ex Judaica ne-
gotiatione ad te afferbatur abundantia, ut indige-
næ tui, et hospites, et coloni comportatis bonis
fruerentur, aliis ad usum edendi, aliis ad odoris
delicias.

Vers. 18. Damascus negotiatio tua in multitudine
operum tuorum, ex multitudine omnis potentia tua.
Quæ apud te, inquit, gignebantur, emebat Da-
mascus. Negotiaberis igitur cum ipsa quoque, ei
vendens quæ tibi largius suppetebant, et inde
aurum cogens.

Vinum pingue ex Chelbon, et lanam lucidam e
Mileto. (Vers. 19.) Et vinum Dædan, et Joanan, et
Meozel in forum tuum dederunt. Joanan Ioniam
vocat, Dædan vero urbem Idumææ; Chelbon au-
tem erat vicus quidam ipsi finitimus. Undique
C bona, inquit, tibi ⁹⁰³ afferbantur; vinum dulce
et odoratum, ex hac gente, optimaque lana e Mileto.
Hæc autem urbs olim quidem et ipsa Ioniam, nunc
vero Cariam est. Chelbon Symmachus Chalbanem
interpretatus est.

Ex Asel ferrum elaboratum, et rotæ in commercio
tuo sunt. (Vers. 20, 21.) Dædan negotiatores tui,
cum jumentis electis ad currus. Arabia, et omnes
principes Cedar, isti negotiatores per manus tuas:
camelos, et arietes, et agnos, in quibus negotiantur
tibi. Alii quidem tibi, inquit, ferrum elaboratum
afferbant, alii autem mulos et equos ad currus,
alii vero camelos, et arietes, et agnos, ut illis ad
onera ferenda, his ad cibos et vestes utereris.
D Cedar vero ab Ismaele oriundos vocat, et Dæ-
dan Idumææ urbem, sicut etiam paulo ante

VARIÆ LECTIONES.

⁹ x. πορφ. Des. in A. ¹⁰ x. β. Des. ibid. ¹¹ Χῶθ. A χώρ, pro Χοργόρ, ut videtur. ¹² Ἰσρ. A
pæram. οἱ υἱοὶ τοῦ. B υἱοὶ Ἰσρ. ¹³ ἐν σ. πρ. Hebr. tritico e Minnith (urbe Ammonitarum, conf. Judic.
ii. 33). ¹⁴ καὶ — κασ. Aqu., Symm. et Theodot. retinuerunt Hebr. Phannag, quod nomen urbis
esse videtur. ¹⁵ Δαμ. — πάσης. A cum cod. Vat. h. l. consentit. ¹⁶ B Ταῦτα. ¹⁷ φησὶ. Ex B
suppl. ¹⁸ λιπ. Des. in A et ad Symm. potius quam ad LXX pertinere videtur. Vid. Montf. in
Hesperi. ad h. l. ¹⁹ A ἔρια στιλβὰ ἐκ μιλήτου. Hebr. lanam albam. ²⁰ Καὶ — Μεωζὲλ. Hebr.
Dædan et Græcus circumforaneus. Alii aliter. ²¹ Ed. prior hab. Χελβών, sed B Χελβών. ²² τὸ —
ἴσρ. Ita etiam Polychronius refert, alii vero volunt, Symmachum vertisse λιπαρός. Vide Montf. l. c.
²³ B Χαλδάν, sed perperam. Conf. Drusius in fragm. vet. interpr. ad h. l. ²⁴ ἐξ. — τροχοί. Hebr. fer-
rum nitidum, casia et calamus. « Duæ sunt interpretationes Μεωζὲλ et ἐξ Ἀσὴλ. » Verba sunt Drus.
ad h. l. ²⁵ A τροχός. ²⁶ κτ. Hebr. stragulis. ²⁷ A et B χειρός. ²⁸ καμ. — ἀμν. Hebr. agnos, arietes et
hircos. ²⁹ A ἐνεπορεύοντό σε.

diximus. Ita enim et apud Jeremiam ^v, et apud A ipsum Ezechielem in visione contra Idumæam, invenimus Thæman cum Dardane conjunctam. Et Asel, Asiam quidam esse opinati sunt, optimos habentem ferri artifices, et e ferro vasa optime construentem.

VERS. 22. *Mercatores Sabæ et Rhegma ipsi mercatores tui, cum primis aromatibus, et lapidibus pretiosis, qui etiam aurum dederunt forum tuum.* Saba et Rhegma a Chuzo genus ducunt, Chuz autem Chami primogenitus fuit. Æthiopicæ igitur hæc et Indicæ **904** sunt gentes, declaratque ea quæ inde apportabantur, scilicet lapides pretiosi, et aurum, et aromata.

VERS. 23. *Charran, et Chalan, et Dædan, isti mercatores tui.* Charran autem Carræ, et Chalan Chalane est, ubi turris ædificata fuit. Dædan vero sæpe interpretati sumus.

Saba, et Assur, et Charman, negotiatores tui. **(VERS. 24.)** *Ferentes negotiationem in Machalim, et Galima, hyacinthum, et varietatem, et thesauros electos in magozis compositos, colligatos in funiculis et in cyparissinis navigiis, in ipsis negotiatio tua.* Saba Indicam nationem appellat; invenimus enim hoc nomen in ipsius Semi genealogia; et Assur Assyrium; Charman vero eam, quæ Carmaene nuncupatur. Et illud, « in Machalim et Galima, hyacinthum, et varietatem, et thesauros electos in magozis compositos, » Aquila ita interpretatus est, « constructis involueris hyacinthi et varietatis, et in magozis compositis. » Illud autem in magozis ex Hebraica voce Græca inflexione fecit, significatque in vasis reconditis. Ita enim Syrus quoque interpretatus est. Vestis autem sumptuosa, inquit, et varia pretiosis involucribus contexta, et in vasis optime instructis reposita, funiculisque devincta tibi afferebantur.

VERS. 25. *Naves Carthaginensium in negotiatione tua in multitudine commerciorum 905 tuorum.* Et ad negotiationem usa es Carthaginensium navibus, infinitam habens multitudinem, non solum domesticam, sed etiam adventitiam.

Et repleta es, et gravata es valde in cordibus marium. **(VERS. 26.)** *In aqua multa duxerunt te remiges tui.* Satietas, inquit, te ad exsultandum induxit, perceptisque bonis auctorem beneficiorum ignorasti. Hoc quoque nomine Israellem accusavit. « Comedit enim Jacob, inquit, et expletus est, et recalcitravit dilectus x. » Quoniam nihil utilitatis ex

^v Jerem. xxv, 23; juxta LXX, xxxii, 23. x Deut. xxxii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰⁴ A Σαββὰ καὶ Ραγμαῖ, οὔτοι. ⁹⁰⁵ τιμ., οἱ καὶ. A χρηστῶν, καὶ. ⁹⁰⁶ A Χάννα. ⁹⁰⁷ Δαυδ. *Hebr.* Eden. Compl. Αιδάν. ⁹⁰⁸ ἐν — Γαλ. Des. in A ut in multis tōν LXX edit. Ex Theodot. hæc desumpta esse monuit Hier. Vid. La Cerda *Advers. sacra*, p. 478. ⁹⁰⁹ B Καλλιμ. ⁹¹⁰ Ed. prior. hab. Γάλιμα. ⁹¹¹ ποικ. A πορφύραν. ⁹¹² ἐν μ. συγχ. Des. in A. ⁹¹³ A δεδεμένους, omisso ἐν. ⁹¹⁴ καὶ — ἐμπορ. σου. A hæc enim initio vers. 25 ita conjungit: καὶ κυπαρισσῖνα πλοῖα ἐν αὐτοῖς· Καρχηδόνιοι, κ. τ. λ. ⁹¹⁵ ἐγχ. εἰλ. Alit, ἐν κατασκευοῦς εὐήμασι. ⁹¹⁶ ἐσθ. Ita ex B emendata est lectio Sirm. ἐσθῦς ⁹¹⁷ ἐν — συμμ. σου. A ἔμποροί σοι, ἐν τῷ πλήθει, ἐν τῷ συμμίκτω σου. ⁹¹⁸ A καρδίᾳ θαλάσσης. ⁹¹⁹ B σσι.

Ἰδουμαίας πόλιν, ὡς καὶ ἤδη προειρήκαμεν. Οὕτω γὰρ καὶ παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ, καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Ἰεζεκιήλ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας ὁράσει εὐρήκαμεν τὴν θαιμᾶν τῇ Δαιδᾶν συνημμένην· Ἀσὴλ δὲ εἶνε; τὴν Ἀσίαν ὑπέλαθον, ἀρίστους ἔχουσαν σιδήρου τεχνίτας, καὶ τὰ ἐκ σιδήρου σκευὴ εὐ μάλα κατασκευάζουσαν.

κβ'. Οἱ ἔμποροι Σαβᾶ καὶ Ρεγμαῖ, καὶ αὐτοὶ ⁹²⁰ ἔμποροι σου, μετὰ πρώτων ἡδυσμάτων, καὶ λίθων τιμίων, οἱ καὶ ⁹²¹ χρυσὸν ἔδωκαν τὴν ἀγορὰν σου. Σαβὰ καὶ Ρεγμαῖ ἐκ τοῦ Χοῦζ τὸ γένος καταγόουσι· πρωτότοκος δὲ τοῦ Χάμ ὁ Χοῦζ. Αἰθιοπικὰ τοῖνον ταῦτα καὶ Ἰνδικὰ ἔθνη· δηλοῖ δὲ καὶ τὰ ἐκείθεν κοιμίζόμενα, λίθοι τιμιοί, καὶ χρυσίον, καὶ ἡδύσματα.

κγ'. Καρβάν, καὶ Χαλάν ⁹²², καὶ Δαιδᾶν ⁹²³, οὔτοι ἔμποροι σου. Καρβάν αἱ Κάρβαι, Χαλάν δὲ ἡ Χαλάνη, οὗ ὁ πύργος ὑποδομήθη. Τὸ δὲ Δαιδᾶν πολλὰ κίς ἡρμηνεύσαμεν.

Σαβᾶ, καὶ Ἀσσοῦρ, καὶ Χαρμᾶν ἔμποροι σου· (κδ.) Φέροντες ἐμπορίαν ἐν ⁹²⁴ Μαχαλίμ ⁹²⁵, καὶ ἐν Γαλιμᾶ ⁹²⁶· ὑάκινθον, καὶ ποικιλίαν ⁹²⁷, καὶ θησαυροὺς ἐκλεκτοὺς ἐν μαγούζοις συγκειμένους ⁹²⁸, καταδεδεμένους ⁹²⁹ ἐν σχοινοῖς καὶ ⁹³⁰ ἐν κυπαρισσῖνοις πλοίοις, ἐν αὐτοῖς ἡ ἐμπορία σου. — Σαβᾶ ἔθνος Ἰνδικὸν ὀνομάζει· εὐρίσκομεν γὰρ καὶ ἐν τῇ τοῦ Σὴμ γενεαλογίᾳ τοῦτο τὸ ὄνομα· Ἀσσοῦρ δὲ τὸν Ἀσσύριον· Χαρμᾶν δὲ τὴν λεγομένην Καρμαήνην. Τὸ δὲ, « ἐν Μαχαλίμ καὶ ἐν Γαλιμᾶ, ὑάκινθον, καὶ ποικιλίαν, καὶ θησαυροὺς ἐκλεκτοὺς ἐν μαγούζοις συγκειμένους, » ὁ Ἀκύλας οὕτως ἡρμηνεύσει· « Ἐγκατασκευοῦς εὐήμασιν ⁹³¹ ὑάκινθον καὶ ποικιλίαν, καὶ ἐν μαγούζοις συκειμένους. » Τὸ δὲ « ἐν μαγούζοις » ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου ἐξελληνίζει· σημαίνει δὲ ἐν ἀποκρύφοις σκευεύειν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σόρος νοήσας ἡρμηνεύσει· ἐσθῆς ⁹³² δὲ, φησί, πολυτελής, καὶ ποικίλη διὰ πολυτέμων εὐημάτων κεκαλυμμένη, καὶ ἐν σκευεύειν ἀρίστα ἡσκημένοις ἀποκειμένη, καὶ ἐν σχοινοῖς καταδεδεμένη ἔκοιμίζετό σοι.

κε'. Πλοῖα Καρχηδονίων ἐν ⁹³³ τῇ ἐμπορίᾳ σου ἐν τῷ πλήθει τῶν συμμίκτων σου. Ἐπέχησεν δὲ καὶ τὰς Καρχηδονίων πλοῖοις εἰς ἐμπορίαν, κληθὸς ἀπειρον ἔχουσα οὐ μόνον οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπέλαστον.

καὶ ἐπεπλήσθη, καὶ ἐβαρύνθη· σφόδρα ἐν καρδίαις θαλασσῶν ⁹³⁴. (κς.) Ἐν ὄδατι πολλῶ ἡρόσε οἱ κωπηλάται σου. Ὁ κόρος, φησὶν, ἐποίησέν σε ⁹³⁵ σκιρτῆσαι, καὶ ἀπολαύουσα τῶν ἀγαθῶν τὸν εὐεργέτην ἡγνόησας. Ταύτην καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν κατηγορίαν ἐποίησατο. « Ἐφαγε γὰρ, φησὶν, Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάττισεν ὁ ἡγαπή-

μένος. Ὁ Ἐπειδὴ⁵⁴ οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῆς εὐ-
 ημερίας ἐκαρπύσω, τοὶς ἐναντίοις σε σωφρονεῖν δι-
 ξάξω. Τὸ πνεῦμα γάρ, φησί, τοῦ νότου συνέτριψέ
 με ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. Ὁ Τροπικῶς τὸν Βαθυλώπιον
 οὕτως προσηγόρευσεν· ἐπειδὴ⁵⁷ ὁ νότος μέγιστα
 ἐγείρειν πέφυκε κύματα, καὶ χαλεπὸν κατὰ τῶν
 κλεινῶν ἐγείρειν τὸν κλύδωνα, τροπικῶς, ὡς ἐπὶ
 παραλλίς πόλεως, νότον καλεῖ τῶν πολεμίων τὴν
 ἐροδον. Ἐἶτα λέγει, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐνδιατρίβω-
 μεν, ὅτι· Καὶ σὲ, καὶ τοὺς μεταίκοις σου, καὶ τοὺς
 κωπηλάτας, καὶ τοὺς κυβερνήτας, καὶ τοὺς θυμολο-
 γούς, καὶ τοὺς ἐμπόρους, καὶ τοὺς τὸν⁵⁸ πολεμικὸν
 πληροῦντας κατάλογον, πανωλεθρία καταλήψεται·
 τοῦτο γὰρ ἐσήμερον εἰρηκός· Ἐπεσοῦνται ἐν μέσῳ
 καρδίας θαλασσῶν. Ὁ Προσετίθει δὲ, ὅτι τῆς παλιου-
 ρίας καὶ τῆς ἀλώσεως γενομένης, οἱ πόρρωθεν δι-
 ἄγοντες κυβερνήται σου δέει περιπεσοῦνται πολλῶ,
 καὶ εἰς φυγὴν τραπήσονται· ταῦτά δὲ δράσουσι καὶ
 οἱ ναῦται σὺν τοῖς πρῶτοις, καὶ καταλιπόντες τὰ
 σκάφη, θρηνοῦντες καὶ ὀλοφυρόμενοι τὴν γῆν κατα-
 λήψονται· καὶ γῆ μὲν τὴν κεφαλὴν καταπάσονται,
 ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ ἰσθμοῦ κατακλιθήσονται, τὴν ἐκεί-
 θεν ἐκματτόμενοι κόνιν· γυμνώσουσι⁵⁹ δὲ τὰς κεφα-
 λὰς τῆς ἀπὸ τῶν τρεχῶν εὐπρεπείας, καὶ σάκκους
 περιζώσαντες, θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι διατελέ-
 σουσιν. Ἐἶτα λέγει καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν γινόμενον θρη-
 νον· Τί;⁶⁰ ὡς περὶ Τύρου κατασηγθεῖσα ἐν μέσῳ
 τῆς θαλάσσης; Ὁ Ἐν ἡσυχίᾳ, φησί, καὶ εἰρήνῃ πάντα
 ἐπεγείρει τολμήσαντος.

λγ'. Πόσον τιτὰ εὖρες μισθόν σου⁶¹ ἀπὸ τῆς
 θαλάσσης; Ἰκανὸν τοῦτο διδάξει πάντας ἀνθρώ-
 πους, μὴ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ τῇ δοκῶσῃ εὐημερίᾳ,
 διὰ τὴν ἀκολουθοῦσαν μεταβολήν· τοῦτο γὰρ καὶ τῇ
 Τύρῳ φησί· Τί κεκέρδηκας ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ ἀπὸ
 τῆς πολλῆς ἐμπορίας σου; καὶ μὴν φησί·

Καὶ⁶² ἀπὸ τοῦ συμμίχτου σου καὶ τῆς ἐπιμυξίας
 ἐκλούτισας πάντας βασιλεῖς τῆς γῆς. (λδ-λε'.)
 Νῦν δὲ συνετρίβης ἐν θαλάσῃ ἐν βάθει ὕδατος·
 ε⁶³ σύμμηκτός σου καὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ σου
 ἐν μέσῳ σου ἔπεσον, καὶ πάντες οἱ κωπηλάται
 σου. Κατοικοῦντες⁶⁴ τὰς ρήσους στεινῶσουσιν⁶⁵
 ἐπὶ σέ, καὶ βασιλεῖς⁶⁶ αὐτῶν ἐκστᾶσει ἐκστή-
 σονται⁶⁷, καὶ θαρροῦσι τὸ πρόσωπον αὐτῶν⁶⁸.
 Ἐμποροὶ ἀπὸ⁶⁹ ἐθνῶν συριοῦσιν⁷⁰ ἐπὶ σοί,
 ἀπέλθου ἐγένου, καὶ οὐκέτι ἔση εἰς τὸν αἰῶνα⁷¹.
 Σκόπησον, φησὶν, ὡς οὐδὲν ὦνησέ σε ὁ περὶ τὴν
 ἐμπόριαν πόνος, ἡ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων ἀφίξις. Δίχην
 γὰρ σκάφους ὑποβρύχιος⁷² γενομένην συνεκαλύφθης
 τῇ τῶν κακῶν ἀωρίᾳ, οἷόν τινα κύματα δεξαμένη
 εἰς τῶν πολεμικῶν ταγμάτων νιφάδας. Οὐ χάριν
 πάντες νησιῶται καὶ παράλιοι σὺν τοῖς οἰκείοις σε

A tranquillitate percepisti, contrariis te respiscere
 docebo. « Spiritus enim austri, inquit, contrivit te
 in corde maris. » Per translationem Babylonium
 ita appellavit. Quandoquidem auster maximos
 fluctus excitare, et difficilem contra navigantes tem-
 pestatem suscitare solet, ideo per translationem,
 quasi contra maritimam urbem, austrum vocat bo-
 sium incursum. [27] Tum dicit, ne eisdem immo-
 remur : Et te, et inquilinos tuos, et remiges, et gu-
 bernatores, et consiliarios, et mercatores, et belli-
 eos suppletes cætus pernicies opprimet : hoc enim
 significavit eum dixit : « Cadent in medio cordis
 marium. » [28-31] Ad hæc futurum est addit, ut
 obsessa et capta urbe procul degentes gubernato-
 res tui multo terrore affecti in fugam vertantur,
 eademque nautæ faciant cum iis qui ad proram
 imperant : relictisque navigiis lamentantes et lu-
 gentes in terram descendant, 906 et terra caput
 conspergant, atque in ipso solo recumbant, pul-
 verem inde extergentes : capita quoque capillorum
 spolient ornata, saccisque induti lamentari et
 lugere perseverent. [32] Deinde etiam lamenta-
 tionem, quam ipsi adhibitori sint, enarrat. « Quis
 sicut Tyris, quæ contigit in medio maris? »
 In tranquillitate, inquit, et pace omne hoc tempus
 transegisti, quo nemo tibi perturbationem excitare
 ausus est.

τοῦτον διετέλεσας τὸν χρόνον· οὐδενὸς σοι θόρυβον

VERS. 53. *Quantam invenisti mercedem tuam ex
 mari? Satis hoc est ad doceandos omnes homines,
 ne superbia efferantur propter eam, quæ videtur,
 felicitatem, propterea quod mutatio consequitur.
 Hoc enim et Tyro ipsi ait : Quid tanto tempore ex
 negotiatione tua lucrata es? Atqui, inquit :*

*Et commisto tuæ atque commercio ditasti omnes
 reges terræ. (VERS. 54-56.) Nunc autem contrita es in
 mari, in profundo aquæ : commistio tua et omnis
 congregatio tua in medio tui ceciderunt, et omnes re-
 miges tui. Habitantes in insulis contristabuntur su-
 per te, et reges ipsorum stupore obstupescunt, et sebit
 facies eorum. Mercatores a gentibus sibilabunt super
 te; perditio facta es, et non amplius eris in æternum.
 Considera, inquit, nihil tibi profuisse 907 nego-
 tiationis laborem, omniumque gentium ad te con-
 cursum. Instar navigii enim demersi malorum de-
 formitate cooperta es, veluti quosdam fluctus
 excipiens hostilium legionum præcellas. Quam-
 obrem omnes insulani maritimique cum regibus
 suis te lugent, conspicati nobilissimam olim urbem
 repente deletam, et ad nihilum redactam, admiran-*

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁴ ἐπ. B add. δέ. ⁵⁷ ἐπ. B add. γάρ. ⁵⁸ τόν. Ex B suppl. Eodon) fere loquendi modo h. l. utitur, quo supra, p. 299, advers. 8, τὸν κυβερν. λόγον (aut σύλλογον) ἀνακληροῦν. ⁵⁹ γυμν. — διατελ. hæc ad vers 31 se referunt, qui in cod. Vat. deest, et in A fere ut in Alex. leg., ita tamen, ut pro περιζώνται rectius scriptum sit περιζώσονται, et in line desit ἐκστήσονται. ⁶⁰ τίς — θαλ. Ita quoque A juxta Alex. Utroque autem omittit τῆς ante θαλάσσης. In Vatic. hæc des. ⁶¹ σου. Des. in A. ⁶² καὶ — ἐπιμ. A ἀπὸ τοῦ πύθου σου, καὶ ἀπὸ τοῦ συμμίχτου σου. ⁶³ ὁ. A ὅτι. ⁶⁴ κατ. B præm. πάντες εἰ. ⁶⁵ A ἐστύγασαν. ⁶⁶ βατ. A et B præm. οἱ. ⁶⁷ A ἐξέστησαν. ⁶⁸ αὐτ. A add. ἐπὶ σέ. ⁶⁹ ἀπὸ. Des. in A. ⁷⁰ A ἐσύρησαν. ⁷¹ juxta rec. lecti. ⁷² αἰῶνα. A add. λέγει Κύριος ὁ θεός. ⁷³ B ὑποβρυχίου.

tesque te ad extremam solitudinem redactam, si- A
bilo mentis suæ stuporem significabunt. Illud au-
tem, « non eris amplius in sæculum, » secundum
eam interpretationem, quæ jam a nobis allata est,
intelligemus. Quod si altera quoque ad ea quæ dicta
sunt addenda est, id facere nos non pigebit. Audi-
vimus auctorem omnium rerum Deum per Jeremiam
prophetam dicentem : « Ad summam loquar super
gentem et regnum, ut auferam eos, et destruiam,
et perdam. Et si conversa fuerit gens illa a malis
suis, pœnitebit me malorum, quæ cogitavi facere
illis. Et ad summam loquar super gentem et re-
gnum, ut iterum ædificetur et plantetur. Et si fe-
cerint mala coram me, ut non audiant vocem
meam, pœnitebit me bonorum quæ locutus sum,
ut facerem eis γ. » Igitur et sententiam fert Do-
minus, et latam antiquat, neque veritas mentitur.
Fert enim sententiam contra non pœnitentes : in
iis vero, qui pœnitentiæ remedium exceperunt,
supplicii decretum nullum habet locum. Hoc con-
ligit etiam tempore Ninevitarum, quos damnaverat
exitio, dicens : « Adhuc tres sunt dies, et Ninive
subvertetur. » 908 At vero pœnitentes excepit,
sententiamque dissolvit. Sicque hic etiam longi
supplicii decretum abrogavit posteriororum commu-
tatio.

* CAPUT XXVIII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, di- C*
cens : Et tu, fili hominis, dic principi Tyri : Hæc dicit
Adonai Dominus : Pro eo quod exaltatum est cor tuum,
et dixisti . Deus ego sum, habitationem Dei habitavi
in corde maris ; tu autem es homo, et non Deus, et
dedisti cor tuum quasi cor Dei. Exsecranda quidem
omnia peccatorum genera, sed omnium maxime
detestabilis superbia. « Omne enim excelsum,
inquit, abominatio coram Domino a. » Et : « Su-
perbis Dominus resistit b. » Et divus Apostolus :
« Non neophytum, inquit, ne in superbiam elatus
in judicium incidat diaboli c. » Hoc morbo labo-
rabat etiam princeps Tyri, tum is qui conspice-
batur, tum is qui cerni non poterat. Etenim
nos pii regimur proprie ac vere ab auctore omnium
rerum Deo : et regimur item ab hominibus pietate
præditis. Et Tyrus igitur, nunc quidem perinde
ac nos, regem Deum habet, et eos homines, quibus
ab eo in ipsam regnum commissum est. Olim vero,
Dei ignoratione quasi morbo laborans, et impie-
tati addicta, principem habuit et regem, scelerum
impietatisque auctorem et magistrum, diabolum :
habuit item et principem qui conspicebatur, ab
isto male afflatum, et impietati mancipatum.

γ Jerem. xviii, 7-10. α Jon. iii, 4. β Prov. xvi, 5 ; coll. Luc. xvi, 15. δ Jac. iv, 6 ; I Petr. v, 5.
c I Tim. iii, 6.

VARIE LECTIONES.

88 B θρηγήσουσι. 89 πόλιν. Ex B suppl. 90 διην. Ita B pro διηνεκῶς, ut habet ed. prior. 91 A κατέχηκα.

θρηνοῦσι 88 βασιλεῦσιν, ὀρῶντες τὴν πάλαι περιφε-
νεσάτην πόλιν 89 ἀθρόον ἀφανῆ καὶ φροῦδον γεγενη-
μένην· θαυμάζοντες δὲ τὴν εἰς ἐρημίαν ἐσχάτην
μεταβολὴν σου, τῷ συριγμῷ τὴν τῆς διανοίας ἐκπλη-
ξιν σηματοῦσι. Τὸ δὲ, « οὐκέτι ἔσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, »
κατὰ τὴν ἡδῆ γενομένην ὑφ' ἡμῶν ἐρμηνείαν νοήσο-
μεν. Εἰ δὲ καὶ ἐτέραν δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰρημέ-
νοις, οὐκ ἀποκνήσομεν. Ἦκούσαμεν τοῦ Θεοῦ τῶν
ἔλων διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος· « Πέρας
καλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξῆραι αὐ-
τούς, καὶ καθελείν, καὶ ἀπολλύειν· κὰν ἐπιστραφῇ
τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν, μετανοήσω
περὶ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς·
καὶ πέρας καλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ
ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ τοῦ καταφυτεύεσθαι· κὰν ποιή-
σωσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς
φωνῆς μου, μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλά-
λησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. » Οὐκοῦν καὶ ἀποφαίνεται
ὁ Δεσπότης, καὶ λύει τὰς ἀποφάσεις, καὶ ἡ ἀλήθεια
οὐ ψεύδεται. Ἀποφαίνεται γὰρ κατὰ τῶν μετανοή-
σῃ μὴ χρωμένων· ἐπὶ δὲ τῶν τὰ τῆς μετανοίας φάρ-
μακα δεξαμένων ἢ τῆς τιμωρίας ψῆφος ἄργει. Τοῦτο
καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἐγένετο· κατεψηφίσαστο γὰρ
αὐτῶν πανωλεθρίαν, εἰρηκῶς· « Ἔτι τρεῖς ἡμέραι,
καὶ Νινεὺς καταστραφήσεται. » Ἀλλὰ μετανοήσαν-
τας ἐδέξατο, καὶ τὴν ἀπόφασιν ἔλυσεν. Καὶ ἐνταῦθα
τοῖνον τῆς διηνεκῶς 88 τιμωρίας ἔλυσε τὴν ψῆφον
ἢ τῶν ἀπογόνων μεταβολή.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς μὲ, λέ-
γων· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπέ τῷ ἄρχοντι
Τύρου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀγθ' ὧν
ὕψωθῃ ἡ καρδία σου, καὶ εἰπας· Θεός εἰμι ἐγώ,
κατοικίαν Θεοῦ κατέχησα 89 ἐν καρδίᾳ θαλάσσης·
σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ οὐ Θεός, καὶ ἔδωκας
τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ. Βδελυρὰ μὲν
ἅπαντα τὰ τῆς ἁμαρτίας εἶδη, βδελυρωτάτη δὲ πάν-
των ἡ ὑπερηφάνια· « Πᾶν γὰρ ὑψηλὸν, φησί, βδέ-
λυγμα ἐναντι Κυρίου· » καὶ· « Ὑπερηφάνους Κύ-
ριος ἀντιτάσσεται· » καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος· « Μὴ
νεόφυτον, φησὶν, ἵνα μὴ τυφωθεῖς εἰς κρῖμα ἐμπέση
τοῦ διαβόλου. » Ταύτην ἔσχε τὴν νόσον καὶ ὁ τῆς
Τύρου ἄρχων, ὃ τε ὀρώμενος, ὃ τε ἀόρατος. Καὶ γὰρ
ἡμεῖς οἱ εὐσεβεῖς βασιλευόμεθα μὲν κυρίως καὶ
D ἀληθῶς ὑπὸ τῶν ἔλων Θεοῦ· βασιλευόμεθα δὲ
καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐσεβεῖα κεκοσμημένων. Καὶ ἡ
Τύρος τοῖνον, νῦν μὲν παραπλησίως ἡμῖν, καὶ τὸν
Θεὸν ἔχει βασιλεία, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύειν
ταχθέντας ἀνθρώπους. Πάλαι δὲ, ἀγνοίαν νοσοῦσα
Θεοῦ, καὶ τῇ ἀσεβείᾳ δουλεύουσα, ἄρχοντα εἶχε καὶ
βασιλεία τὸν τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας εὐρετὴν ὄμοῦ
καὶ διδάσκαλον διάβολον· εἶχε δὲ καὶ ὀρώμενον ἄρ-
χοντα, τὸν ὑπὸ τούτου κακῶς ἐνεργούμενον, καὶ τῇ

δυσσαθεία δεδουλωμένον⁶⁷. Πρὸς ἀμφοτέρους τοίνυν ἄ λόγος, ἀλλ' οὐτε τούτῃ, οὐτ' ἐκείνῃ πάντα ἀρμόττει· ἔνα δὲ ἐκατέρῳ, τινὰ δὲ θατέρῳ· τὰ δὲ νῦν ἀναγνωσθέντα ἐκατέρῳ. Ὁ τε γὰρ διάβολος εἰς ἐκείνην τὴν μανίαν ἐξώκειλε, καὶ λυττήσας θεὸν ἐαυτὸν προσηγόρευσε⁶⁸, καὶ τοῦτο προσφέρειν αὐτῷ τὸ σίβας τοὺς ἀνθρώπους ἀνέπεισε· καὶ ὁ ὀρώμενος τῶν Τυρίων ἀρχῶν, τοῦτον νοστήσας τὸν τύφον, καὶ εἰς τὴν πολλὴν ἀφορῶν εὐημερίαν, ὑπέλαθεν εἶναι θεός. Διὸ πρὸς αὐτὸν ὁ θεός φησι· « Σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ θεός. » Καὶ κατὰ σύγκρισιν·

γ'. Μὴ σοφώτερος εἶ σὺ τοῦ Δανιήλ; σοφοὶ⁶⁹ οὐκ ἐκαίδουσάν σε τῇ⁷⁰ ἐπιστήμῃ αὐτῶν. Τσοῦτον, φησί, ἀποδέω τοῦ θεοῦ φύσις παρεξέτασαι τὰ εἶ, ὅτι καὶ συνετῶν ἀνθρώπων ἀποδέοντα δέξω. Ὁ μὲν γὰρ Δανιήλ καὶ τὴν θείαν εἶχε σοφίαν, καὶ τὴν Χαλδαίων⁷¹ προσέλαβεν ἐπιστήμην· σὺ δὲ καὶ τῆς θείας ἐστέρησαι χάριτος, καὶ παρὰ σοφῶν ἀνθρώπων οὐ προσέλαβες ἐπιστήμην. Ἐἴτα ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὁ ἐλεγχος·

δ, ε'. Μὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ σου, ἢ ἐν τῇ φρονήσῃ σου, ἐποίησας σεαυτῷ δύναμιν, καὶ περιεποίησας ἀργύριον καὶ χρυσίον⁷² ἐν τοῖς θησαυροῖς σου; Ἡ ἐν τῇ πολλῇ σου ἐπιστήμῃ καὶ τῇ ἐμπορίᾳ σου, ἐπλήθυνας δύναμίν σου, καὶ⁷³ ὑψώθη ἡ καρδία σου ἐν τῇ δυνάμει σου; Δι' αὐτῶν, φησί, μάθε τῶν πραγμάτων, ὡς οὐκ ἐκ τῆς σῆς σοφίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμῆς χορηγίας, ταύτην ἔσχες τὴν ἐμπορίαν⁷⁴, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθοσίαν. Βουλῆθίς γὰρ ἐγώ, παραυτίκα σε τούτων ἀπάντων γυμνώσω, καὶ διδάσκαλόν σοι τῶν πραγμάτων ἐπιστήσω τὴν πείραν. Εἰ γὰρ ἐκ τῆς σῆς σοφίας ταύτην ἔσχες τὴν κτήσιν, τῇ αὐτῇ σοφίᾳ χρυσάμενος μὴ ἐγυμνωθῆς⁷⁵ ὡν ἐκτίσω· γυμνούμενος δὲ, καὶ ἐρημαίους τούτων ἀπάντων γιγνώμενος, τοὺς μὲν ἀνοήτους ἀπέριψον λογισμοὺς, καὶ⁷⁶ γινώθι ὡς ἐγώ σοι καὶ εἶδωκα ταῦτα, καὶ πάλιν ἔλαβον. Ἐπειδὴ γὰρ λαβῶν οὐκ ἔγνων με, μαθήθη με γυμνωθείς.

ς'. Διὰ τοῦτο⁷⁷ τάδε λέγει Ἄδωνά Κύριος· Ἐπειδὴ ἔδωκας τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν θεοῦ· Ἄρτι τούτου ἰδοὺ ἐπάγω ἐπὶ σὲ ἄλλοτριους λοιμοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, καὶ ἀκκερώσουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπὶ σέ, καὶ ἐπὶ τὸ κάλλος τῆς ἐπιστήμης σου, καὶ στρώσουσι τὸ κάλλος σου εἰς ἀπώλειαν. Καὶ καταβιβάσουσί σε, καὶ ἀποθετῇ θανάτῳ τραυματιῶν ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. Μὴ λέγων ἐρεῖς· Θεός εἰμι⁷⁸, ἐνώπιον τῶν ἀναιρουμένων σε; Σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ θεός, ἐν⁷⁹ χειρὶ τῶν⁸⁰ περιεσκότων σε. Θανάτους ἀπειρημένων ἀποθανῇ ἐν χειρὶ τῶν ἀλλοτρῶν, ὅτι ἐγὼ λέλειπκα, λέγει Ἄδωνά Κύριος. Ὅταν, φησί, τῆς βασιλικῆς σε γυμνώσωσιν ἐξουσίας οἱ παρ' ἐμοῦ κατὰ σοῦ πεμπόμενοι δυσμενεῖς, καὶ διὰ

Ad utrumque igitur pertinet oratio, sed neque huic, neque illi omnia conveniunt, quædam autem in utrumque, et alia in alterum tantum, et quæ nunc lecta sunt, in utrumque cadunt. Diabolus enim in illam insaniam lapsus est, et rabie percitus Deum se ipsum appellavit, hominibusque, ut hunc sibi cultum exhiberent, persuasit. Et qui cernebatur Tyrionum princeps, hoc fastu laborans, cum ad multam respiceret felicitatem, opinabatur se esse Deum. Idcirco ad ipsum Deus ait : « Tu autem es homo et non Deus. » Et per comparationem :

VERS. 3. Numquid sapienter es tu Daniele? sapientes non erudierunt in te sapientia sua. Tantum abest, inquit, ut res tuas cum divina natura comparem, ut etiam te prudentibus hominibus longe inferiorem ostendam. Daniel enim, et divina sapientia præditus fuit, et Chaldæorum scientiam sibi paravit : tu vero et divina gratia orbatus es, et ab hominibus ipsis sapientibus haud percepisti scientiam. Deinde a rebus redarguit :

VERS. 4, 5. Numquid in scientia tua, aut in prudentia tua fecisti tibi vires, et comparasti argentum et aurum in thesauris tuis? Aut in multa scientia tua et negotiatione tua multiplicasti potentiam tuam, et exaltatum est cor tuum in potentia tua? Ipsi; inquit, rebus discite, non tua sapientia, sed me subministrante, fuisse tibi hanc negotiationem, bonorumque abundantiam. Nam si voluero ego, statim te his omnibus orbabo, magistramque tibi rerum experientiam præficiam. Si enim tua sapientia istam possessionem adeptus esses, eadem sapientia usus iis quæ possedisti haud fuisses orbatus : sed spoliatus, vacuusque ab istis omnibus redditus, insanas abjicito cogitationes, et cognosce me esse eum qui dederim hæc, quique ista rursus ademerim. Quia enim non cognovisti me cum ea acciperes, discas me, quando ipsis spoliatus fueris.

VERS. 6-10. Propterea hæc dicit Adonai Dominus : Quia dedisti cor tuum sicut cor Dei, propter hoc, ecce ego adduco super te alienas pestilentias de gentibus : evaginabunt gladios suos super te, et super pulchritudinem scientiæ tuæ, et sternent pulchritudinem tuam in perditionem. Et deducunt te, et morieris morte vulneratorum in corde maris. Num loquens dices : Deus sum, coram interficientibus te? Tu autem es homo et non Deus, in manu vulnerantium te. Mortibus incircumcisorum morieris per manum alienorum, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. Quando te, inquit, regia potestate privabunt ii, quos contra te hostes misero, teque interficient, num fremens et arrogantia insolens rursus Deum te ipsum nominabis, quasi eos Dei

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ καὶ τῇ δυσσ. δεδ. Des. in B. ⁶⁸ Β ἀνηγόρευσε. ⁶⁹ σοφ.— αὐτ. Hebr. an occultum quidquam non est absconditum tibi? A ponit ἢ ante σοφόν. ⁷⁰ τῇ. A πραγμ. ἐν. ⁷¹ Β Χαλδαίων. ⁷² Α ἐποίησας χρυσίον καὶ ἀργύριον. ⁷³ καὶ. Des. in A. ⁷⁴ Β εὐπορίαν. ⁷⁵ Β γυμνωθῆς. ⁷⁶ καὶ. Des. in B. ⁷⁷ Διὰ τοῦτο. Des. in B. ⁷⁸ εἰμι. A add. ἐγώ. ⁷⁹ ἐν — ἀποθ. A ἐν πληθεὶ τραυματιζόντων σε· ἐν θανάτοις ἀπειρημένων ἀποθάνη. ⁸⁰ τῶν. Des. in B.

appellatione perterrefaciens? Verum hoc fieri nequit: rerum enim commutatio superbix quoque mutationem afferet, discesque, hominem esse te, non Deum, cum vulneratus, et cæsus, æque atque incircumcisi tibi subjecti, occideris. Valida est enim, et cui resisti nequeat, mea sententia; quod significavit, **911** dicens: « Quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. » Hæc etiani improbo dæmoni, qui improbitatem in principibus Tyrionum, qui cernebatur, operatus fuerat, conveniunt. Idcirco ab alienis quoque ipsi minatur exitium, et pestilentis, et gentibus. Tales autem olim fuere, qui per evangelicum præconium ad pœnitentiam adducti Deum agnovere. Quare divinus quoque Apostolus ait: « Eramus enim aliquandò et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideris et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odio digni, odientes nos invicem d. » Et ipse Deus per magnum Moysen: « Isti, inquit, provocaverunt me eo quod non est Deus, irritaverunt me idolis suis, et ego provocabo eos per non gentem, per gentem stultam irritabo illos e. » Per hos igitur, qui olim fuere insipientes et stulti, errantesque et odio digni, et pestilentes, et alieni, et gentiles, diabolus destruendum prophetica prænuntiat oratio. Et invenire licet, plis quoque, qui credere, *alienorum* nomen impositum. « Vos enim, inquit, qui olim longe remoti eratis, facti estis prope f. » Hos ait gladiis suis diaboli scientiæ pulchritudinem deleturos, et ad nihilum redacturos: hæc est, tuas machinas destruent, et insidias, quas contra homines molitus fueris, compescent, quæque ab ipsis tibi constructa fuerint delubra, a fundamentis evertent, et veluti morti tradent te oblivioni, accepta potestate « calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem tuam virtutem e. » Atque ipsis rebus disces, incassam te hominibus persuasisse **912** te esse Deum. Et hæc patieris, quia incircumcisam mentem habuisti, gravemque tuæ arrogantix morbum nequaquam circumcidisti.

ἀπερίτμητον ἔσχες τὸ φρόνημα, καὶ τὸ χαλεπὸν τῆς
Vers. 11-13. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, institue lamentationem super principem Tyri. Et dic ei: Hæc dicit Adonai Dominus: Tu es signaculum similitudinis, plenus sapientiæ, et corona pulchritudinis. Et in deliciis paradisi Dei fuisti, omnem lapidem pretiosum indutus es, sardium, et topazium, et smaragdum, et hyacinthum, et carbunculum, et sapphirum, et jaspidem, et argentum, et aurum, et ligurium, et archa-*

A σφαγῆς σε παραπέμφωσι τῷ θανάτῳ, μὴ βρονθούμενος καὶ ἀλαζονεύμενος πάλιν Θεὸν σεαυτὸν ὀνομάσεις, ὡς περ αὐτοὺς δεδιττόμενος τῇ θεῖᾳ προσηγορίᾳ; Ἀλλὰ τοῦτο οὐχ οἶον γίνεσθαι· ἡ γὰρ τῶν πραγμάτων μεταβολὴ καὶ τοῦ φρονήματος ἐργάζεται τὴν μεταβολὴν, καὶ μαθήσῃ ὅτι ἄνθρωπος εἶ καὶ οὐ Θεός, τιτρωσκόμενος, καὶ ἀναιρούμενος, καὶ παραπλησίως τοῖς ἀπεριτμήτοις σου ὑπηκόοις σφαττόμενος. Ἰσχυρὰ γὰρ μου καὶ ἀναντιρρήτος ἡ ἀπόφασις· τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν· « Ὅτι ἐγὼ ἐλάλησα, λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. » Ταῦτα ἀρμόττει καὶ τῷ ἀλάστορι δαίμονι· τῷ τὴν πονηρίαν ἐνεργήσαντι ἐν τῷ ὀρωμένῳ Τυρίων ἀρχοντι· διὸ καὶ ἀπειλεῖ αὐτῷ θάνατον ἀπὸ ἀλλοτρίων, καὶ λοιμὸν, καὶ ἐθνῶν. Τοιοῦτοι δὲ πάλαι ἦσαν οἱ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὴν εἰς θεογνωσίαν μεταβολὴν δεξάμενοι. Διὸ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγει· « Ἦμεν γὰρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλακώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως ⁸¹· « Αὐτοὶ, φησί, παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῶν, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καγὼ παραζήλωσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνευ, ἐπὶ ἔθνευ ἀσυνέτῳ παροργισάσω αὐτοὺς. » Διὰ τούτων τοίνυν τῶν πάλαι ἀσυνέτων, καὶ ἀνοήτων, καὶ πλανωμένων, καὶ στυγητῶν, καὶ λοιμῶν, καὶ ἀλλοτρίων, καὶ ἐθνικῶν, τὴν τοῦ διαβόλου κατάλυσιν ὁ προφητικὸς προαγορεύει λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ⁸² εὐρεῖν καὶ τὸ τῶν ἀλλοτρίων ὄνομα κείμενον ἐπὶ τῶν πεπιστευκότων εὐσεβῶν· « Ὑμεῖς γὰρ, φησὶν, οἱ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε. » Τούτους λέγει ταῖς ἑαυτῶν μαχαίραις τῆς τοῦ διαβόλου ἐπιστήμης τὸ κάλλος ἀφανίζειν καὶ φρούδον ποιεῖν, ἀπὸ τοῦ, τὰς σὰς καταλύσουσι μηχανάς, καὶ τὰς κατὰ τῶν ἀνθρώπων παύσουσιν ἐπιβουλὰς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σοὶ γινόμενα ἐκ βάθρων ἀνασπάσουσι τεμένη, καὶ σε οἶόν τινα θανάτῳ παραδώσουσι τῇ λήθῃ, λαθόντες ἐξουσίαν· πατεῖν ἐπάνω ὄψεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσάν σου δύναμιν ⁸³. » Καὶ δι' αὐτῶν μαθήσῃ τῶν πραγμάτων, ὡς μάτην ἀνέπεισας τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι Θεὸς εἶ. Ταῦτα δὲ πείσῃ, ἐπειθεῖ ἀλαζονείας σου μὴ ⁸⁴ περιέτεμες πάθος.

α'-ιγ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὰ ἀνθρώπου, λάβε θρῆνον ἐπὶ τὸν ἀρχοντα Τύρου. Καὶ εἶπε αὐτῷ· Τὰδε λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· Ἐν εἴ ⁸⁵ ἀποσφραγισμα ὁμοιώσεως ⁸⁶, ἀλήρης σοφίας, καὶ στέφανος κάλλους ⁸⁷. Καὶ ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ ἐγενήθησαν πάντα λίθον τίμιον ⁸⁸ ἐνδέδουσαι, σάρδιον, καὶ τοπάσιον, καὶ σμάραγδον, καὶ ὑάκινθον ⁸⁹, καὶ ἀνθρακα, καὶ σάφειρον, καὶ ἰασπιν, καὶ ἀργύ-

^d Tit. iii, 5. ^e Deut. xxxii, 21. ^f Ephes. ii, 13. ^g Luc. x, 19.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ B Μωσέως. ⁸² κατ. Des. in B. ⁸³ σου δύν. Rec. lect. I. c. est δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ⁸⁴ σου μή. B οὐ. ⁸⁵ εἴ. In ed. Sirm. præcedebat δὲ, quod tamen des. in A et B, imo quoque apud LXX. Nec minus des. infra, *Hæc. sab.*, l. v, c. 8. ⁸⁶ ἀπ. ὄμ. *Hebr.* perfectiens mensuram, s. omnibus numeris absolutus. Infra, *Hæc. sab.* l. c. leg. ἐκσφραγισμα. ⁸⁷ στεφ. x. *Hebr.* perfectus pulchritudine. ⁸⁸ τίμ. Des. infra, l. c., sed A habet χρυσόν. ⁸⁹ x. ὑάκ. Des. in A.

ρισ, και χρυσιον, και λιγύριον, και ἀχάτην, και ἀμβύστειον, και χρυσόλιθον, βηρύλλιον, και ἐνύχιον, και χρυσοῦ ἐπέπλησας ⁹⁰ τοὺς θησαυροῦς σου, και τὰς ἀποθήκας σου ἐν σοί, ἀφ' ⁹¹ ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης. Ταῦτα βιασάμενος ἂν τις λάβοι και εἰς τὸν ὀρώμενον ἄρχοντα Τύρου · κυρίως δὲ και ἀληθῶς ἀρμόττει τῷ ἐν ἐκείνῳ ἐνεργήσαντι ἀλιτηρίῳ δαίμονι · εἰς μὲν οὖν τὸν ἄρχοντα Τύρου, τὸν ὀρώμενον, ταῦτα λαμβάνοντες, οὕτω νοήσομεν · εἰς εἰ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως. » Κατ' εἰκόνα γὰρ θεῖαν ἐπέπλησθη ὁ ἄνθρωπος, πλήρης σοφίας · και ⁹² λογικῶς γὰρ, και λόγῳ τετιμημένος, και στέφανος κάλλους · πάντων γὰρ κρείττων τῶν ἀλόγων, και πεζῶν, και πτηνῶν, ἐνύδρων τε και ἀμφιβίων. » Καὶ ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ ἐγενήθη. » Ἐκ γὰρ τοῦ προπάτορος κατὰ γένος ⁹³ τὸ γένος, ὃς εὐθὺς διαπλάσθει· ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐτέθη, ἐργάζεσθαι αὐτὸν και φυλάττειν. Εἰκότως ⁹⁴ δὲ και τὴν Ἱερουσαλήμ, ἱερὴν και θεῖαν ὀνομαζομένην πάλιν, παράδεισον καλεῖ, και ⁹⁵ Θεοῦ προφητείας, και ἀρχιερωσύνης ἔχουσαν φυτὰ, ζωῆς και σωτηρίας παρεκτικὰ. Φιλία δὲ πάλαι ὑπῆρχε τῷ Τυρίῳν και τῷ τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλεῖ, και ἦν τις αὐτοῖς και ἐπιμιξία πρὸς ἀλλήλους · και τοῦτο ἐκ τῶν Βασιλειῶν ῥῆδιον καταμαθεῖν. Τὸ δὲ · « Πάντα λίθων τίμιον ἐνδέξασαι, » δηλὸν ἐστὶ κατὰ τὸ γράμμα νοούμενον, και ἐπὶ βασιλείῳ λαμβανόμενον. Μυρίας γὰρ σε ἀγαθοὺς κατεκόσμησα, και ὕλας σοι παντοδαπὰς· πάντοθεν προσενηγόχα, ἐξ ὧν διαδήματα και στεφάνους, κόρπας τε και ζώνας, και δακτυλίους κατασκευάσας, και τὰ ταμιεῖα ἐμπλήσας, φρονῶν τὰ ἐναντία διετέλεσας, ἐπὶ τῇ τούτων περιουσίᾳ ⁹⁶ τε και εὐπρεπέϊ. Εἰς δὲ τὸν διάβολον οὐχ οὕτω ταῦτα νοήσομεν, ἀλλὰ τὸ · « Σὺ εἰ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως, » εἰς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ πάλαι ἀρχὴν και ἐξουσίαν ληψόμεθα. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολος · « Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἔξουσίας τοῦ αἵρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. » Ὡς εἶναι δηλόν, ὅτι πάλαι τὴν τοῦδε τοῦ αἵρος οἰκονομίαν ἐπεπίστευτο, δι' ἄλαζονείαν δὲ τῆς ἡγεμονίας ἐκπεσῶν, ἐν τοῖς ἀπιστοῦσι τῷ τοῦ κηρύγματος λόγῳ τὴν οἰκίαν ἐνέργειαν ἐπέδεικνυται. « Πλήρης σοφίας και στέφανος κάλλους, και ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου ἐγενήθη. » Τὴν προτέραν αὐτοῦ ἀρετὴν διὰ τούτων αἰνίττεται. « Εἶδε γὰρ φησὶν, ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, και ἰδοὺ καλὰ λίαν. » Εἰς δὲ και οὕτος τῶν γενομένων ὑπῆρχεν, οὐδέπω δεξάμενος τὴν ἀπὸ τῆς γνώμης ἐπὶ τὰ χεῖρα μεταβολήν. Διὰ δὲ τῶν εἰρημένων λίθων, τὴν παντοδαπὴν αὐτοῦ σοφίαν και ἐπιστήμην σημαίνει. Καὶ γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς τῶ λόγιον τῆς κρίσεως, ὃ τούτους αὐτοὺς περιέκατο τοὺς λίθους, ἐπὶ τοῦ στήθους

tem, et amethystum, et chrysolithum, beryllum, et onychinum, et auro implevisti thesauros tuos et apothecas tuas in te, ex quo creatus es. Hæc si quis verba torquere voluerit, de eo, qui cernebatur, principe Tyri dicta acceperit : proprie tamen et vere conveniunt pernicioso damoni, qui in illo suam vim exercebat. Si igitur de principe Tyri, qui cernebatur, hæc accipiamus, ita intelligemus : « Tu es signaculum similitudinis. » Ad imaginem enim Dei plenus sapientia conditus est homo, rationis copax, et oratione instructus, pulchritudinisque corona, quippe omnibus rationis expertibus præstans, pedestribus et volucribus, aqualibus et amphibiiis. « Et in deliciis paradisi Dei fuisti. » Si quidem a primo parente genus **913** ducis, qui simul atque creatus est, in paradiso deliciarum positus fuit ^a, ut operaretur et custodiret illum. Jure autem etiam Hierosolymam, quæ sacra et æterna urbs appellabatur, *paradisum* vocat, habentem et Dei prophetiæ, et pontificatus maximi arbores, vitam salutemque subministrantes. Olim vero Tyriorum regi cum rege Israelitarum intercedebat amicitia, eratque inter eorum quoddam inter ipsos commercium, quod ex libris Regnorum facile est percipere. *litus* autem : « Omnem lapidem pretiosum indutus es, » perspicuum est, si secundum litteram intelligatur, et de rege dictum accipiat. Infinitis enim bonis te instruxi, et omnis generis undique tibi materiam suppeditavi, undo diademata et coronas, fibulasque et zonas annulosque fecisti, penibus autem completis, propter horum abundantiam et ornatum contraria sentire perseverasti. Quod si ad diabolum hæc referantur, non ita intelligenda sunt : verum illud : « Tu es signaculum similitudinis, » de regno illi olim tradito et potestate illi concessa dictum accipiemus. Ait enim divinus Apostolus : « Secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filiis incredulitatis. » Ut perspicuum sit, antiquitas hujus aeris administrationem illi commissam fuisse : sed propter superbiam principatu dejectam, in iis qui non credunt præconii verbo vim suam patefacere. « Plenus sapientia, et corona pulchritudinis, et in deliciis paradisi fuisti. » Pristinam per hæc illius innuit virtutem. « **Vidi 914** enim Deus, inquit, cuncta quæ fecerat, et erant valde bona. » Et iste quoque unus erat eorum quæ facta sunt, cum in deteriore partem non dum mentem commutasset. Per lapides autem qui commemorati sunt, omnis generis sapientiam, scientiamque illius significat. Etenim sacerdotum princeps, rationale iudicii, in quo positi erant

^a Gen. II, 15. ⁱ Ephes. II, 2. ⁱ Gen. I, 31.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ B ἐπέπλησα. ⁹¹ ἀφ' — ἐκ. Hæc apud LXX faciunt initium vers 14 Sed juxta Hebr. constituunt finem vers. 13, et hunc dant sensum : Hic, quo creatus es, parata erant (æra omnia). ⁹² καὶ. Des. in B ⁹³ B καταχθείς. ⁹⁴ Βεϊκόσ. ⁹⁵ καὶ. καὶ, B καλεῖσθαι. ⁹⁶ περιουσι. In ed. priori præcedebat τὰ.

hi lapides, in pectore gestans, in Sancta sanctorum ingrediebatur, pectus vero est veluti quoddam cordis penu et munimentum. Et quæ sequuntur omnia, non principi Tyri, qui cernebatur, sed ei, qui cerni non potest conveniunt.

VERS. 14. *Præparatus enim fuisti, inquit, cum Cherub, unctus a Deo in tabernaculo habitante. Cum sanctis enim illis et augustis potestatibus opifício et unctione dignatus es. Et unctionem hoc loco vocat sanctificationem, a divino Spiritu corporis expertibus et sanctis potestatibus subministratam. « Et posui te in monte sancto Dei : factus es in medio lapidum ignitorum. » Montem sanctum Dei cognitionis celsitatem vocat, et lapides ignitos, sanctissimas potestates : etenim id quod pretiosum est continent, et illustrandi vi præditæ sunt : consuevitque sæpe divina Scriptura, pios quoque homines sanctos lapides nuncupare. « Lapidem enim sancti, inquit, voluntur super terram k. » Sed hi sancti quidem, non tamen igniti. De superioribus vero potestatibus audiamus Davidem loquentem : « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros flammam ignis l. » Horum nihil in 915 Tyriorum principem, qui cernebatur, cadit, etiam si millies litigiosi quidam contenderint, lapides ignitos Judæos esse, et Tyriorum cum ipsis commercium. Neque enim Judæi lapides igniti. Quod si prophetas, qui in ipsis fuere, lapides ignitos aliquis nominaverit, ne sic quidem sensus constabit. Nulla enim intercedebat impie viventibus Tyriis cum prophetis consuetudo, sed commercia negotiationum cum abjectissimis et humilibus Judæis habebant, quos nullus unquam sanæ mentis lapides ignitos ausus fuerit appellare, divinam legem violantes, et præter illius sententiam cum gentibus commercia instituentes. Imo ne illud quidem : « Posui te in monte sancto Dei, » huic convenire videri potest. Neque enim in Hierosolymis degebat, ut concedamus hæc etiam de monte Sion dici : et quæ sequuntur hoc aperte declarant.*

VERS. 15. *Ambulasti enim immaculatus, inquit, in diebus tuis, ex quo creatus es tu, donec inventæ sunt iniquitates in te. Talis enim fuit ante lapsum diabolus. De hominibus vero audivimus. « Nemo mundus a sorde, ne si unius diei quidem fuerit vita ipsius super terram m. » Hic autem, cum corporis expertus esset, immaculatus fuit a principio : ubi vero in deteriorem partem inclinatione voluntatis lapsus est, via penitus contraria incessit.*

VERS. 16. *A multitudine enim circuitus tui replevisi cellaria tua iniquitate, et peccasti, et vulnera-*

A φέρων, εις τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσφεῖ· τὸ δὲ στήθος οἷόν τι ταμειὸν ἐστὶ τῆς καρδίας, καὶ φυλακτήριον. Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ πάντα, οὐ τῷ ὀρωμένῳ ἄρχοντι τῆς Τύρου, ἀλλὰ τῷ ἀοράτῳ ἀρμόττει.

ιδ'. Κατεσκευάσθης ⁹⁷ γὰρ, φησὶ, μετὰ τοῦ Χερουβ, κεχρισμένος ⁹⁸ παρὰ Θεοῦ ⁹⁹ τοῦ κατασκευοῦντος. Σὺν γὰρ ταῖς ἁγίαις ἐκαίναις καὶ σεβασμίαις δυνάμεσι, καὶ τῆς δημιουργίας, καὶ τῆς χρισσεως ἡξιώθης· χριστὶν δὲ ἐναυθῆσθαι τὸν ἁγιασμὸν καλεῖ, τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ταῖς ἀσωμάτοις καὶ ἁγίαις δυνάμεσι χρορηγούμενον. « Καὶ ἔθηκά ¹ σε ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ· ἐγενήθης ἐν ² μέσῳ λίθων πυρίνων. » Ὁρος ἅγιον Θεοῦ καλεῖ τὸ ὕψος τῆς γνώσεως, λίθους δὲ πυρίνους τὰς ἁγιωτάτας δυνάμεις· καὶ τὸ πῦριον γὰρ καὶ τὸ ³ φωτεινὸν ἔχουσιν· οἶδεν δὲ πολλάκις ἡ θεία Γραφή καὶ τοὺς εὐσεβεῖς ἀνθρώπους· λίθους ἁγίους καλεῖν. « Λίθοι γὰρ, φησὶν, ἅγιοι κυλλοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἄλλ' οὗτοι ἅγιοι μὲν, οὐ πύρινοι δέ. Περὶ δὲ τῶν ἀνω δυνάμεων ἀκούωμεν τοῦ θεοῦ λαλεῖν λέγοντος· « Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ δὲ φλόγα ⁴. » Τούτων οὐδὲν τῷ ὀρωμένῳ ἄρχοντι τῶν Τυρίων ἀρμόττει, κἄν μυριακῶς τῶν ἐριστικῶν τινες φιλονεικοῦντες εἰποιεν λίθους πυρίνους τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τῶν Τυρίων τὴν πρὸς τοὺτους ἐπιμιξίαν· οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι λίθοι πύρινοι. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς προφήτας λίθους πυρίνους τις ὀνομάσειεν, οὐδὲ οὕτω στήσει τὸ νόημα· οὐδεμίαν γὰρ εἶχον οἱ Τύριοι κοινωνίαν πρὸς τοὺς προφήτας, ἀσεβεῖα συζῶντες· τὰς δὲ ἐμπορικὰς ⁵ ἐπιμιξίας πρὸς τοὺς χαμαιζήλους τῶν Ἰουδαίων καὶ ταπεινοὺς ἐποιούντο, οὐκ ἂν τις εὖ φρονῶν τολμήσειε λίθους ὀνομάσαι πυρίνους, παραβαίνοντας τὸν θεῖον νόμον, καὶ παρὰ τὰ τούτῳ δοκοῦντα συμβόλαια πρὸς ἐθνικοὺς ποιούμενους. Ἄλλ' οὐδὲ τό· « Ἐθηκά σε ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ, » τούτῳ ἀρμόττον ἔστιν ἰδεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διήγεν, ἵνα καὶ ὄμμεν περὶ τοῦ Σιών ὄρους ταῦτα λέγεσθαι· καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ σαφῶς τοῦτο δείκνυσιν.

ιε'. Ἐκπορεύθης ⁶ γὰρ, φησὶν, ἀμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις ⁷ σου· ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης σὺ, ὥς οὐ εὐρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. Τοιοῦτος γὰρ ἦν πρὸ τῆς ἐκπτώσεως ὁ διάβολος. Περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἠκούομεν ⁸. Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μὴ· ἡμέρας γένηται ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Οὗτος δὲ ἀσώματος ὢν ἀμωμος ἦν τὴν ἀρχὴν· ἐπαυθὴ δὲ τῆ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐχρήσατο ῥοπήν, εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ⁹ ἐναντίαν ὄδον ἐπορεύθη.

ις'. Ἀπὸ γὰρ κλήθους τῆς περιδρομῆς σου ἐπλησας τὰ ταμειὰ σου ἀνομίας, καὶ ἡμαρτεας, καὶ

k Zach. ix, 16. l Psal. ciii, 4. m Job xiv, 4, 5.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁷ Κατ. Cohæret cum præced. (vid. schol. 26), des. autem in A ⁹⁸ κεχρ. — κατασκευ. Des. in A ⁹⁹ παρὰ Θ. Des. in B et infra, *Hæc. fab. l. c.* ¹ καὶ ἐθ. A ἔδωκα. ² ἐν. A præim. σύ. ³ τό. Ex B suppl. ⁴ π. φλ. Ita Hebr. i, 7 leg., sed supra, l. 1, p. 1333, erat πῦρ φλέγον. ⁵ ἐμπ. Ita B pro ἐμπορίας, ut hab. ed. prior. ⁶ Ἐπορ. Ita quoque infra, *Hæc. fab. l. c.* Sed A habet ἐγενήθης. ⁷ ἡμ. Hebr. viis. ⁸ B ἀκούομεν. ⁹ ἐκ διαμ. Ita B pro διάμετρον, ut hab. ed. prior.

ἐτραυματισθῆς ¹⁰. Μὴ ἄρκεσθεις γὰρ τῇ δοθείσῃ Α
σοι καὶ σοφίᾳ, καὶ ἐξουσίᾳ, μαιζόνων δὲ ἐρασθεῖς,
ἀνομίας μὲν πλήρης ἐγένου, τῆς δὲ ἀμαρτίας ἐδέξω
τὰ τραύματά. Ταῦτα ὁ προφήτης Ἰσαίας περὶ αὐ-
τοῦ φησι· Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσ-
φόρος ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; συνετριβή εἰς τὴν γῆν ὁ
ἀποστελλὼν πρὸς πάντα τὰ ἔθνη; » Ἄπαντας γὰρ
ἔχων ὑπὸ τοὺς πόδας διὰ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ τῆς τυ-
ραννίδος ἐξέπεσεν. Ἔβη τὴν προτέραν αὐτοῦ διηγι-
ται μανίαν, καὶ τὴν υπερβάλλουσαν ἀλαζονεῖαν·
« Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν
ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω
τὸν θρόνον μου, καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ
ὑψηλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νε-
φελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ. » Ὅρη δὲ τὰ πρὸς
βορρᾶν καλεῖ τὰς τῆς κακίας ἀφορμὰς. Ἀπὸ βορρᾶ Β
γὰρ, κατὰ τὸν προφήτην, ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ
ἐπὶ πάντα τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. Οὕτως
αὐτοῦ γυμνάσιον τὸν τύπον παραγορεύει καὶ τὴν
κατάληξιν· « Νῦν δὲ εἰς ἔθνη καταδύσῃ εἰς τὰ
θεμέλια τῆς γῆς. » Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιὴλ ὑπὸ
τοῦ Θεοῦ λέγειν διδάσκειται. « Ἀπὸ ἧρους γὰρ, φησι,
τοῦ Θεοῦ κατήγαγέ ¹¹ σε τὸ Χερουῦβ τὸ συσκιάζον ἐκ
μέσου λίθων πυρίνων. » Τότε μὲν οὖν αὐτὸν τὸ Χε-
ρουῦβ, τὴν ¹² θέλειαν δόξαν ἀξιοῦμενον φέρειν, τῶν ἁγίων
ἐχώρισε δυνάμεων, αἱ δὲ ¹³ καὶ παραγορεύονται
πίρινοι· νῦν δὲ οἱ τῆς θέλειας ἐπιθάσεως ἄξιοι διὰ τὴν
τῆς ψυχῆς καθαρότητα, ὧν ἐν ταῖς καρδίαις αἱ τοῦ
Θεοῦ ἀναβάσεις, κατὰ τὴν οἰον προφήτην, ἐξουσίαν
ἔλαβον τοῖς ποσὶν αὐτῶν ¹⁴ συμπατεῖν.

15. Ὑψώθη ἡ καρδία σου, ἐπὶ τὴν κάλλιε σου. C
Μέγα, φησὶν, ἐφρόνησας τὰ πρὸ ἐμοῦ σοὶ χορηγη-
θέντα θεασάμενος ἀγαθὰ. « Διεφθάρη ἡ ἐπιστήμη
σου μετὰ τοῦ κάλλους σου. » Πάντων, φησὶν, ἐγυ-
μνωθῆς, τὴν δοθείσάν σοι τάξιν καταλιπών. « Διὰ ¹⁶
τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν σου ἐπὶ τὴν γῆν ἐβρίψά σε·
ἐναντίον βασιλέων δέδωκά ¹⁶ σε παραδειγματισθῆ-
ναι. » Πολλῇ πονηρίᾳ, φησὶν, χρῆσάμενος, τῆς ἄνω
μὲν ἐξέπεσας τάξεως ¹⁷, κάτω δὲ ἀπεβρίψης, εἰς τὸ
γελάσθαι παρὰ τῶν τὴν δοθείσαν αὐτοῖς φυλαττόν-
των τάξιν, καὶ καλῶς βασιλεύειν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπι-
σταμένων παυῶν.

17. Διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν ¹⁸ σου, καὶ
ἀδικιῶν ¹⁹ τῆς ἐμπορίας σου, ἐβεβήλωσας ²⁰ τὸν
ἀγιασμόν ²¹ σου. Εἰπάτωσαν οἱ ἀντιλέγοντες, ποῖον D
ἀγιασμόν εἶχεν ὁ δυσσεβὴς τῆς Τύρου βασιλεὺς·
ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι. Οὗτος δὲ, περὶ οὗ νῦν ὁ
λόγος, ἦν ἕως εἰς τῶν ἁγίων ἀρχαγγέλων ὑπῆρχεν, ἐν
μετουσίᾳ ἦν ἀγωσύνης ἀπάσης· ἀλλ' αὐτὸς τὸν
ἀγιασμόν ἐβεβήλωσε κακῇ χρῆσάμενος ἐμπορίᾳ, καὶ
τοῦ πλείονος ἐπιθυμήσας καὶ τῶν δοθέντων ἐξέπεσε.

¹⁰ Isa. xiv, 12. ¹¹ ibid. 13, 14. ¹² ibid. 15.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ ἱερ. Cohæret cum illis quæ deinde seq. ἀπὸ ὄρους, x. τ. λ. *Hebr.* ideo profanatum dejiciam te, etc.
¹¹ A καὶ ἤγαγε, omisso σέ, et τὸ συσκ. ¹² τῆν. B præm. τό. ¹³ δῆ. Ita B pro δέ, ut hab. ed. Sirm.
¹⁴ B αὐτῶν. ¹⁵ διὰ — ἀμ. σου. Des. in *Hebr.* ¹⁶ A et B ἔδωκα. Ita quoque infra, *Hebr. fab. l. c.*
¹⁷ τάξ. B λήξεως. ¹⁸ ἀμ. Ita A, sed B habet ἀνομιῶν, sicque infra, *Hebr. fab. l. c.* ¹⁹ ἀδ. A et B πρᾶνα-
τῶν. Ita quoque infra, l. c. ²⁰ Infra, l. c. est ἐβεβήλωσα. ²¹ τὸν ἁγ. A τὰ ἱερά.

bonis excidit, usque idem pateretur homo auctor A fuit. Ille enim, secundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipsius verbis deceptus, cum concupisset Deum se fieri, illud etiam quod erat (imago scilicet Dei), amisit. « Et educam ignem de medio tui. » Hoc utrique convenit, tum ei qui operatus est malitiam, tum ei in quo id factum est, Tyrionum regi : uterque enim illati sibi supplicii præbuit occasionem. Tale est quod per prophetam Isaiam ad Judæos dictum est : « Ecce omnes vos ignem 918 incenditis, et confortatis flammam : ambulatis in lumine ignis vestri, et flamma quam succendistis. » Et hic quoque ait : « Educam ignem de medio tui. Hic devorat te. » Hoc est, tuis sceleribus, quasi materia, utar ad inferenda tibi supplicia. « Et dabo te in cinerem super terram tuam, in conspectu omnium videntium te. » Hoc item utrique convenit. Etenim homo in sua terra lapsus, pulvis factus est : et diabolus, qui orbi terrarum se imperaturum esse putabat, a Deo et Salvatore nostro eversus, cineris instar ab impiis conculcatur.

VERS. 19. Et omnes scientes te in gentibus contristabuntur super te. Qui enim adhuc tibi serviunt, idolorum eversionem cernentes, eorumque delubra penitus eversa, cum inæstilia degunt, animum despondentes, et continenter dolentes. « Perditio factus es, et non eris amplius in sæculum. » Illum omnino eversum iri, per hæc declaravit. Ita absoluta lamentatione Tyri, ad Sidonem transit et ipsam finitimam, et breviter quæ ipsi quoque eventura sint, prædicit.

VERS. 20. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, firma faciem tuam super Sidonem, et vaticinare super eam. Et dic : Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, Sidon, et glorificabor in te, et cognosces me esse Dominum, cum fecero ego in te judicium, et sanctificabor in te. Et mittam in te mortem et sanguinem in plateis tuis. et cadent vulnerati in medio tui gladii in te, et in circuitu tuo, et cognoscent 919 me esse Dominum. Quando, inquit, in tranquillitate degens ignorasti me, o Sidon, multis te omnisque generis malis affliciam, fame et hostium cædibus, ut calamitatibus discas me esse Dominum. Narrat etiam interitus causas. D

VERS. 24. Et non erunt amplius domui Israelis offendiculum amaritudinis, et spina doloris, ab omnibus qui sunt in circuitu eorum, qui ignominia affecerunt eos, et cognoscent me esse Adonai Dominum. Hæc, inquit, et Tyro, et alienigenis, et omnibus

⁹ Isa. I, 11.

Τούτο δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον παθεῖν παρεσκευάσας. Κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ κάκεινος γεγεννημένος, τοῖς κωτιλοῖς αὐτοῦ λόγοις ὑπαχθεὶς καὶ ἐπιθυμήσας γενέσθαι Θεός, καὶ τὸ εἶναι εἰκὼν Θεοῦ πρὸς αὐτὸν ἔσθαι. « Καὶ ἔξάξω πῦρ ἐκ μέσου σου. » Τούτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει, καὶ τῷ ἐνεργήσαντι τὴν κακίαν, καὶ τῷ ἐνεργηθέντι Τυρίων βασιλεῖ· ἀμφοτέροι γὰρ τῆς ἐπιπενηχθεῖσας αὐτοῖς τιμωρίας παρέσχον τὰ ἀφορμάς. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ διὰ τοῦ προφήτου Ἰσαίου πρὸς Ἰουδαίους εἰρημένον· « Ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς πῦρ καίετε, καὶ κατισχύετε φλόγα· πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρός ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἧ ἔξεκαύσατε. » Καὶ ἐν ταῦθα τοῖνον λέγει· « Ἐξάξω πῦρ ἐκ μέσου σου. Τούτο καταφάγεται σε. » Τουτέστι, ταῖς σαῖς παρανομίαις ὑλαὶς χρήσομαι εἰς τὰς κατὰ σοῦ τιμωρίας. B « Καὶ δώσω σε εἰς σποδὸν ἐπὶ τῆς γῆς σου, ἐναντίον πάντων τῶν ὀρώντων σε. » Καὶ τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ γῆ πεσὼν κόνις ἐγένετο, καὶ ὁ διάβολος, ἀρχεὶν δοκῶν τῆς οἰκουμένης, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὑμῶν καταλυθεὶς, σποδοῦ δίχην ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν πατεῖται.

10. Καὶ πάντες οἱ ἐπιστάμενοι σε ἐν τοῖς ἔθνεσι συγγράσουσιν ἐπὶ σοὶ ²². Οἱ γὰρ ἐτι προσημνοντες τῇ σῆ δουλείᾳ, ὀρώντες τῶν εἰδώλων τὴν παύλαν, καὶ τὰ τούτων τεμένη παντελῶς καταλελυμένα, ἐν κατηφείᾳ διάγουσιν ἀθυμοῦντες, καὶ διηνεκῶς ἀδημονοῦντες. « Ἀπάλεια ἐγένετο, καὶ οὐκ ὑπάρξεις ἐτι εἰς τὸν αἰῶνα. » Τὴν παντελῆ αὐτοῦ κατάλυσιν διὰ τούτων ἐδήλωσεν. Οὕτω πληρώσας τῆς Τύρου τὴν θρήνον, ἐπὶ τὴν Σιδῶνα μεταβαίνει, καὶ αὐτὴν ὁμορον οὔσαν, καὶ συντόμως καὶ τὰ ταύτη συμβησόμενα προλέγει.

κ'κγ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἴδὲ ἄνθρωπον ²³, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Σιδῶνα, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτήν. Καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, Σιδῶν, καὶ ἐνδοξασησθήσομαι ἐν σοὶ, καὶ γνώσῃς ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι με ἐν σοὶ κληματα, καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν σοὶ. Καὶ ἐξαποστελῶ ἐπὶ σέ θάνατον ²⁴, καὶ αἷμα ἐν ταῖς πλατείαις σου ²⁵, καὶ πεσοῦνται τετραμνησμένοι ἐν μέσῳ σου ἐν μαχαίραις ἐν σοὶ, καὶ περικῶκλω σου, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἐν εὐήμερίᾳ οὔσα ἠγγύσας με, ὅ

Σιδῶν, πολλοὶς σε καὶ παντοδαποῖς περιβαλῶ κατασφορῶν καταμάτης τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. Λέγει δὲ

κδ'. Καὶ οὐκ ἔσονται ἐτι τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ σκόλοψ κικρίας, καὶ ἀκαθὰ ὀδύνης, ἀπὸ πάντων τῶν περικῶκλω αὐτῶν, τῶν ἀπμασάπτων αὐτοῦ, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Ἄδωναι Κύριος. Ταῦτα, φησὶ, καὶ τῇ Τύρῳ, καὶ τοῖς ἀλλοφύ-

VARIE LECTIONES.

²² καὶ — σου. Infra, I. c. leg. ἐξάγω πῦρ ἐν μέσῳ σου. ²³ A εἰ. ²⁴ ἢ ἄνθρ. Des. in B. ²⁵ θάν, Hebr. pestem. ²⁶ σου. A add. ἔσται.

λοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ γειτόνων οἰκοῦσιν ἐπάξω, ἵνα ἂν
 μήτε ἀρχέτυπον ἀσεβείας ὑμᾶς ἔχη ὁ ἐμὸς λαός,
 μήτε κλημῖους συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιόντας, καὶ διηνε-
 κῶς ἀνιώντας. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, προ-
 θεσπίζει τῷ Ἰσραὴλ τὰ χρηστὰ, ἐπιτείνων ἐκείνοις
 τὰ λυπηρὰ · δυσμενῶς γὰρ διακείμενοι ἀφορμὴν
 δόξης ἐποιοῦντο τοῦ Ἰσραὴλ τὴν εὐπραξίαν.

κς·κς'. Τύδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Καὶ συν-
 δέξω τὸν οἶκον ¹⁷ Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὗ ¹⁸
 διεσκοπίσθησαν ἐκεῖ, καὶ ἀγασθήσονται ἐν αὐ-
 τοῖς ἐνώπιον τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ κατοικη-
 σήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα τῷ δούλῳ
 μου Ἰακώβ. Καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ¹⁹ ἐπ'
 ἐλπίδι ²⁰, καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ φυτεύ-
 σουσιν ἀμπελῶνας, καὶ κατοικήσουσιν ἐπ' ²¹ ἐλ-
 πίδι, ὅταν ποιήσω κρίματα ²² ἐν πᾶσι τοῖς ἀτι-
 μάσασιν αὐτοὺς ἐν τοῖς κύκλοι αὐτῶν, καὶ γνώ-
 σονται, ὅτι ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ὁ
 Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. Οὐχ ὁμοίως ἕπαντας
 τοὺς ἀμαρτάνοντας ὁ τῶν ὄλων παιδεύει Θεός, ἀλλὰ
 τοὺς μὲν οἰκειομένους αὐτῷ ἱατρικῶς, δικαστικῶς
 δὲ τοὺς ἄλλους. Διὸ καὶ ὁ προφήτης προσευχόμενος
 ἔλεγε · « Παιδεύσον ἡμᾶς Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ
 μὴ ἐν θυμῷ. » Ταῦτ' ἔστι τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἦτει
 Δαβὶδ · « Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μὴδὲ
 τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με. » Ταύτην τὴν διαφορὰν
 καὶ ἐν τοῖς ἐναγχοῖς ἡρμηνευμένοις ἔστιν ἰδεῖν. Τοῖς
 μὲν γὰρ ἄλλοις τέως οὐδὲν χρηστὸν ἐπηγγελᾶτο · τῷ
 δὲ Ἰσραὴλ ἀνάκλησιν, καὶ οἰκίωσιν, καὶ οἰκίῶν οἰ-
 κοδομήν, καὶ γηπονίαν, καὶ φυτουργίαν, καὶ ἀγαθῶν
 ἐλπίδα, καὶ τὸ πάντων κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν
 θείαν ἐπίγνωσιν. Τούτων γὰρ, φησὶ, γενομένων,
 « γνώσονται ὅτι καὶ αὐτῶν εἰμι Κύριος, καὶ Θεὸς
 τῶν πατέρων αὐτῶν. » Ταύτην καὶ ἡμᾶς γένοίτο
 δεητικῶς ἔχειν τὴν γνώσιν, ἵν' ἐξ ὅλης αὐτῶν ²³ καρ-
 δίας, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης δυνάμεως, καὶ
 ἐξ ὅλης ἰσχύος ἀγαπήσωμεν, μὴ μερίζοντες τὸ φιλ-
 τρον, ἀλλ' ὄλον ἀνατιθέντες ἐκεῖ, ἵν' αὐτὸν ἀναπνέω-
 μεν, καὶ ἀσβεστον τὴν περὶ αὐτοῦ περιφέρωμεν
 μνήμην, καὶ καθήμενοι, καὶ διανιστάμενοι, καὶ κοι-
 ταζόμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν ὁδοῦ · οὕτω γὰρ καὶ
 τῆς παρ' αὐτοῦ προμηθείας διηνεκῶς ἀπολαυσόμεθα,
 καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τευξόμεθα ἀγαθῶν, ἐν Χρι-
 στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ
 δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹⁷ Jerem. x, 24.   ¹⁸ Psal. vi, 1.

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ οἶκ. Des. in A. ¹⁸ οὗ. Ed. prior hab. ὄν. ¹⁹ A ἐπ' αὐτῆς. ²⁰ A ἐν ἐλπίδι. Hebr. secure. ²¹ A et B ἐν. ²² A χρίσιν. ²³ αὐτ. Ita B, sed ed. prior hab. τῆς.

sinitima loca incolentibus inferam, ut neque exem-
 plar impietatis vos habeat populus meus, neque
 hostes crebro eos invadentes, et continenter eos
 excruciantes. Ita calamitates vaticinatus, Israeli
 bona prænuntiat, augens in eos miserias. Inimice
 enim affecti occasionem doloris Israelis felicitatem
 faciebant.

VERS. 25, 26. *Hæc dicit Adonai Dominus, Et con-
 gregabo domum Israel de gentibus in quibus dispersi
 sunt, et sanctificabor in eis coram populis et gentibus;
 et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Ja-
 cobo. Et habitabunt in ea in spe, et edificabunt do-
 mos, et plantabunt vineas, et habitabunt in spe,
 quando fecero judicia in omnibus qui ignominia af-
 fecerunt eos, in circuitu ipsorum, et cognoscent me
 esse Dominum Deum ipsorum, et Deum patrum eo-
 rum.* Non æque omnes peccantes auctor omnium
 rerum Deus corripit, sed sibi amicos adhibita me-
 dici more **920** curatione, alios vero, more judicis,
 condemnatione. Quamobrem etiam propheta sup-
 plicans ita dicebat: « Corripe nos, Domine, verum-
 tamen in judicio, et non in furore. » Quod idem
 quoque David petebat: « Domine, ne in furore tuo
 arguas me, neque in ira tua corripias me. » Hoc
 discrimen in iis etiam, quæ paulo ante interpre-
 tati sumus, videre licet. Aliis enim nihil pollicitus
 est boni: sed Israeli ab exsilio revocationem et
 reditum in patriam, domorum ædificationem, ter-
 ræ cultum, arborum sationes, et bonorum spei,
 quodque omnium est bonorum caput, Dei cogni-
 tionem. His enim gestis, inquit, « cognoscent
 me ipsorum esse Dominum, Deumque patrum ip-
 sorum. » Hæc nobis quoque semper contingat co-
 gnitio, ut ipsum ex toto corde, et ex tota ani-
 ma, et ex omnibus viribus, et ex tota facultate di-
 ligamus, non in partes benevolentiam dividentes,
 sed totam ibi collocantes, ut ipsum aspiremus, et
 indelebilem ipsius memoriam retineamus, et se-
 dentes, et resurgentes, et dormientes, et ambulan-
 tes in via. Sic enim continua quoque illius provi-
 dentia fruemur, et promissa bona consequemur, in
 Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri sit
 gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in
 sæcula sæculorum. Amen.

TOMOS IB'.

LIBER DUODECIMUS.

921 CAPUT XXIX.

VERS. 1, 2. Anno decimo, mense duodecimo, primo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam super regem Ægypti, et vaticinare super eum, et super Ægyptum totam loquere. Prædictionibus de Tyro imposito fine, ad Ægyptum prophetiæ transfert orationem.

VERS. 3. Et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego ad te, Pharaos rex Ægypti, draconem magnum sedentem in medio fluviorum, et dicentem: Mea sunt flumina, et ego feci ea. Quidam interpretes singulari numero fluvium dixerunt, Septuaginta autem usi sunt numero multitudinis, et utrumque verum est: unus enim Nilus, sed illius fossæ plurimæ, et fluvius unaquæque fossa ab indigenis vocatur. Reprehendit igitur Pharaonis arrogantiam, ostenditque ipsum gloriantem propter flumina, quasi ab ipso facta; draconem autem eum vocat, propter tyrannidem et superbiam qua se Deo opponebat. Ita enim diabolus quoque divina nuncupat Scriptura. « Die enim illo, inquit, inducet Dens gladium sanctum, et magnum et fortem, super draconem serpentem, » et quæ sequuntur ¹.

VERS. 4-6. Et ego dabo frenum in 922 maxillas tuas, et agglutinabo pisces fluminis ad alas tuas, et extraham te de medio fluminis tui, et omnes pisces fluminis squamis tuis agglutinabuntur. Et projiciam in desertum te et omnes pisces fluminis, et dejiciam te velociter, et omnes pisces fluminis tui. Super faciem campi cades, et non congregaberis, et non colligeris; bestiis terræ et volatilibus cæli dedi te in devorationem. Et cognoscent omnes habitantes Ægyptum me esse Dominum. Terribilia sunt, quæ minatus est, et horrore plena: non solum enim ipsum, sed illi quoque subjectos, minatus est se neci daturum esse. Quippe pisces agglutinatos subjectos appellavit. Et quemadmodum de Tyro loquens, translationis occasiones a mari desumpsit (maritima enim urbs erat), ita hic translatione a flumine

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

α', β'. Ἐν τῷ ἔτει τῷ δεκάτῳ²¹, ἐν τῷ δωδεκάτῳ²² μηνί, μιᾷ²³ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑιὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ βασιλέα²⁴ Αἰγύπτου, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐπ' Αἴγυπτον ἄληθυσον²⁵. Πέρας ἐπιθεὶς ταῖς περὶ Τύρου προφήσεις, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον μεταφέρει τὸν λόγον.

γ'. Καὶ εἶπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἰδοὺ ἐγώ²⁶ ἐπὶ σέ, Φαραὼ βασιλεὺς Αἰγύπτου, τὸν δράκοντα τὸν καθήμενον ἐν μέσῳ τῶν ποταμῶν²⁷, καὶ λέγοντα· Ἐμοὶ εἰσὶν οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς²⁸. Τινὲς τῶν ἐρμηνευτῶν ἐνικῶς εἶπον τὸν ποταμὸν, οἱ δὲ Ἐβδομήκοντα πληθυντικῶς· ἀληθῆ δὲ ἀμφότερα· εἰς μὲν γὰρ ὁ Νεῖλος, αἱ δὲ τοῦτου διώρυγες πλεῖσται, ποταμοὶ δὲ ἐκάστη διώρυξ ὑπὸ τῶν ἐγγυρίων καλεῖται. Ἐλέγχει τοίνυν τοῦ Φαραὼ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ δείκνυσιν αὐτὸν μεγαλαυχούμενον ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς, ὡς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένοις. Δράκοντα δὲ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ τυραννικὸν καὶ ἀντίθεον. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν διάβολον ἡ θεία προσαγορεύει Γραφή· « Τῇ ἡμέρᾳ γὰρ, φησὶν, ἐκείνη ἐπάξει ὁ θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἀγίαν, καὶ τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυράν, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

B

δ-ς'. Καὶ ἐγὼ δώσω χαλινὸν²⁹ εἰς τὰς σιαγόνας σου, καὶ προσκολλησῶ τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰς πτέρυγας σου³⁰, καὶ ἀράξω σε ἐκ μέσου τοῦ ποταμοῦ σου, καὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ σου, καὶ ταῖς λεπίσι σου προσκολληθήσονται. Καὶ³¹ ἀποβρίψω εἰς τὴν ἔρημόν σε καὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ, καὶ³² καταβαλῶ σε ἐν τάχει, καὶ πάντα τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ σου· ἐπὶ πρόσωπον τοῦ πεδίου πεσῆ³³, καὶ οὐ μὴ συναχθῆς, καὶ οὐ μὴ περισταλῆς· τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ δέδωκά σε εἰς κατάβρωμα³⁴. Καὶ γνώσονται πάντες οἱ κατοικοῦντες Αἴγυπτον³⁵, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Φοβερὰ τὰ ἠπειλημένα καὶ ὑπὲρ μέρους· οὐ γὰρ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὲρ κούρας ἠπειλήσε παραδοῦναι σφαγῇ· ἰχθύας γὰρ προσκολλημέ-

C

¹ Isa. xxvii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ δεκ. Ita recte A cujus lectionem confirmant ea quæ ad vers. 17 a Nostro dicta sunt. Sirm. δωδεκάτῳ. ²² δωδ. Ita A et B. Præstat autem lectio cod. Vatic. δεκάτῳ. ²³ μιᾷ. Hebr. (duodecimo) die. ²⁴ βασ. A præm. Φαραὼ. ²⁵ ἄληθ. Pertinet ad vers. 3. ²⁶ ἐγώ. A præm. πέμψω, sed contra Hebr. aliosque quantum scimus, codices. ²⁷ τ. ποτ. A ποταμῶν Αἰγύπτου. ²⁸ ἐπ. αὐτ. Hebr. feci mihi (flumina). ²⁹ χαλ. A παγ(δα. ³⁰ πρὸς τ. πτ. σου. Hebr. squamis tuis. ³¹ καὶ — ἰχθ. τοῦ ποτ. Des. in A. ³² καὶ — ποτ. σου. Des. in Hebr. et geminam sapit interpretationem; ³³ A πέση. ³⁴ A βρώμα. ³⁵ Αἴγ. A præm. εἰς.

τους τοὺς ὑπερήκοους προσηγόρευε ⁹⁰. Καὶ ὡσπερ **A**
ἐπὶ τῆς Τύρου τὰς τῆς ἀλληγορίας ἀφορμὰς ἀπὸ
τῆς θαλάττης ἐλαθε (παράλλα γὰρ ἡ πόλις), οὕτως
ἐπιβῆθα ἀπὸ ποταμοῦ ⁹¹ κέχρηται τῇ τροπῇ. *Λεπί-*
δας δὲ αὐτοῦ καὶ *πέτρους* τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν
ἐξουσίαν ἐκάλεισε, αἷς οἱ ἀρχόμενοι τῆς τοῦ βασι-
λέως ἀναγκαιῶς ἐκοινωνήσαν τιμωρίας. Ἰκανῶς δὲ
διὰ τοῦ *χαλινοῦ* ἠνέχθη τὰ πρὸ τοῦ *χαλινοῦ* σκιρ-
τήματα. ἠπειλήσθη δὲ τοὺς μὲν εἰς ἔρημον χώραν
καὶ τοὺς θηρίους καταλείψειν βορὰν. Ἐπάγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν.

Ἄρθ' ὧν ἐγενήθη *ῥάβδος καλαμίνης τῷ οὐκ*
Ἰσραήλ. (ζ.) Ὅτε ἐπελάθοντό σου τῇ χειρὶ
αὐτῶν, καὶ ⁹² ἐθλάσθης, καὶ ⁹³ ὅτε ἐπεκρότησεν ⁹⁴
ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα χεὶρ, καὶ ὅτε ἐπαρεπαύσατο
ἐπὶ σέ, *συνέτριβης*, καὶ *συνέκλασας* ⁹⁵ αὐτῶν
πᾶσαν ὄσφυν. Τῇ μὲν οὖν Τύρῳ καὶ τοῖς ἀλλοφύ-
λοις, περὶ ὧν ἄνω προειρηκάμεν, ἠπειλήσθη ἐπάξειν
τὰς συμφορὰς, ὡς ἡσθεῖσιν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι
τῷ Ἰσραήλ· τῇ δὲ Αἰγύπτῳ οὐ τοῦτο μέμφεται,
ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον, ὅτι τῇ παρ' αὐτῆς βοήθεια
θαρήσασαι τὸν λαὸν παρασκευάσασα, τῆς μὲν θείας
αὐτὸν προνοίας ἀπεγύμνωσεν, οὐδὲν δὲ τοῦτον διὰ
τῆς οἰκείας ὤνησεν ἐπικουρίας. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς
καλαμίνης παρεδίησε ῥάβδου, συντριβείσης δι'
ἀσθένειαν, καὶ συνθλασθείσης. Οὕτω καὶ ὁ Σεννα-
χηριμ παρὰ τῷ Ἡσαΐα τὴν Αἰγυπτίων βοήθειαν
προσηγόρευσε· Ἐπέποιθε γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν ῥά-
βδον τὴν καλαμίνην, τὴν τεθλασμένην, ἐπ' Αἰγυπτῶν·
ὡς ἐάν ἐπιστηριχθῇ ἀνὴρ ἐπ' αὐτήν, εἰσελεύσεται
εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· οὕτως ἐστὶ βασιλεὺς Αἰγύπτου,
καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ. Τοῦτο καὶ
ἐπιβῆθα ἐφη· Ἐπελάθοντό σου τῇ χειρὶ αὐτῶν,
ἐθλάσθης ⁹⁶, καὶ ἐπεκρότησεν ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα ἡ ⁹⁷
χεὶρ. Καταγέλαστοι, φησὶ, καὶ ἐπίχαρτοι τοῖς
πολεμίοις ἐγένοντο, σοῦ δίκην καλαμίνης ῥάβδου
συνθλασθείσης καὶ ἠττηθείσης.

ἡ, θ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος·
Ἴδου ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ σέ *ρομφαλὰν*, καὶ ἀπολω-
θῶντες ⁹⁸ ἀπὸ σοῦ, καὶ κτήνη. Καὶ ἔσται ἡ
Αἰγυπτὸς εἰς ἀπόλειαν καὶ ἐρήμωσιν ⁹⁹, καὶ γνώ-
σονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ἐπειδὴ δὲ ¹⁰⁰ μέγα
φρονῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπισχυοῦ βοήθειν, μαθήσῃ
τῇ πείρᾳ, ὡς οὐδὲ τῆς οἰκείας γῆς ὑπερμαχῆσαι
δυνήσῃ, ἐμοῦ σοὶ τὴν τιμωρίαν ἐπάγοντος· ἐπιγνώ-
σεται δὲ ὁ ἐμὸς λαὸς τὴν ἐμὴν δυναστείαν. Ἐἴτα
πάλιν τῶν τῆς ἀλαστονείας αὐτῶν ¹⁰¹ ἀναμνήσας ῥη-
μάτων, Ἐλεγεσ γὰρ, φησὶν, ὅτι Ἐμοὶ εἰσιν οἱ
ποταμοὶ, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς· ἐρημίαν ἀπέλειψεν
τῇ Αἰγύπτῳ, οὐ πάση, ἀλλ' ἡ ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ
Συήνης, ἕως τῶν ὄριων Αἰθίοπων, καὶ οὐδὲ ταύταις
ταῖς πόλεσι διηνεχῆ τὴν ἐρημίαν, ἀλλὰ χρόνον
τινά.

⁹⁰ Isa. xxxvi, 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ B προσηγόρευσε. ⁹¹ ποτ. B πρᾶμ. τοῦ. ⁹² A ἐπελάβετο. ⁹³ καὶ. Des. in A. ⁹⁴ καὶ — χεὶρ. Heb. et dilaniasti illorum omnium humerum. ⁹⁵ A ἐπεκρότησεν. Ita quoque Alex. quem defendit Bosius in Anim. crit. ad h. l. ⁹⁶ A συνέθλασας. ⁹⁷ ἐθλ. B πρᾶμ. καὶ. ⁹⁸ ἡ Des. in B. ⁹⁹ A ἀνθρωπων, positum post ἀπὸ σοῦ. ¹⁰⁰ A γῆ Αἰγύπτου ἀπόλεια καὶ ἐρημος. ¹⁰¹ δέ. B γάρ. ¹⁰² B αὐτῶν.

desumpta usus est. Squamas autem ejus et alas, imperium et potestatem nuncupavit, quibus necessario regi subjecti illius supplicii participes forent. Et abunde per frenum innuit saltationes ante frenum. Et minatus est se alios bello captos in desertam regionem emissurum, alios interfecturum, bestilisque escam relicturum esse. Causam quoque subjicit:

ἐκπέμψειν δορυαλώτους, τοὺς δὲ σφαγῇ παραδώσειν, τὴν αἰτίαν.

Pro eo quod factus es virga arundinea domui Israhel. (VERS. 7.) Quando apprehenderunt te manu sua, contractus es; et **923** quando plausit super eos omnis manus, et quando quiesceverunt super te, contritus es, et consregisti omnem lumbum eorum. Tyro igitur et alienigenis, de quibus superior diximus, minatus est se calamitates illaturum esse, ut qui lætarentur de malis, quæ Israhel evenissent. Sed Ægyptum non ob hæc causam reprehendit, sed omnia potius contra; quia, cum operam dedisset ut populus suo confideret nixus auxilio, divina eum providentia privavit, nihilque ipsum sua ope juvit. Hoc enim per arundineam virgam declaravit, contractamque ob inbecillitatem. Ita etiam Sennacherim apud Isaiam Ægyptiorum auxilium appellavit. Confusus est enim super virga, inquit, arundinea fracta, super Ægyptum: sicut, si innixus fuerit vir super eam, ingredietur in manum ejus, sic est rex Ægypti, et omnes qui confidunt in eo. Hoc item hic dixit: Apprehenderunt te manu sua, contractus es, et plausit super eos omnis manus. Ridiculi, inquit, et ejusmodi quibus hostes illuderent facti sunt, te instar arundineæ virga: confracto victoque.

VERS. 8, 9. Propterea hæc dixit Adonai Dominus: Ecce ego adduco super te gladium, et perdam homines a te, et jumenta. Et erit Ægyptus in perditionem et desertum, et cognoscent me esse Dominum. Cum autem superbia elatus aliis quoque te operum laturum pollicereris, **924** experientia disces, ne pro tua quidem terra pugnare te posse, me tibi supplicium inferente, cognosceatque populus meus potentiam meam. Deinde rursus facta illius arrogantium verborum mentione: Dicebas enim flumina, inquit, mea sunt, et ego feci illa; solitudinem Ægypto minatur, non omni, sed ei quæ est a Magdolo et Syene usque ad fines Æthiopia, et ne his quidem urbibus perpetuam solitudinem, sed ad quoddam tempus.

VERS. 10-12. *Idcirco ecce ego ad te et ad omnia A flumina tua, et dabo terram Ægypti in desertum, et gladium, et perditionem, a Magdolo et Syene usque ad terminos Æthiopum. Non transibit per eam, inquit, pes hominis, et pes jumenti non transibit per eam, et non habitabitur quadraginta annis. Et dabo terram ejus in perditionem in medio terræ desertæ, et urbes ejus in medio urbium desertarum evanescent quadraginta annis: et dispergam Ægyptum in gentibus, et ventilabo eos in regionibus. Ineffabilis est Dei clementia, quæ mensura quadam et pondere infert supplicia, et rursus ea sanat quæ percussit. Fjus enim dictum illud est: « Ego occidam, et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo. » Et hic igitur captivitatem Ægyptiis minatur, et dispersionem, et solitudinem, quam tamen brevi tempore desinit. Quadraginta, inquit, annos erit ejusmodi, ad quam nemo accedat: neque omnis Ægyptus, sed a Magdolo et Syene usque ad terminos Æthiopum; 925 statimque fore promittit ut rocentur.*

VERS. 13, 14. *Post quadraginta enim annos, inquit, congregabo Ægyptios de gentibus, in quibus dispersi sunt. Et reducam captivitatem Ægyptiorum, et collocabo eos in terra Pathuræ, in terra unde capti fuerunt. Ita pollicetur liberationem a captivitate, prædicit etiam futuram regni illius tenuitatem.*

VERS. 15. *Erit enim principatus humilis, inquit, ibi super omnes principatus: et erit humillima, ut non extollatur amplius super gentes. Et paucissimos eos faciam, ne sint ipsi plures in gentibus. Res prophetiæ veritatem testantur. Eversum enim a Nabuchodonosore Ægyptiorum regnum, rursus Cyro Persa regnante floruit: verum pristinam potentiam minime recuperavit. Interjecto enim haud multo tempore, Cambyses Cyri filius eodem rursus everso regno in suam potestatem redegit Ægyptum, sibi que ferre coegit tributum: deinde Macedonas quoque reges accepit, Ægyptiis regibus omnino sublati.*

VERS. 16. *Et non erunt amplius domui Israel in spem revocantem in memoriam iniquitatem ut sequebantur post eos, et cognoscent me esse Dominum. Ita enim Ægyptiorum, inquit, regnum imminuam, ut non amplius populus meus illorum ope confidat, et impietatis ab illis capiat occasiones, verum ineam inquirat providentiam, siquidem me Dominum esse percipient.*

Α'·β'. Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ποταμοὺς σου, καὶ δώσω γῆν Αἰγύπτου εἰς ἔρημον, καὶ βομβαλαν, καὶ ἀπέλωσαν, ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήτης⁹², καὶ ἕως ὀρίων Αἰθίοπων⁹³. Οὐ μὴ διέλθῃ αὐτὴν⁹⁴, φησί, πούς ἀνθρώπου⁹⁵, καὶ πούς κτήνους οὐ μὴ διέλθῃ ἐκ' αὐτὴν, καὶ οὐ κατοικήθησονται τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ δώσω τὴν γῆν αὐτῆς, εἰς ἀπέλωσαν ἐν μέσῳ γῆς ἠρημωμένης, καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς ἐν μέσῳ πόλεων ἠρημωμένων ἔσονται ἀφανεῖς τεσσαράκοντα ἔτεσι· καὶ⁹⁶ θιασπερῶ Αἰγύπτου ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ λικμήσω αὐτοὺς ἐν ταῖς χώραις⁹⁷. Ἄρθτος ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, μέτρον μὲν τι καὶ σταθμῶ τὰς τιμωρίας ἐπάγουσα, πάλιν δὲ τὰ πληττόμενα θεραπεύουσα· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ φωνή· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω, καὶ γὰρ ἴσασμαι. » Κάνταυθα τοίνυν ἀπειλεῖ τοῖς Αἰγυπτίοις αἰχμαλωσίαν, καὶ διασποράν, καὶ ἔρημίαν, ἀλλ' ὀλίγῳ χρόνῳ περιορίζει τὴν ἔρημίαν. Τεσσαράκοντα, φησὶν⁹⁸, ἔτη ἕδατος ἔσται, καὶ οὐ πᾶσα ἡ Αἰγύπτος, ἀλλ' ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήτης, ἕως τῶν ὀρίων Αἰθίοπων, καὶ εὐθὺς ὑπισχίζεται τὴν ἀνάκλησιν.

γ', δ'. Μετὰ τεσσαράκοντα γὰρ, φησὶν, ἔτη συνάξω τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ὃν διεσκορπισθησαν ἐκεί. Καὶ ἀποστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Αἰγυπτίων, καὶ κατοικίω αὐτοὺς ἐν γῇ Παθούρης, ἐν τῇ γῇ ὅθεν ἐλήφθησαν. Οὕτως ὑποσχόμενος τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγὴν, προλέγει καὶ τὴν ἐσομένην τῆς βασιλείας ἐκείνης σμικρότητα.

ε'. Καὶ ἔσται γὰρ, φησὶν, ἀρχὴ⁹⁹ ταπεινῆ ἐκεί¹⁰⁰, παρὰ πάσας τὰς ἀρχάς, καὶ¹⁰¹ ἔσται ταπεινοτάτη, τοῦ μὴ ὑψωθῆναι ἐτι ἐπὶ τὰ ἔθνη, καὶ ὀλιγοστοὺς αὐτοὺς ποιήσω, τοῦ μὴ εἶναι αὐτοὺς πλείονας ἐν τοῖς ἔθνεσι. Μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ τὰ πράγματα τὴν ἀλήθειαν. Καταλυθεῖσα γὰρ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ τῶν Αἰγυπτίων ἡ βασιλεία ἀνήθησε πάλιν ἐπὶ Κύρου τοῦ Πέρσου, ἀλλὰ τὴν προτέραν οὐκ ἀπέλαβε δυναστείαν. Οὐ πολλοῦ γὰρ χρόνου διελθόντος, Καμβύσης ὁ Κύρου ταύτην πάλιν καταλύσας, ὑπήκοον ἐποίησατο, καὶ δασμὸν φέρειν ἠνάγκασεν· ὕστερον δὲ καὶ Μακεδόνας ἐδέξατο βασιλεῖας, παντελῶς τῶν Αἰγυπτίων παυσασμένων βασιλείων.

ς'. Καὶ οὐκ¹⁰² ἔσονται ἐτι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ εἰς ἐλπίδα ἀναμνησθῆσθαι ἀνομίαν ἐν τῷ ἀκολουθῆσαι ὀπίσω αὐτῶν¹⁰³, καὶ γνῶσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι¹⁰⁴ Κύριος. Οὕτω γὰρ, φησὶ, τῶν Αἰγυπτίων ἐλαττώσω τὴν βασιλείαν, ὡς μηκέτι τὸν ἐμὸν λαὸν τῇ ἐκείνων βοηθείᾳ θαρρῆναι, καὶ ἀσεβείας ἀφορμὰς παρ' ἐκείνων λαμβάνειν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν προμήθειαν ἐπιζητεῖν· μαθήσονται γὰρ μου τὴν δεσποτελίαν.

VARIAE LECTIOES.

⁹² Α Μαγδωλοῦ καὶ Συήτης. ⁹³ In B des. vers. 10. ⁹⁴ αὐτ. Α δι' αὐτῆς. ⁹⁵ Α ἀνθρώπων. ⁹⁶ ἀφ. τεσσ. ἔτ. καὶ. Α τεσσαράκοντα ἔτη· ἀφανισμὸς ἔσται, καὶ. ⁹⁷ Α εἰς τὰς χώρας. ⁹⁸ φησ. Β πρᾶσθ. γὰρ. ⁹⁹ ἀρχ. Α πρᾶσθ. ἡ. ¹⁰⁰ ἐκ. Des. in B. ¹⁰¹ καὶ — ὑψ. Α οὐ μὴ ὑψωθῆ. ¹⁰² οὐκ — Ἰσρ. Α οὐκ ἐτι ἔσονται ἐν τῷ Ἰσραὴλ. ¹⁰³ ὀπ. αὐτ. Α αὐτοὺς ὀπίσω τῶν καρδιῶν αὐτῶν. ¹⁰⁴ εἰμ. Des. in B.

ιζ', ιη'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ ἅ
 ἔται, ἐν μῆ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, ἐγένετο λό-
 γος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, Να-
 βουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλῶνος κατεθου-
 λώσατο τὴν δύναμιν αὐτοῦ δουλείᾳ μεγάλῃ¹⁷
 ἐπὶ Τύρῳ. Πᾶσα κεφαλὴ φιλάκρωμα¹⁸, καὶ πᾶς
 ὦμος μυδιὰς, καὶ μισθὸς οὐκ ἐγένετο¹⁹ αὐτῷ,
 καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ ἐπὶ Τύρῳ²⁰, καὶ τῇ δου-
 λείᾳ ἣ ἐθούλευσεν ἐπ' αὐτῇ²¹. Ἐκεῖνα τῶν²² δε-
 κάτων²³ ἔται τῆς Ἰεχονίου αἰχμαλωίας προείρηκεν,
 ἣ τῶ δωδεκάτῳ²⁴. οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἑβραῖος²⁵ λέγει,
 καὶ ὁ Σύρος· ταῦτα δὲ τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ μετὰ
 τὴν ἄλυσιν τῆς Τύρου καὶ τὴν μακρὰν πολιορκίαν,
 δι' ἣν καὶ πᾶσαν κεφαλὴν λέγει²⁶ φιλάκρην γενέ-
 σθαι, καὶ πάντα ὦμον μαδιῶντα. Ἡ γὰρ ὑπαιθρία
 διαγωγὴ τοιαῦτα ποιεῖν εἴθε, τοῦ φλογμοῦ πολλα-
 κας ἀποδέροντος τῶν τοῦ σώματος μελῶν τὰ γυμνά
 τούτω²⁷ προκείμενα. Ὑπισχναίεται δὲ τῷ Ναβουχο-
 δονόσορ τὸν μισθὸν δώσειν τὴν Αἴγυπτον, ὑπὲρ τῶν
 πόων τῶν περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου γεγενημέ-
 νων· οὐκ ἐπιθετὴ γνώμῃ τῷ θεῷ διακονῶν βουλή-
 ματι τοῦτο εἰργάσατο (οἰκεία γὰρ ὄρμη κεκρημένος
 πᾶσα τούτοις τοῖς ἔθνεσιν ἐπεστράτευεν), ἀλλὰ διὰ
 πούτων παραδηλοῖ, ὡς οὐδὲν αὐτοῦ μὴ βουλομένου
 γενήσεται. « Δύο γὰρ, φησὶ, στρουβία ἀσπαρίου
 κολαίεται, καὶ ἂν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσῆται παρεκτός²⁸
 τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς. » Οὐδὲν γὰρ
 αὐτὸν λέληθε τῶν γιγνομένων· ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτὸς
 πρυτανεύει, τὰ δὲ γίνεσθαι συγχωρεῖ, νῦν μὲν τῷ
 αὐτεξουσίῳ τῶν ἀνθρώπων παραχωρῶν, νῦν δὲ τοὺς
 ἄξιους δι' ἑτέρον κολάζεσθαι συγχωρῶν. Δεῖξαι
 C τὴν βουλόμενον, ὡς αὐτοῦ συγχωρησαντος ταύτην ἔλαβεν ὁ
 Ναβουχοδονόσορ τὴν δύναμιν, ὑπισχναίεται
 καὶ μισθὸν αὐτῷ δώσειν ὑπὲρ τῆς Τυρίων πολιορκίας τῶν
 Αἰγυπτίων τὴν δούλωσιν.

VERS. 17, 18. Et factum est anno vicesimo septimo,
 (die) primo mensis 926 primi, factum est verbum
 Domini ad me, dicens; Fili hominis, Nabuchodonosor
 rex Babylonis servire fecit exercitum suum servitute
 magna contra Tyrum. Omne caput cavities, et omnis
 humerus depilatus, et merces non fuit ei, et exercitui
 ejus super Tyro, et servitute qua servivit propter eam.
 Illa anno decimo captivitatis Jechoniae praedixit,
 sive duodecimo (ita enim et Hebraeus dicit et
 Syrus); haec vero septimo et vicesimo post captam
 Tyrum, et longam obsidionem, propter quam etiam
 omne caput calvum factum esse ait, omnemque
 humerum depilatum. Commoratio enim djutina
 sub dio talia efficere solet, aestu saepe entem de-
 trahente membris illis corporis, quae nuda et illi
 B exposita suat. Pollicetur autem se Nabuchodonoso-
 reri mercedem daturum esse Aegyptum, pro labo-
 ribus propter obsidionem Tyri susceptis; non quia
 eo animo ut divinae ministraret voluntati hanc ego-
 rit (suo enim ulens instinctu contra omnes haec ge-
 ntes duxerat exercitum), sed per haec declarat nihil
 se invito factum iri. « Duo enim passeret, inquit,
 asse veneunt, et unus ex illis non cadet sine Patre
 vestro qui in caelis est ». Nihil enim illum latet
 eorum quae fiunt: verum alia quidem ipas moderat-
 tur, alia vero fieri permittit, modo libero hominum
 cedens arbitrio, 927 modo eos qui digni sunt, per
 alios puniri concedens. Ut igitur ostenderet suo per-
 inisso Nabuchodonosorem hanc potentiam esse ad-
 pum, promittit etiam se mercedem ei daturum esse
 C pro Tyriorum obsidione, Aegyptiorum servitute.

ιθ', κ'. Τάδε²⁹ λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδοὺ ἐγὼ
 δίδωμι τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεὶ Βαβυλῶνος
 τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ λήψεται τὸ πλῆθος αὐ-
 τῆς, καὶ³⁰ σκυλεύσει τὰ σκύλα αὐτῆς, καὶ προ-
 νομοῦσει τὴν προνομίην αὐτῆς, καὶ ἔσται ὁ μ-
 σθὸς τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ἄντι τῆς λειτουργίας
 αὐτοῦ, ἧς ἐθούλευσεν ἐπὶ Τύρου, δέδωκα αὐτῷ
 τὴν γῆν Αἰγύπτου, ἀνθ'³¹ ὧν ὅσα εἰργάσατο. Πά-
 λιν τὰ αὐτὰ εἰρηκε, τῇ ἀναλήψει καὶ δευτερώσει τὴν
 πρῆβησιν βεβαιῶν·

VERS. 19, 20. Haec dicit Adonai Dominus: Ecce
 do Nabuchodonosori regi Babylonis terram Aegypti.
 et prae dabitur praedum ejus, et capiet multitudinem
 ejus, et diripiet spolia ejus, et erit merces exercitui
 illius. Pro ministerio ejus, quo servivit contra Ty-
 rum, dedi ei terram Aegypti pro omnibus quaecumque
 fecit. Rursus eadem dixit, repetitione atque itera-
 tione praedictionem confirmans.

Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· (κα') Ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 ἐκείνῃ ἀνατελεῖ³² κέρασιν παντὶ τῷ ὄλῳ Ἰσραὴλ,
 καὶ σοὶ δώσω στόμα ἡνεαργημένον ἐν μέσῳ αὐτῶν,
 καὶ γνώσονται οἱ ἐγὼ Κύριος. Κέρασιν ἢ θεῷ Γραφῇ
 ποτὲ μὲν καλεῖ τὴν εὐσέβειαν, ποτὲ δὲ τὴν δύναμιν,
 ποτὲ δὲ τὴν βασιλείαν· τὸ δὲ Ἄνατελεῖ κέρασιν ἐκ
 τῆς³³ μεταφορᾶς τῶν μάσχων τέθεικεν, οἱ ἀσθενεῖς

Haec dicit Adonai Dominus: (VERS. 21.) Bis ille
 D orietur cornu omni domui Israel, et tibi dabo os
 apertum in medio ipsorum, et cognoscent me esse
 Dominum. Cornu divina Scriptura alias pietatem
 vocat, alias potentiam, alias regnum. Hoc autem,
 Orietur cornu, per translationem a vilitate desump-
 ptam posuit, qui ante cornuum productionem sunt

Matth. x, 29.

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ A δουλείαν μεγάλην. ¹⁸ A φιλάκρωμα. ¹⁹ A ἐγενήθη. ²⁰ A Τύρου. ²¹ A τῆς δουλείας ἧς ἐθούλευσεν ἐπ' αὐτήν. ²² τῶ. B πρᾶξ. μὲν. ²³ δεκ. B δωδεκάτῳ. Minus bene. ²⁴ δωδ. B δεκάτῳ. ²⁵ ὁ Ἑβρ. Sed in Hebr. est anno decimo. ²⁶ λέγ. B ἔξῃ. ²⁷ Ita B pro τούτων, ut hab. ed. prior. ²⁸ παρ. — οὐρ. Aliter l. c. ²⁹ Τάδε. A πρᾶξ. διὰ τούτου. ³⁰ καὶ — σκ. αὐτ. In A ponuntur ista post προνομίην αὐτῆς. Gemina autem redolent interpretationem. ³¹ ἀνθ' — εἰργ. Ita Compl. sed A. ὅσα ἐποίησάν μοι. ³² ἀνατελεῖ. Hebr. germinare faciam. ³³ τῆς. Des. in B.

imbecilles, sed postquam ea creverint, multum A roboris nanciscuntur. Ægypto igitur eversa, inquit, populus meus efflorescet, pietateque potietur, non habens sibi magistratam improbitatem: præbunt autem quoque propheticiis verbis aures, quod me Dominum esse perceperint. Hoc enim declaravit, dicens: « Et dabo tibi os apertum in medio eorum; » nam per 928 Ezechielem omnem propheticum chorum significavit.

CAPUT XXX.

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, vaticinare, et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Ululate, o! o dies! Quia prope est dies Domini, et appropinquat dies nubis, et tempus gentium erit.* His omnibus quæ dicta sunt terrorem iniecit, lamentari et lugere jubens. Diem vocat supplicii tempus, nubem autem a nimis offusas per calamitatem tenebras; tempus vero gentium, supplicium gentibus illatum nuncupavit. Non solum enim meus, inquit, populus in hæc incidet mala, sed etiam gentes: impletatis poenas dabunt.

VERS. 4, 5. *Et veniet gladius super Ægyptios, et erit perturbatio in Æthiopia, et cadent vulnerati in Ægypto, et capietur multitudo ipsorum, et corrueant fundamenta ejus. Et capientur Persæ, et Cretenses, et Libyæ, et Æthiopes, et Lydi, et omnis Arabia, et omnes comisti, et ex filiis testamenti mei ipso gladio cadent cum ea.* Quæ Ægypto, inquit, eventura sunt, perturbationem Æthiopiæ quoque afferent; cum enim finitima sit illius, sollicita erit ne eadem patiatur. Deinde narrat Ægyptiorum adjuutores cum Ægyptiis interfectum iri, Cretenses, et Libyæ, et Æthiopes, et Lydos, et 929 Arabas. Græcorumque historię Lydorum et Ægyptiorum docent societatem. Persas autem, non eos qui e Perside ipsis auxilio venerant, dicit: qui enim fieri poterit ut Assyriis et Chaldæis cum ipsis bellantibus socios Persas haberent? sed eos qui olim inde coloni deducti in Ægypto inquilini erant. Aiuntque, hac de causa etiam Ægyptiacam Babylonem Persiæ cognominem fuisse, utpote quam Persæ incoluissent. Filios vero fœderis Judæos ipsos vocat, qui post obsidionem Hierosolymæ, in Ægyptum, assumpto secum Jeremia propheta, descenderunt. Et his similiter poenas minatur, quandoquidem Judæa præter ejus voluntatem relicta contenderunt in Ægyptum. Eadem quoque per Jeremiam prophetam dicta sunt. « Cognoscent enim omnes, inquit, reliqui Judæ, qui incolæ sunt

A μὲν εἶσιν πρὸ τῆς τῶν κεράτων ἐκφύσεως, μετὰ δὲ τὴν τούτων ἀβύτην πολλὴν προσλαμβάνουσι δύναμιν. Τῆς τοίνυν Αἰγύπτου, φησί, καταλυμένης, ὁ ἐμὲς ἀνθήσει λαὸς, καὶ εὐσέβειαν κτήσεται, τὴν πονηρίαν οὐκ ἔχων διδάσκαλον· ὀφέξεται δὲ καὶ τοῖς προφητικοῖς λόγοις τὴν ἀκοήν, τὴν ἐμὴν δεσποτείαν μεμαθηκότες. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκῶς· « Καὶ σοὶ δώσω στόμα ἠνεωγμένον ἐν μέσῳ αὐτῶν· » διὰ γὰρ τοῦ Ἰερεικῆλ πάντα τὸν προφητικὸν ἐσήμανε χορὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

α'-γ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑιὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὁλολύξατε, ὡ ὡ ἡμέρα. Ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ ἐγγίσει ἡ ἡμέρα νεφέλης, καὶ καιρός ἔθνων ἔσται. Διὰ πάντων τῶν εἰρημένων δεδίττεται, θρηνεῖν καὶ ὀδύρεσθαι παρακελεύμενος. Ἡμέραν καλεῖ τὴν τῆς τιμωρίας καιρὸν· νεφέλην δὲ τὸ ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, ταῖς ψυχαῖς γενόμενον σκότος· καιρὸν δὲ ἔθνων ἐκάλεσε τὴν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιφερομένην τιμωρίαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ὁ ἐμὲς λαὸς τούτοις περιτεσσεται τοῖς κακοῖς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη εἴωσι δικὰς τῆς ἀσεβείας.

δ', ε'. Καὶ ἤξει μάχαιρα ἐπ' Αἰγυπτίους, καὶ ἔσται ταραχὴ ἐν τῇ Αἰθιοπία, καὶ πεσοῦνται οἱ στραυματισμένοι ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ληφθήσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ συμπεσῶνται τὰ θεμέλια αὐτῆς. Καὶ καταληφθήσονται Πέρσαι, καὶ Κρήτες, καὶ Αἰθῦες, καὶ Αἰθιοπεῖς, καὶ Λυδοί, καὶ πῦσα ἡ Ἀραβία, καὶ πάντες οἱ ἐπίμικτοι, καὶ ἐκ τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μου ἐν αὐτῇ μάχῳρα πεσοῦνται μετ' αὐτῆς. Τὰ τῇ Αἰγύπτῳ, φησὶ, συμβησόμενα θόρυβον καὶ τῇ Αἰθιοπία παρέξει· ὁμοιος γὰρ οὕσα ἀγωνιάσει μὴ ταῦτά πάθη. Εἶτα διηγεῖται τοὺς Αἰγυπτίων ἐπικούρους οὖν Αἰγυπτίοις ἀναιρούμενους, Κρήτας, καὶ Αἰθῦας, καὶ Αἰθιοπίας, καὶ Λυδοῦς, καὶ Ἀραβίας. Καὶ Ἑλληνικὰ δὲ ἱστορίαι διδάσκουσι τὴν Λυδῶν καὶ Αἰγυπτίων συμμαχίαν. Πέρσας δὲ οὐ τοὺς ἀπὸ τῆς Περσίδος εἰς βοήθειαν αὐτοῖς ἐληλυθότας λέγει· πῶς γὰρ οἶόν τε τὴν Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων πολεμούντων αὐτοῖς, Πέρσας ἔχειν συμμαχούς; ἀλλὰ τοὺς πάλαι ποτὲ ἐκέθην ἀποικισθέντας, καὶ μετοίκους ἐν Αἰγύπτῳ γεγεννημένους. Φησὶ δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτιακὴν Βαβυλῶνα τούτου χάριν ὀμνύμενον τῇ Περσικῇ γενέσθαι, ὡς Περσῶν αὐτὴν ὠκηκότων. Υἱοὺς δὲ τῆς διαθήκης αὐτοὺς καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ μετὰ τὴν τῆς Ἰερουσαλήμ πολιορκίαν κατῆλθον εἰς Αἰγύπτου, τὸν προφήτην Ἰερεμίαν λαβόντες. Καὶ τοῦτοις δὲ ὁμοίως ἀπελεῖ τιμωρίαν, ἐπειδὴ παρὰ τὸν αὐτοῦ σκοπὸν τὴν Ἰουδαίαν καταλύοντες ἀφῆκοντο εἰς τὴν

VARIÆ LECTIONES.

α' καὶ ἐγγ. ἡ. Des. in A. β' καὶ καιρός. A πέρσας. γ' μάχ. A πρᾶξιν. ἡ. δ' A λήφονται τὸ πλῆθος αὐτῆς. ε' A πεσοῦνται. ζ' Καὶ καταλ. Des. in A et in Hebr. η' B καταλυθήσονται. θ' καὶ — Ἀραβ. A καὶ Λυδοὶ καὶ Αἰθῦες. ι' ἡ — ἐπίμ. Gemina est interpretatio. κ' καὶ — αὐτῆς. Hebr. et filii terræ fœderis, cum illis gladio cadent. λ' μετ' αὐτ. Des. in A. μ' B αὐτοῦ.

Αἴγυπτος ταῦτα δὲ καὶ διὰ Ἱερραίου τοῦ προφη-
 του εἰρηται· Ἐγνώσονται γάρ, φησὶ, πάντες οἱ κα-
 τάλοιποι τοῦ Ἰούδα, οἱ παροικούντες ἐν γῆ Αἴγυ-
 πτου, λόγος τίνος ἐμμενεῖ, ὃ ἐμὸς, ἢ ὁ αὐτῶν· καὶ
 τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον, φησὶ Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ δί-
 δωμι τὸν Φαραὼ θύαφρῃ βασιλείᾳ Αἴγυπτου ἐκδο-
 τον εἰς χεῖρας ζητούντων ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς ἔδωκα
 τὸν Σεδεκίαν βασιλέα Ἰούδα εἰς χεῖρας Ναβουχοδο-
 νόσου βασιλέως Βαβυλώνης ἐχθροῦ αὐτοῦ, καὶ ζη-
 τούντος ψυχὴν αὐτοῦ. Συμφωνεῖ τοίνυν ἀλλήλοις
 τὰ ὑπὸ τῶν θείων προφητῶν προηγορευμένα·
 ἐν γὰρ Πνεύματι, ῥήματα. Οὕτω πάλιν προει-
 ρηκώς, μετὰ τοῦ διορισμοῦ τῆς Αἴγυπτου τὴν ἐρημίαν, καὶ πῦρ τὸν Ἀσσύριον προσαγορεύσας βα-
 σιλέα*, ἐπάγει·

θ'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσονται ἀγγελοι
 ἀπὸ προσώπου μου ἐν Σελμ', σπεύδοντες, ἀφαι-
 ρίσαι τὴν Αἰθιοπίαν τὴν ἑλληνίδα· καὶ ἔσται τυ-
 ραχὴ αὐτοῖς* ἐν τῇ ἡμέρᾳ Αἴγυπτου, ὅτι ἰδοὺ
 ἔκει. — Ἑλλίδα τὴν Αἰθιοπίαν ἐκάλεσε, διὰ τὸ
 τὸς Αἴγυπτίους τῇ ἐκείνων βοήθειᾳ θαρραλεῖν* τὸ δὲ
 Σελμ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ ἐν Ἰσχυρὸς ἠλοῖ. Ταῦτα δὲ,
 τῆς, τῶν Αἴγυπτίων ὑπομενόντων, παραχθῆσονται
 Αἰθιοπας οἱ τούτων ἐπίκουροι, οὐ μόνον διὰ τὰ τού-
 τως ἐπελθόντα κακὰ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς σφᾶς αὐ-
 τῶς καταληφόμενας συμφορὰς δι' ἀγγέλων τινῶν
 ἐκ' ἐμοῦ πεμπομένων, καὶ ἐπιγομένων πληρώσει
 τὰ πρωταχθέντα.

ι'. — ἰβ'. Τάδε λέγει ὁ Κύριος· Καὶ ἀπολω-
 τὸ πλήθος τῶν Αἴγυπτίων διὰ χειρὸς Ναβουχοδο-
 νόσου βασιλέως Βαβυλώνης. Αὐτοῦ¹¹, καὶ τοῦ
 λαοῦ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ¹². Λοιοὶ ἀπὸ ἐθνῶν ἀπο-
 σκαλισμένοι ἀπολέσει τὴν γῆν· καὶ ἐκκενώσουσι
 πάντα τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπ' Αἴγυπτου¹³, καὶ
 πλησθήσεται ἡ γῆ τραυματιῶν. Καὶ δώσω τοὺς
 ποταμούς αὐτῶν ἐρήμους, καὶ ἀποδώσομαι τὴν
 γῆν εἰς χεῖρας¹⁴ πονηρῶν, καὶ ἀπολω τὴν γῆν
 καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἐν χειρὶν ἀλλοτριῶν·
 ἐγὼ Κύριος λέλαληκα. Τοῖς τῶν ἐθνῶν, φησὶν,
 ἐπάντων ὠμοτέροις Βαβυλωνίους παραδώσω τὴν
 Αἴγυπτον, ὥστε πᾶσαν αὐτῶν τὴν γῆν πληρωθῆναι
 σφαγῶν, καὶ τοὺς ποταμούς ἐρήμους γενέσθαι τῶν
 παροικούντων· τὸ δὲ, Ἐ ἀποδώσομαι τὴν γῆν εἰς
 χεῖρας πονηρῶν, ἀντὶ τοῦ παραδώσω τέθεικεν·
 Ἀρμότει δὲ καὶ τοῦτο τοῖς προειρημένους· μισθὸν
 γὰρ ἐφη δώσειν τῷ Ναβουχοδονόσου, τῆς Αἴγυπτου
 τὴν δουλείαν, ὑπὲρ τῶν γενησάντων αὐτῷ πόνων
 ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Τύρου. Ἐἶτα προλέγει, ὅτι βδε-
 λύγματα αὐτῶν, τούτεστι, τὰ εἰδῶλα τὰ βδελυγ-
 μίας μετὰ, ὑπὸ τῶν πολεμίων καταλυθήσεται.

γ'. Καὶ¹⁵ λήξουσιν οἱ τῆς Μέμφως ἡγεμόνες.
 Τῆς αὐτῆς Αἴγυπτου τὰς ἡνίας πεπιστευμέ-

A in terra Ægypti, cujusnam verbum maneat, memm
 an ipsorum? Et hoc vobis signum, dicit Dominus,
 Ecce ego do Pharaonem Vaphrem regem Ægypti,
 traditum in manus inimicorum suorum, et in ma-
 nus quærentium animam ejus, sicut dedi Sedeciam
 regem Judæ in manum Nabuchodonosoris regis
 Babylonis inimici ejus, et quærentis animam
 ejus². » Consentiant igitur inter se quæ a divinis
 prædicta sunt prophetis : unius enim spiritus
 verba sunt. [6-8] Ita rursus prædicta accurateque
 definita Ægypti solitudine, et nuncupato igne Assy-
 riorum rege, subjicit :

VERS. 9. Die illo egredientur nuntii 930 a facie
 mea in Sim, festinantes delere Æthiopiam, spem :
 B et erit perturbatio ipsis in die Ægypti, quia ecce
 venit. — Spem vocavit Æthiopiam, eo quod Ægi-
 ptii illius ope considerent : Sim autem Græca
 lingua in robore significat. Hæc autem Ægyptiis,
 inquit, sustinentibus, perturbabunt eorum ad-
 jutores Æthiopes, non solum propter mala, quæ
 illos invaserint, sed etiam propter sibi ipsis immi-
 nentes calamitates, quæ eos occupabunt per nun-
 tios quosdam a me missos, festinantesque imperata
 perficere.

VERS. 10-12. Hæc dicit Adonai Dominus : Et per-
 dam multitudinem Ægyptiorum per manum Nabu-
 chodonosoris regis Babylonis. Ipsius, et populi ejus
 cum eo : pestis a gentibus missa ad perdendam
 terram ; et evaginabunt omnes gladios suos super
 Ægyptum, et implebitur terra vulneratis. Et faciam
 flumina eorum deserta, et dabo terram in manus
 improborum, et perdam terram et plenitudinem ejus,
 manibus alienorum ; ego Dominus locutus sum.
 Babylonis, inquit, qui omnibus gentibus crudelio-
 res sunt, Ægyptum tradam, ut omnis eorum terra
 cedibus compleatur, et flumina ab incolis deseran-
 tur. Illud autem : « Et dabo terram in manus im-
 proborum, » pro tradam posuit. Convenit etiam
 hoc iis quæ antea dicta sunt. Mercedem enim se
 daturum esse dixit Nabuchodonosori 931 Ægypti
 servitatem, pro laboribus in oppugnatione Tyri ab
 ipso exhaustis. Deinde prædicit abominationos
 ipsorum, id est, simulacra abominationis plena,
 ab hostibus eversum iri.

VERS. 13. Et cessabunt Memphis principes. Qui-
 bus tunc Ægypti habentæ creditæ fuerant. [14-16]

* Jerem. xi. iv, 28-30, vel juxta LXX, li, 28-30.

VARIÆ LECTIONES.

* Bas. Des. in B. ἠ ἀπὸ — ἑλληνίδα. Ita fere Compl. A. σπεύδοντες ἀφαιρῆσαι τὴν Αἰθιοπίαν. Montf. l. c. habet ἔκ προσ. μου. ἠ ἐν Σελμ. Hebr. navibus. ἠ σπ. — ἑλλ. Hebr. ut terreat Æthiopiam accuram. ἠ αὐτ. A præm. ἐν. ἠ καὶ. Ex B suppl. ἠ αὐτ. ἀπεστ. Hebr. Ille, et populus ejus cum eo (violentiissimi gentium), adducentur. ἠ μετ' αὐτ. Des. in A. ἠ A et B Αἴγυπτου. ἠ A ἐν χειρῶν. ἠ Καὶ — ἡγεμ. Aliter ol LXX.

Et terror omnes invadet Ægyptios, ipsa Tane incensa, et Diospoli funditus deleta, potentissimaque Saitarum urbe in gravissimas calamitates delapsa : et hostibus omnino ignis instar omnem vastantibus Ægyptum, ita ut etiam Syene in intimis ejus partibus sita hinc maxime perturbetur. Et repentinum incursum satis declaravit, dicens : « Erunt in Memphi bella eodem die. » Nam simul atque nuntius allatus fuerit, proclium committetur. Illud autem : « In Diospoli erit scissura, et diffundentur aquæ, » murorum innuit demolitionem, et adventum hostium, instar aquæ irruentium, et in omnes ejus vicos domosque diffusorum. Ad hæc addidit :

VERS. 17. *Juvenes Heliopoleos et Bubasti gladio cadent.* Perspicuum autem est, propter hos, tanquam strenuos et potentes, eos esse gloriatos. Quin etiam « Mulieres, inquit, in captivitate ibunt. » Tum adjicit :

VERS. 18. *Et in Taphnis obtenebrescet dies.* Significans tenebras a calamitatibus profectas. Quod idem rursus significavit, dicens : « Et ipsam nubes operiet. » Qui enim in mala inciderunt, haud **932** æque lumen vident, sed omnibus tenebris obscuriorem diem opinantur. Deinde eorum quæ sunt propositum sibi finem declaravit.

VERS. 19. *Et faciam judicia in Ægypto, et cognoscent Ægyptii me esse Dominum.* Hæc enim omnia, inquit, fieri permittam, ut etiam Ægyptii discant, non propter seipsos gloriari, sed max dominationis jus agnoscere.

VERS. 20. *Et factum est anno undecimo, primo mense, septimo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens.* Hoc loquendi genus apud Jeremiam quoque prophetam reperitur. Etenim ille etiam sparsim apponit tempora. Et priore loco positus quæ regnante Sedecia gesta sunt, qui postremus regnavit, rursus quæ ad Joacimum pertinent recenset, qui quidem ante illum regnum administravit. Atque hujusce rei causa hæc est, quod non simpliciter ipsi historiam conscripserint, sed prophetias quibusdam temporibus factas. Apposite vero, et jure optimo, hujus temporis nunc mentionem fecit. Cum enim tantam calamitatum nubem sit Ægypto minatus septimo et vicesimo anno, justum illud esse nos docet supplicium.

Anno enim undecimo, inquit, dixit Dominus ad me : (VERS. 21.) *Fili hominis, brachia Pharaonis regis Ægypti contrivi, et ecce non est colligata, ut daretur ei sanitas, et imponeretur ei malagma, ut colligaretur et corroboraretur, et apprehenderet gla-*

νοι. Καὶ φόβος ἅπασιν ἐπιπέσεται τοῖς Αἰγυπτίοις, τῆς Τάνως μὲν ἐμπιπραμένης, Διοσπόλεως δὲ πανωλεθρίαν ὑπομένουσας· τῆς δὲ δυνατωτάτης Σαῖτων πόλεως χαλεπωτάταις περιπεσοῦσας συμφοραῖς· καὶ ἀπαξαιπῶς πυρὸς δίχην τῶν πολεμίων ἅπασιν κατανεμομένων τὴν Αἴγυπτον, ὡς καὶ τὴν ἐνδοτάτω κατεμένην Συήγην τὸν ἐκ τούτων ὑποδέξασθαι ἄρῳδον. Καὶ τὴν ἐξαπηναικὸς δὲ γενομένην ἔφοδον ἰκανῶς παρεδίλωσεν, εἰρηκῶς· « Ἔσονται ¹⁶ ἐν Μέρφει πόλεμοι αὐθημερινοί· ἅμα γὰρ τῇ ἀγγελίᾳ καὶ ἡ διαμάχη γενήσεται. Τὸ δὲ, « Ἐν Διοσπόλει ἔσται ἐρηγμα, καὶ διαχυθήσεται ὕδατα, » τῶν ταυχῶν χιλιεταὶ τὴν κατάλυσιν, καὶ τῶν πολεμίων τὴν εἰσοδὸν, δίχην ὕδατων εἰσερόντων, καὶ διαχουμένων εἰς ἀπάσας αὐτῆς τὰς ἀγυῖας τε καὶ οἰκίας. Τούτοις προστέθειται ^B ἰζ'. « Ὅτι καὶ οἱ νεανίσκοι Ἑλιουπόλεως καὶ Βουδάστου ἐν μάχῳρα πεσοῦνται. Ἀφῆσιν δὲ οὗ καὶ ἐπὶ τοῦτοσ μέγα ἐφρόνου, ὡς ἀριστεῦσι καὶ θυνατοῖς· ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες, φησὶν, ἐν αἰχμαλωσίᾳ πορεύονται. » Ἐἶτα προστίθῃσιν·

ἠγ'. « Ὅτι καὶ τῇ Τάφναις ¹⁷ συσκοτάσει ἡ ἡμέρα. Σημαίνων τὸ ἐκ τῶν συμφορῶν ἐπιγινόμενον σκότος. Ταυτὸ δὲ τοῦτο πάλιν ἐσήμανεν, εἰρηκῶς· « Καὶ αὐτὴν νεφέλη καλύψει. » Οἱ γὰρ κακοὶ περιπίπτοντες οὐχ ὁμοίως ὀρώσι τὸ φῶς, ἀλλὰ σκότος παντὸς ζωφωδεστέρων ὑπολαμβάνουσι τὴν ἡμέραν. Ἐἶτα τῶν γιγνομένων ἐδήλωσε τὸν σκοπὸν.

ἰθ'. « Καὶ ποιήσω κρίματα ¹⁸ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ γνώσονται οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ταῦτα ^C γὰρ, φησὶν, ἅπαντα γενέσθαι συγχωρήσω, ἵνα καὶ οἱ Αἰγύπτιοι μάθωσι μὴ ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν γνωρίζειν.

κ'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ ἔτει ¹⁹, ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, ἑβδόμῃ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων. Τοῦτο τὸ εἶδος καὶ παρὰ Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ εὐρίσκεται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος σποράδην τίθησι τοὺς χρόνους, καὶ τιθεὶς πρότερον τὰ ἐπὶ Σεδεκίου γεγενημένα, ὃς Ἰσχατος ἑδρασίνοσ, πάλιν τὰ κατὰ τὸν Ἰωακείμ διηγείται, ὃς πρὸ ἰακίου τὴν βασιλείαν ἐπρυτάνευσεν. Αἴτιον δὲ τοῦτου τὸ μὴ ἱστορεῖν αὐτοὺς ἀπλῶς συγγράφειν, ἀλλὰ προφητείας κατὰ χρόνους τινὰς γεγενημένας. Ἀνακαίως δὲ καὶ μάλα εἰκότως τοῦτου νῦν ἐμνησκουσι τοῦ χρόνου. Ἐπειδὴ γὰρ τοσοῦτον νέφος συμφορῶν ^D ἠπελίγησεν τῇ Αἰγύπτῳ ἐν τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ ἔτει. διδάσκει ἡμῶς τῆς τιμωρίας τὸ ἄκαιον.

Ἐν γὰρ τῷ ἐνδεκάτῳ ²⁰, φησὶν, ἔπει εἰς Κύριος πρὸς με· (κα'.) Ἰὺδὸ ἀνθρώπου, τοὺς βραχίονας Φαραὸν βασιλέως Αἰγύπτου συντέρεψα, καὶ ἰδοὺ οὐ κατεδέθη τοῦ δούρου αὐτῷ ²¹ ἰασθ'. τοῦ ἐκθεῖναι αὐτῷ ²² μάλαγμα ²³, τοῦ δοθῆναι ²⁴,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ ἴσ. — αὐθημ. Hæc non nisi in paucis libris vet. exstant in fine vers. 16, sed plurimi habent πολέμοι pro πόλεμοι. ¹⁷ Ἄ ἐν Τάφναις. Β ἐν τῇ Τάφναις. ¹⁸ Ἄ κρίμα. ¹⁹ ἐν τ. ἐνδ. ἔτ. Des. in B. ²⁰ ἰδ. Ed. prior hab. δεκάτω. ²¹ δ. αὐτ. Ἄ δοθῆναι. ²² ἐπ. αὐτ. Ἄ δοθῆναι ἐπ' αὐτόν. ²³ ὑάλ. Hebr. fascia. ²⁴ τοῦ δεθ. — μαχ. Ἄ τοῦ δοθῆναι ἰσχύον ἐπιλ. μαχ.

καὶ κατισχύσαι, καὶ ἐπιλάβεσθαι μαχαίρας. Μερίαν, φησίν, ἐπήγαγον αὐτῷ τιμωρίαν, καὶ οὐκ ἠθέλησε τοῦς τῆς μετανόιας χρῆσασθαι φαρμάκοις ἢ πάλιν τῆς προτέρας ἐπιλάβηται δυναστείας.

κβ-κδ. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ ἐπὶ Φαραῶ βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ συντρίψω τοὺς βραχίονας αὐτοῦ τοὺς ἰσχυροὺς, καὶ ταταμῆνους, καὶ τοὺς συντρεμμένους, καὶ καταβαλῶ τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Καὶ διασπέρω Αἰγύπτου εἰς τὰ ἔθνη, καὶ λιμήσω αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας. Καὶ κατισχύσω τοὺς βραχίονας βασιλέως Βαβυλώνος. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἰσχυροὶ τὰς μετρίαις σωφρονισθῆναι παιδείαις, μεγίσταις αὐτὸν ὑποβαλῶ τιμωρίαις, καὶ πάσης αὐτὸν τῆς ἰσχύος γυμνώσω, ὡς μὴδὲ τοῖς πολεμικοῖς δυνατοῖς χρῆσασθαι ὀφθαλμοῖς, πάσης δὲ ἰσχύος αὐτοῦ ἐπιλήσω τὸν Βαβυλωνίων· διὰ γὰρ τῶν βραχιόνων, καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰγυπτίου, καὶ ἐπὶ τοῦ Βαβυλωνίου τὴν δύναμιν παρεδήλωσαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῶν βραχιόνων, καὶ τὰ πολεμικὰ πέφυκεν ἐνεργεῖσθαι, ἢ Καὶ δώσω, φησὶ, τὴν βομβήσαν μου εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· καὶ ἐπάξει αὐτὴν ἐπ' Αἰγύπτου, καὶ κρονομεύσει τὴν προνομήν αὐτῆς, καὶ σκυλεύσει τὰ πύλα αὐτῆς. Ἐγὼ, φησίν, ἐγχειρίσω αὐτῷ τὴν τιμωρητικὴν ἐνέργειαν, ὥστε τὰ προειρημένα πάντα τῇ Αἰγύπτῳ ποιῆσαι· ταῦτα δὲ πάλιν προστέθεικε, τῇ δευτερώσει τὰ πρότερα βεβαιῶν. Διὸ ὡς ἐστὶ καὶ ἐκ τῶν προερμηνευθέντων ὅλα γεγεννημένα, κατέλιπον ἀνερμήνευτα.

A diu. Mediocre, inquit, ipsi supplicium intuli, neque poenitentiae remediis uti voluit, ut pristinam rursus potentiam recuperaret.

VERS. 22-24. Propterea haec, 933 dicit Adonai Dominus : Ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti, et conteram brachia ejus fortia, et extenta, et contrita, et dejiciam gladium ejus de manu ejus. Et disseminabo Aegyptum in gentes, et ventilabo eos in regiones. Et corroborabo brachia regis Babylonis. Cum enim noluerit post mediocres castigationes respirare, maximis illum poenis afficiam, omnique eum robore privabo, ut ne bellicis quidem instrumentis uti queat; omnique robore et virtute imbuam Babylonium : siquidem per brachia, et de Aegypto et de Babylonio loquens, vires indicavit, quandoquidem brachiis res bellicae perfici solent. Et dabo, inquit, gladium meum in manum ejus; et adducet eum super Aegyptum, et praedabitur praedam ejus, et spoliabit spolia ejus. Ego, inquit, ulciscendi facultatem ei committam, ut omnia, quae praedicta sunt, faciat Aegypto. [25, 26] Et haec denuo adjecit, iteratione priora confirmans. Quamobrem ista ut aperta et perspicua ex iis quae ante interpretati sumus, explicare supersedimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ΄.

CAPUT XXXI.

α. β. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει, ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, μὲν τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὼ ἀνθρώπου, εἰπὲ πρὸς Φαραῶ βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος αὐτοῦ· Ἰσὶ ἀφοσίωσας σεαυτὸν ἐν τῷ ὕψει σου; Ἐπειδὴ τῇ μακροθυμίᾳ εἰς δέον οὐκ ἠθέλησε χρῆσασθαι, ἐκὼς τὸν τύφον καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἔχων ἐπέμεινε, ἐπὶ ἐρώτησιν αὐτῷ προσφέρει τοὺς λόγους. Εἰπὲ, φησίν, ὡς τῆς Αἰγύπτου βασιλεῦ, τίσι σεαυτὸν ἀπεικάσεις; καὶ τίνοι νομίζεις ἰσοκίνας τῶν βασιλέων, ὅτι πᾶσι φρονήματι κίρησαι; Εἶτα ἐπάγει·

VERS. 1, 2. Et factum est anno decimo, mense tertio, primo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, dic ad Pharaonem regem Aegypti, et ad multitudinem ejus : Cui assimilasti teipsum in altitudine tua? Quando longanimitate, cum opus erat, uti noluit, sed fastu superbiaque insolescere perseveravit, per interrogationem cum eo colloquitur. Dic, inquit, o rex Aegypti, quibus teipsum compares; et cuiusnam regum te similem censeas, qui tanta superbia uteris? Deinde subjicit :

γ. Ἰδοὺ Ἀσσοὺρ κυπάρισσος ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ ἀλλόθεν καὶ παραυάσι, καὶ ὑψηλὸς τῷ μέθρῳ, καὶ πυκνὸς τῇ σκέπῃ, καὶ εἰς μέσον νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. Τῷ τροπικῷ πάκι κίρηται χαρακτῆρ, καὶ φησὶ τῶν Ἀσσυρίων ἢ βασιλέα τῇ ἐν τῷ Λιβάνῳ φυομένη κυπαρίσσοις ἐκίνας, κατὰ τε τὸ μέγεθος τοῦ ὕψους, καὶ τὸ πυκνὸν καὶ ἀμφιλαφὲς τῶν ὑπερῶν, καὶ τὸ εὐπρεπὲς τῶν ὑπερῶν καὶ στρατηγῶν· παραυάδας γὰρ οὐκ ἐκάλεισε. Τὸ δὲ, ἢ εἰς μέσον νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ἢ οὐ μόνον ὑπερβολικῶς κατὰ τὸ τῶν Ἀσσυρίων ἰδίωμα εἰδείκεν (εἰκότασι γὰρ πολλοὶ λέγουσιν, ὅτι Ὁ δεινὰ εἰς τῶν νεφελῶν ὑψώθη), ἀλλὰ καὶ

VERS. 3. Ecce Assur cyparissus in Libano, pulchra propaginibus, et alta magnitudine, et densa tegumento, et in medio nubium fuit imperium ejus. Rursus translationis usus est caractere, atque Assuriorum regem cyparisso in Libano natæ simillimum fuisse, et magnitudine celsitatis, et frequentia et copia sibi subjectorum, et decore praefectorum et ducum. Hos enim propagines vocavit. Illud autem, ἢ in medio nubium fuit imperium ejus, ἢ non solum hyperbolice secundum hominum ita loquentium idioma posuit (plerique enim dicere consuevere, usque ad nubes elatus est hic), sed etiam cogitationum ejus arrogantiam patefecit. Ejus enim di-

VARIAE LECTIONES.

α. ἀπὸ. A ἔκ. β. γὰρ. Des. in B. γ. ἢ τὰς χεῖρας. δ. καὶ — σκ. αὐτῆς. Hebr. et frangam brachia Pharaonis : et valde ingemiscet confossus coram illo. ε. δὲκ. Ita quoque A et B contra rec. lectionem, que est ἐνδεκάτω, juxta Hebr. ζ. πρ. τῆ πλ. A τῷ πλῆθει. η. κυπ. Hebr. cedrus. θ. καὶ — μζγ. In A. praeter post sequi. καὶ — σκέπη. ι. καὶ — αὐτοῦ. Hebr. inter ramos erat cacumen ejus. Ita quoque vers. 10 et 14.

ctum illud est : « Ascendam super nubes, super astra cœli ponam thronum meum ; » quod undique e divina Scriptura perspicere licet. Nam Senacherib exclamabat : « Nequaquam eruet Dominus Hierosolimam de manu mea ». Nabuchodonosor vero constructam imaginem auream « omnes sibi subjectos, et principes et principum parentes imperio, præcepit 935 adorare. Hic igitur quoque superbam illius mentem per ænigmata declaravit. Ad hæc adjicit :

VERS. 4. *Aqua enutrivit illam, abyssus exaltavit eam ; fluvios suos duxit in circuitu plantarum ejus, et cœtus suos emisit ad omnia ligna campi.* Aquam et abyssum infinitas gentes ab eo in servitutum redactas appellavit, quas vectigal et tributum, quasi quaedam irrigationem exercitui afferentes, veluti arbores quasdam enutrivit, effecitque ut ejus cœtus, id est, ordines militares, « ad omnia ligna campi » mitterentur, hoc est, ad eos qui necdum subacti, neque in servitutum redacti essent, ut illi etiam subjicerentur.

VERS. 5. *Propter hoc exaltata est magnitudo ejus supra omnia ligna campi, et inde dilatati sunt rami ejus, et exaltatae sunt propagines ejus ab aqua multa, cum extenderet se.* Hoc, inquit, ipsi arrogantiae et superbiae causa fuit : ab infinitis enim gentibus excipiens irrigationem, cum propaginibus auctus est.

VERS. 6. *In propaginibus ejus, inquit, nidus struxerunt omnia volatilia cœli.* Per hoc prudentiores homines, et veluti mente volantes indicavit. « Et sub ramis ejus gignebant omnes bestiae campi. » His barbaras gentes significavit, et ferinas, et humilia sentientes : quod ipse quoque interpretatus est, dicens : « In umbra illius habitavit omnis multitudo 936 gentium. » Et quod supra divisim et per translationem dixit, hoc communiter et aperte hic adjecit. *Umbramque ipsius et propagines et ramos, non solum præfectos et duces, sed etiam gentibus imperantes satrapas vocavit, quibus subjecti populi serviebant. Hæc quoque Nabuchodonosor ipse vidit in somno, et beatus Daniel arboris interpretatus est somnium b.*

VERS. 7. *Et fuit, inquit, pulchritudo in altitudine ejus propter multitudinem ramorum ejus. Docet autem nos (ramorum) multitudinem beatus Daniel,*

γ Isa. xiv, 14.   ζ IV Reg. xviii, 35.   α Dan. iii, 1 seqq.   β Dan. ii, 31 seqq.

VARIAE LECTIONES.

⁹³⁵ A εἴρησεν.   ⁹³⁶ τοὺς. — αὐτ. *Hebr.* fluentis suis obibat (abyssus) circumquaque plantaria ejus ⁹³⁷ A αὐτοῦ.   ⁹³⁸ τὰ συστ. αὐτ. *Hebr.* aqueductus suos.   ⁹³⁹ τοῦ. Ex B suppl.   ⁹⁴⁰ τὰ. Des in B.   ⁹⁴¹ ἐξ ἑβ in A.   ⁹⁴² ἐν — αὐτ. Des. in A.   ⁹⁴³ A ἐνόσσευσαν.   ⁹⁴⁴ A ἐγεννώσαν.   ⁹⁴⁵ B ἐσήμηνεν.   ⁹⁴⁶ καί. Ex A et suppl.   ⁹⁴⁷ A καλὸς omisso ἐν.   ⁹⁴⁸ πλ. A μήκος.

τῶν λογισμῶν αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν ἐξέφηνεν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶ φωνή· « Ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν ἐπάνω τῶν ἀστρων τοῦ οὐρανοῦ ὅψω τὸν θρόνον μου· καὶ τοῦτο πανταχόθεν ἐστὶν ἐκ τῆς θείας διδαχῆς Γραφῆς. Ὁ μὲν γὰρ Σενααχηρείμ ἐβόα, ὅτι « Οὐ μὲν βύσεται Κύριος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου· ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ, εἰκόνα ποιήσας χρυσοῦν, ταύτην ἔπειτα τὸς ὑπηκόους, καὶ ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους προσέταξε προσκυνεῖν. Κάνταῦθα τοῖνον τὴν ὑπερῆσαν αὐτοῦ γνώμην δι' αἰνιγμάτων ἐδήλωσε. Τοῖς τοῖς ἐπάγει·

δ. Ὑδωρ ἐξέθρεψεν αὐτὸν, ἡ ἄβυσσος ἐψώσεν αὐτὸν, τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς ἤγαγε κύκλω τῶν φρετῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ συστήματα αὐτῆς ἐξαπέστειλεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Ὑδωρ δὲ καὶ ἄβυσσος τὰ ἀπειρα ἔθνη τὸν ὄψον αὐτοῦ δουλωθέντα προσηγέρευσεν, ἃ τὸν βασιλεῦσιν καὶ τὸν φόρον, καθάπερ τινὰ ἀρδεῖαν τῇ στρατῇ προσφέροντα, ὅσον τινα φυτὰ ἐξέθρεψε, καὶ παρεσκεύασε τὰ ταύτης συστήματα, τουτέστι, τὰ στρατιωτικὰ συντάγματα, ἀποσταλῆναι εἰς πάντα ξύλον τοῦ πεδίου, ἀντὶ τοῦ τοὺς μηδέπω χειρωθέντα μηδὲ δουλωθέντα, ὡς καὶ τοὺς ὑπηκόους γενέσθαι.

ε'. Ἐνεκεν τούτου ἐψώθη τὸ μέγεθος αὐτοῦ παρὰ πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, καὶ ἐκείθεν ἐκπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ ἐψώθησαν αὐτῶν παραφυάδες αὐτοῦ ἀφ' ὕδατος κολλοῦ ἐν τῷ ἐκτεῖναι αὐτόν. Τοῦτο, φησὶν, αἰτιον αὐτῶν τῆς ἀλαζονείας, καὶ τῆς ὑπερηφανίας ἐγένετο· παρὰ γὰρ μυρίων ἔθνων τὴν ἀρδεῖαν δεχόμενος, οὐκ αὐτῶν παραφυάσιν ἠύξθη.

ζ'. Ἐν ταῖς παραφυάσιν αὐτοῦ, φησὶν, ἐνόσσευσεν πάντα τὰ κτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Διὰ τοῦτο τοὺς λογικωτέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ οἷον πτηνοὺς παρεδήλωσε. « Καὶ ὑποκάτω τῶν κλάδων αὐτοῦ ἐγέννησεν πάντα τὰ θηρία τοῦ πεδίου. » Ἡ βάρβαρα δὲ τῶν ἔθνων διὰ τούτων ἐσήμανε ὁ θρωπὸς ὄψον, καὶ τὴν ψυχὴν χαμαιζήλα· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἠρμήνευσεν, εἰρηκῶς· « Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ κατέφυκον πληθεῖς ἔθνων. » Καὶ ὑπερῆσαν διέση μὲνως εἶπε καὶ τροπικῶς, τοῦτο ἐνεαῦθα κινῶ καὶ σαφῶς προστέθεικε. Σκιὰν δὲ αὐτοῦ, καὶ παραφυάδας, καὶ κλάδους, οὐ μόνον ὑπάρχουσιν καὶ στρατιωτοῦς, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἔθνων ἡγεμονεύοντες σατράπας ἐκάλεσεν, οἷς διετέλουν δουλεύοντες οἱ ἔθνη ἴκσοι. Ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσορ ἵναρθεῖν καὶ ὁ μακάριος ἠρμήνευσε Δανιὴλ τὸ τοῦ βέλους ἐνύπνιον.

ζ'. Καὶ ἐγένετο, φησὶν, κάλλος ἐν τῷ ὄψον αὐτοῦ διὰ τὸ πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμᾶς τὸ τοῦ πλῆθους καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ

ἑκατὸν εἰκοσι σατράπας εἰρηκῶς ἐσχηκέναι τὸν Δα- A
ρεῖον, τὴν τοῦ Βαλτάσαρ διαδεξάμενον βασιλείαν.
Ἔϊτα καὶ τοῦ πλήθους τὴν αἰτίαν διδάσκει· ἵ Ὅτι
ἰγνηθήσαν αἱ ῥίζαι αὐτοῦ ὕδωρ ⁴⁷ πολὺ. ἢ Παντα-
ροῦ γὰρ, φησὶν, ἐκταίνας τὰς ῥίζας, καὶ πολλὴν ἀρ-
εῖαν δεξάμενος, τοὺς κλάδους τούτους ἐξέθρεψε. Καὶ
ἰκτιμένων τῇ τροπῇ,

η'. Κυπαρίσσω ⁴⁸, φησὶν, οὐχ ὑπερήραν αὐτὸν
ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, τῶν
κατὰ τὴν οἰκουμένην τηλικαῦτα βασιλευόντων περι-
φανέστερος ἐκείνου ἐγένετο· παραδείσῳ γὰρ ἐν-
παύθη τὴν οἰκουμένην ἐκάλεσε· τροπικῶς γὰρ τῶς
ἑπαντα λέγει. ἢ Καὶ πίτυες, φησὶν, οὐχ ὅμοιαι τοῖς
κλάδοις ⁴⁹ αὐτοῦ, καὶ ἐλάται οὐκ ἐγένοντο ὅμοιαι
ταῖς παραφυάσιν ⁵⁰ αὐτοῦ. ἢ Οὐ μόνον δὲ αὐτὸς,
φησὶ, περιφανέστερος τῶν ἄλλων ἐγένετο βασιλεὺς,
ἄλλὰ καὶ οἱ τοῦτου κλάδοι καὶ παραφυάδες, πολλῶ
ἐπὶ μέτρον νενικήκασιν, καὶ τῷ ὕψει, καὶ τῇ πυκνό-
τητι, τοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν βασιλέας. Πίτυς δὲ καὶ
ἐλάτας τροπικῶς ἐκάλεσε τοὺς ἐλαττόνων ἐθνῶν βα-
σιλέας, οἷς τοὺς σατράπας ἐπέστησεν, οἱ ὑπακούειν
αὐτοῦ ἠνάγκαζον. Λέγει τοίνυν, ὅτι τῶν μὲν μεγί-
στων βασιλείων μείζων ἐγένετο· τῶν δὲ ἐλαττόνων
ὡς αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦτου ἀρχόντες δυνα-
τώτεροι γεγέννηται καὶ περιφανέστεροι. Ἔϊτα συν-
τάρας·

Ἦν ἑξὺλον ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ
ὑπερώθη αὐτῷ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ, (θ'.) διὰ ⁵¹ τὸ
κλήθος τῶν κλάδων αὐτοῦ. — Κάλλος δὲ τὸ ὀρώ-
μενον λέγει, τὸ περὶ τὸ σῶμα, ἀλουργίδα, στεφάνους,
θρόνους λιθοκαλλήτους, δορυφόρους, ἀσπιδιφόρους, C
καὶ τὰ ἄλλα ὅσα λαμπρύνειν οἶδε κατὰ τὸ ὀρώμενον
τοῖς βασιλέας· λέγει τοίνυν, ὅτι οὐδεὶς ἐξισώθη αὐτῷ
τῶν τηλικῶδε τῆς γῆς βασιλευόντων· προσέθηται
ἔτι ὅτι καὶ ζηλωτὸς ἐγένετο πᾶσιν ἐκείνοις. ἢ Ἐξή-
λωσε ⁵² γὰρ αὐτὸν, φησὶ, πάντα ⁵³ τὰ ξύλα τῆς τρυ-
φῆς ⁵⁴ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ. ἢ Ἔϊτα τὸν τῆς
φυγῆς αὐτοῦ τύπον παραγυμνοὶ·

ι'. ια'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος·
Ἄνθ' ὧν ἐγένετο ⁵⁵ μέγας τῷ μεγέθει, καὶ
ἔδωκε ⁵⁶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς μέσον τῶν νεφε-
λων, καὶ ⁵⁷ ἐπήρθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐν τῷ ὕψει
αὐτοῦ, καὶ ⁵⁸ εἶδον ἐν τῷ ὑψωθῆναι αὐτόν. Καὶ
παρέδωκα αὐτόν εἰς χεῖρας ἀρχοντος ⁵⁹ ἐθνῶν, D
καὶ ἐποίησε τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ ⁶⁰ κατὰ ⁶¹ τὴν
ἀσέβειαν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἠρκέσθη
τῇ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἡγεμονία, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐμοῦ
τῆ ἀλαζονείᾳ ἐχρήσατο, ἢ παρέδωκα αὐτόν, φησὶν,
εἰς χεῖρας ἀρχοντος ἐθνῶν. ἢ Λέγει δὲ τὸν Κύρον·
ὥτος γὰρ μητρόθεν μὲν Μήδος, πατρώθεν δὲ Πέρσης

A qui dixit centum viginti satrapas fuisse Dario, qui
Baltazari in regno successit. Deinde quoque causam
multitudinis docet. ἢ Quia factæ sunt radices ejus
aqua multa. ἢ Extensis enim, inquit, circumquaque
radicibus, multaque excepta irrigatione, hos ramos
enutrivit. ἢ Et in translatione commorans :

VERS. 8. *Cyparisso, inquit, non supercxtulerunt
eam in paradiso Dei. Nemo enim, inquit, ex iis,
qui tunc per orbem terrarum regnabant, illustrior
illo fuit : paradisum quippe hoc loco orbem terra-
rum nuncupavit. Namque omnia modo per trans-
lationem loquitur. ἢ Et pinus, inquit, non similes
ramis ejus, et abietes non fuerunt similes propa-
ginibus ejus. ἢ Non solum autem ipse, inquit,
illustrior aliis omnibus regibus fuit, sed etiam
ejus rami propaginesque longo intervallo et pro-
ceritate et densitate aliarum gentium reges vice-
runt. 937 Pinusque et abietes per translationem
minorum gentium reges appellavit, quibus satrapas
præfecit, quorum munus erat ut hos obedire co-
gerent. Ait igitur, maximo regibus majorem illum
fuisse, inferioribus autem non ipsum tantum, sed
ejus præfectos potentiores nobilioresque exstitisse.
Deinde compendio quodam,*

Omne lignum, inquit, in paradiso Dei non assi-
milatum est ei in pulchritudine ejus, (VERS. 9.) pro-
pter multitudinem ramorum ejus. Pulchritudinem
istam dicit, quæ circa corporis ornatum conspici-
tur, purpuream vestem, coronas, sedes lapidibus
ornatas, hastatos scutatosque satellites, et alia
omnia quæ consueverunt coram inspectantibus
reges illustrare. Asserit igitur neminem eorum
qui tunc terrarum regno potiti sunt, ipsi æquatam
fuisse; additque ejusmodi fuisse, quem illi omnes
æmularentur. ἢ Æmulata enim sunt ipsum, inquit,
omnia ligna deliciarum paradisi Dei. ἢ Deinde ani-
mi illius fastum exponit :

VERS. 10, 11. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus :*
Pro eo quod factus est magnus magnitudine, et dedit
principatum suum in medium nubium, et exaltatum
est cor ejus in exaltatione ipsius, et vidi cum extolle-
retur ipse. Et tradidi eum in manus principis gen-
tium, et fecit perditionem ipsius secundum impietatem
ejus. Quia enim, inquit, haud contentus fuit homi-
num imperio, sed contra me etiam superbia abusus
est ἢ tradidi eum, inquit, in manus principis gen-
tium. ἢ Cyrum autem 938 intelligit, qui materno
genere Medus, paterno Persa erat, et a duabus
nationibus profectus Assyriorum et Babyloniorum

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ ὕδ. A et B præm. εἰς. ⁴⁸ Κυπ. — αὐτόν. Hanc minus frequentem lectionem tuetur, B, qui tamen
habet κυπαρίσσοι. A κυπάρισσοι τοιαῦται. *Hebr.* Cedri non obtexissent eam. ⁴⁹ τ. κλ. A ταῖς παραφυάσιν.
⁵⁰ τ. παραφ. A τοῖς κλάδοις. ⁵¹ διὰ, κ. τ. λ. In textu *Hebr.* præmittitur, *Pulchrum feci eum.* ⁵² ἢ ἐξήλω-
σαν. ⁵³ πάντα. *Des.* in A. ⁵⁴ τ. τρ. In A ponitur post παραδ. ⁵⁵ ἢ ἐγένου. ⁵⁶ ἢ ἔδωκας, et deinde
σο, pro αὐτοῦ. ⁵⁷ καὶ — αὐτοῦ. *Des.* in A. ⁵⁸ καὶ — αὐτόν. *Des.* in *Hebr.* ⁵⁹ ἢ ἀρχόντων. ⁶⁰ καὶ
εἰς τ. ἀπώλ. αὐτ. *Hebr.* agendo ager cum eo. ⁶¹ κατὰ αὐτ. *Des.* in A.

regnum dissolvit. « Et fecit, inquit, perditionem ipsius secundum impietatem ejus. » Digna enim iis quæ admittit supplicia pertulit. Secundum historiam igitur hæc Nabuchodonosori accidere, qui tantæ crudelitatis superbiaque et impietatis morbo laboravit. Si vero hæc accurate aliquis velit inspicere, comperiet etiam communem hominum pestem, Deo infestum et inimicum diabolum per hæc indicari: qui recte et pulchre fabrefactus, principibusque potestatibus exæquatus, inferioribusque nobilior (*paradium enim deliciarum, et ligna in ipso, secundum allegoriæ leges, corporis expertes naturas vocavit*), contra Opificem suum, a quo talem decorem potestatemque acceperat, veluti rabie exarsit, meditatuseque tyrannidem, cum se Deum fore somniasset (dignitate) excidit. Hoc item inuit beatus Paulus, dicens: « Non neophytum, ne in superbiam elatus in iudicium diaboli incidat. » Nesciens enim prout opus est honore uti, similia iis patietur, quæ diabolus passus est, qui tributum sibi honorem fastus et arrogantiam fecit occasio-nem. Hunc ait « principi gentium traditum iri. » Quis autem hic princeps gentium, nisi unigenitum Dei Verbum, Christus Dominus? ad quem propheta ait: « Quis non timebit te, rex gentium? » et beatus Jacob: « Non deficiet princeps ex Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse exspectatio gentium. » Ea quoque Isaias exclamat. « Erit enim radix, inquit, Jesse, et qui consurgit ut princeps sit gentium, in ipso gentes sperabunt. » Et Pater ad eum: « Constitui te fœdus generis, lucem gentium, ut sis salutis usque ad extremam terram. » Et ipse rursus propheta ei dicit: « Laboravit Ægyptus, et negotiatio Æthiopum, et Sabæa viri excelsi ad te ascendunt, et tibi erunt servi: post te sequentur vincit compedibus, et in te supplicabunt, quia in te Deus est, et non est Deus præter te, » et quem sequuntur. Ipse quoque per beatum Davidem dicit: « Populus, quem non cognovi, servivit mihi. » Et infinita alia licet invenire testimonia, quæ hoc idem docent. Huic igitur traditum esse asserit eum qui communis est pestis et hostis, et ab hoc perditum illum fuisse secundum impietatem suam. His subjicit:

Et ejeci eum ego. (VERS. 12.) Et exterminaverunt eum alieni pestilentes a gentibus, et projecerunt eum super montes. » Cum enim Dominus illum vicisset, et principatu ac tyrannide dejecisset, qui olim pestilentes erant et a Deo alieni ex gentibus, et divino præconio crediderunt, ii prorsus eum extermina-

• 1 Tim. III, 6.   d Jerem. x, 7.   • Gen. XLIX, 10.   f Isa. XI, 10.   • Isa. XLIX, 6.   h Isa. XLV, 1 Psal. XVII, 45.

A ὑπάρχων, καὶ ἐκ δύο ἔθνῶν ὁρμώμενος, τὴν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων κατέλυσε βασιλείαν. « Κατέποησε, φησὶν, τὴν ἀπόλειαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσθεσίαν αὐτοῦ. » Ἄξια γάρ, φησὶν, ὑπέμεινε ὧν ἠρόμησε. Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἱστορίαν, ταῦτα τῷ Ναβουχοδονόσορ συνέβη, τοσαύτην ὀμότητα καὶ ἀλαζονείαν σὺν ἀσθεσίᾳ νενοσηκίτι. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς συνιδεῖν ἠβλήσειεν, εὐρήσει καὶ τὸν κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ἀλάστορα, τὸν τοῦ Θεοῦ δυσμενῆ καὶ πολλοὺς διάβολον διὰ τούτων παραδελούμενον, ὃς καλεῖται καὶ ἀγαθῶς ἡ δημιουργηθεὶς, καὶ ταῖς μὲν ἀρχαῖς δυνάμεσιν ἐξισούμενος, τῶν δὲ ὑποδεεστέρων ὑπάρχων περιφανέστερος; (παράδεισον γὰρ ἐρυφήν καὶ τὰ ἐν τούτῳ ξύλα, κατὰ τοὺς τῆς ἀλληγορίας νόμους, τὰς ἀσωμάτους φύσεις ἐκάλει), κατὰ τὴν πεποιηκός καὶ τοσαύτην εὐπρέπειαν ὁμοῦ καὶ ὁμοῦ μιν δεικνύων ἐλύττησε, καὶ τυραννίδα μελετήσας καὶ θεὸς ἐσεσθαι ὀνειροπολήσας ἐξέπεσε. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος ἀνιττεται Παῦλος, « Μὴ νεφύρτων, ἡ γὰρ, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου. » Οὐκ εἰδὼς γὰρ εἰς τίαν χρῆσασθαι τῇ τι παραπλήσια πείσεται τῷ διαβόλῳ, ὃς ἀφορμὴν ἀλλοζονείας καὶ τύφου τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν ἐποιήσας τοῦτον λέγει « παραδοθήσεσθαι ἀρχοντὶ ἔθνῶν. » Ἰδὲ οὗτος ὁ ἀρχων τῶν ἔθνῶν, ἢ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ Δεσπότης Χριστὸς, πρὸς ὃν ὁ προφήτης φησὶ: « Τίς οὐ φοβηθήσεται σε, βασιλεῦ τῶν ἔθνῶν; Καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ· Οὐκ ἐκλείπει ἀρχὸν Ἰούδα, καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μετῶν αὐτοῦ, ἕως ἢ ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἔθνῶν. Ταῦτα καὶ Ἡσαίας βοᾷ: « Ἔσται γὰρ, φησὶν, ἡ βίβλος τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχων ἔθνῶν, ἐπὶ αὐτῷ ἔθνη ἠλιπιοῦσι. » Καὶ ὁ Πατὴρ πρὸς αὐτὸν « Δίδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἰσθίου τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. Καὶ ὁ αὐτὸς δὲ προφήτης πάλιν πρὸς αὐτὸν: « Ἐπίπασεν Ἀγγυττος, καὶ ἔμπορα Ἀθιοπίων καὶ οἱ Ἰσραὴλ ἄνδρες ὕψηλοι ἐπὶ σὲ ἀναθήσονται, καὶ ἔσονται δούλοι· ὀπίσω σου ἀκολουθήσουσι διεδμέ χειροπέδας, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ Θεὸς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεὸς πλὴν σου, » καὶ ἔτι. Καὶ αὐτὸς δὲ διὰ τοῦ μακαρίου λέγει ἑαυτὸν « Λαὸς ὃν οὐκ ἔγνω ἰδοῦλευσέ μοι. » Καὶ μυρίας ἑτέρας ἐστὶν ἐνερθεῖν μαρτυρίας ταῦτῳ τοῦτο διδασκῶς τοῦτῳ τοίνυν παραδεδόσθαι λέγει τὸν κοινὸν ἀλάστορα καὶ πολέμιον, καὶ ὑπὸ τούτου γενέσθαι τὴν ἀπόλειαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσθεσίαν αὐτοῦ. Τούτοις ἐπάγει

Kal ἡ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐγῶ. (18.) Καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἄλλοτριοὶ λοιμοὶ ἀπὸ ἔθνῶν, κατέβαλον αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἐρέων. Τοῦ γὰρ Κυρίου νεκρωκός αὐτὸν, καὶ τῆς δυναστείας καὶ τῆς ραννίδος ἐξω πεποιηκός, οἱ πάλαι λοιμοὶ, καὶ Θεοῦ ἄλλοτριοὶ οἱ ἐκ τῶν ἔθνῶν, τῷ θεῷ κτ

• B ἠγώσας, ascripta tamen altera lectione. • B καλῶς καὶ ἀγαθῶς. • B ἀρχεῖν. • Καὶ — ἐγῶ. Des A. • τ. Θ. Ita B pro οἱ, ut hab. ed. prior.

VARLÆ LECTIONES.

• B ἠγώσας, ascripta tamen altera lectione. • B καλῶς καὶ ἀγαθῶς. • B ἀρχεῖν. • Καὶ — ἐγῶ. Des A. • τ. Θ. Ita B pro οἱ, ut hab. ed. prior.

ματι πεπιστευκότες, παντελῶς αὐτὸν ἐξωλόθρευσαν, καὶ πρὸρρίζον αὐτοῦ τὴν τυραννίδα ἀνέσπασαν, καὶ κατέβαλον αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὄρεων, ἐνθα πρότερον εἶχε τὰ τεμένη καὶ τοὺς βωμοὺς, τὰς τῆς φιλοσοφίας ἰδρωσάμενοι στήλας. « Καὶ ἐν πάσαις ταῖς φάραξιν ἐπεσον οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ συνετρίβη τὰ στελέχη αὐτοῦ ἐν παντὶ πεδίῳ τῆς γῆς. » Κλάδους δὲ αὐτοῦ καὶ στελέχη τὰ παντοδαπὰ εἰδωλεῖα προσηγόρευσεν, ἐξ αὐτοῦ δεξάμενα τὰς τῆς ἰδρωσεως ἀφορμὰς, ἃ καὶ ἀπὸ τῶν ὄρεων καὶ ἀπὸ τῶν πεδίων φροῦθα παντελῶς διὰ τῶν πάλαι μὲν λοιμῶν, μετὰ δὲ ταῦτα πιστῶν ἔθνῶν, ἀπεφάνθη. « Καὶ κατέβησαν ἀπὸ τῆς σκέπης αὐτοῦ πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς, καὶ ἠδάμωσαν αὐτόν. » Ἰνόντες γὰρ αὐτοῦ τὴν ἐξαπάτην, οὐ μόνον ἐφυγον αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους κατήνεγκαν, τὴν δεσποτικὴν ἐντολὴν πληροῦντες· τὴν λέγουσαν· « Ἴδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξωσίαν πατεῖν ἐπάνω ἕφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

17. Ἐπὶ τῇ πτώσει αὐτοῦ ἀνεπαύσαντο πάντα τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ τὰ στελέχη αὐτοῦ ἐγένετο πάντα τὰ θηρία τοῦ ἔφρου. Ἐἴ τις γάρ, φησὶ, πτηνός, καὶ εἰς οὐρανὸν ἔχων τῆς διανοίας τὸ ὄμμα, εὐφραίνεται θεωρῶν αὐτοῦ τὴν κατάλυσιν, καὶ τῆς ἀσεβείας τὴν γύμνωσιν. Καὶ οἱ πρότερον δὲ θηριώδεις κατὰ τῶν τούτου κλάδων ὀρμησούσι, καὶ τὰ τῶν εἰδῶλων οικελίαι χερσὶν ἀνασπίσουσι τεμένη· ταῦτα γὰρ στελέχη ὠνόμασεν.

18. Ὅπως ἂν μὴ ὑψωθῶσι τῷ μεγέθει αὐτῶν πάντα τὰ ξύλα τὰ ἐν τῷ ὕδατι, καὶ οὐ μὴ δῶσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν μέσῳ τῶν νεφελῶν, καὶ μὴ ἰστώνται ἐν τῷ ὕδατι αὐτῶν πρὸς αὐτὸν οἱ αἰόντες ὕδωρ. Ὁ τούτου, φησὶν, διέθρος, καὶ ἡ τῆς θυναστικῆς αὐτοῦ κατάλυσις, ὄνησις ἔσται τοῖς ἄλλοις, καὶ ἀφορμὴ ἀσφαλείας· ὀρῶντες γὰρ τὰ ταῦτα συμβάντα, οὐκ ἀνέξονται ὑπὲρ τὴν ἀξίαν φρονήματι χρῆσασθαι· οὐδὲ πειραθήσονται ἀρπάσαι ἀρχὴν τὴν μηδαμόθεν προσήκουσαν· ἐφῶδιον εἰς τυραννίδα λαμβάνοντες, καθάπερ τινὰ ἀρδελαν, τὴν κερ' ἐμοῦ χορηγηθείσαν αὐτοῖς τιμῆν. « Ὅτι πάντες ἐδόθησαν εἰς θάνατον. » Οὐ γὰρ μόνον αὐτὸς ὁ ἐκείβλος, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τυραννίδος αὐτῷ κοινωνήσαντες δαίμονες, τὴν παυλεθρίαν ὑπέμειναν. Ἀλλὰ κερὸς κίλιν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἐπανελεθεῖν· ἰκανὰ γὰρ καὶ τὰ εἰρημμένα διδάξαι, ὡς οὐ μόνον περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐβρέθη τὰ εἰρημμένα, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν ἐκείνῳ ἐνεργήσαντος, καὶ τὴν οὐρείαν αὐτὸν ἀλαζονείαν διδάξαντος. Λέγει τοίνυν οὕτως ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ θανάτω παραδοθήσονται, ταῦτα τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις πεισόμενοι. « Εἰς γῆν βάθους, φησὶν, ἐν μέσῳ υἰῶν ἀνθρώπων ἐπαγομένων εἰς βόθρον. » Τούτοις ἐπάγει·

1 Luc. 1, 19.

VARIE LECTIONES.

17 ἐν — γῆς. *Hebr.* prope omnes torrentes terræ. 18 A αὐτῶν, et deinde τῶν ἔθνῶν, pro τῆς γῆς. 18 ἡδ. *Hebr.* deseruerunt. 18 πᾶσ. Ex B suppl. 18 A τὴν πτώσειν. 18 A ἐγένετο 18 τῶν τ. κλ. Ita B pro τῶν τ. κλάδων, ut hab. ed. prior. 18 τῷ. A præm. ἐν. 18 μὴ δῶσι. A δέδωκαν. 18 A εἰς μέσον. 18 μὴ ἰστ. A οὐκ ἔστησαν. 18 A αὐτὰ πάντες οἱ. 18 οὕτως. Des. in A. 18 B παρὰ. 18 A εἰς γῆς βάθος. 18 B ἀπαγομένων εἰς βόθρον. A πρὸς καταβαίνοντας εἰς βόθρον.

A ruit, et radicitus ejus tyrannidem extirparunt, et projecerunt eum in montes, erectis, ubi prius habebant delubra arasque, sapientie columnis. « Et in cunctis vallibus ceciderunt rami 940 ejus, et contriti sunt stipites ejus in omni campo terræ. Ramos autem ejus et stipites omnis generis idolorum templa nuncupavit, quæ ab ipso occasionem ut erigerentur acceperant, quæque e montibus et campis omnino deleta sunt, per eos ex gentibus qui olim pestilentes erant, sed postea ad fidem conversi sunt. « Et descenderunt ab umbraculo ejus omnes populi terræ, et straverunt eum. » Cognita enim ejus fraude non solum illius dominium profugerunt, sed etiam usque ad ipsum solum prostraverunt, Domini mandatum illud exsequentes : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici i. »

VERS. 13. *Super ruina ejus requieverunt omnia volatilia cæli, et super truncis ejus fuerunt omnes bestie agri.* Si quis enim, inquit, in sublime volat, et ad cælum mentis oculos intendit, is lætatur ejus contemplans interitum, impietatisque spoliationem. Et qui prius sereno more vivebant, in ejus ramos invadent, idolorumque templa, quæ stipites nominavit, suis subvertent manibus.

VERS. 14. *Ut non exallentur magnitudine sua omnia ligna quæ sunt in aqua, neque dent principatum suum in medio nubium, neque stent in excelsitate sua ad 941 eum bibentes aquam.* Istius, inquit, perniciæ, et principatus ejus eversio proderit aliis, et securitatis erit occasio, qui ea cernentes quæ ipsi acciderint, haud sustinebunt supra meritum superbia abuti. Neque tentabunt imperium sibi nequaquam decorum usurpare, occasionem ad tyrannidem nacti, quasi irrigationem quamdam, honorem sibi a me subministratum. « Quia omnes dati sunt in mortem. » Non enim ipse solum diabolus, sed etiam qui ejus tyrannidis participes fuere dæmones, funditus interiire. Sed rursus ad historiam redire tempus est. Satis enim sunt ea quæ dicta sunt ad hoc docendum, non tantum de Nabuchodonosore superiora fuisse dicta, sed etiam de illo qui in eo operatus est, quique eum sua superbia instruxit. Ait igitur ipsum Nabuchodonosorem et omnes qui cum eo fuerint, morituros, atque eadem quæ alii homines, perpessuros. « In terram profunditatis, inquit, in medio filiorum hominum, qui abducuntur in foveam : » Ad hæc adjicit :

imbeciles, sed postquam ea creverint, multum A roboris nanciscuntur. Ægypto igitur eversa, inquit, populus meus efflorescet, pietateque potietur, non habens sibi magistratam improbitatem: præbunt autem quoque prophetis verbis aures, quod me Dominum esse perceperint. Hoc enim declaravit, dicens: « Et dabo tibi os apertum in medio eorum; » nam per 928 Ezechielem omnem propheticum chorum significavit.

CAPUT XXX.

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, vaticinare, et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Ululate, o! o dies! Quia prope est dies Domini, et appropinquat dies vobis, et tempus gentium erit.* His omnibus quæ dicta sunt terrorem inicit, lamentari et lugere jubens. Diem vocat supplicii tempus, nubem autem animis offusas per calamitatem tenebras; tempus vero gentium, supplicium gentibus illatum nuncupavit. Non solum enim meus, inquit, populus in hæc incidet mala, sed etiam gentes impietatis poenas dabunt.

VERS. 4, 5. *Et veniet gladius super Ægyptios, et erit perturbatio in Æthiopia, et cadent vulnerati in Ægypto, et capietur multitudo ipsorum, et corruent fundamenta ejus. Et capientur Persæ, et Cretenses, et Libyæ, et Æthiopes, et Lydi, et omnis Arabia, et omnes commisti, et ex filiis testamenti mei ipso gladio cadent cum ea.* Quæ Ægypto, inquit, eventura sunt, perturbationem Æthiopiæ quoque afferent; cum enim finitima sit illius, sollicita erit non eadem patiatur. Deinde narrat Ægyptiorum adjuutores cum Ægyptiis interfectum iri, Cretenses, et Libyas, et Æthiopes, et Lydos, et 929 Arabas. Græcorumque historiarum Lydorum et Ægyptiorum docent societatem. Persas autem, non eos qui e Perside ipsis auxilio venerant, dicit: qui enim fieri poterit ut Assyrii et Chaldæis cum ipsis bellantibus socios Persas haberent? sed eos qui olim inde coloni deducti in Ægypto inquilini erant. Aiuntque, hac de causa etiam Ægyptiacam Babylonem Persiæ cognominem fuisse, utpote quam Persæ incoluissent. Filios vero fœderis Judæos ipsos vocat, qui post obsidionem Hierosolymæ, in Ægyptum, assumpto secum Jeremia propheta, descenderunt. Et his similiter poenas minatur, quandoquidem Judæa præter ejus voluntatem relictæ contenderunt in Ægyptum. Eadem quoque per Jeremiam prophetam dicta sunt. « Cognoscent enim omnes, inquit, reliqui Judæ, qui incolæ sunt

αὐτῶν ἐπὶ τῆς τῶν κεράτων ἐκφύσεως, μετὰ δὲ τὴν τούτων αἰζητὴν πολλὴν προσλαμβάνουσι δύναμιν. Τῆς τοίνυν Αἰγύπτου, φησὶ, καταλυομένης, ὁ ἐμὸς ἀνθήσει λαὸς, καὶ εὐσέβειαν κτήσεται, τὴν ποτηρίαν οὐκ ἔχων διδάσκαλον· ὑφέξουσι δὲ καὶ τοῖς προφητικοῖς λόγοις τὴν ἀκοήν, τὴν ἐμὴν δεσποτείαν μεμαθηκόσας. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκῶς· « Καὶ σοὶ δώσω στόμα ἠνεωγμένον ἐν μέσῳ αὐτῶν· » διὰ γὰρ τοῦ Ἰεζεκιήλ πάντα τὸν προφητικὸν ἐσήμανε χορὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ΄.

α'-γ'. *Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑἱὸς ἀνθρώπου, προφήτευσον καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὁλολύξατε, ὡ ὡ ἡμέρα. Ὅτι ἐγγύς ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ ἐγγίξει ἡμέρα νεφέλης, καὶ καιρὸς ἐθνῶν ἔσται.* Διὰ πάντων τῶν εἰρημένων δεδίττεται, θρηναῖν καὶ ὀδύρεσθαι παρακελεύμενος. Ἡμέραν καλεῖ τὸν τῆς τιμωρίας καιρὸν· νεφέλην δὲ τὸ ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, ταῖς ψυχαῖς γενόμενον σκότος· καιρὸν δὲ ἐθνῶν ἐκάλεσε τὴν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιφερομένην τιμωρίαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ὁ ἐμὸς λαὸς τούτοις περιπεσεῖται τοῖς κακοῖς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη ἕως εἰς δικὰς τῆς ἀσεβείας.

δ, ε. *Καὶ ἔξει μάχαιρα ἐπ' Αἰγυπτίους, καὶ ἔσται ταραχὴ ἐν τῇ Αἰθιοπία, καὶ πσοῦνται οἱ τετραυματισμένοι ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ληφθήσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ συμπεσεῖται Πέρσαι, καὶ Κρήτες, καὶ Αἰθῦας, καὶ Αἰθίοπες, καὶ Λυδοὶ, καὶ πᾶσα ἡ Ἀραβία, καὶ πάντες οἱ ἐπίμικτοι, καὶ ἐκ τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μου ἐν αὐτῇ μάχαιρα πσοῦνται μετ' αὐτῆς.* Τὰ τῇ Αἰγύπτῳ, φησὶ, συμβησόμενα θόρυβον καὶ τῇ Αἰθιοπία παρέξει· ὁμοιος γὰρ οὕσα ἀγωνιάσει μὴ ταῦτά πάθῃ. Εἶτα διηγεῖται τοῖς Αἰγυπτίων ἐπικούρους οὖν Αἰγυπτίους ἀναιρουμένους, Κρήτας, καὶ Αἰθῦας, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Λυδοὺς, καὶ Ἀραβας. Καὶ Ἕλληνας δὲ ἰστορίαι διδάσκουσι τὴν Λυδῶν καὶ Αἰγυπτίων συμμαχίαν. Πέρσας δὲ οὐ τοὺς ἀπὸ τῆς Περσίδος εἰς βοήθειαν αὐτοῖς ἐληλυθότας λέγει· πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν, Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων παλεμούντων αὐτοῖς, Πέρσας ἔχειν συμάχους; ἀλλὰ τοὺς κάλει ποτὲ ἐκείθεν ἀποικισθέντας, καὶ μετόικους ἐν Αἰγύπτῳ γεγενημένους. Φασὶ δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτιακὴν Βαβυλῶνα τούτου χάριν ὀμνώνυμον τῇ Περσικῇ γενέσθαι, ὡς Περσῶν αὐτὴν ὠκηκότων. Υἱὸς δὲ τῆς διαθήκης αὐτοὺς καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ μετὰ τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ πολιορκίαν κατήλθον εἰς Αἰγύπτον, τὸν προφήτην Ἱερεμίαν λαθόντες. Καὶ τούτοις δὲ ὁμοίως ἀπειλεῖ τιμωρίαν, ἐπεὶ παρὰ τὸν αὐτοῦ σκοπὸν τὴν Ἰουδαίαν καταλιπόντες ἀφῆκοντο εἰς τὴν

VARIÆ LECTIONES.

⁹²⁸ καὶ ἐγγ. ἡ. Des. in A. ⁹²⁹ καὶ καιρὸς. A πέρσας. ⁹³⁰ μάχ. A πρᾶξιν. ἡ. ⁹³¹ Α λήγονται τὸ πλῆθος αὐτῆς. ⁹³² Α πσοῦνται. ⁹³³ Καὶ καταλ. Des. in A et in Hebr. ⁹³⁴ Β καταλυθήσονται. ⁹³⁵ καὶ — Ἀραβ. A καὶ Λυδοὶ καὶ Αἰθῦας. ⁹³⁶ ἡ — ἐπίμ. Gemina est interpretatio. ⁹³⁷ καὶ — αὐτῆς. Hebr. et filii terræ fœderis, cum illis gladio cadent. ⁹³⁸ μετ' αὐτ. Des. in A. ⁹³⁹ Β αὐτοῦ.

Αἰγύπτου. Ταῦτα δὲ καὶ διὰ Ἱερραμίου τοῦ προφή-
του εἰρηται· « Γινώσκονται γὰρ, φησὶ, πάντες οἱ κα-
ταίοικοι τοῦ Ἰούδα, οἱ παροικούντες ἐν γῆ Αἰγύ-
πτου, λόγος τίνος ἐκμενεῖ, ὃ ἐμὲς, ἢ ὁ αὐτῶν· καὶ
τοῦτο ἴβην τὸ σημεῖον, φησὶ Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ δι-
δώμι ἐν Φαρακῶ θύαφρῃ βασιλεῖα Αἰγύπτου ἐκδο-
τω εἰς χεῖρας ζητούντων ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς ἔδωκα
τὴν Σεδεκίαν βασιλεῖα Ἰούδα εἰς χεῖρας Ναβουχοδο-
νόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος ἐχθροῦ αὐτοῦ, καὶ ζη-
τούντος ψυχὴν αὐτοῦ. » Συμφωνεῖ τὸν ἀλλήλοις
εἰ ὅτι τῶν θείων προφητῶν προηγορευμένα·
ἐκ γὰρ Πνεύματος ῥήματα. Οὕτω πάλιν προει-
ρηκῶς μετὰ τοῦ διορισμοῦ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἐρημίαν, καὶ πῦρ τῶν Ἀσσύριον προσαγορεύσας βα-
σιλέα¹, ἐπάγει·

θ. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκστῆν ἐξελύσσονται ἄγγελιοὶ
ἀπὸ ἀπροσώπου μου ἐν Σείμ², σπεύδοντες³ ἀφα-
νίσαι τὴν Αἰθιοπίαν τὴν ἐλπίδα· καὶ ἔσται τυ-
ραχὴ αὐτοῖς⁴ ἐν τῇ ἡμέρᾳ Αἰγύπτου, δεῖ ἰδοὺ
ἔπειτα. — Ἐλπίδα τὴν Αἰθιοπίαν ἐκάλεσε, διὰ τὸ
πὺς Αἰγυπτίους τῇ ἐκστῆν βοηθεῖα θαρρῆν⁵· τὸ δὲ
Σείμ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ ἐν ἰσχυρῷ δηλοῖ. Ταῦτα δὲ,
φησὶ, τῶν Αἰγυπτίων ὑπομενόντων, ταραχθῆσονται
Αἰθίοπες οἱ τούτων ἐπίκουροι, οὐ μόνον διὰ τὰ τοῦ-
τας ἐπιβόητα κακὰ, ἀλλὰ καὶ⁶ διὰ τὰς σφᾶς αὐ-
τῶν καταληφόμενας συμφορὰς δι' ἄγγέλων τινῶν
ὅτι ἐκ τῶν πεμπομένων, καὶ ἐπειγομένων πληρῶσαι
τὰ προσταχθέντα.

ι. — Ἰβ. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Καὶ ἀπολώ
τὸ πλῆθος τῶν Αἰγυπτίων διὰ χειρὸς Ναβουχοδο-
νόσορ βασιλέως Βαβυλῶνος. Αὐτοῦ¹¹, καὶ τοῦ
λαοῦ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ¹². Λοιμοὶ ἀπὸ ἐθνῶν ἀπ-
ισταλμένοι ἀπολέσονται τὴν γῆν· καὶ ἐκκερῶσουσι
κῆρας τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπ' Αἰγύπτου¹³, καὶ
κλιθῆσεται ἡ γῆ τραυματιῶν. Καὶ δώσω τοῖς
σοκαροῖς αὐτῶν ἐρήμους, καὶ ἀποδώσομαι τὴν
γῆν εἰς χεῖρας¹⁴ ποτηρῶν, καὶ ἀπολώ τὴν γῆν
καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς, ἐν χειρὶν ἀλλοτριῶν·
ἐγὼ Κύριος λέλεκάμην. Τοῖς τῶν ἐθνῶν, φησὶν,
ἐκστῆν ὡμοτέροις Βαβυλωνίοις παραδώσω τὴν
Αἰγύπτου, ὥστε πᾶσαν αὐτῶν τὴν γῆν πληρωθῆναι
σφαγῶν, καὶ τοῖς ποταμοῦς ἐρήμους γενέσθαι τῶν
πικροκύντων· τὸ δὲ, εἰ ἀποδώσομαι τὴν γῆν εἰς
χεῖρας ποτηρῶν, ἐναντίον τοῦ παραδώσω τέθεικεν.
Ἀρμότει δὲ καὶ τοῦτο τοῖς προειρημένους· μισθὸν
γὰρ ἐστὶ δώσειν τῷ Ναβουχοδονόσορ, τῆς Αἰγύπτου
τὴν δουλείαν, ὅπερ τῶν γεγενημένων αὐτῷ πόνων
ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Τύρου. Ἐἶτα προλέγει, ὅτι βδε-
λύματα αὐτῶν, τούτῳσι, τὰ εἰδωλα τὰ βδελυγ-
μῆς μετὰ, ὅτι τῶν πολεμίων καταλυθῆσεται.

ιγ. Καὶ¹⁵ λήξουσιν οἱ τῆς Μέμφως ἡγεμόνες.
Τηκεῖα τῆς Αἰγύπτου τὰς ἡνίας πεπιστευμέ-

in terra Ægypti, cujusnam verbum maneat, memi-
an ipsorum? Et hoc vobis signum, dicit Dominus,
Ecce ego do Pharaonem Vaphrem regem Ægypti,
traditum in manus inimicorum suorum, et in ma-
nus quærentium animam ejus, sicut dedi Sedeciam
regem Judæ in manum Nabuchodonosoris regis
Babylonis inimici ejus, et quærentis animam
ejus². » Consentiant igitur inter se quæ a divinis
prædicta sunt prophetis : unius enim spiritus
verba sunt. [6-8] Ita rursus prædicta accurateque
definita Ægypti solitudine, et nuncupato igne Assy-
riorum rege, subjicit :

Vers. 9. Die illo egredientur nuntii 930 a facie
mea in Sim, festinantes delere Æthiopiam, spem :
et erit perturbatio ipsi in die Ægypti, quia ecce
venit. — Spem vocavit Æthiopiam, eo quod Ægi-
ptii illius ope considerent : Sim autem Græca
lingua in robore significat. Hæc autem Ægyptiis,
inquit, sustinentibus, perturbabunt eorum ad-
jectores Æthiopes, non solum propter mala, quæ
illos invaserint, sed etiam propter sibi ipsis immi-
nentes calamitates, quæ eos occupabunt per nun-
tios quosdam a me missos, festinantesque imperata
perficere.

Vers. 10-12. Hæc dicit Adonai Dominus : Et per-
dam multitudinem Ægyptiorum per manum Nabu-
chodonosoris regis Babylonis. Ipsius, et populi ejus
cum eo : pestis a gentibus missa ad perdendam
terram ; et evaginabunt omnes gladios suos super
Ægyptum, et implebitur terra vulneratis. Et faciam
flumina eorum deserta, et dabo terram in manus
improborum, et perdam terram et plenitudinem ejus,
manibus alienorum ; ego Dominus locutus sum.
Babylonis, inquit, qui omnibus gentibus crudeli-
ores sunt, Ægyptum tradam, ut omnis eorum terra
cedibus compleatur, et flumina ab incolis deseran-
tur. Illud autem : « Et dabo terram in manus im-
proborum, » pro tradam posuit. Convenit etiam
hoc iis quæ antea dicta sunt. Mercedem enim se
daturum esse dixit Nabuchodonosori 931 Ægypti
servitutem, pro laboribus in oppugnatione Tyri ab
ipso exhaustis. Deinde prædicit abominationes
ipsorum, id est, simulacra abominationis plena,
ab hostibus eversum iri.

Vers. 13. Et cessabunt Memphis principes. Qui-
bus tunc Ægypti habentæ creditæ fuerant. [14-16]

¹ Jerem. XLIV, 28-30, vel juxta LXX, LI, 28-30.

VARIÆ LECTIONES.

² Jac. Des. in B. ³ ἀπὸ — ἐλπίδα. Ita fere Compl. A. σπεύδοντες ἀφανίσαι τὴν Αἰθιοπίαν. Montf. l. c. habet ἐκ προσ. μου. ⁴ ἐν Σείμ. Hebr. navibus. ⁵ σπ. — ἐλπ. Hebr. ut terreat Æthiopiam securam. ⁶ αὐτ. A præm. ἐν. ¹⁰ καὶ. Ex B suppl. ¹¹ αὐτ. ἀπεστ. Hebr. Ille, et populus ejus cum eo (violensissimi gentium), adducuntur. ¹² μετ' αὐτ. Des. in A. ¹³ A et B Αἰγυπτῶν. ¹⁴ A ἐν χειρῶν. ¹⁵ Καὶ — ἡγεμ. Aliter οἱ LXX.

bonis excidit, utque idem pateretur homo auctor A fuit. Ille enim, secundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipsius verbis deceptus, cum concupiszet Deum se fieri, illud etiam quod erat (imago scilicet Dei), amisit. « Et educam ignem de medio tui. » Hoc utrique convenit, tum ei qui operatus est malitiam, tum ei in quo id factum est, Tyriorum regi : uterque enim illati sibi supplicii præbuit occasionem. Tale est quod per prophetam Isaiam ad Judæos dictum est : « Ecce omnes vos ignem 918 incenditis, et confortatis flammam : ambulate in lumine ignis vestri, et flamma quam succendistis 9. » Et hic quoque ait : « Educam ignem de medio tui. Hic devorat te. » Hoc est, tuis sceleribus, quasi materia, utar ad inferenda tibi supplicia. « Et dabo te in cinerem super terram tuam, in conspectu omnium videntium te. » Hoc item utrique convenit. Etenim homo in sua terra lapsus, pulvis factus est : et diabolus, qui orbi terrarum se imperaturum esse putabat, a Deo et Salvatore nostro eversus, cineris instar ab impiis conculcatur.

VERS. 19. *Et omnes scientes te in gentibus contristabuntur super te.* Qui enim adhuc tibi serviunt, idolorum eversionem cernentes, eorumque delubra penitus eversa, cum inæstitia degunt, animum despondentes, et continenter dolentes. « Perditio factus es, et non eris amplius in sæculum. » Illum omnino eversum iri, per hæc declaravit. Ita absoluta lamentatione Tyri, ad Sidonem transit et ipsam finitimam, et breviter quæ ipsi quoque eventura sint, prædicat.

VERS. 20. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fidi hominis, firma faciam tuam super Sidonem, et vaticinari super eam. Et dic : Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, Sidon, et glorificabor in te, et cognosces me esse Dominum, cum fecero ego in te judicia, et sanctificabor in te. Et mittam in te mortem et sanguinem in plateis tuis. et cadent vulnerati in medio tui gladiis in te, et in circuitu tuo, et cognoscent 919 me esse Dominum.* Quando, inquit, in tranquillitate degens ignorasti me, o Sidon, multis te omnique generis malis afflicta, tam et hostium cædibus, ut calamitatibus discas me esse Dominum. Narrat etiam interitus causas. καὶ λυγρῶ, καὶ πολεμικῶν σφαγαῖς, ἵνα διὰ τῶν καὶ τὰς αἰτίας τῆς ἀπωλείας.

VERS. 21. *Et non erunt amplius domui Israelis offendiculum amaritudinis, et spina doloris, ab omnibus qui sunt in circuitu eorum, qui ignominia affecterunt eos, et cognoscent me esse Adonai Dominum.* Hæc, inquit, et Tyro, et alienigenis, et omnibus

⁹ Isa. l. 11.

Τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον παθεῖν παρεκείσατο. Κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ κάκεινος γεγενημένος, τοῖς κατωῖσι αὐτοῦ λόγοις ὑπαχθεὶς καὶ ἐπιθυμήσας γενέσθαι Θεός, καὶ τὸ εἶναι εἰκὼν Θεοῦ προσεπαύεσα. « Καὶ ²² ἐξέξω πῦρ ἐκ μέσου σου. » Τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει, καὶ τῷ ἐνεργήσαντι τὴν κακίαν, καὶ τῷ ἐνεργηθέντι Τυρίων βασιλεῖ· ἀμφοτέροι γὰρ τῆς ἐκπενεχθείσης αὐτοῖς τιμωρίας παρέσχον τὰ· ἀφορμὰς. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ διὰ τοῦ προφήτου Ἰσαίου πρὸς Ἰουδαίους εἰρημένον· Ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς πῦρ καίετε, καὶ κατισχύετε φλόγα· πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρός ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἢ ἐξεκαύσατε. » Καὶ ἐν ταῦθα τοῖσιν λέγει· « Ἐξέξω πῦρ ἐκ μέσου σου. Τοῦτο καταφάγεται σε. » Τουτέστι, ταῖς σαῖς παρανομίαις ὑλαῖς χρήσομαι εἰς τὰς κατὰ σοῦ τιμωρίας. B « Καὶ δώσω σε εἰς σποδὸν ἐπὶ τῆς γῆς σου, ἐναντίον πάντων τῶν ὀρώντων σε. » Καὶ τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ αὐτοῦ γῆ πεσὼν κόνις ἐγένετο, καὶ ὁ διάβολος, ἄρχειν δοκῶν τῆς οἰκουμένης, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὑμῶν καταλυθεὶς, σποδοῦ δίκην ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν πατεῖται.

10'. *Καὶ πάντες οἱ ἐπιστάμενοι σε ἐν τοῖς ἔθνεσι στυγνῶσουσιν ἐπὶ σοὶ ²³.* Οἱ γὰρ ἐτι προσημνοντες τῇ σῇ δουλείᾳ, ὀρώντες τῶν εἰδώλων τὴν ταῦλαν, καὶ τὰ τούτων τεμῆνη παντελῶς καταλελυμένα, ἐν κατηφείᾳ διάγουσιν ἀθυμοῦντες, καὶ διηνεκῶς ἀδημονοῦντες. « Ἀπόλεια ἐγένου, καὶ οὐχ ὑπάρξεις ἐτι εἰς τὸν αἰῶνα. » Τὴν παντελῆ αὐτοῦ κατάλυσιν διὰ τούτων ἐδήλωσεν. Οὕτω πληρώσας τῆς Τύρου τὴν θρηῖνον, ἐπὶ τὴν Σιδῶνα μεταβαίνει, καὶ αὐτὴν ἕμορον οὔσαν, καὶ συντόμως καὶ τὰ ταύτη συμβησόμενα προλέγει.

κ' κγ'. *Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὰ ἀνθρώπου ²⁴, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Σιδῶνα, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτήν. Καὶ εἰπὲ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, Σιδῶν, καὶ ἐνδοξαστήσομαι ἐν σοὶ, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ κοιῆσαι με ἐν σοὶ κρῖματι, καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν σοὶ. Καὶ ἐξαποστελῶ ἐπὶ σέ θάνατον ²⁵, καὶ αἶμα ἐν ταῖς πλατείαις σου ²⁶, καὶ πεσοῦνται τετρανηκοντὶ μέτροι ἐν μέσῳ σου ἐν μαχαίραις ἐν σοὶ, καὶ περιχύθη σου, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ οὗσα ἠγνόησάς με, ὃ D Σιδῶν, πολλοὺς σε καὶ παντοδαποὺς περιβαλῶ κακοῦ συμφορῶν καταμάθης τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. Λέγει δὲ*

κδ'. *Καὶ οὐκ ἔσονται ἐτι τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ σκόλοψ πικρίας, καὶ ἀκανθα ὀδύνης, ἀπὸ πάντων τῶν περιχύθη αἱμάτων, τῶν ἀπαιμασάντων αὐτούς, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Ἄδωναι Κύριος.* Ταῦτα, φησὶ, καὶ τῇ Τύρῳ, καὶ τοῖς ἀλλοφύ-

²² καὶ — σου. Infra, l. c. leg. ἐξέξω πῦρ ἐν μέσῳ σου. ²³ A εἰ. ²⁴ οὐκ ἄνθρ. Des. in B. ²⁵ θάν, Hebr. pestem. ²⁶ σου. A add. ἐσται.

VARIE LECTIONES.

λοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ χειτόνων οἰκοῦσιν ἐπάξω, ἵνα ἄ
μήτε ἀρχέτυπον ἀσεβείας ὑμᾶς ἔχη ὁ ἐμὸς λαός,
μήτε πωλεμίους συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιόντας, καὶ διηνε-
κῶς ἀνιώντας. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, προ-
θεσπίζει τῷ Ἰσραὴλ τὰ χρηστά, ἐπιτείνων ἐκαίνοις
τὰ λυπηρὰ · δυσμενῶς γὰρ διακείμενοι ἀφορμὴν
δδύνης ἐποιούοντο τοῦ Ἰσραὴλ τὴν εὐπραξίαν.

κς·κς'. Τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος · Καὶ συν-
άξω τὸν οἶκον ²⁷ Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὗ ²⁸
δυσκορπίσθησαν ἐκεῖ, καὶ ἀγιασθήσονται ἐν αὐ-
τοῖς ἐνώπιον τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ κατοι-
κήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα τῷ δούλῳ
μου Ἰακώβ. Καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ²⁹ ἐπ'
ἐλπίδι ³⁰, καὶ οικοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ φυτεύ-
σουσιν ἀμπελῶνας, καὶ κατοικήσουσιν ἐπ' ³¹ ἐλ-
πίδι, ὅταν ποιῶσιν κλήματα ³² ἐν πᾶσι τοῖς ἀτι-
μάσασιν αὐτοὺς ἐν τοῖς κύκλῳ αὐτῶν, καὶ γνώ-
σονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ὁ
Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. Οὐχ ὁμοίως ἅπαντας
τοὺς ἀμαρτάνοντας ὁ τῶν ὄλων παιδεύει Θεός, ἀλλὰ
τοὺς μὲν οἰκειομένους αὐτῷ ἱατρικῶς, δικαστικῶς
δὲ τοὺς ἄλλους. Αἰδὲ καὶ ὁ προφήτης προσευχόμενος
ἔλεγε · Παῖδυσον ἡμᾶς Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ
μὴ ἐν θυμῷ. Ταῦτ' ὁ δὲ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἦτε
Δαβὶδ · Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃ· με, μηδὲ
τῇ ὀργῇ σου παιδεύῃς με. Ταύτην τὴν διαφορὰν
καὶ ἐν τοῖς ἐναγχοῖς ἡρμηνευμένως ἴστιν ἰδεῖν. Τοῖς
μὲν γὰρ ἄλλοις τῶς οὐδὲν χρηστὸν ἐπηγγελάτο· τῷ
δὲ Ἰσραὴλ ἀνάκλησιν, καὶ οἰκείωσιν, καὶ οἰκιῶν οἰ-
κοδομήν, καὶ γηπονίαν, καὶ φυτουργίαν, καὶ ἀγαθῶν
ἐλπίδα, καὶ τὸ πάντων κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν
θειαν ἐπίγνωσιν. Τοῦτων γάρ, φησὶ, γενομένων,
ἐ γνώσονται· ὅτι καὶ αὐτῶν εἰμι Κύριος, καὶ Θεὸς
τῶν πατέρων αὐτῶν. Ταύτην καὶ ἡμᾶς γένοιτο
δεητικῶς ἔχειν τὴν γνώσιν, ἐν ἑξ ὅλης αὐτῶν ³³ καρ-
δίας, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης δυνάμεως, καὶ
ἐξ ὅλης ἰσχύος ἀγαπήσωμεν, μὴ μερίζοντες τὸ φι-
λτρον, ἀλλ' ὄλον ἀνατιθέντες ἐκεῖ, ἐν αὐτῶν ἀναπνέω-
μεν, καὶ ὄρεστον τὴν περὶ αὐτοῦ περιφέρωμεν
μνήμην, καὶ καθήμενοι, καὶ διανιστάμενοι, καὶ κοι-
ταζόμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν ὁδῷ· οὕτω γὰρ καὶ
τῆς παρ' αὐτοῦ προμηθείας διηνεκῶς ἀπολαυσόμεθα,
καὶ τῶν ἐπηγγελεμένων τευξόμεθα ἀγαθῶν, ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ
ὁἴμα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

²⁷ Jerem. i, 24. ³⁰ Psal. vi, 1.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ οἴκ. Des. in A. ²⁸ οὗ. Ed. prior hab. ὄν. ²⁹ A ἐπ' αὐτῆς. ³⁰ A ἐν ἐλπίδι. Hebr. secure. ³¹ A et
B ἐν. ³² A κρίσιν. ³³ αὐτ. Ita B, sed ed. prior hab. τῆς.

fnitima loca incolentibus Inferam, ut neque exem-
plar impietatis vos habeat populus meus, neque
hostes crebro eos invadentes, et continenter eos
excruciantes. Ita calamitates vaticinatus, Israeli
bona prænuntiat, augens in eos miserias. Inimice
enim affecti occasionem doloris Israelis sollicitatem
faciebant.

VERS. 25, 26. *Hæc dicit Adonai Dominus, Et con-
gregabo domum Isruel de gentibus in quibus dispersi
sunt, et sanctificabor in eis coram populis et gentibus;
et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Ja-
cobo. Et habitabunt in ea in spe, et ædificabunt do-
mos, et plantabunt vineas, et habitabunt in spe,
quando fecero judicia in omnibus qui ignominia af-
fecterunt eos, in circuitu ipsorum, et cognoscent me
esse Dominum Deum ipsorum, et Deum patrum eor-
rum.* Non æque omnes peccantes auctor omnium
rerum Deus corripit, sed sibi amicos adhibita me-
dici more **920** curatione, alios, vero, more judicis,
condemnatione. Quamobrem etiam propheta sup-
plicans ita dicebat: « Corripe nos, Domine, verum-
tamen in judicio, et non in furore ». Quod idem
quoque David petebat: « Domine, ne in furore tuo
arguas me, neque in ira tua corripias me ». Hoc
discrimen in iis etiam, quæ paulo ante interpre-
tati sumus, videre licet. Aliis enim nihil pollicitus
est boni: sed Israeli ab exsilio revocationem et
reditum in patriam, domorum ædificationem, ter-
ræ cultum, arborum sationes, et bonorum spem,
quodque omnium est bonorum caput, Dei cogni-
tionem. His enim gestis, inquit, « cognoscent
me ipsorum esse Dominum, Deumque patrum ip-
sorum ». Hæc nobis quoque semper contingat cog-
nitio, ut ipsum ex toto corde, et ex tota ani-
ma, et ex omnibus viribus, et ex tota facultate dil-
igamus, non in partes benevolentiam dividentes,
sed totam ibi collocantes, ut ipsum spiremus, et
indelebilem ipsius memoriam retineamus, et se-
dentes, et resurgentes, et dormientes, et ambulantes
in via. Sic enim continua quoque illius provi-
dentia fruamur, et promissa bona consequemur, in
Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri sit
gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in
sæcula sæculorum. Amen.

diximus. Ita enim et apud Jeremiam ^v, et apud A
ipsum Ezechielem in visione contra Idumæam,
invenimus Thæman cuna Dardane conjunctam. Et
Asel, Asiam quidam esse opinati sunt, optimos
habentem ferti artifices, et e ferro vasa optime
construentem.

VERS. 22. *Mercatores Sabæ et Rhegmæ ipsi mer-
catores tui, cum primis aromatibus, et lapidibus pre-
tiosis, qui etiam aurum dederunt forum tuum.* Saba
et Rhegma a Chuzo genus ducunt, Chuz autem
Chami primogenitus fuit. Æthiopicæ igitur hæc et
Indicæ 904 sunt gentes, declaratque ea quæ iade
apportabantur, scilicet lapides pretiosi, et aurum,
et aromata.

VERS. 23. *Charran, et Chalan, et Dædan, isti
mercatores tui.* Charran autem Carræ, et Chalan
Chalane est, ubi turris ædificata fuit. Dædan vero
sæpe interpretati sumus.

Saba, et Assur, et Charman, negotiatores tui.
(VERS. 24.) *Ferentes negotiationem in Machalm, et
Galima, hyacinthum, et varietatem, et thesauros
electos in magozis compositos, colligatos in funi-
culis et in cyparissinis navigiis, in ipsis negotiatio-
tua.* Saba Indicam nationem appellat; invenimus
enim hoc nomen in ipsius Semi genealogia; et
Assur Assyrium; Charman vero eam, quæ Car-
maene nuncupatur. Et illud, « in Machalm et Ga-
lima; hyacinthum, et varietatem, et thesauros
electos in magozis compositos, » Aquila ita inter-
pretatus est, « constructis involueris hyacinthi et
varietatis, et in magozis compositis. » Illud autem
in magozis ex Hebraica voce Græca inflexione fecit,
significatque in vasis reconditis. Ita enim Syrus
quoque interpretatus est. Vestis autem sumptuosa,
inquit, et varia pretiosis involueris contacta, et in
vasis optime instructis reposita, funiculisque ^v de-
vineta tibi afferebantur.

VERS. 25. *Naves Carthaginensium in negotiatione
tua in multitudine commerciorum 905 tuorum.* Et
ad negotiationem usæ es Carthaginensium navibus,
infinitam habens multitudinem, non solum do-
mesticam, sed etiam adventitiam.

*Et repleta es, et gravata es valde in cordibus ma-
rium.* (VERS. 26.) *In aqua multa duxerunt te remi-
ges tui.* Satietas, inquit, te ad exsultandum induxit,
perceptisque bonis auctorem beneficiorum ignora-
sti. Hoc quoque nomine Israellem accusavit. « Com-
edit enim Jacob, inquit, et expletus est, et re-
calcitravit dilectus x. » Quoniam nihil utilitatis ex

^v Jerem. xxv, 23; juxta LXX, xxxii, 23. x Deut. xxxii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰⁴ A Σαββὰ καὶ Ραγμὰ, οὗτοι. ⁹⁰⁵ τιμ., οὐ καὶ. A χρυσῶν, καὶ. ⁹⁰⁶ A Χάνα. ⁹⁰⁷ Δαϊδ. Hebr. Eden. Compl. Αϊδάν. ⁹⁰⁸ ἐν — Γαλ. Des. in A ut in multis τῶν LXX edit. Ex Theodot. hæc desumpta esse monuit Hier. Vid. La Cerda *Advers. sacra*, p. 478. ⁹⁰⁹ B Καλλίμ. ⁹¹⁰ Ed. prior. hab. Γάλιμα. ⁹¹¹ ποικ. A πορ-
φύραν. ⁹¹² ἐν μ. συγχ. Des. in A. ⁹¹³ A δεδεμένους, omisso ἐν. ⁹¹⁴ καὶ — ἐμπορ. σου. A hæc enim initio
vers. 25 ita conjungit: καὶ κυπαρίσσινα πλοῖα ἐν αὐτοῖς· Καρχηδόνιοι, κ. τ. λ. ⁹¹⁵ ἐγχ. εἰλ. Alii, ἐν κα-
τασκευοῖς εἰλήμασιν. ⁹¹⁶ ἐσθ. Ita ex Beimendata est lectio Sirm. eὐθύς ⁹¹⁷ ἐν — συμμ. σου. A Ἐμποροὶ σου,
ἐν τῷ πλήθει, ἐν τῷ συμμίκτω σου. ⁹¹⁸ A καρδίᾳ θαλάσσης. ⁹¹⁹ B σοι.

Ἰδουμαίας πόλιν, ὡς καὶ ἤδη προειρήκαμεν. Οὕτω
γάρ καὶ παρὰ τῷ Ἱερμίᾳ, καὶ παρ' αὐτῷ τῷ Ἱεζε-
κίηλ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἰδουμαίας ὁράσει εὐρήκαμεν
τὴν Θαιμάν τῇ Δαϊδὸν συνημμένην· Ἀσὴλ δὲ τινε;
τὴν Ἀσίαν ὑπέλαβον, ἀρίστους ἔχουσαν σιδήρου
τεχνίτας, καὶ τὰ ἐκ σιδήρου σκευὴ εὐ μάλα κατα-
σκευάζουσαν.

κβ'. Οἱ ἔμποροι Σαβὰ καὶ Ῥεγμᾶ, καὶ αὐτοὶ ⁹²⁰
Ἐμποροὶ σου, μετὰ πρώτων ἡδυσμάτων, καὶ λι-
θῶν τιμίων, οἱ καὶ ⁹²¹ χρυσὸν ἔδωκαν τὴν ἀγορὰν
σου. Σαβὰ καὶ Ῥεγμᾶ ἐκ τοῦ Χοῦζ τὸ γένος κατ-
άγουσι· πρωτότοκος δὲ τοῦ Χάμ ὁ Χοῦζ. Αἰθιοπικὰ
τοῖνον ταῦτα καὶ Ἰνδικὰ ἔθνη· δηλοῖ δὲ καὶ τὰ ἐκεί-
θεν κομιζόμενα, λίθοι τιμίοι, καὶ χρυσοὶ, καὶ θηύ-
σματα.

B κγ'. Χαρρᾶν, καὶ Χαλᾶν ⁹²², καὶ Δαϊδᾶν ⁹²³, οὗτοι
Ἐμποροὶ σου. Χαρρᾶν αἱ Κάρραι, Χαλᾶν δὲ ἡ Χα-
λάνη, οὗ ὁ πύργος ἑκδομήθη. Τὸ δὲ Δαϊδὸν πολλὰ
κις ἠρμηνεύσαμεν.

Σαβὰ, καὶ Ἀσσοῦρ, καὶ Χαρμᾶν ἔμποροὶ σου·
(κδ.) Φέροντες ἐμπορίαν ἐν ⁹²⁴ Μαχαλλίμ ⁹²⁵, καὶ ἐν
Γαλιμᾶ ⁹²⁶· ὑάκινθον, καὶ ποικιλίαν ⁹²⁷, καὶ θησαυ-
ροὺς ἐκλεκτοὺς ἐν μαγώζοις συγκεκλιμένους ⁹²⁸,
καταδεσμένους καὶ ⁹²⁹ ἐν σχοινοῖς καὶ ⁹³⁰ ἐν κυπα-
ρισσίνοις πλοίοις, ἐν αὐτοῖς ἡ ἐμπορία σου. —
Σαβὰ ἔθνος Ἰνδικὸν ὀνομάζει· εὐρίσκομεν γὰρ καὶ
ἐν τῇ τοῦ Σὴμ γενεαλογίᾳ τούτο τὸ ὄνομα· Ἀσσοῦρ
δὲ τὸν Ἀσσύριον· Χαρμᾶν δὲ τὴν λεγομένην Καρ-
μαήνην. Τὸ δὲ, « ἐν Μαχαλλίμ καὶ ἐν Γαλιμᾶ, ὑάκιν-
θον, καὶ ποικιλίαν, καὶ θησαυροὺς ἐκλεκτοὺς ἐν μα-
γώζοις συγκεκλιμένους, » ὁ Ἀκύλας οὕτως ἠρμήνευσεν·
« Ἐγκατασκευοῖς εἰλήμασιν ⁹³¹ ὑάκινθου καὶ ποικι-
λίας, καὶ ἐν μαγώζοις συγκεκλιμένοις. » Τὸ δὲ « ἐν μα-
γώζοις » ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου ἐξελληνίσεν σημαίνει δὲ ἐν
ἀποκρύφοις σκευασίν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύρος νοήσας·
ἠρμηνεύσας· ἐσθῆς ⁹³² δὲ, φησὶ, πολυτελής, καὶ ποικι-
λὴ διὰ πολυτίμων εἰλημάτων κεκαλυμμένη, καὶ ἐν
σκεύεσιν ἀρίστα ἡσχημένοις ἀποκακισμένη, καὶ ἐν
σχοινοῖς καταδεδεμένη ἐκομιζέσθαι σοι.

κε'. Πλοῖα Καρχηδονίων ἐν ⁹³³ τῇ ἐμπορίᾳ σου
ἐν τῷ πλήθει τῶν συμμίκτων σου. Ἐπέκρησο δὲ
καὶ τὰς Καρχηδονίων πλοῖοις εἰς ἐμπορίαν, πλήθος
ἀπειρον ἔχουσα οὐ μόνον οἰκεῖον, ἀλλὰ καὶ ἐπέσασ-
κτον.

D Καὶ ἐνεπλήσθης, καὶ ἐβαρύνθη· σφόδρα ἐν καρ-
δίαις θαλασσῶν ⁹³⁴. (κε'.) Ἐν ὕδατι πολλῶ ἠγόν-
σε οἱ κωπηλάται σου. Ὁ κόρος, φησὶν, ἐποίησέν
σε ⁹³⁵ σκιρτῆσαι, καὶ ἀπολαύουσα τῶν ἀγαθῶν τὸν
εὐεργέτην ἠγνόησας. Ταύτην καὶ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ
τὴν κατηγορίαν ἐποίησατο. « Ἐφαγε γὰρ, φησὶν,
Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγεμ-
νός σου. »

μένος. » Ἐπειδὴ⁴⁴ οὐδεμίαν ὠφέλειαν ἐκ τῆς εὐ-
 ημερίας ἐκαρκώσω, τοῖς ἐναντοῖς σε σωφρονεῖν δι-
 δάξω. Τὸ πνεῦμα γάρ, φησί, τοῦ νότου συνέτριψέ
 σε ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. » Τροπικῶς τὸν Βαβυλωνίων
 ὕψω προσηγόρευσεν· ἐπειδὴ⁴⁷ ὁ νότος μέγιστα
 ἐγείρειν πέφυκε κύματα, καὶ χελεπὸν κατὰ τῶν
 πλεόντων ἐγείρειν τὸν κλύδωνα, τροπικῶς, ὡς ἐπὶ
 παραλλίας πόλεως, ῥότον καλεῖ τῶν πολεμίων τὴν
 ἔφοδον. Εἶτα λέγει, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐνδιατριβώ-
 μεν. ὅτι· Καὶ σὲ, καὶ τοὺς μεταίτους σου, καὶ τοὺς
 κωπηλάτας, καὶ τοὺς κυβερνήτας, καὶ τοὺς συμβού-
 λους, καὶ τοὺς ἐμπόρους, καὶ τοὺς τὸν⁴⁸ πολεμικὸν
 πληροῦντας κατάλογον, πανωλεθρία καταλήψεται·
 τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς· « Πεσοῦνται ἐν μέσῳ
 καρδίας θαλασσῶν. » Προσέτιθη δέ, ὅτι τῆς πολιω-
 ρίας καὶ τῆς ἀλώσεως γενομένης, οἱ πόρρωθεν δι-
 ἄγοντες κυβερνήται σου δέει περιπεσοῦνται πολλῶν,
 καὶ εἰς φυγὴν τραπήσονται· ταῦτά δὲ δράσουσι καὶ
 οἱ ναῦται σὺν τοῖς πρῶτοῦσι, καὶ καταλιπόντες τὰ
 πᾶσα, θρηνοῦντες καὶ ὀλοφυρόμενοι τὴν γῆν κατα-
 λήψονται· καὶ γῆ μὲν τὴν κεφαλὴν καταπάσσονται,
 ἐπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ ἰδάφους κατακλιθῆσονται, τὴν ἐκεί-
 θεν ἐκματόμενοι κόνιν· γυμνώσουσι⁴⁹ δὲ τὰς κεφα-
 λὰς τῆς ἀπὸ τῶν τριχῶν εὐπρεπείας, καὶ ἀσκήους
 περιζώσαμένοι, θρηνοῦντες καὶ ὀδυρόμενοι διατελέ-
 σουσιν. Εἶτα λέγει καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν γινόμενον θρη-
 νον· « Τίς⁵⁰ ὡσπερ Τύρος κατασιγηθεῖσα ἐν μέσῳ
 τῆς θαλάσσης; » Ἐν ἡσυχίᾳ, φησί, καὶ εἰρήνῃ πάντα
 ἐπαγεῖται τολμήσαντος.

λγ. Πόσον τινὰ εὐρεῖς μισθὸν σου⁵¹ ἀπὸ τῆς
 θαλάσσης; Ἰκανὸν τοῦτο διδᾶσαι πάντας ἀνθρώ-
 πους, μὴ μεγαλοφρονεῖν ἐπὶ τῇ δοκούσῃ εὐημερίᾳ,
 ἐὰν τὴν ἀκολουθοῦσαν μεταβολὴν· τοῦτο γὰρ καὶ τῇ
 Τύρῃ φησί· Τί κενέρηκας ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ ἀπὸ
 τῆς πολλῆς ἐμπορίας σου; καὶ μὴν φησι·

Καὶ⁵² ἀπὸ τοῦ συμμίκτου σου καὶ τῆς ἐπιμιξίας
 ἐκλουτίσας πάντας βασιλεῖς τῆς γῆς. (λδ-λε.)
 Νῦν δὲ συνετρίβης ἐν θαλάσῃ ἐν βάθει ὕδατος·
 ὁ⁵³ σύμμικτός σου καὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ σου
 ἐν μέσῳ σου ἔπεσον, καὶ πάντες οἱ κωπηλάται
 σου. Κατοικοῦντες⁵⁴ τὰς γῆσους στυγνᾶσουσιν⁵⁵
 ἐπὶ σέ, καὶ βασιλεῖς⁵⁶ αὐτῶν ἐκστᾶσει ἐκστῆ-
 σονται⁵⁷, καὶ θαρῶσει τὸ πρόσωπον αὐτῶν⁵⁸.
 Ἐμποροὶ ἀπὸ⁵⁹ ἔθνῶν συριοῦσιν⁶⁰ ἐπὶ σοί,
 ἀπέλεια ἐγένου, καὶ οὐκέτι ἔσῃ εἰς τὸν αἰῶνα⁶¹.
 Ἐπέκησον, φησὶν, ὡς οὐδὲν ὦνησέ σε ὁ περὶ τὴν
 ἐμπόριαν πόνος, ἢ τῶν ἔθνῶν ἀπάντων ἀφίξις. Δίχην
 γὰρ σκάφους ὑποδρύχιος⁶² γενομένη συνεκαλύφθης
 ἐπὶ τῶν κακῶν ἀωρίᾳ, οἷόν τινα κύματα δεξαμένη
 τὰς τῶν πολεμικῶν ταγματῶν νιφάδας. Οὐ χάριν
 πάντες νησιῶται καὶ παράλιοι σὺν τοῖς οἰκειοῖς σε

A tranquillitate percepisti, contrariis te respicere
 docebo. « Spiritus enim austri, inquit, contrivit te
 in corde maris. » Per translationem Babylonium
 ita appellavit. Quandoquidem auster maximos
 fluctus excitare, et difficilem contra navigantes tem-
 pestatem suscitare solet, ideo per translationem,
 quasi contra maritimam urbem, austrum vocat bo-
 stium incursum. [27] Tum dicit, ne eisdem immo-
 remur : Et te, et inquilinos tuos, et remiges, et gu-
 bernatores, et consiliarios, et mercatores, et belli-
 eos suppletes cætus pernicious opprimet : hoc enim
 significavit eum dixit : « Cadent in medio cordis
 marium. » [28-31] Ad hæc futurum est addit, ut
 obsessa et capta urbe procul degentes gubernatores
 tui multo terrore affecti in fugam vertantur,
 eademque nautæ faciant eum iis qui ad proram
 imperant : relictisque navigiis lamentantes et lu-
 gentes in terram descendant, **906** et terra caput
 conspergant, atque in ipso solo recumbant, pul-
 verem inde extergentes : capita quoque capillorum
 spolient ornatu, saccisque induti lamentari et
 lugere perseverent. [32] Deinde etiam lamenta-
 tionem, quam ipsi adhibaturi sint, enarrat. « Quis
 sicut Tyrus, quæ conticuit in medio maris? »
 In tranquillitate, inquit, et pace omne hoc tempus
 transegisti, quo nemo tibi perturbationem excitare
 ausus est.

τοῦτον διετέλεσας τὸν χρόνον· οὐδενὸς σοι θόρυβον

VERS. 53. *Quantam invenisti mercedem tuam ex
 mari? Satis hoc est ad docendos omnes homines,
 ne superbia efferantur propter eam, quæ videtur,
 felicitatem, propterea quod mutatio consequitur.*
 Hoc enim et Tyro ipsi ait : Quid tanto tempore ex
 negotiatione tua lucrata es? Atqui, inquit :

*Et commisto tuo atque commercio ditasti omnes
 reges terræ. (VERS. 54-56.) Nunc autem contrita es in
 mari, in profundo aquæ : commistio tua et omnis
 congregatio tua in medio tui ceciderunt, et omnes re-
 miges tui. Habitantes in insulis contristabuntur su-
 per te, et reges ipsorum stupore obstupescunt, et flebit
 facies eorum. Mercatores a gentibus sibilabunt super
 te; perditio facta es, et non amplius eris in æternum.*
 Considera, inquit, nihil tibi profuisse **907** nego-
 tiationis laborem, omniumque gentium ad te con-
 cursum. Instar navigii enim demersi malorum de-
 formitate cooperta es, veluti quosdam fluctus
 excipiens hostilium legionum procellas. Quam-
 obrem omnes insulani maritimique cum regibus
 suis te lugent, conspicati nobilissimam olim urbem
 repente deletam, et ad nihilum redactam, admiran-

VARIE LECTIONES.

⁴⁴ ἐπ. B add. δέ. ⁴⁷ ἐπ. B add. γάρ. ⁴⁸ τόν. Ex B suppl. Eodem fere loquendi modo h. l. utitur, quo supra, p. 899, ad vers. 8, τὸν κυβερν. λόγον (aut σύλλογον) ἀναπληροῦν. ⁴⁹ γυμν. — διατελ. Hæc ad vers 31 se referunt, qui in cod. Vat. deest, et in A fere ut in Alex. leg., ita tamen, ut pro περιζώνται rectius scriptum sit περιζώσονται, et in fine desit ἐκστῆσονται. ⁵⁰ Τίς — θαλ. Ita quoque A juxta Alex. Uterque autem omittit τῆς ante θαλάσσης. In Vatic. hæc des. ⁵¹ σου. Des. in A. ⁵² Καὶ — ἐπιμ. A ἀπὸ τοῦ κήθους σου, καὶ ἀπὸ τοῦ συμμίκτου σου. ⁵³ ὁ. A ὅτι. ⁵⁴ κατ. B præm. πάντες οἱ. ⁵⁵ A ἐστύγνασαν. ⁵⁶ βασιλ. A et B præm. οἱ. ⁵⁷ A ἐξέστησαν. ⁵⁸ ἄντ. A add. ἐπὶ σέ. ⁵⁹ ἀπὸ. Des. in A. ⁶⁰ A ἐσυρησάν· σι, juxta rec. lecti. ⁶¹ αἰῶνα. A add. λέγει Κύριος ὁ Θεός. ⁶² B ὑποδρυχίου.

tesque te ad extremam solitudinem redactam, si- A
bilo mentis suæ stuporem significabunt. Illud autem, « non eris amplius in sæculum, » secundum eam interpretationem, quæ jam a nobis allata est, intelligemus. Quod si altera quoque ad ea quæ dicta sunt addenda est, id facere nos non pigebit. Audivimus auctorem omnium rerum Deum per Jeremiam prophetam dicentem : « Ad summam loquar super gentem et regnum, ut auferam eos, et destruam, et perdam. Et si conversa fuerit gens illa a malis suis, pœnitebit me malorum, quæ cogitavi facere illis. Et ad summam loquar super gentem et regnum, ut iterum ædificetur et planteur. Et si fecerint mala coram me, ut non audiant vocem meam, pœnitebit me honorum quæ locutus sum, ut facerem eis γ. » Igitur et sententiam fert Dominus, et latam antiquat, neque veritas mentitur. Fert enim sententiam contra non pœnitentes : in iis vero, qui pœnitentiæ remedium exceperunt, supplicii decretum nullum habet locum. Hoc contigit etiam tempore Ninevitarum, quos damnaverat exitio, dicens : « Adhuc tres sunt dies, et Ninive subvertetur ». » 908 At vero pœnitentes excepit, sententiamque dissolvit. Sicque hic etiam longi supplicii decretum abrogavit posteriorum commutatio.

* CAPUT XXVIII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Et tu, fili hominis, dic principi Tyri : Hæc dicit Adonai Dominus : Pro eo quod exaltatum est cor tuum, et dixisti . Deus ego sum, habitationem Dei habitavi in corde maris ; tu autem es homo, et non Deus, et dedisti cor tuum quasi cor Dei. Exsecranda quidem omnia peccatorum genera, sed omnium maxime detestabilis superbia. « Omne enim excelsum, inquit, abominatio coram Domino a. » Et : « Superbis Dominus resistit b. » Et divus Apostolus : « Non neophytum, inquit, ne in superbiam elatus in judicium incidat diaboli c. » Hoc morbo laborabat etiam princeps Tyri, tum is qui conspiciebatur, tum is qui cerni non poterat. Etenim nos pii regimur proprie ac vere ab auctore omnium rerum Deo : et regimur item ab hominibus pietate præditis. Et Tyrus igitur, nunc quidem perinde ac nos, regem Deum habet, et eos homines, quibus ab eo in ipsam regnum commissum est. Olim vero, Dei ignorance quasi morbo laborans, et impietati addicta, principem habuit et regem, scelerum impietatisque auctorem et magistrum, diabolum : habuit item et principem qui conspiciebatur, ab isto male affatum, et impietati mancipatum.*

γ Jerem. xviii, 7-10. δ Jon. iii, 4. ε Prov. xvi, 5; coll. Luc. xvi, 15. ζ Jac. iv, 6; I Petr. v, 5. η I Tim. iii, 6.

VARIÆ LLECTIONES.

** B θρηνησουσι. ** πολιν. Ex B suppl. ** διην. Ita B pro διηνεως, ut habet ed. prior. ** A κατηκηκα.

θρηνοῦσι ** βασιλευσιν, ὁρῶντες τὴν πάλαι περιφανεστάτην πόλιν ** ἀθρόον ἀφανῆ καὶ φροῦδον γεγεννημένην· θαυμάζοντες δὲ τὴν εἰς ἐρημίαν ἐσχάτην μεταβολὴν σου, τῷ συριγμῷ τὴν τῆς διανοίας ἐκπληξιν σημανοῦσι. Τὸ δὲ, « οὐκέτι ἔσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, » κατὰ τὴν ἡδὴ γενομένην ὑφ' ἡμῶν ἐρμηνηλαν νοήσομεν. Εἰ δὲ καὶ ἐτέραν δεῖ προσθεῖναι τοῖς εἰρημίνοις, οὐκ ἀποκνήσομεν. Ἦκούσαμεν τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος· « Πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἐξῆραι αὐτούς, καὶ καθελεῖν, καὶ ἀπολλύειν· κἀν ἐπιστραφῆ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτῶν, μετανοήσω περὶ τῶν κακῶν, ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς· καὶ πέρας λαλήσω καὶ ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ τοῦ καταφυτεῦσθαι· κἀν ποιήσωσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς φωνῆς μου, μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. » Οὐκοῦν καὶ ἀποφαίνεται ὁ Δεσπότης, καὶ λύει τὰς ἀποφάσεις, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐ ψεύδεται. Ἀποφαίνεται γὰρ κατὰ τῶν μετανοία μὴ χρωμένων· ἐπὶ δὲ τῶν τὰ τῆς μετανοίας φάρμακα δεξαμένων ἢ τῆς τιμωρίας ψῆφος ἀργεῖ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν ἐγένετο· κατεψηφίσαστο γὰρ αὐτῶν πανωλεθρίαν, εἰρηκῶς· « Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινεὺς καταστραφήσεται. » Ἀλλὰ μετανοήσας ἐδέξατο, καὶ τὴν ἀπόφασιν ἔλυσεν. Καὶ ἐνταῦθα τοῖνον τῆς διηνεκοῦς ** τιμωρίας ἔλυσε τὴν ψῆφον ἢ τῶν ἀπογόνων μεταβολή.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπέ τῷ ἄρχοντι Τύρου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἀνθ' ὧν ὑψώθη ἡ καρδία σου, καὶ εἶπας· Θεός ἐμι ἐγώ, κατοικίαν Θεοῦ κατήκηκα ** ἐν καρδίᾳ θαλάσσης· σὺ δὲ εἰ ἀνθρώπος καὶ οὐ Θεός, καὶ ἔδωκας τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ. Βδελυρὰ μὲν ἅπαντα τὰ τῆς ἀμαρτίας εἶδη, βδελυρωτάτη δὲ πάντων ἡ ὑπερηφάνια· « Πᾶν γὰρ ὑψηλόν, φησὶ, βδελυγμὰ ἐναντι Κυρίου. » καὶ· « Ὑπερηφάνους Κύριος ἀντιτάσσεται· » καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος· « Μὴ νεόφυτον, φησὶν, ἵνα μὴ τυφωθείς εἰς κρίμα ἐμπέση τοῦ διαβόλου. » Ταύτην ἔσχε τὴν νόσον καὶ ὁ τῆς Τύρου ἄρχων, ὃ τε ὁρῶμενος, ὃ τε ἀόρατος. Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ εὐσεβεῖς βασιλευόμεθα μὲν κυρίως καὶ ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ· βασιλευόμεθα δὲ καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐσεβείᾳ κεκοσμημένων. Καὶ ἡ Τύρος τοῖνον, νῦν μὲν παραπλησίως ἡμῖν, καὶ τὸν Θεὸν ἔχει βασιλέα, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύειν ταχθέντας ἀνθρώπους. Πάλαι δὲ, ἄγνωτον νοσοῦσα Θεοῦ, καὶ τῇ ἀσεβείᾳ δουλεύουσα, ἄρχοντα εἶχε καὶ βασιλέα τὸν τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας εὐρετὴν ὁμοῦ καὶ διδάσκαλον διάβολον· εἶχε δὲ καὶ ὁρῶμενον ἄρχοντα, τὸν ὑπὸ τούτου κακῶς ἐνεργούμενον, καὶ τῇ

δυσταθεία δεδουλωμένον ⁹⁷. Πρὸς ἀμφοτέρους τοίνυν **A** ὁ λόγος, ἀλλ' οὐτε τούτω, οὐτ' ἐκείνω πάντα ἀρμόττει· ἕνα δὲ ἑκατέρω, τινὰ δὲ θατέρω· τὰ δὲ νῦν ἀναγκασθέντα ἑκατέρω. Ὁ τε γὰρ διάβολος εἰς ἐκείνην τὴν μανίαν ἐξώκειλε, καὶ λυτήσας Θεὸν ἐαυτὸν προσηγόρευσε ⁹⁸, καὶ τοῦτο προσφέρειν αὐτῷ τὸ σίβας τοὺς ἀνθρώπους ἀνέπεισε· καὶ ὁ ὀρώμενος τῶν Τυρίων ἀρχων, τοῦτον νοσήσας τὸν τύπον, καὶ εἰς τὴν πολλὴν ἀφορῶν εὐημερίαν, ὑπέλαβεν εἶναι Θεός. Διδὸν πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς φησι· Ἐγὼ δὲ εἶ ἀνθρώπος, καὶ οὐ Θεός. » Καὶ κατὰ σύγχερισιν·

γ'. Μὴ σοφώτερος εἶ σὺ τοῦ Δαυιὴλ; σοφοί ⁹⁹ οὐκ ἐκαίδουσάν σε τῇ ¹⁰⁰ ἐπιστήμῃ αὐτῶν. Τοσούτον, φησὶν, ἀποδῶν τοῦ θεῖα φύσει παρεξέτασαι τὰ εἶ, ὅτι καὶ συνετῶν ἀνθρώπων ἀποδέοντα δέξω. **B** Ὁ μὲν γὰρ Δαυιὴλ καὶ τὴν θείαν εἶχε σοφίαν, καὶ τὴν Χαλδαίων ¹⁰¹ προσέλαβεν ἐπιστήμην· οὐ δὲ καὶ τῆς θείας ἐστέρησαι χάριτος, καὶ παρὰ σοφῶν ἀνθρώπων οὐ προσέλαβες ἐπιστήμην. Εἶτα ἀπὸ τῶν πραγμάτων ὁ Ελεγχος·

δ, ε'. Μὴ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ σου, ἢ ἐν τῇ φρονήσει σου, ἐποίησας σεαυτῷ δύναμιν, καὶ περιεποίησας ἀργύριον καὶ χρυσίον ¹⁰² ἐν τοῖς θησαυροῖς σου; Ἡ ἐν τῇ πολλῇ σου ἐπιστήμῃ καὶ τῇ ἐμπορίᾳ σου, ἐπλήθυνσας δύναμιν σου, καὶ ¹⁰³ ὑψώθη ἡ καρδία σου ἐν τῇ δυνάμει σου; δι' αὐτῶν, φησὶ, μάθε τῶν πραγμάτων, ὡς οὐκ ἐκ τῆς σῆς σοφίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμῆς χορηγίας, ταύτην ἔσχες τὴν ἐμπορίαν ¹⁰⁴, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν. Βουλήθεις γὰρ ἐγώ, παραυτίκα σε τοῦτων ἀπάντων γυμνώσω, καὶ διδάσκαλόν σοι τῶν πραγμάτων ἐπιστήσω τὴν πείραν. Εἰ γὰρ ἐκ τῆς σῆς σοφίας ταύτην ἔσχες τὴν κτήσιν, τῇ αὐτῇ σοφίᾳ χρησάμενος μὴ ἐγυμνώθης ¹⁰⁵ ὡν ἐκτίσω· γυμνούμενος δὲ, καὶ ἔρημος τοῦτων ἀπάντων γιγνώμενος, τοὺς μὲν ἀνοήτους ἀπόβριψον λογισμούς, καὶ ¹⁰⁶ γινώθι ὡς ἐγώ σοι καὶ δέδωκα ταῦτα, καὶ πάλιν ἔλαβον. Ἐπειδὴ γὰρ λαβῶν οὐκ ἔγνων με, μαθήθη με γυμνωθεὶς.

ς'-ι'. Διὰ τοῦτο ¹⁰⁷ τάδε λέγει Ἄδωνά Κύριος· Ἐπειδὴ ἔδωκας τὴν καρδίαν σου ὡς καρδίαν Θεοῦ· Ἄρτι τούτου ἰδοὺ ἐπάγω ἐπὶ σὲ ἄλλοτριους λοιμούς ἀπὸ ἐθνῶν, καὶ ἐκκενώσουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν ἐπὶ σὲ, καὶ ἐπὶ τὸ κάλλος τῆς ἐπιστήμης σου, καὶ στρώσουσι τὸ κάλλος σου εἰς ἀπώλειαν. Καὶ καταβιδάσουσί σε, καὶ ἀποθανῇ θανάτῳ τραυματιῶν ἐν καρδίᾳ θαλάσσης. Μὴ λέγων ἐρεῖς· Θεός εἰμι ¹⁰⁸, ἐνώπιον τῶν ἀναιρουμένων σε; Σὺ δὲ εἶ ἀνθρώπος, καὶ οὐ Θεός, ἐν ¹⁰⁹ χερσὶ τῶν ¹¹⁰ ἐπερωσκότων σε. Θανάτους ἀπεριμήτων ἀποθανῇ ἐν χερσὶ τῶν ἄλλοτριων, ὅτι ἐγὼ λέλαληκα, λέγει Ἄδωνά Κύριος. Ὅταν, φησὶ, τῆς βασιλικῆς σε γυμνώσωσιν ἐξουσίας οἱ παρ' ἐμοῦ κατὰ σοῦ πεμπόμενοι δυσμενεῖς, καὶ διὰ

Ad utrumque igitur pertinet oratio, sed neque **999** huic, neque illi omnia conveniunt, quædam autem in utrumque, et alia in alterum tantum, et quæ nunc lecta sunt, in utrumque cadunt. Diabolus enim in illam insaniam lapsus est, et rabie percitus Deum se ipsum appellavit, hominibusque, ut hunc sibi cultum exhiberent, persuasit. Et qui cernebatur Tyrriorum princeps, hoc fastu laborans, cum ad multam respiceret felicitatem, opinabatur se esse Deum. Idcirco ad ipsum Deus ait : « Tu autem es homo et non Deus. » Et per comparationem :

VERS. 3. Numquid sapientior es tu Daniele? sapientes non erudierunt in te sapientia sua. Tantum abest, inquit, ut res tuas cum divina natura comparem, ut etiam te prudentibus hominibus longe inferiorem ostendam. Daniel enim, et divina sapientia præditus fuit, et Chaldæorum scientiam sibi paravit : tu vero et divina gratia orbatus es, et ab hominibus ipsis sapientibus haud percepisti scientiam. Deinde a rebus redarguit :

VERS. 4, 5. Numquid in scientia tua, aut in prudentia tua fecisti tibi vires, et comparasti argentum et aurum in thesauris tuis? Aut in multi scientia tua et negotiatione tua multiplicasti potentiam tuam, et exaltatum est cor tuum in potentia tua? Ipsis, inquit, rebus disce, non tua sapientia, sed me subministrante, fuisse tibi hanc negotiationem, bonorumque abundantiam. Nam si voluero ego, statim te his omnibus orbabo, magistramque tibi rerum experientiam præficiam. Si enim tua sapientia **910** istam possessionem adeptus esses, eadem sapientia usus iis quæ possedisti haud fuisses orbatus : sed spoliatus, vacuusque ab istis omnibus redditus, insanas abjicito cogitationes, et cognosce me esse eum qui dederim hæc, quique ista rursus ademerim. Quia enim non cognovisti me cum ea acciperes, disces me, quando ipsis spoliatus fueris.

VERS. 6-10. Propterea hæc dicit Adonai Dominus : Quia dedisti cor tuum sicut cor Dei, propter hoc, ecce ego adduco super te alienas pestilentias de gentibus : evaginabunt gladios suos super te, et super pulchritudinem scientiæ tuæ, et sternent pulchritudinem tuam in perditionem. Et deducant te, et morieris morte vulneratorum in corde maris. Num loquens dices : Deus sum, coram interficientibus te? Tu autem es homo et non Deus, in manu vulnerantium te. Mortibus incircumcisorum morieris per manum alienorum, quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. Quando te, inquit, regia potestate privabunt ii, quos contra te hostes misero, teque interficient, num fremens et arrogantia insolens rursus Deum te ipsum nominabis, quasi eos Dei

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ καὶ τῇ δυσσ. δεδ. Des. in B. ⁹⁸ Β ἀνηγόρευσε. ⁹⁹ σοφ.— αὐτ. Hebr. an occultum quidquam non est absconditum tibi? A ponit ἢ ante σοφοί. ¹⁰⁰ τῇ. A πρᾶξιν. ἐν. ¹⁰¹ Β Χαλδαίων. ¹⁰² Α ἐποίησας χρυσίον καὶ ἀργύριον. ¹⁰³ καί. Des. in A. ¹⁰⁴ Β εὐπορίαν. ¹⁰⁵ Β γυμνώθης. ¹⁰⁶ καί. Des. in B. ¹⁰⁷ Διὰ τοῦτο. Des. in B. ¹⁰⁸ εἰμι. A add. ἐγώ. ¹⁰⁹ ἐν — ἀποθ. A ἐν πλήθει τραυματιζόντων σε· ἐν θανάτοις ἀπεριμήτων ἀποθάνη. ¹¹⁰ τῶν. Des. in B.

appellatione perterrefaciens? Verum hoc fieri nequit: rerum enim commutatio superbiæ quoque mutationem afferet, discesque, hominem esse te, non Deum, cum vulneratus, et cæsus, æque atque incircumcisi tibi subjecti, occideris. Valida est enim, et cui resisti nequeat, mea sententia; quod significavit, **911** dicens: « Quia ego locutus sum, dicit Adonai Dominus. » Hæc etiam improbo dæmoni, qui improbitatem in principē Tyriorum, qui cernebatur, operatus fuerat, conveniunt. Idcirco ab alienis quoque ipsi* minatur exitium, et pestilentis, et gentibus. Tales autem olim fuere, qui per evangelicum præconium ad pœnitentiam ad ducti Deum agnovere. Quare divinus quoque Apostolus ait: « Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desiderii et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odio digni, odientes nos invicem d. » Et ipse Deus per magnum Moſen: « Isti, inquit, provocaverunt me eo quod non est Deus, irritaverunt me idolis suis, et ego provocabo eos per non gentem, per gentem stultam irritabo illos e. » Per hos igitur, qui olim fuere insipientes et stulti, errantesque et odio digni, et pestilentes, et alieni, et gentiles, diabolus destruendum propheticæ prænantiat oratio. Et invenire licet, piis quoque, qui credere, *alienorum* nomen impositum. « Vos enim, inquit, qui olim longe remoti eratis, facti estis prope f. » Hos ait gladiis suis diabolici scientiæ pulchritudinem deleturos, et ad nihilum reducturos: hæc est, tuas machinas destruent, et insidias, quas contra homines molitus fueris, compescent, quæque ab ipsis tibi constructa fuerint delubra, a fundamentis evertent, et velut morti tradent te oblivioni, accepta potestate « calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem tuam virtutem g. » Atque ipsis rebus disces, incassum te hominibus persuasisse **912** te esse Deum. Et hæc patieris, quia incircumcisam mentem habuisti, gravemque tuæ arrogantis morbum nequamquam circumcidisti.

ἀπεριτμητον ἔσχες τὸ φρόνημα, καὶ τὸ χαλεπὸν τῆς
Vers. 11-13. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, institus lamentationem super principem Tyri. Et dic ei: Hæc dicit Adonai Dominus: Tu es signaculum similitudinis, plenus sapientis, et corona pulchritudinis. Et in deliciis paradisi Dei fuisti, omnem lapidem pretiosum indutus es, sardium, et topazium, et smaragdum, et hyacinthum, et carbunculum, et sapphirum, et jaspidem, et argentum, et aurum, et ligurium, et acha-*

^d Tit. iii, 5. ^e Deut. xxxii, 21. ^f Ephes. ii, 13. ^g Luc. x, 49.

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹¹ B Μωϋσέως. ⁹¹² καὶ. Des. in B. ⁹³ σου δύν. Rec. lect. l. c. est δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. ⁹⁴ σου μή. B οὐ. ⁹⁵ et. In ed. Sirm. præcedebat δέ, quod tamen des. in A et B, imo quoque apud LXX. Nec minus des. infra, *Hæc. sab.*, l. v, c. 8. ⁹⁶ ἀπ. ὁμ. *Hebr.* perficiens mensuram, s. omnibus numeris absolutus. *Infra, Hæc. sab.* l. c. leg. ἐκσφραγισμα. ⁹⁷ στεφ. x. *Hebr.* perfectus pulchritudine. ⁹⁸ τιμ. Des. infra, l. c., sed A habet χρηστόν. ⁹⁹ x. ὅακ. Des. in A.

A σφαγῆς σε παραπέμφωσι τῷ θανάτῳ, μὴ βρονθόμενος καὶ ἀλαζονεύμενος πάλιν Θεὸν σαυτὸν ὀνομάσεις, ὡς περ αὐτοὺς δεδιττόμενος τῇ θεῖᾳ προσηγορίᾳ; Ἀλλὰ τοῦτο οὐχ ὅλον γίνεσθαι ἡ γὰρ τῶν πραγμάτων μεταβολὴ καὶ τοῦ φρονήματος ἐργάσεται τὴν μεταβολὴν, καὶ μαθήσῃ ὅτι ἄνθρωπος εἶ καὶ οὐ Θεός, τιτρωσκόμενος, καὶ ἀναιρούμενος, καὶ πληρώσις τοῖς ἀπεριτμήτοις σου ὑπηκόοις σφαττόμενος. Ἰσχυρὰ γάρ μου καὶ ἀναντιρρήτος ἡ ἀπόφασις τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν· « Ὅτι ἐγὼ ἐλάλησα, λέγει Ἄδωναι Κύριος. » Ταῦτα ἀρμύττει καὶ τῷ ἀλάστουρι δαίμονι τῷ τὴν πονηρίαν ἐνεργήσαντι ἐν τῷ ὀρωμένῳ Τυρίων ἀρχοντι· διὸ καὶ ἀπειλεῖ αὐτῷ θλεθρον ἀπὸ ἀλλοτρίων, καὶ λοιμῶν, καὶ ἐθνῶν. Τοιοῦτοι δὲ πάλαι ἦσαν οἱ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος τὴν εἰς θεογνωσίαν μεταβολὴν δεξάμενοι. Διὸ καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος λέγει· « Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλακώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως ⁹¹· « Ἄυτοί, φησί, παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῶ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργισάσω αὐτούς. » Διὰ τούτων τοίνυν τῶν πάλαι ἀσυνέτων, καὶ ἀνοήτων, καὶ πλακωμένων, καὶ στυγητῶν, καὶ λοιμῶν, καὶ ἀλλοτρίων, καὶ ἐθνικῶν, τὴν τοῦ διαδόλου κατάλυσιν ὁ προφητικὸς προσηγορεύει λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ⁹² εὐρεῖν καὶ τὸ τῶν ἀλλοτρίων ὄνομα κειμένον ἐπὶ τῶν πεπιστευκτῶν εὐσεβῶν· Ὑμεῖς γάρ, φησὶν, οἱ ποτε ὄντες μακρὰν, ἐγγὺς ἐγενήθητε. Ὑποτίθει λέγει ταῖς ἑαυτῶν μαχαίραις τῆς τοῦ διαδόλου ἐπιστήμης τὸ κάλλος ἀφανίζων καὶ φροῦδον ποιεῖν, ἀπὸ τοῦ, τὰς σὰς καταλύσους μηχανὰς, καὶ τὰς κατὰ τῶν ἀνθρώπων παύσους ἐπιβουλάς, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν σοι γινόμενα ἐκ βάρων ἀνασπάσους τεμνῆν, καὶ σε οἶόν τινα θανάτῳ παραδώσους τῇ λήθῃ, λαθόντες ἐφύσταν· κατεῖν ἐπάνω ὄφρα καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσάν σου δύναμιν ⁹³. » Καὶ δι' αὐτῶν μαθήσῃ τῶν πραγμάτων, ὡς μάτην ἀνέπεισας τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι Θεὸς εἶ. Ταῦτα δὲ περὶ, ἐπειδὴ ἀλαζονεῖας σου μὴ ⁹⁴ περιέτεμες πάθος.

ια-ιγ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ὑἱὸς ἀνθρώπου, λάβε θρῆνον ἐπὶ τὸν ἀρχοντα Τύρου. Καὶ εἶπε αὐτῷ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Σὺ εἶ ⁹⁵ ἀσφραγισμα ὁμοιώσεως ⁹⁶, πλήρης σοφίας, καὶ στέφανος κάλλους ⁹⁷. Καὶ ἐν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ ἐγενήθησαν πάντα λίθον τίμιον ⁹⁸ ἐνδεδέσαι, σάρδιον, καὶ τοπάξιον, καὶ σμάραθρον, καὶ ὑάκινθον ⁹⁹, καὶ ἀνθρακα, καὶ σάφειρον, καὶ ἱασκιν, καὶ ἀργύ-

ροσ, και χρυσιον, και λιγύριον, και άγατην, και άμύθιστον, και χρυσόλιθον, βηρύλλιον, και ένύχιον, και χρυσού ένέπληστας⁹⁰ τούς θησαυρούς σου, και τās άποθήκας σου έν σοι, άφ'⁹¹ ης ημέρας έκτισθης. Ταύτα βιασάμενος άν τις λάβοι και εις τόν όρώμενον άρχοντα Τύρου · κυριώ; δέ και άλγθώ; άρμόττει τῶ έν εκείνω ένεργήσαντι άλιτηρίω δαίμονι · εις μὲν οὖν τόν άρχοντα Τύρου, τόν όρώμενον, ταύτα λαμβάνοντες, οὕτω νοήσομεν · « Σὺ εἰ άποσφράγισμα όμοιώσεως. » Κατ' εικόνα γάρ θεϊαν επλάσθη ό άνθρωπος, πλήρης σοφίας · και⁹² λογική; γάρ, και λόγῳ τετιμημένος, και στέφανος κάλλους · πάντων γάρ κρείττων τῶν άλόγων, και πεζῶν, και πτηνῶν, ένύδρων τε και άμφιβίων. « Και έν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ έγενήθης. » Έκ γάρ τοῦ προπάτορος κατάγεις⁹³ τὸ γένος, δς εύθύ; διαπλασθεις; έν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς έτέθη, έργάζεσθαι αὐτόν και φυλάττειν. Ειχότως⁹⁴ δέ και τήν Ἰερουσαλήμ, Ιερὰν και θεϊαν όνομαζομένην πόλιν, παράδεισον καλεῖ, και⁹⁵ Θεοῦ προφητείας, και άρχιερωσύνης έχουσαν φυτὰ, ζωῆς και σωτηρίας παρεκτικά. Φιλία δέ πάλαι ύπήρχε τῷ Τύρῳν και τῶ τῶν Ἰσραηλιτῶν βασιλεῖ, και ήν τις αὐτοῖς και επιμιξία πρὸς άλλήλους · και τοῦτο εκ τῶν Βασιλειῶν ββδιον καταμαθεῖν. Τὸ δέ · « Πάντα λίθων τίμιον ένδίδεσαι, » δηλόν έστι κατά τὸ γράμμα νοούμενον, και επί βασιλείω; λαμβανόμενον. Μυριο; γάρ σε άγαθοῖς κατεκόσμησα, και ύλας σοι παντοδαπὰ; πάντοθεν προσενήνοχα, εξ ὧν διαδήματα και στεφάνους, πόρπας τε και ζώνας, και δακτυλίους κατασκευάσας, και τὰ ταμιεῖα εμπλήσας, φρονῶν τὰ έναντία διετέλεσας, επί τῇ τούτων παρουσίᾳ⁹⁶ τε και εύπρεπειᾳ. Εἰς δέ τόν διάβολον οὐχ ὡτω ταῦτα νοήσομεν, αλλά τό · « Σὺ εἰ άποσφράγισμα όμοιώσεως, » εις τήν δοθείσαν αὐτῷ πάλαι άρχήν και έξουσίαν ληψόμεθα. Φησὶ γάρ ό θεός Ἄπιστολος · « Κατά τόν άρχοντα τῆς έξουσίας τοῦ άίρος, τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ένεργούντος έν τοῖς υἱοῖς τῆς άπειθείας. » Ὡς είναι δηλον, ότι πάλαι τήν τοῦδε τοῦ άίρος οικονομίαν επεπίστευτο, δι' ἄλαζονείαν δέ τῆς ήγεμονίας εκπεσῶν, έν τοῖς άπιστοῦσι τῷ τοῦ κηρύγματος λόγῳ τήν οικειαν ένέργειαν επεδείκνυται. « Πλήρης σοφίας και στέφανος κάλλους, και έν τῇ τρυφῇ τοῦ παραδείσου έγενήθης. » Τήν προτέραν αὐτοῦ άρετὴν διὰ τούτων αἰνιττεται. « Εἶδε γάρ, φησιν, ό Θεός πάντα δσα έποίησε, και Ιδοῦ καλά λίαν. » Εἰς δέ και οὗτος τῶν γενομένων ύπήρχεν, οὐδέπω δεξάμενος τήν από τῆς γνώμης επί τὰ χειρῶ μεταβολήν. Διὰ δέ τῶν ειρημένων λίθων, τήν παντοδαπὴν αὐτοῦ σοφίαν και επιστήμην σημαίνει. Καὶ γάρ ό άρχιερεύς τῶ λόγιον τῆς κρίσεως, δ τούτους αὐτοῖς περιέκειτο τούς λίθους, επί τοῦ στήθους

tem, et amethystum, et chrysolithum, beryllum, et onychinum, et auro implevisti thesauros tuos et apothecas tuas in te, ex quo creatus es. Hæc si quis verba torquere voluerit, de eo, qui cernebatur, principe Tyri dicta acceperit : proprie tamen et vere conveniunt pernicioso damoni, qui in illo suam vim exercebat. Si igitur de principe Tyri, qui cernebatur, hæc accipiamus, ita intelligemus : « Tu es signaculum similitudinis. » Ad imaginem enim Dei plenus sapientia conditus est homo, rationis capax, et oratione instructus, pulchritudinisque corona, quippe omnibus rationis expertibus praestans, pedestribus et volucris, aequalibus et amphibibus. Et in deliciis paradisi Dei fuisti. Si quidem a primo parente genus **913** ducis, qui simul atque creatus est, in paradiso deliciarum positus fuit, ut opereretur et custodiret illum. Jure autem etiam Hierosolymam, quæ sacra et æterna urbs appellabatur, paradisum vocat, habentem et Dei prophetiæ, et pontificatus maximi arbores, vitam salutemque ministrantes. Olim vero Tyriorum regi cum rege Israelitarum intercedebat amicitia, eratque mutuum quoddam inter ipsos commercium, quod ex libris Regnorum facile est percipere. Illud autem : « Omnem lapidem pretiosum indutus es, » perspicuum est, si secundum litteram intelligatur, et de rege dictum accipiat. Infinitis enim bonis te instruxi, et omnis generis undique tibi materiam suppeditavi, undò diademata et coronas, sibilasque et zonas annulosque fecisti, penibus autem completis, propter horum abundantiam et ornatum contraria sentire perseverasti. Quod si ad diabolum hæc referantur, non ita intelligenda sunt : verum illud : « Tu es signaculum similitudinis, » de regno illi olim tradito et potestate illi concessa dictum accipiemus. Ait enim divinus Apostolus : « Secundum principem potestatis aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filiis incredulitatis. » Ut perspicuum sit, antiquitas hujus aeris administrationem illi commissam fuisse : sed propter superbiam principatu dejectum, in iis qui non credunt præconi verbo vim suam patefacere. « Plenus sapientia, et corona pulchritudinis, et in deliciis paradisi fuisti. » Pristinam per hæc illius innuit virtutem. « **Vidi 914** enim Deus, inquit, cuncta quæ fecerat, et erant valde bona. » Et iste quoque unus erat eorum quæ facta sunt, cum in deteriore partem nondum mentem committasset. Per lapides autem qui commemorati sunt, omnis generis sapientiam, scientiamque illius significat. Etenim sacerdotum princeps, rationale judicii, in quo positi erant

⁹⁰ Gen. 11, 15. ⁹¹ Ephes. 11, 2. ⁹² Gen. 1, 31.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ B ένέπληστα. ⁹¹ άφ' — εκτ. Hæc apud LXX faciunt initium vers 14 Sed juxta Hebr. constituunt finem vers. 13, et hunc dant sensum : Hic, quo creatus es, parata erant (ca omnia). ⁹² και. Des. in B ⁹³ B καταχθεις. ⁹⁴ Βεικός. ⁹⁵ και. και, B καλεσθαι. ⁹⁶ περιους. In ed. priori præcedebat τε.

hi lapides, in pectore gestans, in Sancta sanctorum ingrediebatur, pectus vero est veluti quoddam cordis penu et munimentum. Et quæ sequuntur omnia, non principi Tyri, qui cernebatur, sed ei, qui cerni non potest conveniunt.

VERS. 14. *Præparatus enim fuisti, inquit, cum Cherub, unctus a Deo in tabernaculo habitante. Cum sanctis enim illis et augustis potestatibus opifacio et unctione dignatus es. Et unctionem hoc loco vocat sanctificationem, a divino Spiritu corporis expertibus et sanctis potestatibus subministratam.* « Et posui te in monte sancto Dei : factus es in medio lapidum ignitorum. » Montem sanctum Dei cognitionis celsitatem vocat, et lapides ignitos, sanctissimas potestates : etenim id quod pretiosum est continent, et illustrandi vi præditæ sunt : consuevitque sæpe divina Scriptura, pios quoque homines sanctos lapides nuncupare. « Lapidem enim sancti, inquit, volvuntur super terram ^k. » Sed hi sancti quidem, non tamen igniti. De superioribus vero potestatibus audiamus Davidem loquentem : « Qui facit angelos suos spiritus, et ministros flammam ignis ^l. » Horum nihil in 915 Tyriorum principem, qui cernebatur, cadit, etiamsi millies litigiosi quidam contenderint, lapides ignitos Judæos esse, et Tyriorum cum ipsis commercium. Neque enim Judæi lapides igniti. Quod si prophetas, qui in ipsis fuere, lapides ignitos aliquis nominaverit, ne sic quidem sensus constabit. Nulla enim intercedebat impie viventibus Tyriis cum prophetis consuetudo, sed commercia negotiationum cum abjectissimis et humilibus Judæis habebant, quos nullus unquam sanæ mentis lapides ignitos ausus fuerit appellare, divinam legem violantes, et præter illius sententiam cum gentibus commercia instituentes. Imo ne illud quidem : « Posui te in monte sancto Dei, » huic convenire videri potest. Neque enim in Hierosolymis debebat, ut concedamus hæc etiam de monte Sion dici : et quæ sequuntur hoc aperte declarant.

VERS. 15. *Ambulasti enim immaculatus, inquit, in diebus tuis, ex quo creatus es tu, donec inventæ sunt iniquitates in te. Talis enim fuit ante lapsum diabolus. De hominibus vero audivimus.* « Nemo mundus a sorde, ne si unius diei quidem fuerit vita ipsius super terram ^m. » Hic autem, cum corporis expers esset, immaculatus fuit a principio : ubi vero in deteriores partem inclinatione voluntatis lapsus est, via penitus contraria incessit.

VERS. 16. *A multitudine enim circuitus tui replevisti cellaria tua iniquitate, et peccasti, et vulnera-*

A *φέρων, εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσθῆι · τὸ δὲ στήθος οἶόν τι ταμειὸν ἐστὶ τῆς καρδίας, καὶ φυλακτήριον. Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ πάντα, οὐ τῷ ὀρωμένῳ ἀρχοντι τῆς Τύρου, ἀλλὰ τῷ ἀοράτῳ ἀρμόττει.*

ιδ. Κατεσκευάσθης ἢ γὰρ, φησὶ, μετὰ τοῦ Χερουβ, κεχρισμένος ἢ παρὰ Θεοῦ ἢ τοῦ κατασκευοῦντος. Σὺν γὰρ ταῖς ἁγίαις ἐκείναις καὶ σεβασμίαις δυνάμεσι, καὶ τῆς δημιουργίας, καὶ τῆς χρίσεως ἡξιώθης · χρίσιν δὲ ἐνταῦθα τὸν ἁγιασμὸν καλεῖ, τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ταῖς ἀσωμάτοις καὶ ἁγίαις δυνάμεσι χορηγούμενον. « Καὶ ἔθηκά ἢ ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ ἢ ἐγενήθης ἐν ἢ μέσῳ λίθων πυρίνων. » Ὅρος ἁγίων Θεοῦ καλεῖ τὸ ὕψος τῆς γνώσεως, λίθους δὲ πυρίνους τὰς ἁγιωτάτας δυνάμεις · καὶ τὸ τρίμιον γὰρ καὶ τὸ ἢ φωτεινὸς ἔχουσιν · οἶδεν δὲ πολλάκις ἢ θεὰ Γραφὴ καὶ τοὺς αὐσεβεῖς ἀνθρώπους · λίθους ἁγίους καλεῖν. « Λίθοι γὰρ, φησὶν, ἄγιοι κυλλοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἄλλ' οὗτοι ἄγιοι μὲν, οὐ πύρινοι δέ. Περὶ δὲ τῶν ἀνω δυνάμεων ἀκούομεν τοῦ θεοῦ Δαβὶδ λέγοντος · « Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ δὲ φλόγα ἢ. » Τούτων οὐδὲν τῷ ὀρωμένῳ ἀρχοντι τῶν Τυρίων ἀρμόττει, κἂν μυριάκις τῶν ἐριστικῶν τινες φιλονεικοῦντες εἰποιεν λίθους πυρίνους τοὺς Ἰουδαίους, καὶ τῶν Τυρίων τὴν πρὸς τούτους ἐπιμίξιν · οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι λίθοι πύρινοι. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς προφήτας λίθους πυρίνους εἰς ὀνομάσειεν, οὐδὲ οὕτω στήσει τὸ νόημα · οὐδεμίαν γὰρ εἶχον οἱ Τύριοι κοινωνίαν πρὸς τοὺς προφήτας, ἀσεβεῖα συζῶντες · τὰς δὲ ἐμπορικὰς ἢ ἐπιμίξιας πρὸς τοὺς χαμαιζήλους τῶν Ἰουδαίων καὶ ταπεινοὺς ἐποιοῦντο, οὐκ ἂν τις εὐφρονῶν τολμήσειε λίθους ὀνομάσαι πυρίνους, παραβαίνοντας τὸν θεῖον νόμον, καὶ παρὰ τὰ τούτῳ δοκοῦντα συμβόλαια πρὸς ἔθνικοὺς ποιοιέμενος. Ἄλλ' οὐδὲ τό · « Ἐθῆκά σε ἐν ὄρει ἁγίῳ Θεοῦ, » τούτῳ ἀρμόττον ἐστὶν ἰδεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διήγεν, ἵνα καὶ ὤμεν περὶ τοῦ Σιών ὄρους ταῦτα λέγεσθαι · καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ σαφῶς τούτο δείκνυσιν.

ιϛ. Ἐπορεύθης ἢ γὰρ, φησὶν, ἀμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις ἢ σου ἢ ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης σὺ, ἕως οὗ εὐρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. Τοιοῦτος γὰρ ἦν πρὸ τῆς ἐκπτώσεως ὁ διάβολος. Περὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἠκούομεν ἢ. « Οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ βύπου, οὐδ' ἂν μὴ · ἡμέρας γίνονται ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. » Οὗτος δὲ ἀσωματος ὢν ἀμωμος ἦν τὴν ἀρχὴν · ἐπειδὴ δὲ τῇ ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐχρήσατο βουλή, εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ἢ ἐναντίαν ὁδὸν ἐπορεύθη.

ις. Ἀπὸ γὰρ κλήθους τῆς περιδρομῆς σου ἐκλήσας τὰ ταμειὰ σου ἀνομίαις, καὶ ἡμαρτεας, καὶ

^k Z:ch. ix, 16. ^l Psal. ciii, 4. ^m Job xiv, 4, 5.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁷ Κατ. Cohæret cum præced. (vid. schol. 26), des. autem in A ⁹⁸ κεχρ. — κατασχ. Des. in A ⁹⁹ παρὰ Θ. Des. in B et infra, Hær. fab. l. c. ¹ καὶ ἔθ. A ἔθια. ² ἐν. A πρᾶξιν. σὺ. ³ τό. Ex B suppl. ⁴ π. φλ. Ita Hebr. i, 7 leg., sed supra, L. I, p. 1333, erat πῦρ φλόγον. ⁵ ἐμπ. Ita B pro ἐμπορίας, ⁶ hab. ed. prior. ⁷ Ἐπορ. Ita quoque infra, Hær. fab. l. c. Sed A habet ἐγενήθης. ⁸ ἡμ. Hebr. viis. ⁹ B ἀκούομεν. ¹⁰ ἐκ διαμ. Ita B pro διάμετρον, ut hab. ed. prior.

ἐτραυματίσθης ¹⁰. Μὴ ἀρκεσθεὶς γὰρ τῇ δοθείσῃ **A** σοὶ καὶ σοφίᾳ, καὶ ἐξουσίᾳ, μεζόνων δὲ ἐρασθεὶς, ἀνομίας μὲν πλήρης ἐγένου, τῆς δὲ ἀμαρτίας ἐδέξω τὰ τραύματά. Ταῦτα ὁ προφήτης Ἰσαίας περὶ αὐτοῦ φησὶ· « Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἐσφάρος ὁ πρωτὸς ἀνατέλλων; συνετρίβη εἰς τὴν γῆν ὁ ἀποστειλὼν πρὸς πάντα τὰ ἔθνη; » Ἄπαντας γὰρ ἔχον ὑπηκόους διὰ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ τῆς τυραννίδος; ἐξέπεσεν. Εἶτα τὴν προτέραν αὐτοῦ διηγήται· « Εὐ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καθὼ ἐν ὄρει ὑψηλῇ ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ τὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ. » Ὁρη δὲ τὰ πρὸς βορρᾶν καλεῖ τῆς κακίης ἀφορμάς. Ἄπὸ βορρᾶ **B** γὰρ, κατὰ τὸν προφήτην, ἐκκαυθήσεται τὰ κακὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. Οὕτως αὐτοῦ γυμνώσας τὸν τύπον προαγορεύει καὶ τὴν κατάλευσιν· « Νῦν δὲ εἰς ἄβυσσον καταδύσῃς εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. » Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιήλ ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγειν διδάσκειται. « Ἄπὸ θροῦ γὰρ, φησὶ, τοῦ θεοῦ κατήγαγέ ¹¹ σε τὸ Χερουῖδ τὸ συσκιᾶζον ἐκ μέσου λίθων πυρίνων. » Τότε μὲν οὖν αὐτὸν τὸ Χερουῖδ, τὴν ¹² θείαν δόξαν ἀξιούμενον φέρειν, τῶν ἀγίων ἐκτίθεισε δυνάμεων, αἱ δὲ ¹³ καὶ προαγορεύονται πύρινοι· νῦν δὲ οἱ τῆς θείας ἐπιδόσεως ἄξιοι διὰ τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, ὧν ἐν ταῖς καρδίαις αἱ τοῦ θεοῦ ἀνάβασεις, κατὰ τὸν θεῖον προφήτην, ἐξουσίαν **Δαβὼν** τοῖς ποσὶν αὐτῶν ¹⁴ συμπαιτεῖν.

15. Ὑψώθη ἡ καρδία σου, ἐπὶ τῷ κάλλει σου. **C** Μέγα, φησὶν, ἐφρόνησας τὰ παρ' ἐμοῦ σοὶ χορηγηθέντα θεασάμενος ἀγαθὰ. « Διεφθάρη ἡ ἐπιστήμη σου μετὰ τοῦ κάλλους σου. » Πάντων, φησὶν, ἐγυμνώθη, τὴν δοθείσαν σοὶ τάξιν καταλιπὼν. « Διὰ ¹⁶ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν σου ἐπὶ τὴν γῆν ἐβρίψα σε· ἐναντίον βασιλέων δέδωκά ¹⁶ σε παραδειγματισθῆναι. » Πολλῇ πονηρίᾳ, φησὶ, χρησάμενος, τῆς ἀνω μὲν ἐξέπεσας τάξεως ¹⁷, κάτω δὲ ἀπεβρίψης, εἰς τὸ γελᾶσθαι παρὰ τῶν τὴν δοθείσαν αὐτοῖς φυλαττόντων τάξιν, καὶ καλῶς βασιλεύειν τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπισταμένων παθῶν.

18. Διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτιῶν ¹⁸ σου, καὶ ἀδικιῶν ¹⁹ τῆς ἐμπορίας σου, ἐβεβήλωσας ²⁰ τὸν ἀγισμόν ²¹ σου. Εἰπάτωσαν οἱ ἀντιλέγοντες, ποῖον ἀγισμὸν εἶχεν ὁ δυσσεβὴς τῆς Τύρου βασιλεὺς· **D** ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι. Οὗτος δὲ, περὶ οὗ νῦν ὁ λόγος, ἦν ἕως εἰς τῶν ἀγίων ἀρχαγγέλων ὑπῆρχεν, ἐν μετουσίᾳ ἦν ἀγισμῶν ἀπάσης· ἀλλ' αὐτὸς τὸν ἀγισμὸν ἐβεβήλωσε κακῇ χρησάμενος ἐμπορίᾳ, καὶ τοῦ πλείονος ἐπιθυμήσας καὶ τῶν δοθέντων ἐξέπεσε.

¹⁰ Isa. xiv, 12. ¹¹ ibid. 15, 14. ¹² ibid. 15.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἐστ. Cohæret cum illis quæ deinde seq. ἀπὸ θροῦ, x. τ. λ. *Hebr.* ideo profanatum dejiciam te, etc.
¹¹ A καὶ ἤγαγε, omisso σέ, ἐτ τὸ συσχ. ¹² τὴν. B præm. τό. ¹³ δὴ. Ita B pro δέ, ut hab. ed. Sirim.
¹⁴ B αὐτῶν. ¹⁵ διὰ — ἀμ. σου. Des. in *Hebr.* ¹⁶ A et B ἔδωκα. Ita quoque infra, *Hæc. fab. l. c.*
¹⁷ τάξιν. B λήξεως. ¹⁸ ἀμ. Ita A, sed B habet ἀνομιῶν, sicque infra, *Hæc. fab. l. c.* ¹⁹ ἀδ. A et B præm. τῶν. Ita quoque infra, l. c. ²⁰ Infra, l. c. est ἐβεβήλωσα. ²¹ τὸν ἀγ. A τὰ ἱερά.

bonis excidit, usque idem pateretur homo auctor A fuit. Ille enim, secundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipsius verbis deceptus, cum concupisset Deum se fieri, illud etiam quod erat (imago scilicet Dei), amisit. « Et educam ignem de medio tui. » Hoc utrique convenit, tum ei qui operatus est malitiam, tum ei in quo id factum est, Tyriorum regi : uterque enim illati sibi supplicii præbuit occasionem. Tale est quod per prophetam Isaiam ad Judæos dictum est : « Ecce omnes vos ignem 918 incenditis, et confortatis Bammam : ambulate in lumine ignis vestri, et flamma quam succendistis 9. » Et hic quoque ait : « Educam ignem de medio tui. Hic devorat te. » Hoc est, tuis sceleribus, quasi materia, utar ad inferenda tibi supplicia. « Et dabo te in cinerem super terram tuam, in conspectu omnium videntium te. » Hoc item utrique convenit. Etenim homo in sua terra lapsus, pulvis factus est : et diabolus, qui orbi terrarum se imperatorum esse putabat, a Deo et Salvatore nostro eversus, cineris instar ab impiis conculcatur.

VERS. 19. Et omnes scientes te in gentibus contristabuntur super te. Qui enim adhuc tibi serviunt, idolorum eversionem cernentes, eorumque delubra penitus eversa, cum inæstitia degunt, animum despondentes, et continenter dolentes. « Perditio factus es, et non eris amplius in sæculum. » Illum omnino eversum iri, per hæc declaravit. Ita absoluta lamentatione Tyri, ad Sidonem transit et ipsam fluitimam, et breviter quæ ipsi quoque eventura sint, prædicat.

VERS. 20. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fidi hominis, firma faciem tuam super Sidonem, et vaticinare super eam. Et dicit : Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, Sidon, et glorificabor in te, et cognosces me esse Dominum, cum fecero ego in te judicia, et sanctificabor in te. Et mittam in te mortem et sanguinem in plateis tuis. et cadent vulnerati in medio tui gladii in te, et in circuitu tuo, et cognoscent 919 me esse Dominum. Quando, inquit, in tranquillitate degens ignorasti me, o Sidon, multis te omnique generis malis affliciam, hæc et hostium cædibus, ut calamitatibus discas me esse Dominum. Narrat etiam interitus causam, καὶ λυφῶ, καὶ πολεμίων σφαγαῖς, ἵνα διὰ τῶν καὶ τὰς αἰτίας τῆς ἀπώλειας.

VERS. 21. Et non erunt amplius domui Israelis offendiculum amaritudinis, et spina doloris, ab omnibus qui sunt in circuitu eorum, qui ignominia affecerunt eos, et cognoscent me esse Adonai Dominum. Hæc, inquit, et Tyro, et alienigenis, et omnibus

⁹ Isa. l. 11.

Τούτο δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον παθεῖν παρεσκευάσα. Κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ κάκεινος γεγενημένος, τοῖς κωσιλοῖς αὐτοῦ λόγοις ὑπάχθεις καὶ ἐπιθυμήσας γενέσθαι Θεός, καὶ τὸ εἶναι εἰκὼν Θεοῦ πρὸς ἀπώλειαν. « Καὶ ⁹ ἐξάξω πῦρ ἐκ μέσου σου. » Τούτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει, καὶ τῷ ἐνεργήσαντι τὴν κακίαν, καὶ τῷ ἐνεργηθέντι Τυρίων βασιλεῖ· ἀμφοτέροι γὰρ τῆς ἐπενεχθείσης αὐτοῖς τιμωρίας παρέσχον τὰς ἀφορμὰς. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ διὰ τοῦ προφήτου Ἠσαίου πρὸς Ἰουδαίους εἰρημένον· « Ἰδοὺ πάντες ὑμεῖς πῦρ καίετε, καὶ κατισχύετε φλόγα· πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πυρός ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἢ ἐξεκαύσατε. » Καὶ ἐν ταῦθα τοῖνον λέγει· « Ἐξάξω πῦρ ἐκ μέσου σου. Τούτο καταφάγεται σε. » Τουτέστι, ταῖς σαῖς παρανομίαις ὑλαῖς χρήσομαι εἰς τὰς κατὰ σοῦ τιμωρίας. B « Καὶ δώσω σε εἰς σποδὸν ἐπὶ τῆς γῆς σου, ἐναντίον πάντων τῶν ὀρώντων σε. » Καὶ τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ γῆ πεσὼν κόνις ἐγένετο, καὶ ὁ διάβολος, ἀρχὴν δοκῶν τῆς οἰκουμένης, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὑμῶν καταλυθεὶς, σποδοῦ δίχην ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν πατεῖται.

10'. Καὶ πάντες οἱ ἐπιστάμενοι σε ἐν τοῖς ἔθνεσι στεινῶσουσιν ἐπὶ σοὶ ¹⁰. Οἱ γὰρ ἐτι προσμένοντες τῇ σῆ δουλείᾳ, ὀρώντες τῶν εἰδώλων τὴν πᾶντα, καὶ τὰ τούτων τεμνῆ παντελῶς καταλελυμένα, ἐν κατηφείᾳ διάγουσιν ἀθυμοῦντες, καὶ διηνεκῶς ἀδημονοῦντες. « Ἀπώλεια ἐγένου, καὶ οὐχ ὑπάρξεις ἐτι εἰς τὸν αἰῶνα. » Τὴν παντελῆ αὐτοῦ κατάλυσιν διὰ τούτων ἐδήλωσεν. Οὕτω πληρώσας τῆς Τύρου τὴν θρηῖνον, ἐπὶ τὴν Σιδῶνα μεταβαίνει, καὶ αὐτὴν ἁπορροῦσαν, καὶ συντόμως καὶ τὰ ταύτη συμβησόμενα προλέγει.

κ' κγ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου ¹¹, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Σιδῶνα, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτήν. Καὶ εἰπά· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, Σιδῶν, καὶ ἐνδοξαστήσομαι ἐν σοὶ, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι με ἐν σοὶ κρῖματα, καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν σοὶ. Καὶ ἐξαποστελῶ ἐπὶ σέ θάνατον ¹², καὶ αἷμα ἐν ταῖς πλατείαις σου ¹³, καὶ πεσοῦνται τετραμυατισμέτροι ἐν μέσῳ σου ἐν μαχαίραις ἐν σοὶ, καὶ περιχύσῃ σου, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ὅσα ἠγνόησάς με, ὁ Σιδῶν, πολλοὺς σε καὶ παντοδαποὺς περιβαλῶ κακοφορῶν· καταμάθῃς τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. Λέγει δὲ

κδ'. Καὶ οὐκ ἔσονται ἐτι τῷ οἴκῳ τοῦ Ἰσραὴλ σκόλοψ πικρίας, καὶ ἀκανθα ὀδύνης, ἀπὸ πάντων τῶν περιχύσῃ αὐτῶν, τῶν ἀεμασάντων αὐτούς, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Ἄδωναι Κύριος. Ταῦτα, φησὶ, καὶ τῇ Τύρῳ, καὶ τοῖς ἄλλοφύ-

VARIE LECTIONES.

¹¹ καὶ — σου. Infra, l. c. leg. ἐξάγω πῦρ ἐν μέσῳ σου. ¹² A εἰ. ¹³ οὐκ ἄνθρ. Des. in B. ¹⁴ θάν, Hebr. pestem. ¹⁵ σου. A add. ἔσται.

λοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ γειτόνων οἰκοῦσιν ἐπάξω, ἵνα ἄσφραγτοι αὐτοὶ ἐκείνην ἡμέραν, ὅτι ἐμοὶ ἔστιν ἐπιθήσειν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν, καὶ ἐπιθήσειν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν, καὶ ἐπιθήσειν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, προθεσπίσει τῷ Ἰσραὴλ τὰ χρηστά, ἐπιτείνων ἐκείνοις τὰ λυπηρὰ · δυσμενῶς γὰρ διακείμενοι ἀφορμὴν ὀδύνης ἐποιοῦντο τοῦ Ἰσραὴλ τὴν εὐπραξίαν.

κς'-κς'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Καὶ συνδέσω τὸν οἶκον ¹⁷ Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὗ ¹⁸ δισκορπισθήσονται ἐκεῖ, καὶ ἀγαθὸς ὁμοίωμα ἐν αὐτοῖς ἐνώπιον τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ κατοικήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα τῷ δούλῳ μου Ἰακώβ. Καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ¹⁹ ἐπ' ἐλπίδι ²⁰, καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ φυτεύσουσιν ἀμπελῶνας, καὶ κατοικήσουσιν ἐπ' ²¹ ἐλπίδι, ὅταν ποιήσω κρίματα ²² ἐν ᾧσιν τοῖς ἀτιμάσασιν αὐτοὺς ἐν τοῖς κύκλοις αὐτῶν, καὶ γινώσκονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. Οὐχ ὁμοίως ἕπαντας τοὺς ἀμαρτάνοντας ὁ τῶν ὄλων παιδεύει Θεός, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἰκειομένους αὐτῷ λατρικῶς, δικαστικῶς δὲ τοὺς ἄλλους. Διὸ καὶ ὁ προφήτης προσευχόμενος ἔλεγε · « Παιδεύσον ἡμᾶς Κύριε, πλην ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. » Ταῦτ' ἔστι τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἦκει Δαβὶδ · « Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃ; με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃ με. » Ταύτην τὴν διαφορὰν καὶ ἐν τοῖς ἑναγχοῦς ἡρμηνευμένοις ἔστιν ἰδεῖν. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις τῶν οὐδὲν χρηστὸν ἐπηγγελῆσθαι · τῷ δὲ Ἰσραὴλ ἀνάκλησιν, καὶ οἰκίωσιν, καὶ οἰκίωσιν οἰκοδομήν, καὶ γηπονίαν, καὶ φυτουργίαν, καὶ ἀγαθῶν ἐλπίδα, καὶ τὸ πάντων κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν θεῖαν ἐπιγνώσιν. Τούτων γὰρ, φησὶ, γενομένων, « γινώσκονται ὅτι καὶ αὐτῶν εἰμι Κύριος, καὶ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. » Ταύτην καὶ ἡμᾶς γένοιτο θεηνεκῶς ἔχειν τὴν γνώσιν, ἵν' ἐξ ὅλης αὐτῶν ²³ καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης δυνάμεως, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος ἀγαπήσωμεν, μὴ μερίζοντες τὸ φιλῆτρον, ἀλλ' ὅλον ἀνατιθέμενος ἐκεῖ, ἵν' αὐτῶν ἀναπνέωμεν, καὶ ἀσβεστον τὴν περὶ αὐτοῦ περιφέρωμεν μνήμην, καὶ καθήμενοι, καὶ διανιστάμενοι, καὶ κοιταζόμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν ὁδῷ · οὕτω γὰρ καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ προμηθείας διηνεκῶς ἀπολαυσόμεθα, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τευξόμεθα ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς ^D τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

^r Jerem. x, 24.   ^s Psal. vi, 1.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ οἶκ. Des. in A.   ¹⁸ οὗ. Ed. prior hab. ὄν.   ¹⁹ A ἐπ' αὐτῆς.   ²⁰ A ἐν ἐλπίδι. Hebr. secure.   ²¹ A et B ἐν.   ²² A κρίσιν.   ²³ αὐτῶν. Ita B, sed ed. prior hab. τῆς.

sinitima loca incolentibus inferam, ut neque exemplar impietatis vos habeat populus meus, neque hostes crebro eos invadentes, et continenter eos excruciantes. Ita calamitates vaticinatus, Israeli bona prænuntiat, augens in eos misérias. Inimice enim affecti occasionem doloris Israelis felicitatem faciebant.

VERS. 25, 26. *Hæc dicit Adonai Dominus, Et congregabo domum Israel de gentibus in quibus dispersi sunt, et sanctificabor in eis coram populo et gentibus; et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Jacobo. Et habitabunt in ea in spe, et ædificabunt domos, et plantabunt vineas, et habitabunt in spe, quando fecero judicia in omnibus qui ignominia affecerunt eos, in circuitu ipsorum, et cognoscent me esse Dominum Deum ipsorum, et Deum patrum eorum.* Non æque omnes peccantes auctor omnium rerum Deus corripit, sed sibi amicos adhibita medici more ⁹²⁰ curatione, alios vero, more judicis, condemnatione. Quamobrem etiam propheta supplicans ita dicebat: « Corripe nos, Domine, verumtamen in judicio, et non in furore. » Quod idem quoque David petebat: « Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. » Hoc discrimen in iis etiam, quæ paulo ante interpretati sumus, videre licet. Aliis enim nihil pollicitus est boni: sed Israeli ab exsilio revocationem et reditum in patriam, domorum ædificationem, terræ cultum, arborum sationes, et horarum speciem, quodque omnium est bonorum caput, Dei cognitionem. His enim gestis, inquit, « cognoscent me ipsorum esse Dominum, Deumque patrum ipsorum. » Hæc nobis quoque semper contingat cognitio, ut ipsum ex toto corde, et ex tota anima, et ex omnibus viribus, et ex tota facultate diligamus, non in partes benevolentiam dividentes, sed totam ibi collocantes, ut ipsum spiremus, et indelebilem ipsius memoriam retineamus, et sedentes, et resurgentes, et dormientes, et ambulantes in via. Sic enim continua quoque illius providentia fruemur, et promissa bona consequemur, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri sit gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in secula sæculorum. Amen.

bonis excidit, usque idem pateretur homo auctor A fuit. Ille enim, secundum imaginem Dei quoque factus, blandis ipsius verbis deceptus, cum concupisset Deum se fieri, illud etiam quod erat (imago scilicet Dei), amisit. « Et educam ignem de medio tui. » Hoc utrique convenit, tum ei qui operatus est malitiam, tum ei in quo id factum est, Tyrriorum regi : uterque enim illati sibi supplicii præbuit occasionem. Tale est quod per prophetam Isaiam ad Judæos dictum est : « Ecce omnes vos ignem 918 incenditis, et confortatis flammam : ambulat in lumine ignis vestri, et flamma quam succendistis 9. » Et hic quoque ait : « Educam ignem de medio tui. Hic devorat te. » Hoc est, tuis sceleribus, quasi materia, utar ad inferenda tibi supplicia. « Et dabo te in cinerem super terram tuam, in conspectu omnium videntium te. » Hoc item utrique convenit. Etenim homo in sua terra lapsus, pulvis factus est : et diabolus, qui orbi terrarum se imperatorum esse putabat, a Deo et Salvatore nostro eversus, cineris instar ab impiis conculcatur.

Vers. 19. Et omnes scientes te in gentibus contristabuntur super te. Qui enim adhuc tibi serviunt, idolorum eversionem cernentes, eorumque delubra penitus eversa, cum inæstitia degunt, animum despondentes, et continenter dolentes. « Perditio factus es, et non eris amplius in sæculum. » Illum omnino eversum iri, per hæc declaravit. Ita absoluta lamentatione Tyri, ad Sidonem transit et ipsam finitimam, et breviter quæ ipsi quoque eventura sint, prædicit.

Vers. 20. Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, firma faciem tuam super Sidonem, et vaticinans super eam. Et dic : Hæc dicit Adonai Dominus, Ecce ego ad te, Sidon, et glorificabor in te, et cognosces me esse Dominum, cum fecero ego in te judicia, et sanctificabor in te. Et mittam in te mortem et sanguinem in plateis tuis. et cadent vulnerati in medio tui gladiis in te, et in circuitu tuo, et cognoscent 919 me esse Dominum. Quando, inquit, in tranquillitate degens ignorasti me, o Sidon, multis te omnisque generis malis afficiam, fame et hostium cædibus, ut calamitatibus discas me esse Dominum. Narrat etiam interitus causas, καὶ λιβῶ, καὶ πολεμικῶν σφαγαῖς, ἵνα διὰ τῶν καὶ τὰς αἰτίας τῆς ἀπωλείας.

Vers. 21. Et non erunt amplius domui Israelis offendiculum amaritudinis, et spina doloris, ab omnibus qui sunt in circuitu eorum, qui ignominia affecerunt eos, et cognoscent me esse Adonai Dominum. Hæc, inquit, et Tyro, et alienigenis, et omnibus

⁹ Isa. I, 11.

Τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον παθεῖν παρεκτύασε. Κατ' εἰκόνα γὰρ Θεοῦ κάκεινος γεγενημένος, τοῖς κατὰ αὐτοῦ λόγοις ὑπαχθεὶς καὶ ἐπιθυμήσας γενέσθαι Θεός, καὶ τὸ εἶναι εἰκὼν Θεοῦ πρὸς ἀπώλειαν. « Καὶ ²⁰ ἐξέξω πῦρ ἐκ μέσου σου. » Τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει, καὶ τῷ ἐνεργήσαντι τὴν κακίαν, καὶ τῷ ἐνεργηθέντι· Τυρίων βασιλεῖ· ἀμφοτέροι γὰρ τῆς ἐπιανεχθείσης αὐτοῖς τιμωρίας παρέσχον τὰ; ἀφορμὰς. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ διὰ τοῦ προφήτου Ἰσαίου πρὸς Ἰουδαίους εἰρημένον· « Ἴδου πάντες ὑμεῖς πῦρ καίετε, καὶ κατισχύετε φλόγα· πορεύεσθε τῷ φωτι τοῦ πυρὸς ὑμῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἧ ἐξεκαύσατε. » Καὶ ἐν ταῦθα τοίνυν λέγει· « Ἐξέξω πῦρ ἐκ μέσου σου. Τοῦτο καταφάγεται σε. » Τουτέστι, ταῖς σαῖς παρανομίαις ὑλαὶς χρῆσομαι εἰς τὰς κατὰ σοῦ τιμωρίας. B « Καὶ δώσω σε εἰς σποδὸν ἐπὶ τῆς γῆς σου, ἐναντίον πάντων τῶν ὀρώντων σε. » Καὶ τοῦτο ἀμφοτέροις ἀρμόττει. Καὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ γῆ σποῶν κόνης ἐγένετο, καὶ ὁ διάβολος, ἀρχαῖν δοκῶν τῆς οἰκουμένης, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὑμῶν καταλυθεὶς, σποδοῦ δίκην ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν πατεῖται.

10. Καὶ πάντες οἱ ἐπιστάταινοι σε ἐν τοῖς ἔθνεσι στυγνάζουσιν ἐπὶ σοὶ ²¹. Οἱ γὰρ ἐτι προσημνοντες τῇ σῇ δουλείᾳ, ὀρώντες τῶν εἰδώλων τὴν παύλαν, καὶ τὰ τούτων τεμένη παντελῶς καταλελυμένα, ἐν κατηφείᾳ διάγουσιν ἀθυμοῦντες, καὶ διηνεκῶς ἀδημονοῦντες. « Ἀπώλεια ἐγένου, καὶ οὐχ ὑπάρξεις ἐτι εἰς τὸν αἰῶνα. » Τὴν παντελῆ αὐτοῦ κατάλυσιν διὰ τούτων ἐδήλωσεν. Οὕτω πληρώσας τῆς Τύρου τὴν θρηῖνον, ἐπὶ τὴν Σιδῶνα μεταβαίνει, καὶ αὐτὴν ἄμωρον οὔσαν, καὶ συντόμως καὶ τὰ ταύτη συμβησόμενα προλέγει.

κ'·κγ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου ²², στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Σιδῶνα, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτήν. Καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδὸν ἐγὼ ἐπὶ σέ, Σιδῶν, καὶ ἐνδοξασθήσομαι ἐν σοὶ, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ποιῆσαι με ἐν σοὶ κρῖματα, καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν σοὶ. Καὶ ἐξαποστελέω ἐπὶ σέ θάνατον ²³, καὶ αἷμα ἐν ταῖς πλατείαις σου ²⁴, καὶ πεσοῦνται τετρασημασιμένοι ἐν μέσῳ σου ἐν μαχαίραις ἐν σοὶ, καὶ περικύκλω σου, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἐν εὐημερίᾳ οὔσα ἠγνόσας με, ὁ D Σιδῶν, πολλοὺς σε καὶ παντοδαποὺς περιβαλὼν κα- συμφορῶν· καταμάθησ' τὴν ἐμὴν δεσποτείαν. Λέγει δὲ

κδ'. Καὶ οὐκ ἔσονται ἐτι τῷ ὄλεθ' τοῦ Ἰσραὴλ σφάλωσ' πικρίας, καὶ ἀσάθη ὀδύνης, ἀπὸ πάντων τῶν περικύκλω αὐτῶν, τῶν ἀγαμωσάντων αὐτοῦς, καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Ἄδωναι Κύριος. Ταῦτα, φησὶ, καὶ τῇ Τύρῳ, καὶ τοῖς ἀλλοφύ-

VARIE LECTIONES.

²² καὶ — σου. Infra, I. c. leg. ἐξέξω πῦρ ἐν μέσῳ σου. ²³ A εἶ. ²⁴ οὐκ ἄνθρ. Des. in B. ²⁵ θάν, Hebr. pestem. ²⁶ σου. A add. ἔσται.

λοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ γειτόνων οἰκοῦσιν ἐπάξω, ἵνα ἄ
μήτε ἀρχέτυπον ἀσεβείας ὑμᾶς ἔχη ὁ ἐμὸς λαός,
μήτε πολεμίους συνεχῶς αὐτοῖς ἐπιόντας, καὶ διηνε-
κῶς ἀνιῶντας. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, προ-
θεσπίζει τῷ Ἰσραὴλ τὰ χρηστὰ, ἐπιταίνων ἐκαίνοις
τὰ λυπηρὰ · δυσμενῶς γὰρ διακεκίμενοι ἀφορμὴν
ἄδνης ἐποιοῦντο τοῦ Ἰσραὴλ τὴν εὐπραξίαν.

κε' ς'. *Τὸδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Καὶ συν-
δέω τὸν οἶκον* ¹⁷ Ἰσραὴλ ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὗ ¹⁸
διεσκορπίσθησαν ἐκεῖ, καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν αἰ-
τοῖς ἐνώπιον τῶν λαῶν καὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ κατο-
κήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα τῷ δούλῳ
μου Ἰακώβ. Καὶ κατοικήσουσιν ἐν αὐτῇ ¹⁹ ἐπ'
ἐλπίδι ²⁰, καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ φυτεύ-
σουσιν ἀμπελῶνας, καὶ κατοικήσουσιν ἐπ' ²¹ ἐλ-
πίδι, ὅταν ποιήσω κρίματα ²² ἐν πᾶσι τοῖς ἀτι-
μῶσασιν αὐτοὺς ἐν τοῖς κύκλοι αὐτῶν, καὶ γνώ-
σονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ὁ
Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν. Οὐχ ὁμοίως ἕπαντας
τοὺς ἀμαρτάνοντας ὁ τῶν ὄλων παιδεύει Θεός, ἀλλὰ
τοὺς μὲν οἰκιστούμενους αὐτῷ ἰατρικῶς, δικαστικῶς
δὲ τοὺς ἄλλους. Διὸ καὶ ὁ προφήτης προσευχόμενος
Πεγ· « Παιδεύσον ἡμᾶς Κύριε, πλὴν ἐν κρῖσει, καὶ
μὴ ἐν θυμῷ. » Ταυτὸ δὴ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἦται
Δαβὶδ· « Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃ· με, μηδὲ
τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με. » Ταύτην τὴν διαφορὰν
καὶ ἐν τοῖς ἐναγχοῖς ἡρμηνευμένους ἔστιν ἰδεῖν. Τοῖς
μὲν γὰρ ἄλλοις τέως οὐδὲν χρηστὸν ἐπηγγελᾶτο· τῷ
ἂ Ἰσραὴλ ἀνάκλησιν, καὶ οἰκίωσιν, καὶ οἰκῶν οἰ-
κοδομήν, καὶ γηπονίαν, καὶ φυτουργίαν, καὶ ἀγαθῶν
ἐλπίδα, καὶ τὸ πάντων κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν
θείαν ἐπίγνωσιν. Τούτων γάρ, φησὶ, γενομένων,
« γνώσονται ὅτι καὶ αὐτῶν εἰμι Κύριος, καὶ Θεὸς
τῶν πατέρων αὐτῶν. » Ταύτην καὶ ἡμᾶς γένοίτο
δηνεκῶς ἔχειν τὴν γνώσιν, ἵν' ἐξ ὅλης αὐτῶν ²³ καρ-
δίας, καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης δυνάμεως, καὶ
ἐξ ὅλης ἰσχύος ἀγαπήσωμεν, μὴ μερίζοντες τὸ φιλ-
τρον, ἀλλ' ὄλον ἀνατιθέμεντες ἐκεῖ, ἵν' αὐτὸν ἀναπνέω-
μεν, καὶ ἀσθεστον τὴν περὶ αὐτοῦ περιφέρωμεν
μνήμην, καὶ καθήμενοι, καὶ διανιστάμενοι, καὶ κοι-
ταζόμενοι, καὶ πορευόμενοι ἐν ὁδοῖς· οὕτω γὰρ καὶ
τῆς παρ' αὐτοῦ προμηθείας διηνεκῶς ἀπολαυσόμεθα,
καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τευξόμεθα ἀγαθῶν, ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ
δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς ^D
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹⁷ Jerem. x, 24. ¹⁸ Psal. vi, 1.

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ οἶκ. Des. in A. ¹⁸ οὗ. Ed. prior hab. ὧν. ¹⁹ A ἐπ' αὐτῆς. ²⁰ A ἐν ἐλπίδι. *Hebr.* secure. ²¹ A et
B ἐν. ²² A κρῖσιν. ²³ αὐτ. Ita B, sed ed. prior hab. τῆς.

fnitima loca incolentibus inferam, ut neque exem-
plar impietatis vos habeat populus meus, neque
hostes crebro eos invadentes, et continenter eos
excruciantes. Ita calamitates vaticinatus, Israeli
bona prænuntiat, augens in eos miserias. Inimice
enim affecti occasionem doloris Israelis felicitatem
faciebant.

VERS. 25, 26. *Hæc dicit Adonai Dominus, Et con-
gregabo domum Israel de gentibus in quibus dispersi
sunt, et sanctificabor in eis coram populis et gentibus;
et habitabunt in terra sua, quam dedi servo meo Ja-
cobo. Et habitabunt in ea in spe, et ædificabunt do-
mos, et plantabunt vineas, et habitabunt in spe,
quando fecero judicia in omnibus qui ignominia af-
fecerunt eos, in circuitu ipsorum, et cognoscent me
esse Dominum Deum ipsorum, et Deum patrum eo-
rum.* Non æque omnes peccantes auctor omnium
rerum Deus corripit, sed sibi amicos adhibita mē-
dici more **920** curatione, alios vero, more judicis,
condemnatione. Quamobrem etiam propheta sup-
plicans ita dicebat: « Corripe nos, Domine, verum-
tamen in judicio, et non in furore ». Quod idem
quoque David petebat: « Domine, ne in furore tuo
arguas me, neque in ira tua corripias me ». Hoc
discrimen in iis etiam, quæ paulo ante interpre-
tati sumus, videre licet. Alii enim nihil pollicitus
est boni: sed Israeli ab exsilio revocationem et
reditum in patriam, domorum ædificationem, ter-
ræ cultum, arborum sationes, et honorum spem,
quodque omnium est bonorum caput, Dei cogni-
tionem. His enim gestis, inquit, « cognoscent
me ipsorum esse Dominum, Deumque patrum ip-
sorum. » Hæc nobis quoque semper contingat co-
gnitio, ut ipsum ex toto corde, et ex tota ani-
ma, et ex omnibus viribus, et ex tota facultate di-
ligamus, non in partes benevolentiam dividentes,
sed totam ibi collocantes, ut ipsum aspiremus, et
indelibilem ipsius memoriam retineamus, et se-
dentes, et resurgentes, et dormientes, et ambulau-
tes in via. Sic enim continua quoque illius provi-
dentia fruemur, et promissa bona consequemur, in
Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri sit
gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in
sæcula sæculorum. Amen.

TOMOS IB'.

LIBER DUODECIMUS.

921 CAPUT XXIX.

VERS. 1, 2. Anno decimo, mense duodecimo, primo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, firma faciem tuam super regem Ægypti, et vaticinare super eum, et super Ægyptum totam loquere. Prædictionibus de Tyro imposito sine, ad Ægyptum prophetiæ transfert orationem.

VERS. 3. Et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego ad te, Pharaos rex Ægypti, draconem magnum sedentem in medio fluviorum, et dicentem: Mea sunt flumina, et ego feci ea. Quidam interpretes singulari numero fluvium dixerunt, Septuaginta autem usi sunt numero multitudinis, et utrumque verum est: unus enim Nilus, sed illius fossæ plurimæ, et fluvius unaquæque fossa ab indigenis vocatur. Reprehendit igitur Pharaonis arrogantiam, ostenditque ipsum gloriantem propter flumina, quasi ab ipso facta; draconem autem eum vocat, propter tyrannidem et superbiam qua se Deo opponebat. Ita enim diabolus quoque divina nuncupat Scriptura. « Die enim illo, inquit, inducet Dens gladium sanctum, et magnum et fortem, super draconem serpentem, » et quæ sequuntur¹.

VERS. 4-6. Et ego dabo frenum in 922 maxillas tuas, et agglutinabo pisces fluminis ad alas tuas, et extraham te de medio fluminis tui, et omnes pisces fluminis squamis tuis agglutinabuntur. Et projiciam in desertum te et omnes pisces fluminis, et dejiciam te velociter, et omnes pisces fluminis tui. Super faciem campi cades, et non congregaberis, et non colligeris; bestiis terræ et volatilibus cæli dedi te in devoracionem. Et cognoscent omnes habitantes Ægyptum me esse Dominum. Terribilia sunt, quæ minatus est, et horroris plena: non solum enim ipsum, sed illi quoque subjectos, minatus est se neci daturum esse. Quippe pisces agglutinatos subjectos appellavit. Et quemadmodum de Tyro loquens, translationis occasiones a mari desumpsit (maritima enim urbs erat), ita hic translatione a flumine

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

α', β'. Ἐν τῷ ἔτει τῷ δεκάτῳ²⁴, ἐν τῷ δωδεκάτῳ²⁵ μηνί, μὴ²⁶ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ βασιλέα²⁷ Αἰγύπτου, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐπ' Αἴγυπτον ὅλην λάλησον²⁸. Πέρας ἐπιθεὶς ταῖς περὶ Τύρου προφήσεις, ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον μεταφέρει τὸν λόγον.

γ'. Καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ²⁹ ἐπὶ σέ, Φαραὼ βασιλεὺ Αἰγύπτου, τὸν δράκοντα τὸν καθημερινὸν ἐν μέσῳ τῶν ποταμῶν³⁰, καὶ λέγοντα· Ἔμοι εἰσιν οἱ ποταμοί, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς³¹. Τινὲς τῶν ἐρμηνευτῶν ἐνικῶς εἶπον τὸν ποταμὸν, οἱ δὲ Ἐβδομήκοντα πληθυντικῶς· ἀληθὴ δὲ ἀμφοτέρα· εἷς μὲν γὰρ ὁ Νεῖλος, αἱ δὲ τοῦτου διώρυγες πλείσται, ποταμοὶ δὲ ἐκάστη διώρυξ ὑπὸ τῶν ἐγγυρῶν καλεῖται. Ἐλέγχει τοίνυν τοῦ Φαραὼ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ δείκνυσιν αὐτὸν μεγαλαυχούμενον ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς, ὡς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένους. Δράκοντα δὲ αὐτὸν καλεῖ, διὰ τὸ τυραννικὸν καὶ ἀντίθεον. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν διάβολον ἡ θεία προσαγορεύει Γραφή· Ἐτῆ ἡμέρᾳ γὰρ, φησὶν, ἐκείνη ἐπάξει ὁ Θεὸς τὴν μάχαιραν τὴν ἀγίαν, καὶ τὴν μεγάλην, καὶ τὴν ἰσχυράν, ἐπὶ τὸν δράκοντα ὄφιν, » καὶ τὰ ἐξῆς.

δ'-ς'. Καὶ ἐγὼ δώσω χαλιτὸν³² εἰς τὰς σιαγόνας σου, καὶ προσκολλήσω τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰς πτέρυγας σου³³, καὶ ἀράξω σε ἐκ μέσου τοῦ ποταμοῦ σου, καὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ σου, καὶ ταῖς λεπίσι σου προσκολληθήσονται. Καὶ³⁴ ἀπορρίψω εἰς τὴν ἐρημὸν σε καὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ, καὶ³⁵ καταβαλῶ σε ἐν τάχει, καὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ σου· ἐπὶ πρόσωπον τοῦ πεδίου πεσῆ³⁶, καὶ οὐ μὴ συναχθῆς, καὶ οὐ μὴ περισταλῆς· τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ δέδωκά σε εἰς κατάθρομα³⁷. Καὶ γινώσκονται πάντες οἱ κατοικοῦντες Αἴγυπτον³⁸, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Φοβερά τὰ ἠπειλημένα καὶ φρικτὰ μεσά· οὐ γὰρ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπηκόους ἠπειλήσε παραδοῦναι σφαγῆ· ἰχθύας γὰρ προσκολλημέ-

¹ Isa. xxvii, 1.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ δεκ. Ita recte A cujus lectionem confirmant ea quæ ad vers. 17 a Nostro dicta sunt. Sirm. δωδεκάτω. ²⁵ δωδ. Ita A et B. Præstat autem lectio cod. Vatic. δεκάτω. ²⁶ μὴ. Hebr. (duodecimo) die. ²⁷ βασ. A præm. Φαραὼ. ²⁸ λάλ. Pertinet ad vers. 3. ²⁹ ἐγὼ. A præm. πέμψω, sed contra Hebr. aliosque quantum scimus, codices. ³⁰ τ. ποτ. A ποταμῶν Αἰγύπτου. ³¹ ἐπ. αὐτ. Hebr. feci mihi (flumina). ³² χαλ. A παγίδα. ³³ πρὸς τ. πτ. σου. Hebr. squamis tuis. ³⁴ καὶ — ἰχθ. τοῦ ποτ. Des. in A. ³⁵ καὶ — ποτ. σου. Des. in Hebr. et geminam sapit interpretationem. ³⁶ A πέση. ³⁷ A βρώμα. ³⁸ Αἴγ. A præm. εἰς.

ρους τούς ὑπηκόους προσηγόρευε ⁹⁰. Καὶ ὡςπερ A ἐπὶ τῆς Τύρου τὰς τῆς ἀλληγορίας ἀφορμὰς ἀπὸ τῆς θαλάττης ἔλαθε (παράλια γὰρ ἡ πόλις), οὕτως ἐνταῦθα ἀπὸ ποταμοῦ ⁹¹ κέχρηται τῇ τροπῇ. Αεζίδας δὲ αὐτοῦ καὶ πτέρυγας τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐκάλεσε, αἷς οἱ ἀρχόμενοι τῆς τοῦ βασιλέως ἀναγκασίως ἐκoinώνησαν τιμωρίας. Ἰκανῶς δὲ διὰ τοῦ χαλινοῦ ἤνιξάτο τὰ πρὸ τοῦ χαλινοῦ σκιρτήματα. Ἡπειλήσε δὲ τοὺς μὲν εἰς ἔρημον χώραν καὶ τοὺς θηρίους καταλείψειν βορὰν. Ἐπάγει δὲ καὶ

Ἄρθ' ὧν ἐγενήθης ῥάβδος καλαμίνη τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. (Σ.) Ὅτε ἐπελάβοντό σου τῇ χειρὶ αὐτῶν, καὶ ⁹² ἐθλάσθης, καὶ ⁹³ ὅτε ἐπεκρότησεν ⁹⁴ ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα χεὶρ, καὶ ὅτε ἐπαρπαύσατο ἐπὶ σέ, συντριβίης, καὶ συνέκλασας ⁹⁵ αὐτῶν πᾶσαν ὀσφύν. Τῇ μὲν οὖν Τύρῳ καὶ τοῖς ἀλλοφύλοις, περὶ ὧν ἄνω προειρήκαμεν, ἠπειλήσεν ἐπάξειν τὰς συμφορὰς, ὡς ἡθελοῖεν ἐπὶ τοὺς συμβεδηκόσι τῷ Ἰσραήλ· τῇ δὲ Αἰγύπτῳ οὐ τοῦτο μέμφεται, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον, ὅτι τῇ παρ' αὐτῆς βοηθεῖα θαρρήσαι τὸν λαὸν παρασκευάσασα, τῆς μὲν θείας αὐτὸν προνοίας ἀπεγύμνωσεν, οὐδὲν δὲ τοῦτον διὰ τῆς οικείας ὦνησεν ἐπικουρίας. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς καλαμίνης παρεδήλωσε ῥάβδου, συντριβείσης δι' ἀσθένειαν, καὶ συνθλασθείσης. Οὕτω καὶ ὁ Σενναχηρείμ παρὰ τῷ Ἡσαΐα τὴν Αἰγυπτίων βοηθειαν προσηγόρευσε· « Πέποιθε γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν ῥάβδον τὴν καλαμίνην, τὴν τεθλασμένην, ἐπ' Αἰγυπτῶν ὡς ἐάν ἐπιστηρικθῇ ἀνὴρ ἐπ' αὐτὴν, εἰσελεύσεται εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ· οὕτως ἐστὶ βασιλεὺς Αἰγύπτου, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐφη· « Ἐπελάβοντό σου τῇ χειρὶ αὐτῶν, ἐθλάσθης ⁹⁶, καὶ ἐπεκρότησεν ἐπ' αὐτοὺς πᾶσα ἡ ⁹⁷ χεὶρ. » Καταγέλαστοι, φησὶ, καὶ ἐπίχαρτοι τοῖς πολεμίοις ἐγένοντο, σοῦ δίκην καλαμίνης ῥάβδου συνθλασθείσης καὶ ἡττηθείσης.

η', θ'. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπάγω ἐπὶ σέ ῥομφαίας, καὶ ἀπολώ ἀνθρώπους ⁹⁸ ἀπὸ σοῦ, καὶ κτήνη. Καὶ ἔσται ἡ Αἴγυπτος εἰς ἀπώλειαν καὶ ἐρήμωσιν ⁹⁹, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ἐπειδὴ δὲ ¹⁰⁰ μέγα φρονῶν, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπὸ σιγῆς βοηθεῖν, μαθήσῃ τῇ πείρῃ, ὡς οὐδὲ τῆς οικείας γῆς ὑπερμαχῆσαι δυνήσῃ, ἐμοῦ σοὶ τὴν τιμωρίαν ἐπάγοντος· ἐπιγνώσεται δὲ ὁ ἐμὸς λαὸς τὴν ἐμὴν δυναστείαν. Εἶτα ¹⁰¹ πάλιν τῶν τῆς ἀλαζονείας αὐτῶν ἀναμνήσας ῥημάτων, « Ἐλεγες γὰρ, φησὶν, ὅτι Ἐμοὶ εἰσιν οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς· » ἐρημίαν ἀπειλεῖ τῇ Αἰγύπτῳ, οὐ πάσῃ, ἀλλ' ἢ ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήνης, ἕως τῶν ὄριων Αἰθιοπίων, καὶ οὐδὲ ταύταις ταῖς πόλεσι διηνεκῆ τὴν ἐρημίαν, ἀλλὰ χρόνον τινά.

• Isa. xxxvi, 6.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ B προσηγόρευσε. ⁹¹ ποτ. B πρᾶμ. τοῦ. ⁹² A ἐπελάβετο. ⁹³ καὶ. Des. in A. ⁹⁴ καὶ — χεῖρ. Heb. ἐὰ δὲ λανιαστί illorum omnium humerum. ⁹⁵ A ἐπεκρότησεν. Ita quoque Alex. quem defendit Bosius in Anim. crit. ad h. l. ⁹⁶ A συνέθλασας. ⁹⁷ ἐθλ. B πρᾶμ. καί. ⁹⁸ ἢ Des. in B. ⁹⁹ A ἀνθρωπων, positum post ἀπὸ σοῦ. ¹⁰⁰ A γῆ Αἰγύπτου ἀπώλεια καὶ ἐρημὸς. ¹⁰¹ δέ. B γάρ. ¹⁰² B αὐτῶν.

desumpta usus est. Squamas autem ejus et alas, imperium et potestatem nuncupavit, quibus necessario regi subjecti illius supplicii participes fuere. Et abunde per frenum innuit saltationes ante frenum. Et minatus est se alios bello captos in desertam regionem emissurum, alios interfecturum, bestisque escam relicturum esse. Causam quoque subjicit :

ἐκπέμψειν δορυαλώτους, τοὺς δὲ σφαγῇ παραδώσειν, τὴν αἰτίαν·

Pro eo quod factus es virga arundinea domui Israelis. (VERS. 7.) Quando apprehenderunt te manu sua, confractus es; et **923** quando plausit super eos omnis manus, et quando requieverunt super te, contritus es, et confregisti omnem lumbum eorum. Tyro igitur et alienigenis, de quibus superius diximus, minatus est se calamitates illaturum esse, ut qui lætarentur de malis, quæ Israeli evenissent. Sed Ægyptum non ob hanc causam reprehendit, sed omnia potius contra; quia, cum operam dedisset ut populus suo confideret nixus auxilio, divina eum providentia privavit, nihilque ipsum sua ope juvit. Hoc enim per arundineam virgam declaravit, confractamque ob imbecillitatem. Ita etiam Sennacherim apud Isaiam Ægyptiorum auxilium appellavit. « Confsus est enim super virga, inquit, arundinea fracta, super Ægyptum: sicut, si innixus fuerit vir super eam, ingredietur in manum ejus, sic est rex Ægypti, et omnes qui confidunt in eo. » Hoc item hic dicit: « Apprehenderunt te manu sua, confractus es, et plausit super eos omnis manus. » Ridiculi, inquit, et ejusmodi quibus hostes illuderent facti sunt, te instar arundineæ virgæ confracto victoque.

VERS. 8, 9. Propterea hæc dicti Adonai Dominus: Ecce ego adduco super te gladium, et perdam homines a te, et jumenta. Et erit Ægyptus in perditionem et desertum, et cognoscent me esse Dominum. Cum autem superbia elatus alii quoque te operum laturum pollicereris, **924** experientia discas, ne pro tua quidem terra pugnare te posse, me tibi supplicium inferente, cognosceretque populus meus potentiam meam. Deinde rursus facta illius arrogantium verborum mentione: « Dicebas enim flumina, inquit, mea sunt, et ego feci illa; » solitudinem Ægypto minatur, non omni, sed ei quæ est a Magdolo et Syene usque ad fines Æthiopum, et ne his quidem urbibus perpetuam solitudinem, sed ad quoddam tempus.

VERS. 10-12. *Idcirco ecce ego ad te et ad omnia flumina tua, et dabo terram Ægypti in desertum, et gladium, et perditionem, a Magdolo et Syene usque ad terminos Æthiopum. Non transibit per eam, inquit, pes hominis, et pes jumenti non transibit per eam, et non habitabitur quadraginta annis. Et dabo terram ejus in perditionem in medio terræ desertæ, et urbes ejus in medio urbium desertarum evanescent quadraginta annis: et dispergam Ægyptum in gentibus, et ventilabo eos in regionibus. Ineffabilis est Dei clementia, quæ mensura quadam et pondere infert supplicia, et rursus ea sanat quæ percussit. Ejus enim dictum illud est: « Ego occidam, et vivere faciam; pereutiam, et ego sanabo. » Et hic igitur captivitatem Ægyptiis minatur, et dispersionem, et solitudinem, quam tamen brevi tempore defuit. Quadraginta, inquit, annos erit ejusmodi, ad quam nemo accedat: neque omnis Ægyptus, sed a Magdolo et Syene usque ad terminos Æthiopum; **925** statimque fore promittit ut revocentur.*

VERS. 13, 14. *Post quadraginta enim annos, inquit, congregabo Ægyptios de gentibus, in quibus dispersi sunt. Et reducam captivitatem Ægyptiorum, et collocabo eos in terra Pathure, in terra unde capti fuerunt. Ita pollicetur liberationem a captivitate, prædicat etiam futuram regni illius tenuitatem.*

VERS. 15. *Erit enim principatus humilis, inquit, ibi super omnes principatus: et erit humillima, ut non extollatur amplius super gentes. Et paucissimos eos faciam, ne sint ipsi plures in gentibus. Res prophetiæ veritatem testantur. Eversum enim a Nabuchodonosore Ægyptiorum regnum, rursus Cyro Persa regnante floruit: verum pristinam potentiam minime recuperavit. Interjecto enim haud multo tempore, Cambyses Gyri filius eodem rursus everso regno in suam potestatem redegit Ægyptum, sibi que ferre coegit tributum: deinde Macedones quoque reges acceperunt, Ægyptiis regibus omnino sublati.*

VERS. 16. *Et non erunt amplius domui Israel in spei revocantem in memoriam iniquitatem ut serventur post eos, et cognoscent me esse Dominum. Ita enim Ægyptiorum, inquit, regnum imminuam, ut non amplius populus meus illorum ope confidat, et impietatis ab illis capiat occasiones, verum meam inquirat providentiam, siquidem me Dominum esse percipient.*

α'-β'. *Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ποταμούς σου, καὶ δώσω γῆν Αἰγύπτου εἰς ἔρημον, καὶ βομφαίαν, καὶ ἀπώλειαν, ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήνης ⁹²⁵, καὶ ἕως ὀρίων Αἰθίοπων ⁹²⁶. Οὐ μὴ διέλθῃ αὐτὴν ⁹²⁷, φησὶ, πούς ἀνθρώπου ⁹²⁸, καὶ πούς κτήνους οὐ μὴ διέλθῃ ἐπ' αὐτὴν, καὶ οὐ κατοικηθήσονται τεσσαράκοντα ἔτη. Καὶ δώσω τὴν γῆν αὐτῆς, εἰς ἀπώλειαν ἐν μέσῳ γῆς ἠρημωμένης, καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς ἐν μέσῳ πόλεων ἠρημωμένων ἔσονται ἀφανεῖς τεσσαράκοντα ἔτεσι· καὶ ⁹²⁹ διασπερῶ Αἴγυπτον ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ λιμήσω αὐτοὺς ἐν ταῖς χώρας ⁹³⁰. "Ἀρῆτος ἢ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία, μέτρον μὲν τινὶ καὶ σταθμῶ τὰς τιμωρίας ἐπάγουσα, πάλιν δὲ τὰ πληττόμενα θεραπεύουσα· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ φωνή· « Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω, καγὼ ἴσομαι. » Κάνταῦθα τοῖνον ἀπειλεῖ τοῖς Αἰγυπτίοις αἰχμαλωσίαν, καὶ διασποράν, καὶ ἔρημιαν, ἀλλ' ὀλίγῳ χρόνῳ περιορίζει τὴν ἔρημιαν. Τεσσαράκοντα, φησὶν ⁹³¹, ἔτη ἄβαστος ἔσται, καὶ οὐ πᾶσα ἡ Αἴγυπτος, ἀλλ' ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήνης, ἕως τῶν ὀρίων Αἰθιοπίων, καὶ εὐθὺς ὑπισχυρίζεται τὴν ἀνάκλησιν.*

γ', ιδ'. *Μετὰ τεσσαράκοντα γὰρ, φησὶν, ἔτη συνάξω τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οὗ δισκορπισθήσαν ἐκεῖ. Καὶ ἀποστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Αἰγυπτίων, καὶ κατοικίω αὐτοὺς ἐν γῇ Παθούρης, ἐν τῇ γῇ ὅθεν ἐλήφθησαν. Οὕτως ὑποσχόμενος τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγὴν, προλέγει καὶ τὴν ἐσομένην τῆς βασιλείας ἐκείνης σμικρότητα.*

ιε'. *Καὶ ἔσται γὰρ, φησὶν, ἀρχὴ ⁹³² ταπεινὴ ἐκεῖ ⁹³³, παρὰ πάσας τὰς ἀρχάς, καὶ ⁹³⁴ ἔσται ταπεινοτάτη, τοῦ μὴ ὑψωθῆναι ἐτι ἐπὶ τὰ ἔθνη, καὶ ὀλιγοστός αὐτοῖς ποιήσω, τοῦ μὴ εἶναι αὐτοὺς πλείονας ἐν τοῖς ἔθνεσι. Μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ τὰ πράγματα τὴν ἀλήθειαν. Καταλυθεῖσα γὰρ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ τῶν Αἰγυπτίων ἡ βασιλεία ἀνήθησε πάλιν ἐπὶ Κύρου τοῦ Πέρσου, ἀλλὰ τὴν προτέραν οὐκ ἀπέλαβε δυναστείαν. Οὐ πολλοῦ γὰρ χρόνου διεθρόνος, Καμβύσης ὁ Κύρου ταύτην πάλιν καταλύτας, ὑπήκουον ἐποίησατο, καὶ δασμὸν φέρειν ἠνάγκασεν· ὕστερον δὲ καὶ Μακεδόνας ἐδέξατο βασιλέας, παντελῶς τῶν Αἰγυπτίων πανσαμένων **δ** βασιλέων.*

ις'. *Καὶ οὐκ ⁹³⁵ ἔσονται ἐτι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ εἰς ἐλπίδα ἀναμισηθήκουσαν ἀνομίαν ἐν τῷ ἀκολουθῆσαι ὀπίσω αὐτῶν ⁹³⁶, καὶ γνώσονται, δεῖ ἐγὼ εἶμι ⁹³⁷ Κύριος. Οὕτω γὰρ, φησὶ, τῶν Αἰγυπτίων ἐλαττώσω τὴν βασιλείαν, ὡς μηκέτι τὸν ἐμὸν λαὸν τῇ ἐκείνων βοθηθείᾳ θαρβέειν, καὶ ἀσεβείας ἀφορμὰς παρ' ἐκείνων λαμβάνειν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν προμήθειαν ἐπιζητεῖν· μαθήσονται γὰρ μου τὴν δεσποτείαν.*

VARIAE LECTIOES.

⁹²⁵ Α Μαγδώλου καὶ Συήνης. ⁹²⁶ In B des. vers. 10. ⁹²⁷ αὐτ. Α δι' αὐτῆς. ⁹²⁸ Α ἀνθρώπων. ⁹²⁹ ἀφ. τεος. ἔτ. καὶ. Α τεσσαράκοντα ἔτη· ἀφανισμὸς ἔσται, καί. ⁹³⁰ Α εἰς τὰς χώρας. ⁹³¹ φησ. Β πρᾶξμ. γὰρ. ⁹³² ἀρχ. Α πρᾶξμ. ἢ. ⁹³³ ἐκ. Des. in B. ⁹³⁴ καὶ — ὑψ. Α οὐ μὴ ὑψωθῆ. ⁹³⁵ οὐκ — Ἰσρ. Α οὐκέτι ἔσονται ἐν τῷ Ἰσραήλ. ⁹³⁶ ὅκ. αὐτ. Α αὐτοὺς ὀπίσω τῶν καθεδίων αὐτῶν. ⁹³⁷ εἶμ. Des. in B.

κ', ιη'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἐβδόμῳ καὶ αἰκοστῷ Ἰ
 ἔται, ἐν μῆ τῷ μῆτι τοῦ πρώτου, ἐγένετο λό-
 γος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, Να-
 βουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς Βαβυλώνος κατοου-
 λώσατο τὴν δύναμιν αὐτοῦ δουλείᾳ μεγάλην¹⁵
 ἐπὶ Τύρῳ. Πᾶσα κεφαλὴ φαλάκρωμα¹⁶, καὶ πᾶς
 ὤμος μυδιὰς, καὶ μισθὸς οὐκ ἐγένετο¹⁷ αὐτῷ,
 καὶ τῇ θυράμει αὐτοῦ ἐπὶ Τύρῳ¹⁸, καὶ τῇ δου-
 λείᾳ ἣ ἐδούλευσεν ἐπ' αὐτῇ¹⁹. Ἐκείνα τῷ²⁰ δε-
 κάτῳ²¹ ἔτει τῆς Ἰεχονίου αἰχμαλωτίας προεῖρηκεν,
 ἢ τῷ δωδεκάτῳ²². οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἑβραῖος²³ λέγει,
 καὶ ὁ Σύρος· ταῦτα δὲ τῷ ἐβδόμῳ καὶ αἰκοστῷ μετὰ
 τὴν ἄλωσιν τῆς Τύρου καὶ τὴν μακρὰν πολιορκίαν,
 δε' ἦν καὶ πῶσον κεφαλὴν λέγει²⁴ φαλακρὰν γενέ-
 σθαι, καὶ πάντα ὤμον μαδῶντα. Ἡ γὰρ ὑπαίθριος
 διαγεγῆ τοιαῦτα ποιεῖν εἴθε, τοῦ φλογμοῦ πολλὰ
 ἀποδέροντος τῶν τοῦ σώματος μελῶν τὰ γυμνά
 πούτῳ²⁵ προκείμενα. Ὑπιοχνεῖται δὲ τῷ Ναβουχο-
 δονόσορ τὴν μισθὸν δώσειν τὴν Αἰγύπτου, ὑπὲρ τῶν
 πόνων τῶν περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου γεγενημέ-
 νων· αἷα ἐπειδὴ γνώμη τῷ θεῷ διακονῶν βουλή-
 ματι τοῦτο ἐργάσατο (οἰκεία γὰρ ὄρη καχρημένος
 ποταμοῦ τούτοις τοῖς ἔθνεσιν ἐπεστράταυσεν), ἀλλὰ διὰ
 τοῦτων παραδηλοῖ, ὡς οὐδὲν αὐτοῦ μὴ βουλομένου
 γενήσεται. Ἐ Δύο γὰρ, φησι, στροβιλία ἀσπαρίου
 πωλεῖται, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται παρεκτός²⁶
 τοῦ Πατρὸς ὁμῶν τῷ ἐν οὐρανοῖς. οὐδὲν γὰρ
 αὐτῶν ἀλλήθε τῶν γεγενημένων· ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτὸς
 κρυτανεύει, τὰ δὲ γίνεσθαι συγχωρεῖ, νῦν μὲν τῷ
 ἀντεξουσίῳ τῶν ἀνθρώπων παρεχωρῶν, νῦν δὲ τοῦς
 ἀξίους δι' ἑτέρων κολάζεσθαι συγχωρῶν. Δεῖξαι
 τῶν βουλομένων, ὡς αὐτοῦ συγχωρήσαντος ταύτην
 καὶ μισθὸν αὐτῷ δώσειν ὑπὲρ τῆς Τυρίων πολιορκίας τῶν Αἰγυπτίων τὴν δούλωσιν.

ιβ', κ'. Τάδε²⁷, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἴδού ἐγὼ
 δίδωμι τῷ Ναβουχοδονόσορ βασιλεῖ Βαβυλώνος
 τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ λήψεται τὸ πλῆθος αὐ-
 τῆς, καὶ²⁸ σκυλεύσει τὰ σκύλα αὐτῆς, καὶ προ-
 νομύσει τὴν προνομίην αὐτῆς, καὶ ἔσται ὁ μ-
 σθὸς τῇ θυράμει αὐτοῦ. Ἄντι τῆς λειτουργίας
 αὐτοῦ, ἧς ἐδούλευσεν ἐπὶ Τύρου, δέδωκα αὐτῷ
 τὴν γῆν Αἰγύπτου, ἀνθ'²⁹ ὧν ὅσα ἐργάσατο. Πά-
 λιν τὰ αὐτὰ εἶρηκε, τῇ ἀναλήψει καὶ δευτερώσει τὴν
 πρῆβῆσιν βεβαιῶν·

Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· (κα'). Ἐν τῇ ἡμέρᾳ
 ἀκείνῃ ἀνατελεῖ³⁰ κέρας παντὶ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ,
 καὶ σοὶ δώσω στόμα ἠνεργημένον ἐν μέσῳ αὐτῶν,
 καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος. Κέρας ἢ θεία Γραφή
 ποτὲ μὲν καλεῖ τὴν εὐσέβειαν, ποτὲ δὲ τὴν δύναμιν,
 ποτὲ δὲ τὴν βασιλείαν· τὴ δὲ Ἀνατελεῖ κέρας ἐκ
 τῆς³¹ μεταφορᾶς τῶν μόσχων τέθεικεν, οἱ ἀσθενεῖς

Vers. 17, 18. Et factum est anno vicesimo septimo,
 (die) primo mensis 926 primi, factum est verbum
 Domini ad me, dicens: Fili hominis, Nabuchodonosor
 rex Babylonis servire fecit exercitium suum servitute
 magna contra Tyrum. Omne caput cavities, et omnis
 humerus depilatus, et merces non fuit ei, et exercitui
 ejus super Tyro, et servitute qua servivit propter eam.
 Illa anno decimo captivitatis Jechoniae prædixit,
 sive duodecimo (ita enim et Hebraeus dicit et
 Syrus); hæc vero septimo et vicesimo post captam
 Tyrum, et longam obsidionem, propter quam etiam
 omne caput calvum factum esse ait, omnemque
 humerum depilatum. Commoratio enim diutina
 sub dio talia efficere solet, astu sæpe eutein de-
 trahente membris illis corporis, quæ nuda et illi
 exposita sunt. Pollicetur autem se Nabuchodonoso-
 rori mercedem daturum esse Ægyptum, pro laboribus
 propter obsidionem Tyri susceptis: non quia
 eo animo ut divinæ ministraret voluntati hæc egerit
 (suo enim utens instinctu contra omnes hæc gen-
 tes duxerat exercitum), sed per hæc declarat nihil
 se invito factum iri. « Duo enim passeret, inquit,
 asse veneunt, et unus ex illis non cadet sine Patre
 vestro qui in cælis est ». Nihil enim illum latet
 eorum quæ fiunt: verum alia quidem ipse moderatur,
 alia vero fieri permittit, modo libero hominum
 cedens arbitrio, 927 modo eos qui digni sunt, per
 alios puniri concedens. Ut igitur ostenderet suo per-
 missu Nabuchodonosorem hanc potentiam esse ad-
 pum, promittit etiam se mercedem ei daturum esse
 pro Tyriorum obsidione, Ægyptiorum servitute.

Vers. 19, 20. Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce
 do Nabuchodonosori regi Babylonis terram Ægypti.
 et prædabitur prædam ejus, et capiet multitudinem
 ejus, et diripiet spolia ejus, et erit merces exercitui
 illius. Pro ministerio ejus, quo servivit contra Ty-
 rum, dedi ei terram Ægypti pro omnibus quæcumque
 fecit. Rursus eadem dixit, repetitione atque itera-
 tione prædictionem confirmans.

Hæc dicit Adonai Dominus: (Vers. 21.) Bis illo
 oriatur cornu omni domui Israel, et tibi dabo os
 apertum in medio ipsorum, et cognoscent me esse
 Dominum. Cornu divina Scriptura alias pietatem
 vocat, alias potentiam, alias regnum. Hoc autem,
 Orietur cornu, per translationem a vuhilis desump-
 tam posuit, qui ante cornuum productionem sunt

1 Math. i, 29.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ Α δουλειαν μεγάλην. ¹⁶ Α φαλάκρωμα. ¹⁷ Α ἐγενήθη. ¹⁸ Α Τύρον. ¹⁹ Α τῆς δουλειᾶς ἧς ἐδούλευσεν ἐπ' αὐτῇ. ²⁰ τῷ. Β πρᾶξ. μὲν. ²¹ δεκ. Β δωδεκάτῳ. Minus bene. ²² δωδ. Β δεκάτῳ. ²³ ὁ Ἑβρ. Sed in Hebr. est anno decimo. ²⁴ λέγ. Β ἐφ. ²⁵ Ἢα Β πρὸ τούτων, ut hab. ed. prior. ²⁶ παρ. - οὐρ. Aliter l. c. ²⁷ Τάδε. Α πρᾶξ. διὰ τοῦτο. ²⁸ καὶ - σκ. αὐτ. In Α ponuntur ista post προνομίην αὐτῆς. Geninam autem redolent interpretationem. ²⁹ ἀνθ' - εἰργ. Ita Compl. sed Α. ὅσα ἐποίησάν μοι. ³⁰ ἀνατελεῖ. Hebr. germinare faciam. ³¹ τῆς. Dcs. in Β.

imbecilles, sed postquam ea creverint, multum A roboris nanciscuntur. Ægypto igitur eversa, inquit, populus meus efflorescet, pietateque potietur, non habens sibi magistram improbitatem: præbunt autem quoque prophetis verbis aures, quod me Dominum esse perceperint. Hoc enim declaravit, dicens: « Et dabo tibi os apertum in medio eorum; » nam per 928 Ezechielem omnem propheticum chorum significavit.

CAPUT XXX.

VERS. 1-3. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, vaticinare, et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: Ululate, o! o dies! Quia prope est dies Domini, et appropinquat dies nubis, et tempus gentium erit.* His omnibus quæ dicta sunt terrorem incutit, lamentari et lugere jubens. Diem vocat supplicii tempus, nubem autem animis offusas per calamitatem tenebras; tempus vero gentium, supplicium gentibus illatum nuncupavit. Non solum enim meus, inquit, populus in hæc incidet mala, sed etiam gentes * impietatis poenas dabunt.

VERS. 4, 5. *Et veniet gladius super Ægyptios, et erit perturbatio in Æthiopia, et cadent vulnerati in Ægypto, et capietur multitudo ipsorum, et corruent fundamenta ejus. Et capientur Persæ, et Cretenses, et Libyæ, et Æthiopes, et Lydi, et omnis Arabia, et omnes commisti, et ex filiis testamenti mei ipso gladio cadent cum ea.* Quæ Ægypto, inquit, evenitura sunt, perturbationem Æthiopiæ quoque afferent; cum enim finitima sit illius, sollicita erit ne eadem patiatur. Deinde narrat Ægyptiorum adjuutores cum Ægyptiis interfectum iri, Cretenses, et Libyæ, et Æthiopes, et Lydos, et 929 Arabas. Græcorumque historiæ Lydorum et Ægyptiorum docent societatem. Persæ autem, non eos qui e Perside ipsis auxilio venerant, dicit: qui enim fieri poterit ut Assyriis et Chaldeis cum ipsis bellantibus socios Persas haberent? sed eos qui olim inde coloni deducti in Ægypto inquilini erant. Aiuntque, hac de causa etiam Ægyptiacam Babylonem Persiæ cognominem fuisse, utpote quam Persæ incoluissent. Filios vero fœderis Judæos ipsos vocat, qui post obsidionem Hierosolymæ, in Ægyptum, assumpto secum Jeremia propheta, descenderunt. Et his similiter poenas minatur, quandoquidem Judæa præter ejus voluntatem relictæ contenderunt in Ægyptum. Eadem quoque per Jeremiam prophetam dicta sunt. « Cognoscent enim omnes, inquit, reliqui Judæ, qui incolæ sunt

μόν εἰσὶν πρὸς τῶν κεράτων ἐκφύσσω, μετὰ δὲ τὴν τοῦτον αὐθῆσιν πολλὴν προσλαμβάνουσι δύναμιν. Τῆς τοίνυν Αἰγύπτου, φησί, καταλυμένης, ὁ ἐμὸς ἀνθήσει λαός, καὶ εὐσεβείαν κτήσεται, τὴν ποτηρίαν οὐκ ἔχων διδάσκαλον· ὑφέξουσιν δὲ καὶ τοὶς προφητικοῖς λόγοις τὴν ἀκοήν, τὴν ἐμὴν δεσποτείαν μεμαθηκότες. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκῶς· « Καὶ σοὶ δώσω στόμα ἠνεωγμένον ἐν μέσῳ αὐτῶν· » διὰ γὰρ τοῦ Ἰεζεκιήλ πάντα τὸν προφητικὸν ἐσήμανε χορὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

α'-γ'. *Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ὁλολύξατε, ὃ ὡς ἡμέρα. Ὅτι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα Κυρίου, καὶ ἐγγίσει ἡ ἡμέρα νεφέλης, καὶ καιρὸς ἔθνῶν ἔσται.* Διὰ πάντων τῶν εἰρημένων δεδιότεται, θρηνεῖν καὶ ὑδύρεσθαι παρακελεύμενος. Ἡμέραν καλεῖ τὸν τῆς τιμωρίας καιρὸν· νεφέλην δὲ τὸ ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, ταῖς ψυχαῖς γενόμενον σκότος· καιρὸν δὲ ἔθνῶν ἐκάλεσε τὴν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιφερομένην τιμωρίαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, ὁ ἐμὸς λαός τούτοις περιπεσεῖται τοῖς κακοῖς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη ἕως εἰς δικὰς τῆς ἀσεβείας.

δ, ε'. *Καὶ ἔξει μάχαιρα ἐπ' Αἰγυπτίους, καὶ ἔσται ταραχὴ ἐν τῇ Αἰθιοπία, καὶ πεσοῦνται οἱ τετραυματισμένοι ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ληφθήσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ συμπεσεῖται τὰ θεμέλια αὐτῆς. Καὶ καταληφθήσονται Πέρσαι, καὶ Κρήτες, καὶ Αἰθῦες, καὶ Αἰθιοπεῖς, καὶ Λυδοὶ, καὶ πᾶσα ἡ Ἀραβία, καὶ πάντες οἱ ἐπίμικτοι, καὶ ἐκ τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μου ἐν αὐτῇ μάχαιρα πεσοῦνται μετ' αὐτῆς.* Τὰ τῇ Αἰγύπτῳ, φησὶ, συμβησόμενα θόρυβον καὶ τῇ Αἰθιοπία παρέξει· ὁμορος γὰρ οὕσα ἀγωνιάσει μὴ ταῦτά πάθῃ. Εἶτα διηγεῖται τοὺς Αἰγυπτίους ἐπικούρους οὖν Αἰγυπτίους ἀναιρουμένους, Κρήτας, καὶ Αἰθῦας, καὶ Αἰθιοπίας, καὶ Λυδοῦς, καὶ Ἀραβίας. Καὶ Ἑλληνικὰ δὲ ἱστορίαι διδάσκουσι τὴν Λυδῶν καὶ Αἰγυπτίων συμμαχίαν. Πέρσας δὲ οὐ τοὺς ἀπὸ τῆς Περσίδος εἰς βοήθειαν αὐτοῖς ἐληλυθότας λέγει· πῶς γὰρ οἶόν τε ἦν, Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων πολεμούντων αὐτοῖς, Πέρσας ἔχειν συμμαχούς; ἀλλὰ τοὺς πόλαι ποτὲ ἐκείθεν ἀποικισθέντας, καὶ μετόικους ἐν Αἰγύπτῳ γεγεννημένους. Φασὶ δὲ καὶ τὴν Αἰγυπτιακὴν Βαβυλῶνα τούτου χάριν ὁμῶνυμον τῇ Περσικῇ γενέσθαι, ὡς Περσῶν αὐτὴν ὠκηκότων. Υἱοὺς δὲ τῆς διαθήκης αὐτοὺς καλεῖ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ μετὰ τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ πολιορκίαν κατήλθον εἰς Αἰγύπτου, τὸν προφήτην Ἱερεμίαν λαβόντες. Καὶ τούτοις δὲ ὁμοίως ἀπειλεῖ τιμωρίαν, ἐπειδὴ παρὰ τὸν αὐτοῦ σκοπὸν τὴν Ἰουδαίαν καταλύοντες ἀφῆκοντο εἰς τὴν

VARIÆ LECTIONES.

⁹²⁸ καὶ ἐγγ. ἡ. Des. in A. ⁹²⁹ καὶ καιρὸς. A πέρσας. ⁹³⁰ μάχ. A πρᾶξιν. ἡ. ⁹³¹ A λήγονται τὸ πλῆθος αὐτῆς. ⁹³² A πεσοῦνται. ⁹³³ Καὶ καταλ. Des. in A et in Hebr. ⁹³⁴ B καταλυθήσονται. ⁹³⁵ καὶ — Ἀραβ. A καὶ Λυδοὶ καὶ Αἰθῦες. ⁹³⁶ ἡ — ἐπίμ. Gemina est interpretatio. ⁹³⁷ καὶ — αὐτῆς. Hebr. et filii terræ fœderis, cum illis gladio cadent. ⁹³⁸ μετ' αὐτ. Des. in A. ⁹³⁹ B αὐτοῦ.

Αἰγύπτου. Ταῦτα δὲ καὶ διὰ Ἱερραίου τοῦ προφη-
 τῶν εἰρηται· Ἐγνώσονται γάρ, φησί, πάντες οἱ κα-
 τὰλοικοὶ τοῦ Ἰούδα, οἱ παροικοῦντες ἐν γῆ Αἰγύ-
 πτου, λέγος τίνος ἐμμενεῖ, ὃ ἐμεδ, ἢ ὁ αὐτῶν· καὶ
 τοῦτο ὄψει τὸ σημεῖον, φησί Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ δί-
 δωμι τὸν Φαραὼ Ὀθαφρῆ βασιλέα Αἰγύπτου ἐκδο-
 τον εἰς χεῖρας ζητούντων ψυχὴν αὐτοῦ, καθὼς ἔδωκα
 τὸν Σαδεκίαν βασιλέα Ἰούδα εἰς χεῖρας Ναβουχοδο-
 νόσορ βασιλέως Βαβυλώνας ἐχθροῦ αὐτοῦ, καὶ ζη-
 τούντος ψυχὴν αὐτοῦ. Ἐμφωνεῖ τοίνυν ἀλλήλοις
 τὰ ὅσα τῶν θείων προφητῶν προηγορευμένα·
 ἐπὶ γὰρ Πνεύματος ῥήματα. Οὕτω πάλιν προει-
 ρηκῶς μετὰ τοῦ διορισμοῦ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἐρημίαν, καὶ πῦρ τῶν Ἀσσύριων προσαγορεύσας βα-
 σιλέα*, ἐπάγει·

θ'. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσονται ἀγγελοι
 ἀπὸ προσώπου μου ἐν Σείμ¹, σπεύδοντες² ἀφα-
 ρίσαι τὴν Αἰθιοπίαν τὴν ἐλπίδα· καὶ ἔσται τι-
 ραζὴ αὐτοῖς³ ἐν τῇ ἡμέρᾳ Αἰγύπτου, ὅτι ἰδοὺ
 ἦκε. — Ἐλπίδα τὴν Αἰθιοπίαν ἐκάλεσε, διὰ τὸ
 τοῖς Αἰγυπτίοις τῇ ἐκεῖθεν βοηθεῖα θαρρεῖν· τὸ δὲ
 Σείμ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ ἐν ἰσχυρίσθη. Ταῦτα δὲ,
 φησί, τῶν Αἰγυπτίων ὑπομενόντων, ταραχθήσονται
 Αἰθίοπες οἱ τούτων ἐπίκουροι, οὐ μόνον διὰ τὰ τού-
 τως ἐπιπρόντα κακὰ, ἀλλὰ καὶ⁴ διὰ τὰς σφᾶς αὐ-
 τῶν καταληφόμενας συμφορὰς δι' ἀγγέλων τιῶν
 ὅσ' ἐμοῦ πεμπομένων, καὶ ἐπειγομένων πληρῶσαι
 τὰ προσταχθέντα.

ζ'. — εἴ. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Καὶ ἀπολω-
 τὸ πλῆθος τῶν Αἰγυπτίων διὰ χεῖρας Ναβουχοδο-
 νόσορ βασιλέως Βαβυλώνας. Αὐτοῦ⁵, καὶ τοῦ
 λαοῦ αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ⁶. Λοιμοὶ ἀπὸ ἐθνῶν ἀκ-
 εσταλμένοι ἀπολέσαι αὐτὴν γῆν· καὶ ἐκκενώσουσι⁷
 πάντα τὰς μαχαίρας ἐθῶν ἐπ' Αἰγύπτου⁸, καὶ
 πληθήσεται ἡ γῆ τραυματιῶν. Καὶ δώσω τοῖς
 ποταμοῖς αὐτῶν ἐρήμους, καὶ ἀποδώσω τὴν
 γῆν εἰς χεῖρας⁹ ποτηρῶν, καὶ ἀπολω τὴν γῆν
 καὶ τὸ πλῆρωμα αὐτῆς, ἐν χερσὶν ἀλλοτρῶν·
 ἐγὼ Κύριος λέλάληκα. Τοῖς τῶν ἐθνῶν, φησὶν,
 ἐπέπων ὁμοίους Βαβυλωνίους παραδώσω τὴν
 Αἰγύπτου, ὥστε πάσαν αὐτῶν τὴν γῆν πληρωθῆναι
 σφαγῶν, καὶ τοῖς ποταμοῖς ἐρήμους γενέσθαι τῶν
 παροικούντων· τὸ δὲ, Ἐποδώσω τὴν γῆν εἰς
 χεῖρας ποτηρῶν, ἀνεὶ τοῦ παραδώσω τέθεικεν.
 Ἀρμόττει δὲ καὶ τοῦτο τοῖς προειρημένους· μισθὸν
 γὰρ εἶπεν δώσειν τῷ Ναβουχοδονόσορ, τῆς Αἰγύπτου
 τὴν θούλωσιν, ὑπὲρ τῶν γεγενημένων αὐτῷ πόνων
 ἐν τῇ κλινορῆ τῆς Τύρου. Ἐἴτα προλέγει, ὅτι βδε-
 λύγματα αὐτῶν, τουτέστι, τὰ εἶδωλα τὰ βδελυγ-
 μίας μεσῆ, ὑπὸ τῶν πολεμίων καταλυθήσεται.

η'. Καὶ¹⁰ λήξουσιν οἱ τῆς Μέμφως ἡγεμόνες.
 Τηναυτὰ τῆς Αἰγύπτου τὰς ἡνίας πεπιστευμέ-

A in terra Ægypti, cujusnam verbum maneat, memu
 an ipsorum? Et hoc vobis signum, dicit Dominus,
 : Ecce ego do Pharaonem Vaphrem regem Ægypti,
 traditum in manus inimicorum suorum, et in ma-
 nus quærentium animam ejus, sicut dedi Sedeciam
 regem Judæ in manum Nabuchodonosoris regis
 Babylonis inimici ejus, et quærentis animam
 ejus *. » Consentium igitur inter se quæ a divinis
 prædicta sunt prophetis : unius enim spiritus
 verba sunt. [6-8] Ita rursus prædicta accurateque
 definita Ægypti solitudine, et nuncupato igne Assy-
 riorum rege, subjicit :

VERS. 9. Die illo egredientur nuntii 930 a facie
 mea in Sim, festinantes delere Æthiopiam, spem :
 B et erit perturbatio ipsi in die Ægypti, quia ecce
 venit. — Spem vocavit Æthiopiam, eo quod Ægi-
 ptii illius ope considerent : Sim autem Græca *
 lingua in robore significat. Hæc autem Ægyptiis,
 inquit, sustinentibus, perturbabuntur eorum ad-
 jutores Æthiopes, non solum propter mala, quæ
 illos invaserint, sed etiam propter sibi ipsis inimi-
 cantes calamitates, quæ eos occupabunt per non-
 tius quosdam a me missos, festinantesque imperata
 perficere.

VERS. 10-12. Hæc dicit Adonai Dominus : Et per-
 dam multitudinem Ægyptiorum per manum Nabu-
 chodonosoris regis Babylonis. Ipsius, et populi ejus
 cum eo : pestis a gentibus missa ad perdendam
 C terram; et evaginabunt omnes gladios suos super
 Ægyptum, et implebitur terra vulneratis. Et faciam
 flumina eorum deserta, et dabo terram in manus
 improborum, et perdam terram et plenitudinem ejus,
 manibus alienorum; ego Dominus locutus sum.
 Babylonis, inquit, qui omnibus gentibus crudelio-
 res sunt, Ægyptum tradam, ut omnis eorum terra
 credibus compleatur, et flumina ab incolis deseran-
 tur. Illud autem : « Et dabo terram in manus im-
 proborum, » pro tradam posuit. Convenit etiam
 hoc iis quæ antea dicta sunt. Mercedem enim se
 daturum esse dixit Nabuchodonosori 931 Ægypti
 servitutem, pro laboribus in oppugnatione Tyri ab
 ipso exhaustis. Deinde prædicat abominaciones
 ipsorum, id est, simulacra abominationis plena,
 D ab hostibus eversum iri.

VERS. 13. Et cessabunt Memphis principes. Qui-
 bus tunc Ægypti habentæ creditæ fuerant. [14-16]

* Jerem. XLIV, 28-30, vel juxta LXX, LI, 28-30.

VARIÆ LECTIONES.

* βασ. Des. in B. ὁ ἀπὸ — ἐλπίδα. Ita fere Compl. A. σπεύδοντες ἀφανίσαι τὴν Αἰθιοπίαν. Montf.
 l. c. habet ἐκ προσ. μου. ἔν Σείμ. Hebr. navibus. ὁ σπ. — ἐλπ. Hebr. ut terreant Æthiopiam
 securam. ὁ αὐτ. A. præm. ἐν. ¹⁰ καὶ. Ex B suppl. ¹¹ αὐτ. ἀπεστ. Hebr. Ille, et populus ejus cum eo
 (viclentissimi gentium), adducentur. ¹² μετ' αὐτ. Des. in A. ¹³ A et B Αἰγύπτου. ¹⁴ A ἐν χερσὶ.
¹⁵ Καὶ — ἡγεμ. Aliter οἱ LXX.

Et terror omnes invadet Ægyptios, ipsa Tane incensa, et Diospoli funditus deleta, potentissimaque Saitarum urbe in gravissimas calamitates delapsa : et hostibus omnino ignis instar omnem vastantibus Ægyptum, ita ut etiam Syene in intimis ejus partibus sita hinc maxime perturbetur. Et repentinum incursum satis declaravit, dicens : « Erunt in Memphi bella eodem die. » Nam simul atque nuntius allatus fuerit, prælium committetur. Illud autem : « In Diospoli erit scissura, et diffundentur aquæ, » murorum innuit demolitionem, et adventum hostium, instar aquæ irruentium, et in omnes ejus vicus domosque diffusorum. Ad hæc addidit :

VERS. 17. Jvenes Heliopoleos et Bubasti gladio cadent. Perspicuum autem est, propter hos, tanquam strenuos et potentes, eos esse gloriatos. Quin etiam « Mulieres, inquit, in captivitate ibunt. » Tum adjicit :

VERS. 18. Et in Taphnis obtenebrescet dies. Significans tenebras a calamitatibus profectas. Quod idem rursus significavit, dicens : « Et ipsam nubes operiet. » Qui enim in mala inciderunt, hanc **932** æque lumen vident, sed omnibus tenebris obscuriorem diem opinantur. Deinde eorum quæ sunt propositum sibi finem declaravit.

VERS. 19. Et faciam judicia in Ægypto, et cognoscent Ægyptii me esse Dominum. Hæc enim omnia, inquit, fieri permittam, ut etiam Ægyptii discant, non propter seipsos gloriari, sed meæ dominationis jus agnoscere.

VERS. 20. Et factum est anno undecimo, primo mense, septimo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens. Hoc loquendi genus apud Jeremiam quoque prophetam reperitur. Etenim ille etiam sparsim apponit tempora. Et priore loco positus quæ regnante Sedecia gesta sunt, qui postremus regnavit, rursus quæ ad Joacimum pertinent recenset, qui quidem ante illum regnum administravit. Atque hujusce rei causa hæc est, quod non simpliciter ipsi historiam conscripserint, sed prophetias quibusdam temporibus factas. Apposite vero, et jure optimo, hujus temporis nunc mentionem fecit. Cum enim tantam calamitatum nubem sit Ægypto minatus septimo et vicesimo anno, justum illud esse nos docet supplicium.

Anno enim undecimo, inquit, dixit Dominus ad me : (VERS. 21.) *Fili hominis, brachia Pharaonis regis Ægyptii contrivi, et ecce non est colligatus, ut daretur ei sanitas, ut imponeretur ei malagma, ut colligaretur et corroboraretur, et apprehenderet gla-*

Α νοι. Καὶ φόβος ἅπασιν ἐπιπέσεται τοῖς Αἰγυπτίοις, τῆς Τάνως μὲν ἐμπιπραμένης, Διοσπόλεως δὲ πανωλεθρίαν ὑπομενούσης· τῆς δὲ δυνατωτάτης Σαϊτῶν πόλεως χαλεπωτάταις περιπεσοῦσης συμφοραῖς· καὶ ἀπαξιακῶς πυρὸς δίκην τῶν πολεμίων ἅπασαν κατανεμομένων τὴν Αἰγυπτου, ὡς καὶ τὴν ἐνδοτάτω καιμένην Σὺνην τὸν ἐκ τούτων ὑποδέξασθαι ἄρουρον. Καὶ τὴν ἐξαπιναιῶς δὲ γενομένην ἐφοδὸν ἰκνωῶς παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς· « Ἔσονται ¹⁰ ἐν Μέρφει πόλεμοι αὐθημερινοί· ἅμα γὰρ τῇ ἀγγελίᾳ καὶ ἡ διαμάχη γενήσεται. Τὸ δὲ, « Ἐν Διοσπόλει ἔσται ἐκρηγμα, καὶ διαχυθήσεται ὕδατα, » τῶν τευχῶν ἤνικατο τὴν καταλύσιν, καὶ τῶν πολεμίων τὴν ἐξοδὸν, δίκην ὕδατων εἰσερόντων, καὶ διαχειομένων εἰς ἀπάσας αὐτῆς τὰς ἀγυῖας τε καὶ οἰκίας. Τούτοις προστίθειν· **17.** « Ὅτι καὶ οἱ νεανίσκοι Ἡλιοπόλεως καὶ Βουβάστων ἐν μάχῃ πεσοῦνται. Ἄλλων δὲ οἱ ἐστὶ καὶ ἐπὶ τούτοις μέγα ἔφρονον, ὡς ἀρισταῖσι καὶ θυνατοῖς· ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες, φησὶν, ἐν αἰχμαλωσίᾳ πορεύσονται. » Εἶτα προστίθεισιν·

17. « Ὅτι καὶ τῇ Τάφνας ¹⁷ συσκοτάσει ἡ ἡμέρα. Σημαίνων τὸ ἐκ τῶν συμφορῶν ἐπιγινώσκον σκοτός. Ταυτὸ δὲ τοῦτο πάλιν ἐσήμανεν, εἰρηκῶς· « Καὶ αὐτὴν νεφέλη καλύψει. » Οἱ γὰρ κακοὶ περιπίπτοντες οὐχ ὁμοίως ὀρώσι τὸ φῶς, ἀλλὰ πάντων παντὸς ζοφωδεστέρων ὑπολαμβάνουσι τὴν ἡμέραν. Εἶτα τῶν γιγνομένων ἐδήλωσε τὸν σκοπὸν.

18. Καὶ ποιήσω κρίματι ¹⁸ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ γνώσονται οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ταῦτα γὰρ, φησὶν, ἅπαντα γενέσθαι συγχωρήσω, ἵνα καὶ οἱ Αἰγύπτιοι μάθωσι μὴ ἐφ' αὐτοῖς μέγα φρονεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν γνωρίζειν.

19. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει ¹⁹, ἐν τῷ πρώτῳ μηνί, ἑβδόμη τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων. Τοῦτο τὸ εἶδος καὶ πρὸς Ἱερεμίᾳ τῷ προφήτῃ εὐρίσκειται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος σποράδην τίθεισι τοὺς χρόνους, καὶ τιθεὶς πρότερα τὰ ἐπὶ Σεδεκίου γεγενημένα, ὃς Ἰσαχάτος ἐβασίλευσε, πάλιν τὰ κατὰ τὸν Ἰωακείμ διηγέται, ὃς πρὸ Ἰωακείμου τὴν βασιλείαν ἐπυρτυάνευσεν. Ἄξιον δὲ τούτου τὸ μὴ ἱστορίαν αὐτοῖς ἀπλῶς συγγράφειν, ἀλλὰ προφητείας κατὰ χρόνους τινὰς γεγενημένας. Ἀναγκαίως δὲ καὶ μάλα εὐκρίτως τούτου νῦν ἐμνημόνευσε τοῦ χρόνου. Ἐπειδὴ γὰρ τοσοῦτον νέφος συμφορῶν **D** ἠπέλησε τῇ Αἰγύπτῳ ἐν τῷ ἑβδόμῳ καὶ εικοστῷ ἔτει. διδάσκει ἡμεῖς τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον.

Ἐν γὰρ τῷ ἑνδεκάτῳ ²⁰, φησὶν, ἔσται εἰς ἐκ Κύριος πρὸς με· (κα'.) Ἵπὲ ἀνθρώπου, τοὺς βραχίονας Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου συνέτριψα, καὶ ἰδοὺ οὐ κατεδέθη τοῦ δοῦναι αὐτῷ ²¹ ἰασιν, τοῦ ἐκπεσεῖν αὐτῷ ²² μάλαγμα ²², τοῦ δοθῆναι ²³,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἔσ. — αὐθημ. Hæc non nisi in paucis libris vet. exstant in fine vers. 16, sed plurimi habent πολέμοι pro πόλεμοι. ¹⁷ Ἄ ἐν Τάφνας. ¹⁸ Ἄ ἐν τῇ Τάφνας. ¹⁹ Ἄ κρίμα. ²⁰ ἐν τ. ἐνδ. ἔτ. Des. in B. ²¹ ἐνδ. Ed. prior hab. δεκάτω. ²² δ. αὐτ. Ἄ δοθῆναι. ²³ ἐπ. αὐτ. Ἄ δοθῆναι ἐπ' αὐτόν. ²⁴ αὐλ. Hebr. fascia. ²⁵ τοῦ δεθ. — μαχ. Ἄ τοῦ δοθῆναι ἰσχὺν ἐπιλ. μαχ.

καὶ κατισχύσαι, καὶ ἐπιλαβέσθαι μαχίρας. Με-
τρίαν, φησίν, ἐπήγαγον αὐτῷ τιμωρίαν, καὶ οὐκ
ἠθέλησε τῆς μετανοίας χρῆσασθαι φαρμάκοις
καὶ πάλιν τῆς προτίρας ἐπιλάβηται δυναστείας.

αβ'-αδ'. Διὰ τοῦτο λέγει Ἄδωναι Κύριος Ἰδοὺ
ἐγὼ ἐπὶ Φαραῶν βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ συντρίψω
τοὺς βραχίονας αὐτοῦ τοὺς ἰσχυροὺς, καὶ τεταμέ-
τους, καὶ τοὺς συντετριμμένους, καὶ καταβαλῶ
τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ.
Καὶ διασπερῶ Αἴγυπτον εἰς τὰ ἔθνη, καὶ λιμηήσω
αὐτοὺς εἰς τὰς χώρας. Καὶ κατισχύσω τοὺς βρα-
χίονας βασιλέως Βαβυλωνίου. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ
ἐβουλήθη ταῖς μετρίαις σφραγισθῆναι παιδείαις,
μεγίσταις αὐτὸν ὑποβαλῶ τιμωρίαις, καὶ πάσης αὐ-
τῷ τῆς ἰσχύος γυμνώσω, ὡς μὴδὲ τοῖς πολεμι-
κῶν δουθηθῆναι χρῆσασθαι ὄργανοις, πάσης δὲ ἰσχύος
καὶ δυνάμεως ἐμπλήσω τὸν Βαβυλωνίου· διὰ γὰρ
τῶν βραχιόνων, καὶ ἐπὶ τοῦ Αἰγυπτίου, καὶ ἐπὶ τοῦ
Βαβυλωνίου τὴν δύναμιν παρεδήλωσεν· ἐπειδὴ γὰρ
καὶ τῶν βραχιόνων, καὶ τὰ πολεμικὰ πέφουκεν ἐνε-
ργεῖσθαι, « Καὶ δώσω, φησὶ, τὴν ῥομφαίαν μου εἰς
τὴν χεῖρα αὐτοῦ· καὶ ἐπάξει αὐτὴν ἐπ' Αἴγυπτον,
καὶ προνομιεύσει τὴν προνομίην αὐτῆς, καὶ σκυλεύσει
τὰ πύλα αὐτῆς. » Ἐγὼ, φησίν, ἐγχειρίσω αὐτῷ
τὴν τιμωρητικὴν ἐνέργειαν, ὥστε τὰ πραιρεημένα
πάντα τῇ Αἰγύπτῳ ποιήσαι· ταῦτα δὲ πάλιν προστέθεικε, τῇ δευτερώσει τὰ πρότερα βεβαιῶν. Διὸ ὡς
εατῆ καὶ ἐκ τῶν προερμηνευθέντων ὀηλα γεγεννημένα, κατέλιπον ἀνερμήνευτα.

A dium. Mediocres, inquit, ipsi supplicium intuli, ne-
que pœnitentiæ remediis uti voluit, ut pristinam
rursus potentiam recuperaret.

VERS. 22-24. Propterea hæc, 933 dicit Adonai
Dominus : Ecce ego ad Pharaonem regem Ægypti, et
conteram brachia ejus fortia, et extenta, et contrita,
et dejiciam gladium ejus de manu ejus. Et dissemi-
nabo Ægyptum in gentes, et ventilabo eos in regio-
nes. Et corroborabo brachia regis Babylonis. Cum
enim noluerit post mediocres castigationes resipi-
scere, maximis illum pœnis afficiam, omnique eum
robore privabo, ut ne bellicis quidem instrumentis
uti queat; omnique robore et virtute imbuam Ba-
bylonium : siquidem per brachia, et de Ægyptio
et de Babylonio loquens, vires indicavit, quando-
quidem brachiis res bellicæ perfici solent. « Et
dabo, inquit, gladium meum in manu ejus; et
adducet eum super Ægyptum, et prædabitur præ-
dam ejus, et spoliabit spolia ejus. » Ego, inquit,
uleiscendi facultatem ei committam, ut omnia,
quæ prædicta sunt, faciat Ægypto. [25, 26] Et hæc
denuo adjecit, iteratione priora confirmans. Quam-
obrem ista ut aperta et perspicua ex iis quæ ante
interpretati sumus, explicare supersedimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΑ΄.

CAPUT XXXI.

α. β'. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει, ἐν τῷ
τρίτῳ μηνί, μὲν τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου
πρὸς με, λέγων· Ἰὼ ἀνθρώπου, εἰπὲς πρὸς Φαραῶν
βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος αὐτοῦ·
Τίτι ὁμοιωσῶς σεαυτὸν ἐν τῷ ὄψει σου; Ἐπειδὴ
τῇ μακροθυμίᾳ εἰς δέον οὐκ ἠθέλησε χρῆσασθαι,
ἀλλὰ τὸν τύπον καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἔχων ἐπέμεινε,
κατ' ἐρώτησιν αὐτῷ προσφέρει τοὺς λόγους. Εἰπέ,
φησίν, ὡς τῆς Αἰγύπτου βασιλεῦ, τίσι σεαυτὸν ἀπει-
κάσεις; καὶ τίνοι νομίζεις εἰκέναι τῶν βασιλέων, ὅτι
τοσοῦτον φρονήματι κίχρησαι; Εἶτα ἐπάγει·

γ'. Ἴδοὺ Ἀσσοὺρ κυπαρίσσος ἐν τῷ Λιβάνῳ,
καὶ καλὸς ταῖς παραφυάσιν, καὶ ὕψηλός τῷ με-
τέθει, καὶ πικρὸς τῇ σκέπῃ, καὶ εἰς μέσον
νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ. Τῷ τριτοκῷ πά-
ντι κέχρηται χαρακτήρι, καὶ φησὶ τῶν Ἀσσυρίων
τὸν βασιλέα τῇ ἐν τῷ Λιβάνῳ φυομένη κυπαρίσσῳ
εἰκέναι, κατὰ τε τὸ μέγεθος τοῦ ὕψους, καὶ τὸ πυ-
κτὸν καὶ ἀμφιλαφὲς τῶν ὑπερκίων, καὶ τὸ εὐπρεπὲς
τῶν ὑπάρχων καὶ στρατηγῶν· παραφυάδας γὰρ
σώτους ἐπέλεσε. Τὸ δὲ, « εἰς μέσον νεφελῶν ἐγένετο
ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, » οὐ μόνον ὑπερβολικῶς κατὰ τὸ τῶν
ἐθρῶσιμον ἰδιώμα τέθεικεν (εἰκόθασι γὰρ πολλοὶ λέ-
γουν, ὅτι Ὁ δεῖνα ἕως τῶν νεφελῶν ὑψώθη), ἀλλὰ καὶ

VERS. 1, 2. Et factum est anno decimo, mense
tertio, primo (die) mensis, factum est verbum Domini
ad me, dicens : Fili hominis, dic ad Pharaonem
regem Ægypti, et ad multitudinem ejus : Cui
assimilasti teipsum in altitudine tua? Quando lon-
ganimitate, cum opus erat, uti noluit, sed fastu
superbiaque insolescere perseveravit, per inter-
rogationem cum eo colloquitur. Dic, inquit, o rex
Ægypti, quibus teipsum compares; et cuiusnam
regum te similem censeas, qui tanta superbia
uteris? Deinde subiicit :

VERS. 3. Ecce Assur cyparissus in Libano, pulchra
propaginitibus, et alta magnitudine, et densa tegu-
mento, et in medio nubium fuit imperium ejus. Rur-
sus translationis usus est caractere, atque Assy-
riorum regem cyparisso in Libano natæ similom
fuisse, et magnitudine celsitatis, et frequentia et
copia sibi subjectorum, et decore præfectorum et
ducum. Hos enim propagines vocavit. Illud autem,
« in medio nubium fuit imperium ejus, » non solum
hyperbolice secundum hominum ita loquentium
idioma posuit (plerique enim dicere consuevere,
usque ad nubes elatus est hic), sed etiam cogita-
tionum ejus arrogantiam patefecit. Ejus enim di-

VARIÆ LECTIONES.

α' ἀπό. A ἐκ. β' γάρ. Des. in B. γ' A τὰς χεῖρας. δ' καὶ — σκ. αὐτῆς. Hebr. et frangam brachia
Pharaonis : et valde ingemiscet confossus coram illo. ε' δεκ. Ita quoque A et B contra rec. lectionem,
que est ἐνδεκάτω, juxta Hebr. ζ' πρ. τῷ πλ. A τῷ πλῆθει. η' κυπ. Hebr. cedrus. θ' καὶ — μεγ. In A.
remitur post sequi. καὶ — σκέπη. ι' καὶ — αὐτοῦ. Hebr. inter ramos erat cacumen ejus. Ita quoque
vers. 10 et 14.

ctum illud est : « Ascendam super nubes, super astra cæli ponam thronum meum » ; quod undique e divina Scriptura perspicere licet. Nam Senacherib exclamabat : « Nequaquam eruet Dominus Hierosolymam de manu mea ». Nabuchodonosor vero constructam imaginem auream omnes sibi subjectos, et principes et principum parentes imperio, præcepit **935** adorare. Hic igitur quoque superbam illius mentem per ænigmata declaravit. Ad hæc adjicit :

VERS. 4. *Aqua enutrivit illam, abyssus exaltavit eam ; fluvios suos duxit in circuitu plantarum ejus, et cætus suos emisit ad omnia ligna campi.* Aquam et abyssum infinitas gentes ab eo in servitutem redactas appellavit, quas vectigal et tributum, quasi quædam irrigationem exercitui afferentes, veluti arbores quædam enutrivit, efficitque ut ejus cætus, id est, ordines militares, « ad omnia ligna campi » mitterentur, hoc est, ad eos qui necdum subacti, neque in servitutem redacti essent, ut illi etiam subjicerentur.

VERS. 5. *Propter hoc exaltata est magnitudo ejus supra omnia ligna campi, et inde dilatati sunt rami ejus, et exaltatæ sunt propagines ejus ab aqua multa, cum extenderet se.* Hoc, inquit, ipsi arrogantis et superbis causa fuit : ab infinitis enim gentibus excipiens irrigationem, cum propaginibus auctius est.

VERS. 6. *In propaginibus ejus, inquit, nidos struxerunt omnia volatilia cæli.* Per hoc prudentiores homines, et veluti mente volantes indicavit. « Et sub ramis ejus gignebant omnes bestisæ campi. » His barbaras gentes significavit, et ferinas, et humilia sentientes : quod ipse quoque interpretatus est, dicens : « In umbra illius habitavit omnis multitudo **936** gentium. » Et quod supra divisim et per translationem dixit, hoc communiter et aperte hic adjecit. *Umbramque ipsius et propagines et ramos, non solum præfectos et duces, sed etiam gentibus imperantes satrapas vocavit, quibus subjecti populi serviebant.* Hæc quoque Nabuchodonosor ipse vidit in somno, et beatus Daniel arboris interpretatus est somnium ^b.

VERS. 7. *Et fuit, inquit, pulchritudo in altitudine ejus propter multitudinem ramorum ejus.* Docet autem nos (ramorum) multitudinem beatus Daniel,

^γ Isa. xiv, 44. ^z IV Reg. xviii, 35. ^a Dan. iii, 1 seqq. ^b Dan. ii, 31 seqq.

VARIE LECTIONES.

³⁶ A ἐθρεψεν. ³⁸ τοὺς. — αὐτ. *Hebr.* fluentis suis obibat (abyssus) circumquaque plantaria ejus. ³⁹ A αὐτοῦ. ³⁷ τὰ συστ. αὐτ. *Hebr.* aqueductus suos. ⁴⁰ τοῦ. Ex B suppl. ³⁹ τὰ. Des in B. ⁴¹ ἐξ ὄψ. in A. ⁴² ἐν — αὐτ. Des. in A. ⁴³ A ἐνόσσευσαν. ⁴⁴ A ἐγεννώσαν. ⁴⁵ B ἐστήμησε. ⁴⁶ καί. Ex A et B suppl. ⁴⁷ A καλὸς omisso ἐν. ⁴⁸ πλ. A μήκος.

τῶν λογισμῶν αὐτοῦ τὴν ἀλαζονεῖαν ἐξέφηνεν· αὐτὸ γάρ ἐστι φωνή· « Ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν ἐπάνω τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν ὄρθον μου· καὶ τοῦτο πανταχῶθεν ἐστὶν ἐκ τῆς θείας διδαχῆς Γραφῆς. Ὁ μὲν γὰρ Σενναχηρείμ ἐβόα, ὅτι· « Οὐ μὲν βύσεται Κύριος τῆν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου· ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ, εἰκόνα ποιήσας χρυσῆν, ταύτην ἄπαντας τοὺς ὑπηκόους, καὶ ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους προσέταξε προσκυνεῖν. Κάνταῦθα τοίνυν τὴν ὑπερήφανον αὐτοῦ γνώμην δι' αἰνιγμάτων ἐδήλωσε. Τοῦ τοις ἐπάγει·

δ. Ἰδὼρ ἐξέθρεψεν ³⁶ αὐτὸν, ἡ ἄβυσσος ὕψωσεν αὐτὸν, τοὺς ³⁸ ποταμοὺς αὐτῆς ³⁹ ἤγαγε καὶ κλῖφ τῶν φυτῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ συστήματα αὐτῆς ³⁷ ἐξάπεστευελεν εἰς πάντα τὰ ξύλα τοῦ πεδίου. Ἰδὼρ δὲ καὶ ἄβυσσον τὰ ἅπαντα ἐθνήματα ὅπ' αὐτοῦ δουλωθέντα προσηγόρευσεν, ἃ τὸν δασιώκαλ· τὸν φόρον, καθάπερ τινὰ ἀρδεῖαν τῆ στρατιᾶς προσφέροντα, ὅσον τινα φυτὰ ἐξέθρεψε, καὶ παρεσκεύασε τὰ ταύτης συστήματα, τουτέστι, τὰ στρατιωτικὰ συντάγματα, ἀποσταλῆναι εἰς πάντα ξύλα τοῦ πεδίου, ἀντὶ τοῦ ³⁹, τοὺς μηδέπω χειρωθέντας, μηδὲ δουλωθέντας, ὡς καὶ τοὺτους ὑπηκόους γενέσθαι.

ε'. Ἐνεκεν τούτου ὑψώθη τὸ μέγεθος αὐτοῦ παρὰ πάντα τὰ ³⁹ ξύλα τοῦ πεδίου, καὶ ἐκείθεν ⁴⁰ ἐπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ ὑψώθησαν αὐτὸν παραφύσεις αὐτοῦ ἀπ' ὕδατος πολλοῦ ἐν ⁴¹ τῷ ἐκτεῖραι αὐτοῦ. Τοῦτο, φησὶν, αἰτιον αὐτῶ καὶ τῆς ἀλαζονείας, καὶ τῆς ὑπερηφανίας ἐγένετο· παρὰ γὰρ μυρίων ἐθνῶν τὴν ἀρδεῖαν δεχόμενος, σὺν ταῖς παραφύσιν ἠῤῥήθη.

ς. Ἐν ταῖς παραφύσιν αὐτοῦ, φησὶν, ἐνόσσευσεν ⁴² πάντα τὰ κετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Διὰ τούτου τοὺς λογικωτέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ οἰσὶν πτηνοὺς παρεδήλωσε. « Καὶ ὑποκάτω τῶν κλάδων αὐτοῦ ἐγέννα ⁴³ πάντα τὰ θηρία τοῦ πεδίου. » Τὰ βάρβαρα δὲ τῶν ἐθνῶν διὰ τούτων ἐστήμανε ⁴⁴ θηριώδη ὄντα, καὶ τὴν ψυχὴν χαμαίζηλα· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἠρμήνευσεν, εἰρηκῶς· « Ἐν τῇ σκιά αὐτοῦ κατέκλιθησαν πλῆθος ἐθνῶν. » Καὶ ὑπερ ἄνω διηρημένως εἶπε καὶ τροπικῶς, τοῦτο ἐνταῦθα κοινῶς καὶ σαφῶς προστέθεικε. Σκιάν δὲ αὐτοῦ, καὶ παραφύσεις, καὶ κλάδους, οὐ μόνον ὑπάρχους καὶ στρατηγούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγεμονεύοντας σατράπας ἐκάλεσεν, οἷς διετέλουν δουλεύοντας οἱ ὑπηκοοί. Ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσορ ἑναρ εἶδε, καὶ ὁ μακάριος ἠρμήνευσε Δανιὴλ τὸ τοῦ δέσφου ἐνύπνιον.

ζ. Καὶ ⁴⁵ ἐγένετο, φησὶ, κάλλος ⁴⁶ ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ διὰ τὸ πλῆθος ⁴⁷ τῶν κλάδων αὐτοῦ. Διὰ τὸ σκεῖ δὲ ἡμᾶς τὸ τοῦ κλήθους καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ,

ἐκπῶν εἴκοσι σατράπας εἰρηκῶς ἐξηγήσασθαι τὸν Δαρ-
 ρίον, τὴν τοῦ Βαλτάζαρ διαδεξάμενον βασιλείαν.
 Εἶτα καὶ τοῦ πλήθους τὴν αἰτίαν διδάσκει· ἰ "Ὅτι
 ἰγνηθήσαν αἱ ῥίζαι αὐτοῦ ὑδῶρ ⁴⁷ πολὺ. » Παντα-
 σοῦ γὰρ, φησὶν, ἐκτείνας τὰς ῥίζας, καὶ πολλὴν ἀρ-
 χείαν δεξάμενος, τοὺς κλάδους τούτους ἐξέθρεψε. Καὶ
 ἐκτείνων τῇ τροπῇ,

γ'. Κυπαρίσση ⁴⁸, φησὶν, οὐχ ὑπερήραν αὐτὸν
 ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ. Οὐδαὶς γὰρ, φησὶ, τῶν
 κατὰ τὴν οἰκουμένην τηλικαῦτα βασιλευόντων περι-
 φανέστερος ἐκείνου ἐγένετο· παράδεισον γὰρ ἐν-
 πύθη τὴν οἰκουμένην ἐκάλεσε· τροπικῶς γὰρ τέως
 ἔκρινε λέγει. « Καὶ πίτυες, φησὶν, οὐχ ὅμοιαι τοῖς
 κλάδοις ⁴⁹ αὐτοῦ, καὶ ἑλάται οὐχ ἐγένοντο ὅμοιαι
 καὶ παραφυάσιν ⁵⁰ αὐτοῦ. » Ὁ μόνον δὲ αὐτὸς,
 φησὶ, περιφανέστερος τῶν ἄλλων ἐγένετο βασιλείων,
 ἢ καὶ οἱ τοῦτου κλάδοι καὶ παραφυάδες, πολλῶν
 τῶν μέτρων νενικήκασιν, καὶ τῶ ὕψει, καὶ τῇ πυκνῶ-
 τητι, τοὺς τῶν ἄλλων ἰθῶν βασιλέας. Πίτυες δὲ καὶ
 ἑλάταις τροπικῶς ἐκάλεσε τοὺς ἐλαττόνων ἰθῶν βα-
 σιλέας, οἷς τοὺς σατράπας ἐπέστησεν, οἱ ὑπακούειν
 αὐτοῖς ἠνάγκαζον. Λέγει τοίνυν, ὅτι τῶν μὲν μεγί-
 των βασιλείων μείζων ἐγένετο· τῶν δὲ ἐλαττόνων
 οὐκ αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῦτου ἀρχόντες δυνα-
 τώτεροι γεγέννηται καὶ περιφανέστεροι. Εἶτα συν-
 ἑρμηνεύει·

Ἐν ἔξῳλον ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ
 ὡμοιωθήσεται αὐτῷ ἐν τῷ κάλλει αὐτοῦ, (θ') διὰ ⁵¹ τὸ
 πλῆθος τῶν κλάδων αὐτοῦ. — Κάλλιος δὲ τὸ ὀρώ-
 μενον λέγει, τὸ περὶ τὸ σῶμα, ἀλουργίδα, στεφάνους,
 θρόνους λιθοκολλητοὺς, δορυφόρους, ἀσπιδιφόρους,
 καὶ τὰ ἄλλα ὅσα λαμπρύνειν οἶδε κατὰ τὸ ὀρώμενον
 τοὺς βασιλέας· λέγει τοίνυν, ὅτι οὐδεὶς ἐξισώθη αὐτῷ
 τῶν τηλικῶδε τῆς γῆς βασιλευκῶτων· προστίθησι
 δὲ ὅτι καὶ ζῆλωτες ἐγένετο πᾶσιν ἐκείνοις. « Ἐξή-
 λωσε ⁵² γὰρ αὐτὸν, φησὶ, πάντα ⁵³ τὰ ξύλα τῆς τρυ-
 φῆς ⁵⁴ τοῦ παραδείσου τοῦ Θεοῦ. » Εἶτα τὸν τῆς
 ψυχῆς αὐτοῦ τύπον παραγυμνοῖ·

ε', ια'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος·
 Ἄνθ' ὧν ἐγένετο ⁵⁵ μέγας τῷ μεγέθει, καὶ
 ἔδωκε ⁵⁶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς μέσον τῶν νεφε-
 λῶν, καὶ ⁵⁷ ἐπήρθη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐν τῷ ὕψει
 αὐτοῦ, καὶ ⁵⁸ εἶδον ἐν τῷ ὕψωθῆναι αὐτόν. Καὶ
 παρέδωκα αὐτόν εἰς χεῖρας ἀρχόντος ⁵⁹ ἰθῶν,
 καὶ ἐποίησε τὴν ἀπόλειαν αὐτοῦ ⁶⁰ κατὰ ⁶¹ τὴν
 ἀσέβειαν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἠρκέσθη
 τῇ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἡγεμονίᾳ, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐμοῦ
 τῇ ἀλαζονείᾳ ἐχρήσατο, ἐ παρέδωκα αὐτόν, φησὶν,
 εἰς χεῖρας ἀρχόντος ἰθῶν. » Λέγει δὲ τὸν Κύρον·
 ὧτος γὰρ μητρόθεν μὲν Μήδος, πατρώθεν δὲ Πέρσης

A qui dixit centum viginti satrapas fuisse Dario, qui
 Baltazari in regno successit. Deinde quoque causam
 multitudinis docet. « Quia factæ sunt radices ejus
 aqua multa. » Extensis enim, inquit, circumquaque
 radicibus, multaque excepta irrigatione, hos ramos
 enutrivit. * Et in translatione commorans :

VERS. 8. *Cyparisso, inquit, non superextulerunt
 eam in paradiso Dei. Nempe enim, inquit, ex iis,
 qui tunc per orbem terrarum regnabant, illustrior
 illo fuit : paradisi quippe hoc loco orbem terra-
 rum nuncupavit. Namque omnia modo per trans-
 lationem loquitur. « Et pinus, inquit, non similes
 ramis ejus, et abietes non fuerunt similes propa-
 ginibus ejus. » Non solum autem ipse, inquit,
 illustrior aliis omnibus regibus fuit, sed etiam
 ejus rami propaginesque longo intervallo et pro-
 ceritate et densitate aliarum gentium reges vice-
 runt. 937 Pinusque et abietes per translationem
 minorum gentium reges appellavit, quibus satrapas
 præfecit, quorum munus erat ut hos obedire co-
 gerent. Ait igitur, maximis regibus majorem illum
 fuisse, inferioribus autem non ipsum tantum, sed
 ejus præfectos potentiores nobilioresque existisse.
 Deinde compendio quodam,*

Omne lignum, inquit, in paradiso Dei non æssi-
 milatum est ei in pulchritudine ejus, (VERS. 9.) pro-
 pter multitudinem ramorum ejus. Pulchritudinem
 illam dicit, quæ circa corporis ornatum conspici-
 tur, purpuream vestem, coronas, sedes lapidibus
 ornatas, hastatos scutatosque satellites, et alia
 omnia quæ consueverunt coram inspectantibus
 reges illustrare. Asserit igitur neminem eorum
 qui tunc terrarum regno potiti sunt, ipsi æquatam
 fuisse; additque ejusmodi fuisse, quem illi omnes
 æmularentur. « Æmulata enim sunt ipsum, inquit,
 omnia ligna deliciarum paradisi Dei. » Deinde ani-
 mi illius fastum exponit :

VERS. 10, 11. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus :*
Pro eo quod factus est magnus magnitudine, et dedit
principatum suum in medium nubium, et exaltatum
est cor ejus in exaltatione ipsius, et vidi cum extolle-
retur ipse. Et tradidi eum in manus principis gen-
tium, et fecit perditionem ipsius secundum impietatem
ejus. Quia enim, inquit, haud contentus fuit homi-
nium imperio, sed contra me etiam superbia abusus
est « tradidi eum, inquit, in manus principis gen-
tium. » Cyrum autem 938 intelligit, qui materno
genere Medus, paterno Persa erat, et a duabus
nationibus profectus Assyriorum et Babyloniorum

VARIAE LECTIONES.

⁴⁷ ὕδ. A et B præm. εἰς. ⁴⁸ Κυπ. — αὐτόν. Hanc minus frequentem lectionem tuetur, B, qui tamen
 habet κυπαρίσσοι. A κυπαρίσσοι τοιαῦται. *Hebr.* Cedri non obtulissent eam. ⁴⁹ τ. κλ. A ταῖς παραφυάσιν.
⁵⁰ τ. παραφ. A τοῖς κλάδοις. ⁵¹ διὰ, κ. τ. λ. In textu *Hebr.* præmittitur, *Pulchrum feci eum.* ⁵² A ἐξήλω-
 σε. ⁵³ πάντα. *Des.* in A. ⁵⁴ τ. τρ. In A ponitur post παραδ. ⁵⁵ A ἐγένου. ⁵⁶ A ἔδωκε, et deinde
 seu, pro αὐτοῦ. ⁵⁷ καὶ — αὐτόν. *Des.* in A. ⁵⁸ καὶ — αὐτόν. *Des.* in *Hebr.* ⁵⁹ A ἀρχόντων. ⁶⁰ καὶ
 ἐκ. τ. ἀπόλ. αὐτ. *Hebr.* agendo ager cum eo. ⁶¹ κατὰ αὐτ. *Des.* in A.

regnum dissolvit. « Et fecit, inquit, perditionem ipsius secundum impietatem ejus. » Digna enim iis quæ admisit supplicia pertulit. Secundum historiam igitur hæc Nabuchodonosori accidero, qui tantæ crudelitatis superbæque et impietatis morbo laboravit. Si vero hæc accurate aliquis velit inspicere, comperiet etiam communem hominum pestem, Deo infestum et inimicum diabolum per hæc indicari: qui recte et pulchre fabricatus, principibusque potestatibus exæquatus, inferioribusque nobilior (*paradisum enim deliciarum, et ligna in ipso, secundum allegoriæ leges, corporis expertes naturas vocavit*), contra Opificem suum, a quo talem decorem potestatemque acceperat, veluti rabie exarsit, meditatatusque tyrannidem, cum se Deum fore somniasset (dignitate) excidit. Hoc item inquit beatus Paulus, dicens: « Non neophytum, ne in superbiam elatus in judicium diaboli incidat. » Nesciens enim prout opus est honore uti, similia iis patietur, quæ diabolus passus est, qui tributum sibi honorem festus et arrogantis fecit occasio-nem. Hunc ait « principi gentium traditum iri. » Quis autem hic princeps gentium, nisi unigenitum Dei Verbum, Christus Dominus? ad quem propheta ait: « Quis non timebit te, rex gentium? » et beatus Jacob: « Non deficiet princeps ex Juda, et dux 939 de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse exspectatio gentium. » Ea quoque Isaias exclamat, « Erit enim radix, inquit, Jesse, et qui consurgit ut princeps sit gentium, in ipso gentes sperabunt. » Et Pater ad eum: « Constitui te fœdus generis, lucem gentium, ut sis salutis usque ad extremam terram. » Et ipse rursus propheta ei dicit: « Laboravit Ægyptus, et negotiatio Æthiopum, et Sabæa viri excelsi ad te ascendent, et tibi erunt servi: post te sequentur vincii compedibus, et in te supplicabunt, quia in te Deus est, et non est Deus præter te, » et quæ sequuntur. Ipse quoque per beatum Davidem dicit: « Populus, quem non cognovi, servivit mihi. » Et infinita alia licet invenire testimonia, quæ hoc idem docent. Huic igitur traditum esse asserit eum qui communis est pestis et hostis, et ab hoc perditum illum fuisse secundum impietatem suam. His subjicit:

Et ejeci eum ego. (Vers. 12.) Et exterminaverunt eum alieni pestilentias a gentibus, et projecerunt eum super montes. Cum enim Dominus illum vicisset, et principatu ac tyrannide dejecisset, qui olim pestilentis erant et a Deo alieni ex gentibus, et divino præconio crediderunt, ii prorsus eum extermina-

o 1 Tim. iii, 6. d Jerem. x, 7. e Gen. xlix, 10. f Psal. xvii, 45.

Α ὑπάρχων, καὶ ἐκ δύο ἔθνῶν ὁρμώμενος, τὴν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων κατέλυσε βασιλείαν. « Καὶ ἐποίησε, φησὶν, τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσβειαν αὐτοῦ. » Ἄξια γὰρ, φησὶν, ὑπέμεινεν ὧν ἠγάπησε. Κατὰ μὲν οὖν τὴν ἱστορίαν, ταῦτα τῷ Nabuchodonosor συνέβη, τοσαύτην ὠμότητα καὶ ἀλαζονείαν σὺν ἀσβείᾳ νενοσηχέντι. Εἰ δὲ τις ἀκριβοῦς συνιδεῖν ἐθέλησειεν, εὐρήσει καὶ τὸν κοινὸν τῶν ἀθρώπων ἀλάστορα, τὸν τοῦ Θεοῦ δυσμενῆ καὶ πολλοὺς διὰ τούτων παραδελούμενον, ὃς καλῶς καὶ ἀγαθῶς 62 δημιουργηθεὶς, καὶ ταῖς μὲν ἀρχαῖς δυνάμεσιν ἐξισούμενος, τῶν δὲ ὑποδεεστέρων ὑπάρχων περιφανίστερος (παράδεισον γὰρ τρυφῆς, καὶ τὰ ἐν τούτῳ ξύλα, κατὰ τοὺς τῆς ἀλληγορίας νόμους, τῆς ἀσωμάτους φύσεως ἐκάλεισε), κατὰ τοῦ Β πεποιηκότος καὶ τοσαύτην εὐπρέπειαν ὁμοῦ καὶ δυνάμιν θεδωκότος ἐλύττησε, καὶ τυραννίδα μελέτησα, καὶ Θεὸς ἐσεσθαι ὀνειροπολήσας ἐξέπασε. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος ἀντιτάττει Παῦλος, « Μὴ νεφροτον, λέγων, ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου. » Οὐκ εἰδὼς γὰρ εἰς δέον χροῦσθαι τῇ τιμῇ παραπλήσια πείσεται τῷ διαβόλῳ, ὃς ἀφορμὴν ἀλαζονείας καὶ τύφου τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν ἐποίησατο. Τοῦτον λέγει « παραδοθήσεσθαι ἀρχοντι ἔθνῶν. » Τίς δὲ οὗτος ὁ ἀρχὸν τῶν ἔθνῶν, ἢ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ὁ Δεσπότης Χριστὸς, πρὸς ὃν ὁ προφήτης φησὶ: « Τίς οὐ φοβηθήσεται σε, βασιλεῦ τῶν ἔθνῶν; » Καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ· Οὐκ ἐκλείπει ἀρχὸν ἐξ Ἰούδα, καὶ ἠγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἐν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἔθνῶν. C Ταῦτα καὶ Ἡσαίας βοᾷ. « Ἔσται γὰρ, φησὶν, ἡ βίβλις τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχὸν 64 ἔθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἑλιποῦσι. » Καὶ ὁ Πατὴρ πρὸς αὐτόν· « Δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. » Καὶ ὁ αὐτὸς δὲ προφήτης πάλιν πρὸς αὐτόν· « Ἐκπατίσας Αἴγυπτος, καὶ ἔμπορτα Αἰθιοπῶν καὶ οἱ Σαβαῖν ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ ἀναθήσονται, καὶ οἱ ἔσονται δοῦλοι· ὅπισθ' σου ἀκολουθήσουσι διδεδεμένοι χειροπέδας, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ Θεὸς ἔστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλην σου, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ αὐτὸς δὲ διὰ τοῦ μακαρίου λέγει Δαβὶδ· « Λαὸς ὃν οὐκ ἔγνω ἐδούλευσέ μοι. » Καὶ μυρίας δὲ ἐτέρας ἐστινεύρειν μαρτυρίας ταῦτο τοῦτο διδασκώσας. D Τοῦτ' ὅτι παραδεδόσθαι λέγει τὸν κοινὸν ἀλάστορα καὶ πολέμιον, καὶ ὑπὸ τούτου γενέσθαι τὴν ἀπώλειαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀσβειαν αὐτοῦ. Τούτοις ἐπάγει:

Καὶ 65 ἐξέβαλον αὐτὸν ἐγώ. (ιβ.) Καὶ ἐξέλιθθησαν αὐτὸν ἀλλότριοι λοιμοὶ ἀπὸ ἔθνῶν, καὶ κατέβαλον αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔρειπων. Τοῦ γὰρ Κυρίου νενικηκότος αὐτόν, καὶ τῆς δυναστείας καὶ τῆς τυραννίδος ἐξω πεποιηκότος, οἱ πάλαι λοιμοὶ, καὶ τὸ Θεοῦ 66 ἀλλότριοι οἱ ἐκ τῶν ἔθνῶν, τῷ θεῷ κηρύ-

VARIAE LECTIONES.
62 Β ἠγάπησε, ascripta tamen altera lectione. 63 Β καλῶς καὶ ἀγαθῶς. 64 Β ἀρχεῖν. 65 Καὶ — ἐγώ. Des. in A. 66 τ. Θ. Ita B pro οἱ, ut hab. ed. prior.

ματι πεπιστευότες, παντελῶς αὐτὸν ἐξωλόθρευσαν, ἅ καὶ πρόρρηξον αὐτοῦ τὴν τυραννίδα ἀνέσπασαν, καὶ κατέβαλον αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἔθθα πρότερον εἶχε τὰ τεμένη καὶ τοὺς βωμούς, τὰς τῆς φιλοσοφίας ἱδρυσάμενοι στήλας. « Καὶ ἐν πάσαις ταῖς φάραγξιν ἔπεσον οἱ κλάδοι αὐτοῦ, καὶ συνετριβή τὰ στελέχη αὐτοῦ ἐν ⁶⁷ παντὶ πεδίῳ τῆς γῆς. » Κλάδους δὲ αὐτοῦ καὶ στελέχη τὰ παντοδαπὰ εἰδωλεῖα προσηγόρευσεν, ἐξ αὐτοῦ δεξάμενα τὰς τῆς ἱδρῦσεως ἀφορμὰς, ἃ καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέων καὶ ἀπὸ τῶν πεδίων φρούδα παντελῶς διὰ τῶν πάλαι μὲν λοιμῶν, μετὰ δὲ ταῦτα πικρῶν ἐθνῶν, ἀπεφάνθη. « Καὶ κατέθησαν ἀπὸ τῆς σπείρης αὐτοῦ ⁶⁸ πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς, καὶ ἡδάφισαν ⁶⁹ αὐτόν. » Ἰνόντες γὰρ αὐτοῦ τὴν ἐξαπάτην, ὡ μόνον ἔφυγον αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν, ἀλλὰ καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ ἐδάφους κατήνεγκαν, τὴν δεσποτικὴν ἐντολήν πληροῦντες τὴν λέγουσαν· « Ἴδου δέδωκα ὑμῖν ἔξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ἔρειων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν ⁷⁰ τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. »

γ. Ἐπὶ τῇ πτώσει ⁷¹ αὐτοῦ ἀνεπαύσατο πάντα τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐπὶ τὰ στελέχη αὐτοῦ ἐγένετο ⁷² πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. Εἰ τις γὰρ, φησὶ, πτηνός, καὶ εἰς οὐρανὸν ἔχων τῆς διανοίας τὸ ἔμμη, εὐφραίνεται θεωρῶν αὐτοῦ τὴν κατάλυσιν, καὶ τῆς ἀσθελας τὴν γύμνωσιν. Καὶ οἱ πρότερον δὲ θηριώδεις κατὰ τῶν τούτου κλάδων ⁷³ ὀρμήσουσι, καὶ τὰ τῶν εἰδώλων οικεῖλαις χερσὶν ἀνασπίσουσι τεμένη· ταῦτα γὰρ στελέχη ὠνόμασεν.

δ. Ὅπως ἂν μὴ ὑψωθῶσι τῶ ⁷⁴ μεγέθει αὐτῶν πάντα τὰ ξύλα τὰ ἐν τῷ ὕδατι, καὶ οὐ μὴ δῶσι ⁷⁵ τῆν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν μέσῳ ⁷⁶ τῶν νεφελῶν, καὶ μὴ ἰστώται ⁷⁷ ἐν τῷ ὕψει αὐτῶν πρὸς αὐτόν οἱ ⁷⁸ κίροντες ὕδωρ. Ὁ τούτου, φησὶν, ἄλεθρος, καὶ ἡ τῆς δυναστείας αὐτοῦ κατάλυσις, ὄνησις ἔσται τοῖς ἄλλοις, καὶ ἀφορμὴ ἀσφαλείας· ὀρῶντες γὰρ τὰ ταῦτα συμβάντα, οὐκ ἀνέξονται ὑπὲρ τὴν ἀξίαν φρονήματι χρῆσασθαι· οὐδὲ πειραθῆσονται ἀρπάσαι ἀρχὴν τὴν μηδαμόθεν προσήκουσαν· ἐφόδιον εἰς τυραννίδα λαμβάνοντες, καθάπερ τινὰ ἀρδέλιαν, τὴν κερ' ἐμοῦ χορηγηθείσαν αὐτοῖς τιμὴν. « Ὅτι ⁷⁹ πάντες ἐδόθησαν εἰς θάνατον. » Οὐ γὰρ μόνον αὐτὸς ὁ δεῖβωλος, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τυραννίδος αὐτῷ κοινωνήσαντες δαίμονες, τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμειναν. Ἀλλὰ κειρὸς κίλιν ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἐπανελεθεῖν· ἱκανὰ γὰρ καὶ τὰ εἰρημένα διδάξαι, ὡς οὐ μόνον περὶ ⁸⁰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐρρέθη τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν ἐκείνῳ ἐνεργήσαντος, καὶ τὴν οὐκείαν αὐτὸν ἀλαζονείαν διδάξαντος. Λέγει τοίνυν ὅτι αὐτὸς ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ θανάτῳ παρεδόθησαν, ταῦτά τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις πεισόμενοι. « Εἰς γῆν βάθους ⁸¹, φησὶν, ἐν μέσῳ υἰῶν ἀνθρώπων ἐπαγομένων εἰς βόθρον ⁸². » Τούτοις ἐπάγει·

1 Luc. 1, 19.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ ἐν — γῆς. *Hebr.* prope omnes torrentes terræ. ⁶⁸ A αὐτῶν, et deinde τῶν ἐθνῶν, pro τῆς γῆς. ⁶⁹ ἡδ. *Hebr.* descruerunt. ⁷⁰ πᾶσ. Ex B suppl. ⁷¹ A τὴν πτώσιν. ⁷² A ἐγένοντο ⁷³ τῶν τ. κλ. Ita B pro τῶν τ. κλάδων, ut hab. ed. prior. ⁷⁴ τῶ. A præm. ἐν. ⁷⁵ μὴ δῶσι. A δέδωκαν. ⁷⁶ A εἰς μέσον. ⁷⁷ μὴ ἴστ. A οὐκ ἴσθησαν. ⁷⁸ A αὐτὰ πάντες οἱ. ⁷⁹ ὅτι. Des. in A. ⁸⁰ B παρά. ⁸¹ A εἰς γῆς βάθος. ⁸² B ἀπαγομένων εἰς βόθρον. A πρὸς καταβαίνοντας εἰς βόθρον.

A runt, efradicatus ejus tyrannidem exstirparunt, et projecerunt eum in montes, erectis, ubi prius habebant delubra arasque, sapientiae columnis. « Et in cunctis vallibus occiderunt rami ⁹⁴⁰ ejus, et contriti sunt stipites ejus in omni campo terræ. Ramos autem ejus et stipites omnis generis idolorum templa nuncupavit, quæ ab ipso occasione ut erigerentur acceperant, quæque e montibus et campis omnino deleta sunt, per eos ex gentibus qui olim pestilentes erant, sed postea ad fidem conversi sunt. « Et descenderant ab umbraculo ejus omnes populi terræ, et straverunt eum. » Cognita enim ejus fraude non solum illius dominium effugerunt, sed etiam usque ad ipsum solum prostraverunt, Domini mandatum illud exsequentes : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici i. »

VERS. 13. *Super ruina ejus requieverunt omnia volatilia cæli, et super truncis ejus fuerunt omnes bestiae agri.* Si quis enim, inquit, in sublime volat, et ad cælum mentis oculos intendit, is lætatur ejus contemptans interitum, impietatisque spoliationem. Et qui prius serino more vivebant, in ejus ramos invadunt, idolorumque templa, quæ stipites nominavit, suis subvertent manibus.

VERS. 14. *Ut non exaltentur magnitudine sua omnia ligna quæ sunt in aqua, neque dent principatum suum in medio nubium, neque stent in excelsitate sua ad ⁹⁴¹ eum bibentes aquam.* Istius, inquit, perniciæ, et principatus ejus eversio proderit aliis, et securitatis erit occasio, qui ea cernentes quæ ipsi acciderint, haud sustinebunt supra meritum superbia abuti. Neque tentabunt imperium sibi nequaquam decorum usurpare, occasione ad tyrannidem nacti, quasi irrigationem quamdam, honorem sibi a me subministratum. « Quia omnes dati sunt in mortem. » Non enim ipse solum diabolus, sed etiam qui ejus tyrannidis participes fuero dæmones, funditus interiire. Sed rursus ad historiam redire tempus est. Satis enim sunt ea quæ dicta sunt ad hoc docendum, non tantum de Nabuchodonosore superiora fuisse dicta, sed etiam de illo qui in eo operatus est, quique eum sua superbia instruxit. Ait igitur ipsum Nabuchodonosorem et omnes qui cum eo fuerint, morituros, atque eadem quæ alii homines, perpeffuros. « In terram profunditatis, inquit, in medio aliorum hominum, qui abducuntur in foveam : » Ad hæc adjicit :

VERS. 15. *Hæc dicit Adonai Dominus : Die quo A deductus est in infernum, luxit eum abyssus, operuit et coercuit flumina ejus, prohibuit multitudinem aquæ. — Abyssum vero vocavit subjectas illi gentes, quæ cum eo militaria munera exsequebantur, lugebantque non illius cædem, sed cladem suam et eversionem. Illum enim non 942 luxisse eos abunde declaravit, dicens : « Prohibuit multitudinem aquæ, » hoc est, non amplius tibi mittere tributa sustinebit. « Obtenebratus est super eum Libanus, omnia ligna agri super eum soluta sunt. » — Libanum autem non montem vocat, sed regni densitatem ; et ligna agri, principes, qui sub eo erant præfectis inferioribus, veluti in agro quodam consitos. Intelligit vero satrapas præfectis et ducibus subjectos : in Libano autem consitos, majores principes. Sicut igitur non Libanum Libanum, neque agrum agrum, neque ligna ligna hic intelligimus, ita neque paradisum deliciarum, eum qui paradisi Dei vocatus est : sed si de Nabuchodonosore dictum accipiamus, regna orbis terrarum ; si de diabolo, intelligentes et corporis expertes potestates.*

VERS. 16. *A voce ruinæ ejus, inquit, commotæ sunt gentes, quando deducebam eum in infernum cum descendentibus in lacum. Propter utrumque hoc accidit. Etenim interfecto Babyloniorum rege, fama, quæ circumquaque persuaserat, subjectas illi gentes perturbavit : et diabolo profligato, commotæ sunt gentes, et a pristina fraude ad salutarium dogmatum veritatem transivere. Nam beatus Paulus commotionem translationem vocat.*

Et consolabantur eum, inquit, in terra infima omnia ligna deliciarum, et delecta et pulcherrima Libani, omnia bibentia aquam : (VERS. 17.) Etenim et ipsa descenderunt 943 cum eo in infernum, cum vulneratis per gladium. — Infimam autem terram, et lacum, et foveam, cum de Nabuchodonosore loquitur, mortem appellat ; cum de diabolo, in extrema dejectione. Ait igitur horum et illorum participes fore interitus, qui cum eo regnarint : everso enim regno, necesse est etiam magistratus, qui sub eo degunt, commutari. Illud vero « consolabantur ipsum, » ab iis quæ apud nos accidit, desumptum est. Consuevit enim quodammodo calamitatum communio iis, qui animum desponderunt, aliquid consolationis afferre. Non solum autem ab ipso, inquit, delecti principes evertentur, sed etiam « Semen ejus, habitantes sub umbraculo

ισ'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Ἐν ἡμέρᾳ κατήχθη ⁸³ εἰς ἄβου, ἐθρήνησεν ⁸⁴ αὐτὸν ἡ ἄβυσσος, ἐκάλυψε καὶ ⁸⁵ ἐπέστησε ⁸⁶ τοὺς ποταμοὺς αὐτῆς, ἐκάλυψε ⁸⁷ πλῆθος ὕδατος. — Ἄβυσσον δὲ ἐκάλεσε τὰ ὑπήκοα ἔθνη, συστρατεύοντα μὲν αὐτῷ, θρηνοῦντα δὲ οὐ τὴν ἐκείνου σφαγὴν, ἀλλὰ τὴν οἰκειαν ἡττᾶν τε καὶ ἀναίρεσιν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἐκεῖνον ἐθρήνου, ἀποχρώντως ἐδήλωσεν εἰρηκῶς· Ἐκάλυψε πλῆθος ὕδατος· » τοῦτέστιν, Οὐκέτι σοὶ πέμπειν τοὺς φόρους ἀνέξεται. « Ἐσχότασεν ἐπ' αὐτὸν ὁ Λιβανός, πάντα τὰ ⁸⁸ ξύλα τοῦ πεδίου ἐπ' αὐτὸν ἐξελύθη ⁸⁹. » Λιβανόν δὲ οὐ τὸ ὄρος καλεῖ, ἀλλὰ τὴν τῆς βασιλείας πυκνότητα, καὶ ξύλα ⁹⁰ τοῦ πεδίου, τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄρχοντας, τοὺς τῶν ὑπάρχων ἐλάττους, καὶ ὅσων ἐν πεδίῳ τινὶ πεφυτευμένους. Λέγει δὲ τοὺς σατράπας, τοὺς τοῖς ὑπάρχουσιν καὶ στρατηγοῖς ὑποκειμένους· τοὺς δὲ ἐν τῷ Λιβάνῳ πεφυτευμένους, τοὺς μείζους ἄρχοντας. Ὅσπερ τοίνυν οὐ Λιβανόν τὸν Λιβανόν, οὐδὲ πεδίον τὸ πεδίον, οὐδὲ ξύλα τὰ ξύλα νοοῦμεν ἐνταῦθα, οὕτως οὐδὲ παράδεισον τρυφῆς τὸν κληθέντα Θεοῦ παράδεισον, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τὰς τῆς οἰκουμένης βασιλείας, ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου, τὰς νοητὰς καὶ ἀσωμάτους δυνάμεις.

ισ'. Ἀπὸ τῆς φωνῆς τῆς πτώσεως αὐτοῦ, φησὶν, ἐσεισθη ⁹¹ τὰ ἔθνη, ὅτε κατεβίβαλον αὐτὸν εἰς ἄβου μετὰ τῶν καταβυιόντων εἰς λάκκον. Ἐπ' ἀμφοτέρων δὲ τοῦτο γεγένηται. Καὶ γὰρ τοῦ Βαβυλωνίων βασιλέως ἀναιρεθέντος, ἡ φήμη πάντοσε περιδραμουσα τὰ ὑπήκοα διετάραξεν ἔθνη· καὶ τοῦ διαβόλου καταλυθέντος ἐσεισθη τὰ ἔθνη, καὶ μετέστη ἐκ τῆς προτέρας ἑξαπάτης, εἰς τὴν τῶν σωτηριῶν δογμάτων ἀλήθειαν. Καὶ ⁹² γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος σεισμὸν τὴν μετάστασιν προσαγορεύει.

Καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, φησὶν, ἐν γῆ κατωτάτῃ ⁹³ πάντα τὰ ξύλα τῆς τρυφῆς, καὶ τὰ ἐκλεπτά, καὶ τὰ κάλλιστα ⁹⁴ τοῦ Λιβάνου, πάντα τὰ πίοντα ὕδωρ. (ισ'.) Καὶ γὰρ καὶ αὐτὰ κατήχθη ⁹⁵ μετ' αὐτοῦ εἰς ἄβου, σὺν τοῖς τραυματίαις ἀπὸ μαχαίρας. Κατωτάτην δὲ γῆν, καὶ λάκκον, καὶ βόθρον, ἐπὶ μὲν τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὸν θάνατον προσαγορεύει· ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου, τὴν εἰς ἔσχατον ταπεινώσιν. Λέγει τοίνυν, ὅτι τούτων ⁹⁶ κακείνων κοινωήσουσιν οἱ παραδυναστεύοντες τῆς ἀπωλείας· βασιλείας γὰρ καταλυομένης, ἀνάγκη καὶ τὰς ὑπὸ ταύτῃ τελοῦσας ἡγεμονίας διέξασθαι τὴν μεταβολὴν· τὸ δὲ, « Παρακαλέσουσιν αὐτὸν, » ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν συμβαινόντων εἰρηται· πέφυκε γὰρ πῶς ἡ κοινωνία τῶν συμφορῶν προσφέρειν τινὰ τοῖς ἀθυμοῦσι παραφυγῆν. Οὐ μόνον δὲ, φησὶν, οἱ ὑπ' αὐτοῦ, οἱ χειροτονηθέντες ἄρχοντες καταλυθήσονται,

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ A κατέβη. ⁸⁴ ἐθρ. A ἐπένθησεν, ut Alex., qui reliquum sermonem exhibet in prima persona juxta Hebr. ⁸⁵ ἐκ καὶ Des. in A. ⁸⁶ A ἐπέστησα. ⁸⁷ A καὶ ἐκάλυψα. B καὶ ἐκάλυψεν, ascripta tamēn lectione nostra. ⁸⁸ τὰ. Des. in B. ⁸⁹ A ἐπ' αὐτῷ ἐξελύθησαν. ⁹⁰ ξύλα. B præm. τὰ. ⁹¹ A ἐσεισθησαν. ⁹² καὶ — προσαγ. Hæc ad locum Coloss. i. 15, se referre videntur. ⁹³ A κάτω. ⁹⁴ καὶ τὰ κάλλ. Des. in A. ⁹⁵ x. αὐτ. κατ. A αὐτοὶ κατέβησαν. ⁹⁶ τούτ. B præm. καὶ.

ἀλλὰ καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ, οἱ κατοικοῦντες ὑπὸ τὴν σκέπη αὐτοῦ, ἐν μέσῳ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀπέλωστο. Ὁ γὰρ Βαλτάσαρ, σπέρμα ὦν καὶ υἱὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορ, οὐκ εἰάθη διὰ τὴν πολλὴν ἀσέθειαν εἰς γῆρας ἐλάσαι, ἀλλὰ μεσοῦντος ἤδη τοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὠρισμένου χρόνου παρεδόθη σφαγῇ. Ἐπὶ δὲ τοῦ διαβόλου, σπέρμα προσήκει νοεῖν τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατασπαρείσαν τῆς ἀσέθειας διδασκαλίαν. ὅτι καὶ αὐτὴ κρυφὴ ἀφανισθῆσεται, καὶ οἱ ταύτης ὑπερμαχεῖν φιλονεικοῦντες. Ἔπειτα πρὸς αὐτὸν τρέπει τὸν λόγον.

17. Τίτι ὁμοιωθῆς ἐν δυνάμει, καὶ ἐν δόξῃ, καὶ ἐν μεγέθει, ἐν τοῖς ξύλοις τῆς τρυφῆς; Κατάβηθι, καὶ καταβιβάσθητι μετὰ ξύλων τῆς τρυφῆς εἰς τῆς βάθος. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐβουλήθη ὁμοιωθῆναι τοῖς ἅμα σοι φυτευθεῖσι ξύλοις, ἀλλὰ τῷ φυτουργῷ, μετὰ τούτων τῶν ξύλων, τῶν ταῦτά σοι πεφρονηκῶτων, προστάττω σε ἀπορριφῆναι, καὶ εἰς τὸ τῆς γῆς ἀπορριφῆναι βάθος. Καὶ τοῦτο τοῖνυν ἀμφοτέροις ἀρμόττει. Τούτοις ἐπάγει· Ἐν μέσῳ ἀπεριτμητῶν κοιμηθήσῃ μετὰ τραυματιῶν μαχαίρας. Τὸ δὲ ἀπεριτμητῶν, οὐ περὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ περὶ τῆς καρδίας λέγει· οἷς γὰρ οὐ μόνον ἡ Καινὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ Παλαιὰ Γραφή, περιτομὴν καρδίας· καὶ ταῦτο διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ θεός· Ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἀπεριτμητὰ σαρκί, ὁ δὲ οἶκος Ἰσραὴλ ἀπεριτμητοὶ καρδίᾳ αὐτῶν. Ἐπειδὴ τοῖνυν τὴν ἀλαζονείαν περιτμεῖν οὐκ ἠθέλησας, ἀλλ' ἐναπέμεινέ σοι τὸ τῆς ἀλαζονείας περίττωμα, ταῦτά πείσῃ τοῖς ταῦτα δεδρακόσιν. Ἔπειτα συμπληροῖ τὸ νόημα· Οὕτως Φαραώ, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Εἰρηκῶς γὰρ ἄνω· Τίτι ὁμοιωσας σεαυτὸν ἐν τῷ ὕψει σου; καὶ διηγησάμενος τὰ κατὰ τὸν Ἀσσύριον, εἶπ' ὅν Βαβυλωνίον, ἐπήγαγε τὸ· Οὕτως Φαραώ καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος, φησὶν, ὁ πολλῶν σου μεῖζων καὶ περιφανέστερος ταῦτα πείσεται, ἀνάμεινον καὶ σὺ τὴν αὐτὴν τιμωρίαν, τὴν αὐτὴν ἔχων ἀσέθειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΒ΄.

α, β. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει, ἐν τῷ δωδεκάτῳ μηνί, μὴ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὰ ἀνθρώπου, λάβε θρήνον ἐπὶ τὸν βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ εἰς ἐσθῆ· Ἀέορτι ἐθνῶν ὁμοιωθῆς σὺ, καὶ ὡς δράκων ὁ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ ἐκεράτιζες αὐτοῖς ποταμοῖς σου, καὶ ἐτάρασσες ὕδωρ τοῖς ποσσίν σου, καὶ καταπάτεες τοὺς ποταμούς σου. Καὶ τοῦτου πάλιν τὴν ἀλαζονείαν κατηγορεῖ καὶ τύπον, καὶ λέγει αὐτὸν ἐζηλωκεῖναι τοῦ ἐν τῇ θαλάσῃ δράκοντος τὴν ὑπερηφανίαν. Ἐδιδάχθημεν δὲ τοῦτον εἶναι τὸν διάβολον, τὸν πάλαι ποτὲ τῶν ἐθνῶν πικρῶν

Jerem. ix, 26. Ezech. xxxi, 2.

VARIÆ LECTIONES.

17 τὸ. B præm. αὐτό. αὐτ. Des. in A. ἐν — τρυφῆς. Des. in A. τῆς. B præm. τοῖς. ξύλ. A et B præm. τῶν. B ἀλλ' αὐτῷ τῷ. B σοι. μαχ. A add. σου. περιτ. B ponit post. καρδίας. B καρδίας. δαδελ. Ita ex A emendanda fuit lectio Sirm. δεκάτω, tum h. l. tum post pauca. B utroque loco habet δεκάτω, sed contra Hebr. τόν. A Φαραώ. ἐκ. αὐτ. ποτ. σου Hebr. si erumpebas e fluviiis tuis. αὐτ. A τοῖς. B ἐν τοῖς. ὕδ. A præm. τό. τὴν. Des. in B.

A ejus, in medio vitæ suæ perierunt. Balthasari enim, proli et filio Nabuchodonosoris, propter ingentem impietatem haud licuit ad senectutem pervenire, sed cum vix medium hominibus definiti temporis cursum absolvisset, interfectus est. Si vero ad diabolum hæc referas, intelligi debet per semen disseminata ab ipso impietatis doctrina, quia ipsa quoque funditus delebitur, quicquid pro eo propugnare contenderint. Deinde ad ipsum orationem convertit.

VERS. 18. Cui assimilatus es in virtute, et in gloria, et in magnitudine inter ligna deliciarum? Descende, et deducere cum lignis deliciarum in terræ profundum. Cum enim, inquit, non iis lignis, quæ simul tecum sata sunt, sed ipsi satori similis esse volueris, cum iisdem lignis, quæ eadem ac tu cogitarunt, jubeo te projici, et in terræ profundum demergi. Hoc igitur utrique pariter convenit. His subjicit: « In medio incircumcisorum dormies cum vulneratis gladio. » Incircumcisorum, non corpore, sed corde, dixit: novit enim non solum Nova, sed etiam Vetus Scriptura, cordis circumcisionem: quod per prophetam Deus ait: « Quia omnes gentes incircumcisæ carne, domus autem Israël incircumcisi corde suo. » Quando igitur superbiam circumcidere noluisti, verum in te superbix remansit abundantia, eadem sustinebis cum illis qui hæc commiserunt. Deinde sententiam absolvit. « Sic Pharaó, et omnis multitudo roboris ejus, dicit Adonai Dominus. » Cum enim supra dixisset: « Cui assimilasti teipsum in excelsitate tua? » narrassetque ea quæ pertinerent ad Assyrium, sive Babylonium, subjicit: « Ita Pharaó, et omnis multitudo roboris ejus. » Nam si ille, inquit, multo te major et illustrior hæc patietur, tu quoque idem exspectato supplicium, eadem præditus impietate.

CAPUT XXXII.

VERS. 1, 2. Et factum est anno duodecimo, mense duodecimo, primo (die) mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, institue lamentum super regem Ægypti, et dices ei: Leoni gentium assimilatus es tu, et ut draco in mari, et ventilabas cornu ipsis fluminibus tuis, et conturbabas aquam pedibus tuis, et conculcabas flumina tua. Istius arrogantiam rursus et fastum accusat atque, æmulatum eum fuisse draconis, qui est in mari, superbiam. Edocti autem sumus, istum esse diabolum qui olim inter gentes, cum adhuc male affectæ essent, quasi commoratus est. Et Isaias

ait in, inducturum esse Deum gladium sanctum super draconem, qui est in mari : asseritque illum tentasse etiam similem fieri leoni ; *leonem vero gentium regno potitum Dominum esse didicimus.* « Recumbens enim requievit, inquit, ut leo, et ut catinus leonis, quis excitabit eum ? » Hoc igitur dicit : Quia tentasti similis fieri gentium leoni, perinde atque draco qui est in mari, et contra auctorem omnium rerum Deum superbia inflatus es, fluvio fretus ejusque fossis, ut qui non indigeres, neque nubibus, neque pluvia, neque superna providentia et cura, verum pedibus aquam conturbans cam derivares ad agros irrigandos : hac de causa :

VERS. 3. *Circumjiciam, inquit, super te retia mea in ecclesia populorum multorum, et extraham te hamo meo. Congruenter fluvio, et admodum apposite, hamum commemoravit et rete : quæ interpretatus est, dicens : « In ecclesia populorum multorum. » Nam veluti quodam reti adhibito hostium exercitu, et quasi quodam hamo, 946 mea voluntate capiam te, et instar piscis venabor.*

VERS. 4-6. *Et extendam te, inquit, super terram, et campi tui replebuntur, et sedere faciam super te omnia volatilia cæli, et implebo ex medio tui omnes bestias terræ. Et dabo carnes tuas super montes, et implebo sanguine tuo campos. Et potabitur terra stercorebus tuis super montibus, et valles implebo te.* Quando, inquit, ab hostibus captus et intersectus eris, insepultus permanebis, bestiarumque et volucrum ventres implebis, sanguisque rivi, et putrefacti cruores (hos enim *stercora* vocavit), et agros et montes complebunt.

αἱματος ὄχετοι, καὶ τῆς σηπεδόνος οἱ ἰχώρες, τούτους τὰ ὄρη πληρώσει.

VERS. 7, 8. *Et cooperiam cætum, cum extinctus fueris tu, et obtenebrabo astra ejus, solem nube tegam, et luna non ostendet lumen suum. Omnia quæ lucent in cælo obtenebrabo super te, et dabo tenebras super terram tuam, dicit Adonai Dominus. Non natura hæc ait accidisse, sed propter eorum qui cruciabantur, affectionem : siquidem calamitatibus oppressi nocte obscuriorem diem opinantur. Quod quidem docens, ait : « Et dabo tenebras super terram tuam, » non super omnem terram. Quod si quis revera dicat tenebras in Ægypto fuisse belli tempore, ipso Deo ostendente, se Babylonis ad Ægyptios puniendos usum 947 fuisse a pio sensu non aberrabit.*

¹⁶ Isa. xxvii, 1. ¹⁷ Gen. xlix, 9.

VARIE LECTIONES.

¹⁶ ἐν. A præm. καί. ¹⁷ B ἀγκίστρον καὶ δίχτυον. ¹⁸ x. πεδ. πλ. σου. *Hebr.* in superficiem agri projiciam te. ¹⁹ μέσ. In A des. B. μέσων. ²⁰ τ. γῆς. A præm. πάσης. ²¹ τὰ πεδ. A πᾶσαν τὴν γῆν. ²² Καὶ — προχ. σου. *Hebr.* Et irrigabo terram inundationis tue, sanguine tuo. ²³ ἐπί. A præm. ἀπὸ τοῦ πλ. θους σου. ²⁴ τόν. Des. in A ubi οὐρανὸν ponitur post σβεσθ. σε. ²⁵ Πάντας — σοί. A Πάντας φαίνοντα φῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ συσκοτάσουσιν ἐπὶ σέ. ²⁶ τ. γ. σου. A σί.

καὶ ἀλμυρῶ ἐνδιατηρέντα φρονήματα. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἡσαίας ἐπάξειν τὸν Θεὸν τὴν μάχαιραν τὴν ἁγία ἐπὶ τὸν δράκοντα τὸν ἐν τῇ θάλασσῃ· λέγει δὲ αὐτὸ ἐπιχειρῆσαι καὶ λέοντι ὁμοιωθῆναι· λέοντα δὲ τῶ ἐθνῶν βασιλεύοντα τὸν Κύριον μεμαθήκαμεν· Ἐνα κλιθεὶς γὰρ, φησὶν, ἀνεπαύσατο, ὡς λέων καὶ ὠ σκύμνος, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Λέγει τοίνυν· Ὅτι ἐπιεράθης ὁμοιωθῆναι τῶ τῶν ἐθνῶν λέοντι, παραπλησίως τῶ δράκοντι τῶ ἐν τῇ θάλασσῃ, καὶ ἀλαζονικῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀνεδέξω φρόνημα, θαρρῶν τῶ ποταμῶ καὶ ταῖς τοῦτου διώρυξιν, ὡς μὴ δέμενος μὴ νέφω, μηδὲ ὑετοῦ, μηδὲ τῆς ἀνωθεν προνοίας καὶ κηδεμονίας, ἀλλὰ τοῖς ποσὶ χρώμενος, καὶ ταράσσων τὸ ὕδωρ, καὶ ὀχετηγῶν εἰς ἀρδείαν· τοῦτου χάριν, φησὶ·

γ. Περιβαλῶ ἐπὶ σέ δίχτυά μου ἐν ¹⁶ ἐκκλησίᾳ λαῶν πολλῶν, καὶ ἀνάξω σε ἐν τῶ ἀγκίστρον μου. Ἀρμοδίως καὶ μάλα προσφύρωσ τῶ ποταμῶ ἀγκίστρον καὶ δίχτυων ¹⁷ ἐμνημόνευσεν· ἠρμήνευσεν δὲ καὶ ταῦτα εἰρηκῶς· Ἐν ἐκκλησίᾳ λαῶν πολλῶν. Ὅλον γὰρ τινι δίχτυον, τῇ στρατείᾳ τῶν πολεμίων, καὶ καθάπερ τινὶ ἀγκίστρον, τῶ ἐμῶ βουλήματι ἀγρεύσω σε καὶ θηρεύσω σε, δίχτυν ἰχθύος.

δ-ε'. Καὶ ἐκτενώ σε, φησὶν, ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ πεδία πλησθήσεται σου ¹⁸, καὶ ἐπικαθιώ ἐπὶ σέ πάντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐμπλήσω ἐκ μέσου ¹⁹ σου πάντα τὰ θηρία τῆς γῆς ²⁰. Καὶ δώσω τὰς σάρκας σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐμπλήσω ἀπὸ τοῦ αἵματος σου τὰ πεδία ²¹. Καὶ ²² ποτισθήσεται ἡ γῆ ἀπὸ τῶν προχωρημάτων σου ἐπὶ ²³ τῶν ὄρων, καὶ φάρμακας ἐμπλήσω ἀπὸ σοῦ. Ὅταν, φησὶν, ὅπὸ τῶν πολεμίων ἀγρευθῆς καὶ ἀναιρεθῆς, ἀταφος μενεῖς, καὶ ἐμπλήσεις τὰς τῶν θηρίων καὶ τὰς τῶν ὀρνέων γαστέρας· οἱ δὲ τοῦ γὰρ ἐκάλεσε προχωρήματα, καὶ τὰ πεδία, καὶ

ζ, η'. Καὶ κατακαλύψω τὸν ²⁴ οὐρανὸν ἐν τῶ σβεσθῆναι σε, καὶ συσκοτάσω τὰ ἄστρα αὐτοῦ· ἥλιον ἐν νεφέλῃ καλύψω, καὶ σελήνη οὐ μὴ φανῆ τὸ φῶς αὐτῆς. Πάντας ²⁵ τοὺς φωστῆρας τοῦ οὐρανοῦ συσκοτάσω ἐπὶ σοί, καὶ δώσω σκότος ἐπὶ τὴν γῆν σου ²⁶, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Οὐ φύσει ταῦτα λέγει γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀνωμένων διαθέσει· οἱ γὰρ ἐν συμφοραῖς ὄντες νυκτὸς ἀφεγγεστέραν τὴν ἡμέραν ὑπολαμβάνουσι· καὶ τοῦτο διδάσκων ἐφη· Ἐκ δώσω σκότος ἐπὶ τὴν γῆν σου· οὐκ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Εἰ δὲ τις λέγει, καὶ σκότος τῶ ὄντι ἐν τῇ Αἰγύπτῳ γεγενῆσθαι κατὰ τὸν πολέμου καιρὸν, τοῦ Θεοῦ δεικνύοντος, ὡς αὐτὸς τοῖς Βαβυλωνίοις εἰς τιμωρίαν τῶν Αἰγυπτίων ἐχρήσατο, τῆς εὐσεβοῦς διανοίας οὐκ ἀμαρτήσεται.

8, 9. Καὶ παροργιῶ καρδίας λαῶν πολλῶν, ἤρκα ἂν ἀνάγω ²⁵ αἰχμαλωσίαν σου εἰς τὰ ἔθνη, εἰς γῆν ἣν οὐκ ἔγνωσ. Καὶ συγνάσσει ²⁶ ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἐκστάσει ἐκστῆσονται, ἐν τῷ ἐκπᾶσαι με ²⁷ ῥομφαίων μου κατὰ πρόσωπον ²⁸ αὐτῶν, προσδεχόμενοι τὴν πτώσιν αὐτῶν ²⁹ ἄφ' ἡμέρας πτώσεώς σου. Τῆς αἰχμαλωσίας σου, φησὶ, γινομένης, οἱ μὲν τῆς προτέρας σου μεμνημένοι θρασύτητος ἀνηλεῖς περὶ σὲ φανήσονται· οἱ δὲ θρηνησοῦσι, καὶ ἀναθήσονται, ἐκ τῶν συμβεβηκότων σοὶ τὰ καταληφόμενα αὐτοῦς κακὰ τεκμηριόμενοι. Ἔπειτα διδάσκει, ὡς ἦξει μὲν τῶν Βαβυλωνίων ἡ στρατιὰ ἔχουσα προμάχους ἀριστίας τινάς· τοῦτους γὰρ ἐκάλεισε γίγαντας. Καὶ ὅτε δὴ τῶν ἰθνῶν ἀπάντων ὄντες ὠμότεροι, δίκασι σε, φησὶν, ὦ Αἴγυπτε, τῆς ὑπερηφανίας εἰσπράξονται· ταύτην γὰρ ἐκάλεισεν ὕβρις· ὕβριστής γάρ ὁ ἀλαζών. Λέγει δὲ, ὅτι τὴν μὲν ἰσχὺν αὐτῶν καταλύσουσι, καὶ αὐτοῦς μὲν αἰχμαλώτους ἀπάξουσι, ἐὰ δὲ κτήνη ληθῶσονται, καὶ ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ ἀβόλωντον τοῦ ποταμοῦ τὸ βεῖθρον μενεῖ, μήτε κτήνους αὐτῶ, μήτε ἀνθρώπου ταράττοντος, διὰ τὴν συμβᾶσαν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐρημίαν· καὶ ὅτι παυσάμενοι τοῦ τῆδε κάκεισε μετοχτετεύεσθαι ³⁰ αἱ διώρυγες, ὡς ἑλαιον, φησὶ, πορεύουσιν, τουτέστιν ἡσύχως καὶ ἡμέρως, οὐδενὸς ἐμποδῶν γινομένου. Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἴσται ἐρημίας αὐτῆν καταλαβούσης, καὶ τῶν οἰκητόρων αὐτῆς ἀπαχθέντων δορυαλώτων. « Καὶ γνώσονται, φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. » Τῇ γὰρ κείρᾳ τῶν κακῶν καὶ τὴν οικίαν εὐτέλειαν διδασχθήσονται, καὶ τὴν ἐμὴν ἐπιγνώσονται δεσποτείαν. Ἔπειτα λέγει, ὅτι καὶ

15. Αἱ θυγατέρες τῶν ἐθνῶν [λέγει δὲ τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας] θρηνησοῦσιν αὐτὸν, ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ²¹ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἰσχὺν αὐτῆς. θρηνησοῦσιν αὐτὸν, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Οὐ μόνον, φησὶ, τὸ τῶν Αἰγυπτίων ἔθνος, ἀλλὰ καὶ τὸν τούτων θρηνησοῦσι βασιλεῖα αἰ τῶν ἄλλων ἰθνῶν πόλεις, τὴν προτέραν εὐπραξίαν λογιζόμεναι, καὶ ²² τὴν ἐξαιπιναιῶς γινομένην ὀρώσαι μεταβολὴν.

17, 18. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ δωδεκάτῳ ²³ ἔτει, ἐν ²⁴ τῷ πρώτῳ μηνί, πεντεκαδεκάτῃ τοῦ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, θρήνησον ἐπὶ τὴν ἰσχὺν Αἰγύπτου, καὶ ²⁵ κλίτων πάρελκε αὐτόν. Τῷ λόγῳ, φησὶ, τῆς προφητείας ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτὸν παρακλίτων, καὶ ἀπὸ τῶν βασιλείων θρόνων παράσυρον αὐτόν, καὶ καταβίβασον. « Καὶ καταβιβάσουσι τὰς θυγατέρας αὐτῆς ²⁶, τὰ ἔθνη, νεκράς ²⁷ εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς, πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον. » Θυγατέρας πάλιν τὰς πόλεις· καὶ τὰς κώμας καλεῖ, ἕς λέγει θανάτῳ παραδοθήσεσθαι· βόθρον γὰρ τὸν προσηγορίαν.

VARIAE LECTIONES.

²³ B ἀγάτω. ²⁶ A συγνάσουσιν. *Hebr.* obstupescere faciam. ²⁷ ἐκστ. με. A πετασθῆναι. ²⁸ A ἐπὶ τὰ πρόσωπα. ²⁹ πρ. τ. πτ. αὐτ. *Hebr.* et trepidabunt singulis momentis, quisque propter se. ³⁰ B μετοχτετεύεσθαι. ³¹ καὶ — αὐτ. In A præm. καὶ ἐπὶ πᾶσαν κώμην. ³² καὶ. Des. in B. ³³ δωδ. Ita A juxta *Hebr.* pro δεκάτῳ, ut habebat ed. prior. ³⁴ ἐν — μηνί. A τοῦ πρώτου μηνός. Sed in *Hebr.* non additus mensis numerus. ³⁵ καὶ — αὐτόν. Des. in A ut in plerisque libris vet. ³⁶ αὐτ. In A ponitur ante τὰς θυγατ. ³⁷ Ed. prior hab. νεκρά.

VERS. 9, 10. *Et irritabo cor populorum multorum, quando induxero captivitatem tuam in gentes, in terram quam non cognovisti. Et contristabuntur super te gentes multæ, et reges ipsorum stupore obstupescunt, cum extraxero ego gladium meum contra facies ipsorum, exspectantes ruinam suam inde a die ruinæ tuæ. Cum captus, inquit, fueris, alii quidem pristinæ tuæ recordati audaciæ, se immites erga te, et absque misericordia præbebant; alii vero lugebunt cruciabanturque, ex iis quæ tibi acciderint impendentia sibi mala conjicientes. [11, 12] Tum docet, Babyloniorum exercitum venturum esse cum antesignanis optimatibus quibusdam: hos enim gigantes vocavit. Qui, inquit, cum sint omnibus gentibus crudeliores, poenas superbiam, a te, o Ægypte, exigent (nam hanc contumeliam nuncupavit: contumeliosus enim est arrogans); [13, 14] aisque, fore ut ipsorum robur destruant, et eos captivos abducant, jumenta que diripiant, et diutius imperturbatum fluminis permaneat flumentum, neque jumento neque homine illud perturbante, propter eam solitudinem, quam captivitas attulerit: et ut desinentes huc atque illuc derivari rivi quasi oleum incedant, hoc est, leviter et placide, nulla re impediante. [15] Atque hæc, inquit, erunt, cum ipsam solitudo occuperit, et incolæ ejus bello capti in servitutem abducti fuerint. « Et cognoscent, inquit, me 948 esse Dominum. » Experientia enim malorum et suam docebuntur tennitatem, et meum dominium agnoscent. Beinde ait etiam:*

VERS. 16. *Filiæ gentium* (intelligit autem urbes et vicus), *lamentabuntur enim, super Ægyptum, et super omne robur ejus, lamentabuntur ipsum, dicit Adonai Dominus.* Non solum, inquit, Ægyptiorum nationem, sed etiam ipsorum regem lamentabuntur aliarum gentium urbes, pristinam sollicitatem reputantes, et repentinam factam commutationem cernentes.

VERS. 17, 18. *Et factum est anno duodecimo, primo mensis, (die) quintodecimo mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, lamentare super robur Ægypti, et declinans attrahe ipsum.* Verbis, inquit, prophetiæ de statu ipsum declinato, et a regia sede eum detrahit, atque deducit. « Et deducunt filias ejus gentes mortuas in profundum terræ, ad descendentes in foveam. » *Filias* rursus urbes et vicus vocat, quas ait interfectum iri; *foveam* enim mortem, a sepulchro imposito nomine nuncupavit.

θάνατον ὠνόμασεν, ἀπὸ τοῦ τάφου τεθεικὸς τὴν

VERS. 19. *Ex aquis pulchris descende, et dormi-*
am incircumcisis. Quæ olim, inquit, aquis flumi-
nis oblectata, et fructibus qui inde nascebantur
honorem adeptæ es, neque 949 cordis impietatem
circumcidisti, cum iis, quibus te similem præsti-
tisti, cædis particeps fias. [20] Tum rursus eisdem
commemoratis adjecit :

VERS. 21. *Et dicent tibi gigantes, qui sunt in*
profundo foveæ, Sis : quo enim melior es ? descen-
de, dormi cum incircumcisis in medio vulneratorum
gladio. Hæc item beatus Isaias de Babylonio ait :
« Et dicent tibi principes qui a sæculo sunt : Et tu
captus es, sicut et nos, nobis autem connumerat-
us es : decendit in infernum gloria tua, et multa
lætitia tua : subter te sternent tineam, et operi-
mentum tuum vermis °. » Hic autem quoque : Di-
cent tibi, inquit, qui fuerunt potentia illustres,
et olim mortui sunt (hos enim gigantes vocavit),
Sis, nimirum similis nobis, mortuus : quo enim
præstantior es, qui conaris fieri immortalis ? de-
scende igitur, et fini vitam, et cum iis, qui eadem
ac tu ausi sunt, simili cæde perimaris. Tum com-
memorat eos, qui potentia illustres fuere.

VERS. 22, 23. *Ibi Assur, et omnis congregatio*
ejus, omnes vulnerati ibi traditi sunt. Et sepul-
crum eorum in profundo foveæ, et facta est congreg-
atio ejus in circuitu monumenti ejus. Quis, inquit,
fuit adeo celebris, ut Assyriorum rex ? verumta-
men iste quoque, inquit, sortitus est vitæ finem,
et omnis ejus exercitus mortis illius particeps fuit.
« Omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, qui de-
derunt sepulcra 950 sua in femoribus lacus. »
Sepulcrorum formam ita nuncupavit : longa enim
sepulcra, et femoribus similia. « Et facta est ec-
clesia in circuitu sepulcri ejus, omnes vulnerati
cadentes gladio. » Quemadmodum enim rex ipso-
rum, ita ipsi quoque interfecti, et apud illius sep-
ulcrum necati sunt. Et hæc, inquit, passi sunt
viri : « Qui viderunt timorem suum in terra vitæ. »
Attamen illi omnes perterrentes et territi, capient,
inquit, dedecus suum, cum iis qui deducuntur in
foveam. Illa enim gloria privati cum dedecore vi-
am finient, eadem cæde interfecti, qua alios ipsi
oeciderunt. Deinde commemorat singularum gen-
tium monumenta.

VERS. 24. *Ibi Elam, et omnis potentia ejus in*
circuitu monumenti ejus, et omnis multitudo ejus,

° Isa. xiv, 10, 11.

19'. Ἐξ ὕδατων εὐπρεπῶν²⁸ κατάθῃθι, καὶ κοι-
 μήθῃθι μετὰ ἀπεριτεμήτων. Ἡ πάλαι, φησί, τοῖς
 ποταμίους ὕδασι ἐντροφῆσασα, καὶ ἐκ τῶν ἐκείνους
 φρομένων καρπῶν εὐπρέπειαν δεξαμένη, μὴ περι-
 τεμοῦσα δὲ τὴν τῆς καρδίας ἀσέβειαν, τοῖς παρα-
 πηλοῖς σοι κοινῶνησον τῆς σφαγῆς. Εἶτα πάλιν τὰ
 αὐτὰ εἰρηκῶς ἐπήγαγεν ·

κα'. Καὶ ἐροῦσί σοι οἱ γίγαντες οἱ²⁹ ἐν βάθει
 βόθρου · Γίνου · τίνας γὰρ κρείττων εἶ ; Κατά-
 θῃθι³⁰, κοιμήθῃθι μετὰ ἀπεριτεμήτων ἐν μέσῳ
 τραυματιῶν μαχαίρας³¹. Ταῦτα καὶ ὁ μακάριος
 Ἰσαίας περὶ τοῦ Βαβυλωνίου φησί · « Καὶ ἐροῦσί
 σοι οἱ³² ἀρχόντες οἱ ἀπ' αἰῶνος · Καὶ σὺ ἐλάω,
 ὡσπερ καὶ ἡμεῖς · ἐν ἡμῖν δὲ καταλογίσθης · κατέβῃ
 εἰς ἕδου ἢ δόξα σου, καὶ ἡ πολλὴ εὐφροσύνη σου ·
 ὕποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κατακά-
 λυμμά³³ σου σκώληξ. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ φησιν ·
 Ἐροῦσί σοι οἱ ἐν δυνάμει περιφανεῖς γεγενημένοι,
 καὶ πάλαι τεθνεῶτες · τούτους γὰρ ἐκάλεσε γίγαν-
 τας · Γίνου, τουτέστιν, ὁμοίως ἡμῖν νεκρός · τίνας
 γὰρ κρείττων εἶ, ὅτι πειρᾶσαι εἶναι ἀθάνατος ;
 Κατάθῃθι τοίνυν, καὶ δέξαι τοῦ βίου τὸ τέλος, καὶ
 τοῖς ὁμοίᾳ σοι τετολημηκόσιν ὁμοίαν δέξαι τὴν σφα-
 γὴν · εἶτα λέγει τοὺς ἐπιστήμους ἐν δυνάμει γεγε-
 νημένους.

κβ', κγ'. Ἐκεῖ Ἀσσούρ, καὶ πᾶσα ἡ συναγωγὴ
 αὐτοῦ, πάντες τραυματῖαι ἐκεῖ ἐδόθησαν. Καὶ
 ἡ ταφὴ αὐτῶν ἐν βάθει βόθρου, καὶ ἐγενήθη ἡ
 συναγωγὴ αὐτοῦ περικύκλω τοῦ μνήματος αὐτοῦ.
 Τίς, φησὶν, ἐγένετο πολυθρύλλητος, ὡς τῶν Ἀσσυ-
 ρίων ὁ βασιλεὺς ; Ἄλλ' ὁμοῦς, φησί, καὶ οὗτος ἐδέ-
 ξατο τοῦ βίου τὸ τέλος, καὶ πᾶσα αὐτοῦ ἡ στρατεία
 τῆς τελευταίας αὐτοῦ κεκοινώνηκε. « Πάντες οἱ τραυ-
 ματῖαι πεπτωκότες³⁴ μαχαίρα, οἱ ἔδωκαν τὰς ταφὰς
 αὐτῶν³⁵ ἐν μηροῖς λάκκου. » Τὸ εἶδος τῶν τάφων
 οὕτως ὠνόμασεν · προμήκεις γὰρ οἱ τάφοι, καὶ μηροῖς
 εἰκοτάτες. « Καὶ ἐγενήθη ἐκκλησία περικύκλω τῆς
 ταφῆς αὐτοῦ, πάντες οἱ τραυματῖαι πίπτοντες³⁶
 μαχαίρα. » Τῷ βασιλεῖ γὰρ αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ὁμοίως
 ἐδέξαντο τὴν σφαγὴν, καὶ παρὰ τὸ ἐκείνου σῆμα
 σφαγῆ³⁷ παρεδόθησαν. Καὶ ταῦτα, φησὶν, ἐπαθον
 ἄνδρες, « Ἰδόντες³⁸ τὸν φόβον αὐτῶν ἐπὶ γῆς ζῶης. »
 Ἄλλ' ὁμοῦς ἐκεῖνοι πάντες ἐκδειματοῦντες καὶ δεδι-
 τόμενοι λήφονται, φησὶ, τὸν κατασχυμμὸν αὐτῶν
 σὺν τοῖς καταγομένους εἰς βόθρον · γυμνωθέντες
 γὰρ ἐκείνης τῆς δόξης μετ' αἰσχύνης καταλύσουσι
 τὸν βίον, τοῖς ὕπ' αὐτῶν σφαγέσιν ὁμοίως δεχό-
 μενοι τὴν σφαγὴν. Εἶτα λέγει κατὰ τὸ ἔθνος τὰ
 μνήματα.

κδ'. Ἐκεῖ Αἰλλάμ³⁹ καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ
 περικύκλω τοῦ μνήματος αὐτοῦ, καὶ πᾶν τὸ

VARIAE LECTIONES.

²⁸ A εὐπρεπούς. ²⁹ οἱ Des. in A qui ita habet : ἐρ. σοι οἱ γίγαντες. Ἐν βάθει βόθρου γίνου. ³⁰ κατ. A καὶ tum h. l. tum ante κοιμήθῃθι. ³¹ A μαχαίρα. ³² οἱ — ζῶντος. Des. l. c. ³³ κατακ. Ed. prior hab. κατάλυμα, pro κατάλειμμα, ut videtur. Præstat autem lectio κατακάλυμμα, quæ exstat l. c. supra, p. 268. ³⁴ πεπτ. A et B præm. οἱ. ³⁵ A αὐτῆς. ³⁶ πίπτ. A præm. οἱ. ³⁷ σφ. B ταφῆ. ³⁸ ἰδ. Huic lectioni favet B, sed A habet οἱ δόντες, juxta rec. lect. et Hebr. ³⁹ A Ἐλάμ.

κλήθος αὐτοῦ⁸⁰, καὶ πάντες οἱ τραυματῖαι οἱ ἄπεριτμητοὶ εἰς γῆς βάθος⁸¹. Ἔθος ἦν ἐν τοῖς παλαιοῖς κατὰ τὰ ἔθνη τὰ μνήματα γίνεσθαι· τοὺς γὰρ οικίους συνάγοντες οἱ ὀμόφυλοι μὲν παρεδίδοσαν ταφή· τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα δεδήλωκε τὸ Ἀλάμ ἔθνος πεποιθέναι· Ἀσσυρίοις δὲ τοῦτο πλάζει. Διδάσκει δὲ οὗτοι καὶ ἀπεριτμητοὶ τὸν θάνατον ἐδέξαντο, οὐδαμῶς τῆς ἀσεβείας ἀπαλλαγέντες. Ἔτα κάλιν εἰρηκῶς, οἷοι οἱ πάλαι πᾶσι φοβεροὶ τὴν οικίαν ἐδέξαντο βάσανον, καὶ παραπλησίως τοῖς ἔλλοις ἀπέθανον, ἐπήγαγεν·

κβ'. Ἐκάστω⁸² περικύκλω ἡ ταφή αὐτοῦ, πάντων ἀπεριτμητῶν τραυματιῶν μαχαίρα. Λέγει δὲ τὰ ἄλλα ἔθνη τὰ ταύτην δεξάμενα τὴν σφαγὴν.

κγ'. Ἐκεῖ ἐδόθησαν Μοσόχ καὶ Θεβέλ. Θεβέλ δὲ καλοῦνται οἱ Ἴβηρες, Μοσόχ δὲ Καππαδοκαί. Πάλιν δὲ ταῦτα⁸³ εἰρηκῶς, ἃ καὶ περὶ τῶν Ἀλαμιτῶν⁸⁴ εἰρηκέν, ἐπήγαγε·

κδ'. Καὶ ἔθηκαν τὰς μαχαίρας αὐτῶν ὑπὸ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Περιττὰ γὰρ τὰ ὄπλα, τῶν τούτοις κρημμένων, ἀνηρημένων. Λέγει δὲ καὶ τῆς σφαγῆς τὴν αἰτίαν· «Καὶ ἐγενήθησαν αἱ ἀνομίαι αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὄστων⁸⁵ αὐτῶν. Δίκας, φησὶ, τῆς ἀσεβείας ἐξέτισαν. Ἔτα καὶ τῆς ἀσεβείας τὸ εἶδος παραδηλοῖ· «Ὅτι ἐξεφόθησαν⁸⁶ γίγαντες ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν, καὶ⁸⁷ φόβος δυναστευόντων ἐγένοντο⁸⁸ ἐν τῇ γῇ τῶν ζώντων. » Τσαυτὴ γὰρ, φησὶν, ἐχρήσαντο ὠμότητι καὶ θρασύτητι, ὡς πᾶσιν ἐπιθεῖναι φόβον, οὐ μόνον τοῖς ἐστέλεσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ δυναστείας μεγαλοφρονοῦσι⁸⁹. Διδό, φησὶ, τοὺς ἀναιρεθεῖσιν ὑπὸ σοῦ καὶ τὴν σφαγὴν ἐδέξω παραπλησίαν. Ταῦτα δ' ὑπέμειναν καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη.

κε'. Ἐκεῖ γὰρ Ἐδὼμ, καὶ⁹⁰ βασιλεῖς αὐτῆς, καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτῆς, οἱ δόντες τὴν ἰσχυρὴν αὐτῶν εἰς τραύματα⁹¹ μαχαίρας. Τουτέστιν, οἱ τῇ ἰσχυρίᾳ εἰς μαιφονίαν χρησάμενοι. Καὶ τούτους δὲ δεῖξας ὁμοίως ἀναιρεθέντας, ὁμοίως⁹² ἐπήγαγε·

κς'. Ἐκεῖ οἱ ἄρχοντες τοῦ βορῆα πάντες αὐτοὶ, πάντες οἱ⁹³ στρατηροὶ τοῦ Ἀσσοῦρ⁹⁴, οἵτινες πενήχθησαν μετὰ τραυματιῶν⁹⁵ σὺν τῷ φόβῳ αὐτῶν. «Ἐξελεύσεται γὰρ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὸν χοῦν⁹⁶ αὐτοῦ, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ· ἐν κελίῳ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ δεαλογισμοὶ αὐτοῦ. » Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ὁ θεὸς ἐφη· «Ὅστινες κατήχθησαν μετὰ τραυματιῶν σὺν τῷ φόβῳ αὐτῶν· » τῷ γὰρ θανάτῳ καὶ ὁ τῆς δυναστείας συγκατελύθη φόβος. «Ἡττηθέντες, φησὶν, ἀπὸ τῆς ἰσχύος αὐτῶν, » τουτέστι, γυμνοὶ καὶ ἐρημοὶ τῆς

» Psal. cxi, 4.

et omnes vulnerati qui ceciderunt gladio, et qui descenderunt incircumcisi in terræ profundum. Mos erat in beltis, ut secundum gentes struerentur sepulcra. Suos enim ii qui ex eadem erant gente colligentes una sepeliebant. Hoc igitur indicavit hic quoque gentem Elam fecisse, quæ Assyriis proxima est: docetque etiam incircumcisos periisse, cum ab impietate nequaquam recesserint. Deinde cum rursus dixerit, eos qui formidabiles olim omnibus fuere, proprio tormento punitos, et instar aliorum mortuos esse, adjecit:

VERS. 25. *Unicuique 951 in circuitu sepultura ejus, omnium incircumcisorum vulneratorum gladio.* Aliasque gentes enumerat, quæ hac cæde sunt interfectæ.

VERS. 26. *Ibi traditi sunt Mosoch et Thobel.* Thobel autem vocantur Iberes, Mosoch Cappadoces. Eisdemque repetitis, quæ de Elamitis dixerat subjecit:

VERS. 27. *Et posuerunt gladios suos sub capitibus suis.* Supervacua enim arma sunt iis interfectis, qui ipsis utebantur. Narrat etiam cædis causam. «Et factæ sunt iniquitates eorum in ossibus eorum.» Pœnas, inquit, impietatis persolverunt. Deinde etiam impietatis genus declarat. «Quia terruerunt gigantes in vita sua, et timor dominantium fuerunt in terra viventium.» [28] *Tantum, inquit, crudelitatem adhibuere atque temeritatem, ut omnibus terrorem incuterent, non solum tenuibus, sed iis quoque qui robore et potentia gloriabantur.* Idcirco, inquit, simili cæde peribis, qua ii quos ipse occidisti. Hæc autem sustinuerunt aliæ quoque gentes.

VERS. 29. *Ibi enim Edom, et reges ipsius, et omnes principes ejus qui dederunt robur suum in vulnera gladii.* Hoc est, qui ad cædes viribus abusi sunt. Cumque ostenderit istos similiter interfectos, iidem subjecit:

VERS. 30. *Ibi principes Aquilonis omnes ipsi, omnes duces Assur, qui deducti sunt cum vulneratis 952 cum timore suo.* «Exibit enim spiritus ejus, et revertetur in terram suam, ut inquit divinus David; die illo peribunt omnes cogitationes ejus P.» Hoc etiam hic Deus ait: «Qui deducti sunt cum vulneratis cum timore suo.» Una enim morte potentie terror evertitur. «Victi, inquit, robore ipsorum, » id est nudi et a robore destituti fuerunt. «Dedecore affecti dormierunt incircumcisi.» Nihil enim ita ignominia afficit, ut illius, qui sibi sceleris

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ καὶ π. τ. κλ. αὐτ. Des. in A. ⁸¹ Ἀ μαχαίραις. ⁸² Ἀ καταβαίνοντας. ⁸³ βάθ. Des. reliqua ex vers. 24, quæ in A ita ut in Vatic. leg. ⁸⁴ Ἐκάστω — μαχαίρα. Aliter οἱ LXX. ⁸⁵ B τὰ αὐτά. ⁸⁶ B Ἐλαμιτῶν. ⁸⁷ Ἀ ὀστέων. ⁸⁸ Ἀ ἐξεφώθησαν. ⁸⁹ καὶ — ζώντων. Des. in A, gemina enim est interpretatio. ⁹⁰ ἐγ, Ita B pro ἐγένετο, ut habebat editio prior. ⁹¹ B μέγα φρονοῦσι. ⁹² καὶ. B οἱ. A conjungit utrunque. ⁹³ Ἀ τραῦμα. ⁹⁴ ὁμ. Des. in B. ⁹⁵ αὐτοὶ π. οἱ. Ἀ οὗτοι. Hebr. omnes Sidonii. ⁹⁶ τοῦ Ἀσσ. Des. in Hebr. ⁹⁷ Ἀ οἱ καταβαίνοντας τραυματῖαι. ⁹⁸ τὸν χοῦν. Supra. tom. I, pag. 1566, τὴν γῆν.

est conscius, accusatio. Et incircumcisos denuo A vocavit eos, qui peccati sordes non remouent. Deinde cum dixerit : « Acceperunt tormentum suum cum descendantibus in foveam, » hoc est supplicium, subiecit :

Vers. 31, 32. *Illos videbit rex Pharaeo, et consolabitur super omne robur ipsorum, vulnerati gladio Pharaonis, et omnis exercitus ejus, dicit Adonai Dominus. Quia dedit timorem suum super terram vitæ, et dormiet in medio incircumcisorum vulneratorum gladio Pharaonis, et omnis multitudo ejus, dicit Adonai Dominus.* In illos enim respiciens, inquit, Pharaeo, qui majores fuerunt, et longe potentiores, aliqua consolatione afficietur, et una illi subjecti. Dabit tamen impietatis pœnas, quia multo sibi subjectis incusso metu, ipse legem meam non admisit, sed animam reliquit incircumcisam. Quamobrem cum 953 talibus ipse quoque, et una qui eadem sentientes similiter vixerunt, occidentur. His igitur perceptis, cum cognoverimus ex divinis oraculis, quales pœnas daturi sint qui animam non circumcidunt, accipiamus, hortor, sanctissimi Spiritus * haud manufactam circumcisionem : de qua beatus Paulus ait † : « Et circumcisio cordis in spiritu, non in littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. » Circumcisionem vero cordis edocti sumus peccati esse ablationem, et improbarum mentis affectionum extirpationem. Quod Dominus docebat, cum diceret : « Si oculus tuus dexter offendit te, excide (eum), et projice a te †. » Et de manu ac pede idem dixit, additque : « Expedi tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, et non totum corpus tuum projiciatur in gehennam †. » Et membra hoc loco membrorum actiones vocavit, quas circumcidere opus est, et excidere, et partem cui ratio inest expurgare, totamque divinis legibus dedicare et consecrare. Ita enim ab adversarii communionem alieni reddemur, et Dominum nostrum qui nobis beneficiorum auctor est, in nobis habitantem excipiemus, quem decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ισχύος ἐγένοντο. « Αἰσχυρόνμνοι. 99 ἐκποιμήθησαν ἀπερίτμητοι 70. » Οὐδὲν γὰρ οὕτως αἰσχύνης ἀναπλήρησι, ὡς πονηροῦ συνειδότης κατηγορία. Ἀπειριτμήτους δὲ πάλιν ἐκάλεσε τοὺς τῆς ἀμαρτίας μὴ περιτέμοντας τὰ περιττώματα. Ἐἵτα εἰρηκῶς, ὅτι ἔλαβον 71 τὴν βάσανον αὐτῶν μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς βόθρον, τουτέστι τὴν τιμωρίαν, ἐπήγαγεν.

λα', λβ'. Ἐκείνους ὄψεται βασιλεὺς 72 Φαραῶ, καὶ παρακληθήσεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἰσχυρὴν αὐτῶν, τραυματῆαι μαχαίρας Φαραῶ, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. * Ὅτι ἔδωκε 73 τὸν βόθρον αὐτοῦ ἐπὶ γῆς ζωῆς, καὶ κοιμηθήσεται ἐν μέσῳ ἀπεριτμητῶν τραυματιῶν 74 μαχαίρας Φαραῶ, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος αὐτοῦ, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Εἰς ἐκείνους γὰρ, φησὶν, ἀφορῶν ὁ Φαραῶ μείζους γεγεννημένους, καὶ λίαν δυνατωτέρους, παραψυχὴν τινα λήφεται, καὶ σὺν αὐτῷ οἱ ὑπήκοοι. δώσει δὲ θμῶς τῆς ἀσεθείας δικας, ὅτι πολλὴν τοῖς ὑπηκόοις ἐπιτεθεικῶς φόβον, αὐτὸς τὸν ἑμὸν οὐκ ἐδέξατο νόμον 75, ἀλλ' ἔλασε τὴν ψυχὴν ἀπερίτμητον. Οὐ χάριν μετὰ τῶν τοιούτων καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ τὰ αὐτὰ αὐτῷ πεφρονηκότες, τῶν ἁμῶν αὐτῷ 76 βεβιωκότων δέξονται τὴν σφαγὴν. Ταῦτα τοῖνον μεμαθηκότες, καὶ διὰ τῶν θείων ἐγκωκότες λογίω, οἷας τίνουσι δικας οἱ τὴν ψυχὴν ἔχοντες ἀπερίτμητον, δεξώμεθα, παρακαλῶ, τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν ἀχειροποίητον περιτομὴν, περὶ ἧς ὁ μακάριος λέγει Παῦλος. * Καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ ὁ ἔπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ. » Περιτομὴν δὲ καρδίας εἰδὲ δάχθυμεν εἶναι τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀφαίρεσιν, καὶ τῶν τῆς διανοίας κακῶν κινήματων τὴν ἔκτομήν. Καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ Δεσπότης ἔλαγεν. * Εἰ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε, ἔκκοψον 77, καὶ βῆε ἀπὸ σου. » Καὶ περὶ χειρὸς δὲ καὶ ποδὸς τὸ αὐτὸ εἶρηκε καὶ προστέθεικε. * Συμφέρει σοι, ἵνα ἀποληται ἐν τῶν μελῶν σου, καὶ μὴ ὄλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γένναν. » Μέλη δὲ ἐνταῦθα τὰς τῶν μελῶν ἐκάλεσεν ἐνεργείας, ἃς προσήκει περιτέμνειν, καὶ ἐκκόπτειν, καὶ τὸ λογικὸν ἀποκαθαίρειν, καὶ ὄλον τοῖς θεοῖς· νόμοις ἀφιερῶν τε καὶ καθοσιῶν. Οὕτω γὰρ τῆς μὲν τοῦ ἐναντίου κοινωνίας ἀλλότριον γενησόμεθα, τὸν δὲ ἡμέτερον καὶ Δεσπότην καὶ εὐεργέτην ἔνοιον ληψόμεθα, ᾧ πρέπει δόξα εἰς τοὺς Δ αἰῶνας τῶν αἰῶνων 78. Ἀμήν.

† Rom. II, 29. * Math. v, 29. * Ibid. 30.

VARIAE LECTIONES.

99 αἰσχυρ. A καὶ τῇ ἰσχυρί αὐτῶν. 70 ἀπ. Apud LXX, sequi. μετὰ τραυματιῶν μαχαίρας. 71 ὅτι ἔλ. A καὶ ἀπήνεγκαν. 72 βασ. Des. in A. 73 Ἄ ἔδωκα. 74 τραυμ. A πρᾶξιν. μετὰ. 75 νόμ. B φόβον. 76 αὐτῷ. Ita B, sed edit. prior hab. αὐτῶν. 77 ἔκκ. Loco cit. est ἔξελε αὐτόν. 78 τῶν αἰῶνων. Des. in B.

ΤΟΜΟΣ ΙΓ'.

LIBER DECIMUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΓ'.

α'. β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, ἀλλήσον τοῖς υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου. Εὐμένης ὢν ὁ Θεὸς, ἑαυτοῦ λαὸν καλεῖ τὸν λαόν· διὰ δὲ τὰς παρανομίας ἀποστρεφόμενος, οὐκ ἐπι τῶ οικειώσεως ἦ ὄνοματι κέχρηται· τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μεγάλου Μωσέως ἦ ἔστι γεγενημένον ἰδεῖν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς παρανομίας ἔφη τῷ Φαραῶ· « Ἐξ- ἀπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα μοι λατρεύσῃ »· μετὰ δὲ τὴν τοῦ μόσχου λατρείαν, λέγει τῷ Μωσεί· « Σπεῦσον, κατάθῃ τὸ πάχος ἐντεῦθεν, ἠνόμησεν ἡ δὲ λαός σου. » Οὕτω τοίνυν κἀναυθα οὐχ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ προφήτου λαὸν καλεῖ τὸν λαόν.

Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· Γῆ, ἐφ' ἣν ἂν ἐγὼ ἐπαίω ρομφαίαν, καὶ λάβῃ ὁ λαός τῆς γῆς ἀνθρώπων ἕνα ἐξ αὐτῶν, καὶ δώσῃ αὐτὸν ἑαυτοῖς εἰς σκοπὸν· (γ'-ε'.) καὶ ἴδῃ ρομφαίαν ἐρχομένην ἐκ τῆς γῆς, καὶ σάλπισσον τῇ σάλπιγγι, καὶ σημάσῃ τῷ λαῷ· καὶ ἀκούσῃ ὁ ἀκούσας τῆς σάλπιγγος, καὶ μὴ φυλάξῃται, καὶ ἐπέλθῃ ἡ ρομφαία, καὶ καταλάβῃ αὐτόν, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἔσται. Ὅτι τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος ἀκούσας οὐκ ἐφυλάξατο, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν ἔσται. Ῥομφαίαν λέγει τὸν πόλεμον, σκοπὸν δὲ τὸν κατάσκοπον· διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὁ λόγος, ὅτι εἰρήνην μὲν τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸς παρέχει δι' ἀγαθότητα, πόλεμον δὲ συγχωρεῖ γενέσθαι διὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων παρανομίας ἐφελκομένων τὰ λυπηρά. Ἐάν τοίνυν, φησὶ, πόλεμος κατὰ τινος πόλεως γενομένου κατάσκοπον ἐπὶ γηλάφου τινὸς καταστήσωσιν οἱ πολεμοῦμενοι, εἴτα ἐκεῖνος θεασάμενος ἐπιούσαν τὴν στρατείαν σημάσῃ τῇ σάλπιγγι, καὶ μὴ καταφρονήσῃ, μηδὲ ἀμελήσῃ τῶν εἰς τοῦτο αὐτὸν προβαλλομένων, αὐτὸς μὲν, φησὶν, ἀθῶος ἔσται τὸ ἐγκεχειρισμένον ἔργον πεπληρωκώς, ὁ δὲ μὴ βουλευθεὶς φυλάξασθαι καὶ τῆς οικείας φροντίδας σωτηρίας, πρόξενος ἑαυτῷ σφαγῆς καὶ αἰχμαλωσίας γενήσεται. Διὸ φησὶ· « Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτόν ἔσται »· ἑαυτῷ, φησὶ, τὰς αἰτίας ἡ τῆς σφαγῆς ἀνατιθέτω. « Οὗτος ἔστι δὲ, ὅτι ἐφυλάξατο, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐξείλετο. » Ἐάν δὲ, φησὶ, φυλάξῃται, αἴτιος ἑαυτῷ σωτηρίας γενήσεται.

γ'. Καὶ ὁ σκοπὸς ἐάν ἴδῃ τὴν ρομφαίαν ἐρχομένην, καὶ μὴ σάλπισσον τῇ σάλπιγγι, καὶ ἡ

¹ Exod. iv, 25. ² Exod. xxxii, 7; Deut. ix, 12.

A

CAPUT XXXIII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere filiis populi tui. Benevolus 954 Dens populum, suum populum, vocat, sed propter scelera eum aversatus, non amplius nomine quasi domestico usus est, quod etiam magni Mosis tempore factum esse constat. Siquidem ante scelus admissum dixit Pharaoni, « Dimitte populum meum, ut serviat mihi »; sed post vituli cultum Mosi dicit: « Festina, descende hinc celeriter, peccavit, (enim) populus tuus ». » Ita igitur hic quoque non suum populum, sed prophetæ populum vocat.*

Et dices ad eos: Terra, super quam ego induco gladium, et capiet populus terræ virum unum ex ipsis, et dabit eum sibi in speculatorem; (VERS. 3-5.) et viderit gladium venientem super terram, et canet tuba, et significabit populo; et audierit audiens tubam, et non observaverit; et venerit gladius, et comprehenderit eum, sanguis ejus super caput ejus. Quia voce tubæ audita non observavit, sanguis ejus super eum erit. Gladium dicit bellum, speculatorem vero exploratorem: docetque nos oratio, ipsum esse qui pacem hominibus præbet propter bonitatem, et bellum fieri permittit propter scelera hominum, qui sibi calamitates attrahunt. Si igitur suscepto, inquit, bello contra urbem aliquam, speculatorem in tumulto aliquo constituerint ii quibus bellum inferatur, deinde ille conspecto adveniente exercitu signum tubæ dederit, neque contempserit neglexeritve eos, qui hac de causa illum ibi posuerint, ipse quidem, inquit, 955 insons erit, cum commissum sibi munus exsecutus fuerit: qui vero noluerit observare suæque salutis rationem habere, sibi et cædem et captivitatem conciliabit. Idcirco ait: « Sanguis ejus super eum erit: » sibi, inquit, cædis causas attribuat. « Ille autem, quia observavit, animam suam liberavit. » Si vero, inquit, observaverit, salutis sibi auctor erit.

VERS. 6. *Et speculator, si viderit gladium venientem, et non cecinerit tuba, et non significaverit po-*

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ οἰκ. B præm τῆς. ⁸⁰ B Μωυσεῖως, et post pauca Μωυσεῖ. ⁸¹ B ἠνόμησε γάρ. ⁸² A δώσιν. ⁸³ A σάλπισσι, et deinde, σημανεῖ. ⁸⁴ σάλπ. A præm. φωνῆς τῆς. ⁸⁵ A αὐτοῦ. ⁸⁶ τ. αἰτ. In B ponitur post σφαγῆς. ⁸⁷ οὗτος B καὶ αὐτός. ⁸⁸ B ἐρχομένην. ⁸⁹ A σημάσῃ. ⁹⁰ καὶ — λαῷ. Des. in A.

pulo, et populus non observaverit, et gladius veniens ceperit ex ipsis animam, ipsu quidem propter suam iniquitatem capta est, sanguinem autem ejus de manu exploratoris requiram. Quod si, inquit, delectus speculator neglexerit populo significare hostium adventum, capti quidem pœnas eorum quæ deliquerint persolvent; sed proditiōnis, quam speculator fecerit, pœnas ipse sustinebit. Atque hæc, inquit, magis attentum prophetam, ac studiosiorem in ministerio verbi reddant. Idcirco subjicit:

Vers. 7. *Et tu, fili hominis, speculatorem dedi te domui Israelis, et audies ex ore meo sermonem, et custodies ipsum a me.* Quod in hostibus observandis, inquit, facere solet speculator, hoc te facere, o propheta, deceet, et quæ a me dicuntur omni animi alacritate renuntiare.

Vers. 8. *Cum dixero ego peccatori, Peccator, morte morieris, et non annuntiaveris peccatori, ut custodiat se impius, et revertatur ipse a via sua, ut vivat ipse, ipse impius impietate sua morietur, sanguinem ejus de manu tua requiram.* Si aliquem, inquit, ad mortem condemnvero, neque ei latam contra ipsum sententiam indicaveris, ut pœnitentia sententiam avertat, ille quidem dignum vitæ finem inveniet, sed a te interitus illius exigam pœnas; [9] si vero tu, inquit, omnia quæ a me decreta sunt indicaveris implevienti, et ille verba tua contempserit, atque in suo scelere permanserit, ille quidem justum subibit supplicium, tu vero te ipsum a pœnis liberabis.

Vers. 10. *Et tu, fili hominis, dic domui Israelis: Ita locuti estis, dicentes, Peccata nostra et iniquitates nostræ in nobis sunt, et in ipsis nos tabescimus, et quomodo vivemus? Me, inquit, omnia pro salute Israelis moliente, nolenteque eos desperare, ipsi tamen verbis utuntur desperationis, et fieri non posse existimant, ut pœnitentia salutem consequantur, gravissimum peccatorum pondus sibi impositum asserentes, et hodie quoque scelere et iniquitate se obstrictos esse: aiuntque, non posse ita affectos pœnitentia salutem adipisci.*

Vers. 11. *Dic igitur eis: Vivo ego, dicit Adonai Dominus, quia ego nolo mortem peccatoris, sicut converti ipsum a via sua, ut vivat ipse.* Quis pro dignitate admirari poterit Domini bonitatem? qui neglectus ab his, quos beneficiis affectit, sibi admodum ingratis, tamen ingratisissimos omni

Α μη σημάνη τῷ λαῷ, καὶ ὁ λαὸς μὴ φυλάξεται; καὶ ἐπελθοῦσα ἡ ῥομφαία λάβη ἐξ αὐτῶν ψυχὴν, αὐτὴ μὲν διὰ τὴν αὐτῆς ἀνομιαν ἐλήφθη, τὸ δὲ αἷμα αὐτῆς ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσω. Ἐάν δὲ, φησὶν, ἀμελήσας ὁ χειροτονηθεὶς κατάσκοπος μὴ σημάνη τῷ λαῷ τῶν πολεμίων τὴν ἔφοδον, οἱ μὲν ἀναλισκόμενοι δίκας ὧν ἐπιημέλησαν τίσουσι, τῆς δὲ γεγεννημένης ὑπὸ τοῦ σκοποῦ προδοσίας αὐτὸς ὑφέξει τὰς εὐθύνας· ταῦτα δὲ ἐσησπουδαιότερον τὸν προφήτην περὶ τὴν τοῦ λόγου διακονίαν ποιῆ. Διὸ ἐπάγει·

Ζ. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, σκοποὺν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον, καὶ προσυλάξῃς αὐτὸν παρ' ἐμοῦ. Ὅπερ ἐν τοῖς πολεμίοις, φησὶν, εἴωθε ποιεῖν ὁ κατάσκοπος, τοῦτό σε δρᾶν, ὡς προφήτα, προσήκει, καὶ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα μετὰ πάσης προθυμίας διαπορθεύειν.

Ἡ. Ἐν τῷ εἰπεῖν με τῷ ἁμαρτωλῷ· Ἄμαρτωλὲ θανάτῳ ἀποθνήσκῃ, καὶ μὴ διαστείλῃ τῷ ἁμαρτωλῷ τοῦ φυλάξασθαι τὸν ἀσεβῆ, τοῦ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τοῦ ζῆσαι αὐτὸν, αὐτὸς ὁ ἀνομος τῇ ἀνομίᾳ αὐτοῦ ἀποθαρσύνεται· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ χειρὸς σου ἐκζητήσω. Ἐάν, φησὶ, καταψηφίσωμαι τινος θάνατον, καὶ μὴ γνωρίσῃς αὐτῷ τὴν ἐξενεχθεῖσαν κατ' αὐτοῦ ψῆφον, ἵνα διὰ μετανοίας λύσῃ τὴν ψῆφον, ἐκεῖνος μὲν ἄξιον εὐρήσει τοῦ βίου τὸ πέρας, σὲ δὲ τῆς ἀπολαίας τῆς ἐκείνου πράξομαι τὰς εὐθύνας· ἐάν δὲ, φησὶ, σὺ μὲν τὰ παρ' ἐμοῦ πάντα δῆλα ποιήσῃς τῷ παρανόμῳ βιοῦντι, καταφρονήσῃ δὲ ἐκεῖνος τῶν σὺν λόγων, καὶ τῇ οὐκ εἰς ἐπιμείνη κακίᾳ, ἐκεῖνος μὲν τὴν δικαίαν ὑφέξει τιμωρίαν, σὺ δὲ σεαυτὸν ἀπαλλάξεις τῶν εὐθυνῶν.

Ι. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, εἶπε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· Οὕτως ἐλάλησατε λέγοντες· Αἱ πλάναι ἡμῶν καὶ αἱ ἀνομίαι ἡμῶν ἐν ἡμῖν εἰσι, καὶ ἐν αὐταῖς ἡμεῖς τηκόμεθα, καὶ πῶς ζήσόμεθα; Ἐμοῦ, φησὶ, πάντα ὑπὲρ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ σωτηρίας πραγματευομένου, καὶ ἀπαγορευομένου αὐτοῦ μὴ βουλομένου, ἀπαγορευτικοῖς αὐτοὶ κέχρηται λόγοις, καὶ ἀδύνατον εἶναι νομίζουσι τὴν διὰ μετανοίας σωτηρίαν, βαρύτερον ἁμαρτημάτων περικεῖσθαι φορτίον λέγοντες, καὶ ἐτι καὶ τῆμερον καὶ τῇ πλάνῃ καὶ τῇ παρανομίᾳ κεχρησθαι· καὶ ἡγοῦνται ἀδύνατον εἶναι, τοῦς οὕτω διακειμένους διὰ μετανοίας τῆς σωτηρίας τυχεῖν.

ια. Εἰπέ τοῖνυν αὐτοῖς· Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἀποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν αὐτόν. Τίς ἂν ἀξιῶς θαυμάσῃται τοῦ Δεσπότης τὴν ἀγαθότητα; ἀγνωμονούμενος γάρ, καὶ λίαν ἀχαριστούμενος, κηδεταὶ τῶν ἀχαρίστων, καὶ πάσαν αὐτῶν ποιεῖται

VARIÆ LECTIONES.

Ἰ. Α ἔλθοῦσα. Ἰ. αὐτ. μὲν. Α αὐτῆ. Ἰ. τὸ — αὐτ. Α καὶ τὸ αἷμα. Ἰ. καὶ — ἐμοῦ. Des. in A. Ἰ. Ἄμαρτωλὲ. Α Θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ μὴ λαλήσῃς φυλάξαι. Ἰ. τ. ἀπ. αὐτ. Des. in A. Ἰ. τ. ζῆσ. αὐτ. Des. in A. Ἰ. αἷμα. Α et B præs. δέ. Ἰ. Α ἐφ. Ἰ. ἐν. Ex B suppl. Ἰ. αὐτόν. Α τὸν ἀσεβῆ. Infra, Hæc. sab. lib. v, cap. 28, leg. ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτόν. Ἰ. αὐτ. Hæc. sab. l. cit. sequi. πονηρᾶς. Ἰ. Β θαυμαστικῶν.

τρῆνοιαν, ἰδεῖν αὐτῶν βουλόμενος τὴν μεταβολήν. Ἀδὲ ἐπάγει πατριχὴν καὶ φιλοστοργίας πεπληρωμένην παραίνεσιν· « Ἐπιστροφή ἐπιστρέψατε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν τῆς πονηρᾶς, καὶ ἰνατὶ ἀποθνήσκατε, ὡς Ἰσραὴλ ; » Ὁ δὲ διπλασιασμός τῆς Ἑβραίων γλώττης ἰδῶμα, δηλοῖ δὲ τῆς ἐπιστροφῆς τὸ γήσιον.

13. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, εἰπέ πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου· Δικαιοσύνη δικαίου οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτὸν ἐν ἧ ἡμέρᾳ πλανηθῆ, καὶ ἀνομία ἀνόμου οὐ μὴ ἀποκτείνῃ αὐτὸν ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ. Πείσαι βουλόμενος, ὡς δέχεται τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὴν μετάνοιαν, ἀπὸ τοῦ ἰναντίου τοῦτο δεικνυσίν. Ὡσπερ γὰρ, φησὶν, εἰ τις τῶν ἐν ἀρετῇ βεβιωκότων ταύτην μὴ καταλείποι τὴν ὁδὸν, τὴν δὲ τῆς κακίας προέλοιτο, ἀνάγκη αὐτὸν εὐρεῖν ἄξιον τῆς ὁδοῦ τὸ τέλος· οὕτως εἰ τις παρανομία συντραφεὶς εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ἐπαλειθεῖν ἐβλήσειεν, ἀπαλλαγῆσεται πάντως τῆς τοῖς παρανόμοις τιμωρίας ἀφωρισμένης.

14-15. Ἐν τῷ εἰπεῖν με τῷ δικαίῳ, δεῖ ζωῆ ἔξει, καὶ οὗτος πέποιθεν ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ αὐτοῦ, καὶ ποιήσει ἀνομίαν, πῦσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ οὐ μὴ μνησθῶσιν, ἐν τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ ἢ ἐποίησεν, ἐν αὐτῇ ἀποθανεῖται. Καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν με τῷ ἀσεβεῖ· Θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ τῆς ἀνομίας· αὐτοῦ, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην· καὶ ἐνεχυράσμων· ὀφειλλοτος ἀποδῶ, καὶ ἀρπαγῆ ἀποτίσει, ὁ ἀνομος ἔν τῷ προστάρμασι τῆς ζωῆς διαπεπόμενος ἔν τῷ μὴ ποιῆσαι ἄδικον, ζωῆ ἔξει, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ. Οὕτε, φησὶ, τὸν δικαίον ὀνήσει ἢ παρ' ἐμοῦ γινομένη τῶν ἀγαθῶν ὑπόσχῃς, εἰ μὴ ἐπιμένῃ ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ, ἀλλὰ δώσει δικαιοσύνην τῶν βεβιωμένων ἀξίας· οὕτε τὸν ἁμαρτωλὸν ἢ τῆς τιμωρίας ἀπόφασις καταλάβει τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις βουλόμενον χρῆσασθαι, καὶ πάσης μὲν ἀδικίας ἀπαλλαττόμενον, φιλοφρονεῖ δὲ πρὸς τὸν πῆλας χρωμένον, καὶ ἀπαλειπῶς τὰ παρ' ἐμοῦ διηγορευμένα φυλάττειν προαιρούμενον· λύσει γὰρ τῇ μεταβολῇ τὴν ἀπόρασιν, καὶ ζωῆς ἀπολαύσεται. Καὶ τὸ πάντων ἐρασιμώτατον

15. Πᾶσαι, φησὶν, αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ, ἀς ἔπραξεν, οὐ μνημονευθήσονται αὐτῷ, δεῖ κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐποίησεν, ἐν αὐτοῖς ἔξει. Οὕτω τὴν οικεῖαν ἀγαθότητα δείξας, τοῦ λαοῦ διαλέγει τὸ ἀγνωμον.

16. Καὶ λέγουσιν οἱ υἱοὶ τοῦ λαοῦ σου· Οὐκ εὐθεῖα ἡ ὁδὸς Κυρίου, καὶ αὕτη ἡ ὁδὸς αὐτῶν οὐκ εὐθεῖα. Τσαυτῆς, φησὶ, παρ' ἐμοῦ προκειμένης ἀγαθότητος καὶ φιλοφρονείας, διαβλάθειν τὰς ἐμὰς τολμῶσιν οἰκονομίας, ὡς οὐκ ὀρθὰς. Καὶ μὴ ἴδει συνιδεῖν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων,

A providentia prosequitur, ut eorum conspiciat mutationem. Idcirco subjicit paternam et benevolentiam plenam admonitionem : « Conversione convertimini a via vestra mala : cur enim moriemini, domus Israel ? » Duplicatio Hebræorum linguæ idioma est, declaratque ingenuam conversionem.

VERS. 12. *Et tu, fili hominis, dic ad filios populi tui : Justitia justii non liberabit eum die quo erraverit, et iniquitas iniqui non occidet eum die quo revertetur ab iniquitate sua. Cum nobis persuadere vellet, acceptam sibi esse peccatoris pœnitentiam, a contrario hoc ostendit. Quemadmodum enim, si quis eorum, inquit, qui in virtute vixerunt, hac via relicta, alteram vitiorum illi anteposuerit, necesse est ut dignum viæ exitum inveniat : ita, si quis in sceleribus educatus ad virtutis viam redire voluerit, ab eo supplicio, quod sceleratis definitum est, prorsus liber erit.*

VERS. 13-15. *Cum dixero ego justo, fore ut vivendo vivat, et ipse confusus justitiæ suæ fecerit iniquitatem, omnes justitiæ ejus non commemorabuntur : in injustitia sua quam fecit, in ipsa morietur. Et cum dixero ego impio : Morte morieris, et reversus fuerit ab iniquitate sua, et fecerit judicium et justitiam; et pignus debitoris reddiderit, et rapinam restituerit, iniquus in præceptis vitæ ambulavit, ut non faciat injustum, vita vivet, et non morietur. Neque justo, inquit, profuerit honorum a me facta pollicitatio, si in bonis operibus exercendis non perseveraverit, sed pro eorum, quæ in vita egerit, dignitate pœnas dabit : neque supplicii sententia nocuerit peccatori, qui pœnitentiæ remediis uti non recusaverit, et ab omni impio scelere desciverit, et clementiam erga eum qui sibi proximus est adhibuerit, et omnino observare instituerit quæ a me præcepta sunt : siquidem conversione sententiam avertet, ac vita fruetur. Quodque omnium amabilissimum est :*

VERS. 16. *Omnia, inquit, peccata ejus, quæ peccavit, non commemorabuntur ei, quia judicium et justitiam fecit : in ipsis vivet. Ita ostensa sua bonitate, iniqui et ingrati populi crimen redarguit.*

VERS. 17. *Et dicunt filii populi tui : Non recta est via Domini, et hæc via ipsorum non est recta. Tanta, inquit, a me proposita bonitate atque clementia, accusare meas administrandi rationes, ut minus rectas, audent. Atqui oportebat eos ex rebus ipsis intelligere, mea quidem omnia et recta*

VARIE LECTIONES.

* A ἀποστρέψῃ ἀποστρέψατε. * Καὶ σὺ υἱὲ ἀνθρ. Des. in A. Eadem leg. infra, *Hær. fab. l. cit.* * ἡμ. In A et loco jam. cit. præm. ἄν. * A ἁμαρτίας. * A ἐνεχυράσμα. Infrā, *Hær. fab. loc. cit.* est ἐνεχυρασμῶν. * ὁ ἄν. Des. quidem in A, exstat autem *Hær. fab. loc. cit.* ubi præm. εἰ. * A διαπορεύεται. * μνημ. αὐτῷ. A μνησθῶσιν. Infrā, *Hær. fab. loc. cit.* est μνησθήσονται αὐτοῦ. * 13. A ἐρούσιν

et justa esse, sua vero perversa. Deinde idem A apertius per interrogationem dicit:

VERS. 18. *Audite domus Israel : num via mea non est recta ? nonne viæ vestræ non sunt rectæ ?* Tum repetens ea quæ dicta sunt, ait : Justus, qui scelera persequi instituerit, puniatur [19]. Et peccator ad justitiam reversus salutem 959 consequetur : vobis autem hoc, inquit, haud justum visum est. Idcirco subiecit :

VERS. 20. *Et hoc est quod dixistis : Non recta est via Domini.* Deinde positive : « Unumquemque, inquit, secundum vias vestras judicabo vos, domus Israel. » Satis hoc est ad persuadendum vel iis qui adamantini sint, ut relictis sceleribus, vitæ in melius mutationem complectantur.

VERS. 21, 22. *Et factum est anno duodecimo, mense decimo quinto (die) mensis captivitatis nostræ, venit salvatus ad me de Hierosolyma, dicens, Captiva est civitas. Et manus Domini facta est super me vespere, antequam veniret salvatus, et aperuit os meum, donec venit ad me mane, et apertum os meum non continuit se amplius.* Syrus ait : « Undecimo anno et duodecimo * mense, » idque magis congruum esse videtur : anno enim undecimo capta est civitas. Asserit autem eo tempore, quod dictum est, venisse quemdam, qui captam Hierosolymam renuntiaret : sed antevenientem Dominum vespere imposuisse verba prophetiæ ; cumque mane ille apparuisset, et nuntium attulisset, non amplius me silentio prophetica verba continere permisit, sed indesinenter ea proferre me jussit, idque effecit. Omnium enim et imprimis silentii ac locutionis tempus novit Dominus.

VERS. 23, 24. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Fili hominis, inhabitantes desertas has in terra Israel, dicentes aiunt : Unus erat Abraham, et obtinuit terram, et nos plures sumus, nobis data est terra in possessionem.* Stuporis morbo usque adeo laborant, ut nihil supra excogitari possit : quippe qui post 960 tot tantaque supplicia adhuc temerarii sunt, et solitudinem Judææ conspicantes dicere audent : Si solus cum esset Abraham, hanc terram possedit, multo magis nos, qui plures sumus, ipsius compotes erimus. Oportebat autem simul novisse Abraham virtutem, suumque vitium, neque multitudini confidere, sed justitiam inquirere. Quare etiam Dominus hanc ipsis adhibet correctionem :

VERS. 25, 26. *Propterea dic eis : Hæc dicit Adonai Dominus : Quia sanguinem comeditis, et oculos*

ὅτι τὰ μὲν ἐμὰ ἅπαντα καὶ ὀρθὰ καὶ δίκαια, τὰ δὲ σφῶν αὐτῶν διεστραμμένα. Εἶτα τὸ αὐτὸ σαφέστερον κατ' ἐρώτησιν λέγει :

ἡ'. Ἀκούσατε ¹⁴ δὲ ¹⁵, οἶκος Ἰσραὴλ· μὴ ἡ ὁδός μου οὐκ εὐθεία; οὐχὶ αἱ ὁδοὶ ὑμῶν οὐκ εὐθεῖαι; Εἶτα ἐπαναλαμβάνει τὰ εἰρημένα, καὶ φησιν, ὅτι ὁ δίκαιος τὴν κακίαν προαιρούμενος κολασθήσεται, καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς εἰς τὴν δικαιοσύνην ἐπανιῶν σωτηρίας τεύξεται· ὑμῖν δὲ, φησι, τοῦτο οὐ κατεφάνη δίκαιον. Διὸ ἐπήγαγεν·

κ'. Καὶ τοῦτο ἔστιν ὃ εἶπατε· Οὐκ εὐθεία ἡ ὁδὸς Κυρίου. Ἐπαίτα ἀποφαντικῶς· « Ἐκαστον κατὰ τὰς ὁδοὺς ¹⁶ ἡμῶν κρινῶ ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ. » Ἰκανὸν δὲ τοῦτο πείσαι καὶ τοὺς λίαν ἀδαμαντίνους τὴν τῆς κακίας ἀγαπήσαι μεταβολὴν.

B

κα', κβ'. Καὶ ἐγένετο ¹⁷ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει, ἐν τῷ δεκάτῳ ¹⁸ μηνί, πέμπτη τοῦ μηνὸς τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν, ἦλθεν ὁ ἀνασωθεὶς πρὸς με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ λέγων· Ἐάλω ¹⁹ ἡ πόλις. Καὶ χεῖρ Κυρίου ἐγένετο ἐπ' ἐμέ ἐσπέρας πρὶν ²⁰ ἢ ἔλθειν τὸν ἀνασωθέντα, καὶ ἤνοιξέ μου τὸ στόμα, ἕως ἤλθω πρὸς με τοκρωί, καὶ ἀνοιχθὲν τὸ στόμα μου ²¹ οὐ συνεσχέθη ἔτι. Ὁ Σύρος, « Τῷ ἐνδεκάτῳ ἔτει καὶ τῷ δωδεκάτῳ μηνί, » καὶ μᾶλλον ἀκολουθῶν· τῷ γὰρ ἐνδεκάτῳ ἔτει ἦλω ἡ πόλις. Λέγει δὲ, ὅτι κατὰ τὸν εἰρημένον χρόνον ἤκέ τις ἀπαγγέλλων τῆς Ἱερουσαλὴμ τὴν ἄλωσιν, προλαβὼν δὲ ὁ Δεσπότης ἀφ' ἐσπέρας τὸν τῆς προφητείας ἐνέθηκε λόγον· ἔωθεν δὲ ἐκείνου φανέντος, καὶ τὴν ἀγγελίαν κομισαντος, οὐκέτι με σιγῇ κατέχειν τοὺς προφητικoὺς εἶασε λόγους, ἀλλ' ἀπαύστως τοὺτους προσφέρειν ἐκέλευσέ τε καὶ παρεσκεύασε· πάντων γὰρ μάλιστα τῆς σιγῆς καὶ τῆς λαλιᾶς καιρὸν ὁ Δεσπότης ἐπίσταται.

κγ', κδ'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Γιὰ ἀνθρώπου, οἱ κατοικοῦντες τὰς ἡρημιώμενας ταύτας ²² ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ, λέγοντες λέγουσιν· Εἰς ἡρ' Ἀβραάμ, καὶ κατέσχε τὴν γῆν, καὶ ἡμεῖς πλείους ἐσμέν, ἡμῖν δέδοται ἡ γῆ εἰς κατάσχεσιν. Ἀναληθίας νοσοῦσιν ὑπεβολὴν· μετὰ γὰρ τὰς τοσαύτας καὶ τηλικαύτας τιμωρίας, ἔτι θρασύνονται, καὶ τὴν ἐρημίαν τῆς Ἰουδαίας ὀρῶντες τολμῶσι λέγειν· Εἰ μόνος ὢν Ἀβραάμ τήνδε κατέσχε τὴν γῆν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς πλείους ὄντες ταύτης ἐσόμεθα κύριοι. Ἔδει δὲ συνιδεῖν καὶ τοῦ Ἀβραάμ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν οἰκεῖαν κακίαν, καὶ μὴ πλήθει θαρρῆν, ἀλλὰ δικαιοσύνην ἐπιζητεῖν. Ὅθεν καὶ ὁ Δεσπότης τοῦτον αὐτοῖς προσφέρει τὸν ἐλεγχον·

κε', κς'. Διὰ τοῦτο εἶπε αὐτοῖς· Τὰς λέγει Ἀδωναὶ Κύριος· Ἐπειδὴ ²³ τοῦ αἵματος ἐσθίετε,

VARIE LECTIONES

¹⁴ Ἀκούσ. — εὐθεῖαι. Hæc des. apud LXX et in A et Hebr. Pertinent enim ad locum parallelum, cap. xviii, 25. ¹⁵ Leg. esse videtur dh. ¹⁶ A ἐν ταῖς ὁδοῖς. ¹⁷ A ἐγενήθη. ¹⁸ δεκάτῳ. Ita A juxta Hebr, sed editio prior hab. δωδεκάτῳ. ¹⁹ ἐάλω. Ita A recte Sirm. ἐάλωκεν. ²⁰ πρὶν — ἀνασωθέντα. A πρὶν ἔλθειν αὐτόν. ²¹ A ἀνοιχθέντος τοῦ στόματός μου. ²² ταύτας. Des. in A. ²³ Ἐπειδὴ — κληρον. A Ἐπὶ τῷ αἵματι φάγεσθαι καὶ ὀφθαλμοὺς ὑμῶν λήψεσθαι πρὸς εἶδωλα ὑμῶν καὶ αἶμα ἐκχεῖτε, καὶ τὴν γῆν κληρονομήσητε;

καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἀφῆρα εἰς τὰ εἰδῶλια ἄβρων, καὶ αἷμα ἐκχέετε, καὶ τὴν γῆν κληρονομήσετε: Ἔσθητε ἐπὶ τῆς βομφαλας²⁷ ὑμῶν, ἐποίησατε βδελύγματα²⁸, καὶ ἕκαστος τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ²⁹ ἐμίνατε, καὶ τὴν γῆν κατακληρονομήσατε³¹; Τοῖς οικείοις, φησὶ, θαρβύοντες ἔργους ἐλπίζετε τῆς πατρίδας κράτησιν γῆς· καὶ μὴν παράνομος ὑμῶν ὁ βίος, τὰ γὰρ ἀπηγορευμένα τῷ νόμῳ ὄρατε· αἷμα μὲν γὰρ ἐσθίετε, ὃ καὶ τῷ Νῶε νομοθετῶν ἀπηγόρευσα, καὶ διὰ Μωσέως ἐκχεῖσθαι ἐπὶ τὴν γῆν προσέταξα· τὴν δὲ τῶν εἰδώλων θεραπείαν περὶ πολλοῦ ποιεῖσθε, μαιφρονίαις τε καὶ μοχθίαις κεχηρμένοι διατελεῖτε. Τοιαῦτα τοίνυν τολμῶντες μὴ ἐλπίζετε κληρονομῆσαι τὴν γῆν.

κζ', κη'. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ζῶ ἐγώ, εἰ μὴ³² οἱ ἐν ταῖς ἠρημιωμέναις πεσοῦνται³³ μαχαίρῃ, καὶ οἱ ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ δοθήσονται εἰς κατάβρωμα, καὶ τοὺς ἐν ταῖς τετειχισμέναις, καὶ τοὺς ἐν τοῖς σπηλαίοις θανάτῃ ἀποκτενῶ. Καὶ ὄσω τὴν γῆν εἰς ἔρημον. Τῶν εἰρημένων ἢ σφαγῆς τὸ, Ζῶ ἐγώ· λέγει ὅτι³⁴ καὶ οἱ τὰς τετειχισμένους πόλεις οἰκοῦντες, καὶ οἱ τὰ σπήλαια, καὶ οἱ τοὺς ἐρήμους τόπους, τὰς προειρημένας τίσους τιμωρίας. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς ἐπάγει·

Καὶ ἀπολείται ἡ ὕβρις τῆς ἰσχύος αὐτῆς, καὶ ἐρημωθήσεται τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ παρὰ³⁵ τὸ μὴ εἶναι διακορευόμενον. (κθ') Καὶ γνώσονται ὅτι ἐγὼ Κύριος· καὶ ποιήσω τὴν γῆν αὐτῶν ἔρημον, καὶ ἐρημωθήσεται διὰ πάντα τὰ βδελύγματα σπῆτων ἃ ἐποίησαν. Διὰ πάντων κάκεινοι καὶ ἡμεῖς ἐδοδάχημεν, παρανομία συζῶντες, μηδὲ πολλαῖς καὶ ἐριθμοῦ κρείττοσι μυριάσι θαρβεῖν· μόνους δὲ τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις, ἃ προλαβὼν ἔδειξεν ὁ Δεσπότης.

λ', λζ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, οἱ υἱοὶ τοῦ λαοῦ σου λαλήσουσι³⁶ περὶ σοῦ παρὰ τοὺς τοίχους³⁷, καὶ ἐν τοῖς πυλώσι τῶν οἰκιῶν, καὶ λαλήσουσιν³⁸ ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, λέγοντες· Συνέλθωμεν, καὶ ἀκούσωμεν τί τὸ ῥῆμα τὸ ἐκπορευόμενον³⁹ παρὰ Κυρίου. Καὶ ἐρχονται πρὸς σέ, ὡς ἐκπορεύεται λαός, καὶ κάθηται ἐνώπιόν σου⁴⁰ ὁ λαός μου, καὶ ἀκούουσι τὰ ῥήματά σου, καὶ οὐ μὴ ποιήσουσιν αὐτά⁴¹. Τὰ μὲν οὖν προειρημένα πάντα περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐβρέθη· ταῦτα δὲ περὶ τῶν αἰχμαλιωτῶν ἦδη γεγενημένων, καὶ τὴν Βαβυλῶνα οἰκούντων, οἱ ἀκούειν μὲν ἐβούλοντο τῶν προφητικῶν λόγων, καίθεσθαι δὲ τοῖς λεγομένοις οὐκ ἔτι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἑαυτῶν συλλόγοις ἀλλήλοις παρακελευόμενοι πρὸς τὸν προφήτην δραμεῖν, καὶ μαθεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διηγορευμένα, ἀντιλέγοντες διετέλου· διὸ φησι

A vestros attollitis ad idola vestra, et sanguinem effunditis, num terram hæreditate obtinebitis? Stetistis in gladio vestro, fecistis abominationes, et unusquisque uxorem proximi sui pollulstis, et terram hæreditate obtinebitis? Propriis, inquit, confidentes operibus speratis patria vos terra potituros, et tamen scelerata est vestra vita; ea enim facitis, quæ lege vobis interdicta sunt: quippe sanguinem comeditis, quod legem ferens Noacho interdixi, et per Moſen in terram effundi præcepi: et idolorum cultum plurimi facitis, et cædes atque adultera patrare perseveratis. Hæc igitur audentes nolite sperare vos terram hæreditate possessuros esse.

VERS. 27, 28. *Hæc dicit Adonai Dominus: Quam vere ego vivo, qui in desertis sunt, cadent gladio, et qui in facie campi sunt, bestiis agri tradentur ad devorationem, et eos qui fuerint in urbibus muro munitis, et in speluncis, morte interficiam. 961 Et redigam terram in solitudinem. Eorum quæ dicta sunt obsignatio est formula, Vivo ego: et asserit, eos qui muro munitas incolerent urbes, quique in speluncis et desertis locis degerent, modo dictas pœnas esse persoluturos. Causamque ostendens, subjicit:*

Et peribit contumelia roboris ejus, et desolabuntur montes Israelis, eo quod non sit pertransiens, (VERS. 29.) Et cognoscent, me esse Dominum, et faciam terram ipsorum desertam, et desolabitur propter omnes abominationes eorum quas fecerunt. His omnibus et illi et nos qui scelerate vivimus, edocti sumus, ne multis quidem et innumerabilibus nos confidere oportere hominum millibus, sed solis pœnitentiæ remediis quæ jam antea Dominus ostendit.

VERS. 30, 31. *Et tu, fili hominis, filii populi tui loquentur de te juxta parietes, et in ostiis domorum: et loquentur unusquisque proximo suo, et unusquisque fratri suo, dicentes: Congrediamur, et audiamus quodnam sit verbum egrediens a Domino. — Et veniunt ad te, sicuti egreditur populus, et sedet coram te populus meus, et audiunt verba tua, et non faciunt ea. Omnia igitur quæ ante dicta sunt, de iis qui in Judæa erant, dicta sunt, hæc vero de iis qui jam captivi abducti fuerant, et Babylonem incolebant, qui audire quidem studebant prophetarum oracula, non autem iis quæ dicerentur, obtemperare; verum in suis conciliis mutuo sese exhortati, 962 ut ad prophetam accurrentes, quæ a Deo juberentur discerent, repugnare perseverabant. Idcirco ait: « Et non faciunt ea. Quia mendacium in ore ipsorum. » Non consentit, inquit, lingua cum corde.*

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ Α τῆ βομφαλας. ²⁸ Α βδελύγματ. ²⁹ τὴν — αὐτοῦ. Α τὸν πλησίον αὐτοῦ. ³⁰ Α κληρονομήσατε οὕτως. ³¹ μὴ. Ita A. sed B μὴν. ³² πεσοῦνται. In B ponitur post μαχαίρα. ³³ εἰς. Des. in A. ³⁴ ὅτι. B πρῶτον. ³⁵ δε. ³⁶ παρὰ. Α διὰ. ³⁷ λαλ. Α οἱ λαλοῦντες. ³⁸ Α τὰ τείχη. ³⁹ Α ἐλάουον. ⁴⁰ ἕκαστος. — ἀδ. αὐτ. Α εὐθροπος τῷ ἀδελφῷ αὐτῶν. ⁴¹ Α τὰ ἐκπορευόμενα. ⁴² Α κάθηται ἐναντίον σου. ⁴³ αὐτά. In A ponitur ante οὐ μὴ.

« Post pollutiones enim cor eorum graditur. » Jucunda enim tantum, non utilia verba audiunt. Congruenter itaque adjecit :

αὐτῶν πορεύεται. » Τέρψεως γὰρ μόνης, ἀλλ' οὐκ ἐπήγαγε ·

VERS. 32. *Et es eis quasi vox psalterii dulcisoni concinni. Sicut musicum, inquit, quoddam instrumentum, si concinnum sonum edit, audientes quidem oblectantur, tamen sonorum inde non percipiunt disciplinam : ita etiam verba tua, o propheta, aures tantum ipsorum delectatione afficiunt, animam vero improbitati addictam minime demulcent. Hoc enim subjecit : « Et audient verba tua, et non facient ea, quia mendacium est in ore ipsorum. » Sed nunc, inquit, haud credentes, cum viderint eventum, experientia credent.*

VERS. 33. *Quando enim venerint, inquit, dicent : Ecce venit, et cognoscent prophetam fuisse in medio eorum. Iis enim, quibus nullam nunc fidem habent, rebus ipsis credent, et tunc propheticam vim percipient. Hinc ad pastores transfert orationem, vocatque pastores, non solum reges, sed etiam sacerdotes, quorum accusat impudentiam, et segnitiam, et ovium proditionem.*

963 CAPUT XXXIV.

VERS. 2. *Fili enim hominis, inquit, vaticinare super pastores Israelis, vaticinare et dic pastoribus : Hec dicit Adonai Dominus : O pastores Israelis, num pascunt pastores seipsos? anne oves pascunt pastores? Dicite, inquit, vos, quodnam proprium sit pastoris munus, seipsum pascere, an oves?*

VERS. 5. *Ecce lac comedebatis, et lanis induebamini, et crassum occidebatis, et oves meas non pascabatis. Omnia per translationem dicit. Vos enim sacerdotes primitias et decimas, et sacrificiorum partes a victimis ablatas percipiebatis : vos autem reges tributum et vectigal exigentes, haudquaquam his contenti fuistis, sed occisis ditioribus eorum divitiis fruebamini : neque sacerdotes vestri, neque vos ullam curam ovium curandarum habebatis. Deinde sigillatim ipsorum ineptam agendi rationem recenset.*

VERS. 4. *Quod infirmum fuit, non corroborastis, et quod ægrotum, non sanastis, et contritum non colligastis, quodque male se habebat, non refecistis, et errans non reduxistis, et quod perierat, non inquisivistis (et quod omnium gravissimum), vali-*

Α « Καὶ οὐ μὴ ποιήσουσιν αὐτά. Ὅτι « ψῆδος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Οὐ συνομολογεῖ, φησὶν, ἡ καρδία τῇ γλώττῃ. « Ὅπισω γὰρ τῶν μiasμάτων ἡ καρδία ὠφέλειας, τὸν λόγον « ἀκούουσιν. Ὅθεν ἀρμοδίας

λβ'. Καὶ γίνῃ αὐτοῖς ὡς φωνὴ ψαλτηρίου ἡδύφωνου εὐαρμόστου. Καθάπερ, φησὶν, οἱ ὄργανοι τινὲς εὐαρμόνιον « ἤχην ἀποτελοῦντος ἀκούοντες τέρψιν ἐκείθεν καρποῦνται, οὐ μὴν καὶ τῶν κρουμάτων « τὴν μάθησιν · οὕτω καὶ οἱ λόγοι σου, ὧ προφήτῃ, τὴν ἀκοὴν αὐτῶν μόνην τέρπουσι, τὴν δὲ ψυχὴν οὐ καταθέλγουσι πονηρίᾳ συζῶσαν. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν · « Καὶ ἀκούονται σου τοὺς λόγους «, καὶ οὐ μὴ ποιήσουσιν αὐτούς, διότι « ψῆδος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Ἀλλὰ νῦν, φησὶ, μὴ πιστεύοντες, διανιδῶσι τὴν ἔκβασιν, διὰ τῆς πείρας πιστεύουσιν.

λγ'. Ἦντο γὰρ, φησὶν, ἐλωσιν «, ἐροῦσιν · Ἰδοὺ ἤκει, καὶ γνώσονται ὅτι προφήτης ἦν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οἷς γὰρ νῦν ἀπιστοῦσι, διὰ τῶν πραγμάτων πιστεύουσι «, καὶ τὴν:καῦτα τὴν προφητικὴν μάθησιν δύναμι. Ἐντεῦθεν ἐπὶ τοῦ ποιμένας μεταφέρει τὸν λόγον · καλεῖ δὲ ποιμένας οὐ μόνον τοὺς βασιλέας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερέας · κατηγορεῖ δὲ αὐτῶν ἀναλδειαν, καὶ βραθυμίαν, καὶ τὴν τῶν προβάτων προδοσίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΔ'.

β'. Γιὰ γὰρ, φησὶν, ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τοὺς ποιμένας τοῦ Ἰσραὴλ · προφήτευσον, καὶ εἰπὲ τοῖς ποιμέσι · Τάδε λέγει Ἀδωναι Κύριος · Ὁ οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ «, μὴ βόσκουσι οἱ ποιμένες ἑαυτούς; Οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσι οἱ ποιμένες; Εἴπατε, φησὶν, ὑμεῖς, τί τοῦ ποιμένου ἴδιον, τὸ ἐαυτὸν νέμειν, ἢ τὰ πρόβατα βόσκειν;

γ'. Ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε «, καὶ τὰ ἔρμα περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ ἐσφάζετε «, καὶ τὰ πρόβατά μου οὐκ ἐβόσκετε «. Τροπικῶς ἅπαντα λέγει. Ἐμεῖς μὲν γὰρ, οἱ ἱερεῖς, τὰς ἀπαρχάς, καὶ τὰς δεκάτας, καὶ τὰ τῶν θυσιῶν ἀφαιρέματα ἐκαρπούσθε · ὑμεῖς δὲ, οἱ βασιλεῖς, τὸν δασμὸν λαμβάνοντες καὶ τὸν φόρον, οὐκ ἠρκείσθε τοῖσι, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐπόρους κατασφάζοντες τὸν τοῦτων ἐκαρπούσθε πλοῦτον · οὕτε δὲ οἱ ἱερεῖς ὑμῶν, οὕτε ὑμεῖς τῆς τῶν προβάτων ἐπεμελείσθε θεραπείας. Εἶτα κατὰ « μέρους αὐτῶν τὴν ἀπολίαν διηγείται.

δ'. Τὸ ἡσθενηκὸς ἐν ἐνισχύσατε, καὶ « τὸ ἀβῶστον « οὐκ ἴασασθε, καὶ « τὸ συντετριμμένον οὐ κατεδήσατε, καὶ τὸ κικῶς ἔχον οὐκ ἐσωματοποιήσατε, καὶ τὸ πλανώμενον οὐκ ἐπιστρέψατε, καὶ « τὸ ἀπολωλὸς οὐκ ἐπέζητη-

VARIÆ LECTIONES.

« ὅτι—στόμ. αὐτ. Et deinde, ὅπισω—πορεύεται. Hebr. Cantica enim in ore suo illi faciunt, scilicet verba τῆα. «¹ B τῶν λόγων. «² B ἐναρμόνιον. «³ B κρουμάτων. «⁴ τοὺς λόγ. A τὰ ῥήματα, et deinde, αὐτά. «⁵ διότι—αὐτῶν. Des. in A et in Hebr. «⁶ ἔλθ. A εἰάν ἔλθῃ. «⁷ B πιστεύουσι. «⁸ Ἰσρ Des. infra, *Histor relig.*, cap. 4, ubi reliqua ita se habent : Μὴ ἑαυτούς οἱ ποιμένες βόσκουσι, οὐχὶ τὰ πρόβατα νέμουσιν ; «⁹ B κατησθίετε. «¹⁰ A σφάζετε. «¹¹ A οὐ βόσκετε. «¹² κατὰ. B πραγμ. καί. «¹³ καί—ἴασασθε. Des. in A. «¹⁴ Alii habent ἀβῶστον, sicque infra, *Hær. fab.*, lib. v, cap. 28. «¹⁵ καί—κατεδ. Des. *Hær. fab.* loc. cit. In A hæc ponuntur post illa καὶ τὸ κικῶς. ἔχ. οὐκ ἐσωματ. «¹⁶ καί—ἐπέζ. Infra, *Hær. fab.*, lib. iii, cap. 5, est καὶ τὸ καταπεπτωκὸς οὐκ ἀνωρθώσατε

σατε ⁷⁷ (καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον), τὸ ⁷⁸ ἰσχυ-
ρόν καταργήσαθε μόχθῳ, καὶ ⁷⁹ ἐν κράτει
ἐκπαιδεύσατε αὐτὰ, καὶ ἐν παιγνίῳ. Οὐ γὰρ μόνον
τοῖς ἀσθενοῦσι τὴν προσήκουσαν οὐ προσενηγέ-
κατε ⁸⁰ θεραπείαν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι πόρους
πάλλους ἐπέθηκατε. Καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἱστοριῶν
βιβίων κατείδεν. Τοὺς μὲν γὰρ τὰ εἰδῶλα προσκυ-
νοῦντα· καὶ παρανομία συζῶντας, ἰατροῦναι καὶ
πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστρέφειν οὐκ ἠθέλησαν οἱ κακοί
ποιμένες, τοὺς δὲ θεοὺς προσήτας τὴν ἰσχυρὴν τῆς
ἀρετῆς κεκτημένους αἰκίζόμενοι καὶ καθελγόντες,
καὶ μυρίαὶ ἀλγεῖνοις ὑποβάλλοντες διετέλεσαν καὶ
ταῦτα ποιοῦντες ἐπετώθαζον αὐτοῖς, κωμφοῦντες
τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα. Διό φησι· « Καὶ ἐν κράτει
ἐκπαιδεύσατε αὐτὰ, καὶ ἐν παιγνίῳ » δεικνύς, ὅτι
κατὰ ταῦτόν τοις μὲν ἀγίοις τὰ λυπηρὰ προσέφερον, αὐτοὶ δὲ παιδιὰν ἤγουντο, καὶ παίγνια τὰ
γινόμενα.

ε'. Διὰ ⁸¹ τοῦτους, φησί, τοὺς κακοὺς ποιμένας **B**
διόσπειρα τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐγένετο ⁸² εἰς κα-
τέδρωμα πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ. Τροπικῶς
πάλιν ἐκάλεσε τὰ θηρία, ἐπειδὴ κατὰ ταῦτόν ⁸³ τὸν
λόγον καὶ τὰ πρόβατά προσηγόρευσε. Καλεῖ δὲ θηρία
νοσητὰ μὲν τοὺς δαίμονας, τῶν ψυχῶν τοὺς ἀλάστο-
ρας, αἰσθητὰ δὲ τοὺς πανταχῶθεν ἐπιβλόντας αὐτοῖς
πυλεμίους.

ς'. Καὶ διεσπάρη καὶ ἐπλανήθη ⁸⁴ τὰ πρόβατά
μου ἐν παντὶ ὄρει, καὶ ἐπὶ παντὶ βουνῷ ὑψηλῷ,
καὶ ἐπὶ προσώπου πόσης τῆς γῆς διεσπάρη τὰ
πρόβατά μου ⁸⁵, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκζητῶν, οὐδὲ ἐπι-
στρέφων ⁸⁶. — Ὁρη καὶ βουνούς καὶ τὰ ἄλλα ὅσα
εἶρηκε, τὴν ἐν αὐτοῖς γενομένην τῶν εἰδώλων λα-
τρείαν ἐκάλεσεν· ἐν ὄρει γὰρ καὶ γηλόφοις, καὶ ἐν **C**
παντὶ τόπῳ τὰ τῶν εἰδώλων ἰδρύσαντο τεμένη, οὔτε
βασιλείων, οὔτε μὴν ἱερῶν τὴν ἀσέβειαν κωλύοντων.
Οὐ χάριν ἐφη· « Καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκζητῶν, οὐδὲ ὁ ἀπο-
στρέφων. » Οὕτω τὴν κατηγορίαν ποιησάμενος,
ἀπειλεῖ τοῖς ποιμέσι τὴν τιμωρίαν, καὶ φησιν· Ἐπεὶ
δὲ βρώσωνν τε καὶ ἀμέλειαν θηριάλωτα τὰ πρόβατά
μου γέγονε, καὶ οὐδεμίαν παρ' ὁμῶν ἐπιμελείαν ἢ
προνοίαν ἀπέχλυσε· μόνῃς γὰρ τῆς οἰκίας τρυφῆς,
καὶ σωματικῆς ἐφροντίσεως θεραπειᾶς·

θ, ε'. Τοῦτου χάριν, ὧ ποιμένες ⁸⁷, ἀκούσατε
λέγον Κυρίου. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδου
ἐγὼ ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά
μου ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ καταπαύσω ⁸⁸ αὐ-
τοὺς τοῦ ποιμαίνειν ⁸⁹ τὰ πρόβατά μου, καὶ ⁹⁰ οὐ
μὴ ποιμανοῦσιν αὐτὰ ἔτι οἱ ποιμένες· καὶ ἐξ-
ελοῦμαι τὰ πρόβατά μου ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν,
καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτοῖς ⁹¹ εἰς κατάδρωμα. Διὰ
τούτων προεδήλωσε τῶν λόγων, καὶ τῆς βασιλείας
τῆς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης τὴν παῦ-

*dam oppressistis labore, et vehementer castigastis
eas, et (velut) per jocum. Non enim infirmis 964
tantum idoneum non attribnistis remedium, sed
etiam valentibus multos imposuistis labores: quod
ex historiis facile est percipere. Nam eos qui idola
colerent sceleribus addicti, curare et ad Deum
transferre improbi pastores recusarunt, divinosque
prophetas summa virtute præditos flagris cædere,
et in vincula conjicere, infunitisque malis oppri-
mere perseverarunt. Atque hæc facientes ipsis illu-
debant, ea quæ ab ipsis dicerentur reprehendentes.
Idcirco ait: « Vehementer castigastis eas et (ve-
lut) per jocum, » ostendens simul eos calamitates
intulisse sauctis, et jocum ac ludum quæ fierent
duxisse.*

VERS. 5. *Propter hos improbos, inquit, pastores,
dispersi oves meas, et factæ sunt in devorationem
omnibus bestiis agri. Per translationem rursus be-
stias vocavit, quændoquidem hæc ratione oves quo-
que nuncupavit. Appellat autem bestias intelligen-
tia quidem præditas, dæmonas, animarum carnifl-
ces, sensu vero tantum instructas feras, hostes
undique in ipsos irruentes.*

VERS. 6. *Et dispersæ sunt et erraverunt oves
meæ in omni monte, et in omni colle excelso: et
super faciem totius terræ dispersæ sunt oves meæ,
et non erat exquirens, neque reducens. — Montes
et colles, et alia quæcumque dixit, cultum ab eis ido-
lis præstitum nuncupavit. In montibus enim et
collibus, atque adeo in omni loco, idolorum tem-
pla posuerant, neque regibus, 965 neque ipsis
sacerdotibus impietatem prohibentibus. Qua de
causa: « Non erat, inquit, exquirens, neque re-
ducens. » [7, 8] Ita absoluta accusatione, pastoribus
pœnas minatur, aitque: Cum propter inertiam
ac negligentiam a bestiis captæ fuerint oves meæ,
neque ullum vestræ curæ aut providentiæ fructum
perceperint (solum enim voluptatem propriam, et
corporis vestri cultum curastis):*

VERS. 9, 10. *Propterea, o pastores, audite verbum
Domini: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego su-
per pastores, et requiram oves meas de manibus eo-
rum, et desistere faciam eos pascere oves meas, ne-
que pascent eas amplius pastores, et liberabo oves
meas de ore ipsorum, et non amplius erunt eis in de-
vorationem. Per hæc verba præsignificavit et regni
Judæorum et sacerdotii finem. Liberabo enim oves
meas, inquit, a mala istorum cura, qui nulla eas
unquam providentia gubernarunt, sed tantum eas*

VARLE LECTIONES.

⁷⁷ A ἐκζητήσατε. ⁷⁸ τό. B præm: καὶ. In Hebr. des. ista, τὸ — μόχθῳ. ⁷⁹ καὶ — παιγνίῳ. Des. in A.
⁸⁰ B προσήνεγκατε. ⁸¹ Διὰ — πρόβ. μου. A Καὶ διεσπάρη τὰ πρόβατά μου, διὰ τὸ μὴ εἶναι ποιμένας.
⁸² A ἐγένθη. B ἐγένοντο. ⁸³ B τούτων. ⁸⁴ καὶ ἐπλ. Des. in A. ⁸⁵ τὰ πρ. μου. Des. in A. ⁸⁶ A ὁ ἀπο-
στρέφων. Ita quoque post pauca apud Nostrum leg. ⁸⁷ A ἀντὶ τούτου ποιμένες. ⁸⁸ κατ. A ἀποστρέψω.
⁸⁹ ποιμ. A præm. μὴ ⁹⁰ καὶ — ἔτι. A καὶ οὐ βοσκήσουσιν ἔτι. ⁹¹ A οὐκ ἔσονται αὐτοῖς ἔτι.

comedere perseverarunt. Deinde per Dominum ac A
Salvatore nostrum salutem pollicetur.

λαν. Ἐλευθερώσω γὰρ, φησί, τὰ πρόβατά μου τῆς
κακῆς τούτων ἐπιστασίας, οἱ πρόνοιαι μὲν οὐδεμίαν
ἤξιωσαν αὐτὰ πώποτε, μόνον δὲ κατεσθίοντες αὐτὰ διετέλουν. Εἶτα διὰ τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν
ὑπισχνεῖται σωτηρίαν.

VERS. 11, 12. *Quia hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego requiram oves meas, et visitabo eas; sicut visitat pastor gregem suum interdium, quando fuerit caligo et nubes in medio ovium ipsius separatarum, ita requiram oves meas, et eruam eas ex omni loco, ubi dispersæ fuerunt die nubis et 966 caliginis. — Nubem hic et caliginem incitæ tenebras appellavit, quæ per orbem terrarum, antequam Deus et Salvator noster homo fieret, diffusæ erant. Dicit igitur: Instar diligentis pastoris, suarum ovium maximam curam habentis, cum imminentem nebulam conspexerit, quæ lupis ac furibus securitatem præbet, ego quoque curam ovium mearum geram, easque dissipatas cogam, et dispersas unum ovile efficiam. Talis est ex Judæis et gentibus coacta Ecclesia. Deinde duplicat prophetiam. Quod enim sub oculis cadit, solis convenit Judæis: quod autem quasi mysterium occultum est, omnibus hominibus; typus præsertim cum sint rerum nostrarum, quæ Judæis accidere. Cum illorum enim ab exsilio revocatione, et a captivitate liberatione, noster quoque a diabolo ad Deum reditus, et a tyrannica illa servitute in libertatem vindicatio consentit.*

ἀπαλλαγῆ, καὶ ἡ ἡμετέρα ἀπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς
ἡ ἐλευθερία.

VERS. 13, 14. *Et educam eos de gentibus, et congregabo eos de regionibus, et introducam eos in terram ipsorum, et pascam eos in montibus Israelis, et in vallibus, et in omni habitatione terræ. In pascuo bono pascam eos. Atqui bona lex, et mandatum, secundum Apostolum, sanctum, et justum, et bonum: sed aliud ipsis pabulum promittit, nam legalem pastum habebant. Quænam autem hæc ultra legalem bona pascua? anne perspicuum est, divinorum Evangeliorum hic innui doctrinam, quam 967 depascentes oves Dei nutriuntur, et pinguescunt, et salutem consequuntur? Quod apertius declarans: « In monte, inquit, excelso Israelis erit decor ipsarum. » Atqui mentionem fecit inultorum montium, et vallium: attamen montem quemdam excelsum præcipue commemorat, in quo prædicat eorum qui pascantur, decorem futurum. Huius item montis beatus David meminit, cum dicit: « Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis. » Deinde Israelitis montibus huic ipsi monti invidentibus ait: « Cur suspicamini*

ια', ιβ'. Διότι τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδοὺ ἐγὼ ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐπισκέψομαι αὐτά. Ὅσοι ἐπισκέπτεται ὁ ποιμὴν τὸ ποιμνιον αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ ὅταν ᾖ γνόφος καὶ νεφέλη ἐν μέσῳ προβάτων αὐτοῦ διακεχωρισμένων· οὕτως ἐκζητήσω τὰ πρόβατά μου, καὶ ῥύσομαι αὐτὰ ἐκ παντὸς τόπου, ὃ δισσάσθησαν ἐκεῖ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλης καὶ γνόφου. — Νεφέλην δὲ καὶ γνόφον ἐνταῦθα τὸν τῆς ἀγνοίας ἐκάλεισε ζόφον, ὡς κατὰ τῆς οἰκουμένης ἐπέχυτο πρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρωπήσεως. Λέγει τοίνυν, ὅτι Δίκην ποιμένους ἐπιμαλοῦς πλεῖστα μάλιστα πρόνοιαν ποιουμένου τῶν οἰκείων προβάτων, ὅταν ἐπικειμένην ὁμίλην θεάσθεται, ἥτις ἄδειαν καὶ λύκοις παρέχει, καὶ κλέπτει. φροντιῶ γὰρ τῶν ἐμαυτοῦ προβάτων, καὶ συνάξω αὐτὰ διασκορπισθέντα, καὶ τὰ κεχωρισμένα μίαν ποιμνὴν ποιήσω· τοιαύτη δὲ ἐστὶν ἡ ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν συναχθεῖσα Ἐκκλησία. Εἶτα διπλῆν ποιεῖται τὴν προφητείαν. Τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον αὐτοῖς μόνις Ἰουδαίοις ἀρμόττει· τὸ δὲ μυστικὸν τε καὶ κεκρυμμένον, πᾶσιν ἀνθρώποις, ἄλλως τε καὶ τύπος τῶν ἡμετέρων τὰ εἰς Ἰουδαίους γεγενημένα· συμβαίνει γὰρ τῇ ἐκείνων ἀνακλήσει, καὶ τῇ τῆς αἰχμαλωσίας

Θεοῦ ἐπάνοδος, καὶ τῆς τυραννικῆς ἐκείνης δουλείας

γ', ιδ'. Καὶ ἐξάξω αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ συνάξω αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χωρῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῶν, καὶ ποιμαίνω αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ὄρεων Ἰσραὴλ, καὶ ἐν ταῖς φάραξι, καὶ ἐν πάσῃ κατοικίᾳ τῆς γῆς. Ἐν νομῇ ἀγαθῇ βοσκήσω αὐτούς. Καὶ μὴ ἀγαθὸς ὁ νόμος, καὶ ἡ ἐντολὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἀγαθὰ, καὶ δικαία, καὶ ἀγαθῆ, ἀλλ' ἐτέρων αὐτοῖς ὑπισχνεῖται νομῆν· τὴν γὰρ νομικὴν εἶχον. Τίς δὲ ἀθετὴ ἢ ὑπὲρ τὴν νομικὴν ἀγαθὴ νομῆ; ἢ δῆλον ὡς τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων διδασκαλίαν αἰνέτιται, ἐν ᾗ νεμόμενα τοῦ Θεοῦ τὰ πρόβατα τρέφεται καὶ παίνεται, καὶ τῆς σωτηρίας ἀπολαύει; Καὶ τοῦτο σαφέστερον δηλῶν· « Ἐν τῷ ὄρει, φησὶ, τῷ ὑψηλῷ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶν εὐπρέπεια αὐτῶν. » Καὶ μὴ ἐμνημόνευσεν ὄρεων πολλῶν, καὶ παραγγων, καὶ διαφερόντως ὄρους τινὸς ὑψηλοῦ μνημονεύει, ἐν ᾧ προλέγει τῶν βοσκομένων τὴν ἐσομένην εὐπρέπειαν. Τοῦτου τοῦ ὄρους καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ μέμνηται, λέγων· « Ὅρος τοῦ Θεοῦ ὄρος πῶν, ὄρος

† Rom. vii, 12. * Psal. lxxvii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁷² Ἄ ζηταῖ ποιμῆν. ⁷³ ὅταν ᾖ. Ἀ πλάνης. ⁷⁴ ῥύσ. Ἀ ἀπελάσω. ⁷⁵ ἐκ. Ἀ ἀπό. ⁷⁶ καί. Β πρᾶμ. ἐξ. ⁷⁷ ἀπὸ — εἰσάξω αὐτ. Des. in A. ⁷⁸ αὐτῶν. Ἀ addit, καὶ βοσκήσω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῶν. ⁷⁹ Ἄ βοσκήσω αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ. ⁸⁰ ἀγαθ. loco cit. est ἀγιος. ⁸¹ ἐστὶν εὐπρέπεια αὐτῶν. Des. in A. ⁸² καί. Β. ἀλλά. ⁸³ Δαβ. In B ponitur post μέμνηται.

τετυρωμένον, ἄρας πίων. » Εἶτα τοῖς Ἰσραηλιτικοῖς ἄρασι τοῦτω τῷ ἄρασι διαφθονομένοις φησὶν · « Ἰνατί ὑπολαμβάνετε ἄρα τετυρωμένα; Τὸ ἄρας, δ' εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ · καὶ γὰρ ὁ Κύριος κατασκηνώσει εἰς τέλος. » Μάτην, φησὶ, ζηλοτυφεῖτε τοῦτο τὸ ἄρας, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ κατασκηνοῦν ὁ Θεὸς εὐδόκησεν · εἰς τέλος γὰρ τοῦτο ποιήσει. Οὕτω δὲ νοεῖν ἡμᾶς ἐδίδαξαν⁶⁶ οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταί · ὁ μὲν Ἀκύλας εἰρηκῶς · Ἰνατί⁶⁷ ἐρίζετε ἄρα τετυρωμένα; ὁ δὲ Θεοδοσίω· Ἰνατί ἐκάζεσθε περὶ τοῦτου τοῦ ἄρας; καὶ Ἡσαίας βοᾷ, καὶ Μιχαίας ὡσαύτως · « Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ἄρας Κυρίου, καὶ ὁ οἶκος Κυρίου ἐπ' ἄκρων τῶν ὄρων, καὶ ἤξουσιν ἐπ' αὐτὸν⁶⁸ πάντα τὰ ἔθνη, » καὶ τὰ ἐξῆς · καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις · « Οὐ δύναται, φησὶ, πόλις κρυθῆναι ἐπάνω ἄρας κειμένη. » Τὸ ὑψηλὸν τοίνυν καὶ περιφανὲς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἄρας κἀναυθα ὠνόμασεν, ἐν ᾧ γενήσεσθαι τὴν τῶν προβάτων εὐπρέπειαν ἐπηγγελήσατο. Εἶτα ἐπάγει · « Καὶ ἔσονται αἱ μάνδραι αὐτῶν ἐκεῖ. » Καὶ τοῦτο δὲ ἀντικρῶς ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ Ἰουδαίους ἀρμόττει · ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μίαν ἔσχον μάνδραν, τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις οἰκουμένην ἐκκλησίαν.

Καὶ κοιμηθήσονται, καὶ ἀναπαύσονται ἐκεῖ⁶⁹ · καὶ ἐν τρυφῇ⁷⁰ ἀγαθῇ καὶ ἐν νομῇ πλοῦν βοσκηθήσονται ἐπὶ τῶν ὄρων Ἰσραὴλ. (α'.) Καὶ ἐγὼ ποιμανῶ⁷¹ τὰ πρόβατά μου. — Τρυφήν ἀγαθὴν καὶ πλοῦν τὰ θεῖα λόγια προσαγορεύει · « Κατατρίψουσιν γὰρ, φησὶ, τοῦ Κυρίου, καὶ δῆψοι τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου · ἄρα δὲ Ἰσραὴλ τὰς προφητικὰς βίβλους, ἐφ' ὧν πάλιν νεμόμεθα, ἐπίθεσιν τινα δι' ἐκείνων εἰς τὸ μέγιστον ἔχοντες ἄρας· διὰ γὰρ τῶν προφητικῶν θεοπισμῶν ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν ποδηγούμεθα διδασκαλίαν ὑπ' ἐκείνων μαρτυρουμένην · ἔχομεν δὲ ποιμένα αὐτὸν τὸν Δεσπότην καὶ Κύριον βοῶντα · « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός. » Τοῦτο καὶ ἐναυθα προαγορεύων ἔφη · « Καὶ ἐγὼ ποιμανῶ τὰ πρόβατά μου. Καὶ ἐγὼ ἀναπαύσω αὐτά, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. » Ὑπ' αὐτοῦ γὰρ ποιμαίνόμενοι, καὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας εἶναι ἐπὶ τινος χλόης διαναπαυόμενοι, ἐπιγιγνώσκωμεν αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν.

15. Τὰς λέγει Ἀδωναὶ Κύριος · Τὸ ἀπολωλὸς ἐκλήτησώ⁷², καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψω · ὡς Παῦλον, καὶ τοὺς κατ' ἐκείνον · Καὶ τὸ συντετριμμένον καταδήσω · ὡς τὸν τελώνην, καὶ τὴν πόρην, καὶ τὸν ληστὴν, καὶ τοὺς κατ' ἐκείνους · Καὶ τὸ ἡσθενηκὸς⁷³ ἐνισχύσω · ὡς τὸν Πέτρον ἀρρησάμενον · Καὶ τὸ πῖον καὶ⁷⁴ ἰσχυρὸν φυλάξω · ὡς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, καὶ τοὺς τὸν ὁμοίον ἐκείνους ἐλομένους βίον · Καὶ ποιμανῶ⁷⁵

A montes coagulati? mons in quo beneplacitum est Deo habitare, etenim Dominus habitabit in eo in perpetuum γ. » Frustra, inquit, huic monti invidetis, siquidem in ipso habitare vult Deus, quod perpetuo faciet. Atque ita nos intelligere alii interpretes docuerunt. Aquila quidem, cum dixit : « Cur contenditis montes coagulati? » Theodotion vero : « Cur litigatis de hoc monte? » Isaias quoque exclamat, et Michæas itidem : « Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Domini in summis montium, et veniet ad eum omnes gentes », et quæ sequuntur. Et Dominus in sacris Evangeliiis : « Non potest, inquit, civitas abscondi super montem posita ». Excelsum igitur et conspicuum evangelicæ doctrinæ montem hic quoque nominavit, in quo futurum ovium decorem pollicitus est. Tum subjicit : « Et erunt ovilia eorum ibi. » Et hoc aperte nobis, non autem Judæis 968 convenit : illi enim unam ovile, quod fuit Hierosolymis templum, habuerunt, nos autem innumerabiles per totum orbem terrarum ecclesias.

ναόν · ἡμεῖς δὲ ἀριθμῶν κρείττους κατὰ πᾶσαν τὴν

VERS. 15. Et dormient, et requiescent ibi, et in deliciis bonis et in pastu pingui pascentur in montibus Israelis. Et ego pascam oves meas. — Delicias bonas et pingues divina nuncupat oracula : « Delectare enim in Domino, inquit, et det tibi petitiones cordis tui b; » montes autem Israelis propheticos libros vocat, in quibus rursus pascimur, accessum quemdam per illos ad maximum montem habentes. Per prophetica enim oracula ad evangelicam ducimur doctrinam, quam illa testantur; habemus autem pastorem ipsum herum ac Dominum exclamantem : « Ego sum pastor bonus. » Idem quoque hoc loco prædicens, « Et ego, inquit, pascam oves meas. Et ego requiescere faciam eas, et cognoscent me esse Dominum. » Ab ipso enim pasti, et in ejus doctrina veluti in quadam herba requiescentes, ipsum esse Dominum agnoscimus.

VERS. 16. Hæc dicit Adonai Dominus : Quod perierat requiram, et errans reducam, ut Paulum, D quique ejus similes erant; « et contritum colligabo » ut publicanum, et meretricem, et latronem, et similes illorum; « Et quod infirmum fuerat, corroborabo, » ut Petrum qui negavit; « et pingue et validum custodiam, » ut sanctos apostolos, et eos qui sibi illorum vitam ad imitandum 969 delegere; « Et pascam eas cum judicio, » bona sub-

⁷ Psal. LXXII, 17. ² Isa. II, 2; Mich. IV, 1. ³ Matth. V, 14. ⁴ Psal. XXXVI, 4. ⁵ Joan. X, 9.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ id. In B ponitur post ἄλλοι. ⁶⁷ Ἰνατί — τετυρω. Aliter supra, tom. I, pag. 1064. ⁶⁸ Edit. prior hab. αὐτῷ. ⁶⁹ ἐκεῖ. In A ponitur ante ἀναπαύσ. ⁷⁰ B τρυφῇ. ⁷¹ A ἐγὼ βοσκήσω. ⁷² A ζητήσω. ⁷³ ἡσθ. A ἐκλείπων. ⁷⁴ πῖον καί. Des. in A. ⁷⁵ A βοσκήσω.

ministrans, et cum opus fuerit, erudiens. Ita absoluta contra improbos pastores oratione, et futuræ suæ diligentis prædicatione, ad oves transfert orationem, docetque pastorum ineptam agendi rationem nullam ovibus relinquere defensionem. Etenim oves ratione prædita vim discernendi habent, possuntque et mala fugere, et bona sectari. Idcirco,

VERS. 17. *Et vos oves meæ, inquit, hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego judico inter ovem et orem, arietes et hircos. Sicut pastores enim, inquit, et oves judico, ita etiam ovium judex ero, et peccantes puniam.*

VERS. 18, 19. *Et nonne satis vobis erat, quod bonum pastum depasceretis, et reliquias pastus vestri conculcatis pedibus vestris, et consistentem aquam biberetis, et reliquum pedibus vestris turbaretis? Et oves meæ conculcationes pedum vestrorum pascebant, et aquam pedibus vestris turbatam bibeant? Contra locupletes hæc dirigitur oratio, qui divitiis ad lasciviam abutebantur, neque id solum quod sibi usui esset eis ipsis percipiebant, sed etiam ultra eorum, quibus opus haberent, fines egrediebantur. Quod in præsentis quoque ab aliquibus fieri videmus. Testatur etiam Lazari parabola, quæ divitem illum ostendit ne de micis quidem e mensa cadentibus 970 pauperi quidquam dedisse d. Illud vero, « Conculcabatis reliquias pedibus, » per translationem tanquam de ovibus dictum est herbam comedentibus, reliquam conculcantibus, et primo aquam bibentibus, deinde pedibus suis eam turbantibus.*

VERS. 20. *Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego ad vos, et judicabo inter ovem sortem et inter ovem imbecillum. Deinde validarum audaciam narrat.*

VERS. 21, 22. *Quia lateribus ac humeris vestris impellebatis, et cornibus vestris ventilabatis, omnesque deficientes affigebatis, quoad expulistis ipsas sortas, et dispersæ sunt oves meæ omni pertranseunt. Et salvabo oves meas, et non amplius erunt in prædâ. Omnia hæc ut de ovibus dixit, humeros scilicet et cornua et latera; et his omnibus eorum, qui in imperio constituti essent, injustam potentiam redarguit: attamen ovibus securitatem pollicetur. « Et judicabo inter ovem et ovem, et inter arietem et arietem. » Judicabo, inquit, neque negligam eos qui injuria affecti fuerint, sed ab iis qui læserint*

d Luc. xvi, 16 sqq.

Α αὐτὰ μετὰ κρίσεως⁹⁶. ἡ χορηγῶν τὰ ἀγαθὰ, καὶ παιδεύων ἡνίκα δεῖ. Οὕτως συμπεράνας τὸν τε κατὰ τῶν κακῶν ποιμένων λόγον, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ γενησομένης ἐπιμελείας τὴν πρόβησιν, ἐπὶ τὰ πρόβατα μεταφέρει τὸν λόγον, διδάσκων, ὡς ἡ τῶν ποιμένων ἀτοπία τοῖς προβάτοις ἀπολογίαν οὐ δίδωσι· λογικὰ γὰρ τὰ⁹⁷ πρόβατα, καὶ διάκρισιν ἔχοντα, καὶ τὰ τε κακὰ φυγεῖν, καὶ προσελθεῖν τὰ ἀγαθὰ δυνάμενα. Διό φησι·

ἰζ'. Καὶ ὑμεῖς πρόβατά μου⁹⁸, τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἰδοὺ ἐγὼ κρινῶ⁹⁹ ἀναμέσον προβάτου¹⁰⁰ καὶ προβάτου. κρινῶ καὶ τράγων¹⁰¹. Ὁσπερ γὰρ, φησί, ποιμέσι καὶ προβάτοις δικάζω, οὕτω καὶ τῶν προβάτων ἔσομαι κριτῆς, καὶ τοῦ ἀδικούντος κολάσω.

ιη', ιθ'. Καὶ οὐχ ἱκανὸν ὑμῖν, ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐτρέμσθε, καὶ τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς ὑμῶν¹⁰² καταπατεῖτε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ τὸ καθοσθηκὸς ὕδωρ ἐπίπτετε, καὶ τὸ κατάλοιπον¹⁰³ ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν ἐταράσσεται; Καὶ τὰ πρόβατά μου καὶ τὰ καταπατήματι¹⁰⁴ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐτρέμωτο¹⁰⁵, καὶ τὸ τετραγαμῆνον ὕδωρ ὑπὸ¹⁰⁶ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπιον¹⁰⁷; Πρὸς τοὺς εὐπόρους ὁ λόγος εἰς ἀσωτίαν κατακεχρημένους τῷ πλούτῳ, καὶ μὴ μόνον τὴν χρεῖαν ἐξ αὐτοῦ καρπουμένους, ἀλλὰ καὶ τὰ πέρα τῆς χρείας· καὶ τοῦτο ἴδοι τις ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπ' ἐνίων γιγνόμενον. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ τοῦ Λαζάρου παραβολή, δεῖξασα τὸν πλοῦσιον ἐκείνον μὴδὲ τῶν ἐκπιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης ψυχῶν μεταδεδωκότα τῷ πένητι. Τὸ δὲ « καταπατεῖτε¹⁰⁸ τὰ κατάλοιπα τοῖς ποσὶ, » τροπικῶς ὡς ἐπὶ προβάτων ἐρρήθη, ἐσθίωντων τὴν πᾶσαν, καὶ τὴν λοιπὴν πατούντων, καὶ πρῶτον τὸ ὕδωρ πινόντων, εἶτα τοῖς ποσὶν αὐτῶν¹⁰⁹ καταβολούντων.

κ'. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ πρὸς¹¹⁰ ὑμᾶς, καὶ κρινῶ ἀναμέσον προβάτου ἰσχυροῦ καὶ ἀναμέσον προβάτου¹¹¹ ἀσθενοῦς. Εἶτα λέγει τῶν ἰσχυρῶν τὴν θρασύτητα.

κα'. Ἐπειδὴ¹¹² ταῖς πλευραῖς ὑμῶν¹¹³, καὶ τοῖς ὤμοις ὑμῶν διωθεῖσθε, καὶ τοῖς κέρασιν ὑμῶν ἐκκρατίζετε, πάντα δὲ τὰ ἐκλείποντα¹¹⁴ ἐξελίβετε, ἕως¹¹⁵ οὗ ἐξώσατε αὐτὰ ἐξω, καὶ¹¹⁶ διεσπάρη¹¹⁷ τὰ πρόβατά μου παντὶ παραπορονομένῳ¹¹⁸. Καὶ σώσω τὰ πρόβατά μου, καὶ οὐκέτι ἔσται εἰς προνομίην. Πάντα ὡς ἐπὶ προβάτων εἰρηκεν, ὤμους¹¹⁹, καὶ κέρατα, καὶ πλευράς· διὰ πάντων δὲ τῶν ἐν δυνάμει τὴν ἀδικον δυνασταίαν διήλεγεν· ὑπισχεῖται δὲ ὅμως ἀσφάλειαν τοῖς προβάτοις. « Καὶ κρινῶ ἀναμέσον προβάτου¹²⁰ καὶ προβάτου, καὶ ἀναμέσον κριοῦ πρὸς κριόν. » Δικάσω, φησί, καὶ οὐ πα-

VARIE LECTIONES.

⁹⁶ Α κρίματος. ⁹⁷ τὰ. Β πρᾶμ. καί. ⁹⁸ μου. Des. in A. ⁹⁹ Α διακρινῶ. ¹⁰⁰ προβ. Supra, pag. 193. erat ποιμένος. ¹⁰¹ Editio prior habebat κρινῶν καὶ τράγων. ¹⁰² ὅμ. Des. in A. ¹⁰³ Α λοιπόν, omisso ἐν. ¹⁰⁴ καὶ τὰ. Des. in B, sed in A des. tantum καί. ¹⁰⁵ Α πατήματα. ¹⁰⁶ Β ἐνέμετο. ¹⁰⁷ ὑπό. Ita A et B. Editio prior habebat ἀπό. ¹⁰⁸ Β ἐπινεν. ¹⁰⁹ Β καταπατεῖτε. ¹¹⁰ Β αὐτό. ¹¹¹ πρὸς — κρινῶ. Α διακρινῶ. ¹¹² ἰσχυροῦ καὶ ἀναμέσον προβάτου. Ex A et B suppl. ¹¹³ Α Ἐπί. ¹¹⁴ ὅμων. Des. in A. ¹¹⁵ Α πᾶν τὸ ἐκλείπον, omisso ἐξελίβετε. ¹¹⁶ ἕως — παραπορ. Des. in A. ¹¹⁷ καὶ — παραπορ. Des. in Hebr. ¹¹⁸ καὶ οὐκ. ἔστ. Α καὶ οὐ μὴ ὥτιν ἔτι. ¹¹⁹ ὅμ. Β πρᾶμ. καί.

ῥάφοιμα ἀδικουμένους, ἀλλὰ δίκας τοὺς ἀδικούντας ἠρέθονται. Εἶτα τῆς κοινῆς πάντων σωτηρίας ἡ ὑπόσχεσις.

κγ. Καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἕνα, ὃς ²⁰ ποιμαίνει αὐτοὺς, τὸν δούλον μου Δαβὶδ, αὐτὸς ²¹ ποιμαίνει αὐτοὺς, καὶ ²² αὐτὸς ἀναπαύσει αὐτοὺς, καὶ ἔσται αὐτῶν ποιμὴν. Ἄνω εἰρηκώς, ἢ Ἐγὼ ποιμανῶ, ἢ ἐνταῦθα τὸν Δαβὶδ αὐτῶν εἰσεσθαι ποιμένα λέγει, ὃν καὶ δούλον προσαγορεύει· τίς δὲ οὗτός ἐστιν; Ἡ δὴλον, ὡς ὁ Ἀσπότης Χριστός, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα γενόμενος; Αὐτὸ καὶ δούλος, ὡς ἄνθρωπος· καὶ τοῦτο δὲ κατὰ τὴν φύσιν, οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν· εἰ γὰρ οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες οὐ δούλοι, ἀλλ' υἱοὶ, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς, δὲ ἢ οἱ δούλοι τῆς ἐλευθερίας ἀπήλασαν, οὐ δούλος, ἀλλ' υἱός. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· «Ὁς ^B ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφῇ δούλου λαβών. » Καὶ Ἡσαίας δὲ ἐκ προσώπου αὐτοῦ βοᾷ λέγων· «Ὁὕτω λέγει Κύριος, ὁ πλάσας με ἐκ κοιλίας· δούλον ἑαυτῷ συναγαγεῖν τὸν Ἰακώβ· καὶ Ἰσραὴλ συναχθήσεται πρὸς αὐτόν· Ἰδοὺ δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἑσχάτου τῆς γῆς. » Καὶ τὸ ²³· «Ἰακώβ ^B ὁ παῖς μου, ἀντιλήφωμαι αὐτοῦ. » Παρὰ τῷ Ἑβραίῳ, «Ὁ δούλος μου» κεῖται. Ταύτην δὲ τὴν μαρτυρίαν καὶ ὁ θεὸς· εὐαγγελιστὴς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν ἔλαβε Ἰησοῦν. Δούλος τοίνυν κέκληται, ὡς ἄνθρωπος, καὶ τοῦτο δὲ, ὡς ἔφη, οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν· δούλου γὰρ ἔλαβε μορφὴν. ^C Περὶ δὲ τοῦ ²⁴ ἕνα εἶναι τὸν τῶν προβάτων ποιμένα καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς· Εὐαγγέλοις ἔφη· «Καὶ ἄλλα πρὸβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κίχκενὰ με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποιμνὴ, εἰς ποιμνὴν. » Εἶτα ἐπάγει·

κδ. Καὶ ἐγὼ Κύριος ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν ²⁵, καὶ ὁ δούλος μου ²⁶ Δαβὶδ ἀρχὼν ²⁷ ἐν μέσῳ αὐτῶν. Καὶ τὸ ἀψευδὲς τῶν εἰρημένων τοῖς ἐπαγομένως δείκνυσιν. «Ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα. » Ἀρκεῖ γὰρ εἰς βεβαίωσιν τῶν λόγων ἡ τοῦ εἰρηκτότος ἀξία.

κε. Καὶ διαθήσομαι τῷ Δαβὶδ διαθήκην εἰρήνης. Τοῦτου ὁ Παῦλος ἑρμηνευτὴς· βοᾷ γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ· «Αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας ^D τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμαῦ λύσας. » Τοῦτο δὲ καὶ ἄνω ἔφη· «Καὶ ἀναστήσω ἐπ' αὐτοὺς ποιμένα ἕνα. » Εἰς γὰρ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν καὶ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότες ποιμαίνει. «Καὶ ἀφανιῶ θηρία πονηρὰ ἀπὸ τῆς γῆς. » Καὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων τὰ στίφη, καὶ τοὺς θηριωδίαν νοσοῦντας ἀνθρώπους, τοὺς μὲν μετα-

A exigam pœnas. Deinde communis omnium salutis pollicitatio sequitur.

VERS. 23. Et suscitabo super eos pastorem unum, qui pascet eos, servum meum David; ipse pascet eos, et ipse requiescere faciet eos, et erit eorum pastor. Cum supra dixerit, «Ego pascam,» hic Davidem illorum pastorem ait fore, quem etiam servum appellat. **971** Quis autem hic est? anne perspicuum, eum esse Dominum Christum, ex semine Davidis secundum carnem natum? et propterea tanquam homo ipse servus est, idque secundum naturam, non secundum dignitatem: si enim, qui in ipsum credidere, non servi, sed filii, multo magis ipse, per quem servi in libertatem vindicati sunt, non servus est, sed filius. Quod item beatus Paulus asserit, dicens: «Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed exinanivit semetipsum formam servi accipiens.» Et Isaias ex persona ipsius exclamat: «Sic dicit Dominus, qui formavit me ex utero servum sibi, ut congregarem Jacobum, et Israel congregabitur ad eum: Ecce constitui te testamentum generis, lucem gentium, ut sis salutem usque ad extremum terræ.» Et: «Jacob autem puer meus, assumam eum.» Apud Hebræum ponitur, *servus meus*; atque hoc testimonium etiam divus evangelista ^h retulit ad Dominum nostrum Jesum. *Servus* igitur vocatus est ut homo, et hoc, sicut dixi, non secundum dignitatem, sed secundum naturam: servi enim formam Dominus item in Evangeliiis dixit: «Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus pastor.» Deinde subjicit:

VERS. 24. Et ego Dominus ero ipsis Deus, et servus meus David princeps in medio ipsorum. Et ea quæ dicta sunt, a mendacio libera esse ostendit his quæ sequuntur. «Ego Dominus locutus sum.» Satis est enim ad confirmanda **972** verba illius qui ea dixit auctoritas.

VERS. 25. Et disponam Davidi testamentum pacis. Hujus rei Paulus interpretes est, cum de Christo exclamat: «Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceris solvit.» Hoc etiam supra dixit: «Et suscitabo super eos pastorem unum.» Unus enim tum eos qui ex gentibus, tum qui ex Judæis credidere, pascit. «Et delebo bestias malas de terra.» Et malorum dæmonum coetus, et feritatis morbo laborantes homines, partim de sententia deductos, et ad rationem redactos, ac

• Philipp. II, 6, 7. ^f Isa. XLIX, 5, 6. ^g Isa. XLII, 1. ^h Matth. XII, 48. ⁱ Joan. X, 16. ^j Ephes. II, 14.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ ὃς. A καί. ²¹ αὐτὸς — ἀναπαύσει αὐτοὺς. Des. in A. ²² καὶ — αὐτοὺς. Gemina interpretatio. ²³ τὸ. Ex B suppl. ²⁴ τοῦ. Ita B editio prior habebat τὸ. ²⁵ εἰς Θεόν. A Θεός. ²⁶ ὁ δούλ. μου. Des. in A. ²⁷ ἀρχων. Supra, tom. I, pag. 716, ὁ βασιλεύς.

penitus ne bestiae essent liberatas, partim vero morte consumptos. « Et habitabunt in deserto confitentis, et dormient in silvis. » Utrumque fructuum exporters: dicit autem, fore ut solitudinem gentium obtineant, et earum terram colant, et in silva Judaeorum quietem et curationem consequantur. « Et supra ^k item, cum vellet Hierosolymae sterilitatem ostendere: « Vaticinare, inquit, filii hominis, super saltum Nageb. » Indicat autem, ut jam diximus, austrum.

VERS. 26. *Et dabo in circuitu montis mei benedictionem, et deducam pluviam vobis in tempore suo, pluviae benedictionis erunt.* Tales enim sunt divinorum apostolorum doctrinae, irrigationem benedictione plenam credentium animis afferentes. Et saepe in divina Scriptura *pluviam* doctrinam vocari, testis est propheta Isaias, qui ex persona Dei alicuius vineae minatur: « Non putabitur, neque sordietur, et nubibus mandabo ne depluant super **973** eam imbrem ¹. »

VERS. 27. *Et ligna in agro dabunt fructum suum, et terra dabit robur suum.* Nam et ii qui animo terreni sunt, id est ex gentibus profecti, et Judaei, instar arborum sterilium infecundi, ad fidem accedentes, et huiusmodi irrigatione fruantes, mihi praebunt pietatis fructum. « Et habitabunt in terra sua in spe pacis. » Et non dixit in pace, sed in spe pacis. His enim, qui in ipsum credidere, Dominus dixit: « In mundo pressuram habetis, sed confidite, ego vici mundum ^m. » Et divus item Apostolus: « Spe enim salvi, inquit, facti sumus; spes autem quae in oculos incurrit, non est spes; quod enim videt quis, quid etiam sperat? si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus ⁿ. » Et rursus: « Non solum autem (illa), sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri ^o. » Deinde, quod omnium maximum lucrum est:

Et cognoscent me esse Dominum, cum contrivero ego catenas jugi eorum, et liberabo eos de manu eorum qui eos in servitatem redegerunt. (VERS. 28.) *Et non erunt amplius in praedam gentibus, et bestiae terram non amplius comedent eos.* Jam dixi duplicem esse prophetiam, et alteram Judaeis, alteram omnibus hominibus convenire. Et enim Judaeos a Babyloniorum captivitate vindicavit, et **974** nos omnes a diaboli tyrannide liberavit. *Catenas autem jugi, servitutis necessitatem vocavit; gentes autem et*

βαλλομένους, και λογικούς γινομένους ²², και του είναι θηρία παντελώς απαλλαττομένους, τους δε επί θανάτω παυομένους. « Και κατοικήσουσιν εν τη έρημω πεποιθότες ²³, και ύπνώσουσιν εν τοις δρυμοις. » Αμφότερα άκαρπα λέγει δε, ου και την έρημον των έθνων καθέξουσι τε και γεωργήσουσι, και εν τω δρυμω των Ιουδαίων ανάπασουσιν έξουσι, και θεραπειαν. Και άνω δε την άκαρπλιαν της Ιερουσαλημ δεΐξει θελήσας: « Προφήτευσον γάρ, υιέ ανθρώπου, επί τον δρυμον τον Ναγεβ. » δηλοί δε τον νότον, ως προειρήκαμεν.

κς'. Και δώσω περικύκλω ²⁴ του δρους μου εύλογιαν ²⁵, και καταβιδάσω ²⁶ τον ύετον ύμιν εν ²⁷ καιρω αυτου, ύετοι εύλογιας έσονται. Ταυτα γάρ τα των θελων άποστόλων διδάγματα, άρδειαν εύλογιας μεστην προσφέροντα ταίς των πιστευόντων ψυχαίς. Οτι πολλάκις η θελα Γραφή ύετον την διδασκαλιαν καλει, μάρτυς ο προφήτης: Ησαίας εκ προσώπου του Θεου τω παλαιω άπειλων άμπελων, ουτε Ου μη τμηθη, ουδε μη σκαφη: και ταίς νεφελαις εντελούμαι του μη βρέξει επ' αυτον ύετον. »

κς'. Και τα ξύλα τα ²⁸ εν τω άγρω δώσει τον καρπον αυτων, και η γη δώσει την ισχύν ²⁹ αυτης. Οί τε γάρ γήνιοι την ψυχην, τουτέστιν οι εκ των έθνων έρωμώμενοι, και οι δικην άγριων ξύλων άκαρποι Ιουδαίοι, τη πίστει προσιόντες, και της τοιαύτης άρδεις άπολαύοντες, δώσουσι μοι τον της εύσεβειας καρπον. « Και κατοικήσουσιν επί της γης αυτων επ' ³⁰ έλπιδι ειρήνης. » Και ουκ ειπεν εν ειρήνη, άλλ' εν έλπιδι ειρήνης: τουτοις ³¹ γάρ εις αυτον πεπιστευκόσιν ο Κύριος έφη: « Εν τω κόσμω θλίβην έχετε ³², αλλά θαρσείτε, εγω νενίκηκα τον κόσμον. » Και ο θεός δε Αποστόλος φησιν: « Τη γάρ έλπιδι εσώθημεν: έλπις δε βλεπομένη ουκ εστιν έλπις: ο γάρ βλέπει τις, τι και έλπίζει; Εί δε ο ου βλέπομεν έλπίζομεν, δι' ύπομονης άπεκδεχόμεθα. » Και πάλιν: « Ου μόνον δε, αλλά και ημεις ³³ αυτοι την άπαρχην του πνεύματος έχοντες, εν έαυτοις ³⁴ στενάζομεν, υιοθεσιαν άπεκδεχόμενοι, την άπολύτρωσιν του σώματος ημών. » Είτα το πάντων κερδαλειώτατον:

Και γνώσονται ουτι εγω ειμι Κύριος, εν τω συντριφαι με τους κλοισις του ζυγου ³⁵ αυτων, και εξελούμαι αυτους εκ χειρός των καταδουλωσμένων αυτους. (κη.) Και ουκ εσονται έτι εις προνομη ³⁶ τοις έθνεσι: και τα θηρία της γης ουκ έτι ου μη φάγη ³⁷ αυτους. Και ηδη έφη, ουτι διπλη η προφητεια: το μεν γάρ αυτοις Ιουδαίαις, το δε πάλιν ανθρώποις άρμόστι: και γάρ Ιουδαίους από της Βαβυλωνιων ηλευθέρωσεν αιχμαλωσίας, και πάντας ημάς της του διαβολου τυραννίδος άπήλλαξε.

^k Ezech. xx, 46. ¹ Isa. v, 6. ^m Joan. xvi, 33. ⁿ Rom. viii, 24, 25. ^o Rom. viii, 23.

VARIÆ LECTIONES.

²² B γινομένους. ²³ πεποιθ. Des. in A. ²⁴ περ. A πραγμ. αυτοίς. ²⁵ εύλογιαν. Des. in A. ²⁶ καταβ. A δώσω. ²⁷ εν—έσονται. A ύετον εύλογιας. ²⁸ τα άγρω. A του πεδιου. ²⁹ ισχ. Hebr. provenium. ³⁰ A εν. Sicque post pauca etiam hoc loco leg. ³¹ I τοις. ³² έχετε. Rec. lectio loc. cit. est έξετε. ³³ ημεις. Additur etiam infra, loc. cit. apud Nostrum. ³⁴ εν έαυτ. Loco cit. πραγμ. solet και ημεις αυτοι. ³⁵ A τον ζυγον του κλοισου. ³⁶ A εν προνομη. ³⁷ A φάγωσιν.

Κλειούς δὲ ζυγοῦ τὴν τῆς δουλείας ἀνάγκην ἐκά-
 λασιν· ἔθνη δὲ καὶ θηρία, ἐπὶ μὲν Ἰουδαίων τοὺς
 θηριώδεις πολεμίους, ἐφ' ἡμῶν δὲ τὰ διάφορα τῶν
 θαμνῶν τάγματα, οἱ δίκην θηρίων ἀγρίων ἐπίδει-
 τοὺς ἀνθρώπους. Εἶτα καὶ τὸ ἄμαχον δείκνυσιν ὄπλον,
 τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα φημί. « Καὶ κατοικήσουσιν
 ἐπ' ἄλπεϊ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν αὐτούς. »
 Ἀγαθὸν γὰρ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἢ ἐλπίζειν ἐπ'
 ἄνθρωπον· ὁ γὰρ ταύτην ἔχων τὴν ἐλπίδα βλαβ.
 « Πάντα τὰ ἔθνη ἐκύκλωσάν με, καὶ τῷ ὀνόματι
 Κυρίου ἠμυνάμην αὐτούς.

κβ'. Καὶ ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης⁴³ εἰς
 ἔθρομα⁴⁴. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Ἡσαίας λέγει⁴⁵·
 « Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος
 ἐκ τῆς ρίζης ἀναθήσεται, καὶ ἐπανακαθίσεται ἐπ' αὐ-
 τὸν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πάλιν·
 « Ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρ-
 χεῖν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλιποῦσι, καὶ ἔσται ἡ
 ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. » Τοῦτο ἐρμηνεύων ὁ Κύριος
 ἔφη· « Ἐγὼ εἰμι ἄμπελος⁴⁶ ἢ ἀληθινή⁴⁷, ὑμεῖς τὰ
 κλήματα. » Καὶ ἐν τοῖς Ἄσμασι τῶν ψαλμῶν εὐρί-
 σκομεν τὴν νύμφην λέγουσαν· « Ὡς μῆλον ἐν τοῖς
 ξύλοις τοῦ δρυμοῦ, οὕτως ὁ ἀδελφίδους⁴⁸ μου ἀναμύ-
 σον τῶν υἱῶν. » Καὶ ἐνταῦθα τοῖνον φησὶν· « Ἀνα-
 στήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης εἰς ἔθρομα· » τοῦτέστιν
 ὀνομαστότατον, ἔνδοξον, πολυθρύλλητον. Ἰσως δὲ καὶ
 ἔτερον ὁ λόγος αἰνίττεται, ὅτι ἐκ τοῦ φυτοῦ τὸ ἔθρομα
 λήγονται· ἀπὸ γὰρ Χριστοῦ Χριστιανοὶ πάντες⁴⁹ οἱ
 εὐσεβεῖς· « Καὶ⁵⁰ οὐκέτι ἔσονται ὀλίγοι ἐν⁵¹ ἀριθμῷ
 ἐν τῇ γῆ. » Τοῦτέστιν οἱ εὐσεβεῖς· ὀλίγοι γὰρ λίαν
 ἦσαν πρὸ τῆς Χριστοῦ⁵² παρουσίας. « Καὶ οὐκ εἰ
 ἔσονται λιμῷ ἀπολλύμενοι ἐπὶ τῆς γῆς. » Πίστης,
 φησὶ, πνευματικῆς ἀπαλαύσσονται τροφῆς· λιμῶν γὰρ
 ἐνταῦθα τοῦ λόγου τὴν στέρησιν ὀνομάζει, ὃν διὰ
 τῶν προφητῶν ἠπειλήσεν ὁ Θεός· « Ἐπάξω γὰρ,
 φησὶν, εὐ λιμὸν ἔρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν
 τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου. » — « Καὶ οὐ μὴ ἐνέγ-
 κωσιν ἐτι ὀνειδισμὸν ἐθνῶν. » Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν
 καὶ ἡμῖν καὶ Ἰουδαίους ἀρμόττει· ἡμεῖς τε γὰρ εἰς
 κληθὸς αὐξηθέντες, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐμπλήσαντες,
 οὐκ εἰ: ὑπὸ τῶν ἐν τῇ ἀσεβείᾳ διαμεινάντων ὀνειδιζό-
 μεθα, ἀλλὰ μᾶλλον διατρουνοῦμεθα, καὶ ζηλοτυπού-
 μεθα· καὶ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν Βαβυλωνῶν⁵³ ἐπάνοδον,
 τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες, τὸ οἰκεῖον ἀνεκτη-
 σαντο φρόνημα.

λ'. Καὶ γνώσωσται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός
 αὐτῶν⁵⁴, καὶ αὐτοὶ λαὸς μου, οἶκος Ἰσραὴλ,
 λέγει Ἀδωναὶ Κύριος. Ἀναγκαῖον μνημονεῦσαι
 τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων, ὅτι « Οὐ πάντες εἰ
 ἐξ Ἰερουσαλήμ⁵⁵, οὗτοι Ἰσραὴλ, οὐδ' ὅτι εἰσὶ
 σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα. » Προσθεῖναι δὲ

A bestias, si ad Judæos hæc referamus, ferinos ho-
stes, si ad nos ipsos, varias dæmonum legiones,
qui instar ferarum agrestium homines invadunt.
Deinde etiam scutum ostendit inexpugnabile, spem,
inquam, in ipsum. « Et habitabunt in spe, et non
erit qui terreat ipsos. » Melius est enim sperare in
Domino, quam sperare in homine; quia qui hanc
spem habet, exclamat: « Omnes gentes circum-
dederunt me, et nomine Domini ultus sum eos. »

VERB. 29. *Et suscitabo eis plantam pacis in no-*
men. Hoc item Isaias prædicit: « Egre dietur virga
de radice Jessæ, et flos de radice ejus ascendet, et
requiescet super eum Spiritus Dei, » et quæ se-
quuntur. Et rursus. « Erit radix Jessæ, et qui
consurgit ut princeps sit gentium: in ipso gentes
sperabunt, et erit requies ejus honor. » Hoc in-
terpretans Dominus dixit: « Ego sum vitis vera,
vos palmites. » Et in Canticis canticorum com-
perimus sponsam dicentem: « Sicut matam in
lignis silvæ, sic nepos meus in medio filiorum. »
Igitur hic quoque, « Suscitabo eis, inquit, plantam
pacis in nomen, » id est, nobilissimam, glorio-
sam, celeberrimam. Et fortasse aliud quoque in-
venit oratio, scilicet a planta eos nomen adepturos
esse: a Christo enim omnes pii dicuntur Christiani.
« Et non amplius 975 erunt pauci numero in
terra. » Hoc est pii, qui admodum exigui fuerunt
ante Christi adventum. « Et non amplius erunt
fame pereuntes in terra. » Omni, inquit, spiri-
tuali fruentur alimento. Hic enim famem verbi in-
digentiam vocat, quam per prophetas minatus est
Deus. « Inducam enim non famem panis, inquit,
neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum
Domini. » — « Et non portabunt amplius oppro-
brium gentium. » Et hoc rursus tum nobis, tum
Judæis convenit. Nos enim in multitudinem aucti,
cum orbem terrarum compleverimus, non amplius
ab iis, qui in impietate permanserunt, conviciis
afficimur, imo potius nobis invidetur, et alii nos
æmulantur: Judæi vero, post reditum e Babylone a
captivitate liberati, suam existimationem receperunt.

D VERB. 30. *Et cognoscens nos esse Dominum Deum*
ipsorum, ipso vero populum meum; domus Israelis,
dicit Adonai Dominus. Commodum fuerit verborum
Apostoli meminisse, dicentis: « Non omnes qui
ex Hierosolyma, in Israel, neque quia sunt semen
Abrahami, omnes filii. » Ad quæ addere oportet

† Psal. cxviii, 8. † Psal. cxviii, 10. † Isa. ii, 1, 2. † ibid. 10. † Joan. xv, 5. † Cant. ii, 3.
 † Amos viii, 2. † Rom. ix, 6, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁴³ A ἐν. ⁴⁴ εἰρ. Des. in Hebr. ⁴⁵ εἰς δν. Des. in A. ⁴⁶ προφ. λέγ. B προλέγει. ⁴⁷ ἀμπ. B præm. ἢ.
⁴⁸ ἢ ἀλ. Advers. 1, loc. cit. pertinet. ⁴⁹ B ἀδελφίδος. ⁵⁰ Χρ. πάντες. Ita B. sed inverso ordine Sirm.
⁵¹ καὶ — γῆ. Des. in Hebr. ⁵² ἐν. Ex A et B suppl. ⁵³ Χρ. B præm. τοῦ. ⁵⁴ Βαβ. B præm. ἀπὸ.
⁵⁵ αὐτῶν. B add. μετ' αὐτῶν. ⁵⁷ Ἰερουσ. Rec. lectio loc. cit. est Ἰσραήλ.

ea, quæ a divino Joanne Baptista Pharisæis fuere dicta : « Potest Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo. » Ex quibus perspicuum est omnes illos qui credunt, et auctorem omnium rerum Deum per fidem, quantum a nobis fieri potest, vident, *Israel* nuncupari : hoc enim nomen ipsum indicat. Et illis quidem hoc accidit post reditum : nobis magis proprie veriusque **976** convenit prophetia, quando non figura nostra sunt, sed veritas.

VERS. 31. *Et vos oves meæ, inquit, et oves pascui mei.* Ostendensque non solum se cum Israele colloqui, sed cum omni humana natura, necessario apposuit : « Homines estis, et ego Dominus Deus vester, dicit Adonai Dominus. » Vos enim a feritate liberati convenientem hominum naturæ sensum adepti estis, ego autem ero Deus vester et Dominus, qui omni vos prudentia et cura complectar. Prophetia igitur talem habet sensum. Ego vero Judæos quidem usitato more despere nihil novi arbitror : admiror autem esse ex nostris qui audeant omnia hæc de Zorobabele accipere, cum non intelligant, eorum quæ dicta sunt, plurima aperte iis esse contraria, quæ ab illo gesta sunt. Hæc enim : « Disponam Davidi testamentum pacis, et exterminabo bestias malas de terra, et habitabunt in deserto confidentes, et dormient in salibus : » et, « Habitabunt in spe, et non erit qui terreat eos, et suscitabo eis plantam pacis in nomen, et non amplius erunt pereuntes fame in terra, et non portabunt amplius opprobrium gentium, » historiæ, quæ de illo habetur, sunt omnino contraria. Ille enim e Babylone reversus, cum cœpisset sacrum Dei templum rursus ædificare, a finitimis gentibus prohibitus est operi finem imponere. Quare cum sex et quadraginta præterissent anni, et secundum antiquam historiam, et secundum Evangeliorum testimonium, **977** solum templum recens factum est : post alios vero duo et octoginta annos urbs muros recepit, quos Neemias erexit altero et tricesimo Artaxerxis regni. Docetque nos Esdræ historia, tantum metum ædificantes invasiisse, ut cogentur armagastantes ædificare, eodemque tempore et lapides afferre, et in hostes tela jaculari. Quomodo igitur his conveniunt, « Non erit qui terreat eos ; » vel, « Suscitabo eis plantam pacis ; » vel, « Non erunt pauci numero ? » Docet item nos rursus Esdras, multo labore Neemiam sacerdotibus persuasisse, ut desinentes in agris degere urbem incolerent. Et alia discendi studiosis ex historia apponere, discrepantiamque percipere, facile est. Igitur aliqua illis conveniunt, plurima vero orbis terrarum salutis. Relictis itaque

τούτοις προσήκει τοῦ θεσπεσίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ τὰ πρὸς τοὺς Φαρισαίους εἰρημένα, ὅτι « Δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ. » Ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι πάντες οἱ πιστεύσαντες, καὶ τὸν τῶν δλων Θεὸν διὰ τῆς πίστεως ὁρῶντες, ὡς ἰδεῖν δυνατὸν, Ἰσραὴλ χρηματίζουσι : τούτο γὰρ ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα καὶ ἐπ' ἐκείνων δὲ τοῦτο συνέθη μετὰ τὴν ἐπάνοδον, καὶ ἡμῖν κυριώτερον καὶ ἀληθέστερον ἀρμόττει ἢ προφητεία, ὅσα οὐ τύπος τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ ἀλήθεια.

λα'. Καὶ ὁμῆς πρόβατά μου, φησὶ, καὶ πρόβατα νομῆς μου. Καὶ δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ἔ λόγος, ἀλλὰ πρὸς πᾶσαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἀναγκαιῶς προστέθεικεν : « Ἀνθρώποι ἔστε, καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, λέγει Ἀδωναι Κύριος. » Ὑμεῖς μὲν γὰρ τῆς θηριωδίας ἀπαλλαγέντες, τὸ προσήκον τῶν ἀνθρώπων τῇ φύσει κτήσασθε φρόνημα : ἐγὼ δὲ ὑμῶν ἔσομαι Θεὸς καὶ Κύριος, πᾶσαν ὑμῶν πρόνοιαν καὶ κηδεμονίαν ποιούμενος. Ἡ μὲν οὖν προφητεία ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν Ἰουδαίους συνήθως ἀνοηταίνειν οὐδὲν ἠγοῦμαι καινὴν θουμάζω δὲ τῶν ἡμετέρων ἐνίους τολμῶντας ἄπαντα εἰς τὸν Ζοροβάβελ λαμβάνειν, καὶ μὴ συνιέντας, ὅτι τῶν εἰρημένων τὰ πλεῖστα ἀντικρὺς ἐστὶν ἐναντία τῶν ὑπ' ἐκείνου γεγενημένων : τὸ γὰρ : « Διαθήσομαι τῷ Δαβὶδ διαθήκην εἰρήνης, καὶ ἀφανιῶ θηρία πονηρὰ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ κατοικήσουσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιθότες, καὶ ὑπνώσουσιν ἐν τοῖς ὄρυμοις. » Καὶ : « Κατοικήσουσιν ἐπ' ἐλίθῳ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοδῶν αὐτοὺς, καὶ ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης εἰς ὄνομα, καὶ οὐκ ἔτι ἔσονται ἀπολλύμενοι ἐν λιμῷ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἐνέγκωσιν οὐκ ἔτι ὀνειδισμὸν ἔθνῶν. » παντελῶς ἐναντία τῇ περὶ ἐκείνου ἱστορίᾳ ὄντα τυγχάνει. Ἐκεῖνος γὰρ ἐκ τῆς Βαβυλωνῶς ἐπαυλῶν, καὶ ἀνοικοδομεῖν ἀρξάμενος τὸν θεῖον νεῶν, ὑπὸ τῶν πλησιοχώρων ἐθνῶν διεκωλύθη τέλος ἐπιθεῖναι τῷ ἔργῳ. Διὸ ἐξ καὶ τεσσαράκοντα διαδραμόντων ἐτῶν, καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν ἱστορίαν, καὶ κατὰ τὴν τῶν Ἐδαγγελίων μαρτυρίαν, μόνος ὁ νεῶς ἐνεουργήθη : μετὰ δὲ ἄλλα δύο καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη τοὺς περιβόλους ἢ πόλιν ἀπέλαβε, Νεεμίου τούτους ἀναστήσαντος ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ τῆς Ἀρταξέρξου βασιλείας. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἢ τοῦ Ἐσδρα συγγραφή, ὅτι τοσοῦτο δέος τοῖς οἰκοδομοῦσιν ἐπέκειτο, ὡς ἀναγκάζεσθαι σιδηροφοροῦντας οἰκοδομεῖν, καὶ κατὰ ταυτὸν τοὺς τε λίθους προσφέρειν, καὶ κατὰ τῶν πολεμίων ἀφίειναι τὰ βέλη. Πῶς τοίνυν ἀρμόττει τοῖς τοιοῦτοις τὸ, « Οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοδῶν αὐτοὺς, » ἢ τὸ, « Ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης, » ἢ τὸ, « Οὐκ ἔσονται ὀλίγοι ἐν ἀριθμῷ ; » Διδάσκει δὲ ἡμᾶς πάλιν ὁ Ἐσδρας,

γ Matth. iii, 9. δ II Esdr. iv, 17. ε II Esdr. xi, 20.

VARLÆ LECTIONES.

⁹⁷⁶ In B ascripta est lectio ὅσον. ⁹⁷⁷ νομ. μου. A ποτιμνίου ἔστέ. ⁹⁸ ἀνθρωπ. ἔστε. Des. apud LXX. ⁹⁹ καὶ — ἐκφ. αὐτ. Hæc deerant supra, vers. 27. ¹⁰⁰ ἐν. Des. in B. et supra, vers. 29. ¹⁰¹ B ἐπέλαβε.

ὅτι πόνῳ πολλῷ χρησάμενος ὁ Νεσερίας μόγις τοὺς Ἀ
 Ιερίας ἀνέπεισε τὴν ἐν τοῖς χωρίοις καταλιπεῖν
 διαταῖαν καὶ τὴν πόλιν οἰκῆσαι· καὶ τὰ ἄλλα δὲ
 ὁμοίως ῥήθειον τοῖς φιλομαθέσι παραθεῖναι τῇ ἱστο-
 ρίᾳ. καὶ τὴν διαφωνίαν καταμαθεῖν. Οὐκοῦν ἕνια
 μὲν ἐκαίνοις ἀρμόττει, τὰ δὲ πλείστα τῇ τῆς οἰκου-
 μένης σωτηρίᾳ. Καταλιπόντες τοίνυν Ἰουδαίους
 ληραῖν, οἱ εἰς τὴν ψυχὴν μετέθεσαν τῶν⁶⁶ τοῦ σώ-
 ματος ὀφθαλμῶν τῆς οικείας μητρὸς, τῆς Λείας,
 φημί, τὴν ἀσθένειαν, καὶ βλέπειν οὐκ ἐθέλουσι τὴν
 ἀλήθειαν, τοὺς ὁμοπίστους παρακαλοῦμεν, πάντα⁶⁷
 μὲν δοκιμάζειν, τὸ δὲ καλὸν κατέχειν, κατὰ τὸν θεῖον
 Ἀπόστολον, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν σιτιῶν ποιεῖν ἐκόθῃ-
 μεν, τοῦ ἀηδοῦς τὸ ἡδὺ προτιμῶντες, καὶ μέντοι καὶ
 τοῦ ἡδέος τὸ⁶⁸ ἡδίων προαιρούμενοι, τοῦτο καὶ ἐπὶ
 τῶν θεῶν λογίων ποιεῖν· νοῦς⁶⁹ μὲν γὰρ, ἢ φησὶν
 ὁ Ἰωβ, ῥήματα διακρίνει, λάρυγξ δὲ οἷτα γεύεται,
 καὶ ἐν πολλῷ χρόνῳ σοφία εὐρίσκεται, ἐν δὲ μακρῷ
 καὶ πολλῷ⁷⁰ βίῳ ἐπιστήμη· ἀκριθὴς γὰρ ἡ πείρα
 διδάσκαλος, συνεργὸν λαβοῦσα τὴν ἀνωθεν ἀποκάλυψιν· ἥς ἀπολαύοντες⁷¹, καὶ ὑπὸ τῆς ἀγῆλης αὐτῆς
 φωτιζόμενοι, οὐποτε⁷² τῆς ἀληθείας διαμάρτομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ
 Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

^b 1 Thess. v, 21. ^c Job. xii, 11, 12.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ τῶν — ὀφθαλμ. Ita ex B emendata est lectio Sirm. τῶν — ὀφθαλμῶν. ⁶⁷ B πάντας. ⁶⁸ τοῦ ἡδ.
 τό. Ita B., sed editio prior habebat τὸ ἡδέος τοῦ. ⁶⁹ νοῦς. Alii loc. cit. legunt οὗς. ⁷⁰ καὶ πολλῶ. Ex
 B suprl. ⁷¹ B ἀπολαδόντες. ⁷² B μήποτε.

TOMOS ΙΔ'.

LIBER DECIMUS QUARTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'.

α'-δ. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με λέ-
 γων· Ἰὲ ἀνθρώπου, ἐπίστρεψον τὸ πρόσωπόν
 σου ἐκ' ὄρους Σεῖρ, καὶ προφήτευσον ἐπ' αὐτό,
 καὶ εἰπέ αὐτῷ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος·
 Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, ὄρος Σεῖρ, καὶ ἐκτενώ⁷¹ τὴν
 χεῖρά μου ἐπὶ σέ, καὶ δώσω σε ἔρημον, καὶ ἐρη-
 μωθήσῃ. Καὶ ἐν⁷² ταῖς πόλεσιν σου ἐρημιὰν
 ποιήσω, καὶ σὺ εἰς ἔρημον⁷³ ἔσῃ, καὶ γνώσῃ ὅτι
 ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τὸ Σεῖρ ὄρος τῆς Ἰδουμαίας
 ἐστίν, ὡς καὶ ἤδη προσηρῆκαμεν· οἱ δὲ Ἰδουμαῖοι
 ἀπὸ τοῦ Ἡσαῦ τὸ γένος κατάγοντες, ἀπεχθῶς ἴσαν
 καὶ δυσμενῶς περὶ τοὺς Ἰουδαίους διέκειντο, οὐ
 χάριν καὶ ταῖς ἐπιπενηθείαις αὐτοῖς ἐφήσθησαν
 συμφοραῖς· τοῦτοίς ἀπειλεῖ τῶν ὄλων ὁ Θεὸς ἐρη-
 μιάν ἐσχάτην. Τὸ δὲ, « Ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ
 σέ, » ἐκ μεταφορᾶς τῶν ταῖς χερσὶ παιόντων τέθεικε,

C

CAPUT XXXV.

VERS. 1-4. Et factum est verbum Domini ad me
 dicens: Fili hominis, converte faciem tuam ad mon-
 tem Seir, et vaticinare super eum, et dic illi: Hæc
 dicit Adonai Dominus, Ecce ego super te, mons Seir,
 et extendam manum meam super te, et redigam te in
 desertum, et desolaberis. Et in urbis tuis solitu-
 dinem faciam, et tu redigeris in desertum, et cogno-
 sces me esse Dominum. — Seir mons est Idumææ,
 sicuti etiam ante diximus. Idumæi vero ab Esau
 oriundi inimice admodum et hostiliter erga Ju-
 dæos affecti erant, quare etiam de calamitatibus
 ipsis illatis gavisii sunt. His minatur auctor om-
 nium rerum Deus extremam solitudinem. Illud
 vero, « Extendam manum meam super te, » dixit
 per metaphoram ab illis petitam qui manibus per-
 outiunt, iræ* vehementiam ostendens. Novimus

D

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ A ἐκτείνω. ⁷² ἐν. Des. in A. ⁷³ A ἔρημος.

tamen divinam naturam omnis affectionis exper-
tem, et hujuscemodi verba **979** auditorum viribus
esse mensuranda. Ita supplicium minatus, causam
etiam subjicit :

VERS. 5. *Et quod fuerit in te inimicitia sempiterna, et sedisti in domo Israelis in dolo, in manu inimicorum, gladio in tempore tribulationis eorum, et in tempore injustitiae in extremo.* Reprehendit Idumæos, et eis objicit injuriarum memoriam, et insidias arguit, quas occulte contra Israeliam moliti erant. Hæc enim indicavit, dicens : « Sedisti in domo Israelis in dolo, in manu inimicorum, gladio in tempore tribulationis eorum : » hoc est, cum in ipsos invaserunt hostes, dispositis insidiis vias eorum obstruebas, ut ne fugiendi quidem facultatem ipsis concederes. Ita enim alii etiam interpretati sunt : « Et conclusisti, inquit, filios Israelis in manum gladii, tempore tribulationis ipsorum, tempore iniquitatis coram me. » Iniquitatis enim, vel secundum Septuaginta, injustitiæ in me perpetræ pœnas luentes, inquit, domus Israel, incrementum habuere calamitatum, tuos dolos, et cum hostibus insidias. Docet igitur nos prophetica oratio, non insultandum esse in eos, qui propter peccata puniuntur, sed cum stentibus, secundum apostolicam admonitionem^d, flendum esse.

VERS. 6. *Propterea, Vivo ego, dicit Adonai Dominus, Vere in sanguinem peccasti, et sanguis persequetur te : sanguinem enim tuum odisti, sanguis tuus persequetur te.* — Sanguinem **980** autem hoc loco non bellum, sed cognationem nominat. Quando enim generi tuo bellum, inquit, intulisti, merito ab ipso debellaberis, et cognatos quos odisti excitabo contra te ut hostes. Cognati autem Idumæorum sunt Judæi. A duobus enim fratribus genus ducunt, hi quidem ab Edomo, qui et Esau dictus est, illi vero a Jacobo, qui item Israel est appellatus.

VERS. 7. *Et faciam montem Seir desertum et desolatam.* Deinde describit desolationis modum. « Et perdam ab eo hominem et jumenta, et prætereuntem et redeuntem. » Hæc autem declarant solitudinis exsuperantiam, fore ut non solum ipsum incolis spoliaret, sed etiam viatoribus prætereuntes, prædicatque qua ratione incolas delicturus sit.

VERS. 8, 9. *Et implebo vulneralis tuis colles tuos, et valles tuas, et in omnibus agris tuis : vulneralis enim gladio cadent in te. Et solitudinem sempiternam ponam te, et urbes tuæ non habitabuntur amplius,*

^d Rom. xii, 15.

Α τῆς ὀργῆς δεικνύς τὸ σφοδρὸν. Ἰσμεν δὲ ὁμοῦ ἀπαθῆ τὴν θείαν φύσιν, καὶ τοὺς τοσούτους λόγους τῆ τῶν ἀκούστων δυνάμει μετρούμενους. Οὕτως ἀπειλήσας τὴν τιμωρίαν, ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν.

ε'. Ἀρτί τοῦ γενέσθαι ἐν σοὶ⁷⁹ ἔχθραν υἰώνιον, καὶ⁷⁸ ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν⁷⁶ δόλῳ, ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρα⁷⁷ ἐν καιρῷ θλίψεως⁷⁵ αὐτῶν. καὶ⁷⁹ ἐν καιρῷ ἀδικίας ἐπ' ἐσχάτῳ. Ἐγκαλεῖ τοὺς Ἰδουμαίους μνησικακίαν, καὶ ἐπιβουλὰς κρύβδην κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ γεγενημένας. Ταῦτα γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς · « Ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν δόλῳ ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρα ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, τουτέστι, τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπελθόντων, λόχοις καὶ ἐνέδραις τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς ἐπετείχιζες⁸⁰, οὐδὲ φυγεῖν αὐτοῖς ἐπιτρέπων. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύεται ἠρμηνεύσαν · « Καὶ συνέκλεισας, φησί⁸¹, τοὺς υἰοὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ χεῖρα ῥομφαίας, ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, ἐν καιρῷ ἀνομίας ἐμπροσθέν μου. » Τῆς γὰρ ἀνομίας, ἢ κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα, ἀδικίας τῆς εἰς ἐμὲ γενομένης, τίνοντες, φησί, δίκας οἱ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ἐπίτασιν ἔσχον τῶν συμφορῶν, τοὺς σοὺς ἐθλοὺς, καὶ τὰς μετὰ τῶν πολεμίων ἐπιβουλὰς. Διδάσκει τοίνυν ἡμεῖς ὁ προφητικὸς λόγος, μὴδὲ τοῖς ἀμαρτηῶν ἕνεκεν κολαζομένοις ἐπεμβαίνειν, ἀλλὰ κλαθεῖν μετὰ κλαυθῶντων, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νοουθεσίαν.

ς'. Διὰ τοῦτο, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Ἄδωναι Κύριος · ἢ⁸² μὴν εἰς αἷμα ἡμερτες, καὶ αἷμα διώξεται σε · αἷμα γὰρ σου⁸³ ἐμίσησας, τὸ αἷμά σου διώξει σε. — Αἷμα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὴν συγγένειαν ὀνομάζει. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τῷ γένει σου πεπολέμηκας, εἰκτικῶς ὑπὸ τούτου πολεμηθήσῃ, καὶ τοὺς συγγενεῖς, οὓς ἐμίσησας, ἐπαναστήσω σοὶ πολεμίους. Συγγενεῖς δὲ Ἰδουμαίων οἱ Ἰουδαῖοι · ἐκ δὴ γὰρ ἀδελφῶν τὸ γένος καταγόσιν · οἱ μὲν ἐξ Ἐδῶμ, τοῦ καὶ Ἡσαῦ · οἱ δὲ ἐξ Ἰακώβ, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ.

ζ'. Καὶ δώσω τὸ ἔθνος Σηεῖρ εἰς ἔρημον, καὶ ἠρημαμένον. Εἶτα λέγει καὶ τῆς ἐρημίας τὸν τρόπον. « Καὶ ἀπολώ ἀπ' αὐτοῦ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν⁸⁴, καὶ παραπαρεσῶμενον καὶ ἀναστρέφοντα⁸⁵. » Ταῦτα⁸⁶ δὲ δηλοῖ ἐρημίας ὑπερβολὴν, ὅτι οὐ μόνον οἰκητέρων αὐτὸ γυρνώσκει, ἀλλὰ καὶ ὀρεῶν παρὸντων · προλέγει δὲ καὶ τίνι τρόπῳ θαπανήσῃ τοὺς ἐνοικοῦντας.

η', θ'. Καὶ ἐμπλήσω τῶν τραυματιῶν σου⁸⁷ τοὺς βουνούς σου, καὶ τὰς φάραγγας σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς πεδίοις σου · τετραυματισμένοι γὰρ μαχαίρα πεσοῦνται ἐν σοὶ. Καὶ ἔρημον υἰώνιον

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ ἐν σοὶ. Α αἶ. ⁷⁷ καὶ—μαχαίρα. *Hebr.* et quasi diffuere fecisti filios israelis per gladium. ⁷⁸ ἐν. *Des.* in A. ⁷⁹ Α μαχαίρας. Β μάχαιρα. ⁷⁸ θλίψ. — καιρῷ. *Des.* in A. ⁷⁹ καὶ — ἐσχ. *Hebr.* tempore quo iniquitas ad finem pervenit. ⁸⁰ Β ἀπετείχιζες. ⁸¹ φησί. Ad Symm. hæc pert. videntur. ⁸² ἢ (A εἰ) — ἡμαρτες. *Hebr.* ad sanguinem s. cædem, parabo te. ⁸³ σοῦ. *Hebr.* non. ⁸⁴ ἀνθρώπων καὶ κτ. *Des.* in *Hebr.* ⁸⁵ Β ἀναστρέφοντα, ascripta tamen lectione nostra. ⁸⁶ Β τοῦτο. ⁸⁷ σοῦ. *Hebr.* ejus. Et deinde, colles ejus.

θήσονται σε, και αι πόλεις σου ου μη κατοικη-
θῶσιν ετι, και γνώση⁸⁰, οτι ἐγώ εἰμι Κύριος.
Πάλιν τὸ « Ἐρημον αἰώνιον, » και « ου μη κατοικη-
θῶσιν ετι, » κατὰ τὸ γραφικὸν ἰδιῶμα τέθεικεν.
Ἀπὸ τῶν ἤδη τοίνυν ἐρμηνευθέντων ἡμῖν ἐν τῇ
ἐρήμῳ τῆς Τύρου και ταῦτα νοήσομεν. Οὕτω τὴν
τιμωρίαν ἀπειλήσας, πάλιν τὴν πονηρίαν γυμνοῖ.

ε. Διὰ τὸ εἰπεῖν σε · Τὰ δύο ἔθνη, και αι δύο
χώραι ἐμαὶ ἔσονται, και κληρονομήσω αὐτάς, και
Κύριος ἐκεῖ ἔσται. Ἡ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐρμηνευ-
τάς, « Καὶ Κύριος ἐκεῖ εἶ. » Τοῦτο δὲ οὐ μόνον τὴν
ἀπληστίαν και τὴν πλεονεξίαν ἐλέγχει, ἀλλὰ και τὴν
τῆς ἀσεβείας δαικυσιν ὑπερβολὴν, και τοὺς τοῦ
Σενναχηρείμ ἀλαζονικοὺς εἰσικε λόγους · και γὰρ
ἐκεῖνος ἔλεγεν, οτι « Οὐ μὴ ρύσεται⁸⁰ Κύριος τὴν
Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. » και οι Ἰουμαῖοι
ἠταῦτως ἔλεγον θρασυνόμοι, οτι, « Κἀν ἡ Κύ-
ριος ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἡμεῖς τὰς δύο καθέξομεν
χώρας. » και μὴν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐξ Αἰγύπτου τὸν
Ἰσραὴλ ἐξαγαγὼν, οὐκ εἶασεν αὐτὸν πολεμῆσαι τοὺς
Ἰουμαῖοις · Οὐ πολεμήσεις γὰρ, ἔφη πρὸς αὐτοῦς,
οτι ἀδελφοὶ σοῦ εἰσιν⁸¹. » Διὰ και τῆς ὁδοῦ κωλυ-
θέντες τὸ ὄρος ἐκύκλωσαν, και τὴν Ἐρημον, ὡς προσ-
ετάρχθησαν · και περὶ τῆς γῆς δὲ ἐκεῖνης ἀπάσης
ἔφη τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός · « Οὐ δώσω σοι αὐτήν · τοὺς
γὰρ υἱοὺς Ἡσαὺ δέδωκα αὐτῇ ἐν κλήρῳ. » Ἄλλ'
ἡμῶς οὐκ ἀρκεσθέντες Ἰουμαῖοι τοὺς θεοδότους
ἐγαθοὺς, ἤλπισαν και τὴν Ἰουδαίαν κληρονομήσαι
γῆν · ὅθεν εἰκότως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς και ἀπειλεῖ τὰς
τιμωρίας, και ὄραφ βαβαῖοὺς τὴν ἀπόφασιν.

ια. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, Ἐγώ ἐγώ, λέγει Ἄδων-
αὶ Κύριος, και ποιήσω σοι κατὰ τὴν ἐχθραν
σου, και⁸¹ κατὰ τὸν ζῆλόν σου, ὃν ἐποίησας,
ἐκ τοῦ μεμνημέντου ἐν αὐτοῖς. Τοῦ φθόνου,
φησὶ, και τῆς θυσιματίας ἄξια πατήρ.

και γνώσῃσονται σοι, ἡρίκα ἂν κρινῶ σε.
(ιβ.) και γνώση οτι ἐγώ εἰμι Κύριος. Τὰς τιμω-
ρίας, φησὶν, ἐπαγαγὼν σοι δῆλον ἐμαυτὸν σοι κατα-
στήσοι, ἵνα μὴ νομίσης ἐτέρωθεν ποθεν συμβῆναί
σοι τὰ λυπηρὰ, μαθὼν δὲ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν, ὄνη-
σιν ἀπὸ τῆς γνώσεως λάθης.

Ἦκουσα τὴν φωνὴν πασῶν τῶν βλασφημιῶν
σου, ὧν⁸² ἔλεγεσ περὶ τῶν ὄρων Ἰσραὴλ, λέ-
γων · Τὰ ὄρη Ἰσραὴλ, τὰ ὑψηλὰ, τὰ ἀλώγια,
ἔρημα ἡμῖν δέδοται εἰς κατάσχεσιν. (ιγ.) και
ἐμεγαλοφρόνησας ἐπ' ἐμὲ τῷ στόματι σου,
και⁸² ἐκλήθυνας ἐπ' ἐμὲ λόγους σου, οὐδὲ ἐγώ
ἤκουσα. Τοὺς βλασφημικοὺς λόγους οὐδὲ ἀπονημο-
νεύειν ἀνέχεται · διδάσκων ἡμᾶς, μηδὲ ἐν διηγῆσει
τὰς τῶν ἄλλων βλασφημίας διὰ τῆς γλώττης προ-
φέρειν, μεμνησθαι δὲ τῆς προφητικῆς φωνῆς, λεγού-

A et cognosces me esse Dominum. Rursus « solitu-
dinem sempiternam, » et « non habitabuntur an-
plius » secundum Scripturæ idioma posuit. Ex iis
ergo quæ jam diximus, cum loqueremur de soli-
tudine Tyri, hæc etiam intelligemus. Ita suppli-
cium minatus, denuo improbitatem patetfacit.

VERS. 10. Propterea quod dixeris tu : Duæ gentes,
et duæ regiones meæ erunt et hæreditate posside-
eas, et Dominus ibi est. Vel secundum alios interpre-
tes, « et Dominus ibi es. » Hoc autem non solum
insatiabilem cupiditatem et avaritiam arguit, sed
etiam impietatis ostendit exsuperantiam : et inso-
lentibus 981 atque arrogantibus Sennacherimi
verbis hæc similia sunt. Etenim ille dicebat : « Ne-
quaquam liberabit Dominus Hierosolymam de manu
mea. » Et similiter Idumæi temerarie loquebantur :
« Etiamsi Dominus fuerit in Hierosolyma, duas
nos obtinebimus regiones. » Et tamen auctor om-
nium rerum Deus, cum eduxisset Israellem ex
Ægypto, non permisit ipsum bellum inferre Idu-
mæis. « Non pugnabis enim adversus eos, inquit,
quia fratres tui sunt. » Idcirco etiam ab itinere
exclusi circumverunt montem et solitudinem, ut
jussi fuerant. Et de omni illa terra dixit Deus
Israelii : « Non dabo tibi eam, filii enim Esau dedi
eam in hæreditatem. » Verumtamen haud con-
tenti Idumæi bonis sibi a Deo concessis, sperarunt
etiam se hæreditate Judæorum regionem obtentu-
ros esse. Quare merito auctor omnium rerum Deus
et pœnas minatur, et jurejurando sententiam
suam confirmat.

VERS. 11. Propterea enim, Vivo, inquit, ego
dicit Adonai Dominus, et faciam tibi secundum
inimicitiam tuam, et secundum zelum tuum, quem
fecisti cum tu odisses eos. Invidia, inquit, et odio
digna patieris.

Et notus ero tibi, cum judicabo te. (VERS. 12.)
Et cognosces me esse Dominum. Illatis tibi suppli-
ciis, inquit, me ipsam tibi perspicuum faciam, ne
existimes, aliunde eas tibi contigisse calamitates,
sed cum cognoveris me Dominum esse, ex ea co-
gnitione utilitatem percipias.

Audivi vocem omnium blasphemiarum tuarum,
quas dicebas de montibus Israelis, dicens : Montes
Israelis excelsi, sempiterni, deserti nobis dati sunt
in possessionem. (VERS. 13.) Et magnifice 982 lo-
cutus es super me ore tuo, et multiplicasti super me
verba tua quæ ego audivi. Verba blasphema ne
commemorare quidem sustinet, docens nos alio-
rum maledicta nec narrando lingua proferre, me-
minisse vero dicti illius prophetici : « Ut non
loquatur os meum opera hominum. » His omni-

« IV Reg. xviii, 29. † Deut. ii, 4. ‡ ibid. 5. † Psal. xvi, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ A γκύσσονται. ⁸⁰ B ρύσεται. ⁸⁰ B ἀδελφός σου ἐστίν. ⁸¹ και — αὐτοῖς. Des. in A. ⁸² ὧν — κατά-
σχασιν. A οτι εἶπας, Τὰ ὄρη Ἰσραὴλ ἔρημα, ἡμῖν δέδοται εἰς κατάθρομα. ⁸² και—οὐς. Des. in A.

ius autem non solum ipsorum odium, et injuriam memoriam ostendit, sed etiam arrogantiam, et contra Deum rabiem et insaniam. Et utilissime apposuit: « Multiplicasti super me verba tua, quæ ego audiivi; » ut doceat nos, nihil esse eorum, quæ vel dicuntur, vel aguntur a nobis, quod ipsius videndi vel audiendi vim latere possit.

Vers. 14, 15. *Hæc dicit Adonai Dominus: In iactitia omnis terræ desertum te faciam sempiternum. Sicut gavisus es de hæreditate domus Israelis, quia deleta est, ita faciam tibi. In desertum redigere enim, mons Seir, et omnis Idumæa consumetur, et cognoscent me esse Dominum Deum ipsorum.* Ejusmodi supplicium minatus est, cui remedium adhiberi non possit. Omnibus enim, inquit, in pace et tranquillitate animi degentibus, te calamitatibus afficiam, ut ne ab iis quidem qui socii sint malorum, consolationem queas percipere: quam oblectationem habuit Israel, cum Nabuchodonosor non solum ipsos, sed etiam Tyrios et Sidonios, et Palæstinos atque Ægyptios invasisset. Attamen ad hæc pollicetur per supplicia beneficium. 983 « Cognoscent enim, inquit, me esse Dominum Deum ipsorum. » Utilitatem igitur affert disciplina, quæ, secundum prophetam Isaiam ¹, « aures nostras aperit, » efficitque ut proprium Dominum agnoscamus percutientem et sanantem ¹.

CAPUT XXXVI.

Vers. 1-3. *Et tu, fili hominis, vaticinare super montes Israelis, Audite verbum Domini. Hæc dicit Adonai Dominus: pro eo quod dixit inimicus super vos, Enge, solitudines sempiternæ in possessionem nobis factæ sunt. Idcirco vaticinare, et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: pro eo quod fuistis vos in desolatione omnibus gentibus, et pro eo quod dehonore stati fuistis vos ab omnibus, qui in circuitu vestro sunt, ut silis vos in possessionem omnibus reliquis gentibus, et ascendistis loquela linguæ in labiis, et in opprobrium gentibus.* Postquam tristitia et molesta prædixit Idumæis, ad montes Israelis verba transfert, ipsisque bona pollicetur, jubetque bono animo esse, quod ab inimicis dicta falsa sint ac vana. Non enim diutius, inquit, solitudo permanebit, sed gentium quæ vobis finitimæ sunt opprobria redarguam: ipsarumque contra vos audaciam ita comprimam, ut non amplius vestras enarrent calamitates, vestraque mala divulgent. His subjicit:

¹ Isa. L, 4. ² Deut. xxxvi, 39.

VARIE LECTIONES.

¹⁴ Θεοῦ. B præm. τοῦ. ¹⁵ Τάδε. A præm. διὰ τοῦτο. ¹⁶ πάσης. Des. in A. ¹⁷ Α ὑψοφάνθης εἰς κληρονομίαν. ¹⁸ εἰς. Des. in A. ¹⁹ Α ἐξολοθρευθήσεται. ²⁰ Θεός. A et B præm. ὁ. ²¹ Ἰσρ. A addit, καὶ εἰπόν τοῖς ἕρσι τοῦ Ἰσραήλ. ²² Α οὐ. ²³ ὁ ἐχθ. A ponit post ὑμᾶς. ²⁴ ἐν. A ponit post ἡμῖν. ²⁵ γενέσθαι — κύλιω ἡμῶν. A ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῶν περικύκλω ὑμῶν. ²⁶ γενέσθ. A εἶναι. ²⁷ πᾶσι. Des. in A. ²⁸ ἀν. A add. καὶ ἐγένεσθ. ²⁹ Α γλώσση, omissis illis ἐπὶ χεῖλέων. ³⁰ εἰς ὄν. A ἐνεδείγμα.

σής· « Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. » Διὰ πάντων δὲ οὐ μόνον αὐτῶν τὴν δυσμένειαν, καὶ τὴν μνησικακίαν ἐδειξεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ τὴν κατὰ Θεοῦ ¹⁴ λύτταν καὶ μανίαν. Ὁφελίμως δὲ λίαν προστέθεικε τὸ, « Ἐπλήθυνας ἐπ' ἐμὲ λόγους σου, οὓς ἐγὼ ἤκουσα. » διδάσκων ἡμᾶς, ὡς οὐδὲν ἐστι τῶν ὑφ' ἡμῶν ἢ λεγομένων ἢ πραττομένων, λαθεῖν δυνάμενον τὴν ὀπτικὴν ἢ τὴν ἀκουστικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

18, 19. Τάδε ¹⁵ λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἐν τῇ εὐφροσύνῃ πάσης ¹⁶ τῆς γῆς ἐρημόν σε ποιήσω αἰώνιον. Καθὼς ἐπηυφράνθης τῇ κληρονομίᾳ ¹⁷ οἴκου Ἰσραήλ, ὅτι ἤφανίσθη, οὕτω ποιήσω σοι· εἰς ¹⁸ ἔρημον ἔσῃ, ὅρος Σηεῖρ, καὶ πᾶσα Ἰουδαία ἐξαναλωθήσεται ¹⁹, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος Θεὸς ²⁰ αὐτῶν. Ἀπαραμύθητον αὐταῖς ἠπειλήσει τιμωρίαν. Πάντων γὰρ, φησὶν, ἐν εἰρήνῃ καὶ θυμηδίᾳ διαγαγόντων, σὲ περιβαλῶ συμφοραῖς, ἵνα μὴδὲ ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν κοινωνίας ἔχῃς παρψυχῆν· ταύτην γὰρ τὴν ψυχαγωγίαν ἔσχεν ὁ Ἰσραήλ, τοῦ Ναβουχοδοноσόρ οὐ μόνον αὐτοῖς ἐπελθόντος, ἀλλὰ καὶ Τυρίοις, καὶ Σιδωνίοις, καὶ Παλαιστινοῖς, καὶ Αἰγυπτίοις· ἀλλ' ὅμως πρὸς τοῦτους ὑπισχνεῖται διὰ τῆς τιμωρίας εὐεργεσίαν· Ἐγνώσονται γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν. Ὁνησιφόρος τοίνυν ἡ παιδεία, ἢ ἀνοήγουσα, ἡμῶν, » κατὰ τὸν προφήτην Ἠσαΐαν, « τὰ ὤτα, » καὶ παρασκευάζουσα τὸν οἶκον ἐπιγινώσκειν Δεσπότην, τὸν τύπτοντα καὶ κώμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

α'-γ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τὰ ἔρη ¹ Ἰσραήλ, Ἀκούσατε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· ἀνθ' ὧν ² εἶπεν ὁ ἐχθρὸς ³ ἐφ' ὑμᾶς· Ἐν γῆ. Ἐρημα αἰώνια εἰς κατάσχεσιν ἐγενήθη ⁴ ἡμῖν· διὰ τοῦτο προφήτευσον, καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἄντι τοῦ γενέσθαι ⁵ ὑμῖς εἰς ἀφανισμόν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἀντι τοῦ ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ πάντων τῶν κύκλω ὑμῶν, τοῦ γενέσθαι ⁶ ὑμᾶς εἰς κατάσχεσιν πᾶσι ⁷ τοῖς καταλοίποις ἔθνεσι, καὶ ἀνέβητες ⁸ λάλημα γλώττης ⁹ ἐπὶ χεῖλων, καὶ εἰς ἐνεδείσμον ¹⁰ ἔθνεσι. Τὰ σκυθρωπά καὶ κατηφῆ τοῖς Ἰουδαίοις προαγορεύσας, μεταφέρει τὸν λόγον πρὸς τὰ τοῦ Ἰσραήλ ἔρη, καὶ ἀγαθῶν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν προσφέρει, καὶ θαρβεῖν παρακαλεῖται, ὡς τῶν ὑπὸ τῶν δυσμενῶν εἰρημένων λόγων ψευδῶν ὄντων καὶ ματαίων. Οὐ γὰρ ἐπὶ πλείστον, φησὶν, ἢ ἐρημία μενεῖ, ἀλλ' ἐλέγξω τῶν γειτνιαζόντων ὑμῖν ἐθνῶν τὰ ὄνειδη, καὶ τὴν καθ' ὑμῶν αὐτῶν καταπαύσω θρασύτητα, καὶ οὐκέτι τὰς ὑμετέρας διηγῆσονται συμφορὰς, τὰ ὑμέτερα. θρυλλοῦντες κακὰ. Τοῦτοις ἐπάγει·

8. Διὰ τοῦτο ὄρη Ἰσραὴλ, ἀκούσατε λόγον Κυρίου. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ τοῖς χειμάρροισι, καὶ ταῖς φάραγξι, καὶ ταῖς ράπαις¹⁵, καὶ ταῖς ἐξηρανωμέναις καὶ ἐξηρανωμέναις¹⁶, καὶ ταῖς πόλεσι ταῖς ἐγκαταλειυμέναις, αἱ ἐγένοντο εἰς προνομήν, καὶ εἰς καταπάτημα τοῖς καταλειυθεῖσιν ἴδουσι τοῖς¹⁷ περικύκλω αὐτῶν. Ῥάδιον ἦν καὶ λίαν εὐπειθής, πάσῃ τῇ γῆ τοῦ Ἰσραὴλ συντόμως ἐπαγγεῖλαισθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ κατ' εἶδος καὶ ὄρων, καὶ φαράγγων, καὶ βουνῶν, καὶ πόλεων, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων μέμνηται, τοὺς διὰ τὴν ἐρημίαν ἐθυμοῦντας ψυχαγωγῶν.

ε. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἡ μὴν¹⁸ ἐν κυρί ζήλου¹⁹ μου ἐλάλησα ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἅπασαν, οὗτις²⁰ ἔδωκεν τὴν κατάσχεσιν²¹ μου ἑαυτοῖς εἰς κληρονομίαν²² μετ' εὐφροσύνης, ἐξ ὀλης καρδίας²³ ἀτιμάσαντες ψυχάς, τοῦ ἀφανίσαι ἐν προνομή. Δίαν με, φησί, παρώξυνεν ἡ τε τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἐθνῶν θρασύτης, ἥ κατὰ τῆς ἐμῆς ἐχρήσαντο γῆς, τῇ ταύτης εὐφραινόμενοι ἐρημία, καὶ προσδοκῆσαντες ταύτης κρατήσιν, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατοικοῦσας αἰχμαλωτῆσαι ψυχάς. Τοῦτο χάριν τὰς κατ' αὐτῶν ἐξήμεγα φήφους.

ς. Προφήτευσον²⁴ τοῖσιν, ὡς προφήτα, πάλιν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ ταῖς ράπαις²⁵, καὶ ταῖς φάραγξι. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐν τῷ ζήλω μου καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου ἐλάλησα, ὅτι τοῦ ὄνειδισμοῦ ἐθνῶν λαβεῖν²⁶ ὑμᾶς.

ζ. Διὰ τοῦτο τάδε²⁷ λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἰδοὺ ἐγὼ αἶρω²⁸ τὴν χειρὰ μου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ περικύκλω ὑμῶν· οὗτοι τὴν ἀτυμίαν αὐτῶν λήφονται. Ὁ καθ' ὑμῶν, φησί, γενόμενος ὄνειδισμὸς παρεσκύεασε τὴν κατὰ τῶν ὄνειδισάντων ἐξενεχθῆναι φέρον, καὶ ἐκεῖνοι μὲν τῆς κατ' ἐμοῦ ἀσεβείας, καὶ τῆς καθ' ὑμῶν μνησικαχίας τε καὶ θρασύτητος δρέζονται τοὺς καρπούς.

η. Ἰμῶν²⁹ δὲ, ὄρη Ἰσραὴλ, τὴν σταφυλήν, καὶ τὸν καρπὸν ὑμῶν καταφάγεται ὁ λαὸς μου Ἰσραὴλ³⁰, ὅτι³¹ ἐπιλίθουσι τοῦ ἐλθεῖν. Βεβαίωσω, φησί, τοῦ λαοῦ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἐμπεδώσω αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν προσδοκίαν, καὶ ἐπανήξει, καὶ τῶν περ' ὑμῖν φοιμένων ἀπολαύσεται καρπῶν. Τοῖς δὲ ὄρεσι δῆλον ὅτι οὐχ ὡς ἐμψύχοις διαλέγεται· Δίωγα γὰρ καὶ ἄψυχα· τῇ δὲ πρὸς τὰ ἄψυχα διαλέξει παραμυθεῖται τοὺς τούτων οἰκήτορας, τὰ ἀγαθὰ τοῦτοῦ ἐπαγγελλόμενος.

θ-ια. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ³² ἐπιβλέψω ἐφ' ἐμᾶς, καὶ κατεργασθήσεσθε, καὶ σπαρήσεσθε.

VERS. 4. Propterea, montes Israelis, audite verbum Domini. 984 Hæc dicit Adonai Dominus montibus, et collibus, et torrentibus, et vallibus, et saltibus, et desertis, et desolatis, et urbibus derelictis, quæ factæ sunt in prædam, et in conculcationem reliquis gentibus, quæ sunt in circuitu ipsorum. Facile erat et quasi in promptu, omni terræ Israelis summatim bona polliceri: verum sigillatim montium, et vallium, et collium, et urbium, atque aliorum omnium meminit, ut eos qui animum propter solitudinem desponderant, consolatur.

VERS. 5. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Vere in igne zeli mei locutus sum super reliquas gentes, et super Idumæam omnem, quia dederunt possessionem meam sibi in hæreditatem cum lætitia, toto corde dehonestantes animas, ut deleerent in præda. Me valde, inquit, irritavit Idumææ et aliarum gentium audacia, qua contra meam terram, ipsius solitudine exsultantes, usi sunt, cum sperarent se ea potituros, et animas, quæ ipsam incolerent, in servitutem redacturos esse. Quamobrem contra eos sententiam tuli.

VERS. 6, 7. Vaticinare igitur, o propheta, rursus super terram Israel, et dic montibus, et collibus, et saltibus, et vallibus: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego in zelo meo et in furore meo locutus sum, eo quod opprobria gentium tuleritis vos. Propterea 985 hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego extollo manum meam super gentes quæ sunt in circuitu vestro; isti ignominiam suam capient. Opprobrium vobis illatum, inquit, causa fuit ut contra eos qui probris affecerunt, sententia lata sit: et illi quidem impietatis in me, et memoriæ injuriarum vestrarum, atque audaciæ fructus ferent.

VERS. 8. Vestram autem, montes Israelis, uvam, et fructum vestrum comedet populus meus Israel, quia sperant ut veniant. Confirmabo, inquit, populi spem, stabiliamque ipsius bonam expectationem, et revertetur, et fructibus iis, qui a vobis producuntur, fructur. Perspicuum est autem, non cum montibus ut animatis eum colloqui, qui et ratione et animo vacant: sed ipso cum inanitis colloquio eorum incolas, bona illis promittens, consolatur.

VERS. 9-11. Ecce ego super vos, et respiciam ad vos, et colemini, et seminabitur in vobis. Et multipli-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ καὶ ταῖς νάπ. Des. in A. ¹⁶ Α τοῖς ἑρηματωμένοις καὶ ἠφανισμένοις. ¹⁷ τοῖς et αὐτῶν des. in A. ¹⁸ εἰ μὴ. ¹⁹ ζήλ. Α θυμοῦ. ²⁰ κατάσχεσιν. Α γῆν. ²¹ κλ. Α κατάσχεσιν, omisso μετ'. ²² ἐξ ὀλ. x. Des. in A. ²³ Προφ. — πάλιν. Α Διὰ τοῦτο προφήτευσον. ²⁴ καὶ ταῖς νάπ. In A ponitur post φάραγξι. ²⁵ λαβεῖν, Α ἐνέγχα. ²⁶ τάδε — Κύρ. Des. in A. ²⁷ Α ἀρω. ²⁸ Ἰμ. — λαὸς μου Ἰσρ. Hebr. Vos autem montes Israelis ramos vestros emittetis, et fructum vestrum feretis populo meo Israel. ²⁹ Ἰσραὴλ. Des. in A. ³⁰ ὅτι — ἐθλ. Hebr. cum prope venerint. ³¹ ἐφ' ὑμ. καὶ. Des. in A.

cabo super vos homines, omnem domum Israelis in finem, et habitabuntur urbes, et deserta ædificabuntur. Et multiplicabo homines super vos, et jumenta, et augebuntur, et multiplicabuntur, et habitare faciam super vos, sicut in principio vestro, et bene faciam vobis, sicut annis superioribus vestris, et cognoscent me esse Dominum. 986 [12] Non montes cognoscent, sed in montibus habitantes. Hæc autem post reditum e Babylone ad exitum perducta sunt, et res ipsæ testantur. Incolis enim re-fertæ sunt Palæstinæ urbes, omnesque ita instauratæ sunt, ut nobilitate splendeant; illa autem sola deserta mansit, in qua contra Dominum et Salvatorem rabie perciti Judæi crucis audax facinus patrarunt, omnibus quidem hominibus salutem, sibi vero exitum machinati. Ut vero omnis Israel reditum consequeretur, et pollicitus est Dominus, et promissum servavit. Effecit enim ut Cyrus omnibus reditum concederet: sed ii, qui usitato contumaciæ morbo laborabant, imperatis restitere, et suæ exteram regionem prætulere.

Vers. 13-15. Hæc dicit Adonai Dominus: Eo quod dixerunt tibi: Terra devoratrix hominum tu es, et liberis spoliata a gente tua fuisti. Propterea homines non amplius comedes, et gentem tuam non absque filiis facies amplius, dicit Dominus. Non audietur amplius super vos ignominia gentium, et opprobria non amplius portabitis, et gens tua non absque filiis erit amplius, dicit Adonai Dominus. Hæc item ad exitum pervenissent, si Judæi voluissent: quia vero quasi canes rabie furentes in Dominum insanierunt, ipsi auctores fuere, ut quæ prophetia prædixit, minime perficerentur: atque ita mendacii expers est prædictio. Siquidem jam antea auctor omnium rerum Deus per Jeremiam prophetam dixit: « Ad summam loquar super gentem et super 987 regnum, ut iterum ædificetur et plantetur, et facient mala coram me, ut non audiant vocem meam, et pœnitebit me honorum, quæ locutus eram ut facerem eis. » Judæi igitur in culpa fuere, ne per prophetiam sibi promissa consequerentur bona.

Vers. 16-18. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Israel habitavit in terra sua, et polluerunt eam via sua, et idolis suis, et immunditiis suis; secundum immunditiam mœstruatæ facta est via eorum ante faciem meam. Et effudi furorem meum super eos. Ipsæ, inquit, res iustum esse supplicium testantur. Neque enim

* Jerem. xviii, 9, 10.

Και πληθυνῶ ἐφ' ὑμῶς ἀνθρώπους, πάντα ὄκνον Ἰσραὴλ εἰς τέλος³⁰, καὶ κατοικηθήσονται αἱ πόλεις³¹, καὶ αἱ ἔρημοι³² οἰκοδομηθήσονται. Καὶ πληθυνῶ ἀνθρώπους³³ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ κτήνη, καὶ³⁴ ἀβήθηθήσονται, καὶ πληθυνθήσονται, καὶ κατοικιῶ ἐφ'³⁵ ὑμᾶς. ὡς τὸ ἐν ἀρχῇ ὑμῶν, καὶ εὖ ποιήσω ὑμᾶς ὡς περ³⁶ τὰ ἔτη τὰ³⁷ ἐμπροσθεν ὑμῶν· καὶ γνώσονται³⁸, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Οὐ τὰ ὄρη γνώσονται, ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς ὄρεσιν οἰκοῦντες. Ταῦτα δὲ πέρας ἔλαβε μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον· καὶ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα· πλήρεις γὰρ τῆς Παλαιστίνης αἱ πόλεις τῶν ἐνοικούντων, ἀνικοδόμηται τε πᾶσαι, καὶ λαμπρότητι διαπρέπουσιν· ἐκείνη δὲ μόνη μεμνηκεν ἔρημος, ἐν ἣ κατὰ τοῦ Δεσπότης καὶ Σωτῆρος λυττήσαντες Ἰουδαῖοι, τὸ κατὰ τὸν σωτῆρὸν δεδράκασι τόλμημα, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις σωτηρίαν, σφίσι δὲ αὐτοῖς θάλασσαν τεκνηνάμενοι. Τὸ δὲ πάντα τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπάνοδου τυχεῖν, καὶ ὑπέσχετο ὁ Δεσπότης, καὶ τὸν οἰκίον πεπλήρωκε λόγον. Πάρεσκευασε γὰρ τὸν Κύρον ἅπασι τὴν ἐπάνοδον ἐπιτρέψαι· οἱ δὲ τὴν συνήθη νοσοῦντες ἀπαίδειαν, τοῖς προσταχθεῖσιν ἀνταῖπον, καὶ τῆς οἰκείας τὴν ἀλλοτρίαν προείλοντο.

13-15. Τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἄνθ ὡν εἰπόν σοι³⁹· Γῆ κατασθίουσα ἀνθρώπους⁴⁰ σὺ εἶ, καὶ ἠτεκνωμένη⁴¹ ἀπὸ τοῦ ἔθνους σου ἐγένου. Διὰ τοῦτο ἀνθρώπους οὐκέτι φάγῃσαι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνωθεῖς ἐτι, λέγει Κύριος⁴². Καὶ οὐκ ἀκουσθήσεται⁴³ ἐτι ἐφ' ὑμᾶς ἀτιμία ἔθνων, καὶ ὀνειδισμούς⁴⁴ δὲ οὐ μὴ ἐνέγκῃς ἐτι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνωθήσεται ἐτι, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ἐδέξατο ἂν καὶ ταῦτα πέρας, εἰ ἐβουλήθησαν Ἰουδαῖοι· ἐπειδὴ δὲ καθάπερ κύνες λυττώντες ἐπεμάνησαν τῷ Δεσπότη, αὐτοὶ τὴν προφητείαν ἀτέλεστον πεποιήκασι, καὶ οὕτως δὲ τὸ ἀψευδὲς ἡ πρόβησις ἔχει. Προλαβὼν⁴⁵ γὰρ ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεὸς διὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου· « Πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικοδομεῖσθαι καὶ τοῦ καταφουτεῖσθαι, καὶ ποιήσουσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν μου τῆς φωνῆς, καὶ μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. » Ἰουδαῖοι τολμῶν αἰτοὶ τοῦ μὴ τυχεῖν τῶν διὰ τῆς προφητείας ἐπαγγελθέντων ἀγαθῶν.

16-18. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, οἶκος Ἰσραὴλ κατῴκησεν⁴⁶ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ ἐμίαναν αὐτὴν ἐν τῇ ὁδῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις⁴⁷ αὐτῶν, καὶ ἐν ταῖς ἀκαθαρσίαις αὐτῶν, κατὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀποκαθημένης ἐγένετο⁴⁸ ἡ ὁδὸς αὐτῶν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐξέχεα τὸν θυμὸν μου

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ πάντα. A præm. καὶ. ³¹ εἰς τέλ. Hebr. totam illam (domum Isr.) ³² πόλ. A add. ὑμῶν. ³³ A ἰρημομένα. ³⁴ ἀνθ. In A ponitur post ὑμᾶς. ³⁵ καὶ—πληθυνθ. Des. in A. ³⁶ ἐφ'. Des. in A. ³⁷ ὡσπ. Hebr. plusquam. ³⁸ τὰ ἔτη τὰ. A τό. ³⁹ A et B, γνώσεσθε. ⁴⁰ σοί. Hebr. vobis. ⁴¹ ἀνθρ.— Διὰ τοῦτο. Des. in A. ⁴² ἦτ. — ἐγ. Hebr. orbam facis gentem tuam. ⁴³ Κύρ. Repet. in A. ⁴⁴ ἀκ. Hebr. audiri permittam. ⁴⁵ A ὀνειδισμῶν λαῶν, omisso δέ. ⁴⁶ B προβαλῶν, ascripta tamen lect. nostra. ⁴⁷ κατῴκησαν. ⁴⁸ εἰδ. Hebr. actionibus. ⁴⁹ καὶ — ἀκαθ. αὐτ. Gemina interpretatio. ⁵⁰ A ἐγενήθη.

ἐξ αὐτούς. Αὐτὰ, φησί, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ ἅπαντα εἰδῶλα θεραπεύοντες διετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ πᾶν εἶδος ἐκετρίδευσαν παρανομίας, ὡς πάσης βδελυγμίας καὶ μίσους ἀναπλησθῆναι· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸν νόμον λίαν ἀκάθαρτος ἢ ἀποκαθιμένη ἐδόκει, ἐκωτίσθη, ἢ ἐν ῥύσει αἵματος, ἐκείνῳ τῷ περιττώματι τῆς παρανομίας ἀπεικάζει τὴν βδελυγμίαν. Ἐἶτα πάλιν ἐπιμένων τῇ κατηγορίᾳ·

Ἄνθ' ὧν ἐξέχεαν, φησὶν, αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐμίλαν αὐτήν. (9.) Καὶ δισκοδῆρισα αὐτούς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἐκίρησα αὐτούς εἰς τὰς χώρας. Καὶ πάλιν τῆς παρανομίας τὸ δίκαιον δεικνύσι. « Κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐκρίνα ἑαυτούς. » Ἐτρύγησαν, φησὶν, ὧν ἐφύτευσαν τοὺς κερπούς. Αἷμα ἐνταῦθα κέκληκεν οὐ μόνον τὰς ἑλλας μισαφονίας, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν τέκνων θυσίας, ἕως τοῦς ὀμοδόρους καὶ πονηροὺς προσέφερον δαίμοναν· οὐκ ἔρκεσθησαν γὰρ, φησὶν, ταῖς πρὸ τῆς αἰχμητικῆς παρανομίας, ἀλλὰ καὶ δορυβάτωι γενόμενοι καὶ μέτοικοι, τοῖς αὐτοῖς ἐπέμειναν κακοῖς.

χ. Καὶ εἰσηλθόντες εἰς τὰ ἔθνη, εἰς οὓς εἰσηλθόντες ἐκεῖ, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ ὄνομα μου τὸ ἅγιον, ἐν τῷ λέγεσθαι αὐτοῖς, λαὸς Κυρίου οὗτοι, καὶ ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ ἐξεδιηλύθησαν. Πονηρία, φησὶν, ἐξῆλθοντες βλασφημίας μοι γεγέννηται πρόξενος. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπέλαβε τὰ ἔθνη διὰ τὴν ἐμὴν ἐκθέτικαν νοήσεως ἠγέρθησαν, καὶ ὑπὸ τοῖς πόλεμικαῖς γενέσθαι· ἔπειτα πάλιν τὴν πονηρίαν αὐτῶν μεμαθηκότας, κατ' ἐμοῦ τὴν βλασφημίαν ἐκίνησαν, ὡς ταυούτοις ἐπιτηδεύμασι χαίροντος, καὶ τοὺς οὕτω τωνοῦς ἀνθρώπους οἰκείον λαὸν ὀνομάσαντος· ἀλλ' ὁμοῦς ἐκείνων αὐτῶν προμηθοῦμενος·

κα. Καὶ ἐγεισάμην αὐτῶν διὰ τὸ ὄνομα μου τὸ ἅγιον, ὃ ἐβεβήλωσαν ὃ οἶκος Ἰσραὴλ, οὗ εἰσηλθόντες ἐκεῖ. Διδάξει, φησὶν, ἐκείνους βουλόμενος τῆς ἐμῆς ἰσχύος, τούτους ἀπαλλάξω τῶν ἐπικειμένων κακῶν.

κβ, κγ. Διὰ τοῦτο εἰπέ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· Τάδε λέγει ὁ Θεὸς Κύριος· Ὁδὴ ὑμῖν ὁ γῶν κοῖω οἶκος Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ὄνομα μου τὸ ἅγιον, ὃ ἐβεβήλωσαν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὗ εἰσηλθόντες ἐκεῖ. Καὶ ἀγάσω τὸ ὄνομα μου τὸ μέγα τὸ βεβήλωθῆν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὃ ἐβεβήλωσαν ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἶμι Κύριος, λέγει ὁ Θεὸς Κύριος, ἐν τῷ ἀγατθῆναι με ἐν ὑμῖν κατ' ὄφθαλμοὺς αὐτῶν. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἀξιοὶ τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ τὰ ἔθνη προσήκει θεραπεία· τυχεῖν, ἀφορμὴν τῆς κατ' ἐμοῦ βλασφημίας παρ' ὑμῶν εἰληφῆσα· λυθῆσεται δὲ ἡ βλασφημία διὰ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας τῆς ἐμῆς

A solum omnis generis idola colere perseverarunt, sed etiam omne sceleris genus persecuti sunt, ita ut omni execratione et odio implerentur. Et quoniam secundum legem menstruata admodum impura habebatur, hoc est, cui sanguis fuisset, illi excremento sceleris comparat execrationem. Deinde rursus in accusatione commorans :

Et quod effuderunt sanguinem, inquit, in terra, et idolis suis polluerunt eam. (Vers. 19.) Et dissipavi eos in gentes, et ventilavi eos in regiones. Ac rursus justum ostendit supplicium. « Secundum viam ipsorum, et secundum instituta eorum judicavi eos. » Collegerunt, inquit, eorum quæ severunt, fractus. Sanguinem hoc loco vocavit non solum alias cædes, sed etiam filiorum sacrificia, quæ cruda vorantibus et improbis dæmonibus offerebant. Non contenti enim, inquit, fuere sceleribus ante captivitatem admissis, sed etiam postquam captivi et peregrini sacre, in libidem facinoribus manserunt.

VERS. 20. Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et profanarunt nomen meum sanctum, cum diceretur ipsis : Populus Domini isti, et de terra ejus exierunt. In improbitate, inquit, degentes, auctores fuerunt ut in me blasphemix conjicerentur. Siquidem primum opinata sunt gentes, propter meam imbecillitatem istos victos et in hostium potestatem redactos fuisse : deinde experientia cognita ipsorum improbitate, contra me blasphemiam congessere, ut qui talibus institutis gauderem, et adeo scelestos homines meum populum nominarim : verumtamen eorumdem ipsorum habita ratione :

VERS. 21. Et pepereci eis propter nomen meum sanctum, quod profanavit domus Israel, quæ ingressi sunt. Cum eds, inquit, docere velim meas vires, istos ab imminetibus malis vindicabo.

VERS. 22, 23. Propterea dic domui Israel, Hæc dicit Adonai Dominus : Non vobis ego facio, domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod profanastis in gentibus, ad quas ingressi estis. Et sanctificabo nomen meum magnum profanatum in gentibus, quod profanastis in medio ipsarum, et cognoscent gentes me esse Dominum, dicit Adonai Dominus, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsarum. Non vos, inquit, salute digni estis, sed decet gentes, quæ a vobis blasphemix contra me occasionem sumpserunt, consequi remedium : vestra autem salute, qua mea virtus indicabitur, hæc ipsorum blasphemix opprimeretur. Nam cum didi-

VARIÆ LECTIONES.

Ἰ B μόνον. Ἰ ανθ' - αἷμα. A περι τοῦ αἵματος, οὗ ἐξέχεαν. Ἰ A διέσπειρα. Ἰ ἑλ. αὐτ. Hebr. dispersi sunt. Ἰ τὰ ἐπιτ. A τὴν ἀμαρτίαν. Ἰ B ἐκρίναν Ἰ εἰς οὓς. A οὗ. Ἰ A αὐτούς. Ἰ Καὶ. Des. in B. Ἰ ἐβεβήλωσαν. Ἰ Ἰσραὴλ. A addit ἐν τοῖς ἔθνεσιν Ἰ ὑμ. Hebr. propter vos. Ἰ ἀλλ' ἢ. A ἀλλά. Ἰ B γνώσεται. Ἰ ἐν ὑμῖν. Ex A et B suppl. Eadem exstant post pauca.

cerint quomodo magnum sit nomen meum, et A
ejusmodi, quod idoneum sit ad opem domesticis
suis ferendam, potentiam meam laudabunt et ce-
lebrabunt. Hoc enim declaravit, dicens :

*Et cognoscent gentes me esse Dominum Deum, cum
sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum.*
(Vers. 24.) *Et accipiam vos de gentibus, et congre-
gabo vos ex omnibus generationibus, et introducam
vos in terram vestram.* Hoc omnibus illis convenit,
qui redierunt : quicumque enim redire voluerunt,
reditum consecuti sunt ; ea vero quæ sequuntur
non item in omnes cadunt, sed in eos tantum, qui
evangelico præconio fidem dare voluerunt. Ait
enim :

*Vers. 25. Et spargam super vos aquam mundam,
et mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, et
ab omnibus idolis vestris mundabo vos. — Aquam
autem mundam regenerationis aquam nuncupavit,
quia baptizati remissionem peccatorum accepimus.
Et quæ sequuntur ea confirmant, quæ dicta sunt.*

*Vers. 26. Et dabo vobis cor novum, et spiritum
novum dabo vobis.* Per hæc mentis mutationem sig-
nificavit : ad meliora enim, inquit, cor vestrum
inclinabit, non amplius secundum pristinam con-
suetudinem ad deteriora propendens. Illud vero,
dabo, nequaquam liberum lædit arbitrium ; verbis
enim, et operibus, et infinitis 990 * adhibitis mi-
raculis, non illis tantum, sed etiam omnibus genti-
bus, ut ad pietatem accederent, persuasit, non co-
egit : et tamen, quamvis non coegerit, sed persua-
serit, se ait dedisse animis ad meliora propensio-
nem : quippe ipse auctor rei factus, tum his quæ
dixit, tum illis quæ fecit.

*Et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo
vobis cor carneum.* (Vers. 27.) *Et spiritum meum
dabo in vobis.* Ne hæc quidem ante Christi Domini
adventum facta sunt. Cum enim tres duntaxat post
reditum prophetas habuissent, Aggæum, et Zachi-
ariam, et Malachiam, post ipsos statim prophete-
tico munere spoliati sunt ; sed postquam Deus
Salvator noster homo factus est, et ad cælos ascen-
dit, advenit super sacros apostolos Spiritus san-
ctus, per quos gratia non Judæis solis, sed etiam
omnibus his qui ex gentibus ad fidem convenere,
subministrata fuit. *Lapideum* autem *cor* vocat ad-
versarium et rebellem, *carneum* vero obediens, et
dicto parens, quodque divinarum Litterarum figu-
ras possit excipere. « Et faciam, ut in justificati-
onibus meis ambuletis, et judicia mea custodiatis,
et faciatis ea. » Hoc autem Spiritus gratiæ pro-
prium est, quæ nostrum adjuvans liberum arbi-
trium, efficit ut recte procedant quæ dicta sunt.

δεικνυμένης δυνάμεως. Μαθόντες γάρ, πῶς με
μέγα τὸ ὄνομα, καὶ ἀρκοῦν εἰς τὴν τῶν οικειομι-
νων ἐπικουρίαν, δοξάσουσι μου τὴν δεσποτείαν κα-
ὸ μνήσουσι. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς .

*Καὶ γράσονται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος.
Θεὸς ἐν ὧ τῷ ἀγιασθῆναι με ἐν ὑμῖν κατ' ὄφθαλ-
μοὺς αὐτῶν. (xθ.) Καὶ λήψομαι ὑμᾶς ἔκ τῶν
ἔθνῶν, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν γυνεῶν
καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν.* Τοῦτο πᾶς
τοῖς ἐπανεληθοῦσιν ἀρμόττει . οἱ γὰρ ἐπανελεθῆν ἔσω
ληθόντες ἔτυχον τῆς ἐπανάδοῦ . τὰ δὲ ἐπαγόμενα οὐ
ἔτι πᾶσιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τῷ εὐαγγελικῷ κηρῶ
γματι πιστεῦσαι προελομένοις. Φησὶ γάρ .

*κε'. Καὶ ῥανῶ εἰς ὧ ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, κα
καθαρισθῆσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν
ὑμῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθο-
ριῶ ὑμᾶς. — Ὑδωρ δὲ καθαρὸν τὸ τῆς πάλιγγ-
νειας ὠνόμασεν ὕδωρ, ἐν ᾧ βαπτισθέντες τὴν ἄρ-
εσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἐλάβομεν. Καὶ τὰ ἐπιφερέ-
μενα δὲ βεβαίῳ τὰ εἰρημένα.*

*κς'. Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καιρῆν, καὶ
πνεῦμα καιρῶν δώσω ὑμῖν ὅτι. Διὰ ὧ τούτων τῆ
τοῦ φρονήματος ἐναλλαγῆν ἐστήμανεν ὧ . ἐπὶ γὰρ τῷ
ἀμείνω, φησὶ, ῥέψει ὑμῶν ἡ καρδία, οὐκέτι κατὰ τὴν
προτέραν συνθήειαν τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρα ῥοπήν ἔχουσα .
τὸ δὲ δώσω, οὐδαμῶς τῷ αὐτεξουσίῳ λυμάνεται . λέ-
γοις γὰρ, καὶ ἔργοις, καὶ τοῖς μυροῖς χρητάμενος
θαύμασιν, οὐκ ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ
ἔθνη τῆ εὐσεβείᾳ προσελθεῖν ἐπεισεν, οὐκ ἠνάγκασ-
σεν . ἀλλ' ὁμοῦ καὶ μὴ ἀναγκάσας, ἀλλὰ πείσας, αὐτὰς
λέγει δεδωκέναι ταῖς ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω ῥοπήν,
ὡς αὐτὰς αἰτιος τούτου, δι' ὧν εἰπέ τε καὶ ἔβρασε
γεγονῶς.*

*Καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς
σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην.
(xθ.) Καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. Οὐδὲ
ταῦτα πρὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ παρουσίας
ἐγένετο ὧ τρεῖς γὰρ μόνον ὧ μετὰ τὴν ἐπάνοδον κατὰ
ταυτὸν ἐσχηκότες προφήτας, Ἀγγαῖον, καὶ Ζαχα-
ριαν, καὶ Μαλαχίαν, μετ' αὐτοῦς εὐθύς ὧ τῆς προ-
φητικῆς ἐγυμνώθησαν χάριτος . μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ
Σωτῆρος ὧ ἡμῶν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦς
ἀνάληψιν, ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐχορηγήθη δὲ δι' ἐκείνων ἡ
χάρις, οὐκ Ἰουδαίους μόνους, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν
ἔθνῶν προσελθοῦσι τῆ πίστει. *Λιθίνην δὲ καρδίαν*
καλεῖ τὴν ἀντίτυπὸν τε καὶ ἀπειθῆ, σαρκίνην δὲ
*τὴν εὐπειθῆ τε καὶ εὐήκοον, καὶ τῶν ὁσίων γραμ-
μάτων δέξασθαι δυναμένην τοὺς τύπους. « Καὶ*
ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιοῦμασι μου πορεύησθε, καὶ
τὰ κρίματά μου φυλάσσησθε ὧ, καὶ ποιῆτε αὐτά ὧ .
Τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἴδιον . αὐτὴ
γὰρ συνεργοῦσα τῷ ἡμετέρῳ αὐτεξουσίῳ κατορθοῦ-
*σθαι παρασκευάζει τὰ εἰρημένα.**

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ ἐν, κ. τ. λ. Omissa sunt hoc loco ista λέγει Ἄδ. Κυρ. ⁶⁶ ὕμ. — ἀθρ. Des. in A. ⁶⁷ γεν. A γαυῶν, juxta rec. lect. et Hebr. ⁶⁸ εἰς A ἐφ'. ⁶⁹ ὕμ. A et B præm. ἐν. ⁷⁰ Διὰ, κ. τ. λ. Vide supra, tom. I, pag. 940. ⁷¹ B ἐσήμενον. ⁷² A μόνους. ⁷³ B μετὰ τούτους. ⁷⁴ Σωτ. B præm. καί. ⁷⁵ A φυλάξθησθε. ⁷⁶ π. αὐτά. A ποιήσητε.

π'. Καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἔδωκα ἂν πατράσιν ὑμῶν. Πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταίγει τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ μεταφέρει.

Καὶ ἐσεσθέ μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν ὡς θεός. (κθ', λ'.) Καὶ καθαρῶν ἑν ὁμῶν ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, καὶ καλέσω τὸν σίτον, καὶ πληθυνῶ αὐτὸν, καὶ οὐ ἔδωσα ἐφ' ὑμῶν λιμὸν. Καὶ πληθυνῶ τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου, καὶ τὰ γεννήματα τοῦ ἀγροῦ, ὅπως ἂν μὴ λάθητε ἐν ὄρεσι τοῦ λιμοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Οἶδα μὲν ὡν, ὅτι καὶ πνευματικῶς τούτων ἕκαστον ἐκλαβεῖν ἴκανόν· ἀλλ' ὁμῶς ἡγοῦμαι τὸν προφητικὸν λόγον τὰ σωματικὰ νῦν τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ στυγνέσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἱερῆα πολλὴ κατεῖχε τὸ τριηκοῦτα τὴν γῆν, περιλείπεται αὐτοῖς τῶν παντοδαπῶν καρπῶν τὴν ἑσθλίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν δὲ ἐσομένην ὠφέλειαν ἀναγορεύει.

λδ'. Καὶ μνησθήσεσθε, φησὶ, τὰς ὁδοὺς ὑμῶν τὰς ποταμῶν, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ μὴ ἀγαθὰ, καὶ προσοχθεῖτε κατὰ πρόσωπον αὐτῶν περὶ τῶν ἁνομιῶν ὑμῶν, καὶ περὶ τῶν βδελυγμάτων ὑμῶν. Τούτων, φησὶν, ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν, καὶ μανθάνοντες, ἡλικίους ἢ δικαιοσύνην φέροι καρποῦς, τῆς προτέρας ἀναμνησθήσεσθε πονηρίας, καὶ τῆς δι' ἀκρίβειαν ὑμῖν τιμωρίας ἐπενεχθείσης, καὶ μισήσετε σφόδρα τὴν προτέραν παρανομίαν. Τὸ γὰρ προσοχθεῖτε ἀντὶ τοῦ βδελύξεσθε αὐταῖς. Τετοῦτον ἐστὶ τὸ περὶ τοῦ παρανόμου παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ εἰρημένον· « Παρίστη πάση ὁδῷ οὐκ ἀγαθῇ, κακία δὲ οὐ προσώχθισε, » τούτῃ, τὴν κακίαν οὐκ ἐβδελύξατο. Οὕτως ὑποσχόμενος αὐτοῖς τὸ ἀγαθὸν, πάλιν αὐτῶν τὸ φρόνημα ταπεινοῖ, ἵππων.

λε'. Οὐδὲ ὑμῶν ἐγὼ ποιῶ, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος· γινώσκοντες ἔστω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἀξιοὶ τῶν ἐπιτηγελμένων ἐπαθῶν, ἀλλ' ἐγὼ τῇ ἐμῇ φύσει πρόποντα ποιῶ. Εἶτα πνευματικῶς ἑμοῦ καὶ ἐντροπετικῶς· « Αἰσχρύνθητε, καὶ ἐντραπήθητε ἐκ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, οἶκος Ἰσραὴλ. » Μὴ ἀναγῆτως, φησὶ, μηδὲ ἀναισθητως φέρετε τὰς παντοδαπὰς ὑμῶν τιμωρίας· ἀλλ' ὅψε γοῦν ποτε εἰς τὴν λαβόντες τῶν ὑμετέρων ἐπιτηδεύματων τὴν ποτηρίαν, ἐπὶ τοῖς τετολημμένοις ἐρυθρίασατε.

λζ', λθ'. Τὺδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐν ἡμέρᾳ καθαρῶν ὑμῶν ἀπὸ πασῶν τῶν ἁνομιῶν ὑμῶν, καὶ κατοικίῳ τὰς πόλεις, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ ἔρημοι. Καὶ ἡ γῆ ἡφανισμένην ἔγνετο, ἀνθ' ὧν δειῆφανισμένην ἔγνετο ὅταν, παρ' ὀφθαλμοῦς παντὸς διδοσκόπου. Ὅταν, φησὶν, ἀφῆσιν ὑμῖν τῶν ἁμαρτημάτων χαρίσωμαι,

VERS. 28. *Et habitabit in terra, quam dedi patribus vestris. Rursus ad communem redit orationem, quam a spiritualibus ad ea, quæ corporis sunt, transfert.*

Et eritis mihi populus, et ego ero vobis Deus. (VERS. 29, 30.) Et mundabo vos ab omnibus peccatis vestris, et vocabo frumentum, et multiplicabo ipsum, et non dabo super vos famem. Et multiplicabo fructum ligni, et germina agri, ne feratis amplius opprobrium famis in gentibus. Novi quidem, unumquodque horum etiam secundum Spiritum accipi posse: attamen existimo propheticam orationem ea quæ corporis sunt, Judæis nunc polliceri. Cum enim multa solitudo terram eo tempore occupasset, pollicetur ipsis omnis generis fructuum abundantiam, et inde futuram utilitatem prædicit.

VERS. 31. *Et recordabimini, inquit, viarum vestrarum malarum et institutorum vestrorum non bonorum: et odio eritis ante faciem ipsorum propter iniquitates vestras, et propter abominaciones vestras. His, inquit, bonis fruente, et quantos afferat justitia fructus discente, pristinae reminiscemini improbitatis, et supplicii, quod propter illam vobis fuerit illatum, et priora scelera summo vobis erunt odio. Illud enim oderitis, pro execrabimini posuit. Tale est illud, quod de improbo dictum est a Davide: « Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit, » hoc est, malitiam non est execratus. Ita ipsis bona pollicetur, eorum denuo superbiam deprimit, diceas:*

VERS. 32. *Non propter vos ego facio, domus Israel, dicit Adonai Dominus, notum sit vobis domus Israel. Non vos, inquit, promissis bonis digni estis, sed ego ea facio quæ meam decent naturam. Deinde admonens simul ac redarguens: « Erubescite et pudore afficiamini, inquit, ob vias vestras, domus Israel. » Ne stupide, inquit, neve absque sensu varia vestra supplicia feratis, sed sero tandem vestrorum institutorum improbitate in mentem revocata, pro iis quæ ausi estis erubescite.*

VERS. 33, 34. *Hæc dicit Dominus: Die quo mundavero vos ab omnibus iniquitatibus vestris, et habitari faciam urbes, et ædificabuntur deserta. Et terra desolata coletur, eo quod desolata fuit ante oculos omnis transeuntis. Quando, inquit, remissionem vobis peccatorum impertiam, vosque puros ignoscendo efficiam, tum et urbibus ædificia, et*

¹ Psal. xxxv, 5.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ καθ. — ὁμῶν. A σώσω ὑμ. ἀπὸ π. τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, juxta Hebr. ¹⁸ οὐ. A add. μὴ ¹⁹ ἔτι. Des. in A. ²⁰ B τά. ²¹ πρ. — ἁνομ. ὑμ. Hebr. et tædebit vos iniquitatum vestrarum. ²² A ἐν ταῖς ἐκμ. ὑμ. ²³ A ἐπὶ τοῖς βδελ. ὑμ. ²⁴ οἶκ. Ἰσρ. Des. tum hoc loco tum deinde post ὑμῖν, in A. ²⁵ ἡ In ²⁶ posuit post ἡμέρα, omissis ἄν. ²⁷ ἀπό. A ἐκ. ²⁸ A ἐγενήθη. ²⁹ A παροδούοντος.

terræ consitiones præbebo, et pro pristina solitudine quam omnes viatores conspiebantur, ut incolantur auctor ero.

VERS. 35. *Et dicent: Terra illa desolata, facta est ut paradisi deliciarum, et urbes desertæ et desolatæ, et effossæ, in muris munitæ sederunt. Quemadmodum enim omnia, inquit, olim tuam solitudinem in ore habentes divulgabant, ita nunc eris celeberrima, omnibusque asseres admirationem, cum deserta tua terra paradiso voluptatis æquiparabitur, et urbes ab incolis vacuæ atque adeo eversæ validis communientur muris.*

VERS. 36. *Et cognoscent gentes, quæcumque relicta fuerint 993 in circuitu vestro, me Dominum ædificasse desertas, et plantasse desolatas: ego Dominus locutus sum, et faciam. Discent autem finitimæ gentes, me eum esse, qui tristia prius, et nunc jucunda præbuerim; atque ea quæ dicta sunt confirmabit illius qui dixit auctoritas: « Ego Dominus locutus sum, et faciam, » Dominus enim cum sim, ac facere possim, ea quæ dixi ad exitum perducam.*

VERS. 37. *Hæc dicit Adonai Dominus, Adhuc hæc quærar domui Israel ut faciam eis. Pro quærar Symmachus inveniar dixit. Ad pristina, inquit, beneficia, hoc quoque addam, ut eos revocandos censeam. « Et multiplicabo eos ut oves sanctas. » Cum enim eos ovium instar in meam tutelam receperim, pastoris curam ipsis impertiar.*

VERS. 38. *Sicut oves Hierosolymæ in solemnitatibus ipsius, sic erunt urbes desertæ plenæ ovium et hominum, et cognoscent me esse Dominum. Sicut enim, inquit, Hierosolyma ante oppugnationem referta erat ovibus in maximis eorum publicis celebritatibus, ita omnes ipsorum urbes, et hominibus, et ovibus, et aliis bonis complebo, et ipsis rebus intelligent me esse Dominum, occidentem et vivere facientem, percutientem et sanantem. Cognita igitur Domini nostri bonitate et potentia, propter eam 994 amemus, propter hanc metumus: ut et amantes et timentes ipsius mandata observemus et promissa bona consequamur, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.*

⁹⁹³ Deut. xxxii, 59.

VARIÆ LECTIONES

⁹⁹ ἡφ. A præm. ἡ. ⁹⁹ A ἐγενήθη ὡς κήπος τρ. ⁹¹ ἐν τ. ὡγ. A ὄχυρα. ⁹² A καταλειθῶσι. ⁹³ A ἀθηρημένως. ⁹⁴ καὶ — ἡφανισμ. Des. in A. ⁹⁵ A ἐποίησα. ⁹⁶ A ζήτημα ὀήσομαι. ⁹⁷ ἄγ. A ἀνθρώπου, quæ est constans lectio. ⁹⁸ Ἱερ. A præm. ἀγία, ὡς πρόβατα. ⁹⁹ καὶ. Des. in A. ¹ B ἐκεῖνα. ² A τούτων.

A καὶ καθαρὸς ὕμῃ; ἀπορήνω τῇ συγχωρήσει, τὴν καὶ ταῖς πόλεσι τὰς οἰκοδομὰς, καὶ τῇ γῆ εἰς φουτουργίας παρέξομαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας ἐριμίας, ἣν ἅπαντες ἐύρων οἱ παριόντες, οἰκείῃ παρσκευάσω.

λε'. Καὶ ἐροῦσιν· Ἡ γῆ ἐκεῖνη ἡφανισμένη ἐγένετο ὡς παράδεισος τρυφῆς ⁹⁹, καὶ αἱ πόλεις αἱ ἐρημοί, καὶ ἡφανισμέναι, καὶ πατεσκαμμένα ἐν τείχεσιν ὠχυρωμέναι ⁹¹ ἐκάθισαν. Ὅσπερ γὰρ φησὶν, ἅπαντες πάλαι τὴν σὴν ἐρημίαν ἐν τοῖς σάμασι περιέφερον, οὕτω νῦν ἔσθι πολυθρύλλητος, καὶ θαῦμα παρέξεις πᾶσι, τῆς μὲν ἐρήμου σου γῆς τὴν παραδείσῳ τῆς τρυφῆς εἰκαζομένης, τῶν δὲ ἀσκήτων πόλεων καὶ ἀναστατῶν γεγεννημένων ὄχυροις περιβολοῖς τειχιζομένων.

λε'. Καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη, ὅσα ἂν καταλειθῶσι ⁹² κῆλῳ ὕμῳ, ὅτι ἐγὼ Κύριος ὠκεῖθησθε μὴσθὰ τὰς καταρημαμένας ⁹³, καὶ ⁹⁴ κατεφύττωσθε τὰς ἡφανισμένας· ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω ⁹⁵. Μαθήσεται δὲ τὰ ἐκ γειτόνων ἔθνη, ὅτι ἐγὼ καὶ τὰ σκυθρωπὰ πρότερον, καὶ νῦν τὰ θυμῆρα παρ' ἐγώ, καὶ τῶν εἰρημένων τὸ βέβαιον ἐκ τῆς τοῦ εἰρηκότος ἀξιοπιατίας. « Ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω. » Δεσπότης γὰρ ὢν, καὶ ποιῆσαι δυνάμενος οἷς εἶπον ἐπιθήσω τὸ πέρας.

λε'. Τὸς λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἔτι τοῦτε ζητηθήσομαι ⁹⁶ τῷ ὀλαφ Ἰσραὴλ τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Τὸ ζητηθήσομαι ὁ Σὺμμαχος εὐρεθήσομαι ἔφη. Πρὸς τὰς προτέρας, φησὶν, εὐεργεσίας, καὶ ταύτην προσθήσω, καὶ τῆς ἀνακλήσεως αὐτῶν ἀξιώσω. « Καὶ πληθυνθῶ αὐτοὺς, ὡς πρόβατα ἀγία ⁹⁷. » Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς δίκην προβάτων ὅτι τὴν ἐμὴν ἀφώρισαν κηδεμονίαν, παιρευικῆς αὐτοῖς ἐπιμελείας μεταδώσω.

λη'. Ὅς πρόβατα Ἱερουσαλήμ ⁹⁸ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῆς, οὕτως ἔσονται αἱ πόλεις αἱ ἐρημοὶ κληροῖς προβάτων καὶ ⁹⁹ ἀνθρώπων, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Καθάπερ γὰρ, φησὶ, πρὸ τῆς γεγεννημένης πολιορκίας ἐπληροῦτο πρόβατων ἡ Ἱερουσαλήμ ἐν ταῖς μεγίσταις αὐτῶν πανηγύρεσιν, οὕτω πάσας αὐτῶν πληρώσω τὰς πόλεις, καὶ ἀνθρώπων, καὶ προβάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν πραγμάτων, ὅτι ἐγὼ Κύριος εἶμι καὶ Θεός, ἀποκτείνων καὶ ζωοποιῶν, κατέσθων καὶ βίωμενος. Εἰδότες τοίνυν τοῦ ἡμετέρου Δεσπότη καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν δύναμιν, ἀγαπήσωμεν δι' ἐκείνην ¹, φόβον δὲ λάθωμεν διὰ ταύτην ² ἵνα καὶ ἀγαπῶντες, καὶ δεδιότες, φύλακες αὐτοῦ γενώμεθα τῶν ἐντολῶν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

TOMOS IE'.

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'.

α. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὴ χεῖρ Κυρίου. Πάλιν χεῖρα τὴν θείαν ἐνέργειαν ἀποκαλεῖ. « Καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθηκε με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου^β. » Πνευματικὴ πάλιν ἡ θεωρία· οὐ γὰρ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἴδωρα τὰ ὑποδεικνύμενα, ἀλλὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ἐδέχετο τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ^β τοῦτο ἦν μυστὸν ὁστέων ἀνθρώπων· (β.) Καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κυκλῶσθαι κύκλῳ, καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου^β. Τοῖς πρῶτοις συμβαινούσας τὰς ἀποκαλύψεις λαμβάνει· ἐπειδὴ γὰρ δι' ἦν ἐνόσουν ἀπιστίαν τὰς χρηστοτέρας ἀπηγόρευσαν ἐλπίδας οἱ ἐκ τῆς Τουδαίας αἰχμάλωτοι γενόμενοι, τὴν οἰκειαν αὐτοῖς ὁ τῶν ὡν θεὸς ἐπιθεῖκνυσι δύναμιν, καὶ τὴν πολλῶν τῆς ἀκαλήσεως ἱκετῆς δυσκολωτέραν τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἐπιθεῖκνυσι τῷ προφήτῃ, καὶ δι' ἐκίτου πάντα διδάσκει τὸν λαόν, ὡς πάντα αὐτῷ ἴσχυι βουλομένην. Ἰουδαίους μὲν οὖν καὶ τοὺς ἄλλους Ἰσραηλίτας· ἐδίδαξε διὰ τοῦτου, ὡς εὐπετὲς ἴσχυι τῷ θεῷ βουλομένην εἰς τὴν προτιέραν ἐπαναγαγεῖν ἰευσίαν τοῦς αἰχμαλώτους γεγεννημένους· ἡμῖν δὲ καὶ πᾶσιν ἀπαξᾶπλῶς τοῖς εὐαγγελικῶν^β κήρυγμα μετὰ πίστεως δεξαμένοις, τῆς τῶν σωμάτων ἡμῶν ἀναστάσεως ἐπιθεῖκνυσι τὴν εὐκολίαν, καὶ δι' τῷ θεῷ λόγῳ καὶ νεύματι τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἐπιλοθεῖ.

Καὶ εἶπε πρὸς με· (γ.) Υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ^β ζήσονται τὰ ὀστέα ταῦτα; Καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, οὐκ ἐπίσταται ταῦτα. Οὐκ ἀμφέβαλεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ τῆς ἀκριβεστερας γνώσεως τῷ θεῷ παρεχώρησεν· εἰδὼς μὲν ἀκριτῶς τοῦ Θεοῦ τὸ δυνατόν, ἔγνω δὲ τὸ βούλημα.

θ-ς. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὀστέα ταῦτα, προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου^β, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτὰ^β. Τὰ ὀστέα τὰ ξηρὰ ταῦτα^β, ἀκούσατε λόγον Κυρίου· Ἰδοὺ λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· Ἰδοὺ ἐγὼ εἰσάξω^β εἰς ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς. Καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενώ ἐφ' ὑμᾶς ὄστρον, καὶ δώσω πνεῦμα μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ γινώσθεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ὑπουργῶ τῷ προφήτῃ, καὶ ὁδόν τινα ὀργάνῳ τῆς κατὰ τὴν

A CAPUT XXXVII.

VERS. 1. *Et fuit super me manus Domini. — Manum rursus divinam vim vocat. « Et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi. » Spiritualis hæc rursus contemplatio est, neque enim oculis corporis ea cernebat, quæ sibi ostendebantur, sed sanctissimi Spiritus revelationem percipiebat.*

Et hic erat plenus ossibus hominum. (VERS. 2.) Et circumduxit me super ea per gyrum in circuitu, et ecce valde multa super faciem campi. Consentaneas rebus accipit revelationes. Cum enim propter perfidiam, cujus morbo laborabant, meliorum spem abjecissent Judæi illi, qui ex Judæa captivi abducti fuerant, suam ipsis auctor omnium rerum Deus potentiam ostendit, et longe difficiliorem illam in pristinum statum ipsorum restitutione, mortuorum corporum resurrectionem indicat prophetæ: per quem omnem populum docet, omnia sibi esse facilia volenti. Judæos igitur et alios Israelitas per hunc docuit, facillimum esse volenti Deo, in servitute 995 redactos in pristinam libertatem vindicare, nobis autem et omnibus omnino, qui præconium evangelicum cum fide excipiunt, resurrectionis corporum nostrorum ostendit facilitatem, divinoque verbo ac nutui rerum obsequi naturam.

Et dixit ad me: (VERS. 3.) Fili hominis, an vivet ossa hæc? et dixi, Domine Deus, tu scis hæc. Non dubitavit propheta, sed accuratorem cognitionem Deo vindicavit, cum optime quidem nossset Dei potentiam, sed voluntatem ignoraret.

VERS. 4-6. *Et dixit ad me: Vaticinare super ossa hæc, vaticinare, fili hominis, et dices ad ea: Ossu arida hæc, audite verbum Domini. Hæc dicit Adonai Dominus ossibus istis: Ecce ego introducam in vos spiritum vitæ. Et dabo super vos nervos, et reducam super vos carnes, et extendam super vos pellem, et dabo spiritum meum in vos, et vivetis, et cognoscetis me esse Dominum. Ministro usus est propheta, ac veluti instrumento quodam resurrectionis in visione, et lingua ejus illis inanimes et pro-*

VARIAE LECTIONES.

^β τοῦ πεδ. *Hebr.* vallis. ^α καὶ. *Des.* in A. ^β πεδίου. A add. καὶ ἰδοὺ ξηρὰ σφόδρα. ^γ εὐαγγ. B præm. ^δ εἰ — ἐπίστ. ταῦτα. *Et vers.* 4: Καὶ εἶπε πρὸς με. *Des.* in A. ^ε πρ. υἱὲ ἀνθρώπου. *Des.* in A. et in *Hebr.* ^β A αὐτοῖς. ^γ ταῦτα. *Des.* in A. ^δ B εἰσάγω. A φέρω ἐφ' ὑμᾶς.

sus mortuis ossibus præcipit ut carnes producant et nervos, atque cutem, vitalemque spiritum excipiant. Et fuerunt hæc non solum revocationis in pristinum statum Judæorum, sed etiam resurrectionis omnium hominum figura. « Canet enim tuba, inquit sanctus Apostolus, et mortui resurgent incorrupti^a. »

VERS. 7. *Et prophetavi, sicut 996 mandaverat mihi Dominus, et facta est vox, cum prophetarem ego, ecce et commotio, et adduxerunt ossa, os ad os, unumquodque ad juncturam suam.* Propheta quidem divino inserviens præcepto, quæ jussus fuerat verba protulit, verba autem opus est subsequutum, et commotio Dei adventum declarabat, vox vero, angelorum divinæ voluntati ministrantium munus : ossaque videbam, inquit, accurrentia, et propriam commissuram capientia, et quam a principio compositionem sortita fuerant, adipiscentia.

VERS. 8. *Et vidi, et ecce accedebant super ea nervi, et carnes nascebantur, et ascendebant super ea, et circumstetit ea cutis desuper, et spiritus non erat in eis.* Pristinum officium altera instauratio consequitur. Sicut enim primi parentis Adami corpus prius effectum, deinde in ipsum anima inspirata fuit : ita hic quoque utraque convenere ad propriam compagem. Produxit enim carnes et nervos, et cute cooperta sunt : verum illa sine spiritu et motu jacebant : quæ rursus vitam, et sensum divina voluntate consequuntur.

VERS. 9. *Et dixit ad me : Vaticinare super spiritum, vaticinare, fili hominis, et dic spiritui : Hæc dicit Adonai Dominus, A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla in mortuos istos, et vivant.* Docet nos hæc oratio, quam facilia sint omnia divinæ potestati, omniaque in 997 manu ejus esse. « In manu enim ejus, inquit, anima omnium viventium ». Idcirco prophetæ præcipit, ut jubeat omnes animas, ubicunque sint, redire, et sua rursus corpora inhabitare.

VERS. 10. *Et prophetavi sicut mandaverat mihi, et ingressus est in eos spiritus, et vixerunt, et steterunt in pedibus suis, congregatio admodum magna.* Pronuntiatio, inquit, a me divino præcepto, revixerunt corpora devincta, et resurrectionem consecuta sunt, neque exigua erat eorum qui resurre-

ἄπτασιαν ἀναστάσεως κέχρηται, καὶ διὰ τῆς τούτου¹⁵ γλώττης τοῖς ἀψύχοις ἐκείνοις καὶ ἀπαξιαπλῶς νεκροῖς ὁστέοις παρακελεύεται, καὶ σάρκας φύσαι, καὶ νεῦρα, καὶ δέρμα, καὶ ζωτικὸν δέξασθαι πνεῦμα. Καὶ ἐγένετο ταῦτα οὐ μόνον τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνακλήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπάντων ἀναστάσεως τύπος. « Σαλπείσει γάρ, φησὶν, ὁ θεὸς Ἀπόστολος, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται¹⁶ ἀφθαρτοί. »

ζ'. Καὶ προσφήτηεσα, καθὼς ἐνετείλατό μοι Κύριος, καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐν τῷ με προφητεύσει, καὶ ἰδοὺ σεισμός, καὶ προσήγαγον¹⁷ τὰ ὀστέα, ὀστέον πρὸς ὀστέον¹⁸, ἕκαστον πρὸς τὴν ἄρμονίαν αὐτοῦ. Ὁ μὲν προφήτης τῷ θεῷ διακονῶν προστάγματι, τοὺς λόγους οὓς προσετάχθη προσήνεγκεν, ἠκολούθει δὲ τοῖς λόγοις τὸ ἔργον· καὶ ὁ μὲν σεισμός τὴν θείαν ἐπιφάνειαν ἰδήλου, ἢ δὲ φωνῆ, τῶν ὑπουργούντων ἀγγέλων τῷ θεῷ βουλήματι τὴν ἐνέργειαν. Τὰ δὲ ὀστέα, φησὶν, ἔωρον θέοντα, καὶ τὴν οἰκίαν ἁρμονίαν ἀπολαμβάνοντα, καὶ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἔλαβε συνθήκην δεχόμενα.

η'. Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς¹⁹ νεῦρα, καὶ σάρκας ἀνεψύοντο²⁰, καὶ ἀνέβαιναν ἐπ' αὐτὰ, καὶ²¹ περιστάθη²² αὐτοῖς δέρμα ἐπάνωθεν²³, καὶ πνεῦμα οὐκ ἦν ἐν²⁴ αὐτοῖς. Ἀκολουθεῖ τῇ προτέρᾳ δημιουργίᾳ ἢ δευτέρᾳ ἀνάκτισις· ὥστε γὰρ τοῦ προπάτορος Ἀδάμ τὸ σῶμα πρότερον διεπλάσθη, εἶθ' οὕτως ἐνεπνεύσθη αὐτῷ ἡ ψυχὴ· οὕτω κἀνταῦθα συνήλθεν ἀμφοτέρα πρὸς τὴν οἰκίαν ἁρμονίαν. Ἐψυσε δὲ σάρκας καὶ νεῦρα, καὶ ἐκαλύφθη τῷ δέρματι· ἔκειτο δὲ ἄπνοά τινα καὶ ἀκίνητα· ἀλλὰ τυγχάνει πάλιν καὶ ζωῆς καὶ αἰσθήσεως διὰ τοῦ θεοῦ βουλήματος.

θ'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον ἐπὶ τὸ πνεῦμα²⁵, προσφήτηεσον, υἱὲ ἀνθρώπου, καὶ εἰπὲ τῷ πνεύματι· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐκ τῶν τεσσάρων πνευμάτων ἔλθὲ τὸ πνεῦμα²⁶, καὶ ἐμφύσησον εἰς τοὺς νεκροὺς τούτους, καὶ ζήσάτωσαν. Διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς θείας δυνάμεως τὴν εὐκόλλαν, καὶ ὅτι πάντα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. « Ἐν χειρὶ γάρ²⁷ αὐτοῦ, φησὶ, ψυχὴ πάντων τῶν ζώντων. » Διὸ τῷ προφῆτῃ παρακελεύεται παραγγυῆσαι ταῖς ὀπουδήποτε οὐσαις ἐπανελθεῖν ψυχαῖς, καὶ τῶν οἰκίων σωμάτων ἀπολαβεῖν τὴν ἐνοικησιν.

ι'. Καὶ προσφήτηεσα καθότι ἐνετείλατό μοι, καὶ εἰσῆλθον εἰς αὐτοὺς²⁸ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐζήσαν καὶ ἐστησαν ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν, συναγωγὴ²⁹ πολλὴ σφόδρα. Ἐμοῦ, φησὶ, τὸ θεῖον διαπορθεύσαντος πρόσταγμα, καὶ ἐξωποικηθῆ τὰ συνδεδέντα σώματα, καὶ ἀναστάσεως ἔτυχε, καὶ ἦν, φησὶ, πλῆ-

^a 1 Cor. xv, 52. ° Job xii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ τούτου. Ita B pro τοῦ λόγου, ut hab. Sirm. ¹⁶ ἀναστ. Infra, loco cit. est ἐγερθήσονται, juxta rec. lect. ¹⁷ A προσήγαγε. Ita quoque infra, Hær. fab., lib. v, cap. 19, ubi omittitur sequens τὰ. ¹⁸ ὅστ. — πρόσ. Des. in A. ¹⁹ ἐπεγ. αὐτ. A ἐπ' αὐτὰ. ²⁰ A ἐψύοντο. ²¹ καὶ περ. αὐτ. Des. in A. ²² περισσ. In B emendatur per περιετάθη. Sicque leg. infra, Hær. fab. loco cit. ²³ ἐπάνω. ²⁴ A ἐπ'. ²⁵ προσφ. ἐπὶ τὸ πνεῦμα. In A ponitur post πρ. υἱὲ ἀνθρ. ²⁶ τὸ πνεῦμα. Des. in A. ²⁷ B γὰρ τῇ χειρὶ ²⁸ εἰς αὐτ. Des. in A. ²⁹ συναγ. A præm. καί.

τοι· οὐκ ὀλίγον τῶν ἀναστάντων. Οὕτω θεασάμενος Ἄ re multitudo. Ita conspecta revelatione, ejus docetur interpretationem.

15. Καὶ ἐλάλησεν Κύριος πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, τὰ ὀστέα ταῦτα οἶκος²⁷ Ἰσραὴλ ἐστι, καὶ αὐτοὶ λέγουσι· Σηρὰ γέγονε τὰ ὀστέα ἡμῶν, ἐπόλευεν ἡ ἔλπις ἡμῶν, διαπεφωτῆκαμεν²⁸. Τύπος, φησί, τοῦ Ἰσραὴλ ταῦτα, ὧ προφήτα· ἄλλ' ἐκείνοι μὲν τὰ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἀπηγόρευσαν, ὁ δὲ τύπος ἔδειξε τῶν ἀγαθῶν τὴν ἰλιθίδα.

16-18. Διὰ τοῦτο προφήτευσον, εἰς ἀνθρώπου²⁹, καὶ εἰπέ πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίξω³⁰ τὰ μνήματα³¹ ὑμῶν, λαός μου³², καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν τάφων³³ ὑμῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ἀνοίξαι με τοὺς τάφους ὑμῶν, τοῦ ἀναγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ τῶν τάφων ὑμῶν, τὸν λαόν³⁴ μου. Καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐφ'³⁵ ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ θήσω ὑμᾶς εἰς³⁶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Εἰ τὸ πολλῷ, φησί, κπρ' ὑμῖν δυσκολώτερον φαινόμενον, εὐπετῶς ὑπ' ἐμοῦ μάλα γινώμενον ἔδειξα, εὐδὴλον, ὡς καὶ τοῦτο ῥῆον μετὰ πολλῆς ποιήσω τῆς τύμαρειας, καὶ ὅλον ἀπὸ τινῶν τάφων τῶν τῆς αἰχμαλωτίας δεσμῶν ἐξαγατῶν ὑμᾶς, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανάξω πατρίδα³⁷. τὸ γὰρ ψεῦδος, τῆς ἀληθείας ἀλλοτριον. Οὕτω τὴν ἐπάνοδον ὑποσχόμενος, τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν φυλῶν προλέγει συμφωνίαν.

19-25. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰὲ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ ῥάβδον³⁸ μίαν³⁹, καὶ γράψον ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τοὺς προσκειμένους πρὸς αὐτὸν⁴⁰, καὶ ῥάβδον δευτέραν λήψη σεαυτῷ, καὶ γράψας αὐτὴν⁴¹ ἐπ'⁴² Ἰωσήφ ῥάβδον Ἐφραΐμ, καὶ πάντας τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τοὺς προστεθέντας πρὸς αὐτούς⁴³. Καὶ συνάψης αὐτάς πρὸς ἀλλήλας ἑαυτῷ⁴⁴ εἰς ῥάβδον μίαν, τοῦ θῆσαι ἐπ' αὐτάς, καὶ ἔσονται ὁμοῦ⁴⁵ ἐν τῇ χειρὶ σου. Ἐπὶ κτ' Ῥοβοῦμ διεφθίθησαν αἱ φυλαὶ, καὶ αἱ μὲν δέκα καθ' ἑαυτὰς ἐγένοντο, ἐν μαζῇ τῶν τοῦ Ἐφραΐμ πέλων τῇ Σαμάρειᾳ καταστήσασθαι τὰ βασίλεια, ἡ δὲ τοῦ Ἰούδα ἑαυτῆς ἤρχεν καὶ τῆς τοῦ Βενιαμίν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ μίαν ἐτέλεσαν ἄπαντες ἡγεμονίαν. Διὰ τοῦτο δύο ῥάβδους προσέταξεν ὁ θεὸς τῷ προφήτῃ λαβεῖν, καὶ τὴν μὲν ἐπιγράψαι τοῦ Ἐφραΐμ, προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς ὑπηρετοὺς φυλάς· τὴν δὲ τοῦ Ἰούδα, καὶ τῶν ἐκείνῳ συμφρονούντων⁴⁶. ἵνα συνάψης ἀλλήλας τὰς ῥάβδους, ὡς τῆς διαιρέσεως λοιπὸν παυσασμένης, καὶ τῆς ἐνώσεως ἐσομένης. Ἢτα παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ, πυνθανομένῳ τῷ λαῷ, καὶ γινῶναι βουλομένῳ τὴν ἐρμηνείαν, διαρρή-

Vers. 11. Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili hominis, ossa hæc sunt domus Israel, et ipsi dicunt, Arida facta sunt ossa nostra, perit spes nostra, dissensimus. Figura, inquit, hæc sunt Israelis, o propheta: sed illi quidem penes se spem abjecerunt, hæc autem figura bonorum spem ostendit.

Vers. 12-14. Propterea vaticinare, fili hominis, et dic ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego aperiam monumenta vestra, popule mi, et reducam vos de sepulcris vestris, et introducam vos in terram Israelis. Et cognoscetis, me esse Dominum, cum aperuero ego sepulcra vestra, et cum eduxero ego vos de sepulcris vestris, populum meum. Et dabo spiritum meum super vos, et vivetis, et ponam vos super terram⁹⁹⁸ vestram, et cognoscetis, me Dominum locutum esse et facturum esse, dicit Adonai Dominus. Si id, quod vobis multo difficilius videtur, admodum facile a me fieri posse ostendi, sane perspicuum est, hoc quoque me facillime ac nullo negotio esse facturum, qui vos e captivitate vinculis, veluti e quibusdam sepulcris, eductos in propriam patriam reducam: mendacium enim a veritate est alienum. Ita reditum pollicitus, futuram post reditum tribuum concordiam prædicit.

Vers. 15-17. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, sume virgam unam, et scribe super eam Judam, et filios Israel appositos ad ipsam; et virgam alteram sumes, et inscribe eam Joseph, virgam Ephraim, et omnes filios Israel appositos ad eos. Et conjunges eas inter se tibi ipsi in virgam unam, et colliges eas, et erunt simul in manu tua. Regnante Roboamo divisæ fuere tribus, et decem, cum se in unam urbium Ephraim, Samaritan, recepissent, ibi regiam constituendam curarunt. Tribus vero Juda et suæ et Benjamin tribui imperavit. At vero post reditum sub uno omnes imperio fuere. Idcirco propheta Deus ut duas virgas sumeret præcepit, et alteram inscriberet Ephraim, et illi subjectas tribus adjiceret: alteram vero Judæ, et eorum qui eum illo consentiebant; deinde ut virgas simul conjungeret, ceu in postoriam⁹⁹⁹ finita divisione futuraque unitate. [18, 19] Tum propheta præcipit, ut percentanti populo, et cognoscere cupienti, interpretationem aperte renuntiet. Ecce ego capiam tribum Joseph per manum Ephraim, et tribus Israel appositas ad ipsum, et dabo eas sub tribum Judæ, et erunt in virgam

VARIE LECTIONES.

²⁷ οἶκος. A præm. πζ. juxta Hebr. ²⁸ διαπ. Hebr. prorsus, excisi sumus. ²⁹ εἰς ἀνθρ. Des. in A et in Hebr. ³⁰ ἀνοίγω. ³¹ τὰ μνήμα. Supra, tom. I, pag. 1099 τοὺς τάφους. ³² λαός μου. Des. in A et in Hebr. ³³ τάφ. A μνημάτων. ³⁴ λαός μου. ³⁵ εἰς. ³⁶ ἐπὶ. ³⁷ πατρ. B et in Hebr. καὶ τοῖς λόγοις ἐπιθήσω τὸ ἔργον. ³⁸ ῥάβδ. Hebr. lignum. ³⁹ μίαν. Des. in A. ⁴⁰ τοὺς προσκ. πρ. εἰς. Hebr. socios ejus. ⁴¹ αὐτ. A præm. ἐπ'. ⁴² B τοῦ. ⁴³ A et B αὐτόν. ⁴⁴ σεαυτῷ. ⁴⁵ ὁμ. Des. in A. ⁴⁶ B ἐκείνῳ συμφρονούντων.

unam in manu Judæ. » Faciam, inquit, ut qui olim seipsum a Judæ regno separarunt, rursus illius agnoscant imperium, et factam divisionem finiam, officiamque ut omnes tribus ipsi Judæ communi consensu obediant. [20, 21] Quod item apertius interpretatur.

σκευάσω πάλιν τὴν ἐκείνου ἐπιγνώμην ἡγεμονίαν, καὶ πᾶσιν μὲν τὴν γενομένην διαίρεσιν, συμφωνῶν δὲ ἀπάσας τὰς φυλάς ὑπακούειν τῷ Ἰούδᾳ ποιήσω.

Ecce ego assumo omnem domum Israel de medio gentium, ad quas ingressi sunt, et congregabo ipsos in terram Israel. (VERS. 22.) Et faciam eos gentem unam in terra mea, et in montibus Israel, et princeps unus erit rex omnium ipsorum. Hæc exitum consecuta sunt, secundum figuram quidem in Zorobabel, accurate autem et vere in Domino Christo. Neque enim rex fuit Zorobabel, sed dux populi atque exercitus.

Et non erunt amplius * duæ gentes, neque dividuntur amplius in duos reges. (VERS. 23, 24.) Ne polluantur amplius idolis suis, et offensionibus suis, et omnibus impietatibus suis, et eruant eos ab omnibus impietatibus eorum, in quibus peccaverunt, et mundabo eos, et erunt mihi populus, et ego ero eis Deus. 1000 Et servus meus David princeps in medio ipsorum, et pastor unus erit omnibus ipsis. His etiam ea congruunt, quæ a Domino Christo in sacris Evangelii dicta sunt: « Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, unus pastor ». » *David autem Dominum dicit Christum, ut ex Davide secundum carnem oriundum; servum vero propter humanam naturam: « Cum enim in forma Dei esset, formam servi assumpsit ». »* Ut igitur assumptam naturam ostendat, *servum* nuncupavit, siquidem e servili secundum carnem natura genitus est. Non enim servus est Dominus omnium Unigenitus: neque enim, quatenus Deus est, *David* nominatur, sed quatenus ex Davide, *David* appellatur, secundum assumptionem autem servus est. Quod si e servo hanc etiam naturam Verbum Deus homo factus suscepit, non amisit quod erat, sed unitam cum divina natura humanitatem nostram gloriosam reddidit. Docet igitur prophetica oratio, impietatem extinctum iri et colendorum idolorum errorem, regnorumque divisionem uno tandem imperio terminandam esse, sub quo degentes, et ab uno pastore pasti, Deum suum et Dominum cognituri sint.

Et in præceptis meis ambulabunt, et judicia mea custodient, et facient ea. (VERS. 25) Et habitabunt in terra sua, quam dedi serro meo Jacob, in qua

Ρ Joan. x, 16. 9 Philipp. II, 6.

ἄδην εἰπεῖν· « Ἰδοὺ ἐγὼ λήψομαι τὴν φυλὴν Ἰσραὴλ τὴν διὰ χειρὸς Ἐφραΐμ, καὶ τὰς φυλάς Ἰσραὴλ τὰς προσκειμένας πρὸς αὐτὸν, καὶ δώσω αὐτάς ὅτι ὑπὸ τὴν φυλὴν Ἰούδα, καὶ ἔσονται εἰς ῥάβδον μίαν ἐν τῇ χειρὶ Ἰούδα. » Τοὺς πάλαι, φησὶν, ἀποσχονίσαντας ἑαυτοὺς τῆς τοῦ Ἰούδα βασιλείας παρασκευάσω μὲν τὴν γενομένην διαίρεσιν, συμφωνῶν δὲ αὐτὸ πάλιν ἐρμηνεύει σαφέστερον.

Ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω πάντα οἶκον Ἰσραὴλ ἐκ μέσου τῶν ἐθνῶν, οὗ εἰσῆλθον ἐκεῖ, καὶ συναΐξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ. (β.) Καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς ἕθνος ἐν τῇ γῇ μου, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἄρχων εἰς ἔσται πάντων αὐτῶν εἰς βασιλεία. Ταῦτα πέρατος τετύχηκε, τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ἀκριβῶς δὲ καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· οὐδὲ γὰρ βασιλεὺς ὁ Ζοροβάβελ, ἀλλὰ δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς ἐγένετο.

Καὶ οὐκ ἔσονται ἔτι εἰς δύο ἔθνη, οὐδὲ μὴ διαίρεθῶσιν ἔτι εἰς δύο βασιλείς. (γ', κδ.) Ἴνα μὴ μιαινῶσται ἔτι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς προσοχολισμασιν αὐτῶν, καὶ ἐν πύκναις ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν· καὶ ῥύσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πᾶσῶν τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν, ὧν ἡμαρτον ἐν αἰταις, καὶ καθαρῶς αὐτοὺς, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ ὁ δούλος μου Δαβὶδ ἄρχων ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ κοιμήν εἰς ἔσται πάντιν αὐτοῖς. Τούτοις ἀρμύεται καὶ τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὑπὸ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ εἰρημένα· « Καὶ ἄλλα δὲ πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐτῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποιμνία, εἰς ποιμνίαν. » Δαβὶδ δὲ λέγει ὅτι τὸν Δεσπότην Χριστόν, ὡς ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα τὸ γένος κατὰγοντα· δούλον δὲ, διὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν· ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων μορφῆν δούλου ἔλαβεν. Ἴνα τοίνυν τὴν ληφθεῖσαν δεῖξῃ φύσιν, δούλον προσηγόρευσε, τουτέστιν, ἐκ δουλικῆς κατὰ σάρκα γεγένηται φύσεως. Οὐ γὰρ δούλος ὁ Μονογενῆς, ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης· οὐτε γὰρ ἦ Θεὸς Δαβὶδ ὀνομάζεται· ἀλλ' ἦ ἐκ Δαβὶδ, Δαβὶδ προσγορεύεται, κατὰ τὴν πρόβληψιν δὲ δούλος. Εἰ δὲ καὶ ἐκ δούλου ταύτην ἀνάλαβε τὴν φύσιν ἐνανθρωπήσας ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἀποβαλὼν ὃ ἦν, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὴν θεῖαν φύσιν ἐνώσει τὸ ἡμέτερον δοξάσας. Διᾶσκει τοίνυν ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς οὐθεσθήσεται μὲν ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ περὶ τὰ εἰδωλα πλάνη, τέλος δὲ λήφεται τῶν βασιλειῶν ἡ διαίρεσις, καὶ εἰς μίαν τελοῦντες ἡγεμονίαν, καὶ ὑφ' ἐνὸς ποιμαινόμενοι ποιμνίον, τὸν ἑαυτῶν ἐπιγνώσονται Θεόν τε καὶ Δεσπότην.

Καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύσονται, καὶ τὰ κριματά μου φυλάξονται, καὶ ποιήσουσιν αὐτά. (κς) Καὶ κατοικήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐ-

VARIE LECTIONES.

⁶⁷ Α αὐτοῖς. ⁶⁸ ὑπό. Α et Β ἐπί. ⁶⁹ ἐν. Des. in Α. ⁷⁰ εἰς, κ. τ. λ. In Α præm. ἀπὸ πάντων τῶν περιούλιων αὐτῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς. ⁷¹ πάντων, et deinde εἰς βασιλεία, des. in Α. Vide Monif. Hexapla ad h. l. ⁷² Α βασιλείας. ⁷³ Α ἀνομιῶν. Hebr. habitationibus. ⁷⁴ π. αὐτ. Α πάντων. ⁷⁵ λέγ. Β καλεῖ. ⁷⁶ δουλ. δὲ, κ. τ. λ. Vide supra, ad cap. 34, 25. ⁷⁷ κατὰ. In Β præm. οὐδέ. ⁷⁸ καί. Α ὅτι.

των, ἢν ἔδωκα ⁵⁹. τῷ δούλῳ μου Ἰακώβ, ἐν ᾧ ⁶⁰ A κατέφησαν ἐκεί οἱ πατέρες αὐτῶν ⁶¹, καὶ ⁶² κατοικήσουσιν ἐπ' αὐτῆς αὐτοὶ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν, καὶ ⁶³ οἱ υἱοὶ τῶν υἰῶν αὐτῶν ἕως αἰῶνος· καὶ Δαβὶδ ὁ δούλος μου ἀρχὼν αὐτῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰπάτωσαν οἱ ⁶⁴ Ἰουδαῖοι, τίς ὁ αἰώνιος αὐτῶν βασιλεὺς Δαβὶδ προσπαρορευόμενος. Ὅτι μὲν γὰρ οὐ-ἐμῶς τῷ Ζοροβάβελ ἀρμύττουσιν αἱ τοιαῦται προσ-ηγορίαι, καὶ αὐτοὶ ἂν συμφαίησαν· πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ βασιλεύων, ἀλλὰ δημαγωγῶν διετέλεσε· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὴ ἐκαίνη ἢ ἡγεμονία τῷ θανάτῳ διελύθη. Εἰ δὲ εἰς τὸ Δαβιδικὸν γένος· τὸν αἰώνιον τοῦτον λαμβάνουσι Δαβὶδ, δεξιότωσαν τοῦ Δαβὶδ βασιλεύον τὸ γένος· εἰ δὲ πρὸς τῇ βασιλείᾳ καὶ αὐτὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ γένος ἄδῃλον, ἐπὶ τοῦ παρόντος δυοῖν θά-τερον ἀνάγκη, ἢ ψευδῆ τὴν προφητείαν ὑπολαβεῖν, ἢ τῷ Δεσπότῳ Χριστῷ τοῦ ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα προσκυνῆσαι τὴν βασιλείαν. Ὅτι δὲ ἀψευδῆς ἢ προ-φητεία, καὶ αὐτοὶ συνομολογήσαιεν· εἰ δὲ ἀψευδῆς, ὡςπερ οὖν ἀψευδῆς, καὶ οὐχ ὀρώμεν ἑτέραν Ἰουδαίων βασιλείαν, οὐτε μὴν αὐτὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ γένος ἄδῃλον ὑπάρχει καὶ γινώριμον· κρατεῖ δὲ, ὡς ἐκ Δαβὶδ μὲν κατὰ σάρκα, Υἱὸς δὲ Θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ αἰώνιον ἔχει τὸ κράτος· δήλη καὶ σαφὴς καὶ ἢ ἐκεί-νων ἐμδρονησία καὶ ἀπιστία, καὶ ἢ ἡμετέρα θεογνω-σία. Βεβαίαι γὰρ τὰ εἰρημένα καὶ τὰ ἐπαγόμενα. Φησὶ γὰρ·

κς'. Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διωθήκην εἰρήνης, διαθήκη αἰώνιος ⁶⁵ ἔσται μετ' αὐτῶν. Δεξιότωσαν τοῖνον ἡμῖν ἢ τὴν τῆς εἰρήνης διαθήκην, ἢ τὴν αἰώ-νον· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν· ἐστέρηται γὰρ ἑκατέρως, ⁶⁶ ἡμῖν δὲ ἀμφοτέρας ἔδωκεν ⁶⁷ ὁ Δεσπότης· τὰ τε γὰρ αἰώνια ἡμῖν ὑπέσχετο ἀγαθὰ, καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἡμῖν καταλλαγὰς ἐχαρίσατο. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἢ εἰρήνη ἡμῶν, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ πάλιν· Εἷς καὶ μεσίτης Θεός ⁶⁸ ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δὸς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ἀντὶ ⁶⁹ πάντων. Καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν συμβαίνει τοῖς εἰρη-μῆνοις.

Καὶ ⁷⁰ τάξω αὐτοὺς, φησὶ, καὶ πληθυνῶ αὐτοὺς, καὶ θήσω τὰ ἅγια μου ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. (κς'.) Καὶ ἔσται ἡ κατασκήνωσις μου ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσου-ται μοι λαός. Καὶ μὴν ἔρημος ὁ νεὺς, καὶ τὰ πά-λαι ἅγια. Πῶς τοῖνον ὑπέσχετο θῆσειν τὰ ἅγια αὐτοῦ ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τὴν κατασκήνωσιν αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς; Οὐκοῦν καὶ τούτων οὐχ ὀρώντες τὴν ἔκδοσιν κατὰ τὴν Ἰουδαίων διάνοιαν, καὶ τὸ ἀληθὲς τῶν πνευματικῶν βημάτων εἰδότες, ἀκολού-θως τοῖς προερμηνευθεῖσι καὶ ταῦτα νοήσομεν· ἔχομεν γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων συνομολογοῦσαν τὴν μαρτυρίαν. Οὐ γὰρ μόνον οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ οἴκοι,

A habitaverunt patres ipsorum, et habitabunt **1001** in ea ipsi, et filii eorum, et filii filiorum ipsorum usque in sæculum: et David servus meus princeps eorum erit in sæculum. Dicant Judæi, quis sempiternus ipsorum rex sit, qui David appelletur. Nequaquam enim Zorobabeli hujusmodi appellationes convenire, ipsi quoque confitebuntur. Primum enim haud regnavit ille, sed populi ductor fuit: deinde etiam illud ipsum imperium morte finitum est. Quod si de genere Davidico hunc sempiternum intelligunt Davidem, ostendant Davidis genus regnare; quod si præter regnum ipsum quoque Davidis genus incertum est, in præsentī duorum alterum necesse est, vel falsam prophetiam opinari vel Domini Christi ex Davide secundum carnem B nati regnum adorare. Verum mendacio carere prophetiam, ipsi itidem fatebuntur. Quod si vera est, quemadmodum mendacii expers est, neque videmus aliud Judæorum regnum, neque in super ipsum genus Davidis clarum est et perspicuum, et ipse regnat, ut ex Davide secundum carnem, Filius autem Dei secundum divinitatem; et sempiternum obtinet imperium: perspicua et aperta est, et illorum deliratio perfidiaque, et nostra Dei cognitio. Confirmantur enim etiam quæ dicta sunt, iis quæ sequuntur. Etenim,

VERS. 26. Et disponam, inquit, ipsis testamentum pacis, testamentum æternum erit cum ipsis. Ostendant igitur nobis, vel pacis, vel sempiternum tes- tamentum: at non poterunt, cum utroque privati sint; nobis autem utrumque dedit Dominus. Nam- que et sempiterna nobis bona **1002** pollicitus est, et id nobis est elargitus, ut cum ipso reconciliaremur. Ipse enim est pax nostra, sicut auctor est divus Apostolus. Et rursus: « Unus quoque mediator, Deus homo, Christus Jesus, qui dedit seipsum redemptionem pro omnibus ». Et quæ sequuntur item iis consentiunt, quæ dicta sunt.

Et ordinabo eos, inquit, et multiplicabo eos, et ponam sancta mea in medio ipsorum in sæculum. (VERS. 27) Et erit tabernaculum meum in eis, et ero ipsis Deus, et ipsi erunt mihi populus. Atqui desertum templum, et quæ antiquitus sancta erant. Quomodo igitur promissit, se positurum esse sancta sua in medio in sæculum, et tabernaculum suum in ipsis? Cum igitur neque horum cernamus eventum, secundum Judæorum sententiam, nove- rimusque spiritualium verborum veritatem, ita hæc intelligemus, ut iis congruant, quæ ante interpretati sumus. Habemus enim etiam rerum ipsa- rum consentiens testimonium. Nec enim solum

• Ephes. II, 14. • I Tim. II, 5, 6.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁹ A δέδωκα. ⁶⁰ ἐν ᾧ. A οὐ. ⁶¹ αὐτῶν. Hebr. vestri. ⁶² καὶ. Des. in A. ⁶³ καὶ — αὐτῶν. Des. in A. ⁶⁴ οἱ. Des. in B. ⁶⁵ A καὶ διαθ. αἰώνια. ⁶⁶ B δέδωκεν. ⁶⁷ Θεός. Loco cit. est Θεοῦ καὶ ἀνθρώ-πων. ⁶⁸ ἀντὶ. Loco cit. est ὑπέρ. ⁶⁹ καὶ — πληθ. αὐτ. Des. in A.

cerint quomodo magnum sit nomen meum, et ejusmodi, quod idoneum sit ad opem domesticis suis ferendam, potentiam meam laudabunt et celebrabunt. Hoc enim declaravit, dicens :

Et cognoscent gentes me esse Dominum Deum, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. (VERS. 24.) *Et accipiam vos de gentibus, et congregabo vos ex omnibus generationibus, et introducam vos in terram vestram.* Hoc omnibus illis convenit, qui redierunt : quicumque enim redire voluerunt, reditum consecuti sunt ; ea vero quæ sequuntur non item in omnes cadunt, sed in eos tantum, qui evangelico præconio fidem dare voluerunt. Ait enim :

VERS. 25. *Et spargam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, et ab omnibus idolis vestris mundabo vos.* — *Aquam autem mundam regenerationis aquam nuncupavit, quia baptizati remissionem peccatorum accepimus. Et quæ sequuntur ea confirmant, quæ dicta sunt.*

VERS. 26. *Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis.* Per hæc mentis mutationem significavit : ad meliora enim, inquit, cor vestrum inclinabit, non amplius secundum pristinam consuetudinem ad deteriora propendens. Illud vero, *dabo*, nequaquam liberum lædit arbitrium ; verbis enim, et operibus, et infinitis 990 * adhibitis miraculis, non illis tantum, sed etiam omnibus gentibus, ut ad pietatem accederent, persuasit, non coegit : et tamen, quamvis non coegerit, sed persuaserit, se ait dedisse animis ad meliora propensionem : quippe ipse auctor rei factus, tum his quæ dixit, tum illis quæ fecit.

Et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. (VERS. 27.) *Et spiritum meum dabo in vobis.* Ne hæc quidem ante Christi Domini adventum facta sunt. Cum enim tres duntaxat post reditum prophetas habuissent, Aggæum, et Zachariam, et Malachiam, post ipsos statim prophético munere spoliati sunt ; sed postquam Deus Salvator noster homo factus est, et ad cælos ascendit, advenit super sacros apostolos Spiritus sanctus, per quos gratia non Judæis solis, sed etiam omnibus his qui ex gentibus ad fidem convenere, D subministrata fuit. *Lapideum* autem *cor* vocat adversarium et rebellem, *carneum* vero obediens, et dicto parens, quodque divinarum Litterarum figuras possit excipere. « Et faciam, ut in justificationibus meis ambuletis, et judicia mea custodiat, et faciatis ea. » Hoc autem Spiritus gratiæ proprium est, quæ nostrum adjuvans liberum arbitrium, efficit ut recte procedant quæ dicta sunt.

δεικνυμένης δυνάμεως. Μαθόντες γάρ, πῶς μὲν μέγα τὸ ὄνομα, καὶ ἀρκοῦν εἰς τὴν τῶν οἰκειῶν ἐπικουρίαν, δοξάσουσί μου τὴν δεσποτεῖαν καὶ ὑμνήσουσι. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς.

Καὶ γινώσκονται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος Θεὸς ἐν ἑβραϊσθῆναι με ἐν ὑμῖν κατ' ὄψιν μὲν αὐτῶν. (κδ.) Καὶ λήψομαι ὑμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν. Τοῦτο πᾶσι τοῖς ἐπανελθούσιν ἀρμόττει· οἱ γὰρ ἐπανελθεῖν βοληθέντες ἔτυχον τῆς ἐπανάδου· τὰ δὲ ἐπαγόμενα οἱ εἴτι πᾶσιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τῷ εὐαγγελικῷ κηρυγματι πιστεῦσαι προελομένοις. Φησὶ γάρ·

κε'. Καὶ ῥανῶ εἰς ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρῶσθεσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθαρῶ ὑμᾶς. — Ὑδωρ δὲ καθαρὸν τὸ τῆς πάλιν νεύσεως ἐνόμασεν ὕδωρ, ἐν ᾧ βαπτισθέντες τὴν ἀφῆσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἐλάβομεν. Καὶ τὰ ἐπιφερόμενα δὲ βεβαίῳ τὰ εἰρημένα.

κς'. Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καιρῆν, καὶ πνεῦμα καιρῶν δώσω ὑμῖν. Διὰ τούτων τῆ τοῦ φρονήματος ἐναλλαγῆν ἐσήμανεν· ἐπὶ γὰρ τὰ ἀμείνω, φησὶ, βέβηκε ἡ καρδία, οὐκ εἴτι κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥοπήν ἔχουσα· τὸ δὲ δώσω, οὐδαμῶς τῷ αὐτεξουσίῳ λυμᾶνεται· λόγος γὰρ, καὶ ἔργος, καὶ τοῖς μυρίοις χρησάμενος θαύμασιν, οὐκ ἐκείνους μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῆ εὐσεβείᾳ προσελθεῖν ἐπεισεν, οὐκ ἠνάγκασεν· ἀλλ' ὅμως καὶ μὴ ἀναγκάσας, ἀλλὰ πείσας, αὐτὸς λέγει δεδωκέναι ταῖς ψυχαῖς τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥοπήν, ὡς αὐτὸς αἴτιος τούτου, δι' ὧν εἶπέ τε καὶ ἔδρασε, γεγονώς.

Καὶ ἀρελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην. (κς.) Καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. Οὐδὲ ταῦτα πρὸ τῆς τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρουσίας ἐγένετο· τρεῖς γὰρ μόνον μετὰ τὴν ἐπανάδου κατὰ ταυτὴν ἐσχηκότες προφήτας, Ἀγγαῖον, καὶ Ζαχαρίαν, καὶ Μαλαχίαν, μετ' αὐτοὺς εὐθύς τῆς προφητικῆς ἐγμνήκωθησαν χάριτος· μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν εἰς οὐρανὸς ἀνάληψιν, ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐχορηγήθη δὲ δι' ἐκείνων ἡ χάρις, οὐκ Ἰουδαίοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν ἐθνῶν προσελθούσι τῇ πίστει. Λιθίνην δὲ καρδίαν καλεῖ τὴν ἀντίτυπὸν τε καὶ ἀπειθῆ, σαρκίνην δὲ τὴν εὐπειθῆ τε καὶ εὐήκοον, καὶ τῶν θείων γραμμάτων δέξασθαι δυναμένην τοὺς τύπους. « Καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιομασί μου πορευῆσθε, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάσσησθε, καὶ ποιῆτε αὐτά. » Τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἔστιν· αὐτὴ γὰρ συνεργοῦσα τῷ ἡμετέρῳ αὐτεξουσίῳ κατορθοῦσθαι παρασκευάζει τὰ εἰρημένα.

VARIAE LECTIONES.

65 ἐν, κ. τ. λ. Omissa sunt hoc loco ista λέγει Ἰδ. Κυρ. 66 ὕμ. — ἀθρ. Des. in A. 67 γεν. A γαῶν, juxta rec. lect. et Hebr. 68 εἰς A ἐφ'. 69 ὕμ. A et B præm. ἐν. 70 Διὰ, κ. τ. λ. Vide supra, tom. I, pag. 940. 71 B ἐσήμηνεν. 72 A μόνοις. 73 B μετὰ τούτους. 74 Σωτ. B præm. καί. 75 A φυλάξθησθε. 76 π. αὐτά. A ποιήσθητε.

πρ'. Καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἔδωκα ὑμῖν πατρίδας ὑμῶν. Πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταίγει τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ μεταφέρει.

Καὶ ἐσεσθέ μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. (κθ', λ'.) Καὶ καθαρῶν ἑβ' ὑμᾶς ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, καὶ καλέσω τὸν σίτον, καὶ πληθυνῶ αὐτὸν, καὶ οὐ ἕβ' ὁμᾶς λιμόν. Καὶ πληθυνῶ τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου, καὶ τὰ γεννήματα τοῦ ἀγροῦ, ὅπως ἂν μὴ λάθητε ἐν ἡμέραις λιμοῦ ἐν τοῖς ἔθροισιν. Οἶδα μὲν εἶναι, ὅτι καὶ πνευματικῶς τούτων ἕκαστον ἐκλαβεῖν ἴκανόν· ἀλλ' ὁμῶς ἠγοῦμαι τὸν προφητικὸν λόγον εἰς σωματικὰ νῦν τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ πνευματικῶν ἐπισημασθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐρημία πολλὴ κατεῖχε τὸν ἐθνικαῦτα τὴν γῆν, ὑποσχεῖται αὐτοῖς τῶν παντοδαπῶν καρπῶν τὴν ἐφοσίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν δὲ ἐσομένην ὠφέλειαν ἐπαγορεύει.

λδ'. Καὶ μνησθήσεσθε, φησὶ, τὰς ὁδοὺς ὑμῶν τὰς ποτηρὰς, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ μὴ ἐγαθὰ, καὶ προσοχθεῖτε κατὰ πρόσωπον αὐτῶν περὶ τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, καὶ περὶ τῶν βελιγνυμάτων ὑμῶν. Τούτων, φησὶν, ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν, καὶ μανθάνοντες, ἠλικίους ἢ δικαιοσύνην κέραι καρποῦς, τῆς προτέρας ἀναμνησθήσεσθε ποτηρίας, καὶ τῆς δι' ἐκείνην ὑμῖν τιμωρίας ἐπιανεχθείσης, καὶ μισήσετε σφόδρα τὴν προτέραν παρανομίαν. Τὸ γὰρ προσοχθεῖτε ἀντὶ τοῦ βδελύξεσθε αὐτάς. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ περὶ τοῦ παρανόμου παρὰ τοῦ ἀγαθοῦ εἰρημένον· « Παρῆστη πάση ὁδῷ οὐκ ἐγαθῇ, κακία δὲ οὐ προσωχθεῖσε, » τούτῳ, τὴν κακίαν οὐκ ἐβδελύξατο. Οὕτως ὑποσχόμενος αὐτοῖς τὰ ἐγαθὰ, πάλιν αὐτῶν τὸ φρόνημα ταπεινοῖ, λέγων·

λγ'. Οὐδὲ ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, οἶκος Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος· γνωστὸν ἔστω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἀξιοὶ τῶν ἐπιτηγελμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐγὼ τῇ ἐμῇ φύσει πρέποντα ποιῶ. Εἶτα πνευματικῶς ἑμοῦ καὶ ἐντεπρατικῶς· « Αἰσχύνηθητε, καὶ ἐτραπήθητε ἐκ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, οἶκος Ἰσραὴλ. » Μὴ ἀναλήθητε, φησὶ, μηδὲ ἀναίσθητοις φέρετε τὰς παντοδαπὰς ὑμῶν τιμωρίας· ἀλλ' ὅτε γούν ποτε εἰς τῶν λαβόντων τῶν ὑμετέρων ἐπιτηδευμάτων τὴν ποτηρίαν, ἐπὶ τοῖς τετολημένοις ἐρυθρίασατε.

λδ'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐν ἡμέρᾳ καθαρῶν ὑμᾶς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, καὶ κατοικῶ τὰς πόλεις, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ ἔρημοι. Καὶ ἡ γῆ ἡφανισμένη ἡρασθήσεται, ἀνθ' ὧν δεῖ ἡφανισμένη ἐγένετο καὶ ὀφθαλμοῖς παντὸς διοδούοντος. Ὅταν, φησὶν, ἀφῆσιν ὑμῖν τῶν ἁμαρτημάτων χαρίσωμαι,

VERS. 28. *Et habitabit in terra, quam dedi patribus vestris. Rursus ad communem redit orationem, quam a spiritualibus ad ea, quæ corporis sunt, transfert.*

Et eritis mihi populus, et ego ero vobis Deus. (VERS. 29, 30.) **991** *mundabo vos ab omnibus peccatis vestris, et vocabo frumentum, et multiplicabo ipsum, et non dabo super vos famem. Et multiplicabo fructum ligni, et germina agri, ne feratis amplius opprobrium famis in gentibus. Novi quidem, unumquodque horum etiam secundum Spiritum accipi posse: attamen existimo propheticam orationem ea quæ corporis sunt, Judæis nunc polliceri. Cum enim multa solitudo terram eo tempore occupasset, pollicetur ipsis omnis generis fructuum abundantiam, et inde futuram utilitatem prædicat.*

VERS. 31. *Et recordabimini, inquit, viarum vestrarum malarum et institutorum vestrorum non bonorum: et odio eritis ante faciem ipsorum propter iniquitates vestras, et propter abominaciones vestras. His, inquit, bonis fruente, et quantos asserat justitia fructus discente, pristinae reminiscimini improbitatis, et supplicii, quod propter illam vobis fuerit illatum, et priora scelera summo vobis erunt odio. Illud enim oderitis, pro execrabimini posuit. Tale est illud, quod de improbo dictum est a Davide: « Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odidit, » hoc est, malitiam non est execratus. Ita ipsis bona pollicitus, eorum denuo superbiam deprimit, dicens:*

VERS. 32. *Non propter vos ego facio, domus Israel, dicit Adonai Dominus, notum sit vobis domus Israel. Non vos, inquit, promissis bonis digni estis, sed ego ea facio quæ meam decent naturam. Deinde admonens simul ac redarguens: « Erubescite et pudore afficiamini, inquit, ob vias vestras, domus Israel. » Ne stupide, inquit, neve absque sensu varia vestra supplicia feratis, sed sero tandem vestrorum institutorum improbitate in mentem revocata, pro iis quæ ausi estis erubescite.*

VERS. 33, 34. *Hæc dicit Dominus: Die quo mundavero vos ab omnibus iniquitatibus vestris, et habitari faciam urbes, et ædificabuntur deserta. Et terra desolata coletur, eo quod desolata fuit ante oculos omnis transeuntis. Quando, inquit, remissionem vobis peccatorum impertiam, vosque puros ignoscendo efficiam, tum et urbibus ædificia, et*

¹ Psal. xxxiv, 5.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ καθ. — ὑμῶν. A σώσω ὑμ. ἀπὸ π. τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, juxta Hebr. ⁷⁸ οὐ. A add: μή ⁷⁹ ἔτι. Des. in A. ⁸⁰ B τά. ⁸¹ πρ. — ἀνομ. ὑμ. Hebr. et tædebit vos iniquitatum vestrarum. ⁸² A ἐν ταῖς ἀνομ. ὑμ. ⁸³ A ἐπὶ τοῖς βδελ. ὑμ. ⁸⁴ οἶκ. Ἰσρ. Des. tum hoc loco tum deinde post ὑμῖν, in A. ⁸⁵ ἡ In A ponitur post ἡμέρα, omisso ἀν. ⁸⁶ ἀπὸ. A ἐκ. ⁸⁷ A ἐγενήθη. ⁸⁸ A παροδούοντος.

tamen divinam naturam omnis affectionis exper- A tem, et hujuscemodi verba 979 auditorum viribus esse mensuranda. Ita supplicium minatus, causam etiam subjicit :

VERS. 5. *Eo quod fuerit in te inimicitia sempiterna, et sedisti in domo Israelis in dolo, in manu inimicorum, gladio in tempore tribulationis eorum, et in tempore injustitiæ in extremo.* Reprehendit Idumæos, et eis objicit injuriarum memoriam, et insidias arguit, quas occulte contra Israeliam moliti erant. Hæc enim indicavit, dicens : « Sedisti in domo Israelis in dolo, in manu inimicorum, gladio in tempore tribulationis eorum : » hoc est, cum in ipsos invaserunt hostes, dispositis insidiis vias eorum obstruebas, ut ne fugendi quidem facultatem ipsis concederes. Ita enim alii etiam interpretati sunt : « Et conclusisti, inquit, filios Israelis in manum gladii, tempore tribulationis ipsorum, tempore iniquitatis coram me. » Iniquitatis enim, vel secundum Septuaginta, injustitiæ in me perpetratae poenas lentes, inquit, domus Israel, incrementum habuere calamitatum, tuos dolos, et cum hostibus insidias. Docet igitur nos prophetica oratio, non insultandum esse in eos, qui propter peccata puniuntur, sed cum flentibus, secundum apostolicam admonitionem^d, flendum esse.

VERS. 6. *Propterea, Vivo ego, dicit Adonai Dominus, Vere in sanguinem peccasti, et sanguis persequetur te : sanguinem enim tuum odisti, sanguis C tuus persequetur te.* — Sanguinem 980 autem hoc loco non bellum, sed cognationem nominat. Quando enim generi tuo bellum, inquit, intulisti, merito ab ipso debellaberis, et cognatos quos odisti excita- bato contra te ut hostes. Cognati autem Idumæorum sunt Judæi. A duobus enim fratribus genus ducunt, h' quidem ab Edomo, qui et Esau dictus est, illi vero a Jacobo, qui item Israel est appellatus.

VERS. 7. *Et faciam montem Seir desertum et desolatum.* Deinde describit desolationis modum. « Et perdam ab eo hominem et jumenta, et prætereuntem et redeuntem. » Hæc autem declarant solitudinis exsuperantiam, fore ut non solum ipsum incolis spoliaret, sed etiam viatoribus prætereuntibus, prædicatque qua ratione incolas delaturus sit.

VERS. 8, 9. *Et implebo vulneratis tuis colles tuos, et valles tuas, et in omnibus agris tuis : vulneratis enim gladio cadent in te. Et solitudinem sempiternam ponam te, et urbes tuæ non habitabuntur amplius,*

^d Rom. xii, 15.

τῆς ὀργῆς δεικνύς τὸ σφοδρὸν. Ἰσμεν δὲ ὁμῶς ἀπαθῆ τὴν θείαν φύσιν, καὶ τοὺς τοσούτους λόγους τῆ τῶν ἀκούοντων δυνάμει μετρούμενους. Οὕτως ἀπειλήσας τὴν τιμωρίαν, ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν·

ε'. Ἄντι τοῦ γενέσθαι ἐν σοὶ⁷⁶ ἔχθραν υἰώνιον, καὶ⁷⁷ ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν⁷⁸ δόλῳ, ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρῃ⁷⁹ ἐν καιρῷ θλίψεως⁸⁰ αὐτῶν, καὶ⁸¹ ἐν καιρῷ ἀδικίας ἐκ⁸² ἐσχάτῳ. Ἐγκαλεῖ τοὺς Ἰδουμαίους μνησικακίαν, καὶ ἐπιβουλὰς κρύβδην κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ γεγενημένας. Ταῦτα γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς· « Ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν δόλῳ ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρῃ ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, τουτέστι, τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπελεθόντων, λόγοις καὶ ἐνέδραις τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς ἐπετείχιζες⁸³, οὐδὲ φρυγὲν αὐτοῖς ἐπιτρέπων. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύεται ἠραήνευσαν· « Καὶ συνέκλεισας, φησὶ⁸⁴, τοὺς υἰοὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ χειρὰ ῥομφαίας, ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, ἐν καιρῷ ἀνομίας ἐμπροσθέν μου. » Τῆς γὰρ ἀνομίας, ἢ κατὰ τοὺς Ἐβδομήκοντα, ἀδικίας τῆς εἰς ἐμὲ γενομένης, τίνοντες, φησὶ, δίκας οἱ τοῦ οἴκου Ἰσραὴλ, ἐπίτασιν ἔσχον τῶν συμφορῶν, τοὺς σοὺς ἔθλους, καὶ τὰς μετὰ τῶν πολεμίων ἐπιβουλὰς. Διδάσκει τοίνυν ἡμεῖς ὁ προφητικὸς λόγος, μὴδὲ τοῖς ἀμαρτωλῶν ἔνεκον κολαζομένους ἐπεμβαίνειν, ἀλλὰ κλαίειν μετὰ κλαυήτων, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νοουθεσίαν.

ζ'. Διὰ τοῦτο, Ζῶ ἐγώ, λέγει Ἄδωναι Κύριος· ἢ⁸⁵ μὴν εἰς αἷμα ἡμέρες, καὶ αἷμα διώξεταί σε· αἷμα γὰρ σου⁸⁶ ἐμίσησας, τὸ αἷμά σου διώξει σε. — Αἷμα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὴν συγγένειαν ὀνομάζει. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τῷ γένει σου πεπολέμηκας, εἰκότως ὑπὸ τούτου πολεμηθήσῃ, καὶ τοὺς συγγενεῖς, οὓς ἐμίσησας, ἐπαναστήσω σοι πολεμίους. Συγγενεῖς δὲ Ἰδουμαίων οἱ Ἰουδαῖοι· ἐκ δὲ οὗ γὰρ ἀδελφῶν τὸ γένος καταγόουσιν· οἱ μὲν ἐξ Ἐδῶμ, τοῦ καὶ Ἡσαῦ· οἱ δὲ ἐξ Ἰακώβ, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ.

ζ'. Καὶ δώσω τὸ ἔρος Σηεῖρ εἰς ἔρημον, καὶ ἠρημιωμένον. Εἶτα λέγει καὶ τῆς ἐρημίας τὸν τρόπον. « Καὶ ἀπολώ ἀπ' αὐτοῦ ἀνθρώπων καὶ κτήνη⁸⁷, καὶ παραπορευόμενον καὶ ἀναστρέφοντα⁸⁸. » Ταῦτα⁸⁹ δὲ θηλοὶ ἐρημίας ὑπερβολὴν, οὗ οὐ μόνον οἰκητόρων αὐτὸ γυνώσκει, ἀλλὰ καὶ ὀρεῶν παριόντων· προλέγει δὲ καὶ τίνι τρόπῳ θαπανήσει τοὺς ἐνοικούντας.

η', θ'. Καὶ ἐμπλήσω τῶν τραυματιῶν σου⁹⁰ τοὺς βουνούς σου, καὶ τὰς φάραγγάς σου, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς πεδίοις σου· τετραυματισμένοι γὰρ μαχαίρᾳ πεσοῦνται ἐν σοὶ. Καὶ ἔρημον αἰώνιον

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁶ ἐν σοὶ. A αέ. ⁷⁷ καὶ—μαχαίρα. *Hebr.* et quasi diffuere fecisti filios israelis per gladium. ⁷⁸ ἐν. *Des.* in A. ⁷⁹ A μαχαίρας. B μάχαιρα. ⁸⁰ θλίψ. — καιρῷ. *Des.* in A. ⁸¹ καὶ — ἐσχ. *Hebr.* tempore quo iniquitas ad finem pervenit. ⁸² B ἀπετείχιζες. ⁸³ φησὶ. Ad Symm. hæc pert. videntur. ⁸⁴ ἢ (A εἰ) — ἡμαρτες. *Hebr.* ad sanguinem s. cædem, parabo te. ⁸⁵ σοῦ. *Hebr.* non. ⁸⁶ ἀνθρώπων καὶ κτ. *Des.* in *Hebr.* ⁸⁷ B αἰώνιον. ⁸⁸ B τοῦτο. ⁸⁹ σοῦ. *Hebr.* ejus. Et deinde, colles ejus.

θήσονται σε, και αι πόλεις σου οὐ μὴ κατοικη-
θῶσιν ἔτι, και γνώση⁹⁰, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος.
Ἡλὶν τὸ « ἔρημον αἰώνιον, » και « οὐ μὴ κατοικη-
θῶσιν ἔτι, » κατὰ τὸ γραφικὸν ἰδίωμα τέθεικεν.
Ἀπὸ τῶν ἤδη τοίων ἑρμηνευθέντων ἡμῖν ἐν τῇ
ἐρήμῳ τῆς Τύρου και ταῦτα νοήσομεν. Οὕτω τὴν
τιμωρίαν ἀπειλήσας, πάλιν τὴν πονηρίαν γυμνοῖ.

ζ. Διὰ τὸ εἰπεῖν σε· Τὰ δύο ἔθνη, και αι δύο
χώραι ἐμαί ἔσονται, και κληρονομήσω αὐτάς, και
Κύριος ἐκεῖ ἔστιν. Ἡ κατὰ τοὺς ἄλλους ἑρμηνευ-
τις, « και Κύριος ἐκεῖ εἶ. » Τοῦτο δὲ οὐ μόνον τὴν
ἀπληστίαν και τὴν πλεονεξίαν ἀλέγχει, ἀλλὰ και τὴν
τῆς ἀσθελείας δεικνύσιν ὑπερβολὴν, και τοὺς τοῦ
Σενναχηρείμ ἀλαζονικοῦς ἵσικε λόγους· και γὰρ
ἐκείνος ἔλεγεν, ὅτι « Οὐ μὴ ῥύσεται⁹⁰ Κύριος τὴν
Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. » και οι Ἰδουμαῖοι
ὠκνῶτως ἔλεγον θρασυμένοι, ὅτι, « Κἂν ἢ Κύ-
ριος ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἡμεῖς τὰς δύο καθέξομεν
χώρας. » και μὴν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐξ Αἰγύπτου τὸν
Ἰσραὴλ ἐξαγαγὼν, οὐκ εἴασεν αὐτὸν πολεμῆσαι τοῖς
Ἰδουμαίοις· « Οὐ πολυμήσεις γὰρ, ἔφη πρὸς αὐτοὺς,
ὅτι ἀδελφοὶ σοῦ εἰσιν⁹¹. » Διὰ και τῆς ὁδοῦ κωλυ-
θέντες τὸ ὄρος ἐκύκλωσαν, και τὴν ἔρημον, ὡς προσ-
ετάρχθησαν· και περὶ τῆς γῆς δὲ ἐκείνης ἀπάσης
ἔφη τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός· « Οὐ δώσω σοι αὐτήν· τοῖς
γὰρ υἱοῖς Ἡσαὺ δέδωκα αὐτήν ἐν κλήρῳ. » Ἄλλ'
ἔμω; οὐκ ἀρκεσθέντες Ἰδουμαῖοι τοῖς θεοσδότοις
ἐταθοῖς, ἤλπισαν και τὴν Ἰουδαίαν κληρονομήσαι
τῆν· ὅθεν εἰκότως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς και ἀπειλεῖ τὰς
τιμωρίας, και ὄραφ βεβαίως τὴν ἀπόφασιν.

κ. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησί, Σὼ ἐγὼ, λέγει Ἄδων-
αὶ Κύριος, και ποιήσω σοι κατὰ τὴν ἐχθραν
σου, και⁹² κατὰ τὸν ζῆλον σου, ὃν ἐποίησας,
ἐκ τοῦ μεμισήκεναι σε ἐν αὐτοῖς. Τοῦ φθόνου,
φησί, και τῆς δυσμενείας ἄξια πάσι.

και γνωσθήσονται σοι, ἡλίκα ἂν κρινῶ σε.
(18.) και γνώση ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τὰς τιμω-
ρίας, φησὶν, ἐπαγαγὼν σοι δῆλον ἐμαυτὸν σοι κατα-
στήσω, ἵνα μὴ νομίσης ἐτέρωθεν ποθεν συμβῆναί
σοι τὰ λυπηρὰ, μαθὼν δὲ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν, ὄνη-
σιν ἀπὸ τῆς γνώσεως λάθης.

Ἦκουσα τὴν φωνὴν πασῶν τῶν βλασφημιῶν
σου, ὧν⁹³ ἔλεγες περὶ τῶν ὄρων Ἰσραὴλ, λέ-
γων· Τὰ ὄρη Ἰσραὴλ, τὰ ὑψηλὰ, τὰ αἰώνια,
ἐρημα ἡμῖν δέδοται εἰς κατάσχεσιν. (19.) και
μεγαλοδόρησάς ἐπ' ἐμὲ τῷ στόματι σου,
και⁹⁴ ἐκλήθυνας ἐπ' ἐμὲ λόγους σου, ὅς ἐγὼ
ἤκουσα. Τοὺς βλασφημοὺς λόγους οὐδὲ ἀπονημο-
νεύειν ἀνέχεται· διδάσκων ἡμᾶς, μηδὲ ἐν διηγῆσει
τὰς τῶν ἄλλων βλασφημίας διὰ τῆς γλώττης προ-
φέρειν, μεμνησθαι δὲ τῆς προφητικῆς φωνῆς, λεγού-

A et cognosces me esse Dominum. Rursus « solitu-
dinem sempiternam, » et « non habitabuntur am-
plius » secundum Scripturæ idioma posuit. Ex iis
ergo quæ jam diximus, cum loqueremur de soli-
tudine Tyri, hæc etiam intelligemus. Ita suppli-
cium minatus, denuo improbitatem patefacit.

VERS. 10. Propterea quod dixeris tu : Duæ gentes,
et duæ regiones meæ erunt et hæreditate possidebo
eas, et Dominus ibi est. Vel secundum alios interpre-
tes, « et Dominus ibi es. » Hoc autem non solum
insatiabilem cupiditatem et avaritiam arguit, sed
etiam impietatis ostendit exsuperantiam : et Inso-
lentibus 981 atque arrogantibus Sennacherimi
verbis hæc similia sunt. Etenim ille dicebat : « Ne-
quaquam liberabit Dominus Hierosolymam de manu
mea. » Et similiter Idumæi temerarie loquebantur :
« Etiamsi Dominus fuerit in Hierosolyma, duas
nos obtinebimus regiones. » Et tamen auctor om-
nium rerum Deus, cum eduxisset Israellem ex
Ægypto, non permisit ipsum bellum inferre Idu-
mæis. « Non pugnabis enim adversus eos, inquit,
quia fratres tui sunt¹. » Idcirco etiam ab itinere
exclusi circumverunt montem et solitudinem, ut
jussi fuerant. Et de omni illa terra dixit Deus
Israelii : « Non dabo tibi eam, filiis enim Esau dedi
eam in hæreditatem⁵. » Verumtamen haud con-
tenti Idumæi bonis sibi a Deo concessis, sperarunt
etiam se hæreditate Judæorum regionem obtentu-
ros esse. Quare merito auctor omnium rerum Deus
et pœnas minatur, et jurejurando sententiam
suam confirmat.

VERS. 11. Propterea enim, Vivo, inquit, ego
dicit Adonai Dominus, et faciam tibi secundum
inimicitiam tuam, et secundum zelum tuum, quem
fecisti cum tu odisses eos. Invidia, inquit, et odio
digna patieris.

Et notus ero tibi, cum judicabo te. (VERS. 12.)
Et cognosces me esse Dominum. Illatis tibi suppli-
ciis, inquit, me ipsam tibi perspicuum faciam, ne
existimes, aliunde eas tibi contigisse calamitates,
sed cum cognoveris me Dominum esse, ex ea co-
gnitione utilitatem percipias.

Audivi vocem omnium blasphemiarum tuarum,
quas dicebas de montibus Israelis, dicens : Montes
Israelis excelsi, sempiterni, deserti nobis dati sunt
in possessionem. (VERS. 13.) Et magnifice 982 lo-
cutus es super me ore tuo, et multiplicasti super me
verba tua quæ ego audivi. Verba blasphemia ne
commemorare quidem sustinet, docens nos alio-
rum maledicta nec narrando lingua proferre, me-
minisse vero dicti illius prophetici : « Ut non
loquatur os meum opera hominum^h. » His omni-

^c IV Reg. xviii, 29. ^f Deut. ii, 4. ^g ibid. 5. ^h Psal. xvi, 4.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁰ A γνώσονται. ⁹¹ B ῥύσεται. ⁹² B ἀδελφός σου ἐστίν. ⁹³ και — αὐτοῖς. Des. in A. ⁹⁴ ὧν — κατά-
σχηςιν. A ὅτι εἶπας, Τὰ ὄρη Ἰσραὴλ ἐρημα, ἡμῖν δέδοται εἰς κατάδρωμα. ⁹⁵ και—ὄς. Des. in A.

Ins autem non solum ipsorum odium, et injuriam memoriam ostendit, sed etiam arrogantiam, et contra Deum rabiem et insaniam. Et utilissime apposuit: « Multiplicasti super me verba tua, quæ ego audivi; » ut doceat nos, nihil esse eorum, quæ vel dicuntur, vel aguntur a nobis, quod ipsius videndi vel audiendi vim latere possit.

VERS. 14, 15. *Hæc dicit Adonai Dominus: In iactitia omnis terræ desertum te faciam sempiternum. Sicut gavisus es de hereditate domus Israelis, quia deleta est, ita faciam tibi. In desertum redigeris, mons Seir, et omnis Idumæa consumetur, et cognoscent me esse Dominum Deum ipsorum. Ejusmodi supplicium minatus est, cui remedium adhiberi non possit. Omnibus enim, inquit, in pace et tranquillitate animi degentibus, te calamitatibus afficiam, ut ne ab his quidem qui socii sint malorum, consolationem queas percipere: quam oblectationem habuit Israel, cum Nabuchodonosor non solum ipsos, sed etiam Tyrios et Sidonios, et Palæstinos atque Ægyptios invasisset. Attamen ad hæc pollicetur per supplicia beneficium. 983 « Cognoscent enim, inquit, me esse Dominum Deum ipsorum. » Utilitatem igitur affert disciplina, quæ, secundum prophetam Isaiam i, « aures nostras aperit, » efficitque ut proprium Dominum agnoscamus percipientem et sanantem i.*

CAPUT XXXVI.

VERS. 1-3. *Et tu, fili hominis, vaticinare super montes Israelis, Audite verbum Domini. Hæc dicit Adonai Dominus: pro eo quod dixit inimicus super vos, Euge, solitudines sempiternæ in possessionem nobis factæ sunt. Idcirco vaticinare, et dic: Hæc dicit Adonai Dominus: pro eo quod fuistis vos in desolationem omnibus gentibus, et pro eo quod dehonestati fuistis vos ab omnibus, qui in circuitu vestro sunt, ut sitis vos in possessionem omnibus reliquis gentibus, et ascendistis loquela linguæ in labiis, et in opprobrium gentibus. Postquam tristitia et molesta prædixit Idumæis, ad montes Israelis verba transfert, ipsisque bona pollicetur, jubetque bono animo esse, quod ab inimicis dicta falsa sint ac vana. Non enim diutius, inquit, solitudo permanebit, sed gentium quæ vobis finitimæ sunt opprobria redarguam: ipsarumque contra vos audaciam ita comprimam, ut non amplius vestras enarrent calamitates, vestraque mala divulgent. His subjicit:*

i Isa. L, 4. j Deut. xxxvi, 39.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸³ Θεοῦ. B præm. τοῦ. ⁹⁸⁴ Τάδε. A præm. διὰ τοῦτο. ⁹⁸⁵ πάσης. Des. in A. ⁹⁸⁶ ἡνυφράνθης εἰς κληρονομίαν. ⁹⁸⁷ εἰς. Des. in A. ⁹⁸⁸ Α ἐξολοθρευθήσεται. ⁹⁸⁹ Θεός. A et B præm. ὁ. ⁹⁹⁰ Ἰσρ. A addit, καὶ εἰπὼν τοῖς ἔθροισι τοῦ Ἰσραήλ. ⁹⁹¹ Α οὐ. ⁹⁹² ὁ ἐχθ. A ponit post ὑμᾶς. ⁹⁹³ ἐν. A ponit post ἡμῖν. ⁹⁹⁴ γενέσθαι — κύκλω ἡμῶν. A ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῶν περικύκλω ὑμῶν. ⁹⁹⁵ γενέσθ. Α εἶναι. ⁹⁹⁶ πᾶσι. Des. in A. ⁹⁹⁷ ἄν. A add. καὶ ἐγένεσθε. ⁹⁹⁸ Α γλώσση, omissis illis ἐπὶ χιλιέων. ⁹⁹⁹ εἰς ὄν. & ἐνείδισμα.

Α σης· « Ὅπως ἂν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. » Διὰ πάντων δὲ οὐ μόνον αὐτῶν τὴν δυσμένειαν, καὶ τὴν μνησικακίαν ἔδειξεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλαζονείαν, καὶ τὴν κατὰ Θεοῦ ⁹⁸³ λύτταν καὶ μανίαν. Ὀφελίμως δὲ λίαν προστέθεικε τὸ, « Ἐπλήθυνας ἐπ' ἐμὲ λόγους σου, οὓς ἐγὼ ἤκουσα· » διδάσκων ἡμᾶς, ὡς οὐδὲν ἐστι τῶν ὑφ' ἡμῶν ἢ λεγομένων ἢ πραττομένων, λαθεῖν δυνάμενον τὴν ὀπτικὴν ἢ τὴν ἀκουστικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

ἰδ', ιε'. Τάδε ⁹⁸⁴ λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐν τῇ εὐφροσύνῃ πάσης ⁹⁸⁵ τῆς γῆς ἔρημόν σε ποιήσω αἰώνιον. Καθὼς ἐπηνυφράνθης τῇ κληρονομίᾳ ⁹⁸⁶ οἴκου Ἰσραὴλ, ὅτι ἡφανίσθη, οὕτω ποιήσω σοι· εἰς ⁹⁸⁷ ἔρημον ἔσῃ, ὅρος Σηεῖρ, καὶ πᾶσα Ἰδουμαία ἐξολοθρευθήσεται ⁹⁸⁸, καὶ γλώσσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος Θεός ⁹⁸⁹ αὐτῶν. Ἀπαραμύθητον αὐτοῖς ἠπειλήσε τιμωρίαν. Πάντων γὰρ, φησὶν, ἐν εἰρήνῃ καὶ θυμηδίᾳ διαγαγόντων, σὲ περιβαλῶ συμφοραῖς, ἵνα μὴδὲ ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν κοινωνίας ἔχῃς παραψυχῆν· ταύτην γὰρ τὴν ψυχαγωγίαν ἔσχεν ὁ Ἰσραὴλ, τοῦ Ναβουχοδονόσορ οὐ μόνον αὐτοῖς ἐπελθόντος, ἀλλὰ καὶ Τυρίοις, καὶ Σιδωνίοις, καὶ Παλαιστινίοις, καὶ Αἰγυπτίοις· ἀλλ' ὁμως πρὸς τοῦτους ὑπισχενέται διὰ τῆς τιμωρίας εὐεργεσίαν· « Γνώσονται γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός αὐτῶν. » Ὅνησιφόρος τοῖνον ἢ παιδεία, « ἀνοίγουσα, ἡμῶν, » κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, « τὰ ὕτα, » καὶ παρασκευάζουσα τὸν οἶκεόν ἐπιγινώσκειν Δεσπότην, τὸν τύπτοντα καὶ κόμενον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΓ'.

Α'-Γ'. Καὶ σὺ, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τὰ ἔρη ⁹⁹⁰ Ἰσραὴλ, Ἀκούσατε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· ἄνθ' ὧν ⁹⁹¹ εἶπεν ὁ ἐχθρός ⁹⁹² ἐφ' ὑμᾶς· Ἐὕγε, ἔρημα ἀκόνη εἰς κατάσχεσιν ἐγενήθη ⁹⁹³ ἡμῖν· διὰ τοῦτο προφήτευσον, καὶ εἰπέ· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἄντι τοῦ γενέσθαι ⁹⁹⁴ ὑμῖς εἰς ἀφανισμόν πᾶσι τοῖς ἔθροισι, καὶ ἀντι τοῦ ἀτιμασθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ πάντων τῶν κύκλω ὑμῶν, τοῦ γενέσθαι ⁹⁹⁵ ὑμᾶς εἰς κατάσχεσιν πᾶσι ⁹⁹⁶ τοῖς καταλοίοις ἔθροισι, καὶ ἀνέδηε ⁹⁹⁷ λάλημα γλώττης ⁹⁹⁸ ἐπὶ χιλιέων, καὶ εἰς ἐνείδισμόν ⁹⁹⁹ ἔθροισι. Τὰ σκυθρωπά καὶ κατηφῆ τοῖς Ἰδουμαίοις προαγορεύσας, μεταφέρει τὸν λόγον πρὸς τὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἔρη, καὶ ἀγαθῶν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν ¹⁰⁰⁰ προσφέρει, καὶ θαρβεῖν παρακελεύεται, ὡς τῶν ὑπὸ τῶν δυσμενῶν εἰρημῶν λόγων ψευδῶν ὄντων καὶ ματαίων. Οὐ γὰρ ἐπὶ πλείστον, φησὶν, ἡ ἔρημία μενεῖ, ἀλλ' ἐλέγξω τῶν γειτνιαζόντων ὑμῖν ἐθνῶν τὰ ἐνείδη, καὶ τὴν καθ' ὑμῶν αὐτῶν καταπαύσω θρασυτέτα, καὶ οὐκέτι τὰς ὑμετέρας διηγῆσονται συμφορὰς, τὰ ὑμέτερα θρῦλλοῦντες κακὰ. Τούτοις ἐπάγει·

8. Διὰ τοῦτο ὄρη Ἰσραὴλ, ἀκούσατε λόγον Ἰσραὴλ Κυρίου. Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ τοῖς χειμάφοις, καὶ ταῖς φάραξι, καὶ ταῖς νάπαις¹², καὶ ταῖς ἐξηρημώμεναις καὶ ἐξηφανισμέναις¹³, καὶ ταῖς πόλεσι ταῖς ἐγκαταλειμμέναις, αἱ ἐγένοντο εἰς προρομήν, καὶ εἰς καταπάτημα τοῖς καταλειφθεῖσιν ἔθνεσι τοῖς¹⁴ περικύκλω αὐτῶν. Ῥάδιον ἦν καὶ λίαν εὐπετὲς, κάσῃ τῇ γῆ τοῦ Ἰσραὴλ συντόμως ἐπαγγεῖλαισθαι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ κατ' εἶδος καὶ ὄρων, καὶ φαράγγων, καὶ βουνῶν, καὶ πόλεων, καὶ τῶν ἑλλεν ἀπάντων μέμνηται, τοὺς διὰ τὴν ἐρημίαν ἐθυμοῦντας φυγαγωγῶν.

9. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐμὴν¹⁵ ἐν πυρὶ ζήλου¹⁶ μου ἐλάλησα ἐπὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, καὶ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἄπασαν, ὅτι ἔδωκαν τὴν κατάσχεσιν¹⁷ μου ἑαυτοῖς εἰς κληρονομίαν¹⁸ μετ' εὐφροσύνης, ἐξ ὅλης καρδίας¹⁹ ἐτιμῶσαντες ψυχὰς, τοῦ ἀφανίσαι ἐν προρομῇ. Δίαν με, φησὶ, παρώξυνεν ἡ τε τῆς Ἰδουμαίας, καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἔθνων θρασύτης, ἢ κατὰ τῆς ἐμῆς ἐχρήσαντο γῆς, τῇ ταύτης εὐφραϊνόμενοι ἐρημίᾳ, καὶ προσδοκῆσαντες ταύτης κρατήσιν, καὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατοικοῦσας αἰχμαλωτεύσειν ψυχὰς. Τοῦτου χάριν τὰς κατ' αὐτῶν ἐξήνευχα ψήφους.

10. Προφήτευσον²⁰ τοῖσιν, ὧς προφήτα, πάλιν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ εἰπὲ τοῖς ὄρεσι, καὶ τοῖς βουνοῖς, καὶ ταῖς νάπαις²¹, καὶ ταῖς φάραξι· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐν τῷ ζήλω μου καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου ἐλάλησα, ὅτι τοῦ ὀνειδισμοῦς ἔθνων λαθεῖν²² ὑμᾶς.

11. Διὰ τοῦτο τάδε²³ λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ αἶρω²⁴ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ περικύκλω ὑμῶν· οὗτοι τὴν ἀτιμίαν αὐτῶν λήψονται. Ὁ καθ' ὑμῶν, φησὶ, γενόμενος ὀνειδισμὸς περιεκύσασε τὴν κατὰ τῶν ὀνειδισάντων ἐξενεχθῆναι ψήφον, καὶ ἐκεῖνοι μὲν τῆς κατ' ἐμοῦ ἀσεβείας, καὶ τῆς καθ' ὑμῶν μνησικακίας τε καὶ θρασυτήτος ὀρέσονται τοὺς καρπούς.

12. Ὑμῶν²⁵ δὲ, ὄρη Ἰσραὴλ, τὴν σταφυλὴν, καὶ τὸν καρπὸν ὑμῶν κατασφάγεται ὁ λαὸς μου Ἰσραὴλ²⁶, ὅτι²⁷ ἐλλίξουσιν τοῦ ἐλθεῖν. Βεβαιώσω, φησὶ, τοῦ λαοῦ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἐμπεδώσω αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν προσδοκίαν, καὶ ἐπανήξει, καὶ τῶν περ' ὑμῖν φουμένων ἀπολαύσεται καρπῶν. Τὸς δὲ ὄρεσι δῆλον ὅτι οὐχ ὡς ἐμπύχοις διαλέγεται· ἄσφα γὰρ καὶ ἄψυχα· τῇ δὲ πρὸς τὰ ἄψυχα διαλέξει πρᾶμυθεται τοὺς τούτων οἰκήτορας, τὰ ἀγαθὰ τούτοις ἐπαγγελλόμενος.

13. Ἰδοὺ ἐγὼ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπιβλέψω ἐφ' ὑμᾶς, καὶ κατεργασθήσεσθε, καὶ σπαρήσεσθε.

VERS. 4. Propterea, montes Israelis, audite verbum Domini. 984 Hæc dicit Adonai Dominus montibus, et collibus, et torrentibus, et vallibus, et saltibus et desertis, et desolatis, et urbibus derelictis, quæ factæ sunt in prædam, et in conculcationem reliquis gentibus, quæ sunt in circuitu ipsorum. Facile erat et quasi in promptu, omni terræ Israelis summatim bona polliceri: verum sigillatim montium, et vallium, et collium, et urbium, atque aliorum omnium meminit, ut eos qui animum propter solitudinem desponderant, consolatur.

VERS. 5. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Vere in igne zeli mei locutus sum super reliquas gentes, et super Idumæam omnem, quia dederunt possessionem meam sibi in hæreditatem cum lætitia, toto corde dehonestantes animas, ut delerent in præda. Me valde, inquit, irritavit Idumææ et aliarum gentium audacia, qua contra meam terram, ipsius solitudine exsultantes, usi sunt, cum sperarent se ea potituros, et animas, quæ ipsam incolerent, in servitutem redacturos esse. Quamobrem contra eos sententiam tuli.

VERS. 6, 7. Vaticinare igitur, o propheta, rursus super terram Israel, et dic montibus, et collibus, et saltibus, et vallibus: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego in zelo meo et in furore meo locutus sum, eo quod opprobria gentium tuleritis vos. Propterea 985 hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego extollo manum meam super gentes quæ sunt in circuitu vestro; isti ignominiam suam capient. Opprobrium vobis illatum, inquit, causa fuit ut contra eos qui probris affecerunt, sententia lata sit: et illi quidem impietatis in me, et memoriæ injuriarum vestrarum, atque audaciæ fructus ferent.

VERS. 8. Vestram autem, montes Israelis, uvam, et fructum vestrum comedet populus meus Israel, quia sperant ut veniant. Confirmabo, inquit, populi spem, stabilitamque ipsius bonam exspectionem, et revertetur, et fructibus iis, qui a vobis producuntur, fructur. Perspicuum est autem, non cum montibus ut animatis eum colloqui, qui et ratione et animo vacant: sed ipso cum inanimis colloquio eorum incolas, bona illis promittens, consolatur.

VERS. 9-11. Ecce ego super vos, et respiciam ad vos, et colemini, et seminabitur in vobis. Et multipli-

VARIÆ LECTIONES.

¹² καὶ ταῖς νάπ. Des. in A. ¹³ Α τοῖς ἐρημωμένοις καὶ ἠφανισμένοις. ¹⁴ τοῖς et αὐτῶν des. in A. ¹⁵ εἰ μὴ. ¹⁶ ζήλ. Α θυμοῦ. ¹⁷ κατάσχεσιν. Α γῆν. ¹⁸ κλ. Α κατάσχεσιν, omisso μετ'. ¹⁹ ἐξ ὅλ. x. Des. in A. ²⁰ Προφ. — πάλιν. Α Διὰ τοῦτο προφήτευσον. ²¹ καὶ ταῖς νάπ. In A ponitur post φάραξι. ²² λαθεῖν, Α ἐνέγκαι. ²³ τάδε — Κύρ. Des. in A. ²⁴ Α ἄρω. ²⁵ Ὑμ. — λαὸς μου Ἰσρ. Hebr. Vos autem montes Israelis ramos vestros emittetis, et fructum vestrum feretis populo meo Israel. ²⁶ Ἰσραήλ. Des. in A. ²⁷ ὅτι — ἐθλ. Hebr. cum prope venerint. ²⁸ ἐφ' ὑμ. κατ. Des. in A.

cabo super vos homines, omnem domum Israelis in finem, et habitabuntur urbes, et deserta edificabuntur. Et multiplicabo homines super vos, et jumenta, et augebuntur, et multiplicabuntur, et habitare faciam super vos, sicut in principio vestro, et bene faciam vobis, sicut annis superioribus vestris, et cognoscent me esse Dominum. 986 [12] Non montes cognoscent, sed in montibus habitantes. Hæc autem post reditum e Babylone ad exitum perducta sunt, et res ipsæ testantur. Incolis enim re-fertæ sunt Palæstinæ urbes, omnesque ita instauratæ sunt, ut nobilitate splendeant; illa autem sola deserta mansit, in qua contra Dominum et Salvatorem rabie perciti Judæi crucis audax facinus patrarunt, omnibus quidem hominibus salutem, sibi vero exitum machinati. Ut vero omnis Israel reditum consequeretur, et pollicitus est Dominus, et promissum servavit. Effecit enim ut Cyrus omnibus reditum concederet: sed ii, qui usitato contumaciæ morbo laborabant, imperatis restitire, et suæ exteram regionem prætulere.

Vers. 13-15. Hæc dicit Adonai Dominus: Eo quod dixerunt tibi: Terra devoratrix hominum tu es, et liberis spoliata a gente tua fuisti. Propterea homines non amplius comedes, et gentem tuam non absque filiis facies amplius, dicit Dominus. Non audietur amplius super vos ignominia gentium, et opprobria non amplius portabitis, et gens tua non absque filiis erit amplius, dicit Adonai Dominus. Hæc item ad exitum pervenissent, si Judæi voluissent: quia vero quasi canes rabie furentes in Dominum insanierunt, ipsi auctores fuere, ut quæ prophetia prædixit, minime perficerentur: atque ita mendacii expers est prædictio. Siquidem jam antea auctor omnium rerum Deus per Jeremiam prophetam dixit: « Ad summam loquar super gentem et super 987 regnum, ut iterum ædificetur et plantetur, et facient mala coram me, ut non audiant vocem meam, et pœnitebit me bonorum, quæ locutus eram ut facerem eis. » Judæi igitur in culpa fuere, ne per prophetiam sibi promissa consequerentur bona.

Vers. 16-18. Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Israel habitavit in terra sua, et polluerunt eam via sua, et idolis suis, et immunditiis suis; secundum immunditiam mentis facta est via eorum ante faciem meam. Et effudi furorem meum super eos. Ipsæ, inquit, res iustum esse supplicium testantur. Neque enim

* Jerem. xviii, 9, 10.

Kal πληθυνῶ ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους, πάντα ὅκλον Ἰσραὴλ εἰς τέλος, καὶ κατοικηθήσονται αἱ πόλεις, καὶ αἱ ἔρημοι οἰκοδομηθήσονται. Καὶ πληθυντῶ ἀνθρώπους, ἐφ' ὑμᾶς, καὶ κτήνη, καὶ ἀξιεθήσονται, καὶ πληθυνθήσονται, καὶ κατοικιῶ ἐφ' ὑμᾶς, ὡς τὸ ἐν ἀρχῇ ἡμῶν, καὶ εὖ ποιήσω ὑμᾶς ὡς περ τὰ ἔτη τὰ ἔμπροσθεν ἡμῶν· καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Οὐ τὰ βρη γνώσονται, ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς ἔτεσιν οἰκοῦντες. Ταῦτα δὲ πέρας ἔλαβε μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον· καὶ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα· πλήρεις γὰρ τῆς Παλαιστίνης αἱ πόλεις τῶν ἐνοικούντων, ἀνοικοδομήνται τε πᾶσαι, καὶ λαμπρότητι διαπρέπουσιν· ἐκεῖνη δὲ μόνη μεμνήκεν ἔρημος, ἐν ἣ κατὰ τοῦ Δεσπότης καὶ Σωτῆρος λυτήσαντες Ἰουδαῖοι, τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν δεδράκασι τέλημα, πᾶσι μὲν ἀνθρώποις σωτηρίαν, σφίσι δὲ αὐτοῖς βλεθρον τεκνηνάμενοι. Τὸ δὲ πάντα τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἐπάνοδου τυχεῖν, καὶ ὑπέσχετο ὁ Δεσπότης, καὶ τὸν οἰκίον πεπλήρωκε λόγον. Παρεσκεύασε γὰρ τὸν Κύρον ἄπασι τὴν ἐπάνοδον ἐπιτρέψαι· οἱ δὲ τὴν συνήθη νοσοῦντες ἀπειθείαν, τοῖς προσταχθεῖσιν ἀντίκειν, καὶ τῆς οἰκείας τὴν ἀλλοτριαν προείλοντο.

13-15. Τὰδε λέγει Ἄδωναὶ Κύριος· Ἄνθ' ὧν εἶπόν σοι· Ἡ κατασθίουσα ἀνθρώπους σὺ εἶ, καὶ ἠτεκνωμένη ἀπὸ τοῦ ἔθνους σου ἐγένου. Διὰ τοῦτο ἀνθρώπους οὐκέτι φάγῃσαι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνωσεῖς ἐτι, λέγει Κύριος. Καὶ οὐκ ἀκουσθήσεται ἐτι ἐφ' ὑμᾶς ἀτιμία ἔθνων, καὶ ὀνειδισμοὺς δὲ οὐ μὴ ἐνέγρητε ἐτι, καὶ τὸ ἔθνος σου οὐκ ἀτεκνωθήσεται ἐτι, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ἐδέξατο ἂν καὶ ταῦτα πέρας, εἰ ἐβουλήθησαν Ἰουδαῖοι· ἐπειδὴ δὲ καθάπερ κύνας λυτῶντες ἐπεμάνησαν τῷ Δεσπότη, αὐτοὶ τὴν προφητείαν ἀτέλεστον πεποιήκασι, καὶ οὕτως δὲ τὸ ἀψευδὲς ἢ πρόβρῃσις ἔχει. Προλαβὼν γὰρ ὁ τῶν ὄλων ἔφη Θεὸς διὰ Ἰερემίου τοῦ προφήτου· Πέρας λαλήσω ἐπὶ ξηθῶν καὶ ἐπὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικοδομῆσθαι καὶ τοῦ καταφωτεῖσθαι, καὶ ποιήσουσι τὰ πονηρὰ ἐναντίον μου, τοῦ μὴ ἀκούειν μου τῆς φωνῆς, καὶ μετανοήσω περὶ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐλάλησα τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Ἰουδαῖοι τοίνυν αἵτιοι τοῦ μὴ τυχεῖν τῶν διὰ τῆς προφητείας ἐπαγγελθέντων ἀγαθῶν.

16-18. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδὲ ἀνθρώπου, ὄκλος Ἰσραὴλ κατέφκησεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν, καὶ ἐμίαναν αὐτὴν ἐν τῇ ὁδῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ ἐν ταῖς ἀκαθαρσίαις αὐτῶν, κατὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀποκαθημένης ἐγένετο ἡ ὁδὸς αὐτῶν πρὸ προσώπου μου. Καὶ ἐξέχεα τὸν θυμὸν μου

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸⁶ πάντα. A præm. καὶ. ⁹⁸⁷ εἰς τέλ. Hebr. totam illam (domum Isr.) ⁹⁸⁸ πόλ. A add. ὑμῶν. ⁹⁸⁹ A ἠρημομέναι. ⁹⁹⁰ ἀνθ. In A ponitur post ὑμᾶς. ⁹⁹¹ καὶ—πληθυνθ. Des. in A. ⁹⁹² ἐφ'. Des. in A. ⁹⁹³ ὡστ. Hebr. plusquam. ⁹⁹⁴ τὰ ἔτη τὰ. A τό. ⁹⁹⁵ A et B. γνώσεσθε. ⁹⁹⁶ σοί. Hebr. vobis. ⁹⁹⁷ ἀνθρ. — Διὰ τοῦτο. Des. in A. ⁹⁹⁸ ἦτ. — ἐγ. Hebr. orbam facis gentem tuam. ⁹⁹⁹ Κύρ. Repet. in A. ¹⁰⁰⁰ ἀκ. Hebr. auliri permittam. ¹⁰⁰¹ A ὀνειδισμῶν λαῶν, omisso δέ. ¹⁰⁰² B προβαλὼν, ascripta tamen lect. nostra. ¹⁰⁰³ κατέφκησεν. ¹⁰⁰⁴ εἶδ. Hebr. actionibus. ¹⁰⁰⁵ καὶ — ἀκαθ. αὐτ. Gemina interpretatio. ¹⁰⁰⁶ A ἐγενήθη.

ἄπ' αὐτούς. Αὐτὰ, φησί, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ ἅπαντα εἰδῶλα θεραπεύοντες διετέλεσαν, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔργον ἐπιτηδεύσαν παρανομίας, ὡς πάσης βδελυγμίας καὶ μίσους ἀναπλησθῆναι· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸν νόμον λίαν ἀκάθαρτος ἢ ἀποκαθημένη ἐδόκει, οὐκ ἔστιν, ἢ ἐν ῥύσει αἵματος, ἐκείνῳ τῷ περιττώματι τῆς παρανομίας ἀπεικάζει τὴν βδελυγμίαν. Ἐἴτα πάλιν ἐπιμένων τῇ κατηγορίᾳ·

Ἄνθ' ὧν ἐξέχεαν, φησὶν, αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν ἐμίχραν αὐτήν. (F.) Καὶ διασκορπίσω αὐτούς εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἐλιχρήσω αὐτούς εἰς τὰς χώρας. Καὶ πάλιν τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον δείκνυσι. « Κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἔκρινα αὐτούς. » Ἐκρύψαν, φησὶν, ὧν ἐφύττευσαν τοὺς ἐκπρῶτους. Αἷμα ἐνταῦθα κέκληκεν οὐ μόνον τὰς ἑλλας μαιφονίας, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν τέκνων θυσίας, ἕς τοὺς ὠμοδόρους καὶ πονηροὺς προσέφερον δαίμονες· οὐκ ἠρκέσθησαν γὰρ, φησὶν, ταῖς πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας παρανομίαις, ἀλλὰ καὶ δορυβάτωι γενόμενοι καὶ μέτοικοι, τοῖς αὐτοῖς ἐπέμειναν κακοῖς.

Κ. Καὶ εἰσηλθόντες εἰς τὰ ἔθνη, εἰς οὓς εἰσηλθόντες ἐκεῖ, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ ὄνομα μου τὸ ἅγιον, ἐν τῷ λέγεσθαι αὐτοῖς, Ἄσος Κυρίου οὗτοι, καὶ ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ ἐβεβήλωσαν. Πονηρία, φησὶν, ἐργῶντες βλασφημίας μοι γεγέννηται πρόξενος. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπέλαβε τὰ ἔθνη διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθενεῖαν τοῦτους ἠττηθῆναι, καὶ ὑπὸ τοῖς πόλεμοις γενέσθαι· ἔπειτα παρὰ τὴν πονηρίαν αὐτῶν μεμαθηκότες, κατ' ἐμοῦ τὴν βλασφημίαν ἐκίνησαν, ὡς τοιοῦτοις ἐπιτηδεύμασι χαίροντος, καὶ τοὺς οὕτω πονηροὺς ἀνθρώπους οἰκτεῖν λαὸν ὀνομάσαντας· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνων αὐτῶν προμηθεύμενος·

κα'. Καὶ ἐφεισάμην αὐτῶν διὰ τὸ ὄνομα μου τὸ ἅγιον, ὃ ἐβεβήλωσαν ὁ οἶκος Ἰσραὴλ, οὗ εἰσηλθόντες ἐκεῖ. Διδάξαι, φησὶν, ἐκείνους βουλόμενος τὴν ἐμὴν ἰσχύν, τοῦτους ἀπαλλάξω τῶν ἐπικειμένων κακῶν.

κβ', κγ'. Διὰ τοῦτο εἶπέ τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ· Τόδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Οὐχ ὑμῖν ἐγὼ ποιῶ οἶκος Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ ὄνομα μου τὸ ἅγιον, ὃ ἐβεβήλωσατε ἐν τοῖς ἔθνεσιν, οὗ εἰσηλθόντες ἐκεῖ. Καὶ ἀγιάσω τὸ ὄνομα μου τὸ μέγα τὸ βεβήλωθεν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὃ ἐβεβήλωσατε ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, λέγει Ἄδωναι Κύριος, ἐν τῷ ἀγατῆναι με ἐν ὑμῖν κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἄξιοι τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ τὰ ἔθνη προσήκει θεραπεία· τυχεῖν, ἀφορμὴν τῆς κατ' ἐμοῦ βλασφημίας παρ' ὑμῶν εἰληφῆσα· λυθῆσεται δὲ ἡ βλασφημία διὰ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας τῆς ἐμῆς

A solum omnis generis idola colere perseverarunt, sed etiam omne sceleris genus persecuti sunt, ita ut omni execratione et odio implerentur. Et quoniam secundum legem menstruata admodum impura habebatur, hoc est, cui sanguis flueret, illi excremento sceleris comparat execrationem. Deinde rursus in accusatione commorans :

Ev quod effuderunt sanguinem, inquit, in terra, et idolis suis polluerunt eam. (Vers. 19.) Et dissipavi eos in gentes, et ventilavi eos in regiones. Ac rursus justum ostendit supplicium. « Secundum viam ipsorum, et secundum instituta eorum judicavi eos. » Collegerunt, inquit, eorum quæ severunt, fractus. Sanguinem hoc loco vocavit non solum alias cædes, sed etiam filiorum sacrificia, quæ cruda vorantibus et improbis dæmonibus offerebant. Non contenti enim, inquit, fuere sceleribus ante captivitatem admissis, sed etiam postquam captivi et peregrini sacre, in liodem facinoribus manserunt.

VERS. 20. Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, et profanarunt nomen meum sanctum, cum diceretur ipsis : Populus Domini isti, et de terra ejus exierunt. In improbitate, inquit, degentes, auctores fuerunt ut in me blasphemix conjicerentur. Siquidem primum opinatæ sunt gentes, propter meam imbecillitatem istos victos et in hostium potestatem redactos fuisse : deinde experientia cognita ipsorum improbitate, contra me blasphemiam congessere, ut qui talibus institutis gauderem, et adeo scelestos homines meum populum nominarim : verumtamen eorundem ipsorum habita ratione :

VERS. 21. Et peperi eis propter nomen meum sanctum, quod profanavit domus Israel, quo ingressi sunt. Cum ebs, inquit, docere valim meas vireas, istos ab imminentibus malis vindicabo.

VERS. 22, 23. Propterea dic domui Israel, Hæc dicit Adonai Dominus : Non vobis ego facio, domus Israel, sed propter nomen meum sanctum, quod profanastis in gentibus, ad quas ingressi estis. Et sanctificabo nomen meum magnum profanatum in gentibus, quod profanastis in medio ipsarum, et cognoscent gentes me esse Dominum, dicit Adonai Dominus, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. Non vos, inquit, salute digni estis, sed debetis gentes, quæ a vobis blasphemix contra me occasionem sumpserunt, consequi remedium : vestra autem salute, qua mea virtus indicabitur, hæc ipsorum blasphemix opprimetur. Nam cum didi-

VARIÆ LECTIONES.

ἄπ' B μόνον. ἄνθ' - αἷμα. A περί τοῦ αἵματος, οὗ ἐξέχεαν. ἄπ' A διέσπειρα. ἄπ' ἐλ. αὐτ. Hebr. dispersi sunt. ἄπ' τὰ ἐπί. A τὴν ἀμαρτίαν. ἄπ' B ἔκρινα ἄπ' εἰς οὓς. A οὗ. ἄπ' A αὐτούς. ἄπ' Καί. Des. in B. ἄπ' ἐβεβήλωσαν. ἄπ' Ἰσραὴλ. A addit ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἄπ' ὑμ. Hebr. propter vos. ἄπ' ἀλλ' ἢ. A ἀλλά. ἄπ' B γνώσεται. ἄπ' ἐν ὑμῖν. Ex A et B suppl. Eadem exstant post pauca.

cerint quomodo magnum sit nomen meum, et ejusmodi, quod idoneum sit ad opem domesticis suis ferendam, potentiam meam laudabunt et celebrabunt. Hoc enim declaravit, dicens :

Et cognoscent gentes me esse Dominum Deum, cum sanctificatus fuero ego in vobis ante oculos ipsorum. (VERS. 24.) *Et accipiam vos de gentibus, et congregabo vos ex omnibus generationibus, et introducam vos in terram vestram.* Hoc omnibus illis convenit, qui redierunt : quicumque enim redire voluerunt, reditum consecuti sunt ; ea vero quæ sequuntur non item in omnes cadunt, sed in eos tantum, qui evangelico præconio fidem dare voluerunt. Ait enim :

VERS. 25. *Et spargam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, et ab omnibus idolis vestris mundabo vos.* — Aquam autem mundam regenerationis aquam nuncupavit, quia baptizati remissionem peccatorum accepimus. Et quæ sequuntur ea confirmant, quæ dicta sunt.

VERS. 26. *Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo vobis.* Per hæc mentis mutationem significavit : ad meliora enim, inquit, cor vestrum inclinabit, non amplius secundum pristinam consuetudinem ad deteriora propendens. Illud vero, *dabo*, nequaquam liberum lædit arbitrium ; verbis enim, et operibus, et infinitis **990** * adhibitis miraculis, non illis tantum, sed etiam omnibus gentibus, ut ad pietatem accederent, persuasit, non coegit : et tamen, quamvis non coegerit, sed persuaserit, se ait dedisse animis ad meliora propensionem : quippe ipse auctor rei factus, tum his quæ dixit, tum illis quæ fecit.

Et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. (VERS. 27.) *Et spiritum meum dabo in vobis.* Ne hæc quidem ante Christi Domini adventum facta sunt. Cum enim tres duntaxat post reditum prophetas habuissent, Aggæum, et Zachariam, et Malachiam, post ipsos statim prophetico munere spoliati sunt ; sed postquam Deus Salvator noster homo factus est, et ad cœlos ascendit, advenit super sacros apostolos Spiritus sanctus, per quos gratia non Judæis solis, sed etiam omnibus his qui ex gentibus ad fidem convenere, subministrata fuit. *Lapideum* autem *cor* vocat adversarium et rebellem, *carneum* vero obediens, et dicto parens, quodque divinarum Litterarum figuras possit excipere. « Et faciam, ut in justificationibus meis ambuletis, et judicia mea custodiat, et faciatis ea. » Hoc autem Spiritus gratiæ proprium est, quæ nostrum adjuvans liberum arbitrium, efficit ut recte procedant quæ dicta sunt.

Α δεικνυμένης δυνάμεως. Μαθόντες γάρ, πῶς μοι μέγα τὸ ὄνομα, καὶ ἀκούον εἰς τὴν τῶν οικειομένων ἐπικουρίαν, δοξάσουσι μου τὴν δεσποτείαν καὶ ὑμνήσουσι. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς.

Καὶ γινώσκονται τὰ ἔθνη, οἷ ἐγὼ εἰμι Κύριος ἡ Θεὸς ἐν ⁶⁶ τῷ ἀγιασθῆναι με ἐν ὑμῖν κατ' ὄψιν αὐτῶν. (κδ.) Καὶ ληψόμεαι ὑμᾶς ⁶⁶ ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀθροίσω ὑμᾶς ἐκ πασῶν τῶν γειτῶν ⁶⁷, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν ὑμῶν. Τοῦτο πᾶσι τοῖς ἐπανεληθοῦσιν ἀρμόττει· οἱ γὰρ ἐπανελεῖν βουληθέντες ἔτυχον τῆς ἐπανάδοι· τὰ δὲ ἐπαγόμενα οὐκ ἔτι πᾶσιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι πιστεῦσαι προελομένοις. Φησὶ γάρ·

κε'. Καὶ βρῶν ⁶⁸ εἰς ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθαρῶ ὑμᾶς. — Ὑδωρ δὲ καθαρὸν τὸ τῆς καλιγγεσσίας ὠνόμασεν ὕδωρ, ἐν ᾧ βαπτισθέντες τὴν ἀφῆσιν τῶν ἀμαρτημάτων ἐλάβομεν. Καὶ τὰ ἐπιφερόμενα δὲ βεβαίῳ τὰ εἰρημένα.

κς'. Καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καιρῆν, καὶ πνεῦμα καιρῶν δώσω ὑμῖν ⁶⁹. Διὰ ⁷⁰ τούτων τὴν τοῦ φρονήματος ἐναλλαγὴν ἐσήμανεν ⁷¹· ἐπὶ γὰρ τὰ ἀμείνω, φησὶ, βέψει ὑμῶν ἡ καρδία, οὐκ ἔτι κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω βόπην ἔχουσα· τὸ δὲ δώσω, οὐδαμῶς τῷ αὐτεξουσίῳ λυμάλινται· λόγοις γάρ, καὶ ἔργοις, καὶ τοῖς μυρίοις χρῆσάμενος θαύμασιν, οὐκ ἐκείνους μόνοις, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῇ εὐσεβείᾳ προσελθεῖν ἐπεισεν, οὐκ ἠνάγκασεν· ἀλλ' ὅμως καὶ μὴ ἀναγκάσας, ἀλλὰ πείσας, αὐτὸς λέγει· δεδουκέναι ταῖς ψυχαῖς τὴν ἐπί τὰ κρείττω βόπην, ὡς αὐτὸς αἴτιος τούτου, δι' ὧν εἰπέ τε καὶ ἔδρασε, γεγονώς.

Καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν, καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην. (κζ.) Καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν. Οὐδὲ ταῦτα πρὸ τῆς τοῦ δεσπότη Χριστοῦ παρουσίας ἐγένετο· τρεῖς γὰρ μόνοις ⁷² μετὰ τὴν ἐπανάδοι κατὰ ταυτὸν ἐσχηκότες προφήτας, Ἀγγαῖον, καὶ Ζαχαρίαν, καὶ Μαλαχίαν, μετ' αὐτοὺς εὐθύς ⁷³ τῆς προφητικῆς ἐγυμνώθησαν χάριτος· μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ Σωτῆρος ⁷⁴ ἡμῶν ἐνανθρώπησιν καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν, ἐπεφοίτησεν ἐπὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐχορηγήθη δὲ δι' ἐκείνων ἡ χάρις, οὐκ Ἰουδαίοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τῶν ἐθνῶν προσελθοῦσι τῇ πίστει. *Λιθίνην δὲ καρδίαν* καλεῖ τὴν ἀντίτυπὸν τε καὶ ἀπειθῆ, *σαρκίνην δὲ* τὴν εὐπειθῆ τε καὶ εὐήκοον, καὶ τῶν θεῶν γραμμάτων δεξασθαι δυναμένην τοὺς τύπους. « Καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαίωμασι μου περιεῖθε, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάσσησθε ⁷⁵, καὶ ποιῆτε αὐτά ⁷⁶. » Τοῦτο δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἰδίον· αὐτὴ γὰρ συνεργοῦσα τῷ ἡμετέρῳ αὐτεξουσίῳ κατορθοῦσθαι παρασκευάζει τὰ εἰρημένα.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ ἐν, κ. τ. λ. Omissa sunt hoc loco ista λέγει Ἄδ. Κυρ. ⁶⁸ ὕμ. — ἀθρ. Des. in A. ⁶⁷ γεν. A γαιών, juxta rec. lect. et Hebr. ⁶⁹ εἰς A ἐφ'. ⁷⁰ ὕμ. A et B præm. ἐν. ⁷¹ Διὰ, κ. τ. λ. Vide supra, tom. I, pag. 940. ⁷² B ἐσήμηνεν. ⁷³ A μόνοις. ⁷⁴ B μετὰ τούτου. ⁷⁵ Σωτ. B præm. καί. ⁷⁶ A φυλάξθηθε. ⁷⁷ π. αὐτά. A ποιήσητε.

πῆ. Καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς ἔδωκα ἡμῖν πατρίσιν ὑμῶν. Πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν μεταίχει τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῶν πνευματικῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ μεταφέρει.

Καὶ ἔσοσθέ μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ὑμῖν εἰς θεόν. (κθ, λ.) Καὶ καθαρῶ ⁷⁷ ὑμᾶς ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, καὶ καλέσω τὸν σίτον, καὶ πληθυνῶ αὐτὸν, καὶ οὐ ⁷⁸ δώσω ἐφ' ὑμᾶς λιμὸν. Καὶ πληθυνῶ τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου, καὶ τὰ γερτήματα τοῦ ἀγροῦ, ὅπως ἂν μὴ λάθητε ἐν ⁷⁹ ὄρεισιν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Οἶδα μὲν εἶναι, ὅτι καὶ πνευματικῶς τούτων ἕκαστον ἐκλαβεῖν ἔνασθον· ἀλλ' ὁμῶς ἡγοῦμαι τὸν προφητικὸν λόγον τὰ σωματικὰ νῦν τοῖς Ἰουδαίοις ὑπισχναίεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐρημία πολλὴ κατεῖχε τὸ ⁸⁰ τηρικαῦτα τὴν γῆν, ὑποσχέεται αὐτοῖς τῶν παντοδαπῶν καρπῶν τὴν ἀφθονίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν δὲ ἔσομένην ὠφέλειαν προαγορεύει.

λα'. Καὶ μνησθήσεσθε, φησὶ, τὰς ὁδοὺς ὑμῶν τὰς πονηρὰς, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν τὰ μὴ ἀγαθὰ, καὶ προσοχθεῖτε ⁸¹ κατὰ πρόσωπον αὐτῶν περὶ τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν ⁸², καὶ περὶ τῶν βδελυγημάτων ὑμῶν ⁸³. Τούτων, φησὶν, ἀπολαύοντες τῶν ἀγαθῶν, καὶ μανθάνοντες, ἤλικους ἢ δικαιουσὴν φέρετε καρποὺς, τῆς προτέρας ἀναμνησθήσεσθε πονηρίας, καὶ τῆς δι' ἐκείνην ὑμῖν τιμωρίας ἐπενεχθείσης, καὶ μσήσετε σφόδρα τὴν προτέραν παρανομίαν. Τὸ γὰρ Προσοχθεῖτε ἀντὶ τοῦ βδελύξεσθε εἶθετε. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ περὶ τοῦ παρανόμου παρὰ τοῦ θεοῦ εἰρημένον· « Παρίστη πάση ὁδῷ οὐκ ἀγαθῇ, κακία δὲ οὐ προσώχθισε, » τούτεστι, τὴν κακίαν οὐκ ἐβδελύξατο. Οὕτως ὑποσχόμενος αὐτοῖς ⁸⁴ τὰ ἀγαθὰ, πάλιν αὐτῶν τὸ φρόνημα ταπεινοῖ, λέγων·

λβ'. Οὐδὲ ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, οἶκος Ἰσραὴλ ⁸⁵, λέγει Ἄδωναι Κύριος· γνωστὸν ἔστω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ. Οὐχ ὑμεῖς, φησὶν, ἀξιοὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐγὼ τῇ ἐμῇ φύσει πρόποντα ποιῶ. Εἶτα παραινετικῶς ἑμοῦ καὶ ἐντροπτικῶς· « Αἰσχύνθητε, καὶ ἐντρέπητε ἐκ τῶν ὁδῶν ὑμῶν, οἶκος Ἰσραὴλ. » Μὴ ἀναλήθως, φησὶ, μὴδὲ ἀναισθητῶς φέρετε τὰς παντοδαπὰς ὑμῶν τιμωρίας· ἀλλ' ὅψε γοῦν ποτε εἰς τῶν λαβόντων τῶν ὑμετέρων ἐπιτηδεύματων τὴν πονηρίαν, ἐπὶ τοῖς τετολημμένοις ἐρυθριάσατε.

λγ, λδ'. Τῆδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐν ἡ ⁸⁶ ἡμέρᾳ καθάρσω ὑμᾶς ἀπὸ ⁸⁷ πασῶν τῶν ἀνομιῶν ὑμῶν, καὶ κατοικῶ τὰς πόλεις, καὶ οἰκοδομηθήσονται αἱ ἐρημοί. Καὶ ἡ γῆ ἡφανισμένη ἰφρασθήσεται, ἀπὸ ⁸⁸ ὧν δετήφανισμένη ἐγένετο ⁸⁹ κατ' ὄφθαλμοὺς παντὸς διδοῦντος ⁹⁰. Ὅταν, φησὶν, ἄφεςιν ὑμῖν τῶν ἁμαρτημάτων χαρίσωμαι,

VERS. 28. Et habitabit in terra, quam dedi patribus vestris. Rursus ad communem redit orationem, quam a spiritualibus ad ea, quæ corporis sunt, transfert.

Et eritis mihi populus, et ego ero vobis Deus. (VERS. 29, 30.) Et **991** mundabo vos ab omnibus peccatis vestris, et vocabo frumentum, et multiplicabo ipsum, et non dabo super vos famem. Et multiplicabo fructum ligni, et germina agri, ne feratis amplius opprobrium famis in gentibus. Novi quidem, unumquodque horum etiam secundum Spiritum accipi posse : attamen existimo propheticam orationem ea quæ corporis sunt, Judæis nunc polliceri. Cum enim multa solitudo terram eo tempore occupasset, pollicetur ipsis omnis generis fructuum abundantiam, et inde futuram utilitatem prædicat.

VERS. 31. Et recordabimini, inquit, viarumstrarum malarum et institutorum vestrorum non bonorum : et odio eritis ante faciem ipsorum propter iniquitates vestras, et propter abominationes vestras. His, inquit, bonis fruentes, et quantos afferat justitia fructus discentes, pristinae reminiscemini improbitatis, et supplicii, quod propter illam vobis fuerit illatum, et priora scelera summo vobis erunt odio. Illud enim oderitis, pro execrabimini posuit. Tale est illud, quod de improbo dictum est a Davide : « Astitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit ¹, » hoc est, malitiam non est execratus. Ita ipsis bona pollicitus, eorum denuo superbiam deprimit, dicens :

VERS. 32. Non propter vos ego facio, domus Israel, dicit Adonai Dominus, notum sit vobis domus **992** Israel. Non vos, inquit, promissis bonis digni estis, sed ego ea facio quæ meam decent naturam. Deinde admonens simul ac redarguens : « Erubescite et pudore afficiamini, inquit, ob vias vestras, domus Israel. » Ne stupide, inquit, neque abaque sensu varia vestra supplicia feratis, sed sero tandem vestrorum institutorum improbitate in mentem revocata, pro iis quæ ausi estis erubescite.

VERS. 33, 34. Hæc dicit Dominus : Die quo mundavero vos ab omnibus iniquitatibus vestris, et habitari faciam urbes, et ædificabuntur deserta. Et terra desolata coletur, eo quod desolata fuit ante oculos omnis transeuntis. Quando, inquit, remissionem vobis peccatorum impertiam, vosque puros ignoscendo efficiam, tum et urbibus ædificia, et

¹ Psal. xxxv, 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ καθ. — ὑμῶν. Α σώσω ὑμ. ἀπὸ π. τῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν, juxta Hebr. ⁷⁸ οὐ. Α add. μὴ ⁷⁹ ἐτι. Des. in Α. ⁸⁰ Β τά. ⁸¹ πρ. — ἀνομ. ὑμ. Hebr. et lædebit vos iniquitatum vestrarum. ⁸² Α ἐν ταῖς ἐνομ. ὑμ. ⁸³ Α ἐπὶ τοῖς βδελ. ὑμ. ⁸⁴ οἶκ. Ἰσρ. Des. tum hoc loco tum deinde post ὑμῖν, in Α. ⁸⁵ ἡ In Α ponitur post ἡμέρα, omisso ἀν. ⁸⁶ ἀπό. Α ἐκ. ⁸⁷ Α ἐγενήθη. ⁸⁸ Α παροδεύοντος.

terræ consitiones præbebo, et pro pristina solitudine quam omnes viatores conspiciantur, ut incolantur auctor ero.

VERS. 35. *Et dicent : Terræ illa desolata, facta est ut paradisus deliciarum, et urbes desertæ et desolatæ, et effossæ, in muris munitæ sederunt. Quemadmodum enim omnes, inquit, olim tuam solitudinem in ore habentes divulgabant, ita nunc eris celeberrima, omnibusque afferes admirationem, cum deserta tua terra paradiso voluptatis æquiparabitur, et urbes ab incolis vacuæ atque adeo eversæ validis communientur muris.*

VERS. 36. *Et cognoscent gentes, quæcunque relicta fuerint 993 in circuitu vestro, me Dominum ædificasse desertas, et plantasse desolatas : ego Dominus locutus sum, et faciam. Discent autem finitimæ gentes, me eum esse, qui tristitia prius, et nunc jucunda præbuerim ; atque ea quæ dicta sunt confirmabit illius qui dixit auctoritas : « Ego Dominus locutus sum, et faciam, » Dominus enim cum sim, ac facere possim, ea quæ dixi ad exitum perducam.*

VERS. 37. *Hæc dicit Adonai Dominus, Adhuc hæc quærar domui Israel ut faciam eis. Pro quærar Symmachus inveniar dixit. Ad pristina, inquit, beneficia, hoc quoque addam, ut eos revocandos censeam. « Et multiplicabo eos ut oves sanctas. » Cum enim eos ovium instar in meam tutelam receperim, pastoris curam ipsis impertiar.*

VERS. 38. *Sicut oves Hierosolymæ in solemnitatibus ipsis, sic erunt urbes desertæ plenæ ovium et hominum, et cognoscent me esse Dominum. Sicut enim, inquit, Hierosolyma ante oppugnationem referta erat ovibus in maximis eorum publicis celebritatibus, ita omnes ipsorum urbes, et hominibus, et ovibus, et aliis bonis complebo, et ipsis rebus intelligant me esse Dominum, occidentem et vivere facientem, percutientem et sanantem. Cognita igitur Domini nostri bonitate et potentia, propter eam 994 amemus, propter hanc metuamus : ut et amantes et timentes ipsius mandata observemus et promissa bona consequamur, in Christo Jesu Domino nostro, cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.*

^m Deut. xxxii, 59.

VARIÆ LECTIONES

^m ἦφ. A præm. ἦ. ⁹⁹ A ἐγενήθη ὡς κήπος τρ. ⁹¹ ἐν τ. ὡγ. A ὄχυραί. ⁹² A καταλειπῶσι. ⁹³ A καθρημένως. ⁹⁴ καὶ — ἤφανισα. Des. in A. ⁹⁵ A ἐποίησα. ⁹⁶ A ζήτημα ὄψομαι. ⁹⁷ ἄγ. A ἀνθρώπων, quæ est constans lectio. ⁹⁸ Ἱερ. A præm. ἄγια, ὡς πρόβατα. ⁹⁹ καὶ. Des. in A. ¹ B ἐκεῖνα. ² A τούτων.

A καὶ καθαροὺς ὕμῃς ἀπορήνω τῇ συγχωρήσει, τὴν καὺτα καὶ ταῖς πόλεσι τὰς οἰκοδομὰς, καὶ τῇ γῆ τὰ φυτουργίας παρέξομαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας ἐρημίας, ἣν ἅπαντες ἐώρων οἱ παριόντες, οἰκείῃθῃ παρσκευάσω.

λδ'. Καὶ ἐροῦσιν · Ἡ γῆ ἐκείνη ἤφανισμένη ἐγένετο ὡς παράδεισος τρυφῆς ⁹⁹, καὶ αἱ πόλεις αἱ ἐρημοί, καὶ ἤφανισμέναι, καὶ κατεσκευασμέναι ἐν τείχεσιν ὠχυρωμέναι ⁹¹ ἐκάθισαν. Ὅσπερ γὰρ φησὶν, ἅπαντες πάλα τὴν σὴν ἐρημίαν ἐν τοῖς στόμασι περιέφερον, οὕτω νῦν ἐστὶ πολυθρύλλητος, καὶ θαῦμα παρέξει πᾶσι, τῆς μὲν ἐρήμου σου γῆς τῆ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς εἰκαζομένης, τῶν δὲ ἀσκήτων πόλεων καὶ ἀναστάτων γεγεννημένων ὄχυροῖς περιβάλλεις τευχισμένων.

B λδ'. Καὶ γνώσονται τὰ ἔθνη, ἕσα ἂν καταλειπῶν ⁹² καὶ κληθῶν ὡμῶν, ὅτι ἐγὼ Κύριος οὐκ ἐπέμισα τὰς κτηρημωμένας ⁹³, καὶ ⁹⁴ κατεφύτανα τὰς ἤφανισμένας · ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω ⁹⁵. Μαθήσεται δὲ τὰ ἐκ γειτόνων ἔθνη, ὅτι ἐγὼ καὶ τὰ σκυθρωπὰ πρότερον, καὶ νῦν τὰ θυμῆρη παρέχω, καὶ τῶν εἰρημένων τὸ βέβαιον ἐκ τῆς τοῦ εἰρηκότους ἀξιοπιστίας. ε. Ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα, καὶ ποιήσω. δ. Δεσπότης γὰρ ὢν, καὶ ποιῆσαι δυνάμενος, οἷς εἶπον ἐπιθήσω τὸ πέρας.

λε'. Τὰδε λέγει Ἄδωναι Κύριος · Ἐτι τοῦτο ζητηθήσομαι ⁹⁶ τῷ ὄντι Ἰσραὴλ τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Τὸ ζητηθήσομαι ὁ Ξύμμαχος ἐρροθήσομαι ἐφη. Πρὸς ταῖς προτέρας, φησὶν, εὐαγγελίας, καὶ αὐτὴν προσθήσω, καὶ τῆς ἀνακλήσεως αὐτοῦ; ἀξιώσω. ε. Καὶ πληθυνῶ αὐτοὺς, ὡς πρόβατα ἄγια ⁹⁷. δ. Ἐπαίδῃ γὰρ αὐτοῦς δικὴν προβάτων ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἀφώριση κηδεμονίαν, κωμεικῆς αὐτοῖς ἐπιμελείας μεταδώσω.

λη'. Ὡς πρόβατα Ἱερουσαλήμ ⁹⁸ ἐν ταῖς ἐορταῖς αὐτῆς, οὕτως ἔσονται αἱ πόλεις αἱ ἐρημοὶ πληρεῖς προβάτων καὶ ⁹⁹ ἀνθρώπων, καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγὼ Κύριος. Καθάπερ γὰρ, φησὶ, πρὸ τῆς γεγεννημένης πολιουρίας ἐπληροῦτο προβάτων ἡ Ἱερουσαλήμ ἐν ταῖς μεγίσταις αὐτῶν πανηγύρεσιν, οὕτω πάσας αὐτῶν πληρώσω τὰς πόλεις, καὶ ἀνθρώπων, καὶ προβάτων, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ δι' αὐτῶν μαθήσονται τῶν πραγμάτων, ὅτι ἐγὼ Κύριος εἰμι καὶ θεός, ἀποκτείνων καὶ ζωοποιῶν, κατὰ τὴν καὶ ἰώμενος. Εἰδότες τοίνυν τοῦ ἡμετέρου δεσπότη καὶ τὴν ἀγαθότητα, καὶ τὴν δύναμιν, ἀγαπήσωμεν δι' ἐκείνην ¹, φόβον δὲ λάβωμεν διὰ ταύτην ² ἵνα καὶ ἀγαπῶντες, καὶ δεδότες, φύλακες αὐτοῦ γενώμεθα τῶν ἐντολῶν, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀζήτων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΜΟΣ ΙΕ΄.

LIBER DECIMUS QUINTUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ΄.

α΄. Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεῖρ Κυρίου. Πάλιν χεῖρα τὴν θείαν ἐνέργειαν ἀποκαλεῖ. « Καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι Κυρίου, καὶ ἔθραξέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου »· Πνευματικὴ πάλιν ἡ θεωρία· οὐ γὰρ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἑώρα τὰ ὑποδεικνύμενα, ἀλλὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ἰδέχεται τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ ὁ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρώπων· (β΄.) Καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κυκλῶν κύκλῳ, καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου·. Τοῖς πράγμασι συμβαινούσας τὰς ἀποκαλύψεις λαμβάνει· ἐπιπέδη γὰρ δι' ἣν ἐνόσουν ἀπιστίαν τὰς χρηστοτέρας ἀπηγόρευσαν ἐλπίδας οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας αἰχμάλωτοι γενόμενοι, τὴν οἰκείαν αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπιδείκνυσι δύναμιν, καὶ τὴν πολλῶν τῆς ἀνακλήσεως ἐκείνης δυσκολωτέραν τῶν νεκρῶν σωμάτων ἀνάστασιν ἐπιδείκνυσι τῷ προφήτῃ, καὶ δι' ἐκείνου πάντα διδάσκει τὸν λαόν, ὡς πάντα αὐτῷ βίβλια βουλομένη. Ἰουδαίους μὲν ὄν καὶ τοὺς ἄλλους Ἰσραηλίτας· ἐδίδαξε διὰ τοῦτου, ὡς εὐπετὲς λίαν τῷ Θεῷ βουλομένη εἰς τὴν προτέραν ἐπαναγαγεῖν ἐλευθερίαν τοὺς αἰχμάλωτους γεγενημένους· ἡμῖν δὲ καὶ πᾶσιν ἀπαξικλῶς τοῖς εὐαγγελικῶν ὁ κήρυγμα μετὰ πίστεως δεξαμένοις, τῆς τῶν σωμάτων ἡμῶν ἀναστάσεως ἐπιδείκνυσι τὴν εὐκολίαν, καὶ ὅτι τῷ θεῷ λόγῳ καὶ νεύματι τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἀκολουθεῖ.

Καὶ εἶπε πρὸς με· (γ΄.) Ἰὼ ἀνθρώπου, εἰ ἔζησται τὰ ὀστᾶ ταῦτα; Καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, σὺ ἐπίστασαι ταῦτα. Οὐκ ἀμφέβαλεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ τῆς ἀκριβεστερας γνώσεως τῷ Θεῷ παρεχώρησεν· εἰδὼς μὲν ἀκριβῶς τοῦ Θεοῦ τὸ δυνατόν, ἀγνοῶν δὲ τὸ βούλημα.

δ-ς. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὀστᾶ ταῦτα, προφήτευσον, ἰὼ ἀνθρώπου, καὶ ἔραϊς πρὸς αὐτὰ·. Τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρὰ ταῦτα⁹, ἀποδοσατε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· Ἰδοὺ ἐγὼ εἰσάξω¹⁰ εἰς ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς. Καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενώ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμά μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ γινώσθεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Ὑπουργῶ τῷ προφήτῃ, καὶ οἶόν τινα ὄργανον τῆς κατὰ τὴν

A CAPUT XXXVII.

VERS. 1. Et fuit super me manus Domini. — Manum rursus divinam vim vocat. « Et eduxit me in spiritu Domini, et posuit me in medio campi. » Spiritualis hæc rursus contemplatio est, neque enim oculis corporis ea cernebat, quæ sibi ostendebantur, sed sanctissimi Spiritus revelationem percipiebat.

Et hic erat plenus ossibus hominum. (VERS. 2.) Et circumduxit me super ea per gyrum in circuitu, et ecce valde multa super faciem campi. Consentaneas rebus accipit revelationes. Cum enim propter perfidiam, cujus morbo laborabant, meliorum spem abjecissent Judæi illi, qui ex Judæa captivi abducti fuerant, suam ipsis auctor omnium rerum Deus potentiam ostendit, et longe difficiliorem illa in pristinum statum ipsorum restitutione, mortuorum corporum resurrectionem indicat propter hæc: per quem omnem populum docet, omnia sibi esse facilia volenti. Judæos igitur et alios Israelitas per hunc docuit, facillimum esse volenti Deo, in servitutem 995 redactos in pristinam libertatem vindicare, nobis autem et omnibus omnino, qui præconium evangelicum cum fide excipiunt, resurrectionis corporum nostrorum ostendit facilitatem, divinoque verbo ac nutui rerum obsequi naturam.

Et dixit ad me: (VERS. 3.) Fili hominis, an vivent ossa hæc? et dixi, Domine Deus, tu scis hæc. Non dubitavit propheta, sed accuratiorem cognitionem Deo vindicavit, cum optime quidem nosset Dei potentiam, sed voluntatem ignoraret.

VERS. 4-6. Et dixit ad me: Vaticinare super ossa hæc, vaticinare, fili hominis, et dices ad ea: Ossu arida hæc, audite verbum Domini. Hæc dicit Adonai Dominus ossibus istis: Ecce ego introducam in vos spiritum vitæ. Et dabo super vos nervos, et reducam super vos carnes, et extendam super vos pellem, et dabo spiritum meum in vos, et vivetis, et cognoscetis me esse Dominum. Ministro usus est propheta, ac veluti instrumento quodam resurrectionis in visione, et lingua ejus illis inanimis et pror-

VARIÆ LECTIONES.

⁹ τοῦ πεδ. Hebr. vallis. ¹⁰ καὶ. Des. in A. ¹¹ πεδίου. A add. καὶ ἰδοὺ ξηρὰ σφόδρα. ¹² εὐαγγ. B præm. τὰ. ¹³ εἰ — ἐπίστ. ταῦτα. Et vers. 4: Καὶ εἶπε πρὸς με. Des. in A. ¹⁴ πρ. ἰὼ ἀνθρώπου. Des. in A. et in Hebr. ¹⁵ Α αὐτοῖς. ¹⁶ ταῦτα. Des. in Δ. ¹⁷ Β εἰσάγω. A φέρω ἐφ' ὑμᾶς.

sus mortuis ossibus præcipit ut carnes producant A ὀπτασίαν ἀναστάσεως κέχρηται, καὶ διὰ τῆς τούτου¹⁵ γλώττης τοῖς ἀψύχοις ἐκείνοις καὶ ἀπαξιαπλῶς νεκροῖς ὁστέοις παρακελεύεται, καὶ σάρκα φῦσαι, καὶ νεῦρα, καὶ δέρμα, καὶ ζωτικὸν δέξασθαι πνεῦμα. Καὶ ἐγένετο ταῦτα οὐ μόνον τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνακλήσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπάντων ἀναστάσεως τύπος. « Σαλπίζει γὰρ, φησὶν, ὁ θεὸς Ἀπόστολος, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται¹⁶ ἄφθοροι. »

VERS. 7. *Et prophetavi, sicut 996 mandaverat mihi Dominus, et facta est vox, cum prophetarem ego, ecce et commotio, et adduxerunt ossa, os ad os, unumquodque ad juncturam suam.* Propheta quidem divino inserviens præcepto, quæ jussus fuerat verba protulit, verba autem opus est subsequutum, et commotio Dei adventum declarabat, vox vero, angelorum divinæ voluntati ministrantium munus : ossaque videbam, inquit, accurrentia, et propriam commissuram capientia, et quam a principio compositionem sortita fuerant, adipiscencia.

VERS. 8. *Et vidi, et ecce accedebant super ea nivi, et carnes nascebantur, et ascendebant super ea, et circumstetit ea cutis desuper, et spiritus non erat in eis.* Pristinum opificium altera instauratio consequitur. Sicut enim primi parentis Adami corpus prius effictum, deinde in ipsum anima inspirata fuit : ita hic quoque utraque convenere ad propriam compagem. Produxit enim carnes et nervos, et cute cooperta sunt : verum illa sine spiritu et motu jacebant : quæ rursus vitam, et sensum divina voluntate consequuntur.

VERS. 9. *Et dixit ad me : Vaticinare super spiritum, vaticinare, fili hominis, et dic spiritui : Hæc dicit Adonai Dominus, A quatuor ventis veni, spiritus, et insuffla in mortuos istos, et vivant. Docet nos hæc oratio, quam facilia sint omnia divinæ potestati, omniaque in 997 manu ejus esse. « In manu enim ejus, inquit, anima omnium viventium ». Idcirco prophetæ præcipit, ut jubeat omnes animas, ubicunque sint, redire, et sua rursus corpora inhabitare.*

VERS. 10. *Et prophetavi sicut mandaverat mihi, D et ingressus est in eos spiritus, et vixerunt, et steterunt in pedibus suis, congregatio admodum magna.* Pronuntiatio, inquit, a me divino præcepto, revixerunt corpora devincta, et resurrectionem consecuta sunt, neque exigua erat eorum qui resurre-

ἄφθοροι ἀναστήσονται¹⁶ ἄφθοροι. »

ζ'. Καὶ προσφήτησα, καθὼς ἐνετελλάτο μοι Κύριος, καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐν τῷ με προφητεύσαι, καὶ ἰδοὺ σεισμός, καὶ προσήγαγε¹⁷ τὰ ὀστέα, ὅστέον πρὸς ὅστέον¹⁸, ἕκαστον πρὸς τὴν ἄρμονίαν αὐτοῦ. Ὁ μὲν προφήτης τῷ θεῷ διακονῶν προστάγματι, τοὺς λόγους οὓς προσετάχθη προσήνεγκεν, ἠκολούθει δὲ τοῖς λόγοις τὸ ἔργον· καὶ ὁ μὲν σεισμός τὴν θείαν ἐπιφάνειαν ἐδήλου, ἡ δὲ φωνὴ, τῶν ὑπουργούντων ἀγγέλων τῷ θεῷ βουλήματι τὴν ἐνέργειαν. Τὰ δὲ ὀστέα, φησὶν, ἐώρων θέοντα, καὶ τὴν οἰκειαν ἁρμονίαν ἀπολαμβάνοντα, καὶ ἦν ἐξ ἀρχῆς ἔλαβε συνθήκην δεχόμενα.

η'. Καὶ ἰδοὺ, καὶ ἰδοὺ ἐπεγένετο αὐτοῖς¹⁹ νεῦρα, καὶ σάρκες ἀνεφύοντο²⁰, καὶ ἀνέβαιναν ἐπ' αὐτά, καὶ²¹ περιστάθη²² αὐτοῖς δέρμα ἐπάνωθεν²³, καὶ πνεῦμα οὐκ ἦν ἐν²⁴ αὐτοῖς. Ἀκολουθεῖ τῇ προτέρᾳ δημιουργίᾳ ἡ δευτέρα ἀνάκτισις· ὡσπερ γὰρ τοῦ προπάτορος Ἀδάμ τὸ σῶμα πρότερον διεπλάσθη, εἶθ' οὕτως ἐνεπνεύσθη αὐτῇ ἡ ψυχὴ· οὕτω κἀναυθα συνήλθεν ἀμφοτέρα πρὸς τὴν οἰκειαν ἁρμονίαν. Ἐφυσε δὲ σάρκα καὶ νεῦρα, καὶ ἐκαλύφθη τῷ δέρματι· ἔκειτο δὲ ἀπνοὰ τινα καὶ ἀκίνητα· ἀλλὰ συγγάνει πάλιν καὶ ζωῆς καὶ αἰσθήσεως διὰ τοῦ θεοῦ βουλήματος.

θ'. Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον ἐπὶ τὸ πνεῦμα²⁵, προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου, καὶ εἰπέ τῷ πνεύματι· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἐκ τῶν τεσσάρων πνευμάτων ἔλθὲ τὸ πνεῦμα²⁶, καὶ ἐμφύσησον εἰς τοὺς νεκροὺς τούτους, καὶ ζήσάτωσαν. Διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος τῆς θείας δυνάμεως τὴν εὐκολίαν, καὶ ὅτι πάντα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ. « Ἐν χειρὶ γὰρ²⁷ αὐτοῦ, φησὶ, ψυχὴ πάντων τῶν ζώντων. » Διὸ τῷ προφήτῃ παρακελεύεται παραγγυῆσαι ταῖς ὀποδύησι οὐσαις ἐπανελεῖν ψυχᾶς, καὶ τῶν οἰκειῶν σωμάτων ἀπολαβεῖν τὴν ἐνοίησιν.

ι'. Καὶ προσφήτησα καθότι ἐνετελλάτο μοι, καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτοὺς²⁸ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐξῆσαν καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν, συναγωγὴ²⁹ πολλὴ σφόδρα. Ἐμοῦ, φησὶ, τὸ θεῖον διαπορθεύσαντος πρόσταγμα, καὶ ἐξωποικίθη τὰ συνδεθέντα σώματα, καὶ ἀναστάσεως ἔτυχε, καὶ ἦν, φησὶ, πᾶν-

¹⁵ I Cor. xv, 52. ¹⁶ Job xii, 10.

VARIE LECTIONES.

¹⁵ τούτου. Ita B pro τοῦ λόγου, ut hab. Sirm. ¹⁶ ἀναστ. Infra, loco cit. est ἐγερόθησονται, juxta rec. lect. ¹⁷ A προσήγαγε. Ita quoque infra, Hær. fab., lib. v, cap. 19, ubi omittitur sequens τὰ. ¹⁸ ὀστέα. — πρὸς. Des. in A. ¹⁹ ἐφύοντο. A ἐπ' αὐτά. ²⁰ A ἐφύοντο. ²¹ καὶ περ. αὐτ. Des. in A. ²² περισστ. In B emendatur per περιετάθη. Sicque leg. infra, Hær. fab. loco cit. ²³ ἐπάνω. ²⁴ A ἐπ'. ²⁵ προφ. ἐπὶ τὸ πνεῦμα. In A ponitur post πρ. υἱὲ ἀνθρ. ²⁶ τὸ πνεῦμα. Des. in A. ²⁷ B γὰρ τῇ χειρὶ ²⁸ εἰς αὐτ. Des. in A. ²⁹ συναγ. A præm. καί.

εἰς οὐκ ὀλίγον τῶν ἀναστάντων. Οὕτω θεασάμενος **A** re multitudo. Ita conspecta revelatione, ejus ducetur interpretationem.

α'. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς με, λέγων· Ἰδέ ἀνθρώπου, τὰ ὀστέα ταῦτα οἴκος²⁷ Ἰσραὴλ ἐστί, καὶ αὐτοὶ λέγουσι· Σηρὰ γέγονε τὰ ὀστέα ἡμῶν, ἀπόλωλεν ἡ ἐλπίς ἡμῶν, διαπεφωνήσαμεν²⁸. Τύπος, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ ταῦτα, ὃ προφήτα· ἄλλ' ἐκείνοι μὲν τὰ κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἀπηγόρευσαν, ὁ δὲ τύπος ἔδειξε τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα.

β'-δ'. Διὰ τοῦτο προφήτευσον, οὐδὲ ἀνθρώπου²⁹, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀνοίξω³⁰ τὰ μνήματα³¹ ὑμῶν, λαός μου³², καὶ ἀνάξω ὑμᾶς ἐκ τῶν τάφων³³ ὑμῶν, καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τῶν Ἰσραὴλ. Καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ἐν τῷ ἀνοίξαι με τοὺς τάφους ὑμῶν, τοῦ ἀναγαγεῖν με ὑμᾶς ἐκ τῶν τάφων ὑμῶν, τὸν λαόν³⁴ μου. Καὶ δώσω τὸ πνεῦμά μου ἐπ'³⁵ ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ θήσω ὑμᾶς εἰς³⁶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ Κύριος ἐλάλησα καὶ ποιήσω, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Εἰ τὸ πολλῶν, φησὶ, κπρ' ὕμιν δυσκολώτερον φαινόμενον, εὐπετῶς ὑπ' ἐμοῦ μάλα γινόμενον ἔδειξε, εὐέλθον, ὡς καὶ τοῦτο ῥῆθον μετὰ πολλῆς ποιήσω τῆς ὑμάρειας, καὶ οἶον ἀπὸ τινῶν τάφων τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἐξαγαγόν ὑμᾶς, εἰς τὴν οὐρανὴν ἰστανῆς πατρίδα³⁷. τὸ γὰρ ψεύδος, τῆς ἀληθείας ἀλλότριον. Οὕτω τὴν ἐπάνοδον ὑποσχόμενος, τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν φυλῶν προλέγει συμφωνίαν.

ε'-ζ'. Καὶ ἔγενετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Ἰδέ ἀνθρώπου, λάβε σεαυτῷ ῥάβδον³⁸ μίαν³⁹, καὶ γράψον ἐπ' αὐτὴν τὸν Ἰούδα, καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, τοὺς προσκειμένους πρὸς αὐτόν⁴⁰, καὶ ῥάβδον δευτέραν λέψθη σεαυτῷ, καὶ γράψης αὐτῇ⁴¹ τῷ Ἰσραὴλ ῥάβδον Ἐφραΐμ, καὶ πάντα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τοὺς προστεθῆντας πρὸς αὐτούς⁴². Καὶ συνάψης αὐτάς πρὸς ἀλλήλας ἐαυτῷ⁴³ εἰς ῥάβδον μίαν, τοῦ δῆσαι αὐτάς, καὶ ἔσονται ὅμου⁴⁴ ἐν τῇ χειρὶ σου. Ἐπὶ πρὸ Ῥοβοῶμ διεθρήθησαν αἱ φυλαὶ, καὶ αἱ μὲν δέκα καὶ ἑαυτάς ἐγένοντο, ἐν μιᾷ τῶν τοῦ Ἐφραΐμ πάλαι τῆ Σαμαρείᾳ καταστησάμεναι τὰ βασίλεια, ἢ αὐτῶν τοῦ Ἰούδα ἐαυτῆς ἤρχεν καὶ τῆς τοῦ Βενταμίν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπὸ μίαν ἐτέλεσαν ἅπαντες ἡγεμονίαν. Διὰ τοῦτο δύο ῥάβδους προσέταξεν ὁ θεὸς τῷ προφήτῃ λαβεῖν, καὶ τὴν μὲν ἐπιγράψαι τοῦ Ἐφραΐμ, προσθεῖναι δὲ καὶ τὰς ὑπηκόους φυλάς τὴν αὐτῆς τοῦ Ἰούδα, καὶ τῶν ἐκείνῳ συμφωνούντων⁴⁵. αὐτὰ συνάψης ἀλλήλας τὰς ῥάβδους, ὡς τῆς διαιρέσεως λαπὼν παυσάμενης, καὶ τῆς ἐνώσεως ἐσομένης. Ἢτα παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ, πυνθανομένῳ τῷ λαῷ, καὶ γνῶναι βουλομένῳ τὴν ἐρμηνείαν, διαβρό-

VERS. 11. *Et locutus est Dominus ad me, dicens: Fili hominis, ossa hæc sunt domus Israel, et ipsi dicunt, Arida facta sunt ossa nostra, perit spes nostra, dissensimus. Figura, inquit, hæc sunt Israelis, o propheta: sed illi quidem penes se spem abjecerunt, hæc autem figura bonorum spem ostendit.*

VERS. 12-14. *Propterea vaticinare, filii hominis, et dic ad eos: Hæc dicit Adonai Dominus: Ecce ego aperiam monumenta vestra, popule mi, et reducam vos de sepulcris vestris, et introducam vos in terram Israelis. Et cognoscetis, me esse Dominum, cum aperuero ego sepulcra vestra, et cum eduxero ego vos de sepulcris vestris, populum meum. Et dabo spiritum meum super vos, et vivetis, et ponam vos super terram 998 vestram, et cognoscetis, me Dominum locutum esse et facturum esse, dicit Adonai Dominus. Si id, quod vobis multo difficultius videtur, admodum facile a me fieri posse ostendi, sane perspicuum est, hoc quoque me facillime ac nullo negotio esse facturum, qui vos e captivitatis vinculis, veluti e quibusdam sepulcris, eductos in propriam patriam reducam: mendacium enim a veritate est alienum. Ita reditum pollicitus, futuram post reditum tribuum concordiam prædicit.*

VERS. 15-17. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, sume virgam unam, et scribe super eam Judam, et filios Israel appositos ad ipsum; et virgam alteram sumes, et inscribe eam Joseph, virgam Ephraim, et omnes filios Israel appositos ad eos. Et conjunges eas inter se tibi ipsi in virgam unam, ut colliges eas, et erunt simul in manu tua. Regnante Roboamo divisæ fuerunt tribus, et decem, cum se in unam urbium Ephraim, Samariam, recepissent, ibi regiam constituendam curarunt. Tribus vero Juda et suæ et Benjamin tribui imperavit. At vero post reditum sub uno omnes imperio fuere. Idcirco propheta Deus ut duas virgas sumeret præcepit, et alteram inscriberet Ephraim, et illi subjectis tribus adjiceret: alteram vero Judæ, et eorum qui cum illo consentiebant; deinde ut virgas simul conjungeret, ceu in postoriam 999 finita divisione futuraque unitate. [18, 19] Tum propheta præcipit, ut percantanti populo, et cognoscere cupienti, interpretationem aperte renuntiet. Ecce ego capiam tribum Josephi per manum Ephraim, et tribus Israel appositas ad ipsum, et dabo eas sub tribum Judæ, et erunt in virgam*

VARIE LECTIONES.

²⁷ οἴκος. **A** præm. πῆξ, juxta Hebr. ²⁸ διακ. Hebr. prorsus, excisi sumus. ²⁹ οὐδὲ ἀνθρ. Des. in **A** et in Hebr. ³⁰ **A** ἀνοίγω. ³¹ τὰ μνήμ. Supra, tom. I, pag. 1099 τοὺς τάφους. ³² λαός μου. Des. in **A**. ³³ τῶν. **A** μνημάτων. Supra, loc. cit., erat ἐκ Βαβυλῶνος. ³⁴ **A** λαός. ³⁵ **A** εἰς. ³⁶ **A** ἐπὶ. ³⁷ πατρ. **B** εὐλ. καὶ τοῖς λόγοις ἐπιθήσω τὸ ἔργον. ³⁸ ῥάβδ. Hebr. lignum. ³⁹ μίαν. Des. in **A**. ⁴⁰ τοὺς προσκ. τρ. εὐλ. Hebr. socios ejus. ⁴¹ αὐτῆ. **A** præm. ἐπ'. ⁴² **B** τοῦ. ⁴³ **A** et **B** αὐτόν. ⁴⁴ σεαυτῷ. ⁴⁵ ὅμ. Des. in **A**. ⁴⁶ **B** ἐκείνῳ συμφωνούντων.

unam in manu Judæ. » Faciam, inquit, ut qui olim seipso a Judæ regno separarunt, rursus illius agnoscant imperium, et factam divisionem finiam, officiamque ut omnes tribus ipsi Judæ communi consensu obediant. [20, 21] Quod item apertius interpretatur.

σκευάσω πάλιν τὴν ἐκείνου ἐπιγνώσθαι ἡγεμονίαν, καὶ παύσω μὲν τὴν γενομένην διαίρεσιν, συμφώνως δὲ ἀπάσας τὰς φυλάς ὑπακούειν τῷ Ἰούδα ποιήσω.

Ecce ego assumo omnem domum Israel de medio gentium, ad quas ingressi sunt, et congregabo ipsos in terram Israel. (VERS. 22.) Et faciam eos gentem unam in terra mea, et in montibus Israel, et princeps unus erit rex omnium ipsorum. Hæc exitum consecuta sunt, secundum figuram quidem in Zorobabel, accurate autem et vere in Domino Christo. Neque enim rex fuit Zorobabel, sed dux populi atque exercitus.

Et non erunt amplius * duæ gentes, neque dividuntur amplius in duos reges. (VERS. 23, 24.) Ne polluantur amplius idolis suis, et offensionibus suis, et omnibus impietatibus suis, et eruam eos ab omnibus impietatibus eorum, in quibus peccaverunt, et mundabo eos, et erunt mihi populus, et ego ero eis Deus. 1000 Et servus meus David princeps in medio ipsorum, et pastor unus erit omnibus ipsis. Illis etiam ea congruunt, quæ a Domino Christo in sacris Evangelii dicta sunt : « Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, unus pastor ». » David autem Dominum dicit Christum, ut ex Davide secundum carnem oriundum ; servum vero propter humanam naturam : « Cum enim in forma Dei esset, formam servi assumpsit ». » Ut igitur assumptam naturam ostendat, servum nuncupavit, siquidem e servili secundum carnem natura genitus est. Non enim servus est Dominus omnium Unigenitus : neque enim, quatenus Deus est, David nominatur, sed quatenus ex Davide, David appellatur, secundum assumptionem autem servus est. Quod si e servo hanc etiam naturam Verbum Deus homo factus suscepit, non amisit quod erat, sed unitam cum divina natura humanitatem nostram gloriosam reddidit. Docet igitur prophetica oratio, impietatem extinctum iri et colendorum idolorum errorem, regnorumque divisionem uno tandem imperio terminandam esse, sub quo degentes, et ab uno pastore pasci, Deum summum et Dominum cognituri sint.

Et in præceptis meis ambulabunt, et judicia mea custodient, et facient ea. (VERS. 25) Et habitabunt in terra sua, quam dedi serro meo Jacob, in qua

ρ Joan. x, 16. ϑ Philipp. II, 6.

ἄθην εἰπεῖν· « Ἰδοὺ ἐγὼ λήψομαι τὴν φυλὴν Ἰωσὴφ τὴν διὰ χειρὸς Ἐφραΐμ, καὶ τὰς φυλάς Ἰσραὴλ τὰς προσκειμένας πρὸς αὐτὸν, καὶ δώσω αὐτάς ὡς ὑπὲρ τὴν φυλὴν Ἰούδα, καὶ ἔσονται εἰς ῥάβδον μίαν ἐν τῇ χειρὶ Ἰούδα. » Τοὺς πάλαι, φησὶν, ἀποσχονίσαντας ἑαυτοὺς τῆς τοῦ Ἰούδα βασιλείας παρακαύσω μὲν τὴν γενομένην διαίρεσιν, συμφώνως καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν ἐρμηνεύει σαφέστερον.

Ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω πάντα οἶκον Ἰσραὴλ ἐκ μέσου τῶν ἐθνῶν, οὗ εἰσῆλθον ἐκεῖ, καὶ συνάξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ. (β.) Καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς ἔθνος ἐν τῇ γῇ μου, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἄρχων εἰς ἔσται πάντων αὐτῶν εἰς βασιλεῖα. Ταῦτα πέρατος τετύχηκε, τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ, ἀκριβῶς δὲ καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ· οὐδὲ γὰρ βασιλεὺς ὁ Ζοροβάβελ, ἀλλὰ δημαγωγὸς καὶ στρατηγὸς ἐγένετο.

Καὶ οὐκ ἔσονται ἔτι εἰς δύο ἔθνη, οὐδὲ μὴ διαίρεθῶσιν ἔτι εἰς δύο βασιλεῖς. (κγ', κδ'.) Ἴνα μὴ μιάνωται ἔτι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς προσοχλοῖσμασιν αὐτῶν, καὶ ἐν πάσις ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν· καὶ ῥύσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν, ὧν ἡμαρτον ἐν αὐταῖς, καὶ καθαρῶς αὐτοὺς, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. Καὶ ὁ δούλος μου Δαβὶδ ἄρχων ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ποιμὴν εἰς ἔσται πάντιν αὐτοῖς. Τοῦτοις ἀρμύεται καὶ τὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὑπὸ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ εἰρημένα· « Καὶ ἄλλα δὲ πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἰς ποιμήν. » Δαβὶδ δὲ λέγει· « Τον Δεσπότην Χριστόν, ὡς ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα τὸ γένος κατέγοντα· δούλον δὲ, διὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν· ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων μορφὴν δούλου ἔλαβεν. Ἴνα τοίνυν τὴν ληφθεῖσαν δείξῃ φύσιν, δούλον προσηγόρευσε, τουτέστιν, ἐκ δουλικῆς κατὰ σάρκα γεγένηται φύσεως. Οὐ γὰρ δούλος ὁ Μονογενῆς, ὁ τῶν ἀπάντων Δεσπότης· οὐτε γὰρ ἡ Θεὸς Δαβὶδ ὀνομάζεται· ἀλλ' ἡ ἐκ Δαβὶδ, Δαβὶδ προσγορεύεται, κατὰ τὴν πρόκλησιν δὲ δούλος. Εἰ γὰρ καὶ ἐκ δούλου ταύτην ἀνάλαβε τὴν φύσιν ἐνανθρωπήσας ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἀποβαλὼν ὃ ἦν, ἀλλὰ τῇ πρὸς τὴν θεῖαν φύσιν ἐνώσει τὸ ἡμέτερον δοξάσας. Διδέσκει τοίνυν ὁ προφητικὸς λόγος, ὡς σθεσθήσεται μὲν ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ περὶ τὰ εἰδωλα πλάνη, τέλος δὲ λήφεται τῶν βασιλειῶν ἡ διαίρεσις, καὶ εἰς μίαν τελούντες ἡγεμονίαν, καὶ ὑφ' ἐνὸς ποιμαίνοντες ποιμὸν, τὸν ἑαυτῶν ἐπιγνώσονται Θεόν τε καὶ Δεσπότην.

Καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύσονται, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάξονται, καὶ ποιήσουσιν αὐτά. (κε') Καὶ κατοικήσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς αὐ-

Καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου πορεύσονται, καὶ τὰ κρίματά μου φυλάξονται, καὶ ποιήσουσιν αὐτά. (κε')

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ Α αὐτοὺς. ⁴⁸ ὑπὸ. Α et Β ἐπὶ. ⁴⁹ ἐν. Des. in Α. ⁵⁰ εἰς, κ. τ. λ. In Α præm. ἀπὸ πάντων τῶν περιχώλων αὐτῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς. ⁵¹ πάντων, et deinde εἰς βασιλεῖα, des. in Α. Vide Montf. Hexapla ad h. l. ⁵² Α βασιλείας. ⁵³ Α ἀνομιῶν. Hebr. habitationibus. ⁵⁴ π. αὐτ. Α πάντων. ⁵⁵ λέγ. Β καλεῖ. ⁵⁶ δουλ. δὲ, κ. τ. λ. Vide supra, ad cap. 34, 23. ⁵⁷ κατὰ. In Β præm. οὐδέ. ⁵⁸ καί. Α ὅτι.

των, ἢν ἔδωκα ἡ τῷ δούλῳ μου Ἰακώβ, ἐν ᾗ ⁶⁰ A κατώκησαν ἐκεῖ οἱ πατέρες αὐτῶν ⁶¹, καὶ ⁶² κατοικήσουσιν ἐπ' αὐτῆς αὐτοὶ, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν, καὶ ⁶³ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν αὐτῶν ἕως αἰῶνος· καὶ Δαβὶδ ὁ δούλος μου ἄρχων αὐτῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰπάτωσαν οἱ ⁶⁴ Ἰουδαῖοι, τίς ὁ αἰώνιος αὐτῶν βασιλεὺς Δαβὶδ προσαγορευόμενος. Ὅτι μὲν γὰρ οὐδεμῶς τῷ Ζοροβάβελ ἀρμύττουσιν αἱ τοιαῦται προσφηγοῖαι, καὶ αὐτοὶ ἂν συμφαίησαν· πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ βασιλεύων, ἀλλὰ δημαγωγῶν διετέλεσε· ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὴ ἐκαίνη ἡ ἡγεμονία τῷ θανάτῳ διαλύθη. Εἰ δὲ εἰς τὸ Δαβιδικὸν γένος τὸν αἰώνιον τοῦτον λιχιδάνουσι Δαβὶδ, δειξάτωσαν τοῦ Δαβὶδ βασιλεύον τὸ γένος· εἰ δὲ πρὸς τῇ βασιλείᾳ καὶ αὐτὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ γένος ἄδηλον, ἐπὶ τοῦ παρόντος δοῦν ἴατερον ἀνάγκη, ἢ ψευδῆ τὴν προφητείαν ὑπολαβεῖν, ἢ τῷ Δεσπότην Χριστῷ τοῦ ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα προσκυνῆσαι τὴν βασιλείαν. Ὅτι δὲ ἀψευδῆς ἡ προφητεία, καὶ αὐτοὶ συνομολογήσασιν· εἰ δὲ ἀψευδῆς, ὥσπερ οὖν ἀψευδῆς, καὶ οὐχ ὀρῶμεν ἑτέραν Ἰουδαίων βασιλείαν, οὐτε μὴν αὐτὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ γένος δῆλον ὑπάρχει καὶ γνῶριμον· κρατεῖ δὲ, ὡς ἐκ Δαβὶδ μὲν κατὰ σάρκα, Υἱὸς δὲ Θεοῦ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ αἰώνιον ἔχει τὸ κράτος· δῆλη καὶ σαφὴς καὶ ἡ ἐκείνου ἐμβροντησία καὶ ἀπιστία, καὶ ἡ ἡμετέρα θεογνωσία. Βεβαίω γὰρ τὰ εἰρημένα καὶ τὰ ἐπαγόμενα. Φησὶ γὰρ·

κς'. Καὶ διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην εἰρήνης, διαθήκην αἰώνιος ⁶⁵ ἔσται μετ' αὐτῶν. Δειξάτωσαν ποῦν ἡμῖν ἢ τὴν τῆς εἰρήνης διαθήκην, ἢ τὴν αἰώνιον· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν· ἐστέρηται γὰρ ἑκατέρας, εἰ μὴν δὲ ἀμφοτέρας ἔδωκεν ⁶⁶ ὁ Δεσπότης· τὰ τε γὰρ αἰώνια ἡμῖν ὑπέσχετο ἀγαθὰ, καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ἡμῖν καταλλαγὰς ἐχαρίσατο. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ πάλιν· Εἴς καὶ μεσείτης Θεός ⁶⁷ ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ἀντὶ ⁶⁸ πάντων. Καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν συμβαίνει τοῖς εἰρημένοις.

Καὶ ⁶⁹ τῶν αὐτῶν, φησὶ, καὶ πληθυνῶ αὐτοὺς, καὶ θήσω τὰ ἅγια μου ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. (κς'.) Καὶ ἔσται ἡ κατασκήνωσις μου ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς Θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. Καὶ μὴν ἔρημος ὁ νεὺς, καὶ τὰ πάλαι ἅγια. Πῶς τοῖνυν ὑπέσχετο θῆσαι τὰ ἅγια αὐτοῦ ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τὴν κατασκήνωσιν αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς; Οὐκοῦν καὶ τούτων οὐχ ὀρώντες τὴν ἐκβασιν κατὰ τὴν Ἰουδαίων διάνοιαν, καὶ τὸ ἀληθὲς τῶν πνευματικῶν ῥημάτων εἰδότες, ἀκολουθεῖς τοῖς προερμηνευθεῖσι καὶ ταῦτα νοήσομεν· ἔχοντες γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων συνομολογοῦσαν τὴν μαρτυρίαν. Οὐ γὰρ μόνον οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ οἴκοι,

A *habitaverunt patres ipsorum, et habitabunt* **1001** in ea ipsi, et filii eorum, et filii filiorum ipsorum usque in saeculum: et David servus meus princeps eorum erit in saeculum. Dicant Judæi, quis sempiternus ipsorum rex sit, qui David appelletur. Nequaquam enim Zorobabeli hujusmodi appellationes convenire, ipsi quoque confitebuntur. Primum enim haud regnavit ille, sed populi ductor fuit: deinde etiam illud ipsum imperium morte finitum est. Quod si de genere Davidico hunc sempiternum intelligunt Davidem, ostendant Davidis genus regnare; quod si præter regnum ipsum quoque Davidis genus incertum est, in præsentī duorum alterum necesse est, vel falsam prophetiam opinari vel Domini Christi ex Davide secundum carnem **B** nati regnum adorare. Verum mendacio carere prophetiam, ipsi itidem fatebuntur. Quod si vera est, quemadmodum mendacii expers est, neque videmus aliud Judæorum regnum, neque in super ipsum genus Davidis clarum est et perspicuum, et ipse regnat, ut ex Davide secundum carnem, Filius autem Dei secundum divinitatem, et sempiternum obtinet imperium: perspicua et aperta est, et illorum deliratio perfidiaque, et nostra Dei cognitio. Confirmantur enim etiam quæ dicta sunt, iis quæ sequuntur. Etenim,

VERS. 26. *Et disponam, inquit, ipsis testamentum pacis, testamentum æternum erit cum ipsis.* Ostendant igitur nobis, vel pacis, vel sempiternum testamentum: at non poterunt, cum utroque privati sint; nobis autem utrumque dedit Dominus. Namque et sempiterna nobis bona **1002** pollicitus est, et id nobis est enlargitus, ut cum ipso reconciliarenur. Ipse enim est pax nostra, sicut auctor est divus Apostolus. Et rursus: « Unus quoque mediator, Deus homo, Christus Jesus, qui dedit se ipsum redemptionem pro omnibus. » Et quæ sequuntur item iis consentiunt, quæ dicta sunt.

Et ordinabo eos, inquit, et multiplicabo eos, et ponam sancta mea in medio ipsorum in saeculum. (VERS. 27) *Et erit tabernaculum meum in eis, et ero ipsis Deus, et ipsi erunt mihi populus:* Atqui desertum templum, et quæ antiquitus sancta erant. Quomodo igitur promisit, se positurum esse sancta sua in medio in saeculum, et tabernaculum suum in ipsis? Cum igitur neque horum cernamus eventum, secundum Judæorum sententiam, novemurque spiritualium verborum veritatem, ita hæc intelligemus, ut iis congruant, quæ ante interpretati sumus. Habemus enim etiam rerum ipsarum consentiens testimonium. Nec enim solum

⁶ Ephes. 11, 14. ⁷ 1 Tim. 11, 5, 6.

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ A ἔδωκα. ⁶¹ ἐν ᾗ. A οὐ. ⁶² αὐτῶν. *Hebr. vestri.* ⁶³ καὶ. *Des. in A.* ⁶⁴ καὶ — αὐτῶν. *Des. in A.* ⁶⁵ οἱ. *Des. in B.* ⁶⁶ A καὶ διαθ. αἰωνία. ⁶⁷ B ἔδωκεν. ⁶⁸ Θεός. *Loco cit. est Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.* ⁶⁹ ἀντὶ. *Loco cit. est ὑπέρ.* ⁷⁰ καὶ — πληθ. αὐτ. *Des. in A.*

sanctæ domus Dei, sed etiam divina altaria omnibus hominibus donata sunt : nec solum iis qui ex gentibus, verum etiam iis qui ex Judæis credere : et unus idemque et horum et illorum Deus nuncupatur. « Ipse enim, inquit, Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum ¹. » Merito subiecit :

VERS. 28. *Et cognoscent gentes, me esse Dominum, qui sanctificat eos, cum sint sancta mea in medio ipsorum in sæculum.* Revera enim per eos qui ex Judæis credere, etiam gentes cognitionis Dei lumen acceperunt : ex Judæis enim divini apostoli, et primi apostolorum discipuli, et ex prophetis libris, qui apud Judæos custodiebantur, quæ ad Salvatorem nostrum Christum pertinent, percipientes, divino præconio credere gentes. Quamobrem divus quoque Apostolus, inseri qui ex gentibus crederent, dixit ², in pia Judæorum radice, frangique et ab hac radice separari eos, qui ex Judæis minime crederent. Salute igitur Judæis, inquit, primum suppeditata, cognoscent gentes, me esse Dominum qui sanctificat eos. Ex Judæis enim Dominus Christus secundum carnem, apud Judæos, crux, sepulcrum, resurrectio ; ex Judæis apostoli, primique præcones. Merito igitur gentes per hos salutem consequuntur.

CAPUT XXXVIII.

VERS. 1, 2. *Et factum est verbum Domini ad me, dicens : Fili hominis, firma faciem tuam super Gog, et terram Magog, principem Rhos, Mosoch, et Thobel.*—Gog et Magog sunt Scythicæ gentes, Mosoch autem Cappadocæ esse aiunt, et Thobel Iberos, Rhos vero in Hebræorum lingua significat caput. Et Aquila item Rhos caput Mosoch interpretatus est.

VERS. 3, 4. *Et dic eis : Hæc dicit Adonai Dominus : Ecce ego super te Gog et Magog, principem Rhos, et Mosoch, et Thobel. Et circumvertam te in circuitu, et **1004** dabo frenum in maxillam tuam : congregabo te et omnem exercitum tuum, equos et equites, indutos thoracas omnes, congregatio multa, peltus, et galeas, gladios, et scuta omnes ipsi habentes. His quæ dicta sunt docuit nos divinæ efficacitæ potestatem, et istiusmodi nihil absque divina fieri voluntate, quæ vel in bonis rebus disponit, vel propter ante commissa peccata calamitates permittit accidere. Illud igitur : « Dabo frenum in maxillas tuas, et congregabo te, » non frenum*

ἄλλα καὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια πᾶν ἀνθρώποις ἐδωρήθη· οὐ μόνον δὲ τοῖς ἐξ ἔθνων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκόσι, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς καὶ τούτων κάκεινων χρηματίζει Θεός· « Ὁ γὰρ αὐτὸς, φησί, Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλούμενους ⁷⁰ αὐτόν. » Εἰκότως ἐπήγαγε·

κη'. Καὶ γνώσονται ⁷¹ τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος, ὁ ἀγιάζων αὐτούς ⁷², ἐν τῷ εἶναι τὰ ἁγία μου ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Τῷ ὄντι γὰρ διὰ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων καὶ τὰ ἔθνη τὸ τῆς Θεογνωστίας ἐδέξατο φῶς· ἐξ Ἰουδαίων γὰρ οἱ Θεοὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρῶτοι τῶν ἀποστόλων μαθηταί, καὶ ἐκ τῶν παρὰ Ἰουδαίους φυλαττομένων προφητικῶν βιβλίων τὰ περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ μαθάνοντα τὰ ἔθνη, πεπίστευκε τῷ θεῷ κηρύγματι. Οὐ χάριν καὶ ὁ Θεὸς Ἀπόστολος ἐγκεντρίζεσθαι ἔφη τοὺς ἐξ ἔθνων πιστεύοντας ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων εὐσεβείᾳ βίβη, καὶ ἀποκλαῖσθαι, καὶ τῆς βίβη ταύτης χωρίζεσθαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀπιστοῦντας. Τῆς σωτηρίας τοίνυν, φησὶ, πρῶτοι; Ἰουδαίους χορηγουμένης γινώσεται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος· ὁ ἀγιάζων αὐτούς· ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ὁ δεσπότης Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα, παρὰ Ἰουδαίους ὁ σταυρὸς, ὁ τάφος, ἡ ⁷³ ἀνάστασις· ἐξ Ἰουδαίων οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ πρῶτοι κήρυκες. Εἰκότως τοίνυν τὰ ἔθνη διὰ τούτων ἀπολαύει τῆς σωτηρίας.

ΚΕΦΑΛ. ΛΙΓ'.

α', β'. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· *Υἱὲ ἀνθρώπου, στήρισον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ Γῶγ, καὶ τὴν ⁷⁴ γῆν τοῦ Μαγῶγ, ἀρχοντα Ῥῶς, Μοσὸχ, καὶ Θεβέλ.*—Γῶγ καὶ Μαγῶγ Σκυθικὰ ἔθνη· Μοσὸχ δὲ Καππαδόκας εἶναι φασί, καὶ Θεβέλ Ἰβήρας· τὸ ⁷⁵ δὲ Ῥῶς ἢ ⁷⁶ Ἑβραίων φωνὴ κεφαλῆν ἠρμήνευσε, καὶ ὁ Ἀκύλας δὲ κεφαλῆν Μοσὸχ τὸ Ῥῶς ⁷⁷ ἠρμήνευσε.

γ', δ'. Καὶ ⁷⁸ εἰπέ αὐτοῖς ⁷⁹. *Τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Ἴδου ἐγὼ ἐπὶ σέ, Γῶγ καὶ Μαγῶγ ⁸⁰, ἀρχοντα Ῥῶς, Μοσὸχ καὶ Θεβέλ. Καὶ ⁸¹ περιστρέψω σε κυκλόθεν, καὶ δώσω χαλιτῶν εἰς τὴν σιαγόνα σου, καὶ συνδέσω σε καὶ πᾶσαν τὴν δύναμίν σου, ἵππους καὶ ἵππους ἐνδεδιμένους θώρακας ⁸² πάντας, συναγωγὴ πολλή· πέλτας ⁸³ καὶ περιεμφαλαίαι, καὶ μαχαίρας, καὶ ἀσπίδας πάντες αὐτοὶ ἔχοντες.* Ἐβίδαξεν ἡμᾶς διὰ τῶν εἰρημένων τῆς Θείας ἐνεργείας τὸ δυνατόν, καὶ ὅτι τῶν τοιούτων οὐδὲν δίχα τοῦ Θεοῦ βουλήματος γίνεται, ἀλλ' ἢ εἰκονομούντος ἐπ' ἀγαθῷ, ἢ συγχωρούντος γίνεσθαι τὰ λυπηρὰ, διὰ τὰς προγεγεννημένας

¹ Rom. x, 12. ² Rom. 11, 25.

VARIAE LECTIONES.

⁷⁰ τοὺς ἐπιχ. Infra, loco cit. Epistolæ ad Rom. apud Nostrum præcedit καὶ ἐπὶ πάντας. Qui hæc agnoscunt, Chrysostomus alique, legunt πλουτῶν εἰς πάντα. Vid. Mill. ad h. l. ⁷¹ Β γνώσεται. ⁷² αὐτ. Hebr. Israeleni. ⁷³ ἢ. B præm. καί. ⁷⁴ τὴν. A præm. ἐπί. ⁷⁵ τὸ. Ita B cum quo consentit Montf. in Hexapl. ad h. l. Editio prior hab. τοῦτο. ⁷⁶ ἢ — κεφαλῆν ἠρμῆν. Montf. loco cit. habet κεφαλῆν ὁ Σύρος ἠρμήνευσεν. Ita quoque Bosius ad h. l. ⁷⁷ Ῥῶς. Apud Montf. loco cit. sequi. Μοσὸχ. ⁷⁸ Καί, x. τ. λ. A. A. præm. καὶ προφήτευσ ἐπ' αὐτόν. ⁷⁹ αὐτοῖς. Des. in Hebr. A αὐτῷ. ⁸⁰ καὶ Μαγῶγ. Des. in A et in Hebr. ⁸¹ Κοί — σιαγόνα σου. Des. in A. ⁸² θώρακας. Hebr. perfectissime. ⁸³ πέλτας — ἔχοντες. A πέλται καὶ περιεμφαλαίαι καὶ μάχαραι.

ἀμαρτίας. Τὸ σόινον, ἡ Δώσω χαλινὸν εἰς τὰς σια-
γύνας σου, καὶ συνάξω σε, ἡ οὐ χαλινὸν αἰσθητὸν
νοῦμεν ἐμβαλλόμενον, ἀλλὰ τῷ θεῷ νεύματι ἀγόμε-
νοι τὸν τε Γὼγ καὶ Μαγὼγ, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ
πάντας, ὧν καταλέγει τὰ γένη.

ε'. Πέρσαι γὰρ, φησὶ, καὶ Αἰθίοπες, καὶ Λυδοὶ⁸⁸,
καὶ Αἰθῦες, καὶ Φοῦτ⁸⁹ μετ' αὐτῶν. Εἰς δὲ καὶ
οὗτος τῶν τοῦ Χάμ υἱῶν, τῶν ἐσπερίων Λιθῶν
προπάτωρ γενόμενος. ἡ Πάντες⁹⁰ περιεσφαλαίαι:
καὶ πέλταις. ἡ Πάντες οὗτοι ἀσπίδας, καὶ περιεσ-
φαλαίαι, καὶ πέλτας ἔχοντες.

ς'. Γομέρ, καὶ πάντες⁹¹ οὗτοι⁹² περὶ αὐτόν.
Τὸς Γαλάτας οὗτω καλεῖ. Οἶκος τοῦ Θογαρμά⁹³.
Φρύγες τούτους εἶναι φησιν. ἡ Ἀπ' ἐσχάτου βορρᾶ,
καὶ πάντα τὰ ὑποστηρίγματα αὐτοῦ⁹⁴, καὶ ἔθνη
ἰλλὰ μετ' αὐτοῦ⁹⁵. ἡ — Ἐποστηρίγματα λέγει
τοὺς ὑπάρχους, τοὺς τὴν βασιλείαν ὑπερβιόντας τε
καὶ ἀνορθοῦντας.

ζ, η'. Ἐτοιμάσθητι, ἐτοίμασον σεαυτὸν, σὺ
καὶ πᾶσα ἡ συναγωγή σου, ἡ ἐπισυναγμένη
πρὸς σέ⁹⁶, καὶ ἔσθ μοι⁹⁷ εἰς προφυλακὴν. Ἄφ'
ἡμερῶν πλειόνων ἐτοίμασθίση⁹⁸, καὶ ἐπ'⁹⁹
ἐσχάτου τῶν ἐτῶν ἤξεις¹⁰⁰ εἰς¹⁰¹ τὴν γῆν, τὴν
ἀεστραμμένην ἀπὸ μαχαίρας, ἡθροισμένη¹⁰²
ἀπὸ λαῶν¹⁰³ πολλῶν, ἐπὶ γῆν Ἰσραὴλ¹⁰⁴, ἡ ἐγένε-
το ἔρημος διόλου. Μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος
ἐπίνοδον, φασὶν ἡ οἱ κατὰ καιρὸν γενόμενοι τῆς
Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, ταῦτα τὰ ἔθνη ἐπιστρατεῦ-
σαι τῇ Ἰουδαίᾳ· καὶ συμβαίνει τῇ προφητείᾳ ἡ ἐρ-
μηνεία. Λέγει γὰρ. ἡ Ἦξεις εἰς τὴν γῆν τὴν ἀπ-
εστραμμένην ἀπὸ μαχαίρας, ἡ τοῦτέστι, τὴν τῶν
πολεμίων ἀπαλλαγείσαν, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευ-
θερωθείσαν. Καὶ ἐπάγει. ἡ Ἠθροισμένη¹⁰⁵ ἀπὸ λαῶν
πολλῶν¹⁰⁶ ἐπὶ γῆν Ἰσραὴλ, ἡ ἐγένετο ἔρημος διόλου.
ἡ φασὶ δὲ τοῦ Ζοροβάβελ στρατηγούντος ταῦτα τὰ ἔθνη
ἀναιρεθῆναι, καὶ ἀπὸ τῶν σκύλων τοῦ θεοῦ νεῶ
τὴν οἰκοδομίαν γενέσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἠτύχουσαν χρη-
μάτων ἄνδρες πένητες καὶ αἰχμάλωτοι· εἰκὸς δὲ καὶ
τοὺς πησιτοχῶρους, τῆ τῶν Ἰουδαίων εὐπραξίᾳ φθο-
νῶντας, ταῦτα κατ' αὐτῶν μισθώσασθαι τὰ ἔθνη.
ἡ γὰρ διεκώλυσαν τὴν οἰκοδομίαν, ποτὲ μὲν τοὺς
ὑπάρχους, ποτὲ δὲ τοὺς Περσῶν βασιλέας ἐξαπα-
τῶντες, μάρτυς ἡ τοῦ Ἐσδρα συγγραφῆ. Τούτοις
ἐπάγει. ἡ Καὶ αὐτοὶ¹⁰⁷ ἐξ ἔθνῶν ἐξεληλύθασιν, καὶ
κατοικοῦσιν¹⁰⁸ ἐπ' εἰρήνης πάντας αὐτοὶ¹⁰⁹. ἡ Καὶ ἐκ
τούτων δῆλον, ὡς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἡ τῶν
ἔθνῶν τούτων ἐγένετο ἔφοδος· λέγει γὰρ, ὅτι.

Καὶ αὐτοὶ ἐξ ἔθνῶν ἐξεληλύθασιν, καὶ κατοικ-
οῦσιν ἐπ' εἰρήνης. (θ.) Καὶ ἀναβῆσθ ὡς νε-

A quod sensu percipiatur imponi intelligimus, sed
quod nutu divino Gogum et Magogum ducat, atque
adeo omnes, qui cum ipso erant, quorum genera
recenset.

VERS. 5. *Persæ enim et Æthiopes, inquit, et Lydi
et Libyes, et Phut cum ipsis.* Unus autem etiam iste
sunt ex filiis Chami, Libyam ad occidentem inco-
lentium primus parans: ἡ Omnes cum galeis et
scutis. ἡ Omnes isti scuta, et galeas, et peltas
habentes.

VERS. 6. *Gomer, et omnes isti circa eum.* Galatas
ita vocat. *Demus Thogarma.* Phryges hos esse ait.
ἡ Ab extremo aquilone, et omnia fulcra ejus, et
gentes multas cum eo. ἡ Fulcra dicit subjectos illi
populos, regnum sustinentes ac dirigentes.

VERS. 7, 8. *Præparare, præpara te ipsum tu,
et omnis congregatio tua, coacta 1005 ad te, et
erit mihi in custodiam. A diebus pluribus præ-
paraberis, et in extremo annorum venies in terram
aversam a gladio, collecta a populis multis in terram
Israelis, quæ facta est omnino deserta.* Post reditum
et Babylone, ii qui fuere pro tempore Ecclesiæ do-
ctores aiunt istas gentes cum exercitu in Judæam
profectas esse: et cum prophetia consentit in-
terpretatio. Dicit enim: ἡ Venies in terram aver-
sam a gladio, ἡ id est, ab hostibus liberatam, et a
servitute in libertatem vindicatam. Subjicitque:
C *Collecta a populis multis in terram Israelis, quæ
facta est deserta omnino.* ἡ Aiunt autem, cum Zo-
robabel exercitus dux esset, has gentes interfe-
ctas, et de manubiis ipsarum sanctum Dei templum
constructum fuisse. Neque enim pauperes homines
et captivi pecuniis abundabant; verisimile autem
est, finitimos quoque, Judæorum felicitati inviden-
tes, has gentes contra ipsos mercede condixisse.
Siquidem ab ipsis prohibitam fuisse ædificationem,
modo præfectis, modo Persarum regibus deceptis,
testis est Esdræ scriptura. His adjicit: ἡ Et ipsi
ex gentibus exierunt, et habitant in pace omnes
ipsi. ἡ Ex his quoque perspicuum est, 1006 sta-
tim post reditum in ipsos invasisse gentes istas,
D cum dicat:

*Et ipsi ex gentibus exierunt, et habitant in pace.
(VERS. 9.) Et ascendes quasi pluvia, et venies ut*

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ τὰς σιαγ. Ita Compl. ⁸⁹ καὶ Λυδοί. In A ponitur post Αἰθῦες. ⁹⁰ καὶ Φοῦτ. Des. in A aliisque
cod. Vid. Montf. ad h. l. ⁹¹ πάντες — πέλτ. Des. in B. ⁹² πάντες — αὐτ. Hebr. omnia agmina
ejus. ⁹³ A οἱ. ⁹⁴ A et B Θογαρμά. ⁹⁵ πάντα τὰ ὑποστ. αὐτοῦ. A πάντες οἱ περὶ αὐτόν. ⁹⁶ A
μετὰ σοῦ. ⁹⁷ A συναγμένη μετὰ σοῦ. ⁹⁸ μοι. Hebr. illis. ⁹⁹ ἐτοίμασθ. Ita quoque supra, tom. I,
pag. 1552. A ἐτοίμασθήσεται. Hebr. visitaberis. ¹⁰⁰ A ἀπ'. ¹⁰¹ ἤξεις. B addit καὶ ἤξεις. Ita quoque
Montf. ad h. l. Sed A ἐλεύσεται καὶ ἤξει. ¹⁰² εἰς. Apud Montf. et in B præm. εἰς γῆν. ¹⁰³ ἡθροισμένη.
Editio prior hab. ἡθροισμένη, ut supra, loco cit. Sed ex B restit. ἡθροισμένη. A συναγμένων. ¹⁰⁴ λαῶν.
Ita B et Montf. nec minus supra, tom. I, loco cit. Sed ἐθνῶν. ¹⁰⁵ γῆν. Hebr. montes. ¹⁰⁶ Ἰσραὴλ. Supra,
tom. I, loco cit., erat Ἰερουσαλήμ. ¹⁰⁷ A ἐγενήθη. ¹⁰⁸ Ita B pro φασὶν, ut hab. editio prior. ¹⁰⁹ Editio
prior, ἡθροισμένη. ¹¹⁰ πολλῶν. Ex B suppl. ¹¹¹ τῆν. In B ponitur ante τοῦ θεοῦ. ¹¹² αὐτοί. A οὗτος, et
deinde ἐξεληλύθες. ¹¹³ A κατοικήσουσιν. Ita quoque supra, tom. I, loco cit. ¹¹⁴ πάντες αὐτ. A ἅπαντες.

procella, et ut nubes operire terram : et cades tu, et omnes qui circa te erunt, et gentes multæ tecum. Alia, inquit, exspectas, alia patieris, et victoriam sperans exitio peribis. Deinde ipsius quoque cogitationes describit.

VERS. 10-12. Ascendent, inquit, cogitationes in cor tuum, et agitabis malas cogitationes, et dices : Ascendam in terram abjectam. Veniam ad quiescentes populos, quiete inhabitantes terram, in qua non est murus, neque portæ. Neque vectes ad diripiendum spoliū, et prædandum prædam ipsorum, ut convertam manum meam ad terram desertam, quæ habitata est, ad gentem coactam de populis multis, qui fecerunt possessionem et substantiam habitantibus super umbilicum terræ. Hæc item omnia nos docent, post captivitatem hæc accidisse, cum neque muros haberent urbes Judææ, neque portas, neque vectes secundum prophetiam, quare etiam ausæ sunt paulo ante dictæ gentes in ipsam cum exercitu invadere. Insignis autem post reditum Israeliticus evasit populus, divino munere reditum consecutus : et sicut exitus ex Ægypto multam ipsi attulit claritatem, ita reditus e Babylone illustres **1007** et conspicuos eos reddidit : quare contra ipsos cum exercitu proficisci ausæ sunt hæc gentes. Ac nemo existimet a fide prophetiam abhorre, secum reputans quodnam sit inter Scythicas gentes et Judæam intervallum. Verum cogitet, nostra quoque memoria omnem Orientem occupatum esse ab hac gente, quæ, maximo hominum numero in servitutem redacto, discessit. Phrygas autem et Galatas, Iberas, et Persas, et Æthiopas, non ut ipsi obedientes asserit cum eo militasse, sed ut diversis rationibus cum eo conjunctos, et partim qui ad eum transfugerunt ac voluntarie militarunt, partim bello captos, et una coactos bellare. Quibus etiam divina oratio morum fictionem ex aliarum gentium persona adiungit, cum dicit :

VERS. 13. Saba et Dædan, mercatores Tharsis, et omnes vici eorum, dicent tibi : Num ad prædam prædandum tu venis, et ad spoliandum spolia? congregasti populum tuum, ut acciperes argentum et aurum, et auferres possessionem et substantiam, ut spoliare spolia magna. — Saba vero, sicut jam dixi, natio est Æthiopica et Indica, Dædan autem Idumææ finitima; est quoque alia Æthiopica; et Tharsis ipsa est Carthago. Omnes, inquit, hæc gentes, cum te invasisse conspexerint, pecuniarum

τὸς ¹³, καὶ ἤξεις ὡς καταγίς καὶ ¹³ ὡς νεφέλη, καλύψαι ¹³ τὴν γῆν· καὶ περὶ σὺ, καὶ πάντες οἱ περὶ σέ, καὶ ἔθνη πολλὰ μετὰ σοῦ. Ἔτερα, φησὶ προσδοκῶν, ἕτερα πείρη, καὶ ἐλπίζων νίκην ὀλέθρῳ παραδοθεῖση. Ἐἴτα αὐτοῦ καὶ τοὺς διαλογισμοὺς διαγράφει.

ι'-ιβ'. Ἀναθήσονται ¹³, φησὶ, λογισμοὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, καὶ συλλογιῇ ¹³ πονηροῦς λογισμοῦς. καὶ ἐρεῖς ¹⁷· Ἀναθήσομαι ἐπὶ γῆν ἀπερὶ-ρὶμμένην ¹⁸. Ἦξω ἐπὶ ἡσυχάζοντας λαοὺς ἐν ἡσυχίᾳ κατοικοῦντας ¹⁹ γῆν, ἐν ἣ ὄχι ὑπάρχει τείχος οὐδὲ ²⁰ θύραι. Οὐδὲ μοχλοὶ τοῦ σκυλευσῶ σκύλα, καὶ προνομεῦσαι προνομήν αὐτῶν τοῦ ἐπιστρέψαι μου ²¹ ἐπὶ γῆν ²² ἠρημωμένην. ἢ κατωκίση, ἐπὶ ἔθνος συνηγμένον ἀπὸ λαῶν ²³ πολλῶν, πεποικότες ²⁴ κτήσιν καὶ ὑπαρξιν κατοικοῦντων ἐπὶ τὸν ὀμφαλὸν τῆς γῆς. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα διδάσκει ἡμᾶς, ὡς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐγένετο, ἦνικα οὕτε τεῖχη εἶχον αἱ πόλεις τῆς Ἰουδαίας, οὕτε πύλας, οὕτε μοχλοὺς, κατὰ τὴν προφητείαν, διδὸν καὶ κατεθάβησεν ἐπιστρατεῦσαι τὰ προειρημένα ἔθνη· ἐπίσημος δὲ ἐγεγόνει μετὰ τὴν ἐκ-ἀνοδὸν ὁ Ἰσραηλίτης λαός, ἐκ θείας ἐνεργείας τῆς ἐπανόδου τυχῶν· καὶ καθάπερ ἢ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἔξοδος πολλὴν αὐτῷ παρέσχε τὴν περιφάνειαν, οὕτως ἢ ἀπὸ Βαβυλώνος ἐπάνοδος λαμπροῦς αὐτοῦς καὶ περιθλέπτους ἐποίησεν· οὐ χάριν καὶ ἐπιστρατεῦσαι αὐτοῖς ταῦτα τετόλμηκε τὰ ἔθνη. Καὶ μηδεὶς οἰσθῶ ἀπίθανον τὴν προφητείαν, λογιζόμενος τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν, καὶ τῆς Ἰουδαίας. Ἐνθυμείσθω δὲ ὡς καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις πᾶσαν τὴν Ἐὼ τοῦτο τὸ ἔθνος κατέλαθε, καὶ πλείστον πληθὸς ἐξανδραποδίσαν ἀπῆλθε. Φρύγας δὲ καὶ Γαλάτας, Ἰσηράς τε καὶ Πέρσας, καὶ Αἰθίопας, ὄχι ὡς ὑπακούοντας αὐτῷ λέγει συστρατεύεσθαι, ἀλλ' ὡς διαφόρως ἀναμιγέντας αὐτῷ, καὶ τοὺς μὲν αὐτομολήσαντας καὶ ἐκόντι στρατευσαμένους, τοὺς δὲ δορυαλιτοὺς γενομένους, καὶ συμπολεμῆν ἀναγκαζομένους. Τοῦτοι; ὁ θεὸς λόγος καὶ ἠθοποιῶν προστίθησιν ἐκ προσώπου τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

ιγ'. Σαβὰ ²⁵ γὰρ, φησὶ, καὶ Δαιδῶν, οἱ ἔμποροι θαρσεῖς ²⁶, καὶ πᾶσαι αἱ κῶμαι αὐτῶν ²⁷ ἐροῦσιν σοι· Ἄρα ²⁸ εἰς προνομήν τοῦ προνομεῦσαι σὺ ἔρχη, καὶ σκυλευσῶ σκύλα; Ἐξεκκλησίασας ²⁹ τὸν λαόν σου, τοῦ λαβεῖν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἀπενέγκασθαι ³⁰ κτήσιν καὶ ὑπαρξιν ³¹, τοῦ σκυλευσῶ σκύλα μεγάλα ³². Σαβὰ δὲ, ὡς ἤδη ³³ ἔφη, ἔθνος ἐστὶν Αἰθιοπικὸν καὶ Ἰνδικόν· ἢ δὲ Δαιδῶν πλησιόχωρος τῆς Ἰβουμαίας· ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Αἰθιοπικῆ ³⁴· θαρσεῖς δὲ ³⁵ ἢ Καρχηδῶν. Ταῦτα, φη-

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ὡς δετ. Des. in Hebr. ¹³ ὡς καταγίς καὶ. Des. in A. ¹⁴ A καὶ καλύψεις. ¹⁵ A Ἀναθήσεται, et deinde ῥῆμα pro λογισμοί. ¹⁶ A λογιῇ. ¹⁷ Καὶ ἐρεῖς. Ab his incipere solet vers. 11, apud LXX. ¹⁸ ἀπ Hebr. pagorum. ¹⁹ κατοικοῦντας. In A præm. καὶ οἰκοῦντας ἐπ' εἰρήνης, πάντας. ²⁰ οὐδὲ — προνομήν αὐτῶν. A οὐδὲ μοχλοὶ, καὶ θύραι οὐκ εἰσὶν αὐτοῖς. Προνομεῦσαι προνομήν, καὶ σκυλευσῶ: σκύλα αὐτῶν. ²¹ μου. Hebr. tuam. ²² ἐπὶ γῆν. A εἰς τὴν. ²³ λαῶν. A ἐθνῶν. ²⁴ πεποικη. — κατοικοῦντων. A πεποικη-κότες κτήσεις, κατοικοῦντας. ²⁵ A Σαβὰ. ²⁶ A καὶ ἔμποροι Καρχηδόνιοι. ²⁷ κῶμαι αὐτῶν. Hebr. locos juvenes ejus. ²⁸ Ἄρα. Des. in A. ²⁹ Ἐξεκκλησίασας — λαβεῖν. A καὶ συνηγαγες συναγωγῆν σου, λαβεῖν. ³⁰ ἀπενέγκασθαι. Ita A et B pro ἐπενέγκασθαι, ut hab. Sirm. ³¹ καὶ ὑπαρξιν. Des. in A. ³² μεγάλα. des. in A. ³³ ἤδη. B præm. καὶ. ³⁴ B Αἰθιοπικῆ. ³⁵ θαρσεῖς δὲ. B ἢ δὲ θαρσεῖς.

έν, άπαντα τά έθνη, όρωντά σου την επανάστασιν, Α cupiditate istam tuam cum exercitu profectio-
γκώσονται ότι χρημάτων έρών την στρατείαν έποικήσω factam fuisse intelligent.

ιδ-ις'. Διά τουτο προφήτευσον, υπ έθρώπου, και ειπέ τώ Γώγ· Τάδε λέγει Άδωναι Κύριος· Ούχι έν τή ημέρα έκείνη, έν τώ κατοικισθήναι τόν λαόν μου τόν ³⁶ 'Ισραήλ· έν' ειρήνης, γλώση και ³⁷ έγερθήση; Και ήξεις άπό ³⁸ του τόπου σου άπ' έχάτου βορρά, σύ ³⁹ και πολλά ⁴⁰ έθνη μετά σου· άναβάται ίππων πάντες, συναγωγή μεγάλη, και δύναμις πολλή. Και άναθήση έν τόν λαόν μου 'Ισραήλ, ως νεφέλη, καλύψαι γήν· 'Επ' έχάτων των ήμερών έσται· τουτέστι, μετά την επάνοδον του 'Ισραήλ· τουτο γάρ και άνω έφη· 'Εν τώ κατοικισθήναι τόν λαόν μου 'Ισραήλ έν' ειρήνης, γκώση και έγερθήση. » Τοιούτόν έστι ^B καί τδ ύπό του μακαρίου Μωσέως ειρημένον· 'Δείξω αυτοίς, τί έσται έν' έχάτων των ήμερών, ότι ⁴¹ γενεά εξιστραμμένη έστιν. » Καί καλει τδ έχαστον των ήμερών, ου την συντέλειαν, αλλά τόν καιρόν, έν τώ γέγονεν αυτών ή διασπορά. « Καί άνάξω σε έν τήν γήν μου, ίνα γνώ με πάντα τά έθνη ⁴² έν τώ έγιασθήναι με ⁴³ έν σοι ένώπιον αυτών, ώ Γώγ ⁴⁴. » Τά έθνη νύν ου χρήζει του Γώγ εις διδασκαλίαν του των όλων Θεού· διά γάρ του Δεσπότου Χριστού την επίγνωσιν ταύτην έδίδατο. Πάσαι δε, πρό της του Κυρίου ενανθρωπήσεως, των τοιούτων έδειτο θαυμάτων. Καί γάρ του Σενναχηρείμ έν τή 'Ιουδαία τάς πολλάς έκείνας· άπωλεσαντος χιλιάδας, επέγνω τά έθνη διά του θαύματος τόν των άπάντων Θεόν. Διό ^C και ό μακάριος βοξ Δαβίδ· 'Γνωστός έν τή 'Ιουδαία ό Θεός, έν τώ 'Ισραήλ μέγα τδ όνομα αυτου. » Καί των έθνών δε τουτων άναιρεθέντων έν τή 'Ιουδαία, μαθόντες άπαντες του Θεού των όλων την δύναμιν, εις ύμνωδιαν τάς γλώσσας· εκίνησαν. Διό φησιν· 'Ίνα γνώ με πάντα τά έθνη, έν τώ έγιασθήναι με έν σοι. » Τουτέστιν, 'Εν τώ δοξασθήναι με δήλης μου της δυνάμεως γενομένης.

ις'. Τάδε λέγει Άδωναι Κύριος τώ Γώγ· Σύ ει, περι ου έλάλησα πρό ήμερών των έγπροσθεν διά χειρός των δούλων μου των προφητών του 'Ισραήλ, των προφητευσάντων ⁴⁵ έν ταίς ήμέραις έκείναις και έτεσι, του άναγαγειν σε έν' αυτούς. Καί 'Ιωήλ, και 'Οσηέ, και Μιχαίας, και οι άλλοι προφήται περι τουτων των έθνών προεθέπισαν. 'Οσηέ μόν γάρ λέγει ⁴⁶· « Καί διαθήσομαι αύταις διαθήκην έν τή ημέρα έκείνη, μετά των θηρίων του άγρου, και μετά των πετεινών του ούρανου, και μετά των έρπετων της γής· και τόξον, και ρομφαίαν, και πόλεμον συντρέψω άπό της γής, και κτεοικώ σε έν' έλπίδι. » Καί 'Ιωήλ δε, « 'Ιδού, φησιν, έγω έν ταίς ήμέραις έκείναις, και έν τώ καιρώ έκεί-

VERS. 14-16. *Idcirco vaticinare, fili hominis, et dic Gogo: Hæc dicit Adonai Dominus: Nonne die illo, cum 1008 habitaverit populus meus Israel in pace, cognosces et excitaberis? Et venies a loco tuo, ab extremo Aquilone tu et multæ gentes tecum, ascensores equorum omnes, congregatio magna, et exercitus multus. Et ascendes ad populum meum Israel, quasi nubes, ut operias terram? In novissimis diebus erit, hoc est, post reditum Israelis; quod etiam superius dixit: « Cum habitaverit populus meus Israel in pace, cognosces et excitaberis. » Tale est et illud, quod a beato Mose dictum est: « Ostendam eis quid futurum sit in novissimo dierum, quia generatio perversa est; vocatque novissimum dierum, non consummationem, sed tempus quo ipsi dissipati fuerit: « Et adducam te super terram meam, ut cognoscant me omnes gentes, cum sanctificatus fuero in te coram ipsis, o Gog. » Gentes nunc Gogo non indigent ad percipiendam auctoris omnium rerum Dei doctrinam; per Christum Dominum enim hanc cognitionem adeptæ sunt. Antiquitus vero, antequam Dominus homo fieret, hujuscemodi miraculis indigebant. Etenim cum Sennacherim multa illa millia in Judæa amisisset, hoc miraculo gentes omnium Deum agnovere. Quapropter beatus quoque David exclamat: « Notus in Judæa Deus, in Israele magnum nomen ejus. » Et his gentibus in Judæa interfectis, omnes cognita auctoris omnium rerum Dei potestate, linguam ad eum hymnis celebrandum excitarunt. 1009 Idcirco: « Ut cognoscant me, inquit, omnes gentes, cum sanctificatus ego fuero in te. » Hoc est, cum mea gloria celebrabitur, perspicua facta mea potestate.*

VERS. 17. *Hæc dicit Adonai Dominus Gogo: Tu es, de quo locutus sum ante dies priores per manum servorum meorum, prophetarum Israelis, qui prophetarunt in diebus illis et annis, ut adducerem te super eos. Et Joel, et Oseas, et Michæas, et alii prophetæ de his gentibus vaticinati sunt. Nam Oseas dicit: « Et disponam ipsis fœdus, die illo, cum bestiis agrî, et cum volatilibus cœli, et cum reptilibus terræ: et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra, et habitare faciam te in spe. » Et Joel: « Ecce ego, inquit, diebus illis, et tempore illo, quando convertam captivitatem Judæ et Hierosolymæ, congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo*

¹ Deut. xxxii, 20. ² Psal. lxxv, 2. ³ Osce, ii, 18.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ τόν. Ita B pro του, ut hab. editio prior. A habet tantum 'Ισραήλ. ³⁷ γνώση και. Des. in A. ³⁸ άπό. A έξ. ³⁹ σύ. Des. in A. ⁴⁰ πολλά. In A et B ponitur post έθνη. ⁴¹ ότι. — ήμερών. Ex B suppl. ⁴² A γνώσι· π. τ. έθνη έμέ. ⁴³ με. Des. in A. ⁴⁴ ώ Γώγ. Des. in A. ⁴⁵ των προφητ. Des. in A. ⁴⁶ γάρ λέγει. Ex B. suppl.

cum eis ibi pro populo meo, et hereditate mea, A
 Israele ⁊. Michæas vero ita ait: « Dole et viri-
 liter age, filia Sion, quasi pariens: quia nunc
 egredieris e civitate, et habitabis in campo, et
 venies usque ad Babylonem. Inde liberabit te
 Dominus Deus tuus e manu inimicorum tuorum.
 Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ,
 dicentes: Exultabimus, et intuebuntur oculi
 nostri in Sionem, et ipsi non cognoverunt cogi-
 tationem Domini, et non intellexerunt consili-
 um ejus, quia congregavit eos, ut manipulos
 areæ. **1010** Surge et tritura ens, filia Sion, quia
 cornua tua faciam ferrea, et ungulas tuas, æreas:
 et deduces in ipsis gentes, et comminues populos
 multos, et consecrabis Domino multitudinem ipso-
 rum, et robur eorum Domino totius terræ a. » Et
 Zacharias item: « Hoc verbum Domini, inquit, ad
 Zorobabelem, dicens: Non potestate magna, ne-
 que robore, sed Spiritu meo, dicit Dominus omni-
 potens. Quis tu es, mons magne, ante faciem Zoro-
 babelis, ut corrigas b? » Ex quibus perspicuum
 est, post reditum gentes cum exercitū profectas,
 quæ divina manu everstæ sunt.

ὡπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθώσαι; » Ἐξ ὧν δῆλον, ὡς
 κατελύθη θεία χεὶρ.

VERS. 18, 19. Et erit die illo, die quo venerit Gog
 super terram Israelis, dicit Adonai Dominus, ascen-
 det furor meus in ira mea. Et zelus meus in igne
 iracundiæ meæ: locutus sum vobis, die illo erit terræ
 motus magnus in terra Israelis. — Terræ motum
 vocat rei magnitudinem. Sicut enim cum metu
 omnes terræ motus sensum percipimus, ita etiam
 miraculorum ingentium cognitionem. Neque a
 ratione abhorret, commotionem quoque factam
 esse, cum impiis et immanibus inferretur suppli-
 cium. *Furorem* vero, et *iram*, et *zelum*, et *ignem*
iracundiæ, quatenus Deo conveniunt, intelligemus.
 Humano enim more ea posuit, supplicia declarans.
 [20] Ait autem, fore præ metu eorum quæ facta
 fuerint, ut non homines modo, sed etiam pisces,
 et volucres, et reptilia, et bestię commoveantur,
 et montes abrumpantur, valles impleantur,
 et muri diruantur. **1011** Ex quibus perspicuum
 est, terræ motum revera ab eo terræ motum voca-
 tum esse. Non enim solum ratione præditis, sed
 etiam rationis expertibus terrorem incutit terræ
 motus, montesque abrumpit, ita ut a partibus illis
 quæ abscissæ sunt valles obturentur. Muros item
 diruit, et urbes in pulverem redigit. Et prorsus
 hujusce rei magistra est experientia.

VERS. 21. Et convocabo adversus eum metum gla-
 dii in omnes montes meos, dicit Adonai Dominus.
 Terræ motu, inquit, præeunte, terrorem ipsis

⁊ Joel. iii, 1, 2.   a Mich. iv, 10, 15.   b Zach. iv, 6, 7.

νω, όταν ἐπιτρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰουδα καὶ Ἰε-
 ρουσαλήμ, καὶ συναΐσω πάντα τὰ ἔθνη, καὶ κατὰξω
 αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, καὶ διακριθῆσομαι
 πρὸς αὐτοὺς ἕκαστὸν ἐπὶ τοῦ λαοῦ μου, καὶ τῆς κληρο-
 νομίας μου Ἰσραὴλ. » Μιχαίας δὲ οὕτω φησὶν·
 « Ὀδινε καὶ ἀνδρέϊζου, θύγατερ Σιών, ὡς τίχτηρσα,
 διότι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις
 ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ἕως Βαβυλῶνος· ἐκεῖθεν ῥύσε-
 ται σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. Καὶ
 νῦν ἐπισυνήχθη ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, οἱ λέγοντες·
 Ἐπιχαρούμεθα, καὶ ἐπόφονται οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἐπὶ
 Σιών, καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν λογισμὸν Κυρίου,
 καὶ οὐ συνήκων τὴν βουλὴν αὐτοῦ, ὅτι συνήγαγεν
 αὐτοὺς, ὡς δράγματα ἄλωνος. Ἀνάστηθι καὶ ἀλόα
 αὐτοὺς, θύγατερ Σιών, ὅτι τὰ κέρατά σου θήσομαι
 σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὀπλὰς σου θήσομαι χαλκᾶς, καὶ κατ-
 ἄξεις ἐν αὐτοῖς ἔθνη, καὶ λεπτυνεῖς λαοὺς πολλοὺς,
 καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ πλήθος 47 αὐτῶν, καὶ τὴν
 ἰσχὺν αὐτῶν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Καὶ Ζα-
 χαρίας δὲ φησὶν· « Οὗτος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζο-
 ροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν
 ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι μου, λέγει Κύριος παντο-
 κράτωρ. Τίς εἶ σὺ, τὸ δρῶς τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσ-
 μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπεστράτευσεν τὰ ἔθνη ταῦτα, καὶ

ιη', ιδ'. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐν ἣ ἂν
 ἡμέρα ἔλθῃ ὁ Γῶγ ἐπὶ τὴν γῆν Ἰσραὴλ, λέγει
 Ἄδωναι Κύριος, ἀναθήσειται ὁ θυμὸς μου ἐν ὄρηϊ
 μου 48. Καὶ ὁ ζῆλος μου ἐν πυρὶ τῆς ὄρηϊς μου
 ἐλάλησα ὑμῖν 49, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται σει-
 σμὸς μέγας ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Ἰσραὴλ. — Σε-
 σμὸν καλεῖ τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος. Ὅσπερ γὰρ
 τοῦ σεισμοῦ τὴν αἰσθησὶν ἅπαντες μετὰ δέους δεχό-
 μεθα, οὕτω καὶ τῶν μεγάλων θαυμάτων τὴν γνῶσιν.
 Οὐδὲν δὲ ἀπεικὸς, καὶ σεισμὸν γενέσθαι τῆς τιμωρίας
 τοῖς δυσσεβέσι καὶ θηριώδεσιν ἐπαγομένης. Τὸν δὲ
 θυμὸν, καὶ τὴν ὄρηϊν, καὶ τὸν ζῆλον, καὶ τὸ πῦρ
 τῆς ὄρηϊς, θεοσπεπῶς νοήσομεν. Ἀνθρωπίνως γὰρ
 αὐτὰ τέθεικε τὴν τιμωρίαν παραδηλῶν. Λέγει δὲ
 σεισθήσεσθαι ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν γεγονότων οὐ μόνον
 τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰχθύας, καὶ τὰ πε-
 τεινὰ, καὶ τὰ ἐρπετὰ, καὶ τὰ θηρία· τὰ τε δρῆ βα-
 γήσεσθαι, καὶ τὰς φάραγγας συγχωσθήσεσθαι, καὶ
 τὰ τεῖχη διαλυθήσεσθαι. Ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι σεισμὸν
 τῶν ἐντι τὸν σεισμὸν ἐκάλεσεν. Οὐ γὰρ μόνον τοῖς λο-
 γικοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀλόγοις δέος ἐπιτίθειν ὁ σει-
 σμὸς, καὶ δρῆ διαβρόγγυσιν 50, ὡς ἐκ τῶν ἀποσχί-
 μωνων τμημάτων ἀποφράττεσθαι τὰς φάραγγας. Καὶ
 τεῖχη καταλύει, καὶ πόλεις συγχώνυσσι, καὶ ἀπάτα-
 πλῶς τούτου διδάσκαλος ἡ πείρα.

κα'. Καὶ συγκαλέσω 51 ἐκ' αὐτῶν φόβον μαχα-
 ρας εἰς πάντα τὰ δρῆ μου, λέγει Ἄδωναι Κύριος.
 Τοῦ σεισμοῦ, φησὶν, ἠγγεσαμένου δειλίαν αὐτοῖς ἐμ-

VARIAE LECTIOES.

47 πλήθος. B præm. τό. 48 ἐν ὄρηϊ μου. Des. in A. 49 ὑμῖν. A Εἰ μὴν. B ἢ μὴν. 50 διαβρόγγυσιν. B δὲ
 βήγγυσιν. 51 συγκαλ. — λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ita quoque supra, tom. I, pag. 1555, sed A καλέσω ἐπ'
 αὐτὸ καὶ πᾶν, φόβου, λέγει Κύριος.

βαλῶ, καὶ πολεμίων φόβον, ὡς φυγῆ χρωμένους καὶ ἄλληλους ἀγνοεῖν, καὶ ἐπ' ἄλλήλων ἀναίρεισθαι. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκῶς.

Μάχαира ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ἴσται. (κβ'). Καὶ κρινῶ αὐτὸν ἐν θανάτῳ καὶ αἵματι. Οὐ μόνον δὲ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθήσονται, ἀλλὰ καὶ ἐνωθεν αὐτοῦ ἐγὼ πολεμήσω.

Ἐν ὕψι κατακλύσονται καὶ λίθοις χαλάζης, καὶ πῦρ καὶ θύιον βρέξω ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς μετ' αὐτοῦ καὶ μεγαλυνθήσομαι, καὶ ἐνδοξασθήσομαι, καὶ ἁγιασθήσομαι, καὶ γνωσθήσομαι ἐναντίον ἐθνῶν πολλῶν, καὶ γινώσκονται ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος. Τούτων γὰρ ὀλέθρων παραδοθέντων, οἱ τῶς ἀγνοοῦντές με ἐπιγινώσκονται τὴν δύναμιν, καὶ τὴν ἐμὴν προσκυνήσουσι δεσποτεῖαν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Εἶτα πάλιν παρακελεύεται τῷ προφήτῃ προφητεῦσαι ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐπὶ τὰ σὺν αὐτῷ ἔθνη, ὅτι δι' αὐτοῦ συγχωροῦντος ἤξουσιν ἀπ' ἐσχάτου βορῆς, ἐπὶ τὸ δικὰς δοῦναι τῆς θηριωδίας ἀξίας. Ἐπιλέγει δὲ καὶ τὴν ἰσομένην αὐτοῖς ἀσθένειαν.

γ, δ. Ἀποτινάξω γὰρ φησὶν, τὸ τὸξόν σου ἀπὸ τῆς χειρὸς σου τῆς ἀριστερᾶς, καὶ τὰ βέλη σου ἀπὸ τῆς χειρὸς σου τῆς δεξιᾶς. Καὶ καταλαῖψῃς ἐπὶ τὰ ἔρη Ἰσραὴλ, καὶ πεσῆ σὺ καὶ πάντες οἱ περὶ σέ, καὶ πολλὰ ἔθνη τὰ μετὰ σοῦ. Διαλῶσαι σου, φησὶ, τὴν δύναμιν, ὥστε ἐκπεσεῖν τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἐπιφερόμενα ὄπλα. Τούτοις προστίθεται, ὅτι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῖς ὠμοδόροις θηρίοις δοθήσεται βορᾶ. Τὸ δὲ.

ς. Ἀποστελῶ πῦρ ἐπὶ Γῶγ, καὶ κατοικηθήσονται αἱ νῆσοι ἐπ' εἰρήνης, καὶ γινώσκονται ὅτι ἐνομῶ μοι Κύριος, δηλοῖ, ὡς τοῦ Γῶγ τὴν πανωλεθρίαν ἐκείνην ὑπομείναντος, οὐ μόνον οἱ ἠπειροῦνται, ἀλλὰ καὶ οἱ νησιῶται θάρσυνονται· ἐδοδοικεῖσαν γὰρ τὴν ἐκείνων στρατεῖαν ἀκούσαντες.

ζ. Καὶ τὸ ἐνομῶ μοι, φησὶ, τὸ ἄγιον γινώσκονται ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ βεβηλωθήσεται τὸ ἐνομῶ μοι τὸ ἄγιον οὐκέτι. Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει· «Καὶ γινώσκονται τὰ ἔθνη, ὅτι ἐγὼ εἰμι Κύριος ἅγιος ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ.» Μαθόντα γὰρ τὰ ἔθνη τῆς ἐμῆς προνοίας τὴν δύναμιν, καὶ ὅπως ὑπερασπίξω τοῦ χρηματίζοντός μου λαοῦ, οὐκ ἔτι ἀσθένειάν μου κατηγορήσουσιν, οὐδὲ νομιούσι διὰ τὴν ἐμὴν ἀδυναμίαν τὴν προτέραν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου γενέσθαι. Εἶτα τῶν εἰρημένων τὸ βέβαιον δείκνυσιν.

A injiciam, et hostium metum : ita ut fugæ se committentes alius alium ignorent, seque mutua cæde conficiant. Hoc enim declaravit, cum dixit :

Gladius hominis in fratrem suum erit. (VERS. 22.) Et judicabo ipsum in morte et sanguine. Non solum autem ipsi mutuo occidentur, sed ego etiam superne cum ipsis præliabor. { Pluvia inundante et lapidibus grandinis, et ignem et sulphur depluam super eum, et super omnes qui cum ipso erunt, et magnificabor, et glorificabor, et sanctificabor, et cognoscear coram gentibus multis, et cognoscent, me esse Dominum. } His enim exitio datis, qui tunc ignorabant me, potestatem (meam) agnoscent, mecumque dominium adorabunt.

B

CAPUT XXXIX.

[1,2] Deinde rursus prophetæ præcipit ut de eo prophetet, et de iis gentibus, quæ cum eo erant, se videlicet 1012 permittente eas ab extremo aquilone venturas esse, ut meritas feritatis pœnas persolvant. Adjicitque futuram ipsorum imbecillitatem.

VERS. 3, 4. Excutiam enim arcum tuum, inquit, de manu tua sinistra, et sagittas tuas de manu tua dextera. Et dejiciam te super montes Israelis, et cades tu, et omnes qui circa te erunt, et multas gentes tecum. [5] Tuas, inquit, vires destruas, ita ut arma quæ manibus gavestaveris, excidant : ad hæc adjicit, volucris cœli et cruda vorantibus feris ad devorandum eum traditum iri. Et illud :

VERS. 6. Mittam ignem super Gogum, et habitabuntur insulæ in pace, et cognoscent quod nomen meum sit Dominus, declarat, postquam Gogus tali exitio funditus perierit, fore ut non solum qui continentem incolunt, sed etiam insulani hono sint animo ; siquidem exterriti fuerant audito iHorum cum copiis adventu.

VERS. 7. Et nomen meum, inquit, sanctum cognoscetur in medio Israelis, et non profanabitur nomen meum sanctum amplius. Causamque docet : « Et cognoscent gentes, me esse Dominum sanctum in medio Israelis. » Cum enim gentes providentiæ meæ vires didicerint, et quemadmodum populum, qui meus nuncupatur, propugno, non amplius meam imbellicitatem accusabunt, neque existimabunt propter meam impotentiam populum meum in priorem servitutem redactam fuisse. Deinde eorum quæ dicta 1013 sunt stabilitatem ostendit,

VARIÆ LECTIONES,

²² B ὑπ. ²³ ἐν. Des. in A. ²⁴ Ἐν. A καὶ. ²⁵ Supra, tom. I, loco cit., ἐπὶ αὐτοῦ. ²⁶ αὐτοῦ. Supra, loco cit., sequi. καὶ ἐπὶ ἔθνη πολλὰ τὰ μετ' αὐτοῦ. ²⁷ καὶ ἐνδοξασθ. in A ponitur post ἁγιασθήσομαι. ²⁸ A ἐνώπιον. ²⁹ Ἀποτιν. γὰρ. A καὶ ἀπολῶ. ³⁰ τὸ. Expungendum fuit ἐπὶ, quod in edit. Sirm. præcedebat. ³¹ βέλη. A τοξεύματα. ³² σου. Ex A et B suppl. ³³ Καὶ κατ. σε. Hæc ad finem vers. 3, pertinet juxta LXX et Hebr. ³⁴ πολλὰ. A τὰ. ³⁵ Γῶγ. A Μαγῶγ, juxta Hebr. ³⁶ καὶ κατοικ. Hebr. ³⁷ in eos qui habitant in insulis. A κατοικηθήσονται. ³⁸ ἐνομῶ μοι. A ἐγὼ εἰμι. ³⁹ τοῦ. A λαοῦ μου. ⁴⁰ A γινώσκονται πάντα τὰ ἔθνη. ⁴¹ O ὁ ἅγιος ἐν Ἰσραὴλ.

VERS. 8. *Ecce venit, et cognosces, quia erit, dicit Adonai Dominus. Existimato hæc, inquit, accidisse, et quasi de iis quæ evenerint, minime dubiam habeas fidem. Nam quæ a me prædicta sunt, ea prorsus sient. « Hic est dies de quo locutus sum. » De hoc, inquit, die sæpe prædixi. Vocatque diem tempus supplicii Gogi. [9, 10] Deinde docet, fore ut omnis Israel pro lignis, illorum armis utatur, hastis, et arcubus, et sagittis, scutis et peltis, et baculis, neque opus habeat ligna cædere, sed ut arma ante dicta septem annis ad usum illis suppetant. Per hæc autem eorum frequentiam declarat, prædicatque futurum Gogi monumentum.*

VERS. 11. *Erit enim die illo, dabo Gogo locum nominatum, monumentum Israelis, sepulcrum advenientium ab oriente maris. Ubi sepelierunt, inquit, eos qui ab Orientis partibus in ipsos invasere, ibi etiam hunc sepelient. Et per hoc in mentem eis revocat cædem Assyriorum, quæ, regnante Sennacherim facta est: quia et illo tempore ipsius opem senserant, et deinceps ejusdem providentiam consecuturi sint. Propter multitudinem autem mortuorum, inquit, « Ædificabunt oram vallis, et sepelient ibi Gogum, et omnem multitudinem ejus, et vocabitur 1014 vallis sepulcrum Gogi. » Tanta enim, inquit, erit, intersectorum copia, ut nulla fossa manu facta eos excipiat, sed altissima vallis ipsis fiat sepulcrum, utrinque circumædificata, et superne aggeribus obruta. [12, 13] Septemque mensium, inquit, in hanc sepulturam tempus consumetur, diemque exitii, quo ille funditus peribit, insigne facient. « Erit enim ipsis, inquit, nomen, dies quo glorificabor, dicit Adonai Dominus. » [14] Imo quoque viros, inquit, segregabunt, ut circumceant terram, et sepulturæ mandent eos qui inter fugiendum occubuerint.*

VERS. 15. *Et quæret omnis pertransiens terram, et præteriens, et videns os hominis, ædificabit juxta illud monumentum, donec sepeliant ipsum sepelientes in valle sepulcri Gogi. Multum, inquit, temporis circuibunt, insepultos sepulturæ mandantes, et sicubi viatores aliquod os invenerint, lapidibus in unum congestis indicabunt iis, quibus sepeliendi munus commissum fuerit, ut etiam illa cogant, eisque justa faciant.*

VERS. 16. *Nomen autem loci vocabitur ruina, et*

η'. Ἰδοὺ ἡκει, καὶ ἡ γῶσι, ὅτι ἔσται, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Νόμισον αὐτὰ ἢ, φησί, γεγενῆσθαι, καὶ ὡς περὶ γεγενημένων ἀναντιδρόητον ἔχε τὴν πίστιν· πάντως γὰρ γενήσεται τὰ ὑπ' ἐμοῦ προβόηθέντα. Ἄυτη ἔστιν ἡ ἡμέρα, ἣν ἐλάλησα. Περὶ ταύτης, φησί, τῆς ἡμέρας πολλάκις προηγόρευσα. Καλεῖ δὲ ἡμέραν τῆς τοῦ Γῶγ τιμωρίας τὸν καιρὸν. Εἶτα διδάσκει, ὡς ἅπας Ἰσραὴλ ἀντὶ ξύλων τοῖς ἐκείνων χρῆσονται ὄπλοις, δόρασι τε καὶ τόξοις, καὶ βέλεσι, θυροῖς τε καὶ πέλταις, καὶ βακτηρίαις· καὶ ὅτι οὐ δεηθήσονται ξύλων τομῆς, ἀλλ' ἐν ἐπιπέδῳ ἀρκέσει αὐτοῖς εἰς τὴν χρεῖαν τὰ προειρημένα ὄπλα. Καὶ διὰ τούτων δὲ τὸ πλήθος αὐτῶν παραηλοῖ· προλέγει δὲ καὶ τὸ ἐσόμενον μνημα τοῦ Γῶγ.

α'. Ἔσται γὰρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, δώσω τῷ Γῶγ τόπον ὀνομαστὸν μνημῖον Ἰσραὴλ, τὸ πολυάνδριον τῶν ἐπελθόντων ἐξ ἀνατολῆς τῆς θαλάσσης. Ἔνθα, φησὶν, ἔθαψαν τοὺς ἐκ τῶν ἐφῶν ἐπελθόντας αὐτοῖς μερῶν, ἐκεῖ καὶ τοῦτον θάψουσιν. Ἀναμνηστικὴ δὲ αὐτοῦ διὰ τούτου τῆς ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ γενομένης τῶν Ἀσσυρίων σφαγῆς· ὅτι καὶ τότε τῆς αὐτοῦ ἐπικουρίας ἀπήλαυσαν, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς αὐτοῦ τεύχονται προμηθείας. Διὰ δὲ τὸ πλήθος, φησὶν, τῶν νεκρῶν, οἱ οἰκοδομήσουσι τὸ περιστόμιον τῆς φάραγγος, καὶ θάψουσιν ἐκεῖ τὸν Γῶγ, καὶ πᾶν τὸ πλήθος αὐτοῦ, καὶ κληθήσεται τὸ γαί τὸ πολυάνδριον τοῦ Γῶγ. Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἔσται τῶν ἀναιρουμένων τὸ πλήθος, ὡς μηδὲν ἔρυγμα χειροποίητον αὐτοὺς δεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν βαθυτάτην φάραγγα τάφον αὐτοῖς γενέσθαι, ἐκατέρωθεν μὲν περιοικοδομουμένην, ἄνωθεν δὲ χωνυμένην. Ἐπὶ δὲ μηνῶν, φησὶ, διαπανθήσεται χρόνος εἰς ταύτην τὴν ταφὴν· καὶ τὴν ἡμέραν δὲ τῆς ἐκείνου πανωλεθρίας ἐπίσημον ποιήσονται. Ἔσται γὰρ αὐτοῖς, φησὶν, εἰς ὄνομα ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ ὀδοθήσομαι, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. Ἀλλὰ καὶ ἄνδρας, φησὶν, ἀφορίσουσι, ὥστε περιουτήσαι τὴν γῆν, καὶ παραδοῦναι ταφῇ τοὺς ἐν τῷ φεύγειν, τὸν θάνατον δεξαμένους.

α'. Καὶ ζητήσουσι πᾶς ὁ διαπορευόμενος τὴν γῆν, καὶ διερχόμενος, καὶ ὁ ἰδὼν ὄστον ἀνθρώπου, οἰκοδομήσει παρ' αὐτῷ σημεῖον, ἕως οὗ θάψουσιν αὐτὸ οἱ θάπτοντες εἰς τὸ γαί τοῦ πολυάνδριου τοῦ Γῶγ. Ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ, φησὶ, περιουτήσουσι τοὺς ἀτάφους παραδιδόντες ταφῇ· καὶ οἱ ὀδοῦναι δὲ, εἰ που ὄστον εὗροιν, λίθους κατ' αὐτὸ ἀθροίζοντες, δῆλον ποιήσουσι τοῖς τὸ θάπτειν ἐγκειρισμένοις, ὥστε κάκεινα συναγαγεῖν, καὶ τῶν νομιζομένων ἀζωῶσαι.

α'. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ τοῦ τόπου κληθήσεται

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ καὶ—ἔσται *Hebr.* et *fiat*. ⁷² αὐτὰ. In B ponitur post φησί. ⁷³ αὐτῇ. A *præm. καί*. ⁷⁴ ἣν. A ἐν ἣ. ⁷⁵ τόπ. — Ἰσρα *Hebr.* locum ubi sepeliatur, in Israele. ⁷⁶ Ἰσρα. A *præm. ἐν*. ⁷⁷ τὸ ἐπελθ. *Hebr.* in valle transeuntium. ⁷⁸ ἐξ—θαλ. A ἐν τῇ θαλάσσει. ⁷⁹ αὐτοῦ. B *præm. παρ'*. ⁸⁰ οἰκοδ.—φάραγγος. *Hebr.* ut obturet illa (vallis) transeuntis (s. ora transeuntium). A καὶ περιοικοδομήσουσι. ⁸¹ θάψουσιν. A κατορύξουσιν. ⁸² τὸ γαί. A τόπος. ⁸³ τὸ πολυάνδρ. *Hebr.* multitudinis. Ita quoque vers. 15. ⁸⁴ εἰς — ὀδοθήσομαι. A ὄνομαστὸν, ἡ ἡμέρα ἔδοξασθη. ⁸⁵ ζητ. *Hebr.* transibunt. ⁸⁶ Καὶ — κληθ. A Καὶ γὰρ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως.

διάπτωσις καὶ ⁶⁷ πολυάνδριον, καὶ καθαρισθή-
σεται ἡ γῆ. Οὕτω ταῦτα προαγορεύσας, τοῖς ὄρνέοις
καὶ τοῖς θηρίοις παρακελεύεται, ὡς ἐπὶ θοίνην τινὰ
καὶ εὐωχίαν ἔλθειν, ἅτε δὴ πολλῶν καὶ ἀπειρῶν ἐρ-
ριμμένων σωμαμάτων· οὐχ ὡς λογικοῖς δὲ τούτοις παρ-
γγυῆ, ἀλλὰ πείθων τοὺς λογικοὺς, ὡς καὶ ταῦτα
ὑποῦ συγχωροῦντος γίνεται. Τὸ δὲ, « Φάγεσθε κρέα
μύσγων, καὶ κριῶν, καὶ ἀρνῶν, καὶ τράγων, καὶ
ταύρων ἐστεατωμένων πάντων, » τροπικῶς ἔφη, τοὺς
βασίλειαις αὐτῶν καὶ ἀρχοντας, καὶ ἀριστέας, διὰ
τῶν μύσγων, καὶ κριῶν, καὶ τράγων⁶⁸, καὶ ταύρων
ὀνομάσας. Διὰ δὲ τῶν ἀρνῶν τοὺς ὑπηκόους. Θυ-
σίαν δὲ αὐτοῦ κέκληκε τὴν γνώμην αὐτοῦ γενομένην
ἐκείνων ἀναίρεσιν

A *sepulcrum, et expiabitur terra.* [17-19] His ita præ-
dictis, avibus et bestiis præcipit, ut ad convivium
quoddam et epulas accedant, utpote multorum at-
que adeo inductorum cadaverum projectorum. Non
autem ut ratione præditis ipsis hoc imperat, sed
ut rationis participibus hæc se permittente fieri
persuadeat. Illud autem, **1015** « Comedite car-
nes vitulorum, et arietum, et agnorum, et hircor-
um et taurorum impinguatorum omnium, » per
translationem dixit, regibus ipsorum, et principi-
bus atque optimatibus, vitulorum, et arietum, et
hircorum, et taurorum nomine designatis. Et per
agnos subjectos populos indicavit. Et sacrificium
suum vocavit illorum, cædem ipsius voluntate fac-
ctam.

κ. Καὶ ἐμπλησθήσεσθε, φησὶν, ἐπὶ τῆς τρα-
πίδος μου, τουτέστιν, ἐπὶ τῆς παρ' ἐμοῦ προσ-
ενεχθείσης ὑμῖν τροφῆς. Καὶ δεικνύς τις αὐτῆ, ἐπ-
ήγγαεν· « Ἴππον, καὶ ἀναβάτην, καὶ γιγαντα, καὶ
πάντα ἄνδρα πολεμιστήν, λέγει Ἄδωναὶ Κύριος. »
Διὰ τούτων ἠρμήνευσε τοὺς κριοὺς, καὶ τοὺς ταύ-
ρους, καὶ τοὺς τράγους.

B *Vers. 20. Et saturabimini, inquit, super mensam
meam, hoc est, cibo a me vobis allato. Atque osten-
dens, quisnam sit hic cibus, adjecit: « Equum et
ascensorem, et gigantem, et omnem virum bellato-
rem, dicit Adonai Dominus. » Ilis interpretatus
est arieles, et tauros, et hircos.*

κα. Καὶ δώσω τὴν δόξαν μου ἐν ὑμῖν⁶⁹ καὶ
ἔσται⁷⁰ πάντα τὰ ἔθνη τὴν κρίσιν μου, ἣν
ἐποίησα, καὶ τὴν χειρὰ μου, ἣν ἐπήγγαον ἐπ' αὐ-
τούς. Τῆς σφαγῆς, φησὶ, γενομένης, καὶ τῆς τοιαύ-
της ὑμῖν θοίνης προσενεχθείσης, θεωρήσει πάντα τὰ
ἔθνη καὶ τὸ δυνατόν τῆς ἐμῆς προνοίας, καὶ τὸ τῆς
κρίσεως δίκαιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ οἶκος, φησὶ, τοῦ Ἰσραὴλ
ἐκ αὐτῶν μαθήσεται τῶν πραγμάτων, ὅτι καὶ Κύριος
αὐτῶν εἰμι καὶ Δεσπότης. Τὸ δὲ, « Ἀπὸ τῆς ἡμέρας
αὐτῆς καὶ ἐπέκεινα, » τῆς προτέρας ἀγνοίας κατ-
ήρησεν.

C *Vers. 21. Et dabo gloriam meam in vobis, et vi-
debunt omnes gentes iudicium meum quod feci; et
manum meam quam induxi super eos. Facta, inquit,
hac cæde, et tali vobis exhibito convivio, conspi-
cient omnes gentes, et meæ providentiæ vires, et
meum justum iudicium. Quin etiam domus, inquit,
Israel rebus ipsis percipiet, me esse Dominum ip-
sorum, et herum. [22] Illud vero, « ab hoc die et
ultra, » pristinam accusat inscitiam.*

κβ. καδ. Καὶ γνώσεται⁷¹ πάντα τὰ ἔθνη, ὅτι
διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν ἠχμαλωτεύθησαν ὁ οἶ-
κος Ἰσραὴλ, ἀνθ' ὧν ἠθέτησαν εἰς ἐμὲ, καὶ παρ-
έβηκα αὐτοὺς εἰς χεῖρας τῶν ἐθνῶν αὐτῶν,
καὶ ἔπεσον⁷² πάντες μαχαίρᾳ. Κατὰ τὰς ἀκαθαρ-
σίας αὐτῶν, καὶ κατὰ τὰς ἀνομίας⁷³ αὐτῶν ἐποίη-
σα αὐτοῖς⁷⁴, καὶ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου
ἐκ αὐτῶν. Θεώμενα, φησὶ, τὰ ἔθνη τὸν ἐπενεχ-
θέντα τῷ Γῶγ βλεθρον, γνώσεται ὡς καὶ Βαβυλω-
νίας ταύτην ἰδυνάμην ἐπενεγχεῖν τὴν τιμωρίαν·
ἀλλὰ δίκαιος τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανο-
μίας κραττόμενος, ἐξανδραποδιθῆναι παρεχώρησα,
ὀλέμιαις αὐτοὺς ἀξιώσας ἐπικουρίας. Καὶ τοῦτο δὲ
σαφῶς ἡμᾶς διδάσκει, ὡς εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἡ
τώτων τῶν ἐθνῶν ἐγένετο ἐπανάστασις. « Γνώσεται
γὰρ, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη, ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας
αὐτῶν ἠχμαλωτεύθησαν πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ. » Θεω-
ροῦντες γὰρ ἅπαντες τὴν ἀθρόαν ἐκείνων ἀναίρεσιν,
ισχυριστῶς ὀρθοῖς χρώμενοι συνήσουσιν, ὅτι δίκαιος τί-
νοντες τῶν ἀμαρτημάτων, τὴν ἀχμαλωσίαν ἐκείνην
ὑπέμειναν. Μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ ἐπαγόμενα·

D *Vers. 23, 24. Et cognoscent omnes gentes, pro-
pter peccata sua in servitutem redactam esse domum
Israelis, propterea quod in me deliquerit; et averti
faciem meam ab eis, et tradidi eos in manus inimi-
corum suorum, et ceciderunt omnes gladio. Secun-
dum immunditias ipsorum et secundum iniquitates
ipsorum feci eis, 1016 et averti faciem meam ab
eis. Conspicientes, inquit, gentes illatam Gogo per-
niciem, cognoscent Babyloniis quoque idem me
supplicium inferre potuisse: sed ut ab Israele
impietatis ac scelerum pœnas exigerem, me nulla
D eos ope dignos censentem permisisse, ut in servi-
tutem redigerentur. Hoc vero nos etiam aperte
docet, post reditum istas gentes in eos invasisse.
« Cognoscent enim omnes gentes, inquit, quod
propter peccata sua in servitutem redacta fuerit
omnis domus Israel. » Omnes enim, qui conspe-
xerint repentinam illorum cædem, recte cogitantes
intelligent, ut pœnas peccatorum luerent, eos illam
sustinuisse captivitatem. Quæ quidem testantur
etiam ea quæ sequuntur.*

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ διάπτ. καὶ. Des. in A, gemina enim est interpretatio. ⁶⁸ καὶ τράγων. In B ponitur post ταύρων.
⁶⁹ ὑμῖν. Hebr. gentibus. ⁷⁰ ἔσται. ⁷¹ Α γνώσονται. B γνώσετε. ⁷² Α ἔπεσαν. ⁷³ Α τὰ ἀνομήματα.
⁷⁴ αὐτοῖς. Ex A et B suppl.

VERS 25-27. Propterea hæc dicit Adonai Domini : Nunc reducam captivitatem Jacobi, et miserabor domus Israelis, et ex zelo agam propter nomen sanctum meum. Et serent ignominiam suam, et omnes injustitias suas, quas injuste commiserunt in me, cum habitaverint ipsi in terra sua in pace, et non erit terrenus. Cum reduxero ego eos de gentibus, et eduxero eos e regionibus ipsorum. Quod ait : « Ferent ignominiam suam, et omnes injustitias suas, quas injuste commiserunt in me, » idem est, quod animo secum reputabunt, propter eas, quas sustinuerint calamitates, earundem sibi et se auctores fuisse, et ignominie causam esse injustitiam. Hæc autem cogitabunt, inquit, in patriam terram reversi, atque **1017** ab his gravibus hostibus liberati. Tunc enim, « Et sanctificabor in ipsis coram gentibus. » Hoc est, perspicua facta mea potentia ab omnibus adorabor, propter eam providentiam, quam erga eos adhibuerim.

VERS. 28. Et cognoscent, me esse Dominum Deum ipsorum, cum apparuerim ego ipsis in gentibus. Mea enim providentia a Babyloniorum etiam dominio liberati, Scythicarum quoque gentium interitum conspicabuntur. « Et congregabo eos in terram ipsorum, et non derelinquam amplius aliquos ex ipsis ibi. » Hoc enim, quantum in divina providentia fuit, effectum est ; at qui divinis legibus repugnare consueverant, redire noluerunt, sed plerique patriæ terræ exteram præposuerunt.

VERS. 29. Et non avertam amplius faciem meam ab eis, eo quod effudi suorem meum super domum Israel, dicit Adonai Dominus. Hoc etiam sequitur hominum voluntatem : in nobis enim est situm, bonas pollicitiones ad exitum perducere. Itaque nobis quoque regnum cælorum Dominus promisit : sed illud consequi minime poterimus, si nos eo indignos in conversatione nostra præbuerimus. At si studiose, omnique alacritate divinas leges observaverimus, omnibus promissis bonis perfruemur. Ita quoque Judæis pollicitus fuerat, se non esse aversurum faciem ab eis, parentibus videlicet illi et credentibus divinasque leges observantibus. Atque hæc ita se habere, testis est historia. Cum enim ex Ægypto populum eduxisset, in **1018** promissam terram pollicitus est se introducturum esse eos : at ubi divinis decretis adversantes impie vivere perseverarunt, in deserto omnes eos occidit, et duobus tantum ex iis qui pollicitationes exceperant, servavit promissionem. Hic igitur itidem qui credidere, et salutare præconium exceperunt, firmam habent pol-

κα'-κ'. Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Ἄδωναι Κύριος· Νῦν ἀναστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακώβ, καὶ ἐλεήσω τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ζήλωσω διὰ τὸ ὄνομα μου ἃ τὸ ἅγιον. Καὶ λήψονται τὴν ἀτιμίαν ἑαυτῶν⁹⁹, καὶ πάσις¹⁰⁰ τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ὅς ἠδίκησαν εἰς ἐμὲ ἐν τῷ κατοικισθῆναι αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γῆς¹⁰¹ αὐτῶν ἐπ' εἰρήνης, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοδῶν. Ἐν τῷ ἐπιστρέψαι¹⁰² με αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐξαγαγεῖν¹⁰³ αὐτοὺς ἐκ τῶν χωρῶν αὐτῶν¹⁰⁴. Τὸ, « λήψονται τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, καὶ πάσις τὰς ἀδικίας αὐτῶν, ὅς ἠδίκησαν εἰς ἐμὲ, » ἀντὶ τοῦ, « εἰς διάνοιαν λήψονται, δι' ὧν ὑπέμειναν ἀνιάρων, ὡς αὐτοὶ τούτων ἑαυτοῖς ἐγένοντο πρόξενoi, καὶ τῆς ἀτιμίας αἰτία ἡ ἀδικία. Τούτοις δὲ, φησὶ, χρήσονται τοῖς λογισμοῖς εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανελθόντες γῆν, καὶ τῶν χαλεπῶν τούτων τῶν¹⁰⁵ πολεμίων ἀπαλλαγέντες· τότε γὰρ, « Καὶ ἁγιασθήσομαι ἐν αὐτοῖς· ἐνώπιον τῶν ἐθνῶν. » Ἀντὶ τοῦ· Ἀγγέλιος μου τῆς δυνάμεως γενομένης, τὴν παρὰ πάντων δέξομαι προσκύνησιν, διὰ τῆς περὶ τούτους ὑπ' ἐμοῦ γενομένης προνοίας.

κη'. Καὶ γνώσονται, ὅτι ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ θεὸς αὐτῶν, ἐν¹⁰⁶ τῷ ἐπιφανῆσαι με αὐτοῖς ἐν τοῖς ἔθνεσι. Διὰ γὰρ τῆς ἐμῆς προμηθείας καὶ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ἀπαλλαγῆσονται δεσποτείας, καὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν τὸν ἐλεθρον ἔσονται. « Καὶ¹⁰⁷ συναῶ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν γῆν αὐτῶν, καὶ οὐ καταλείψω οὐκέτι ἀπ' αὐτῶν ἐκεῖ. » Καὶ τοῦτο, ὅσον ἦκεν εἰς τὴν θείαν κηδεμονίαν, γέγνηται· οἱ δὲ τοῖς θεοῖς νόμοις ἀντιτίθειν εἰωθότες, ἐπανελθεῖν οὐκ ἠθέλησαν, ἀλλ' οἱ πλείους τῆς πατρίδος γῆς τὴν ξένην προέλιοντο.

κθ'. Καὶ οὐκ ἀποστρέψω οὐκέτι τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, ἀντ' ὧν ἐξέχεα τὸν θυμὸν μου ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Καὶ τοῦτο δὲ ἔπεται τῶν ἀνθρώπων τῆ γνώμῃ. Ἐφ' ἡμῖν γὰρ ἔστι τὸ ταῖς ἀγαθαῖς ὑποσχέσεσιν ἐπιθεῖναι τὸ πέρας· οὕτω καὶ ἡμῖν ὑπέσχετο τῶν οὐρανῶν τὴν βασιλείαν ὁ Δεσπότης, ἀλλ' οὐ τευζόμεθα ταύτης ἀναξίως πολιτευόμενοι· σπουδάζοντες δὲ, καὶ σὺν προθυμίᾳ πάση τοῦ θεοῦ νόμους φυλάττοντες, ἀπολαυσόμεθα πάντως τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν. Οὕτω καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπέσχετο μὴ ἀποστρέψαι¹⁰⁸ ἀπ' αὐτῶν τὸ πρόσωπον, δηλονότι· περὶ αὐτῶν καὶ πιστευόντων, καὶ τοὺς θεοὺς φυλασσόντων νόμους. Καὶ ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, μάρτυς ἡ ἱστορία· ἐξαγαγὼν γὰρ ἐξ Αἰγύπτου τὸν λαόν, εἰς τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοὺς ἄγειν ὑπέσχετο γῆν· ἐπειδὴ δὲ τοῖς θεοῖς δόγμασιν ἀντιτείνοντες, ἀσεβεῖς συζῶντες διετέλειαν, πάντας αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ θανάτῳ παρέδωκε, δύο μόνους ἐξ ἀπάντων τῶν δεξαμένων τὰς ὑποσχέσεις, πληρώσας τὰς ὑποσχέσεις. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν οἱ μὲν πεπιστευκότες, καὶ τὸ σωτήριον δεξάμενοι κήρυγμα βεβαίαν ἔχουσι τὴν ὑπόσχεσιν· οὐ γὰρ ἀπέστρεψαν¹⁰⁹

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ μου. In A ponitur post ἅγιον. ¹⁰⁰ ἀτιμίαν ἑαυτ. Post pauca leg. ἀνομίαν αὐτῶν. ¹⁰¹ πάσις — εἰς ἐμὲ. A τὴν ἀδικίαν, ἣν ἠδίκησαν. ¹⁰² A τὴν γῆν. ¹⁰³ A ἀποστρέψαι, omisso μέ. ¹⁰⁴ A συναγαγεῖν με αὐτῶν. A τῶν ἐθνῶν. ¹⁰⁵ τῶν. Des. in B. ¹⁰⁶ ἐν — ἔθνεσι. Hebr. si deportavero quidem eos ad gentes, sed, etc. ¹⁰⁷ καὶ — ἐκεῖ. Des. in A. ¹⁰⁸ B ἀποστρέφειν. ¹⁰⁹ B δήλον ὅτι. ¹¹⁰ Editio prior hab. ἀπέστρεψαν.

τὰ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν· οἱ δὲ τάναντία δρῶν-
 τας ὁ τῷ θεῷ βουλήματι, πόρρω που τῆς θείας ἐπ-
 οφίας τυγχάνουσιν, οὐδεμίαν ἀπολαύοντες προμηθείας,
 ἀλλὰ, « πορευόμενοι, κατὰ τὸν προφήτην Ἰσαϊαν, τῷ
 φωτὶ τοῦ πυρὸς αὐτῶν, καὶ τῇ φλογὶ ἣ ἐξέκαυσαν, »
 καὶ πορεύονται, κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ, « ἐν τοῖς
 ἔκκενθεύμασιν αὐτῶν. » Ταῦτα μὲν οὕτω νοεῖν ὑπὸ
 τῆς θείας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν. Ἐγὼ δὲ¹⁰ θαυμάζω
 ὡ μόνον Ἰουδαίων τὴν ἀνοίαν, ἀλλὰ καὶ τινον, τὸ
 μὲν Χριστιανικὸν ὄνομα περικειμένον, τοῖς Ἰουδαί-
 οῖς δὲ μύθοις προσεχόντων· καὶ τοῦ Γῶγ καὶ Μαγῶγ
 τὴν ἐπανάστασιν οὐ γεγενῆσθαι λεγόντων, ἀλλ' ἔσε-
 σθαι προσδοκῶντων. Οὗς ἴδει συνιδεῖν, πρῶτον μὲν,
 ὅτι τῇ ἐκ Βαβυλώνας ἀνακλήσει ἡ τούτου προφητεία
 συ. ἐξευκται· ἔπειτα, ὅτι διὰ τούτων ἐφη μαθήσε-
 σθαι τὰ ἔθνη τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ποίας γὰρ, εἰπά-
 τωσαν, δεῖται νῦν τὰ ἔθνη διδασκαλίας εἰς διάγνωσιν
 τῆς θείας δυνάμεως, οἱ πιστεύειν μὲν εἰς τὸ ὄνομα
 τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 ἐδιδάχθησαν, δοξολογεῖν δὲ καὶ προσκυνεῖν τὴν θείαν
 ἔμπεσον φύσιν, τῆς δὲ τῶν εἰδώλων ἀπηλλάγησαν πλε-
 ντης; Ποίαν δὲ τοιαύτην διδασκαλίαν ἡ τοῦ Γῶγ
 ἀναίρεσις προσενεγκεῖν ἰδύνατο, ὅταν τῶν ἱερῶν
 ἀποστόλων περιέχει τὸ κήρυγμα; Τοῦτο μὲν γὰρ τὰ
 τετρί Τριάδος καὶ μονάδος ἅπαντας ἀνθρώπους δι-
 δάσκει, καὶ ὅτι ἐν τῇ μιᾷ φύσει τὰς τρεῖς ἰδιότητας
 θεωροῦμεν· καὶ πρὸς τούτους νεκρῶν ἀνάστασιν,
 καὶ κρίσιν, καὶ ἀντίδοσιν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων,
 οὐρανῶν βασιλείαν, τὴν ἐν γεννῇ τιμιωρίαν, τῆς
 ἀρετῆς τὰ μαθήματα, τὰ τῆς φιλοσοφίας διδάγματα,
 καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα τὸ τε θεῖον Εὐαγγέλιον περιέχει,
 καὶ τὰ ἱερὰ τῶν ἀποστόλων συγγράμματα. Ἡ δὲ
 τοῦ Γῶγ ἀναίρεσις μόνον ἐδίδαξε τὰ ἔθνη, ὅτι μεγί-
 στην ἔχει δύναμιν ὁ Ἰουδαίων Θεός, καὶ ὅτι οὐ διὰ
 τὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν ὑπὸ Βαβυλωνίους ἐγένοντο, ἀλλὰ
 διὰ τὴν οὐκίαν παρανομίαν. Εἰ τοίνυν μηδέπω τὰ κατὰ
 τὴν Γῶγ ἐγένετο, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν γενή-
 σεται, καὶ δὲ ἐκείνου μαθήσεται τὰ ἔθνη τὸν τῶν ὅλων
 αἰεῖν Θεόν, μεῖζονα τὰ κατὰ τὸν Γῶγ τοῦ σωτηρίου
 σταυροῦ, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ τὸν θάνατον λύσαντος,
 καὶ τῶν θεῶν ἀποστόλων, οἱ τῷ φωτὶ τῆς θεογνω-
 σίας τὴν οἰκουμένην κατηύρασαν. Ταῦτα μὲν γὰρ
 ἅπαντα οὐκ ἴσχυσε διδάξει τὰ ἔθνη τὸν τῶν ὅλων
 Θεόν, μόνη δὲ ἡ τοῦ Γῶγ ἀναίρεσις ὅλον αὐτὸν
 ἅπασι καταστήσει· οὕτω σαφῶς Ἰουδαίζουσιν οἱ
 ταῦτα μυθολογούντες. Ἡμεῖς δὲ, τῇ θεῷ πειθόμε-
 να Γραφῇ, τὴν προσηρημένην ἑρμηνείαν ἐποιήσα-
 μεθε, διδάξαντες, ὅτι ἐλήλυθεν οὗτος, καὶ πέρας
 τὰ κατ' αὐτὸν εἰληφέ. Καὶ τότε μὲν ἔμαθε τὰ ἔθνη,
 ὡς οὐ διὰ τὴν θείαν ἀσθένειαν τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπ-
 ἔμενον οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ διὰ τὴν σφῶν αὐτῶν παρανο-
 μίαν· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος, διὰ τοῦ Δεσποτικῆς θα-
 νάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τὰς τῆς θεογνωσίας

A Heitationem : non enim avertit faciem suam ab
 eis. Qui vero ea committunt quæ divinæ voluntati
 repugnant, ab ejus procul absunt aspectu, neque
 ullum ejus providentiæ fructum percipiunt, sed
 « ambulantes, secundum Isaiam, lumine ignis sui,
 et flamma, quam succenderunt », ibunt quoque
 secundum divinum Davidem « in institutis suis ». Hæc
 quidem nos ita intelligere divina Scriptura
 edocet sumus. Ego vero admiror non solum Ju-
 dæorum inscitiam, sed etiam quorundam, qui
 Christianum nomen obtinent, sed ad Judaicas fa-
 bulas attendunt, et Gogi atque Magogi invasionem
 non factam asserunt, sed futuram expectant. Quos
 intellexisse oportuisset, primo hujus prophetiam
 cum revocatione e Babylone conjunctam fuisse :
 B deinde dici, per hæc gentes Dei potentiam esse
 cognituras. Qua enim doctrina nunc, dicant ipsi,
 gentes indigent ad divinam potentiam cognoscen-
 dam, quæ credere in nomen Patris, et Filii, et Spi-
 ritus sancti edoctæ sunt, celebrare autem et ad-
 orare didicerunt divinam naturam, et ab idolorum
 errore liberati sunt? Quam 1019 vero hujusce-
 modi doctrinam Gogi interitus asferre potuit, qual-
 em sanctorum apostolorum continet præconium? Hoc
 enim, quæ ad Trinitatem et unitatem pertinent,
 omnes homines docet, et in una natura tres pro-
 prietates contemplari; ad hæc mortuorum resur-
 rectionem, et judicium, et præmium tum bonorum,
 tum malorum, cælorum regnum, supplicium in
 gehenna, virtutis disciplinas, philosophiæ dogma-
 ta, et alia quæcunque divinum continet Evange-
 lium, et sacra apostolorum volumina. Gogi autem
 interitus gentes duntaxat edocuit, maxima potentia
 præditum esse Judæorum Deum, et non propter
 ejus imbecillitatem, sed propter propriam ipsorum
 iniquitatem, in Babyloniorum eos potestatem re-
 ductos. Si igitur nondum ea quæ spectant ad Co-
 gum, accidere, sed novissimis diebus evenient, et
 per illum discent gentes auctorem omnium rerum
 Deum colere, majora sunt ea quæ ad Cogum atti-
 nent salutari cruce, et mortē illa, quæ mortem
 destruxit, et divinis apostolis, qui cognitionis Dei
 lumine orbem terrarum illustrarunt. Hæc enim
 omnia non potuerunt gentes auctorem omnium re-
 rum Deum docere, sed solus Gogi interitus perspi-
 cuum ipsum omnibus faciet. Ita aperte Judæis
 favent qui hæc fabulantur. Nos autem, divinæ ob-
 sequentes Scripturæ, attulimus modo dictam inter-
 pretationem, qua docuimus et istum venisse, et ea
 quæ ad ipsum pertinebant, ad exitum perducta esse.
 Et tunc quidem gentes didicere, non propter divi-
 nam impotentiam servitutem sustinuisse Judæos,
 sed propter sua impia facinora : in præsentī vero,

c Isa. I, 2. d Psal. LXXX, 13.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ ἔρ. In B ponitur post θεῷ. ¹⁰ ἐγὼ δὲ, x. τ. λ. Hæc ad Apollinarium se referre, patet ex illis quæ infra ad Aggæi cap. II a Nostro dicta sunt.

per Dominicam mortem et resurrectionem, cognitionis Dei radios gentes **1020** exceperunt, et a patria impietate liberæ, adorare didicimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ἀκτίνας ἐδέξατο τὰ ἔθνη, καὶ τῆς πατρῴας ἰσχυρίας ἀπαλλαγέντα, προσκυνεῖν μαθηθήκαμεν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ¹¹. Ἀμήν.

TOMOS ΙΓ΄.

LIBER DECIMUS SEXTUS.

CAPUT XL. [XLI. XLII.]

[XLI.] VERS. 1. *Et factum est vicesimo et quinto captivitatis nostræ anno, mense primo, decimo mensis (die), anno quarto decimo postquam capta est urbs. Hinc etiam perspicuum est, prophetam Jeconix regi captivitatis socium fuisse, post quem Sedecias undecim regnavit annos, minus tamen mensibus paucis: undecimo quippe Sedecix regis anno capta est urbs. Jure igitur dixit, annum quo capta fuit urbs decimum quartum, suæ captivitatis quintum et vicesimum esse.*

*Die hoc fuit super me manus Domini, (VERS. 2.) Et duxit me illuc in visione Dei, adduxit autem me in terram Israelis, et posuit me super montem valde excelsum, et in eo quasi ædificatio civitatis e regione. Vaticinatus ipsis auctor omnium rerum Deus redditum e captivitate, ostensaque per aridorum illorum ossium resurrectionem sua potentia, prædicit item urbis ac templi ædificationem: neque verbis tantum usus est, sed etiam talem indicat **1021** visionem prophetæ, divini Spiritus efficacia mentis illius acie illustrata. Ne vero singula interpretantes hujus libri legendi studiosos orationis longitudine defatigemus, eorum quæ in Spiritu divino prophetæ ostensa sunt, summatim paraphrasim quamdam facere instituimus. Ait igitur, « in visione Dei, » hoc est, spirituali, non corporis visione, mentem ejus in terram Israelis ductam fuisse, vidisseque in monte quodam excelso ædificium, [3,4] et quemdam ibi stantem, humana quidem forma præditum, sed colore splendidissimi atque pulcherrimi æris, calamunisque et funiculum ad ædificandi usum aptum afferentem, sibi que præcipientem, ut quæ ostenderentur conspiceret, et quæ dicerentur audiret. Ejus enim causa se*

B

ΚΕΦΑΛ. Μ΄.

α'. *Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἰκοστῷ καὶ πέμπτῳ ¹² ἔτει τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν, ἐν τῷ πρώτῳ ¹³ μηνί, δεκάτῃ τοῦ μηνός, ἐν τῷ τεσσαρεσκαίδεκάτῳ ἔτει μετὰ τὸ ἀλῶναι τὴν πόλιν.* Καὶ ἐντεῦθεν δηλὸς ἐστὶ ὁ προφήτης Ἰεχονία τῷ βασιλεὶ τῆς αἰχμαλωσίας κοινωνήσας· μεθ' ὃν Σεδεκίας ἐβασίλευσε ἕνδεκα ἔτη ὀλίγων μηνῶν ἀποδέοντα· ἐν γὰρ τῷ ἑνδεκάτῳ ἔτει τῆς Σεδεκίου βασιλείας ἦλθε ἡ πόλις. Εἰκότως τοίνυν ἔφη, τὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως τεσσαρεσκαίδεκάτον ἔτος, τῆς αὐτῶν αἰχμαλωσίας πέμπτου εἶναι καὶ εἰκοστόν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ¹⁴ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χειρὶ Κυρίου. (β'.) Καὶ ἤγαγέ με ¹⁵ ἐκεῖ ἐν ὄρασει Θεοῦ, ἤγαγε δέ με ¹⁶ εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐθῆκέ με ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ σφόδρα, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡσεὶ ¹⁷ οἰκοδομὴ πόλεως ἀπέναντι. ¹⁸ Προθεσπίσας αὐτοῖς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, καὶ τὴν οἰκίαν ὑποδείξας δύναμιν διὰ τῆς τῶν ξηρῶν ἐκείνων ὄστων ἀναστάσεως, προλέγει καὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ νεῦ τὴν οἰκοδομίαν· καὶ οὐ λόγοις κέχρηται μόνους, ἀλλὰ καὶ θεωρίαν τοιαύτην ὑποδείκνυσαι ¹⁹ τῷ προφήτῃ, τῇ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ τῆς διανοίας αὐτοῦ φωτίσας τὸ ὄπισθόν. Ἴνα δὲ μὴ τὸ καθ' ἕκαστον ἐρμηνεύοντες ἀποκαίωσωμεν τοὺς ἐντυγχάνοντας τῆδε τῇ βίβλῳ τῷ μήκει τῶν λόγων, ἐν ²⁰ κεφαλαίῳ παράφρασιν τινα ποιήσασθαι βουλόμεθα τῶν ὑποδειχθέντων πνευματικῶς τῷ θεσπεσίῳ προφήτῃ. Λέγει τοίνυν, « Ἐν ὄρασει Θεοῦ, » τούτεστι πνευματικῇ, οὐ σωματικῇ ὄρει, ἀπαχθῆναι μὲν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, ἰδεῖν δὲ ἐπ' ὄρους τινὸς ὑψηλοῦ οἰκοδομίαν, καὶ τινα ἐστηκότα, τὸ μὲν εἶδος ἀνθρώπειον ἔχοντα, τὴν δὲ χροῖαν λαμπροτάτου καὶ περικαλλεστάτου χαλκοῦ, κάλαμον δὲ καὶ σπαρτίον οἰκοδομικὸν ἐπιπεφύμενον, καὶ παρακελευόμενόν μοι, καὶ τὰ ὑποδεικνύ-

VARIAE LECTIONES.

¹¹ τῶν αἰῶνων. Des. in B. ¹² A πέμπτῳ καὶ εἰκοστῷ. ¹³ πρώτῳ. Ita emendanda fuit lectio Sirm. πέμπτῳ, auctoritate cod. cui favent LXX et Hebr. ¹⁴ ταύτῃ. A ἐκείνῃ. ¹⁵ καὶ ἤγαγέ με. Hæc juxta LXX et Hebr. pertinent ad vers. 1. ¹⁶ ἤγαγε δέ με. Des. in A. ¹⁷ Ἄνω. ¹⁸ ἀπέναντι. Hebr. a nicridie. ¹⁹ B ἐπιδείκνυσαι. ²⁰ ἐν — θεσπ. προφήτῃ. Hinc in iis quæ reliqua sunt, textus τῶν LXX, plerumque desideratur, cujus ut vel aliquod in hac editione exstaret indicium versiculorum numeros uncinis inclusos in versione Latina apponere, simulque, cum Sirmundus ad unicum c. XL retulerit, quæ ad duo proxima simul pertinent, capituli numerum addere visum est.

μενα θεωρεῖν, καὶ τῶν λεγομένων ἀκούειν. Τούτου γὰρ χάριν καὶ ἐηλυθέναι ἐφασκεν, ὥστε καὶ ὑποδείξει καὶ διδάξει. « Ἴνα καὶ σὺ, φησί, ταῦτα διαπορήμευσης τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Ἐἶτα μετρῶν τῷ καλίμφ ὑποδεικνυσί μοι ἅπαντα τῆς οἰκοδομίας τὰ μέτρα ²¹· καὶ πρῶτον μὲν τῶν πυλῶν τὰ μέτρα, καὶ τῶν καλουμένων οὐδῶν τε καὶ ὑπερθύρων, καὶ παραστάδων. Αἰλλὰ μὲν γὰρ ἐνικῶς τὴν παραστάδα καλεῖ· αἰλαμῶθ δὲ πληθυντικῶς· καὶ θεὸς πάλιν, τόν τε οὐδῶν, καὶ τὸ ὑπερθύρον· θεεῖμ δὲ, τὰ αὐτὰ πληθυντικῶς. Οὕτω γὰρ εὔρον τούτων παρὰ τῷ Σύρῳ τὴν ἐρμηγείαν. Λέγει δὲ ἐωρακέναι οὐ μόνον τὰς ἐξωτερὰς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνδον πύλας, καὶ τὰς μεταξὺ πάλιν αὐτὰς, καὶ τὰς ἐκείνων ἐνδοτέρως. Αἱ μὲν γὰρ ἦσαν ἀνωρισμέναι τοῖς ἱερεῦσιν, αἱ δὲ πᾶσιν ἦσαν Ἰσραηλίταις βαταί· καὶ ἓνα μὲν ἐν κύκλῳ περιδολον εἶχεν ὁ θεῖος νεῶς, μέγιστόν τε καὶ ὑψηλότατον· ἐνδον δὲ μετ' ἐκείνων τειχοῖς ἐτέροις τὸ ὑπαιθρον ἅπαν διώριστο. Καὶ τὰ μὲν ἀπενενέμητο παντὶ τῷ λαῷ, τὰ δὲ ἐνδότερα καὶ παρ' αὐτὸν τὸν νεῶν μόνους ἀφιέρωτο τοῖς ἱερεῦσι. Λέγει τοίνυν ἰδεῖν ἐν τῇ ἐνδοτέρῃ αὐτῇ παστοφόρῃ, καὶ περιστυλα τριάκοντα· τὰ δὲ παστοφόρῃα ὁ Σύρος ²² ἐξέδρας ὠνόμασε. Καὶ ταῦτα δὲ τοῖς ἱερεῦσιν ἀφιέρωτο, ὡς ὁ αὐτὸς διδάσκει προφήτης. Τῷ θεοσπεσίῳ δὲ Ἰσαΐα φησὶν ὁ θεός· « Ἐλθε εἰς τὸ παστοφόριον πρὸς Συμμαχῶν ²³ τὸν γραμματέα. » Λέγει δὲ ἑκατὸν μὲν πήχεων εὔρος ἀπονεμηθῆναι ταῖς ἐξωτεραῖς αὐλαῖς, τῇ τε πρὸς ἄρκτον καὶ τῇ πρὸς μεσημβρίαν βελπούση, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ πρὸς ἔλιον ἀνίσχοντα· τῶν δὲ ἐσωτέρων αὐλῶν ἐκάστης τὸ μὲν μῆκος πήχεων εἰκοσιπέντε, τὸ δὲ εὔρος πῆχεων πενήτηκοντα. Λέγει δὲ καὶ τὰς πύλας εἰσείκναι ἀλλήλαις κατὰ πάντα, κατὰ τε τὰ μέτρα, καὶ κατὰ τὰς τῶν φοινίκων γλυφάς· τὰ δὲ ἐκατέρωθεν τῆς θύρας γεισώματα, εἴθου κυμάτια, αἰλευ ὀνομάζει, ἐν αἷς διαγεγλυφθαι ἔφη τὰ τῶν φοινίκων εἰκάσματα. Λέγει δὲ θεωρῆσαι καὶ τραπέζας ἐκατέρωθεν τῶν πυλῶν καιμένους, ἐν αἷς τὰ ἱερεῖα τιθέντες οἱ ἱερεῖς κατέσφαζον, τὰ τε ὀλοκαυτούμενα, καὶ τὰ ὑπὲρ ἁμαρτίας καὶ ἀγνοίας προσφερόμενα· πλησιάζειν δὲ ἔφη καὶ βύακά τινα, τὸ αἷμα τῶν θυμάτων ὑποδεχόμενον, καὶ εἰς τι χωρίον ἀπωκισμένον πάντως μετακομίζοντα. Εἶχον δὲ, φησὶν, αἱ τραπέζαι καὶ ὀρόφους ἀνωθεν καλύπτοντας, καὶ τοῦ τε ὑετοῦ, τοῦ τε ἡλίου τὴν προσβολὴν ἀπειργοντας. Μετὰ ταῦτα διηγείται, ὡς ἐξέδρας ἐθεάσατο δύο, τὴν μὲν εἰς ἄρκτον, τὴν δὲ εἰς μεσημβρίαν ἀποβλέπουσαν· ἀμφοτέρως δὲ ἐν ταῖς ἐνδοτέραις ψοδομημέναις αὐλαῖς. Καὶ τὴν μὲν ἀποβλέπουσαν πρὸς νότον, τοῖς ἱερεῦσιν ἀπονεμηθῆσαι ἔφη. τοῖς τὸν θεῖον φυλάττουσι νεῶν· τὴν δὲ πρὸς βορρᾶν ἀποβλέπουσαν, τοῖς τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐξω φυλάττουσι. Ἐφη δὲ καὶ τούτους κακείνους ἀπὸ τοῦ Σαδοὺκ τὸ γένος κατὰγειν· πάλαι γὰρ τοῦ

A venisse aiebat, ut et ostenderet et doceret. Ut
 « etiam tu, inquit, hæc renunties domui Israel. »
 [5-16] Deinde metiens calamo ostendit mihi omnes
 ædificii mensuras : ac primum portarum mensuras,
 et eorum quæ limina vocantur, et superliminari-
 um, et postium. *Aelam* enim singulari numero
 postem vocat, *alamoth* vero numero multitudinis,
 postes; et *thee* rursus limen et superliminare;
theim vero eadem, numero multitudinis. Ita enim
 comperi apud Syrum horum interpretationem. As-
 serit autem, se vidisse non solum exteriores, sed
 etiam interiores portas, et rorsus aulæ interje-
 ctas, et quæ illis **1022** interiores. Aliæ enim sacer-
 dotibus tributæ fuerant : ad alias omniibus
 Israelitis aditus patebat. Et unum circumseptum
 B habebat Dei templum, maximum et celsissimum,
 et intus post illud, aliis muris id omne quod sub
 dio erat definitum fuerat. Et hæc quidem omni po-
 pulo fuerant attributa : interiora vero, et quæ
 prope ipsum templum erant, solis sacerdotibus
 erant dedicata. [17-21] Ait igitur, in Interiori atrio
 se vidisse pastophoria, locaque columnis fulta
 triginta. *Pastophoria* vero Syrus *exedras* appella-
 vit. Et hæc item sacerdotibus dedicata fuerant,
 ut idem propheta docet. Divino autem Isaïæ, « In-
 gredere, ait Deus, in pastophorium ad Sommam
 scribam ». Dicitque, centum cubitorum latitudi-
 nem exterioribus aulis assignatam fuisse, illi
 quæ ad aquilonem, et illi quæ ad meridiem, ite-
 demque ei quæ ad orientem solem respiciebat :
 C interiorum vero aularum longitudinem cubitorum
 viginti quinque, latitudinem cubitorum quinquaginta.
 [22-37] Asserit item portas sibi similes in
 omnibus fuisse, et secundum mensuras, et secun-
 dum palmarum sculpturas. Et ab utraque parte
 januæ inbricamenta, sive prominentias *aleu* ap-
 pellat, quibus insculptas fuisse dixit palmarum
 imagines. [38-42] Ait item se conspexisse mensas
 ab utraque parte portarum positas, in quibus po-
 sitas victimas sacerdotes jugulabant, et holocausta,
 et quæ pro peccato et ignorantia offerebantur :
 et prope fuisse dixit rivum quemdam sanguinem
 victimarum excipientem, et in locum quemdam
 prorsus remotum deferentem. [43] Habebant autem
 mensæ, inquit, **1023** etiam tecta superne
 operientia, pluvixque et solis impetum propulsan-
 tia. [44-46] Deinde narrat, se duas exedras conspexisse,
 alteram ad aquilonem, alteram ad meridiem
 respicientem, utramque in interioribus aulis
 ædificatam. Et quæ ad austrum respiceret, eam
 dicit attributam fuisse sacerdotibus sacrum Dei
 templum custodientibus : quæ vero ad aquilonem,
 iis qui exterius altare custodirent. Et tum hos

* Isa. xii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ B μέρη. ²² ὁ Σύρος. Symmacho hanc interpretationem tribuit Montf. in Hexapl. ad h. l. Σο-
 μῆν. ²³ ἴσ.

tum illos, a Sadoco oriundos dixit : antiquitus A enim Abiatharis genus sacerdotio abdicavit auctor omnium rerum Deus, secundum latam contra Heli principem sacerdotum, sententiam. [47-49] Interiorem quoque aulam, quæ respiceret ad orientem solem, ait a vestibulo divini templi usque ad portam centum habuisse cubitos (longitudine), totidemque latitudine : ο regio vero templi altiore, et templi vestibulum viginti cubitorum longitudinem habuisse, quatuordecim autem latitudinem, portamque ipsius siquilliter quatuordecim latitudinem habuisse, et ab utraque parte ipsius latera vel postes usque ad angulum, ex tribus cubitis utrumque. Ita enim viginti cubitorum mensura perficitur, janua quatuordecim accipiente, et anconibus ab utraque parte (hos enim *humeros* vocavit), reliquos sex, ternos hinc, ternos illinc. [XLl, 1,2] Ipsius quoque templi portam habere dixit latitudinem cubitorum decem, et ab utraque parte anconas quinque, ut rursus viginti cubiti absolventur. Et dimensus est, inquit, et ipsum templum, et ostendit mihi quadraginta cubitorum longitudinem, ac viginti latitudinem, **1024** æqualem vestibuli mensuræ. [3,4] Vidi autem, inquit, alteram quoque portam illa interiorem, cujus latitudo erant cubiti sex, et ab utraque parte ancones, cubitorum septem. Sex igitur illis cubitis quatuordecim additi viginti perficiunt. Affirmat autem se conspexisse portas separantes a sanctis Sancta sanctorum, quarum latitudinem dixit æqualem fuisse templi mensuræ, hoc est cubitorum viginti, altitudinem vero cubitorum quadraginta. Cum vero quæsiissem et' apud Syrum et apud Hebræum inveni altitudinem mensura æqualem latitudini. Consentiant enim uterque, et Syrus et Hebræus, qui latitudinem et altitudinem viginti cubitorum dixerē. [5,6] Commemorat quoque se duplex in circuitu templi ædificium conspexisse, et alios muros extra tectum constructos, et inter duos muros undique porticum et transitum : atque hujusce ædificii causam affert, « Ne quis, inquit, templi parietibus appropinquaret. » [7-11] Et hunc ipsum angustum ambitum dixit in plana et edita divisum fuisse, ac fenestras extrinsecus angustas, intrinsecus latiores habere, quas obliquas appellare consuevimus ; et alias, inquit, duas exedras ab utraque parte divini templi conspexi, alteram ad aquilonem respicientem, alteram autem ad austrum : hoc enim vocavit *orationem*, siquidem eas partes Hierosolymæ, quæ magis vergunt ad aquilonem, incolentibus Judæis, mos est, cum precantur, ad meridiem respicere, secundum urbis situm. [12-14] Aitque, inter Dei templum et sic dictam exedram, quinque cubitos definiri, et a pariete occidentis usque ad ipsam exedram septuaginta cubitos interesse, et

'Αβιάθαρ τὸ γένος ἔπαυσε τοῦ ἱερατεῦσιν ὁ τῶν θλων Θεός, κατὰ τὴν ἐξενεχθεῖσαν κατὰ Ἡλὲι τοῦ ἀρχιερέως ψῆφον. Λέγει δὲ ἑσπετέραν ²⁴ αὐλὴν, τὴν πρὸς ἡλιον ἀνίσχοντα βλέπουσαν, ἀπὸ τοῦ προπυλαίου τοῦ θεοῦ νεῶ μέχρι τῆς πύλης ἑκατὸν ἐσχημένας πήχεις, καὶ τὸ εὖρος δὲ ὡσαύτως τοσοῦτους· κατανακτῶ δὲ τοῦ νεῶ τὸ θυσιαστήριον· τὸ δὲ προπύλαιον τοῦ νεῶ εἴκοσι μὲν πήχεων τὸ μήκος, τεττάρων δὲ καὶ δέκα τὸ πλάτος· καὶ τὴν θύραν αὐτοῦ ὁμοίως ²⁵ τεττάρων καὶ δέκα τὸ πλάτος, τοὺς δὲ ἐκατέρωθεν αὐτῆς ἀγκῶνας, ἣ παραστάδας μέχρι τῆς γωνίας, ἀπὸ τριῶν πήχεων ἑκατέραν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν εἴκοσι πήχεων πληροῦσαι τὸ μέτρον, τῆς μὲν θύρας τέτταρας καὶ δέκα λαβούσης, τῶν ἐκατέρωθεν ἀγκῶνων (τούτους γὰρ ἐπιωμίδας ἐκάλεσε), τοὺς ἄλλους **B** ἕξ, τρεῖς ἐντεῦθεν, καὶ τρεῖς ἐκεῖθεν. Αὐτοῦ δὲ τοῦ νεῶ τὴν θύραν ἔφη εὖρος ἔχειν πήχεων δέκα, τοὺς δὲ ἐκατέρωθεν ἀγκῶνας ἀπὸ πέντε πήχεων, ὥστε πληροῦσθαι πάλιν τοὺς εἴκοσι πήχεις· διεμέτρησε δὲ, φησὶ, καὶ αὐτὸν τὸν νεῶν, καὶ ὑπέδειξε μοι τεσσαράκοντα πήχεων τὸ μήκος, εἴκοσι δὲ τὸ πλάτος, ἰσόμετρον τῷ προπυλαίῳ. Εἶδον δὲ, φησὶ, καὶ ἑτέραν θύραν ἐνδοτέραν ²⁶, τὸ πλάτος ἔχουσαν πήχεις ἕξ, τοὺς δὲ ἐκατέρωθεν ἀγκῶνας ἀπὸ πήχεων ἑπτὰ· τοὺς ἕξ τοῖνον πήχεσιν οἱ τέτταρες καὶ δέκα προστιθέμενοι τοὺς εἴκοσι πληροῦσαι. Λέγει δὲ θεάσασθαι καὶ τὰς θύρας τὰς διοριζούσας ἀπὸ τῶν ἁγίων τὰ Ἄγια τῶν ἁγίων, καὶ τὸ μὲν εὖρος αὐτῶν ²⁷ ἰσόμετρον εἶναι τῷ νεῶ, τουτέστι πήχεων εἴκοσι· τὸ δὲ ὕψος πήχεων τεσσαράκοντα. Ζητήσας δὲ καὶ παρὰ τῷ Σύρῳ καὶ παρὰ τῷ Ἑβραίῳ τὰ μέτρα, εὗρον καὶ τὸ ὕψος ἰσόμετρον τῷ πλάτει· συνεφώνησαν γὰρ ἀμφότεροι, ὅ τε Σύρος, ὅ τε Ἑβραῖος, εἴκοσι πήχεων φήσαντες, καὶ τὸ εὖρος, καὶ τὸ ὕψος. Λέγει δὲ καὶ διπλοῦν τεθεῖσθαι κύκλῳ τοῦ ναοῦ τὸ οἰκοδόμημα, καὶ ἑτέρους τοίχους ἐξωθεν τῆς ὀροφῆς ψυχοδομημένους, καὶ μεταξὺ τῶν δύο τοίχων κύκλῳ περιπατῶν τε καὶ δίοδον. Λέγει δὲ καὶ τῆς οἰκοδομίας ταύτης τὴν αἰτίαν· « Ἴνα μηδεὶς, φησὶ, πελάξῃ τοῖς τοῦ νεῶ τοίχοις. » Τοῦτον δὲ αὐτὸν στενὸν κύκλον ἔφη εἰς ἐπίπεδα καὶ ὑπερῶα διηρηθῆσθαι, καὶ θυρίδας ἔχειν ἐξωθεν μὲν στενάς, εὐρυτέρας δὲ ἐνδοθεν, ἃς προσαγορεύειν εἰώθαμεν λοξὰς· καὶ ἑτέρας δὲ, φησὶ, δύο ἐξέδρας θεασάμεν ἑκατέρωθεν τοῦ θεοῦ νεῶ, τὴν μὲν εἰς ἀρκτον ἀποβλέπουσαν, τὴν δὲ πρὸς νότον· τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε *προσειχλῆν*, ἐπειδὴ τοὺς τὰ βορείότερα τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοῦσιν Ἰουδαίους εἶδος ἐστὶν εὐχομένοις, πρὸς μεσημβρίαν ἀποβλέπειν κατὰ τὴν τῆς πόλεως θέσιν. Λέγει δὲ, μεταξὺ τοῦ θεοῦ νεῶ καὶ τῆς καλουμένης ἐξέδρας, πέντε διορίζειν πήχεις· ἀπὸ δὲ τοῦ ἑσπερίου τοίχους μέχρις αὐτῆς τῆς ἐξέδρας ἔδδομήκοντα εἶναι πήχεις, εὖρος ²⁸ δὲ ἐνενηκόντα. Μέσος δὲ, φησὶν, ἦν ὁ θεὸς νεῶς, σπνίσιν ἅσας κεκαλυμμένος, οὐ τοὺς τοίχους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔδαφος καὶ τὸν ὄροφον. Εἶχε δὲ καὶ θυρίδας δικτυωτάς,

VARIAE LECTIONES.

²⁴ B præm. τὴν. ²⁵ ὁμοίως. B præm. πάλιν. ²⁶ ἐνδοτ. B præm. ἐκείνης. ²⁷ αὐτῶν. B addit ἔφη. ²⁸ B καὶ ὁ. ²⁹ εὖρος. Juxta LXX et Hebr. leg. est μήκος.

τουτέστι, διατρήτους δακτύω εοικυίας. Αἱ γλυφαὶ δὲ ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ἐπὶ τῶν φλιῶν, τῶν χειρουδίων καὶ φοινίκων ἀπεικασματα εἶχον· ἕκαστον δὲ τῶν χειρουδίων δ' οὐ εἶχε πρόσωπα, ἐν μὲν λέοντος, ἐν δὲ ἀνθρώπου, καὶ τὸ μὲν πρὸς τούτου ἀπέβλεπε τὸν φοινίκαν, τὸ δὲ πρὸς ἐκεῖνον. Δύο δὲ πρόσωπα ἀντὶ τῶν τεσσάρων ἰδεάσαστο γυγλυμμένα· ἐπειθὴ εὐδα οἶόν τε ἦν ἐπιπέδον ἀκριβῶς τέσσαρα διαγίψαι. Δέγει δὲ καὶ τὸ θυσιαστήριον τεθεσθαι τὸ πρὸ τῶν ἁγίων· εἶχε δὲ, φησὶ, τὸ μὲν ὑψος τρεῖς πήχεις, δύο δὲ πήχεις τὸ μῆκος, καὶ τὸ πλάτος ὡσαύτως, τουτέστι τετραγώνον ἰσοπλευρον. Ἐδιδάχθη δὲ ὑπὸ τοῦ ταῦτά μοι δεκνόντος, ὡς αὕτη ἦν ἡ τράπεζα ἢ κατὰ ἐναντι Κυρίου. Ἐπιστήθαι δὲ προσήκει, ὡς τὴν τράπεζαν, τὴν τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως δεχομένην, θυσιαστήριον προσηγόρευσε, τοῦ μεγάλου Μωσέως τράπεζαν αὐτὴν ὀνομάσσαντος μόνου. Προσαινιγνυται πῖνον τοῖς ἡμετέροις θύρα διὰ τῆς προφητείας. Ἦν δὲ, φησὶ, καὶ ἡ θύρα τῶν ἁγίων, οὐ δίθυρος, ἀλλὰ τετράθυρος, ὥστε ἀνοιγομένης εἰς ἑαυτὰς ἀνακλᾶσθαι· καὶ αὐταὶ δὲ τὰς αὐτὰς εἶχον γλυφάς. Δέγει δὲ καὶ ἑτέρας ἐξέδρας ἐρωπάζεσθαι ἐν τῇ ἐξωτερῇ αὐτῇ διακειμένας, καὶ πρὸ τῶν ἐξεδρῶν περιπατοῦν ἕκαστος πῆχυν τὸ εὖρος, ἑκατὸν δὲ τὸ μῆκος. Φῶς δὲ τοῦ περιπάτου καλά τὸ παρ' ἡμῖν καλούμενον ρωμαϊκόν. Ἐφ' οὗ καὶ ταῦτα ἀφωρίσθαι τοῖς ἱερεῦσιν εἰς τὸ τῆς ἡγιασμένης ἀπολαύειν τροφῆς, καὶ περιγρηῆσαι τὸν ταῦτα ὑπαδικνύοντα, μηδένα κοινωθῆσαι τοῖς ἱερεῦσι τῆς εἰς ἐκείνας εἰσόδου, μήτε μὴν αὐτοῖς τοῖς ἱερέας τὴν ἱερατικὴν περιβεβλημένους στολήν, καὶ τὴν θείαν ἐπιταλοῦντας λειτουργίαν, εἰ τὴν ἐξωτερῆν αὐτῆν ἐξέλθαι. Ὅθεν γὰρ θέμις τινὰ τοῦ λαοῦ προσφασίειν αὐτοῖς τὴν ἱερατικὴν περικειμένην· στολήν· διὸ προσήκει ἐν ἐκείνοις τοῖς οἴκοις ἀπέκείσθαι τὴν ἀφωρισμένην ταῖς λειτουργίαις ἰσθήρα, ἑτέραν δὲ ἀμπέχεσθαι, καὶ οὕτω πρὸς τὸν λαὸν ἐξέλθαι. Ὑπέβαιξε δὲ μοι καὶ τὸν κύκλον τῶν μέτρων κατηρημένον, καὶ ἐδίδαξε μετρήσας, ὡς ἕκαστον τῶν τεσσάρων, τὰ τε ἔψον, καὶ τὸ ἐσπέριον, τὸ τε πῖνον, καὶ τὸ βόρειον, πήχεις εἶχε πεντακσίτους, ὡς συνάγειν τὸν κύκλον τῶν πεντακσίων τετρακσίων μόνον εἰς διαχίλους πήχεις.

A latitudinem **1025** cubitorum nonaginta. [15, 16] Medium autem Dei temptum inquit tabulis totum contactum, non quoad parietes tantum, sed etiam quoad pavementum et lectum. Habebat autem fenestras quoque reticulatas, hoc est, perforatas reti similes. [17-20] Et sculpturae in parietibus et in liminibus cherubim et palmarum imagines continebant, et unumquodque cherubim duas facies habebat, alteram leonis, hominis alteram, et altera ad hanc, altera ad illam palmam respiciebat. Duas autem facies pro quatuor vidit insculptas : quandoquidem fieri non poterat ut accurate in tabulis quatuor insculperentur. [21-22] Addit etiam se contemplatum esse altare ante sancta, cujus altitudo tres cubiti, longitudo duo, et latitudo totidem, hoc est, quadratum, aequalibus constans lateribus : et ad eo, qui haec mihi ostendebat, edoctus fui haec esse mensam coram Domino. Animadvertere autem oportet mensam, quae panes propositionis exciperet, altare eum appellasse, cum magnus Moses mensam ipsam duntaxat nominavit. Ante igitur nostris aperitur janua per prophetiam. [23-26] Erat autem janua, inquit, sanctorum, non duarum, sed quatuor portarum, ut, cum aperirentur, in se ipsas reflecterentur. Hae vero easdem sculpturas habebant. [XLII, 1-9] Adfficit etiam, alias exedras in exteriori aula se vidisse positas, et ante exedras porticum decem cubitorum latitudine, centum longitudine. [10-12] Lumen autem porticus vocat, quod apud nos luminare nuncupatur. [13, 14] Et haec dixit dedicata fuisse sacerdotibus ad vescendum sanctificato cibo, praecipisseque eum, qui sibi haec ostenderet, **1026** ut nec cum sacerdotibus illuc introiret : neque item sacerdotes ipsi, sacerdotali veste induti, et divini cultus munus obeuntes, in exteriorem egrederentur aulam. Neque enim fas est, aliquem e populo eos veste sacerdotali indutos contingere. Quare opus est in illis domibus dedicatam divino cultui vestem exuere, et altera indutos ad populum prodire. [15-20] Ostendit item mihi circuitum, quem mensus est, et cum mensus esset, docuit unamquamque partem, orientis, occidentis, aquilonis et austri, quingentos cubitos habuisse, ita ut circuitus quadruplicatus in bis mille cubitos cogeretur.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ΄.

CAPUT XLIII.

Vers. 1, 2. Et adduxit me, inquit, ad portam quam respiciebat ad orientem, et eduxit me. Et ecce gloria Dei Israelis veniebat per viam ad orientem, et vox castrorum quasi vox geminantium multarum. Apud Hebraeum et apud Syrum reperi : « Ut vox aquarum multarum. Et terra splendebat quasi fulgur, a gloria ejus per circuitum. »

ε, ρ. Καὶ ἤγαγέ με, φησὶν, ἐπὶ τὴν πύλην τὴν βλέπουσαν κατὰ ἀνατολὰς, καὶ ἐξήγαγέ με ¹. καὶ ἰδοὺ δόξα Θεοῦ Ἰσραὴλ ἤρχετο κατὰ τὴν ὁδὸν τὴν ² πρὸς ἀνατολὰς, καὶ φωνὴ τῆς παρεμβολῆς ³, ὡς φωνὴ διακλασιαζόντων πολλῶν. Παρὰ τῶν Ἑβραίων, καὶ παρὰ τῶν Σύρων, εὔρον· εἰς φωνὴ ὕδατων πολλῶν. Καὶ ἡ γῆ ἐξέλαμπεν, ὡς φέγγος ⁴ ἀπὸ τῆς δόξης αὐτοῦ ⁵ κυκλόθεν.

VARIAE LECTIONES.

¹ B αὐτῆ. ² καὶ ἐξήγ. ms. Des. in Hebr. ³ τὴν. A τῆς πύλης τῆς βλέπουσης. ⁴ φωνὴ τῆς παρεμβολῆς. Hebr. vox ejus. ⁵ ὡς φέγγος, et κυκλόθεν des. in Hebr. ⁶ αὐτοῦ. Des. in A.

VERS. 3. *Et visio quam vidi, referebat speciem ejus quam videram, quando ingrediebar ut ungerem civitatem. Rursus hic etiam, et apud Syrum, et apud Hebræum inveni: « Quando ingressus sum ad disperdendum civitatem. » Declarat autem secundam visionem, qua contemplatus est, et eos qui afferebant secures, et civitatem cædebant, et **1027** illum qui carbones per omnem urbem dissipavit; quo tempore etiam signum illud impositum vidit iis, qui populi scelera deplorabant. Et verisimile est Septuaginta ad sensum attendentes unctionem vocasse frontium notationem, eorum scilicet qui liberati fuerant a cadentium pœnis. « Et visio currus similis erat visioni, quam vidi super fluvium Chobar. » Statim autem conspici-*

catus: « Cecidi, inquit. Vers. 4. Et gloria Domini ingressa est in domum per viam portæ respicientis ad orientem. Neque dixit Dominum ingressum esse (divina enim natura circumscribi nequit), sed Domini gloriam, id est, conspectam visionem.

VERS. 5, 6. *Et assumpsit me Spiritus, et introduxit me in aulam interiorem, et ecce plena gloriæ domus Domini. Et steti, et ecce vox ex domo loquentis ad me. Cum enim eo quoque tempore quo tabernaculum beatus fixit Moses, gloria Domini illud repleverit, et quando Salomo absoluta templi ædificatione encœnclorum celebritatem peregit, rursus eadem Domini gloria domum impleverit, convenienter etiam hac ædificatione ostensa, et Dominus apparet et propria gloria implet domum, ostendens fore ut non solum ædificetur, sed etiam divina virtute compleatur. « Et vir stetit prope me. » Ostendit angelum fuisse qui ædificationem mensus est, et hæc ostendit: et verisimile est ipsum sanctum Michaelem fuisse, cui populi cura commissa fuerat.*

VERS. 7. *Et dixit ad me (non angelus, sed Dominus): « 1028 Vidisti, fili hominis, locum throni mei, et locum vestigiū pedum meorum. Ita etiam beatus David scabellum Dei divinum templum nominat. « Adorate enim, inquit, ad scabellum pedum ejus, quoniam sanctus est. » Et locum throni hunc appellavit, tanquam in quo ipse requiescat. His subjicit: « Ubi habitabit nomen meum in medio domus Israel in sæculum. » Non dixit, habitabit, sed habitabit: habitabit autem in perpetuum in medio sanctorum, et eorum qui vere Israel appellantur, quique videre ipsam possunt,*

† Psal. xcviij, 5.

γ. *Και ἡ ὄρασις ἦν εἶδος, κατὰ τὸ εἶδος ὃ εἶδον ὅτε εἰσεπορεύομην τοῦ χρίσσι: ²⁶ τὴν πόλιν. Πάλιν κἀναυῖθα καὶ παρὰ τῷ Σύρω, καὶ παρὰ τῷ Ἑβραῶ, εἶδον: « Ὅτε εἰσῆλθον ἀπολέσαι τὴν πόλιν. » Διὰ δὲ τὴν δευτέραν ὅπτασιαν, ἐν ἣ ἰδεάσατο, καὶ τοὺς ἐπιφερομένους τοὺς πελέκει, καὶ τὴν πόλιν κόπωντας, καὶ τὸν τοὺς ἀνθρώπους κατὰ πάσης τῆς πόλεως διασκαδᾶσαντα, ὅτε καὶ τὸ σημεῖον εἶδεν ἐπιτεθὲν τοῖς στενάζουσιν ἐπὶ ταῖς τοῦ λαοῦ παρανομίαις. Καὶ εἶπὸς τοὺς Ἑβδομήκοντα τῇ διανοίᾳ προσεσηκώτας χρίσιν καλέσαι τὴν τῶν μετώπων σημείωσιν τῶν ἀπαλλαγέντων τῆς τῶν κοπιόντων τιμωρίας. « Καὶ ἡ ὄρασις δὲ τοῦ ἄρματος ²⁷ ἐφώκει τῇ ὄρασι: ²⁸ ἦν εἶδον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ ²⁹ Χοβάρ. ἰ Εὐθύς δὲ θεασάμενος:*

Ἐπεσον, φησίν. (δ.) Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου δόξα εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως τῆς Βλεπούσης κατὰ ἀνατολάς. Καὶ οὐκ ἔφη τὸν Κύριον εἰσεληλυθῆναι: ἀπειργαφος γὰρ ἡ θεία φύσις: ἀλλὰ τοῦ Κυρίου τὴν δόξαν, τοῦτοστι: τὴν ὀφθεῖσαν θεωρίαν.

ε', ζ'. *Καὶ ἀρέλαθέ με Πνεῦμα, καὶ εἰσῆγαγέ με εἰς τὴν αὐλήν τὴν ἐσωτέραν, καὶ ἰδοὺ πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου ³⁰. Καὶ ³¹ ἔστην ³², καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τοῦ οἴκου λαλοῦντος πρὸς με. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἦνικα τὴν σηνήν ὁ μακάριος ἔπηξε Μωϋσῆς, ἡ δόξα Κυρίου ἐπλήρωσεν αὐτήν, καὶ ὅτε Σολομὼν τοῦ νεοῦ τὴν οἰκοδομίαν συμπληρώσας: τὴν τῶν Ἑβραίων ἐπετέλεσεν ἑορτήν, κάλιν ὁσπίτως ἡ δόξα Κυρίου ἐπλήρωσε τὸν οἶκον, ἀναγκαίως καὶ ταύτης τῆς οἰκοδομίας δειχθείσης, καὶ ἐπιραινεται ὁ Δεσπότης, καὶ τῆς οἰκείας δόξης τὸν οἶκον πληροῖ, δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον οἰκοδομηθήσεται, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας ἐνεργείας πληρωθήσεται. « Καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰσῆκε ἐχόμενος ἐμοῦ. » Ἐλείξεν ὡς ἄγγελος ἦν ὁ τὴν οἰκοδομίαν μετρήσας τε καὶ ὑποδείξας, καὶ εἶπὸς τὸν ἄγον αὐτὸν εἶναι Μιχαήλ: αὐτὸς γὰρ τὴν τοῦ λαοῦ κηδεμονίαν ἀγκυχείριστο.*

ζ. *Καὶ εἶπε πρὸς με (οὐχ ὁ ἄγγελος, ἀλλ' ὁ Δεσπότης): « Ἐώραμαι, εἰδὲ ἄνθρώπου ³³, τὸν ³⁴ τόπον τοῦ θρόνου μου, καὶ τὸν τόπον τοῦ ἵγνου τῶν ποδῶν μου. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ὑποπόδιον τοῦ Θεοῦ τὸν θεῖον ὀνομάζει νεών. « Προσκυνεῖτε γὰρ, φησὶ, τῷ ὑποποδίῳ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅτι ἅγιός ἐστιν. » Τόπον δὲ θρόνου τοῦτον ὠνόμασεν, ὡς ἐπαναπαυόμενος ἐπ' αὐτῷ. Τοῦτοις ἐπάγει: « Ὁὲ κατασκηνώσει ³⁵ τὸ θνομά μου ἐν μέσῳ οἴκου Ἰσραὴλ εἰς ³⁶ τὸν αἰῶνα. » Οὐκ εἶπε, κατασκηνώσων, ἀλλὰ κατασκηνώσει: κατασκηνώσει δὲ εἰς ³⁷ τὸν αἰῶνα ἁγίων ἐν μέσῳ, καὶ τῶν ἄληθῶς Ἰσραὴλ*

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ χρίσσι. Ita vi LXX, sed contra Hebr., ut ex sequentiibus liquet. ²⁷ τοῦ ἄρματος. Des. in Hebr. ²⁸ ἐφώκει τῇ ὄρασι. A οὗ ἰδον, κατὰ τὴν ὄρασιν. ²⁹ τοῦ. Des. in A et B. ³⁰ Ἡ δόξα Κυρίου πλήρης ὁ οἶκος. ³¹ Καὶ — πρὸς με. Hebr. et audivi loquentem mecum e domo ista. ³² Ἐστην. ³³ οὐκ ἄνθρωπος. Des. in A. ³⁴ τὸν — μου. B τὸν θρόνον μου. ³⁵ A ἐν οἷς κατασκηνώσῃ. ³⁶ εἰς. Des. in A et B. ³⁷ εἰς. Des. in B.

ἰσχυρομένων, καὶ ὄρᾶν αὐτῶν⁶⁶ δυναμένων, ὡς ἂν ἀνθρώπων δυνατόν· οὐκ ἐν τῷ τύπῳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Τύπος δὲ ἦν τῶν ἐπουρανίων ἐκεῖνα. « Ὅρα γάρ, φησί, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τῆν δευθέρτα σοι ἐν τῷ ὄρει. » Ἀψευδῆς τοίνυν ἡ ὑπόθεσις· καὶ γὰρ ὁ Δεσπότης Χριστὸς ταύτην βεβαιῶν πρὸς τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους ἔφη· « Πολλοὶ μοι παρὰ τῷ Πατρὶ μου· εἰ δὲ μή γε, ἔλεγον ὅτι παρεῖστομαι, καὶ ἐποιμάσω τόπον ὑμῖν· πάλιν⁶⁷ ἐλεύσομαι, καὶ παραληφῶμαι ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτὸν, ἐν ὅσῳ εἰμι ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἦτε. » Ἐν τῷ τύπῳ τοίνυν οὕτε κατασκευάσθη, οὕτε κατασκευάσει ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα· καταφερόσθε γὰρ αὐτῶν, λέγων· « Ἰδοὺ ἀρίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. » Προσῆκει τοίνυν ἀπὸ τῶν τύπων ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἀναδαινεῖν, κάκεινῃν ἀναμένειν τοῦ Θεοῦ τὴν κατασκευάσθησιν. Καὶ τὰ ἐπαγόμενα τῇ προλεχθείσῃ συναμαρτυροῦσι ἐρμηνείᾳ. « Καὶ οὐ βεβηλώσουσιν, φησὶν, οἰκίαι ὁ οἶκος Ἰσραὴλ τὸ ἕνα μὲν τὸ ἅγιον, αὐτοὶ καὶ οἱ ἡγουμένοι⁶⁸ αὐτῶν, ἐν τῇ κερναίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν ταῖς παραπτύμασι⁶⁹ τῶν ἡγουμένων αὐτῶν⁷⁰ ἐν μέσῳ αὐτῶν⁷¹. » Τοῦτο δὲ εἰ τις περὶ⁷² τοῦ Ἰσραὴλ ἀπλῶς λάβοι, ψευδὲς εὐρήσει· πολλὴν γὰρ αἰσῶν καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἀσέβειαν καὶ ὁ Ἐσδρας κατηγορεῖ, καὶ τῶν Μακκαβαίων ἡ ἱστορία· καὶ οὐ μόνον τῶν ἄλλων Ἰσραηλιτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἀρχιερέων. Ἡ δὲ κατὰ τοῦ Δεσπότης λύττα πάλιν ἀσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει; Οὐδὲ ταῦτα τοίνυν ἀπλῶς τῷ Ἰσραὴλ ἀρμόττει, ἀλλὰ τοῖς καθάρῃν ἔχουσι τῆς διανοίας τὸ ὄμμα, καὶ ὄρᾶν τὸν ἐπαγόμενους.

ἦ. Ἐν τῷ τιθέσθαι αὐτοὺς τὸ πρόθυρον μου, C
 φησὶν, ἐν τοῖς προθύροις αὐτῶν, καὶ τὰς φλίας μου ἐχόμενας τῶν φλιῶν αὐτῶν, καὶ ἔδωκαν τὸν τοῖχόν μου, ὡς συνεχόμενον ἐμοῦ καὶ αὐτῶν, καὶ ἐβεβήλωσαν τὸ δρομὸν μου⁷³ τὸ ἅγιον ἐν ταῖς ἀρκμαῖς αὐτῶν, ὡς⁷⁴ ἐποιοῦν. Διὰ πάντων διδάσκει· ὡς οὐδὲ αὐτοῖς ἱερός⁷⁵ καὶ ὁ θεὸς ἐνὸς ἐνομιζέτο, ὡς πάντα ἐν ἐκείνῳ ὄρᾳ, ἂ ἐν⁷⁶ ταῖς οἰκίαις ἐποιοῦν. Ὁ γὰρ φησὶ· « Καὶ συνετέλεσα⁷⁷ αὐτοὺς ἐν τῷ θυμῷ μου, καὶ ἐν φρονίᾳ⁷⁸. » Δίκαιος αὐτοὺς, φησὶ, τῆς παρανομίας ἐπραξάμην, καὶ σφαγῆ αὐτοὺς παρῶκα. Εἶτα παραινεῖ καταλιπεῖν αὐτοὺς τὴν προθύρον ὄδον, καὶ τῆς ἀσεβείας ἀπαλλαγῆναι, καὶ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν· καὶ ὑποχρεῖται, τοῦτων γιγνομένων, κατασκευάσθαι ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς⁷⁹ τὸν αἰῶνα. Καὶ ἔτυχον ἂν τῶν ὑποσχέσεων, εἰ παραγενόμενον πρὸς αὐτοὺς τὸν Δεσπότην ἐδέξαντο· ἐπειδὴ δὲ ἰδόντες αὐτὸν ἔρασαν πρὸς ἀλλήλους· « Οὐτός ἐστιν ὁ κληρονομός, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, καὶ τῶν ἑσται ἡ κληρονομία⁸⁰, » ἐκεῖνους μὲν ἐκ τοῦ

A quatenus homini videre licet, non in figura, sed revera. Illa vero supra caelestium erant figura. «Vide enim ut facias, inquit, omnia secundum exemplar, quod tibi monstratum est in monte⁷.» Mendacii igitur expers est promissio: quam Dominus Christus sacris apostolis confirmans, dixit: «Multae sunt mansiones apud Patrem meum; sin minus, dixissem vobis: Ibo et parabo vobis locum; iterum veniam, et recipiam vos ad me, ut ubi sum ego, et vos sitis⁸.» In figura igitur non habitavit, neque habitabit Deus in perpetuum: condemnavit enim ipse, dicens: «Ecce relinquitur domus vestra deserta⁹.» Oportet igitur a figuris ad veritatem ascendere, et illam Dei habitationem exspectare. Et quae sequuntur, modo dictae interpretationi consentiunt. «Et non profanabunt, inquit, amplius qui sunt de domo Israelis, nomen meum sanctum, ipsi et duces 1029 ipsorum, in fornicatione sua, et in ruinis ducum suorum in medio eorum.» Hoc autem si quis de Israelitis simpliciter accipiat, falsum comperiet, utpote quos etiam post reditum multae impietatis et Esdras accusat, et Machabeorum historia, et non solum alios Israelitas, sed etiam sacerdotes et principes sacerdotum. Rabies vero contra Dominum eunam impietatis exsuperantiae locum relinquit? Neque haec Israeli tantum conveniunt: sed iis quoque, qui pura mentis acie praediti sunt, ac videre Deum possunt, quique spiritualem cultum amplectuntur. Θεὸν δυναμένοις, καὶ τὴν πνευματικὴν λατρείαν

C VERS. 8. Cum ponerent ipsi vestibulum meum, inquit, in vestibulis suis, et postes meos juxta postes suos; et dederunt parietem meum quasi connexum inter se et me, et profanarunt nomen meum sanctum iniquitatibus suis, quas faciebant. His omnibus docet ne ipsis quidem sacrum et divinum visum fuisse templum, ita ut omnia in eo facerent, quae domi facere consueverunt. Quare, «Et consumpsi eos, inquit, in ira mea, et in caede.» Pœnas, inquit, scelerum ab ipsis exegi, eosque occidi. [9] Deinde admonet, ut ipsi relicta pristina via ab impietate deficiant, et ipsi, inquam, et duces ipsorum: ac pollicetur, si hæc flant, se in medio ipsorum in perpetuum habitaturum esse. Et hæc promissa consecuti essent, 1030 si Dominum, qui ad ipsos venit, excepissent: sed quia, cum vidissent ipsum, dixerunt inter se: «Hic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus!» illos quidem de vinea dejectos in orbem terrarum dissipavit, vineam vero tradidit aliis agricolis, quibus-

⁶⁶ Exod. xxv, 40. ⁶⁷ Joan. xiv, 2, 3. ⁶⁸ Matth. xxiii, 38. ⁶⁹ Matth. xxi, 38.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B αὐτῶν. ⁶⁷ πάλιν. Loco cit. præcedunt nonnulla. A hæc quæque lectiones sunt loco cit. ⁶⁸ ἡγουμ. Hebr. reges. ⁶⁹ παρ. A φόνους. ⁷⁰ αὐτ. Des. in A. ⁷¹ ἐν μ. αὐτ. Hebr. excelsis suis. ⁷² περὶ. B ἐπὶ. ⁷³ μου. In A ponitur post ἅγιον. ⁷⁴ A αἰς. ⁷⁵ ὡς οὐδὲ αὐτοῖς ἱερός. B ὡς οὐδεμίαν ἔσχον τῶν ἀγίων καὶ βεβηλῶν διαφορᾶν, ἀλλὰ κοινὸς αὐτοῖς. ⁷⁶ ἐν. B præm. καὶ. ⁷⁷ συνετ. A ἐξέτριψα. ⁷⁸ καὶ ἐν φρονίᾳ. Des. in Hebr. ⁷⁹ εἰς. Des. in B. ⁸⁰ ἡμ. ἔστ. ἡ κληρ. Rec. lectio loco cit. est καταστρωμὴν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ.

cum in perpetuum habitat, in tempore ab ipsis fructum percipiens. [10-15] Deinde præcipit prophetæ, ut populo ostendat templi ædificium, ut propter beneficium magnitudinem et spem restitutionis in pristinum statum, pudore suffusi delinquere desinant, et ab impietate deficiant. Non solum autem leviter adumbrare, et populo describere templi ædificationem iussus est, sed etiam illius cæremonias et consuetudines ostendere, ut ipsorum observatione Dominum colant. Assertit item, se contemplatum esse etiam thymiamatum allare, cujus altitudo duorum cubitorum, longitudo unius, et latitudo ejusdem mensuræ erat. Et duo se altaria conspexisse ait, non æqualis mensuræ, sed alterum majus, alterum minus. Commodum vero fuerit ut inquiramus, cur, cum beatus Moses unum propitiatorium secundum divinum præceptum fecerit, hic propheta duo contempletur. Arbitror autem, id quod breve est majoris esse figuram. Figura enim erat antiquum illud Novi Testamenti, et propitiatorium illud nostri propitiatorii: Christus autem propitiatio nostra est, sicut ait divus Apostolus, « Quem proposuit Deus propitiationem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ^k. » Ait item, inter duo altaria cubitos quatuor esse divinis Evangeliiis numero æquales: inter legem enim et sperata bona, Evangeliorum gratia hominibus data est.

VERS. 16. Et Ariel, inquit, cubitorum duodecim longitudine, et latitudine totidem. Ariel vero Hebraeorum lingua montem Dei significat, vel secundum aliam interpretationem, lumen Dei. Sic autem, ut ego arbitror, vocat altaris basin. Atque hic numerus cubitorum cum sacris apostolis consentit, qui bases et crepidines divinæ gratiæ fuerunt, et Ecclesiæ fundamentum et crepido. « Tu enim es Petrus, inquit, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, » dixit Dominus^l. Et rursus: « Vos estis lux mundi^m. » [17] Et ipsum propitiatorium duobus cubitis assertit majus esse quam Ariel, et longitudine, et latitudine. Neque enim sola divinitate, sed etiam assumpta humanitate, infinito intervallo major est servis Dominus. [18-27] Deinde propheta imperat auctor omnium rerum Deus, ut sacrificiorum leges edoceat sacerdotes, et quemadmodum oporteat pro peccato vitulum et afferre, et sacrificare, et ubi oporteat desistere: et quemadmodum item altaris cornua circum aspergenda sint, et propitiarii anguli, deinde pro peccato hædi ab omni macula liberi offerendi; et rursus quomodo eodem modo sanguine altare perfundendum sit. Et ita, inquit,

^k Rom. III, 25. ^l Matth. xvi, 18. ^m Matth. v, 14.

VARIE LECTIONES.

^{aa} καί. B τά. ^{bb} B θεραπεύωσι. ^{cc} B ἰσοπέφυρον, ascripta tamen lectione altera. ^{dd} οὐκ. B καί. ^{ee} Ἰαστ. Loco cit. sequitur διὰ τῆς πίστεως, quæ etiam videntur infra, in textu loci citati. ^{ff} A μήκους. ^{gg} καί — ἰσόμε. A ἐπὶ πήχεις δώδεκα πλάτους.

Ἄμπελωνος ἐκβαλὼν εἰς τὴν οἰκουμένην διέπειρε, τὸν δὲ ἄμπελωνά ἐξέδοτο ἄλλοις γεωργοῖς, μεθ' ὧν εἰς τὸν αἰῶνα κατασκηνοῖ, εἰς καιρὸν παρ' αὐτῶν τοὺς καρποὺς κομιζόμενος. Ἐἴτα παρακελεύεται τῷ προφήτῃ δεῖξαι τῷ λαῷ τοῦ νεῦν τὴν οἰκοδομίαν, ἵνα διὰ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς ἀνακλήσεως ἐντραπέντες, τοῦ πλημμελεῖν καὶ δυσσεβεῖν παύσωνται. Οὐ μόνον δὲ σκαριφεῦσαι καὶ διαγράψαι τὴν οἰκοδομίαν τῷ λαῷ προσετέθη, ἀλλὰ καὶ τοῦτου καὶ^{aa} δικαιοσύματα καὶ τὰ νόμιμα ὑποδείξει, ἵνα τῇ τούτων φυλακῇ θεραπεύωσι^{bb} τὸν Δεσπότην. Λέγει δὲ τεθεσθαι καὶ τὸ τῶν θυμιαμάτων θυσιαστήριον, τὸ μὲν ὕψος δύο πήχεων, τὸ δὲ μήκος πήχεως, ἰσόμετρον^{cc} δὲ εὖρος. Λέγει καὶ δύο τεθεσθαι Ἰαστήρια, οὐκ^{dd} ἰσόμετρα, ἀλλὰ τὸ μὲν ἑλαττον, τὸ δὲ μείζον. Ἄναγκαῖον ζητῆσαι, τί δήποτε τοῦ μακαρίου Μωσέως ἐν Ἰαστήριον κατὰ τὴν θεῖαν ἐντολὴν πεποιηκότος, ἐνταῦθα δύο θεωρεῖ ὁ προφήτης. Ἡγοῦμαι δὲ ὡς τὸ βραχὺ τύπος τοῦ μείζονος· τύπος γὰρ ἡ Παλαιὰ τῆς Νέας Διαθήκης, καὶ τὸ Ἰαστήριον ἐκεῖνο τοῦ ἡμετέρου Ἰαστήριου· Χριστὸς δὲ ἐστὶ τὸ ἡμέτερον Ἰαστήριον, ἧ ᾤησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, « Ὅν πρόθετο ὁ θεὸς Ἰαστήριον^{ee} ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἐνδείξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. » Λέγει δὲ καὶ μεταξὺ τῶν δύο Ἰαστηρίων πήχεις εἶναι τέσσαρας, τὰς θεοὺς εὐαγγελιοῦ ἰσριθμοῦς· μεταξὺ γὰρ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐλπίζομένων ἀγαθῶν, τῶν εὐαγγελίων ἡ χάρις τοῖς ἀνθρώποις ἐδόθη.

ἰς'. Καὶ τὸ Ἀριήλ, φησὶ, πηχῶν δώδεκα τὸ μήκος^{ff} καὶ^{gg} τὸ πλάτος ἰσόμετρον. Τὸ δὲ Ἀριήλ σημαίνει τῇ Ἑβραίων φωνῇ ὄρος θεοῦ, ἢ καὶ ἄλλην ἐρμηνείαν, γῶς θεοῦ· καλεῖ δὲ οὕτως, ὡς ἡγοῦμαι, τοῦ Ἰαστηρίου τὴν βάσιν. Συμβαίνει δὲ καὶ οὗτος τῶν πήχεων ὁ ἀριθμὸς τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις, οἱ βάσεις καὶ ἐπιβάσεις τῆς θείας ἐγένοντο χάριτος, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ὑποβάθρα καὶ κρηπίς· « Σὺ γὰρ εἶ Πέτρος, φησὶ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, » ὁ Κύριος ἔφη. Καὶ πάλιν· « Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Αὐτὸ δὲ τὸ Ἰαστήριον δύο πήχεις λέγει μείζον εἶναι τοῦ Ἀριήλ, καὶ κατὰ τὸ μήκος, καὶ κατὰ τὸ εὖρος· οὐ γὰρ μόνῃ τῇ θεότητι, ἀλλὰ καὶ τῇ προσληφθεισῇ ἀνθρωπότητι, ἀπειρῶ τῷ μέτρῳ μείζων ὁ Δεσπότης τῶν δούλων. Ἐἴτα παρακελεύεται τῷ προφήτῃ ὁ τῶν ὄλων θεός, τοὺς περὶ τῶν θυσιῶν νόμους διδάξαι τοὺς ἱερέας, καὶ ὅπως δεῖ τὸν περὶ τῆς ἁμαρτίας μόσχον καὶ προσαγαγεῖν, καὶ θύσαι, καὶ ἐνθα προσήκει καταπαῦσαι, καὶ ὅπως δεῖ περιβῆναι τοῦ τε θυσιαστηρίου τὰ κέρατα, καὶ τοῦ Ἰαστηρίου τὰς γωνίας· εἴτα τοὺς περὶ ἁμαρτίας ἐρίφους μώμου παντὸς ἐλευθέρους ὄντας προσαγαγεῖν· καὶ πάλιν ὡσαύτως τῷ αἵματι περιβῆναι τὸ θυσιαστήριον. Οὕτω δὲ, φησὶ,

ταύτων γινομένων, καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀμαρτίας ἰλα-
σμοῦ πληρωθέντος, προσοίσουσι μόσχον καὶ πρόβα-
τον, μώμου καὶ αὐτὰ ἀπηλλαγμένα, καὶ μετὰ ἄλων
τῆν θυσίαν ⁷⁰ ἐπιτελέσουσιν. Μήνυμα δὲ οἱ ἄλλοι λο-
γιστοῦ, καὶ διακρίσεως, καὶ φρονήματος εὐσεβοῦς·
ὅχι ἀπλῶς γὰρ, οὔτε ὡς θεοὶ δουλεύοντες, ταῦτα
ποιήσουσιν, ἀλλὰ μετὰ τινος λόγου καὶ σκοποῦ εὐ-
σεβεῖν προαιρουμένου. Ποιήσουσι δὲ, φησὶν, ἑπτὰ
ἡμέρας τὰς τοιάσδε θυσίας· ἀπὸ δὲ τῆς ὀγδόης καὶ
ἐπίκαινα, τοιάσδε θυσίας ⁷¹, ἵνα μὴ καθ' ἕναστον
διέλθῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

Ἰπέδειξέ μοι καὶ τὴν πύλην, τὴν πρὸς ἀνατολὰς
ετραμμένην, κεκλεισμένην, καὶ παρηγγύησε δι-
ηγεῖσθαι ταύτην καλεῖσθαι, καὶ ἀπονεμηθῆναι αὐτῷ τῶν
θίων Δεσπότη· οὐκ ἐπιστῆ θύρας ἔχρηζεν εἰσ-
εἶναι βουλόμενος ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τοῖς πᾶσι
παριστάμενος. Πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰσῆλθε ταύτης κε-
κλεισμένης, εἴπερ εἰσέναι διὰ θυρῶν ἀτεφύκει;
Ἄλλὰ ταῖς ἀσθενεστέραις συγκατιῶν ἀκοαῖς ταῦτα
ἔλαττο. Εἰκόσ δὲ ⁷² διὰ τούτων ἡμῖν αἰνίττεσθαι
καὶ τὴν Παρθενικὴν μήτραν, δι' ἧς οὔτε εἰσελήλυθέ
τις, οὔτε ἐξελήλυθεν, ἢ μόνος αὐτὸς ὁ Δεσπότης.
Προστάξει δὲ παρὰ τὴν ⁷³ θύραν καὶ τὸν ἡγούμενον,
τούτῃσι τὸν ἀρχιερέα, τῆς τροφῆς ἀπολαύειν, παρ-
εἶναι δὲ διὰ τοῦ προπυλαίου, καὶ ἀπιόντα, καὶ
ἀπύοντα ⁷⁴. τοῦτο γὰρ ἐκάλεσεν ἀλλόμ. Οὕτω δὲ τού-
των καὶ λαληθέντων καὶ δειχθέντων, πάλιν ὄρᾳ τοῦ
θεοῦ τὴν δόξαν ἐν τῇ πύλῃ τῇ πρὸς βορρᾶν, καὶ εἰ-
πεῖν κελεύεται τῷ παραπικραίνοντι λαῷ, ἢ προ-
εριστῇ καὶ φιλονεικῷ· οὕτω; γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἐρμη-
νευταὶ ἡρμηνεύουσιν· ἀρκεσθῆναι τῇ προτέρᾳ παρα-
νομίᾳ. ἦν τολμῶντες διετέλεσαν, ἀλλοφύλους καὶ
ἀπεριτμήτους εἰς τὸν θεὸν εἰσάγοντες νέων· τὸ δὲ
μῆτρον τῶν ἐγκλημάτων, ὅτι οὐ μόνον τὴν σάρκα
ἀπεριτμητοὺς εἶχον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς σαρκὸς τὴν
διάνοιαν· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι τῆς μὲν καρδίας ἢ
περιτομῆ δικαιοσύνης κατόρθωσις, ἢ δὲ τῆς σαρκὸς
περιτομῆ τῆς κατὰ διάνοιαν περιτομῆς σημεῖον ἐστὶ
καὶ σφραγίς. Παρηγγύᾳ τοίνυν ὁ τῶν ἄλων θεός, τοὺς
μὲν καὶ κατὰ ψυχὴν ἀπεριτμήτους, καὶ κατὰ σῶμα
ἀλλογενεῖς καὶ ἀλλοφύλους πόρρωθεν τῶν θείων με-
ναι περιβῶλων, τοὺς δὲ Λευῖτας κοινωνήσαντας τῇ
τοῦ λαοῦ παρανομίᾳ, καὶ τῶν εἰδώλων τὴν θεραπείαν
ἀπασαιμένους, τῆς οἰκείας τάξεως ἀποστῆναι, καὶ
μῆτε πυλωρεῖν, μῆτε σφάττειν τὴν ὀλοκαύτωσιν,
καὶ τὴν περὶ ἀμαρτίας θυσίαν, μῆτε μὴν παλά-
ζην τοῖς ἱεροῖς, ἀλλὰ τῆς οἰκείας ἀσεβείας λαθεῖν
καρπὸν τὴν ἀτιμίαν· μόνον δὲ τοῦ Σαδοὺκ τὸ γένος
ἐπὶ τῆς πατρῴας μεῖναι εὐσεβείας, καὶ ἱεραργεῖν,
καὶ φυλάττειν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα πληροῦν. Προσῆκει
ἑαυτοῦς, φησὶ, τοῖς μὲν ἐξ ἑβραίων ὑφάσμασι μηδαμῶς
περιτῆσαι, ἐσθήματα δὲ λιναῖα περιβάλλεσθαι μόνα,
κατὰ τὸν τῆς ἱεραργείας καιρὸν, καὶ κίδαριν δὲ ἕκα-
στος τῇ κεφαλῇ περιτιθέτω, καὶ διαζώματα δὲ ἐνδοθεν

A cum hæc facta fuerint, et absoluta propitiatio pro
peccato, **1032** afferent vitulum et ovem, ipsos
quoque omnis maculæ expertes, et cum sale sacrifici-
um peragent. *Sal* autem rationem et iudicium
designat, et piam opinionem. Neque enim simpli-
citer, aut consuetudini inservientes, hæc facient:
sed quadam cum ratione et consilio, quod recte
agere instituerit. Et facient, inquit, per septem
dies huiusmodi sacrificia; a die vero octavo
et ultra, talia offerent sacrificia, ne singula percur-
ram.

CAPUT XLIV.

[1,2] Ostendit autem mihi quoque portam ad
orientem conversam clausam, præcepitque hanc
continenter claudi, et attribui ipsi auctori omnium
B rerum Domino, non quod porta indigeret, cum in-
gredi vellet, qui ubique interest et omnibus adest.
Quomodo enim hac clausa ingressus esset, si per
portas ingredi consuevisset? Verum imbecillioribus
auribus sese accommodans hæc designat. Et veri-
simile est, per hæc nobis Virginalium uterum indi-
cari, per quem neque ingressus, neque egressus
est quisquam alius, quam solus ipse Dominus.
[3] Præcepit item, apud hanc ipsam portam ducem
quoque, hoc est, principem sacerdotum, cibo vesci,
et per vestibulum transire et abeuntem et acce-
dentem: hoc enim vocavit *alam*. [4-8] Ita bis
narratis et ostensis, rursus intuetur Domini glori-
am in porta ad aquilonem sita, et dicere iubetur
exacerbanti populo, vel litigioso et contentioso (ita
C **1033** enim et alii interpretati sunt), ut contenti
sint pristinis facinoribus, quæ patrare ausi essent,
alienigenas et incircumcisos in sacram Dei templum
introducetes: et quod maximum criminum est, quia
non solum carnem incircumcisam habebant, sed
etiam amplius carne mentem ipsam. Ita ut perspi-
cium sit, cordis circumcisionem iustitiæ perfectio-
nem esse: carnis vero circumcisionem, ejus circum-
cisionis quæ mentis est, indicium esse et signaculum.
[9-16] Præcipit igitur auctor omnium rerum Deus,
eos qui animo incircumcisi erant, et corpore alieni-
genæ et peregrini, procul a divinis septis morari,
Levitas autem, qui scelerum populi participes fuere,
et idolorum cultum amplexi, ab ordine suo removeri,
D neque janitorum officio fungi, neque holocaustum
jugulare, aut sacrificium pro peccato, neque insu-
per sacris appropinquare, sed impietatis suæ fru-
ctum ignominiam percipere; genus vero Sadoci,
quod patriam pietatem servavit, duntaxat mini-
strare, et custodiam tenere, et alia omnia sacerdo-
tum munera obire. [17-25] Et decet ipsos, inquit,
vestibus e lanis contextis nequaquam uti, sed li-
neis tantum vestimentis indui tempore ministerii,
et unumquemque capiti imponere cidarim, et sub-
ligaculis intus se præcingere, atque exeuntes ad

VARIE LECTIONES.

⁷⁰ θυσ. B θέλων, in margine θυσίαν. ⁷¹ θυσ. Des. in B. ⁷² ἐξ. Des. in B. ⁷³ τὴν. B præm. ταύτην.
⁷⁴ B ἐπανύοντα.

populum, vestes cultui dedicatas exuere, et aliis A indutos extra portas egredi. Neque enim fas est, a sacerdotio alienum sacerdotalibus vestibus induam appropinquare. Capita quoque non radent, quod facere consueverant idolorum sacerdotes : « Et comas suas non nudabunt. » Hebræus vero **1034** et Syrus non nutriendi dixerunt. Neque enim radi ipsos, inquit, oportet, neque comas nutrire, sed tonsuræ mediocritatem observare. Hoc enim significavit, cum dixit : « Cooperientes cooperient capita sua. » Oportet item ipsos eo tempore, quo sacerdotio fungendam est, a vini potu abstinere : et, si velint uxorem ducere, necque viduam, neque repudiatam mulierem ducere, sed virginem. Quod si etiam aliqua fuerit sacerdotis uxor vidua relicta, et volueris aliquis eam ducere, ne tales quidem nuptiæ a lege interdicentur : siquidem inviolatum manet sacerdotii genus, si quæ sacerdoti copulata fuit sacerdoti rursus conjungatur. Quos rursus oportet etiam populum erudire, et communium sacrorumque discrimen docere. Ipsi etiam causas ad cædes pertinentes iudicent, et alias lites dissolvant, semper id quod justum est, præferentes. Et celebritates secundum legem peragant, et Sabbata quiete et aliis rebus honorent. « Et ad animam hominis non ingrediantur, ut polluantur, » hoc est, ad cadaver (sic enim et Hebræus, et Syrus dixit), « sed ad solum patrem et matrem, inquit, filium et filiam, fratrem et sororem nondum nuptam. » [26-31] Deinde præcipit, quomodo immundus mundandus sit, ut ita possit ad obeundum munus accedere : non quia reuera exsecrandum esset mortuos inspicere (si enim vere hoc læsisset, læsisset etiam mortui patris, aut matris, aut fratris aspectus) : sed per hæc ostendere vult, majori observantia dignum apud Judæos, qui parva extollere didicerant, esse sacerdotem. Deinde præcipit **1035** sacerdotem quoque pro seipso offerre in sancta ingressurum : neque partem accipere cum illis Israëlitis in distributione terræ. « Ego enim hæreditas, inquit, ipsorum, et possessio eorum. » Mibi enim oblata primogenita, et primitias, ipsis ad fruendum dedi, et partes a sacrificiis ablatas rursus eis attribui. Ego enim nulla re indigeo.

CAPUT XLV.

[1-8] Jubet autem quoque terram quamdam in suburbanis definiti sacerdotibus, ab oriente sole ad occasum, decem millia cubitorum, et ab aquilone ad meridiem viginti quinque millia : ut, inquit, habeantes ipsi decimas, et primitias, et primogenita, et sacrificiorum separatas partes, et a terra consolationem, id quod justum est amplectantur, nec amplius concupiscant, neque populo nocent, eo fruentes quo contenti esse queant. Idcirco sub-

perικεισθω· ἐξιώντες δὲ πρὸς τὸν λαὸν, τὰς μὲν λει-
τουργικὰς ἀποδυσέσθωσαν στολὰς, ἑτέρας δὲ ἀμπεγόμενοι τὰς πύλας ἐξίτωσαν· οὐτε γὰρ θέμις τὸν τῆς ἱερωσύνης ἀλλότριον ταῖς ἱερατικαῖς πελάζειν στολαῖς. Καὶ τὰς κεφαλὰς δὲ οὐ ξυρήσονται, τοῦτο γὰρ ἔθος ἦν ποιεῖν τοῖς τῶν εἰδώλων ἱερεῦσι· « Καὶ τὰς κόμας αὐτῶν οὐ ψιλώσουσιν. » Ὁ δὲ Ἑβραῖος, καὶ ὁ Σύρος, οὐ θρέψουσιν ἑφασαν. Οὐτε γὰρ ξυρεῖσθαι αὐτοῦς, φησὶ, προσήκει, οὐτε κόμας τρέφειν, ἀλλὰ μεσότηα κορυφᾶς ἀγαπήσαι· τοῦτο γὰρ ἐσήμηνεν εἰρηκῶς· « Καλύπτοντες καλύψουσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. » Δεῖ δὲ αὐτοῦς κατὰ τὸν ἱερουργίας⁷⁰ καιρὸν νηνοποσίας ἀπέχεσθαι· γάμψ δὲ βουλομένους ὀμλεῖν, μήτε χήραν, μήτε ἐκβεδλημένην γυναῖκα λαμβάνειν, ἀλλὰ παρθένον. Εἰ δὲ καὶ ἱερέως τις γενόμενῃ γυνὴ χρησέσσει, καὶ βουλευθεῖ τις αὐτὴν γῆμαι, οὐδὲ ὁ ποιῶτες γάμος παράνομος· ἀνέπαφον γὰρ τῆς ἱερωσύνης μένει τὸ γένος, τῆς ἱερεῖ συναφθείσης τῇ ἱερεῖ πάλιν συναπτομένης. Χρὴ δὲ τούτους πάλιν καὶ τὸν λαὸν ἐκπαιδεύειν τῶν τε κοινῶν καὶ τῶν ἱερῶν τὸ διάφορον. Αὐτοὶ δὲ καὶ ταῖς φονεαῖς δικαστάσων δίκαις, καὶ τὰς ἄλλας δὲ ἀμφιβολίας λύεσων, πανταχοῦ τιμῶντες τὸ δίκαιον. Καὶ τὰς ἑορτὰς δὲ κατὰ τὸν νόμον ἐπιτελείτωσαν, καὶ τὰ Σάββατα τῇ ἀργίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις τιμάτωσαν. « Καὶ ἐπὶ ψυχὴν ἀνθρώπου οὐκ εἰσελεύσονται τοῦ μισθῆναι, » τοῦτέστιν ἐπὶ νεκρῷ· οὗτω γὰρ καὶ ὁ Ἑβραῖος καὶ ὁ Σύρος ἔφη· « ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ, φησὶ, πατρὶ καὶ μητρὶ, υἱῷ καὶ θυγατρὶ, ἀδελφῷ καὶ ἀδελφῇ μηδέπω γημαμένη. » Εἶτα παραγγεῖ⁷⁰, πῶς δεῖ τὸν ἀκαθάρτον καθαρθῆναι, καὶ οὕτω τῇ ἱερουργίᾳ πελάσαι· οὐκ ἐπειδὴ τῷ ὄντι μυσάρων ἦν τὸ τοῦς τεθνεῶτας ὄραν· εἰ γὰρ ἀληθῶς ἔλωθετο, ἔλυθηνατο ἂν καὶ ἡ τοῦ τεθνεῶτα πατρὸς, ἢ μητρὸς, ἢ ἀδελφοῦ θέα· ἀλλὰ διὰ τούτων αἰδουσιμώτερον παρὰ τοῖς τὰ μικρὰ σεμνύνειν μεμαθηκόσιν Ἰουδαίοις τὸν ἱερεῖ εἶναι βουλόμενος. Εἶτα παρακελεύεται καὶ τὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ θυσίαν προσνεγεῖν τὸν ἱερεῖα μέλλοντα εἰς τὰ ἅγια εἰσεῖναι· καὶ μερίδα μὴ λαβεῖν μετὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν τῇ διανομῇ τῆς γῆς. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἡ κληρονομία αὐτῶν καὶ κατὰσχισις αὐτῶν. » Τὰ γὰρ ἔμολ προσφερόμενα πρωτότοκα, καὶ τὰς ἀπαρχὰς αὐτοῖς εἰς ἀπόλαυσιν δίδωμι, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν θυσῶν ἀφορισθέντα πάλιν αὐτοῖς ἀπένειμα. Ἐγὼ γὰρ ἀνε-
D δεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

Κελεύει δὲ καὶ γῆν τινα ἀφορισθῆναι πρὸς αὐτοὺς τοῖς ἱερεῦσι· ἀπὸ μὲν ἀνίσχοντος ἡλίου πρὸς ἐσπέραν, δέκα χιλιάδας πήχεων· ἀπὸ δὲ ἀρκτου πρὸς μεσημβρίαν εἰκοσι καὶ πάντε χιλιάδας, ὥστε, φησὶν, ἔχοντα αὐτοῦς τὰς δεκάτας, καὶ τὰς ἀπαρχὰς, καὶ τὰ πρωτότοκα, καὶ τῶν θυσῶν τὰς ἀφορισμένας μοίρας, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς παραψυχὴν, στέργειν τὸ δίκαιον, καὶ τοῦ πλείονος μὴ ἐφίεσθαι, μηδὲ ἀδικεῖν τὸν λαὸν, τῆς αὐταρχείας ἀπολαύοντας. Διὸ ἐπήγαγεν·

VARIÆ LECTIOES.

⁷⁰ ἱερ. B præm. τῆς ⁷⁰ παρ. — ἀκαθ. B τὴν . . . αν (ἀκαθαρσίαν, ut videtur) ἐννόμῳ.

9. Ἰαπορεύσθε ἑμῖν, οἱ ἀφηγούμενοι τοῦ Ἰσραήλ· ἀδικίαν καὶ ταραπυρίαν ἀποβρίψατε⁷⁷, καὶ κρίμα καὶ δικαιοσύνην ποιήσατε, καὶ⁷⁸ ἐξέρχεται καταδυναστεύσαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ⁷⁹, λέγει Ἄδωναι Κύριος. Ἔστα περὶ ζυγῶν, καὶ μέτρων νομοθετεῖ, καὶ λέγει καὶ ταῦτα ἰσότητι καὶ τῷ δικαίῳ τιμᾶσθαι, καὶ παρακαλεῖται εἰσόδου καὶ ἐξόδου ἓν εἶναι μέτρον. Καὶ διδάσκει ἡμᾶς τὸν μὲν κόρον ἔχειν γομῶρ δέκα, ἕκαστον δὲ γομῶρ χοίνικας δέκα, ὡς εἶναι τὸν κόρον χοίνικων ἑκατόν. Καὶ τὸ ὑπὲρ δὲ λέγει ἰσομετρον εἶναι τῷ χοίνικι. Καὶ τὴν μὲν παρακαλεῖται ἔχειν σίκλους πεντήκοντα, ἕκαστον δὲ σίκλον ὀβολοὺς εἰκοσι· καὶ τὰς δέκα δὲ τοῦ ἐλαίου κοτύλας γομῶρ καλεῖ, ὅπερ ἔφη δέκατον εἶναι τοῦ κόρου. Καλεῖται δὲ καὶ τὴν ἀπαρχὴν τὴν προσφερομένην ἀπὸ τε πυρῶν, καὶ κριθῶν, τὸ ἔχον ἔχειν τοῦ γομῶρ, τὸ καλούμενον παρ' ἡμῶν ἡμιμέδιμνον· τριάκοντα γὰρ μεδίμων ὄντος τοῦ κόρου, τοῦ δὲ γομῶρ δέκατον κληθέντος τοῦ κόρου, ἀνάγκη τριῶν εἶναι μεδίμων τὸ γομῶρ, τῶν δὲ τριῶν μεδίμων τὸ ἔχον ἡμιμέδιμνον ἐστίν. Προζέταξε δὲ καὶ ἀπὸ τῶν δέκα κοτυλῶν μίαν κοτύλην προσφέρεισθαι, καὶ τῶν προβάτων δὲ ὡσαύτως τὰς δεκάτας. Ταῦτα δὲ πάντα, φησὶ, δώσει ὁ λαὸς τῷ ἀφηγούμενῳ εἰς τὴν χεῖρα τῶν θυσιῶν, ὡς κὰν ταῖς ἑορταῖς· καὶ⁸⁰ ταῖς νομηνίαις, κὰν τοῖς Σάββασιν ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἰερουργίας κληροῦσθαι, καὶ ἰδῶσθεσθαι τὸν θεὸν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ. Ἔστα διδάσκει, τίνα προσήκει ποιεῖν τῇ νομηνίᾳ τοῦ δεκάτου μηνός, καὶ τίνα τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, καὶ τίνα πάλιν τῷ ἑβδόμῳ μηνί. Τὴν δὲ προσφερομένην σμιδαλιν θυσίαν καλεῖ· «Καὶ θυσίαν γὰρ, φησὶ, πέμμα⁸¹ τῷ μόσχῳ, καὶ πέμμα τῷ κριῖ ποιήσεις, καὶ ἐλαίου τὸ ἓν τῷ πέμματι.» Τὸ⁸² δὲ ἓν παρὰ τῷ Σύρῳ ἡμῶν εὔρον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ΄.

Καλεῖται δὲ καὶ τὴν πύλην τὴν πρὸς ἀνατολάς βλέπουσαν ἐν ταῖς ἑξ τῆς ἑβδομάδος ἡμέραις κεκλεισθαι, ἐν δὲ τῷ Σαββάτῳ διὰ πάσης ἀνοίγνυσθαι τῆς ἡμέρας. Τῶν δὲ, φησὶν, ἱερῶν τὰς ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέως προσφερόντων θυσίας, αὐτὸς ἐπὶ τῆς πύλης στήσεται ταύτης, καὶ τῆς θυσίας προσφερομένης, ἐστὼς ἐπὶ τῷ προθύρῳ προσκυνήσει, καὶ οὕτως ἐξελεύσεται· καὶ πᾶς δὲ ὁ λαὸς πρὸ ταύτης τῆς θύρας ἐστὼς προσοίσει τῷ θεῷ τὴν προσκύνησιν, ἓν τε τοῖς Σάββασιν, καὶ ἐν ταῖς νομηνίαις· τὸ δὲ ὀλοκαύτωμα τῶν Σαββάτων ὁ ἀρχιερεὺς προσοίσει. Αὐτὸν γὰρ καλεῖ ἀφηγούμενον. Λέγει δὲ καὶ τῶν ἱερῶν⁸³ τὸν ἀριθμὸν· ὡσαύτως δὲ καὶ τίνα δεῖ ἐν ταῖς νομηνίαις προσφέρειν διδάσκει. Τὸ δὲ μαναὰ τὴν τῆς σμιδαλικῆς θυσίας ἀποκαλεῖ· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύρος ἠρμήνευσε. Παρακαλεῖται δὲ καὶ τοὺς εἰσιόντας εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἐξωτέραν αὐλήν, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς πύλης τῆς πρὸς βορρᾶν εἰσέλθοιεν, διὰ τῆς πρὸς μεσημέριαν ὁρώσης ἐξέλθαι· εἰ δὲ ἐντεῦθεν

VERS. 9. Sufficial vobis, duces Israelis: injustitiam et vexationem projicite, et judicium ac justitiam facite, et auferite oppressionem a populo, dicit Adonai Dominus. [10-12] Deinde de stateris, et ponderibus, et mensuris præcipit, quæ secundum æqualitatem et justitiam alt esse observanda: jubetque introitus et exitus unam esse mensuram. Et docet nos, eorum continere gomor decem, et unumquodque gomor chœnicas decem, ut sit corus chœnicum centum. Et ephi dicit eandem habere mensuram, quam chœnix; et minam præcipit quinquaginta siclos continere, et unumquemque siclum obolos viginti. Et decem olei cotylas **1036** itam gomor vocat, quam decimam esse dixerat cori partem. [13-15] Jubet etiam primitias oblatas frumenti et hordei sextam gomor partem continere, quæ apud nos semimedimnus nuncupatur. Cum enim corus triginta sit medimnorum, gomor vero dicatur decima pars cori, necesse est gomor trium esse medimnorum: trium autem medimnorum sexta pars semimedimnus est. Jussit item de decem cotylis unam cotylam offerri, et ovium itidem decimas. [16, 17] Hæc autem omnia dabit, inquit, populus duci ad sacrificiorum usum, ut in celebratibus, et neomeniis, et Sabbatis, ab ipso sacrum munus obeatur, et pro populo Deus placetur. [18-25] Præterea docet, quænam facere conveniat neomeniis decimi mensis, quæ quarta decima, et quæ rursus septimo mense. Oblatam autem siliginem sacrificium vocat. «Sacrificium enim, inquit, coctionem vitulo, et coctionem arieti facies, et olei hin coctioni.» Hin vero iuxta Syrum hominam esse comperi.

CAPUT XLVI.

[4-5] Jubet quoque portam, quæ respicit ad orientem, sex hebdomadis diebus claudi, Sabbato vero per totum diem apertam patere. Et sacerdotibus, inquit, pro principe sacerdotum sacrificia offerentibus, ipse super hac porta stabit, et cum sacrificium offeratur, stans in vestibulo adorabit, et ita egredietur: et omnis populus ante hanc portam stans **1037** Deo cultum exhibebit in Sabbatis et neomeniis, et holocaustum Sabbatorum offeret princeps sacerdotum: ipsum enim ducem vocat. [4-7] Recenset etiam sacerdotum numerum, et similiter, quæ neomeniis offerenda sint, docet. Manaa verò simitagialis sacrificium nuncupat: ita enim Syrus quoque interpretatus est. [8-10] Præcipitque eos, qui ingressi fuerint ad adorandum Deum in exteriorem aulam, si a porta quæ est ad aquilonem ingrediantur, per eam quæ est ad meridiem, exire: quod si per hanc ingressi fuerint, per alteram exire, ut ordine ingressi et egressi sine ulla perturbatione Deum

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ἄπ. A ἀφίεσθε. ⁷⁸ καὶ. Des. in A. ⁷⁹ λαοῦ. A add. μου. ⁸⁰ B χάν. ⁸¹ πέμμα. Hebr. Epha. ⁸² τὸ (editio prior hab. τῷ) δὲ — εὔρον. Vid. supra, pag. 714, ad cap. iv, 11, et Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁸³ Leg. esse puto ἱερῶν.

adorent, utque sacerdotum princeps, dum hæc fiunt, intersit, ut majori verecundia cultus exhibeatur. [12] Et omni populo Sabbatis et aliis celebratibus portam aperiri jussit, quæ est ad orientem: principi vero sacerdotum, voluntarium sacrificium ex abundantia offerre Deo volenti, quæcumque die voluerit sacrificium peragere, liceat, inquit, portam aperire. Simile enim erit, inquit, oblatum ab ipso sacrificium Sabbatorum sacrificio. [16-18] Et ex definita ipsa terra, si cui aliorum tradere voluerit, ipsius, inquit, qui accepit, perpetuum jus obtineat: quod si servo data fuerit, illius dominio potiatur usque ad remissionis annum: et anno illo, qui hebdomadicus appellatur, principi sacerdotum reddet hæreditatem. Soli enim sacerdotali generi hæc hæreditas dedicata est. Non enim decet, paterna hæreditate **1038** privatis aliis et spoliatis, ad injurias populi procedere, alia rursus sacerdotibus pro compensatione definita terra. Sit igitur definitæ sacerdotibus terræ hæres genus. [19-24] Et ostendit, inquit, mihi alium locum situm ad occasum, et aquilonis exedris propinquum, quem dixit ad coquendum sacerdotibus destinari, ut pro ignorantia et peccato ibi coquant, et manna ibi coquant. Neque enim fas est, inquit, quæ semel separata sunt et sanctificata, ea communia facere extra ferendo. Et vidi alias aulas breviores, circa maximam aulam sitas, et unaquæque habebat longitudine cubitos triginta, latitudine quadraginta: apud quas ædificatæ domus erant, quas *exedras* vocavit, in quibus populi sacrificia coqui præcepit.

εἶχε δὲ ἐκάστη τὸ μὲν μῆκος πῆχαις τριάκοντα, τὸ δὲ εὖρος τεσσαράκοντα· ψυχοδόμητο δὲ παρ' αὐτὰς καὶ οἶκοι, ἃς ἐξέδρας ἐκάλεσεν, ἐν οἷς ἐψέσθαι παρηγγύησε τὰ τοῦ λαοῦ θύματα.

CAPUT XLVII.

Vers. 1-3. Et inde me rursus assumens introduxit ad vestibula domus, et ecce aqua egrediebatur e subdali loco domus, ad orientem, quia facies domus respiciebat ad orientem, et aqua descendebat ab angulo domus dextero ab austro ad altare. Ita ea quæ ad sacrificia pertinent, edoctus, postquam didicit offerenda esse sacrificia pro peccato secundum figuram, docetur animarum veram expiationem ex aqua et spiritu fieri. Videt autem hanc aquam a portis domus exeuntem, et per altare transeuntem, per partes magis aquilonares ad orientem procedere. Ex Judæis enim salus ad gentes pervenit, et Christus ex **1039** Davide secundum carnem ex virginali utero, veluti ex quibusdam divinis vestibulis apparens, per aquam et spiritum regenerationis orbi terrarum est impertitus. Hæc item beatus Isaias vaticinatur, dicens: « Erit die illo, sicut fluvius qui fertur gloriosus in terra sitiente ». » Et beatus Zacharias prædicta salutari

^a Zach. xiv, 7.

τὴν εἴσοδον ποιήσαιντο, διὰ τῆς ἐτέρας ποιῆσθαι τὴν ἐξοδον, ὥστε κατὰ τάξιν αὐτοὺς εἰσιόντας καὶ ἐξόντας θορύβου δίχα παντὸς προσφέρειν τῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν· παρέστω δὲ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς, τοῦτων γινομένων, ὥστε μετὰ πλείονος αἰδοῦς γενέσθαι τὴν προσκύνησιν. Καὶ παντὶ μὲν τῷ λαῷ ἐν τοῖς Σάββασιν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἀνοίγυσθαι προσέταξε τὴν πρὸς ἑω θύραν· τῷ δὲ ἀρχιερεὶ γνωμικὴν θυσίαν ἐκ περιουσίας προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ βουλομένῳ. καθ' ἣν ἂν βούλοιο ἡμέραν τὴν θυσίαν ἐπιτελεῖν, ἀνοίγειν, φησὶν, ἐξέστω τὴν θύραν. Ὁμοία γὰρ, φησὶ, ἔστω ἢ παρ' αὐτοῦ προσφερομένη θυσία τῇ τῶν Σαββάτων θυσίᾳ. Ἐκ τῆς δὲ ἀφωρισμένης αὐτῷ γῆς εἰ τι τῶν υἰέων δοῦναι βουλευθῆι, διηγεκῶς, φησὶ, τοῦτου τὴν δεσποτείαν ὁ λαμβάνων ἐξέτω· εἰ δὲ οὐκ ἐτὴν δοθεῖν, ἐχέτω ὁ αἰκέτης τὴν δεσποτείαν μέχρι τοῦ ἔτους τῆς ἀφέσεως, καὶ τῷ καλουμένῳ ἑβδομαδικῷ ἔτει ἀποδώσει τῷ ἀρχιερεὶ τὴν κληρονομίαν· μόνη γὰρ τῷ ἱερατικῷ γένει οὗτος ὁ κληρὸς ἀφώρισται. Οὐ γὰρ προσήκει τῆς πατρῴας κληρονομίας τῶν υἰέων στερηθέντων καὶ γυμνωθέντων, εἰς τὸν λαὸν χωρῆσαι τὴν ἀδικίαν, ἄλλης πάλιν τοῖς ἱερεῦσιν ἀφωρισμένης εἰς παραμυθίαν γῆς· ἔστω τοίνυν τῆς ἀφωρισμένης τοῖς ἱερεῦσιν γῆς κληρονομίον τὸ γένος. Ἐδειξε δὲ μοι, φησὶ, καὶ ἕτερον τόπον πρὸς δυσμαῖς κείμενον, ταῖς ἀρκτύλαις ἐξέδραις πελάζοντα, καὶ ἔφη τοῦτου εἰς ἔψθαι ἀφορίζεσθαι τοῖς ἱερεῦσιν, ὥστε τὰ περὶ ἀγνοίας καὶ ἁμαρτίας αὐτοῦ ἐψέειν, κάκει τὸ μανθὰ πέπτειν^a. Οὕτε γὰρ θέμις, φησὶ, τὰ ἅπαντα ἀφωρισθέντα καὶ ἁγιασθέντα κοινὰ ποιεῖν τῷ ἔσω κμιζεῖν. Εἶδον δὲ καὶ ἐτέρας αὐλάς ἐκείνης βραχυτέρας, κύκλω τῆς μεγίστης διακειμένας αὐλῆς·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'.

α'. Ἐκείθεν με πάλιν λαβὼν εἰσήγαγεν ἐπὶ τὰ πρόθυρα τοῦ οἴκου, καὶ ἰδοὺ ὕδωρ ἐξεπορεύετο ὑποκάτωθεν τοῦ αἰθρίου τοῦ οἴκου κατὰ ἀνατολὰς, ὅτι ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ οἴκου ἀπέβλεπε κατὰ ἀνατολὰς, καὶ τὸ ὕδωρ κατέβαιναν ἀπὸ τοῦ κλινοῦ τοῦ οἴκου^b τοῦ δεξιῦ ἀπὸ νότον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Οὕτω τὰ περὶ τῶν θυσιῶν διδάχθαι, καὶ μαθῶν, ὅπως τὰ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν τυπικῶς δεῖ προσφέρειν θύματα, διδάσκειται τῶν ψυχῶν τὴν ἀληθινὴν κάθαρσιν, τὴν ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος γινομένην. Βλέπει δὲ τοῦτο ὕδωρ ἀπὸ τῶν θυρῶν τοῦ οἴκου ἐξίον, καὶ διὰ τοῦ θυσιαστηρίου διόν, καὶ διὰ τῶν βορειοτέρων μερῶν ἐπὶ τὰ ἔφα χωροῦν. Ἐκ γὰρ τῶν Ἰουδαίων ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσι, καὶ ὁ ἐκ Δαβὶδ κατὰ τὴν σάρκα Χριστὸς, ἐκ τῆς παρθενικῆς νηδύος, οἷον ἀπὸ τινῶν θεῶν προθύρων ἀναφανείς, τὴν δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγέννησιν τῆς οἰκουμένης δεικνύρηται. Ταῦτα καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας προδεδίξει, λέγων· « Ἔσται^b ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς πο-

VARIE LECTIONES.

^a B πέπτειν. ^b τοῦ οἴκου. Des. in A. ^c ἔσται — διψώση. Ad Isa. l.ii, 2, hæc retulit Sirm., sed respicere videntur ad Isa. xlvii, 3; coll. xxxv, 6.

παρὸς φερόμενος ἔνδοξος ἐν γῆ διέφωσεν. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ζαχαρίας προαγορεύσας τὸ σωτήριον πάθος, καὶ τὸ ἐπιγερόμενον σκότος. « Οὐχ ἡμέρα γάρ, φησὶ, καὶ οὐ νύξ, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. οὔτε γάρ, φησὶ, πλήρης ἡμέρα, οὔτε πλήρης νύξ, μεσούσης γάρ τῆς ἡμέρας σκότος ἐγένετο. » ἐπήγαγεν. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἰερουσαλὴμ. τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχατήν, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην. » Δηλοῖ δὲ διὰ τούτων τὰ ἔψα καὶ τὰ ἐσπέσια, δι' ὧν ἡ οἰκουμένη πάσα νοεῖται. Λέγει δὲ καὶ τῆς ἀναβλύσεως τὸν καιρὸν. « Ἐν θέρει, φησὶ, καὶ ἔαρι ἔσται οὕτως. » Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τῇ Σαμαρείτιδι φησιν. « Ὅς ἂν πῆν ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διέφωσεν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' ἔσται τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, πηγὴ ὕδατος ζῶντος ἀλαλούου ἐξ ἑσθῆς αἰώνιον. » Καὶ ἐτέρωθι. « Ἐξ τῆς ἐσθῆς, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρῦσουσιν ὕδατος ζῶντος. » Τοῦτο τὸ ὕδωρ ὁ θεοπέσιος εἶδεν ἰεζεκιὴλ προκύψων μὲν ἐκ τῶν προθύρων τοῦ οἴκου. διὰ γὰρ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὰ ἡμέτερα ἀγαθὰ προεβρέθη. καὶ ἐλθὼν δὲ διὰ τοῦ θυσιαστηρίου. παρόδῳ γὰρ μόνῃ διὰ τῶν Ἰουδαίων ἐχρήσατο. ἐπειδὴ δὲ ἀπιστήσαντες δοῦναι τῆς πίστεως τοὺς καρποὺς οὐκ ἠθέλησαν, ἐχώρησεν εἰς τὰ ἔθνη, καὶ τὸν μέγιστον καὶ κάλλιστον τῶν Ἐκκλησιῶν ἀρδεύει παράδεισον. Εἶτα λέγει θεωρημένα τινὰ μετρήσαντα χιλίους ἐν τῷ μέτρῳ, καὶ διαθεῖναι μέχρις ἀστραγάλων. πάλιν δὲ τὴν αὐτὴν μετρήσαι ποσότητα, καὶ διαθεῖναι ἕως γονάτων. τρις δὲ τὸ μέτρον ἐπενεγκεῖν, καὶ διαθεῖναι ἕως ὀφθαλμοῦ. ἐπειδὴ δὲ τὸν τέταρτον ἐπλήρωσεν ἀριθμὸν, Χειμάρρους, φησὶν, ἐγένετο μέγιστος, ὃν οὐχ οἶον διαθεῖναι, ὅτι ἐκδράζον τὸ ὕδωρ, ὡς ῥοῖζος χειμάρρου, ὃν οὐ διαθήσεται τις. Ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς διὰ τούτων, ὅτι ἐν ἀρχῇ μὲν τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα ὀλίγους τῆ σωτηρίας προσάξει. εἶτα τούτους διπλασιάζει, καὶ τριπλασιάζει. μετὰ δὲ ταῦτα πληρῶσει τὴν οἰκουμένην, κατὰ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν. « Πληρωθήσεται ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θάλασσας. » Ἐπιστήσαι δὲ προσήκει, ὡς τετράκις ἐμέτρησε, καὶ τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίος ἰσάριθμον τὸ μέτρον προσήνεγκεν. Ἠγοῦμαι δὲ τὸ τέταρτον μέτρον τοῦ θεοπέσιου Ἰωάννου παραδηλοῦν τὸ εὐαγγέλιον, θεολογίαν ἔχον ἄβατον ἀνθρώποις καὶ ἀνυπέρβατον. Τίς γὰρ ἂν γένοιτο πῶς ἐπέκεινα τοῦ Ἐν ἀρχῇ; τίς δ' ἂν ὑπερβαίη τὸ Ἦν; Δὲ καὶ ἐκδράζον τὸ ὕδωρ, ὡς ῥοῖζος χειμάρρου, ὃν οὐ διαθήσεται τις, ἐφη ἐξίεναι. Εὐθὺς δὲ, φησὶ, καὶ παραχρῆμα ὑπέδειξέ μοι παρὰ τὴν δεξιὴν τοῦ ὕδατος δένδρα παντοδαπῶς βρῦνοντα καρποῦς. Ἐν ἐκατέρᾳ δὲ δεξιῇ ταῦτα ἦν τὰ δένδρα. οὐ γὰρ

A passione, et ea quæ accidit obscuritate : « Non dies enim, inquit, et non nox, et dies ille notus Domino. Neque enim plenus dies, inquit, neque plena nox : medio enim die tenebræ ortæ sunt. » Deinde sic pergit : « Die illo egredietur aqua viva de Hierosolyma, dimidium ejus in mare novissimum, et dimidium ejus in mare primum. » Et per hæc declarat ortum et occasum, quibus totus terrarum orbis intelligitur. Commemorat etiam scaturiendi tempus. « In æstate, inquit, et in vere sic erit. » Hoc etiam Samaritanæ dixit Dominus : « Qui biberit de aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed erit aqua, quam ego dabo ei, fons aque vivæ salientis in vitam æternam r. » Et alio loco : « Si quis sitit veniat ad me et bibat : qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus profluent aquæ vivæ s. » Hanc aquam divinus Ezechiel vidit, profluentem a vestibulis domus (per legem enim et prophetas prædicta fuere nostra bona) et transeuntem per altare, quia per Judæos duntaxat transiit : qui ubi non credentes **1040** fidei fructus reddere noluerunt, transiit ad gentes, et maximum atque pulcherrimum Ecclesiarum irrigat paradisum. [5-5] Ait deinde se conspexisse quemdam, qui mensus sit mille in mensura, et transierit usque ad talos : eumque rursus eandem dimensum esse quantitatem, et transiisse usque ad genua ; et tertio adhibita eadem mensura, transiisse usque ad lumbos. At ubi quartum implevit numerum, torrens, inquit, factus est maximus, qui pertransiri non posset, quia ebulliebat aqua ut impetus torrentis, quem non pertransibit aliquis. Docuitque nos per hæc, fore ut initio evangelicum præconium paucos ad salutem adducat, deinde eos duplicet ac triplicet, ac postea totum impleat orbem terrarum, secundum prophetiam illam : « Repletur universa terra cognitione Domini, sicut aquæ multæ quæ operiunt maria r. » Et animadvertere operæ pretium est, quater illum dimensum fuisse, et divinis Evangeliiis æqualem numero mensuram adhibuisse. Existimo vero quartam mensuram divini Joannis Evangelium indicare, quod theologiam continet inaccessam, et quam hominibus transcendere minime liceat. Quæ enim mens ultra illud **D** In principio penetrare, et quæ illud erat transcendere poterit? quare ebullientem aquam, quasi torrentis fluctum, quem nemo pertransire queat, dixit exiisse. [6, 7] Et statim, inquit, atque e vestigio ostendit mihi apud ripam aquæ arbores omnis generis producentes fructus. Et in utraque ripa hæc arbores erant : neque enim fidem tantum in Deum, sed etiam actionem secundum Deum hæc aqua, ut

* Z. ch. xiv, 8. † Joan. iv, 14. ‡ Joan. vii, 37, 38. § Isa. ii, 9; Habac. ii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ ἀλλ' — αἰών. Aliter loco cit. leg. ⁶⁸ πλῆρ. Supra, pag. 252, erat ἐνεπλήσθη. Infra, ad Dan. ii, 34, 35, leg. ἐπλήρωθη. ⁶⁹ γῆ. Des. in B.

homines producerent, **1041** effecit. [8] Et dixit, A inquit, ad me: Aqua fluminis quæ egreditur in Galileam ad orientem, et descendit ad incultam, ac venit usque ad mare, ad aquam ostii maris. Et hæc licet nobis accurate in historia invenire. Nam primo in Galileam salutare præconium cucurrit, inde ad incultam et a pietate vacuum gentium regionem, pervenit etiam ad mare fluctuans, barbarorum nationes. Subjicitque, ac aquas sanctificaturum esse. Efficiet enim, ut Græcæ et fabulosæ doctrinæ divino præconio ministrent, utque morbosæ aquæ illæ per has aquas sanctificatæ salutem suppeditent.

καὶ ἀγιάσει τὰ ὕδατα· τὰς γὰρ Ἑλληνικὰς καὶ μυθικὰς διδασκαλίαις ὑπηρετεῖσθαι παρασκευάσει τῷ θεῷ κηρύγματι, καὶ τὰ νοσώδη ἐκεῖνα ὕδατα διὰ τούτων τῶν ὑδάτων ἀγιαζόμενα ὀφθαλμοῦ ἐστὶν παρεκτικὰ.

VERS. 9. *Et erit, omnis anima animalium ebullientium, super omnia ad quæ advenerit fluvius, vivet.* Omnis enim, quicumque salutaribus aquis fruetur, salutem consequetur. Et asserit, plenam piscium hanc aquam futuram, et piscatores multos habituram esse. Multi enim per has aquas ad salutem quasi ex piscatione capientur: et multi etiam sunt, quibus hujus venandæ prædæ munus committetur. [10] Illud vero, « ab Engaddi usque ad Enaglim, » significat ortam ex tentationibus et afflictionibus lætitiā. *Engaddi* enim oculorum tentationem designat; *Enaglim* vero, oculum vituli ad sacrificium oblatis, et peccatum solventis, vel sub jugum tracti, cui colendæ terræ munus imponatur. **1042** *Exsiccatio autem sagenarum, non solum frequentiam, sed etiam studium et curam significat.* Non enim desistent piscari, inquit, sed ibi quiescent: quietem enim *sagenarum exsiccationem* vocavit; quandoquidem cessantes piscari piscatores *sagenas* explicare et exsiccare consueverunt. « Scorsim apud se, inquit, erit, » hoc est, ab impietate remota, anima quæ salvatur: et copiam piscium asserit non fluvio similem fuisse, sed maximo mari. Neque enim pristino populo æqualis numero novus populus, sed gentium mari comparatus, et orbem terrarum complens. His subjicit:

VERS. 11. *Et in exitu ejus, et in conversione ejus, et in elatione ejus, lacunæ ejus non sanabuntur, in sales tradentur.* Et hoc in præsentem videmus accidisse, qui in multitudinem aucti, in segnitiam lapsi sunt. Et consentanea Dominus quoque prædixit. « Cum enim abundaverit, inquit, iniquitas, refrigeret charitas multorum. » Eos igitur qui in superficie versantur, et prædicatione duntaxat instructos, quales nostrum plurimi, *lacunas* vocat: etenim lacunæ non profundam, sed in superficie

† Matth. xxiv, 12.

μόνον τὴν εἰς θεὸν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ θεὸν πράξιν τοῦτο τὸ ὕδωρ βλαστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους ποιοίηκε. Καὶ εἶπε, φησί, πρὸς με· Τὸ ὕδωρ τῷ ποταμοῦ, τὸ ἐκπορευόμενον εἰς τὴν Γαλιλαίαν⁹⁹ τὴν πρὸς ἀνατολὰς, καὶ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ἀόικητον⁹¹, καὶ ἐρχόμενον ἕως ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ἐπὶ τὸ ὕδωρ τῆς διεκβολῆς τῆς θαλάσσης. Καὶ ταῦτα δὲ ἐστὶν ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας εὐρεῖν. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰς τὴν Γαλιλαίαν τὸ σωτηρίων ἐδραμε κήρυγμα· ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ τὴν ἀόικητον καὶ εὐσεβείας ἔρημον τῶν ἔθνῶν χώραν. Ἐφθασε δὲ καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν κυμαίνουσαν, πῶν βαρβάρων τὰ γένη· ἐπάγει δὲ εἰς τὸν ὄψον τῶν ὑδάτων ἀγιαζόμενα ὀφθαλμοῦ ἐστὶν παρεκτικὰ.

θ. Καὶ ἐστὶν, πᾶσα ψυχὴ⁹² τῶν ζῴων τῶν ἐκζώντων ἐπὶ⁹³ πάντα ἔφ'⁹⁴ ἀπέλθῃ ἐκεῖ ὁ ποταμὸς, ζήσεται. Πᾶς γὰρ, φησί, τῶν σωτηρίων ὑδάτων ἀπολαύων τῆς σωτηρίας τεύχεται. Λέγει δὲ καὶ ἰχθύων κλίμας τοῦτο γενήσεσθαι τὸ ὕδωρ, καὶ ἀλίαις ἔξειν πολλούς· πολλοὶ γὰρ οἱ διὰ τῶν ὑδάτων τούτων εἰς σωτηρίαν θηρώμενοι, πολλοὶ δὲ καὶ οἱ τὴν ἀγρὰν ταύτην θηρεύειν πεπιστευμένοι. Τὸ δὲ, « ἀπὸ Ἡγγαδδὶ⁹⁵ ἕως Ἡναγλίμ, » σημαίνει τὴν ἀπὸ πειρασμῶν καὶ θλίψεων εὐφροσύνην. Τὸ γὰρ Ἡγγαδδὶ ὀφθαλμῶν πειρατήριον⁹⁶ σημαίνει· τὸ δὲ Ἡναγλίμ ὀφθαλμὸν μάχου εἰς θυσίαν προσφερομένου, καὶ τὴν ἀμαρτίαν λύοντος, ἢ ὑπὸ ζυγῶν ἐλκομένου, καὶ γεωργίαν πιστευομένου. Τὸ ψυγῶν σαγηρῶν δὲ σημαίνει τῶν ἀλίαιων οὐ μόνον τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιμελές. Οὐ γὰρ ἀποστῆσονται, φησί, τοῦ ἀλιεύειν, ἀλλ' ἐκεῖ δεσναπαύσονται· τὴν γὰρ ἀνάπαυαν ψυγῶν σαγηρῶν ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ τοῦ ἀλιεύειν παύσμενοι ἀλίαις ἀπλοῦν τὰς σαγῆνας καὶ ξηραίνειν εἰδῶσιν. « Καθ' ἑαυτὴν ἐστὶν, » φησί, τουτέστι, τῆς ἀσεβείας καχωρισμένη ἢ σωζομένη ψυχὴ· λέγει δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἰχθύων οὐ ποταμῷ ἰσικάνω, ἀλλὰ τῇ μεγίστῃ θαλάσῃ. Οὔτε γὰρ τῷ προτέρῳ λαφὶ ἰσάριμος ὁ νόος λαός, ἀλλὰ τῇ τῶν ἔθνῶν θαλάττῃ ἀπεικασμένος, καὶ τὴν οἰκουμένην πληρῶν. Τούτοις ἐπάγει·

ια'. Καὶ⁹⁷ ἐν τῇ διεκβολῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ⁹⁸ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ ὑπερόρει αὐτοῦ, τὰ τεράγη αὐτοῦ οὐ μὴ λαθῇ⁹⁹, εἰς ἄλλας δεθήσεται. Καὶ τοῦτο ὁρῶμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος γεγενημένον· αὐξηθέντες γὰρ εἰς πλῆθος εἰς βραθυμίαν ἐξωκεῖλαμεν. Συμφῶς δὲ καὶ ὁ δεσπότης προηγόρευσε· « Ὅταν¹ γὰρ, φησί, πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν. » Τούτοις τοίνυν ἐπιπολαῖος, καὶ τὸ κήρυγμα μόνον περιρριζομένους, ὅποιοι ἤμῶν οἱ πλείστοι, τεράγη ἀποκαλεῖ· καὶ γὰρ τὰ τεράγη

⁹⁹ Γαλιλ. Galilæa alii rectius appellativo de tractu (orientali) explicant. ⁹¹ ἀόικη. A Ἀραβίαν. Hebr. planitiem. ⁹² ψυχὴ — ἐκζ. Hebr. omnis anima viva reptilium. ⁹³ ἐπὶ — ποτ. Hebr. quocumque venerint flumina. ⁹⁴ δ. In A et B sequi. ἄν. ⁹⁵ A Αγγαδδὶν, et deinde Ἐναγαλλίμ. ⁹⁶ B ὀφθαλμῶν πειρατήριου. ⁹⁷ Καὶ — δεθήσ. Hebr. Sed loca cœnosa ejus et paludes ejus, et quæ non sanabuntur, soli reliquentur. ⁹⁸ A ἀποστρῶφῃ. ⁹⁹ λαθῇ. A ἀγιάσσει. ¹ ὅταν — ἀνομία. Aliter loco cit. leg.

οὐ βαθία, ἀλλ' ἐξ ἐπιτολῆς ἔχει τὸ ὕδωρ. Τοὺς οὕτω ἄσθενους διακειμένους λέγει θεραπείας μὴ τυγχάνειν. Ἄλλὰ καὶ οὕτω, φησὶν, οὐκ ἀχρηστοὶ τοῖς λοιποῖς· παθεύοντες γὰρ πρόφασις τῆς ἄλλης ὠφελείας γίνονται. Οὐ χάριν, ἔφη· εἰς ἄλλας δοθήσεται. Ἄρτιον γὰρ οἶδέ πως ἡμᾶς; καὶ ὠφελείας πληροῦν, οὐ μόνον ὁ διδάσκαλος ἰ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιφερομένη τῆς ἀμαρτίας τιμωρία. Οὕτω τὰ κατὰ τοὺς βιβλίους προαγορεύσας, κάλιν τῶν σπουδαίων καὶ τῶν ἀγίων τοὺς καρποὺς διηγείται, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀκαρπῶν παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ πάντα βρώσιμα. Πρὸς δὲ τῷ καρπῷ, φησί·

9. Καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορβήσεται, οὐδὲ μὴ παλαιωθῆ ἔπ' αὐτοῦ, οὐδ' οὐ μὴ ἐκλείψῃ ὁ καρπὸς αὐτοῦ τῆς καινότητος αὐτοῦ εἰς τοὺς μῆνας αὐτοῦ· πρωτοβολήσῃ, δίδωσι τὰ ἔσται αὐτῶν ἐκ τῶν ἀγίων ταῦτα ἐκπορεύεται, καὶ ἔσται ὁ καρπὸς αὐτῶν εἰς βρώσιν, καὶ ἡ ἀνάδοσις ὁ αὐτῶν εἰς ὑγίαιαν. Ταῦτα, φησὶ, τὰ ἐνδρα πάντα ἐδώδιμον ὁμοίως καρπὸν τοῦτον διηγεῖται. Οὐ γὰρ ἄπαξ τοῦ ἔτους, ἀλλὰ κατὰ μῆνα οὐ γὰρ ἐν ἑορταῖς εὐσεβοῦσιν οἱ ἄγιοι, διηγεῖται δὲ τὴν τῶν θεῶν νόμων ἐκπληροῦσι φυλακῆν. Ἄλλὰ καὶ εἰς φύλλα, φησὶν, οὐκ ἀπορβήσεται ἀπ' αὐτῶν. Ἔχουσι γὰρ τῇ τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν τὴν θυμηδίαν ἀκολουθοῦσαν. Ὁ δὲ καρπὸς αὐτῶν ὅλος εἰς βρώσιν. Θαυμάζειν γὰρ εἰώθαμεν τοὺς τῆς ἀρετῆς ἀλλοτῆς. Καὶ ἡ ἀνάδοσις αὐτῶν εἰς ὑγίαιαν. Λογίζομενοι γὰρ ὅσον ἀγαθὸν ἡ κατὰ Θεὸν ζωὴ, τὴν ἐνεπύθεν ὠφελείαν καρποῦμεθα, καὶ τῆς κατὰ Θεὸν ὑγίαιας τυγχάνομεν. Ἐνεπύθεν διδάσκειται ὁ προφητῆς, τίνα τὰ ὄρα τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπὸ βορρᾶ μὲν φησὶ τὴν ὁδὸν εἶναι τὴν Ἡμᾶθ ἀναμέσον τῶν ὄρων Δαμασκοῦ. Ἡμᾶθ δὲ τὴν Ἐπιφάνειαν καλοῦσι, τινὲς δὲ τὴν Ἐμίταν. Καὶ γὰρ ἡ θεία Γραφή δύο οἶδεν ἡμῶν μόνους· λέγει γάρ· «Εἰς Ἡμᾶθ τὴν μεγάλην.» Ἀπὸ ἀνατολῶν δὲ λέγει τὸν Ἰορδάνην ὄριον, καὶ τὸν πρὸς ἀνατολὰς φοινικῶνα· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας, ἕως ὑδάτων ἀντιλογίας· οὕτω γὰρ τὸ Μαριμῶθ ὁ Σύρος ἠρμηνεύσει· ἀπὸ δύσεως δὲ τὴν θάλασσαν ὄριον εἶναι. Ταύτην δὲ προσέταξεν αὐ μόνον τοῖς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ γένος· κατὰ γούσι διανεμηθῆναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς προσελητούτοις, τοῖς παροικοῦσιν ἐν μέσφ αὐτῶν, Οἰκῆτες, φησὶν, ἐγέννησαν υἱοὺς ἐν μέσφ ὄρων. Καὶ αἱ ἐκάστη, φησὶ, φυλὴ συνοικοῦντες προσελητοὶ μετὰ τῆς αὐτῆς φυλῆς τὴν κληρονομίαν λαβέτωσαν.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'.

Ἔστα κελεύει· πρώτην μὲν λαβεῖν τὴν φυλὴν Δαν ἀπὸ βορρᾶ, δευτέραν τὴν Ἀσὴρ, τρίτην τὴν Νεφθαλίμ, τετάρτην τὴν Μανασσή, πέμπτην τὴν Ἐφραΐμ, ἕκτην τὴν Ρουβὴν, ἑβδόμη τὴν Ἰούδα· εἶτα τὴν πρὸς ἱερεῦσιν ἀφορισθεῖσαν, πέντε μὲν καὶ ἑκοσι χιλιάδων τὸ εὖρος, δέκα δὲ χιλιάδων τὸ μήκος· κελεύει δὲ τοῦτου ἵ τὸν κλῆρον περὶ αὐτὴν τεθῆναι

A continent aquam. Eos igitur qui hæ affecti sunt asserit minime conserui remedium. Sed et siq etiam isti, aie, reliquis non inuiles : castigati enim utilitatis aliis causa erunt. Quamobrem « in sales dabuntur » dixit. Instruere enim nos quodammodo, et utilitate implere consuevit, non solum oratio docens, sed etiam illatum pro peccato supplicium. 1043 Hæ, iis predictis quæ ad ætæna attinent, rursus studiosorum sanctorumque fructus commemorat, et nihil apud ipsos esse infructuosum, sed omnia ejusmodi quæ comedi possint. Præter fructum autem, inquit,

VERS. 12. *Etiam folium ejus non defluet, neque inveterascet super eo, neque deficiet fructus ejus, novitatis ejus, in menses ejus : primitiva afferet, quia aquæ eorum de sanctis egrediuntur, et erit fructus earum in cibum, et germinatio earum ad salutatem.* Hæ, inquit, arbores omnes ad esum utilem producent fructum, atque hunc in perpetuum. Non enim semel in anno, sed quovis mense, neque in celebritatibus tantum pie vivunt sancti, sed continenter divinas leges observant. Quin etiam « Folia, inquit, non defluent ab ipsis. » Habent enim virtutis exercitationi congruentem animi lætitiā, et « Fructus ipsarum totus in cibum. » Admirari enim consuevimus virtutis athletas. « Et germinatio earum ad salutatem. » Reputantes enim quantum sit bonum vita secundum Dei voluntatem composita, hinc utilitatem percipimus, et salutem quæ est secundum Deum consequimur. [13-20.] Deinceps edocetur propheta, quinquam sines Israelis. Ab aquilone ait viam esse Emath per fines Damasci. *Emath* autem Epiphaniam vocant, et quidam Emisam. Etenim divina Scriptura duas novit ejusdem nominis; dicit enim : « Ad Emath magnam. » Et ab ortu ait Jordanem finem, et palmatum quod est ad orientem : a meridie 1044 vero, usque ad aquas contradictionis; sic enim Marimoth Syrus interpretatus est : ab occasu vero, mare finem esse. [21-23] Et hanc præcepit non solum iis qui ab Israele genus ducerent, distribui, sed etiam proselytis inter eos habitantibus : qui filios, inquit, in vobis genuerint. « Et unaquaque in tribu, inquit, habitantes proselyti cum tribu hæreditatem capiant. »

CAPUT XLVIII.

[1-7] Deinde præcipit ut primam capiat tribus Dan ab aquilone, alteram Aser, tertiam Nephthalim, quartam Manasse, quintam Ephraim, sextam Ruben, septimam Juda; [8-11] tum eam quæ sacerdotibus attributa est, quinque et viginti millium latitudinem, decem millium longitudinem habere; jubetque hujus hæreditatem circa ipsam urbem

VARIE LECTIONES.

⁹ B διδάσκαλος. ¹⁰ καὶ — ἀπορβ. Des. in A. ¹¹ οὐδὲ — αὐτοῦ. Gemina est interpretatio. ¹² B ἀπ'. ¹³ αἰε. Des. in A. ¹⁴ τῆς καιν. αὐτ. Des. in A. ¹⁵ εἰς — πρωτοβ. *Hebr.* mensibus suis maturescet sc. fructus ejus. ¹⁶ A ἀνάδοσις. *Hebr.* folium ejus. ¹⁷ τοῦτ. B præm. οἶσει δέ. ¹⁸ B τοῦτου.

poni. « Erit enim sanctificatio mea, in medio ipsorum, sacerdotibus sanctificatis filii Sado- ci, custodientibus custodias domus. » [12-17] Præterea quingentos rursus templi cubitos dividit per medium urbis. [18] Cum vero ædificabitur urbs, inquit, hujus terræ fructus attribuantur ædificanti- bus. [23-27] Deinde post hunc hæreditatem capere jubet Benjaminem, et post illum Simeonem, tum Issacharem, deinde Zabulonem, postremo Gad. [31-34] Ait autem portas fore urbi duodecim, in unaquaque parte tres, omnemque circuitum decem et octo millium cubitorum dixit.

1045 VERS. 35. *Nomen autem urbis, inquit, ex quo facta fuerit, erit nomen ejus.* Non quod alterum post ædificationem nomen acceperit (Hierosolyma enim etiam post Zorobabelem vocata fuit), sed insignem eam denuo futuram esse per hæc indicavit. Si- quidem consuevit divina Scriptura nomen ipsam gloriam vocare : sicut idem quoque propheta ad Hierosolymam ex persona Dei dixit : « Et fuit tibi nomen. » Hæc urbis ædificatio post reditum e Ba- bylone a Zorobabele primo facta est, multo tem- pore templi extructione consumpto propter fini- timorum bellum : mœnia vero erexit Neemias, post absolutam templi ædificationem interjectis annis octoginta. Et Machabæis item florentibus multa cum felicitate renovatum est : et post illos rursus Herodes illud nobiliter effecit. At fa- bulosis narrationibus gaudens Apollinarius, et a

vetulis fabellas enarrantibus nihil differens, aliam quoque nobis pollicetur Hierosolymæ ædificatio- nem, et cultum juxta Judæorum legem institutum, et præter legis observationem, in Dominum fidem ; deinde rursus ecclesias mutuo sibi adversantes, eam quæ ex gentibus constet extra legem viven- tem, et quæ ex Judæis, secundum legem repu- blicam suam administrantem. Neque cognovit vir sapientissimus divinarum sententiarum veritatem. Nam de Judæis dixit : « Malos male perdet, et vineam locabit aliis agricolis, qui reddent ei suo **1046** tempore fructum ¹. » Et iterum : « Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me : ve- niat alius in suo nomine, et illum suscipietis ². » De templo vero ait primum quidem : « Non relin- quetur hic lapis super lapidem qui non destrua- tur ³. » Deinde : « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta ⁴. » Et Isaias quoque exclamat : « Impiorum civitas in æternum non ædificabitur ⁵. » Et : « Domus Israel cecidit, non amplius resur-

την πόλιν. « Ἔσται γὰρ τὸ ἁγίασμα μου ¹ ἐν μέσῳ αὐτῶν, τοῖς ἱερεῦσι τοῖς ἡγιασμένοις ² υἱοῖς Σαδούκ, τοῖς φυλάσσουσι τὰς φυλακὰς τοῦ οἴκου. » Ἐἶτα πεν- τακοσίους πάλιν τοῦς τοῦ ναοῦ πήχεις διαιρεῖ κατὰ μέσον τῆς πόλεως. Ἐν δὲ τῷ, φησὶν, οἰκοδομῆσθαι τὴν πόλιν, οἱ ταύτης τῆς γῆς καρποὶ ἀποροσθῆναι τὸς τὴν οἰκοδομίαν ἐργαζομένοις. Ἐἶτα μετὰ τοῦ- τον, τὸν κληρὸν κελεύει λαβεῖν τὸν Βενιαμὴν, μετ' ἐκείνων δὲ τὸν Συμεὼν, εἶτα τὸν Ἰσάχαρ ³, καὶ τὸν Ζαβουλὼν μετὰ τοῦτον, τὸν δὲ Γάδ τελευταῖον. Λέγει δὲ καὶ πύλας τῇ πόλει γενῆσθαι δεκαδέκα, ἐν ἐκάστῳ τμήματι τρεῖς · ἅπαντα δὲ τὴν κύκλον ὀκτωκαίδεκα χιλιάδων ἐφη ⁴ πήχεων.

λέ. Τὸ δὲ ὄνομα τῆς πόλεως, φησὶν, ἀπ' ἧς ἂν ἡμέρας γένηται, ἔσται ⁵ ἰδὸν ὄνομα αὐτῆς. Οὐκ ἐπαίδῃ ἕτερον μετὰ τὴν οἰκοδομίαν ἐληφεν ὄνομα · Ἰερουσαλήμ γὰρ καὶ μετὰ τὸν Ζοροβάβελ ἐκλήθη· ἀλλὰ τὸ ἐπίσημον αὐτὴν πάλιν γενῆσθαι διὰ τούτων ἠνέχετο. Ὀνομα γὰρ πολλὰκις οἶδεν ἡ Γραφή καὶ τὴν ὄψαν ὀνομάζειν, ὡς περ ἀμέλει ὁ αὐτὸς προφήτης πρὸς τὴν Ἰερουσαλήμ ἐκ προσώπων τοῦ Θεοῦ ἐφη · « Καὶ ἐγένετό σοι τὸ ὄνομα. » Ταύτην τῆς πόλεως τὴν οἰκοδομίαν μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ὁ Ζοροβάβελ ἐποίησατο πρῶτος, ἐπὶ χρόνῳ πολλῷ δει- μάμενος τὸν νεῶν, διὰ τὸν πρὸς τοὺς γειτνιαζοντας πόλεμον · τοὺς δὲ περιδόλους ἀκώρθωσεν Νεεμίας, μετὰ τὸ τέλος τῆς τοῦ νεῶ οἰκοδομίας ὀδοποιήσας μεταξὺ διεσθόντων ἐνιαυτῶν. Καὶ ἐπὶ τῶν Μακκα- θαίων δὲ πάλιν πολλῆς εὐπραξίας καὶ νεουργίας ἀπήλαυσεν, καὶ μετ' ἐκείνους δὲ πάλιν Ἡρώδης λαμπροτέρην αὐτὴν πεποίηκε. Ὁ δὲ ⁶ μυθολογίας χαίρων Ἀπολλινάριος, καὶ τῶν μύθους ἐξηγουμένων γραβίων κατ' οὐδὲν διαφέρων, ἕτερον ἡμῖν ὑποσχεῖται τῆς Ἰερουσαλήμ οἰκοδομίαν, καὶ τὴν κατὰ νόμον τῶν Ἰουδαίων λατρεῖαν, καὶ πρὸς τῇ τοῦ νόμου φυ- λακῇ τὴν εἰς τὸν Κύριον πίστιν · εἶτα πάλιν ἐκκλη- σίας ἀλλήλαις ἀντιπάλους, τὴν μὲν ἐξ ἔθνῶν ἔσω τοῦ νόμου ζῶσαν, τὴν δὲ ἐξ Ἰουδαίων κατὰ νόμον πολιτευομένην. Καὶ οὐ συνείδεν ὁ σοφώτατος τὸ τῶν θεῶν ἀποφάσεων ἀψευδές. Περὶ μὲν γὰρ Ἰουδαίων ἐφη, ὅτι « Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει αὐτοὺς, καὶ τὴν ἀμπελῶνα ἐκδώσεται ἄλλοις γεωργοῖς, οἵτινες ⁷ ἐν καιρῷ θώσουσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν · « Ἐγὼ ⁸ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με · ἐρχεται ἄλλος ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, κακῆσον λήψετε. » Περὶ δὲ τοῦ ναοῦ φησι, πρῶτον μὲν, ὅτι « Οὐ μὴ μεῖνῃ ⁹ ὡς λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ. » Ἐπειτα · « Ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. » Ὁ δὲ καὶ Ἡσαίας · « Τῶν ἀσεβῶν πόλις εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ οἰκοδομηθῆ. » Καί·

¹ Matth. xxi, 41.   ² Joan. v, 43.   ³ Matth. xxiv, 2.   ⁴ Matth. xxiii, 38.   ⁵ Isa. xxv, 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹ τὸ ἁγ. μου. A τὸ ὄρος τῶν ἁγίων. *Hebr.* Sanctuarium Jehovæ.   ² B τὸ ἁγίασμα.   ³ A Ἰσαχάρ. B Ἰσάχαρ.   ⁴ ἐφη. In B ponitur post πήχεων.   ⁵ ἔσται. A præm. Κύριος ἐκεῖ.   ⁶ ὁ δὲ, x. τ. λ. Tertio hanc Apollinarii sententiam jam impugnata vidimus supra, pag. 1018, ad finem cap. xxxix. Apertius de illa loquitur infra, exeunte Commentario in Aggæum. Ex his suppleri potest locus iste *Hebr. Job.*, lib. iv, cap. 8.   ⁷ οἵτινες — καρπ. αὐτ. Aliter loco cit.   ⁸ Ἐγὼ, x. τ. λ. Aliter loco cit. leg.   ⁹ μεῖνῃ. Loco cit. est ἀρεθῆ, et deinde καταλυθῆσεται.

« Ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἔπασεν, οὐκ ἔτι μὴ ἀναστῆ. » A get². » Non audivit autem, ut per est, Pauli doctrinam, quam Galatis protulit, dicens : « Qui in lege justificamini, gratia excidistis^a. » Et rursus : « Propterea quod operibus legis non justificabitur omnis caro, sed per fidem Jesu Christi^b. » — « Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, ibi quoque non est prævaricatio^c. » Itemque : « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati, et pro peccato, damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impletur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum^d. » Et alio loco : « Justificati igitur ex fide pacem habeamus apud Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum^e. » Et Petro, qui legis observationem simulaverat, propter discipulorum imbecillitatem, coram omnibus dixit : « Si tu, cum Judæus sis, gentilium modo vivis, et non Judæice, quomodo gentes cogis Judaizare^f? » Deinde subjicit : « Nos natura 1047 Judæi, et non ex gentibus peccatores. Sciens autem non justificari hominem ex operibus legis, sed per auditum fidei, et nos in Jesum Christum credidimus, ut ex fide justificemur^g. » Ita Galatas, qui sustinuerant post fidem circumcidi, *senes carentes vocat*^h, et ad Philippenses scribens, eosque accusans qui hæc docerent, *canes* appellat eos, dicens : « Videte canes, videte malos operarios, videte circumcisionem. Nos enim sumus circumcisi, qui in spiritu servimus Deo, et non in carne fiduciam habentesⁱ. » Et ne quis ipsum opinaretur spiritualibus inniti, tanquam eorum quæ carnis sunt expertem, merito subjicit : « Quamquam ego habeam fiduciam et in carne. Si quis alius videtur considerare in carne, ego magis^j. » Narratque ea quibus Judæi gloriabantur : « Octavo die circumcisius^k. » Secundum legem, inquit, circumcisius sum. Et quia accidit, ut proselytorum quoque filii secundum hunc dierum numerum circumciderentur, necessario adject, « ex semine Israelis. » Neque contentus patriarchæ appellatione, tribus quoque nomen memorat, nobilitatem ostendens, « de tribu Benjamin. » A Rachele enim 1048 dilecta, inquit, sum oriundus. Non enim solum ex his non sum, qui sunt semiservi, sed etiam liberis præsto, tanquam ex ea quæ prius desponsata fuit et valde dilecta, oriundus. Et hinc ad antiquiorem stirpem

« Ὁ οἶκος Ἰσραὴλ ἔπασεν, οὐκ ἔτι μὴ ἀναστῆ. » A get². » Non audivit autem, ut per est, Pauli doctrinam, quam Galatis protulit, dicens : « Qui in lege justificamini, gratia excidistis^a. » Et rursus : « Propterea quod operibus legis non justificabitur omnis caro, sed per fidem Jesu Christi^b. » — « Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, ibi quoque non est prævaricatio^c. » Itemque : « Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati, et pro peccato, damnavit peccatum in carne, ut justificatio legis impletur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum^d. » Et alio loco : « Justificati igitur ex fide pacem habeamus apud Deum, per Dominum nostrum Jesum Christum^e. » Et Petro, qui legis observationem simulaverat, propter discipulorum imbecillitatem, coram omnibus dixit : « Si tu, cum Judæus sis, gentilium modo vivis, et non Judæice, quomodo gentes cogis Judaizare^f? » Deinde subjicit : « Nos natura 1047 Judæi, et non ex gentibus peccatores. Sciens autem non justificari hominem ex operibus legis, sed per auditum fidei, et nos in Jesum Christum credidimus, ut ex fide justificemur^g. » Ita Galatas, qui sustinuerant post fidem circumcidi, *senes carentes vocat*^h, et ad Philippenses scribens, eosque accusans qui hæc docerent, *canes* appellat eos, dicens : « Videte canes, videte malos operarios, videte circumcisionem. Nos enim sumus circumcisi, qui in spiritu servimus Deo, et non in carne fiduciam habentesⁱ. » Et ne quis ipsum opinaretur spiritualibus inniti, tanquam eorum quæ carnis sunt expertem, merito subjicit : « Quamquam ego habeam fiduciam et in carne. Si quis alius videtur considerare in carne, ego magis^j. » Narratque ea quibus Judæi gloriabantur : « Octavo die circumcisius^k. » Secundum legem, inquit, circumcisius sum. Et quia accidit, ut proselytorum quoque filii secundum hunc dierum numerum circumciderentur, necessario adject, « ex semine Israelis. » Neque contentus patriarchæ appellatione, tribus quoque nomen memorat, nobilitatem ostendens, « de tribu Benjamin. » A Rachele enim 1048 dilecta, inquit, sum oriundus. Non enim solum ex his non sum, qui sunt semiservi, sed etiam liberis præsto, tanquam ex ea quæ prius desponsata fuit et valde dilecta, oriundus. Et hinc ad antiquiorem stirpem

² Isa. xxix, 20. ^a Galat. v, 4. ^b Galat. ii, 16. ^c Galat. ii, 14. ^d ibid. 15, 16. ^e Galat. iii, 1, 3.

^f Rom. iv, 15. ^g Rom. viii, 3, 4. ^h Rom. v, 1. ⁱ Philipp. iii, 2, 3. ^j ibid. 4. ^k ibid. 5.

VARIÆ LECTIONES.

²² διότι—Χριστοῦ. Hæc sensum loci cit., non verba expriment. ²³ καὶ π. ἀμ. Des. in B. ²⁴ ἔχωμεν. Ita quoque infra, tom. III, loco cit., legitur. Alii habent ἔχομεν. ²⁵ ὧν. Loco cit. est ὑπάρχων. ²⁶ φύσ. Editio prior habebat φησίν. ²⁷ εἰδότες — δικαιώσωμεν. Alias lectiones vide infra, tom. III, ad Galat. cap. ii. ²⁸ B Θεοῦ. Ita quoque apud Nostrum leg. infra, l. cit., tom. III, eandem h. l. lectionem, ut videtur, habuit liber iste quo usus est Wetstonius. ²⁹ καὶ. Des. hoc loco ista, καὶ καυώμενοι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ³⁰ B καίτοι. ³¹ εἰ τις δοκεῖ ἄλλ. πεπ. B εἶτα κατὰ σύγκρισιν· εἰ τις πέποιθεν. Deinde per comparationem, si quis, inquit, consideret. ³² περιτομῆ. Sirmi. περιτομή, sicque infra, tom. III, loco cit., leg. Sed præstat lectio περιτομή. ³³ σπέρμ. Infra, l. c. est γένους, juxta rec. lect. ³⁴ φυλ. B addit Βενιαμίν, sed punctis additis pro signo correctionis. ³⁵ ἐκ τῆς, x. τ. λ. Similia vid. infra, tom. III, ad locum cit.

progreditur : « Hebræus ex Hebræis. » Hebræi enim ab Hebero appellati sunt. Quin etiam honestissimæ sectæ, inquit, sui : « secundum legem enim Phariseus ¹. » Neque solum nomen pietatis obtinui, sed etiam re ornari alacri animo studebam : « Secundum zelum enim persequeus, inquit, Ecclesiam ². » Ita omnibus, de quibus gloriandum videretur, enarratis, adjecit : « Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimentum : et arbitror omnia stercora esse, ut Christum lucrificarem ³. » Sed quæ beatus Paulus *detrimentum* et *stercora* appellavit, cum spiritualibus cohabitata, hæc sapientissimus Apollinarius ab Elia Judæis prædicatum iri, et ab ipso Christo Domino confirmanda fore dixit. Qua de causa autem, dicat ille, iis qui e Judæis erunt, conversationem dabit secundum legem, quasi fides salutem dare nequeat? et cur hanc nobis omnibus gentibus tradidit, ut ipsis perfectam præbeat salutem? Si autem ut fide sufficiente ad salutem afferendam, et conciliandum nobis regnum caelorum, legis observationem abrogavit, qua de causa legem, quæ saluum facere nequit, rursus Judæis constituet? Nam plurima ipsius (legis) nullam afferre observantibus justitiam, ipse **1049** Deus per hunc prophetam nos docuit. « Dedi enim ipsis, inquit, præcepta non bona, et justificationes in quibus non vivent ⁴. » Quomodo igitur non bona, quæque vitam præbere nequeant, Judæis rursus imponet, cum eos salvare velit, et non perdere? Et alia quoque ratione facile est hæc expectantis amentiam cognoscere. Si enim res Judæorum nostrarum rerum figura fuere, quod ipse confitetur, neque repugnat, ubinam anniculo agnæ opus est post immaculati agni, qui sustulit peccatum mundi, sacrificium? et quæ azymorum utilitas post caelestem panem? vel Paschatis typici post spirituale? Sed neque divinum Apostolum audit, dicentem : « Feriemur itaque non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis. — Etenim pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus : » neque Dominum discipulos suos decentem, cum dicit : « Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem. » Et : « Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum, hoc facite in meam commemorationem ⁵. » Et alibi, cum dixisset Judæis : « Patres vestri manducaverunt manna in deserto; » et mortui sunt, » adjecit : « Hic est panis vitæ, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur ⁶. » Et ut alia quæ infinita sunt, omittam, etiamnum in

A φοράν, ὡς ἐκ τῆς προμνηστευθείσης καὶ ἄγαν ἀγαπηθείσης βλαστῆσας. Ἐνταῦθεν ἐπὶ τὴν ἀρχαιοτέραν ἀναδελναι ρίζαν τὸ, « Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων. » Ἑβραῖος γὰρ ἐκ τοῦ Ἑβρῆ προσηγορεύθησαν. Ἄλλὰ καὶ αἰρέσεως, φησί, καλλίστης ἐγενόμην, « κατὰ νόμον γὰρ Φαρισαῖος. » Οὐκ ἔνομια δὲ μόνον εἶχον εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ τῇ πράγματι κοσμεῖσθαι προθυμούμην. « Κατὰ ζῆλον γὰρ, φησί, διώκων τὴν Ἐκκλησίαν ¹. » Οὕτως ἅπαντα τὰ δοκοῦντα σεμνὰ διηγρησάμενος, ἐπήγαγεν « Ἄλλ' ἄτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἤγημαι διὰ Χριστὸν ² ζημίαν, καὶ ἡγοῦμαι ³ πάντα ⁴ σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω. » Ἄλλ' ὅπερ ὁ μακάριος Παῦλος ζημίαν καὶ σκύβαλα προσηγόρευσε, τοῖς πνευματικοῖς παρεξέτασας, ταῦτα ὁ σοφώτατος Ἀπολίναρος ὑπὸ μὲν Ἡλιοῦ κηρυχθῆσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ θεσπισθῆσθαι ἐφη. Τί δήποτε δὲ, εἰπάτω, τοῖς ἐξ Ἰουδαίων τὴν κατὰ νόμον οὖσι πολιτείαν, ὡς τῆς πίστεως οὐ θυμαμένης δοῦναι τὴν σωτηρίαν; Καὶ τίνας ἔνεκεν καὶ ταύτην πᾶσιν ἡμῖν παρέσχε τοῖς ἔθνεσιν, ἔν' αὐτοῖς τελείαν παράσχη τῆς σωτηρίας; Εἰ δὲ ὡς τῆς πίστεως ἀρκούσης καὶ ὄσσαι, καὶ τῶν οὐρανῶν προξενήσαι τὴν βασιλείαν, τὴν τοῦ νόμου κατέπαυσε φυλακὴν, τίνας χάριν τὸν ὄσσαι μὴ δυνάμενον νόμον πάλιν ἐπιστήσει τοῖς Ἰουδαίοις; Ὅτι γὰρ αὐτοῦ τὰ πλεῖστα σῦδεμῖαν τοῖς φυλάττουσι δικαιοσύνην παρέχει, αὐτὸς ὁ Θεὸς διὰ τοῦδε ἡμᾶς εἰδίδαξε μετὰ προφήτου. « Ἐδωκα γὰρ, φησί, αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλὰ, καὶ δικαιώματα ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς. » Πῶς τοίνυν τὰ οὐ καλὰ, καὶ ζῶην παρέχειν οὐ δυνάμενα, πάλιν ἐπιθήσει τοῖς Ἰουδαίοις, ὄσσαι αὐτούς, ἀλλ' οὐκ ἀπολέσαι βουλόμενος; Καὶ ἐτέρωθεν δὲ βῆδρον συνιδεῖν τοῦ ταῦτα προσδοκῶντος τὴν ἀνοιαν. Εἰ γὰρ τὰ Ἰουδαίων τύπος τῶν ἡμετέρων συνομολογεῖ γὰρ τοῦτο, καὶ οὐκ ἀντιλέγει. ποῦ χρεῖα τοῦ ἐνιαυσιαίου προσβάτου μετὰ τὴν θυσίαν τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ, τοῦ ἄραντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου; Ποῦον δὲ τῶν ἀζύμων βρελος μετὰ τὸν ἐπουράτιον ἄρτον, ἢ πάσχα τυπικῶ μετὰ τὸ πνευματικόν; Ἄλλ' οὔτε τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου ἀκούει λέγοντος. « Ἐπεὶ ἐορτάζομεν, μὴ ἐν ζύμῃ καλαιῶ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ κτηνρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εὐακρινείας καὶ ἀληθείας. Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. » οὔτε τοῦ Κυρίου, τῶς ἑαυτοῦ διδάσκοντος μαθητὰς, καὶ λέγοντος. « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τὸ ὅπερ ὁμῶν κλώμεκων. ταῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καὶ. « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα ὑπὲρ ὁμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἁρῆσιν ἁμαρτιῶν. ταῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. » Καὶ ἀλλαγῶ δὲ εἰρηκὸς τοῖς Ἰουδαίοις. « Οἱ πατέρες ὑμῶν ἐφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέθανον, » ἐπήγαγεν. « Οὕτός ἐστιν

¹ Philipp. iii, 5. ² ibid. 6. ³ ibid. 7, 8. ⁴ Ezech. xx, 25. ⁵ 1 Cor. v, 8. ⁶ ibid. 7. ⁷ Math. xvi, 26-28; 1 Cor. xi, 24, 25. ⁸ Joan. vi, 49. ⁹ ibid. 50.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ἐκκλησίαν. Des. hoc loco reliqua ex vers. 6. ¹¹ Χρ. Loco cit. præm. τόν, ¹² καὶ ἡγοῦμαι, κ. τ. λ. Des. hoc loco quæ loco cit., vers. 8 præcedunt. ¹³ πάντα. Des. infra, tom. III, loco cit. ¹⁴ ὅπερ. B præm. τὸ.

ὁ ἄρκτος τῆς ζωῆς⁴⁰, ἵνα τις φάγη ἐξ αὐτοῦ καὶ μὴ ἀποθάνῃ. » Καὶ ἵνα τὰ ἄλλα καταλίπω μυρία ὄντα, ἔτι⁴¹ νῦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἢ τε τοῦ σταυροῦ ἐκκλησία, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ἀνάληψις, καὶ ἡ ἐν τῇ Σιών ἐκκλησία, καὶ ἡ ἱερὰ Βηθλεὲμ, καὶ ἕτεροι δὲ εὐκτήριοι τόποι μυρία. Τοῦ Ἰουδαίων τοίνυν ἀνωκοδομημένου νεῶ, λυθῆσονται οὗτοι, ἢ καὶ αὐτοὶ μενοῦσι τιμώμενοι; διαμένοντες δὲ ἐπὶ τῆς προτέρας τιμῆς, τιμηθῆσονται ὑπὸ Ἰουδαίων, ἢ ἀτιμασθήσονται; Εἰ μὲν οὖν ἀτιμάσουσι, καὶ ἐπὶ τῆς προτέρας μενοῦσι μανίας, καὶ οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Ἡλιοῦ λήψονται κηρυγμάτων· εἰ δὲ τιμήσουσι, ποῖον ἔρα τῶν εὐκτηρίων πλέον; τὸν τοῦ σταυροῦ, ἢ τῆς ἀναστάσεως, ἢ τὸν οἰκοδομηθόμενον; Εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖνον πλέον, ὡς οὐ τελείαν ἔχοντες γινώσκοντες τοῦτο ποιήσουσιν· εἰ δὲ τούτους προτιμήσουσι, περιττὴ ἡ ἐκεῖνου οἰκοδομία· εἰ δὲ τὴν ἴσην ἀπονεμήσουσι τιμὴν τούτους τε χάριον, προσδοκῶμεν μὴν ἐκεῖ τὰς θυσίας, ἐνταῦθα δὲ τῶν ἱερῶν ἀπολαύσονται μυστηρίων. Καὶ πῶς οἷόν τε εἶναι τοῖς ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκόσι τῶν θείων αὐτοῦ ἀπολαύειν μυστηρίων, τοῦ νόμου τὴν πρὸς τὰ ἔθνη ἐπιμειλίαν κωλύοντος; Λέγεται τοίνυν, ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ καὶ τὰ εὐαγγελικά, καὶ τὰ νομικά πληροῦσθαι κατὰ ταυτὸν· καὶ ἀνάγκη πάλιν μάχην εἶναι καὶ ἱερὸν, ἡμῶν μὲν καθ' ἑαυτοὺς πολιτευομένων, ἐκείνων δὲ τὴν ἐκτὸς τῶν⁴² νόμον λατρείαν προαιρουμένων. Καὶ πῶς ἀληθεύει Παῦλος λέγων· «Χριστός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔγθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν Ἰουδαίων ἐν δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ, τούτεστι, τὸν ἔθνηκον καὶ τὸν Ἰουδαϊκόν, εἰς⁴³ ἓνα κρινὸν ἄνθρωπον⁴⁴, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφότερους ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα⁴⁵; » Καὶ πάλιν· «Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ τε καὶ Ἑλλήνι⁴⁶. » Καὶ ἀλλαγῶν· «Ὅπου οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ τε καὶ Ἑλλήνι, περιτομῆ καὶ ἀκροβυστία, ἀλλὰ⁴⁷ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. » Ναι, φησὶν ὁ σοφώτατος⁴⁸, καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ κηρύγματι πεπιστευκότες Ἰουδαῖοι τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἐφύλαττον, τῶν ἄλλων Ἑκκλησιῶν ἔξω τοῦ νόμου πολιτευομένων. Καὶ οὐ συνίησιν, ὅτι τῇ ἐκεῖνων ἀσθενείᾳ συγκατιόντες εἰ ἱεροὶ ἀπόστολοι τοῦτο τῆνικαῦτα γίνεσθαι συνέχωσαν, αὐτοὶ δὲ τὸν νόμον παρέβαινον ἀδεῶς, οὐκ ἂν, εἰπερ ἤδεισαν ἀναγκαίαν τοῦ νόμου τὴν φυλακὴν, ἀνασχόμενοι παραδῆναι. Ἄλλ' αὐτοὶ μὲν, ὡς εἰδότες περιττὴν τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν, τὸν εὐαγγελικὸν μετήσσαν βίον· τοῖς δὲ ἀσθενῶς διακειμένοις τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς παρεχώρουν, κατὰ μέρος

A Hierosolymis et crucis **1050** templum, et resurrectio, et in caelum assumptio, et templum in Sione, et sacra Bethleem, et alia infinita oratoria existunt. Instaurato igitur Iudaeorum templo, destruentur ista, vel eodem in honore habebuntur? et in pristino honore perseverantia, a Judæis colantur, vel ignominia afficiantur? Si igitur ignominia afficiant, et in pristina insaniam permanebunt, et nullam percipient utilitatem ex magni Eliæ prædicationibus. Quod si in honore habebunt, quemnam orationis locum magis æstimabunt? an crucis, vel resurrectionis? an eum qui instaurandus est? Nam si illum amplius, quasi non perfecta cognitione præditi hoc facient. Quod si hæc anteposuerint, supervacanea erit illorum ædificatio: si vero B æqualem honorem tribuent et istis et illi, offerent quidem illi sacrificia, sed hic sacris mysteriis fruuntur. Et quomodo fieri potest ut una cum iis qui e gentibus credere, divinis ipsi mysteriis fruuntur, cum lex ipsorum commercium cum gentibus prohibeat? Reliquum igitur est, ut eodem in templo et evangelica et legalia eodem tempore absolvantur: ac rursus necesse est, et pugnam et contentionem intercedere, nobis quidem secundum leges nostras degentibus, illis vero cultum secundum legem præferentibus. Et quomodo vere dicit Paulus: «Christus est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceræ solvens, inimicitiam carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat, hoc est, gentilem et **1051** Judæicum, in unum novum hominem, et reconciliet ambos in uno spiritu cum Patre?» Ac rursus: «Non est Judæus, neque Græcus.» Et alio loco: «Ubi non est Judæus, neque Græcus, circumcisio et præputium, sed omnia et in omnibus Christus?» Næ, inquit sapientissimus, etiam tempore eo quo apostoli prædicabant, qui in Hierosolymis præcepto credere Judæi, cultum secundum legem observabant, aliis Ecclesiis extra legis cultum degentibus. Neque intelligit, sacros apostolos, illorum sese accommodantes imbecillitati, hoc eo tempore fieri permisisse, sed ipsos libere legem non observasse: quam violare haudquaquam sustinissent, si legis observationem necessariam cognovissent. Verum ipsi cum optime nossent supervacaneam esse secundum legem conversationem, evangelicam vitam transegere: iis vero qui imbecillius affecti erant legis observationem concedebant, paulatim eos ad perfectiora ducentes. Ita Timotheum beatus Paulus circumcisum evan-

⁴⁰ Ephes. ii, 14-16. ⁴¹ Galat. iii, 28. ⁴² Coloss. iii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ τῆς ζωῆς. Loco cit. est, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων. ⁴¹ B ἔστι. ⁴² τὸν. Des. in B. ⁴³ εἰς. Loco cit. præcedit ἐν αὐτῷ. ⁴⁴ ἄνθρ. Loco cit. sequitur, ποιῶν εἰρήνην. ⁴⁵ πν. πρ. τ. π. Loco cit. est οὐρανοῦ, τῷ Θεῷ. ⁴⁶ Rec. lectio est Ἑλλήνι καὶ Ἰουδ. Sicque infra, loco cit., leg. ⁴⁷ ἀλλὰ, x. τ. λ. Des. hoc loco quæ loco cit. præcedunt, βάρβαρος — ἐλευθερός. ⁴⁸ ὁ σοφώτατος. Scilicet Apollinarius per ironiam sic dicitur, ut in superioribus.

gelicæ reipublicæ magistrum ordinavit. Verum A
fortasse nos etiam Apolinarii nugationis participes
facti sumus, conati non falsam solum, sed etiam
injucundam illius fabulationem redarguere : contra
quem beatus Paulus merito dixerit : « Utinam et
abscindantur, qui vos conturbant. » Sic igitur
orationi 1052 sine imposito, hunc librum lectu-
ros hortabimur, ut si quid invenerint in his quæ
interpretati sumus, studio dignum, omniam ce-
lebrent Dominum, qui pro communi hominum
beneficio occultorum tribuit revelationem. Quod
si minus spe ipsa lucrum, neque laboribus æqua-
lem fructum offenderint, naturæ imbecillitati ven-
niam tribuant, animi tamen alacritatem agnos-
cant, et labores precibus compensent, remissio-
nem peccatorum nobis ab omnium Salvatore pre-
cantes : cum quo Patri gloria, cum sancto Spiritu,
nunc et semper, et in infinita sæcula sæculorum.
Amen.

ἀγῶ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γ Galat. v, 12.

αα Β ποδηγούντες.

αὐτοὺς ἐπὶ τὰ τελειότερα ποδηγετοῦντες αα. Οὕτω τὸν
Τιμόθεον ὁ μακάριος Παῦλος περιτεμών, τῆς εὐαγ-
γελικῆς ἐχειροτόνησε πολιτείας διδάσκαλον. Ἀλλὰ
γὰρ τάχα καὶ ἡμεῖς τῆς Ἀπολιναρίου μετελάχομεν
φλυαρίας, τὴν οὐ ψευδῆ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀτερπῆ
μυθολογίαν αὐτοῦ πειραθόντες ἐλέγξαι· πρὸς δὲ
εἶποι ἂν ὁ μακάριος Παῦλος εἰκότως· « Ὁξελον καὶ
ἀποκῶφονταί οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς! » Ἐνταῦθα
τοῖνον τὸν λόγον στήσαντες, τοὺς ἐντευξομένους
τῆδε τῇ βίβλῳ παρακαλέσομεν, εἰ μὲν εὐροῖεν τι
τῆς προθυμίας ἐν τοῖς ἐρμηνευθεῖσιν ἐπάξιον, τὸν
τῶν ἀπάντων ὑμνήσαι Δεσπότην, τὸν ἐπ' εὐεργεσίᾳ
κοινῇ δεδωκότα τῶν κεκρυμμένων τὴν ἀποκάλυψιν·
εἰ δὲ ἔλαττον τῆς ἐλπίδος τὸ κέρδος, καὶ τῶν πόνων
οὐκ ἰσοστάσιον τὸν καρπὸν, τῇ μὲν τῆς φύσεως ἀσθε-
νεῖα νείμαι συγγνώμην, ἀποδέξασθαι δὲ ὁμοῦς τὴν
προθυμίαν, καὶ τοὺς πόνους προσευχαῖς ἀμείψασθαι,
ἄφρασι ἡμῖν ἁμαρτημάτων παρὰ τοῦ Σωτῆρος τῶν
ὄλων αἰτοῦντας· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΟΡΑΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΔΑΝΙΗΛ.

B. THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS,

COMMENTARIUS IN VISIONES DANIELIS

PROPHETÆ.

Joanne Baptista Gabio, Veronensi, in'erpcte.

1053 PRÆFATIO.

Si facile omnibus esset divinorum prophetarum
oracula explicare, et ad iis quæ litterarum super-
ficie continentur, in profundum penetrare, ibique
abstrusam sententiæ margaritam venari : fortasse
non injuria supervacaneum censi potuisset, lit-
terarum monumentis eorum prodere interpretatio-
nem, bullo quippe negotio propheticam mentem

C

ΠΡΟΦΑΘΡΙΑ.

Εἰ πᾶσι βῆδιον ἦν τὰ τῶν θεῶν προφητῶν ἀνα-
πτύσσειν θεσπέσιμα, καὶ τοῦ μὲν γράμματος ἕπερ-
θαίνειν τὴν ἐπιφάνειαν, εἰς δὲ τὸ βάθος καταδύειν,¹
καὶ τὸν ἐκεῖ κρυπτόμενον τοῦ νοήματος μαργαρίτην
θηρεῖν, ἴσως ἂν εἰκότως² ἐνομισθῆ παρὰ πολλοὺς
ἀνάγκη τούτων ποιῆσθαι τὴν ἐρμηνείαν, τῶν
τῶν εὐπετῶς παρ' αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προφη-

VARIÆ LECTIONES.

¹ Β καταδύειν. ² εἰκ. Des. in B.

αἰκῆς διανοίας ἐρικνουμένων: ἐπειδὴ δὲ, μίαν μὲν ἅπαντες^β φύσιν ἐλάχομεν, οὐκ ἴσην δὲ ἅπαντες^γ γῶσιν ἐλάδομεν (« Ἐκάστῳ γὰρ δίδεται, φησὶν, ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον^δ, καὶ ἄλλῳ^ε μὲν δίδεται^ε διὰ τοῦ Πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἐτέρῳ ἢ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι^ε » καὶ τὰ ἐξῆς δὲ ὁσαύτως κατὰ διαίρεσιν ἅπαντα διανέμεται)· οὐδὲν ἀπικῶς οἶμαι ποιεῖν, εἰ τοῖς ἀγνοοῦσι τὰ θεῖα τούτων συγγράμματα ἔγγραφον παραδῶν^ε διδασκαλίαν, παιδῶν μὲν αὐτοῖς ἐντραφεῖς, παρὰ πολλῶν δὲ συγγραφέων εὐσεβῶν σμικρὰν τινα γῶσιν ἐρανισάμενος· καὶ γὰρ ὁ θεὸς παρακελεύεται νόμος, ἃ παρὰ τῶν πατέρων μεμαθήκαμεν, τοὺς ἐγγόνους διδάσκων. « Διδάξεις γὰρ αὐτὰ^ε, φησὶ, τοὺς υἱούς σου, καὶ τοὺς υἱούς τῶν υἱῶν σου· τοῦ χάριν καὶ ὁμέγας διδάσκαλος^ε Δαβὶδ, « Προσέχετε, λαός μου, φησὶ, τὸν νόμον μου, κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου· ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς. » Ἐἶτα δεικνύς πόθεν ταῦτα μεμάθηκεν, « Ὅσα ἠκούσαμεν, φησὶ, καὶ ἐγνωμεν αὐτὰ^ε, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν, οὐκ ἐκρύθη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν, εἰς γενεὰν ἑτέραν. » Καὶ τῆς γνώσεως τὴν αἰτίαν διδάσκων, « Νόμον γάρ, φησὶν, ἔθετο ἐν Ἰσραὴλ· ὅσα ἐνεεῖλατο τοῖς πατράσιν ἡμῶν^ε, τοῦ γνωρίσαι αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν^ε, ὅπως ἂν^ε γνῶ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ τεχνησόμενοι^ε· καὶ ἀναστήσονται, καὶ ἀναγγελοῦσιν^ε αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. » Καὶ τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν δεικνύς ἐπάγει^ε· « Ἴνα θῶνται ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθωνται τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ^ε, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἐκζητήσωσι. » Ταύτην τοίνυν τὴν διδασκαλίαν παρὰ τῶν πατέρων δεχόμενοι, χρέος δίκαιον τοῖς μεθ' ἡμᾶς γενομένοις^ε τε καὶ ἔσομένοις ὀφειλομεν, καὶ προσήκει τούτου τὴν ἐκτίσιν εὐγνωμόνως ποιήσασθαι. Οὐ μόνον δὲ ἡμᾶς^ε ὁ θεὸς διεγείρει νόμος, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπισήμων συνήθων^ε, θερμῶς ἡμᾶς λιπαρήσαντες, θάρβησαι τὸν^ε ἀγῶνα τοῦτον ἠνάγκασαν. Φέρε τοίνυν, τοῦ θεοτάτου Δανιὴλ τὴν προφητείαν, ὡς ἐνὶ μάλιστα, σαφῆ τοῖς ἀγνοοῦσι ποιήσωμεν. Ἴσως δὲ, οὐδὲ τοῖς γνώσεως ἤξιωμένοις ἀχρηστος οὗτος ὁ πόνος γίνεσθαι· ἢ γὰρ πλείονα εὐρήσουσιν ὧν νενομίκασιν^ε, ἢ τὰ αὐτῶν ἐν τοῖς ἡμετέροις εὐρίσκοντες, βεβαιώσουσι τῇ κοινωνίᾳ τὸ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν θηρευθέν· φιλεῖ γὰρ πῶς ἡ τῶν πλείονων συγκατάθεσις κρατύνει τὰ νοηθέντα. Τοῦτον δὲ τὸν προφήτην ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐρμηνεύειν πειρώμεθα, οὐχ ὡς τῶν ἄλλων καταφρονούντες, μὴ γένοιτο· ἅπαντας γὰρ ἰσμεν τοῦ θεοῦ Πνεύματος δργανα· ἀλλὰ πρῶτον

cunctis ipsa lectione percipientibus. Quia vero, etsi omnes unam sortiti sumus naturam, tamen non omnibus par cognoscendi facultas concessa est: « Unicuique enim datur, inquit, manifestatio Spiritus ad utilitatem, et alii quidem per Spiritum **1054** datur sermo sapientiæ; alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum; alteri fides in eodem Spiritu^a, » et quæ deinceps sequuntur, omnia pari divisionis ratione distributa: nihil me, quod a ratione abhorreat, arbitror facturum esse, si divina horum scripta ignorantibus eorumdem doctrinam libris scriptis impertiar, qui a puero in illis educatus, a multis etiam piis scriptoribus mediocrem quamdam cognitionem percepi. Etenim divina lex præcipit, ut quæ a parentibus didicimus, ea filios nostros edoceamus. « Docebis enim ea, inquit, filios tuos et nepotes tuos^b. » Quare etiam magnus ille doctor David: « Attendite, inquit, popule mi, ad legem meam, inclinate aurem vestram ad verba oris mei: aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio^c. » Deinde, unde hæc didicerit, ostendit: « Quanta audivimus, inquit, et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis, non sunt occultata a filiis eorum in generatione altera^d. » Docensque cognitionis causam: « Legem posuit, inquit, in Israele. Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur; et exsurgent, et narrabunt ea filiis suis^e. » Utilitatem istidem quæ ab hac doctrina proficiscitur demonstrans, subjicit: « Ut ponant in Deo spem suam, et non obliviscantur operum Dei, et mandata ejus **1055** exquirant^f. » Hanc itaque doctrinam a parentibus acceptam, velut æs alienum, natu minoribus posteris nostris debemus, gratoque animo par est persolvere. Neque solum nos divina lex excitat, verum etiam plerique illustres viri, nobis familiaritate conjuncti, ardentiori studio contententes, ut hoc certamen audacter iniremus, impulerunt. Age itaque beatissimi Danielis prophetiam, quam maxime licet, ignaris perspicuam faciamus. Et fortasse ne iis quidem qui intelligendi facultatem consecuti sunt, labor hic noster erit inutilis. Nam vel plura reperient quam opinati sint, vel sua in nostris deprehendentes, quod a se indagatum fuerit communi consensu stabilient. Consuevit enim quodammodo plurium consensus intellecta corroborare. Hunc autem prophetam in presenti conamur interpretari, non quasi alios, quod absit, contemnentem: omnes enim novimus esse divini

^a I Cor. xii, 7, 9. ^b Deut. iv, 9. ^c Psal. lxxvii, 1, 2. ^d ibid. 3, 4. ^e ibid. 5, 6. ^f ibid. 7.

VARIÆ LECTIONES.

^a ἅπ. In B ponitur post ἐλάχομεν. ^b ἅπαντες. Des. hoc loco in B. ^c συμφ. In B sequitur, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος. ^d ἄλλῳ. B φ. juxta rec. lect. loco cit. ^e δίδεται. In B ponitur ante λόγος, juxta rec. lectionem. ^f B παραδῶν. ^g διδ. αὐτὰ. Loco cit. est συμβιβάσεις. ^h αὐτὰ. Des. in B. ⁱ ἡμῶν. Des. ibid. ^j τοῖς υἱοῖς αὐτ. Des. ibid. ^k ἄν. Des. ibid. ^l τεχθ. Supra, tom. I, pag. 1150, præm. oi. ^m B ἀναγγελοῦσιν. Sicque supra, loco cit. ⁿ B ἐπήγαγεν. ^o τοῦ Θεοῦ. Supra, loco cit. erat αὐτοῦ. ^p B γενομένοις, omissis illis τε καὶ ἔσομένοις. ^q ἡμᾶς. In B ponitur post θεῖος. ^r συνήθων. Des. in B. ^s τόν. B præm. πρὸς. ^t B νενομάσιν.

Spiritus instrumenta : sed primum quidem ipsius A
interpretationem a nobis familiares efflagitarunt,
• aequumque censuimus beneficium iis qui peti-
runt non denegare. Præterea effecit Judæorum
amentia, atque adeo impudentia, ut aliis in præ-
senti ommissis, hujus prædictiones enudare atque
aperire aggrediamur. Siquidem eo impudentiæ
processere, ut a prophetarum choro ipsum segre-
gent, propheticoque cognomento defraudent. Impu-
dens quidem certe hoc ipsorum est commentum,
1056 non tamen ab eorum sine abhorrens. Cum
enim multo apertius, quam alii omnes, magni Dei
et Salvatoris nostri Jesu Christi prædixerit adven-
tum, neque solum ea quæ facturus esset ante
commemoraverit, sed etiam tempus præsignifica-
verit, numerumque ascripserit annorum, qui usque B
ad illius adventum intercessuri essent, aperte
expositis omnibus calamitatibus, quæ post admis-
sum perfidiæ scelus in eos essent invasura, merito,
ut Deo infesti, et veritatis hostes, audent impu-
denter asserere eum non esse prophetam, qui hæc
et infinita aïa ediderit oracula, sufficere arbitrati
suam sententiam ad hoc mendacium confirman-
dum. Nil mirum est autem, si, qui in Unigenitum
tanta rabie insanierunt, bene affectos Domini mi-
nistros calumniis insectantur. Prioribus enim po-
steriora conveniunt. Quare ipse quoque Dominus
ait : « Si me persecuti sunt, et vos persequen-
tur †. » Ac rursus : « Si patremfamilias Beelze-
bub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus ? » C
Ut autem ipsorum impudentiam abunde redargua-
mus, ita eos interrogemus : Quidnam prophetæ pro-
prium asseritis? Atqui respondebant fortasse futu-
ra prænoscerere, eademque prædicere. Videamus
itaque, an non hæc et prænoverit, et prædixerit
beatus Daniel? Et quæ de Domino Christo locutus
est, interim silentio prætereamus : alias vero ipsius
prædictiones in medium proferamus. Comperimus
igitur de Babyloniorum, de Persarum **1057** ac
Macedonum, de Romanorum regno ipsum complu-
ra prædixisse. Scilicet quæ Babyloniorum regi
eventura essent, et quemadmodum Persæ illius
regnum occupaturi sint, deinde, ut iis eversis
Macedo ipse quam celerrime e vita decessurus sit,
quatuor vero unius vice regno quasi hæreditate
polituri sint ; nec non ut ex uno ipsorum quidam
oriundus infinita • damna Judæis illaturus sit, qui
divina impetrata ope ab illius tandem feritate vin-
dicarentur. Tum inde digressus prædicat Romano-
rum potentiam, qui regnis omnibus debellatis ab
omnibus essent exacturi tributa. Nam quid ea

μὲν, ὅτι τούτου τὴν ἑρμηνείαν ἡμᾶς οἱ συνήθει-
ἐπήγγειλαν ²², καὶ προσῆκον ²³ ἠγοούμεθα ἦν ἠτή-
θημεν ²⁴ χάριν, ταύτην δοῦναι ²⁵ τοῖς ἠτηκόσι.
Ἐπειτα δὲ ἡμᾶς ἡ Ἰουδαίων ἀνοία τε καὶ ἀναίδεια
παρασκευάζει τοὺς μὲν ἄλλους ἐν τῷ παρόντι κατα-
λιπεῖν, τὰς δὲ τούτου προβόλλεις γυμνοῦν, καὶ δὴλας
ποιεῖν • εἰς γὰρ τοσαύτην ἀναισχυντίαν ἦλθαν, ὡς
καὶ τοῦ χοροῦ τῶν προφητῶν τούτων ἀποσχονίζειν,
καὶ αὐτῆς αὐτῶν τῆς προφητικῆς προστιγορίας
ἀποστρεφῆν. Ἔστι δὲ αὐτῶν ²⁷ ἀναιδὲς μὲν, οὐκ ἀπὸ
σκοποῦ δὲ τὸ τέχνασμα • ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων
ἀπάντων πολλῶ σαφέστερον τὴν τοῦ μεγάλου Θεοῦ
καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προθεέσις
παρουσίαν, οὐ μόνον ἀ ποιήσει προαγορεύτας, ἀλλὰ
καὶ τὸν χρόνον προειρηκώς, καὶ τὸν μέχρι τῆς αὐτοῦ
παρουσίας τῶν ἐτῶν ἐντεθεικώς ἀριθμὸν, καὶ ἅπαν-
τα ²⁸ σαφῶς καταλέξας τὰ τούτους αὐτοὺς μετὰ τὴν
ἀπιστίαν καταληφόμενα λυπηρὰ, εἰκότως, ἅτε δὴ ²⁹
θεομισεῖς καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, τολμῶσιν ἀναι-
δῶς λέγειν ³⁰ ὡς οὐκ ἔστι ³¹ προφήτης ὁ ταῦτα καὶ
μυρία ἕτερα χρησιμολογήσας, ἀποχρῆν ἠγοούμενοι τὴν
οἰκείαν ἀπόφασιν εἰς τὴν τοῦ ψεύδους βεβαίωσιν.
Θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν, εἰ κατὰ ³² τοῦ Μονογενοῦς λυ-
τήσαντες, τοὺς εὐνοῦς τοῦ Δεσπότου συκοφαντοῦσι
θεράποντας • συμβαίνει γὰρ τοῖς προτέροις τὰ δεύ-
τερα. Διδὸ καὶ ὁ Κύριος φησιν • « Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ
ὑμᾶς διώξουσιν. » Καὶ πάλιν • « Εἰ τὸν οἰκοδεσπότην
Βεελζεβοῦδ ἀπεκάλεσαν ³³, πόσω μᾶλλον τοὺς οἰκια-
κοὺς αὐτοῦ ; » Ἴνα δὲ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὴν
ἀναίδειαν αὐτῶν διελέγξωμεν, πυθόμεθα αὐτῶν οὐ-
τως • Τί προφήτου ἴδιον εἶναι φατε ; Ἀλλὰ γὰρ ἴσως
ἂν εἴποιεν, τὸ τὰ μέλλοντα προειδέναι τε καὶ προλέ-
γειν. Ἰδωμεν τοίνυν, εἰ μὴ ταῦτα καὶ προμεμάθηκε,
καὶ προεῖρηκεν ὁ μακάριος Δανιήλ. Καὶ τὸν μὲν
περὶ τοῦ Δεσπότου ³⁴ Χριστοῦ λόγον τέως ἐπισχῶμεν,
τὰς δὲ ἄλλας αὐτοῦ προφητείας εἰς μέσον ἀγάγωμεν.
Εὐρίσκομεν τοίνυν αὐτὸν πολλὰ μὲν περὶ τῆς Βαβυ-
λωνίων βασιλείας, πολλὰ δὲ περὶ τῆς Περσῶν καὶ
Μακεδόνων, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν ³⁵ Ῥωμαίων
προαγορεύσαντα • καὶ τίνα μὲν πείσεται ὁ ³⁶ Βαβυ-
λωνίων βασιλεὺς, ὅπως δὲ Πέρσαι τὴν ἐκείνου παρα-
λήφονται βασιλείαν, ἔπειτα ὅτι τούτους καταλύσει ὁ
Μακεδὼν τελευτήσει μὲν αὐτὸς ὡς τάχιστα, τέταρ-
τος δὲ ἀνθ' ἐνὸς κληρονομήσουσι τὴν βασιλείαν ³⁷ • καὶ
ὅτι ἐξ ἐνὸς τούτων βλαστήσας τις μυρία ὄσα ἐργάσε-
ται τοῖς Ἰουδαίοις ³⁸ δεινὰ, καὶ ὅτι θείας ἀπολαύσαν-
τες βοθηθείας τῆς ἐκείνου θηριότητος ³⁹ ἀπαλλαγῶσι-
ται. Ἐἴτα μεταβὰς ἐκεῖθεν προλέγει τὴν Ῥωμαίων
ισχὺν, καὶ ὅτι πάσας καταγωνισάμενοι ⁴⁰ τὰς βασι-
λείας, τὸν παρὰ πάντων κομιοῦνται ⁴¹ δασμόν. Τί
δεῖ λέγειν, ὄσα περὶ τοῦ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τοῦ

† Joan. xv, 20. ² Matth. x, 25.

VARIE LECTIONES.

²² ἔπ. B ἠτήσαν. ²³ B προσήκειν. ²⁴ B ἠτήμεθα. ²⁵ B μεταδοῦναι. ²⁷ B αὐτοῖς. ²⁸ B πάντα. ²⁹ ἅτε
δη. Des. in B. ³⁰ λέγ. B πρᾶξι. καὶ λίαν ἀπρηθοροισμένως. ³¹ B ἦν. ³² κατὰ. B πρᾶξι. οἱ. ³³ B
Βεελζεβοῦδ ἐκάλεσαν, juxta rec. lect. ³⁴ Δεσπ. Des. in B. ³⁵ τῶν. Des. in B. ³⁶ ὁ. Des. ibid. ³⁷ τῶν
βασιλείων. Ita B, sed Sirin. habebat τῆς βασιλείας. ³⁸ B τοὺς Ἰουδαίους. ³⁹ B θηρωδίας. ⁴⁰ B καταγω-
νισαμένῃ. ⁴¹ B κομίζεται.

τῶν Σύρων προηγόρευσε βασιλέων⁴³, καὶ ὅσα ἀλλή-
 λοις⁴⁴ ἐργάζονται θεινὰ, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα τῆς
 εἰρήνης σπονδὰς, καὶ τὰς ἐπιγαμίας καὶ συγγενείας,
 εἶτα πάλιν τοὺς ἀκηρύκτους πολέμους μετὰ τὴν γε-
 γεννημένην καταλλαγὴν; Τὸν τοίνυν ταῦτα πάντα
 προεγνωκότα καὶ προειρηκότα⁴⁵, καὶ ἀνάγραπτον
 τὴν μνήμην αὐτῶν καταλιπόντα, πῶς οὐ δυσσεβὲς
 καὶ ἀνόσιον τοῦ τῶν προφητῶν ἐξορίζειν χοροῦ; Εἰ
 γὰρ ταῦτα προφητείας ἀλλότρια, τίνα⁴⁶ προφητείας
 εἶβια; Εἰ δὲ ὅτι τῶν οἰκείων οὐ προτίθησι λόγων
 τῶν, Τάδε λέγει Κύριος, καὶ τούτου χάριν τῆς προ-
 φητικῆς αὐτὸν ἀποστεροῦσι συμμορίας, εἰπάτωσαν
 ἡμῖν, τί τοιοῦτον Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης εἰρηκῶς
 προφήτης ὑπὸ τοῦ τῶν ὅλων προσηγορεύθη Θεοῦ.
 Περὶ⁴⁷ τοῦ γὰρ Ἀβραὰμ ἐλέχθη⁴⁸· «Καὶ νῦν ἀπό-
 δος τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ⁴⁹, ὅτι προφήτης ἐστὶ, καὶ
 προσεύξεται περὶ σοῦ, καὶ σωθήσῃ⁵⁰ σὺ καὶ πᾶς ὁ⁵¹
 οἶκός σου.» Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δαβὶδ περὶ τε αὐτοῦ,
 καὶ τοῦ υἱῶς, καὶ τοῦ ἐκγόνου φησιν, ὅτι· «Ἠλεγξεν
 ὑπὲρ αὐτῶν ὁ Θεός⁵² βασιλεῖς, λέγων· Μὴ ἄπτωθε
 τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ
 κωνηρεύσθε⁵³.» Καὶ ὁ μέγιστος δὲ προφήτης Σα-
 μουὴλ, ὁ παιδὸςθεν νεωκόρος, οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους
 ἔχει προφήτας⁵⁴ τῆς προφητείας τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ
 αὐτὸς ἦ δι' ὀνειρῶν, ἦ διὰ μεθμερινῶν⁵⁵ τινῶν
 ἀποκαλύψεων προγνώσεις, ἐννοίας⁵⁶, καὶ προβόη-
 σεις ἐδέξατο. Πολεμεῖτε τοίνυν καὶ ἐκείνοις ἀναφαν-
 θῶν, καὶ τοῦ συλλόγου τῶν προφητῶν αὐτοὺς ἐκβάλ-
 λετε προφανῶς. Εἰ δὲ τὴν εἰς ἐκείνους παραιτεῖσθε
 παροινίαν, φεύγετε καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ⁵⁷ συκοφαν-
 τῶν· προφήτης γὰρ, καὶ προφήτης ἐπιθυμῶν καὶ
 πῶς τῶν μελλόντων τὴν γνώσιν δεξάμενος, ἰδρῶσι
 καὶ πόνοις, νηστεία καὶ κακουχία τὰ ἐσόμενα διδα-
 χθεῖς, οὐχ ἂ⁵⁸ μόνους Ἰουδαίους συμβήσεται, ἀλλὰ⁵⁹
 τῶν κοινῶν τῆς οἰκουμένης πραγμάτων τὴν οἰκονο-
 μίαν⁶⁰ καὶ προμαθῶν καὶ προδιδάξας. Σκοπήσατε
 τοίνυν, εἰ μὴ λίαν ἄδικον, Ἀβδίου μὲν τὰ⁶¹ τοὺς⁶²
 Ἰουμαίους μόνον καταληφόμενα κακὰ προαγορεύ-
 σαντα, καὶ Ἰωάνν δὲ, καὶ Ναοῦμ, περὶ μιᾶς πόλεως
 προδεδειγμένας τῆς Νινευὶ τοῖς προφήταις ἐγκατα-
 λέγειν, τὸν δὲ μακάριον Δανιὴλ οὐ περὶ πόλεως
 μιᾶς, οὐδὲ περὶ ἔθνους βραχέος, ἀλλὰ περὶ τῶν
 μεγίστων βασιλείων προειρηκότα, Χαλδαϊκῆς, Περ-
 σικῆς, Μακεδονικῆς, Ῥωμαϊκῆς, καὶ τῶν κατὰ μέ-
 ρος ὑπὸ τούτων γεγεννημένων, τῆς προφητικῆς προ-
 σηγορίας ἀποστερεῖν, καὶ τῆς πνευματικῆς χάριτος
 ἀλλότριον εἶναι λέγειν. Καὶ μὴν εἶδει καὶ λίαν ὕμνα-
 βτας ἀγνώμονας τὸν Ναβουχοδονόσορ αἰδεσθῆναι τὸν

A commemorem, quæ de Ægyptiorum ac Syrorum
 regibus vaticinatus est? quantas sibi illi mutuo
 clades illaturi, et pacis postmodum fœdera, et
 connubiorum jura ac necessitudinis, tum bella
 rursus post factam reconciliationem implacabilia?
 Qui igitur hæc omnia et prænovit et prædixit, eo-
 rumque memoriam litteris commendatam reliquit,
 quomodo non impium ac nefarium sit, si quis hunc
 a prophetarum exterminet cœtu? Si enim hæc a
 prophetia sunt aliena, quænam erunt propria pro-
 phetiæ? Quod si propterea quod propriæ orationi
 non præponit, Hæc dicit Dominus, idcirco e pro-
 phetarum choro exemptum volunt: nobis dicant,
 quid tale dixerit Abraham patriarcha, qui ab
 1058 omnium rerum auctore Deo propheta nun-
 cupatus est. De Abrahamo enim dictum est: «Et
 nunc redde uxorem viro, quia propheta est, et ora-
 bit pro te, et salvaberis tu et omnis domus tua b.»
 Beatus item David de ipso, et filio, ac nepote ait:
 «Et corripuit pro eis Deus reges, dicens: Nolite
 tangere unctos meos, et in prophetas meos nolite
 maligni esse l.» Maximus quoque propheta Sa-
 muel, ille a puero ædituus, non quemadmodum
 alii prophetæ visionem habet prophetiæ: sed ipse
 etiam vel per somnia, vel per quædam sibi inter-
 diu divinitus revelata, prænoscenti, intelligendi,
 et prædicandi munere donatus est. Cum illis igitur
 palam contendite, eosque e prophetarum cœtu
 aperte ejicite. Quod si in illos debacchari veremini,
 in hunc quoque cavete, ne calumniari inferatis.
 C Propheta est enim, et propheta, qui summo studio
 et cupiditate futurorum cognitionem est adeptus,
 sudore et laboribus, jejunio et afflictione futura
 edoctus: quique non ea modo, quæ solis Judæis
 eventura essent, sed etiam quemadmodum res com-
 munes in toto orbe terrarum administrandæ fo-
 rent, et prænovit, et præsignificavit. Considerate
 itaque, anne admodum injustum sit, Abdiam, qui
 mala in Idumæos 1059 invasura duntaxat præ-
 dixerit, et Jonam, atque Nahumum de una tantum
 civitate Ninive vaticinatos, ascribere in numerum
 prophetarum: at beatum Danielelem, qui non de una
 civitate, aut de exigua natione, sed de maximis
 regnis, Chaldaico, Persico, Macedonico, Romano,
 et de iis, quæ ab ipsis sigillatim gesta sunt, præ-
 nuntiavit, prophetico cognomine defraudare, et a
 divini Spiritus beneficio alienum asserere. Atqui
 oportebat vos vel iniquissimos judices pudore ali-
 quo perfundi per Nabuchodonosorem impium illum,

⁴³ Gen. xi, 7. ⁴⁴ Psal. civ, 14, 15.

VARIE LECTIONES.

⁴³ B βασιλέως. ⁴⁴ B ἀλλήλους. ⁴⁵ B εἰρηκότα. ⁴⁶ τίνας. B ποῖα τῆς. ⁴⁷ περὶ — ἐλέχθη. B τῷ
 (cod. cit.) γὰρ Ἀδιμέλεξ φησί. ⁴⁸ ἔλ. Expungendum fuit φησί, quod in edit. Sirm. sequebatur. ⁴⁹ ἀνδρὶ.
 Loen tit. est ἀνθρώπων. ⁵⁰ σωθ. — οἶκ. σου. Loco cit. est ζήση. ⁵¹ πᾶς ὁ. Des. in B. ⁵² ὁ Θεός. In B
 ponitur post βασιλεῖς. ⁵³ πον. Supra, tom. I, p. 1346, erat, πονηρεύσαθε. ⁵⁴ ἔχ. πρ. Des. in B. ⁵⁵ B
 μεσημεριῶν. ⁵⁶ B ἐνίας. ⁵⁷ B κατὰ τοῦδε. ⁵⁸ οὐ τίνα. ⁵⁹ ἀλλὰ. B præm. ἀπερ ἐνιοι τῶν προφητῶν
 προειρηκασιν. ⁶⁰ οἰκονομ. B κοινῶν. ⁶¹ τὰ. B præm. τῶν. ⁶² τοὺς — κακὰ. Pro Ἰουδαίους ex B sub-
 stitutum Ἰουμαίους, quæ sine dubio est vera lectio. Mutari quoque debuit verborum positus, qui in edit.
 Sirm. ita se habebat: τὰ καταλ. κακὰ τοῦς Ἰουδ. μόνον.

agrestem, barbarum, divinis mysteriis minime A
 initiatum, qui de Daniele exclamans ita loquitur :
 « Quia Spiritus Dei sanctus est in ipso j. » Etenim
 revera divini Spiritus munus erat, et somnium il-
 lud, quod alius conspexerat, sed memoria non
 tenebat, enarrare, et ejusdem accuratam ac veram
 interpretationem afferre. Vos vero ne hac quidem
 re adduci potestis ut in prophetam desinatis in-
 sanire, sed per prophetam prophetæ Domino repu-
 gnatis. At propheta ipse nihil vestris machinis
 ledetis, quem prophetam divina volumina demon-
 strant, cujusque præcognitio prædictionis confir-
 matur eventu. Verum enimvero nos nunc res ipsas
 cernentes, antiqua illa intelligimus oracula, et ab
 ipsis rebus ducti facile comprehendimus rerum
 eventum : vos autem insaniam vestram etiam per
 hæc declaratis. Et nos nunc summam vestram
 impudentiam redarguimus : at singularum rerum
 interpretatio amentiam **1060** vestram evidentius
 confutabit. Age itaque, cum et pro nobis idonea
 defensione usi simus, et Judæos abunde accusa-
 verimus : primum prophetiæ declarationem argumen-
 tum, deinde verborum interpretationem aggrediam-
 mur. Post Josiam (fuit autem hic pius rex) in
 Judæa regnavit ejus filius Joachaz, per menses
 tres totos ac dies paucos. Duplex autem huic no-
 men fuit. In libris enim Regum et Paralipomenon
 Joachaz appellatur ^k : sed beatus Jeremias propheta
 ipsum Selim vocat. Hunc bello captum Ægypti rex
 Pharao Nechao in Ægyptum captivum abduxit, et
 in ejus locum Eliacimum fratrem ejus regem suf-
 fecit, et Joacimum nuncupavit. Regnavit hic an-
 nos undecim, menses paucos insuper. Regni ejus
 anno tertio Nabuchodonosor Babyloniorum ^l rex
 cum exercitu profectus, haud paucos ex iis qui
 generis nobilitate præstarent, bello cepit, nonnulla
 sacra vasa divinis tantum usibus dedicata corripuit,
 impositoque ipsi Joacimo tributo Babylonem
 se recepit. Deinde cum ille imperatum tributum
 nollet persolvere, rursus ad Hierosolyman adduxit
1061 exercitum, captaque urbe, et Joacimo
 interfecto, pro eo regem creat illius filium, a Ju-
 dæis itidem Joacim vocatum, sed mutato nomine
 rursus Eliacim nuncupatum. Atque hunc beatus
 Jeremias propheta Jechoniam nominat. « Vivo D
 enim ego, inquit, dicit Dominus, si fuerit Jechonias,
 filius Joacimi regis Judæ, sigillum in manu

δυσσεβῆ, τὸν Θηριώδη, τὸν βάρβαρον, τὸν τῶν θεῶν
 ἀμύητον, βοῶντα περὶ τοῦ Δανιὴλ, καὶ λέγοντα·
 « Ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἁγίον ἐστὶν ἐν αὐτῷ. » Καὶ γὰρ
 τῷ ὄντι τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ τὸ ἐν-
 ὑπνιον εἰπεῖν, ὃ ἕτερος θεασάμενος ἐπελήθη ⁶⁵, καὶ
 τοῦτου δηλώσαι τὴν ἐρμηνείαν ἀκριβῶς τε καὶ ἀλη-
 θῶς. Ὑμᾶς δὲ οὐδὲ τοῦτο πείθει τὴν κατὰ τοῦ προ-
 φήτου καταλύσαι μανίαν, ἀλλὰ διὰ τοῦ προφήτου τῷ
 τοῦ προφήτου πολεμεῖτε Δεσπότη. Ἀλλ' ὁ μὲν προ-
 φήτης οὐδὲν ἐκ τῶν ὑμετέρων βλαβήσεται τεχνασμά-
 των· προφήτην γὰρ αὐτὸν δεῖκνυσι τὰ θεῖα συγγράμ-
 ματα, βεβαίοι δὲ τὴν πρόγνωσιν καὶ τὸ τῆς προρρή-
 σεως τέλος. Ἀλλὰ ⁶⁶ γὰρ νῦν ὀρώντες τὰ πράγματα
 νοοῦμεν ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ θεσπίσματα, καὶ ὑπ' αὐ-
 τῶν ποδηγούμενοι τῶν πραγμάτων βράβως λαμβάνο-
 μεν τὴν τῶν πραγμάτων ⁶⁷ κατάληψιν· ὑμεῖς δὲ τὴν
 οἰκείαν παροινίαν ⁶⁸ καὶ διὰ τούτων δηλοῦτε. Ἀλλὰ
 νῦν μὲν ἐν κεφαλῇ τῆς ὑμετέρας ἀναίδειας τοὺς
 ἐλέγχους ἐποιήσαμεθα· ἡ δὲ κατὰ μέρος ἐρμηνεία
 ἐναργέστερον ὑμῶν ἐλέγξει ⁶⁹ τὴν ἀνοίαν. Φέρε τοί-
 νυν, τὴν τε ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἀπολογία, καὶ τὴν
 Ἰουδαίων κατηγορίαν ἀποχρόντως ποιησάμενοι, τὴν
 τῆς προφητείας ὑπόθεσιν δὴλην πρότερον καταστή-
 σωμεν, εἶθ' οὕτως τῆς κατὰ λέξιν ἐρμηνείας ἀψώ-
 μεθα. Μετὰ ⁷⁰ τὸν Ἰωσίαν (εὐσεβῆς δὲ οὗτος γεγένη-
 ται βασιλεὺς) ἐβασίλευσε τῆς Ἰουδαίας Ἰωάχαζ, ὁ
 υἱὸς αὐτοῦ, τρεῖς μῆνας ⁷¹ ὅλους καὶ ὀλίγας ἡμέρας·
 διώνυμος δὲ οὗτος ἦν· ἐν μὲν γὰρ ταῖς Βασιλείαις,
 καὶ τοῖς Παραλειπομένοις ⁷², Ἰωάχαζ ὀνομάζεται· ὁ
 δὲ μακάριος Ἰερემίας ⁷³ αὐτὸν ὁ προφήτης Σελίμ
 προσαγορεύει. Τοῦτον δορυβάτων ὁ τῆς Αἰγύπτου
 βασιλεὺς Φαραὼ Νεχαὺ λαβῶν ⁷⁴, αἰχμάλωτον εἰς τὴν
 Αἴγυπτον ἀπήγαγεν· χειροτόνησε δὲ ἀντ' αὐτοῦ
 βασιλεῖα Ἐλιακεῖμ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ Ἰωακεῖμ
 αὐτὸν προσηγόρευσεν. Ἐβασίλευσε δὲ οὗτος ἐν καὶ
 δέκα ἔτη πρὸς ὀλίγοις μηνσίν. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ ἔτει
 τῆς τοῦτου βασιλείας ἐπιστρατεύσας Ναβουχοδονόσορ,
 ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεὺς, ἔλαβε μὲν οὐκ ὀλίγους
 δορυβάτους τῶν ἐπ' εὐγενεῖς λαμπρυνομένων· ἔλαβε
 δὲ καὶ ἕνια τῶν ἱερῶν σκευῶν τῶν ταῖς θεαῖς λει-
 τουργίαις ἀφιερωμένων· δασμὸν δὲ τινα ἐπιθείς τῷ
 Ἰωακεῖμ ἀπήρεν εἰς τὴν ⁷⁵ Βαβυλῶνα. Ἐῖτα, τού-
 του ⁷⁶ τὸν ὀρισθέντα ⁷⁷ φόρον ἐκτίσαι μὴ βουλομένου,
 πάλιν ἐπεστράτευσεν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ τὴν
 πόλιν ἔλδων, καὶ τοῦτον ἀνελών, καθίστησιν ἀντ'
 αὐτοῦ βασιλεῖα τὸν ἐξ αὐτοῦ, Ἰωακεῖμ ⁷⁸ μὲν ὑπὸ
 τῶν Ἰουδαίων ὀνομασθέντα, Ἐλιακεῖμ ⁷⁹ δὲ πάλιν

i Dan. iv, 5, 6. ^k IV Reg. xxvii, 1 sqq.; II Par. xxxvi, 1 sqq.

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ ἐπ. Ita B pro ἀπελήθη, ut hab. Sirm. ⁶⁶ ἀλλὰ. B αὐτά. ⁶⁷ πρ. B γραμμάτων. ⁶⁸ B πονηρίαν.
⁶⁹ B διελέγξει. ⁷⁰ Μετὰ, κ. τ. λ. Prolitius hoc, quod sequitur, argumentum, exstat quidem in B *totum*,
 sed ad marginem hæc epitome est ascripta, præmissæ titulo ἡ Ὑπόθεσις. « Ὅτι μετὰ Ἰωσίαν Ἰωάχαζ ὁ
 υἱὸς αὐτοῦ, ὃς καὶ Σελίμ (sic) κατὰ τὸν Ἰερემίαν προσαγορεύεται (sic, pro προσαγορ.). Μετὰ δὲ τούτου
 Ἐλιακεῖμ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὃν Φαραὼ Ἰωακεῖμ προσηγόρευσεν. Μετὰ δὲ τούτου Ἐλιακεῖμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃς
 καὶ Ἰωακεῖμ μετωνομάσθη· ὃν Ἰερემίας Ἰεχονίαν ὀνομάζει· μεθ' ὃν ὁ πρὸς πατρὸς αὐτῶν (leg. esse vide-
 tur αὐτῷ) θεὸς Σεδεκίας. » ⁷¹ μῆν. In B ponitur post ὅλους. ⁷² B ταῖς Παραλειπομέναις. ⁷³ Ἰερემίας.
 In B ponitur post αὐτόν. ⁷⁴ λαβ. In B positum ante βασιλεὺς. Ibid. des. αἰχμάλωτον. ⁷⁵ τὴν. Des. in B.
⁷⁶ τούτου. Ita B pro τούτου, ut Sirm. hab. ⁷⁷ B ὀρισμένον. ⁷⁸ B Ἰωακεῖμ. ⁷⁹ B Ἐλιακεῖμ.

μετονομασθέντα. Καὶ τοῦτον δὲ ὁ μακάριος Ἰερ-
 μίας ὁ προφήτης Ἰεχονίαν ὀνομάζει. « Ζῷ γὰρ ⁷⁷
 φησὶ, λέγει Κύριος, ἐὰν γενόμενος γένηται Ἰεχονίας,
 υἱὸς Ἰωακείμ βασιλέως Ἰουδα, ἀποσφράγισμα ἐπὶ ⁷⁸
 τῆς χειρὸς μου τῆς δεξιᾶς, ἐκεῖθεν ἐκσπάσω σε, καὶ
 παραδώσω σε εἰς χεῖρας ζητούντων τὴν ψυχὴν σου,
 ὧν σὺ εὐλαβῆ ἄπὸ προσώπου αὐτῶν, εἰς χεῖρας τῶν
 Χαλδαιῶν. » Καὶ τοῦτου τοίνυν τρεῖς μῆνας πρὸς
 ὀλίγαις ἡμέραις τὴν βασιλείαν πρυτανεύσαντος,
 τότε ⁷⁹ πάλιν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ τῶν Βαβυλωνίων
 βασιλεὺς, στρατιᾶν ⁸⁰ ἀποστείλας καὶ στρατηγὸν,
 τοῦτον μὲν αἰχμάλωτον ἀπήγαγεν εἰς τὴν Βαβυ-
 λῶνα ⁸¹, τῷ δὲ Σεδεκίᾳ θεῖω πρὸς πατρός αὐτοῦ ⁸²
 ὅτι τὴν βασιλείαν ἐνεχείρισε· καὶ τοῦτου δὲ ἐνιαυ-
 τῶν ἑνα πρὸς τοὺς δέκα βασιλεύσαντος, εἶτα τὸν ἐγ-
 κείμενον ⁸³ οὐ δεδωκότος φόρον, μετὰ πολλῆς μὲν
 δυνάμειος ἐπιστρατεύει τοὺς Ἱεροσολύμους τῶν Βαβυ-
 λωνίων ὁ βασιλεὺς, ἔπειτα πολιορκήσας, καὶ τῷ
 λιμῷ κατ' αὐτῶν συμμάχῳ χρησάμενος, καὶ μηχανή-
 ματα τοὺς περιθόλους προσενεγκῶν, βήγγυσι μὲν τὸ
 τεῖχος, ἀναίρει δὲ τοὺς πλείστους, τοὺς δὲ λοιποὺς
 ἐξανδραποδίσας ἀπάγει δορυαλώτους, πυρὶ τὴν τε
 πύλιν καὶ τὸ ἱερὸν παραδούς. Ἄλλ' ὁ τῶν ὄλων θεός,
 ὁ ταῦτα παθεῖν Ἰουδαίους διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν
 συγχωρήσας παρανομίαν, οὐτὲ κολάζων παντελῶς
 αὐτοὺς τῆς οἰκείας κηδεμονίας ἐγύμνωσεν· ἀλλὰ τοὺς
 μὲν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ οἶόν τινας παιδονόμους ἐδεδώκει,
 τὸν τε Οὐρίαν τὸν Σιμαίου, καὶ Ἰερεμίαν τὸν τοῦ
 Χελκίου, ἄνδρα ⁸⁴ ἱερωσύνη καὶ προφητεῖᾳ λάμποντα·
 τοὺς δὲ κατὰ τὴν πρώτην αἰχμαλωσίαν δορυαλώτοις ⁸⁵
 ἀπαχθεῖσιν εἰς Βαβυλῶνα, τοὺς περὶ τὸν μακάριον
 Δανιὴλ συναπέστειλεν, Ἐζεκίηλ ⁸⁶, καὶ Ἀνανίαν,
 καὶ Ἀζαρίαν, καὶ Μισαήλ· ἵν' ἔχοντες τῆς νομικῆς
 πολιτείας ἀκριθεῖς ⁸⁷ διδασκάλους, μὴ πολλὴν ἐκ τῆς
 τῶν βαρβάρων ἐπιμιξίας δέξωνται λύθη, ἀλλ' ἔχω-
 σιν ἀρχέτυπα τῆς προγονικῆς αὐτοῦς ἀρετῆς καὶ
 φιλοσοφίας ἀναμιμνήσκοντα. Τσαύτην ὁ τῶν ὄλων
 θεός τῶν ἀμαρτωλῶν ποιεῖται προμήθειαν, ὅτι τοὺς
 εὐνοϊκῶς αὐτῷ δουλεύοντας, καὶ θεραπεύειν αὐτὸν
 διαπαντὸς προθυμουμένους, τῆς ἐκείνων ἕνεκεν ὠφε-
 λείας αἰχμαλώτους συνεχώρησεν ἀπαχθῆναι, καὶ
 δουλείαν χαλεπὴν ὑπομένειν, καὶ πολλοὺς κινδύνους
 περιπεσεῖν, καὶ διὰ κυμάτων καὶ κλύδωνος ὀδεῦσαι
 τὸν βίον. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ Ἄσπης τοῦ προφήτου
 φησὶν, ὅτι· « Ἀπέκτεινα ⁸⁷ δι' ὑμᾶς τοὺς προφῆτας ⁸⁸
 ἐν βήματι στόματός μου. » Οὕτω τὴν τῆς οἰκουμέ-
 νης πραγματευόμενος σωτηρίαν, τοὺς ἀγίους συν-
 ἐχώρησεν ἀποστόλους ἐκεῖνα παθεῖν τὰ ἀνάγραπτα
 κίθη. Ταύτην τῶν Ἰουδαίων ποιούμενος πρόνοιαν,
 καὶ τοὺς περὶ τὸν μακάριον Δανιὴλ ὑκονόμησε σὺν
 αὐτοῖς τὴν Βαβυλῶνα καταλαβεῖν, ὅς ὡς ⁸⁹ νόος ὧν ⁹⁰

dextera mea, inde evellam te, et tradam te in ma-
 nus quærentium animam tuam, quorum tu formi-
 das faciem, in manus Chaldæorum ¹. » Cum igitur
 hic etiam regnum menses tres, dies præterea
 paucos administrasset, tunc rursus Nabuchodonosor
 Babyloniorum rex, misso duce cum exercitu,
 ipsum captivum Babylonem perducendum curavit,
 et Sedeciae, ejus patruo, regnum tradidit. Qui
 cum annos undecim regnasset, ac postea non
 persolvisset impositum sibi tributum, cum maxi-
 mis copiis Babyloniorum rex ad Hierosolyman
 proficiscitur; qui deinde obsidionem formans,
 auxilio famis ad id sibi opitulantis usus admotisque
 machinis muros demolitur, et plurimis occisis re-
 liquos in servitutem redactos captivos abducit,
 igne et urbe et templo succensis. Verum auctor
 omnium Deus, qui hæc Judæos propter eorum multa
 scelera pati permisit, ne penitus quidem eos puni-
 ens tutela sua destituit, **1062** sed iis qui in
 Judæa erant, quasi puerorum magistros dedit
 Uriam Samæi, et Jeremiam Chelcæ, virum sacer-
 dotio et prophetia clarissimum: iis vero, qui in
 prima captivitate bello capti abducti fuere Babylo-
 nem, una cum beato Daniele misit Ezechielem, et
 Ananiam, et Azariam, et Misaelem, ut habentes
 perfectos conversationis secundum legem magistros;
 haud multum ex barbarorum commercio perciperent
 detrimenti, sed exempla haberent, quæ patriæ
 virtutis ac sapientiæ ipsos commonefacerent. Tan-
 tam omnium rerum auctor Deus adhibet regendis
 peccatoribus providentiam, ut eos qui ex animo
 illi serviebant, cumque sibi in omni vita studiose
 colendum proposuerant, utilitatis ipsorum causa
 captivos abduci, difficilem servitutem ferre, et in
 multa pericula incidere, ac per fluctus et tempesta-
 tem vitam traducere, permiserit. Ita enim per
 Oseam prophetam loquitur: « Propter vos occidi
 prophetas verbo oris mei ². » Ita etiam orbis ter-
 rarum salutem procurans, sanctos permisit apo-
 stolos ea pati quæ litteris commendata sunt. Hac
 eadem providentia Judæos excipientes, beatum quo-
 que Daniele cum ipsis Babylonem pervenire cu-
 ravit. Qui cum et juvenis esset, et forma floreret,
 cum piis illis adolescentibus in regia educatus, et
 a puero in se vigentem divinam gratiam adeptus,
1063 omnique sapientiæ et cognitionis genere
 imbutus, multam apud principem loquendi nactus
 est libertatem, et vocis præconio commendata
 religione, illi quoque utilitatis auctor fuit: neque
 illi soli, sed omnibus etiam illius imperio subjectis.
 Quæ enim ex hujus doctrina didicit ille, ea traus-

¹ Jerem. xii, 24, 25. ² Osee vi, 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ γάρ. B add. ἐγώ. ⁷⁸ ἐπὶ. B ἐκ. ⁷⁹ τότε. Des. in B. ⁸⁰ B στρατεῖαν. ⁸¹ B Βαβυλωνίαν. ⁸² B αὐτῷ. ⁸³ B ἐπικείμενον. ⁸⁴ B ἄνδρος, et deinde λάμποντας. ⁸⁵ Ἐξεκ. B πραγμ. καί. ⁸⁶ πολ. ἀκρ. B ἀκριθείας. ⁸⁷ ἀπ. — στόμ. μου. Aliter leg. infra, loco cit. ⁸⁸ προφ. B πραγμ. δούλους μου τοῦς. ⁸⁹ ὡς. Des. in B. ⁹⁰ ὧν. B add. ἐτι.

mittenda ad eos curavit, qui in sua ditione erant, A imposita lege, quæ palam juberet, ut omnes sibi subjecti Deum quem Daniel prædicaverat, adorarent. Quo tempore igitur Babylonem admirabilis iste propheta, et qua de causa abductus fuerit, et quot honorum non iis modo, quibus erat cognatione conjunctus, sed etiam barbaris fuerit auctor, breviter disseruimus. Ipsius vero prophetiæ vim per interpretationem, quam ad singula dabimus, accuratius docebimus. Divinæ itaque gratiæ implorato auxilio, eam interpretari exordiamur.

τούτου πρεσβευσόμενον προσκυνεῖν Θεόν. Ὅτε⁹⁶ μὲν οὖν εἰς τὴν Βαβυλῶνα ὁ θεοσπέσιος οὗτος ἀπήχθη προφήτης, καὶ τίνος ἕνεκεν, καὶ ὅσων ἀγαθῶν γεγένηται πρόξενος, οὐ τοῖς ὁμοφύλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς Βαρβάροις, συντόμως εἰρήκαμεν· τῆς δὲ προφητείας τὴν δύναμιν ἐκ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀκριβέστερον θησόμεθα. Τὴν θείαν τοίνυν χάριν καλέσαντες συνεργὸν σαφηνείας⁹⁷ ἀρξώμεθα.

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ τῆ. Des. in B. ⁹² παντοδαπ. B præm. δέ. ⁹³ τὴν. Des. in B. ⁹⁴ γεγ. In B ponitur post πρόξενος. ⁹⁵ B μόνον. ⁹⁶ B πότε. ⁹⁷ σαφ. B præm. τῆς.

ΤΟΜΟΣ Α'.

* LIBER PRIMUS.

CAPUT I:

VERS. 1. « Anno tertio regni Joacimi, regis Judæ, venit Nabuchodonosor rex Babylonis Hierosolymam, et obsedit eam. » Apposite ante alia omnia, et regis, qui tunc regnabat, mentionem fecit, et tempus nos edocuit, ut primæ captivitatis tempus a nobis possit aperte cognosci. Anno enim tertio regni Joacimi, qui Eliacim quoque dictus est, quique post Joachasum regnavit (pater autem fuit Joachasi ejus, qui et 1064 Joacim et Jechonias appellatur), prima vice capta fuere Hierosolyma. Atque hinc, quod regum, qui tunc erant, et temporum meminerit, propheticus character indicatur. Ita enim alios quoque prophetas fecisse comperimus. « Nam visio, inquit, quam vidit Isaias filius Amosi in diebus Oziæ et Joatham, et Achasi, et Ezechiæ, qui regnaverunt in Juda. » Et: « Factum est verbum Domini ad Jeremiam in diebus Josiæ filii Amosi regis Judæ anno decimo tertio regni ejus. » Et Ezechiel, et alii omnes prophetæ, ut plurimum hoc prophetiæ præmio usi sunt. Et

^a Isa. 1, 1. ^o Jerem. 1, 2.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α'. « Ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς⁹⁸ βασιλείας Ἰωακείμ, βασιλέως Ἰουδα, ἦλθε Ναβουχοδονόσορ, βασιλεὺς⁹⁹ Βαβυλῶνος, εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπολιόρκει αὐτήν. » Ἀναγκαίως πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ τοῦ τῆνικὰδε βασιλέως ἐμνημόνευσε, καὶ τὸν χρόνον ἡμᾶς ἐδίδαξεν, ἵνα ἔχωμεν εἰδέναι σαφῶς τὸν τῆς πρώτης αἰχμαλωσίας καιρὸν. Ἐν γὰρ τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακείμ, τοῦ καὶ Ἐλιακείμ, ὃς ἐβασίλευσε μετὰ τὸν Ἰωάχαζ, πατήρ δὲ ἐγένετο τοῦ Ἰωάχαζ, ὃς καὶ Ἰωακείμ καὶ Ἰεχονίας ὠνομάζετο, ἡ πρώτη ἄλωσις τῶν Ἱεροσολύμων ἐγένετο. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, τῶν τότε¹ βασιλέων μεμνησθαι, καὶ τῶν χρόνων, τὸν προφητικὸν ὑποδείκνυσσι χαρακτῆρα. Οὕτω γὰρ καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας ἔστι ποιούντας εὐρεῖν. « Ὅρασις γὰρ, φησὶν, ἣν εἶδεν Ἡσαίας, υἱὸς Ἀμώς, ἐν ἡμέραις Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκιου, οἱ ἐβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας. » Καὶ « Ἐγενήθη² λόγος Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν ἡμέραις Ἰωσίου, υἱοῦ Ἀμώς, βασιλέως Ἰουδα, ἔτους τρισκαιδεκάτου ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. » Καὶ Ἐσε-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ τῆς—Ἰουδα. A βασιλείας Ἰουδα. ⁹⁹ βασ. B præm. δ. Vide supra, pag. 674. ¹ τ. τότε. B τὸ τῶν. ² B ἐγένετο.

κιηλ⁹ δὲ, καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν ἕκαστος, ὡς τὰ Ἀ hoc igitur ad convincendam Judæorum iniquitatem, et prophetam revera prophetam ostendendum, satis est.

β'. « Καὶ ἔδωκε Κύριος ἐν χειρὶ⁹ αὐτοῦ τὸν Ἰωακείμ, βασιλέα Ἰούδα, καὶ ἀπὸ μέρους τῶν σκευῶν οἴκου τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τοῦτο δὲ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δεῖκνυσι χάριν. Οὐτε γὰρ πάντων ἐστὶ⁹ τὰς θείας οικονομίας εἶδέναι· οὗτος δὲ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἠξιωμένως, καὶ ἔγνω σαφῶς, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκει, ὅτι τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων συγχωρήσαντος, διὰ τε τὴν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως παρανομίαν, καὶ τὴν πολλὴν ἀσέβειαν, καὶ ἡ πόλις ἐάλω, καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἕνια ὑπὸ τὴν τῶν πολεμίων ἐξουσίαν ἐγένετο. Καὶ λίαν δὲ ἀναγκαίως τέθεικε τό· « Ἐδωκε Κύριος ἐν χειρὶ αὐτοῦ τὸν Ἰωακείμ, βασιλέα Ἰούδα, » ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ οὐκ εἶναι τὸν Ναβουχοδονόσορ χρησάμενον τῆς τῷ Θεῷ ἀνακειμένης περιγενέσθαι⁹ πόλεως· μάθωσιν ἅπαντες καὶ ἀκριδῶς, ὅτι τοῦ Θεοῦ προδεδωκίτος, καὶ τὴν πάλα φρουροῦσαν τὴν πόλιν ἀποστῆσαντος χάριν, ὑπὸ τοὺς πολεμίου; ἐγένετο¹⁰. Τοῦτο καὶ διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου σαφῆς ποιῶν αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς οὕτω φησὶ· « Μὴ δοξασθήσεται ἀξίτην ἄνευ τοῦ κόπτοντος ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρὶόν ἄνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν; » Διδάσκει δὲ διὰ τούτων, ὡς αὐτὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφέρει τὰς τιμωρίας, κέχρηται¹¹ δὲ ὄργανοις τοῖς εἰς τοῦτο ἐπιτηθείοις. « Καὶ ἤνεγκεν αὐτὰ, φησὶν, εἰς γῆν Σενναάρ, εἰς οἶκον θεοῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ σκευῶν εἰσήνεγκεν εἰς οἶκον τοῦ θησαυροῦ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ. » Καὶ ἴσως ἂν τις εἴποι· Τί δὴποτε τῶν ἀνθρώπων ἡμαρτηκότων, τὰ ἅγια σκευῶν, τὰ τῷ Θεῷ ἀνακειμένα, παρεδόθη δυσσεβείῃς¹² ἀνθρώποις; Φασὶ δὲ ταῦτα οἱ τῶν θείων οικονομῶν τὸν σκοπὸν ἀγνοοῦντες. « Ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρὰ γὰρ αὐτῷ ἐστίν· ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα¹³, » κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· καὶ πέπεισται μὲν ὅτι μάτην οὐδὲν ὑπὸ τῆς θείας προμηθείας οικονομεῖται, φωτισζόμενος δὲ ἐπὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος, καὶ τὰς αἰτίας μανθάνει· ἕσπερ ἀμφὶ καὶ τὸ νῦν ζητούμενον ἔστι καταμαθεῖν τὸν πνευματικῶς νοεῖν προαιρούμενον. Πολλὴ γὰρ ἐνετύθεν οὐχὶ¹⁴ Ἰουδαίοις μόνον¹⁵, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις ὠφέλεια γεγένηται. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐδιδάχθησαν Ἰουδαῖοι τὸ τῆς θείας φύσεως ἀνευθεῖς· οὐ γὰρ ὡς δεόμενοι¹⁶ τῶν¹⁷ ὄλων Θεὸς τὰ παρὰ τῶν¹⁸ ἀνθρώπων προσφερόμενα δέχεται, ἀλλ' ἐκείνους εὐγνωμοσύνην διδάσκων, καὶ διδοὺς θεραπείαν¹⁹ τε καὶ ἀντιδόσεως ἀφορμὴν. Πῶς γὰρ ἂν ἐτίμως ἠδυνήθημεν, ὑπὲρ ὧν εὐεργετήθημεν, ὡς δυνατὸν ἀμερίσασθαι τὸν εὐεργέτην Θεόν, εἰ μὴ τὰ

ἢ Isa. x, 15. ἢ I Cor. II 14, 15.

VARIÆ LECTIOES.

⁹ B Ἰεζεκιηλ. ¹⁰ B κέχρηται, positum ante τῆς προφητῆ. ¹¹ B δεῖξαι. ¹² B χειρὶ. Supra, pag. 674, præm. τῆ. ¹³ τοῦ Θεοῦ. A Κυρίου. ¹⁴ B παντὸς ἡν. ¹⁵ B κερημένους. ¹⁶ δυστ. B præm. ταῦτα. leg. πάντας. B præm. μὲν. ¹⁷ B οὐκ. ¹⁸ B μόνους. ¹⁹ in B ²⁰ B θεραπείας.

VERS. 2. « Et tradidit Dominus in manum ejus Joacimum regem Judæ, et partem vasorum domus Dei. » Hoc quoque gratiam illius spiritualem declarat. Neque enim omnium est divinam scire dispensationem. Hic autem divino Spiritu donatus, et aperte novit, et alios docet, auctoris omnium rerum Dei permissu, propter populi et regis scelera ingentemque impietatem, tum urbem captam, tum sacrorum vasorum partem in hostium potestatem concessisse. Et admodum convenienter adjecit : « Tradidit Dominus in manum ejus Joacimum regem Judæ, » ne quis suspicaretur, propriis viribus usum Nabuchodonosorem urbem Deo dicatam superasse, omnesque **1065** plane intelligant, propterea quod Deus eam ante tradiderit, et eam gratiam, quæ civitatem pridem custodiebat, ademerit, idcirco eam subjectam fuisse hostibus. Hoc item per Isaiam prophetam declarans auctor omnium rerum Deus, ita ait : « Nunquid gloriabitur securis sine eo, qui secat ea? aut exaltabitur serra sine eo a quo trahitur? » Illis vero nos admonet se hominibus inferre supplicia, et instrumentis ad hoc idoneis uti. « Et asportavit, inquit, ea in terram Sennaar, in domum dei sui, et vasa intulit in domum thesauri dei sui. » Dixerit fortasse aliquis, cur, cum homines peccarint, sancta vasa Deo dedicata impiis hominibus tradita sint? Verum hæc aiunt ii, quibus divinæ providentiæ scopus incognitus est. « Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi; spiritualis autem, » secundum divinum Apostolum, « judicat omnia, » et exploratum habet a divina providentia nihil frustra administrari : a divino autem Spiritu illustratus etiam causas perdiscit; siquidem illud quoque quod nunc quæritur ab eo comprehendi potest, qui secundum Spiritum institui voluerit. Hinc enim non Judæis tantum, sed ipsis etiam barbaris allata est utilitas. Primum enim edocti sunt Judæi, ejusmodi esse divinam naturam quæ nulla re prorsus indigeat. Neque enim ut indigens omnium rerum auctor Deus accipit ea, quæ ab hominibus offeruntur; sed ut illos gratos **1066** esse doceat, eisque sui colendi, et gratiæ, quam possint, referendæ offerat occasiones. Qua enim alia ratione potuissemus pro beneficiis acceptis Deum bene de nobis meritum pro viribus remunerari,

nisi hæc exigua et tenuia ab offerentibus accepisset? Volens itaque Judæis persuadere, non ut proprios usus expleret, sed ut illorum se imbecillitati accommodaret, accepisse se oblata ab illis sacrificia, merito illos aversatus, et ipsos, et vasa ab illis dedicata, quibus cum colere consueverant, una capi voluit. Nam qui ratione præditos homines supplicio affecerat, cur inanimatis vasis percussisset? Ipsi autem rebus docet eos, Babylonios barbaros et impios nihil ab illis differre, cum æque ac illi, imo magis quam illi, impie agerent. Illi enim, neque accepta lege, neque concessis sibi quibus ducibus uterentur prophetis, in ignoratione degebant. Judæi vero ab innumerabilibus tum priscis, tum recentibus prophetis illustrati, et infinitorum spectatores ipsi miraculorum, rerum omnium auctorem Deum contemuebant, et inanimata simulacra colere perseverabant. Tradidit itaque barbaris vasa, tantum non rebus ipsis ita eos objurgans: Nullum inter vos barbarosque discrimen est: æque enim et vos sceleribus ea polluitis, et æquum est, tum vos, tum Babylonios ea possidere. Impietas enim et vobis et illis dominatur. Ad convincendos Judæos, et erudiendos, et haud mediocre illis utilitatem afferendam satis hoc erat. Babylonii autem, dum in honore habuerunt, ut putabant, vasa, neque ad humanos 1067 usus ea adhibuere, diis quos ipsi colebant dedicata, nihil prorsus malorum experti sunt. At ubi Baltasar rex illis in convivio uti ausus est, statim punitus debitas pœnas luit, suoque supplicio omnes docuit, quanta esset vis Dei illius ad quem hæc vasa pertinebant, eumque ipsum non invitum suis rebus privatum fuisse, sed volentem propter ingentia populi scelera ea tradidisse. Hoc itidem cum arca olim fecit. Nam postquam Ophni et Phinees, Heli sacerdotis filii, et impii et detestabiles, ea secum assumpta ad suppetias cognatis ferendas exiere, redarguit ipsorum impietatem Deus, nullaque eos providentia dignatus, digna cæde interficiendos curat, arcam vero alienigenis tradit, Israellem rursus erudiens et commonefaciens ea sibi arca nihil opus esse, sed ipsorum causa se illam construxisse, et supervacaneum ipsis quoque illius usum sine metu divinam violentibus legem, et impie vivere instituentibus. Ne vero superbia elati alienigenæ gloriarentur, quasi ipsi Deum vicissent, quando pro Deo Judæorum arcam habebant, de suis idolis, quæ ipsi construxerant, conjecturam facientes, neve propterea ingens illi detrimentum acciperent, ut qui Judæorum Deum quasi captivum cepissent, et veluti quoddam

† I Reg. iv, sec. LXX.

Α βραχέα ταῦτα καὶ εὐτελῆ παρὰ τῶν προσφερόντων ἐδέχετο; Πείσαι τοίνυν βουλόμενος Ἰουδαίους, ὡς οὐ τὴν οἰκίαν χρεῖαν ἀναπληρῶν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν ²⁰ συγκατιῶν, τὰς παρ' αὐτῶν προσφερομένας θυσίας ἐδέχετο, εἰκότως ἀποστραφεὶς αὐτοὺς καὶ αἰχμαλωσίᾳ παραδοὺς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν προσενεχθέντα σκεύη, δι' ὧν αὐτὸν θεραπεύειν ἐνόμιζον, σὺν αὐτοῖς αἰχμάλωτα δέδωκεν. Ὁ γὰρ τοὺς λογικοὺς παραδοὺς τιμωρία, τί δήποτε τῶν ἀψύχων ἐφείδετο; Διδάσκει δὲ αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι Βαβυλωνίων, τῶν βαρβάρων, τῶν δυσσεδῶν, κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν· ἀσεβοῦσι γὰρ ὡσπερ ἐκεῖνοι, μᾶλλον ²¹ δὲ πλεον ἤπερ ἐκεῖνοι. Οἱ μὲν γὰρ οὐτε νόμον δεξάμενοι, οὐτε προφητῶν ποδηγῶν ἀπολαύσαντες, ἀγνοίᾳ κατείχοντο· οἱ δὲ ἐπὶ μυρίων παλαιῶν τε καὶ νέων φωτιζόμενοι προφητῶν, καὶ μυρίων ὄσων θαυμάτων αὐτόπται γενόμενοι, κατεφρόνουν μὲν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, τὰ δὲ ἀψύχα εἶδωλα θεραπεύοντες διετέλουν. Παρέδωκε τοίνυν τοῖς βαρβάροις τὰ σκεύη, μονοουχὶ λέγων δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅτι Κατ' οὐδὲν τῶν βαρβάρων διαφέρετε· ὁμοίως γὰρ αὐτὰ καὶ ὑμεῖς ταῖς παρανομίαις μολύνετε, καὶ ἴσον ἐστὶν ὑμᾶς τε ταῦτα ἔχειν, καὶ Βαβυλωνίους· ἀσέβεια γὰρ καὶ ὑμῶν κάκεινων κρατεῖ. Τοὺς μὲν οὖν Ἰουδαίους ἰκανὸν ἦν τοῦτο καὶ ἐλέγξαι, καὶ παιδεῦσαι, καὶ ὠφέλειαν αὐτοῖς οὐ μικρὰν πραγματεύεσθαι· οἱ δὲ Βαβυλώνιοι, ἤνικα μὲν ἐτίμησαν, ὡς ἐνόμισαν, τὰ σκεύη, ἀνθρωπειὰς μὲν αὐτὰ χρήσεως ἕξω πεπονηκότας ²², τοῖς ὑπ' αὐτῶν δὲ προσκυνουμένοις ἀναταθεικότες θεοῖς, τῶν λυπρῶν οὐδαμῶς ἐπεηράσθησαν. Ἐπειδὴ δὲ Βαλτάσαρ ²³ ὁ βασιλεὺς χρῆσασθαι τούτοις ἐτόλμησεν ἐστώμενος, ἐκόλασθη μὲν παραυτίκα καὶ τὴν ἀξίαν ἔτισε δίκην, ἐδίδαξε δὲ ἅπαντας διὰ τῆς τιμωρίας, πόση ²⁴ τοῦ Θεοῦ ἡ δύναμις τῶν σκευῶν ἐκείνων, καὶ ὅτι οὐκ ἄκων ἀπεστερήθη τῶν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐκῶν αὐτὰ προῦδωκε ²⁵ διὰ τὴν πολλὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ πάσαις πεποίηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ Ὀφνὶ καὶ Φινεὲς, οἱ Ἕλλ' τοῦ ἱερέως παῖδες παράνομοι ²⁶ καὶ βδελυροὶ, ταύτην λαβόντες εἰς ἐπικουρίαν τῶν ὁμοφύλων ἐξῆλθον, ἐλέγχει μὲν αὐτῶν τὴν ἀσέθειαν ὁ Θεός, οὐδεμιὰς ἀξιώσας προνοίας, ἀξίᾳ δὲ σφαγῆ παραδοὺς, τὴν δὲ ²⁷ κιβωτὸν τοῖς ἀλοφύλοις· πάλιν τὸν Ἰσραὴλ παιδεύων, καὶ διδάσκων, ὡς οὐκ αὐτῷ χρεῖα τῆς κιβωτοῦ, ἀλλ' αὐτῶν ἔνεκεν αὐτὴν κατεσκεύασε, περιττὴ δὲ αὐτοῖς ἡ ταύτης χρεῖα, ἀδεῶς τὸν θεῖον νόμον ²⁸ παραβαίνουσι, καὶ ἀσεβείᾳ συζῆν προαιρουμένοις. Ἴνα δὲ μὴ μέγα φρονήσαντες οἱ ἀλλόφυλοι, ὡς αὐτοὶ περιγενόμενοι τοῦ Θεοῦ (ἐνόμιζον γὰρ τὴν κιβωτὸν αὐτὸν εἶναι τὸν τῶν Ἰουδαίων Θεόν, τεκμηρίῳ χρώμενοι τῇ τῶν ἀκείων εἰδώλων κατασκευῇ), καὶ ἵνα μὴ ²⁹ πολλὴν ἐ-

VARLE LECTIONES.

²⁰ B τῇ ἐκείνων ἀσθενείᾳ. ²¹ μᾶλλον—ἐκεῖνοι. Ex B suppl. ²² B πεπονηκότας ἐκτός. ²³ Infra, vers. 7, et passim, est Βαλτάσαρ. ²⁴ πόση—ἐκείνων. Ita B pro πόση ἐκείνων τῶν σκευῶν ἡ δύναμις, « quanta illorum esset vasorum vis, » ut habebat edit. Sirm. ²⁵ B προέδωκε. ²⁶ παρ. B add. λίαν ὄντες. ²⁷ δὲ. Des. in B. ²⁸ νόμ. In B ponitur post παραδ. ²⁹ ἵνα μὴ. Des. in B.

ταῦθεν ἐπισπάσονται βλάβην, ὡς αἰχμάλωτον λα-
δόντες τὸν τῶν Ἰουδαίων Θεόν, καὶ οἶόν τι ἀριστεῖον
τοῖς οἰκειοῖς ἀνατρεχτικῶς θεοῖς· παρασκευάζει μὲν
τὸν Δαγῶν²⁰, τὸ ὅτι αὐτῶν προσκυνούμενον ἐβῶλον,
πρὸς τὸ καὶ πρὸ τῆς κιβωτοῦ συντριβῆναι, καὶ τὸ
τῆς προσκυνήσεως ὑποδείξει σχῆμα, καὶ ὁμολογήσαι
διὰ τῶν πραγμάτων τὴν ἦτταν, καὶ τὴν τοῦ ἐνοι-
κῶντος δαίμονος ὑποδείξει δουλείαν· καὶ τοῦτο οὐχ
ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ πολλάκις. Ἐπιφέρει δὲ καὶ
αὐτοῖς διαφόρους πληγὰς, ἕως οὗ τὴν κιβωτὸν ἀπέ-
δοσαν, καὶ ἀναθέματα²¹ δηλοῦντα τὴν τιμωρίαν
ἀνέθεσαν. Διπλῆ τοίνυν καὶ τηρικαῦτα, καὶ ἐπὶ τοῦ
Ναβουχοδονόσορ ἡ ὠφέλεια γεγένηται· οὐ γὰρ μόνον
πρὸς βραχὺ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένη συγχώρησις.

γ, θ. « Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς Ἀσφανεὺς²² τῷ
ἀρχιευνούχῳ αὐτοῦ, εἰσαγαγεῖν ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς
αἰχμαλωσίας τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ²³, καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρ-
ματος τῆς βασιλείας, καὶ ἀπὸ τῶν φορθομῶν²⁴
νεανίσκους, ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς μῶμος, κα-
λοῦς²⁵ τῆ ὄψεως, καὶ συνιέντες ἐν ἀπόσῃ σοφίᾳ, καὶ
γινώσκοντας γνῶσιν καὶ σοφίαν²⁶, καὶ διανοουμένους
φρόνησιν, ἐν²⁷ οἷς ἔστιν ἰσχύς ἐν αὐτοῖς, τοῦ ἐστά-
ναι²⁸ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ διδάξαι αὐ-
τοὺς γράμματα καὶ γλώσσας²⁹ Χαλδαίων. » Ὁ μὲν
ὦν ὄλων³⁰ Θεὸς ἐξελέξατο³¹ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου,
καὶ τὰ ἀσθενῆ, καὶ τὰ ἐξουθενήμενα, ἵνα διὰ τούτων
κατασιχῶν τοὺς σοφοὺς καὶ δυνατοὺς· ἄνθρωποι δὲ
σωμάτων ἔραν, καὶ μέγθος, καὶ ῥώμην ἐπιζητοῦσι,
καὶ σοφίαν, οὐ τὴν τὰ θεῖα γινώσκουσαν, ἀλλὰ τὴν
εὐγλωττίαν³² κεκομφευμένην. Ἔστι τοίνυν καὶ ἐν-
τέθειον μαθεῖν, ὅπου τὸν τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων τῶ
μέτρον. Διὰ τοῦτο δὲ τοῦ βασιλέως τὴν ἀλαζονείαν, τὸ μὴ
μόνον τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ὑπηρέτας ἐθελῆσαι
λαθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους ὑπάρ-
χοντας. Πληροῦται δὲ ὁμοῦς ἐνταῦθα ἡ Ἡσαίου πρόφ-
ησίς, ἣν Ἐζεκιὰ βασιλεῖ προεῖπεν³³. « Ἄκουσον,
φησί³⁴, τὸν λόγον Κυρίου Σαβαώθ, ὃν ἐλάλησε πρὸς
με· Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, καὶ λήφονται πάντα τὰ
ἐν τῷ οἴκῳ σου, καὶ ὅσα συνήγαγον οἱ πατέρες σου
ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς Βαβυλῶνα ἤξει, καὶ
οἶδεν οὐ μὴ καταλίπωσιν, εἶπεν ὁ Θεός³⁵. » ὅτι καὶ
ἀπὸ τῶν τέκνων σου ὧν γεννήσεις³⁶ λήφονται, καὶ
πικῆσουσι σπάδοντας ἐν τῷ οἴκῳ βασιλέως³⁷ τῶν
Βαβυλωνίων. » Ταύτης ἡμᾶς τῆς προφητείας ἀναμι-
νήσκων ὁ μακάριος Δανιὴλ, φησὶ προστάξει τὸν
βασιλεῖα εἰσαγαγεῖν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν υἱῶν
Ἰσραὴλ, καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῆς βασιλείας, καὶ
ἀπὸ τῶν φορθομῶν³⁸. Φορθομῶν δὲ τὰς παρθένους
ἐκάλεσε τῆ Ἑβραίων³⁹ φωνῇ· ὁ⁴⁰ δὲ Σύμμαχος τὸ
πόρθμω⁴¹ ἐπιλέκτους ἠρμήνευσε⁴².

²⁰ I Cor. 1, 27, 28. ²¹ Isa. xxxix, 5, 7.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ B Εὐαγῶν, ex errore, ut videtur. ²¹ B ἀναθήματα. ²² Ἀσφ. A præm. τῷ. ²³ τ. υἱῶν
Ἰσρ. A Ἰερουσαλήμ. ²⁴ φορθ. In B semper ponitur super φ. ²⁵ καλ. A et B præm. καλ.
²⁶ x. σοφ. Des. in A. ²⁷ ἐν A et B καί. ²⁸ A et B ἐστάναι. A omittit τοῦ. ²⁹ A et B γλώσσων.
³⁰ ὄλων. B præm. τῶν. ³¹ ἐξελ., x. τ. λ. Ex memoria, ut videtur, hæc ita recensetur. ³² εὐγλωττ.
Ita cum B legitur. Sirm. εὐγλωττίαν. ³³ B προεῖπεν τῷ βασιλεῖ. ³⁴ φησί. B præm. γάρ, omittit autem
sequens τόν. ³⁵ ὁ Θεός. B præm. δέ. ³⁶ B ἐγέννησας. ³⁷ βασιλέως. B præm. τοῦ. ³⁸ φορθ. B addit νεα-
νίσκους. ³⁹ B Ἑβραϊδί. ⁴⁰ ὁ — ἦρμ. Montf. in Hexapl. ad h. loc. Symmacho tribuit lectionem Παρθῶν,
alii Παρθῶν, ut Hier. ⁴¹ πορθμ. B φορθομῶν. ⁴² B ἔρμηνεύει.

A victoriæ tropæum suis diis consecrasset, efficit
ut Dagon **1068** idolum, quod ipsi colebant, ante
arcam cadens contereretur, et adorationis speciem
præ se ferens, rebus ipsis victum se fateretur, et
incolentis ibi dæmonis ostenderet servitutem :
idque non semel, sed iterum ac sæpius. Diversas
etiam plagas illis infligit, donec arcam reddidere,
et munera supplicium testantia dediderunt. Du-
plex itaque et eo tempore, et regnante Nabucho-
donosore percepta est utilitas. Neque enim Judæis
tantum, sed barbaris etiam profuit id quod ad
breve tempus a Deo permissum est.

Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τοὺς βαρβάρους ὠφέλησεν ἡ

B Vers. 3, 4. « Et ait rex Asphaneso principi eunu-
chorum suorum, ut introduceret de filiis captivi-
tatis Israelis et de semine regni, et de phorthom-
mim, juvenes, in quibus nulla esset macula, pul-
chros aspectu, et intelligentes in omni sapientia,
et scientes scientiam et doctrinam, et intelligen-
tes prudentiam, et quibus esset robor, ut starent
in domo regis, ut doceret eos litteras et linguam
Chaldæorum. » Dominus igitur omnium rerum
Deus stulta mundi elegit, et infirma, et contempli-
bilia, ut his sapientes, potentesque confundat.
Homines autem corporum pulchritudinem, et
magnitudinem, ac robor requirunt, neque eam
sapientiam qua divina cognoscuntur, sed artificio
et fastu elatam eloquentiam. **1069** Licet itaque
hinc etiam percipere, quanto humana divinis dis-
tinet intervallo. Hoc item regis superbiam decla-
rat, quod non solum alios captivos sibi ministros
asciscere voluerit, sed etiam eos, qui e regio ge-
nere essent oriundi. Attamen hic impletum est,
quod Isaias Ezechiae regi prædixerat. « Audi, in-
quit, verbum Domini exercituum, quod locutus
est ad me : Ecce dies veniunt, et auferentur omnia
quæ in domo tua sunt, et quæcumque congrega-
verunt patres tui usque in diem hunc, Babylonem
veniet : et nihil relinquent, dixit Deus, quia et
de filiis tuis quos generis, sument, et facient
spadones in domo regis Babyloniorum. » Hujus
prophetiæ nos admonens beatus Daniel, regem ait
mandasse, ut introducerentur de captivis filii
Israelis et regia stirpe ortis, et de phorthommin.
Phorthommin autem virgines Hebræorum lingua
vocavit : at Symmachus *portimim* interpretatus est
electos.

Vers. 5, 6. « Et constituit eis rex quotidianum cibum de mensa regis, et de vino unde bibebat ipse, et ut nutritur per tres annos, et postea starent ipsi in conspectu regis. Et fuerunt in eis de filiis Judæ, Daniel, et Ananias, et Azarias, 1070 et Misael. » Hic igitur nos regis docet munificentiam, qui non, ut bello captis, vilia quædam, et qualia servos decent præbuit alimenta, sed eos regia mensa frui jussit. Ac paulo post suam, et sociorum continentiam, philosophiamque declarat: non gloriæ cupiditate id faciens, sed utilitatem persequentibus utilitatis doctrina proposita. Licet autem mentis illius intueri modestiam. Cum enim supra dixerit, imperasse regem, ut eligerentur e stirpe regia juvenes forma conspicui, et magnitudine decori, et hic personarum nomina posuerit, tribus Judæ simpliciter mentionem fecit, et regiam cognationem occultavit.

ἐνταῦθα τὰ τῶν προσώπων ὀνόματα, τῆς Ἰουδα φυλῆς γένειαν ἐκρυψε.

Vers. 7. « Et imposuit eis princeps eunuchorum nomina, Danieli Baltasar, et Ananiæ Sidrach, et Misaeli Misach, et Azariæ Abdenago. » Et hoc dominii jus apud quosdam est in more, qui servos ementes eorum mutant nomina, ut nominis mutatione servitutem agnoscant. Quod hic quoque ab eunuchorum principe factum est: nam demptis Hebraicis nominibus, Chaldaica illis imposuit: siquidem et rex jusserat, ut Chaldæorum linguam juvenes illi discerent.

Vers. 8. « Et constituit Daniel in corde suo, ne pollueretur mensa regis, et vino 1071 potus ejus, et rogavit principem eunuchorum, ne contaminaretur. » Pii enim homines Deum, qui in omnibus est, non in loco quærunt: sed quocumque pervenerint, eodem illo cultu venerantur, et cum adversis rebus affliguntur, suum itidem colunt Opificem. Ingens atque eximium licet hoc loco nobis reperire miraculum. Pueri enim apud Judæos educati, doctique Deum in certo loco colendum esse, deinde exteram regionem incolentes, ac servire compulsi juvenili admodum ætate, et alienis legibus vivere coacti, patriam pietatem retinere accurate student. Et quia videbant Babylonios idolorum imploratione obsonia inquinantes, vinum autem libationibus polluentes, neglecta ea quæ in oculis incurrit, salute, et conculcata regii convivii omnium ciborum genere referti voluptate, eunuchorum præfecto supplicant, ut sibi regio cibos recusantibus illis carere concedat.

ε', ζ'. « Καὶ ἔταξεν⁵⁵ αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς τὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἡμέραν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπὸ τοῦ οἴνου τοῦ πότου τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐκθρέψαι⁵⁶ αὐτούς ἕτη τρία, καὶ μετὰ ταῦτα στήναι αὐτούς⁵⁷ ἐν ὧπιον τοῦ βασιλέως. Καὶ ἐγένετο ἐν αὐτοῖς⁵⁸ ἐκ τῶν υἱῶν Ἰουδα, Δανιήλ, καὶ Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίης⁵⁹, καὶ Μισαήλ. » Ἐνταῦθα μὲν οὖν τὴν τοῦ βασιλέως ἡμᾶς διδάσκει φιλοτιμίαν, ὅτι οὐχ ὡς δορυαλώτοις εὐτελεῖ τινα καὶ δουλοπρεπῆ παρῆγε τροφήν, ἀλλὰ⁶⁰ τῆς βασιλικῆς αὐτοῦ τραπέζης⁶¹ ἀπολαύειν ἐκέλευσε. Μετὰ βραχέα δὲ⁶² τὴν σφῶν αὐτῶν ἐγχεράτειαν καὶ φιλοσοφίαν διδάσκει, οὐ φιλοτιμίᾳ χρώμενος, ἀλλ' ὠφελείας διδασκαλίαν τοῖς ὠφελείσθαι προαιρουμένοις προτεθεικώς. Ἔστι δὲ αὐτοῦ ἰδεῖν καὶ τὸ μέτριον τοῦ φρονήματος· εἰρηκῶς γὰρ ἄνω, ὅτι ἀπὸ τοῦ τῆς βασιλείας σπέρματος προσέταξεν ὁ βασιλεὺς ἐκλεγῆναι νεανίας⁶³, κάλλιε λάμποντας, καὶ μεγέθει διαπρέποντας, καὶ θετικῶς ἀπλῶς ἐμνημόνευσε, καὶ τὴν τῆς βασιλείας συγ-

ζ'. « Καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὁ ἀρχιευνούχος ὀνόματα· τῷ Δανιήλ Βαλτάσαρ, καὶ τῷ Ἀνανίᾳ Σιδράχ⁶⁴, καὶ τῷ Μισαήλ Μισάχ⁶⁵, καὶ τῷ Ἀζαρίᾳ Ἀβδεναγῶ. » Καὶ τοῦτο δὲ παρὰ τισὶ δεσποτείας⁶⁶ νενομίσται δίκαιον· ὠνούμενοι γὰρ οἰκέτας τὰς προσηγορίας ἀμειδουσι, ἵνα καὶ τῇ τῆς προσηγορίας ἐναλλαγῇ τὴν δουλείαν γνωρίζωσι. Καὶ τοῦτο⁶⁷ καὶ ἐνταῦθα ὁ ἀρχιευνούχος ἐποίησε, καὶ τὰς Ἑβραϊκὰς ἀφελὼν προσηγορίας, Χαλδαϊκὰς ἐπιτέθεικεν⁶⁸, ἐπειδὴ καὶ τὴν Χαλδαίων γλῶσσαν μαθεῖν τοὺς νεανίας⁶⁹ ὁ βασιλεὺς παρεγγύησε⁷⁰.

η'. « Καὶ ἔθετο Δανιήλ ἐπὶ τὴν καρδίαν⁷¹ αὐτοῦ, τοῦ μὴ ἀλισγηθῆναι⁷² ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ βασιλέως, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ⁷³ πότου αὐτοῦ, καὶ ἤξιωσε τὸν ἀρχιευνούχον, ὅπως μὴ⁷⁴ ἀλισγηθῇ. » Οἱ γὰρ φιλόθεοι οὐκ ἐν τόπῳ ζητοῦσι τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν, ἀλλ' ἐνθα ἂν ἀφίκωνται ἐπὶ αὐτὴν αὐτῶν θεραπείαν προσφέρουσι, καὶ ἐν κακοπραγίαις ἦντες ὡσαύτως τὸν οἰκεῖον προσκυνοῦσι Δημιουργόν⁷⁵. Ἐνταῦθα δὲ πολλὴν ἔστιν εὐρεῖν θαύματος ὑπερβολὴν· παιᾶδες γὰρ παρὰ Ἰουδαίους τεθραμμένοι, καὶ τὴν τοπικὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν μεμαθηκότες, εἴτα τὴν ξένην οἰκοῦντες, καὶ δουλεύειν ἠναγκασμένοι νέαν ἀγοντας κομιδῇ τὴν ἡλικίαν, ὑπὸ νόμοις ἐτέροις ἀναγκάζονται ζῆν, τὴν πατρῴαν εὐσέβειαν φυλάττειν σπουδάζουσι· καὶ ἐπειδὴ τοὺς Βαβυλωνίους ἑώρων ταῖς μὲν τῶν εἰδῶλων ἐπικλήσεσι τὰ εἶνα μολύναντας⁷⁶, σπονδαῖς δὲ τὸν οἶκον μιαινόντας, τῆς ἑρωμένης καταφρονήσαντες σωτηρίας, καὶ τῆς βασιλικῆς πανδαισίας τὴν ἡθελὴν πατήσαντες, τὸν ἀρχιευνούχον ἱκετεύουσι παραχωρῆσαι σφίσιν αὐτοῖς⁷⁷ τῶν βασιλικῶν σιτίων παραιτουμένοις μεταλαβεῖν.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁵ A et B διέταξεν. ⁵⁶ A et B ποτοῦ, omisso τοῦ quod hoc loco sequitur. ⁵⁷ A θρέψαι. ⁵⁸ αὐτ. Des. in A. ⁵⁹ B ἐγένοντο αὐτοῖς. ⁶⁰ x. Ἀζαρ. In A ponitur post Μισαήλ. ⁶¹ ἀλλὰ. B add. καί. ⁶² τραπ. In B ponitur post ἀπολ. ⁶³ δέ. B τε. ⁶⁴ B νεανίσκου. ⁶⁵ A et B Σεδράχ. ⁶⁶ B Ἀζαρίᾳ Μισάχ, καὶ τῷ Μισαήλ Ἀβδεναγῶ, culpa librarii, ut videtur. ⁶⁷ B δεσποτείας. ⁶⁸ καὶ τοῦτο. B τὸ αὐτό. ⁶⁹ B ἐπέθηκεν. ⁷⁰ B νεανίσκου. ⁷¹ B παρεγγύησεν. ⁷² ἐπὶ τ. x. Ita A, sed B ἐν τῇ καρδίᾳ. ⁷³ τοῦ μὴ ἀλισγ. A ὡς οὐ μὴ ἀλισγηθῇ. ⁷⁴ τοῦ. A præm. ἀπό. B ποτοῦ. ⁷⁵ ὅπως μὴ. A αὐτοῦ, ὡς οὐ μὴ. ⁷⁶ δημιουργ. B πραιθεὸν καί. ⁷⁷ B μολύνοντας. ⁷⁸ σφίς. αὐτοῖς. Ita B pro φησίν, ut hab. editio prior.

θ'. « Καὶ ἔδωκεν ὁ θεὸς τὸν Δανιὴλ εἰς ἔλεον καὶ Ἀ
 οίκτι:φμὸν ἑνὸς πρῶτον τοῦ ἀρχιεunuοῦχου. » Ἀκολου-
 εῖ γὰρ ταῖς γνώμας ἡ θεία κηδεμονία, καὶ ἅμα τὰ
 θεία προσίλοντο, καὶ τῆς θείας ἐπιουρίας ἀπῆλου-
 σον. Τοῦτο⁷⁸ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ γεγενημένον ἔστιν
 εἶρεῖν· « Ἦν γὰρ, φησὶ, Κύριος μετὰ Ἰωσήφ, καὶ
 ἦν ἀντὶρ ἐπιουρχάνων⁷⁹, καὶ κατέχευεν αὐτῷ⁸⁰ ἔλεον,
 καὶ χάριν ἐναντίον τοῦ δεσποφύλακος. » Διδασκόμεθα
 τῶν κἀντεῦθεν, ὡς οὐδένα τῶν εἰς αὐτὸν πεπι-
 στευκότων ἀτημέλητόν πῶς ποτε⁸¹ καταλέλοιπεν ὁ
 θεός. Διὸ καὶ⁸² ἕτερος προφήτης βοᾷ· « Ἐρωτή-
 σατε⁸³ γενεὰς τὰς γενομένας προτέρας ὑμῶν, τίς
 ἐπεπίστευσε Κυρίῳ⁸⁴, καὶ κατησχύθη; »

ι'. « Καὶ εἶπεν ὁ ἀρχιεunuοῦχος τῷ Δανιὴλ· Φοβοῦ-
 ραι ἐγὼ τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα, τὸν ἐκτάξαν-
 τα⁸⁵ τὴν βρώσιν⁸⁶ καὶ τὴν πόσιν ὑμῶν, μὴ ποτε
 ἴδῃ τὰ πρόσωπα ὑμῶν σκυθρωπὰ παρὰ τὰ παιδά-
 ρια τὰ συνήλικα⁸⁷ ὑμῶν, καὶ καταδικάσῃτε τὴν
 κεφαλὴν μου τῷ βασιλεῖ. » Οὐκ ἄλογον⁸⁸ τοῦ ἀρχι-
 εunuοῦχου τὸ δέος· ἄνθρωπος γὰρ ἦν πνευματικῆς
 χάριτος οὐ γεγευμένος, ἀνθρωπίνως δὲ σκοπῶν τὰ
 ἀνθρώπεια⁸⁹, καὶ ἠγούμενος ἐκ μόνης δύνασθαι
 τῆς τῶν ἐδεσμάτων πολυτελείας τρέφεσθαι τε καὶ
 ἀνθεῖν τὰ σώματα, δέδοικε⁹⁰ μὴ τῶν μὲν πολυτελῶς
 τρεφομένων, τούτων δὲ ἀσκητικῶς βιοτευόντων, δια-
 φορὰ τις ἐν τοῖς προσώποις φανῆ⁹¹, καὶ τιμωρίαν
 ἐσχάτην ὑπομείνῃ παρὰ τοῦ τάναντία προσεταχό-
 τος βασιλέως. Ἄλλ' ἐπειδὴ τούτον εἶδε δειμαίνοντα ὁ
 μακάριος Δανιὴλ, μεταφέρει πρὸς τὸν Ἀμελάσαρ⁹²
 τὴν παράκλησιν, ὃν κατέστησεν ὁ ἀρχιεunuοῦχος κη-
 δεμόνα αὐτοῦ τε καὶ Ἀνανία, καὶ Ἀζαρία⁹³, καὶ
 Μισαήλ, καὶ φησι·

ιβ'. ιγ'. « Πείρασον δὴ τοὺς παῖδάς σου ἡμέρας
 δέκα, καὶ δότωσαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων⁹⁴, καὶ
 φαγώμεθα, καὶ ὕδωρ πῶμεθα. Καὶ ὀφθησώσαν ἐν-
 ὤπιόν σου αἱ ἰδέαι ἡμῶν, καὶ αἱ ἰδέαι τῶν παιδαριῶν
 τῶν ἐσθιόντων τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως· καὶ καθὼς
 ἐάν ἴδῃς, ποιήσον μετὰ τῶν παίδων σου. » Οὐ-
 ἔδῃ τις εἰς θεὸν πίστεως ἰσχυρότερον, καὶ δὴ⁹⁵ τοῦτο
 πολλὰχρὸν καὶ⁹⁶ ἄλλοθεν ἔστι μαθεῖν, οὐχ ἥκιστα
 ἐκ καὶ ἐκ τῶν τοῦ θεσπεσίου Δανιὴλ ῥημάτων. Τὸ
 γὰρ πιστεῦσαι τε καὶ θαρρῆσαι, ὡς τῆς θείας ροπῆς
 ἀπολαύσεται, καὶ μὴ⁹⁷ ἐσθίων τῶν ἐσθιόντων καὶ
 τρυφόντων, καὶ τῆς βασιλικῆς ἀπολαυόντων χλιδῆς,
 εὔπρεπέστερός τε καὶ περικαλλέστερος φανήσεται⁹⁸
 καὶ μείζων, πολὺν εὐσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει·
 Καλῶς δὲ καὶ τῷ πιθανῷ τὴν ἰκεταίαν ἐκέρασε·
 « Πείρασον γὰρ, φησι, τοὺς παῖδάς σου ἡμέρας δέκα,

VERS. 9. « Et dedit Deus Danieli misericordiam
 et miserationem in conspectu principis eunuchor-
 um. » Sequitur enim voluntates divina cura, et
 simul atque divina persequi instituerunt, statim
 divino fruuntur auxilio. Hoc item Josepho usu
 venisse comperimus. « Fuit enim, inquit, Dominus
 cum Josepho, et voti compos fuit, et effudit illi
 misericordiam, et dedit ei gratiam in conspectu
 principis carceris. » Hinc itaque docemur, eorum
 qui in ipsum crediderunt neminem **1072** unquam
 aliquo pacto a Deo neglectum et derelictum fuisse.
 Quare alius quoque propheta exclamat : « Inter-
 rogate generationes, quæ fuerunt ante vos, quis
 speravit in Domino, et confusus est? »

VERS. 10. « Et dixit princeps eunuchorum Da-
 nieli : Timeo ego dominum meum regem, qui con-
 stituit cibum et potum vestrum, ne quando videat
 vultus vestros tristes præ pueris coævis vestris, et
 condemnetis caput meum regi. » Haud irritus
 principis eunuchorum metus erat. Homo enim erat,
 qui spiritualem gratiam haudquaquam sensu suo
 gustarat, humano autem more humana considerans,
 opinatus solo sumptuosorum ciborum alimento
 corpora nutriri atque florescere, veritus est ne cum
 illi opipare alerentur, hi parce et continenter vi-
 scerent, in eorum vultu discrimen aliquod appa-
 reret, et extremum subire supplicium a rege, qui
 contra jusserat, cogeretur. [11] Sed ubi hunc
 metuere animadvertit beatus Daniel, transfert ad
 Amelasarem deprecationem, quem constituit prin-
 cept eunuchorum curatorem ipsius, et Ananiam, et
 Azariam, et Misaelis, et ait :

VERS. 12, 13. « Tenta, obsecro, servos tuos per
 dies decem, et dent nobis de seminibus, et come-
 damus, et aquam bibamus. Et appareant coram te
 vultus nostri, et vultus puerorum comedentium de
1073 mensa regis : et sicut videris, facias cum
 servis tuis. » Fide in Deum nihil est validius :
 quod cum multis aliis ex locis percipi potest, tum
 præcipue ex his divini Danielis verbis. Nam quod
 crediderit et confusus fuerit, fore ut ope divina
 sublevaretur, etsi non comederet cum comedenti-
 bus ac delicate viventibus et regio luxu potitis,
 magis decorus et longe pulchrior, atque adeo major
 compariturus sit, id vero quid pietatis cuiquam
 reliquum fecit? Recte autem persuasioni preces
 admiscuit : « Tenta enim, inquit, servos tuos per
 decem dies, et dent nobis de seminibus, et come-

Gen. xxxix, 21. Eccli. ii, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ Α οίκτι:φμός. ⁷⁸ τοῦτο. B τὸ αὐτό. ⁷⁹ καὶ ἦν ἀν. ἐπιτ. Des. loc. cit. ⁸⁰ αὐτ. — δεσμ. Aliter loc. cit. leg. ⁸¹ B πώποτε. ⁸² καί. B πρᾶμ. δὴ. ⁸³ Ἐρωτήσ. — προτ. ὑμῶν. Loco cit. leg. Ἐμβλέψατε εἰς ὄργαιας γενεὰς καὶ ἴδετε. ⁸⁴ Κυρ. B πρᾶμ. τῷ. ⁸⁵ ἐκτάξαντα. Ita A et B juxta rec. lect. Sirm. legerat ἐντάξαντα. ⁸⁶ βρ. A et B addunt ὑμῶν. ⁸⁷ Α συνηλικία, pro σύν ηλικία, ut videtur. ⁸⁸ Οὐκ ἄλογ. Ita cum B legimus, pro οὐ καλὸν γούν, ut hab. edit. Sirm. ⁸⁹ B ἀνθρώπινα. ⁹⁰ δέδοικε. B πρᾶμ. διδ. ⁹¹ B φανήσῃ. ⁹² B Ἀμελάσαρ. A Ἀμελάλ. ⁹³ B Ἀνανίου καὶ Ἀζαρίου. ⁹⁴ σπ. A add. τῆς γῆς. ⁹⁵ δὴ. Des. in B. ⁹⁶ καί. B πρᾶμ. μέν. ⁹⁷ μὴ. B πρᾶμ. ὅτι. ⁹⁸ φαν. In B ponitur post μείζων.

damus, et aquam bibamus; » et esto tu vultuum judex. Quod si inveneris per hujusmodi alimentum corporibus (nostris) detrimenti aliquid accidisse, quodcumque tibi visum fuerit, jubebis, nos minime repugnabimus. Tantam habuit a puero divinus iste vir, et divinarum legum curam, et erga legislatorem fidem. Et hic quidem hæc dixit, iste vero precibus consensit.

Vers. 14, 15. « Et exaudivit, inquit, eos in verbo hoc, et tentavit eos per dies decem. Et post finem decem dierum conspecti sunt vultus eorum boni, et ipsi fortes carnibus præ pueris comedentibus de mensa regis. » Assecutus est enim quæ voluit, divinus iste propheta, et pollicitationes suas ei, cui ipsorum cura commissa fuerat, veras ostendit. Divina enim gratia potiti **1074** longe præstantiores* conspecti sunt iis, qui regia mensa fruentur.

Vers. 16. « Et Amejasar auferebat cœnam eorum, et vinum potus ipsorum, dabatque eis semina. » Et duplicem quæstum retulit: primum enim didicit posse aliquem vel jejuniis corporis robur et decorem sibi comparare: deinde alimenta, quæ illis præbebantur, ipse accipiens, promptius eis semina suppeditabat quæ appetebant. Postea, quia (Daniel) de se solo disseruit, socios quoque pietatis in medium vocat, et ait:

Vers. 17. « Et pueris his quatuor dedit Deus intellectum, et prudentiam in omni litteratura et sapientia. » Non enim Chaldæorum, inquit, institutio intelligentes eos fecit, et omni sapientia imbuit, verum ex divina gratia, intelligentia et sapientia, atque adeo omni scientia impertiti, præstantiores omnibus declarati sunt. « Et Daniel, inquit, intellexit in omni visione et somniis. » A puero enim, quæ sibi divinitus revelabantur, videbat, non in somnis tantum, sed etiam vigilans. Et poterat, quæ aliis ostenderentur, interpretari: hoc enim declarat illud verbum *intellexit*. Hinc etiam docemur auctorem omnium rerum Deum nullam ætatis rationem habere, sed pietatem tantum ac religionis studium requirere: qua in juvene comperta, multis eum natu majoribus anteponit. Quod idem erga Josephum ipsum fecisse comperimus, nec non erga Samuelem **1075** prophetam. Nam puero admodum juveni apparuit^x, et jussit seni supplicia prædicere, ut ea re et senio confectum accusaret, et gratiam in adolescentulo vigentem ostenderet.

^x I Reg. III, 11 seqq. sec. LXX.

Α και δότωσαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σπερμάτων, καὶ φαγόμεθα, καὶ ὕδωρ πῶμεθα· » καὶ γενοῦ σὺ τῶν πρωτόπων κριτής· κἂν εὐρῆς βλάβῃ τινὰ γινομένην τοῖς σώμασιν ἐκ τῆς τοιαύτης τροφῆς, τὸ μὲν δοκοῦν σοὶ κελεύσεις, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀντιλέξομεν. Τοσαύτην εἶχε παιδῶθεν ὁ θεὸς οὗτος ἀνὴρ, καὶ τῶν θεῶν νόμων φροντίδα, καὶ πίστιν περὶ τὸν νομοθέτην· καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἔλεγεν, ὁ δὲ τὴν ἱκεσίαν ἐδέχετο.

ιδ', ιε'. « Καὶ εἰσῆκουσε γὰρ αὐτῶν⁹⁹, φησὶν, εἰς¹ τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ ἐπέφρασε αὐτοὺς ἡμέρας δέκα. Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν δέκα ἡμερῶν ἐωράθησαν αἱ ἰδέαι αὐτῶν ἀγαθαί, καὶ αὐτοὶ ἰσχυροὶ² ταῖς σαρκῶν ὑπὲρ τὰ παιδάρια τὰ ἐσθίοντα τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως. » Ἐτυχε γὰρ ὧν ἠθέλησεν ὁ θεὸς οὗτος προφητῆς, καὶ τὰς ὑποσχέσεις ὑπέδειξεν ἀληθεῖς τῇ τῆν ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἐγκεχειρισμένῳ· τῆς γὰρ θείας χάριτος ἀπολαύσαντες³ ὠφθήσαν ἀμείνους⁴ πολλῶ τῶν τῆς βασιλικῆς ἀπολαύοντων τραπέζης.

ις'. « Καὶ ἐγένετο Ἀμελάσαρ ἀναιρούμενος τὸ δεῖπνον αὐτῶν, καὶ τὸν οἶνον τοῦ πύματος αὐτῶν, καὶ ἐδίδου αὐτοῖς σπέρματα. » Καὶ διπλοῦν ἐκαρπώσατο κέρδος· πρώτων μὲν γὰρ μεμάρθηκεν, ὡς δυνατὸν καὶ νηστεῖα χρώμενον σωματικὴν βίωσιν καὶ εὐπρέπειαν κτήσασθαι· ἔπειτα⁵ δὲ καὶ τὴν ἐκείνοις χορηγοῦμένην αὐτῶν λαμβάνων τροφήν, προθυμότερον αὐτοῖς ἐχορηγεῖ τὰ ποθούμενα σπέρματα· εἶτα, ἐπειδὴ⁶ περὶ ἑαυτοῦ⁷ μόνου διηγῆσατο⁸, ἀναγκαίως καὶ τοὺς κοινωνοὺς τῆς εὐσεβείας εἰς μέσον καλεῖ, καὶ φησὶ·

ιζ'. « Καὶ⁹ τοῖς παιδαρίοις τοῖς τέσσαρσιν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς σύνεσιν καὶ φρόνησιν ἐν πάσῃ γραμματικῇ σοφίᾳ¹⁰. » Οὐ γὰρ ἡ Καλδαίων, φησὶ, παιδεία συνετοῦς αὐτοὺς ἀπέφηνε, καὶ¹⁰ σοφίας ἀπάσης ἐνέπλησεν, ἀλλ' ἐκ θείας χάριτος καὶ συνέτειος καὶ σοφίας καὶ πάσης ἐπιστήμης ἀξιωθέντες, κρείττους ἀπάντων ἐδέχθησαν¹¹. « Καὶ Δανιὴλ, φησὶ, συνῆκεν ἐν πάσῃ ὁράσει, καὶ ἐνυπνίοις¹². » Παιδῶθεν γὰρ θείας ἀποκαλύψεις ἔώρα, οὐκ ἔδρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὕπαρ· καὶ ἐρμηνεύειν δὲ ἠδύνατο τὰ τοῖς ἄλλοις ἀποκαλυπτόμενα¹³· τὸ γὰρ συνῆκε τοῦτο παραβῆλοι. Διδασκόμεθα δὲ κἀντεῦθεν, ὡς οὐκ οἶδεν ἡλικίας διαφορὰν ὁ τῶν ὄλων θεός, ἀλλ' εὐσέβειαν μόνον¹⁴ καὶ φιλοθεῖαν ζητεῖ· κἂν εὐρῆ ταύτην ἐν νέῳ, πολλῶν τοῦτον προτίθησι πρεσβυτέρων. Τὸ αὐτὸ¹⁵ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ ἔστιν αὐτῶν εὐρεῖν πεποιηκότα, καὶ ἐπὶ Σαμουὴλ τοῦ προφήτου· παιδίῳ γὰρ ὄντι κομιδῇ νέῳ, καὶ ἐπεφάνη, καὶ τὰς κατὰ τοῦ πρεσβύτου τιμωρίας προαγορεύειν ἐκέλευσεν, εἰς κατηγορίαν μὲν τοῦ γεγηρακότος, ἀπόδειξιν δὲ τῆς ἐπανθούσης τῇ μετράκῳ χάριτος.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ γὰρ αὐτῶν B αὐτοῦ. ¹ εἰς — τοῦτο. Des. in A. ² αὐτ. ἰσχυρὰ. A ἰσχυραί. ³ B ἀπολαύοντες. ⁴ B ἀμείνιοι. ⁵ B ἐπειδὴ δέ. ⁶ B αὐτοῦ. ⁷ B διεξήλθεν ὁ Δανιήλ. ⁸ Καλ. Des. in B. ⁹ σοφ. A et B πρᾶξῃ. καὶ. ¹⁰ καὶ — ἐνέπλ. Des. in B. ¹¹ B ἀνεδέχθησαν. ¹² ἐνυπνίοις. Edit. prior hab. ἐν ὑπνίοις. ¹³ Edit. prior hab. ἀποκαλυπόμενα. ¹⁴ B μόνον. ¹⁵ τὸ αὐτό. B τοῦτο.

η'-x'. « Καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἡμερῶν, ὧν εἶπεν ὁ βασιλεὺς εἰσαγαγεῖν αὐτοὺς, εἰσήγαγεν ¹⁶ αὐτοὺς ὁ ἀρχιευνοῦχος ἐνώπιον ¹⁷ Ναβουχοδονόσορ ¹⁸. Καὶ ἰκέλησε μετ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, καὶ οὐχ ἠρέθησαν ¹⁹ ἐκ πάντων αὐτῶν ὅμοιοι Δανιήλ, Ἀνανία ²⁰, Ἀζαρία καὶ Μισαήλ ²¹. καὶ ἔστησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Καὶ ἐν παντὶ ῥήματι σοφίας καὶ ἐπιστήμης, ὑπὲρ ὧν ²² ἐζήτησε παρ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς, ἤυρεν ²³ αὐτοὺς δεκαπλασίονας ὑπὲρ ²⁴ πάντας τοὺς ἐπασιδοὺς καὶ μάγους ²⁵, τοὺς ὄντας ἐν τῇ ²⁶ βασιλείᾳ αὐτοῦ. » Ἄλλ' ὁ μὲν Ἀμελάσαρ ἦδει ²⁷ τὴν τῶν ἐδεσμάτων ἑμπορῶν, καὶ ἔμαθε πάντως τῆς θείας χάριτος τὴν ἰσχύν· ὁ δὲ βασιλεὺς ἴσως ²⁸ ἐγνώκει τούτων οὐδέν. Πῶς γὰρ ἔμαθε ²⁹, τῆς μὲν τροφῆς ὁμοίως παρ' αὐτοῦ κορηγομένης, ὑπὸ δὲ τοῦ Ἀμελάσαρ ἀναλισκομένης; Ἄλλ' ὅμως οὐ σμικρὰν καὶ οὗτος ὠφέλειαν ³⁰ ἰδέσθαι, πάντων αὐτοῦ τῶν ἐξ ἐτέρων ἔθνῶν ἐκλεγέντων ³¹ ἀμείνους εὐρών, κάλλι· τε καὶ μεγέθει πώματος, σοφίᾳ τε καὶ συνέσει ψυχῆς, ῥυθμῷ τε λόγων καὶ πάσῃ λογικῇ ἐπιστήμῃ. Τὰς δὲ συγχρήσεις οὐχ ἀπλῶς ἐποίησατο, ἀλλ' ἐρωτήσας τινας προσεγγαγῶν ³², τὴν πείραν ἔλαβε τῆς ἀληθείας διδασκαλῶν, καὶ ἤυρεν αὐτοὺς οὐχ ἀπλῶς ὑπερκειμένους ³³, ἀλλὰ δέκα μοίραις ἀμείνους ὑπάρχοντας· καὶ τέως μεμύθηκεν, ὅτι τῶν ἄλλων ³⁴ πάντων ἔθνῶν Ἰουδαῖοι σφύττεροι. Ταῦτα εἰρηκῶς ἐπήγαγε·

x'. « Καὶ ἐγένετο Δανιήλ ἕως ἔτους ³⁵ ἐνὸς Κύρου τοῦ βασιλέως. » Οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦτο προστέθεικεν, ἀλλὰ τῆς προφητείας ἀπάσης τὸν χρόνον ὀφθαλμῶς ποιῆσαι θελήσας. Τοῦτου χάριν καὶ τὴν ἀρχὴν ἡμᾶς ³⁶ τῆς προφητείας ἐδίδαξε, καὶ τὸ τέλος προστέθεικεν, ἵνα τῶν μεταξὺ βασιλέων ἀριθμοῦντες τὰ ἔτη, μάθωμεν ἅπαντα τῆς προφητείας τὸν χρόνον. Πρὸς δὲ τούτους ἡμᾶς διδάσκει, ὅτι καὶ τὸν ποιησάμενον τῆς αἰγμάλωσις τὴν ἀφ᾽ ἐσθῆτος ἐξέσαστο Κύρου, καὶ τῷ ³⁷ κέρντι βίβη παραψυχῆς ἀπήλαυσε τὴν τῶν ὀμφοῦλων ἐλευθερίαν ἰδῶν· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ πρώτῳ εἶτι τῆς βασιλείας ἐπανελθεῖν ³⁸ ὁ Κύρος εἰς τὴν Ἰουδαίαν πρὸς βουλομένους Ἰουδαίους ³⁹ προσέταξε, καὶ τὸν θεῖον ἀνήγειρε ⁴⁰ νεῶν, παρ' αὐτοῦ τοῦ μακαρίου Δανιήλ τὴν Ἰσραήλ τοῦ προφήτου πρόβρῃσιν διδασκῶν· ἐκεῖνος γὰρ διαβρήδην ἐβόα· « Λέγων Ἰερουσαλήμ, Οἰκοδομηθήσῃ· καὶ ταῖς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, Κατοικισθήσονται· ὁ λέγων Κύρω φρονεῖν, καὶ πάντα τὰ θελήματά μου ποιήσῃν ⁴¹. » — « Τὰς ⁴² λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρω, οὐ ἐκράτησα τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ὑπακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔσθη, καὶ πόλεις οὐ συγκλεισθήσονται· ἐγὼ γὰρ ⁴³ προτορεύσομαι πρὸ προσώπου σου, καὶ ὄρη ὀμαλιῶν· πῖλας χαλκᾶς συντρίψω, καὶ μοχλοὺς σιδηροὺς συν-

Vers. 18-20. « Et post finem dierum, quos dixit rex, ut introducerentur ipsi, introduxit eos princeps eunuchorum in conspectum Nabuchodonosoris. Et loquutus est cum eis rex, et non inventi sunt ex omnibus ipsis similes Danieli, Ananiae, Azariae, et Misaeli: et steterunt in conspectu regis. Et in omni verbo sapientiae, et scientiae, quaecunque quaesivit ab eis rex, invenit eos decuplo praestantiores super omnes incantatores et magos, qui erant in regno ejus. » Verum Amelasar novit ciborum discrimen, et prorsus didicit divinae gratiae vim: rex vero fortasse nihil horum noverat. Qui enim cognoscere potuit, cum aequae cibos ipse suppeditaret, et illi ab Amelasar consumerentur? Veruntamen ipse quoque haud mediocrem percepit utilitatem, cum comperisset ipsos omnibus aliis, qui ex aliis nationibus electi fuerant, pulchritudine et magnitudine corporis praestantiores, sapientia vero et prudentia animi, ac verborum elegantia, et omni scientia, quae ratione continetur, peritiores. Neque simpliciter facta collatione, sed adhibitis quibusdam interrogationibus, experientiam cepit veritatis magistrum, ipsosque invenit haud simpliciter, **1076** sed decuplo meliores, et tum didicit esse Judaeos aliis omnibus nationibus sapientiores. His dictis subjicit:

Vers. 21. « Et fuit Daniel usque ad annum unum Cyri regis. » Non sine causa hoc adjecit, sed quia voluit totius prophetiae tempus indicare. Idcirco nos et prophetiae principium docuit, et finem ipsius addidit, ut regum, qui intercessere, annos recensentes, omne prophetiae tempus discamus. Simulque nobis ostendit se Cyrum, qui captivos dimisit, conspexisse, et se in hac vita tribulium suorum libertate, quam ipse vidit, consolatum esse. Ipso enim sui regni anno primo Judaeos, quicumque vellent, in Judaeam reverti jussit Cyrus, sacrumque templum restauravit, praedictionem Isaiae prophetae ab ipso beato Daniele edoctus. Ille enim aperte exclamabat his verbis: « Dicens Hierosolymae, Aedificaberis, et civitatibus Judaeae, Habitabimini, dicens Cyro ut sapiat, et omnes voluntates meas faciat. » — « Haec dicit Dominus uncto meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, fore ut obediant illi **1077** gentes, et civitates non claudantur. Ego enim praebibo ante faciem tuam, et montes complanabo, portas aereas conteram, et vectes ferreos confringam, thesauros tenebrosos, absconditos et latentes aperiam tibi. » His perceptis Cyrus volentibus **1077** Judaeis reditum in patriam largitus est.

1 Isa. XLIV, 26. 2 Isa. XLV, 1-3.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ εἰσήγ. B praem. καί. ¹⁷ Ἀναντίον. ¹⁸ Ναβουχ. B praem. του. ¹⁹ A et B εὐρέθησαν. ²⁰ A et B praem. καί. ²¹ A καὶ Μισαήλ καὶ Ἀζαρία. ²² ὑπ. ὧν. A ὄσα. ²³ B εὕρεν. ²⁴ ὑπ. A παρά. ²⁵ μάγ. A praem. τοῦς. ²⁶ τῇ. A praem. πάσῃ. ²⁷ ἦδει. Ita B pro εἶδε, ut hab. Sirm. ²⁸ ἴσ. B τέως. ²⁹ ἔμ. B praem. ἔν. ³⁰ ἐκλ. Ita cum B legimus, pro κελουσθέντων, ut hab. Sirm. ³¹ B προσεγενγκῶν. ³² B ὑποκειμένων. ³³ ἀλλ. π. B ἀπίντων. ³⁴ ἔτ. In B ponitur post ἐνός. ³⁵ τῷ. B praem. ἐν. ³⁶ ἐπανελθ. In Eponitur post Κύρος. ³⁷ B τῶν Ἰουδαίων. ³⁸ B ἀναγεῖραι. ³⁹ B ποιήσεις. ⁴⁰ γάρ. Des. in B.

Et liber Paralipomenon hoc tempus nos docet. A
 « Anno enim primo, inquit, Cyri regis Persarum,
 postquam impletum est verbum Domini per os
 Jeremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis
 Persarum, et jussit Cyrus prædicari in omni regno
 suo in sermonibus Scripturæ, dicens: Hæc dicit
 Cyrus rex Persarum, Omnia regna terræ dedit
 mihi Dominus Deus cæli, et ipse præcepit mihi,
 ut ædificarem ei domum in Hierosolyma, quæ est
 in Judæa: quis inter vos ex omni populo ejus?
 Dominus Deus erit cum eo, et ascendat a. » Hac de
 causa beatus etiam Daniel prophetiæ tempus do-
 cens, Judæorum voluminibus ascripsit: « Fuit
 Daniel usque ad annum unum Cyri regis b. » Nos
 vero, hic jusso auditore quiescere, bonum cele-
 bremus Dominum, percutientem et sanantem, fla-
 gro cædentem et medentem, pœna et clementia
 utentem. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.
 Δανιήλ ἕως ἔτους ἑνὸς Κύρου τοῦ βασιλέως. »
 Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα τὸν ἀκροατὴν διαναπαύσαντες,
 τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην ὑμνήσωμεν⁴⁵, τὸν πατάσσοντα καὶ
 λώμενον, μαστιγοῦντα καὶ ἰατροῦντα, τιμωρὴν
 καὶ φιλανθρωπιᾷ χρώμενον· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θλάσω, θησαυροὺς σκοτεινοὺς ἀποκρύψους⁴¹ ἀορά-
 τος ἀνοίξω σοι. » Ταῦτα μαθὼν ὁ Κύριος τοῖς βου-
 λομένοις τῶν Ἰουδαίων τὴν εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐπ-
 ἀνοδὸν ἐχαρίσατο· καὶ ἡ βίβλος δὲ τῶν Παραλειπο-
 μένων τὸν χρόνον ἡμᾶς διδάσκει. « Ἐτους γάρ, φησὶ,
 πρώτου Κύρου, τοῦ βασιλέως Περσῶν, μετὰ τὸ πλε-
 ρωθῆναι ῥῆμα⁴² Κυρίου διὰ στόματος Ἰερεμίου,
 ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Κύρου, τοῦ βασιλέως
 Περσῶν, καὶ παρήγγειλε Κύριος κηρύξαι ἐν πίστῃ
 τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐν λόγοις Γραφῆς, λέγων· Ταῦτα
 λέγει Κύριος ὁ βασιλεὺς Περσῶν· Πάσας τὰς βασι-
 λείας⁴³ τῆς γῆς ἔδωκέ μοι Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ οὐρα-
 νοῦ, καὶ αὐτὸς ἐνετείλατό μοι οἰκοδομῆσαι αὐτῷ
 οἶκον ἐν Ἱερουσαλὴμ, τῇ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· τίς ἐν ὑμῖν
 ἐκ παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ; Κύριος ὁ Θεὸς ἐστὶν μετ'
 αὐτοῦ, καὶ ἀναθήτω. » Τοῦτου χάριν καὶ ὁ μακάριος
 Δανιήλ τὸν τῆς προφητείας διδάσκων χρόνον, ἐν-
 τέθεικε τοῖς Ἰουδαίω⁴⁴ συγγράμμασι τό· « Ἐγένετο

a II Paral. xxxvi, 22, 23. b Dan. i, 21.

VARIAE LECTIONES.

⁴¹ ἀπ. In B ponitur post ἀοράτους. ⁴² ῥῆμα. B præm. τό. ⁴³ B πάσαις ταῖς βασιλείαις. ⁴⁴ Ἰου-
 δαίων. B οὐρανοῦ. ⁴⁵ B ὑμνήσωμεν.

TOMOS B'.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT II.

VERS. 1. « Anno secundo regni Nabuchodonosoris
 et somnium ejus fugit ab eo. » Hinc intelli-
 gimus ipsum **1078** statim, simul atque regnare
 cœpisset, in Judæam cum exercitu profectum,
 anno tertio regni Joacimi: cui cum tributum im-
 perasset, captivis abductis in Assyriorum regio-
 nem discessit. Jeremias item propheta testatur hoc
 tempus, cum ita dicit: « Verbum quod factum est
 ad Jeremiam prophetam super omnem populum
 Judæ, anno quarto Joacimi filii Josiæ, regis Judæ, ipse
 est annus primus Nabuchodonosoris regis Babylo-
 nis c. » Hic itaque comperimus, exacto tertio anno
 regni Joacimi, regem Nabuchodonosorem contra

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

a. « Ἐν τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Να-
 βουχοδονόσορ ἐνουπιᾶσθη ἐνούπνιον⁴⁶, καὶ ἐξῆστη τὸ
 πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ὁ ὕπνος αὐτοῦ ἀπεγένετο⁴⁷ ἀπ'
 αὐτοῦ. » Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὡς εὐθύς καὶ παρα-
 χρῆμα τῆς βασιλείας ἀρξάμενος ἐπεστράτευσε τῇ
 Ἰουδαίᾳ ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακείμ,
 καὶ τὸν μὲν ἐκέλευσε φέρειν δασμὸν, τοὺς δὲ λαβῶν
 αἰχμαλώτους εἰς τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀπήγαγε χώραν.
 Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἰερεμίας ὁ προφήτης τοῖς χρόνοις,
 οὕτως⁴⁸ λέγων· « Ὁ λόγος ὁ γενόμενος ἐπὶ⁴⁹
 Ἰερεμίου τὸν προφήτην, ἐπὶ πάντα τὴν λαὸν Ἰούδα,
 ἐν τῷ ἔτει τῷ τετάρτῳ Ἰωακείμ⁵⁰ υἱοῦ Ἰωσίου βα-
 σιλέως Ἰούδα, οὗτος⁵¹ ἐνιαυτὸς πρώτος τῷ Ναβου-
 χοδονόσορ, βασιλεῖ Βαβυλῶνος. » Εὐρίσκομεν τοίνυν

c Jerem. xxv, 1.

VARIAE LECTIONES.

⁴⁶ ἐν. A et B præm. Ναβουχοδονόσορ. ⁴⁷ A ἐγένετο. ⁴⁸ B οὕτως. ⁴⁹ ἐπὶ — ἐπί. B πρὸς Ἰερεμίου
 πρὸς. ⁵⁰ Ἰωακείμ. B præm. τοῦ. ⁵¹ οὗτος. B αὐτός.

ἰναῖθα, ὡς τοῦ τρίτου ἔτους τῆς βασιλείας πληρου-
 μένου τῷ Ἰωακείμ βασιλεύσας ὁ Ναβουχοδονόσορ
 τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων στρατεῖαν ἐποίησατο· ἐν
 ἀρχῇ δὲ τοῦ τετάρτου ἔτους ὁ προφήτης Ἰερεμίας
 κερταίνεσιν τῷ λαῷ προσφῶρων, ἔφη πρώτων εἶναι⁶⁴
 τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν τῷ βασιλεῖ⁶⁵ Ναβουχοδονόσορ.
 Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δανιὴλ τὴν πρώτην αἰχμαλωσίαν
 εἰρηκῶς γεγενῆσθαι ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς βασιλείας
 Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, ἐπήγαγε νῦν· « Ἐν τῷ ἔτει
 τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας Ναβουχοδονόσορ ἐνυπνιά-
 σθη ἐνύπνιον. » Ταῦτα δὲ οὐκ ἀπλῶς προστέθεικε⁶⁶,
 ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν χρόνον ἀκριβῶς καταμάθωμεν.
 Τοῦτο χάριν⁶⁷ καὶ οἱ θεοὶ προφῆται, μεμνημένοι
 τῶν βασιλέων, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν ἀναγράφουσιν.

Ἐν τῷ⁶⁸ ἔτει τοίνυν τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας
 Ναβουχοδονόσορ ἐνυπνιάσθη ἐνύπνιον, καὶ ἐξέστη τὸ
 πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ὁ ὕπνος ἀπέστη⁶⁹ ἀπ' αὐτοῦ. (β'.)
 Καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῦ⁷⁰ καλέσαι τοὺς ἐπαοιδούς,
 καὶ τοὺς μάγους, καὶ τοὺς φαρμακοὺς, καὶ τοὺς Χαλ-
 δαίους, τοῦ ἀναγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ τὸ ἐνύπνιον αὐτοῦ.
 Ἡ μὲν οὖν⁷¹ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία τοῖς ἐχέφροσι δῆλη·
 γινώσκον γὰρ αὐτοῦ⁷² τὸ ἐνύπνιον ποιῆσαι βουλόμε-
 νος τὸν οἰκεῖον προφήτην, ἵνα τὰς ἀγαθὰς καὶ σω-
 τηρίας ἐντεῦθεν⁷³ δέξεται παραινέσεις, δεδιττεται
 μὴ αὐτὸν τῷ ἐνυπνίῳ, ἀφαιρεῖται δὲ τοῦ ἐνυπνίου
 τὴν μνήμην. Ἄλλ' ὡσπερ δῆλη τοῦ Θεοῦ τῶν δλων
 ἢ προμήθεια, οὕτω γινώσκον ἅπασιν τοῖς εὐσεβέσι
 καὶ ἡ τοῦ βασιλέως παράνοια⁷⁴. Πῶς γὰρ οὐκ ἄκρας
 παραπληξίας τὸ παρ' ἐτέρων ζητεῖν τοῦ ἐνυπνίου
 τὴν μνήμην; Ἄλλ' ὁμως, κληθέντες, φησὶν, ἐήλ-
 θον, καὶ ἔστησαν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως.)

γ, δ'. « Καὶ εἶπεν αὐτοῖς, ὁ βασιλεὺς· Ἐνυπνιά-
 σθη ἐνύπνιον⁷⁵, καὶ ἐξέστη τὸ πνεῦμά μου τοῦ
 γινῶναι τὸ ἐνύπνιον. Καὶ ἐλάλησαν οἱ Χαλδαῖοι
 τῷ βασιλεῖ Συριετῖ, καὶ εἶπον⁷⁶· Βασιλεῦ, εἰς τὸν
 αἰῶνα⁷⁷ ζῆθι· σὺ εἶπὲ τὸ ἐνύπνιον τοῖς παῖσι σου,
 καὶ τὴν σύγκρισιν⁷⁸ αὐτοῦ ἀπαγγελοῦμεν⁷⁹. » Καὶ
 τὴν μὲν αἰτήσιν τῷ ὄντι ἀκόλουθον ἐποίησαντο·
 ἀλαστοκὴν δὲ τὴν ὑπόσχεσιν· οὔτε γὰρ ἀνθρωπίνης
 ἦν διαβολίας θείας ἐρμηνεύειν ἀποκαλύψεις δίχα τῆς
 ἔκθετος συνεργείας⁸⁰. Συριετῖ δὲ τὴν διάλεξιν οἱ
 Χαλδαῖοι πεποθήνται, ὡς⁸¹ ἐκ διαφόρων συνελεγμέ-
 νοι⁸² ἰθνῶν, καὶ ἰδίαν μὲν γλώτταν ἐχόντων ἐκά-
 στου⁸³, κοινῇ δὲ πάντων τῇ Σύρων χρωμένων,
 διδάξαι⁸⁴ βουλόμενοι τὸ τῆς ἀποκρίσεως ἀκόλουθον.
 Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπεισαν τὸν ἀλαζόνα βασιλέα μὴ
 ἀπατεῖν παρ' ἀνθρώπων τὰ παρὰ τὴν φύσιν⁸⁵.

ε, ς'. « Ἀπεκρίθη γὰρ εὐθὺς ὁ βασιλεὺς⁸⁶, καὶ
 εἶπε τοῖς Χαλδαίοις· Ὁ λόγος ἀπέστη μου⁸⁷· ἐάν
 οὖν⁸⁸ μὴ γνωρίσητέ μοι τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγ-
 κρισιν αὐτοῦ, εἰς ἀπώλειαν ἔσεσθε, καὶ οἱ οἴκοι

A Judæos exercitum duxisse. Anni vero quarti initio,
 Jeremias propheta populum commonefaciens, hunc
 esse asseruit annum primum Nabuchodonosoris
 regis. Beatus quoque Daniel, commemorata prima
 captivitate Judæorum quæ contigit anno tertio
 regni Joacimi regis Judæ, subjecit nunc : « Anno
 secundo regni Nabuchodonosoris somniavit som-
 nium. » Et hæc addidit, non sine causa, sed ut
 etiam tempus vere perciperemus. Idcirco divini
 quoque prophetæ, regum mentione facta, annorum
 numerum describunt.

« Anno itaque secundo regni Nabuchodonosoris
 somniavit somnium, et obstupefactus est spiritus
 ejus et somnium fugit ab eo. (VERS. 2.) Et dixit
 rex ut convocarentur **1079** incantatores, et
 magi, et malefici, et Chaldæi, ut explicarent regi
 somnium ejus. » Dei igitur providentia iis qui
 mentis compotes sunt, perspicua est : qui cum
 vellet ab amico suo propheta somnium illius pate-
 fieri, ut inde bonas ac salubres acciperet admo-
 nitiones, somnio ipsum deterret somnlique admi-
 nistrat recordationem. Verum quemadmodum aucto-
 ris omnium rerum Dei providentia perspicua fuit :
 ita piis omnibus cognita est etiam regis insania.
 Quomodo enim non extremæ dementiæ est, ex
 aliis quærere somnii recordationem? Verumtamen,
 vocati, inquit, « venerunt et steterunt coram
 rege. »

VERS. 3, 4. « Et dixit eis rex : Somniavi som-
 nium, et obstupefactus est spiritus meus ne
 scirem somnium. Et locuti sunt Chaldæi cum rege
 Syriace, et dixerunt : Rex in sæculum vive ; tu dic
 somnium servis tuis, et interpretationem ejus an-
 nuntiabimus. » Et quod petierunt, id revera rei
 consentaneum erat, sed eorum promissum, arro-
 gans : neque enim humani ingenii erat, quæ divi-
 nitus revelata fuerant, absque auxilio supernæ vir-
 tutis interpretari. Et Syriace locuti sunt Chaldæi,
 ut qui, cum ex diversis nationibus coacti essent,
 ac propriam singuli linguam haberent, communiter
 tamen Syrorum lingua uterentur, studentes osten-
 dere se **1080** convenienter respondere. Verum
 ne sic quidem superbo regi persuaserunt, ne ab
 hominibus requireret quæ essent supra naturam.

D VERS. 5, 6. « Respondit enim statim rex, et dixit
 Chaldæis : Sermo recessit a me : si igitur non in-
 dicaveritis mihi somnium, et interpretationem
 ejus, peribitis, et domus vestræ diripientur. Si au-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴ εἶναι. B præm. μὲν. ⁶⁵ βασ. Des. in B. ⁶⁶ B προστέθεικα. ⁶⁷ χάρι. B præm. γάρ. ⁶⁸ τῷ. Des. in B. ⁶⁹ ἀπέστη. Supra, ἀπεγένετο. ⁷⁰ τοῦ. Des. in B. ⁷¹ οὖν. Des. in B. ⁷² B αὐτ.—προφ. B αὐτῷ τὸν οἰκεῖον ποιῆσαι βουλόμενος προφήτην. ⁷³ ἐντ. Des. in B. ⁷⁴ B παροινία. ⁷⁵ ἐνύπν. Des. in A. ⁷⁶ καὶ εἶπ. Des. in A. ⁷⁷ A et B τοὺς αἰῶνας. ⁷⁸ σύγκρισις h. l. et vers. 5, 6, idem est ac σύγκριμα, vers. 25, quod Noster infra, ad c. v. 26, per ἐρμηνεία explicat. Gabius vertit conjectura. ⁷⁹ A ἀναγγελοῦμεν. ⁸⁰ B ἐνεργείας. ⁸¹ ὡς. B τοὺς. ⁸² B συνελεγμένους. ⁸³ B ἐκάστων ἐγόντων. ⁸⁴ διδ. B πρæm. φωνῇ. ⁸⁵ B πέρατα τῆς φύσεως. ⁸⁶ εὐθ. ὁ βασ. B φησί. A omittit εὐθὺς. ⁸⁷ μου. B ἀπ' ἐμοῦ. ⁸⁸ οὖν. B ὅτι.

tem somnium et interpretationem ejus indicaveritis mihi, dona et munera, et honorem multum accipietis a me : verumtamen somnium et interpretationem ejus annuntiate mihi. » Hæc autem non solum ipsius temeritatem ac feritatem, sed etiam summam stultitiam indicant. Extremæ enim dementiæ est, opinari, vel comminatione malorum, vel bonorum pollicitatione, majorem Chaldæis cognitionem ingeneratum iri. [7] Statim itaque illi ipsi dixerunt : « Dic somnium tuum servis tuis, et interpretationem ejus annuntiabimus. » Servitutem enim fatemur, aiunt, verum etiam humani ingenii vires novimus. Et * poterimus, si didicerimus, interpretari somnium : at ipsum commemorare, quod tibi ostensum est, ac deinde a te oblivioni traditum, nequaquam possumus. Sed nihilominus vanus ille instabat querere somnii repetitionem. Respondit enim rex, inquit, et dixit :

[8] « In veritate scio, tempus vos redimere, quia videtis, discessisse a me verbum. (VERS. 9.) Si igitur somnium non annuntiaveritis mihi, una est sententia de vobis, et scio vos verbum **1081** mendax et corruptum composuisse, ut dicatis coram me, donec tempus prætereat. Somnium meum dicite mihi, et sciam fore ut etiam interpretationem ejus annuntietis mihi. » Horum verborum procax quidem et insana est efflagitatio, sed accusatio admodum vera. Vultis enim somnium, inquit, percipere, ut communiter falsam quamdam interpretationem commenti, me usitato more decipiatis, auxilio vobis temporis longitudinem accersentes, ac tempus eventus expectantes. His auditis, Chaldæi, qui ut par erat majorem apud ipsum cæteris obtinebant loquendi libertatem, in reliquum definite cum eo disserunt, ac prorsus negant somnium commemorari posse.

[10] « Non est enim, dixerunt, homo super terram, qui possit illud indicare regi, quia nullus rex magnus et princeps verbum tale interrogat magum et Chaldæum. (VERS. 11.) Quia sermo, quem rex interrogat, gravis, et non est qui renuntiet eum coram rege, præter deos, quorum non est habitatio cum omni carne. » Quare non licet ita fieri, sicut putas. Humana, aiunt, a nobis requirito, non ea quæ sint supra naturam. Siquidem omnium maxime regibus convenit juste regnum administrare, et ea quæ fieri possint a subjectis requirere : quæ vero nunc postulas, haud juste postulas ; neque enim hominum, qui **1082** carne circumdati sunt, hujuscemodi est cognitio, sed

A ὁμῶν διαρπαγίζονται. Ἐάν δὲ τὸ ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ⁷⁷ γνωρίσητέ μοι, δόματα καὶ δωρεάς, καὶ τιμὴν πολλὴν λήψεσθε παρ' ἐμοῦ· πλὴν τὸ ἐνύπνιον καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀπαγγεῖλατέ μοι. » Ταῦτα δὲ οὐ μόνον αὐτοῦ τὸ ὄρασός καὶ θηριώδες, ἀλλὰ καὶ τὸ λίαν ἀνόητον ὑποδείκνυσιν· ἀνοίας γὰρ ἐσχάτης τὸ νομίσαι, ἢ τῇ ἀπειλῇ τῶν κακῶν, ἢ τῇ ὑποσχέσει τῶν αγαθῶν, πλείονα τοῖς Χαλδαίοις ἐγγενήσεσθαι γινώσιν. (ζ'). Αὐτίκα τοίνυν ἐκείνοι πρὸς ⁷⁸ αὐτὸν ἐφρσαν ⁷⁹. « Εἰπέ τὸ ἐνύπνιον σου τοῖς παισὶ σου, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀπαγγελοῦμεν. » Τὴν μὲν γὰρ δουλείαν, φησὶν, ὁμολογοῦμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν φύσιν γινώσκουμεν· καὶ ἐρμηνεύσαι μὲν, εἰ μάθοιμεν, τὸ ἐνύπνιον δυνασόμεθα, εἰρεῖν ⁸⁰ δὲ αὐτὸ, σοὶ μὲν γνωρισθὲν, εἶτα λήθη παραδοθὲν, οὐ δυνατόν. **B** μάθη. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ὁ μάταιος ἐπέκειτο τοῦ ἐνυπνίου ζητῶν τὴν ἀνάμνησιν. Ἀπεκρίθη γὰρ, φησὶν ⁸¹, ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπεν·

η'. « Ἐπ' ἀληθείας οἶδα ⁸², ὅτι καιρὸν ὑμεῖς ἐξαγοράζετε ⁸³, καθότι εἶδετε ⁸⁴ ὅτι ἀπέστη ἀπ' ⁸⁵ ἐμοῦ τὸ ῥῆμα. (θ'). Ἐάν οὖν τὸ ἐνύπνιον μὴ ἀπαγγεῖλητέ ⁸⁶ μοι, ἔν ⁸⁷ ἔστι τὸ ὄγγμα ὁμῶν, καὶ οἶδα ὅτι ῥῆμα ψευδὲς καὶ διεφθαρμένον συνέθεσθε εἰπεῖν ἐνώπιόν μου, ἔως οὐ ὁ καιρὸς παρέλθῃ· τὸ ἐνύπνιον μου εἴπατέ μοι, καὶ γνώσομαι ὅτι τὴν ⁸⁸ σύγκρισιν αὐτοῦ ἀναγγελεῖτέ ⁸⁹ μοι. » Τούτων δὲ τῶν λόγων ἡ μὲν ἀπαίτησις αὐθάδης καὶ μανικῆ, ἡ δὲ κατηγορία λίαν ἀληθής· Βούλεσθε γὰρ, φησὶ ⁹⁰, μαθεῖν τὸ ἐνύπνιον, ἵνα κοινῇ ⁹¹ τινα πλάσάμενοι ἐρμηνείαν ψευδῆ, φανακίσητέ με συνήθως, συνεργὸν λαμβάνοντες ⁹² τοῦ χρόνου τὸ μήκος, καὶ τῆς ἐκβάσεως τὸν καιρὸν ἀναμένοντες. Τούτων ἀκούσαντες οἱ Χαλδαῖοι (ὡς γὰρ εἶκεν, οὕτω πλείονα τῶν ἄλλων εἶχον παρ' αὐτῷ παρῆρσαν), ἀποφαντικῶς ⁹³ λοιπὸν διαλέγονται, καὶ παντελῶς ἀπαγορεύουσι τοῦ ἐνυπνίου τὴν ἀνάμνησιν.

ι'. « Οὐκ ἔστι γὰρ, ἔλεγον, ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆρᾶς, ὅστις δυνήσεται ⁹⁴ γνωρίσαι τὸ ῥῆμα ⁹⁵ τῷ βασιλεῖ, καθότι πᾶς ⁹⁶ βασιλεὺς μέγας καὶ ἀρχὸν ῥῆμα τοιοῦτον ⁹⁷ οὐκ ἐπερωτᾷ ἔπαιδόν ⁹⁸ καὶ Χαλδαῖον. (ια'). » Ὅτι ὁ λόγος, ὃν ὁ βασιλεὺς ἐπερωτᾷ ⁹⁹, βαρὺς· καὶ ἕτερος οὐκ ἔστιν, ὃς ἀπαγγελεῖ ¹ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἢ ² θεοί, ὧν οὐκ ἔστιν ἡ κατεκρία ³ μετὰ πάσης· σαρκός. » Ὅθεν οὐκ ἐνδέχεται γενέσθαι καθάπερ οἶει. Ἀνθρώπινα, φασὶ, παρ' ἡμῶν ἐπιζητήσων, μὴ τὰ παρὰ τὴν φύσιν ⁴ πάντων γὰρ μάλιστα βασιλεῦσιν ἀρόμττει δικαίως τὴν βασιλείαν ἰθύνειν, καὶ τὰ δυνατὰ παρὰ τῶν ὑπηκόων αἰτεῖν· ἃ δὲ νῦν ἀπαιτεῖς, οὐ δικαίως ἀπαιτεῖς· οὐ γὰρ ἔστιν ἀνθρώπων τῶν σάρκα περιχειμένων ἡ

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷ αὐτ. Des. in B. ⁷⁸ πρὸς. B præm. πάλιν. ⁷⁹ B ἐφρσαν. ⁸⁰ ἐρ. B εἰρεῖν. ⁸¹ γὰρ, φησ. B δέ. ⁸² οἶδα. B præm. ἐγώ, quod in A sequi. post οἶδα. ⁸³ B ἐξαγοράζεσθε. ⁸⁴ καθ. εἶδ. Des. in A. ⁸⁵ ἀπ'. A ἐξ. ⁸⁶ B ἀπαγγεῖλητε. ⁸⁷ ἐν — ὁμῶν, καὶ. Des. in A. ⁸⁸ τὴν. A et B præm. καί. ⁸⁹ B ἀπαγγελεῖτε. ⁹⁰ φησὶ. Ex B suppl. ⁹¹ B κοινήν. ⁹² B λαβόντες. ⁹³ B ἀποφαντικῶς, omisso λοιπόν. ⁹⁴ B δύναται. ⁹⁵ τὸ ῥῆμα. Ex B suppl. ⁹⁶ πᾶς. Ex B suppl. ⁹⁷ A τοιοῦτο. ⁹⁸ Ἄ ἐπαιδόν, μάγων, Χαλδαίων. B πάντα μάγον Χαλδαίων. ⁹⁹ B ἐρωτᾷ. ¹ B ἀναγγελεῖ. ² ἢ. Ita A et B, sed edit. prior h. b. οἱ. ³ B κατεκρίασις αὐτῶν. ⁴ B τῆς φύσεως.

τοιαύτη ἡ γνώσις, ἀλλὰ τῆς ἀσωμάτου φύσεως τῆς ἀκριβῶς ἅπαντα γινωσκούσης. Ταῦτα μὲν οὖν παρὰ τῶν Χαλδαίων ἐρρέθη, προμνημονεύει δὲ ἡ τοῦ Δαυὶδ ἀνάβησις. Τοῦτων γὰρ εἰρηκότων, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἡ ἑωῶν, τὸ ταῦτα γινώσκειν, ὁ θεοσπίσις· Δαυὶδ ἀναμνησθεὶς μὲν τοῦ ἐνθύνου ἐν βασιλείᾳ, ἀκριβῶς δὲ λίαν καὶ σαφῶς ἐρμηνεύει· διδάσκει δὲ τὸν βασιλέα, ὅτι ἡ τοιαύτη γνώσις οὐκ ἀνθρώπων ἐστὶ, τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρπόντων, οὐτε μὴν θεῶν τῶν οὐκ ὄντων, ἀλλὰ τοῦ τὰ σύμπαντα πεποιηκότος Θεοῦ. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἕκαστον ἐν τῷ οἰκίῳ χωρίῳ τὴν ἐρμηνεύσαν ἐρμηνείαν δέξεται.

ιβ'. ιγ'. « Τότε, φησὶν, ὁ βασιλεὺς ἐν θυμῷ πολλῷ καὶ ὄργῃ εἶπεν ἀπολέσαι πάντας τοὺς σοφοὺς Βαβυλωνῶς. Καὶ τὸ δόγμα ἐξῆλθε, καὶ οἱ σοφοὶ ἀπεκτείνοντο, καὶ ἐζήτησαν τὸν Δαυὶδ καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ ἀναεῖν. » Τυραννικὸν, ἀλλ' οὐ βασιλικὸν τὸ ἐγχείρημα, ἄδικον προφανῶς, καὶ δικαιοσύνης ἐρημὸν· ἀλαζονεῖα γὰρ καὶ τυφὸς προσλαβὼν ἐξουσίαν, βλεθρὸν μηχανάται τοῖς ὑπηρετοῖς Ἰουδαίοις. Ἄλλ' ὁ θεοτάτος Δαυὶδ τὴν ἀδικίαν ταύτην σφαγῆν θεσπέσιμος, πυθάνεται τοῦ Ἀριώχ, ὅς τὸν ὠμότατον τοῦτον ἐνεχειρίσθη φόνον, λέγων· « Ἄρχων τοῦ βασιλείου, περὶ τίνας ἐξῆλθεν ἡ γνώμη ἢ ἀναίδης ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως; » Ἡγῶναι γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἅτε μὴ κληθεὶς εἰς τὸν σύλλογον τῶν σοφῶν Βαβυλωνῶν· οὐδέπω γὰρ τὰ τρία παρελήλυθε ἔτη, ἐν οἷς αὐτοὺς τῆ βασιλικῆ τραφέντας τροφῇ μετὰ τὸν ῥῆτὸν τοῦτον χρόνον εἰσαχθῆναι προσέταξεν αὐτῷ τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς. Εἰ δὲ πρὸ τούτων διηγήσατο τὸν λόγον, ὅτι καὶ εἰσῆλθον, καὶ τῶν ἄλλων προεκριθῆσαν ἀμείνους ὀφθέντες, θαυμαζέτω μηδεὶς· ἔκεινο γὰρ τὸ διήγημα συμπεράσαι βουληθεὶς, ἅπαντα σαφῶς διδάξει τὰ ἐνηγκαῦτα συμπάντα· εἴτα μεταβαίνει λοιπὸν ἐπ' ἕτερον διήγημα τῶν ἐν τῷ μεταξύ χρόνῳ γεγενημένων. Ὅτι γὰρ οὐδέπω τῶν παρήρησιαν ἐχόντων ἦν πρὸς τὸν βασιλέα, ἤμικα τοὺς σοφοὺς συνήγαγε Βαβυλωνῶς, ἢ τῆς ἀδικίαν σφαγῆς ἄγνοια μαρτυρεῖ· ταύτην γὰρ ἄγνοιαν τὴν αἰτίαν τὸν Ἀριώχ ἠρώτα. Καὶ ἐπειδὴ ἔμαθε, θαρρῆει μὲν τὴν πρὸς τὸν βασιλέα διάλεξιν, ἀξιοὶ δὲ αὐτὸν ἐλίγῳ αὐτῷ χρόνῳ ἐνδοῦναι εἰς τὴν τοῦ ἐνθύνου ζήτησιν, καὶ τῆς ἐρμηνείας τὴν εὐρεσιν· εἴτα διδάσκει ἡμᾶς τὸν τῆς εὐρέσεως τρόπον, οὐκ αὐτὸς φιλοτιμοῦμενος, ἀλλ' ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ὁμοίαν σπουδὴν ἐκκαλοῦμενος.

ιδ', ιε'. « Εἰσῆλθε γὰρ, φησὶ, Δαυὶδ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ τῷ Ἀνανίᾳ, καὶ τῷ Ἀζαρίᾳ, καὶ τῷ Μισαὶλ, τοῖς φίλοις αὐτοῦ ἐγνώρισεν τὸ ῥῆμα. Καὶ οἰκτιρμούς ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ὑπὲρ τοῦ μυστηρίου τούτου, ὅπως μὴ ἀπόλωνται Δαυὶδ καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἐπιλοιπῶν »

VARIAE LECTIONES.

ἡ τοιαύτη. ἡ προμνημονεύουσα. ἡ ἀλλ' ἢ. ἡ ἀλλά. ἡ λίαν. ἡ λέγει. ἡ τῆς. Des. in B. ἡ πάντα. ἡ δέξ. B addit, ἐπὶ δὲ τὰ συναγῆ τῆς ἱστορίας ἐν λόγον μετενέγκωμεν. ἡ π. κ. ὄργῃ. B καὶ ὄργῃ πολλῇ. ἡ δὲ. B πρᾶσι. καί. ἡ Ἰουδ. Des. in B. ἡ Α τί. ἡ ἀν. B add. αὐτῇ. ἡ ἅτε. B add. δὴ. ἡ ρ. τοῦτ. B τρίτον. ἡ πρ. B πρᾶσι. αὐτοῦς. ἡ B τῶν λόγων. ἡ B βουλούμενος. ἡ B ταύτης. ἡ B λοιπῶν.

Vers. 12, 13. « Tunc, inquit, rex in furore multo et ira dixit ut perderent omnes sapientes Babylonis. Et sententia egressa est, et sapientes interficiebantur, et quæsierunt Danielem et amicos ejus, ut interficerent. » Tyrannicus, et non regius conatus, apertissime injustus, expersque justitiæ: siquidem arrogantia et superbia facultatem nacta subjectis Judæis perniciem machinatur. [14, 15] Cæterum sanctissimus Daniel, injustam hanc cædem conspicatus, de Arioch cui crudelissima ista nex commissa fuerat, percontatur his verbis: « Princeps regis, quæ de causa impudens hæc sententia egressa est a facie regis? » Ignorabat enim, ut videtur, utpote qui in cœtum sapientum Babylonis non advocatus fuisset. Nondum enim tres anni illi præterierant, quibus eos regio cibo nutritos, constituto postmodum tempore ad se jusserat Babyloniorum rex introduci. Quod si antea narravit eos ingressos fuisse, et aliis prælatos, ut qui præstantiores visi sint, nemini mirretur. Cum enim vellet narrationem hanc absolvere, omnia quæ tunc acciderunt, aperte docuit: deinde rursus ad ea narranda restitit, quæ interjecto tempore gesta sunt. Nondum enim illum apud regem obtinuisse libertatem loquendi, quando Babylonis sapientes congregavit, injustæ cædis ignorantia testatur. Hanc enim causam ignorans Ariochum interrogabat. [16] Et ubi didicit, audacter cum rege collocutus, ab ipso petit exiguum sibi temporis spatium dari ad somniam inquirendam, illiusque interpretationem indagandam. Tum docet nos, qua ratione ea invenerit, non gloriæ cupiditate, sed ut ad simile studium nos provocet.

Vers. 17, 18. « Ingressus est enim, inquit, Daniel in domum suam, et Ananiæ, et Azariæ, et Misaeli amicis suis indicavit verbum. Et querebant miserationes a Deo cæli super mysterio hoc, ut non perirent Daniel et amici ejus, cum reliquis sapientibus Babylonis. » Inter veritatem ac men-

diacium revera multum interest. Nam mendacii A opifices a divina societate deserti, solisque humanis rationibus a pietate vacuis innitentes, omnia tum dicunt, tum faciunt, ut homines seducant; at **1084** veritatis alumni absque superno auxilio nihil neque dicere, neque facere sustinent, sed petitiones suas ad cam, quæ omnia intuetur, providentiam referentes, immobiles permanent, nusquam exagitati, neque huc atque illuc circumlati, imo ab humanarum cogitationum tempestate incolumes. Quod divinus Daniel testatur, qui cum ad inquirendum somnium exiguum sibi tempus dari petisset, non incassum illud in ratiocinando, sed in precibus ac supplicationibus consumpsit, haud se solo fretus, sed similibus quoque sui æqualibus ad communiter supplicandum ascitis. B Neque eum spes sefellit.

VERS. 19-22. « Tunc enim, inquit, Danieli in visione noctis mysterium revelatum est, et benedixit Daniel Deo cœli. Et dixit: Sit nomen Domini Dei benedictum a sæculo et usque in sæculum, quia sapientia et intellectus ejus est. Et ipse mutat tempora et annos, constituit reges, et transfert, dans sapientiam sapientibus, et prudentiam scientibus intellectum. Ipse revelat profunda et abscondita, cognoscens ea quæ in tenebris sunt, et lumen cum eo est. » In omnibus grati animi præ se fert probitatem, hymnumque necit non simpliciter, sed illius necitendi argumentum faciens somni ipsius inventionem. Decet enim, inquit, perpetuum ac sempiternum Deum continenter celebrare, sapientiæ et intelligentiæ fontem, recte et probe omnia moderantem, rerumque mutationibus arguentem humanæ tranquillitatis inconstantiam, **1085** omnibusque suam aperte potentiam indicantem: siquidem reges creans rursus ipsos regno facile abdicat, tribuensque potestatem, eandem cum vult adimit; sapientiamque ac prudentiam ipse suppeditat: quam tamen haud temere imperitur, sed iis qui illius cognoscendi studio tenentur, revelatque, prout voluerit, ea quæ nusquam apparent, sed veluti quodam profundo occultantur, cum nondum facta sint: et cum sit lumen, quod mente percipitur, lucem inhabitans inaccessibilem ^d, quæ in tenebris geruntur omnia perfecte cognoscit.

VERS. 23. « Quare tibi, Deus patrum meorum, confiteor, et laudo (te), quia sapientiam et virtutem dedisti mihi, et nunc indicasti mihi, quæ rogavimus a te, quia visionem regis notam fecisti

^d I Tim. vi, 16.

σοφῶν Βαβυλῶνος. » Ἀληθῶς πολὺ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ψεύδους τὸ μέσον· οἱ μὲν γὰρ τοῦ ψεύδους ἐργάται τῆς θείας εἰσὶν ἔρημοι συμμαχίαι, καὶ λογισμοῖς μόνοις ἀνθρωπίνους εὐσεβεῖς γεγυμνωμένοι· χρώμενοι, πάντα καὶ λέγουσι καὶ πράττουσιν εἰς ἀπάτην ἀνθρώπων· οἱ δὲ τρόφιμοι τῆς ἀληθείας λέγειν ²¹ ἢ πράττειν ἀνέχονται οὐδὲν δίχα τῆς ἀνωθεν βοήθειας· τὰ δὲ σφῶν αὐτῶν αἰτήματα ²² τῆς πάντα ἐφορώσεως προμηθείας ἐξάπτοντας, ἰσθῆσαι ἀκίνητοι, μὴ κλονούμενοι, μηδὲ τῆδε χάρισι περφερόμενοι, ἀλλὰ τῆς ζήτησιν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν ἀπηλλαγμένοι. Καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ θεσπέσιος Δανιήλ, ὀλίγον μὲν χρόνον αἰτήσας εἰς τὴν τοῦ ἐνυπνίου εὐρεσιν, οὐκ εἰς λογισμοὺς δὲ ἀπλῶς τὴν καρὴν δαπανήσας, ἀλλ' εἰς ἐκτελείαν καὶ προσευχὴν, καὶ οὐδὲ ἑαυτῷ μόνῳ θαρρήσας, ἀλλὰ καὶ ²⁶ τοὺς ὁμοτρόπους εἰς κοινωνίαν τῆς ἐκτελέας λαβῶν· καὶ οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος.

19· κβ'. « Τότε γὰρ, φησὶ, τῷ Δανιήλ ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς τὸ ²⁷ μυστήριον ἀπεκαλύφθη, καὶ ἠύληγησε Δανιήλ ²⁸ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ εἶπεν· Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου ²⁹ τοῦ Θεοῦ εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, ὅτι ἡ σοφία καὶ ἡ σύνεσις ³⁰ αὐτοῦ ἐστὶ. Καὶ αὐτὸς ἄλλοις καιρῶν καὶ χρόνων, καθιστᾷ βασιλεῖς καὶ μεθιστᾷ, διδοὺς σοφίαν τοῖς σοφοῖς, καὶ φρόνησιν τοῖς εἰδόσι σύνεσιν. Αὐτὸς ³¹ ἀποκαλύπτει βθέα καὶ ἀπόκρυφα, γινώσκων τὰ ἐν τῷ σκότει, καὶ ³² φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστὶν ³³. Διὰ πάντων τὴν οἰκίαν ἐγνωμοσύνην δείκνυσι, καὶ πλέκει τὸν ὕμνον οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τῆς πλοικῆς ὕλην ποιούμενος τοῦ ἐνυπνίου τὴν εὐρεσιν. Προσθεῖ γὰρ, φησὶ, τὸν ἀίδιον καὶ αἰώνιον διηνεκῶς ἀνυμνεῖν Θεὸν, σοφίας ὄντα καὶ συνέσεως· πηγὴν, ὁρθῶς ἅπαντα καὶ ἀγαθῶς πρυτανεύοντα, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων μεταβολαῖς ἐλέγχοντα μὲν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας ἀβάθειαν, δείκνυντα δὲ ἅπαντα ἐναργῶς τὴν οἰκίαν ἰσχύν· χειροτονῶν γὰρ βασιλέας, πάλιν αὐτοὺς ἀποχειροτονεῖ ῥαδίως, καὶ διδοὺς ἐξουσίαν ἀφαιρεῖται ταύτην, ὅταν ἐθέλῃ· καὶ σοφίας δὲ καὶ φρονήσεως οὗτος ³⁴ ἐστὶ· χορηγός· δίδωσι δὲ ταύτην οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῖς συνιέναι αὐτὸν ³⁵ βουλομένοις· ἀποκαλύπτει δὲ ὡς ³⁶ ἐθέλει τὰ μηδὲ μὴ φαινόμενα, ἀλλ' ὅσον τινα βυθῶν κρυπτήμενα τῷ μηδέπω γενέσθαι· καὶ φῶς ὑπάρχων νοερὸν, φῶς ³⁷ οὐκ ὡς ἀπρόσιτον, ἀκριβῶς ἅπαντα γινώσκει τὰ ἐν τῷ σκότει γινόμενα.

κγ'. « Διὸ σοι, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων μου, ³⁸ ἐξομολογῶμαι καὶ αἰνῶ, ὅτι σοφίαν καὶ δύναμιν ³⁹ ἔδωκάς μοι, καὶ νῦν ⁴⁰ ἐγνώρισάς μοι ἃ ἤξιώσαμεν παρὰ σοῦ, ὅτι τὸ ὄραμα ⁴¹ τοῦ βασιλέως ἐγνώρισάς μοι

VARIÆ LECTIONES.

²¹ λέγ. — ἀνέχ. In B ponitur post βοηθείας. ²² αἰτ. B παίσματα. ²⁶ καὶ. Des. in B. ²⁷ τό. Ex A et B suppl. ²⁸ Δαν. In A et B ponitur post οὐρανοῦ. ²⁹ Κυρ. Des. in A. ³⁰ σύν. Chald. robur. ³¹ αὐτ. A præm. καὶ. ³² καὶ. Des. in B, sed A habet καὶ τὸ φῶς. ³³ ἐστ. Chald. habitat. ³⁴ οὐτ. B αὐτός. ³⁵ αὐτ. B præm. καὶ γινώσαι. ³⁶ B οἷς ἐθέλῃ. ³⁷ φῶς. B add. τε. ³⁸ μου. Ex A et B suppl. ³⁹ οὐν. B σύνεσιν. ⁴⁰ νῦν. Des. in A. ⁴¹ ὅτι τὸ ὄρ. A καὶ τὸ ῥήμα.

τοῦ ἄγνωστοῦ βασιλεῖ. Ὁμοίως τῶν εὐσεβῶν αἱ ψυχαι, καὶ ἐν ταῖς χρεαῖς τὸν θεὸν ἐπιστάμεναι χρῆται, καὶ τοὺς αὐτοῦ λιμέσι προστρέχουσαι, καὶ μετὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν χορηγίαν οὐκ ἀνεχόμεναι λήθη παραδιδόναι τῶν δωρεῶν τὴν μνήμην, ἀλλ' ὕμνοις θμειεῖσθαι τὸν εὐεργέτην θεόν. Ἄξιον δὲ ἐπισημῆνασθαι τοῦ θεοῦ τούτου ἀνδρὸς καὶ τὸ μέτριον φρόνημα· καὶ γὰρ καὶ τὴν αἰτησιν ποιούμενος, κοινωνοῦς ἔλαβε τοὺς ὁμοτρόπους τῆς προσευχῆς, καὶ τὸν ὕμνον ὑφαίνων ὑπὲρ ὧν ἔλαβε, πάλιν αὐτῶν ἐμνημόνευσεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐγνωρίσάς μοι ἡ ἡξιώσά σε, ἀλλ', ἡ ἡξιώσαμεν παρὰ σοῦ. Ὁὕτω τὴν θεῖον συμπέρανας ὕμνον·

κβ'. « Καὶ εὐθὺς ἤλθε, φησὶ, Δανιὴλ πρὸς Ἀριώχ, ὃν κατέστησεν ὁ βασιλεὺς ἀπολέσαι τοὺς σοφοὺς Βαβυλωνῶν, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τούς σοφοὺς Βαβυλωνῶν μὴ ἀπολέσης, εἰσάγαγε δέ με ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ ὁράματος ἀναγγεῖλω τῷ βασιλεῖ. » Πρέπων καὶ οὗτος τῷ προφήτῃ Ἐλεοῦ· οὐ γὰρ ἠνέσχετο μόνος μετὰ τῶν φίλων τῆς ἀδίκου ἀπαλλαγῆναι σφαγῆς, ἀλλὰ καὶ τοὺς Χαλδαίους πραγματεύεται σωτηρίαν, ἐλπίζων διὰ τοῦδε τοῦ θαύματος, καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοὺς ἀπαλλάξαι, καὶ τῷ τῶν ὄλων προσάξειν θεῶν

κγ'. « Ὁ δὲ Ἀριώχ, τούτων ἀκούσας τῶν λόγων, σπουδῆ τὸν Δανιὴλ εἰσήγαγεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Εὐρηκα ἄνδρα ἐκ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας, ὅστις τὸ σύγκριμα τῷ βασιλεῖ ἀναγγεῖλει. » Πάλιν ἐντεῦθεν σαφὲς ἡμῖν γέγονεν, ὅτι οὐδέπω τῆς τοῦ Δανιὴλ ἀρετῆς πείραν ὁ βασιλεὺς εἰλήφει. Οὐ γὰρ, εἰπερ ἐγνωσκετο, ἀορίστως εἶπεν ὁ Ἀριώχ· Εὐρηκα ἄνδρα ἐκ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας, ὅτι· τὸ σύγκριμα τῷ βασιλεῖ ἀναγγεῖλει. »

κδ'. « Ὁ δὲ βασιλεὺς περιχαρῆς γενόμενος εἶπε τῷ Δανιὴλ, οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ· Εἰ δύνασαι ἀναγγεῖλαι τὸ ἐνώπιον, ὃ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ; » Ἐπισημῆνασθαι δεῖ καὶ τοῦτο, ὅτι Βαλτάσαρ αὐτὸν οὐκ ἀεὶ προσαγορεύει, ἀλλ' ὅτε τῷ βασιλεῖ διαλέγεται, ταύτην αὐτῷ τὴν προσγορίαν ἐπιθετικῶς. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὁμοίως, εἰ δύναται καὶ τὸ ἐνώπιον, καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἀπαγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ, ἀπεκρίνατο λέγων·

κε'. « Τὸ μυστήριον ὃ ὁ βασιλεὺς ἐπερωτᾷ, οὐκ ἔστι σοφῶν, μάγων, ἐπαιδῶν, Γαζαρηνῶν ἀναγγεῖλαι τῷ βασιλεῖ. (κτ.) Ἄλλ' ἔστι θεοῦ ἐν οὐρανῷ ἀποκαλύπτων μυστήρια. » Θαυμαστῶς τῆς διδασκαλίας ἤρξατο· ἐκβαλὼν γὰρ τὸν τῶν ἀφρόνων ἐκείνων χροῖν, καὶ γυμνῶσας αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, τὸν θεὸν εἶναι ἔφη τῆς τῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεως διδάσκαλον· προσέθηκε δὲ, ἐν οὐρανῷ, τοὺς κάτω γινόμενους καὶ προσκυνουμένους ἐκβαλὼν θεοῦς.

A mihi, ut indicarem regi. » Tales piorum animæ, agnoscentes Deum esse illum, qui ad necessarios usus opportuna subministrat, et ad ejus portue confugientes, ac post suppeditata bona haud sustinentes beneficiorum memoria oblivione delere, verum laudes de se bene merito Deo reddentes. Operæ autem est pretium divini hujus viri notare modestiam. Nam et preces fundens, socios obsecrationis sibi similes ascivit, et pro iis, quæ consecutus erat, laudem contexens, rursus eorum mentionem fecit. Neque enim dixit: « Indicasti mihi » quæ petii a te, sed « quæ rogavimus a te. » Ita absoluta divina laude:

VERS. 24. « Et statim venit, inquit, Daniel ad Ariochum, quem constituit rex, ut perderet sapientes Babylonis, et dixit ei: Sapientes Babylonis ne perdas, introduce autem me in conspectum regis, et interpretationem visionis annuntiabo regi. » Hæc quoque misericordia prophetam decet. Neque enim voluit solus cum amicis ab injusta cæde liberari: sed etiam Chaldæis incolumitatem molitur, confidens se hoc miraculo eos ab impietate ad omnium rerum auctorem Deum adducturum esse. His auditis,

VERS. 25. « Arioch cum festinatione introduxit Daniëlem in conspectum regis, et dixit ei: Inveni virum de filiis captivitatis Judææ, qui interpretationem regi annuntiabit. » Rursus hinc nobis perspicuum fit, a rege nondum de Danielis virtute factum fuisse periculum. Neque enim, si cognitus ille fuisset, haud indefinite dixisset Arioch: « Inveni virum de filiis captivitatis Judææ, qui interpretationem regi annuntiabit. »

VERS. 26. « Rex autem, admodum lætus, dixit Daniëli, cujus nomen Baltasar: An potes annuntiare somnium quod vidi, et interpretationem ejus? » Hoc quoque animadvertendum est, quod ipsum non semper Baltasar appellet, sed quando cum rege, qui ipsi hoc nomen imposuerat, colloquitur. Verumtamen interrogatus, an posset et somnium et interpretationem annuntiare regi, ita respondit:

[27] « Mysterium, quod rex interrogat, non est sapientium, magorum, incantatorum, aruspicum, annuntiare regi. (VERS. 28.) Sed est Deus in celo revelans mysteria. » Admirabiliter doctriinæ fecit initium. Ejecto enim insipientium illorum choro, eorumque detecta imbecillitate, Deum esse asseruit arcana revelandi magistrum, et adjecto in celo, iis diis, qui deorsum versantes colebantur, rejectis. Et singulari quidem nomine deorum

VARIÆ LECTIONES.

κε' τοῦ — βασ. Des. in A et in textu Chald. κε' καὶ. Des. in B. κε' εὐθ. Des. in A et in textu Chald. κε' τοῦ ὁράμ. Des. in A et in textu Chald. κε' ἔλ. B præm. ὁ. κε' τ. ἀδ. In B ponitur post ἀπαλλ. κε' Ὁ δέ. A et B. Τότε. κε' υἱῶν. Ex A et B suppl. κε' τοῦ. Ex A et B suppl. κε' γὰρ B add. ἄν. κε' δύν. A et B addunt μοι. κε' B ἀπαγγεῖλαι. κε' ταύτ. B præm. τῷ. κε' B δύναται. κε' B ἀναγγεῖλαι. κε' B ἀπαγγεῖλαι, præmisso δυνάμενον. κε' θεός. B præm. ὁ. κε' ἡ γινόμενος. κε' B ἐκβάλλον.

qui non sunt, expellit multitudinem: eo vero, quod in caelo degere ipsum dixit, eos qui deorsum comparerent, non esse deos ostendit, sed fraudem ab humano artificio profectam. « Hic Deus indicavit Nabuchodonosori, quæ oporteat fieri in novissimis diebus. » Ita exorsus rursus benigne appellando sibi ad audiendum regis benevolentiam conciliat. « Rex, inquit, in sæcula vive. » Nam quia somnium dicturus est, et interpretationem allaturus, ipsique regni eversionem prædicturus, ita præfatur: Cupio, inquit, ego animo meo, in perpetuum vivere te; ne itaque mihi ascripseris quod tibi per somnium declaratur. Tum ait: « Somnium tuum, et visiones capitis tui in cubili tuo, hoc est, rex. » Id est, quæ nocte vidisti, hæc sunt:

VERS. 29. « Cogitationes tuæ in cubili tuo ascenderunt, de iis quæ oporteat fieri post hæc. » Cogitabas, inquit, in lecto cubans, an semper victurus esses, an vero humanæ naturæ lege moriturus? Cupiebas autem ea, quæ nondum accidere, cognoscere. Et is qui arcana revelat, indicavit tibi quæ oporteat evenire. Ubique autem **1088** unum Deum prædicat, ut multitudinis deorum excludat errorem: deinde mentis quoque suæ modestiam comprobat.

VERS. 30. « Mihi enim, inquit, non in sapientia, quæ est in me præter omnes viventes, mysterium hoc revelatum est: sed ideo ut interpretationem regi indicarem, et ut cognoscas cogitationes cordis tui. » Assecutus, inquit, sum, ut hoc mihi revelaretur, non quasi sim sapientior omnibus hominibus, sed ut tu cognoscas quæ discere concupisti, meque ut famulo suo hujus cognitionis ministro usus est Deus. Exorditur itaque narrationem, ac primum ipsum affert somnium.

VERS. 31-35. « Tu, rex, videbas, et ecce imago una, multa, imago illa magna, et facies ejus elevata stans a facie tua, et visio ejus terribilis. Imago, cujus caput auri puri; manus, et pectus, et brachia ejus argentea: venter et femora ærea. Et tibiæ ferreæ, pedes partim ferrei, et partim fictiles. » Quadruplicem materiam per prædicta significavit, aurum, argentum, æs, ferrum: nam testam haud per se, sed ferro commistam dixit. Atque per hæc maxima latissimeque patentia regna declarat, quæ cum sibi deinceps successissent, maximam orbis terrarum partem obtinuerunt. Alia enim regna viguisse, et in præsentem vigere, perspicuum est: non tamen omnibus, aut pluribus, **1089** sed uni aut duabus solum nationibus illa imperantia videre licet. Primum itaque omnium

A Καὶ τῷ μὲν ἐνικῶ ὀνόματι τὸ πλήθος ἐκβάλλει τῶν οὐκ ὄντων θεῶν, τῇ δὲ ἐν οὐρανῷ διαγωγῇ τοὺς κάτω φαινομένους δείκνυσιν οὐ θεοὺς, ἀλλ' ἀπάτην ἀφορμὴν ἔχουσαν τῶν ἀνθρώπων τὴν τέχνην. « Οὗτος ⁶¹ ἐγνώρισεν ὁ θεὸς τῷ βασιλεῖ Ναβουχοδονόσορ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐπ' ἐσχάτων ⁶² τῶν ἡμερῶν. » Οὕτω προαιμασάμενος, πάλιν ἐπισπάται τῇ εὐλογίᾳ εἰς εὐνοίαν τοῦ βασιλέως τὴν ἀκοήν. « Βασιλεῦ ⁶³, γὰρ, φησὶν, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι. » Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει καὶ τὸ ἐνύπνιον λέγειν, καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπάγειν, καὶ προλέγειν αὐτῷ τὴν τῆς βασιλείας κατάλυσιν, προαιμαζόμενος· Εὐχῆ ⁶⁴, φησὶν, ἐστὶν ἐμοί, ζῆν σε διτνεχῶς· μὴ τοῖνον ἐμοὶ ἐπιγράψῃς τὸ ὑπὸ τοῦ ἐνυπνίου δηλούμενον. Εἰτά φησὶ· « Τὸ ἐνύπνιον σου, καὶ αἱ ὁράσεις ⁶⁵ τῆς κεφαλῆς σου, ἐπὶ τῆς κοίτης σου, τοῦτό ⁶⁶ ἐστὶ, βασιλεῦ. » Ἄντι τοῦ· Ἄ νύκτωρ ἐθεάσω, ταῦτα ἐστίν·

κθ'. « Οἱ διαλογισμοὶ σου ἐπὶ τῆς κοίτης σου ἀνέβησαν, ἃ ⁶⁷ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. » Ἐλογίζου, φησὶ, κατακείμενος ἐπὶ τῆς κλίνης, εἴτε εἰς δεξιάν, εἴτε ἐπὶ τῷ νόμῳ τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὸν θάνατον γενήσῃ· ἐπεθύμεις δὲ μαθεῖν καὶ τὰ μήπω ⁶⁸ γεγενημένα. Καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια ἐγνώρισέ σοι ἃ δεῖ γενέσθαι. Πανταχοῦ δὲ τὸν ἕνα κηρύττει θεόν, τῆς πολυθείας ἐκβαλὼν ⁶⁹ τὴν πλάνην· εἶτα καὶ τοῦ οἰκείου φρονήματος τὴν μετριότητα δείκνυσιν.

λ'. « Ἐμοὶ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐν σοφίᾳ τῇ οὐσῇ ἐν ἐμοὶ παρὰ πάντας τοὺς ζῶντας, τὸ μυστήριον τοῦτο ἀπεκαλύφθη, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ τῆν σύγκρισιν τῷ βασιλεῖ γνωρίσαι, καὶ ἵνα γῶσιν τοὺς διαλογισμοὺς τῆς καρδίας σου. » Ταύτης γὰρ, φησὶ, τῆς ἀποκαλύψεως ἔτυχον, οὐκ ἐπειδὴ πάντων εἰμὶ τῶν ἀνθρώπων σοφώτερος, ἀλλ' ἵνα σὺ μάθῃς ἃ μαθεῖν ἐπεθύμησας· ἐμοὶ δὲ διακόνῳ ταύτης ἐχρήσατο τῆς γνώσεως, ὡς οἰκίῳ θεράποντι. Ἄρχεται τοῖνον τῆς ἐξηγήσεως, καὶ λέγει ⁷⁰ πρῶτον αὐτὸ τὸ ἐνύπνιον.

λα'-λγ'. « Σὺ, βασιλεῦ, ἐθεώρεις, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μία, πολλῆ ⁷¹, ἡ εἰκὼν μεγάλη, καὶ ἡ ὄψις αὐτῆς ὑπερφερὴς ἐστῶσα πρὸ προσώπου σου, καὶ ἡ ὄρασις αὐτῆς φοβερά. Εἰκὼν, ἧς ἡ κεφαλὴ χρυσοῦ καθαροῦ, αἱ χεῖρες ⁷², καὶ τὸ στήθος, καὶ οἱ βραχίονες αὐτῆς ἀργυροῦ, καὶ κοιλία καὶ οἱ μηροὶ χαλκοῦ. Αἱ κνήμαι σιδηροῦ, οἱ πόδες μέρος μὲν τι σιδήρου ⁷³, καὶ μέρος δὲ τι ὀστράκινον. » Τέτταρας μὲν ὕλας διὰ τῶν προειρημένων ἐσήμανε, τὸν χρυσόν, τὸν ἀργυρον, τὸν χαλκόν, τὸν σίδηρον· ὄστρακον γὰρ ⁷⁴ οὐ κατ' αὐτὸ ⁷⁵ εἶπεν, ἀλλὰ τῷ σιδήρῳ συμμεμιγμένον. Ἀλλοὶ δὲ διὰ τούτων τὰς μεγίστας τε καὶ καθολικωτάτας βασιλείας, αἱ πρὸ πλείστου τῆς οἰκουμένης ἐκράτησαν ἀλλήλας διαδεξάμεναι. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ ἄλλαι βασιλείαι συνέστησαν, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ συνεστῆσαι, δηλὸν ἐστὶ· οὐ μὴν τῶν ⁷⁶ πάντων ἢ τῶν πλειόνων

VARIAE LECTIONES.

⁶¹ Β οὗτος, φησὶν, ὁ θεὸς ἐγνώρισεν, κ. τ. λ. ⁶² Β ἐσχάτου. ⁶³ βασ. — ζῆθι. Des. in Chald. ⁶⁴ εὐχῆ. Β φησὶν ὅτι ἐμοὶ εὐχῆ. ⁶⁵ Β ἡ ὄρασις. ⁶⁶ τοῦτο — ἐστίν. Β τουτέστιν, ἃ νύκτωρ ἐθεάσω, βασιλεῦ, ταῦτα ἐστίν. ⁶⁷ ἃ. Α εἰ Β τί. ⁶⁸ Β μηδέπω. ⁶⁹ Β ἐκβάλλων. ⁷⁰ λέγ. Ἡα eum Β legimus. Sirm. ἀγει. ⁷¹ πολλῆ — ὄψις. Β μεγάλη ἡ εἰκὼν ἐκείνη· μεγάλη καὶ ἡ πρόσοψις. Ἡα fere Α, qui tamen habet ὄψις, et omittit μεγάλη post ἐκείνη. ⁷² αἱ γ. Des. in textu Chald. ⁷³ Β σιδηροῦν, μέρος δὲ τι ὀστράκου. ⁷⁴ Β τὸ γὰρ ὄστρακον. ⁷⁵ Β ἐαυτό. ⁷⁶ τῶν. Des. in Β.

ἔτι· αὐτὰς κρατούσας ἰδεῖν, ἀλλ' ἡ⁷⁷ ἐνός, ἡ δὺο A
 μόνον ἐθνῶν. Λέγει τοίνυν πρώτην ἀπάντων γεγενή-
 σθαι τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἡγεμονίαν, ἥτις αὐτῇ⁷⁸
 ἔστιν ἡ τῶν Βαβυλωνίων· Ἀσσύριοι γὰρ⁷⁹ οὗτοι
 κάκεινοι· ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐν τῇ Νίνῳ, τῇ παρ'
 Ἑβραίοις Νινευῆ καλούμενῃ, τὰ βασίλεια ἐσχάκασι,
 ποτὲ δὲ ἐν Βαβυλῶνι⁸⁰. Ὅτι δὲ μία ἐστὶν ἡ βασιλεία
 τούτων κάκεινων, καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης μαρτυρεῖ·
 ἐρμηνεύων γὰρ τὸ ἐνύπνιον, φησὶν· « Ἡ κεφαλὴ ἡ
 χρυσοῦ σὺ εἶ, βασιλεῦ. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰερεμίας
 ὁ προφήτης φησὶ· « Ποτήριον χρυσοῦν Βαβυλῶν ἐν
 χειρὶ Κυρίου, μεθύσκον πᾶσαν τὴν γῆν· ἀπὸ οἴνου⁸¹
 αὐτῆς ἐπίοσαν⁸² ἔθνη· διὰ τοῦτο ἐκαλεύθησαν, καὶ
 ἔφθον ἕκαστος Βαβυλῶν, καὶ συνετριβή. » Εἰ δὲ ἕτερα
 ἦν παρὰ ταύτην ἡ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεία ταύτης
 περσυτέρα, ποῶν ἂν τις ὕλην αὐτὴν καλέσειεν; B
 Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ θεότατος Μωσῆς⁸³ ταῦθ' οὕτως
 ἔχειν· ἐν γὰρ τῇ κοσμογενεῖᾳ περὶ τοῦ Νεβρώδου⁸⁴
 εἰρηκῶς, ὅτι γίγας κυνηγός⁸⁵ ἔνατι Κυρίου, ἐπ-
 ἔταγε· « Καὶ ἐγένετο ἡ ἀρχὴ⁸⁶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ
 Ἰαβυλῶν, Ὑρέκ καὶ Χαλάνη. » Καὶ οἱ ἔξω δὲ συγ-
 γραφεῖς τοὺς Βαβυλωνίους Ἀσσυρίους προσαγορεύου-
 σαι, καὶ μέχρι δὲ τοῦ παρόντος Ἀσσυρίαν⁸⁷ αὐτὴν
 ὀνομάζουσι Πέρσαι. Οὐκοῦν ἡ μὲν πρώτη ὕλη, ἥτις
 ἐστὶν ὁ χρυσός, τὴν Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίων ση-
 μαίνει βασιλείαν· κεφαλὴν δὲ αὐτὴν ὀνομάζει, ὡς
 πρώτην γεγενημένην· ἡ δευτέρα δὲ, ἥτις ἐστὶν ὁ
 ἄργυρος, ἡ Περσῶν ἐστὶ καὶ Μήδων. Κύρος γὰρ
 ἐκατέρωθεν ὀρμώμενος, μητρόθεν μὲν ἐκ Μήδων,
 πατρὸθεν δὲ ἐκ Περσῶν, κατέλυσε μὲν Ἀσσυρίαν⁸⁸, C
 εἴτην Βαβυλωνίων, τὴν βασιλείαν, μετατέθεικε δὲ
 τὴν βασιλείαν⁸⁹ εἰς Πέρσας. Στήθος δὲ αὐτὸν προσ-
 ηγόρευσε καὶ βραχίονας, ἵνα δειξῆ τὴν πρὸς δύο
 ἔθνη συγγένειαν· διὰ μὲν γὰρ τῆς δεξιᾶς τὸ πα-
 τρῶν αὐτοῦ σημαίνει γένος, μητρῶν⁹⁰ δὲ διὰ τῆς
 εὐανθύμου, ὧν τὴν συνάφειαν τὸ στήθος πεπίστευται,
 τὴν καρδίαν ἔχον τῶν λογισμῶν τὸ ταμίον, λογισμῶν
 δὲ καὶ τὰ γαμικὰ τελεῖται συμβόλαια. Τὸν δὲ χαλκόν
 προσηγόρευσε τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν μετὰ τὴν
 Περσικὴν ἀναφανείσαν, καὶ αὐτὴν ὁμοίως⁹¹ ἀπάντων
 κρατήσασαν. Κοιλίαν⁹² δὲ αὐτῇ καὶ τοὺς μηρούς
 ἀπένευμε, τὴν τε μοναρχίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς
 κοιλίας μηνύων, καὶ διὰ τῶν μηρῶν τὴν μετὰ τὴν
 ἐκείνου τελευτην γεγενημένην⁹³ τῆς βασιλείας διαί-
 ρεσιν. Σίδηρον δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν προσηγόρευσε βα- D
 σιλείαν· αὐτὴ δὲ τὴν Μακεδονικὴν διεδίξατο· ἀπ-
 ένευμε δὲ αὐτῇ τὰς κνήμας, ἅτε δὴ περὶ τὸ τέλος
 εὐστας τοῦ παντὸς σώματος, καὶ φέρειν ἄπαν δυνα-
 μένας τὸ σῶμα· τὰς δὲ τῶν ποδῶν βάσεις, σιδηρὰς;
 μὲν καὶ αὐτὰς, ὀστράκων δὲ ἀναμιγμέννας. Διὰ δὲ
 τούτου οὐχ ἕτεραν ἀνίσταται βασιλείαν, ἀλλὰ τὴν
 αὐτὴν ἀσθενεστέραν ἐαυτῆς ἐσομένην, καὶ τῇ τοῦ

fuisse Assyriorum asserit imperium, quod idem
 est ac Babyloniorum (Assyrii enim et hi et illi) :
 sed nunc in Nino, quæ apud Hebræos Nineve vo-
 catur, nunc in Babylone regiam obtinere. Et
 unum horum atque illorum regnum esse propheta
 etiam ipse testatur, qui somnium interpretans, ait :
 « Caput aureum tu es, rex. » Beatus item Jere-
 mias propheta : « Calix, inquit, aureus Babylon in
 manu Domini, inebrians omnem terram : de vino
 ejus hiberunt gentes, ideo commotæ sunt, et sub-
 cito cecidit Babylon, et contrita est *f. » Quod si
 aliud ab hoc fulset Assyriorum regnum ipso
 antiquius, quænam materia vocari posset ? Testatur
 item sanctissimus Moses hæc ita se habere :
 qui cum in creatione mundi de Nimrodo dixisset,
 fuisse illum giganteum venatorem coram Domino,
 subjecit : « Et fuit principium regni ejus Babylon,
 Orech et Chalane ». Exteri quoque scriptores
 Babylonios Assyrios appellant, et usque adhuc As-
 syriam ipsam Persæ nominant. Prima igitur ma-
 teria, quæ aurum est, Assyriorum et Babyloniorum
 significat regnum, ipsumque caput appellat, utpote
 quod primum fuerit. Altera autem, id est argen-
 tum, Persarum regnum est et Medorum. Cyrus
 enim utrinque 1090 profectus, et materno ge-
 nere a Medis, paterno autem a Persis oriundus, As-
 syriorum sive Babyloniorum regnum eversum trans-
 tulit ad Persas. Pectus autem ipsum vocavit et
 brachia, ut ostendat cum duabus gentibus cognationem.
 Per dexteram enim paternam, per sinistram
 maternam significat genus, quarum conjunctio pec-
 tori commissa est, cor ipsum rationum peniu continenti ;
 ratione autem commercia quoque nuptialia perficiuntur.
 Æs vero Macedonicum regnum nuncupavit, quod post
 deletum Persicum omnibus quoque similiter imperavit.
 Ventremque ipsi ac femora attribuit, per ventrem
 Alexandri solius principatum significans, per femora,
 factam post ipsius obitum regni divisionem. Ferrum
 autem Romanum appellavit regnum, * quod Macedonicum
 excepit, ipsique tibias assignavit, utpote quæ ad finem
 totius corporis sitæ totum etiam corpus ferre valeant ;
 pedumque bases et ipsas ferreas, sed testæ com-
 mistas. Et hæc re non aliud innuit regnum, sed il-
 lud se ipso imbecillius futurum, et testæ imbecilli-
 tati commistum. Et materiæ differentiam apposuit,
 non ut honoris, sed ut virium discrimen ostende-
 ret : auro enim densius est argentum, argento æs
 solidius, at ferrum ipso etiam ære multo firmitus
 est. 1091 Differentia itaque non in honore, sed
 in viribus potentiaque consistit. Illud autem ne-
 cessario querendum est, qua de causa in imagine

*-f Jerem. li, 7, 8, vel juxta LXX; xxviii, 7, 8.

* Gen. x, 9, 10.

VARIE LECTIONES.

⁷⁷ ἡ. Des. in B. ⁷⁸ αὐτ. Des. ibid. ⁷⁹ γὰρ. B. addit καί. ⁸⁰ Βαβ. B. præm. τῆ. ⁸¹ οἴν. B. præm. του. ⁸² B. ἐπίον. ⁸³ B. θεσπέσιος Μωσῆς. ⁸⁴ B. Νεβρώθ. ⁸⁵ κυν. B. præm. ἦν. ⁸⁶ B. ἐν ἀρχῇ. ⁸⁷ Ἀσσ. B. præm. ὡς φασί. ⁸⁸ Ἀσσ. B. præm. τῶν. ⁸⁹ μετ. δ. τ. βασ. Ex B. suppl. ⁹⁰ μητρ. B. præm. δέ. ⁹¹ ὁμ. In B. ponitur post ἀπάντων. ⁹² κοιλ. B. præm. τῆν. ⁹³ B. γενομένην.

multiplicis hujusce materiæ viderit compositionem. Nihil enim temere neque frustra ab auctore omnium rerum Deo revelatur. Imago figuras, sed non res habet. Talis est et præsens vita, quæ nihil habet perpetuum, neque stabile. Quare beatus quoque Paulus exclamabat: « Præterit figura hujus mundi h. » Et alio loco præcipiens: « Nolite, inquit, conformari huic sæculo i. » Et beatus David humanæ tranquillitatis arguens vanitatem: « Verumtamen, inquit, universa vanitas, omnis homo vivens j. » Cæterum in imagine pertransit homo, thesauros colligit, et ignorat cui congregaturus sit ea. Quando itaque præsens etiam vita celerrimas habet mutationes (mortalia enim omnia, quæ conspiciuntur, ad exiguum tempus permanentia, et caduca sunt), et imago rerum vim haud continet, sed solas regum ac principum, illisque subjectorum figura ostendit, ad hæc ipsa quoque figura facillime dissolvi potest: merito rerum omnium auctor Deus, qui superbum regem illum docere voluit, quanta sit humani supercilii vanitas, et quod facillimam habeant res humanæ mutationem, imaginem ipsi in somnis proponit, ejusque partes multiplici materia distinguit, crebras regum docens alius post alium successiones, omnibusque persuadens, se solum perpetuo imperio potiri, regnumque et principio et fine carens, et omnino sempiternum obtinere. **1092** Postea beatus Daniel reliqua hujus somnii prosequitur.

ὄναρ προσέθησι, τὰ δὲ ταύτης μόρια μερίζει ταῖς βασιλείων διαδοχάς, καὶ πείθων ἅπαντας, ὡς αὐτὸς ἰσχυρότερον, καὶ ἀπαξιαπῶς αἰώνιον τὴν βασιλείαν. Τούτοις ἐπάγει ὁ μακάριος Δανιὴλ τὰ λοιπὰ τοῦ ἐν-
υπνίου διδάσκων.

Vrsus, 34, 35. « Videbas, donec abscissus est lapis a monte sine manibus, et percussit imaginem super pedes ferros et stiles, et comminuit eos penitus. Tunc comminuta sunt omnino ferrum, testa, aes, argentum, aurum, et facta sunt quasi pulvis ab area æstiva, et extulit ea multitudo venti, et locus non est inventus in illis, et lapis qui percussit imaginem factus est mons magnus, et implevit omnem terram. » Talis est somnii finis: decet autem nos ab extremis interpretationem exordiri. Queramus itaque prius, quisnam sit hic, qui lapis appellatur, et qui prius parvus visus, mox maximus evasit, et orbem terrarum contexit. Audiamus igitur ipsum Deum per Isaiam prophetam dicentem: « Ecce pono in Sione lapidem pretiosum, angularem, pretiosum, electum, in fundamenta ejus, et omnis qui credit in ipsum, non confundetur k. » Audiamus item beatum David

ὄστρακον ἀσθενεῖς τομμεμιγμένην. Τὴν δὲ τῶν ὕλων διαφορὰν ἀνέθηκεν⁹⁴, οὐ τῆς τιμῆς, ἀλλὰ τῆς ἰσχύος εἰκνὺς τὸ διάφορον· τοῦ μὲν γὰρ χρυσοῦ ὁ ἄργυρος στεγανώτερος· τοῦ δὲ ἀργύρου στερόδτερος⁹⁵ ὁ χαλκός· ὁ δὲ σιδηρός καὶ αὐτοῦ⁹⁶ τοῦ χαλκοῦ πολλῶ τῶ μέτρον στερεμνιώτερος. Ἡ διαφορὰ τοίνυν οὐκ ἐν τῇ τιμῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰσχύϊ τε καὶ δυνάμει. Ἀναγκαῖον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε ἐν εἰκόνι τῶν ὄλων τούτων ἐθεάσατο τὴν συνθήκην· οὐδὲν γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ μάτην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀποκαλύπτεται. Ἡ εἰκὼν σχήματα, ἀλλ' οὐ πράγματα, ἔχει. Τοιοῦτος δὲ⁹⁷ ὁ παρὼν βίος, οὐδὲν ἔχων⁹⁸ διαρκές, οὐδὲ μόνιμον· δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα, ὅτι: « Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. » Καὶ ἀλλαχοῦ παραινῶν λέγει: « Μὴ συσχηματίζεσθε τῶ αἰῶνι τούτῳ. » Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ τῆς ἀνθρωπίνης εὐμερείας διελέγχετο τὸ μάταιον, φησί· « Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν. » Μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος, ἠσαυρίζεται, καὶ οὐ γινώσκει τί τι συνάξει αὐτὰ. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ὁ παρὼν βίος ὀφθαλμῶς ἔχει τὰς μεταβολὰς (θνητὰ⁹⁹ γὰρ ἅπαντα τὰ ὀρώμενα, καὶ πρόσκαιρα, καὶ ἐπίκηρα¹), καὶ ἡ εἰκὼν δὲ τῶν μὲν πραγμάτων τὴν ἐνέργειαν οὐκ ἔχει, μόνον δὲ τὰ σχήματα δείκνυσι βασιλείων, καὶ ἀρχόντων, καὶ ὑπηκόων, πρὸς δὲ τούτοις καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα εὐδιάλυτον ἔχει· εἰκότως ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τὸν ἀλάστοντα ἐκείνον παιδεῦσαι βουληθεὶς² βασιλεία τῆς ἀνθρωπίνης ἑφύρουσ τὸ μάταιον, καὶ διδάξει, ὅτι βροτὴν ἔχει τὰ ἀνθρώπινα τὴν μεταβολὴν, εἰκόνα μὲν αὐτῶ ὕλαις, τὰς συχνάς καὶ ἐπαλλήλους διδάσκων³ τῶν μόνος διηνεχῆς ἔχει τὸ κράτος, ἀναρχόν τε καὶ ἀτελευτήτον, καὶ ἀπαξιαπῶς αἰώνιον τὴν βασιλείαν. Τούτοις ἐπάγει ὁ μακάριος Δανιὴλ τὰ λοιπὰ τοῦ ἐν-
υπνίου διδάσκων.
λθ', λε'. Ἐθεώρεις, ἕως ἔτου ἀπεσχίσθη ὁ λίθος ἀπὸ⁴ ὄρους ἀνευ χειρῶν, καὶ ἐπάταξεν τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς σιδηροῦς καὶ ὄστρακίνοους, καὶ ἐλέπτυνεν αὐτοὺς εἰς τέλος. Τότε ἐλεπτύνθησαν εἰσάκαξ ὁ σιδηρός⁵, τὸ ὄστρακον, ὁ χαλκός, ὁ ἄργυρος, ὁ χρυσός, καὶ ἐγένοντο ὡσεὶ κοινωρτὸς ἀπὸ ἄλλωνος θερμῆς, καὶ ἐξῆρθεν αὐτὰ τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος, καὶ πᾶς⁶ τόπος οὐχ ἠδύρεθη ἐν αὐτοῖς, καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα ἐγένετο⁷ εἰς ὄρος μέγα, καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. » Τοιοῦτον⁸ τοῦ ἐνυπνίου τὸ τέλος· προσήκει δὲ κάτωθεν ἡμῶς ἀρξασθαι τῆς ἐρμηνείας. Ζητήσωμεν τοίνυν πρότερον, τίς λίθος¹⁰ προσεγορευόμενος, καὶ βραχὺς πρότερον¹¹ φαίνόμενος, ὕστερον ἐδεχθῆ μέγιστος, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐκάλυπεν. Οὐκοῦν ἀκούσωμεν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον πελυτελεῖ, ἀκρογωνιαῖον, ἐντιμον, ἐκλεχτὸν¹², εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ πᾶς ὁ

^h I Cor. vii, 31. ⁱ Rom. xii, 2. ^j Psa'. xxxviii, 6, 7. ^k Isa. xxviii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁴ B τέθεικεν. ⁹⁵ B στεγανώτερος. ⁹⁶ B αὐτός. ⁹⁷ δὲ B ἀδὴτ καὶ. ⁹⁸ B ἔχει. ⁹⁹ θνητὰ. B in marg. habet correctionem istam γενετὰ: ¹ καὶ ἐπίχ. Des. in B. ² B βουλόμενος. ³ εἰδ. In B ponitur post βασιλείων. ⁴ A οὐ ἀπετμήθη. ⁵ ἀπό. A ἐξ. ⁶ ὁ σῖδ. In A ponitur post ὄστρακον. ⁷ πᾶς. Des. in A. ⁸ A ἐγενήθη, omisso εἰς. ⁹ Τοιοῦτ. B Ταῦτο μὲν ἔστι. ¹⁰ λίθ. B πρῶμ. ὁ. ¹¹ πρότ. B πρῶμ. μὲν. ¹² ἐκλ. B θεμέλιον.

πιστευόν ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταισχυθῆ¹³. » Ἀκού- A
 ωμεν δὲ καὶ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ προθεσπίζοντος,
 καὶ βούοντος· « Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδο-
 μούντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. » Ταύ-
 την δὲ τὴν μαρτυρίαν καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς
 ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις Ἰουδαίοις προστήνεγκεν,
 « Οὐκ ἀνέγνωτε, λέγων· Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ
 οἰκοδομούντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας.
 Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἐστὶ θαυμαστή ἐν
 ὀφθαλμοῖς ἡμῶν; » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Πέτρος ἐν
 Ἰουδαίοις δημηγορῶν, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν προφη-
 τεῖαν εἰς μέσον παραγαγὼν, φησὶν¹⁴· « Οὗτός ἐστιν
 ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς παρ'¹⁵ ὑμῶν τῶν οἰκοδο-
 μούντων, ὃς ἐγένετο εἰς κεφαλὴν γωνίας. » Καὶ ὁ μα-
 κάριος δὲ Παῦλος φησὶν· « Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ
 τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, οὗτος
 ἀκρογωνιαίος αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Καὶ ἀλλοχού
 φησι¹⁶· « Θεμελίον οὐδεὶς¹⁷ δύναται θεῖναι παρὰ τὸν
 κείμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός. » Καὶ πάλιν·
 « Ἐπινοῶ, φησὶν, ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης
 πέτρας, ἥ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. » Οὐκοῦν ὑπὸ
 Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης¹⁸ διδασκόμεθα τὴν Κύ-
 ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν¹⁹ προσηγορεύ[σθαι] Αἰ-
 κων. Οὗτος²⁰ γὰρ ἐτμήθη ἀπὸ ὄρου ἀνευ χειρῶν,
 γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου γαμικῆς κοινωσίας χωρὶς·
 οὗτος δὲ πολλάκις καὶ τὴν παρὰ φύσιν γέννησιν λα-
 τούσαν ἢ θεία²¹ προσαγορεύειν Γραφή. Ἰουδαίους
 γὰρ Ἡσαίας²², τῆς παρὰ φύσιν γενομένης τῷ
 Ἀβραάμ παιδογονίας ἀναμνησκῶν, « Ἐμβλέψατε,
 ἔλεγε²³, εἰς τὴν στερεὰν πέτραν, ἐξ ἧς ἐλατομή-
 θητε. » Οὐκοῦν ὄρος μὲν ἡ Δαβιδικὴ φυλὴ, λίθος δὲ
 ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐ κατὰ τὸν νόμον²⁴
 τῆς φύσεως τμηθεὶς· οὗτος δὲ πάλαι σμικρὸς φαίνο-
 μενος, δι' ἣν περιέκειτο φύσιν, ἀθρόον ἐδειχθῆ ὄρος
 μέγιστον, πᾶσαν πληρώσας τὴν οἰκουμένην. « Ἐπλη-
 ρώθη²⁵ γὰρ ἡ σύμπασα²⁶ γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον,
 εἰς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. » Οὗτος πατά-
 ξει τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς ὀστρακίνοους καὶ
 σιδηροῦς²⁷, τουτέστι, καὶ τὴν ἐσχάτην καταπαύσει
 βασιλείαν, φρουδὸν τε καὶ ἀφανῆ ποιήσει. Οὐ γὰρ
 ἐτέρα ταύτην διαδέχεται βασιλεία²⁸, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν
 γυμνᾷ, καὶ πᾶσι ταύτην ὑποδείξει· ἐκείνων δὲ
 τῶν βασιλείων ἀπασῶν καὶ αὐτὴν ἀφανίζει τὴν μνήμην
 κοινοῦ τοῦ δίκην, ἐξ ἄλλωνος μὲν τικτομένου, ὑπὸ δὲ
 πνεύματος σχεδαννυμένου. Οὗτος τὸ ἐνύπνιον ἅπαν
 εἰρηκῶς τῷ βασιλεῖ, ἐπήγαγε·

λγ', λζ'. « Τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγκρι-
 σιν αὐτοῦ ἐροῦμεν ἐνώπιον²⁹ τοῦ βασιλέως. Σὺ³⁰
 βασιλεῦ, βασιλεὺς βασιλέων. » Οὐ κολακεύων τοῦτο

A praedicientem et clamantem : « Lapis, quem repro-
 baverunt aedificantes, hic factus est in caput an-
 guli¹. » Et hoc testimonium ipse etiam Dominus
 Christus in sacris Evangeliiis protulit Judaeis.
 « Nonne legistis, inquit : Lapis quem reprobave-
 runt aedificantes, hic factus est in caput anguli : a
 Domino factum est istud, et est mirabile in oculis
 1093 nostris^m ? » Beatus item Petrus, apud Ju-
 daeos concionem habens, adducta in medium Do-
 mini propheta : « Hic est, inquit, lapis qui repro-
 batus est a vobis aedificantibus, qui factus est in ca-
 put anguli². » Et beatus quoque Paulus : « Super-
 aedificati, inquit, super fundamentum apostolorum
 et prophetarum, ipso summo angulari lapide
 Christo Jesu³. » Et alibi : « Fundamentum, inquit,
 B aliud nemo potest ponere, praeter id quod positum
 est, quod est Christus Jesus^p. » Ac rursus :
 « Bibebant, inquit, de spiritali eos sequente petra,
 p tra autem erat Christus^q. » Docemur igitur tum
 Veteri, tum Novo Testamento, Dominum nostrum
 Jesum Christum appellatum fuisse lapidem. Hic
 enim excisus est a monte sine manibus, natus de
 Virgine absque nuptiali commercio : consuevitque
 divina Scriptura saepe ortum praeternaturalem
 lapidis excisionem nuncupare. Judaeis enim in me-
 moriam revocans Isaias eam illi procreationem,
 quae praeter naturam Abrahamo concessa fuit :
 « Inspicite, aiebat, in solidam petram, ex qua
 excisi estis^r. » Igitur mons quidem Davidica tribus
 est, lapis autem Christus, qui, quantum ad huma-
 nitatem attinet, non secundum naturae legem ex-
 cisus est. Hic autem cum parvus olim videretur,
 propter eam quam induerat naturam, confestim
 maximum se montem ostendit, qui universum
 complevit orbem terrarum : « Repleta est enim
 universa terra scientia Domini, sicut aquae multae
 1094 quae operiunt maria^s. » Hic percutiet
 imaginem super pedes fictiles ac ferreos, hoc est,
 novissimo quoque regno finem imponet, et destruct
 illud ac delebit. Neque enim aliud ipsi succedet
 regnum, verum ipse suum nudabit, et omnibus
 patefaciet : illorumque omnium regnorum ipsam
 quoque memoriam pulveris instar delebit, qui in
 D regi indicato, subjecit :

Vers. 36, 37. « Hoc est somnium, et interpreta-
 tionem ejus dicemus coram rege. Tu rex, rex
 regum. » Non adulans hoc dixit, sed consueti

¹ Psal. cxvii, 22. — Math. xxi, 42. ² Act. iv, 11. ³ Ephes. ii, 20. ^p I Cor. iii, 11. ^q I Cor. x, 4.
^r Isa. li, 1. ^s Isa. xi, 9.

VARIAE LECTIONES.

¹³ B καταισχυθήσεται. ¹⁴ φησ. B ἐρμηνεύει τὴν προφητείαν, οὕτω λέγων. ¹⁵ παρ'. B ὑφ'. ¹⁶ φησὶ. B
 φησὶ. δὲ. ¹⁷ οὐδ. B πρᾶξ. δὲ ἄλλον. ¹⁸ διαθ. B γραφῆς. ¹⁹ Ἰησ. Χρ. Des. in B. ²⁰ οὗτος — χωρὶς.
 I. a quoque Noster ad psal. cxvii, 22, haec explicat. ²¹ ἢ θεία. Des. in B. ²² Ἡσ. — παιδογ. Ita cum B
 lexiimus. Sirm. habebat, τὴν παρὰ φύσιν Ἡσ. γενομένην τῷ Ἀβρ. παιδογονίαν. ²³ ἔλ. B λέγει. ²⁴ νόμ.
 In B post φύσιν ponitur. ²⁵ ἐπλη. Vide p. 1040, sch. 4. ²⁶ B πᾶσα ἡ. ²⁷ B σιδ. καὶ ὀστρ. ²⁸ B τὴν
 εἰρηκῶς.

us est appellatione : etenim in omnes qui tunc gentibus imperabant, regesque appellabantur, imperium obtinebat. « Tu rex, inquit, rex regum, cui Deus cæli regnum forte ac validum et gloriosum dedit in omni loco. » [38] Non enim humanis, inquit, viribus, omnibus superior evasisti, sed quia Deus, supercæleste regnum obtinens, istam tibi concessit potestatem, ut omnibus ubique hominibus qui usquam gentium degunt, imperares, eorumque rex esses. Bestiasque agi et volatilia cæli dedit in manum tuam, et constituit te dominum omnium. Et *bestias* quidem vocat magis ferino more viventes barbaros, *volatilia* autem prudentia præditos, et aliis hominibus præstantiores, et ad excelsa se cogitatione erigentes : horum, inquit, omnium te regem declaravit. « Tu itaque es caput **1095** aureum. » Hoc est, tuum regnum. Neque enim de persona, sed de ipso regno loquitur : siquidem post obitum ipsius Evilad Marodach Babyloniorum regno potitus est, cui Baltasar successit. Quod si de ipsa persona locutus dixit : « Tu es caput aureum, » quomodo illud intelligemus : « Post te surget regnum aliud minus te ? » Neque enim filiorum ipsius regnum indicat, sed Persicum. *Caput igitur aureum* non ipse Nabuchodonosor est, sed omne Assyriorum sive Babyloniorum regnum.

VERS. 39. « Et post te assurgat regnum aliud, minus te. » Persicum scilicet, quod *minus* vocat, non ut imbecillius, sed ut secundum. « Et tertium regnum, quod est æs, quod dominabitur omni terræ. » Macedonicum intelligit. Alexander autem Philippi filius dominatus est omni terræ, duodecim regni sui annis omnibus hominibus in suam ditionem redactis.

VERS. 40. « Et regnum quartum erit forte, quasi ferrum ; quemadmodum enim ferrum comminuit et domat omnia, ita comminuet omnia et domabit. » De Romano regno loquitur, quod robustissimum fuit, omnesque nationes superavit, et ab omnibus tributum ac vectigal exegit. Illud enim *comminuet* apposuit, ut hoc significaret : et illud *domabit*, ut indicaret obedientiam, et ordinem, ac legitimam reipublicæ administrationem.

VERS. 41. « Et quod videris pedes, et digitos, partim ferreos, partim autem scilicet, regnum aliud divisum erit, et **1096** de radice ferri erit in eo, quemadmodum vidisti ferrum comminutum teste luteæ. » *Aliud* non secundum genus dixit, sed secundum virium qualitatem. Si enim secundum

A εἶρηκεν ³¹, ἀλλὰ τῇ συνήθει προσηγορίᾳ χρῆσάμενος· κατὰ γὰρ πάντων τῶν ἐθναρχούντων, βασιλέων ἑνομαζομένων, εἶχε τὸ κράτος. « Σὺ, φησί, βασιλεὺ βασιλεύς ³² βασιλέων, ὃ ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν κραταίαν καὶ ἰσχυράν ³³ καὶ ἐντιμον ἔδωκεν ἐν παντὶ τόπῳ. Ἄ οὐ γὰρ ἀπὸ ἰσχύος, φησὶν, ἀνθρωπίνης πάντων περιγεγένησαι, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὴν ἐπουράνιον ἔχοντος βασιλείαν, ταύτην σοι δέδωχότος τὴν ἐξουσίαν, ὥστε τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ὄντων ³⁴ ἀνθρώπων ἡγεμονεύειν τε καὶ βασιλεύειν, ὅπου ³⁵ κατοικοῦσιν υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Θηρία τε ἀγροῦ καὶ πετεινὰ οὐρανοῦ δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ σου, καὶ κατέστησέ ³⁶ σε κύριον πάντων. Καὶ θηρία μὲν καλεῖ τοὺς θηριωδέστερον ζῶντας βαρβάρους, πετεινὰ δὲ τοὺς συνέσει κεκοσμημένους, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὑπερτέρας, καὶ πτηνοὺς τὴν διάνοιαν. Τούτων, φησὶν, ἀπάντων ἀπέφηνή σε βασιλεῖα. « Σὺ τοίνυν εἴ ἢ κεφαλὴ ἢ χρυσοῦ· ἢ ταυτέστιν, ἢ σὴ ³⁷ βασιλεία. Ὅστε γὰρ περὶ τοῦ προσώπου λέγει, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ, Εὐκλῆδ Μαρωδᾶχ ³⁸ ἔβασίλευσε τῶν Βαβυλωνίων, καὶ μετ' ἐκείνον Βαλτάσαρ. Εἰ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ προσώπου εἶπεν, ὅτι « Σὺ εἴ ἢ κεφαλὴ ἢ χρυσοῦ, » πῶς νοήσομεν τό· « Ὅπισω σου ἀναστήσεται βασιλεία ἑτέρα ἤττων σου ; » Ὅστε γὰρ τὴν τῶν υἱῶν ³⁹ αὐτοῦ βασιλείαν μνησθεὶς, ἀλλὰ τὴν Περσικὴν. Οὐκοῦν κεφαλὴ ἢ χρυσοῦ οὐκ αὐτὸς ὁ Ναβουχοδανόσορ, ἀλλὰ πᾶσα ἡ τῶν Ἀσσυρίων, εἶπου Βαβυλωνίων βασιλεία.

C **λθ'.** « Καὶ ὀπίσω σου ἀναστήσεται βασιλεία ἑτέρα ἤττων σου. » Ἡ Περσικὴ ἤττωρα δὲ αὐτὴν καλεῖ, οὐχ ὡς ἀσθενέστεραν, ἀλλ' ὡς δευτέραν. « Καὶ βασιλεία τρίτη, ἣτις ἐστὶν ὁ χαλκός, ἡ κυριεύσει πάσης τῆς γῆς. » Τὴν Μακεδονικὴν λέγει· ἐκυρίευσεν δὲ πάσης τῆς γῆς Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου, ἐν ᾧ ἔτεσι τῆς βασιλείας ⁴⁰ πάντας ὑποτάξας ἀνθρώπους.

μ'. « Καὶ βασιλεία ⁴¹ τετάρτη ἐστὶ ⁴² ἰσχυρὰ, ὡς ὁ σιδήρος· ἐν τῷ τρόπῳ γὰρ ὁ σιδήρος λεπτύνει καὶ δαμάζει πάντα, οὕτως λεπτυνεῖ πάντα καὶ δαμάσει. Ἡ Περσικὴ λέγει βασιλείαν, ἰσχυροτάτην μὲν γενομένην, καὶ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν ἐθνῶν περιγενομένην, δασμὸν δὲ καὶ φόρον παρὰ πάντων κομισαμένην. Τὸ γὰρ λεπτυνεῖ ἐπὶ τούτου τίθειαι, τὸ δὲ δαμάσει ⁴³ ἐπὶ τῆς ὑπακοῆς τε καὶ εὐταξίας, καὶ τῆς ἐννόμου πολιτείας.

D μα'. « Καὶ ὅτι εἶδες τοὺς πόδας, καὶ τοὺς δακτύλους, μέρος μὲν τι σιδήρου ⁴⁴, μέρος δὲ τι ὀστράκου, βασιλεία ἄλλη ⁴⁵ διηρημένη ἐστὶν, καὶ ἀπὸ τῆς ρίζης ⁴⁶ τοῦ σιδήρου ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἐν τῷ τρόπῳ εἶδες τὸν σιδήρον ἀναμειγμένον πῶ ὀστράκῳ πῶ κηλίῳ ⁴⁷. » Ἄλλη οὐ κατὰ τὸ ⁴⁸ γένος εἶπεν, ἀλλὰ κατὰ

VARIE LECTIONES.

³¹ B δὲ τοῦτο τίθειαι. ³² βασ. Des. in B. ³³ A et B ἰσχυράν καὶ κραταίαν. ³⁴ ὄντων. Des. in B. ³⁵ ὅπου ἀνθρώπων. Ex B suppl. ³⁶ B κατέστηκεν. ³⁷ σὴ. Des. in B. ³⁸ B Μαρωδᾶχ. ³⁹ B υἱῶν. ⁴⁰ τῆς. βασ. Des. in B. ⁴¹ βασ. A præm. ἢ. ⁴² ἐστ. A et B præm. ἦτις. ⁴³ B δαμάζειν. ⁴⁴ σιδ. — ὀστρ. Ἀ ὀστράκινον, μέρος δὲ τι σιδηροῦν. ⁴⁵ ἄλλη. Des. in A. ⁴⁶ ρίζ. Chald. firmitate. ⁴⁷ τ. πηλ. Des. in A. ⁴⁸ γέ. Des. in B.

τὴν ποιότητα τῆς συνάμειξος. Εἰ γὰρ κατὰ τὸ γένος ἄλλοθεν εἶπεν ἂν αὐτὴν πέμπτην, ὡσπερ αὐτὸ εἶρηκε τρίτην τε καὶ τετάρτην. Ἐπειδὴ δὲ ἀσθενέστερα οἶδε τῆς σιδηρᾶς βασιλείας τὰ τέλη, ἄλλην τέθεικε διὰ τὴν ἀσθενίαν, καὶ μάλα εἰκότως. Σφόδρα γὰρ αὐτὴν ἰσχυροτάτην ἔδειξεν ἄνω· τοιαῦτα γὰρ αὐτῆς τὰ κρῶτα. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ τὰ τελευταῖα αὐτῆς παντελῶς ἀσθενῆ ἔσονται⁵⁵ λέγει.

Ἐκ γὰρ τῆς ρίζης, φησὶ, τοῦ σιδήρου ἔσται ἐν αὐτῇ, ὃν τρόπον εἶδες τὸν σιδηρὸν ἀναμειγμένον τῷ ὀστράκῳ τῷ πηλίνῳ⁵¹. (μβ') Καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν, μέρος μὲν τι σιδήρου⁵², μέρος δὲ τι ὀστράκου⁵³. Ἐκ τούτου δὲ οὐδὲ τῆς ἡμετέρας ἑρμηνείας προσοδεύεται· αὐτὸς γὰρ ὁ Προφήτης ἑρμηνεύων, φησὶ· Ἐκ μέρους τι τῆς βασιλείας ἔσται ἰσχυρὸν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἔσται συντριβόμενον. Ἐκ τούτοις ἐπάγει·

μγ'. Καὶ ὅτι εἶδες τὸν σιδηρὸν ἀναμειγμένον τῷ ὀστράκῳ τῷ πηλίνῳ⁵⁴, συμμιγείς ἔσονται ἐν σπέρματι ἀνθρώπων. Ἐκ τούτου δὲ μάλιστα δείκνυσιν, ὡς οὐχ ἑτέρα ἔστιν αὐτῆς⁵⁵ ἢ βασιλεία παρὰ τὸν σιδηρὸν, ἀλλ' ἡ αὐτῆ ἀσθενέστερον διακειμένη, καὶ μέρος μὲν τι αὐτῆς ἰσχυρὸν, μέρος δὲ⁵⁷ ἀσθενές· συγγενείας δὲ ὅμως θεσμός συνάμειξιν τὴν ἀσθενῆ μοῖραν τῇ ἰσχυρᾷ. Τὸ γὰρ, Ἐκ συμμιγείας ἔσονται ἐν σπέρματι ἀνθρώπων, ἔστιν ὁμοίως. Ἐπιμειξία, φησὶ, τίς ἔσται καὶ ἐπιγάμια τούτων κἀκείνων, ἀλλ' ὅμως ἡ δεξιόνοια τὰ τῆς συγγενείας δίκαια διαφθερεῖ. Οὐκ ἔσονται γὰρ, φησὶ, προσκολλώμενοι οὗτος μετὰ τούτου, καθὼς ὁ σιδηρὸς οὐκ ἀναμίγνυται τῷ ὀστράκῳ. Ἡμεῖς μὲν οὖν⁵⁸ οὗτω τὴν ἑρμηνείαν⁵⁹ τοῦ θεοσκεπτοῦ Δανιὴλ νενοηχαμεν· προσήκει δὲ καὶ ἐνίων τῶν πρὸ ἡμῶν ἑρμηνευκῶτων τὰς δόξας εἰς μέσον παραγαγεῖν· οὗτω γὰρ ἐναργέστερον ἢ ἀλήθεια δειχθήσεται. Τινὲς τοίνυν τῶν συγγραφέων τὴν τετάρτην βασιλείαν, τούτεστι τὸν σιδηρὸν, Ἀλέξανδρον ἔφασαν εἶναι τὸν Μακεδόνα· τοὺς δὲ πόδας καὶ τοὺς δακτύλους τῶν ποδῶν ἐκ σιδήρου καὶ ὀστράκου συγχειμένους, τοὺς μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντας Μακεδόνας, Πτολεμαίους, καὶ Σελεύκους, καὶ Ἀντιόχους, καὶ Δημητρίους, τοὺς μὲν ἀσθενῶς, τοὺς δὲ λίαν ἀνδρικόως κρατήσαντας, καὶ ἐπιγάμια δὲ ποιησαμένους καὶ τὴν ἀλλήλων⁶⁰ ἀσπασαμένους συγγενείαν. Ἐδεῖ δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν, πρῶτον μὲν δεῖ τὴν κεφαλὴν τὴν χρυσοῦν αὐτὸν ἐφ' εἶναι τὸν Ναβουχοδονόσορα, τοῦτέστι, τὴν τῶν Βαβυλωνίων, εἶπουν Ἀσσυρίων, βασιλείαν· διεδέξατο δὲ αὐτὴν ἢ Περσῶν καὶ Μήδων βασιλεία κατὰ ταυτὸν· ὁ γὰρ Κύρος ἐξ ἐκατέρου ἔθνους ἦν ὀρμώμενος, καὶ τούτων κἀκείνων κρατῶν, τῶν Βαβυλωνίων καταλύσας⁶¹ τὴν βασιλείαν ἐκράτησε⁶² τῶν Περσῶν· τὴν δὲ Περσῶν δευτέραν οὖσαν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν καταλύει, καὶ αὐτὸν ἐφ' ὁ μακάριο; Δανιὴλ κυριεύσει πάσης τῆς γῆς. Ταύτην τὴν⁶³ βασιλείαν τρίτην ὀνόμασεν· οὐδεμίαν δὲ αὐτῆν ἑτέρα, ἀλλ' ἢ τῶν Ῥωμαίων διεδέξατο. Ἐδεῖ

A genus aliud dixisset, quintum ipsum appellasset, sicut item tertium et quartum antea dixit. Quia vero noverat regni ferrei extrema imbecilliora fore, posuit aliud propter imbecillitatem, idque jure optimo. Supra enim longe robustissimum ipsum ostendit: talia enim ipsius initia fuere. Verumtamen ne extremas quidem ipsius partes prorsus imbecilles asserit esse futuras.

De radice enim ferri, inquit, erit in eo, quem admodum vidisti ferrum commistum testæ luteæ. (VERS. 42.) Et digiti pedum, pars quidem aliqua ferri, pars autem quædam testæ erit. Ne hoc quidem nostra indiget interpretatione. Ipse enim propheta interpretans: Pars quædam, inquit, regni, erit fortis, et ab ea erit contritum. His adjicit:

VERS. 43. Et quod videris ferrum commistum testæ luteæ, commisti erunt in semine hominum. Et hoc maxime indicat, non aliud regnum hoc esse quam regnum ferreum, sed idem imbecillius affectum, et partem quamdam ipsius robustam esse futuram, partem imbecillum: attamen jus cognationis imbecillum partem cum robusta esse conjunctionem. Illud enim: Commisti erunt in semine hominum, hoc significat. Commistio, inquit, quædam erit, et jus connubii inter hos et illos. Verumtamen discordia cognationis jura pervertet. Non enim erunt coherentes, inquit, hic cum hoc, sicuti ferrum non miscetur testæ. Nos igitur in hanc sententiam divini Danielis interpretationem intelleximus. Decet autem etiam quorumdam eorum, qui ante nos interpretati sunt, opinioniones in medium adducere: ita enim evidentius veritas pateffet. Quidam itaque scriptores quartum regnum, hoc est, ferrum, dixerunt, Alexandrum Macedonem esse, pedesque ac pedum digitos ex ferro et testa compositos, Macedonas qui post ipsum regnarunt, Ptolemæos, et Seleucos, et Antiochos, et Demetrios, quorum alii imbecillius, alii admodum viriliter imperio potiti sunt, et affinitatem per nuptias contraxerunt. Oportebat autem ipsos animadvertere, primum quidem dixisse illum, caput aureum esse ipsum Nabuchodonosorem, hoc est, Babyloniorum sive Assyriorum regnum; cui quidem uno eodemque tempore Persarum et Medorum regnum successit: Cyrus enim ab utraque gente oriundus erat, et his atque illis imperans, Babyloniorum everso regno Persis dominatus est. Regnum vero Persarum, quod secundum fuit, Alexander Macedo demolitus est, quem etiam beatus Daniel dominatum esse dixit universæ terræ. Hoc regnum tertium vocavit: cui nullum aliud præterquam Romanorum successit. Oportebat itaque ipsos primum ex numero, et rebu

VARIE LECTIONES.

⁵⁰ αὐ. Des. in B. ⁵¹ B ἀσθενῆ παντ. γενήσεσθαι. ⁵² τῷ πηλ. Ex B suppl. ⁵³ A ὀστράκινον, τῷ πηλ. Des. in A. ⁵⁴ ἔστ. αὐτ. B αὐτῆ. ⁵⁵ ἢ Des. in B. ⁵⁶ δέ. B add. τί. ⁵⁷ οὖν. Des. in B. ⁵⁸ τὴν ἑρμ. In B positum post Δανιὴλ. ⁵⁹ καὶ τ. ἀλλ'. ἀσπ. Ex B suppl. ⁶⁰ κατ. B priem. γάρ. ⁶¹ B ἐκράτ. ἴνε. ⁶² τῆν. B πραγμ. δέ.

præterea declaratis, intelligere atque percipere, tertium esse **1098** Macedonum regnum, hoc est æs; quartum vero Romanorum, hoc est ferrum. Quod si omnino ipsis illa esse obscuriora visa sunt, at certe ex eventu oportebat omnem ab ipsis prædictionem discerni. Nam simul atque ostendit ferrei regni imbecillam et fictilem finem, statim subiecit :

VERS. 44. « Et in diebus regum illorum. » Hæc est, fictilis et ferrei, qui commistionem mutuamque affinitatem amplexi, ne propter cognationem quidem concordēs fuere.

« Suscitabit Deus cæli regnum, quod in sæcula non corrumpetur, et regnum ejus populo alteri non relinquetur. Comminuet et ventilabit omnia regna, et ipsum stabit in æternum. (VERS. 45.) Quemadmodum vidisti, quod excisus sit de monte lapis sine manibus, et comminuerit testam, et ferrum, æs, argentum, aurum. » Hæc autem aperte ostendunt præsentium quidem rerum finem, regnum vero cælorum sine carens. Cum enim ferreum regnum imbecilliter affectum fuerit, ac testæ commistum, tunc apparebit lapis sine manibus excisus, et comminuet testam, ferrum et æs, * argentum, aurum, » et ad nihilum ea prorsus rediget: regnumque sempiternum successionis ac finis expers iis qui digni eo fuerint præbebit. « In æternum enim, inquit, non corrumpetur, et populo alteri non relinquetur, et comminuet, et domabit omnia regna, et ipsum stabit in **1099** æternum. » Quod si quis repugnet, atque hæc ita se habere nolit, ostendat ille ex humanis rebus quidnam sit æternum, et quodnam hominum regnum sit sine cariturum. Stultum enim est, atque admodum demens, sæculi præsentis exspectare finem, et regnum aliquod in præsentī vita finis expers futurum asserere. Si vero illis quoque videtur, per hæc verba regnum illud significari, quod dignis daturus est Deus, non igitur Macedonicum regnum appellavit ferrum: neque enim illo vigente præsentī vitæ impositus est finis, sed Romano everso Macedonico orbis terrarum clavos tenet. Quod si contendant priorem Domini adventum his verbis significari, ostendant Romanorum imperium, simul atque Salvator noster apparuit, periisse. Omnino enim contra reperire est, viguisse illud, et non periisse cum Salvatoris ortu; siquidem, Augusto regnante, Dominus in lucem editus est. Secundus quidem ille regnavit, omnes autem propemodum homines sue ditioni subjunxit, omnemque terrarum orbem, ut Evangelia testantur¹, descripsit,

¹ Luc. II, 1.

Α τοιγαροῦν ⁶⁶ αὐτοῦς πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τῶν παραδηλωθέντων πραγμάτων συνιέναι, καὶ μαθεῖν, ὡς τρίτη ἐστὶν ἡ τῶν ⁶⁵ Μακεδόνων βασιλεία, τουτέστιν ἡ χαλκός· τετάρτη δὲ ἡ Ῥωμαίων, τουτέστιν ὁ σίδηρος. Εἰ δὲ καὶ ὅλως ἀσαφέστερα ⁶⁶ αὐτοῖς ἔβοξεν εἶναι ἐκεῖνα, ἀπὸ γοῦν τοῦ τέλους ἔδει πᾶσαν διαγνώσασθαι τὴν πρόρρησιν· εὐθὺς γὰρ μετὰ τὸ δεῖξαι τῆς σιδηρᾶς βασιλείας τὸ ἀσθενὲς καὶ ὀστράκινον τέλος, ἐπήγαγε·

μδ'. « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλείων ⁶⁷ ἐκείνων. » Τουτέστι, τοῦ ὀστράκινου καὶ τοῦ σιδηροῦ ⁶⁸ τὴν ἐπιμειξίαν ἔχόντων, καὶ τὴν μετ' ⁶⁹ ἀλλήλων συγγένειαν ἀσπασαμένων, ὁμόνοιαν δὲ μηδὲ ἐκ τῆς συγγένειας ἐσχηκότων.

« Ἀναστήσει ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις B εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφραθήσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαφ' ἐτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται. Λεπτυνεῖ καὶ λιμνήσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ στήσεται· ⁷⁰ εἰς τοὺς αἰῶνας. (με'.) Ὅν τρόπον εἶδες, ὅτι ἐτήθη ⁷¹ ἀπὸ θροῦς λίθος ἄνευ χειρῶν, καὶ ἐλέπτυνε τὸ ὄστρακον, καὶ τὸν σίδηρον, τὸν χαλκὸν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν, » Ταῦτα δὲ ἀντικρὺς δείκνυσσι τῶν μὲν παρόντων πραγμάτων τὸ τέλος, τῆς δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλείας τὸ ἀτελεύτητον. Τῆς γὰρ σιδηρᾶς βασιλείας ἀσθενῶς ⁷² διατεθείσης, καὶ τοῦ ὀστράκου τὴν ἐπιμειξίαν λαβούσης, φανήσεται μὲν « ὁ λίθος ὁ τμηθεὶς ἄνευ χειρῶν, καὶ λεπτυνεῖ τὸ ὄστρακον, τὸν σίδηρον καὶ ⁷³ τὸν χαλκὸν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν, » καὶ φροῦδα ποιήσεται παντελῶς, καὶ ἀδιάδοχον, καὶ αἰώνιον, καὶ ἀτέραντον βασιλείαν τοῖς ἀξίοις παρέξει. C « Εἰς γὰρ τοὺς αἰῶνας, φησὶν, οὐ διαφραθήσεται, καὶ λαφ' ἐτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται· καὶ λεπτυνεῖ, καὶ θαμιάσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ στήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἰ δὲ τις ζυγομαχεῖ, καὶ ταυθ' οὕτως ἔχειν ⁷⁴ οὐ βούλεται, δεξιάτω τὴν ἀνθρωπίνων ⁷⁵ αἰώνιον, ποῖα δὲ τῶν ἀνθρώπων βασιλεία τέλος οὐ λήψεται. Εὐηθες γὰρ καὶ λίαν ἀνόητον, συντέλειαν μὲν ἀναμένειν τοῦ παρόντος αἰῶνος, βασιλείαν δὲ τινα λέγειν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀτελεύτητον ἐσεσθαι. Εἰ δὲ καὶ αὐτοῖς συνδοκῆι διὰ τούτων τῶν λόγων τὴν δοθησομένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείαν τοῖς ἀξίοις σημαίνεσθαι, οὐκ ἄρα τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν ὀνόμασε σίδηρον· οὐδὲ γὰρ ἐκείνης κρατούσης ὁ παρὼν βίος ἐδέξατο τέλος, ἀλλ' ἡ Ῥωμαϊκὴ τὴν Μακεδονικὴν καταλύσασα κατέχει· τῆς D οἰκουμένης τοὺς οὐρακας. Εἰ δὲ φασὶ τὴν προτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν διὰ τούτων τῶν λόγων σημαίνεσθαι, δεξιάτωσαν καταλυθεῖσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν. Πᾶν γὰρ τούναντιόν ἐστιν εὐρεῖν ⁷⁶ κρατυνθεῖσαν αὐτὴν, ἀλλ' οὐ καταλυθεῖσαν ἅμα τῇ τοῦ Σωτῆρος γεννήσει. Αὐγούστου γὰρ βασιλεύοντος ὁ Δεσποτικὸς ἐγένετο ⁷⁷ τόχος. Ὅς δεῦτερος μὲν ἔδω-

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ Β τοῖνον πρῶτον αὐτοῦς. ⁶⁵ τῶν. Des. in B. ⁶⁶ Β σαφέστερα. ⁶⁷ Α βασιλειῶν. ⁶⁸ Β τῶν τοῦ ὀστράκου καὶ τοῦ σιδηροῦ. ⁶⁹ Β μὲν. ⁷⁰ Α et Β ἀναστήσεται. ⁷¹ ἐτμ. In A ponitur post θροῦς. ⁷² Β ἀσθενέστερον. ⁷³ καί. Des. in B. ⁷⁴ Β ταῦτα ἔχειν οὕτως. ⁷⁵ Β ἀνθρώπων. ⁷⁶ εὐρ. Β ἰδεῖν. ⁷⁷ Β γεννηται.

ελευσε, πάντα δὲ ὡς ἔπος· εἶπεν. ἀνθρώπους Α
 ὑπάρχουσιν ἐποίησατο, ἀπεγράψατό τε πᾶσαν τὴν
 οἰκουμένην κατὰ τὴν τῶν Εὐαγγελίων φωνήν, καὶ
 βασμὸν φέρειν ἐνομοθέτησεν. Ὑπ' ἐκείνου δὲ ἡ Ῥω-
 μαίων κρατυνθεῖσα βασιλεία μέχρι καὶ νῦν διήρκε-
 σεν. Οὐκ οὖν εἰ ⁷⁶ ἢ προτέρα γέννησις τοῦ Κυρίου
 τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν οὐ κατέλυσε, λείπεται
 τοίνυν αὐτοῦ τὴν δευτέραν νοεῖν ⁷⁹ ἐπιφάνειαν. Ὁ
 γὰρ ἦδη πρότερον τμηθεὶς λίθος ἀνευ χειρῶν, καὶ ⁸⁰
 γενόμενος εἰς ὄρος μέγα, καὶ τὴν οἰκουμένην καλύ-
 ψας, οὗτος ⁸¹ ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ πατάξει τὴν
 εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς ὀστρακίνοους, τούτεστιν,
 ἐν αὐτῷ τῷ τέλει τῆς σιδηρᾶς φανήσεται βασιλείας,
 ἀσθενοῦς ἦδη γεγενημένης· καὶ πάσας μὲν καταλύσει
 τὰς ἡγεμονίας, καὶ λήθη τινὶ παραδώσει, τὴν δὲ
 αἰώνιον ⁸² αὐτοῦ βασιλείαν τοῖς ἀξίοις παρέξει. Ταῦθ'
 εὖτως ἐρμηνεύσας ὁ Δανιὴλ ἀναγκαιῶς ἐπήγαγεν·
 « Ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ, ἃ δεῖ γενέ-
 σθαι μετὰ ταῦτα. Καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύπνιον, καὶ πι-
 στή ἡ σύγκρισις αὐτοῦ. » Ἄξιον δὲ θαυμάσαι τὴν
 τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων περὶ πάντας ἀνθρώπους κηδε-
 μονίαν. Οὐδὲ γὰρ τοὺς δυσσεβεῖς συζῶντας τῆς οἰ-
 κείας προμηθείας γυμνοῖ, ἀλλὰ καὶ τούτους πάσης
 ἐπιμελείας ἀξιοῖ, ὥσπερ ἀμέλει τούτον τὸν βάρβα-
 ρον, καὶ θηριώδη, καὶ δυσσεβῆ οὐ καταλέλοιπεν
 ἐτημέλητον, ἀλλὰ πρῶτον μὲν διὰ τῶν ἀποκαλύψεων
 τῆς εὐκληρίας τοῦ παρόντος βίου δείκνυσιν αὐτῷ τὸ
 ἐπίκτητον, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς τὸ ὀξύρροπον,
 καὶ ὅτι οὐδὲν μόνιμον τῆς ἀνθρωπίνης εὐμερίας,
 ἀλλὰ δίκην ἀνθῶν ἢ κρῖνον ⁸³ μαραινεται ἢ ⁸⁴ σθένε-
 νυττι. Καὶ ἱκανὰ ⁸⁵ ταῦτα ἦν τὴν ἀλαζονικὴν αὐτοῦ
 καὶ τετυφωμένην ὄφρυν καταλύσαι, καὶ πείσαι φρο-
 νεῖν ἀνθρώπινα, καὶ ἀναμένειν καὶ τῆς ζωῆς καὶ
 βασιλείας ⁸⁶ τὸ τέλος. Πρῶτον μὲν οὖν διὰ τούτων
 αὐτοῦ ποιεῖται τὴν ἐπιμελείαν, ἔπειτα τῇ λήθῃ τοῦ
 ἐνυπνίου ἐλέγχει τὴν τῶν μάγων καὶ Χαλδαίων ψευ-
 δολογίαν· δείκνυσιν δὲ τὴν τῶν οἰκείων θεραπόντων
 ἀλήθειαν, καὶ διὰ τῆς τῶν θεραπόντων σοφίας τὴν
 θείαν αὐτοῦ δύναμιν παραδηλοῖ, καὶ εἰς προσκύνησιν
 εἶκει τὴν ἐκυτοῦ τοὺς ἀγνοοῦντας, μᾶλλον δὲ τοὺς
 ἀγίους αὐτοῦ θεράποντας προσκυνεῖν ἀναγκάζει. Καὶ
 μς'. « Τότε γὰρ, φησὶν, ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονό-
 σορ ἐπὶ πρόσωπον ἔπεσε, καὶ τῷ Δανιὴλ προσεκύ-
 νησε, καὶ μανὰ καὶ εὐωδία ⁸⁷ εἶπε σπεῖσαι αὐτῷ. »
 Ἐνθυμήθητι δὲ, ἡλίχον ⁸⁸ ἐκείνον τὸν ἀλαζόνα, τὸν
 μεμνηνότα, τὸν καὶ Θεὸν εἶναι ⁸⁹ νομίσαντα (δι-
 ἐτέρου γὰρ προσφῆτου φησὶν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν·
 « Σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός »), τὸν πάντας ἀν-
 θρώπους ὑπάρχουσιν ποιησάμενον, τὸν αἰχμάλωτον
 προσκυνεῖν τὸν Ἰουδαίων, τὸν ἀνδραπόδου τάξιν
 ἀποπληροῦντα, καὶ ἡγεῖσθαι διὰ τούτου τὸν τούτου
 προσκυνεῖν Θεόν. Τούτου γὰρ χάριν εἰ μανὰ ⁹⁰ καὶ

tributumque imperavit. Regnum igitur Romano-
 rum, quod illo imperante viguit, usque adhuc per-
 mansit. Si igitur Domini prior nativitas Romano-
 rum haud everit imperium, reliquum omnino est
 ut secundum illius intelligamus adventum. Nam
 lapis qui prius excisus est sine manibus, quique
 evasit mons magnus, et orbem terrarum cooperuit,
 hic in secundo adventu percutiet **1100** imagi-
 nem super pedes fictiles, hoc est, in ipso sine fer-
 rei regni, quod jam factum fuerit imbecille, ad-
 veniet, et omnia regna demolens ea tradet obli-
 vioni, sempiternumque suum regnum dignis com-
 municabit. Hæc ita interpretatus Daniel, apposito
 subjectit : « Deus magnus indicavit regi quæ opor-
 teant fieri post hæc. Et verum somnium, et fidelis
 B interpretatio ejus. » Operæ pretium est admirari
 auctoris omnium rerum Dei erga omnes homines
 curam. Neque enim impie viventes * sua destituit
 providentia, sed ipsos etiam omni diligentia di-
 gnatur : sicut nempe barbarum istum, agrestem et
 impium haud reliquit, neque neglexit, sed primum
 per ea, quæ ipsi revelavit, præsentis ei vitæ fel-
 licitatem fluxam ostendit, et caducam, regnumque
 ipsum celerrimæ mutationi obnoxium, ac nihil,
 quod ad humanam prosperitatem pertinet, stabile,
 quæ instar florum sive liliorum arescit, et exsting-
 guitur. Atque hæc sufficiebant ad illius arrogans
 et superbia inflatum supercilium deprimendum,
 eique persuadendum ut humana cogitaret, vitæ-
 que, et regni finem exspectaret. Primum igitur
 C per hæc ipsius curam habet : deinde somni obli-
 vione magorum et Chaldæorum arguit mendacium,
 suorumque ministrorum ostendit veritatem : et
 pere eorum a quibus colitur, sapientiam, divinam
 suam virtutem declarat, et a se adorandum igna-
 ros attrahit : imo potius eos, qui ab omnibus id
 requirunt ut adorentur, eo redigit, ut sanctos suos
 famulos **1101** adorent. Idque nos docet hi-
 storia.

τὴν παρὰ πάντων ἀπαιτοῦντας προσκύνησιν τοὺς
 τούτου ἡμᾶς ἡ ἱστορία διδάσκει.

Vers. 46. « Tunc enim rex Nabuchodonosor,
 inquit, cecidit in faciem, et Danielem adoravit, et
 manna et bonum odorem dixit libare ei. » Consi-
 dera autem, quanti sit, arrogantem illum, insanie
 morbo correptum, qui etiam deum esse se existi-
 maverat, cui per alium prophetam Deus dixit : « Tu
 D autem es homo, et non Deus, » qui omnes homines
 in suam ditionem redegerat, eo adductum esse, ut
 captivum adoraret Judæum, in mœncipiorum ordi-
 nem redactum, sibi que persuadeat per ipsum ipsius
 Deum adorare. Hæc enim de causa « manna et

* Ezech. xxxviii, 2, 9.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ εἰ. Des. in B. ⁷⁹ B δευτέραν ἐννοεῖν. ⁸⁰ καί. Des. in B. ⁸¹ οὗτος. Ex B suppl. ⁸² B αἰωνίαν. ⁸³ ἢ χρ. ἢ ἐπιγνῶν. ⁸⁴ ἢ. B καί. ⁸⁵ B ἱκανὰ δέ. ⁸⁶ βασ. B πραγμ. τῆς. ⁸⁷ B εὐωδίας. ⁸⁸ B ἡλίχον ἐστίν. ⁸⁹ εἶπεν. B πραγμ. ἐκυτόν. ⁹⁰ μαν. B πραγμ. φησὶν, εἶπεν.

bonum odorem libare ei, > hoc est, thus, et suffi-
mentum ei offerri mandavit. Per hæc autem innuit
historia, hoc illum præcepisse, ut facerent li qui
sacerdotes haberentur: qui enim adoraverat,
prorsus etiam odorem attulisset, si modo sacer-
dotis officio fungi consuevisset. Quia vero aliis
hoc omnino conveniebat, ipse non aggrediebatur
ea facere quæ minus decerent, verum iis qui fa-
cere solebant id præcipit ut faciant. Et ne frustra
videretur hominem adorare, Danieli dicit: [47]
« In veritate Deus vester ipse est Deus deorum, et
Dominus regum, et mysteria revelans, quia potui-
sti revelare mysterium hoc. » Tantum utilitatis et
per somnium, et per somni oblivionem ei at-
tulit omnium rerum moderator. Primum enim suam
agnovit humilitatem, > deinde eorum deorum,
quos colebat, **1102** didicit imbecillitatem: adhæc
edoctus est, quanta sit illius, qui vere Deus est,
virtus. Idcirco exclamat: « In veritate Deus vester
ipse est Deus deorum, et Dominus regum, et re-
velans mysteria. » *Deum* autem *deorum* appellat,
non secundum divinæ Scripturæ sententiam; nam
divina Scriptura sacerdotii dignitate honestatos
deos vocat. « Diis enim, inquit, non detrahes, et
principi populi tui non maledices; » iste autem
deos appellavit idola; nondum enim potuerat ipso-
rum imbecillitatem penitus intelligere. Discrimen
tamen didicit: quare etiam *Deum deorum* omnium
rerum auctorem Deum, et *Dominum regum* vocat.
Hæc ita confessus:

Vers. 48. « Magnificavit Danielelem, et dona multa
dedit ei, et constituit eum super omnem regionem
Babylonis, et principem satraparum, et super
omnes sapientes Babylonis. » Hoc item divinæ
curæ proprium est. Maximam subjectis populis
principis pietas affert utilitatem: quod etiam Jo-
sephi tempore Dominus fecit. De quo brevi veluti
compendio narrans, quæ ipsi videlicet acciderint,
beatus David, divinam celebrans providentiam:
« Misit, inquit, ante eos virum, pro servo ve-
numdatus est Joseph. » Deinde commemoratis
quæ ei evenere calamitatibus, et carceris ac
vinculorum mentione facta, subjecit: « Misit
rex, et solvit eum princeps **1103** populi, et
dimisit eum: et constituit eum Dominum do-
mus suæ, et principem omnis possessionis suæ:
ut erudiret princeps ejus sicut semetipsum,
et senes ejus prudentiam doceret. » Ita etiam hic
fecit omnia rerum Moderator. Cum enim prin-

† Exod. xxii, 28. * Psal. civ, 17. † ibid. 20, 22.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ ἄλλ. Des. in B. ¹² ἀριμ. B præm. οὐχ. ¹³ μή. B præm. δέ. ¹⁴ τῶν. A præm. τῶν κυρῶν, καὶ
βασιλεύς. ¹⁵ τς. B τῆς. ¹⁶ καὶ τ. τ. ἐν. Des. in B. ¹⁷ x. ἐν. In B ponitur post Θεοῦ. ¹⁸ τῶν. Des.
in B. ¹⁹ ἡ — ὄνομ. θεοῦς. De principibus hunc locum supra, t. I, p. 157, rectius interpretatus est.
²⁰ ἡς. In B ponitur post ἱερωσ. ²¹ αὐτ. In B ponitur post ἀσθενές. ²² βασ. B præm. τῶν. ²³ Α μεγάλη
καὶ πολλά. B πολλά x. μεγ. ²⁴ φέρ. B πρῶμ. γάρ. ²⁵ B ἀνομνῶν. ²⁶ B ἀπέστειλεν. ²⁷ δ. Des. in B et
supra l. c. ²⁸ B δυσχερῆ καταλέξας. ²⁹ B κατέστηκεν, omisso καί. ³⁰ καὶδ. B πρῶμ. τοῦ. ³¹ αὐτ. Ita
B et supra, t. I, p. 1318. Ed. prior hab. αὐτῶν. ³² B καὶ ἐνταῦθα.

A εὐωδίαν σπείσαι αὐτῷ, > τουτέστι, λιθανωτῶν καὶ θυ-
μίαμα προσενεχθῆναι αὐτῷ ἐνετείλατο. Αἰνίττεται
δὲ διὰ τούτων ἡ ἱστορία, ὡς τοῖς δοκοῦσιν ἱερεῦσι
τοῦτο ποιῆσαι παρεγγύησεν. Ὁ γὰρ προσκυνήσας
πάντως ἂν καὶ τὴν εὐωδίαν προσενηνόχει, εἴπερ
ἱερατεύειν εἴωθει. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἄλλοις ¹¹ πάντως
ἀρμόττον ¹² ἦν, αὐτὸς μὲν οὐκ ἐπεχειρεῖ ποιεῖν, ἀ
μὴ ¹³ προσῆχον ἦν, τοῖς δὲ ποιεῖν ἐιωθῶσι τοῦτο
ποιῆσαι παρακαλεῖται. Καὶ ἵνα μὴ δόξῃ μάτην
ἄνθρωπον προσκυνεῖν, λέγει τῷ Δαυιδ· « Ἐπ' ἀλη-
θείας ὁ Θεὸς ὑμῶν οὗτός ἐστι Θεὸς θεῶν. καὶ Κύ-
ριος τῶν ¹⁴ βασιλέων, καὶ ὁ ἀποκαλύπτων μυστήρια,
ὅτι ἡδυνήθη ἀποκαλύψαι τὸ μυστήριον τοῦτο. » Το-
σαύτην ἔκ τε ¹⁵ τοῦ ἐνυπνίου, καὶ τῆς τοῦ ἐν-
υπνίου ¹⁶ λήθης ὠφέλειαν αὐτῷ τῶν ὄλων ὁ πρῶταν-
προσενήνοχε. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔγωγε τὴν οἰκίαν εὐ-
τέλειαν, ἔπειτα μεμάθηκε τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσκυνου-
μένων θεῶν τὴν ἀσθένειαν, πρὸς τοῦτοίς ἐδιδάχθη
τὴν ἐνέργειαν ¹⁷ τοῦ ὄντως Θεοῦ. Οὐ χάριν βοᾷ·
« Ἐπ' ἀληθείας ὁ Θεὸς ὑμῶν, οὗτός ἐστι Θεὸς τῶν ¹⁸
θεῶν, καὶ Κύριος τῶν βασιλέων, καὶ ἀποκαλύπτων
μυστήρια. » Θεὸν δὲ θεῶν προσαγορεύει, οὐ κατὰ
τὴν διάνοιαν τῆς θείας Γραφῆς· ἡ ¹⁹ μὲν γὰρ θεία
Γραφή τοὺς ἑξωμμένους ἱερωσῶν ὀνομάζει θεοῦς·
« Θεοὺς γὰρ, φησὶν, οὐ κακολογῆσεις, καὶ ἄρχοντα
τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. » οὗτος δὲ θεοῦς τὴ
εἰδωλα προσηγόρευσεν· οὐδέπω γὰρ ἡδυνήθη τὴ παν-
τελῶς αὐτῶν ἀσθενές συνιδεῖν. Μεμάθηκε δὲ ὅμως
τὸ διάφορον, διὰ καὶ Θεὸν τῶν θεῶν τὸν τῶν ὄλων
C προσαγορεύει Θεόν, καὶ Κύριον βασιλέων ²⁰. Ταῦθ'
οὕτως ὁμολογήσας,

μη'. « Ἐμεγάλυνε τὸν Δαυιδ, καὶ δόματα πολλὰ
ἔδωκεν αὐτῷ, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ πάσης τῆς
χώρας Βαβυλωνος, καὶ ἄρχοντα σατραπῶν, καὶ ἐπὶ
πάντας τοὺς σοφοὺς Βαβυλωνος. » Καὶ τοῦτο δὲ τῆς
θείας κηδεμονίας ἴδιον. Μεγίστην φέρει ²¹ τοῖς ὑπ-
ηκόοις τὴν ὠφέλειαν τοῦ ἀρχοντος ἡ εὐσέβεια· τοῦτο δὲ
καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ πεποίηκεν ὁ Δεσπότης. Καὶ συν-
τομώτερον ὁ μακάριος Δαβὶδ τὰ κατ' αὐτὸν διηγοῦ-
μενος, καὶ τὴν θείαν πρόνοιαν ὑμνῶν ²², φησὶν· « Ἐξ-
ἀπέστειλεν ²³ ἔμπροσθεν αὐτῶν ἄνθρωπον, εἰς δούλιον
ἐπράθη ὁ ²⁴ Ἰωσήφ. » Εἶτα τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ δυσ-
χερήματα λέξας ²⁵, καὶ τῆς εἰρκτικῆς, καὶ τῶν δεσμῶν
μνημονεύσας, ἐπήγαγεν· « Ἀπέστειλε βασιλεὺς, καὶ
D ἔλυσεν αὐτὸν ἀρχων λαοῦ, καὶ ἀφήκεν αὐτὸν, καὶ ²⁶
κατέστησεν αὐτὸν κύριον τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ ἄρ-
χοντα πάσης τῆς κτήσεως αὐτοῦ· παιδεῦσαι ²⁷ τοὺς
ἀρχοντας αὐτοῦ, ὡς ἑαυτὸν, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους
αὐτοῦ ²⁸ σοφῆσαι. » Οὕτω κἀνεῦθεν ²⁹ πεποίηκε τῶν
ὄλων ὁ Πρῶτανς. Ἄρχοντα γὰρ σατραπῶν καὶ τῶν

σφῶν Βαβυλῶνος τὸν τρισμαχάριον Δανιὴλ καταστή-
σας, ἀρχέτυπον αὐτὸν εὐσεβείας καὶ τῆς ἄλλης
προβότρων ἀρετῆς· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠνέσχετο μόνος
ταύτης ἀπολαῦσαι τῆς τιμῆς ὁ προφήτης, ἀλλὰ τοὺς
κοινωνοὺς τῆς εὐχῆς κοινωνοὺς ἔλαβε καὶ ¹⁴ τῆς
τιμῆς.

μθ. ε Ἦτήσατο γάρ, φησί, παρὰ τοῦ βασιλέως,
καὶ κατέστησεν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα τῆς χώρας Βα-
βυλῶνος τὸν Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδοναγῶ, καὶ
Δανιὴλ ἦν ¹⁵ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως. Ὁ Συμβαίνει
καὶ ταῦτα τῇ τοῦ Ἀποστόλου διδασκαλίᾳ· ε Νῦν ¹⁶
γάρ, φησί, μένει· πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη· τὰ τρία ¹⁷
ταῦτα, μείζων δὲ πάντων ¹⁸ ἡ ἀγάπη. Ὁ Καὶ γάρ
καὶ οὗτος ὁ θεὸς προφήτης ἠγάπησε μὲν τὸν Θεὸν ἐξ
ἄλλης καρδίας, καὶ ἐξ ἄλλης ψυχῆς, καὶ ἐξ ἄλλης ἰσχύος,
καὶ ἐξ ἄλλης ¹⁹ δυνάμεως· ἀγαπήσας δὲ θερμῶς ἐπί-
στειυσεν εὐλικρινῶς, εὐλικρινῶς δὲ πιστεύσας ἤλπισε
τῆς παρ' αὐτοῦ τεύξεσθαι βοηθείας· τυχὼν δὲ ὡς ἤλπι-
σεν, ἔδειξε τὴν περὶ τὸν πέλας ἀγάπην, καὶ κοινωνοὺς
τοὺς ὁμοφύλους, ὧν ἔλαβεν, ἐποίησατο. Ὅσα δὲ προ-
εγράφη ²⁰, εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη,
ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ διὰ ²¹ τῆς παρακλήσεως
τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ,
μθ' οὐ τῷ Πατρὶ δόξα ²², σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ²³. Ἀμήν.

¹⁴ 1 Cor. xiii, 13. * Rom. xv, 4.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ καὶ. Des. in B. ¹⁵ ἦν. Des. in B. ¹⁶ νῦν. Rec. lectio l. c. est vovf. ¹⁷ τὰ τρ. In B ponitur post
ταῦτα. ¹⁸ πάντ. Infra, i. III, l. c. est τούτων, juxta rec. lect. ¹⁹ ἐξ. ὄλ. Des. in B. ²⁰ B ἐγράφη.
²¹ διὰ. Des. in B. ²² δόξαι. B præm. ἡ. ²³ τ. αἰών. Des. in B.

TOMOS Γ'.

LIBER TERTIUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

C

CAPUT III.

α'. ε Ἐτους ὀκτωκαιδεκάτου Ναβουχοδονόσορ ὁ
βασιλεὺς ἐποίησεν εἰκόνα χρυσοῦν, καὶ ἔστησεν ²⁴ αὐ-
τὴν ἐν πεδίῳ Δειρά ²⁵ ἐν χώρῃ Βαβυλῶνος. Ὁ μὲν
ἀγαθὸς ἡμῶν καὶ φιλόανθρωπος Δεσπότης, ἅτε θε-
κωτῆς καὶ δημιουργοῦ, βούλεται ε πάντας ἀνθρώ-
πους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν·
καὶ, ε Οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ
ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν. Ὁ Ὅχι χάριν ἅπαντα ὑπὲρ
τῆς ἡμετέρας πραγματεύεται σωτηρίας. Οἱ δὲ ἀναλ-
γησά νοσοῦντες, καὶ τῷ ἀνηκέστῳ πάθει τῆς ἀλα-

VERS. 1. ε Anno decimo octavo, Nabuchodonosor
rex fecit imaginem auream, et statuit eam
in campo Deira, in regione Babylonis. Ὁ Bonus
noster Dominus et amator hominum, utpote crea-
tor et opifex, vult ε omnes homines salvos fieri,
et ad agnitionem veritatis pervenire^b. Ὁ Et, ε Non
vult mortem peccatoris, sed ut convertatur ipse et
vivat^c. Ὁ Idcirco omnia pro nostra salute molitur.
Qui vero stultitia laborant, et insanabili arrogan-
tiae morbo inserviunt, nullam ex divinis remedijs

²⁴ 1 Tim. ii, 4. * Ezech. xviii, 23, 32.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ καὶ ἔστ. A et B præm. ὕψος αὐτῆς πήχεων ἐξήκοντα καὶ εὖρος αὐτῆς πήχεων ἑξ. ²⁵ A Δειρά.

utilitatem percipiunt, sed quibusdam agrotis similes sunt, qui aversantur admotam sibi ab arte medica curationem, et incontinentia magna, atque intemperantia morbum sibi incumbentem quotidie magis augent. Talis fuit superbus iste rex, qui, cum auctor omnium rerum Deus immensa erga illum clementia usus esset, et post infinita scelera impiaque facinora remedium ei adhibuisset, indicassetque et præsentis tranquillitatis fragilitatem **1105** et vanitatem, et virtutis præstantiam et splendorem, quæ et bello captos ac servitutis iugum ferre coactos, splendidos reddit, statim quidem admiratus est prophetæ sapientiam, et hujus Deum omnium rerum Deum esse confessus est: sed brevi interjecto tempore ad ingenium suum rediit, quemadmodum canis ad vomitum suum, ut divina loquitur Scriptura ^d, et construit imaginem auream, altitudinem habentem cubitorum sexaginta, latitudinem cubitorum sex, quam cum in æqualiter plano campo statuisset, ut æqualiter omnes superaret, et ab omnibus æque cerneretur, ab omnibus sibi subjectis eam jubet adorari. Non simplex autem hic superbix modus fuit, sed Deo aperte repugnans, et Deo infestus. Nam quia Deus in somnio maximam illi ostenderat imaginem e quadruplici materia factam, per quam ipsi quatuor regnorum successiones declaravit, proprium fastum Deo opponens, ipse quoque statuum construit, tantam illi magnitudinem tribuens, quantum potuit ars humana præbere. Non autem ipsam etiam ex auro, argento, ære ac ferro parat, sed ex una auri materia facit: ratus infelix, se falsas ostensurum esse Dei prædictiones. Et quia beatus Daniel somnium interpretans, ipsum esse aureum caput dixit, hoc est, Babyloniorum sive Assyriorum regnum, alias **1106** vero imaginis partes, ex alia multiplici materia, quæ caput exceperit, ipse tantam ex auro imaginem molitur.

σιλείαν, τὰ δὲ ἄλλα μόρια τῆς εἰκόνης ἐκ τῶν ἄλλων ὕλων ³⁹, αἱ τὴν κεφαλὴν διεδέξαντο, αὐτὸς πᾶσαν ἐκ τοῦ χρυσοῦ τὴν εἰκόνα κατασκευάζει ⁴⁰.

Vers. 2. « Et coegit, inquit, omnes satrapas, et præfectos, et præsides, et toparchas, ducesque, et tyrannos, et qui in magistratibus essent, et omnes principes regionum, ut convenirent ad dedicationem imaginis quam statuit Nabuchodonosor rex. » Horum etiam singula summam superbiam declarant. Non enim aliquos duntaxat ex subditis ad imaginis solemnitatem accercivit: sed toparchas, et præfectos, quibus præfecturarum imperium commissum esset, et si quod aliud magistratus genus apud illos habebatur. Et protinus quidem simplex

^d Prov. xlvii, 2; II Petr. ii, 22.

ζωνείας δουλεύοντες, οὐδεμίαν ἐκ τῶν θείων φαρμάκων ὠφέλειαν ³⁶ καρποῦνται, ἀλλ' εἰκόνασι τισιν ἀβρίστοις, ἀποστρεφόμενοι μὲν τὴν παρὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης προσαγομένην ³⁷ αὐτοῖς θεραπείαν, ἀκρασία δὲ καὶ ἀταξία πολλῇ ³⁸ χρωμένοις, καὶ τὴν ἐπιχειμένην αὐτοῖς αὔξουσιν ὀσημέραι νόσον. Τοιοῦτος ἦν οὗτος ὁ ἀλαζὼν βασιλεὺς, ὃς τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων ἀμέτρητον φιλανθρωπίαν χρησαμένου, καὶ μετὰ τὰς μυρίας παρανομίας τε καὶ δυσσεθείας ³⁹ θεραπείαν αὐτῷ προσενηνοχότος, καὶ ὑποδείξαντος: τῆς τε περὶ οὐσίας εὐημερίας τὸ ἐπικηρόν τε καὶ μάταιον, καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ ὑψηλὸν καὶ περιβλεπτόν, ἣ καὶ τοὺς δορυαλλώτους, καὶ τὸν ⁴⁰ τῆς δουλείας ζυγῶν φέρειν ἠναγκασιμένους, ἀποφαίνει λαμπροῦς, εὐθύς μὲν ἐθαύμασε τὴν τοῦ προφήτου σοφίαν, καὶ τὸν τούτου Θεὸν τῶν ὅλων εἶναι Θεὸν ὠμολόγησεν ὀλίγου ἐκ χρόνου διεληθόντος, εἰς ἑαυτὸν ἐπανήλθεν, ὡς περὶ κύων εἰς ⁴¹ τὸν ἴδιον ἔμετον, ἣ φησιν ἡ θεία Γραφή, καὶ κατασκευάζει μὲν εἰκόνα χρυσοῦν, τὸ μὲν ὕψος ἔχουσαν πῆχεις ἐξήκοντα, τὸ δὲ εὖρος πῆχεις ἕξ, καὶ ταύτην ἐν ἰσοπέδῳ στήσας χωρίῳ, ὥστε ἰσως ⁴² ἀπάντων ὑπερέχειν καὶ ὑπὲρ πάντων ὁμοίως ὀφείσθαι ⁴³, παρὰ πάντων αὐτὴν κελεύει προσκυνεῖσθαι τῶν ὑπάρχοντων. Οὐχ ἀπλῶς δὲ οὗτος τῆς ἀλαζονείας ὁ τρύπος, ἀλλ' ἀντιθεὸς ἀντικεῖνος καὶ θεομισήτης. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς ὄναρ αὐτῷ μεγίστην ὑπέδειξεν εἰκόνα ἐκ τεττάρων ὕλων πεποιημένην, καὶ διὰ τούτων αὐτῷ τὰς τῶν τεττάρων βασιλείων διαδοχὰς παρεδήλωσεν, ἀντιστρατεύομενος ⁴⁴ τῷ Θεῷ τὸν οἰκεῖον τύπον, κατασκευάζει δὴ ⁴⁵ καὶ αὐτὴς εἰκόνα μέγεθος αὐτῆς δεδωκώς, ὅσον ἡ τῶν ἀνθρώπων παρασχέειν ἴδινα τὴν τέχνην. Οὐκέτι δὲ καὶ ταύτην ἐκ χρυσοῦ ⁴⁶, καὶ ἀργύρου, καὶ χαλκοῦ, καὶ σιδήρου ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ μιάς ὕλης τῆς τοῦ χρυσοῦ κατασκευάζει, οἰόμενος ὁ βέλαιος οὗτος ⁴⁷ ψευδεῖς ἀποδείξειν τοῦ Θεοῦ τὰς προφήσεις. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μακάριος Δανιὴλ τὸ ἐνύπνιον ἐρμηνεύων, αὐτὸν εἶναι ἐφη τὴν κεφαλὴν τὴν χρυσοῦν. τούτέστι τῶν ⁴⁸ Βαβυλωνίων, εἴτουν Ἀσσυρίων βασιλέων ⁴⁹, αἱ τὴν κεφαλὴν διεδέξαντο, αὐτὸς πᾶσαν ἐκ

β'. « Συνήγαγε ⁴¹, φησὶ, πάντας τοὺς σατράπαι, ὑπάρχους ⁴² τε καὶ στρατηγούς, καὶ τοπάρχαι, ἡγουμένους τε καὶ τυράννους, καὶ τοὺς ἐπ' ⁴³ ἐξουσιῶν, καὶ πάντας τοὺς ἀρχοντας τῶν χωρῶν, ἐλθεῖν εἰς τὰ ἐγκαίνια τῆς εἰκόνης, ἧς ἔστησε Ναβουχοδονοσορ ὁ βασιλεὺς. » Καὶ τούτων δὲ ἕκαστον τὴν ἀκρὰν ὑπερηφανίαν παραδηλοῖ. Οὐ γὰρ ἀπλῶς τοὺς τυχόντας τῶν ὑπάρχοντων εἰς τὴν τῆς εἰκόνης συνεκάλεσεν ⁴⁴ ἑορτήν, ἀλλὰ τοὺς τε τοπάρχαις ⁴⁵, καὶ τοὺς στρατηγούς, τοὺς τῶν σατραπειῶν τὴν ἡγεμονίαν πεπιστευμένους, καὶ εἰ τι ἕτερον εἶδος ἀρχῆς παρ'

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ ὠφ. B præm. τὴν. ³⁷ B προστρεφόμενην. ³⁸ B πολλῇ καὶ ἀταξίᾳ. ³⁹ B δυσσεθείας καὶ παρανομίας. ⁴⁰ B τοῦς, et deinde τὸν ζυγόν. ⁴¹ εἰς. B ἐπί. ⁴² ἰσως — πάντων. Des. in B. ⁴³ ὄρ. B præm. παρὰ πάντων. ⁴⁴ B ἀντιστρατεύει μὲν. ⁴⁵ B δέ. ⁴⁶ B αὐτὴν ἐκ χρυσοῦ. ⁴⁷ B αὐτῷ. ⁴⁸ τῶν. B præm. τὴν. ⁴⁹ ὕλ. Des. in B. ⁴⁰ κατ. B add. οὕτως ἡγούμενος ὁ μάταιος ἀτελεῦτήτων ἔχειν τὴν βασιλείαν· στήσας δὲ φησὶ τὴν εἰκόνα. ⁴¹ Συνήγ. A. Καὶ ἀπέστειλε συναγαγεῖν, κ. τ. λ. ⁴² A et B ὑπάτους. ⁴³ B ὑπ'. ⁴⁴ B ἐκάλεσεν. ⁴⁵ τοπ. B add. ὅλ τῶν οἰκείων ἐθνῶν ἐβασίλευον καὶ τοὺς ὑποκειμένους τούτους σατράπαις.

εἰκόνις ἐνενομίστο. Καὶ εὐθύ· μὲν ἡ κλήσις ἀπλή A
 τὴ ἐνομίζετο, ὑστερον δὲ τὸ διὰ τῆς κλήσεω; τυραν-
 νεύομενον ⁴⁶ ἐφωράθη. Ἐπειδὴ γὰρ συνήλθον ἅπαν-
 τες.

« Ὁ κήρυξ, φησίν, ἐδῶα ἐν ἰσχυρῷ (τουτέστι, με-
 γίστην χρώμενος τῇ φωνῇ)· Ὑμῖν λέγεται, Εὐνη,
 λαοί, φυλαί, γλώσσαί· (ε', ζ'.) Ἥ ἀν ὦρα ἀκούσητε
 τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, σύριγγός τε καὶ κιθάρας,
 σαμβύκης τε καὶ ψαλτηρίου, καὶ συμφωνίας ⁴⁷, καὶ
 παντὸς γένους ⁴⁸ μουσικῶν, πίπτοντες προσκυνεῖτε
 τῇ εἰκόνι τῇ χρυσεῇ ⁴⁹ ἢ ἔστισε Ναβουχοδονόσορ ὁ
 βασιλεὺς. Καὶ δε ἀν ⁵⁰ μὴ πεσῶν προσκυνήση ⁵¹,
 αὐτῇ τῇ ὦρα ἐμβληθήσεται εἰς τὴν χάμινον τοῦ
 πυρός τὴν καιομένην. » Οὕτως ἔρπασεν ὁ δεῖλαιος,
 ὡς ἐνόμισε, τὴν θείαν τιμὴν, καὶ οὐκ ἀπέχρησεν αὐτῷ
 τὸ προσκυνεῖσθαι παρὰ τῶν ὑπηκόων, ἀλλὰ καὶ τῇ B
 εἰκόνι προσφέρεσθαι τὴν προσκύνησιν ταύτην ἐνο-
 μοθέτησε, καὶ καταπλήττει μὲν ἅπαντας τῇ τε ὕλη,
 καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τῷ μεγέθει τῆς εἰκόνο; κατακη-
 λεῖ δὲ καὶ καταθέλγει τῇ παντοδαπῇ τῶν μουσικῶν
 ὀργάνων ἡχη· τοὺς δὲ μὴδὲ τὸ μέγεθος τῆς εἰκόνο;
 ἐκπληττομένους, μὴδὲ ὑπὸ τῆς τῶν ὀργάνων ὤδῆς τε
 καὶ ἤδου; καταθελομένους, τῇ ἀπειλῇ τοῦ ⁵² καμί-
 νου δεδίστεται. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων
 ὡς δεῖμαρτε τοῦ σκοποῦ· ἑώρα γὰρ ἅπαντας τὸ κε-
 λευόμενον ποιῶντας, καὶ φόβῳ καὶ ἤδου; δουλεύειν
 εἰθισμένους· μόνου δὲ οἱ τρισμακάριοι παῖδες ἐκεῖνοι
 τὴν πατρῴαν εὐγένειαν ἀκήρατον καὶ ἐν δουλειῇ φυλά-
 ζαντες, Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μισαήλ, ἱρνή-
 θισαν μὲν τὴν προσκύνησιν, οὐκ ἔλαθον δὲ τοὺς
 ὕψιστος συζῶντας Καλδαίους, οἱ κοινωνοὺς ἅπαν- C
 τας ἔχειν τῆς ἀσεβείας ἠδούλοντο. Αὐτίκα τοίνυν
 προσίασιν μὲν τῷ βασιλεῖ, ἀναμνησκούσι δὲ αὐτὸν
 τοῦ τεθέντος νόμου διαβρήδην διαγορευόντος ἅπασιν
 τοῖς ὑπηκόοις προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα, καὶ τοῖς τοῦτο
 ποιεῖν παραιτούμενοις ἀπειλοῦντος τὴν χάμινον·
 γοντες, δεῖ

ψ. « Εἰσὶν ἄνδρες Ἰουδαῖοι, οὓς κατέστησας
 ἐπὶ τὰ ἔργα τῆ; χώρας Βαβυλωνος, Σιδράχ, Μισάχ,
 καὶ Ἀβδεναγῶ· οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ⁵³ οὐχ ὑπήκουσαν
 τῷ δόγματί σου, βασιλεῦ. » Καὶ τὸν τε οἰκείον φόβ-
 ῶν διὰ τούτων παραδηλοῦσι, τοῦ τε βασιλέω; ἐξ-
 ἀπουσι τὴν ὀργὴν, αἰνιττόμενοι διὰ τούτων, καὶ
 μονουχι λέγοντες· Ὅρα τίνας ἡμῶν προτετίμη-
 κας ⁵⁴, τίσι τῶν Βαβυλωνίων ἡγεμονίαν ⁵⁵ ἐπίστευ-
 εας· οὐδὲ ⁵⁶ τῆ; τιμῆ; τὸ μέγεθος εἰς νοῦν λαβεῖν D
 ἠδουλήθησαν, καὶ εὐγνώμονες περὶ τὸν τετιμηχότα
 γενεσθαι, ἀλλὰ τῆ; τιμῆ; τὸ μέγεθος ἀτιμίας ἀφορ-
 μὴν ἔποιήσαντο, ἀντικρὺς τοῖς σοῖς ἀντιλέγοντες
 νόμοις, καὶ τὰ σὰ πληροῦν οὐκ ἀνεχόμενοι δόγματα.
 Οὐκ ⁵⁷ ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἔστι θεωρησῆαι τὸ τυραννι-
 κόν τε καὶ ἀγνωμον· ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν καταμα-
 θεῖν δυνατὸν, ὡς οὐδὲν δρῶσιν ὑπηκόοις ἀρμότων·
 εἰς γὰρ νομίζεις θεοὺς, οὐ νομίζουσι, καὶ τὴν προσ-

quædam convocatio existimabatur : mox vero per
 convocacionem illam tyrannicum imperium depre-
 hensum est. [4] Ubi enim convenerunt omnes :

« Præco, inquit, clamabat in fortitudine (hoc
 est, vehementissime) : Vobis dicitur, gentes, pu-
 puli, tribus, linguæ : (Vers. 5, 6.) Quacunque hora
 audieritis vocem tubæ, fistulæque, et citharæ,
 sambucæque, et psalterii, et symphonix, et omnis
 generis musicorum, cadentes adorate imaginem
 auream, quam statuit Nabuchodonosor rex. Et qui-
 cunque non prostratus adoraverit, eadem hora inji-
 cietur in fornacem ignis ardentem. » Ita usurpavit
 infelix, ut opinatus est, divinum honorem : **1107**
 neque satis fuit a subjectis sibi populis ad-
 rari, quin etiam eodem adorationis cultu imaginem
 coli lege sancivit. Et omnes materia, et arte, et
 magnitudine statuæ perterrefacit, delinit autem
 atque demulcet omnis generis musicorum instru-
 mentorum sono : eos vero qui neque magnitudine
 statuæ obstupescerent, neque musicorum instru-
 mentorum cantu ac voluptate demulcerentur, for-
 nacis minis deterret. [7] Et in aliis omnibus mini-
 me excidit sine proposito : videbat enim omnes
 imperata facientes, qui et metu, et voluptate ser-
 vire consueverant : soli autem beatissimi adole-
 scentes illi, patria nobilitate incorrupta in ipsa
 etiam servitute retenta, Ananias, Azarias et Mi-
 sael, renuerunt adorare. [8-11] Non latuere autem
 impios Chaldæos, qui omnes impietatis participes ha-
 bere studebant. Statim itaque regem aduertit, eum-
 que legis constitutæ admonent, quæ aperte jubebat,
 ut omnes regi subjecti statuam adorarent, et hoc
 facere recusantibus fornacem minabatur ; accusanti-
 que sacros viros illos his verbis :

εἰσαγγέλλουσι δὲ τοὺς ἱερού; ἄνδρα; ἐκεῖνο; λέ-

VERS. 12. « Sunt viri Judæi, quos constituisti
 super opera regionis Babylonix, Sidrach, Misach
 et Abdenago, viri illi non obedierunt decreto tuo,
 o rex. » His et invidiam suam declarant, et regis
 accendunt iram : per hæc innuentes ac tantum non
 dicentes : Vide quosnam nobis prætulero, quibus
 Babyloniorum **1108** commiseris imperium, qui
 honoris sibi habiti præstantiam animo æstimare no-
 luerunt, neque se ei gratos præbere, a quo sunt hoc
 honore affecti : imo honoris excellentiam occasione
 ignominix fecerunt, tuis aperte legibus contradic-
 entes, tuæque decreta exsequi recusantes. Neque
 hinc solum conspici potest tyrannicus et ingratus
 illorum animus, sed aliis etiam ex rebus, quia ni-
 hil eorum præstant, quæ subjectis conveniunt.
 Quos enim tu deos existimas, non existimant illi,
 neque cultu diis, qui a te adorantur, conveniente

VARIE LECTIONES.

⁴⁶ B τυρευόμενον. ⁴⁷ κ. συμφ. Des. in A. ⁴⁸ γέν. A πρæμ. συμφωνίας. B γέν. μουσικῶν. ⁴⁹ τῇ χρ. Ex B suppl. ⁵⁰ B ἰάν. ⁵¹ προσκ. B add. αὐτῆν. ⁵² B τῆ; ⁵³ ἐκ. B οὔτοι. ⁵⁴ B προετίμησας. ⁵⁵ ἡγ. B πρæμ. τῆν. ⁵⁶ οὐδὲ. B πρæμ. οἶ. ⁵⁷ οὐκ. B πρæμ. καί, omittit autem δὲ ante μόνον.

eos ipsi colunt. Et statuam, ad quam adorandam subditi omnes convenere, ipsi adorare aperte recusarunt. [13, 14] Quibus auditis, mente captus ille rex, oblitus eorum quæ Danieli dixerat: « Vere Deus vester iste est Deus deorum, et Dominus regum, » adducit homines in medium, interrogatque, an revera cum ipso participes esse deorum cultus nolint, et statuam recusent adorare. Deinde præcipit et consulit ut id faciant, ignis eos minis deterrens. [15] « Si enim non adoraveritis, inquit, eadem hora injiciemini in fornacem ignis ardentem. » Tum nefarium illud, et ferinum audet maledictum proferre: « Et quis est Deus qui eripiet vos de manibus meis? » Tam cito, ei quem confessus fuerat, detraxit, et quem *Deum deorum* vocaverat, ipsum homine imbecilliozem opinatus est esse; quem *Dominum regum* appellarat, eum se vincere infelix juveniliter gloriatus **1109** est. Cum majoribus autem suis tam audaces conatus habuit communes. Etenim Sennacherim ille, qui maximas contra Hierosolimam copias adduxit, per nuntios talia locutus est Ezechiæ: « Ne te decipiat Deus tuus, in quo tu confisus es, fore ut eruat Hierosolimam de manibus meis. Nunquid eruerunt dii gentium unusquisque terram suam de manu mea? ubi deus Emath, et ubi deus Arphath, et ubi deus urbis Sepharim? nunquid potuerunt eruere Samariam de manu mea, ut liberaturus sit Dominus Hierosolimam de manu mea? » Verum statim blasphemiam præmia tulit, et multa illa millia ab uno angelo interfecta sunt. Et ipse, cum se fugæ commisisset, seque in patriam recepisset, ab iis quos genuerat interfectus est. Nam quia linguam contra Opificem haud continuit, ab hominibus quos procreaverat, occiditur. Verum ne hoc quidem exemplum Nabuchodonosoris linguam compescuit, neque somnium illud, quod regum successiones ostendit, sapientiozem esse docuit, sed contra opificem suum furore insanire perseverabat. Contra quem Deus instruit veluti in acie, non angelum, quod erga Sennacherimum fecerat, sed tres adolescentes captivos, exteram regionem incolere coactos, qui servitutis jugo premebantur, juvenilem ducentes ætatem, in ipso veluti ætatis vere. [16] Hi enim, simul atque audierunt rabiem illam et insanum maledictum, iracundia et indignatione perciti **1110** ita regi responderunt: « Non necesse habemus nos de verbo isto respondere tibi. » Supervacanea, aiunt, ista tua est percontatio. Quæ enim sentiebamus, etiam nunc sentimus, et propter tuas minas plane non immutabimur. ἡ πῦσις ἢ παρὰ σοῦ ἡμῖν προσαγομένη ⁷¹. ἃ γὰρ μεταβολὴν ἐκ τῶν σῶν ἀπειλῶν δεξόμεθα.

* Isa. xxvii, 40 seqq.; coll. IV Reg. xix, 40 seqq.

VARLE LECTIONES.

⁷⁰ πρ. A add. τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ. ⁷¹ τῶν. Des. in A. ⁷² B ἀνθρώπων, omisso καί. ⁷³ ὄν. B add. δι. ⁷⁴ B αὐτοῦ. ⁷⁵ ἱερ. B add. τῆν. ⁷⁶ B χειρὸς. ⁷⁷ B ἀνθρώπων, ὦν. ⁷⁸ B τοῦτο. ⁷⁹ ὁ θεός. Ex B suppl. ⁸⁰ B ὡςπερ. ⁸¹ αἰχμ. B ἀψ. δοριάλωτα. ⁸² ἑαρι. B προειν. τῶν. ⁸³ B προσφερομένη. ⁸⁴ καί. B πρᾶμα ταῦτα.

A ἤκουσαν λατρείαν τοῖς ὑπὸ σοῦ προσκυνουμένοις θεοῖς οὐ προσφέρουσι· καὶ τῆς εἰκόνης δὲ τὴν προσκύνησιν, ἣν ἀπαντες οἱ ἀρχόμενοι προσσηνόχασιν, ἤρνηθησαν προφανῶς. Τούτων ἀκούσας ὁ φρενοβλαβῆς ἐκεῖνος βασιλεὺς, καὶ ἐπιλαθόμενος τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Δανιὴλ εἰρημάτων, « Ἐπ' ἀληθείας ὁ θεὸς ὑμῶν οὗτός ἐστι θεὸς τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν βασιλείων, » ἀγεί τούτους ἀνδρας εἰς μέσον· πυθάνεται δὲ, εἰ τῶν ἐντι κοινωνεῖν αὐτῶ τῆς τῶν θεῶν οὐκ ἐθέλουσι θεραπείας, καὶ τῆς εἰκόνης φεύγουσι τὴν προσκύνησιν. Εἶτα παραινεῖ καὶ συμβουλεύει τοῦτο ποιεῖν, τῇ τοῦ πυρὸς ἀπειλῇ δεδιετόμενος. « Ἐάν γὰρ μὴ προσκύνῃσθε ⁷⁰, αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐμβληθήσεσθε εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην. » Ἐπειτα τὴν ἀβήρητον ἐκείνην καὶ θηριώδη βλασφημίαν τολμᾷ· « Καὶ τίς ἐστὶν ὁ θεός, ὃς ἐξελίται ὑμᾶς ἐκ τῶν ⁷¹ χειρῶν μου; » Οὕτω ταχέως ὄν ὠμολόγησεν ἐδλασφήμησε· καὶ ὄν θεὸν θεῶν ἀπεκάλεσε, καὶ ἀνθρώπου ⁷² ἀσθενέστερον ὑπέλαβεν εἶναι· ὄν ⁷³ Κύριον βασιλείων προσηγόρευσε, νικᾶν ὁ δεῖλαιος ἐνεανειεύσατο. Προγονικὰ δὲ αὐτῶ ⁷⁴ ἐτα τοιαῦτα τολμήματα· καὶ γὰρ ὁ Σενναχηρείμ ἐκείνος στρατεία μεγίστη κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ χρησάμενος, ἐπιστέλλων τῶ Ἐζεκιᾷ τοιαῦτα ἐφθέγγετο· « Μή σε ἀπατάτω ὁ θεός σου, ἐφ' ᾧ σὺ πέποιθας ἐπ' αὐτῶ, ὅτι ῥύσεται Ἱερουσαλήμ ⁷⁵ ἐκ τῶν χειρῶν ⁷⁶ μου. Μὴ ἐρῥύσαντο θεοὶ τῶν ἐθνῶν ἕκαστος τὴν αὐτοῦ χώραν ἐκ χειρὸς μου; ποῦ ὁ θεός Ἐμαθ, καὶ ποῦ ὁ θεός Ἀρφάθ, καὶ ποῦ ὁ θεός τῆς πόλεως Σεπφάρμ; μὴ ἠδυνήθησαν ῥύσασθαι Σαμάρειαν ἐκ χειρὸς μου, ὅτι ῥύσεται Κύριος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου; » Ἄλλ' εὐθὺς καὶ παραχρῆμα ἔλαβε τῆς βλασφημίας τὰ ἐπιχειρήματα, καὶ αἱ πολλὰ μὲν ἐκεῖναι μυριάδες ὑφ' ἐνὸς ἀνηρέθησαν ἀγγέλου· αὐτὸς δὲ φυγῶν, καὶ τὴν ἐνεγκοῦσαν καταλαβὼν, σφαγῆας οὖς ἐγέννησεν, ἔσχηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τοῦ Ποιητοῦ τὴν γλῶτταν ἐκίνησε, δέγεται τὴν σφαγὴν παρὰ ἀνθρώπων οὖς ⁷⁷ ἐγέννησεν. Ἄλλ' οὐδὲ τούτου ⁷⁸ τὸ παράδειγμα τῶ Ναβουχοδονόσορ ἐχάλινωσε τὴν γλῶτταν, οὕτως τὸ ἐνύπνιον ἐκεῖνο τὰς τῶν βασιλείων ὑποδείξεν διαβολῆς ἐδίβαξε σωφρονεῖν, ἀλλ' ἔμεινε κατὰ τοῦ πεποιηκότος λυττῶν· ἀντιστρατεύει δὲ αὐτῶ ὁ θεός ⁷⁹ οὐκ ἀγγελον (ὅπερ ⁸⁰ ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ ἐκείνου πεποίηκεν), ἀλλὰ τρία παιδάρια αἰχμάλωτα ⁸¹, τὴν ⁸² ἐξένην οἰκεῖν ἠναγκασμένα, τὸν τῆς δουλείας ἔλκοντα ζυγόν, νέαν ἄγοντα τὴν ἡλικίαν, ἐν αὐτῶ ὄντα ἑαρι ⁸³ τοῦ χρόνου· οὗτοι γὰρ παραυτίκα τῆς λύτης ἐκείνης καὶ μανικῆς βλασφημίας ἀκούσαντες, θυμοῦ καὶ ζήλου πλήρεις ἐγένοντο, καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον τῶ βασιλεῖ· « Οὐ χρεῖαν ἔχομεν ἡμεῖς περὶ τοῦ ῥήματος τούτου ἀποκριθῆναί σοι. » Περὶ τῆ, φησὶν, ἐφρονούμεν, καὶ ⁸⁴ νῦν φρονούμεν, καὶ οὐδὲμίαν

17. « Ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς ¹⁷, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται ἡμᾶς. » Τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐκπλαγεῖ τῶν μακαρίων τούτων νέων τὴν ἀνδρείαν, τὴν σοφίαν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν περὶ τοὺς νόμους δικαιοσύνην, τὴν περὶ πάντα σωφροσύνην; Τὸ μὲν γὰρ μὴ καταπλαγῆναι τὸν τοσοῦτον ἐκείνον τύραννον, μετὰ πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀνθρώπων ἀντιτετραγμένον, καὶ τὴν μεγίστην ἐκείνην πυρᾶν, οὐ λόγους μόνον ἀπειλουμένην, ἀλλὰ καὶ ὀρωμένην, τὴν ἀδάμαντος στερρότεραν αὐτοῖς ἀνδρείαν μαρτυρεῖ. Τὸ δὲ τοὺς θεοὺς νόμους τῆς παρουσίας προτιμῆσαι ζωῆς, ποῖός δικαιοσύνης ὑπερβολὴν καταλείπει; Τὴν δὲ σωφροσύνην αὐτῶν κηρύττει, τὸ μῆτε θρασέει κατὰ τῶν βασιλέως χρῆσασθαι λόγοις, μῆτε δειλίᾳ πάλιν καταισχύναι τὸ γένος· τὴν δὲ φρόνησιν καὶ σοφίαν ἡμῶν δυσσεβείαι καὶ βλασφημίαις λόγοις ἀντιτεθείσα εὐπίθεια. Ὁ μὲν γὰρ εἶπε· « Τίς ἐστὶ Θεός, ὃς ἐξέλθεται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » Οἱ δὲ ἐβόων· « Ἔστιν ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται ἡμᾶς. » Μὴ γὰρ ¹⁸ νομίσης τὸν ἡμέτερον θεὸν τοῖς σοῖς τοικένοι θεοῖς. Ἐκείνων γὰρ εἰκότως καταφρονεῖς, ἐξ ὕλης τε καὶ τέχνης ἐσχηκότων εἶναι· ὁ δὲ ἡμέτερος Θεός, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ τῶν ἀπάντων δημιουργός, δύνάμειν ἔχων, ἦν εἰκνοῖ τὰ ὀρώμενα. Τὴν γὰρ ὑπὲρ ταῦτα τοῖς τῶν θεῶν ἀμύητοις οὐ ῥᾶδιον κατιδεῖν· τοῦτον προ-

θεύοντες τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν ἀναμένομεν. Ἰκανὸς γὰρ ἡμᾶς καὶ τῶν ὧν ἀπαλλάξει χειρῶν, καὶ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς, ἦν σὺ κατεσκεύασας ¹⁸. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ῥηθέντα οὐδεμίαν ἀνδρείαν καὶ φιλοθεῖαν ὑπερβολὴν καταλείπει. Εἰρηκότες γάρ· « Ἔστιν ¹⁹ ὁ Θεός ἡμῶν ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται ἡμᾶς, » εὐθὺς ἐπήγαγον·
 α'. « Καὶ ἐὰν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, εἶ τις θεός σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσεῇ, ἢ ἑστησας, οὐ προσκυνοῦμεν. » Οὐ γὰρ ἐπὶ μὲθ' ἡμετέρῳ δεσπότη δουλεύομεν, ἀλλὰ φίλτρῳ καὶ πόθῳ νυττόμενοι, πάντων ὁμοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κραιρούμεθα θεραπείαν. Οὐ χάριν αὐδὲ τὴν ἀπλλαγὴν τῶν κακῶν ἀρίστως αἰτούμεν, ἀλλὰ τοῦ δεσπότη τὴν οἰκονομίαν καὶ προμήθειαν στέργομεν· καὶ τὸ συνοῖσεν μέλλον οὐκ εἰδότες, τῷ κυβερνήτῃ παραχωροῦμεν ἰθύνειν, ὡς ἂν ἐθέλῃ. Ὅτι μὲν γὰρ ἀπλλάττειν ἡμᾶς τῶν ἠπειλημένων κακῶν ²⁰ ἰσχύει, πρὸς ἐπιστάμεθα. Εἰ δὲ καὶ βούλεται τοῦτο ποιεῖν, ἐγνωσμένοι· σοφῶ δὲ ὄντι παραχωροῦμεν πρυτανεύοντες, καὶ δεχόμεθα τὴν ψῆφον, ταύτην ἡμῖν συμφέρειν πιστεύοντες. Εἴτε οὖν ῥύεται, εἴτε καὶ μὴ, τῆς ²¹ εἰκόνης σου καὶ τῶν θεῶν σου φεύγοιμεν

VERS. 17. « Est enim Deus noster in cælo, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ignis ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet. » Quis non jure obstupescat admiratus horum beatorum juvenum fortitudinem, sapientiam, pietatem, erga leges justitiam, omnibusque in rebus continentiam? Quod enim minime veriti sunt tantum illum tyrannum, qui cum omnibus propemodum hominibus sese illis opposuerat, neque maximam illam pyram, non minacibus tantum verbis ad terrorem propositam, sed revera inspectam, hoc adamante firmiorem illorum fortitudinem testatur. Quod vero divinas leges præsentis vitæ anteposuerint, cui, quæso, justitiæ quidquam reliquum facit? Ipsorum autem moderationem id maxime commendat, quod neque audacibus erga regem verbis usi sint, neque metu rursus genus de-decorarint: sed prudentiam et sapientiam impiis et nefariis maledictis opposita pietas ostendit. Ille enim dicebat: « Quis est Deus, qui eruet vos de manibus meis? » At ipsi clamabant: « Est Deus noster in cælis, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ignis ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet. » Ne enim existimes Deum nostrum diis **IIII** tuis similem esse. Illos enim merito contemnis, qui ab arte et materia hoc habent ut sint: Deus autem noster, cæli et terræ omniumque Opifex, talem habet virtutem, qualem nobis ostendunt ea omnia quæ cernuntur. Illam enim, quæ his omnibus superior est, haud facile possunt intueri, qui non sunt divinis initiati mysteriis: hunc venerantes ab ipso opem exspectamus. Sufficiens enim est ad nos e manibus tuis eripiendos, et e fornace ignis quam paravisti. Quæ autem postea dicta sunt, nullam fortitudinis ac religionis exsuperantiam reliquam faciunt. Cum enim dixissent: « Est Deus noster in cælis, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ignis ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet; » statim adjecerunt:

VERS. 18. « Quod si noluerit, notum sit tibi, rex, fore ut deos tuos non colamus, et imaginem auream, quam statuisti, non adoremus. » Non enim pro mercede Domino nostro servimus; sed benevolentia et amore stimulati, omnibus simul Dei nostri præferimus cultum. Quare ne ab his malis quidem temere liberari petimus, sed Domini gubernationem ac providentiam amamus: et illius quod profuturum est ignari, gubernatori, quocumque ei libuerit, navem dirigendam committimus. Pro certo enim compertum nobis est posse illum nos malis, quæ minatus es, eripere. Utrum vero id facere velit, ignoramus: sed, cum sapiens sit, ei rerum nostrarum moderationem committimus, et judicii sententiam, nobis eam prodesse credentes, accipimus. Sive igitur nos liberabit, sive non,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ ἐν οὐρ. Ex A et B suppl. Aliter hic et sequens vers. leg. infra, *De Provid.* orat. 8. ¹⁸ γάρ. ἢ ἀδ. δέ. ¹⁹ B συγκατεσκεύασας. ²⁰ Ἔστιν. B præm. ὄτι. ²¹ κακ. In B ponitur post ἰσχ. ²² τῆς. B præm. καί.

imaginem tuam deosque tuos adorare recusamus. **1112** Cum talibus tibi certamen est aniuus : quacunq; volueris ratione contende, neque honoribus delinies, neque minis deterrebis : omnium enim nobis Deus noster et amabilissimus est, et maxime formidabilis. Quid hisce verbis sublimius ? His apostolicum dictum istud convenit accommodare : « Quid enim oremus, sicut oportet, nescimus ». [19, 20.] Sed ferox et insanissimus tyrannus furore plenus, ita ut vultu etiam præ se ferret animi perturbationem, amplius accendi fornacem præcepit, compedibusque vinciri sanctos viros imperavit : et ut nulla interponeretur pœnæ mora, dum vestis et calcamenta detrahuntur, una cum ipsis in pyram eos conjici jussit, hoc est, cum sarabaris suis, et tiaris, et tibialibus. *Sarabara* autem sunt Persicorum indumentorum genera, *tiaræ* autem capitum tegumenta, *tibialia* vero ea dicit, quæ anaxyrides vocantur, vel coriaceas extrinsecus, vel ex corio confecta calcamenta. [21, 22] Ita vincti sancti viri in ignem conjecti sunt. Et ille quidem celeritatis ac brevitatis causa ipsos ita comburi præcepit : divina vero gratia aliud hinc moliebatur mysterium. Nam circumjecta ipsis ferrea vincula usitato more ignis natura dissolvit : indumenta autem, quæ admodum facilia ad comburendum essent, integra et illæsa conservavit, sanctorum quoque virosum accusatores, et impii imperii ministros, qui foris astabant, flamma consumpsit, ipsis vero **1113** sanctis appropinquare non potuit : verum iis, qui intus erant, terga præbens, contra proprios adoratures procedebat, quasi pœnas ab ipsis pro Domini cultoribus exigens. Tanta autem intus pietatis præcones Deum colentes securitate fruebantur, ut per ignitus carbones, quasi per quasdam rosas incederent.

VERS. 23. « Deambulabant, » inquit, in medio flammæ, laudantes Deum, et benedictentes Domino. » Hæc item præstantissimæ illorum philosophiæ apertum dant indicium : neque enim petebant, inquit, a molestiis liberari, sed laudibus eum celebrabant, qui ita res illorum moderatus, eosque hæc pulchra confessione dignatus fuerat. Licet autem videre recentibus prisca similia. Etenim hec apostoli Petrus et Joannes, a Pharisæorum cohorte flagris cæsi, exierunt gaudentes, quia digni habiti fuerant pro nomine Jesu contumeliam pati. Et beatissimus Paulus ac Silas, post plagas illas in Philippis sibi a magistratibus inflictas, in carcere degentes, et compedibus devincti, circa mediam noctem, « Orantes, ait, laudabant Deum ». Ita etiam beati isti adolescentes in fornace tripudian-

την προσκύνησιν. Πρὸς τοιαύτας σοι ψυχὰς ἢ παραταξίς· ὃν ἂν ἐθέλῃς τρέπον ἀνταγωνίζου, οὐτε καταθέλξεις τιμῶν, οὐτε καταπλήξεις ἀπειλῶν πάντων γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἴσ' ἐρασιμιάτατός τε καὶ φαβερίωτατος. Τί τούτων ὑψηλότερον τῶν ῥημάτων; Τούτοις τὴν ἀποστολικὴν ἐκλήτην ἐφαρμόσαι προσήκει φωνήν· « Τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. » Ἄλλ' ὁ θηριώδης καὶ μαυιωτάτος τύραννος, ἐμπλεὴς θυμοῦ γενόμενος, ὡς καὶ δηλώσει τῷ προσώπῳ τῆς τῆς ψυχῆς ταραχῆν, ἐπιπλεῖστον μὲν ἐκκαυθῆναι τὴν κάμινον παρενεγγύησε· πεδηθῆναι δὲ τοὺς ἁγίους ἄνδρας παρεκελεύσατο, καὶ ὡστε μηδεμίαν γενέσθαι τῆς τιμωρίας ἀναβολὴν, τῆς ἐσθῆτος καὶ τῶν ὑποδημάτων ἀπαιρουμένων, σὺν αὐτοῖς τούτοις τῆ πυρᾷ παραδοθῆναι προσέταξε· **B** τούτεστι, σὺν τοῖς σαραβάροις αὐτῶν, καὶ τιάραις, καὶ περινημασι. *Σαράβαρα* δὲ ἐστὶ Περσικῶν περιβολαίων εἶδη· *τιάραι* δὲ τῶν κεφαλῶν τὰ καλύμματα· *περινημίδια* δὲ τὰς καλοῦμένας ἀναξυρίδας λέγει, ἢ τὰς σκυτίνιας τὰς ἐξωθεν, ἢ τὰ σκύτινα ὑποδήματα. Ὁὕτω πεδηθέντες οἱ ἅγιοι ἄνδρες παρεδόθησαν τῷ πυρὶ· καὶ ὁ μὲν τάχους χάριν καὶ συντομίας οὕτως αὐτοὺς κατακαυθῆναι προσέταξεν· ἢ δὲ θεῖα χάρις ἕτερον ἐντεῦθεν ὑποκρύπτει μυστήριον. Τὰ μὲν γὰρ ἐπιβλήθέντα αὐτοῖς ἐκ αἰθέρου θεοῦ συνήθως ἢ τοῦ πυρὸς δαίλυσε φῶτις· εὐπρηστὰ δὲ ὄντα λίαν τὰ περιβόλαια ἀκῆρατα· διεφύλαξε· καὶ τοὺς μὲν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν κατηγοροῦς, καὶ τοῦ δυσσεβοῦς προστάγματος διακόνους, ἐκτὸς ἐπέταξε· ἢ φλόγῃ κατηνάλωσεν· αὐτοῖς δὲ τοῖς ἁγίοις προσπέλαξε ἵνα οὐκ ἴσχυον, ἀλλὰ τοῖς ἔνδοσιν τὰ νῦτα παρέχουσα. Κατὰ τῶν οἰκείων ἐχώρει προσκυνητῶν, ὡς περ εἰκασατοῦς ὑπὲρ τῶν τοῦ Δεσπότητος θεοπόντων εἰσπραττομένη. Τοσαύτης δὲ ἔνδοσιν οἱ τῆς εὐσεβείας κήρυκες ἀδείας καὶ θεραπειας ἀπήλασαν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἴσιν τινῶν ἐπιβαίνοντες μέδων.

χγ'. « Περιπέτουν, φησὶν, ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ὑμνοῦντες τὸν Θεόν, καὶ εὐλογοῦντες τὸν Κύριον. » Καὶ ταῦτα δὲ ἔμφασιν τῆς ἄκρας αὐτῶν ἔχει φιλοσοφίας· οὐτε γὰρ ἤτουν, φησὶ, τῶν λεινῶν ἀπαιτήτην, ἀλλ' ὑμνοῦν τὸν οὕτω τὰ κατ' αὐτοὺς πρυτανεύσαγα, καὶ τῆς καλῆς ταύτης αὐτοῖς ἐμολογίας ἀξιώσαντα. Ἔστι δὲ ἰδιόμορφος τοῖς νόμοις τὰ πηλαία· καὶ γὰρ οἱ μακάριοι ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ὑπὸ τῆς τῶν Φαρισαίων αἰκισθέντες συμφορίας, ἐξῆλθον χαίροντες, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ ἀτιμασθῆναι· καὶ ὁ θεῖος καὶ Παῦλος σὺν τῷ Σίλα, μετὰ τῆς αἰκίας ἐκείνης τῆς ἐν Φιλίπποις ὑπὸ τῶν στρατηγῶν αὐτοῖς προστεταχθείσας, δεσμομαθητῶν οἰκούντες, καὶ ποδωκῆν προσδεσμένοι, κατὰ τὸ μεσονύκτιον, φησὶ, « Προσευξόμενοι ὑμνοῦν τὸν Θεόν. » Οὕτω καὶ οἱ μακάριοι

f Rom. viii, 26. g Act. v, 41. h Act. xvi, 25.

VARIAE LECTIONES.

79 B ὁ Θεὸς ἡμῶν. 80 θηρ. B add. ἐκείνος. 81 ἄνδρ. B præm. τρεῖς. 82 ἢ τ. σκ. ὑποδ. Des. in B. 83 B τῆ πυρᾷ. 84 B παραχωροῦσα. 85 Ἰησ. B τοῦ Θεοῦ.

παῖδας οὗτοι ἐν καμίνῳ χαρεύοντες τὸν θεὸν ὕμνον ἀ
 δεύοντες ὑψαίνοντες. Καὶ ⁸⁰ πρῶτον ⁸¹ μὲν ὁ Ἀζα-
 ρίας στόμα κοινὸν γενόμενος, καὶ ὑπὸ τῶν τῆς φλο-
 γῆς κυμάτων περικλυζόμενος,

« Ἀνοίξας, φησί, τὸ στόμα αὐτοῦ ἐν ⁸² μέσῳ τοῦ
 πυρός, εἶπεν· (κς.) Ἐδολογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν
 πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν ⁸³, καὶ δεδοξασμένον τὸ
 ὄνομα σου εἰς τοὺς αἰῶνας. » Τίς ἂν πρὸς ἀξίαν τοῦ
 προσομίτου ἦν σοφίαν θαυμάσειεν; Οὐδὲ γὰρ ἐν εὐ-
 ημερίᾳ ὦν καὶ εὐκληρίᾳ, οὐδὲ κατὰ ῥῶν τοῦ βίου
 φερομένου, ἀλλ' ἐν καμίνῳ ποσειύτῃ τῶν τῶν ἔλων
 ὕμνοι θεῶν, καὶ ἐκάλει αὐτὸν τὸν ⁸⁴ πατέρα ὁ Θεός, καὶ
 τὴν τοῦ φρονήματος δεικνύσας μετριότητα, καὶ τῶν
 πατέρων ἀνακρηρύτων ἦν ἀρετήν. Ὑμνοῦμεν γάρ
 σε, φησὶν, ὦ Δέσποτα, ἡμεῖς οἱ πατέρας ἔχοντες
 ἐκείνους, ὧν ἠβέλησας κληθῆναι Θεός. Σὺ γὰρ εἶπας
 τῷ θεράποντι σου Μωσῇ· « Ἐγὼ ὁ Θεός Ἀβραάμ,
 καὶ ὁ Θεός Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεός Ἰακώβ ⁸⁵. » τοῦτο
 σου τὸ ὄνομα αἰνετὸν ἐστὶ, καὶ δεδοξασμένον, οὐκ
 ἐν καιρῷ τινι καὶ χρόνῳ ῥητῷ, ἀλλ' εἰς πάντα τοὺς
 αἰῶνας.

κζ'. « Ὅτι δίκαιος εἶ ἐπὶ πάντι, οἷς ἐποίησας
 ἡμῖν. » Ὑμνοῦμεν δέ σε, φησὶ, τὸ δίκαιον τῆς σῆς
 ἐπιστάμενοι κρίσεως· ὀρθῇ γὰρ καὶ δικαίᾳ χρησά-
 μενος ⁸⁶ φήσῃ ἐξανδροποδισθῆναι ἡμᾶς, καὶ πόρρω
 τῶν οἰκετῶν γενέσθαι προσέταξας.

« Καὶ πάντα σου ⁸⁷, φησὶ, τὰ ἔργα ἀληθινὰ, καὶ
 εὐθεταὶ αἱ ὁδοὶ σου. (μη.) Καὶ πᾶσαι αἱ κρίσεις σου
 ἀληθινὰ ⁸⁸, καὶ κρίματα ἀληθείας ἐποίησας, κατὰ
 πάντα ἃ ἐπήγαγες ἡμῖν, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν
 ἁγίαν τὴν τῶν πατέρων ἡμῶν Ἰερουσαλήμ, ὅτι ἐν
 ἀληθείᾳ καὶ κρίσει ἐπήγαγες ταῦτα πάντα ἐφ'
 ἡμᾶς ⁸⁹ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. » Τὴν αὐτὴν μὲν
 διάνοιαν ἅπαντα ἔχει τὰ εἰρημένα· διαφόρως δὲ
 αὐτὰ εἰρηκε, τὴν δικαίαν τοῦ Θεοῦ κρίσιν ὁμῶν,
 καὶ χώραν οὐδεμίαν τῇ ἀχαριστίᾳ διδοῦς. Διὰ τοῦτο
 καὶ τῆς Ἰερουσαλὴμ μνημονεύσας, καὶ ἁγίαν αὐτὴν
 ὀνομάσας, καὶ τῶν πατέρων ἐκείνων τῶν ἐκλεκτῶν
 πόλιν προσαγορεύσας, εὐθύς τὴν τῆς τιμωρίας αἰτίαν
 ἐπήγαγε·

« Ταῦτα πάντα, φησὶν, ἐπήγαγες ἐφ' ἡμᾶς διὰ
 τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. (κθ.) Ὅτι ἡμάρτομεν καὶ
 ἠνομήσαμεν ἀποστάνας ⁹⁰ ἀπὸ σοῦ. » Οὐ γὰρ μάτην,
 φησὶ, καὶ ἦν ἀφιέρωσας παρέδωκας ⁹¹ πόλιν τοῖς
 πολεμίοις, καὶ ἡμᾶς εἴσας δορυαλώτους γενέσθαι,
 ἀλλ' « ὅτι ἡμάρτομεν, καὶ ἠνομήσαμεν ἀποστάνας
 ἀπὸ σοῦ. » Πολλὴν δὲ ἔμφασιν ἔχει τὸ ἀπὸ σοῦ, ἀντί
 τοῦ, Τοῦ Ποιοῦ καὶ Δημιουργοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ Δε-
 σπότης, τοῦ τροφῆως, καὶ φύλακος, τοῦ τῆς Αἰγυ-
 πτίων δουλείας ἀπαλλάξαντος, τοῦ θάλατταν τεμόντος,
 τοῦ δι' ἀδύσσου ποδηγήσαντος, τοῦ πέτρων ξηρῶν

• Exod. iii, 6.

VARIAE LECTONES.

⁸⁰ καὶ πρῶτον, κ. τ. λ. Hymnus trium puerorum qui vers. 25, 90, sequitur, in cod. August. quo-
 que h. l. inseritur. ⁸¹ B πρῶτος. ⁸² ἐν — πυρός. Des. in A. ⁸³ A αἰνετός. ⁸⁴ B τῶν. ⁸⁵ B ἐγὼ Θεός
 Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. ⁸⁶ χρ. In B ponitur post φήσῃ. ⁸⁷ σου. In B ponitur post ἔργα. ⁸⁸ A
 εἰ B ἀληθείς. ⁸⁹ ἐφ' ἡμ. Des in A. ⁹⁰ ἀπ. Ita A sed B h. l. et deinceps ἀποστήναι. ⁹¹ B παραδέ-
 δοκας.

A tes divinum hymnum contexere perseverabant.
 [25] Et primum Azarias os commune effectus, et
 flammæ fluctibus circumspersus,

« Aperiens, inquit, os suum in medio ignis, di-
 xit: (Vers. 26.) Benedictus es, Domine Deus pa-
 trum nostrorum, et laudabile, et glorificatum no-
 men tuum **1114** in sæcula. » Quis pro digni-
 tate proceris hujus sapientiam poterit laudare?
 Neque enim in felicitate aut tranquillitate consti-
 tutus, neque in prospero vitæ cursu, sed in ejus-
 modi fornace, auctorem omnium rerum celebrabat
 Deum, et Deum patrum illum vocabat, et mentis
 declarans modestiam, et patrum prædicans virtu-
 tem. Laudamus enim te, Domine, inquit, nos, qui-
 bus patres illi fuere, quorum Deus vocari voluisti.
 Tu enim dixisti famulo tuo Mosi: « Ego Deus
 Abrahami, et Deus Isaaci, et Deus Jacobi: » hoc
 tuum nomen laudabile est, et gloriosum, non in
 aliquo definito præscriptoque tempore, sed in om-
 nia sæcula.

Vers. 27. « Quia justus es in omnibus quæ se-
 cisti nobis. » Laudamus autem, inquit, te, justum
 tuum judicium agnoscentes: recta enim et justa
 de nobis lata sententia, in servitutem nos redigi,
 et procul a patria captivos abduci præcepisti.

« Et universa, inquit, opera tua vera, et vitæ tuæ
 rectæ. (Vers. 28.) Et omnia judicia tua vera, et
 judicia veritatis fecisti, juxta omnia quæ induxisti
 nobis, et super civitatem sanctam patrum nostro-
 rum, Hierosolymam, quia in veritate et judicio ad-
 duxisti hæc omnia super nos propter peccata no-
 stra. » Eandem sententiam habent omnia quæ
 dicta sunt, varie tamen ea protulit, justum Dei
 celebrans judicium, et nullum ingrati animi vitio
 locum relinquens. Idcirco cum Hierosolymæ men-
 tionem fecisset, et sanctam ipsam appellasset, ac
 patrum illorum electorum civitatem nuncupasset,
1115 statim pœnarum causam adjecit:

« Hæc omnia, inquit, adduxisti super nos propter
 peccata nostra. (Vers. 29.) Peccavimus enim, et
 inique egimus recedentes a te. » Non enim teme-
 re, inquit, et quam consecraveras urbem, et nos
 bello captos, hostibus captivos tradidisti, sed
 « quia peccavimus, et inique egimus recedentes a
 te. » Multamque emphasisin habet illud a te, quasi
 dicat, A te Factore et Opifice, bono hero, nutritore,
 et custode, qui ab Ægyptiorum servitute nos libe-
 rastī, qui mare secuisti, qui per abyssum nos
 duxisti, qui petram aridam percussam fontes edu-

cere jussisti, aliaque omnia bona litteris prodita nobis suppeditasti. Peccavimus itaque recedentes a te, « Et deliquimus in cunctis. » Neque enim hoc vel illud violavimus, sed omnia præcepta tua.

VERS. 30. « Et mandata legis tuæ non audivimus, nec observavimus ea, nec fecimus sicut præceperas nobis, ut bene nobis esset. » Et hinc rursus pietatis ac sapientiæ præstantiam ostendit. Legum enim et mandatorum observatio, inquit, tibi quidem legislatori nihil præbebat, nobis autem bonorum abundantiam conciliabat. Hac igitur de causa, et leges illas posueras, ut nobis subministrares causam salutis. Quando itaque jussa tua, inquit, violavimus,

VERS. 31. « Omnia quæcunque adduxisti super nos, et omnia quæcunque fecisti nobis, in vero judicio fecisti. » Dignum est enim peccato supplicium; quod deinde ostendens subjicit :

VERS. 32. « Et tradidisti **1116** nos in manus iniquorum, inimicissimorum, prævaricatorum, et regi injusto et pessimo super omnem terram tradidisti nos. » Nam quia te non coluimus, Regem nostrum, veram bonitatem tuam contempsimus, merito nos crudelissimo, et infestissimo, et omnis juris prorsus ignaro servire coegisti regi : cui subjecti populi regis improbitati consentiunt. Verumtamen in tot nialis versantes, omnem loquendi libertatem amisimus, et præ pudore tibi supplicare prohibemur : hoc enim significat, * cum ait :

VERS. 33. « Et nunc non possumus aperire os, confusio et opprobrium facti sumus servis tuis, et iis qui equant te. » Obturat, inquit, nobis os multitudo scelerum ; sed, quamvis opprobriis obnoxii, et ridiculi, atque ejusmodi facti sumus, ut nos admodum derideant hostes : nos qui servi tui vocamur, tibi supplicamus, ut propter illud dominationis tuæ nomen, quod nobis est-impositum, adversariis ostendas potentiam tuam, et ne prorsus nos tua providentia destituas.

VERS. 34. « Ne tradas enim, inquit, nos in perpetuum propter nomen tuum, et ne dissipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuam a nobis. » Audemus autem, inquit, hæc dicere, cum multa tuæ bonitatis pignora habeamus : primum ipsum tuum nomen, quo te Dominum vocamus : deinde immensam misericordiam, qua universa moderaris : insuper pacta illa, quæ cum patribus nostris iniisti, quibus **1117** pollicitus es te illorum genus illustre et gloriosum facturum esse. Tum etiam patrum nomina commemorat, ut memoria justorum bonum Domium provocet ad misericordiam.

ὠδίσι πληγῶν⁹⁹ κατακλύσαντος, τοῦ τ' ἀλλὰ πάντα ἀνάγραπτα ἀγαθὰ χορηγήσαντος. Ἡμάρτομεν τοίνυν ἀποστάντες ἀπὸ σοῦ. Ἐκάλ ἐξημάρτομεν ἐν πάσιν. Οὐ γὰρ τότε, ἢ τότε παρέβημεν, ἀλλὰ πάντα σου τὸ προστάγματα.

λ'. « Καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου¹⁰⁰ σου οὐκ ἠκούσαμεν, οὐδὲ ἐφυλάξαμεν αὐτάς, οὐδὲ ἐποιήσαμεν, καθὼς ἐνετείλω ἡμῖν, ἵνα εὖ ἡμῖν γένηται. » Κάνταῦθα πάλιν τὴν τῆς εὐσεβείας καὶ σοφίας ἔδειξεν ὑπερβολῆν. Ἡ γὰρ τῶν νόμων, φησί, καὶ τῶν ἐντολῶν φυλακὴ, σοὶ μὲν τῆ νομοθέτῃ παρῆχεν οὐδὲν, ἡμῖν δὲ ἀγαθῶν ἀφθονίαν προσέξενε. τοῦτο τοίνυν χάριν καὶ τοῦς νόμους ἐταθείκεις ἑκαίνους, ἀφορμὰς ἡμῖν χορηγῶν σωτηρίας. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησί, παρέβημεν,

λα'. « Πάντα ὅσα ἡμῖν ἐπήγαγες, καὶ πάντα ὅσα ἐποίησας ἡμῖν, ἐν ἀληθινῇ κρίσει ἐποίησας. » Ἄξια γὰρ τῆς ἀμαρτίας ἡ τιμωρία. Εἶτα ταύτην εἰκνὺς ἐπάγει :

λβ'. « Καὶ παρέδωκας ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἀνόμων, ἐχθίστων, ἀποστατῶν, καὶ βασιλεῖ ἀδίκῳ καὶ πονηροτάτῳ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν παρέδωκας ἡμᾶς. » Ἐπειδὴ γὰρ σε τὸν ἡμέτερον οὐκ ἐθεραπεύσαμεν βασιλέα, ἀλλὰ τῆς σῆς κατεφρονήσαμεν ἀγαθότητος, εἰκότως ἡμᾶς ὠμοτάτῳ, καὶ ἀπηνεστάτῳ, καὶ οὐδαμῶς εἰδότε τὸ δίκαιον δουλεύειν ἡνάγκασας, ὁ βασιλεῖ, ἔχοντι καὶ τοῦς ὑπηκόους τῆ βασιλικῆς πονηρίας συμβαίνοντας. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐν τοσοῦτοις ὄντες κακοῖς πάσης ἐστερημέθα παρῆρησίας, καὶ προσφέρειν σοὶ δέησιν ὑπὸ τῆς αἰσχύνῃς κωλυόμεθα. τοῦτο γὰρ σημαίνει λέγων :

λγ'. « Καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοίξαι τὸ στόμα, αἰσχύνῃ καὶ θνείδος ἐγενήθημεν τοῖς δούλοις σου, καὶ τοῖς σεβομένοις σε. » Ἐμφράττει, φησὶν, ἡμῶν τὸ στόμα τῆς παρανομίας τὸ πλῆθος. ἀλλ' ὅμως ἐπονεῖδιστοι, καὶ καταγέλαστοι, καὶ λίαν ἐπίχαρτοι τοῖς πολεμίοις γενόμενοι ἡμεῖς, οἱ δοῦλοι σου προσαγορευόμενοι, ἰκετεύομέν σε, διὰ τὸ ἐπικείμενον ἡμῖν τῆς σῆς δεσποτείας ὄνομα δεῖξαι τοῖς ἐναντίοις τὴν σὴν ἰσχύν, καὶ μὴ παντελῶς ἡμᾶς τῆς σῆς προμηθείας ἀλλοτριώσαι.

λδ'. « Μὴ παραδῶς γὰρ ἡμᾶς, φησὶν, εἰς τέλος διὰ τὸ ὄνομά σου, καὶ τὴν ὁ διαθήκην σου μὴ ἀποστήσης, καὶ μὴ διασκεδάσης¹⁰¹ τὸ ἐλεός σου ἀπ' ἡμῶν. » Τολμῶμεν δὲ¹⁰², φησὶν, ταῦτα λέγειν, πολλὰ ἐνέχυρα τῆς σῆς ἀγαθότητος ἔχοντες. πρῶτον μὲν αὐτὸ τῆς σῆς δεσποτείας τὸ ὄνομα. Ἐπειτα τὸν ἀμέτρητον ἔλεον, ᾧ κεχηρημένος ἰθύνεις τὰ σύμπαντα. πρὸς τοῦτοις, τὰς πρὸς τοῦς πατέρας ἡμῶν συνθήκας. ὑπέσχου γὰρ ἑκαίνους περιδλεπτόν τε καὶ ἐνδοξον τὸ ἐκαίνων γένος ποιήσῃ. Εἶτα καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν πατέρων μέμνηται, τῆ μνήμῃ τῶν δικαίων τὸν ἀγαθὸν δεσπότην εἰς ἔλεον ἐκκαλούμενος.

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ πλ. Ita cum B legimus. Sirm. πηγῶν. ¹⁰⁰ τ. νόμ. Des. in B. ¹ ἐφ. αὐτ. A et B συνετηρήσαμεν. ² εὐσ. καὶ. Des. in B. ³ B ἔδειξαν. ⁴ ἀν. A præm. ἐχθρῶν. ⁵ π. ἡμ. Des. in A et B. ⁶ ἦν. B παρέδωκας. ⁷ B ἀπαλλοτριώσης. ⁸ ἡμ. In B sequi. post φησὶν. ⁹ τὴν — ἀποστ. A et B μὴ διασκεδάσης τὴν δεσθ. σου. ¹⁰ διασκεδάσης. A et B ἀποστήσης. ¹¹ δέ. Des. in B.

λε', λς'. « Διὰ Ἀβραάμ, φησί, τὸν ἱγαπημένον ὑπὸ Α
σοῦ, καὶ διὰ Ἰσαὰκ τὸν δούλον σου, καὶ Ἰσραὴλ τὸν
ἅγιόν σου, οἷς ἐλάλησας αὐτοῖς¹² λέγων· Πληθυνῶ¹³
τὸ σπέρμα ὑμῶν¹⁴ ὡσεὶ τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ,
καὶ ὡς τὴν ἄμμου τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. » Ταῦτα,
φησὶν, ἐκείνους ὑπέσχεο, Δέσποτα, οὐς ἠγά-
πησάς τε καὶ ἀοιδίμους ἐποίησας, ὥστε τῇ ψάμμῳ
μὲν κατὰ τὸν ἀριθμὸν παραβάλλεσθαι τὸ γένος, τοῖς
δὲ ἀστράσι¹⁵ παραπλησίως εἶναι λαμπρόν τε καὶ
ὑψηλόν, καὶ περιφανές. Εἶτα ἐκ παραλλήλου ταῖς
ἐπαγγελίαις τὰ πράγματα τίθησιν¹⁶.

λς'. « Ὅτι, Δέσποτα, φησὶν ἐσμικρύνθημεν παρὰ
πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐσμεν ταπεινοὶ ἐν πάτῃ τῇ γῆ
σήμερον¹⁷. » Καὶ ἵνα μὴ ψευδῶς κατηγορήσῃ τῶν
ὑποσχέσεων, εὐθύς τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε, λέγων· « Διὰ
εἰς ἁμαρτίας ἡμῶν. » Οὐ γὰρ αὐ, φησὶ, ^B Δέσποτα,
εἰς ὑποσχέσεις ἔψευσας, ἀλλ' ἡμεῖς τὰς συνθήκας
παρέδθημεν, καὶ πολλοὶ θνητοὶ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν,
καὶ ἀριθμοῦ κρείττους, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὀλι-
γώθημεν. Τοῦτο γὰρ ἠνέζετο εἰρηκῶς· « Ἐσμικρύν-
θημεν¹⁸. » Οὐ¹⁹ γὰρ εἶπε, Σμικροὶ ἐσμεν, καὶ ὀλίγοι
παρὰ πάντα τὰ ἔθνη, ἀλλ', « Ἐσμικρύνθημεν²¹, » τουτ-
έστιν, Ἐγενόμεθα μὲν ἀριθμοῦ κρείττους κατὰ τὴν
σὴν²² ὑπόσχεσιν, παραβάντες δὲ σου τὰς ἐντολάς
ὀλίγοι ἀντὶ πολλῶν ἐγενόμεθα. Εἶτα ὑποδείκνυσι τῷ
θεῷ τὴν κατέχουσαν συμφορὰν, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντα
διδάσκων, ἀλλὰ τῇ διηγήσει τῶν λυπηρῶν²³ εἰς φι-
λάνθρωπιαν ἐκκαλοῦμενος.

λη'. « Καὶ οὐκ ἔστι, φησὶν²⁴, ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ
ἔρχων, καὶ προφήτης, καὶ ἡγούμενος. » Ἀπεστέρη-
μαθα γὰρ, φησὶ, βασιλείας, προφητείας, ἱερωσύνης,
τῶν θείων σου καὶ μεγάλων δωρεῶν, δι' ὧν κυβερ-
νώμενοι διετελοῦμεν. « Οὐδὲ ὀλοκαύτωσις, οὐδὲ²⁵ θυ-
σιαι, οὐδὲ προσφορά, οὐδὲ θυμίαμα. » Καὶ δεικνύς
τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀδύνατον θῆσαι, ἀκολούθως ἐπήγα-
γεν· « Οὐδὲ²⁶ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου, καὶ
εὐρεῖν ἔλεον²⁷. » Ὁ γὰρ σὸς νόμος τὴν τῶν θυσιῶν
λειτουργίαν ἐν περιέγραψε τόπων, καὶ παρενομία
σφῆς ἐδ' ἐν ἑτέρῳ τόπῳ προσενεγκεῖν σοι θυσίαν.
Τούτων ἀκούειν οὐκ ἐθέλουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τοὺς
ὀφθαλμοὺς μύσαντες, καὶ τὰ ὦτα βύσαντες, πάντα
τολμῶσι παρανόμως ἱπιτελεῖν. Οἱ δὲ ἄγιοι παιῖδες
ὄντες, τῷ νόμου τὸν σκοπὸν ἐπιτετάμενοι, ἔλεγον μὴ
εἶναι τόπον τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ εὐρεῖν
D ἔλεον· Καὶ ἐπειδὴ τούτου, φησὶ, τυχεῖν ἀδύνατον,
πάρῃ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης πόλεως ὄντας, εὐρήκαμεν
τρόπον τινὰ θεραπείας, ὃ Δέσποτα.

λθ'. μ'. « Ἐν ψυχῇ γὰρ συντετριμμένη, καὶ πνεύ-
ματι ταπεινώσεως²⁸ προσφέροντός²⁹ σοι τὴν ἰκε-
τείαν, προσδεχθῆναι αὐτὴν³⁰ παρακαλοῦμεν. Ὡς ἐν
ὀλοκαυτώμασι κριῶν καὶ ταύρων³¹, καὶ ὡς ἐν μυριά-

Vers. 35, 36. « Propter Abrahamum, inquit,
dilectum a te, et propter Isaacum servum tuum,
et Israel sanctum tuum, quibus locutus es di-
cens : Multiplicabo semen vestram sicut stellas
caeli, et sicut arenam juxta oram maris. » Hæc,
inquit, illis pollicitus es, Domine, quos amasti,
et celebres fecisti; ut arenæ, quod ad numerum
attinet, eorum genus compararetur, instar stella-
rum vero splendidum, excelsum et illustre esset.
Deinde res cum pollicitationibus confert.

Vers. 37. « Quia, Domine, inquit, imminuti sumus
ultra omnes gentes, sumusque humiles in universa
terra hodie. » Et ne pollicitationes mendacii argue-
ret, statim adjecit causam, dicens, « Propter pec-
cata nostra. » Non enim tu, inquit, Domine, men-
titus es, quæ pollicitus fuisti, sed nos fœdera vio-
lavimus, et cum multi essemus secundum pollici-
tationem, et innumerabiles, propter peccata nostra
ad paucos redacti sumus. Hoc enim innuit, cum
dixit, « Imminuti sumus. » Non enim dixit : Parvi
sumus, et pauci ultra omnes gentes, sed, « Immi-
nuti sumus, » hoc est, Fnimus quidem innumera-
biles secundum tuam pollicitationem, sed violatis
mandatis tuis pauci pro multis facti sumus. *
Deinde ostendit Deo **1118** calamitatem, qua de-
linebantur : non quasi ignarum docens, sed cala-
mitatum commemoratione ad clementiam eum
provocans.

Vers. 38. « Et non est, inquit, in tempore hoc
princeps, et propheta, et dux. » Privati enim su-
mus, inquit, regno, prophetia, sacerdotio, divinis
tuis magnisque muneribus, quibus continenter gu-
bernabamur. « Neque holocaustum, neque sacrifici-
um, neque oblatio, neque incensum. » Causam-
que ostendens, cur sacrificare non liceat, conse-
quenter adjecit : « Neque locus, ut primitias
offeramus coram te, et inveniamus misericordiam. »
Tua enim lex sacrificiorum ministerium uno tan-
tum loco circumscripsit, et aperta legis violatio
est, alibi tibi sacrificare. Hæc audire nolunt Judæi;
sed oculis conniventes, obstructisque auribus, om-
nia audent contra legem agere. Ad hi sancti ado-
lescentes, sineni legis callentes, non esse dicebant
D locum, ut primitias offerre possent coram ipso,
et misericordiam invenire : Et quando hoc, inquit,
assequi non possumus, cum a sacra illa civitate
procul absimus, modum quemdam invenimus tui
colendi, Domine.

Vers. 39, 40. « Cum anima enim contrita, et
spiritu humilitatis supplicationem tibi offerentes,
rogamus, ut ipsam suscipias. Sicut cum holocau-
stis arietum, et taurorum, et sicut cum millibus

VARIE LECTIONES.

¹² A et B πρὸς αὐτούς. ¹³ A et B πληθύναι. ¹⁴ A et B αὐτῶν, ὡς. ¹⁵ B ἀστροῖς. ¹⁶ B τιθεῖς.
¹⁷ σὴμ. Des. in B. ¹⁸ φησὶ. Des. in B. ¹⁹ Ἐσμ. B φραμ. καὶ. ²⁰ οὐ — ὀλίγοι. Des. in B. ²¹ ἀλλ' ἐσμικ-
ρύνθημεν. Des. ibid. ²² σὴν. Des. in B. ²³ λυπ. B συμφορῶν. ²⁴ φησ. Des. in B. ²⁵ οὐδέ. B
φραμ. φησὶν. ²⁶ A οὐ. ²⁷ A et B ἔλεος. ²⁸ ταπ. A et B add. προσδεχθῆναι. ²⁹ πρ. — παρακαλ.,
Des. in A. ³⁰ προσδ. αὐτ. B ταύτην. ³¹ καὶ ταύρων, Ex A et B suppl.

agnorato pingitium, sic fiat sacrificium nostrum in A conspectu tuo hodie, et perficiatur post te, quoniam non est confusio confidentibus in te. » Cum enim tua lex, inquit, consueta **1119** sacrificia tibi offerre ubique non permittat, pro arietibus, et tauris, et agnis innumerabilibus, contritum tibi et humiliatum cor offerimus, et supplices petimus, ut hæc tibi sint omni sacrificio gratiora : siquidem consuevisti in te confisos ab omni ignominia vindicare. Hæc autem haud simpliciter ita dixit sanctus hic vir, sed a propheta Davide eruditus, qui in quinquagesimo psalmo : « Quia si voluisses, inquit, sacrificium, dedissem utique : holocaustis non delectaberis ; sacrificium Deo (gratum) spiritus contritus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet i . » Et rursus ex persona Dei : « Nunquid manducabo carnes taurovum, aut sanguinem hircorum potabo ? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua, et invocabis me in die tribulationis tuæ, et eruam te, et glorificabis me ^k. » A se paulo post : « Sacrificium laudis honorificabit me : et ibi via, qua ostendam illi salutarem meum ^l. » Hæc edoctus divinus hic vir, contritum cor pro omni sacrificio suscipi supplicavit. Deinde adjicit :

Vers. 41. « Et nunc sequimur te toto corde, et timemus te, et quærimus faciem tuam, ne confundas nos. » Multitudo enim calamitatum ex aliis alios nos fecit, et qui mandata tua violavimus, ut toto corde et timeremus et quæreremus te, effecit. *Faciem autem Dei* hoc loco benevolentiam vocavit, et libertatis redditionem, et providentiæ recuperationem, qua potuit, et sacrum templum poterant videre, et quæ ibi peragebantur sacrificia, **1120** per quæ corporis expertem Deum, quique oculis cerni non potest, videre se cogitabant. Quando itaque adeo nos hæc supplicio immutasti,

Vers. 42, 43. « Ne confundas nos, sed fac nobiscum juxta mansuetudinem tuam, et secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Et erue nos secundum mirabilia tua, et da gloriam nomini tuo. » Propter hæc nos, inquit, tua misericordia et clementia dignare : misereri enim solus, et longanimitate erga omnes homines uti, comitemque voluntatis habes potestatem ; idque testanter ea quæ a te continentur sunt, miracula. Quæ enim in nos facta sunt, causa erunt, ut nomen tuum celebretur, non a nobis tantum qui salvamur incolumes, sed etiam ab iis qui nostram conspexerint salutem. « Da itaque gloriam nomini tuo, Domine. (Vers. 44, 45.) Et confundantur omnes qui osten-

i) Psal. i., 18, 19. k) Psal. xlix, 13, 14. l) Ibid. 25.

σιν ἀρῶν πόνων, οὕτω γενέσθω ἡ θυσία ἡμῶν ἐνώπιόν σου σήμερον, καὶ ἐκτελέσθω ²² ὁπισθὲν σου· δεῖ οὐκ εἶσθαι αἰσχύνῃ τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ σοί. » Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ὁ οὐδὲ νόμος ἐν παντί σοι τόπω προσφέρειν τὰς νεομισημένας θυσίας οὐ συγχωρεῖ, ἀντὶ κρῶν, καὶ ταύρων, καὶ ἀρῶν τὸν ἀριθμὸν νικῶντων, συντετριμμένην σοι καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν προσφέρομεν, καὶ παρακαλοῦμεν γενέσθαι σοι ταῦτα πάσης θυσίας ἡδῶ, ἐπειδὴ ἐλώθης τοὺς πεποιθότας ἐπὶ σοὶ πάσης αἰσχύνῃς ἐλευθεροῦν. Ταῦτα δὲ εὐχόμενος οὕτως εἰρημεν ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ προφήτου δευδαγαμῆνος Δαβὶδ, ὃς ἐν τῷ πεντηκωστῷ λέγει ψαλμῷ, ὅτι : « Εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν· ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις· θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. » Καὶ πάλιν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ εἶμα ἐράγων πίομαι ; Θῦσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ἰψίστῳ τὰς εὐχὰς σου, καὶ ἐπικάλῃσαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελούμαι σε, καὶ δοξάσεις με. » Καὶ μετὰ βραχέα· « Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ ἐκεῖ ὁδός, ἐν ²³ ἣ βεβῆω αὐτῷ τὸ σωτήριόν μου ²⁴. » Ταῦτα δευδαγαμῆνος ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ, τὴν συντετριμμένην καρδίαν ἀντὶ πάσης δαχθῆναι θυσίας ἐπέτευσεν. Ἔτα ἐπάγει·

μα'. « Καὶ νῦν ἐξακολουθοῦμέν σοι ²⁵ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, καὶ φοβούμεθά σε, καὶ ζητοῦμεν τὸ πρόσωπόν σου, μὴ κατασχύνῃς ἡμᾶς. » Τὸ γὰρ πλῆθος τῶν συμφορῶν ἐτέρους ἡμᾶς ἀντὶ ἐτέρων εἰργάσατο, καὶ παραδάτας θύτας τῶν σὺν ἐντολῶν, ἐν ὅλῃ σε καρδίᾳ καὶ φοβεῖσθαι καὶ ζητεῖν παρεσκευάσατο. *Πρόσωπον δὲ Θεοῦ* ἐνταῦθα τὴν εὐμένειαν ἐκάλεσε, καὶ τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀπόδοσιν, καὶ τὴν τῆς κηδεμονίας ἀπόληψιν, ἧς ἀπολαύοντας δυνατὸν ἦν ὄρξιν καὶ τὸν θεῖον νεῶν ²⁶, καὶ τὰς ἐπιτελούμενας αὐτῷ λατρείας, δι' ὧν ἀσώρατον θύτα τὸν Θεὸν καὶ ἀόρατον ὄρξιν ἐφαντάζοντο. Ἐπειδὴ τοίνυν τοσαύτην ἡμῶν διὰ τῆς τιμωρίας εἰργάσω μεταβολὴν,

μβ', μγ'. « Μὴ κατασχύνῃς ἡμᾶς, ἀλλὰ ποιήσον μεθ' ἡμῶν κατὰ τὴν ἐπιεικειάν σου, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους σου. Καὶ ²⁷ ἐξελού ἡμᾶς κατὰ τὴν θαυμασίαν σου, καὶ ὁδὸς δόξαν τῷ ὀνόματί σου ²⁸. » Διὰ ταῦτα, φησὶν, οὐκ εἶναι ἡμᾶς καὶ φιλανθρωπίας ἀξίωσον· ἔλεεῖν τε γὰρ πέφυκας, καὶ μακροθυμῆς κεχρησθαι πρὸς ἅπαντας, σύνδρομόν τε ἔχεις τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν· καὶ μαρτυρεῖ τὰ διηγεῖσθαι ὑπὸ σοῦ γενόμενα θαύματα. Τὰ γὰρ εἰς ἡμᾶς γενόμενα, καὶ τὸ σὺν ὄνομα ὑμνεῖσθαι παρασκευάσει, οὐχ ὅφ' ἡμῶν μόνον σωζομένων ²⁹, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν τῆν ἡμετέραν σωτηρίαν ὀρώντων.

« Ὁδὸς δόξαν τοίνυν τῷ ὀνόματί σου, Κύριε ³⁰. (μβ', μγ'.) Καὶ ἐντραπέτησαν πάντες οἱ ἐνδεικνύ-

VARIÆ LECTIONES.

²² A ἐκτελέσει. ²³ B ἦν. ²⁴ μου. B τοῦ Θεοῦ. ²⁵ σοι. Des. in B. ²⁶ Β ναόν. ²⁷ Καί. Des. in B. ²⁸ σου. B addit ὕψιστε. A Κύριε. ²⁹ B πάντα, ἡμᾶς οὐκ εἶναι. ³⁰ σωζ. Des. in B. ³¹ Κύριε. B ὕψιστε.

μνησὶ τοῖς δούλοις σου κακὰ, καὶ κατασχονθήσων A ἀπὸ πάσης δυναστείας⁴², καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῶν συντριβέσθι. Γνωτώσαν⁴³, ὅτι σὺ Κύριος⁴⁴ ὁ Θεὸς μόνος, καὶ ἔνδοξος ἐφ' ἄλην τὴν οἰκουμένην. Ἐταύτης γὰρ εἰς ἡμᾶς γινομένης⁴⁵ φιλανθρωπίας, καταλυθήσεται μὲν τῶν ἐναντιῶν τὸ θράσος, σθεσθήσεται δὲ αὐτῶν ἡ λύττα, καὶ φρόνημα⁴⁶ αὐτῶν τὸ ὑψηλὸν συντριβήσεται, καὶ γνώσονται σε μόνον εἶναι Κύριον καὶ Θεόν, ὑπὸ πάσης ἀξίον ὑμνεῖσθαι τῆς οἰκουμένης· καὶ οἱ νῦν πολλοὺς προσκυνοῦντες θεοὺς, τῶν μὲν αἰκείων θεῶν γνώσονται τὴν ἀσθένειαν, τὴν δὲ σὴν προσκυνήσουσι δύναμιν. Οἱ μὲν οὖν ἔδον ἐν τῇ καμίνῳ χαρευόντες⁴⁷ διετέλουν· οἱ δὲ τοῦ βασιλέως ἠπρέττει, καὶ τῶν ἁγίων κατήγχοι, οὐκ ἔληγον ὑλὴν τῇ φλογὶ χορηγοῦντες, καὶ⁴⁸ κληματίδας, καὶ στυππίον, καὶ κάφθαν· εἶδος δὲ τοῦτο ἔστιν ἐν ἐκείνῃ B τῇ χώρῃ γινόμενον, ἐξάψαι τὴν φλόγα δύναμενον. Τσσαῦτη δὲ ἦν χορηγουμένη⁴⁹ τῇ πυρᾷ τροφή, ὡς ἐκ' ἑνῆς καὶ τσσαράκοντα πήχεις διαχυθῆναι, καὶ τῶν Χαλδαίων ἐμπρήσαι τοὺς πλησιάζοντας. Καὶ οἱ μὲν ἔξωθεν ἐξήπτον τὴν φλόγα· θεὸς δὲ ἄγγελος ἐσεκάδαν τὴν φλόγα, καὶ τὸ μέσον⁵⁰ τῆς καμίνου τῶν ἀνθρώπων ἐγύμνου, καὶ αὐρὰν τινα ψυχρὰν τε καὶ μετρίως ὑγρὰν, καὶ πολλὴν τοῖς ἁγίοις ἤδονην πραγματευομένην, ὥδινειν τὸ πῦρ παρεσκευάζε, καὶ ταύτην τοῖς τῶν ἁγίων ἐπαφίναται σώμασιν.

V. « Ἐποίησε γὰρ, φησὶ, τὸ μέσον τῆς καμίνου ὡς πνεῦμα ἁρόσου διασυρίζον, καὶ οὐκ ἤφατο αὐτῶν τὸ καθῶλου τὸ πῦρ, καὶ οὐκ⁵¹ ἐλύπησεν αὐτοὺς⁵², C οὐδὲ παρηγόρησεν αὐτοὺς⁵³. » Ἀλλὰ μηδεὶς ταῦτα ἀπορῶν σμικρυνέτω τοὺς τῶν ἁγίων ἀγῶνας, τῶν δὲ ἱερῶν ἐκείνων ἀναμνηστέσθω λόγων· « Ἐστίν⁵⁴ ὁ Θεὸς ἐν οὐρανοῖς, ᾧ ἡμεῖς λατρεύομεν, δυνατὸς⁵⁵ ἐξελίσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς καμίνου⁵⁶ τῆς καιομένης, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν σου, βασιλεῦ, ῥύσεται⁵⁷ ἡμᾶς. » Καί, « Ἐάν μὴ, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσεῖ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν. » Ὅστε οἱ ἅγιοι παῖδες ἐκείνοι τῆς φλογὸς ἐκείνης κατεφρόνησαν, οὐ τοῦτο τὸ τέλος ὀρῶντες, ἀλλὰ θάνατον προσδεχόμενοι· ὁ δὲ ἀγνωσθῆτης ἐθράβευσεν, ὡς ἠθέλησε, καὶ τούτῳ τε ἀλιτηρίως ἐκείνους κατήσχυνε, καὶ τούτους δοιδίμους ἐπέφνε. Ταύτης τοίνυν τῆς σωτηρίας ἀπαλαύσαντες οἱ μακάριοι καὶ τρισσακάριοι παῖδες, καὶ πολ- D λῶς τοῦτο, οὐκ εἶπὲν τὸν Θεὸν ὑμνεῖν παρεχόμενον, ἀλλ',

να· « Ὡς ἐξ ἑνός, φησὶ, στόματος ὕμνου καὶ ἰδέξασον τὸν Θεόν, καὶ ἠλόγουν⁵⁸ ἐν τῇ καμίνῳ, » τὴν ἀρίστην αὐτῶν συμφωνίαν, καὶ θαυμαστὴν ὕμνῳ φῆσαν, τῇ παρὰ τὴν εἰκόνα συμφωνίᾳ καὶ τοῖς

dunt servis tuis mala, et confundantur ab omni potentia, et robur eorum conteratur. Sciant te Dominum esse Deum solum, et gloriosum super omnem orbem terrarum. » Hac etiam erga nos a te adhibita clementia, adversariorum infringetur audacia, ipsorumque rabies exstinguetur, superbaque eorum cogitatio deprimetur, cognoscentque te solum Dominum ac Deum esse, ab universo terrarum orbe dignum celebrari : et qui nunc multos adorant deos, suorum deorum cognita imbecillitate, tuam adorabunt potentiam. [46-48]. Illi igitur intus in fornace choros **1121** ducere pergebant, regis autem ministri, et sanctorum accusatores, haud desinebant flammæ materiam subministrare, et vitium sarmenta, ac stupam, *naphthamque* : id autem in ea regione natum, idoneum est ad accendendum ignem. Tantumque pyræ suppeditabatur alimentum, ut ad quadraginta novem cubitos diffusus sit ignis, et Chaldæorum complures, qui proximi aderant, combusserit. Et illi quidem fors flammam incendebant : [49] at sanctus angelus flammam dissipabat, et mediam fornacis partem ignitis carbonibus nudans, auram quamdam frigidam ac mediocriter humilam, quæquæ sanctis multam afferret voluptatem, ignem affare et parere faciebat, atque hanc in sanctorum corpora immittere.

Vers. 50. « Fecit enim, inquit, medium fornacis quasi spiritum roris sibilantem : et plane non tetigit eos ignis, neque contristavit eos, neque molestiam exhibuit ipsis. » Verum nemo hæc contentans sanctorum certamen extenuet, sed sacra illa verba in memoriam revocet : « Est Deus in cælis, cui nos servimus, potens eripere nos e fornace ardente, et ex manibus tuis, o rex, nos eruet^m. » Et . « Si minus, notum tibi sit, rex, fore ut dñs tuis non serviamus, et imaginem auream, quam statuisi, non adoremus^m. » Quamobrem sancti adolescentibus illi flammam illam contempserunt, non ad hunc eventum respicientes, sed mortem expectantes : præfectus autem certaminis, perinde ac voluit, **1122** præmia distribuit : ac sceleratos illos ignominia afficiendos, hos vero illustres reddendos curavit. Hæc itaque salute potiti beati et beatissimi illi, atque hoc sæpe, non jam uni tantum, ut Deum laudibus celebraret, permisurunt, sed,

Vers. 51. « Quasi uno, inquit, ore laudabant et glorificabant Deum, et benedicebant in fornace, » optimam suam symphoniam et admirabilem hymnorum cantum ei concenit, qui statum adhi-

= Deut. iii, 15. = ibid. 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁴²δυν. A præm. δυνάμειος καὶ τῆς. ⁴³γνώτ. B præm. καί. ⁴⁴Κύρ. B præm. εἶ. ⁴⁵B γενομένης τῆς· ⁴⁶φρ. B præm. τό. ⁴⁷χορ. B add. οὕτω τὸν Θεὸν ὑμνοῦντες καὶ ἱκατεύοντες. ⁴⁸καί. B præm. πίσσαν. ⁴⁹χορ. B præm. ἡ. ⁵⁰μέσ. B μέν. ⁵¹καὶ οὐκ. B οὐδέ. ⁵²αὐτ. Des. in A et B. ⁵³B αὐτοῦς. ⁵⁴B ἐστὶ οὐκὶσὸ ὁ. ⁵⁵B ὁ δὲ δύναται. ⁵⁶καμ. B add. τοῦ πυρός. ⁵⁷ῥύσ. — βασιλεῦ. Des. in B. ⁵⁸καὶ αὐλ. Des. in B.

bebatur, oppositæ, simulque ostendentes, quanto sit non adorasse imaginem, quam adorasse, præstantius. Et ita hymnum exordiantur :

VERS. 52. « Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum, et laudabilis et superexaltatus in sæcula, et benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum, et admodum laudabile, et valde exaltatum in sæcula. » Amoris ardentissimi maximeque inexplebilis hæc verba sunt, quo vulnerati nomina quarunt, quibus possint illius, quem celebrant, declarare dignitatem : quibus non inventis, superlativis ea propositionibus contextunt, « valde exaltatum » vocantes, et « admodum laudabilem ; » neque ipsum solum, sed etiam nomen gloriæ ipsius. Et recte ubique « Dominum ac Deum patrum suorum » appellant, seipsos indignos hac appellatione contentes.

VERS. 53. « Benedictus es in templo sanctæ gloriæ tuæ, et admodum laudabilis et valde gloriosus in sæcula. » Indelebilem sancti templi memoriam retinent, et ut perfecti legis observatores, juxta legis præceptum precantur. Quod autem dicunt, hoc significat : Ad illud templum respicientes, ubi tua gloria apparere consueverat, hunc tibi hymnum offerimus : nam etsi millies combustum esset, tuæ tamen sanctitatis est particeps. Et ne quis opinaretur ipsos loco circumscribere corporis expertem Deum, qui definiri non potest, convenienter subjiciunt :

VERS. 54. « Benedictus es in throno regni tui, et valde exaltatus in sæcula. » Deinde ostendentes quemnam thronum vocent, statim addunt :

VERS. 55. « Benedictus es qui intueris abyssos, sedens super Cherubim, et admodum laudabilis, et valde exaltatus in sæcula. » Et quia templum illud etiam ipsorum Cherubim in sanctis sanctorum habebat imagines, ne ullum hinc auditoribus detrimentum accideret, et Deum circumscriptum esse existimarent, ipsi auditori remedium afferentes occurrunt his verbis :

VERS. 56. « Benedictus es in firmamento cœli, et admodum laudabilis, et valde exaltatus in sæcula. » Ubique enim es, et omnia comples, aiunt, eam omnem continens creaturam. Ita eo celebrato, omnem genitam naturam, non solum rationalem, sed etiam rationis et animæ expertem, ad hymni communionem invitant.

VERS. 57. « Benedicite enim, inquit, omnia opera Domini, Domino, laudate et valde exaltate eum in omnia sæcula. » Neque omnia communitè invitasse duntaxat contenti sunt, sed etiam sigillatim unumquodque convocant : neque ea duntaxat quæ oculis cernuntur, sed naturam etiam illam quæ sub oculorum sensum minime cadit.

μουσικοῖς ἀντιτάξαντες ὄργανοις, καὶ δεικνύντες, ὅτι τὸ μὴ προσκυνῆσαι τὴν εἰκόνα τοῦ προσκυνῆσαι λυσιτελέστερον. Ἄρχονται δὲ οὕτως τοῦ ὕμνου·
 νβ'. « Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸς⁵⁹ καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ εὐλογημένος τὸ ὄνομα τῆς δόξης σου, τὸ ἅγιον, καὶ ὑπεραινετὸν, καὶ ὑπερυψούμενον εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἐρωτὸς ἐστὶ θερμοτάτου καὶ ἀπληστοτάτου τὰ ῥήματα· τοῦτοι γὰρ τετρωμένοι, ζητοῦσιν ὁδοὺς τοῦ ὕμνουμένου τὴν ἀξίαν παραδελῶσαι δυνάμενα, καὶ μὴ εὐρίσκοντες, ταῖς ὑπερθετικαῖς αὐτὰ προθέσειν ἐξυφαίνουσιν, « ὑπερυψούμενον » ὀνομαζόντες, καὶ « ὑπεραινετὸν, » καὶ οὐκ αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τῆς δόξης αὐτοῦ. Καλῶς δὲ πανταχοῦ « Κύριον καὶ Θεὸν τῶν πατέρων » ἀποκαλοῦσι, σφᾶ· αὐτοὺς ἀναξίους εἶναι ταυτησὶ τῆς πρῆσις ὀμολογοῦντες.

νγ'. « Εὐλογημένος εἶ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας δόξης σου, καὶ ὑπεραινετὸς, καὶ ὑπερένδοξος⁶⁰ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Ἄλθστον ἔχουσι τοῦ θεοῦ νεὸ τὴν μνήμην, καὶ ἀκριβεῖς ὄντες τοῦ νόμου φύλακες, ἐνδόμως προσεύχονται· ἀντὶ τοῦ· Εἰς ἐκεῖνον ἀποβλέποντες τὸν νεὸ⁶¹, ἐνθα σου ἡ δόξα ἐπιφαίνεσθαι εἰσθεῖ⁶², τοῦτόν σοι τὸν ὕμνον προσφέρομεν· εἰ γὰρ καὶ μωρίακίς ἐμπέρησαι, τῆς σῆς ἀγιοσύνης μετέχει. Καὶ ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ περιγράψαι αὐτοὺς τόπω⁶³ τὸν ἀσώματον τε καὶ ἀπερίβριστον Θεὸν, ἀναγκάτως ἐπάγουσιν

νδ'. « Εὐλογητὸς⁶⁴ εἶ ἐπὶ θρόνον⁶⁵ τῆς βασιλείας σου, καὶ⁶⁶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἶτα δεικνύντες τίνα θρόνον καλοῦσιν, εὐθύς ἐπιφέρουσιν·

νε'. « Εὐλογητὸς⁶⁷ εἶ, ὁ βλέπων ἀδύσσοις, καθήμενος ἐπὶ Χερουβίμ, καὶ ὑπερύμνητος, καὶ ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ ἐπειδὴ καὶ⁶⁸ ὁ νεὸς ἐκεῖνος εἶχε τῶν Χερουβίμ τὰς εἰκόνας ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἁγίων, ὡς ἂν μηδεμία τοῖς ἀκούουσιν ἐντεῦθεν γένηται βλάβη, καὶ περιγεγράφθαι νομισῶσι τὸν Θεὸν, θεραπεύουσι τὸν ἀκρατῆν, λέγοντες·

νε'. « Εὐλογητὸς⁶⁹ εἶ ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὑπερύμνητος, καὶ ὑπερυψούμενος⁷⁰ εἰς τοὺς αἰῶνας. » Πανταχοῦ γὰρ, φασίν, εἶ, καὶ τὰ σύμπαντα πληροῖς, καὶ πᾶσαν περιέχεις τὴν κτίσιν. Οὕτως ὑμνήσαντες καλοῦσιν ἅπασαν τὴν γενετὴν φύσιν εἰς κοινωνίαν τῆς ὑμνωδίας, οὐ μόνον τὴν λογικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλογόν τε καὶ ἄψυχον.

νε'. « Εὐλογεῖτε γὰρ, φασί, πάντα τὰ ἔργα Κυρίου, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε⁷¹ καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς πάντας⁷² τοὺς αἰῶνας. » Καὶ οὐκ ἀνέχονται τῆς κοινῆς κλήσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον συγκαλοῦσιν, καὶ οὐ μόνον τὰ ὀρώμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀόρατον φύσιν.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁹ αἰν. B ὑπερύμνητος. ⁶⁰ ὀπ.—αἰῶνας. B ὑπερυψούμενος. ⁶¹ B ναόν. ⁶² B εἰσθεῖν. ⁶³ τόπω. B πρῆσις τῶν. ⁶⁴ In A hic vers. sequenti postpositus est. ⁶⁵ θρ. B add. δόξης. ⁶⁶ καὶ A et B πρῆσις. καὶ ὑπερυμνητὸς. ⁶⁷ A et B εὐλογημένος. ⁶⁸ καὶ Des. in B. ⁶⁹ B εὐλογημένος. ⁷⁰ ὀπ. A δεδοξασμένος. ⁷¹ ὀμν.—αἰών. Des. in B. ⁷² πάντ. Des. in A et infra, Hwr. fab. l. v; c. 7.

νη'. « Εὐλογεῖτε ἴσ γὰρ, φασίν, ἄγγελοι Κυρίου, ἅπαντες τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. » Καὶ ἵνα μὴ, καθ' ἕνα ἑκάστον ἐρμηνεύων, εἰς μῆκος ἀπειρον ἐκτείνω τὸν λόγον, καλοῦσιν εἰς τὴν χορείαν, καὶ οὐρανὸν, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, καὶ τὰς δυνάμεις τὰς τὸν θεῖον θρόνον περιπολούσας. Καλοῦσι δὲ καὶ ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ τοὺς ἄλλους φωστῆρας· καὶ οὐ μόνον τὰ κατ' οὐρανὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῷ ἀέρι γινόμενα, δμβρον καὶ δρόσον, καὶ πνεύματα· εἶτα τὰς ἐναντίας ποιότητας, ψῆχος καὶ καῦμα· εἶτα φύσιν ὁμοῦ καὶ ἐνέργειαν, πῦρ καὶ καῦμα· τὸ μὲν γὰρ πῦρ φύσεως ὄνομα, τὸ δὲ καῦμα οὐκ ἔστι οὐσία, ἀλλὰ πυρὸς ἐνέργεια. Καλοῦσι δὲ καὶ δρόσον, καὶ νιφετὸν, καὶ πάγον, καὶ ψῆχος, καὶ πᾶνας, καὶ χιόνια, καὶ ἀστραπᾶς, καὶ νεφέλας⁷⁴, τὰ συγγενῆ καὶ ὁμόφυλα. Εἶτα νύκτας καὶ ἡμέρας, καὶ τὰ τούτων ποιητικὰ, φῶς καὶ σκότος· τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα, τὰ δὲ πράγματα· « Ἐκάλεσε γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. » Εἰ γὰρ καὶ σκιά τὸ σκότος ἐστὶ, καὶ οὐκ οὐσία, ἀλλὰ πρᾶγμα ἐστὶ συμβεβηκός, καὶ τῆς νυκτὸς ποιητικόν. Καὶ ἐπειδὴ δρόσον καὶ νιφετοῦ ἐμνημόνευσαν, ἀναγκαιῶς δεικνύουσι καὶ τὰς τούτων πηγὰς· « Εὐλογεῖτε γὰρ, ἔλεγον, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι· » αἱ μὲν τρίτουσιν, αἱ δὲ τὰς ὠδίνια προμηνίουσιν. « Ἀστραπᾶς γὰρ, φησὶν ὁ προφήτης, εἰς ἕτερον ἐποίησεν. » Οὕτω μνημονεύσαντες τῶν κατ' οὐρανὸν καὶ ἀέρα, καὶ ἐκάστῳ ὑμνεῖν παρακελευσάμενοι, ἐπὶ τὴν κοινήν μητέρα τὴν γῆν τοῦ ὕμνου μεταφέρουσι τὴν παρακλήσειν, καὶ φασίν·

οθ'. « Εὐλογεῖτω ἡ γῆ τὸν Κύριον, ὑμνεῖτω καὶ ὑπερυψοῦτω⁷⁵ αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. » Εἶτα κατὰ διαίρεσιν·

οε'. « Εὐλογεῖτε, ὄρη καὶ βουνοί, τὸν Κύριον. » Ἐπειτα τὰς ταύτης ὠδίνια·

ος'. « Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ φύομενα ἐν τῇ γῆ, τὸν Κύριον. » Εἶτα τὴν ἀρδέαν ἧς δέονται· « Εὐλογεῖτε, αἱ πηγαί, τὸν Κύριον. » Καὶ ἐπειδὴ τῆς κάτω μόλιρα; ἐστὶ⁷⁶ καὶ ἡ θάλασσα, καὶ οἱ ποταμοί, ἀναγκαιῶς καὶ τούτων ἐποίησαντο τὴν μνήμην· μνημονεύουσι δὲ καὶ τῶν τῆς θαλάττης τροφίμων.

οθ'. « Εὐλογεῖτε γὰρ, φησὶ, κῆτη, καὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐν τοῖς ὕδασι, τὸν Κύριον. » Μετὰ ταῦτα τὰ πετεινὰ καλοῦσι, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἕχατον ἀπάντων τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, τῆς κοινογονίας τὴν τάξιν φυλάξαντες. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Μωσῆς, πρῶτα μὲν φῦναι τῷ θεῷ λόγῳ τὰ εἴδη συνέγραψεν, εἶτα τῶν νηκτῶν παραχθῆναι τὰ γένη, καὶ πρὸς⁷⁷ τούτοις καὶ σὺν τούτοις τῶν ἀερόπτερων ὀρθῶν τὴν φύσιν, μετὰ δὲ ταῦτα θηρία καὶ κτήνη, τελευταῖον δὲ τὸν⁷⁸ ἄνθρωπον. Καλέσαντες δὲ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν εἰς ὑμνηδίαν, πάλιν κατὰ

VERS. 58. « Benedicite enim, inquit, angeli 1124 Domini, Domino, laudate et valde exaltate eum in sæcula. » [59-73] Et ne singula interpretans infinita orationis utar longitudine, ad hanc choream invitant et cœlum, et aquas illas, quæ super cœlos sunt, et quæ divinum thronum circumeunt virtutes. Vocant item solem, et lunam, et alia sidera. Neque solum quæ in cœlo sunt, sed etiam quæ in aere gignuntur, imbrem et rorem, et spiritus; postea contrarias quoque qualitates, frigus et æstum: deinde naturam simul, et efficaciam, ignem et æstum: ignis enim naturæ nomen est, æstus autem non licet substantia, sed ignis efficacitas. Vocant etiam rorem, et nivem, et glaciem, et frigus, et pruinas, et nives, et fulgura, et nubes, quæ cognitione quadam naturæ conjuncta sunt. Tum noctes et dies, atque horum efficientia, lucem ac tenebras: hæc enim tum nomina, tum res existunt. « Vocavit enim, inquit, Deus lucem diem, et tenebras appellavit noctem. » Nam etsi tenebræ umbra sunt, et non substantia, attamen res est quæ accidit, quæque noctis est efficiens. Et quia *roris* et *nevis* mentionem fecerunt, convenienter eorum fontes ostendunt. « Benedicite enim, dicebant, fulgura et nubes: » hæc quidem, quæ pariunt, illa vero, quæ partus præmonstrant. « Fulgura enim, ait Propheta, in pluviam fecit ». « His commemoratis quæ in cœlo sunt et in aere sunt, jussisque singulis Deum celebrare, ad communem matrem, terram, orationem convergentes, eam quoque ad celebrandum invitant, et aiunt:

VERS. 74. Benedicat terra, Domino, laudet et valde exaltet eum in sæcula. » 1125 Deinde sigillatim partes illius:

VERS. 75. « Benedicite, montes et colles, Domino. » Tum ejusdem partus:

VERS. 76. « Benedicite, universa germinantia in terra, Domino. » [77, 78] Deinde irrigationem qua indigent: « Benedicite, fontes, Domino. » Et quia partis inferioris maria sunt, et flumina, apposite etiam horum mentionem fecerunt: meminerunt item eorum quæ in aquis nutriuntur.

VERS. 79. « Benedicite enim, aiunt, cetera, et omnia quæ moventur in aquis, Domino. » [80-82] Tum volucres vocant, et bestias, et pecora, et ultimo omnium loco humanam naturam, servato mundi creationis ordine. Etenim beatus Moses primum natus divino verbo arbores scripsit, deinde producta natantium genera, et præter hæc atque adeo cum his in aere volantium avium naturam, postea bestias et pecora, postremo hominem. [83, 84] Invitato autem humano genere ad hymnum concinendum, rursus distributione facta rerum omni-

• Genes. 1, 5. » Psal. cxxxiv, 7.

VARIE LECTIONES.

⁷⁴ In A præcedunt ista: Εὐλογεῖτε οὐρανοὶ τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε — αἰῶνας. ⁷⁵ καὶ — νεφ. Des. in B. ⁷⁶ B ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε. ⁷⁷ ἐστὶ. Des. in B. ⁷⁸ καὶ πρὸς. B ἐπί. ⁷⁹ τὸν — ὑμνηδ. B τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν εἰς ὑμνηδίαν καλέσαντες.

niuum effectorem celebrare præcipiunt, et principes aliorum omnium filios Israelis ad id faciendum hortantur; quos etiam multifariam dividunt, ac primo loco ponunt sacerdotes, quippe quibus divinum commissum fuerit ministerium. Deinde, ne existimarentur solis sacerdotibus hoc celebrandi hymni munus præscribere, subjiciunt:

Vers. 85. «Benedicite, servi Domini, Domino, laudate et valde exaltate eum in omnia sæcula:» tantum non dicentes posse etiam benevolenti animo Domino servire, quicumque non sit sacerdotio decoratus. **1126** Resurrectionem quoque prænuntiant.

Vers. 86. «Benedicite enim, aiunt, spiritus et animæ justorum, Domino:» id est, spirituales animæ justorum, humanis perturbationibus superiores factæ, quæ spiritus gratiam acciperent. Tum eos quoque hortantur, qui virtutis quodam genere præditi sunt.

Vers. 87. «Benedicite, inquit, sancti et humiles corde, Domino.» Possunt enim injustitiæ expertes, aiunt, et de se humiliter sentientes et placere Deo, et convenientem illi hymnum offerre. Atque hæc omnia non loquaci oratione commemorarunt, sed primum erga Dominum amorem inflammantes, ac ipsimet eorum beneficiorum, quæ verbis exprimi nequeunt, et illius officii, quod hominum causa ab initio molitus est Deus, recordantes. His enim verbis hæc videntur innuere: Idcirco laudamus et magnopere extollimus te, quia per angelos nobis exhibes beneficia, quod cælum propter nos condidisti, sole autem diem illustras, et luna noctis mitigas obscuritatem, et temporis nos doces mensuram: celebramus te, quia auctor fuisti, ut cælum nobis veluti pratium stellas produceret, et floribus qui nunquam marcescunt oculos nostros pascis, quorum etiam cursu cognoscendam nobis præbes noctis mensuram. Et quis unquam te digne celebravit, cum videt tempestatum mutationes, solstitiorum vicissitudines, æstum opportune æstatis tempore adhibitum? tum ventorum refrigerantes auras, frigus hieme et pluviam procreari, et unumquodque decore et ordine procedens, fulgura pluviam indicantia, nubes pluvias **1127** parientes, montes et plana loca segetibus ornata ac nemoribus, fontes scaturientes et plantas irrigantes, fluvios indesinenter fluentes neque sui cursus ullam quietem admittentes, mare in medio positum amicitiae auctorem atque concordiae, communemque locum et horum et illorum commercia capientem? Et ne singula prosequar, primum horum omnium meminere beati, ut suam præ se ferrent animi æquitatem, idque studentes, ut flagrantiorum ex beneficiorum memoria hymnum perfice-

Α διαίρεσιν ὑμνεῖν παρεγγυῶσι τὸν Ποιητὴν· καὶ πρῶτους μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τοῦτο ποιεῖν παρακελεύονται· καὶ τοὺς δὲ πολλὰ ἄλλως διαιροῦσι, καὶ τάττουσι πρῶτους τοὺς ἱερεῖς, ὅτι δὴ τὴν θείαν λειτουργίαν πεπιστευμένους. Ἔπειτα, ἵνα μὴ νομισθῶσι μόνους τοὺς ἱερεῖς περιγράφει τὴν ὑμνωδίαν, ἐπάγουσιν·

πς'. εὐλογεῖτε, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὕπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας· ἵνα μονοουχὶ λέγοντες, ὅτι δυνατὸν εὐνοϊκῶς δουλεύειν τῷ Θεοπότη καὶ τὸν ἱεροσύνης γεγυμνωμένον. Προκηρύττουσι καὶ τὴν ἀνάστασιν·

πς'. «Εὐλογεῖτε γάρ, φασί, πνεύματα καὶ ψυχὰ δικαίων, τὸν Κύριον.» τούτέστιν, αἱ πνευματικαὶ τῶν δικαίων ψυχὰ, αἱ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὑπερτεραι γινόμεναι⁸¹, αἱ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ὑποδεξάμεναι. Ἐπειτα καὶ τοὺς ἀρετῆς εἶδη τινὰ κατημέρους·

πς'. «Εὐλογεῖτε, φασίν⁸², ὅσοι καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, τὸν Κύριον.» Δυνατὸν γάρ, φασίν, ἀδικίας⁸³ ἀπηλλαγμένους, καὶ ταπεινῶ φρονήματι κεχημένους, καὶ ἀρέσκειν Θεῷ καὶ τὸν ἀρμόττοντα ἕμνον προσφέρειν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀδολεσχίᾳ χρώμενοι κατέλεξαν ἅπαντα, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸ περὶ τὸν Θεοπότην πυρρῶς φιλτρον, καὶ σφᾶς αὐτοῦ ἀναμνησκόντες τῶν ἀρρήτων εὐεργεσιῶν, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν ἐξ ἀρχῆς γενομένης⁸⁴ θεμιτοσύνης· διὰ γὰρ τούτων μνηνοῦσι τὸν λόγον, ὅτι Ἰμνοδομῆσε καὶ ὑπερυψοῦμεν, ὅτι δι' ἀγγέλων ἡμᾶς εὐεργετεῖς, ὅτι οὐρανὸν ἡμῶν χάριν ἐδημιούργησας, ἥλιον δὲ τὴν ἡμέραν φωτίζεις, καὶ τῇ σελήνῃ τῆς νυκτὸς κεραυνῶεις τὸ ἀφεγγές, καὶ τοῦ χρόνου ἡμᾶς τὰ μέτρα διδάσχεις· ὑμνοῦμέν σε, ὅτι καὶ λείμωνα ἡμῶν ἀστέρων βλαστῆσαι τὸν οὐρανὸν παρεσκεύασας, καὶ ἄνθεσιν ἀμαράντους ἐστίξας ἡμῶν τὰς ὀφείας, καὶ τῆς νυκτὸς ἡμῶν διὰ τοῦ δρόμου τούτων παρέχεις τὰ μέτρα γινώσκειν. Καὶ τίς ἂν σε πρὸς ἀξίαν ὑμνήσειεν, δρῶν τῶν ὠρῶν τὰς μεταβολὰς, τῶν⁸⁵ τροπῶν τὰς ἀλλαγὰς⁸⁶, καὶ ἅμα προσφόρους ἐν θέρει γινόμενους; εἶτα πνευμάτων ἀβρᾶς ἀνάψυχούσας, φύχος ἐν χειμῶνι καὶ ὑετὸν ἐπιφερόμενον, καὶ ἕκαστον ρυθμῶ καὶ τάξει προβαῖνον, ἀστραπὰς τὸν ὑετὸν μνηνοῦσας, νεφέλας τὸν ὑετὸν ὠδινούσας, ἕρη καὶ πεδία λητοῖς κομῶντα, καὶ ἄλσεσι, πηγὰς ὑπάναδλυζούσας⁸⁷, καὶ ἀρδεῖαν τοῖς φυτοῖς προσφερούσας, ποταμοὺς ἅπαντα τρέχοντας, καὶ τοῦ δρόμου παῦλαν οὐ δεχομένους, θάλατταν ἐν μέσῳ κειμένην, φιλίας καὶ ὁμοιοῦς αἰτίαν, καὶ χωρίον κοινὸν τούτων κἀκεῖνων δεχόμενον τὰ συμβόλαια; Καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, πρῶτον μὲν τούτων ἀπάντων ἐμνημόνευσαν οἱ μακάριοι, τὴν οἰκίαν ἐπιδεικνύντας ἐγγυμοσύνην, καὶ θερμότερον ἐπιτελέσαι τὸν ἕμνον⁸⁸ τῇ μνήμῃ τῶν εὐεργεσιῶν βουλόμενοι· ἔπειτα δὲ, καὶ τοὺς Χαλδαίους

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ καὶ — αἰῶνας. Des. in B. ⁸¹ B τοὺς ἱεροσύνης γεγυμνωμένους. ⁸² B γεγενημένοι. ⁸³ φασίν. Ita H. ⁸⁴ ἄδ. B præm. τοῦς. ⁸⁵ B γεγενημένης. ⁸⁶ τῶν. B præm. καί. ⁸⁷ B ἀναλλογῆς, πρὸ ἀναλλογῆς, ut videtur. ⁸⁸ B ἀναδλυζούσας. ⁸⁹ τ. ὕμν. In B ponitur post εὐεργεσιῶν.

ἔβαν ὑπακούοντα παιδεύσαι πειρώμενοι⁸⁸, ὅτι τὰ A
 ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενα στοιχεῖα τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων
 [ἴσφι] ποτήματα. Διὰ⁸⁹ τοῦτο καὶ πυρὸς καὶ ὕδατων.
 ἔλιου τε καὶ σαλήνης, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ἐναργῶς
 μνημονεῦσαι, πείσαι βουλόμενοι τοὺς ἀνοήτους, παύ-
 σασθαι μὲν τοῦ προσκυνεῖν τὰ ὀρώμενα, τὴν δὲ τού-
 των Δεσπότην ἐπιγινῶναι, καὶ τὴν κρέπουσαν αὐτῶ
 θεραπείαν προσενεγκεῖν. Εἰκὸς γὰρ ἦν τὸ μέγα θαῦμα
 θεωμένους, καὶ τοῦ πυρὸς τὴν ἤτταν ὀρώντας, καὶ
 αὐτῶν δὲ καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν αἰσχύνῃ⁹¹, τῶν
 αἰχμαλώτων δὲ ἐκείνων παίδων τὴν σωτηρίαν τε καὶ
 παύρησιαν, δέξασθαι διὰ τῆς ὑμνωδίας τὴν τῆς εὐ-
 σεβείας διδασκαλίαν. Οὕτως ὑμνήσαντες τελευταίως⁹²
 ἐπάγουσιν·

πρ'. εὐλογεῖτε, Ἀνανία, Ἀζαρία, Μισαήλ, τὸν
 Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν⁹³ εἰς τοὺς
 αἰῶνας. Ὁὕτως ἑαυτοὺς ἐσχάτους ἠγοῦντο τῆς κτί-
 σεως, καὶ πάντων ἀνθρώπων εὐτελεστάτους. Τοιοῦτος
 ἦν καὶ⁹⁴ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων· « Ἐμοὶ τῶ
 ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη. »
 Καὶ ἄλλαχού· « Χριστὸς, φησὶν, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον
 ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. » Καὶ τῶν
 μὲν ἁμαρτωλῶν πρῶτον ἑαυτὸν ὀνομάζει, τῶν δὲ
 ἁγίων ἐσχάτον ἀποκαλεῖ· οὕτω καὶ οἱ μακάριοι οὕτοι
 ἐσχάτους ἑαυτοὺς⁹⁵ παρακελεύονται ὑμνεῖν τὸν Κύ-
 ριον, καὶ ὑπερυψοῦν αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐἴτα
 δηγούνται τὸ θαῦμα· « Ὅτι ἐρρύσατο⁹⁶ ἡμᾶς ἐξ
 ἔβου⁹⁷, καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς ἐκ χειρὸς θανάτου. » Ἀν-
 θρωπίναις γὰρ ἀπηγορεύθημεν ψήζοις.

« Καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ μέσου⁹⁸ καιομένης φλο-
 γῆς· καὶ ἐκ μέσου πυρὸς ἐρρύσατο ἡμᾶς. (πθ'.)
 Ἐξημολογεῖσθε τοίνυν τῶ Κυρίῳ, ὅτι χρηστὸς, ὅτι
 εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. » Τί γὰρ χρηστότερον,
 τί δὲ⁹⁹ ἀγαθότερον τοῦ τοσοῦτω ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς
 χρηστέμεν ἔλεψ; Καὶ τοσαύτην ἀρετὴν ἐπιδειξά-
 μνοι, ἔλεψ φασὶ τῆς σωτηρίας τετυχηκέαι. Ἐἴτα
 ἐπειθὲ μόνων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσαν ἄνω,
 καλοῦσι καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐσεβοῦντας, καὶ
 τὸν Θεὸν θεραπεύειν ἐσπουδαχότας.

γ. εὐλογεῖτε, πάντες οἱ σεβόμενοι τὸν Κύριον,
 τὸν Θεὸν τῶν Θεῶν, ὑμνεῖτε καὶ ἐξημολογεῖσθε, ὅτι
 εἰς¹⁰⁰ πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ¹⁰¹ εἰς
 τὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων. » Καὶ τὸ ἄπειρον αὐτοῦ¹⁰² τῆς
 ἀγαθότητος δεῖξαι φιλονεικοῦντες, καὶ ἠτῶμενοι,
 πολλάκις τὸ τῶν αἰῶνων ἀναστρέφουσιν νομα. Τοιοῦ-
 τος τῶν ἁγίων τούτων ὁ ὕμνος οὗτος καὶ τὸν θηριώδη
 καὶ ἀπηγῆ βασιλέα ἐκπλήξας¹⁰³, τῶν μὲν βασιλικῶν
 ἐξάνιστησε θρόνων, δραμῆν δὲ παρ' αὐτοῦς παρ-
 σκεύασε, καὶ θεωρεῖ¹⁰⁴ τέτταρας ἀντὶ τριῶν ἐν τῇ
 καμίνῳ χορεύοντας.

⁸⁸ Ephes. iii, 8. ⁸⁹ I Tim. i, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ πειρ. B βουλόμενοι. ⁸⁹ διὰ. B præm. καὶ. ⁹¹ αἰσχ. B præm. τὴν. ⁹² B τελευταίον. ⁹³ αὐτ. —
 αἰῶν. Des. in B. ⁹⁴ καὶ. Des. ibid. ⁹⁵ ἐσχ. ταυτ. Ita B sed Sirm. hab. ἐσχάτοις ἑαυτοῖς. ⁹⁶ ἐρρ. A
 ἐξήλαστο. ⁹⁷ ἔβ. A ἄδ. A κατωτάτου. ⁹⁸ μέσου. A καμίνου μέσης. ⁹⁹ τί δέ. B ἡ τι. ¹⁰⁰ τῶν Θεῶν. B Κύριον.
¹⁰¹ εἰς. B præm. εἰς τὸν αἰῶνα καὶ. ¹⁰² καὶ — αἰῶν. Des. in A. ¹⁰³ αὐτοῦ. Ex B suppl. ¹⁰⁴ ἐκπλ. B add.
 ἔμου καὶ καταπλήξας. ¹⁰⁵ Ed. prior hab. θεωρεῖν.

B VERS. 88. « Benedicite, Anania, Azaria, Misael,

Domino, laudate et valde exaltate eum in sæcula. »

Ita seipsos ultimos eorum omnium quæ creata sunt,

existimabant, et omnium hominum abjectissimos.

Talis enim beatus Paulus fuit, 1128 qui sic ait :

« Mibi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc ».

Et alio loco : « Christus, inquit, venit in mundum, peccatores salvos facere, quorum primus ego sum ».

Et peccatorum quidem primum seipsum nominal, sanctorum vero ultimum vocat. Sic etiam beati hi adolescentes seipsos ultimos hortantur ad celebrandum Dominum, et laudibus extolendum in sæcula. Tum miraculum narrant : « Quia eruit nos ex inferno, et salvos fecit nos de manu mortis. » Humanis enim suffragiis omnis spes nobis interdicta fuit.

C

« Et liberavit nos e medio ardentis flammæ, et e medio ignis eruit nos. (Vers. 88.) Celebrate itaque Dominum, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. » Quid enim melius? quid benignius eo, qui in rebus nostris tantam adhibuit misericordiam? Cumque talem præ se tulerint virtutem, misericordia se salutem consecutos fatentur : deinde quia filios Israelis tantum supra commemoraverant, eos quoque qui inter gentes pie viverent, divini cultus studiosos, vocant.

VERS. 90. « Benedicite, omnes qui colitis Dominum, Deum deorum, laudate et confitemini, quia in omnia sæcula misericordia ejus, et in sæculum sæculorum. » Et infinitam illius bonitatem ostendere summe contendentes, et ea re victi, sæpe sæculorum nomen repetunt. Talis hic fuit sanctorum hymnus : [91] qui cum agrestem et immitem percussisset regem, obstupescit e throno regio surrexit, atque ad eos 1129 currere festinavit, et pro tribus quatuor in fornace tripudiantes conspexit.

« Et ait optimatibus suis, Nonne viros tres injecimus in medium ignis compeditos? (VERS. 92.) Et ecce ego conspicio viros quatuor solutos, et deambulantes in medio ignis, et corruptio non est in ipsis, et visio quarti similis filio Dei. » O ineffabilem animi lenitatem! Jure exclamabant sancti adolescentes, « Quia in omnia sæcula misericordia ejus, et in sæculum sæculorum. » Ecce enim istum quoque, qui tanto fastu elatus tantam adhibuerat crudelitatem, quique divinum cultum usurpare et Dei cultores crudeliter atque atrociter punire conatus fuerat, ad pietatem perducit, eique virtutem suam, qua mirabilia efficit, ostendit, et missum auxilio sanctis angelum illi conspicuum facit: ac numero primum ipsum obstupefacit, pro tribus quatuor ostensis, deinde solutis vinculis (solutus enim pro vinctis conspiciebat), adhæc incolumitate: « Corruptio enim, inquit, non est in ipsis. » Unde pereulsus, fastu sedato, accedit:

VERS. 93. « Et ait: Sidrach, Misach, et Abdenago, servi Dei altissimi, æxite, et accedite. Et egressi sunt Sidrach, Misach, et Abdenago e medio ignis. » Didicit vanus ille, qui dixerat: « Quis est Deus, qui eruat vos e manibus meis? » esse Deum ineffabilis potestatis, igni imperantem, ut contrariam sanctis ostenderet qualitatem. Quem enim ille non censebat Deum, 1130 Deum esse cognovit, et celsissimum Deum. [94] Egressis autem sanctis, admirantur omnes satrapæ, et toparchæ, et præfecti, sanctorum corpora incorrupta et illæsa conservata contemplantes, ipsosque capillos, qui nihil ex illa flamma sensissent: neque capillos tantum, sed ipsam etiam vestem, et calceamenta, quæ permanserant inviolata, atque adeo ut ipsius quoque ignis carerent odore. Deinde his conspectis Nabuchodonosor Deum laudat, et ait:

VERS. 95. « Benedictus Dominus Deus Sidrachi, Misachi, et Abdenagonis, qui misit angelum suum, et liberavit servos suos, qui confisi sunt in eo, et verbum regis mutaverunt, et tradiderunt corpora sua, ne servirent, neque adorarent ullum deum alium, sed Deum suum. » Semper experientia Dei percipiens virtutem, miser ille, oblivioni tradit miracula. Hoc erga sanctissimum Danielem quoque fecit. Surgens enim illum adoravit, eique thus et odorata sacrificia offerri præcepit. Et nunc similiter conspecta horum sanctorum salute, Deum laudat, et viros admiratur, quod regis verbum mutarint, et iniquæ vitæ piam mortem anteposuerint.

« Καὶ λέγει τοῖς μαγιστᾶσιν αὐτοῦ· Οὐχὶ ἄνδρας τρεῖς ἐβάλομεν εἰς μέσον τοῦ πυρὸς πεπεδημένους; (1131.) Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ θεωρῶ ἄνδρας τέσσαρας λελυμένους, καὶ περιπατοῦντας ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς, καὶ διαφθορὰ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς, καὶ ἡ ὄρασις τοῦ τετάρτου ὁμοία υἱῷ Θεοῦ. » Ὡ τῆς ἀρρήτου μακροθυμίας! Εἰκότως ἐβόων οἱ ἅγιοι παῖδες· « Ὅτι εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων. » Ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦτον ὠμότητι τοσαύτη καὶ τύφῳ χρησάμενον, καὶ τὸ θεῖον σέβας ἀρπάσαι⁷ καὶ τοὺς θεοὺς θεράποντας ὠμῶς καὶ θηριωδῶς κολάσαι πειραθέντα, πρὸς τὴν εὐσεβείαν πδηγεῖ⁸, καὶ τὴν οἰκείαν αὐτῷ⁹ θαυματουργίαν ὑποδεικνυσι, καὶ τὸν ἀποσταλέντα εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἁγίων ἄγγελον ἐμφανῆ¹⁰ αὐτῷ ποιεῖ. Καὶ ἐκπλήττει¹¹ μὲν αὐτὸν, πρῶτον τῷ ἀριθμῷ, ἀντὶ τριῶν τέσσαρας ὑποδείξας· ἔπειτα τῇ λύσει τῶν δεσμῶν· λελυμένως γὰρ ἀντὶ δεδεμένων ἑώρα· ἔπειτα τῇ σωτηρίᾳ· « Διαφθορὰ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστιν¹² ἐν αὐτοῖς. » Ὅθεν ἐκπλαγείς, καὶ καταλύσας τὸν τύφον, προσέρχεται·

1132. « Καὶ φησὶ· Σιδράχ¹³, Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ, οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὕψιστου, ἐξέλιθτε καὶ δεῦτε. Καὶ ἐξῆλθον Σιδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγῶ ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς. » Μεμάθηκεν ὁ μάταιος, ὁ λέγων· « Τίς ἔστι Θεός, ὃς ῥύσεται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » ὅτι ἔστι Θεός ἀρρήτων ἔχων δύναμιν¹⁴, τῷ πυρὶ κελεύων ἐναντίαν ἐπιδείξασθαι¹⁵ τοῖς ἁγίοις ποιήματα. Ὅν γὰρ Θεὸν ἐκεῖνος οὐκ ἐνόμιζεν, ἔγνω ὅτι ἔστι Θεός, καὶ ὕψιστος Θεός. Ἐξελθόντων δὲ τῶν ἁγίων, θαυμάζουσι μὲν ἅπαντες σατράπαι, καὶ τοπάρχαι, καὶ στρατηγοὶ, θεωροῦντες ἀκήρατα διατηρηθέντα τῶν ἁγίων τὰ σώματα¹⁶, καὶ τὰς τρίχας αὐτὰς οὐδεμίαν ἀσθηθῆναι ἐκ τῆς φλογὸς δεξαμένης ἐκεῖνης· οὐ τὰς τρίχας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐσθῆτα, καὶ τὰ ὑποδήματα ἀκέρατα μέιναντα, ὡς καὶ αὐτὴς ἀπηλλάχθαι τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς ὀσμῆς. Εἶτα ὕμνει ταῦτα θεασάμενος ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ λέγει·

1133. « Εὐλόγητός¹⁷ ὁ Θεός τοῦ Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ, ὃς ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐῤύσατο¹⁸ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐπεποιθίσαν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως ἠλλοίωσαν, καὶ παρέδωκαν τὰ σώματα αὐτῶν¹⁹, ὅπως μὴ λατρεύσωσι, μηδὲ προσκυνήσωσι παντὶ θεῷ ἐτέρῳ²⁰, ἀλλὰ²¹ τῷ Θεῷ αὐτῶν. » Ἀεὶ τῇ πείρᾳ παραλαμβάνων ὁ μάταιος τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, λήθη τὰ θαύματα παραδίδωσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ θειοτάτου πεποίηκε Δανιὴλ· ἀναστάς γὰρ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ μανὰ καὶ εὐωδίαν προσενεχθῆναι αὐτῷ παρενεγγύησε. Καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως θεασάμενος τῶν ἁγίων τούτων τὴν σωτηρίαν, ὕμνει τὸν Θεόν, καὶ θαυμάζει τοὺς ἄνδρας, ὅτι ἠλλοίωσαν τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως, καὶ προετίμησαν, φησὶν, εὐσεβῆ θάνατον παρανόμου ζωῆς.

VARIAE LECTIONES.

⁷ ἀρπ. B add. φιλονεικήσαντα. ⁸ B ὠδηγεῖ. ⁹ B αὐτοῦ. ¹⁰ ἐμφ. B δῆλον. ¹¹ ἔστ. Des. in B. ¹² B Σιδράχ. ¹³ δύν. B præm. τὴν. ¹⁴ B ἐπιδείξαι. ¹⁵ B ἀκήρατον διατηρηθῆν τῶν ἁγίων τὸ σῶμα. ¹⁶ Εὐλ. B add. Κύριος. ¹⁷ ἐῤβ. A ἐξείλατο. ¹⁸ αὐτ. A add. εἰς πῦρ ¹⁹ ἐτ. Des. in A. ²⁰ B ἀλλ' ἢ.

15. « Καὶ νῦν, φησὶν, ἰδοὺ ἐγὼ¹¹ ἐκτίθημι δόγμα¹², ὅπως πᾶς λαὸς, φυλὴ, γλῶσσα, ἢ ἂν εἴπη βλασφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδοναγῶ, εἰς ἀπώλειαν ἔσονται, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν διαρπαγῆσονται¹³, καθότι οὐκ ἔστι Θεὸς ἕτερος, ὃς ἐνλήσεται ῥύσασθαι οὕτως. » Καὶ τῷ¹⁴ ὄντι τῆ περὶ αὐτοῦ μεμάθηκεν · πολλῶν γὰρ καλουμένων θεῶν ἰδὲ¹⁵ τεμένη καταλύσας, καὶ τὰ ταμεῖα¹⁶ συλῆσας, βωμοὺς ἀνασπάσας, καὶ τοὺς ἱερωμένους αὐτῶν¹⁷ κατασφάξας, οὐδαμῶς θείας εὐεργεσίας¹⁸ ἐδέξατο πέραν · κατὰ δὲ τῶν τῷ Θεῷ ἀνακειμένων τῆ λύτῃ χρησάμενος, εἶδε τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπειρον δύναμιν, καὶ τὴν μακροθυμίαν τὴν ἀρρήτων · τοὺς μὲν γὰρ αἰκίους θεράποντας ἀκραυφνεῖς διεφύλαξεν, αὐτὸν δὲ τὴν βίαν τῆς μανίας οὐκ εἰσπράξατο, ἐπιμείναντα δὲ τῆ δυσσεβείᾳ μετὰ βραχὺ μετρίως ἐκόλασεν, εἴτα μετάνοιαν χρησάμενον φιλανθρωπίας ἤξιωσεν.

17. « Τότε δὲ ὁμοῦς κατεύθυνε, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τῶν Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδοναγῶ, ἐν τῇ χώρᾳ Βαβυλωνίᾳ, καὶ ἠύξησεν αὐτοὺς, καὶ ἤξιωσεν αὐτοὺς¹⁹ ἡγεῖσθαι πάντων τῶν Ἰουδαίων τῶν²⁰ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. » Ἰσαυτῆν ὁ Δεσπότης τῶν ἑραπειῶν αὐτὸν ἐσπουδακῶτος πικεῖται προμήθειαν. Καὶ εἰκότως ἐδόξωσι οἱ ἅγιοι παῖδες οὗτοι²¹, ὅτι « οὐκ ἔστιν αἰσχύνῃ τοῖς πεποισμένοις ἐπὶ σοί. » Καὶ ἡμῖς τοίνυν ταύτην κτησώμεθα τὴν ἐλπίδα, πάσης ἑρᾶς προσειμῶντες τῆς κτίσεως²² τὸν Ποιητὴν τε²³ καὶ Κυβερνήτην · καὶ γενέσθωσαν ἡμῖν οἱ μακάριοι οὗτοι καὶ εὐφελεῖς παράδειγμα, εὐσεβείας ἀρχέτυποι, ποδηγῶν πρὸς Θεόν, καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἐξῆς χρηρηγούμενα · ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'²⁴ οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Vers. 96. « Et nunc, inquit, ecco ego pono decretum, ut omnis populus, tribus, lingua, quae dixerit blasphemiam contra Deum Sidrachi, Misach, et Abdenagonis, pereat, et domus ipsorum diripiantur, quia non est **1131** Deus alius qui sic possit liberare. » Et hoc omnino experientia didicit. Cum enim multorum, qui dii vocabantur, templa evertisset, et penetralia praedatus arasque demolitus esset, eos quoque qui ipsorum sacris praerant, occidisset, nullam divinam beneficentiam expertus est : cum vero furore insaniisset contra eos qui se Deo dicarant, sensit et infinitam Dei virtutem, et ineffabilem illius longanimitatem, qui servulos suos integros et illaesos conservavit, et ab ipso interim nullas insaniae poenas exegit, sed in impietate degere perseverantem paulo post modicriter punivit, tum poenitentem sua clementia dignatus est.

B in impietate degere perseverantem paulo post modicriter punivit, tum poenitentem sua clementia dignatus est.

Vers. 97. « Tunc tamen rex, inquit, rerum moderationem commisit Sidracho, Misacho, et Abdenagoni, in regione Babylonis, et auxit ipsos honoribus, voluitque praesse omnibus Judaeis, qui erant in regno ejus. » Tanta sui colendi studioso providentia Dominus gubernat. Et merito exclamabant hi sancti adolescentes : « Non est confusio iis, qui in te confisi sunt. » Hinc nos etiam tantam habeamus spem, ut omni creaturae simul Opificem et Gubernatorem praefereamus : sintque nobis beati hi adolescentes utilitatis exemplum, pietatis exemplar, duces ad Deum, et ad ea quae a Deo iis qui digni sunt, suppeditantur; quae utinam omnes nos consequamur gratia et elementia Domini nostri Jesu Christi, **1132** cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum, Amen.

VARIAE LECTIONES.

¹¹ ἐγὼ. Des. in B. ¹² Ἐκτίθημαι δόγμα. ¹³ Ἄ εἰς διαρπαγὴν. ¹⁴ τῷ — μεμ. Na cum B legimus Sign. τὸ ὄνομα τοῦτο τῆ περὶ αὐτοῦ μεμ. ¹⁵ τὰ. B καί. ¹⁶ Β τείματα. ¹⁷ Β αὐτοῖς. ¹⁸ Β εὐεργετίας. — An legitur εὐεργετίας? ¹⁹ αὐτ. Des. in B. ²⁰ τῶν. A add. ὄντων. ²¹ οὗτ. Des. ibid. ²² τ. κτ. Repetitur in B. ²³ τ. Des. ibid. ²⁴ μεθ' — ἀεὶ, καί. B ὡς ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος.

TOMOS Δ'.

LIBER QUARTUS.

14. « Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν¹⁵ ἐν πάσῃ τῇ γῆ, εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθείη. » Προβύργου νομίζω, πρόβρον τὴν ὑπόθεσιν τῆςδε τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὴν

Vers. 98. « Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis, habitantibus in universa terra, pax vobis multiplicetur. » Operae praetium existimo, prius hujusce epistolae argumentum et

VARIAE LECTIONES.

¹⁵ Ἄ κατοικοῦσιν.

causam percurrere, deinde eam interpretari. Nabuchodonosor, qui tota Asia potitus Ægyptum quoque in suam ditionem redegerat, et Æthiopas prope Ægyptum habitantes sibi subegerat, se admodum crudelem et sævum subjectis sibi populis præbuit, atque eo superbiæ processit, ut existimaret se non solum iis qui dii vocarentur, sed etiam eo qui vere Deus est, majorem atque potentioorem esse. Hunc autem ipsius maxime inexplebilem factum non solum docet admirabilis Daniel, sed etiam sanctissimus Isaias propheta, imo vero ipse omnium rerum auctor Deus per prophetam ita loquens : « Væ Assyriis, virga furoris mei et iræ meæ est in inanibus eorum : iram meam in gentem iniquam mittam, et in meo populo constitutam, ut faciat spolia et prædam, et conculcet civitates, et redigat eas in pulverem ». Quod autem dicit, id significat : Lamentis digni sunt Assyrii, cum inultorum malorum sint auctores : attamen iis utar ministris ad peccatores puniendos, ac veluti **1133** virgam quamdam ad poenas infligendas idoneam, eos delinquentibus adhibebo, neque aliis tantum hominibus, sed etiam populo, qui meus appellatur. Adhibebo autem, propter magnam ipsius impietatem, et iniqua facinora, et urbes ipsorum per eodem evertendas curabo, et efficiam ut spoliis, quæ in urbibus fuerint, ipsi potiuntur. Ego igitur, veluti carnifice quodam utens Assyrio, per ipsum a peccantibus exigam supplicia. « Ipse » autem, inquit, non sic cogitavit, et animo non sic ratiocinatus est : sed discedat mens ejus, et quidem ut disperdat gentes non paucas. Et si dixerint ei : Tu solus es princeps, et dicet : Nonne cepi regionem quæ est supra Babylonem, et Chalanem, ubi turris ædificata est, et cepi Arabiam, et Damascum, et Samariam? Quemadmodum has etiam omnes regiones capiam ¹. » Per hæc igitur ipsius arrogantiam declaravit. Deinde prædicit mala quæ Hierosolymam invasura sint, et ostendit etiam poenarum causas : « Ululate emiam, inquit, sculptilia in Hierosolyma, et in Samaria : quemadmodum enim feci Samarizæ, et manufactis ejus, sic factam et Hierosolymam, et simulacris ejus ». Didicimus autem Hierosolymam haud fuisse superatam a Sennacherime Assyriorum rege : sed Nabuchodonosorem, **translata** in Babylonem regia, regique illa urbe declarata post excidium Ninive, in Judæam cum exercitu profectum, eversa Hierosolyma plurimos incolarum interfecisse, **1134** reliques in servitutum redactos captivos abduxisse : ita ut hinc quoque perspicuum sit divinam Scripturam pro uno habere Babyloniorum et Assyriorum regnum; quod ex his etiam, quæ subjiciuntur, facile est intelli-

A αἰτίαν διεξελθεῖν, εἰθ' οὕτως τὴν ἐρμηνείαν ποιησάσθαι. Ὁ Ναβουχοδονόσορ τῆς Ἀσίας ἀπάσης κενρατικῶς, καὶ τὴν Αἴγυπτον δὲ ὅψ' αὐτὸν ποιησάμενος, καὶ Αἰθίοπας τοὺς πρὸς Αἴγυπτον χειρωσάμενος, ὡμῶς μὲν λίαν καὶ ἀπηνῶς ἐχρήσατο τοῖς ὑπηκόοις, εἰς τοσαύτην δὲ ἤλασεν ἀλαζονείαν, ὡς νομίζειν οὐ μόνον τῶν καλουμένων θεῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ μείζων εἶναι καὶ δυνατώτερος. Τοῦτον ²⁷ δὲ αὐτοῦ τὸν ἀπληστοτάτον τύπον, οὐ μόνον ὁ θεοπέσιος ²⁸ διδάσκει Δανιήλ, ἀλλὰ καὶ ὁ θεοτάτος ²⁹ Ἰσαίας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ αὐτῆς ὁ τῶν ὅλων Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φεγγόμενος οὕτως : « Οὐαὶ Ἀσσυρίοις, ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ ὄργης μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν · τὴν ὄργην μου εἰς ἔθνος ἀνεμον ἀποσταλῶ, καὶ ἐν τῷ ἡμῶ λαῷ συναΐξω **B** ποιῆσαι σκῦλα καὶ προνομῆν, καὶ καταπατεῖν τὰς πόλεις, καὶ θείναι αὐτὰς εἰς κοινότροπον. » Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Ὁρήμων μὲν εἰσὶν ἄξιοι Ἀσσυρίοι ³⁰, μυρίων δυνεὶ ἐργάται κακῶν· ἀλλ' ὅμοιοι τοῖσι διακόνιοι εἰς τὰς κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν χρήσεται τιμωρίας, καὶ οὐδὲν τινα ῥάβδον κολαστικὴν τοῦτους τοῖς ³¹ παρανομοῦσιν ἐπάξω· οὐ τοῖς ἄλλοις δὲ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τῷ προσαγορευμένῳ μου λαῷ. Ἐπάξω δὲ, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν, καὶ παρανομίαν, καὶ τὰς τε πόλεις αὐτῶν διὰ τούτων καθελῶ, καὶ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι σκῦλα τούτων γενέσθαι παρασκευάσω. Ἐγὼ μὲν οὖν, οἷόν τι καὶ ἡμῶν τῷ Ἀσσυρίῳ χρώμενος, δικασθεῖς αὐτοῦ τοῖς παρενομοῦντας εἰσπράττομαι. « Αὐτὸς δὲ, φησὶν, οὐχ οὕτως ἐνεθυμήθη, καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ οὕτως ἐλόγησεν· ἀλλὰ ἀπεκλήθει ὁ νοῦς αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἐξολοθρεῦσαι ἔβη οὐκ ὀλίγα. Καὶ ἐκ ἐπινοῦν αὐτῷ· Σὺ μόνος εἶ ἄρχων, καὶ ἐρεῖ· Ἐλαβον τὴν χώραν τὴν ἐπάνω Βαβυλωνῶς, καὶ Χαλάνην ³², οὐ πύργος φεδομήθη, καὶ ἔλαβον Ἀραβίαν, καὶ Δαμασκὸν, καὶ Σαμάρειαν; Ὅν τρόπον ταύτας ³³, καὶ πάσης τῆς χώρας λήψομαι. » Διὰ τούτων μὲν οὖν τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ δὴλον πεποίηκε. Εἶτα προαγορεύει τὰ καταληφόμενα τὴν Ἱερουσαλήμ κακὰ, ὑποδείκνυσαι δὲ καὶ τὰς τῆς τιμωρίας αἰτίας : « Ὁλολύξατε γὰρ, φησὶ, τὰ ³⁴ γλυκτὰ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν Σαμαρείᾳ· ὃν φρόνον γὰρ ἐποίησα ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς χειροποίητοις αὐτῆς, οὕτως ποιήσω καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς. » Μεμαθήκαμεν δὲ, **D** ὅτι τῆς Ἱερουσαλήμ Συναχτηριμὸς ὁ τῶν Ἀσσυρίων οὐ περιεγένετο βασιλεὺς, ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ εἰς Βαβυλῶνα τὰ βασιλεία μεταθείς, καὶ βασιλικὴν ἐκείνην ἀποφθνας πόλιν μετὰ τὴν τῆς Νινευθὸς κατάλυσιν, ἐπεστράτευσεν εἰς Ἱουδαίαν, καὶ ἀνάστατον τὴν Ἱερουσαλήμ πεποικῶς, τοὺς μὲν πλείστους τῶν οἰκητόρων ἀνείλε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξάνθρωποδίσας αἰχμαλώτους ἀπήγαγεν· ὡς εἶναι δὴλον κἀντεῦθεν, ὡς μίαν οὖσαν ἔσθαι Γραφὴ τὴν Ἀσσυρίων

¹ Isa. x, 5, 6. ² Isa. x, 7-10. ³ Ibid. 11.

VARIE LECTIONES.

²⁷ B τούτου. ²⁸ θεοπ. B θεοτάτος. ²⁹ B θεοπέσιος. ³⁰ Ἀσ. Ex B suppl. ³¹ τ. τοῖς. B τούτοις. ³² Οὐκ. B præm. ὅτι. ³³ B Χαλάνης. ³⁴ ταύτ. B add. ἔλαβον. ³⁵ τὰ. Des. in B.

καὶ Βαβυλωνίων βασιλείαν· καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων ἅ
 ἐ τούτῳ ῥηθὲν ἐστὶ καταμαθεῖν. « Ἔσται γάρ,
 φησὶ, ὅταν συντελέσῃ Κύριος πᾶν ἅ πάντα ἐν τῷ
 ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐπάξει Κύριος ἐπὶ
 τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἀρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ
 ἐπὶ τὸ ὄψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Ἐπι-
 μωρήσατο δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ Θεός, οὐ διὰ τοῦ
 Σενναχηρείμ, ὃς τῶν Ἀσσυρίων ἐθασίλευσεν, ἀλλὰ
 διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ὁ μὲν γάρ, οὐ μόνον οὐκ
 ἐπόρθησε τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ἄπασαν ἀπολωλεκῶς
 τὴν στρατίαν, ἀπέδρα μόνος, καὶ οἴκος τὴν στρατὸν
 παρὰ τῶν υἱῶν ἐδίεζατο· ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ καὶ
 τὴν πόλιν καθέλιε, καὶ ἐνέπρησε τὸν θεῖον νεῶν,
 καὶ τὸν λαὸν ἀπήγαγε δορυβάτων. Διδάσκει τοίνυν
 ἡμεῖς ἡ θεία Γραφή, ὅτι μετὰ τὸ συντελεῖσαι Κύριον
 ποιῶντα πάντα ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ,
 ἡ ἠρπίστη λέγων· « Ὀλοῦντα, τὰ ἔγλυπτα ἐν
 Ἱερουσαλήμ· ἐν τῷ ὄρει γὰρ ἐποίησα Σαμαρείαν καὶ
 τοὺς εἰδώλους αὐτῆς, οὕτω ποιήσω καὶ τῇ Ἱερουσα-
 λήμ καὶ τοὺς χειροποιήτους αὐτῆς. » ἐπάξει, φησὶ,
 Κύριος ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν ἀρχοντα τῶν
 Ἀσσυρίων. Καὶ οὐ λέγει τὸν Βαβυλωνίων, ἀλλὰ τῶν
 Ἀσσυρίων· μία γὰρ τούτων κακείνων ἡ βασιλεία.
 Νοῦν δὲ μέγαν καλεῖ διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀλαζονικὸν
 τῶν βουλευμάτων· διὸ καὶ εἰκότως ἐπάγει· « Καὶ
 ἐπὶ τὸ ὄψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Καὶ
 οὐκ ἀπλῶς εἶρη, « τῆς δόξης αὐτοῦ, » ἀλλὰ « τῆς
 δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » τούτῳ, ὃς ἀνθρω-
 πῶς ὡν ὑψηλότατός τε καὶ μέγιστος εἶναι φαντάζε-
 ται. Ἐπε γάρ· « Ἐν τῇ ἰσχύϊ μου ποιήσω, καὶ
 ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσειώς μου ἀφελῶ ὄρια ἔθνῶν,
 καὶ τὴν ἰσχύϊν αὐτῶν προνομήσω, καὶ σείσω πόλεις
 κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψο-
 μαι τῇ χειρὶ μου ὡς νοστίαν, καὶ ὡς καταλειμμένα
 ὡς ἀρόν, καὶ οὐκ ἔσται ὃς διαφεύξεται με, ἢ ἀντείπη-
 ραι. » Οὕτω γυμνάσας τῶν λογισμῶν τοῦ Ἀσσυρίου
 τὸν τύπον, ἐλέγχει τῶν ἐνθυμημάτων τὸ μάταιον,
 καὶ διδάσκει, ὡς οὐδὲν ἂν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων
 ἐγένετο, μὴ τοῦ Θεοῦ συγχωρήσαντος, καὶ βουλη-
 θένης· δίκας τῆς ἀσεβείας εἰσπράξασθαι τοὺς ταῦτα
 ὑπ' αὐτῶν πεπονητάς. Οὐ χάριν εἰκότως ἐπάγει·
 « Μὴ δοξασθήσεται ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν
 αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρὶον ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐ-
 τῶν; Ὡσαύτως εἰάν τις ἀρῆ ῥάβδον ἢ ξύλον. » Καθ-
 ἄπερ, φησὶν, ἀδύνατον, αὐτομάτως ἀξίην, ἢ πρίονα,
 ἢ ῥάβδον κινήσῃν· τῆνικαῦτα γὰρ τούτων ἕκαστον
 ἐνεργεῖ, ἢνίκα ἂν τις τῇ χειρὶ χρησάμενος κινήσῃ
 ταῦτα θελήσειεν· οὕτω καὶ σὺ, τῆς ἐμῆς παραχωρη-
 σῆς σοι προμηθείας, πεποίηκας ἢ πεποίηκας, διὰ
 τὴν τῶν πεπονητῶν παρανομίαν. Μὴ τοίνυν νόμιζε,
 τῇ οἰκείᾳ σοφίᾳ καὶ δυνάμει ταῦτα κατορθωθῆναι.
 Εἰ δὲ οὐ βούλει ταῦτα σωφρόνως μαθεῖν, καὶ τὴν
 ἀλαζονικὴν ὀφρὺν καταλύσαι, τῇ πείρᾳ μαθήσῃ, ὅτι

gere. « Erit enim, inquit, cum consummaverit
 Dominus faciens omnia in monte Sion et in Hiero-
 solyma, inducet Dominus super mentem magnam
 principem Assyriorum, et super altitudinem gloriæ
 oculorum ejus. » Ultima est Hierosolymam Deus,
 non per Sennacherimum, qui Assyriorum regno
 potitus est, sed per Nabuchodonosorem. Ille enim
 non modo non expugnavit urbem, sed omni exer-
 citu amisso solus fugit, et domi a suis interfectus
 est: Nabuchodonosor autem, et urbem diruit, et
 Dei templum combussit, et populum bello captum
 abduxit. Docet itaque nos divina Scriptura, quod
 postquam impleverit Dominus omnia faciens in
 monte Sion et in Hierosolyma, quæ comminatus
 est dicens: « Ululate, sculptilia in Hierosolyma,
 quemadmodum enim feci Sarracizæ et simulacris
 ejus, ita faciam Hierosolymam et simulacris ejus, »
 inducturus sit (Dominus, inquit,) super mentem
 magnam, principem Assyriorum. Neque dicit Ba-
 byloniorum, sed Assyriorum: unum est enim ho-
 rum atque illorum regnum. Et mentem magnam
 vocat, propter superbiam et arrogantia consilia:
 quare etiam merito adjicit: « Et super altitudinem
 gloriæ oculorum ejus. » Neque simpliciter dixit
 « gloriæ ejus, » sed « gloriæ oculorum ejus; »
 hoc est, quia homo cum sit, celsissimum et
 maximum se esse cogitat. Dixit enim: « In fortitu-
 dine mea faciam, et in sapientia intellectus mei
 auferam terminos gentium, et fortitudinem ipsorum
 prædabor, et cæcutiam urbes habitatas, et orbem
 terrarum totum comprehendam manu mea sicut
 nidum, et sicut ova derelicta tollam, et non erit
 qui effugiat me, aut contradicat mihi. » Ita pate-
 facta cogitationum Assyrii superbia, vanitatem
 consiliorum ejus reprehendit, ac docet nihil eor-
 um quæ facta sunt ab ipso fieri potuisse, nisi
 Deus concessisset, qui voluit pœnas impietatis
 exigi ab iis, quibus hæc accidere. Quare jure sub-
 jicit: « Nunquid gloriabitur securia sine eo qui
 cædit cum ea? aut num exaltabitur serra sine tra-
 hente eam? similiter si quis extulerit virgam, vel
 lignum. » Quemadmodum, inquit, fieri non potest,
 ut sponte securis, vel serra, aut virga moveatur:
 tunc enim unumquodque horum operatur, cum
 aliquis admota manu ea voluerit commovere: sic
 etiam tu permittente providentia mea fecisti quæ-
 cumque fecisti, propter eorum scelera, qui hæc
 passi sunt. Ne itaque existimes, propria sapientia
 et virtute hæc tibi prospere successisse. Quod si
 hæc nolis modeste intelligere, et arrogans super-
 cilium comprimere, experientia disces, hæc ita se
 habere. « Mittet enim Dominus Sabaoth in trum
 honorem ignominiam, et in tuam gloriâ ignis ar-

ν Isa. x, 11. ἂ Isa. x, 10, 11, 13, 14. γ Isa. x, 15.

VARIE LECTIONES.

ἅ πᾶν. In B ponitur post πάντα. ἅ Κύριος. Des. in B. ἅ τὰ. Des. in B. ἅ ἐν. Des. in B. tum
 h. l. tum post pauca. ἅ B γεγονότων. ἅ B σοφίᾳ τε οἰκείᾳ.

deus accendetur^a. » Et alio loco rursus hæc dicit Deus propheta : « Et institues planctum hunc super regem Babylonis, et dices die illo : Quomodo cessavit **1136** exactor? cessavit sollicitator? Contrivit Deus jugum peccatorum, jugum principum, percutiens gentem furore, plaga insanabili^a. » Deinde ostendit orbis terrarum lætitiā : « Omnis terra, inquit, cum lætitiā, et ligna Libani lætābuntur super te, et cedrus Libani; ex quo dormivisti, non ascendit qui excindat nos^b. » Hæc per translationem loquitur, et *cedros Libani* appellat, vel *Israelem illustrem et gloriosum*, vel dignitate claros, quibus regnum commissum est. Ac paulo post, increpans ipsius fastum, admonensque ut arrogantiam comprimat : « Quomodo, inquit, cecidit de cælo Lucifer, mane exoriens? contritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes? Tu autem dixisti in cogitatione tua : In cælum ascendam, et super astra ponam thronum meum : sededo in monte sublimi, super montes excelsos ad aquilonem, ascendam super nubes, et ero similis Altissimo^c. » Tum humanæ felicitatis fragilitatem ostendit : « Tu autem, inquit, qui hæc cogitare ausus es, in infernum descendes, et in fundamenta terræ. Qui viderint te, mirabuntur super te, et dicent : iste est homo, qui concitabat terram, qui concutiebāt reges, qui fecit totam terram desertam, et urbes ipsius destruxit, eorum qui in captivitate erant non est misertus; omnes reges **1137** gentium dormierunt in honore, homo in domo sua, tu autem projicieris in montibus, sicut mortuus, abominabilis, cum multis mortuis percussis gladio, descendantibus in infernum^d. » Et ne omnibus de ipso prædictionibus adductis molestus sim, illis qui nunc audiunt, vel qui in posterum hæc lecturi sunt, ad illa remissis, quicunque velint ejus superbiam crudelitatemque cognoscere, ad propositum revertar. Hunc itaque auctor omnium rerum Deus ad pietatem ducere volens, multa ei sæpe salutaria adhibuit remedia : et primum anno secundo regni ejus in somniis ei statum illam ostendit, deinde oblivione somni effecit ut propheta indigeret; tum per interpretationem regum successiones accurate docuit, humanæ felicitatis ostendens breviter et fragilitatem. Ac statim ille utilitatem percepit, et immensum cultum præstitit Danieli, cui quasi Deo thus et libamina præcepit offerri. Sed rursus, haud multo interjecto tempore, imaginem illam erexit, quam omnes sibi subjectos coegit adorare, atque eos qui pietatem anteposuerant, in pyram inexplēbiliter

ταυθ^ο οὕτως ἔχει. « Ἀποστελεῖ γὰρ Κύριος Σαβαώθ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν, καὶ εἰς τὴν σὴν δόξαν πῦρ καίόμενον καυθήσεται. » Καὶ ἐν ἐτέρῳ δὲ χωρίῳ πάλιν τοιαῦτά φησιν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην. « Καὶ λήψῃ τὸν θρῆνον τοῦτον ἐπὶ τὸν βασιλεῖα Βαβυλῶνος, καὶ ἔρσις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Πῶς ἀναπέπαιται ὁ ἀπαϊτῶν; καὶ ἀναπέπαιται ὁ ἐπισπουδαστῆς; Συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἀμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων, πατάξας ἔθνος θυμῷ, πληγῇ ἀνάτιμ. » Εἶτα δείκνυσι^α τὴν τῆς οἰκουμένης εὐφροσύνην^β. « Πῶς ἡ γῆ, φησὶ, μετ' εὐφροσύνης^β, καὶ τὰ ξύλα τοῦ Λιβάνου εὐφρανθήσονται^β ἐπὶ σοὶ, καὶ ἡ κέδρος τοῦ Λιβάνου· ἀφ' οὗ κεκοιμησαί^β, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτεων ἡμεῖς. » Τροπικῶς δὲ ταῦτα λέγει· καὶ κέδρους τοῦ Λιβάνου προσαγορεύει, ἣ τὸν Ἰσραὴλ ἐπίσημον ὄντα, καὶ ἔνδοξον, ἣ τοῦ λαμπροῦς ἐν ἀξιώμασι, καὶ βασιλεύειν πεπιστευμένους. Καὶ μετὰ βραχέα, κωμωδῶν αὐτοῦ τὸν τύφον, καὶ τὴν τῆς ἀλαζονείας διδάσκων κατὰ λυτον· « Πῶς ἐξέπεσε, φησὶν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος, ὁ πρῶτ^ο ἀνατέλλων; συνετριβῆ ἐπὶ τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη; Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διαβολῇ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναθήσομαι, καὶ ἐπάνω τῶν ἀστέρων^β θήσω τὸν θρόνον μου· καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναθήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, καὶ^β ἔσομαι ὁμοιος τῷ Ὑψίστῳ. » Εἶτα δείκνυσι τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας τὸ ἐπίκηρον· « Σὺ δὲ, φησὶν, ὁ ταῦτα λογισασθαι τετολημῶς, εἰς ἄτην καταθήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Οἱ ἰδόντες^β σε θαυμάσουσιν ἐπὶ σὲ^β, καὶ ἔρουσιν· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὁ παροξύνων τὴν γῆν, ὁ σεῖων βασιλεὺς, ὁ θεὸς τὴν γῆν ὄλην ἐρημον, καὶ τὰς πόλεις αὐτῆς καθεῖλε· τοὺς ἐν ἐπαγωγῇ^β οὐκ ἤλεσε· πάντες οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ, ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· σὺ δὲ ῥιφήσῃ^β ἐν τοῖς ὄρεσιν, ὡς νεκρὸς, ἐβδελυγμένος, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων ἐκκεκεντημένων μαχαίρα, καταβαίνόντων εἰς ἄτην. » Καὶ ἵνα μὴ πῶσας τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας παραγωγῶν^β ἀποκησῶ τῷ μήκει, τοὺς τε νῦν ἀκούοντας, καὶ τοὺς εἰς^β ὕστερον τοῦτοις ἐντευχομένους εἰς ἐκεῖνὰ παραπέμφας, τοὺς γυνῶναι τὸν τύφον αὐτοῦ καὶ τὴν ὠμότητα βουλομένους, ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπαγάξω τὸν λόγον. Τοῦτον τὸίνυν ὁ τῶν ὄλων θεὸς εἰς εὐσέθειαν ποδηγῆσαι θελήσας, πολλὰ πολλάκις σωτήρια^β προσεσήνοχε φάρμακα, καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας ἔτει, ὄναρ αὐτῷ τὴν εἰκόνα ἐκείνην ὑπέδειξεν, εἶτα τῇ λήθῃ τοῦ ἐνουπλίου εἰς χρείαν τοῦ προφήτου κατέστησεν· ἔπειτα διὰ τῆς ἔρμηνείας τὰς τῶν βασιλέων διαδοχὰς ἐδίδαξεν^β ἀκριβῶς, τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας ὑποδεικνύς τὸ

^a Isa. x, 16. ^b Isa. xiv, 4, 6. ^c Ibid. 7, 8. ^d Ibid. 12, 14. ^e Ibid. 15-19.

VARIE LECTIONES.

^α B δεικνύς. ^β εὐφρ. Na legendum esse pro εὐφροσύνην, recte monuit Cotelerius. *Monum. Eccl. Gr.* t. II, p. 636. ^β μετ. εὐφρ. Deest h. i. βοᾶ, quod præcedit apud LXX. Vid. supra, p. 267. ^β B εὐφρανθήσεται. ^β κει. B πρᾶμ. σὺ. ^β B ἄτρων. ^β Des. in B. ^β B εἰδότες. ^β B σοί. ^β B ἀπαγωγῇ. ^β ριφ. B πρᾶμ. φησὶ. ^β B παραγῶν. ^β εἰς. Des. in B. ^β B αὐτῷ σωτηρίας. ^β B εἰδείξεν.

βραχὺ καὶ ἐπίκτηρον. Καὶ παραυτίκα μὲν ὠφέλειαν ἰδέξατο, καὶ τὸ ἄμυτρον σέβας τῷ Δαυιὴλ προσενηγοχεν· ὡς Θεῷ γὰρ λιθανωτῶν αὐτῷ καὶ σπονδάς προσενηθῆναι προσέταξεν. Ἄλλὰ πάλιν, οὐ πολλοῦ διαλθόντος χρόνου, τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἀνέστησε ⁶⁶, καὶ ἅπαντας τοὺς ὑπηκόους προσκυνεῖν αὐτὴν κατηγάγεσε, καὶ τοὺς τὴν εὐσέβειαν προσημαχότας, τῇ ἀπλήστως τραφεῖσσι πυρᾷ παραδέδωκεν. Ἄλλὰ πάλιν ὁ ἀγαθὸς Δεσπότης, μακροθυμίᾳ χρησάμενος, δίκας μὲν αὐτὸν τῆς τε ἀλαζονείας καὶ τῆς θηριωδίας οὐκ εἰσεπράξατο ⁶⁷, τὴν δὲ θεῖαν αὐτῷ ⁶⁸ δύναμιν ὑποδείκνυσαι, τοὺς εὐνοὺς θεράποντας τῆς φλογὸς ἐκείνης ἐλευθερώσας. Πάλιν δὲ ὀλίγην ἐκείθεν ὠφέλειαν δεξάμενος, ὑμνεῖ μὲν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ἀπειλεῖ τε ⁶⁹ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν τοῖς βλάσφημόν τι κατ' αὐτοῦ φεβγομένοις· ἀλλ' εὐθύς καὶ παραυτίκα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἐνιαυτῷ, λήθη πάλιν ⁷⁰ τὴν μεγίστην ταύτην παραδοὺς θαυματουργίαν, ἐπιστρατεύει τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ καθαιρεῖ μὲν τὰ ⁷¹ τῆς πόλεως τεῖχη, πυρπολεῖ τε τὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ νεῶν, κατατολμᾷ δὲ τῶν τούτου ἀδύτων, καὶ πάντα συλήσας τὰ ἀναθήματα εἰς τὴν Βαβυλῶνα σὺν τοῖς αἰχμαλώτοις ἀπήνεγκεν. Ὅτι δὲ κατὰ τοῦτον ἐπιστρατεύουσε τὸν καιρὸν, καὶ ὁ μακάριος ἡμᾶς ⁷² διδάσκει Ἱερεμίας οὕτως λέγων· « Ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ δεκάτῳ Σεδακίου βασιλέως ⁷³ Ἰούδα, οὗτος ἐνιαυτὸς ὀκτωκαιδέκατος ⁷⁴ τῷ ⁷⁵ Ναβουχοδονόσορ τῷ βασιλεῖ Βαβυλῶνος, καὶ ⁷⁶ δύναμις βασιλέως Βαβυλῶνος ἐχάρακωσεν ἐν ⁷⁷ Ἱερουσαλήμ. » Καὶ τῆς εἰκόνης δὲ τὸ διήγημα συγγράφων ὁ μακάριος Δαυιὴλ τοῦτον τῆσσι τὸν χρόνον· « Ἐτους ὀκτωκαιδεκάτου Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς ἐποίησεν εἰκόνα χρυσοῦν· ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι ἐν ⁷⁸ ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἀπήτησε τὴν τῆς εἰκόνης προσκύνησιν· εἶτα τὴν στρατίαν ⁷⁹ προπέμφας ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς, περιεγένετό τε τῆς Ἱερουσαλήμ ἐνδεκάτῳ μὲν ἔτει τῆς βασιλείας Σεδακίου, ἐνεακαιδεκάτῳ δὲ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας. Ἐπειδὴ τοίνυν οὐδεμίαν οὐδαμῶθεν ὁ δεσποτὴς ὠφέλειαν ⁸⁰ εἶδετο, ἀγανακτήσας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς δεδίττεται μὲν αὐτὸν πρότερον ⁸¹ δι' ἐνυπνίου, εἶτα διὰ τοῦ Δαυιὴλ τὰ διὰ τοῦ ἐνυπνίου σημαινόμενα δῆλα ποιεῖ. Καὶ οὐδὲ οὕτως εὐθύς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ προσφέρει ⁸² μὲν αὐτῷ συμβουλήν καὶ παραίνεσιν διὰ τοῦ Δαυιὴλ, ἐνιαυτὸν τε ὄλον μακροθυμεῖ τὴν μετμέλειαν ἀναμένων. Ὡς δὲ οὐδεμίαν ἰατρειάν ἐκ τῆς μακροθυμίας ἠέλησε δρῆσθαι, ἃ ἠπέλιπεν ἐπιφέρει κακὰ· τιμωρεῖται τε αὐτὸν οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν ἀλαζόνα νοῦν ἐκείνον τὸν τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐνεργοποίησαντα, φρενοδραβεῖα παλεῖ καὶ παραπληξίᾳ. Εἶτα θηριώδη γενόμενον ἐξελαθῆναι ⁸³ παρα-

A nutritam coniecit. Sed rursus bonus Dominus adhibita longanimitate pœnas superbix et crudelitatis ab ipso non exegit, verum divinam illi virtutem ostendit, amicis suis famulis **1138** ab illa flamma liberatis. Denuo vero parva inde percepta utilitate, laudat quidem auctorem omnium Deum, extremumque supplicium minatur iis qui maledictum aliquod in ipsum conjiciant : sed statim, atque adeo illo ipso anno, rursus oblivioni tradito hoc maximo miraculo, cum exercitu* contra Hierosolymam proficiscitur, et urbis mœnia demolitur, incenditque sanctum templum, audeque in ejus adyta penetrare, prædatusque omnia donaria, in Babylonem ea cum captivis abduxit. Hoc autem de quo loquimur tempore profectum illum esse cum exercitu, beatus etiam nos docet Jeremias, cum ita dicit : « Verbum quod factum est ad Jeremiam a Domino, anno decimo Sedecix regis Judæ, hic annus octavus et decimus Nabuchodonosoris regis Babylonis, et exercitus regis Babylonis obsedit Hierosolymam*. » Et statuxæ historiam scribens beatus Daniel hoc tempus ascripsit : « Anno decimo octavo, Nabuchodonosor rex fecit statuam auream : » ita ut perspicuum sit, anni initio illum postulasse ut statua coleretur, deinde præmisso exercitu ipsum etiam secutum esse atque Hierosolymam expugnasse undecimo anno Sedecixæ regni, decimo autem nono, quo ipse regnabat. Quando itaque nullam omnino miser percepit utilitatem, indignatus auctor omnium rerum Deus deleret **1139** ipsum somnio prius, deinde per Danielem, quæ somnium significabat, ei patefecit. Et ne sic quidem statim infert supplicium, sed consilium ei offert admonetque per Danielem, annumque totum longanimitate tolerat, expectans ejus pœnitentiam. Ubi vero nullum remedium ex illius lenitate ac longa patientia decerpere voluit, quæ minatus fuerat mala, infert, ac punit ipsum non simplici pœnarum genere, sed superbam mentem illam, quæ ea somniaverat quæ sunt supra naturam, dementia percudit et insaniam. Deinde cum ferinus factus esset, curat eum expellendum, ita ut loca deserta diu incoleret. Tum illud quoque molitur, ut malorum quibus premebatur, sensum acciperet : neque enim fieri poterat, ut is utilitatem inde perciperet, cum omni omnino doloris sensu careret. Ita sublatis oculis ille celerrimas vitæ mutationes agnoscit, lamentatur autem et luget propriam stultitiam, confleturque Dei regnum successione carens in omnia sæcula permanere. Hæc experientia edoctus, rursus propter ineffabi-

* Jerem. xxxii, 1, 2 ; vel juxta LXX, xxxix, 1, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ B ἴστησεν. ⁶⁷ B ἐπράξατο. ⁶⁸ B αὐτοῦ. ⁶⁹ τε Edit. prior hab. δέ. ⁷⁰ B παντελεῖ. ⁷¹ τὰ. In B ponitur post πόλεως. ⁷² ἡμᾶς. Ex B suppl. ⁷³ βασι. B πρῶτον. τοῦ. ⁷⁴ B ὄδορος καὶ δέκατος. ⁷⁵ B τοῦ εἰδεῖν, τοῦ βασιλέως. ⁷⁶ καὶ—Βαβυλ. Des. in B. ⁷⁷ ἐν. B τῆς. ⁷⁸ ἐν. B πρῶτον. καὶ. ⁷⁹ B στρατείαν. ⁸⁰ ὄφ. In B ponitur post εἶδετο. ⁸¹ B πρῶτον μὲν αὐτόν. ⁸² Edit. prior habet προσφέρει. ⁸³ B ἐξωσθῆναι.

lem Dei clementiam in suum regnum rediit, et sequens omnibus hominibus injuriam facere ratus, si divinam Providentiam occultaret, per epistolam omnibus sibi in orbe terrarum subjectis et pristinam felicitatem narrat, et calamitatem quæ sibi acciderat, et resipiscentiam, qua Dominum placavit. Hoc igitur est epistolæ argumentum, quod idcirco pluribus exposui, quod et hujus superbiam

1140 Scripturæ testimoniis ostendere, et Dei omnium rerum auctoris erga omnes curam indicare volui. Age itaque, ad hæc sigillatim interpretanda progrediamur. « Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis, habitantibus in universa terra, pax vobis multiplicetur. » Decet his verbis accommodare illud Prophetæ dictum : « Bonum mihi quod humiliaveris me, ut discam justificationes tuas. » Nam iste quoque experientia doctus resipiscere, pietatis magister evasit, et mala quæ sibi acciderant, omnibus hominibus ut remedia propunit : neque sibi tantum subjectis, sed iis etiam, qui extra suum regnum degebant. Recte autem et congruenter hac salutatione usus est : « Pax vobis multiplicetur, » hoc est, sitis expertes malorum, quæ ego expertus sum, et pace perpetua fruamini. Tum subjicit :

γους τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνήν. « Ἀγαθὸν καὶ ωμάτά σου. » Τῇ περὶ δὲ καὶ οὗτος διδασκῶν οὐ μόνον τοῖς ὑπηκόοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξω τῆ; προσηγορίαν ἐποίησατο. « Εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖ. » εἰρήνης ἀπολαύοντες διατελεῖτε. Εἶτα ἐπάγει·

VERS. 99. « Signa et prodigia, quæ fecit mecum Deus altissimus, placuit mihi annuntiare vobis. » Divinorum, inquit, miracularum spectator ipse factus, æquum censui, vos omnes participes et socios mihi ipsorum contemplationis asciscendos. Neque enim vulgaria sunt, sed magna et fortia, et :

VERS. 100. « Quam magna et fortia! regnum ejus regnum æternum, et potestas ejus in generationem et generationem. » Humana enim, qualiacunque fuerint, finem habent, et celerem finem : solum autem perpetuum, et quod commoveri nequit, est regnum Dei. Postquam ita rerum causam prius docuit, ipsius (epistolæ) facit initium.

1141 CAPUT IV.

VERS. 1. « Ego Nabuchodonosor abundans eram in domo mea, et florens in throno meo et pinguis in populo meo. » Non sine causa nomen suum posuit, sed ut nomen ipsum verbis quasi testimonium daret. Cum enim illustrissimus esset, quippe omnium qui in Asia erant, et Ægypto, et Æthiopia, imperium adeptus, nomen suum præposuit, quod sufficiens eorum quæ dicerentur, esset testimonium. Dixit autem :

† Psal. cxviii, 71.

σκευάζει, καὶ τὰς ἐρήμους οὐκ εἶναι ἐπὶ χρόνῳ μακρῷ. Ἐπειτα ἀσθησὶν παρασκευάζει αὐτὸν λαβεῖν τῶν κατεχόντων δεινῶν. οὔτε γὰρ ἦν οἶόν τε αὐτὸν ὠφέλειαν δρέψασθαι ἀναισθητῶς καὶ ἀναλλαγῆτως παντελῶς διακείμενον. Οὕτως ἀνανεύσας ἐκείνος, ἐπιγινώσκει μὲν τὰς οὐχ ὑπὸ τοῦ βίου μεταβολῆς, θρηνηθεὶς δὲ καὶ ὀλοφύρεται τὴν οὐκ εἰς ἀβελτηρίαν, ὁμολογεῖ τε τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ἀδιάδοχον εἶναι, εἰς ἀπαντας διαμένουσαν τοὺς αἰῶνας. Ταῦτα τῇ περὶ διδασκῶν, πάλιν διὰ τὴν ἀρήτον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν εἰς τὴν οὐκ εἰς ἀπελθῆναι βασιλείαν ἀδικεῖν δὲ νομίσας ἀπαντας τοὺς ἀνθρώπους, εἰ κρύψει Θεοῦ τὴν προμνησθεῖαν, δι' ἐπιστολῆς πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ὑπηκόοις ἐξηγεῖται τὴν τε προτέραν εὐήμερίαν, καὶ συμβῆσαν δυσκλήριαν· εἶτα τὴν μεταμέλειαν, δι' ἧς τὸν Δεσπότην ἐξελίωσατο. Ἡ μὲν οὖν τῆς ἐπιστολῆς ὑπόθεσις αὕτη· διὰ πλειόνων δὲ αὐτῆν ἐποίησάμην, καὶ εἶναι τοῦτου τύπον ταῖς Γραφικαῖς μαρτυρίαις δεῖξαι βουλευθεῖς, καὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν περὶ πάντας κηδεμονίαν δὴλην ποιῆσαι θελήσας. Φέρε τοίνυν, τῆς κατὰ μέρος ἐξηγήσεως ἀρξώμεθα. « Νεβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οὐκ οὐσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ, εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖ. » Προσῆκει τοῖς ἀρμόσσει τοῖς λόγοις ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δε-

σπότην ἐξελίωσατο. Ἡ μὲν οὖν τῆς ἐπιστολῆς ὑπόθεσις αὕτη· διὰ πλειόνων δὲ αὐτῆν ἐποίησάμην, καὶ εἶναι τοῦτου τύπον ταῖς Γραφικαῖς μαρτυρίαις δεῖξαι βουλευθεῖς, καὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν περὶ πάντας κηδεμονίαν δὴλην ποιῆσαι θελήσας. Φέρε τοίνυν, τῆς κατὰ μέρος ἐξηγήσεως ἀρξώμεθα. « Νεβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οὐκ οὐσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ, εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖ. » Προσῆκει τοῖς ἀρμόσσει τοῖς λόγοις ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δε-

C 140. « Τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησε μετ' ἐμοῦ ὁ Θεὸς ὁ ὑψίστος, ἤρρεσεν ἐνώπιόν μου ἀναγγεῖλαι ὑμῖν. » Τῶν θεῶν, φησὶ, θαυμάτων αὐτόπτης γενόμενος, νενομίκα δίκαιον κοινωνοὺς ὡς ἀπαντας τῆς τούτων θεωρίας λαβεῖν. Οὐκ ἐστὶ γὰρ τὰ τυχόντα, ἀλλὰ μεγάλα καὶ ἰσχυρά, καί!

ρ'. « Ὁ μεγαλὰ καὶ ἰσχυρά· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν. » Τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα, ὅποια ἂν ἦ, τέλος ἔχει, καὶ τέλος ταχύ· μόνη δὲ διαρκὴς καὶ ἀσάλευτος ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία. Οὕτω προδιδάξας τὴν τῶν πραγμάτων αἰτίαν, ἀρχεται τῆς κατ' αὐτὴν διηγήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

D α'. « Ἐγὼ Νεβουχοδονόσορ εὐθηνῶν ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ εὐθάλων ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καὶ πίων ἐν τῷ λαῷ μου. » Τέθεικε δὲ τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα τὸ ὄνομα μαρτυρήσῃ τοῖς λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἐπίσημος ἦν, ἅτε δὴ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, τὴν ἡγεμονίαν λαβὼν, προτέθεικεν αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν, ἀρκούσαν εἰς μαρ-

VARIAE LECTIONES.

¹⁴ B χρόνον μακρόν. ¹⁵ ἦν. In B ponitur post οἶόν τε. ¹⁶ παντ. Des. in B. ¹⁷ B ἀπανάληθθεν, ¹⁸ B τὴν τοῦ Θεοῦ πρόμ. ¹⁹ συμβ. B præm. τὴν. ²⁰ B προσαρμόσαι. ²¹ μοι. Des. in B. ²² δέ. B γάρ. ²³ δέ B add. σφόδρα. ²⁴ A et B ἐναντίον. ²⁵ τούτ. B τοῦ Θεοῦ. ²⁶ ἐστὶ. B ἦν. ²⁷ ἦ. B εἶη. ²⁸ B αὐτόν. ²⁹ καὶ λαῷ — μου. Des. in A et in textu Chald. ³⁰ αὐτοῦ. Ex B suppl.

τυρίαν ἢ τῶν λεγομένων. Ἐφ' ἧ δέ· Ἐν ἄρχῃ οὖν ἅ
 αὐληρίαι, καὶ μυρίαὶ ἀγαθαί· περιβρέμενος διατέ-
 λουν ἐν τοῦτοις δὲ ὧν,

β'. Ἐνύπνιον, φησὶν, εἶδον, καὶ ἐφοβήρισέ με,
 καὶ ἰθαύμασα ἐπὶ τοῦτοις πᾶσι, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ
 τῆς κοίτης μου, καὶ αἰ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου
 συνετάραξάν με. Ἐν τῷ ταύτῃ γὰρ ὁ ὑπάρχων εὐ-
 ημερία, ὄναρ εἶδον λυπηρὸν, καὶ ἐξεδειματώθην μὲν
 σφόδρα τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἐνυπνίου, ἐταρασσόμενη δὲ
 πλέον τὰ διὰ τοῦτου σημαίνόμενα κατείδεν οὐ δυνά-
 μανος· οὐ χάριν τοὺς ταῦτα δυναμένους ἐρμηνεύειν
 συνεπέλασα.

δ, ε'. Καὶ εἰσπορεύονται ἱπποῖδοι ἑ, μάγοι, Γα-
 ζαρνοὶ, Χαλδαῖοι, καὶ τὸ ἐνύπνιον εἶπον ἡ γῶ ἐν-
 ὄπιον αὐτῶν, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ οὐκ ἐγνώρισάν
 μοι ἔω· ὁ ἕτερος εἰσῆλθεν ἐνώπιόν μου, Δανιήλ,
 ὁ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου,
 ὃς Πνεῦμα Θεοῦ ἱ ἄγιον ἔχει ἐν αὐτῷ. Ὁὐχ ἁπλῶς
 δὲ ταῦτα τέθεικεν, ἀλλὰ παράλληλα ἱ, ἵνα τῇ παρ-
 εζετάσει δῆλην ἅπασιν ποιήσῃ τὴν τοῦ προφήτου σο-
 φίαν· διὸ καὶ τὰ ἔθνη καταλείγει τῶν σοφῶν Βαβυλῶ-
 νος, ἵνα δείξῃ τοὺς μὲν οὐδὲν ἱ ὄλων ἐπισταμένους,
 ἐν δὲ ὑπὸ τοῦ θεοῦ Ἡνεύματος φωτισζόμενον. Κα-
 λεῖ δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ μόνης τῆς προσηγορίας, ἣν
 αὐτὸς ἐπιτέθεικεν, ἀλλὰ τὸ Ἑβραϊκὸν προστίθεισιν ἱ
 ὄνομα. Ἐ Δανιήλ γὰρ, φησὶν, οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ
 κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου. Ὁὐτῶ γὰρ, φησὶν,
 αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς ἰθαύμασα, ὡς τοῦ πάλαι ὑπ' ἐμοῦ
 προσηγορευμένου Θεοῦ ἐπιθεῖναι αὐτῷ τὴν προσηγο-
 ρίαν. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, ἡ Ὅς Πνεῦμα Θεοῦ
 ἄγιον ἔχει ἐν αὐτῷ. Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τῆς τοῦ προ-
 φῆτου διδασκαλίας μαμαθήκαμεν. Πόθεν γὰρ ἐτέρω-
 θεν ἐγνώκει τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν προσηγο-
 ρίαν τοῖς κισθῆλοις εἰδῶλοις προστετηκώς; Ἐ Καὶ τὸ
 ἐνύπνιον, φησὶν, ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπον. Ἐ Εἶπον δὲ
 οὕτως ἀρξάμενος.

ς, ζ'. Ἐ Βαλτάσαρ, ὁ ἀρχὸν τῶν ἱπποῖδων, ὃν
 ἐγὼ ἱ ἔγνω, ὃτι Πνεῦμα ἱ ἄγιον ἐν σοί, καὶ πᾶν
 μυστήριον οὐκ ἀδυνατεῖ ἱ σοί, ἀκουσον τὴν ὄρασιν
 τοῦ ἐνυπνίου ἱ, οὐ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ
 εἶπέ ἱ μοι. Καὶ αἱ ἱ ὁράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐπὶ
 τῆς κλίτης ἱ μου. Τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων αἱ
 εὐημερίαι πολλάκις ἐπιλανθάνεσθαι τῶν εὐεργετη-
 σάντων παρασκευάζουσιν, αἱ δὲ χρεῖαι ἀνγκαλοῦνται
 τῶν εὐ παποιηκότων τὴν μνήμην. Καὶ ὑγιαίνων
 μὲν τις τὸ σῶμα, τῆς τοῦ ἱατροῦ τέχνης οὐ λαμβά-
 νει τὴν μνήμην· ἀρρώστω δὲ περιπεσών, ἀναμνησ-
 σκεται, ὡς καὶ ἦδη πρότερον τοῦτο παθὼν διὰ ἱ
 τοῦ δαιμόνος τοῦ ἱατροῦ τῆς ὑγείας ἀπήλαυσεν· οὕτω
 καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἦν ἵνα μὲν τοὺς ἀγίους ἐκεί-
 νους ἡ πυρῆ παρεδίδου, τῆς τοῦ Δανιήλ εὐεργεσίας
 οὐκ ἐμνησθῆναι· ἐπειδὴ δὲ πάλιν εἶδεν ἐνύπνιον,

In summa felicitate degens infinitis bonis circum-
 fluebam, quibus fruens,

Vers. 2. Ἐ Somnium, inquit, vidi, et perterruit
 me, et admiratus sum super omnibus his, et turbatus
 sum in cubili meo, et visiones capitis mei conturba-
 verunt me. Ἐ In tanta enim felicitate somnium vici
 mihi molestum, ac vehementer perterritus sum ea
 specie, quæ mihi in somnis oblata est : sed multo
 magis perturbabar, quod quæ per somnium signifi-
 carentur non possem intelligere. [3] Quare hæc in-
 terpretandi peritos accersivi.

Vers. 4, 5. Ἐ Et ingrediebantur incantatores, magi,
 Gazareni, Chaldæi : et somnium dixi ego in con-
 spectu eorum, et interpretationem ejus non indica-
 runt mihi, donec alius ingressus esset in conspectu
 meo, Daniel, cui nomen Baltasar, secundum nomen
 Dei mei, qui Spiritum Dei sanctum habet in seipso. Ἐ
 Non simpliciter hæc posuit, sed comparate, ut ipsa
 comparatione omnibus prophetæ sapientiam declara-
 ret : 1142 quare gentes quoque sapientum Babylonis
 connumerat, ut ostendat, illos quidem nihil omnino
 scire, hunc vero divino spiritu illuminatum esse ;
 ipsumque vocat non eo tantum nomine, quod illi
 imposuerat, sed addit etiam nomen Hebraicum.
 Ἐ Daniel enim, inquit, cui nomen Baltasar secundum
 nomen Dei mei. Ἐ Ita enim a principio, in-
 quit, eum admiratus sum, ut eum nomine illius Dei
 qui a me pridem colebatur appellarem. Et causam
 ostendens, Ἐ Qui Spiritum, inquit, Dei sanctum ha-
 bet in seipso. Ἐ Et hoc quoque ex prophetæ doctrina
 didicimus. Alioquin enim unde cognoscere potuis-
 set sanctissimi Spiritus appellationem, qui adulteris
 adeo addictus erat simulacris? Ἐ Et somnium,
 inquit, coram cæ dixi. Ἐ Atque ita exorsus dixi :

Vers 6, 7. Ἐ Baltasar, princeps incantatorum, quem
 ego cognovi Spiritum sanctum in te esse, et omne
 mysterium non esse impossibile tibi, audi visionem
 somnii quod vidi, et interpretationem ejus dic
 mihi. Et visiones capitis mei in cubili meo. Ἐ Pleri-
 que hominum, si prospero successu gaudent, bene
 de se meritorum obliviscuntur : necessitates vero
 quibus premuntur, eos illis in memoriam revocant,
 qui beneficia contulerunt. Et cum aliquis prospera
 corporis utitur valetudine, medicæ artis minime re-
 cordatur : cum vero in verbum incidit, memoria
 repellit, se, cum prius etiam eodem morbo laboraret,
 alicujus medici ope relectum et salute potitum esse :
 ita etiam Nabuchodonosor, quando 1143 sanctos
 illos in pyram conjiciebat, beneficium quod a Daniele
 acceperat non meminuit ; sed cum iterum somnium

VARIE LECTIONES.

ἅ ἀρχ. εἰς μαρτ. Des. in B. ἅ ἐν. B præm. ὃτι. ἅ οὖν. B ὧν. ἅ καὶ — πᾶσι. Des. in A. ἅ γάρ. B ἅ.
 ἅ ἐπ. A et B præm. ol. ἅ εἰπ. In B ponitur post ἐγὼ. ἅ ἔω; — Δανιήλ. A ἔω; ἦλθε Δανιήλ.
 ἱ Θεοῦ. Des. in B textus Chald. habet, Spiritus deorum sanctorum. Ita quoque vers. 6. ἱ παρ. B add.
 τίθεσθαι. ἱ οὐδ. In B ponitur post ὄλων. ἱ B προστίθεισιν. ἱ ὃν ἐγὼ. Des. in B, sed A habet ἐγὼ.
 ἱ πν. A add. Θεοῦ. ἱ A ἀδυνατεῖται. ἱ ἐν. A add. μου. ἱ A et B. εἶπόν. ἱ αἱ. B τὰς. ἱ κλ. A et
 B κλίτης. ἱ διὰ. B præm. καί.

nium effectorem celebrare præcipiunt, et principes aliorum omnium filios Israelis ad id faciendum hortantur; quos etiam multifariam dividunt, ac primo loco ponunt sacerdotes, quippe quibus divinum commissum fuerit ministerium. Deinde, ne existimarentur solis sacerdotibus hoc celebrandi hymni munus præscribere, subjiciunt:

VERS. 85. «Benedicite, servi Domini, Domino, laudate et valde exaltate eum in omnia sæcula:» tantum non dicentes posse etiam benevolo animo Domino servire, quicumque non sit sacerdotio decoratus. **1126** Resurrectionem quoque prænuntiant.

VERS. 86. «Benedicite enim, aiunt, spiritus et animæ justorum, Domino:» id est, spirituales animæ justorum, humanis perturbationibus superiores factæ, quæ spiritus gratiam accepere. Tum eos quoque hortantur, qui virtutis quodam genere præditi sunt.

VERS. 87. «Benedicite, inquit, sancti et humiles corde, Domino.» Possunt enim injustitiæ expertes, aiunt, et de se humiliter sentientes et placere Deo, et convenientem illi hymnum offerre. Atque hæc omnia non loquaci oratione commemorarunt, sed primum erga Dominum amorem inflammantes, ac ipsimet eorum beneficiorum, quæ verbis exprimi nequeunt, et illius opificii, quod hominum causa ab initio molitus est Deus, recordantes. His enim verbis hæc videntur innuere: Idcirco laudamus et magnopere extollimus te, quia per angelos nobis exhibes beneficia, quod cælum propter nos condidisti, sole autem diem illustras, et luna noctis mitigas obscuritatem, et temporis nos doces mensuram: celebramus te, quia auctor fuisti, ut cælum nobis veluti pratrum stellarum produceret, et floribus qui nunquam marcescunt oculos nostros pascis, quorum etiam cursu cognoscendam nobis præbos noctis mensuram. Et quis unquam te digne celebravit, cum videt tempestatum mutationes, solstitiorum vicissitudines, æstum opportune æstatis tempore adhibitum? tum ventorum refrigerantes auras, frigus hieme et pluviam procreari, et unumquodque decore et ordine procedens, fulgura pluviam indicantia, nubes pluvias **1127** parientes, montes et plana loca segetibus ornata ac nemoribus, fontes scaturientes et plantas irrigantes, fluvios indesinenter fluentes neque sui cursus ullam quietem admittentes, mare in medio positum amicitiae auctorem atque concordiae, communemque locum et horum et illorum commercia capientem? Et ne singula prosequar, primum horum omnium meminere beati, ut suam præ se ferrent animi æquitatem, idque studentes, ut flagrantiore ex beneficiorum memoria hymnum perfice-

A διαίρεισιν ὑμνεῖν παρεγγυῶσι τὸν Ποιητὴν· καὶ πρώτους μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τοῦτο ποιεῖν παρακελεύονται· καὶ τούτους δὲ πολλὰ χῶς διαιροῦσι, καὶ τάττουσι πρώτους τοὺς ἱερεῖς, ὅτι δὴ τὴν θείαν λειτουργίαν πεπιστευμένους. Ἔπειτα, ἵνα μὴ νομισθῶσι ῥόνοις τοῖς ἱερεῦσι περιγράφειν τὴν ὑμνηδίαν, ἐπάγουσιν·

πς'. «Εὐλογεῖτε, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὕπερυψοῦτε εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας·» μονονουχὶ λέγοντες, ὅτι δυνατὸν εὐνοσιῶς δουλεῦειν τῷ Δεσπότη καὶ τὸν ἱεροσύνης γεγυμνωμένον ⁹⁹. Προκηρύττουσι καὶ τὴν ἀνάστασιν·

πς'. «Εὐλογεῖτε γὰρ, φασί, πνεύματα καὶ ψυχὰι δικαίων, τὸν Κύριον·» τούτεστιν, αἱ πνευματικαὶ τῶν δικαίων ψυχὰι, αἱ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ὑπέριαι γινόμεναι ¹⁰⁰, αἱ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ὑποδεξάμεναι. Ἐπειτα καὶ τοὺς ἀρετῆς εἶδη τινὰ κατημένους·

πς'. «Εὐλογεῖτε, φασίν ¹⁰¹, ὅσοι καὶ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, τὸν Κύριον.» Δυνατὸν γὰρ, φασίν, ἀδικίας ¹⁰² ἀπηλλαγμένους, καὶ ταπεινῶ φρονήματι κεχηρμένους, καὶ ἀρέσκειν Θεῷ καὶ τὸν ἀρμόδιοντα ἕμνον προσφέρειν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἀδολεσχίᾳ χρώμενοι κατέλεξαν ἅπαντα, ἀλλὰ πρώτων μὲν τὸ περὶ τὸν Δεσπότην πυροσεύοντες φιλήτρον, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἀναμνησκόντες τῶν ἀρρήτων εὐεργεσιῶν, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν ἐξ ἀρχῆς γενομένης ¹⁰³ θημισουργίας· διὰ γὰρ τούτων μνηθουσι τῶν λόγων, ὅτι Ὑμνοῦμεν σε καὶ ὑπερυψοῦμεν, ὅτι δι' ἀγγέλων ἡμᾶς εὐεργετεις, ὅτι οὐρανὸν ἡμῶν χάριν ἐδημιούργησας, ἥλιον δὲ τὴν ἡμέραν φωτίζεις, καὶ τῇ σελήνῃ τῆς νυκτὸς κεραυνύεις τὸ ἀφεγγές, καὶ τοῦ χρόνου ἡμᾶς τὰ μέτρα διδάσκεις· ὑμνοῦμέν σε, ὅτι καὶ λειμῶνα ἡμῶν ἀστέρων βλαστήσας τὸν οὐρανὸν παρεσκευάσας, καὶ ἀνθεσιν ἀμαράντοις ἐστίψας ἡμῶν τὰς ὄψεις, καὶ τῆς νυκτὸς ἡμῶν διὰ τοῦ δρόμου τούτων παρέχεις τὰ μέτρα γινώσκειν. Καὶ τίς ἂν σε πρὸς ἀξίαν ὑμνήσειεν, δρῶν τῶν ὠρῶν τὰς μεταβολὰς, τῶν ¹⁰⁴ τροπῶν τὰς ἀλλαγὰς ¹⁰⁵, καὶ ἄμα προσφόρως ἐν θέρει γινόμενον; εἶτα πνευμάτων αἴθρας ἀνάψυχούσας, φύχος ἐν χειμῶνι καὶ ὑετὸν ἐπιφερόμενον, καὶ ἕκαστον ρυθμῶ καὶ τάξει προβαίνον, ἀστραπὰς τὸν ὑετὸν μνηνοῦσας, νεφέλας τὸν ὑετὸν ὠδινούσας, θῆρα καὶ πίδαα λητοῖς κομῶντα, καὶ ἄλσεσι, πηγὰς ὑπάναδλυζούσας ¹⁰⁶, καὶ ἀρδεῖαν τοῖς φυτόις προσφερούσας, ποταμοὺς ἐπανύστα τρέχοντας, καὶ τοῦ δρόμου παῦλαν οὐ δεχομένους, θάλατταν ἐν μέσῳ κειμένην, φίλλας καὶ ὁμοίας αἰτίαν, καὶ χωρίον κοινὸν τούτων ἀκαίλων δεχόμενον τὰ συμβόλαια; Καὶ ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον λέγω, πρῶτον μὲν τούτων ἀπάντων ἐμνημόνευσαν οἱ μακάριοι, τὴν οἰκίαν ἐπιδεικνύντας εὐγνωμοσύνην, καὶ θερμότερον ἐπιτελέσαι τὸν ἕμνον ¹⁰⁷ τῇ μνήμῃ τῶν εὐεργεσιῶν βουλόμενοι· ἔπειτα δὲ, καὶ τοὺς Καλδαίους

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ καὶ — αἰῶνας. Des. in B. ¹⁰⁰ B τοὺς ἱεροσύνης γεγυμνωμένους. ¹⁰¹ B γεγεννημένοι. ¹⁰² φασίν. Ita H. ¹⁰³ ὁδ. B præm. τοῦς. ¹⁰⁴ B γεγεννημένης. ¹⁰⁵ τῶν. B præm. καί. ¹⁰⁶ B ἀναλλογὰς, πρὸ ἀλλογὰς, ut videtur. ¹⁰⁷ B ἀναδλυζούσας. ¹⁰⁸ τ. ἕμν. In B ponitur post εὐεργεσιῶν.

ἔφαθεν ὑπακούοντας παιδεύσαι πειρώμενοι⁸⁸, ὅτι τὰ A
 ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενα στοιχεία τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων
 [ἔστι] ποιήματα. Διὰ ⁸⁹ τοῦτο καὶ πυρὸς καὶ ὕδατων,
 ἄλου τε καὶ σελήνης, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς ἐναργῶς
 μνημονευσουσι, πείσαι βουλόμενοι τοὺς ἀνοήτους, παύ-
 σασθαι μὲν τοῦ προσκυνεῖν τὰ ὀρώμενα, τὴν δὲ τού-
 των Δεσπότην ἐπιγινῶναι, καὶ τὴν κρέπουσαν αὐτῷ
 θεραπείαν προσενεγκεῖν. Εἰκὸς γὰρ ἦν τὸ μέγα θαῦμα
 θεωμένους, καὶ τοῦ πυρὸς τὴν ἤτταν ὀρώντας, καὶ
 αὐτῶν δὲ καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν αἰσχύνῃ⁹¹, τῶν
 αἰμαλώτων δὲ ἐκείνων παιδῶν τὴν σωτηρίαν τε καὶ
 παύσασθαι διὰ τῆς ὑμνωδίας τὴν τῆς εὐ-
 σεβείας διδασκαλίαν. Οὕτως ὑμνήσαντες τελευταίως⁹²
 ἐπάγουσιν·

πρ'. « Εὐλογεῖτε, Ἀνανία, Ἀζαρία, Μισαήλ, τὸν
 Κύριον, ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε αὐτὸν⁹³ εἰς τοὺς
 αἰῶνας. » Οὕτως ἑαυτοὺς ἐσχάτους ἠγοῦντο τῆς κτί-
 σεις, καὶ πάντων ἀνθρώπων εὐτελεστάτους. Τοιοῦτος
 ἦν καὶ ⁹⁴ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων· « Ἔμοι τῷ
 ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη. »
 Καὶ ἀλλαχοῦ· « Χριστὸς, φησὶν, ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον
 ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. » Καὶ τῶν
 μὲν ἁμαρτωλῶν πρῶτον ἑαυτὸν ὀνομάζει, τῶν δὲ
 ἁγίων ἐσχάτον ἀποκαλεῖ· οὕτω καὶ οἱ μακάριοι οὗτοι
 ἐσχάτους ἑαυτοὺς⁹⁵ παρακαλεῖονται ὑμνεῖν τὸν Κύ-
 ριον, καὶ ὑπερυψοῦν αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἶτα
 ἐξηγοῦνται τὸ θαῦμα· « Ὅτι ἐρρύσατο ⁹⁶ ἡμᾶς ἐξ
 ἔθου⁹⁷, καὶ ἔσωσεν ἡμᾶς ἐκ χειρὸς θανάτου. » Ἀν-
 θρωπίναις γὰρ ἀπηγορεύθημεν ψήφους.

« Καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ μέσου ⁹⁸ καιομένης φλο-
 γῆς· καὶ ἐκ μέσου πυρὸς ἐρρύσατο ἡμᾶς. (πθ'.)
 Ἐξημολογεῖσθε τοῖνον τῷ Κυρίῳ, ὅτι χρηστός, ὅτι
 εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. » Τί γὰρ χρηστότερον,
 τί δὲ ⁹⁹ ἀγαθότερον τοῦ τοσοῦτω ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς
 χρηστέμῳ ἔλεψ; Καὶ τοσαύτην ἀρετὴν ἐπεδειξά-
 μμεν, ἔλεψ φασὶ τῆς σωτηρίας τετυχηκέσθαι. Εἶτα
 ἐκπαθὴ μόνων τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσαν ἄνω,
 καλοῦσι καὶ τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐσεβοῦντας, καὶ
 τὸν Θεὸν θεραπεύειν ἐσπουδακότας.

γ'. « Εὐλογεῖτε, πάντες οἱ σεβόμενοι τὸν Κύριον,
 τὸν Θεὸν τῶν Θεῶν, ὑμνεῖτε καὶ ἐξημολογεῖσθε, ὅτι
 εἰς¹⁰⁰ πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ¹⁰¹ εἰς
 τὴν αἰῶνα τῶν αἰώνων. » Καὶ τὸ ἀπειρον αὐτοῦ¹⁰² τῆς
 ἀγαθότητος δεῖξαι φιλονεικοῦντες, καὶ ἠτιώμενοι,
 πάλαις τὸ τῶν αἰώνων ἀναστρέφουσιν ἄνωμα. Τοιοῦ-
 τος τῶν ἁγίων τούτων ὁ ὕμνος οὗτος καὶ τὸν θηριώδη
 καὶ ἀπηνή βασιλέα ἐκπλήξας¹⁰³, τῶν μὲν βασιλικῶν
 ἐξανέστησε θρόνων, δραμεῖν δὲ παρ' αὐτοὺς παρ-
 οισιάσει, καὶ θεωρεῖ¹⁰⁴ τέτταρας ἀντὶ τριῶν ἐν τῇ
 καμίνῳ χορεύοντας.

⁸⁸ Ephes. iii, 8. ⁸⁹ I Tim. i, 15.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ πειρ. B βουλόμενοι. ⁸⁹ διὰ. B πρὸν. καὶ. ⁹⁰ αἰσχ. B πρὸν. τὴν. ⁹¹ B τελευταίον. ⁹² αὐτ. —
 αἰών. Des. in B. ⁹³ καὶ. Des. ibid. ⁹⁴ ἰσγ. ἑαυτ. Ita B sed Sirm. hab. ἰσγάτοις ἑαυτοῖς. ⁹⁵ ἐρρ. A
 ἰξίλατο. ⁹⁶ ἔθ. A ada. κατωτάτου. ⁹⁷ μέσου. A καμίνου μέσης. ⁹⁸ τί δέ. B ἡ τι. ⁹⁹ τὰ Θεόν. B Κύριον.
¹⁰⁰ εἰς. B πρὸν. εἰς τὸν αἰῶνα καὶ. ¹⁰¹ καὶ — αἰών. Des. in A. ¹⁰² αὐτοῦ. Ex B suppl. ¹⁰³ ἐκπλ. B add.
 ἔμου καὶ καταπλήξας. ¹⁰⁴ Ed. prior hab. θεωρεῖν.

rent : deinde vero, ut etiam Chaldaeos feris au-
 dientes docere conarentur, quæ ab ipsis colebantur
 elementa, ea auctoris omnium rerum, Dei, esse
 opificta. Idecirco ignis et aquarum, solisque et lu-
 nae, caeli et terræ evidenter mentionem faciunt,
 cum persuadere velint ignaris, ut ea quæ sub
 oculorum sensum cadunt, desinant adorare, et
 verum illorum Dominum agnoscant, et congruen-
 tem ipsi tribuant cultum. Par erat enim eos, ma-
 gnum illud miraculum conspicatos, et ignem pro-
 fligatum cernentes, suumque et regis sui dedecus,
 captivorumque adolescentium illorum incolumita-
 tem et loquendi libertatem, per hanc hymni can-
 tum pietatis percipere doctrinam. Cumque isti ita
 cerinissent, postremo subjiciunt :

B VERS. 88. « Benedicite, Anania, Azaria, Misael,
 Domino, laudate et valde exaltate eum in sæcula. »
 Ita seipsos ultimos eorum omnium quæ creata sunt,
 existimabant, et omnium hominum abjectissimos.
 Talis enim beatus Paulus fuit, 1128 qui sic ait :
 « Mibi omnium sanctorum minimo data est gratia
 hæc q. » Et alio loco : « Christus, inquit, venit in
 mundum, peccatores salvos facere, quorum primus
 ego sum r. » Et peccatorum quidem primum seip-
 sum nominat, sanctorum vero ultimum vocat. Sic
 etiam beati hi adolescentes seipsos ultimos hortan-
 tur ad celebrandum Dominum, et laudibus extol-
 lendum in sæcula. Tum miraculum narrant : « Quia
 eruit nos ex inferno, et salvos fecit nos de manna
 mortis. » Humanis enim suffragiis omnis spes nobis
 interdicta fuit.

« Et liberavit nos e medio ardentis flammæ, et
 e medio ignis eruit nos. (VERS. 88.) Celebrate itaque
 Dominum, quoniam bonus, quoniam in sæcu-
 lum misericordia ejus. » Quid enim melius? quid
 benignius eo, qui in rebus nostris tantam adhibuit
 misericordiam? Cumque talem præ se tulerint
 virtutem, misericordia se salutem * consecutos
 fatentur : deinde quia filios Israelis tantum supra
 commemoraverant, eos quoque qui inter gentes pie
 viverent, divini cultus studiosos, vocant.

VERS. 90. « Benedicite, omnes qui colitis Domi-
 num, Deum deorum, laudate et confitemini, quia
 in omnia sæcula misericordia ejus, et in sæculum
 D sæculorum. » Et infinitam illius bonitatem osten-
 dere summe contententes, et ea re victi, sæpe sæ-
 culorum nomen repetunt. Talis hic fuit sanctorum
 hymnus : [91] qui cum agrestem et immitem per-
 culisset regem, obsupectus et throno regio surre-
 xit, atque ad eos 1129 currere festinavit, et pro
 tribus quatuor in fornace tripudiantes conspexit.

« Et ait optimatibus suis, Nonne viros tres iniecimus in medium ignis compeditos? (Vers. 92.) Et ecce ego conspicio viros quatuor solutos, et deambulantes in medio ignis, et corruptio non est in ipsis, et visio quarti similis filio Dei. » O ineffabilem animi lenitatem! Jure exclamabant sancti adolescentes, « Quia in omnia sæcula misericordia ejus, et in sæculum sæculorum. » Ecce enim istum quoque, qui tanto fastu elatus tantam adhibuerat crudelitatem, quique divinum cultum usurpare et Dei cultores crudeliter atque atrociter punire conatus fuerat, ad pietatem perducit, eique virtutem suam, qua mirabilia efficit, ostendit, et missum auxilio sanctis angelum illi conspicuum facit: ac numero primum ipsum obstupescit, pro tribus quatuor ostensis, deinde solutis vinculis (solutus enim pro vinctis conspiciebat), adhæc incoluntate: « Corruptio enim, inquit, non est in ipsis. » Unde percussus, fastu sedato, accedit:

VERS. 93. « Et ait: Sidrach, Misach, et Abdenago, servi Dei altissimi, æxite, et accedite. Et egressi sunt Sidrach, Misach, et Abdenago e medio ignis. » Didicit vanus ille, qui dixerat: « Quis est Deus, qui eruat vos e manibus meis? » esse Deum ineffabilis potestatis, igni imperantem, ut contrarium sanctis ostenderet qualitatem. Quem enim ille non censebat Deum, 1130 Deum esse cognovit, et celsissimum Deum. [94] Egressis autem sanctis, admirantur omnes satrapæ, et toparchæ, et præfecti, sanctorum corpora incorrupta et illæsa conservata contemplantes, ipsosque capillos, qui nihil ex illa flamma sensissent: neque capillos tantum, sed ipsam etiam vestem, et calceamenta, quæ permanserant inviolata, atque adeo ut ipsius quoque ignis carerent odore. Deinde his conspectis Nabuchodonosor Deum laudat, et ait:

VERS. 95. « Benedictus Dominus Deus Sidrachi, Misachi, et Abdenagonis, qui misit angelum suum, et liberavit servos suos, qui confisi sunt in eo, et verbum regis mutaverunt, et tradiderunt corpora sua, ne servirent, neque adorarent ullum deum alium, sed Deum suum. » Semper experientia Dei percipiens virtutem, miser ille, oblivioni tradit miracula. Hoc erga sanctissimum Daniele quoque fecit. Surgens enim illum adoravit, eique thus et odorata sacrificia offerri præcepit. Et nunc similiter conspecta horum sanctorum salute, Deum laudat, et viros admiratur, quod regis verbum mutarint, et iniquæ vitæ piam mortem anteposuerint.

« Καὶ λέγει τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ· Οὐχὶ ἀνδρας τρεῖς ἐβάλομεν εἰς μέσον τοῦ πυρὸς πεπεδημένους; (ἡβ'). Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ θεωρῶ ἀνδρας τέσσαρας λευμένους, καὶ περιπατοῦντας ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς, καὶ διαφθορὰ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς, καὶ ἡ ὄρασις τοῦ τετάρτου ὁμοία υἱῷ Θεοῦ. » Ὡ τῆς ἀρρήτου μακροθυμίας! Εἰκότως ἐβόων οἱ ἅγιοι παῖδες· « Ὅτι εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων. » Ἴδου γὰρ καὶ τοῦτον ὠμότητι τοσαύτη καὶ τύφῳ χρησάμενον, καὶ τὸ θεῖον σέβας ἀρπάσαι· καὶ τοὺς θεοὺς θεράποντας ὠμῶς καὶ θηριωδῶς κολάσαι πειραθέντα, πρὸς τὴν εὐσέβειαν ποδηγεῖ⁷, καὶ τὴν οἰκείαν αὐτῷ⁸ θαυματουργίαν ὑποδεικνυσι, καὶ τὸν ἀποσταλέντα εἰς ἐπικουρίαν τῶν ἁγίων ἀγγελῶν ἐμφανῆ⁹ αὐτῷ ποιεῖ. Καὶ ἐκπλήττει¹⁰ μὲν αὐτὸν, πρῶτον τῷ ἀριθμῷ, ἀντὶ τριῶν τέσσαρας ὑποδείξας· ἔπειτα τῇ λύσει τῶν δεσμῶν· λελευμένους γὰρ ἀντὶ δεδεμένων ἑώρα· ἔπειτα τῇ σωτηρίᾳ· « Διαφθορὰ γὰρ, φησὶν, οὐκ ἔστιν¹¹ ἐν αὐτοῖς. » Ὅθεν ἐκπλαγεῖς, καὶ καταλύσας τὸν τύφον, προσέρχεται·

ἡγ'. « Καὶ φησὶ· Σιδράχ¹², Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ, οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἐξέλθετε καὶ δεῦτε. Καὶ ἐξῆλθον Σιδράχ, Μισάχ καὶ Ἀβδεναγῶ ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς. » Μεμάθηκεν ὁ μάταιος, ὁ λέγων· « Τίς ἐστὶ Θεός, ὃς ῥύσεται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » ὅτι ἐστὶ Θεός ἀρρήτων ἔχων δύναμιν¹³, τῷ πυρὶ κελεύων ἐναντίαν ἐπιδείξασθαι¹⁴ τοὺς ἁγίους ποιήματα. Ὅν γὰρ θεὸν ἐκεῖνος οὐκ ἐνόμιζεν, ἔγνω ὅτι ἐστὶ Θεός, καὶ ὑψίστος Θεός. Ἐξελθόντων δὲ τῶν ἁγίων, θαυμάζουσι μὲν ἅπαντες σατράπαι, καὶ τοπάρχαι, καὶ στρατηγοὶ, θεωροῦντες ἀκήρατα διατηρηθέντα τῶν ἁγίων τὰ σώματα¹⁵, καὶ τὰς τρίχας αὐτὰς οὐδεμίαν ἀσθῆσιν ἐκ τῆς φλογὸς δεξαμένης ἐκεῖνης· οὐ τὰς τρίχας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐσθῆτα, καὶ τὰ ὑποδήματα ἀκέραια μέιναντα, ὡς καὶ αὐτῆς ἀπηλλάχθαι τῆς ἀπὸ τοῦ πυρὸς ὀσμῆς. Εἶτα ὕμνεῖ τὰυτα θεασάμενος ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ λέγει·

ἡε'. « Εὐλογητὸς¹⁶ ὁ Θεός τοῦ Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ, ὃς ἀπέστειλε τὸν ἀγγελὸν αὐτοῦ, καὶ ἐρῥύσατο¹⁷ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, ὅτι ἐπεποιθεῖσαν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως ἠλλοίωσαν, καὶ παρέδωκαν τὰ σώματα αὐτῶν¹⁸, ὅπως μὴ λατρεύσωσι, μηδὲ προσκυνήσωσι παντὶ θεῷ ἑτέρῳ¹⁹, ἀλλὰ²⁰ τῷ Θεῷ αὐτῶν. » Ἀεὶ τῇ παύρᾳ παραλαμβάνων ὁ μάταιος τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, λήθη τὰ θαύματα παραδίδωσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ θειοτάτου πεποίηκε Δανιήλ· ἀναστὰς γὰρ προσεκύνησεν αὐτῷ, καὶ μανὰ καὶ εὐωδίαν προσενεχθῆναι αὐτῷ παρενεγγύησε. Καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως θεασάμενος τῶν ἁγίων τούτων τὴν σωτηρίαν, ὕμνεῖ τὸν Θεόν, καὶ θαυμάζει τοὺς ἀνδρας, ὅτι ἠλλοίωσαν τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως, καὶ προετίμησαν, φησὶν, εὐσεβῆ θάνατον παρανόμου ζωῆς.

VARIAE LECTIONES.

⁷ ἄρπ. B add. φιλονεικήσαντα. ⁸ B ἔδηγεῖ. ⁹ B αὐτοῦ. ¹⁰ ἐμφ. B δῆλον. ¹¹ ἐστ. Des. in B. ¹² B Σιδράχ. ¹³ δύν. B præm. τὴν. ¹⁴ B ἐπιδείξαι. ¹⁵ B ἀκήρατον διατηρηθῆν τῶν ἁγίων τὸ σῶμα. ¹⁶ Εὐλ. B αὐτ. Κύριος. ¹⁷ ἐρῥ. A ἐξείλατο. ¹⁸ αὐτ. A add. εἰς πῦρ ¹⁹ ἐτ. Des. in A. ²⁰ B ἀλλ' ἢ.

13. « Καὶ νῦν, φησὶν, ἰδοὺ ἐγὼ²¹ ἐκτίθημι δόγματα²², ὅπως πᾶς λαὸς, φυλὴ, γλῶσσα, ἢ ἂν εἴπη βλασφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ, εἰς ἀπώλειαν ἔσονται, καὶ οἱ οἴκοι αὐτῶν διαρπαγῆσονται²³, καθότι οὐκ ἔστι Θεὸς ἕτερος, ὃς ἐνήσεται ῥύσασθαι οὕτως. » Καὶ τῷ²⁴ ὄντι τῆ περὶ τοῦτο μεμάθηκεν· πολλῶν γὰρ καλουμένων θεῶν ἐπὶ²⁵ τεμένη καταλύσας, καὶ τὰ ταμεῖα²⁶ συλῆσας, βασιλεὺς ἀνασπάσας, καὶ τοὺς ἱερωμένων αὐτῶν²⁷ κατασφάξας, οὐδεμιᾶς θείας εὐεργεσίας²⁸ ἐδέξατο κτεῖν· κατὰ δὲ τῶν θεῶν ἀνακειμένων τῆ λύτῃ χρησάμενος, εἶδε τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀπειρον δύναμιν, καὶ τὴν μακροθυμίαν τὴν ἀβήτην· τοὺς μὲν γὰρ οἰκίους θεράποντας ἀκραυφνεῖς διεφύλαξεν, αὐτὸν δὲ τῆς δίπας τῆς μανίας οὐκ εἰσπρόξαστο, ἐπιμέναντα δὲ τῆ δυσσεβείᾳ μετὰ βραχὺ μετρίως ἐκόλασεν, εἶτα μετανοήσας χρησάμενος φιλανθρωπίας ἤξιωσεν.

14. « Τότε δὲ ὁμοῦ κατεύθυνε, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τὸν Σιδράχ, Μισάχ, καὶ Ἀβδεναγῶ, ἐν τῇ χώρᾳ Βαβυλωνίων, καὶ ἠύξῃσεν αὐτοὺς, καὶ ἤξιωσεν αὐτοὺς²⁹ ἡγεῖσθαι πάντων τῶν Ἰουδαίων τῶν³⁰ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. » Τσαυτὴν ὁ Δεσπότης τῶν θεραπεύειν αὐτὸν ἐσπουδαχότων ποιεῖται προμήθειαν. Καὶ εἰκότως ἐδῶν οἱ ἄγιοι παῖδες οὗτοι³¹, ὅτι « οὐκ ἔστιν ἀλογύνη τοῖς πεποιθόσιν ἐπὶ σοί. » Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ταύτην κτησώμεθα τὴν ἐλπίδα, πάσης ἁπλοῦς προτιμωμένους τῆς κτίσεως³² τὸν Ποιητὴν τε³³ καὶ Κυβερνήτην· καὶ γενέσθωσαν ἡμῖν οἱ μακάριοι οὗτοι παῖδες ὠφελείας παράδειγμα, εὐσεβείας ἀρχέτυπον, ποδηγὸν πρὸς Θεόν, καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἐξείας χρηρηγούμενα· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'³⁴ οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VERS. 96. « Et nunc, inquit, ecce ego pono decretum, ut omnis populus, tribus, lingua, quæ dixerit blasphemiam contra Deum Sidrachi, Misachi, et Abdenagonis, pereat, et domus ipsorum diripiantur, quia non est **1131** Deus alius qui sic possit liberare. » Et hoc omnino experientia didicit. Cum enim multorum, qui dii vocabantur, templa evertisset, et penetralia prædatus arasque demolitus esset, eos quoque qui ipsorum sacris præerant, occidisset, nullam divinam beneficentiam expertus est : cum vero furore insaniisset contra eos qui se Deo dicarant, sensit et infinitam Dei virtutem, et ineffabilem illius longanimitatem, qui famulos suos integros et illæsos conservavit, et ab ipso interim nullas insanie pœnas exegit, sed in impietate degere perseverantem paulo post modicriter punivit, tum penitentem sua clementia dignatus est.

VERS. 97. « Tunc tamen rex, inquit, rerum moderationem commisit Sidracho, Misacho, et Abdenagoni, in regione Babylonis, et auxit ipsos honoribus, voluitque præesse omnibus Judæis, qui erant in regno ejus. » Tanta sui colendi studiosos providentia Dominus gubernat. Et merito exclamabant hi sancti adolescentes : « Non est confusio iis, qui in te confisi sunt. » Hinc nos etiam tantam habeamus spem, ut omni creaturæ simul Opificem et Governatorem præferamus : sintque nobis beati hi adolescentes utilitatis exemplum, pietatis exemplar, duces ad Deum, et ad ea³⁵ quæ a Deo iis qui digni sunt, suppeditantur ; quæ utinam omnes nos consequamur gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, **1132** cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ ἐγὼ. Des. in B. ²² ἄ ἐκτίθεμαι δόγμα. ²³ ἄ εἰς διαρπαγὴν. ²⁴ τῷ — μεμ. Ita cum B legimus Sign. τὸ ὄνομα τοῦτο τῆ περὶ μεμ. ²⁵ τὰ. B καὶ. ²⁶ B τείματα. ²⁷ B αὐτοῖς. ²⁸ B εὐεργετίας. — An legendum ἐνεργετίας? ²⁹ αὐτ. Des. in B. ³⁰ τῶν. A add. ὄντων. ³¹ οὗτ. Des. ibid. ³² τ. κτ. Repetitur in B. ³³ τε. Des. ibid. ³⁴ μεθ' — ἀεὶ, καὶ. B ὅ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος.

TOMOS Δ'.

LIBER QUARTUS.

15. « Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν³⁶ ἐν πάσῃ τῇ γῆ, εἰρήνη ὁμῖν πληθυνθείη. » Προῦργου νομίζω, πρότερον τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιστολῆς καὶ τὴν

VERS. 98. « Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis, habitantibus in universa terra, pax vobis multiplicetur. » Operæ pretium existimo, prius hujusce epistolæ argumentum et

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ ἄ κατοικοῦσιν.

causam percurrere, deinde eam interpretari. Nabuchodonosor, qui tota Asia politus Ægyptum quoque in suam ditionem redegerat, et Æthiops prope Ægyptium habitantes sibi subegerat, se admodum crudelem et sævum subjectis sibi populis præbuit, atque eo superbiæ processit, ut existimaret se non solum his qui dii vocarentur, sed etiam eo qui vere Deus est, majorem atque potentiorē esse. Hunc autem ipsius maxime inextinguibilem festum non solum docet admirabilis Daniel, sed etiam sanctissimus Isaias propheta, imo vero ipse omnium rerum auctor Deus per prophetam ita loquens : « Vas Assyrii, virga furoris mei et iræ meæ est in manibus eorum : iram meam in gentem iniquam mittam, et in meo populo constitutam, ut faciat spolia et prædam, et conculcet civitates, et redigat eas in pulverem ». Quod autem dicit, id significat : Lamentis digni sunt Assyrii, cum inultorum malorum sint auctores : attamen his utar ministris ad peccatores puniendos, ac veluti **1133** virgam quamdam ad pœnas infligendas idoneam, eos delinquentibus adhibebo, neque aliis tantum hominibus, sed etiam populo, qui meus appellatur. Adhibebo autem, propter magnam ipsius impietatem, et iniqua facinora, et urbes ipsorum per eundem evertendas curabo, et ediciam ut spoliis, quæ in urbibus fuerint, ipsi pollantur. Ego igitur, veluti carnifice quodam utens Assyrio, per ipsum a peccantibus exigam supplicia. « Ipse » autem, inquit, non sic cogitavit, et animo non sic ratiocinatus est : sed discedet mens ejus, et quidem ut disperdat gentes non paucas. Et si dixerint ei : Tu solus es princeps, et dicit : Nonne cepi regionem quæ est supra Babylonem, et Chalanem, ubi terris edificata est, et cepi Arabiam, et Damascum, et Samariam? Quemadmodum has etiam omnes regiones capiam ^t. » Per hæc igitur ipsius arrogantiam declaravit. Deinde prædicit mala quæ Hierosolymam invasura sint, et ostendit etiam pœnarum causas : « Ululate enim, inquit, sculptilia in Hierosolyma, et in Samaria : quemadmodum enim feci Samariæ, et manufactis ejus, sic faciam et Hierosolymæ, et simulacris ejus ». Didicimus autem Hierosolymam haud fuisse superatam a Sennacherimo Assyriorum rege : sed Nabuchodonosorem, **translata** in Babylonem regiam, regiaque illa urbe declarata post excidium Ninive, in Judæam cum exercitu profectum, eversa Hierosolyma plurimos incolarum interfecisse, **1134** reliques in servitute redactos captivos abduxisse : ita ut hinc quoque perspicuum sit divinam Scripturam pro uno habere Babyloniorum et Assyriorum regnum; quod et his etiam, quæ subjiciuntur, facta est imitati-

^t Isa. x, 5, 6. ¹ Isa. x, 7-10. ^u Ibid. 11.

A αιτίαν διεξελεῖν, εἰθ' οὕτως τὴν ἐρμηνείαν ποιήσασθαι. Ὁ Ναβουχοδονόσορ τῆς Ἀσίας ἀπάσης κεντρατικῶς, καὶ τὴν Αἴγυπτον δὲ ὑφ' αὐτὸν ποιησάμενος, καὶ Αἰθίοπας τοὺς πρὸς Αἴγυπτον χειρωσάμενος, ὡμῶς μὲν ἴσαν καὶ ἀπηγῶς ἐχρήσατο τοῖς ὑπηκόοις, εἰς τοσαύτην δὲ ἤλασεν ἀλαζονείαν, ὡς νομίζειν οὐ μόνον τῶν καλουμένων θεῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄντως Θεοῦ μείζων εἶναι καὶ δυνατώτερος. Τοῦτον δὲ αὐτοῦ τὸν ἀπληστέατον τύπον, οὐ μόνον ὁ θεσπέσιος ²⁷ διδάσκει Δανιήλ, ἀλλὰ καὶ ὁ θεϊστός ²⁸ Ἰσαίας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ τῶν ἄλων Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φεγγόμενος οὕτως : « Οὐαὶ Ἀσσυρίοις, ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ ὄργης μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν · τὴν ὄργην μου εἰς ἔθνος ἀναμὸν ἀποστελῶ, καὶ ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ συναξήσονται σκύλα καὶ προνομῆν, καὶ καταπατεῖν τὰς πόλεις, καὶ θῆναι αὐτάς εἰς κοκοροτόν. » Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Ὁρήνων μὲν εἰσὶν ἄξιοι Ἀσσυρίοι ²⁹, μυρίων ὄντες ἐργάται κακῶν · ἀλλ' ὅμως τοῦτοις διακόνους εἰς τὰς κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν χρήσασθαι τιμωρίας, καὶ οὐδὲν τινα ῥάβδον κολαστικὴν τοῦτους τοῖς ³⁰ παρανομοῦσιν ἐπάξω · οὐ τοῖς ἄλλοις δὲ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τῷ προσαγορευμένῳ μου λαῷ. Ἐπάξω δὲ, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν, καὶ παρανομίαν, καὶ τὰς τε πόλεις αὐτῶν διὰ τούτων καθελῶ, καὶ τὰ ἐν ταῖς πόλεσι σκύλα τούτων γενέσθαι παρασκευάσω. Ἐγὼ μὲν οὖν, οἶόν τι με ἡμῶν τῷ Ἀσσυρίῳ χρώμενος, δίκαιος εἶ αὐτοῦ τοῖς παρανομοῦντας εἰσπράττωμαι. Ἐκείνους δὲ, φησὶν, οὐχ οὕτως ἐνεθυμήθη, καὶ τῇ ψυχῇ οὐχ οὕτως κελόγησεν· ἀλλὰ ἀπαλλάξαι ὁ νοῦς αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἐξολοθρευῆσαι ἔθνη οὐκ ὀλίγα. Καὶ ἐὰν εἰπωσιν αὐτῷ· Σὺ ῥόμος εἶ ἄρχων, καὶ ἐρεῖ· Οὐκ ³¹ ἔλαβον τὴν χώραν τὴν ἐπάνω Βαβυλωνῶν, καὶ Χαλάνην ³², οὐ πύργος φουδομήθη, καὶ ἔλαβον Ἀραβίαν, καὶ Δαμασκόν, καὶ Σαμάρειαν; Ὅν τρόπον ταύτας ³³, καὶ πάσας τὰς χώρας λήψομαι. Διὰ τούτων μὲν οὖν τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ δὴλον πεποίηκε. Εἶτα προαγορεύει τὰ καταληψόμενα τὴν Ἱερουσαλήμ κακὰ, ὑποδείκνυσσι δὲ καὶ τὰς τῆς τιμωρίας αἰτίας· Ὁλολύξατε γὰρ, φησὶ, τὰ ³⁴ γλυπτά ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν Σαμαρείᾳ· ὃν τρόπον γὰρ ἐποίησα ἐν Σαμαρείᾳ καὶ τοῖς χειροποίητοις αὐτῆς, οὕτω ποιήσω καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῖς εἰδώλοις αὐτῆς. Μεμαθήκαμεν ἡμεῖς ³⁵ ὅτι τῆς Ἱερουσαλήμ Σενναχηρείμ ὁ τῶν Ἀσσυρίων οὐ περιεγένετο βασιλεὺς, ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ εἰς Βαβυλῶνα τὰ βασίλεια μεταθεῖς, καὶ βασιλικὴν ἐκείνην ἀποφθίνας πόλιν μετὰ τὴν τῆς Νινευῆ κατάλυσιν, ἐπιστράτευσεν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἀνάστατον τὴν Ἱερουσαλήμ πεποιηκώς, τοὺς μὲν πλείστους τῶν οἰκητόρων ἀνέλε, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξανόραπιδισας αἰχμαλώτους ἀπήγαγεν· ὡς εἶναι δὴλον κἀνταῦθεν, ὡς μὲν οἶδεν ἢ θεῖα Γραφή τὴν Ἀσσυρίων

²⁶ B τούτου. ²⁷ θεσπ. B θεϊστός. ²⁸ B θεσπέσιος. ²⁹ Ἀσσυρ. Ex B suppl. ³⁰ τ. τοῖς. B τούτοις; ³¹ Οὐκ. B πρᾶξ. ὅτι. ³² B Χαλάνης. ³³ ταύτ. B add. ἔλαβον. ³⁴ τά. Des. in B.

VARIAE LECTIOES.

καὶ Βαβυλωνίων βασιλείαν· καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων ἄ
 δὲ τοῦτο ῥῆθιόν ἐστι καταμαθεῖν. « Ἔσται γάρ,
 φησὶν, ὅταν συντελέσῃ Κύριος ποιῶν⁶⁵ πάντα ἐν τῷ
 ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐπάξει Κύριος⁶⁶ ἐπὶ
 τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἀρχοντα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ
 ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Ἐπι-
 μωρήσατο δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ θεός, οὐ διὰ τοῦ
 Σενναχηρείμ, ὃς τῶν Ἀσσυρίων ἐβασίλευσεν, ἀλλὰ
 διὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. Ὁ μὲν γάρ, οὐ μόνον οὐκ
 ἐπόρθησε τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ἀπαγαν ἀπολωλεκώς
 τὴν στρατείαν, ἀπέδρα μόνος, καὶ οἰκοὶ τὴν σραγὴν
 παρὰ τῶν υἱῶν ἐδέξατο· ὁ δὲ Ναβουχοδονόσορ καὶ
 τὴν πόλιν καθείλε, καὶ ἐνέπρησε τὸν θεῖον νεῶν,
 καὶ τὸν λαὸν ἀπήγαγε δορυβάτων. Διδάσκει τοίνυν
 ἡμεῖς ἡ θεία Γραφή, ὅτι μετὰ τὸ συντελέσαι Κύριον
 ποιῶντα πάντα ἐν τῷ ὄρει Σιών καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ,
 δὲ ἠτελείησε λέγων· « Ὀλοθύξατε, τὰ⁶⁷ γλυπτὰ ἐν
 Ἱερουσαλήμ· ὃν τρόπον γὰρ ἐποίησα Σαμαρείαν καὶ
 τοὺς εἰδώλους αὐτῆς, οὕτω ποιήσω καὶ τῇ Ἱερουσα-
 λήμ καὶ τοῖς χειροποίητοις αὐτῆς, » ἐπάξει, φησὶ.
 Κύριος ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν ἀρχοντα τῶν
 Ἀσσυρίων. Καὶ οὐ λέγει τῶν Βαβυλωνίων, ἀλλὰ τῶν
 Ἀσσυρίων· μία γὰρ τούτων κακείνων ἡ βασιλεία.
 Νοῦν δὲ μέγαν καλεῖ διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀλαζονικὸν
 τῶν βουλευμάτων· διὸ καὶ εἰκότως ἐπάγει· « Καὶ
 ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Καὶ
 οὐκ ἀπλῶς ἔφη, « τῆς δόξης αὐτοῦ, » ἀλλὰ « τῆς
 δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ· » τούτεστιν, ὃς ἀνθρω-
 πος ὢν ὑψηλότεατός τε καὶ μέγιστος εἶναι φαντάζε-
 ται. Ἐἶπε γάρ· « Ἐν⁶⁸ τῇ ἰσχύϊ μου ποιήσω, καὶ
 ἐν τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσειός μου ἀφελῶ ὄρια ἔθνῶν,
 καὶ τὴν ἰσχύϊν αὐτῶν προνομηύσω, καὶ σείσω πόλεις
 κατοικουμένας, καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψο-
 μαι τῇ χειρὶ μου ὡς νοσσοῖαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα
 ὡὰ ἀρῶ, καὶ οὐκ ἔσται ὃς διαφεύξεται με, ἢ ἀντεῖπη
 μοι. » Οὕτω γυμνῶσας τῶν λογισμῶν τοῦ Ἀσσυρίου
 τὸν τύπον, ἐλέγχει τῶν ἐνθυμημάτων τὸ μάταιον,
 καὶ διδάσκει, ὡς οὐδὲν ἂν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων⁶⁹
 ἐγένετο, μὴ τοῦ Θεοῦ συγχωρήσαντος, καὶ βουλη-
 θένης δίκας τῆς ἀσεβείας εἰσπράξασθαι τοὺς ταῦτα
 ὑπ' αὐτῶν πεπονθότας. Οὐ χάριν εἰκότως ἐπάγει·
 « Μὴ δοξασθήσεται ἀξίην ἀνευ τοῦ κόπτοντος ἐν
 αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρίων ἀνευ τοῦ ἔλκοντος αὐ-
 τόν; ἢ σαύτως ἔάν τις ἄρῃ ῥάβδον ἢ ξύλον. » Καθ-
 ἄπερ, φησὶν, ἀδύνατον, αὐτομάτως ἀξίην, ἢ πρίονα,
 ἢ ῥάβδον κινήθῃναι· τῆνικαῦτα γὰρ τούτων ἕκαστον
 ἐνεργεῖ, ἥνικα ἂν τις τῇ χειρὶ χρησάμενος κινήσῃ
 ταῦτα θελήσειεν· οὕτω καὶ σὺ, τῆς ἡμῆς παραχωρη-
 σάσης σοι προμηθείας, πεποίηκας δὲ πεποίηκας, διὰ
 τὴν τῶν πεπονθότων παρανομίαν. Μὴ τοίνυν νόμιζε,
 τῇ οἰκείᾳ σοφίᾳ⁷⁰ καὶ δυνάμει ταῦτα κατωρθωμένα.
 Εἰ δὲ οὐ βούλει ταῦτα σωφρόνως μαθεῖν, καὶ τὴν
 ἀλαζονικὴν ὄφρυν καταλύσαι, τῇ περὶ μαθήσει, ὅτι

gere. « Evid enim, inquit, cum consummaverit
 Dominus faciens omnia in monte Sion et in Hiero-
 solyma, inducet Dominus super mentem magnam
 principem Assyriorum, et super altitudinem gloriæ
 oculorum ejus. » Ultima est Hierosolymam Deus,
 non per Sennacherimum, qui Assyriorum regno
 potitus est, sed per Nabuchodonosorem. Ille enim
 non modo non expugnavit urbem, sed omni exer-
 citu amisso solus fugit, et domi a filiis interfectus
 est : Nabuchodonosor autem, et urbem diruit, et
 Dei templum combussit, et populum bello captum
 abduxit. Docet itaque nos divina Scriptura, quod
 postquam impleverit Dominus omnia faciens in
 monte Sion et in Hierosolyma, quæ comminatus
 est dicens : « Ululate, sculptilia in Hierosolyma,
 quemadmodum enim feci Sarrarizæ et simulacris
 ejus, ita faciam Hierosolymam et simulacris ejus, »
 inducturus sit (Dominus, inquit,) super mentem
 magnam, principem Assyriorum. Neque dicit Ba-
 byloniorum, sed Assyriorum : unum est enim ho-
 rum atque illorum regnum. Et mentem magnam
 vocat, propter superba et arrogancia consilia :
 quare etiam merito adjicit : « Et super altitudinem
 gloriæ oculorum ejus. » Neque simpliciter dixit
 « gloriæ ejus, » sed « gloriæ oculorum ejus ; »
 hoc est, quia homo cum sit, celsissimum et
 maximum se esse cogitat. Dixit enim : « In fortitu-
 dine mea faciam, et in sapientia intellectus mei
 auferam terminos gentium, et fortitudinem ipsorum
 prædabor, et concutiam urbes habitatas, et orbem
 terrarum totum comprehendam manu mea sicut
 nidum, et sicut ova derelicta tollam, et non erit
 qui effugiat me, aut contradicat mihi. » Ita pate-
 facta cogitationum Assyrii superbia, vanitatem
 consiliorum ejus reprehendit, ac docet nihil eo-
 rum quæ facta sunt ab ipso fieri potuisse, nisi
 Deus concessisset, qui voluit pœnas impietatis
 exigi ab iis, quibus hæc accidere. Quare jure sub-
 jicit : « Nunquid gloriabitur securis sine eo qui
 cædit cum ea? aut num exaltabitur serra sine tra-
 hente eam? similiter sit quis extulerit virgam, vel
 lignum. » Quemadmodum, inquit, fieri non potest,
 ut sponte securis, vel serra, aut virga moveatur :
 tunc enim unumquodque horum operatur, cum
 aliquis admota manu ea voluerit commovere : sic
 etiam tu permittente providentia mea fecisti quæ-
 cunque fecisti, propter eorum scelera, qui hæc
 passi sunt. Ne itaque existimes, propria sapientia
 et virtute hæc tibi prospere successisse. Quod si
 hæc nolis modeste intelligere, et arrogans super-
 cilium comprimere, experientia discas, hæc ita se
 habere. « Mittet enim Dominus Sabaoth in trum
 honorem ignominiam, et in tuam gloriâ ignis ar-

† Isa. x, 11. * Isa. x, 40, 41, 43, 44. † Isa. x, 15.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁵ ποιῶν. In B ponitur post πάντα. ⁶⁶ Κύριος. Des. in B. ⁶⁷ τὰ. Des. in B. ⁶⁸ ἐν. Des. in B. tum
 h. l. tum post pauca. ⁶⁹ B γεγονότων. ⁷⁰ B σοφίᾳ τε οἰκείᾳ.

deus accendetur ^a. » Et alio loco rursus hæc dicit Deus propheta: « Et institues planctum hunc super regem Babylonis, et dices die illo: Quomodo cessavit **1136** exactor? cessavit sollicitator? Contrivit Deus jugum peccatorum, jugum principum, percutiens gentem furore, plaga insanabili^a. » Deinde ostendit orbis terrarum lætitiā: « Omnis terra, inquit, cum lætitia, et ligna Libani lætabantur super te, et cedrus Libani; ex quo dormivisti, non ascendit qui excindat nos ^b. » Hæc per translationem loquitur, et *cedros Libani* appellat, vel *Israel* illustrem et gloriosum, vel dignitate claros, quibus regnum commissum est. Ac paulo post, increpans ipsius fastum, admonensque ut arrogantiam comprimat: « Quomodo, inquit, cecidit de cælo Lucifer, mane exoriens? » contritus est in terram, qui mittebat ad omnes gentes? Tu autem dixisti in cogitatione tua: In cælum ascendam, et super astra ponam thronum meum: sedebam in monte sublimi, super montes excelsos ad aquilonem, ascendam super nubes, et ero similis Altissimo ^c. » Tum humanæ felicitatis fragilitatem ostendit: « Tu autem, inquit, qui hæc cogitare ausus es, in infernum descendes, et in fundamenta terræ. Qui viderint te, mirabuntur super te, et dicent: Iste est homo, qui concitabat terram, qui conculcabat reges, qui fecit totam terram desertam, et urbes ipsius destruxit, eorum qui in captivitate erant non est misertus; omnes reges **1137** gentium dormierunt in honore, homo in domo sua, tu autem projicieris in montibus, sicut mortuus, abominabilis, cum multis mortuis percussis gladio, descendentibus in infernum^d. » Et ne omnibus de ipso prædictionibus adductis molestus sim, illis qui nunc audiunt, vel qui in posterum hæc lecturi sunt, ad illa remissis, quicumque velint ejus superbiam crudelitatemque cognoscere, ad propositum revertar. Hunc itaque auctor omnium rerum Deus ad pietatem ducere volens, multa ei sæpe salutaria adhibuit remedia: et primum anno secundo regni ejus in somnis ei statum illam ostendit, deinde oblivione somni effecit ut propheta indigeret; tum per interpretationem regum successiones accurate docuit, humanæ felicitatis ostendens breviter et fragilitatem. Ac statim ille utilitatem percepit, et immensum cultum præstitit Danieli, cui quasi Deo thus et libamina præcepit offerri. Sed rursus, haud multo interjecto tempore, imaginem illam erexit, quam omnes sibi subjectos coegit adorare, atque eos qui pietatem anteposuerant, in pyram inexplēbiliter

ταῦθ' οὕτως ἔχει. « Ἀποστελεῖ γὰρ Κύριος Σαβαώθ εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν, καὶ εἰς τὴν σὴν δόξαν πῦρ καιόμενον καυθήσεται. » Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ χωρίῳ πάλιν τοιαῦτά φησιν ὁ Θεὸς πρὸς τὸν προφήτην· « Καὶ λήψῃ τὸν θρῆνον τοῦτον ἐπὶ τὸν βασιλεῖα Βαβυλώνας, καὶ ἔρεις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ· Πῶς ἀναπέπαιται ὁ ἀπαιτῶν; καὶ ἀναπέπαιται ὁ ἐπισπουδαστής; Συνέτριψεν ὁ Θεὸς τὸν ζυγὸν τῶν ἀμαρτωλῶν, τὸν ζυγὸν τῶν ἀρχόντων, πατάξας ἔθνος θυμῷ, πληγῇ ἀνιάτῳ. » Εἶτα δεικνύσι¹ τὴν τῆς οἰκουμένης εὐφροσύνην². « Πᾶσα ἡ γῆ, φησὶ, μετ' εὐφροσύνης³, καὶ τὰ ξύλα τοῦ Λιβάνου εὐφρανθήσονται⁴ ἐπὶ σοὶ, καὶ ἡ κέδρος τοῦ Λιβάνου· ἀφ' οὗ κεκοιμησαί⁵, οὐκ ἀνέβη ὁ κόπτων ἡμᾶς. » Τροπικῶς δὲ ταῦτα λέγει· καὶ κέδρους τοῦ Λιβάνου προσαγορεύει, ἢ τὸν Ἰσραὴλ ἐπίσημον ὄντα, καὶ ἔνδοξον, ἢ τοῦ λαμπροῦς ἐν ἀξιώμασι, καὶ βασιλεύειν πεπιστευμένους. Καὶ μετὰ βραχέα, κωμικῶν αὐτοῦ τὸν τύπον, καὶ τὴν τῆς ἀλαζονείας διδάσκων κατὰ λυσιν· « Πῶς ἐξέπεσε, φησὶν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἐωσφόρος, ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων; συνετρίβη ἐπὶ τὴν γῆν ὁ ἀποστέλλων πρὸς πάντα τὰ ἔθνη; Σὺ δὲ εἶπας ἐν τῇ διανοίᾳ σου· Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, καὶ ἐπάνω τῶν ἀστέρων⁶ θήσω τὸν θρόνον μου· καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ, ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, καὶ⁷ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ. » Εἶτα δεικνύσι τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας τὸ ἐπίκηρον· « Σὺ δὲ, φησὶν, ὁ ταῦτα λογισασθαὶ τετολημῶς, εἰς ἕδην καταθήσῃ, καὶ εἰς τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Οἱ ἰδόντες⁸ σε θαυμάσουσιν ἐπὶ σέ⁹, καὶ ἔρουσιν· Οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὁ παροξύνων τὴν γῆν, ὁ σεῖων βασιλεὺς, ὁ θεὸς τὴν γῆν ὅλην ἔρημον, καὶ τὰς πόλεις αὐτῆς καθεῖλε· τοὺς ἐν ἐπαγωγῇ¹⁰ οὐκ ἠλέησε· πάντες οἱ βασιλεῖς τῶν ἔθνων ἐκοιμήθησαν ἐν τιμῇ, ἄνθρωπος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· σὺ δὲ βίβησῃ¹¹ ἐν τοῖς ὄρεσιν, ὡς νεκρὸς, ἐδδελυγμένος, μετὰ πολλῶν τεθνηκότων ἐκκεκνημένων μαχαίρα, καταβαίνοντων εἰς ἕδην. » Καὶ ἵνα μὴ πάσας τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας παραγωγῶν¹² ἀποκησῶ τῷ μήκει, τοὺς τε νῦν ἀκούοντας, καὶ τοὺς εἰς¹³ ὕστερον τοῦτοις ἐντευξομένους εἰς ἐκεῖνα παραπέμψας, τοὺς γυνῶναι τὸν τύπον αὐτοῦ καὶ τὴν ὠμότητα βουλομένους, ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανάξω τὸν λόγον. Τοῦτον τὸίνυν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς εἰς εὐσέβειαν ποδηγήσας, πολλὰ πολλὰς σωτήρια¹⁴ προσενήνοχε φάρμακα, καὶ πρῶτον μὲν ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς βασιλείας ἔτει, ὅσαρ αὐτῷ τὴν εἰκόνα ἐκείνην ὑπέδειξεν, εἶτα τῇ λήθῃ τοῦ ἐνουπλίου εἰς χρεῖαν τοῦ προφήτου κατέστησεν· ἔπειτα διὰ τῆς ἔρμηνείας τὰς τῶν βασιλείων διαδοχὰς ἐδίδαξεν¹⁵ ἀκριβῶς, τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας ὁποδεικνύς τὸ

^a Isa. x, 16: ^a isa. xiv, 4, 6. ^b Ibid. 7, 8. ^c Ibid. 12, 14. ^d Ibid. 15-19.

VARIAE LECTIOES.

¹ B δεικνύς. ² εὐφρ. Ita legendum esse pro ἀφροσύνην, recte monuit Cotelerius. *Monum. Eccl. Gr. t. II, p. 636.* ³ μετ. εὐφρ. Deest h. i. βοῶ, quod præcedit apud LXX. Vid. supra, p. 267. ⁴ B εὐφρανθήσεται. ⁵ κεκ. B præm. σύ. ⁶ B ἀστρων. ⁷ καὶ. Des. in B. ⁸ R εἰδότες. ⁹ B σοί. ¹⁰ B ἀπαγωγῇ. ¹¹ βίβ. B præm. φησί. ¹² B παραγῶν. ¹³ εἰς. Des. in B. ¹⁴ B αὐτῷ σωτηρίας. ¹⁵ B ἔδειξεν.

βραχὺ καὶ ἐπίκτηρον. Καὶ παραυτίκα μὲν ὠφέλειαν ἰδέξατο, καὶ τὸ ἀμετρον σέβας τῷ Δανιὴλ προσενήνοχεν· ὡς Θεῷ γὰρ λιθανωτῶν αὐτῷ καὶ σπονδάς προσενεσχθῆναι προσέταξεν. Ἄλλὰ πάλιν, οὐ πολλοῦ διαλόντος χρόνου, τὴν εἰκόνα ἐκείνην ἀνέστησε ⁶⁶, καὶ ἄπαντας τοὺς ὑπάρχουσ προσκυνεῖν αὐτὴν κατηγάκασε, καὶ τοὺς τὴν εὐσέβειαν προτετιμηκότας, τῇ ἀπλήστως τραφείῃ πυρῇ παραδίδωκεν. Ἄλλὰ πάλιν ὁ ἀγαθὸς Δεσπότης, μακροθυμῆς χρησάμενος, οἷος μὲν αὐτὸν τῆς τε ἀλαζονείας καὶ τῆς θηρωδίας οὐκ εἰσεπράξατο ⁶⁷, τὴν δὲ θεῖαν αὐτῷ ⁶⁸ δύναμιν ὑποδείκνυσσι, τοὺς εὐνοὺς θεράποντας τῆς φλογὸς ἐκείνης ἐλευθερώσας. Πάλιν δὲ ὀλίγην ἐκείθεν ὠφέλειαν δεξάμενος, ὑμνεῖ μὲν τὸν τῶν ὄλων Θεόν, ἀπειλεῖ τε ⁶⁹ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν τοῖς βλάσφημόν τι κατ' αὐτοῦ φεγγομένοις· ἀλλ' εὐθύς καὶ παραυτίκα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἑνιαυτῷ, λήθη πάλιν ⁷⁰ τὴν μεγίστην ταύτην παραδοὺς θαυματουργίαν, ἐπιστρατεύει τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ καθαιρεῖ μὲν τὰ ⁷¹ τῆς πόλεως τεῖχη, πυρπολεῖ τε τὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ νεών, κατατολμᾷ δὲ τῶν τούτου ἀδύτων, καὶ πάντα συλήσας τὰ ἀναθήματα εἰς τὴν Βαβυλῶνα σὺν τοῖς ἀιχμαλώτοις ἀπήνεγκεν. Ὅτι δὲ κατὰ τοῦτον ἐπιστράτευσε τὸν καιρὸν, καὶ ὁ μακάριος ἡμᾶς ⁷² διδάσκει Ἱερεμίας οὕτως λέγων· «Ὁ λόγος ὁ γενόμενος παρὰ Κυρίου πρὸς Ἱερεμίαν ἐν τῷ ἑνιαυτῷ τῷ δεκάτῳ Σεδεκίου βασιλείως ⁷³ Ἰούδα, οὗτος ἑνιαυτὸς ὀκτωκαιδέκατος ⁷⁴ τῷ ⁷⁵ Ναβουχοδονόσορ τῷ βασιλεῖ Βαβυλῶνος, καὶ ⁷⁶ δύναμις βασιλείως Βαβυλῶνος ἐχαράκωσεν ἐν ⁷⁷ Ἱερουσαλήμ. » Καὶ τῆς εἰκόνης δὲ τὸ διήγημα συγγράφων ὁ μακάριος Δανιὴλ τοῦτον τέθεικε τὸν χρόνον· «Ἐτοὺς ὀκτωκαιδέκατου Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς ἐποίησεν εἰκόνα χρυσοῦν· ὡς εἶναι ὄλιγον, ὅτι ἐν ⁷⁸ ἀρχῇ τοῦ ἔτους ἀπήτησε τὴν τῆς εἰκόνης προσκύνησιν· εἶτα τὴν στρατιάν ⁷⁹ προπέμψας ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς, περιεγένετό τε τῆς Ἱερουσαλήμ ἑνδεκάτῳ μὲν ἔτει τῆς βασιλείας Σεδεκίου, ἑνεακαιδέκατῳ δὲ τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας. Ἐπειδὴ τοῖσιν οὐδεμίαν οὐδαμῶθεν ὁ δειλιανὸς ὠφέλειαν ⁸⁰ εἶδετο, ἀγανακτῆσας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς δεδίττεται μὲν αὐτὸν πρότερον ⁸¹ δι' ἔνυπνίου, εἶτα διὰ τοῦ Δανιὴλ τὰ διὰ τοῦ ἔνυπνίου σημαινόμενα δηλα ποιεῖ. Καὶ οὐδὲ οὕτως εὐθύς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ προσφέρει ⁸² μὲν αὐτῷ συμβουλήν καὶ παραίνεσιν διὰ τοῦ Δανιὴλ, ἑνιαυτὸν τε ὄλον μακροθυμεῖ τὴν μετρίμειν ἀναμένων. Ὡς δὲ οὐδεμίαν ἰατρειάν ἐκ τῆς μακροθυμίας ἠθέλησε δρέψασθαι, ἀ ἠπέλιθον ἐπιφέρει κακὰ· τιμωρεῖται τε αὐτὸν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν ἀλαζονα νοῦν ἐκείνον τὸν τὰ ὑπὲρ φύσιν ὀνειροπολήσαντα, φρονολαβεῖα παῖει καὶ παραπληξίη. Εἶτα θηριώδη γενόμενον ἐξελαθῆναι ⁸³ παρα-

A enuritam coniecit. Sed rursus bonus Dominus adhibita longanimitate poenas superbæ et crudelitatis ab ipso non exegit, verum divinam illi virtutem ostendit, amicis suis famulis **1138** ab illa flamma liberatis. Denuo vero parva inde percepta utilitate, laudat quidem auctorem omnium Deum, extremumque supplicium minatur iis qui maledictum aliquod in ipsum conijciant : sed statim, atque adeo illo ipso anno, rursus oblivioni tradito hoc maximo miraculo, cum exercitu* contra Hierosolymam proficiscitur, et urbis mœnia demolitur, incenditque sanctum templum, audetque in ejus adyta penetrare, prædatusque omnia donaria, in Babylonem ea cum captivis abduxit. Hoc autem de quo loquimur tempore profectum illum esse cum exercitu, beatus etiam nos docet Jeremias, cum ita dicit : « Verbum quod factum est ad Jeremiam a Domino, anno decimo Sedecie regis Judæ, hic annus octavus et decimus Nabuchodonosoris regis Babylonis, et exercitus regis Babylonis obsedit Hierosolymam. » Et statuæ historiam scribens beatus Daniel hoc tempus ascripsit : « Anno decimo octavo, Nabuchodonosor rex fecit statuam auream : » ita ut perspicuum sit, anni initio illum postulasse ut statua coleretur, deinde præmisso exercitu ipsum etiam secutum esse atque Hierosolymam expugnasse undecimo anno Sedecie regni, decimo autem nono, quo ipse regnabat. Quando itaque nullam omnino miser percepit utilitatem, indignatus auctor omnium rerum Deus deterret **1139** ipsum somnio prius, deinde per Danielem, quæ somnium significabat, ei patefecit. Et ne sic quidem statim infert supplicium, sed consilium ei offert admonetque per Danielem, annuumque totum longanimitate tolerat, exspectans ejus poenitentiam. Ubi vero nullum remedium ex illius lenitate ac longa patientia decerpere voluit, quæ minatus fuerat mala, infert, ac punit ipsum non simplici poenarum genere, sed superbam mentem illam, quæ ea somniaverat quæ sunt supra naturam, dementia percutit et insania. Deinde cum ferinus factus esset, curat eum expellendum, ita ut loca deserta diu incoleret. Tum illud quoque molitur, ut malorum quibus premebatur, sensum acciperet : neque enim fieri poterat, ut is utilitatem inde perciperet, cum omni omnino doloris sensu careret. Ita sublatis oculis ille celerrimas vitæ mutationes agnoscit, lamentatur autem et luget propriam stultitiam, constitetque Dei regnum successionem carens in omnia sæcula permanere. Hæc experientia edoctus, rursus propter ineffabi-

* Jerem. xxxii, 1, 2; vel juxta LXX, xxxix, 4, 2.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ B ἰστησεν. ⁶⁷ B ἐπράξατο. ⁶⁸ B αὐτοῦ. ⁶⁹ τε Edit. prior hab. δέ. ⁷⁰ B παντελεῖ. ⁷¹ τὰ. In B ponitur post πόλεως. ⁷² ἡμᾶς. Ex B suppl. ⁷³ βασ. B præm. τοῦ. ⁷⁴ B ὄγδοος καὶ δέκατος. ⁷⁵ B τοῦ εἰ δεῖν, τοῦ βασιλείως. ⁷⁶ καὶ—Βαβυλ. Des. in B. ⁷⁷ ἐν. B τῆν. ⁷⁸ ἐν. B præm. καί. ⁷⁹ B στρατείαν. ⁸⁰ ὄφ. In B ponitur post εἶδετο. ⁸¹ B πρῶτον μὲν αὐτόν. ⁸² Edit. prior habet προσφέρει. ⁸³ B ἐξωσθήναι.

lem Dei clementiam in suum regnum rediit, seque omnibus hominibus injuriam facere ratus, si divinam Providentiam occultaret, per epistolam omnibus sibi in orbe terrarum subjectis et pristinam felicitatem narrat, et calamitatem quæ sibi acciderat, et resipiscentiam, qua Dominum placavit. Hoc igitur est epistolæ argumentum, quod idcirco pluribus exposui, quod et hujus superbiam **1140** Scripturæ testimoniis ostendere, et Dei omnium rerum auctoris erga omnes curam indicare volui. Age itaque, ad hæc sigillatim interpretanda progrediamur. « Nabuchodonosor rex omnibus populis, tribubus, linguis, habitantibus in universa terra, pax vobis multiplicetur. » Decet his verbis accommodare illud Prophetæ dictum : « Bonum mihi quod humiliaveris me, ut discam justificationes tuas. » Nam iste quoque experientia doctus resipiscere, pietatis magister evasit, et mala quæ sibi acciderant, omnibus hominibus ut remedia proponit : neque sibi tantum subjectis, sed iis etiam, qui extra suum regnum degebant. Recte autem et congruenter hac salutatione usus est : « Pax vobis multiplicetur, » hoc est, sitis expertes malorum, quæ ego expertus sum, et pace perpetua fruamini. Tum subjicit :

« γὰρ τὴν προφητικὴν ἐκείνην φωνήν· « Ἀγαθὸν καιώματά σου. » Τῇ πείρᾳ δὲ καὶ οὗτος διδασκάλος σωφρονεῖν, εὐσεβεῖν, ἀπεφάνθη διδάσκαλος, καὶ τὰ οἰκεία πάθη φάρμακα πᾶσιν ἀνθρώποις προτιθεῖται, καὶ οὐ μόνον τοῖς ὑπηκόοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξω τῆ βασιλείας ὑπάρχουσι. Καλῶς δὲ καὶ ἀρμοδίως τὴν τουτέστιν, ἀπειράτοι γένοιθε ὧν ἐπειράθη κακῶν, εἰρήνης ἀπολαύοντες διατελεῖτε. Ἐἴτα ἐπάγει·

VERS. 99. « Signa et prodigia, quæ fecit mecum Deus altissimus, placuit mihi annuntiare vobis. » Divinorum, inquit, miracularum spectator ipse factus, æquum censui, vos omnes participes et socios mihi ipsorum contemplationis asciscendos. Neque enim vulgaria sunt, sed magna et fortia, et :

VERS. 100. « Quam magna et fortia! regnum ejus regnum æternum, et potestas ejus in generationem et generationem. » Humana enim, qualiacunque fuerint, finem habent, et celerem finem : solum autem perpetuum, et quod commoveri nequit, est regnum Dei. Postquam ita rerum causam prius docuit, ipsius (epistolæ) facit initium.

1141 CAPUT IV.

VERS. 1. « Ego Nabuchodonosor abundans eram in domo mea, et florens in throno meo et pinguis in populo meo. » Non sine causa nomen suum posuit, sed ut nomen ipsum verbis quasi testimonium daret. Cum enim illustrissimus esset, quippe omnium qui in Asia erant, et Ægypto, et Æthiopia, imperium adeptus, nomen suum præposuit, quod sufficiens eorum quæ dicerentur, esset testimonium. Dixit autem :

† Psal. cxviii, 71.

« σκευάζει, καὶ τὰς ἐρήμους οἰκεῖν ἐπὶ χρόνῳ μακρῷ ». Ἐπειτα αἰσθησὶν παρασκευάζει αὐτὸν λαθεῖν τῶν κατεχόντων δεινῶν· οὕτε γὰρ ἦν ὁδόν τε αὐτὸν ὠφέλιαν δρέψασθαι· ἀναισθητῶς καὶ ἀναλογητῶς παντελῶς διακείμενον. Οὕτως ἀνανεύσας ἐκεῖνος, ἐπιγινώσκει μὲν τὰς δευρρόπους τοῦ βίου μεταβολὰς, θρηνεῖ δὲ καὶ ὀλοφύρεται τὴν οἰκείαν ἀβελτηρίαν, ὁμολογεῖ τε τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν ἀδιάδοχον εἶναι, εἰς ἅπαντας διαμένουσας τοὺς αἰῶνας. Ταῦτα τῇ πείρᾳ διδαχθεὶς, πάλιν διὰ τὴν ἀρρητον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν εἰς τὴν οἰκείαν ἀπελήλυθε βασιλείαν· ἀδικεῖν δὲ νομίσας ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους, εἰ κρύψει Θεοῦ τὴν προμήθειαν, δι' ἐπιστολῆς πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ὑπηκόοις ἐξηγεῖται τὴν τε προτέραν εὐημερίαν, καὶ συμβῆσαν δυσκλήριαν· εἴτα τὴν μεταμέλειαν, δι' ἧς τὸν Δεσπότην ἐξήλωσατο. Ἡ μὲν οὖν τῆς ἐπιστολῆς ὑπόθεσις αὕτη· διὰ πλειόνων δὲ αὐτὴν ἐποίησάμην, καὶ τὸν τοῦτου τύπον ταῖς Γραφικαῖς μαρτυρίαις δεῖξαι βουληθεὶς, καὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν περὶ πάντας κηδεμονίαν δὴλην ποιῆσαι θελήσας. Φέρε τοίνυν, τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀρξώμεθα. « Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ, εἰρήνην ὑμῖν πληθυνθεῖν. » Προσῆκει τοῦτοις ἀρμόσει τοῖς λόγοις· ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δι-

προσηγορίαν ἐποίησατο· « Εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖν. »

C 140. « Τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα, ἃ ἐποίησε μετ' ἐμοῦ ὁ Θεὸς ὁ ὑψίστος, ἤρρεσεν ἐνώπιόν μου ἀναγγεῖλαι ὑμῖν. » Τῶν θείων, φησὶ, θαυμάτων αὐτόπτης γενόμενος, νενόμικα δίκαιον κοινωνοὺς ὅμῳς ἅπαντας τῆς τούτων θεωρίας λαβεῖν. Οὐκ ἔστι γὰρ τὰ τυχόντα, ἀλλὰ μεγάλα καὶ ἰσχυρά, καί!

ρ'. « Ὡς μεγάλα καὶ ἰσχυρά· ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν. » Τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα, ὅποια ἂν ἦ, τέλος ἔχει, καὶ τέλος ταχύ· μόνη δὲ διαρκὴς καὶ ἀσάλευτος ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία. Οὕτω προδιδάξας τὴν τῶν πραγμάτων αἰτίαν, ἀρχεται τῆς κατ' αὐτὴν διηγήσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. « Ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ εὐθηνῶν ἤμην ἐν τῷ οἴκῳ μου, καὶ εὐθαλῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου μου, καὶ πίων ἐν τῷ λαῷ μου. » Τέθεικε δὲ τὴν ἐαυτοῦ προσηγορίαν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἵνα τὸ ὄνομα μαρτυρήσῃ τοῖς λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἐπίσημος ἦν, αἶτε δὴ πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, τὴν ἡγεμονίαν λαβὼν, προτέθεικεν αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν, ἀρχοῦσαν εἰς μαρ-

VARIAE LECTIONES.

« B χρόνον μακρόν. » ἦν. In B ponitur post ὁδόν τε. « παντ. Des. in B. » B ἐπὶ ἀπελήλυθεν, « B τὴν τοῦ Θεοῦ πρόμ. » συμβ. H præm. τήν. « B προσαρμόσει. » μοι. Des. in B. « δέ. B γὰρ. » δέ B add. σφόδρα. « A et B ἐναντίον. » τούτ. B τοῦ Θεοῦ. « ἔστι. B ἦν. » ἦ. B εἰη. « B αὐτόν. » καὶ λαῷ — μου. Des. in A et in textu Chald. « ἐαυτοῦ. Ex B suppl.

τυρίαν ἢ τῶν λεγομένων. Ἐφη δέ· Ἐν ἄκρα οὖν ἢ A
εὐκλήριζ, καὶ μυρίοις ἀγαθοῖς περιβρέμενος διατέ-
λουν· ἐν τούτοις δὲ ἔω,

β'. Ἐνύπνιον, φησιν, εἶδον, καὶ ἐφοβήσασέ με,
καὶ ἠθαύμασα ἐπὶ τούτοις πάσι, καὶ ἐταράχθην ἐπὶ
τῆς κοίτης μου, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου
συνετάραζάν με. Ἐν τσσαύτῃ γάρ ἢ ὑπάρχων εὐ-
τημερία, ὄναρ εἶδον λυπηρὸν, καὶ ἐξεδειματώθην μὲν
σφόδρα τῇ θεωρίᾳ τοῦ ἐνυπνίου, ἐταρασσόμενην δὲ
κλέον τὰ διὰ τούτου σημαίνόμενα κατιδεῖν οὐ δυνά-
μενος· οὐ χάριν τοῖς ταῦτα δυναμένους ἐρμηνεύειν
συνακάλασα.

δ, ε'. Καὶ εἰσπερεούοντο ἑπκοῦδοι ἢ, μάγοι, Γα-
ζαρηνοὶ, Χαλδαῖοι, καὶ τὸ ἐνύπνιον εἶπον ἢ ἐγὼ ἐν-
ώπιον αὐτῶν, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ οὐκ ἐγνώρισάν
μου· ἔω; ἢ οὐ ἕτερος εἰσῆλθεν ἐνώπιόν μου, Δανιήλ, B
οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου,
ὃς Πνεῦμα Θεοῦ ἢ ἄγιον ἔχει ἐν αὐτῷ. ἢ Οὐχ ἄπλῶς
δὲ ταῦτα τέθεικεν, ἀλλὰ παράλληλα ἢ, ἵνα τῇ παρ-
εξετάσει δόξαν ἄπασι ποιήσῃ τὴν τοῦ προφήτου σο-
φίαν· διὸ καὶ τὰ ἔθνη καταλέγει τῶν σοφῶν Βαβυλῶ-
νος, ἵνα δείξῃ τοῖς μὲν οὐδὲν ἢ ὅπως ἐπισταμένους,
τὸν δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος φωτισζόμενον. Κα-
λεῖ δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ μόνης τῆς προσηγορίας, ἣν
αὐτὸς ἐπιτέθεικεν, ἀλλὰ τὸ Ἑβραῖον προστίθεισιν ἢ
ὄνομα. Ἐν Δανιήλ γάρ, φησιν, οὐ τὸ ὄνομα Βαλτάσαρ
κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου. ἢ Οὕτω γάρ, φησιν,
αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς ἠθαύμασα, ὡς τοῦ πάλαι ὑπ' ἐμοῦ
παρασκευασμένου Θεοῦ ἐπιθεῖναι αὐτῷ τὴν προσηγο-
ρίαν. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, ἢ Ὅς Πνεῦμα Θεοῦ
ἄγιον ἔχει ἐν αὐτῷ. ἢ Καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τῆς τοῦ προ-
φήτου διδασκαλίας μεμαθήκαμεν. Πόθεν γάρ ἐτέρω-
θεν ἐγνώσει τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν προσηγο-
ρίαν τοῖς κισθόλοισι εἰδύλοισι προστετηκώς; ἢ Καὶ τὸ
ἐνύπνιον, φησιν, ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπον. ἢ Εἶπον δὲ
οὕτως ἀρξάμενος·

ς, ζ'. Βαλτάσαρ, ὁ ἀρχὼν τῶν ἑπκοῦδῶν, ὃν
ἐγὼ ἢ ἔγνων, ὅτι Πνεῦμα ἢ ἄγιον ἐν σοί, καὶ πᾶν
μυστήριον οὐκ ἀδυνατεῖ ἢ σοι, ἄκουσον τὴν ὄρασιν
τοῦ ἐνυπνίου ἢ, οὐ εἶδον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ
εἰπέ ἢ μοι. Καὶ αἱ ἢ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου ἐπὶ
τῆς κλίνης ἢ μου. ἢ Τοῖς πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων αἱ
εὐημερίαι πολλάκις ἐπιλανθάνεσθαι τῶν εὐεργετη-
σάντων παρασκευάζουσιν, αἱ δὲ χρεῖαι ἀνυπακούονται
τῶν εὐπεποιηκότων τὴν μνήμην. Καὶ ὑγιαίνων
μὲν τις τὸ σῶμα, τῆς τοῦ λατροῦ τέχνης οὐ λαμβά-
νει τὴν μνήμην· ἀρρώστια δὲ περιπεσῶν, ἀναμνη-
σκεται, ὡς καὶ ἦθε πρότερον τοῦτο παθὼν διὰ ἢ
τοῦ δεινῶς τοῦ λατροῦ τῆς ὑγείας ἀπῆλυσεν· οὕτω
καὶ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἠνίκα μὲν τοῖς ἁγίοις ἐκεί-
νων τῇ παρ' ἐπεδίδου, τῆς τοῦ Δανιήλ εὐεργεσίας
οὐκ ἐμνημόνευσαν· ἐπειδὴ δὲ πάλιν εἶδεν ἐνύπνιον,

In summa felicitate degens infinitis bonis circum-
fluebam, quibus fruens,

Vers. 2. Ἐ Somnium, inquit, vidi, et perterruit
me, et admiratus sum super omnibus his, et turbatus
sum in cubili meo, et visiones capitis mei conturba-
verunt me. Ἐ In tanta enim felicitate somnium vidi
mihi molestum, ac vehementer perterritus sum ea
specie, quæ mihi in somnis oblata est : sed multo
magis perturbabar, quod quæ per somnium signifi-
carentur non possem intelligere. [5] Quare hæc in-
terpretandi peritos accersivi.

Vers. 4, 5. Ἐ Et ingrediebantur incantatores, magi,
Gazareni, Chaldæi : et somnium dixi ego in con-
spectu eorum, et interpretationem ejus non indica-
runt mihi, donec alius ingressus est in conspectu
meo, Daniel, cui nomen Baltasar, secundum nomen
Dei mei, qui Spiritum Dei sanctum habet in seipso. Ἐ
Non simpliciter hæc posuit, sed comparate, ut ipsa
comparatione omnibus prophetæ sapientiam declara-
ret : 1142 quare gentes quoque sapientium Babylonis
connumerat, ut ostendat, illos quidem nihil omnino
scire, hunc vero divino spiritu illuminatum esse ;
ipsamque vocat non eo tantum nomine, quod illi
imposuerat, sed addit etiam nomen Hebraicum.
Ἐ Daniel enim, inquit, cui nomen Baltasar secun-
dum nomen Dei mei. Ἐ Ita enim a principio, in-
quit, eum admiratus sum, ut eum nomine illius Dei
qui a me pridem colebatur appellarem. Et causam
ostendens, Ἐ Qui Spiritum, inquit, Dei sanctum ha-
bet in seipso. Ἐ Et hoc quoque ex prophetæ doctrina
didicimus. Alioquin enim unde cognoscere potuis-
set sanctissimi Spiritus appellationem, qui adulter-
inis adeo addictus erat simulacris? Ἐ Et somnium,
inquit, coram eo dixi. Ἐ Atque ita exorsus dixi :

Vers 6, 7. Ἐ Baltasar, princeps incantatorum, quem
ego cognovi Spiritum sanctum in te esse, et omnino
mysterium non esse impossibile tibi, audi visionem
somnia quod vidi, et interpretationem ejus dic
mihi. Et visiones capitis mei in cubili meo. Ἐ Pleri-
que hominum, si prospero successu gaudent, bene
de se meritorum obliviscuntur : necessitates vero
quibus premuntur, eos illis in memoriam revocant,
qui beneficia contulerunt. Et cum aliquis prospera
corporis utitur valetudine, medicæ artis minime re-
cordatur : cum vero in verbum incidit, memoria
repetit, se, cum prius etiam eodem morbo laboraret,
alicujus medici ope refectum et salute potitum esse :
ita etiam Nabuchodonosor, quando 1143 sanctos
illos in pyram conjiciebat, beneficii quod a Daniele
acceperat non niemiuit ; sed cum iterum somnium

VARIÆ LECTIONES.

ἢ ἀρχ. εἰς μαρτ. Des. in B. ἢ ἐν. B præm. ὅτι. ἢ οὖν. B ὄν. ἢ καὶ — πάσι. Des. in A. ἢ γάρ. B
δὲ. ἢ ἐπ. A et B præm. ol. ἢ εἶπ. In B ponitur post ἐγὼ. ἢ ἔω; — Δανιήλ. A ἔως ἦλθε Δανιήλ.
ἢ Θεοῦ. Des. in B textus Chald. habet, Spiritus deorum sanctorum. Ita quoque vers. 6. ἢ παρ. B add.
τίθεικεν. ἢ οὐδ. In B ponitur post ὅπως. ἢ B προστίθεισιν. ἢ ὃν ἐγὼ. Des. in B, sed A habet ἐγὼ.
ἢ πν. A add. Θεοῦ. ἢ A ἀδυνατεῖται. ἢ ἐν. A add. μου. ἢ A et B εἶπόν. ἢ αἱ. B τὰς. ἢ κλ. A et
B κλίτης. ἢ διὰ. B præm. καί.

videret, et animo perturbatus esset, Danielis sapi-
entiam in memoriam revocavit, simulque pristini
somnia narrationem atque interpretationem. Quam-
obrem etiam spiritum Dei habere illum asserit,
et ad omne mysterium interpretandum esse idoneum;
cumque hortatur, ut hoc quoque somnium sibi
incognitum et obscurum declaret. Tum somnium
ita recenset :

«Contemplabar arborem in medio terræ. (VERS. 8.)
Et altitudo ejus pervenit usque ad cælum, et lati-
tudo ejus ad fines terræ. » Per arborem ipsum signi-
ficari dixit beatus Daniel; altitudinem vero ait usque
ad cælum pervenisse, non arboris naturam signifi-
cans, sed cogitationes, et quæ ille sibi animo
fingebat. Qua de causa etiam Isaias dicebat : «Indu-
cet Deus super mentem magnam, regem Assyriorum,
et super altitudinem gloriæ oculorum ejus ». *Mentem*
autem *magnam* ipsum appellavit, ut eum, qui ma-
gna sibi finxisset cogitatione ac somniasset, quæ
paulo post enarravit : « Tu enim dixisti : Supra
astra ponam thronum meum, et ero similis Altis-
simo. » Idcirco proceritatem arboris videt usque ad
cælum pervenisse : quia vero etiam toto terrarum
orbe propemodum potius est, videt arboris cumulum,
id est, latitudinis molem, hinc usque ad ipsos fines
terræ propagari.

VERS. 9. « Folia ejus pulchra, inquit, et fructus
ejus multus. » *Folia* autem vocat decus illud quod
conspiciebatur in 1144 veste, et throno, et regia, et
scutatis, hastatis ac stipatoribus corporis; *fructum*
vero, tributum quod undique ei adferebatur. Idcirco
multum fructum, non autem *pulchrum*, dixit : neque
enim juste impositum erat. « Et cibus omnium in
eo » Siquidem et agricolæ, ipsius procuracione pace
fruentes, e terra fructus percipiebant : et milites
ab ipso commeatus accipientes in armis vitam de-
gebant. « Subter cam, inquit, habitabant bestię
agrestes, et in ramis ejus habitabant volucres
cæli, et ex ipsa nutriebatur omnis caro. » Nam et
ferino more viventes barbari, et ratione magis uten-
tes ac mitiores, et acuti ingenii homines, et alta
mente præditi, sub ipsius imperio ac potestate
vitam tradebant.

VERS. 10. « Videbam itaque, inquit, in visione
noctis in cubili meo, et ecce ir et sanctus de cælo
descendit. » *Ir* vocat vigilantem; sic enim græca
lingua explicatur. Et *vigilantem* vocat angelum,
ut significet corporis expertem : qui enim corpore
indutus est, somno obnoxius est; qui vero somno
invictus est, is est liber a corpore. Vidi itaque
angelum, inquit, cujus natura corporis expers erat,
qui de cælo descendit.

* Isa. x, 12.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ τῆς τοῦ Δανιήλ. Ex B suppl. ¹¹ αὐτόν. Ex B suppl. ¹² B ἐφθάνεν. In A præm. πολὺ. Καὶ ἐμαγα-
λύνθη τὸ δένδρον καὶ ἴσχυσε, καὶ τὸ ὕψος αὐτοῦ. ¹³ τῆς. A præm. πάσης. ¹⁴ B ἀστρων. ¹⁵ A τοῦ
ἀγροῦ. ¹⁶ B κατόφκων τὰ δρυεα. ¹⁷ x. δξ. Des. in B. ¹⁸ εἶρ. Ita quoque Theodotion. Alii τοῖς LXX
tribuant lectionem ὄγγελος. ¹⁹ καλ. B præm. δέ.

A καὶ θόρυβον εἶχεν ἐν τῇ ψυχῇ, τῆς τοῦ Δανιήλ ¹⁰
ἀνεμνήσθη σοφίας, καὶ τῆς τοῦ προτέρου ἐνυπνίου
ἀναμνήσεώς τε καὶ ἐρμηνείας. Διὸ καὶ Πνεῦμα Θεοῦ
ἔχειν αὐτὸν λέγει, καὶ πᾶν μυστήριον ἐρμηνεύειν
αὐτὸν ¹¹ ἰκανὸν εἶναι, καὶ παρακαλεῖ καὶ τοῦτο τὸ
ἐνύπνιον, ἀδρόλον ὄν, δρόλον αὐτῷ καταστήσαι. Εἶτα
λέγει τὸ ἐνύπνιον, καὶ φησιν :

« Ἐθεώρου δένδρον ἐν μέσῳ τῆς γῆς. (ἡ.) Καὶ
τὸ ὕψος αὐτοῦ ἐφθασεν ¹² ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ
κῦτος αὐτοῦ εἰς τὰ πέρατα τῆς ¹³ γῆς. » Διὰ δὲ τοῦ
δένδρου αὐτὸν ἐφη σημαίνεισθαι ὁ μακάριος Δα-
νιήλ, τὸ δὲ ὕψος λέγει φθάσαι ἕως τοῦ οὐρανοῦ,
οὐ τὴν φύσιν τοῦ δένδρου σημαίνων, ἀλλὰ τοὺς
λογισμοὺς καὶ τὰς φαντασίας. Διὸ καὶ ὁ Ἡσαΐας
B ἔλεγεν : « Ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν,
τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς
δόξης τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » *Νοῦν* δὲ μέγαν αὐτὸν
προσηγόρευσεν, ὡς μεγάλα φαντασθέντα, καὶ ὄνειρο-
πολήσαντα, ἃ μετὰ βραχεία διηγήσατο : « Σὺ γὰρ
εἶπας : Ἐπάνω τῶν ἀστέρων ¹⁴ ἠθήσω τὸν θρόνον μου,
καὶ ἔσομαι ὁμοίος τῷ Ὑψίστῳ. » Διὰ τοῦτο ὄρα τὸ
ὕψος τοῦ δένδρου ἐφθασκὸς ἕως τοῦ οὐρανοῦ : ἐπειδὴ
δὲ καὶ, ὡς ἔπος εἶπειν, πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκρά-
τησεν, ὄρα τὸ δένδρου τὸ κῦτος, τουτέστι, τὸν
ἔγκον τοῦ εὐρους, ἐκταθὲν μέχρις οὐρανῶν τῶν περά-
των τῆς γῆς.

Γ'. « Τὰ φύλλα αὐτοῦ, φησιν, ὄρατα, καὶ ὁ καρπὸς
αὐτοῦ πολὺς. » Καλεῖ δὲ φύλλα μὲν τὴν ὀρωμάνην
εὐπρέπειαν, τὴν ἐν ἐσθῆτι, καὶ θρόνῳ, καὶ βασι-
λειῶσι, ἀσπιδηφόροις τε καὶ δορυφόροις, καὶ πεζαιτέ-
ροις : *καρπὸν* δὲ τὸν πανταχόθεν προσφερόμενον
φύρον. Διὸ πολλὸν τὸν καρπὸν, ἀλλ' οὐ καλὸν, ἐφη :
οὐ γὰρ ἔχητ' ὀρθάειον. « Καὶ τροφή πάντων ἐν αὐτῷ. »
Οἱ τε γὰρ γεωργοῦντες, διὰ τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας
εἰρήνης ἀπολαύοντες, τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς καρποὺς
ἐκομίζοντο : οἱ τε στρατεύομενοι, παρ' αὐτοῦ τὰ
σιτηρέσια κομιζόμενοι, τὴν ἐν ὄπλοις ἐποιούνο ζωὴν.
« Ὑποκάτω αὐτοῦ, φησιν, κατεσκήνου τὰ θηρία
τὰ ἄγρια ¹⁵, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατόκει τὰ
πετεινὰ ¹⁶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐτρέφετο πᾶσα
σάρξ. » Οἱ τε γὰρ θηριώδη βίον ζῶντες βάρβαροι,
οἱ τε λογικώτεροι καὶ ἡμερώτεροι, καὶ ὄξει ¹⁷ καὶ
πηγῶν τὴν δίκαιοιαν, ὑπὸ τὴν τοῦτου ἐξουσίαν βί-
D τεύοντες διετέλου.

Δ'. « Ἐθεώρου τοῖνον, φησιν, ἐν ὄραματι τῆς
νυκτὸς ἐπὶ τῆς κοίτης μου, καὶ ἰδοὺ εἶρ ¹⁸ καὶ ἄγιος
ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη. » *Εἶρ* καλεῖ ¹⁹ τὸν ἐγγρηγόρτα
τοῦτο γὰρ ἐρμηνεύεται τῇ Ἑλλάδι φωνῇ. *Ἐγγρηγο-
ρῶτα* δὲ καλεῖ τὸν ἄγγελον, ἵνα τοῦτου σημήνη τὸ
ἀσώματον ὁ γὰρ σῶμα περιχειμενος ὕπνῳ δουλεύει :
ὁ δὲ ὕπνου κρείττων σῶματος ἐλευθερός. Εἶδον τοῖ-
νον, φησιν, ἄγγελων, ἀσώματων ἔχοντα φύσιν, ὅς ἀπ'
οὐρανοῦ κατέβη.

ισ'. « Καὶ ἐφώνησεν ἐν ἰσχυρί, καὶ οὕτως εἶπεν·· A Ἐκκόψατε τὸ δένδρον, καὶ ἐκτίλατε τοὺς κλάδους αὐτοῦ, καὶ ἐκτινάξατε τὰ φύλλα αὐτοῦ³³ καὶ διασκορπίσατε τὴν καρπὸν αὐτοῦ. » Καὶ βλέπει μὲν τὸν ἄγγελον ἀπ' οὐρανοῦ καταβεβηκότα, ἵνα μάθῃ, ὡς αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων Δεσπότης τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπόφασιν ἐποίησατο. Διδάσκειται δὲ καὶ τίς ὁ δεδωκὼς· αὐτῷ τὴν βασιλείαν, καὶ ἀποτιθέμενος τὴν βασιλείαν· ὁρᾷ γὰρ τὸ μὲν δένδρον ἐκτεμνόμενον, τοὺς δὲ κλάδους χωριζομένους, τούτεστι, τοὺς ὑπάρχους, καὶ τοὺς στρατηγούς, καὶ σατράπας, καὶ τοὺς ἄλλην τιὰ ἡγεμονίαν παρ' αὐτοῦ πεπιστευμένους· τὰ δὲ φύλλα ἐκτριπασσόμενα³⁴ ἦν περιεβέβλητο δόξαν δίκην φύλλων ἐκρέουσάν τε καὶ μαραινομένην· τὴν δὲ καρπὸν διασκορπιζόμενον· τοῦ γὰρ βασιλέως; ἐκίνη περιπεσόντος τῆ συμφορᾷ, οἱ τὸν δασμὸν B ἀπαιτοῦντες εἰς ἑαυτοὺς λοιπὸν ἀδεδῶς τὸ κέρδος παρέπεμπον. « Σαλευθήτω³⁵, φησί, τὰ θηρία ὑποκάτωθεν αὐτοῦ, καὶ τὰ θρῆνα ἀπὸ τῶν κλάδων αὐτοῦ. » Οἱ γὰρ παρὰ γνώμην δουλεύειν ἠναγκασμένοι, ἀφορμὴν εὐρόντες τὴν τοῦ βασιλέως μεταβολήν, τοῦ ὑπακούειν ἀπέστησαν.

ιβ'. « Πλὴν τὴν φυὴν τῶν ριζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ ἴσατε· καὶ ἐν δεσμῷ, φησί, σιδηρῷ καὶ χαλκῷ, καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω, καὶ ἐν τῇ δρόσῳ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. » Ὡς γὰρ φρενοβλαθεῖα, καὶ παρακληξία, καὶ φρενίτιδι νόσῳ περιπεσῶν, καὶ μεμηνώς, καὶ κορυθαντιῶν, καὶ κατὰ πάντων λυτῶν, ἀνακαλιῶς δεσμᾷ περιέκειτο· ἀλλ' ἤμῃς οὐδὲ ταῦτα ἦν ἱκανὰ ἔνδον αὐτὸν κατέχειν· ἀλλὰ δραπετευῶν ἐν ἐρήμοις διέτριβεν, ὑπαθῆριος ταιλαιπωρῶν, καὶ C κτηνῶν δίκην τὴν πᾶν-σιτούμνος. Τοῦτο γὰρ σημαίνει εἰρηκῶς·

« Καὶ μετὰ τῶν θηρίων ἡ μερὶς αὐτοῦ· ἐν τῷ χρόνῳ τῆς γῆς ἡ καρδία³⁶ αὐτοῦ· ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀλλοιωθήσεται. (γ'). Καὶ καρδία θηρίου δοθήσεται αὐτῷ, καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπ' αὐτόν. » Καὶ τοῦτο δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν δηλοῖ· χρόνῳ γὰρ βραχεῖ τὴν τιμωρίαν περιορίζει, ἀναμένων τὴν ἀπὸ τῆς παιδείας τεθηρησομένην μεταμέλειαν. Ἐἴτα δεῖκνυσιν, ὡς ἀναντιρρήτως ἔσται τὰ εἰρημένα.

ιδ'. « Διὰ συγκρίματος, φησὶν, εἶρ ὁ λόγος, καὶ βῆμα ἁγίων³⁷ τὸ ἐπερώτημα. » Ἀψευδής, φησὶν, D ὁ λόγος· ἄγγελος γὰρ ἅγιος ὁ εἰρηκῶς, ἐρηγορῶς, ἀσώματος. Εἰρηται δὲ ταῦτα, φησὶ, καὶ γίνεται³⁷, οὐ μάτην, ἀλλ' « Ἴνα γνῶσιν οἱ ζῶντες, ὅτι κυριεύει³⁸ ὁ Ἰψίστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ᾧ ἔβη³⁹ δόξῃ, δώσει αὐτὴν, καὶ ἐξουθένημα⁴⁰ ἀνθρώπου⁴¹ ἀναστήσει ἐπ' αὐτήν. » Ταῦτα, φησὶν, ὁ ἄγγελος ἔφη, ὅτι τούτου χάριν τὰ κατὰ τὸ δένδρον γνήσεται, ἵνα διὰ τούτου μᾶθωσιν ἅπαντες, ἵνα εἶναι

Vers. 11. « Et clamavit in fortitudine, et ita dixit: Excindite arborem, et evellite ramos ejus, et excutite folia ejus, et dispergite fructum ejus. » Et videt angelum qui de caelo descendit, ut disceret, omnium rerum 1145 Dominum ipsum esse quem jam expertus erat judicem. Docetur autem quoque, amittens regnum, quis ei regnum tradiderit. Videt enim arborem excisam et ramos separatos, hoc est, principes et praefectos, et satrapas, et illos quibus aliquis alius magistratus ab eo mandatus fuerat; folia autem excussa, quam sibi gloriam comparaverat, foliorum instar fluentem et tabescentem; fructum vero dispersum, quia cum rex in illam calamitatem incidisset, ministri qui tributum exigebant, ad seipsos de reliquo sine ullo metu lucrum convertebant. « Commoveantur, inquit, bestiae subter eam, et aves de ramis ejus. » Qui enim praeter voluntatem ei servire coacti fuerant, inventa occasione regis mutatione, ab ejus imperio desciverunt.

Vers. 12. « Verumtamen germen radicum ejus in terra sinite, et in vinculo, inquit, ferreo, et aereo, et in herba quae foris est, et in rore caeli pernoctabit. » Velut enim qui dementiae et insanitiae ac phrenetico morbo correptus erat, et Corybantum more furore agitato, contra omnes rabie insaniebat, necessario vinculis constrictus fuerat: quae tamen haud idonea erant, ut ipsum intus detinerent, sed vagabundus desertis in locis morabatur, sub dio confictans, jumentorum instar depascens herbam. Hoc enim significat, dicens:

« Et cum bestiis pars ejus, in herba terrae cor ejus, ab hominibus commutabitur. (Vers. 13.) Et cor bestiae dabitur ei, et septem tempora mutantur super ipsum. » Hoc itidem 1146 Dei longanimitatem declarat. Brevi enim tempore supplicium definit, exspectans poenitentiam, quam sit paritura castigatio. Deinde ostendit, quae dicta fuerant, sine controversia esse eventura.

Vers. 14. « Per decretum, inquit, vigilis, sermo, D et verbum sanctorum interrogatio. » Mendacio, inquit, verba carent. Angelus enim sanctus est, qui illa dixit, vigilans, corpore carens. Dicta autem sunt haec, inquit, et sunt, non temere, sed « Ut cognoscant viventes, dominium habere Altissimum in regnum hominum, qui cuicumque visum fuerit dat illud, et quod contemnitur ab hominibus exurgere facit ad illud. » Haec, inquit, angelus dixit; idcirco eventura esse ea, quae ad arbo-

VARIÆ LECTIONES.

³³ κ. οὐτ. εἶπ. Des. in B. ³⁴ καὶ ἐ. τ. φ. αὐτοῦ. Ex B suppl. ³⁵ B τινασσόμενα. ³⁶ A σαλευθή-
 τωσαν. ³⁷ ἡ καρδ. κ. τ. λ. Haec puncto praemisso cum sequentibus juncta, initium vers. 13 faciunt
 apud LXX. ³⁸ B ἅγιον. ³⁹ B καὶ γὰρ ἔστιν. ⁴⁰ B Κύριός ἐστιν. ⁴¹ B ἄν. ⁴² A ἐξουθένωμα. ⁴³ A et
 B ἀνθρώπων.

rem pertinent, ut hinc discant omnes, unum esse Deum Dominum ac regem, qui in terris reges constituit, et regnum cui voluerit committit. Ostendens enim potestatem suam, etiam tenuissimum interdum, et qui nullius pretii censetur, regem declarat: et eos, qui maximis utantur honoribus, eo redigit, ut illi dicto sint obedientes. Ita absoluta somnii narratione, Daniele sic alloquitur:

Vers. 15. « Hoc somnium vixi ego Nabuchodonosor rex, et tu Baltasar interpretationem dic aperte, » hoc est, vere et accurate, « quia omnes sapientes regni mei non possunt interpretationem ipsius exhibere mihi, tu autem potes. » Causamque ostendens: « Quia Spiritus, inquit, sanctus Dei in te. » Illi enim humanis ratiocinationibus innituntur, tu autem a Deo occulta et arcana discis.

Vers. 16. « Tunc Daniel, cujus **1147** nomen Baltasar, obstupefactus est circiter per horam unam, et cogitationes ipsius conturbabant eum. » Ostendenda enim erat humana imbecillitas, et tunc gratia inspirans aperienda. « Respondit itaque rex, et dixit: Baltasar, somnium hoc et interpretatio ejus, ne conturbent te. » Vidit enim ipsum perturbatum, et convenienter consolans demulcet, cupiens id quod ignorat cognoscere, atque ita cum eo loquitur: Ne valde festines, sed paulatim inventis iis quæ per somnium significantur, ea mihi perspicua facito. « Respondit itaque Baltasar et dixit, Domine mi rex, somnium hoc iis (obtingat) qui te oderunt, et interpretatio ejus inimicis tuis. » Sapientissime ac prudentissime ei molesta deprecatur, hoc proœmium exorsus, veritatem tamen declarat.

Vers. 17, 18. « Arbor, inquit, magnificata et corroborata, cujus altitudo pervenit in cælum, et latitudo ejus in omnem terram. Et folia ejus florentia, et fructus ipsius multus, et cibus omnibus in ea, subter eam habitabant bestię agri, et in ramis ejus domicilium habebant aves cœli, tu es, rex. » Operæ pretium est Danielis admirari sapientiam. Neque enim simpliciter dixit, « Arbor magna, » sed, « magnificata et corroborata: » hoc est: Non ab initio fuisti magnus, sed paulatim factus es, et potentiam non ab ortu adeptus es, sed sensim eam tibi comparasti. Quare rursus subjicit:

Vers. 19. « Quia magnificatus es, et **1148** inva-
luisti, et magnitudo tua magnificata est et pervenit ad cælum, et dominatio tua in fines terræ. » Et hæc apte admodum et opportune cælo et terræ accom-
modavit. Dominationem enim dixit pervenisse ad

Θεόν ⁴² Δεσπότην καὶ βασιλέα, τοὺς ἐπὶ γῆς καθιστῶντα βασιλέας, καὶ ἐγγερίζοντα, ᾧ ἐάν ⁴³ θέλῃ, τὴν βασιλείαν. Δεικνύς γὰρ τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, καὶ τὸν εὐτελέστατον ἔστιν ὅτι, καὶ οὐδὲν εἶναι νομιζόμενον, ἀποφαίνει βασιλέα, καὶ τοὺς ἐν τοῖς μεγίστοις ὄντας ἀξιώμασιν ὑπακούειν αὐτῷ παρασκευάζει. Οὕτω πληρώσας τὸ τοῦ ἐνυπνίου εἰρήγημα, φησὶ πρὸς τὸν Δαυιήλ·

15'. « Τοῦτο τὸ ἐνυπνιον εἶδον ⁴⁴ ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς· καὶ σὺ, Βαλτάσαρ, τὸ σύγκριμα εἶπε κατέναντι ⁴⁵. » ἀντὶ τοῦ, ἀληθῶς καὶ ἀκριβῶς· « ὅτι πάντες οἱ σοφοὶ τῆς βασιλείας μου οὐ δύνανται τὸ σύγκριμα αὐτοῦ δηλώσαι μοι, σὺ δὲ δύνασαι ⁴⁶. » Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, « Ὅτι, φησὶ, Πνεῦμα Θεοῦ ἔργον ἐν σοί. » Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνους κέρηνα λογισμοῖς, σὺ δὲ παρὰ Θεοῦ μανθάνεις τὰ κεκρυμμένα.

16'. « Τότε Δαυιήλ, εὖ τὸ νομα Βαλτάσαρ, ἐκηνηώθη ὡσεὶ ὄραν μίαν, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάρασσον αὐτόν. » Ἔδει γὰρ διεγερθῆναι τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ τότε ἀναφανθῆναι τὴν ἐμπνεύσαν χάριν. « Ἀπεκρίθη τοίνυν ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπε· Βαλτάσαρ, τὸ ἐνυπνιον τοῦτο ⁴⁷ καὶ ἡ σύγκρισίς αὐτοῦ ⁴⁸ μὴ κατασκευάτω σε. » Εἶδε γὰρ αὐτὸν θορυβούμενον, καὶ ἀναγκαιῶς ψυχαγωγεῖ, μαθεῖν ἐπιέμενος ὅπερ ἀγνοεῖ· λέγει τοίνυν αὐτῷ· Μὴ σφόδρα ἐπαίγου, ἀλλὰ κοπῆ σφαλῆν τὰ μνησόμενα διὰ τοῦ ἐνυπνίου εὐρών, ταῦτά μοι δῆλα κατέστειπον. **C** « Ἀπεκρίθη τοίνυν ⁴⁹ ὁ Βαλτάσαρ, καὶ εἶπε ⁵⁰· Κύριε μου βασιλεῦ ⁵¹, τὸ ⁵² ἐνυπνιον τοῦτο ⁵³ τοῖς μισοῦσί σε, καὶ ἡ σύγκρισίς αὐτοῦ τοῖς ἐχθροῖς σου. » Σφόδρα σοφῶς καὶ συνετῶς ἀπεύχεται μὲν αὐτῷ λυπηρὰ ⁵⁴ τοῦ προοιμίου ἀρξάμενος, σημαίνει δὲ ὁμῶς τὴν ἀλήθειαν.

17', 18'. « Τὸ δένδρον, φησὶ, τὸ ⁵⁵ μεγαλυθὲν καὶ ἰσχυρὸς ⁵⁶, οὗ τὸ ὕψος ἐφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸ κῦτος αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ τὰ φύλλα αὐτοῦ εὐθαλῆ, καὶ ὁ καρπὸς αὐτοῦ πολὺς, καὶ τροφή πᾶσιν ἐν αὐτῷ, ὑποκάτω αὐτοῦ κατώκει ⁵⁷ τὰ θηρία τὰ ἄγρια, καὶ ἐν τοῖς κλάδοις αὐτοῦ κατεσκήνουν τὰ ὄρνεα τοῦ οὐρανοῦ, εὖ εἶ, βασιλεῦ. » Ἄξιον δὲ θαυμάσαι τοῦ Δαυιήλ τὴν σοφίαν· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, Τὸ δένδρον τὸ μέγα, ἀλλὰ, « Τὸ μεγαλυθὲν καὶ τὸ ἰσχυρὸς· » ταυτέστιν, Οὐκ ἄνωθεν ἦσθα μέγας, ἀλλὰ κατὰ μέρος γεγένησαι ⁵⁸, καὶ τὴν ἰσχὺν δὲ οὐκ ἐξ οὐδίνων ἔσχες, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ ταύτην προσέλαβες. Διὸ πάλιν ἐπάγει·

19'. « Ὅτι ἐμεγαλύνθης, καὶ ἰσχυσας, καὶ ἡ μεγαλωσύνη σου ἐμεγαλύνθη καὶ ἐφθασεν εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἡ κυρεία σου εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Καὶ ταῦτα δὲ σφόδρα ἀρμολίως καὶ προσφόρως οὐρανοῦ καὶ γῆς προσήρμοσε· τὴν μὲν γὰρ κυρείαν εἶπεν ἐφθασεῖν

VARIE LECTIONES.

⁴² Θεόν. Des. in B. ⁴³ B ἐν. ⁴⁴ A ὁ ἴδον. ⁴⁵ κατ. Des. in A. ⁴⁶ δύν· A πρᾶμ. Δαυιήλ. ⁴⁷ τοῦτο. Des. in A et B. ⁴⁸ αὐτ. Des. in A. ⁴⁹ τοίν. B οὖν. ⁵⁰ εἶπε. B λέγει. ⁵¹ μ. βασ. Des. in A. ⁵² τό. A πρᾶμ. τό. ⁵³ τοῦτο. Des. in A. ⁵⁴ λυπ. B πρᾶμ. τό. ⁵⁵ A κατώκει. ⁵⁶ γεγ. B add. μέγας. ⁵⁷ ἰσχ. A et B

εις τὰ πέρατα τῆς γῆς, τούτεστι τὴν ἐξουσίαν· εἰς ἅ τὸν οὐρανὸν οὐκέτι τὴν κυρείαν, ἀλλὰ τὴν μεγα-
λασύνην, τούτεστι, τὴν τοῦ λογισμοῦ φαντασίαν.

κ', κα'. « Καὶ ὅτι εἶδεν, φησὶν ⁸⁹, ὁ βασιλεὺς εἶρ
καὶ ἄγιον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ εἶπεν·
Ἔκτιλατε τὸ δένδρον, καὶ διαφθείρετε ⁹⁰ αὐτό· πλὴν
τὴν φυὴν τῶν ῥιζῶν αὐτοῦ ἐν τῇ γῆ ἑάσατε, καὶ ἐν
θεσμῷ σιδηρῷ καὶ χαλκῷ, καὶ ἐν τῇ χλόῃ τῇ ἔξω,
καὶ ἐν τῇ ὀρώσῃ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται, καὶ μετὰ
θηρίων ἀγρίων ἢ μερὸς αὐτοῦ, ἕως οὗ ἑπτὰ καιροὶ
ἀλλοιωθῶσιν ἐπ' αὐτόν ⁹¹. Καὶ τοῦτο ἡ σύγκρισις
αὐτοῦ, βασιλεῦ. » Καὶ ἀξιόπιστον ποιῶν τὸν λόγον,
ἀναγκαιῶς ἐπήγαγε· « Καὶ σύγκριμα Ἰψίστου
ἔστιν ⁹², ὃ ἐφθασεν ἐπὶ τὸν κύριόν μου τὸν βασιλέα. »
Ἐνετύθεν ἔστιν ἀκριβῶς καταμαθεῖν τῆς ἀποστολι-
κῆς διδασκαλίας τὸ χρήσιμον. « Πᾶσα γὰρ, φησι, B
ψυχὴ ἐξουσίας ὑπερεχοῦσαι ὑποταττέσθω. » Καὶ γὰρ
καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ κύριον αὐτὸν ⁹³ τὸν δυσσεβῆ
βασιλέα καλεῖ, καὶ τῷ νόμῳ τῆς ἐξουσίας πειθόμενος,
ταῖς προποῦσαις προσηγορίαις κέχρηται, καὶ λυπη-
ρὰν οἶσαν τοῦ ἐνυπνίου τὴν ἀλήθειαν ὑποδεικνυσιν.

κβ'. « Ἐκδιώξευσι γὰρ σε, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἀνθρώ-
πων, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἔσται ἡ κατοικία
σου, καὶ χόρτον ὡς θρῦν ψωμιούσι σε, καὶ ἀπὸ τῆς
ὀρώσου τοῦ οὐρανοῦ τὸ ⁹⁴ σῶμά σου βαφήσεται, καὶ
ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπὶ σοί ⁹⁵. » Ἐξτὴ δὲ
καιροῦς οἱ μὲν ἔφασαν ἑπτὰ ἔτη, οἱ δὲ τρία καὶ
ἕμισυ. Οὐ γὰρ εἰς τέσσαρας τροπὰς ἡ θεία Γραφή
τὸν ἑνιαυτὸν διαιρεῖ, ἀλλ' εἰς δύο τὰς γενικωτάτας,
χειμῶνα καὶ θέρος· ἑπτὰ οὖν τοιαῦτα τμήματα τρία C
καὶ ἕμισυ πληροῖ ἔτη ⁹⁶. Τοσοῦτον δὲ, φησὶν, ἐν τῇ
συμπορᾷ διατελέσας χρόνον· εἰς οὗ γυνῆς, ὅτι
κυριεύει ὁ Ἰψίστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων,
καὶ ὡς ἐάν δόξῃ, δώσει αὐτῇ. » Ἐπειδὴ γὰρ ὄνειρο-
πολεῖς εἶναι θεός· μᾶλλον δὲ καὶ κρείττων Θεοῦ,
ἀφαιρεῖται σου Θεός καὶ τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν,
καὶ τοῖς θηρίοις ⁹⁷ σε ἱοικέναι ποιήσει, ἵνα τῇ πείρᾳ
μάθῃς, τί μὲν ἀνθρώπος, τί δὲ Θεός, καὶ τί μὲν ἀν-
θρωπίνῃ εὐκλήριᾳ ⁹⁸. τί δὲ θεία βασιλεία, καὶ ὅτι
ταύτης τυχεῖν ἀδύνατον μὴ βουλομένου Θεοῦ.

κγ'. « Καὶ ὅτι εἶπε, φησὶν· Ἐάσατε τὴν φυὴν τῶν
ῥιζῶν τοῦ δένδρου ⁹⁹, ἡ βασιλεία σου σοὶ μενεῖ, ἀφ'
ἧς ἂν γυνῆς τὴν βασιλείαν ¹⁰⁰ τὴν οὐράνιον ¹⁰¹. » Ἀπο-
στερηθεὶς γὰρ τῆς βασιλείας, κάκεινα ὑπομείνας
ἅπαντα, ἐπιγνώσῃ τῆς βασιλείας τὸν χορηγὸν, εἶτα
γνοίς ἀπαλήγη πάλιν τὴν προτέραν ἐξουσίαν· ἵνα
καὶ τῇ ἀφαιρέσει, καὶ τῇ ἀποδόσει, μάθῃς ἀκριβῶς,
τίς ὁ πῶν ἔλων κυβερνήτης, τίς ὁ σοφῶς ἅπαντα
ἰθύνων καὶ πρυτανεύων. Οὕτως εἰρηκῶς τὰ ἐσόμενα,
παραινέσιν εἰσφέρει καὶ συμβουλήν ἀρίστην, καὶ
φάρμακον προσφέρει συμβαίνον τῷ τραύματι.

¹ Rom. xiii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁹ φησ. Des. in B ⁹⁰ A et B διαφθείρατε. ⁹¹ B αὐτῷ. ⁹² ἔστ. A πρᾶμ. τοῦτ' ⁹³ αὐτ. Des. in B.
⁹⁴ τὸ — βαφ. A αὐλισθήσῃ. ⁹⁵ B ἑ. ⁹⁶ πλ. in B post ἔτη. ponitur. ⁹⁷ B θηρίω. ⁹⁸ B εὐκλήριᾳ.
⁹⁹ δένδρου. A αἰδίτ, ἐν τῇ γῆ. ¹⁰⁰ βασ. A ἐξουσίαν. ¹⁰¹ A ἐπουράνιον. B τῶν οὐρανῶν.

A fines terræ, hoc est potestatem : ad cælum vero non item dominationem, sed magnitudinem, hoc est, cogitationis phantasiam.

VERS. 20, 21. « Et quia vidit, inquit, rex vigilem et sanctum descendentem de cælo, et dixit : Evellite arborem, et corrumpite ipsam, verumtamen germen radicum ejus in terra sinite, et in vinculo ferreo et areo, et in herba quæ foris est, et in rore cæli pernoctabit, et cum bestiis agrestibus pars ejus, donec septem tempora immutentur super eum. Et hæc interpretatio ejus, o rex. » Et fidem orationi faciens, apposite subjicit : « Et decretum Altissimi est, quod pervenit super dominum meum regem. » Hinc plane discere licet apostolicæ doctrinæ utilitatem. « Omnis enim anima, inquit, potestatibus sublimioribus subdita sit b. » Etenim beatus quoque Daniel dominum ipsum impium regem vocat, et legi potestatis obediens congruis usns est appellationibus, ac molestam esse somnii veritatem ostendit.

VERS. 22. « Expellent enim te, inquit, ab hominibus, et cum bestiis agrestibus erit habitatio tua : et feno ut bovem cibabunt te, et rore cæli corpus tuum humectabitur, et septem tempora mutabuntur super te. » Septem autem tempora alii septem annos 1149 dixerunt, alii tres cum dimidio. Neque enim in quatuor conversiones divina Scriptura annum dividit, sed in duas nobiliores partes, hiemem et æstatem. Septem igitur hujusmodi partes tres annos cum dimidio perficiunt : ac tantum temporis, inquit, in calamitate deges : « donec cognoscas, Altissimum regnare regno hominum, et cuicumque visum fuerit, dare illud. » Quia enim somnias, te deum esse, imo vero etiã superiorem Deo, adimet tibi Deus etiã humanam cogitationem efficietque ut similis evadas bestiis feris, ut experientia discas, quid homo, quid Deus, et quid humana felicitas, et quid regnum divinum, et fieri non posse, ut quis illud consequatur invito Deo.

VERS. 23. « Et quod dixerit, inquit : Sinite plantam radicum arboris, regnum tuum tibi manebit, ex quo cognoveris regnum cœleste. » Cum enim D regno spoliatus, et illa omnia perpressus fueris, agnosces regni largitorem, quo agnito pristinam potestatem recuperabis, ut et ademptione et redditione plane percipias, quis omnium rerum sit gubernator, quis sapienter omnia regat et moderetur. Ita prædictis futuris, admonitionem et consilium, optimum affert, remediumque adhibet vulncri valde consentaneum.

VERS. 24 « Idcirco enim, rex, inquit, consilium meum placeat tibi, et peccata tua elemosinis redime, et injustitias tuas miserationibus pauperum. » His autem inexplebilem illius crudelitatem declarat, quam in sibi subjectos **1150** exercuerat. Vis, inquit, clementiæ fructum percipere? hanc eandem erga eos ostendito, qui unam tecum sortiti sunt naturam. Ita enim iudici persuadere poteris, ut minas extinguat, neque sinat eas ad exitum perduci. « Forte enim, inquit, obtingat longanimitas delictis tuis. » Propheta igitur hanc sententiam exposuit: ille vero cum amplius durum et inexorabilem se præbuisset, scelerum præmia tulit, et quæ audiverat tristia, hæc oculis conspicuus est. [25] Deinde tempus etiam indicat divinæ longanimitatis. Nam cum duodecim menses effluxissent, prædictæ minæ certo rerum comprobatae sunt eventu: et cum tantum temporis ei ad resipiscendum datum fuisset, male transegit definitum poenitentiae tempus. Ad quem beatus Paulus merito dixerit: « An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis, ignorans, benignitatem Dei ad poenitentiam te adducere? secundum duritiam tuam autem et impoenitens cor, instar thesauri tibi reponis iram in diem * iræ et revelationis et justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui per patientiam boni operis gloriam, et honorem, et incorruptionem quaerunt, vitam æternam; iis vero qui sunt ex contentione, et qui non obediunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio: tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum ¹. » Hæc enim etiam Nabuchodonosori evenere, qui Dei longanimitate non opportune usus est: cujus **1151** rei testis est ipse, qui ita narrat:

VERS. 26, 27. « Etenim post duodecim menses, in templo regni sui in Babylone deambulabat, et super mœnia civitatis cum omni gloria sua, et super turres suas incedebat. Et respondit rex et dixit: Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, in potentia fortitudinis meæ, in honorem gloriæ meæ? » Intuere mentis fastum, inspicere arrogantiam exsuperantiam. Ego enim ipsam, inquit, regiam urbem feci, regia in ipsa constituta in honorem gloriæ meæ: feci autem hæc potentia maxima præditus, ac omnibus potitus. Verum hæc glorians et fremens locutus est: at Dominus Deus statim supplicium intulit. τόμενος και βρενθυόμενος, τοιούτοις ἐχρήσατο τοῖς ²⁷ ἐπήγαγεν.

¹ Rom. II, 4, 9.

κδ. « Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, βασιλεῦ, ἡ βουλὴ μου ἀρεσάτω σοι, καὶ τὰς ⁷⁸ ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀδικίας ⁷⁸ σου ἐν οἰκτιρμοῖς πεινήτων. » Διηλὸν δὲ διὰ τούτων τὴν ἀπληστον ἀμάρτηα ἢ κατὰ τῶν ὑπηρεσίων ἐχρήσατο. Βούλει ⁷⁹, φησὶ, φιλανθρωπίας ἀπολαῦσαι; ἐπίδειξαι ταύτην εἰς τοὺς τὴν αὐτὴν σοὶ φύσιν λαχόντας· οὕτω γὰρ πείσεις τὸν δικαστὴν οὐδέσαι τὴν ἀπειλήν, καὶ καταλιπεῖν ἀτέλεστον. « Ἰσως γὰρ, φησὶν, ἔσται μακροθυμία τοῖς παραπτώμασί σου ⁷⁸. » Ὁ μὲν οὖν προφήτης ταύτην εἰσηγήσατο τὴν γνώμην· ὁ δὲ μείνας ἀεράμων καὶ ἀκαμπής, ἐδέξαστο τῆς παρανομίας τὰ ἐπίχειρα, καὶ ἄπερ ἤκουσεν ἀλλοτρίων, ταῦτα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐθεάσατο. Εἶτα καὶ σημαίνει τῆς θείας μακροθυμίας τὴν χρόνον· δυσκαίδεκα γὰρ διαδραμάντων μηνῶν, ἐδέξαστο ἡ δὲ τῆς προρόφησης ἀπειλῆ τῶν πραγμάτων τὸ τέλος. Καὶ τοσοῦτον χρόνον εἰς μεταμέλειαν εἰληφώς, κακῶς τὴν τῆς μεταμελείας ἀνάλωσε προθεσμίαν. Πρὸς δὲ ὁ μακάριος εἶποι ἂν Παῦλος εἰκότως· « Ἦ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι· τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετανοίαν σε ἄγει; Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεσωτῆ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ ⁷⁶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδοῦσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ὑπομοχλὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζῶν ⁷⁷ αἰώνιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένους δὲ τῇ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὀργὴ· θλίψεις ⁷⁶ καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὰ κακόν. » Ταῦτα γὰρ συνέβη καὶ τῷ Nabουχοδονόσορ, τῇ τοῦ Θεοῦ μακροθυμίᾳ εἰς δέον οὐ χρησαμένῳ. Καὶ τοῦτου ⁷⁹ μέγας αὐτὸς οὕτως ⁸⁰ λέγων·

κς', κζ'. « Καὶ μετὰ δύοδεκα μῆνας. ἐν τῷ ναῷ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι περιπατῶν ἦν ⁸¹, καὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μετὰ πάσης τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν πύργων αὐτοῦ διεπορεύετο. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς καὶ εἶπεν· Οὐκ αὕτη ⁸² ἐστὶ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, ἣν ἐγὼ ἐκοδόμησα εἰς ⁸³ οἶκον βασιλείας, ἐν κράτει ⁸⁴ τῆς ἰσχύος μου, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου; » Βλέπε τοῦ φρονήματος τὸν ὄγκον, βλέπε τὴν τῆς ἀλαζονείας ὑπερβολήν. Ἐγὼ γὰρ αὐτὴν, φησὶ, βασιλικὴν πόλιν ἐποιήσαμην· βασιλεία καταστησάμενος ἐν αὐτῇ, εἰς τιμὴν τῆς δόξης μου· ἐποίησα δὲ ταῦτα ⁸⁵ ἰσχύον ἔχων μεγίστην, καὶ πάντων κεκρατικῶς. Ἀλλὰ μὴν ⁸⁶ φροστ- λόγους· ὁ δὲ Δεσπότης Θεὸς παραυτίκα τὴν τιμωρίαν

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ τὰς — λύτρωσαι. Supra, t. I. p. 1449, erat, τὰς ἀνομιᾶς σου ἐν ἐλεημ. ἀπόλυσαι. Ita fere lex. infra, *Bær. sab.*, l. v, c. 28. ⁷⁹ ἀδ. Supra, t. I. l. c. erat, ἀμαρτίας. ⁷⁹ βουλ. B præm. εἰ. ⁷⁸ Α μακροθυμος τ. παρ. σου ὁ Θεός. ⁷⁹ καί. Absesse quidem solet l. c. vers. 8. sed a Nostro semper additur. ⁷⁷ ζῶν. B præm. καί. ⁷⁸ θλ. B præm. καί. ⁷⁹ B τούτων. ⁸⁰ B οὐτος. ⁸¹ ἦν — διεπορ. Des. in A. ⁸¹ B οὐκ αὕτη. ⁸² εἰς. B ὡς. ⁸³ χρ. A præm. τῷ. ⁸⁴ B αὐτά. ⁸⁵ B ἀλλ' ὁ μὲν. ⁸⁷ τοῖς. Des. in B.

κη. « Ἐτι γὰρ, φησὶ, τοῦ λόγου ὄντος ἐν τῷ στόματι τοῦ βασιλέως, φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ ἐγένετο. » Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν ὠνευροπόλησεν, ἐκείθεν δέχεται τὴν ἀπόφασιν· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἀπέχρησεν αὐτῷ τὰ κάτω βασίλεια, ἀλλ' ἅμα καὶ τῶν ἄνω μανικῶς ἐπεθύμησεν, ἐρημος γίνεται καὶ τῶν κάτω· καὶ τὸν οὐρανὸν ἀρπάσαι θελήσας, καὶ τῆς γῆς ἐξελαύνεται. « Φωνὴ τοίνυν ἦλθεν ἀπ' οὐρανοῦ· Σοὶ, σοὶ λέγεται, Ναβουχοδονόσορ βασιλεῦ. » Ὁ δὲ τῆς ἀντωνυμίας διπλασιασμὸς οὐκ ἀπλῶς πρόσκειται, ἀλλ' εἰς ἐλεγχον ἐναργέστερον τοῦ πρὸς ὃν ταῦτα λέγεται. Καλεῖ δὲ αὐτὸν ἔτι βασιλεῖα, καὶ τὴν παρούσαν ἔτι δόξαν, καὶ τὴν ἐσομένην οὐκ εἰς μακρὰν ἀτιμίαν δεικνύς.

« Ἡ βασιλεία σου, φησὶ, παρῆλθεν ἀπὸ σοῦ. B (xθ'). Καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σε ἐκδιώξουσιν, καὶ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἢ κατοικίᾳ σου καὶ χόρτον ὡς βοῦν ψωμιτοῦσί σε, καὶ ἑπτὰ καιροὶ ἀλλαγῆσονται ἐπὶ σοὶ, ἕως οὗ ὅτι γνῶς, ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψιστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὃ ἐὰν δόξῃ, δώσει αὐτῇ. » Εἶτα δεικνύς τὴν τῆς τιμωρίας ὀξύτητα, καὶ παραυτίκα, φησὶ, τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπηκολούθησεν.

λ'. Ἀδελφὲ, φησὶ, τῇ ὥρᾳ συνετελέσθη ὁ λόγος ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐδιώχθη. » Ἐξεδιώχθη δὲ πρῶτον μὲν δι' αὐτὸ τὸ πάθος· μανία γὰρ παρεδόθη καὶ λύπη καὶ μύρια ἄν εἰργάσατο κακὰ, εἴπερ ἀδείας ἀπέφλαυσεν· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὴν ἀπέχθειαν, ἣν περὶ αὐτὸν ἅπαντες ἔχοντες, τῆς μὲν ἐρῶτο, ἐπειρόντο λανθάνειν, συμφορὰ δὲ περιπεσόντι ἐπέθεντο, τῆς ὠμότητος αὐτὸν βδελυξάμενοι. « Καὶ χόρτον ὡς βοῦς, φησὶν, ἤσθιεν. » Ἴδον γὰρ τῶν παραπαιούτων, οὐ μόνον τὸ λέγειν καὶ πράττειν ἀλόγιστα τε καὶ ἄτακτα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐσθίειν ἅπαντα τὰ προσπίπτοντα· τοῦτο δ' ἂν τις ἴδοι καὶ νῦν τοὺς ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχλουμένους ποιοῦντες καὶ πάσχοντας. Οὐ μόνον δὲ ὡς βοῦς ἤσθιεν τὸν χόρτον, ἀλλὰ « Καὶ ἀπὸ τῆς θρόνου τοῦ οὐρανοῦ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐθάφη. » Ὑπαίθριος γὰρ ταλαιπωρῶν, καὶ γυμνῷ τῷ σώματι κρυμῷ τε προσπαλαίων καὶ φλογμῷ, ἀαγκαλίως ἐτέραν ἐδέξατο χροάν. « Ἔως οὗ αἱ τρίχες αὐτοῦ, ὡς λεόντων, ἐμεγαλύνθησαν, καὶ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ, ὡς ὄνυκων. » Μὴ ἀποκείρμενος γὰρ συνήθως, μηδὲ ἀφαιρούμενος τῶν ὄνυκων τὰ περιττὰ, ἀναγκαίως ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ τοιαύτας ἐσχχε καὶ τρίχας καὶ ὄνυχας. Διὰ δὲ τούτων ἅπλων ἐσθίμηναι τὸ ἀτημέλητον αὐτὸν καὶ ἀκηδεμόνευτον εἶναι. Τῆς γὰρ θείας ἐρημὸς γενόμενος προμηθείας, οὐδὲ τῆς παρὰ τῶν οἰκείων ἐπιμελείας ἀπέφλαυσεν, καὶ ταῦτα γυναικῶς οὐσίας, καὶ παίδων, καὶ συγγενῶν· ἀλλὰ θηρίου δίκην τοὺς ἀοικήτους χώρους διετελεῖ περινοστίων, τὴν τῶν ἀλόγων τροφήν τῇ γαστρὶ παραπέμπων· ἐπειδὴ γὰρ, « Ἀνθρώπος ὡν

A VERS. 28. « Cum enim sermo, inquit, adhuc esset in ore regis, vox de caelo facta est. » Nam, quia in caelum se ascendere somniavit, illinc sententiam in se latam sentit : et quia ei non satis fuere pedes regiae in terris deorsum, sed simul etiam superiores dementer appetit, iis quoque privatur, quas deorsum obtinebat : et qui caelum rapere voluerat, et terra quoque expellitur. « Vox itaque de caelo venit : Tibi, tibi dicitur Nabuchodonosor rex. » Pronominis autem duplicatio non temere apponitur, sed ad evidentiores illius reprehensionem, cui haec dicuntur. Ipsam vero adhuc regem vocat, et praesentem adhuc gloriam, et haud multo post futuram 1152 ignominiam ostendens.

« Regnum tuum, inquit, transit a te. (VERS. 29.) Et ab hominibus te expellent, et cum bestiis agrestibus habitatio tua, et feno quasi bovem cibabunt te, et septem tempora mutabuntur super te, donec cognoscas, Altissimum dominari regno hominum, et cuicumque visum fuerit, dare illud. » Deinde ostendens supplicii celeritatem, illico orationem, inquit, res secuta est.

VERS. 30. « Eadem, inquit, hora sermo completus est super Nabuchodonosorem, et ab hominibus expulsus est. » Expulsus autem primum est propter ipsam morbum : furore enim et rabie correptus infinita mala perpetrasset, si modo ei facultas data fuisset : deinde vero propter odium, quod in illum omnes habentes, cum valeret, occultare conabantur, cum vero in calamitatem incidisset, omnes ei insultabant, ob crudelitatem ipsum abominati. « Et fenum, inquit, ut bos comedit. » Est enim proprium desipientium, non solum dicere ac facere ea quae ratione et ordine carcant, sed omnia etiam in quaecumque incidant, comedere : quod cerni etiam nunc potest in iis qui a daemonibus vexantur : tallia enim et faciunt, et patiuntur. Neque solum ut bos comedit fenum, verum « Etiam rore caeli corpus ejus infectum est. » Sub dio enim agens in aërumna, nudoque corpore cum gelu et aestu conflictans, necessario alium colorem accepit. « Donec capilli ejus, quasi leonum, magni facti sunt, et unguis ejus, quasi avium. » Non defensus enim usitato more, neque resectis unguibus excrementis, 1153 necessario tam diu ejuscemodi habuit et capillos et ungues. His autem omnibus significabat, neglectum ipsum et nulli curae alicui fuisse. Divina enim providentia destitutus, ne propinquorum quidem cura potius est, cum tamen ipsi adessent uxor, liberi, et cognati : sed instar ferae inculta loca semper peragrabat, bestiarum cibum ventri indulgens.

VARIAE LECTIONES.

α. τοῦ. B præm. αὐτοῦ. β. ὠνευροπόλησατο. γ. ἀλλ' ἅμα. B ἀλλά. δ. σου. Des. in A. ε. A σέ. ζ. οὐ. B ἄν. η. παρ. B præm. δι. θ. φησί. Des. in B. ι. B ἐξεδιώχθη. κ. φησ. In B ponitur ante ὡς βοῦς. λ. τόν. Des. in B. μ. B ὑπαίθριος. ν. τ. ὄν. In B post περιττὰ ponitur. ξ. ἐν. B ἐπὶ. θ. B ἔσχε. ι. B αὐτοῦ. κ. εἶναι. Des. in B. λ. γυν. B præm. καί. μ. B ὀνυκίων.

Nam quia « Homo cum esset, et in honore maximo, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis ^l, » et in sibi subjectos ferina mente et animo fuit, merito etiam ad ferinam et agrestem vitam justissime damnatus est. Verum clemens Dominus remisso supplicio, ut benignus, quique experientia docuerat, se esse omnium Dominum, rursus ipsum reduxit, ac pristinum ei regnum commisit.

Vers. 34. « Post finem enim dierum, inquit, ego Nabuchodonosor oculos meos in cœlum sustuli. » Non sine causa autem adjecit *ego*, sed ut omnes homines doceret: quasi ita dicat, Ille ego, qui tanta olim arrogantia dixeram: « Qui est Deus, qui eruat vos e manibus meis ^k? » qui somniaveram, fore ut in cœlum ascenderem, et super astra ponerem thronum meum, experientia doctus didici quid deceat, meo ^a supplicio sapere didici, meum servitutem agnovi. Idcirco etiam in **1154** cœlum oculos meos sustuli; quod simul ac feci: « Et mens mea ad me reversa est. » Id est, ab insania liberatus fui, statimque ratione convalui, et mentem recepi. « Et Altissimo benedixi, et viventem in sæcula laudavi, quia potestas ejus potestas æterna, et regnum ejus in generationem et generationem. » Cum enim experientia didicerit, quid homo, quid Deus, hunc quidem Altissimum et viventem appellat, et regem sempiternum vocat, suam vero tenuitatem agnoscit. **Quare:**

Vers. 32. « Et omnes, inquit, habitantes in terra pro nihilo reputati sunt. » Nam usque ad præsens tempus existimaveram me ipsum maximum et altissimum esse: nunc autem aperte cognovi, omnem hominum naturam, si Deo compareretur, nihil esse. Cumque quæsisset tenuitatis nomen, ac nullum dignum invenisset, illud *nihil* posuit, quod lubricæ et fluxæ naturæ idoneam habet declarationem. Et Deum quidem, et *Altissimum*, et *Dominum*, et *viventem*, et *regem sempiternum* vocavit: omnes vero homines *nihil* appellavit. Ita etiam beatus Isaias divinam simulacris comparans naturam, humanam genus in medium protulit. « Si enim omnes gentes, inquit, sicut stilla a situla, et sicut monumentum stateræ reputatæ sunt, et quasi saliva reputabuntur; Libanus autem non idoneus ad comburendum, et omnia quadrupedia non sufficiunt ad holocaustum, et omnes gentes quasi nihilum sunt, et pro nihilo reputatæ sunt apud eum, cui assimilabitis **1155** Dominum? et cui imagini assimilabitis eum ^l? » Tantum utilitatis ex calamitatibus percepit Nabuchodonosor, ut

A καὶ ἐν τιμῇ ὧν μεγίστη, οὐ συνῆκεν, ἀλλὰ παρασυ-
εβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὁμοιώθη αὐ-
τοῖς, » καὶ θηριώδει γνώμη κατὰ τῶν ὑπηκῶν
ἐκέχρητο⁷, εἰκότως καὶ μάλα δικαίως τὴν κτηνώδη
καὶ θηριώδη βίον κατεδικάσθη. Ἄλλ' ὁ φιλόανθρωπος
Δεσπότης, λύσας τὴν τιμωρίαν, ὡς ἀγαθός, καὶ τῇ
παύρᾳ διδάξας, ὡς αὐτὸς ἐστὶ τῶν ἀπάντων Κύριος,
πάλιν αὐτὸν ἐπανήγαγε, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῷ τῆν
προτέραν ἐπίστευσε.

λα'. « Μετὰ γὰρ τέλος, φησὶ⁸, τῶν ἡμερῶν, ἐγὼ
Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου εἰς τὸν οὐρα-
νὸν ἀνέλαβον. » Οὐχ ἀπλῶς δὲ προστέθεικε τὸ ἐγὼ,
ἀλλὰ διδάσκων ἅπαντας ἀνθρώπους, ὡς Ὁ τῇ ἀλαζο-
νείᾳ ἐκείνη χρησάμενος, ὁ εἰρηκίως. « Τίς ἐστὶν ὁ
θεός, ὃς ἐξελεῖται ὑμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν μου; » ὁ
B ὄνειροπολήσας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, καὶ ἐπάνω
τῶν ἀστέρων⁹ θεῖναι τὸν θρόνον μου¹⁰, ἐιδάχθη τῇ
παύρᾳ τὸ δέον, ἔμαθον διὰ τῆς τιμωρίας¹¹ σωφρονεῖν,
τὴν ἑαυτοῦ δουλείαν ἐπέγνω. Διὸ καὶ ἀνέλαβον
τοὺς ὀφθαλμοὺς μου εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἄμα τε
τοῦτο ἐποίησα, « Καὶ αἱ φρένες μου ἐπεστράφη-
σαν¹². » Ἄντι τοῦ, τῆς παραφροσύνης ἐλευθερὸς
ἐγενόμην, καὶ τὸν λογισμὸν ἐβρώσθην· παρατυκῶς
δὲ ὑγιῆ τὸν νοῦν ἀπέλαβον. « Καὶ τῷ Ὑψίστῳ¹³
εὐλόγησα, καὶ τὸν ζῶντα¹⁴ εἰς τοὺς αἰῶνας ἦνεσα¹⁵,
ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, καὶ ἡ βασιλεία
αὐτοῦ εἰς γενεάν καὶ γενεάν. » Γνοὺς γὰρ τῇ παύρᾳ, τί
μὲν ἀνθρώπος, τί δὲ θεός, τὸν μὲν Ὑψίστον καὶ ζῶντα
προσαγορεύει, καὶ βασιλεία αἰώνιον ἀποκαλεῖ¹⁶, τῆν
C δὲ οἰκίαν εὐτέλειαν ἐπιγινώσκει. Διὸ φησὶ·

λβ'. « Καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν εἰς οὐδὲν
ἐλογίσθησαν. » Μέχρι μὲν γὰρ τοῦ παρόντος ὤμην
εἶναι ἑμαυτὸν μεγίστον τε καὶ ὑψηλότατον, νῦν δὲ
ἐγὼν σαφῶς, ὡς πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις θεῷ
παραβαλλομένη οὐδὲν ἐστὶ. Καὶ ζητήσας εὐτέλειαν
προσηγορίαν, καὶ μὴ εὐρῶν ἀξίαν, τὸ οὐδὲν τίθειεν,
ἐμφασιν ἔχον ἰκανὴν τοῦ σφαλεροῦ καὶ εὐδιάλτου
τῆς φύσεως. Καὶ τὸν μὲν θεὸν καὶ Ὑψίστον, καὶ
Δεσπότην, καὶ ζῶντα¹⁷ καὶ βασιλεία αἰώνιον
ἀπικάλειεν, ἅπαντας δὲ ἀνθρώπους οὐδὲν προση-
γόρευσε. Οὕτω δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας τοῖς
εἰδώλοις τὴν θείαν παραβάλλον φύσιν, τὸ τῶν ἀν-
θρώπων εἰς μέσον παρήγαγε γένος. « Εἰ γὰρ πάντα
τὰ ἔθνη, φησὶν, ὡς σταγῶν ἀπὸ κάδου, καὶ ὡς ῥοπῆ
D ζυγοῦ ἐλογίσθησαν, καὶ ὡς σίελος λογισθήσονται· ὁ
δὲ λίβανος οὐχ ἰκανὸς εἰς καυσίον, καὶ πάντα τὰ τε-
τράποδα οὐχ ἰκανὰ εἰς ὀλοκάρπτωσιν, καὶ πάντα τὰ
ἔθνη εἰς οὐδὲν εἰσι, καὶ εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν αὐτῷ·
τίνι ὁμοιώσατε¹⁸ Κύριον; καὶ τίνι ὁμοιώματι ὁμοιώ-
σατε αὐτόν; » Τοσαύτην ὠφέλειαν ὁ Ναβουχοδονόσορ
ἐκ τῶν συμφορῶν ἐδέξατο, ὅτι προφητικῶς περὶ θεοῦ
καὶ φρονεῖ καὶ φθέγγεται· καὶ ὡς ἐκ συμφωνίας

^l Psal. XLVIII, 13. ^k IV Reg. XVIII, 35. ¹ Isa. XL, 15-18.

VARIAE LECTIONES.

⁷ Β ἐκρήσατο. ⁸ Β φησὶ, τὸ τέλος. ⁹ Β ἀστέρων. ¹⁰ μου. Des. in B. ¹¹ τιμ. Β πείρας. ¹² ἐπεστρ. Α
πρᾶμ. ἐπ' ἐμέ. ¹³ Ed. prior hab. τὸν Ὑψίστον. ¹⁴ Α τῷ ζῶντι. ¹⁵ ἦν. Α addit, καὶ ἐδέξατο. ¹⁶ Α ἀπ-
καλεῖται. ¹⁷ x. ζῶντα. Des. in B. ¹⁸ B h. l. et post pauca, ὁμοιώσατε.

τινὸς ἀπὸ τῆς κτίσεως πᾶσαν τὴν ὑμνοῦσαν ὀφείλει. Ἄ
 « Πάντες, φησὶν, οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν ὡς οὐδὲν
 ἔλογισθησαν, καὶ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ ἐν τῇ
 δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ τῆς γῆς. »
 Καὶ αὕτη δὲ ἐτέρου προφήτου διδασκαλία. Ὁ γὰρ
 μακάριος Δαβὶδ λέγει ¹⁹. « Πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ
 Κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ. »
 Τοῦτο καὶ οὗτος κηρύττει. « Ἄ γὰρ ²⁰ θέλει, φησὶ,
 καὶ ἐν τῇ δυνάμει τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῇ κατοικίᾳ
 τῆς γῆς, » πρυτανεύει καὶ δεσπόζει, οὐ μόνον τῆς
 γῆς, ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν. Εἶτα καὶ
 ἀμαχον δεικνύς ²¹ τῆς δυνάμεως. « Καὶ οὐκ ἔστι,
 φησὶν, ὃς ἀντιστήσεται τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐρεῖ
 αὐτῷ· Τί τοῦτο ²² ἐποίησας; » Ἀνάγκη γὰρ στέργειν
 τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα, ἐάν τε θυμῆρη, ἐάν τε ἀλγεῖνά
 ἢ τολμηρὸν γὰρ τὸ ἀντιτείνειν, καὶ αἰτιᾶσθαι τὰ ὑπ'
 αὐτοῦ σοφῶς πρυτανεύοντα. Ταῦτα, φησὶ, γνοὺς
 καὶ ὁμολογήσας, καὶ τὸν Ὑψίστον δοξάσας, εἰς
 ἔμαυτὸν ἐπανήλθον, καὶ τὴν προτέραν βασιλείαν μετ'
 εὐσεβείας ἀπέλαθον.

λγ'. « Αὐτῷ γὰρ τῷ καιρῷ αἱ φρένες μου ἐστρά-
 φησαν πρὸς με ²³, καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας
 μου ἦλθον, καὶ ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ. »
 Ἀδύμων γὰρ, ὡς εἰκός, καὶ ῥυπῶν, ἀποχειράμενος
 καὶ τὰ περιττὰ τῶν ὀνύχων ἀφελόμενος, καὶ τὸν
 βύτον ἀπονεύμενος, καὶ τῆς θείας χάριτος ἀπολαύ-
 σας, ἐπεγνώσθη ὅτι ἄνθρωπος ἦν ἐκεῖνος, ὁ πρότε-
 ρον ²⁴ τὴν μεγίστην διέπυον βασιλείαν. « Καὶ οἱ τύ-
 ραννοὶ μου, φησὶ, καὶ οἱ μεγαστάνες μου ἐπεζήτουν ²⁵
 με. » Ἀποθήμενοι γὰρ κάκεινοι τὸ μῖσος, διάθεσιν
 περὶ ἐμὲ καὶ φίλτρον ἔλαβον. « Καὶ ἐπὶ τὴν βασι-
 λείαν μου ἐκραταιώθην, καὶ μεγαλωσύνη περισσο-
 τέρα προσετέθη μοι. » Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν εὐσεβείας
 γάμει τὸ βῆμα· οὐ γὰρ εἶπε, Μεγαλωσύνην περισ-
 σότεραν ἐκτησάμην, ἀλλὰ, « Προσετέθη μοι, » τὸν
 χορηγὸν ὑποδεικνύς, καὶ τῶν ἀγαθῶν κηρύττων τὸν
 αἴτιον.

λδ'. « Νῦν οὖν, φησὶν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ αἰνῶ,
 καὶ ὑψῶ ²⁶, καὶ δοξάζω τὸν βασιλέα τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι
 πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἀληθινὰ, καὶ αἱ ἐπιθεῖ αὐτοῦ
 κρίσεις, καὶ πάντα τοὺς παρεουσένους ἐν ὑπερηφανί-
 ᾳ εὐνασαι ταπεινώσαι. » Λαθῶν γὰρ πείραν τῶν
 λυπηρῶν, εἶτα τούτων ἀπαλλαγείς, αἰνῶ καὶ ὑμνῶ
 τὸν ταῦτά μοι κάκεινα λυσιτελεῖς ἐπαγαγόντα, καὶ
 λίαν σοφῶς· καὶ οἶδα αὐτὸν οὐρανοῦ βασιλέα καὶ τῶν
 ἐπάντων δεσπότην, ἀληθεῖς χροῦμενον καὶ δικαίως
 ἅπαντα πρυτανεύοντα, καὶ τοὺς ὑπερηφανίᾳ χρωμέ-
 νους ταπεινῶσαι δυνάμενον. Μαθόντες τοῖσιν, ὅπως
 ὑπερηφανία καὶ τύφος τοὺς χρωμένους λωδᾶται, καὶ
 ὡς ὁ τούτοις χαίρων τρυγᾷ καρπούς ²⁷ οὐκ ἀγαθούς,
 τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ταπεινοφροσύνην ²⁸ κτησώ-

instar prophetæ de Deo et sentiat et loquatur. Et
 quasi ex contentu quodam a creatura totam lau-
 dationem orditur. « Omnes, inquit, habitantes in
 terra quasi nihilum reputati sunt, et secundum
 voluntatem suam facit, in virtute cæli, et in ha-
 bitatione terræ. » Atque hæc etiam alius Prophetæ
 doctrina est; etenim beatus David: « Omnia, in-
 quit, quæcunque voluerit Dominus, fecit, in cælo
 et in terra. » Hoc etiam iste prædicat. « Quæ
 enim vult, inquit, et in virtute cæli, et in habita-
 tione terræ, » moderatur, ac dominatur non modo
 terræ, sed etiam cælis ipsis. Deinde ostendens
 potestatem ejus inexpugnabilem: « Et non est,
 inquit, qui resistat manui ejus, et dicat ei: Cur
 hoc fecisti? » Necesse est enim, cum iis quæ ab
 eo sunt, sive jucunda sint, sive molesta, esse
 contentum, cum temerarium sit adversari, et ea
 culpæ, quæ ab ipso sapienter administrantur.
 Hæc, inquit, cum cognovissem et confessus essem,
 et gloriam Altissimo tribuissem, ad meipsum red-
 dii, et pristinum recepi cum pietate regnum.

Vers. 33. « Eo enim tempore mens mea reversa
 est ad me, et ad honorem regni mei veni, et for-
 ma mea rediit ad me. » Squalens enim situ, ut par
 erat, et sordescens, detonsus, abjectisque unguum
 excrementis, sordibusque ablutis, divinæ gratiæ
 compos factus, agnitus est, quod esset homo ille,
 qui prius maximum administrabat regnum. **1156**
 « Et tyranni mei, inquit, et optimates mei quærebant
 me. » Etenim illi, abjecto odio, benevolo animo
 erga me affecti sunt, mibique reconciliati. « Et in
 regnum meum confortatus sum, et magnitudo ampli-
 or addita est mihi. » Et hoc item pietatis ple-
 num est verbum; neque enim dixit: Magnitudinem
 ampliore adeptus sum, sed « Addita est mihi, »
 largitorem significans, et bonorum commendans
 auctorem.

Vers. 34. « Nunc igitur, inquit, ego Nabucho-
 donosor laudo, et extollo, et glorifico regem cæli,
 quia omnia opera ejus vera, et viæ ejus judicia, et
 omnes incedentes in superbia potest humiles fa-
 cere. » Expertus enim molesta, deinde ab ipsis
 liberatus, laudo et celeberrime eum qui hæc et illa
 mihi utiliter intulit et sapientissime: ac novi ipsum
 cæli regem et omnium Dominum, veritate et justi-
 tia omnia moderantem, quique superbia elatos
 potest ad humilitatem redigere. Cum itaque didice-
 rimus, quantum superbia et fastus hominibus affe-
 rat detrimenti, cosque qui his vitiis gaudeant
 haud bonos fructus colligere, parentem bonorum
 humilitatem acquiramus. Hanc enim Dominus quo-

— Psal. cxxii, 41.

VARIE LECTIONES.

¹⁹ λίγ. B φησὶ. ²⁰ γάρ. B add. ἄν. ²¹ B τὸ ἀμαχον δεικνύς. ²² τοῦ τε. Des. in A. ²³ A ἐπιστράφησαν ἐπ' ἐμέ. ²⁴ πρ. Des. in B. ²⁵ ἐζήτουν. ²⁶ A ὑπερυψώ. ²⁷ B τοιοῦτους τρυγᾷ καρπούς. ²⁸ τατ. B πρ. Des. τῆν.

que possessionem beatam censet, quasi eam quæ A proventum habeat regnum cœlorum. « Beati enim, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum ». » Et seipsum exemplar iis qui juvari voluerint proponens : « Discite a me, inquit, quia mitis sum, et humilis corde ». » Et ostendens, qualis et quantus horum sit fructus, statim * subiecit : « Et invenietis **1157** requiem animabus vestris ». » Quodsi vero omnium auctor et Dominus humilem seipsum vocat ac rebus ipsis ostendit, quoniam alio consilio indiget homo, pulvis, lutum, gleba, cinis, vanitas, flos, fenum? his enim nominibus omnibus in divina Scriptura indignantur. Erubescamus itaque ob Domini modestiam, qui cum dives esset, propter nos mendicus factus est, ut nos illius egestate divites essemus †, et mortalem naturam agnosceremus : et præsentis prosperitatis breviter contemplantes, nihil arrogans propter præsentem rerum statum cogitemus : quin potius ipsarum caducam breviter et inconstantiam rideamus, et bona illa consequi expetamus, quæ ita comparata sunt natura, ut perpetua sint atque stabilia : quibus frui nobis omnibus liceat, gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri sit gloria cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

* Matth. v, 3. ° Matth. xi, 29. † ibid. ‡ II Cor. viii, 9.

VARIE LECTIONES.

° κατ. B præm. καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιγνώμεν. ° ἐπί. B ἐν. ° B ἐπιθυμήσωμεν. ° B τυχεῖν.

TOMOS E'.

LIBER QUINTUS.

CAPUT V.

Nabuchodonosor, Evilad Marodach, Baltasar.

VERS. 1. « Baltasar rex apparavit cœnam lautam optimatibus suis. » Hic filius quidem est Nabuchodonosoris, non autem statim ipsi successit : Evilad Marodach enim frater ipsius major natu, regnavit. Idque **1158** nos docet regum historia †, et beatus Jeremias propheta, qui ita narrat : « Et factum est anno tricesimo septimo transmigrationis Joacimi regis Judæ, mense duodecimo, (die) vicesimo quarto mensis, sumpsit Evilad Marodach, rex Babilonis, anno illo quo regnavit, caput Joacimi regis Judæ, et eduxit ipsum e domo, ubi custodiebatur, et locutus est ei bona, et dedit ei sedem supra thronos

IV Reg. xxv, 9 seqq.

VARIE LECTIONES.

° μέγα. Des. in A. ° B δεκάτω. ° B τῷ ἐνιαυτῷ, ὄ. ° Ἰωακ. Des. in B.

μεθα· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος μακαρίζει τὸ κτῆμα, ὡς πρόσδοτον ἔχον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. « Μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Προτίθησι δὲ καὶ ἑαυτὸν ἀρχέτυπον τοῖς ὠφελείσθαι βουλομένοις, λέγων· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Καὶ δεικνύς, ἡλίκος τούτων ὁ καρπὸς, εὐθύς ἐπήγαγε· « Καὶ εὐρήσατε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Εἰ δὲ τῶν ἀπάντων ὁ Ποιητῆς καὶ Δεσπότης ταπεινὸν ἑαυτὸν καλεῖ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων δείκνυσσι, ποίας ἐτέρας συμβουλῆς δεῖται ἄνθρωπος, ὁ χούς, ὁ πηλὸς, ἡ βῶλος, ἡ σποδὸς, ἡ ματαύτης, τὸ ἄνθος, ὁ χέρτος; Ταῦτα γὰρ ἅπαντα ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς προσαγορεύεται. Αἰσχυρῶμεν τοίνυν τὴν τοῦ Δεσπότητος μετριότητα, ὅς, πλούσιος ὢν, δι' ἡμᾶς ἐπιώχουσε, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ ° τῆς φύσεως τὸ θνητὸν καταμάθωμεν· καὶ τῆς παρουσίας εὐημερίας θεώμενοι τὸ ὀξυῖρον, μηδὲν μὲν ἀλαζονικὸν ἐπὶ ° τοῖς παροῦσι φρονήσωμεν· γελᾶσωμεν δὲ μᾶλλον αὐτῶν τὸ εὐτρεπτον καὶ ἄδεδαιον, καὶ ἐπιθυμῶμεν ° ἐκείνων ἐπιτυχεῖν ° τῶν ἀγαθῶν, ἃ διαρκῆ τὴν φύσιν καὶ μόνιμον ἔχει· ὧν γένοιτο πάντα; ἡμᾶς ἀπολαύσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

C ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ναβουχοδοδόσορ, Εὐλίად Μαροδάχ, Βαλτάσαρ.

α'. « Βαλτάσαρ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε δεῖπνον μέγα ° τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ. » Οὗτος υἱὸς μὲν ἐστὶ τοῦ Ναβουχοδοδόσορ, οὐκ εὐθύς δὲ αὐτὸν διεδέξατο· ὁ γὰρ Εὐλίად Μαροδάχ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὢν πρεσβύτερος ἐβασίλευσε, καὶ τοῦτο ἡ τῶν Βασιλείων ἡμᾶς ἱστορία διδάσκει, καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης, οὕτως λέγων· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ ἑβδόμῳ ἔτει ἀπωκισθέντος τοῦ Ἰωακείμ βασιλέως Ἰούδα, ἐν τῷ δωδεκάτῳ ° μηνί, καὶ ἐν τῇ τετράτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς, ἔλαθεν Εὐλίად Μαροδάχ, βασιλεὺς Βαβυλωνός, ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ ° ἐβασίλευσε, τὴν κεφαλὴν Ἰωακείμ ° βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐξήγαγεν

αὐτὸν ἐξ οἴκου, οὗ ἐφυλάττετο, καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ ἅ
 χρῆστὰ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸν δίφρον ἐπάνω τῶν θρό-
 νων τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι, καὶ
 ἔλλαξε τὴν στολὴν τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἤσθηε
 διακνῶν· ἄρτον κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ πάσας τὰς
 ἡμέρας ἃς ἐζήσεν. » Ἰωακείμ δὲ οὗτός ἐστιν ὁ καὶ
 Ἰακωνίας· Ἰωακαίμ γὰρ τὸν τούτου πατέρα, τὸν
 καὶ Ἐλιακείμ, ἐφ' οὗ ὁ μακάριος ἡχμαλωτεύθη Δα-
 νιήλ, ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ ἀνελὼν ὁ Ναβουχοδονόσορ,
 ἐβίβηεν ἔξω τοῦ τείχους, ὡς ἡ θεία διδάσκει· Γραφή.
 Ματὰ τὸν Ναβουχοδονόσορ τοίνυν Εὐλάδ Μαροδάχ²⁷
 βασιλεύει· μετὰ δὲ τοῦτον ὁ Βαλτάσαρ. Καταλέλοιπε
 δὲ τούτου τὴν μνήμην ὁ θεοτάτος Δανιήλ, ἐπειδὴ
 οὐκ ἱστορίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ προφητεῖαν συγγράφει· οὗ
 χάριν οὐδὲ ἅπαντα τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ γε-
 γνημένα συνέγραψεν, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον, ὧν ἀναγ-
 καία ἦν διὰ τὴν ὠφέλειαν ἢ μνήμην. Ἐπειδὴ τοίνυν
 καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλτάσαρ μέγιστον ἔδειξεν²⁸ ὁ Θεὸς
 θαῖμα, καὶ ἱκανὸν, οὐ μόνον τοῖς τῆνικαδὲ ἀνθρώ-
 πους, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑστερον ποτὲ γενομένοις²⁹, εὐλά-
 θεων ἐνθεῖναι καὶ δέος, καὶ πρὸς εὐσέβειαν ποδ-
 γγῆσαι, οὐκ ᾤθηθῃ δίκαιον τοσαύτην εὐεργεσίαν κατα-
 κρύψει σιγῇ, ὅσion δὲ ποιεῖν νενόμικεν ἀνάγραφον³⁰
 αὐτῷ, καὶ πᾶσιν ὑπόμνημα διδασκαλίας καταλιπεῖν³¹.
 Δὲ φησιν· « Βαλτάσαρ βασιλεύς³² ἐποίησε δεῖπνον
 μέγα³³ τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ χιλίους³⁴, καὶ ἑναντι³⁵
 τῶν χιλίων ὁ οἶνος. » Τουτέστι, τοῖς χιλίοις ἀρκῶν,
 πρὸς τὸν τοσοῦτον ἀριθμὸν ἠῦτε πεισμένος.

β'. « Πίνων δὲ, φησιν, ὁ Βαλτάσαρ εἶπεν ἐν τῇ
 γεύσει τοῦ οἴνου, τοῦ³⁶ ἐνεργεῖν τὰ σκευὴ τὰ χρυσαῖα
 καὶ ἀργυρᾶ³⁷, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ, ὁ πατὴρ
 αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔπινον³⁸
 ἐν αὐτοῖς ὁ βασιλεύς, καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ
 αἱ παράκοιτοι³⁹ αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαί⁴⁰ αὐτοῦ. »
 Διδάσκει δὲ ἡμᾶς διὰ τούτων ὁ προφήτης, οὐ μόνον
 τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ τῆς
 ἀμετρίας τοῦ οἴνου γενομένην βλάβην. « Πίνων γὰρ,
 φησιν, ὁ βασιλεύς εἶπεν ἐν τῇ γεύσει τοῦ οἴνου, τοῦ
 ἐνεργεῖν τὰ σκευὴ τὰ χρυσαῖα καὶ τὰ ἀργυρᾶ. » Κα-
 τ' ἔχουσι γὰρ ἡ μέθη τὸν λογισμὸν, καὶ ἡ ἀκρασία⁴¹ τὴν
 κατὰ τοῦ Θεοῦ μανίαν ἐγέννησε· καὶ τὰ ἀφιερωμένα τῇ
 τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ σκευὴ, ἃ Ναβουχοδονόσορ, ὁ πατὴρ
 αὐτοῦ, ἔλαβε μὲν, τοῦ Θεοῦ προδεδικωτός, ἐτίμησε δὲ
 ὡς ἐνόμισε, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἡλευθέρωσε χρή-
 σεως, τούτοις ὡς κοινοῖς οὗτος ἐτόλμησε χρῆσασθαι·
 οὐ γὰρ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῖς λόγοις
 ἐπίθηκεν.

γ'. « Ἠνέθησαν γὰρ, φησὶ, τὰ σκευὴ τὰ χρυσαῖα
 καὶ τὰ ἀργυρᾶ, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ⁴² ἐκ
 τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ⁴³ τοῦ ἐν Ἱερουσαλήμ. » Καλῶς
 δὲ τὴν τῆς ἀτοπίας ἔδειξεν ὑπερβολὴν, πρὸς τῷ ναῷ

regnum illorum qui cum eo erant in Babylone :
 et mutavit vestem carceris ejus, et comedebat
 semper panem ante faciem illius per omnes dies
 quos vixit . » Hic autem Joacim ille est, qui etiam
 Jechonias dictus fuit : nam Joacimum hujus
 patrem, qui et Eliacim nominatus est, sub quo
 beatus Daniel in servitutem redactus est, in Hiero-
 solyma occisum Nabuchodonosor projecit extra
 murum, ut divina docet Scriptura. Post Nabucho-
 donosorem itaque Evilad Marodach regnat, post
 illum vero Baltasar, illius autem memoriam omi-
 sit sanctissimus Daniel, quandoquidem non abso-
 lute historiam, sed prophetiam conscribit : quam-
 obrem ne omnia quidem quæ a Nabuchodono-
 sore gesta sunt litteris consignavit, sed illa dun-
 taxat, quorum necessaria utilitatis ergo erat
 memoria. Quando itaque maximum etiam in
 Baltasare Deus ostendit miraculum, quod et ido-
 neum esset ad ingenerandum timorem cum reve-
 rentia, non solum iis qui tunc vivebant, sed etiam
 posteris, quodque duceret ad veram pietatem :
1159 non existimavit æquum esse tantum bene-
 ficium silentio occultare, sed opinatus est se
 religiose facturum, si litteris illud proderet, et
 omnibus doctrinæ monumentum relinqueret. Quare,
 « Baltasar, inquit, rex apparavit cœnam lautam
 optimatibus suis velle, et coram mille vinum. »
 Hoc est, vinum præ millenis sufficiens, ad tantum
 numerum paratum.

Vers. 2. « Bibens autem, inquit, Baltasar dixit
 cum gustaret vinum, ut afferrentur vasa aurea,
 et argentea, quæ deportaverat pater ejus Nabucho-
 donosor e templo quod est in Hierosolyma : et bi-
 bebant ex eis rex, et optimates ejus, et concubinæ
 ejus, et pellices ejus. » His autem docet nos pro-
 pheta, non solum impietatis exsuperantiam, sed
 etiam damnum ab immodico vini usu profectum.
 « Bibens enim rex, inquit, dixit cum gustaret
 vinum, ut afferrentur vasa aurea et argentea : »
 Obruit enim rationem ebrietas, et incontinentia
 peperit contra Deum insaniam ; et dedicata divino
 cultui vasa, quæ Nabuchodonosor pater ipsius ut
 a Dno sibi tradita acceperat quidem, sed in honore,
 ut existimabat, habuit, et ab humanis usibus ea
 vindicavit ; his iste ut communibus et profanis
 ausus est uti. Neque solum dixit, sed etiam re ipsa
 exsecutus est.

Vers. 3. « Allata enim sunt vasa, inquit, aurea
 et argentea, quæ deportaverat Nabuchodonosor e
 templo Dei, quod est in Hierosolyma. » Recte autem
1160 insolentiæ ostendit exsuperantiam, dum

s Jerem. lII, 31-33.

VARIE LECTIONES.

²⁷ Εὐ. B præm. ὁ. ²⁸ ἔδ. In B post Θεὸς ponitur. ²⁹ γεμ. B ἐσομένοις. ⁴⁰ B ἀναγράφων. ⁴¹ B κα-
 ταλιμπάνων. ⁴² βασ. B. præm. ὁ. ⁴³ μέγα. Des. in B. ⁴⁴ χιλ. A præm. ἀνδράσι. ⁴⁵ A et B κατέναντι.
⁴⁶ Des. in B. ⁴⁷ ἀργ. B præm. τά. ⁴⁸ A et B πέντεσαν. ⁴⁹ A παλλακαί. ⁵⁰ A πάροικοι. ⁵¹ B ἀκα-
 ταρσία. ⁵² Ναβ. Des. in A. ⁵³ τοῦ Θεοῦ. Ex A et B suppl.

præter templi mentionem, Dei quoque meminit templique ostendens nobilitatem, *Hierosolymæ* nomen apposuit. * Hæc enim vasa, inquit, non aliquibus ex iis qui solum videntur, et solum nomen habent deorum, sed ipsi qui præest omnibus, Deo, dicata erant, qui Hierosolymam elegit, et templum, quod in ipsa est, sua gloria complevit. Verum hæc, quæ nefas erat attingere, et quæ omnium rerum Deo erant consecrata, non tanquam indigenti, sed tanquam eorum qui offerrent, gratum animum approbanti, impius rex in medium afferri iussit, et ex ipsis bibit: neque solum ipsa, sed optimates illius, et concubinae illius, et pellices illius bibebant vinum: hoc est ebrietatis instrumenta fecit divini ministerii instrumenta, præcepitque ut quæ suam explebant lasciviam, per hæc vino fruerentur. Deinde extremam ostendens impietatem, propheta subjecit:

VERS. 4. « Et laudarunt deos aureos, et argenteos, et æreos, et ferreos, et ligneos, et lapideos: Crapulans enim improbissimus, et divinis vasis deliciarum causa utens, omnium rerum Domini obliviscatur, laudibus vero eos, qui non essent dii, celebrabat, ex inanima materia confectos; quique ab arte non eam vim acceperant, qua efficere aliquid possent, sed solum formam efficacitalis expertem. Verum non permisit omnium rerum moderatorem, pro sua longanimitate, ut et homines qui tunc vivebant, et posteris læderentur: sed statim suam potentiam ostendit.

VERS. 5. « In ipsa **1161** enim hora, inquit, exierunt articuli manus hominis, et scripserunt contra lampadem, in tectorio parietis domus regis, et rex contemplabatur articulos manus scribentis. » Quando enim ab omni efficacitate vacua laudavit simulacra, et omnium Deum contempsit, docet ipsam omnium rerum Opifex, suam naturam ejusmodi esse, quæ cerni nequeat, et corpore careat. Solos enim digitos ipsi scribentes ostendebat, crudiens illum, ne sic quidem hos ab illo conspici potuisset, nisi ipso usus eorum præbuisset occasionem. Maximam autem convivæ hinc etiam percipiunt utilitatem, qui docebantur Dei potestatem: præterquam quod intelligebant eum corporis expertem esse, et oculis cerni minime posse: deorum vero, quos ipsi laudaverant, imbecillitatem, et ejusmodi naturam, quæ nihil omnino posset, cum ex sola inanima materia constarent. Hoc autem miraculo ingentem * metum omnibus

VERS. 6. « Tunc regis forma immutata est, et cogitationes ejus conterebant ipsum, et compages lumborum illius dissolvebantur, et genua ejus ad se invicem collidebantur. » Quod si digitorum scribentium species ita perterruit eum, qui

καὶ τοῦ Θεοῦ μνημονεύσας, καὶ τοῦ ναοῦ δὲ δεικνύς τὸ ἐπίσημον, τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ προσηγορίαν προστέθεικε. Ταῦτα γὰρ, φησί, τὰ σκεῦη οὗτοι τῶν δοκούντων, καὶ ὄνομα μόνον ἔχόντων, ἀνεκεντο⁵⁵ θεῶν, ἀλλ' αὐτῶ τῶ ἐπὶ πάντων Θεῶ, δετὴν τε Ἱερουσαλήμ ἐξελέξατο, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ναὸν τῆς οικίας ἐπλήρωσε δόξης. Ἄλλα ταῦτα τὰ ἔξωστα, καὶ τῷ Θεῶ τῶν ὄλων ἀνακείμενα, οὐχ ὡς δεομένῳ, ἀλλ' ὡς ἀποδεχομένῳ τῶν προσφερόντων τὸ εὐγνωμον, ὁ δυσσεθῆς βασιλεὺς εἰς μέσον ἐνεγκῶν, ἔπινεν ἐν αὐτοῖς· οὐ μόνον δὲ αὐτός, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παράκοιτοι αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ ἔπινον οἶνον· τουτέστι, μέθης ἐπιήσεν ὄργανα τῆς θείας λειτουργίας τὰ ὄργανα, καὶ τὰς τῆς ἀκολασίας αὐτῶν ἐμπορούσας διὰ τούτων ἀπολαθεῖν τοῦ οἴνου προσέταξεν. Ἐπειτα τῆς ἀσεβείας τὸ ἔσχατον ὑποδεικνύς ὁ προφήτης ἐπίγαγε:

δ. « Καὶ ἦνεσαν τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ ξυλίνους, καὶ λιθίνους. » Κραυγαλῶν γὰρ ὁ παρμίταρος, καὶ τοῖς θεοῖς σκεύεσιν ἐντροφῶν, λήθην μὲν ἔσχε τοῦ τῶν ἀπάντων Δεσπότη, ὕμνοις δὲ τοὺς οὐκ ἔκεις ἐγέγραψε θεοῦς, ἐξ ὕλης ἀψύχου παποτημένους⁵⁶, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τῆς τέχνης τὸ ἐνεργεῖν ἡρανισμένους· μόνην δὲ μορφήν δεξαμένους ἐνεργείας ἐσπερημένην. Ἄλλ' οὐκ ἠνέσχετο τῶν ὄλων ὁ Πρύτανης, τῇ μακροθυμίᾳ, καὶ τοὺς θνητὰς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους λυμήνασθαι· παραυτίκα δὲ τὴν οικίαν δεῖκνυσιν δύναμιν.

ε'. « Ἐν αὐτῇ γὰρ, φησί, τῇ ὥρᾳ ἐξῆλθον ἀστράγαλοι⁵⁷ χειρὸς ἀνθρώπου, καὶ ἔγραφον κατέναντι τῆς λαμπάδος, ἐπὶ τὸ κονίαμα τοῦ τοίχου τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει τοὺς ἀστραγάλους τῆς χειρὸς τῆς γραφούσης. » Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐνεργείας ἀπάσης ἐσπερημένα ὑμνησεν εἰθωλα, καὶ τῶ τῶν ἀπάντων Θεοῦ καταφρόνησε, διδάσκει αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων⁵⁸ Δημιουργὸς τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως τὸ ἀόρατον καὶ ἀσώματον. Μόνους γὰρ αὐτῶ δακτύλους ὑποδείκνυσιν γράφοντας, παιδαῶν αὐτῶν, ὡς οὐδ' ἐν τούτοις ἐθεάσατο, εἰ μὴ παρέσθεν αὐτὸς⁵⁹ τῆς χρείας τὴν ἀφορμήν· μεγίστην δὲ καὶ οἱ σύσσιτοι ἐντεῦθεν ὠφέλειαν ἐλάβανον, διδασκόμενοι τοῦ μὲν Θεοῦ πρὸς τῶ ἀσωμάτῳ καὶ ἀοράτῳ, τὸ δυνατόν· τῶν δὲ ὑπ' αὐτῶν ὑμνηθέντων θεῶν, πρὸς τῶ ὕλην καὶ ἀψύχον, τὸ παντελῶς ἀβρανές τε καὶ ἀσθενές. Ὅτι δὲ πολλὸ δέος ἄπασιν ἐνεργάσατο τοῦτο τὸ θαῦμα, ὁ προφήτης μεμαρτύρηκεν, οὕτως εἰπὼν·

ς'. « Τότε τοῦ βασιλέως ἡ μορφή ἠλλοιώθη, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάραξαν⁶⁰ αὐτὸν, καὶ οἱ σύνδεσμοι τῆς ὀσφύος αὐτοῦ διελύοντο, καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ τοῦτο τοῦτῳ συνεκρούοντο⁶¹. » Εἰ δὲ δακτύλων γραφόντων⁶² θεωρία οὕτως ἐξεδειμάτωσε τὸν

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ ἄφ. Des. in B. ⁵⁶ B ἀνέκιστα. ⁵⁷ πεπ. B γογγυμένους. ⁵⁸ ἀστρ. A δακτύλους. ⁵⁹ ἄλ. B ἀπάντων. ⁶⁰ B αὐτῶ. ⁶¹ A et B συνετάρασαν. ⁶² τ. τ. συν. A συνεκρούοντο. ⁶³ γρ. B πρᾶμ. μῶν.

τὴν μεγίστην διέποντα βασιλείαν, ὧς καὶ τῶν ἀρ-
θρων τὰς ἀρμονίας ὑπὸ τοῦ δέους διαλυθῆναι, τρέμον
εἰ καὶ κλόνον⁶⁵ ὑπομένειν τὰ μέλη, τί οὐκ ἂν ὑπ-
έμενον ὁ θεομισθός, πρησθηρὰς ἢ κεραυνούς θεασά-
μενος, ἢ ἀγγέλους βλοσυρὸν βλέποντας, καὶ τῷ
καινοπρεπεῖ τῶν σχημάτων δεδιττομένους. Τούτων
γὰρ τὴν θέαν οὐδὲ ὁ μέγας Δανιὴλ ἀδεῶς ἐνεγκεῖν
ἠδύνηθη. Ἀληθῶς, « Τί ὑπερρηφανεύεται γῆ καὶ
ἐπιβῆς; » Τοσοῦτου τοίνυν δέους ἀναπλησθεῖς;

ζ. « Ἐξώνησεν⁶⁶ ἐν ἰσχύϊ τοῦ εἰσαγαγεῖν μέγους,
Χαλδαίους, Γαζαρηνοῦς⁶⁷. » Ὁ γὰρ φόβος εἰργάζετο
τὴν βόην, καὶ τῆς ψυχῆς ὁ θόρυβος μαθεῖν κατήπειγε
τὴν ἀπόρασιν. Εἶτα προτιθῆσιν ἄθλον τῷ τῆν γρα-
φῆν ἀναγινώσκοντι καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπάγοντι,
ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ χρυσοῦν περιδέξβαλον, καὶ τὸ
τῆν⁶⁸ τρίτην τάξιν ἔχειν μετὰ τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ
τῶν μὲν μάγων καὶ Χαλδαίων τὸ ἄθεον ἐξηλέγγετο·
εἶραὶ γὰρ οὐκ ἰσχυοὺν τὴν τῶν θεῶν γραμμάτων
ἀνάγνωσιν, καὶ ταῦτα ἄθλου τοσοῦτου προκειμένου,
καὶ λαὸν αὐτοῦς προτρέποντες.

θ. « Ὁ δὲ βασιλεὺς Βαλτάσαρ ἐταράχθη, καὶ ἡ
μορφή αὐτοῦ ἠλλοιώθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ οἱ μεγιστάνες
αὐτοῦ συνεταράκτεοντο. » Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι τῆς
τῶν ἄλλων ὠφελείας προμηθεύμενος ὁ Δεσπότης,
εἰς εὐδὸς τοῦ βασιλέως ἀφείλετο τὴν ζωὴν· ἄλλὰ
κρῶτον μὲν ὑπέδειξε τοῦ γραφόντος τοὺς δακτύλους.
Τῷτῳ δὲ καταπλήξας καὶ δέος ἐνθετικῶς, περ-
εαυσίας μὲν κληθῆναι τοὺς σοφοὺς τῶν Χαλδαίων,
ἐξήλεγξε δὲ αὐτῶν τὸ φευδὲς τε καὶ ἀσθενές, ἐν
χρείᾳ δὲ τῆς τοῦ Δανιὴλ σοφίας κατέστησεν, ἵνα
ἢ τῆς ταύταις γλώττης, καὶ τούτων ἐλέγξῃ, καὶ
πῶς ἄλλους εὐεργετήσῃ, καὶ τούτων οὕτως γενομέ-
νων, τῆνκαῦτα τὴν τιμωρίαν ἐπαγάγῃ τῷ δυσσεβεῖ
βασιλεῖ. Ταρρατομένων τοίνυν καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ
τῶν θαυματούων,

ι. « Ἡ βασίλισσα κατέναντι⁶⁹ τῶν λόγων τοῦ
βασιλέως, καὶ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, εἰς τὸν οἶκον
τοῦ πέτου εἰσῆλθε⁷⁰. » Τουτέστι, βουλευομένων αὐ-
τῶν⁷¹ πρᾶκτέον, καὶ ἄλλων ἄλλα εἰσῆγουμένων,
ἢ τὸ δέος ἠνάγκασεν, ἢ βασίλισσα εἰσῆλθε. Δοκεῖ
οἱ μοι αὕτη⁷² μήτηρ αὐτοῦ εἶναι· αἱ γὰρ παρά-
καιται εἰν ταῖς παλλαξίαι τοῦ δαίτηου μετέχον·
ἔπικον γὰρ ἐν τοῖς σκεύεσι τοῖς χρυσοῖς καὶ ἀργυ-
ροῖς, αὐτὸς καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παρά-
καιται αὐτοῦ, τουτέστιν, αἱ γαμεταὶ αὐτοῦ, καὶ αἱ
παλλακαὶ αὐτοῦ, αἱ οὐ κατὰ νόμον, ἀλλὰ δι' ἀκολα-
σίαν συνοῦσαι. Αὐτῇ⁷³ δὲ μετὰ τὸν θόρυβον εἰσελθ-
λυθε, καὶ εἰκὸς ἦν ὧς γεγρασκύϊαν τῆς μέθης
ἐκείνης καὶ τῶν κορδακισμῶν, ἦγον ὀργισμῶν⁷⁴,
τῆνκαῦτα μὴ μετέχειν. « Καὶ ἀπεκρίθη, φησὶν, ἡ
basilissa, καὶ εἶπε· Βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας
ζῆθι. » Τοῦτο δὲ, ὡς εἶμα, πρόσρησις ἦν τοῖς τότε

A maximum administrabat regnum, ut etiam artio-
lorum compages præ metu dissolveretur, et artius
tremore occupati concuterentur: quid non susti-
nuisset Deus infestus, si presteras aut fulmina
conspexisset, aut angelos torve intuentes, et
nova figuræ habitu deterrentes? Horum enim
1162 conspectum ne magnus quidem Daniel
absque metu ferre potuit. Vere, « Quid superbit
terra et cinis? » Tanto itaque terrore percul-
sus:

Vers. 7. « Exclamavit voce magna, ut intro-
ducerentur magi, Chaldæi, Gazareni. » Metus
enim vocem excutiebat, et animi perturbatio stim-
ulabat, ut sententiam intelligeret. Tum præmium
Scripturam legenti ejusque interpretationem affe-
renti proponit, vestem regiam, et auream torquem,
et ut tertium locum post regem obtineret. [8] Sed
magorum et Chaldæorum convincebatur impietas,
qui rationem invenire non poterant, qua divinas
litteras legerent, præsertim tanto proposito præ-
mio, quod ipso valde incitabat.

Vers. 9. « Rex autem Baltasar perturbatus est,
et forma ejus immutata est super eum, et opti-
mates ipsius conturbabantur. » Hinc perspicuum
est, Dominum, quia curæ illi erat aliorum utilitas,
non statim regi vitam ademisit, sed primum scri-
bentis digitos ostendisse. Quare cum ipsum regem
perculisset, terroremque ei injecisset, effecit ut
Chaldæorum sapientes accerserentur, quorum
mendacium coarguit et imbecillitatem, eoque ade-
git (regem) ut sapientia Danielis opus haberet,
cujus lingua et ipsum redargueret, et aliis bene-
ficeret, et his ita gestis, tunc impio regi suppli-
cium inferret. Perturbato itaque et rege, et con-
vivis,

Vers. 10. « Regina inter sermones regis,
1163 et optimatum ejus, in domum convivii
ingressa est. » Hoc est, consultantibus ipsis,
quidnam facto opus esset, et aliis alia asferenti-
bus quæ metus cogebat, regina ingressa est. Vide-
tur autem hæc mihi mater ipsius esse: uxores
enim cum⁷⁵ pellicibus convivii participes erant.
Bibebant enim ex vasis aureis et argenteis ipse et
optimates ejus, et concubinæ ipsius, hoc est,
uxores ejus, et pellices ejus, quæ non legitime,
sed lascivix causa cum illo consueverant. Ipsa
autem post perturbationem ingressa est: et veri-
simile erat, eam, ut senio confectam, neque
ebrietati, neque lusibus, aut saltationibus cum
aliis tunc indulisisset. « Et respondit, inquit, regina,
et dixit: Rex, in sæcula vive. » Hæc autem, ut
videtur, erat præfatio, qua subjecti regibus eoa

Eccli. x, 9.

VARIE LECTIONES.

⁶⁵ B κλόνον τε καὶ τρέμον. ⁶⁶ A Καὶ ἐξώνησεν ὁ βασιλεὺς ἐν ἰσχύϊ. ⁶⁷ A Ζαζαρηνοῦς, ex errore librarii.
« τὴν. Hee. in B. » ⁶⁸ κατ. — αὐτοῦ. Des. apud LXX, et in A, exstat autem in textu Chald. ⁶⁹ A εἰσ-
ἔλθε. ⁷⁰ B τό. ⁷¹ B αὕτη. ⁷² ἦγ. ὀργ. in B des.

tunc salutabant. Et ad hoc usque tempus hic mos invaluit : quidam enim imperiti , reges eos qui nunc sunt *æternos* vocare consueverunt, in syngraphis quoque commerciorum hoc quidam ascribunt, stultitiæ magis quam impietatis damnandi. Ait itaque regina : « Ne conturbent te cogitationes tuæ, et forma tua non immutetur. » Deinde causam affert, cur metum abjiciat :

VERS. 11. « Est adhuc vir, inquit, in regno tuo, in quo Spiritus sanctus est, et in diebus patris tui vigilantia et intelligentia inventa est in eo. » Hinc etiam dicere licet, pro matre illius hanc potius haberi : **1164** idcirco et ea quæ pridem gesta fuerant, ut ignarum, docet, et beatum ei Daniele m fuerat, quem divino Spiritu plenum esse confiteatur, et iisdem verbis, quibus olim Nabuchodonosor, usa est. Eadem enim ille quoque de Daniele dixit addiditque : « Et in diebus patris tui vigilantia et intelligentia inventæ sunt in eo. » Et vigilantiam vocavit animi sobrietatem, intelligentiam vero occultorum cognitionem, et eorum quæ multos laterent, contemplationem. « Et rex, inquit, pater tuus Nabuchodonosor, principem incantatorum, magorum, Chaldæorum, Gazarenorum constituit ipsum. » Tum etiam causam adjicit :

VERS. 12. « Quia spiritus excellens in ipso. » Hoc est, excellentem habet Spiritus gratiam. Tum spiritualis virtutis species connumerat. « Et prudentia, inquit, et intelligentia interpretans somnia, et annuntians quæ nimis ardua sunt, et solvens colligationes, Daniel. » Hic enim divini Spiritus vas effectus, sapienter omnia consulit, et prudenter omnia loquitur, et somniorum ægnimata declarat, et ea quæ obscuritate aliqua occulta sunt, ab obscuritate vindicat, et veluti subligacula quadam* et sigilla, et quasi ea quæ in penu custodiuntur, a vinculis liberans, solvit et aperit, et ad ipsa quicunque velint introducit. Hoc enim significat : « Annuntians occulta, et solvens colligationes, Daniel. » Et hac de causa, « Rex, inquit, imposuit ei nomen Baltasar. » **1165** Quia enim vidit ipsum divina virtute illuminatum, Dei sui nomine eum appellandum esse censuit. « Nunc igitur vocetur Daniel, et interpretationem ejus annuntiabit tibi. » Neque dicit, Vocetur Baltasar : cum enim experientia edocti cognovissent prophetiæ virtutem, anteponunt Chaldææ Hebræam appellationem : qua de causa deinceps ipsum nominant Danielem.

VERS. 13. « Tunc enim, inquit, Daniel ingressus

βασιλεῦσιν ὑπὸ τῶν ἀρχομένων προσφερομένη. Καὶ μέχρι δὲ νῦν τὸ εἶδος τοῦτο κεκράτηκεν· αἰωνίους γὰρ καλεῖν τινες τῶν ἀνοήτων καὶ τοὺς νῦν βασιλεῖς εἰώθασιν, καὶ ἐν ταῖς συγγραφαῖς δὲ τῶν συμβολαίων τοῦτο τινες προσγράφουσιν, ἀμαθία μᾶλλον ἢ ἀσεβεία δουλεύοντες. Φησὶ τοίνυν ἡ βασίλισσα· « Μὴ ταρᾶττέωσάν σε οἱ λογισμοὶ σου, καὶ ἡ μορφή σου μὴ ἀλλοιούσθω. » Εἶτα τὴν αἰτίαν ἐπάγει, δι' ἣν ἐκβάλλει τὸ δέος·

α'. « Ἔστιν ἔτι⁷⁵, φησὶν, ἀνὴρ ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἐν ᾧ Πνεῦμα Θεοῦ⁷⁶ ἄγει ἐν αὐτῷ⁷⁷, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατρὸς σου γρηγόρησις⁷⁸ καὶ σύνεσις εὐρέθη ἐν αὐτῷ. » Ἔστι δὲ καὶ ἐνεσθῆν κατανοῆσαι, ὡς μήτηρ αὐτοῦ μᾶλλον⁷⁹ ἐστὶν αὐτῷ· διὸ καὶ τὰ πάλαι γεγενημένα ὡς ἀγνοοῦντα διδάσκει, καὶ τὸν μακάριον Δανιὴλ δῆλον αὐτῷ ποιεῖ, καὶ θεοῦ Πνεύματος ἀνάπλεων εἶναι ὁμολογεῖ, καὶ αὐτοῖς τοῖς τοῦ Ναβουχοδονόσορ κέχρηται λόγοις. Ταῦτά γὰρ κάκεινος ἐφη περὶ τοῦ Δανιὴλ, προσέθεικε δὲ, ὅτι « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατρὸς σου γρηγόρησις⁷⁸ καὶ σύνεσις εὐρέθη ἐν αὐτῷ. » Γρηγόρησιν δὲ ἐκάλεσε τὴν τῆς ψυχῆς νῆψιν καὶ τὴν σύνεσιν⁷⁹, τῶν κεκρυμμένων τὴν κατανόησιν, καὶ τῶν τοῦ πολλοῦ λαθῶν τὴν θεωρίαν. « Καὶ ὁ βασιλεὺς, φησὶ, Ναβουχοδονόσορ ὁ πατὴρ σου ἀρχοντα ἐπαοιδῶν, μάγων, Χαλδαίων, Γαζαρηῶν κατέστησεν αὐτόν. » Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν προτίθησιν·

β'. « Ὅτι πνεῦμα περισθὸν ἐν αὐτῷ. » Ἄντι τοῦ, Ὑπερβάλλουσαν ἔχει τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. Ἐπειτα καταλέγει τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας τὰ εἶδη. « Καὶ φρόνησις, φησὶ, καὶ σύνεσις, συγκρίνων ἐνώπνια, καὶ ἀναγγέλλων κρατούμενα⁸⁰, καὶ λόγων συνδέσμους, Δανιὴλ. » Οὗτος⁸¹ γὰρ θεοῦ Πνεύματος δοχεῖον γενόμενος, σοφῶς⁸² μὲν ἅπαντα βουλευέσθαι, συνετῶς δὲ ἅπαντα φθέγγεται τὰ ἐκ τῶν ἐνωπνίων αἰνίγματα δῆλα ποιεῖ, καὶ τὰ ἀσαφῆ τινα κεκρυμμένα τῆς ἀσάφειας ἐλευθεροῖ, καὶ ὅν ὑποδέσμους τινὰς ὄντα⁸³ καὶ σήμαντρα, καὶ ὡς ἐν ταμείοις φρουρούμενα τῶν δεσμῶν ἀπαλλάττων, διαλύει τε καὶ ἀνοίγνυσσι, καὶ εἰσω τούτων τοῖς βουλομένοις ποιεῖ· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ· « Ἀναγγέλλων κρατούμενα καὶ λόγων συνδέσμων, Δανιὴλ. » Τούτου, φησὶ, χάριν « Ὁ βασιλεὺς ἐπέθηκεν αὐτῷ ὄνομα Βαλτάσαρ. » Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτόν ὑπὸ θείας φωτιζόμενον ἐνεργείας, τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ προσηγορίας ἠξίωσεν. « Νῦν οὖν κληθήτω Δανιὴλ, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀναγγελεῖ⁸⁴ σοι. » Καὶ ὁ λέγει, Κληθήτω Βαλτάσαρ· τῇ γὰρ πείρᾳ μεμαθηκότες τοῦ προφήτου τὴν δύναμιν, προτιμῶσι τῆς Χαλδαίας τὴν Ἑβραϊαν προσηγορίαν· οὐ χάριν ἐφ' ἐξῆς λοιπὸν αὐτόν⁸⁵ Δανιὴλ ὀνομάζουσι.

γ'. « Τότε γὰρ, φησὶ, Δανιὴλ εἰσῆλθεν⁸⁶ ἐνώπιον

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ μορφή. B adscriptam habet lectionem καρδιά. ⁷⁶ ἔτι. Des. in A et B. ⁷⁷ Θεοῦ. Ex A et B scripti. ⁷⁸ ἄγια αὐτῷ. Des. in A. ⁷⁹ B ἐγρηγόρησις. ⁸⁰ μᾶλλον. Des. in B. ⁸¹ B ἐγρηγόρησις, et deinde, ἐγρηγόρησιν. ⁸² τ. σύν. Des. in B. ⁸³ χρ. Ita A et B sed præstat lectio ead. Compl. κρυπτόμενα. ⁸⁴ Οὗτ. B τοῦ. ⁸⁵ B σοφός. ⁸⁶ ὄντα. Ita cum B legimus. Sirm. ὄντας. ⁸⁷ B ἀπαγγελεῖ. ⁸⁸ αὐτ. In B post Δανιὴλ positur. ⁸⁹ A εἰσῆλθη.

τοῦ βασιλέως, καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ Δανιήλ· Ὡς εἶ δανιήλ ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας⁶⁷; » Ἐοικεν οὗτος ὑπὸ πολλῆς δυσσεβείας μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτην τὴν τοῦ Δανιήλ συνουσίαν φυγῶν· διὸ παρατυχεῖ τῷ δέει καταπλαγεῖς, τοῦ μὲν μάγους καὶ τοῦς Χαλδαίους καλεῖ, τοῦ δὲ προφήτου καὶ τῆς μνήμην τῆς διανοίας ἐξεβαλεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ⁶⁸ ἀνέμνησε τῶν ἐπὶ τοῦ πατρὸς γεγενημένων θαυμάτων, καὶ κληθεὶς εἰσήλθεν ὁ Δανιήλ, ἐπέγνω μὲν αὐτὸν παρατυχεῖ· οὐ γὰρ ἄν, εἴπερ ἠγνόησε, τοῦ γένους ἀνέμνησε, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Ἰουδαίας; εἰς μέσον παρήγαγεν. Πυνθάνεται δὲ ὁμοῦς, καὶ φησὶ· « Ὡς εἶ δανιήλ ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας; » Καὶ μηδέπω συνομολογήσαντος ἐκείνου·

18. « Ἦκουσα, φησὶ, περὶ σοῦ, ὅτι Πνεῦμα ἅγιον⁶⁹ ἐν σοὶ, καὶ γρηγόρησις⁷⁰, καὶ σύνεσις, καὶ σοφία περιστῆ εὐρέθη ἐν σοὶ. » Ἀρμόττει καὶ περὶ τούτου λέγεται, ὁ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἔλεγεν ὁ Προφήτης· « Ὅταν ἀπίπτειεν αὐτοῦς, τότε ἐξεζήτου αὐτόν. » Ἰδὼ γὰρ καὶ τοῦτον τὸ τῆς θείας δυνάμεως κατηράγκασε δέος, τὸν ὄντα θεὸν ἀντὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐνομάζειν θεόν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν χάριν ὑρνεῖν, καὶ κατηγορεῖν μὲν τῶν σοφῶν Βαβυλωνός, ὡς τὴν θεῖαν οὐ δυνήθεντων γινῶναι γραφήν⁷¹, παρακαλεῖν⁷² δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ προφήτην δῆλα ποιῆσαι τὰ ἀγνωσόμενα. Ὑποσιναίεται δὲ αὐτῷ καὶ τὴν πορφύραν δώσειν, καὶ τὸν μανιάνην, καὶ τρίτην⁷³ τάξιν τῆς βασιλείας. Ἄλλ' ὁ μακάριος Δανιήλ, γελᾶσας τοῦ δυσσεβοῦς τὰς βασιλικὰς ὑποσχέσεις, εἶπεν αὐτῷ· « Τὰ δόματά σου σοὶ ἔστω, καὶ τὴν δωρεάν τῆς οἰκίας σου ἐτέρῳ δός· ἐγὼ δὲ γραφήν⁷⁴ ἀναγνώσομαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν σύγκρισιν γνωρίσω⁷⁵ σοὶ, βασιλεῦ. » Ἀποστολικὴ τῷ ὄντι τῶν προφητῶν⁷⁶ ἡ φωνή. Καὶ γὰρ ἐκείνους ὁ Κύριος κήρυκας ἀποστέλλων πᾶσιν ἀνθρώποις, παρεκελεύσατο⁷⁷, λέγων· « Δωρεάν ἐλάδετε, δωρεάν δότε. » Καὶ ὁ μακάριος οὗτος προφήτης ἔλεγε τῷ βασιλεῖ· « Τὰ δόματά σου σοὶ ἔστω, καὶ τὴν δωρεάν τοῦ οἴκου σου ἐτέρῳ δός· ἐγὼ δὲ τὴν γραφήν ἀναγνώσομαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν σύγκρισιν γνωρίσω⁷⁸ σοὶ, βασιλεῦ. » Οἱ γὰρ ἐμαθόν τὰ θεῖα πωλεῖν, οὐδὲ μισθὸν ἀνθρώπων ὑπὲρ τῶν θεῶν μυστηρίων λαμβάνειν· προῖκα τοίνυν δέχου τῶν ἀγνωσόμενων τὴν γινῶσιν.

19. 18'. « Ὁ Θεός, φησὶν, ὁ ὕψιστος, τὴν βασιλείαν καὶ τὴν μεγαλωσύνην, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δόξαν ἔδωκε Ναβουχοδονόσορ, τῷ πατρὶ σου. Καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλωσύνης, ἧς ἔδωκεν αὐτῷ, πάντες λαοί⁷⁹, καὶ φυλαὶ, καὶ γλώσσαι ἦσαν τρέμοντες αὐτόν⁸⁰, καὶ φοβούμενοι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. » Μὴ νομισθῆς, φησὶν, ὅτι τῇ οἰκίᾳ ῥώμῃ χρησάμενος ὁ εὖς πατὴρ ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ὑπέταξε, καὶ τὰ

A est in conspectu regis, et dixit rex Danieli: An tu es Daniel de filiis captivitatis Judææ? Videtur iste ob magnam impietatem post patris obitum Danielis consuetudinem fugisse: quare statim terrore percussus magos quidem et Chaldæos vocat, prophetæ autem memoriam prorsus animo eiecerat. Verum ubi ipsius mater ea commemoravit miracula, quæ patris illius tempore facta fuerant, et accersitus Daniel ingressus est, statim ipsum agnovit: neque enim, si non agnovisset, generis illius mentionem fecisset, et Judææ captivitatem in medium protulisset. Attamen percontatur, et ait: « An tu es Daniel de filiis captivitatis Judææ? » Cumque ille nondum hoc confessus esset:

B Vers. 14. « Audivi, inquit, de te, Spiritum sanctum in te esse, et vigilantiam, et intelligentiam, et sapientiam excellentiorem inventam esse in te. » Illud de hoc quoque dici congruenter potest, quod de Israele dicebat Propheta: « Cum occideret eos, tunc quærebant eum. » [15,16] Ecce enim istum quoque divinæ sententiæ metus coegit, Deum qui vere est, **166** pro iis qui non sunt dii, Deum appellare, et sancti Spiritus gratiam celebrare, et Babylonis quidem sapientes accusare, qui divinam scripturam agnoscere nequiverint, hortari vero Dei prophetam, ut ea quæ ignorabat indicaret. Ipsi autem pollicetur purpuream se vestim largiturum, et terquiem, et tertium in regno locum. [17] Sed beatus Daniel, irrisus impii regis pollicitationibus, dixit ei: « Dona tua tibi sint, et munus domus tuæ alteri da: ego autem scripturam legam regi, et interpretationem indicabo tibi, rex. » Apostolica revera prophetarum vox est. Etenim illos Dominus præcones mittens ad omnes homines ita hortatus est: « Gratis accepistis, gratis date. » Et beatus hic propheta regi dixit: « Dona tua tibi sint, et munus domus tuæ alteri da: ego autem scripturam legam regi, et interpretationem indicabo tibi, rex. » Neque enim divina vendere didici, neque humanam mercedem pro divinis mysteriis accipere. Gratis itaque accipe eorum quæ tu ignoras, cognitionem.

D Vers. 18,19. « Deus, inquit, altissimus, regnum et magnificentiam, et honorem et gloriam dedit Nabuchodonosori patri tuo. Et propter magnificentiam, quam dedit ei, omnes populi, et tribus, et linguæ tremebant, et metuebant a facie ejus. » Ne existimaveris, inquit, propriis viribus parentem **167** tuum omnem terrarum orbem subogisse, et infinita nationum genera diversis linguis utentia

⁶⁷ Psal. LXXVII, 34. ⁷⁰ Matth. x, 8.

VARIÆ LECTONES.

⁶⁸ Ἰουδ. Des. reliqua vers. 13. ⁶⁹ B αὐτόν. ⁷⁰ εἶ. A Θεοῦ. ⁷¹ B ἐγγήγορσις. ⁷² B γραφήν εὐρεῖν. ⁷³ B παρακαλεῖ. ⁷⁴ εὖ. B πρᾶμ. τήν. ⁷⁵ γρ. B πρᾶμ. τήν. ⁷⁶ B γνωρίω. ⁷⁷ τοῦ προφήτου. ⁷⁸ B παρακελεύεται. ⁷⁹ B γνωρίω. ⁸⁰ λαοί. A πρᾶμ. οἱ. ¹ καὶ. Des. in A et B h. l. et post pauca. ² αὐτ. Des. in A.

sub regem redelegisse imperium. Nam omnium regum Dominus, qui omnia fecit, sapienter omnia moderans, hoc ei regnum dedit, et propterea quod ita a Deo definitum et decretum erat, parentis tui metus subjectos illi populos invadebat. « Et quos volebat, ipse extollebat, et quos volebat, ipse humiles faciebat. » Tantam, inquit, a Deo potestatem accepit, ut posset et eos qui in altissimo gradu positi erant, humiles reddere, et eos qui admodum obscuri essent et viles, illustres efficere.

VERS. 20. « Et quando elatum est cor ejus, et spiritus ejus corroboratus est, ut superbiret, dejectus est a throno regni sui. » Quemadmodum enim « quos volebat, inquit, ipse extollebat, et quos volebat, humiles reddebat, » non justo omnino id suffragio faciens : ita omnium rex et Dominus dedit, ut voluit, patri tuo regnum : sed cum vidisset ipsum animo immodice elatum, superbiaque inflatum arroganter et insolenter regnum administrare, et ipsius superbiæ morbo laborare, et regiis thronis eam spoliavit, et honorem, qui ab omnibus ei habebatur, ademittit. [21] Neque vero solo regno spoliavit, sed etiam a communibus hominum cœtibus expulit, et dementia ac rabie correptum cum onagris ac bestiis degere coegit. Quorum **1168** enim feritatem imitatus fuerat, eorum vitæ genus accepit. Commemorat autem ipsum herbam more boum comedisse, nudumque vagatum esse, ac sub dio miserum degentem, pristinum corporis colorem amisisse, aliumque induisse, qualem gelu et æstus attulerat. Et hoc omne, inquit, sustinuit, « Donec agnovit Altissimum dominum habere in regnum hominum, et cui visum fuerit, tradere illud. » Verum ille experientia quid opus factum esset didicit, et ipsis rebus edoctus est, humanis in rebus stabile nihil esse, omnium vero Deum sempiterna potentia perinde ac velit humana gubernare, et quibuscunque voluerit, regni munus largiri.

VERS. 22. « Tu autem, inquit, filius ejus Baltasar, non submitisti cor tuum in conspectu Dei, nonne hæc omnia noras? » Parentis enim tui infortunium : quidquam resipuisti, neque ex iis, quæ ille perpeccus est, discere voluisti divinam potentiam.

VERS. 23. « Sed contra Dominum cœli exaltatus es. » Recte docet præsentem, ne ea quæ conspiciantur, sed ipsorum Opificem ac Dominum, adoret : et simul regis reprehendit fastum, docetque maximum cœlum opificem habere Deum, qui oculis cerni nequeat. Tu autem, inquit, celsius ostendisti

Α μυρία τῶν ἐθνῶν γένη γλώσσας χρώμενα διαγέροντες ὑπὸ μίαν ἐποιήσατο βασιλείαν. Ὁ γὰρ τῶν ἑνωμένων Δεσπότης, τῶν ἀπάντων Ποιητὴς, ὁ σοφῶς ἅπαντα πρυτανεύων, αὐτῷ δέδωκε τὴν βασιλείαν, καὶ διὰ τὸν θεῖον ὄρον ὁ τοῦ πατρὸς σου φόβος τοῖς ὑπηκόοις ἐπέκειτο. « Καὶ οὗς ἐβούλετο αὐτὸς ὕψου, καὶ οὗς ἐβούλετο αὐτὸς ἐταπεινῶσαι. » Ἰσοσάτην, φησὶν, ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν, ὡς δυνασθαὶ καὶ τοὺς ἐν ὕψει ὄντας ταπεινοὺς ἀπορραίνειν, καὶ τοὺς ἀφανεῖς λίαν καὶ εὐτελεῖς περιβλέπτους ποιεῖν.

κ'. « Καὶ ὅτε ὑψώθη ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐκραταιώθη τοῦ ὑπερηφανεύεσθαι, κατηνέχθη ἀπὸ θρόνου ἑσῆς βασιλείας αὐτοῦ. » Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, « αὐτὸς οὗς ἐβούλετο ὕψου, καὶ οὗς ἐβούλετο ἐταπεινῶσαι, » οὐ ψήφη πάντως δικαία τῶν ποιῶν· οὕτως ὁ τῶν ἀπάντων Βασιλεὺς καὶ Δεσπότης ἔδωκε μὲν ὡς ἠθέλησε, τῷ πατρὶ σου τὴν βασιλείαν, θεασάμενος δὲ αὐτὸν ἀμέτρον φρονήματι κεχρημένον, ἀλαζονικῶς τε καὶ τετυφωμένως τὴν βασιλείαν ἰθύνοντα, καὶ τῆς ὑπερηφανείας τὴν νόσον δεξάμενον, καὶ τῶν βασιλικῶν αὐτὸν ἐστέρησε θρόνων, καὶ τὴν παρὰ πάντων αὐτῷ προσφερομένην τιμὴν ἀφείλετο. Οὐ μόνος δὲ αὐτὸν τῆς βασιλείας ἐγύμνωσε, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινῶν συλλόγων ἐξήλασε, καὶ φρενοβλαβεῖ καὶ λυτῆρι παραδοῦς, ὄνους ἀγρίους καὶ θηρίους συνδιάγειν παρεσκευάσεν. Ὅν γὰρ τὸ ἄγριον ἐμιμήσατο, τούτων τὸν βίον ἐδέξατο. Ἀναμνηστικὸν δὲ αὐτὸν, ὅτι καὶ πῶς ἦσθιεν δίκην βοῶν, καὶ γυνῶν περινοσῶν, καὶ ὑπαίθριος ταλαιπωρῶν, τὴν μὲν προτέρην τοῦ σώματος ἀπέβαλε χροῶν, ἐτέρην δὲ εἰσεδέξατο, ἣν ὁ κρυμὸς τε καὶ ὁ φλογμὸς ἀπειργάσατο. Καὶ ταῦτα πάντα, φησὶν, ὑπέμεινεν, « Ἐως οὐ ἔγνω, ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψίστος τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι ἐὰν δόξῃ διδῶσιν αὐτὴν. » Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τῇ πείρᾳ τὸ δέον μεμάθηκε, καὶ δι' αὐτῶν ἐδιδάχθη τῶν πραγμάτων, ὡς τῶν μὲν ἀνθρωπίνων βέβαιον οὐδέν, ὁ δὲ τῶν ἀπάντων Θεὸς, αἰώνιον ἔχων τὸ κράτος, ὡς θέλει κυβερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ οἷς ἂν ἐθέλησῃ τῆς βασιλείας ὀρέγῃ τὴν δωρεάν.

κβ'. « Σὺ δὲ, φησὶν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαλτάσαρ, οὐκ ἐταπεινώσας τὴν καρδίαν σου κατενώπιον τοῦ Θεοῦ, οὐ ταῦτα πάντα ἔγνω; » Τοῖς γὰρ τοῦ σοῦ πατρὸς οὐκ ἐσωφρονίσθης κακοῖς, οὐδὲ μανθάνειν ἠθέλησας ἐξ ὧν ἐκαίνος πέπονθεν, τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν.

κγ'. « Ἀλλ' ἐπὶ τὸν Κύριον τοῦ οὐρανοῦ ὑψώθη; » Καλῶς διδάσκει τοὺς παρόντας, μὴ προσκυνεῖν τὰ ὀρώμενα, ἀλλὰ τὸν τούτων Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην, καὶ κατὰ ταῦτον καὶ τοῦ βασιλείως διελέγχει τὸν τύπον, καὶ διδάσκει, ὡς ὁ μέγιστος οὐρανὸς δημιουργὸν ἔχει τὸν ἀόρατον Θεόν. Σὺ δὲ, φησὶν, ὑψηλο-

VARIE LECTIONES.

ἡ ποιητ. B præm. ὁ. ἡ αὐτ. B præm. ταύτην. ἡ αὐτ. A et B præm. φησὶν, αὐτὸς ἀνήρει, καὶ οὗς ἐβούλετο. (A addit αὐτὸς ἐτυπτε, καὶ οὗς ἐβούλετο.) ἡ φησ. In B post ἔλαβε ponitur. ἡ καρδ. B βασιλεία. ἡ A ὑπερηφανεύεσθαι. ἡ θρ. B præm. τοῦ. ἡ αὐτ. A præm. καὶ ἡ τιμὴ ἀφῆρηθη ἀπ. ἡ B οὗς αὐτὸς ἠβούλετο. ἡ βστ. B ἐξουσίαν. ἡ ἀφ. In B ponitur ante τιμὴν. ἡ B μόνον. ἡ ὁ ὑψ. A præm. ὁ Θεός. ἡ A et B δώσει. ἡ B ἐάν. ἡ B οὐτά. ἡ B μαθεῖν. ἡ τοῦ. B præm. τὸν Θεόν. ἡ B διελέγχει τοῦ βασιλείως.

τέραν ἀπέφηνες τὴν καρδίαν σου, οὐ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ Κυρίου πάσης κτίσεως. Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ τοσοῦτον τύφον ἐνόησας, τὰ σκαῦη τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐνεχθῆναι προσέταξας. Καὶ σὺ καὶ οἱ μεγιστάνες σου, καὶ αἱ παρῆκοιτοί σου, καὶ αἱ παλλακαὶ σου ἐπίνετε οἶνον ἐν αὐτοῖς· τούτεστιν, εἰς οἰνοπλυγίαν καὶ μέθην ἀπεχρήσω τοῖς τῷ Θεῷ ἀνακειμένοις· σκεύεσιν. Ἐτα τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν τραγωδῶν, Καὶ τοὺς θεοὺς, φησὶ, τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ ὑλίνους, καὶ λιθίνους ἤνευσας. Καὶ ἐπιμένων τῇ κωμῳδίᾳ· Ὁ γὰρ οὐ βλέπουνσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι, καὶ οὐ γινώσκουσι. Καὶ μὴν ἠδύνασαι συνιδεῖν τὸ ἐκείνων ἀδρανές, ἔκ τε τῆς ὕλης, καὶ ἐκ τῆς ἐπιχειμένης αὐτῇ τέχνης, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐκ τῆς τῶν μορίων ἀναίσθησις· γινώσκω γὰρ, καὶ ὄψεως, καὶ ἀκοῆς ἐστέρηνται, καὶ τῶν αἰσθησίων οὐδὲ τὴν μίαν ἐνέργειαν ἔσχον, ἀλλὰ μόνον γυμνά τὰ ἰνδάλματα. Σὺ δὲ οὐδὲ τοῦτο ἴσασαι συνιδεῖν τὸ θεόν, ἀλλὰ τοὺς μὲν θεοὺς ὡφελεῖν μὴ θυμαμένους αἰῶν διατελεῖς. Τὸν δὲ Θεόν, οὐ ἢ πνοῆ σου ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ σου, αὐτὸν οὐκ ἐδόξασας. Καλῶς δὲ, καὶ μάλα σοφῶς ἐκ παραλλήλου θεοτικῶς τὰ τε εἶδωλα καὶ τὸν τῶν ἀπάντων Θεόν, διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ὠφέλειαν, καὶ δεῖξας ἐκείνα μῆτε βλέποντα μῆτε ἀκούοντα, οὐκ ἐπήγαγε περὶ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, ὅτι βλέπει, καὶ ἀκούει, καὶ γινώσκει, ἀλλὰ τὸ μείζον ἀπάντων τέθεικεν, ὅτι· Ἡ ζωὴ σου καὶ αἱ ὁδοὶ σου ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· μείζον γὰρ ἴσται τοῦ ζῆν τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχειν ζωὴν, καὶ ἀπαιρῆσθαι πάλιν αὐτὴν ὅταν θέλῃ. Ἐδείξα τοίνυν, ὅτι τὰ μὲν εἶδωλα καὶ ζωῆς καὶ αἰσθησίων ἀπάσης ἐστέρηνται· ὁ δὲ τῶν ὄλων Δεσπότης Θεὸς πάσης τῆς ζωῆς ἴσται χορηγός, καὶ αὐτὴν δίδωαι τε καὶ λαμβάνει, κωδερνῶν ἕως θέλει. Ἄλλ' ὄψεως, φησὶ, τοῦτον τὸν τοιοῦτον, τὸν τοσοῦτον, τὸν τῆς ζωῆς καὶ τελουτῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, τὸν βασιλέα· χειροτονοῦντα καὶ καταλύοντα, τοῦτον ὡ μόνον οὐχ ὕμνησας, μᾶλλον δὲ καὶ ἐμπαροινῶν διατελεῖς, τοῖς ἀφορισθεῖσιν αὐτῷ σκεύεσιν ἐντροπῶν.

23. « Διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀπεστάλη ἀστράγαλος χειρὸς, καὶ τὴν γραφὴν ταύτην ἐνέταξεν. » Καὶ οὐκ εἶπεν, Αὐτὸς γέγραψεν, ἀλλ', « Ἀπεστάλη ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀστράγαλος χειρὸς· » τούτεστι, γραφῆναι προσέταξε, καὶ οὐδὲ ὄλον εἰδείξαι σοὶ τὸν γράζοντα, ἀλλ' ἐξελέγξαι σου τὸν τύφον ἐτελέσας, μόνους σε δακτύλους ἐξέπληξας, καὶ τοσοῦτου δέου ἐνέπληξας. Μάθε δὲ, φησὶ, καὶ αὐτὴν τὴν γραφὴν, καὶ τῆς γραφῆς ἐρμηνείαν.
 κ', κς'. « Ἡ μὲν οὖν γραφὴ ἐστὶν αὕτη· Μανῆ, Θεκέλ, Φαρές· τὸ δὲ σύγκριμα τοῦ ῥήματος τοῦτο· »

A cor tuum, non caele, sed Deo caeli, omnis creaturae Domino. Neque enim vasa domus ejus, nisi tanto fastu elatus esses, tibi asserri praecepisses. « Et tu, et optimates tui, et uxores tuae, et concubinae tuae, bibistis vinum ex ipsis. » Hoc est, ad vinolentiam et ebrietatem Deo dicatis vasis usus es. Deinde impietatis exsuperantiam deplorans : « Et deos, inquit, aereos, et argenteos, et aereos, et ferreos, ligneosque et lapideos laudasti. » Et commemorans in reprehensione, ait : « Qui non vident, et non audiunt, et non cognoscunt : Atqui potuisti illorum inbecillitatem, tum ex materia, tum ex arte, quae ad illam fingendam incubuit, cognoscere, et praeterea ex partibus omni sensu carentibus : siquidem cognitione, visu et auditu orbatae sunt, et sensuum nullam omnino efficaciam habent, verum nada tantum sunt simulacra. Tu vero ne ita quidem adducti potuisti, ut quid deceret intelligeres; imo deos, qui nihil prodesse quouam, laudare non desinis. « Deum vero, in cujus manu spiritus tuus, et omnes viae tuae, ipsi non glorificasti. » Recte autem et sapientissime, cum comparasset idola cum omnium auctore Deo, propter audientium utilitatem, ostendissetque illa aequae videre, neque audire, non adjecit de ipso omnium rerum auctore Deo, illum et videre, et audire, et cognoscere, sed quod omnium maximum est, addidit, « quia vita tua et viae tuae in manu ejus. » Id enim vita-majus est, aliis etiam vitam praebere, et rursus ipsam pro lubitu adimere. Ostendit igitur idola et vita et omni sensu carere : sed omnium rerum Dominum Deum esse, qui vitam omnibus subministrat, eamque et largiatur, et adimat, pro lubitu gubernans. Attamen hunc, inquit, talem ac tantum, cui vita necisque potestas est, reges elegantem, eademque regno abdicantem, hunc, inquam, non solum celebrare omittis, sed potius ludibrio habere perseveras, dedicatis ipsi vasis insatiatis.

Vers. 24. « Idcirco a facie ejus missus est articulus manus, et scripturam hanc ordinavit. » Neque dixit : Ipse scripsit, sed, « Missus est a facie ejus articulus manus; » hoc est, scribi jussit : neque eum totum qui scripsit, ostendit tibi, verum, cum tuum redarguere fastum vellet, solis te digitis percussit, ac tanto metu complevit. Disce autem, inquit, et ipsam scripturam, et scripturae interpretationem.

Vers. 25, 26. « Scriptura igitur est haec : Mame, Thecel, Phares; et interpretatio verbi haec est. »

VARIÆ LECTIONES.

10 κτ. B. prae. τῆς. 11 τος. B. prae. τοῦτο. 12 B. προστάξας. 13 A. παλλακαὶ σου, καὶ αἱ παρῆκοιτοί σου οἶνον ἐπίνετε. 14 B. ἀπερωμῆνοις. 15 O? — γινώσκ. In A. haec ponuntur ante ἤνευσας. 16 B. ἠδύνασαι. 17 B. οὐ τὴν ἐνέργειαν εἶχον. 18 θεοὺς. Des. in B. 19 B. διετέλες. 20 τῆ. Des. in A. et B. 21 B. πίνοντων. 22 θεός. Des. in B. 23 τῆς. Des. ibid. 24 Edit. prior hab. οὐχ ὕμνησας μόνον. 25 B. διατέλες. 26 B. ἐλέγξαι. 27 B. κατέπληξε. 28 τῆς. B. prae. τῆν. 29 A. Καὶ αὕτη ἡ γραφὴ ἡ ἐντεταγμένη. 30 A. Μανῆ. 31 A. τοῦτο τὸ σύγκριμα τοῦ ῥήματος.

Σύγκριμα interpretationem vocat. « Μανή, mensus est Deus regnum tuum, et complevit illud; » hoc est, novit te regno indignum, et ipso te spoliandum censuit.

VERS. 27. « Θεκέλ, appensum est in statera, et inventum est minus habens. » Docuit autem per hæc non illum solum, sed nosipsos etiam, propheta, nihil esse quod apud Deum non ponderetur; quin etiam misericordiam ac longanimitatem mensura quadam et pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus es, inquit, clementiæ fines, accipe divinam sententiam.

VERS. 28. « Φαράς, 1171 divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis. » Illud inquirendum est, cur auctor omnium rerum Deus castigatum Nabuchodonosorem rursus in regnum reducerit, istum vero statim et regno privavit, et vita. Considerantes itaque comperimus, primum, quia Nabuchodonosor alterum impietatis pœnas luentem non conspexerat, idcirco eum venia dignam justo Dei judicio existimatum esse: sed iste summum patris supplicium conspicatus, nihil inde percepit utilitatis. Jure itaque justus iudex illi definito tempore supplicium præscripsit, istum autem nulla venia dignum censuit. Alioquin et omnia futura prævidens Deus, et æque aperte ea cognoscens, ac præterita, præcognita illius pœnitentia, ita quæ ad eum pertinebant moderatus est: istius autem præcognoscens perpetuam impietatem, morte occurrit impietatis incremento. [29] Statimque auditis iis, quæ Daniel interpretatus fuerat, Baltasar jussit illum propositum præmij accipere, purpuream vestem et totquam auream: deinde, cum illum ita ornasset, subjectos sibi populos præconis voce curavit edocendos, ipsam tertium regni principem a se esse declaratum. Verum nihil horum divinam sententiam mutavit.

VERS. 30. « Eadem enim nocte, inquit, interfectus est Baltasar rex Chaldæus. » Chaldæum ipsum hoc loco appellavit, ut ostenderet Chaldaici demum regni finem. Revera « Horrendum est incidere in manus Dei viventis, » secundum divum Apostolum²; 1172 horrendum, « divitias bonitatis illius, et patientiæ, et longanimitatis contemnere³, » et non adorare et colere pro viribus. Quis enim durus cœlectus, ut ait propheta, coram Domino stetit? Idcirco beatus quoque David præcipit: « Hodie, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione⁴. » Quod interpretans beatus Paulus hortatur: « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor, malum incredulitatis,

Σύγκριμα¹¹ δὲ τὴν ἐρμηνείαν καλεῖ. « Μανή· ἐμέτρησεν ὁ θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ ἐπλήρωσεν αὐτήν· » τούτῳστιν, εἶδε σε τῆς βασιλείας ἀνάξιον, καὶ ταύτης γυμνὸν¹² ἔδοκίμασεν ἀποφῆναι.

κζ'. « Θεκέλ· ἐστάθη ἐν ζυγῷ, καὶ ἠύρεθη ὑστεροῦσα. » Ἐδίδαξε δὲ οὐκ ἐκεῖνον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς διὰ τούτων¹³ ὁ προφήτης, ὡς οὐδὲν ἀστάθμητον παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔλεος καὶ ἡ μακροθυμία μέτρῳ τινὶ καὶ σταθμῷ τοῖς ἀνθρώποις παρέχεται. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησί, ὑπερέβης τῆς φιλανθρωπίας τοὺς ὄρους, δέχου τὴν θέαν ἀπόφασιν.

κη'. « Φαράς· διηρέθη¹⁴ ἡ βασιλεία σου, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις. » Ἀναγκαῖον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε τὸν μὲν Ναβουχοδονόσορ παιδεύσας ὁ τῶν ὄλων θεὸς πάλιν εἰς τὴν βασιλείαν ἐπανήγαγε, τοῦτον δὲ παρατίτλα καὶ τῆς βασιλείας ἐστέρησε, καὶ τῆς ζωῆς¹⁵. Σκοποῦντες τοίνυν εὐρέσκομεν¹⁶, πρῶτον μὲν, ὅτι Ναβουχοδονόσορ ἕτερον ἀσεβείας τίσαντα δίκας οὐκ ἐθέασατο, διὸ καὶ συγγνώμης αὐτὸν ἤξιωσεν ἡ δικαία τοῦ θεοῦ ψήφος· οὗτο; δὲ, τὴν μέγιστην τοῦ πατρὸς θεασάμενος τιμωρίαν, οὐδὲν ἐκείθεν ἀπάνωτο. Εἰκότως τοίνυν ὁ δίκαιος κριτὴς ἐπ' ἐκείνου μὲν βῆτος χρόνον τὴν τιμωρίαν περιώρισε, τοῦτον δὲ οὐδεμίαν συγγνώμης ἤξιωσεν. Ἄλλως τε καὶ πάντα προορῶν ὁ θεὸς τὰ ἐσόμενα, καὶ οὕτως αὐτὰ σαφῶς γινώσκων ὡς ἤδη γενόμενα, ἐκείνου μὲν προειδῶς τὴν μεταμέλειαν, οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν ψυχόμενος, τοῦτου δὲ προγινώσκων τὴν μέχρι τέλους ἀσέθειαν, τῷ θανάτῳ καταλείπει τῆς ἀσεβείας τὴν αὐτίκην. Εὐθύς δὲ ἀκούσας Βαλτάσαρ τῶν ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ ἐρμηνευθέντων, ἐκέλευσεν αὐτὸν τὸ προκείμενον ἄθλον λαβεῖν, τὴν πορφύραν, καὶ τὸν μανιάκην τὸν χρυσοῦν· εἶτα τοῦτον αὐτὸν διακοσμήσας τὸν τρόπον, τῇ τοῦ κήρυκος χρώμενος φωνῇ τοὺς ὑπηκόους ἐδίδασκεν, ὡς τρίτον αὐτὸν τῆς βασιλείας ἀπέφηνεν ἔρχοντα. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τὴν θέαν ἀπόφασιν ἔλυσεν.

λ'. « Ἐν αὐτῇ γὰρ, φησί, τῇ νυκτὶ ἀνηρέθη Βαλτάσαρ, ὁ βασιλεὺς Καλδαίων¹⁷. » Καλδαῖον δὲ αὐτὸν ἐνταῦθα προσηγόρευσε, ἵνα δείξῃ λοιπὸν τῆς Χαλδαϊκῆς βασιλείας τὸ τέλος. Ἄληθῶς « φοβερὸν τὸ ἐμπασεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζῶντος, » κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· φοβερὸν, « τοῦ πλουτοῦ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ μακροθυμίας¹⁸ καταφρονεῖν, » ἀλλὰ μὴ προσκυνεῖν καὶ θεραπεύειν εἰς δύναμιν. Τίς γὰρ σκληρὸς¹⁹ γενόμενος, ἢ φησὶν ὁ προφήτης, ἐναντιὸν Κυρίου ὑπάμεινε; Τοῦτου χάριν καὶ ὁ μακάριος παραγγυᾷ Δαβὶδ· « Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παροργισμῷ²⁰. » Καὶ τοῦτο ἐρμηνεύων ὁ μακάριος παραινεῖ²¹ Παῦλος· « Βλέπετε²²,

¹ Hebr. x, 31. ² Rom. ii, 4. ³ Psal. xciv, 8. 9.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Σύγκρ. — καλεῖ. Vñt. supra, p. 1079, schol. 20. ¹² γυμν. B præm. σέ. ¹³ διὰ τοῦτ. In B post προφήτης ponitur. ¹⁴ A διήρηται. ¹⁵ B καὶ αὐτῆς ἐστέρησε τῆς ζωῆς. ¹⁶ B εὐρέσκομεν. ¹⁷ ὁ βασ. Καλδ. A ὁ Καλδαῖος. ¹⁸ μακρ. B βραχ. τῆς. ¹⁹ σκλ. B præm. φησί. ²⁰ B παραπικρασμῷ. Ita quoque supra, t. i, p. 1287. ²¹ παρ. In B post Παῦλος ponitur. ²² βλ. B præm. λέγων.

ἀδελφοί, μήποτε ἔσται ἐν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος· ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, μέχρις ἂν οὖν τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ ἐξ ὑμῶν τις ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας. Ὁἷδε γὰρ πολλάκις ἡ ἁμαρτία ταῖς ἡδοναῖς ἡμᾶς καταθέλγουσα, καθάπερ ἐκείνον τὸν ἀνόητον βασιλέα διὰ τῆς μέθης, οὕτω σκληρύνειν ἡμῶν τὴν καρδίαν καὶ ἀντίτυπον ἀποφαίνειν, ὡς καὶ τῆς ἀσεβείας τὴν νόσον βράδιως εἰσδέχσθαι. Φύγωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, τοῦ διαβόλου τὴν ἐξαπάτην, καὶ τὴν ἐπίμονον ἀρετὴν τῆς ἡδονῆς βραχεῖα κεχρημένης προτιμῆσωμεν ἁμαρτίας, ἵνα τῆς μὲν τοῦ Βαλτάσαρ κοινωνίας ἀποφανθῶμεν ἀλλήτριον, τῆς δὲ τοῦ Δανιὴλ συμμορίας ἀπολαύσωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων⁸⁶. Ἀμήν.

⁸⁶ Hebr. in, 13, 15.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁶ B ἕχρις οὖν. ⁸⁷ B ἐρίπονον. ⁸⁸ τ. αἰών. Des. in B.

TOMOS Γ'.

1173 LIBER SEXTUS.

Βαβυλωνοδόσσορ⁸⁹, Εὐλάδ Μαροδάχ υἱὸς αὐτοῦ, B Nabucodonosor, Evilad Marodach filius ejus, Baltasar ipsius frater : Darius Medus, secundum Josephum filius Astyagis et Cyri avunculus, Cyrus autem Persa, quem Cyaxarem Graeci vocant.

καὶ Δαρείου ὁ Μήδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὅν ἐτῶν ἐξήκοντα δύο. Ἡ μὲν τῶν Χαλδαίων βασιλεία ἐπὶ τέλος ἔλαβε κατὰ τὴν θεῖαν πρόβησιν· εἰς δὲ Μήδους μετατίθηκεν ἡ τῆς οἰκουμένης ἡγεμονία. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Δανιὴλ προηγόρευσε, καὶ τὸ Φαρές ἡρμήνευσε· « Διηρέθη γὰρ, φησὶν, ἡ βασιλεία σου, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις. » Ἀλλὰ χρόνον ὀλίγον Δαρείου τοῦ Μήδου βασιλεύσαντος, Κύρος, παρβαλῶν τὴν ἀρχὴν, εἰς Πέρσας αὐτὴν μετατίθησιν. Ἰώσηπος⁹⁰ δὲ ὁ ἱστοριογράφος τὸν Δαρείον μὲν⁹¹ υἱὸν τοῦ Ἀστυάγου εἶναι φησὶ, τοῦ δὲ Κύρου θεῖον πατέρα⁹², τοὺς δὲ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς ἐτέρως αὐτοῦ τὸ ὄνομα τειθεῖναι· Κυαξάρην γὰρ αὐτὸν ἐκαίνο προσηγορεύουσι. Λέγει δὲ, ὅτι κατὰ ταῦτον ἐπιστρατεύσαντες τῇ Βαβυλῶνι Δαρείος τε καὶ Κύρος, ὁ τούτου ἀδελφιδεῦς, ἐκράτησαν τῆς πόλεως πολιορκία χρησάμενοι, καὶ τὸν Βαλτάσαρ ἀνέβλιν κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἐν τῷ τοίχῳ τὰς συλλαβὰς ἐκείνας γραφομένας εἶδεάσατο. Ἄλλ' οὐκ ἐξ οὕτω πι-

Verus 51. « Et Darius Medus accepit regnum sexaginta duos natus annos. » Chaldaeorum regnum secundum divinam praedictionem ad exitum pervenit, ad Medos autem translatum est orbis terrarum imperium. Sic vero Daniel etiam praedixit, et illud Phares interpretatus est : « Divisum est enim regnum tuum, inquit, et datum est Medis et Persis. » Sed cum breve tempus Darius Medus regnasset, Cyrus exceptum imperium ad Persas transtulit. Josephus autem historicus Darium Astyagis filium asserit, et Cyri avunculum ; verum Graecos scriptores aliter ipsum appellasse : Cyaxarem quippe illum vocaverunt. Narratque, cum eodem tempore exercitum ad Babylonem adduxissent Darius et Cyrus, ejus sororis filius, per obsidionem eos urbe potitos esse, et Baltasarem ab ipsis illa nocte interfectum esse, qua scriptas illas syllabas in pariete conspexerat. Verum non ita rem se habere docent ea quae a beato Daniele

VARIAE LECTIONES.

⁸⁹ Nab. — προσκαλ. Des. in B. ⁹⁰ Ἰώσηπος. Ant. Jud., lib. x, c. 11, sect. 4. ⁹¹ μὲν. In B post υἱόν positur. ⁹² μητ. B πατρός.

que possessionem beatam censet, quasi eam quæ A
proventum habeat regnum cœlorum. « Beati enim,
inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est reg-
num cœlorum ». Et seipsum exemplar iis qui
juvari voluerint proponens : « Discite a me, inquit,
quia mitis sum, et humilis corde ». Et ostendens,
qualis et quantus horum sit fructus, statim * subjecit :
« Et invenietis **1157** requiem animabus vestris P. »
Quodsi vero omnium auctor et Dominus humilem
seipsum vocat ac rebus ipsis ostendit, quoniam
alio consilio indiget homo, pulvis, lutum, gleba,
cinis, vanitas, flos, senum? his enim omnibus
omnibus in divina Scriptura indignantur. Erubescamus
itaque ob Domini modestiam, qui cum dives esset,
propter nos mendicus factus est, ut nos illius egestate
divites essemus 9, et mortalem naturam agnosceremus :
et præsentis prosperitatis brevitatein contemplantes,
nihil arrogans propter præsentem rerum statum cogitemus :
quin potius ipsarum caducam brevitatein et inconstan-
tiam rideamus, et bona illa consequi expetamus,
quæ ita comparata sunt natura, ut perpetua sint
atque stabilia : quibus frui nobis omnibus liceat,
gratia et clementia Domini nostri Jesu Christi,
cum quo Patri sit gloria cum sancto Spiritu, nunc
et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

μεθα· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος μακαρίζει τὸ κτῆμα,
ὡς πρόσθετον ἔχον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. « Μα-
κάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐ-
τῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Προτίθησι δὲ
καὶ ἑαυτὸν ἀρχέτυπον τοῖς ὠφελῆσθαι βουλομένοις,
λέγων· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρόσθετος εἰμι, καὶ
ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Καὶ δεικνύς, ἡλίκοις τούτων ὁ
καρπὸς, εὐθὺς ἐπήγαγε· « Καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν
ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Εἰ δὲ τῶν ἀπάντων ὁ Ποιητῆς
καὶ Δεσπότης ταπεινὸν ἑαυτὸν καλεῖ καὶ διὰ τῶν πραγ-
μάτων δεικνύσει, ποίας ἐτέρας συμβουλῆς δεῖται ἀν-
θρώπου, ὁ χροῦς, ὁ πηλὸς, ἡ βῆλος, ἡ σποδὸς, ἡ μα-
ταιότης, τὸ ἄνθος, ὁ χόρτος; Ταῦτα γὰρ ἅπαντα ὑπὸ
τῆς θείας Γραφῆς πρόσρορευεταί. Αἰσχυνθῶμεν
τοῖνον τὴν τοῦ Δεσπότητος μετριότητα, ὅς, πλούσιος
ᾧν, δι' ἡμᾶς ἐπιτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτω-
χείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ ²⁹ τῆς φύσεως τὸ θνητὸν κα-
ταμάθωμεν· καὶ τῆς παρουσίας εὐημερίας θεώμενοι
τὸ ὀξυρόσπον, μηδὲν μὲν ἀλαζονικὸν ἐπὶ ³⁰ τοῖς
παροῦσι φρονήσωμεν· γελάσωμεν δὲ μᾶλλον αὐτῶν
τὸ εὐτρεπτον καὶ ἀβέβαιον, καὶ ἐπιθυμῶμεν ³¹ ἐκεί-
νων ἐπιτυχεῖν ³² τῶν ἀγαθῶν, ἃ εἰαρκῆ τὴν φύσιν καὶ
μόνιμον ἔχει· ᾧν γένοιτο πάντα; ἡμᾶς ἀπολαύσαι,
χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Matth. v, 3. ° Matth. xi, 29. P ibid. 9 II Cor. viii, 9.

VARIAE LECTIONES.

²⁹ καὶ. B πραγμ. καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιγνώμεν. ³⁰ ἐπί. B ἐν. ³¹ B ἐπιθυμῆσωμεν. ³² B τυχεῖν.

TOMOS E'.

LIBER QUINTUS.

CAPUT V.

Nabuchodonosor, Evilad Marodach, Baltasar.

Vers. 1. « Baltasar rex apparavit cœnam lautam
optimatibus suis. » Hic filius quidem est Nabucho-
donosoris, non autem statim ipsi successit : Evilad
Marodach enim frater ipsius major natu, regnavit.
Idque **1158** nos docet regum historia 1, et beatus
Jeremias propheta, qui ita narrat : « Et factum est
anno tricesimo septimo transmigrationis Joacimi
regis Judæ, mense duodecimo, (die) vicesimo quarto
mensis, sumpsit Evilad Marodach, rex Babylonis,
et eduxit ipsum e domo, ubi custodiebatur, et locu-
tus est ei bona, et dedit ei sedem supra thronos

IV Reg. xxv, 9 seqq.

C

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ναβουχοδονόσορ, Εὐλίλαδ Μαρδάχ, Βαλτάσαρ.

α'. « Βαλτάσαρ ὁ βασιλεὺς ἐποίησε δεῖπνον μέγα ²⁹
τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ. » Οὗτος υἱὸς μὲν ἐστὶ τοῦ
Ναβουχοδονόσορ, οὐκ εὐθὺς δὲ αὐτὸν διεδέξατο· ὁ
γὰρ Εὐλίλαδ Μαρδάχ ἀδελφὸς αὐτοῦ ᾧν πρεσβύτερος
ἐθασίλευσε, καὶ τοῦτο ἡ τῶν Βασιλείων ἡμᾶς ἱστορία
διδάσκει, καὶ ὁ μακάριος Ἱερεμίας ὁ προφήτης,
οὕτως λέγων· « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ
ἐβδόμῳ ἔτει ἀπωκισθέντος τοῦ Ἰωακείμ βασιλέως
Ἰούδα, ἐν τῷ δωδεκάτῳ ³¹ μηνί, καὶ ἐν τῇ τετραδί
καὶ εἰκάδι τοῦ μηνός, ἔλαθεν Εὐλίλαδ Μαρδάχ, βα-
σιλεὺς Βαβυλωνός, ἐν ᾧ ἑνιαυτῷ ³² ἐθασίλευσε, τὴν
κεωσλήν Ἰωακείμ ³³ βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐξήγαγεν

VARIAE LECTIONES.

²⁹ μέγα. Des. in A. ³¹ B δεκάτω. ³² B τῷ ἑνιαυτῷ, ᾧ. ³³ Ἰωακ. Des. in B.

αὐτὸν ἐξ οἴκου, οὗ ἐφυλάττετο, καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ ἅπαντα, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὸν δίσκον ἐπάνω τῶν θρόνων τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ ἐν Βαβυλῶνι, καὶ ἤλλαξε τὴν στολὴν τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἤσθιε διακινεῖν. ἄρτον κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας ἃς ἔζησεν. Ἰωακείμ δὲ οὗτός ἐστιν ὁ καὶ Ἰεχωνίας· Ἰωακείμ γὰρ τὸν τούτου πατέρα, τὸν καὶ Ἐλιακείμ, ἐφ' οὗ ὁ μακάριος ἡχμαλωτεύθη Δανιήλ, ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ ἀνελὼν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐβρύψεν ἐξω τοῦ τείχους, ὡς ἡ θεία διδάσκει· Γραφή. Μετὰ τὸν Ναβουχοδονόσορ τοίνυν Εὐλάδ Μαροδάχ βασιλεύει· μετὰ δὲ τούτου ὁ Βαλτάσαρ. Καταλέλοιπε δὲ τούτου τὴν μνήμην ὁ θεοτάτος Δανιήλ, ἐπειδὴ οὐκ ἱστορίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ προφητείαν συγγράφει· οὗ χάριν οὐδὲ ἅπαντα τὰ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ γεγενημένα συνέγραψεν, ἀλλ' ἐκεῖνα μόνον, ὧν ἀναγκαῖα ἦν διὰ τὴν ὠφέλειαν ἢ μνήμην. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλτάσαρ μέγιστον ἔδειξεν ὁ Θεὸς θαῦμα, καὶ ἱκανὸν, οὐ μόνον τοῖς τηλικαύδε ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑστερον ποτὲ γενομένοις, εὐλόγησαν ἐνθεῖναι καὶ δέος, καὶ πρὸς εὐσέβειαν ποδηγήσαι, οὐκ ᾤθηθι δίκαιον τοσαύτην εὐεργεσίαν κατακρύψαι σιγῇ, ὅστιον δὲ ποιεῖν νενόμικεν ἀνάγραφον αὐτῷ, καὶ πᾶσιν ὑπόμνημα διδασκαλίας καταλείπει. Δὲ φησιν· « Βαλτάσαρ βασιλεὺς ἔποίησε δεῖπνον μέγα τοῖς μεγιστάσιν αὐτοῦ χιλοῖς, καὶ ἕναντι τῶν χιλιῶν ὁ οἶνος. » Τουτέστι, τοῖς χιλοῖς ἀρκῶν, πρὸς τὸν τοσοῦτον ἀριθμὸν ἠὲ τρεπταμένους.

β'. « Πίων δὲ, φησὶν, ὁ Βαλτάσαρ εἶπεν ἐν τῇ γεύσει τοῦ οἴνου, τοῦ ἐνεγκεῖν τὰ σκευὴ τὰ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ· καὶ ἔπινον ἐν αὐτοῖς ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παράκοιτοι αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ. » Διδάσκει δὲ ἡμᾶς διὰ τούτων ὁ προφήτης, οὐ μόνον τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμετρίας τοῦ οἴνου γενομένην βλάβην. « Πίων γὰρ, φησὶν, ὁ βασιλεὺς εἶπεν ἐν τῇ γεύσει τοῦ οἴνου, τοῦ ἐνεγκεῖν τὰ σκευὴ τὰ χρυσοῦ καὶ τὰ ἀργυροῦ. » Κατέχευε γὰρ ἡ μέθη τὸν λογισμὸν, καὶ ἡ ἀκρασία τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ μανίαν ἐγέννησε· καὶ τὰ ἀφειρωμένα τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ σκευὴ, ἃ Ναβουχοδονόσορ, ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἔλαβε μὲν, τοῦ Θεοῦ προδεδωκός, ἐτίμησε δὲ ὡς ἐνόμισε, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἡλευθέρωσε χρήσεως, τούτοις ὡς κοινοῖς οὗτος ἐτόλμησε χρῆσασθαι· οὐ γὰρ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργον τοῖς λόγοις ἐπέθεκεν.

γ'. « Ἡνέχθησαν γὰρ, φησὶ, τὰ σκευὴ τὰ χρυσοῦ καὶ τὰ ἀργυροῦ, ἃ ἐξήνεγκε Ναβουχοδονόσορ ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ. » Καλῶς δὲ τὴν τῆς ἀτοπίας ἔδειξεν ὑπερβολὴν, πρὸς τῷ ναῷ

A regnum illorum qui cum eo erant in Babylone : et mutavit vestem carceris ejus, et comedebat semper panem ante faciem illius per omnes dies quos vixit. » Hic autem Joacim ille est, qui etiam Jechonias dictus fuit : nam Joacim hujus patrem, qui et Eliacim nominatus est, sub quo beatus Daniel in servitum redactus est, in Hierosolyma occisum Nabuchodonosor projecit extra murum, ut divina docet Scriptura. Post Nabuchodonosorem itaque Evilad Marodach regnat, post illum vero Baltasar, illius autem memoriam omisit sanctissimus Daniel, quandoquidem non absolute historiam, sed prophetiam conscribit : quam obrem ne omnia quidem quæ a Nabuchodonosore gesta sunt litteris consignavit, sed illa duntaxat, quorum necessaria utilitatis ergo erat memoria. Quando itaque maximum etiam in Baltasare Deus ostendit miraculum, quod et idoneum esset ad ingenerandum timorem cum reverentia, non solum iis qui tunc vivebant, sed etiam posteris, quodque duceret ad veram pietatem : **1159** non existimavit æquum esse tantum beneficium silentio occultare, sed opinatus est se religiose facturum, si litteris illud proderet, et omnibus doctrinæ monumentum relinqueret. Quare, « Baltasar, inquit, rex apparavit cœnam lautam optimatibus suis velle, et coram mille vinum. » Hoc est, vinum pro millenis sufficiens, ad tantum numerum paratum.

C Vers. 2. « Bibens autem, inquit, Baltasar dixit cum gustaret vinum, ut afferrentur vasa aurea, et argentea, quæ deportaverat pater ejus Nabuchodonosor e templo quod est in Hierosolyma : et bibebant ex eis rex, et optimates ejus, et concubinae ejus, et pellices ejus. » His autem docet nos propheta, non solum impietatis exsuperantiam, sed etiam damnum ab immedico vini usu profectum. « Bibens enim rex, inquit, dixit cum gustaret vinum, ut afferrentur vasa aurea et argentea : » Obruit enim rationem ebrietas, et incontinentia peperit contra Deum insaniam ; et dedicata divino cultui vasa, quæ Nabuchodonosor pater ipsius ut a Deo sibi tradita accepit quidem, sed in honore, ut existimabat, habuit, et ab humanis usibus ea vindicavit ; his iste ut communibus et profanis ausus est uti. Neque solum dixit, sed etiam re ipsa exsecutus est.

D Vers. 3. « Allata enim sunt vasa, inquit, aurea et argentea, quæ deportaverat Nabuchodonosor e templo Dei, quod est in Hierosolyma. » Recte autem **1160** insolentia ostendit exsuperantiam, dum

s Jerem. lII, 31-33.

VARIE LECTIONES.

³⁷ Εὐ. B præm. ὁ. ³⁸ Ἰδ. In B post Θεὸς ponitur. ³⁹ γεν. B ἰσομόνοις. ⁴⁰ B ἀναγράφων. ⁴¹ B κατελιπέντων. ⁴² βασ. B. præm. ὁ. ⁴³ μέγα. Des. in B. ⁴⁴ χιλ. A præm. ἀνδράσι. ⁴⁵ A et B κατέναντι. ⁴⁶ του. Des. in B. ⁴⁷ ἀργ. B præm. τά. ⁴⁸ A et B πείτων. ⁴⁹ A παλλακαί. ⁵⁰ A πάροικοι. ⁵¹ B ἀκαρασία. ⁵² Ναβ. Des. in A. ⁵³ τοῦ Θεοῦ. Ex A et B suppl.

præter templi mentionem, Dei quoque meminit templique ostendens nobilitatem, *Hierosolymæ* nomen apposuit. Hæc enim vasa, inquit, non aliquibus ex iis qui solum videntur, et solum nomen habent deorum, sed ipsi qui præsent omnibus, Deo, dicata erant, qui Hierosolymam elegit, et templum, quod in ipsa est, sua gloria complevit. Verum hæc, quæ nefas erat attingere, et quæ omnium rerum Deo erant consecrata, non tanquam indigenti, sed tanquam eorum qui offerrent, gratum animum approbant, impius rex in medium afferri iussit, et ex ipsis bibit: neque solum ipse, sed optimates illius, et concubinae illius, et pellices illius bibebant vinum: hoc est ebrietatis instrumenta fecit divini ministerii instrumenta, præcepitque ut quæ suam explebant lasciviam, per hæc vino fruerentur. Deinde extremam ostendens impietatem, propheta subiecit:

Vers. 4. « Et laudarunt deos aureos, et argenteos, et æreos, et ferreos, et ligneos, et lapideos: Crapulans enim improbissimus, et divinis vasis deliciarum causa utens, omnium rerum Domini obliviscatur, laudibus vero eos, qui non essent dii, celebrabat, ex inanima materia confectos; quique ab arte non eam vim acceperant, qua efficere aliquid possent, sed solam formam efficacitatis expertem. Verum non permisit omnium rerum moderator, pro sua longanimitate, ut et homines qui tunc vivebant, et posterii læderentur: sed statim suam potentiam ostendit.

Vers. 5. « In ipsa **1161** enim hora, inquit, exierunt articuli manus hominis, et scripserunt contra lampadem, in tectorio parietis domus regis, et rex contemplabatur articulos manus scribentis. » Quando enim ab omni efficacitate vacua laudavit simulacra, et omnium Deum contempsit, docet ipsam omnium rerum Opifex, suam naturam ejusmodi esse, quæ cerni nequeat, et corpore careat. Solos enim digitos ipsi scribentes ostendebat, crudiens illum, ne sic quidem hos ab illo conspici potuissent, nisi ipse usus eorum præbuisset occasionem. Maximam autem convivæ hinc etiam percipiebant utilitatem, qui docebantur Dei potestatem: præterquam quod intelligebant eum corporis expertem esse, et oculis corni minime posse: deorum vero, quæ ipsi laudaverant, imbecillitatem, et ejusmodi naturam, quæ nihil omnino posset, cum ex sola inanima materia constarent. Hoc autem miraculo ingentem metum omnibus

Vers. 6. « Tunc regis forma immutata est, et cogitationes ejus conturbabant ipsum, et compages lumborum illius dissolvebantur, et genua ejus ad se invicem collidebantur. » Quod si digitorum scribentium species ita perterruit eum, qui

καὶ τοῦ Θεοῦ μνημονεύσας, καὶ τοῦ ναοῦ δὲ δεικνύς τὸ ἐπίσημον, τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ προσηγορίαν προστέθεικε. Ταῦτα γὰρ, φησὶ, τὰ σκευὴ οὗτοι τῶν θεοκόντων, καὶ ὄνομα μόνον ἔχόντων, ἀνεκριντο θεῶν, ἀλλ' αὐτῶ τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ, ὃς τὴν τε Ἱερουσαλήμ ἐξελέξατο, καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ναῶν τῆς οἰκίας ἐπλήρωσε δόξης. Ἀλλὰ ταῦτα τὰ εἴδυστα, καὶ τῷ Θεῷ τῶν ὄλων ἀνακείμενα, οὐχ ὡς θεομένω, ἀλλ' ὡς ἀποδεχομένω τῶν προσφερόντων τὸ εὐγνωμον, ὁ δυσσεβῆς βασιλεὺς εἰς μέσον ἐνεργῶν, ἔπινεν ἐν αὐτοῖς· οὐ μόνον δὲ αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ οἱ μεγιστάνες αὐτοῦ, καὶ αἱ παράχοιτοι αὐτοῦ, καὶ αἱ παλλακαὶ αὐτοῦ ἔπινον οἶνον· τούτῃσιν, μέθης ἐπιήσαν ὄργανα τῆς θείας λειτουργίας τὰ ὄργανα, καὶ τὰς τῆς ἀκολασίας αὐτῶν ἐμφορούσας διὰ τούτων ἀπολαθεῖν τοῦ οἴνου προσέταξεν. Ἐπειτα τῆς δεθείας τὸ ἔσχατον ὀποδεικνύς ὁ προφήτης ἐπήγαγε:

δ. « Καὶ ἦνεσαν τοὺς θεοὺς τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ ξυλίνους, καὶ λιθίνους. » Κραιπαλῶν γὰρ ὁ παμμίαιρος, καὶ τοῖς θεοῖς σκεύειν ἐντυφῶν, λήθην μὲν ἔσχε τοῦ τῶν ἀπάντων δεσπότη, ὅμοις δὲ τοὺς οὐκ ὄντας ἐγέραιε θεοὺς, ἐξ ὕλης ἀψύχου παποιημένους, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τῆς τέχνης τὸ ἐνεργεῖν ἡρατισμένους· μόνην δὲ μορφήν δεξαμένους ἐνεργείας ἐστερημένην. Ἀλλ' οὐκ ἠνέσχετο τῶν ὄλων ὁ Πρύτανις, τῇ μακροθυμίᾳ, καὶ τοὺς τηλικῶδε ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μετ' ἐκείνων λυμῆνασθαι· παραυτίκα δὲ τὴν οἰκίαν δείκνουσιν δύναμιν.

ε'. « Ἐν αὐτῇ γὰρ, φησὶ, τῇ ὥρᾳ ἐξῆλθον ἀστράγαλοι χεῖρὸς ἀνθρώπου, καὶ ἔγραφον κατάναντι τῆς λαμπάδος, ἐπὶ τὸ κονίαμα τοῦ τοίχου τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐθεώρει τοὺς ἀστραγάλους τῆς χεῖρὸς τῆς γραφούσης. » Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐνεργείας ἀπάσης ἐστερημένα ὕμνησεν εἴλωλα, καὶ τοῦ τῶν ἀπάντων Θεοῦ κατεφρόνησε, διδάσκει αὐτὸν ὁ τῶν ὄλων Δημιουργὸς τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως τὸ ἀόρατον καὶ ἀσώματον. Μόνους γὰρ αὐτῶ δακτύλους ὀποδεικνύσι γράφοντας, παιδεύων αὐτὸν, ὡς οὐδ' ἂν τοὺτους ἐθεάσατο, εἰ μὴ παρέσχεν αὐτὸς τῆς χρείας τὴν ἀφορμήν· μεγίστην δὲ καὶ οἱ οὐσίαι ἐντεῦθεν ὠφέλειαν ἐλάμβανον, διδασκόμενοι τοῦ μὲν Θεοῦ πρὸς τῷ ἀσωμάτῳ καὶ ἀόρατῳ, τὸ δυνατόν· τῶν δὲ ὑπ' αὐτῶν ὀμνηθέντων θεῶν, πρὸς τῷ ὕλην καὶ ἀψύχῳ, τὸ παντελῶς ἀθρανές τε καὶ ἀσθενές. Ὅτι δὲ πολλὸ δέος ὄπισθεν ἐνεργάσατο τοῦτο τὸ θαῦμα, ὁ προφήτης μεμαρτύρηκεν, οὕτως εἰπὼν:

ς'. « Τότε τοῦ βασιλέως ἡ μορφή ἠλλοιώθη, καὶ οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ συνετάραξαν αὐτὸν, καὶ οἱ σύνδεσμοι τῆς ὀσφύος αὐτοῦ διελύοντο, καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ τοῦτο τοῦτῳ συνεκρούοντο. » Εἰ δὲ δακτύλων γραφόντων θεωρία οὕτως ἐξεδειμάτωσιν τὴν

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ δέ. Des. io B. ¹² B ἀνέκριντο. ¹³ πεπ. B γογγυζόμενος. ¹⁴ ἀστρ. A δακτύλοι. ¹⁵ δλ. B ἀπάντων. ¹⁶ B αὐτῶ. ¹⁷ A εἰ B συνετάρασσον. ¹⁸ ζ. τ. συν. A συνεκρούοντο. ¹⁹ γρ. B πρᾶτμ. μῶνων.

την μεγίστην διέποντα βασιλείαν, ὡς καὶ τῶν ἀρ-
θρων τὰς ἀρμονίας ὑπὸ τοῦ δέους διαλυθῆναι, τρέμον
τε καὶ κλόνον⁶³ ὑπομαίνας τὰ μέλη, τί οὐκ ἂν ὑπ-
έμενον ὁ θεομοιῆς, πρηστῆρας ἢ κεραυνούς θεασά-
μενος, ἢ ἀγγέλους βλοσυρὸν βλέποντας, καὶ τῷ
καινοπρεπεῖ τῶν σχημάτων δεδιτομένας. Τούτων
γὰρ τὴν θέαν οὐδὲ ὁ μέγας Δανιὴλ ἀδεῶς ἐνεγκεῖν
ἴδυνῆθη. Ἄληθῶς, « Τί ὑπερφανεύεται γῆ καὶ
ἐπὶ δὲ; » Τοσοῦτου τοίνυν δέους ἀναπλήσθει;

ζ. « Ἐξώνησεν⁶⁴ ἐν ἰσχύϊ τοῦ εἰσαγαγεῖν μέγους,
Χαλδαίους, Γαζαρηνοὺς⁶⁵. » Ὁ γὰρ φόβος εἰργάζετο
τὴν βοήην, καὶ τῆς ψυχῆς ὁ θόρυβος μαθεῖν κατήπειγε
τὴν ἀπόφασιν. Εἶτα προτίθησιν ἄλλον τῷ τὴν γρα-
φῆν ἀκαγινώσκοντι καὶ τὴν ἐρμηνείαν ἐπάγοντι,
ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ χρυσοῦν περιδέρβριον, καὶ τὸ
τῆν⁶⁶ τρίτην τάξιν ἔχειν μετὰ τὸν βασιλεῖα. Ἀλλὰ
τῶν μὲν μάγων καὶ Χαλδαίων τὸ θεοὸν ἐξηλέγχετο
εὐρεῖν γὰρ οὐκ ἰσχυοὺν τὴν τῶν θεῶν γραμμῶν
ἀνάγκωσιν, καὶ ταῦτα ἄλλου τοσοῦτου προκειμένου,
καὶ λίαν αὐτοὺς προτρέποντες.

θ. « Ὁ δὲ βασιλεὺς Βαλτάσαρ ἐταράχθη, καὶ ἡ
μορφή αὐτοῦ ἠλλοιώθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ οἱ μεγαίστανες
αὐτοῦ συνεταράττοντο. » Βντεῖθεν δῆλον, ὅτι τῆς
τῶν ἄλλων ἐπιφελείας προμηθεύμενος ὁ Δεσπότης,
οἷα εὐθὺς τοῦ βασιλέως ἀφείλετο τὴν ζωὴν· ἀλλὰ
πρῶτον μὲν ὑπέδειξε τοῦ γράφοντος τοὺς δακτύλους.
Τούτω δὲ καταπλήξας καὶ δέος ἐντεθετικῶς, παρ-
εσκίασα μὲν κληθῆναι τοὺς σοφοὺς τῶν Χαλδαίων,
ἐξήλεγε δὲ αὐτῶν τὸ φευδὲς τε καὶ ἀσθενὲς, ἐν
χρεῖε δὲ τῆς τοῦ Δανιὴλ σοφίας κατέστησεν, ἵνα
διὰ τῆς ταύτου γλώττης, καὶ τοῦτον ἐλέγξῃ, καὶ
τοὺς ἄλλους εὐεργετήσῃ, καὶ τούτων οὕτω γενομέ-
νων, τηλικαῦτα τὴν τιμωρίαν ἐπαγάγῃ τῷ δυσσεβεῖ
βασιλεῖ. Ταρattoμένων τοίνυν καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ
τῶν δαιτυμόνων,

ι. « Ἡ βασιλισσα κατέναντι⁶⁷ τῶν λόγων τοῦ
βασιλέως, καὶ τῶν μεγαιστάνων αὐτοῦ, εἰς τὴν οἶκον
τοῦ πότου εἰσῆλθε⁶⁸. » Τουτέστι, βουλευομένων αὐ-
τῶν τῶ⁶⁹ πρακτέον, καὶ ἄλλων ἄλλα εἰσῆλυθε. Δοκεῖ
ὁ μοι αὐτῇ⁷⁰ μήτηρ αὐτοῦ εἶναι· αἱ γὰρ παρά-
κοιτοι σὺν ταῖς παλλακαῖσι τοῦ δαίπνου μετεῖχον·
ἴκνον γὰρ ἐν τοῖς σκεύεσι τοῖς χρυσοῖς καὶ ἀργυ-
ραῖς, αὐτῶς καὶ οἱ μεγαίστανες αὐτοῦ, καὶ αἱ παρά-
κοιτοι αὐτοῦ, τουτέστιν, αἱ γαμηταὶ αὐτοῦ, καὶ αἱ
παλλακαὶ αὐτοῦ, αἱ οὐ κατὰ νόμον, ἀλλὰ δι' ἀκολα-
σίαν συνοῦσαι. Αὐτῇ⁷¹ δὲ μετὰ τὸν θόρυβον εἰσελή-
λυθε, καὶ εἰκὸς ἦν ὡς γεγρασκυῖαν τῆς μέθης
ἐκείνης καὶ τῶν κορδακισμῶν, ἦγουν ὀρησιμῶν⁷²,
τηλικαῦτα μὴ μετέχειν. « Καὶ ἀπεκρίθη, φησὶν, ἡ
βασιλισσα, καὶ εἶπε· Βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας
ζῆθι. » Τοῦτο δὲ, ὡς εἶπες, πρόσφρασις ἦν τοῖς τότε

maximum administrabat regnum, ut etiam artien-
lorum compages præ metu dissolverentur, et artius
tremore occupati conculerentur : quid non susti-
nuisset Dea infestus, si preteras aut fulmina
conspexisset, aut angelos torve intuentes, et
nova figuræ habitu deterrentes ? Horum enim
1162 conspectum ne magnus quidem Daniel
absque metu ferre potuit. Vere, « Quid superbit
terra et cinis ? » Tanto itaque terrore percul-
sus :

VERS. 7. « Exclamavit voce magna, ut intro-
ducerentur magi, Chaldæi, Gazareni. » Metus
enim vocem excutiobat, et animi perturbatio sti-
mulabat, ut sententiam intelligeret. Tum præmium
Scripturam legenti ejusque interpretationem affe-
renti proponit, vestem regiam, et auream torquem,
et ut tertium locum post regem obtineret. [8] Sed
magorum et Chaldæorum convincebatur impietas,
qui rationem invenire non poterant, qua divinas
litteras legerent, præsertim tanto proposito præ-
mio, quod ipsos valde incitabat.

VERS. 9. « Rex autem Baltasar perturbatus est,
et forma ejus immutata est super eum; et opti-
mates ipsius conturbabantur. » Hinc perspicuum
est, Dominum, quia eadem illi erat aliorum utilitas,
non statim regi vitam ademisse, sed primum scri-
bentis digitos ostendisse. Quare cum ipsum regem
perculisset, terroremque ei injecisset, effecit ut
Chaldæorum sapientes accerserentur, quorum
mendacium coarguit et imbecillitatem, eoque ade-
git (regem) ut sapientia Danielis opus haberet,
cujus lingua et ipsum redargueret, et aliis bene-
faceret, et his ita gestis, tunc impio regi suppli-
cium inferret. Perturbato itaque et rege, et con-
vivis,

VERS. 10. « Regina inter sermones regis,
1163 et optimatum ejus, in domum convivii
ingressa est. » Hoc est, consultantibus ipsis,
quidnam facto opus esset, et aliis alia adherenti-
bus quæ metus cogebat, regina ingressa est. Videt-
ur autem hæc mihi mater ipsius esse : uxores
enim cum⁴ pellicibus convivii participes erant.
Bibebant enim ex vasis aureis et argenteis ipse et
optimates ejus, et concubinæ ipsius, hoc est,
uxores ejus, et pellices ejus, quæ non legitime,
sed lasciviæ causa cum illo consueverant. Ipsa
autem post perturbationem ingressa est : et veri-
simile erat, eam, ut senio confectam, neque
ebrietati, neque lusibus, aut saltationibus cum
aliis tunc indulsisse. « Et respondit, inquit, regina,
et dixit : Rex, in sæcula vive. » Hæc autem, ut
videtur, erat præfatio, qua subjecti regibus eos

Eccli. x, 9.

VARIE LECTIONES.

⁶³ B κλόνον τε καὶ τρέμον. ⁶⁴ A Καὶ ἐβόησεν ὁ βασιλεὺς ἐν ἰσχύϊ. ⁶⁵ A Ζαγαρηνοὺς, ex errore librarii.
⁶⁶ τῆν. Res. in B. ⁶⁷ κατ. — αὐτοῦ. Des. apud LXX, et in A, exstat autem in textu Chald. ⁶⁸ A εἰσε-
λήλυθεν. ⁶⁹ B τό. ⁷⁰ B αὐτῇ. ⁷¹ ἡ γ. ὀρχ. in B des.

tunc salutabant. Et ad hoc usque tempus hic mos A invaluit : quidam enim imperiti , reges eos qui nunc sunt *eternos* vocare consueverunt, in syngraphis quoque commerciorum hoc quidam ascribunt, stultitiæ magis quam impietatis damnandi. Ait itaque regina : « Ne conturbent te cogitationes tuæ, et forma tua non immutetur. » Deinde causam affert, cur metum abjiciat :

VERS. 11. « Est adhuc vir, inquit, in regno tuo, in quo Spiritus sanctus est, et in diebus patris tui vigilantia et intelligentia inventa est in eo. » Hinc etiam dicere licet, pro matre illius hanc potius haberi : **1164** idcirco et ea quæ pridem gesta fuerant, ut ignarum, docet, et beatum ei Daniele indicat, quem divino Spiritu plenum esse confitetur, et iisdem verbis, quibus olim Nabuchodonosor, usa est. Eadem enim ille quoque de Daniele dixit addiditque : « Et in diebus patris tui vigilantia et intelligentia inventæ sunt in eo. » Et *vigilantiam* vocavit animi sobrietatem, *intelligentiam* vero occultorum cognitionem, et eorum quæ multos latent, comprehensionem. « Et rex, inquit, pater tuus Nabuchodonosor, principem incantatorum, magorum, Chaldæorum, Gazarenorum constituit ipsum. » Tum etiam causam adjicit :

VERS. 12. « Quia spiritus excellens in ipso. » Hoc est, excellentem habet Spiritus gratiam. Tum spiritualis virtutis species connumerat. « Et prudentia, inquit, et intelligentia interpretans somnia, et annuntians quæ nimis ardua sunt, et solvens colligationes, Daniel. » Hic enim divini Spiritus vas effectus, sapienter omnia consulit, et prudenter omnia loquitur, et somniorum ægnimata declarat, et ea quæ obscuritate aliqua occulta sunt, ab obscuritate vindicat, et veluti subligacula quædam et sigilla, et quasi ea quæ in penu custodiuntur, a vinculis liberans, solvit et aperit, et ad ipsa quicunque velint introducit. Hoc enim significat : « Annuntians occulta, et solvens colligationes, Daniel. » Et hac de causa, « Rex, inquit, imposuit ei nomen Baltasar. » **1165** Quia enim vidit ipsum divina virtute illuminatum, Dei sui nomine eum appellandum esse censuit. « Nunc igitur vocetur Daniel, et interpretationem ejus annuntiabit tibi. » Neque dicit, Vocetur Baltasar : cum enim experientia edocti cognovissent prophetæ virtutem, antequam Chaldææ Hebræam appellationem : qua de causa deinceps ipsum nominant Daniele.

VERS. 13. « Tunc enim, inquit, Daniel ingressus

βασιλεῦσιν ὑπὸ τῶν ἀρχομένων προσφερομένη. Καὶ μέχρι δὲ νῦν τὸ ἔθος τοῦτο κακράτηκεν· ἀκονίους γὰρ καλεῖν τινες τῶν ἀνοήτων καὶ τοὺς νῦν βασιλεῖς εἰώθασιν, καὶ ἐν ταῖς συγγραφαῖς δὲ τῶν συμβολαίων τοῦτό τινες προγράφουσι, ἀμαθία μᾶλλον ἢ ἀσεβεία δουλεύοντες. Φησὶ τοίνυν ἡ βασίλισσα· « Μὴ ταραττέτωσάν σε οἱ λογισμοὶ σου, καὶ ἡ μορφή σου μὴ ἀλλοιούσθω. » Εἶτα τὴν αἰτίαν ἐπάγει, δι' ἣν ἐκβάλλει τὸ δέος·

α'. « Ἔστιν ἔτι⁷³, φησὶν, ἀνὴρ ἐν τῇ βασιλείᾳ σου, ἐν ᾧ Πνεῦμα Θεοῦ⁷⁴ ἄγων ἐν αὐτῷ⁷⁵, καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατρὸς σου γρηγόρησις⁷⁶ καὶ σύνεσις εὐρέθη ἐν αὐτῷ. » Ἔστι δὲ καὶ ἐντεῦθεν κατανοῆσαι, ὡς μήτηρ αὐτοῦ μᾶλλον⁷⁷ ἔστιν αὐτῆ· διὸ καὶ τὰ πάλαι γεγενημένα ὡς ἀγνοοῦντα διδάσκει, καὶ τὸν μακάριον Δανιὴλ δῆλον αὐτῷ ποιεῖ, καὶ θεοῦ Πνεύματος ἀνάπλεων εἶναι ὁμολογεῖ, καὶ αὐτοῖς τοῖς τοῦ Ναβουχοδονόσορ κέχρηται λόγοις. Ταῦτα γὰρ κακίους ἔφη περὶ τοῦ Δανιὴλ, προσέθεικε δὲ, ὅτι· « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πατρὸς σου γρηγόρησις⁷⁸ καὶ σύνεσις εὐρέθη ἐν αὐτῷ. » Γρηγόρησιν δὲ ἐκάλεσε τὴν τῆς ψυχῆς νῆψιν καὶ τὴν σύνεσιν⁷⁹, τῶν κεκρυμμένων τὴν κατανόησιν, καὶ τῶν τοὺς πολλοὺς λαθαιόντων τὴν θεωρίαν. « Καὶ ὁ βασιλεὺς, φησὶ, Ναβουχοδονόσορ ὁ πατήρ σου ἀρχοντα ἐπαιδιῶν, μάγων, Χαλδαίων, Γαζαρηῶν κατέστησεν αὐτόν. » Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν προστίθεισιν·

ιβ'. « Ὅτι πνεῦμα περισσὸν ἐν αὐτῷ. » Ἄντι τοῦ, Ἐπεβάλλουσαν ἔχει τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. C Ἐπειτα καταλέγει τὴς πνευματικῆς ἐνεργείας τὰ εἶδη. « Καὶ φρόνησις, φησὶ, καὶ σύνεσις, συγκρίνων ἐνύπνια, καὶ ἀναγγέλλων κρατούμενα⁸⁰, καὶ λύων συνδέσμους, Δανιὴλ. » Οὗτος⁸¹ γὰρ θεῶν Πνεύματος δοχεῖον γενόμενος, σοφῶς⁸² μὲν ἅπαντα βουλευέται, συνετῶς δὲ ἅπαντα φθέγγεται· τὰ δὲ τῶν ἐνυπνίων αἰνίγματα ἄλλα ποιεῖ, καὶ τὰ ἀσπίστα τινὲς κεκρυμμένα τῆς ἀσπίστας ἐλευθεροῖ, καὶ ὅσων ὑποδέσμους τινὰς ὄντα⁸³ καὶ σήμαντρα, καὶ ὡς ἐν ταμιαίοις φρουρούμενα τῶν δεσμῶν ἀπαλλάττων, διαλύει τε καὶ ἀνοίγνυσι, καὶ εἰσω τούτων τοὺς βουλομένους ποιεῖ· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ· « Ἀναγγέλλων κρατούμενα καὶ λύων συνδέσμους, Δανιὴλ. » Τούτου, φησὶ, χάριν ἐὶ ὁ βασιλεὺς ἐπέθηκεν αὐτῷ D ὄνομα Βαλτάσαρ. « Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτόν ὑπὸ θείας φωτιζόμενον ἐνεργείας, τῆς τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ προσηγορίας ἤβλωσε. » Νῦν οὖν κληθῆτω Δανιὴλ, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἀναγγελεῖ⁸⁴ σοι. « Καὶ ὁ λέγει, Κληθῆτω Βαλτάσαρ· τῇ γὰρ πείρᾳ μεμαθηκότες τοῦ προφήτου τὴν δύναμιν, προτιμῶσι τῆς Χαλδαίας τὴν Ἑβραϊαν προσηγορίαν· οὐ χάριν ἐφ' ἐξῆς λοιπὸν αὐτόν⁸⁵ Δανιὴλ ὀνομάζουσι.

ιγ'. « Τότε γὰρ, φησὶ, Δανιὴλ εἰσῆλθεν⁸⁶ ἐνώπιον

VARIE LECTIONES.

⁷³ μορφή. B adscriptam habet lectionem καρδιά. ⁷⁴ ἔτι. Des. in A et B. ⁷⁵ Θεοῦ. Ex A et B suprl. ⁷⁶ ἄγια αὐτῷ. Des. in A. ⁷⁷ B ἐγρηγόρησις. ⁷⁸ μᾶλλον. Des. in B. ⁷⁹ B ἐγρηγόρησις, et deinde, ἐγρηγόρησιν. ⁸⁰ τ. σύν. Des. in B. ⁸¹ χρ. Ita A et B sed præstat lectio ed. Compl. κρυπτόμενα. ⁸² Οὗτος. B τού. ⁸³ B σοφός. ⁸⁴ ὄντα. Ita cum B legimus. Sirm. ὄντας. ⁸⁵ B ἀπαγγελεῖ. ⁸⁶ αὐτ. In B post Δανιὴλ romitur. ⁸⁷ A εἰσῆλθη.

τοῦ βασιλέως, καὶ εἶπεν ὁ βασιλεὺς τῷ Δανιήλ· Σὺ εἶ Δανιήλ ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας⁷⁷; » Ἐοικεν οὗτος ὑπὸ πολλῆς δυσσεβείας μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτην τὴν τοῦ Δανιήλ συνουσίαν φυγῶν· διὸ παρατυχία τῷ δέει καταπλαγεῖς, τοῦ μὲν μάγους καὶ τοὺς Καλδαίους καλεῖ, τοῦ δὲ προφήτου καὶ τῆς μνήμην τῆς διανοίας ἐξέβαλεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ⁷⁸ ἀνέμνησε τῶν ἐπὶ τοῦ πατρὸς γεγεννημένων θαυμάτων, καὶ κληθεὶς εἰσήλθεν ὁ Δανιήλ, ἐπέγνω μὲν αὐτὸν παρατυχία· οὐ γὰρ ἂν εἴπερ ἠγνόησε, τοῦ γένους ἀνέμνησε, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Ἰουδαίας; εἰς μέσον παρήγαγεν. Πυνθάνεται δὲ ὁμοῦ, καὶ φησὶ· « Σὺ εἶ Δανιήλ ὁ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Ἰουδαίας; » Καὶ μηδέπω συνομολογήσαντος ἐκείνου·

ιδ'. « Ἦκουσα, φησὶ, περὶ σοῦ, ὅτι Πνεῦμα ἅγιον⁷⁹ ἐν σοὶ, καὶ γρηγόρησις⁸⁰, καὶ σύνεσις, καὶ σοφία περιση εὐρέθη ἐν σοὶ. » Ἀρμόττει καὶ περὶ τούτου λέγεσθαι, ὃ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἔλεγεν ὁ Προφήτης· « Ὅταν ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, τότε ἐξεζήτηον αὐτόν. » Ἰδοὺ γὰρ καὶ τοῦτον τὸ τῆς θείας δυνάμεως κατηγάγεσε θεός, τὸν ὄντα θεὸν ἀντὶ τῶν οὐκ ὄντων ὀνομάζειν θεόν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν χάριν ὑνεῖν, καὶ κατηγορεῖν μὲν τῶν σοφῶν Βαβυλωνός, ὡς τὴν θεῖαν οὐ δυναθέντων γῶνα γραφήν⁸¹, παρακαλεῖν⁸² δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ προφήτην δῆλα ποιῆσαι τὰ ἀγνοούμενα. Ἰπιστευεῖται δὲ αὐτῷ καὶ τὴν πορφύρεα δώσειν, καὶ τὸν μανιάνην, καὶ τρίτην⁸³ τάξιν τῆς βασιλείας. Ἄλλ' ὁ μακάριος Δανιήλ, γελᾶσας τοῦ δυσσεβοῦς τὰς βασιλικὰς ὑποσχέσεις, εἶπεν αὐτῷ· « Τὰ δόματά σου σοὶ ἔστω, καὶ τὴν δωρεάν τῆς οἰκίας σου ἐξέρω δός· ἐγὼ δὲ γράφην⁸⁴ ἀναγνώσομαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν σύγκρισιν γνωρίσω⁸⁵ σοὶ, βασιλεῦ. » Ἀποστολικὴ τῆ ὄντι τῶν προφητῶν⁸⁶ ἡ φωνή. Καὶ γὰρ ἐκείνους ὁ Κύριος κήρυκας ἀποπέμψων πᾶσιν ἀνθρώποις, παρεκελεύσατο⁸⁷, λέγων· « Δωρεάν ἐλάβετε, δωρεάν δότε. » Καὶ ὁ μακάριος οὗτος προφήτης ἔλεγε τῷ βασιλεῖ· « Τὰ δόματά σου σοὶ ἔστω, καὶ τὴν δωρεάν τοῦ οἴκου σου ἐξέρω δός· ἐγὼ δὲ τὴν γράφην ἀναγνώσομαι τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν σύγκρισιν γνωρίσω⁸⁸ σοὶ, βασιλεῦ. » Οὐ γὰρ ἐμαθὸν τὰ θεῖα πωλεῖν, οὐδὲ μισθὸν ἀνθρώπων ὑπὲρ τῶν θεῶν μυστηρίων λαμβάνειν· προῖκα τοίνυν δέχου τῶν ἀγνοουμένων τὴν γνῶσιν.

ιγ', ιδ'. « Ὁ Θεός, φησὶν, ὁ ὑψιστός, τὴν βασιλείαν καὶ τὴν μεγαλωσύνην, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν δόξαν ἔδωκε Ναβουχοδονόσορ, τῷ πατρὶ σου. Καὶ ἀπὸ τῆς μεγαλωσύνης, ἧς ἔδωκεν αὐτῷ, πάντες λαοί⁸⁹, καὶ φυλαὶ, καὶ γλῶσσαι ἦσαν τρέμοντες αὐτόν⁹⁰, καὶ φοβούμενοι ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ. » Μὴ νομίσῃς, φησὶν, ὅτι τῆ οἰκείᾳ ῥώμῃ χρησάμενος ὁ σὺς πατὴρ ἤπασαν τὴν οἰκουμένην ὑπέταξε, καὶ τὰ

A est in conspectu regis, et dixit rex Danieli: An tu es Daniel de filiis captivitatis Judææ? Videtur iste ob magnam impietatem post patris obitum Danielis consuetudinem fugisse: quare statim terrore percussus magos quidem et Chaldæos vocat, prophetæ autem memoriâ prorsus animo eiecerat. Verum ubi ipsius mater ea commemoravit miracula, quæ patris illius tempore facta fuerant, et accersitus Daniel ingressus est, statim ipsum agnovit: neque enim, si non agnovisset, generis illius mentionem fecisset, et Judææ captivitatem in medium protulisset. Attamen percontatur, et ait: « An tu es Daniel de filiis captivitatis Judææ? » Cumque ille nondum hoc confessus esset:

B Vers. 14. « Audiui, inquit, de te, Spiritum sanctum in te esse, et vigilantiam, et intelligentiam, et sapientiam excellentiorem inventam esse in te. » Illud de hoc quoque dici congruentem potest, quod de Israele dicebat Propheta: « Cum occideret eos, tunc quærebant eum. » [15,16] Ecce enim istum quoque divinæ sententiæ metus coegit, Deum qui vere est, 1166 pro iis qui non sunt dii, Deum appellare, et sancti Spiritus gratiam celebrare, et Babylonis quidem sapientes accusare, qui divinam scripturam agnoscere nequiverint, hortari vero Dei prophetam, ut ea quæ ignorabat indicaret. Ipsi autem pollicetur purpuream se vestem largiturum, et torquem, et tertium in regno locum. [17] Sed beatus Daniel, irritis impii regis pollicitationibus, dixit ei: « Dona tua tibi sint, et munus domus tuæ alteri da: ego autem scripturam legam regi, et interpretationem indicabo tibi, rex. » Apostolica revera prophetarum vox est. Etenim illos Dominus præcones mittens ad omnes homines ita hortatus est: « Gratis accepistis, gratis date. » Et beatus hic propheta regi dixit: « Dona tua tibi sint, et munus domus tuæ alteri da: ego autem scripturam legam regi, et interpretationem indicabo tibi, rex. » Neque enim divina vendere didici, neque humanam mercedem pro divinis mysteriis accipere. Gratius itaque accipe eorum quæ tu ignoras, cognitionem.

D Vers. 18,19. « Deus, inquit, altissimus, regnum et magnificentiam, et honorem et gloriam dedit Nabuchodonosori patri tuo. Et propter magnificentiam, quam dedit ei, omnes populi, et tribus, et linguæ tremebant, et metuebant a facie ejus. » Ne existimaveris, inquit, propriis viribus parentem 1167 tuum omnem terrarum orbem subogisse, et infinita nationum genera diversis linguis utentia

⁷⁷ Psal. LXXVIII, 54. ⁷⁸ Matth. x, 8.

VARIÆ LECTIONES.
⁷⁷ Ἰουδ. Des. reliqua vers. 13. ⁷⁸ B αὐτόν. ⁷⁹ ἄγ. A Θεοῦ. ⁸⁰ B ἐγρηγόρησις. ⁸¹ B γραφήν εὐρεῖν. ⁸² B παρακαλεῖ. ⁸³ γρ. B πρᾶμ. τήν. ⁸⁴ γρ. B πρᾶμ. τήν. ⁸⁵ B γνωρίω. ⁸⁶ τοῦ προφήτου. ⁸⁷ B παρακαλεῖται. ⁸⁸ B γνωρίω. ⁸⁹ λαοί. A πρᾶμ. οί. ⁹⁰ καί. Des. in A et B h. l. et post pauca. ⁹¹ αὐτ. Des. in A.

sub unum relegisse imperium. Nam omnium re-
rum Dominus, qui omnia fecit, sapienter omnia
moderans, hoc ei regnum dedit, et propterea quod
ita a Deo definitum et decretum erat, parentis tui
metus subjectos illi populos invadebat. « Et quos
volebat, ipse extollebat, et quos volebat, ipse hu-
miles faciebat. » Tantam, inquit, a Deo potesta-
tem accepit, ut posset et eos qui in altissimo gradu
positi erant, humiles reddere, et eos qui admodum
obscuri essent et viles, illustres efficere.

Vers. 20. « Et quando elatum est cor ejus, et
spiritus ejus corroboratus est, ut superbiret, de-
jectus est a throno regni sui. » Quemadmodum
enim « quos volebat, inquit, ipse extollebat, et
quos volebat, humiles reddebat, » non justo omnino
id suffragio faciens : ita omnium rex et Dominus
dedit, ut voluit, patri tuo regnum : sed cum vidisset
ipsum animo immodice elatum, superbiaque in-
flatam arroganter et insolenter regnum admini-
strare, et ipsius superbiæ morbo laborare, et regiis
thronis eum spoliavit, et honorem, qui ab omnibus
ei habebatur, ademitt. [21] Neque vero solo regno
spoliavit, sed etiam a communibus hominum cœ-
tibus expulsi, et dementia ac rabie correptum
cum onagris ac bestiis degere coegit. Quorum
1168 enim foritatem imitatus fuerat, eorum vitæ
genus accepit. Commemorat autem ipsum herbam
more hominum comedisse, nudumque vagatum esse,
ac sub dio miserum degentem, pristinum corporis
colorem amisisse, aliumque induisse, qualem gelu
et æstus attulerat. Et hoc omne, inquit, sustinuit,
« Donec agnovit Altissimum dominium habere in
regnum hominum, et cui visum fuerit, tradere
illud. » Verum ille experientia quid opus facto
casset didicit, et ipsis rebus edoctus est, humanis
in rebus stabile nihil esse, omnium vero Deum
sempiterna potentia perinde ac velit humana gu-
bernare, et quibuscumque voluerit, regni munus
largiri.

Vers. 22. « Tu autem, inquit, filius ejus Baltasar,
non submitisisti cor tuum in conspectu Dei, nonne
hæc omnia noras? » Parentis enim tui infortunium
audiquaquam resipuisti, neque ex iis, quæ ille
perpessus est, discere voluisti divinam potentiam.

Vers. 23. « Sed contra Dominum cœli exaltatus
es. » Recte docet præsentem, ne ea quæ conspi-
ciuntur, sed ipsorum Opificem ac Dominum, ad-
orent : et simul regis reprehendit fastum, docetque
maximum cœlum opificem habere Deum, qui oculis
cerni nequeat. Tu autem, inquit, celsius ostendisti

μυρία τῶν ἐθνῶν γένη γλώσσαις χρώμενα διατίροις
ὑπὸ μίαν ἐποίησατο βασιλείαν. Ὁ γὰρ τῶν ὄλων
Δεσπότης, τῶν ἀπάντων Ποιητὴς⁹, ὁ σοφῶς ἅπαντα
πρυτανεύων, αὐτῷ¹⁰ δέδωκε τὴν βασιλείαν, καὶ διὰ
τὸν θεῖον ὄρον ὁ τοῦ πατρὸς σου φόβος τοῖς ὑπηκόοις
ἐπέχειτο. « Καὶ οὗς ἐβούλετο αὐτὸς¹¹ ὑψοῦ, καὶ
οὗς ἐβούλετο αὐτὸς ἐταπεινοῦ. » Ἰσαύτην, φησὶν¹²,
ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν, ὡς δύνασθαι
καὶ τοὺς ἐν ὑψεὶ ὄντας ταπεινοὺς ἀποφαίνειν,
καὶ τοὺς ἀφανεῖς λίαν καὶ εὐτελεῖς περιδιδέπτοις
ποιεῖν.

κ'. « Καὶ ὅτε ὑψώθη ἡ καρδία⁷ αὐτοῦ, καὶ τὸ
πνεῦμα αὐτοῦ ἐκραταιώθη τοῦ ἐπερηφανεύεσθαι⁸,
κατηρέχθη ἀπὸ θρόνου⁹ τῆς βασιλείας αὐτοῦ¹⁰. »
Ἵσπερ γὰρ, φησὶν, « αὐτὸς οὗς ἐβούλετο¹¹ ὑψοῦ, καὶ
οὗς ἐβούλετο ἐταπεινοῦ, » οὐ ψήφῳ πάντως δικαίᾳ τοῦτο
ποιῶν· οὕτως ὁ τῶν ἀπάντων Βασιλεὺς καὶ Δεσπότης
ἔδωκε μὲν ὡς ἠθέλησε, τῷ πατρὶ σου τὴν βασι-
λείαν¹², θεασάμενος δὲ αὐτὸν ἀμέτρῳ φρονήματι
κεχρημένον, ἀλαζονικῶς τε καὶ τετυφωμένως τὴν
βασιλείαν ἰθύνοντα, καὶ τῆς ὑπερηφανίας τὴν νόσον
δεξάμενον, καὶ τῶν βασιλικῶν αὐτὸν ἐστέρησε θρόνων,
καὶ τὴν παρὰ πάντων αὐτῷ προσφερομένην τιμὴν
ἀφείλετο¹³. Οὐ μόνος¹⁴ δὲ αὐτὸν τῆς βασιλείας ἐγύ-
μνωσε, ἀλλὰ καὶ τῶν κοινῶν συλλόγων ἐξήλασε, καὶ
φρενοβλαβεῖς καὶ λύττη παραδοὺς, ἕνοις ἀγριοῖς καὶ
θηριοῖς συνδιάγειν παρεσκεύασεν. Ἵν γὰρ τὸ ἀγριον
ἐμιμήσατο, τούτων τὸν βίον ἐδέξατο. Ἐναμιμήσκει
δὲ αὐτὸν, ὅτι καὶ πῶαν ἡσθιεν δίκην βοῶν, καὶ γυνῶς
περινοστῶν, καὶ ὑπαίθριος τάλαιπωρῶν, τὴν μὲν
προτέραν τοῦ σώματος ἀπέβαλε χροῖαν, ἐτέραν δὲ
εἰσεδέξατο, ἣν ὁ κρυμὸς τε καὶ ὁ φλογμὸς ἀπεργά-
σατο. Καὶ ταῦτα πάντα, φησὶν, ὑπέμεινεν, « Ἐως
οὐ ἔγνω, ὅτι κυριεύει ὁ Ὑψίστος¹⁵ τῆς βασιλείας τῶν
ἀνθρώπων, καὶ ᾧ ἐὰν δόξη δίδωσιν¹⁶ αὐτὴν. » Ἄλλ'
ἐκεῖνος μὲν τῇ πείρᾳ τὸ δέον μεμάθηκε, καὶ δι' αὐ-
τῶν ἐδιδάχθη τῶν πραγμάτων, ὡς τῶν μὲν ἀνθρω-
πίνων βέλαιον οὐδὲν, ὁ δὲ τῶν ἀπάντων Θεός, αἰώνιον
ἔχων τὸ κράτος, ὡς θέλει κυβερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα,
καὶ οἷς ἂν¹⁷ ἐθελήσῃ τῆς βασιλείας ὀρέγει τὴν ὤ-
ρεάν.

κβ'. « Σὺ δὲ, φησὶν, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Βαλτάσαρ, οὐκ
ἐταπεινώσας τὴν καρδίαν σου κατενώπιον τοῦ Θεοῦ,
οὐ ταῦτα¹⁸ πάντα ἔγνως ; » Τοῖς γὰρ τοῦ σοῦ πατρὸς
οὐκ ἐσωφρονίσθης κακοῖς, οὐδὲ μανθάνειν¹⁹ ἠθέλησας
ἐξ ὧν ἐκεῖνος πέπονθεν, τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύον.

κγ'. « Ἄλλ' ἐπὶ τὸν Κύριον τοῦ²⁰ οὐρανοῦ ὑψώθη. »
Καλῶς διδάσκει τοὺς παρόντας, μὴ προσκυνεῖν τὰ
ὀρώμενα, ἀλλὰ τὸν τοῦτον Δημιουργὸν καὶ Δεσπότην²¹
καὶ κατὰ ταῦτον καὶ τοῦ βασιλείως διελέγχει²² τὸν
τύπον, καὶ διδάσκει, ὡς ὁ μέγιστος οὐρανοῦς δημι-
ουργὸν ἔχει τὸν ἀόρατον Θεόν. Σὺ δὲ, φησὶν, ὑψηλο-

VARIAE LECTIONES.

⁹ ποιητ. B præm. ὁ. ¹⁰ αὐτ. B præm. ταύτην. ¹¹ αὐτ. A et B præm. φησὶν, αὐτὸς ἀντὶς, καὶ
οὗς ἐβούλετο. (A addit αὐτὸς ἐτυπτε, καὶ οὗς ἐβούλετο.) ¹² φησ. In B post ἔλαβε ponitur. ¹³ καρδ.
B βασιλεία. ¹⁴ A ὑπερηφανεύεσθαι. ¹⁵ θρ. B præm. τοῦ. ¹⁶ αὐτ. A præm. καὶ ἡ τιμὴ ἀφηρέθη ἀπ.
¹⁷ B οὗς αὐτὸς ἠβούλετο. ¹⁸ βατ. B ἐξουσίαν. ¹⁹ ἀφ. In B ponitur ante τιμὴν. ²⁰ B μόνον. ²¹ ὁ ὑψ.
A præm. ὁ Θεός. ²² A et B ὄρωσι. ²³ B ἐάν. ²⁴ B οὐτά. ²⁵ B μαθεῖν. ²⁶ τοῦ. B præm. τὸν Θεόν.
²⁷ B διελέγχει τοῦ βασιλείως.

τίραν ἀπέβηναι τὴν καρδίαν σου, οὐ τοῦ οὐρανοῦ, ἄλλὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ Κυρίου πάσης κτίσεως.²² Οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ τοσοῦτον²³ τύπον ἐνόησας, τὰ σκεῦη τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἐνεχθῆναι προστάξας.²⁴ « Καὶ σὺ καὶ οἱ μεγιστάνες σου, καὶ αἱ παράκοιτοί σου, καὶ αἱ παλλακαὶ σου ἐπίνετε οἶνον²⁵ ἐν αὐτοῖς· » τοῦτέστιν, εἰς οἰνοφλυγίαν καὶ μέθην ἀπεχρήσω τοῖς τῷ Θεῷ ἀνακειμένοις²⁶ σκεύεσιν. Ἐἶπε τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολὴν τραγωδιῶν, « Καὶ τοὺς θεοὺς, φησὶ, τοὺς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, καὶ χαλκοῦς, καὶ σιδηροῦς, καὶ φυλλίνους, καὶ λιθίνους ἤνυσας. » Καὶ ἐπιμένων τῇ κωμῳδίᾳ· « Οἱ²⁷ οὐ βλέπουνσι, καὶ οὐκ ἀκούουσι, καὶ οὐ γινώσκουσι. » Καὶ μὴ ἠδύνασαι²⁸ συνιδεῖν τὰ ἐκείνων ἀδρανῆς, ἐκ τῆς ὕλης, καὶ ἐκ τῆς ἐπιχειμένης αὐτῇ τέχνης, καὶ πρὸς τοῦτοις ἐκ τῆς τῶν μορίων ἀνασθησίας· γινώσκεις γὰρ, καὶ ὄψεις, καὶ ἀκοῆς ἐστέρησαι, καὶ τῶν αἰσθησῶν οὐδὲ τὴν μίαν ἐνέργειαν ἔχον²⁹, ἀλλὰ μόνον γυμνά τὰ ἰσάματα. Σὲ δὲ οὐδὲ τοῦτο ἔπεισε συνιδεῖν τὸ θεόν, ἀλλὰ τοὺς μὲν θεοὺς³⁰ ὠφελεῖν μὴ θυμαίνοντας αἰῶν ἡμετέρας³¹. « Τὸν δὲ Θεόν, οὐ ἤσκησεν σου ἐν τῇ³² χειρὶ αὐτοῦ, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ σου, αὐτὸν οὐκ ἐδόξασας. » Καλῶς δὲ, καὶ μάλα σοφῶς ἐκ παραλλήλου θεοτικῶς τὰ τε εἰδῶλα καὶ τὸν τῶν ἀπάντων Θεόν, διὰ τὴν τῶν ἀκούοντων ὠφέλειαν, καὶ δείξας ἐκεῖνα μῆτε βλέποντα μῆτε ἀκούοντα, οὐκ ἐπήγαγε περὶ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ, ὅτι βλέπει, καὶ ἀκούει, καὶ γινώσκει, ἀλλὰ τὸ μείζον ἀπάντων³³ θέθειεν, ὅτι « Ἡ ζωὴ σου καὶ αἱ ὁδοὶ σου ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ· » μείζον γὰρ ἐστὶ τοῦ ζῆν τὸ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχειν ζωὴν, καὶ ἀφαιρεῖσθαι πάλιν αὐτὴν ὅταν θέλῃ. Ἐδείξα τοίνυν, ὅτι τὰ μὲν εἰδῶλα καὶ ζωὴς καὶ αἰσθητικῶς ἀκόως ἐστέρηται· ὁ δὲ τῶν ὄλων Δεσπότης Θεός³⁴ πάσης τῆς ζωῆς ἐστὶ χορηγός, καὶ ταύτην δίδουσι τε καὶ λαμβάνει, κωδερνῶν ὡς θέλει. Ἄλλ' ὁμως, φησὶ, τοῦτον τὸν τοιοῦτον, τὸν τοσοῦτον, τὸν τῆς³⁵ ζωῆς καὶ τελευτῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, τὸν βασιλέας χειροτονοῦντα καὶ καταλύοντα, τοῦτον οὐ μόνον οὐχ ὕμνησας³⁶, μᾶλλον δὲ καὶ ἐμπαιροῦντων διατελεῖς³⁷, τοῖς ἀφορισθεῖσιν αὐτῷ σκεύεσιν ἐντροφῶν.

κθ'. « Διὰ τοῦτο ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀπεστάλη ἀστράγαλος χειρὸς, καὶ τὴν γραφὴν ταύτην ἐνέταξεν. » Καὶ οὐκ εἶπεν, Αὐτὸς γέγραπεν, ἀλλ', « Ἀπεστάλη ἐκ προσώπου αὐτοῦ ἀστράγαλος χειρὸς· » τοῦτέστιν, γραφῆναι προσέταξε, καὶ οὐδὲ ὄλον εἰδείξαι σοι τὸν γράψαντα, ἀλλ' ἐξέλεγε³⁸ σοι τὸν τύπον ἐβελήσας, μόνως σε δακτύλοις ἐξέπληξε³⁹, καὶ τοσοῦτου δέους ἐπέπλησε. Μάθῃς δὲ, φησὶ, καὶ αὐτὴν τὴν γραφὴν, καὶ τῆς⁴⁰ γραφῆς ἐρμηνείαν.

κς'. « Ἡ μὲν οὖν γραφὴ ἐστὶν αὕτη⁴¹· Μανῆ⁴², Θεκλ, Φαρές· τὸ δὲ σύγκριμα τοῦ ῥήματος τοῦτο⁴³. »

cor tuum, non caele, sed Deo caeli, omnis creaturae Domini. Neque enim vasa domus ejus, nisi tanto fastu elatus esses, tibi afferri praecepisses « Et tu, et optimates tui, et **1169** uxores tuae, et concubinae tuae, bibistis vinum ex ipsis. » Hoc est, ad violentiam et ebrietatem Deo dicatis vasis usus es. Deinde impietatis exsuperantiam deploans es: « Et deos, inquit, aureos, et argenteos, et aereos, et ferreos, ligneosque et lapideos laudasti. » Et commorans in reprehensione, ait: « Qui non vident, et non audiunt, et non cognoscunt. » Atqui potuisti illorum imbecillitatem, tum ex materia, tum ex arte, quae ad illam fingendam incubuit, cognoscere, et praeterea ex partibus omni sensu carentibus: siquidem cognitione, visu et **B** auditu orbatae sunt, et sensuum nullam omnino efficaciam habent, verum nada tantum sunt simulacra. Tu vero ne ita quidem adduci potuisti, ut quid deceret intelligeres; imo deos, qui nihil prodesse quousq, laudare non desinis. « Deum vero, in cujus manu spiritus tuus, et omnes vitae tuae, ipsi non glorificasti. » Recte autem et sapientissime, cum comparasset idola cum omnium auctore Deo, propter audientium utilitatem, ostendissetque illa neque videre, neque audire, non adjecit de ipso omnium rerum auctore Deo, illum et videre, et audire, et cognoscere, sed quod omnium maximum est, addidit, « quia vita tua et vitae tuae in manu ejus. » Id enim vita majus est, aliis etiam vitam praebere, et rursus ipsam pro lubitu adimere. Ostendit igitur idola et vita et omni sensu carere: sed omnium rerum Dominum **1170** Deum esse, qui vitam omnibus subministrat, eamque et largiatur, et adimat, pro lubitu gubernans. Attamen hunc, inquit, talem ac tantum, cui vitae necisque potestas est, reges offendentem, eademque regno abdicantem, hunc, inquam, non solum celebrare omittis, sed potius ludibrio habere perseveras, dedicatis ipsi vasis insatiatis.

Vers. 24. « Idcirco a facie ejus missus est articulus manus, et scripturam haec ordinavit. » Neque dixit: ipse scripsit, sed, « Missus est a facie ejus articulus manus; » hoc est, scribi jussit: neque eum totum qui scripsit, ostendit tibi, verum, cum tuum redarguere fastum vellet, solis te digitis percussit, ac tanto motu complevit. Disco autem, inquit, et ipsam scripturam, et scripturae interpretationem.

Vers. 25, 26. « Scriptura igitur est haec: Mane, Thecel, Phares; et interpretatio verbi haec est. »

VARIAE LECTIONES.

²² κτ. B praeem. τῆς. ²³ τος. B praeem. τοῦτο. ²⁴ B προστάξας. ²⁵ A παλλακαὶ σου, καὶ αἱ παράκοιτοί σου ὄλον ἐπίνετε. ²⁶ B ἀφιερωμένοις. ²⁷ Οἱ — γινώσκ. In A haec ponuntur ante ἤνυσας. ²⁸ B ἠδύνασαι. ²⁹ B οὐ τὴν ἐνέργειαν ἔχον. ³⁰ θεοῦς. Des. in B. ³¹ B διετέλεις. ³² τῇ. Des. in A et B. ³³ B πάντων. ³⁴ Θεός. Des. in B. ³⁵ τῆς. Des. ibid. ³⁶ Edit. prior hab. σὺ οὐκ ὕμνησας μόνον. ³⁷ B διετέλεις. ³⁸ B ἐλέγξει. ³⁹ B κατέπληξε. ⁴⁰ τῆς. B praeem. τὴν. ⁴¹ A Καὶ αὕτη ἡ γραφὴ ἢ ἐντεταγμένη. ⁴² A Μανῆ. ⁴³ A τοῦτο τὸ σύγκριμα τοῦ ῥήματος.

Σύγκριμα interpretationem vocat. « Μανή, mensus est Deus regnum tuum, et complevit illud; » hoc est, novit te regno indignum, et ipso te spoliandum censuit.

VERS. 27. « Θεκέλ, appensum est in statera, et inventum est minus habens. » Docuit autem per hæc non illum solum, sed nos ipsos etiam, propheta, nihil esse quod apud Deum non ponderetur; quin etiam misericordiam ac longanimitatem mensura quadam ad pondere hominibus adhiberi. Quando itaque transgressus es, inquit, clementiæ fines, accipe divinam sententiam.

VERS. 28. « Φαρές, 1171 divisum est regnum tuum, et datum est Medis et Persis. » Illud inquirendum est, cur auctor omnium rerum Deus castigatum Nabuchodonosorem rursus in regnum reduxerit, istum vero statim et regno privavit, et vita. Considerantes itaque comperimus, primum, quia Nabuchodonosor alterum impietatis pœnas luentem non conspexerat, idcirco eum venia dignum justo Dei iudicio existimatum esse: sed iste summum patris supplicium conspicatus, nihil inde percepit utilitatis. Jure itaque justus iudex illi definitio tempore supplicium præscripsit, istum autem nulla venia dignum censuit. Alioquin et omnia futura prævidens Deus, et æque aperte ea cognoscens, ac præterita, præcognita illius penitentia, ita quæ ad eum pertinebant moderatus est: istius autem præcognoscens perpetuam impietatem, morte occurrit impietatis incremento. [29] Statimque auditis iis, quæ Daniel interpretatus fuerat, Baltasar jussit illum propositum præmijum accipere, purpuream vestem et totquam auream: deinde, cum illum ita ornasset, subjectos sibi populos præconis voce curavit edocendos, ipsam tertium regni principem a se esse declaratum. Verum nihil horum divinam sententiam mutavit.

VERS. 30. « Eadem enim nocte, inquit, interfectus est Baltasar rex Chaldæus. » Chaldæum ipsum hoc loco appellavit, ut ostenderet Chaldaici demum regni finem. Revera « Horrendum est incidere in manus Dei viventis, » secundum divum Apostolum 2; 1178 horrendum, « divitias bonitatis illius, et patientiæ, et longanimitatis contemnere 7, » et non adorare et colere pro viribus. Quis enim durus cœctus, ut ait propheta, coram Domino stetit? Idcirco beatus quoque David præcipit: « Hodie, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione 2. » Quod interpretans beatus Paulus hortatur: « Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor, malum incredulitatis,

2 Hebr. x, 31. 7 Rom. II, 4. 2 Psal. xciv, 8. 9.

Α Σύγκριμα⁴⁴ ἐκ τῆν ἐρμηνείαν καλεῖ. « Μανή· ἐμέτρησεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν σου, καὶ ἐπλήρωσεν αὐτήν· » τουτέστιν, εἶδεν σε τῆς βασιλείας ἀνάξιον, καὶ ταύτης γυμνὸν⁴⁵ ἐδοκίμασεν ἀποφῆναι.

κζ'. « Θεκέλ· ἐστάθη ἐν ζυγῷ, καὶ ἠύρεθη ὑστερούσα. » Ἐεἶδαξεν ὅτι οὐκ ἐκείνον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς διὰ τούτων⁴⁶ ὁ προφήτης, ὡς οὐδὲν ἀστάθμητον παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔλεος καὶ ἡ μακροθυμία μέτρῳ τινὶ καὶ σταθμῷ τοῖς ἀνθρώποις παρέχεται. Ἐπειδὴ τοῖνον, φησί, ὑπερέβης τῆς φιλανθρωπίας τοὺς ὅρους, δέχου τὴν θέλαν ἀπόφασιν.

κη'. « Φαρές· διηρέθη⁴⁷ ἡ βασιλεῖα σου, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις. » Ἀναγκαῖον δὲ ζητῆσαι, τί δήποτε τὸν μὲν Ναβουχοδονόσορ παιδεύσας ὁ τῶν ὄλων Θεὸς πάλιν εἰς τὴν βασιλείαν ἐπανήγαγε, τούτον δὲ παραυτίκα καὶ τῆς βασιλείας ἐστέρησε, καὶ τῆς ζωῆς⁴⁸. Σκεποῦντες τοῖνον εὐρέσκομεν⁴⁹, πρῶτον μὲν, ὅτι Ναβουχοδονόσορ ἕτερον ἀσεβείας τίσαντα δίκαι· οὐκ ἐθεάσατο, διὸ καὶ συγγνώμης αὐτὸν ἤξιωσεν ἡ δικιὰ τοῦ Θεοῦ ψήφος· οὗτος δὲ, τὴν μέγιστην τοῦ πατρὸς θεασάμενος τιμωρίαν, οὐδὲν ἐκείθεν ἀπάνητο. Εἰκότως τοῖνον ὁ δίκαιος κριτῆς ἐπ' ἐκείνου μὲν βήτῳ χρόνῳ τὴν τιμωρίαν περιώρισε, τοῦτον δὲ οὐδεμιᾶς συγγνώμης ἤξιωσεν. Ἄλλως τε καὶ πάντα προορῶν ὁ Θεὸς τὰ ἐσόμνα, καὶ οὕτως αὐτὰ σαφῶς γινώσκων ὡς ἦδη γενόμενα, ἐκείνου μὲν προειδῶς τὴν μεταμέλειαν, οὕτω τὰ κατ' αὐτὸν ψκονόμεγε, τούτου δὲ προγινώσκων τὴν μέχρι τέλους ἀσέθειαν, τῷ θανάτῳ καταλείπει τῆς ἀσεβείας τὴν ἀβυσσον. Εὐθύς δὲ ἀκούσας Βαλτάσαρ τῶν ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ ἐρμηνευθέντων, ἐκέλευσεν αὐτὸν τὸ προκειμένον ἄβλον λαβεῖν, τὴν πορφύραν, καὶ τὸν μανιάκιον τὸν χρυσοῦν· εἶτα τοῦτον αὐτὸν διακοσμήσας τὸν τρόπον, τῆ τοῦ κήρυκος χρώμενος φωνῇ τοῖς ὑπηκόοις ἐδίδασκεν, ὡς τρίτον αὐτὸν τῆς βασιλείας ἀπέφηνεν ἔρχοντα. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τὴν θέλαν ἀπόφασιν ἔλυσεν.

λ'. « Ἐν αὐτῇ γὰρ, φησί, τῇ νυκτι ἀνηρέθη Βαλτάσαρ, ὁ βασιλεὺς Χαλδαίων⁵⁰. » Χαλδαίων δὲ αὐτὸν ἐνταῦθα προσηγόρευσεν, ἵνα δείξῃ λοιπὸν τῆς Χαλδαϊκῆς βασιλείας τὸ τέλος. Ἀληθῶς « φοβερὸν τὸ ἐμπιστεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος, » κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· φοβερὸν, « τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ μακροθυμίας⁵¹ καταφρονεῖν, » ἀλλὰ μὴ προσκυνεῖν καὶ θεραπεύειν εἰς δύναμιν. Τίς γὰρ σκληρὸς⁵² γενόμενος, ἢ φησιν ὁ προφήτης, ἐναντίον Κυρίου ὑπέμεινε; Τούτου χάριν καὶ ὁ μακάριος παραγγυᾷ Λαβίθ· « Σήμερον ἐάν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσῃτε, μὴ σκληρύνῃτε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παροργισμῷ⁵³. » Καὶ τοῦτο ἐρμηνεύων ὁ μακάριος παραινεῖ⁵⁴ Παῦλος· « Βλέπετε⁵⁵,

VARIAE LECTIOES.

⁴⁴ Σύγκρ. — καλεῖ. Vñf. supra, p. 1079, schol. 20. ⁴⁵ γυμν. B præm. σέ. ⁴⁶ διὰ τούτ. In B post προφήτης ponitur. ⁴⁷ A δειρηται. ⁴⁸ B καὶ αὐτῆς ἐστέρησε τῆς ζωῆς. ⁴⁹ B εὐρέσκομεν. ⁵⁰ ὁ βασ. Χαλδ. A ὁ Χαλδαῖος. ⁵¹ μακρ. B πρᾶμ. τῆς. ⁵² σκλ. B præm. φησί. ⁵³ B παραπικρασμῷ. Ita quoque supra, t. I, p. 1287. ⁵⁴ παρ. In B post Παῦλος, ponitur. ⁵⁵ βλ. B præm. λέγων.

ἀδελφοί, μήποτε ἔσται ἐν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος· ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, μέχρις ἂν οὐ⁶⁶ τὸ σήμερον καλεῖται, ἵνα μὴ σκληρυνθῆ ἕξ ὑμῶν τις ἀπάτη τῆς ἁμαρτίας. Ὁὐδε γὰρ πολλάκις ἡ ἁμαρτία ταῖς ἡδοαῖς ἡμᾶς καταθέλγουσα, καθάπερ ἐκείνον τὸν ἀνόητον βασιλέα διὰ τῆς μέθης, οὕτω σκληρύνειν ἡμῶν τὴν καρδίαν καὶ ἀντίτυπον ἀποφαίνειν, ὡς καὶ τῆς ἀσεβείας τὴν νόσον βραδίως εἰσδέχασθαι. Φύγωμεν τοίνυν, παρακαλῶ, τοῦ διαβόλου τὴν ἐξαπάτην, καὶ τὴν ἐπίμονον⁶⁷ ἀρετὴν τῆς ἡδονῆς βραχείᾳ κεχηρημένης προτιμήσωμεν ἁμαρτίας, ἵνα τῆς μὲν τοῦ Βαλτάσαρ κοινωνίας ἀποφανθῶμεν ἀλλότριοι, τῆς δὲ τοῦ Δανιὴλ συμμορίας ἀπολαύσωμεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ θεῷ, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων⁶⁸. Ἀμήν.

⁶⁶ Hebr. III, 12, 13.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ B ἄχρις οὐ. ⁶⁷ B ἐρίπτονον. ⁶⁸ τ. αἰών. Des. in B.

TOMOS Γ'.

1173 LIBER SEXTUS.

Βαβουχοδοπόροσ⁶⁹, **Εὐλιὰδ Μαροδάχ υἱὸς αὐτοῦ**, **Βαλτάσαρ ἀδελφὸς αὐτοῦ**· **Δαρείος Μήδος**, κατὰ Ἰώσηππον, υἱὸς τοῦ Ἀστυάγου, τοῦ δὲ Κύρου θεοῦ πρὸς μητρὸς· ὁ δὲ Κύρος Πέρσης· Ἕλληρες Κναξάρην αὐτὸν προσκαλοῦσιν.

λα'. Καὶ Δαρείος ὁ Μήδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὧν ἔτων ἐξήκοντα δύο. Ἡ μὲν τῶν Χαλδαίων βασιλεία τὰ τέλους ἔλαβε κατὰ τὴν θέαν πρόβησιν· εἰς δὲ Μήδους μετατέθηκεν ἡ τῆς οἰκουμένης ἡγεμονία. Οὕτω δὲ καὶ ὁ Δανιὴλ προηγόρευσε, καὶ τὸ Φαρῶς ἡρμήνευσε· « Διηρέθη γὰρ, φησὶν, ἡ βασιλεία σου, καὶ ἐδόθη Μήδοις καὶ Πέρσαις. » Ἀλλὰ χρόνον ὀλίγον Δαρείου τοῦ Μήδου βασιλεύσαντος, Κύρος, παρβαλῶν τὴν ἀρχὴν, εἰς Πέρσας αὐτὴν μετατέθησιν. Ἰώσηπος⁷⁰ δὲ ὁ ιστοριογράφος τὸν Δαρείον μὲν⁷¹ υἱὸν τοῦ Ἀστυάγου εἶναι φησὶ, τοῦ δὲ Κύρου θεῖον πρὸς μητρὸς⁷², τοὺς δὲ τῶν Ἑλλήνων συγγραφῆας ἐτέρως αὐτοῦ τὸ ὄνομα θεοικνεῖν· Κναξάρην γὰρ αὐτὸν ἐκείνοι προσηγορούνασι. Λέγει δὲ, ὅτι κατὰ ταύτων ἱπστρατεύσαντες τῇ Βαβυλωνίᾳ Δαρείος τε καὶ Κύρος, ὁ τούτου ἀδελφεοῦς, ἐκράτησαν τῆς πόλεως πολιωρξία χρησάμενοι, καὶ τὸν Βαλτάσαρ ἀνείλον κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἐν τῷ τοίχῳ τὰς συλλαβὰς ἐκείνας γραφομένας εἰδέασατο. Ἄλλ' οὐκ ἐξ οὕτω πι-

Nabucodonosor, Evilad Marodach filius ejus, Baltasar ipsius frater : Darius Medus, secundum Josephum filius Astyagis et Cyri avunculus, Cyrus autem Persa, quem Cyaxarem Græci vocant.

VERS. 34. « Et Darius Medus accepit regnum sexaginta duos natus annos. » Chaldaeorum regnum secundum divinam prædictionem ad exitum pervenit, ad Medos autem translatum est orbis terrarum imperium. Sic vero Daniel etiam prædixit, et illud Phares interpretatus est : « Divisum est enim regnum tuum, inquit, et datum est Medis et Persis. » Sed cum breve tempus Darius Medus regnasset, Cyrus exceptum imperium ad Persas transtulit. Josephus autem historicus Darii filium asserit, et Cyri avunculum ; verum Græcos scriptores aliter ipsum appellasse : Cyaxarem quippe illum vocaverunt. Narratque, cum eodem tempore exercitum ad Babylonem adduxissent Darius et Cyrus, ejus sororis filius, per obsidionem eos urbe potitos esse, et Baltasarem ab ipsis illa nocte interfectum esse, qua scriptas illas syllabas in pariete conspexerat. Verum non ita rem se habere docent ea quæ a beato Daniele

VARIE LECTIONES.

⁶⁹ Ναβ. — προσκαλ. Des. in B. ⁷⁰ Ἰώσηπος. Ant. Jud., lib. x, c. 11, sect. 4. ⁷¹ μὲν. In B post υἱὸν posuitur. ⁷² μητρὸς. B πατρός.

conscrip̄ta sunt. Docet autem nos in postrema parte eorum, quæ de Dario commemorantur, Danielem 1174 prospere egisse sub imperio Darii, et regnante Cyro Persa, ostenditque, aliud Darii regnum esse, aliud Cyri. Quod si una eorum fuisset contra Babylonem cum exercitu profectio, unum omnino regnum fuisset: nunc autem aliud hoc, aliud illud esse ait. Et in fine prophetiæ ita dicit Daniel: « Et rex Astyages appositus est ad patres suos, et accepit Cyrus Persa regnum ejus. » Non igitur eodem tempore Darius et Cyrus regnum obtinentes, Baltasarem interfecerunt, verum Darius Assueri prior, Cyrus posterior regnavit. Neque etiam quæ a Josepho dicuntur, cum Græcis historiis consentanea sunt. Nec enim in illis facile licet invenire, Cyaxarem Astyagis filium eundem esse Darium, quem iste narrat una cum Cyro contra Babylonem cum exercitu profectum: ita ut omnino Josephi oratio a fide abhorreat. Ego autem, divinam Scripturam sequens, hunc ipsius Nabuchodonosoris invenio ex filia nepotem. Cum enim præcepisset Deus Jeremize, ut sibi vincula circumferret, eaque mitteret finitimis regibus Idumæorum, et Moabitum, et Amanitarum, Tyriorumque et Sidoniorum, hæc ipsis ut diceret, imperavit: « Sic dixit Dominus Deus Israelis: Ita dicetis ad dominos vestros: Ego feci terram in fortitudine mea magna, et in brachio meo excelso, et dabo eam cui 1175 placuerit in oculis meis: dedi omnem terram Nabuchodonosori regi Babylonis, ut serviat ei, et servient ipsi omnes gentes, et filio ejus, et filio filii ejus, donec veniat tempus terræ ipsorum. » Cum itaque Baltasar a Daniele filius appellatur, inquirendus est nepos. Quod si quis contradicat, Darium asserens Medum appellari, discat ille nostræ sententiæ id nihil obesse. Etenim Cyrus ex filia nepos Astyagis, qui Medus fuit, et Medorum regno potitus est, Persa nuncupatur. Ex patria enim cognatione consuevere homines gentilia imponere cognomina. Verisimile est itaque, et Darium a Medo patre esse, et a Chaldæa matre, paterno autem cognomine vocari. Quod si hæc non ita se habeant, ostendant, qui velint, Nabuchodonosoris nepotem avitum regnum hæreditate obtinuisse, et plane non repugnabimus. Verissimam enim esse magni Jeremize prædictionem, quicunque recte sentit, constabit. Quod si alicui magis probetur, non esse ex filia nepotem Nabuchodonosoris Darium, sed ex filio, propterea quod propheta dixerit: « Servient ipsi, et filio ejus, et filio filii illius, » discat divinæ Scripturæ idioma, quæ cum consueverit genealogiam a maribus tradere, volueritque nepotem dicere,

↳ Dan. v, 8.

Α στεύειν τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δανιὴλ συγγεγραμμένα· διδάσκει δὲ ἡμᾶς ἐν τῷ τέλει τοῦ κατὰ τὸν Δαρεῖον διηγήματος, ὅτι κατηύθυνε Δανιὴλ ἐν τῇ βασιλείᾳ Δαρείου καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ Κύρου τοῦ Πέρσου, καὶ δεῖκνυσιν ἐτέραν μὲν τοῦ Δαρείου βασιλείαν, ἐτέραν δὲ τοῦ Κύρου. Εἰ δὲ μία αὐτοῖς κατὰ τῆς Βαβυλῶνος ἐγεγόνει στρατεία, μία ἄρα ἦν καὶ ἡ βασιλεία· νῦν δὲ, ἄλλην μὲν αὐτήν, ἄλλην δ' ἐκείνην εἶναι φησι. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς προφητείας οὕτω φησὶν ὁ Δανιὴλ· « Καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀστυάγης προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ παρέλαβε τὴν βασιλείαν Κύρος ὁ Πέρσης. » Οὐ τοίνυν Δαρεῖος καὶ Κύρος κατὰ ταῦτον βασιλεύσαντες, τὸν Βαλτάσαρ ἀνείλον· ἀλλ' ὁ μὲν Δαρεῖος ὁ Ἀσσοῦρου πρότερον, ὕστερον δὲ Κύρος ἐβασίλευσεν. Οὐδὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς ιστορίαις τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου εἰρηγμένα συμβαίνει. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἐκείναις ἔστιν εὐρεῖν, τὸν Κουαζάρην τὸν τοῦ Ἀστυάγους υἱὸν αὐτὸν εἶναι τὸν Δαρεῖον, ὃν οὗτος ἐξη σὺν τῷ Κύρῳ τὴν στρατείαν κατὰ τῆς Βαβυλῶνος ποιησάμενον· ὥστε παντάπασιν ἀπίθανον εἶναι τὸν τοῦ Ἰωσήπου λόγον. Ἐγὼ δὲ τῇ θεῇ περὶ τοῦ Γραφῆ, τοῦ Ναβουχοδονόσορ εὐρίσκω τοῦτον θυγατρῖδον· τῷ γὰρ Ἰερεμίᾳ παρακλυσιζόμενος ὁ Θεὸς δεσμὰ ἑαυτῷ περιθεῖναι, καὶ ταῦτα πᾶμφαι τοῖς πλησιοχώροις βασιλεύσει, τῷ τῶν Ἰουδαίων, καὶ Μωαβιτῶν, καὶ Ἀμανιτῶν, Τυρίων τε καὶ Σιδωνίων, ταῦτα εἰπεῖν αὐτοῖς παρεγγύησεν· « Οὕτως εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· Οὕτως ἔρεῖτε πρὸς τοὺς κυρίους ὑμῶν· Ἐγὼ ἐποίησα τὴν γῆν ἐν ἧ ἰσχυρῇ μου τῇ μεγάλῃ, καὶ τῷ βραχίονί μου τῷ ὑψηλῷ, καὶ δώσω αὐτήν, ἥ ἂν δόξῃ ἐν ὀφθαλμοῖς μου· ἔδωκα πᾶσαν τὴν γῆν τῷ βασιλεῖ Ναβουχοδονόσορ Βαβυλῶνος, δουλεύειν αὐτῷ, καὶ δουλεύουσιν αὐτῷ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τῷ υἱῷ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς γῆς αὐτῶν. » Τοῦ τοίνυν Βαλτάσαρ υἱοῦ προσγορευθέντος ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ, ζητησέον τὸν ἔκγονον. Εἰ δὲ τις ἀντιλέγει, Μῆδον τὸν Δαρεῖον ὀνομάζεσθαι λέγων, μαθέτω, ὡς οὐδὲν τοῦτο τῷ λόγῳ λυμναίνεται. Καὶ γὰρ ὁ Κύρος θυγατρῖδός ἐστιν τοῦ Ἀστυάγους, ὃς Μῆδος ἦν, καὶ Μῆδων ἐβασίλευσε, Πέρσης ὀνομάζεται· ἐκ γὰρ τῆς πατρῴας συγγενείας φιλοῦσιν αἱ ἀνθρωπῶπι τὰς ἐθνικὰς τιθεῖναι προσσηγορίας. Εἰκὸς τοίνυν καὶ τὸν Δαρεῖον εἶναι μὲν Μῆδου πατρὸς, Χακδαίας δὲ μητρὸς, καλεῖσθαι δὲ τοῦτο ὅπερ ἦν ὁ πατὴρ. Εἰ δ' οὐχ οὕτως ταῦτ' ἔχει, δεῖξάτωσαν αἱ βουλόμενοι τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὸν ἔκγονον τῆς πατρῴας βασιλείας κληρονομήσαντα, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦτου ζυγομαχῆσομεν. Ὅτι γὰρ παναληθῆς τοῦ μεγάλου Ἰερεμίου ἡ πρόβησις, πᾶς τις εὐ φρονῶν ὁμολογήσειεν. Εἰ δὲ τιμὴ προτίσται μὴ εἶναι θυγατρῖδον τοῦ Ναβουχοδονόσορ τὸν Δαρεῖον, ἀλλ' υἱόν, διὰ τὸ τὸν προφήτην εἰρηκέναι· « Δουλεύουσιν αὐτῷ,

VARIE LECTIONES.

Ἰ τοῦ. B præm. τῆν. Ita quoque post pauca. Ἰ εἰν. Des. in B. Ἰ ἐν τῷ τέλει, x. τ. λ. Ex initio historię Belis et draconis desumpta sunt illa, Καὶ ὁ βασιλ. Ἀστ. x. τ. λ. Ed. prior ad marginem habebat, Dan. xiiii. Ἰ ἰστ. B præm. δέ. Ἰ B πέμφας. Ἰ ἐπ. B addit φησὶ. Ἰ ἐν. Des. in B. Ἰ Ed. prior hab. ἔγγονον. Ἰ B τούτων. Ἰ B ἀληθῆς.

καὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ τῷ υἱῷ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἅλιον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ· ἐξ ἀβρῶνων γὰρ γενεαλογεῖν εἰσθῆναι, καὶ τὸν ἐκγονὸν εἰπεῖν ἐθελήσαντα, υἱὸν τοῦ υἱοῦ προσηγόρευσεν. Ἄλλ' ὅτι μὲν τοῦ υἱοῦ οὐκ ἔστιν υἱὸς, ὁ μακάριος Δανιὴλ μαρτυρεῖ, λέγων· Ἐδαιεῖς ὁ Μῆδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν. Ὅτι δὲ μέχρις ἐκγόνων παραπέμψαι τὴν βασιλείαν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ θεὸς προεἶπεν Ἱερεμίας. Ἐξ ἑκατέρων τοίνυν προφητείας εὐρεῖν δύναται τὸ ἀληθές· ἢ μὲν τῆς Ἱερεμίου, ὅτι καὶ ὁ ἐκγονὸς τοῦ Ναβουχοδονόσορ τῆς βασιλείας ἀνθῆξεται· ἢ καὶ τῆς τοῦ μακαρίου⁷³ Δανιὴλ, ὅτι Βαλτάσαρ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, τῆς θείας ψήφου τελευτήσαντος, Δαριεὺς ὁ Μῆδος παρέλαβε τὴν βασιλείαν. Ἐντεῦθεν σκοποῦμενοι, καὶ τὸ ἀψευδὲς τῶν προφητῶν ἐπιστάμενοι, εὐρίσκομεν τοῦτον Μῆδον μὲν ὄντα πατρίθεν, Χαλδαῖον δὲ ὄντα⁷⁴ μητρίθεν, καὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐκγονον. Ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς ἑκατέρωθεν προφητείας τὸ ἀληθὲς ζητήσαντες ἠύρομεν⁷⁵· ὡς δὲ φίλον ἐκάστω περιτὸ τοῦτου φρονεῖται· οὐδεμία γὰρ ἐκ τῆς περιτῆς ἀμφιβολίας γενήσεται βλάβη. Φέρε τοίνυν, τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀψώμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Βασιλεύσας, φησὶν, ὁ Δαριεὺς (α', β'). Ἐστησεν⁷⁷ ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ σατράπας ἑκατὸν εἰκοσι, τοῦ εἶναι αὐτοῦ ἐν ὅλῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ. Καὶ ἐπάνω αὐτῶν⁷⁸ τακτικούς τρεῖς, καὶ⁷⁹ ἦν Δανιὴλ εἰς ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἀποδίδοναι αὐτοῖς τοὺς σατράπας λόγον, ὅπως ὁ βασιλεὺς μὴ ἐνοχληται. Ἀληθῶς οὐδὲν ἀμολυνταὶ δύναται τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ τὰς οικείας πανταχοῦ⁸⁰ ἀκτίνας ἀφίρσι, κἀν ἐν δούλῳ γένηται, κἀν ἐν αἰχμαλώτῳ, καὶ⁸¹ οὐδὲν ταύτης συσκόταται τὴν σφλγὴν ἰσχύει, ἀλλὰ τὴν οικείαν ἀφίρσιν ἀστραπῆν. Καὶ τοῦτο πολλαχόθεν μὲν καὶ ἀλλαχόθεν ἔστιν ἰδεῖν, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν κατὰ τὸν μακάριον Δανιὴλ, ὃς δοῦλος καὶ δουραλῶτος γεγονώς, καὶ ξένην οἰκῶν, καὶ μεταξὺ βαρβάρων στρεφόμενος, διέλαμψε· ἐπὶ⁸² μὲν γὰρ τοῦ Ναβουχοδονόσορ προσεκυρήθη ὑπὸ⁸³ τοῦ φεβερωτάτου βασιλέως. Διέπρεψε δὲ καὶ⁸⁴ ἐπὶ τοῦ Βαλτάσαρ, περιβλεπτός δὲ ὡσαύτως ἦν καὶ ἐπὶ⁸⁵ τοῦ Δαριεῦ· καὶ αἱ τῶν βασιλέων διαδοχαὶ μεταβολὴν αὐτῷ τῆς τιμῆς οὐκ εἰργάσαντο· ἀλλ' οἱ μὲν ἐσθένοντο τῷ θανάτῳ, ὁ δὲ τὴν ἰσὴν ἐπὶ πάντων ἐδέκτετο λαμπρότητα. Καὶ μὴν εἰσθῆσαν οἱ βασιλεῖς ἢ τίνα ἄλλην ἀρχὴν ἐγχειριζόμενοι, ἥμιστα θαρροῦν τοὺς τῶν προτέρων οικειοτάτους· οὗτος δὲ παρὰ πᾶσι τὴν αὐτὴν ἐδέκτετο παρρησίαν, καὶ τοῦ Ἰσοῦ γέρας ἐτύγγισεν, τὴν αὐτὴν τε ἡγεμονίαν ἐπιστετεύετο· ὡσαυτὸς ἀμέλει καὶ ἐπὶ τοῦ Δαριεῦ εἰς τῶν τριῶν ἐγένετο τακτικῶν. Τακτικούς δὲ ἡγοῦμαι προσαγορεύσθαι τοὺς νῦν καλούμενους ὑπάρχους, σατράπας δὲ τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγεμόνας· ἀλλὰ καὶ τῶν τακτικῶν εἰς ὧν ὁ μακάριος Δανιὴλ·

Alium filii appellavit. Verum filii non esse filium, testis est beatus Daniel, qui ita loquitur: « Darius Medus accepit regnum. » Usque ad nepotes autem Nabuchodonosorem transmissurum esse regnum, divinus Jeremias prædixit. **1176** Ex utraque igitur prophetia rei veritas percipi potest: ex ea Jeremias nepotem ipsius Nabuchodonosoris regnum obtenturum esse, ex hac vero beati Danielis, Baltasare filio Nabuchodonosoris divina sententia mortuo, Darium Medum regnum excepisse. Hæc considerantes, et prophetas minime mentiri pro comperto habentes, reperimus hunc paterno genere Medum, materno Chaldæum esse, et ipsius Nabuchodonosoris nepotem. Hæc igitur nos ex utraque prophetia investigata rei veritate invenimus: quia de re quilibet pro lubitu sentiat. Nihil enim ex ambiguitate generis oriri potest detrimenti. Age itaque reliqua sigillatim interpretemur.

CAPUT VI.

Regno potitus, inquit, Darius [Vras. 1, 2.] Constituit super regnum suum satrapas centum et viginti, ut essent ipsi in toto regno ejus. Et super eos ordinatores tres, et erat Daniel unus ex eis, ut redderent illis satrapæ rationem, ut nulla molestia rex afficeretur. Nihil revera potest obcurare pietatem, quæ ubicunque sit, propriis emittit radios, sive illa in servo, sive in captivo reperiat: neque quidquam est, quod ipsius splendore tenebras queat offundere, imo illa fulgur summi emittit. Quod cum multis aliis ex locis perspicere potest, tum vero ex iis, quæ beato Danieli usu venerunt: qui, cum servus esset bello **1177** captus, et exteram regionem incoleret, et inter barbaros versaretur, splenduit, et regnante Nabuchodonosore a maxime terribili rege adoratus est. Regnante item Baltasare floruit, nec minus illustris fuit, Dario tenente sceptrum: regumque successiones nihil de ejus honore detraxerunt, sed illi quidem morte extincti sunt, at Daniel æqualem illis omnibus regnantibus semper splendorem obtinuit. Atqui consuevere reges, vel quibus aliquis alius magistratus mandetur, minime confidere iis, qui priorum regum intimi fuerint: hic autem apud omnes eandem nactus est loquendi libertatem, æquale honoris præmium consecutus, idemque ei committebatur imperium; sicuti denique regnante Dario unus fuit ex illis tribus ordinatores. Ordinatores vero arbitror appellari eos qui nunc vocantur hyparchi; satrapas autem nationum præsides. Verum cum unus esset beatus Daniel ex ordinatores:

⁷³ Jerem. xxvii, 4-7; vel xxxiv, 4-7 juxta LXX.

VARLÆ LECTIONES.

⁷³ εὐρ. δυν. In B post ἀληθές ponitur. ⁷⁴ μακ. Des. in B. ⁷⁵ ὄντα. Des. in B. ⁷⁶ B εὐρήκαμεν. ⁷⁷ A κατέστησεν. ⁷⁸ αὐτῶν. Ex A suppl. ⁷⁹ καί. A ὧν. ⁸⁰ B πανταχοῦ τὰς ἰδίας. ⁸¹ καί. Des. in B. ⁸² B ὑπὸ. ⁸³ ὅτι. Des. in B. ⁸⁴ καί. Des. in B. ⁸⁵ B ἦν ὡσαύτως ἐπὶ.

Vers. 5. « Superabat, inquit, et ordinatores, et A satrapas, » scilicet nationum præsidēs, contra, id est, ex adverso illis oppositus, comparatus, et examinatus. Deinde causam affert, cur eos vinceret : « Quia spiritus, inquit, amplior erat in eo, » hoc est, multo majorem et copiosiore a Deo gratiam acceperat. Discimus autem ex hoc loco, his quoque quibus sæcularis magistratus demandatur, etiamsi pietatis expertes fuerint, quoddam tamen sapientiæ munus ad subjectum sibi populum gubernandum divinitus concedi. Idque innoit beatus Daniel, dicens : « Quia spiritus amplior erat in illo, » **1178** hoc est, gratiam pietati proportionem respondentem acceperat. Quod cum conspexisset, « Rex constituit ipsum, inquit, super omni regno suo. » Intelligens enim illum B esse virum Deo gratum, quique superna vi nitetur, omne ipsi regnum administrandum commisit : sed honoris magnitudo invidiam excitavit. [4] « Ordinatores autem et satrapæ quærebant, inquit, occasionem invenire contra Danielelem ex regno, » vel ut quædam exemplaria habent, « ex lateribus regni. » Hoc est, omnia mollebantur, cupientes invenire eum aliquid in regni leges deliquisse : quasi diceret, læsæ majestatis illi crimen implere cupientes, ut nunc loquimur. Sed a proposito consilio aberrarunt. « Occasionem enim, inquit, et delictum, et peccatum plane non invenerunt in eo, quia fidelis erat. » Et hoc testimonium datum est beato Danieli, non ab iis tantum qui eum diligebant, sed etiam ab iis qui ejus vitæ insidiabantur. Pietatem enim observans erga Deum, multam quoque sibi regum benevolentiam conciliarat. Verum ubi illi infinitas vias persecuti, non invenerunt ipsum quidpiam in regni leges commi-

Vers. 5. « Dixerunt, inquit, ordinatores : Non invenlemus contra Danielelem occasionem nisi in legitimis Dei ejus. » Cum enim exploratam haberent perfectam illius pietatem, ibi improbitatis retia ipsi ponunt.

Vers. 6-9. « Et advenientes ad regem ordinatores et satrapæ, ita eum alloquuntur : Dari rex, in sæcula vive. Consilium inierunt omnes in regno tuo duces, **1179** et toparchæ, consules, et C satrapæ, D ut constituerent statuto regio, et confirmarent decretum, ut quicumque petierit petitionem ab omni deo, vel homine, usque ad dies triginta, præterquam a te, conciliatur in lacum leonum. Nunc igitur, rex, confirma decretum, et expone scripturam, ut decretum Medorum et Persarum non immutetur, ut nihil contra illud immutetur.

γ'. « Ἐπερὲνίχα, φησί, καὶ τοὺς τακτικούς⁸⁶, καὶ τοὺς σατράπας, » τοὺς τῶν ἐθνῶν ἡγεμόνας, κατ'έναντι, τούτέστιν ἐκ⁸⁷ παραλλήλου, τιθέμενος, συγκρινόμενος καὶ παρεξισταζόμενος. Εἶτα λέγει τὴν αἰτίαν τῆς νίκης. « Ὅτι πνεῦμα, φησί, περισσὸν ἐν αὐτῷ » τούτέστι, πολλῷ μείζονα καὶ σπείονα⁸⁸ παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν χάριν ἐδέχετο. Μανθάνομεν δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τοῖς βιωτικῶς⁸⁹ ἐγχειριζόμενος ἀρχάς, καὶ εὐσεβείας ὡσιν ἄμοιροι, δίδονται τις θεοθεν χάρις σοφίας διὰ τὴν τῶν ἀρχομένων οἰκονομίαν. Καὶ τοῦτο ἠνείκατο ὁ μακάριος Δανιήλ, εἰρηκῶς. « Ὅτι πνεῦμα περισσὸν ἦν ἐν αὐτῷ, » τούτέστιν, ἀναλογουσαν τῇ εὐσεβείᾳ τὴν χάριν ἐδέδεκτο. Καὶ τοῦτο θεασάμενος, φησὶν, « Ὁ βασιλεὺς κατέστησεν αὐτὸν ἐφ' ὅλης τῆς βασιλείας αὐτοῦ. » Συνιεις γάρ, ὅτι θεοφιλῆς ὁ ἀνὴρ καὶ τῆς ἀνοθεν ἀπολαύων βροτῆς, πᾶσαν αὐτὸν ἐπέτρειψε τὴν βασιλείαν οἰκονομεῖν· ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς τὸν φθόνον ἠρέθισαν. « Οἱ δὲ⁹⁰ τακτικοὶ καὶ οἱ σατράπαι ἐζήτησαν, φησί, πρόφασιν εὐρεῖν κατὰ τοῦ Δανιήλ ἐκ τῆς βασιλείας, » ἢ, ὡς τινα τῶν ἀντιγράφων ἔχει, « ἐκ πλαγίων τῆς βασιλείας⁹¹. » τούτέστι, πάντα ἐπραγματεύοντο, εἰς τοὺς τῆς βασιλείας νόμους πλημμυλοῦντα αὐτὸν εὐρεῖν ἐπιέμενοι· ἀντὶ τοῦ, τὴν νῦν καλουμένην καλοσυσίωσιν πλέξαι αὐτῷ βουλόμενοι. Ἄλλὰ διημάρτων τοῦ σκοποῦ. « Πᾶσαν γὰρ πρόφασιν⁹², φησί, καὶ πᾶν παράπτωμα, καὶ ἀμπλάχημα οὐχ ἤυρον ἐν αὐτῷ, ὅτι πιστὸς ἦν. » Καὶ τὴν μαρτυρίαν ταύτην ἐσχίτηεν ὁ μακάριος Δανιήλ, οὐ παρὰ τῶν ἀγαπώντων μόνου, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἐπισουλεύοντων. « Τὴν γὰρ παρὰ τὸν θεὸν φυλάττω⁹³ εὐσεβείαν, εὐνοίᾳ πολλῇ καὶ περὶ τοὺς βασιλείας ἐκέχηρτο. Ὡς δὲ μυρία τυρεῖσαντες οὐχ ἤυρον αὐτὸν εἰς τοὺς τῆς βασιλείας πλημμυλοῦντα νόμους.

ε'. « Εἶπον, φησὶν, οἱ τακτικοὶ· Οὐχ εὐρήσομεν κατὰ Δανιήλ πρόφασιν, εἰ μὴ ἐν νομίμοις θεοῦ αὐτοῦ. » Εἰδότες γὰρ αὐτοῦ τῆς εὐσεβείας τὸ ἀκριβές, ἐκεῖ τὰ θήρατρα τῆς πονηρίας ἱστᾶσι.

ζ' - θ'. « Καὶ προσίασιν⁹⁴ τῷ βασιλεῖ οἱ τε τακτικοὶ καὶ οἱ σατράπαι, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· Δαρεῖε βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι. Συνεβουλεύσαντο πάντες οἱ ἐν τῇ βασιλείᾳ⁹⁵ σου στρατηγοὶ, καὶ τοπάρχαι⁹⁶, ὑπατοὶ, καὶ σατράπαι⁹⁷, τοῦ στήσαι στάσει βασιλικῇ, καὶ ἐνισχύσαι ὀρισμὸν, ὅπως ὅς ἐάν⁹⁸ αἰτήσῃ αἰτήμα παρὰ παντὸς θεοῦ, ἢ⁹⁹ ἀνθρώπου, ἕως ἡμερῶν τριάκοντα, ἀλλ' ἢ παρὰ σοῦ⁹⁹, ἐμβληθήσεται εἰς τὸν λάκκον τῶν λεόντων. Νῦν οὖν, βασιλεῦ, στήσον τὸν ὀρισμὸν, καὶ ἐκθεσ τὴν γραφὴν¹, ὅπως μὴ ἄλλοιωθῇ τὰ δόγμα Μήδων καὶ Περσῶν, ὅπως² ἂν

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶ A Καὶ ἦν Δανιήλ ὑπὲρ αὐτούς. ⁸⁷ ἐκ. Des. in B. ⁸⁸ B πλ. καὶ μείζονα. ⁸⁹ βιωτ. B πρῆμ. τὰς. ⁹⁰ δέ. B γάρ. ⁹¹ ἐκ πλαγ. τ. βασ. Vid. Montf., Hexapla ad h. l. ⁹² A καὶ πᾶσα πρόφασιν — οὐχ εὐρέθη. ⁹³ A παρέστησαν. ⁹⁴ B ἐπὶ τῆς βασιλείας. ⁹⁵ B τόπαρχοι. A σατράπαι. ⁹⁶ A τοπάρχαι. ⁹⁷ B ὡστε δ' ἂν. ⁹⁸ ἢ. A καί. ⁹⁹ σοῦ. A et B addunt βασιλεῦ. ¹ B τῇ γραφῇ. ² ὅπ. — τούτου. Des. in A.

μη παραλλαγῆ κατέναντι τούτου. Τότε ὁ βασιλεὺς Α Διπρεῖς ἐπέταξε τὴν συγγραφὴν καὶ τὸ δόγμα.² Ὁδὲν τοῦ φθόνου μαρώτερον· οὗτος καὶ ἀσεβῆσαι τούτους ἠνάγκασε, καὶ δυσσεβῆς προθεῖναι πεποίηκε δόγμα, ἀπαίρων τοὺς βουλομένους εὐχὰς προσφέρειν Θεῷ. Οὐ γὰρ μόνον σφᾶς αὐτοὺς τοῦτο ποιεῖν παύουσαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τῆς βσιλείας ὄντας. Καὶ ἵνα μὴ δῆλον γένηται τὸ κακοῦργημα, προστιθέασι τὸ μηδὲ παρὰ ἀνθρώπου αἰτεῖσθαι τι καὶ λαβεῖν ἐν τῷ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν· κατὰ μόνου δὲ τοῦ βασιλέως ἐν ἀπάσαις ταύταις ταῖς ἡμέραις ἐπαγγέλλειν τὴν χρεῖαν. Καὶ οὐ συνεῖδον οἱ τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας τῷ φθόνῳ παραδωκότες, ὡς οὐ πάντα δύναται παρασχεῖν τοῖς αἰτούσιν ὁ βασιλεὺς· οὔτε γὰρ ὑγείαν, οὔτε ζῶην, οὔτε τὸ γενέσθαι πατρῶν πατέρας, οὔτε ὑετῶν ἀφθονίαν, οὔτ' ἄλλα πάντα, ἀ τὴν Θεὸν αἰτοῦντες λαμβάνομεν. Ἀλλὰ τὴ φρονεῖν ἀπολέσαντες ἀνατιθέασι τῷ βασιλεῖ τὰ τῷ Θεῷ προσήκοντα, πείθουσι δὲ καὶ τὸν ἀνόητον βασιλέα συμμητρίσασθαι καὶ κυρῶσαι τὰ δυσσεβῶς αἰτηθέντα. Ἄλλ' ὁ μακάριος Δανιὴλ οὐδὲ βραχὺ τῶν δυσσεβῶν τούτων ὁ νόμον φροντίσας, εἰς οὗτος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, φησὶν, εἰσελθὼν, τῶν θυρίδων ἀνεωγμένων, ἐν τοῖς ὑπερφύροις αὐτοῦ, κατέναντι Ἱερουσαλήμ τρεῖς καιροὺς³ τῆς ἡμέρας ἦν κάμπτων ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ, καὶ προσευχόμενος, καὶ ἐξομολογούμενος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ⁴, καθὼς ἦν ποιῶν ἐμπροσθεν. Ὁρα δὲ πόσα κατὰ ταῦτ' ὁ λόγος ἠνέξατο, τοῦ μακαρίου Δανιὴλ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν μηνύοντα. Πρῶτον μὲν γὰρ Δανιὴλ, φησὶν, ἠνέξατο ἔγω, ὅτι ἐνετάγη τὸ δόγμα, εἰσεῖλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, εἰστέθειται, μολὼν τὴν τεθέντα νόμον, καὶ σφόδρα καταφρονῶν, ἀντικρὺς ἐναντία δρῶν διετελεῖ· εἶτα καὶ ἕτερον τέθεικεν, ὁ σαφῶς αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν μηνύει· Ἄι γὰρ θυρίδες, φησὶν, ἀνεωγμέναι⁵. Ὁ γὰρ κρύβδην, φησὶ, τὰς εὐχὰς ἐποιεῖτο, ἀλλὰ προφανῶς, καὶ πάντων ὁρώντων, οὐ φιλοτιμούμενος, ἀλλὰ τῆς δυσσεβείας τοῦ νόμου καταφρονῶν. Πρόσκειται δὲ καὶ ἕτερον, ταύτην αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν παραδηλοῦν· Ἐν γὰρ τοῖς ὑπερφύροις αὐτοῦ. Ὁ γὰρ ἐν ἐπιπέδῳ, ἀλλ' ὡς ἐν περιωπῇ τινι προσέφερον τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς, κατὰ δὲ ὄν ἄπασι, τῷ τε ἐφ' ὑψηλοῦ ἐστᾶναι, καὶ τῷ⁶ τὰς θυρίδας ἀναπεπταμένας ἔχειν. Ἡύχετο δὲ, φησὶ, κατέναντι Ἱερουσαλήμ· τοῦτο δὲ οὐ μόνον τοὺς κατηγόρους παροφύρων ἐποίησε, ἀλλὰ καὶ παλαιὸν νόμον πληρῶν. Ὁ γὰρ Σολομῶν τὸν νεῶν ἐκείνων δευμάμενος, καὶ τῶν ἐγκαινίων ἐπιτελῶν τὴν πανήγυριν, προσήύξατο μὲν τὴν θείαν χάριν ἐπικαλούμενος, καὶ ταύτης πλήρη γενέσθαι τὸν νεῶν ἱκετεύων. Ἡρᾶς δὲ ἑτέροις κλειστοῖς καὶ τοῦτο προστέθεικε· Καὶ ἔστα· φησὶν, ἐάν παραδῶς τὸν λαόν σου ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ αἰχμαλωτεύσουσιν αὐτὸν⁷ οἱ αἰχμαλωτίζοντες εἰς γῆν μακρὰν, ἢ⁸

Tunc rex Darius præcepit exponi scripturam et decretum. Nihil est invidia sceleratius, quæ et istos impios esse coegit, et impium produxit edictum, quo illi arcebantur, qui Deo preces et vota afferre vellent. Neque enim solum seipsos hoc facere prohibent, verum etiam alios omnes qui sub ejus regno degebant. Et ne malitiosum facinus conspicuum fieret, adjiciunt, neque ab homine aliquid petendum aut accipiendum intra triginta dies, et a solo rege omnibus his diebus ut petatur, denuntiandum esse. Neque intellexerunt ipsi, quorum mentis aciem præstrinxerat invidia, non posse omnia regem præbere petentibus, neque bonam valetudinem, neque vitam, neque ut sint filiorum parentes, neque pluviarum vim, neque alia omnia, quæ a (solo) Deo petentes accipimus. Verum amissa mentis sanitate ea regi attribuunt, quæ Deo duntaxat conveniunt, persuadentque insano regi, ut sanciat et rata faciat quæ impie petierant. [10] Verum beatus Daniel ne perum 1180 quidem impias istas leges curans: « Statim in domum suam, inquit, ingressus, fenestris apertis, in cœnaculis suis, versus Hierosolymam, ter quotidie flectebat genua sua, et orabat, et confitebatur coram Deo, sicut antea faciebat. » Vide autem, quot simul hæc oratio innuat, quæ beati Danielis pietatem ac fortitudinem declarat. Primum enim Daniel, inquit, ubi cognovit statutum decretum, « Ingressus est in domum suam; » hoc est, cum didicisset positam legem, vehementer eam contemnens, aperte contraria facere perseverabat. Deinde etiam aliud addidit, quod aperte illius animi magnitudinem indicat: « Fenestræ enim, inquit, erant apertæ. » Neque enim clam, inquit, precabatur, sed palam, omnibusque inspectantibus, non ambitionis studio, sed impiam legem contemnens. Aliud etiam appositum est, quod hanc ipsius fortitudinem non minus ostendit, scilicet: « In cœnaculis enim suis. » Non in plano enim, sed velut in specula quadam preces Deo efferebat, omnibus conspicuus, et quod in edito et excelso loco staret, et quod fenestras apertas haberet. « Orabat autem, inquit, versus Hierosolymam, » quod non solum accusatores provocans faciebat, sed etiam antiquam legem observans. Salomo enim, cum templum illud ædificasset, et encæniorum perageret publicum conventum, supplicavit divinam gratiam implorans, ut in templum completeretur. 1181 Ac præter alia plurima, hoc quoque adjecit: « Et erit, inquit, si tradideris populum tuum coram inimicis ejus, et captivum duxerint ipsum captivantes, in terram longinquam, vel propinquam, et converterint corda sua in terra ad quam delati fuerint, et supplicaverint

VARIÆ LECTIONES.

² A γραφῆσαι τὸ δόγμα. ³ τούτ'. In B post νόμον ponitur. ⁴ A et B καὶ καιροὺς τρεῖς. ⁵ Θεοῦ A et B αἰδοῦν αὐτοῦ. ⁶ μὲν. B ἐμνημόνευσεν. ⁷ B ἠγεωργμένα. ⁸ Edit. prior hab. Οὐδέ. ⁹ τῷ. Ex B suppl ¹⁰ B αὐτοῦ. ¹¹ ἢ. Edit. prior hab. καί.

tibi in terra transmirationis suæ, dicentes : A Peccavimus, inique egimus, impie nos gessimus, et reversi fuerint ad te toto corde suo, et tota anima sua, in terra inimicorum suorum, quo deduxisti eos, et oraverint ad te pro via terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, et civitatis quam elegisti, et domus quam ædificavi nomini tuo, et exaudies e caelo, e parato habitaculo tuo, et propitijs eris peccatis eorum, quæ peccaverunt tibi, et secundum omnes iniquitates eorum quibus prævaricati sunt erga te, et dabis illis miserationes coram illis qui eos captivos duxerint d. » Hæc autem edoctus beatus Daniel versus Hierosolimam conversus precabatur : neque semel quovis die, sed ter id facere perseverabat. Et figura mentis illius ostendit contritionem. Suis enim genibus innixus non desistebat Deo consistere. [11-13] Cum hæc ita fierent, illi qui effecti erant invidia vasa, iniquitatis Danielem accusant, et constitutam recitant legem, et Danielem deferunt, eumque arguunt **1182** illam violasse. At rex doluit audita accusatione, et advocatus pro iudice factus, insontem Danielem ostendere conabatur. Hoc enim Scriptura innuit, dicens :

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἤλγησε μὲν τῆς γραφῆς ἀκούων, συνήγορος δὲ ἀντὶ κριτοῦ γενόμενος, ἀθῶον δεικνύοντα τὸν Δανιὴλ ἐπειρήτο· τοῦτο γὰρ ἠύλετο ἡ συγγραφή ¹¹⁸² λέγουσα·

Vers. 14. « Tunc rex, ut verbum audivit, multum contristatus est ejus causa, et pro Daniele contendit, ut liberaret eum. » [15] Sed maligni homines illi, et sceleribus innutriti, consilium regis agnoverunt. Hoc enim significat illud, « Anteverterunt precibus viri illi regem, » hoc est, intellexerunt eum Danieli opitulari. » Deinde dicunt regi : « Scito, rex, quod decretum Medis et Persis sit, omne decretum et constitutionem, quam rex constituerit, non oportere immutari. » Non est, inquit, in tua potestate, ut ea quæ lege sanxisti evertas. Medorum enim et Persarum leges jubent, ut lætæ leges a primo rege observentur. [16] Vi autem coactus rex, probabilitate scilicet orationis, et multitudine accusatorum, beatum Danielem leonibus tradit, et pro eo ita bene precatur : « Deus, cui servis continue, ipse liberabit te. » Pium verbum, et pristinis minime consentaneum. Si enim tantam testaris esse Dei virtutem, quomodo lege sanxisti, ne quis ipsi triginta dierum spatio supplicaret ? Sed videtur Darius probus quidem fuisse, et moribus æquus, potiusque pietatis studiosus, meticulous tamen, et admodum facilis deceptu. Regnum enim non administrabat, ut sibi subjectos disceret, **1183** sed ab iis ducebatur, videturque Danielem valde admiratus fuisse : « Deus enim, inquit, cui servis continue, » propter quem etiam

ἄγγος, καὶ ἐπιστρέψωσι καρδίας αὐτῶν ἐν τῇ γῆ οὐ μετατρέχθησαν ἐκεῖ, καὶ δεηθῶσι σου ἐν γῆ μετοικίας αὐτῶν, λέγοντες· Ἠμάρτομεν, ἠδικήσαμεν ¹¹⁸¹, ἠνομήσαμεν, καὶ ἐπιστρέψωσι πρὸς σὲ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ αὐτῶν, ἐν τῇ γῆ τῶν ἔθρῶν αὐτῶν οὐ μετήγαγες αὐτοὺς, καὶ προσεύξονται πρὸς σὲ ὁδὸν γῆς αὐτῶν, ἧς δέδωκας ¹¹⁸² ταῖς πατράσιν αὐτῶν, καὶ τῆς πόλεως, ἧς ἐξελέξω, καὶ τοῦ οἴκου, οὗ ὠκοδόμησα τῷ ὀνόματί σου, καὶ εἰσακούσῃ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐξ ἐτοίμου κατοικητηρίου σου, καὶ ἴσω; ἔση ταῖς ἀμαρτίαις αὐτῶν αἷς ἡμαρτόν σοι, καὶ κατὰ πάντα τὰ ἀθετήματα αὐτῶν, ἃ ἠθέτησάν σε, καὶ δόξης ¹¹⁸³ αὐτοὺς εἰς οἰκτιρμούς ἐνώπιον τῶν ἀρχαλωτευσάντων αὐτούς. » Ταῦτα δὲ ¹¹⁸⁴ πεπαιδευμένος ὁ μακάριος Δανιὴλ, κατέναντι Ἰερουσαλὴμ ¹¹⁸⁵ τετραμμένος τὴν προσευχὴν ¹¹⁸⁶ ἐποίητο· οὐχ ἅπασι δὲ τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ τρις τοῦτο ποιῶν διατέλει. Καὶ τὸ σχῆμα δὲ τὴν τῆς διανοίας δείκνυσαι συντριβὴν. Κάμπτων γὰρ ἐπὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ διατέλει ¹¹⁸⁷ τὴν ἐξομολόγησιν προσφέρων τῷ Θεῷ. Τοῦτων οὕτως γινόμενων, οἱ τοῦ θρόνου δοξαῖα γενόμενοι γράφονται παρανομίας τὸν Δανιὴλ, καὶ τὸν τεθέντα νόμον ἀναγινώσκουσι, καὶ τὸν τε Δανιὴλ εἰσαγγέλλουσι, καὶ τὴν παράβασιν ἐξελέγχουσι.

ιδ'. « Τότε ὁ βασιλεὺς, ὡς τὸ ῥῆμα ἤκουσε, πολὺ ἐλυπήθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ περὶ τοῦ Δανιὴλ ἠγωνίσαστο τοῦ ἐξελεῖσθαι αὐτόν. » Ἄλλ' οἱ κακοήθεις ἄνδρες ἐκείνοι, καὶ κακουργία συζῶντας, ἔγνωσαν τὸν τοῦ βασιλέως σκοπόν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, « Παρητήσαντο ¹¹⁸⁸ οἱ ἄνδρες ἐπὶ τὸν βασιλέα· » ἀντὶ τοῦ, συνήκαν ὡς τῷ Δανιὴλ συναγωνίζονται. Εἶτα λέγουσι τῷ βασιλεῖ· « Γνώθι, βασιλεῦ, ὅτι τὸ δόγμα Μήδων καὶ Πέρσων, τοῦ πάντα ὀρισμὸν καὶ στάσιν, ἦν ἔάν ¹¹⁸⁹ ὁ βασιλεὺς στήσῃ ¹¹⁹⁰, οὐ δεῖ παραλλάξαι. » Οὐκ εἶ, φασί, κύριος, ἃ νενομοθέτηκας ἀνατρέψαι. Μήδων γὰρ καὶ Περσῶν οἱ νόμοι παρακαλεῦνται, τοὺς τιθεμένους ¹¹⁹¹ νόμους παρὰ πρώτου πληροῦσθαι τοῦ βασιλέως. Βιασθεὶς δὲ ὁ βασιλεὺς τῷ τε δῆθεν εὐλόγῳ τῶν λόγων καὶ τῷ πλήθει τῶν κατηγορῶν, παραδίδωμι μὲν τοῖς λέουσι τὸν μακάριον Δανιὴλ· ἐπέυχεται δὲ αὐτῷ σωτηρίαν ¹¹⁹² λέγων· « Ὁ Θεὸς ᾧ λατρεύεις ἐνδελεχῶς, αὐτὸς ἐξελεῖται σε. » Εὐσεβὲς τὸ ῥῆμα, καὶ τοῖς πρώτοις ἀσύμφωνον. Εἰ γὰρ ¹¹⁹³ τοσαύτην τῷ Θεῷ προσμαρτυρεῖς δύναμιν, πῶς ἐνομοθέτησας μηδὲνα τοῦτ' εἰς τριάκοντα ἡμέρας ¹¹⁹⁴ προσεύξασθαι; Ἄλλ' εὐκρινὲς ὁ Δαρεῖος χρηστὸς μὲν γεγενῆσθαι ¹¹⁹⁵, καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικῆς, καὶ μᾶλλον εὐσεβεῖα προσέχων, φοφοδὲς δὲ ὄμως καὶ λίαν εὐεξαπάτητος. Οὐ γὰρ ἂν βασιλείαν διέπων, ἀντὶ τοῦ ἀγειν, ὑπὸ τῶν ἀρχομένων ἤγετο· φαίνεται δὲ καὶ σφόδρα θαυμάζων τὸν Δανιὴλ· « Ὁ Θεὸς γὰρ, φησὶ,

^d III Reg. viii, 46 50; II Paral. vi, 36 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸¹ ἠδ. In B post ἠνομ. ponitur. ¹¹⁸² B ἔδωκας. ¹¹⁸³ B δόσεις. ¹¹⁸⁴ δέ. Des. in B. ¹¹⁸⁵ Ἰερ. B προει. τῆς. ¹¹⁸⁶ B τὰς προσευχάς. ¹¹⁸⁷ διετ. Des. in B, qui deinde habet προσέφερον. ¹¹⁸⁸ B γραφή. ¹¹⁸⁹ Παρ. — βασιλέα. Des. apud LXX, et in textu Chald. ¹¹⁹⁰ ἐάν. Des. in B. ¹¹⁹¹ B στήσει. ¹¹⁹² B θετιμένους. ¹¹⁹³ σωτηρίαν. Ex B suppl. ¹¹⁹⁴ B ἐν τριάκοντα ἡμέραις. ¹¹⁹⁵ B γενέσθαι.

ᾧ λατρεύεις ἐνδελεχῶς, ὁ δὲ ὄν, φησί, καὶ τῶν ἐμῶν καταφρόνησας νόμων, καὶ διηνεχῆ τὴν θεραπείαν αὐτῷ προσφέρεις, ἀμελήματα σε τῆς εὐσεβείας, καὶ τῶν κατεχόντων δεινῶν ἀπαλλάξειεν. Ἐἶτα καὶ θαρβῶν τῆ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, καὶ τὰς τῶν κατηγορῶν ὑφορώμενος ἐπιβουλὰς, λίθῳ μὲν ἐμφράττει τοῦ λάκκου τὸ στόμα, τοῖς δὲ τοῦ δακτυλοῦ ἐκτυπώμασιν ἐπιτίθησι σήμαντρα, ἵνα μή τις ὕπ' ἐκείνων περὶ τὸν Δανιὴλ γένηται κακουργία· ἐθάρβει²⁰ γὰρ ὡς τοὺς λέοντας οὐκ ἔασει τοῦ Δανιὴλ ὁ Θεὸς τὸ ἱερὸν αὐτοῦ²¹ καὶ ἄγιον λυμῆνασθαι σῶμα. Ταῦτα τοῖνον ποιήσας,

ἰγ'. « Ἀπῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἄδειπνος, καὶ ἐδέξματα οὐκ ἤνεγκαν²⁰ αὐτῷ, καὶ ὁ ὕπνος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ. » Τούτων δὲ ἕκαστον καὶ φιλανθρωπίαν αὐτῷ καὶ δειλίαν προσμαρτυρεῖ. Φιλανθρωπίαν μὲν γὰρ τὸ μήτε σιτίων ἐθελῆσαι μετασχεῖν, μήτε ὕπνον τοῖς βλεφάροις πως δεῖξασθαι²¹, ἀλλ' ἀγρυπνον διατελέσαι, ἀλγοῦντα ἐπὶ τῇ ἀδίκῃ τοῦ Δανιὴλ τιμωρίᾳ· δειλίαν δὲ, τὸ ὤττω διακείμενον μὴ ἀντιστῆναι τοῖς κατηγοροῖς, καὶ τῇ βασιλικῇ ἐξουσίᾳ καὶ δυνάμει χρησάμενον ὥσπερ τὸν ἀδικώμενον. Ὄττω δὲ τὴν²² νύκτα διατελέσας,

ἰδ'. « Ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος²⁰ ἀνέστη τοπρωτῇ ἐν τῷ φωτὶ. » Τουτέστιν, ἔτι σκότους ὄντος, περὶ τὸ λυκόφωσ²¹, ὡς καὶ δεηθῆναι λαμπάδων²²· τὸ γὰρ ἐν τῷ φωτὶ τοῦτο παραδρῶσι.

« Καὶ σπουδῆ²⁰ ἦλθεν ἐπὶ τὸν λάκκον τῶν λεόντων· (κ'). Καὶ ἐν τῷ ἐγγίξειν αὐτὸν τῷ λάκκῳ, » τουτέστι, μηδέπω παρ' αὐτὸν γενόμενος, « τῷ Δανιὴλ ἐν φωνῇ ἰσχυρᾷ ἐδόησε, καὶ²⁷ ἀπεκριθὴ ὁ βασιλεὺς, καὶ εἶπε τῷ Δανιὴλ. » Μηδέπω γὰρ παρ' αὐτὸν τὸν λάκκον γενόμενος, ὑπὸ θερμῆς διαθέσεως βοῶν ἤναγκάζετο, καὶ τὸν Δανιὴλ καλεῖν, καὶ πυνθάνεσθαι, εἰ²⁸ τῆς θείας ἀπολαύσας βοῆς, κρείττων ἐφάνη τῆς τῶν λεόντων ὀμότητος. « Δανιὴλ γὰρ, φησὶν, ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ τοῦ ζώντος, ὁ Θεὸς σου, ᾧ λατρεύεις ἐνδελεχῶς, εἰ ἠδυνήθη ἐξελεῖσθαι σε ἀπὸ²⁹ στόματος τῶν λεόντων; » Ἐκαστον δὲ τῶν εἰρημέμων εὐλαδῶ δείκνυσσι τὸν βασιλέα, καὶ διὰ τὴν εὐσέβειαν χαίροντα τῷ Δανιὴλ. Πρῶτον μὲν γὰρ δούλον αὐτὸν οὐχ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ προσαγορεύει· εἶτα ζῶντα τὸν τοῦ Δανιὴλ ὀνομάζει Θεόν· ἔπειτα τὴν εὐσέβειαν ἐπεινῶν, « Ἐ σὺ, φησὶν, λατρεύεις ἐνδελεχῶς. » τουτέστιν, ὁ μὴδὲ διὰ τὴν τοῦ νόμου ἀνάγκην ταύτης κωλυθεὶς τῆς θεραπείας. Τὸ δὲ, « εἰ³⁰ ἠδυνήθη ἐξελεῖσθαι σε ἀπὸ στόματος τῶν λεόντων; » σημαίνει· εἰ ἠβουλήθη κρείττονα σε τῶν λεόντων ἀποφῆναι; Οὐ γὰρ ἂν ἐκάλεσεν ἀδύνατον τὸν Θεόν, ἢ ζῶντα προσηγόρευσε. Τούτων³¹ ἀκούσας, ὁ Δανιὴλ ἀπεκρίνατο λέγων·
καθ'. Βασιλεῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι. » Τὴν συνήθη

A meas, inquit, leges aspernatus es, et quem assiduo cultu veneraris, tuam pietatem remuneraabitur, et a malis te opprimentibus liberaudum curabit. [17] Deinde etiam divina virtute fretus, ac suspectas habens accusatorum insidias, lapide obstruit ostium lacus, et annuli effigie imponit sigilla, ne quem illi contra Danielelem dolum machinarentur. Confidebat enim fore ut Deus Danielis non permitteret, sacrosanctum ejus corpus a leonibus laedi. Hæc itaque cum fecisset,

VERS. 18. « Abiit rex in domum suam, et dormivit incœnatus, et cibos non attulerunt ei, et somnus recessit ab eo. » Unumquodque horum et humanitatem illius testatur, et metum. Quod enim cibis vesci noluerit, neque somnum oculis capere, sed vigil permanserit injusto Danielis supplicio dolens, id humanitatis est : quod vero ita affectus non restiterit accusatoribus, regio imperio ac potestate utens, et eum qui injuria puniebatur non servarit, id metui est ascribendum. Ita autem transacta nocte,

VERS. 19. « Darius rex surrexit mane orta luce. » Hoc est, cum adhuc tenebræ essent, circa diluculum, ita ut opus haberet læmpadibus : illud enim in luce hoc significat.

« Et celerrime venit ad lacum leonum; (VERS. 20.) Et cum appropinquaret ipse lacui, » hoc est, 1184 cum nondum ad ipsum pervenisset, « ad Danielelem voce magna clamavit, responditque rex, et dixit Danieli. » Cum enim ad ipsum lacum nondum pervenisset, præ ardente animi affectione exclamare cogebatur, et Danielelem vocare, ac de eo percontari, an divinam opem sensisset, et leonum crudelitatem superasset. « Daniel enim, inquit, serve Dei viventis, an Deus, cui tu servis continue, potuit liberare te ex ore leonum? » Unumquodque autem eorum quæ dicta sunt, religiosum ostendit regem, qui propter pietatem ex Daniele gaudium perciperet. Primum enim ipsum non suum, sed Dei servum appellat : deinde Danielis Deum viventem nominat : tum pietatem commendans, « Cui tu, inquit, servis continue, » hoc est, qui ne propter eam quidem vim, qua cogebaris per legem, revocatus es ab hoc cultu. Illud vero : « An potuit liberare te ex ore leonum? » significat : An voluit superiorem te leonibus reddere? neque enim impotentem Deum vocasset, quem viventem nuncupavit. His auditis, Daniel respondit dicens :
VERS. 21. « Rex, in sæcula vive. » Usitatum salu-

VARIÆ LECTIONES

²⁰ B θαρβεῖ. ²¹ αὐτ. In B post ἄγιον ponitur. ²² A εἰσῆνεγκαν. ²³ B προσδέξασθαι. ²⁴ τὴν B πρῶτον. φησί. ²⁵ Δαρ. In B ante ὁ βασιλ. ponitur. ²⁶ π. τ. λυκ. Des. in B. ²⁷ B λαμπάδος. ²⁸ σπ. A πρῶτον. ἐν. ²⁹ καὶ—Δανιὴλ. Des. in A. ³⁰ εἰ. Ex A suppl. ³¹ ἀπὶ. A ἐκ. ³² εἰ. Des. in B. ³³ B τοῦτο δέ.

tationem suis sermonibus præponit : videlicet, liceat tibi, rex, diutissime vivere. Etenim in præsentii etiam, ut jam ante diximus, sempiternos reges in tabulis contractuum quidam appellare consueverunt.

Vers. 22. « Deus meus, inquit, misit angelum suum, et obturavit ora leonum, et non læserunt me, quia et coram ipso rectitudo et justitia inventa est in me, in conspectu autem tuo, rex, delictum non est inventum in me. » Justus enim cum sit Deus, et juste, inquit, omnia moderetur, quia vidit impiis legibus ipsius cultum a me antelatum fuisse, atque in tuum regnum nihil unquam me admisisse, præstantiorem me reddidit, quam cui possent leones nocere, potiusque leonum imagines, quam leones mihi obtulit.

Vers. 23. « Tunc rex, inquit, vehementer gavisus est super eo, et Daniele præcepit educi de lacu. » Gavisus enim supra modum, et lætitiæ plenus, quippe cum et Dei virtutem cognovisset, et illius, quem diligebat, salutem didicisset, statim ipsum e lacu educi jussit. [24] Deinde conspicuam ipsum salvum ac recte valentem, nihil detrimenti passum * ex impetu leonum, Danielis accusatores imperavit leonibus cum filiis et uxoribus projici. « Et nondum pervenerant, inquit, usque ad pavimentum lacus cum jam politi essent illis leones, et omnia ossa eorum comminuerunt. » Hoc quoque divinæ justitiæ opus est, et sapientiæ. Ne enim dicerent, propter expletionem ac satietatem leones a Daniele abstinuisse, et invidia extenuarent factum miraculum, injecti testimonium perhibuere leonum crudelitati. Corripuerunt enim ipsos leones, cum deorsum ferrentur, et cum demissi ad terram nondum pervenissent, ex ipso ære rapientes, alimenta sibi fecerunt. Quod igitur dignas pœnas persolverint, justitiam Dei commendant : quod autem ita facillime consumpti fuerint a feris, Dei sapientiam indicant, omnesque docent, non leonum saturitate, sed Danielis erga Deum studio illum præstantiorem effectum esse, quam cui possent leones nocere. Hæc contemp'tus,

Vers. 25. « Darius rex scripsit omnibus populis, tribubus, linguis, habitantibus in omni terra. » Impium ratus, tantum occultare miraculum, et non omnes homines socios et participes pietatis accipere. Scribit itaque in hanc sententiam : « Pax vobis multiplicetur. » Hoc est, liceat vobis perpetua pace frui. Et similis hæc est nostræ salutationi, qui cum epistolæ alicui mittimus, initio scribere consuevimus : *In Domino salutem*. Deinde

Α πρόσρησιν τῶν οἰκείων λόγων προτάττει, ἀντὶ τοῦ Γέναιτό σοι ⁴² ἐπὶ πλείστον ζῆν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὡς καὶ ἤδη προσηρήκαμεν, αἰωνίους τοὺς βασιλείας ἐν τοῖς τῶν συμβολαίων γραμματεῖσι τινὲς προσαγορεύειν εἰώθασιν.

κβ'. « Ὁ Θεός μου, φησὶν, ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐνέφραξε ⁴³ τὸ στόμα ⁴⁴ τῶν λεόντων, καὶ οὐκ ἐλυμήναντό με, ὅτι καὶ ἐναντὶ ⁴⁵ αὐτοῦ εὐθύτης καὶ δικαιοσύνη ⁴⁶ εὐρέθη μοι, καὶ ἐνώπιον δέ σου, βασιλεῦ, παράπτωμα οὐχ εὐρέθη ⁴⁷ ἐν ἐμοί. » Δίκαιος γὰρ ὢν, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ δικαίως ἅπαντα πρυτανεύων, θεασάμενος ὅτι τῶν δυσσεβῶν νόμον τὴν αὐτοῦ προτετίμηκα θεραπείαν, καὶ εἰς τὴν σὴν δὲ ⁴⁸ βασιλείαν οὐδὲν πώποτε ⁴⁹ πεπλημμέληκα, κρείττονά με τῆς τῶν λεόντων ἀπέφηνε λύμης, καὶ μᾶλλον εἰκόνας λεόντων ἢ λέοντας ἔδειξεν.

κγ'. « Τότε ὁ βασιλεὺς, φησὶ, πολὺ ἠγαθύνθη ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὸν Δανιὴλ εἶπεν ἀνενέγκαι ἐκ τοῦ λάκκου. » Περιχαρῆς γὰρ ⁵⁰ γενόμενος, καὶ θυμῆδαι ἀνάπλωος, ἅτε δὴ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν γνοῖς, καὶ τοῦ ἀγαπωμένου τὴν σωτηρίαν μαθῶν, παρατίκα αὐτὸν ἐκ τοῦ λάκκου ἀνενεχθῆναι προσέταξε. Εἶτα θεασάμενος αὐτὸν σῶον καὶ ἐρῶμενον, καὶ οὐδεμίαν ἐσχρηχότα διαφθορὰν ἐκ τῆς τῶν λεόντων προσβολῆς, τοὺς τοῦ Δανιὴλ κατηγοροὺς προσέταξε τοῖς λέουσι σὺν τοῖς υἱέσι καὶ γυναίξιν βιβῆναι ⁵¹. « Καὶ οὐκ ἐφθασαν, φησὶν ⁵², εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ λάκκου, ἕως οἷ ἐκυρίευσαν αὐτῶν οἱ λέοντες, καὶ πάντα τὰ ὀστέα αὐτῶν ἐλέπτυναν. » Καὶ τοῦτο γὰρ ⁵³ τῆς θείας ἔργον δικαιοσύνης τε καὶ σοφίας. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὡς διὰ πλησμονῆν καὶ κόρον οἱ λέοντες ἀπέλγοντο ⁵⁴ τοῦ Δανιὴλ, καὶ σμικρύνωσι τῷ φθόνῳ τὸ γενόμενον θαῦμα, ἐμβληθέντες ἐμαρτύρησαν τῇ τῶν λεόντων ὀμότητι· ἐξήρπαζον γὰρ αὐτοὺς καταφερομένους οἱ λέοντες, καὶ μηδέπω τοὺς χαλωμένους εἰς γῆν ἐφίκνουμένους ⁵⁵ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀέρος λαμβάνοντες ἐποιούοντο τροφήν. Δίκαιος μὲν οὖν ἀξίας ⁵⁶ δεδωκότες τὸ δίκαιον κηρύττουσι τοῦ Θεοῦ· οὕτω δὲ βῆστα καταναλωθέντες ὑπὸ τῶν θηρίων τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν ὑποδεικνύουσι, καὶ διδάσκουσι ἅπαντας, ὡς οὐχ ὁ τῶν λεόντων κόρος, ἀλλ' ὁ περὶ τὸν Θεὸν τοῦ Δανιὴλ πόθος, τῆς τῶν λεόντων αὐτῶν ⁵⁷ λύμης ἀπέφηνε κρείττονα. Ταῦτα θεασάμενος,

κδ'. « Δαρεῖος ὁ βασιλεὺς ἔγραψε πᾶσι τοῖς λαοῖς, φυλαῖς, γλώσσαις, τοῖς οἰκοῦσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ. » Ἄνόσιον ἠγησάμενος τοσαύτην κρύψαι θαυματουργίαν, καὶ μὴ πάντας ἀνθρώπους κοινωνοὺς τῆς εὐσεβείας λαβεῖν. Γράφει τοίνυν οὕτως· « Εἰρήνη ὑμῖν πληθυνθεῖτ'· » τουτέστι, Γένοιτο ὑμᾶς διαπαντὸς εἰρήνης ἀπολαύειν. Ἔοικε δὲ τοῦτο τῇ παρ' ἡμῶν γινομένη ⁵⁸ προσηγορίᾳ· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐπιστέλλοντες προγράφειν εἰώθαμεν τό· Ἐν Κυρίῳ

VARIE LECTIOES.

⁴² B σέ. ⁴³ B ἐφραξε. ⁴⁴ A τὰ στόματα. ⁴⁵ A et B κατέναντι. ⁴⁶ καὶ δικ. Des. in A. ⁴⁷ A οὐκ ἐποίησα. ⁴⁸ δέ. Des. in B. ⁴⁹ B οὐδέποτε. ⁵⁰ γὰρ. Des. in B. ⁵¹ B παραθεῖναι τοῖς λέουσι σὺν τοῖς υἱέσι καὶ γυναίξιν. ⁵² φησ. Des. in B. ⁵³ γὰρ. B δέ. ⁵⁴ B ἀπέσχοντο. ⁵⁵ B τῆς γῆς ἀφίκνουμένους. ⁵⁶ δέ. B πρᾶν. τῶν. ⁵⁷ αὐτ. In B ponitur post λύμης. ⁵⁸ γιν. Des. in B.

χαίρειν. Ἔτα διηγείται τὸ ἐπωρελὲς καὶ ἐπικερδὲς ἀήγημα.

κς'. « Ἐκ προσώπου μου⁸⁸ ἐτέθη δόγμα ἐν πάσῃ ἀρχῇ τῆς βασιλείας μου, εἶναι πάντας⁸⁹ τρέμοντας καὶ φοβουμένους ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Δανιήλ. » Βούλομαι, φησὶ, πάντας ἀνθρώπους τοὺς ὑπὸ τὴν ἐμὴν ταλοῦντας ἐξουσίαν⁹¹, τὸν τοῦ Δανιήλ προσκυκεῖν Θεόν, καὶ μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ φόβου καὶ φόβου προσφέρειν αὐτῷ τὴν προσκύνησιν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει, καὶ φησιν· « Ὅτι αὐτός ἐστι Θεὸς ζῶν, καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας. » Διαρκὴς γάρ ἐστι, καὶ τροπὴν οὐδεμίαν δεχόμενος, καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχει, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας διαμένει. Τούτοις ἐπάγει· « Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται, καὶ ἡ κυρεία αὐτοῦ ἕως τέλους. (κς'.) Ἀντιλαμβάνεται, καὶ ῥύεται. » Εἰσαεὶ δὲ, φησὶ, διαμένει, καὶ βασιλείαν ἔχων ἀνώλεθρον, καὶ δεσποτείαν τέλος οὐ δεχομένην, ῥυομένην δὲ καὶ λυτρομένην τοὺς εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας. « Καὶ σημεῖα δὲ ποιεῖ ἐν τῷ οὐρανῷ⁹² καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. » Ἔστι δὲ ἰδεῖν αὐτοῦ τὰς θαυματουργίας, τὰς τε ἐν τῷ οὐρανῷ γινομένης, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς, δι' ὧν τὴν ἑαυτοῦ δείκνυσι δύναμιν. Ταύτην ἡμῖν⁹³ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπέδειξεν· « Ἐξελάτω γὰρ, φησὶ, τὸν Δανιήλ ἐκ στόματος τῶν λέόντων, » καὶ τῶν λιμῶν καὶ θυμῶν τεθηγμένων θηρίων ἀπέφυγεν κρείττονα. Ἡ μὲν οὖν ἐπιστολὴ ταῦτα τὴν οἰκουμένην δεδίδαχε. Τὸ δὲ τοῦ διηγήματος τέλος περιέχει, ὅτι κατηύθυνε Δανιήλ ἐν τῇ βασιλείᾳ Δαρείου καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ Κύρου τοῦ Πέρσου· οὐτίστιν, ἐν ἐκατέρᾳ βασιλείᾳ διαλάμπων διετέλεσε, καὶ ἐν πᾶσι διαπρέπων. Ἡμᾶς δὲ προσήκει εὐσεβείας μεμαθηκότας τὴν δύναμιν, ταύτην προαιρεῖσθαι, καὶ πάντων αὐτὴν προτιθέσθαι, καὶ μηδεμίαν περιστάσει παραχωρεῖν· ἀλλὰ κλῆν ἅπαντες ἀνθρώποι κατὰ ταῦτόν καθ' ἡμῶν διὰ ταύτην στρατεύωσι, δέχσθαι προθύμως τὴν προσβολὴν τῇ ταύτης δυνάμει θαρρόντας. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν μακαρίων ἀποστόλων ὁ χορὸς, ἀπὸ πάσης, ὡς ἔπος εἶπεῖν, τῆς οἰκουμένης πολιορκούμενος, ἄμαχος μεμένηκε, καὶ τοὺς πολέμιους ὑπὲρκόους ἐποίησατο. Οὕτως ὁ μακάριος Δανιήλ, ὑπὸ τοσοῦτων σατραπῶν καὶ τακτικῶν ἐπιβουλεύμενος, ἀμείνων ἀπεφάνθη τῶν πολεμούντων· καὶ ἠνίκα δὲ⁹⁴ οἱ δυσμενεῖς νενικηκέναι ᾤθησαν, τῆς αἰτίας πανωλεθρίαν ὑπέμειναν. Τοιαῦτα τοίνυν ἔχοντες παραδείγματα, εὐκρινῆ τὴν περὶ τὸν Θεὸν φυλάξωμεν εὐνοίαν, ἵνα τῆς παρ' αὐτοῦ ῥοπῆς διηκεῖς ἀπολαύσωμεν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ⁹⁵ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

A narrat id, quod et utilitatis et lucri plurimum possit asferre.

VERS. 26. « A facie mea positum est decretum in omni imperio regni mei, ut fiant omnes tremantes et timentes a facie Dei Danielis. » Volo, inquit, omnes homines qui sub mea potestate degunt, Deum Danielis adorare, neque temere ac fortuito, sed cum metu et horrore ei adorationis cultum impendere. Causamque subjiciens, ait : « Quia ipse est Deus vivens, et manens in sæcula. » Ejusmodi enim est, qui perpetuus, ac nulli mutationi obnoxius, et semper eodem modo se habet, et in sæcula permanet. His subjicit : « Et regnum ejus non corrumpetur, 1187 et dominatio ejus usque in finem. (VERS. 27.) Defendit, et liberat. » B In perpetuum, inquit, permanet, et regnum ejusmodi obtinet, quod corrumpi nequit, ac dominium sine carens, quod quidem liberat ac redimit omnes qui in eum crediderunt. « Et signa facit in cælo et in terra. » Licetque contemplari ipsius miracula, et quæ in cælo, et quæ in terra sunt, quibus suam ille potentiam ostendit : quam in præsentī quoque nobis declaravit. « Liberavit enim, inquit, Danielem ex ore leonum. » Et feris fame atque iracundia concitatis eum superiorem effecit. Epistola igitur hæc orbem terrarum edocuit. [28] Finis autem narrationis id continet, ut prospere successerint Danieli res regnante Dario et Cyro Persa, hoc est, ut sub utriusque regno flourerit, et omnibus conspicuus ac illustris fuerit honoribus. Nos autem decet, percepta pietatis vi, hanc eligere, et omnibus rebus ipsam antepone, ac nullis periculis territō ab ea desciscere : imo etiamsi omnes homines simul propter ipsam contra nos pugnent, alacriter eorum impetum excipere, hujusce vi frctos. Ita enim beatorum quoque apostolorum chorus, toto propemodum orbe terrarum obsessus, inexpugnabilis permansit, atque hostes sibi dicto obedienter fecit. Pari ratione beatus Daniel, cui tot satrapæ et ordinatores moliebantur insidias, sibi adversantes ac veluti bello pugnantes vicit : et cum inimici jam se victoriam adeptos existimarent, tunc funditus interiit. Talia itaque habentes exempla, sinceram erga Deum 1188 benevolentiam conservemus, ut ejus auxilio semper fruamur : quod utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu, in sæcula sæculorum. Amen.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ μου. Des. in B. ⁸⁹ πάντ. Des. in A. ⁹¹ ἐξ. B βασιλείαν. ⁹² A καὶ ποιεῖ σημεῖα καὶ τέρατα ἐν οὐρανῷ. ⁹³ ἡμ. B πρᾶιν. ἦν. ⁹⁴ δέ. Des. in B. ⁹⁵ B παναγίῳ.

TOMOS Ζ΄.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT VII.

VERS. 1. « Anno primo Baltasar̄is regis Chaldaeorum, Daniel somnium vidit, et visio capitis ejus in cubili ejus, et somnium scripsit. » Ad hæc usque verba beatus Daniel magis historico more prophetiam conscripsit. Primum enim exorsus ab initio statim quæ ipsis bello captis accidere, commemoravit, * adjecitque una quantæ auctori omnium rerum Deo curæ fuerint. Deinde narravit quantas Nabuchodonosor et crudelitatis et superbix pœnas persolverit; tum quale supplicium Baltasar ob sacra vasa ludibrio habita luerit. Quo divina plaga interfecto, et ad Medos imperio translato, quæ sibi et Dario accidere, conscripsit, docuitque, quomodo erga se affectum habuerit illum, quales autem ipse sustinuerit insidias a ducibus et satrapis, a quibus divino auxilio sit vindicatus. Quibus veluti historice relatis, deinceps exponere incipit eas prædictiones, quas per revelationes eductus **1189** est. Ac primum quatuor bestiarum revelationem ponit, Nabuchodonosoris somnio admodum similem. Etenim ille in una imagine quadruplicem vidit materiam: et hic ab uno mari quatuor bestias ascendentes. Verum ne bis eadem repetere cogamur, ad singula interpretanda aggrediamur, unde hoc apertius ostendetur. « Anno primo Baltasar̄is regis Chaldaeorum, Daniel somnium vidit, et visiones capitis ejus in cubili ejus. » Hoc est, dormiens hanc revelationem conspexit: cum enim illa etiam quæ interdium vidit, conscripturus sit, merito nos docet, et quæ in somnis, et quæ vigilans viderit. « Et somnium, inquit, scripsit. » Neque enim sustinuit sibi divinitus ostensa occultare, sed ad omnium utilitatem ea conscripsit. « Principium verborum ipsius. Et respondens dixit. » Hoc est, exorsus est narrationem snam hoc modo:

VERS. 2, 3. « Ego Daniel videbam in visione mea noctu, et ecce quatuor venti cœli impellebant mare magnum. Et quatuor bestix magnæ ascendebant e mari, differentes inter se. » Nabuchodonosor igitur imaginem videt, qua docetur rerum præsen-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Α

α'. « Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Βαλτάσαρ, τοῦ βασιλέως Καλδαίων, Δανιὴλ ἐνύπνιον εἶδε, καὶ ἡ ὕρασις ⁶⁶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐν-
 ὑπνιον ἔγραψε ⁶⁷. » Μέχρι μὲν ⁶⁸ τούτων τῶν λόγων ὁ μακάριος Δανιὴλ ἱστορικώτερον τὴν προφητείαν συνέγραψε. Πρῶτον μὲν γὰρ εὐθύς ἀρξάμενος τὴ συμβεβηκότα αὐτοῖς δορυαλιώτοις γεγενημένους ἐδίδαξε· προστέθεικε δὲ καὶ ὅσης παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν ἔλων κηδεμονίας ἀπήλασαν. Ἐπειτα διηγήσατο, ἡλικίας ὁ Ναβουχοδονόσορ τῆς ὀμότητός τε καὶ ἀλαζονείας ἔδωκε δίκας· μετὰ ταῦτα οἷαν ὁ Βαλτάσαρ ἔτισσε τιμωρίαν τῶν ἱερῶν καταφρονήσας σκευῶν. Τούτου δὲ θείᾳ πληγῇ καταλυθέντος, καὶ εἰς Μήδους τῆς βασιλείας μετατεθείσης, τὰ καθ' ἑαυτὸν καὶ τὸν Δαρεῖον συνέγραψε, διδάξας, ὅπως μὲν ἐκεῖνος περὶ αὐτὸν διετέθη, οἷας δὲ αὐτὸς ὑπομείνας ἐπιβουλῆς ὑπὸ τε τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν σατραπῶν, τῆς θείας ἔτυχεν ἀντιλήψεως. Ταῦτα οἰοῦναι συγγραφικῶς ⁶⁹ διηγησάμενος, ἀρχεται λοιπὸν διδάσκειν, ἅς διὰ τῶν ἀποκαλύψεων ἐδιδάχθη προβήσεις. Καὶ πρῶτον μὲν τίθησι τὴν τῶν τεττάρων θηρίων ἀποκάλυψιν, σφόδρα τοικουίαν τῇ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐνύπνιῳ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος· ἐν εἰκόνι μᾶ τέτταρας ἐθεάσατο ὕλας, καὶ οὗτος ἀπὸ θαλάττης μίᾳς τέτταρα ἀνόντα θηρία. Ἄλλ' ἵνα μὴ δις ⁷⁰ τὰ αὐτὰ λέγειν ἀναγκασθῶμεν, τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀρξώμεθα· σαφέστερον γὰρ ἐκείθεν τοῦτο δειχθήσεται ⁷¹. « Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Βαλτάσαρ, βασιλέως Καλδαίων, Δανιὴλ ἐνύπνιον εἶδε, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ. » Τουτέστι, καθυύδων τῆνδ' ἐτὴν ἀποκάλυψιν ἐθεάσατο· ἐπειδὴ γὰρ μέλλει καὶ ἄ μεθ' ἡμέραν εἶδα συγγράφειν, εἰκότως ἡμᾶς ⁷² διδάσκει, τίνα μὲν ὄντ εἶδε, τίνα δὲ ὕπαρ. « Καὶ τὸ ἐνύπνιον, φησὶν, ἔγραψεν. » Οὐ γὰρ ἠνέσχετο κρύψαι τὰ θεόθεν αὐτῷ δειχθέντα, ἀλλ' εἰς ὠφέλειαν πάντων συνέγραψεν. « Ἀρχῆ ⁷³ λόγων αὐτοῦ. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπε ⁷⁴. » Τουτέστιν, ἤρξατο ⁷⁵ τῆς διηγήσεως οὕτως·

β', γ'. « Καὶ ⁷⁶ ἐγὼ Δανιὴλ ἐθεώρουν ἐν ὀράσει μου τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ οἱ τέσσαρες ἀνεμοὶ τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην. Καὶ τέσσαρα θηρία μέγала ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. » Ὁ μὲν οὖν Ναβουχοδονό-

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ A et B αἱ ὀράσεις. Ita quoque apud Nostrum post pauca leg. ⁶⁷ ἔγρα. A add. ἀρχῆν λόγων αὐτοῦ ⁶⁸ μὲν. Des. in B. ⁶⁹ B συγγραφικὴν ἱστορίαν. ⁷⁰ δις. Des. in B. ⁷¹ B διδαχθῆσώμεθα. ⁷² ἡμ. Des. in B. ⁷³ ἀρχῆ. Vid. schol. 2. ⁷⁴ x. ἀπ. εἶπε. Des. in A. ⁷⁵ B ἤρξατο, φησί. ⁷⁶ καί. Des. in A.

σὺ εἰκόνα βλέπει, ἑδωκόμενος τῶν παρόντων πραγμάτων τὸ μάταιον, καὶ ὅτι σχήματα μᾶλλον εἰσιν⁷⁷, ἢ φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ἀλλ' οὐ πράγματα· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν μόνιμον, οὐδὲ βέβαιον, ἀλλὰ πάντα διαρρεῖ καὶ φθείρεται καὶ μαραινεται· ὁ δὲ μακάριος Δανιὴλ θάλασσαν βλέπει, τοῦ παρήντος βίου τὰ κύματα διδασκόμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν ξένην ἰδεῖν⁷⁸ ἠναγκάσθητο δορυάλωτος γενόμενος⁷⁹, ἀναγκαίως τοῦ βίου τὴν κλύδωνα καὶ χειμῶνα διδάσκειται. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς, ὡς μέγα φρονῶν « ἐπὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, » διὰ τούτων λαμβάνει⁸⁰ τὰ τῶν βασιλείων⁸¹ αἰνίγματα, καὶ τὰς τῶν βασιλείων μανθάνει διαδοχὰς, καὶ διδάσκειται μὴ μεγάλα⁸² φρονεῖν ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ ὀξύρροτον ἔχουσαν μεταβολήν. Ὁ δὲ προσφύτης, ἅτε δὴ τῶν ὕλων ἐκεῖνων καταφρονῶν, « τέσσαρα θηρία » βλέπει, διδασκόμενος, ὡς αἱ φοβεραὶ αὐταὶ βασιλείαι, αἱ πάντας ἀνθρώπους⁸³ δεδιττόμεναι, τέλος λήφονται καὶ αὐταὶ, μία δὲ μόνη ἢ ἀτελεῦτητος μένει⁸⁴ βασιλεία, ἣν τοῖς ἁγίοις ἠϋτέρεπυσεν ὁ τῶν ἁγίων Θεός. *Θάλατταν* τοίνυν καλεῖ τὸν βίον, ἅτε δὴ μωρίας ἔχοντα τρικυμίας, ἀνέμους δὲ ταύτῃ προσβάλλοντα, τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολάς. Καθάπερ γὰρ νότου μὲν πνέοντος ἐπὶ τὸ ἀρκτέφων μέρος διατρέχει τὰ κύματα, βορέου δὲ κινουόντος τὴν θάλασσαν, πάλιν⁸⁵ τὸ βόθειον ἐπὶ τὸ νότιον μέρος ὠθεῖται· οὐτως, ἥνικα μὲν Ἀσσυρίοι κατεῖχον τῆς οἰκουμένης τοὺς οὐρανούς, πρὸς ἐαυτοὺς ἅπαντας ἔλκον τοὺς ὑπηκόους· μεταβάτη· δὲ τῆς βασιλείας· εἰς Πέρσας, μετέβη παραυτίκα καὶ τῶν ὑπηκόων πρὸς ἐκεῖνους ὁ δρόμος. Μακεδόνων δὲ πάλιν τὰ σκήπτρα λαβόντων, ἀφέντες ἅπαντες⁸⁶ ἐκεῖνους ὅς ὑπήκουον πρότερον, τούτους προσέφερον τὸν συνθήθῃ δασμόν. Ἐπειδὴ δὲ Ῥωμαῖοι τὸ κατὰ πάντων ἀνεδήσαντο κράτος, εἰς τὴν ἐσπέραν συντρέχουσιν ἅπαντες, Μακεδόνων οὐδένα ποιούμενοι λόγον· τοῖς γὰρ ὑπηκόοις καὶ αὐτοὶ συναριθμῆνται. Εἰκότως τοίνυν τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολάς ἀνέμοις ἀπέεικασεν, οἱ νῦν μὲν ὧδε, νῦν δὲ ἐκεῖσε τῆς θαλάττης ὠθοῦσι τὰ κύματα. Τούτου δὲ χάριν καὶ⁸⁷ τῶν τεσσάρων ἐμνημόνευσεν ἀνέμων, ἐπειδὴ καὶ τέσσαρες γεγόνασι βασιλείων⁸⁸ διαδοχαί. Διδάσκει δὲ ἡμᾶς, καὶ ὑπολαί πρὸς ἑλληλα εἶχε τὰ θηρία διαφοράν.

δ. « Τὸ πρῶτον γὰρ, φησιν, ὡσεὶ λέαινα, καὶ περὰ αὐτῇ⁸⁹ ὡσεὶ ἀετοῦ· ἰθεώρου⁹⁰ ἔως οὐ ἐξ-ετίη τὰ περὰ αὐτῆς, καὶ ἐξήρθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ ποδῶν ἀνθρώπου ἐστάθη, καὶ καρδία ἀνθρώπου ἰβόθη αὐτῇ. » Τὴν Ἀσσυρίων βασιλείαν⁹¹, εἴτ' οὖν Χαλδαίων, αὐτῇ⁹² γὰρ πρώτη τοῦ κλειστοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκράτησε, διὰ τῆς⁹³ λεαίνης ἠνέξατο⁹⁴. βασιλεῖον γὰρ τὸ ζῶον, καὶ « τὰ περὰ αὐτῆς εἰκέναι » φησὶ⁹⁵. καὶ γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον τῶν πτηνῶν ἀπάντων κρατεῖ. Ὅσπερ τοίνυν καὶ τῆς εἰκότος ἐκεῖνης

ium vanitatem, et has figuras potius esse, sicut asserit divus Apostolus, quam res. Nihil enim in ipsis est quod permaneat, aut stabile sit, verum omnia fluunt et corrumpuntur et tabescunt: beatus autem Daniel mare cernit, quo presentis vitæ fluctus edocetur. Cum enim **1190** exteram regionem videre cogeretur bello captus, convenienter discit vitæ procellas ac tempestates. Et rex quidem, ut qui propter « aurum, et argentum, et æs, ac ferrum » superbus esset, per eadem accipit regnorum ænigmata, et regum successiones percipit, admoneturque, ne propter regnum celeri ac subitæ mutationi obnoxium extollatur. Propheta autem, utpote qui multiplicem illam materiam contemneret, « quatuor bestias » videt, ex quibus intelligit quatuor illa terribilia regna, quæ omnibus hominibus metum incuterent, finem tandem habitura esse: unum autem solum sine fine regnum perpetuo permansurum esse, quod sanctis paravit sanctorum Deus. *Mare* itaque vitam vocat, utpote quæ infinitas habeat casque maximas procellas; *ventos* autem qui in ipsum impetum faciunt, rerum mutationes. Sicut enim austro flante ad arcticam partem fluctus currunt, et borea mare concitante, rursus unda ad australem partem impellitur: ita, quando Assyrii orbis terrarum gubernacula obtinebant, omnes subjectos populos ad se trahebant; translato autem ad Persas regno, translatus est etiam statim subjectorum ad illos concursus. Cumque Macedones scepra rursus obtinuisent, omnes, omissis illis quibus prius obediebant, his usitatum afferebant tributum. At vero ubi Romani omnium gentium imperio potiti sunt, ad occidentem omnes nulla habita Macedonum ratione concurrunt; siquidem et illi inter subjectos populos **1191** recensentur. Merito itaque rerum mutationes ventis comparavit, qui modo huc, modo illuc maritimos fluctus propellunt. Quamohrem quatuor etiam ventorum mentionem fecit, cum quatuor etiam fuerint regnorum successiones. Docet autem nos, quo discrimine bestiarum inter se differrent.

VENAS. 4. « Prima enim, inquit, quasi leæna, et D alæ ipsi ut aquilæ: contemplabar donec evulsæ sunt alæ ipsius, et sublata est de terra, et in pedibus hominis stetit, et cor hominis datum est ei. » Assyriorum sive Chaldæorum regnum (hoc enim primum maximam obtinuit partem orbis terrarum), per *leænam* significavit: hoc enim animal regium est. Et « alas aquilæ similes fuisse » ait, quia hoc item animal volucris omnibus imperat. Quemadmodum itaque Nabuchodonosor quoque

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁷ B ἔστιν. ⁷⁸ ἰδ. B οἰκεῖν. ⁷⁹ B γεγονώς. ⁸⁰ λαμβ. B πρῆμ. καί. ⁸¹ B βασιλείων. ⁸² B μέγα. ⁸³ ἀνθρ. In B post δεδιττ. ponitur. ⁸⁴ B μενεῖ. ⁸⁵ B ἐμπάλιν. ⁸⁶ B ἅπαντας. ⁸⁷ καί. Des. in B. ⁸⁸ βασ. B πρῆμ. τῶν. ⁸⁹ B αὐτῆς. ⁹⁰ ἰθ. — πτ. αὐτ. Des. in B. ⁹¹ βασ. In B post Χαλδ. ponitur. ⁹² B αὐτῆ. ⁹³ τῆς. B πρῆμ. δέ. ⁹⁴ ἠνέξ. B add. τὸ βασιλικόν. ⁹⁵ B εἰκέναι φησιν αὐτοῦ.

imaginis illius aureum caput se conspexisse dixit, quod interpretans sanctissimus Daniel dixit : « Caput aureum tu es, o rex ; » ita et hoc in loco bestiarum fortissimam in primo regno locavit, non majorem illi vim inesse testatus, sed tanquam primam digniorem ostendens. Verumtamen « illius alas evulsas » vidit, hoc est, ab omni sibi subjecto populo destitutam, et pristina potestate privatam. « Et sublata est, inquit, de terra, » hoc est, regnare desit. « Et in pedibus, inquit, hominis stetit : » æqualis, ait, sibi subjectis evasit. « Et cor hominis datum est ei : » experientia didicit humana **1192** cogitare, neque mentis cogitatione naturæ terminos transgredi. Nam quia illi, cum regni gubernacula tenerent, superbix et immensæ arrogantix morbo laborabant, et idcirco beatus Isaias : « Inducet, inquit, Deus super mentem magnam principem Assyriorum * ; » jure etiam experientia cognita rerum mutatione et lubrica ac fluxa felicitate, humana cogitant, et se ipsos agnoscentes humanum cor adepti sunt. Sic igitur quæ ad primam bestiam pertinent, enarravit. Subjicit autem :

VERS. 5. « Et ecce bestia alia similis urso, et in partem unam stetit, et tres alas in ore ejus inter dentes ipsius, et sic dicebant ei : Surge, comede carnes multas. » Persicum hic innuit regnum : quod urso simile fuisse asserit, propter suppliciorum crudelitatem immanitatemque. Nam Barbarorum omnium crudelissimi Persæ in puniendo, vel ipsa coria hominibus detrahentes, et singulorum artuum sectione longas penas machinati, acerba eos qui punirentur morte multabant. Idcirco dicebant ipsi, inquit : « Surge, comede carnes multas, » non ut id faceret concedentes, sed futura prædicentes, et crudelitatem feritatemque attestantes. « Tres autem alas, inquit, in ore ejus. » Nam tribus orbis terrarum partibus imperavit, orientali, aquilonari, et australi. Cyrus enim, qui primus Persarum regnum obtinuit, omnem Orientem usque ad Hellespontum in suam ditionem redegit ; Cambyzes autem, illius **1193** filius, subacta Ægypto, Æthiopus quoque sibi subjecti : Darius vero Hystaspis, Scytharum Nomadum imperio positus est, quibus ad incolendum forte obtigit pars aquilonaris. Et Xerxes Darii (filius) conatus est Europam cum imperio suo conjungere : sed navali pugna victus ab Atheniensibus, turpiter domum rediit, sensitque cladem ab inexplebili cupiditate profectam. Idcirco « tres alas, inquit, in ore ejus : » quædam autem exemplaria habent *latera* : nihil

* Isa. x, 12.

ὁ Ναβουχοδονόσορ τὴν κεφαλὴν ἔφη τεθεῶσθαι χρυσῶν· ἐρμηνεύων δὲ ὁ θεοῦτατος· Δανιὴλ ὕφη· « Ἡ κεφαλὴ ἡ χρυσῆ σὺ εἶ, βασιλεῦ· » οὕτω κἀναυῖα τῶν θηρίων τὸ κράτιστον ἐπὶ τῆς πρώτης τέθεικε βασιλείας, οὐκ ἰσχύον αὐτῇ πλείονα προσμαρτυρῶν, ἀλλ' ὡς πρώτῃ τιμιωτέραν ἀποφαίνων. Ἄλλ' ὁμοίως εἶδεν, ὡς ἐξετέλλη αὐτῆς τὰ πτερά· » τοῦτέστι, γυμνῆ τῶν ὑπηκόων ἀπάντων ἐγένετο, καὶ τῆς προτέρας ἐστερηθῆθι δυνάμεως. « Καὶ ἐξήρθη, φησί, ἀπὸ τῆς γῆς· » ἀντὶ τοῦ, βασιλεύειν ἐπαύσατο. « Καὶ ἐπὶ ποδῶν, φησὶν **, ἀνθρώπου ἐστάθη. » Ἰση, φησὶ, τοῖς ὑπηκόοις ἐγένετο. « Καὶ καρδία ἀνθρώπου εἰδόθη αὐτῇ. » Μεμάθηκε, φησὶ, διὰ τῆς πείρας ἀνθρώπινα φρονεῖν, καὶ μὴ ὑπερβαίνειν τῇ φαντασίᾳ τῆς διανοίας τὰ μέτρα τῆς φύσεως· ἐπειδὴ γὰρ, ἦν ἵκα τὰ τῆς βασιλείας κατεῖχον πηδάλια, τύπον ἐνόσουν καὶ ἀλαζονείας ἀμετρίαν· διὸ καὶ ὁ μακάριος Ἡσαίας φησὶν· « Ἐπάξει ** ὁ θεὸς ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν ἀρχοντα τῶν Ἀσσυρίων· » εἰκότως καὶ τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν τῇ πείρᾳ μαθόντας καὶ τῆς εὐημερίας τὸ σφαλκρὸν, ἀνθρώπινα ** φρονούσι, καὶ ἑαυτοὺς γινώσκουσι, καὶ καρδίαν ἀνθρωπίνην ἐκτήσαντο. Οὕτω μὲν οὖν τὰ περὶ τοῦ πρώτου διηγῆσατο θηρίου. Ἐπάξει ** δέ·

ε'. « Καὶ ἰδοὺ θηρίον ἕτερον ¹ ὅμοιον ἀρκτῶ, καὶ εἰς μέρος ἓν ἐστάθη, καὶ τρεῖς πτερά ἐν τῷ στόματι αὐτῆς· ἀναμέσον τῶν ὀδόντων αὐτῆς, καὶ οὕτως ἔλεγον αὐτῇ· Ἄνάστα ², φάγε σάρκας πολλὰς. » Τὴν Περσικὴν ἐναυῖα βασιλείαν αἰνίττεται· ἀρκτῶ δὲ αὐτὴν εἰκέναι φησὶ, διὰ τὸ τῶν τιμωριῶν ὠμὸν καὶ ἀπηνές. Βαρβάρων γὰρ ἀπάντων ὠμότεροι περὶ τὰς τιμωρίας οἱ Πέρσαι, ἐκδοραῖς χρώμενοι, καὶ τῇ κατὰ μέρος τῶν μορίων ἐκτομῇ μακρὰς τὰς κολάσεις μηχανώμενοι, καὶ πικρὸν κατασκευάζοντες τοῖς κολαζομένοις τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο, φησὶ, καὶ ἔλεγον αὐτῇ· « Ἄνάστα, φάγε σάρκας πολλὰς· » οὐκ ἐπιτρέποντες τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ προλέγοντες τὰ ἐσόμενα, καὶ τὸ ὠμὸν καὶ ἀνήμερον προσμαρτυροῦντες. « Τρεῖς δὲ, φησὶ, πτερά ἐν τῷ στόματι αὐτῆς. » Τῶν τριῶν γὰρ τῆς οἰκουμένης τμημάτων ἐκράτησε, τοῦ ἔφου, καὶ τοῦ βορείου, καὶ τοῦ νοτίου. Κύρος μὲν γὰρ, ὁ πρῶτος Περσῶν βασιλεύσας, τὸ Ἐφῶν ἕπαν μέχρη τοῦ Ἑλλησπόντου ὕψ' ἑαυτὸν ἐποίησατο· Καμβύσης δὲ ὁ τοῦτου παῖς καὶ τὴν Ἀγυπτον ἐχειρώσατο, καὶ Αἰθιοπίας ὑπηκόους ἀπέφηνε· Δαρείος δὲ ὁ τοῦ ⁴ Ὑστάσου, Σκυθῶν τῶν Νομάδων ἐκράτησεν, οἱ τὸ βόρειον ἔλαχον ⁵ μέρος τῆς οἰκουμένης· οἰκεῖν. Σέρξης δὲ ὁ Δαρείου ἐπεχείρησε μὲν καὶ τὴν Εὐρώπην τοῖς ὑπηκόοις συνάφαι· ναυμαχίᾳ δὲ ἡττηθεὶς Ἀθηναίων, αἰσχρῶς ἀνέστρεψε, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἀπληστίας τιχτομένην ἔμαθε βλάβην. Τοῦτου χάριν φησὶ· « Τρεῖς πτερά ἐν τῷ στόματι αὐτῆς· »

VARIE LECTIONES.

¹ φησ. Des. in B. ² ἐπ. B præm. καί. ³ ἀνθρ. B præm. καί. ⁴ B ἐπήγαγεν. ⁵ ἔτ. A δεύτερον. ⁶ A et B ἀρκτῶ. ⁷ A ἀνάστηθι. ⁸ τοῦ. Des. in B. ⁹ ἔλ. In B post οἰκουμ. ponitur.

Ἔνα δὲ τῶν ἀντιγράφων πλεῦρα ἔχει· οὐδὲν δὲ δια-
φέρεσι. Ἐῖτε γὰρ τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο τεθεῖη, διδάσκει
ὡς τὰ τρία μέρηματα τῆς οἰκουμένης καρποῦται, καὶ
τὸν πανταχόθεν ὑποδέχεται φόρον. Καλῶς δὲ καὶ τὸ,
« ἐν τῷ στόματι αὐτῆς » προστέθεικεν, ἵνα δεῖξη τὴν
καρὰ πάντων χορηγουμένην εισφορὰν. Καὶ ἐπειδὴ
οὐ παντάπασιν ἡ βασιλεῖα αὕτη κατελύθη, ἀλλὰ
μοῖρὰν τινα τῆς προτέρας ἡγεμονίας διέμεινεν
ἔχουσα, οὐκ ἔφη μὲν ὑπομείναι αὐτὴν ἄπερ ἡ πρὸ
αὐτῆς πέπονθε τῶν περὶ ὅσον στερηθεῖσα, « καὶ ἐπὶ
ποδῶν ἀνθρώπου σταθεῖσα, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου
λαβοῦσα »· εἶπε δὲ αὐτὴν εἰς ἓν στήναι μέρος. « Εἰς
ἓν δὲ, φησὶ ⁶, μέρος ἐστάθη, » τουτέστι, κρατήσασα
τῶν τριῶν τῆς οἰκουμένης τμημάτων, ἀπεστερήθη
μὲν τοῦ πλείστου, ἐνὸς δὲ μέρους τὴν ἡγεμονίαν
κατέσχε. Κρατοῦσα γὰρ τῆς Ἀσίας πάλαι ἀπάσης, ^B
καὶ τῆς Αἰθιοπίας· οὐκέτι δὲ Παλαισινῶν, καὶ Φοινί-
κων, καὶ Σύρων κρατεῖ· ἀφήρηται δὲ καὶ τῆς Ἀσίας
τῆν ἡγεμονίαν, καὶ ὁ Εὐξείνιος δὲ Πόντος, ἐξω τῶν
σκηπτρῶν γεγένηται· κρατεῖ δὲ μόνως Περσίδος, καὶ
Μηδίας, καὶ Ἀσσυρίας ⁷, καὶ τῶν πλησιοχώρων
ὀλίγων ἔθνων. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι ⁸· « Εἰς ἓν μέρος
ἐστάθη. » Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ δευτέρου διηγησάμενος
θηρῶν,

ζ'. « Ὅπισω, φησὶ, τούτου θεώρου, καὶ ἰδοὺ θη-
ρίον ἕτερον ὡσεὶ πάρδαλις, καὶ αὐτῇ πτερὰ τέσσαρα
πτείνου ⁹ ὑπεράνω αὐτῆς, καὶ τέσσαρες κεφαλαὶ
τῷ θηρίῳ, καὶ ἡ ¹⁰ ἐξουσία ἐδόθη αὐτῇ ¹¹. » Τὴν Μα-
κεδονικὴν βασιλείαν διὰ τούτων αἰνίττεται· καὶ μάλα
προσφόρος παρδάλει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπεικάζει, διὰ
τὸ ταχὺ καὶ ὀξύ καὶ ποικίλον. « Τέτταρα δὲ πτερὰ
πτείνου » ἔφη τὸ θηρίον ἐσχέκναι, ἐπειδὴ πτηνοῦ
δίκεν ὁ Ἀλέξανδρος τὰ τέσσαρα τῆς οἰκουμένης δια-
δραμῶν τμήματα, πάντας ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησεν·
διὰ δὲ « τῶν τεσσάρων κεφαλῶν » τὴν μετὰ τὸν Ἀλέξ-
ανδρον γενομένην ἠνείκατο τῆς ἡγεμονίας διαίρεσιν.
Τέσσαρες γὰρ ἀνθ' ἐνὸς κατέστησαν βασιλεῖς· καὶ
Πτολεμαῖος μὲν ὁ Λάγου τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐνεχει-
ρίσθη τοὺς οἴκους· Σέλευκος δὲ τῶν πρὸς ἑω τὴν
ἡγεμονίαν ἰθύνειν ἐπιστεύθη· Ἀντίγονος δὲ τῆς
Ἀσίας ἐκράτησε· τῆς δὲ Μακεδονίας, ὡς μὲν τινὲς
φησὶν ¹², Ἀντίπατρος· ὡς δὲ ἕτεροι, Φίλιππος ὁ καὶ
Ἀριδαῖος ¹³, αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου ἀδελφός. Αἱ μὲν
οὖν τέσσαρες κεφαλαὶ τὰς μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ^D
τέσσαρας ἡγεμονίας αἰνίττονται, τὰ δὲ τέσσαρα πτερὰ
αὐτῆν τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν δυναστείαν τῶν τεττάρων
τῆς οἰκουμένης περιγενομένην τμημάτων ἐξουσίαν
δὲ ἔφη δεδόσθαι τῷ θηρίῳ, ἐπειδὴ καὶ ὡς οἱ πρὸ
αὐτοῦ μὴ ἐκκρατήθεισαν, οὗτος ἐδείχθη κρατῶν,
ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ πάντων περιγενομένη βασιλεῖα τέλος
ἰδέξασθαι.

ζ'. « Ὅπισω γὰρ τούτου, φησὶν ¹⁴, θεώρου ἐν ¹⁵
ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ θηρίον τέταρτον φοβε-

A vero refert. Sive enim hoc, sive illud ponatur,
docet, quemadmodum ex tribus orbis terrarum
partibus fructus percipiat, et undique accipiat tri-
butum. Et recte apposuit, « in ore ipsius; » ut
ostenderet tributum, quod ab omnibus ei persol-
vebatur. Et quia non omnino regnum illud dele-
tum fuit, sed partem quamdam prioris imperii
retinuit, non dixit, ea sustinuisse illud, quæ re-
gnum ipso prius perpessum fuerat, quod et alis
privatum fuit, « Et in pedes hominis stetit, et cor
humanum accepit; » sed in unam partem ipsum
stetisse dixit. « In unam autem, inquit, partem
stetit, » hoc est, cum tribus orbis terrarum partibus
potitum esset, maxima parte spoliatum est, unius-
que tantum partis imperium retinuit. Asiæ enim
universæ ac Libyæ pridem imperans, Ægyptum
amisit et Æthiopiam; neque item Palæstinis et
Phœnicibus, Syrisque potitur; ademptumque ei
est Asiæ imperium, et Pontus Euxinus ab illius
sceptro descivit, et solam Persidem, ac Mediam
et Assyriam obtinet, et paucas quasdam finitimas
nationes. Propterea « In **1194** unam, inquit,
partem stetit. » His item de secunda bestia enar-
ratis,

Vers. 6. « Post ipsam, inquit, aspiciebam, et
ecce alia bestia quasi pardalis, et ipsi alæ qua-
tuor volucris super eam, et quatuor capita bestię,
et potestas data est illi. » Macedonicum regnum
per hæc designat, et admodum congruenter Ale-
xandrum *pardali* comparavit, propter celeritatem,
et velocitatem, et varietatem. « Quatuor autem
alæ volucris » bestię fuisse dixit, quia volucris
instar Alexander cum percurrisset quatuor orbis
terrarum partes, omnes in suam potestatem red-
git; et per « quatuor capita » imperii divisionem
post Alexandrum factam significavit. Quatuor enim
pro uno constituti sunt reges; et Ptolemæo Lagi
commissa sunt Ægypti gubernacula; Seleuco
Orientis imperium administrandum concreditum
est; Antigonus potitus est Asia, Antipater Mace-
donia, ut quidam perhibent, secundum alios vero,
Philippus, qui et Aridæus dictus est, ipsius Ale-
xandri frater. *Quatuor igitur capita* quatuor post
Alexandrum innuunt imperia, et *quatuor alæ* ip-
sum Alexandri principatum, qui quatuor orbis
terrarum partes superavit: *potestatem* ^{*} autem dixit
datam fuisse bestię, quando ea etiam, quæ su-
periores reges non obtinuerant, obtinuit ipse:
verumtamen illud quoque regnum, quod omnibus
superius fuit, sinem habuit.

Vers. 7. « Post hanc enim aspiciebam inquit,
in visione noctis, et ecce **1195** bestia quarta

VARIÆ LECTIONES.

⁶ δὲ φησι. ^B γάρ. ⁷ Β Συρίας. ⁸ ὅτι. Des. in B. ⁹ Β πτηνοῦ. ¹⁰ ἡ Des. in A et B. ¹¹ Β αὐτοῦ.
¹² Β ὡς τινες ἔφασαν. ¹³ Β Ἀριδαῖος. ¹⁴ φησι. In B post θεώρου ponitur. ¹⁵ ἐν — νυκτός. Des. in A.

terribilis et valde stupenda, et dentes ejus ferrei et magni, et unguis ejus ærei comedebant et comminuebant, et reliqua pedibus suis conculcabat : et ipsa valde præstabat omnibus bestiis, quæ erant ante ipsam. » *Quartam bestiam* Romanorum regnum vocat; sed non imponit ipsi nomen, quia ex plurimis nationibus Romanorum civitas conflata, orbe terrarum polita est : quæ a regibus primum, deinde nunc a populo, nunc ab optimatibus administrata, demum ad pristinum regnandi genus rediit. *Terribilemque ipsam bestiam* asserit, et *valde stupendam*, quia aliorum omnium regnorum potentissimum hoc fuit regnum. Et in imagine item quartam materiam *ferrum* posuit, et *subjecit*. Quemadmodum itaque ferrum comminuit et domat omnia, ita omnia comminuet et domabit. Et hic similiter, « Bestiæ, inquit, dentes ferrei : » ut perspicuum sit, et hic, et illic idem regnum significari. « Comedebat, inquit, et comminuebat : » etenim revera majora a Romanis subjectis populis imposita sunt tributa. « Et reliqua, inquit, pedibus suis conculcabat. » *Pedes* autem regni exercitum et milites innunt, a quibus haud mediocres clades incolis et urbium et regionum inferuntur. « Et ipsa valde præstabat omnibus bestiis, quæ erant ante ipsam. » Potentius enim atque illustrius Romanorum regnum superioribus omnibus regnis est redditum. « Et cornua ipsi decem, » inquit. Significat **1196** hoc loco, fore ut circa regni finem decem simul exsurgant reges, quorum alii potentes futuri sint, alii admodum imbecilles. Hoc enim in imaginis quoque somnio docuit : nam ibi « digiti pedum decem (erant) quorum pars ferrea, pars erat fictilis; » quod beatus Daniel interpretatus dixit : « Partem quidem regni robustam fore, partem vero imbecilem. » Ita ut aperte constet eadem utroque somnio significari.

« Et cornua ipsi decem, ait. (Vers. 8.) Considerabam, inquit, cornua ejus, et ecce cornu aliud parvum conspicuum ascendebat* in medio ipsorum, et tria ante illud eradicata sunt a facie ejus, et ecce oculi, quasi oculi hominis in cornu isto, et os loquens magna, et sanctis inferebat bellum. » **D** Illic Antichristum innuit, qui inter decem cornua exoritur, atque ipsum tria ante se cornua radicitus asserit evulsisse : quo significat, illum ex decem eodem tempore regnantibus tres reges eversum esse. Et *parvum* cornu illud vocat, ut ex parva Judæorum tribu natum : *conspicuum* autem ut qui deinde futurus sit illustris. Per *oculos* vero, prudentiam astutiamque designavit, qua ille plures

ρόν και ἑκθαμβόν περισσῶς ¹⁶, και οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροὶ και μεγάλοι, και ¹⁷ οἱ ὄνυχες αὐτοῦ χαλκοὶ ἤσθιον και ἐλέπτυνον ¹⁸, και τὰ ἐπίλοιπα τοῖς ποσίν αὐτοῦ συνεπάται, και αὐτὸ ¹⁹ διέφερε περισσῶς παρὰ πάντα τὰ θηρία τὰ ἑμπροσθεν αὐτοῦ. » Τὸ τέταρτον θηρίον τὴν Ῥωμαϊκὴν καλεῖ βασιλείαν· ὄνομα δὲ αὐτῷ οὐ τίθησιν, ἐπειδὴ ἐκ πλείονων ἐθνῶν ²⁰ ἢ Ῥωμαίων συγκροτηθεῖσα πόλις τῆς οἰκουμένης ἐκράτησε· πρῶτον μὲν βασιλευομένη, εἶτα ἐπὶ μὲν δημοκρατουμένη, ἐπὶ δὲ ἀριστοκρατουμένη· ὕστερον δὲ εἰς τὴν προτέραν ἐπανελθούσα βασιλείαν. Φοβερὸν δὲ λέγει τὸ θηρίον και ἑκθαμβόν περισσῶς, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων ἀπασῶν βασιλειῶν δυνατωτέρα αὕτη ἢ βασιλεία γεγένηται, και ἐπὶ τῆς εἰκόνης δὲ, τετάρτην ὕλην τὸν σιδηρὸν τέθεικε, και ἐπήγαγεν. **B** « Ὅσπερ τοῖνον ὁ σιδηρὸς λεπτύνει και ἐκθαμάσει πάντα, οὕτω πάντα λεπτύνει και ἐκθαμάσει. Καὶ ἐνταῦθα δὲ φησιν· « Οἱ ὀδόντες τοῦ θηρίου σιδηροὶ » ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι τὴν αὐτὴν κἀνταῦθα ²¹ βασιλείαν αἰνίττεται. « Ἦσθιοι, φησὶ, και ἐλέπτυνε. » Καὶ τῷ ²² ὄντι μείζους ἐπετέθησαν ὑπὸ Ῥωμαίων τοῖς ὑπηρετοῖς οἱ φόροι. « Καὶ τὰ ἐπίλοιπα, φησὶ, τοῖς ποσίν αὐτοῦ συνεπάται. » *Πόδας* δὲ τῆς βασιλείας τὴν στρατείαν αἰνίττεται, ὑφ' ὧν οὐ μικρὰ ζημίαι τοῖς τε τὰς πόλεις οἰκοῦσι και τὰς χώρας ἐπάγονται. « Καὶ αὐτὸ διέφερε περισσῶς παρὰ πάντα τὰ θηρία τὰ ἑμπροσθεν αὐτοῦ. » Δυνατωτέρα γὰρ ²³ και περιφανέστερα ἢ Ῥωμαίων βασιλεία τῶν πρὸ αὐτῆς βασιλειῶν ἀπεφάνθη. « Καὶ κέρατα αὐτῷ, φησὶ, δέκα. » Σημαίνει ἐνταῦθα, ὅτι περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας δέκα κατὰ ταῦτὸν ἀναστήσονται βασιλεῖς, ὧν οἱ μὲν ἔσονται δυνατοί, οἱ δὲ λίαν ἀσθενεῖς. Τοῦτο γὰρ και ἐν τῷ τῆς εἰκόνης ἐνυπνίῳ ἐδίδαξε· και γὰρ ἐκεῖ « οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν δέκα, και οὗτοι μέρος μὲν ²⁴ εἶχον σιδηροῦ, μέρος δὲ τι ὀστράκου· ἐρμηνεύων δὲ ὁ μακάριος ἔφη ²⁵ Δανιὴλ, ὡς « Τῆς βασιλείας μέρος μὲν τι ἔσται ἰσχυρὸν, μέρος δὲ τι ἀσθενές. » Ὅς εἶναι δῆλον, ὅτι τὰ αὐτὰ σημαίνει ἀμφοτέρω τὰ ἐνύπνια.

« Καὶ κέρατα αὐτῷ δέκα, φησὶ. (η'.) Προσεύων, φησὶ ²⁶, τοῖς κέρασιν αὐτοῦ, και ἰδοὺ κέρα· ἕτερον μικρὸν θεωρητῶν ἀνέβαινον ²⁷ ἐν μέσῳ αὐτῶν, και τρία ἑμπροσθεν ²⁸ αὐτοῦ ἐξεβρίζωθη ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ· και ἰδοὺ ὀφθαλμοὶ ὡσεὶ ὀφθαλμοὶ ἀνθρώπου ἐν τῷ κέρατι τοῦτω, και στόμα λαλοῦν μεγάλη και ²⁹ ἐποίηε πόλεμον πρὸς τοὺς ἄγιους. » Ἐνταῦθα τὸν Ἀντίχριστον αἰνίττεται, μεταξὺ τῶν δέκα κέρατων ἀναφανόμενον. Λέγει δὲ ὅτι και τρία κέρατα ἐξεβρίζωσε τῶν ἑμπροσθεν αὐτοῦ· αἰνίττεται δὲ ὅτι τρεῖς βασιλεῖς καταλύσει ἀπὸ τῶν δέκα κατὰ ταῦτὸν βασιλευόντων. Μικρὸν δὲ αὐτὸ κέρασ καλεῖ, ὡς ἀπὸ μικρᾶς φυλῆς τῶν ³⁰ Ἰουδαίων φερόμενον· θεωρητῶν δὲ, ὡς ἐπίσημον μετὰ ταῦτα γινόμενον ³¹. Διὰ δὲ

VARIE LECTIONES.

¹⁶ περ. Des. in A. ¹⁷ και — χαλκοί. Des. in A, B et in textu Chald. ¹⁸ A et B ἔσθιον και λεπτύνον. ¹⁹ B αὐτόν. A αὐτὸ διαφέρων. ²⁰ ἐθν. Des. in B. ²¹ B και ἐνταῦθα κάκει. ²² πῶ. B πρᾶμ. γάρ. ²³ γάρ. B οὖν. ²⁴ B μέντοι. ²⁵ B Δανιὴλ μέρος μὲν τι ἔφη ἔσται ἰσχυρὸν. ²⁶ φησὶ. Des. in B. ²⁷ A ἀνέβη. B ἀναβαῖνον. Uterque omittit θεωρητῶν. ²⁸ ἑμπρ. A πρᾶμ. κέρατα τῶν. ²⁹ και — ἄγιους. Des. in textu Chald. ³⁰ τῶν. B. τῆς. ³¹ B γινόμενον.

τῶν ἐφθαλμῶν ³² τὴν φρόνησιν καὶ πανουργίαν ³³ ἤνιξάτο, ἢ χρώμενος ἐξαπατήσει πολλούς. Ἄλλὰ καὶ στόμα, φησί, λαλοῦν μεγάλα, τουτέστιν, ἀλαζονικά καὶ ὑπέρογκα. Σαφῶς δὲ ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος τοῦτο διδάσκει, λέγων· « Μὴ τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω ³⁴ κατὰ μηδένα τρόπον, ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, καὶ ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ὑπὲρ ³⁵ πάντα λεγόμενον Θεόν, ἢ σέβασμα, ὥστε καὶ ³⁶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα ³⁷ καθίσει, ἀποδεικνύοντα ³⁸ ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ Θεός. » Τοῦτο εἰναιτόμενος καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δανιήλ· « Καὶ στόμα λαλοῦν μεγάλα, καὶ ἐποίει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων. » Πάντα γὰρ, φησί ³⁹, πραγματοῦται, κοινωνοὺς τῆς πονηρίας καὶ τῆς τιμωρίας ⁴⁰ ἅπαντας ἀνθρώπους λαβεῖν ἐπιέμενος. Ἄλλὰ ταῦτα ποιῶν, φησὶν, οὐκ σιταί.

θ, ι'. « Ἐθεώρουν γὰρ, φησὶν, ἕως οὗ τοῦ θρόνου ἐτέθησαν, καὶ Παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισε ⁴¹, καὶ τὸ ἐνδυμα αὐτοῦ ὡσεὶ χιών λευκὴν, καὶ ἡ θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλῆξ πυρὸς, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον. Ποταμὸς πύρινος ⁴² εἶλκεν ἐκπορευόμενος ⁴³ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, χιλίαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρεστήκεισαν αὐτῷ ⁴⁴ κρητήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεύχθησαν. » Ἐκεῖνα μὲν, φησὶν, ἅπαντα ⁴⁵ ἐτόλμα τὸ κέρας τὸ ⁴⁶ λαλοῦν τὰ μεγάλα καὶ ἀλαζονικά καὶ ὑπέρογκα, καὶ τοῖς ἁγίοις πολεμοῦν, ἕως ἐκάθισε τὸ κρητήριον. Προσῆκει δὲ εἰδέναι, ὅτι ἀσώματος ὢν ὁ Θεός, ἀπλοῦς τε καὶ ἀσημάτιστος, περιγραφὴν οὐδεμίαν δεχόμενος, ἀλλ' ἀπεριγραφὸν ἔχων τὴν φύσιν, σχηματίζει πολλαίς πρὸς τὸ χρησιμον, ὡς ἐθέλει, τὰς ὀπτασίας. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐτέρωις μὲν αὐτὸν ἐπιφανόμενον τῷ Ἀβραάμ, ἐτέρωις δὲ τῷ Μωσῇ ⁴⁷, καὶ ἄλλως τῷ Ἠσαΐα, καὶ τῷ Ἐζεκιήλ δὲ ὡσαύτως ἐτέραν ὄψιν ἐπέδειξεν ⁴⁸. Ὅταν τοίνυν τὴν τῶν ἀποκαλύψεων ἴθης διαφορὰν, μὴ πολύμορφον ὑπολάβῃς τὸ Θεῖον, ἄκουσον δὲ αὐτοῦ λέγοντος διὰ Ὠσηῆ τοῦ προφήτου· « Ἐγὼ ὄρασεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὁμοιώθην. » Ὁμοιώθην εἶπεν, οὐκ ὡφθην· ὡς γὰρ βούλεται, σχηματίζει τὰς ὄψεις. Ὅσπερ ἀμέλει καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιήλ θεασάμενος ἐξ ἡλέκτρου καὶ πυρὸς συγκεῖμενον τὸν ὀφθέντα, διηγησάμενος τὴν ἀποκάλυψιν ἐπέγραψε· « Τοῦτο ὁμοίωμα δόξης Κυρίου. » Καὶ οὔτε αὐτὸν ἔφη τεθεῶσθαι τὸν Κύριον, οὔτε αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου δόξαν, ἀλλὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης Κυρίου. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ⁴⁹ ὁ μακάριος Δανιήλ, διὰ μὲν τοῦ Παλαιῦ τῶν ἡμερῶν διδάσκειται τὸ αἰώνιον· οὕτω γὰρ καὶ τινες τῶν ἐρμηνευτῶν νενοη-

A decipiet. Quinetiam os, inquit, loquens magna, hoc est, arrogantia atque superba. Idque aperte beatus Paulus nos docet, cum ait: « Ne quis vos **1197** seducat ullo modo, quoniam, nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, et extollitur supra omnem qui dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut ingressus in templum Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus f. » Hoc innuens quod beatus Daniel dixit: « Et os loquens ingentia, et sanctis inferebat bellum. » Omnia enim molitur, inquit, omnes homines cupiens improbitatis et pœnarum socios et participes habere. Verum hæc faciens, inquit, haud diutius perseverabit, sed quam celerrime destruetur.

ἐπὶ πολὺ διαρκέσει, ἀλλ' ὡς τάχιστα καταλυθή-

B VERS. 9, 10. « Contemplabar enim, inquit, donec throni positi sunt, et Antiquum dierum sedit, et vestimentum ejus album instar nivis, et capillus capitis ejus quasi lana munda: thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis ardens. Fluvius igneus proripiebat sese egrediens ante eum: mille millia ministrabant ei, et decies centena millia stabant prope eum; judicium sedit, et libri aperti sunt. » Illa, inquit, omnia audebat cornu illud magna loquens et superba atque arrogantia, et cum sanctis pugnans, donec sedit judicium. Illud autem nos scire par est, Deum corporis expertem, simplicemque ac nulla forma præditum, quique nullam admittit circumscriptionem, cum ipsius natura ea sit, quæ circumscribi nequeat, **1198** persæpe utilitatis nostræ causa perinde ac velit, visiones figurare. Et videre licet, illum alia forma Abrahamo se videndum obtulisse, alia Mosi, et alia Isaïæ, et Ezechieli similiter aliam ostendisse speciem. Quando itaque videris revelationis varietatem, ne multiforme numen opineris, ipsum autem audias per Oseam prophetam dicentem: « Ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum s-h. » Assimilatus sum dixit, non visus sum: quemadmodum enim vult, visiones figurat. Sicut denique beatus etiam Ezechiel contemplatus ex electro et igne compositum illum quem viderat, narrataque visione, subjicit: « Hæc similitudo gloriæ Domini i. » Ac neque ipsum Dominum a se conspectum dixit, neque ipsam Domini gloriam, sed similitudinem gloriæ Domini. Hic item beatus Daniel per Antiquum dierum docetur æternum numen: quod cum quidam interpretes etiam sic

¹ II Thess. II, 5. 4. ^{s-h} Osce. x, 11. ⁱ Ezech. II, 1.

VARIE LECTIONES.

³² ὄφθ. B alid. αὐτοῦ. ³³ παν. B. pr. in. τὴν. ³⁴ Loco cit. est. ἐξαπατήσῃ. ³⁵ ὅπ. B ἐπὶ, juxta rec. lect. I. c. ³⁶ καί. Loco cit. est αὐτόν. ³⁷ εἰσελθ. Loco cit. est ὡς Θεόν. ³⁸ B ἀποδεικνύοντα, juxta rec. lect. I. c. ³⁹ φησί. D. s. in B. ⁴⁰ κ. τ. τιμ. Des. in B. ⁴¹ A ἐκάθιστο. ⁴² A et B πυρὸς. Ita quoque supra, t. I, pag. 925 et 1297, leg. ⁴³ ἐκπ. Des. supra, t. I, pag. 925. ⁴⁴ A ἐμπροσθεν αὐτοῦ. ⁴⁵ ἅπ. In B post ἐτόλμα ponitur. ⁴⁶ τὸ et deinde τλ, in B des. ⁴⁷ B Μωσῆ. ⁴⁸ B ἀπέδειξεν. ⁴⁹ τοίν. Des. in B.

intellexissent, pro *Antiquo dierum*, posuerunt *Antiquans dies*. Contemplatur item *capillos puros*, et *vestimentorum splendorem*, inculpata undique et sanctiam, non solum divinam naturam, sed etiam ea quæ de ipsa intelligi possunt, edoctus, justitiam videlicet, providentiam, curam, iudicium. Quod enim vidit « cornu superbis utens verbis, » et Dei cultoribus infinitas moliens insidias, per puritatem undique coruscantem edocetur, non negligente **1199** Deo, sed ob ineffabilem dispensationem permittente, hæc illud audere. Et ne quis rursus opinetur velle quidem Deum, utpote bonum, sanctis opem ferre, non posse autem, videt etiam « thronum ex igne constructum, et rotas itidem ignea præditas natura, et fluvium ignis thronum trahentem, et mille millia ministrantium, et decies centena millia astantium. » Et per hæc quidem divina potestas declaratur, per illa vero incorrupta nullique reprehensioni obnoxia natura: per *antiquitatem* autem æternitas, sapientia, et mansuetudo. His adjicit: « Iudicium sedit, et libri aperti sunt, » hoc est: iudicii reliquum tempus decrevit esse, et explicavit rerum ab unoquoque gestarum memoriam. *Libros* enim appellat uniuscujusque rei memoriam. Quod si quis etiam Domini pollicitationem existimat his indicari, quam apostolis pollicitus est: « Ponentur, inquires, duodecim sedes, et sedentes judicabitis duodecim tribus Israelis, » plane non a ratione abhorret, siquidem mendacii expers est veritatis pollicitatio.

VERS. 11. « Aspiciebam, inquit, tunc a voce sermonum magnorum, quos cornu istud loquebatur, aspiciebam donec interfecta est bestia illa, et periiit, et corpus ejus datum est in combustionem ignis. » Nam propter cornu illius insaniam, facto, inquit, iudicio, quartum etiam regnum deletum est, et corpus bestię datum est in combustionem ignis. Illud autem nos decet annotare, non simpliciter eum dixisse, Tradita est **1200** bestia, sed « corpus bestię » traditum est igni ad comburendum. Cum enim per *bestiam* omne regnum significet, et in regno alii sint pietatis alumni, alii improbitatis ministri, et hos quidem spirituales, illos vero carnales appellare consueverimus, divinæ

VERS. 12. « Et reliquarum bestiarum translatus est principatus, et beatitudo vitæ data est eis i Matth. xix, 28.

A κότες, ἀντὶ τοῦ Παλαιοῦ ⁸⁰ τῶν ἡμερῶν, ὁ Παλαιῶν τὰς ἡμέρας τεθείκατιν. Ὁρᾶ ⁸¹ τε καὶ τῆς τριχῆς τὴν καθαρότητα, καὶ τῶν ἐνδεδυμένων τὴν λαμπρότητα, τὸ ἄμωμον πανταχόθεν καὶ ἄγιον, οὐ μόνον τῆς θείας φύσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ αὐτὴν νοουμένων διδασκόμενος, τούτεστι δικαιοσύνης, προνοίας κηδεμονίας ⁸², κρίσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν « τὸ κέρα ἀλαζονικοῦ μὲν χροῖμενον ⁸³ λόγοις, » τοῖς τε τοῦ Θεοῦ θεράπουσι μυρίας κατῦον ἐπιβουλὰς, διδάσκειται διὰ τῆς πανταχόθεν ἀστραπτούσης καθαρότητος, ὡς οὐ παροῶντος τοῦ Θεοῦ ταῦτα τοιμᾶται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀβρότητον συγχωροῦντος ⁸⁴ οἰκονομίαν. Καὶ ἵνα μὴ τις πάλιν ὑπολάβῃ βούλεσθαι μὲν τὸν θρόνον, ἅτε δὴ ἀγαθὸν ὄντα, τοῖς ἀγίοις ἐπαμύνειν, μὴ δύνασθαι δὲ, ὁρᾶ καὶ « τὸν θρόνον ἐκ φλογὸς παρεσκευασμένον, καὶ τοὺς τροχοὺς ὡσαύτως πυρὸς ἔχοντας φύσιν, καὶ ποταμὸν πυρὸς τὸν θρόνον ἔκοντα, καὶ χιλίας μὲν χιλιάδας λειτουργούσας, μυρίας δὲ μυριάδας παρεστῶσας. » Καὶ διὰ τούτων μὲν τὸ δυνατόν διδάσκειται τοῦ Θεοῦ, δι' ἐκείνων δὲ τὸ ἀκήρατόν τε καὶ ἄμωμον· διὰ δὲ τῆς παλαιότητος τὸ αἰώνιον τε καὶ σοφόν, καὶ ἤμερον. Τούτοις ἐπάγει: « Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεψήθησαν. » ἀντὶ τοῦ, Κρίσεως λοιπὸν ἐδοκίμασεν εἶναι καιρὸν, καὶ ἀνέπτυξε τῶν ἐκάστῳ πεπραγμένων τὴν μνήμην. *Βίβλους* γὰρ τὰς μνήμας καλεῖ. Εἰ δὲ εἰς καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ὑπόσχεσιν ἡγεῖται ταῦτα αἰνιττεσθαι, ἦν τοῖς ἀποστόλοις ἔδωκε· « Τεθήσονται ⁸⁵, λέγων, δέκα καὶ δύο ⁸⁶ θρόνοι, καὶ καθεσθέντες κρινεῖτε τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, » οὐδὲν ἀπεικός ⁸⁷. ἄψευδης γὰρ ἡ τῆς ἀληθείας ἐπαγγελία.

C **α'.** « Ἐθεώρουν, φησί, τότε ⁸⁸ ἀπὸ φωνῆς τῶν λέγων τῶν μεγάλων, ὧν τὸ κέρα ἐκεῖνο ⁸⁹ ἐλάλει, θεωρῶν ἡμῖν ⁹⁰ ἕως ἀνηρέθη τὸ θηρίον, καὶ ἀπώλετο, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐδόθη εἰς κατάκαυσιν ⁹¹ πυρὸς. » Διὰ γὰρ τὴν τοῦ κέρατος ἐκείνου μανίαν, τοῦ κριτηρίου, φησί, γενομένου, κατελύθη καὶ ἡ τετάρτη βασιλεία, « καὶ τὸ σῶμα τοῦ θηρίου ἐδόθη εἰς κατάκαυσιν πυρὸς. » Προστίκει δὲ ἐπισημῆσθαι, ὅτι οὐχ ἀπλῶς, ἐδόθη τὸ θηρίον εἰς καῦσιν πυρὸς, ἀλλὰ, « τὸ σῶμα αὐτοῦ, » εἶπεν ⁹². Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τοῦ θηρίου πᾶσαν τὴν βασιλείαν αἰνιττεται· ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ οἱ μὲν εἰσὶν εὐσεβεῖς τρόφιμοι, οἱ δὲ κακίας ἐργάται, καὶ τοὺς μὲν πνευματικούς, τοὺς δὲ σαρκικούς προσαγορεύειν εἰκότα μὲν, τῇ θεῖᾳ Γραφῇ πειθόμενοι, εἰκότως οὐκ εἶπε τὸ θηρίον δοθῆναι εἰς καῦσιν πυρὸς, ἀλλὰ τοῦ θηρίου τὸ σῶμα, τούτεστι, τοὺς παχύτερους, καὶ σαρκικούς, καὶ πνευματικὸν πεφροντικίας ⁹³ οὐδέν.

β'. « Καὶ τῶν λοιπῶν δὲ ⁹⁴ θηρίων μετεστάθη ἡ ἀρχή, καὶ μακαριότης ⁹⁵ ζωῆς ἐδόθη αὐτοῖς ⁹⁶ ἕως

VARIAE LECTIONES.

⁸⁰ Montf. in Hexapl. ad h. l. habet παλαιός. ⁸¹ ὁρᾶ. Ita cum B legimus. Sirm. ὄρα. ⁸² κηδ. Des in B ⁸³ χρ. In B post λόγους ponitur. ⁸⁴ συγγ. B præm. αὐτοῦ. ⁸⁵ Τεθήσ., κ. τ. λ. Aliiter l. c. leg. ⁸⁶ B δώδεκα. ⁸⁷ ἀπ. B addit ὑπολαμβάνει. ⁸⁸ τότε. Des. in B. ⁸⁹ ἐκ. Des. ibid. ⁹⁰ θ. ἡμ. Des. in A. ⁹¹ A et B καῦσιν. Ita quoque post pauca leg. ⁹² εἶπ. In B ante ἐδόθη ponitur. ⁹³ B πεφροντικίας. ⁹⁴ δε. Des. in A. ⁹⁵ μακ. Suspecta est lectio. A et B habent μακρότης, juxta Chald. et rec. lectionem τῶν LXX. ⁹⁶ αὐτοῖς. Ex A et B suppl.

καιροῦ καὶ καιροῦ ⁶⁷.) Τῶν γὰρ, φησὶν, ἄλλων θη-
ρίων ἤδη ἐπέπαυτο ἡ ἀρχή, εἰ καὶ πολλῶν ἐτῶν περι-
οδὸν ἐν τῷ ⁶⁸ κρατεῖν καταναλωσάντων· φανερός γὰρ
ἐκάστω εἰς τὸ βασιλεύειν ὠρίσθη καιρός. Τούτων
δὲ, φησὶν, οὕτω γινομένων, καὶ τῶν μὲν ἄλλων βασι-
λειῶν ἤδη πρότερον παυσασμένων, τῶν δὲ τῆς τετάρ-
της βασιλείας τιμωρίας ἀξίων τῷ πυρὶ παραδοθέν-
των.

γ', ιδ'. « Ἐθεώρου, φησὶν, ἐν ὁράματι τῆς νυκτός,
καὶ ἰδοῦ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς Υἱὸς
ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν
ἡμερῶν ἐφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη ⁶⁹.
Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ τιμὴ, καὶ ἡ ἀρχή ⁷⁰ καὶ ἡ βασι-
λεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι, αὐτῷ
δουλεύσουσιν· καὶ ⁷¹ ἡ ἐξουσία ⁷² αὐτοῦ ἐξουσία αἰώ-
νιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ
διαφραθήσεται. » Ἀληθῶς εἰς καιρὸν εἴποι τις ἂν
πρὸς Ἰουδαίους, ἃ πάλα πρὸς αὐτοὺς ὁ προφήτης
ἔλεγεν· « Ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντη-
σας πρὸς πάντας. » Τί γὰρ τούτων σαφέστερον τῶν
ἰδῶν; εὐαγγελικῶς γὰρ τῷ θντι μᾶλλον καὶ ἀπο-
στολικῶς, ἢ προφητικῶς καὶ αἰνιγματικῶς, ταῦτα ⁷³
ὁ Προφήτης ἐκήρυξεν. Ὅπερ γὰρ ⁷⁴ ὁ Κύριος ἐν τοῖς
εὐαγγελίοις λέγει. « Ὅψασθε ⁷⁵ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀν-
θρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ
μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· » καὶ ὁ μακάριος ⁷⁶ Παῦ-
λος· « Ὅτι ὁ Κύριος ⁷⁷ ἐν κελύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχ-
αγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ'
οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ⁷⁸ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοί, καὶ
ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ παραλειπόμενοι ⁷⁹ ἀρπαγησόμεθα
ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ
οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσόμεθα· » τοῦτο σαφῶς
ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ μακάριος Δανιὴλ, τὴν δευτέραν
Σωτήρος ⁸⁰ ἐπιφάνειαν προθεσπίζων, Υἱὸν μὲν ἀν-
θρώπου σαφῶς ἀποκαλῶν, δι' ἣν ἀνέλαθε φύσιν·
ἐρχόμενον δὲ ἐπὶ τῶν νεφελῶν, κατὰ τὴν οἰκειαν
ὑπόσχεσιν, Ἰνα δεῖξῃ τὴν ἐξουσίαν· λαμβάνοντα δὲ τὴν
τιμὴν, καὶ τὴν ἀρχήν, καὶ τὴν βασιλείαν· ⁸¹ παρὰ τοῦ
Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν, ὡς ἀνθρώπων. Τοῦτο γὰρ καὶ
ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ ἐκ προσώπου αὐτοῦ τοῦ Κυρίου
ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Κύριος εἶπε πρὸς με· Υἱός
μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε· αἰτῆσαι παρ'
ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ
τὴν κατάσχεσιν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. » Τοῦτο δὲ
καὶ ὁ μακάριος λέγει Δανιὴλ· « Πάντες γὰρ, φησὶ,
λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύσουσι. » Καὶ δεικνύς
τὸ ἀτελεύτητον τῆς βασιλείας, « Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ,
φησὶν, ἐξουσία αἰώνιος, ἣτις οὐ παρελεύσεται ⁸², καὶ
ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφραθήσεται. » Οὕτως οὖν
γράφας ⁸³ τὴν ἀποκάλυψιν, ἐπήγαγεν·

ις'. « Ἐφρίξε τὸ πνευμά μου· ἐγὼ Δανιὴλ ἐν τῇ

A usque ad tempus et tempus. » Aliarum enim be-
stiarum, inquit, jam desierat principatus, quamvis
multorum annorum circuitum regnando consum-
pssissent : certum enim unicuique regnandi tempus
definitum fuit. His autem ita gestis, inquit, cum
et alia regna jam prius deleta essent, et ii qui
in quarto regno erant supplicio digni traditi essent
igni :

VERS. 13, 14. « Aspicebam, inquit, in visione
noctis, et ecce cum nubibus caeli quasi Filius homi-
nis veniebat, et usque ad Antiquum dierum per-
venit, et in conspectum ejus allatus est. Et ipsi-
datus est honor, et principatus, et regnum, et
omnes populi, tribus, linguæ, ipsi servient : po-
testas ejus potestas æterna, quæ non transibit :
et regnum ejus non corrumpetur. » In Judæos
omnino opportune ea **1201** dici possunt, quæ
olim propheta in ipsos dicebat : « Facies meretricis
fuit tibi, sine pudore fustis erga omnes k. »
Quid enim his verbis apertius? evangelice enim
revera potius et apostolice, quam prophetice et
ænigmatice, propheta hæc quasi præco divulgavit.
Quod enim in Evangelii Dominus ait : « Videbitis
Filius hominis venientem in nubibus caeli cum
angelis suis l ; » et beatus Paulus : « Quoniam Do-
minus cum celeusmate, cum voce archangeli, et
tuba Dei descendet de caelo, et mortui resurgent
incorrupti : et nos qui vivimus, qui relinquimur,
rapiemur in nubibus obviam Domino in aera, et
sic semper cum Domino erimus m ; » hoc aperte
nos docuit beatus Daniel, secundum Salvatoris
vaticinans adventum : *Filius quidem hominis*
aperte vocans propter eam quam sibi ascivit natu-
ram : *venientem autem in nubibus*, secundum id
quod ipse pollicitus est, ut ostendat potestatem :
accipientem honorem, et principatum et regnum, ab
Antiquo dierum, tanquam hominem. Hoc enim
etiam in secundo psalmo ex ipsius Domini persona
beatus David ait : « Dominus dixit ad me : Filius
meus es tu, ego hodie genui te : postula a me, et
dabo tibi gentes hereditatem tuam, et posses-
sionem tuam terminos terræ n. » Hoc item beatus
1202 Daniel asserit : « Omnes enim populi,
inquit, tribus, et linguæ ipsi servient. » Osten-
densque regnum sine cariturum : « Potestas,
inquit, ejus, potestas æterna, quæ non transibit,
et regnum ejus non corrumpetur. » Sic igitur
scripta revelatione, adjecit :

VERS. 15. « Horruit spiritus meus; ego Daniel in

^k Jerem. iii, 3. ^l Matth. xxiv, 30. ^m I Thess. iv, 16, 17. ⁿ Psal. ii, 7, 8.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ A χρόνου καὶ καιροῦ. ⁶⁸ ἐν τῷ — φανερός. B τῷ κράτει κατηνάλωσαν, φανερώς. ⁶⁹ πρ. Exru-
gendum fuit αὐτῷ, quod in edit. Sirm. sequebatur. ⁷⁰ A et B ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ. ⁷¹ καὶ. Des.
in A. ⁷² Infra, ad I Cor. xv, 25, leg. βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, ἣτις οὐ καταλυθήσεται εἰς τὸν
αἰῶνα χρόνον. ⁷³ ταῦτα. Ex B suppl. ⁷⁴ γάρ. B add. καὶ. ⁷⁵ ὅψ. B πρæm. ὅτι. ⁷⁶ μακ. B add. δέ.
⁷⁷ ὁ Κύρ. Loco cit. præcedit αὐτός. ⁷⁸ νεκροί, κ. τ. λ. Aliter leg. l. c. ⁷⁹ B περιλειπόμενοι, ut l. c.
⁸⁰ Σωτ. B πρæm. τοῦ. ⁸¹ βασιλείαν. B ἐξουσίαν. ⁸² ἣτ. οὐ παρελ. Des. in B. ⁸³ B οὕτω συγγράψας.

habitu meo, et visiones capituli mei conturbabant me. » Visio enim horribilis erat, inquit, et ignorantio eorum quæ innuebantur, mentem meam confundens perturbatione implebat.

VERS. 16. « Accessi itaque ad unum de assistentibus, et veritatem quærebam ab eo, de omnibus his. » *Assistentes* autem dicit mille millia, et decies centena millia, per quæ non numerum definitum dixit, sed majorem quam ut numerari possit, multitudinem ministrorum, et eorum qui præsto aderant, declaravit. Digniores enim non astabant solum, sed ministrare etiam jubebantur: reliqui vero, cum non sine metu starent, servitute indicabant. Et sicut in humanis judiciis ex subjectis populis alii astant horribilius iudicium præ se ferentes, alii egrediuntur et ingrediuntur, iudici responsa afferentes: ita in maxime horribili iudicio vidit Daniel decem millia astantium, et mille millia eorum, quibus ministrandi munus erat impositum. Cum accessisset itaque, inquit, interrogans, quænam esset revelationis interpretatio, didicit a quodam eorum qui astabant, veritatem.

VERS. 17, 18. « Dixit enim mihi: Hæ bestię magis quatuor, quatuor regna surgent in terra, quæ auferentur. 1203 Et sancti accipient regnum Altissimi, et obtinebunt illud usque in sæculum, et usque in sæcula sæculorum. » Animadvertendum est diligenter dixisse ipsum hic quoque regna quatuor, sicut etiam in imagine quatuor dixerat: ne existimemus, fletile regnum a ferreo diversum esse. *Item* enim mihi « finem regni ferrei imbecilliosem fore » dixit: et hic similiter « tria cornua dicit radicibus ex decem evulsa, » ut imbecillius affecta. Hæc itaque regna, inquit, delebuntur, et verum ac sempiternum regnum sanctis Altissimi tradetur. Illud itaque expetens, inquit, pro nihilo existimato præsentis sæculi regna, quæ haud multo post habitura sint finem. Deinde:

VERS. 19. « Quærebam, inquit, accurate de quarta bestia, quia erat præstantior omni bestia, et valde terribilis: dentes ejus ferrei, et ungues ipsius ærei: comedebat, et comminabat, et reliqua pedibus suis conculcabat. » Notandum est dentes ferreos dici, et ungues æreos. Romanorum enim regnum ab omnibus accipit tributum: ideo dentes dixit ferreos. Et quia etiam multi ex Macedonico regno profecti in militiam ascribebantur, idemque quod sunt ungues bestię, regi sunt milites, jure ungues æreos appellavit, quandoquidem tertium quoque regnum æreum vocavit. Perconabatur enim, inquit,

ἔξει μου, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάρασσόν με. » Ἡ τε γὰρ ὄψις, φησὶ, φορικώδης ἦν, καὶ ἡ ἀγνοία τῶν αἰνιγμάτων ἐκύκα μου τὴν διάνοιαν, καὶ θορύβων ἐπλήρου.

ἰς'. « Προσῆλθον τοίνυν τινὲ τῶν ἐστηκότων, καὶ τὴν ἀκριθεῖαν ἐξήτουν παρ' αὐτοῦ περὶ πάντων τούτων. » Ἐστηκότας δὲ λέγει τὰς χιλίας χιλιάδας, καὶ μυρίας μυριάδας, δι' ὧν οὐκ ἀριθμὸν εἶπε βῆτον, ἀλλὰ τοῦ ἀριθμοῦ κρεῖττον· ἐδίλωσε πλῆθος τῶν τε λειτουργούντων, καὶ τῶν παρεστηκότων. Οἱ μὲν γὰρ τιμιώτεροι οὐκ εἰστήκεισαν μόνον, ἀλλὰ καὶ λειτουργεῖν ἐκελεύοντο· οἱ δὲ λοιποὶ τῇ μετὰ δέους στάσει τὴν δουλείαν ἐμήνουν. Καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαστηρίων, οἱ μὲν τῶν ὑπῆρχόντων ἰστάσιν φοβερώτερον δεικνύντες τὸ δικαστήριον, οἱ δὲ ἐξῆσσι τε καὶ εἰσῆσσι τῷ δικαστῇ τὰς ἀποκρίσεις κομίζοντες· οὕτως ἐν τῷ φοβερωτάτῳ δικαστηρίῳ εἶδεν ὁ Δανιὴλ τὰς μὲν μυριάδας παρεστώσας, τὰς δὲ χιλίας χιλιάδας λειτουργεῖν ἐμπειστευμένους⁸⁶. Προσελθὼν τοίνυν, φησὶ, καὶ ἐρώμενος τίς τῆς ἀποκαλύψεως ἡ ἐρμηνεία, ἔμαθεν⁸⁷ παρά τινος τῶν ἐστῶτων τὴν ἀλήθειαν.

ἰζ', ιη'. « Ἐφη γὰρ μοι: Ταῦτα τὰ θηρία τὰ μεγάλα τὰ τέσσαρα, τέσσαρες βασιλεῖαι ἀναστήσονται ἐπὶ τῆς γῆς, αἱ ἀρθήσονται. Καὶ παραλήφονται τὴν βασιλείαν ἄγιοι Ὑψίστου, καὶ καθέξουσιν αὐτὴν ἕως αἰῶνος, καὶ ἕως αἰῶνος τῶν αἰῶνων. » Προσέγειν ἀκριθῶς δεῖ, ὅτι κἀναυθα τέσσαρας εἶπε βασιλείας, καὶ ἐπὶ τῆς εἰκόνης τέσσαρας· καὶ μὴ νομίζειν τὸ δοξακὸν ἐτέρων εἶναι παρὰ τὸν σίδηρον βασιλείαν⁸⁸. Καὶ γὰρ ἐκεῖ « τὸ τέλος τῆς σιδηρᾶς βασιλείας⁸⁹ ἀσθενέστερον. » ἔφη, καὶ ἐναυθῶ ὡσαύτως « τρία κέρατα ἔφη⁹⁰ ἐκρικωθῆναι ἀπὸ τῶν δέκα, » ὡς ἀσθενέστερον δηλονότι διακεῖμενα. Αὐτὰς τοίνυν, φησὶν, αἱ βασιλεῖαι διαλυθήσονται, καὶ ἡ ἀληθὴς καὶ ἀτελεύτητος βασιλεία τοῖς τοῦ Ὑψίστου⁹¹ ἁγίοις δοθήσεται. Ἐκείνην τοίνυν, φησὶ, ποθῶν, μηδὲν ἤγρῶ τοῦ παρόντος αἰῶνος τὰς βασιλείας οὐκ εἰς μακρὸν⁹² δεξιμένους τὸ τέλος. Εἰτά φησιν·

ιθ'. « Ἐξήτουν ἀκριθῶς περὶ τοῦ θηρίου τοῦ τέταρτου, ὅτι ἦν διαφέρον⁹³ παρὰ πᾶν θηρίον, καὶ⁹⁴ φοβερόν, περισσῶς· οἱ ὀδόντες αὐτοῦ σιδηροὶ, καὶ οἱ δυνυχες αὐτοῦ χαλκοὶ· ἤρθεεν, καὶ ἐλέπτυνεν⁹⁵, καὶ τὰ λοιπὰ⁹⁶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ κατεπάτει. » Ἐπισσημῆνασθαι δεῖ, ὅτι τοὺς μὲν ὀδόντας σιδηροῦς λέγει, τοὺς δὲ δυνυχας χαλκοῦς. Ἡ μὲν γὰρ Ῥωμαίων βασιλεία τὴν, παρὰ πάντων δέχεται φόρον, διὰ τοὺς ὀδόντας ἔφη⁹⁷ σιδηροῦς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐκ τῆς Μακεδονικῆς βασιλείας πολλοὶ εἰς τὴν ὀπλιτικὴν τελοῦσι στρατείαν, ὑπερ δὲ εἰσι θηρίῳ δυνυχες, τοῦτο βασιλεὶ στρατιώται· εἰκότως ἔφη τοὺς δυνυχας χαλκοῦς· ἐπειδὴ καὶ τὴν τρίτην βασιλείαν χαλκῆν προσηγόρευσεν. Ἐπυνθανόμεν γὰρ⁹⁸, φησὶ,

VARIAE LECTIOES.

⁸⁶ τινί. A et B ἐνί. ⁸⁷ δι' ὧν. B διώ. ⁸⁸ B πεπιστευμένους. ⁸⁹ B ἔμαθεν. ⁹⁰ βασ. in B ante εἶναι ponitur. ⁹¹ B τῆς βασιλ. τῆς τοῦ. ⁹² ἔφη. Des. in B. ⁹³ ὄψ. B θεοῦ. ⁹⁴ B μακρῶν. ⁹⁵ A διάφορον. ⁹⁶ καὶ. Des. in A. ⁹⁷ A ἐσθίων καὶ λεπτύνων. ⁹⁸ A et B ἐπιλοῖπα. ⁹⁹ ἔφη. B φησὶ. ¹⁰⁰ γὰρ. B δὲ.

κ. « Καὶ περὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ⁹⁹ τῶν δέκα τῶν A. Vers. 20. « Et de cornibus ejus decem, quæ erant in 1204 capite illius : et de quarto, quod ascenderat et excusserat tria priorum : et cornu illud, cui erant oculi et os loquens magna, et ejus aspectus major reliquis. » Non est mirandum, si supra parvum dixit cornu, hic vero aspectum ipsius majorem reliquis : sed oportet diligenter iis, quæ dicuntur, animum adhibere. Etenim quia nascens cornu vidit, parvum illud appellavit, utpote a parva etiam Judæorum natione profectum, et interitum obscurum obtinens regnum : postquam vero radicitus evulsit tria superiora cornua, merito aspectum ipsius reliquis majorem vocat. Addit itaque adhuc interrogans :

κα. « Τί δήποτε⁹¹ τὸ κέρασ ἐκεῖνο ἐποίει πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, καὶ ἰσχυσε πρὸς αὐτούς ; » Ἄντι⁹² τοῦ, ἐταπεινώσεν αὐτούς.

κβ. « Ἔως οὗ ἦλθεν ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν, καὶ τὸ κριμα ἔδωκεν ἁγίους Ἐψίστου, καὶ ὁ καιρὸς ἐφθασε, καὶ τὴν βασιλείαν κατέσχον οἱ ἅγιοι. » Ἰκέτευσα⁹³ φησὶ, μαθεῖν, τίνα τὸ κέρασ ἐκεῖνο αἰνίττεται, τύφῃ μὲν χρώμενον, ἀλαζονικούς δὲ λόγους προσφέρων, ταπεινοῦν δὲ τὴν τῶν ἁγίων συμμορίαν, ἕως ἂν ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν τῇ μὲν δικαίᾳ χρῆσται ψήφῃ, ἀποφῇ δὲ καὶ τοῖς ἁγίοις τὴν βασιλείαν⁹⁴, καὶ τὸ ἐκεῖνου καταλύσῃ κράτος.

κγ. « Καὶ εἶπέ μοι, φησὶν, οὕτως· Τὸ θηρίον τὸ τέταρτον βασιλεία τετάρτη ἔσται ἐν τῇ γῆ, ἥτις ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ καταφάγεται πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ συμπατήσῃ αὐτήν, καὶ καταχτήσει αὐτήν⁹⁵. » Ταῦτα δὲ οἱ μὲν πάλαι δι' αἰνιγμάτων ἐμάνθινον· ἡμεῖς δὲ τῇ περὶ μαθητήκαμεν· ὁρῶμεν γὰρ τῆς προβήσεως⁹⁶ τὴν ἔκβασιν, τῶν εἰσφορῶν τὴν εἰσπραξίν, τὴν κρατοῦσαν τῶν πλειόνων πένιαν, καὶ τὰ ἄλλα καθ' ⁹⁷ ἐκάστην ἡμέραν γινώμενα⁹⁸ ὁρῶμεν.

κδ. « Καὶ τὰ δέκα κέρατα αὐτοῦ, φησὶ, δέκα βασιλεῖς ἀναστήσονται. » Ἐπισημήνασθαι δὲ χρῆθι, ὅτι οὐκ εἶπεν αὐτούς ἀναστήσεσθαι ἓνα καθ' ἓνα ἀλλήλους διαδεχομένους, ἀλλὰ κατὰ ταῦτόν ἀναστήσεσθαι⁹⁹ καὶ οἱ ταῦθ' οὕτως ἔχει, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ. « Καὶ ὀπίσω γὰρ αὐτῶν, φησὶν⁹⁹, ἀναστήσεται βασιλεὺς ἕτερος· ὃς ὑπεροίσει κακοῖς πάντας τοὺς ἔμπροσθεν¹, καὶ τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει. » Εἰ δὲ μή κατὰ ταῦτόν ἐβασίλευον, ἀλλὰ καθ' ἓνα ἕκαστος τὸν πρὸ αὐτοῦ διαδεχόμενος, πῶς οὕτος⁹⁹ τρεῖς κατὰ ταῦτόν τῶν πρὸ αὐτοῦ ταπεινώσει; Οὐκοῦν εὐδῆλον, ὡς τοὺς δέκα πρὸς τῷ τέλει κατὰ ταῦτόν ἀναστήσεσθαι προλέγει· Ἐσχάτον δὲ τὸν Ἀντίχριστον ἀνιστάμενον, καὶ τῆς βασιλείας ἀντιλαμβανόμενον, πολυμήτρει μὲν αὐτοῖς φησὶ, τρεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν κα-

Vers. 21. « Cur cornu illud bellum faciebat cum sanctis, et prævaluit adversus eos? » Id est, depressit et humiles fecit eos.

Vers. 22. « Donec venit Antiquus dierum, et iudicium dedit sanctis Altissimi, et tempus advenit, et regnum obtinuerunt sancti. » Supplicavi, inquit, ut discerem, quidnam significet cornu illud fastu elatum, et arrogantia verba proferens, sanctorumque deprimens coetum, donec Antiquus dierum justam sententiam ferret, redderetque sanctis regnum, et cornu illius infringeret potentiam.

Vers. 23. « Et dixit mihi, inquit, sic : Bestia quarta regnum quartum erit in terra, quod superabit omnia regna, et devorabit omnem terram, et conculcabit, et concidet eam. » Hæc autem illi per ænigmata 1205 quondam dicebant : nos vero ipsa experientia didicimus ; videmus enim prædictionis eventum, exactionem tributorum, paupertatem complures opprimentem, et alia quotidie fieri conspicimus.

Vers. 24. « Et decem cornua ipsius, inquit, decem reges surgent. » Notandum est non dixisse eum fore ut singuli exsurgant, ita ut alius alii deinceps succedat, sed eodem tempore omnes exsurrecturos esse : atque hæc ita se habere, sequentia testantur. « Post eos enim surget, inquit, rex alius, qui superabit malle omnes superiores, et tres reges humiliabit. » Quod si non eodem tempore regnarunt, verum singuli superioribus successerunt, quomodo iste tres superiores eodem tempore humiliabit? Perspicuum est igitur enim prædicere fore ut decem circa finem simul exsurgant, postremus autem Antichristus exoriatur, regnumque obtineat ; quem cum ipsis bellaturum, ac tres ex ipsis eversurum asserit. Qui quidem

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ Ed. prior hab. αὐτῶν. ¹⁰⁰ tet. A ἐτέρου. ⁹⁹ αὐτ. Des. in A. ⁹⁹ B μεζύονα. ⁹¹ Τί δήποτε, κ. τ. λ. Interrogationem non habent LXX et textus Chald. ⁹² Ἄντι—αὐτούς. Hæc in B ad marginem ascripta sunt. ⁹³ B ἰκετεύω. ⁹⁴ B τὴν βασ. τοῖς ἁγίοις. ⁹⁵ αὐτ. Des. in A. ⁹⁶ τ. πρ. Des. in B. ⁹⁷ καθ. B præm. ἄ. ⁹⁸ γιν. In B post ὁρῶμεν ponitur. ⁹⁹ φησ. Des. in B. ¹ ἔμπρ. B ad. αὐτοῦ. ² οὐτ. Des. in B.

non contentus ea victoria, quam de hominibus A reportaverit :

VERS. 25. « Etiam sermones, inquit, contra Altissimum loquetur, et sanctos Altissimi veterascere faciet, et, » ut quædam habent exemplaria, « humiliabit, et cogitabit mutare tempora et legem. » Tanta enim rabie, inquit, et insania concitabitur, ut superba verba et maledicta contra Deum altissimum evomat, omneque supplicii genus inferat iis, qui ipsi (Deo) grato et benevolò animo inservientes, sanctitatis participes fuerint : **1206** opinabiturque se posse pietatem, quæ tunc vigebit, funditus evertere, optimamque ipsius institutionem commutare. Hoc enim innuit, dicens : « Cogitabit mutare tempora et legem, » hoc est, eam quæ tunc obtinet institutionem. Deinde subjicit : « Et tradetur in manum ejus. » Hoc est, permittet divina providentia ; ostendensque deformitatis malorum illorum tempus, « Neque enim in perpetuum oblivioni dabitur pauper, et patientia pauperum non peribit in perpetuum ; » cum dixisset : « Tradetur in manum ejus, » adjecit, « Usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. » Idque apertius in fine prophetiæ nos docuit. « A tempore enim mutationis jugis sacrificii, inquit, et ut data fuerit abominatio desolationis, erunt dies mille ducenti nonaginta p. » Tempus igitur, et tempora, et dimidium temporis, tres annos cum dimidio dicit, quibus cornu illud magna loquens imperabit.

VERS. 26. « Sed judicium, inquit, sedit, et principatum ejus transmutabunt, ut deleat et perdat usque in finem. » Hoc vero aperte beatus quoque Paulus nos docuit. Cum enim dixisset ea quæ paulo ante commemoravimus, hæc etiam subjecit : « Tantum, donec qui nunc detinet, de medio sublatus fuerit : et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet, cum contigerit adventus ejus, cum cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, **1207** et in omni seductione iniquitatis in iis qui pereunt q. » Quod autem dicit, tale est : Oportet id quod modo detinet e medio tolli. Exstinguetur enim error qui detinet, et finis idolorum dolis imponetur, et tunc revelabitur ille iniquus. Hoc Dominus quoque in sacris Evangeliiis asseruit. « Prædicabitur enim Evangelium, inquit, per omnes fines terræ in testimonium pro ipsis, et tunc veniet finis r. » Hoc inde edoctus beatus Paulus, Thessalonicenscs docet, ac per

ταλύσειν· μή ἀρκούμενος δὲ τῇ κατὰ τῶν ἀνθρώπων νίκῃ·

κε'. « Καὶ λόγους, φησί, πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει, καὶ τοὺς ἁγίους Ὑψίστου παλαιώσει ⁸, καὶ ⁹, ὡς ἔνια τῶν ἀντιγράφων ἔχει, « ταπεινώσει· καὶ ὑπονοήσει τοῦ ⁵ ἀλλοιωῦσαι καιροὺς καὶ νόμον. » Τσαυτῇ γὰρ, φησί, λύσση χρήσεται καὶ μανίῃ, ὡς ἀλαζονικοὺς μὲν καὶ βλασφημοὺς λόγους ἀκοντίζει κατὰ τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, πᾶν δὲ εἶδος ⁶ τιμωρίας τοῖς εὐνοϊκῶς αὐτῷ δουλεύουσι καὶ ἀγίωσύνῃς μετέχουσιν ἐπαγαγεῖν· ὑποποθήσει δὲ, ὡς καὶ παντάπασι καταλύσει τὴν κρατοῦσαν εὐσεβείαν, καὶ τὴν ἀρίστην αὐτῆς πολιτείαν ἀμελεῖσι ⁷. Τοῦτο γὰρ ἠνείκετο εἰρηκῶς· « Ὑπονοήσει τοῦ ἀλλοιωῦσαι καιροὺς καὶ νόμον· » τούτέστι, τὴν κατ' ἑκείνων τὸν καιρὸν κατέχουσαν πολιτείαν. Ἐἴτα ἐπάγει· « Καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ. » Τούτέστι, συγχωρήσει ἡ τοῦ Θεοῦ προμήθεια· καὶ δεικνύς τῆς τῶν κακῶν ἐκείνων ἀωρίας τὸν χρόνον· « Οὐ γὰρ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχὸς, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν πενήτων οὐκ ἀπολείται εἰς τὸν αἰῶνα ⁸. » εἰρηκῶς· « Δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ, » ἐπήγαγεν· « Ἔως καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμισυ καιροῦ. » Τοῦτο δὲ σαφέστερον ἐν τῷ τέλει τῆς προφητείας ἡμᾶς ἐδίδαξεν. « Ἀπὸ καιροῦ γὰρ, φησί, παραλλάξεως τοῦ ἐνδεδελχισμοῦ, καὶ δοθῆναι ⁹ βδέλυγμα ἐρημώσεως, ἡμέραι χίλια διακόσiai ἐνεσηκοντα. » Καιρὸν ¹⁰ οὖν, καὶ καιροὺς, καὶ ἡμισυ καιροῦ, τρία ἡμισυ ἔτη λέγει, ἃ τὸ κέρασ ἐκείνο τὸ λαλοῦν μεγάλα κρατήσει.

κς'. « Ἀλλὰ τὸ κριτήριον, φησίν, ἐκάθισε ¹¹, καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μεταστήσουσι, τοῦ ἀφανίσαι καὶ τοῦ ¹² ἀπολέσαι ἕως τέλους. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος ἡμᾶς σαφῶς ἐδίδαξε Παῦλος. Εἰρηκῶς γὰρ ἐκεῖνα ἃ προειρήκαμεν ¹³, προσέθηκε καὶ ταῦτα· « Μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλύσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείῃ τῆς παρουσίας κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψευδοῦς, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. » Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Δεῖ τὸ κατέχον ἄρτι ἐκ μέσου γενέσθαι. Σθεσθήσεται γὰρ ἡ κατέχουσα πλάνη, καὶ λήξει ἡ τῶν εἰδώλων ἐξαπάτη, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔφη· « Κηρυχθήσεται γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ¹⁴ εἰς πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος. » Ἐκεῖθεν τοῦτο μαθὼν ὁ μακάριος Παῦλος διδάσκει Θεσσαλονικεῶς, καὶ δι' ἐκείνων ἅπαντας τοὺς ¹⁵ τῆς εὐσεβείας ἐραστάς, ὅτι Μὴ νομίσητε νῦν

^o Psal. ix, 49   ^p Dan. xii, 11.   ^q II Thess. ii, 7-10.   ^r Matth. xxiv, 14

VARIE LECTIONES.

πλ. A πλανήσει. ⁶ καὶ. B ἡ. ⁵ τοῦ. Ex A et B suppl. ⁸ εἶδ. In B post τιμωρ. ponitur. ⁷ B ἀμελεψεται. ⁸ τὸν αἰῶνα. B τέλος. ⁹ B δοθήσεται. ¹⁰ καιρὸν — λέγει. His similia exstant infra, ad c. xii, 7. ¹¹ A καθίσει. ¹² τοῦ. Des. in B. ¹³ ἐκ. ἃ πρ. Vid. supra, ad vers. 8. ¹⁴ τὸ εὐαγγ., κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ¹⁵ τοῦ. In B post εὐσεβείας ponitur.

ἐκνήψονται τὸν τῆς ἀληθείας ἐχθρόν· δεῖ γὰρ πρό-
 τερον σφρασθῆναι τὴν κατέχουσαν τῶν ἐιδώλων πλάνην,
 καὶ κρατυθῆναι τῶν εὐαγγελίων τῆ κήρυγμα, εἶθ'
 οὕτως ἀποκαλυφθῆναι τὸν ἄνομον. Εἶτα ὑποδείκνυσιν
 αὐτοῦ καὶ τὸν διεθρον· «Ὁν ὁ Κύριος, φησὶν ¹⁶,
 Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ,
 καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανεῖ τῆς παρουσίας αὐτοῦ.»
 Ἐπειτα ¹⁷ δείκνυσιν καὶ τίνα τρόπον ἐπιφαίνεται·
 «Ὁὐ ἐστὶ ¹⁸, φησὶν, ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ
 Σατανᾶ. » Μιμήσεται γὰρ ὁ διάβολος τοῦ Θεοῦ καὶ
 Σωτήρος ἡμῶν τὴν ἐνανθρωπήσιν· καὶ καθάπερ ὁ
 Κύριος δι' ἀνθρωπείας φύσεως ἐπιφανείς, τὴν ἡμε-
 τέραν ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν· οὕτω καὶ ὁ διάβο-
 λος, ἄξιον ὄργανον τῆς ἑαυτοῦ πονηρίας λαβὼν, δι'
 αὐτοῦ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν ἐπιδείξεται, ψευδέσι ση-
 μαίοις καὶ τέρασιν, καὶ φαντασίᾳ θαυμάτων, τοὺς
 βεβήτους τῶν ἀνθρώπων ἐξαπατῶν. Καὶ διδάσκων
 τί ὁἴποτε ταῦτα συγχωρεῖ γενέσθαι ὁ τῶν ὄλων
 Θεός, ἐπήγαγεν· «Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀλη-
 θείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, καὶ διὰ
 τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεός ἐνέργειαν πλάνης,
 εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς, τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι
 πάντες οἱ μὴ πιστεῦσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκή-
 σαντες τῇ ¹⁹ ἀδικίᾳ. » Ταῦτο δὲ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος
 πρὸς Ἰουδαίους ἔφη· «Ἐγὼ ἦλθον ²⁰ ἐν τῷ ὀνόματι
 τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με· ἔρχεται
 ἄλλος ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, κακείνον λήψεσθε. »
 Ταῦτα δὲ διδάσκων ὁ ἄγγελος τῷ Δανιὴλ ἔφη, ὅτι
 «Λόγους πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει, καὶ τοὺς
 ἁγίους Ὑψίστου παλαιώσει, καὶ ὑπονοήσει τοῦ ἀλ-
 λουῶσαι καιροὺς καὶ νόμον· καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ
 αὐτοῦ ἕως καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμισυ καιροῦ·
 καὶ τὸ κριτήριον ἐκάθισεν, καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ με-
 ταστήσουσι, τοῦ ἀφανίσει καὶ τοῦ ²¹ ἀπολέσει ἕως
 τέλους. » Ὅρατε πῶς τὰ αἰνιγματωδῶς ὑπὸ τοῦ
 ἀγγέλου ἠρμηνευμένα σαφῶς ὁ μακάριος ἐδίδαξε
 Παῦλος. Καὶ ὁ Κύριος δὲ τὰς κατὰ τῶν ἁγίων ἐπι-
 ναστασίαις προσημαίνων, ἔλεγεν· «Ἔσται θλίψις
 μεγάλη, ὅσα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ
 νῦν, οὐδ' ²² οὐ μὴ γένηται· καὶ εἰ μὴ ἐκολοθώθησαν
 αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ
 τοὺς ἐκλεκτοὺς κολοθωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. »
 Εἶτα συμβουλευσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ
 δι' ἐκείνων πᾶσιν ἀνθρώποις, μὴ ἐξαπατᾶσθαι τοῖς
 λέγουσιν ὧδε εἶναι ²³ ἢ ἐκεῖ τὸν Χριστόν, οὐκέτι
 γὰρ κρύβδην καὶ λάθρα, ἀλλὰ ἀναφανδὸν μετὰ δόξης
 φανήσεται, ἐπήγαγε· «Τότε ὄψονται τὸν Υἱὸν τοῦ
 ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ,
 μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς, καὶ ἀποστελεῖ τοὺς
 ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ ὑάλπιγγος μεγάλης ²⁴, καὶ
 ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσα-
 ρων ἀνέμων, ἀπ' ἀκρῶν τῶν οὐρανῶν ἕως ἀκροῦ ²⁵
 αὐτῶν. » Ταῦτα καὶ τῷ Δανιὴλ προλέγων ὁ ἄγγελος ἐπήγαγεν οἷς ἦδη εἶπε ²⁶.

A illos omnes pietatis amatores. Ne existimetis, in-
 quit, fore ut nunc ille veritatis hostis appareat :
 oportet enim prius idololorum errorem, qui (homi-
 nes) detinet, extinguere, et corroborari Evangelii
 prædicationem, deinde sic iniquum illum revelari
 *. Tum ipsius quoque interitum ostendit : « Quam
 Dominus, inquit, Jesus interficiet spiritu oris sui,
 et destruet cum contigerit adventus ejus ». Tum
 etiam quo pacto appariturus sit, declarat : « Cujus
 est, inquit, adventus secundum operationem Sa-
 tanæ. » Imitabitur enim diabolus humanam Dei
 et Salvatoris nostri speciem : et sicut Dominus
 per humanam naturam apparens nostræ salutis
 auctor fuit, ita etiam diabolus, sumpto improbitatis
 suæ idoneo instrumento, per illud virtutem suam
 B ostendet, mendacibus signis et prodigiis, et falsa
 miraculorum specie seducens ac supinos homines
 seducens. Et docens, cur hæc fieri permittat auctor
 omnium rerum Deus, adjecit : « Eo quod amorem
 veritatis **1208** non receperunt, ut salvi fierent,
 ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut
 credant mendacio, ut * judicentur omnes, qui non
 crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati t. »
 Idem quoque Dominus Judæis dixit : « Ego veni
 in nomine Patris mei, et non excepistis me : veniet
 alius in nomine suo, et illum excipietis u. » Hæc
 autem docens angelus Danielæm : « Sermones, ait,
 contra Altissimum loquetur, et sanctos Altissimi
 faciet veterascere, et cogitabit mutare tempora et
 legem : et dabitur in manum ejus usque ad tem-
 pus, et tempora, et dimidium temporis, et judi-
 cium sedit, et principatum ejus transmutabunt,
 ut debeat et perdat usque in finem. » Videte, quem-
 admodum ea, quæ angelus ænigmatically interpre-
 tatus est, aperte beatus Paulus docuerit. Sic quo-
 que Dominus præsignificans futuras in sanctos
 impiorum invasiones, dicebat : « Erit tribulatio
 magna, qualis non fuit ab initio mundi ad hoc
 usque tempus, neque fiet : et nisi abbreviarentur
 dies illi, non fieret salva omnis caro : sed propter
 electos abbreviabuntur dies illi v. » Deinde cum
 sanctis suis discipulis, et per illos omnibus con-
 suluisset, ut caverent, ne seducerentur ab iis, qui
 dicerent hic vel illic Christum esse, non enim
 D amplius clam et occulte, sed palam cum gloria
 apparebit x, adjecit : « Tunc videbunt Filium ho-
 minis venientem in nubibus cæli, cum virtute
 multa et majestate : et mittet angelos suos cum tuba
1209 magna, et congregabunt electos ejus a qua-
 tuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos
 eorum y. » Hæc itidem Daniæli prædicens angelus,
 iis quæ jam dixerat, adjecit :

* II Thess. II, 8. * ibid. 9. † ibid. 10-12. ‡ Joann. v, 43. † Matth. xxiv, 21, 22. * ibid. 25-27.
 † ibid. 30, 31.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶ φησ. Des. in B. ¹⁷ B εἶτα. ¹⁸ B ἐστὶν. ¹⁹ τῇ. Loco cit. præm. ἐν. ²⁰ ἦλθον, x τ. λ. Ita quoque
 supra, pag. 1049. ²¹ τοῦ. Des. in B. ²² B οὐδέ. ²³ εἶναι. Des. in B. ²⁴ μεγ. Loco cit. præm. φωνῆς.
²⁵ B τῶν ἀκρῶν. ²⁶ οἷς; ἦδη εἶπε. Des. in B.

VERS. 27. «Et regnant, et potestas, et magnitudo A regum qui sunt sub omni caelo, data sunt sanctis Altissimi, et regnum ejus regnum æternum, et omnes principatus ipsi servient et obediunt. Hucusque finis verbi.» Hoc est, omnium rerum hujusce vitæ hic est finis, ut deficiant omnia terræ regna, tradaturque sanctis Altissimi regnum æternum; ac regnantes ei obediunt, et amice serviant: est enim perenne regnum ejus, ac sine carens. [28] His auditis, inquit, ego Daniel terrore multo completus sum, ut ne cogitationes quidem meæ in me quiescerent, sed confunderentur, et continenter conturbarentur, et forma mea multum hac de causa immutaretur. Verumtamen mysteria mihi ostensa haud passim divulgavi, sed: in corde meo ea conservabam. Beatus igitur Daniel hæc nos docuit. Ego autem, in præsentī omīssa Judæorum accusatione, vehementer admiror quosdam pietatis magistros quartam bestiam vocasse regnum Macedonicum. Oportuit enim ipsos primum considerare, tertiam bestiam quatuor habuisse capita; quod aperte indicabat 1210 post Alexandri obitum quadripartitam regni divisionem. Deinde animadvertendum erat, et quartam bestiam eodem tempore decem habuisse cornua, et parvum cornu tria priora cornua radicitus evulsisse, et quatuor, non decem reges Alexandri regnum excepisse. Utque aliis onissis ad finem perveniam, illud etiam simul inspicendum erat, dixisse prophetam, post quartæ bestiæ interitum sanctis Altissimi regnum traditum iri. Quæ de causa etiam judicium sedit: sancti autem Altissimi non post Antiochum Epiphane[m] regnum exceperunt. Quod si potentiam quamdam adepti sunt beati Machabæi, non tamen diutius regnarunt. Judas enim per tres annos præfectus fuit, Jonathan undeviginti, Simon octo; alii vero, ne singula percurrere prolixiori utar oratione, cum parumper regnassent, vel morte extincti sunt, vel calamitatibus quibusdam affecti, imperio viventes privati fuere. Alioqui ne omnes quidem isti fuerunt sancti, cum quidam in illis improbi exstiterint: et ut omnes etiam ponamus sanctos fuisse, his omnibus deletis, Herodes totius Judææ rex declaratus est. Quomodo itaque verum erit, quod ab angelo dictum est, post deletum cornu illud, regnum et potestatem, et magnitudinem regum, qui sunt sub omni caelo, data esse sanctis Altissimi, et regnum ejus regnum æternum? Nihil enim horum Machabæis convenit. Neque enim illis regnum creditum fuit, sed cum ductores exercitus essent, vincebant, et celebrem 1211 finem sortiti sunt. Relinquitur itaque, ut quartam bestiam Romanorum regnum intelligamus. Circa finem ejus enim decem eodem tempore con-

κζ'. «Καὶ ἡ βασιλεία, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ με-
γαλωσύνη τῶν βασιλέων τῶν ὑποκάτω παντὸς τοῦ
οὐρανοῦ ἐδόθη ἁγίοις Ὑψίστου· καὶ ἡ βασιλεία αὐ-
τοῦ βασιλεία αἰώνιος, καὶ πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ αὐτῶ δου-
λεύουσιν· καὶ ὑπακούονται· ἕως 22 ὧδε τὸ πέρασ
του λόγου.» Τουτέστι, πάντων τῶν τοῦ βίου 20 πρα-
γμάτων τοῦτο τὸ τέλος· τὸ παύσασθαι μὲν ἀπάσας
τῆς γῆς 27 τὰς βασιλείας, δοθῆναι δὲ τοῖς τοῦ Ὑψίστου
ἁγίοις τὴν αἰώνιον βασιλείαν· βασιλεύοντας δὲ
ὑπακούειν αὐτῶ καὶ δουλεύειν εὐνοικῶς· αἰώνιος
γὰρ αὐτοῦ ἡ βασιλεία, καὶ τὸ 20 τέλος οὐ δεχομένη.
Τούτων ἀκούσας, φησὶν, ἐγὼ Δανιὴλ θεοὺς ἐνεπίψ-
σθην πολλοῦ, ὡς μήτε τοὺς λογισμοὺς ἡσυχάζειν ἐν
ἐμοί, ἀλλὰ κυκᾶσθαι, καὶ 20 διτηνεκῶς ταράττεσθαι,
καὶ τὴν μορφήν μου πολλὴν ἀλλοιωσὶν ἐντεῦθεν βί-
ξασθαι. Ἄλλ' ὁμως οὐκ ἐκπυστα 20 πεποίηκα τὰ
ὑποδειχθέντα μοι 21 μυστήρια, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ
τηρῶν αὐτὰ διετίθου. Ὁ μὲν οὖν μακάριος Δανιὴλ
ταῦτα ἡμᾶς εἰδίδασκεν. Ἐγὼ δὲ πῶν 22 Ἰουδαίων
κατηγορίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρτῆς, θαυμάζω κομιδῆ
τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων τινᾶς Μακεδονικὴν
βασιλείαν τὸ τέταρτον θηρίον ἀποκαλέσαντας· εἶδει
γὰρ αὐτοὺς συνιδεῖν, πρῶτον μὲν, ὅτι τὸ τρίτον θη-
ρίον τέσσαρας εἶχε 22 κεφαλὰς, ὃ σαφῶς ἐδίφλου τὴν
γεγεννημένην μετὰ τὴν τοῦ 25 Ἀλεξάνδρου τελευτὴν
τῆς βασιλείας εἰς τέσσαρα μέρη διαίρεισιν· ἔπειτα δὲ
προσέχειν εἶδει, ὅτι 22 καὶ τὸ τέταρτον θηρίον δέκα
κατὰ ταῦτῶν κέρατα ἔσχεν, καὶ 26 τὸ μικρὸν κέρας
τρῆς ἐκτριῶσαι τῶν πρὸ αὐτοῦ· τέσσαρας δὲ, ἀλλ'
οὐ δέκα βασιλεῖς τὴν Ἀλεξάνδρου βασιλείαν διεδί-
ξαντο. Καὶ ἵνα τὰ ἄλλα καταλιπὼν ἐπὶ τὸ τέλος εἶπω,
εἶδει καὶ τοῦτο συνιδεῖν, ὅτι μετὰ τοῦ τετάρτου θη-
ρίου τὴν ἀναίρεισιν 27 τοῖς ἁγίοις τοῦ Ὑψίστου τὴν
βασιλείαν ἔφη δοθῆναι 28. Διὸ καὶ τὸ κριτήριον
ἐκάθισεν· οἱ δὲ ἅγιοι τοῦ Ὑψίστου οὐ μετὰ Ἀντί-
χου τὸν Ἐπιφανῆ τὴν βασιλείαν ἐδέξαντο. Εἰ δὲ καὶ
λογῶν τινα ἔλαβον οἱ μακάριοι Μακκαβαῖοι, ἀλλ' οὐκ
ἐπὶ πλεῖστον. Ὁ μὲν γὰρ Ἰούδας τρία ἐστρατήγη-
σεν ἔτη· ὁ δὲ Ἰωνάθαν ἑννέα καὶ δέκα· ὁ δὲ Σίμων
ὀκτώ· καὶ οἱ ἄλλοι δὲ, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον διεξιῶν,
μῆκος ἐργάσωμαι τῶ λόγῳ, ὀλίγον τινὰ κρατούντες
χρόνον, ἢ τῶ θανάτῳ ἐσθένωντο, ἢ περιστάσει
τισι ζῶντες τῆς ἡγεμονίας ἐστέρητο. Ἄλλως τε
δὲ 29 οὔτε πάντες ἅγιοι 30 οὔτοι· ἔνιοι γὰρ 31 καὶ
D πονηροὶ ἐν αὐτοῖς γεγέννηται· ἵνα δὲ καὶ θῶμεν
πάντας αὐτοὺς ἁγίους εἶναι, τούτους Ἡρώδης κατα-
λύσας ἀπάσης βασιλεὺς ἀνεδέχθη τῆς Ἰουδαίας.
Ὅπως τοίνυν ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου εἰρημένον,
ὅτι μετὰ τὴν τοῦ κέρατος ἐκείνου κατάλυσιν· ἡ βασι-
λεία, καὶ ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ μεγαλωσύνη τῶν βασιλέων
τῶν ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ, ἐδόθη ἁγίοις
Ὑψίστου, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος·
Τούτων γὰρ οὐδὲν ἀρμόττει τοῖς Μακκαβαίοις. Οὕτε

VARIAE LECTIONES.

22 ἕως — λόγου. Hæc constituunt initium vers. 28 apud LXX, et in textu Chald. 26 B κατὰ τὸν βίον.
27 B τῆς γῆς ἀπάσης. 28 τό. Des. in B. 29 καὶ et deinde ταράττ. des. in B. 30 Edit. prior habet ἐκπυστα.
31 μοι. Ex B suppl. 32 B τὴν. 33 B ἔχει. 34 τοῦ. Des. in B. 35 ὅτι. B ὧς. 36 καί. B ὧς. 37 B τὴν τοῦ
θηρίου ἀναίρεισιν. 38 B δεδόσθαι. 39 B οὐδέ. 40 ἄγ. In B post οὔτοι ponitur. 41 γάρ. B δέ.

γὰρ βασιλείαν ἐπιστεύθησαν, ἀλλὰ στρατηγούντες ἄνθρωποι ἐνταῦθα, καὶ ταχὺ τέλος ἐδέξαντο. Λείπεται τοίνυν τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν νοεῖν τὸ τέταρτον θηρίον. Ἐν γὰρ τῷ ταύτης τέλει, οἱ μὲν δέκα βασιλεῖς κατὰ ταῦτόν ἀναστήσονται, ὁ δὲ πάσης πονηρίας δημιουργὸς καὶ διδάσκαλος ἑξατος ἀναρῆσεται, ἐκεῖνα ποιών τε καὶ πάσχων, & ἐδιδάχθημεν. Μετὰ δὲ τὴν ἐκεῖνου κατάλυσιν, ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναρῆσεται παρουσία, καὶ τὸ πάντων ἀνθρώπων γενήσεται κριτήριον, καὶ ἀνοιγήσονται μὲν αἱ βιβλιοί, τῶν ἐκάστῳ βεβιωμένων αἱ μνημαί. « Παραδοθήσεται δὲ πυρὶ τὸ τοῦ θηρίου σῶμα; » τουτέστιν, εἰ μὲν τῆς ψυχῆς ἀφελόμενοι τὸ κράτος, τῷ δὲ σώματι τὴν ἐξουσίαν προσνεύσαντες, καὶ σαρκικῶ φρονήματι διὰ βίου⁴² χρῆσάμενοι. Ἀποδώσει δὲ ὁ δίκαιος κριτῆς τοῖς ἁγίοις τὴν βασιλείαν, βῶν. « Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν πρὸ⁴³ καταβολῆς κόσμου. » ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὶ δόξα⁴⁴, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

A surgent reges, atque omnis improbitatis opifex et magister, novissimus apparebit, ea faciens ac patiens, quæ edocti sumus. Post cuius interitum, Dei et Salvatoris nostri coninget adventus, et de omnibus hominibus iudicium fiet, et aperientur libri, id est, eorum quæ ab unoquoque in vita gesta fuerint, recordationes. « Et igni tradetur bestia corpus, » hoc est, illi qui, adempta animæ potestate, corpori licentiam concesserint, et carnis sensui in vita addicti fuerint. Reddet autem justus iudex sanctis regnum, clamans : « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum vobis paratum inde a constitutione mundi » ; quod utinam nos omnes consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria cum sancto Spiritu.

B in sæcula sæculorum. Amen.

⁴² Math. xxv, 34.

VARIÆ LECTIONES.

⁴² δ. βίου. In B post χρῆσάμενοι ponitur. ⁴³ πρὸ. Loco cit. est ἀπό. ⁴⁴ δόξα. B πρᾶξ. ἡ.

TOMOS Η΄.

LIBER OCTAVUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

α΄. « Ἐν ἔτει τρίτῳ τῆς βασιλείας Βαλτάσαρ, ἤρασις ὤφθη πρὸς με· ἐγὼ Δανιὴλ, μετὰ τὴν ὀφθεισάν μοι τὴν ἀρχήν. » Ἔτι, φησὶ, τῆς τῶν Χαλδαίων, εἰς ὧν Ἀσσυρίων κατεχούσης βασιλείας, ἐτέραν ἀποκάλυψιν εἶδον μετ' ἐκείνην τὴν προτέραν· δηλοῖ δὲ καὶ ὁ χρόνος τὸ ταύτης νεώτερον· τὴν μὲν γὰρ προτέραν εἶδεν ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Βαλτάσαρ, βασιλέως Χαλδαίων, ταύτην δὲ ἐν τῷ τρίτῳ. Σημαίνει δὲ τὸν χρόνον οὐ μάτην, ἀλλὰ διδάσκων, ὡς πρὸ πολλοῦ χρόνου τοῦ γενέσθαι τὰ πράγματα τὴν τούτων πρόγνωσιν παρὰ Θεοῦ τῶν ὄντων εἶδετο.

β΄. « Καὶ εἶδον⁴⁵, φησὶν, ἐν τῇ ὁράσει, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ ἰδεῖν με, καὶ ἤμην ἐν Σούσις τῆ βάραι, ἡ ἔστιν ἐν χώρᾳ Ἀλάμ. » Τὰ Σούσα μητροπολις ἦν πόλις Περσῶν. Ἐπειδὴ τοίνυν τὴν τῆς Περσικῆς βασιλείας μανθάνει κατάλυσιν, ἀναγκαῖος ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει δοκεῖ βλέπειν τὴν ἀποκάλυψιν. « Καὶ εἶδον, φησὶν, ἐν ὁράματι· » ἀνεὶ τοῦ, οὐκ ἐρηγορῶς, οὐδὲ μεθ' ἡμέραν ταῦτα ἐθεασάμην, ἀλλ' ὅσα μοι ταῦτα εἶδειξεν ὁ τῶν ὄντων Θεός.

G

CAPUT VIII.

Vers. 1. « Anno tertio regni Baltasar, visio oblata est mihi : ego Daniel, post eam quam conspexeram a principio. » Cum adhuc, inquit, Chaldæorum sive Assyriorum vigeret imperium, aliam revelationem vidi post illam priorem : et haec recentiore fuisse tempore declarat. Priorem enim vidit anno primo Baltasar-regis Chaldæorum : hanc vero, anno ejusdem tertio. Neque temere tempus designat, sed docens, multo antequam hæc fierent tempore a rerum omnium auctore Deo se consecutum esse ut ea præcognosceret.

Vers. 2. « Et vidi, inquit, in visione, et factum est, cum viderem ego, et eram Susis in castro, quod est in regione Ælam. » Susa olim metropolis erat Persarum. Si itaque persæi regni discit eversionem, convenienter in illa urbe sibi videtur inspicere revelationem. « Et vidi, inquit, in visione, » hoc est, non vigilans, neque interdum hæc conspexi, sed in somnis mihi omnium Deus ista ostendit. « Et eram, inquit, super Ubal. » Juxta portam,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵ Καὶ — ἰδεῖν με. Des. in A. ⁴⁶ εἶδ. B ἰδοῦ. ⁴⁷ ἡ ἔστ. Des. in B.

inquit, mihi videbar stare : ita enim quidam posuerunt interpretes.

VERS. 3. « Et sustuli oculos meos, et ecce aries unus stans super Ubal, et ipsi cornua excelsa, et unum excelsius altero, et excelsius ascendebat in extremo. » Persicum regnum arietis simile intuetur, tanquam divitiis florens, multarumque facultatum obtinens abundantiam. *Duo cornua* in ariete contemplatur, quia primus ipsorum regno potitus est Cyrus, et usque ad filios tantum regnum transmisit : Cambyse enim illius filio vita defuncto, paucos menses magi regnum obtinuerunt : quod paulo post excepit Darius Hystaspis filius, qui usque ad nepotes et pronepotes regnum transmisit, usque ad Darium ultimum, quo **1213** interfecto Alexander Macedo regno potitus est. Duo itaque genera regum per *duo cornua* significantur : et ambo quidem intuetur excelsa, excelsius autem priori posterius. Sicut enim jam ante diximus, amplius Dario et Xerxe sceptrum tenentibus regnum fuit. Nam Cyrus Pontum Euxinum et Asiam sibi subegit, Darius etiam Scythias Nomadas cum reliquis sibi subjectis coniunxit, Xerxes Europæ quoque regni jugum imponere conatus est. Idcirco duo cornua in ariete contemplatur, sed alterum prius, alterum posterius, et posterius excelsius priori.

VERS. 4. « Et vidi, inquit, arietem cornu ferientem versus mare, et aquilonem, et austrum. » Omnia enim, et ad aquilonem et ad austrum sita sibi subjecta habebat, nec non ea quæ ad occidentem erant usque ad mare; et plurimas quoque insulas in servitutem redegit. Simul itaque cum Xerxe bellum Græciæ inferente, et Cyprii, et Rhodii, Samii, et Lesbii, et Chii, et Cyclades omnes inita societate pugnabant. Hac de causa « Vidit arietem cornu ferientem versus mare, et aquilonem, et austrum. Et omnes, inquit, bestiarum stabunt in conspectu ejus, et non erat liberans e manu ejus, et fecit secundum voluntatem suam, et magnificatus est. » *Bestias* autem rursus alia regna singularia vocat, Syrorum, Cilicum, Arabum, Ægyptiorum : et *bestias* ipsa appellat, eo quod subjectis populis terribilia forent. Nullum itaque regnum, inquit, resistere poterat regno illi, quod cornu petebat versus **1214** austrum, et aquilonem, et mare : et nemo hominum poterat ab illo imperio liberum quempiam demonstrare, sed quodcumque ei videbatur, illud ad exitum perducebat.

VERS. 5. « Et ego, inquit, intelligebam. » Hæc, inquit, contemplanz mecum ipse reputabam, quæ

« Καὶ ἤμην, φησὶν, ἐπὶ τοῦ Ὀυβάλ. » Παρὰ τὴν πύλην, φησὶν, ἐδόκουν ἐστάναι· οὕτω γὰρ τοῦτο τινες τῶν ἐρμηνευτῶν τεθείκασι.

γ'. « Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμοὺς μου καὶ ἰδοὺ κριὸς εἰς ἐστῆκώς ἐπὶ τοῦ Ὀυβάλ, καὶ αὐτῷ κέρατα ὑψηλά, καὶ τὸ ἐν ὑψηλότερον τοῦ ἐτέρου, καὶ τὸ ὑψηλότερον ἀνέβαινεν ἐπ' ἐσχάτου. » Τὴν Περσικὴν βασιλείαν κριῶ ἰοικυῖαν ὀρᾶ, ἃτε δὴ πλοῦτῳ κομῶσαν, καὶ πολλὴν περιουσίαν ἔχουσαν ἀφθονίαν. Δύο κέρατα ἐν τῷ κριῶ θεωρεῖ, ἐπεὶ δὴ πρῶτος μὲν αὐτῶν ἐβασίλευσε Κύρος, μέχρι δὲ παιδῶν μόνων τῆν βασιλείαν παρέπεμψε· Καμβύσου γὰρ τοῦ υἱῶς αὐτοῦ τελευτήσαντος, ὀλίγους μὲν μῆνας οἱ μάγοι κατέσχον τὴν βασιλείαν· παρέλαβε δὲ αὐτὴν μικρὸν ὕστερον Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπου, ὃς μέχρις ἐκγόνων καὶ ἀπογόνων τὴν βασιλείαν παρέπεμψε, ἕως Δαρείου τοῦ τελευταίου, ὃν Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν ἀνελὼν τὴν βασιλείαν παρέλαβε. Τὰ τοίνυν δύο γένη τῶν βασιλείων διὰ τῶν δύο κεράτων σημαίνεται· καὶ ἄμφω μὲν ὑψηλά θεωρεῖ, ὑψηλότερον δὲ τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον. Ὡς γὰρ ἤδη προειρήκαμεν, πλείων ἐπὶ Δαρείου καὶ Ξέρξου ἡ βασιλεία ἐγένετο. Ὁ μὲν γὰρ Κύρος τὸν τε Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν ἐχειρώσατο· Δαρεῖος δὲ καὶ Σκύθας τοὺς Νομάδας τοῖς ὑπηκόοις συνέταξεν· ὃ δὲ Ξέρξης καὶ τῇ Εὐρώπῃ τῆς βασιλείας ἐπειράθη τὸν ζυγὸν ἐπιθεῖναι. Τούτου χάριν δὲ τὸ δὲ δεύτερον, καὶ τὸ δεύτερον ὑψηλότερον τοῦ προ-

δ'. « Καὶ εἶδον, φησὶ, τὸν κριὸν κερατίζοντα κατὰ θάλασσαν, καὶ βορρᾶν, καὶ νότον. » Τὰ τε γὰρ βόρεια, τὰ τε νότια, ὑπήκοα εἶχεν ἅπαντα, ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ ἐσπέρια μέχρις αὐτῆς τῆς θαλάσσης· καὶ τῶν νήσων δὲ τὰς πλείστας δουλεύειν ἠνάγκασεν. Αὐτίκα τοίνυν τῷ Ξέρξῃ καὶ Κύπριοι, καὶ Ρῥῆδιοι, Σάμιοι τε καὶ Λέσθιοι, καὶ Χίοι, καὶ αἱ Κυκλάδες ἅπασαι συνεμάχον τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος στρατείαν ποιούμενῳ. Τούτου ἕνεκεν « εἶδεν τὸν κριὸν κερατίζοντα κατὰ θάλασσαν, καὶ βορρᾶν, καὶ νότον. Καὶ πάντα, φησὶ, τὰ θηρία οὐ στήσεται ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐμεγαλύθη. » *Θηρία* δὲ πάλιν τὰς ἄλλας βασιλείας καλεῖ τὰς μερικὰς, τὴν Σύρων, τὴν Κιλικίων, τὴν Ἀράβων, τὴν Αἰγυπτίων· *θηρία* δὲ αὐτὰς ὀνομάζει, διὰ τὸ φοβερὰς εἶναι τοῖς ἀρχομένοις. Οὐδεμία τοίνυν, φησὶ, βασιλεία ἀντιστήναι ἰδύνατο ἐκείνῃ τῇ βασιλείᾳ κερατιζούσῃ κατὰ νότον, καὶ βορρᾶν, καὶ θάλασσαν, οὔτε οἷός τε ἦν τις ἀνθρώπων ἐκείνης τῆς δυναστείας ἐλεύθερον ἀποφῆναι τινα, ἀλλ' ἅπαντὸ δοκοῦν εἰς πέρας ἦγε.

ε'. « Καὶ ἐγὼ, φησὶν, ἤμην συνιών. » Ταῦτα, φησὶ, θεωρῶν ἐλογιζόμενῳ παρ' ἐμαυτῷ, τὰ διὰ τού-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁸ B ἐν τῷ. ⁴⁹ μου. Ex A et B suppl. ⁵⁰ καί. A praem. καὶ ἰδοὺ. ⁵¹ ἐπὶ. A πρό. ⁵² κέρ. A add. καὶ τὰ κέρατα. ⁵³⁻⁵⁴ A ἐσχάτων. ⁵⁵ κέρ. B praem. δέ. ⁵⁶ B μόνων. ⁵⁷ B ταῦτα. ⁵⁸ πρ. B ἐτέρου. ⁵⁹ τὰ τε. B καί. ⁶⁰ A στήσονται. ⁶¹ φησὶ. Des. in B.

των σημαινόμενα εὐρεῖν ἐπιέμενος· ἐμοῦ δὲ πυνθα- **A** per hæc significarentur cupiens invenire : meque
νομένου· « Ἴδου τράγος αἰγῶν ἤρχετο ἀπὸ Λιβῆς
ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. » Τισὶ δὲ τῶν ἀντι-
γράφων πρόσκειται καὶ τοῦτο· « Καὶ οὐκ ἦν ἀπτό-
μενος τῆς γῆς, καὶ τῷ τράγῳ ἐκείνῳ κέρασ ἐν⁶⁶
θεωρητὸν ἀναμέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. » Τὴν
Μακεδονικὴν ἐνταῦθα βασιλείαν ἐσήμανεν τοῦ ἐν-
υπνίου τὸ αἰνίγμα· τράγῳ δὲ αὐτὴν ὠνόμασε διὰ
τὸ ταχὺ καὶ εὐκίνητον· τοῦ κριοῦ γὰρ ὀξύτερος ὁ
τράγος. Ἀπὸ Λιβῆς δὲ αὐτὸν ἐληλυθῆναι ἔφη·
ἐπειδὴ πρότερον Αἴγυπτον χειρωσάμενος, οὕτως εἰς
τὴν Περσῶν ἐλθλυθε χώραν. Ἐνίκησε μὲν γὰρ τὸν
Δαρεῖον ἐν τῇ Κιλικίᾳ, ἀλλ' ἐκείθεν τὴν Συρίαν, καὶ
Φοινίκην, καὶ Παλαιστίνην διαδραμῶν, καὶ τὰς μὲν
τῶν πόλεων ὁμολογία λαθὼν, τὰς δὲ βίβλ. ἑλλών, εἰς
τὴν Αἴγυπτον ὠρμησεν· εἶτα κάκειν⁶⁷ τὴν βασι- **P**
λείαν παραλαβὼν, τὴν Περσίδα καταλαμβάνει⁶⁸,
καὶ τὴν μεγίστην αὐτῶν καταλύει βασιλείαν. Ἐν
δὲ κέρασ θεωρητὸν, τουτέστιν, ἐπίσημον καὶ περι-
βλεπτον, αὐτὸν καλεῖ τὸν Ἀλέξανδρον· ἀναμέσον δὲ
τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τράγου φῦναι· λέγει τὸ κέρασ, **P**
Ἀλεξάνδρου φρενῶν.

ς, ζ. « Καὶ ἦλθε, φησὶν, ὁ τράγος ἕως τοῦ κριοῦ
τοῦ τὰ κέρατα ἔχοντος, ὃν εἶδον ἐστῶτα⁶⁶ ἐπὶ⁶⁷ τοῦ
Ὀὐβάλ, καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐν ὄρμῃ τῆς ἰσχύος
αὐτοῦ. Καὶ εἶδον αὐτὸν φθάσαντα⁶⁸ ἕως τοῦ κριοῦ,
καὶ ἐξηγριώθη πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐπαισε τὸν κριδόν,
καὶ συνέτριψεν ἀμφοτέρα τὰ κέρατα αὐτοῦ, καὶ οὐκ
ἦν ἰσχύς τῷ κριῷ τοῦ στήναι ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ
ἔρριψεν αὐτὸ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ συνεπάτησεν αὐτὸν,
καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριδόν ἐκ τῆς χειρὸς **C**
αὐτοῦ. » Πρώτοις⁶⁹ μὲν γὰρ τοῖς ἐκείνου συμβαλῶν
στρατηγοῖς· ἐν τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόποις, πᾶσαν
αὐτῶν ἐκείνην ἀφελίαιτο τὴν ἀρχήν. Εἶτα τοῦ Δαρείου
κατὰ τὴν Κιλικίαν μετὰ πολλῆς τῆς στρατείας ἀπαν-
τήσαντος, ἐτέρα γίνεται⁷⁰ συμπλοχὴ, καὶ τρέπεται
μὲν ὁ Δαρεῖος εἰς φυγὴν, πολλοὺς δὲ τῆς στρατείας
καταναλώσας ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν αἰχμαλώτους τοῦ
Δαρείου τὰς θυγατέρας. Εἶτα αὐθις μετὰ τὴν ἐξ
Αἰγύπτου ἐπάνοδον, περὶ τὴν Βαβυλῶνα παραταξά-
μενος, αὐτὸν τε τὸν Δαρεῖον ἀνέϊλε, καὶ τὴν Περ-
σικὴν κατέλυσε βασιλείαν. Συντριβῆναι δὲ λέγει
ἀμφοτέρα τὰ κέρατα αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ Μῆδοι καὶ
Πέρσαι κατὰ ταῦτὸν ὀνομάζοντο, Κύρου τοῦ πρώτου
βασιλεύσαντος, Μήδου μὲν ὄντος μητρόθεν, Πέρσου **D**
δὲ πατρίθεν· καὶ ἐπειδὴ ὁ πρῶτος αὐτῶν βασιλεὺς
ἀμφω ταύτας εἶχε τὰς προσηγορίας, ἀναγκαίως καὶ
οἱ ἀρχόμενοι, καὶ Μήδους καὶ Πέρσας τοὺς αὐτοὺς
ὀνομάζον. Εἰς γὰρ μίαν ἀρχὴν ἀμφω συνήλθον αἱ
βασιλείαι. Καὶ οἱ ἕξω δὲ συγγραφεῖς τοὺς αὐτοὺς
καὶ Πέρσας καὶ Μήδους ὀνομάζουσιν. Οὕτω δὲ, φησὶ,
τῶν τοῦ κριοῦ συντριβέντων κεράτων,

η'. « Ὁ τράγος τῶν αἰγῶν⁷¹ ἐμεγαλύνθη ἕως
σφόδρα. » Τῆς γὰρ Περσικῆς, εἴτ' οὖν Μηδικῆς,
καταλυθείσης βασιλείας, τὸ κατὰ πάντων ὁ Ἀλέ-

Vers. 6,7. « Et venit, inquit, hircus usque ad
arietem habentem cornua, quem vidi stantem super
Ubal, et ecurrat ad eum cum impetu robotis sui.
Et vidi ipsum pervenisse **1215** usque ad arietem,
et efferatus est contra eum, et percussit arietem,
et contrivit utraque cornua ejus : et non erat robur
arieti, ut staret coram ipso, et prostravit ipsum
in terram, et conculcavit ipsum, et non erat qui
liberaret arietem de manu ejus. » Primum enim
cum illius ducibus congressus in Asiæ regionibus,
omne ipsis imperium ademit : deinde cum Darius
in Cilicia ingenti cum exercitu ei occurrisset, alte-
rum prælium committitur, et Darius in fugam
vertitur, multisque militibus interfectis, captivas
Darii filias Alexander accepit: Tum rursus post
reversionem ex Ægypto, prope Babylonem instrum-
cta acie, et ipsum Darium occidit, et Persicum
evertit regnum. Et contritum esse, ait, utrumque
ipsius cornu, eo quod et Medi et Persæ simul
nominabantur, cum Cyrus, qui primus regnavit,
a matre Meda, et a patre Persa duceret originem :
et quia primus ipsorum rex utrisque his nomini-
bus appellatus est, convenienter illi quoque, qui
sub ejus regno erant, Medos et Persas eosdem
nominabant : in unum enim principatum utraque
regna convenere. Exteri quoque scriptores et Per-
sas et Medos eosdem nuncupant. Ita autem, in-
quit, contritis arietis cornibus,

Vers. 8. « Hircus caprarum magnificatus est
usque valde. » Persico enim sive Medico everto
regno, Alexander in omnes imperium adeptus est :

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ἐν. Des. in A. ⁶⁷ B ἐκείνην. ⁶⁸ B παραλαμβάνει. ⁶⁹ τοῦ. Des. in B. ⁷⁰ A οὐ ἴδον ἐστῶτος. ⁷¹ ἐπὶ.
A et B ἐνώπιον. ⁶⁸ A φθάνοντα. ⁶⁹ B πρῶτον. ⁷⁰ γίν. Des. in B. ⁷¹ τ. αἰγ. Des. in B.

sed iste quoque cum breve tempus **1216** supervixisset, sortitus est vitæ finem. Hoc etiam vidit beatus Daniel. Idcirco ait : « Et cum invalosceret ipse, contritum est cornu illud magnum. » Post victoriam illam maximam, inquit, communem hominum Alexander sortitus est finem. « Et ascenderunt, inquit, quatuor cornua subter illud ad quatuor ventos cœli. » *Quatuor autem cornua quatuor illos reges innuunt, qui eodem tempore simul Alexandro successere.* Ptolemæus enim Lagi Ægypti accepit imperium, Seleucus autem Nicanor Babylonem obtinuit, et reliquas partes usque ad Syriam pertingentes; Antigonus Asia potitus est, et Macedonia Antipater, aut, ut quibusdam scriptoribus videtur, Philippus, qui etiam Aridæus dictus est, Alexandri frater. Porro notandum est conspexisse prophetam tertiam bestiam quatuor habentem capita, et hircum post unum cornu contritum quatuor cornua produxisse : ut perspicuum sit, eadem et per *hircum*, et per *tertiam bestiam* significari.

VERS. 9. « Et ex uno, inquit, cornuum egressum est cornu unum robustum. » Antiochum dicit Epiphanem, Antiochi illius, qui Magnus vocabatur, filium. « Et admodum magnificatus est, inquit, ad austrum, et ad orientem, et ad Libycum, et ad virtutem. » Potens, inquit, effectus superavit Ægypti regem, et nationes ad orientem sitas in suam redexit potestatem, et Judæis quoque, inquit, bellum **1217** intulit, et sanctam metropolin subegit. *Virtutem enim ipsam appellavit, propter divinam gratiam, quæ eo tempore in templo florebatur.* Idque planius faciens subjicit :

VERS. 10. « Et magnificatum est usque ad virtutem cœli, et cecidit in terram de virtute, et de stellis, et conculcavit eas. » Hæc nos apertius docent primus et secundus Machabæorum libri, et Josephus historiographus hæc accurate conscripsit, et nos item breviter, quæ eo pertinent, enarrabimus. Cum Judæi illi, qui ex pontificio erant genere, contra principem ejus temporis sacerdotum seditionem concitassent, qui hunc principatum appetebant, ad Antiochum profecti, ei persuadent, ut Judæorum religionem ad Græcia transferat instituta, et gymnasium in urbe ædificandum curet. Quibus rebus gestis, pii homines mœrebant, quod apertam cernerent legum violationem : at reliqua turba libere absque ullo metu divinam legem conculcabat, et in circumcisionis præceptum contumeliose invehebat. Vehementiori autem conflata seditione, cum eo pervenisset An-

Α. Ξανδρος ἀνεδέξατο ⁷⁸ κράτος· ἀλλὰ καὶ οὗτος ⁷⁹ ὀλίγον ἐπιβιώσας χρόνον, τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδέξατο. Καὶ τοῦτο δὲ εἶδεν ὁ μακάριος Δανιήλ. Διὸ φησὶ· « Καὶ ἐν τῷ ἰσχύσαι αὐτὸν συνετριβῆναι τὸ κέραν τὸ μέγα. » Μετὰ τὴν νίκην ἐκείνην τὴν μεγίστην, φησὶ, τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέξατο τέλος. « Καὶ ἀνέβη, φησὶ, τέσσαρα κέρατα ὑποκάτωθεν αὐτοῦ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. » *Τέσσαρα δὲ κέρατα, τοὺς τέσσαρας βασιλέας, τοὺς κατὰ ταῦτὸν τὸν Ἀλέξανδρον διαδεξαμένους αἰνίσσεται.* Πτολεμαῖος γὰρ ὁ Λάγου τῆς Αἰγύπτου τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβε· Σέλευκος δὲ ὁ Νικάνωρ τὴν Βαβυλῶνα κατείχε, καὶ τὰ ἄλλα μέρη ⁷⁶ τὰ μέχρι Συρίας διήκοντα· Ἀντίγονος δὲ τῆς Ἀσίας ἐκράτει, τῆς δὲ Μακεδονίας Ἀντίπατρος· ὡς δὲ τισὶ τῶν συγγραφέων δοκεῖ, Φίλιππος, ὃς καὶ Ἀριδαῖς ⁷⁵, ὁ καὶ Ἀλεξάνδρου ἀδελφός. Ἐπισημῆνασθαι δὲ δεῖ, ὅτι καὶ τὸ τρίτον θηρίον τέσσαρας κεφαλὰς ἔχον ἐθέασατο, καὶ τὸν τράγον μετὰ τὴν τοῦ ἐνὸς κέρατος συντριβὴν τέσσαρα φύσαντα κέρατα· ὡς εἶναι δῆλον τὰ ⁷⁶ αὐτὰ καὶ διὰ τοῦ τράγου, καὶ διὰ τοῦ τρίτου θηρίου σημαίνεσθαι ⁷⁷.

θ'. « Καὶ ἐκ τοῦ ἐνὸς, φησὶ, τῶν κεράτων ⁷⁸ ἐξηλθε κέραν ἐν ⁷⁹ ἰσχυρὸν. » Ἀντίοχον λέγει τὸν Ἐπιφανῆ, ὃς Ἀντίοχου τοῦ ἐπικαλουμένου ⁸⁰ Μεγάλου υἱὸς ἐγεγόνει ⁸¹. « Καὶ ἐμεγαλύνθη, φησὶ, περισσῶς πρὸς νότον, καὶ πρὸς ἀνατολήν, καὶ ⁸² πρὸς Αἴβα, καὶ πρὸς τὴν δύναμιν. » Δυνατός, φησὶ, γενόμενος περιεγένετο μὲν τοῦ τῆς Αἰγύπτου βασιλείας, ὑφ' ἑαυτὸν δὲ καὶ τὰ πρὸς ἑω κείμενα ⁸³ ἐποίησατο ἔθνη· ἐπεστράτευσεν δὲ, φησὶ, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τὴν ἄγίαν ⁸⁴ μητρόπολιν κατεστρέψατο· *δύναμιν γὰρ ⁸⁵ αὐτὴν προσγόρευεν, διὰ τὴν ἐπανθούσαν τῷ καιρῷ τῆν· καὶ αὐτὰ χάριν ⁸⁶ θεῖαν. Καὶ τοῦτο σαφέστερον κοινῶν ἐπήγαγε·*

ι'. « Καὶ ἐμεγαλύνθη ἕως τῆς δυνάμεως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς δυνάμεως ⁸⁷, καὶ ἀπὸ τῶν ἀστέρων ⁸⁸, καὶ συνεπάτησεν αὐτούς ⁸⁹. » Ταῦτα σαφέστερον ἡμᾶς ἢ τῶν Μακκαβαίων βίβλος ἢ τε πρώτη καὶ ἡ δευτέρα διδάσκει, καὶ Ἰωσήπος· δὲ ὁ ἱστοριογράφος ἀκριβῶς ταῦτα συνέγραψε, καὶ ἡμεῖς δὲ συντόμως καὶ κατ' αὐτὸν διηγησόμεθα. Τῶν ἐκ γένους ἀρχιερατικῶν πρὸς τὸν τῆνικαῦτα ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων στασιασάντων, οἱ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἐπιέμενοι, πρὸς τὸν Ἀντίοχον παραγενόμενοι, παῖθουσιν αὐτὸν τὴν Ἰουδαϊκὴν πολιτείαν εἰς Ἑλληνικὴν μεταβάλλειν ⁹⁰, καὶ γυμνάσιον ἐν τῇ πόλει οἰκοδομῆσαι. Τούτων γενομένων ⁹¹, οἱ μὲν εὐσεβεῖς ἐν θρήνοις ἦσαν, τὴν προφανῆ τῶν νόμων ὀρώντες παράβασιν, ὁ δὲ λοιπὸς ὄμιλος ἀδεῶς τὸν θεῖον ἐπάτει νόμον, καὶ εἰς τὴν τῆς περιτομῆς ἐξῆρξεν ἐντολήν. Σφοδρότερας δὲ γενομένης τῆς στάσεως, ἀφικόμενος ὁ Ἀντίοχος πλείστους μὲν ἀνείλε τῶν

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ ἀν. Ita cum B leg. Sirm. ἀνεδέξατο. ⁷⁹ οὗτος. B αὐτός. ⁷⁶ μέρη. B ἔθνη. ⁷⁵ B ὁ καὶ Ἀριδαῖος. ⁷⁶ τὰ. B præm. ὅτι. ⁷⁷ B σημαίνεται. ⁷⁸ τ. κερ. A αὐτῶν. ⁷⁹ ἐν. Hes. in B. ⁸⁰ B καλουμένου. ⁸¹ B ἐγένετο. ⁸² καὶ — δύναμιν. Des. in A. ⁸³ B διακείμενα. ⁸⁴ ἀγ. B add. αὐτῶν. ⁸⁵ γὰρ. B δέ. ⁸⁶ γὰρ. In B post θεῖαν ponitur. ⁸⁷ δυν. A add. τοῦ οὐρανοῦ. ⁸⁸ A et B ἀστέρων. ⁸⁹ A αὐτά. ⁹⁰ A μεταβαλεῖν. ⁹¹ γεν. B præm. δέ.

εὐσεβῶν, τετόλμηκε δὲ καὶ τῶν τοῦ ναοῦ ἀδύ-
των²² ἐπιβῆναι. Καὶ ἐπιβὰς πάντα ἐσύλησε τὸν
νεών, τοὺς τε θησαυροὺς σφετερισάμενος, καὶ τὰ
ἀναθήματα ἅπαντα, ἐκπόματα τε καὶ θιάλας, καὶ
κρατήρας, καὶ τῆν χρυσῆν τράπεζαν, καὶ τὸ χρυ-
σοῦν θυμιατήριον²³, καὶ τὰς ἐκ χρυσοῦ κατασκευα-
σμένας λυχνίας, καὶ πάντα ἀπαξιαπλῶς τῆς θείας
ιερωφίας τὰ ὄργανα. Πρὸς δὲ τοῦτους καὶ φωμὸν
ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ νεῷ ἐχοδόμησε τῷ Δεῖ, καὶ πᾶσαν
δὲ τὴν πόλιν εἰδύλων ἐνέπλησε, καὶ πᾶντας θύειν
ἠνάγκαζεν· αὐτὸς δὲ καὶ χοῖμον ἔθυσεν ἐν τῷ θείῳ
βωμῷ²⁴, καὶ Διὸς Ὀλυμπίου τὸν νεών προσηγάρησε.
Ταῦτα ἅπαντα ὁ μακάριος προδίδασκει²⁵. Δανιήλ
ὄρξ γὰρ διὰ τοῦ κέρατος αὐτὸν τὸν Ἀντιόχον, ὅτι
ἐμεγαλύνθη ἕως τῆς δυνάμεως τοῦ οὐρανοῦ, ὡς ἀντὶ
τοῦ, τῆ μανίᾳ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐχρή-
σατο, ὃ καὶ ὁ λεὼς καὶ ὁ νεὸς ἀνέκειτο. Ἐκαὶ
ἔπαυεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς δυνάμεως καὶ ἀπὸ τῶν
ἀστέρων, καὶ συνεπάτησεν αὐτούς. Πλεῖστοι γὰρ
ἐκ τοῦ λαοῦ, τὸν τῷ Θεοῦ παραβάνας²⁶ νόμον, τῆς
τῶν οὐρανίων ἐξέπεσον κάξως²⁷, καὶ ὑπὸ τῆς ταύ-
του καταπατήθησαν τυραννίδος, σφᾶς αὐτοὺς κατα-
λύσαντες. Ἀστέρας δὲ αὐτοὺς ὠνόμασε διὰ τὸ περι-
φρανῆς καὶ λαμπρὸν τῆς εὐσεβείας. Δινίττεται δὲ καὶ
τὴν πρὸς τὸν Ἀβραάμ ὑπόσχεσιν· Ἐ Ποτήσω γὰρ,
φησί, τὸ σπέρμα σου, ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ. Ὅ-
τις ἠρκέσθη γὰρ²⁸, φησί, τῷ συμπατήσαι πολλοὺς
τῶν καλουμένων ἀστέρων, ἀλλὰ καὶ

Antiochus, plurimos pios homines occidit, et ausus
est etiam in sacri templi adyta ingredi. Quo in-
gressus omnia quæ templi erant prædatus est,
thesauris sibi vindicatis, et usurpatis omnibus
donariis, pœculis, et phialis, et crateribus, aurea-
que mensa, et aureo thuribulo, et candelabris ex
auro confectis, et omnibus omnino divini ministere-
rii vasis. Aram insuper **1218** in Dei templo
Jovi construxit, omnemque urbem idolis comple-
vit, et omnes sacrificare cogebat: et ipse etiam
suum in divina ara enactavit, ac Jovis Olympii
templum usurpavit. Hæc omnia beatus Daniel
multo ante docet. Videt enim per cornu ipsum
Antiochum, qui « magnus factus est usque ad
virtutem cœli, » id est, insania contra ipsum Deum
omnium auctorem Deum concitatus est, cui
et populus et templum dedicatum erat. Et cecidit
in terram de virtute et de stellis, et conculcavit
eas. Plurimi enim ex populo, violata Dei lege,
ex ordine cœlestium exciderunt, et ab istius ty-
rannide conculcati sunt, qui seipsos perdiderunt.
Ac *stellas* ipsos propter nobilitatem splendoremque
pietatis appellavit, innuitque quod olim Abraham
promissum fuit. « Faciam enim semen tuum, in-
quit, sicut stellas cœli. » Neque enim contentus
fuit, inquit, conculcasse plures eorum, qui *stellæ*
vocabantur, sed etiam *

α'. Ἐως²⁹ ἄρροντος τῆς δυνάμεως ἡδρύνθη. Ὡς
τῆ γὰρ λύτῃ καὶ μανίᾳ κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ
βασιλείῳ ταυτητὶ τῆς δυνάμεως, τεντέσται, τοῦ ἁγίου
λαοῦ, ἐχρήσατο καὶ ταῦτα ποιεῖν, φησί, διατάλει,
Ἐως οὖ ὁ ἀρχιεπράτηςγος ῥύσεται τὴν αἰχμαλω-
σίαν· ἀντὶ τοῦ, μέχρις ἂν τῆς ἀκινδυνότητος
ῥοπῆς, καὶ διὰ τοῦ ἐπιτεταγμένου ἀρχαγγέλου τὴν
ἡμετέραν προστασίαν, τύχημεν σωτηρίας. Ἐἵτα
σφοδρῶτερον τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου πολυμήθησόμενα
προδίδασκεται. Καὶ δι' αὐτὸν, φησί, θυσία ἐπαρά-
χθη³⁰ παραπαύματα³¹. Ὅτι συνεχώρει γὰρ³² τὰς κατὰ
νόμον θυσίας προσφέρειν, ἀλλὰ τῷ Ἑλληνικῷ
τρόπῳ ταύτας ἐπιτελεῖσθαι ἠνάγκαζεν. Ἐἵτα ἐπα-
ύει· Ὅτι καὶ ἐγενήθη, καὶ κατασώθη αὐτῷ. Ἐ-
τέως γὰρ οὐδὲν ἀπαύεσμα γέγονε κωλύον αὐτοῦ
τὴν λύτταν.

Vers. 11. « Usque ad principem virtutis magni-
ficatus est. » Rabie enim et insania contra ipsum
Deum et regem hujus virtutis, id est, populi sancti,
exarsit; et hæc facere, inquit, perseverabat,
« Donec princeps exercitus liberaret captivos, »
id est, donec opem divinam consequeremur, et
nos per archangelum illum, cui munus hoc im-
positum est, ut noster sit præses et custos, adipi-
sceremur salutem. Deinde « pertius » quæ ausurus
fœvet Antiochus, prædicuntur. Et **1219** per
ipsum, inquit, sacrificium turbatum est peccato. Neque enim
permittēbat secundum legem offerri sacrificia, sed Græco-ritu ea perfici cogebat. Tum
subjicit: « Quia etiam factum est, et prospere ei
successit. » Tunc enim impedimentum nullum fuit,
quod ejus rabiem coereret.

β'. Καὶ τὸ ἅγιον, φησὶν, ἐρημωθήσεται, καὶ
ἐδόθη, φησὶν, ἐπὶ τὴν θυσίαν ἁμαρτία, καὶ ἐβρίφη
χημαὶ ἡ θεκαυσύνη, καὶ ἐποίησε, καὶ εὐοδώθη. Ὡς
Μανίᾳ γὰρ καὶ τυραννίδι χρώμενος, μιᾶναι μὲν τετόλ-
μηκε τὸ θυσιαστήριον παρανόμῳ θυσίᾳ χρησάμενος,
ἐρημὸν δὲ τοῦ κόσμου τὸν θεῖον κατέστησε νεών,
ἐκάττησε δὲ τῆς δικαιοσύνης τοὺς νόμους, τὸν ἄδικον

Vers. 12. « Et sanctum, inquit, desolabitur. Et
datum est, inquit, super sacrificium peccatum, et
projecta est in terram justitia, et fecit, et prospere
successit. » Furore enim percitus et tyrannide
utens, polluere ausus est altare, peracto non le-
gitimo sacrificio; vacuum autem ab ornatu divi-
num templum fecit, justitiæque leges conculcavit,

* Gen. xxi, 47.

VARIABLE LECTIONES.

²² ἀδ. B ἀλύων. ²³ B θυσιαστήριον. ²⁴ βωμῷ. B νεῷ. ²⁵ B διδάσκειται. ²⁶ B παραβαίνοντες. ²⁷ τὰξ. B στάσεως. ²⁸ γάρ. Des. in B. ²⁹ ἕως — ἡδρ. Des. in A. ³⁰ B ῥύσεται. ³¹ ἔτ. B in margine apponit ἀνάχθη. ³² παρ. Des. in A. ³³ γάρ. B ἰδι. φησί.

injuncta piis hominibus illata nece : et interim cum hæc faceret, inquit, « prospere ei succedebat. » Deinde,

VERS. 13. « Audivi quemdam sanctum loquentem, et dixit sanctus quidam illi loquenti : Usquequo visio stabit, et sacrificium ablatum, et peccatum desolationis datum, et sanctum, et fortitudo concutabitur? » *Phelmuni* Græca translatum voce *quemdam* significat, idque testatur Syrorum lingua Hebrææ affinis. Ait itaque beatus Daniel : « Audivi quemdam sanctum ex alio sancto quærentem. » Et perspicuum est illum vidisse angelos inter se colloquentes, ac discere cupientes, quantum futurum sit temerariæ impietatis iniquitatisque, et desolationis templi, et minime legitimi detestabilisque sacrificii tempus, ac tyrannidis illius, qua

populus opprimetur. VERS. 14. « Et dixit ei, inquit : Usque ad vesperam et mane, dies duo mille et **1220** trecenti, et purgabitur sanctum. » *Vesperam* vocavit calamitatum initium, et *mane* calamitatum finem, quia quæ dolore afferunt; ea nocti ac tenebris comparantur. A præsentī, inquit, initio calamitatum, usque ad finem malorum, tantum temporis intercedit. Et computati dies hi secundum Hebræorum rationem, sex annorum et sex mensium numerum perficiunt : tam diu enim grassata est Judæorum calamitas.

VERS. 15. « Et factum est, inquit, cum viderem ego Daniel visionem, quærebam intelligentiam. » His, inquit, conspectis, intelligere et accurate percipere cupiebam, quæ per hæc significarentur ænigmata. « Et ecce stetit in conspectu meo quasi visio viri. » Videbar, inquit, mihi videre virum.

VERS. 16. « Et audivi vocem viri in medio Ubal, et vocavit ac dixit, Gabriel ! fac illum intelligere visionem. » Audivi etiam alium quemdam humana voce utentem, et imperantem ei qui assistebat mihi, quem Gabrielem quoque nominavit, ut interpretaretur mihi revelationis ænigmata. Ex iis etiam quæ dicta sunt conjici potest, eum qui jubebat, Dominum fuisse.

VERS. 17. « Et venit, inquit, et stetit juxta stationem meam. » Statim, inquit, jussus venit, et prope me stetit. « Et cum veniret ipse, obstupui, et procido in faciem meam. » Sufficiunt hæc ad convincendum Eunomii fastum, qui ipsam Dei essentiam se cognoscere arroganter jactitat. Si enim angelorum contemplationem, eamdemque contemplantis viribus accommodatam, tantus propheta non tulit, **1221** quid magis impium aut detestabilius iis qui gloriantur divinam se novisse substantiam? Sed ad propositum revertamur. « Et

φόνον τοῖς εὐσεβέσιν ἐπαγαγών, καὶ τέως, φησὶν, « εὐωδοῦτο » ταῦτα ποιῶν. Εἶτα,

ιγ'. « Ἦκουσά τινος ἁγίου ἁλοῦντος, καὶ εἶπεν εἰς ἅγιος τῷ φελμουὶ τῷ ἁλοῦντι. Ἔως πότε ἡ ὄρασις στήσεται, καὶ ἡ θυσία ἡ ἀρθεῖσα, καὶ ἡ ἀμαρτία τῆς ἐρημώσεως ἡ δοθεῖσα, καὶ τὸ ἅγιον, καὶ ἡ δύναμις συμπατηθήσεται; » Τὸ φελμουὶ τὸν τινὰ σημαίνει τῇ Ἑλλάδι φωνῇ. μαρτυρεῖ δὲ τοῦτοις καὶ ἡ Σύρων φωνῇ γετινιάζουσα τῇ Ἑβραϊκῇ. Φησὶ τοίνυν ὁ μακάριος Δανιὴλ, ὅτι « Ἦκουσά τινος ἁγίου ἕτερον ἅγιον ἐρωτῶντος. » Δῆλον δὲ ὅτι ἀγγέλου διαλεγόμενος ὄρᾳ ἁ καὶ βουλομένους μαθεῖν, πόσος ἔστιν ὁ χρόνος τῆς τολμωμένης ἀσεβείας τε καὶ παρανομίας, τῆς τε τοῦ ναοῦ ἐρημίας, καὶ τῆς ἀθέσμου καὶ βδελυρᾶς θυσίας, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ καταδυναστείας.

ιδ'. « Καὶ εἶπεν αὐτῷ, φησὶν. Ἔως ἐσπέρας καὶ πρωῆ, ἡμέραι δισχιλῖαι καὶ τριακόσται ἑξήκοντα, καὶ καθαρισθήσεται τὸ ἅγιον. » Ἐσπέραν δὲ ἐκάλεσε τὴν ἀρχὴν τῶν συμφορῶν, πρωῆ δὲ τὸ τέλος τῶν συμφορῶν ἐπειδὴ νυκτὶ καὶ σκότῳ ἐξίκει τὰ λυπηρά. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἑξῆς, φησὶ, τῆς ἀρχῆς τῶν κακῶν, ἕως τέλους τόσος ἐστὶ χρόνος. Ψηφίζόμενα δὲ αἱ ἡμέραι αὐτὰ ποιῶσιν ἐξ ἑτῶν ἀριθμῶν, καὶ ἐξ μηνῶν, κατὰ τὴν Ἑβραίων ψήφον τοσοῦτον γὰρ ἐκράτησε χρόνον τῶν Ἰουδαίων ἡ συμφορὰ.

ιε'. « Καὶ ἐγένετο, φησὶν, ἐν τῷ ἰδεῖν με, ἐγὼ Δανιὴλ, τὴν ὄρασιν, ἐξήτουν σύνεσιν. » Ταῦτα, φησὶ, θεασάμενος, συνέεινα καὶ μαθεῖν ἀκριβῶς ἐβουλόμην τὰ διὰ τούτων σημαίνόμενα τῶν αἰνιγμάτων. « Καὶ ἰδοὺ ἔστη ἐνώπιόν μου ὡς ὄρασις ἀνδρός. » Καὶ ἐδόκουν, φησὶν, ἀνδρὰ θεωρεῖν.

ις'. « Καὶ ἤκουσα φωνῆν ἀναμέσον τοῦ Οὐβάλ, καὶ ἐκάλεσε, καὶ εἶπε. Γαβριὴλ, συνέτισον ἐκείνον τὴν ὄρασιν. » Ἦκουσα δὲ καὶ ἑτέρου τινός ἁ ἀνθρωπεῖα χρωμένου φωνῇ, καὶ κελεύσαντος τὸν παρεστῶτά μοι, ὃν καὶ Γαβριὴλ ὠνόμασεν, ἐρημνεύσαι μοι τῆς ἀποκαλύψεως τὰ αἰνίγματα. Ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων τεκμήριασθαι, ὅτι ὁ κελεύσας ὁ Δεσπότης ἐστὶ.

ιζ'. « Καὶ ἦλθε, φησὶ, καὶ ἔστη ἐχόμενα στάσεώς μου. » Παρατυκῆα, φησὶ, προσταχθεὶς ἀφίκετο, καὶ πλησίον μου ἔστη. « Καὶ ἐν τῷ ἐλθεῖν αὐτὸν ἐθαμβήθη, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. » Ἰκανὰ ταῦτα τὸν Εὐνομίον τυφρὸν ἐλέγξει, ὅς αὐτὴν εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ἀλαζονεύεται. Εἰ γὰρ ἀγγέλου τὴν θεωρίαν, καὶ ταύτην μετρομένην τῇ τοῦ θεωροῦντος δυνάμει, ὁ τοσοῦτος προφήτης οὐκ ἠνεγκε, τί δυσσεδέστερον ἢ βδελυτότερον τῶν αὐτὴν εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν σεμνυνομένων; ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. « Καὶ εἶπε

VARIÆ LECTIONES.

¹ τινός. A ἐνός. ² ἁγ. B ἀγγέλου. ³ B Ἑβραϊδί. ⁴ B ἐώρα. ⁵ B ποῖος, ascripta tamen lectione πόσος, pro ποστός, ut videtur. ⁶ B τετρακόσται, sed contra Hebr. ⁷ τοῦ νῦν. B τοίνυν. ⁸ τινός. B add. φησὶν. ⁹ B χρησαμένου. ¹⁰ B καλέσαντος. ¹¹ καί. Des. in B. ¹² B ἐστάθη. ¹³ A ἐχόμενος. ¹⁴ Πιρ. B priem. καί. ¹⁵ B ἀγγέλου. ¹⁶ B βδελυρότερος.

πέρας με· Σύνες, ὑλὴ ἀνθρώπου· Ἐτι γὰρ εἰς καιροῦ **A**
πέρας καὶ ²¹ ὄρασις. » Μὴ νομίσης, φησὶν, ἐπὶ τοῦ
παρόντος ταῦτα πέρας λαμβάνειν· μετὰ πολλὸν γὰρ
ἔτων ἀριθμὸν ταῦτα γενήσεται. Πληρουμένου γὰρ
τοῦ ὀρισμένου καιροῦ, τότε πέρας τούτων ἕκαστον
λήψεται.

ιγ', ιθ'. « Καὶ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν μετ' ἐμοῦ πίπτω
ἐπὶ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἤψατό μου, καὶ
ἔστησέ με ἐπὶ τοὺς ²² πόδας μου. Καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ
ἐγὼ γνωρίζω σοὶ τὰ ἐσόμενα ἐπ' ἰσχυάτων τῆς ὀργῆς
ταῖς ²³ υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου· Ἐτι γὰρ εἰς καιροῦ πέρας
μένει ²⁴. » Θεασάμενός με, φησὶν, ὑπὸ τοῦ δέους
καταπαύοντα πρῶτον ²⁵ ἀνώρθωσέ με, ἔπειτα ψυχα-
γωγῆσαι γνωρίζων ²⁶, ὡς τοῦτου χάριν ἀφίκετο,
ἵνα μοι τὰ ἐσόμενα προμηνύσῃ ποθοῦντι, καὶ ὅποια
διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πάλιν ὀργὴν καταλήψεται μου **B**
εἰν λαόν. Ἐπειτα τὸ ἐπικείμενόν μοι δέος ἀφελέσθαι
βουλόμενος, ἐμήνυσεν ὅτι μετὰ χρόνον ²⁷ ταῦτα γενή-
σεται· ἠρμήνευσέ μοι καὶ ὧν ²⁸ ἔθεασάμην ἕκα-
στον, εἰρηκῶς·

κ'. « Οὗτος ²⁹ ὁ κριὸς, ὃν εἶδες, ὃ ἔχων τὰ κέρατα,
βασιλεὺς Μήδων καὶ Περσῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ εὐθὺς
τὴν Χαλδαϊκὴν, εἶτ' οὖν Ἀσσυρίων, βασιλείαν Δα-
ρείου ὁ Μήδους παρέλαθε, καὶ τότε Κύρος ὁ Πέρσης
μετατέθεικεν εἰς Πέρσας τὴν βασιλείαν, ὃς καὶ
Μήδους ἦν καὶ Πέρσης διὰ τὴν τῶν γενῶν ἐπιμιξίαν·
ἀναγκλίως Περσῶν ³⁰ τοὺς Μήδους προτέθεικεν ³¹,
καὶ φησὶν, ὅτι « ὁ κριὸς βασιλεὺς ἐστὶ Μήδων καὶ
Περσῶν. » Ἄμφω γὰρ καὶ ὁ τελευταῖος Δαρείος ὁ
Ἀρσάμου προσαγορευόμενος, ὃν ὁ Μακεδὼν Ἀλέξαν-
δρος κατέλυσε, διεῖπε τὰς βασιλείας. **C**

κα'. « Καὶ ὁ τράγος, φησὶ, τῶν αἰγῶν βασιλεὺς
Ἑλλήνων· καὶ τὸ κέρασ τὸ μέγα, ὃ ἦν ἀναμέσον
τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, αὐτὸς ἐστὶν ὁ βασιλεὺς ὁ πρῶ-
τος. » Ἀγείει δὲ τὸν Ἀλέξανδρον.

κβ'. « Καὶ ὅτι ³² συντριβῆ, καὶ ἔστη τέσσαρα κέ-
ρατα ὑποκάτωθεν ³³ αὐτοῦ, τέσσαρες βασιλεῖς ἀνα-
στήσονται ³⁴ ἀπὸ ³⁵ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐν
τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. » Μετὰ γὰρ, φησὶ, τὴν ἐκείνου τε-
λευτήν, ἡ ἐκείνου βασιλεία εἰς τέσσαρας διαιρεθή-
σεται βασιλείας· ἀλλὰ καὶ τέτταρες ὄντες οἱ βασι-
λεύοντες οὐ δυνήσονται ³⁶ κατορθοῦν, ἀ ἐκεῖνος
κατώρθου, ἐλάττους δὲ πολλῶ τῆς ἐκείνου ρώμης
ὀφθήσονται.

κγ'. « Καὶ ἐπ' ἰσχύατος ³⁷ δὲ, φησὶ, τῆς βασιλείας
αὐτῶν, πληρουμένων τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. » Ὅταν,
φησὶν, εἰς ἄκρον ἀσεβείας ἐλάσωσι, καὶ πέρα τῶν
μέτρων τῆς ἐμῆς μακροθυμίας παρανομήσωσιν.

« Ἀναστήσεται βασιλεὺς ἀναίδης προσώπων, καὶ
συνῶν προβλήματα. (κδ'.) Καὶ κραταῖα ἡ ³⁸ ἰσχύς
αὐτοῦ, καὶ ³⁹ οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. » Τὴν πανουργίαν
τοῦ Ἀντιόχου διὰ τούτων αἰνίττεται, καὶ πρὸς
τῇ πανουργίᾳ, ἣν ἐπέκρητο δύναμιν. Εἶτα διδάσκειν

dixit ad me : Intellige, fili hominis, adhuc enim in
temporis finem etiam visio. » Ne existimes, inquit,
in praesenti his rebus finem impositum iri : siqui-
dem post multos annos fiet. Expleto enim definito
tempore, horum unumquodque ad exitum per-
ducetur.

Vers. 18, 19. « Et cum loqueretur ipse me-
cum, cado in faciem meam super terram : et teti-
git me, et statuit me super pedes meos. Et dixit :
Ecce ego indicio tibi quæ eventura sint, sub finem
iuris, filiis populi tui : adhuc enim in temporis
finem manent. » Cum vidisset me, inquit, præ-
metu collapsum, primum erexit me, deinde conso-
latur, indicans ejus causa se venisse, ut mihi fu-
tura cupienti præmonstraret, et qualia propter di-
vinam iram rursus essent invasura populum meum.
Deinde metum, quo afficiebar, mihi ademptum
cupiens, hæc longo post tempore futura indicavit,
et quæ videram, ea mihi singula interpretatus est,
ita locutus :

Vers. 20. « Iste aries, quem vidisti, habens
cornua, rex Medorum est et Persarum. » Nam
quia simul atque Chaldaicum, sive Assyrium,
Darius Medus excepit regnum, etiam Cyrus Persa
tunc ad Persas transtulit imperium, qui et Medus
erat et Persa propter generis conjunctionem, con-
venienter Persis Medos præposuit, et ait « arie-
tem esse regem Medorum et Persarum. » **1222**
Nam et postremus quoque Darius, qui Arsami ap-
pellatus fuit, quem Alexander Macedo debellavit,
utraque regna administravit.

Vers. 21. « Et hircus, inquit, caprarum rex
Græcorum, et cornu illud magnum, quod erat in-
ter oculos ejus, ipse est rex primus. » De Alexan-
dro autem loquitur.

Vers. 22. « Et quod contritum est, et steterunt
quatuor cornua subter illud, quatuor reges sur-
gent de gente ejus, et non in robore illius. » Nam
post illius, inquit, obitum, regnum illius in quatuor
regna dividetur. Cæterum, etsi quatuor fuerint qui
regnent, non poterunt tamen egregia illa facinora,
quæ ille faciebat, perficere : verum se multo infe-
riores ejus virtute præstabunt.

Vers. 23. « Et in extremo, inquit, regni ipso-
rum, completis peccatis eorum. » Quando, inquit,
ad summam impietatem pervenerint, et ultra mens
diutinae lenitatis terminos deliquerint.

« Consurget rex impudens facie, et intelligens
propositiones. (Vers. 24.) Et forte robur ejus, et
non per robur suum. » Antiochi versutam mali-
tiam per hæc innuit, et, præter malitiam, poten-
tiam, quam ille sibi comparaverat. Deinde docens

VARIAE LECTIONES.

²¹ καί. A et B ἡ. ²² τοὺς et μου. Des. in A. ²³ τοῖς — σου. Des. in A. ²⁴ μένει. Des. in A. ²⁵ πρ.
A add. μέν. ²⁶ γν. Des. in B. ²⁷ B χρόνου. ²⁸ B ὡς. ²⁹ οὗτ. Des. in A. ³⁰ B Πέρσαις. ³¹ B προσ-
έθηκεν. ³² ὅτι — ἔστη. A τοῦ συντριβέντος οὗ ἔστησαν. ³³ A ὑποκάτω. ³⁴ A ἐκ τοῦ ἔθν. αὐτ. ἀνάσταθς.
³⁵ ἀπὸ. B ἐκ. ³⁶ B οὐκ ἔδυνήθησαν. ³⁷ A et B ἰσχύατων. ³⁸ ἡ. B præm. καί. ³⁹ καί. — αὐτοῦ. Des.
in A et B.

injuncta piis hominibus illata nece : et interim cum A φόνον τοῖς εὐσεβέσιν ἐπαγαγών, καὶ τέως, φησὶν, ἡᾱc faceret, inquit, « prospere ei succedebat. » « εὐωδοῦτο » ταῦτα ποιῶν. Εἶτα,

VERS. 13. « Audivi quemdam sanctum loquentem, et dixit sanctus quidam illi loquenti : Usquequo visio stabit, et sacrificium ablatum, et peccatum desolationis datum, et sanctum, et fortitudo conculcabitur? » *Phelmuni* Græca translatum voce *quemdam* significat, idque testatur Syrorum lingua Hebrææ affinis. Ait itaque beatus Daniel : « Audivi quemdam sanctum ex alio sancto quærentem. » Et perspicuum est illum vidisse angelos inter se colloquentes, ac discere cupientes, quantum futurum sit temerariæ impietatis iniquitatisque, et desolationis templi, et minime legitimi detestabilisque sacrificii tempus, ac tyrannidis illius, qua populus opprimetur.

VERS. 14. « Et dixit ei, inquit : Usque ad vesperam et mane, dies duo mille et **1220** trecenti, et purgabitur sanctum. » *Vesperam* vocavit calamitatum initium, et *mane* calamitatum finem, quia quæ dolorem afferunt, ea nocti ac tenebris comparantur. A præsentī, inquit, initio calamitatum, usque ad finem malorum, tantum temporis intercedit. Et computati dies hi secundum Hebræorum rationem, sex annorum et sex mensium numerum perficiunt : tam diu enim grassata est Judæorum calamitas.

VERS. 15. « Et factum est, inquit, cum viderem ego Daniel visionem, quærebam intelligentiam. » His, inquit, conspectis, intelligere et accurate percipere cupiebam, quæ per hæc significarentur ænigmata. « Et ecce stetit in conspectu meo quasi visio viri. » Videbar, inquit, mihi videre virum.

VERS. 16. « Et audivi vocem viri in medio Ubal, et vocavit ac dixit, Gabriel ! fac illum intelligere visionem. » Audivi etiam alium quemdam humana voce utentem, et imperantem ei qui assistebat mihi, quem Gabrielem quoque nominavit, ut interpretaretur mihi revelationis ænigmata. Ex iis etiam quæ dicta sunt conjici potest, eum qui jubebat, Dominum fuisse.

VERS. 17. « Et venit, inquit, et stetit juxta stationem meam. » Statim, inquit, jussus venit, et prope me stetit. « Et cum veniret ipse, obstupui, et procido in faciem meam. » Sufficiunt hæc ad vincendum Eunomii fastum, qui ipsam Dei essentialiter se cognoscere arroganter jactitat. Si enim angelorum contemplationem, eamdemque contemplantis viribus accommodatam, tantus propheta non tulit, **1221** quid magis impium aut detestabilius iis qui gloriantur divinam se novisse substantiam? Sed ad propositum revertamur. « Et

ιγ'. « Ἦκουσά τινος ἁγίου ἁλοῦντος, καὶ εἶπεν εἰς ἅγιος τῷ φελμουνὶ τῷ ἁλοῦντι. Ἔως πότε ἡ ὄρασις στήσεται, καὶ ἡ θυσία ἡ ἀρθείσα, καὶ ἡ ἀμαρτία τῆς ἐρημώσεως ἡ δοθείσα, καὶ τὸ ἅγιον, καὶ ἡ δύναμις συμπατηθήσεται; » Τὸ φελμουνὶ τὸν τινὰ σημαίνει τῇ Ἑλλάδι φωνῇ· μαρτυρεῖ δὲ τούτοις καὶ ἡ Σύρων φωνῇ γειτνιαζούσα τῇ Ἑβραῖα. Φησὶ τοίνυν ὁ μακάριος Δανιήλ, ὅτι « Ἦκουσά τινος ἁγίου ἕτερον ἅγιον ἐρωτῶντος. » Δῆλον δὲ ὅτι ἀγγέλους διαλεγομένους ὀρᾶ⁹ καὶ βουλομένους μαθεῖν, πόσος ἔστιν ὁ χρόνος τῆς τολμωμένης ἀσεβείας τε καὶ παρανομίας, τῆς τε τοῦ ναοῦ ἐρημίας, καὶ τῆς ἀθέσμου καὶ βδελυρᾶς θυσίας, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ καταδυναστείας.

ιδ'. « Καὶ εἶπεν αὐτῷ, φησὶν. Ἔως ἑσπέρας καὶ πρωτῆ, ἡμέραι δισχιλίας καὶ τριακόσται¹⁰, καὶ καθαρισθήσεται τὸ ἅγιον. » Ἐσπέραν δὲ ἐκάλεσε τὴν ἀρχὴν τῶν συμφορῶν, πρωτῆ δὲ τὸ τέλος· τῶν συμφορῶν ἐπειδὴ νυκτὶ καὶ σκότῳ εὐρεῖται τὰ λυπηρά. Ἀπὸ τοῦ νῦν¹¹, φησὶ, τῆς ἀρχῆς τῶν κακῶν, ἕως τέλους τόσος τὲ ἔστι χρόνος. Ψηφίζόμενοι δὲ αἱ ἡμέραι αὐταὶ ποιοῦσιν ἐξ ἐτῶν ἀριθμὸν, καὶ ἐξ μηνῶν, κατὰ τὴν Ἑβραίων ψήφον· τοσοῦτον γὰρ ἐκράττησε χρόνον τῶν Ἰουδαίων ἡ συμφορὰ.

ιε'. « Καὶ ἐγένετο, φησὶν, ἐν τῷ ἰδεῖν με, ἐγὼ Δανιήλ, τὴν ὄρασιν, ἐξήτουν σύνεσιν. » Ταῦτα, φησὶ, θεασάμενος, συνεῖναι καὶ μαθεῖν ἀκριδῶς ἐβουλόμην τὰ διὰ τούτων σημαίνόμενα τῶν αἰνιγμάτων. « Καὶ ἰδοὺ ἔστη ἐνώπιόν μου ὡς ὄρασις ἀνδρός. » Καὶ ἐδόκουν, φησὶν, ἄνδρα θεωρεῖν.

ις'. « Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἀνδρός ἀναμέσον τοῦ Οὐβάλ, καὶ ἐκάλεσε, καὶ εἶπε· Γαβριήλ, συνέτισον ἐκεῖνον τὴν ὄρασιν. » Ἦκουσα δὲ καὶ ἐτέρου τινός¹² ἀνθρωπίαν χρωμένου¹³ φωνῇ, καὶ κελεύσαντος τὸν¹⁴ παρεστῶτά μοι, ὃν καὶ Γαβριήλ ὀνόμασεν, ἐρμηνεύσαι μοι τῆς ἀποκαλύψεως τὰ αἰνίγματα. Ἔστι δὲ καὶ¹⁵ ἐκ τῶν εἰρημένων τεκμηρίσθαι, ὅτι ὁ κελεύσας ὁ Δεσπότης ἐστὶ.

ιζ'. « Καὶ ἦλθε, φησὶ, καὶ ἔστη¹⁶ ἐχόμενα¹⁷ τῆς στάσεώς μου. » Παρατυχία¹⁸, φησὶ, προσταθελὶς ἀφίκετο, καὶ πλησίον μου ἔστη. « Καὶ ἐν τῷ ἔλθειν αὐτὸν ἐθαμβήθην, καὶ πίπτω ἐπὶ πρόσωπόν μου. » Ἰκανὰ ταῦτα τὸν Εὐνομίου τύπον ἐλέγξει, ὃς αὐτὴν εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ἀλαζονεύεται. Εἰ γὰρ ἀγγέλων¹⁹ τὴν θεωρίαν, καὶ ταύτην μετρομένην τῇ τοῦ θεωροῦντος δυνάμει, ὁ τοσοῦτος προφήτης οὐκ ἤνεγκε, τί δυσσεδέστερον ἢ βδελυτότερον²⁰ τῶν αὐτὴν εἰδέναι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν σεμνυνομένων; ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. « Καὶ εἶπε

VARIÆ LECTIONES.

⁹ τινός. A ἐνός. ¹⁰ ἁγ. B ἀγγέλου. ¹¹ B Ἑβραϊδ. ¹² B ἑώρα. ¹³ B ποῖος, ascripta tamen lectione πῶστος, pro ποστός, ut videtur. ¹⁴ B τετρακόσται, scil contra Hebr. ¹⁵ τοῦ νῦν. B τοίνυν. ¹⁶ τινός. B add. φησὶν. ¹⁷ B χρησαμένου. ¹⁸ B καλέσαντος. ¹⁹ καί, Des. in B. ²⁰ B ἐστάθη. ²¹ A ἐχόμενος. ²² Περ. B præm. καί. ²³ B ἀγγέλου. ²⁴ B βδελυρότερος.

πρὸς με· Σύνες, οὐκ ἀνθρώπου· ἔτι γὰρ εἰς καιροῦ A
πέρας καὶ ²¹ ὄρασις· ἢ Μὴ νομίσης, φησίν, ἐπὶ τοῦ
παρόντος ταῦτα πέρας λαμβάνειν· μετὰ πολὺν γὰρ
ἑτῶν ἀριθμὸν ταῦτα γενήσεται. Πληρουμένου γὰρ
τοῦ ὀρισμένου καιροῦ, τότε πέρας τούτων ἕκαστον
λήφεται.

ιγ', ιθ'. « Καὶ ἐν τῷ λαλεῖν αὐτὸν μετ' ἐμοῦ πίπτω
ἐπὶ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἤψατό μου, καὶ
ἔστησέ με ἐπὶ τοὺς ²² πόδας μου. Καὶ εἶπεν· Ἴδου
ἐγὼ γνωρίζω σοὶ τὰ ἐσόμμενα ἐπ' ἰσχυάτων τῆς ὀργῆς
τοῖς ²³ υἱοῖς τοῦ λαοῦ σου· ἔτι γὰρ εἰς χειροῦ πέρας
μάνει ²⁴. » Θεασάμενός με, φησίν, ὑπὸ τοῦ δέους
καταπεσόντα πρώτων ²⁵ ἀνθρώπων, ἔπειτα ψυχ-
αγωγῆι γνωρίζων ²⁶, ὡς τούτου χάριν ἀφίκετο,
ἵνα μοι τὰ ἐσόμμενα προμηνύσῃ ποθοῦντι, καὶ ὅποια
διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πάλιν ὀργὴν καταλήφεται μου B
ἐν λαόν. Ἐπειτα τὸ ἐπικείμενόν μοι δέος ἀφαλέσθαι
βουλόμενος, ἐμήνυσεν ὅτι μετὰ χρόνον ²⁷ ταῦτα γενή-
σεται· ἠρμήνευσε δέ μοι καὶ ὧν ²⁸ ἔθεασάμην ἕκα-
στον, εἰρηκώς·

κ'. « Οὗτος ²⁹ ὁ κριὸς, ὃν εἶδες, ὃ ἔχων τὰ κέρατα,
βασιλεὺς Μήδων καὶ Περσῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ εὐθὺς
τὴν Χαλδαϊκὴν, εἰς' οὓν Ἀσσυρίων, βασιλείαν Δα-
ρειοῦ ὁ Μήδος παρέλαθε, καὶ τότε Κύρος ὁ Πέρσης
μετατέθεικεν εἰς Πέρσας τὴν βασιλείαν, ὃς καὶ
Μήδος ἦν καὶ Πέρσης διὰ τὴν τῶν γενῶν ἐπιμιξίαν·
ἀναγκαιώς Περσῶν ³⁰ τοὺς Μήδους προτέθεικεν ³¹,
καὶ φησίν, ὅτι « ὁ κριὸς βασιλεὺς ἐστὶ Μήδων καὶ
Περσῶν. » Ἄμφω. γὰρ καὶ ὁ τελευταῖος Δαρειοῦ ὁ
Ἀρσάμου προσαγορευόμενος, ὃν ὁ Μακεδὼν Ἀλέξαν-
δρος κατέλυσε, διεῖπε τὰς βασιλείας.

κα'. « Καὶ ὁ τράγος, φησὶ, τῶν αἰγῶν βασιλεὺς
Ἑλλήνων· καὶ τὸ κέρασ τὸ μέγα, ὃ ἦν ἀναμέσον
τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς ὁ πρώ-
τος. » Δέγει δὲ τὸν Ἀλέξανδρον.

κβ'. « Καὶ ὅτι ³² συντριβῆ, καὶ ἔστη τέσσαρα κέ-
ρατα ὑποκάτωθεν ³³ αὐτοῦ, τέσσαρες βασιλεῖς ἀνα-
στήσονται ³⁴ ἀπὸ ³⁵ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐν
τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. » Μετὰ γὰρ, φησὶ, τὴν ἐκείνου τε-
λευτήν, ἡ ἐκείνου βασιλεία εἰς τέσσαρας διαιρεθῆ-
σεται βασιλείας· ἀλλὰ καὶ τέτταρες ὄντες οἱ βασι-
λεύοντες οὐ δυνήσονται ³⁶ κατορθοῦν, ἀ ἐκείνος
κατῶρθου, ἐλάττους δὲ πολλῶ τῆς ἐκείνου βίωμης
ὀφθήσονται.

κγ'. « Καὶ ἐπ' ἰσχύτου ³⁷ δὲ, φησὶ, τῆς βασιλείας
αὐτῶν, πληρουμένων τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. » Ὅταν,
φησίν, εἰς ἄκρον ἀσεβείας ἐλάσωσι, καὶ πέρα τῶν
μέτρων τῆς ἐμῆς μακροθυμίας παρανομήσωσιν.

« Ἀναστήσεται βασιλεὺς ἀναίδης προσώπων, καὶ
συνῶν προβλήματα. (κδ'.) Καὶ κραταῖα ἡ ³⁸ ἰσχύς
αὐτοῦ, καὶ ³⁹ οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. » Τὴν πανουργίαν
τοῦ Ἀντιόχου διὰ τούτων αἰνίττεται, καὶ πρὸς
τῇ πανουργίᾳ, ἣν ἐπέκτητο δύναμιν. Εἶτα εἰδάσκων

dixit ad me : Intellige, filii hominis, adhuc enim in
temporis finem etiam visio. » Ne existimes, inquit,
in praesenti his rebus finem impositum iri : siqui-
dem post multos annos fient. Expleto enim definito
tempore, horum unumquodque ad exitum per-
ducetur.

Vers. 18, 19. « Et cum loqueretur ipse me-
cum, cado in faciem meam super terram : et teti-
git me, et statuit me super pedes meos. Et dixit :
Ecce ego indico tibi quæ eventura sint, sub finem
iræ, filiis populi tui : adhuc enim in temporis
finem manent. » Cum vidisset me, inquit, præ
metu collapsum, primum erexit me, deinde conso-
latur, indicans ejus causa se venisse, ut mihi fu-
tura cupienti præmonstraret, et qualia propter di-
vinam iram rursus essent invasura populum meum.
Deinde metum, quo afficiebar, mihi ademptum
cupiens, hæc longo post tempore futura indicavit,
et quæ videram, ea mihi singula interpretatus est,
ita locutus :

Vers. 20. « Iste aries, quem vidisti, habens
cornua, rex Medorum est et Persarum. » Nam
quia simul atque Chaldaicum, sive Assyrium,
Darius Medus excepit regnum, etiam Cyrus Persa
tunc ad Persas transtulit imperium, qui et Medus
erat et Persa propter generis conjunctionem, con-
venienter Persis Medos præposuit, et ait « arie-
tem esse regem Medorum et Persarum. » **1222**
Nam et postremus quoque Darius, qui Arsami ap-
pellatus fuit, quem Alexander Macedo debellavit,
C
utraque regna administravit.

Vers. 21. « Et hircus, inquit, caprarum rex
Græcorum, et cornu illud magnum, quod erat iu-
ter oculos ejus, ipse est rex primus. » De Alexan-
dro autem loquitur.

Vers. 22. « Et quod contritum est, et steterunt
quatuor cornua subter illud, quatuor reges sur-
gent de gente ejus, et non in robore illius. » Nam
post illius, inquit, obitum, regnum illius in quatuor
regna dividetur. Cæterum, etsi quatuor fuerint qui
regnent, non poterunt tamen egregia illa facinora,
quæ ille faciebat, perficere : verum se multo infe-
riores ejus virtute præstabunt.

Vers. 23. « Et in extremo, inquit, regni ipso-
rum, completis peccatis eorum. » Quando, inquit,
ad summam impietatem pervenerint, et ultra mæse
diutinae lenitatis terminos deliquerint.

« Consurget rex impudens facie, et intelligens
propositiones. (Vers. 24.) Et forte robur ejus, et
non per robur suum. » Antiochi versutam mali-
tiam per hæc innuit, et, præter malitiam, poten-
tiam, quam ille sibi comparaverat. Deinde docens

VARIE LECTIONES.

²¹ καὶ. A et B ἡ. ²² τοὺς et μου. Des. in A. ²³ τοῖς — σου. Des. in A. ²⁴ μένει. Des. in A. ²⁵ πρ.
A add. μέν. ²⁶ γν. Des. in B. ²⁷ B χρόνον. ²⁸ B ὡς. ²⁹ οὗτ. Des. in A. ³⁰ B Πέρσαις. ³¹ B προσ-
έθηκεν. ³² ὅτι — ἐστὶ. A τοῦ συντριβέντος οὐ ἐστῆσαν. ³³ A ὑποκάτω. ³⁴ A ἐκ τοῦ ἔθν. αὐτ. ἀνάστης.
³⁵ ἀπὸ. B ἐκ. ³⁶ B οὐκ ἠδυνήθησαν. ³⁷ A et B ἰσχύτων. ³⁸ ἡ. B præm. καὶ. ³⁹ καὶ — αὐτῶ. Des.
in A et B.

eum hæc facturum, Deo videlicet permittente, ap-
 posite subiecit : « Et non per robur suum. » Et
 Assyrio ait Deus per Isaiam prophetam : « Num
 gloriabitur securis sine cadente cum ea, aut
 exaltabitur serra sine trahente eam ^b? » Ita et hic
 audebit **1223** hæc, inquit, Antiochus non ut po-
 tens, sed Deo permittente.

« Et mirabilia, inquit, corrumpet, et diriget, et
 faciet, et interficiet fortes, et populum sanctum.
 (Vns. 25.) Et jugum vinculi ejus diriget. » Id est,
 nihil ipsi erit impedimento, quin omnia faciat
 quæcunque voluerit. De talibus beatus David præci-
 pit, cum ait : « Noli æmulari in eo, qui prospere-
 rat in via sua, in homine faciente injustitiam ^c. »
 Persæpe enim accidit ut, impietati et iniquitati ad-
 dictis hominibus, quique audeant admodum inju-
 sta, res prospere succedant. « Jugum igitur, inquit,
 vinculi ejus diriget, » hoc est, quæcunque subje-
 ctis populis imperabit, ea coget illos perficere.
 Deinde versatam illius malitiam dolosamque si-
 mulationem prædicens : « Dolus, inquit, in manu
 ejus, et in corde suo magnificabitur, et dolo inter-
 ficiet multos. » A principio enim gymnasium in
 Hierosolymis ædificari præcepit : deinde suillis ves-
 sci carnibus : tum etiam coegit sacrificare, ac
 verbis fallacibus * usus pios homines in fraudem
 impellere conabatur, ac regia munera pollicitus
 omnes in legem delinquentes cernere cupiebat.
 Ideo « dolus, inquit, in manu ejus, et in corde
 suo magnificabitur. » Maximum enim omnium
 hominum sese existimavit, « et dolo interficiet
 multos, » quoscunque scilicet in fraudem inducere
 potuerit. « Et in perditione multorum, inquit,
 stabit. » Hoc est, quæstione adhibita, exquisitis
 tormentis utetur, donec plures viderit propriam
 salutem amisisse. Neque contentus ea contra ho-
 mines insanit : « Etiam contra Principem, inquit,
 principum **1224** stabit. » Hoc est, contra ipsum
 Regem regum, qui dominantibus dominatur, insa-
 niet, dedicatum illi templum polluere aggressus. Et
 permissam sibi contra Judæos licentiam ostendens,
 « Et quasi ova, inquit, manu ipsos conteret. » Ita
 facillime omnia hæc, inquit, perficiet, perinde ac si
 quis ova manu vellet conterere. Atque hic ipso-
 rum Judæorum segnitiam notat, qui, neglectis rebus
 divinis, ab ipso Deo deserti et superna Providen-
 tia destituti fuere. His adjecit :

Vns. 26. « Et visio vespertina et matutina,
 quæ dicta est, vera est. » Hoc est, et tempus cala-
 mitatis definitum sine ulla debitatione verum
 est. Quia vero multum temporis intercedit : « Et

^b Isa. x, 15. * Psal. cxxvi, 7.

ως ταῦτα ποιήσει, τοῦ Θεοῦ δηλονότι συγχωροῦντος.
 ἀναγκαιῶς ἐπήγαγε · « Καὶ οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ. »
 Καὶ τῷ Ἀσσυρίῳ δὲ φησὶν ὁ Θεὸς διὰ Ἰσαίου τοῦ
 προφήτου · « Μὴ δοξασθήσεται ἀξίην ἀνευ τοῦ κό-
 πτοντος ἐν αὐτῇ ; ἢ ὑψωθήσεται πρῶν ἀνευ τοῦ
 ἔλκοντος αὐτόν ; » Οὕτω δὲ ⁶⁰ καὶ ἐνταῦθα, φησὶν,
 ὅτι ταῦτα τολμήσει ὁ Ἀντίοχος, οὐχ ὡς δυνατὸς,
 ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος.

« Καὶ θαυμαστά, φησὶ, διαφθερεῖ, καὶ κατευθυ-
 νεῖ, καὶ ποιήσει, καὶ διαφθερεῖ ἰσχυροὺς, καὶ λαὸν
 ἅγιον. (κε'.) Καὶ ὁ ζυγὸς τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ κατευθυ-
 νεῖ. » Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲν αὐτῷ ἐμποδῶν ἔσται, ἀλλ' ὅσα
 ἂν θελήσῃ ταῦτα ⁶¹ ποιήσει. Περὶ τῶν τριούτων ὁ
 μακάριος παραινεί ⁶² Δαβὶδ, λέγων · « Μὴ παραστῆ-
 λου ἐν τῷ κατευδοουμένῳ ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ, ἐν ἄν-
 θρώπῳ ποιοῦντι παρανομίαν. » Συμβαίνει γὰρ πολ-
 λάκις καὶ τοὺς δυσσεβεῖς καὶ παρανομίᾳ συζῶντας
 εὐδοῦσθαι λίαν παράνομα τολμῶντας. « Ὁ ζυγὸς
 οὖν, φησὶ, τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ κατευθυνεῖ, » ἀντὶ τοῦ,
 πάντα ἂν προστάξῃ τοῖς ὑπηκόοις, ἀναγκάσει ταῦτα
 πληροῦν. Ἔστα τὸ πανούργον αὐτοῦ καὶ ὑπουλον προ-
 λέγων · « Δόλος, φησὶν, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν
 καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυθῆσεται, καὶ ὄδῳ διαφθερεῖ ⁶³
 πολλούς. » Ἐξ ἀρχῆς γὰρ γυμνάσιον ἐν Ἱεροσολύ-
 μοις οἰκοδομηθῆναι προσέταξεν, εἰτα χοιρέων μετα-
 λαμβάνειν κρεῶν · ὕστερον δὲ καὶ θύειν ἡνάγκαζεν·
 ἐκέχρητο δὲ καὶ κωτιλοῖς λόγοις, τοὺς εὐσεβεῖς ἐξ-
 απατήσαι πειρώμενος, καὶ βασιλικὰς δωρεὰς ὑπ-
 ἰσχνεῖτο, παρανομοῦντας ἅπαντας ἰδεῖν ἐπιέμενος.
 Διὰ τοῦτο φησὶ · « Δόλος ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν
 καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυθῆσεται. » Μέγιστον γὰρ ἐπι-
 τὴν πάντων ἀνθρώπων ἤγησατο, « καὶ ὄδῳ διαφθε-
 ρεῖ πολλούς, » οὐς ἂν ἐξαπατήσαι ἰσχύσῃ. « Καὶ ἐπὶ
 ἀπωλείᾳ ⁶⁴ πολλῶν, φησὶ, σταθήσεται ⁶⁵. » Ἀντὶ
 τοῦ, ἐνστάσει χρῆσεται, ἕως ἂν ἴδῃ πολλοὺς τὴν οὐ-
 κείαν ἀπολλύντας σωτηρίαν. Μὴ ἀρκοῦμενος δὲ τῇ
 κατὰ τῶν ἀνθρώπων μανίᾳ, « Καὶ ἐπὶ ἀρχοντα, φη-
 σὶν, ἀρχόντων στήσεται. » Τουτέστι, κατ' αὐτοῦ τοῦ
 Βασιλέως τῶν βασιλέων ⁶⁶, καὶ κυριεύοντος τῶν
 κυριεύοντων, τῇ λύττῃ χρῆσεται, μαινεῖν ἐπιχειρῶν
 τὸν ἀνακείμενον αὐτῷ νέων. Καὶ δεκνὺς τὴν δοθεῖσαν
 αὐτῷ κατὰ τῶν Ἰουδαίων συγχώρησιν, « Καὶ ὡς ὠλ,
 φησὶν, ἐν χειρὶ συντρίψει αὐτοῦ ⁶⁷. » Οὕτω, φησὶ,
 μετὰ πολλῆς εὐκολίας ταῦτα πάντα ⁶⁸ ἐργάσεται, ὡς
 εἴ τις ὠλ τῇ χειρὶ συντρίψαι θελήσειεν ⁶⁹. Αὐνίττεται
 δὲ ἐνταῦθα καὶ τὴν αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων βῆθουμιαν,
 καὶ ὅτι αὐτοῦ τῶν θεῶν ἀμελήσαντες κατελείφθησαν
 ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ γυμνοὶ τῆς ἀνωθεν προνοίας ἐγί-
 νοντο. Τοῦτοις ἐπιφέρει ·

κς'. « Καὶ ἡ ὕψις τῆς ἐσπέρας καὶ τῆς πρωίας
 τῆς βῆθουμιᾶς ἀληθῆς ἔστιν. » Ἀντὶ τοῦ, καὶ ὁ ὠρι-
 σμένος χρόνος ταῖς συμφοραῖς ἀναμφιβόλως ἐστὶν
 ἀληθῆς. Ἐπειδὴ δὲ πολὺς ἔστιν ἐν τῷ μέσῳ χρόνος,

VARIAE LECTIONES.

⁶⁰ B δὲ. ⁶¹ αὐτὰ. B add. πάντα. ⁶² παρ. In B post Δαβὶδ ponitur. ⁶³ A διαφθερεῖ. ⁶⁴ B ἀπ-
 ωλείας. ⁶⁵ A στήσεται. ⁶⁶ B βασιλεύοντων. ⁶⁷ αὐτ. Des. in A. ⁶⁸ πάντα. Des. in B. ⁶⁹ B θελήσει.

« Καὶ εὖ ὁ σφράγιζον, φησί, τὴν ὕρασιν, ὅτι εἰς ἅμα tu, signa, inquit, visionem, quia in dies multos ἡμέρας πολλὰς ἔσται: ὅτι. » Ἀντὶ τοῦ, Ἀσαφῆ αὐτὴν erit. » Hoc est, obscuram adhuc ipsam multis re- τοῖς πολλοῖς κατάλιπε· σοὶ γὰρ ὡς ποθοῦντι ταῦτα linque: tibi enim ut cupienti hæc ante res ipsas δῆλα πρὸ τῶν πραγμάτων πεποίηκα. declaranda curavi.

κζ'. « Καὶ ἐγὼ, φησί, Δανιὴλ ἐκοιμήθην, καὶ ἐμα- VERS. 27. « Et ego, inquit, Daniel dormivi, et obtorpui dies, et surrexi, et faciebam opera regis, λακίσθην ἡμέρας, καὶ ἀνέστην, καὶ ἐποίησιν τὰ ἔργα et admirabar visionem, et non erat intelligens. » Cum enim didicissem ea mala, quæ rursus populo meum essent oppressura, tanto more affectus fui, ut etiam in ægritudinem inciderim: vetumta- του βασιλέως, καὶ ἐθαύμαζον τὴν ὕρασιν, καὶ οὐκ ἦν ὁ συνίων. » Μαθὼν γάρ τε κατὰληψόμενά μου τὸν λανδὸν πάλιν κακὰ, οὕτως ἀνιερῶς διετέθην, ὡς καὶ ἄβρωστία περιπεσεῖν· ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτον διακεί- μένος τὸν τρόπον, ψικονόμου τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐγχεχειρισμένα μοι, μηδεὸς γινώσκοντος τὴν τῆς ἀβρωστίας αἰτίαν. Οὗτος ἦδει καὶ ὡς μετὰ τοῦ μακα- ρίου Παύλου λέγειν: « Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; εἰς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; » Καὶ τὸ· « Κλαίειν μετὰ κλαίωντων, καὶ χαίρειν μετὰ χαιρόντων. » Καὶ· « Εἰ πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. » Οὕτω διακείμενος, καὶ ταύτην ἔχων περὶ τοὺς συνδούλους ὡς φιλοστοργίαν ὡς, μαθὼν τὰς πολλὰς ὑστερον γενεαὶς καταληψόμενας τοὺς συνδούλους αὐτοῦ συμφορὰς, θρηγῶν καὶ ὀλοφυρόμε- νος διετέλει· καὶ ταῦτα εἰδὼς ἀκριθῶς ὡς αὐτὸς πείραν τούτων οὐδεμίαν λήψεται, ἀλλὰ τῆς παρουσίας ζωῆς οὐκ εἰς μακρὰν ἀπαλλαγῆσεται. Ταύτην προσ- ἤκει καὶ ἡμᾶς περὶ τοὺς ὁμοφυεῖς τε καὶ ὁμοδούλους τὴν ἀγάπην ἔχειν, καὶ τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονεῖν, καὶ τὴν περὶ ἀλλήλα τῶν μελῶν μιμεῖσθαι συμπά-θειαν· ἐπειδὴ μέλη μὲν ἀλλήλων κεκλήμεθα, σῶμα δὲ ἡξιώθημεν προσασορευθῆναι Χριστοῦ. Αὐτῶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας πῶν αἰῶνων ὡς. Ἀμήν.

« flere cum fletibus, 1225 et gaudere cum gaudentibus. » Et, « Si patitur unum membrum, una patiuntur omnia membra. » Ita affectus, et hæc erga consensivos benevolentia præditus, perceptis calamitatibus, quæ multis post sæculis ipsis conservis essent eventuræ, lamentari ac lugere perseverabat: præsertim cum exploratam haberet se malorum eorum omnino expertem fore, qui o præsentī vita haud multo post esset decessurus. Hanc eandem charitatem decet nos sem cognatis et conservis præstare, idemque mutuo sentire, et membrorum mutuam, qua sibi compatiuntur, cognationem imitari: siquidem alter alterius membra vocati sumus: ne digni effecti, qui Christi corpus appellemur. Ipsi sit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ἢ 1 Cor. ii, 29. ὦ Rom. xii, 15. ἴ 1 Cor. xii, 26. ἵ Rom. xi, 5. ἶ 1 Cor. xii, 27.

VARIE LECTIONES.

ἢ Καὶ σὺ. Ex A suppl. ἴ ἔσται. Des. in A. ἵ καί. Des. in B. ἶ συνδ. B ὁμοδούλους. Ita quo- que posita pauca. ἷ φιλ. B præm. τῆν. Ἱ τ. αἰών. Des. in B.

TOMOS Θ'.

LIBER NONUS.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'.

D

CAP. IX.

α, β. « Ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Δαρσίου τοῦ διπῦ Ἀσ- σουήρου ἀπὸ τοῦ σπέρματος τῶν Μήδων, ὅς ἐβασί- λευσεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν Καλδαίων· ἐν ἔτει ἐνὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐγὼ Δανιὴλ συνῆκα ἐν ταῖς βίβλοις τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, ὅς ἐγενήθη λόγος Κυρίου ὡς πρὸς Ἱερεμίαν τὸν προφήτην εἰς συμπλή- ρωσιν ἐρημώσεως Ἱερουσαλήμ, ἐβδομήκοντα ἔτη. »

Vers. 1, 2. « Anno primo Darii, filii Assueri, de somine Medorum, qui regnavit super regno Chaldæorum: anno primo regni ejus, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierosolymæ septuaginta anni. » Hinc quoque perspicuum est, aliud

VARIE LECTIONES.

ἢ Kup. Des. in A.

fuisse Darii Assueri, aliud Cyri Persæ regnum : A et cum iis, quæ paulo ante dicta sunt, modo recitata consentiunt. Neque enim Darium simpliciter Medum appellavit, sed **1226** « de semine Medorum; » et planum flet, non utrinquæ, paterno scilicet et materno genere, Medum illum fuisse, regnasse tamen super regnum Chaldæorum, Baltasare post impietatem divina plaga nocte interfecto. Et per breve admodum tempus Darius iste regnasse mihi videtur. Beatus enim Daniel, cum jam deinceps expletum videret captivitatis terminum, subducta ratione numeri septuaginta annorum, quem per prophetam Jeremiam prædixit omnium rerum Deus, pro populo cœpit Dominus supplicare. Tempus autem expletum est regnante Cyro Persarum rege, ut beatus Esdras ait, qui statim ab initio sui voluminis, post proœmia, facta breviter mentione de Hierosolymorum expugnatione, et de servitute, in quam patria redacta fuit, et de captivis in Babylonem abductis, subjecit : « Et fuerunt pueri ei, » et filii ejus, quoad regnarent Persæ, ut expleretur sermo Domini per os Jeremiæ, quousque susciperet terra Sabbata sua, per omne tempus desolationis suæ Sabbata celebrabit, ut expleantur anni septuaginta, regnante Cyro Persarum rege anno primo, ut perficiatur verbum Domini per os Jeremiæ ¹. » Et sanctissimus Jeremias ita ait : « Ecce ego mitto, et sumam gentem Aquilonis, Nabuchodonosorem regem Babylonis, servum meum : et adducam eum super terram hanc, et super incolentes **1227** eam, et super omnes nationes quæ sunt in circuitu ipsorum, et desolabo eos, et dabo eos in desolationem, et in sibilum, et in opprobrium sempiternum : et auferam ab ipsis vocem gaudii, et vocem lætitiæ, et vocem sponsi, et vocem sponsæ, odorem unguenti, et lumen lucernæ, et erit omnis ipsius terra in desolationem : et servient in gentibus per septuaginta annos. Et postquam expleti fuerint septuaginta anni, vindicabo super regem Babylonis, et super gentem illam, dicit Dominus, iniquitates ipsorum, et super terram Chaldæorum, et ponam eos in desolationem sempiternam ². » Beatus igitur Jeremias tunc expletum iri captivitatis tempus innuit, cum Chaldaicum regnum everteretur ; quod Esdras, facta Cyri mentione, apertius declaravit. Comperimus etiam beatissimum Zachariam aliter hoc tempus numerasse. Nam post obitum Cyri et Cambysis ejus filii, Darío Hystaspis filio Persarum imperium adepti, tempus commemorans propheta : « Quarto, inquit, et vicesimo (die) undecimi mensis, hic est mensis Sabat, annæ secundo regnante Darío, factum est verbum Domini ad Za-

A Καὶ ἐντεῦθεν ὄηλον, ὡς ἑτέρα μὲν ἡ Δαρείου τοῦ Ἀσσοῦρου βασιλεία, ἑτέρα δὲ ἡ Κύρου τοῦ Πέρσου· συμφωνεῖ δὲ καὶ τοῖς πρώτῃν εἰρημένους ⁵⁷ τὰ νῦν ἀναγνώσθέντα. Οὐχ ἀπλῶς γὰρ Μῆδον τὸν Δαρείον προσηγόρευσεν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σπέρματος τῶν Μῆδων· ὡς εἶναι ὄηλον ⁵⁸, οἷτι οὐχ ἑκατέρωθεν, πατρώθεν φημι καὶ μητρῶθεν, Μῆδος οὗτος ἦν· ἐβασίλευσε δ' ὁμοῦς ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν Χαλδαίων, θεῖα πληγῇ τοῦ Βαλτάσαρ μετὰ τὴν ἀσέθειαν ⁵⁹ νύκτωρ ἀναίρεθέντος. Δοκεῖ δὲ μοι λίαν βραχὺν βεβασίλευκέναι χρόνον οὗτος ὁ Δαρείος. Ὁ γὰρ μακάριος Δανιήλ, ὡς ἦδη λοιπὸν πληρωθέντα τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ὄρον ἰδὼν, καὶ τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν συλλογισάμενος ἀριθμὸν, ὃν διὰ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου προείπεν ὁ τῶν ὄλων Θεός, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἰκετηρίαν B προσφέρειν ἀρχεται τῷ Δεσπότη. Ἐπληρώθη δὲ ὁ χρόνος ἐπὶ Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως, ὡς ὁ μακάριος Ἐσδρᾶς φησὶν· εὐθύς γὰρ ἐν ἀρχῇ ⁶⁰ τοῦ συγγράμματος, μετὰ τὰ προοίμια, ἐν συντόμῳ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων μνημονεύσας, καὶ τοῦ τῆς πατρίδος ἀνδραποδισμοῦ, καὶ τῆς εἰς Βαβυλῶνα τῶν αἰχμαλώτων μετοικίας, ἐπήγαγε· « Καὶ ἦσαν παῖδες αὐτῷ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, μέχρι τοῦ βασιλεῦσαι Πέρσας, εἰς πλήρωσιν τοῦ βήματος τοῦ Κυρίου ἐν στόματι Ἰερεμίου, ἕως τοῦ εὐδοκῆσαι τὴν γῆν τὰ Σάββατα αὐτῆς, πάντα χρόνον τῆς ἐρημώσεως αὐτῆς σαββατεῖ εἰς συμπλήρωσιν ἐτῶν ἑβδομήκοντα βασιλεύοντος ⁶¹ Κύρου Περσῶν ἔτους πρώτου, εἰς συντέλειαν βήματος Κυρίου ἐν στόματι Ἰερεμίου. » Λέγει δὲ καὶ ὁ θεοτάτος Ἰερεμίας οὕτως· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω, καὶ λήφομαι τὴν πατριάν τοῦ βορρᾶ, τὸν Ναβουχοδονόσορ βασιλέα Βαβυλῶνος τὸν δοῦλόν μου, καὶ ἄξω αὐτὸν ⁶² ἐπὶ τὴν γῆν ταύτην, καὶ ἐπὶ ⁶³ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ⁶⁴ τὰ κύκλιον αὐτῶν, καὶ ἐξερημώσω αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν, καὶ εἰς συριγμόν, καὶ εἰς ὀνειδισμόν αἰώνιον, καὶ ἀφελῶ ⁶⁵ ἀπ' αὐτῶν φωνὴν χαρᾶς, καὶ φωνὴν εὐφροσύνης, καὶ ⁶⁶ φωνὴν νυμφίου, καὶ φωνὴν νύμφης, ὁσμὴν μύρου, καὶ φῶς λύχνου, καὶ ἔσται ἡ γῆ αὐτῆς πᾶσα εἰς ἀφανισμόν, καὶ δουλεύουσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἑβδομήκοντα ἔτη. Καὶ ἐν τῷ πληρωθῆναι τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐδικήσω ἐπὶ τὸν βασιλέα Βαβυλῶνος, καὶ ἐπὶ τὸ ἔθνος ἐκεῖνο, φησὶ Κύριος, τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν Χαλδαίων, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν αἰώνιον. » Ὁ μὲν οὖν μακάριος Ἰερεμίας ἠνέξατο συμπληροῦσθαι τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον ἐν τῇ καταλύσει τῆς Χαλδαϊκῆς βασιλείας· ὁ δὲ Ἐσδρᾶς καὶ σαφέστερον τοῦτο πεποίηκε, τοῦ Κύρου ποιησάμενος μνήμην. Εὐρίσκομεν δὲ καὶ ⁶⁷ τὸν θεοτάτον Ζαχαρίαν ἑτέρως τοῦτον ἀριθμοῦντα τὸν χρόνον. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Κύρου τελευταίαν, καὶ Καμδύσου τοῦ υἱέως αὐτοῦ, τοῦ Δαρείου τοῦ Ἰστάσου τὸ

¹ J Esdr. 1, 58; 11, 4. ² Jerem. xxv, 9-12.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁷ B προειρημένοις. ⁵⁸ εἶν. ὄηλ. B μὴ εἶναι Μῆδον κυρίως. ⁵⁹ μ. τ. ἀσ. In B post ἀναίρ ponitur. ⁶⁰ B ἐν ἀρχῇ γάρ. ⁶¹ B βασιλεύσαντος. ⁶² B αὐτόν. ⁶³ ἐπὶ. Des. in B. ⁶⁴ τὰ ἔθνη. Des. in B. ⁶⁵ B ἀπόλω. ⁶⁶ καὶ. Des. in B. ⁶⁷ καὶ. Des. ibid.

Περσῶν ἀναδησαμένου κράτος, τοῦ χρόνου μνημο-
νεύσας ὁ προφήτης· « Τῆ τετράδι γάρ, φησὶ, καὶ
εἰκάδι τοῦ ἑνδεκάτου μηνός, οὗτός ἐστιν ὁ μὴν Σα-
βάτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος
Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν Βαραχίου, υἱοῦ Ἀδδῶ,
τὸν προφήτην. » Καὶ ἐπήγαγε μετὰ βραχέα· « Καὶ
ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε· Κύριε παν-
τοκράτωρ, ἕως τίνος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἱερουσαλήμ,
καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα ἃς περιείδες; Τοῦτο ἑβδομη-
κοστὸν ἔτος. » Καὶ τινες μὲν τῶν ἀπιστιᾶν νοσοῦν-
των διαφωνοῦν τοὺς ἁγίους νομίζουσι προφήτας· οἱ
δὲ τοῖς ἱεροῖς λόγοις ἐντεθραμμένοι, ὑπὸ τῆς θείας
φωτισθέντες χάριτος, τὴν τῶν ἁγίων προφητῶν εὐ-
ρίσκουσι συμφωνίαν. Φέρε τοίνυν, ἐκείνης ⁶⁰ τῆς
εἰρηλικῆς τυχεῖν ἱκετεύσαντες, δὴλην αὐτὴν τοῖς ἀγνο-
οῦσι ποιήσωμεν. Τὸν μὲν οὖν χρόνον τῆς αἰχμαλω-
σίας συμφώνως τεθείκασιν ἅπαντες, ὃ τε θεὸς Ἱε-
ρεμίας, ὃ τε θεοσπέσιος Ζαχαρίας, καὶ ὁ μακάριος
Ἐσδρας· τὴν ἑβδομηκοντούτην γὰρ ἀριθμὸν τεθεί-
κασιν ἅπαντες· οὐκ ἀπὸ τῶν αὐτῶν δὲ καιρῶν
ἀριθμεῖν ⁶¹ ἀρχόμενοι τοῦτον τὸν χρόνον, οἱ μὲν εἰς
Κύρον, οἱ δὲ εἰς Δαρείου, τοῦτον καταλήγειν ἔφασαν
τὸν ἀριθμὸν. Οἱ μὲν γὰρ περὶ τὸν μακάριον Ἱερემίαν
καὶ Ἐσδραν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης ⁷⁰ αἰχμαλω-
σίας ἀριθμοῦντες, εἰκότως μέχρι Κυρίου, τοῦ Περσῶν
βασιλέως, τὰ ἑβδομήκοντα περιορίζουσιν ἔτη. Ὁ δὲ
θεότατος Ζαχαρίας ἀπὸ τῆς τελευταίας πολιορκίας,
ἐν ᾗ τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμειναν, ἀριθμῶν, ἐπὶ Δα-
ρείου τοῦ Περσῶν βασιλέως, τὸν τῶν ἑβδομήκοντα
ἔτων ἀριθμὸν συμπληροῦσθαί φησι· καὶ γὰρ ἐπὶ
τούτου τῷ ὄντι ὁ θεὸς ἀνωκοδομήθη νεώς. Ἐπειδὴ
γὰρ τρις ὁ λαὸς αἰχμάλωτος γέγονε, πρῶτον μὲν ἐπὶ
Ἰωακείμ, τοῦ υἱοῦ Ἰωσίου βασιλέως Ἰούδα, τὸ δὲ τρί-
τον ἐπὶ Ἰεχονίου, τοῦ ἀδελφοῦ μὲν τοῦ Ἰωακείμ,
θεοῦ δὲ τοῦ Ἰεχονίου, ἀναγκαίως τρις καὶ τῆς ἐπαν-
όδου τυγχάνουσι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἀφίησιν αὐτοὺς
Κύρος ὁ Πέρσης, εἶτα Δαρείος ὁ υἱὸς ⁷¹ Ἰστασπού,
ἔπειτα Ἀρταξέρξης ὁ Ἐέρξου, ἤνικα πρότερον μὲν
τὸν Ἐσδραν, μετ' ἐκείνον δὲ τὸν Νεεμίαν ἀπέστειλεν,
ὥστε τὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομησάι ⁷² τελεῖν.
Τῶν μὲν οὖν πρώτων αἰχμαλώτων γεγενημένων ὁ
ἑβδομηκονταῆτος πληροῦται χρόνος ἐπὶ Κυρίου τοῦ
Πέρσου· τῆς δὲ τοῦ ναοῦ ἔρημίας ὁ αὐτὸς οὗτος χρόνος λαμβάνει τέλος ⁷³ ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου τοῦ
Ἰστασπού, ὡς εἶναι προφητεῖαν ἑκατέραν, τὴν Ἱερεμίου τε καὶ Ζαχαρίου, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τοῦ
Ἐσδρα συγγραφῆν, ἀψευδῆ τε καὶ ἀληθῆ. Τοῦτον, φησὶ, τὸν χρόνον ὁ μακάριος Δανιὴλ συνιέει, καὶ
ἀριθμήσας, καὶ εὐρώων πλησιάζοντα·

γ. « Ἐδωκα τὸ πρόσωπόν μου, φησὶ, πρὸς Κύριον
τὸν Θεόν, τοῦ ἐκζητήσαι προσευχὴν καὶ δέησιν ἐν
νηστεύσει, καὶ σάκκῳ καὶ σποδῷ. » Οὐ γὰρ, φησὶν,
ἀπλῶς ἀνέμενον τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγῆν,
ἀλλ' ἱκετεῖαν τῷ Δεσπότη προσέφερον, τὴν ἐλευθε-
ρίαν τοῖς ὁμοφύλοις αἰτῶν. Κἂν γὰρ μυριάκις ὑπό-

A chariam filium Barachiae, filii Addo, prophetam k. »
Et paulo post adjecit : « Et respondit angelus
Domini, et dixit : Domine omnipotens, usquequo
non misereberis Hierosolymæ, et urbium Judæ
quas sprevisi? iste septuagesimus est annus l. »
Et nonnulli quidem ex iis qui incredulitatis morbo
laborant, **1228** sanctos inter se prophetas dis-
sentire opinantur : qui vero sacris in sermonibus
educati sunt, divina gratia illustrati, sanctorum
prophetarum inveniunt consensum. Age itaque,
illo splendore precibus exorato, ignaris eum per-
spicuum faciamus. Idem igitur captivitatis tempus
omnes plane non discrepantes posuere, et divinus
Jeremias, et divinus Zacharias, et beatus Esdras,
in septuagesimo ⁴ numero omnes consensere : sed
non ab iisdem temporibus omnes numerare exorsi
hoc tempus, alii in Cyro, alii in Dario hunc ipsum
numerum desinere dixerunt. Beatus enim Jere-
mias, et Esdras, a primæ captivitatis initio nu-
merantes, jure usque ad Cyrum Persarum regem
septuaginta definiunt annos. Sed sanctissimus
Zacharias a novissima obsidione, qua funditus
interiere, numerans, septuaginta annorum nume-
rum regnante Dario Persarum rege expleri asse-
ruit : revera enim, ipso regnante, sanctum rursus
ædificatum est templum. Nam quia ter populus
captivus factus est, primum tempore Joacimi filii
Josia regis Judæ, deinde Jechoniae filii Joacimi,
porro Sedecia fratris Joacimi, patri Jechoniae,
valde apposite ter etiam in patriam reditum con-
sequuntur. Primo enim dimisit ipso Cyrus Persa,
deinde Darius Hystaspis filius, tum Artaxerxes
Xerxis filius, quo tempore primo Esdras, postea
1229 Nehemias misit, ut muros Hierosolymæ
iterum construendos curarent. Eorum igitur, qui
primo capti fuere, septuaginta annorum numerus
Cyro Persa regnante expletur : templi autem de-
solationis hoc idem tempus finitur anno secundo
Darii Hystaspis : ita ut utraque prophetia, et Je-
remia et Zachariae, et itidem Esdræ scriptura,
mendacio careat, et vera sit. Hoc, inquit, tempus
beatus Daniel intelligens, cum numerasset, et jam
appropinquare comperisset :

D Vers. 3. « Dedi, inquit, faciem meam ad Do-
minum Deum, ut quærerem orationem et depreca-
tionem, in jejuniis, et sacco, et cinere. » Non
enim, inquit, simpliciter expectabam ut a servi-
tute vindicaremur, sed Domino supplicabam,
cognatorum meorum libertatem petens. Nam etsi

^k Zach. i, 7. ^l ibid. 12.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ ἔκ. In B post ἀγλης ponitur. ⁶¹ B τὸν ἀριθμὸν. ⁷⁰ πρ. B δευτέρας. ⁷¹ υἱός. Des. in B. ⁷² B εἰκο-
δομησάι. ⁷³ τέλ. B πρæm. τὰ.

millies bona polliceatur, et nosmetipsos tali munere præbeamus indignos, divinæ munificentiae impedimento sumus. Hoc vero etiam per Ezechielem prophetam ait Deus: « Ad summam loquar super gentem et regnum, ut ædificem et plantem; et erit, si aversa gens illa fecerit mala, non inducam super eam omnia bona quæ locutus sum. » Hæc edoctus beatus Daniel, « jejunio, et sacco, et cinere, » quasi alis instructas preces Deo offerebat.

VERS. 4. « Et precatus sum, inquit, Dominum Deum meum, et confessus sum, et dixi: Domine Deus, magne et terribilis, qui custodis testamentum **1230** et misericordiam diligentibus te, et custodientibus mandata tua. » Magnum autem et admirabilem vocat, ut qui magna et mirabilia possit efflere. Ab operationibus enim divini viri divina imponere nomina consuevere. Et « custodire ipsum dixit testamentum, et misericordiam diligentibus eum, » admonens, ut memores sint eorum quæ Abrahamo, Isaaco et Jacobo olim promissa sunt. Omni autem studio orans, docet haud simpliciter illum custodire, sed « diligentibus eum, et custodientibus mandata ejus. » Si quis enim tua, inquit, mandata violet, seipsum indignum tuis pollicitationibus reddit. Hoc item nobis usu venit.

VERS. 5. « Peceavimus enim, inquit, iniquitatem fecimus, impie egimus, et declinavimus a mandatis tuis, et a judiciis tuis. » Cum admodum convenienter gloriosa et admirabilia illa nomina Deo imposuisset, contraria et penitus adversa sibi ipsis imposuit. Neque contentus dixisse peccavimus, adjecit insuper « iniquitatem fecimus, impie egimus, » ingrati erga tua beneficia fuimus. *Impie egimus* autem, aliis diis, anima sensuque carentibus ac nulla vi præditis, tibi prælati. Deinde ostendens eam curam, qua illos Deus perpetuo dignabatur, et ingentem populi stultitiam, subjecit:

VERS. 6. « Neque audivimus servos tuos prophetas, qui loquebantur nomine tuo ad reges nostros, et ad principes nostros, et ad patres nostros, et **1231** ad omnem populum terræ. » Neque enim destitit tua gratia nos tueri, et per prophetas colloqui modo eum regibus et principibus, modo cum sacerdotibus et doctoribus (hos enim *patres* vocavit), et sæpe etiam cum omni populo: sed quamvis hæc ita fierent, nos tamen contradicere perseveravimus. Ideo jure addit:

VERS. 7. « Tibi, Domine, justitia, et nobis confu-

mo, Jerem. xviii, 9, 10:

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹ B τῆς θείας φιλοτιμίας. ⁷² πέρας, κ. τ. λ. Ita fere supra, t. I, pag. 160, ubi hæc etiam ad Ezechielem a Nostro referuntur, cum tamen potius ad Jerem. xviii, 9, 10, pertineant. ⁷³ B ἐπάξω. ⁷⁴ διαθ. A et B addunt σου, h. l. et post ἔλεον (A ἔλεος). ⁷⁵ A τὰς ἐντολάς. ⁷⁶ οἱ θ. ἄνδρ. In B post προσηγ. ponitur. ⁷⁷ κατ. Des. in B. ⁷⁸ ἡσεθήσαμεν. Ex A et B suppletum. In A sequitur καὶ ἀπέστημεν. ⁷⁹ δέ. Des. in B. ⁸⁰ ἐκ. In B post θαυμ. ponitur. ⁸¹ B γεγεννημένην. ⁸² A ἤκουσαμεν. ⁸³ πρ. τοῦς. Des. in A καὶ — ἡμῶν. Des. ibid.

Α σχητα: ἀγαθὰ, ἀναξίου; δὲ ἡμᾶς αὐτοῦς τῆς δωρεᾶς καταστήσομεν, ἐμπόδιον γινόμεθα τῇ θεῖᾳ φιλοτιμίᾳ⁷¹. Τοῦτο δὲ καὶ δι' Ἐζεκιήλ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ θεός· « Πέρας⁷² λαλήσω ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν, τοῦ ἀνοικοδομεῖν καὶ καταφυτεύειν, καὶ ἔσται, ἐν στραφέν τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ποιήσῃ πονηρὰ, οὐ μὴ ἐπαγάγω⁷³ ἐπ' αὐτὸ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἃ ἐλάλησα. » Ταῦτα πεπαιδευμένος ὁ μακάριος Δανιήλ, « νηστεία, καὶ σάκκω, καὶ σποδίῳ, » τὴν προσευχὴν πτερώσας προσέφερον τῷ θεῷ.

δ'. « Καὶ προσυξάμην, φησὶ, πρὸς Κύριον τὸν θεόν μου, καὶ ἐξωμολογησάμην, καὶ εἶπον· Κύριε ὁ θεός, ὁ μέγας καὶ θαυμαστός, ὁ φυλάσων τὴν διαθήκην⁷⁴ καὶ τὸν ἔλεον τοῖς ἀγαπῶσι σε, καὶ φυλάττουσι τὰ προσταγμάτα⁷⁵ σου. » Καλεῖ δὲ μέγαν καὶ θαυμαστόν, ὡς μεγάλα καὶ θαυμαστά ποιεῖν δυνάμενον. Ἀπὸ γὰρ τῶν ἐνεργειῶν οἱ θεοὶ ἄνδρες⁷⁶ τὰς θείας προσηγορίας τιθέναι φιλοῦσι. « Φυλάττειν δὲ καὶ⁷⁷ αὐτὸν ἔφη τὴν διαθήκην καὶ τὸν ἔλεον τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, » τῶν πρὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ ἀναμιμνήσκων ἐπαγγελιῶν. Μετὰ πάσης δὲ ἀκριβείας εὐχόμενος, διδάσκει, ὅτι οὐκ ἀπλῶς φυλάττει. ἀλλὰ « τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, καὶ φυλάττουσι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. » Εἰ γὰρ τις, φησὶ, παραβῆ σου τὰ προσταγμάτα, ἀνάξιον ἑαυτὸν τῶν ὑποσχέσεών σου καθίστησι. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν συνέβη.

ε'. « Ἡμάρτομεν γὰρ, φησὶν, ἠδικήσαμεν, ἡσεθήσαμεν⁷⁸ καὶ ἐξεκλίναμεν ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου, καὶ ἀπὸ τῶν κριμάτων σου. » Σφόδρα δὲ⁷⁹ προσφόρων ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὰς ἐντίμους ἐκεῖνας⁸⁰ καὶ θαυμαστάς τεθεικώς προσηγορίας, τὰς ἐκ διαμέτρου ἐναντίας σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτέθεικεν. Οὐκ ἠρξέσθη δὲ τῷ εἰπεῖν ἡμάρτομεν, ἀλλὰ καὶ τὸ « ἠδικήσαμεν καὶ ἡσεθήσαμεν » προσέθηκεν, ἀγνώμονες περὶ τὰς σὰς εὐεργεσίας γενόμενοι. *Ἠσεθήσαμεν* δὲ, ἄλλους ἀντὶ σοῦ θεοῦ προελέμενοι, ἀψύχους, ἀναισθητοῦς, οὐδεμίαν κεκτημένους ἰσχύν. Ἐἴτα δεῖκνυς τὴν διηνεκῶς εἰς αὐτοὺς γινομένην⁸¹ τοῦ θεοῦ κηδεμονίαν, καὶ τὴν πολλὴν τοῦ λαοῦ ἀναληθσίαν, ἐπήγαγε·

ς'. « Καὶ οὐκ εἰσηκούσαμεν⁸² τῶν δούλων σου τῶν προφητῶν, οἱ ἐλάλουν ἐν τῷ ὀνόματι σου πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ πρὸς τοὺς⁸³ ἄρχοντας ἡμῶν, καὶ⁸⁴ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ πρὸς πάντα τὸν λαὸν τῆς γῆς. » Οὐ γὰρ ἐπαύσατό σου ἡ χάρις B ἐποπτέουσά τε ἡμᾶς, καὶ διὰ τῶν προφητῶν διαλεγομένη, ποτὲ μὲν βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσι, ποτὲ δὲ ἱερεῦσι καὶ διδασκάλοις (τούτους γὰρ πατέρας ἐκάλεσε), πολλάκις δὲ καὶ παντὶ τῷ λαῷ· ἀλλὰ καὶ τούτων οὕτω γενομένων ἡμεῖς διετέλεσαμεν ἀντιλέγοντες. Διὸ εἰκότως προστέθεικεν·

ζ'. « Σὺ, Κύριε, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἡμῖν ἡ εἰσχύνη

του προσώπου, ως η ημέρα αυτή, άνδρ Τούδα, και τοις κατοικοῦσιν ⁸⁸ Ἱερουσαλήμ, και παντὶ Ἰσραήλ, τοις ἐγγύς και τοις μακρὰν, ἐν πάσῃ τῇ γῆ, οὐ δεισπείρας αὐτούς ἐκαί ἐν ἀθετήσει αὐτῶν, ⁸⁹ ἢ ἠθέτησάν σε, Κύριε. » Τὰ μὲν γάρ, φησίν, ὑπὸ σοῦ γεγενημένα, Δέσποτα ⁹⁰, τὴν σὴν κηρύττει δικαιοσύνην· ἡμεῖς δὲ διὰ τὴν πολλὴν ἡμῶν παρανομίαν ἐν αἰσχύνῃ γενόμενοι, τῆς ἰδίας ⁹¹ ἀγνωμοσύνης κατηγοροῦμεν. Σοὶ μὲν γάρ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀσεθείας οὐδέμια προσεγένετο βλάβη· ἡμεῖς δὲ τῶν σπερμάτων ἰδεξάμεθα ⁹² τοὺς καρπούς, και ἑλεσιῶς, ὅτι τῶν ὁμοφύλων κατηγορῶν, και αὐτὸν τοις παραβάταις συνάπτει.

η'. « Ἡμῖν, φησίν, ἡ αἰσχύνῃ τοῦ προσώπου, και τοις βασιλευσίν ἡμῶν, και τοις ἀρχουσιν ἡμῶν, και τοις πατέρασιν ἡμῶν, οφτινες ἡμάρτομέν σοι. » Ἰκανὸν δὲ τούτων ἕκαστον εἰς ἕλεον ἐπικάμψαι και τὸν ὠμότατον, μήτι γε τὸν ⁹³ ἡμερώτατον και φιλανθρωπότατον. Δείκνυσι γάρ διὰ τῶν λόγων οὐ τοὺς εὐτελεῖς τοῦ λαοῦ και ἀφανεῖς μόνους αἰσχύνῃς ἀναπλησθέντας, ἀλλὰ και αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς, και τοὺς ἀρχοντας, και τοὺς ἱερέας· τούτους γάρ πατέρας ὠνόμασε. Και δεικνύς τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον, προσθέθει· « Οἷτινες ἡμάρτομέν σοι. » Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν ἀξίους ἐκομισάμεθα τῆς παρανομίας τοὺς καρπούς·

θ'. « Τοῦ Κυρίου δὲ Θεοῦ ἡμῶν ⁹⁴ οἱ οἰκτιρμοὶ και ἰασημοί ⁹⁵. » Ἱπρέπει γάρ σοι, ἡμέρω ὄντι και φιλανθρώπῳ, ἑλεῖν και οἰκτεῖν περὶ ἡμῶς χρήσασθαι. Και ἐπιμένων τῇ τῆς παρανομίας κατηγορίᾳ (ἤκουσε γάρ τοῦ Θεοῦ δι' ἑτέρου προφήτου λέγοντος· « Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτον ⁹⁶, ἵνα δικαιωθῆς »), οἰκισύται τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν, και τὴν ταύτης ποιεῖται κατηγορίαν, τὸν θεῖον ἕλεον ἐπαγγέλλων.

ι'. « Ὅτι ἀπέστημεν, φησὶ, και οὐκ εἰσηκούσαμεν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, πορεύεσθαι ἐν τοις νόμοις αὐτοῦ, οἷς ἔδωκε κατὰ πρόσωπον ἡμῶν ἐν χειρὶ τῶν δούλων αὐτοῦ τῶν προφητῶν. » Φωτισόμενοι γάρ, φησίν, ὑπὸ τῶν προφητῶν, και ποδηγούμενοι πρὸς τὸ δέον, ἀντιλέγοντες πάντα τὸν χρόνον διετελέσαμεν.

ια'. « Καὶ πᾶς Ἰσραήλ παρέβησαν τὸν νόμον σου, και ἐξέκλιναν τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς σου. » Εἰ γάρ οἱ μὲν παρέβησαν, οἱ δὲ φύλακες ἀκριβεῖς τῶν ὄμων νόμων ἐγένοντο, οὐκ ἂν τὴν συμφορὰν ὑπέμειναν ⁹⁷ ταύτην· ἐπειδὴ δὲ κοινὴ παρὰ πάντων ἡ παρανομία τετόλμηται, εἰκότως φησίν· « Ἐπῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ κατάρα, και ὁ ὄρκος ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ Μωσῆ ⁹⁸ δούλου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡμάρτομεναὐτῷ. » Ὁρκος δὲ καλεῖ τὸν ἐν τῷ δευτερονόμιῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγενημένον· « Ἀρῶ γάρ, φησίν, εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, και ὁμοῦμαι τῇ δεξιᾷ μου, και

sio faciei, sicut dies hic viro Judæ, et habitantibus Hierosolymæ, et omni Israci, iis qui prope, et iis qui longe, in omni terra, ubi disseminasti eos in prævaricatione eorum, qua prævaricati sunt in te, Domine. » Ea enim, quæ a te facta sunt, inquit, Domine, tuam quasi præconio commendant justitiam : nos vero propter ingentia nostra scelera pudore perclusi, ingrati animi nostri crimen accusamus. Tibi enim ex nostra impietate nihil damni accidit : nos autem seminum fructus tulimus, et miserabiliter, quia cognatos, æipsam quoque cum iis qui legem violarent, conjungit.

VERS. 8. « Nobis, inquit, confusio faciei. et regibus nostris, et principibus nostris, et patribus nostris, qui peccavimus contra te. » Unumquodque horum satis est, vel crudelissimum ad misericordiam flectere, sedum mitissimum et humanissimum. His enim verbis ostendit, non tenues homines e plebe, neque ignobiles tantum ; ignominia affectos, sed etiam reges ipsos et principes, et quos patres nuncupavit, sacerdotes. **1232** Justasque esse pœnas ostendens, addidit : « Qui peccavimus contra te. » Verum nos quidem dignos iniquitate nostra fructus tulimus :

VERS. 9. « Domini autem Dei nostri (sunt) miserationes et propitiationes. » Decet enim te milem et clementem misericordia et miseratione erga nos commoveri. Et commorans in accusandis peccatis (audivit quippe Deum per alium prophetam dicentem : « Dic, tu, iniquitates tuas primum, ut justificeris »), asciscens sibi populi scelera, ea accusat, divinam prædicans misericordiam.

VERS. 10. « Quia recessimus, inquit. Et non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularem in legibus ejus, quas dedit ante faciem nostram, in manu servorum suorum prophetarum. » Illuminati enim a prophetis, inquit, et ducti ad ea quæ facienda erant, adversari semper perseveravimus.

VERS. 11. « Et omnes de Israele violarunt legem tuam, et declinaverunt ne audirent vocem tuam. » Si enim alii quidem violassent, alii perfecti fuissent legum tuarum observatores, utique non sustinuisent hanc calamitatem : cum vero communis omnium iniquitas hæc ausa fuerit, merito inquit : « Venit super nos maledictio et jusjurandum scriptum in lege Mosis servi Dei, quia peccavimus contra eum. » Jusjurandum autem vocat, quod Deus juravit in Deuteronomio scriptum : « Levabo enim in cælum, inquit, et manum meam, et jurabo

⁸⁸ Deut. xxxii, 40-42.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ Α εὐνοικοῦσιν. ⁸⁹ αὐτῶν. Ex A et B suppl. ⁹⁰ Δέσπ. B præm. φησίν ὦ, omisso φησίν ante ὑπό. ⁹¹ ἰδ. B οἰκείας. ⁹² B σπ. ἡμῶν δρεπόμεθα. ⁹³ τόν. B præm. δῆ. ⁹⁴ Α Τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν. ⁹⁵ ἰλ. A et B præm. οί. ⁹⁶ B πρῶτος. ⁹⁷ B ὑπεμείναμεν. ⁹⁸ B Μωϋσῆ.

dextera mea, et dicam : Vivo ego in æternum, quia arcum ut fulgur gladium meum, et arripiet iudicium manus mea, **1233** et vindicabo, et reddam ultionem hostibus meis, et odientibus me retribuam : inebriabo sagittas meas sanguine, et gladius meus devorabit carnes, (inebriabitur) cruore vulneratorum et captivorum, inde a capite principum gentium . » Et paulo ante hæc verba, sic ait : « Dixi : Dispergam eos, cessare faciam ex hominibus memoriam eorum ° . » Maledictionem vero eam dicit, quæ a sex tribubus facta est in monte Gebal. Illud itaque iusjurandum, inquit, et maledictio, quæ facta est in lege Mosis, in nobis exitum sortita est.

Vers. 12. « Et statuit sermones suos, quos locutus est super nos, et super iudices nostros, et quicumque iudicarunt nos, ut adduceret super nos mala magna. » Et malorum ostendens exsuperantiam, « Qualia, inquit, non fuere sub omni cælo, secundum ea quæ facta sunt in Hierosolyma. » Neque enim invenio, inquit, nostrorum malorum exemplum. Deinde docens divinæ prædictionis veritatem :

Vers. 13. « Sicut scriptum est, inquit, in lege Mosis. » Et supplicia justa esse declarans : « Omnia, inquit, mala venerunt super nos, nec deprecatus sum faciem Domini Dei nostri, ut recederemus ab iniquitatibus nostris, et intelligeremus in omni veritate tua, Domine. » Neque enim tot ac talibus nobis illatis calamitatibus respiscere voluimus, et a pristina iniquitate desciscere, legumque observatione tibi cultum exhibere. Idcirco :

Vers. 14. « Vigilavit, inquit, Dominus Deus **1234** noster super malitiam nostram, et adduxit eam super nos. » Quasi enim excusso quodam suæ diutinæ lenitatis somno, pœnas iis quæ administravimus dignas nobis inflixit. Quia « sanctus, inquit, Dominus Deus noster, in omni illo quod fecit, quia non audivimus vocem ejus. » Ipse enim innocens est, inquit, et nulla ob ea quæ fecit reprehensione dignus : nos autem impietati et improbitati addicti supplicium in nos attraximus. Ita peracta scelerum accusatione, de reliquo supplicat et clementiam implorat.

Vers. 15, 16. « Et nunc, Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum e terra Ægypti in manu forti, et fecisti tibi ipsi nomen, sicut est dies hic, peccavimus, iniique egimus : Domine, pro omni misericordia tua avertatur, quæso, furor tuus a civitate tua Hierosolyma, monte sancto tuo, » Pristina commemorat beneficia, ut grati animi

° Deut. xxxii, 26.

A ἐρώ · Ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι παροξυνῶ ὡς ἀστραπὴν τὴν μάχαιράν μου, καὶ ἀνθέξεται κρίματος ἡ χεὶρ μου, καὶ ἐκδικήσω, καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς μου, καὶ τοῖς μιτοῦσίν με ἀνταποδώσω· μεθύσω τὰ βέλη μου ἀφ' αἵματος, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέα ἀφ' αἵματος τραυματιῶν, καὶ αἰχμαλωσίας, ἀπὸ κεφαλῆς ἀρχόντων ἐθνῶν. » Καὶ μικρὸν πρὸ τούτων φησὶν⁹⁹· « Εἶπον· Διασπερῶ αὐτούς, παύσω δὲ¹ ἐξ ἀνθρώπων τὸ μνημόσυον αὐτῶν. » Τὴν δὲ κατάραν, τὴν ὑπὸ τῶν ἑξ φυλῶν, τὴν ἐν τῷ ὄρει τῷ Γεβάλ γεγεννημένην λέγει. Ἐκείνος τοῖνον, φησὶν, ὁ ὄρκος, καὶ ἡ κατάρα ἡ ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως γεγεννημένη, πέρας ἔλαθεν ἐφ' ἡμῶν.

ιβ'. « Καὶ ἔστησε τοὺς λόγους αὐτοῦ, οὓς ἐλάλησεν B ἐφ'² ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τοὺς κριτὰς ἡμῶν, καὶ ὅσα³ ἔκριναν ἡμᾶς, ἐπαγαγεῖν⁴ ἐφ' ἡμᾶς κακὰ μεγάλα. » Καὶ δεικνύς τὴν τῶν κακῶν ὑπερβολὴν, « Οἶα, φησὶν, οὐ γέγονεν ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὰ γεγόμενα ἐν Ἱερουσαλήμ. » Οὐ γὰρ εὗρισκω, φησὶ, παράδειγμα τῶν ἡμετέρων κακῶν. Εἶτα διδάσκων τῆς θείας προβόησεως τὸ ἀψευδέες·

ιγ'. « Καθὼς, φησὶ, γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως. » Καὶ τῆς τιμωρίας ἐμφαίνων τὸ δίκαιον, « Πάντα, φησὶ, τὰ κακὰ ἔλαθεν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐδεήθημεν τοῦ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, ἀποστρέψαι ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν ἡμῶν, καὶ τοῦ συνίεναι ἐν πάσῃ ἀληθείᾳ σου, Κύριε. » Οὐδὲ γὰρ τῶν τοσούτων ἡμῖν καὶ τηλικούτων ἐπενεχθεῖσων συμφορῶν, C μεταμελεῖα χρῆσασθαι ἐβουλήθημεν, καὶ παύσασθαι μὲν τῆς προτέρας παρανομίας, θεραπεύσαι δὲ σε τῆ φυλακῆ τῶν νόμων. Διὸ φησὶν·

ιδ'. « Ἐργηγήρησε Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τὴν κακίαν ἡμῶν, καὶ ἤγαγεν αὐτὴν⁵ ἐφ' ἡμᾶς. » Ὅσπερ γὰρ τίνα ὑπνον τὴν μακροθυμίαν ἀποσεισάμενος, τὴν ἀξίαν τῶν πεπολιτευμένων ἡμῖν ἐπήγαγε τιμωρίαν· ὅτι Ἅγιος⁶, φησὶ, Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐπὶ πᾶσαν τὴν ποίησιν αὐτοῦ ἦν ἐποίησε, διότι⁷ οὐκ εἰσηκούσαμεν τῆς φωνῆς αὐτοῦ. » Αὐτὸς μὲν γὰρ, φησὶν, ἀθῶός ἐστι, καὶ οὐδεμιὰς μέμφεως ἐφ' οἷς ἐποίησεν ἄξιός⁸ ἡμεῖς δὲ δυσσεβεῖς καὶ πονηροί⁹ συζησαντες τὴν τιμωρίαν ἐπισπασάμεθα. Οὕτω τῆς παρανομίας τὴν κατηγορίαν ποιησάμενος, ἰκετεύει λοιπὸν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αἰτεῖ.

D ιε', ις'. « Καὶ νῦν, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὃς ἐξήγαγες τὸν λαόν σου ἐκ γῆς¹⁰ Αἰγύπτου ἐν χειρὶ κραταιᾷ, καὶ ἐποίησας σεαυτῷ δυνάμει, ὡς ἡ ἡμέρα αὕτη, ἡμάρτομεν, ἠνομήσαμεν¹¹. » Κύριε, ἐν πάσῃ ἐλεημοσύνη σου ἀποστραφήτω δὴ ὁ θυμὸς σου¹¹ ἀπὸ τῆς πόλεώς σου Ἱερουσαλήμ, ὄρους ἁγίου σου. » Ἀναρμνήσκει τῶν προτέρων εὐεργεσιῶν, τῆ εὐγνωμοσύνη

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ B εἶπα, φησὶ. ¹ B δὴ. ² ἐφ'. B πρὸς. ³ ὅσα. A οἷ. ⁴ A ἐπάγειν. B καὶ ἐπήγαγεν. ⁵ A ἐπήγαγεν αὐτά. ⁶ ἅγ. A ὁ ἅγιος, juxta Hebr. ⁷ διότι. A καὶ. ⁸ B πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς. ⁹ γῆς. Edit. prior hab. τῆς. ¹⁰ ἦν. A add. ἰδικήσαμεν. ¹¹ σου. A add. καὶ ἡ ὄργη σου.

τῆς μνήμης τὸν ἔλεον ἐπισπώμενος, καὶ φησὶ· Ῥῥῶσόν σοι, Δέσποτα, τὴν ἐλευθερίαν ἡμῖν χαρίσασθαι· καὶ γὰρ ἤδη θαυματουργαῖς μυρταῖς, καὶ τιμαρταῖς κατὰ τῶν Αἰγυπτίων χρησάμενος, τῆς πικρᾶς δουλείας ἐκείνης τὸν σὸν λαὸν ἠλευθέρωσας, ὡς εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῶν γεγενημένων θαυμάτων τὴν φήμην δραμεῖν, καὶ τὴν σὴν δύναμιν ἅπασιν γενέσθαι δῆλην. Καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἡμάρτομεν, καὶ τῆς σῆς φιλανθρωπίας ἀναξίους ἡμᾶς αὐτοὺς ¹² ἀπεσφῆναμεν, τὴν σὴν πόλιν ἰκετεύομεν τῆς σῆς ἀξιώσθῃαι φειδοῦς, καὶ τὸ ὄρος ἐκεῖνο, ὃ διὰ τῆς σῆς ἐπιφανείας ἄγιον ἀπέφηνας. Καὶ ἐπιμένων τῇ ὑπὲρ τῆς πόλεως ἰκετείᾳ, « Ὅτι ¹³ ἐν ταῖς ἀμαρταῖς ἡμῶν, φησὶ, καὶ ταῖς ¹⁴ ἀδικίαις ἡμῶν, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, Ἱερουσαλήμ καὶ ὁ λαός σου εἰς ὄνειδισμὸν ἐγένοντο ¹⁵ ἐν πᾶσι τοῖς περικύκλῳ ἡμῶν. » ^B Διὰ γὰρ τὰς ἡμετέρας παρανομίας, καὶ ἀμαρτίας ¹⁶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ἡμεῖς τε τοῖς ὁμόροις ἐπίχαρτοι γεγενῆμεθα ¹⁷, καὶ ἡ πολυθρύλλητος καὶ ἀοιδίμος πόλις ¹⁸ τὴν ἐρημίαν ὑπέμεινεν.

¹². « Καὶ νῦν εἰσάκουσον, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, τῆς προσευχῆς τοῦ δούλου σου, καὶ τῶν δεήσεων αὐτοῦ, καὶ ἐπίφανον τὸ πρόσωπόν σου ἐπὶ τὸ ἅγιασμά σου τὸ ἐρημον. » Δέξαι, φησὶ, τοῦ δούλου σου τὴν δέησιν, Δέσποτα, καὶ βλέπε τὴν ἐρήμωσιν τοῦ ἁγιασθέντος ὑπὸ σοῦ τόπου, καὶ τῆς σῆς αὐτὸν αὔθις πλήρωσον ¹⁹ χάριτος. Καὶ ἐπειδὴ ἀνάξιος ἦν ὁ λαὸς τούτων τυχεῖν, σφόδρα ἀρμοδίως ἐπήγαγεν· « Ἐνεκέν σου, Κύριε. » Τὰ σαυτῷ, φησὶ, πρέποντα ποιήσον, Δέσποτα, καὶ μὴ τὰς ἡμετέρας λογίσῃ παρανομίας, ἀλλὰ τὰς ἀενάου ^C τῆς σῆς φιλανθρωπίας πηγᾶς. Καὶ ἐπιμένων τῇ προσευχῇ·

¹³. « Κλίνον, φησὶν, ὁ Θεὸς μου, τὸ οὖς σου, καὶ ἀκουσον· ἀνοίξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, καὶ ἴδε τὴν ἐπιφανισμὸν ἡμῶν, καὶ τῆς πόλεώς σου. » Καὶ ἔτι πλείον ²⁰ προσοικειῶν αὐτῷ τὴν πόλιν ἐφη· « Ἐφ' ἧ ἐπιτέλλεται σου τὸ ὄνομα ἐν αὐτῇ ²¹. » Τὸ δὲ, « Κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ ἀνοίξον τοὺς ὀφθαλμούς σου, » ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἀποστραφῆς μου τὴν δέησιν, ἀλλὰ μετ' εὐμενείας ἀκουσόν μου τῆς προσευχῆς. Οἶδε γὰρ καὶ αὐτὸς, ὡς τὸ Θεῖον ἀσώματον, ἑτέρως δὲ ἀνθρωπικῶς ἂν οὐκ οἶδε διαλεχθῆναι Θεῷ. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν ὄρᾳ, διὰ δὲ τῶν ὠτων ἀκούει, τέθεικε ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου Θεοῦ, τὰς ἐνεργείας οὗτου καλῶν. Τούτοις ^D ἐπάγει· « Ὅτι οὐκ ἐν ²² ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν ἡμεῖς βίπτομεν ²³ τὸν οἰκτιρμὸν ἡμῶν ἐνώπιόν σου, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς οἰκτιρμούς σου τοὺς πολλοὺς, Κύριε. » Οὐ γὰρ ταῖς δικαιοσύναις ἡμῶν, φησὶν, θαρβύοντες τὴν σὴν αἰτούμεν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τῷ σὴ πεποιθότες ἔλεω τολμῶμεν τὴν δέησιν.

¹⁴. « Εἰσάκουσον σὺν, Κύριε, ἰλάσθητι, Κύριε ²⁴, πρόσχες, Κύριε ²⁵· μὴ χρονίσῃς ²⁶ ἕνεκέν σου, ὁ Θεός· ²⁷

A significatione, dum ea se memoria tenere ostendit, misericordiam sibi conciliet, et ait : Facile est tibi, Domine, libertatem nobis gratificari ; infinitis enim jam editis miraculis, et pœnis Ægyptiis illatis, ab amara illa servitute in libertatem populum tuum vindicasti : ita ut ad omnes homines eorum mirabilium quæ fecisti fama cucurrerit, et potentia tua omnibus declarata sit. Et quia nos peccavimus, atque nos tua clementia indignos præstitimus, supplices petimus ut civitatem tuam venia tua dignam censeas, ac montem illum, quem **1235** sanctum, eo quod ibi apparueris, ostendisti. Et commorans in precibus pro ipsa civitate : « Quia in peccatis nostris, inquit, et iniquitatibus nostris, et patrum nostrorum, Hierosolyma et populus tuus opprobrio facti sunt omnibus, qui sunt in circuitu nostro. » Nam propter scelera nostra, et peccata parentum nostrorum, et nos tales evasimus, quibus finitimæ gentes illudant, et celeberrima atque illustris civitas facta est deserta.

VERS. 17. « Et nunc exaudi, Domine Deus noster, deprecationem servi tui, et preces ejus, et ostende faciem tuam super sanctuarium tuum desertum. » Accipe, inquit, servi tui preces, o Domine, et vide, quam desertus sit locus ille, quem tu sanctum fecisti, ipsumque rursus tua gratia comple. Et quia indignus erat populus, qui hæc obtineret, valde opportune subjicit : « Propter te, o Domine. » Ea quæ te decent fac, inquit, Domine, et ne scelera nostra tecum reputaveris, sed perennes tuæ clementiæ fontes. Et in deprecatione persistens :

VERS. 18. « Inclina, inquit, Deus mi, aurem tuam, et audi ; aperi oculos tuos, et vide desolationem nostram, et civitatis tuæ. » Et amplius ipsum adhuc civitati concilians : « In qua invocatum est nomen tuum, » inquit. Illud autem, « inclina aurem tuam, et aperi oculos tuos, » idem est ac si diceret : Ne averseris preces meas, sed amice et benevole audi deprecationem meam. Novit enim ipse quoque Numen **1236** corporis expers esse : aliter tamen, cum homo esset, cum Deo colloqui nescivit. Sed quia quilibet homo oculis videt, auribus audit, hæc eadem corpore carenti Deo attribuit, ita ea vocans quæ ab illo efficiuntur. His subjicit : Quia non in justitiis nostris nos projicimus miserationem nostram in conspectu tuo, sed in miserationibus tuis multis, Domine. » Neque enim nos iis freti, quæ juste egerimus, inquit, tuam imploramus benignitatem, sed tua misericordia confisi audemus tibi supplicare.

VERS. 19. « Exaudi igitur, Domine, propitius esto, Domine ; attende, Domine, ne moreris propter

VARIÆ LECTIONES.

¹² ἡμ. αὐτ. B εαυτούς. ¹³ ὅτι et ταῖς ἀμ. ἡμ. Des. in A. ¹⁴ ταῖς. A et B præm. ἐν. ¹⁵ A et B ἐγένοντο. ¹⁶ ἀμ. B præm. τὰς. ¹⁷ B γεγόναμεν. ¹⁸ πόλ. B Ἱερουσαλήμ. ¹⁹ B πλήρωσον καὶ αὔθις. ²⁰ B πλείον. ²¹ A Ἐφ' ἧς ἐπικ. τὸ ὄν. σου ἐπ' αὐτῆς. ²² ἐν. A ἐπὶ. ²³ A βίπτουμεν. ²⁴ ἰλ. Κύρ. Des. in B. ²⁵ Κύρ. A add. ποιήσον. ²⁶ B χρονιέτῃς. ²⁷ ὁ Θεός. A præm. Κύριε.

te, Deus mi. » Admirari autem operæ pretium est A eorum quæ dicta sunt ordinem. Supplicat enim Deo, primum ut *audiat* deprecationem, et ne preces aversetur : deinde ut cum audierit *propitius fiat*, et propitius factus benigne *attendat*, tum ostensa sua benevolentia, id perficiat, quod obsecratione petitur. His addit, *Ne moreris*, hoc est, ne quod precamur in aliud tempus differas, sed mox dignos nos censeas, quibus te ipsum ostendas. Et finis deprecationis dignus est Danielis humilitate. « Propter te, inquit, Deus mi. » Neque enim ego, inquit, dignus sum, qui hanc a te gratiam exorem, sed, « Quia nomen tuum vocatum est super civitatem tuam, et super populum tuum. » Cum ita petisset, ac tanto studio pro cognatis suis supplicasset, precatusque esset ne Deus moraretur, statim divinum accipit responsum.

VERS. 20, 21. « Adhuc **1237** enim me loquente, inquit, et deprecante, et confidente iniquitates meas, et peccata populi Israel, et projiciente misericordiam meam coram Domino Deo meo : et adhuc me loquente in oratione, ecce vir Gabriel, quem vidi in visione mea in principio, volans. » Ille, inquit, oratione utens, et communem nostram iniquitatem accusans, nondum imposito precibus sine, video Gabrielem volantem, et ad me accurrentem : cognovi autem quis esset, quod jam prius in somnis illum conspexeram, et nomen ipsius tunc didici, cum audirem Dominum, qui illi ad se accessito ita imperavit P, Gabriel, illum intelligere fac visionem. *Virum* autem ipsum vocavit, ab eo quod viderat imposito illi nomine. Etenim in illo somnio : « Ecce, inquit, stetit in conspectu meo quasi visio viri q ; » qua de causa hic quoque : « Ecce, ait, vir Gabriel, quem vidi in visione mea in principio, volans. » Et *volare* ipsum dixit, aera celeriter secantem, et ad se accurrentem conspicatus. « Et tetigit me quasi hora sacrificii vespertini. » Hoc est, circa tempus vespertini cultus, vel tantum temporis spatium, quantum vespertinus occupat cultus.

VERS. 22, 25. « Et locutus est mecum, et dixit : Daniel, nunc egressus sum, ut præberem tibi intelligentiam. In principio precationis tuæ egressus est sermo, et ego veni * ut renuntiarem tibi, quia vir desideriorum tu es, et animadvertite verbum, et intellige visionem. » Statim, inquit, **1238** simul atque deprecari cœpisti, communis Dominus, admissa obsecratione, conspectaque tua laudabili cupiditate, misit me, ut futura te docerem. Tu autem diligenter attende, ad ista, quæ dicuntur : quæ enim dicentur, nimis recondita sunt, quam ut

μου. » Ἀξίον δὲ θαυμάσαι τῶν εἰρημένων τὴν τάξιν. Ἰκετεύει γὰρ τὸν Θεόν, πρῶτον μὲν ἀκοῦσαι τῆς προσευχῆς, καὶ μὴ ἀπώσασθαι τὴν ἱκετηρίαν· εἶτα ἀκούσαντα ἰλεῶν γενέσθαι, ἰλεῶν δὲ γινόμενον προσέχειν εὐμενῶς, δεῖξαντα δὲ τὴν οἰκείαν εὐμένειαν ποιῆσαι καὶ πληρῶσαι τὴν ἱκετείαν²⁰. Τοῦτοις ἐπήγαγε· Μὴ χρονίσης, ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἀναβάλλῃ τὴν δέησιν²¹ εἰς ἕτερον χρόνον, ἀλλ' αὐτίκα τῆς ἐπιφανείας²² ἡμᾶς ἀξίωσον. Καὶ τῆς εὐχῆς δὲ τὸ τέλος τῆς τοῦ Δανιὴλ ταπεινοφροσύνης ἀξίον. « Ἐνεκέ σου, φησὶν, ὁ Θεός μου. » Οὐδὲ γὰρ ἐγώ, φησὶν²³, ἀξίος τοῦ ταύτην λαβεῖν τὴν χάριν· ἀλλ' « Ὅτι τὸ ὄνομά σου ἐπικέκληται ἐπὶ τὴν πόλιν σου, καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου. » Οὕτως αἰτήσας, καὶ μετὰ τοσαύτης προθυμίας τὴν ὑπὲρ τῶν ὁμοφύλων ἱκετηρίαν προσενεγκών, καὶ ἀντιβολήσας μὴ χρονίσαι τὸν Θεόν, παραυτίκα τῆς θείας ἀποκρίσεως ἀπολαύει.

κ'. « Ἐτι γὰρ μου, φησὶ, λαλοῦντος, καὶ προσευχομένου, καὶ ἐξαγορεύοντος τὰς ἀνομίας μου, καὶ τὰς ἀμαρτίας²⁴ τοῦ λαοῦ Ἰσραὴλ, καὶ βίπτουντος τὸν ἑλεόν μου ἐναντίον Κυρίου²⁵ τοῦ Θεοῦ μου²⁶. Καὶ ἐτι μου λαλοῦντος ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Γαβριὴλ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ὁράσει μου ἐν ἀρχῇ, πετόμενος. » Ταύτην, φησὶ, τὴν ἱκετείαν προσφέρων, καὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν παρανομίας κατηγορῶν, μηδέπω²⁷ πέρα· ἐπιθεὶς τῇ προσευχῇ, ὀρώ τὸν Γαβριὴλ πετόμενον, καὶ πρὸς ἐμὲ θέοντα· ἔγνω δὲ τίς ἐστίν, ἤδη πρότερον ὄντα αὐτὸν θεασάμενος· καὶ τὴν προσηγορίαν δὲ αὐτοῦ ἔμαθον, ἀκούσας τηλικαῦτα τοῦ Δεσπότου καλέσαντος, καὶ προστάξαντος· Γαβριὴλ, συνέτισον ἐκεῖνον τὴν ὄρασιν. Ἄνδρες δὲ αὐτὸν κέλιπεν ἀπὸ τῆς θείας τὴν προσηγορίαν ταθεικῶς. Καὶ γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνουπλίῳ φησὶν· « Ἴδοὺ ἐστὶ ἐνώπιόν μου ὡς ὄρασις ἀνδρός. » Οὐ χάριν καὶ ἐνταυθὰ φησὶν· « Ἴδοὺ ὁ ἀνὴρ Γαβριὴλ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ὁράσει μου ἐν ἀρχῇ, πετόμενος. » Πετᾶσθαι δὲ καὶ²⁸ αὐτὸν ἔφη ὁξέως διατέμνοντα²⁹ τὸν ἄερα, καὶ παρ' αὐτὸν θέοντα θεασάμενος. « Καὶ ἡψατό μου ὡσεὶ ὦραν θυσίας ἔσπερινῆς. » Ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἔσπερινῆς λατρείας, ἣ τοσοῦτον καιρὸν, ὅσον ἡ ἔσπερινὴ κατέχει λατρεία.

κβ'. κγ'. « Καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ, καὶ εἶπε· Δανιὴλ, νῦν ἐξῆλθον συμβιβάσαι σε σύνεσιν. Ἐν ἀρχῇ τῆς δεξιῶς σου ἐξῆλθεν ὁ λόγος, καὶ ἐγὼ ἤλθον τοῦ ἀναγγεῖλαι σοι, ὅτι³⁰ ἀνὴρ ἐπιθυμῶν σὺ εἶ· καὶ ἐνοσηθητι ἐν τῷ ῥήματι, καὶ σύνεες ἐν τῇ ὀπτασίῳ. » Εὐθύς, φησὶν, ἠνίκα ἤρξω προσεύχεσθαι, δεξιόμενος ὁ κοινὸς Δεσπότης τὴν ἱκετείαν, καὶ θεασάμενός σου τὴν ἀγαθὴν ἐπιθυμίαν, ἀπέστειλέ με διδάξαι σε τὰ ἐσόμενα. Σὺ δὲ ἀκριβῶς πρόσχε³¹ τοῖς λεγομένοις· βαθυτέρα γὰρ ἢ κατὰ ἀνθρώπων τὰ λεχθησόμενα. Τοῦτο γὰρ λέγει· Σύνεες ἐν τῇ ὀπτασίῳ· τουτέστιν,

P Dan. viii, 16. q ibid. 15.

VARIAE LECTIONES.

²⁰ B ἱκετηρίαν. ²¹ B δέσιν. ²² B σῆς ἡμᾶς ἐπιφανείας. ²³ φησὶν. Des. in B. ²⁴ λαοῦ. B add. μου. ²⁵ Κυρ. A πρᾶξ. τοῦ. ²⁶ μου. A add. περὶ τοῦ ὄρους τοῦ ἁγίου αὐτοῦ. ²⁷ μηδ. B add. δεί. ²⁸ κατ. Des. in B. ²⁹ ἔσπερ. B πρᾶξ. αὐτοῦ. ³⁰ ὅτι. Ex A et B suppl. ³¹ B πρᾶξ. εἰς.

εινεγματοῶδες ταῦτα λεχθήσεται, καὶ δεῖ σοι κατα-
 σήσεως ἀκριβοῦς εἰς⁴⁰ τὴ νοῆσαι ταῦτα. Αἰνεγματοῶ-
 δὲ ἐστὶν οὗτε τὰ θεῖα λέγεται καὶ γράφεται,
 ἵνα μὴ πᾶσιν ἢ δῆλα τὰ τοῖς ἁγίοις ἀποκαλυπτό-
 μενα· οὕτω γὰρ ἂν εὐκαταφρόνητα ἐγεγόνει ὁμοίως
 ἰσοπᾶντων γνωριζόμενα. Ἄνδρα δὲ αὐτὸν ἐπι-
 θυμῶν καλεῖ, ἢ ὡς νηστεία καὶ κακοχίρα ἑαυτὸν
 ἐκδεσπότα, καὶ ἀνδρείως κατὰ τῶν τοῦ σώματος
 ἐπιθυμιῶν ἀγωνιζόμενον, ἢ ὡς ἐπιθυμοῦντα γυνῶναι,
 καὶ μαθεῖν ἐπιείμενον τὰ πρὸ λαφῶ συμβησόμενα, ἢ
 ὅτι ἐρσάμιός ἐστι καὶ λίαν ἐπέραστος, τὰς τῆς ἀρε-
 τῆς μαρμαρυγὰς ἀφίεις. Οὕτω διεγείρας τὸν προφή-
 τιν ὁ θεὸς ἀρχάγγελος εἰς τὴν τῶν βρῆθησόμενων
 κενανόησιν, τὴν διδασκαλίαν προσφέρει.

A ab homine percipi queant. Hoc enim significat,
 intellige visionem, id est, per anigmata hæc dicen-
 tur, et accurata tibi opus est intelligentia, ut hæc
 ipsa comprehendas. Per ænigmata vero interdum
 divina et dicuntur et scribuntur, ne omnibus per-
 apicua fiant quæ sanctis revelantur. Sic enim facile
 contemptui haberentur, si æque ab omnibus cognos-
 cerentur. Virum autem desideriorum ipsum vocat,
 vel ut eum, qui jejuniis et afflictioni deditus contra
 corporis cupiditates viriliter decertaret, vel ut ex-
 petentem cognoscere et quæ templo sint eventura
 percipere cupientem: vel quia jucundus est, et
 admodum amabilis, tales virtutis splendores emit-
 tens. Cum ita sanctus archangelus ad ea intelli-
 genda, quæ dicenda erant, prophetam excitasset,
 B doctrinam asserit.

κθ. ε Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετημήθησαν ἐπὶ
 τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου⁴¹,
 ἵως⁴² τοῦ παλαιωθῆναι τὸ παράπτωμα, καὶ τοῦ
 τελεσθῆναι⁴³ ἁμαρτίαν, καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρ-
 τίαν⁴⁴, καὶ ἀπαλεῖψαι τὰς ἀνομίας, καὶ⁴⁵ τοῦ ἐξιλά-
 εσθαι ἀδικίαν⁴⁶, καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώ-
 νων, καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρακιν καὶ προφήτην, καὶ
 πῶ χρίσαι Ἅγιον ἁγίων. Ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων
 ἐπιστημῆσθαι δεῖ, ὅτι τοῦ προφήτου ἐν τῇ προ-
 τεχῇ τῷ Θεῷ λέγοντος περὶ τοῦ λαοῦ⁴⁷ καὶ τῆς
 Ἱερουσαλήμ· ε Ὁ λαός σου, καὶ ἡ πόλις σου, καὶ τὸ
 ἔθνος σου. ε Ἄντι:στέφον ὁ Θεὸς λέγει τῷ Δαυιδ·
 ε Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετημήθησαν ἐπὶ τὸν
 λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου· ε ὡσπερ
 οὐκ ἐξῆν τὸν λαόν ἑαυτοῦ καλεῖν τὸν πάλαι αὐτοῦ.
 ὡνομασμένον λαόν, οὕτε μὴν τὴν πόλιν τὴν ὡσαύτως
 αὐτοῦ πάλαι προσαγορευομένην. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ
 τοῦ μεγάλου πεποιήκε Μωσέως. Ἦνίκα γὰρ τὸν μό-
 σρον τεκτινόμενοι τὸ θεῖον αὐτῷ προσήνεγκαν σέβας,
 ἐξη πρὸς τὸν προφήτην ὁ Θεός· ε Σπεῦσον, κατὰ-
 δεθῆ: τὸ τάχος ἐνετύθεν· ἠνόμησε γὰρ ὁ λαός σου,
 οὗς ἐξήγαγες ἐξ Αἰγύπτου. ε Φησὶ τοίνυν ὁ Θεὸς αὐ-
 τὸν δεῖ τὸ ἀρχάγγελου, ὅτι: τὴν δεήσιν σου δεξάμε-
 νος, καὶ οἰκοδομηθῆναι τὴν Ἱερουσαλήμ συγχωρήσω,
 καὶ τὸν λαόν σου τῆς ἐπανόδου τυχεῖν κελύσω.
 Μετὰ δὲ τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοδομίαν, διαρκέ-
 ρουσιν ἐπὶ τετρακόσια καὶ ἑννεήκοντα ἔτη κατὰ
 νόμον πολιτεύομενοι· τοσοῦτον γὰρ αἱ ἑβδομήκοντα
 ἑβδομάδες ποιοῦσι χρόνον, ἡμέρας ἐκάστης εἰς ἑνιαυ-
 τὸν λαμβανόμενης. Ἐπειδὴ γὰρ ἑβδομηκονταεῖτε
 χρόνῳ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν περιώρισεν, ἐπτάκις
 εἰς ἑαυτὸν τοῦτον ἀνελλίξας τὸν χρόνον τὴν κατὰ νόμον
 πολιτείαν περιορίζει. ε Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες
 συνετημήθησαν⁴⁸, ε ἀντὶ τοῦ, ἐδοκιμάσθησαν, καὶ
 κριθῆσαν· οὕτω γὰρ τινες τῶν ἐρμηνευτῶν ἐκ-
 ἐδάκασιν· ε ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν

Vers. 24. ε Septuaginta hebdomades determina-
 tæ sunt super populum tuum, et super urbem san-
 ctam tuam, donec antiquetur prævaricatio et con-
 summetur peccatum, et ad signandum peccatum,
 et ad delendum iniquitates, et ad expiationem
 propter injustitiam, et adducendum justitiam æternam,
 et ad signandum visionem et prophetam, et
 ungendum Sanctum sanctorum. ε Ante alia omnia
 illud est animadversione dignum, quod cum pro-
 pheta in deprecatione sua cum Deo 1239 loquens,
 de populo et de Hierosolyma diceret: ε Populus
 tuus, et civitas tua, et sanctorum tuum, ε respon-
 dens Deus dicat Danieli: ε Septuaginta hebdoma-
 des determinatæ sunt super populum tuum, et su-
 per civitatem sanctam tuam: ε quasi non dignetur
 populum suum vocare eum qui antiquitas ejus
 populus nuncupatus fuit, neque item civitatem
 quæ ipsius olim appellata est. Hoc erga magnam
 Moesen quoque fecit. Quando enim, conflato vitulo,
 divino illum cultu venerati sunt, dixit ad prophe-
 tam Deus: ε Festina, celeriter hinc descende:
 peccavit enim populus tuus, quos eduxisti ex
 Ægypto. ε Ait itaque ε Deus ad ipsum per arch-
 angelum: Tua admissa deprecatione concedam
 ut Hierosolyma ædificetur, et populum tuum jubebo
 reditum in patriam consequi. Sed post ipsius Hie-
 rosolymæ ædificationem, per quadringentos nona-
 ginta annos secundum legem viventes permane-
 runt. Tantum enim temporis conficiunt septuaginta
 hebdomades, si singuli dies pro singulis annis
 computentur. Et quia septuagenario annorum nu-
 mero captivitatem eorum definivit, septies in se
 hoc tempore multiplicato conversationem secun-
 dum legem definuit. ε Septuaginta hebdomades de-
 terminatæ sunt, ε hoc est, probatæ sunt, et decre-
 tæ sunt, ita enim quidam interpretes ediderunt,

ε Exod. cxxii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ εἰς — ταῦτα. Des. in B. ⁴¹ σου — παράπτ. καί. Des. in A. ⁴² ἕως — τελεσθ. ἁμαρτ. Gemina in-
 terpretatio. ⁴³ A συνετελεσθῆναι. ⁴⁴ A ἁμαρτίας. ⁴⁵ ἀπαλεῖψαι τ. ἁν. καί. Ex A suppl. ⁴⁶ A ἀδικίας. Ita
 quoque post pauca. ⁴⁷ λαοῦ. Ita cum B leg. Sirm. Θεοῦ. ⁴⁸ συνεστ. Ad Theodot. hanc lectionem referit
 Montf. in Hexapl. ad h. l.

« super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, donec antiquetur prævaricatio et consummetur peccatum, » id est, donec augeatur impius ipsorum conatus, et peccatum ad exitum **1240** perducatur. *Peccatum autem consummatum, et prævaricationem antiquatam, sive auctam, et ad summum perductam, crucem vocat, quam ausi illi sunt contra Dominum parare.* Nam ante hoc tempus infinita ausi facinora pœnas dederunt, et luerunt supplicia pro iis quæ patrarant, sed rursus impetrata venia clementia digni habiti sunt: post insaniam vero, qua contra Dominum concitati crucis facinus ausi fuere, nunquam assecuti sunt ut in pristinum statum restituerentur, sicut ipsæ res clamant. Verum cum amplius quadringenti quadraginta effluerint anni, dispersi per orbem terrarum, ex aliis in alia loca migrantes vagantur. Idcirco sanctus archangelus beato Danieli ait: « Septuaginta hebdomades determinatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, donec antiquetur prævaricatio et consummetur peccatum. » Et quia Dominus Christus in se credentibus peccata remissurus atque condonaturus erat, ut etiam beatus Joannes exclamabat, cum diceret: « Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi », merito subiecit: « Et ad signandum peccata, et ad delendum iniquitates, et ad expiationem propter injustitias. » Delevit enim iniquitates eorum qui crediderunt in ipsum, deleta quod contra nos erat chirographo, sicuti beatus Paulus asserit ¹. Obsignavit autem peccata, dum vitæ secundum legem compositæ finem ² imposuit, et spiritus gratiam largitus est, qua adjuti qui spiritualiter vivunt superant affectiones. Ad hæc addidit: « Et ad adducendum justitiam sempiternam. » Justitia autem sempiterna **1241** proprie ipse Dominus Christus est. De illo enim beatus Paulus ait: « Datus est nobis ut esset sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio ». Et de Evangelio Romanis in Epistola scribens dixit: « Justitia Dei in eo revelatur ». Siquidem liberalitate usus, æternæ vitæ conciliatricem justitiam iis qui in illum crediderunt gratificatus est: quam etiam ut peterent orantes hortatus fuerat: « Petite, inquires, regnum Dei, et justitiam ejus ». Idcirco sanctus Gabriel apposite dixit: « Et ad adducendum justitiam sempiternam. » Adjecit autem: « Et ad signandum visionem et prophetam, » hoc est, ad imponendum finem omnibus vaticiniis: « Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti », et ad hoc efficiendum, ut a Judæorum natione in reliquum tempus propheticum munus deficiat. Nisi enim

σου τὴν ἁγίαν, ἕως τοῦ παλαιωθῆναι τὸ παράπτωμα, καὶ τοῦ τελεσθῆναι ἁμαρτίαν. » ἀντὶ τοῦ, ἕως ἂν αὐξήθῃ αὐτῶν τὸ δυσσεβὲς τόλμημα, καὶ τέλος λάθῃ ἡ ἁμαρτία. Λέγει δὲ ἁμαρτίαν τελειομένην, καὶ παράπτωμα παλαιούμενον, εἴτ' οὖν αὐξανόμενον, καὶ εἰς ἔσχατον ἀφικνούμενον, τὸν κατὰ τοῦ Κυρίου τολμηθέντα σταυρόν. Πρὸ μὲν γὰρ τούτου μυρία τολμηχότες κακὰ ἔδοσαν μὲν δίκας, καὶ ἔτισαν τιμωρίας ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν, ἀλλὰ πάλιν συγγνώμης ἀπολαύσαντες φιλανθρωπίας ἠξιώθησαν. μετὰ δὲ τὴν κατὰ τοῦ Δεσπότητος μανίαν, καὶ τὸν τολμηθέντα σταυρόν, οὐδεμίαν ἔτυχον ⁹⁹ ἀνακλήσεως, ὡς αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα. ἀλλὰ πλειόνων ἢ τεσσαράκοντα καὶ τετρακοσίων διαδραμόντων ἐτῶν ¹⁰⁰ σποράδες μεμενῆχασιν, καὶ τῆς οἰκουμένης μέτοικοι. Διὰ τοῦτο φησι τῷ μακαρίῳ Δανιὴλ ὁ ἅγιος ἀρχάγγελος. « Ἐβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετημήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σου, καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν σου, ἕως τοῦ παλαιωθῆναι τὸ παράπτωμα, καὶ τοῦ τελεσθῆναι ἁμαρτίαν. » Καὶ ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἄρῆσθαι τὴν ἄρεσιν, ὡς καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης ἔβλε, λέγων. « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, » εἰκότως ἐπήγαγε. « Καὶ τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας, καὶ τοῦ ἀπαλεῖψαι ἀνομίας, καὶ τοῦ ἐξιλάσασθαι ἀδικίας. » Ἀπῆλειψε μὲν γὰρ τὰς ἀνομίας τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευότων, ἐξαλείψας τὸ κατ' ἡμῶν χειρόγραφον, ἧ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος. Ἐσφράγισε δὲ τὰς ἁμαρτίας, πάσας μὲν τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν, τὴν δὲ τοῦ Πνεύματος δωρησάμενος χάριν, ὑφ' ἧς βοηθούμενοι περιγίνονται τῶν παθῶν οἱ πνευματικῶς πολιτευόμενοι. Οἷς προστέθειται. « Καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον. » Δικαιοσύνη δὲ αἰώνιος κυρίως ¹⁰¹ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς. Περὶ γὰρ αὐτοῦ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος. « Ἐδόθη ¹⁰² ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός, καὶ ἀπολύτρωσις. » Καὶ περὶ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ Ῥωμαίους ἐπιστελλῶν ἐφη, ὅτι. « Δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται. » Ἐπειδὴ δὲ φιλοτιμῶς χρησάμενος, καὶ τὴν πρόξενον τῆς αἰωνίου ζωῆς ¹⁰³ δικαιοσύνην τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευόσιν ¹⁰⁴ ἐχαρίσατο, ἦν καὶ αἰτεῖν προσευχομένους παρεκελεύσατο. « Αἰτεῖτε ¹⁰⁵, » λέγων, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. ἀναγκαίως εἶπεν ὁ ἅγιος Γαβριὴλ. « Καὶ τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον. » Προστέθεικε δὲ. « Καὶ τοῦ σφραγίσαι ὄρασιν καὶ προφητείαν. » τούτεστι, τοῦ δοῦναι μὲν τέλος ἀπάσαις ταῖς προφητείαις. Ἐτέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. παῦσαι δὲ λοιπὴν τὴν προφητικὴν χάριν ἀπὸ τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους. Εἰ γὰρ μὴ ἐπιφανεὶς ὁ Δεσπότης Χριστὸς πεποίηκε τε καὶ πέπνευθεν, ἄπερ οἱ προφῆται προεἶπον, οὐκ ἂν εἶδει-

¹ Joan. i, 29. ² Coloss. ii, 14. ³ I Cor. i, 30. ⁴ Rom. i, 17. ⁵ Matth. vi, 33. ⁶ Rom. x, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ B ἔτυχον. ¹⁰⁰ εἴτ. B ἀνακλήσεως. ¹⁰¹ κυρ. B add. μὲν. ¹⁰² ἐδ. Ita quoque supra, ad psal. xciii, 15; Isa. xli, 9, leg. sed t. III, l. c. et alibi exstat ἐγνήθη. juxta rec. lect. ¹⁰³ B ζωῆς αἰώνιου. ¹⁰⁴ B πιστεύουσιν. ¹⁰⁵ Alt. Loco cit. est Ζητεῖτε

ἡ τῶν προφητῶν ἢ ἀλθθεια. Πληροὶ τοίνυν, καὶ ἄλλοι ἐπισημαίνοντες ἐπισημαίνοντες καὶ βεβαίοι τὰ ὑπὸ τῶν προφητῶν προβλεπόμενα, ποιῶν ἅπαντα καὶ πάσων τὰ ὑπὲρ ἐκείνων χρησιμωθέντα. Τούτοις πάλιν προστέθεικε· « Καὶ τοῦ χριστοῦ Ἁγίου ἁγίου. » Τίς δὲ οὗτός ἐστιν⁵⁰ ὁ τῶν ἁγίων Ἁγιος ; εἰπάτωσαν Ἰουδαῖοι⁵¹ · εἰ δὲ ἀγνωστοί, παρ' ἡμῶν μαθήτωσαν, ὡς αὐτός ἐστιν ὁ Δεσπότης Χριστός, διὰ μὲν Ἡσαίου προλέγων · « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἐχρῆσά με Κύριος⁵². » Ὑπὸ δὲ τοῦ Δαβὶδ μαρτυρούμενος, ὅτι · « Ἠγάπησε⁵³ δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησεν ἀνομίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐχρίσθη ἑλαίῳ ἀγαλλιάσεως παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ. » Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος, τῶν ἀποστόλων⁵⁴ ὁ κορυφαῖος, λέγων · « Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς ἐχρῆσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διήλθεν εὐεργετῶν, καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, οἷοι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ. » Διδάσκειται τοίνυν ὁ μακάριος Δανιὴλ ὁ προφήτης, ὅτι τετρακοσίων καὶ ἑνενήκοντα ἐτῶν χρόνον ἔδοξε παρασχεθῆναι τῇ Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸ τῶν θείων συνήθως δωρεῶν ἀπολαύειν, ἕως ἂν ἐκεῖνο τὸ ἀνάσιον καὶ φρικτὸς τολμήσῃ τολμημα, τὸν κατὰ τοῦ Σωτῆρός φημι⁵⁵ σταυρῶν, ὃς Ἁγιος ἁγίων ὀνομαζόμενος, ἅτε ἄγχιωσύνης ὑπάρχων πηγῇ, χρίεται μὲν κατὰ τὸ ἀνθρώπιον⁵⁶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, σφραγίζει δὲ καὶ βεβαίῳ τὰς παλαιὰς προφητείας, πληρῶν ἅπαντα τὰ ὑπὲρ ἐκείνων προηγορευμένα⁵⁷, ἄρσειν δὲ ἀμαρτημάτων τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι χαρίζεται. Εἶτα διδάσκει ὁ θεὸς ἀρχάγγελος, πόθεν ἀρξασθαι⁵⁸ δεῖ τοῦ⁵⁹ τῶν ἑβδομηκοντα ἑβδομάδων ἀριθμοῦ.

κε'. « Καὶ γινώσκῃ, φησὶ, καὶ συνήσεις, ἀπὸ ἐξόδου λόγων⁶⁰ τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ τοῦ οἰκοδομηθῆναι⁶¹ Ἱερουσαλὴμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἑξήκοντα δύο. » Τινὲς μὲν οὖν ὑπολαμβάνουσιν τὴν ἐπὶ Κύρου γενομένην τῆς οἰκοδομίας ἀρχὴν, ἀρχὴν εἶναι τοῦ τῶν ἑβδομάδων ἀριθμοῦ, τινὲς δὲ ἀπὸ ἔκτου ἔτους τῆς βασιλείας Δαρείου τοῦ Ἰσάτακου τοῦ ἀριθμοῦ ἀρχονται · τινὲς καὶ γὰρ τοῦ ναοῦ ἡ οἰκοδομὴ⁶² τέλος ἔλαβε τὸ προσήκον, τῶν παροικῶν διὰ τὴν πρὸς Ἰουδαίους δυσμένειαν ἐμποδῶν τῇ οἰκοδομίᾳ ἐν τῷ μέσῳ χρόνῳ γεγεννημένων, καὶ Καμβύσου δὲ τοῦ Κύρου υἱὸς ὑπὸ τούτων ἐξέσκαπθῆντος καὶ τὴν οἰκοδομίαν κωλύσαντος. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἔχει τὸ ἀληθές. Πρῶτον μὲν γὰρ κλειδῶν ἐτῶν ἀριθμὸς, εἰ τις ἐντεῦθεν ἀριθμῆσαι θελήσειεν, εὐρεθήσεται · ἔπειτα οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν ἐπ' ἄλλο ἐξάλειψιν ἀμαρτημάτων γεγεννημένην, καὶ ἔρσειν ἀδικημάτων, καὶ δικαιοσύνης αἰωνίου δόσιν, καὶ πλήρωσιν τῶν προφητικῶν θεσπισμάτων, καὶ Ἁγίου ἁγίων χριστοῦ, ἢ ἐπὶ μόνου τοῦ Δεσπότης Χρι-

apparuisset Dominus Christus, et ea fecisset ac passus esset, quæ prophetæ prædixerunt, non ostensa fuisset veritas prophetarum. Perficit itaque, et quasi obsignat ac confirmat a prophetis prædicta, omnia faciens ac patiens quæ illi vaticinati fuerant. His rursus adjecit : « Et ad ungendum Sanctum sanctorum. » Quis autem est iste Sanctus sanctorum? dicant Judæi : quod si ignorant, discant a nobis, ipsum esse Dominum Christum, per Isaiam prædicentem : « Spiritus Domini super me, propterea unxit me Dominus ». Cui **1242** etiam David testimonium perhibet, dicens : « Dilexit justitiam, et odit iniquitatem, et propterea unctus est oleo lætitiæ præ sociis suis ». Beatus quoque Petrus, apostolorum princeps, testis est, cum dicit : « Jesum e Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute : qui transiit benefaciens, et sanans omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo ». Docetur itaque beatus Daniel propheta, visum esse Deo tempus quadriugentorum et nonaginta annorum Hierosolymæ concedendum, quo illa usitato more divinis potiatum muneribus, donec nefarium illud et maxime horribile facinus ausa sit, crucem, inquam, contra Salvatorem, qui *Sanctus sanctorum* nuncupatus, utpote sanctitatis fons, ungitur quidem secundum humanitatem Spiritu sancto, obsignat autem et confirmat antiquas prophetias, omnia quæ per illos prædicta sunt perficiens, remissionemque peccatorum iis qui in eum credere impertiens. Deinde docet divinus archangelus, unde exordiri oporteat septuaginta hebdomadam numerum.

VERS. 25. « Et cognosces, inquit, et intelliges, ab exitu sermonis, ut respondeatur, et ædificetur Hierosolyma, usque ad Christum ducem hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. » Quidam opinantur initium ædificationis, quod factum est, regnante Cyro, principium esse numeri hebdomadam; quidam autem a sexto anno regni Darii Hystaspis numerare incipiunt : tunc **1243** enim ædificatio templi legitimo modo absoluta est, cui finitimi, propter odium erga Judæos, tempore quod intercessit impedimento fuere, et Cambyses Cyri filius ab ipsis deceptus ædificari prohibuit. Sed nihil horum verum est. Primum enim plurius annorum numerus, si quis hinc numerare velit, reperietur. Deinde non licet nobis invenire ab alio peccata deleta, remissa scelera, donatam justitiam sempiternam, impleta prophetarum oracula, neque unctum fuisse Sanctum sanctorum, nisi de solo Christo hæc intelligantur. Quod si hæc ita se habent, et consentiunt qui ita

⁵⁰ Isa. Lxi, 1; Luc. iv, 18. ⁵¹ Psal. xlv, 8. ⁵² Act. x, 38.

VARIÆ LECTIONES.

⁵³ ἐστίν. Des. in B. ⁵⁴ Ἰουδ. B præm. oi. ⁵⁵ Κύρ. Des. in B. ⁵⁶ ἡ γ., x. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁵⁷ τ. ἀπ. in B post κορυφ. ponitur. ⁵⁸ φημί. Des. in B. ⁵⁹ B ἀνθρώπιον. ⁶⁰ B προηγορευθέντα. ⁶¹ B τῶν, et deinde ἀριθμῶν. ⁶² A λόγου. ⁶³ B οἰκοδομήσαι. ⁶⁴ B ἡ τοῦ ναοῦ οἰκοδομία.

hebdomas numerari iubent, deorsum quadringentos et nonaginta numerent annos. Si enim ab eo tempore, quo ad Jordanem apparuit, quando prædicare, docere, et miracula facere Salvator et Dominus noster cœpit, nos numerare exorsi retro pergamus, non solum non usque ad Curyum, sed nec usque ad Darium quidem hunc numerum provenire deprehendemus, verum anno vicesimo regni Artaxerxis Xerxis filii expletum, quo tempore Neemias hujus regis pincernæ, æmulatione ductus, cum Deo supplicasset, impetrata ope divina, petit a rege supplex, ut muros Hierosolymæ sibi ædificandos permittat, nactusque sibi benevolum regem, in patriam reversus, omni alacritate quæ sacro Dei templo deerant addenda curat, et urbis nœnia instaurat; qua turribus **1244** undique communita, ei portas imponit, hortatusque sacerdotes vacuam ab habitatoribus urbem incolis complet. Hoc etiam divus archangelus innuens dixit: « Et cognosces, et intelliges, ab exitu sermonis ut respondentur, et ædificetur Hierosolyma, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. Et revertetur, et ædificabitur platea, et murus, et tempora innovabuntur. » Exorsus enim, inquit, ab urbis ædificatione numerare, cum ipsa sua recepit mœnia, et habitatorum frequentiam excepit, ita ut præ incolentium multitudinem dilatarî cogeret, invenies usque ad Christum ducem hebdomadas septem et hebdomadas sexaginta duas. Christum autem ducem illum rursus nominavit, quem Sanctum sanctorum vocaverat, sicut beatus Petrus ad Judæos concionem habens dixit: « Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, solutis mortis doloribus. » Duk vero noster est secundum humanitatem, ut primogenitus omnis creaturæ^d, novæ videlicet: « Si quis enim, inquit, in Christo est, nova est creatura. »; atque ut primogenitus ex mortuis, ut sit, prout ait Paulus, « in omnibus ipse primatum tenens^f. » Hac de causa ipsum sanctus quoque Gabriel *Christum ducem* appellavit. Usque ad ipsum itaque ab ædificatione Hierosolymæ « hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ. » Et ne frustra hæc nos nugari aliqui opinentur, age etiam **1245** ipsorum annorum numerum apponamus. A vicesimo itaque anno regni Artaxerxis filii Xerxis, cum Neemias Hierosolymam profectus exstruere cœpit muros urbis, usque ad Darium Arsani, quo interfecto, Alexander Macedo, Persarum evertit regnum, anni intersunt quatuordecim supra centum: et a sexto Alexandri anno, quo Darius interemptus est, usque

στοῦ. Εἰ δ' οὕτως ταῦτα^α ἔχει, καὶ συνομολογοῦσιν οἱ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑβδομάδων οὕτω ποιῆσθαι καλεῖοντες, κάτωθεν ἄνω τὰ τετρακόσια καὶ ἑννεήκοντα ἀριθμήτωσαν ἔτη. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς παρὰ τὸν Ἰορδάνην γεγεννημένης, ὅπηνίκα τοῖς χηρῶν τε καὶ διδάσκειν καὶ θαυματουργεῖν ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν ἤρξατο, ἀρξάμενοι τοῦ ἀριθμεῖν ἐπὶ τὰ ἄνω χωρήσαιμεν, οὐ μόνον οὐ μέχρι Κύρου, ἀλλ' οὐδὲ ἕως Δαρείου τοῦτον εὐρήσομεν φθάνοντα τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τῷ εἰκοστῷ ἔτει τῆς Ἀρταξέρξου τοῦ Σέρξου^β βασιλείας συμπληρούμενον, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Νεεμίας, ἀνοχλῶς ὢν τοῦδε τοῦ βασιλέως, ζῆλον λαβῶν^γ, καὶ τὸν Θεὸν ἀντιβολήσας, καὶ τῆς ἀνωθεν ἀπολαύσας ῥοπῆς, ἰκετεύει μὲν τὸν βασιλέα ἐπιτρέψαι αὐτῷ τὴν τῶν περιβόλων τῆς Ἰερουσαλήμ οἰκοδομίαν, τυχῶν δὲ εὐμενοῦς^δ τοῦ βασιλέως, καταλαμβάνει μὲν τὴν πατρίδα, σὺν πάτῃ δὲ προθυμίᾳ καὶ^ε τὰ λείποντα τῷ θεῷ προστίθῃσι νεῦ· ἀνίστησι δὲ καὶ τὰ τῆς πόλεως τεῖχη, καὶ πύργοις πάντοθεν ὀχυρώσας ἐπιτίθει τὰς πύλας, καὶ προτρέψας τοὺς Ἰσραῆλ, ἐρημον οὔσαν τῶν οἰκητόρων τὴν πόλιν, πλήρη τῶν ἐνοικούντων ποιεῖ. Τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἀρχάγγελος ἀνιευρόμενος ἔφη· « Καὶ γνώσῃ, καὶ συνήσεις ἀπὸ ἐξέδου λόγων τοῦ ἀποκριθῆναι, καὶ ἀνοικοδομηθῆναι^ε Ἰερουσαλήμ, ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου, ἑβδομάδες ἑπτὰ, κατ' ἑβδομάδας ἐξήκοντα δύο. Καὶ ἐπιστρέψαι, καὶ οἰκοδομηθήσεται πλατεία, καὶ περίτειχος, καὶ ἐφικνωθήσονται οἱ καιροί^ε. » Ἀρξάμενος γὰρ, φησὶν, ἀριθμεῖν ἀπὸ τῆς οἰκοδομίας τῆς πόλεως, ἀπολαβούσης μὲν τὰ οἰκία τεῖχη, δεξαμένης δὲ πλῆθος τῶν οἰκητόρων, ὡς πλατεῖαν αὐτὴν γενέσθαι διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων, εὐρήσεις^ε ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου ἑβδομάδας ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδας ἐξήκοντα δύο. Χριστὸν δὲ ἡγούμενον αὐτὸν πάλιν ὠνόμασεν, ὡς Ἄγιον^ε ἁγίων ἐκάλεσεν, ὡς ὁ μακάριος Πέτρος ἐν Ἰουδαίῳ ἔφη δημηγορῶν· « Τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείναντες, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, λύσας τοῦ θανάτου^ε τὰς δάνας. » Ἠγούμενος δὲ ἡμῶν ἔστι κατὰ τὸ ἀνθρώπιον^ε, ὡς πρωτότοκος πάσης κτίσεως, τῆς νέας δηλονότι· « Εἰ τις γὰρ, φησὶν^ε, ἐν Χριστῷ, καὶνή κτίσις. » Καὶ ὡς πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ὅτι ἵνα γένηται, ἢ φησὶν ὁ Παῦλος, « ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. » Τοῦτου χάριν αὐτὸν καὶ ὁ ἅγιος Γαβριὴλ^δ Χριστὸν^ε ἡγούμενον προσηγόρευσεν. Ἔως τοίνυν αὐτοῦ^ε ἀπὸ τῆς οἰκοδομίας τῆς Ἰερουσαλήμ, ἑβδομάδες ἑπτὰ καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. « Ἴνα δὲ μὴ μάτην ταῦτα ληρεῖν τινες ἡμᾶς ὑπολάβωσιν, φέρε καὶ αὐτῶν^ε τῶν ἐτῶν παραθήσομεν τὸν ἀριθμὸν. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Σέρξου, ἐφ' ᾧ Νεεμίας εἰς τὴν Ἰερουσαλήμ ἀφικόμενος ἀναγεῖραι ἤρξατο τὰ τεῖχη

^a Act. iii, 15; coll., ii 24. ^d Coloss. i, 15. ^e H Cor. v, 17. ^f Coloss. i, 18.

VARIÆ LECTIONES.

^α B εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως. ^β ε. Σέρξου. Des. in B. ^γ B ἀναλαβῶν. ^δ εὐμ. In B post βασιλέως ponitur. ^ε καὶ. Des. in B. ^ε B καὶ τοῦ οἰκοδομησῆαι. ^ε καὶ ἐκκ. εἰ κ. Ex A suppl. ^ε εὐρ. B φραση. καὶ. ^ε ἁγ. B φραση. ἄνω. ^ε τ. θαν. In B post ὠδίνας ponitur. ^ε B ἀνθρώπινον. ^ε φησ. Des. in B. ^ε ἐκ τ. v. B φραση. ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς καὶ ὡς πρωτότοκος. ^ε Χρ. Des. in B. ^ε αὐτ. B Χριστοῦ. ^ε B αὐτῶν.

της πλεως, ἕως Δαρειου τοῦ Ἀρσάμου, ὃν Ἀλίξαν· ἄδρος ὁ Μακεδῶν ἀνελὼν τὴν τῶν Περσῶν κατέλυσε βασιλείαν, ἔτη ἐστὶ τέτταρα καὶ δέκα πρὸς τοῖς ἑκατόν· ἀπὸ δὲ ἔκτου ἔτους Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾧ Δαρείος ἀνηρέθη, ἕως Γαίου Ἰουλίου Καίσαρος, αὐτοκράτορος πρώτου Ῥωμαίων, ἔτη τὰ πάντα τῆς Μακεδόνων βασιλείας διακόσια ὀγδοήκοντα δύο· ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς Ἰουλίου Καίσαρος ἕως πεντεκαίδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, ἡνίκα Ἰωάννης ἰ Βαπτιστῆς ἦλθε παρὰ τὸν Ἰορδάνην κηρύσσειν βάπτισμα μετανοίας, καὶ βοῶν· « Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἀφρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, » ἔτη ἐστὶ ἑβδομήκοντα τρία. Ταῦτα ὁμοῦ⁶⁶ συναγόμενα ποιεῖ ἐτῶν ἀριθμὸν τετρακοσίων ἐξήκοντα καὶ ἑνῆκα· ταῦτα δὲ Ἑβραϊκὰ ἔτη ποιεῖ τετρακόσια ὀγδοήκοντα τρία· τοσαῦτα δὲ ποιοῦσιν αἱ ἑπτὰ καὶ ἐξήκοντα δύο ἑβδομάδες. Εἰδέναί γὰρ χρῆ, ὡς Ἑβραῖοι, κατὰ τὸν τῆς αἰλήνης δρόμον ἀριθμοῦντες τὸν ἑνιαυτὸν, ἔνδεκα ἡμέρας περιττάς ἀποφαίνουσιν, ἃς καὶ ἡμεῖς ἐμβολίμους καλοῦμεν· ὁ γὰρ τῆς σελήνης δρόμος ἐν εἰκοσίν ἑνῆκα ἡμέραις καὶ ὥραις ἐξ συμπληροῦται. Οὕτω δὲ ἀριθμοῦντες τριακοσίων καὶ⁶⁵ πενήκοντα καὶ τεσσαρῶν ἡμερῶν ποιοῦσι τὸν ἑνιαυτὸν. Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἅγιος ἀρχάγγελος τῷ μακκαρίῳ Δανιὴλ διαλεγόμενος ἀνδρὶ Ἑβραίῳ, καὶ διδάσκων αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, τὸν συνήθη πάντως ἔλεγεν ἀριθμὸν, ἀναγκαίως προσθεῖναι δεῖ τὰ ἀπὸ τῶν ἐμβολίμων συναγόμενα ἔτη· τούτων γὰρ προστιθεμένων, τὰ τρία καὶ ὀγδοήκοντα πρὸς τοὺς τετρακοσίους εὐρεθήσεται ἔτη· τοσαῦτα δὲ συναγοῦσιν αἱ ἑπτὰ καὶ ἐξήκοντα δύο ἑβδομάδες. Διέλετο δὲ αὐτὰς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πραγμάτων ἐνίων προσημαίνων μεταβολάς. Ἀπὸ γὰρ τῆς οἰκοδομίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐγένετο ἐπὶ Νεεμίου καὶ Ἐσδρου, μέχρις Ἰρκανοῦ τοῦ τελευταίου ἐκ τῶν Ἀσαμοναίων ἀρχιερέως, ὃν ἀνέλεν Ἡρώδης, ὁ τῶν δύο καὶ ἐξήκοντα ἑβδομάδων ἀριθμὸς συμπληροῦται· ἀπὸ δὲ τῆς ἐκείνου σφαγῆς, μέχρι τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐπιφανείας, καὶ τῆς εἰς⁶⁶ τὸν Ἰορδάνην ἀφίξεως, αἱ λοιπαὶ ἑπτὰ ἑβδομάδες ἐπὶ τέλος λαμβάνουσιν. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ, μετὰ τὴν Ἰρκανοῦ, φημὶ, ἀναίρεσιν, μέχρι τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐπιφανείας, παρανόμως λοιπὸν οἱ ἀρχιερεῖς ἔγινοντο. Τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος διὰ βίου τοὺς ἀρχιερεῖς ἱερατεύειν⁶⁷, καὶ μετὰ τὴν τελευταίην τοὺς διαδόχους λαμβάνειν, Ἡρώδης, καὶ οἱ μετ' ἐκείνων⁶⁸ Ῥωμαῖοι, ὠνήτας τὰς ἀρχιερωσύνας ποιησάμενοι, συχνὰς αὐτῶν ἐποιοῦντο διαδοχάς· ἐνίοις δὲ οὕτως ἐκ τοῦ ἱερατικοῦ γένους καταγομένους ἀρχιερεῖς προεχειρίζοντο. Καὶ τοῦτο διδάσκων Ἰωσήπος· ὁ Ἑβραῖος συγγραφεὺς οὕτω φησὶ· « Τὴν βασιλείαν Ἡρώδης παρὰ Ῥωμαίων ἐγχειρισθεὶς, οὐκέτι τοὺς ἐκ τοῦ Ἀσαμοναίου γένους (οἵτιοι δὲ ἦσαν οἱ καλούμενοι Μακκαβαῖοι) καθίστησιν ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ τιεῖν ἀσήμεαις καὶ μόνον ἐξ Ἑβραίων⁶⁹ οἶσι. » Καὶ

ad Caium Julium Cæsarem, primum imperatorem Romanorum, anni omnes regni Macedonum ducenti octoginta duo : et ab imperio Julii Cæsaris usque ad decimum quintum Tiberii Cæsaris, quando Joannes Baptista venit ad Jordanem prædicans baptismum pœnitentiæ, et exclamans : « Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi », anni intercedunt septuaginta tres, qui simul collecti quadringentorum sexaginta novem numerum conficiunt : et hi Hebræicos annos faciunt quadringentos octoginta tres, totidemque conficiunt septem et sexaginta duæ hebdomades. Sciendum est enim Hebræos secundum lunæ cursum numerantes annum, undecim dies habere reliquos, quos etiam nos intercalares vocamus : nam lunæ cursus viginti novem diebus ac sex horis conficitur. Sic autem numerantes, trecentorum quinquaginta quatuor dierum efficiunt annum. Cum itaque sanctus archangelus, cum beato Daniele viro Hebræo colloquens, ipsumque docens annum numerum, usitatum omnino dixerit numerum, convenienter addendi sunt anni illi, qui ex intercalaribus colliguntur, quibus additis tres et octoginta supra quadringentos reperientur 1246 anni : totidemque constituunt septem et sexaginta duæ hebdomades. Quas quidem non temere divisit, sed ut quarumdā rerum præsignificaret mutationes. Nam ab ædificatione ipsius Hierosolymæ, quæ Neemiæ et Esdræ tempore facta est, usque ad Hyrcanum, ultimum ex Asamonæis principem sacerdotum, quem occidit Herodes, duarum et sexaginta hebdomadum numerus expletur : et ab illius interitu usque ad tempus illud, quo Salvator noster ad Jordanem accedens apparuit, reliquæ septem perficiuntur hebdomades. Atque hoc ipso tempore, post Hyrcani cædem, inquam, usque ad tempus illud quo Salvator noster apparuit, contra legem deinceps sacerdotum principes creabantur. Cum enim lex juberet, ut principes sacerdotum per omnem vitam sacerdotio fungerentur, et post obitum successores acciperent, Herodes, et post illum Romani, pontificatu maximo venali facto, auctores erant ut crebræ successiones fierent, et quosdam etiam, qui e sacerdotali genere minime erant oriundi, sacerdotum principes deligebant. Idque docens Josephus, scriptor Hebræus, sic ait^b : « Herodes autem a Romanis accepto regno, non amplius eos qui ab Asamone genus ducerent (ii autem erant, qui Machabæi vocabantur), sacerdotum principes constituit, sed quosdam ignobili loco natos, qui tantum ex Hebræis erant. » Et paulo post rursus ita ait : « Et imitatus est Herodem in creandis summis pontificibus Judæorum Archelaus ejus filius, et post

⁶⁵ Jean. 1, 29. ^b Joseph. Antiq. Jud. l. xi, c. 8.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ἰμ. B ἑβ. ⁶⁷ κατ. Des. in B. ⁶⁸ εἰς. B παρὰ. ⁶⁹ Ἑβρ. Apud Josephum, l. c., est ἱεραίων.

⁶⁷ B ἱεραύειν. ⁶⁸ B ἐκείνου. ⁶⁹ B ἐποιοῦν τὰς διαδ.

hunc occupato principatu, Romani. » Et alio **A**
1247 loco : « Valerius autem Gratus Romano-
 rum præses, cum sacerdotio abdicasset Ananum,
 Ismaelem principem sacerdotum renuntiat, Fabi
 filium. Quo item haud multo post sacerdotio ab-
 dicato, Eleazarum Anani principis sacerdotum
 filium, sacerdotum principem declarat : elapsoque
 anno, cum eum itidem abdicasset, Simoni Cathi-
 mæ filio pontificatum maximum committit. Cui
 non ultra annum eo honore potito, Josephus, qui
 etiam Caiaphas dictus est, successit ¹. » Hæc be-
 atus etiam Lucas docens ait : « Anno decimo quinto
 imperii Tiberii Cæsaris, sub principibus sacerdo-
 tum Anna et Caiapha ¹. » Duos autem uno tem-
 pore principes sacerdotum secundum legem crea-
 tos fuisse nunquam accepimus. Hæc prædicens **B**
 sanctus Gabriel :

Vras. 26. « Et post hebdomadas, inquit, sexa-
 ginta duas exterminabitur unctio, et iudicium non
 est in eo. » Perspicuum itaque est eum sexaginta
 duas hebdomadas priores posuisse, et postea
 septem, in quibus *exterminatum iri unctioem* dixit,
 id est, florentem in principibus sacerdotum gra-
 tiam. Et cum illi etiam, qui contra legem crea-
 ban'tur, sacerdotum principes appellarentur, me-
 rito « iudicium, inquit, non est in ipso. » Etsi
 enim unguuntur, inquit, tamen non secundum legem
 unguuntur, verum præter legem hoc facere
 audent. Et jam superius quoque planum fecit **C**
 septem se hebdomadas ultimo loco posuisse, cum
 diceret : « Usque ad Christum enim duces hebdo-
 mades septem, et hebdomades sexaginta duæ ^k. »
 Usque ad duces **1248** enim Christum hebdo-
 madas septem multiplicatas in sua mente reposuit,
 ut intelligamus, si a Christo rursus versus num-
 erare velimus, septem nos prius hebdomadas
 comperturos esse, deinde sexaginta duas. Quod
 apertius exponens : « Revertetur, inquit, et ædifi-
 cabitur platea, et murus, et innovabuntur tempora, »
 hoc est, tempus ante ædificationem. « Et post
 hebdomadas, inquit, sexaginta duas exterminabitur
 unctio. » Et non dixit *post septem, sed post sexa-*
ginta duas, quas illæ septem sequuntur, « in qui-
bus exterminabitur unctio, et iudicium non est in
eo : » Herode alienigena regnante, qui paterno
 genere Ascalonita, materno Idumæus erat, et iis
 qui principes sacerdotum vocabantur non secun-
 dum legem unctis, sed ab alienigenis principibus,
 Herode, Archelao, et Romanis præsidibus, electis.

¹ Joseph. *Antiq. Jud.* lib. xviii, c. 3. ⁱ Luc. iii, 1, 2. ^k Dan. ix, 25.

VARIÆ LECTIONES.

¹ τ. Ἰουδ. ἀρχ. Josephus, τῶν ἱερέων. ² Josephus, τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων τῶν Ἰουδαίων παραλαβόντες. ³ φησὶ. B præm. δέ. ⁴ Alii Οὐαλέριος. ⁵ Josephus, ἱεραῶσαι. ⁶ B Βαρεί. ⁷ B ἀναδείκνυσιν. ⁸ Josephus, Καμύθου. ⁹ B ἀρχιερέως. ¹⁰ x. νόμ. In B post γεγεν ponitur. ¹¹ χρ. — αὐτῶ. *Hebr.* unctus, et nihil erit illi. ¹² A ἔσται. ¹³ ταῦτ. Ita cum B legimus. Sirm. ταῦτα. ¹⁴ ἡ. Ita B, sed edit. præf. hab. ἔν. ¹⁵ τ. ἐπτά. Des. in B. ¹⁶ B σαφές. ¹⁷ γάρ. B præm. μέν.

μετ' ὀλίγα πάλιν οὕτω φησὶν· « Ἐπραξε δ' ὁμοία τῶν
 Ἠρώδη περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ἰουδαίων ἀρχιε-
 ρῶν ¹ Ἀρχελάος τε ὁ παῖς αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ-
 τον οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἀρχὴν παρεληφότες ². » Καὶ
 ἐτέρωθι φησὶ ³· « Βαλέριος ⁴ δὲ Γράτος, Ῥωμαίων
 στρατηγός, παύσας ἱερατεύειν ⁵ Ἄνανον, Ἰσμαὴλ
 ἀρχιερέα ἀποφαίνει τὸν τοῦ Φαβὶ ⁶· καὶ τοῦτον μετ'
 οὐ πολὺ μεταστῆσας, Ἐλεάζαρον τὸν τοῦ Ἀνάου
 τοῦ ἀρχιερέως υἱὸν ἀποδείκνυσιν ⁷ ἀρχιερέα· ἐνιαυ-
 τοῦ δὲ διαγενομένου καὶ τόνδε παύσας, Σίμωνι τῷ
 Καθίμου ⁸ τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίδωσιν. Οὐ πλέον
 δὲ καὶ τῶδε ἐνιαυτοῦ τὴν τιμὴν ἔχοντι διεγένετο
 χρόνος, καὶ Ἰώσηπος, ὁ καὶ Καϊάφας, διάδοχος ἦν
 αὐτῶ. » Ταῦτα διδάσκων καὶ ὁ μακάριος Λουκάς
 φησὶν· « Ἐτους πεντεκαδεκάτου Τιβερίου Καίσα-
 ρος, ἐπὶ ἀρχιερέων ⁹ Ἄννα καὶ Καϊάφα. » Δύο δὲ
 κατὰ ταῦτον ἀρχιερέας κατὰ νόμον ¹⁰ γεγεννημένους
 οὐ μεμαθήκαμεν πώποτε. Ταῦτα προλέγων ὁ ἅγιος
 Γαβριήλ·

κς'. « Καὶ μετὰ τὰς ἑβδομάδας, φησὶ, τὰς ἐξήκοντα
 δύο, ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα ^a, καὶ κρίμα οὐκ
 ἔστιν ^b ἐν αὐτῶ. » Ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι τὰς ἐξήκοντα
 δύο ἑβδομάδας προτέρας τέταχε, καὶ μετὰ ταῦτα·
 τὰς ἑπτὰ, ἐν αἷς, φησὶν, ἐξολοθρευθήσεται χρί-
 σμα, τουτέστιν, ἡ ^c τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπανθούσα χά-
 ρις. Καὶ ἐπειδὴ καὶ οἱ παρανόμως προχειριζόμενοι
 ἀρχιερεῖς ὠνομάζοντο, εἰκότως ἐπήγαγε· « Καὶ
 κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῶ. » Ἐὶ γὰρ καὶ χρίονται,
 φησὶν, ἀλλ' οὐ κατὰ λόγον χρίονται, παρανόμως δὲ
 τοῦτο ποιεῖν τολμῶσι. Καὶ ἀνωτέρω δὲ δῆλον πεποιθη-
 κεν, ὡς τὰς ἑπτὰ ἑβδομάδας τελευταίας τέταχεν·
 « Ἔως γὰρ Χριστοῦ ἡγουμένου ἑβδομάδες ἑπτὰ,
 καὶ ἑβδομάδες ἐξήκοντα δύο. » Ἔως γὰρ τοῦ ἡγου-
 μένου Χριστοῦ τὰς ἑπτὰ ^d πολλαπλασιαζούσας ἑβδο-
 μάδας παρ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν μνημὴν τέθεικεν, ἵνα
 γνῶμεν ὡς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ τὰ ἀνω ἀριθ-
 μεῖν βουλόμενοι, τὰς ἑπτὰ πρότερον ἑβδομάδας εὐ-
 ρήσομεν, καὶ τό τε τὰς ἐξήκοντα δύο. Καὶ τοῦτο σαφέ-
 στερον ^e ποιῶν· « Ἐπιστρέφει, φησὶ, καὶ οἰκοδο-
 μηθήσεται πλατεία καὶ περιτείχος, καὶ ἐκκαινωθή-
 σονται οἱ καιροί. » Τουτέστιν, ὁ πρὸ τῆς οἰκοδομίας
 χρόνος. « Καὶ μετὰ τὰς ἑβδομάδας, φησὶ, τὰς ἐξή-
 κοντα δύο, ἐξολοθρευθήσεται χρίσμα. » Καὶ οὐκ εἶπε,
 μετὰ τὰς ἑπτὰ, ἀλλὰ μετὰ τὰς ἐξήκοντα δύο,
 μεθ' ἧς εἰσιν αἱ ἑπτὰ, « ἐν αἷς ἐξολοθρευθήσεται
 χρίσμα, καὶ κρίμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῶ. » Ἠρώδου
 μὲν ἀλλοφύλου βασιλεύοντος· πατρῶθεν γὰρ ^f Ἀσκα-
 λωνίτης ἦν, μητρῶθεν δὲ Ἰουδαίου· τῶν δὲ καλου-
 μένων ἀρχιερέων οὐ κατὰ νόμον χρισμένων, ἀλλ'
 ὅπῃ τῶν ἀλλοφύλων ἀρχόντων προχειριζομένων,
 Ἠρώδου τε καὶ Ἀργελαίου, καὶ τῶν Ῥωμαίων

στρατηγῶν. Εἷσα λέγει καὶ τὴν καταληφόμενν πιν-
 ωλεθρίαν τὴν τε πόλιν, καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν ἀλλό-
 φωνον βασιλείαν, καὶ τὴν παράνομον ἀρχιερωσύνην,
 καὶ φησι: « Καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸ ὄχιον διαφθερεῖ
 σὺν ὁ τῷ ἡγουμένῳ τῷ ἐρχομένῳ. » Καὶ γὰρ ἡ πόλις,
 φησιν, ἀνάσπαστος γενήσεται, καὶ ὁ νεὸς ὁ ἄγιος
 πανταλὴ κατὰ λουσι δάξεται. Ταῦτα δὲ κείσονται ἢ
 πόλις σὺν τῷ ἡγουμένῳ τῷ ἐρχομένῳ τούτῳσι,
 τοῖς ἐρχομένοις ¹¹ παράνομοις ἀρχασι. Ἡγουμένον
 γὰρ ἐρχόμενον τὴν ἀλλόφωλον βασιλείαν καὶ τὴν
 παράνομον ἀρχιερωσύνην ἀνόμασεν. Εἷσα δὲδασκων,
 ὅτι πολλῶν χεῖρα τῶν προτέρων ἔπομενοῦσι κακὰ,
 ἐπήγαγε: « Καὶ ἐσκοπήσονται ὡς ¹² ἐν κατακλυ-
 σμῷ: » τούτῳσι, πανωλεθρίαν ὑπομενοῦσιν, ὅταν
 ὑπέμεναν οἱ πάλαι ἄνθρωποι τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν
 γῆν πάσαν ¹³ συγκαλύψαντος. Καὶ διδάσκων ὡς οὐδε-
 μις ἀνακλήσεως ἢ ἀνάστασιν τεύξονται, « Καὶ ἕως
 τέλους, φησὶ, πολέμου συντατημένου ἀφανισμοῖς ¹⁴. »
 Ἀφανισμὸν γὰρ, φησὶ, πανελὴ ὑπομενοῦσιν, ὅσον
 τινι κατακλυσμῷ τῷ πολέμῳ παραδοθέντες ¹⁵; καὶ
 εἰς τέλος τούτοις ὑποκλήθησονται ¹⁶ τοῖς κακοῖς, καὶ
 οὐδεμις πώποτε ἀνακλήσεως τεύξονται. Οὕτω τὰ
 περὶ τῆς Ἰουδαίων προθεσπίας πανωλεθρίας, ἐπαν-
 ἔρχεται πάλιν εἰς τὸν τῶν ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων
 ἀριθμὸν, καὶ τὴν λείπουσαν ταῖς ἐξήκοντα ἑνεία
 προστίθεισι, καὶ φησιν:

κζ. « Καὶ δυναμώσει διαθήκην πολλοῖς ἑβδομάς
 μία, καὶ ἐν τῷ ¹⁷ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ἀρθήσεται
 θυσία ¹⁸ καὶ σπουδὴ, καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδελύγμα τῆς
 ἐρημώσεως ¹⁹, καὶ ἕως συντελείας καιροῦ συντελεῖα
 δοθήσεται ἐπὶ τὴν ἐρημώσιν. ἰ Τίνα μὲν οὖν ἔσται
 μετὰ ταῖς ἐξήκοντα δύο ἑβδομάδας ἐν ταῖς ἐπτά ἑβ-
 δομάσι, προσέριχα, φησὶ: προσήκει δὲ ²⁰ μαθεῖν καὶ
 τὰ ἐν τῇ ἄλλῃ ἑβδομάδι γενησόμενα. Ἐν γὰρ ταύτῃ
 ἢ Καινῇ Διαθήκῃ δοθήσεται τοῖς πιστεύουσι, καὶ θυ-
 νάμωσιν ἀπάσης ἀγαθῆς πληρώσει: « Μεσοῦσης δὲ
 ταύτης τῆς ἑβδομάδος, ἀρθήσεται θυσία καὶ σπουδὴ. »
 Πλευθήσεται, φησὶν, ἢ κατὰ νόμον θυσία, τῆς ἀληθοῦς
 προσεφερομένης θυσίας τοῦ ἁμώμου ἀμνοῦ, τοῦ ἀρου-
 τος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ταύτης γὰρ λοιπὸν προ-
 σευχθείσης, τέλος ἐκείνη λήψεται. Ὡς χάριν, εὐθὺς
 τῆς θυσίας πληρωθείσης, καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀφθ-
 τος τὸ πνεῦμα, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράγη ²¹
 ἀπὸ ²² ἀνωθεν ἕως κάτω, τὰ πάλαι ἀθεώρητα ²³ τοῖς
 πῖσι ποιῶν θεωρητὰ, καὶ τὰ ἀφανιστὰ καὶ ὄβρα ἀπο-
 φαίνων βατὰ. Ἐπιστῆ γὰρ τὸ καταπέτασμα διεργεν
 ἀπὸ τῶν ἁγίων τὰ ἄγια τῶν ἁγίων ἔχοντα τὸ εὐαγγέ-
 ριον, καὶ τὸ Χερουβίμ, καὶ τὴν κιβωτὴν βαγὲν-διόλοον
 τὸ καταπέτασμα διὰ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν, ὡς ἀπ-
 ἴστη τῶν ἔνδον ἢ παρεσφύουσα χάρις, καὶ κοινὰ γέ-
 γονε τὰ πάλαι τῷ ἀρχιερεὶ μόνῳ βατὰ. Τοῦτο δὲ γέ-

A Deinde commemorat excidium, quo et civitas op-
 primenda erat, et hoc ipsum alienigenarum reg-
 num everendum, et pontificatus maximus non
 legitimus auferendus, et ait: « Et urbem et sanc-
 tum perdet cum duce veniente. » Etenim urbs,
 inquit, evertetur, et templum sanctum penitus
 dissolvetur. Atque hæc patietur civitas cum duce
 veniente, hoc est, ducibus venientibus non legiti-
 mis. Duce[m] enim venientem alienigenarum regnum,
 et non legitimam pontificatum maximum appel-
 lavit. Deinde docens fore ut multo pejora priori-
 bus mala sustineant, subjicit: « Et excidentur
 quasi diluvio. » **1249** Hoc est, perniciem funditus
 sustinebunt, qualem olim sustinuerunt homines,
 cum omnem terram diluvium tegeret. Docens quo-
 que futurum ut nunquam revocentur, aut instau-
 rationem ullam consequantur: « Et usque ad
 finem, inquit, belli determinati desolationibus. »
 Funditus enim delectantur, inquit, bello illo vetusti
 quodam diluvio oppressi, et in perpetuum his
 malis succumbent, neque unquam revocabuntur.
 His de Judæorum pernicie ita prædictis, revertitur
 rursus ad septuaginta hebdomadam numerum,
 atque eam, quæ illis sexaginta novem decrat, ad-
 dens, ait:

Vers. 27. « Et confirmabit testamentum multis
 hebdomas una, et in dimidio hebdomadis auferetur
 sacrificium, et libamen, et super templum abomi-
 natio desolationis, et usque ad consummationem
 temporis consummatum dabitur super desolatio-
 nem. » Quænam igitur post sexaginta duas heb-
 domadas septem hebdomadibus futura sint, præ-
 dixi, inquit: convenit autem ut discamus, quæ
 alia sient hebdomade. In hæc enim Novum Testa-
 mentum dabitur credentibus, atque omni eos vir-
 tute imbuet: « In dimidio autem hujus hebdoma-
 dis auferetur sacrificium et libamen, » hoc est,
 sacrificium secundam legem deficient, oblatio immu-
 culati agni, qui tollit peccata mundi, vero sacrificio.
 Hoc enim, quod reliquum est, **1250** oblato,
 illa terminabuntur. Quamobrem statim peracto
 sacrificio, cum spiritum Salvator noster emisisset,
 velum templi scissum est a summo usque deor-
 sumus, ea quæ pridem cerni non poterant omnibus
 conspicua faciens, et ad ea quæ contingit, aut ad
 quæ adiri non hebet, aditum aperiens. Citius
 enim velum separaret a sanctis Sancta sanctorum,
 in quibus erant propitiatorium et Cherubim, et
 arca, scissum totum velum rebus ipsis ostendit,
 quemadmodum ab interioribus partibus, quæ ibi

¹ Matth. xxvii, 51.

VARIE LECTIONES.

⁹ σὺν — ἐρχ. *Hebr.* populus ducis qui veniet. ¹⁰ B ἐσομένοις. ¹¹ ὡς. Des. in A. ¹² πᾶς. Des. in B.
¹³ ἀρ. A præm. τάξει. ¹⁴ παρ. B præm. ἐκείνῳ. ¹⁵ B ὑποβλήθησονται. ¹⁶ καὶ ἐν τῷ, κ. τ. λ. In A hæc
 præcedunt: καὶ ἡμισυ τῆς ἑβδομάδος καταπαύσει θυσιαστήρια καὶ θυσίας, καὶ πτερυγίου ἀπὸ ἀφανισμοῦ καὶ
 ἕως συντελείας καὶ σπουδῆς τάξει ἐπὶ ἀφανισμῷ. Καὶ δυναμώσει διαθήκην πολλοῖς ἑβδομάς μία. ¹⁷ θυσ. A
 præm. μου. ¹⁸ A τὸν ἐρημώστων ἔσται. ¹⁹ δέ. In B seq. σέ. ²⁰ ἐρρ. Loco cit. leg. ἐσχίσθη εἰς δύο.
²¹ ἀπὸ. Des. in B. ²² ἀθ. — θεωρ. B ἀθέατα θεωρητὰ τοῖς πῖσι ποιῶν.

custos assidebat, gratia recesserit, et communia illa facta sint, ad quæ pridem soli principi sacerdotum aditus patebat. Hoc autem contigit, cum sacrificium pro universo mundo esset oblatum. Quod si quis etiam tempus discere cupiat, ex Evangelio Joannis cognoscetur. Cum enim annos circiter tres cum dimidio prædicasset Dominus, sanctosque suos discipulos doctrina et miraculis confirmasset, tunc passus est, ac post crucem, et mortem, et resurrectionem, et ad cælos ascensum, et sanctissimi Spiritus adventum, reliquum hebdomadis tempus sancti apostoli Hierosolymis prædicantes et miracula edentes, multis hominum millibus ad evangelicam doctrinam ductis, Novi Testamenti munus impertiti, ut sanctissimi quoque baptismatis gratiam consequerentur auctores fuere. Deinde, cum Judæi in sanctum Stephanum impia illa facinora ausi fuissent, reliqui quidem per **1251** oppida Judææ dissipati sunt, divi autem apostoli breve tempus Hierosolymis commorati, Samariam et Cæsaream, Lyddam et Joppem obtinentes, omnibus hominibus asserre salutaria decreta festinabant. Quamobrem divus archangelus beato Daniell: « Confirmabit, inquit, Testamentum multis hebdomas una, » tempore ante crucem Domini, et quo sancti apostoli post Salvatoris resurrectionem Hierosolymis docuerunt, simul sumpto. Tum bifariam dividit hebdomadem, et ait: « Et in dimidio hebdomadis auferetur sacrificium et libamen: » oblato enim vero sacrificio, finem habebit umbra legis. Ad hæc ait: « Super templum abominatio desolationis. » Propter hoc enim, inquit, sacrificium, non solum illud sacrificium deficiet, sed etiam abominatio desolationis super templum dabitur, hoc est, illud olim venerandum et horribile (templum) omnino deseretur. Signum autem desolationis erunt imagines quædam legibus interdictæ in ipsum, illatæ. Quod Pilatus fecit, qui noctu in sacrum Dei templum imagines imperatorum contra divinam legem intulit. Hoc item Dominus in sacris Evangeliiis sanctis suis discipulis prædixit: « Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele propheta, cognoscite appropinquare desolationem ejus. Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes, et qui in tecto est non descendat **1252** tollere aliquid de domo sua. » Hæc autem dicebat, ut significaret, quam celerissime appropinquaturum esse ipsorum excidium, quo funditus essent perituri. Et paulo ante ait: « Hierosolyma, Hierosolyma, quæ occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad illam missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub

^m Math. xxiv, 15-17; coll. Luc. xxi, 20, 21.

VARIAE LECTIONES.

²² κατ. B πραγμ. ἀκριβώς. ²³ ἔτη. In B post ἡμῶν ponitur. ²⁴ ἄγ. B μακάριοι. ²⁵ ἄγ. B μακάριον. ²⁶ B διχῆ. ²⁷ τῆς. Des. in B. ²⁸ B βασιλείους. ²⁹ εἰρ. Loco cit. est ῥηθῆν. ³⁰ κατ. Des. in B. ³¹ B καταδαινέτω. ³² ἀπό. B ἔκ.

γονεν ὑπὲρ τοῦ κόσμου παντὸς τῆς οὐσίας προσεν-
χθείσης. Εἰ δέ τις καὶ τὸ χρόνον καταμαθεῖν ²² ἐθέ-
λει, ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου μαθήσεται.
Ὡς περὶ τὰ τρία ἔτη ²³ καὶ ἡμῶν κηρύξας ὁ Κύριος,
καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς τῆ διδασκαλίᾳ καὶ
τοῖς θαύμασι βεβαιώσας, τότε τὸ πάθος ὑπέμεινε·
μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνά-
στασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάβασιν, καὶ τὴν τοῦ
ἀγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησιν, τὸν λοιπὸν τῆς ἑβδο-
μάδος χρόνον ὁ ἄγιος ²⁴ ἀπόστολοι ἐν Ἱερουσόλοις·
κηρύττοντές τε καὶ θαυματουργοῦντες, πολλὰς τε
ἀνθρώπων χιλιάδας εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ποδηγησά-
τες διδασκαλίαν, τῆς Νέας Διαθήκης ἤξισαν καὶ τῆς
τοῦ παναγίου βαπτίσματος χάριτος τυχεῖν παρεσκευά-
σαν. Εἶτα τῶν κατὰ τὸν ἅγιον ²⁵ Στέφανον ὑπὸ τῶν
Ἰουδαίων τολμηθέντων, διεσπάρησαν μὲν οἱ ἄλλοι
κατὰ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, οἱ δὲ θεοὶ ἀπόστολοι
σμικρὸν ἐν Ἱερουσόλοις διατρίψαντες χρόνον, εἰς
τὴν Σαμάρειαν καὶ Καισάρειαν, Λύδδαν τε καὶ
Ἰώππην περιήντες, ἅπασιν ἀνθρώποις τὰ σωτήρια
ἔδγματα προσέφερον ἠπειρόντων. Τοῦτου χάριν ὁ θεὸς
ἄρχάγγελος τῷ μακαρίῳ φησὶ Δανιήλ, ὅτι: « Δυνα-
μώσει διαθήκη πολλοῖς ἑβδομάς μία, » τὸν τε πρὸ
τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου χρόνον, καὶ τὸν μετὰ τὴν
ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐν
Ἱερουσόλοις διδασκαλίαν κατὰ ταύτην συναγαγῶν.
Εἶτα διαιρεῖ διχᾶ ²⁶ τὴν ἑβδομάδα, καὶ φησὶ: « Καὶ
ἐν τῷ ἡμίσει τῆς ἑβδομάδος ὀρθήσεται θυσία καὶ
σπονδή. » Τῆς γὰρ ἀληθινῆς προσφερομένης θυσίας,
τάλος λήφεται ἢ τοῦ νόμου σκιά. Καὶ ἐπὶ τούτοις·
φησὶν: « Ἐπὶ τὸ ἱερὸν βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως·
Διὰ ταύτην γὰρ, φησὶ, τὴν θυσίαν οὐ μόνον ἐκείνη·
ἡ θυσία παυθήσεται, ἀλλὰ καὶ βδέλυγμα τῆς ²⁷ ἐρη-
μώσεως ἐπὶ τὸ ἱερὸν δοθήσεται, τοῦτέστι, τὸ πάλαι
σαπτὸν καὶ φρικτὸς ἐρημὸν ἀναφανήσεται. Ση-
μεῖον δὲ τῆς ἐρημίας γενήσεται εἰκόνας τινὲς ἀπ-
ηγορευμέναι τῷ νόμῳ εἰς τοῦτον εἰσκομιζόμενα·
Τούτου δὲ πεποίηκε Πιλάτος νύκτωρ εἰς τὸν θεῖον
ναὸν τὰς βασιλικὰς ²⁸ εἰσκομίσας εἰκόνας παρὰ τὸν
θεῖον νόμον. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς
Εὐαγγελίοις τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προέλεγε μαθηταῖς·
« Ὅταν ἴθῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως τὸ εἰρη-
μένον ²⁹ διὰ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, γινώσχετε, ὅτι
ἤγγικεν ἡ ἐρημωσις αὐτῆς. Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ
φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ ³⁰ ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος
μὴ καταβῆτω ³¹ ἀρὰ τι ἀπὸ ³² τῆς οἰκίας αὐτοῦ. »
Ταῦτα δὲ ἔλεγε σημαίνων τὸ τάχος τῆς καταληψο-
μένης αὐτοὺς πανωλεθρίας. Καὶ μικρὸν δὲ πρὸ τού-
των φησὶν: « Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα
τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεστα-
μένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυνα-
γαγεῖν τὰ τέκνα σου ὡς τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ
νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλη-

εαται. Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, ὅτι ²² ἀφίεται ὁ οἶκος A atas, et noluitis! Ideo dico vobis fore ut relin-
 ὑμῶν Ἐρημος. » Ταῦτα προλέγων ὁ ἅγιος Γαβριήλ, quatur domus vestra deserta ». » Hæc prædicens
 μετὰ τὸ προθεσπίασαι τῆς κατὰ τὸν ²³ νόμον λατρείας sanctus Gabriel, postquam vaticinatus fuerat fore
 τῆν παῦλαν, ἐπήγαγε καὶ ἐπὶ τοῦτοις· « Ἐπὶ τὸ ut cultui illi qui secundum legem adhibebatur,
 ἱερὸν βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως. » Καὶ ἵνα μὴ νο- finis imponeretur, adjecit : « Et super templum
 μίσωσιν οἱ ²⁴ Ἰουδαῖοι πάλιν ἀπολήψασθαι τὸν θεῖον abominatio desolationis. » Et ne existimarent
 νεῶν ²⁵ τὴν προτέραν εὐπρέπειάν τε καὶ δόξαν· ἀναγκαιώς ἐπήγαγε· « Καὶ ἕως συντελείας καιροῦ gloriam rursus recuperaturum esse, apposite sub-
 συντέλεια δοθήσεται ἐπὶ τὴν ἐρήμισιν. » Ἔως γάρ, jecit : « Et usque ad consummationem temporis
 ψησι, τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας ἢ τῆς ἐρημώσεως consummatio dabitur super desolationem. » Usque
 συντέλεια μενεῖ, μεταβολὴν οὐ δεχομένη. Τοῦτο καὶ ad finem enim sæculi, inquit, consummatio deso-
 ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ· « Ἐν ὀργῇ συντελείας καὶ οὐ lationis manebit, nulla facta mutatione. Quod item
 μὴ ὑπέρξουσιν ²⁶, καὶ γνώσκονται ὅτι ὁ θεὸς δεσπόζει beatius David dixit : « In ira consummationis
 τοῦ Ἰακώβ, καὶ τῶν περάτων τῆς γῆς. » Γνώσκονται et non erunt, et scient Deum dominari Jacobo et
 ὅτι ὅταν ἴθωσι τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν sinibus terræ ». » Cognoscent autem, quando vide-
 τῷ οὐρανῷ. Τότε γὰρ ἐ κόφονται ²⁷ κατὰ φυλάς, B rint signum Filii hominis in cælo. Tunc enim
 τότε ὄφονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. » Εἰ δ' οὐκ οὕτως « plangant omnes tribus, tunc videbunt quem trans-
 ταῦτα ἔχει, ἐπειδὴ ὁ τῶν τετρακοσίων καὶ ἑννεή- fixerunt ». » Quod si hæc non ita se habeant, quia
 χοντα ἐτῶν διελήλυθεν ἀριθμὸς, καὶ ἕτερα δὲ πρὸς quadringentorum et nonaginta annorum numerus
 τοῦτοις πλῆθον ἢ τεσσαράκοντα καὶ τετρακόσια, δει- transit, et insuper anni amplius quadringenti
 ξάτωσαν ἐπὶ τίνων ἔλαθε πέρασ ἢ τοῦ ἀρχαγγέλου quadraginta, ostendant, **1253** quibus regnantibus
 χρησιμολογία. Ἐπὶ τῶν Μακκαθαίων; Ἄλλ' οὐκ ἔστι archægeli oraculum sit eventu comprobatum. An
 τετρακόσια καὶ ἑννεήκοντα ἔτη ἀπὸ Δαριεῖου μέχρι tempore Machabæorum? at quadringenti nonaginta
 αὐτῶν, οὕτε μὴ ἀπὸ Κύρου τοῦ πρώτου Περσῶν anni non intercedunt a Dario usque ad ipsos, neque
 βασιλεύσαντος· ἀσὶ γὰρ Κύρου μέχρις Ἀντιόχου item a Cyro, qui primus Persarum regnum obti-
 τοῦ Ἐπιφανοῦς, ἐφ' ὅσιν οἱ Μακκαθαῖοι ζηλώσαντες νιuit. A Cyro enim ad Antiochum Epiphanein, quo
 ἀντελάθοντο τῶν πραγμάτων, περὶ τὰς τριακόσια καὶ regnante Machabæi justa indignatione ducti rem-
 ἑξήκοντα καὶ ²⁸ δύο ἔστιν ²⁹ ἔτη. Ἄλλως τε δὲ, publicam administrandam susceperε, circiter qua-
 τίς τούτων Ἄγιος ἀγίων κέκληται; Ἰακώβ, ἢ Ἰω- dringenti et septuaginta duo intersunt anni. Præ-
 νάθαν, Σιμὼν ³⁰, ἢ ὁ μετὰ τοῦτους; Καὶ μὴ οὐδὲ terea quis horum Sanctus sanctorum vocatus est?
 Ἀβραάμ ὁ πατριάρχης, οὐδὲ Μωσῆς ὁ νομοθέτης, C Judæ, an Jonatban, an Simon, an aliquis posterior
 οὐδὲ Ἠλίας ὁ μέγιστος τῶν προφητῶν, Ἄγιος τῶν ³¹ his? Atqui ne Abraham quidem patriarcha, neque
 ἀγίων προσηγορεύθη πώποτε. Θυκοῦν καὶ ὁ χρόνος, Moses legislator, neque Elias maximus propheta-
 καὶ αἱ προσηγοραὶ τῆν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ rum, Sanctus sanctorum appellatus unquam fuit.
 Χριστοῦ σαφῶς ἡμῖν προσήμαναν παρουσίαν, εἰς quem igitur et nomina nobis adventum Domini
 ὃν πεπιστευκότας, καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν nostri Jesu Christi aperte præsignificarunt, in
 προσμένοντες, τῆς περ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐν quem cum crediderimus, alterum ipsius adventum
 ἡμέρα διαγνώσκουσιν τυχεῖν ἰκετεύσωμεν· ἤς γένοιντο expectantes, supplicemus ut in die iudicii ipsius
 πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτα καὶ φιλανθρωπίαν clementiam consequamur : cujus utinam nos
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ³² Χριστοῦ, μεθ' ὃς τῷ Πα- omnes compotes fiamus gratia et benignitate ejus-
 τρι δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας dem Domini nostri Jesu Christi, cum quo Patri-
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν. sit gloria, cum sancto Spiritu, in sæcula sæculo-
 rum. Amen.

* Matth. xiiii, 37, 38. * Psal. lviij, 14. * Matth. xiv, 30; Joan. xix, 57; Zach. xii, 10.

VARIE LECTIONES.

²² ὅτι. B ἰθού. ²³ τὸν. Des. in B. ²⁴ οἱ. Des. in B. ²⁵ B τοῦ θεοῦ νόμου. ²⁶ Supra, tom. I, l. c., erat
 ὑπέρξουσιν. ²⁷ B ὄφονται, ομοίως deinde τότε ὄφονται. ²⁸ καὶ. Des. in B. ²⁹ ἔστ. Des. in B. ³⁰ B Ἰωάν-
 νης, ἢ Σιμὼν, ἢ ὁ μετ' αὐτούς. ³¹ τῶν. Des. in B. ³² Ἰησ. B præm. καὶ Σωτήρος.

ΤΟΜΟΣ Γ.

LIBER DECIMUS.

CAPUT X.

VERS. 1. « Anno tertio Cyri regis Persarum verbum revelatum est Danieli, cuius nomen vocatum est Baltasar. » Quibusdam videtur hic in tempore erratum esse, et pro anno primo **1254** qui ab initio libri scriptus, tertium posuisse, idque ex eo conjiunt, quod beatus Daniel deserit statim post initium prophetiæ: « Et fuit Daniel usque ad annum unum Cyri regis. » Si enim, sicut, usque ad annum duntaxat primum Cyri regni permansit propheta, quomodo tertio anno revelationem videt? Ego autem arbitror, neque eo quod dictum est prius, certum ac definitum significari tempus: neque primo anno Cyri regni beati Danielis vitam desiniri. Neque enim dixit, Usque ad primum annum Cyri regis, sed usque ad annum unum. Vult autem, ut mihi videatur, eos qui prophetiæ Scripturam legerint, docere, ac usque ad Cyrum Persarum regem permansisse, qui captis Judæis in libertatem vindicatis, iussit volentes in patriam redire, sacrumque Dei templum instaurare. Hoc etiam aperte nos docet sanctus angelus, qui cum Daniele paulo post colloquens: « Et factum est, inquit, anno primo Cyri, steti in fortitudine et robore, » id est, simul atque Cyrus regno potitus est, omnia moliri perseverabam, ut populum captivum a servitute liberarem. In fine libri quoque: « Accepit, inquit, Cyrus Persarum regnum, et erat Daniel conviva regis, et gloriosus super omnes amicos ejus: ita ut ubique tertio anni numerus ostendatur. « Anno itaque tertio **1255** regni Cyri verbum revelatum est Danieli, cuius nomen vocatum est Baltasar. Et verbum verbum, et potentia magna, et intelligentia data est ei in visione. » Jure autem verbum et visionem vocavit: conspexit enim sanctos angelos, et audivit eos colloquentes, et futura accurate didicit. Asseritque verum esse verbum, ut sine ambiguitate, quæ dicenda erant, omnes acciperent. καὶ μεμάθηκεν ἀκριβῶς τὰ ἐσόμενα. Λέγει δὲ ἀληθῆ εἶναι τὸν λόγον, ὥστε ἀνευδοκίμως ἅπαντας ⁸⁸ τὰ ῥηθισόμενα δέξασθαι.

VERS. 2, 3. « In diebus illis ego Daniel eram lugens per tres hebdomadas dierum. Panem deside-

⁹ Dan. xi, 1.

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ B τὴν βίβλον. ⁸⁶ B τοῦ πρώτου ἔτους μόνον. ⁸⁷ B σημαίνειν. ⁸⁸ δέ, B. γάρ. ⁸⁹ Παρέλαβε, κ. τ. λ. Edit. prior ad marginem habebat, Dan. xiv, sed pertinent ista ad initium historiae Belis et draconis quæ supra ut caput xiii, a Sirmondo allegata erat. (Vid. p. 1174, sch. 30). ⁹⁰ Κύρ. B præm. τοῦ. ⁹¹ ἀγ. in B post ἀγγέλους ponitur. ⁹² ἀπ. Des. in B.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ.

α'. « Ἐν ἔτει τρίτῳ Κύρου, τοῦ βασιλέως Περσῶν, λόγος ἀπεκαλύφθη τῷ Δανιήλ, οὗ τὸ ὄνομα ἐπεκλήθη Βαλτάσαρ. » Τισὶ δοκεῖ τὸν χρόνον ἐσφάθαι, καὶ ἀντὶ τοῦ ἐν ἔτει πρώτῳ, τρίτῳ θεῖναι τὸν ἐξ ἀρχῆς τὸ βιβλίον ⁸⁵ γράψαντα· τούτου δὲ τεκμήριον, ἐκ τοῦ τὸν μακάριον εἰπεῖν Δανιήλ, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς προφητείας· « Καὶ ἐγένετο Δανιήλ ἕως ἔτους ἐνὸς Κύρου τοῦ βασιλέως. » Εἰ γὰρ μέχρι τοῦ ἔτους μόνον τοῦ πρώτου ⁸⁶ τῆς Κύρου βασιλείας διήρκεσεν, φησὶν, ὁ προφήτης, πῶς ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τὴν ἀποκάλυψιν βλέπει; Ἐγὼ δὲ ἠγούμαι ὡς ῥητὸν χρόνον τὸ πρότερον σημάσαι ⁸⁷, οὐδὲ τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς Κύρου βασιλείας τὴν τοῦ μακαρίου Δανιήλ περιόρισαι ζωὴν. Οὐδὲ γὰρ εἶπαν, Ἐως πρώτου ἔτους Κύρου τοῦ βασιλέως, ἀλλ' « ἕως ἔτους ἐνὸς. » Βούλεται δὲ ⁸⁸, ὡς ἐμοὶ γε δοκεῖ, διδάξει τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇ προφητικῇ συγγραφῇ, ὅτι ὁ καὶ μέχρι Κύρου, τοῦ βασιλέως Περσῶν, διήρκεσεν, ὅς καὶ τὸν θορυαλῶτων Ἰουδαίων τοὺς βουλευμένους ἐλευθέρους ἀποφύνας, προσέταξεν εἰς τὴν ἀναγκοῦσαν ἐπανελθεῖν, καὶ τὸν θεῶν ἀνεγερῆαι νεῶν. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἡμᾶς διδάσκει καὶ ὁ ἁγίος ἀγγελὸς τῷ Δανιήλ μετὰ βραχέα διαλεγόμενος· φησὶ γάρ· « Καὶ ἐγένετο ἐν ἔτει πρώτῳ Κύρου, ἔστην εἰς κράτος καὶ ἰσχὺν· » ἀντὶ τοῦ· Ἐθὺς τοῦ Κύρου βασιλεύσαντος, πάντα πραγματευόμενος διατέλουν, ὥστε τῆς αἰχμαλωσίας τὸν λαὸν ἀπαλλάξει. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ βιβλίου· Παρέλαβε ⁸⁹, φησὶ, Κύρος ὁ Πέρσης τὴν βασιλείαν, καὶ ἦν Δανιήλ συμπέσιος τοῦ βασιλέως, καὶ ἐνόςτος ὑπὲρ πάντας τοὺς φίλους αὐτοῦ· ὥστε πάντοτε δεῖκνυσθαι τοῦ τρίτου ἔτους τὸν ἀριθμὸν. « Ἐν τῷ τρίτῳ τοίνυν ἔτει τῆς Κύρου ⁹⁰ βασιλείας, ὁ λόγος ἀπεκαλύφθη τῷ Δανιήλ, οὗ τὸ ὄνομα ἐπεκλήθη Βαλτάσαρ. Καὶ ἀληθινὸς ὁ λόγος, καὶ δύναμις μεγάλη, καὶ σύνεσις ἐδόθη αὐτῷ ἐν τῇ ὄψει. » Εἰκότως δὲ λόγον καὶ ὄπτασιαν καλεῖ· ἐθεάσατο μὲν γὰρ ἁγίους ⁹¹ ἀγγέλους, ἤκουσεν δὲ αὐτῶν διαλεγόμενων ⁹² τὰ

β', γ'. « Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐγὼ Δανιήλ ἤμην πένθων τρεῖς ἑβδομάδας ἡμερῶν. Ἄρτον ἐπι-

θυμῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου, καὶ ἀλειμμα οὐκ ἠλειψάμην, ἕως τριῶν ἑβδομάδων ἡμερῶν. Ἐνεγκάλιον ζῆτῆσαι τὴν τοῦ πένθους αἰτίαν· ἀσαφῶς γὰρ αὐτὴν ἡ προφητεία διδάσκει. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδὲ ἐπέκειτό⁶⁶ τις ἀθυμίας ἀφορμὴ· ὃ τε γὰρ βασιλεὺς ἡμέρας τε καὶ φιλόθροπος, καὶ τὰ θεὰ τιμῶν, καὶ τοῦ Δανιὴλ τὴν φιλίαν περὶ πολλοῦ ποιούμενος, καὶ ἄλλος⁶⁷· ὁ δὲ εὐεργετὴς πολλῆς διὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἀπειθεῖαν ἰππότητα· μᾶλλον δὲ, εἰ τις προσέχειν ἐθέλησει, τῆ τε τοῦ μακαρίου Ἱερεμίου προφητείας, καὶ τῆ τῶν Παρλατεπομένων ἱστορίας, καὶ τῆ τοῦ Ἔσδρα συγγραφῆς, εὐρήσει τὸν Κύρον ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας, ἅπασιν τοῖς βουλομένοις εὖν Ἰουδαίων περιεργησάντα τὴν ἀνεγκλίαν κατακαθεῖν, καὶ τὸν θεὸν ἀνεγείρει νεῶν, ὥστε πανταχόθεν θυμῶν εἰς τὴν ἀφορμὴν τῆς προφητείας. Ἀλλὰ γὰρ εἰ τις ἀκριβοῦς τοῦτον ἕκαστον ἐξετάσει, αὐτὰ ταῦτα εὐρήσει αἰτία τῆς τοῦ Δανιὴλ ἀποθήσεως· τοῦ γὰρ βασιλέως ἐπιτρέψαντος ἕκαστοι τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἀποθήσειαν καὶ τὴν ἐπάνοδον, αἱ μὲν πλείους οἰκίας ἐν Βαβυλῶνι διαμένοντες⁶⁸, καὶ τούτων τῷ δευτέρῳ καταχόμενοι, τῆς ἐπάνοδου καταπρονησάντες, τὴν ξίνην τῆς οἰκίας προέλιπον· μόνοι δὲ εἰ τῆς εὐσεβείας ἔραστοι, καὶ τῶν πατρῶν νόμων φύλακες, τῶν ἐν Βαβυλῶνι κτημάτων καταπρονησάντες, τὴν τῆς πατρίδος ἐρηλίαν καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας προῦτιμῆσαν. Τοῦτο τοίνυν τῷ μακαρίῳ Δανιὴλ μέγιστον εὐεργετατοῦ πένθος· τῆς τε γὰρ θείας ἐπαγγελίας τὸ ἀπειθεῖν ὄρων, καὶ τοῦ βασιλέως τὸ ἡμερον καὶ φιλόθροπον, καὶ τοῦ λαοῦ^C τὸ δυσπειθεῖν καὶ δυσήνουν, σφόδρα τὴν ψυχὴν ἐσφύγχο, καὶ πενθῶν καὶ θρηνηῶν διέτριβε. Πητήσειεν δ' ἂν τις εἰκότως, εἰ ὀπίσταν τῶν ἄλλων ἕνεκεν, ὡς ἐβραθυμῶν καὶ τῆς ἐπάνοδου καταπρονησάντων, θρηνηῶν καὶ ἀλοφροσύνης, αὐτὸς οὐκ ἐπαυθῆνεν εἰς τὴν πατρίδα. Εὐρήσει δὲ τὴν λύσιν, αὐτῆς τῆς αἰχμαλωσίας τὴν αἰτίαν σκοπούμενος. Ὡς περ γὰρ οὐ διὰ τὰς οἰκίας πλημμελείας εἶπεν αὐτὸν ὁ θεὸς δουρῶν γενέσθαι, ἀλλὰ τῆς τοῦ λαοῦ προμηθοῦμενος ὠφείλειας, καὶ οἷόν τινα κηδεμόνα καὶ διδάσκαλον αὐτοῖς συμπέμπων· ὡς τῶν καὶ ἐν τῇ τῆς ἐπάνοδου καιρῷ, τῶν πλείων τὴν ἀσθεῖαν τὴν ἐν Βαβυλῶνι στερηθέντων, πάλιν ὁ θεὸς προφήτης συνιδέγειν⁶⁹ αὐτοῖς ἀνεγκλίεται, ἵνα μὴ ἐρημῆ τῆς κυριαρχικῆς κηδεμονίας γινόμενοι εἰς ἀσέβειαν παντελῶς ἐξωκείλωσι. Ταύτου χάριν, καὶ βασιλέως τὴν εὐσέβειαν τιμῶντος τοῦ τηλικαυτοῦ κρατούντος, καὶ πᾶσαν αὐτῷ θεραπείαν προσφέροντος, καὶ τῶν ἄλλων προτιμῶντος⁷⁰ ἀπάντων, οὐδεμίαν ὁ μακάριος Δανιὴλ λαμβάνει παραψυχὴν, ἀλλ' ἀντὶ καὶ λίαν αὐτὸν ἀλγύνει τοῦ λαοῦ τὸ δυσπειθεῖν, καὶ ἡ τῆς ἀγίας πόλεως λήθη. Οὐ χάριν καὶ τρεῖς ἑβδομάδας αἰετος διέτριβεν· ἢ Ἄρτον γὰρ, φησὶ, ἐπιθυμῶν οὐκ ἔφαγον, καὶ κρέας καὶ οἶνος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα⁷¹ μου, καὶ ἀλειμμα οὐκ ἠλειψάμην ἕως τριῶν ἡμερῶν⁷²

A riorum non comedi, et caro, et vinum non introiit in os meum, et unguento non unctus sum, usque ad trium hebdomadam dies. Ὁpera pretium est, inquirere. Primum enim nulla tristitia suberat causa. Siquidem rex mansuetus, et humanus, ac divina in honore habens, Danielis amicitiam plurimum faciebat, et cunctus populus ob regis mansuetudinem pace haud mediocri fruebatur; ac potius, si quis velit ad beati Jeremiae prophetiam, ad Paralipomenon historiam, et ad Esdrae scripturam animam attendere, inveniet Cyrum primo anno regni Judaeis omnibus quicumque vellent praecipisse, ut in patriam reversi sanctum Dei templum rursus edificarent, ita ut propheta undique animi laetitiae causas habuerit. Verumtamen si quis haec singula diligenter examinauerit, haec eadem comperiet Danieli doloris causas fuisse. Cum enim rex omnibus, quicumque **1256** cuperent, libertatem ac reditum in patriam concessisset, complures, qui sibi in Babylone domos construxerant, earum quasi vinculo devincti, neglecto in patriam reditu, exteram regionem patriae praetulerant. Soli vero pietatis amatores, patriarumque legum custodes, postpositis quas Babylone possidebant facultatibus, patriam solitudinem vel ipsi regno anteposendam duxere. Hoc itaque beato Danieli maximum attulit luctum. Videns enim divinae pollicitationis veritatem, et regis mansuetudinem atque clementiam, populi ingenium contumax et effrenatum, animo vehementer angebatur, neque lugere ac lamentari desistebat. Et jure aliquis quaesierit, cum aliorum causas, qui se seguitiae tradiderant, et reditum in patriam aspersionati fuerant, lugeret ac lamentaretur, ipse in patriam non sit reversus? Sed hanc quaestionem facile dissolvi posse comperiet, si captivitatis causam consideret. Quemadmodum enim non propter propria peccata permisit illum Deus bello capi, sed populi prospiciens utilitati, et veluti quemdam curatorem et magistrum simul cum ipsis mittens: ista etiam tempore reditus, cum plures in Babylone habitare, ea habitatione contenti, decrevisset, rursus divinae propheta cum illis degere compellitur, ne spirituali cura prorsus destituti, in impietatem peritus laberentur. Hac de causa cum rex, qui tunc imperium obtinebat, in honore illum habens, omnique observantia colens, aliis omnibus anteferret, nullam beatus Daniel **1257** invenit consolationem: sed ipsum valde angit et excruciat populi contumacia, et sanctae civitatis oblivio. Ideo per tres quoque dierum hebdomadas jejunus permansit. Nam ἢ Panem desideriorum, inquit, non comedi, et caro et vinum non introierunt in os meum, neque unguento unctus sum usque ad

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ B ὑπέκειτο. ⁶⁷ ἄλ. Des. in B. ⁶⁸ δεῖμ. B addit, καὶ ἀγροῦς κεκτημένους. ⁶⁹ συνδ. It B habet Sirum συνάγειν. ⁷⁰ B προτιθέοντας. ⁷¹ B ἐν τῷ στόματι. ⁷² ἡμ. In B post ἐβδ. ponitur.

trium hebdomadarum dies. » Nullam enim diligentiam, inquit, omnibus his diebus adhibui erando corpori, non unguentum extrinsecus, non intrinsecus alimentum. Recte autem et admodum congruenter non carnibus, sed panis verbum illud desideriorum apposuit. Panis enim necessarius est, et communis omnium cibus, cum carnibus ditiores vescantur, pane autem præter ditiores, etiam pauperiores alantur. Idcirco panem desideriorum appellavit, ut cibum communem, et omnium alimentorum amabilissimum.

Vers. 4. « Et die vicesimo quarto mensis primi, anno tertio, ego eram juxta fluvium magnum, ipse est Tigris. » Et mensem et jejunii dies annotare opus est ad Iudeorum iniquitatem coarguendam. Divina enim lege jubente ⁷, decimo quarto (die) primi mensis ad vesperam Pascha celebrari, beatus Daniel usque ad vicesimum quartum jejunus permanebat. Quod si dicant Judæi, illum panem desideriorum non comedisse, quod panes azymos comederet, primum quidem suam per hæc quoque ostendunt Inscitiam: panis enim, et fermentatus, **1258** non fermentatus vocatur. Deinde quæ subjiiciuntur, ea aperte os eorum impudens obturant. « Caro enim et vinum, inquit, non introierunt in os meum. » Quod si carnes non comedit, quomodo celebravit Pascha? Pascha enim nihil aliud est quam agnus masculus, annicolus, absque macula, ad vesperam sacrificatus, et assatus igne. Qui itaque carnes non comedit, quomodo Pascha celebrabat? Non igitur Pascha celebravit, ut obediret legi, aperte jubenti tres peragi celebritates in loco quem elegerit Dominus Deus. Evidenter itaque legem violant Judæi, has in externa regione celebrare audentes. Verum nos ad propositum revertamur. « Quarto, inquit, et vicesimo (die) mensis primi, anno tertio, ego eram juxta fluvium magnum, ipse est Tigris. » Hinc rursus docemur, non esse erratum in tempore: etenim hic quoque anno tertio, non primo dixit se visionem vidisse.

Vers. 5, 6. « Et sustuli oculos meos, et vidi, et ecce vir unus indutus baddim, et lumbi ejus præcincti auro Ophaz. Et corpus ejus quasi Tharsis. » Per *baddim* Græca lingua significatur byssina. At itaque se illius, qui conspiciebatur, indamentum byssinum conspexisse: zonam vero ex auro *Ophaz*, hæc est, auro nitidissimo et maxime puro: « corpus autem ejus quasi Tharsis, id est, simile erat auro probatissimo: e Tharsis allato; etenim illius Salomoni rude incoctum afferebatur aurum.

⁷ Exod. xii, 6. ⁸ Ibid. 5.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ B τέθεικεν. ¹⁰⁰ γάρ. B δέ. ¹⁰¹ A εικοστή, omisso, καί, quod etiam in B des. ¹⁰² εν τ. τρ. έτει. Des. in Hebr. et A. ¹⁰³ A έχόμενος. ¹⁰⁴ Τίγρ. A Ένδεκέλ. ¹⁰⁵ άτι. Des. in B. ¹⁰⁶ B έπετέλει. ¹⁰⁷ έτ. B add. έστιν. ¹⁰⁸ άνταύστος, omisso άμωμος. ¹⁰⁹ B έτέλεσε. ¹¹⁰ σότς. B præm. καί. ¹¹¹ άν. B add. εις. ¹¹² B ραδιείμ. A ραδδίν. ¹¹³ εκ. B præm. τῷ.

εβδομάδων. » Οὐδεμίαν γὰρ, φησὶν, ἐπιμέλειαν ἐν πάσαις ταύταις ταῖς ἡμέραις τῷ σώματι προσενήνοχα, οὐκ ἀλοιφήν ἔβωθεν, οὐ τροφήν ἐνέθετον. Καλῶς δὲ καὶ μάλα προσφόρως οὐκ ἐπὶ τῶν κρεῶν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἄρτου, τὸ τῶν ἐπιθυμιῶν προστέθεικεν ⁹⁹. Ὁ γὰρ ἄρτος ἀναγκαῖα πάντων τροφή· κρεῶν γὰρ ¹⁰⁰ ἀπολαύουσιν οἱ εὐπωρότεροι, ἄρτου δὲ πρὸς τοῖς εὐπωρότεροις καὶ οἱ πτωχότεροι. Διὰ τοῦτο τὸν ἄρτον ἐπιθυμιῶν προσήγγόρευεν, ὡς καὶ κοινὴν ὄντα τροφήν, καὶ πάσης τροφῆς ἐρασιμώτατον.

δ'. « Καὶ ἐν ἡμέρᾳ εἰκάδι ¹⁰¹ καὶ τετάρτῃ τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει ¹⁰², ἐγὼ ἤμην έχόμενα ¹⁰³ τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου, αὐτός ἐστι Τίγρις ¹⁰⁴. » Ἐπισημήνασθαι δεῖ καὶ τὸν μῆνα, καὶ τὰς τῆς νηστείας ἡμέρας, εἰς ἐλεγχὸν τῆς Ἰουδαίων παρανομίας. Τῇ γὰρ τεσσαραεκαδικῇ τοῦ πρώτου μηνὸς πρὸς ἑσπέραν τοῦ θεοῦ νόμου προστέττοντας ἐπιτελεῖν τὸ Πάσχα, ὁ μακάριος Δανιὴλ μέχρι τῆς τετάρτης εἰκάδος ἄστος διετέλει. Εἰ δὲ εἰποιεν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ¹⁰⁵ ἄρτον ἐπιθυμιῶν οὐκ ἔφαγον, ἔτε δὴ ἄρτους ἀζύμους ἐτόθων· πρώτον μὲν τὴν οικίαν ἄνοιαν καὶ διὰ τούτων ἐλέγγουσιν· ἄρτος γὰρ καλεῖται καὶ ὁ ζυμίτης, καὶ ὁ ἄζυμος. Ἐπειτα δὲ τὰ ἐπαγόμενα ἀντικρὺς αὐτῶν ἐμφράττει τὸ ἀναίσχυντον στόμα. « Κρέας γὰρ, φησὶ, καὶ οἶνος οὐκ εἰσηλθεν εἰς τὸ στόμα μου. » Εἰ δὲ κρεῶν οὐ μετέλαβε, πῶς τὸ Πάσχα ἐπέτελεσεν ¹⁰⁶; Τὸ γὰρ Πάσχα οὐδὲν ἕτερον ¹⁰⁷ ἢ ἄμυδος ἄρτην ἐνιαυσιαίος ¹⁰⁸, ἄμωμος, πρὸς ἑσπέραν θυόμενος καὶ ὀπτώμενος. Ὁ τοίνυν κρεῶν μὴ μεταλαβὼν, πῶς τὸ Πάσχα ἐπέτελει; Οὐκοῦν οὐκ ἐπέτελεσεν ¹⁰⁹ τὸ Πάσχα τῷ νόμῳ πεπιθόμενος, ὅς διαπρόβηδον παρακαλεῖσθαι ἐὰς τρεῖς ἐπιτελεῖν ἑορτὰς εἰς τὸν τόπον, ὅν ἂν ἐκλέξῃται Κύριος ὁ Θεός. Ἐναργῶς τοίνυν παρανομοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι ταύτας ἐν τῇ ἔξητι τολμῶντες ἐπιτελεῖν. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν. « Τῇ τετάρτῃ, φησὶ, καὶ εἰκάδι τοῦ πρώτου μηνὸς, ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει, ἐγὼ ἤμην έχόμενα τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου, αὐτός ¹¹⁰ ἐστι Τίγρις. » Πάλιν καὶ ἐντεῦθεν διδασκόμεθα, ὡς οὐκ ἐσφαλται ὁ χρόνος· καὶ γὰρ ἐναυθα τῷ τρίτῳ ἔτει, ἀλλ' οὐ τῷ πρώτῳ ἔφη τὴν ὄπτασιαν ἐωρακεῖναι.

ε', ζ'. « Καὶ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ εἶδον, καὶ ἶδον ἀνήρ ¹¹¹ ἐνδεδυμένος ραδδαίμ ¹¹², καὶ ἡ ὀσφύς αὐτοῦ περιζωσμένη χρυσαίῳ Ὠφάζ. Καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ ἠαροσεῖς. » *Ραδδαίμ* δὲ τῇ Ἑλλάδι φωνῇ τὰ βύσσινα σημαίνεται. Λέγει τοίνυν ὃ μὲν ἐνδυμα τοῦ ὀφθέντος βύσσινον τελεῖσθαι, τὴν δὲ ζώνην ἐκ χρυσαίου Ὠφάζ, τουτέστι, χρυσαίου λαμπροτάτου καὶ καθαρωτάτου· « τὸ δὲ σῶμα αὐτοῦ ὡσεὶ ἠαροσεῖς· » ἀντὶ τοῦ, ἔρχει τῷ δοκιματάτῳ χρυσαίῳ ἐκ ¹¹³ ἠαροσεῖς φερομένων· καὶ γὰρ τῷ Σολομῶντι ἐκείθεν τὸ ἄπτε-

φρον ἐκομιζέτο χρυσίον. « Καὶ τὸ πρόσωπον δὲ αὐ- A
τοῦ, ὡς εἶδος ἀτραπῆς. » Αἰγλή, φησί, φω-σοειδής
ἐκ τοῦ προσώπου ἐφέρετο. « Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ
ὡσεὶ λαμπάδες πυρός, καὶ οἱ βραχίονες αὐτοῦ καὶ τὰ
σχῆλη ὡς ὄρασις χαλκοῦ στίλβοντος, καὶ ἡ φωνὴ τῶν
λόγων αὐτοῦ, ὡς⁷⁸ φωνὴ ὄχλου. » Εἶχε δὲ, φησί, καὶ
τοὺς ὀφθαλμοὺς πῦρ ἀφιέντης, τοὺς δὲ βραχίονας τῷ
καλλίστῳ χαλκῷ ἐοικότες· ἔδοξας δ'⁷⁹ ἂν πλήθοις
ἀκούειν πολλοῦ διαλεγομένου⁷⁷ ἀκούων.

ζ'. « Καὶ εἶδον ἐγὼ Δανιὴλ μόνος τὴν ὄπτασιν,
καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' ἐμοῦ οὐκ εἶδον τὴν ὄπτασιν,
ἀλλ' ἡ ἔκστασις μεγάλη ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ
ἐφυγον ἐν φόβῳ. » Ἄλλ' ἴσω; ἂν τις εἴποι· Καὶ
τί δήποτε ἐφυγον, τὴν ὄπτασιν μὴ θεασάμενοι;
Ἄλλ' εἰκὸς τοῦτο πλέον αὐτοῖς ἀπεργάσασθαι⁷⁸ τὸ
δέος· μηδένα γὰρ θεώμενοι, καὶ φωνῆς μεγίστης
ἀκούοντες, εἰκότως ἐκδειματωθέντες ἀπέδρασαν.
Ἐκστασιν δὲ ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὴν δειλίαν μόνην,
ἀλλὰ καὶ τὴν ἀορασίαν· ἔοικε δὲ ταῦτα τοῖς ἐπὶ
τοῦ μακαρίου Παύλου γεγενημένοις κατὰ τὴν ὁδὸν
τὴν πλησιάζουσιν τῇ Δαμασκῷ· καὶ γὰρ ἐκεῖ αὐ-
τὸς⁷⁹ εἶδε περιστράψαν αὐτὴν φῶς· οἱ δὲ συνόντες
ἐθεάσαντο μὲν οὐδὲν, μόνως δὲ ἤκουσαν τῆς φωνῆς.
Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν ὡσαύτως φεύγουσιν⁸⁰ οἱ συνόν-
τες τῷ θεῷ προφήτῃ, μόνως ἀκούσαντες τῆς φωνῆς,
μένει δὲ μόνος αὐτός.

η'. « Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ὑπελείφθην μόνος, καὶ
εἶδον τὴν ὄπτασιν τὴν μεγάλην ταύτην, καὶ οὐχ
ὑπελείφθην⁸¹ ἐν ἐμοὶ ἰσχύς, καὶ ἡ δόξα μου με-
εστράφη εἰς διαφθοράν, καὶ οὐκ ἐκράτησα ἰσχύος. »
Τοσοῦτον γὰρ μοι ἐνέπεσε⁸² δέος ἀπ'⁸³ ἐκείνης
τῆς θεωρίας, ὡς διαλυθῆναι μὲν⁸⁴ τῶν ἄρθρων
τὴν ἄρμονίαν, ἀμειφθῆναι δὲ τῆς τοῦ σώματος
ἐπιφανείας τὸ χρῶμα, πάσης δὲ ἰσχύος ἐρημόν με
γενέσθαι.

θ'. « Καὶ ἤκουσα, φησί, τὴν φωνὴν τῶν λόγων
αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ ἀκούσῃ με⁸⁵ ἤμην κατανευγμέ-
νος ἐπὶ πρόσωπόν μου⁸⁶, καὶ τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ
τὴν γῆν. » Παρατυεῖα γὰρ, φησί, τῆς μεγίστης
ἐκείνης ἀκούσας φωνῆς, ἔπιστα μὲν περηγῆς· ἰδεῖν
δὲ μὴ δυνάμενος τὴν φρικώδη θεωρίαν, εἰς τὴν γῆν
μου τὸ πρόσωπον τέθεικα.

ι'. « Καὶ ἰδοὺ χεῖρ ἀπτομένη μου, καὶ ἤγειρέ με
ἐπὶ τὰ γόνατά μου, καὶ⁸⁷ ἐπὶ τὰ ἰχνη τῶν χειρῶν
μου ἔστησέ με⁸⁸. » Οὕτω, φησί, διακείμενος ἤσθα-
νόμην ὁδόν τινας χειρὸς ἀπτομένης μου, καὶ ἀνορ-
θούσης· ἐγὼ δὲ τοῖς τε γόνασι καὶ ταῖς χερσὶ
χρῶμενος (διέλυσέ με γὰρ τὸ δέος), ἐπειρώμην ἀν-
ίστασθαι.

ια'. « Ὁ δὲ εἶπε πρὸς με· Δανιὴλ, ἀνὴρ⁸⁹ ἐπι-
θυμιῶν, σύνες ἐν τοῖς λόγοις τούτοις⁹⁰, ὅς ἐγὼ λαλῶ
πρὸς σέ, καὶ στήθι ἐπὶ⁹¹ τῆ στάσει σου, ὅτι νῦν

¹ Act. ix, 3 seq..

« Et facies **1259** ejus velut species fulguris. »
Splendor, inquit, illuminans a facie ejus fluebat.
« Et oculi ejus quasi lampades ignis, et brachia
ejus et crura, quasi visio æris splendentis, et vox
sermonum ejus quasi vox turbæ. » Habebat autem,
inquit, oculos ignem emittentes, et brachia pul-
cherrimo æri similia: visus tibi esse illum au-
diens multam turbam calloquentem audire.

VERS. 7. « Et vidi ego Daniel visionem solam,
et viri illi, qui mecum erant, non viderunt visio-
nem, sed exstatis magna incidit in eos, et fugerunt
metu. » Sed aliquis fortasse dixerit, cur fu-
gerint ii, qui visionem non viderunt? At verisimile
est, hoc ipso majorem illis metum fuisse incu-
sum: nullum enim conspicati, et maximam vocem
audientes, merito terrore percussi aufugerunt.
Extasin autem hic vocat non timiditatem solam,
sed et cæcitatem. Et similia sunt hæc iis quæ
beato Paulo in itinere acciderunt, cum Damasco
appropinquaret. Etenim ibi vidit ipse lumen, quod
eum circumfulsit, et qui cum eo erant nihil vi-
dentes solam vocem audierunt. Igitur hic quoque
fugiant similiter qui cum divino propheta erant,
sola audita voce: ipse autem solus manet.

VERS. 8. « Ego enim relictus sum, inquit, solus,
et vidi visionem hanc magnam, et non est relictum
in me robur, et gloria mea conversa est in corrup-
tionem, et non obtinui vires. » Tantis enim mihi
metus incidit ex ea visione, ut membrorum dissol-
veretur **1260** harmonia, et color ille, qui erat
in corporis superficie, mutaretur, atque omnibus
viribus destitueret.

VERS. 9. « Et audivi, inquit, vocem sermonum
ejus, et cum audirem ego, eram compunctus super
faciem meam, et facies mea super terra. » Statim
enim audita, inquit, maxima illa voce, pronus ce-
cidi, et cum aspiciere nequirem horribilem visio-
nem, os meum in terram demisi.

VERS. 10. « Et ecce manus attingens me, et
erexit me super genua mea, et super vestigia
manuum mearum statuit me. » Ita, inquit, affectus
sentio veluti manus quædam me tangentem et
erigentem, et ego genibus manibusque laxatus
(dissolverat enim me metus), resurgere conabar.

VERS. 11. « Ille autem dixit ad me: Daniel vir
desideriorum, intellige in sermonibus his, quos
ego loquar ad te, et sta in statione tua, quia nunc

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ B ὡσεὶ. ⁷⁹ B ἔδοξα δέ. ⁷⁷ A διαλεγομένου πολλοῦ ⁷⁸ B ἐνεργάσασθαι. ⁷⁹ αὐτ. B add. μέν.
⁸⁰ φεύγ. B add. μέν. ⁸¹ B οὐ κατελείφθη. ⁸² B ἐπέπεσεν. ⁸³ B ὑπ'. ⁸⁴ μέν. B μου. ⁸⁵ μέ. A add.
φωνῆν ῥημάτων αὐτοῦ. ⁸⁶ ἐπὶ πρ. μου. Des. in A. ⁸⁷ καὶ -- ἔστ. με. A καὶ ταρσοῦς χειρῶν μου.
⁸⁸ ἔστ. με. Des. in B. ⁸⁹ B ἀνερ. ⁹⁰ τούτ. Des. in B. ⁹¹ ἐπὶ. B ἐν.

missus sum ad te. » Attende, inquit, diligenter ad ea quae a me dicuntur, et abjecto metu ita audi quae dicenda sunt, ut intelligas: siquidem ut ea te docerem missus ipse sum, quia corporis cupiditates viciisti, ac divinarum rerum amator factus, et benevolentia quadam naturali erga populum affectus, quae ei eventura sunt percipere concupisti. Vocatque ipsum non Balthasarem, sed *Danielem*. Illud enim Chaldaeorum, hoc Hebraeorum nomen erat: et hoc a pile impositum, illud ab iniipiis additum. Significat autem *Daniel* Graecis *judicium Dei*: ita ut ipse nomini suo respondens, rebus ipsis praedicaret, eum se esse quem Dens iusto ac recto iudicio **1261** prophetica gratia sit dignatus, cuiusque in illis post saeculis futura declaraverit. « Cumque loqueretur ipse ad me sermonem, surrexi tremens. » Sermo quidem idoneus fuit ad hoc ut surgerem, et vero metum ipsum non omnino abjeceram.

Vers. 12. « Et dixit ad me: Ne timeas, Daniel, quia a primo die, quo dedisti cor tuum, ut intelligeres et affligeres te coram Domino Deo tuo, audisti sunt sermones tui, et ego veni in sermonibus tuis. » Hinc docemur, quantum nobis voluntaria prosit afflictio. Etenim beatus Daniel, cum voluntario jejunio se afflixisset, et Dominum quaesisset, statim propitium eum fecit, et voti sui compos factus est. Quod in quoque, qui se ei in visione obtulerat, declarat: « A primo enim die, inquit, quo dedisti cor tuum ut intelligeres et ut affligeres te coram Domino Deo tuo, auditi sunt sermones tui: » cuius rei maximum habes iudicium, adventum meum. « Ego enim veni, inquit, in sermonibus tuis, » id est, propter sermones tuos, et propter illas quas adhibuisti preces.

Vers. 13. « Et princeps, inquit, regni Persarum, cecit ex adverso mei, per unum et viginti dies. » Ipso, inquit, primo die deprecationis tuae admittis tuis precibus ad te missus fui; sed omnibus his diebus prohibuit me, ne ad te venirem, Persarum regni princeps. « Et ecce Michael unus de principibus primis venit ad opitulandum mihi, et ipsum reliqui ibi cum principe regni Persarum. » Haec apertius nos docet beatus **1262** Moses, cum ait: « Quando divisit Altissimus gentes, quando disseminavit filios Adami, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei ». » Et Dominus in sacris Evangeliiis ad apostolos: « Videte, inquit, ne contemnatis unum ex his pusillis, quia angeli eorum quotidie vident faciem Patris mei in caelis ». » Alla quoque multa hujuscemodi in divina Scriptura exstant. His itaque docemur, singulis angelis uniuscujusque nostrum creditam esse cu-

^a Deut. xxxii, 8. ^v Matth. xviii, 10.

ἀπεστάλην πρὸς σέ. » Πρόσεχε, φησὶν, ἀκριβῶς τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις, καὶ τὸ θεὸς ἀποθέμενος, μετὰ συνέσεως δίκους τῶν ῥηθησομένων· ταῦτα γὰρ ἀπεστάλην διδῆσαι σε· ἐπειδὴ τῶν μὲν τοῦ σώματος ἐπιθυμιῶν κρείττων ἐφάνης, ἐραστής δὲ ἐγένου τῶν θεῶν, καὶ φιλαστόργως δὲ περὶ τῶν λαῶν διακείμενος τὰ τοῦτω συμβήσασθαι μαθεῖν ἐπεθύμησας. Καλεῖ δὲ αὐτὸν οὐ Βαλτάσαρ, ἀλλὰ *Δανιήλ*· τὸ μὲν γὰρ ἦν Καλδαίων, τὸ δὲ Ἑβραίων ὄνομα· καὶ τὸ μὲν ὑπὸ εὐσεβῶν ἐτέθη, τὸ δὲ ὑπὸ δυσσεβῶν προσετέθη. Σημαίνει δὲ τὸ *Δανιήλ* τῇ Ἑλλάδι φωνῇ *χρίσιν Θεοῦ*· ὡς εἶναι αὐτὸν καὶ φερόνυμον, καὶ δι' αὐτῶν κηρύττειν τῶν πραγμάτων, ὡς ὄρθη καὶ δίκαια κρίσει χρώμενος ὁ Θεὸς τῆς προφητικῆς αὐτῶν ἡξίωσε χάριτος, καὶ τὰ πολλὰς ὑπερον γενεαῖς ἐσόμενα δῆλα πεπατήχε. « Καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν πρὸς με τὸν λόγον, ἀνέστην ἐντρομος. » Ἦρξαι μὲν γὰρ ὁ λόγος ἀναστήσασθαι με, παντελῶς ἔξ τὸ θεὸς οὐκ ἀπεθέμην.

β'. « Καὶ εἶπε πρὸς με· Μὴ φοβοῦ, Δανιήλ, οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας, ἧς ἔδωκας τὴν καρδίαν σου τοῦ συνίεναι καὶ κακωθῆναι ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἠκούσθησαν οἱ λόγοι σου, καὶ ἐγὼ ἦλθον ἐν τοῖς λόγοις σου. » Ἐνταῦθεν διδασκόμεθα, ὅσον ἡμᾶς ἡ αὐθαίρετος ὀνύνησι κάκωσις. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Δανιήλ κακώσας ἑαυτὸν τῇ αὐθαίρετῳ νηστείᾳ, καὶ τὸν Κύριον ἐκζητήσας, παραυτίκα πέπεικεν, καὶ ὡν ἐπεπόθησεν ἔτυχεν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτῷ δῆλον ποιεῖ· « Ἀπὸ γὰρ τῆς πρώτης, φησὶν, ἡμέρας, ἧς ἔδωκας τὴν καρδίαν σου συνίεναι καὶ κακωθῆναι ἐναντίον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἠκούσθησαν οἱ λόγοι σου· » τεκμήριον δὲ τοῦτου μέγιστον ἔχεις τὴν ἐμὴν παρουσίαν. « Ἐγὼ γὰρ ἦλθον, φησὶν, ἐν τοῖς λόγοις σου· » ἀντὶ τοῦ, διὰ τοὺς λόγους σου, καὶ ἦν ^{β'} προσενηχίας δέησιν.

γ'. « Καὶ ὁ ἄρχων, φησὶ, βασιλείας Περσῶν ἐστήκει ἐξ ἐναντίας μου, εἰκοσι καὶ μίαν ἡμέραν. » Ἐν αὐτῇ, φησὶ, τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς προσευχῆς σου δεχθείσης σου τῆς ἰκετείας, ἀπεστάλην πρὸς σέ· πάσας δὲ ταύτας τὰς ἡμέρας διεκώλυσέ ^{β'} μου τὴν πρὸς σέ ἀξιζὶν ὁ τῆς τῶν Περσῶν βασιλείας ἄρχων. « Καὶ ἰδοὺ Μιχαὴλ εἷς τῶν ἀρχόντων τῶν πρώτων ἦλθε βοηθήσαι μοι, καὶ αὐτὸν κατέλιπον ἔξει μετὰ τοῦ ἀρχοντος βασιλέως ^{β'} Περσῶν. » Ταῦτα σαφῆστερον ἡμᾶς διδάσκει ὁ μακάριος Μωσῆς· « Ὅτε γὰρ, φησὶ, διεμέρισεν ὁ Ἵψιστος ἔθνη, ὡς διέστειρον υἱοὺς Ἄδὰμ, ἐστῆσεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. » Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς ^{β'} Εὐαγγελίοις φησὶ τοῖς ἀποστόλοις· « Ὅρατε, μὴ καταφρονήσητε ἐνδὲς τῶν μικρῶν τούτων, οὐκ ^{β'} οἱ ἄγγελοι αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὄρωσι· τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ ἄλλα ^{β'} πολλὰ ταῦτα ἐν ^{β'} τῇ θεῇ Γραφῇ, διδασκόμεθα τοῖσιν ἐκ τούτων.

VARIAE LECTIONES.

^{β'} ἦν. B præm. δ'. ^{β'} B διεκώλυεν. ^{β'} A βασιλείας. Ita quoque apud Nostrum, infra, pag. seq. ^{β'} is. Hcs. in B. ^{β'} ἔτι, x. c. λ. Aliter l. c. leg. ^{β'} ἐν. B præm. ἔστιν εὐρεῖν.

ώς τῶν ἀγγέλων μὲν ἕκαστος τὴν ἑκάστου ἡμῶν ἐπιμέλειαν ἐγκρανεύεται, εἰς τὸ φρουρεῖν καὶ φυλάττειν, καὶ τῶν τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐπιβουλῶν ἀπαλλάττειν· οἱ δὲ ἀρχάγγελοι τὰς τῶν ἐθνῶν ἐπιστασίας ἐνεκιστεύθησαν, ὡς μακάριος¹⁰ εἰδὼς Μωϋσῆς. Συμφωνεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ· ἀλλοί γὰρ καὶ αὐτὸς τῆς βασιλείας Περσῶν ἀρχοντα· καὶ πάλιν μετὰ βραχέα, ἀρχοντα τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὸν Μιχαὴλ δὲ¹¹ ἀρχοντα τοῦ Ἰσραὴλ ἀποκαλεῖ. Τοῦτον τοίνυν ἐνευθέην τε καὶ κἀποδὸν δῆλων γαγενημένων, ζητήσαντι εἰ θήματα ὁ τῆς Περσικῆς βασιλείας ἀρχων ἐναντιοῦσθαι ἰδοὺ ἐν τῷ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ποισυμένης συνηγορίαν. Ὅτι μὲν γὰρ παθῶν ἔστι τῶν ἀγγέλων ἢ φύσις ἀμείνων, καὶ ἀγρωσῆς ἀνάπλευς, πανεὶ που δῆλον. Ὅτι δὲ καὶ τοῖς θεοῖς νέμμεσιν ἀνευδοκίστος ἔσονται, καὶ τοῦτο πανταχόθεν ἔστι καταμαθεῖν. Πῶς τοίνυν τῆ τῶν Ἰσραηλιτῶν κηθεμονία ἐναντιοῦσθαι ἰδοὺ τῆς Περσῶν βασιλείας ὁ ἀρχων; Ἄλλὰ γὰρ εἰ τις ἀκριβῶς κατανοεῖν¹² ἐθέλησται, εὐρήσει τῶν εἰρημένων τὸν νοῦν. Ὅτι γὰρ τῶν Περσῶν ἀρχων, καὶ ὁ τῶν Ἑλλήνων ἀρχων, τοιαύτην, οἱ τὴν τοῦτον φυλακὴν τε καὶ ἐπιμέλειαν ἐγκρανεύονται, ἀναγκαίως, ἔτε δὴ φιλοσόφως περὶ τούτους διακειμένοι, ὡν τὴν κηθεμονίαν εἶχον, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ δὲ τὴν παρανησίαν ὀρώντες, ἐδυσχεραίνον ἡλεονος αὐτοὺς βλέποντες ἀπολαθόντες προμηθείας. Οὐ γὰρ ἤδεισαν τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἐν τῷ θεῷ· τῷ πάντα¹³ κτίσαντι. Μετὰ γὰρ τῆν τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, ὡς ὁ μακάριος ἔφη Ἡσαῖος, ἐγνωρίσθη ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις¹⁴, διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ πολυποικίλης σοφίας τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο τοίνυν τὸ μυστήριον ἀγνωστοῦντες, καὶ τὴν κλήρην τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν Ἰσραὴλ πρόνοιαν ὀρώντες οἱ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὴν ἐπιμέλειαν πεπιστωμένοι, ἐδυσχεραίνον θεώμενοι μάλιστα μετὰ νόμον, καὶ προφήτας, καὶ τσαυτὴν διδάσκαλῶν τε καὶ κηθεμονίαν, χεῖρον¹⁵ τῶν ὅπ' αὐτῶν ποιμαίνοντων διακειμένους, καὶ κλειοσιν ἐμπεφυρμένους κακέως. Τοῦτο καὶ ὁ τῷ μακαρίῳ Δανιὴλ ὀφθεῖς ἄγγελος ἔλεγε· « Καὶ ὁ ἀρχων βασιλείας Περσῶν εἰσῆλκε ἐξ ἐναντίας μου εἰσοσε καὶ μετὰ ἡμέραν· ἐντὶ τοῦ, ταύτας ἀπάσας τὰς ἡμέρας παθῶν αὐτὸν διετέλουν, ὡς δικαίως ταύτης οὗτοι ἀξιοῦνται τῆς προμηθείας· συνηγάρι δὲ μοι καὶ ὁ Μιχαὴλ εἰς τῶν πρώτων ὑπάρχων ἀρχοντος βασιλείας¹⁶ Περσῶν. »

A'ram, ut custodiant, tueantur, et a pravi demonis nos liberent turbulis. Archangelis vero hinc munus est impositum, ut gentium sint praefecti, sicut beatus Moyses docuit, ejus dietis beatus item Daniel consentit, cum dicit ipse regni Persarum principem Græcorum, Michaelis quoque principem Israelis vocat. His hincque tum ex hoc, tum ex illo loco perspicuis factis, illud quærendum, quoniam de causa Persarum regni princeps resistere videbatur ei qui pro populo patrociniū suscepit? nam perturbatōibus angelorum naturam non esse obnoxiam, quippe sanctitatis plenam, cuius perspicuum est. Et divinis eos nutibus obtemperare sine ulla controversia, usquoquoque licet intelligere. Quomodo itaque Israelitarum tutelae adversari videbatur Persarum regni princeps? verumēnīvero si quis diligenter considerare velit, comperiet eorum quæ dicta sunt, sensum. Nam Persarum princeps, et princeps Græcorum, 1263 hoc est, ii quibus eorum custodia et cura commissa est, convenienter, utpote erga eos benevolentia affecti quorum tutelam habebant, cum cernebant ipsius Israelis iniquitatem, ægre ferebant, aliquidem videbant ipsos majoris providentiæ fractus ferre. Neque enim aoverant mysterium in Deo, qui omnia creavit, occultum. Nam postquam Salvator noster homo factus est: hinc tuit, sicut dixit beatus Paulus x, principibus et potestatibus per Ecclesiam multifortis sapientia Dei. Hoc itaque mysterium ignorantes, et multam Dei erga Israelē providentiā cernentes ii, quibus aliarum nationum credita cura fuerat, indignabantur, quod aspicerent eos maxime post legem, et prophetas, tantamque doctrinam et curam, pejus affectos iis, quos regebant, et pluribus malis oppressos. Hoc etiam beato Danieli angelus, qui sese ei videndum obtulit, dicebat: « Et princeps regni Persarum stetit ex adverso mei per unam et viginti dies; » hoc est, his omnibus diebus ei persuadere studebam, jure eos hac providentiā dignos censeri, opitulante mihi Michaelo, qui unus erat e primis principibus. « Et ipsum, inquit, reliqui ibi cum principe regni Persarum. »

D Vms. 14. « Et veni ut docerem te quæcumque obtingent populo tuo in novissimis diebus, quia ecce visio in dies. » Cumque ego, inquit, venissem ad te, 1264 ut quæ haud multo post tempore eventura sunt populo tuo, ante docerem te, remansit Michael disputans cum principe regni Persarum, Neque simpliciter dixit, cum principe Persarum,

¹⁰ Ephes, iii, 10.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ μακ. B πραγμ. δ. ¹¹ δέ. Des. in B. ¹² B εσκεῖ. ¹³ B κατανοῆσαι θελήσειεν. ¹⁴ B οὐδέ. ¹⁵ πάντα. B πραγμ. τὰ. ¹⁶ ἔξουσ. Loco cit. seq. ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. ¹⁷ B χεῖρον. ¹⁸ Ἐλ. B πραγμ. αἰνωτόμενος. ¹⁹ B βασιλεύς. ²⁰ B ἀπαντήσεται. ²¹ B ἐσχάτου. ²² Ἰδοῦ. B ἔτι. ²³ δέ. Des. in B. ²⁴ ἀφ. B ἐρχομένου. ²⁵ B μετὰ, omisso, οὐ. ²⁶ B εμεινεν. ²⁷ B βασιλεύς. Ita quoque post pauca.

rum, sed cum principe regni Persarum, hoc est, cui etiam in ipsum Persarum regem commissum est imperium.

Vers. 15. « Cumque loqueretur ipse mecum secundum verba hæc, dedi faciem meam in terram, et compunctus sum. » Cum enim audissem, angelorum quoque principes agre ferre eam coram, quæ haberetur erga populum, tristitiae rursus plenus dejecto in terram vultu stabam, nec sursum aspiciere poteram.

Vers. 16, 17. « Et ecce quasi similitudo Filii hominis tetigit labia mea, et locutus eum, et dixi ad stantem coram me: Domine, in visione tua conversa sunt interiora mea in me, et ecce non habeo robur. Et quomodo poterit, Domine, servus tuus, Inqui eam Domino meo hoc? et ego imbecillis factus sum, et ex hoc tempore non consistet in me robur, et spiritus non est relictus mihi. » Cum vidisset, inquit, me demum animi anxietate cruciari, ac veluti humana quadam manu labia mea attingisset, dedit mihi colloquendi facultatem, et dixi ei: Solus conspectus tuus omnes mihi vires ademit, animumque confusione ac perturbatione implevit, et pristino decore cogitationem nudavit; adeo enim imbecillis præ metu effectus sum, ut ne usitato quidem more possim spiritum ducere: quomodo igitur poterō, quæ a te **1265** dicantur, intelligere, aut congruens reddere responsum? Nemo autem existimet, qui ab eo conspectus est, illum esse Dominum, propterea quod Daniel ipsum *Dominum* appellat. Sic enim ipse in fine visionis: « Sublatis, inquit, manibus suis in caelum, per Vivente a Dominum juravit, » æquo animo suam confitens servitute, *Dominum* itaque illum vocat, non ut Deum, sed honorem illi debitum tribuens. Etenim nos etiam eum illustrioribus viris colloquentes hæc appellatione uti consuevimus: quem admodum etiam beatus Abraham angelos ut homines conspiciat, et cum ipsis, ut cum hominibus colloquens: « Obsecro, dixit, Domine, si invenero gratiam apud te, ne transeas coram servo tuo γ. » Et beata Rebecca beati Abrahami servo: « Bibe, inquit, domine, et camelis tuis hauriam aquam z. » Igitur hoc etiam loco *Dominus* non rerum omnium auctorem significat Deum: quod apertius ex fine cognoscemus, interim autem institutum persequamur.

Vers. 18, 19. « Et addidit, inquit, et tetigit me quidam instar hominis, et corroboravit me, et dixit mihi: Ne timeas, vir desideriorum, pax tibi, viriliter age, et esto robustus. » Hoc est, ne sollicitus sis, neque enim ut detrimenti aliquid tibi adferrem

γ Gen. xviii, 3. z Gen. xxiv, 44.

α σὼν, ἀλλὰ ἐ τῷ ἀρχοντι βασιλείας Περσῶν, ἀντι τοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Περσῶν ἀρχεῖν¹⁷ πεπιστευμένῳ.

με'. « Καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν μετ' ἐμοῦ κατὰ τοὺς λόγους τούτους, ἔδωκα τὸ πρόσωπόν μου εἰς τὴν γῆν, καὶ κατενύγην. » Ἀκούσας γάρ, ὅτι καὶ τῶν ἀγγέλων οἱ πρῶτοι δυσχεραίνουσι τὴν γινομένην εἰς τὸν λαὸν κηδεμονίαν, ἀθυμίας πάλιν ἀναπληθεῖς συγκαχυφῶς εἰστήκειν, καὶ ἀναδύεσθαι οὐ δυνάμενοι.

ις', ιζ'. « Καὶ ἰδοὺ ὡς ὁμοίωσις Υἱοῦ ἀνθρώπου ἤψατο τῶν χειλέων μου, καὶ ἐλάλησα¹⁸, καὶ εἶπον¹⁹ πρὸς τὸν ἐστῶτα ἐναντίον μου· Κύριε, ἐν τῇ ὁράσει²⁰ σου ἐστράφη τὰ ἐντός μου ἐν ἐμοί, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔχω²¹ ἰσχύν. Καὶ πῶς δυνήσεται, Κύριε, ὁ παῖς σου λαλῆσαι μετὰ τοῦ Κυρίου μου²² τούτου; Καὶ ἐγὼ ἠσθένησα, καὶ²³ ἀπὸ τοῦ νῦν οὐ στήσεται ἐν ἐμοὶ ἰσχύς, καὶ ἡσθὲν οὐκ ὑπελείφθη ἐν ἐμοί. » Θεασάμενός με, φησί, πάλιν ἀγωνίας ἀνάπλεων, οἷόν τινα ἀνθρωπιᾶ χειρὶ τῶν χειλέων μου ἀψάμενος, ἐπιθέσει μοι διαλέξεως δύναμιν, καὶ εἶπον αὐτῷ ὅτι καὶ μόνῃ σου ἡ θεωρία δυνάμει μὲν ἀπάσης ἐρημόν με κατέστησε²⁴, θορύβου τε καὶ παραγῆς τὴν ψυχὴν ἀνέπλησε²⁵, καὶ τῆς προτέρας εὐταξίας; τὸν λογισμὸν ἐγύμνωσεν. Τραυλίτην γὰρ ἀσθένειαν ἐκ τοῦ δέους ἰδεξάμεν, ὡς μηδὲ συνήθως ἀναπνεῖν δύνασθαι τὸν ἄερα· πῶς οὖν δύνησομαι, ἢ συνίεναι τῶν ὑπὸ σοῦ λεγομένων, ἢ ἀπόκρισιν τὴν ἀρόμτουςαν ἀντιδοῦμαι; Μηδεὶς δὲ νομιζέτω, τὸν ὁρῶντα αὐτὸν εἶναι τὸν δεσπότην, ἐπειδὴ *Κύριον* αὐτὸν ὁ Δαυιδὴ προσεγορεύει. Οὗτος γὰρ αὐτὸς ἐν τῷ τέλει τῆς ὀπτασίας· « Ἀνατείνε, φησὶν, εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ὥρμησεν ἐν τῷ ζῶντι Κυρίῳ, » τὴν δουλείαν εὐγνωμόνως ὁμολογῶν. *Κύριον* τοίνυν αὐτὸν ἀποκαλεῖ²⁶, οὐχ ὡς Θεόν, ἀλλὰ τιμὴν ἀπογέμων τὴν προσήκουσαν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς τοῖς ἐντιμότεροις τῶν ἀνθρώπων διαλεγόμενοι, τούτῳ κεχρησθαι εἰώθαμεν τῷ προσορήματι, ὡσπερ καὶ ὁ μακάριος Ἀβραάμ τοὺς ἀγγέλους ὡς ἀνδράς θεασάμενος, καὶ ὡς ἀνδράσι διαλεγόμενος· « Δέομαι, Κύριε, εἶπεν, εἰ ἄρα ἤυρον χάριν ἐναντίον σου, μὴ παρέλθῃ τὸν παῖδά²⁷ σου. » Καὶ ἡ μακαρία²⁸ Ῥεβέκκα τῷ οἰκίτῃ τοῦ μακαρίου Ἀβραάμ· « Πίε, φησὶ, κύριε, καὶ ταῖς καμήλοις σου ὑδρεύσονται. » Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα τὸ *Κύριον* οὐ τὸν τῶν ὄλων σημαίνει Θεόν· καὶ τοῦτο σαφίστερον ἐκ τοῦ τέλους γνωριστέμεθα²⁹, τῶς δὲ τῆς ἀκολουθίας ἐχώμεθα.

τη', ιθ'. « Καὶ προσέθετα, φησὶ, καὶ ἤψατό μου ὡς δρασὶς ἀνθρώπου, καὶ ἐνίτχυσά με, καὶ εἶπέ μοι· Μὴ φοβοῦ, ἀνὴρ³⁰ ἐπιθυμιῶν, εἰρήνη σοι, ἀνδρίζου, καὶ ἰσχυε. » Ἀντὶ τοῦ· Μηδὲν ἀγωνιάσῃς· οὐ γὰρ ἐπὶ λύμῃ σου παρεγένετο, ἀλλ' ὥστε γνωρίσειαι σοι

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ B ἀρχὴν, in margine ἀρχεῖν. ¹⁸ ἔλ. A et B præt. καὶ ἤνοιξα τὸ στόμα μου. ¹⁹ A et B εἶπα. ²⁰ ἔρ. A ὀπτασία. ²¹ A ἔχον. ²² μου. Des. in B. ²³ ἠσθ. καὶ. Des. in A. ²⁴ B με ἀπέφηγεν ἐρημόν. ²⁵ B ψυχὴν μου ἐπέπλησεν. ²⁶ ἀποκ. B præt. ὁ Δαυιδὴ. ²⁷ παῖδα. B δούλον. ²⁸ μακ. B add. δέ. ²⁹ B γνωριστέμεθα. ³⁰ B ἀνερ.

ἄ μαθεῖν ἐπιθύμησις· τὸ δέος τοίνυν ἀπορρήφιας ἀν-
δρείου, καὶ ἰσχυε. Καὶ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπηκε-
λώθησα.

κ, κα'. ε Καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι, φησὶν, αὐτὸν
μετ' ἐμοῦ, ἐνίσχυσα²¹, καὶ εἶπον· Ἀλαίτω ὁ Κύριός
μου, εἰ ἐνίσχυσάς με. Καὶ εἶπον· Εἰ οἶδας τί²²
ἦλθον πρὸς σέ; Καὶ νῦν ἐπιστρέψω τοῦ πολεμῆσαι
μετὰ τοῦ ἀρχοντος Περσῶν· καὶ ἐγὼ ἐξεπορευόμην,
καὶ ὁ ἀρχὼν τῶν Ἑλλήνων ἤρχετο. Ἄλλ' ἢ ἀναγγελῶ
σοι τὸ τεταγμένον ἐν Γραφῇ ἀληθείας, καὶ οὐκ ἔστιν
εἰς ἀνταχόμενος μετ' ἐμεῦ περὶ τούτων²³, ἀλλ' ἢ
Μιχαὴλ ὁ ἀρχὼν ὁμῶν²⁴. » Τί δὴ ποτε γάρ, φησὶν,
ἐν τῷ δύο λέγω, τὸν τε Περσῶν ἀρχοντα, ἢ τῶν Ἑλ-
λήνων; Οὐδεὶς γὰρ τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων βού-
λεται τινος ἀγαθοῦ τὸν ὑμέτερον τυχεῖν λαὸν, διὰ²⁵
τὴν πολλὴν δηλονότι παρανομίαν, ἢ μόνος Μιχαὴλ,
ὃς τὴν ὑμέτεραν ἐνεχειρίσθη κτδεμονίαν. Τὸ δὲ
κωλυμῆσαι, ἀντὶ τοῦ, διαλεχθῆναι, καὶ πείσαι
τίθειαι, δεῖξαι βουλόμενος τὴν τε ἐκείνου δικαίαν
κατὰ τοῦ λαοῦ ἀγανάκτησιν, καὶ τὴν αὐτοῦ περὶ τὸν
λαὸν εὐνοίαν. Εἰκόσ δὲ τὸν διαλεγόμενον εἶναι τὸν
ἄγιον Γαβριήλ· οὗτος γὰρ αὐτῷ καὶ ἦδη τὰς ἄλλας
ἀποκαλύψεις ἠρμήνευσε.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

α'. ε Καὶ ἐγένετο²⁶, φησὶν, ἐν ἔτει πρώτῳ Κύ-
ρου, ἔστην εἰς κράτος καὶ ἰσχύον²⁷. » Εὐθύς, φησὶ,
τοῦ Κύρου βασιλεύσαντος, καὶ τοῦ ὄρου τῆς αἰχμα-
λωσίας συμπληρωθέντος, ἀνάστην ἕως οὗ τὴν ἀφῆσιν
τῷ λαῷ καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐπραγματευσάμην.

β'. ε Καὶ νῦν ἀναγγελῶ σοι ἀλήθειαν. » Λέγω δέ
σοι μετὰ ἀληθείας τὰ ἐσόμενα. » Ἰδοὺ ἔτι τρεῖς
βασιλεῖς²⁸ ἀναστήσονται ἐν τῇ Περσίδι. » Μετὰ Κύ-
ρον ἐβασίλευσε Καμβύσης· τούτου οἱ Μάγοι διαξεά-
μενοι, δέκα μῆνας ἐβασίλευσαν· μετ' ἐκείνους Δα-
ρειος ὁ Ὑπτάσπου. » Καὶ ὁ τέταρτος, φησὶ, πλου-
τήσῃ πλοῦτον μέγαν παρὰ πάντας. » Τὸν Ξέρξην
λέγει, τὸν τοῦ Δαρείου υἱόν. » Καὶ μετὰ τὸ κρατή-
σαι αὐτὴν τοῦ πλοῦτου²⁹, ἐπαναστήσεται πάσαις
ταῖς³⁰ βασιλείαις τῶν Ἑλλήνων. » Τοῦτου καὶ οἱ
ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ἱστοριογράφοι τε καὶ συγ-
γραφεῖς, σφισταὶ τε καὶ ῥήτορες μέμνηνται, καὶ
διηγούνται αὐτοῦ τὴν τε ὑπερήφανον στρατείαν, καὶ
τὴν καταγέλαστον ἀναχώρησιν. Εἶτα μέχρις αὐτοῦ
τὰ Περσικὰ ἐν κεφαλαίῳ διδάξας, καὶ τοὺς μετὰ
τούτου βασιλεύσαντας, ὡς ἀσθενεστέρους γεγενημέ-
νους, καταλιπὼν, ἐπὶ τὸν Μακεδόνα τὸν λόγον μετ-
ήνευχε, καὶ φησὶ·

γ, δ'. ε Καὶ ἀναστήσεται βασιλεὺς δυνατὸς, καὶ
κυριεύσει κυρείας πολλῆς, καὶ ποιήσει κατὰ τὸ
θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν³¹ στή ἢ βασιλεία αὐτοῦ
συντριβήσεται, καὶ διαιρεθήσεται εἰς τοὺς τέσσαρας
ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. » Τοῦ γὰρ Ἀλεξάνδρου, ὡς
καὶ ἦδη προειρήκαμεν, τὴν ἀπάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν,
τῆς οἰκουμένης ἀναδησαμένου βασιλείαν, εἶτα τὸ

A istuc tibi, sed ut ea tibi indicarem, quæ discere
concupisti : abjecto itaque metu, virum te, et for-
tem præbeas. Et verbum res est consecuta.

Vers. 20, 21. « Et cum ipse mecum loqueretur,
inquit, corroboratus sum, et dixi : Loquatur Do-
minus¹²⁶⁶ meus, quia corroborasti me. Et dixit :
Anne nosti, cur venerim ad te ? et nunc revertar, ut
præliar cum principe Persarum : et ego egrediebar,
et princeps Græcorum veniebat. Verumtamen an-
nuntiabo tibi id quod constitutum est in Scriptura
veritatis, et nemo est qui auxilio mihi in omnibus
his, nisi Michael princeps vester. » Cur enim, in-
quit, unum aut duo dicam, Persarum principem, aut
Græcorum ? Siquidem nulla potestatum cœlestium
populum vestrum boni alienius compotem vult fieri,
propter multa videlicet scelera, nisi solus Michael,
cui vestra tutela credita est. Præliari vero pro dis-
senserere ac persuadere posui, cum ostendere vellet il-
lius justam contra populum indignationem, et suam
erga eundem populum benevolentiam. Est autem
verisimile eum, qui disserabat, sanctum esse Ga-
brielem, qui jam alia etiam revelationes ipsâ in-
terpretatus erat.

CAPUT XI.

Vers. 1. « Et factum est, inquit, anno primo
Cyri, steti in fortitudinem et robur. » Statim, inquit,
cum Cyrus regno potitus, et terminus captivitatis
expletus esset, insititi, donec efficerem, ut populus
dimissus in libertatem vindicaretur.

Vers. 2. « Et nunc annuntiabo tibi veritatem. »
Vere tibi dico quæ futura sint. » Ecce adhuc tres
reges surgent in Perside. » Post Cyrum Cambyses
regnavit, cujus successores magi per decem menses
regno potiti sunt, post illos Darius Hystaspis. « Et
quartus, ¹²⁶⁷ inquit, ditescet divitiis magnis
super omnes. » Xerxes, de quo hic loquitur, est
Darii filius. « Et postquam ipse obtinuerit divitias,
insurgit in omnia regna Græcorum. » Hujus etiam ex-
teri ac profani historici, scriptores, sophistæ, et
oratores meminere, qui narrant et illius super-
biam cum exercitu profectionem, et ridiculum dis-
cessum. Tum usque ad ipsum summam traditis
Persicis rebus, et iis qui post ipsum regnarunt, ut
qui imbecilliores erant, omissis, ad Macedonem
D transtulit orationem.

Vers. 3, 4. « Et consurget, inquit, rex potens, et
dominium habebit magnum, et faciet secundum
voluntatem suam. Et cum steterit regnum ejus,
conteretur, et dividetur in quatuor ventos cœli. »
Alexandro enim, ut jam ante diximus, omnem pro-
pæmodum orbem terrarum adepto, deinde commu-
nem hominum sinem sortito, quadrisariam divisum

VARIÆ LECTIONES.

²¹ A ἰσχυσα. ²² τί. A ἵνατί. ²³ B τούτου. ²⁴ ὁμ. Vid. supra, t. I, p. 32. ²⁵ διὰ — παραν. Des in B
²⁶ A ἔγω. ²⁷ A ἔστ. εἰς ἰσχ. x. κράτος. ²⁸ Edit. prior hab. βασιλείαι. ²⁹ πλ. A præm. τοῦ. ³⁰ ταῖς et
deinde τῶν, des. in A. ³¹ ἐὰν. B præm. ἕως. A ὡς ἄν.

est regnum, ut sæpius jam commemoravimus. Et hic rursus divus archangelus ita ait : « Et dividetur in quatuor ventos cœli, et non in novissima ejus, neque secundum dominationem ejus qua dominatus est. » Quod autem dicit, ita se habet : Alexander, cum duodecim annos integros regnasset, sex ultimis annis et Persarum et Ægyptiorum evertit regnum, omnesque interjectas nationes sub ditionem suam redexit. Ait itaque, reges, qui post ipsum regnaturi essent, **1268** nulla in re similes esse futuros Alexandro, neque virtute, neque potestate illa, quam novissimis annis fuerat adeptus. Ita enim dicit : « In novissima ejus, neque secundum dominationem ipsius qua dominatus est. Quia lacerabitur regnum ejus, et dabitur aliis præter hos. » Non solum enim in hos quatuor, inquit, dividetur, sed etiam aliis præter hos tradetur. His enim regnantibus, Arsaces Persa bello victor adeptus est regnum, et partem quamdam Persici imperii recuperavit : ex quo ad hoc usque tempus Persarum reges Arsacidæ vocantur, cum superiores non Arsacidæ, sed Achæmenidæ appellarentur. Romanorum quoque, Macedonico diviso regno, major fait potentia, utpote qui ad iisdem regibus tributum exegerunt. Ita præsignificata divisione, duorum regum mentionem prætermittit. Neque enim rex Asiæ, neque rex Macedoniæ, diutius permansit : prætereaque nihil ab his calamitatis accidit Judæis. Duorum igitur duntaxat meminit, per quos graves calamitates experti fuere Judæi. Et hi sunt, Ægypti rex, et is cui nationum Orientem incolementium commissum fuit imperium, qui in Antiochia et Babylone habuerunt sedem regiam. Decet autem nos prius eorum quæ dicenda sunt, argumentum declarare, deinde ea sigillatim interpretari. *Vircus* ille, quem beatus Daniel vidit, post unum cornu contractum, « quatuor cornua produxit, » **1269** hos ipsos reges : « ex uno ipsorum alterum cornu natum est, » quod et Ægyptum maxime debellavit, et Judæorum nationem in infinitas calamitates conjecit : et per hoc cornu significatur Antiochus Epiphanes. Et *quartum bestiam* vidit beatus Daniel, « decem cornibus præditam, et inter cornua ejus ascendebat parvum cornu, quod oculos habebat, et os loquens magna, et prælium committebat cum sanctis. »

κοινὸν τῶν ἀνθρώπων δεξαμένου τέλος, τετραχῆ ἡ βασιλεία διηρέθη, ὡς καὶ ἤδη πολλάκις εἰρήκαμεν ⁴², καὶ ἐν ταῦθα δὲ πάλιν ὁ θεὸς ἀρχάγγελος οὕτως ἐφη· « Καὶ διαιρεθήσεται εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτοῦ, οὐδὲ κατὰ τὴν κυρείαν αὐτοῦ, ἣν ἐκυρίευσεν. » Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτον ἔστιν· Ὁ Ἀλέξανδρος δώδεκα ἔτη τὰ πάντα βασιλεύσας, ἐν τοῖς ἕξ τοῖς τελευταίοις ἔτεσι, καὶ τὴν Περσῶν, καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων κατέλυσε βασιλείαν, καὶ τὰ ἐν μέσῳ δὲ ἔθνη ἅπαντα ὑφ' αὐτὸν ἐποίησατο. Λέγει τοίνυν, οἱ οἱ μετ' αὐτὸν βασιλεύσοντες οὐδὲν εὐκρίτους ὀφθήσονται τῷ Ἀλεξάνδρῳ, οὔτε κατὰ τὴν ῥώμην, οὔτε κατὰ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἐν τοῖς ἔτεσι τοῖς τελευταίοις ἐκτήσατο. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Εἰς τὰ ἔσχατα αὐτοῦ, οὐδὲ κατὰ τὴν κυρείαν αὐτοῦ, ἣν ἐκυρίευσεν. » Ὅτι ἐκτελήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ, καὶ δοθήσεται ⁴³ ἑτέροις ἐκτὸς τούτων. Ὁ μόνον γὰρ, φησὶν, εἰς τοὺς τέσσαρας ⁴⁴ διαιρεθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις χωρὶς τούτων δοθήσεται. Ἐπὶ γὰρ τούτων καὶ Ἀρσάκης ὁ Πέρσης πολέμῳ κρατήσας ἀνεδήσατο τὴν βασιλείαν, καὶ μέρος τι τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἀνεκτήσατο· ἐξ οὗ μέχρι τοῦ παρόντος οἱ Περσῶν βασιλεῖς Ἀρσακίδαι προσαγορεύονται, τῶν προτέρων οὐκ Ἀρσακιδῶν, ἀλλὰ Ἀγαμενιδῶν ὀνομαζομένων. Καὶ Ῥωμαῖοι δὲ, τῆς Μακεδονικῆς διαιρεθείσης ⁴⁵ βασιλείας, μείζονα ἔσχον τὴν ἰσχύν, ἀπέλει καὶ παρ' αὐτῶν τούτων τῶν βασιλέων θασμὸν ἐκομιζόντο. Οὕτω τὴν διαίρεσιν προμνηύσας, τὸν μὲν δύο βασιλέων καταλιμπάνει τὴν μνήμην· οὔτε γὰρ ὁ τῆς Ἀσίας, οὔτε ὁ τῆς Μακεδονίας, ἐπὶ πολλὸν διήρουν χρόνον· ἄλλως τε δὲ οὔτε συνέβη τι λυπηρῶν διὰ τούτων ⁴⁶ Ἰουδαίῳ. Μόνον ⁴⁷ οὖν τῶν δύο μέμνηται, δι' ὧν τῶν χαλεπῶν συμφορῶν ἐπειράθησαν Ἰουδαῖοι. Οὗτοι δὲ εἰσιν, ὁ τε τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς, καὶ ὁ τῶν πρὸς ἑω κειμένων ἐθνῶν τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένος· εἶχον δὲ τὰ βασίλεια ἐν τε Ἀντιοχείᾳ καὶ Βαβυλῶνι. Προσέκει δὲ πρότερον ἡμᾶς τῶν βῆθησομένων εἰπεῖν τὴν ὑπόθεσιν, εἰθ' οὕτως τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἐκτελεῖσθαι. Ὁ τράγος, ὃν ὁ μακάριος εἶδε Δανιὴλ, μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ ἐνὸς κέρατος, « τέσσαρα ἐδλάστησε κέρατα » τούτους αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς· « ἐκ τοῦ ⁴⁸ ἐνὸς αὐτῶν ἕτερον ἐφυ κέρας, » ὃ τὴν τε Αἰγυπτὸν σφόδρα κατεπολέμησε, καὶ μυρίαὶς συμφοραῖς τὸ Ἰουδαίων περιέβαλεν ἔθνος· σημαίνεται δὲ διὰ τοῦτου τοῦ κέρατος Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανῆς. Καὶ τὸ τέταρτον δὲ θηρίον ὁ μακάριος εἶδε Δανιὴλ, δέκα κέρατα ἐσχικέναι ⁴⁹, καὶ μεταξὺ τῶν κερᾶτων μικρὸν κέρας ἀνέβαινε, ὀφθαλμοὺς ἔχον, καὶ στόμα λαλοῦν μέγα, καὶ ἐποίησε πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων. Πάλιν δὲ διὰ τούτων μανθάνομεν, ὡς ἐν τῷ τέλει τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας δέκα κατ' αὐτὸν ⁵⁰ ἀναστήσονται βασιλεῖς, πολλὰ κατ' ἀλλήλων ἐργαζόμενοι κακῶς, καὶ τὰς ἀλλήλων καταγωνιζόμενοι βασιλείας, ὃν τρόπον οἱ Μακεδόνες διετέλουν ⁵¹ ποιοῦντες· καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁴² B προεἰρήκαμεν. ⁴³ δοθ. In A et B des. ⁴⁴ τέσσ. B præm. τούς. ⁴⁵ διαίρ. In B ponitur post βασιλ. ⁴⁶ B διὰ τούτων λυπηρῶν. ⁴⁷ B μόνων. ⁴⁸ τοῦ. B præm. δι. ⁴⁹ B ἐσχικέναι. ⁵⁰ B κατὰ ταύτων. ⁵¹ διετ. In B ponitur ante οἱ Μακ.

ὅτι τούτων οὕτω γινομένων, φανήσεται ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, τουτέστιν ὁ Ἀντίχριστος. Ἐπειδὴ τοῖνον ἔσκει τῆς Ῥωμαίων βασιλείας τὰ τέλη τῆ διαιρέσει τῆς Μακεδονικῆς βασιλείας, τὰ ὑπὸ τούτων κάκεινων γενησόμενα κατὰ ταύτων ὁ μακάριος διδάσκεται Δανιήλ. Τινὰ μὲν γὰρ τῶν βηθησομένων τοῖς Μακεδόσιν ἀρμόττει, τινὰ δὲ τοῖς ἔσομένοις δέκα κέρασι, καὶ τῷ μεταξὺ αὐτῶν βλαστήσαντι. Καὶ οἱ ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἐξ αὐτῆς μαθησόμεθα τῆς προφητείας. Προσῆκει τοῖνον ἡμᾶς μετὰ πάσης προσίχειν ἀκριβείας, καὶ δικιρεῖν προσφόρως τὰ τε τούτοις, τὰ τε ἐκείνοις ἀρμόττοντα. Ἐχομεν δὲ τούτου παράδειγμα τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Καὶ γὰρ τοῦ Κυρίου τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις εἰρηκώτος τοῖς ἀποστόλοις· « Ἀμήν⁵⁵, ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μείνη ὡδε λίθος ἐπὶ λίθον, ὃς οὐ μὴ καταλυθῆ, » εἶτα ἐκείνων ἐρομένων· « Πότε ταῦτε ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας ; » Καὶ διπλὴν ἐρώτησιν προσαγαγόντων, ὁ Κύριος ἀναμιξ ποιῆσαι τὴν ἀπόκρισιν, κατὰ ταύτων λέγων τὰ τε τοῖς Ἱεροσολύμοις συμβησόμενα, καὶ τὰ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν γενησόμενα⁵⁶. Οἱ δὲ τὰ θεῖα μεμνημένοι διαιροῦσιν εὐκρινῶς τὰ τε τούτοις, τὰ τε ἐκείνοις ἀρμόττοντα τοῖς καιροῖς. Τοῦτο τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα μετὰ τῆς προσηκούσης ποιήσομεν ἀποδείξαι. Διδάξας τοῖνον τὸν μακάριον Δανιήλ ὁ προσδιαλεγόμενος, οἱ τετραχῆ διαιρεθῆσεται ἡ βασιλεία, καὶ τοὺς δύο καταλιπὼν, τὸν τε τῆς Μακεδονίας φησὶ, καὶ τὸν τῆς Ἀσίας, ἧτοι τοῦ Ἑλλησπόντου, ὡς καὶ πρὸς βραχὺν διαρκέσαντας χρόνον, καὶ Ἰουδαίους ἤμιστα λελυπηκότας, ἐπάγει·

ε'. « Καὶ ἐνίσχυσεν⁵⁷ ὁ βασιλεὺς τοῦ Νότου, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ⁵⁸ εἰς ἐνίσχύσει ἐπ' αὐτὸν⁵⁹, καὶ κυριεύσει κυρείαν πολλὴν ἐκτὸς⁶⁰ ἐξουσίας αὐτοῦ. » Πτολεμαῖον δὲ λέγει τὸν Φιλοπάτορα, μὴ ἀρκεσθέντα τῆ τῆς Αἰγύπτου βασιλείᾳ, ἀλλὰ καὶ Φοινικίῃ, καὶ Σαμάρειαν, καὶ τὴν Ἰουδαίαν προσλαβόντα. Ἐνα δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ ἐνίσχύοντα⁶¹ τὸν Σκοπῶν λέγει, οὐ καὶ ὁ Ἰώσηπος⁶² ὁ Ἑβραῖος μίμνηται συγγραφεὺς, ὃς ἄριστα στρατηγίας, πολλὰ τῶν ἐξω τῆς τοῦ Πτολεμαίου βασιλείας τῆς Πτολεμαίῳ ὑπέταξε. Τοῦτο αἰνιτωμένως λέγει· « Καὶ κυριεύσει κυρείαν πολλὴν ἐκτὸς ἐξουσίας αὐτοῦ, » τουτέστι, κρατήσῃ ἐθνῶν⁶³ πολλῶν ἐξω τῆς ἀφωρισμένης αὐτῷ ἐξουσίας ὄντων.

ς'. « Καὶ μετὰ τὰ ἔτη αὐτοῦ συμμιγῆσονται, καὶ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τοῦ Νότου εἰσελεύσεται πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Βορρᾶ, τοῦ ποιῆσαι συνθήκας μετ' αὐτοῦ. » Μετὰ τὴν τοῦ Φιλοπάτορος Πτολεμαίου τελευτήν ἐβασίλευσε Πτολεμαῖος ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Ἐπιφανῆς προσεγορευόμενος. Τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι « Μετὰ τὰ ἔτη αὐτοῦ συμμιγῆσονται, » καὶ διδάσκων, πῶς συμμιγῆσονται· « θυγάτηρ, φησὶ, τοῦ βασιλέως τοῦ Νότου εἰσελεύσεται πρὸς τὸν βασιλέα

dicenda sunt, Macedonibus conveniunt, alia futuris decem cornibus, atque illi quod inter ipsa proliit. Et hæc ita se habere, ex ipsa prophetia discemus. Decet itaque nos omni studio animam adhibere, ut congruenter dividamus, quæ his quæve illis conveniant. Ejus rei exemplum habemus evangelicam doctrinam. Etenim cum Dominus de templo quod erat Hierosolymis, apostolis dixisset : « Amen, amen dico vobis, non relinquetur hic lapis, » deinde illis interrogantibus : « Quando hæc erunt, et quod signum adventus tui ? » Et duplici allata interrogatione, Dominus promiscuum reddidit responsum, simul ea dicens, et quæ Hierosolymis eventura, et quæ in consummatione sæculi futura essent. Qui vero sunt divinis initiati mysteriis, hi et his et illis temporibus congruentiæ facile discernunt. Hoc itaque nos etiam hoc in loco, adhibita, quam par est, demonstratione, facturi sumus. Cum igitur docuisset beatum Danielem is qui cum eo colloquebatur, quadifariam regnum divinum tri, duobus omissis, Macedoniae, inquam, et Asiae, sive Hellesponti regibus, ut qui breve tempus regnassent, ac Judæos minime offendissent, subjicit :

VERS. 5. « Et corroboratus est rex Austri, et de principibus ejus unus corroborabitur super ipsum, et dominabitur dominatione multa extra potestatem suam. » Ptolemæum autem dicit Philopatores, qui nos contentus Ægypti regno, etiam Phœniciam, et Samaritan, Judæamque sibi ascivit. Unam autem de principibus ejus corroboratum, Scopam intelligit, cujus etiam Josephus scriptor Hebræus meminit ; qui cum optimam se duces præbuisset, multa eorum quæ extra Ptolemæi regnum erant, in Ptolemæi ditionem redegit. Hoc innuens : « Et dominabitur, inquit, dominatione multa extra potestatem suam, » hoc est, potietur multis nationibus, quæ fuerint extra potestatem 1271 illi definitam.

VERS. 6. « Et post annos ejus commiscebuntur, et filia regis Austri ingrediatur ad regem Aquilonis, ut faciat fœdera cum eo. » Post Ptolemæi Philopatoris obitum regnavit Ptolemæus filius ejus, Epiphaneas appellatus. Hoc significat, cum dicit : « Post annos ejus commiscebuntur : » et docens, qualis futura sit commixtio. « Filia, inquit, regis Austri ingrediatur ad regem Aquilonis, ut percussat fœdera cum ipso. » Regem vero Aquilonis ap-

• Math. xiv, 2.   b Ibid. 3.

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ Ἀμ. Des. in B. Aliter leg. l. c.   ⁵⁶ γεν. B συμβησόμενα.   ⁵⁷ A et B ἐνίσχύσει.   ⁵⁸ A εἰς τ. ἀρχ. αὐτοῦ, omisso ἀπὸ.   ⁵⁹ A αὐτῶν.   ⁶⁰ ἔκτ. A ἐπ'.   ⁶¹ B ἰσχύοντα.   ⁶² ὁ Ἰώσ. Ant. Jud. l. xii, c. 3.   ⁶³ του. Des. in B.   ⁶⁴ ἐθν. In B post πολλῶν ponitur.

pellat Antiochum, non Epiphanem, sed illum qui A vocatus est Magnus, Antiochi Epiphaniis patrem : hic enim fuit illis Ptolemæis cœvens. « Et non obtinebit robur brachii, neque consistet semen ejus, et tradetur ipsa, et ferentes eam, et puella, et corroborans ipsam in temporibus. » Verum nuptiæ quidem fient, inquit, sed non diu connubium durabit, sed reddetur ei, qui miserit ipsam, per eos qui ipsam adduxere, una cum iis cum ea fuerint allata. Hoc enim significat : « Et corroborans ipsam in temporibus, » id est, divitiæ, quæ matrimonium potens optatumque efficiunt.

Vers. 7. « Et surgat, inquit, de flore ex radice ejus in præparatione ipsius. » Hoc est, reddetur quidem parenti, sed pariet regem, qui regno illius qui dedit, adversabitur. « Et veniet, inquit, ad virtutem. » Virtutem ipsam Hierosolimam vocat, ut quæ divina gratia fruens divinam virtutem per ea miracula, 1272 quæ pro tempore fiebant, ostenderet. Quod nos item tertius Machabæorum liber docuit. Ptolemæus enim, præter omnem spem, devicto Antiocho Magno, Hierosolimam pervenit, Deoque sumptuosa obtulit sacrificia; comatusque ingredi in adyta templi, cum nolisset sacerdotibus, qui supplicantes eum arcebant, obtemperare, flagellis percutitur, quæ minime cernebantur. Interminatus autem Judæis Alexandriam pervenit, et illa facere aggreditur, quæ historia docet. Idque etiam prophetia prædicat. « Veniet, inquit, ad virtutem, et ingrediatur in munitiones regis Aquilonis, et faciet in ipsis, et corroborabitur. » Munitiones vocat civitates tributum ipsi præbentes : quodammodo enim fulciant et sustentant regnum, quæ afferunt tributum, quibus militum aluntur copiæ.

Vers. 8. « Et deos eorum cum conflabilibus eorum, omne vas desiderabile ipsorum, argenti et auri, cum captivitate introducet in Ægyptum, et ipse stabit super regem Aquilonis. » Primo enim et altero prælio Ptolemæi vicerunt, ut docent historiæ. Josephus quoque ita scribit : « Judæis enim, Antiocho Magno Asiæ regnum obtinente, accidit, ut et ipsi multis modis premerentur, vexata eorum regione, et illi itidem qui Cœle-Syriam incolebant. Nam bellum ipso gerente adversus Ptolemæum Philopatorem, et contra 1273 filium ipsius Ptolemæum cognomento Epiphanem, accidit, ut ipsi

« Mach. III, 1 seqq. apocryph.

τοῦ βορβᾶ, τοῦ ποιῆσαι συνθήκας μετ' αὐτοῦ. » Βασιλέα δὲ τοῦ βορβᾶ τὸν Ἀντίοχον λέγει, οὐ τὸν Ἐπιφανῆ, ἀλλὰ τὸν καλούμενον Μέγαν, τὸν τοῦ Ἐπιφανοῦς Ἀντιόχου πατέρα· οὗτος γὰρ ἦν τοῖς Πτολεμαίοις ἐκείνοις ὁμόχρονος. « Καὶ οὐ κρατήσει ἰσχύς βραχίονος, καὶ οὐ στήσεται τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ παραδοθήσεται αὐτῇ⁶², καὶ οἱ φέροντες αὐτὴν, καὶ ἡ νεῦνος, καὶ ὁ κατισχύων αὐτὴν ἐν τοῖς καιροῖς. » Ἄλλ' ὁ μὲν γάμος, φησὶ, γενήσεται, οὐ μὴν ἐπὶ πολὺ διαρκέσει τὸ συνοικέσιον, ἀλλ' ἀποδοθήσεται τῷ πεπομφότι αὐτὴν διὰ τῶν ἀγαγόντων αὐτὴν, μετὰ τῶν προσενηνεγμένων αὐτῇ. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Καὶ ὁ κατισχύων αὐτὴν ἐν τοῖς καιροῖς, » ὁ τὸν γάμον ἰσχυρὸν καὶ ποθεινὸν ἐργαζόμενος πλοῦτος.

ζ'. « Καὶ ἀναστήσεται, φησὶ, ἐκ τοῦ ἄνωθους ἐκ⁶³ τῆς βίβης αὐτῆς ἐπὶ τῆς⁶⁴ ἔτοιμασίας αὐτοῦ. » Ἀντὶ τοῦ, ἀποδοθήσεται μὲν τῷ γεγεννηκότι, παιδοποιήσεται δὲ βασιλέα τῇ βασιλείᾳ τοῦ δεδωκότος ἐναντιωθησόμενον. « Καὶ ἤξει, φησὶ, πρὸς τὴν δύναμιν. » Δύναμιν δὲ καλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τῆς θείας χάριτος ἀπολαύουσαν, καὶ διὰ τῶν κατὰ καιρὸν γνωσμένων θαυμάτων τὴν θεῖαν ὑποδεικνύουσαν δύναμιν. Καὶ τοῦτο δὲ ἡμεῖς ἡ τρίτη τῶν Μακκαβαίων ἐδίδαξε βίβλος. Νενικηκὸς γὰρ παρ' ἐλίδα πᾶσαν Ἀντιόχον τὸν Μέγαν ὁ⁶⁵ Πτολεμαῖος, ἀφίκετο μὲν εἰς τὰ Ἱερουσόλυμα, προσενηγοεῖ δὲ τῷ Θεῷ ὕψους πολυτελεῖς· πειραθεὶς δὲ τῶν ἀδύτων ἐπιβῆναι⁶⁶ τοῦ ναοῦ, καὶ τοῖς ἱερεῦσι μεθ' ἑκτελεῖας ἀπειροῦσαν, εἶξαι μὴ βουληθεὶς, μαστιγοῦται μὲν μάστιξιν ἀοράτοις· ἀπειλήσας δὲ τοῖς Ἰουδαίοις καταλαμβάνει τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ποιεῖν ἐκεῖνα ἐπιχειρεῖ, ἃ ἱστορία διδάσκει. Τοῦτο καὶ ἡ προφητεία προλέγει. « Ἦξει, φησὶ, πρὸς τὴν δύναμιν, καὶ εἰσελεύσεται εἰς⁶⁷ τὰ ἔποστρηγμάτα τοῦ βασιλέως τοῦ βορβᾶ, καὶ ποιήσει ἐν αὐτοῖς, καὶ κατισχύσει. » Ὑποστρηγμάτα δὲ καλεῖ τὰς τὸν φόρον αὐτῷ παρεχούσας πόλεις· ὅλον γὰρ πῶς στηρίζει· καὶ ὑπερβαίνει τὴν βασιλείαν τὰ προσφερόμενα τέλη, δι' ὧν ἡ στρατιωτικὴ τρέφεται δύναμις.

η'. « Καὶ γὰρ τοὺς θεοὺς αὐτῶν μετὰ τῶν χωνευτῶν αὐτῶν, πᾶν σκεῦος ἐπιθυμητῶν αὐτῶν, ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ, μετ' αἰχμαλωσίας εἰσοίσει⁶⁸ εἰς Ἀίγυπτον, καὶ αὐτὸς στήσεται ὑπὲρ βασιλέα τοῦ βορβᾶ. » Ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ καὶ δευτέρᾳ συμπολοῦσιν οἱ Πτολεμαῖοι νενικήκασιν, ὡς αἱ ἱστορίαι διδάσκουσιν. Λέγει⁶⁹ δὲ καὶ Ἰωσήπος οὕτως· « Τοὺς γὰρ Ἰουδαίους ἐπ' Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου βασιλεύοντος τῆς Ἀσίας, ἔτυχεν αὐτοῦ; τε πολλὰ ταλαιπωρησάσθαι, τῆς τῆς αὐτῶν κακοχουμένης⁷⁰, καὶ τοὺς τὴν Κολήν Συρίαν νεμομένους. Πολεμοῦντος γὰρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Φιλοπάτορα⁷¹ Πτολεμαῖον, καὶ πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πτο-

VARIE LECTIONES.

⁶² αὐτ. Edit. prior hab. αὐτῇ. Ita quoque A et B sed minus recte. ⁶³ ἐκ. Des. in A. ⁶⁴ ἐπὶ τῆς. Des. in B. ⁶⁵ ὁ Ex B suppl. ⁶⁶ ἐπιβ. In B post ναοῦ ponitur. ⁶⁷ εἰς. A πρὸς. ⁶⁸ A οἴσει. ⁶⁹ λέγει — οὕτως. Ant. jud. l. c. ⁷⁰ B κακοχουμένης. Ita quoque Josephus, l. c. ⁷¹ Φιλ. Apud Jos. l. c. est Εὐπάτορα, sed codex quem Hudsonus ad h. l. allegavit, consentit cum nostra lectione.

λεμαῖον, ἐπικληθέντα δὲ ⁶⁹ Ἐπιφανῆ, κακοπαθεῖν ἅ συνείβαιεν αὐτοῖς, καὶ νικῶντος αὐτοῦ ⁷⁰ καὶ πταίνοντος τὰ αὐτὰ πάσχειν. » Καὶ μετὰ βραχέα ⁷¹ Νικήσας μέντοι, φησὶ ⁷² τὸν Πτολεμαῖον ὁ Ἀντίοχος, τὴν Ἰουδαίαν προσάγειται. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Φιλοπάτορος ὁ παῖς αὐτοῦ μεγάλην ἐξέπεμψε δύναμιν, καὶ στρατηγὸν τὸν ⁷³ Σκοπᾶν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ ὄντας πολλὰς τε αὐτῶν πόλεις ἔλαβε, καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος πολεμούμενον γὰρ αὐτῷ προσέθετο. Μετ' οὐ πολὺ δὲ τὸν Σκοπᾶν ὁ Ἀντίοχος νικᾷ συμβαλὼν αὐτῷ πρὸς ταῖς, πηγάς τοῦ Ἰορδάνου, καὶ πολλὴν αὐτοῦ τὴν στρατείαν ⁷⁴ διεφθειρεν· ὕστερον δὲ, Ἀντίοχου χειρωσαμένου τὰς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ πόλεις, ἃς ὁ Σκοπᾶς κατεσχέκει, καὶ τὴν Σαμάρειαν, ἐκουσίως αὐτῷ προσέθεντο Ἰουδαῖοι ⁷⁵, καὶ τῇ πόλει δεξάμενοι, πᾶσαν ⁷⁶ αὐτοῦ τῆς στρατείας καὶ τοῖς ἐλέφασιν ἀφθονίαν παρέσχον, καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ ⁷⁷ Σκοπᾶ καταλειφθέντας ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν Ἱεροσολύμων φρουροὺς πολιορκοῦντι προθύμως συνεργήσαν. » Καὶ ἵνα μὴ καὶ τὰ ἄλλα λέγων πέρα τοῦ μέτρου μηχανῶν τὸ σύγγραμμα, εἰς ἐκείνα τὸν

multa sustinerent, et eodem tam victo quam victore eadem paterentur. » Ac paulo post : « Cumque vicisset, inquit, Ptolemaeum Antiochus. Judæam occupavit. Vita vero functo Philopatore, filius ejus magnum misit exercitum, duce Scopas, contra eos qui erant in Cœle-Syria : qui et multas eorum cepit urbes, et nostram gentem, quæ debellata adjuncta est ei. Nec multo post Antiochus Scopam vicit ad fontes Jordanis cum eo congressus, ac magnam illius exercitus partem occidit. Postea vero cum Antiochus urbes in Cœle-Syria subegisset, quas Scopas occuparat, et Samariam, sponte ad eum se adiungere Judæi, receptoque in civitate omni ejus exercitu, et militibus, et elephantis, abunde commeatum præbuere, et præsidia a Scopas in arce Hierosolymorum relicta obsidenti alacriter opem tulere. » Et ne alia persequens ultra modum extendam volumen, ad illa volentem remitto.

θ, ε. « Καὶ ἐπιτελεύσεται, φησὶν, εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ βασιλέως ⁷⁸ τοῦ Νόστου, καὶ ἀναστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. Καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ συνάξουσιν ὄχλον δυνάμεων πολλῶν. » Υἱοὺς δὲ αὐτοῦ καλεῖ τὴν στρατείαν ⁷⁹ πεπιστευμένους, ὡς υἱοὺς ἀνθρώπων τοὺς ἀνθρώπους, καὶ υἱοὺς τῶν ⁸⁰ προφητῶν τοὺς προφῆτας· Ἰβλωμα γάρ ἐστι τῆς Ἑβραίων διαλέκτου. « Καὶ εἰσελεύσεται ἐρχόμενος, καὶ κατακλύζων. » Ἀντὶ τοῦ, ῥύμη φερόμενος, καὶ κατακλυσμοῦ δικτῆν ἅπαντα διαρρηθίρων. « Καὶ παρελεύσεται, καὶ καθίσει· καὶ συμπλακῆσεται ἕως τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. » Ἀντὶ τοῦ, παντὶ σθένει χρώμενος ὀρμήσει μὲν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, σπουδῆ δὲ στρατοπεδεύσει, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ μεταθήσει τὸν πόλεμον. Τούτοις ἐπάγει·

Vers. 9, 10. « Et ingredietur, inquit, in regnum regis Austri, et revertetur ad terram suam. Et filii ejus cogent turbam exercituum multorum. » Filios autem ejus vocat eos, quibus militandi munus impositum fuerat, sicuti filios hominum homines, et filios prophetarum prophetas, quod est Hebræorum linguæ idioma. 1274 « Et ingredietur veniens, et inundans. » Hoc est, cum impetu irruens, et diluvii instar omnia destruens. « Et præteribit, et sedebit, et congregietur usque ad robur ejus. » Hoc est, omnibus viribus invadet Ægyptum, et celeritate adhibita castra ponet, translato in eam regionem bello. His subjicit :

ω, εβ. « Καὶ ἀγριανθήσεται ὁ ⁸¹ βασιλεὺς τοῦ Νόστου, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ πολεμήσει μετὰ τοῦ βασιλέως τοῦ Βορρᾶ, καὶ στήσει ὄχλον πολλόν, καὶ παραθήσεται ὄχλος ⁸² ἐν χειρὶ αὐτοῦ. Καὶ λήψεται ὄχλον πολλόν ⁸³, καὶ ὑψωθήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ καταβάλει μυριάδας, καὶ οὐκ ἰσχύσει ⁸⁴. » Τοῦ γὰρ βασιλέως τοῦ Νόστου ἀντικαταστατομένου μετὰ πλήθους πολλοῦ, περιγενήσεται, φησὶν, ὁ Ἀντίοχος, καὶ λήψεται τὸν ὄχλον ὑποχείριον, καὶ ὡς νενικηκὼς θαυρηφανίᾳ χρῆσεται, καὶ ⁸⁵ πολλὰς κατακοντίσει μυριάδας. Ἄλλ' ὅμως οὐ περιγενήσεται τῆς Αἰγύπτου, οὐδὲ κρατήσει τῆς τοῦ Πτολεμαίου βασιλείας· οὐ χάριν δυσχεραίνων πάλιν, φησὶν·

Vers. 11, 12. « Et irritabitur rex Austri, et egredietur, et pugnabit bello cum rege Aquilonis, et statuet turbam multam, et tradetur turba in manum ejus. Et capiet turbam multam, et exaltabitur cor ejus, et dejiciet multa millia, neque corroborabitur. » Cum enim rex Austri instructant turbam multam in acie opposerit, superabit inquit, Antiochus, ac multitudinem illam sibi subjiciet, et quasi victor superbia elatus multa hominum millia conficiet. Verumtamen non potietur Ægypto, neque obtinebit Ptolemæi regnum. Quia de causa indignatus rarsus :

στ, ε. « Ἐπιστρέψει βασιλεὺς τοῦ Βορρᾶ, καὶ ἔξει ὄχλον πολλόν ὅπισθ' τὸν πρότερον, καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν καιρῶν, καὶ ⁸⁶ ἐπιτελεύσεται εἰσόδια ἐν δυνάμει μεγάλην καὶ ἐν ὑπάρξει πολλήν. » Αὐθὺς γάρ, φησὶ, μετίζω

Vers. 13. « Revertetur, inquit, rex Aquilonis, et adducet turbam majorem priori, et in fine temporum ingredietur ingrediendo in virtute magna et in substantia multa. » Rursus enim majori, inquit,

VARIAE LECTIONES.

⁶⁹ ἐπικλ. δὲ. Apud Jos. leg. τὸν κληθέντα. ⁷⁰ αὐτ. Des. apud Jos. ⁷¹ φησὶ. Des. in B. ⁷² τὸν. P. in B et apud Jos. ⁷³ Βτῆς στρατείας. Jos. l. c. τῆς στρατείας. ⁷⁴ Ἰουδ. B. πρᾶξ. et quod des. apud Jos. ⁷⁵ Apud Jos. leg. πάση αὐτοῦ τῇ στρατιᾷ. ⁷⁶ τοῦ. Des. apud Jos. ⁷⁷ B. παραπέμψω. ⁷⁸ τ. ε. apud Jos. in A. ⁷⁹ B. τὸν στρατηγῶν. ⁸⁰ τῶν. Des. in B. ⁸¹ ὁ. Des. in A et B. ⁸² ὄχλ. A et B. ⁸³ μισμ. ἂ. ⁸⁴ πολ. Des. in A et B. ⁸⁵ A. οὐ κατισχύσει. ⁸⁶ κατ. B. add. γάρ. ⁸⁷ καί. Des. in A.

quam antea, exercitu coacto, invadet Ægyptum : A quod faciet circa regni sui finem. Id enim significat : « In fine temporum, et ingreditur ingrediendo in virtute magna. » Hic duplicatio est Hebraica : voluit enim dicere, magno comitatu eum ingressurum **1275** esse. Est autem idioma tum Hebræorum, tum Syrorum, qui consueverunt dicere : Ingrediens ingressus est, et egrediens egressus est, et comedens comedit, et alia omnia hujuscemodi. Interpretes itaque nimia adhibita diligentia idiomata quoque Hebræa secuti sunt.

Vers. 14. « Et in temporibus illis, inquit, multi assurgent adversus regem Austri. » Ita enim ab Antiocho debellatum Ptolemæum, ut imbecillum, in reliquum etiam finitimi contemnent. « Et filii B pestilentium populi tui extollentur, ut statuunt visionem, et extollentur ac debilitabuntur. » Hic rursus pestilentes *filios pestilentiarum* appellavit : scelesti enim, et improbis moribus depravati, impiamque vitam pietati præferentes, per hos reges cultum legitimum evertere conabuntur, neque poterunt : illi enim minus impii Judæorum nationem coluerunt et observarunt.

Vers. 15. « Et accedet, inquit, rex Aquilonis, et struet aggerem, et capiet urbes munitas. » Hoc est, obsidens aggeribus adhibitis, machinisque admotis. « Et brachia regis Austri non stabunt. » Hoc est, omnibus destituetur viribus. « Et consurgent electi ejus, neque erit robur ad standum. » Et coactis strenuis bellatoribus suis nihil proficiet.

Vers. 16. « Et faciet adveniens adversus eum secundum voluntatem suam, et non est qui stet ante faciem ejus. » Facile enim, inquit, erit in posterum unicuique, eum contempnere, **1276** quod resistere et adversaria superare noqueam. « Et stabit in terra Sabir. » Quædam exemplaria « in terra Sabaim » habent : et quidam eorum, qui Hebræorum vocem in Græcâ transtulere, *voluntatis terram* terram Sabir vocarunt : significat autem promissionis terram, que voluntatis erat, et montem Siou ^d, quem dilexit, et in quo beneplacitum est Deo habitare in eo ^e. *Sabaim* vere virtutum (sive exercituum) exponitur. Sive igitur terra voluntatis, sive terra virtutis Judæa vocata sit (etenim supra quoque *virtutem* ipsam appellavit, et hic *Sabaim* sive *Sabir* eam nuncupat) : ingreditur, inquit, rex Babylonis in hanc quoque terram.

^d Psal. cxxxi, 3. ^e Psal. lxxv, 16.

τῆς προτέρας συναγαγὼν στρατείαν ὀρμήσει κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ποιήσει δὲ τοῦτο περὶ τὸ τέλος τῆς αὐτοῦ βασιλείας· τοῦτα γὰρ σημαίνει· Εἰς τὸ τέλος τῶν καιρῶν, καὶ ἐπελεύσεται εἰσόδια ἐν δυνάμει μεγάλῃ ^α. Ἐνταῦθα διπλασιασμός ἐστιν Ἑβραϊκός· ἡβουλήθη γὰρ εἰπεῖν, ὅτι εἰσόδη μεγάλη χρήσεται. Ἰδίωμα δὲ ἐστὶ καὶ Ἑβραίων, καὶ Σύρων· καὶ οὗτοι γὰρ κάκεινοι λέγειν εἰώθασιν· Εἰσερχόμενος εἰσελήλυθε, καὶ Ἐξερχόμενος ἐξελήλυθε, καὶ Ἐσθίων ἐσθίει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως. Ἥλειθι τοίνυν οἱ ἑρμηνευταὶ ἀκριβεῖα χρώμενοι, καὶ τῆς Ἑβραϊκοῦ ἰδιώματιν ἠκολούθησαν.

ἰδ'. Καὶ ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις, φησὶ, πολλοὶ ἐπαναστήσονται ἐπὶ βασιλείᾳ τοῦ Νότου. Οὗτω γὰρ Ἀντιόχῳ ^α καταγωνισαμένου τὴν Πτολεμαίων, ὡς ἀσθενοῦς λοιπὸν καὶ οἱ κλησιόχωροι καταφρονήσουσι. Καὶ οἱ υἱοὶ τῶν λοιμῶν τοῦ λαοῦ σου ἐπαρθήσονται ^β, τοῦ στήσαι ὄρασι, καὶ ἐπαρθήσονται, καὶ ἀσθενήσουσι. Πάλιν ἐνταῦθα υἱοῦς *λοιμῶν* τοὺς λοιμοὺς προσηγόρευεν· οἱ γὰρ πονηρίᾳ, φησὶ, καὶ μηχανίᾳ τρόπων συζῶντες, καὶ τὸ δυσσεβῆς ^γ ζῆν τῆς εὐσεβείας προαιρούμενοι, κτραθήσονται διὰ τούτων τῶν βασιλείων τὴν νομικὴν καταλύσαι λαρείαν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσιν ἤττον γὰρ ὄντες ἀσεβεῖς οὗτοι θεραπεύοντες τὸ Ἰουδαῖον διατέλεσαν ἔθνος.

ἰε'. Καὶ εἰσελεύσεται, φησὶν, ὁ βασιλεὺς ^δ Βοθρᾶ, καὶ ἐκχεεὶ πρόσχωμα, καὶ συλλήψεται πόλεις ὀχυράς. Ἀνεὶ τοῦ, πολιορκίᾳ ^ε, καὶ χύμασι, καὶ μηχανήμασι χρήσεται. Καὶ βραχίονας ^ς τοῦ ^ζ βασιλέως τοῦ Νότου οὐ στήσονται· ἰ τουτέστι, πάσης δυνάμειος ἔρημος γενήσεται. Καὶ ἀναστήσονται οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ἰσχύς τοῦ στήσαι ^η. Καὶ τοὺς ἀριστείας δὲ αὐτοῦ συλλέγων ὄνησει ὠδὴν ^θ.

ἰς'. Καὶ ποιήσει ὁ εἰσπορευόμενος πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐστὼς κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. Ῥᾶδιον γὰρ, φησὶ, λοιπὸν ἐκείτῃ καταφρονεῖν αὐτοῦ, τῷ μὴ δύνασθαι ἀνταγωνίζεσθαι ^α, καὶ τῶν ἐναντίων περιγενέσθαι ^β. Καὶ στήσεται ἐν τῇ γῆ τοῦ ^γ Σαβεῖρ. Ἐνια ^δ τῶν ἀντιγράφων, « ἐν τῇ γῆ τοῦ Σαβαίμ » ἔχει· τινὲς δὲ τῶν τῆν Ἑβραίων φωνὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταβληκόπων, γῆν θελήσεως τὴν γῆν τοῦ Σαβεῖρ κλήκασιν· σημαίνει δὲ τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν, θελήσεως οὖσαν· καὶ τὸ ἕρος τὸ Σιών, ὃ ἠγάπησεν καὶ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῇ. Καὶ τὸ Σαβαίμ δὲ δυνάμειος ἑρμηνεύεται. Εἶτε γούν ^ε γῆ εὐδοκίας, εἶτε γῆ δυνάμειος ἡ Ἰουδαία κέκληται (καὶ γὰρ καὶ ἄνω *δύναμις* αὐτὴν προσηγόρευσε, καὶ ἐνταῦθα *Σαβαίμ* ἐκ' οὖν *Σαβεῖρ*), εἰσελεύσεται, φησὶν, ὁ βασιλεὺς τοῦ Βοθρᾶ καὶ εἰς ταύτην τὴν γῆν. Καὶ συντε-

VARIÆ LECTIONES.

^α μεγ. Edit. prior heb. κολλῆ. ^β Ἄντ. B præm. τοῦ. ^γ x. ἐπαρθ. Des. In A. ^δ δύσα. Ita B pro δυσσεβῆς, ut hab. Sirrn. ^ε A et B βασιλεὺς τοῦ. ^ς B πολιορκιών. ^ζ βρ. A præm. οἱ. ^η τοῦ. Des. in B. ^θ B στήσαι. ^α οὐδ. B præm. πλέον. ^β ἀντ. B præm. λοιπὸν. ^γ B περιγενέσθαι. ^δ τοῦ. Ex A et B suppl. ^ε Ἐνια. — κεκλ. Vid. Montf. Hexapla, ad h. l. ^ς B οὔν.

λεσθήσεται ἐν τῇ χειρὶ ζυγῶ. » Τουτέστιν, εὐδοκῆσθαι· οὕτω γὰρ ἡμᾶς καὶ ὁ Ἰωσήφκος διὰ τῆς ἱστορίας ἐδίδαξεν, ὅτι αὐτόματοι τὸν Ἀντίοχον οἱ Ἰουδαῖοι δεξάμενοι σφόδρα ὕπ' αὐτοῦ ἐπιμήθησαν.

ζ'. « Καὶ τάξει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, φησὶν, εἰσεῖδέν ἐν ἰσχυρῇ πάσης τῆς βασιλείας αὐτοῦ. » Ἐπιχειρήσει γὰρ ἅπασαν τοῦ βασιλείως τοῦ Νότου σφετερισθεῖσαι τὴν βασιλείαν. « Καὶ εὐθεῖα, φησὶν, ἅπαντα ἔμετ' αὐτοῦ ποιήσει. » Ἀποδώσει γὰρ αὐτῷ πάντα ὅσα ἤρπασεν. « Καὶ θυγατέρα τῶν γυναικῶν δώσει αὐτῷ τοῦ διαφθεῖραι αὐτήν, καὶ οὐ μὴ παραμείνη, καὶ οὐκ αὐτῷ ἔσται. » Ὅπερ ἦν ἀσφαλῶς εἰρηκεν, τοῦτο ἐνταῦθα σαφῶς ἰδοῦσι μὲν γὰρ αὐτῷ, φησὶ, γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, οὐκ εἰς μακρὴν δὲ αὐτῇ ἀποδοθήσεται τῷ δεδωκότι, καὶ τὸ συνοικεσίον διαλυθήσεται. Οὕτω δὲ, φησὶ, διαθείς τὴν Αἴγυπτον,

η'. « Ἐπιστρέφει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὰς νήσους, καὶ συλλήψεται πολλὰς, καὶ καταπαύσει ἄρχοντας ὀνειδισμοῦ αὐτοῦ· πλὴν ὁ ὀνειδισμὸς αὐτοῦ ἐπιστρέφει αὐτῷ. » Πολλὰς γὰρ τῶν νήσων ὅψ' ἑαυτὸν κοιτησάμενος, καὶ τοὺς ἐκείνων ἑθνάρχας τοῦ ἄρχεν πύσας, καταγελάστος ἐποίησεν. Ἀλλὰ τοῦτο, φησὶ, τοῦ ὀνειδισμοῦ καὶ αὐτὸς ἀπολαύσει. Ῥωμαῖοι γὰρ ἐν Θερμοπύλαις αὐτὸν καταγωνισάμενοι, καὶ τῆς πολλῆς αὐτὸν θρασυτητος παύσαντες, δασμὸν αὐτῷ χιλίων ταλάντων ἐπέθεσαν, καὶ τοῦτον φέρειν καθ' ἑκαστον ἐνιαυτὸν κατηνάγκασαν, καὶ τὸν ἰδὼν δὲ αὐτοῦ Ἀντίοχον ἰδὼν ἐκκληθῆντα Ἐπιφανῆ ὀμηρα² λαβόντες ἐν τῇ Ῥώμῃ ἔφρουρον. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἡ πρώτη τῶν Μακκαβαίων διδάσκει· εἰρηκῶς γὰρ ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν τῶν Ἀλεξάνδρου δεξαμένων βασιλείαν, ἐπήγαγε· « Καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτῶν ῥίζα ἀμαρτωλῶς, Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανῆς, υἱὸς Ἀντίοχου τοῦ βασιλείως, ὃς ἦν ὀμηρα ἐν Ῥώμῃ. Τοῦτο προσσημαίνων τῷ Δανιὴλ ὁ προσδιαλεγόμενος αὐτῷ ἔφη· « Πλὴν ὁ ὀνειδισμὸς αὐτοῦ ἐπιστρέφει αὐτῷ. » Τούτοις ἐλάγει·

θ'. « Καὶ ἐπιστρέφει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, εἰς τὸ κατισχύσαι τῆς γῆς αὐτοῦ. » Ταῦτα, φησὶν, ἐν ταῖς νήσοις διαπραξάμενος, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανήξει βασιλείαν.

« Καὶ ἀσθενήσει, καὶ πεσεῖται, καὶ οὐκ εὐρεθήσεται. (κ.) Καὶ ἀναστήσεται ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ φυτὸν βασιλείας³, καὶ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ παραβιάζων. » Ἀντίοχον λέγει τὸν Ἐπιφανῆ, ὃς ἀποδράς ἀπὸ τῆς Ῥώμης, Σέλευκον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ διεδέξατο. Ἀντίοχον γὰρ τὸν μέγαν Σέλευκος ὁ καλούμενος Φιλοπάτωρ διεδέξατο, υἱὸς αὐτοῦ ὄντος δὲ Σελεύκου τελευταίαντος, Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανῆς παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν. Περὶ τούτου φησὶν· « Ἀναστήσεται ἐκ τῆς ῥίζης αὐτοῦ φυτὸν βασιλείας, καὶ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ παραβιάζων· » τουτέστι, τὴν τοῦ πατρὸς δυναστείαν μιμού-

« Et consumetur in manu ejus. » Hoc est, prospere ei succedet. Sic enim nos item Josephus docuit in Historia, Judæos Antiocho ultro accepto, magno in honore ab illo habitos fuisse.

VERS. 17. « Et ponet faciem suam, inquit, ut veniat in robore totius regni ejus. » Conabitur enim omne regis Austri regnum sibi vindicare. « Et recta, inquit, omnia cum eo faciet. » Quæcunque enim diriperit, ea, inquit, omnia reddet ipsi. « Et filiam mulierum tradet ei, ut corrumpat ipsam, et non permanebit, neque erit illi. » Quod supra obscure dixerat, hic apertius declarat. Dabit enim ipsi, inquit, uxorem, filiam suam, nec multo post tempore ipsa reddetur ei, qui dederit, soluto matrimonio. **1277** Cumque Ægyptum, inquit, ita affecerit.

VERS. 18. « Convertet faciem suam ad insulas, et capiet multas, et cessare faciet principes opprobrii sui : verum opprobrium ejus convertetur in eum. » Multis enim insulis in suam ditionem redactis, istarumque principibus imperio abdicatis tales eos reddidit, qui ludibrio haberentur. Verum ne ipse quidem hujus expers erit opprobrii. Romani enim illi ad Thermopylas debellato, compressa ejus ingenti audacia, mille impusere talentorum tributum, quod sibi singulis annis cum afferre coegerunt, filiumque ejus Antiochum cognomento Epiphanem acceptum obsidem Romæ custodiebant. Quod nos etiam docet primus liber Machabæorum. Cum enim scriptor locutus esset de iis, qui Alexandri regnum exceperet, subjecit : « Et exiit ex eis radix peccatrix Antiochus Epiphanes, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obses. » Hoc præsignificans Danieli, is qui cum eo colloquitur : « Verum, inquit, opprobrium ejus in eum convertetur. » His adjecit :

VERS. 19. « Et convertet faciem suam ad obtinendam terram suam. » His in insulis peractis, inquit, in suum regnum revertetur.

« Et infirmabitur, et cadet, et non inveniatur. (VERS. 20.) Et surget de radice ejus planta regni, et ad præparationem ipsius transferens. » De Antiocho Epiphane loquitur, qui Roma profectus Seleuco fratri **1278** suo successit. Nam Antiocho Magno Seleucus cognomento Philopator successerat filius ejus : quo mortuo, Antiochus Epiphanes accipit regnum, de quo ait : « Surget de radice ejus planta regni, et ad præparationem ipsius transferens. » Hoc est, patris imperium imitans, et idoneus ad obtinendum sibi ab illo paratum regnum. Hoc declarans adjecit : « Et faciens gloriam regni, » id est, in rebus gerendis se

¹ 1 Mach. i, 10.

VARIE LECTIONES.

² B πάντα ³ ὅσα. B ἄ. ¹ ἐκ. ἐόν. B ἐν ἀρχαῖς ἐκείνων. ² Edit. prior hab. Ἀντίοχου. ³ ὅσα. In quoque 1 Mach. i. c. leg. B ὀμηρον. ⁴ ὁ. Des. in B. ⁵ τὸ κατ. A τὴν ἰσχύον. ⁶ βας. A πραγμ. τῆς. omittit vero καὶ post βασιλ. ⁷ αὐτ. In B post ὄν ponitur.

maxime strenuum præbens. « Et in diebus illis A
conterentur, et non in facie, neque in bellis. »
Idonens enim erit, inquit, qui vel solo nomine,
absque prælio, ac sine sanguine, omnibus terro-
rem incutiat, eosque sibi subjiciat.
ώποις, οὐδὲ ἐν πολέμοις ¹⁰. » Ἰκανὸς γάρ, φησὶν,
καταπληξῆσαι πάντας, καὶ ἑαυτῷ ὑποτάξαι.

VERS. 21. « Et stabit in præparationem ejus. »
Tanta autem, inquit, ejus erit virtus, ut etiam sine
prælio regnum ad se a parente translatum obti-
neat. « Et despectus fuit, et non est data super
eum gloria regni. » Atqui non erat, inquit, illu-
stris, rex cum esset, sed vilis quidam videbatur,
qui Romæ custodiretur. « Et revertetur in abundan-
tiam, et obtinebit regnum in lapsibus. » Verum-
tamen, inquit, quamvis valde despectus, cum
multa rerum copia veniet plurimoque cum exer-
citu, et dolo sibi opitulante ac fraude adhibita,
regnum obtinebit. Hoc vero etiam in secunda vi-
sione beatus Daniel conspexit, audivitque sanctum
Gabrielem, dicentem : « Dolus in manu **1279**
ejus, et in corde suo magnificabitur; et occidet
multos, et in perditione multorum stabit ⁶. » Et
hic similiter : « Obtinebit enim regnum, inquit,
in lapsibus. »

VERS. 22. « Et brachia inundantis inundabuntur
a facie ejus, et conterentur. » Hic autem denuo
Ægyptiorum innuit regnum, quia etiam illi mul-
tum potentes, et instar diluvii adversarios perden-
tes, et interneccioni dantes, ab ipso inundabuntur,
et conterentur. Neque isti soli, sed etiam : « Dux C
testamenti. »

VERS. 23. « Et a commistionibus erga ipsum
faciet dolum. » Hic præsignificat seditionem con-
citatum contra Oniam principem sacerdotum, a
Jesu, qui etiam Jason dictus fuit, et Onia filio
Menelai : ex quibus Jason, cum prius ad Antio-
chum contendisset, fratrem suum pontificatu de-
jecit, Menelaus vero muneribus et auro Antiocho
missis, ad se rursus revocato pontificatu expulit
Jasonem. Hinc graves et molestæ calamitates
Judæorum nationem invasere. Hæc beatus Daniel
ante edoctus audit : « Brachia inundantis ab ipso
inundabuntur. » Et loquitur de Ptolemæo Philo-
metore, qui Ptolemæo Epiphani successit. His
subjecit, « Et dux fœderis. » Principem sacerdotum
intelligi vult, pium Jasonis fratrem, præmonetque
fore ut illum etiam abdicet pontificatu maximo.
Deinde docet modum, dicens : « Et a commistio-
nibus erga illum faciet dolum, » **1280** utetur
enim ministris, inquit, iis qui se idem habere

⁶ Dan. viii, 23.

μενος, καὶ ἰκανὸς ὦν τῆν ἑτοιμασθεῖσαν ὑπ' ἐκείνου
καταστῆν βασιλείαν. Τοῦτο ⁸ παραδηλῶν ἐπήγαγε ·
« Καὶ πράξων δόξαν βασιλείας; » ἀντὶ τοῦ, ὑπερ-
άγαν τῷ δραστηρίῳ χρώμενος. « Καὶ ἐν ταῖς ἡμέ-
ραις ἐκείναις συντριβήσονται ⁹, καὶ οὐκ ἐν προσ-
ῆστοι καὶ μόνῃ τῇ φήμῃ ἀμαχητὶ καὶ ἀναιμωτῶν

κα'. « Καὶ στήσεται ἐπὶ τὴν ἑτοιμασίαν αὐτοῦ. »
Τασαύτῃ δὲ, φησὶ, χρῆσεται δυναστεία, ὡς καὶ ἀνευ
συμπλοχῆς κρατῆσαι τῆς πατρῶθεν εἰς αὐτὸν παρα-
πεμφθείσης βασιλείας. « Ἐξουδενώθη, καὶ οὐκ
ἐδόθη ¹¹ ἐπ' αὐτὸν δόξα βασιλείας. » Καὶ μὴν, φη-
σὶν, οὐκ ἦν ἐπίδοξος, βασιλεὺς ὦν, ἀλλ' εὐτελής τις
ἐδόκει ἐν τῇ ῥώμῃ φρουρούμενος. « Καὶ ἐπανήξει ¹²
ἐπ' ¹³ εὐθηρίῳ, καὶ κατισχύσει βασιλείας ἐν ὀλισθη-
μασι. » Ἄλλ' ὁμως, φησὶ, καὶ λίαν ὦν ἐξουθεν-
μένος ¹⁴, μετὰ πολλῆς ἤξει περιουσίας καὶ πλειστής
δυνάμεως, καὶ κρατῆσει τῆς βασιλείας δόλῳ συνεργῶν,
καὶ ἐξαπάτῃ μᾶλλον ¹⁵ χρώμενος. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν
τῇ δευτέρᾳ ὁπασίᾳ ὁ μακάριος θεόασατο Δανιὴλ,
καὶ ἤκουσε τοῦ ἀγίου Γαβριὴλ, λέγοντος · « Δόλος ἐν
τῇ ¹⁶ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ μεγαλυνθή-
σεται · καὶ διαφθερεῖ πολλοὺς, καὶ ἐπὶ ἀπωλείᾳ πολ-
λῶν στήσεται. Καὶ ἐνταῦθα ὡσαύτως · « Κατισχύσει
γάρ ¹⁷, φησὶ, βασιλείας ἐν ὀλισθημασι. »

κβ'. « Καὶ βραχίονες τοῦ κατακλύζοντος κατακλυ-
σθήσονται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ συντριβήσονται. »
Πάλιν δὲ ἐνταῦθα τὴν τῶν Αἰγυπτίων ἠνέκατο βασι-
λείαν, ὅτι κάκεινοι οἱ τὰ μεγάλα δυνάμενοι, καὶ δικ-
κην κατακλισμοῦ τοὺς ἀνθισταμένους διαφθείροντες,
καὶ ἀφανεῖς καὶ φροσῶδους ἀποφαίνοντες, καὶ οὗτοι
ὑπ' αὐτοῦ κατακλυσθήσονται, καὶ συντριβήσονται,
οὐκ οὗτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ, « Καὶ γε ἡγούμενος ¹⁸
διαθήκης. »

κγ'. « Καὶ ἀπὸ τῶν συμμίξεων ¹⁹ πρὸς αὐτὸν
ποιήσει δόλον. » Ἐνταῦθα προσημαίνει τὴν γενομέ-
νην ἐπανάστασιν Ὀνία τῷ ἀρχιερεὶ ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ
καὶ Ἰάσωνος, καὶ Ὀνίου τοῦ Μενελάου · τοῦτων γὰρ
πρότερον ²⁰ μὲν ὁ Ἰάσων, πρὸς τὸν Ἀντίοχον δρα-
μῶν, τὸν οἰκτεῖον ἀδελφὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ἐξέβαλεν,
ὁ δὲ Μενέλαος, δῶρα καὶ χρυσίον ἀποσταλεῖς κομίσει
τῷ Ἀντιόχῳ, εἰς ἑαυτὸν πάλιν τὴν ἀρχιερωσύνην
μεταθεῖς, ἐξήλασε τὸν Ἰάσωνα. Ἐντεῦθεν αἱ δεινὰ
καὶ χαλεπαὶ συμφορὰὶ τῷ Ἰουδαίῳ κατέλαβον ἔθνος.
Ταῦτα ὁ μακάριος προδιδοῦμενος Δανιὴλ, ἀκούει,
ὅτι « Βραχίονες τοῦ κατακλύζοντος κατακλυσθήσονται
ἀπ' αὐτοῦ. » Λέγει δὲ Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα ·
οὗτος γὰρ Πτολεμαῖον τὸν Ἐπιφανῆ διεδέξατο. Τού-
τοις ἐπήγαγε · « Καὶ γε ἡγούμενος διαθήκης. » Λέ-
γει γὰρ ²¹ τὸν ἀρχιερεῖα τὸν εὐσεβῆ, τὸν τοῦ Ἰάσωνος
ἀδελφόν, καὶ προδιδάσκει, ὅτι κάκεινον τοῦ ἀρχ-
ιερατεύειν παύσει. Εἶτα διδάσκει τὸν τρόπον · « Καὶ
ἀπὸ τῶν συμμίξεων πρὸς αὐτὸν ποιήσει δόλον. »

VARIE LECTIONES.

⁸ τοῦτο. B add. γάρ. ⁹ A συντριβήσεται. ¹⁰ A et B πολέμῳ. ¹¹ A ἔδωκαν, et deinde δόξαν. ¹² A ἤξει. ¹³ ἐπ'. A et B ἐν. ¹⁴ B ἐξουδενώμενος. ¹⁵ μᾶλλον. In B ante καὶ ἐξαπ. ponitur. ¹⁶ τῇ. Des. in B. ¹⁷ γάρ. Des. in B. ¹⁸ B ἡγησάμενος. ¹⁹ A συναναμίξεων. ²⁰ B πρότερος. ²¹ γάρ. B δέ.

Χρῆσεται γὰρ, φησί, διακόνους τοῖς τὸ αὐτὸ γένος ἔχειν σεμνονομένοις, καὶ δόλῳ συνεργῶν χρώμενος μύρια θεινὰ εἰς τὸ ἔθνος ἐργάσεται. « Ἀναθήσεται δὲ καὶ ὑπερισχύσει αὐτοῦ ἐν ὀλίγῳ ἔθνεϊ. » Ἐξαπατήσας γὰρ τοὺς τὰ Ἱερουσόλυμα οἰκοῦντας, ὡς μετ' εἰρήνης εἰσιεῖναι μέλλων, πρῶτον μὲν ἐπιθήσεται τῶν ἀδύτων ἐτόλμησε τοῦ θεοῦ νεῶν, ἔπειτα ἅπαντα τὸν ἐπιχει-
μενον κόσμον ἀφελὼν, καὶ τὰ ἀφειρωμένα τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ σκευῆ, οὕτως ἐξελέλυθεν. Αὐτοῖς δὲ πάλιν ἐπιστρατεύσας τῇ πόλει, ὀκτὼ μὲν μυριάδας ἀνθρώπων κατέσφαξε ²², καὶ οὐδὲ τούτοις ἀρκεσθεῖς, τοὺς ἑκταυτῷ στρατηγούς ἀποστείλας, ἑτέρους πάλιν φησί.

A glorientur genus, adhibitoque dolo, in nationem infinita mala patrabit. « Ascendet autem, et superabit ipsum modica gente. » Deceptis enim Hierosolymorum incolis, quasi pacificus ingressurus, primum in sacri Dei templi adyta ingredi ausus est : deinde ablato omni imposito ornatu, et vasis divino cultui dedicatis, egressus est. Kursusque adducto ad urbem exercitu octoginta hominum milia occidit. Neque his contentus missis ducibus suis innumerabiles caedes faciendas curavit. Haec prae-significans :

μυρίους ²² φόνους ἐργάσατο. Ταῦτα προσημαίνων

« Καὶ ὑπερισχύσει αὐτοῦ ἐν ὀλίγῳ ἔθνεϊ. (κδ.) Καὶ ἐν εὐθνήᾳ, καὶ ἐν πίστι χώραις ἦξει. » Ὅθεν γὰρ δι' ἀπορίαν, φησί, μετ' ὀλίγων ἀφίξεται, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ φρονήματος ἀλαζονείαν. Ἔστι γὰρ αὐτῷ καὶ εὐθνήα καὶ ἀπολαυσις μυρίων ἔθνῶν πύσων, καὶ φόρον πολὺν χορηγούντων. « Καὶ ποιήσει ἃ οὐκ ἐποίησαν οἱ πατέρες αὐτοῦ καὶ ²³ οἱ πατέρες τῶν πατέρων αὐτοῦ· προνομήν καὶ ὑπαρξίν ²⁴, καὶ σκύλα αὐτοῖς θιασκοπήει. » Πάντων γὰρ αὐτοῦ τῶν πατέρων, καὶ τῶν προγόνων ἀπάντων τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τετιμηκότων, τάναντία οὕτως πάντα ²⁵ ἐργάσεται, ἀναιρίων καὶ ληϊζόμενος, καὶ ἐξανδραποδίζόμενος, καὶ τοῖς συστρατευομένοις τὰ τούτων δωρούμενος. « Καὶ ἐπ' Αἴγυπτον, φησί, λογίζεται λογισμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἕως καιροῦ ²⁶. » Ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐπὶ πλὴν κρατήσεται.

κε'. « Καὶ ἐξεγερθήσεται ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ καὶ καρδία αὐτοῦ ἐπὶ βασιλέα τοῦ Νότου, ἐν δυνάμει μεγάλῃ. » Ταύτην αὐτοῦ τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐφοδόν, καὶ ἡ πρώτη τῶν Μακκαδαίων διδάσκει ἱστορίᾳ. « Εἰσῆλθε γὰρ, φησὶν, Ἀντίοχος εἰς Αἴγυπτον ἐν ὄχλῳ φαρῆ, καὶ ἐν ἄρμασι καὶ ἐλέφασιν ²⁷, καὶ ἐππεῦσι, καὶ ἐν σέδῳ μεγάλῳ, καὶ συνεστήσατο πόλεμον πρὸς Πτολεμαῖον βασιλέα Αἰγύπτου, καὶ ἐνετράπη Πτολεμαῖος ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἔφυγε, καὶ ἔπεσαν τραυματαῖαι πολλοὶ, καὶ κατελάθοντο τὰς πόλεις τὰς ὑχυράς ἐν γῆ Αἰγύπτου ²⁸, καὶ ἔλαβον τὰ σκύλα τῆς ²⁹, Αἰγύπτου. Καὶ ³⁰ ταῦτα προδιδοσόμενος ὁ μπάκρος Δανιὴλ ἤκουσε ³¹. « Καὶ ὁ ³² βασιλεὺς τοῦ Νότου συνάψει πόλεμον πρὸς αὐτὸν, ἐν δυνάμει μεγάλῃ καὶ ἰσχυρῇ σφόδρα, καὶ οὐ στήσεται, ὅτι λογιοῦνται ἐπ' αὐτὸν λογισμοὺς. » Ἀντὶ τοῦ, πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς ἐνέδραις χρῆσονται κατ' αὐτοῦ ³³.

κς'. « Καὶ φάγονται, φησί, τὰ δέοντα αὐτοῦ. » Τουτέστι, καταναλώσουσιν αὐτοῦ πᾶσαν τὴν πρὸσ-
οδόν, καὶ τὸν τελούμενον αὐτῷ φόρον ληϊζόμενοι εἰς ἐξουσίας μεταθήσονται ³⁴. « Καὶ συντρέψουσιν αὐ-

« Et superabit, inquit, ipsos modica gente, B (Vers. 24.) Et in abundantia, et in pinguibus regionibus veniet. » Neque enim propter inopiam cum paucis, inquit, veniet, sed propter mentis snæ superbiam : « est enim ipsi et abundantia, et fructus infinitarum gentium pinguium, vectigalia multa suppeditantium. « Et faciet quæ non fecerant patres ejus, et patres patrum ejus, prædam, et substantiam, spolia ipsi disperget. » Nam cum omnes ejus patres et majores Judæorum nationem in magno honore habuerint, iste contraria omnia faciet, occidens, et rapiens, atque in servitatem abducens, et militibus eorum bona concedens. « Et super Ægyptum, inquit, cogitabit cogitationes suas, et usque ad tempus. » Hoc est, neque diutius dominabitur.

C VERS. 25. « Et excitabitur **1281** robor ejus et cor ejus contra regem Austri, in virtute magna. » Hanc ipsius in Ægyptum profectionem prima Machabæorum docet historia. « Ingressus est enim Antiochus, inquit, in Ægyptum, cum turba satis magna, et curribus, et elephantis, et equitibus, et classe magna, et paravit bellum adversus Ptolemæum regem Ægypti, et pudore suffusus est Ptolemæus coram eo, et fugit, et ceciderunt vulnerati multi, et ceperunt urbes inunitas in terra Ægypti, et ceperunt spolia Ægypti ^h. » Et hæc cum ante doceretur beatus Daniel audivit. « Et rex Austri prælio cum ipso confliget, virtute magna et admodum forti, et non stabit, quia cogitabunt contra ipsum cogitationes. » Hoc est, multas et varias insidias ei molientur.

VERS. 26. « Et comedent, inquit, necessaria ejus. » Hoc est, consumerunt omnem illius proventum, et vectigal, quod ipsi pendetur, diripientes ad se convertent. « Et conterent ipsum, et copias

^h I Mach. 1, 17-20.

VARIÆ LECTIONES.

²² κατ. B add. ἄλλας δὲ τοσαύτας ἐξανδραποδίσας διαπραθῆναι προσέταξεν. ²³ μυρ. In B post φόνους ponitur. ²⁴ καὶ οἱ π. τ. π. αὐτοῦ. Ex A et B suppl. ²⁵ x. ὑπ. In A et B post σκύλα ponitur. ²⁶ πάντα. Des. in B. ²⁷ ἕως καιρ. Hæc (omisso καὶ) ultima sunt in cod. Aug. ²⁸ ἄλ. B præm. ἐν. Ita quoque ante ἰππεῦσι. ²⁹ B Αἰγύπτου. ³⁰ τῆς. B γῆς. ³¹ καὶ. Des. in B. ³² B ἤκουσε. ³³ ὁ. Des. in B. ³⁴ κατ' αὐτοῦ. Ex B suppl. ³⁵ B μεταθήσουσιν.

ejus dissolvent, et cadent vulnerati multi. Neque ipsum solum, sed etiam exercitum ejus instar diluvii corrumpet, et ingentem cædem patrabit.

VERS. 27. « Et amborum, inquit, regum corda in improbitatem, et in mensa una mendacia loquentur, et non dirigetur. » Romani enim, sicut nos Josephus historicus **1282** docet, audita ejus cum exercitu profectio, per legatos denuntiarunt, ut recederet ab Ægypto. Quare percusso scædere, inquit, pacem fecit, et mensæ societatem cum Ptolemæo inivit. Simulatam vero amicitiam docens is qui cum Daniele colloquebatur: « Et amborum, inquit, regum corda in improbitatem, et in mensa una mendacia loquentur, et non dirigetur. » Hoc est, non erit stabilis pax illa. « Quia adhuc finis erit in tempus. » Hoc est, rursus enim, cum hoc tempus effuxerit, congregientur et prælio dimicabunt.

VERS. 28. « Et revertetur, inquit, in terram suam cum substantia multa. » Verumtamen tunc, inquit, cum multis divitiis, multarumque facultatum abundantia, in regnum suum redibit. « Et cor ejus adversus testamentum sanctum. » Hoc uno, quod reliquum est, studio tenebitur, ut legem a Deo Judæis datam evertat. Hæc autem inita consilia ad exitum quoque perducet. « Faciet enim, et revertetur, inquit, in terram suam. » Hoc quoque Machabæorum liber, et Josephi tradit Historia.

VERS. 29. « Et tempore suo revertetur, et veniet in Austro, et non erunt sicut prima etiam novissima. » Hoc est, non similiter vincet et superior erit, sed victus revertetur. Illud autem, tempore suo, idoneum bello tempus significat.

VERS. 30. « Et ingredietur ad ipsum ingredientiæ Citiæ, et humiliabuntur. » Ascitis enim sibi multis Cypriis, et aliis insulanis (nam Citiim ad hoc usque tempus oppidum est Cypri), invadet quidem Ægyptum, sed victus **1283** et humiliatus redibit. « Et revertetur, inquit, et indignabitur contra testamentum sanctum. » Omnem enim iracundiam, inquit, qua propter acceptam cladem exarserit, contra sanctum testamentum evomet. Factumque ostendens: « Et faciet, » inquit. Secundo enim adventu et multam faciet cædem, et eos qui effugerint, rediget in servitutem. « Et revertetur, et in tutelam recipiet derelinquentes testamentum sanctum. » Omni, inquit, cura eos complectetur, qui a lege desciverint, et repudiato Judaico ritu, Græcorum mores et cultus amplexi fuerint.

VERS. 31. « Et brachia ex eo surgent, et polluent sanctuarium imperii, et transferent juge sacrificii.

τὴν, καὶ δυνάμεις αὐτοῦ καταλύσει ³⁰, καὶ περὶ οὐκ αὐτὸν γὰρ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν στρατείαν αὐτοῦ δικὴν κατακλισμοῦ διαφθερεῖ, καὶ πολλὴν ἐργάσεται φόνον.

κζ'. « Καὶ ἀμφότεροι, φησὶν, οἱ βασιλεῖς, αἱ καρδίαι αὐτῶν ἐπὶ πονηρίαν, καὶ ἐπὶ τραπέζῃ μιᾶ ψευδῆ λαλήσουσι, καὶ οὐ κατευθυνεῖ. » Ῥωμαῖοι γὰρ, ὡς Ἰωσήπος ἡμᾶς ὁ ἱστοριογράφος διδάσκει, ταύτην αὐτοῦ μαθόντες τὴν στρατείαν, παρενεγγύτησαν ἀποστῆναι τῆς Αἰγύπτου· ὄθεν σπεισάμενος, φησὶν, εἰρήνην, καὶ τραπέζης ἐκοιμήθησε τῷ Πτολεμαίῳ. Τὸ δὲ ὑποῦλον τῆς φιλίας διδάσκων ἡ τῷ Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος, « Καὶ ἀμφότεροι, φησὶν, οἱ βασιλεῖς, αἱ καρδίαι αὐτῶν ἐπὶ πονηρίαν, καὶ ἐπὶ τραπέζῃ μιᾶ ψευδῆ λαλήσουσι, καὶ οὐ κατευθυνεῖ. » Ἀντί τοῦ, οὐ βεβαία ἔσται ἡ εἰρήνη. « Ὅτι ἐτι ³¹ πέρας ἔσται εἰς καιρὸν. » Τούτεστιν, αὐθις γὰρ, τοῦ καιροῦ τούτου διαδραμόντος, συμπλακῆσονται καὶ παρατάξονται.

κη'. « Καὶ ἐπιστρέψει, φησὶν, εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ ἐν ὑπάρξει πολλῇ. » Ἄλλ' ὅμως τότε, φησὶν, μετὰ πολλοῦ πλοῦτου, καὶ πολλῆς περιουσίας, εἰς τὴν οἰκειαν ἐπαναστρέψει ³² βασιλείαν. « Καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐπὶ διαθήκην ἁγίαν. » Μίαν δὲ λοιπὸν στήθεσιν σπουδῆν, ὥστε καταλύσει τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῖς Ἰουδαίοις δεδομένον νόμον. Ταῦτα δὲ βουλευσάμενος, καὶ εἰς πέρας ἔξει τὰ βουλευόμενα. « Καὶ ποιήσει γὰρ, φησὶ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ. » Καὶ τοῦτο δὲ ἡ ³³ τῶν Μακκαβαίων βίβλος, καὶ ἡ Ἰωσήπου ἱστορία διδάσκει.

κθ'. « Καὶ εἰς τὸν καιρὸν αὐτοῦ ἐπιστρέψει, καὶ ἔξει ἐν τῷ Νότῳ ³⁴, καὶ οὐκ ἔσται ὡς ἡ πρώτη καὶ ἡ ἐσχάτη. » Ἀντί τοῦ, οὐχ ὁμοίως νικήσει καὶ ἰσχύσει ³⁵, ἀλλ' ἡττηθεὶς ἐπανήξει. Τὸ δὲ εἰς καιρὸν αὐτοῦ τὸν ἐπιτήθειον τῷ πολέμῳ σημαίνει καιρὸν.

λ'. « Καὶ εἰσελεύσονται εἰς αὐτὸν ³⁶ οἱ εἰσπορεύμενοι Κίτιοι ³⁷, καὶ ταπεινωθήσονται. » Παραλαβὼν γὰρ πολλοὺς Κυπρίους, καὶ ἑτέρους νησιώτας (τὸ γὰρ Κίτιον μέχρι τῆς σήμερον πόλις μὲν ἐστὶ τῆς Κύπρου), ὀρμήσει μὲν κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἡττηθεὶς δὲ καὶ ταπεινωθεὶς ἐπανήξει. « Καὶ ἐπιστρέψει, φησὶ, καὶ θυμωθήσεται ἐπὶ διαθήκην ἁγίαν. » Πάντα γὰρ, φησὶ, τὸν θυμὸν, τὸν διὰ τὴν ἤτταν αὐτῷ προσγιγνώμενον, κατὰ τῆς ἁγίας διαθήκης ἐμέσει. Καὶ δεικνύς τὸ ἔργον, « Καὶ ποιήσει, » φησὶ. Ἐν γὰρ τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ τὸν τε ³⁸ πολλὴν ἐργάσεται ³⁹ φόνον, καὶ τὴν διαφυγόντων τὸν ἀνδραπιδισμὸν. « Καὶ ἐπιστρέψει, καὶ συνήσει ἐπὶ τοὺς καταλιπόντας διαθήκην ἁγίαν. » Πᾶσαν, φησὶ, ποιήσεται πρόνοιαν τῶν παρανομησάντων, καὶ τὸ μὲν Ἰουδαῖζειν ἀρνηθέντων, τὸ δὲ Ἑλληνίζειν ἀσπασσάμενων.

λα'. « Καὶ βραχίονες ⁴⁰ ἐξ αὐτοῦ ἀναστήσονται, καὶ βεθλώσουσι τὸ ἅγιασμα τῆς δυναστείας, καὶ με-

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ Rec. lect. est κατακλύσει, cui favent sequentia. ³¹ Edit. prior hab. ἐπὶ. ³² B ἀναστρέψει. ³³ B ἡ τε. ³⁴ Edit. prior hab. νόμῳ. ³⁵ x. ισχ. Des. in B. ³⁶ B ἐν αὐτῷ. ³⁷ B Κιτιαῖοι. ³⁸ τε. Des. in B. ³⁹ B εἰργάσασθαι. ⁴⁰ βρ. Αἰῖ, σπέρματα.

τιστήσουσι τὸν ἐνδελεχισμόν, καὶ δώσουσιν εἰς αὐ-
 πὸν⁴⁷ βδέλυγμα ἠφανισμένον. » Βραχίονας καλεῖ,
 ὡς καὶ ἦδη προειρήκαμεν, τοὺς ὑπουργοῦντας αὐτῷ
 στρατηγούς, ἅτε δὴ δίκην βραχιόνων τὰ τε τοῦ βα-
 σιλέως πληροῦντας προστάγματα. Πέμψει τοιγαροῦν,
 φησὶ⁴⁸, τινὰς τὸ μὲν ἅγλασμα τῆς δυναστείας βεθ-
 λούοντας, ἀντὶ τοῦ. τῷ⁴⁹ Θεῷ τῷ παντοδυνάμῳ⁵⁰
 ἀνακείμενον νεῶν βωμῶν δὲ εἰδωλικὸν ἔνδον ἀναστή-
 σοντα· τοῦτο γὰρ καλεῖ βδέλυγμα ἠφανισμένον.
 Διδάσκει δὲ ἡμᾶς τοῦτο καὶ ἡ δευτέρα τῶν Μακκα-
 βαίων· φησὶ γὰρ⁵¹ οὕτως· « Περὶ δὲ τὸν καιρὸν τοῦ-
 τον, τὴν δευτέραν ἐφοδὸν ὁ Ἀντίοχος εἰς τὴν Αἴγυ-
 πτον ἰστέλλατο. » Ἔτα ἐν μέσῳ ὁ συγγραφεὺς τινα
 περὶ τῆς τῶν νόθων ἀρχιερέων φιλονεικίας εἰρη-
 κῶς, ἐπήγαγε· « Προσπεσόντων δὲ τῷ βασιλεῖ, περὶ
 τῶν γερονότων ὑπέλαβεν⁵² ἀποστατεῖν τὴν Ἰουδαίαν·
 Ὅθεν ἀναστρέψας ἐξ Αἰγύπτου τεθριωμένος τὴν ψυ-
 χήν, ἔλαβε τὴν πόλιν ἐσφράλωτον, καὶ ἐκέλευσε τοῖς
 στρατιώταις κόπτειν ἀφειδῶς τοὺς ἐμπύπτοντας. »
 Ἔτα διηγησάμενος, ὡς κατὰ πάσης ἡλικίας ὁ φόνος
 ἐχώρει, καὶ ὀκτῶ μυριάδες νεκρῶν ἠριθμήθησαν, πάλιν
 μετὰ βραχέα φησὶν· « Ἀπεχθῆ ὁ πρὸς τοὺς
 Ἰουδαίους διάθεσιν ἔχων ὁ Ἀντίοχος, ἔπεμψε μυσ-
 τήρην Ἀπολλώνιον μετὰ στρατευμάτων διςμυρίων
 πρὸς τοὺς διτχιλίους⁵³, προστάξας τοὺς ἐν ἡλικίᾳ
 ἐσθὴ πάντας κατασφάζει. » Καὶ μετὰ βραχέα πάλιν⁵⁴
 φησὶ· « Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἀπέστειλεν ὁ βασι-
 λέως γέροντα Ἀθηναῖον, ἀναγκάζειν⁵⁵ τοὺς Ἰουδαίους
 μεταβαίνειν ἀπὸ τῶν πατρῶν νόμων, καὶ τοῖς τοῦ
 Θεοῦ νόμοις μὴ πολιτεύεσθαι, μολῦναι δὲ καὶ τὸν
 ἐν Ἱερουσαλήμ νεῶν⁵⁶, καὶ προσονμάσαι Διὸς
 Ὀλυμπίου. » Ταῦτα προαγορεύων ὁ τῷ μακαρίῳ
 Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος ἔφη· « Καὶ βραχίονες ἐξ
 αὐτοῦ ἀναστήσουσιν, καὶ βεθλωῦσονται τὸ ἅγλασμα
 τῆς δυναστείας, καὶ μεταστήσουσι τὸν ἐνδελεχισμόν·
 τούτῳσι, τὴν καθ' ἡμέραν τῷ Θεῷ προσφερομένην
 λατρείαν. » Καὶ δώσουσιν εἰς αὐτὸν βδέλυγμα ἠφανι-
 σμένον· τὸν βωμῶν, ὃν τῷ Διὶ ἀνέστησεν ὁ δυσσεβὴς
 βασιλεὺς, καὶ χοῖρον ἐπ' αὐτοῦ προσενήνοχε.

λβ. « Καὶ τοὺς ἀνομοῦντας⁵⁷, φησὶ, διαθήκη ἀπ-
 ἔφυσιν ἐν ὀλισθήμασι. » Τοὺς γὰρ παρανομία συζῶν-
 τας προφανῶς δυσσεθεῖν παρασκευάσουσι τοῖς ἀπατη-
 λῶς χρώμενοι λόγοις. « Καὶ λαὸς, γινώσκοντες Θεὸν
 αὐτῶν, κατισχύσουσι καὶ ποιήσουσι. » Τοὺς περὶ
 τὸν μακάριον Ματθαίαν ἐνταῦθα αἰνίττεται, ὃς
 πρῶτος τοῖς τοῦ Ἀντίοχου δόγμασιν ἀντιστάς, καὶ
 σὺν τοῖς υἱεῖσι τὴν Ἐρημόν καταλαβὼν, μετ' ὀλίγων
 στρατευόμενος τοὺς ἐκείνου κατηγωνίσαστο στρα-
 τηγούς.

λγ. « Καὶ οἱ συνετοὶ λαοῦ, φησὶ, συνήσουσιν εἰς
 πολλά. » Οἱ γὰρ εἰς δέον τῇ πρὸς τοῦ Θεοῦ χορηγη-
 θεῖᾳ γνῶσει χρώμενοι, σφόδρα τῶν ἐκείνου κατα-

A cium, et dabunt in ipsum abominationem desola-
 tam. » *Brachiu* vocat, ut jam ante diximus, duces
 ei servientes, ut instar brachiorum jussa regis
 exsequentes. Mittet itaque aliquos, inquit, qui san-
 ctuarium imperii polluant, hoc est, Deo omnipo-
 tenti dedicatum templum; ara, in qua colantur
 idola, in ipso erecta: hoc enim vocat *abomina-
 tionem desolatam*. Hoc etiam nos docet secundus
 Machabæorum liber, cum sic ait: « Circa hoc
 tempus secunda profectio Antiochus in Ægyptum
 profectus est¹. » Deinde interpositis quibus-
 dam de contentione principum sacerdotum, qui
 haud legitimi essent, scriptor subjecti: « Cumque
 hæc accidissent regi, pro rebus gestis² suspicatus
 est defecturam esse Judæam. Unde **1284** rever-
 sus ex Ægypto efferatus animo, armis urbem
 cepit, jussitque ut milites obvios quoscunque,
 nulli parcentes, cæderent³. » Tum, narrata eade
 quæ in omnem ætatem invaserat, et quemadmo-
 dum octoginta millia cadaverum numerata essent,
 rursus paulo post: « Inimicam, inquit, erga Judæos
 mentem habens Antiochus, misit odiosum princi-
 pem Apollonium cum exercitu viginti duorum
 millium, præcipiens omnes qui erant in plena
 ætate interficere⁴. » Et paulo post item: « Sed
 brevi tempore misit rex senem Atheniensem, qui
 cogeret Judæos migrare a patriis legibus, ut Dei
 legibus minime se regerent, contaminaretque quod
 erat in Hierosolyma templum, et Jovis Olympii
 nominaret⁵. » Hæc prædicens is, qui cum beato
 Daniele colloquebatur: « Et brachia, inquit, ex
 eo surgent, et polluent sanctuarium imperii, et
 transferent jure sacrificium; » hoc est, cultum
 qui Deo singulis diebus offerebatur: « Et dabunt
 in ipsum abominationem desolatam, » aram, quam
 Jovi erexit impius rex, in qua etiam porcum im-
 molavit.

VERS. 32. « Et inique agentes, inquit, in testa-
 mentum inducent, in lapsibus. » Nam efficient,
 ut impii et iniqui palam impie agere non verean-
 tur, dolosis verbis utentes. « Et populus, cogno-
 scentes Deum suum, obtinebunt et facient. » Eos
 hic innuit, qui beatum Mattathiam sequebantur,
 qui cum primus Antiochi decretis restitisset sequo
 cum filiis in deserta loca recessisset, parva manu
1285 illius duces debellavit.

VERS. 33. « Et intelligentes de populo, inquit,
 prudenter agent in multis. » Nam qui opportune
 utentur scientia sibi a Deo suppeditata, vehemen-

¹ II Mach. v, 1. ² ibid. 11, 12. ³ ibid. 24. ⁴ II Mach. vi, 1, 2.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ εἰς αὐτ. Des. apud LXX. ⁴⁸ φησὶ. In B post τινὰς ponitur. ⁴⁹ τῷ. B præm. τόν. ⁵⁰ B πάντα δυνα-
 μῶν. ⁵¹ γὰρ. B δέ. ⁵² ὅτι., x. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁵³ διτχιλ. Edit. prior hab. χιλίους. ⁵⁴ πάλ. B
 præm. δέ. ⁵⁵ B ἀναγκάζει. ⁵⁶ B νεῶν. ⁵⁷ Rec. lectio est ὁ ἀνομοῦντας.

ter illius leges aspernabuntur, et mortem pro lege divina impiæ vitæ anteponent. Idque significans subiecit : « Et infirmabuntur gladio, et flamma, et captivitate, et direptione dierum ipsorum. » Diversis enim et omnis generis tormentis impius ille pios homines deterrere conabatur, immaturam ipsis inferens necem, et quasi reliquos ipsorum dies diripiens. Deinde quæ a beato Matthia et filiis ejus suscinenda et facienda erant, prædicit :

VERS. 34. « Et cum infirmati fuerint ipsi, adjuvabuntur auxilio parvo. » Divinæ enim gratiæ fructum percipient, et tunc hostes superabunt, tamen pace suis diebus non fruentur, aut a bellis vindicabuntur. Idecirco *parvum auxilium*, bellis interpositas inducias vocavit. « Et applicabuntur, inquit, ad ipsos multi in lapsibus. » Hoc enim strenuum eorum facinus intuentes, ex iis qui lapsi fuerint et pietatem repudiarint, multi pœnitentia adducti ad ipsos accurrent.

VERS. 35. « Et de intelligentibus, inquit, infirmabuntur multi. » Et eorum, qui pii visi fuerint, (multi) in contrariam partem vertentur. « Ut igne conflentur, inquit, ipsi, et eligantur, et dealbentur usque in temporis finem, quia adhuc in tempus. » Neque hæc, inquit, lædent **1286** futuros homines. Hinc enim docebuntur, non esse fidendum pristinis prosperis successibus, sed semper esse metuendum, ac tremendum, secundum beati Pauli admonitionem : « Qui enim, inquit, existimat se stare, videat ne cadat. » Nam mutationes temporum quasi igne conflant, et probant, et discernunt adulterinum ab eo quod probatum est : imo etiam demibant veluti lanam, ac probant, utrum naturalem an ascititium habeat colorem, et utrum totus per totum corpus a natura insitus color sit, an in sola superficie existet. Hæc quidem in præsentia vita, inquit, singulis accidunt hominibus : at in futuro tempore generalis erit hominum exploratio. His de Antiocho Epiphane dictis, transit deinde ab imagine ad exemplar; exemplar autem Antiochi est Antichristus, et Antichristi imago Antiochus. Quemadmodum enim ille impie agere cogebat Judæos, et contra legem suam rempublicam administrare : ita homo peccati, filius perditionis, qui extollitur et exaltatur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, sicut ait beatus Paulus ¹, ita ut ipse templum Dei ingressus sedeat, ostendens seipsum, quasi sit Deus, in omnibus signis et prodigiis mendacibus : ita iste, inquam, omnia

A φρονήσουσι νόμωι, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ νόμου τελευτήν τῆς μετ' ἀσεβείας ζωῆς προτιμήσουσι. Καὶ τοῦτο σημαίνων ἐπήγαγε· « Καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν βρομαίᾳ, καὶ ἐν φλογί, καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ καὶ ἐν διαρπαγῇ ἡμερῶν αὐτῶν ⁶⁶. » Διαφόροις γὰρ καὶ παντοδαποῖς κολαστηρίοις ὁ δυσσεβὴς χρώμενος καταπλήττει ἐπειράτο τοὺς εὐσεβεῖς, ἄωρον αὐτοῖς ἐπιφέρων θάνατον, καὶ οἰοεὶ τὰς ὑπολοίπους εὐτῶν διερπάζων ἡμέρας. Εἶτα τὰ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Ματθαίου, καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐσόμενα πρόλεγει·

λδ'. « Καὶ ἐν τῷ ἀσθενῆσαι αὐτοὺς βοηθήσονται βοθηθῆσαν μυχράν. » Τῆς γὰρ θείας χάριτος ἀπολαύσουσι, καὶ τῶς τῶν πολεμούντων περιγενήσονται· οὐ μὴν εἰρήνης καὶ πολέμου ἀπαλλαγῆς ἐν ταῖς ταύταις ⁶⁷ ἀπολαύσουσιν ἡμέραις. Διὸ ⁶⁸ βοθηθῆσαν μυχράν τὰς γενομένας ἐν μέσῳ τῶν πολέμων ἀναχωρῆσαι προστηγόμευσε. « Καὶ προστεθήσονται, φησί, πρὸς αὐτοὺς πολλοὶ ἐν ὀλισθήμασι. » Ταύτην γὰρ, φησί, τὴν ἀνδραγαθίαν ὄρωντες, καὶ τῶν ὀλισθησάντων πολλοὶ καὶ τὴν εὐσέθειαν ἀρνηθέντων, μεταμελείη χρησάμενοι, πρὸς αὐτοὺς δραμοῦνται

λε'. « Καὶ ἀπὸ τῶν συνιέντων, φησὶν, ἀσθενήσουσι πολλοί. » Καὶ τῶν εὐσεβεῖν δοκούντων εἰς τοῦναντίον τραπήσονται. « Τοῦ πύρωσαι, φησὶν, ἐν αὐτοῖς ⁶⁹, καὶ τοῦ ἐκλέξασθαι, καὶ ἐκλευκῆσαι ⁷⁰ ἕως καιροῦ πέρας· διότι ἐτι εἰς καιρόν. » Οὐδὲ ταῦτα, φησί ⁷¹, βλάβει τοὺς ἐσομένους ἀνθρώπους· διδαχθήσονται γὰρ ἐντεῦθεν τοῖς προτέροις μὴ θαρρῆν καταρθώμασιν, ἀλλ' ἀεὶ δεδοικέναι καὶ τρέμειν, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου παραίνεσιν· « Ὁ δοκῶν γὰρ, φησὶν, ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ. » Αἱ γὰρ τῶν καιρῶν μεταβολαὶ οἰοεὶ πυροῦσι, καὶ δοκιμάζουσι, καὶ ἀποκρίνουσι τοῦ δοκίμου τὸ κέβηλον· οὐ μὴν ἔτι ἀλλὰ καὶ ἐκλευκαίνουσιν οἰοεὶ ἔριον, καὶ δοκιμάζουσιν, εἴτε φυσικῆν, εἴτε ἐπεισοικτον ἔχει τὴν χροιάν ⁷², καὶ εἴτε ὅλον διδίου ἐμπεφυκὸς τὸ χροῖμα, εἴτε τῇ ἐπιφανείᾳ ἐπιχειμένον μόνῃ. Ταῦτα μὲν ⁷³, φησί, κατὰ τὸν ⁷⁴ παρόντα βίον μερικῶς γίνεσθαι· ἐν δὲ τῷ μέλλοντι χρόνῳ ἢ καθόλου τῶν ἀνθρώπων ἐξέτασις ἔσται. Ταῦτα περὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς· εἰρηκῶς, μεταβαίνει λοιπὸν ἀπὸ τῆς εἰκόνης· ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον· ἀρχέτυπον δὲ τοῦ Ἀντιόχου ὁ ἀντίχριστος, καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου εἰκὼν ὁ Ἀντιόχος. Ὁσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀσεβεῖν ἠγάγκαζεν Ἰουδαίους, καὶ πολιτεῦσθαι παρανόμως· οὕτως ὁ ἀνθρωπος τῆς ἀμαρτίας, ἐκ τῆς ἀπωλείας, ὁ ὑπεραινόμενος καὶ ὑπερυψώμενος ⁷⁵ ὑπὲρ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ἢ φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, ὥστε αὐτὸν καὶ ⁷⁶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ εἰσελθόντα καθίσαι, ἀποδεικνύοντα ⁷⁷ ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεός, ἐν ⁷⁸ πᾶσι σημείοις καὶ τέρασσι ψεύθους· οὕτως οὕτως πάντα εἰς ἀπάτην τῶν εὐσε-

¹ I Cor. x, 12. ² II Thess. ii, 3, 4.

VARIAE LECTIOES.

⁶⁶ B αὐτοῦ. ⁶⁷ B τούτου. ⁶⁸ διό. Des. in B qui post βοηθ. addit διό. ⁶⁹ ἐν αὐτ. Rec. lect. est αὐτοῦ. ⁷⁰ ἐκλ. B πρᾶξ. τοῦ. Αἰθ. τοῦ ἀποκαλυφθῆναι. ⁷¹ φησί. B πρᾶξ. δέ. ⁷² B χροῖαν. ⁷³ μὲν. B δέ. ⁷⁴ τόν. B πρᾶξ. μὲν. ⁷⁵ κ. ὑπ. Des. in B. Loco cit. leg. Ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπερβαίει. ἐπὶ πάντα, κ. τ. λ. ⁷⁶ καί, κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁷⁷ B ἀποδεικνύοντα, ut l. c. ⁷⁸ ἐν — ψεύθους. Des. l. c.

ἄλλων διαπράξεται, νῦν μὲν ταῖς ἀπατηλαῖς θαυμα-
 τουργίαις ἐξαπατᾷ καὶ φανακίζει πειρώμενος, νῦν
 δὲ τῆς δυναστείας χρώμενος, καὶ πᾶν εἶδος τιμωρίας
 ἐπιφέρει τοῖς τῆς εὐσεβείας τροφίμοις. Εἰ δὲ τις
 ἀκολουθίαν⁷¹ τῆς προφητείας ἐπιζητῶν μὴ πιστεύει
 ταῦθ' οὕτως ἔχειν, εἰς νοῦν τὴν εὐαγγελικὴν διδασκα-
 λίαν λαβέτω· καὶ γὰρ ἐκεῖ κατὰ ταυτὸν ὁ Κύριος
 τὰ περὶ τῆς κοινῆς συντελείας προλέγει, καὶ τὰ
 περὶ τῆς συντελείας τῆς Ἱερουσαλήμ· εἰρηκῶς
 γὰρ· « Προσεύχασθε ἵνα μὴ γένηται· ἡ φυγὴ ὑμῶν
 χειμῶνος, μηδὲ ἐν Σαββάτῳ⁷² » (ταῦτο δὲ Ἰουδαίους μί-
 κτως ἀρμύττει)· εὐθὺς ἐπήγαγεν· « Ἔσται γὰρ θλίψις
 μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἕως τοῦ
 νῦν, οὐδὲ μὴ γενήσεται⁷³· καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ
 ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς
 ἐλεκτοὺς κολοβώθησονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. » Καὶ
 δεικνύς ὡς οὐδὲν τούτων Ἰουδαίους προσήκει, ἐπήγα-
 γεν· « Ὅτε εἴαν τις ὑμῖν εἴπῃ· Ἰδοὺ, ὧδε ὁ Χριστὸς, ἡ
 ἐκεί⁷⁴, μὴ πιστεύσητε. » Καὶ προειρηκῶς περὶ τῶν ψευ-
 δοχρίστων⁷⁵ ὀλίγα, ἐπάγει⁷⁶· « Ὅσπερ γὰρ ἡ ἀστρατὴ
 ἐξέρχεται⁷⁷ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν,
 οὕτως ἔσται⁷⁸ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. »
 Καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ὁμοίως, ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον
 λέγω. Ἐντεῦθεν τοίνυν προδηγούμενοι, καὶ τὴν προ-
 φητεῖαν νοήσομεν, μεταδῶσαν μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀντιόχου
 ἐπὶ⁷⁹ τὸν Ἀντίχριστον, ὡς ἀπὸ εἰκόνης ἐπὶ ἀρχέτυ-
 πον, σαφῶς δὲ ἡμᾶς τὰ κατ' ἐκεῖνον προδιδάσκουσιν.

λς'. « Ποιήσει γὰρ, φησί, κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ
 ὁ βασιλεὺς, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ μεγαλυνθήσεται,
 ἐπὶ πάντα θεῶν, καὶ ἐπὶ τὸν θεὸν τῶν θεῶν, καὶ λα-
 λήσει ὑπερόργα, καὶ κατευθυνεῖ. » Ἀντὶ τοῦ, εὐδα-
 μῶνται, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος. » Μέχρι γὰρ τοῦ συν-
 τελεσθῆναι τὴν ὀργήν⁸⁰. » Ἔως ἂν σφόδρα, φησί, τὴν
 οἰαν ὀργὴν ἐκκαύσῃ, καὶ ταύτην ἐπισπάσῃται. Ὀρ-
 γήν δὲ τὴν τιμωρίαν καλεῖ· ἀπὸ δὲ γὰρ τὸ θεῖον.
 « Εἰς γὰρ συντέλειαν, φησί, καὶ σπουδὴν γίνεται. »
 Καὶ γὰρ οὗτος⁸¹, φησί, προγινώσκων τὸ ἑαυτοῦ τέ-
 λος, πολλῆ χρησεται σπουδῆ εἰς ἀσέβειαν ἅπαντας
 ἐκκαλούμενος, καὶ πολλοὺς κοινωνοὺς τῆς τιμωρίας
 λαβεῖν βουλόμενος. Τὰ δὲ ἐπαγόμενα σαφέστερον ἐλέγ-
 χει τὴν ἀνοιαν τῶν οἰομένων περὶ Ἀντιόχου ταῦτα
 εἰρηθεῖν. Φησί γάρ·

λζ'. « Καὶ ἐπὶ πάντας θεοὺς τῶν πατέρων αὐτοῦ
 οὐ συνήσει. » Εὐρίσκομεν δὲ τὸν Ἀντιόχον εἰδωλι-
 κῶν βωμῶν τὴν τε Ἱερουσαλήμ καὶ πᾶσαν τὴν
 Ἰουδαίαν ἐμπλήσαντα, καὶ ἐν τῷ καθ' οὗ τοῦ θεοῦ τῷ
 Διὶ θύσαντα, καὶ Διὸς μὲν Ὀλυμπίου τὸν ἐν Ἱερο-
 σολύμοις νεῶν προσαγορεύσαντα, Διὸς δὲ Ξανίου τὸν
 ἐν τῷ Γαριζίν. Ἡὼς τοίνυν⁸² ὁ οὕτως δειτιδαίμων,
 ὁ οὕτως εἰδωλολάτρης, « ἐπὶ θεοὺς τῶν πατέρων αὐ-
 τοῦ οὐ συνήσει· » Πάντα⁸³ γὰρ τούναντιον ὁ Ἀντιό-

⁷¹ Matth. xxiv, 20-22. ⁷² Ibid. 25. ⁷³ Ibid. 27.

VARIAE LECTIONES.

⁷¹ ἄλλ. B πραγμ. τήν. ⁷² B σαββάτου. ⁷³ B οὐδ' οὐ μὴ γένηται. ⁷⁴ ἐκ. B ὧδε. ⁷⁵ B τοῦ ψευδοχρίστου. ⁷⁶ B ἐπήγαγεν. ⁷⁷ B ἔρχεται. ⁷⁸ ἐστ. Des. in B. ⁷⁹ ἐπὶ. Des. in B tum b. l. tum post pauca. ⁸⁰ Rec. lectio, μέχρις οὐ συντελεσθῆ ἡ ὀργή. ⁸¹ οὗτ. B αὐτόσ. ⁸² τοίν. B οὖν. ⁸³ B πᾶν.

A molietur, ut pius in fraudem impellat, modo do-
 losis miraculis decipere ac fallere conatus, modo
 vi adhibita, et omne supplicii genus pietatis infe-
 rens alumnis. Quod **1267** si quis prophetiae se-
 riorum inquirens, haec non ita se habere credat, is
 evangelicam doctrinam mente repetat, ubi Dominus
 simul et quae ad communem, et quae ad ipsius
 Hierosolymae consummationem pertinent, praedi-
 cavit. Cum enim dixisset: « Orate, ne fiat fuga
 vestra in hieme, neque Sabbato, quod Judaeis solis
 congruit, statim subiecit: « Erit enim tribulatio
 magna, qualis non fuit ab initio mundi usque ad
 hoc tempus, neque fiet: et nisi abbreviati fuissent
 dies illi, salva non fieret omnis caro: sed propter
 electos abbreviabuntur dies illi. » Ostendensque,
 ad Judaeos nihil horum pertinere, adjecit: « Tunc
 si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut ibi,
 nolite credere »; » paucisque de pseudocristis
 praedictis, addit: « Sicut enim fulgur exit ab
 oriente, et apparet usque ad occidentem, ita erit
 et adventus Filii hominis ». » Et alia omnia simi-
 liter, ne singula recenseam. Hinc itaque instructi
 etiam prophetiam intelligemus, quae ab Antiocho
 ad Antichristum, ut ab imagine ad exemplar,
 transiens, quae ad illum pertinent, ea nos ante docet aperte.

VERS. 36. « Faciet enim secundum voluntatem suam,
 inquit, rex, et exaltabitur, et magnificabitur super
 omnem Deum, et super Deum deorum, et loquetur
 fastuosa, et diriget. » Id est, prospere ei res suc-
 cedent, sed non in perpetuum. « Donec **1288** enim
 perfecta fuerit ira. » Donec, inquit, vehementer
 divinam iram inflammavit, ipsamque in se provo-
 catam attraxerit. *Iram* autem supplicium vocat:
 Numen enim perturbationum est expers. « Quia
 in consummationem, inquit, et studium fit. » Et
 enim iste, inquit, suum praecognoscens finem,
 multam adhibebit curam, ut omnes provocet ad
 impietatem, multos poenarum socios et participes
 cupiens accipere. Sequentia autem apertius coar-
 guunt eorum inscitiam, qui haec de Antiocho dicta
 fuisse opinentur. Ait enim:

VERS. 37. « Et super omnes deos patrum suo-
 rum non intelliget. » Invenimus autem Antiochum
 aris, in quibus idola colerentur, et Hierosolymam,
 et omnem Judaeam complevisse, et in templo Dei
 Jovi sacrificasse, Jovisque Olympii nuncupasse
 templum quod erat in Hierosolymis, Jovis autem
 hospitalis, alterum quod erat in Garizim. Quo-
 modo igitur, qui ita superstitiosus in daemionibus
 colendis, et idolorum cultui ita addictus sit,

« super deos patrum suorum non intelliget? » A Omnia enim contra Antiochus facere perseverabat, qui patrios deos colens, eum qui a Judæis adoraretur, inficiabatur esse Deum. Nequaquam itaque in Antiochum hæc cadunt, sed in ipsum exemplar Antiochi, cujus imago et typus Antiochus impietate omnes superiores reges vincere contendit. De Antichristo itaque hoc dicit: « Super omnes deos patrum suorum non intelliget. Et super concupiscentiam mulierum, et super omnem Deum non intelliget. » Hoc quoque aperte contrarium est Antiochi institutis. Hic enim non modo legitimo matrimonio sibi conjunctis uxoribus non erat contentus, **1289** ex quibus Antiochum Eupatorem et Alexandrum procreavit, sed etiam cum lascivis pellicibus coibat, et unus ex ipsis secunda Machabæorum mentionem facit historia, ubi sic scriptor ait: « Contigit autem Tarsenses et Mallectas seditionem movere, quod Antiochidi regis concubinæ, dono essent dati ». Qui itaque adeo lasciviæ inserviebat, ut urbes tales ac tantas metretici mulierculæ largiretur, quomodo super concupiscentiam mulierum non intelliget? Hinc igitur errare itidem aperte convincuntur, qui hæc ad Antiochum referre conantur. Nos vero ad id unde digressi sumus revertamur. « Et super concupiscentiam mulierum, inquit, et super omnem Deum non intelliget, quia super omnes magnificabitur. » Hoc est, arbitrabitur se omnium esse maximum.

VERS. 38. « Et Deum Maozim in loco suo glorificabit, et Deum quem non cognoverunt patres ejus, glorificabit in argento et auro, et lapide pretioso, et concupiscentiis. » Cum enim parentes illius omnes, agnita propria natura, Deum qui omnibus præest, seipsos nominare non ausi fuerint, iste Deum fortem et potentem (hoc enim significat Maozim), seipsum appellat. Illud enim, in loco suo, pro seipsum posuit.

VERS. 39. « Et faciet munitionibus refugiorum eum Deo alieno, quem cognovit, et multiplicabit gloriam, et subjiciet ipsis **1290** multos, et terram dividet donis. » Eriget enim sibi ipsi templa, inquit, et argento, et auro, et lapidibus pretiosis ipsa exornabit, et subjiciet ipsis multos, deceptos videlicet signis, vel supplicis mollitos. Sed et « terram dividet donis, » subjectis enim sibi populis, qui impietati consenserint, regionem plurimam largietur.

VERS. 40. « Et in temporis fine configet eum rex Austri, et congregabitur contra eum rex Aquilonis cum curribus, et equitibus, et navibus mul-

† H Mach. iv, 30.

« super deos patrum suorum non intelliget? » Aχος ποιῶν διετέλει· τοὺς πατέρας γὰρ σέβων θεόν. τὸν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων προσκυνούμενον ἤρνετο θεόν. Οὐδαμῶς τοῖνον τῷ Ἀντιόχῳ ταῦτα ἀρμόττει· ἀλλ' αὐτῷ τῷ ἀρχετύπῳ τοῦ Ἀντιόχου, ὃ εἰκὼν καὶ τύπος ὁ Ἀντιόχος γεγονώς, νικῆσαι εἰς ἀπέθειν ἀπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ γενομένους βασιλέας ἐφιλονεύκησε. Περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου τοῖνον λέγει, ὅτι « Ἐπὶ πάντας θεοὺς πατέρων αὐτοῦ οὐ συνήσει. Καὶ ἐπὶ ἐπιθυμίαν γυναικῶν, καὶ ἐπὶ πάντα θεὸν οὐ συνήσει. » Καὶ τοῦτο δὲ ἀντικρῦς ἐναντίον τοῦ τοῦ Ἀντιόχου ἐπιτηθεύμασιν. Οὗτος γὰρ οὐδὲ ταῖς γάμου νόμου συνημέναις μόνασι ἤρκεϊτο, ἐξ ὧν Ἀντιόχον τε τὴν Εὐπάτορα καὶ Ἀλέξανδρον ἐπαυδοποίησεν, ἀλλὰ καὶ παλλακίσιν ἀκολάστοις ἐμίγνυτο. Τῆς δὲ μιᾶς καὶ ἡ δευτέρα τῶν Μακκαθαίων μνημονεύει, καὶ φησὶν ὁ συγγραφεὺς οὕτως· « Συνέθη δὲ Ταρσεῖς καὶ Μαλλεώτας στασιάζειν, διὰ τὸ Ἀντιόχιδι τῇ παλλακῇ τοῦ βασιλέως ἐν δωρεᾷ δέδωσθαι. » Ὁ τοῖνον τοσαύτη δουλεύων ἀκολασία, ὡς πόλεις τοιαύτας καὶ τληκαύτας ἐταιρικῶς δωρήσασθαι γυναικῶν, πῶς ἐπὶ ἐπιθυμίαν γυναικῶν οὐ συνήσει; Οὐκοῦν καὶ ἐντεῦθεν σαφῶς ἀμαρτάνοντες ἐξελέγχονται οἱ εἰς Ἀντιόχον ταῦτα λαμβάνειν ἐπιχειροῦντες. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ ἀνελθόμενοι θεὸν ἐξήλομεν. « Καὶ ἐπὶ ἐπιθυμίαν γυναικῶν, φησὶν, καὶ ἐπὶ πάντα θεὸν οὐ συνήσει, ὅτι ἐπὶ πάντας μεγαλυθῆσεται. » Ἀντὶ τοῦ, οἰήσεται πάντων εἶναι μέγιστος.

λη'. « Καὶ θεὸν Μαυζεῖμ ἐπὶ τόπου αὐτοῦ δοξάσει, καὶ θεὸν ὃν οὐκ ἔγνωσαν οἱ πατέρες αὐτοῦ δοξάσει ἐν ἀργυρίῳ, καὶ χρυσῷ, καὶ ἐν λίθῳ τιμῷ, καὶ ἐν ἐπιθυμίαις. » Τῶν γὰρ πατέρων αὐτοῦ πάντων τὴν οἰκίαν φύσιν ἔγνωκότων, καὶ τὴν ἐπὶ πάντων θεῶν σφᾶς αὐτοὺς ὀνομάσαι μὴ τετολημέτων, οὗτος θεὸν ἰσχυρὸν καὶ δυνατὸν (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ Μαυζεῖμ) ἑαυτὸν προσαγορεύει. Τὸ γὰρ, ἐπὶ τόπῳ αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ ἑαυτὸν τέθεικε.

λθ'. « Καὶ ποιήσει τοῖς ὀχυρώμασι τῶν καταφυγῶν μετὰ θεοῦ ἀλλοτρίῳ, ὃν ἐγνώρισε, καὶ πληθυνεὶ δόξαν, καὶ ὑποτάξει αὐτοῖς πολλοὺς, καὶ γῆν διελεῖ ἐν δώροις. » Ἀναστήσει γὰρ, φησὶν, ἑαυτῷ ναοὺς, καὶ ἀργύρω, καὶ χρυσῷ, καὶ λίθοις τιμοῖς αὐτοὺς καλλωπίσει, καὶ ὑποτάξει αὐτοῖς πολλοὺς, τοὺς ἐξαπατωμένους δηλονότι τοῖς τέρασιν, ἢ ταῖς κολάσεσιν χανουμένων. Ἀλλὰ καὶ « γῆν διελεῖ ἐν δώροις » τοῖς γὰρ ὑπάρχουσιν καὶ ἀσεθεῖν αἰρουμένοις, καὶ γῆν δωρήσεται πλεῖστην.

μ'. « Καὶ ἐν καιρῷ πέρατι, φησὶ, συγκερατισθήσεται μετ' αὐτοῦ βασιλεὺς Νότου, καὶ συναχθήσεται ἐπ' αὐτὸν βασιλεὺς τοῦ Βορρᾶ ἐν ἄρμασι, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

ἄ μόν. Des. in B. ἄ B ἀκολάστως. ἄ Ed. prior hab. Θαρσεῖς. ἄ Alii, Μαλλώτας. ἄ B δεδόσθαι ἐν δωρ. τῇ παλλακίδι τοῦ βασι. ἄ B δωρεῖσθαι. ἄ B ἐλέγονται. ἄ ἐπὶ. Des. in B. ἄ γυν. In B post φησ. ponitur. ἄ καὶ. B πρᾶξιν. οὐ συνήσει. ἄ Ed. prior hab. Μαυζεῖμ. ἄ B τόπω. Ita quoque Noster post pauca. Infra autem, i. III, ad II Thess. ii, 4, leg. ἐπὶ τόπῳ ἑαυτοῦ. ἄ αὐτ. Des. in B. ἄ B χρυσῷ καὶ ἀργύρω. ἄ B καιρῷ. ἄ Rec. lectio, μετὰ τοῦ βασιλέως. ἄ ντ. B πρᾶξιν. τοῦ.

ἐν ἰσχυροῖς, καὶ ἐν ναυσὶ πολλαῖς, καὶ εἰσελεύσεται ἡ
 εἰς τὴν γῆν ἐν ταῖς κατακλύσεσι, καὶ συντριβεί. »
 Βαλλάκις εἶπομεν, οἱ τοῦ τετάρτου θηρίου τὰ δέκα
 κέρατα τὰ κατ' αὐτὸν φανέντα, δέκα βασιλεῖς ση-
 μαίνει ἐν τῷ ἔλει τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας κατὰ
 ταυτὸν βασιλεύοντα. Ἐκ τούτων τοίνυν πάλιν ὁ τοῦ
 Νότου βασιλεὺς πολεμήσει τούτῳ, ὃς τοῦ Βορρᾶ κα-
 λέται βασιλεὺς. Ἐπὶ βορρᾶ γάρ, φησὶν, ἐκκαυθή-
 σται τὰ κατὰ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν
 γῆν. » Καὶ Ἀντιόχος δὲ, ὃς ταύτου τύπος ἐτύχανε,
 τοῦ Βορρᾶ βασιλεὺς ὀνομάζετο. Τοῦ τοίνυν βασιλεὺς
 τοῦ Νότου συμπλακέντος αὐτῷ, μετὰ πλήθους οὗτος
 καὶ ὀχυρωμάτων ἔγγειων τε καὶ θαλατῶν, καὶ
 ἐπιστρατεύσει αὐτῷ, καὶ τὴν νίκην ἀναθήσεται. Τού-
 τος δὲ τοὺς πολεμίους, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελ-
 λιοῖς προεῖπεν ὁ Κύριος. Ἐγερθήσεται γάρ ἔθνος
 ἐπὶ ἔθνος, καὶ βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται
 λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ, καὶ σεισμοὶ κατὰ τόπους. ταῦτα
 δὲ πάντα ἄρχαι ὀδύων. Ἐχόντες τοίνυν τῆ προ-
 ρητείας τῆδε τὴν Δεσποτικὴν πρόβησιν συμφωνοῦ-
 σαν, νοήσομεν τὰ προκείμενα. Ἐκ παρελεύσεται, »
 φησί.

μα. Ἐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν γῆν τοῦ Σαβίρ. »
 Πάλιν διὰ τοῦ Σαβίρ τὰ Ἱεροσόλυμα παρεθλώσκει.
 Ἐκ πολλοὶ ἀσθενήσουσι. Ἀηλονοῖ οἱ ἑξαπατώ-
 μενοι, ἢ τῷ μεγέθει τῶν τιμωριῶν χαννοῦμενοι.
 Ἐκ οὗτοι διασωθήσονται ἐκ χειρὸς αὐτοῦ, Ἐδὼμ
 καὶ Μωᾶβ, καὶ ἀρχὴ υἱῶν Ἀμμών. Ὅδὲ ταῦτα δὲ
 ἐρμύεται τῷ Ἀντιόχῳ. καὶ γὰρ τούτους καταστρε-
 φάμενος, ἡγεμόνας αὐτοῖς κατέστησεν, ὧν εἷς ἦν
 ὁ Τιμόθεος, Ἀμμωνιτῶν ἡγεμόνης. Ἐπὶ δὲ τούτου
 τοῦ ὀσσεθεοῦς εἰδὸς, τούτους διαφυγεῖν, ἅτε δὴ μηδὲ
 σπουδαίως εὐσεβοῦντας τοῖς γὰρ σπουδαίοις πάν-
 τως ὁ ὀσσεθεὺς ἐπιστρατεύει. Εἰ δὲ καὶ τροπι-
 κῶς ταῦτα δεῖ νοῆσαι τὰ ὀνόματα, Ἐδὼμ ἐρμηνεύ-
 εται ὁ πυρρός. τούτου χάριν καὶ ὁ Ἡσαῦ Ἐδὼμ
 προσηγορεύθη, ὡς τοῦ ἐψήματος τοῦ φακοῦ ἐρυθροῦ
 ὄντος ἐπιθυμήσας, καὶ τὸ αἷμα δὲ ἐρυθρὸν ἔχει τὸ
 εἶδος. Οἱ τοίνυν τοῦ Δεσποτικοῦ αἵματος ἀξιούμενοι,
 καὶ ἀξίως τῆς δωρεᾶς ταύτης πολιτευόμενοι, ἐπαν-
 θύσαν αὐτοῖς ἔχουσι τὴν τοῦ Δεσποτικοῦ αἵματος
 χάριν. καὶ Μωᾶβ δὲ προσαγορεύεται ὁ ἐκ τοῦ πα-
 τρός γεννηθείς. Οὕτω γὰρ ἡ κρείστωτέρα τοῦ Λὼτ
 θυγάτηρ ἐκ τοῦ πατρὸς συλλαβοῦσα, εἴτα τεκοῦσα,
 προσηγορεύετο τὸν τεχθέντα. Οἱ τοίνυν υἱοὶ Θεοῦ
 προσαγορεύμενοι, ἢ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ
 θελήματος ἀνδρῶν, οὐδὲ ἐκ θελήματος σερκῶν, ἀλλ' ἐκ
 Θεοῦ ἐγεννήθησαν, ἢ εἰκότως Μωᾶβ ὀνομάζονται.
 Καὶ ὁ Ἀμμών δὲ τὸν υἱὸν τοῦ γένους σημαίνει.
 τούτο γὰρ ἡ θεία διδάσκει Γραφή. Λέγει γὰρ ὁ μα-
 κάριος Παῦλος ἐν Ἀθηναίοις δημηγορῶν. Ἐγένετο
 ὁν ὑπάρχοντα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφειλομένον νομίζειν,

lis, et ingredietur in terram in inundationibus, et
 conteret. » Saepe diximus, quartae bestiae decem
 cornua, quae eodem tempore apparuerunt, decem
 reges illos significare, qui circa finem Romani
 imperii regnaturi essent. Ex his itaque rursus
 Austri rex cum ipso dimicabit, qui Aquilonis rex
 vocatur. Ἐκ aquilone enim exardescet, inquit,
 mala super omnes habitantes terram. » Et An-
 tiochus, qui ejus typus erat, Aquilonis rex vocaba-
 tur. Cum itaque rex Austri cum ipso congressus
 fuerit, iste cum exercitu et munimentis, tum ma-
 riniis, tum terrestribus, adversus eum praeliabi-
 tur, victoriamque adipiscetur. Atque de his ipsis
 hostibus in sacris Evangeliiis jam dixit Dominus.
 « Consurget enim gens in gentem, et regnum in
 regnum, et erunt pestilentiae et fauces, et terrae
 motus per omnia loca: 1291 haec autem omnia
 initia sunt dolorum. » Habentes itaque Domini
 praedictionem cum hac prophetia consentaneam,
 proposita intelligemus. Ἐκ pertransibit, » inquit.

Vers. 41. Ἐκ ingredietur in terram Sabir. »
 Rursus terram Sabir Hierosolymam declaravit.
 Ἐκ multi infirmabuntur. Decepti videlicet, vel
 magnitudine suppliciorum molliti. Ἐκ isti salva-
 buntur de manu ejus, Edom, et Moab, et princi-
 patus filiorum Ammon. Neque haec Antiocho
 conveniunt. Etenim cum hos subegisset, duces
 ipsis praefecit, ex quibus unus erat Timotheus dux
 Ammanitarum. Hoc impio duce verisimile est istos
 effugisse: quippe ne probe quidem et serio pie-
 tatem colentes: omnibus enim probis prorsus
 impius bellam facit. Quod si vero figurate etiam
 haec intelligenda sunt nomina, Edom interpretan-
 tur rufum: quare etiam Esau Edom nuncupatus
 fuit, ut qui coctionem lenticulae rubram appelli-
 set: et sanguis item rubram speciem habet. Qui
 itaque Domini sanguine digni censentur, et pro
 muneris hujus dignitate vitam iastituunt, florentem
 in se habent gratiam sanguinis Domini: Et Moab
 appellatur ex patre natus. Sic enim filia Loti natu
 major, cum ex patre concepisset, deinde peperis-
 set, natum vocavit. Qui itaque filii Dei nuncupan-
 tur, qui non ex sanguinibus, neque ex volun-
 tate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo
 nati sunt, merito Moab nominantur. 1292 Am-
 mon quoque filium generis significat: hoc enim
 divina Scriptura docet. Et beatus Paulus ad Athe-
 nienses concionem habens: « Genus ergo, inquit,
 cum simus Dei, non debemus aestimare, auro aut
 argento, aut lapidi, sculpturae artis, et cogitatio-

^a Jerem. 1, 14. ^b Matth. xxiv, 7, 8. ^c Joan. 1, 15.

VARIAE LECTIONES.

^a ἐν. Des. in B. ^b κατὰ ταῦτόν. ^c Β ὀχημάτων. ^d καὶ. Des. in B. ^e Β πολέμου. ^f γάρ. B addit
 φησίν. ^g Β πάντα δὲ ταῦτα. ^h Β ἀρχή. ⁱ τῆδε. Des. in B. ^j οἱ. B ἦ. ^k Β ἐπέστησεν. ^l Β πᾶσιν.
^m Β ἐπιστρατεύσει. ⁿ τούτ. B add. γάρ. ^o οὐδὲ — ἀ-δρ. Des. in B.

nis hominis divinum esse simile. » Nec non ipse A Deus genus suum sanctos vocavit : « Ut bibere faciam, inquit, genus meum electum, quod acquisivi mihi, ut enarret virtutes meas ». » A ratione igitur plane non abhorret, eos qui divina gratia divinam cognitionem consecuti sunt, Amman nominari. Si igitur figurate hæc nomina velis intelligere, ita facito. Si vero secundum historiam, ita ut paulo ante diximus. Hos enim contemnet, quasi maxima eorum parte impietati addicta, et paucis illis, qui in ipsis pii fuerint, haud fervido studio erga res divinas affectis.

Vers. 42, 43. « Et extendet, inquit, manum suam super terram Ægypti, et terra Ægypti non erit in salutem. Et dominabitur in absconditis auri et argenti, et in omnibus desiderabilibus Ægypti, et Libycorum, et Æthiopia, et in munitionibus ipsorum. » Hæc quoque minime conveniunt Antiocho, qui neque Libya, neque Æthiopia, neque etiam ipsa Ægypto potius est. Jussus enim a Romanis, reversus est inde : ut hinc tria illa cornua significentur, quæ per parvum illud cornu eversa sunt. Nam tres nationes maximas, Ægyptum, Æthiopiam, et Libyam, quæ tribus, ut verisimile est, regibus subjectæ erant, isto destruet, 1293 et in suam rediget potestatem.

Vers. 44. « Et audiciones, et celeritates perturbabunt eum, ab oriente et ab aquilone, et veniet in furore multo, ut anathemate feriat et debeat multos. » Ne hoc quidem in Antiochum cadit, quem non fama ita perturbavit, ut ab Ægypto recederet, sed Romanorum decretum, ab Occidente, non ab Oriente missum. De hoc vero ait, fore ut capta Ægypto, Libyaque, et Æthiopia, et in suam ditionem redacta, rumore quodam perterritus reverteretur, et multo furore percutus veniat, et ut debeat et anathemate feriat multos. Item vero dicit utraque phrasi : *delere* enim est pietate exuere ; *anathemate ferire*, ab illa alienum declarare.

Vers. 45. « Et figet, inquit, tentorium suum in Apadane, inter maria, inquit, super montem Sabir sanctum. » Neque hoc comperimus ab Antiocho factum : alioquin dicant, quisnam locus iste, ubi tentorium suum fixerit Antiochus, inter duo maria situs ? verum non poterunt ostendere. Nihil igitur horum adhuc pervenit ad exitum. Sed hæc omnia a communi hominum hoste proficiuntur. Sabir autem rursus Deo dicatam terram vocat, Apadane autem locum quemdam ita nominatum, haud procul ab Hierosolymis positum, ubi exitio per-

† Act. xvii, 29. † Isa. xliii, 19, 20.

VARIÆ LECTIONES.

† B χρυσῶ. † 18 καὶ — ἀνθρ. Des. in edit. priori. † 19 ἐκ. B προσαγορεύει. † 20 ὁ. B λαὸν ὄν. † 21 ἡ. Des. in B. † 22 Edit. prior hab. Αἰθῶς. † 23 Edit. pr. Αἰθῶν. † 24 B κατεχομένης. † 25 ἀφαν. B πρὸν. του. † 26 ἀπό. B πρὸν. ὁ. † 27 B ἐπέμψθη. † 28 τὴν — Ἀπαδ. Hebr. tentorium palatii sui. † 29 Alii aliter. † 30 φησὶ.

χρυσῶν¹⁷, ἢ ἀργύρω, ἢ λίθω, χαρῆματι τέχνης; καὶ¹⁸ ἐνθυμήσας ἀνθρώπων τὸ θεῖον εἶναι ὄμιον. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ θεός, γένος αὐτοῦ τοὺς ἁγίους ἐκάλεσε¹⁹. « Ποίηται γὰρ, φησὶ, τὸ γένος μου τὸ ἐκλεκτὸν, ὃ²⁰ περιποιησάμην τὰς ἀρετὰς μου διηγεῖσθαι. » Οὐδὲν οὖν ἀπεικός, καὶ τοὺς τῆς θείας συγγενείας διὰ τῆς θείας χάριτος ἡξιομένους Ἀγγέλων ὀνομάζεσθαι. Εἰ μὲν οὖν τροπικῶς βούλει νοῆσαι τὰ ὀνόματα, οὕτως νοήσεις. Εἰ δὲ ιστορικῶς, ὡς ἤδη προειρήκαμεν, οἱ τούτων καταφρονῆσαι, ὡς τῶν μὲν πλειόνων ἀσεβῶν συζώντων, αὐτῶν δὲ τῶν ὀλίγων τῶν ἐν αὐτοῖς εὐσεβῶν οὐ θερμῶς περὶ τὰ θεῖα διακείμενων.

μβ', μγ'. « Καὶ ἐκτενεῖ, φησὶ, τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν Αἰγύπτου, καὶ ἡ γῆ Αἰγύπτου οὐκ ἔσται εἰς σωτηρίαν. Καὶ κυριεύσει ἐν τοῖς ἀποκρύφοις τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργυρίου, καὶ ἐν πᾶσιν ἐπιθυμητοῖς Αἰγύπτου, καὶ Λιβύων, καὶ Αἰθιοπῶν, καὶ ἐν τοῖς ὀχυρώμασιν αὐτῶν. » Καὶ ταῦτα δὲ²¹ ἤκιστα ἀρμόσται τῷ Ἀντιόχῳ. οὔτε γὰρ Αἰθῶς²², οὔτε Αἰθιοπίας ἐκράτησεν, οὔτε δὲ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου. Προσταχθεὶς γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀνέστρεψεν. ὥστε ἐντεῦθεν σημαίνεσθαι τὰ τρία κέρατα, ἃ τὸ μικρὸν κέρας ἀνέστρεψεν. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα τρία εἶδη μέγιστα, Αἰγύπτου, καὶ Αἰθιοπίας, καὶ Λιβύης²³, ὑπὸ τριῶν, ὡς εἰκός, βασιλέων κατεχόμενα²⁴ καταλύσει οὕτως, καὶ ὑφ' αὐτὸν ποιήσεται.

μδ'. « Καὶ ἀκοαί, καὶ σπουδαὶ τεράξουσιν αὐτὸν ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἀπὸ βορρᾶ, καὶ ἔξει ἐν θυμῷ πολλῷ, τοῦ ἀναθεματίζειν καὶ ἀφανίσαι²⁵ πολλούς. » Οὐδὲ τοῦτο τῷ Ἀντιόχῳ ἀρμόσται. ἐκεῖνον γὰρ οὐ φημί διαταράξασαι τῆς Αἰγύπτου ἀπέστησαν, ἀλλὰ τὸ δόγμα Ῥωμαίων, ἀπὸ²⁶ τῆς Ἑσπέρας, οὐκ ἀπὸ τῆς Ἑως πεμφθέν²⁷. Περὶ δὲ τούτου φησὶ, οἱ λαβὼν τὴν Αἰγύπτου, καὶ τὴν Λιβύην, καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, καὶ ὑφ' αὐτὸν ποιησάμενος, ὑπὸ φήμης τινὸς παραχθῆεις ἀναστρέψει, καὶ ἔξει ἐν θυμῷ πολλῷ, « τοῦ ἀναθεματίζειν καὶ τοῦ ἀφανίσαι πολλούς. » Ταῦτον δὲ λέγει δι' ἀμφοτέρων. ἀφανίσαι γὰρ ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας γυμνώσαι, καὶ τὸ ἀναθεματίζειν, τὸ ἀλλότριον ἐκείνης ἀποφῆναι.

με'. « Καὶ πῆξει, φησὶ, τὴν²⁸ σκηνὴν αὐτοῦ ἐν Ἀπαδανῶ²⁹, ἀναμέσον, φησὶ³⁰, τῶν θαλασσῶν, εἰς ὄρος Σαβεῖρ ὄμιον. » Οὐδὲ τοῦτο δὲ εὐρίσκαμεν ὑπὸ Ἀντιόχου γεγενημένον. Ἐπὶ εἰκάτωσαν, τίς ἑ τόπος οὗτος, ἐν ᾧ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ κατέπηξεν ὁ Ἀντιόχος, ἀνὰ μέσον τῶν δύο θαλασσῶν διακείμενος ; Ἄλλ' οὐχ ἐξουσι δεῖξαι. Οὐκ οὖν τούτων οὐδὲν οὐδέπω πέρας εἰληφεν, ἀλλὰ γενήσεται ταῦτα πάντα ἐπὶ τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀλάττωτος. Σαβεῖρ δὲ πάλιν τὴν τῷ Θεῷ ἀνακειμένην καλεῖ γῆν. Ἀπαδανῶν δὲ τόπον τινὰ οὕτως ὀνομασμένον, οὐ πόλιν

τῶν Ἱεροσολύμων διακειμενον· ἐκεῖ γὰρ δέξεται τὸν
 Ὀλεθρον. « Ἦξει γὰρ, φησὶν, ἕως μέρους αὐτοῦ, καὶ
 οὐκ ἔσται ὁ θυμῶμενος αὐτόν. » Ἐκεῖνος γὰρ ὁ τοιαῦτα
 καὶ τοσαῦτα τετολημῶς, καὶ τοσούτω φρονήματι
 χρησάμενος, ἐξαίφνης δέξεται τὴν τιμωρίαν, οὐδενὸς
 αὐτὸν δυναμένου ταύτης ἐλευθερώσαι. Τοῦτο δὲ καὶ
 ὁ μακάριος σαφῶς λέγει Παῦλος· « Ὁν ὁ Κύριος,
 φησὶν, ἀναλώσει τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. »
 Καὶ· « Τῷ Πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ τὸν ἀσεβῆ. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΒ΄.

α. « Καὶ ἐν τῷ καιρῷ, φησὶν, ἐκείνῳ ἀναστήσεται
 Μιχαὴλ ὁ ἀρχὼν ὁ μέγας, ὁ ἐραστήκως τοῖς υἱοῖς τοῦ
 λαοῦ σου. » Ὁ γὰρ, φησὶν, τὴν ὑμετέραν κηδεμονίαν
 πεπιστευμένως ἀρχάγγελος, εἰς ἐπικουρίαν τῶν τηρι-
 καῦτα πολεμουμένων ἀναστήσεται. Καὶ τοῦτο δὲ δι-
 ἑτέρας ἐρμηνείας δῆλον τοῖς ἀγνωστοῖς γινήσεται·
 διὰ γὰρ Μαλαχίου τοῦ προφήτου φησὶν ὁ Θεὸς πρὸς
 τοὺς Ἰουδαίους· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ ὑμῖν Ἴλιαν
 τὸν Θεοδίτην, πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου, τὴν
 μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ἧς ἀποκαταστήσει καρδίαν
 πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν
 πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἔλθων πατάξῃ τὴν γῆν ἄρδην. »
 Διδάσκει δὲ ἡμᾶς δεῖ, τοῦ Ἀντιχρίστου ἐκεῖνα τολ-
 μῶντος, φανήσεται ὁ μέγας Ἰλιᾶς, κηρύττων Ἰου-
 δαίοις τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν, καὶ πολλοὺς ἐπι-
 στράψει· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ· « Ἀποκαταστήσει καρ-
 δίαν πατρὸς πρὸς υἱόν, » τούτεστι, τοῖς ἐξ ἔθνῶν
 πεπιστευκόσι τοὺς²¹ Ἰουδαίους· τούτους γὰρ ἐκέλεσε
 πατέρας, ὡς προσυτέρας κατὰ τὴν γνῶσιν. Διὰ
 τοῦτο οὐκ εἶπεν· Ἀποκαταστήσει καρδίαν υἱοῦ πρὸς
 πατέρα· ἀλλὰ, « Καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν· » τὸν
 γὰρ Ἰουδαῖον πιστεύσαντα συνάψει τῇ Ἐκκλησίᾳ·
 καὶ ἐπειδὴ κατὰ μὲν τὴν γνῶσιν ὁ²² Ἰουδαῖος προ-
 συτέρας, μία δὲ καὶ τούτων κάκεινων ἡ φύσις,
 εἰκότως ἐπήγαγε· « Καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν
 πλησίον αὐτοῦ, » διδάσκων, ὅτι μία μὲν τούτων κά-
 κεινων ἡ φύσις, ἡ δὲ θεογνωσία Ἰουδαίοις πρότερον
 εἰδίθη. Ἀπαθήσαντες δὲ, ἔσχατοι ἀπεδείχθησαν· πι-
 στεύσαντες δὲ διὰ τῶν τοῦ μεγάλου Ἰλιᾶ κηρυγμά-
 των, καὶ τοῖς τὴν πεμψέσθαι αὐτοῖς σωτηρίαν
 ἀρπάσσει συναφθέντες²³ ἔθνεσιν, εἰς μίαν τελέσουσιν
 ἡ κληρίαν. Ταῦτα καὶ ἐνταῦθα αἰνύττεται, ὅτι τού-
 των γινομένων ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὁ ἅγιος Μιχαὴλ
 ὁ²⁴ ἀρχάγγελος πάντα πραγματεύεται²⁵, ὥστε²⁶
 τῶν Ἰλιᾶν ἀφικέσθαι καὶ προκηρύσσει τοῦ Δεσπότου
 τὴν παρουσίαν, ἵνα τῆς σωτηρίας τύχωσιν οἱ τηρι-
 καῦτα Ἰουδαῖοι. Ἐτα διηγούμενος τὴν ὑπερβολὴν τῶν
 κακῶν, ὧν ὁ θυσασθῆς ἐκεῖνος διαπράττεται, φησὶ·
 « Καὶ ἔσται καιρὸς θλίψεως, οἷα²⁷ οὐ γέγονεν ἀπ’
 οὐ γέγονε²⁸ τὸ ἔθνος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἕως τοῦ καιροῦ
 ἐκείνου. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐ-
 αγγελίοις ἔφη· « Ἔσται γὰρ, φησὶν, θλίψις, οἷα οὐ
 γέγονεν ἀπ’ ἀρχῆς αἰῶνος²⁹, οὐδὲ μὴ γένηται· καὶ

A detur. « Veniet enim usque ad partem ipsius,
 inquit, et non erit qui liberet eum. » Ille enim qui
 talia ac tanta ausus fuerit, tanta superbia inflatus,
 repente pœnas luet, a quibus ipsum nemo poterit
 vindicare. **1294** Et hoc aperte beatus Paulus
 asserit : « Quem Dominus interficiet, inquit, verbo
 oris sui. » Et « Spiritu per labia interficiet im-
 pium. »

CAPUT XII.

Vers. 1. « Et tempore illo, inquit, assurgit
 Michael princeps magnus, præfectus filiis populi
 tui. » Archangelus enim, cui vestra, inquit, com-
 missa est tutela, surget ut auxilio veniat iis, qui
 tum dimicant. Et hoc altera quoque interpreta-
 tione ignaris perspicuum fiet. Nam per Malachiam
 prophetam Deus ad Judæos ait : « Ecce ego mit-
 tum vobis Eliam Thesbitam, antequam veniat
 dies Domini magnus et illustris ; qui convertet
 cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum
 suum, ne forte veniens percutiam terram fundi-
 tus. » Docet autem nos, quemadmodum Anti-
 christo illa audente appariturus sit magnus Elias,
 Judæis Domini prædicans adventum, et multos
 convertens ; id enim significat, « Convertet cor
 patris ad filium, » id est, ad eos qui ex gentibus
 crediderint, Judæos : hos enim *patres* vocavit, ut
 cognitione antiquiores. Idcirco non dixit : Con-
 vertet cor filii ad patrem, sed, « cor patris ad
 filium ; » nam Judæum, qui crediderit, cum Ec-
 clesia copulabit : et quia cognitione quidem Ju-
 dæus antiquior, una vero et horum et illorum
 natura est, merito subiecit : « Et cor hominis ad
 proximum suum, » docens unam utrorumque esse
 naturam, sed **1295** cognitionem Dei Judæis prius
 datam fuisse. Verum quia non credidere, ultimi
 facti sunt : at qui crediderint propter magni Eliæ
 prædicationem, cum gentibus missam sibi salutem
 arripientibus conjuncti in unam referentur Eccle-
 siam. Hoc etiam hic innuit, fore ut hæc faciente
 Antichristo, sanctus Michael archangelus omnia
 moliat, ut Elias adveniens Domini prænuntiet
 adventum, quo Judæi, qui tunc exstiterint, salu-
 tem consequantur. Deinde narrans malorum exsu-
 perantiam, quæ impius illa patrabit : « Et erit,
 inquit, tempus tribulationis, qualis non fuerit ex
 quo fuit gens super terram, et usque ad tempus
 illud. » Hoc item Dominus in sacris Evangeliiis
 dixit, « Erit enim tribulatio, inquit, qualis non
 fuit ab initio sæculi, neque fiet ; et nisi abbreviat
 fuissent dies illi, omnis caro fieret non salva ; sed
 propter electos meos abbreviabo dies illos. »
 Consentiant itaque prophetica evangelicis oracu-

γ II Thess. II, 8. ² Isa. XI, 4. ^α Malach. IV, 5, 6. ^β Matth. XXIV, 21, 22.

VARIE LECTIONES.

²¹ τοὺς. Des. in B. ²² ὁ. Ex B suppl. ²³ κάκ. In B ante καὶ τοῦτ. ponitur. ²⁴ συναφθ. In B post
 ἔθν. ponitur. ²⁵ ὁ. Ex B suppl. ²⁶ B πραγματεύεται. ²⁷ B ὡς. ²⁸ οἷα. B præm. θλίψις. ²⁹ B γεγένηται,
 omisso, τό. ³⁰ αἰών. Rec. lect. l. c. est κόσμου ἕως τοῦ νῦν.

lis. His adjicit : « Et tempore illo salvabitur populus tuus omnis, qui inventus fuerit scriptus in libro, » hoc est, salute digni, Eliæ prædicationi obtemperaturi, quos Deus jam inde a principio præcognoscit : Dei quippe cognitionem *librum* nuncupavit.

εἰ⁴³ τῆς σωτηρίας ἀξιοί, οἱ τῷ κηρύγματι τοῦ Ἁγίου ὁπλοῦσθε⁴⁴. τὴν γὰρ τοῦ Θεοῦ γνώσιν βίβλον ὠνόμασε.

VERS. 2. « Et multi, inquit, dormientium in terræ pulvere excitabuntur, hi in vitam æternam, **1296** et hi in opprobrium et in dedecus sempiternum. » Dicant, qui hæc Antiocho aptare conantur, quinam resurrexerint illo regnante, ex quibus vitam æternam alii consecuti sint, alii opprobrium et dedecus sempiternum perciperint. Quod si per hos Machabæos declarari dixerint, qui e speluncis exiere, majori risu digni censebuntur; siquidem invenientur iidem et pietatis amatores, et impietatis opifices, cum prophetia dicat : « Multi dormientium in terræ pulvere excitabuntur, hi in vitam æternam, et hi in opprobrium et dedecus sempiternum. » Quare si de Machabæis hæc dicta accipiant, eosdem Machabæos et improbos et probos asserent, vel aliquos ex ipsis bonos, aliquos malos. Sed ne hoc quidem licet invenire : pius enim fuit omnis ipsorum cætus. Neque item vita æterna secundum præsentem vitam ipsis convenit : nam omnes interfecti vita decessere. Anilibus igitur fabulis relictis, communem hinc mortuorum resurrectionem flet, discamus. Alii enim ex ipsis vitam æternam quasi hæreditate consequentur, alii vero in irrisione et opprobrio in perpetuum digni reddentur. *Multi* autem pro *omnes* dixit. Etenim beatus quoque Paulus *multi* pro *omnes* posuit, cum dixit : « Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, et donum ex gratia unius hominis Jesu Christi, in multos abundavit. »

1297 VERS. 3. « Et intelligentes, inquit, fulgebunt, quasi splendor firmamenti. » Et Dominus in sacris Evangeliiis ait : « Tunc fulgebunt iusti sicut sol. » — « Et a iustis multis quasi stellæ in sæcula, et ultra. » Probatissimi enim et electi, splendori firmamenti et ipsi solis lumini similes sicut : inferiores vero illis, hos enim significavit per *multos*, stellarum lumen imitabuntur, hunc perpetuo emittentes splendorem. Ita etiam beatus Paulus piorum ordines distinxit. « Alia enim claritas, inquit, solis, alia claritas lune, et alia clari-

εἰ μὴ ἐκολοδώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ· διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς μου⁴⁵ κολοδώσω⁴⁶ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας. » Συμφωνεῖ τοίνυν τὰ προφητικὰ τοῖς εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι. Τούτοις ἐπάγει : « Καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ σωθήσεται ὁ λαὸς σου πᾶς ὁ εὐσεβὴς γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ. » Ἄντι τοῦ, ὁδὸς ἀνωθεν καὶ⁴⁷ ἐξ ἀρχῆς προ-

β'. « Καὶ πολλοὶ, φησὶ, τῶν καθυπνούντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμόν καὶ εἰς⁴⁸ αἰσχύνην αἰώνιον. » Εἰπάτωσαν οἱ τῷ Ἀντιόχῳ ταῦτα προσαρμόττειν ἐπιχειροῦντες, τίνες ἀνέστησαν ἐπ' ἐκείνου, καὶ οἱ μὲν ζωῆς ἐτύγγανον⁴⁹ αἰωνίου, οἱ δὲ ὀνειδισμόν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον ἐκαρπύωσαντο. Εἰ δὲ τοὺς Μακκαβαίους εἴποιεν διὰ τούτων δηλοῦσθαι ἐκ τῶν σπηλαίων ἐξίοντα, μερίζονα ὀφλήσουσι γέλωτα· εὐρεθήσονται γὰρ οἱ αὐτοὶ καὶ εὐσεβείας ἔρασταί, καὶ ἀσεβείας ἐργάται· ἡ γὰρ προφητεία φησὶ : « Πολλοὶ τῶν καθυπνούντων ἐν γῆς χώματι ἐξεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμόν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον. » Ὡστε εἰ⁵⁰ εἰς τοὺς Μακκαβαίους ταῦτα λάβοιεν, αὐτοὺς τοὺς Μακκαβαίους φήσουσι καὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἢ τινὰς μὲν ἐξ αὐτῶν ἀγαθοὺς, τινὰς δὲ κακοὺς. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εὐρεῖν· εὐσεβῆς γὰρ ἕπασα αὐτῶν ἡ συμμορία. Ὅτε δὲ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος κατὰ τὸν παρόντα βίον αὐτοῖς ἀρμόττει· ἅπαντες γὰρ ἀναρρηθέντες ὑπεξῆλθον τοῦ βίου⁵¹. Οὐκοῦν τοὺς γραυδύεις μύθους ἐκείνους καταλιπόντες, τὴν κοινήν ἐντεῦθεν τῶν τετελευτηκῶτων μανθάνωμεν ἀνάστασιν, καὶ τὴν⁵² μετὰ τὴν ἀνάστασιν γινομένην διάκρισιν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ζωῆς αἰωνίου κληρονομήσουσιν, οἱ δὲ καταγέλαστοι καὶ ἐπονείδιστοι εἰς αἰῶνα⁵³ γενήσονται. Πολλοὶ δὲ, ἄντι τοῦ πάντες ἔφη. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος, ἄντι τοῦ πάντες, οἱ πολλοὶ τέθεικε, λέγων : « Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ⁵⁴ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε. »

γ'. « Καὶ οἱ συνέντες, φησὶν, ἐκλάμψουσιν, ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. » Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις φησὶ⁵⁵ : « Τότε ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι, ὡς ὁ ἥλιος. » — « Καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τῶν πολλῶν, ὡς οἱ ἀστέρες εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι. » Οἱ μὲν γὰρ δοκιμώτατοι καὶ ἔκκριτοι⁵⁶, τῇ τε τοῦ στερεώματος λαμπρότητι καὶ αὐτῷ τῷ ἡλιακῷ παρεικασθήσονται φωτί· οἱ δὲ τούτων ἐλάττους (τοῦτο γὰρ ἐσημείωνε διὰ τοῦ πολλῶν), τὰς τῶν ἀστέρων λαμπηδόνας μιμήσονται, δι' αἰῶνος ταύτην ἀφέντες τὴν ἀγλήν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τῶν

^e Rom. v, 15. ^d Matth. xiii, 43.

VARIE LECTIONES.

⁴³ μου. Des. in B. Solet etiam abesse l. c. ⁴⁴ κολ. τ. ἡμ. Aliter l. c. leg. ⁴⁵ οἱ. Ex B suppl. h. l. et post pauca. ⁴⁶ B ἐπακουσόμενοι. ⁴⁷ καί. Des. in B. ⁴⁸ προγ. B præm. ὁ Θεός. ⁴⁹ εἰς. Des. in B. ⁵⁰ B ἔτυγον. ⁵¹ εἰ. In B inter ταῦτα et λάβοιεν ponitur. ⁵² B τὸν βίον. ⁵³ τῆν. Ex B suppl. ⁵⁴ Βαίλωνος. ⁵⁵ τῆ. Deerat in edit. priori. Exstat autem infra, t. III, loc. cit. ⁵⁶ B ἔφη. ⁵⁷ B ἔκκριτοι.

εὐσεβῶν διεῖλε τὰ τάγματα. « Ἄλλη γάρ, φησί, ἡ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γάρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ. » Ταῦτα εἰπὼν ὁ τῷ Δανιὴλ προσδιαλεγόμενος, ἐπίγαγε·

θ. « Καὶ τὸ, Δανιὴλ, ἐμψραξον τοὺς λόγους, καὶ σφραγίσον τὸ βιβλίον ἕως καιροῦ συντελείας, ἕως δεκαθῶσι πολλοί, καὶ πληθυνθῆ ἡ γνῶσις. » Ἐπίθεος, φησί, τῷ βιβλίῳ τὰς τῆς ἀσφαλείας σφραγίδας, καὶ μὴ δῆλα ἄπασι καταστήσης, ἕως ἂν πληθυνθῆ ἡ γνῶσις, καὶ πληρωθῆ ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολλὸν κατακαλύψαι θαλάσσας, κατὰ τὴν προφητείαν. Ταύτας ἡ τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάρις μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν ἀφελοῦσα τὰς σφραγίδας, σαφῆ τὰ ἀσαφῆ ποποίηκε τοὺς πιστεύουσι.

ε'. ζ'. « Καὶ εἶδον, φησὶν, ἐγὼ Δανιὴλ, καὶ ἰδοὺ δύο ἕτεροι εἰστήκεισαν, εἰς ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ⁸⁸, καὶ εἰς ἐντεῦθεν ⁸⁷. Καὶ εἶπον τῷ ἀνδρὶ τῷ ἐνδεξιμῶν τὸ βαδδὶμ ⁸⁹, ὃς ἦν ἐπάνω τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ· Ἔως πότε τὸ πέρασ ὧν εἰρηκας τῶν θαυμασιῶν, καὶ ⁹⁰ ὁ καθαρισμὸς τούτων; » Ἐγὼ μὲν γάρ, φησὶν, εἰστήκειν οἰγῶν, καὶ ἐρωτᾶν μὴ τολμῶν, δύο δὲ ἕτεροι ταῖς βχθαις ἐκατέρωθεν ⁹¹ ἐπεσώτες τοῦ ποταμοῦ, ἤρνοντο τὸν τὴν βυσαίνην περιβεβλημένον ἐσθῆτα, τῆ τε τοῦ ὕδατος ἐποχούμενον ἐπιφανείᾳ· Πόσον καθέξει χρόνον τὰ ⁹² φοβερά ταῦτα καὶ φρίκης γέμοντα; καὶ πότε ἡ τούτων ἀπαλλαγὴ γενήσεται;

ζ'. « Καὶ ἤκουσα τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ἐνδεξιμένου τοῦ βαδδὶμ, ὃς ἦν ἐπάνω τοῦ ὕδατος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἔβησε τὴν δεξιάν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀριστεράν αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα, ὅτι εἰς καιρὸν, καὶ καιροὺς, καὶ ἡμισυ καιροῦ. » Ἐντεῦθεν ἀκριβῶς μεμαθήκαμεν, ὅτι ὁ τότε διαλεγόμενος οὐκ αὐτὸς ἦν ὁ Δεσπότης. « Ὁ γὰρ Δεσπότης, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς μείζονος ἄλλου ⁹³ εἶχεν ὁμότιον, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, καθ' ἑαυτοῦ ὤμοσε, λέγων· « Ζῶ ⁹⁴ ἐγὼ, λέγει Κύριος. » Καὶ ὁ μακάριος δὲ Μωσῆς δείκνυσιν αὐτὸν λέγοντα· « Ἀρῶ εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρά μου, καὶ ὁμοῦμαι τῆ δεξιᾷ μου, καὶ ἐρῶ· Ζῶ ἐγὼ εἰς τὸν αἰῶνα. » Οὗτος δὲ εἶς ὧν τῶν ὑποκειμένων καὶ εὐνοϊκῶς περὶ τὸν Δεσπότην διακειμένων, ἐξέτεινε μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄμφω τὰ χεῖρε, ὤμοσε δὲ ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα. Χείρας δὲ λέγει αὐτὸν ἔχειν ὁ Δανιὴλ τοῦτο θεασάμενος. Ἀσώματον δ' ὅμως ἴσμεν τῶν ἀγγέλων τὴν φύσιν· σχηματίζουσι δὲ τὰς βχθεις πρὸς τὸ χρήσιμον τῶν ὁρώντων· καὶ πολλάκις μὲν ἡμερώτερον φαίνονται, συγκαταβάσει πλείονι χρώμενοι, πολλάκις δὲ φοβερώτερον, σπουδαιότερους τοὺς ὁρώντας ἐργαζόμενοι. « Ὄμοσε τοίνυν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τὸν αἰῶνα, ἔτι εἰς καιρὸν, καὶ καιροὺς, καὶ ἡμισυ καιροῦ. »

• I Cor. xv, 41. † Isa. xi, 9. ‡ Hebr. vi, 13, 14. † Deut. xxxii, 40.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ τ. ποτ. Apud LXX præm. τοῦ γελίου. ⁸⁷ ἐντ. Apud LXX sequ. τοῦ γελίου τοῦ ποταμοῦ. ⁸⁹ Rec. lectio est τὰ βαδδὶν. Ita quoque vers. 7. ⁹⁰ καὶ — τούτων. Des. apud LXX et in Hebr. ⁹¹ ἐκατ. In B ante τ. βχθ. ponitur. ⁹² τὰ. B præm. καί. ⁹³ B ἄλλου μείζονος. Sed ἄλλου des. l. c. ⁹⁴ Ζῶ, x. τ. λ. Aliiter, l. c. leg.

VERS. 4. « Et tu, Daniel, claude sermones, et obsigna librum, usque ad tempus consummationis, donec doceantur multi, et multiplicetur cognitio. » Inpone, inquit, libro sigilla obscuritatis, neque perspicua omnibus ea facias, donec multiplicetur scientia, et impleatur omnis terra cognitione Domini, quasi aqua multa operiat maria, secundum prophetiam †. Illis signis ablatis divini Spiritus gratia, post nostri Salvatoris adventum, obscura credentibus perspicua fecit.

VERS. 5, 6. « Et vidi, inquit, ego Daniel, et ecce duo alii steterunt, unus ab hac parte fluminis, alter ab altera. Et dixerunt viro **1298** induto veste byssina, qui erat super aquam fluminis: Usquequo finis eorum, quæ dixisti, mirabilium, et expiatio horum? » Ego enim tacitus, inquit, asaham, neque interrogare audebam; sed duo ab utrinque ripis fluvii assistentes, eum qui byssina veste indutus erat, et in aquæ superficie vebchatur, interrogabant: Quandiu durabunt hæc terribilia et horroris plena? et quando ab his erit liberatio?

VERS. 7. « Et audivi virum indutum veste byssina, qui erat super aquam fluminis, et sustulit dexteram suam, et sinistram suam versus cælum, et juravit per viventem in sæcula, fore ut (durent illa) in tempus, et tempora, et dimidium temporis. » Hinc aperte didicimus eum qui tunc loquebatur non ipsum fuisse Dominum. « Dominus enim, quoniam neminem habuit alium per quem juraret majorem, sicut ait divus Apostolus, per semetipsum juravit, dicens: Vivo ego, dicit Dominus †. » Beatus item Moses ipsum hæc dicentem ostendit: « Levabo in cælum manum meam, et jurabo dextera mea, et dicam: Vivo ego in æternum †. » Illic autem cum unus esset ex iis, qui Domino subjecti et benevolenti erga illum affecti sunt, extendit versus cælum ambas manus, et juravit per viventem in æternum. Et manus ipsum habere dicit Daniel, quia ita viderat. Novimus tamen corporis expertem esse naturam angelorum, qui visiones ad videntium utilitatem figurant, et sæpe mansuetiores **1299** apparent sese accommodantes, sæpè etiam terribiliores, quo diligentiores eos reddant, quibus ipsi se ostendunt. « Juravit itaque per viventem in æternum, fore ut (durent illa) in tem

pus, et tempora, et dimidium temporis. » Significat autem tres annos cum dimidio. Hoc idem de cornu cum sanctis bellum gerente, quod post decem cornua pullulabit circa Romani regni finem, sanctus Gabriel dixit. Cum enim dixisset: « Tres reges humiliabit, et sermones contra Altissimum loquetur, et sanctos Altissimi veterascere faciet i. » adjecit: « Et dabitur in manum ejus usque ad tempus, et tempora, et dimidium temporis. » Tres autem hi anni cum dimidio. *Tempus enim unquam appellavit, quod ex illis, quæ sequuntur, discernimus apertius: « Quia (durabit) in tempus, inquit, et tempora, et dimidium temporis. Completa dissipatione populi sanctificati, cognescunt sanctum, et perficientur omnia hæc. » Et enim per tres annos cum dimidio durabit sanctificati populi dispersio, et perficientur hæc omnia. Deinde cognoscent sanctum. Etiam hic innuit: nam circa finem illius imperii, cum apparuerit magnus Elias, secundum Salvatoris nostri præcunctabit adventum. His subjicit beatus Daniel:*

VERS. 8. « Et ego audiui, et non intellexi, et dixi: Domine, quid extrema horum? » Non intelligens, inquit, id quod dictum fuerat de tempore, Interrogare coactus fui, apertius discere cupiens: desiderabam enim, quæ deinceps consecutura essent, ediscere. Ille autem

VERS. 9, 10. « Dixit 1300 mihi: Veni, Daniel, quia clausi et signati sermones usque ad temporis finem. Donec eligantur, et desinentur, et probentur multi, et inique agent iniqui, et non intelligent omnes impii, intelligentes intelligent. » Non sine causa, inquit, hæc obscurius dixi, et vobis sigilla verbis obscuritatem imposui. Neque enim temere omnibus divina sunt proponenda, sed intelligentes per cognitionem, quæ ipsis divinitus subministrabitur, intelligent; iniqui vero et impii nihil eorum quæ insunt, poterunt intelligere: ubi autem res evenerint, aperte percipient, quæ de his prædicta fuerint. Tunc etiam separabuntur a justis, qui operantur iniquitatem: omnia enim incendium probabit. Hoc beatus quoque Paulus tradidit: « Uniuscujusque enim opus, inquit, manifestum erit, dies enim declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. » Rursus non oportere omnibus temere divina proponere, Dominus in sacris Evangelii ait: « Nolite dare sanctam canibus, neque projiciatis margaritas vestras ante porcos l. » Et beatum Danielelem, sanctum et bene sentientem de suo Domino famulum, sanctus angelus docet Antichristi tyrannidis tempus.

i Dan. vii, 24, 25. i Psal. xcii, 10. k i Cor. iii, 13. l Matth. vii, 6.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ B ἡμίσιους. ⁶⁸ B τὸν γὰρ ἐνταυτὸν καιρὸν. ⁶⁹ λαοῦ — πάντα. Aliter οἱ LXX. ⁷¹ B πάντα ταῦτα. ⁷² B συντελεσθήσεται. ⁷³ B δεῖχθῆναι. ⁷⁴ Rec. lectio est πέρασ. ⁷⁵ οἱ. Des. in B. ⁷⁶ B ἀσφάστερον. ⁷⁷ B προκεῖσθαι, omissis illis τὰ θεῖα. ⁷⁸ B Παῦλ. ἔφη. ⁷⁹ ἱερ. B θείους. ⁸⁰ B τὸ ἅγιον. ⁸¹ ῥήφ. Rec. lectio est, βάλῃτε, positum post μηδέ.

A Σημαίνει δὲ τρία καὶ ἡμῖσι ἔτη. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κέρατος τοῦ ποιοῦντος πόλεμον μετὰ τῶν ἁγίων, ὃ μετὰ τὰ ἔξκα βλασφήσαι κέρατα ἐν τῷ τέλει τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας, ὃ ἄγως ἔφη Γαβριήλ. Εἰρηκῶς γάρ « Τρεῖς βασιλεῖς ταπεινώσει, καὶ λόγους πρὸς τὸν Ὑψίστον λαλήσει, καὶ τοὺς ἁγίους Ὑψίστου παλαίησει: » ἐπήγαγε « Καὶ δοθήσεται ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἔω; καιροῦ, καὶ καιρῶν, καὶ ἡμῖσι ⁶⁶ καιροῦ. » Τρία δὲ ταῦτα καὶ ἡμῖσι ἔτη. Τὸν καιρὸν γὰρ ἐνταυτὸν ⁶⁸ προσηγόρευσε, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα σαφέστερον μαθησόμεθα: « Ὅτι εἰς καιρὸν, φησί, καὶ καιροῦς, καὶ ἡμῖσι καιροῦ. Ἐν τῷ συντελεσθῆναι διασκοπισμὸν λαοῦ ⁶⁹ ἡγιασμένου γνώσονται ἅγιον, καὶ συντελεσθήσονται: ταῦτα πάντα ⁷¹. » Τρία γὰρ, φησί, καὶ ἡμῖσι ἔτη ὃ τοῦ ἡγιασμένου λαοῦ κρατήσῃ διασκοπισμὸς, καὶ συντελεσθήσονται ⁷² ταῦτα πάντα. Εἶτα ⁷³ γινώσκονται ἐὼς ἅγιον. Τὸν μέγαν Ἡλίαν ἐνταῦθα αἰνίσσεται: περὶ γὰρ τὰ τέλη τῆς ἐκείνου δυναστείας ἀναφανείς ὁ μέγας Ἡλίας, τὴν δευτέραν τοῦ Σατεῖρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν προκεῖρῃται. Τοῦτοις ἐπάγει ὁ μακάριος Δανιήλ:

η'. « Καὶ ἐγὼ ἤκουσα, καὶ οὐ συνῆκα, καὶ εἶπον: Κύρια, τί τὰ ἔσχατα τούτων; » Μὴ συνίης, φησί, τὸ εἰρημένον παρὶ τοῦ χρόνου, ἡναγκάσθην ἐρεσθαι, σαφέστερον μαθεῖν ἐπιόμενος: ἐπέθουν δὲ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα διδάχθῆναι ⁷⁴. Ὁ δὲ

θ', ι'. « Ἐφη πρὸς με· Δεῦρο, Δανιήλ, ὅτι ἐκτεφραγμένοι καὶ ἐσφραγισμένοι οἱ λόγοι ἕως καιροῦ πέρατος ⁷⁵. Ἔως ἐκλιγῶσι, καὶ ἐκλυκαυθῶσι, καὶ πυρωθῶσιν οἱ πολλοὶ, καὶ ἀνομήσουσιν οἱ ⁷⁶ ἄνομοι, καὶ οὐ συνήσουσι πάντες ἀσεβεῖς, καὶ οἱ νοήμονες νοήσουσιν. » Οὐ μάτην, φησὶν, ἀσφαίσταρα ⁷⁷ ταῦτα εἴρηκα, καὶ οἶονεῖ ἐσφραγίδας τοῖς λόγοις τὴν ἀσφραγίαν ἐπέθηκα. Οὐδὲ γὰρ δεῖ πᾶσιν ἀπλῶς προσκεῖσθαι ⁷⁸ τὰ θεῖα, ἀλλ' οἱ μὲν νοήρονες διὰ τῆς ἁνωθεν αὐτοῖς χορηγουμένης γνώσεως συνήσουσιν: οἱ δὲ ἄνομοι καὶ ἀσεβεῖς συζῶντες, οὐδὲν τῶν ἐγκειμένων νοῆσαι δυνησονται. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὰ πράγματα, σαφῶς τὰς περὶ τούτων μαθήσονται προφητείας: Τότε καὶ ἀποκριθῆσονται τῶν δικαίων οἱ τῆς ποιηρίας ἐργάται: πάντα γὰρ ἡ πύρωσις δοκιμάσει. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος ⁷⁹: « Ἐκάστου γὰρ, φησί, τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται: ἢ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάζει. » Πάλιν δὲ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἅπασιν ἀπλῶς προτιθέναι τὰ θεῖα, ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς ⁸⁰ εὐαγγελίοις φησί: « Μὴ δώτε τὰ ἄγια ⁸¹ τοῖς κυσὶ, μηδὲ τοὺς μαργαρίτας ὁμῶν ῥίψῃτε ⁸² ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. » Τὸν δὲ μακάριον Δανιήλ ἅγιον ὄντα, καὶ εὖνον τοῦ Δεσπότητος θεράποντα, ὁ θεῖος ἄγγελος διδάσκει: τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου τυραννίδος τὸν χρόνον, καὶ φησιν:

ια. « Ἀπὸ καιροῦ παραλλάξεως τοῦ ἐνδελεχισμοῦ, καὶ δοθῆναι βδέλυγμα ἐρημώσεως, ἡμέραι χίλιαι διακείσθαι ἐννεήκοντα. » Ἐπειδὴ γὰρ εἰρηκῶς « εἰς καιρὸν, καὶ καιροῦς, καὶ ἡμῖν καιροῦ, » εἶδε μὴ νενοηκῆτα τὸν μακάριον Δανιὴλ, ἀναλύσας εἰς ἡμέρας τὸν χρόνον, δῆλον αὐτῷ τὸ ἀγνωστὸν πεποίηκε, τῶς δὲ ἄλλοις καὶ οὕτω; ἀσαφῆ τὸν λόγον κατέλιπε. Βδέλυγμα δὲ ἐρημώσεως αὐτὸν καλεῖ τὸν Ἀντίχριστον· ἀναλλαγὴν δὲ τοῦ ἐνδελεχισμοῦ, τῆς ἐκκλησιαστικῆς λειτουργίας; τὴν τάξιν, ὑπὸ τῆς ἐκείνου μανίας; καὶ λύτην; σκεδανυμένην τε καὶ πικρομένην. Τούτοις ἐπιπέριε ὁ θεὸς ἄγγελος.

ιβ. « Μακάριος ὁ ὑπομένων, καὶ φθάσας εἰς ἡμέρας χίλιας τριακοσίας τριάκοντα πέντε. » Δινέτεται τε καὶ παραδηλοῖ ὡς, τοῦτου τὴν θεόλατον δεξαμένου πληγὴν, ἐπιμενεῖ μὲν ὁ μέγας Ἡλίας κηρύττων τὰς ὑπολοίτους πέντε καὶ τεσσαράκοντα, φανήσεται δὲ ὁ δεσπότης ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος, καὶ στεφανώσει τοὺς ἄσους τῆς ὑπομονῆς τὸ κτήμα φυλάξαντας. Τούτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Ἐβραγγελίαις φησὶν: « Ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται. » Καὶ ἐντεῦθεν δὲ ἔστι μαθεῖν ἀκρεβῶς, ὡς οὐδὲν τούτων ἀρμόττει τῷ Ἀντίχριστῳ. Ἐπ' ἐκείνου μὲν γὰρ διασχίλις τριακοσίας ἡμέρας ἔζη, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀντιχρίστου χίλιας διακοσίας ἐννεήκοντα⁷⁹ κρητήσεν τὴν συμφορὰν· ὥστε καὶ τοῦ χρόνου τὴν διαφορὰν μαρτυρεῖν τῇ τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων διαφορᾷ.

ιγ. « Καὶ σὺ, φησὶ, δεῦρο καὶ ἀναπαύου. » Καιρὸς, φησὶν, τοῦ δέξασθαι σε τοῦ βίου τὸ τέλος. « Ἐτι γὰρ ἡμέραι εἰς ἀναπλήρωσιν⁷⁹ συντέλειας. » Οὐκ ὀλίγος γάρ, φησὶν, ἔτι χρόνος ὑπολείπεται τῇ τοῦ παρόντος βίου συστάσει. Καὶ ἐντεῦθα δὲ σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξε τὴν συντέλειαν, καὶ ὅτι ἐν ἐκείνῃ τὰ προειρημένα γενήσεται. « Καὶ ἀναπαύση καὶ ἀναστήση εἰς τὸν καιρὸν⁸⁰ σου (ἀλλ' ⁸¹ ὀρθότερον τὸ, κληρὸν σου, ὡς ἐκ τῶν ἐξῆς δῆλον), εἰς συντέλειαν ἡμερῶν. » Νῦν μὲν γὰρ, φησὶ, σὲ⁸² προσήκει τὸ κοινὸν δέξασθαι τέλος· ἀναστήση δὲ, καὶ οὐκ ἀπλῶς ἀναστήση, ἀλλ' εἰς τὸν κληρὸν σου, τούτεστι, μετὰ τῆς τῶν ὁμοτρόπων συμμορίας. Καὶ δεῖκνύς, πότε, ἐπήγαγεν· « Εἰς συντέλειαν ἡμερῶν. » Οὕτω σαφῶς ἡμᾶς ὁ θεὸς ἀρχάγγελος διὰ τοῦ μακαρίου καὶ τρισμακαρίου Δανιὴλ ἐδίδαξε τὴν ἀνάστασιν. Οὕτω πληρώσας τὴν ἀπακάλυψιν ἐπήγαγεν ὁ προφήτης·

ιδ. « Καὶ ὁ βασιλεὺς⁸² Ἀστυάγης προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ παρέλαβε Κύρος ὁ Πέρσης τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἦν Δανιὴλ συμβιωτὴς τοῦ βασιλέως, καὶ ἐνδοξὸς ὑπὲρ πάντας τοὺς φίλους αὐτοῦ. » Ὁ δὲ Ἀστυάγης τοῦ Κύρου μητροπίτωρ ἐκείνου δὲ τελευταίαντος, καὶ Κυαξάρου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ οἰκονομησάι τὴν βασιλείαν οὐ δυ-

Vers. 11. « A tempore, inquit, mutationis sacrificii jugis, et ex quo data fuerit abominatio desolationis, dies sunt mille ducenti nonaginta. » Cum enim dixisset, « In tempus, et tempora, et **1301** dimidium temporis, » videretque beatum Danielem haud intellexisse, explicato in dies tempore quod ignorabat, ei perspicuum fecit, aliis vero etiam sic orationem obscuram reliquit. *Abominationem autem desolationis ipsum vocat Antichristum; mutationem vero jugis sacrificii ecclesiastici cultus ordinem illius insaniam et rabie dissipatum et abolitum. His adjicit sanctus angelus:*

Vers. 12. « Bonus qui expectat et pervenit usque ad dies mille trecentos triginta quinque. » Innuat et declarat fore ut illo divina plaga percussus, permaneat magnus Elias reliquos quinque et quadraginta predicans dies, et tunc appareat Dominus veniens in nubibus caeli, qui coronabit eos qui incorruptam perseverantiae possessionem servarint. Quod item Dominus in sacris Evangeliiis asserit: « Qui autem perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit. » Hinc etiam plane discere licet, nihil horum in Antiochum convenire. Illo enim regnante, *bis mille trecentos dies* dixit, Antichristo vero, *mille ducentos nonaginta* grassaturam calamitatem. Ita ut etiam temporis differentia personarum ac rerum differentiae testimonium perhibeat.

Vers. 13. « Et tu, inquit, hoc accede, et quiesce. » Tempus enim est, ut vitae finem sortiaris. « Nam adhuc dies ad absolutionem consummationis. » Non enim breve tempus adhuc, inquit, reliquum est praesentis vitae statui. Et hoc quoque loco nos aperte **1302** docuit consummationem, fore ut praedicta tunc eveniant. « Et requiesces et surgas tempore tuo (sed rectius, *in sorte tua*, ut patebit ex sequentibus), in consummationem dierum. » Nunc enim, inquit, decet te communi morte obire; *resurgas autem*, neque simpliciter resurgas, sed *in sorte tua*, hoc est, cum caetu eorum, qui similibus moribus praediti fuerint. Et ostendens, quando, adjecit, « In consummationem dierum. » Sic aperte nos divinus archangelus per beatissimum Danielem docuit resurrectionem. Atque ita absoluta revelatione subiecit propheta:

Vers. 14. « Et rex Astyages appositus est ad patres suos, et accepit Cyrus Persa regnum ejus, et erat Daniel conviva regis, et gloriosus super omnes amicos ejus. » Astyages autem fuit Cyri maternus avus, quo vita defuncto, cum Cyaxares illius filius regnum administrare non potuisset, Cyrus Assyriorum et Chaldaeorum everso regno,

⁷⁹ Matth. x, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁹ ἐνν. B praem. ἡμέρας καί. ⁸⁰ εἰς ἀναπλ. Apud O praemitti solet, καὶ ὥραι. ⁸¹ καιρ. Rec. lect. κληρὸν. ⁸² ἀλλ' — δῆλον. Des. in B. ⁸³ σέ. Des. in B. ⁸⁴ Καὶ ὁ βασιλ., x. τ. λ. Haec initium constituunt historiae Belis et draconis. Edit. prior in margine habebat Dan. xiii et xiv; sed conf. p. 1254, sch. 5.

Medorum imperium transtulit a Persas. « Et orat, inquit, convivæ regis, » et contubernalis, omnibusque illius familiaribus prælatus. Hac enim prædictus loquendi libertate, et quæ in ipsum a Deo per Isaiam prophetam prædicta fuerant, indicavit, et dimitte populi auctor fuit. Nos itaque ex divina Danielis prophetia hæc didicimus. Judæos autem justum est lamentari ac lugere, qui extra prophetarum catalogum divinum **1303** hæc prophetam audent constituere, præsertim experientia docti prophetiæ veritatem. Verumtamen perspicuum est nostræ tempestatis Judæos ad alia impia scelera hanc quoque blasphemiam addidisse, Salvatoris nostri adventus manifestum testimonium negatione prophetiæ obumbrare conantes. Verum nihil amplius erit ipsis qui hæc negant prophetiam: nam et alii prophetæ testantur, et ipsæ res clamant, prædictionibus de ipso sese respondere. Antiquos vero Judæos beatum Danielem maximum prophetam vocasse, testis locuples est Josephus Hebræus, qui Christianam quidem prædicationem non admisit, veritatem tamen occultare non sustinuit. Hic in decimo *Judaicarum antiquitatum* libro, cum multa alia de beato Daniele dixisset, hæc quoque adjecit: « Omnia, inquit, ipsi incredibilibus, ut uni ex maximis prophetis concessa sunt, omni que vitæ tempore honorem et gloriam apud reges populumque est assecutus: mortuus autem monumentum¹ habet sempiternum. Libri enim, quoscunque ille conscriptos reliquit apud nos etiamnum leguntur, quibus adducti sumus, ut credamus Danielem cum Deo collocatum fuisse. Non enim futura solum, quemadmodum alii prophetæ, prædicebat, sed etiam tempus, quo illa eventura essent, designabat². » Et paulo post: « Ab eventu autem prædictionum **1304** veritatis fidem, et divinitatis opinionem apud multitudinem consequitur. » Ac deinceps hujus generis multa alia de ipso commemorat. Atque itidem in duodecimo *Antiquitatum* ita rursus ait: « Accidit vero ut tempus desolatio fieret, secundum id quod Daniel ante quadringentos et octo annos prædixerat: ostendit enim ipsum a Macedonibus eversum iri³. » Et hæc quidem Josephus prophetæ attestatur. Judæi vero, omni impudentia laborantes, ne suos quidem reverentur magistros. Verum nos, adhortor, utpote qui a propheta Dei futurorum cognitionem percepimus, nosmetipsum ad horribilem diem illum ita comparemus, ut non in dedecus sempiternum, sed in vitam resurgamus æternam: quam utinam nos omnes consequamur, gratia et

νηθέντας, ὁ Κύριος τὴν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Χαλδαίων καταλύσας βασιλείαν, τὸ Μήδων κράτος εἰς Πέρσας μετατέθεικε. « Σύσσιτος δὲ, φησὶν, ἦν τοῦ βασιλέως, » καὶ σύνοικος, καὶ πάντων αὐτοῦ τῶν συνήθων προταγαγμένος. Ταύτην γὰρ ἔχων τὴν παρῆρησίαν, καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ προφήτου Ἰσαίου προρῆθέντα ὑπέδειξε, καὶ τὴν ἀφασίαν τοῦ λαοῦ ποιήσασθαι παρεσκεύασεν. Ἡμεῖς μὲν οὖν ταῦτα ἐκ τῆς θείας τοῦ Δανιὴλ μεμαθήκαμεν προφητείας. Ἰουδαίους δὲ ἠθρνεῖν δίκαιον ἔξω τοῦ προφητικοῦ καταλόγου τάττειν τὸν θεῖον τούτων προφήτην τομῶντας, καὶ ταῦτα τῆ περὶ μεμαθηκότας τῆς προφητείας τὸ ἀληθές. Ἀλλὰ γὰρ εὐδηλον, ὡς οἱ νῦν ταῖς ἄλλαις ἀσεβείαις καὶ ταύτην προστεθείκασι τὴν βλασφημίαν, τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείας τὴν προφανῆ μαρτυρίαν ἀρνήσει τῇ τῆς προφητείας συσκιάζειν ἐπιχειροῦντες· ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς¹ πλέον ὑπάρξει ταύτην ἀρνούμενοις τὴν προφητείαν· οἱ τε γὰρ ἄλλοι προφῆται μαρτυροῦσι, καὶ αὐτὰ βεβῆ τι πράγματα τὰς περὶ αὐτοῦ προρῆσεις ἀρπάζοντα². Ὅτι δὲ οἱ πάσαι Ἰουδαῖοι τὸν μακάριον Δανιὴλ μάλιστα ἀπεκάλουν προφήτην, μάρτυς ἀξιόθρονος Ἰώσηπος ὁ Ἑβραῖος, τὸ μὲν Χριστιανικὸν οὐ βεβῆμενος κήρυγμα, τὴν δὲ ἀλήθειαν κρύπτειν οὐκ ἀνεχόμενος³. Οὗτος ἐν τῷ δεκάτῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας, πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα περὶ τοῦ μακαρίου εἶρηκε Δανιὴλ, προστέθεικε δὲ καὶ ταῦτα· « Ἄπαντα γὰρ αὐτῷ, φησὶν, παραδόξως, ὡς ἐν τινι τῶν μεγίστων ἐχαρίσθη⁴ προφητῶν, καὶ παρὰ τὸν τῆς ζωῆς χρόνον τιμῆ τε καὶ δόξα, ἢ παρὰ τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πλήθους· τελευτήσας δὲ μνήμην αἰώνιον ἔχει. Τὰ γὰρ βιβλία, ὅσα δὴ συγγραψάμενος κατέλιπεν⁵, ἀναγινώσκεται παρ' ἡμῶν ἐτι καὶ νῦν, καὶ πεπιστευόμενοι ἐξ αὐτῶν, δεῖ Δανιὴλ⁶ ὡμίλει τῷ⁷ Θεῷ. Οὐ γὰρ τὰ μέλλοντα μόνον προφητεῶν διετέλει, καθάπερ καὶ οἱ ἄλλοι⁸ προφῆται, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν ὥρισεν⁹ εἰς ὃν ταῦτα ἀποβήσεται. » Καὶ μετὰ βραχέα δὲ, « Ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους, φησὶ, τῶν προρῆσεων ἀληθείας πιστὴν καὶ δόξαν θεϊότητος παρὰ τοῖς ὄχλοις ἀποφέρεται. » Καὶ ἀφεξῆς δὲ μῦρα τοιαῦτα περὶ αὐτοῦ λέγει. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ δωδεκάτῃ¹⁰ τῆς Ἀρχαιολογίας πάλιν οὕτω φησὶ· « Τὴν δὲ ἐρήμωσιν τοῦ ναοῦ συνέβη γενέσθαι κατὰ τὴν τοῦ¹¹ Δανιήλου προφητείαν, πρὶ τέτρακοσίων καὶ ὀκτῶ γενομένην ἐτῶν· εἰδείξε¹² γὰρ ὅτι Μακεδόνες καταλύσουσιν αὐτόν. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ¹³ Ἰώσηπος τῷ προφήτῃ προσμαρτυρεῖ. Ἰουδαῖοι δὲ, πᾶσαν ἀναισχυνητίαν νοσοῦντες, οὐδὲ τοὺς ἐαυτῶν αἰσχύονται διδασκάλους. Ἄλλ' ἡμεῖς, παρακαλῶ, ὡς παρὰ Θεοῦ¹⁴ προφήτου τὴν τῶν μελλόντων¹⁵ δεξιόμενοι πρόγνωσιν, εὐτρεπεῖς ἡμᾶς αὐτοῦ εἰς¹⁶

¹ Joseph. Ant. Jud. l. x, c. 40. ² ibid., l. xii, c. 7.

VARIE LECTIONES.

¹ αὐτ. In B post πλέον ponitur. ² ἀρπ. In B ascripta est lectio ἀρπάζοντα. ³ B ἀναγόμενος. ⁴ ἐχ. Apud Jos. l. c. est εὐτυχῆθη. ⁵ Loco cit. est καταλείπειν. ⁶ B Δανιήλος. Ita quoque apud Jos. l. c. et alibi. ⁷ τῷ Des. in B. ⁸ ἄλλοι. Des. ibid. ⁹ B et Jos. l. c. ὥριζεν. ¹⁰ B δεκάτη, minus bene. ¹¹ τοῦ. Des. in B. ¹² εἶδ. Jos. l. c. habet ἐδῆλωσε. ¹³ ὁ. Ex B suppl. ¹⁴ B ὁσίου. ¹⁵ B τῶν μελλόντων. ¹⁶ εἰς. B ἐπ'.

ἐκείνην τὴν φοβερὰν καταστήσωμεν ἡμέραν, ἵνα μὴ A benignitate Domini nostri Jesu Christi, cum quo
 εἰς αἰσχύνην αἰώνιον, ἀλλ' εἰς ζωὴν ἀναστῶμεν Patri gloria cum sancto Spiritu, nunc, et semper,
 αἰώνιον· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι et in sæcula sæculorum. Amen.
 καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VARIÆ LECTIONES.

χάριτι, κ. τ. λ. B ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι
 εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ¹ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑ² ΠΡΟΦΗΤΑΣ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

COMMENTARIUS IN DUODECIM PROPHETAS.

Petro Gillio Albiensi interprete.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ἵσως μὲν τινες περιττόν τι ποιεῖν καὶ παρέλκων νομοῦσιν ἡμᾶς τῆς προφητικῆς ἐρμηνείας κατατολμῶντας, ἅτε δὴ καὶ ἄλλων τινῶν τούτων διηνουχότων τὸν πόνον· ἀλλ' εἰσὶν οἱ τὰ θεῖα περὶ πολλοῦ ποιούμενοι, καὶ τὴν ἱερὰν ἀκριδῶς πεπαιδευμένοι Γραφήν, οἳ οὐ μόνον ἡμῖν³ οὐ νεμεσήσουσιν⁴, οὐδὲ τοῖς φιλατιοῖς ἐκείνοις παραπλησίως ἐπιμέμφονται, ἀλλὰ καὶ ἀποδέξονται, ὡς εἰκός, καὶ ἐπαινέσονται, κἂν μὴ τι γενναῖον ἐν τοῖς συγγράμμασιν εὕρωσιν. Ἀπόχρη γὰρ παρὰ τοῖς δικαίοις κριταῖς, καὶ μόνῃ ἡ προθυμία δρέψασθαι τὴν εὐφημίαν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, ἐν τοῖς⁵ μὲν ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἀντ' ἑβδωθῶν δύο τὴν χήραν ἐκείνην ἐπαινίσωσεν ἐγκωμίως, τῇ ποιότητι τῆς γνώμης, οὐ τῇ τοῦ δώρου ποσότητι τὸν ἐπαινον ψηφισάμενος. Ἐν δὲ τῷ νόμῳ, τοῖς εὐπό- C
 ροῖς παρεγγυήσας χρυσὸν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους εἰς τὴν κατασκευὴν προσενεγκεῖν τῆς σκη-
 νῆς, οὐδὲ τοῖς πενίᾳ συζῶντας τῆς ἐντεῦθεν ἐστέ-
 ρησεν εὐλογίας· ἀλλὰ προσέταξε τοὺς μὲν δέρματα, τοὺς δὲ τρίχας προσφέρειν· αἱ δὲ καὶ τούτων σπανί-
 ζουσαι, τὴν ἰσχύον καὶ τὴν τέχνην ἀντὶ τούτων προσ-
 ἔφερον, νήθουσαι τὰς τρίχας, καὶ ἐξυφαίνουσαι. Πρὸς δὲ τούτοις ἴσμεν οὐ μόνον Μωσῆα τὸν μέγαν

B

1305 PROCEMIUM.

Cum prophetas explicare aggredimur, nonnulli fortasse supervacaneum quiddam et superfluum nos facere arbitrabuntur, cum nimirum alii hunc laborem exhauserint. Qui autem maximi divinam doctrinam existimant, et perfecte absoluteque sacra Scriptura imbuti sunt, non modo nobis non succensebunt, neque ut illi queruli accusatores nostrum institutum damnabunt, verum etiam et probabunt, ut par est, et tametsi nihil egregium in libris nostris invenient, laudibus ornabunt. Animus enim promptus et studil plenus satis est apud æquos iudices ad colligendam laudem. Nam sic Servator et Dominus noster in sacris Evangeliiis de obolis duobus viduam illam laudibus extulit, animi conditioni,⁶ non muneris magnitudini 1306 laudem tribuens⁷. In lege autem cum divitiibus aurum, argentum lapidesque pretiosos in tabernaculi confectionem imperasset⁸, non pauperes hac privavit benedictione, sed et alios jussit offerendis pares erant, artificium et vires pro istis contulerunt, nentes videlicet pilos et pertextentes. Præterea non ignoramus magnum Mosen prophe-

¹ I. uc. xxi, 3, 4. ² Exod. xxv, 4 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

³ ὅπ. Cod. Coisl. nunc San-Germanensis (quem littera C indicare liceat) habet ἐρμηνεία. ⁴ δὲδ. C δουλοειδεα. ⁵ ibid. ἡμᾶς. ⁶ νεμ. Ita emendatum in C qui hab. νεμήσουσι. ⁷ τοῖς. In C ponitur post μὲν.

tam solum non exstitisse, sed Josuam quoque filium Nave, et Samuelem, Davidem, Nathanem, Gadum, Achiam, Eliam, Eliseum, ac alios innumerabiles; tum Evangelii præcones non soli fuere Petrus, Jacobus, Joannes, Andreas, universusque apostolorum chorus; neque item Paulus et Barnabas, qui post hos in Evangelium cooptati, in omnes homines permearunt: sed etiam Silas, Titus, Timotheus, Apollos, illorum magnorum virorum discipuli. Neque in his tantummodo docendi gratia substitit: sed eorum etiam successores illustravit, tum eos qui deinde illos consecuti sunt. Et ad hanc usque ætatem in divinis Ecclesiis Spiritus sancti fons permanat, divinitusque donata hominibus munera distribuit. Hinc non alienum quidquam recto et justo iudicio prædicitis facere videbimur, si, tanquam pilos quosdam, nostri ingenii partus in novi tabernaculi substructionem attulerimus, quod Deus fixit, et non homo. Et si quis aliorum vestigiis nos insistere dixerit, hæc etiam ratione inveniet nos **1307** pro nostra virgini symbolam contulisse. Non enim secus quam ille, quæ ab aliis allatos pilos nebant et texebant, ac tabernaculi velamina adornabant, nos undiquaque præclara dicta colligentes, unum ex omnibus, Deo juvante, volumen contexemus, et duodecim prophetarum sententiam legentibus planam faciemus. Explanationem autem cum veritate congruentem nos etiam, tanquam lucerna divino verbo utentes, invenire nihil est alienum. Neque enim divinæ munificentiae gratia restincta est: sed tanquam fons perennis fuit, et maxima dona non dignis modo suppeditat, sed etiam his, quibus absolutio perfectioque deest. Ac videmus etiam solem sensibilem non antiquissimis hominibus tantum, sed etiam iis qui illos exceperunt, ac denique nobis serius natis radios suos edere, pariterque in omnes terras et maria lucem suam proferre. Multo magis igitur hujus opifex, qui hunc quoque sua sola bonitate condidit, mentem contemplationis ejus studiosam illustrat. Hac spe sustentati, accusatoribusque contemptis, vestras, qui hortatu ad hunc laborem me excitastis, preces in subsidium implorantes, propheticam explanationem aggrediemur. Atque pauca de tempore, quo quisque vaticinatus est, præfatus, ad singulorum interpretationem progrediemur.

1308 De tempore, quo quisque ex his duodecim prophetis vaticinatus est.

Duodecim prophætæ, non quia simul floruerint, aut eodem tempore vixerint, unico volumine com-

A χρηματίσαντα προφήτην, ἀλλὰ καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ*, καὶ Σαμουὴλ, καὶ Δαβὶδ, καὶ Νάθαν, καὶ Γάδ, καὶ Ἀχιά, καὶ Ἠλίαν, καὶ Ἐλισσαίον, καὶ μυρίους πρὸς τοῦτους ἑτέρους· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν δὲ κήρυγμα οὐ μόνον Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἀνδρέας, καὶ ἅπας ὁ τῶν ἀποστόλων χορὸς, οὐδὲ Παῦλος καὶ Βαρνάβας, οἱ μετὰ τοῦτους χειροτονηθέντες, εἰς ἅπαντας διεσπόμενον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ Σίλας, καὶ Τίτος, καὶ Τιμόθεος, καὶ Ἀπολλῶς, οἱ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν μαθηταί. Ἄλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἔστη τῆς διδασκαλίας ἡ χάρις, ἀλλὰ καὶ τοῖς τούτων ἐφώτισε διαδόχους, καὶ τοὺς μετ' ἐκείνους. Καὶ μέχρι δὲ νῦν ἐν ταῖς θείαις Ἐκκλησίαις ἡ τοῦ παναγίου Ἁγίου Πνεύματος ἀναβύζει·* πηγῆ, καὶ διανέμει τοῖς ἀνθρώποις τὰ θεόδοτα δῶρα. Οὐδὲν οὖν ἀπεικὸς τοῖς ὀρθῇ ψήφῳ καὶ δικαίᾳ κεχρημένοις ποιῆσειν διέξομεν, εἰ καθάπερ τινὲς τρίχας, τὰς τῆς ἡμετέρας διανοίας ὠδίνας εἰς τὴν τῆς νέας σκηνῆς κατασκευὴν προσενέγκαιμεν, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἀνθρώπος. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἐτέρων ἐνθυμήμασι τις ἀκολουθεῖν ἡμᾶς φήσει, καὶ οὕτως εὐρήσει τὸν δυνατὸν ἡμῖν ἔρανον συνεισφέροντας. Ὅμοίως γὰρ ἐκείναις, αἱ τὰς ὑπ' ἄλλων προσερχθείσας ἐνήσαν καὶ ἐξύφαναν τρίχας, καὶ τὰς τῆς σκηνῆς κατεσκευάσαν δέβρεις, καὶ ἡμεῖς ἐνθέν κἀκίθηεν τὰ κελῶς εἰρημένα συλλέξαντες, ἐν ἐκ πάντων ἐξυφανοῦμεν σὺν Θεῷ φάναι σύγγραμμα, τῶν δυοκαίδεκα προφητῶν δὴλιαν ποιούντες τοῖς ἐντυγχάνουσι τὴν διάνοιαν. Εἰκόσ δὲ, ὅτι καὶ ἡμεῖς οἶόν τιτι λύχνῳ τῷ θείῳ κεχρημένοι λόγῳ, εὐρήσομεν ἐρμηνείαν τῆς ἀληθείας ἐχομένην. Οὐ γὰρ ἀπέσθη τῆς θείας φιλοτιμίας ἡ χάρις, ἀλλὰ πηγάζει καὶ χορηγεῖ τὰς μεγίστας δωρεὰς, οὐ τοῖς ἀξίοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς τελειότητος ἀποδόουσιν. Ὁρώμεν δὲ καὶ τὸν αἰσθητὸν ἥλιον οὐ μόνον τοῖς παλαιωτάτοις ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετ' ἐκείνους καὶ ἡμῖν τοῖς ὀψιγόνοις, τὰς οικείας ἀκτίνας ἐκπέμποντα, καὶ ὁμοίως ἅπασαν γῆν καὶ θάλατταν καταυγάζοντα. Τοιγάρτοι πολλῷ μᾶλλον ὁ τοῦτου δημιουργός, ὁ καὶ τοῦτον διὰ μόνην ἀγαθότητα κτίσας, καὶ τὸν οὕτω πῶς¹⁰ πρὸς αὐτὸν ἀναβλέπειν προαιρουμένων καταφωτίζει τὸν νοῦν. Ἐπὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος ὀχοῦμενοι, καὶ τῶν φιλαίτων οὐδένα λόγον ποιούμενοι, τῆς προφητικῆς ἐρμηνείας καταθαβήσομεν, ὑμῶν τῶν ἐπιταξάντων καὶ εἰς τοῦτον διεγειράντων τὸν πόνον, τὰς προσευχὰς εἰς ἐπικουρίαν καλέσαντες· μικρὰ δὲ πρότερον περὶ τῶν καιρῶν¹¹, ἐν οἷς ἕκαστος προεφήτευσε, διελθόντες, οὕτω τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας ἀκώμεθα. Περὶ¹² τῶν καιρῶν, ἐν οἷς ἕκαστος τῶν δυοκαίδεκα προφητῶν προεφήτευσεν.

Οἱ δυοκαίδεκα¹³ προφήται οὐχ ὡς ἀλλήλοις συνηκμακότες¹⁴, καὶ κατ' αὐτὸν¹⁵ γεγονότες, μίαν

VARIAE LECTIONES

* C Ναυθ, omissio τοῦ. † C ἀγίου. * πν. ἀναβλ. In hæc verba incidit initium particulae hujus Proœmii in cod. August. ex superioribus jam noto. * καὶ — καταυγ. Des. in A et C. ¹⁰ πως. Des. in C. ¹¹ A τὸν καιρῶν. Sitne deinde legendum ἐν ᾧ. an ἐν οἷς, non satis liquet. Vetustate enim eo loco detritus est cod. Aug. ¹² Περὶ — προεφ. D. s. in C. A habet ἐρμηνεία. ¹³ Οἱ δυοκ, x. τ. λ. Brevior est pars ista Proœmii in cod. Flor. quem descripsit cl. Bandinius in *Catal. codicum ms. biblioth. med. laur. t. l. p. 499*. Quæ ex hoc insigni cod. infra supplenda sunt, littera F distinguuntur. ¹⁴ συνηκμ. Lacunam, quæ h. l. est in A, manus antiqua in marg. ita supplevit, συνεζηκότες. ¹⁵ C κατὰ ταῦτόν.

ἔχουσι βιβλον· ἐν διαφόροις γὰρ καιροῖς τὰς τῶν μελλόντων ἐποιήσαντο προφητείας. Καὶ ὁ μὲν Ὡση ἐν βασιλείᾳ Ὀζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκίου, οἱ ἐβασίλευσαν τῆς Ἰουδαίας· καὶ ὁ Ἀμώς ὠσαύτως ἐν ἡμέραις Ὀζίου· καὶ μέντοι καὶ ὁ Ἰωήλ τούτων ὁμόχρονος· ὁ δὲ Μιχαίας εὐθὺς μετὰ τὴν Ὀζίου τελευτὴν τῆς προφητείας ἤρξατο ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκίου. Καὶ Ἰωνᾶς δὲ ταύτης ἐστὶ τῆς συμμορίας· εἰ γὰρ καὶ ἡ προφητεία τὸν χρόνον εἰσήγησεν, ἀλλ' ἡ τῶν Πισραλειπομένων βιβλος τοῦτο διδάσκει σαφῶς. Ὁ δὲ Ναούμ μετὰ τὸν Ἰωνᾶν τὸ τῆς προφητείας ἐδέξατο χάρισμα· διδάσκει δὲ τοῦτο σαφῶς ἡ τῆς προφητείας ὑπόθεσις. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωνᾶς τὴν πανωλεθρίαν κηρύξας τοῖς Νινευίταις, τοῖς τῆς μετανοίας αὐτοῦ φαρμάκοις παρεσκεύασε χρῆσασθαι· διὸ καὶ πείραν οὐκ ἔλαβον τῶν ἀπηχῶν ἐκείνων προβόησεων. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν προτέραν κακίαν παλινδρομήσαντες ἄξια τιμωρίας ἐτάχτη· ἐτόλμησαν, ὁ Ναούμ αὐτῶν μετὰ ταῦτα προφητεύει τὸν ἐλεθρον. Ὁ δὲ Ἀβδοῦ, δι' ὧν τῇ Ἰδουμαίᾳ¹⁶ προηγόρευσεν ἀλγεινῶν, δηλὸς ἐστὶ μετὰ τούτους τῆς προφητείας ἀρξάμενος. Ὁ δὲ Σοφονίας διδάσκει σαφῶς, ὡς ἐπὶ Ἰωσίου τοῦ βασιλέως τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἔτυχε· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν καὶ ὁ θαυμασιὸς Ἰερεμίας. Ὁ δὲ Ἀβδακούμ¹⁷ οὐ πολὺ μετὰ τούτους. Ἀγγαῖος δὲ, καὶ Ζαχαρίας, καὶ Μαλχίας, μετὰ πολλῶν ἐτῶν ἀριθμὸν· οὐ γὰρ μόνον μετὰ τὸν Ἰωσίαν, καὶ τὸν Ἰωακείμ, καὶ τὸν Ἰεχονίαν, καὶ τὸν Σεδεκίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν ἐν Βαβυλώνι τῆς αἰχμαλωσίας χρόνον, καὶ μετὰ Κύρον τὸν πρῶτον Περσῶν βασιλεύσαντα, ὃς τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν¹⁸ ἐπανελεῖν παρηγγύησε, καὶ μετὰ Καμβύσην τὸν ἐκείνου παῖδα ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, τοῦ Ζοροβάβελ ἤδη τὸν θεῖον οἰκοδομοῦντος νεῶν, τὴν προφητείαν ἐποιήσαντο· μεθ' οὗς οὐδεὶς ἕτερος παρ' Ἰουδαίους προφήτης εὐρίσκεται. Οὐ τοίνυν ὡς κατ' αὐτὸν¹⁹ γεγονότες μίαν ἔχουσι βιβλον, ἀλλ' ἐπειδὴ δι' ὀλίγων ἐποιήσαντο τὰς προβόησεις, καὶ οὐκ ἀπέχρη τούτων ἕκαστος εἰς μίαν βιβλον διὰ βραχύτητα κατασκευῆν, εἰκότως οἱ ἀνέκαθεν τῶν θείων πεφροντικότες²⁰, τῶν δυοκαίδεκα προφητῶν τὰς προβόησεις συναγαγόντες, μίαν ἀπέφηναν βιβλον. Καίρις δὲ λοιπὸν, τῆς κατὰ μέρος ἡμᾶς ἔψασθαι ἑρμηνείας, τῆς Ὡση προφητείας ἐν κεφαλαιῷ τὴν ὑπόθεσιν προδιδάξαντες.

Aprehenduntur : diversis enim temporibus futura præsignificaverunt. Oseas prophetiam suam edidit temporibus Oziaë, Joatham, Achasi, et Ezechiæ, regum Judæ. Amos similiter temporibus Oziaë. Joel pariter horum coævus ac æqualis fuit. Michæas autem statim post mortem Oziaë prophetiam incepit, diebus Joatham, Achasi et Ezechiæ. Jonas etiam hujusce classis est : quamvis enim prophetiæ tempus tacuit, volumen tamen Paralipomenon hoc plane docet. Nahum post Jonam prophetiæ donum accepit, quod prophetiæ argumentum ipsum aperte declarat. Nam Jonas, cum supremum exitium Ninevitis futurum denuntiasset, ut resipiscentiæ remediis uterentur effectit : quæ causa fuit, ut duras illas prædictiones reipsa experti non sint. Ubi vero in pristina flagitta iterum prolapsi, summo supplicio digna commiserunt, Nahum post hæc eorum funditus perditionem prædicat. Jam vero ex ærumnis quos Abdias Idumææ prænuntiavit, apparet, cum postea prophetiam inchoasset. **1309** Sophonias autem manifeste docet, sub Josia rege divinam revelationem se assecutum fuisse, quo tempore admirandus etiam Jeremias vaticinatus est. Habacuc vero non multo his posterior fuit. Aggæus vero, Zacharias et Malachias multis post annis exstiterunt. Nam non modo post Josiam, et Joacinum, et Jechoniam, et Sedeciam, verum etiam post Babylonicam captivitatem, postque Cyrum primum Persarum regem, qui populum Israeliticum redire permisit, ac post Cambysen hujus filium, Dario Hystaspis filio regnante ac Zororabele sanctum templum jam ædificante, prophetarunt. Post quos, apud Judæos nemo alius propheta invenitur. Non itaque quod uno eodemque tempore fuerint, in unum volumen conjunguntur : sed quia et paucis prædictiones complexi sunt, nec satis ob brevitatem fuisset unusquisque ad unius libri compositionem, jure majores, quibus olim divina curæ fuerunt, duodecim prophetarum prædictiones in unum redactas librum concluderunt. Sed tempus est, ut per partes Oseæ prophetiam explicemus, postquam summatim ejus argumentum proposuimus.

VARIE LECTIONES.

¹⁶ Ἰδ. Edit. prior habebat Ἰουδαία, sed in A ad marginem ascriptum est, Ἰωσῶς Ἰδουμαίᾳ. ¹⁷ Ἀμβακούμ. ¹⁸ A et C λέων. ¹⁹ C κατὰ ταῦτόν. ²⁰ A πεφρονηκότες, in margine πεφροντικότες.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ¹

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΩΣΗΕ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

ENARRATIO IN OSEAM PROPHETAM.

1310 ARGUMENTUM.

Populi sub Roboamo filio Salomonis divisione facta, decem tribubus Jeroboam filius Nabath imperavit^c. Hic cum metueret ne, festis diebus populus ad templum Hierosolymitanum vocantibus, in Davidicum regnum decem tribus redirent, impietatem in Deum nefarie exorsus est, duasque vitulas aureas confecit: quarum alteri in Dan, alteri in Bethel delubrum erexit^d. Hinc originem sumens impietas finitimarum quoque gentium idolis servire illos docuit. Unde in extremam iniquitatem prolapsi, divina providentia spoliati sunt. Ac primus quidem eos debellavit Azael Syrorum **1311** rex: deinde Phua Assyriorum rex maximum tributum exegit. Post hunc Teglathphalasar, cum multas urbes evertisset, incolarum alios interfecit, alios in captivitatem redegit. Postea Salmanasar regno succedens, eadem rursus fecit contra urbes adhuc integras, quæ vastatae nondum fuerant, atque, exercitu ad obsidionem diviso, una cum habitatoribus Samariam cepit, decemque tribuum reliquias in Assyriam abduxit. Postremus vero rex Assyriorum Sennacherim, cum bellum contra Judæam movisset, urbes quidem aliquas cepit; sed cum tentasset obsidere Hierosolyman, divinitus illata plaga exercitum perdidit, ipse vero integer et salvus evasit, ut præco fieret numinis divini: at cum domum rediisset, a suis liberis necatus fuit, quoniam et ipse a Deo factus contra suum factorem insanierat. Hæc itaque beatus Oseas, in munus propheticum ascitus, mentis oculis longe prospiciens, prædicere jubetur populo, ut prædictionum metu exterritus supplicia fugeret, malorumque periculum non

^c III Reg. xii, 20, juxta LXX. ^d ibid. 26 seqq.

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Τῆς τοῦ λαοῦ διαιρέσεως ἐπὶ Ῥοβοάμ τοῦ Σολομῶντος γεγεννημένης, τῶν δέκα φυλῶν Ἱεροβοάμ ὁ Ναβὰτ ἐθασίλευσεν. Οὗτος δέσπας μὴ, τῶν κατὰ καιρὸν ἑορτῶν εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν τὸν λαὸν καλοῦσῶν, εἰς τὴν Δαβιτικὴν²¹ ἐπανέλθωσιν αἱ δέκα φυλαὶ βασιλείαν, ἤρξε κακῶς τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἀσεβείας, καὶ δύο δαμάλεις κατασκευάσας χρυσαῖς, τῇ μὲν ἐν τῇ Ἀδὴν, τῇ δὲ ἐν τῇ Βαιθὴλ τέμενος, κατασκεύασεν²². Ἐντεῦθεν ἡ ἀσέβεια λαβοῦσα παρεΐδουσιν, καὶ τοῖς τῶν ὁμόρων ἔθνῶν εἰδῶλοις αὐτοὺς λατρεύειν ἐδίδαξεν· εἰς ἔσχατον δὲ παρανομίας ἐλάσαντες τῆς θείας ἑγυμνώθησαν προμηθείας. Καὶ πρῶτος μὲν αὐτοὺς Ἀζαήλ ὁ τῶν Σύρων κατεπολέμησε βασιλεὺς· εἶτα Φουὰ ὁ τῶν Ἀσσυρίων τῆνικαδὲ τὰ σκῆπτρα κατέχων, φόρον ὅτι πλείστον εἰσέπραξε. Μετὰ τοῦτον Θεγλαθφασάαρ²³ πολλὰς τῶν πόλεων ἀναστάτους πεποικῶς, τοὺς μὲν ἀνεῖλε τῶν ἐνοικούντων, τοὺς δὲ δορυαλώτους ἀπήγαγε. Μετὰ τοῦτον Σαλμανασάρ²⁴ τὴν βασιλείαν διαδεξάμενος, ταῦτα δέδρακε πάλιν τὰς ἀκηράτους διασωθείας τῶν πόλεων, καὶ διελὼν εἰς πολιορκίαν τὴν στρατιάν²⁵, αὐτανδρὸν ἔλαβε τὴν Σαμάρειαν, καὶ τῶν δέκα φυλῶν τὸ λειπόμνον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἀπέψικεν. Ἐσχατος δὲ βασιλεὺς Ἀσσυρίων ὁ Σενναχηρήμ κατὰ τῆς Ἰουδαίας στρατεύσας, ἐνίας μὲν εἶλε τῶν πόλεων, πολιορκῆσαι δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ πειραθεὶς, Θεγλάτφ πληγῇ τὴν στρατιάν²⁷ ἀπολέσας, αὐτὸς ἀλώθητος τῆνικαὐτὰ μεμένηκιν, ὡς ἂν γένοιτο κῆρυξ τῆς θείας δυνάμεως· ἐν δὲ τοῖς βασιλεῶσι γενόμενος, ὑπὸ τῶν ἐξ αὐτοῦ φύντων ἐδέξατο τὴν σφαγὴν· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγωνῶς κατὰ τοῦ πεπειρηχότος ἐλύττησεν. Ὁ τοῖνον θεσπέσιος Ὡσηὲς τὸ προφητικὸν δεξάμενος χάρισμα,

B

C

VARIÆ LECTIONES.

²¹ A et C Ὑπόθεσις τῆς Ἰσραὴλ προφητείας, non addito nomine *Theodoretii*. ²² C Δαυιτικὴν. ²³ κατ. A et C addunt (omisso ν ἐφεδκ.) καὶ ταῦταις θύειν τὸν λαὸν παρεσκεύασεν. ²⁴ C Θεγλαθφασάαρ. ²⁵ C Σαλμανάαρ. ²⁶ C στρατιάν. ²⁷ A et C στρατιάν.

καὶ πόρρωθεν ταῦτα τοῖς πνευματικοῖς θεασάμενος ἅ
 ὀφθαλμοῖς, προλέγειν προστάττεται τῷ λαῷ, ἵνα
 δεῖσαντες τὰς προρρήσεις, φύγωσι τὰς κολάσεις,
 καὶ πείρω μὴ λάθωσι τῶν κακῶν. Οὐδὲ γὰρ τούτου
 χάριν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀπειλεῖ τὰς τιμωρίας, ἵν'
 ἐπάγη²⁰ ταύτας ὅς ἀπειλεῖ· ἀλλ' ἵνα τῷ φόβῳ κατα-
 πλήξας εἰς μεταμέλειαν ἀγάγη, καὶ τῆς τολμωμένης
 πονηρίας ἐλευθερώσας, ὁρέξῃ τὴν σωτηρίαν. Κολά-
 ζειν γὰρ βουλόμενος οὐκ ἂν ἠπέλιψε κόλασιν·
 ἀπειλῶν δὲ παραδηλοῖ ὡς σώζειν ἀλλ' οὐ κολάζειν
 ἐφίεται. Πέμπει τοίνυν τὸν μακάριον Ὡσηῆ, καὶ
 ταῖς δέκα φυλαῖς τὰ συμβησόμενα προειπεῖν, καὶ
 ταῖς δύο ὡσαύτως· τὴν τε ἐπὶ τοῦ Σενναχηρείμ γε-
 νησομένην σωτηρίαν προαγορεύσαι, καὶ τὸν ἐπὶ²⁰
 Βαβυλωνίων ἐπαχθησόμενον αὐτοῖς ὄλεθρον προσημῆ-
 ναι. Καλεῖ δὲ τὰς μὲν δύο φυλάς Ἰούδαν· οὐ γὰρ
 ἐκ τῆς Βενιαμίτιδος, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἰουδα φυλῆς τὸ
 βασιλικὸν ἐθελοσπῆται γένος. Καὶ τὰ βασιλεία δὲ
 ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἦν· Ἰουδαϊκὴ δὲ καὶ αὕτη ἡ
 πόλις. Καὶ μέντοι καὶ πληθῆι, καὶ δυνάμει οὐ τού-
 τους μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερ-
 εἶχον οὗτοι· τούτου χάριν ἀπὸ τῆς δυνατωτέρας
 φυλῆς τὰς δύο προαγορεύει. Καὶ τὰς δέκα Ἐφ-
 ραῖμ ὀνομάζει· ἐπειδὴ καὶ Ἱεροβοᾶμ ὁ πρῶτος
 βασιλεὺς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ κατεστήσατο πόλει, ταύτη
 ἀνδρείᾳ διέπρεπον καὶ οὗτοι. Τούτων τοίνυν ὧδε
 ἐρμηνεία²¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α'. « Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡσηῆ τὸν
 τοῦ Βεθρὶ, ἐν ἡμέραις Ὁζίου, καὶ Ἰωάθαμ, καὶ
 Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκίου βασιλέων Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέ-
 ραις Ἱεροβοᾶμ, υἱοῦ Ἰωᾶς, βασιλέως Ἰσραὴλ. »
 Σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξαν, ὡς τούτων κάκεινων ἐχειρο-
 τονήθη προφήτης· οὐ χάριν οὐ μόνον τῶν τοῦ Ἰούδα
 βασιλέων ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἱεροβοᾶμ,
 ὃς τοῦ μὲν Ἰωᾶς ἦν υἱός, ἔκγονος δὲ τοῦ Ἰωάχαζ,
 ἀπόγονος δὲ τοῦ Ἰηοῦ, ὃν ὁ Θεοπέσιος Ἐλισσαῖος
 κατὰ θεῖον ἔχρισε νεύμα, ὥστε καὶ τῷ Ναβουθὲ
 τιμωρῆσαι, καὶ τὴν μουσαρωτάτην Ἰεζάβελ κολάσαι.
 Οὕτω δηλώσας τὸν χρόνον καὶ τοὺς βασιλέας, ὧν
 κρατούντων ἐχειροτονήθη προφήτης, ἐπάγει·

β'. « Ἀρχὴ λόγου Κυρίου πρὸς Ὡσηῆ. » Ἄνε-
 τὸν, Οὐδὲν πρὸ τούτου μοι προσέταξεν ὁ Δεσπότης,
 ἀλλὰ τῶν πρὸς ἐμὲ λόγων ἀρξάμενος, ἐκέλευσέ με
 γυναῖκα πορνείας λαβεῖν, καὶ τέκνα πορνείας παι-
 δοποιῆσαι. Προστίθησι δὲ καὶ τὴν αἰτίαν· « Διότι
 πορνεύουσα ἐκπορνύσει ἡ γῆ ἀπὸ ὀπισθεν τοῦ
 Κυρίου. » Τούτοις προστίθησιν, ὡς ἀναμφιβόλως
 τὸ προσταχθὲν ἔδρασε· λέγει δὲ καὶ τῆς πόρνης
 τοῦνομα, καὶ ἐκ τίνος ἔφυ, καὶ τὴν γενομένην ὀμι-
 λίαν, καὶ τὸν τῆς ὀμιλίας καρπὸν, καὶ τοῦ τεχθέν-
 τος τὴν προσηγορίαν ὑπ' αὐτοῦ τεθεῖσαν τοῦ καὶ
 τὸν γάμῳ προστεταχότος.

²⁰ IV Reg. ix, 6 seqq.

A subiret. Neque enim idcirco Deus pœnas minatur,
 ut quibus minatur inferat eas : sed ut metu per-
 terrefactos ad resipiscentiam revocet, et, cum a
 nequitia quam committunt eos liberaverit, eis sa-
 lutem afferat. Non enim minaretur, si punire vel-
 let : cum vero minas intentat, ostendit se servare
 velle, non perdere. Quocirca **1312** beatum Oseam
 mittit, ut decem tribubus, et duabus pariter,
 eventura prædicat, atque ut sub Sennacherimo
 futuram salutem prænuntiet, tum etiam a Babylo-
 niis inferendam eis perniciem præsignificet. *Duas*
 autem *tribus* Judam vocat ; non enim ex Benjami-
 tide, sed ex tribu Juda genus regum oriundum.
 Regia quoque Microsolymis erat, quæ et ipsa urbs
 fuit Judaica. Isti porro non his solum, sed aliis
 omnibus præstabant viribus et multitudine : a
 potentiori itaque tribu duas denominat. *Decem*
 vero *tribus* appellat Ephraim, quoniam Jeroboam
 earum primus rex ex hac tribu fuit, et regiam
 suam in Samaria urbe constituit, quæ in hac tribu
 rursus eminebat. Excelluerunt autem et multitu-
 dine et viribus etiam isti. His ita explicatis, jam
 explanatio per partes incipienda est.

αὐτῶν βασιλεύσας ἐκ ταύτης ἦν τῆς φυλῆς, καὶ τὰ
 πάλιν τῆ φυλῆ διαφερούση· καὶ ἐν πληθῆι δὲ καὶ
 διηυκρινημένων²⁰, ἀρκτέον ἤδη τῆς κατὰ μέρος

CAPUT I.

VERS. 1. « Verbum Domini, quod factum est
 ad Oseam, filium Beerii, in diebus Ozix, Joatha-
 mi, Achasi, et Ezechix, regum Judæ : et in diebus
 Jeroboami, filii Joasi, regis Israel. » Plane nos
 docuit, quod et his et illis propheta datus fuerit.
 Ob id ipsum non *Judæ* modo *regum* mentionem
 fecit, sed etiam *Jeroboami*, qui fuit filius Joasi,
 nepos vero Joachasi, pronepos vero Jehu, quem
 divinus Eliseus jussu ac nutu divino unxit^e,
1313 ut et Nabothum ulcisceretur, et scelestis-
 simam Jezabelem puniret. Itaque et tempore et
 regibus indicatis, quibus imperantibus propheta
 electus fuerit, addit :

VERS. 2. « Principium verbi Domini ad Oseam. »
 Hoc est, nihil antehac mihi præcepit Dominus,
 sed, cum ad me verborum initium fecit, jussit me
 uxorem fornicationis ducere et filios fornicatio-
 nis procreare. Et addit causam : « Quia fornicans
 fornicabitur terra post Dominum. » [3] His ad-
 jungit, se sine dubitatione imperatum fecisse :
 nomen etiam exprimit meretricis, et indicat, unde
 oriunda fuerit, qualem cum ea haberit consue-
 tudinem, et quis fuerit ejus fructus ; filii quoque
 nomen ostendit ab eo impositum qui etiam ma-
 trimonium imperaverat.

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ ἱπ. Uterque ἐπαγάγη. ²¹ ἐπὶ. A ὑπὸ. ²⁰ A et C διηυκρινημένων. ²¹ ἐρμ. Ex A et F interpretat' nomen
 nominis Osee dabitur infra ad finem Comment. in hunc librum.

VERS. 4 « Dixit enim Dominus : Voca nomen A ejus Jezrael. » Eorum audaciam mirari satis non queo, qui non verentur dicere verba hæc esse rebus destituta : et quod ea quidem Deus exsequenda jusserit, propheta tamen non receperit ; sed verba prolata quidem fuisse, verum prophetam ea non executum fuisse. Enimvero debuerunt animadvertere qui hæc dicere ausi sunt, ejusmodi multa Deum sæpius imperasse. Isaiam enim solvere de lumbis tunicam cilicinanam, et pedibus non calceatis reliquoque corpore nudo incedere, sicque prophetiam edere jussit Deus f. Jeremiam catenas nunc ligneas, nunc ferreas collo imponere jussit g ; Ezechielem sinistro lateri centum quinquaginta dies, **1314** dextro quadraginta incubare jussit h : comedere panem humano stercore coctum, et B vasa captivitatis sumere, murumque perfodere, et imaginem fugientium depingere, * et sic Sedeciae fugam præsignificare. Hujusmodi alia innumera in sacrosancta Scriptura invenire licet, quorum scopum et propositum si quis ignoraverit, prophetica virtute hæc indigna ducet ; qui autem Dei studium et amorem in homines sciunt, utque omnia ad hominum salutem administrat, inde Deum laudandi occasiones arripiunt, ac divinos prophetas omni ex parte Domino obedire studentes admirantur. Universorum enim Deus, cum, ad homines inveterato stuporis morbo laborantes verba faciens, verbis non persuaderet, rebus quibusdam adumbrabat futura, visorumque admirabilitate ad considerationem eos trahebat, qui pervicaci erant animo. Isaiam quippe nudum conspicientes, ad insolitæ rei spectaculum accurrebant, causam ejusmodi incessus cognoscere studentes. Et qui Ezechielem omnia illa facientem viderant, factorum causam, ut par erat, sciscitabantur. In hunc modum universorum Dominus beatum Oseam impellit ad ducendam uxorem impudicam, ut hoc facto populi impietatem coarguat, et suam tolerantiam incredibilem ostendat. Si vero universorum Deus libidine perditam et adulteram toleravit Synagogam, et non contaminatus est sanctitatis fons per impuram hanc et execrabilem : neque propheta ex illa probri plena uxore maculam suscepit. Non enim appetitioni **1315** immoderate inservienti, sed Dei imperiis obtemperanti, cum illa consuetudo intercessit. Scopis autem et proposito bonum et malum indicari sciendum est : hoc enim modo matrimonium ab adulterio sejunctum dignoscitur, et cum coitu nihil differat, proposito et lege discrimen demonstratur, atque hac nota illud legitimum, hoc illegitimum judicatur. Invenire quispiam possit hoc idem in cæde, si modo consideret. Interficit enim homicida, interficit et

δ'. « Εἶπε γὰρ Κύριος· Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰεζραὴλ ²⁰. » Ἐγὼ δὲ θαυμάζω λίαν τοὺς τετολημνολότας εἰπεῖν, ὡς ῥήματα ταῦτά ἐστιν ἔρημα πραγμάτων, καὶ προσέταξε μὲν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὁ δὲ προφήτης οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ τὰ μὲν ῥήματα προσεφέρετο, τὰ δὲ πράγματα οὐκ ἐγένετο. Ἐδεῖ δὲ συνιδεῖν τοὺς ταῦτα λέγειν ἐπιχειροῦντας, ὡς πολλὰ τοιαῦτα πολλάκις προσέταξεν ὁ Θεός· τὸν μὲν γὰρ Ἡσαΐαν λύσαι τὸν σάκκον ἀπὸ τῆς σφύρος ἐκέλευσε, καὶ γυμνὸν τρέχειν, καὶ ἀνυπόδετον ²¹, καὶ οὕτω ποιεῖσθαι τὴν προφητείαν· τῷ δὲ Ἰερεμίᾳ, ποτὲ μὲν ξυλίνους κλοιούς τῷ τραχήλῳ περιθεῖναι, ποτὲ δὲ σιδηροῦς παρεγγύησεν ²²· τῷ δὲ Ἰεζεκιήλ, ἐπὶ τῆς εὐωνύμου κατακλιθῆναι πλευρᾶς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἡμέρας προσέταξε, καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τεσσαράκοντα, καὶ φαγεῖν τὸν ἄρτον ἐν βολβίτοις κόπρου ἀνθρωπίνης, καὶ λαβεῖν σκευὴ αἰχμαλωσίας, καὶ διορῶσαι τὸν τοίχον, καὶ εἰκόνα διαγράψαι φευγόντων, καὶ οὕτω προαγορευσαί τὴν τοῦ Σεδεκίου δρασμὸν. Καὶ μυρία δὲ ἄλλα τοιαῦτα εὐήρησομεν ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ. Ὡν εἴ τις τὸν σκοπὸν ἀγνοήσειεν, ἀνάξια ταῦτα ἀνείποι προφητικῆς ἀρετῆς· οἱ δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλοanthρωπῶσαν εἰδότες, καὶ ὡς ἅπαντα πρυτανεῦει τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα σωτηρίας, ἐντεῦθεν μάλιστα καὶ τὰς τῆς θείας ὕμνωδίας λαμβάνουσιν ἀφορμὰς, καὶ τοὺς θεσπεσίους θαυμάζουσι προφήτας, εἰς ἅπαντα εἶξαι τῷ Δεσπότῃ προελομένους. Ὁ γὰρ τῶν ὄλων Θεός, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἀναληγίσαν νοσοῦντας τοὺς λόγους ποιούμενος διὰ ῥημάτων οὐκ ἐπειθε, πράγμασι τισιν ἐσκιαγράφει τὰ μέλλοντα, τῷ παραδόξῳ τῶν ὀρωμένων εἰς θεωρίαν τοὺς ἀτεράμονας ἔλκων· οἳ τε γὰρ τῶν Ἡσαΐαν θεόντα γυμνὸν ὀρώντες ἔδραμον ἀν δῆπουθεν εἰς τὴν τοῦ καινοῦ πράγματος θεωρίαν, μαθεῖν ἐφιέμενοι τοῦ τοιοῦτου δρόμου τὴν πρόφασιν. Καὶ οἱ τὸν Ἰεζεκιήλ ἐκεῖνα πάντα ὀρώντα θεώμενοι, ἤροντο ἀν ὡς εἰκὸς τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων. Οὕτω τοίνυν καὶ τὸν μακάριον Ὡσῆ παρασκευάζει τῶν ὄλων ὁ Κύριος, γυναῖκα λαβεῖν ἀκόλαστον, ἵνα διὰ τοῦ γινομένου καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἀσέβειαν ἐλέγξῃ, καὶ τὴν οἰκείαν, ἐπιβέξῃ μακροθυμίαν. Εἰ δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεός τῆς ἀκολάστου καὶ μοιχευτρίας ἠνείχετο Συναγωγῆς, καὶ οὐκ ἐμολύνετο ἢ τῆς ἀγνωσύνης πηγῇ ἐκ τῆς μυσσαρᾶς ἐκείνης ²³ καὶ βδελυρᾶς, οὐδὲ ὁ προφήτης ἐκ τῆς ἀσελγοῦς ἐκείνης γυναικὸς κηλίδα ἐδέξατο· οὐδὲ γὰρ ἐπιθυμίᾳ πονηρᾶ δουλεύων, ἀλλὰ τὰ θεῶθεν προσεταγμένα πληρῶν, τῆς ὀμιλίας ἐκείνης ἠνείσχετο. Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὡς τῷ σκοπῷ τὸ τε ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν κρίνεται· τούτῳ γὰρ ὁ γάμος τῆς μοιχείας κεχώρισταί, καὶ τῆς συνουσίας οὐδεμίαν ἐχούσης διαφορὰν, τῷ σκοπῷ καὶ τῷ νόμῳ τὸ διάφορον δείκνυται, καὶ κατὰ ταῦτα τὸ μὲν ἔνομον, τὸ δὲ παράνομον κρίνεται. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ φόνου σκοπούμενον εὗροι τις ἀν. Ἀνακρεῖ γὰρ καὶ ὁ ἀν-

^f Isa. xi, 2. ^g Jerem. xxvii, 2 ; xxviii, 15 ; vel juxta LXX, xxxiv, 2 ; xxxv, 15. ^h Ezech. iv, 1-6.

VARIE LECTIONES.

²⁰ Ed. prior hab. Ἰεσαΐλ. ²¹ C ἀνυπόδητον ²² C παρεγγύησε. ²³ ἐκ. Des. in C.

ἑρπύνης, ἀναιρεῖ καὶ ὁ δικαστὴς· ἀλλ' ὁ μὲν ἐν νόμῳ, ὁ δὲ παρνόμῳ· καὶ τὸ μὲν ἔργον ταῦτον, τῷ δὲ σκοπῷ διαφέρει. Καὶ ἵνα τοῦτο σφύστερον ἂπὸ τῆς θείας Γραφῆς μεταμάθωμεν ³⁶, σκοπήσωμεν οὕτως· ³⁷. Ἐφόνευσεν ὁ Καὶν, ἀλλὰ βασκίνας καὶ δόλῳ χρῆσάμενος· ἐφόνευσε Φινεὴς, ἀλλὰ ζηλώσας, καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπερμαχήσας, καὶ βδελυξάμενος τὴν ἀσέβειαν· καὶ τὸ μὲν ἔργον ταῦτ', ὁ δὲ σκοπὸς ἐναντίος ἐκ διαμέτρου. Οὕτω καὶ ἡ κλοπὴ τῶν μὲν ὑπὸ τοῦ νόμου κατηγορουμένων ἐστίν· ἀλλ' ἐκλεψε τὴν εὐλογίαν ὁ Ἰακώβ, καὶ οὐ μόνον τὴν κατηγορίαν διέφυγεν, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις εὐφημεῖται ταῖς γενεαῖς. Ἐνήστευσεν Ἡλίας ὁ πάνυ, ἐνήστευσαν δὲ καὶ οἱ τὸν Ναβουθὲ καταλεύσαντες ³⁸· ἀλλ' ὁ μὲν φιλοσοφῶν, οἱ δὲ συκοφάντιαν τυρεῦντες. Ἡλέγησεν ὁ Σαούλ τὸν Ἀγᾶγ ³⁹, καὶ ἐγμυνώθη τῆς βασιλείας· παράνομος γὰρ ἦν ἐκεῖνος ὁ ἔλεος· ἔσφαξεν ὁ Σαμουὴλ τὸν Ἀγᾶγ, καὶ θεῖον νόμον ἐπλήρωσε. Καὶ ἄλλα δὲ μυρία ἐστὶν εὐρεῖν οὐ παρὰ τῆς θείας μόνῃ Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν παρ' ἡμῶν γιγνομένοις. Καὶ ὁ θαυμάσιος τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ ἐπιθυμῶν δουλεύσας, ἀλλὰ θεοῖς νεύμασιν εἴσας, ἔλαβε τὴν πόρνην, καὶ γάμου παντὸς ἦν σεμνοτέρα ἐκεῖνη ἢ ὁμίλια· οὐ μόνον ὅτι κατὰ θεῖον ἐγίνετο νεῦμα, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦ Θεοῦ τὸν τύπον ἐδείκνυ, καὶ ὅπως ὁ ἄγιος καὶ ἐν ἀγίοις ἀναπαύομενος, νυμφίος τῆς ἀκολάστου πληθύος τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐχρημάτιζε. Παιδοποιήσαντι τοῖνον αὐτῷ καλεῖται προσαγορευσαί τὸ τεχθὲν Ἰεζραὴλ· « Διότι ἔτι μικρὸν, καὶ ⁴⁰ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὴλ, ἐπὶ ⁴¹ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ. (δ', ε'). Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνῃ συντρίψω τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ. » Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἰεζραὴλ τὸ χωρίον ἐστίν, ἐν ᾧ Ναβουθὲ τὴν ἀδικον ἐκεῖνην ὑπέμεινε σφαγῆν· ὁ δὲ Ἰηοῦ, ὁ τοῦτου κατὰ θεῖαν βουλήν γενόμενος τιμωρὸς, ᾧ ὑπέσχετο ὁ Θεὸς διὰ τὰ κατὰ τῆς Ἰεζραὴλ ⁴² αὐτῷ γεγενημένα, εἰς τετάρτην γενεάν διαρκέσειν τὴν βασιλείαν. Ἐπειδὴ τοῖνον οἱ ἐκ τούτου λήθην τῆς θείας ἔλαβον εὐεργεσίας, καὶ τὴν τῶν πρὸ αὐτῶν βεβασιλευκότων ἐζήλωσαν δυσσεβείαν, ἀπειλαὶ ὁ Θεὸς καὶ ταύτην καταπαύσειν τὴν βασιλείαν, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ τόξον συντρίψειν, τουτέστι, καταλύσειν τὴν δύναμιν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ· οὐχ ἀπλῶς δὲ τοῦδε τοῦ χώρου τὴν μνήμην ἐποίησατο, ἀλλὰ τῆς θείας ἀναμνηστικῶν εὐεργεσίας τὸν τηρικᾶδε βασιλεῖα, καὶ διδάσκων, ἵτι καθάπερ δίκας εἰσέπραξε τοὺς τὸν Ναβουθὲ κατασφάζαντας διὰ τοῦ προπάτορος αὐτοῦ Ἰηοῦ· οὕτω καὶ αὐτοὺς τῆς εἰς αὐτὸν ἀγῶμοσύνης ἀπαιτήσει ποινήν. Τούτοις ἐπάγει, ὅτι καὶ ἕτερον ἐτέθη παιδίον, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν

A judex : sed hic legitime et juste, ille inique et illegitime ; et cum sit unum et idem opus, solo tamen proposito differt, et scopo. Ut vero apertius ex sacra Scriptura hoc cognoscamus, hac consideratione opus est. Cædem fecit Cain ¹, sed invidia laborans et dolo malo. Cædem fecit Phinees ², sed zelo inflammatus, et pro pietate certamen suscipiens, atque ab impietate abhorrens. Hinc est quidem opus idem, scopus vero et propositum ex diametro contrarium. Eodem modo furtum quidem per legem improbat, a patre tamen benedictionem Jacob furatus est ³, et non modo furti non est accusatus, verum etiam per omnes generationes celebratus est. Jejunavit Elias ille magnus, jejunarunt et hi qui Nabothum lapidibus obruerunt ⁴ : sed ille honestatis studio, hi vero calumniam aucupantes. Saul misericors erga Agagum fuit, et spoliatus fuit regno, iniqua enim erat hæc misericordia ; Samuel interfecit Agagum ⁵ et legi divinæ satisfecit. Istiusmodi alia innumera invenire facile est, neque in sacra tantum Scriptura, verum etiam in iis quæ quotidie inter nos sunt. Admirabilis **1316** itaque Osee, non libidini serviens, sed nutui divino parere studens, uxorem duxit meretricem, atque omnibus nuptiis castior et laudabilior hæc societas fuit : neque ob id solum, quod ex Dei nutu et arbitrio facta fuerit, sed etiam quod Deum figura quadam expresserit, significaturus quo pacto sanctus ille, et in sanctis requiescens, sponsum se fecerit contaminatæ multitudinis Israelitarum. Itaque filium, quem sustulisset, jussit nominari Jezrael. « Quia adhuc modicum, et ulciscar sanguinem Jezraelis super domum Jehu : et quiescere faciam regnum domus Israelis. (VERS. 5.) Et erit, illo die frangam arcum Israelis in valle Jezraelis. » Ejusmodi est quod dicit : Jezrael locus est, ubi Naboth injusta illa cæde necatus fuit : Jehu vero divino consilio hujus mortis vindex factus est : cui Dominus ob ea quæ contra Jezabelem fecerat, usque ad quartam generationem regnum permansurum esse pollicitus est ⁶. Ut vero posteri in oblivionem divinæ beneficentiæ venerunt, et eorum, qui antea reguassent, impietatem imitari cœperunt, minatur Dominus se etiam hoc regnum delaturum et arcum Israelis contracturum, hoc est, vires et potentiam in valle Jezraelis dissoluturum esse. Non abs re autem hujus loci mentionem fecit, sed ad divinæ benignitatis memoriam revocare cupiens regem tum regnantem, ac docens, sicut per Jehu proavni ejus pœnas de his, qui Nabothum interfecerant, sumpserat Dominus, ita illum ab ejus successor-

¹ Gen. iv, 8. ² Num. xxv, 8. ³ Gen. xxvii, 22 seqq. ⁴ III Reg. xx, 4 seqq. ⁵ I Reg. xv, 32 seqq. ⁶ I Reg. xx, 30.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ C καταμάθωμεν. ³⁷ C οὕτως. ³⁸ κατ. Ita C, quem sequimur. Sirm. καταλύσαντες. ³⁹ C Ἀγᾶγ. ⁴⁰ ἔτι μ. καὶ. C. φησί. ⁴¹ ἐπὶ. Ita C, ut LXX. Edit prior habebat καὶ. ⁴² C Ἰεζραὴλ.

his animi ingrati * pœnam esse repetiturum. [6] *His addit, alterum setum suscepisse Oseam, 1317 eumque a Deo universorum nomen accepisse. Jussit enim, ait, illam vocari Absque misericordia, docens nimirum se non amplius Israellem misericordia esse persecuturum.*

VERS. 7. « Filiorum autem Judæ, inquit, miseror, et salvabo eos per Dominum Deum ipsorum, et non salvabo eos per arcum, neque per gladium, neque per bellum, neque per equos, neque per equites. » His aperte demonstrat ea quæ facta fuerunt contra Sennacherimum°. Tunc enim non instructa acie Assyrii victi sunt, sed angelorum robore centum octoginta quinque millia cæsa sunt. [8,9.] His subjungit quod, genito rursus filio altero, jusserit illum Deus vocari *Non populum meum*, causamque exponit : « Quoniam vos non eritis populus meus, et ego non sum vester. » Jam vero, ne quis arbitretur eos a Deo repudiari, quod sint numeratu faciles et admodum pauci, commode apposuit :

VERS. 10. « Erat numerus filiorum Israelis sicut arena maris, quæ non mensurabitur, neque numerabitur. » At vero non multitudo Deus gaudet, sed ubi duo aut tres congregati sunt in ejus nomine, ibi in medio eorum est P. Sic Noachum omnibus mortalibus antetulit, sic Abrahamum, sic Moysen. Horum vero posteros innumerabiles *Non populum suum* vocat propter impietatem. Cæterum Deus misericors id, quod non esse futurum dixerat, confestim revocavit his verbis :

« Erit enim, inquit, in loco ubi dictum est eis, *Non populus meus vos, ipsi vocabuntur filii Dei viventis.* (VERS. 11.) Et congregabuntur filii Judæ et filii Israelis simul : et constituent **1318** sibi principatum unum, et ascendent de terra, quoniam magnus est dies Jexraelis. » Per hæc revocationem e Babylone prædixit, et fore ut post reditum ex ea regione reges diversos non amplius habeant, sed uniti et consentientes regem unum habeant. Et hoc quidem impletum est tempore Zorobabelis. *Diem vero Jexraelis* appellavit calamitatem, quam populo Israelis intulerunt Assyrii in valle Jexraelis. Quia enim magnam, inquit, postea illis indigam pœnam, magnam rursus eis salutem afferam, et a servitute liberatos in patriam restituum.

CAPUT II.

[1] Deinde eis præcipit, ut mutatis rebus mutantur nomina, et vocetur *Non populus, Populus, et Non dilecta, Dilecta.* Vos enim, ait, qui salutem estis adepti, et qui Babylone rediistis judices estote matris vestræ et mei, hoc est majorum vestrorum, qui erga me peccaverunt, quod hæc non

° Isa. xxvii, 36. P Matth. xviii, 20.

VARIÆ LECTIONES.

° οὐ μετρ. Rec. lectio est., οὐκ ἐκμετρηθήσεται. ° C Μωυσία. ° ψ Ita quoque infra, t. III, ad Hom. ix, 26. Rec. lect. h. l. est οὐ. ° αὐτοί. Infra, ad Rom. i. c. est ἐκεῖ. ° λαός. Λαόν C utroque loco add. μου.

Α προσηγορίαν ἀνεδέξατο. Ἐκέλευσε γὰρ αὐτήν, φησίν, *Οὐκ ἠλεημένην* κληθῆναι· τοῦτο διδάσκων, ὡς οὐκέτι τὸν Ἰσραὴλ ἀξιώσει φιλανθρωπίας.

Ζ'. « Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰουδα, φησίν, ἐλέησω καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ, οὐδὲ ἐν βόμφαίρ, οὐδὲ ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἵπποις, οὐδὲ ἐν ἵππεύσει. » Σαφῶς δὲ διὰ τούτων ἐδήλωσε τὰ κατὰ τὸν Σενναχηρείμ γεγενημένα· τῆνικαῦτα γὰρ οὐ παρατάξεως γενομένης ἠττήθησαν οἱ Ἀσσύριοι, ἀλλ' ἀγγελικῇ δυνάμει ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε διεφθάρησαν χιλιάδες. Τοῦτοις ἐπάγει, ὅτι καὶ ἐτέρου παιδίου τεθῆντος, ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς κληθῆναι αὐτὸν *Οὐ λαόν μου*, καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει· « Διότι ὑμεῖς οὐ λαός μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑμῶν. » Καὶ ἵνα μή τις ὑπολάβῃ, ὅτι ὡς εὐαριθμητοὺς αὐτοὺς καὶ ὀλίγους ἀποπέμπεται, ἀρμολίως προστίθεικεν·

ι'. « Ὅτι ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, ἣ οὐ μετρηθήσεται ° οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται. » Ἄλλ' οὐ πλήθει χαίρει ὁ Θεός· ὅπου δὲ δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ ὄνομα, ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οὕτω τὸν Νῶε πάντων ὁμοῦ προτετίμηκε τῶν ἀνθρώπων· οὕτω τὸν Ἀβραάμ, οὕτω τὸν Μωυσία °· τοὺς δὲ ἐκείνων ἀπογόνους, καὶ ἀριθμὸν νικῶντας, *Οὐ λαόν αὐτοῦ* καλεῖ διὰ τὴν ἀσέβειαν. Ἄλλὰ φιλάνθρωπος ὢν εὐθύς ἀνεκαλέσατο τὴν ἐξενεχθεῖσαν ἀπόφασιν.

κ'. Ἔσται γὰρ, φησίν, ἐν τῷ τόπῳ ψ ° ἐρρήθη αὐτοῖς, *Οὐ λαός μου ὑμεῖς, αὐτοί ° κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.* (ια'.) Καὶ συναχθήσονται υἱοὶ Ἰουδα, καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θήσονται αὐτοῖς ἀρχὴν μίαν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς, διότι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰεζραὴλ. ° Διὰ τούτων τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἀνάκλησιν προηγόρευσε, καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐκεῖθεν ἐπάνοδον οὐκέτι διηρημένους ἔξουσι βασιλέας, ἀλλ' ἐνωθέντες καὶ συναφέντες ἓνα σχήσουσιν ἀρχοντα. Καὶ τοῦτο δὲ πέρας ἔλαβεν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ. Ἡμέραν δὲ τοῦ Ἰεζραὴλ ἐκάλεσε τὴν ἐπενεχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων τῷ Ἰσραὴλ συμφορὰν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὴλ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, μεγάλην αὐτοῖς ἐπάγω τιμωρίαν, μεγάλης αὐτοὺς ἀξιώσω καὶ σωτηρίας, καὶ τῆς δουλείας ἐλευθερώσας, εἰς τὴν πατρίαν ἐπανάξω πατρίδα.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Εἶτα παρακελεύεται αὐτοῖς, ὡς τῶν πραγμάτων μεταβολὴν δεξαμένων ἐναλλάξαι καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ καλεῖσαι τὸν *Οὐ λαόν, Λαόν °*, καὶ τὴν *Οὐκ ἠγαπημένην, Ἡγαπημένην*. Ὑμεῖς γὰρ, φησίν, οἱ τῆς σωτηρίας ἀπολαύσαντες, καὶ ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανελθόντες, γένεσθε χριταὶ τῆς μητρὸς ὑμῶν καὶ ἐμοῦ,

τουτέστι, τῶν προγόνων ⁴⁸ τῶν εἰς ἐμὲ παρανενομη- A
 κώτων, ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐ-
 τῆς. Ἀποστάσιον, φησὶν, ἐγένετο τῆς αἰτίας ἐξ ἐκεί-
 νης γεγεννημένης. Τοιοῦτον εὐρίσκομεν καὶ παρὰ τῷ
 Ἰσαΐα εἰρημένον· « Καὶ νῦν, οἶκος τοῦ Ἰούδα, καὶ
 οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ, κρίνατε ἐν ἐμοὶ καὶ
 ἀναμέσον τοῦ ἀμπελωνός μου· διότι ἔμεινα τοῦ
 ταυῦθά φησι·

β'. « Κρίθητε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κρίθητε,
 ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. »
 Καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἐπὶ λύμῃ αὐτῆς τὸ ἀποστάσιον
 τοῦτο πεποιήται, ἐπάγει· « Καὶ ἐξαρθῶ τὴν πορνείαν
 αὐτῆς ἀπὸ προσώπου μου, καὶ τὴν μοιχείαν αὐτῆς
 ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς. » Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ
 μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένον· « Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐτα- B
 κείνωσάς με, ὅπως μάθω τὰ δικαιώματά σου. » Καὶ
 ταύτην δὲ παιδεύων ὑπισχνεῖται τῆς πορνείας καὶ
 τῆς μοιχείας αὐτὴν ἐλευθεροῦν, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ
 πρόβριζον ταύτην ἐκ μέσου τῶν μαστῶν ἀνασπᾶν.
 Παραδῆλοι δὲ τὴν καρδίαν τὴν ὑπὸ τοῖς μαστοῖς κει-
 μένην, ἐξ ἧς ἐκπορεύονται διαλογισμοὶ πονηροὶ,
 φθόνοι, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, καὶ τὰ τούτοις
 ὁμοια. Μεγίστην τοίνυν δνησιν ἡ τοῦ Θεοῦ φέρει παι-
 δεῖα, τῆς πορνείας ⁴⁹ τοὺς παιδευομένους ἐλευθε-
 ροῦσα. Διδάσκει δὲ καὶ τῆς παιδείας τὰ εἶδη.

γ'. « Ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνὴν, καὶ ἀπο-
 καταστήσω αὐτὴν καθὼς ἡμέρα τῆς γενέσεως αὐ-
 τῆς. » Ἡμέραν δὲ γενέσεως καλεῖ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ
 διαγωγὴν. Ἐρημον αὐτὴν, φησὶ, τῆς ἐμῆς καταστήσω C
 προνοῖα, καὶ δουλεύειν Ἀσσυριοῖς, ὡς ἐδοῦλευσεν
 Αἰγυπτίοις, παρασκευάσω. Καὶ ἀνὴρ δὲ γῆ καὶ
 ἐρήμῳ παραπλησίαν αὐτὴν ἀποφανῶ καὶ διαφθερῶ
 αὐτὴν ἐν δίψει. Αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦ διψοῦς, οὐ
 μόνον τὴν τοῦ ὕδατος ἔνδειαν, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας
 κηδεμονίας στέρησιν ⁵⁰. Οὐδὲ τὰ τέκνα δὲ αὐτῆς,
 φησὶν, ἀξιώσω φειδοῦς, ὅτι ἐκ δυσσεβῶν γεννηθέντα,
 τὴν τῶν πατέρων ἐμιμήσαντο βδελυρίαν. Πορνείαν
 γὰρ ἐνταῦθα τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν καλεῖ· σα-
 φέστερον δὲ αὐτῆς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐλέγχων ὑπο-
 δείκνυσιν αὐτὴν λέγουσαν, ὡς προσήκει τοῖς ἐρα-
 σταῖς ἀκολουθῆσαι· τουτέστι, τοῖς εἰδώλοις· παρ'
 ὧν ἄπασαν, φησὶ, λαμβάνω τῶν ἀναγκαίων τὴν
 ἀφθονίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἠγγόνισε τὸν δοτῆρα τῶν ἀγα-
 θῶν, εἰκότως ἐπάγει·

δ'. « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ἔδδν αὐτῆς ἐν
 σκόλει, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν
 τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὐρῆ. » Καὶ αὐτὴ ⁵¹ δὲ ἡ τιμω-
 ρία φιλανθρωπίας μεστή· πραγματεύεται γὰρ αὐτῇ
 καύλαν τῆς δυσσεθείας· μαθοῦσα γὰρ τῇ πείρῃ τῶν
 κακῶν τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν (ἐκάλεσε γὰρ αὐ-
 τοὺς εἰς συμμαχίαν ἐν τῷ τῆς ἐφόδου καιρῷ, καὶ τῆς
 παρ' αὐτῶν ἐπικουρίας οὐκ ἔτυχε· « Ζητήσῃ γὰρ
 αὐτοὺς, φησὶ, καὶ οὐ μὴ εὐρή), ἀναμνησθήσεται
 τῆς θείας κηδεμονίας, καὶ ἐρεῖ· « Πορεύσομαι, καὶ

uxor mea et ego non vir ejus. Repudium, inquit,
 factum est ex causa quæ ab illa prodiit. Tale
 quidpiam invenimus et in Isaia : « Nunc domus
 Judæ et habitatores Hierosolymæ, judicate inter
 me et vineam meam, quoniam expectavi ut pro-
 ferret uvas, et protulit spinas ». Et hoc loco ait :
 ποιῆσαι σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας. » Καὶ ἐν-

VERS. 2. « Judicamini cum matre vestra : judi-
 camini, quia hæc non uxor mea et ego non vir
 ejus. » Et ut ostendat hoc divortium non factum
 fuisse ad **1319** eam perdendam, subjungit :
 « Et auferam fornicationem ejus a facie mea, et
 adulteria ejus de medio uberum illius. » Ejusmodi
 est quod a beato Davide dictum : « Bonum mihi es',
 quod humiliaveris me, ut addiscerem justitias
 tuas ». Hanc autem castigando, et a fornicatione,
 et ab adulterio se liberaturum pollicetur : neque
 id leviter, sed radicitus hoc e medio uberum re-
 vulsurum. Cor autem designat sub uberibus si-
 tum, ex quo proficiscuntur cogitata mala, invidiæ,
 homicidia, adulteria, fornicationes, et his similia.
 Maximam igitur opem fert Dei castigatio, qua qui
 instructi sunt a fornicatione liberantur. Docet
 etiam castigationis genera.

VERS. 3. « Ut exspoliam eam nudam, et restituum
 eam qualis fuit die nativitatis suæ. » *Diem vero
 nativitatis* vocal tempus quod in Ægypto trans-
 egit. Desertam, inquit, illam et mea providentia
 destitutam faciam, et ut Assyrii serviat, quemad-
 modum servivit Ægyptiis, efficiam. Et siccæ ter-
 ræ ac desertæ similem eam reddam : et occidam
 eam sili. Per *sitim* autem non modo aquæ penu-
 riam innuit, sed divinæ quoque providentiæ pri-
 vationem. [4] Neque filiis ejus, inquit, parcam,
 quia ex impiis prognati patrum nequitiam æmulati
 sunt. *Fornicationem* enim hic idolorum cultum
 vocat. [5] Et ut planius ejus perfidiam damnet,
 inducit eam dicentem, oportere amatores sequi·
 hoc est, idola, a quibus omnium, inquit, neces-
 sariorum abundantia mihi est. **1320** Et quo-
 niam bonorum datorem ignoravit, merito adjungit :

D
 VERS. 6. « Propterea ecce ego sepio viam ejus
 sudibus : et obstruam vias illius, et semitam suam
 non inveniet. » Hæc quoque ultio misericordiæ
 plena est, quæ eo tendit ut impietatem ejus cessare
 faciat : cognita enim per malorum experientiam ido-
 lorum debilitate ([7] imploravit enim eorum
 auxilium tempore tribulationis, et adjumentum ab
 eis consecuta non est : « Quæret enim illos, in-
 quit, et non inveniet), Providentiæ divinæ re-
 cordabitur, et dicet : « Vadam et revertar ad virum

⁴⁸ Isa. v, 3, 4. ⁴⁹ Psal. cxviii, 71.

VARIE LECTIONES.

⁴⁸ προγ. C add. ὑμῶν. ⁴⁹ C πορνείας. ⁵⁰ στέρ. C πραγ. τῆν. ⁵¹ C αὐτῆ.

meum priorem : quia melior mihi erat tunc, A quam nunc est. » Et quis Dei erga homines studium et amorem intuens, non jure obstupescat, qui, cum Deus sit, factor et Dominus, *virum et sponsam* seipsum vocat, non dominum? Nam quia uxoris erga virum amor major ac vehementior quam servorum erga dominum esse solet, hunc affectum ac studium inducere cupiens hominibus, seipsum *sponsam* et *virum* appellat. Verumtamen ne ista quidem ingratos et perversi animi homines ad rectum et gratum erga Deum animum movent. Unde fit ut etiam de illis dicat :

VERS. 8. « Et ipsa nescivit me dedisse ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum, et aurum multiplicavisse ei : hæc autem argentea et aurea adhibuit in usus Baalis. » Etiam quæ a Deo accepit dona, ea ad illos Dei hostes transtulit. [9] Quare offensus Deus minatur se eos frumento et vino esse privaturum. Et ne forte terram infecunditate labore arbitrentur, apposite addidit, « In tempore suo, » hoc est, postquam omnino maturaverit, messis 1321 ac vindemiæ tempore. Minatur etiam se illam veste spoliaturum esse, ita ut vestimentis etiam necessariis indigeat. [10] Ejus vero, inquit, amatores hæc cernentes adjumento ei esse non poterunt. [11] Insuper et cessationem dierum festorum, omnesque lætitiæ et exultationis occasiones extinguendas, necus etiam et vineæ corrumpendas ore prophetico minatus est. [12] Quoniam, inquit, hæc se ab idolis dixit accepisse, me autem ignoravit horum esse largitorem. « Et ponam, inquit, ea in testimonium. » A feris enim, ait, et volucris, et serpentibus deleta et corrupta, et impietatem eorum coarguent, et testimonium dabunt meæ disciplinæ et correctioni. [13] Hæc autem mala perpetietur, quoniam Baalim, id est, idolis, cultum meum postposuit : ac ornatu vario et multiplici instructa, festos idolorum dies egit. Quare inquit

VERS. 14. « Ecce ego seducam eam, et redigam illam in desertum. » Hoc est, vagari et errare faciam captivam, hisque omnibus bonis destitutam reddam : verumtamen consolabor eam in istis malis.

VERS. 15. « Loquar enim, inquit, ad cor ejus. Et dabo ei possessiones suas inde, et vallem Achor ad apericiendam intelligentiam ejus. » Pro Achor apud Syrum Achar inveni : is vero est, qui sub Josua filio Nave furtum commisit⁶, atque anathema constitutum violavit, qui et poenas pependit. Totus enim populus eum lapidibus obruit.

⁶ Josue VII, 1 sqq.

VARIE LECTIONES.

⁶ καλ. Ita quidem habent Ald. et Compl. Præstat autem rec. lectio καλῶς ⁶⁶ διδ. C add. καλ. ⁶⁷ C ἀμήτου ⁶⁸ C. ὑπό. ⁶⁹ C ὑπέρ. ⁷⁰ Ibid. Βααλείμ. Ita quoque vers. 16, 17. ⁷¹ διαν. σὺν. αὐτ. Hebr. in ostium spei. Symm. εἰς θύραν ἐπιβδος.

Ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλὸς ⁶⁶ μοι ἦν τότε, ἢ νῦν. Καὶ τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐκπλαγείη τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν, ὃς θεὸς ὢν, καὶ ποιητὴς, καὶ Κύριος, ἄνδρα ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐ δεσπότην ἀποκαλεῖ; Ἐπειδὴ γὰρ πλείων τῆς γυναικὸς ἡ περὶ τὸν ἄνδρα φιλοστοργία, ἢ δούλοις πρὸς δεσπότην, ταύτην ἐνθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις βουλόμενος τὴν διάθεσιν, *νυμφίον* ἑαυτὸν καὶ *ἄνδρα* προσαγορεύει. Ἄλλ' ὅμως τοὺς ἀγνώμονας οὐδὲ ταῦτα εἰς εὐγνωμοσύνην κινεῖ. Διὸ καὶ περὶ ἐκείνων φησὶν, ὅτι

η'. « Αὐτὴ οὐκ ἔγνω, ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον ἄργυριον καὶ χρυσίον ἐπλήθυνα αὐτῇ · αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ. » Καὶ ἃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκομισατο δῶρα, ταῦτα τοῖς ἀντιθέοις ἐκεῖνοις προσήνεχε. Διὸ ⁶⁷ χαλεπαίνων ὁ Θεὸς ἀπειλεῖ καὶ σίτου καὶ οἴνου στερίσκειν αὐτούς · καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι τὴν γῆν ἀκάρπιαν νοσεῖν, εἰκότως ἐπήγαγε, « Καθ' ὧραν αὐτοῦ · » τουτέστι, μετὰ τὸ πεπανθῆναι, καὶ πέπειρον γενέσθαι, ἐν ἀμητοῦ ⁶⁸ καὶ τρύγης καιρῷ. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ ἐσθίητα ἀφαιρῆσθαι, ὥστε καὶ τῶν ἀναγκαίων περιβολαίων σπανίζεσθαι. Οἱ δὲ ἐρασταὶ αὐτῆς, φησὶ, ταῦτα ἠρώντες, ἐπαμύνα αὐτῇ οὐ δυνήσονται. Πρὸς τοῦτοις, καὶ τὰς πανηγύρεις καταπαύειν, καὶ πᾶσαν ἀφορμὴν εὐφοροσύνης σθενύουσαι, συκᾶς τε καὶ ἀμπέλους διαφθείρειν, διὰ τῆς προφητικῆς ἠελησε γλώττης. Ἐπειδὴ εἶπε, φησὶ, ταῦτα παρὰ τῶν εἰδῶλων εἰληφέναι, καὶ ἠγνόησεν ἐμὲ τὸν τούτων γενόμενον χρηρῆγον. « Καὶ θήσομαι αὐτὰ, φησὶν, εἰς μαρτύριον. » Ἀπὸ ⁶⁹ θηρίων γὰρ, φησὶ, καὶ πετεινῶν, καὶ ἐρπετῶν ἀφανιζόμενα καὶ διαφθειρόμενα, καὶ τῆς αὐτῶν δυσσεβείας κατηγορήσει, καὶ τῇ ὑπ' ⁷⁰ ἐμοῦ ἐπενεχθείσῃ μαρτυρήσει παιδεῖα. Ταῦτα δὲ πέισεται, ἐπειδὴ τὰ Βαβυλῶν ⁷¹, τουτέστι, τὰ εἰδῶλα, τῆς ἐμῆς προετίμησος θεραπείας, καὶ κόσμῳ παντοδαπῷ κεχηρημένη τὰς ἐκείνων ἑορτὰς ἐπιτελεῖ. Διὸ τοῦτό φησιν

ιδ'. « Τδοῦ ἐγὼ πλαυῶ αὐτὴν, καὶ τάξω αὐτὴν εἰς ἔρημον. » Ἀντὶ τοῦ, Ἀλλᾶσθαι αὐτὴν καὶ πλανᾶσθαι αἰχμάλωτον γενομένην παρασκευάσω, καὶ τούτων ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν ἔρημον καταστήσω · ἀλλ' ὅμως ψυχαγωγῆσω αὐτὴν ἐν τοῦτοις οὔσαν τοῖς ἀγρινοῖς.

ιε'. « Ααλήσω γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς · καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν, καὶ τὴν κουλὰδα Ἀχώρ διανοίξαι σύνεσιν αὐτῆς ⁷². » Τὸ δὲ Ἀχώρ παρὰ τῷ Σύρῳ Ἀχώρ εὔρον· οὗτος δ' ἐστὶν ὁ ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Νευθὶ κεκλοφᾶς, καὶ τὸ τεθὲν ἀνάθεμα παραβεβηκῶς, ὃς καὶ τιμωρίαν ἐξέτιτε, παντὸς αὐτὸν τοῦ λαοῦ καταλέυσαντος. Ἀλλὰ μετὰ

την ἐκείνου τελευταίην, εἰς νοῦν λαβόντας, ὅσον ἡ τοῦ θεοῦ νόμου ληθῆναι παράβασις, κλαίοντες καὶ δλοφροσύναιον τὸν θεὸν ἠλώσαντο. Τοῦτο τοῖσιν καὶ ἐν ταῦθα παρεδήλωσεν, ὅτι καθάπερ οἱ τῆνικαδὲ διὰ τῆς τοῦ Ἀχάρ τιμωρίας ἔμαθον, ὅσον ἡ παρανομία κακῶν, οὕτω καὶ οὗτοι διὰ τῆς αἰχμαλωσίας αἰσθησιν λήζονται τῶν οικειῶν πλημμελημάτων. Καὶ τοῦτο σιφότερον δηλῶν, ἐπήγαγε·

15'. 15'. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσιως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με, Ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με ἐτι Βααλίμ. Καὶ ἐξαρῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλίμ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. » Ὁν τρώσιν γάρ, φησὶν, ἐδούλευσαν Αἰγυπτίοις, οὕτως Ἀττυρίοις δουλεύουσιν· *νηπιότητα* γάρ αὐτῆς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ καλεῖ διαγωγὴν. Ἀλλὰ πρὸς καλὸν αὐτῆς ἡ δουλεία γενήσεται, καὶ πρόξενος αὐτοῖς εὐσεβείας ἀποφανθήσεται. Ἐν γάρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπιλήσεται μὲν τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας, ἐμὲ δὲ ἄνδρα καὶ σύνοικον ὀνομάσει. Ἐγὼ δὲ αὐτῆς τὴν μεταμελειαν θιώμενος,

16'. « Διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἔρπετων τῆς γῆς. » Καὶ διδάσκων, ὡς οὐ παρὶ θηρίων καὶ πετεινῶν λέγει, ἀλλὰ περὶ θηριῶδων ἀνθρώπων καὶ πετεινῶν δίκην ἐπιπετομένων καὶ ἰοδόλοις ἔρπετοις ἐοικῶτων, ἐπήγαγε· « Καὶ τόξον, καὶ ῥομφαίαν, καὶ πῆλον συντρίψω ἀπὸ τῆς γῆς. » Εἶτα ὑπισχνεῖται αὐτοῖς τὰ αἰώνια ἀγαθὰ· « Καὶ κατοικίῳ αὐτοῦς ἐπ' ἐλπίδι. » Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐλπίδος ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Τῇ γάρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Ἐλπίς δὲ βλέπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ἃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἐκδεχόμεθα. » Καὶ ὅτι περὶ ταύτης ἔφη τῆς ἐλπίδος, καὶ οὐχ ἑτέρας, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ.

16'. « Καὶ μνηστεύομαι σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ μνηστεύομαι ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέῳ, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Ὅτι δὲ οὐ τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν εἰς τὸν αἰῶνα ἐμνηστεύατο, ἀλλὰ τὴν ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἔθνῶν συλλεγεῖσαν Ἐκκλησίαν, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Ἡ μὲν γάρ ἀπεβλήθη, ἡ δὲ τῷ μνηστῆρι συνδέεται, προσδεχομένη τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια· ἐμνηστεύατο δὲ αὐτὴν, οὐ μόνον ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίματι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐλέῳ καὶ οἰκτιρμοῖς· δικαιοσύνη μὲν γὰρ καὶ κρίματι κατὰ τοῦ πονηροῦ τυράννου χρῆσάμενος, ἔλεος δὲ καὶ οἰκτιρμὸς εἰς τοὺς ἐκείνῃ δουλεύοντες ἠναγκασμένους ἐπιδειξάμενος. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τοὺς ἐλέους τετυχηκότας καὶ αὐτοὺς ἀντιδοῦναι τῷ σωστικῷ, εἰκότως ἐπήγαγε·

1 Rom. viii, 24, 25.

VARIE LECTIONES

16' ἀπό. Edit. prior habebat ἐπί. ed. præstat rec. lectio ἀπὸ, quam Noster supra, p. 1009, sequebatur.

16' αὐτ. Ita compl. Sed supra, l. c. erat σὲ juxta rec. lect. 16' ἀ. Infra, t. III, ad Rom. l. c. leg. δ.

16' ἐξδ. Infra, l. c. est ἀπεχόμεθα. 16' ἐμ. C φησὶ. 16' γν. C add. σὲ ἑμαυτῷ. 16' ἐξ. Dcs. in G.

16' Ibid. ἐλέου.

A Post illius vero necem, 1322 cum agnoscerent, quantas turbas legis divinae transgressio advehat, luctu et planctu Deum placarunt. Hoc igitur propheta hic indicat. Nam ut illi tum ex supplicio Achar cognoverunt, quam ingens malum sit legis violatio: sic etiam ex captivitate hi percipient sensum suorum delictorum. Et hoc apertius ostendens, addit:

Vers. 16, 17. « Et humiliabitur ibi juxta dies infantiae suae: et juxta dies ascensus sui e terra Aegypti. Et erit die illo, ait Dominus, vocabit me, Vir meus: et non vocabit me amplius, Baalim. Et auferam nomina Baalim de ore ejus: et non recordabuntur amplius nominum eorum. » Non secus Assyriis, inquit, servient, atque Aegyptiis servierunt: ejus enim infantiam vocat tempus quo in Aegypto versati sunt. Attamen servitus eis utilis erit, et plane pietatis erit conciliatrix. Et enim idola colere obliviscetur in captivitate: me vero et virum et conjugem nominabit. Ego autem ejus animi factam mutationem videns:

Vers. 18. « Disponam eis testamentum die illo cum bestiis agri, et cum volatilibus caeli, et cum reptilibus terrae. » Et docens quod non de bestiis et volucris loquatur, sed de esseratis hominibus, et volucrum more involantibus, et venenatorum serpentum similibus, adjungit: « Et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra. » Deinde pollicetur 1323 eis æterna bona. « Et habitare eos faciam in spe. » De hac spe beatus Paulus loquitur: « Spe enim, inquit, salvi facti sumus. Spes autem quæ in oculos incurrit, non est spes: nam quod videt quis, quid etiam sperat? si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. » Quod vero de hac spe loquantur, et non de alia, ea quæ sequuntur testantur.

Vers. 19. « Et desponsabo te mihi in æternum in justitia, et in judicio, et in misericordia, et in miserationibus. » Quod vero Judæorum Synagogam non in æternum sibi desponsaverit, sed ex Judæis et gentibus collectam Ecclesiam, res ipsæ testantur. Illa enim abjecta est. hæc cum sponso conjuncta expectat bona æterna. Eam autem sibi desponsavit, non in justitia modo et judicio, sed in misericordia quoque et miserationibus: justitia quippe et judicio erga malum tyrannum utens, misericordia autem et miserationibus erga eos qui tyranno servire coacti sunt. Jam vero, quoniam oportebat misericordiam consecutos aliquid etiam ipsos rependere Salvatore, merito subjunxit:

VERS. 20. « Et desponsabo te mihi in fide, et agnosces Dominum. » Sola enim fides ab iis statim repositur qui accedunt, nam iustitia suis destituti et vacui : eam autem accipiunt per lavacrum regenerationis a Deo Salvatore. Qui vero fidem possidet, in Dei notionem venit. [21] Post præsignificationem æternorum bonorum prædicat eis quoque corporea **1324** dona. Etenim cum essent terreni et humo affixi, his magis quam illis dabant operam. Promittit ergo se pluviam suppeditaturum esse desuper, et elaboraturum, ut terra producat bona, cum ait :

« Exaudiam cælum, cælum exaudiet terram. (VERS. 22.) Et terra exaudiet frumentum, vinum, et oleum, et hæc exaudiet Jezraelem. » Deinde rursus admiscet spiritualia.

VERS. 23. « Et seminabo eam mihi super terram. » Hoc est, faciam eam agrum quem colam, et iustitiæ semina seram. « Et miserebor ejus, quæ misericordiam non est adeptæ, et dicam Non populo meo : Populus meus es tu ; et ipse dicet : Et Deus meus es tu. » Hæc quidem figurate sub Zorobabele acciderunt : revera autem, post incarnationem Christi Domini, cum sibi Ecclesiam despondit in æternum : tum enim qui in eum crediderunt, populus fidelis vere vocati sunt, ipse vero eorum, qui ex animo crediderunt, vocatus fuit Deus.

• CAPUT III.

[1] Post hæc bonorum promissa et sponsiones, Deus rursus prophetam hortatur ut mulierem adulteram et in sceleribus versantem diligat, ut iterum per res exhibeat imaginem et effigiem summi erga indigno divini amoris. « Sicut enim diligit, inquit, Dominus filios Israelis, et ipsi respiciunt ad deos alienos **1325** et amant placentias cum vinaciis. » Homines idolis dediti ejusmodi quædam facere solebant. [2, 3] Propheta vero protinus imparatum perfecit, et quam mercedem mulieri pollicitus fuerit exponit, et quas cum ea pactiones pepigerit. Dixi enim ei, inquit, ut omnem aliam præter me societatem sugeret, mihi que uni se integram servaret. Ostendit postea imaginis exemplar.

VERS. 4. « Quia diebus multis, inquit, sedebunt filii Israelis sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. » Quemadmodum enim illa, inquit, prioribus amatoribus renuntians, prophetæ contubernio uti voluit : sic vos captivi in terram alienam abducti, neque regia, neque sacerdotali cura fruamini : nam cum altare non sit, quodnam fiet sacrificium ? Sed

κ'. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῶ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Πίστιν γὰρ εὐθύς οἱ προσιδόντες ἀπαιτοῦνται μόνην· δικαιοσύνης γὰρ εἰσιν ἔρημοι· δέχονται δὲ ταύτην διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, παρὰ τοῦ σσαωκότος Θεοῦ· ὁ δὲ τὴν πίστιν κτώμενος ἐν ἐπιγνώσει γίνεται τοῦ Δεσπότου. Μετὰ τοίνυν τὴν πρόβρῃσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ τὰς σωματικὰς αὐτοῖς δωρεὰς προαγορεύει· περίγειοι γὰρ ὄντες καὶ χαμαίζηλοι, τοῦτοις μᾶλλον ἢ ἐκεῖνοι προσεῖχον· ὑπεργίνεται τοίνυν χορηγεῖν μὲν ἄνωθεν ὑετὸν, παρασκευάζειν δὲ τὴν γῆν βλαστῆσαι τὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο γὰρ λέγει·

« Ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, καὶ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ. (κβ'.) Καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ ⁶⁷ σίτῳ, καὶ τῷ ὄλῳ, καὶ τῷ ἐλαίῳ, καὶ ταῦτα ἐπακούσεται τῷ Ἰεζραὲλ ⁶⁸. » Εἶτα πάλιν ἀναμίγνυσι τὰ πνευματικά.

κγ'. « Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῶ ἐπὶ γῆς ⁶⁹. » Τουτέστι, γεώργιον αὐτὴν ἑμαυτῶ ⁷⁰ ἀποφανῶ, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης καταβαλῶ. « Καὶ ἐλεήσω ⁷¹ τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἔρω ⁷² τῷ Οὐ λαῷ μου· Λαός μου εἶ σύ· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Καὶ ὁ ⁷³ Θεός μου εἶ σύ. » Ταῦτα μὲν τυπικῶς ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ συνέβη· κατ' ἀλήθειαν δὲ, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ, ὅτε καὶ ἐμνηστεύσατο τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν αἰῶνα· τότε γὰρ καὶ οἱ πεπιστευκότες εἰς αὐτὸν λαὸς πιστὸς ἀληθῶς ἔχρημάτισαν, καὶ αὐτὸς εὐκρινῶς τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκόντων ἐπεκλήθη Θεός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

C Μετὰ ταύτας τῶν ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγελίας, αὐθις ὁ Θεὸς τῷ προφῆτῃ παρακελεύεται περὶ γυναῖκα διατεθῆναι μοιχεύτριαν καὶ πονηρίᾳ συζῶσαν. ἵνα πάλιν εἰκόνα δεῖξῃ διὰ τῶν πραγμάτων τῆς θείας περὶ τοὺς ἀναθίλους φιλοστοργίας. « Καθὼς ἀγαπᾷ γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν εἰς ⁷⁴ θεοὺς ἄλλοτρῶν, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων ⁷⁵. » Τοιαῦτα δὲ τινα κατασκευάζειν εἰώθεισαν οἱ τοῖς εἰδιόλοις ἀνακαίμενοι. Παρατυπία δὲ τὸ προσταχθὲν εἰς πέρας ἤγαγεν ὁ προφῆτης, καὶ λέγει τίνα τε μισθὸν ὑπέσχετο τῇ γυναίκῃ, καὶ ποίας πρὸς αὐτὴν ἐποιήσατο συνθήκας. Εἶπον γὰρ αὐτῇ, φησὶ, πᾶσαν ἄλλοτριαν φυγεῖν συνουσίαν, ἐμοὶ δ' ἑαυτὴν διαφυλάττειν ἀνέπαφον.

D Ὑποδείκνυσι δὲ καὶ τῆς εἰκόνης τὸ ἀρχέτυπον. δ'. Διότι, φησὶν, ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἀρχόντος, οὐδὲ οὐσίας θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ⁷⁶ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων. « Καθ' ἃπερ γὰρ, φησὶν, αὐτῇ ⁷⁷ τοῖς προτέροις ἐρασταῖς ἀποταξάμενη, τὴν τοῦ προφήτου συνοίχησιν εἴλετο· οὕτως ὑμεῖς εἰς τὴν ἄλλοτριαν ἀπαχθέντες αἰχμάλωτοι, οὔτε βασιλικῆς, οὔτε ἱερατικῆς ἀπολαύσεσθε προ-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁷ τῷ—ἐλαίῳ. Ἄλλοι τὸν σίτον, κ. τ. λ. ⁶⁸ C Ἰσραὴλ, ut compl. ⁶⁹ γῆς. C præm. τῆς. ⁷⁰ Ibid. ἑμαυτοῦ. ⁷¹ ἐλ. — ἠλεημ. Ἄλλοι, Καὶ ἀγαπήσω τὴν οὐκ ἠγαπημένην. Ad hanc lect. spectat locus ad Rom. ix, 25 ; nostræ favet I Petr. ii, 10. ⁷² ἐρῶ, κ. τ. λ. Ἄλλοι Rom. ix, 26. ⁷³ καὶ ὁ. C Κύριος. ⁷⁴ Rec. lectic, ἐπιβλέπουσιν ἐπὶ. ⁷⁵ σταφ. Ita quoque supra, p. 451. Ἄλλοι leg. σταφίδος. ⁷⁶ οὐδὲ — δῆλ. Hebr. sine amiculo et theraphim. ⁷⁷ C αὐτῇ.

θηλαίαι· θυσιαστηρίου γὰρ οὐκ ὄντος, ποία λειτουργία γενήσεται; Οὐτε μὴν τὰ διὰ τῶν ἱερέων ἢ προφητῶν εἰωθότα δηλοῦσθαι καὶ προσημεινεσθαι, εἰς βουλομένοις ἐν τῇ ξένη μαθεῖν τὸ πρακτέον προδραλωθήσεται· ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐμὴν αὐτοῖς κηδεμονίαν προφανῶς ἐπιδείξει· καὶ ταῦτα διὰ τοὺς πατέρας περὶ αὐτοῦς θερμῶς διακείμενοι. Τοῦτου γὰρ χάριν καὶ ὁ προφήτης τῇ πονηρίᾳ συζῶση γυναίκα συνώκει μὲν, ὡς προσετάχθη, τῆς δὲ γαμικῆς ὁμιλίας ἀπείχετο· ἐπειδὴ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὥστε πάντη ἐγύμνωσε τὴν λαὸν τῆς οικείας; προνοίας, ὥστε πρόδηλον ταύτην αὐτοῖς ἐποίησε καὶ φανεράν. Ἀήλους δὲ τὰς προαγορεύσεις τὰς θείας ὠνόμασεν· ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τῷ λογίῳ τῆς κρίσεως τὴν ἐγκρίσιν ἐλάμβανε, καὶ τὴν ἀλήθειαν· καὶ διὰ τινῶν σημείων ἐν ἐκείνῳ γιγνομένων προηγόρευσε τὰ ἐσόμενα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μωσῆς⁷⁸ τὴν ἱερατικὴν φυλὴν εὐλόγων· Ὄστε, φησὶ, δήλους τῷ Λευί. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, ἀναμίγνυσι τούτοις καὶ τὰ χηρὰ.

ε'. Μετὰ ταῦτα γὰρ, φησὶν, ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ αἱ δέκα φυλαὶ, διαστασίασαι πρὸς τοὺς ἐκ Δαβὶδ βασιλέας, ἴδιον ἐαυταῖς ἔχειροτόνησαν βασιλέα· μετὰ δὲ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπίπτον ἐνωθεῖσαι καὶ συναφθεῖσαι ἓνα ἔσχον ἡγεμόνα τὸν Ζοροβάβελ, ἐκ τῆς Δαβιδικῆς⁷⁹ βεβλασπηχότα φυλῆς, ἐφ' οὗ καὶ τῶν θεοδότων ἀγαθῶν ἐδέξαντο τὴν ἀπόλαυσιν. Ταῦτα πάντα πρὶν γενέσθαι σαφῶς ἐπιστάμενος, διὰ τῆς προφητικῆς θεοπνεύσεως⁸⁰ φωνῆς. Τὸ δὲ « Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, » ἀντὶ τοῦ, μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐβδομήκοντα τῆς αἰχμαλωσίας ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Οὕτω τὰ ἀγαθὰ προμηνύσας, πάλιν τῶν κακῶς γινομένων τὴν κατηγορίαν ποιεῖται. Ἀληθείας γὰρ, φησὶν, ἐστὲ καὶ φιλανθρωπίας ἔρημοι, καὶ γνώσεως θείας ἑσπερημένοι· πολὺ δὲ παρ' ὑμῖν⁸¹ τὸ ψεῦδος, καὶ ἀδύως ὁ φόβος τολμᾶται, καὶ τῶν ἄλλοτριῶν ἐπιμένοι σφετερίζεσθε ταῦτα, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἐπιβουλεύετε γάμοις, ὡς τὴν γῆν ὑμῶν ἅπασαν κλήρη τούτων γενέσθαι τῶν μισμάτων. Δι' ἅπερ τοσοῦτον⁸² πολεμίων ὑμῖν ἐπάξω πλῆθος, ὡς παντελῶς κατανήθηναι, οὐ μόνον τοὺς εὐπορίᾳ συζῶντας, καὶ θηρίων δίχην καὶ ἔρπετῶν τοῖς πενεστέροις ἐκόντας, καὶ οἷόν τισι πτεροῖς τῇ δυναστείᾳ κεχηρμένους· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, οἱ καθάπερ τρικῶς ἰχθύες διανήχονται τοῦ βίου τοῦ πέλτατος. Τροπικῶς γὰρ θηρία μὲν, καὶ ἔρπετα δὲ πετεινὰ, τοῖς δυνατοῖς προσηγόρευσεν, ἰχθύας καὶ τοὺς πενεστέρους ὠνόμασε. Τοῦτου δὲ, φησὶ, γενομένου, ἔρημος ἡ γῆ καὶ τῶν δικαζόντων καὶ τῶν δικαζομένων γενήσεται. « Ὁ δὲ λαός μου, φησὶν, ὡς

neque per sacerdotes, aut prophetas, ostendi et præsignificari solita, scire in alieno solo volentibus quid agendum sit, præmonstrabuntur: neque curam meam illis aperte ostendam, tametsi propter eorum majores ardenti eos amore prosequar. Idcirco enim propheta simul cum muliere in nefariis facinoribus versante habitabat quidem, ut Dominus jusserat, verumtamen matrimonii consuetudine non utebatur: quandoquidem nec Deus universo-rum penitus sua providentia populum spoliavit, neque tamen hanc perspicuam et apertam populo faciebat. *Manifestationes* autem divinas prædictiones nominavit, tum quia summus sacerdos rationali iudicii **1326** manifestationem accipiebat, et veritatem: tum quia per quasdam significationes illo factas futura prædicebat; unde magnus Moses sacerdotali tribui benedicens ait: Date Levi manifestationes. Ad hunc vero modum tristia vaticinatus, his etiam læta admiscet.

VERS. 5. « Et post hæc, inquit, revertentur filii Israelis, et quærent Dominum Deum suum, et Davidem regem suum, et stupebunt ad Dominum, et super bonis ejus in novissimis diebus. » Nam cum decem tribus, a regibus ex Davide prognatis deficientes, proprium regem sibi elegissent, post reversionem ex Babylone conjunctæ et copulatæ unum habuerunt ducem Zorobabelem ex Davidica tribu procreatum, sub quo et divinitus honorum datorum fructum ceperunt. Hæc omnia, priusquam fierent, aperte sciens, prophetica voce prænuntiat. Illud vero, « in novissimis diebus, » idem est ac, post finem septuaginta annorum captivitatis.

CAPUT IV.

[1, 2] Postquam bona sic præsignificavi, rursus in scelera commissa accusationem instituit. Veritate enim, inquit, et misericordia privati estis, Deique cognitione destituti, multum autem apud vos viget mendacium, impune fit cædes, aliena expetentes in vestram rem convertitis, alter alterius uvari insidiamini: ita ut omnis terra vestra his sceleribus redundet. [3] Propter quæ **1327** tantam hostium multitudinem vobis immittam, ut funditus pereant, non solum qui divitiis affluunt, ac ferarum et reptilium more pauperes invadunt, et veluti quibusdam alis robore suo utuntur: verum etiam omnes alii, qui ut pisces navigant in vitæ pelago. Tropice enim, *reptilia et volatilia* potentes vocavit; *pisces* vero inopes homines appellavit. [4, 5] Id autem si fiet, inquit, terra judicantibus et litigantibus destituetur. « Populus autem meus, inquit, quasi sacerdos cui contradicitur: et infirmabitur per diem, et infirmabitur etiam propheta

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ C Μωυσῆς. ⁷⁹ C Δαυιδικῆς. ⁸⁰ C προθεσπίζει. ⁸¹ C ὑμῶν. ⁸² τος. Ita cum C legimus. Sirm. φουτῶν

cam eo. » Sacerdoti, inquit, reprobato, et qui sua dignitate excidit, similes eritis, mea providentia orbatī ; ac per multos dies in hanc meam disciplinam trademini, una cum prophetis qui mendacia vobis enuntiant. *Prophetam* enim nunc vocavit pseudopropheta, ex consuetudine, quæ apud eos invaluerat. « Et nocti assimilavi matrem tuam. » Et docens quam matrem vocet :

VERS. 6. « Assimilatus est, inquit, populus quasi scientiam non habens. » Nam quia in tenebras ignorantie se ipsos tradiderunt, ut ne exiguam quidem lucem luminis ad Dei notionem perducens suscipere velint, merito comparantur nocti qui tali caligine oppressi sunt. *Matrem* autem appellat Synagogam, *populum* vero ex ea prognatos. Hoc etiam apud Isaiam invenimus : « Qualis est hic liber repudii matris vestræ ? » Ergo, « Quia tu, **1328** inquit, scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris coram me : et quoniam oblita es legis Dei tui, et ego obliviscar filiorum tuorum. » Et distinctius ostendens benignitatem suam, et ingratum eorum animum :

VERS. 7. « Secundum multitudinem eorum, ait, ita peccaverunt mihi, » id est, ego ut ipsi numero plurimi essent, effeci : illi vero contra me peccare perseveraverunt. Quare

VERS. 8. « Eorum gloriam in ignominiam convertam. Peccata populi mei comedent : et in iniquitatibus eorum accipient populi animas eorum. » Id est, metent quæ seminarunt, et peccatorum suorum fructum vindemiabunt. Quidam vero dicunt, per hæc designari sacerdotes qui, cum ex sacrificiis pro peccatis oblatis certam quamdam portionem secundum legem acciperent, hoc beneficio fruentes, scelerate viventes, accusare nolebant ; quamobrem offensus Dominus ait : Quoniam sacrificiis pro peccatis oblatis delectamini, et congruam curationem labentibus non admovetis, horum delictorum pœnas dabit, alienis gentibus ad cædem traditi. Quod manifestius docens, adjungit :

VERS. 9. « Eterit sicut populus, sic et sacerdos. » Id est, similiter ut populus pœnam vestri sceleris sufferetis, quia populi curationem cum recepissetis, in summa inertia vitam traducentes, omnem male habentium curam abjecistis. Quare ait : « Et ulciscar super eos vias eorum : et cogitationes illius reddam ei. » Non enim solum **1329** pro

^u Isa. I, f.

ἀντιλεγόμενος τερπύς, καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσει καὶ προφήτης μετ' αὐτοῦ⁸⁵. » Ἰερει, φησὶν, ἀδοκίμω φανέντι, καὶ τὰς οἰκείας ἀξίας ἐκπεπτωκότι ὁμοιωθήσεσθε, τῆς ἐμῆς γυμνωθέντες προνοίας, καὶ ἐπὶ πολλαῖς δὲ ἡμέραις ταύτη παραδοθήσεσθε τῇ παιδείᾳ σὺν τοῖς τὰ ψευδοπροφητείας οὐσιν ὑμῖν προφήταις. *Προφήτην* γὰρ νῦν τὸν ψευδοπροφήτην ὠνόμασεν, ἀπὸ τῆς κατεχούσης παρ' αὐτοῖς συνηθείας. « Καὶ⁸⁶ νυκτὶ ὠμοίωσα τὴν μητέρα σου. » Καὶ δεικνὺς τίνα μητέρα καλεῖ,

ς'. « Ὁμοιώθη, φησὶν, ὁ λαὸς μου, ὡς οὐκ ἔχων ἐπίγνωσιν⁸⁸. » Ἐπειδὴ γὰρ τῷ ζόφῳ τῆς ἀγνοίας σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεδώκασι, καὶ οὐδὲ βραχείαν ἀήληγαν τοῦ τῆς θεογνωσίας φωτὸς ὑποδέξασθαι βούλονται, εἰκότως ἀπεικάζονται νυκτὶ τοιοῦτῳ κατεχόμενῳ σκότῳ· *μητέρα* δὲ καλεῖ τὴν συναγωγὴν, λαὸν δὲ, τοὺς ἐκ ταύτης φουμένους. Τοῦτο γὰρ καὶ παρὶ τῷ Ἰσαίᾳ εὐρίσκομεν. « Ποῖον γὰρ, φησὶ, τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν ; » — « Ἐπειδὴ τοῖνυν, φησὶ, καὶ σὺ ἐπίγνωσιν ἀπέσω, ἀπέσωμαι σε κἀγὼ, τοῦ μὴ⁸⁹ ἱερατεύειν μοι· καὶ ἐπειδὴ ἐπελάβου τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ σου, κἀγὼ ἐπιλήσομαι τῶν τέκνων σου. » Καὶ δεικνὺς σαφέστερον τὴν τε οἰκείαν εὐεργεσίαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἀγνωμοσύνην,

ζ'. « Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, φησὶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι. » Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτοὺς παμπλήθει ἀπέφηνα. αὐτοὶ δὲ παρανομοῦντες εἰς ἐμέ διετέλεσαν. Διὸ

η'. « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. Ἄμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται λαοί⁹⁰· τὰς ψυχὰς αὐτῶν. » Ἄντὶ τοῦ, θεριοῦσιν οἷς ἐσπάρκασι, καὶ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων τρυγήσουσι τοὺς καρπούς. Τινὲς δὲ φασὶ καὶ τοὺς ἱερέας διὰ τούτων ἀνίστασθαι· ἐπειδὴ τῶν ὑπὲρ ἀμαρτημάτων καὶ πλημμελημάτων προσφερομένων θυσιῶν φανεράν τινα μοῖραν κατὰ νόμον ἐλάμβανον, καὶ ταύτης ἀπολαύοντες τῆς θεραπείας διελέγγειν οὐκ ἠθούλοντο τοὺς ποτηρὰ συζῶντας· τοῦτου χάριν ἀγανακτῶν Θεὸς, Ἐπειδὴ, φησὶ, ταῖς ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσφερομέναις ἐντροφᾶτε θυσιαῖς, τὴν δὲ προσήκουσαν τοῖς πταλοῦσιν οὐ προσφέρετε θεραπείαν, τῶν ἀδικιῶν τούτων δώσετε δίκας, ἄλλοφύλοις ἔθνεσιν εἰς σφαγὴν ἐκδοθέντες. Καὶ τοῦτο διδάσκων σαφέστερον, εὐθὺς **D** ἐπήγαγε·

θ'. « Καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαὸς, οὕτως καὶ⁹¹ ὁ ἱερεύς. » Παραπλήσιως γὰρ τῷ λαῷ καὶ ὑμῖς τῇ τιμωρίᾳ παραδοθήσεσθε, ἐπειδὴ τοῦ λαοῦ τὴν ἱατρειάν ἐγχειρισθέντες βρωτώνη συζῶντες οὐδεμίαν ἐποίησατε τῶν ἀβρώστως διακειμένων κηδεμονίαν. Διὸ φησὶν· « Ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς⁹² τὰς ἑδούς αὐτῶν, καὶ τὰ διαβούλια αὐτοῦ ἀνταποδώσω αὐτῷ. »

VARIÆ LECTIONES

⁸⁵ μετ' αὐτ. Bosius ad h. l. Nostro tribuit lectionem μετὰ σοῦ, ⁸⁶ καί. Des. in C. ⁸⁸ ἐπ. Rec. lection est γνώσιν. ⁸⁹ μὴ. Recte juxta Hebr. additur a Nostro, ab aliis omittitur. ⁹⁰ λαοί. Des. in Hebr. ⁹¹ καί. Deerat in edit. priori. ⁹² αὐτ. Alii αὐτόν, et deinde αὐτοῦ.

Ὁ γὰρ μόνον πονηρῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ λογισμῶν ἀτόπων εὐθύνας εἰσπράξομαι.

ε. « Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπληθῶσιν. » Ἐπάλληλα, φησὶν, αὐτοῖς ἐπάξω κακὰ, καθάπερ τὰς κόρον σιτίου⁹⁹ λαβεῖν οὐκ ἐθέλουσι πλείονα προσφέρεται τὰ ἐδέσματα. Πάλιν δὲ αὐτῶν τὰς παρνομίας καταλέγει, οἰνοφυλίαν αὐτοῖς ἐγκαλῶν, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν· ταύτην γὰρ αὐτὴν ὀνομάζει *πορνείαν*. Προστίθησι δὲ καὶ τὴν καταγέλαστον μαντείαν, διδάσκων, ὅπως τε αὐτοὶ τῶν χρῆν ἐπαγγελλομένων ἐπυνθάνοντο, κάκεινοι τίνι τρόπον τὰς ἀποκρίσεις ἐποιοῦντο.

εβ'. « Ἐν συμβόλοις⁹⁹ γὰρ, φησὶν, ἐπηρώτων, καὶ ἐν βάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον αὐτῶ. » Οἱ μὲν γὰρ, φησὶ, διὰ συμβόλων τινῶν μαθεῖν τὸ πρακτέον ἐζητούν⁹⁹· οἱ δὲ βάβδοις τισὶ κεχρημένοι συνεργοὶ τῆς ἀπίτης, ἀπήγγελλον ἃ ἠθέλουσαν. Ταῦτα δὲ παρ' αὐτῶν ἐτολμῶντο, ἐπειδὴ πορνικὴν ἐκτίσαντο γνώμην· πνεῦμα γὰρ⁹⁹ *πορνείας* τὴν περὶ τὴν πορνείαν⁹⁹ ὁρμὴν ὀνομάζει. Καὶ σαφέστερον διδάσκων τίνα προσαγορεύει πορνείαν, ἐπήγαγε· « Καὶ ἐξ-επόρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Καὶ τὸν τρόπον ὑποδεικνύς·

εγ'. « Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐθυσίαζον⁹⁹, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς ἐθου ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσκιαζόντος· ὅτι καλὸν σκέπη. » Ἐπιτελοῦμενοι γὰρ τοὶ ἀφιλιφῆσι τῶν δένδρων, οὗ τὸν τοῦτων ποιητὴν προσεκύνουσι, ἀλλὰ τοῦτοις ἀντ' ἐκεῖνου τὰς θυσίας προσέφερον. Οὗ χάριν⁹⁹, φησὶν, οὐδεμιὰς παρ' ἐμοῦ τεύξεσθε προμηθείας, τῶν θυγατέρων ὑμῶν καὶ τῶν θυμῶν προφανῶς ὑπὸ τῶν ἐπιόντων ὑμῖν πολεμίων μοιχευομένων. Ἄ γὰρ κρύβδην παρ' ὑμῶν ἐτολμάτε, ταῦτα ἀναφανδὸν συχωρήσω γενέσθαι. Ταῦτα⁹⁹ γὰρ προσδήλωσεν⁹⁹ εἰρηκώς· « Ὅτι καὶ αὐτοὶ μετὰ πορνῶν συνεφύροντο, μετὰ⁹⁹ τῶν τετελεσμένων ἔθουσι, καὶ λαὸς οὐ συνῶν συνεπλέκετο μετὰ πόρνης. » *Πορνείαν* τοίνυν ποτὲ μὲν τὴν ἀκολασίαν, ποτὲ δὲ τὴν ἀσέβειαν ὀνομάζει· *τετελεσμένους* δὲ καλεῖ τοὺς τὰ τῆς ἀσέβειας ὄντας μεμνημένους. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τοὺς τῶν θείων μυστηρίων ἠξιωμένους πιστοὺς ὀνομάζομεν, οὕτω τετελεσμένους ὀνομάζοντες Ἕλληνας, τοὺς ἀκριδέστερον δευδαγμένους τὴν σφετέραν ἀσέβειαν. Οὕτως αὐτοὶ ἀπειλήσας, πάλιν προσφέρει⁹⁹ παραίνεσιν.

εδ'. « Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνοεῖς, καὶ Ἰούδα, μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον Ὠν⁹⁹, καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον. » Τὸ Ὠν ὀνομά ἐστι τοῦ εἰδώλου τοῦ ἐν Βαιθήλ· οὗ γὰρ, ὡς τινες ὑπέλαβον, τὸν ἄδιδον ἐρμηνεύει, τούτῃστι, τὸν ὄντα· ἀλλ' Ἑβραϊκὸν ἐστίν, οὐχ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἡμᾶς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἑβραϊδὸς

iniquis operibus, sed et pro cogitationibus malis pœnas sumas.

VERS. 10. « Et comedent, et non implebuntur. » Crebra, inquit, illis inferam mala, quemadmodum iis qui satiari non possunt cibis plura apponuntur esculenta. [11] Rursus autem eorum iniquitates commemorat, eorum vinolentiam criminans, et idolorum cultum, quem vocat *fornicationem*. Adjungit porro et ridiculam vaticinationem, docens, quo pacto eos qui profitebantur se vaticinari, consulerent, et illi aliquo modo responsa redderent.

VERS. 12. « Per auguria, inquit, interrogabant, et per virgas suas annuntiabant ei. » Etenim alii, inquit, per auguria quædam quæ essent agenda exquirebant, alii virgis quibusdam fraudis adjuvtricibus utentes, quæ volebant enuntiabant. Hæc autem per se audebant, quod animum ad fornicationem propensum haberent. *Spiritum fornicationis* enim vocat magnum fornicationis studium. Et apertius doceps, quamnam fornicationem appellet, subjunxit : « Et fornicati sunt a Domino suo. » Ac modum ostendit :

VERS. 13. « In verticibus montium sacrificabant, et in collibus immolabant sub quercu, et populo, et arbore umbrosa : quia bonum erat umbraculum. » Oblectantes enim se arboribus umbris, non harum creatorem venerabantur, sed ejus loco sacrificia illis offerebant. [14] Quocirca, inquit, nullam vestrum **1330** curam habebō, neque filiarum vestrarum, neque sponsarum palam vitiatarum ab invadentibus vos inimicis. Quæ enim clam et occulte apud vos audebatis, hæc palam fieri permittam. Hoc enim ostendit, cum dixit : « Quoniam ipsi cum meretricibus miscebantur, et cum initiatis immolabant : et populus non intelligens adhærebat meretrici. » *Fornicationem* igitur interdum appellat incontinentiam, interdum impietatem. *Initiatos* vocat sacris impietatis imbutos et instructos. Nam sicut nos divini mysteriis ornatos *fideles* vocamus, ita Græci gentiles *initiatos* nominarunt exactius ad suam impietatem institutos. Hoc modo illis comminatus, rursus consolationem adhibet.

VERS. 15. « Tu autem, Israel, ne ignores, et, Juda, nolite ingredi in Galgala, nec ascendatis in domum On, et ne juretis per viventem Dominum. » On nomen est idoli in Bethel : non enim, ut quidam opinati sunt, *sempiternum* significat, hoc est, existentem : sed Hebraicum est nomen, non Græcum. Hoc plane nos docuerunt reliqui

VARIE LECTIONES

⁹⁹ C στίων. ⁹⁹ συμβ. Grab. συμβουλαῖς. Minus recte. ⁹⁹ C ἐπεζήτητον. ⁹⁹ γὰρ. Des. in C. ⁹⁹ πορν. C præm. τοιαύτην. ⁹⁹ εθ. C addit φησὶ, sed ab alia manu. ⁹⁹ οὗ γὰρ., x. τ. λ. Ex vers. 14, hæc exstant, supra, l. 1, pag 150. Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅταν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νόμους ὑμῶν, ὅταν μοιχεύσωσιν. ⁹⁹ C τοῦτο. ⁹⁹ Id. παρεδήλωσεν. ⁹⁹ μετὰ. Ibid. præm. καὶ, ut apud LXX. ⁹⁹ οὗ. Alii δ μὴ. Particulam negat. omittunt alii, sed perperam. ⁹⁹ C προσφέρει, sed ab alia manu σ inserutum est. ⁹⁹ Alii Ὠν, sed leg. esse Ὠν ex sequentibus patet. Vid. infra, Amos 1, 5. ⁹⁹ C τό.

etiam linguae Hebraicae interpretes. Nam Aquila et Theodotio *domum inutilem* interpretati sunt, Symmachius *domum iniquitatis*: quod utrumque huius rei convenit. Nam qui ibi praefuerunt, non modo nullum quaestum fecerunt, sed etiam inde damnum **1331** magnum acceperunt, iniqui et ingrati erga suam benefactorem effecti. *Galgala* autem urbs est multis et ipsa dedicata idolis, ubi Josua filius Nave non circumcisos de populo cultris lapideis circumcidit: in hac eadem duodecim lapides reposuit, quos ex medio Jordanis alveo accipiendos jusserat Dominus, ut beneficium accepti essent monumentum, ac per hos cognoscerent posteri, quod sicco pede populus flumen transmisisset. Maxime ingrati itaque animi signum est, urbem illam, in qua tanta divina benignitatis monumenta accepissent, impietatis esse factam metropolin. Hoc autem: « Ne juretis per Dominum viventem, » non abs re velat: sed propterea quod qui ipsi On adhaeserant, et per hoc idolum jurabant, viventem Dominum id vocabant. Atque hoc aliunde licet cognoscere. « Si enim abstuleris, inquit, Baalim de ore tuo, et juraveris: Vivit Dominus, cum veritate; » hoc est, si idolorum deposueris memoriam, et mihi colendo dederis operam, et, viventem Dominum me appellans, juraveris in veritatis honorem et mendacii detestationem.

VERS. 16. « Quoniam sicut vacca aestro percita insanivit Israel: nunc pascet eos Dominus sicut agnum in loco spatioso. » Oestrus musca quaedam est vaccis infestissima, quae suo morsu tantum sensum doloris infligit, ut vaccae, quibus admoti fuerint ejus stimuli, non voce bubuleci revocari possint, neque cum reliquis vaccis pasci, sed **1332** currant assidue, et per abrupta interdum praecipites agantur. His, inquit, similis est Ephraim, qui idolorum colendorum aestro agitatur (*Ephraim* vero decem tribus, ut supra diximus, nominat): eos tamen, etsi a me ita abhorrentes, non sine cura pastoritia relinquam, sed captivos per me factos longe lateque dispergam, ut ab agno errante, et ubera matris requirente, nihil differant. [17, 18] Haec autem patietur (Ephraim), quod, vitulas reliquasque idola, tanquam offendicula quaedam et laqueos sibi proponens, Chananæorum impietatem sit aemulata, superbiaque contra me utens, idolorum observantiam meo cultui et venerationi antetulerit. « Dilexerunt enim ignominiam ex fremitu ejus. » Sed ob id ipsum:

VERS. 19. « Turbo spiritus ejus sibilabit in alis ejus. » Sicut enim alarum, inquit, commotione

† Josue v, 3. x Josue iv, 20.

Α ἐδίδαξαν γλώσσης ἑρμηνευταί. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλῃς καὶ θεοδοτίων οἶκον ἀνωφελεῆ ἠρμηνεύασιν· ὁ δὲ Σύμμαχος οἶκον ἀδικίας· ἀμφότερα δὲ συμβαίνει τῷ πράγματι. Οἱ γὰρ αὐτοὶ προεδρεύοντες οὐ μόνον ἐκεῖθεν ὁὐδεμίαν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ λύθην ἐδέχοντο, ἀδικοὶ καὶ ἀγνώμονες περὶ τῶν σφῶν αὐτῶν εὐεργέτην γιγνόμενοι. Γάλγαλα δὲ πόλις ἦν καὶ αὐτῆ εἰδώλοις ἀνακειμένη πολλοῖς· ἐν ταύτῃ δὲ Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ, τοὺς ἀπεριτμήτους τοῦ λαοῦ περιέτεμε ταῖς πετρίναις μαχαίραις χρησάμενος ἐν αὐτῇ καὶ τοὺς δώδεκα λίθους ἀπέθετο, οὓς ἐκ μέσου τοῦ Ἰορδάνου λαβεῖν προσέταξεν ὁ Θεός, ἵν' ὡς μνησθῶν τῆς γενομένης εὐεργεσίας, καὶ δι' ἐκείνων μάθωσιν οἱ εἰς ὑπερὸν ἐσόμενοι, ὡς ξηρῷ τῷ πόρῳ χρησάμενος ὁ λαὸς τὴν ἀπόδοσιν ἐποιήσατο. Μεγίστης τοίνυν ἀχαριστίας τεκμήριον τὴν πλὴν ἐκείνην, ἐν ἧ τοσαῦτα μνημεῖα τῆς θείας εἶχον εὐεργεσίας, ἀσθείας ἀποφθῆναι μητρόπολιν. Τὸ δὲ, « Μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον, » οὐχ ἀπλῶς ἀπαγορεύει· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τῷ ὄν προστετηκότες, καὶ κατὰ τοῦτου τοῦ ὄρκου ποιούμενοι, ζῶντα Κύριον αὐτὸν προσηγέρουον. Καὶ τοῦτο ἀλλαγθῆν ἐστι μαθεῖν. « Ἐάν γάρ, φησὶν, ἐξήρης τὰ Βααλίμ ὅ ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ ὁμότης¹⁰, Ζῆ Κύριος, μετ' ἀληθείας. » Τουτέστι, ἐάν τῶν εἰδώλων ἐξορίσῃς τὴν μνήμην, καὶ τῇ ἐμῇ θεραπείᾳ προσέχων, καὶ ζῶντά με Κύριον ὀνομάζων, ὁμότης τιμῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ μυσαστόμενος ἐν ψεῦδος

ις'. « Ὅτι ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροιστρήσιν Ἰσραὴλ¹¹· νῦν νεμήσει αὐτοὺς Κύριος, ὡς ἀμνὸν ἐν ἐβρυχώρῳ. » Οἰστρός ἐστὶ μυτὰ τις ταῖς βουσὶν ἐπιούσα, καὶ τοσαύτην αἰσθησὶν ἐμποιοῦσα τοῖς δήγμασιν, ὡς τὰς ὑπ' ἐκείνης νυττομένας μήτε τῆς τῶν βουκόλων ἀνεχεσθαι φωνῆς, μήτε ταῖς ἄλλαις συννέμεσθαι βουσὶν, ἀλλὰ θέειν ἀπλῶς, καὶ κατὰ κρημνῶν ἐστὶν ὅτε φέρεσθαι. Ταύταις, φησὶν, ὅμοιον ὁ Ἐφραῖμ, τῆς τῶν εἰδώλων θεραπείας τὸν οἰστρὸν δεξάμενος· Ἐφραῖμ δὲ τὰς δέκα φυλάς, ὡς προσηγομεν, ὀνομάζει. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς ἀποιμάντους καταλείψω, ἀλλὰ δορυαλώταρς ἀπαχθῆναι ποιήσας, τῆδε κάκεισε διασπερῶ, ὡς μηδὲν διαφέρειν ἀμνοῦ πλανωμένου καὶ τὴν μητρίαν ἐπιζητούντος θηλῆν. Ταῦτα δὲ πέισται, ἐπειδὴ τὰς τε δαμάλεις, καὶ τὰ λοιπὰ εἰδῶλα, καθάπερ τινὰ σκάνδαλα καὶ πάγας ἐαυτῷ προτεθεικώς, τὴν τῶν Χανααντῶν¹² δυσσέθειαν ἐξήλωσε, καὶ ἀλαζονεῖα κατ' ἐμοῦ χρησάμενος, τὴν τῶν εἰδώλων λατρίαν τῆς ἐμῆς θεραπείας προέλετο. « Ἠγάπησαν γὰρ ἀτιμίαν ἐκ φροῦγματος αὐτῆς. » Ἀλλὰ τοῦτου χάριν,

ιθ'. « Συστροφή πνεύματος αὐτοῦ συριεῖ ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς. » Καθάπερ γὰρ, φησὶ, τὰ ὄρνεα τῇ

VARIAE LECTIONES.

⁸ ἀδικ. Montf. in Hexapl. ad h. l. et Bosius ad h. l. habent ἀθετας, et nostro insuper haec ascribunt: καὶ ὁ Σύρος δὲ αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκὸν τέθεικεν ὄνομα. Vid. schol. 26. Lectionem ἀδικίας habet etiam Cyr. ⁹ ἐκ In C post οὐδεμίαν ponitur. ⁷ γγγ. C addit, καὶ ὁ Σύρος δὲ αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκὸν τέθεικεν ὄνομα. ⁸ καὶ C praem. δέ. ⁹ C Βααλεῖμ. ¹⁰ ὁμ. Ita cum C legimus. Sirm. ὀνομάσης. ¹¹ Ἰσρ. Supra, l. I, pag. 758. Ἐφραῖμ. ¹² C Χανααντῶν.

κινήσει τῶν πτερῶν τὸν ἀέρα σὺν ἤχῳ τιμὴ δια- A
 τῆμι· οὕτως αὐτὴ οἷόν τις ὑπόπτερος εἰς τὴν ἀλ-
 λοιρίαν ἀπαχθήσεται, καθάπερ τινὸς συστροφῆς τῆς
 ἐμῆς ὀργῆς ὀπισθορούσης αὐτήν, χάσει διάγειν ἀναγ-
 καζούσης· ὑπομενεῖ δὲ ταῦτα τῶν εἰδωλικῶν θυσια-
 στηρίων τοῦς καρποὺς δρεπομένην.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ταῦταις τοίνυν ταῖς ἀπειλαῖς καὶ ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς
 προσέχετε, καὶ ἅπας δὲ ὁ λαὸς, καὶ ἅπαντες οἱ ἐν
 τοῖς βασιλείοις διάγοντες, τοῖς ὡς τὰ εἰρημμένα προσ-
 ῥήσαθε. Διότι·

« Πρὸς ὑμᾶς ἐστὶ τὸ κρίμα, ὅτι παρὶς ἐγεννήθητε
 τῇ σκοπιᾷ¹², καὶ ὡς δίκτυον ἐκταταμένον ἐπὶ τὸ Ἰτα-
 δύριον¹³. (β΄.) Ὁ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπηξαν. »
 Πάντας, φησὶν, ὑμᾶς ἐπὶ τὴν ἐμὴν ἔξω κρίσιν·
 ἅπαντες γὰρ κατὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν μυρία ὅσα
 ἐτεκτήνασθε κακὰ, οἷόν τινα δίκτυα κατ' αὐτῶν ἐξ-
 ἀπλοῦντες τὰς ὑμετέρας ἐπιβουλὰς, καὶ τοῖς ἐν τῷ
 Ἰταδύριον¹⁴ ἄρος δὲ τοῦτο ἐστὶ θήρας διαφόρου με-
 στόν¹⁵ τὰ θήρας¹⁶ καταπηγνύουσιν ὄργανα, παρα-
 πλησίως ὑμεῖς τὰς τῆς ἐπιβουλῆς κατεῦθε μηχανὰς
 κατὰ τῶν ἀποσταλλομένων ὑπ' ἐμοῦ προφητῶν τῆς
 ὑμετέρας ἕνεκεν σωτηρίας. Σκοπιὰν γὰρ, τὸν τῶν
 προφητῶν προσηγόρευσε σύλλογον· καὶ γὰρ τῷ Ἰε-
 ζεκίῳ ἔφη· « Σκοπὸν δίδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. »
 Τοῦτου χάριν φησὶ τῷ Ἐφραῖμ καὶ τῷ Ἰσραὴλ,
 ἀντὶ τοῦ, παντὶ τῷ λαῷ τὴν παιδείαν ἐπέδωκεν. Ἐξ-
 ἐπύρνευσε γὰρ, καὶ ἐμιάνθη τῆς ἐμῆς ἀποστάς θερα-
 πείας.

δ. « Καὶ οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν, τοῦ
 ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν ὄντι, πνεῦμα πορνείας
 ἐστὶν¹⁷ ἐν αὐτοῖς, τὸν δὲ Κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. »
 Λοιμοὶ γὰρ ἀτόποις χρησάμενοι, τῆς μὲν ἀληθοῦς
 θεογνωσίας ἐξέπεισον, τῇ δὲ τῶν εἰδῶλων θεραπείᾳ
 προσέσχον· διὸ τίσουςι ταυτησὶ τῆς ὕβρεως δίκας,
 προφανῶς ὀρῶντες ὅπως ὁ τῆς εὐσεβείας καρπός.
 Τοῦτο γὰρ εἶπεν· « Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ¹⁸
 Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραῖμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις
 αὐτῶν· καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν. »
 Ἐπειδὴ αἱ δέκα φυλαὶ πρότερον¹⁹ τὸν ἀνδραποδιζόμεν
 καὶ τὴν δουλείαν ὑπέμειναν, εἰκότως αὐτῶν ἐμνήσθη
 πρότερον²⁰, Ἰσραὴλ αὐτὰς καὶ Ἐφραῖμ ὀνομάσας·
 τὸν δὲ Ἰούδαν ἀρμοδίως τέθεικε τελευταῖον, ἐπειδὴ
 μετ' ἐκείνους τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινεν. Ἐἴτα δι-
 δάσκει, ὅπως κατὰ ταῦτον μόσχους λαβόντες, καὶ
 πρόβατα, θυσίας ἐπιτελέσουσιν²¹ ἐκζητούντες τὸν
 Κύριον, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν αὐτόν· ἐπκέκλιε γὰρ
 ἐπ' αὐτῶν. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, ἐπήγαγεν·

ζ. « Ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον. » Καὶ ὅτι παρα-
 νόμως ἄλλοφύλους λαβόντες γυναῖκας, ἐξ ἐκείνων
 ἐκαιοποίησαν· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν²² εἰρηκῶς·
 « Ὅτι τέκνα ἄλλότρια ἐγεννήθησαν αὐτοῖς· (διὸ)

ᾠ Ezech. xxxiii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹² τῇ σκ. Hebr. in Mizra. ¹³ ἐπὶ τὸ Ἰταδ. Rectus Compl. juxta Hebr. ἐπὶ Ταβῶρ. Alii Θαβῶρ.
¹⁴ ἄρος. C præc. τῆς. ¹⁵ ἐστ. In C post αὐτοῖς ponitur. ¹⁶ καὶ. Des. in C, quem secuti colon posuimus
 id præc. αὐτοῦ. ¹⁷ C πρότεροι. ¹⁸ Ibid. προτέρων. ¹⁹ C ἐπιτελοῦσιν. ²⁰ Ibid. παρεδήλωσεν.

ΠΑΤΗΟΙ. GR. LXXXI.

50

CAPUT V.

[1] Vos itaque, sacerdotes, ad has minas atten-
 dite, omnisque populus, et omnes qui in regia
 vitam agitis, attentis auribus dicta excipite :

« Ad vos enim pertinet iudicium, qui laqueus
 facti estis speculationi, et rete expansum super
 Itabyrium. (Vers. 2.) Quod qui capiunt, 1333 ve-
 nationem defixerunt. » Omnes vos, inquit, in ju-
 dicitium meum adducam : nam omnes innumera
 mala contra prophetas meos machinati estis, et
 insidias vestras tanquam retia quædam contra
 eos explicuistis : nec aliter, quam qui in Itabyrio
 monte, venationis varietate pleno, venatorias ma-
 chinas defigunt, insidiarum fraudes molimini ad-
 versus prophetas vestræ salutis causa a me mis-
 sos. Speculationem enim prophetarum cœtum
 vocat. Ezechielii enim dixit : « Speculatorem dedi
 te domui Israelis ». [3] Eam ob rem dicit :
 Ephraïmo et Israeli, id est, omni populo, corre-
 ctionem inferam. Etenim fornicatus est et com-
 maculatus est, cum defecerit a cultu meo.

Vers. 4. « Et non dederunt cogitationes suas,
 ut reverterentur ad Deum suum, quia spiritus
 fornicationis est in eis, Dominum autem non co-
 gnoverunt. » Nam cum absurdis cogitationibus
 uterentur, a vera Dei notione aberraverunt, et ad
 idola colenda se dederunt. [5] Quomobrem pro
 hac contumelia pœnas Deo dabunt, palam cernen-
 tes, qualis sit impletatis fructus. Hoc enim dixit :
 « In faciem ejus : Israel et Ephraïm infirmabuntur
 in iniquitatibus suis, et infirmabitur Juda cum
 eis. » Quia decem tribus priores in captivitatem
 et servitutem abductæ fuerunt, jure prius earum
 meminit, Israel eas appellans, et Ephraïm : Ju-
 dam vero recte ultimo loco posuit, quoniam post
 illos 1334 servitutem²³ sustinuit. [6] Post ea
 docet fore ut simul vitulos sumant et ovis sa-
 cra faciant, perquirentes Dominum, sed non in-
 veniant eum : nam declinavit ab illis. Et causam
 ostendens subjunxit :

Vers. 7. « Quia Dominum dereliquerunt. » Et
 quia illegitime ex mulieribus exteris, quas ma-
 trimonio sibi adjunxerant, liberos susceperunt ;
 hoc enim declaravit, dicens : « Quia filii alieni

nati sunt illis; (idecirco) nunc devorabit eos rubigo, et sortes eorum. » *Rubiginem* autem vocat vitium illud quod ex caeli intemperie terræ frugibus accidit, tropice vero etiam hostes, rubiginis more omnes corrumpentes. Atque hoc distinctius interpretans, mox adjungit :

VERS. 8, 9. « Clangite tuba super colles, resonate super excelsa, prædicate in domo On : Obstupuit Benjamin. Ephraim in desolationem factus est in diebus correptionis, in tribubus Israelis ostendi fidelia. » Illis enim omnibus, quæ illis per prophetas præsignificavi, fidem non dederunt, dabunt autem post experientiam rerum : et iniquitates puniens, prophetæ prædictionem veram ostendam. Scite autem deridens idolorum infirmitatem : « Prædicate, inquit, in domo On ; » excitare, inquit, in auxilium eos quibus honorem habetis : cessare faciant quas vobis infero castigationes. Conferte vos in editissimos colles, in quibus omni cultu idola coluistis, impertiant vobis opportuno tempore **1335** subsidium suum. Congruè autem Benjaminis pariter mentionem facit, quoniam Judæ quoque mentionem adjungit.

VERS. 10. « Facti enim sunt, inquit, principes Judæ, quasi transferentes terminos : super eos effuadam impetum meum sicut aquam. » Nam leges meas adeo impudenter transgrediuntur, ut qui lapides terminos, agrum ab agro dividentes, loco movere et transferre inverecunde aggrediuntur. Quamobrem torrentis instar pœnas in eos exaggerabo. Patet autem, cum *Benjaminem* commemorat, eum quoque tribum Judæ complecti, et rursus, cum *Judam* accuset, Benjaminem similiter conjungere : nam sub uno regno degebant. Eodemque modo, cum *Ephraim* dicit, decem tribus Israelis nominat : cumque *Israelem* commemorat, idem ipsum significat.

VERS. 11. « Oppressit Ephraim adversarium suum : conculcavit judicium, quia cœpit abire post vana. » Causa, inquit, iniquitatis ejus, idolorum cultus fuit. Nam si me cognovisset, ex legibus meis ad honestum decorumque institutus fuisset.

VERS. 12. « Et ego quasi conturbatio ero Ephraïmo, et quasi stimulus domui Judæ. » Hoc est, hostium conturbationem in eos inducam, et tanquam stimulo quodam pungens et aculeo, ultionem per hostes eis admovebo.

VERS. 13. « Et vidit Ephraim infirmitatem suam, et Judas dolorem suum. » Nam experimento malorum causam didicit. « Et abiit Ephraim ad Assyrios. » Nam cum Syri ei bellum intulissent,

Α νῦν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίθη, καὶ τοὺς κλίβανους αὐτῶν. » Ἐρυσίθην δὲ καλεῖ μὲν καὶ αὐτὸ τὸ ἐκ τῆς τοῦ ἀέρος ἀνωμαλίας τοῖς ἐν τοῖς κροσσῶ; ἐπισυμβαλῖνον πάθος· καλεῖ δὲ τροπικῶς καὶ τοὺς πολεμίους, ἐρυσίθης δίκην ἅπαντα· διαφβεῖροντας. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐρμηνεύων εὐθύς ἐπέγραψε· ἡ, θ'. « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνούς, ἤχησατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Ἐξέστη ²² Βενιαμίν. Ἐφραΐμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο ἐν ἡμέραις ἐλέγχου, ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἔδειξα πιστά. » Ταῦτα γὰρ ἅπαντα διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῖς προμηνύων, καὶ ἀπιστούμενος, μετὰ τὴν πείραν πιστευσθήσομαι τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς παρανομίας τοὺς ἐλέγχους ποιούμενος, δείξω τῆς προφητικῆς προβλέψεως τὴν ἀλήθειαν. Καλῶς δὲ κωμωδῶν τῶν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν· « Κηρύξατε, εἶπεν, ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα· » διεγείρατε, φησὶν, εἰς βλάβειαν τοὺς ²³ ὄψ' ὑμῶν τιμωμένους· παυσάτωσαν ²⁴ τὰς ὄψ' ἐμοῦ προσφερομένης ὑμῶν παιδείας· καταλάβετε τοὺς ὑψηλοτάτους βουνούς, ἐν οἷς πάσαν τοῖς εἰδώλοις προσφέρετε θεραπείαν· μεταδώτωσαν ὑμῖν εἰς καιρὸν τῆς οικείας ἐπιουρίας. Εἰκότως δὲ καὶ τοῦ Βενιαμίν ἐμνημόνευσεν, ἐπειδὴ συνάπτει καὶ τοῦ Ἰούδα τὴν μνήμην.

Γ'. « Ἐγένοντο γὰρ, φησὶν, οἱ ἄρχοντες Ἰούδα, ὡς μετατιθέντες ὄρια· ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ἔρμημά μου. Οὕτως γὰρ ἀναιδῶς τοὺς ὄψ' ἐμοῦ θεθέντας παραβαλόνους ὄρους ²⁵, ὡς οἱ τοὺς διορίζοντας λίθους, καὶ ταύτην ἀπ' ἐκείνης τὴν ἄρουραν διατέμνοντας μεταφέρειν ἀναισχύντως ἐπιχειροῦντες· διὰ χειμάρρου δίκην αὐτοῖς ἐποίησα τὰς τιμωρίας. Δῆλον δὲ, ὡς καὶ τοῦ Βενιαμίν μνημονεύων συμπεριλαμβάνει τὴν Ἰούδα φυλὴν, καὶ τοῦ Ἰούδα πάλιν κατηγορῶν, καὶ τὸν Βενιαμίν ὡσαύτως συνάπτει· ὑπὸ μίαν γὰρ ἐτέλουν βασιλείαν· οὕτω δὲ καὶ τὸν Ἐφραΐμ λέγων, τὰς δέκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζει, καὶ μέντοι καὶ τὸν Ἰσραὴλ μνημονεύων, ταῦτο τούτο σημαίνει.

Δ'. « Κατεδυνάστευσεν Ἐφραΐμ τὸν ἀντίβιον αὐτοῦ, κατεδυνάστευσε τὸ κρῖμα ²⁶, ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. » Αἰτία, φησὶν, τῆς ἀδικίας αὐτοῦ ἡ τῶν εἰδώλων ἐγένετο θεραπεία· εἰ γὰρ τὴν ἐμὴν εἶχε γνώσιν, ἐκ τῆς ἐμῆς νομοθεσίας ἐπαιδεύετο τὸ δέον.

Ε'. « Καὶ ἐγὼ ὡς ταραχὴ ²⁷ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Ἀντὶ τοῦ, τὴν τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπάξω ταραχὴν, καὶ ὡς ἀκίνητον τινὲ νύξω, καὶ κέντρον τὴν δι' ἐκείνων αὐτοῖς ἐπιτιθεὶς τιμωρίαν.

Στ'. « Καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ. » Τῆς πείρας γὰρ ἔμαθεν ²⁸ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν. « Καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους. » Ὑπὸ γὰρ τῶν Σύρων ²⁹ πολεμούμενος,

VARIÆ LECTIONES.

²² Ἐξέστη. *Hebr.* post te. ²³ C τὸν et deinde τιμώμενον. ²⁴ Ibid. παυσάτω, ²⁵ ὄρ. C νόμους, omisso v. ἐφελκ., quod præcedit. ²⁶ C κατεπάτησε κρῖμα, ut in Compl. ²⁷ ταρα. Grab. ἀράχνη, ex conjectura prosuit, præcunte Cabello, Crit. S., l. 4, c. 9. Sed solent etiam οἱ LXX. verbum τῶν per ταραττεσθαι exponere. ²⁸ C ἔμαθεν. ²⁹ Σύρ. Ita cum C legimus. Sirm. Ἀσσυρίων.

τὴν Φουά, βασιλεὺς δὲ οὗτος ἦν Ἀσσυρίων, ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν. « Καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαριβ³⁶, καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη ρύσασθαι ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύτη ἐξ ὑμῶν ὁδύνη. » Πάλιν ὑμῖν τῶν Ἀσσυρίων ἐπελθόντων, πρεσβεύσαθε³⁷, φησί, πρὸς τὸν Αἰγύπτου βασιλέα, τὴν ἐκεῖθεν αἰτοῦντες ἐπικουρίαν· ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲ τῆς· ἐκεῖθεν τεύξεσθε βοήθειας, ἀλλ' ὁδύνας ἐπαλλήλοις παραδοθήσεσθε. « Ὅτι δὲ τὴν βασιλέα Ἰαριβ τὸν Αἰγύπτου καλεῖ βασιλέα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ῥάδιον μαθεῖν. « Ἐγένετο γὰρ Ἐφραῖμ, ὡς περιστερὰ ἄνους, οὐκ ἔχουσα καρδίαν, Αἰγύπτου ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύοντο. » Δὸν γὰρ τὴν ἐμὴν αἰτῆσαι βοήθειαν, καὶ δυνατὴν οὔσαν, καὶ λίαν αὐτῷ πελάζουσαν, τῆδος κἀκείσε δ.ετέλει περινοσῶν, καὶ τὰς ἀσθενεῖς ἐπικουρίας αἰτῶν· οὐδεμίαν³⁸ δὲ ὄνησιν ἐκ τῆς τούτων ἐπικουρίας προσλήψεται.

ιδ'. « Διότι, φησὶν³⁹, ἐγὼ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραῖμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαιρούμενος. » Τίς γὰρ ἀντιστήναι τοῖς ὅπ' ἐμοῦ γιγνομένοις δυνήσεται; τίς δὲ τοῖς ὅπ' ἐμοῦ κολαζομένους ἐξαιρήσεται;

ιε'. « Καὶ πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσιν. » Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν· « Ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς λέων αὐτοῖς ἔσομαι, » ἀρμολίως ἐπήγαγε τὸ· « Ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσιν. » Ἔθος γὰρ καὶ τοῖς θηρίοις ἐκεῖνοις, ὅταν τὴν⁴⁰ θηρεύσωσιν, εἰς τοὺς συνήθεις ἐπανιέναι τόπους, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς θήρας ἐγγενόμενον διαναπαύειν πόνον. Κἀγὼ τοίνυν, φησί, δίκην πάνθηρος καὶ λέοντος, διὰ τῶν πολεμίων ὑμῖν ἐπελθόντων, κατ' ἐμαυτὸν λοιπὸν ἔσομαι, προνοίας ὑμᾶς οὐδεμιὰς ἀξίω⁴¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Τούτων δὲ, φησί, γινομένων, τὴν ἐμὴν κηδεμονίαν ἐπιζητήσουσι, καὶ ἀλλήλοις παρακελεύσονται τὸν τὰς παιδείας ἐπαγαγόντα ἱκετεῦσαι Θεὸν, κατάλληλον ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι φάρμακον. « Ὅτι αὐτὸς, φησί, πέπαικε⁴², καὶ λάσεται ἡμᾶς· πατάξει⁴³, καὶ μοτώσει ἡμᾶς. » Καὶ τὸ σύντομον τῆς λάσεως παραδηλῶν·

β'. « Ὑγιασεῖ ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομεθα⁴⁴· οὐ δεῖται γὰρ εἰς θεραπείαν χρονικῆς περιόδου, ἀλλ' ἀθρόαν παρῖξει τὴν ὑγίειαν⁴⁵. αἰνίσσεται δὲ διὰ τούτων καὶ τὴν διὰ τριῶν ἡμερῶν γενομένην τοῦ Σωτήρος ἀνάστασιν, ἣ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἐγένετο πρόξενος, καὶ πᾶσιν ἡμῖν δεδιώρηται τὴν τῆς ἀθανασίας ἐλπίδα, διὰ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐπιγνώσεως ἐγγινομένην⁴⁶. « Ἐν τῇ τρίτῃ γὰρ, φησὶν, ἡμέρᾳ ἀναστήσομεθα, καὶ ζησο-

A 1336 Phua regem Assyriorum in subaldium accersivit. « Et misit legatos ad regem Jarib, et ipse non potuit liberare vos, nec cessabit a vobis dolor. » Gum rursus Assyrii bello vos adorientur, de auxilio petendo legatos mittes ad (Jarib) regem Ægypti: unde tamen auxilium non obtinebitis, sed dolorum acervo cumulabimini. Quod autem regem Jarib Ægypti regem vocet, ex sequentibus facile cognoscitur. « Factus enim est, inquit, Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor, Ægyptum invocabat, et ad Assyrios abierunt. » Nam cum a me peti oporteret auxilium, quod sufficere poterat et ei vicinum ac proximum erat, hue et illuc continuo currebat, et infirma quærebatur auxilia, quæ tamen nulli erunt ei adjumento.

Vers. 14. « Quia ego sum, inquit, quasi panthera Ephraimo, et quasi leo domui Judæ: et ego rapiam, et vadam, et tollam: et non erit qui eruat. » Quis enim iis quæ a me sunt se opponere poterit? quis eos qui a me plectuntur liberabit?

Vers. 15. « Ibo, et revertar in locum meum, donec dispereant. » Perstitit in allegoria. Nam quia dixit: « Sicut panthera, et sicut leo eis ero, » apposite adjunxit. « Revertar in locum meum, donec dispereant. » Quoniam mos est his feris, cum quidpiam venatæ fuerint, ad loca sua redire, ibique se recreare a labore, quem venando susceperant; ego, inquit, more pantheræ et **1337** leonis, cum per hostes in vos irruero, deinde seorsim degam, nullam vobis curam impertiens.

CAPUT VI.

[1] Cum hæc, inquit, ita fient, providentiam meam requirent: et mutuo se exhortabuntur ad supplicandum Deo correctionum auctori, ut eorum vulneribus commodam medicinam adhibeat. « Quia ipse verberavit, et sanabit nos: percutiet, et curabit nos. » Et celeritatem medicinæ ostendens;

Vers. 2. « Sanabit nos post duos dies, tertio resurgemus. » Non enim indiget circuitu temporis ad medendum, sed celerem sanitatem afferet. Per hæc autem designat etiam post tres dies factam Salvatoris resurrectionem, quæ publicam resurrectionem conciliavit, omnibusque nobis spem immortalitatis dedit, ex Dei cognitione innatam. « Tertio enim die, inquit, resurgemus, et vivemus coram eo, et cognoscemus. » Nam post resurrectionem, inquit

³⁶ Isa. vii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ C Ἰαριβ. Ita quoque deinde. ³⁷ πρ. Edit. prior hab. ἐπρεσβεύσασθε. ³⁸ C οὐδὲ μίαν. ³⁹ φησ. Des. in C. ⁴⁰ C ὅτ' ἄν τι. ⁴¹ C ἀξίω. Ab alia manu in marg. additum, ἐν ὀλίφει αὐτῶν. ⁴² πέπ. Rec. lectio est ἤρπακε. ⁴³ πατ.—ἡμᾶς. Ab alia manu in C suppletum. ⁴⁴ ἀναστ. C addit, καὶ ζησομεθα ἰκαντὸν αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. ⁴⁵ C ὑγίειαν. ⁴⁶ C ἐγγινομένην.

meum priorem : quia melior mihi erat tunc, A quam nunc est. » Et quis Dei erga homines studium et amorem intuens, non jure obstupescat, qui, cum Deus sit, factor et Dominus, *virum* et *sponsam* seipsum vocat, non dominum? Nam quia uxoris erga virum amor major ac vehementior quam servorum erga dominum esse solet, hunc affectum ac studium inducere cupiens hominibus, seipsum *sponsam* et *virum* appellat. Verumtamen ne ista quidem ingratos et perversi animi homines ad rectum et gratum erga Deum animum movent. Unde fit ut etiam de illis dicat :

VERS. 8. « Et ipsa nescivit me dedisse ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum, et aurum multiplicavisse ei : hæc autem argentea et aurea adhibuit in usus Baalis. » Etiam quæ a Deo accepit dona, ea ad illos Dei hostes transtulit. [9] Quare offensus Deus minatur se eos frumento et vino esse privaturum. Et ne forte terram infecunditate labore arbitrentur, apposite addidit, « In tempore suo, » hoc est, postquam omnino maturuerit, messis 1321 ac vindemiæ tempore. Minatur etiam se illam veste spoliaturum esse, ita ut vestimentis etiam necessariis indigeat. [10] Ejus vero, inquit, amatores hæc cernentes adjumento ei esse non poterunt. [11] Insuper et cessationem dierum festorum, omnesque lætitiæ et exultationis occasiones extinguendas, sicut etiam et vineæ corrumpendas ore prophetico minatus est. [12] Quoniam, inquit, hæc se ab idolis dixit accepisse, me autem ignoravit horum esse largitore. « Et ponam, inquit, ea in testimonium. » A feris enim, ait, et volucris, et serpentibus deleta et corrupta, et impietatem eorum coarguent, et testimonium dabunt meæ disciplinæ et correctioni. [13] Hæc autem mala perpetietur, quoniam Baalim, id est, idolis, cultum meum proposuit : ac ornatu vario et multiplici instructa, festos idolorum dies egit. Quare inquit

VERS. 14. « Ecce ego seducam eam, et redigam illam in desertum. » Hoc est, vagari et errare faciam captivam, hisque omnibus bonis destitutam reddam : verumtamen consolabor eam in istis malis.

VERS. 15. « Loquar enim, inquit, ad cor ejus. Et dabo ei possessiones suas inde, et vallem Achor ad apericadam intelligentiam ejus. » Pro Achor apud Syrum Achar inveni : is vero est, qui sub Josua filio Nave furtum commisit, atque anathema constitutum violavit, qui et pœnas pependit. Totus enim populus eum lapidibus obruit.

⁶ Josue vii, 1 sqq.

ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου τὸν πρότερον, ὅτι καλὸς ⁶⁶ μοι ἦν τότε, ἢ νῦν. Καὶ τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐκπλαγίη τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν, ὃς θεὸς ὢν, καὶ ποιητὴς, καὶ Κύριος, ἄνδρα ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐ δεσπότην ἀποκαλεῖ ; Ἐπειδὴ γὰρ πλείων τῆς γυναικὸς ἢ περὶ τὸν ἄνδρα φιλοστοργία, ἢ δούλοις πρὸς δεσπότην, ταύτην ἐνθεῖναι τοῖς ἀνθρώποις βουλόμενος τὴν διάθεσιν, *νυμφίον* ἑαυτὸν καὶ ἄνδρα προσαγορεύει. Ἄλλ' ὁμως τοὺς ἀγνώμονας οὐδὲ ταῦτα εἰς εὐγνωμοσύνην κινεῖ. Διὸ καὶ περὶ ἐκείνων φησὶν, ὅτι

ἦ. « Αὐτὴ οὐκ ἔγνω, ὅτι ἐγὼ δέδωκα αὐτῇ τὸν σῆτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον ἄργυριον καὶ χρυσίον ἐπλήθυνα αὐτῇ. αὐτὴ δὲ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐποίησε τῇ Βάαλ. » Καὶ ἃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐχομισατο δῶρα, ταῦτα τοῖς ἀντιθέοις ἐκείνοις προσένεγκε. Διὸ ⁶⁷ χαλεπαίνων ὁ θεὸς ἀπειλεῖ καὶ εἰτου καὶ οἴνου στερίσκειν αὐτούς. καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι τὴν γῆν ἀκαρπίαν νοσεῖν, εἰκότως ἐπήγαγε, « Καθ' ὧραν αὐτοῦ. » τουτέστι, μετὰ τὸ πεπανθῆναι, καὶ πέπειρον γενέσθαι, ἐν ἀμῆτου ⁶⁸ καὶ τρύγης καιροῦ. Ἀπειλεῖ δὲ καὶ ἐσθῆτα ἀφαιρεῖσθαι, ὥστε καὶ τῶν ἀναγκαίων περιβολαίων σπανίσειν. Οἱ δὲ ἐρασταὶ αὐτῆς, φησὶ, ταῦτα ἠρῶντες, ἐπαμῦναι αὐτῇ οὐ δυνήσονται. Πρὸς τοῦτοις, καὶ τὰς πανηγύρεις καταπαύειν, καὶ πᾶσαν ἀφορμὴν εὐφροσύνης σθενύναι, συκᾶς τε καὶ ἀμπέλους διαφείρειν, διὰ τῆς προφητικῆς ἠπειλήσε γλώττης. Ἐπειδὴ εἶπε, φησὶ, ταῦτα παρὰ τῶν εἰδῶλων εἰληφέναι, καὶ ἠγγνόησαν ἐμὲ τὸν τούτων γενόμενον χορηγόν. « Καὶ θήσομαι αὐτὰ, φησὶν, εἰς μαρτύριον. » Ἀπὸ ⁶⁹ θηρίων γὰρ, φησὶ, καὶ πετεινῶν, καὶ ἐρπετῶν ἀφανιζόμενα καὶ διαφθειρόμενα, καὶ τῆς αὐτῶν δυσσεβείας κατηγορήσει, καὶ τῇ ὑπ' ⁷⁰ ἐμοῦ ἐπανεχθείση μαρτυρήσει παιδεία. Ταῦτα δὲ πεφισται, ἐπειδὴ τὰ Βαλλίμ ⁷¹, τουτέστι, τὰ εἰδῶλα, τῆς ἐμῆς προετίμησε θεραπείας, καὶ κόσμῳ παντοδαπῷ κεχρημένη τὰς ἐκείνων ἑορτὰς ἐπιτελεῖ. Διὸ τοῦτό φησιν

ιδ'. « Ἴδου ἐγὼ πλανῶ αὐτήν, καὶ τάξω αὐτήν εἰς ἔρημον. » Ἄντι τοῦ, Ἀλαῶσαι αὐτήν καὶ πλανᾶσαι αἰχμάλωτον γενομένην παρασκευάσω, καὶ τούτων ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν ἔρημον καταστήσω. ἀλλ' ὁμως ψυχαγωγῆσω αὐτήν ἐν τούτοις οὖσαν τοῖς ἀλγενοῖς.

ιε'. « Αἰκλήσω γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς. καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν, καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχώρ διανοῖξαι σύνεσιν αὐτῆς ⁷². » Τὸ δὲ Ἀχώρ παρὰ τῷ Σύρω Ἀχάρ εὔρον. οὗτος δ' ἐστὶν ὁ ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ κεκλοφῶς, καὶ τὸ τεθῆν ἀνάθεμα παραβεθηκώς, ὃς καὶ τιμωρίαν ἐξέτιτε, παντὸς αὐτὸν τοῦ λαοῦ καταλεύσαντος. Ἀλλὰ μετὰ

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ καλ. Ita quidem habent Ald. et Compl. Præstat autem rec. lectio καλὸς ⁶⁷ διὸ. C. add. καλ. ⁶⁸ C. ἀμῆτου ⁶⁹ C. ὑπό. ⁷⁰ C. ὑπέρ. ⁷¹ Ibid. Βαλαίμ. Ita quoque vers. 16, 17. ⁷² διαν. σύν. αὐτ. Hebr. in ostium spei. Symm. εἰς οὐρανὸν ἐλπιδος.

τὴν ἐκείνου τελευταίαν, εἰς νοῦν λαβόντας, ὅσον ἢ τοῦ θεοῦ νόμου λυθῶνται παράδοσις, κλαίοντες καὶ δλοφυρόμενοι τὸν Θεὸν ἠλώσαντο. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα παρεδήλωσεν, ὅτι καθάπερ οἱ τριγυκᾶδες διὰ τῆς τοῦ Ἀχάρ τιμωρίας ἔμαθον, ὅσον ἢ παρανομία κακῶν, οὕτω καὶ οὗτοι διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἀσθησὶν ἀφρονταὶ τῶν οἰκειῶν πλημμελημάτων. Καὶ τοῦτο σφρέτερον δηλῶν, ἐπήγαγε·

15, 15. « Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με, Ὁ ἀνὴρ μου, καὶ οὐ καλέσει με ἔτι Βααλίμ. Καὶ ἐξαρθῶ τὰ ὀνόματα τῶν Βααλίμ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς, καὶ οὐ μὴ μνησθῶσιν οὐκέτι τῶν ὀνομάτων αὐτῶν. » Ὁν τρώων γάρ, φησὶν, ἐδοῦλευσαν Αἰγυπτίοις, οὕτως Ἀσσυριοὶς δουλεύουσι· νηπιότητα γάρ αὐτῆς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ καλεῖ διαγωγήν. Ἀλλὰ πρὸς καλὸν αὐτῆς ἢ δουλεία γενήσεται, καὶ πρόξενος αὐτοῖς εὐσεβείας ἀποφανθήσεται. Ἐν γάρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐπιλήσεται μὲν τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας, ἐμὲ δὲ ἄνδρα καὶ σύνοικον ὀνομάσει. Ἐγὼ δὲ αὐτῆς τὴν μεταμέλειαν θεώμενος,

16, 1. « Διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, μετὰ τῶν θηρίων τοῦ ἀγροῦ, καὶ μετὰ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ μετὰ τῶν ἔρπετων τῆς γῆς. » Καὶ διδάσκων, ὡς οὐ περὶ θηρίων καὶ πετεινῶν λέγει, ἀλλὰ περὶ θηριῶν ἀνθρώπων καὶ πετεινῶν δίχην ἐπιπετομένων καὶ ἰσθλοῖς ἔρπετοῖς ἐκκῶτων, ἐπήγαγε· « Καὶ τόξον, καὶ ῥομφαίαν, καὶ πῆλοισιν συντρέψω ἀπὸ τῆς γῆς. » Εἶτα ὑπισχεταὶ αὐτοῖς τὰ αἰώνια ἀγαθὰ· « Καὶ κατοικίω αὐτοὺς ἐπὶ ἐλπίδι. » Περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐλπίδος ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ἃ ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομῆς ἐκδεχόμεθα. » Καὶ ὅτι περὶ ταύτης ἐφη τῆς ἐλπίδος, καὶ οὐχ ἑτέρας, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ.

16, 1. « Καὶ μνηστεύσομαι σε ἑμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ μνηστεύσομαι ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἐλέῳ, καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς. » Ὅτι δὲ οὐ τὴν Ἰουδαίων συναγωγὴν εἰς τὸν αἰῶνα ἐμνηστεύσατο, ἀλλὰ τὴν ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἔθνων συλλεγεῖσαν Ἐκκλησίαν, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ. Ἡ μὲν γὰρ ἀπεδλήθη, ἡ δὲ τῷ μνηστῆρι συνέζευκται, προσδεχομένη τὰ ἀγαθὰ τὰ αἰώνια· ἐμνηστεύσατο δὲ αὐτὴν, οὐ μόνον ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίματι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐλέῳ καὶ οἰκτιρμοῖς· δικαιοσύνη μὲν γὰρ καὶ κρίματι κατὰ τοῦ πονηροῦ τυράννου χρησάμενος, ἔλεος δὲ καὶ οἰκτιρμοὺς εἰς τοὺς ἐκείνῳ δουλεύειν ἠναγκασμένους ἐπιδειξάμενος. Ἐπειδὴ δὲ ἔδει τοὺς ἔλεος τετυχηκότας καὶ αὐτοὺς ἀντιδοῦναι τὴν σεσακότι, εἰκότως ἐπήγαγε·

1 Rom. viii, 24, 25.

VARIAE LECTIONES

¹⁵ ἀπό. Edit. prior habebat ἐπὶ. ed. praeat rec. lectio ἀπὸ, quam Noster supra, p. 1009, sequebatur.

¹⁶ αὐτ. Ita compl. Sed supra, l. c. erat σὲ juxta rec. lect. ¹⁷ ἃ. Infra, t. III, ad Rom. l. c. leg. ὁ.

¹⁸ ἐκδ. Infra, l. c. est ἀπεδεχόμεθα. ¹⁹ ἐμ. C φησὶ. ²⁰ μν. C add. σὲ ἑμαυτῷ. ²¹ ἐξ. Dcs. in C.

²² Ibid. ἐλέου.

A Post illius vero necem, **1322** cum agnoscerent, quantas turbas legis divinae transgressio advehat, luctu et planctu Deum placarunt. Hoc igitur propheta hic indicat. Nam ut illi tum ex supplicio Achar cognoverunt, quam ingens malum sit legis violatio: sic etiam ex captivitate hi percipient sensum suorum delictorum. Et hoc apertius ostendens, addit:

Vers. 16, 17. « Et humiliabitur ibi juxta dies infantiae suae: et juxta dies ascensus sui e terra Aegypti. Et erit die illo, ait Dominus, vocabit me, Vir meus: et non vocabit me amplius, Baalim. Et auferam nomina Baalim de ore ejus: et non recordabuntur amplius nominum eorum. » Non secus Assyriis, inquit, servient, atque Aegyptiis servierunt: ejus enim infantiam vocat tempus quo in Aegypto versati sunt. Attamen servitus eis utilis erit, et plane pietatis erit conciliatrix. Etenim idola colere obliviscetur in captivitate: me vero et virum et conjugem nominabit. Ego autem ejus animi factam mutationem videns:

Vers. 18. « Disponam eis testamentum die illo cum bestiis agri, et cum volatilibus caeli, et cum reptilibus terrae. » Et docens quod non de bestiis et volucris loquatur, sed de efferatis hominibus, et volucrum more involutibus, et venenatorum serpentum similibus, adjungit: « Et arcum, et gladium, et bellum conteram de terra. » Deinde pollicetur **1323** eis aeterna bona. « Et habitare eos faciam in spe. » De hac spe beatus Paulus loquitur: « Spe enim, inquit, salvi facti sumus. Spes autem quae in oculos incurrit, non est spes: nam quod videt quis, quid etiam sperat? si autem quod non videmus, speramus, per patientiam exspectamus. » Quod vero de hac spe loquantur, et non de alia, ea quae sequuntur testantur.

Vers. 19. « Et desponsabo te mihi in aeternum in justitia, et in judicio, et in misericordia, et in miserationibus. » Quod vero Judaeorum Synagogam non in aeternum sibi desponsaverit, sed ex Judaeis et gentibus collectam Ecclesiam, res ipsae testantur. Illa enim abjecta est. haec cum sponso conjuncta exspectat bona aeterna. Eam autem sibi desponsavit, non in justitia modo et judicio, sed in misericordia quoque et miserationibus: justitia quippe et judicio erga malum tyrannum utens, misericordia autem et miserationibus erga eos qui tyranno servare coacti sunt. Jam vero, quoniam oportebat misericordiam consecutos aliquid etiam ipsos rependere Salvatori, merito subjunxit:

VERS. 20. « Et desponsabo te mihi in fide, et cognosces Dominum. » Sola enim fides ab iis statim repositur qui accedunt, nam iustitia sunt destituti et vacui: eam autem accipiunt per lavacrum regenerationis a Deo Salvatore. Qui vero fidem possidet, in Dei notionem venit. [21] Post præsificationem æternorum bonorum prædicit eis quoque corporea **1324** dona. Etenim cum essent terreni et humo affixi, his magis quam illis dabant operam. Promittit ergo se pluviam suppeditatum esse desuper, et elaboraturum, ut terra producat bona, cum ait:

« Exaudiam cælum, cælum exaudiet terram. (VERS. 22.) Et terra exaudiet frumentum, vinum, et oleum, et hæc exaudient Jezraelem. » Deinde rursus admiscet spiritualia.

VERS. 23. « Et seminabo eam mihi super terram. » Hoc est, faciam eam agrum quem colam, et iustitiæ semina seram. « Et miserebor ejus, quæ misericordiam non est adeptæ, et dicam Non populo meo: Populus meus es tu; et ipse dicet: Et Deus meus es tu. » Hæc quidem figurate sub Zorobabele acciderunt: revera autem, post incarnationem Christi Domini, cum sibi Ecclesiam despondit in æternum: tum enim qui in eum crediderunt, populus fidelis vere vocati sunt, ipse vero eorum, qui ex animo crediderunt, vocatus fuit Deus.

• CAPUT III.

[1] Post hæc bonorum promissa et sponsiones, Deus rursus prophetam hortatur ut mulierem adulteram et in sceleribus versantem diligat, ut iterum per res exhibeat imaginem et effigiem summi erga indignos divini amoris. « Sicut enim diligit, inquit, Dominus filios Israelis, et ipsi respiciunt ad deos alienos **1325** et amant placentas cum vinaciis. » Homines idolis dediti ejusmodi quædam facere solebant. [2, 3] Propheta vero protinus imparatum perfecit, et quam mercedem mulieri pollicitus fuerit exponit, et quas cum ea pactiones pepigerit. Dixi enim ei, inquit, ut omnem aliam præter me societatem fugeret, mihi que uni se integram servaret. Ostendit postea imaginis exemplar.

VERS. 4. « Quia diebus multis, inquit, sedebunt filii Israelis sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. » Quemadmodum enim illa, inquit, prioribus amatoribus renuntians, prophetæ contubernio uti voluit: sic vos captivi in terram alienam abducti, neque regia, neque sacerdotali cura fruemini: nam cum altare non sit, quodnam fiet sacrificium? Sed

κ'. « Καὶ μηστεύσομαι σε ἑμαυτῶ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. » Πίστιν γὰρ εὐθύς οἱ προσειόντες ἀπαιτοῦνται μόνῃν· δικαιοσύνης γὰρ εἰς ἕρημοι· δέχονται δὲ ταύτην διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας, παρὰ τοῦ σεσαυκτός Θεοῦ· ὁ δὲ τὴν πίστιν κτώμενος ἐν ἐπιγνώσει γίνεται τοῦ Δεσπότητος. Μετὰ τοίνυν τὴν πρόβησιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ τὰς σωματικὰς αὐτοῖς δωρεὰς προαγορεύει· περιγίνοι γὰρ ὄντες καὶ χαμαίζηλοι, τοῦτοις μᾶλλον ἢ ἐκεῖνοι προσεῖχον· ὑπισχνεῖται τοίνυν χορηγεῖν μὲν ἀνωθεν ὑετὸν, παρασκευάζειν δὲ τὴν γῆν βλαστῆσαι τὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο γὰρ λέγει·

« Ἐπακούσομαι τῷ οὐρανῷ, καὶ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ. (κβ'.) Καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τῷ σίτῳ, καὶ τῷ ὄνῳ, καὶ τῷ ἐλαίῳ, καὶ ταῦτα ἐπακούσεται τῷ Ἰεζραὲλ. » Εἶτα πάλιν ἀναμίγνυσι τὰ πνευματικὰ.

κγ'. « Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἑμαυτῷ ἐπὶ γῆς. » Τοῦτο ἐστὶ, γεώργιον αὐτὴν ἑμαυτῷ ἀποφανῶ, καὶ τὰ τῆς δικαιοσύνης καταβαλῶ. « Καὶ ἐλεήσω τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἐρώ τῷ Οὐ λαῷ μου· Λαὸς μου εἰ σύ· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Καὶ ὁ Θεὸς μου εἰ σύ. » Ταῦτα μὲν τυπικῶς ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ συνέβη· κατ' ἀλήθειαν δὲ, μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ, ὅτε καὶ ἐμνηστεύσατο τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν αἰῶνα· τότε γὰρ καὶ οἱ πεπιστευκότες εἰς αὐτὸν λαὸς πιστὸς ἀληθῶς ἐχημάτισαν, καὶ αὐτὸς εἰλικρινῶς τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκόντων ἐπεκλήθη Θεός.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ.

C Μετὰ ταύτας τῶν ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγελίας, αὐθις ὁ Θεὸς τῷ προφήτῃ παρακαλεῖται περὶ γυναῖκα διατεθῆναι μοιχοῦτριαν καὶ πονηρὰ συζῶσαν. ἵνα πάλιν εἰκόνα δεῖξῃ διὰ τῶν πραγμάτων τῆς θείας περὶ τοὺς ἀναξίτους φιλοστοργίας. « Καθὼς ἀγαπᾷ γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν εἰς θεοὺς ἄλλοτρίους, καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. » Τοιαῦτα δὲ τινα κατασκευάζειν εἰώθεισαν οἱ τοῖς εἰδώλοις ἀνακαίμενοι. Πραυτικὰ δὲ τὸ προσταχθὲν εἰς πέρας ἤγαγεν ὁ προφήτης, καὶ λέγει τίνα τε μισθὸν ὑπέσχετο τῇ γυναίκῃ, καὶ ποίας πρὸς αὐτὴν ἐποίησατο συνθήκας. Εἶπον γὰρ αὐτῇ, φησὶ, πᾶσαν ἄλλοτριαν φυγὴν συνουσίαν, ἐμοὶ δ' ἑαυτὴν διαφυλάττειν ἀνέπαφον.

D Ὑποδείκνυσι δὲ καὶ τῆς εἰκόνης τὸ ἀρχέτυπον.

δ'. « Διότι, φησὶν, ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλείως, οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐδὲ ὄσης θυσίας, οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δῆλων. » Καθὰπερ γὰρ, φησὶν, αὕτη τοῖς προτέροις ἐρασταῖς ἀποταξάμενη, τὴν τοῦ προφήτου συνοίκησιν εἴλετο· οὕτως ὑμεῖς εἰς τὴν ἄλλοτριαν ἀπαχθέντες αἰχμάλωτοι, οὔτε βασιλικῆς, οὔτε ἱερατικῆς ἀπολαύσεσθε προ-

VARIAE LECTIONES.

⁶⁷ τῷ—ἐλαίῳ. Ἄλλοι τὸν σίτον, κ. τ. λ. ⁶⁸ C Ἰσραὴλ, ut compl. ⁶⁹ γῆς. C præm. τῆς. ⁷⁰ Ibid. ἑμαυτοῦ. ⁷¹ ἐλ. — ἠλεημ. Ἄλλοι, Καὶ ἀγαπήσω τὴν οὐκ ἠγαπημένην. Ad hanc lect. spectat locus ad Rom. ix, 25; nostræ favet I Petr. 41, 10. ⁷² ἐρώ, κ. τ. λ. Aliter Rom. ix, 26. ⁷³ καὶ ὁ C Κύριος ⁷⁴ Rec. lectio, ἐπιβλέπουσιν ἐπί. ⁷⁵ σταφ. Ita quoque supra, p. 451. Ἄλλοι leg. σταφίδος ⁷⁶ οὐδὲ — δῆλ. Hebr. sine amiculo et theraphim. ⁷⁷ C αὐτῇ.

φθείας· Ουσιασθηρίου γάρ οὐκ ὄντος, ποία λειτουργία γενήσεται; Οὕτε μὴν τὰ διὰ τῶν ἱερέων ἢ προφητῶν εἰωθῆτα δρῶσθαι καὶ προσημαίνεσθαι, τῆς βουλομένοις ἐν τῇ ξένη μαθεῖν τὸ πρακτέον προδηλωθῆσεται· ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἐμὴν αὐτοῖς κηδεμονίαν προφανῶς ἐπίδειξω· καὶ ταῦτα διὰ τοὺς πατέρας περὶ αὐτοὺς θεριμῶς διακείμενος. Τούτου γάρ χάριν καὶ ὁ προφήτης τῇ πονηρίᾳ συζῶση γυναικί συνώκει μὲν, ὡς προσετάχθη, τῆς δὲ γαμικῆς ὁμιλίας ἀπείχετο· ἐπειδὴ καὶ ὁ τῶν ὄλων Θεός, οὔτε πάντῃ ἐγύμνωσε τὸν λαὸν τῆς οἰκείας; προνομίας, οὔτε πρόδηλον ταύτην αὐτοῖς ἐποίηε καὶ φανεράν. Δῆλους δὲ τὰς προαγορεύσεις τὰς θείας ὠνόμασεν· ἐπειδὴ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τῷ λογίῳ τῆς χρίσεως τὴν δόξωσιν ἐλάμβανε, καὶ τὴν ἀλήθειαν· καὶ διὰ τινῶν σημείων ἐν ἐκείνῳ γιγνομένων προηγόρευε τὰ ἐσόμενα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μέγας Μωσῆς ⁷⁸ τὴν ἱερατικὴν φυλὴν εὐλογῶν· Δύτε, φησί, δῆλους τῷ Λευί. Οὕτω τὰ λυπηρὰ προθεσπίσας, ἀναμίγνυσι τούτοις καὶ τὰ χρηστά.

ε'. « Μετὰ ταῦτα γάρ, φησὶν, ἐπιστρέψουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλέα αὐτῶν, καὶ ἐκστήσονται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ αἱ δέκα φυλαί, διαστασιάζασαι πρὸς τοὺς ἐκ Δαβὶδ βασιλέας, ἴδιον ἐαυταῖς ἐχειροτόνησαν βασιλέα· μετὰ δὲ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον ἐνωθεῖσαι καὶ συναφθεῖσαι ἕνα ἔσχον ἡγεμόνα τὸν Ζοροβάβελ, ἐκ τῆς Δαβιτικῆς ⁷⁹ βεδλαστηχόσι φυλῆς, ἐφ' οὗ καὶ τῶν θεοσδότην ἀγαθῶν ἐδέξαντο τὴν ἀπόλαυσιν. Ταῦτα πάντα πρὶν γενέσθαι σαφῶς ἐπιστάμενος, διὰ τῆς προφητικῆς θεσπίζει ⁸⁰ φωνῆς. Τὸ δὲ « Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, » ἀντὶ τοῦ, μετὰ τὸ τέλος τῶν ἐβδόμηκοντα τῆς αἰχμαλωσίας ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑ Δ'.

Οὕτω τὰ ἀγαθὰ προμηνύσας, πάλιν τῶν κακῶς γινομένων τὴν κατηγορίαν ποιεῖται. Ἀληθείας γάρ, φησὶν, ἐστὶ καὶ φιλανθρωπίας ἔρημοι, καὶ γνώσεως θείας ἐστερημένοι· πολὺ δὲ παρ' ὑμῖν ⁸¹ τὸ ψεῦδος, καὶ ἀδελῶς ὁ φόνος τολμᾶται, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμέμενοι σφετερίζεσθε ταῦτα, καὶ τοῖς ἀλλήλων ἐπιβουλεύετε γάμοις, ὡς τὴν γῆν ὑμῶν ἅπασαν πλήρη τούτων γενέσθαι τῶν μισμάτων. Δι' ἅπερ τοσοῦτον ⁸² πολεμίων ὑμῖν ἐπάξω πλῆθος, ὡς παντελῶς δαπανηθῆναι, οὐ μόνον τοὺς εὐπορίᾳ συζῶντας, καὶ θηρίων δίκην καὶ ἐρπετῶν τοῖς πενεστέροις ἐπιόντας, καὶ οἷόν τισι περὶ τῆς δυναστείας κερχημένους· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, οἱ καθάπερ τινὲς ἰχθύες διανήχονται τοῦ βίου τὸ πέλαγος. Τροπικῶς γάρ θηρία μὲν, καὶ ἐρπετὰ καὶ πετεινὰ, τοὺς δυνατοὺς προσηγόρευσεν, ἰχθύας δὲ τοὺς πενεστέρους ὠνόμασε. Τούτου δὲ, φησὶ, γινομένου, ἔρημος ἡ γῆ καὶ τῶν δικαζόντων καὶ τῶν δικαζομένων γενήσεται. « Ὁ δὲ λαός μου, φησὶν, ὡς

A neque per sacerdotes, aut prophetas, ostendi et praesignificari solita, scire in alieno solo volentibus quid agendum sit, praemonstrabuntur : neque curam meam illis aperte ostendam, tametsi propter eorum majores ardenti eos amore prosequar. Idcirco enim propheta simul cum muliere in nefariis facinoribus versante habitabat quidem, ut Dominus jusserat, verumtamen matrimonii consuetudine non utebatur : quandoquidem nec Deus universorum penitus sua providentia populum spoliavit, neque tamen hanc perspicuam et apertam populo faciebat. *Manifestationes* autem divinas praedictiones nominavit, tum quia summus sacerdos rationali iudicii **1326** manifestationem accipiebat, et veritatem : tum quia per quasdam significationes illo factas futura praedicebat ; unde magnus Moses sacerdotali tribui benedicens ait : *Date Levi manifestationes.* Ad hunc vero modum tristitia vaticinatus, his etiam laeta admiscet.

VERS. 5. « Et post haec, inquit, revertentur filii Israelis, et quaerent Dominum Deum suum, et Davidem regem suum, et stupebunt ad Dominum, et super bonis ejus in novissimis diebus. » Nam cum decem tribus, a regibus ex Davide prognatis deficientes, proprium regem sibi elegissent, post reversionem ex Babylone conjunctae et copulatae unum habuerunt ducem Zorobabelem ex Davidica tribu procreatum, sub quo et divinitus bonorum datorum fructum ceperunt. Haec omnia, priusquam fierent, aperte sciens, prophetica voce praenuntiat. Illud vero, « in novissimis diebus, » idem est ac, post finem septuaginta annorum captivitatis.

CAPUT IV.

[1, 2] Postquam bona sic praesignificavi., rursus in scelera commissa accusationem instituit. Veritate enim, inquit, et misericordia privati estis, Deique cognitione destituti, multum autem apud vos viget mendacium, impune sit caedes, aliena expetentes in vestram rem convertitis, alter alterius uxor insidiarini : ita ut omnis terra vestra his sceleribus redundet. [3] Propter quae **1327** tantam hostium multitudinem vobis immittam, ut funditus pereant, non solum qui divitiis affluunt, ac ferarum et reptilium more pauperes invadunt, et veluti quibusdam alis robore suo utuntur : verum etiam omnes alii, qui ut pisces navigant in viae pelago. Tropice enim, *reptilia et volatilia* potentes vocavit ; *pisces* vero inopes homines appellavit. [4, 5] Id autem si fiet, inquit, terra judicantibus et litigantibus destituetur. « Populus autem meus, inquit, quasi sacerdos cui contradicitur : et infirmabitur per diem, et infirmabitur etiam propheta

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁸ C Μωσῆς. ⁷⁹ C Δαυιδικῆς. ⁸⁰ C προθεσπίζει. ⁸¹ C ὁμῶς. ⁸² τος. Ita cum C legimus. Sirm. : οπουτων

cum eo. » Sacerdoti, inquit, reprobato, et qui sua dignitate excidit, similes eritis, mea providentia orbatu; ac per multos dies in hanc meam disciplinam trademini, una cum prophetis qui mendacia vobis enuntiant. *Prophetam* enim nunc vocavit pseudoprophetam, ex consuetudine, quæ apud eos invaluerat. « Et nocti assimilavi matrem tuam. » Et docens quam matrem vocet :

VERS. 6. « Assimilatus est, inquit, populus quasi scientiam non habens. » Nam quia in tenebras ignorantia scipos tradiderunt, ut ne exiguam quidem lucem luminis ad Dei notionem perducentis suscipere velint, merito comparantur nocti qui tali caligine oppressi sunt. *Matrem* autem appellat Synagogam, *populum* vero ex ea prognatos. Hoc etiam apud Isaiam invenimus : « Qualis est hic liber repudii matris vestrae ? » Ergo, « Quia tu, **1328** inquit, scientiam repulisti, et ego repellam te, ne sacerdotio fungaris coram me : et quoniam oblita es legis Dei tui, et ego obliviscar filiorum tuorum. » Et distinctius ostendens benignitatem suam, et ingratum eorum animum :

VERS. 7. « Secundum multitudinem eorum, ait, ita peccaverunt mihi, » id est, ego ut ipsi numero plurimi essent, effeci : illi vero contra me peccare perseveraverunt. Quare

VERS. 8. « Eorum gloriam in ignominiam convertam. Peccata populi mei comedent : et in iniquitatibus eorum accipient populi animas eorum. » Id est, metent quæ seminarunt, et peccatorum suorum fructum vindemiabunt. Quidam vero dicunt, per hæc designari sacerdotes qui, cum ex sacrificiis pro peccatis oblati certam quamdam portionem secundum legem acciperent, hoc beneficio fruentes, scelerate viventes, accusare nolebant ; quamobrem offensus Dominus ait : Quoniam sacrificiis pro peccatis oblati delectamini, et congruam curationem oblatibus non admovetis, horum delictorum poenas dabit, alienis gentibus ad cædem traditi. Quod manifestius docens, adjungit :

VERS. 9. « Et erit sicut populus, sicut sacerdos. » Id est, similiter ut populus poenam vestri sceleris sufferetis, quia populi curationem cum recepissetis, in summa inertia vitam traducentes, omnem male habentium curam abjecistis. Quare ait : « Et ulciscar super eos vias eorum : et cogitationes illius reddam ei. » Non enim solum **1329** pro

^a Isa. L, 1.

Α ἀντιλεγόμενος Ιερεύς, καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσει καὶ προφήτης μετ' αὐτοῦ⁸³. » Ἱερεῖ, φησὶν, ἀδοκίμω φανέντι, καὶ τὰς οικείας ἀξίας ἐκπεπωκότε μοιωθήσεσθε, τῆς ἐμῆς γυμνωθέντες προνοίας, καὶ ἐπὶ πολλαῖς δὲ ἡμέραις ταύτῃ παραδοθήσεσθε τῇ παιδείᾳ σὺν τοῖς τὰ ψευδῆ προαγορεύουσιν ὑμῖν προφήταις. *Προφήτην* γὰρ νῦν τὸν ψευδοπροφήτην ὠνόμασεν, ἀπὸ τῆς κατεχούσης παρ' αὐτοῖς συνηθείας. « Καὶ⁸⁴ νυκτὶ ὠμοίωσα τὴν μητέρα σου. » Καὶ δεικνὺς τίνα μητέρα καλεῖ,

ς'. « Ὄμοιώθη, φησὶν, ὁ λαός μου, ὡς οὐκ ἔχων ἐπίγνωσιν⁸⁵. » Ἐπειδὴ γὰρ τῷ ζῴῳ τῆς ἀγνοίας σφᾶς αὐτοὺς ἐκδεδώκασι, καὶ οὐδὲ βραχείαν ἀγλήν τοῦ τῆς θεογνωσίας φωτὸς ὑποδέξασθαι βούλονται, εὐκρίτως ἀπεικάζονται νυκτὶ τοιοῦτῳ κατεχόμενῳ Β σκότῳ· *μητέρα* δὲ καλεῖ τὴν συναγωγὴν, *λαὸν* δὲ, τοὺς ἐκ ταύτης φυομένους. Τοῦτο γὰρ καὶ παρὰ τῷ Ἡσαΐα εὐρίσκομεν. « Ποῖον γὰρ, φησὶ, τοῦτο τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου τῆς μητρὸς ὑμῶν ; » — « Ἐπειδὴ τοῖνυν, φησὶ, καὶ σὺ ἐπίγνωσιν ἀπόσω, ἀπόσωμαί σε κάγω, τοῦ μὴ⁸⁶ ἱερατεῦειν μοι· καὶ ἐπειδὴ ἐπελάθου τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ σου, κάγω ἐπιλήσομαι τῶν τέκνων σου. » Καὶ δεικνὺς σαφέστερον τὴν τε οικείαν εὐεργεσίαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἀγνωμοσύνην,

ζ'. « Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, φησὶν, οὕτως ἤμαρτόν μοι. » Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτοὺς παμπληθεῖς ἀπέφηνα. αὐτοὶ δὲ παρανομοῦντες εἰς ἐμὲ διετέλεσαν. Διὸ

η'. « Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. Ἄμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται λαοί⁸⁷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. » Ἄντι τοῦ, θεριοῦσιν οἷς ἐσπάρκασι, καὶ τῶν οικείων πλημμελημάτων τρυγῆσουσι τοὺς καρπούς. Τινὲς δὲ φασι καὶ τοὺς ἱερέας διὰ τούτων ἀνίτησθαι· ἐπειδὴ τῶν ὑπὲρ ἀμαρτημάτων καὶ πλημμελημάτων προσφερομένων θυσῶν φανεράν τινα μοῖραν κατὰ νόμον ἐλάμβανον, καὶ ταύτης ἀπολαύοντες τῆς θεραπείας διελέγγειν οὐκ ἠβούλοντο τοὺς πονηρὰ συζῶντας· τοῦτο χάριν ἀγαπητῶν Θεός, Ἐπειδὴ, φησὶ, ταῖς μέν ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσφερομέναις ἐντροφᾶτε θυσίαις, τὴν δὲ προσθήκουσαν τοῖς πταίουσιν οὐ προσφέρετε θεραπείαν, τῶν ἀδικῶν τούτων δώσετε δίκας, ἀλλοφύλοις ἔθνεσιν εἰς σφαγὴν ἐκδοθέντες. Καὶ τοῦτο διδάσκων σαφέστερον, εὐθύς D ἐπήγαγε·

θ'. « Καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαός, οὕτως καὶ⁸⁸ ὁ ἱερεύς. » Παραπλησίως γὰρ τῷ λαῷ καὶ ὑμεῖς τῇ τιμωρίᾳ παραδοθήσεσθε, ἐπειδὴ τοῦ λαοῦ τὴν ἱατρειάν ἐγχειρισθέντες βρωστικῶν συζῶντας οὐδεμίαν ἐποιήσαθε τῶν ἀβρώστων διακειμένων κηδεμονίαν. Διὸ φησὶν· « Ἐκδικήσω ἐπ' αὐτοὺς⁸⁹ τὰς ἑδούς αὐτῶν, καὶ τὰ διαβούλια αὐτοῦ ἀνταποδώσω αὐτῷ. »

VARIÆ LECTIONES

⁸³ μετ' αὐτ. Bosius ad h. l. Nostro tribuit lectionem μετὰ σοῦ, ⁸⁴ καί. Des. in C. ⁸⁵ ἐπ. Rec. lectio est γνώσιν. ⁸⁶ μή. Recte juxta Hebr. additur a Nostro, ab aliis omittitur. ⁸⁷ λαοί. Des. in Hebr. ⁸⁸ καί. Deerat in edit. priori. ⁸⁹ αὐτ. Alii αὐτόν, et deinde αὐτοῦ.

Ὁὐ γὰρ μόνον πονηρῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ λογισμῶν ἀτόπων εὐθύναι εἰσπράξομαι.

ε'. « Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπληθῶσιν. » Ἐπάλληλα, φησὶν, αὐτοὶ ἐπάξω κακὰ, καθάπερ τὰς κόρον σιτίου⁹⁹ λαβεῖν οὐκ ἐθέλουσι πλεονα προσφέρεται τὰ ἐδέσματα. Πάλιν δὲ αὐτῶν τὰς πικρανομίας καταλέγει, οἰνοφυλίαν αὐτοῖς ἐγκαλῶν, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν· ταύτην γὰρ αὐτὴν ὀνομάζει *πορνείαν*. Προστίθησι δὲ καὶ τὴν καταγέλαστον μαντείαν, διδάσκων, ὅπως τε αὐτοὶ τῶν χρεῶν ἐπαγγελομένων ἐπυνθάνοντο, κάκεινοι τίνι τρόπῳ τὰς ἀποκρίσεις ἐποιούντο.

εβ'. « Ἐν συμβόλοις⁹¹ γὰρ, φησὶν, ἐπηρώτων, καὶ ἐν βάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον ἀποτῶ. » Οἱ μὲν γὰρ, φησὶ, διὰ συμβόλων τινῶν μαθεῖν τὸ πρακτέον ἐζήτουν⁹²· οἱ δὲ βάβδοις τίσι κεχρημένοι συνεργοὶ τῆς ἀπίτης, ἀπήγγελλον ἢ ἠβούλοντο. Ταῦτα δὲ παρ' αὐτῶν ἐτολμῶντο, ἐπειδὴ πορνικὴν ἐκτήσαντο γνώμην· πνεῦμα γὰρ⁹³ *πορνείας* τὴν περὶ τὴν πορνείαν⁹⁴ ὁρμὴν ὀνομάζει. Καὶ σαφέστερον διδάσκων τίνα προσαγορεύει *πορνείαν*, ἐπήγαγε· « Καὶ ἐξ-επὸρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Καὶ τὸν τρόπον ὀκνοεικνύς·

εγ'. « Ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων ἐθυσίαζον⁹⁵, καὶ ἐπὶ τοὺς βουνοὺς ἔθουον ὑποκάτω δρυὸς, καὶ λεύκης, καὶ δένδρου συσχιάζοντος· ὅτι καλὸν σκέπη. » Ἐπιτεοπόμνοι γὰρ τοῖς ἀμφιλαφεσί τῶν δένδρων, οὐ τὸν τούτων ποιητὴν προσεκύνουσι, ἀλλὰ τούτοις ἀντ' ἐκείνου τὰς θυσίας προσέφερον. Οὐ χάριν⁹⁶, φησὶν, οἰδεμιὰς παρ' ἐμοῦ τεύξεσθε προμηθείας, τῶν θυγατέρων ὑμῶν καὶ τῶν νυμφῶν προφανῶς ὑπὸ τῶν ἐπιόντων ὑμῖν πολεμίων μοιχευομένων. Ἄ γὰρ κρύβδη παρ' ὑμῶν ἐτολμάτε, ταῦτα ἀναφανδὸν συχωρήσω γενέσθαι. Ταῦτα⁹⁷ γὰρ προεδήλωσεν⁹⁸ εἰρηκώς· « Ὅτι καὶ αὐτοὶ μετὰ πορνῶν συνεφύροντο, μετὰ⁹⁹ τῶν τετελεσμένων ἔθουον, καὶ λαὸς οὐ συνῶν συνεπλέκατο μετὰ πόρνης. » *Πορνείαν* τολύου ποτὲ μὲν τὴν ἀκολασίαν, ποτὲ δὲ τὴν ἀσέβειαν ὀνομάζει· *τετελεσμένους* δὲ καλεῖ τοὺς δὲ τῆς ἀσεβείας ὄργια μερμημένους. Καθάπερ γὰρ ἡμεῖς τοὺς τῶν θείων μυστηρίων ἠξιωμένους πιστοὺς ὀνομάζομεν, οὕτω τετελεσμένους ὀνόμαζον Ἕλληνας, τοὺς ἀκριδέστερον δεδιδαγμένους τὴν σφετέραν ἀσέβειαν. Οὕτως αὐτοὶ ἀπειλήσας, πάλιν προσφέρει⁹ παραί-νεσιν.

εδ'. « Σὺ δὲ, Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνοεῖς, καὶ Ἰούδα, μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλαγα, καὶ μὴ ἀναβαίνετε εἰς τὸν οἶκον Ὀν⁹, καὶ μὴ ὀρνύετε ζῶντα Κύριον. » Τὸ Ὀν ὀνομά ἐστι τοῦ εἰδώλου τοῦ ἐν Βαιθὴλ· οὐ γὰρ, ὡς τινες ὀπέλαβον, τὸν ἄδιδιον ἐρμηνεύει, τουτέστι, τὸν ὄντα· ἀλλ' Ἑβραϊκὸν ἐστίν, οὐχ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἡμᾶς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Ἑβραϊδοῦ

A iniquis operibus, sed et pro cogitationibus malis poenas sumam.

VERS. 10. « Et comedent, et non implebuntur. » Crebra, inquit, illis inferam mala, quemadmodum iis qui satiari non possunt cibis plura apponuntur esculenta. [11] Rursus autem eorum iniquitates commemorat, eorum vinolentiam criminans, et idolorum cultum, quem vocat *fornicationem*. Adjungit porro et ridiculam vaticinationem, docens, quo pacto eos qui profitebantur se vaticinari, consulerent, et illi aliquo modo responsa redderent.

VERS. 12. « Per auguria, inquit, interrogabant, et per virgas suas annuntiabant ei. » Etenim alii, inquit, per auguria quædam quæ essent agenda exquirebant, alii virgis quibusdam fraudis adjuvtricibus utentes, quæ volebant enuntiabant. Hæc autem per se audebant, quod animum ad fornicationem propensum haberent. *Spiritum fornicationis* enim vocat magnum fornicationis studium. Et apertius doceps, quamquam fornicationem appellat, subjunxit : « Et fornicati sunt a Domino suo. » Ac modum ostendit :

VERS. 13. « In verticibus montium sacrificabant, et in collibus inæmolabant sub quereu, et populo, et arbore umbrosa : quia bonum erat umbraculum. » Oblectantes enim se arboribus umbris, non harum creatorem venerabantur, sed ejus loco sacrificia illis offerebant. [14] Quocirca, inquit, nullam vestrum **1330** curam habebō, neque filiarum vestrarum, neque sponsarum palam vitiantarum ab invadentibus vos inimicis. Quæ enim clam et occulte apud vos audebatis, hæc palam fieri permittam. Hoc enim ostendit, cum dixit : « Quoniam ipsi cum meretricibus miscebantur, et cum initialis immolabant : et populus non intelligens adhærebat meretrici. » *Fornicationem* igitur interdum appellat incontinentiam, interdum impietatem. *Initialis* vocat sacræ impietatis imbutos et instructos. Nam sicut nos divinis mysteriis ornatos *fideles* vocamus, ita Græci gentiles *initialis* nominarunt exactius ad suam impietatem institutos. Hoc modo illis comminatus, rursus consolationem adhibet.

VERS. 15. « Tu autem, Israel, ne ignores, et, Juda, nolite ingredi in Galgala, nec ascendatis in domum On, et ne juretis per viventem Dominum. » On nomen est idoli in Bethel : non enim, ut quidam opinati sunt, *sempiternum* significat, hoc est, existentem : sed Hebraicum est nomen, non Græcum. Hoc plane nos docuerunt reliqui

VARIÆ LECTIONES

⁹⁹ C στείων. ⁹¹ συμβ. Grab. συμβουλαῖς. Minus recte. ⁹² C ἐπεζήτησαν. ⁹³ γὰρ. Des. in C. ⁹⁴ πορν. C præm. τοιαύτην. ⁹⁵ ἐθ. C addit φησὶ, sed ab alia manu. ⁹⁶ οὐ χάρις, x. τ. λ. Ex vers. 14, hæc exstant, supra, l. I, pag 150. Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας ὑμῶν, ὅταν πορνεύσωσι, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας ὑμῶν, ὅταν μοιχεύσωσιν. ⁹⁷ C τοῦτο. ⁹⁸ Id. παρεδήλωσεν. ⁹⁹ μετὰ. Ibid. præm. καὶ, ut apud LXX. ¹ οὐ. Alii ὁ μὴ. Particulam negat. omittunt alii, sed perperam. ² C προσφέρει, sed ab alia manu σ inser-tum est. ³ Alii Ὀν, sed leg. esse Ὀν ex sequentibus patet. Vid. infra, Amos 1, 5. ⁴ C τό.

etiam lingue Hebraicæ interpretes. Nam Aquila et Theodotio *domum inutilem* interpretati sunt, Symmachus *domum iniquitatis* : quod utrumque luic rei* convenit. Nam qui ibi præfuerunt, non modo nullum quæstum fecerunt, sed etiam inde damnum **1331** magnum acceperunt, iniqui et ingrati erga suam benefactorem effecti. *Galguta* autem urbs est multis et ipsa dedicata idolis, ubi Josua filius Nave non circumcisos de populo cultris lapideis circumcidit^v: in hac eadem duodecim lapides reposit, quos ex medio Jordanis alveo accipiendos jussert Dominus^x, ut beneficii accepti essent monumentum, ac per hos cognoscere poster, quod sicco pede populus flumen transmisisset. Maxime ingrati itaque animi signum est, urbem illam, in qua tanta divinæ benignitatis monumenta accepissent, impietatis esse factam metropolin. Hoc autem : « Ne juratis per Dominum viventem, » non abs re vetat : sed propterea quod qui ipsi On adhæserant, et per hoc idolum jurabant, viventem Dominum id vocabant. Atque hoc aliunde licet cognoscere. « Si enim abstuleris, inquit, Baalim de ore tuo, et juraveris : Vivit Dominus, cum veritate, » hoc est, si idolorum deposueris memoriam, et mihi colendo dederis operam, et, viventem Dominum me appellans, juraveris in veritatis honorem et mendacii detestationem.

VERS. 16. « Quoniam sicut vacca œstro percita insanivit Israel : nunc pascet eos Dominus sicut agnum in loco spatioso. » Œstrus musca quædam est vaccis infestissima, quæ suo morsu tantum sensum doloris infligit, ut vaccæ, quibus admoti fuerint ejus stimuli, non voce bubulci revocari possint, neque cum reliquis vaccis pasci, sed **1332** currant assidue, et per abrupta interdum præcipites agantur, Illis, inquit, similis est Ephraim, qui idolorum colendorum œstro agitatur (*Ephraim* vero decem tribus, ut supra diximus, nominat) : eos tamen, etsi a me ita abhorrentes, non sine cura pastoritia relinquam, sed captivos per me factos longe lateque dispergam, ut ab agno errante, et ubera matris requirente, nihil differant. [17, 18] Hæc autem patietur (Ephraim), quod, vitulas reliquaque idola, tanquam offendicula quædam et laqueos sibi proponens, Chananæorum impietatem sit æmulata, superbiaque contra me utens, idolorum observantiam meo cultui et venerationi antetulerit. « Dilexerunt enim ignominiam ex fremitu ejus. » Sed ob id ipsum^v :

VERS. 19. « Turbo spiritus ejus sibilabit in alis ejus. » Sicut enim alarum, inquit, commotione

v Josue v, 5. x Josue iv, 20.

A ἐδίδαξαν γλώσσης ἐρμηνευταί. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων οἶκον ἀνωφελεῖ ἠρμηνευκάσιν· ὁ δὲ Σύμμαχος οἶκον ἀδικίας⁹· ἀμφοτέρω δὲ συμβαίνει τῷ πράγματι. Οἱ γὰρ αὐτόθι προσδρευόντες οὐ μόνον ἐκέθην⁶ οὐδεμίαν ὠφέλειαν, ἀλλὰ καὶ λῶσθην ἐδέχοντο, ἄδικοι καὶ ἀγνώμονες περὶ τῶν σφῶν αὐτῶν εὐεργέτην γιγνόμενοι⁷. *Γάλγυτα* δὲ πόλις ἦν καὶ αὐτῇ εἰδώλοις ἀνακειμένη πολλοῖς· ἐν ταύτῃ δὲ Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Ναυῆ, τοὺς ἀπεριτμήτους τοῦ λαοῦ περιέτεμε ταῖς πετρίναις μαχαίραις χρησάμενος ἐν αὐτῇ κα⁸ τοὺς δώδεκα λίθους ἀπέθετο, οὓς ἐκ μέσου τοῦ Ἰορδάνου λαβεῖν προσέταξεν ὁ Θεός, ἵν' ὥστι μνημόσυνον τῆς γενομένης εὐεργεσίας, καὶ δι' ἐκείνων μάθωσιν οἱ εἰς ὑπερτον ἐσόμενοι, ὡς ξηρῷ τῷ πόρῳ χρησάμενος ὁ λαὸς τὴν παράδοον ἐποίησατο. Μεγίστης τῶν ἀχαριστίας τεκμηρίον τὸ τὴν πόλιν ἐκείνην, ἐν ἧ τσαυτὰ μνημεῖα τῆς θείας εἶχον εὐεργεσίας, ἀσθεσίας ἀποφῆναι μητρόπολιν. Τὸ δὲ, « Μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον, » οὐχ ἀπλῶς ἀπαγορεύει· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τῷ ὄν προστετηχότες, καὶ κατὰ τοῦτου τοὺς ὄρκους ποιούμενοι, ζῶντα Κύριον αὐτὸν προσηγόρευον. Καὶ τοῦτο ἀλλαχόθεν ἐστὶ μαθεῖν. « Ἐάν γάρ, φησὶν, ἐξάρῃς τὰ Βααλμ⁹ ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ ὀμώσῃς¹⁰, Ζῆ Κύριος, μετ' ἀληθείας. » Τουτέστιν, ἐάν τῶν εἰδώλων ἐξορίσης τὴν μνήμην, καὶ τῇ ἐμῇ θεραπείᾳ προσέχων, καὶ ζῶντά με Κύριον ὀνομάζων, ὀμώσῃς τιμῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ μυσαστόμενος τὸ ψεῦδος

ις'. « Ὅτι ὡς δάμαλις παροιστρῶσα παροιστρήσεν Ἰσραήλ¹¹· νῦν νεμήσει αὐτοὺς Κύριος, ὡς ἀμὸν ἐν εὐρυχώρῳ. » Οἰστρῶς ἐστὶ μυῖα τις ταῖς βουσίς ἐπιούσα, καὶ τσαυτὴν αἰσθησθὶν ἐμποιοῦσα τοῖς δήγμασιν, ὡς τὰς ὑπ' ἐκείνης νυττομένης μήτε τῆς τῶν βουκόλων ἀνέχεσθαι φωνῆς, μήτε ταῖς ἄλλαις συννέμεσθαι βουσίς, ἀλλὰ θέειν ἀπλῶς, καὶ κατὰ κρημῶν ἐστὶν ὅτε φέρεσθαι. Ταῦταις, φησὶν, ἔοικεν ὁ Ἐφραῖμ, τῆς τῶν εἰδώλων θεραπείας τὸν οἶστρον δεξάμενος· Ἐφραῖμ δὲ τὰς δέκα φυλάς, ὡς προεπιπομεν, ὀνομάζει. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς ἀποϊμάντους καταλείψω, ἀλλὰ δορυαλώτως ἀπαχθῆναι ποιήσας, τῆδε κάκεισε διασπερῶ, ὡς μὴδὲν διαφέρειν ἀμνοῦ πλανωμένου καὶ τὴν μητρώαν ἐπιζητούντος θηλῆν. Ταῦτα δὲ πελοσται, ἐπειδὴ τὰς τε δαμάλεις, καὶ τὰ λοιπὰ ἔθωλα, καθάπερ τινὰ σκάνδαλα καὶ πάγας ἐαυτῷ προτεθεικῶς, τὴν τῶν Χαναανῶν¹² δυσσέθειαν ἐζήλωσε, καὶ ἀλαζονεῖα κατ' ἐμοῦ χρησάμενος, τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν τῆς ἐμῆς θεραπείας προσέλετο. « Ἠγάπησαν γὰρ ἀτιμίαν ἐκ φρυάγματος αὐτῆς. » Ἀλλὰ τοῦτου χάριν,

ιθ'. « Συστροφῆ πνεύματος αὐτοῦ συρεῖ ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῆς. » Καθάπερ γὰρ, φησὶ, τὰ ὄρνεα τῆ

VARIAE LECTIONES.

⁹ ἀδικ. Montf. in Hexapl. ad h. l. et Bosius ad h. l. habent ἀθέτας, et nostro insuper hæc ascribunt: καὶ ὁ Σύρος δὲ αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκὸν τέθεικεν ὄνομα. Vid. schol. 26. Lectionem ἀδικίας habet etiam Cyr. ⁶ ἐκ In C post οὐδεμίαν ponitur. ⁷ γιγν. C addit, καὶ ὁ Σύρος δὲ αὐτὸ τὸ Ἑβραϊκὸν τέθεικεν ὄνομα. ⁸ καὶ. C præm. δέ. ⁹ C Βααλεῖμ. ¹⁰ ὄμ. Ita cum C legitimus. Sirm. ὀνομάσῃς. ¹¹ Ἰσρ. Supra, l. l, pag. 758. Ἐφραῖμ. ¹² C Χαναανῶν.

κινήσει τῶν πτερῶν τὴν ἀέρα σὺν ἤχῳ τινι δια-
 τίμνει· οὕτως αὐτὴ οἷόν τις ὑπόπτερος εἰς τὴν ἀλ-
 λοτριάν ἀπαχθήσεται, καθάπερ τινὸς συστροφῆς τῆς
 ἐμῆς ὀργῆς ὑποσυρούσης αὐτήν, κάκει διάγειν ἀναγ-
 καζούσης· ὑπομνεῖ δὲ ταῦτα τῶν ειδωλικῶν θυσα-
 στηρίων τῶς καρποῦς δρεπομένη.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ταῦταις τοίνυν ταῖς ἀπειλαῖς καὶ ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς
 προσέχετε, καὶ ἅπας δὲ ὁ λαὸς, καὶ ἅπαντες οἱ ἐν
 τοῖς βασιλείοις διάγοντες, τοῖς ὡς τὰ εἰρημμένα προσ-
 ῖξασθε. Διότι·

« Πρὸς ὑμᾶς ἐστὶ τὸ κρίμα, ὅτι παγίς ἐγεννήθητε
 τῇ σκοπιᾷ¹³, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰτα-
 βύριον¹⁴. (β΄.) Ὁ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέτηξαν. »
 Πάντας, φησὶν, ὑμᾶς ἐπὶ τὴν ἐμὴν ἔξω κρίσιν·
 ἅπαντες γὰρ κατὰ τῶν ἐμῶν προφητῶν μυρία ὄσα
 ἐτεκτήνασθε κακὰ, οἷόν τινα δίκτυα κατ' αὐτῶν ἐξ-
 απλῶντες τὰς ὑμετέρας ἐπιβουλὰς, καὶ τοῖς ἐν τῷ
 Ἰταβυρίῳ· ὄρος δὲ τοῦτο ἐστὶ θήρας διαφόρου με-
 στόν· τὰ θήρας¹⁵ καταπηγνύουσιν ὄργανα, παρα-
 κλησίως ὑμεῖς τὰς τῆς ἐπιβουλῆς κατεῦτε μηχανὰς
 κατὰ τῶν ἀποστελλομένων ὅπ' ἐμοῦ προφητῶν τῆς
 ὑμετέρας ἕνεκεν σωτηρίας. Σκοπιᾶν γὰρ, τὸν τῶν
 προφητῶν προσηγόρευσε σύλλογον· καὶ γὰρ τῷ Ἰε-
 ζεκίῳ ἔφη· « Σκοπὸν δέδωκά σε τῷ ὄκῳ Ἰσραὴλ. »
 Τοῦτου χάριν φησὶ τῷ Ἐφραΐμ καὶ τῷ Ἰσραὴλ,
 ἀντὶ τοῦ, παντὶ τῷ λαῷ τὴν παιδείαν ἐπέδω. Ἐξ-
 επόρευσε γὰρ, καὶ ἐμιάνη τῆς ἐμῆς ἀποστάς θερα-
 πείας.

« Καὶ οὐκ ἔδωκαν τὰ διαβούλια αὐτῶν, τοῦ
 ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν θεὸν αὐτῶν ἔτι, πνεῦμα πορνείας
 ἐστὶν¹⁶ ἐν αὐτοῖς, τὸν δὲ Κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. »
 Λοιμοίους γὰρ ἀτόποις χρυσάμενοι, τῆς μὲν ἀληθοῦς
 θεογνωσίας ἐξέπεσον, τῆ δὲ τῶν ειδώλων θεραπείᾳ
 προσέσχον· διὸ τίσουςι ταυτησὶ τῆς ὀβριωῆς δίκας,
 προφανῶς ὀρῶντες ὅποιοι ὁ τῆς εὐσεβείας καρπός.
 Τοῦτο γὰρ εἶπεν· « Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ¹⁷
 Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραΐμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις
 αὐτῶν· καὶ ἀσθενήσει καὶ Ἰούδας μετ' αὐτῶν. »
 Ἐπειθὲ αἱ δέκα φυλαὶ πρότερον¹⁸ τὸν ἀνδραποδιτιμὸν
 καὶ τὴν δουλείαν ὑπέμειναν, εἰκότως αὐτῶν ἐμνήσθη
 πρότερον¹⁹, Ἰσραὴλ αὐτὰς καὶ Ἐφραΐμ ὀνομάσας·
 τὸν δὲ Ἰούδαν ἀρμοδίως θέθεικε τελευταίον, ἐπειθὲ
 μετ' ἐκείνους τὴν αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινεν. Ἐἴτα δι-
 δάσκει, ὅπως κατὰ ταῦτον μόσχους λαβόντες, καὶ
 πρόβατα, θυσίας ἐπιτελέσουσιν²⁰ ἐκζητοῦντες τὸν
 Κύριον, καὶ οὐ μὴ εὗρωσιν αὐτόν· ἐκκέκλικε γὰρ
 ἐπ' αὐτῶν. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, ἐπήγαγεν·

« Ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον. » Καὶ ὅτι παρα-
 νόμως ἀλλοφύλους λαβόντες γυναῖκας, ἐξ ἐκείνων
 ἐκαιβοποίησαν· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν²¹ εἰρηκῶς·
 « Ὅτι τέκνα ἀλλότρια ἐγεννήθησαν αὐτοῖς· (διὸ)

Ἰ Ezech. xxxiii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

¹³ τῇ σκ. Hebr. in Mizra. ¹⁴ ἐπὶ τὸ Ἰταβ. Rectius Compl. juxta Hebr. ἐπὶ Ταβῶρ. Alii Θαβῶρ.
¹⁵ θήρ. C praeem. τῆς. ¹⁶ ἐστ. In C post αὐτοῖς ponitur. ¹⁷ καὶ. Des. in C, quem secuti colon posuimus
 id prae. αὐτοῦ. ¹⁸ C πρότεροι. ¹⁹ Ibid. πρότερον. ²⁰ C ἐπιτελοῦσιν. ²¹ ibid. παρεδήλωσεν.

ΠΑΤΡΟΙ. GR. LXXXI.

50

nati sunt illis; (idecirco) nunc devorabit eos rubigo, et sortes eorum. » *Rubiginem* autem vocat vitium illud quod ex cœli intemperie terræ frugibus accidit, tropice vero etiam hostes, rubiginis more omnes corrumpentes. Atque hoc distinctius interpretans, mox adjungit :

VERS. 8, 9. « Clangite tuba super colles, resonate super excelsa, prædicate in domo On : Obstupuit Benjamin. Ephraim in desolationem factus est in diebus correptionis, in tribubus Israelis ostendi fidelia. » His enim omnibus, quæ illis per prophetas præsignificavi, fidem non dederunt, dabunt autem post experientiam rerum : et iniquitates puniens, prophetæ prædictionem veram ostendam. Scite autem deridens idolorum infirmitatem : « Prædicate, inquit, in domo On; » ex-citate, inquit, in auxilium eos quibus honorem habebitis : cessare faciant quas vobis infero castigationes. Conferte vos in editissimos colles, in quibus omni cultu idola coluistis, impertiant vobis opportuno tempore **1335** subsidium suum. Congrue autem Benjaminis pariter mentionem facit, quoniam Judæ quoque mentionem adjungit.

VERS. 10. « Facti enim sunt, inquit, principes Judæ, quasi transferentes terminos : super eos effuadam impetum meum sicut aquam. » Nam leges meas adeo impudenter transgrediuntur, ut qui lapides terminos, agro ab agro dividentes, loco movere et transferre inverecunde aggrediuntur. Quamobrem torrentis instar pœnas in eos exaggerabo. Patet autem, cum *Benjaminem* commemorat, eum quoque tribum Judæ complecti, et rursus, cum *Judam* accuset, Benjaminem similiter conjungere : nam sub uno regno degebant. Eodemque modo, cum *Ephraim* dicit, decem tribus Israelis nominat : cumque *Israelem* commemorat, idem ipsum significat.

VERS. 11. « Oppressit Ephraim adversarium suum : conculcavit judicium, quia cepit abire post vana. » Causa, inquit, iniquitatis ejus, idolorum cultus fuit. Nam si me cognovisset, ex legibus meis ad honestum decorumque institutus fuisset.

VERS. 12. « Et ego quasi conturbatio ero Ephraimo, et quasi stimulus domui Judæ. » Hoc est, hostium conturbationem in eos inducam, et tanquam stimulo quodam pungens et aculeo, ultionem per hostes eis admovebo.

VERS. 13. « Et vidit Ephraim infirmitatem suam, et Judas dolorem suam. » Nam experimento malorum causam didicit. « Et abiit Ephraim ad Assyrios. » Nam cum Syri ei bellum intulissent,

νῶν καταφάγεται αὐτοὺς ἡ ἐρυσίθη, καὶ τοὺς κλήρου αὐτῶν. » Ἐρυσίθην δὲ καλεῖ μὲν καὶ αὐτὸ τὸ ἐκ τῆς τοῦ ἀέρος ἀνωμαλίας τοῖς ἐν τοῖς κρητοῖς ἐπισυμβαῖνον πάθος· καλεῖ δὲ τροπικῶς καὶ τοὺς πολεμίους, ἐρυσίθης δίκην ἅπαντα· διαφθείροντας. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐρμηνεύων εὐθύς ἐπήγαγε· ἡ, θ'. « Σάλπισατε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνοὺς, ἤχησατε ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ἐν Ἐξέστη ³³ Βενιαμίν. Ἐφραΐμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένετο ἐν ἡμέραις ἐλέγχου, ἐν ταῖς φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ ἔδειξα πιστά. » Ταῦτα γὰρ ἅπαντα διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῖς προμηνύων, καὶ ἀπιστούμενος, μετὰ τὴν πείραν πιστευθήσομαι τῶν πραγμάτων, καὶ τῆς παρανομίας τοὺς ἐλέγχους ποιούμενος, δείξω τῆς προφητικῆς προβήσεως τὴν ἀλήθειαν. Καλῶς δὲ κομωδῶν τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν· « Κηρύξατε, εἴπεν, ἐν τῷ οἴκῳ Ἐν· » διεγείρατε, φησὶν, εἰς βλάβηθειαν τοὺς ³⁴ ὕψ' ὑμῶν τιμωμένους· παυσάτωσαν ³⁵ τὰς ὑπ' ἐμοῦ προσφερομένας ὑμῖν παιδείας· καταλάβετε τοὺς ὑψηλοτάτους βουνοὺς, ἐν οἷς πᾶσαν τοῖς εἰδώλοις προσφέρετε θεραπείαν· μεταδότωσαν ὑμῖν εἰς καιρὸν τῆς οικείας ἐπιουρίας. Εἰκότως δὲ καὶ τοῦ Βενιαμίν ἐμνημόνευσεν, ἐπειδὴ συνάπτει καὶ τοῦ Ἰούδα τὴν μνήμην.

ι'. « Ἐγένοντο γὰρ, φησὶν, οἱ ἄρχοντες Ἰούδα, ὡς μετα-θίνοντας ὄρια· ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ἔρμημά μου. Οὕτως γὰρ ἀναιδῶς τοὺς ὑπ' ἐμοῦ θεθέντας παραβαλοῦσιν ὄρους ³⁶, ὡς οἱ τοὺς διορίζοντας ἄλλους, καὶ ταύτην ἀπ' ἐκείνης τὴν ἀουρὸν διατέμνοντας μεταφέρειν ἀναισχύντως ἐπιχειροῦντες· διὰ χειμάρρου δίκην αὐτοῖς ἐποίησα τὰς τιμωρίας. Δῆλον δὲ, ὡς καὶ τοῦ Βενιαμίν μνημονεύων συμπεριλαμβάνει τὴν Ἰούδα φυλὴν, καὶ τοῦ Ἰούδα πάλιν κατηγορῶν, καὶ τὸν Βενιαμίν ὡσαύτως συνάπτει· ὑπὸ μίαν γὰρ ἐτέλουν βασιλείαν· οὕτως δὲ καὶ τὸν Ἐφραΐμ λέγων, τὰς δέκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ ὀνομάζει, καὶ μέντοι καὶ τὸν Ἰσραὴλ μνημονεύων, ταῦθ' αὐτὸ σημαίνει.

ια'. « Κατεδυνάστευσεν Ἐφραΐμ τὸν ἀντίκω αὐτοῦ, κατεδυνάστευσε τὸ κρῖμα ³⁷, ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ὀπίσω τῶν ματαίων. » Αἰτία, φησὶ, τῆς ἀδικίας αὐτοῦ ἡ τῶν εἰδώλων ἐγένετο θεραπεία· εἰ γὰρ τὴν ἐμὴν εἶχε γνώσιν, ἐκ τῆς ἐμῆς νομοθεσίας ἐπαιδεύετο τὸ δέον.

ιβ'. « Καὶ ἐγὼ ὡς ταραχὴ ³⁸ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα. » Ἀντὶ τοῦ, τὴν τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπάξω ταραχὴν, καὶ ὅσον ἀκίβητινὴ νύξω, καὶ κέντρον τὴν δι' ἐκείνων αὐτοῖς ἐπιτιθεὶς τιμωρίαν.

ιγ'. « Καὶ εἶδεν Ἐφραΐμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ. » Τῆς πείρας γὰρ ἔμαθεν ³⁹ τῶν κακῶν τὴν αἰτίαν. « Καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς Ἀσσυρίους. » Ὑπὸ γὰρ τῶν Σύρων ⁴⁰ πολεμούμενος,

VARIÆ LECTIONES.

³³ Ἐξέστη. *Hebr.* post te. ³⁴ Ἐ τὸν et deinde τιμώμενον. ³⁵ *Ibid.* παυσάτω, ³⁶ ὄρ. Ἐ νόμους, omisso v. ἐφελκ., quod præcedit. ³⁷ Ἐ κατεπάτησε κρῖμα, ut in Compl. ³⁸ ταραχ. *Grab.* ἀράχνη, ex conjectura p. suit, præeunte Cabello, *Crit. S.*, l. 4, c. 9. Sed solent etiam οἱ LXX. verbum ταραχῆ per ταραττεσθαι exponere. ³⁹ Ἐ ἔμαθον. ⁴⁰ Σύρ. Ita cum C legimus. *Sirm.* Ἀσσυρίων.

τὴν Φουά, βασιλεὺς δὲ οὗτος ἦν Ἀσσυρίων, ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς βοήθειαν. « Καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς βασιλέα Ἰαρείθ ²⁰, καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη ῥύσασθαι ὑμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ὑμῶν ὁδύνη. » Πάλιν ὑμῖν τῶν Ἀσσυρίων ἐπιελθόντων, πρεσβεύσαθε ²¹, φησί, πρὸς τὸν Αἰγύπτου βασιλέα, τὴν ἐκεῖθεν τεύξεσθε βοήθειαν· ἀλλ' ὁμῶς οὐδὲ τῆς ἐκεῖθεν τεύξεσθε βοήθειας, ἀλλ' ὁδύνας ἐπαλλήλοις παραδοθήσεσθε. Ὅτι δὲ τὸν βασιλέα Ἰαρείθ τὸν Αἰγύπτου καλεῖ βασιλέα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ῥάβδιον μαθεῖν. « Ἐγένετο γὰρ Ἐφραΐμ, ὡς περιστέρα ἄνου, οὐκ ἔχουσα καρδίαν, Αἰγύπτου ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύοντο. » Ἄνθρωπος γὰρ τὴν ἐμὴν αἰτήσαι βοήθειαν, καὶ δυνατὴν οὖσαν, καὶ λίαν αὐτῷ πελάζουσαν, τῆδε κάκεισε διετέλει περινοσῶν, καὶ τὰς ἀσθενεῖς ἐπικουρίας αἰτῶν· οὐδεμίαν ²² δὲ ὄνησιν ἐκ τῆς τούτων ἐπικουρίας προσλήψεται.

Ὡς. « Διότι, φησὶν ²³, ἐγὼ εἰμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων τῷ οἴκῳ Ἰούδα, καὶ ἐγὼ ἀρπύμην, καὶ πορεύσομαι, καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐξαπαρούμενος. » Τίς γὰρ ἀντιστήναι τοῖς ὑπ' ἐμοῦ γιγνομένοις δυνησεται; τίς δὲ τοῦς ὑπ' ἐμοῦ κολαζομένους ἐξαπαρήσεται;

ὡ'. « Καὶ πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσιν. » Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν· « Ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς λέων αὐτοῖς ἔσομαι, » ἀρμολίως ἐπήγαγε τό· « Ἐπιστρέψω εἰς τὸν τόπον μου, ἕως οὗ ἀφανισθῶσιν. » Ἔθος γὰρ καὶ τοῖς θηρίοις ἐκείνοις, ὅταν τι ²⁴ θηρεύσωσιν, εἰς τοὺς συνήθεις ἐπανίεναι τόπους, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς θύρας ἔγγενόμενον διαναπαύειν πόνον. Κάγῳ τοίνυν, φησί, δίκην πάνθηρος καὶ λέοντος, διὰ τῶν πολεμίων ὑμῖν ἐπιελθῶν, κατ' ἐμαυτὸν λοιπὸν ἔσομαι, προνοίας ὑμᾶς οὐδεμίαν ἀξιῶ ²⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

Τούτων δὲ, φησί, γιγνομένων, τὴν ἐμὴν κηδεμονίαν ἐπιζητήσουσι, καὶ ἀλλήλοις παρακελεύονται τὸν τὰς παιδείας ἐπαγαγόντα ἰκετεύσαι Θεόν, κατὰ ληλὸν ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι φάρμακον. « Ὅτι αὐτὸς, φησί, πέπαικε ²⁶, καὶ ἰάσεται ἡμᾶς· πατάξει ²⁷, καὶ μοιώσει ἡμᾶς. » Καὶ τὸ σύντομον τῆς ἰάσεως παραδηλῶν·

β'. « Ὑγιᾶσιν ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας, ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσομεθα ²⁸. » Οὐ δεῖται γὰρ εἰς θεραπείαν χρονικῆς περιόδου, ἀλλ' ἀθρόαν παρέξει τὴν ὑγίειαν ²⁹· αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων καὶ τὴν διὰ τριῶν ἡμερῶν γενομένην τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν, ἣ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἐγένετο πρόξενος, καὶ πᾶσιν ἡμῖν δεδιώρηται τὴν τῆς ἀθανασίας ἐλπίδα, διὰ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἐπιγνώσεως ἐγγιγνομένην ³⁰. « Ἐν τῇ τρίτῃ γὰρ, φησὶν, ἡμέρᾳ ἀναστήσομεθα, καὶ ζησο-

A 1336 Phua regem Assyriorum in subsidium accersivit. « Fit misit legatos ad regem Jarib, et ipse non potuit liberare vos, nec cessabit a vobis dolor. » Cum rursus Assyrii bello vos adorientur, de auxilio petendo legatos mittetis ad (Jarib) regem Ægypti: unde tamen auxilium non obtinebitis, sed dolorum acerbo cumulabimini. Quod autem regem Jarib Ægypti regem vocet, ex sequentibus facile cognoscitur. « Factus enim est, inquit, Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor, Ægyptum invocabat, et ad Assyrios abierunt. » Nam cum a me peti oporteret auxilium, quod sufficere poterat et ei vicinum ac proximum erat, huc et illuc continuo currebat, et infirma quærebatur auxilia, quæ tamen nulli erunt ei adjumento.

VERS. 14. « Quia ego sum, inquit, quasi panthera Ephraimo, et quasi leo domui Judæ: et ego rapiam, et vadam, et tollam: et non erit qui eruat. » Quis enim iis quæ a me sunt se opponere poterit? quis ens qui a me plectuntur liberabit?

VERS. 15. « Ibo, et revertar in locum meum, donec dispereant. » Perstitit in allegoria. Nam quia dixit: « Sicut panthera, et sicut leo eis ero, » apposite adjunxit. « Revertar in locum meum, donec dispereant. » Quoniam mos est his feris, cum quidpiam venatæ fuerint, ad loca sua redire, ibique se recreare a labore, quem venando susceperant; ego, inquit, more pantheræ et **1337** leonis, cum per hostes in vos irruero, deinde seorsim degam, nullam vobis curam impertiens.

CAPUT VI.

[1] Cum hæc, inquit, ita fient, providentiam meam requirunt: et mutuo se exhortabuntur ad supplicandum Deo correctionum auctori, ut eorum vulneribus commodam medicinam adhibeat. « Quia ipse verberavit, et sanabit nos: percutiet, et curabit nos. » Et celeritatem medicinæ ostendens;

VERS. 2. « Sanabit nos post duos dies, tertio resurgemus. » Non enim indiget circuitu temporis ad medendum, sed celerem sanitatem afferet. Per hæc autem designat etiam post tres dies factam Salvatoris resurrectionem, quæ publicam resurrectionem conciliavit, omnibusque nobis spem immortalitatis dedit, ex Dei cognitione innatam. « Tertio enim die, inquit, resurgemus, et vivemus coram eo, et cognoscemus. » Nam post resurrectionem, inquit

¹ Isa. vii, 11.

VARIE LECTIONES.

²⁰ C Ἰαρείμ. Ita quoque deinde. ²¹ πρ. Edit. prior hab. ἐπρεσβεύσασθε. ²² C οὐδὲ μίαν. ²³ φησ. Des. in C. ²⁴ C ὄν· ἄν τι. ²⁵ C ἀξιῶν. Ab alia manu in marg. additum, ἐν θλίψει αὐτῶν. ²⁶ πέπ. Rec. lectio est ἤρπακε. ²⁷ πατ.—ἡμᾶς. Ab alia manu in C suppletum. ²⁸ ἀναστ. C addit, καὶ ζησομεθα ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ γνωσομεθα. ²⁹ C ὑγίειαν. ³⁰ C ἐγγιγνομένην.

Apostolus, cognoscam, sicut et cognitus sum : « Nunc enim cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum ^a. » [3] Tuuc igitur, inquit, accuratiorem rerum notionem accipiemus : « Nunc persequamur ut cognoscamus Dominum. » Studiose, inquit, et alacriter requiramus. Nam « quasi mane paratum inveniemus eum. » Sicut enim diluculum noctis tenebras dissolvit, **1338** sic ipse nobis imminentes tentationes repellat, et providentiæ suæ radium præbebit. « Et veniet nobis quasi pluvia matutina et serotina terræ. » Omnium enim honorum copiam nobis faciet. Post hanc illorum in melius conversionem, tanquam pater liberorum amantissimus ad eos verba facit.

VERS. 4. « Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? misericordia autem vestra quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens. » Ego, inquit, omni benignitate vos afficere cupio: at vestra pœnitentiæ temporanea est, et non diu permanet, rori exiguo persimilis, qui a sole exsarritur, et nebulæ, quæ mane conspicitur, et a solis radiis dissipatur. Pœnitentiæ autem commensuratur misericordia. Attamen vos vel ita affectos omni cura prosequi perseveravi, ita ut auctor mortis prophetarum meorum fuerim: nam ad vos instituendos eos mitto, eis mortem a vobis conciliavi. Hæc enim ostendit cum dixit :

VERS. 5. « Propterea succidi prophetas vestros, occidi eos verbo oris mei, et iudicium meum quasi lux egredietur. » Nam etsi omnes prophetas de medio tollatis, tamen non fulsani ostendere poteritis prophetiam: nam tanquam lumen quoddam veritatem ejus ostendam.

VERS. 6, 7. « Quia misericordiam volo, et non sacrificium: scientiam Dei magis quam holocausta. Ipsi vero sunt sicut homo transgrediens fœdus, ibi **1339** enim contempserunt me. » Sacrificiis quidem, inquit, non egeo, suscipio tamen illa ob vestre mentis infirmitatem. Duo autem hæc exigo, amorem erga me, et erga proximum dilectionem. Hæc enim duo prima posui, cum leges conderem: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex omnibus viribus tuis: et diliges proximum tuum sicut te ipsum ^b. » Verum hæc ego quidem lege sanxi: at ipsi similes facti sunt homini, qui violat pacta quæ cum aliquo iniit. Similiter enim et isti, patientiam meam contemnentem, leges eis impositas conculcarunt.

^a I Cor. xiii, 12. ^b Marc. xii, 30, 31.

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹ C γιγνωμένη, ⁴² αὐτ. Supra in Proœm. ad Dan. δι' ὑμᾶς τοὺς προφήτας. ⁴³ τί. In B post γὰρ ponitur. ⁴⁴ καὶ οὐ. Ita Alex., quem sequitur Hier. Sed lectioni cod. Vat. ἡ θυσίαν favent Irenæus, Tertull. aliique. ⁴⁵ ἐκ. κατ. μου. Des. in C. ⁴⁶ φησ. Des. in C.

μεθα ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. » Μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐπιγνώσσομαι, καθὼς καὶ ἐπιγνώσθη· « Ἄρτι γὰρ γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπιγνώσθη. » Τότε τοίνυν, φησὶν, ἀκριβεστέραν τῶν πραγμάτων τὴν γνῶσιν δεξόμεθα· « Νῦν δὲ διώξομεν τοῦ γνῶσαι τὸν Κύριον. » Σπουδαίως, φησὶ, καὶ προθυμοτέρως ἐπιζητήσωμεν. « Ὡς γὰρ ὄρθρον ἕτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν. » Καθάπερ γὰρ ὁ ὄρθρος λύει τῆς νυκτὸς τὸ ζοφώδες, οὕτως αὐτὸς τῶν ἐπιχειμένων ἡμᾶς; ἀπαλλάξει πειρασμῶν, καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας τὴν ἀκτίνα παρέξει. « Καὶ ἤξει ἡμῖν ὡς ὑετός πρωΐμος καὶ ὀψίμος τῆ γῆ. » Πάντων γὰρ ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν παρέξει τὴν ἀφθονίαν. Μετὰ ταύτην αὐτῶν τὴν ἐπὶ τὸ χρεῖτον μεταβολὴν, καθάπερ τις πατὴρ φιλόστοργος τὴν B πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται διάλεξιν.

δ'. « Τί σοι ποιήσω, Ἐφραῖμ; τί σοι ποιήσω, Ἰούδα; Τὸ δὲ ἔλεος ὑμῶν, ὡς νεφέλη πρωΐνῃ, καὶ ὡς δρόσος ὄρθρινῃ πορευομένη. » Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, πάσης ὑμᾶς ἀξιώσοι φιλανθρωπίας ἐθέλω· ἡ δὲ παρ' ὑμῶν γινομένη ⁴¹ μεταμέλεια πρόσκαιρός ἐστι, καὶ οὐ διαρκής, καὶ ἔοικε δρόσῳ βραχεῖσιν συσταμένη, καὶ ὑπὸ ἡλίου διαπανωμένη, καὶ νεφέλῃ ἔωθεν προφανομένη, καὶ ὑπὸ τῶν ἀκτίων σχεδανωμένη· τῆ δὲ μεταμέλειζ παραμετρεῖται τὸ ἔλεος. Ἄλλ' ὁμως καὶ οὕτως ὑμᾶς διαχειμένους παντοδαπῆς ἐπιμελείας ἀξίῶν διετέλεσα, ὡς καὶ τοῖς ἐμαυτοῦ προφήταις αἴτιος θανάτου γενέσθαι· εἰς ὑμετέρων γὰρ αὐτοὺς ἀποστέλλων διδασκαλίαν, τὸν παρ' ὑμῶν αὐτοῖς προὔξενησα θάνατον. Ταῦτα γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηκώς. C

ε'. « Διὰ τοῦτο ἀπεθέρισα τοὺς προφήτας ὑμῶν, ἀπέκτεινα αὐτοὺς ⁴² ἐν ῥήματι στόματός μου, καὶ τὸ κριμαί μου ὡς φῶς ἐξέλευσεται. » Καὶ γὰρ ἅπαντας τοὺς προφήτας ἀν' ἀνέλητε, οὐ δυνήσεσθε δεῖξαι τὴν προφητείαν ψευδοῦ· οἶόν τι ⁴³ γὰρ φῶς τὴν ταύτην ἀλήθειαν ἐπιδείξω.

ς'. « Διότι ἔλεον θέλω, καὶ οὐ ⁴⁴ θυσίαν· καὶ ἐπιγνώσιν Θεοῦ, ἢ ὀλοκαυτώματα. Αὐτοὶ δὲ εἰσιν ὡς ἄνθρωπος παραβαίων διαθήκην, ἐκεῖ κατεφρόνησάν μου ⁴⁵. » Θυσιῶν μὲν γὰρ, φησὶν, ⁴⁶ οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταῦτας τῆ τῆς ὑμετέρας γνώμης ἀσθενεῖς συγκαταβαίνων. Ἄπαιτῶ δὲ τὰ δύο ταῦτα, τὴν τε περὶ ἐμὲ εὐνοίαν, καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν. Ταῦτα γὰρ καὶ νομοθετῶν πρῶτα τέθεικα· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου· καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, ὡς σεαυτόν. » Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ταῦτα νενομοθέτηκα· αὐτοὶ δὲ εἰκόασιν ἄνθρωπῳ τὰς συγκαειμένας αὐτῷ πρὸς τινὰ παραβαίνοντι συνθήκας. Παραπλησίως γὰρ καὶ οὗτοι, τῆς ἐμῆς μακροθυμίας καταφρονοῦντες, τοὺς θεθέντας αὐτοῖς ἐπάτησαν νόμους.

η, θ. « Καταφρόνησέ μου ⁴⁷ Γάλγαλα ⁴⁸, πόλις Ἀ
 εργαζομένη μάταια, ταραττούσα ⁴⁹ ὕδωρ. Καὶ ἡ
 ἰσχὺς σου ἀνδρὸς πειρατοῦ. » Ταύτης καὶ ἄνω τῆς
 πύλου ἐμνημόνευσεν, ὡς εἰδῶλοις ἀνακειμένης,
 καὶ πολλοὺς εἰς ἀσέβειαν ἐκκαλουμένης. Ταράσσειν
 δὲ αὐτοὺς ἔφη ἔδωρ, τὸ καθαρὸν τῆς θεογνωσίας
 ἐπιβολοῦσαν. Πειρατῆ δὲ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς ἀπεικασεν,
 ἐπειδὴ γοητικαὶς μαγγανείαις καὶ σοφίσμασι τισι
 μεμηχανημένοι, τὰς τῶν εἰδῶλων ἐποιοῦντο κινή-
 σεις. Καθάπερ γὰρ οἱ πειραταὶ κρύβδην τοῖς ναυ-
 πλοομένοις ἐπίδωκον, οὕτως οἱ τῶν εἰδῶλων θερα-
 πευταὶ, μὴ δυνάμενοι δεῖξαι προφανῶς τὴν τούτων
 ἐνέργειαν, διὰ τῶν μεμηχανημένων αὐτοῖς τεχνα-
 σμάτων ἐξαπατῶσι τοὺς ἀνοήτους. Δέον δὲ τοὺς
 θεῖους ἱερεῖας μετὰ παρρησίας ἐλέγχειν τὴν τετολ-
 μημένην ἀσέβειαν, ἰσχυρῶς τὴν τῶν ἀσεβούντων δε-
 δῶτε· μανίαν. Εἰκότως τοίνυν αὐτῶν καὶ μάλα δε-
 καίως κατηγορεῖ, λέγων·

« Ἐκρυψαν ἱερεῖς ὁδὸν Κυρίου ⁵⁰, ἐφόνευσαν Σί-
 κημα, ὅτι ἀνομίαν ἐποίησαν ⁵¹. (ὲ, ἰα.) Ἐν τῷ οἴκῳ
 Ἰσραὴλ εἶδον φρικώδη ἐκεῖ πορνείαν τοῦ Ἐφραΐμ,
 ἐμίανθη Ἰσραὴλ. Καὶ Ἰούδα ⁵² ἀφήκε θερισμὸν αὐ-
 τοῦ. » Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. Λευὶ ⁵³, ὁ τῶν ἱερέων
 προπάτωρ, τῷ Συμεὼν χρησάμενος συνεργῶ, τὴν
 Σικμιτῶν πόλιν ἀρεθῆν ἠφάνισεν ἅπασαν, τῆς εἰς τὴν
 ἀλάφην ὕδρευ· ποιήν τοὺς πεπαρνηχότας ⁵⁴
 πρακτόμενος. Ἐγκαλεῖ τοῖς ἱερεῦσιν, ὅτι· Ἐκεῖνων
 ὄντες ἀπόγονοι, τῶν ἐκεῖνων, φησὶν, οὐκ ἐδύκατε
 ἧλον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐτιμώρησαν ἠδικημένην τῆ
 ἀλάφῃ, καὶ ὑπὲρ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐξήλωσαν·
 ὑμεῖς δὲ, πάσης τιμῆς ἀπολαύοντες, οὐδὲ διελέγξατε
 τὴν εἰς ἐμὲ γιγνομένην παρανομίαν ἠνέσχασθε. Ἄλλ'
 ὄρωντες τὰ φρικώδη ἐκεῖνα καὶ μετὰ δέους μιάσμα-
 τα, οὐχ ὑφ' ἐνὸς ἀνθρώπου τολμώμενα, ἀλλὰ παντὸς
 τοῦ τοῦ Ἐφραΐμ καὶ τοῦ Ἰούδα, σιγῶντες διετέλεσατε.
 Τὸ δὲ πάντων ἀνιαρῶτατον, ὅτι καθ' ὃν ἔδει καιρὸν
 θηρίζειν τὸν Ἰούδαν τῶν θεῶν ἐπαγγελιῶν τοὺς
 καρπούς, τότε τὸν ἀμητὸν ἀθέριστον καταλείπειν·
 ἀλλὰ τῆς ὀλιγορίας καὶ βρασιῶνως παυσάμενος, ὡ
 Ἰούδα· « Ἀρχοῦ τρυγᾶν σεαυτῶ ἐν τῷ ἐπιστρέφειν
 με τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν ⁵⁵ τῷ ἰδῆσθαι
 με τὸν Ἰσραὴλ. » Ἐπειδὴ, φησὶ, πρὸ τῆς τῶν κακῶν
 πείρας, οὐκ ἠθέλησας τοὺς τῆς δικαιοσύνης τρυγῆσαι
 καρπούς, νῦν ⁵⁶ μετὰ τὴν πείραν, καὶ μετὰ τὴν
 ἀπὸ ⁵⁷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον, ἐννόμως πολι-
 τεύου, καὶ τοὺς ἐντεῦθεν φρομένους δρέπου καρπούς.
 Προσφόρων δὲ εἶπεν· « Ἀρχοῦ τρυγᾶν σεαυτῶ· »
 οὐ γὰρ τῷ Θεῷ τι παρέχομεν ἐννόμως πολιτευό-
 μενοι, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὰ ἐντεῦθεν προξενούμενα
 ἀγαθά.

VERS. 8, 9. «Contempsit me Galgala, civitas quæ
 operatur vana et conturbat aquam. Et fortitudo
 tua viri piratæ. » Hujus urbis etiam supra men-
 tionem fecit, ut idolis deditæ, et multos ad impiet-
 atem provocantis Et conturbare eos aquam dixit,
 quæ nimirum Dei notionem puram sordibus infu-
 ciebat. Piratæ vero eorum fortitudinem comparat,
 quod præstigiæ pluribus machinationibus et fal-
 laciis quibusdam idola moveri facerent. Etenim et
 qui piraticam faciunt, occulte navigantes adori-
 untur : sic idolorum cultores, non aperte valentes
 istorum efficaciam demonstrare, insipientes excog-
 itatis quibusdam fraudibus fallunt. Cum autem
 par esset, tantam impietatem a Dei sacerdotibus
 libere reprehendi, silentio præteribant, impiorum
 timentes insaniam. Justis igitur **1340** de causis
 eos accusat, dicens :

« Absconderunt sacerdotes viam Domini : inter-
 fecerunt Sichema, quia iniquitatem operati sunt.
 (VERS. 10, 11.) In domo Israelis vidi horribilem
 ibi fornicationem Ephraimi, contaminatus est
 Israel. Et Juda dimisit messem suam. » Quod (pro-
 pheta) ait, ejusmodi est : Levi, sacerdotum * parens,
 Simeone usus adjutore, Sichemitarum urbem fundi-
 tus delevit, pœnam sumens pro contumelia sorori
 illata, de his qui tale facinus admiserant c. Increpat
 ergo sacerdotes, quasi dicens : Cum illorum
 posteris sitis, illos non estis æmulati. Illi enim so-
 rorem injuria affectam ulsi sunt, et pro domo
 paterna vehementer pugnaverunt : vos autem omni
 honore affecti, ne arguere quidem in me commissa
 facinora curastis. Quin, cum videretis horribilia
 illa et metuenda scelera non ab uno admissa, sed
 ab omni Ephraimo et Juda, perpetuo silentio ea
 transiistis. Quod vero omnium est acerbissimum,
 quo tempore metendi erant a Juda divinorum pro-
 missorum fructus, messem non collectam reliquit.
 Verumtamen excusso omni torpore atque inertia,
 o Juda, « Incipe vindemiare tibi, cum convertero
 captivitatem populi mei, cum sanare voluero Israe-
 lem. » Quoniam, inquit, antequam mala expertus
 esses, justitiæ fructus percipere noluisti, nunc post
 experimentum, et post reditum e captivitate, secun-
 dum legem vive, **1341** fructusque inde proveni-
 entes decerpe. Congruè autem dixit, « Incipe vin-
 demiare tibi : » nam Deo nihil donamus, cum justo
 vivimus, sed nobis ipsis inde bona comparamus.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ΄.

CAPUT VII.

α'. « Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραΐμ,
 * Gen. xxxiv, 25.

VERS. 1. « Et revelabitur iniquitas Ephraimi et

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ Κατ. μου. Des. h. l. apud LXX. In C præm. ἐκεῖ. ⁴⁸ Γάλγ. LXX, Γαλαάδ. ⁴⁹ C. ταραττούσα.
⁵⁰ Kur. Exstat etiam apud Cyr., des. autem in Hebr. ⁵¹ C ἐποίησε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. ⁵² C Ἰούδας.
⁵³ Edit. prior hab. Λευὶς. C. Λευὶς. ⁵⁴ πεπ. Ita cum C legimus Sirm. πεπαρνηχότας. ⁵⁵ ἐν —
 Ἰσραὴλ. Ad. c. vii 1, hæc pertinent, juxta Hebr. et LXX. ⁵⁶ νῦν. C νῦν γ' οὖν. ⁵⁷ ἀπὸ. Ex C suppl.

malitia Samariæ, quia dilexerunt mendacium. » A καὶ ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι ἠγάπησαν ⁸⁸ ψευδῆ. » Iniquitas eorum per illatam ultionem omnibus manifesta fiet. « Et fur ad eum ingredietur, spoliatus latro in via ejus. » Quia enim verum Deum cognoscere neglexerunt, et idolorum erroribus se astrinxerunt, hostes instar latronum et furum eos invadentes, alia incendunt, et vastabunt, alia prædabuntur, bonisque omnibus eos spoliabunt.

Vers. 2. « Ut concinant quasi canentes in cordibus suis. » Hæc autem cum sient, inquit, lamentabuntur assiduo, et mœrebunt: nec voelamenta edere audebunt, sed tacitos in animo gemitus prement. « Omnis enim malitiæ eorum recordatus sum: nunc circumdederunt eos cogitationes eorum, contra faciem meam factæ sunt. » Postquam diutissime, inquit, patienter tuli, quasi viderem non cernere eorum facinora, nunc aperte illa perspicio, cum ultionem de his sumendam statui. Quare beatus David exclamat: « Averte faciem tuam a peccatis meis ^d. » Cogitationes autem Aquila et Symmachus *studia* interpretati sunt, quod idem pene significat. Septuaginta enim primam **1342** animi motionem *cogitationes* posuerunt: Aquila et Symmachus ex his profecta *studia* et opera.

Vers. 3. « Malitiis suis lætificaverunt reges, et mendacii suis principes. » Nam proclives ad perniciem facti propter suam iniquitatem, lætitia adversarios suos perfuderunt.

Vers. 4. « Omnes adulterantes quasi clibanus ardens ad coquendum. » Omnes, inquit, qui dissoluto sunt animo, similes sunt incenso clibano, parato ad excipiendum fermentum, quod ad panis confectionem temperatum est. « Incendet illos a flamma. » Id est, libidinum ignis hostilem flammam illis inferet. « A commistione fermenti, donec fermentaretur totum, dies regum vestrorum. » Nam sicut fermentum commistam farinam convertit in naturam suam, ita impietatis fermentum, a Jeroboamo primo rege vestro importatum, et vos et eos qui pro tempore reges vestri fuerunt, fetoris sui omnes participes fecit. [5] Accusat exinde principes, ut vinolentia gaudentes, et per vinum ira accensos, munerumque corruptelis servientes, cum perversis viris scelerumque architectis viventes. Hos enim vocat *pestes*, tanquam exitii et perniciæ auctores. Ut enim pestis contagio si quempiam contigerit, etiam propius accedentes per eundem corrupti; sic scelerati familiaribus **1343** perniciem inferunt. Nam « Corruptum bonos mores consortia prava ^e. » [6]

^d Psal. l. 11. • I Cor. xv, 35.

β. « Ὅπως συνῶδωσιν, ὡς ᾄδοντες ἐν ταῖς καρδίαις ⁶¹ αὐτῶν. » Τούτων δὲ, φησὶ, γιγνομένων, θρηνησοῦντες καὶ ὀλοφυρόμενοι διατελέσουσιν, οὐδὲ μετὰ φωνῆς ἄβειν τοὺς θρήνους τολμῶντες, ἀλλὰ κατὰ δῖανοιαν τὰς ὀλοφύσεις ποιούμενοι. « Πασῶν γὰρ τῶν κακιῶν αὐτῶν ⁶² ἐμνήσθην· νῦν ἐκύκλωσεν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, ἀπέναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο. » Ἐπὶ πλείστον, φησὶ, μακροθυμίας, καὶ ὡσπερ ὄρνῃ οὐ δοκῶν τὰ τολμώμενα, νῦν σαφῶς αὐτὰ θεωρῶ, τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπαγαγεῖν δοκιμάσας. Τούτου χάριν ὁ μακάριος βοᾷ Δαβὶδ· « Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου. » Διαβούλια δὲ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, τὰ ἐπιτηδεύματα ἠρμήνευσαν ⁶³. ταῦτ' οὖν σημαίνει. Οἱ μὲν γὰρ ἑβδομήκοντα τὴν πρώτην ὁρμὴν τῆς ψυχῆς τοὺς λογισμοὺς τεθείκασιν· οἱ δὲ τὰ ἐκ τούτων τεχθέντα ἐπιτηδεύματά τε καὶ ἔργα.

γ. « Ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν ἠψορναν ⁶⁴ βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν ἄρχοντας. » Πρόχειροι γὰρ εἰς βλαθρον γεγονότες διὰ τὴν οικείαν παρανομίαν, εὐφροσύνης τοῖς πολεμήσασιν αὐτοὺς ⁶⁵ ἐγένοντο πρόξενοι.

δ. « Καὶ ⁶⁶ πάντες μοιχεύοντες, ὡς κλίβανος καιόμενος εἰς πέψιν. » Ἄπαντες, φησὶν, ὑπὸ τῆς ἀκολάστου πυρπολούμενοι γνώμης, κλιθάνῳ ἐκπεπρωμένῳ εἰκόασιν, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν ἐτοίμῳ τῆς εἰς ἀρτοποιίαν κατεσκευασμένης ζύμης. « Κατακαύσει ⁶⁷ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς φλογός. » Τὸ τῆς ἀκολασίας πῦρ τὴν πολεμικὴν αὐτοῖς ἐπάξει φλόγα. « Ἀπὸ φυχράσεως στέατος ἕως τοῦ ζυμωθῆναι αὐτὸ ⁶⁸ ἔλον, αὐτὸ ⁶⁹ ἡμέραι τῶν βασιλέων ὑμῶν. » Καθάπερ γὰρ ἡ ζύμη τὰ συμφορούμενα ἄλευρα ⁷⁰ εἰς τὴν οικείαν μεταπίθησι φύσιν, οὕτως ἡ ζύμη τῆς ἀσεβείας, ὑπὸ τοῦ Ἱεροδοῦ τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ὑμῶν προσενηχεῖσα, ὑμῖν τε καὶ τοῖς κατὰ καιρὸν ἐν ὑμῖν βεβασιλευκόσιν ὑμῖν ⁷¹, τῆς οικείας μεταδέδωκεν ἅπασιν δυσωδίας. Ἐνεῦθεν λοιπὸν τῶν ἀρχόντων ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ὡς οἰνοφυλίᾳ χαίροντων, καὶ τούτου χάριν εἰς ὀργὴν ἐξαπομένον, καὶ δωροδοκίᾳ χρωμένων, καὶ ἀνοσίους ἀνδράσι καὶ κακῶν αἰτίοις συνδιαγόντων. Τούτους γὰρ προσαγορεύει *λοιμοὺς*, ὡς λύμης καὶ βλάβης αἰτίους. Καθάπερ γὰρ ὁ λοιμὸς εἰ προσάβηται τινος, καὶ τοὺς πελάζοντας διὰ τούτου ⁷² λωβάται· οὕτως οἱ πονηρῶν

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ ἡ γ. Rec. lectio, εἰργάσαντο. ⁸⁹ γεν. codd. add. ὅτι εἰργάσαντο ψευδῆ. ⁶⁰ καὶ δηρῶσουσι. Ex cod. syrph. ⁶¹ Rec. lectio est, τῇ καρδίᾳ. ⁶² Rec. lect. est, πάσας τὰς κακίας αὐτῶν, εἰ δεῖνδε, ἐκύκλωσαν. ⁶³ C ἡρμήνευσαν. ⁶⁴ C ἠψορναν. ⁶⁵ ib. αὐτοῖς. ⁶⁶ Kaf. Des. ibid. ⁶⁷ κατακ. Grabinus, καταπαύσει. ⁶⁸ C τό. ⁶⁹ αὐτῶν. ⁷⁰ C εὐφροσύνης. ⁷¹ C ὑμῶν. ⁷² C τούτων

συχώντες τοῖς γνωρίμοις λυμαινόνται· φθείρουσι ἄ
 γὰρ ἦν χρηστὰ ὁμίλῃ κακαί· διδάσκει δὲ, ὡς ⁷³
 καὶ νύκτωρ τὰς ἐπιβουλὰς διετέλουν καττύοντες,
 καὶ μεθ' ἡμέραν πυρὸς δίκην τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀδι-
 κουμενοὺς διέφθειρον ⁷⁴· τὸ γὰρ, « Ἐν τῷ κατα-
 ράσειν αὐτοὺς ἄλην τὴν νύκτα, » οἱ πάντες ἐρμη-
 νεύται συμφώνως· ἐρεδρεύειν τεθείκασιν. Ἄλλὰ
 τούτων τίσουσι δίκας ⁷⁵· « Πῦρ γὰρ κατέφαγε ⁷⁶
 τοὺς κριτὰς αὐτῶν, πάντες οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἔπε-
 στον. » Καὶ τὸ πάντων αἰτιον τῶν κακῶν, « Οὐκ
 ἔν γάρ ⁷⁷ ἐν αὐτοῖς ὁ ἐπιχαλούμενος πρὸς με. » Ὡς
 παρεληλυθότα τὰ ἐσόμενα εἰρηκε, δεικνύς, ὡς πάν-
 τως ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐδὲν κωλύσει τὴν τῆς
 προρρήσεως ἔκδοσιν. Τοῦτο καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις
 προφήταις εὐρίσκομεν τὸ ἰδίωμα· καὶ γὰρ Ἡσαίας
 βοᾷ· « Ὡς πρέβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη. » Καὶ· « Ἡ ^B
 κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. » Καὶ· « Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ
 οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· » ἀντὶ τοῦ, Ὁψόμεθα,
 καὶ Ἀρθήσεται, καὶ Ἀχθήσεται. Καὶ πάλιν· « Ὅτι
 παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν υἱός, καὶ ἐδόθη ἡμῖν· » ἀντὶ
 τοῦ, Γεννηθήσεται, καὶ Δοθήσεται. Ἐντεῦθεν εἰς
 δευτέραν κατηγορίαν τρέπει τὸν λόγον.

η'. « Ἐφραῖμ ἐν τοῖς λαοῖς αὐτοῦ ⁷⁸ συνανεμί-
 γνυτο. » Προφανὴς δὲ ἡ παρανομία· ταύτης δὲ ⁷⁹
 καὶ ὁ μακάριος κατηγορεῖ Δαβὶδ, λέγων· « Ἐπεμί-
 γησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν. »
 Ἐφραῖμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος. »
 Ἐπέμεινε, φησί, τῇ κακίᾳ, καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ
 κρεῖττον οὐδεμίαν ἐδέξατο, καθάπερ ὁ ἐγκρυφίας
 κατὰ θάτερον μέρος προσομιλῶν τῷ πυρὶ, καὶ δια-
 καϊόμενος.

θ'. « Κατέφαγον ἀλλότριον τὴν ἰσχὴν αὐτοῦ, αὐτὸς
 δὲ οὐκ ἔγνω. » Καὶ τῶν κακῶν δὲ, φησὶν, ἐπιχει-
 μένων, ἀγνοεῖ τὸν παιδεύοντα. « Καὶ πολλοὶ ἐξήν-
 θησαν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω. » Οὐδὲ τῷ πολλῷ,
 φησί, χρόνῳ ἐδιδάχθη τὸ δέον.

ι'. Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ ὕβρις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς
 πρόσωπον αὐτοῦ. » Ὁψεται, φησί, σαφῶς, καὶ μα-
 θήσεται, οἷος ἡ ἀσέβεια τίκει καρπούς.

« Καὶ οὐκ ἐπέστρεψαν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐ-
 τῶν, καὶ οὐκ ἐζήτησαν αὐτὸν ἐν πᾶσι τούτοις. (α'.)
 Καὶ ἦν Ἐφραῖμ ὡς περιστερὰ ἄνους, οὐκ ἔχουσα
 καρδίαν· Αἴγυπτον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους
 ἐπορεύετο. » Ταῦτα παρ' ἐμοῦ δεσχόμενοι τὰς παι-
 δείας, ἐμὲ μὲν οὐδαμῶς παρεκάλεσαν, στήναι τῶν
 ἐπιφερομένων αὐτοῖς κακῶν τὴν φορὰν, ἀλλὰ πρὸς
 Ἀσσυρίους μὲν ἔτρεχον ὑπὸ Σύρων πολιορκούμενοι,
 πρὸς Αἰγυπτίους δὲ ὑπὸ Ἀσσυρίων πολιορκούμενοι,
 τῆς περιστερᾶς ἐν ἑαυτοῖς δεικνύοντες τὴν ἀνοίαν.
 Καθάπερ γὰρ ἐκείνη τῶν ἰδίων ⁸⁰ νεοτῶν ἀφαιρου-
 μένων ⁸¹ οὐκ ἀφίπταται, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς προστρέ-
 χει χωρίοις, οὕτως οὕτω θαμὰ καὶ συνεχῶς, νῦν μὲν

Docet insuper eos, noctu insidias assidue machi-
 nantes, interdiu ignis more a se vexatos perdere.
 Nam illud : « Cum præcipitarentur ipsi tota nocte, »
 omnes interpretes unanimi consensu *insidiarentur*
interpretati sunt. [7] Sed et pro his dabunt pœnas.
 « Ignis enim devoravit iudices eorum : omnes re-
 ges eorum ceciderunt. » Et quod est omnium
 malorum fundamentum : « Non fuit in eis, qui
 invocaret me. » Tanquam præterita dixit futura,
 ostendens futurum omnino, ut hæc ita fiant, nihil-
 que prohibitorium prædictionis eventum. Hoc etiam
 apud alios prophetas invenimus idioma. Etenim
 Isaias exclamat : « Sicut ovis ad occisionem ductus
 fuit ^f. » Et : « Judicium ejus sublatum est ^g. » Et :
 « Vidimus eum, et non habebat speciem, neque ^B
 formam ^h : » pro eo quod est, Videbimus, et
 Auferetur, et Ducetur. » Item : « Puer natus est
 nobis, et filius datus est nobis » pro eo quod est,
 Nascetur, et Dabitur ⁱ. Postea in secundam accu-
 sationem convertit sermonem.

VERS. 8. « Ephraim in populis ipse commisce-
 batur. » Manifestum autem hoc crimen erat, quod
 etiam beatus David damnat, dicens : « Commisti
 sunt inter gentes, et didicerunt opera earum ^j. »
 — « Ephraim factus est panis subcineritius, qui
 non vertitur. » In malitia, inquit, perstitit, nul-
 lamque mutationem fecit in melius : sicut panis
 subcineritius, qui altera parte admovetur igni, et
 aduritur.

VERS. 9. « Comederunt **1344** alieni fortitudi-
 nem ejus, ipse vero nescivit. » Sed et tot malis,
 ait, incumbentibus, ignorat corrigentem (Deum).
 « Et cani effloruerunt ei, et ipse ignoravit. » Nec
 tam longo, inquit, tempore quod erat honestum,
 perdidicit.

VERS. 10. « Et humiliabitur contumelia Israelis
 in facie ejus. » Perspicietur, inquit, non obscure,
 et cognoscetur, quales impietas pariat fructus.

« Et non sunt reversi ad Dominum Deum suum,
 et non quæsierunt eum in omnibus his. (VERS. 11.)
 Et erat Ephraim quasi columba insipiens, non
 habens cor. Ægyptum invocabat, et ad Assyrios
 abibat. » His a me pœnis castigati, me nequa-
 quam invocarunt, ut malorum quibus plectebantur
 cursum inhiherem : sed ad Assyrios excurrerunt,
 cum a Syris bello lacerarentur, ac rursus ad
 Ægyptios, cum ab Assyriis obsiderentur, columbæ
 insipientiam sibi inesse demonstrantes. Quemad-
 modum enim illa, suis pullis privata, non abscedit,
 sed in iisdem locis commoratur, sic isti fre-
 quentissime, nunc ab his, nunc ab illis spoliati-

^f Isa. LIII, 7. ^g ibid. 8. ^h ibid. 2. ⁱ Isa. IX, 6. ^j Psal. CV, 35.

VARIÆ LECTIONES.

⁷³ ὡς. In C post νύκτωρ ponitur. ⁷⁴ C κατέφθειρον. ⁷⁵ δίκ. Ibid. sequ. φησί. ⁷⁶ Alii κατέφαγον.
⁷⁷ γάρ. Des. in C qui habet ὁ ἐπιχ. ἐν αὐτοῖς. ⁷⁸ C αὐτοῦ, juxta rec. lect. ⁷⁹ δέ. C γάρ. ⁸⁰ ἰδ. ἰδ. ἀ-
 κείων. ⁸¹ ἀφ. Ita legitur cum C Sirin. ἀφαιρουμένων.

et in servitutum redacti, ad Assyrios et Ægyptios recurrentes, nullum ab illis auxilium obtinuerunt.

VERS. 12. « Mittam super eos rete meum, ut volatilia cœli detraham illos: corripiam eos auditu tribulationis eorum. » Primum eos malorum minis et terroribus corripiam, deinde tanquam reti quodam, hostium nube objecta, veluti aves, omnes comprehendam: neque tamen hæc dicens solitæ suæ misericordiæ immemor est, sed ex paterno **1345** in filios amore adhibet lamentationem.

VERS. 13. « Væ eis, quoniam recesserunt a me: miseri sunt, quoniam impie egerunt erga me. » Et quia miseros appellavit, ut ingratos erga se et impios, apposite ineffabilium in eos beneficiorum suorum memoriam revocat. « Ego vero redemi eos. » Nam ab Ægyptiaca servitute eos liberavi. « Ipsi vero locuti sunt contra me mendacia. » Eodem nomine beatus quoque David eos accusat; sic enim inducit eos loquentes: « Quoniam percussit petram, et fluxerunt aquæ, et torrentes inundaverunt: nunquid id panem poterit dare, aut parere mensam populo suo? »

VERS. 14. « Et non clamaverunt ad me corda eorum. » Eadem et per Isaiam exclamat, dicens: « Populus hic labiis me honorat, corde autem longe abest a me¹. » Deinde reprehendit, quæ idolorum causa agebantur. « Sed ululabant in cubilibus suis, super tritico et vino dissecabantur. » Nam cum promissam patribus suis terram accepissent (hanc enim vocavit *cubile*, ut quæ eos a laboribus in deserto susceptis refecisset), gentilia sacra pegerunt et honorum meorum deliciis diffluentes, in idolorum templis quas appellant incisuras suis corporibus admoverunt. [15] Propterea, ait, a me corrigentur, quoniam cum a me accepissent potentiam (quam *brachium* vocat), « contra me cogitaverunt mala »

VERS. 16. « Conversi sunt in nihilum, facti sunt quasi arcus non intentus. » Nam quod me dereliquerint, nullam inde **1346** utilitatem perceperunt, sed arcui laxato et non intento similes facti sunt, qui nullam perniciem hostibus infert. Quocirca « principes ipsorum gladio cadent, propter imperitiam linguæ eorum: sic est subsannatio eorum in terra Ægypti. »

CAPUT VIII.

VERS. 1. In gutture eorum quasi terra invia, sicut tuba, sicut aquila super domum Domini. » Sicut enim patres ipsorum semper refragati sunt, neamque potestatem asperrantes, et Mosi et Aa-

¹ Psal. LXXVII, 20. ¹ Isa. XXIX, 13.

VARIÆ LECTIONES.

²² καί. Des. apud LXX. ²³ C περιθεις. ²⁴ οὐ τστ. Rec. lectio, ὡς τόξον ἐντεταμένον. *Hebr.* sicut arcus dolosus. ²⁵ Rec. lectio, οὗτος. ²⁶ Ἐπί — σάλπιγγι. A. Εἰς κόλπον αὐτῶν, ὡς γῆ. ²⁷ γὰρ. C ἀδικίᾳ φησί. ²⁸ C Μωσῆ.

ὑπὸ τούτων, νῦν δὲ ὑπ' ἐκείνων ἀναιρούμενοί τε καὶ ἐξανδραποδιζόμενοι, πρὸς Ἀσσυρίους καὶ Αἰγυπτίους ἔθειον, οὐδεμιὰς παρ' αὐτῶν ἐπικουρίας τυγχάνοντες.

ιβ'. « Ἐπιθαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίχτυόν μου, καθὼς τὰ κτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ καταξω αὐτοὺς, καὶ ²² παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν. » Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτοὺς τῇ ἀπειλῇ παιδεύσω τῶν ἀλγεινῶν· εἶτα οἷόν τι δίχτυον τῶν πολεμίων τὸ νέφος αὐτοὺς περιθειεῖς²³, ἅπαντας δίχτην ὀρνέων θηρεύσω. Καὶ ταῦτα δὲ εἰρηκῶς οὐκ ἀμνημονεῖ τῆς οικείας φιλανθρωπίας, ἀλλὰ θρησόν τινα ὑπὸ πατρικῆς φιλοστοργίας αὐτοῖς προσφέρει.

ιγ'. « Οὐαὶ αὐτοῖς, οὗτοι ἀπεπηθήσαν ἀπ' ἐμοῦ· δειλοὶ εἰσιν, οὗτοι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. » Καὶ ἐπειθὲ ἀθλοῦς ἀπεκάλεσεν, ὡς ἀγνώμονας καὶ ἀσεβεῖς περὶ αὐτῶν γενομένους, ἀναγκαίως καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν ἀρβήτων ἀναμνήσκει. « Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς. » Τῆς γὰρ Αἰγυπτιακῆς αὐτοὺς ἠλευθέρωσα δουλείας. « Καὶ αὐτοὶ κατεδάλσαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος αὐτῶν κατηγορεῖ Δαβὶδ· εἰσάγει γὰρ αὐτοὺς λέγοντας· « Ἐπεὶ ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐβρύχσαν ὕδατα, καὶ χεῖμαρβοὶ κατεκλύσθησαν· μή καὶ ἄρτον δυνήσεται δοῦναι, ἢ ἐτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; »

ιδ'. « Καὶ οὐκ ἐβόησαν πρὸς με αἱ καρδίαι αὐτῶν. » Ταῦτά καὶ διὰ Ἠσαίου βοᾷ, λέγων· « Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, τῇ δὲ καρδίᾳ πύρρῳ ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. » Εἶτα διελέγχει ἅ τῶν εἰδώλων ἕνεκα διεπράττοντο. « Ἄλλ' ἢ ὠλόλυζον ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατετέμνοντο. » Τῆν γὰρ ἐπηγγελμένην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἀπειληφότος γῆν· (ταύτην γὰρ *κόλιτην* ὠνόμασεν, ὡς μετὰ τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ πόνους διαναπαύσασαν αὐτούς), τὰς ἐθνικὰς τελετὰς ἐπέτελουν, καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγαθοῖς ἐντυφῶντες, ἐν τοῖς εἰδωλικοῖς ναοῖς τὰς καλυμμένας ἐντομίδας τοῖς σφῶν αὐτῶν προσέφερον σῶμασι. Τούτου χάριν, φησί, δι' ἐμοῦ παιδευθήσονται, ἐπειδὴ παρ' ἐμοῦ διεξάμενοι δύναμιν· (ταύτην γὰρ *βραχίονα* καλεῖ), « εἰς ἐμέ ἐλογίσαντο πονηρά. »

ις'. « Ἐπεστράφησαν εἰς οὐδὲν ἐγένοντο εἰς τόξον οὐ τεταμένον²⁴. » Καταλιπόντες γὰρ με, θνητὴν οὐδεμίαν ἐδρέψαντο· ἀλλὰ τόξῳ κεχαυνομένην καὶ οὐκ ἐντεταμένην ἐόλκασιν, ὃ οὐδεμίαν βλάβην ἐπιφέρει τοῖς πολεμίοις. Διὸ, « Καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐν βομφαῖα πεσοῦνται διὰ ἀπαιδευσίαν γλώσσης αὐτῶν· οὕτως²⁵ ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. »

ΚΕΦΑΛ. Η'.

α'. « Ἐπὶ²⁶ φάρυγγι αὐτῶν, ὡς γῆ ἄβατος, ὡς σάλπιγγι, ὡς ἀετὸς ἐπ' οἶκον Κυρίου. » Καθάπερ γὰρ²⁷ οἱ πατέρες αὐτῶν ἀντιλέγοντες διετέλεσαν, καὶ τῆν ἐμὴν ἐκφραζέοντες δύναμιν, καὶ τῷ Μωσῆ²⁸, καὶ

τῶ Ἄαρὼν προφανῶς ἀντέστησαν, τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν χάριν ἀποσταλείσιν· οὕτω καὶ οὗτοι τὴν ἐκείνων ἀπαίδευσιν μιμησάμενοι, ὡς ἄβατος γῆ γενήσονται, καὶ ἐρημίζαντες παραδοθήσονται, τῆς πολεμικῆς σάλπιγγος ἠχοῦσης μέγα, καὶ τοῦ βασιλείως τῶν πολεμίων ἀετοῦ δίκην ἐπιταμένου, καὶ τῷ θεῷ οὐκω μετὰ μανίας ὅτι πλείστος ἐπερχομένου. Ὅτι δὲ ἀετὸν τῶν πολεμίων ὠνόμασε τὸν βασιλέα, καὶ ἡ τοῦ ἱεζεκιήλ μαρτυρεῖ προφητεία· Ἄετὸς γάρ, φησὶν, ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτέρυγος, ὁ πολὺς τοῖς θυξίν, ὃς ἔχει τὸ ἦχημα εἰσελθεῖν εἰς τὸν Δαβὼν, καὶ τὰ λοιπά. Ταῦτα δὲ ὑπομενοῦσιν, ἢ Ἄνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου μου ἠσέβησαν. Τούτου χάριν φησὶ·

β'. « Πρὸς ἐμὲ κεκράζονται· Ὁ Θεὸς, ἐγνώκαμέν σε. » Ἐν πείρᾳ γάρ ἐκείνων γινόμενοι τῶν κακῶν, τότε τὴν ἐπικουρίαν ζητήσουσι. Τί δήποτε δὲ ταῦτα ὑπομενοῦσιν;

γ'. « Ὅτι Ἰσραὴλ ἀπεστράφητο ἀγαθὰ. » Καὶ ποῖα ταῦτα δεικνύς, ἐπήγαγεν·

« Ἐχθρὸν κατεβίωξαν. (δ') Ἐαυτοὺς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐκ ἐμὸν ἤρξαν, καὶ οὐκ ἐγνώρισάν μοι. » Ἡνίκα γάρ, φησὶ, τῆς ἐμῆς προνοίας ἀπήλασαν, ἀπάντων ἐκράτου τῶν δυσμενῶν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τούτο αὐτοὺς ἐπέσειε τῆς ἐμῆς προνοίας ἀντίχρῆσθαι, ἀλλ' ἐκυτοὺς ἐχειροτόνησαν βασιλεῖα, οὐδαμῶς με περὶ τούτου ἐρόμενοι. Τὴν δὲ κατηγορίαν ταύτην τῶν δέκα ποιεῖται φυλῶν, αἱ τὸν Ἰεροβοὰμ ἑαυτοὺς χειροτόνησαν βασιλεῖα, οὐκ ἐπιβόμην τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, εἰ χρὴ τούτο ποιῆσαι. Ἀλλὰ μηδεὶς τῶν ταῖς Βασιλείαις ἐντετυχηκότων, ἐναντίον τούτου τοῖς ἐκεῖ φερόμενοις ἠγείσθω· οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν λαὸν Ἀχίαν τὸν Σιλωνίτην ἀπέστειλεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἰεροβοὰμ· οὐ χάριν οὐδεμίαν εἰσὶν ἄξιοι συγγνώμης, ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες τὴν τοῦ βασιλείως χειροτονίαν. Εἶτα ἐγκαλέτας, ὅτι τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων εἰληφότες, εἰς τὴν τῶν εἰδώλων κατασκευὴν ἐδαπάνησαν. παραίνεσιν αὐτοῖς προσφέρει, καὶ συμβουλήν.

ε'. « Ἀπόρριψον τὸν μόσχον σου, Σαμάρεια. » Καὶ διὰ μέσου θετικῶς τό· « Παραξύνθη ὁ θυμὸς μου ἐπ' αὐτούς· ἕως τίνος οὐ μὴ δύνωνται καθαραισθῆναι ἐν τῷ Ἰσραὴλ; » ἐπήγαγε·

ζ'. « Καὶ ἀπὸ τέκτων ἐποίησε, καὶ οὐ θεὸς ἐστὶ· διότι πλανῶν ἦν ὁ μόσχος σου, Σαμάρεια. » Κομιδῆ προσφόρως τὴν τῶν εἰδώλων ἀσθένειαν ἐκωμώδησεν· ὕλης γὰρ εἰς τὸ εἶναι καὶ τέχνης προσδέονται. Καὶ τὴν μὲν ὕλην ἀπὸ τῆς γῆς λαμβάνοντες, οἶον ξύλον, ἢ λίθον, ἢ χρυσόν, ἢ ἀργυρον, ἢ κασίτερον, τὸ δὲ εἶδος ἀπὸ τῆς τέχνης ἐρανιζόμενοι, τὰ χειρόκμητα θεοποιᾶσι τῶν ζώων ἐνδάλματα. Καὶ ἐπιμένει τοῖς ἐλέγχωσι.

⁹ Ezech. xvii, 3. ¹⁰ III Reg. xi, 29 seqq.

VARIÆ LECTIONES

⁹ τὸν. Des. in C. ¹⁰ τοῦ. Ex C suppl. ¹¹ ἀπ. Ib. priem. ὁ. ¹² ὕπ. Ita cum C legimus h. l. et post pauca. Sirmi. ὑπομένουσιν. ¹³ C πρὸς με. ¹⁴ ἐπιχ. Ib. πραγμ. ἐμῆν. ¹⁵ τῶν. Des. in C. ¹⁶ με. Des. Ibid. ¹⁷ Ib. Ἀχίαν. ¹⁸ προσφ. C πραγμ. δέ. ¹⁹ C ἐπιμένων.

A roni aperte restiterunt, quos eorum libertatis causa miseram: sic etiam isti, illorum insolentiam imitati, velut terra invia et prorsus devastata erunt, hostium tuba classicum canente, et rege hostium instar aquilæ in eos involante, divinumque templum cum inmani furore impetente. Quod autem hostium regem vocaverit *aquilam*, Ezechielis etiam prophetia testatur. « Aquila enim, inquit, grandis, magnarum alarum, plena unguum, quæ habet ductum introeundi in Libanum, » et cætera. Hæc vero patientur « Pro eo, quod transgressi sunt testamentum meum, et contra legem meam impie egerunt. » Quocirca inquit:

VERS. 2. « Ad me clamabunt: Deus, cognovimus te. » In illorum enim malorum discrimine versantes, tunc apud me adjumentum quærent. Cur autem hæc **1347** patientur?

VERS. 3. « Quia Israel aversatus est bona, » Et cujuscumodi hæc sint demonstrans, subjungit:

« Inimicum persecuti sunt. (VERS. 4.) Ex semetipsis regnaverunt, et non per me: principes exstiterunt, et non indicaverunt mihi. » Cum enim mea, inquit, providentia fruerentur, omnes hostes vincebant, sed ne hoc quidem illis persuadere potuit, ut in mea providentia acquiescerent: sed regem, me inconsulto, sibi crearunt. Hæc vero decem tribus perstringit accusatio, quæ sibi Jeroboamum regem constituerunt, non interrogata universorum Deo, an hoc faciendum esset. Nemo autem ex illis qui libros Regnorum legerint, putet hæc esse contraria illis quæ ibi referuntur. Non enim ad populum Achiam Silonitam misit, sed ad Jeroboamum. Quare nulla venia digni sunt sibi attribuentes regis electionem. Postea cum arguisset eos, quod argentum et aurum, quod a Deo universorum acceperant, in idolorum fabricationem consumpsissent, admonitionem eis adhibet, et consilium.

VERS. 5. « Projice vitulum tuum, o Samaria. » Et postquam interposuit sequentiæ: « Concitatus est furor meus super eos: usquequo non poterunt emundari in Israele? » subjungit:

VERS. 6. « Et hoc artifex fecit, et non est Deus, quia seducens erat vitulus tuus, Samaria. » Valde autem accommodare idolorum infirmitatem derisit. Nam materia et artificio, ut existant, indigent. Et materiam quidem a terra accipientes, ut lignum, lapidem, aurum, argentum, plumbumve, formam vero ab **1348** arte emendicantes, manu facta simulacra animalium faciunt sibi deos. Et persistens in reprehensione:

VERS. 7. « Quia, inquit, coriupta vento seminaverunt : et subversio eorum suscipiet ea : manipulus non habens vires, ut faciat farinam : quod si autem fecerit, alieni comedent eam. » Nullum enim fructuum, ait, ex idolorum servitute percipitis, sed eorum manipuli similes sunt vento corruptis spicis, quæ vaginas extrinsecus plenas ostendunt, frumentum vero intus non habent. Talis est idolorum quoque natura, quæ speciem aut viri aut mulieris, aut leonis, aut alius cujusdam animalis ab artificio accipiunt, omni autem robore et actione sunt vacua. Quocirca, inquit, simul cum cultoribus suis peribunt : nam « subversio eorum, inquit, ea suscipiet, atque alieni comedent ea. »

VERS. 8. 9. « Devoratus est Israel : nunc factus est in nationibus quasi vas inutile. Quia ipsi ascenderunt ad Assyrios. » Assyriis enim, quorum auxilia « flagitaverant, in servitutem tradentur, nullum Deo sacrificium peragentes, neque festa secundum legem celebrantes. « Et germinavit apud semetipsum. » Per me enim cum excrevisset et moro plantæ germinasset, a mei studio sejunxit sese.

« Ephraim munera dilexit. (Vers. 10.) Idcirco tradentur in gentibus. » Non bonis saturatus est, sed plus semper appetiit : quare in servitutem redigetur. « Nunc suscipiam eos. » Id est, in hostium regione. « Et quiescent **1349** parum, ut ungant regem et principes. » Et qui ab alio magis quam a me regi voluerunt, sub Assyriorum potestatem redigentur, nec in posterum sibi reges eligere poterunt.

VERS. 11. « Quia multiplicavit Ephraim altaria : in peccatum facta sunt ei altaria dilecta. » Jure, ait, cessare faciam iniquum ejus regnum ; quando per hoc in altarium idolis dicatorum multitudinem prolapsus est, et illic impietatem hausit, ardenti amoris affectu nefaria complexus altaria.

VERS. 12. « Scribam ei multitudinem et legitima ejus. » Horum enim altarium multitudinem, atque de his inventarum legum, juxta quas idolorum sacra obierunt, memoriam, ad eorum multiplicem impietatem notandam, scriptis commendabo. « Pro alienis reputata sunt altaria dilecta. » Hæc, inquit, perversa altaria summo studio curaverunt : Dei vero altaria, quibus omni cura erat serviendum, et quæ summo in amore ac studio habenda erant, tanquam ad alienos quosdam pertinentia plane non curarunt. Verumtamen non accusationem istam institui, quod sacrificiis ab eis oblati indigeam :

Ζ. « Ὅτι ἀνεμόφθορα¹, φησίν, συνέσπειραν², καὶ ἡ καταστροφή αὐτῶν ἐκδέχεται αὐτά· δράγμα οὐκ ἔχον ἰσχὸν τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον³. » Ἐὰν δὲ καὶ ποιήσῃ, ἀλλότριον καταφάγονται αὐτό⁴. » Ὁδὲνα γὰρ, φησὶ, καρπὸν ἐκ τῆς τῶν εἰδώλων δρέψασθε θεραπείας, ἀλλ' εἶκοι τὰ ἐκείνων δράγματα ἀνεμοφθόροις ἀστάχυσιν, οἳ τὰς μὲν θήκας πλήρεις δεικνύουσιν ἐξωθεν, τὸν δὲ σίτον ἔνδον οὐκ ἔχουσι. Τοιαύτη δὲ καὶ τῶν εἰδώλων ἡ φύσις· τὸ μὲν γὰρ φαινόμενον εἶδος, ἢ ἀνδρὸς, ἢ γυναικὸς, ἢ λέοντος, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ζώων, ἀπὸ τῆς τέχνης λαμβάνει· πάσης δὲ ἰσχύος καὶ ἐνεργείας καθέστηκεν ἔρημος. Διὸ καὶ αὐτὰ, φησὶ, μετὰ τῶν προσκυνοῦντων διαφθαρήσεται· ἢ γὰρ καταστροφή αὐτῶν, φησίν, ἐκδέχεται αὐτὰ, καὶ ἀλλότριον καταφάγονται αὐτά.

η', θ'. « Κατεπόθη Ἰσραὴλ· νῦν ἐγένετο ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὡς σκεῦος ἄχρηστον. Ὅτι ἀνέβησαν εἰς Ἀσσυρίους. » Τὴν γὰρ τῶν Ἀσσυρίων βοήθειαν ἐξατήσαντες, αὐτοῖς εἰς δουλείαν παραδοθήσονται, οὐδεμίαν τῷ θεῷ λειτουργίαν ἀποπληροῦντες, οὔτε τὰς κατὰ νόμον ἐορτάζοντες πανηγύρεις. « Καὶ ἀνέθαλε καθ' ἑαυτὴν. » Δι' ἐμοῦ γὰρ αὐξηθεὶς, καὶ φυτοῦ δικῆν ἀναθήκας, τῆς ἐμῆς ἑαυτὸν θεραπείας ἐχώρισεν.

« Ἐφραὴμ δῶρα ἠγάπησε. (1.) Διὰ τοῦτο παραδοθήσονται⁵ ἐν τοῖς ἔθνεσιν. » Κόρον οὐκ ἔλαβε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ τοῦ πλείονος διετέλεσεν ἐπιέμενος· τούτου χάριν εἰς δουλείαν παραδοθήσεται. « Νῦν εἰσδέξομαι αὐτούς. » Τουτέστιν, ἐν τῇ τῶν πολεμίων χώρα. « Καὶ κοπάσουσι μικρὸν τοῦ χρεῖν βασιλεῖα καὶ ἄρχοντα. » Καὶ ὑπ' ἑτέρου μᾶλλον, ἢ ὑπ' ἐμοῦ βασιλεύεσθαι βουληθέντες, ὑπὸ τῆν τῶν Ἀσσυρίων δεσποτείαν γενήσονται, οὐκέτι λοιπὸν ἑαυτοῖς χειροτονεῖν βασιλεῖα δυνάμενοι.

ια'. « Ὅτι ἐπλήθυνεν Ἐφραὴμ θυσιαστήρια, εἰς ἀμαρτίας ἐγένετο⁶· αὐτῶν θυσιαστήρια τὰ ἠγαπημένα. » Δικαίως, φησὶ, καταπαύσω τὴν παράνομον αὐτοῦ βασιλείαν· ἐπειδὴ διὰ ταύτης εἰς τὸ τῶν εἰδωλικῶν θυσιαστηρίων ἐξώκειλε πλῆθος, καὶ τὴν ἀσθεῖαν ἐκείθεν ἐδρέψατο, θερμῶς περὶ τὰ παράνομα διατεθεὶς θυσιαστήρια.

ιβ'. « Καταγράψω αὐτῶν⁷ πλῆθος, καὶ τὰ νόμιμα αὐτοῦ. » Τούτων γὰρ τῶν θυσιαστηρίων τὸ πλῆθος, καὶ τῶν ἐφευρεθέντων ἐπὶ τούτοις νόμων, καθ' οὓς τὰς εἰδωλικὰς τελετὰς ἐπετέλουν, ἀνάγραπτον ποιήσω τὴν μνήμην, εἰς ἔλεγχον τῆς πολλῆς αὐτῶν ἀσεβείας. « Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθησαν θυσιαστήρια ἠγαπημένα⁸. » Καὶ τούτων μὲν, φησὶ, τῶν παρανόμων θυσιαστηρίων πολλὴν ἐποίησαντο φροντίδα· τὰ δὲ θεῖα, ἃ πάσης ἀξιοῦν θεραπείας ἐχρῆν, καὶ τριπλόητα ἔχεν, καὶ λίαν ἐπείραστα, ὡς ἄλλοις τίσι προσήκοντα κατέλιπον ἀτημέλητα. Ἄλλ' οὐχ ὡς δεόμενος τῶν παρ' αὐτῶν θυσιῶν τήνδε τὴν κατηγορίαν πεποίημαι.

VARIÆ LECTIONES.

¹ Alii, ἀνεμοφθόριζ, vel ἀνεμοφθορίαν. ² C ἔσπειραν. ³ C ἄλευρα. ⁴ Id. αὐτά. ⁵ xxi. Des. ibid. ⁶ Ibid. παραδοθήσεται. ⁷ C ἐγένοντο. ⁸ τὰ. Des. ibid. ⁹ C αὐτῶν, sed ab alia manu. ¹⁰ ἢ γ. Ibid. præm. τὰ.

ιγ'. « Ἐὰν γὰρ θύσῃσι θυσίαν, καὶ φάγῃσι κρέα, Ἄ Κύριος οὐ προσδέξεται αὐτά. » Τὸ δὲ φάγῃσι κρέα, οὐχ ἀπλῶς πρόσκειται· εἰώθεισαν γὰρ τῶν μὴ ὠλοκαυτομένων θυμάτων τοὺς μὲν νεφρούς, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπ' αὐτῶν τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρειν· τὸ δὲ στηθῆνιον καὶ τὸν βραχίονα τὸν δεξιὸν τοῖς ἱερεῦσιν ἀπονέμειν· τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ θύματος αὐτοὶ κατανήλισκον, ὡς ἠθούλοντο. Τούτου χάριν τέθεικεν· « Ἐὰν θύσῃσι θυσίαν, καὶ φάγῃσι κρέα, Κύριος οὐ προσδέξεται αὐτά. » Οὕτε γὰρ τούτων δεῖται Θεός, ἀλλὰ ψυχῆς διάθεσιν ἀπατεῖ· « Θύσον γὰρ, φησί, τῷ Θεῷ θυσίαν ἀνέσεως. » — « Νῦν μνησθήσεται τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, καὶ ἐκδικήσεται τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν. » Τούτοις ἔοικε τοῦ Ἀποστόλου τὰ ῥήματα· « Ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε ἀγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, καὶ ἀποκαλύψεως, καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. » — « Καὶ αὐτοὶ εἰς Αἴγυπτον ἀπέστρεψαν. » Καὶ συμμαχίαν γὰρ ἐκεῖθεν ἐζήτησαν, καὶ τῶν συμφορῶν καταλαβουσῶν ἀπέδρασαν ἐκεῖσε. « Καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. » Ἄλλὰ καὶ ἄκοντες εἰς τὴν Ἀσσυρίων ἀπαχθήσονται· χῶραν, καὶ διαίταν οὐκ ἔνομον διατιθήσονται.

ιδ'. « Καὶ ἐπελάθετο Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ἠκοδόμησαν ¹³ τεμένη, καὶ Ἰούδας ἐπλήθυνε πόλεις τετειχισμένας· καὶ ἐξαποστελῶ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῶν. » Καὶ ¹⁴ μαθήσεται, φησὶν, ὁ μὲν Ἰούδας, τῶν πόλεων πυρπολουμένων, μὴ τείχεται θαρρῆν, ἀλλ' ἐμοί· ὁ δὲ Ἰσραὴλ, μὴ τεμένη δαίμονιν ἀνοικοδομεῖν, ἀλλὰ τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ἀποπληροῦν.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

α'. « Μὴ χαίρει, Ἰσραὴλ, μηδὲ εὐφραίνου, καθὼς οἱ λαοὶ, ὅτι ἐπόρνευσας ἀπὸ Κυρίου Θεοῦ σου. » Καὶ ¹⁶ οὐχ ἀρμόττει σοι, φησὶ, χαίρειν τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι πικραπλησίως· οἱ μὲν γὰρ διὰ προφητῶν οὐδεμίαν διδασκαλίαν ἐδέξαντο· σὺ δὲ, διηγεκῶς τούτοις ἐπετρύφων, οὐδεμίαν ἐνευθεν ὠφέλειαν ἐδρέψω, ἀλλὰ τῶν παρ' ἐμοῦ σοι χορηγουμένων ἀγαθῶν τοῖς δαίμοσι τὰς ἀπαρχὰς προεκόμισας. Τούτο γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς·

« Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πᾶσαν ¹⁷ ἄλωνα σίτου. » (β') Ἄλων καὶ ληνός οὐκ ἔγνω αὐτοῦς, καὶ ὁ οἶνος ἐψεύσατο αὐτούς. » Ἀποστερήσω γὰρ ὑμᾶς τῶν συντήθως ὑπ' ἐμοῦ χορηγουμένων ἀγαθῶν.

γ'. « Οὐ κατόκησαν ἐν τῇ γῆ τοῦ Κυρίου. » Οὐ γὰρ, ὡς ἐν ἀφιερωμένῃ γῆ τῷ Θεῷ τὴν διαίταν ἐποίησαντο, ἀλλὰ παρανόμως ἐδίωσαν. « Κατόκησεν Ἐφραῖμ Αἴγυπτον ¹⁸. Τὴν Αἴγυπτιακὴν ἐζήλωσε πολιτείαν. » Καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. »

* Psal. XLIX, 14. P Rom. II, 4, 5.

VERS. 13. « Nam, si immolaverint hostias, et comederint carnes, Dominus non suscipiet eas. » Illud vero, *comederint carnes*, non temere appositum est. Nam in victimis quæ non omni ex parte igne consumebantur, soliti erant renunculos, et fibras jecuscutorum, et adipem earum ad altare offerre: pectus vero, et armum dexterum sacerdotibus tribuere: reliquum autem quod ex victimis supererat, ad arbitrium **1350** consumebant. Quocirca posuit: « Si immolaverint hostias, et comederint carnes, Dominus non suscipiet eas. » Neque enim eget his Dominus, sed animi studium et fervorem exigit. « Immola enim, inquit, Deo sacrificium laudis. » — « Nunc recordabitur iniquitatum eorum, et ulciscetur peccata eorum. » His similia sunt verba Apostoli: « Ignorans benignitatem Dei ad pœnitentiam te adducere: secundum duritiam tuam autem et impœnitens cor, instar thesauri recondis tibi iram in die iræ et revelationis et justi judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus P. » — « Ipsi in Ægyptum conversi sunt. » Nam et illinc subsidium petierunt, et calamitatibus instantibus eo confugerunt. « Et inter Assyrios immunda comedent. » Inviti etiam in Assyriorum regionem abducentur, et vitam ducent legi contrariam.

VERS. 14. « Et oblitus est Israel ejus qui fecit illum; et edificaverunt delubra, et Juda multiplicavit urbes munitas: et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit fundamenta earum. » Et discet, inquit, Juda quidem, urbibus incensis, non mœnibus confidere, sed mihi, Israel vero, non delubra dæmonibus extruere, sed me secundum legem colere.

CAPUT IX.

VERS. 1. « Noli gaudere, Israel, et noli lætari sicut populi, quia fornicatus es (et recessisti) a Domino Deo tuo. » Neque, **1351** inquit, convenit tibi similiter atque aliis gentibus gaudere: illæ enim nullam doctrinam per prophetas acceperunt; tu vero, assidua horum fruens consuetudine, nullam inde utilitatem reportasti, sed honorum quæ tibi a me suppeditantur, primitias dæmonibus obtulisti. Hoc enim declaravit, dicens:

« Dilexisti munera super omnem aream tritici. (VERS. 2.) Area et toreular non cognovit eos, et vinum mentitum est illis. » Spoliabo enim vos bonis, quæ vobis suppeditare solitus sum.

VERS. 3. « Non habitaverunt in terra Domini. » Etenim non ut in terra Deo dedicata vixerunt, sed iniquitatibus plenam vitam egerunt. « Habitavit Ephraim in Ægypto. » Ægyptiorum instituta studiose æmulata est. « Et inter Assyrios im-

VARIE LECTIOES.

¹¹ καί. Des. in C tum h. l. deinde ante συμμαχ. ¹² Καὶ -- φάγονται. Hæc des. in Hebr. et Ald. ex c. ix. 3, ut videtur, desumpta. ¹³ C ἠκοδόμησε. ¹⁴ Καί. Des. ibid. ¹⁵ Θεοῦ. C præm. τοῦ. ¹⁶ Καί. Des. ibid. ¹⁷ C πάντα. juxta rec. lect. ¹⁸ Αἴγ. C præm. εἰς.

munda comedent. » Quandoquidem enim in terra A promissionis iniquitatem etiam amplexi sunt, inique in Assyriorum regione vitam ducent.

VERS. 4. « Non libaverunt Domino vinum, nec placuerunt ei. » Spreverunt Dei cultum, cum alioqui colendis idolis diligenter dent operam. « Sacrificia eorum quasi panis luctus eorum : omnes qui manducaverint ea, contaminabuntur. » Quemadmodum enim qui lugentibus apponitur panis, et ipsos lugentes propter luctum ad dolorem concitat, et simul epulantibus non est gratus, ob luctus communionem, et coacti comedere, piaculum quoddam se illinc contrahere arbitrantur : ita sacrificia eorum omni abominatione refera sunt. « Quia panes eorum pro animabus eorum, non intrabunt in domum Domini. » Quæ enim cum sincero affectu non offeruntur, **1352** ea iudex justus non suscipit : eujusmodi fuit Caini sacrificium, ita ut per Isaiam clamet : « Si offeratis mihi simillam, frustra id facitis ; incensum abominatio est mihi ». » Et per Malachiam prophetam : « Non est mihi voluntas in vobis, et sacrificium non suscipiam ex manibus vestris ». » Deinde illis in memoriam revocat mala quæ evenitura essent illis in captivitate.

VERS. 5. « Quid facietis die conventus, et die solemnitatis Domini ? » Coacti enim servire, et ex legibus alienis vivere, non poteritis secundum legem Mosaicam Domino festos dies agere. [6] Postea docet, fore ut fugiant in Ægyptum, nunc in hanc, nunc in illam transcant urbem, argentumque suum frustra consumant, regi Ægyptiorum dona offerentes. « Spinæ autem in tabernaculis suis invenient. » Hoc est, nullum fructum utilem capient. Damnum fugæ in Ægyptum per hæc designavit. Tale est et illud : « Expectavi ut faceret uvæ, et fecit spinas » ; » id est, nullum hinc fructum utilem suscepi, sed contra, omnes malos.

VERS. 7. « Veniunt dies retributionis tuæ, et affligetur Israel sicut propheta insaniens, homo qui a spiritu agitur : propter multitudinem iniquitatum tuarum multiplicata est amentia tua. » Cum te iniquitatis fructus, qui non longe absunt, apprehendent, pseudopropheta eris similis, qui propter inhabitantem spiritum desipit, et huc illucque jactatur. **1353** Tanta te mentis alienatio comprehendet : hanc autem insaniam tibi attulit iniquitatum tuarum multitudo.

VERS. 8. « Speculator Ephraimi cum Deo propheta : laqueus tortuosus super omnes vias ejus. »

¶ Isa. i. 13. ¶ Malach. i, 10 ; ii, 13. ¶ Isa. v, 2.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ βιώσ. Ita cum C legimus Sirm. βιώναντες. ²⁰ C αυτοίς, juxta rec. lect. ²¹ C βοῶ. ²² μάτ. κ. τ. λ. Aliam distinctionem vide supra, p. 176. ²³ Μαλ. Ita emendanda fuit lectio Sirm. Μιχαίω. Quæ enim sequuntur, pertinent ad Malach. i, 10, aut c. ii, 13. ²⁴ ἐπιζ. C πρᾶω. γάρ. ²⁵ καρπ. Ex C suppl. ²⁶ C ὕψ.

Ἐπειδὴ γὰρ κἀν τῇ γῆ τῆς ἐπαγγελίας τὴν παρανομίαν ἠγάπησαν, παρανόμως ἐν τῇ Ἀσσυρίῳ χώρῃ βιώνονται¹⁹.

δ'. « Οὐκ ἐσπεισαν τῷ Κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐκ ἔδωκαν αὐτῷ. » Κατωλιγώρησαν τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας, καὶ ταῦτα πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦντες τὰ εἶδωλα. « Αἱ θυσίαι αὐτῶν, ὡς ἄρτος πένθους αὐτῶν²⁰, πάντες οἱ ἐσθλοντες αὐτὰ μιανθήσονται. » Καθάπερ γὰρ ὁ τοῖς πενθοῦσι προσφερόμενος ἄρτος αὐτοῦς τοὺς πενθοῦντας ἀποκναίει διὰ τὸ πένθος, καὶ τοῖς συνδειπνοῦσιν οὐ θυμῆρης ἐστὶ, διὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ πένθους· ἀναγκαζόμενοι δὲ μεταλαμβάνειν, μισσὸν τινα λαμβάνειν ἐκείθεν ὑπολαμβάνουσι· οὕτως αἱ θυσίαι αὐτῶν βδελυγμίας εἰσὶν ἀπάσης μεστάι. « Διότι οἱ ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὸν οἶκον Κυρίου. » Τὰ γὰρ μετ' εἰλικρινοῦς οὐ προσφερόμενα διαθήσεως ὁ δικαίος οὐ προσίεται κριτῆς, ὡς τὴν τοῦ Κατὶν θυσίαν, ὡς διὰ Ἡσαίου βοῶν²¹ : « Ἐὰν προσφέρῃτέ μοι σμίδαλιν, μάταιον²²· θυμίαμα βδελυγμά μοι ἐστίν. » Καὶ διὰ Μαλαχίου²³ τοῦ προφήτου : « Οὐκ ἐστὶ μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέχομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Ἐἴτα ἀναμνησθεὶ αὐτοῦς τῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ συμβησομένων ἀλγεινῶν.

ε'. « Τί ποιήσετε ἐν ἡμέρῃ πανηγύρεως, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ Κυρίου ; » Δουλεύειν γὰρ ἠναγκασμένοι καὶ κατ' ἄλλους πολιτεύεσθαι νόμους, οὐ δύνησεσθε κατὰ τὴν Μωσαϊκῆς νομοθεσίαν τὰς δεσποτικὰς πανηγύρεις ἐπιτελεῖν. Ἐπειτα διδάσκει, ὡς φεύζονται μὲν εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ νῦν μὲν εἰς ταύτην, νῦν δὲ εἰς ἐκείνην μεταθήσονται τὴν πόλιν, καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν δαπανήσουσι, μάτην δῶρα τῷ Αἴγυπτίῳ προφέροντες βασιλεῖ. « Ἀκάνθας ἐκ εὐρήσουσιν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. » Τούτέστιν, οὐδένα καρπὸν ὄνησιφόρον ἐρέψονται. Τὸ ἐπιζήμιον²⁴ τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς διὰ τούτων ἠνέξατο. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ : « Ἐμείνα τοῦ ποιῆσαι σταφυλῆν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας· ἀντὶ τοῦ, οὐδένα καρπὸν²⁵ ἐκείθεν χρησιμὸν ἐβρεψάμην, ἀλλὰ τοῦναντίον πάντας καχοῦς.

ζ'. « Ἦκουσιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀνταποδοσεως σου, καὶ κακωθήσεται Ἰσραὴλ, ὡςπερ ὁ προφήτης ὁ παρεξοστηκῶς, ἀνθρωπος ὁ πνευματοφόρος· ἀπὸ²⁶ τοῦ πλήθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη ἡ μανία σου. » Ὅταν σε καταλάβωσιν οἱ τῆς παρανομίας καρποὶ, ἐγγὺς δὲ οὗτοι, ἀπεικασθήσῃ ψευδοπροφήτῃ ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος πνεύματος παραπαίοντι, καὶ τῆδε κάκειζε περιφερομένῳ. Τσαύτη σε τῶν φρενῶν ἔκστασις καταλήψεται· ταύτην δὲ σοὶ τὴν μανίαν ἐποίησε τῶν παρανομιῶν σου τὸ πλῆθος.

η'. « Σκοπὸς Ἐφραΐμ μετὰ τοῦ Θεοῦ προφήτης· παγὶς σχολιὰ ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. » Ἀνα-

μνησθῆναι προσήκει τῶν πρὸς τὸν Ἰεζεκιήλ εἰρη- A
μένων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνῳ ὁ θεὸς εἶπεν· Ἐσκοπὸν δέδωκά
σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. Ἔτι καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντα
φησὶ τὸν λαόν, ὅτι Οἶδον τινα σκοπὸν, καὶ προφήτην
θεοῦ ἀπεφηνά σε τοῖς πελάζουσιν ἔθνεσιν, ἵνα διὰ
τῆς περὶ σὲ προνοίας καὶ τῆς κατὰ νόμον σου πολι-
τείας, κάκεινα τὴν ἐμὴν δέξεται γυνῶσιν· σὺ δὲ πᾶν
τὸνναντιον εἰργάσω· σχολιὰ γὰρ αὐτοῖς ἐγένοντο παγίς,
αὐξήσας αὐτοῖς διὰ τῆς σῆς δυσσεβείας τὴν περὶ τὰ
εἰδῶλα θεραπειάν. Οὐ γὰρ μόνον ἐν ταῖς ἄλλαις πό-
λεσι βωμοὺς καὶ τεμένη τοῖς εἰδῶλοις ἀνέστησας,
ἀλλὰ καὶ τῷ ἀφιερωμένῳ μοι νεῦν κατασκευάσας τὰ
τῶν εἰδῶλων ἰνδάλματα. Τοῦτο γὰρ λέγει·

Ἐ Μανίαν ἐν οἴκῳ θεοῦ αὐτοῦ κατέπηξεν. (θ'.)
Ἐφθάρσαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ. Ἐξ οὗ B
τοῖς βουνοῖς προσέσχον, καὶ τὰς ἐκεῖ γενομένας²⁷
θεσίας ἠγάπησαν, τῶν λογισμῶν τὴν νόσον ἐδέξαντο·
ἀλλὰ τούτων, φησὶν, ὅτι τάχιστα δώσουσι δίκας.
Ἔτι τῆς τῶν πατέρων ἀρετῆς ἀναμιμνήσκει, εἰς
ζηλον αὐτοῦ διεγείρων.

Ἦ· Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ ἤρρον²⁸ τὸν Ἰσραὴλ,
καὶ ὡς σκοπὸν²⁹ ἐν συκῇ πρῶτον εἶδον πατέρας
αὐτῶν. Αὐτοὶ δὲ εἰσῆλθον πρὸς τὸν Βεελφεγῶρ, καὶ
ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην, καὶ³⁰ ἐγένοντο οἱ
ἠγαπημένοι, ὡς οἱ ἐδδελυγμένοι. Ὡς περὶ γὰρ εἰ
τις ἐν ἐρήμῳ γῆ καὶ φυτῶν πάμπαν ἐστερημένην,
σταφυλὴν εὗροι καὶ σῦκον πρῶτον ἐν συκῇ, μετὰ
πολλῆς αὐτὸ δρέπεται τῆς ἡδονῆς· οὕτως ἐγὼ, τῶν C
πάλαι ἀνθρώπων δυσσεβεῖς συζώντων, τὴν τοῦ
Ἀβραάμ θεασάμενος ἀρετὴν, ἐδρεψάμην αὐτὸν, καὶ
τὰς πρὸς αὐτὸν ἐποιήσασθαι συνθήκας· οὕτω δὲ καὶ
τὸν ἐκεῖνον εἶδον, καὶ τὸν ἐξ ἐκεῖνου. Ἄλλ' οἱ³¹ ἐξ
ἐκείνων οὕτω³² φόντες, ἤριστα τὴν ἐκείνων ἐξήλωσαν
ἀρετὴν· Ἐναυλον γὰρ ἔχοντες τῶν εὐεργεσιῶν μου
τὴν μνήμην, τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τῆς δουλείας
ἀπαλλαγὴν, τὰς παντοδαπὰς τῶν Αἰγυπτίων μάστι-
γας, τὴν ξένην διὰ θαλάττης πορείαν, καὶ τὰ ἄλλα
ἔσων ἀπῆλαυσαν, τοῦ Βεελφεγῶρ τὴν λατρείαν τῆς
ἐμῆς προτετάχασαι θεραπειᾶς, αἰσχύνην μόνην ἐν-
τεῦθεν δρεψάμενοι· οὐ χάριν οἱ παλαὶ ἠγαπημένοι
ἐδδελυγμένοι γεγέννηται.

ἰα'. Ἐφραΐμ ὡς ὄρνις ἐξέπετάθη. Ὁὕτω τα-
χέως εἰς τὴν ἀλλοτρίαν μετατεθήσονται γῆν· οὐ
γὰρ τῆς ἀρετῆς ἀγαπῶσι τὸ κλέος, ἀλλὰ τὴν πολυ-
γονίαν μεγίστην ὑπολαμβάνουσι δόξαν.

ἰβ'. Αἱ δόξαι γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἐκ τοκετῶν³³, καὶ
ἐξ ὠδίνων, καὶ συλλήψεων. (ιβ'.) Διότι καὶ ἐὰν ἐκ-
θρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται ἐξ ἀνθρώ-
πων· διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἐστὶ, διότι ἀφῆκα αὐ-
τούς³⁴. Ἐ Μάτην, φησὶν, ἐπὶ ταῖς πολυγονίαις ἐπαρσε-
σθε· ἐπιὼν γὰρ ὁ πολέμιος ἐρήμους ὑμᾶς καταστήσει
τῶν παιδῶν, ἐπειδὴ ἐρημοὶ τῆς ἐμῆς προνοίας ἐγέ-

¹ Ezech. III, 17.

VARIAE LECTIONES.

²⁷ C γινομένας. ²⁸ Ib. εἶρρον. ²⁹ σκοπ. Hoc loco et Nah. III, 12, σκοπὸς de fructu ficus sumitur. Alii utroque loco habent καρπὸν. ³⁰ καὶ — ἐδδελ. Ita Alex. Inversum ordinem tenet Vatic. Uterque contra Hebr. ³¹ ol. Des. in C. ³² C οὔτοι. ³³ Rec. lect. est τόκων. ³⁴ δ. ἀφ. αὐτ. Hæc des. in plerisque co-

Meninisse oportet eorum quæ ad Ezechielem dicta sunt : « Speculatorem enim dedi te domui Israelis, » dixit illi Dominus ¹. Hic vero on:nem populum alloquens : Tanquam speculatorem quemdam, inquit, et prophetam Dei constitui te vicinis gentibus, ut ex mea erga te providentia, et tua secundum legem vivendi ratione, etiam illæ in mei cognitionem veniant. At tu omnia penitus contraria fecisti : nam tortuosus illis factus es laqueus, tuaque impietate illarum erga idola superstitionem adauxisti. Neque enim in aliis modo urbibus altaria et delubra idolis extruxisti, verum etiam in templo mihi dedicato idolorum simulacra exististi. Hoc enim dicit :

« Insaniam in domo Dei sui confixit ; (Vers. 9.) Corrupti sunt secundum dies collis. » Ex quo tempore collium studio teneri cœperunt, et quæ ibi fiebant sacrificia amaverunt, insanis cogitationibus laboraverunt : sed harum, inquit, celerrime poenæ dabunt. Mox in memoriam illis revocat virtutem patrum, ad æmulationem eos excitans.

Vers. 10. « Sicut uvam in deserto inveni Israellem : et sicut grossulum præcozem in ficu vidi patres eorum. Ipsi autem ingressi sunt ad Beelphegorem, et abalienati sunt in confusionem, et facti sunt dilecti sicut abominabiles. » Quemadmodum enim si quis in terra deserta, 1354 et a plantis vacua, uvam invenerit, et fructum præcozem in ficu, magna cum hilaritate illam decerpit : sic ego inter homines peccatis olim deditos Abrahæ virtutem cum vidissem, eum decerpsi, et cum eo pactum iniii, eodemque modo cum ejus filio et nepote. Sed qui ab illis sic prodierunt, minime illorum imitati sunt virtutem. Quamvis enim recens habeant beneficiorum eorum monumentum, libertatem, servitutis depulsionem, multiplicia Ægyptiorum flagella, inusitatam maris trajectionem, aliaque quibus illustrati sunt, Beelphegoris tamen cultum cultui meo anteposuerunt, solam confusionem inde nacti : qua de causa, olim dilecti erant, abominabiles facti sunt.

Vers. 11. « Ephraim quasi avis avolavit. » Sic in alienam terram subito traducentur. Non enim virtutis decus diligunt, sed numerosam prolem maximam ducunt gloriam.

« Gloria enim, inquit, ipsorum, in partibus, puerperis et conceptibus. (Vers. 12.) Quia etiamsi enutriverint filios suos, sine filiis erunt ab hominibus : quia et vœ eis est, quia dimisi eos. » Frustra, inquit, superbitis ob liberorum multitudinem. Nam irruens hostis liberis vos orbabit, eum providentia mea orbati sitis. His adjicit : « Caro mea ex eis,

Ephraim. » Verumtamen non lunditus, inquit, A peribitis, usque dum ex vobis suscepero carnem. Hoc planius nos docet divinus Paulus **1355** his verbis : « Non enim angelos assumit, sed semen Abraham apprehendit ^u. » Item : « Abraham dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit : Et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno : « Et semini tuo, qui est Christus ^v. » Et alibi : « Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est supra omnia Deus ^x. » Mille alia invenire licet in sacra Scriptura. Quoniam igitur caro mea, inquit, quam sumpturus sum, ex ipsis est, non prorsus eos deseram, donec eam suscepero, et vocationi obedientes delegero. Hoc etiam per Isaiam prophetam testatur : « Quomodo si inveniat acinus in botro, et dixerint : Ne perdas illum, quoniam benedictio Domini est in eo; sic faciam propter eum qui servit mihi. Propterea non disperdam omnes, et educam de Jacobo semen, et de Juda, et hereditabunt montem sanctum meum ^y. » Et paulo infra : « Vos autem, qui dereliquistis Dominum, dabo gladio ^z. » Sic filiorum internecone prædicta, demonstra^l ultionis justam causam. Inquit enim :

VERS. 13. « Ephraim in venationem et captivum filios suos præbuit, et eduxit ad interfecionem. » Quoniam eos semper idolis offert, ob id filios jam natos ad cædem dabo, atque viros steriles infecundasque efficiam mulieres. Hoc perspicuum fecit, dicens :

VERS. 14. « Da eis, Domine; quid dabis eis? iterum filios non ferentem, et ubera arenaria. » Quia enim donatis rebus male usi sunt, **1356** iniquitatem eorum infecunditate cessare faciam. [15] Mox rursus mentione facta urbis Galgal, et impietatis quæ ibi committebatur, et iniquitatis principum ipsorum, subjunxit :

VERS. 16, 17. « Doluit Ephraim, radicitus arefactus est, fructum nequaquam afferet : quia, etsi genuerint, interficiam desiderabilia uteri eorum. Repellet eos Deus, quia non audiverunt eum, et erunt vagi in nationibus. » Radicem vocavit regnum, quod radicitus Salmanasar evertit, cum vastitatem **D** intulit Samariæ. Post hujus autem obsessionem, non amplius regem habuerunt decem tribus. Quod vero ait : « Erunt vagi in nationibus, » perspicue eorum ostendit dispersionem.

CAPUT X.

VERS. 1. « Vitis frondosa Israel, fructus abundans in ea. » A multis prophetis hanc appellationem accepit. Isaias enim exclamat : « Vineæ Do-

^u Hebr. II, 16. ^v Galat. III, 16. ^x Rom. IX, 5. ^y Isa. LXV, 8, 9. ^z ibid. 12.

VARIÆ LECTIONES.

³⁵ C πάντων, juxta rec. lect. I. c. Utraque lectio exstat infra, t. III, in epist. ad Rom. I. c. ³⁶ Κύρ. C μέ. ³⁷ 2^α. Ita C pro βασιλείαν, ut Sirm. habebat.

νεσθε. Τούτοις ἐπάγει · « Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν Ἐφραΐμ. » Ἄλλ' ὁμως οὐ παντελῆ φησι, πανταλοθρίαν ὑπομανεῖτε, ἕως ἂν τὴν ἐξ ὑμῶν ἀναλάβω σάρκα. Τοῦτο δὲ σαφέστερον ἡμᾶς διδάσκει Παῦλος ὁ θεσπέσιος, λέγων · « Οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται. » Καὶ πάλιν · « Τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐβρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ · οὐ λέγει, Καὶ τοῖς σπέρματιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἐνός, Καὶ τῷ σπέρματι σου, ὅς ἐστι Χριστός. » Καὶ ἀλλοῦ · « Ἐξ ὧν ὁ Χριστός τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντα ³⁵ Θεός. » Καὶ μυρία δὲ τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ. Ἐπειδὴ τοίνυν φησὶν, ἡ σὰρξ μου, ἦν ἀναλήψομαι, ἐξ αὐτῶν ἔστιν, οὐ παντελῶς αὐτοὺς καταλείψω, ἕως ἂν ταύτην ἀναλάβω, καὶ τοὺς τῇ κλήσει πεποιημένους ἐκλέξομαι. Τοῦτο καὶ διὰ Ἡσαίου βοᾷ τοῦ προφήτου · « Ὅν τρόπον ἔαν εὐρεθῇ ὁ ῥῶξ ἐν τῷ βότρωι, καὶ ἐροῦσι · Μὴ λυμήνη αὐτὸν, ὅτι εὐλογία Κυρίου ἔστιν ἐν αὐτῷ· οὕτω ποιήσω ἕνεκεν τοῦ δουλεύοντός μοι. Διὰ τοῦτο οὐ μὴ ἀπολέσω πάντας, καὶ ἐξάξω τὸ ἐξ Ἰακώβ σπέρμα, καὶ τὸ ἐξ Ἰουδα, καὶ κληρονομήσουσι τὸ ὄρος τῆς ἁγίας μου. » Καὶ μετ' ὀλίγα · « Ὑμᾶς δὲ τοὺς ἐγκαταλιπόντας Κύριον ³⁶ παραδώσω εἰς μάχαιραν. » Οὕτω τὴν τῶν παιδῶν ἀναίρεσιν προειπὼν, ὑποδείκνυσι τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον · αὐτὸς γὰρ φησὶν ·

17. « Ὁ Ἐφραΐμ εἰς θῆραν τὰ τέκνα αὐτοῦ παρέστησε, καὶ ἐξήγαγεν εἰς ἀποκέντησιν. » Τοῖς εἰδώλοις αὐτὰ προσφέρων διατελεῖ · διὰ τοῦτο τοὺς μὲν ἤδη γενομένους τῇ σφαγῇ παραδώσω ἀγρόνους δὲ τοὺς ἄνδρας, καὶ στειρίφας ἀποφανῶ τὰς γυναῖκας. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν, εἰρηκῶς ·

18. « Ἄδς αὐτοῖς, Κύριε· τί δώσεις αὐτοῖς, Μήτηρ ἀτεκνοῦσαν, καὶ μαστὸς ξηροῦς. » Ἐπειδὴ γὰρ κακῶς τοῖς δοθεῖσι κέχρηται, τὴν παρανομίαν παύσω τῇ ἀγονίᾳ. Ἐἶτα πάλιν τῶν Γαλιλαίων μνημονεύσας, καὶ τῆς ἐκεῖ τελουμένης ἀσεβείας, καὶ τῆς τῶν ἀρχόντων αὐτῶν παρανομίας, ἐπήγαγεν ·

19, 20. « Ἐπόνεσεν Ἐφραΐμ, τὰς ῥίζας αὐτοῦ ἐξηράνθη· καρπὸν οὐκέτι οὐ μὴ ἐνέγκη· διότι ἔαν καὶ γεννήσωσιν, ἀποκτενῶ τὰ ἐπιθυμήματα τῆς κοιλίας αὐτῶν. Ἀπόσεται αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅτι οὐκ εἰσῆχουσιν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι. » **Ῥίζαν** ἐκάλεσε τὴν βασιλείαν, ἦν πρόρριζον ὁ Σαλμανάσαρ ἀνέσπασεν, ἀνάστατον πεποικηκῶς τὴν Σαμάρειαν. Μετὰ δὲ τὴν ταύτης πολιορκίαν, οὐκέτι ἔσχον αἱ δέκα φυλαὶ βασιλεία ³⁷· τὸ δὲ, « Ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι, » σαφῶς αὐτῶν δηλοῖ τὴν διασποράν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

α'. « Ἄμπελος εὐκληματοῦσα Ἰσραὴλ, ἐ καρπὸς αὐτῆς εὐθηνῶν. » Παρὰ πολλῶν προφητῶν ταύτην τὴν προσηγορίαν ἐδέξατο. Καὶ γὰρ Ἡσαίας βοᾷ ·

« Ὁ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαὼ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔστι. » Καὶ ὁ Δαβὶδ πρὸ ἐκείνου· Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας. » Καὶ ὁ Θεὸς διὰ Ἰερεμίου· « Ἐγὼ εὐφύτευσά σε ἀμπελον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν. » Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· « Ἄνωθρῶπός τις ἐφύτευσεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπαδήμησε. » Καλεῖ τοίνυν καὶ ἐνταῦθα *εὐκλιματοῦσαν ἀμπελον* τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς *εὐθνηροῦντα*, οὐ διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν, τοῦ δὲ πλῆθους χάριν τῶν ἀπογόνων. Καὶ τοῦτο δῆλον πεποίηκεν, εἰρηκῶς· « Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν αὐτοῦ ἐπλήθυνε τὰ θυσιαστήρια. » Αὐξήθοντες, φησί, καὶ πολλοὶ γεγονότες, πανταχοῦ θυσιαστήρια τοῖς εἰδώλοις ἰδεύμαντο. « Κατὰ τὰ ἔγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ ψυχοδόμησε στήλας. » Τοῖς ἱμοῖς, φησὶν, ὑπερμαχήσαντες ²⁸ ἀγαθοῖς στήλας τοῖς εἰδώλοις ἀνέστησαν.

β'. « Ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν. » Οὕτε γὰρ περὶ ἐκεῖνα τὴν εὐνοίαν διεφύλαξαν, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο σέβοντες τὸ εἶδωλον διετέλεσαν. Ἄλλ' ἐγὼ καὶ αὐτοὺς σφαγῇ καὶ δουλείᾳ παραδώσω, καὶ ταῦτα φροῦδα ποιήσω. Ἐἶτα διδάσκει αὐτοὺς ὁποίους προσήκει μεταμελουμένους χρῆσασθαι λόγοις.

γ, δ'. « Νῦν ἐροῦσιν· Οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, οὐκ ἐφοβήθημεν τὴν Κύριον· ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν; Ἁλῶν ῥήματα, προφάσεις ψευδεῖς, διαθήσεται διαθήκη. » Οὐδεμιᾶς γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τοῦ βασιλείως τετυχήκαμεν ἐπικουρίας· καὶ δέον ἡμᾶς τῷ Θεῷ θαρβεῖν, τῷ παντοδαπῆς ἡμᾶς ἀξιοῦντι προνοίας, ἀνθρώπῳ θαρβήκαμεν οὐδὲν ἀληθὲς φεγγομένῳ, προφάσεις δὲ ἀεὶ πλαττομένῳ, καὶ νῦν μὲν πρὸς τοῦτους ²⁹, νῦν δὲ πρὸς ἐκείνους ³⁰ ποιουμένῳ συνθήκας. Ἄλλὰ ταύτης, φησὶ, τῆς παρανομίας εἰσπραχθήσεσθε δίκας. « Ἀνατελεῖ γὰρ μου τὸ κρίμα, ὡς ἀγρωστὶς ἐπὶ χέρσον ἀγροῦ. » Καθάπερ γὰρ ἀγρωστὶς ἀδεῶς ἐν τῇ μὴ γεωργουμένῃ φύεται γῆ, οὐ σκαπάνης ἐνοχλοῦσης, οὐκ ἀρότρου διατέμνοντος· οὕτω ῥαδίως ὑμῖν ἢ παρ' ἐμοῦ ἐπαχθήσεται τιμωρία.

ε'. « Τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου Ὦν παροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν. » Προσεδρεύσουσι, φησὶ, τῷ εἰδώλῳ, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦντες βοήθειαν. « Ἐπένησεν ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ καθὼς παρ-επίκραναν αὐτὸν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ, οὐ μετῴκησθη ἀπ' αὐτοῦ. » Οὐ μόνον γὰρ, φησὶν, οὐδεμιᾶς ἐκεῖθεν ἐπικουρίας ἀπήλαυσαν, ἀλλὰ καὶ θρηνοῦσιν αὐτὸν καὶ ὀλοφύρονται, καὶ ³¹ ἀτιμίᾳ περιβεβλημένον θεώμενοι. Ὅθεν αὐτὸν

ς'. « Καὶ δῆσαντες ἀπήνεγκαν ξένια τῷ βασιλεῖ Παριβ ἐν δόματι. » Θεατάμενοι γὰρ αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν, χωνεύσαντες αὐτὸν, δῶρα προσήνεγκαν τῷ βασιλεῖ τῶν Αἰγυπτίων, ἐπικουρον αὐτοῖς γενέ-

mini exercituum domus Israelis est. « Et David ante illum : « Vincam de Ægypto transtulisti. » Tum Dominus per Jeremiam : « Ego autem plantavi te vitem frugiferam, totam veram. » Tum Christus in Evangeliiis : « Homo quidam plantavit vineam, et locavit eam colonis, et ipse peregre abiit. » Hoc igitur etiam loco *vitem frondosam* vocat Israel, et fructum ejus *abundantem*, non propter ejus pietatem aliasve virtutes, sed propter liberorum multitudinem. Id quod declaravit, dicens : « Secundum multitudinem fructuum suorum multiplicavit altaria. » Multitudine, inquit, aucti, passim altaria **1357** idolis crexerunt. « Juxta bona terræ suæ exstruxit titulos. » Bonis meis, inquit, pro defensione idolorum utentes, statuas illis excitaverunt.

VERS. 2. « Diviserunt corda sua. » Ne erga illa quidem studium et amorem servaverunt, sed nunc hoc, nunc illud idolum coluerunt. Ego vero et in occisionem, et in servitutem eos tradam, et funditus illa delebo. Postea docet illos, quibus verbis eos uti conveniat, si resipiscerent.

VERS. 3, 4. « Nunc dicent : Non est rex nobis, quia non timuimus Dominum : rex autem quid faciet nobis ? Loquens verba, occasiones mendaces, disponet testamentum. » Nullum enim, dicent, a rege subsidium assecuti sumus : ac, cum par esset Deo confidere, qui nos omni ratione fovebat, hominis fiducia mixti fuimus mendacia loquentis, speciosas occasiones fingentis, nunc cum his, nunc cum illis fœdera sancientis. At hujus, inquit, nequitiae dabitur pœnas. « Orietur enim sicut gramen judicium meum super desertum agri. » Quemadmodum enim in terra inculta abunde exoritur gramen, nullo interpellante ligone, nullo aratro disseccante : ita facile pœna vobis a me instigetur.

VERS. 5. « Apud vitulum domus On morabuntur qui habitant in Samaria. » Assidebunt, inquit, idolo, auxilium ab eo expetentes. « Luxit populus ejus super eo, et sicut irritaverint illum, gaudebunt super **1358** gloria ejus, quia translata est ab eo. » Non modo, inquit, auxilium eis nullum tulit vitulus hic : sed illum etiam lugent et desent, etiam cum ignominia eum coopertum vident. Unde ipsum

VERS. 6. « Eliam ligantes, obtulerunt munera regi Jarib, domo. » Cum enim ejus vidissent infirmitatem, conflarunt illum, donaque regi Ægyptiorum attulerunt, ejus implorantes auxilium ; nullum

^a Isa. v, 7. ^b Psal. lxxix, 8. ^c Jerem. ii, 21. ^d Luc. xx, 19.

VARIAE LECTIONES.

²⁸ ὡς. Cotelerius *Monum. Eccl. gr.*, t. II, p. 552, legendum esse putat ὑπερμαχῆσαντες, *luxuriantes*, et conjectura satis quidem probabili. quam tamen nostram facere dubitamus, donec codicis cujusdam auctoritas. ²⁹ C τούτοις. ³⁰ Ibid. ἐκείνῳ. ³¹ καὶ. Des. ibid.

autem inde etiam impetrabunt. « Ephraim enim, A inquit, suscipiet pudorem, confundetur in consilio suo. » Ejus enim consilia stultitiæ plena sunt : et cum ad Deum perfergere conveniret, ab idolis hominibusque subsidia petit. [7, 8] Deinde docet, quo pacto rex Samariæ, instar ligni aridi, quod impetu vehementis aquæ fertur, delebitur ; et altaria idolorum, impietatis Israeliticæ incitamenta, a fundamentis destruentur, ita ut altarium loca spinis plena efficiantur. Tum magnitudinem calamitatum exprimere volens, subdidit : « Et dicent montibus : Cadite super nos ; et collibus : Operite nos. » Tanta enim, inquit, erit redundantia malorum, cum hostes irruerint, ut nemo futurus sit, qui non malit obrui aut terra dehiscente, aut repentino montium casu, quam mala ab hostibus illata sustinere. [9] Hæc autem patientur, ut insani idolorum cultus pœnas luant. Nam quo tempore collibus eorumque altaribus operam dare studuerunt, nec colere destiterunt : verum non amplius bis adjungent **1359** sese.

VERS. 10. « Bellum enim super filios iniquitatis venit, ut corripiat eos secundum desiderium meum : et congregabuntur super illos populi, quando correpti fuerint in duabus iniquitatibus suis. » Duas autem iniquitates has vocat : unam quidem, quod Deum reliquissent : alteram, quod non existentia Deo existentia prætulissent. Hoc idem per Jeremiam planum facit : « Duo mala, inquit, fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, et abierunt, et foderunt sibi cisternas contritas, quæ continere non valent aquam *. »

VERS. 11. « Ephraim vitula edocta diligere contentionem. » Vitulæ similis est suscipere jugum recusanti, et adversus hoc reluctanti. « Ego autem veniam super pulchritudinem colli ejus. » Verumtamen contumax ejus collum edomabo. « Et ascendam in Ephraim. » Nam eo velar, et commode ferre docebo. Tunc autem « Reticebo Judam. » Assyriis enim cum non prodam, sed Sennacherini copias consumam, quoniam roboratur eo Jacobus (nunc enim Jacobi virtutem Juda ostendit), ideoque a me curatur. Per hæc autem designat Ezechiæ virtutem, per quam omnis populus divinum auxilium consecutus est. Exinde ad exhortationem convertit sermonem. Quoniam enim, inquit, paternam virtutem exhibuit Juda, hostibus superior evasit.

VERS. 12. « Vos etiam, seminate vobis in justitia, »
« Jerem. II, 13.

σθαι παρακαλούντες· ἀλλ' οὐδ' ἐντεῦθεν ἀπολαύσουσι τινος βοθηθείας. « Ἐφραὶμ γὰρ, φησί, θέξεται αἰσχύνην, αἰσχυνθήσεται ἐν τῇ βουλή αὐτοῦ. » Ἀνοίας γὰρ αὐτοῦ μετὰ τὰ βουλευμάτα· καὶ θεόν τῷ θεῷ προσελθεῖν, τὴν παρὰ τῶν εἰδώλων καὶ ἀνθρώπων συμμαχίαν αἰτεῖ. Ἐτα διδάσκει, ὅπως τῆς Σαμαρείας ὁ βασιλεὺς, φρυγάνου δίκην ὑπὸ βιαιού ὕδατος φερομένου, φροῦδος γενήσεται· ὅπως τε οἱ βωμοὶ τῶν εἰδώλων, οἱ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ πρόξενου δυσσεβείας, ἐκ βάθρων ἀνασπασθήσονται, ὡς ἀκανθῶν πλήρεις γενέσθαι τῶν θυσιαστηρίων τοὺς τόπους. Ἐπειτα τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν παραδηλώσει θελήσας, ἐπιγαγε· « Καὶ ἐρούσι τοῖς ὄρεσι· Πέσετε ἄφ' ἡμᾶς· καὶ τοῖς βουνοῖς· Καλύψατε ἡμᾶς. » Τοιαύτη γὰρ, φησὶν ὁ, ἔσται φορὰ τῶν κακῶν ἐν τῇ τῶν πολεμίων προσβολῇ, ὡς ἐλέσθαι ἂν ἕκαστον ὑποβρύχιον γενέσθαι τῆς γῆς διῆσαμένης, ἢ τῶν ὀρέων ἐξαπιναικῶς ἐπιπιπτόντων, ἢ τὰ ὑπ' ἐκείνων γιγνόμενα προσμένειν κακά. Ταῦτα δὲ πείσονται, τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα μανίας ἀπαιτούμενοι δίκας. Ἐξ οὗ γὰρ τοῖς βουνοῖς, καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς βίβλας ἐνδιατρίβειν ἠγάπησαν, ἐξ ἐκείνου τῆς ἐμῆς θεραπείας ἀπέστησαν· ἀλλ' οὐκ ἔτι τοῖς τοῖς προσεδρεύουσι ὁ.

ἰ. « Πόλεμος ὁ γὰρ ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθε ὁ, παιδεῦσαι αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου· καὶ συναχθήσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοί, ἐν τῷ παιδεύεσθαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. » Δύο δὲ ἀδικίας ταύτας καλεῖ, μίαν μὲν τὸ καταλιπεῖν τὸν θεόν, ἑτέραν δὲ τὸ τὰ μὴ ὄντα προτιμῆσαι τοῦ ὄντος. C Τοῦτο γὰρ καὶ διὰ Ἰερεμίου δῆλον ποιεῖ· « Δύο γὰρ, φησὶ, πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἔγκατελιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ἐπορεύθησαν, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται ὑδωρ συχεῖν. »

ια'. « Ἐφραὶμ δάμαλις δεδιδραμένη ἀγαπᾷ νεῖκος· δαμάλει ἔοικε θέξασθαι ζυγὸν οὐκ ἀνεχομένη, ἀλλὰ πρὸς τοῦτον ζυγομαχοῦση. » Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλος τοῦ τραχήλου αὐτῆς. » Ἄλλ' ὁμως τὸν γαῦρον αὐτῆς τράχηλον καταδαμάσω. « Καὶ ἐπιθιδῶ τῷ Ἐφραὶμ. » Ἐποχῆσομαι γὰρ αὐτῷ, καὶ διδάξω φέρειν εὐτάκτως. Τέως δὲ « Παρασιωπήσομαι ὁ Ἰούδας. » Ἀσσυριοῖς γὰρ αὐτὸν οὐ προήσομαι, ἀλλὰ τοῦ Σενναχηρείμ δαπανήσω τὴν δύναμιν, ἐπειδὴ ἀνεσχέει αὐτῷ Ἰακώβ (τοῦ γὰρ Ἰακώβ τέως Ἰούδας ὁ τῆν ἀρετὴν ἐπιδεικνυται). διὰ καὶ τῆς ἐμῆς ἀπολαύει πρυνοίας. Αἰνίττεται δὲ διὰ τούτων τοῦ Ἐζεκιῶ τὴν ἀρετὴν, δι' ἣν ἅπας ὁ λαὸς τῆς θείας ἐπικουρίας ἀπήλαυσεν. Ἐντεῦθεν πάλιν εἰς παραίνεσιν τρέπει τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, τὴν πατρῶν ἐπιδεικνύμενος ὁ Ἰούδας ἀρετὴν, περιγίνεται τῶν πολεμίων,

ιβ'. « Σπεύρατε καὶ ὑμεῖς ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην,

VARIE LECTIONES.

ἄ. Πέσ. — καλ. ἡμ. Ita Alex. et Luc. xxiii, 50. ὁ φησὶν. Des. in C. ἰ. Ibid. προσεδρεύουσι. ἰ. Πόλ. — ἀδ.κ. Hæc ad vers. 9 pert. nuxta Hebr. et LXX. ἰ. ἦλθε. Ortum est ex alia interpretatione vocis פְּתַח, quæ deinde exponitur per κατὰ τὴν ἐπιθ. μου. ἰ. παρ. C præm. οὐ. Ibid. expuncta sunt quæ h. l. præcedunt Τέως δέ. ἰ. Ἰούδ. C præm. ὁ.

καὶ θερίσατε καρπὸν ζωῆς. Ὑμῖν γὰρ αὐτοῖς, ἅλλ' οὐ τῷ θεῷ τὰ σπειρόμενα σπείρεται, καὶ τὰ θερίζόμενα γίνονται. Ἐφώτισατε ἑαυτοὺς ὡς γνώσεως. Προσῆκει γὰρ πρότερον τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμεληθῆναι, εἴθ' οὕτως τῆς τῶν θεῶν κατατολήσασιν γνώσεως. Ὡς ἔτι καιρὸς ἔστι, ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, ἕως τοῦ ἰλεῖν ὑμῖν γεννήματα δικαιοσύνης. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰρημένον. Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει. Ἐν τῷ τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ καιρῷ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπιδειξώμεθα μεταβολὴν, ἵνα τῆς δικαιοσύνης δρεψώμεθα καρπούς.

17. Ἰναὶ παρεσιωπήσατε ἀσέβειαν, καὶ τὸν καρπὸν αὐτῆς ἐτρυγήσατε; Ἐδει, φησὶν, ὑμᾶς ἡσεβηκότας τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις θεραπεύσαι τὰ τραύματα, καὶ μὴ παρασιωπήσαι, ἀλλ' ἐξομολογήσασθαι τὰ εἰργασμένα κακά. Ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ, οἷον ἡλιπίσας ἐν τοῖς ἄρμασι σου, ἐν πληθει δυνάμεώς σου. Βρώσιν ψευδῆ τὴν μεταλαν ἰλιπδα προσαγορεύει. Τῷ γὰρ πληθει καὶ τοῖς ἄρμασι θαρβήσας, οὐδεμίαν ἐκ τούτων ὠφέλειαν ἰδέξω.

18. Ἐξαναστήσεται γὰρ ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ τετειχισμένα σου ἀφανισθήσεται. οὕτε τοῦ πληθούς ὄνησιν σοὶ τίνα φέροντος, οὕτε τῶν τειχῶν παρεχόντων τὴν ἀσφάλειαν.

Καθὼς ἠφανίσθη ὁ ἄρχων Σαλμανὰ ἐν τῷ οἴκῳ Ἀρβεθλ, ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισαν. (19.) Οὕτω ποιήσω ὑμῖν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν. Τινὲς φασὶν περὶ τίνος ἀρχοντος κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ταῦτα καὶ δεδρακότος καὶ πεπονηδός εἰρηθεῖν τὰ εἰρημένα. ἐγὼ δὲ ἠγοῦμαι περὶ τοῦ Μαδιὰμ ἀρχοντος ταῦτα λελέχθαι, ὃν χειρωσάμενος ἀνεῖλεν ὁ Γεδεὼν. καὶ γὰρ ἐκεῖνου ὠμότητα ἢ θεία κατηγορεῖ Γραφῆ. Μέννηται δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων. Ἐοῦ τοὺς ἀρχοντας αὐτῶν, ὡς τὸν Ὀρῆθ, καὶ Ζήθ, καὶ Ζέβὲθ, καὶ Σαλμανά. Λέγει τοίνυν, οἷον Καθάπερ ὁ Σαλμανὰ παντελῆ ὑπέμεινεν ὀλεθρον, ἐπειδὴ ἐν ἡμέραις πολέμου μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδάφισεν. οὕτω καὶ ποιήσω ὑμῖν, οἶκος Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου τῆς κακίας ὑμῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

1. Ὀρθρον ἀπεβρίφησαν. Ὅτε προσεδόξαν τὴν τῶν Αἰγυπτίων βοήθειαν ὡς ὄρθρον αὐτοῖς ἐν σκότει διαόγουσι φανησομένην, τὴν καυτὰ ἀπήχθησαν ὀρυζάλωτοι. Ὡς ὄρθρος ἀπεβρίφη βασιλεὺς Ἰσραὴλ. Τὸ σύντομον τῆς πανωλεθρίας διὰ τούτων ἠνέλατο. βραχὺν γὰρ καὶ ὄρθρος κατέχει καιρὸν, εἴτα ἀνίσχων ὁ ἥλιος τὴν ἡμέραν ποιεῖ. Διότι νῆπιος Ἰσραὴλ. Ἐξ ἀνοίας, φησὶ, καὶ παιδικῆς δια-

1 Psal. xciv, 9. 2 Psal. lxxiii, 11.

et melite fructum 1360 vite. Nam vobis, non Deo, semina seminantur, et metuntur. Illuminate vobis lumen scientiæ. Prius enim oportet alias virtutes excolere, tum ad divinorum cognitionem aspirare. Dum adhuc est tempus, quærite Dominum, donec obtingant vobis fruges justitiæ. Tale est illud a Davide dictum: Veniamus ante faciem ejus cum confessione. Interea dum nos ejus patientia tolerat, in meliora vitam commutemus, ut fructus justitiæ percipiamus.

VERS. 13. Cur reticulistis impietatem, et fructum ejus vindemiastis? Vos, inquit, qui impie egistis, pœnitentiæ remediis curari oportebat, et non tacere, sed constiteri mala, quæ commisistis. Comedistis fructum mendacem, quia sperastis in curribus tuis, in multitudine virtutis tuæ. Cibum mendacem vocat vanam spem: nam cum multitudini et curribus confideres, nullam ex his utilitatem reportasti. Etenim:

VERS. 14. Consurget perditio in populo tuo, et omnia munita tua delebuntur: nullam opem tibi ferente multitudine, nullamque securitatem muris præstantibus.

Sicut extinctus est princeps Salmana in domo Arbeelis, in diebus belli matrem super filios alliserunt. (VERS. 15.) Sic faciam vobis, domus 1361 Israelis, propter malitiam vestram. Quidam dicunt, hæc de quodam principe dicta esse, qui eo tempore hæc faciebat et patiebatur: ego vero existimo, hæc de Madianis principe dicta fuisse, quem captum interfecit Gedeon. Illius enim crudelitatem damnat sacra Scriptura. Hujus quoque mentionem facit beatus David, dicens: Pone principes eorum sicut Oreb, et Zeb, et Zebee, et Salmana. Ait itaque, Non secus ac Salmana funditus perit, cum tempore belli matrem super filios allisisset: sic faciam vobis, domus Israelis, propter malitiam vestram.

CAPUT XI.

VERS. 1. Mane projecti sunt. Cum expectarent ipsi ab Ægyptiis subsidium, quod illis in tenebris degentibus tanquam diluculum apparatus esset, tunc in captivitatem abducti fuerunt. Sicut mane projectus est rex Israelis. Repentitum exitium his verbis designavit. Nam ad breve tempus durat diluculum, mox exoriens sol diem infert. Quia parvulus Israel. Propter incitiam,

VARLÆ LECTIONES.

1360 ἑαυτ. Edit. prior hab. αὐτοῖς. 1361 ὡς ἔτι καιρ. Ita Ald. 1 τ. καρπ. Rec. lect. est, τὰς ἀδικίας. 2 ἄρμ. Ita A et C cum Alex. Præstat lectio cod. Vat. ἀμαρτήμασι. 3 Rec. lectio est, περιτετειχισμένα σου οἰχθήσεται. 4 ἐν — Ἀρβ. Bene juxta Hebr. ut in Barb. et Laud. apud Grab. 5 Ἰσρ. Ex errore librariorum ortum esse videtur ex Ἠλ. 6 Ζεβ. C præm. ὡς: f. 7 Ὀρθ. ἀπ. et deinceps ὡς — Ἰσρ. ad finem cap. 1 pertinet juxta Hebr. 8 Ὡς ὄρθρ. Des. apud LXX.

inquit, et puerilem sensum, hanc sustinent ultionem. [2] Ego enim eos ex Ægypto reduxi, et ex acerbissima illa servitute liberavi: ipsi contra me ingrati facti, idolorum cultum magis amaverunt (hæc enim vocat Baalim), [3, 4] me vero, qui colligavi, **1362** et ab incondito gressu expelivi, et paternum affectum erga eum ostendi, et omnis generis curationem ei adhibui, agnoscere noluit, etsi ab omni pernicie hominum invadentium sæpe eos liberavi, amoris in eos studio tanquam vinculo quodam constrictus, quo etiamnum eos curo, et his correctionibus trado, haud aliter ac si quis peccantem puerum in maxilla feriat. Mihi vero satis est, ut torve illum intuear, et penitus ipsum perdam. Hoc enim significavit, cum dixit:

« Respiciam ad eum, et prævalebo ei. (VERS. 5.) Habitat in Ægypto, et Assur ipse rex ejus. » Non enim effugiet hujus dominatum, licet millies in Ægyptum fugiat: causa verò malorum illi existit, « quia noluit converti. » Propterea enim, etsi multitudine et omni genere armorum utitur, nihil tamen virile edet: sed malorum consiliorum fructus capiet, longeque a terra sua abducetur, quandoquidem omnia pretiosa adversariis tradam, et continuo deprimam. Postquam hos terrores injectit, rursus misericordiae verbis utitur, sermonis varietate utilitatem eis comparans.

VERS. 8.: Quomodo te disponam, Ephraim? Quomodo, inquit, o Ephraim, erga te me geram? « Protegam te, Israel: quomodo te disponam? » Ego enim te defendere studeo, sed me hoc facere impia scelera tua non sinunt. Quare « sicut Adama ponam te, et sicut Seboim. » Quæ una cum Sodoma **1363** et Gomorrhia incensæ sunt. At vixdum contra eos sententiam tulerat, cum misericordia ductus sententiam revocat.

« Conversum est cor meum in ipso: simul commota est poenitentia mea. (VERS. 9.) Non faciam juxta iram furoris mei, non derelinquam ut delectatur Ephraim. » Patrem imitatur, et matrem, qui a natura conturbantur, et diu aversari filios non possunt. Hæc autem dicit, non quasi hoc nunc velit, nunc rursus, mutata voluntate, nolit: sed sermonem effingit ad iram et benignitatem, ad vindictam et miserationem, ut per illa terrorem afferat, per hæc vero exhortationem. Hanc ejus misericordiam beatus quoque David celebrat: « Quomodo miseretur pater filiorum, miserus est Dominus timentium se. » Et per Isaiam dicit ipse Deus: « Nunquid oblivisci potest mulier infantis

^h Psal. cii, 13.

νοίας ταύτην ὑπομένουσι τὴν τιμωρίαν. Ἐγὼ γὰρ αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα, καὶ τῆς πικρᾶς ἐκείνης ἡλευθέρωσα δουλείας· αὐτοὶ δὲ ἀγνώμονες περὶ ἐμὲ γενόμενοι, τὴν τῶν εἰδώλων λατρείαν προ- εἶλοντο· ταῦτα γὰρ καλεῖ Βααλεῖμ· ἐμὲ δὲ τὸν συμ- ποδίσαντα, καὶ τῆς ἀτάκτου φορᾶς ἀπαλλάξαντα, καὶ πατρικὴν περὶ αὐτὸν φιλοστοργίαν ἐπιδειξάμενον, καὶ ἴσασιν αὐτῷ παντοδαπὴ ἐπιτεθεικότα, ἐπιγνώναι οὐκ ἠβουλήθη· καὶ μὴν ἀπὸ παντοδαπῆς αὐτοῦ διαφθορᾶς τῶν ἐπιόντων ἀνθρώπων πολλὰκις ἀπίλ- λαξα, ὅλον τινα δεσμῷ τῇ περὶ αὐτοῦ κατεχόμενος ἀγάπῃ. δι' ἣν καὶ ἔτι αὐτῶν κήδομαι, καὶ ταῦταις περιβάλλω ταῖς παιδείαις, ὅμοιον ποιῶν, ὡς εἰ τις ἡμαρτηκότα παῖδα κατὰ τῆς σιαγόνος παῖσειν. Ἄρχει δέ μοι, καὶ δριμύ πρὸς αὐτὸν βλέπει, καὶ παντοδαπῶς αὐτὸν ἀναλῶσαι. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν εἰρηκῶς·

« Ἐπιβλέφομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δυνήσομαι αὐτῷ. (ε.) Κατόκησεν Ἐφραὶμ Αἰγυπτὸν ⁵⁹, καὶ Ἀσσοὺρ αὐτὸς ὁ ⁶⁰ βασιλεὺς αὐτοῦ. » Οὐ διαφεύξεται γὰρ τὴν τοῦτου δεσποτείαν, κὰν μυριάκις εἰς Αἰγυπτὸν δρα- πετεύσῃ· ἄτιον δὲ αὐτῷ τῶν κακῶν, « οἷ οὐκ ἠθέλησεν ἀπιστρέφαι. » Τοῦτο γὰρ ⁶¹ χάριν, καὶ πλήθει χρώμενος καὶ πανοπλίαις, οὐδὲν ἀνδρείον ἐπιδείξεται· ἀλλὰ τῶν κακῶν βουλευμάτων δρέφεται τοὺς καρποὺς, καὶ πόρρω τῆς οἰκείας γενήσεται γῆς· ἐπειδὴ ἐγὼ πάντα τὰ ⁶² τίματα παραδώσω τοῖς ἐναντίοις, καὶ διηρεκῶς ταπεινώσω. Τοῦτοις αὐτοῖς ⁶³ καταπλή- ξας, πάλιν τοῖς τῆς φιλανθρωπίας κέχρηται λόγοις, τῇ ποικιλίᾳ τῆς διαλέξεως ὠφέλειαν αὐτοῖς μηχανώμενος.

γ'. « Τί σε διαθῶ, Ἐφραὶμ; » Πῶς σοι, φησὶν, ὦ Ἐφραὶμ, χρήσομαι; « Ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραὴλ· τί σε διαθῶ ⁶⁴; » Ἐγὼ γὰρ ⁶⁵ ὑπερμαχησάμην σου βούλομαι· οὐκ ἐξ ἑξέ δέ με τὰ ὑπὸ σοῦ τολμώμενα δυσ- σεβήματα· διὸ « ὡς Ἀδάμα θήσομαι σε, καὶ ὡς Σεβωῖμ ⁶⁶. » Ἀὖ μετὰ Σοδόμων καὶ Γομόρρων ἐνεπρὶ- σθησαν. Ἄλλ' οὕτω τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον ἐξε- γκῶν, τῇ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἀπόφασιν λύει.

« Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τούτῳ ⁶⁷· συν- εταράχθη ἡ μεταμέλειά μου. (θ.) Οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραὶμ. » Πατέρα μιμεῖται καὶ μητέρα ὑπὸ τῆς φύσεως διαταραττομένου, καὶ ἐπὶ κλειστόν ἀποστρέφεται τὰ τέκνα μὴ δυναμέ- νους. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐκ ὡς νῦν μὲν τοῦτο βουλόμε- νος, νῦν δὲ τοῦτο μεταβουλεύμενος· ἀλλὰ σημα- τίζει τὸν λόγον εἰς ὀργὴν καὶ φιλανθρωπίαν, εἰς τιμωρίαν καὶ ἔλεον, καὶ δι' ἐκείνων καταπλήττων, καὶ διὰ τούτων προτρέπων. Ταύτην αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ὁ μακάριος ἄδει Δαβὶδ· « Καθὼς οἰκτελεῖ πατὴρ υἱοῦς, ὡκτελεῖσθε Κύριος τοὺς φοβου- μένους αὐτόν. » Καὶ διὰ Ἡσαίου αὐτῆς φησὶν ὁ

VARIAE LECTIONES.

⁵⁹ Rec. lectio est ἐν Αἰγύπτῳ. ⁶⁰ δ. Des. in C. ⁶¹ γὰρ. Des. in C. ⁶² τά. lb. præm. αὐτοῦ. ⁶³ C αὐτοῦ. ⁶⁴ εἰ σε διαθῶ. Des. ibid. ⁶⁵ γὰρ. C μέν. ⁶⁶ Ibid. Σεβωῖμ. ⁶⁷ Rec. lectio est τῷ αὐτῷ.

Θεός· « Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ αὐτοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔργα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ γυνὴ ἐπιλάβοιτο ταῦτα ποιῆσαι, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι, εἶπεν ὁ Ἅγιος. » Καὶ ἐνταῦθα τοῖνυν λέγει· « Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τούτῳ, συνεπαράχθη ἡ μεταμέλειά μου. Οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου, οὐ μὴ ἐγκαταλίπω τοῦ ἐξαλειφθῆναι τὸν Ἐφραΐμ. Διότι Θεός εἰμι· ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ ἅγιος, καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. » Οὐ γὰρ ἄνθρωπος, φησὶ, παραπλήσιως ἔργίζομαι, οὐδὲ ἐπὶ πλείστον μνησικακεῖν ἀνέχομαι· Θεός γάρ εἰμι ἅγιος, καὶ ἐν τοῖς περὶ σὲ φαινόμενος, καὶ τῶν γηγενῶν ἀπάντων ὑπέρτερος, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀνθρώποις οἰκεῖν ἠναγκασμένος· πανταχοῦ δὲ παρών, καὶ τοῖς πᾶσι παριστάμενος. Τοσαύτης τοῖνυν φιλανθρωπίας ἀπολαύοντες,

ε'. « Ὅπισθ, φησὶ, Κυρίου πορεύεσθε ⁶⁹· » ἐπόμενοι διηνεκῶς, καὶ πᾶν τὸ κελεύμενον δρῶντες. « Ὡς λέων γὰρ ἐρεύξεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὑδάτων. » Καθάπερ γὰρ ὁ ⁷⁰ λέων βρυχώμενος, τὰ παλάζοντα καὶ τοῦ βρυχήματος· ἐκατόντα δεδίδεται ζωα· οὕτω τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐπαμύναι ὑμῖν ἐβέλυσαντος, δειλία καθέξει τοὺς ἐναντίους, δίκην ἰχθύων οὐδὲ τὸν συχόντα κτύπον φέρειν ἀνεχομένων, ἀλλ' ἐν τοῖς ὕδασι κρυπτομένων. Τέκνα γὰρ ὑδάτων τοὺς ἰχθῆας προσηγόρευεν, ὡς ἐν τοῖς ὕδασι τὰς τῆς ζωῆς ἰχθῆας ἀφορμάς. Οὕτω δὲ τῇ θεῇ βουλῇ τῶν πολεμίων καταλυθέντων,

ια'. « Ἡξουσιν ⁷¹ ὡς ὄρνεον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὡς περιστέρα ἐκ γῆς Ἀσσυρίων, καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, λέγει Κύριος. » Ὅν τρόπον γὰρ τὰ τε ἄλλα ὄρνεα, καὶ διαφερόντως εἰ περιστέρα, τῇ πτῆσει χρώμεναι καὶ περιπετόμεναι, βραδίως ἐπανίσταν εἰς τὰς οἰκίας· οὕτω καὶ ὑμεῖς τοὺς μὲν ἐνθεν, τοὺς δὲ ἐκεῖθεν, εὐπετῶς ἐπαναίξετε, καὶ τὴν ἐνεγκούσαν ἀπολαβεῖν παρασκευάσετε. Ἀλλοί δὲ διὰ τούτων τὴν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ γενομένην ἐπάνοδον· τῶν γὰρ ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανελθόντων ⁷², καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἀνοικοδομοῦντων κατὰ τὸν Κύριον τοῦ Πέρσου νόμον, καὶ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ διάγοντες θαρρήσαντες ἐπανῆλθον.

ιβ'. « Ἐκύκλωσέ με ἐν ψευδεί Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσεβείᾳ ⁷³ οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα. » Ἐγὼ μὲν, φησὶ, ποσαύτης αὐτοὺς ἀξιῶ προμηθείας· αὐτοὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀμείβονται, τὴν ψευδῆ καὶ δυσσεβῆ λατρείαν τῆς ἐμῆς προαιρούμενοι θεραπείας. « Νῦν ἔγνω αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ λαὸς ἅγιος κεκλήσεται Θεοῦ. » Ἄλλ' ὅμως καὶ τοιοῦτους ὄντας ἐπιμελείας ἀξιῶσω, καὶ λαὸν τῷ Θεῷ τῶν ὄλων ἀφιερωμένον χρηματίσαι ποιήσω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

α'. « Ὁ δὲ Ἐφραΐμ, πονηρὸν πνεῦμα, ἐδίωξε καύσωνα δλην τὴν ἡμέραν. » Καὶ διδάσκων, τί

¹ Isa. XLIX, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁹ γάρ. C δέ. ⁷⁰ Rec. lect. est πορεύσομαι. ⁷¹ ὁ. Des. in C. ⁷² Ἡξ. Rec. lect. est ἐκστήσονται. ⁷³ ἔπαν. Ita cum C leg. Sirm. ἐπαγγελοθέντων. ⁷³ Rec. lectio est ἀσεβείας.

A sui, ut non misereatur filii uteri sui? Et si illa oblita fuerit hæc facere, ego tamen non obliviscar tui, dixit Sanctus ¹. » Hic igitur ait quoque: « Conversum est cor meum in ipso, simul comota est poenitentia mea. Non faciam juxta iram furoris mei, non derelinquam ut deleatur Ephraim. Quoniam Deus sum, et non homo, in te sanctus, et non ingrediar civitatem. » Non enim pariter, inquit, atque homo, irascor, neque possum diutissime injuriarum memoriam retinere. Deus enim sanctus sum, et in tuis apparens, et terrenis rebus omnibus superior: nec similiter ut homines habitare ¹³⁶⁴ cogor, sed ubique adsum, et omnibus assisto. Cum igitur tantam obtineatis misericordiam,

B

VERS. 10. « Post Dominum, inquit, ambulate: sequentes perpetuo, et omne imperatum facientes. Etenim: « Sicut leo rugiet, et formidabunt filii aquarum. » Nam quemadmodum leo rugiens vicina et rugitum exaudientia animalia perterrefacit: sic Dei præpotentis, vobis auxiliari volentis, metus perterrebit hostes, more piscium ne minimum quidem crepitem ferre valentium, sed in aquas se abdentium. Filios enim aquarum vocavit pisces, in aquis vitæ opportunitatem invenientes. Atque in hunc modum hostibus divina voluntate dissipatis,

VERS. 11. « Venient quasi avis ex Ægypto, et quasi columba de terra Assyriorum: et restituum eos ædibus suis, dicit Dominus. » Sicut enim tum cæteræ aves, tum maxime columbæ, alarum ope circumvolantes, facile in nidos suos revertuntur: ita et vos alios hinc, alios illinc facile revocabit, et patrium in solum redire faciet. Per hæc autem significat redituum sub Zorobabele factum. Nam cum alii ex Babylone reversi essent, et urbem Hierosolymam ex Cyri Persæ lege reedificassent, alii etiam, qui in Ægypto versabantur, fiducia sumpta, redierunt.

VERS. 12. « Circumdedit me mendacio Ephraim: et impietate domus Israel et Juda. » Ego quidem, inquit, tanta illos dignor providentia: ¹³⁶⁵ ipsi vero contrariis compensant, falsam et impiam religionem cultui meo anteponentem. « Nunc cognovit eos Dominus, et populus sanctus Dei vocabitur. » Et tamen, cum tales sitis, mihi nibilominus curæ eritis, et vos populum universorum Deo consecratum appellari faciam.

CAPUT XII.

VERS. 1. « Ephraim autem pravus spiritus, persecutus est æstum toto die. » Et docens, quid

æstum vocet, subdit : « Inania et vana multiplicavit, et fœdus cum Assyriis pepigit, et oleo in Ægypto mercaturam fecit. » *Pravum spiritum* vocat malam voluntatem ; *studium vero circa æstum* dicit, non solum infructuosum, sed etiam perniciosum laborem. Cum enim, inquit, ego tali animi sensu erga illos usus essem, impie viventes, colles atque idolorum multitudinem erexerunt. Hæc enim *inania* et *vana* vocavit, quæ *æstus* * instar omnes eorum fructus corruptura sint. Ad hæc, cum a cura mea defecissent, modo Assyrium sibi præesse rogarunt, modo ab Ægyptiis subsidia petierunt. *Olei enim mercaturam* istud vocat. *Mercaturam* quippe non damnat, sed duorum alterum significat : vel quod oleum velut donum quoddam regi Ægyptiorum offerrent, vel quod aurum offerentes, misericordiam ab eo poscerent, ut eis auxilio esset, rogantes.

VERS. 2. « Et iudicium Domino cum Juda, ut vindictam sumat de Jacobo juxta vias ejus, et juxta adinventiones ejus reddet ei. » Cæterum contra **1366** ista sic ab illis commissa iudicium exercebo, et Judam iniquitatis reum faciam, ac justam in illum sententiam feram, quod avitam virtutem non æmulatus fuerit, sed impietate progenitorem debonestarit. Post hæc Jacobi res gestas in medium affert, ut virtutis paternæ collatione apertius horum redarguat iniquitatem.

VERS. 3, 4. « In utero supplantavit fratrem suum, et in labore suo prævaluit Deo. Et confortatus est cum angelo, et prævaluit. » Ille in ipso, inquit, partus tempore plantam fratris tenens in lucem prodiit †, qualis futurus esset præsignificans, et fore ut scita fraude primogenituræ accepturus esset benedictionem. Progressu vero temporis vir factus, adeo virtutis exercitatione excelluit, ut Dei sibi providentiam conciliaverit : cumque aliquando fratris timeret adventum, Deumque invocasset, non quaecumque auxilium obtinuit, sed noctu visus est sibi luctari † cum eo qui apparuerat, atque victoriam reportare, ut metum ex animo eijceret, reputans, eum qui superare Deum sibi visus fuisset, nequaquam ab homine victum iri. Eundem autem et *Deum* et *angelum* vocavit, quia utrumque nomen beatus Moses posuit. Dominus enim noster Jesus Christus, et Deus fortis, et magni consilii Angelus ab Isaia † vocatus est. « Fleverunt, et deprecati sunt me, in domo On invenerunt me ; et ibi dictum est ad eos. » Hoc **1367** alii interpretes, Aquila, Symmachus, et Theodotio, ut de Jacobo dictum posuerunt : « Flevit, et deprecatus est eum, et in Bethel invenit eum. »

† Gen. xxv, 26. † Gen. xxxii, 24, seqq. † Isa. ix, 6.

καύσωνα καλεῖ, ἐπάγει . « Κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυσε, καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων ἔθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Ἀίγυπτον ἐνεπορεύετο. » *Πονηρὸν πνεῦμα* τὴν πονηρὰν προσαγορεύει προαίρεσιν . τὴν δὲ περὶ τὸν *καύσωνα σπουδὴν*, τὸν οὐ μόνον ἔκαρπον, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον λέγει πόνον. Ἐμοῦ γὰρ, φησὶ, τοιαύτη περὶ αὐτοὺς κεχρημένον τῇ γνώμῃ, μοχθηρὰ συζῶντες βουνοὺς καὶ πλῆθος εἰδώλων ἀνέστησαν . ταῦτα γὰρ κενὰ καὶ μάταια κέκληκεν, ἃ δίκην καύσωνος ἄπαντας αὐτῶν διαφθερεῖ τοὺς καρπούς. Πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τῆς ἐμῆς σφᾶς αὐτοὺς ἀποστήσαντες κηδεμονίας, νῦν μὲν τὸν Ἀσσύριον προστατεύειν αὐτῶν ἐπιπέρασαν, νῦν δὲ τῶν Αἰγυπτίων τὴν ἐπικουρίαν ἐζήτησαν. Ἐλαίου γὰρ ἐμπορίαν τοῦτο καλεῖ. Οὐ γὰρ τῆς ἐμπορίας κατηγορεῖ, ἀλλὰ τῶν δύο τὸ ἕτερον ἀνίτηται . ἢ ὅτι τὸ ἔλαιον οἶόν τι δῶρον τῷ τῶν Αἰγυπτίων προσέφερον βασιλεῖ, ἢ ὅτι χρυσοῦν προσφέροντες τὸν παρ' ἐκείνου ἐπήγγελλον ἔλεον, ἐπικουρον αὐταῖς γενέσθαι παρακαλοῦντες.

β'. « Καὶ χριστὸς τῷ Κυρίῳ πρὸς Ἰούδαν, τοῦ ἐκκλήσασαι τὸν Ἰακώβ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἀνταποδώσει αὐτῷ. » Ἀλλὰ γὰρ τούτων οὕτω παρ' αὐτῶν γιγνομένων, δικαστήριον συγκροτήσω . καὶ τὴν τοῦ Ἰούδα παρανομίαν ἐλέγξω, καὶ δικαίαν κατ' αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἐξοίσω, ὅτι τοῦ προπάτορος τὴν ἀρετὴν οὐκ ἐζήλωσεν, ἀλλὰ τῇ δυσσεβείᾳ τὸν πρόγονον ὕβρισεν. Ἔπειτα τὰ κατὰ τὸν Ἰακώβ τὸν πατριάρχην εἰς μέσον φέρει, τῇ παρεθέσει τῆς πατρώας ἀρετῆς ἐναργέστερον τὴν ταύτων διελέγχων παρανομίαν.

γ', δ'. « Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπέτρυνισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἰσχυσε πρὸς Θεόν. Καὶ ἀνίσχυσε μετὰ ἀγγέλου, καὶ ἠδυνήθη. » Ἐκείνος, φησὶ, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τῶν ὀδίνων καιρὸν τῆς τοῦ ἀδελφοῦ πτέρνης ἐπειλημμένος εἰς φῶς προεβλήθη, προσημαίνων οἷος ἔσται, καὶ ὅτι τῶν πρωτοτοκίων διὰ τῆς καλῆς ἀπάτης κομμεῖται τὴν εὐλογίαν. Καὶ τοῦ χρόνου δὲ προελθόντος εἰς ἄνδρα τελείας, οὕτως ἐν τοῖς τῆς ἀρετῆς διέπρεψε πόνοις, ὡς καὶ τὴν θείαν προμήθειαν ἐπισπάσασθαι, καὶ ποτε δείσας τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἡσαῦ, καὶ τὸν Θεὸν ἀντιβολήσας, οὐκ ἀπλῶς τῆς ἐκείθεν ἐπικουρίας ἀπήλαυσε, ἀλλὰ καὶ παλαίειν ἔδοξε νύκτωρ ὀφθέντι, καὶ δρέπεσθαι τὴν νίκην, ἵνα τὸ δέος τῆς διανοίας ἐκβάλῃ, λογισάμενος ὡς ὁ τοῦ Θεοῦ περιγενέσθαι δόξας, ὅπ' ἀνθρώπων οὐκ ἠττηθήσεται. Τὸν δὲ αὐτὸν καὶ Θεὸν καὶ ἀγγελὸν κέκληκεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ μακάριος Μωσῆς ἀμφοτέρα τέθεικε τὰ ὀνόματα. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ Θεὸς ἰσχυρὸς, καὶ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος παρὰ τῷ Ἡσαῖα προσηγόρευται. « Ἐκλαυσαν, καὶ ἔδεψθησάν μου, ἐν τῷ οἴκῳ ἠν ἠῦρόν με, καὶ ἔκει ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς. » Τοῦτο οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύεται, καὶ Ἀκύλας, καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοσίω, ὡς περὶ τοῦ Ἰακώβ εἰρημένῳ τ-

VARIÆ LECTIONES.

* καὶ. Des. in C.

θείκασον· « Ἐκλαυσε ⁷⁸, καὶ ἐδεήθη αὐτοῦ, καὶ ἐν Βαιθὴλ ἤυρεν αὐτόν. » Φεύγων γὰρ ὁ Ἰακώβ τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἐπιβουλήν, καὶ πρὸς Λάβαν τὸν θεῖον ἀποδιδράσκων, ἐν τῇ Βαιθὴλ γενόμενος τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἔτυχε, καὶ τὰς θείας ἐπαγγελίας εἰδέετο. « Μὴ φοβοῦ γὰρ, φησὶν, Ἰακώβ, διότι ἐγὼ μετὰ σοῦ εἰμι. » Καὶ κλαίων δὲ, ὡς εἰκός, τοὺς λόγους ἐκείνους ἐποίησατο· « Ἐάν μοι δὴ Κύριος ἄρτον φαγεῖν, καὶ ἰμάτιον περιβαλέσθαι, καὶ ἀποκαταστήσει ⁷⁹ με μετ' εἰρήνης, ἔσται μοι Κύριος εἰς Θεόν, καὶ ὁ λίθος, ὃν ἔστησα, ἔσται μοι εἰς οἶκον Θεοῦ, καὶ πάντων, ὧν ἔάν μοι δῶς, δεκάτην ἀποδεκατώσω σοι αὐτά. » Καὶ ἐπαιῶν δὲ, κατὰ τὸν τόπον ἐκαῖνον γενόμενος, τὸν εὐεργέτην ὀμῶν ἔλεγεν, ὅτι « Ἐν τῇ ⁸⁰ ῥάβδῳ μου ταύτῃ παρήλθον τὸν Ἰορδάνην, καὶ ἰδοὺ γέγονα εἰς δύο παρεμβολάς. » Τοῦτο τοίνυν ὁ Β

περὶ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὸν Σύμμαχον ἐρμηνεύσαντες παρεδήλωσαν, διδάσκοντες ὅτι ἐν τῇ Βαιθὴλ, ἦτις, φησὶ, νῦν τὸ Ἄν εἰδωλον ἔχει, ὠφθη τῷ Ἰακώβ· οἱ δὲ Ἐβδομήκοντα ἐπὶ πληθυντικῶν ἀπὸ τοῦ ἐνικοῦ μεταβάλλοντες, διδάσκουσιν ἡμᾶς οὕτω νοεῖν, ὅτι Ὁ μὲν προπάτωρ ὁμῶν τοιοῦτος περὶ ἐμὲ γενόμενος τῆς προ' ἐμοῦ κηδεμονίας ἤξλιται· ὑμεῖς δὲ τὴν ἐναντίαν ὠδεύσατε, καὶ μεταμελεῖσθε δὲ χρῆσασθαι βουλευθέντες, οὐκ εἰς τὸν ἀφιερωμένον μοι νεῶν ἐηλύθατε, ἀλλὰ παρὰ τὸ Ἄν εἰδωλον ὀλοφυρόμενοι τὴν ἐμὴν ἐζητεῖτε βοήθειαν. Ἐγὼ δὲ καὶ οὕτω παρονοούμενος ἐπεφάνην ⁸¹ ὑμῖν, καὶ ἐν οἷς ἐκαλέσατε τόποις τὰς ἀποκρίσεις ἐποιεσάμην. Καὶ τοῦτο διδάσκει σαφῶς Ἀμώς ὁ προφήτης, ἐν τῇ Βαιθὴλ, ἐν ἣ τὸ εἰδωλον ἦν τὸ Ἄν, πᾶσαν ποιησάμενος τὴν προφητείαν· πρὸς δὲ καὶ ὁ Ἀμασίας, ὁ τῆς Βαιθὴλ ἱερεὺς, ἔφη· « Πορεύου εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ μὴ προφήτευσαι εἰς Βαιθὴλ, ὅτι ἅγιασμα βσιλείως ἐστίν. »

ε', ς'. « Ὁ δὲ Κύριος ⁸² ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. Ἐλεον ⁸³ καὶ κρίμα φυλάσσου, καὶ ἐγγίξου πρὸς τὸν Θεόν σου διὰ παντός. » Τοιοῦτον ἔχων Δεσπότην, ὅς κατὰ πάντων ἔχει τὸ κράτος, ἀληστον αὐτοῦ διὰ παντός ἔχε τὴν μνήμην, καὶ δικαιοσύνης ἀντέχου, καὶ φιλόανθρωπος ἔσο περὶ τὸν πέλας, καὶ τοῖς θεοῖς διηνεκῶς ἀκολουθεῖ προστάγμασιν· οὕτω γὰρ τῷ Θεῷ πελάζων ἔξεις αὐτὸν ὑπερμαχοῦντα προθύμως.

ζ, η'. « Χαναάν, ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας· καταδυναστεύειν ἠγάπησε· καὶ εἶπεν Ἐφραὶμ· Πλὴν κεπλοῦτηκα, εὖρηκα ἀνάπαυσιν ⁸⁴ ἐμαυτῷ. » Χαναάν τὸν Ἐφραὶμ προσαγορεύει ⁸⁵. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιὴλ προσδιαλεχθῆναι προσετάχθη τῇ Ἱερουσαλήμ· « Τὸ σπέρμα σου καὶ ἡ γένεσίς σου, ἐκ τῆς Χαναάν· ὁ πατήρ σου Ἀμορρᾶιος, καὶ ἡ μήτηρ σου Χετταία. » Ἄν γὰρ ἐζήλωσαν τὴν ἀσέθειαν, τούτων καὶ τῆς προσηγορίας μετέλαχον. Σὺ τοίνυν, ὦ Ἐφραὶμ, τὴν τοῦ Χαναάν μιμούμενος πονηρίαν,

Nam cum fugeret Jacob fratris insidias, atque ad Labanum avunculum perfugeret, ubi Bethalem pervenit, ibi divinam revelationem nactus est, et divinas promissiones accepit. Dixit enim: « Ne timeas, Jacob, quoniam ego tecum sum ^m. » Et flens, ut par erat, hæc verba fecit: « Si mihi Dominus dederit panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, et reducerit me cum pace, erit mihi Dominus pro Deo, et lapis iste, quem erexi, erit mihi pro domo Dei, et omnium quæ dederis mihi, decimas offeram tibi ⁿ. » Cum rediens pervenisset ad locum illum, benefactorem laudatione prosequens, dixit: « Cum baculo isto meo transivi Jordanem, et nunc cum duobus turmis regredior ^o. » Hoc igitur Aquila et Symmachus, sua interpretatione exponentes, docuerunt, Bethel, quæ nunc, inquit, idolum On habet, a Jacobo conspectum fuisse. Septuaginta vero interpretes, singulari numero ad pluralem translato, sic intelligere nos docent: Jacobus progenitor vester, cum erga me talis esset, cura mea dignus habitus est. Vos vero contrariam viam ingressi estis, et cum pœnitere velletis, non templum mihi dedicatum adfistis, sed apud idolum On lamentantes, meum petistis auxilium. Ego vero hoc modo indigna passus, vobis tamen me ostendi, **1368** et quibus in locis implorastis, responsa dedi. Atque hoc plane docet Amos propheta, qui Bethel, ubi On idolum fuit, omnem prophetiam docuit, cui et Amasias sacerdos Bethelis dixit: « Vade in terram Judæ, et Bethel non amplius propheta, quia sanctuarium regis est p. »

VERS. 5, 6. « Dominus autem Deus omnipotens erit memoriale ejus. Misericordiam et judicium custodi: et appropinqua Deo tuo semper. » Cum talem habeas Dominum, qui omnibus dominatur, jugem ejus memoriam tene, et justitiam amplectere, et humanus esto in proximum, et divinis præceptis semper obsequere. Sic enim Deo appropinquans, habebis eum promptum tui propugnatores.

VERS. 7, 8. « Chanaan, in manu ejus statera iniquitatis; opprimere per potentiam dilexit: et dixit Ephraim: Verumtamen dives effectus sum: inveni requiem mihi. » Chanaan vocat Ephraimum. Ita enim beatus etiam Ezechiel affari jussus est Hierosolymam: « Semen tuum, et generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus, et mater tua Chettæa q. » Ab iis enim, quorum imitati sunt impietatem, sortiti sunt nomen. Et tu, ^o Ephraim, imitans malitiam Chanaanis iniquam

^m Gen. xxviii, 15. ⁿ ibid. 20-22. ^o Gen. xxiii, 40. ^p Amos vii, 12, 13. ^q Isa. xvi, 3.

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ Ἐκλ. — ἤυρ. αὐτ. Bene juxta Hebr. ⁷⁹ C ἀποκαταστήση. ⁸⁰ τῇ et deinde μου des. in C. ⁸¹ ἐπεφάνην. Des. in C quæ proxima sunt, usque ad initium vers. 11. ⁸² Κύρ. LXX addunt ὁ Θεός. ⁸³ Ἐλεον. Apud LXX præc. Καὶ σὺ ἐν Θεῷ σου ἐπιστρέψεις. ⁸⁴ ἄν. Rec. lect. est ἀναψυχὴν. ⁸⁵ τ. Ἐφρ. πρ. Aut potius, eos qui mercaturam exercebant.

mentis stateram habes : justitiam enim semper vilipendis, et iniquam potentiam exoptas, et de divitiis gloriaris, et earum collectionem tibi arrogas insolenter. Sciendum vero, Davidem **1369** quoque stateræ iniquæ facere mentionem, his verbis : « Mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant ». Et quæ subjiciuntur, conveniunt cum his quæ dicta sunt de Ephraïmo : « Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite concupiscere : divitiæ si affluant, nolite cor apponere ». Ab uno enim Spiritu et hæc et illa proufluxerunt. Postrema etiam illa : « Quia tu reddes unicuique juxta opera sua », conveniunt cum iis quæ hoc loco subsequuntur : « Labores ejus non invenientur ei propter iniquitates, in quibus peccavit. » Bonis enim divitiarum spoliabitur, justas pœnas pro iniquitate persolvens.

Vers. 9. « Ego autem Dominus Deus tuus eduxi te e terra Ægypti : adhuc habitare te faciam in tabernaculis, sicut in diebus festi. » Quia enim ab Ægyptiaca servitute liberatus, oblivioni beneficium tradidisti, rursus habitabis in tabernaculis, factus in aliena terra inquilinus, et recordaberis tabernaculorum, quæ faciebas, cum in diebus festis lætitia exultares, et memoriam habitationis in deserto celebrares. Scenopegiæ autem solemnitatem significat.

Vers. 10. « Et locutus sum ad prophetas, et ego visiones multiplicavi, et in manibus prophetarum assimilatus sum. » Jure autem hanc pœnam sustines, qui hanc non extimueris, cum a prophetis prædictiones ejus accepisses, neque mentem mutare vuleris : præcipue cum prædictiones non tantum verbis, sed etiam rebus significatæ sint. Nam tale quiddam erat quod ab Osea factum est, qui modo meretricem, modo adulteram Dei jussu uxorem duxit, Dei universorum **1370** referens uxorem duxit, Dei universorum præterea docet, se variis revelationibus usum fuisse : non ut meam, ait, naturam ostendam, invisibilis enim hæc est, sed ut, prout opus est, contemplationem ad usum effingam. Neque enim omnibus similiter apparui, sed aliter Danieli, aliter Ezechieli, alio modo Isaïæ, alio Michææ; Mosi vero, et ante hunc Abrahamo, diverso modo me ostendi.

Vers. 11. « Si non Galaad est, ergo falsi erant principes in Galgalis immolantes. » Vos vero, cum per me his fruamini, in Galaad et Galgalis, urbibus idolis deditis, cum vestris principibus sacra dæmonibus facitis : etsi non ab his, sed a me beneficia percipiatis. Nam si ex Galaad, hoc est ex idolis, bonum aliquod perciperetis, esset aliquis fallaciæ locus. Cum autem donis meis perfruentes,

† Psal. lxi, 10. * ibid. 11. † ibid. 13.

ἀδिका ἐκτίσω τὰ τῆς διανοίας ζυγά· τὸ γὰρ δικαίων ἀτιμάζων διαταλεῖς, τὴν ἀδικῶν δυναστείαν ποθεῖς, καὶ ἐπὶ πλοῦτῳ μέγα φρονεῖς, καὶ ἀλαζονεύμενος σαυτῷ τὴν τοῦτου συλλογὴν ἐπιγράφεις. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὸν ἀδικῶν ζυγὸν καὶ ὁ μακάριος μνημονεύει Δαβὶδ, λέγων· « Ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς, τοῦ ἀδικῆσαι. » Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ συμφωνεῖ τοῖς περὶ τοῦ Ἐφραΐμ εἰρημένους· « Μὴ ἐλπίζετε ἐπ' ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἄρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖτε· πλοῦτος ἐὰν βῆ, μὴ προστίθεσθε καρδίαν. » Ἐνὸς γὰρ πνεύματος καὶ ταῦτ' ἀπέκρινε τὰ νόματα. Καὶ τὸ ἀκροτελεύτιον δὲ ἐκεῖνο, « Ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, » συμφωνεῖ τοῖς ἐπαγόμενοις ἐν ταῦτα· « Πάντες γὰρ οἱ πόνοι αὐτοῦ οὐχ εὐερέθησονται αὐτῷ δι' ἀδικίας, ἅς ἤμαρτεν. » Γυμνωθήσεται γὰρ τῶν τῆς εὐπορίας ἀγαθῶν, δικαίως τῆς παρανομίας ἀπαιτούμενος δίκας.

θ'. « Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς σου ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἔτι κατοικίω σε ἐν σκηναῖς, καθὼς ἐν ἡμέραις ἑορτῆς. » Ἐπειδὴ γὰρ τῆς Αἰγυπτιακῆς δουλείας ἀπαλλαγὴς λήθη τὴν εὐεργεσίαν παρεδωκας, αὐθις οἰκήσεις σκηνάς, μέτοικος ἐν τῇ ἀλλοτριᾷ γενόμενος, καὶ ἀναμνησθήσῃ ὡς ἐπέτελεις σκηνῶν ἐν ταῖς ἑορταῖς τρυφῶν, καὶ τῆς ἐν ἐρήμῳ διαγωγῆς πανηγυρίζων τὴν μνήμην. Λέγει δὲ τῆς Σκηνοπηγίας τὴν ἑορτὴν.

ι'. « Καὶ ἐλάλησα πρὸς προφήτας, καὶ ἐγὼ ὀράσεις ἐπέληθνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοῦσθην. » Ἐνδίκως δὲ τήνδε τὴν τιμωρίαν ὑπομένεις, ἐπειδὴ ταύτης διὰ τῶν προφητῶν τὰς προρρήσεις δεξιόμενος οὐκ εἰδεις, οὐδὲ μεταβαλεῖν ἐβουλήθης τὴν γνώμην· καὶ ταῦτα, οὐ διὰ βημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων τῶν προρρήσεων γενομένων. Τοιοῦτον γὰρ ἦν καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ θεσπεσίου Ὡσῆ γεγεννημένον ποτὲ μὲν γὰρ γυναίκα πόρνην, ποτὲ δὲ μοιχεύτριαν, κατὰ τὴν θέαν ἔλαβεν ἐντολὴν, εἰκὼν τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων γινόμενος, καὶ τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας κατηγορῶν. Πρὸς δὲ τοῦτ' ἠλοῦ, ὅτι Καὶ διαφόροις ἀποκαλύψεσιν ἐχρησάμην, οὐ τὴν ἐμὴν φύσιν ὑποδεικνύς (ἀόρατος γὰρ αὐτῇ), ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν ἐκτυπῶν τὴν θεωρίαν. Οὕτε γὰρ ὁμοίως ἅπασιν ὤφθη· ἄλλως γὰρ τῷ Δανιὴλ, καὶ ἄλλως τῷ Ἰεζεκιήλ, ἐτέρως δὲ τῷ Ἡσαΐα, καὶ τῷ Μιχαῖα οὐ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον· καὶ Μωσῆ δὲ καὶ Ἀβραάμ πρὸ τούτου διαφόρως.

ια'. « Εἰ μὴ Γαλαὰδ ἐστίν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἄρχοντες ἐν Γαλαγαλοῖς θυσιάζοντες. » Ὑμεῖς δὲ, τῶν ἀπολαύοντες παρ' ἐμοῦ, ἐν Γαλαὰδ καὶ Γαλαγαλοῖς ταῖς κατειδώλοις πόλεσι, σὺν τοῖς ἄρχουσι τοῖς ὑμετέροις τοῖς δαίμοσι τὰς θυσίας προσφέρετε· καὶ ταῦτα, οὐ παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ τὰς εὐεργεσίας θρεπόμενοι. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ Γαλαὰδ, οὐδέποτε, παρὰ τῶν εἰδῶλων, ἀγαθοῦ τινος ἀπαλαύετε, εἶχεν ἄρα

VARIÆ LECTIONES.

ἄῃ Rec. lectio est, λαλήσω. ἄῃ C Γαλαὰδ.

τινά χώραν ἢ ἐξαπάτη· ἐπειδὴ δὲ ταῖς ἑμαῖς δουραεῖς ἂν ἐντρυφώμεθα, ἐν Γαλαὰδ καὶ Γαλγάλοις θύετε τοῖς εἰδώλοις, κήρυκες ὑμεῖς γίνεσθε τῆς οἰκειας ἀχαριστίας. « Καὶ τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, ὡς χελῶναι ἐπὶ χέρσων ἀγροῦ. » Τῶν ἀμφιβίων ἐστὶν ἡ χελώνη, ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς ὑδασι διαιωμένη διαφεύγει πολλακίς τῶν θηρευόντων τὰς χείρας· εἰς δὲ τὴν γῆν βαδίζουσα, κροχτερός ἐστι καὶ εὐάλωτος. Ταύτη τοίνυν, φησὶ, παραπλησίως εὐάλωτοι ἐσονται οἱ παρ' ὑμῶν τοῖς εἰδωμοῖς κατασκευασθέντες βωμοί, καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων κατασκαφήσονται. Ἐτετα πάλιν τῆς τοῦ προπάτορος ἀρετῆς ἀναμιμνήσκει.

ϛ', ιγ'. « Καὶ ἀνεχώρησεν Ἰακώβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐν γυναικί ἐφυλάξατο. Καὶ ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφυλάχθη. » Ὁ γὰρ ὑμέτερος πρόγονος, τῆς μητρὸς τὰς ὑποθήκας δεξάμενος, τὴν πατρῴαν ἠνεσχοτο καταλιπεῖν οἰκίαν, καὶ τὴν ἀλλοδαπὴν τῆς οἰκειας προσέλετο, καὶ γυναικὸς χάριν, ἵνα μὴ λάθῃ Χαναανίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Σῆμ συγγενείας, δουλείαν ἐλευθερίας προετίμηκε, καὶ τὸν περὶ τῆς γυναικὸς ὑπὸ τῶν πατέρων τεθέντα διεφυλάξε νόμον. Διὸ μέχρι τῶν ἀπογόνων τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίας ἀπήλαυσε· τὸ γὰρ ἐκείνου γένος, Αἰγυπτίοις δουλεύειν ἠναγκασμένον, διὰ τοῦ μεγάλου προφήτου Μωσέως τῆς ἐλευθερίας ἤξλων ὁ Θεός· καὶ μέντοι καὶ ἐπὶ τῆς ἐρήμου γενομένου, ἀλώδητον διετήρησε, τῷ αὐτῷ προφήτῃ διακόμῳ χρησάμενος.

ιδ'. « Ἐθύμωσέ με ^α Ἐφραῖμ καὶ παρώργισε, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐκχυθήσεται, καὶ τὸν οὐνειδισμὸν αὐτοῦ ἀναποδώσει· αὐτῷ Κύριος κατὰ τὸν λόγον Ἐφραῖμ ^β. » Οὗτος δὲ, φησὶν, ἐξ ἐκείνου κατὰ τὸν γένος, εἰς ὀργὴν με παρακινεῖ, παρανομία πάση συζῶν· ἀλλὰ τῶν παρ' αὐτοῦ σπειρομένων ἁμάρτιαι τὰ δράγματα, ἀναλόγους ὧν δέδρακε τὰς δίκας κραττόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Εἰληφός γάρ παρ' ἐμοῦ δικαίωματα καὶ νόμους, καθ' οὓς προσήκειν αὐτὸν πολιτεύεσθαι, τὰς τῶν εἰδώλων παρανομίας ἀντ' ἐκείνων ἠγάπησεν· παρ' ὧν ἀντὶ ζωῆς ἐδράματα θάνατον. Αἰξουσι δὲ τὴν ἀσέβειαν καθ' ἐκάστην, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἡμέραν, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τεκταινόμενοι ζῶων διαφόρων ἰνδάλματα, καὶ χειροποίητοι εἰδώλοις λατρεύοντες. Τοσοῦτω γὰρ οἱστρω περὶ ταῦτα κατέχονται, ὡς τῷ πλήθει τῶν ἱερῶν ἐπιλιπεῖν τῶν θυμάτων τὸ γένος, καὶ τολμήσαι αὐτοὺς εἰπεῖν·

« Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχου γὰρ ἐκλελοιπάσι. (γ.) Διὰ τοῦτο ἐσονται ὡς νεφέλη πρωΐνῃ, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη, καὶ ὡς ^δ χυθὺς ἀποφυσώμενος ^ε λαίλαπι ἀπὸ ἄλλωτος, καὶ ὡς ἀτμός ^ς ἀπὸ ἀκρίδων ^ζ. » Ταύτης ἕνεκα, φησὶ, τῆς ἀσεβείας,

VARIÆ LECTIONES.

^α μί. Omitti solent in textu τῶν Ὁ. ^β κατὰ τ. λ. Ἐφρ. Hæc ad c. xiii pertinent juxta Hebr. et LXX. ^γ ὡς. Erasmus est in C. ^δ γν. ἀποφ. C ἄχνη ἀποφυσωμένη. ^ε Id. ἀτμός, contra alios codices. ^ς Id. ἀκρίδος, sed æque contra Hebræum. Lectionem ἀπὸ ἀκρίδων Græbus auctoritate Theodoretī et Hieronymi in editionem suam recepit, spreta lectione cod. Alex. ἐκ καπνοδόχης, a qua parum differt lectio Cyrilli ἀπὸ καπνοδόχης.

A in Galaad et in Galgalis Immoletis idolis, ingrati animi vestri vosmetipsos præcones efficitis. « Et altaria eorum quasi testudines super desertum agri. » E genere amphibiorum est testudo : sed cum in aquis degit, sæpe ex manibus piscatorum effugit : in terram vero dum venit, subito et facile capitur. Ad eundem ergo modum, nullo labore capiuntur altaria, quæ dæmonibus ædificastis, et ab hostibus evertentur. Tum rursus progenitoris virtutem commemorat.

Vers. 12, 13. « Et recessit Jacob in campum Syriæ, et servivit Israel ob uxorem, et ob uxorem custodivit (gregem). Et per prophetam eduxit Dominus Israel em ex Ægypto, **1371** et per prophetam servatus est. » Proavus enim vester, matris consillum secutus, domum paternam relinquere non abnuvit, atque exteram regionem suam antetulit, et quidem uxoris gratia, ne duceret Chanæeam, sed ex genere Semi, servitutem libertati anteponit, legemque de uxoribus a patribus latam servavit. Quamobrem usque ad posterum sua divina providentia potitus est. Genus enim illius, in Ægyptiorum servitute redactum, per magnum prophetam Moysen liberavit Deus, et cum in deserto versaretur, illæsum custodivit, ejusdem prophetæ ministerio.

Vers. 14. « Indignari me fecit, et ad iracundiam provocavit Ephraim, et sanguis ejus super ipsum effundetur : et opprobrium illius restituet et Dominus juxta sermonem Ephraim. » Hic vero, inquit, ex illo genus ducens, ad iram me commovet, quod in omni genere vitiorum versetur : sed eorum quas seminaverit, manipulos metet, dignasque factis suis pœnas persolvat.

CAPUT XIII.

[1, 2] Cum enim a me accepisset justificationes et leges, secundum quas vitam exigi oportuerat, idolorum iniquitates pro illis amplexus est, a quibus pro vita mortem accepit. Jam vero impietatem in dies propemodum augent, ex auro et argento fabricant diversorum animalium simulacra, et manufactis idolis servientes. Tanta enim insania in hæc feruntur, ut præ multitudine sacrificiorum **1372** deficiant victimæ, ita ut dicere non vereantur :

« Immolate homines, vituli enim defecerunt. (Vers. 3) Idcirco erunt quasi nubes matutina, et sicut ros matutinus pertransiens, et sicut pulvis turbine exsufflatus ex area, et sicut vapor de locustis. » Propter hanc, inquit, impietatem, hostili

impetu funditus illos perdam. Sicut enim rorem matutinum, et nubem quæ tunc apparet, exoriens sol facile absumit et celeriter dissipat, et sicut aræ pulverem vehemens ventus nullo negotio discutit, vaporemque in aere excitatum grex locustarum adveniens dissolvit: sic vos hostium manus perdet, et terram quæ nunc a vobis inhabitatur, desertam reddet.

Vers. 4. « Ego enim sum Dominus Deus tuus; firmans cælum, et creans terram, cujus manus formarunt omnem exercitum cæli. » Hoc est: Qui cælum et terram non creavi modo, sed etiam perfect, ut stabilia diutissime permaneant; ego et omnem exercitum cæli produxi, seu visibilem, seu invisibilem, sive superiores virtutes naturasque intellectuales, tum stellarum multitudinem, una cum sole et luna, magnis luminaribus.

« Et non ostendi ea tibi ut ambulares post ea. (Vers. 5.) Et ego eduxi te e terra Ægypti: et Deum præter me non cognosces, et salvator non est absque me. » **1373** Cum enim liberato tibi, et educto ex Ægypto, leges darem, admonui, ne quem alium præter me Deum agnosceres. Nam dixi: « Non facies ullius rei similitudinem, eorum quæ sunt in cælo sursum, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra ». Non solum autem te a dura Ægyptiorum servitute liberavi, sed etiam

« In deserto pavi te, in terra inhabitabili. (Vers. 6.) Juxta pascua eorum. » Hoc est, præbens ad usus tibi necessarios, manna ex cælo, coturnices ex mari, aquam ex petra. Non enim, velut in loco deserto viventes, necessariis rebus eguerunt, sed « Ad saturitatem expleti sunt, et elati sunt cordibus suis. Propterea oblitii sunt mei. » Non dissimilia de illis beatus quoque Moses ait: « Et comedit Jacob, et repletus est: et recalcitravit dilectus: incrossatus, impinguatus, dilatatus est, et dereliquit Deum factorem suum ». Atqui non sinam eum, inquit, non castigatum. Nam

Vers. 7. « Ero ei quasi panthera, et sicut pardus in via Assyriorum. » Ferocissimos enim hostes in eum concitabo, qui non aliter, quam solent panthera et pardus, eum tractabunt. Nam quia ipse, qui omnia gubernat, hostes immittit, seipsum pantheræ et pardus similem esse dicit. Addit vero porro:

Vers. 8. « Occurram eis sicut ursa orbata pulvis: et dirumpam clausuram cordis eorum. » Sic-

« Exod. xx, 4. » Deut. xxxii, 15.

VARIÆ LECTIONES.

⁹¹ C δλωνος. ⁹² στερ. — στρατ. αὐτοῦ, et deinde Καὶ οὐ — ὅπισω αὐτῶν. Hæc omnia des. in Hebr. et in antiqua edit. τῶν Ὁ, ut jam recte ab Hier. monitum est; allegantur autem a Theophilo Antioch. lib. II Ad Antolycum. ⁹³ αὶ — καὶ τὴν γῆν. Des. in C. ⁹⁴ ἐπλ. τῆν. Ita Ald. Rec. lectio est, ἔκτισαν πᾶσαν τὴν στρ. ⁹⁵ ἄνω. Des. in C. ⁹⁶ Καὶ. Des. ibid. ⁹⁷ φησὶ. Des. ib., tum h. J., tum post pauca. ⁹⁸ τῶν. Des. ibid. ⁹⁹ πάντα. Des. ibid.

φρούδους αὐτοὺς ποιήσω τῆ τῶν πολεμίων ἐφόδω. Καθάπερ γὰρ τὴν ἐπιφαινομένην νεφέλην, ἀνίσχων ὁ ἥλιος τὴν μὲν δαπανᾷ βραδίως, τὴν δὲ σκοθάνυσιν εὐπετῶς, τὸν δὲ τῆς ἄλω ⁹¹ χνοῦν βίαιος ἀνεμος εὐμαρῶς ἀφανίζει, ἀτμὸν δὲ ἐν ἀέρι γινόμενον νέφος ἀκρίδων ἐπιγεγόμενον διαλύει· οὕτως ὁμᾶς τῶν πολεμίων ἀναλώσει τὸ νέφος, καὶ τὴν νῦν ὄφ' ὁμῶν οἰκουμένην γῆν ἐρημον καταστήσει.

δ. « Ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ θεός σου, στερεῶν ⁹² οὐρανὸν, καὶ κτιζῶν γῆν, οὐ αἱ ⁹³ χεῖρες ἐπέλασαν τὴν ⁹⁴ στρατιὰν αὐτοῦ. » Τουτέστιν· Ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐ μόνον κτιζῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιμένειν αὐτοῖς ἐπὶ πλεῖστον ὠροῦμενος· ἐγὼ καὶ πᾶσαν τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον, εἴτε ὄρατην, εἴτε ἀόρατον, εἴτε τὰς ἄνω δυνάμεις καὶ νοητὰς φύσεις, εἴτε τῶν ἀστέρων τὸ πλῆθος, σὺν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ, τοῖς μεγάλαις φωστῆρσι.

« Καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τοῦ πορευέσθαι ὀπίσω αὐτῶν. (ε.) Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ. » Νομοθετῶν γὰρ σοι μετὰ τὴν γενομένην ἐλευθερίαν, καὶ τῆς Αἰγύπτου τὴν ἀπαλλαγὴν, παρηγγύησα μηδένα ἕτερον πλὴν ἐμοῦ εἶδέναι θεόν. « Οὐ ποιήσεις γὰρ, εἶπον, παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἔνω ⁹⁵, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς. » Οὐ μόνον δὲ σε τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἡλευθέρωσα δουλείας,

ε ἀλλὰ καὶ

« Ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπολιμαίνον σε, ἐν γῆ ἀοικήτῃ. (ς.) Κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν. » Ἀντὶ τοῦ, τὰς ἀρμοστουσίας σοι χορηγῶν χρείας, μάννα ἐξ οὐρανοῦ, ὀρυγομήτρας ἐκ θαλάττης, ὕδωρ ἐκ πέτρας. Οὐ γὰρ, ὡς ἐν ἐρήμῳ διάγοντες, ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἦσαν, ἀλλ' « Ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονὴν, καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν· ἔνεκεν τούτου ἐπελάθοντό μου. » Τοιαῦτα καὶ ὁ θεὸς ἔφη περὶ αὐτῶν Μωσῆς· « Καὶ ⁹⁶ ἔφαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάχτισεν ὁ ἡγαπημένος, ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνη, καὶ ἐγκατέλιπε Κύριον τὸν ποιήσαντα αὐτόν. » Ἄλλ' οὐκ ἐάσω αὐτόν, φησὶν ⁹⁷, ἀπαλδευτον·

ζ. « Ἔσομαι δὲ αὐτῷ, φησὶν, ὡς πάνθηρ, καὶ ὡς πάρδαλις, κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν ⁹⁸ Ἀσσυρίων. » Τοὺς γὰρ θηρώδεις αὐτῷ πολεμίους ἐπαναστήσω, πάνθηρες δίκην καὶ παρδάλεως χρησιμοποιήσων αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς, ἅτε δὴ πάντα ⁹⁹ πρυτανεύων, ἐπάγει τοὺς πολεμίους, ἑαυτὸν πάνθηρι καὶ παρδάλει ἀπεικάζεσθαι λέγει. Προστέθεικε δὲ, ὅτι

η. « Ἀπαντήσομαι αὐτοῖς ὡς ἄρκος ἀπορομένη, καὶ διαβρήξω συγχεμιστὸν καρδίας αὐτῶν. » Καθά-

περ γὰρ ἡ ἄρκος στενοχωρουμένη, καὶ φυγεῖν οὐ δύναμένη, μετὰ πολλῆς τῆς μανίας τοῖς προσοῦσιν ἐπέρχεται· οὕτως οἱ πολέμοι φειδοῦς αὐτοὺς οὐδεμιᾶς ἀξιώσουσιν, ἀλλ' ὡμὴν καὶ ἀπηνῆ περι αὐτοὺς ἐπιδείξονται γνώμην. Ταῦτα δὲ εἰς αὐτοὺς διαπρήξομαι, τὴν συγκεκλεισμένην αὐτῶν καρδίαν καὶ διανοχθῆναι μὴ βουλομένην, ἀλλ' ἀταράμονα καὶ ἀκαμπῆ μένουσαν, διανοῖξαι καὶ κατανοῦξαι βουλόμενος, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ προσήκοντος ἀγαγεῖν. « Καὶ καταφάγονται αὐτοὺς ἐκαὶ σκύμοι δρυμοῦ, καὶ θηρία ἀγροῦ διασπάσει αὐτούς. » Διαφθώρας εἴρηκε τὰ αὐτὰ, τῷ πλήθει τῶν φοβερῶν εἰκόνων τοὺς ἀναλγησίαν νοσοῦντας κατακλήττων καὶ δεδιτόμενος. Ἔπειτα θρηναί καθ' αὐτὸν, καὶ οὐνεδίξει, καὶ τῆς προτέρας ἀβελτηρίας ἀναμιμνήσκει.

θ. ε'. « Τῆ διαφθορᾶ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει σοι; » Ποῦ ὁ βασιλεὺς σου οὗτος; καὶ διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσί σου, καὶ κρινάτω σε, ὃν εἶπας· Δός μοι βασιλεία καὶ ἄρχοντα. » Τίς ἂν πρὸς ἀξίαν τὴν διαφθοράν σου, ὡς Ἰσραὴλ, θρηνήσει; Μεμένηκας γὰρ πάσης ἐρημος βοηθείας, καὶ ταῦτα ὑπὸ βασιλείως ἀρχόμενος, καὶ ὑπὸ τούτῳ πολιτευόμενος· τὴν γὰρ ἐμὴν ἀτιμίαν ἡγεμονίαν, ἀνθῶπον ἔχειν ἐπίδησας βασιλέα.

ια'. « Ἐγὼ δὲ ἰδωκά σοι ἐν τῇ ὀργῇ μου· ἀλλὰ ἀνέσχον ἄ πάλιν ἐν τῷ θυμῷ μου. » Ὅργισθεὶς μὲν γὰρ διὰ τὴν ἄλογον αἰτησίαν, ἰδωκά σοι τὸν Σαούλ· ἀνεξικακίᾳ δὲ καὶ μακροθυμίᾳ πάλιν χρησάμενος, ἀντεισηγάγον τὸν Δαβὶδ. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Ἀνέσχον ἐν τῷ θυμῷ μου· » ἀντὶ τοῦ Μακροθυμίας ἐρησάμην.

ιβ'. « Συστροφή ἡ ἀδικίας Ἐφραΐμ, ἐγκεκρυμμένη ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ. » Ἐοικε τοῦτο τοῖς ὑπὸ Ἡσαίου λεγθεῖσιν· « Οὐαί, οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἁμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακρῷ! » Τοῦτο γὰρ καὶ ἐναυθα λέγει, ὅτι ὁ Ἐφραΐμ σφύσσει τὰς ἀδικίας, καὶ αὖτις διηνεκῶς, βουλῇ πονηρᾷ καχημένος. Τὸ γὰρ, « Ἐγκεκρυμμένη ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ, » τοῦτο δηλοῖ, τουτέστι, εἰς βάθος ἔχει τὴν πονηρίαν· ἀλλὰ τοσοῦτοι αὐτὸν περιβαλῶ κακοίς, ὡς ὠδινοῦση γυναῖκί παραπλησίως ὀδυνοῦσθαι. Ἔπειτα ὡς κατ' ἐρώτησιν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ·

ιγ'. « Οὗτος ὁ υἱός σου ὁ φρόνιμος. » Τοῦτον, φησὶ, τοῦ Μανασσή προτετιμηκας, καὶ νέον ὄντα τοῦ πρεσβυτέρου προέταξας· ἀλλ' ἀντὶ τῆς τιμῆς ἐκείνης ἀτιμίαν περιβλήσεται. « Οὐ γὰρ μὴ ὀπισθεῖ ἐν συντριβῇ τέκνων αὐτοῦ. » Οὕτω γὰρ τοῖς περιοίκοις πολεμουμένοις ἐπαμῦναι δυνήσεται. Οὕτω τὰ λυπηρὰ παραγγελίας, ἐπὶ τὴν τῶν χρηστῶν ἐπαγγελίαν πάλιν μεταφέρει τὸν λόγον.

ιδ'. « Ἐκ χειρὸς ἕδου ρύσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. » Ἔπειτα παιανίζειν κατὰ

A ut enim ursae in loci angustias compulsae et fugere non valens, **1374** magna cum rabie appropinquantes invadit: sic hostes nullam illis veniam indulgebunt, sed atrocem et immanem in eos animam ostendent. Haec autem contra eos faciam, volens cor eorum clausum, nec aperire se studens, sed obduratum et inflexibile perseverans, recludere et compungere, atque ad cognitionem honesti deducere. « Et devorabunt eos ibi catuli sylvarum: et bestiae agri dirumpent eos. » Diversis modis eadem dixit, ut multitudine horribilium similitudinum stupore et indolentia laborantes perterrefaceret. Mox lamentatur secum, et objurgat, prioremque insipientiam iterum commemorat.

B VERS. 9, 10. « Quis auxiliabitur corruptioni tuae, o Israel? Ubi est rex tuus iste? et salvum te faciat in cunctis urbibus tuis: et judicet te, de quo dixisti: Da mihi regem et principem. » Quis satis digne tuam corruptionem, o Israel, deslere posset? Mansisti enim ab omni auxilio inops et nudus, idque, dum a rege gubernaris, et sub eo vivis. Spreto enim meo principatu, hominem habere regem exoptasti

VERS. 11. « Ego autem dedi tibi (regem) in ira mea, et sustinui rursus in furore meo. » Iratus enim ob importunam flagitationem, dedi tibi Saulem; patientia rursus et tolerantia usus, in ejus locum substitui Davidem. Hoc enim dicit, cum ait: « Sustinui in furore meo, » hoc est, Patientissime tuli.

VERS. 12. « Conglobatio iniquitatis Ephraim, absconditum peccatum ejus. » Simile est hoc iis, quae dicta sunt ab **1375** Isaia: « Vae illis qui trahunt peccata quasi funiculo longo! » Hoc enim hic etiam dicit, quod Ephraim coaccervet iniquitatem, assidueque augeat, malo utens consilio. Hoc nempe significat quod ait, « Absconditum peccatum ejus, » hoc est, Penitus infixam habet malitiam: sed tantis malis eum implicabo, ut mulieris parturientis more torqueatur. Deinde veluti per interrogationem ad Israel dicit:

VERS. 13. « Iste est filius tuus sapiens. » Hunc tu, inquit, praeposuisti Manassi, et juniorem majori natu antetulisti: verum pro honore illo infamia afficietur. « Quia non sustinebit in contritione filiorum suorum. » Non enim vicinis bello impetitis opitulari poterit. Postquam vero tristitia sic denuntiavit, ad bonorum praemissionem iterum convertit sermonem.

VERS. 14. « E manu inferni liberabo eos, et de morte redimam illos. » Deinde tanquam poena

¹ Isa. v, 18.

VARIÆ LECTIONES.

¹ οὐ. C μή. ² διαφθ. C διασπρῶ. Et deinde διασποράν. ³ σοι. Des apud O'. ⁴ ἄν. Ita Ald. Rec. lectio est ἔσχον, omisso πάλιν. ⁵ Rec. lectio Συστροφῆν. ⁶ ὁ — φρόν. Hanc lectionem librorum negligentia, ut videtur, corruptam, bene emendavit Grabius, qui habet, υἱὸς οὐ ὁ φρόνιμος. Hoc autem loco rec. lectionem, quam Noster per ironiam interpretatus est, mutare non licuit. ⁷ φησὶ. Des. in C. C ἀτιμία.

contra mortem canere jubet. « Ubi lis tua, mors? ubi est aculeus tuus, inferne? » Hæc typice quidem in reditu Judæorum facta fuerunt; tropice enim vitam in captivitate actam *infernum et mortem* vocat: perfectum autem et verum finem sortita sunt post Salvatoris nostri resurrectionem. Primitiis enim nostris resurgentibus, spem resurrectionis omnes suscepimus. Hoc idem vero licet invenire in prophetia Ezechielis. Etenim ibi quoque ossium resurrectio duo ostendit; tum **1376** reditum Israelis, qui omnem bonam spem præciciens dicebat: « Defecimus, arida facta sunt ossa nostra »; tum communem omnium hominum resurrectionem: nam quæ erga Judæos facta sunt, typus erant divinæ de omnibus hominibus curæ. « Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres dividet. » Hæc autem, inquit, consolatio melioris spei, resurrectionisque expectatio, Judæis, cum captivi essent, et omnibus hominibus occultata olim fuisse videtur. Judæi enim in captivitatem abducti, et separati a cognatione sua, seorsimque alii ab aliis disjuncti servire coacti, nullam spem revocationis habebant. Et homines omnes, cum mortem viderent funditus destruentem naturam, et nunc fratrem a fratre sejungentem, nunc filios patres privantem, resurrectionis spem prorsus abjiciebant. Attamen vera, inquit, sunt dicta, tametsi in præsens abstrusa multis et abscondita.

VERS. 15. « Adducet enim urentem ventum Dominus e deserto super eos, et siccabit venas ejus, et desolabit fontes illius: iste arefaciet terram ejus, et omnia vasa desiderabilia ejus. » Per hæc autem significat, eorum Persam bellum moturum, et eversurum Assyriorum, sive Babyloniorum, imperium, omnemque regiam stirpem deleturum, et tyrannidis causas sublaturum **1377** esse. Hæc enim per translationem *fontes* et *venas* appellat. Per hæc autem docere voluit, quoniam pacto destructurus sit eum quem per translationem *mortem* et *infernum* appellavit. Sed hæc postea fient. Nunc vero,

CAPUT XIV.

VERS. 1. « Delebitur Samaria. » Quæ ausa est contra voluntatem Dei agere, et bello consumetur, et ejus incolæ videbunt infantes lactentes ad terram alhidi, ac prægnantes simul cum fetu perire. Sed ne horum experimentum facias,

VERS. 2. « Convertere, o Israel, ad Dominum Deum tuum. » Quoniam in iniquitatibus multum tempus consumpsisti. [3-5] Postea etiam docet

⁷ Ezech. xxxvii, 11.

VARIAE LECTIONES.

⁸ μου. C. σου. ⁹ διότι — διαστ. Hæc ad vers. 15 pertinent juxta Hebr. et LXX. ¹¹ Rec. lectio est, αὐτὸς καταξηραίνει. ¹² διαφθ. Ita cum C legitur. Sirm. διαφθείροντα. ¹³ Edit. prior hab. ταῦτα. ¹⁴ ἀν. Ita cum C legitur. Sirm. ἀπρούμενας. ¹⁵ ὦ. Des. in A.

τοῦ θανάτου κλεῖυει. « Πού ἡ δίκη σου, θάνατε; πού τὸ κέντρον σου, ἄδη; » Ταῦτα τυπικῶς μὲν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου τῶν Ἰουδαίων γεγένηται· καλεῖ γὰρ τροπικῶς τὴν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ διαγωγὴν ἄδην καὶ θάνατον. Ἐντελὲς δὲ καὶ ἀληθὲς ἐδέξατο πέρας μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν· τῆς γὰρ ἡμετέρας ἀπαρχῆς ἀναστάσεως, ἅπαντες ἡμεῖς ἐδεξάμεθα τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἰεζεκιὴλ προφητείας ἔστιν εὐρεῖν· καὶ γὰρ ἔχει ἡ τῶν ὀστέων ἀναβίωσις τὰ δύο σημαίνει, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἐπάνοδον (ὅς τὰς χρηστὰς ἀποκόψας ἐλπίδας ἔλεγεν· « Ἐκκελοῖκαμεν, ξηρὰ γέγονε τὰ ὀστέα ἡμῶν »), καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν. Τύπος γὰρ τὰ περὶ Ἰουδαίους γεγενημένα τῆς περὶ πάντας ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων κηδεμονίας. « Παράκλησις κέρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν μου⁸, διότι⁹ οὗτος ἀναμέσου ἀδελφῶν διαστειλεῖ. » Αὕτη δὲ, φησὶν, ἡ παραφυχὴ τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἢ προσδοκία, καὶ ἀπὸ τῶν αἰχμαλώτων γιγνομένων Ἰουδαίων, καὶ ἀπὸ πάντων ἀνθρώπων τέως κεκρυφθῆαι δοκεῖ· οἱ τε γὰρ Ἰουδαῖοι ἐξανδραποδίζόμενοι, καὶ τῆς σφετέρας διαχωριζόμενοι συγγενείας, καὶ κατὰ διαίρεσιν καὶ διανομὴν δουλεύειν ἀναγκασόμενοι, τῆς ἀνακλήσεως οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα· καὶ ἅπαντες ἀνθρώποι, τὸν θάνατον ὁρῶντες ἄρδην ἀμύντα τὴν φύσιν, καὶ νῦν μὲν ἀδελφὸν ἀδελφοῦ χωρίζοντα, νῦν δὲ πατρὸς πατέρα στερίσκοντα, παντελῶς ἀπηγόρευον τὴν ἀνάστασιν. Ἄλλ' ἔμως ἀληθῆ, φησὶ, τὰ εἰρημένα, κἂν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδηλα ἦ τοῖς πολλοῖς.

C is'. « Ἐπάξει γὰρ Κύριος ἀνεμὸν καύσωνα ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀναξηραίνει τὰς φλέδας αὐτοῦ, καὶ ἐξηραμῶσει τὰς πηγὰς αὐτοῦ· οὗτος ἐρημώσεται¹¹ τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ σκεύη αὐτοῦ τὰ ἐπιθυμητά. » Αἰνίστεται δὲ διὰ τούτων Κύρον τὸν Πέρσην ἐπιστρατεύσαντα, καὶ καταλύσαντα τῶν Ἀσσυρίων, ἔπουν Βαβυλωνίων, τὴν βασιλείαν, καὶ πᾶσαν τὴν βασιλικὴν συγγένειαν διαφθείραντα¹², καὶ τὰς τῆς τυραννίδος ἀφελόμενον ἀφορμὰς· ταύτας¹³ γὰρ τροπικῶς πηγὰς καὶ φλέδας προσαγορεύει. Ἡβουλήθη δὲ διὰ τούτων διδάξαι, τίνα τρόπον καταλύσει ὃν τροπικῶς θάνατον καὶ ἄδην ἐκάλεσεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν μετὰ ταῦτα γενήσεται· νῦν δὲ,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

D α'. « Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια. » Ἐναντία δρᾶσαι τετολμηκυῖα τῷ θείῳ θελήματι, καὶ τοῦ πολέμου γενήσεται παρανώμα καὶ βίονται οἱ ταύτης αἰχνητορες, τὰ μὲν ὑπομάζια καὶδία τῇ γῆ προσρηγνύμενα, τὰς δὲ κυφορούσας μετὰ τῶν ἐμβρύων ἀναρουμένας¹⁴. Ἄλλ' ἵνα τούτων μὴ δέξη τὴν πείραν, β'. « Ἐπιστράφηθι, ὦ Ἰσραὴλ, πρὸς Κύριον τὸν Θεόν σου. » Πολλὴν γὰρ ἐν ταῖς παρανομίαις κατανηλώσας χρόνον. Εἶτα καὶ διδάσκει αὐτοῦς, ποιοῖς

προσῆκει χρησασθαι λόγοις τὸν θεὸν ἐξίλουμένους. Εἴπατε γὰρ, φησί, « Δύνασαι ¹⁶ πᾶσαν ἀφαιρῆν ἁμαρτίαν. » Ταύτην γὰρ αὐτῇ τὴν ἰκετηρίαν προσφέροντες, οὐ λήψεσθε μὲν τῆς ἀδικίας τὰ ἐπιχειρά, ἐν ἀπολαύσει δὲ γενήσεσθε παντοδαπῶν ἀγαθῶν. Πρόσθετε δὲ ἐκείνοις τοῖς λόγοις, τὸν σωτῆρα καὶ εὐεργετὴν ἀντιβολούντας, ὡς Οὐκέτι οὐδενὶ ἀνθρώπων θαρβήσομεν, οὐκ Ἀσσυρίοις, οὐκ Αἰγυπτίοις, οὐχ ἱκπῶν πλήθει, οὔτε μὴν θεοὺς νομιοῦμεν τὰ χειρὸς κηματα εἰδῶλα. Τούτων γὰρ ὑπὸ σοῦ λεγομένων, ὁ ¹⁷ ἐν σοὶ συνεχῶς φαινόμενος Κύριος ἐλεήσει ἔρφαρον ¹⁸ τουτέστι, τὸν ὄρφανον δίκην ἀτημέλητον ὄντα σε, καὶ ἀκηδεμόνευτον, πάσης ἀξιώσει προνοίας, καὶ ἰσσεως δὲ μεταδώσω σοι, τῶν ἐπιχειμένων ἀπαλλάττων κακῶν. Γνησίως δὲ περὶ σὲ διαθήσομαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἐπιανεχθειάν σοι καταπαύσω παιδεύων. χορηγήσω δὲ σοὶ οἶον τινα δρόσον τὰς ἐμὰς δωρεάς, ὡς ἂν κρίνον παραπλησίως ἀνθήσῃς. τοῦτο γὰρ παρεδήλωσαν εἰρηκῶς.

ζ'. « Ἔσομαι ὡς ¹⁹ δρόσος τῷ Ἰσραὴλ, ἀνθήσει ὡς κρίνον. » Πολλαχοῦ δὲ τούτου τοῦ ²⁰ ἄνθους ἡ θεία μέμηται Γραφή. Καὶ Ἡσαίας μὲν βοᾷ· « Εὐφρανθήτω ἡ ἔρημος, καὶ ἀνθήτω ὡς κρίνον. » Ἐν δὲ τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων περὶ τῆς νύμφης ὁ νυμφίος φησὶν· « Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ ἀκανθῶν, οὔτως ἡ ἀδελφιδή μου ²¹ ἀνάμεσον τῶν θυγατέρων. » Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις, « Ἀποδέψατε ²², φησὶν, εἰς τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ. Ἄμην λέγω ὑμῖν, οὔτε Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων. » Πανταχόθεν τοίνυν μανθάνομεν, ὡς πρὸς τῇ εὐωδίᾳ καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ ἔνθους θαυμάζεται. Ταύτη δὲ παραβάλλεται ἡ τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένη ψυχῇ, καὶ τὴν λαμπροτάτην τοῦ βαπτισματος περιεδηλημένη στολήν, περὶ ἧς καὶ Ἡσαίας βοᾷ· « Ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. ἰνέδυσσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης. » Τούτῳ γὰρ παραπλησίως τῷ κρίνῳ καὶ ὁ Ἰσραὴλ τὸν θεὸν ἐπιγνούς, « Ἀνθήσει, φησὶ, καὶ βαλεῖ τὰς ῥίζας αὐτοῦ ὡς Λιβάνος. » Δηλοὶ δὲ τὸ ὄρος τὸ ταῖς κέδροις κατεστειμένον. Εἶτα τὸ ἐσόμενον αἰνετούμενος πληθός·

ζ'. « Πορεύονται οἱ κλάδοι αὐτοῦ. » Προαγορεύει καὶ τὸν ²³ τῆς εὐσεβείας καρπὸν· « Καὶ ἔσται ὡς εἰλαία κατάκαρπος, καὶ ἡ ὄσφρασις ²⁴ αὐτοῦ ὡς Λιβάνου. » Διδάσκει δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν αἰτίαν·

η'. « Ἐπιστρέψουσιν, καὶ καθίσονται ὑπὸ ²⁵ τὴν σκίπην αὐτοῦ. » τουτέστι, τοῦ Θεοῦ. « Καὶ ζήσονται, καὶ στηριχθήσονται ²⁶ σίτη, καὶ ἐξανθήσει ὡς ἄμπλος τὸ μνημόσυνον αὐτῶν, ὡς οἶνος Λιβάνου. » Ἀποκατατόμενοι γὰρ τῇ πλάνῃ τῶν εἰδώλων, καὶ τῇ ἐμῇ θαρβύοντες κηδεμονίᾳ, παντοδαπῶν ἀγαθῶν δέξον-

Isa. xxxv, 1. ^a Cant. n, 2. ^b Matth. vi, 29, 30. ^c Isa. lxi, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ Δύν. — ἁμαρτ. Des. apud LXX; cod. Barb. habet ἀδικίαν. ¹⁷ ὁ. Ex C suppl. ¹⁸ ὡς. Deerat in edit. priori. ¹⁹ τοῦ. Ex C suppl. ²⁰ ἡ ἀδ. μου. Supra, p. 54 erat ἡ πλησίον μου. ²¹ ἀποδλ., x. τ. λ. Aliter l. c. leg. ²² καὶ τόν. C δὲ κατ. ²³ ὄσφρ. C εὐφρασις, sine alius, quantum scimus, codicis suffragio. ²⁴ ὑπό. Ita leg. cum A et C. Sirm. ἐπί. ²⁵ στηρ. Ita A et C, sed Bosius ad h. l. Nostro tribuit lectionem cod. Vatic. μεθύσθησονται.

A eos, quibus verbis conveniat uti Deum placare studentibus. Dicit enim, ait, « Potes omnem tollere iniquitatem. » Hanc enim illi supplicationem offerentes, non capietis iniustitiæ præmia, quin efficiemini compotes orantium bonorum. Adjungite etiam illis verbis, Salvatorem et benefactorem rogantes, Nulli amplius mortalium confidemus, non Assyriis, non Aegyptiis, non eorum multitudini, neque deos existimabimus idola manufacta. His enim abs te dictis, Dominus, qui assiduo tecum est, miseretur pupilli: hoc est, te tanquam pupillum tutela et curatione carentem omni providentia fovabit; imo sanitate, inquit, ab urgentibus malis te **1378** liberans, impertiar. Sincere autem affectu te prosequar, et inflictam tibi castigationem omnem cessare faciam; præterea tibi quasi rorem quemdam mea dona præbebo, ut floreas sicut liliū. Hoc enim expressit, dicens:

VERS. 6. « Ero quasi ros Israeli, florebit ut liliū. » Hujus vero floris sæpe sacra Scriptura meminit. Et quidem Isaias clamat: « Lætatur deserta, et floreat quasi liliū. » In Cantico autem cantiorum de sponsa sponsus ait: « Sicut liliū in medio spinarum, sic cognata mea inter filias. » Tum in sacris Evangelii Dominus inquit: « Considerate lilia agri. Amen dico vobis, ne Salomo quidem in omni gloria sua vestitus fuit sicut unum ex istis. » Ex omni parte igitur cognoscimus, præter suaveolentiam etiam liliū splendorem admirationem concitare. Huic autem comparatur anima a sordibus peccatorum liberata, et splendidissima stola baptismi ornata, de qua etiam Isaias loquitur: « Exsultet anima mea in Domino, quia induit me vestimento salutis, et tunica lætitiæ. » Sicut enim hoc liliū, inquit, florebit Israel agnoscens Dominum. « Florebit, inquit, et emittet radices suas quasi Libanus. » Montem autem significat cedris quasi sertis redimitum. Deinde futuram multitudinem designat, cum ait:

VERS. 7. « Ibunt rami ejus. » Prædicat etiam pietatis fructum: « Et erit quasi oliva fructifera, et odor **1379** illius quasi Libani. » Tum docet D bonorum causam:

VERS. 8. « Convertentur, et sedebunt sub umbra ejus. » Hoc est, sub umbra Dei. « Et vivent, et firmabuntur frumento: et effloreat ut vinea memoriale eorum, quasi vinum Libani. » Nuntium enim remittentes idolorum errori, et meæ providentiæ confidentes, omnium bonorum copia redun-

dabunt. Et similiter ut vinum odoratum in Libano A cultum, virtutis suavem odorem habebunt: atque illinc manantem bonæ existimationis fructum percipient:

Vers. 9. « Ephraïmo. Quid ei ultra et idolis? » Cum igitur, Ephraïm, perceperis animo, quæ sint pietatis opes, fuge idolorum errorem: hujus enim gratia corrigere te volens humiliavi, et corrobora- te misericordialia utens, et junipero condensa- tæ similem me tibi exhibebo, et fructus a me percipies. Nam semper virens juniperus existit: neque est putrescentis naturæ, et coma cingitur aculeata. Hunc autem ista habent sensum: Omni studio tibi prospiciens, ab omni pernicie immu- nem te præstabo, ac te invadentes quasi aculeis quibusdam feriam. Atque ita totam prophetiam absolvens, saluberrimum omnibus lectoribus finem imposuit.

Vers. 10. « Quis sapiens, et intelliget hæc? aut intelligens, et cognoscet ea? quia rectæ sunt viæ Domini, et justi ambulabunt in eis: qui autem impij sunt infirmabuntur in illis. » Hunc quoque finem David, cum Dei beneficia enarrasset, psalmo centesimo sexto **1380** adjecit: « Quis sapiens, et custodiet hæc, et intelligent misericordias Domini d? » « Sapientia enim prorsus et intellectu opus est ad cognitionem et comprehensionem divi- norum eloquiorum, atque ad eorumdem imple- tionem et observationem. Neque enim hæc intelli- gere possunt, qui divini Spiritus lucem non susce- perint: neque observare, qui supernum non asse- cuti sint auxilium. Qui vero talem et tantam de Deo notitiam sunt adepti, subsidium inde nacti, rectis viis incedunt, et justi vocantur: qui autem impie vivunt, et diversam viam ingrediuntur, impietatis præmia reportant. Det autem omnium Deus, qui omnes homines vult salvos fieri et ad veritatis cognitionem pervenire e, ut non hujus, sed illius participes flamus: ut secundum sacras illius leges vitam ducentes, laudemus et glorifice- mus eum, et corpore, et spiritu, ut ait Apostolus: quia ei convenit omnis gloria, honor et reverentia, cum unigenito ejus Filio et Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ται την ἀφθονίαν, καὶ οἶνον εὐδαίει παραπλησίως, ἐν τῷ Λιβάνῳ γεωργουμένῳ, τὴν τῆς ἀρετῆς ἔξουσιν εὐοσμίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν εὐφημίαν καρπώσονται.

θ'. « Τῷ Ἐφραΐμ. Τί αὐτῷ ἔτι καὶ εἰδώλοισ; » Μαθὼν τοίνυν Ἐφραΐμ, ὅσα τῆς εὐσεβείας ἡ κτήσις, φύγε τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην· τούτου γὰρ σε χά- ριν καὶ ἐταπείνωσα παιδεύσας, καὶ δυνατὸν ἀπο- φανῶ φιλανθρωπίῳ χρησάμενος, καὶ παραπλησίως ἀρκεύθῳ πεπυκνωμένῃ²⁵ γενήσῃ σοι, καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ τρυγήσεις καρπούς. Ἀειθαλῆς γὰρ ἡ ἀρ- κυθος, καὶ ἀσηπτον ἔχουσα τὴν φύσιν, καὶ ἀκα- θώδη κόμην περικειμένη. Δηλοὶ δὲ διὰ τούτων, ὅτι Σὲ παντοδαπῆς ἀξιώσεως προνοίας ἀλύμαντον διατη- ρήσω, τοὺς ἐπιόντας σοι καθάπερ τίσι καταπλητῶν ἀκίαιν. Οὕτω πᾶσαν συμπεράνας²⁶ τὴν προφητείαν, τέλος ἐπιτέθεικεν ἅπασιν τοῖς ἐντυχάνουσιν ὁησι- φόρον.

ι'. « Τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετός, καὶ γνώσεται αὐτά; » ὅτι εὐθεταὶ αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀσθενή- σουσιν ἐν αὐταῖς. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ τὰς θείας διεξεληθῶν εὐεργεσίας ἐν τῷ ἑκατοστῷ καὶ ἑκτῷ ψαλμῷ τέλος ἐπιτέθεικε τῇ μελωδίᾳ· « Τίς σοφός, καὶ φυλάξει ταῦτα, καὶ συνήσουςι²⁷ τὰ ἔλεῃ τοῦ Κυρίου; » Σοφίας γὰρ τῷ ὄντι καὶ συνέσεως δεῖ, καὶ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ κατανόησιν τῶν θείων λο- γῶν, καὶ εἰς τὴν τούτων ἐκπλήρωσίν τε καὶ δια- τήρησιν· οὕτε γὰρ συνιέναι ταῦτα δυνατὸν τοὺς τοῦ θεοῦ Πνεύματος τὴν αἴγλην μὴ δεξαμένους, οὕτε φυλάξει μὴ τῆς ἀνωθεν ἀπολαύοντας βοήθειας. Οἱ δὲ τοσαύτην καὶ τοιαύτην περὶ τῶν Θεῶν εὐνοίαν ἐνδεικνύμενοι, τῆς ἑκείθεν ἐπικουρίας τυγχάνοντες, τὰς εὐθείας διαπερώσιν ὁδοῦς, καὶ δίκαιοι χρηματί- ζουσιν· οἱ δὲ ἀσεβεῖς συζῶντες, καὶ τὴν ἐναντίαν ὁδεύοντες, δρέπονται τῆς ἀσεβείας τὰ ἐπίγεια· παράσχοι δὲ ὁ τῶν ἀπάντων Θεός, πάντας ἀνθρώπους ἐθέλων σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας εἰσεῖν, μὴ ταύτης ἡμᾶς, ἀλλ' ἐκείνης γενέσθαι τῆς μοίρας, ἵνα κατὰ τοὺς θεοὺς αὐτοῦ πολιτευόμενοι νόμους, δε- ξάζωμεν αὐτὸν, κατὰ τὸν ἱερὸν Ἀπόστολον, κὰν τῷ σώματι, κὰν τῷ πνεύματι· ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ μονογενεῖ αὐ- τοῦ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ D εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν²⁸.

^d Psal. cvi, 43. • I Tim. II, 4.

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ περ. LXX habent ὡς ἀρκεύθος πυκνῶσα. Rectius juxta Hebr. habet Barber. ὡς ἐλαία τις εὐδαλῆς. ²⁶ συμπερ., κ. τ. λ. Lacuna est h. l. in C usque ad Joel, I, 2. ²⁷ Supra, t. I, p. 1377, erat συνήσει. ²⁸ Subjicimus quæ in cod. Aug. (et paucis mutatis in Flor.) post textum Osee, de nomine prophetæ, et de rebus ad eum pertinentibus, leguntur: Ὡσὲ ἔρμηνεύεται σωζόμενος Οὗτος ἦν ἐκ Βελεμῶθ τῆς φυλῆς Ἰσαχάρ, καὶ ἔδωκεν τέρας ἤξειν Κύριον (F. addit καὶ) ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις συναναστρεφόμενον, καὶ ἰδρύσει ἐν Σιλῶμ (F. Σηλῶμ) μερισθήσεται εἰς (Des. in F.) δώδεκα μέρη, καὶ γενήσονται δώδεκα ὄρυες. Καὶ ἀκολουθήσεται αὐτῷ (F. τῷ) ἐπὶ γῆς φανέντι Θεῷ, καὶ δι' αὐτοῦ σωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ. Καὶ οὗτος (A. οὕτως) θανάτων ἐτάφη, ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ. In F. hæc leg. in sine argumenti iu Joelem.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΗΛ ²⁹.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

ENARRATIO IN JOELEM PROPHETAM.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἰωὴλ ὁ θεὸς προφήτης τὸν μὲν χρόνον, καθ' ὃν ἐποιήσατο τὰς προρρήσεις, σαφῶς ἡμᾶς οὐκ ἐδίδαξε· δι' αὐτῶν μόντοι δεδήλωκε τῶν προρρήσεων, ὡς κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον γέγονται, καθ' ὃν ὁ θαυμάσιος Ἰσηὲς τὴν τῶν ἐσομένων προθεωρίαν ἐδέξατο· ταῦτά γάρ καὶ αὐτὸς προλέγει, Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἔφοδον, καὶ ἀνδραποδισμὸν καὶ δουλείαν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον. Προλέγει δὲ καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον συμβεβηκότα, τοῦ Γῶγ (Σκυθικὸν δὲ τοῦτο ἔθνος), τὴν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ὄρμην πανστρατιᾶς γενομένην, καὶ τὴν ἐπινεχθεῖσαν αὐτοῖς θεόθεν πανωλεθρίαν. Προσέθεικε δὲ καὶ τὰς μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπὸ παναγίου Πνεύματος χορηγηθείσας δωρεὰς τοῖς ἀνθρώποις. Τοιγαροῦν ἐκ τῶν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων προαγορεύσεων τὸν τῆς προφητείας ἐγνώκαμεν χρόνον. Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις ἐν κεφαλαιῷ αὕτῃ· λοιπὸν δὲ τῆς κατὰ μέρος (σὺν Οὐφ δὲ εἰρησθαι) ἐρμηνείας ἀψώμαθα ²⁹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

α'. « Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγένετο πρὸς Ἰωὴλ τὸν τοῦ Βαβουήλ ²¹. » Διὰ τὸ πολλοὺς, ὡς εἰκόσ, καὶ αὐτὴν ἔχειν προσηγορίαν, καὶ τὸ τοῦ πατρὸς προσέθεικεν ὄνομα. Διδάσκει δὲ, ὡς οὐ λογισμῶν ἀνθρωπίνων εἰσὶν ὡδίνες οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι λόγοι· ὑπὸ δὲ τοῦ Κυρίου τῶν ὄλων ἐμπνευσθεῖς, καὶ προορᾶ τὰ ἐσόμενα, καὶ προλέγει.

β'. « Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ πρεσβύτεροι, καὶ ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν· εἰ γέγονε τοιαῦτα ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ὑμῶν; » Ἰμεῖς, φησὶν, οἱ πολλὸν βεβαιωκότας χρόνον, οἱ πλείονα πείραν, ὡς εἰκόσ, πραγμάτων δεξάμενοι, πατέρων τε καὶ προγόνων διηγουμένων πολλάκις ἀκηκότες, τῶν τῆς προφητείας

A

1381 ARGUMENTUM.

Joel divinus propheta tametsi tempus, quo prophetiam edidit, aperte non ostendit, ex ipsa tamen propheta colligitur, eum tempore illo, quo mirificus Oseas exstitit, futura prædixisse. Eadem enim et ipse prædicit, Assyriorum et Babyloniorum incursum, captivitatem et servitutem Israelis reditumque ex captivitate. Prædicit etiam quæ post reversionem acciderunt: incursionem Gogi (ea vero gens est Scythica) in Hierosolymam factam cum exercitu instructissimo, illisque divinitus illatam extremam perniciem. Ad hæc adjunxit dona, quæ post incarnationem Salvatoris nostri Spiritus sanctus hominibus concessit. Ex prædictionibus itaque de Assyriis et **1382** Babyloniis, tempus hujus prophetiæ cognovimus. Atque hoc in summa est argumentum: reliquum est, ut explanationem per singulas partes Deo favente aggrediamur.

B

CAPUT I.

VERS. 1. « Verbum Domini, quod factum est ad Joelem filium Bathuelis. » Quoniam multi, ut verisimile est, idem nomen habebant, patris quoque nomen addidit. Docet autem, verba sua non humanarum cogitationum esse partus, sed afflatu divino se futura et prævidere, et prædicere.

C

VERS. 2. « Audite hæc, senes, et auribus percipite, omnes habitatores terræ, an facta sint talia in diebus vestris, aut in diebus patrum vestrorum. » Vos, inquit, qui per longum tempus vixistis, majoremque, ut par est, rerum experientiam percepistis, quique patres et avos narrantes sæpe audivistis, verba prophetiæ hujus auscultantes,

VARIE LECTIONES.

²⁹ Proximum locum tenet Joel, eodem in his Commentariis servato duodecim prophetarum ordine, qui est in Hebræo et in cod. Vatic. ²⁰ F. addit: Ἰωὴλ ἐρμηνεύεται ἀγαπητὸς Κυρίου, ἢ ἀρχή. Οὗτος ἦν ἐκ τῆς φυλῆς Ῥουβὴν, ἀγροῦ μεθωμόρων. Ἐν εἰρήνῃ ἀπέθανεν, καὶ ἐτάφη ἐκεῖ. In A eadem leg. in fine libri. ²¹ Βαθ. Rectius alii, Φαβουήλ.

vobiscum reputate, an tale quidpiam antea factum sit, vel vestra, vel patrum vestrorum memoria : et omnes qui terram promissionis habitatis, diligenter ad ea quæ dicuntur attendite. [3] Tum addit : Cum hæc experti sitis, ne committatis ut e memoria vestra elabantur, sed horum ignaros filios ad hæc instituite, atque illis præcipite, ut hæc quasi per manus filii suis tradant : et generatio quæ hos consequetur, a superiori generatione horum narrationem accipiat. Talia quoque **1383** ait beatus David : « Ut cognoscat generatio altera, filii qui nascentur, et exsurgent, et narrabunt ea filiis suis (.) Causamque affert, « Ut ponant in Deo spem suam ^g. » Unam itaque divini Spiritus gratiam sanctos prophetas afflatu divino concitare, ex dictis patet. [4] Atque ita excitatis ad audienda quæ dicuntur senioribus et aliis * universis, totam deinceps calamitatum seriem enarrat, aitque, primam omnium erucam venturam esse ; quæ autem ab hac corrupta non fuerint, a locusta corruptum iri ; quæ vero hanc esugerint, bruchum consumpturum ; extremam vero rubiginem impactam nihil prorsus integrum relicturam esse. Quidam ergo tropice ista de Assyriis et Babylonis interpretati sunt, *erucam* quidem Theglaphalasarem nuncupantes, *locustam* vero Salmanasarem ; Sennacherimum autem *bruchum* appellaverunt, *rubiginem* denique Nabuchodonosorem, qui postremus bellum intulit, funditusque Judæam universam devastavit, et eos qui mortem effugerant, captivos abduxit. Ego autem vera hæc quidem esse censeo : existimo autem, etiam ut dicta sunt, reipsa contigisse. Nam beatus Amos meminit etiam locustæ, et bruchi, et combustionis, et æruginis ; sicutum item, olearum, et vinearum ab erucis consumptarum ; squaloris præterea, et pluviarum inopiam. « Pars enim una, inquit, irrigabitur, et pars super quam non pluerit, arebit ^b. » Hujus vero etiam divinus Jeremias mentionem facit. Non igitur figurate solum hæc accipienda sunt, **1384** cum sacri prophetæ ad unum omnes nos docuerint, supra dicta, sicut narrantur, accidisse. Ut enim prorsus cognoscerent, quod iniquitatis impietatisque pœnas persolventes, irruentibus in eos hostibus traditi fuerint, jure illatis etiam de cælo correptionibus feriebantur : per hæc edocti, quod Dens, quem ipsi contemnebant, utrisque illos suppliciis ulciscatur. Cæterum postquam tristia et dura prædixit, consolationem affert et consilium.

επιμωρεῖται, κάκεινοις. Προειρηκώς τοίνυν τὰ σκυθρωπά, παραινέσειν εισφέρει καὶ συμβουλὴν

VERS. 5. « Evigilate, qui ebrii estis ex vino eorum, et plorate ; et plangite, omnes qui bibitis vinum ad ebrietatem. » Convertite, inquit, intemperantiam voluptatemque immoderatam, in lamenta. Non

A κατακοῦντες λόγων, σκοπήσατε παρ' ὑμῶν αὐτοῖς, εἴ τι τοιοῦτο γεγένηται πρότερον, ἢ ἐφ' ὑμῶν, ἢ ἐπὶ τῶν ὑμετέρων πατέρων · καὶ ἅπαντες δὲ οἱ τῆς ἐπαγγελίας ²³ τὴν γῆν οἰκοῦντες, ἀκριβῶς τοῖς λεχθησομένοις προσέχετε. Εἶτα ἐπάγει, ὅτι Τοῦτων πεῖραν λαμβάνοντες, μὴ παράδοτε λήθη τὴν μνήμην, ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν τῶν παιδῶν τὰ περὶ τούτων προσφέρετε διηγήματα · κάκεινοις δὲ ἐντελειασθε εἰς τοὺς ἑαυτῶν ταῦτα διαπορθμεῦσαι παῖδας, καὶ ἡ μετ' ἐκείνου γενεὰ δεχέσθω παρὰ τῆς πρὸ αὐτῆς τὴν περὶ τούτων διήγησιν. Τοιαῦτα καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ὅπως ἂν γινῶ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ οἱ τελοῦσόμενοι, καὶ ἀναστήσονται, καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν. » Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων, « Ἴνα θῶνται ἐπὶ τὸν Θεὸν, φησί, τὴν ἐλπίδα αὐτῶν. » Μία τοίνυν ἡ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάρις, ἡ τοῖς ἁγίοις προφήταις ἐμπνεύσασα, ἐκ τῶν εἰρημένων δεικνυται. Οὕτως εἰς ἀκράσιν τῶν ῥηθησομένων τοὺς τε πρεσβυτέρους, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας διεγείρας, διηγείται λοιπὸν πᾶν τὸ πλῆθος τῶν συμφορῶν, καὶ λέγει, πρώτην μὲν κάμπην ἐπελεύσεσθαι, τὰ δὲ ὑπὸ τούτης μὴ διαφθαρέντα ὑπὸ ἀκριδῶ ἀναλωθήσεσθαι· ὅσα δὲ ταύτην διαφύσεται, δαπανήσειν τὸν βροῦχον· ἐσχάτην δὲ τὴν ἐρυσίθην ἐπενεχθεῖσαν, μηδὲν παντελῶς καταλείψειν ἀλώθητον. Τινὲς μὲν οὖν ταῦτα τροπικῶς εἰς τε τὸν Ἀσσύριον καὶ Βαβυλώνιον ἐξεδήφασαι· κάμπην μὲν τὸν Θεῖον ἀναλωθῆσαν· ἀκριδὰ δὲ τὸν Σαλμανασάρ· τὸν δὲ Σενναχηρείμ προσηγόρευσαν βροῦχον· ἐρυσίθην δὲ τὸν Ναβουχοδονόσορ, τελευταίον ἐπιστρατεύσαντα, καὶ ἄρην ἄπασαν τὴν Ἰουδαίαν δρώσαντα, καὶ τοὺς τὸν θάνατον διαφυγόντας αἰχμαλώτους ἀπαγαγόντα. Ἐγὼ δὲ ἀληθῆ μὲν ἠγοῦμαι καὶ ταῦτα· ὑπολαμβάνω δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸ ῥητὸν νοούμενα τῶ ὄντι γεγενῆσθαι. Μένηται γὰρ καὶ ὁ μακάριος Ἀμώς, καὶ ἀκριδοί, καὶ βρόχου, καὶ πυρώσεως, καὶ ἰκτέρου, καὶ σκυῶν, καὶ ἐλατῶν, καὶ ἀμπέλων ὑπὸ καμπῶν διαφθειρομένων, καὶ πρὸς τοῦτοις αὐχμοῦ καὶ ἀνομβρίας. « Μερὶς γὰρ, φησί, μία βραχίσειται, καὶ μερὶς ἐφ' ἣν οὐ βρέξω, ξηρανθήσεται. » Ταύτης δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰερεμίας σαφῶς ἐμνημόνευσεν. Ὅδ δὲ τοιγαροῦν τροπικῶς μόνον ἐκλαβεῖν τὰ εἰρημένα, συμφώνως ἡμᾶς τῶν ἱερῶν προφητῶν διδαξάντων, ὡς καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὰ προλεχθέντα συνέβη. Ἴνα γὰρ μανθάνωσιν ἀκριδῶς, ὡς τῆς παρανομίας καὶ δυσσεβείας ποιήν τίνοντες ²⁴ τοῖς ἐπιούσιν αὐτοῖς ἐκδιδοῦσαι πολεμίοις, εἰκότως καὶ ταῖς οὐρανόθεν ἐπιφερομένοις παιδείαις ἐβάλλοντο, διδασκόμενοι διὰ τούτων, ὡς ὁ παρ' αὐτῶν ἀμελούμενος Θεὸς, καὶ τούτοις αὐτοῖς

ε'. « Ἐκνήψατε, οἱ μεθύοντες, ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ κλαύσατε ²⁵· θρηνησατε, πάντες οἱ πίνοντες οἶνον εἰς μέθην. » Μεταβάλετε, φησί τὴν ἀκρασίαν, καὶ τὴν τῆς χλιδῆς ἀμετρίαν, εἰς θρηνηδίαν· οὐ γὰρ

^f Psal. LXXVII, 6. ^g ibid. 7. ^h Amos IV, 7.

VARIÆ LECTIONES.

²³ τ. ἐπ. Des. in C. ²⁴ C τινύοντες. ²⁵ Id. κλαύσατε, καί.

τὴ πίνειν οἶνον, κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως πίνειν ἐπι-
 βλαβές. Εἰρηκῶς δὲ ἐξ οἴνου αὐτῶν, καὶ ἐτέραν
 ἤνιξαιτο μέθην, τὴν παντελῆ τῆς ψυχῆς ἐπὶ τὰ χεῖρα
 ῥοπήν, καὶ τὴν παντοδαπὴν παρανομίαν οὕτω προ-
 αγορεύσας. Προσῆκει δὲ ὑμᾶς, φησί, θρηνεῖν καὶ
 ὀδυρῆσθαι, ὅτι ²⁵ τοῦ τὴν εὐφροσύνην ὑμῖν προξε-
 νούντος στερηθῆσατε πάντη. Ἔπειτα διηγείται τὰ
 κατὰ τὴν ἀκριδίαν, εἰπὼν τὸν Ἀσσύριον ἄμφότερα
 γὰρ αἰνίττεται, καὶ λέγει, ἡ ἐθνὸς ἀναδῆσθαι
 ἐπὶ τὴν γῆν αὐτοῦ, ἀριθμοῦ τε κρείττον, καὶ ῥώμῃ
 καὶ δυνάμει κοσμούμενον. Ἡ γῆ δὲ αὐτοῦ τὴν τοῦ
 Ἰσραὴλ ὀνομάζει γῆν ἑπειδὴ καὶ τὸν Ἰσραὴλ ἴδιον
 ὀνομάζει λαόν. Ἡ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ὀδόντες λέοντος,
 καὶ αἱ μύλαι αὐτοῦ, ὡς σκύμου αὐτοῦ. Διαφόρως
 δὲ τὰ αὐτὰ εἰρηκε, ταῖς πλείοσι προσηγορίαις κατα-
 πλῆξαι βουλόμενος. *Λέοντα* γὰρ καὶ *σκύμον* τὸν
 αὐτὸν καλεῖ· εἰ δὲ καὶ διαφόρως τις θέλει νοεῖν, οὐ
 λυμανεῖται τῇ διανοίᾳ· ἥ τε γὰρ ἀκρις ἔχει τὰς βρα-
 χυτέρας οἶον τινὰς σκύμους ἐπομένας, καὶ οἱ πολέ-
 μοι πρὸς τοὺς μαχημοὺς καὶ ἀριστεύειν, ἐπάγονται
 καὶ τοὺς ἑλαττον δυνάμενους. Δηγεται δὲ καὶ τὰ
 παρὰ τούτων ἐσόμενα, ἀμπέλους ὑποδεικνύς διαφθει-
 ρόμενας, καὶ τὰ τούτων κλήματα λευκαίνόμενα, καὶ
 συκᾶς γυμνουμένας τῆς κόμης, ὅπερ εἴωθε συ-
 βαίνειν ἐπισκηπτούσης ἀκριδος. Καὶ ὅτι οὐχ ὡς γε-
 γεννημένα ταῦτα λέγει, ἀλλ' ὡς ἐσόμενα, ἡ ἐπαγωγὴ
 μαρτυρεῖ.

ἡ. Ἐθρηνησεῖ ²⁶ γὰρ, φησί, πρὸς με ὑπὲρ νόμ-
 φην περιζωσμένην σάκκον ἐπὶ τὸν ἄνδρα αὐτῆς τὸν
 παρθενικόν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν *ἠθρήνησον*, ἀλλὰ
 ἠθρήνησει, διδάσκων, ὡς μετὰ τὴν πείραν ὀλοφυρ-
 ῶμενοι διατελέσονται, πικρὸν ποιούμενοι πένθος, οἶον
 ἄν γενήτοτο παρὰ νόμφης νέαν ἀγούσης τὴν ἡλικίαν,
 καὶ τὸν οἰκεῖον νυμφίον τεθνεῶτα ὀρώσης.

θ. Ἐξήρται ²⁷ θυσία καὶ σπονδὴ ἐξ οἴκου Κυρίου. Ἡ
 τὸ μέντοι τὰ ἐσόμενα ὡς γεγεννημένα λέγειν, ἴδιόν
 ἐστὶ τῆς θείας Γραφῆς. Κέχρηται δὲ τούτῳ, οὐ μόνον
 διὰ τὴν ἀπὸ γλώττης εἰς γλώτταν ἐτέραν τῶν λόγων
 μεταφορὰν, ἀλλὰ καὶ διὰ ²⁸ τὴν τῶν λεγομένων βε-
 βαίωσιν. Οὕτω γὰρ, φησὶν, ἀληθῶς ἐστὶ ταῦτα,
 ὅτι ὡς γεγεννημένα τε θεωροῦμεν, καὶ ὡς περὶ γεγε-
 νημένων διαλεγόμεθα. Ἀμέλει πάλιν ὡς περὶ γενο-
 μένων τούτων, ἃ προέφηκε μέλλειν ἐσθαι, πυνθεῖν
 τοῖς ἱερεῦσι παρακελεύεται, ὡς καὶ θυσῶν καὶ
 σπονδῶν ἐπιλείπουσάν διὰ τὴν σπάνιν τῶν ἀναγα-
 καίων, καὶ μέντοι καὶ τὴν γῆν διὰ τὴν ἀκαρπίαν
 τῶν ἐξ αὐτῆς. Ἐν αἰσχύνῃ δὲ καὶ οἱ γητόνοι, φησὶ,
 καθεστήκασι, πολλὰ μὲν ἐπὶ τὴν γῆν πεπονηκότες,
 εὐδένα δὲ καρπὸν κομισάμενοι. Τοῦτο δὲ καὶ νῦν
 συμβαίνειν ἑρώμεν. Ἐν γὰρ ταῖς τῆς γῆς ἀκαρπίαις
 ἐρυθριῶν εἰώθασιν οἱ γητόνοι, τὰς τε συνθέεις προσ-
 ἔθους τοὺς κεκτημένους οὐ χορηγοῦντες, καὶ διὰ τὴν
 τῶν ἀναγκαίων σπάνιν ἐξ ἐράνου ζῆν βιαζόμενοι.
 Πλατύτερον δὲ τὴν συμφορὰν διηγούμενος, ὥστε δι-

A enim bibere vinum malum est, sed intemperanter
 bibere perniciosum est. Cum autem dixerit, ex
 vino eorum, aliam etiam ebrietatem designavi,
 pronomam videlicet animi ad deteriora propensionem
 universamque iniquitatem sic appellans. Vos au-
 tem plorare, ait, et lamentari convenit, quia eo
 prorsus privabimini, quod voluptatem vobis af-
 ferebat. [6] Postea narrat ea quæ ad locustam,
 sive Assyrium spectant. Utrumque enim designat,
 et ait, et gentem ascensuram ad terram ipsius, in-
 numerabilem, viribus et potentia præstantem. *Terram*
 vero *ipsius* vocat terram Israelis, quoniam
Israel quoque populum suum nominat.
 « Dentes ejus leonis, et molares ejus, ut catuli
 leonis. » Varie autem eadem dixit, nominum multi-
 tudine perterrefacere volens. *Leonem* enim et *catu-*
lum eundem vocat. Si quis autem diverse intelligere
 velit, sensui non officiet: nam et locusta **1385**
 minores alias, tanquam catulos, subsequentes ha-
 bet, et hostes sua cum bellicosus et strenuis, etiam
 minus robustos adducunt. [7] Explicat autem quæ
 per has producenda sint, vineas docens corruptas,
 earumque palmites dealbates, et ficus frondibus
 spoliatas, quod irruente locusta accidere solet.
 Quod autem hæc non ut facta, sed ut futura dieat,
 subsequencia testantur.

Vers. 8. « Planget enim, inquit, ad me supra
 sponsam accinctam cilicio propter virum juventu-
 tis suæ » Non dixit *plangit*, sed *planget*: osten-
 dens fore ut post experientiam continuo lugreat
 acerbo luctu, qualis juveniculæ sponsæ esse solet
 cum sponsum suum mortuum videt.

Vers. 9. « Ablatum est sacrificium, et libatio
 de domo Domini. » Futura quidem ut præterita di-
 cere proprium est divinæ Scripturæ. Quod ita facit,
 non solum ob translationem verborum de lingua in
 linguam alteram: sed etiam ad confirmationem
 eorum quæ dicuntur. Sic enim, inquit, ista vere
 accident, ut ea tanquam facta cernamus, et tan-
 quam de factis sermonem habeamus. Itaque de his
 rursus quasi præteritis, quæ futura prædixit, sa-
 cerdotes loquere hortatur, quoniam sacrificia et
 libationes defecerunt propter necessariorum ino-
 piam: ac terram pariter, propter frugum sterili-
 tatem. [10] In confusione autem, inquit, etiam
 agricolæ versantur, cum nullum fructum post mul-
 tos labores ex terra perceperint. Hoc vero nunc
 quoque accidere videmus. Nam ob terræ **1386**
 sterilitatem rubore perfundi solent agricolæ, qui nec
 solitos redditus possessoribus reddunt, et propter
 necessariorum inopiam mendicatio vivere cogun-
 tur. [11, 12] Latius autem declarans calamitatem

VARIE LECTIONES.

²⁵ ὅτι — στέρηθ. π. Hinc colligi potest, Nostrum in fine vers. 5, legisse cum LXX, εὐφροσύνη καὶ
 παρὰ, quæ des. in Hebr. et ex vers. 16 petita esse videntur. ²⁶ ἠθρ. Rec. lectio est ἠθρήνησον, juxta Hebr.
²⁷ Ἐξήρται (Sirm. Ἐξήρθη) θυσ. — Κυρίου. Des. in C. ²⁸ διὰ. Des. ibid.

ut ad resipiscentiam excitet eos qui stupiditate laborant, ipsas etiam possessiones lugere jubet, quoniam frumentum et hordeum defecerunt, et vinea exaruit, olivæ denique et ficus, aliarque arbores fructum nullum ferunt, quod omni qui in ipsis erat humore privatae sint. Est autem animadvertendum, quod non terram et possessiones, ut ratione præditas lugere hortetur: sed ut ratione præditos per res inanimatas excitare studeat: id quod docet, cum subjungit, « Quoniam confuderunt gaudium filii hominum. » Hujus enim, inquit, infelicitatis causa est iniquitas hominum: propter illam enim gaudia cessarunt, et animi moerores invecti sunt. [15] Quamobrem, inquit, vos quoque sacerdotes, vestem lugubrem accipite: neque apud altare solum lamentamini, sed etiam dormientes vobis saccum substernite: quoniam tanta necessariorum inopia facta est, ut ne solita quidem celebrari possint sacrificia.

Vers. 14. « Sanctificate ergo jejunium, prædicate curationem, congregare senes, » vel potius non hos tantum, sed etiam « omnes incolas terræ, in domum Dei vestri. » Et congregati clamate, dicentes:

Vers. 15. « Heu mihi, heu mihi, in diem! » Per ea autem quæ dicta sunt, plane docemur, 1387 jejunium animæ male habenti medicinam esse salutarem, quæ affectibus peccati mederi possit: quare jejunio subjunxit curationem. « Sanctificate enim, inquit, jejunium, prædicate curationem. » Sanctificate autem posuit pro segregate. Ad hoc enim, inquit, vos segregate, sancte et pure jejunium peragite: jejunantes vero clamate: « Heu mihi, heu mihi, in diem! » hoc est, ob diem malorum expectatum.

« Quoniam propinquus est dies Domini, et quasi miseria e miseria veniet. (Vers. 16.) Quoniam ante oculos vestros alimenta perierunt, et de domo Dei nostri lætitia et gaudium. » Mala, inquit, malis succedentia videbitis, atque alia aliis addita. Hoc enim vocavit « miseriam super miseriam. »

Vers. 17. « Subsultaverunt vitulæ in præsepibus suis: situm contraxerunt horrea ab unguentis suis. » Subsultaturas esse ait vitulas, non ex saturitate id agentes, sed fame oppressas, humique stratas, et solum pedibus allidentes. Horrea vero, inquit, situm contraxerunt, nempe quæ dudum frumentum non susceperunt. Sed et *torcularia*, inquit, tanquam supervacanea *fossa sunt*, et si quid aliud ejusmodi usibus accommodatum fuit, quasi superfluum et inutile, remansit neglectum: quod nimirum nihil esset, quod conjici in ea posset. [18] Mugitum etiam ediderunt armenta boum,

Αεγείραι εἰς μεταμέλειαν τοὺς ἀναληγίστιαν νοσοῦντας, καὶ αὐτὰ τὰ κτήματα κελεύει θρηγεῖν, ὡς τῶν τε κριθῶν καὶ τῶν πυρῶν ἐπιλειπόντων, καὶ τῆς ἀμπελοῦ διαυανθείσης· καὶ ἀπαξαπλῶς καὶ ἐλαιῶν, καὶ συκῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδρῶν καρπῶν οὐδένα φερόντων, διὰ τὸ πάσης τῆς ἐν αὐτοῖς στερηθῆναι νοτίδος. Ἰστίον δὲ, ὅτι τῇ γῆ καὶ τοῖς κτήμασιν, οὐχ ὡς λογικοῖς θρηγεῖν παρακελεύεται, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀψύχων τοὺς λόγῳ τετιμημένους διεγείρει πειρώμενος· καὶ τοῦτο διδάσκων ἐπήγαγεν· « Ὅτι κατήσχυαν χαρὰν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. » Ταύτης γὰρ, φησὶ, τῆς ἀκαρπίας αἰτία ἡ τῶν ἀνθρώπων παρανομία· δι' ἐκείνην γὰρ πέπαται τὰ τῆς εὐφροσύνης, τὰ δὲ τῆς ἀθυμίας εἰσενήνκεται. Διὸ, φησὶ, καὶ ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, τὸ πένθιμον ἀναλάβετε σχῆμα, καὶ μὴ μόνον παρὰ τὸ θυσιαστήριον ὀλοφύρεσθε, ἀλλὰ καὶ καθ' εὐδοκίαν σάκκον ἑαυτοῖς ὑποστρώσατε, ὅτι τοσαύτη σπάνις τῶν ἀναγκαίων ἐγένετο, ὡς μὴδὲ τὰς συνήθεις ἐπιτελεῖσθαι θυσίας.

18. « Ἀγιάσατε τοῖνον νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγετε πρεσβυτέρους· » μᾶλλον δὲ μὴ τούτους μόνον, ἀλλὰ καὶ « πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν εἰς οἶκον Θεοῦ ὁμῶν. » Συναθροισθέντες δὲ κεκράξατε¹⁸, λέγοντες·

19. « Οἶμοι, οἶμοι¹⁹, εἰς ἡμέραν! » Διδασκόμεθα δὲ σαφῶς ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς ἡ νηστεία τῶν κακῶς τὰς ψυχὰς διακειμένων ἀλεξίκακον γίνεται φάρμακον, θεραπεύειν τὰ τῆς ἀμαρτίας πάθη δυνάμενον· διὸ καὶ τῇ νηστείᾳ τὴν θεραπείαν προσθέθεικεν. « Ἀγιάσατε γὰρ, φησὶ, νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν. » Τὸ δὲ, ἀγιάσατε, ἀντὶ τοῦ, ἀφορίσατε, τέθεικεν. Εἰς τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἑαυτοὺς ἀφορίσατε, ἀγίως καὶ καθαρῶς τὴν νηστείαν μετέλθετε· νηστεύοντες δὲ βοᾶτε· « Οἶμοι, οἶμοι, εἰς ἡμέραν! » ἀντὶ τοῦ, διὰ τὴν προσδοκωμένην τῶν κακῶν ἡμέραν.

« Ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα²⁰ Κυρίου, καὶ ὡς τάλαιπωρία ἐκ τάλαιπωρίας ἤξει. (19.) » Ὅτι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν βρώματα ἐξηράνθη, καὶ ἐξ οἴκου Θεοῦ ἡμῶν εὐφροσύνη καὶ χαρὰ. » Ἐπάλληλα, φησὶν, ὄψεσθε τὰ κακὰ, καὶ τούτοις ἐκεῖνα προστιθέμενα· τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε « τάλαιπωρίαν ἐπὶ τάλαιπωρίαν. »

19. « Ἐσχίρησαν δαμάλεις ἐν ταῖς φάτναις αὐτῶν, ἠρώτιας σιτοδοχεῖα ἀπὸ τῶν χρισμάτων αὐτῶν. » Σκίρησεν ἐφη τὰς δαμάλεις, οὐ διὰ κόρον τοῦτο ποιούσας, ἀλλ' ὑπὸ λιμοῦ φθειρομένης, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐβριμμένης, καὶ τοὺς πόδας τῇ γῆ προσαρασσοῦσας. Τὰ δὲ τοῦ σίτου, φησὶ, δοχεῖα εὐρῶτα ὑπέμεινε, ὡς πλείστον χρόνον μὴ δεξάμενα σίτον. Ἄλλὰ καὶ ληροί, φησὶν, ὡς περιτταὶ κεισκάφησαν, καὶ εἰ τι ἕτερον ἦν ταῖς τοιαύταις ἀπονενεμημένον χρεῖαις, οἷα δὴ περιττὸν, μεμένηκεν ἀτημέλητον, ὡς τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμβαλλομένων οὐκ ὄντων. Μυκάται δὲ καὶ τὰ βουκόλια, τὴν τῶν

VARIE LECTIONES.

¹⁸ Θεοῦ. A. præm. Κυρίου. ¹⁹ C κράξατε. ²⁰ οἶμοι. Repetitur in C. Ita quoque post pauca. ²¹ ἡμ. C præm. ἡ.

ὄδυρομένων ἐπιδεικνύμενα φωνῆν, ἐπειδὴ τῆς συν-
φθοῦς οὐκ ἀπολαύει τροφῆς· ταῦτά δὲ ποιεῖ τὰς
βουεὶ καὶ τῶν προβάτων τὰ ποιμίαια. Ἀλλὰ τούτων
ὕτω δρωμένων, Ἐγὼ, φησὶν ὁ προφήτης,

18. « Πρὸς σέ, Κύριε, βοήσομαι, ὅτι πῦρ ἀνήλωσε
τὰ ὄρατα τῆς ἐρήμου, καὶ φλόξ ἀνήψε πάντα τὰ ξύλα
τοῦ ἀγροῦ. » Τῶν γὰρ ἐπιχειμένων κακῶν τὴν λύσιν
παρὰ σοῦ μόνου πορίσασθαι δυνατόν. Πῦρ δὲ καὶ τοὺς
πολεμίους νοῆσαι δυνατόν, πύρρξ δίκην πᾶσαν τὴν
χώραν ἐκείνην δηώσαντας· καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀκρίδα,
καὶ τὴν ἐριψύδην, καὶ τὰ τούτοις συνημμένα· οὐδὲν
γὰρ ἦττον οὐδὲ τῷτα πέφυκε τοὺς ἀπὸ γῆς διαφθει-
ρειν καρπούς. Ὁρατὶ δὲ ἐρήμου καλεῖ τὰ πάλαι μὲν
ὄρατα, νῦν δὲ ἐρημα γεγενημένα διὰ τὰ συμβεβηκότα
κακά. Καὶ γὰρ¹⁸ μετὰ βραχέα λέγει, ὅτι « Τὰ ἐμ-
προσθεν αὐτοῦ, ὡς παράδεισος τροφῆς¹⁸, καὶ τὰ
ὀπίσω αὐτοῦ, ὡς πεδῖον ἀφανισμοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ,
φησὶ, ἡμεῖς ἀνάξιοι τῆς παρὰ σοῦ φιλανθρωπίας
τυχεῖν, φειδοῦς τίνος ἀπολαύσάτω τὰ κτήνη μυκώ-
μενα καὶ βληχώμενα, « Ὅτι ἐξηράνθησαν ἀφείσεις
ὕδατων. » Τὸ δὲ¹⁸, « Ἀνέβλεψαν πρὸς σέ, » οὐχ ὡς
περὶ λογικῶν εἴρηκεν, ἀλλ' εἰς ἔλεον ἐκῦσαι τὸν
Δεσπότην βουλόμενος, οὕτως ἐκάλεσε τὸν ἀπὸ τῆς
ἐνδείας γινόμενον *μυκηθμόν*.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἄλλὰ καὶ τοῦ προφήτου προσενηνοχότος τὴν δέη-
σιν, πάλιν ὁ Δεσπότης παρακαλεῖται τὰς κατὰ νό-
μον προστεταγμένας ἠχησαὶ σάλπιγγας ἐν τῇ Σιών,
καὶ διὰ κηρύκων συναγαγεῖν ἅπαντας εἰς τὸ ἀπειρω-
μένον τῷ Θεῷ ὄρος· « Ὅτι παλάζει, φησὶν, ὁ τῆς
τιμωρίας καιρὸς¹⁸. » Ὅν οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, γνό-
φου, καὶ σκότους, ὀμίχλης τε καὶ θυέλλης ἡμέραν
προσαγορεύων· τοιαῦτα γὰρ τὰ ἐν αὐτῷ κακά, ὡς
μηδένα ἀσθησὶν λαμβάνειν φωτὸς¹⁸, ἀλλ' ἐν σκότῳ
καὶ γνόφῳ διάγειν ὀπολαμβάνειν. Εἶτα λέγει καὶ τῆς
τιμωρίας τὸ εἶδος. « Ὡς ὄρητος¹⁸ χυθήσεται ἐπὶ τὰ
ὄρη λαὸς πολλὸς καὶ ἰσχυρὸς· ὁμοίος αὐτοῦ οὐ γέγο-
νεν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ μετ' αὐτὸν οὐ προστεθήσε-
ται, ἕως ἑτῶν εἰς γενεὰς τῶν¹⁸ γενεῶν. » Αἰνίττεται
ἔξ δὲ τούτων ἀμφοτέρω, καὶ τὴν ἀκρίδα, καὶ τῶν
πολεμίων τὸ νέφος. Καὶ αὐτὴ γὰρ κάκεινοι τῷ πλη-
θει καὶ τὰ πεδία, καὶ τὰς τῶν ὄρων ἐκάλυψαν κορυ-
φάς. Τὸ μὲν οὖν μὴ γεγενῆσθαι κατ' ἐκείνην τὴν
ἐφοδὸν ἑτέραν, ἀορίστως ἀπεφῆναι τὸ δὲ μὴ
ἔπεσθαι, μετὰ διορισμοῦ τίνος· « Οὐ προστεθήσεται
γὰρ, φησὶν, ἕως ἑτῶν. » Διδάσκει δὲ ὡς πυρὶ παρα-
κλησίως ἐπελεύσεται, καὶ πάντα διαφθερεῖ. Τοσαύ-
την δὲ, φησὶν, ἐπάξει λύθην τῇ γῆ, ὡς τὸν θεώμε-
νον ἀπεικάξειν τὰ μὲν μηδέπω πείραν τῶν κακῶν
εἰληφότα τῷ τῆς τροφῆς παραδείσῳ· τὰ δὲ μετὰ
τὴν ἐφοδὸν, δεδηωμένῳ πεδίῳ, καὶ παντελῶς δι-
εσθαρμένῳ. Τοιαύτη γὰρ πανωλεθρία παραδοθή-

1 Joel II, 3.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ γάρ. Des. in C. ¹⁸ ὡς παρ. τρ. Rec. lectio est πῦρ ἀναλάκων. ¹⁸ δέ. C γάρ. ¹⁸ πελ. ὁ τ. τιμ. καιρ. Ἄλιερ of LXX. ¹⁸ φωτ. — ὀπολαμ. Des. in C. ¹⁸ ὄρη. Id. addit πολῶς. ¹⁸ τῶν. Des. in C.

ne ii quidem qui fugerint sint adepturi. Nam, A
 « Qui salvetur, inquit, ex illis, non erit. » Per hæc
 autem hostium incursum designavit.

VERS. 4, 5. « Sicut aspectus equorum aspectus eorum, et sicut equites, sic persequuntur. Sicut vox curruum in verticibus montium exsiliunt : et sicut vox flammæ ignis devorantis stipulam : et sicut populus multus et fortis, præparatus ad prælium. » Si **1390** hæc de *Assyriis* et *Babyloniis* intelligimus, tum *ὡς illud*, non ad similitudinem, sed ad intentionem significandam positum accipiamus, ut in verbis illis Davidis : « Quam bonus est Deus Israeli ! » hoc est, valde bonus ; et in aliis ejusdem : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum ! » id est, valde dilecta ; et illud : « Quam magnificatus es vehementer ! » hoc est, valde magnificatus es. Sic igitur hoc etiam loco quæ dicuntur de hostibus interpretantes, intelligemus illud *aspectus equorum*, fore ut multis equis et equitibus utantur, multisque cum curribus veniant, tanta peritia et arte aurigarum, ut ipsos in vertices montium cursum dirigant, et in locis difficillimis perinde atque in planitie summa versentur. Si vero de *locusta* hæc dicta velimus, hoc ipsum, « Sicut aspectus equorum aspectus eorum, » experientiam in eo magistram sequentes intelligemus. Nam si quis locustæ caput diligenter consideret, illud capiti equino persimile inveniet. Ac videre est illam, cum volat, nihil equo ad celeritatem quod attinet, concedere, montesque et campos facile pervolare, tum flammæ instar segetes invadere culmos devorantis. Quinetiam et cum volant, et cum repunt, similes sunt multitudini ad bellum comparatæ : nam inter se congregatæ omnia faciunt, et testudinis cujusdam speciem præbent, aciemque repræsentant militarem.

VERS. 6. « A facie ejus, inquit, conterentur populi, et omnis vultus erit sicut adustio ollæ. » Talem enim hominibus **1391** calamitatem indiget, ut eorum facies evasuræ sint similes ollæ igne infuscatæ, fame et egestate hanc illis perniciem inferente.

VERS. 7, 8. « Sicut pugnatores current, et sicut viri bellatores ascendent super muros : unusquisque in via sua ambulabit, et non declinabunt a semitis suis. Et unusquisque a fratre suo recedet. » Hæc similiter ut supradicta, tum de hostibus, tum de locustis exposita, intelligamus. Nam locustas videre est, non aliter quam hostes, et muros conscendere, et per vias incedere : nec ulla vi se divelli et distrahi patiuntur, sed tanquam ex mutua quadam conspiratione impetum faciunt.

1 Psal. LXXII, 1. 2 Psal. LXXXIII, 2. 3 Psal. VIII, 4, 9.

VARIE LECTIONES.

⁹⁹ τινός. Des. ibid. ¹⁰⁰ ὦ. Des. ibid. ¹⁰¹ τῶ. Supra, t. I, p. 1114, erat, τοῦ. ¹⁰² ὦ. Des. in C.
¹⁰³ ὄρ. In C ab eadem manu additum ὡς. ¹⁰⁴ πικρ. Ita cum C legimus. Sirm. παρατεταμένω. ¹⁰⁵ ὄ.
 πετομένη et deinde ἔρπουσα ¹⁰⁶ ὄον. C præm. καί. ¹⁰⁷ ἀδ. A πλησίον. ¹⁰⁸ τῶν. Des. in C.

σονται, ὡς μηδὲ τοὺς διαφυγόντας σωτηρίας τινός ⁹⁹
 τυχεῖν. « Ἀσασζόμενος γάρ, φησὶν, οὐκ ἔσται ἀπ’
 αὐτῶν. » Ἠνίξτο δὲ διὰ τούτων, τῶν πολεμίων τὴν
 προσβολήν.

δ, ε. « ὦ. ὄρασις ἵππων ἢ ὄρασις αὐτῶν, καὶ ὡς
 ἵππεις, οὕτως καταδιώξονται. ὦ. ¹⁰⁰ φωνὴ ἀρμάτων
 ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων ἐξαλοῦνται, καὶ ὡς φωνὴ
 φλογὸς πυρὸς κατεσθιούσης καλάμην, καὶ ὡς λαὸς
 πολὺς καὶ ἰσχυρὸς παρατασόμενος εἰς πόλεμον. »
 Ταῦτα ἐπὶ μὲν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων
 νοοῦντες, τὸ ὡς, οὐ παραβολικῶς, ἀλλ’ ἐπιτατικῶς
 νοήσωμεν, ὡς τῶν παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ εἰρη-
 μένων. « ὦ. ἀγαθὸς ὁ θεὸς τῷ ¹⁰¹ Ἰσραὴλ ! » ἀντὶ
 τοῦ, σφόδρα ἀγαθός. Καὶ τό. « ὦ. ¹⁰² ἀγαπήτὰ τὰ
 σκηνώματά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων ! » ἀντὶ τοῦ,
 β. ¹⁰³ λίαν ἀγαπήτὰ. Καὶ τό. « ὦ. ἐμεγαλύνθησ ὄρασι ! »
 ἀντὶ τοῦ, Πάνυ ἐμεγαλύνθησ. Οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα
 περὶ τῶν πολεμίων τὰ εἰρημένα λαμβάνοντες νοή-
 σουμεν τὸ, ¹⁰⁴ ὄρασις. ¹⁰⁵ Ἰππων, ὅτι ἵπποις πολλοῖς καὶ
 ἵππεῦσι χρῆσονται. καὶ μετὰ πολλῶν δὲ ἤξουσιν ἀρ-
 μάτων, τοσαύτη τέχνη κεχρημένων τῶν ἡνίχων,
 ὡς καὶ εἰς αὐτὰς ἰθύνειν τὰς ἀκρωρείας, καὶ ταῖς
 δυσχωρίαις ὡς πεδίοις κεχρηθῆσθαι. Εἰς δὲ τὴν ἀκρίδα
 τὰ εἰρημένα λαμβάνοντες τὸ, « ὦ. ὄρασις ἵππων
 ἢ ὄρασις αὐτῶν, » νοήσωμεν τῇ πείρᾳ πρὸς τοῦτω
 χρώμενοι διδασκάλω. Εἰ γάρ τις ἀκριδῶς κατῖθαι
 τὴν κεφαλὴν τῆς ἀκριδος, σφόδρα τῇ τοῦ ἵππου
 εἰκοσίαν εὐρήσει. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ πετομένην αὐ-
 τὴν, κατ’ οὐδὲν τῆς τῶν ἵππων ταχύτητος ἐλαττου-
 μένην, ἔρεσι τε καὶ πεδίοις βῆδῶς ἐφωταμένην.
 C ¹⁰⁶ καὶ μέντοι καὶ τοῖς λητοῖς δίκην φλογὸς ἐπιούσαν,
 κατεσθιούσης καλάμην. Καὶ πληθθεὶ δὲ παρατετα-
 γμένω ¹⁰⁷ εἰς πόλεμον εἰσκε, καὶ πετόμεναι ¹⁰⁸, καὶ
 ἔρπουσαι (συνημμέναι γὰρ ἀλλήλαις ποιούσιν ἢ
 ποιούσιν), ὄον ¹⁰⁹ τινὰ συνασπισμὸν καὶ τάξιν δε-
 κνῦσαι ποιησικῆν.

ζ. « Ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, φησὶ, συντριβήσονται
 λαοί. καὶ πᾶν πρόσωπον, ὡς πρόσκαυμα χύτρας. »
 Τοιαύτην γὰρ ἐπάξει τοῖς ἀνθρώποις τὴν συμφορὰν,
 ὡς ὑπὸ πυρὸς τινος μελανθείση χύτρα τὰ τούτων
 παραβάλλεσθαι πρόσωπα, τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς ἐνδείας
 ταύτην ἐργαζομένης τὴν διαφθοράν.

ζ, η. « ὦ. μαχθαὶ δραμοῦνται, καὶ ὡς ἄνδρες
 πολεμισταὶ ἀναθήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη. ἕκαστος ἐν
 τῇ ὁδῷ αὐτοῦ πορεύσονται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς
 τρίβους αὐτῶν. Καὶ ἕκαστος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ ¹¹⁰ αὐ-
 τοῦ οὐκ ἀφέξεται. » Καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημένοις παρα-
 πλησίως νοήσωμεν, εἰς τε τοὺς πολεμίους, εἰς τε τὴν
 ἀκρίδα λαμβάνοντες. Ἔστι γὰρ ἰδεῖν καὶ τὴν ἀκρίδα,
 τῶν ¹¹¹ πολεμίων δίκην, καὶ τειχῶν ἐπιβαίνουσαν,
 κἂν ταῖς ὁδοῖς βαδίζουσαν, καὶ οὐδ’ ὑπὸ τινος ἀνάγ-
 κης σκεδασθῆναι ἀνεχομένην, ἀλλ’ ὄον μετὰ τινος

συμφορίας τῆν ἔφοδον ποιουμένην. « Καταβαρυνόμε- A
νοι ἐν τοῖς ὅπλοις αὐτῶν πορεύσονται, καὶ ἐν τοῖς
βλέψιν αὐτῶν πεσοῦνται, καὶ οὐ μὴ συντελεσθῶσιν. »
Ἔπλα δὲ αἱ μὲν ἀκρίδες ἔχουσι φυσικά, ὀδόντας, καὶ
περὰ, καὶ πριονώδη κῶλα · οἱ δὲ πολέμιοι τὰ ἀπὸ
τῆς τέχνης πορισθέντα τῆ φύσει. Ἄλλα καὶ οὗτοι,
φῆσι. κἀκείνοι τοῖς ὅπλοις διηλεκτῶς χρῆσονται. Καὶ
πολεμοῦντες ⁶⁰ γὰρ ἐν τοῖς σφοδρότεροις πολέμοις,
καὶ σιδηροφοροῦντες σιτίων καὶ σίτου μεταλαγχά-
νευιν εἰθῶσαι, τῶν πελαζόντων αὐτοῖς πολεμίων τὰς
ἐφόδους δειμαίνοντες· Τὸ οὖν, *Πεσοῦνται ἐν τοῖς βέ-
λαισιν αὐτῶν*, τὸ μετὰ τῶν ὅπλων διαναπαύεσθαι
λέγει. τὸ δὲ, *Οὐ μὴ συντελεσθῶσιν*, ἀντὶ τοῦ, κό-
ρον οὐ λήφονται τῶν πολεμίων ⁶¹ · οὐδὲ μὴ αἱ ἀκρί-
δες τῆς βρώσεως. Εἶτα ἐπάγει, ὡς οὐκ ἀπόχρη τῶν
περιβόλων τὸ ὕψος ἐμποδῶν τῆ τούτων εἰσόδῳ γενέ-
σσαι· ἀλλὰ βράδιως μὲν ὑπερδῆσονται τὰ τεῖχη, κλέ-
πταις δὲ παραπλησίως διὰ θυρίδων εἰς τὰς οἰκίας
εἰσελεύσονται. Καὶ τοῦτο δὲ οὐ μόνον ὑπὸ πολεμίων,
ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀκρίδων γεγενημένον πολλάκις εἶθε-
σάμεθα · οὐ πετόμεναι γὰρ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν
οἴκους εἰσάσι.

ἵ, α'. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ,
καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός · ὁ ἥλιος καὶ σελήνη ⁶² συ-
σκοτάσουσι, καὶ τὰ ἀστρα οὐ δώσουσι τὸ φέγγος αὐ-
τῶν. Καὶ Κύριος δώσει φωνὴν αὐτοῦ πρὸ προσώπου
δυνάμεως αὐτοῦ, ὅτι πολλὴ ἔστιν ἡ παρεμβολὴ αὐ-
τοῦ. » Ταῦτα δὲ εἰκὸς μὲν καὶ δι' αὐτῶν γενέσθαι
τῶν πραγμάτων · φωνὴν γὰρ καλεῖ τὴν βροντὴν, καὶ
ἡλίου δὲ καὶ σελήνης ἐκλείψεις πολλάκις γεγενημέ-
νας· εἰθεασάμεθα, καὶ τὰ ἀστρα ὑπὸ αὐχμοῦ τινος
ἔστιν ὅτε ἀμυδρὰ γίνεται σφόδρα · καὶ ἡ γῆ δὲ κλο-
νουμένη, τοῦ Θεοῦ παραδηλοὶ τὴν ὀργήν. Καὶ ἐτέρως
δὲ δυνατὸν ταῦτα νοῆσαι · οἱ γὰρ ἐν συμφοραῖς ὄντες,
οἷον ἐν σκότι τινι διάγοντες, οὐ τῆς τῶν οὐρανῶν
ἐπαισθάνονται στάσεως, οὐ τὴν γῆν ἀκίνητον ὑπο-
λαμβάνουσιν εἶναι, οὐκ ἐν φωτὶ τὴν ἡμέραν, οὐκ ἐν
αὐγῇ τινι συμμέτρῳ τὴν νύκτα, ἀλλ' ἅπαντα ἄρδην
ἀνατετράφθαι νομίζουσι. Τούτοις ἐπάγει · « Ὅτι ἰσχυ-
ρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ. » Ἀντὶ τοῦ, οὐδεὶς Θεοῦ λόγος
ἐρημος ἔργων μένει· ὁ γὰρ ἂν εἴπῃ, τοῦτο εὐθὺς εἰς
ἔργον χωρεῖ. « Διότι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου,
μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς σφόδρα, καὶ τίς ἔσται ἰκανὸς
αὐτῇ ; » Τοιαῦτα ⁶⁴, φησὶν, ὅμιν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς
ἐπάξει κακὰ, ὥστε κατὰ πάσαν ταῦτα δηλὰ γενέσθαι
τὴν οἰκουμένην. *Ἡμέραν γὰρ μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ*
κέκλιχε τὴν εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους τῶν ἐπαχθησο-
μένων δεινῶν διατρέχουσαν φήμην. Ἀντιστῆναι δὲ
τοῖς ἐπαγομένοις ὑπὸ Θεοῦ κακοῖς οὐδεὶς ἀνθρώπων
δυνήσεται. Μετὰ ταῦτα τὰς ἀπηχεῖς ἀπειλάς εἰς
παραίνεσιν καὶ συμβουλὴν τρέπει τὸν λόγον,

β'. « Ἐπιστράφητε, λέγων, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας
ὑμῶν » μὴ μερίζοντες ταύτην εἰς ἡδονὰς καὶ εὐχὰς
ἀλλὰ νηστεία καὶ δάκρυσι χρώμενοι.

« Aggravati armis suis ibunt, et in jaculis suis
cadent et non consumerunt. » Arma autem ha-
bent, locustæ quidem, naturalia, dentes, alas, et
serrata membra : hostes vero, ea quæ ars suppo-
ditat naturæ. Sed et hi, inquit, et illi, assidue armis
utentur. Nam qui bellum gerunt, in gravissimis
bellis, armati et cibum et somnum capere solent,
hostium sibi appropinquantium impetum me-
tuentes. *In jaculis ergo suis cadent*, dixit, hoc
est, una cum armis suis requiescent. *Non consu-
mentur* autem, idem est quod, hostibus non satia-
buntur : neque enim locustæ satietate cibi ca-
piuntur. [9] Post hæc addit, non murorum altitu-
dinem satis fore ad prohibendos hostes ab ingressu :
sed fore ut muros expedite **1392** transcendant,
et sicut fures per fenestras domos ingrediantur.
Id quod non solum ab hostibus, sed etiam a lo-
custis sæpe factum vidimus : nam non solum
volando, sed etiam ad muros irrependo, per fene-
stras domos penetrant.

τειχῶν ⁶⁵ ἀνέρπουσαι, διὰ τῶν φωταγωγῶν εἰς τοὺς

VERS. 10, 11. « Ante faciem ejus confundetur
terra, et commovebitur cælum : sol et luna obte-
nebrabuntur : et stellæ non dæbunt lumen suum. Et
Dominus dabit vocem suam a facie virtutis suæ :
quoniam multa sunt castra ejus. » Hæc autem
rebus ipsis fieri vero proximum est : nam *vocem*
vocat tonitru, solis autem et lunæ defectiones
sæpe fieri perspeximus, astraque ex squalore
quodam interdum valde obscurantur, et terræ
quoque concussio Dei iram ostendit. Possunt vero
et alia ratione hæc intelligi. Qui enim in calami-
tatibus versantur, tanquam in tenebris quibusdam
degentes, nec cælorum statim sensu capiunt, nec
esse terram immobilem existimant : non in luco
diem, non in moderato aliquo fulgore noctem,
sed funditus inversa esse omnia arbitrantur. His
adjungit : « Quoniam fortia opera sermonum
illius. » Hoc est, Nullus Dei sermo rebus destitu-
tus manet : sed quod dicit, confestim opere perfici-
tur. « Quia magnus dies Domini, magnus et
valde illustris : et quis sustinere poterit eum ? »
Talia Deus vobis inferet mala, ut universo orbi
terræ manifesta fiant. *Diem enim magnum et illu-
strem* vocavit famam inferendarum calamitatum
ad omnes homines **1393** pervagantem. Malis
autem, quæ Deus infligit, mortalium nullus resi-
stere poterit. Post has horribiles minas ad conso-
lationem et consilium convertit sermonem, di-
cens :

VERS. 12. « Convertimini (ad Dominum) toto
corde vestro : » non dividentes ipsum in votu-
ptates et preces, sed jejunio et lacrymis operam
dantes.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁰ πολ. C addit, καὶ διαναπαυόμενοι · σιδηροφοροῦντες. Sequitur, γὰρ ἐν τοῖς, x. τ. λ. Ex his solum
σιδηροφ. post πολέμοις supplere visum est. ⁶¹ πολ. Ita cum C legimus. Sirm. πολέμων. ⁶² C τοίχων.
⁶³ σελ. C πρῶτη. ἡ. ⁶⁴ Τοιαῦτα. C αὐτά.

VERS. 15. « Et scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. » Hoc est, Cogitationes compunctionis mente versate, et animi perveraciam emollite, et salutaria capite consilia, nequitiaque via relicta, ad Deum ducentem viam summa cum contentione ingredimini : nam misericordiae et patientiae multi apud eum fontes existunt, et patientia utens solet minas reipsa non exsequi. Hoc enim significavit, dicens : « Et poenitet eum malorum, » hoc est, perterrificans quidem poenarum minis, sed facta hominum in melius commutatione, commutans et ipse minas in id quod gratum est. Neque enim universorum Deus nunc hoc, nunc illud vult, neque similiter ut nos, eum poenitet eorum quae facit : sed etiam dum minatur, habet apud se misericordiam, quam his quos peccatorum poenitet, largitur : rursus cum bona promittit, non ignorat qui boni sint, quive donis suis indigni ; et illis quidem dona praebet, his vero contra quam pollicetur impertit. Promissionibus enim et minis ad utilitatem (hominum) uti solet : ut has metuentes, illas exoptantes, vitam ad legem compositam **1394** agant. Post haec propheta cum quadam dubitatione divinam clementiam pollicetur, hoc etiam modo stupidos exterrrens.

VERS. 14. « Quis novit, an revertatur, et poeniteat eum, et relinquat post se benedictionem, sacrificium, et libamen Domino Deo nostro ? » Verisimile est, inquit, fore ut minis sine effectu relictis, solita nos honorum copia cumulet, ut et solitum altari cultum offeramus. *Benedictionem* enim, honorum vocavit suppeditationem. Cum hac igitur, inquit, spe,

VERS. 15. « Clangite tuba in Sione : » [16] in junio et divino cultu omnem populum congregantes, ut omnis Ecclesia studiose det operam poenitentiae. Majores autem natu praeeant, omnique aetas intersit, ne infantibus quidem lactentibus exceptis. Et qui nuper etiam sponsale jugum subierunt, nuptialibus convivii relictis, simul cum caetero populo poenitentiae lacrymas profundant. Sacerdotum autem collegium ad templi fores, et altare quod est praeforibus ejus, lugens et ejulans universorum Deum placare studeat his verbis :

VERS. 17. « Parce, Domine, populo tuo, et ne dederis hereditatem tuam in opprobrium, ut dominentur illis gentes : ne dicant in nationibus : Ubi est Deus eorum ? » Hic ergo aperte ostendit, fore ut ob Sennacherimum supplicationes instituantur, ob quem etiam rex Ezechias magnum prophetam Isaiam rogavit, ut pro populo legationem ad Deum obiret. [18] Quae vero subjiciuntur, docent, **1395** terrae quoque fruges divinitus injectis, legis labefa-

γα'. « Καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν. » Τουτέστι, τοῖς τῆς κατανύξεως χρίσασθε λογισμοῖς, καὶ τὸ ἀπειθὲς τῆς διανοίας καταμαλάξατε, καὶ τὰς ἐπιωφελεῖς ὑποδέξασθε συμβουλίας, καὶ τὴν τῆς κακίας καταλιπόντες ὁδὸν, τὴν πρὸς θεὸν ἄγουσαν συντόμως ὀδεύετε· οἴκτου γὰρ καὶ ἐλέου πολλὰ παρ' αὐτῷ πηγαί, καὶ μακροθυμίᾳ χρώμενος οἶδεν εἰς ἔργον μὴ φέρειν τὰς ἀπειλας. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· « Καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις· » ἀντὶ τοῦ, δεδιτόμενος μὲν ταῖς τῶν κολάσεων ἀπειλαῖς, ταῖς δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τὸ χρεῖττον μεταβολαῖς συµμεταβάλλων ἐπὶ τὸ θυμῆρες τὰς ἀπειλάς. Ὁ γὰρ τῶν ὅλων θεὸς οὐ νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δὲ ἐκεῖνα βουλευέται, οὐδὲ παραπλήσιος ἡμῖν ⁶⁶, ἐφ' οἷς πράττει μετανοεῖ· ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν ἔχει παρ' αὐτῷ τὸν ἔλεον, ὃν τοῖς μεταμειλομένοις ἐφ' οἷς ἐξήμαρτον χορηγεῖ· καὶ ἀγαθὸς ὑπισχνούμενος οἶδε τοὺς τε ἀγαθοὺς, καὶ τοὺς ἀναξίους ⁶⁶ τῶν δωρῶν· καὶ τοῖς μὲν ταῦτα ὀρέγει, τοῖς δὲ τάναντία ὧν ὑπισχνεῖται δίδωσιν. Ὑποσχέσει γὰρ καὶ ἀπειλαῖς πρὸς ὠφέλειαν κέρρηται, ἵνα τὰς μὲν δεδιότας, τὰς δὲ ποθοῦντας, τὴν ἐνομοῦ πολιτείαν ἀσπάσωνται. Ἐἴτα μετὰ τίνος ἀμφιβολίας ὁ προφήτης τὴν θεῖαν εὐμένειαν ἐπαγγέλλεται, κἀν ⁶⁷ τοῦτω τοῖς ἀνασθήτους φοβῶν.

ιδ'. « Τίς οἶδεν, εἰ ἐπιστρέψει, καὶ μετανοήσει, καὶ ὑπολείψεται ὀπίσω αὐτοῦ εὐλογίαν, θυσίαν, καὶ σπονδὴν Κυρίῳ τῷ θεῷ ἡμῶν ; » Εἰκόδες, φησὶν, ὅτι τὰς ἀπειλάς καταλιπὼν ἀταλεῖς, τὴν συνθήκην τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἀφθονίαν δωρήσεται, ὥστε καὶ τὴν συνθήκην λατρείαν τῷ θεοσυστηρίῳ προσφέρειν. *Εὐλογίαν* γὰρ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐκάλεσε χορηγίαν. Μετ' αὐτῆς ⁶⁸ τοίνυν, φησὶ, τῆς ἐλπίδος,

ιε'. « Σαλπίζατε σάλπιγγι ἐν Σιών· » ἐν νηστείᾳ καὶ θεοῦ θεραπείᾳ πάντα συναθροίζοντες τὸν λαόν, ὥστε πάσαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐκθύμως τῇ μεταμελείᾳ προσέχειν. Ἦγέσθωσαν δὲ οἱ τὸν πλεῖον βαθικότες χρόνον· παρέστω δὲ καὶ πᾶσα ἡλικία, μηδὲ τῶν ὑπομαζίων ὑπολειπομένων βρεφῶν. Καὶ οἱ ἀρτι δὲ δεξάμενοι τὸν τοῦ γάμου ζυγόν, τὰς γαμηλίους εὐωχίας καταλιπόντες, μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸ τῆς μετανοίας προχείτωσαν δάκρυον. Ὁ δὲ τῶν ἱερῶν σύλλογος παρὰ τὰς τοῦ ναοῦ πύλας, καὶ τὸ πρὸ τούτων θεοσυστήριον, ὀλοφυρόμενος καὶ ποτνιώμενος, τὸν τῶν ὅλων ἐξιλευσθῶν θεόν, βοῶν·

ιζ'. « Φεῖσαι, Κύριε, τοῦ λαοῦ σου, καὶ μὴ δῆς τὴν κληρονομίαν σου εἰς ἐνειδος, τοῦ κατάρξει ⁶⁹ αὐτῶν ἔθνη, ὅπως μὴ εἰπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Ποῦ ἔστιν ὁ θεὸς αὐτῶν ; » Ἐνταῦθα μὲν οὖν σαφῶς ἐδίδαξεν, ὅτι ⁷⁰ περὶ τοῦ Σενναχησιμ ἡ ἱκετεία προσήγετο, δι' ὃν καὶ Ἐζεκιᾶς ὁ βασιλεὺς τὸν μέγαν προφήτην Ἔσαϊαν ἐλιπέρησε τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πρεσβίαν προσενεγκεῖν τῷ θεῷ. Τὰ δὲ ἐπαγόμενα διδάσκει, ὡς καὶ οἱ ἐκ γῆς καρποὶ ταῖς θεηλάτοις

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ ἡμ. Des. in C. ⁶⁶ ἀν. C ἀξίους. ⁶⁷ C καί. ⁶⁸ C μετὰ ταύτης. ⁶⁹ κατ. Edit. prior praenittebat μή, quod expungendum fuit. ⁷⁰ ἔστ. C ὡς.

πικρῶς ἐλωθήθησαν. Δεξάμενος γὰρ τὴν μεταμέλειαν ὁ Δεσπότης, ὑπισχείνεται αὐτοῖς δῶσειν καὶ τὸν σῖτον, καὶ τὸν σῖνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ δῶσειν μετὰ φιλοτιμίας ὅτι πλείστης. Προσέθηκε γὰρ, ὅτι: « Ἐμπαλιθθήσεσθε αὐτῶν. » Τούτέστιν, Εἰς κόρον αὐτῶν ἀπολαύσετε. « Καὶ οὐ δώσω ὑμᾶς οὐκέτι εἰς ὀνειδισμὸν ἐν ἡ τοῖς ἔθνεσιν. » Κατάλληλος τῇ αἰτήσει ἡ δόσις· ἐπειδὴ γὰρ ἱκετεύοντες ἔλεγον· « Μὴ δῶς τὴν κληρονομίαν σου εἰς θνεῖδας, καὶ μὴ εἴπωσιν ἐν τοῖς ἔθνεσι· Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν; » ἀρμόττουσαν ταῖς ἱκεταίαις τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο, ὅτι Οὐκ ἔσσω ὑμᾶς ἐπιχάρτους τοῖς ὁμόροις γενέσθαι, ἀλλὰ τῆς παρ' ἐμοῦ μεταδώσω προνοίας, ὥστε γινῶναι χάριτους διὰ τῶν εἰς ὑμᾶς γιγνομένων, τοῦ Θεοῦ ὑμῶν τὴν ἰσχύον.

κ. « Καὶ τὴν ἀπὸ βορρᾶ δὲ ἐκδιώξω ἀπ' ὑμῶν, καὶ ἐξοίσω αὐτὸν εἰς γῆν ἀνδρον, καὶ ἀφανῶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὰ ὅπισθα αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἀναθήσεται ἡ σαπρία αὐτοῦ, καὶ ἀναθήσεται ὁ βρῶμος αὐτοῦ, ὅτι ἐμεγάλυνε τὰ ἔργα αὐτοῦ. » Τὸν ἀπὸ βορρᾶ τὸν Ἀσσύριον λέγει, ὃν πάλαι μὲν ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασε, τοὺς πλείστους αὐτῶν δι' ἀγγέλου κατακοντίσας, μετὰ δὲ ταῦτα Βαβυλωνίων παποίηκε παρανάλωμα, Βαβυλωνίους δὲ πάλιν τοῖς Πέρσαις παρέδωκε. *Θαλάσσης* τοῖνον τὰς στρατίας καλεῖ *πρώτην* μὲν τὴν Βαβυλωνίων, ὑφ' ἧν τὰ ἐν Νινευὶ κατελύθη βασιλεία· *ἐσχάτην* δὲ τὴν Περσῶν. Ἰσῆτοι γὰρ ἠγομένου τοῦ Κύρου, καὶ εἶλον τὴν Βαβυλῶνα, καὶ τοὺς πλείστους ἀνέβλιν, τοὺς δὲ ἄλλους ἐξηνδραπόδισαν. *Σαπρίαν* δὲ καὶ *βρῶμον* τὴν μετὰ τὸν θάνατον δυσωδίαν ἐκάλεισεν· ἀτάφων γὰρ, ὡς ἐν πολέμῳ, τῶν σωμάτων ριφέντων, καὶ ταῦτα παρηκολούθησε. Τοιγάρτοι τούτων, φησι, παρ' ἐμοῦ γιγνομέων.

κζ. « Θάρσει, γῆ, χαίρει, καὶ εὐφραίνου, ὅτι ἐμεγάλυνε Κύριος τοῦ ποιῆσαι. » Καὶ ἵνα μὴ πάντα καταλέγων πέρα τοῦ μέτρου μηχανῶ, καὶ τοῖς κτήνεσιν ὁμοίως παρακαλεῖται θάρρειν, ὡς ἡμῶν συνήθως ἐσομένων, καὶ τῆς πᾶς φανησομένης, καὶ νομῆς ἐσομένης εἰς κόρον, καὶ ἀμπελων, καὶ συκῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀκροδύων τοῖς παντοδαποῖς βριθόντων καρποῖς. Ἄηλον δὲ ὅτι τῇ γῆ καὶ τοῖς κτήνεσιν οὐχ ὡς λογικοῖς διαλέγεται, ἀλλὰ πάντοθεν τοῖς ἀθυμοῦσι ψυχαγωγίαν προσφέρει. Διὸ καταλιπὼν εὐθύς τὴν ἀψυχον γῆν, καὶ τῶν ἀλόγων τὰ γένη, ἐπὶ τὴν φύσιν μετέβη τὴν λογικὴν.

κγ. « Καὶ τὰ τέκνα Σιών, χαίριτε, καὶ εὐφραίνεσθε ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν. » Τὰς γὰρ ἀναγκαίας ὑμῖν χορηγήσει χρείας, καὶ παρέξει τὸν ὅσον εἰς καιρὸν, τὸν τε *πρώτιον* καὶ τὸν *δῆμιον*, καθάπερ καὶ πρόσθεν ἀπελαύετε. Τσαυτὴ δὲ ἔσται φορὰ τῶν ὠραίων, ὡς καὶ τὰς ἀλώας ὑπὸ τῶν ἀσταχῶν στενοχωρεῖσθαι, καὶ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου τὰς ληνοῦς

ctatas esse. [19] Suscepta enim eorum poenitentia, Dominus pollicetur se eis daturum esse frumentum, vinum et oleum, daturumque cum munificentia quam maxima. Adjecit enim: « Et implebimini ex eis. » Hoc est, ad saturitatem eis fruimini. « Et non dabo vos ultra in opprobrium in gentibus. » Convenit postulatis donum. Nam quia rogantes dixerant: « Ne dederis hereditatem tuam in opprobrium, et ne dicant in gentibus: Ubi est Deus eorum? » congruens precibus responsum dedit: Non permittam vos ludibrio et voluptati esse finitimis vestris; sed vos cura mea dignabor, adeoque illi quoque cognituri sint ex meis in vos benefactis Dei vestri robur.

B VERS. 20. « Et cum, qui ab aquilone est, repellam a vobis, et educam eum in terram quæ est sine aqua: et disperdam agmen ejus primum in mare primum, et postremam ejus partem in mare novissimum, et ascendet fetor odorem ejus, et ascendet fetor illius, quoniam magnificavit opera sua. » Eum qui est ab aquilone, Assyrium vocat, quem Hierosolymis olim expulit, plurimis illorum per angelum interfectis: posthæc vero in Babyloniorum potestatem redegit, Babylonios autem rursus Persis tradidit. *Maria* igitur appellat exercitus: *primum* quidem Babyloniorum, a quibus regia, quæ erat apud Nineven, destructa est: *novissimum* vero, Persarum. Ili enim duce Cyro Babylonem ceperunt, et plurimos sustulerunt, alios vero captivos abduxerunt. **1396** *Putredinem* autem, et *fetorem* vocavit tetrum odorem post mortem: corporibus enim, ut in bello fit, insepultis, hæc etiam secuta sunt. Igitur his a me factis, inquit,

VERS. 21. « Confide, terra, gaude atque lætare, quia magnificavit Dominus ut faceret. » [22] Et ne omnia persequendo modum excedam, etiam jumenta confidere jubet, quod nimirum et pluvie de more futuræ sint, et herbe producendæ, pabulumque ad satietatem abundaturum: vineæ etiam, et ficus, et cæteræ arbores omnium fructuum copiam editoræ. Planum est autem, eum non tantam illis ratio insit, terram alloqui et jumenta: sed omni ex parte mæstis et afflictis consolationem captat. Quamobrem inanimata terra mox relicta, rationeque expertibus jumentis, ad naturam ratione præditam se convertit.

VERS. 23. « Et filii Sionis, gaudete, atque lætami de Domino Deo vestro. » Vobis enim usus necessarios suppeditabit, et præbebit suo tempore *imbrem matutinum et serotinum*, sicut antea fruebimini. [24] Tanta autem erit fructuum redundantia, ut aræ angustiores futuræ sint quam ut fruges recipere queant, et torcularia vino et oleo diffuant.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹ ἢν. Et C suppl. ²⁰ Rec. lect. est ἐξώσω. ²¹ A ἐμεγαλύνθη. ²² ἠγησαμένου. ²³ C πανταχόθεν.

E docens aperte, illos non hostiem modo incur-
sionem sustinuisse, sed a locusta etiam, aliisque
graviter vexatos fuisse, statim subjungit :

VERS. 25. « Et reddam vobis pro annis, in qui-
bus comedit locusta, et bruchus, et rubigo, et
eruca, fortitudo mea magna, quam misi in vos. »
Magnam autem fortitudinem suam vocavit erucam,
1397 non quod æque magnum robur habeat illa,
quam « qui respicit terram, et facit eam tremere,
qui tangit montes, et fumigant, qui increpat mare,
et exsiccet », » et mille alia majora facere potest;
sed quia major, quæ per hanc illis illata est per-
nicias, ideo *magnam* illam appellavit *fortitudinem*
suam.

VERS. 26. « Et vescemini comedentes, et satu-
rabimini, et laudabitis nomen Domini Dei vestri,
qui fecit vobiscum mirabilia. » Hoc enim honorum
est caput, non bonis ad satietatem repleri, sed
honorum largitorem laudare. Iis vero qui sic grato
sunt animo, et divinorum beneficiorum memoriam
retinent, promittit futurum, « ut non confundatur
populus ejus in æternum. » Quodsi nunc Judæi in
confusione sunt, non ideo Deus, qui mentiri non
potest, in promissionibus suis mentitus est; sed
ipsi promissionibus indignos se reddiderunt, in-
grati in benefactorem effecti, qui patremfamilias
Beelzebub vocaverunt, hæredemque interfecerunt,
et non solum fructus in tempore non retulerunt,
sed etiam hæreditatem rapere conati sunt.

VERS. 27. « Et scietis, in medio Israelis me esse : et
me esse Dominum Deum vestrum, nec quemquam
amplius esse præter me. » Experimento enim per-
cipietis, me, curam vestri gerentem, vobiscum ha-
bitare non gravari, cui cælum thronus est, et ter-
ra scabellum pedum : cognoscetis vero etiam ido-
lorum vestrorum imbecillitatem, et me solum esse
Deum, qui delinquentes corrigere, et misereri po-
nientium **1398** possim. In his autem cogitatio-
nibus permanentes, in omni securitate vivetis, ne-
que amplius gentium opprobria perferetis. Post-
quam hoc modo reditum prædixit, et servitutis de-
pulsionem, et divinitus datam libertatem, et anni-
vbertatem fructuumque copiam, necnon erroris
depulsionem, radiosque cognitionis Dei, ostendit
pariter multiplicia divini Spiritus dona, quæ post
Unigeniti incarnationem, et salutarem passionem, et
resurrectionem, et in cælum ascensum, apostolis,
et per illos omnibus in omni orbe terrarum cre-
dentibus, largitus est universorum Deus.

VERS. 28, 29. « Et erit post hæc, » hoc est,
post reditum et veritatis cognitionem, « effundam

⁹ Psal. ciii, 32.

A ὑπερβύζειν. Καὶ διδάσκων σαφῶς, ὡς οὐ μόνον πο-
λεμικὴν ὑπέμειναν ἐφοδόν, ἀλλὰ ⁷⁶ καὶ ὑπὸ ἀκρι-
δος, καὶ τῶν ἄλλων λίαν ἐμαστιγώθησαν, εὐθύς
ἐπήγαγε :

κε'. « Καὶ ἀναποδώσω ὑμῖν ἀντὶ τῶν ἐτῶν, ἃν
κατέφαγεν ἡ ἀκρις, καὶ ὁ βρούχος, καὶ ἡ ἐρυσίδη,
καὶ ἡ κάμπη, ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη, ἣν ἐξαι-
πέσειλα εἰς ὑμᾶς. » *Δύναμιν δὲ αὐτοῦ μεγάλην* τὴν
κάμπην ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ ταύτην ἔχει δύναμιν
μεγάλην ὁ ἐπιθλιπών ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν
τρέμειν, ὁ ἀπτόμενος τῶν ὀρέων, καὶ καπνίζονται, ὁ
ἐπιτιμῶν τῇ θαλάσῃ, καὶ ξηραίνων αὐτήν, » καὶ μυρία
τούτων μείζονα δυνάμενος δρᾶν · ἀλλ' ἐπειδὴ μείζων
ἢ ἐκ ταύτης αὐτοῖς ἐγένετο βλάβη, *μεγάλην* αὐτὴν
προσηγόρευσε *δύναμιν*.

B κς'. « Καὶ φάγεσθε ἐσθλοντες, καὶ ἐμπλησθήσεσθε,
καὶ αἰνέσετε τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, ὃς
ἐποίησε μεθ' ὑμῶν θαυμάσια. » Τοῦτο γὰρ τῶν ἀγαθῶν
τὸ κεφάλαιον, οὐ τὸ εἰς κόρον ἀπολαῦσαι τῶν ἀγαθῶν,
ἀλλὰ τὸ ὑμῆσαι τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν. Τοῖς δὲ
οὕτως εὐγνωμόνως διαχειμένοις, καὶ τῶν θείων εὐ-
εργεσιῶν μεμνημένοις, ὑπισχνεῖται « τὸ μὴ καταισχυ-
θῆναι τὸν λαὸν αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. » Εἰ δὲ ἐν αἰσχύνῃ
νῦν εἰσιν Ἰουδαῖοι, οὐκ ὁ ἀψευδὴς Θεὸς τὰς ὑποσχέ-
σεις ἐψεύσατο · ἀλλ' αὐτοὶ σφᾶς αὐτοῦ ἀπέφηναν
ἀναξίους τῶν ὑποσχέσεων, ἀχάριστοι ⁷⁷ περὶ τὸν εὐ-
εργετὴν γεγεννημένοι, καὶ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζε-
βούλ ἀποκαλέσαντες, καὶ τὸν κληρονόμον ἀποκτείν-
σαντες, καὶ μὴ μόνον τοὺς καρποὺς εἰς καιρὸν ⁷⁸ οὐκ
ἀποδεδικώτες, ἀλλὰ καὶ τὴν κληρονομίαν ἀρπάσαι
C πειρασθέντες.

κς'. « Καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι ἐν μέσῳ τοῦ Ἰσραὴλ
ἐγὼ εἰμι, καὶ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν
ἕτι πλὴν ἐμοῦ. » Δι' αὐτῆς ⁷⁹ γὰρ τῆς πείρας μαθή-
σεσθε, ὅπως ὑμῶν κηδόμενος συνοικεῖν ὑμῖν ἀνέχο-
μαι, ὁ τὸν οὐρανὸν ἔχων θρόνον, τὴν δὲ γῆν ὑποπό-
διον · εἰσεσθε δὲ καὶ τῶν ὑμετέρων εἰδώλων τὴν
ἀσθένειαν, καὶ ὅτι ἐγὼ μόνος ὑπάρχω Θεός, καὶ παι-
δεύειν τοὺς πλημμελοῦντας, καὶ ἐλεεῖν τοὺς μετα-
μελουμένους δυνάμενος. Τοῦτοις δὲ τοῖς λογισμοῖς
ἐπιμένοντες, ἐν ἀδείᾳ πάσῃ βιώσεσθε, οὐκέτι τὰ τῶν
ἔθνῶν ὄνειδη δεχόμενοι. Οὕτω τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον
προαγορεύσας, καὶ τὴν τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν, καὶ
τὴν θεόδοτον ἐλευθερίαν, καὶ τὴν εὐετηρίαν, καὶ τῶν
καρπῶν τὴν ἀφθονίαν, καὶ τὴν τῆς πλάνης ἀπαλ-
λαγὴν, καὶ τῆς θεογνωσίας προειπὼν τὰς ἀκτίνας,
μηνύει καὶ τὰς παντοδαπὰς τοῦ θείου Πνεύματος
δωρεάς, ὃς μετὰ τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν,
καὶ τὸ σωτήριον πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν
εἰς οὐρανούς ἀνάβασιν, τοῖς ἱεροῖς ἐχορήγησεν ἀπο-
στόλοις ὁ τῶν ἔθνων Θεός, καὶ δι' ἐκείνων ἅπανι τοῖς
κατὰ τὴν οἰκουμένην πεπιστευκόσι.

κη', κθ'. « Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα. » Τοῦτέστι, μετὰ
τὴν ἐπάνοδον καὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. « Καὶ ⁸⁰

VARIAE LECTIONES.

⁷⁶ ἀλλὰ — ἐμαστ. Des. ibid. ⁷⁷ C ἀχρηστοί. ⁷⁸ καιρ. Ita cum C leg. Sirm. κόρον. ⁷⁹ C Διὰ ταύτης.

⁸⁰ καὶ. Des. in C.

ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ ἅ de Spiritu meo super omnem carnem : et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, et senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt. Et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo. » Hoc vero palam quidem et aperte die Pentecostes ad finem perductum est, cum loquerentur aliis linguis divini apostoli, prout Spiritus dabat eis loqui : post hæc vero per illos gratia distributa fuit omnibus credentibus, e quibus fuerunt qui in Antiochia erant prophetæ, et Agabus, qui zonam Pauli sumpsit (eunique ligavit) ; et ex Corinthiis ii ad quos Paulus scribit : « Si autem omnes prophetetis, intret autem infidelis quidam, vel idiotata, **1399** convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, et ita procidens in faciem adorabit Deum, pronuntians, vere Deum in vobis esse r. » Sed et quatuor filiae Philippi prophetiae quoque gratiam acceperunt. Nam de divino Paulo quid opus est dicere, qui Mileti quidem Ephesios seniores sic alloquebatur : « Scio enim, intraturos esse post discessum meum lupos rapaces apud vos, non parcentes gregi, et fore ut ex vobis ipsis exsurgant viri loquentes perversa? » Ad Timotheum vero scribens, clamat : « In novissimis diebus instabunt tempora periculosa : erunt enim homines seipsum amantes, cupidum, » et reliqua. Et rursus : « Spiritus autem manifeste dicit, fore ut in novissimis temporibus discedant quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, » et reliqua. Sed supervacaneum est, quod conor, prophetiae veritatem demonstrare. Permansit enim ad nostra usque tempora hoc donum : et sunt inter sanctos, qui puram mentis aciem habentes, multa de futuris et prænoscunt et prædicunt. Explicatis ad hunc modum donis quæ Spiritus divinus post primum Salvatoris nostri adventum largitus est, prædicit etiam ea, quæ ante secundum adventum futura sint.

ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ ἅ de Spiritu meo super omnem carnem : et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, et senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt. Et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo. » Hoc vero palam quidem et aperte die Pentecostes ad finem perductum est, cum loquerentur aliis linguis divini apostoli, prout Spiritus dabat eis loqui : post hæc vero per illos gratia distributa fuit omnibus credentibus, e quibus fuerunt qui in Antiochia erant prophetæ, et Agabus, qui zonam Pauli sumpsit (eunique ligavit) ; et ex Corinthiis ii ad quos Paulus scribit : « Si autem omnes prophetetis, intret autem infidelis quidam, vel idiotata, **1399** convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, et ita procidens in faciem adorabit Deum, pronuntians, vere Deum in vobis esse r. » Sed et quatuor filiae Philippi prophetiae quoque gratiam acceperunt. Nam de divino Paulo quid opus est dicere, qui Mileti quidem Ephesios seniores sic alloquebatur : « Scio enim, intraturos esse post discessum meum lupos rapaces apud vos, non parcentes gregi, et fore ut ex vobis ipsis exsurgant viri loquentes perversa? » Ad Timotheum vero scribens, clamat : « In novissimis diebus instabunt tempora periculosa : erunt enim homines seipsum amantes, cupidum, » et reliqua. Et rursus : « Spiritus autem manifeste dicit, fore ut in novissimis temporibus discedant quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, » et reliqua. Sed supervacaneum est, quod conor, prophetiae veritatem demonstrare. Permansit enim ad nostra usque tempora hoc donum : et sunt inter sanctos, qui puram mentis aciem habentes, multa de futuris et prænoscunt et prædicunt. Explicatis ad hunc modum donis quæ Spiritus divinus post primum Salvatoris nostri adventum largitus est, prædicit etiam ea, quæ ante secundum adventum futura sint.

ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ ἅ de Spiritu meo super omnem carnem : et prophetabunt filii vestri et filiae vestrae, et senes vestri somnia somniant, et juvenes vestri visiones videbunt. Et super servos meos, et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo. » Hoc vero palam quidem et aperte die Pentecostes ad finem perductum est, cum loquerentur aliis linguis divini apostoli, prout Spiritus dabat eis loqui : post hæc vero per illos gratia distributa fuit omnibus credentibus, e quibus fuerunt qui in Antiochia erant prophetæ, et Agabus, qui zonam Pauli sumpsit (eunique ligavit) ; et ex Corinthiis ii ad quos Paulus scribit : « Si autem omnes prophetetis, intret autem infidelis quidam, vel idiotata, **1399** convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus, et ita procidens in faciem adorabit Deum, pronuntians, vere Deum in vobis esse r. » Sed et quatuor filiae Philippi prophetiae quoque gratiam acceperunt. Nam de divino Paulo quid opus est dicere, qui Mileti quidem Ephesios seniores sic alloquebatur : « Scio enim, intraturos esse post discessum meum lupos rapaces apud vos, non parcentes gregi, et fore ut ex vobis ipsis exsurgant viri loquentes perversa? » Ad Timotheum vero scribens, clamat : « In novissimis diebus instabunt tempora periculosa : erunt enim homines seipsum amantes, cupidum, » et reliqua. Et rursus : « Spiritus autem manifeste dicit, fore ut in novissimis temporibus discedant quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, » et reliqua. Sed supervacaneum est, quod conor, prophetiae veritatem demonstrare. Permansit enim ad nostra usque tempora hoc donum : et sunt inter sanctos, qui puram mentis aciem habentes, multa de futuris et prænoscunt et prædicunt. Explicatis ad hunc modum donis quæ Spiritus divinus post primum Salvatoris nostri adventum largitus est, prædicit etiam ea, quæ ante secundum adventum futura sint.

VERS. 30, 31. « Et dabo prodigia in caelo et super terram, sanguinem, et ignem, et vaporem fumi. Sol in tenebras convertetur : et luna in sanguinem, priusquam veniat dies Domini magnus et illustris. » **1400** Hæc etiam in sacris Evangelii Dominus prædixit : « Erunt enim, inquit, signa in caelo, sole, luna et stellis. » *Diem vero magnum et illustrem appellat secundum Salvatoris nostri adventum. Quoniam enim tempore prioris adventus ex paupere muliere in spelunca natus est, natusque positus in præsepi, et usquedum miracula edere cepit, ignotus fuit plerisque : veniens autem in*

° Act. II, 4. ° Act. XXI, 11. P I Cor. XIV, 24, 25. 17, 41. I Luc. XXI, 25.

q Act. XX, 29, 50. r II Tim. III, 1, 2. s I Tim.

VARIÆ LECTIONES.

° prop. Lectio rec. prophetiæ exstat infra, t. III, ad I Cor., l. c. °° καὶ οὕτω, x. τ. λ. Des. h. l. quæ l. c. præcedunt, καὶ οὕτω — γίνεται. °° λέγ., x. τ. λ. Infra, t. III, l. c. est, ἀπαγγέλλων, ὅτι ὁ θ. ὄντως ἐν ὑμ. ἐστι. °° ἐσχ. ἡμ. Rec. lectio l. c. est, ὀστέρους χρόνοις.

nubibus conspicietur, mille myriadibus præcuntibus, et mille millibus laudantibus, et illi omne genu flectitur cælestium, terrestrium, et inferorum ^α, merito diem illum (magnum et) illustrem appellat.

VERS. 52. « Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. » Opportune hic apponere possumus illud apostolicum : « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? aut quomodo credent ei, quem non audierunt ? quomodo autem audient sine prædicante ? » Quam ob causam apposite adjecit : « Quia in monte Sion, et in Hierosolyma erit qui salvatus erit, sicut dixit Dominus, et annuntiantes, quos Dominus vocavit. » Clare enim hic nobis sanctos apostolos expressit, quibus præceptum fuit, ut (omni creaturæ) Evangelium annuntiantes, dicentes, « Appropinquavit regnum cælorum ». In monte autem Sione, et in Hierosolyma futurus est, ait, qui salvatus erit : ostendens fore ut omnis credens in eum qui ibi in crucem actus et supplicio pro nobis datus est, salutem assequatur. Post prædicationem spiritualium donorum, ad aliud argumentum transtulit prophetiam, prædicans de Gogo et Magogo, **1401** de quibus divinus etiam Ezechiel vaticinatus est, quemadmodum post reditum ex captivitate maximis copiis bellum Hierosolymæ illaturi sint, vicinis gentibus illos, ut verisimile est, ad hanc rem sollicitantibus. Cum enim post reditum præclari evasissent et illustres, quia Cyrus (primus Persarum rex) tunc orbis terrarum imperans, eos cum donis omnique honore dimiserat, et templum ædificari jusserat, invidia in eos flagrantes, undique magnas copias coegerunt, sperantes, se urbem cum incolis capturos esse. At eos spes fefellit : quoniam ad illam ipsam urbem, Domino propugnante, et efficiente ut hostes semetipsos mutuo interficerent, funditus perierunt. Hæc Dominus per divinum Joëlem prædicans, ait :

CAP. III.

VERS. 1. « Quia ecce ego in diebus illis et in tempore illo. » Tum indicans quo tempore, subjunxit : « Quando convertero captivitatem Judæ et Hierosolymæ. » Non enim tempore spiritualium gratiarum, sed statim post reditum e Babylone,

VERS. 2. « Congregabo, inquit, omnes gentes. » Hoc est, congregari permittam, et primum eorum consilium et impetum non prohibebo; hoc enim dicit *congregabo* : non enim invitos duxit, sed volentes venire non prohibuit ^α.

« Et deducam eas in vallem **1402** Josaphat, et

Α λος · ἐρχόμενος δὲ ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἀφθίσεται, τῶν μυρίων μυριάδων ἐκείνων ἡγούμενων, καὶ τῶν χιλίων χιλιάδων ὕμνουσῶν, καὶ αὐτῷ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, εἰκότως τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπιφανῆ προσαγορεύει.

ββ'. « Καὶ ἔσται, πᾶς ὃς ἀν' ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. » Ἀλλὰ γὰρ καιρὸς εἰπεῖν τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνην φωνήν · « Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὐ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσωσι χωρὶς κηρύσσοντος; » Οὐ χάριν εἰκότως ἐπήγαγεν · « Ὅτι ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἀνασωζόμενος, καθότι εἶπεν ὁ Κύριος, καὶ εὐαγγελιζόμενοι, οὓς Κύριος προσέκληκε ^{αα}. » Σαφῶς γὰρ ἐναυθα τοὺς ἱεροὺς ἡμῖν ἀποστόλους ἐδήλωσεν, οἱ προσετάχθησαν εὐαγγελιζέσθαι, καὶ λέγειν · « Ἠγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. » Ἐν τῷ ὄρει δὲ Σιών, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀνασωζόμενον λέγει, σημαίνων, ὡς πᾶς ὁ πιστεύων εἰς τὸν ἐκεῖ σταυρωθέντα καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδεξάμενον πάθη, σωτηρίας τεύξεταί. Μετὰ τὴν πρόβησιν τῶν πνευματικῶν δωρεῶν, εἰς ἑτέραν ὑπόθεσιν τὴν προφητείαν μετένεγκε, καὶ προλέγει περὶ τοῦ Γῶγ καὶ τοῦ Μαγῶγ, περὶ ὧν καὶ ὁ θεὸς Ἰεζεκιὴλ προέθεσπισε, καὶ προλέγει, ὡς παμπληθεὶ χρησάμενοι στρατιᾷ, μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐπιστρατεύσουσι τῇ Ἱερουσαλὴμ, τῶν περιούκων ἐθνῶν, ὡς εἰκὸς, αὐτοὺς προτρέπόντων εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ γὰρ περιφανεῖς λίαν καὶ περιβλεπτοὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐγεγόνεισαν, τοῦ τρικῆδε τῆς οἰκουμένης κρατούντος (Κύρος δὲ ἦν ὁ πρῶτος Περσῶν βασιλεύσας ^{αα}), μετὰ δῶρων αὐτοῦ καὶ τιμῆς ἀπάσης προπέψαντος, καὶ τὸν θεὸν ἐνὸν οἰκοδομηθῆναι παραγγυήσαντος, φθόνῳ βαλλόμενοι πληθὴ μυρία πανταχόθεν συνήθροισαν, αὐτανδρον λαβεῖν τὴν πόλιν ἐλπίζαντες. Ἀλλ' ἐψεύθησαν τῆς ἐλπίδος · πανωλεθρίαν γὰρ παρ' αὐτὴν τὴν πόλιν ὑπέμειναν, τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὑπερμαχῆσαντος, καὶ ὑπ' ἀλλήλων αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι παρασκευάσαντος. Ταῦτα ὁ ^{αβ} Δεσπότης διὰ τοῦ θεοῦ Ἰωὴλ προαγορεύων, φησὶν ·

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

α'. « Ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. » Δεικνύς ποίῳ καιρῷ, ἐπήγαγεν · « Ὅταν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα καὶ Ἱερουσαλὴμ. » Οὐ γὰρ ἐν τῷ τῶν πνευματικῶν ^α χρισμάτων καιρῷ, ἀλλ' εὐθύς μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον,

β'. « Συνάξω, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη. » Ἄντι τοῦ, Συναχθῆναι συγχωρήσω, καὶ τὴν πρώτην αὐτῶν ὁρμὴν οὐ κωλύσω · τοῦτο γὰρ λέγει *συνάξω* · οὐ γὰρ ἀκοντας ἦγεν, ἀλλὰ βουλομένους ἐλθεῖν οὐκ ἐκώλυσεν,

« Καὶ κατάξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ^{αα} Ἰωσα-

^α Philipp. II, 10. ^α Rom. X, 14. ^{αα} Matth. III, 2, et alibi passim. ^{αβ} I Esdr. I sqq.

VARIAE LECTIONES.

^{αα} πρ. Rec. lectio est, προσέκληται. ^{αα} βαα. Ita in C legitimus. Sirm. βασιλεῖας. ^{αβ} δ. C præm. δέ. ^{αα} τοῦ. Des. apud LXX et supra, p. 1009.

φτε, και διακριθήσομαι πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, και τῆς κληρονομίας μου Ἰσραήλ· ὃ ἐπισπάρησαν ἐν τοῖς ἔθνεσι, και τὴν γῆν μου καταδιελαντο⁹⁰. (γ.) Καὶ ἐπὶ τὸν λαόν μου ἔβαλον κληρούς, και ἔδωκαν τὰ παιδάρια πόρναις, και τὰ κοράσια ἐπώλουν ἀντὶ οἴνου, και ἔπινον. » Ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς τῶν ὁμῶρων ἠγουμένων ἠκολούθουν οἱ ἄλλοι· αὐτοὶ γάρ, κατὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρόν, και τὴν γῆν καταδιελαντο, ὡς μηδενὸς ἔτι ὄντος, μήτε τοῦ δεσπόζοντος, μήτε τοῦ γεωργούτος, και τὸν κλῆρον δὲ ἔβαλον, τὰς διαιρέσεις ποιούμενοι· και τοὺς διαφυγόντας ἀπεδίδοντο, εἰς ἀσωτίαν και τρυφήν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν καταβαλλομένην καταδαπανῶντες⁹¹ τιμὴν. Τὸ δὲ, « Διακριθήσομαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου, » τέθεικε, διδάσκων, ὡς ἀπαιτήσῃ αὐτοὺς ποινὴν τῆς εἰς τὸν λαόν τολμηθείσης παρανομίας. Ἐντεῦθεν ἐγκαλεῖ τῇ Τύρῳ και τῇ Γαλιλαίᾳ τῶν ἀλλοφύλων (χώρα δὲ αὕτη τῆς Τύρου), ὅτι και αὕτη⁹¹ τῶν ταῦτα δρασαντων ἐγένετο, μνησικαχίᾳ κατὰ τοῦ λαοῦ χρησαμένη. Οἰκειούμενος δὲ τὰ εἰς τὸν λαόν τολμηθέντα, ἐφη· « Μὴ ἀνταπόδομα ὑμεῖς ἀνταποδοθεῖ μοι, ἢ μνησικαχεῖτε ὑμεῖς ἐπ' ἐμοί· » Ὅσπερ γάρ τῶν ἀποστόλων διωκομένων ὑπὸ τοῦ Σαύλου, ἀνωθεν ἔλγε· « Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις· » οἰκεία πάθη καλῶν τὰ κατ' ἐκείνων τολμώμενα· οὕτως ἐνταῦθα, πρὸς τὴν Τύρον διαλεγόμενος, τὸ πρόσωπον ἀνέληψε τοῦ λαοῦ, και εἰς ἑαυτὸν ἀνήγαγε τὰ κατ' ἐκείνου γινόμενα. Ἀπειλεῖ δὲ αὐτοῖς τὴν ταχίστην ἀπόδοσιν⁹², τῆς εἰς τὸν λαόν παρανομίας τὴν δικταίαν ἀντίδοσιν. Εἶτα λέγει και τῆς ἀδικίας τὰ εἶδη. Λαθόντες γάρ, φησὶ, τὸ ἀργύριον, και τὸ χρυσίον μου, και τὰ ἄλλα τὰ ἀνακείμενά μοι, εἰς τοὺς τῶν εἰδώλων ὑμῶν εἰσηνέγκατε ναοὺς· τοὺς δὲ διαφυγόντας τῶν Βαβυλωνίων τὴν ἐφοδὸν Ἰουδαίου· τοῖς υἱοῖς τῶν Ἑλλήνων ἀπέδοσθε, ἕνα σκοπὸν ἔχοντες, ὥστε πόρρω αὐτοὺς τῆς ὑπ' ἐμοῦ δοθείσης αὐτοῖς· κατιστῆσαι γῆς. Ἄλλ' ἐγὼ πάντοθεν αὐτοὺς συναθροίσας, ἀϋθίς αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι τὴν οἰκίαν παρασκευάσω δύναμιν, ὥστε ὑμᾶς ἐνδίκως ἀμύνασθαι, και καταλῦσαι τὴν ὑμετέραν ὄφρυν, και ἐξανδροποδίσαι, και εἰς τὰς τῆς οἰκουμένης ἑσχρατὶς ἀναγκάσαι δουλεύειν. Ἀπὸ τῆς Τύρου πάλιν εἰς τὰ Σκυθικὰ τὴν προφητείαν μετήγαγε, και κελεύει κηρῦξαι τοῖς ἔθνεσι, και διεγείραι τοὺς μαχητὰς, και ἀφορίσαι εἰς πῦλμον· τοῦτο γάρ ἐκέλευσεν ἀγιάσαι. Ἐπειδὴ γάρ ὁ ἅγιος τῶν ἑταγῶν ἑαυτὸν ἀφορίζει πραγματῶν, πᾶν τὸ εἰς τι ἀφορίζόμενον ἀγιάσαι καλεῖ· οὕτως και ἄνω, Ἀγιάσατε, ἐφη, ρηστειαν, τουτέστιν, Ἀφορίσατε. Καὶ ὁ Ἡσαίας περὶ τῶν Βαβυλωνίων· « Ἠγιασμένοι εἰσὶ, και ἐγὼ ἔγω αὐτοὺς· » ἀντὶ τοῦ, εἰς τοῦτο ἀφωρισμένοι. Εἶτα κελεύει τὰ γεωργικὰ ὄργανα εἰς πολεμικὰ μετασκευάσαι, και τὴν ἀσθενῶς διακείμενον, ὡς

A disceptabo cum eis ibi pro populo meo, et hæreditate mea Israele, qui dispersi sunt per gentes, et terram meam diviserunt. (VERS. 3.) Et super populum meum jecerunt sortes, et dederunt pueros meretricibus, et puellas vendiderunt pro vino, et biberunt. » Hinc planum sit, præeuntes finitimos populos secutos esse alios. Illi enim captivitatis tempore, et terram diviserunt, ut domimis et colonis carentem, et sortes miserunt, divisiones videlicet (agrorum) facientes; eos autem qui eadem effugerant, vendiderunt, ad libidines et delicias pecuniam, quæ in pretium soluta fuerat, convertentes. Illud autem, « Disceptabo pro populo meo, » posuit, ut doceret, se ab eis repetiturum esse pœnas scelerum in populum suum commissorum. [4] Deinde accusat Tyrum et Galilæam alienigenarum (hæc vero Tyri est regio), quod et ipsa eorum in numero esset qui hæc agebant, iram in corde retinens adversus populum. Ac sibi attribuens ea quæ in populum fuerant commissa, sic ait: « Nunquid retributionem vos redditis mihi, aut iram in corde retinetis adversus me? » Quemadmodum enim, cum Saulus apostolos persequeretur, desuper dixit: « Saule, Saule, quid me persequeris? » suas clades vocans ea quæ in illos attentabantur: sic ad Tyrum hic verba faciens, personam populi recepit, et ad se retulit quæ in populum committebantur. Minatur autem illis, se quamprimum admissam ab eis contra **1403** populum iniquitatem justa retributione compensaturum esse. Postea iniquitatis quoque species exponit. [5-8] Accipientes enim, inquit, argentum et aurum meum, aliaque mihi dedicata, in idolorum vestrorum templa transtulistis: Judæos vero, qui Babyloniorum impetum effugerant, filiis Græcorum vendidistis, hoc unum spectantes, ut procul a terra ipsis a me data eos submove-retis. Verum ego undique illos congregans, ut vires suas denuo recuperent efficiam, atque ut vos jure ulciscantur, et supercilium vestrum depri-mant, captivosque vos faciant, atque in ultimis terræ finibus servire cogant. [9] A Tyro rursus ad gentes Scythicas prophetiam convertit, et jubet prædicare gentibus, ut excitent pugnatores, et se-gregent in bellum: hoc enim vocavit *sanctificare*. Quia enim sanctus seipsum a rebus impuris se-paret, omne quod rei cuiquam destinatum est, *sanctificatum* vocat. Sic supra, *Sanctificate*, inquit, *jejunium*, hoc est, constituite. Et Isaias de Baby-loniis verba faciens: « Sanctificati sunt, inquit, et ego duco eos^b: » hoc est, ad id separati sunt. [10, 11] Jubet deinde, ut instrumenta rustica in bellicum usum transferant, et ut infirmus sicut

^a Act. ix, 4. ^b Isa. xliii, 5.

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ Edit. prior Irab. καταδιείλοντο. Ita quoque post pauca. ⁹¹ C. δαπανῶντες. ⁹² Ib. αὕτη. ⁹³ ἀπ. Ita cum C legimus. Sirm. ἀποδώσειν, commate ad αὐτοῖς posito.

robustus ad bellum instruat, et mansuetudini assuetus, protinus immutatus, se strenuum præstet, omnesque ad vallem Josaphat congregentur.

VERS. 12. « Quia ibi, inquit, sedebo, ut judicem omnes gentes in circuitu. » Hoc est, circa Hierosolymam habitantes, Idumæos, Ammanitas, Moabitæ, **1404** Amalecitas, Allophylos, Tyrios, Sidonios. Hi enim Scythicas etiam gentes contra Hierosolymam congregarunt. [13] Deinde figurate horum internecionem deridens, eadem *vindemiam* vocat; *falces* vero, hastas et gladios, quibus necati fuerunt; *torcular* autem et *lacum*, vallem illorum sanguine plenam. Et causam ultionis, « Quia completa sunt, inquit, mala eorum. » Deinde tumultum cum cædibus conjunctum depingit.

VERS. 14. « Sonitus exauditi sunt in valle judicii: quia propinquus est dies Domini, in valle judicii. » *Vallem* vero *judicii* vocavit vallem Josaphat, ut quæ judicium et sententiam in illos suscepit. [15] Solem porro dicit, et lunam, reliquasque stellas, lumine privatum iri. Ac verisimile quidem est hoc reipsa futurum, Deo in eos omnem creaturam commovenæ. Potest tamen et alia ratione intelligi. Vita enim defunctis et occisis, neque sol, neque luna, neque ulla ex stellis lucis radios immittit. Et vero repentinis malis oppressi in tenebris debebant, diem noctem existimantes.

VERS. 16. « Dominus autem de Sione clamabit, et ex Hierosolyma dabit vocem suam: et movetur cælum et terra; et Dominus parcat populo suo. » His etiam demonstrat, illa revera facta fuisse; nam *vocem* vocat tonitru: sic enim vocatum in libris Regnorum invenimus: « Fecit, inquit, Dominus voces et pluviam. » Docet itaque, futurum ut tonitribus suis **1405** circumstrepat, et terræ motibus concutiat, plagisque cælitus illatis funditus perdat. Hæc autem omnium Dominus facturus est, misericordia in populum suum utens: ut hac fruens providentia, cognoscat, inquit,

VERS. 17. « Quod ego sim Dominus Deus, habitans in monte sancto meo. » Illis vero gestis, illustris erit Hierosolyma, quippe quæ cura mea regatur: metusque omnes exteræ nationes invadet, ita ut ne viator quidem ex illis transire per eam audeat, quod erga illos facta extimescat. Hoc enim ostendit, cum dicit: « Et alienigena non transibit per eam amplius. » At prædictiones divinas ad finem pervenire impia eorum facta non sinunt. Nam omnium Deus leges ferens, et bona promittens, cum exceptione verba facit: « Si

« I Reg. xii, 17, 18, sec. LXX.

ῥωμαλέον εἰς τὴν παράταξιν εὐτραπίσασθαι, καὶ τὸν πραότητι συζῶντα, μεταβληθέντα προθύμως ἀνδραγαθίζεσθαι· πάντας δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ συναθροίζεσθαι.

ιβ'. « Ὅτι ἐκεῖ, φησὶ, καθίσω⁹³, διακρίναι πάντα τὰ ἔθνη κυκλόθεν. » Τουτέστι, τὰ κύκλῳ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντα, Ἰδουμαίους, Ἀμμανίτας, Μωαβίτας, Ἀμαληκίτας, Ἄλλοφύλους, Τυρίους, Σιδωνίους· οὗτοι γὰρ τὰ Σκυθικὰ κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἔθνη συνήθροισαν. Ἐἶτα τροπικῶς τούτων τὴν ἀναίρεσιν κωμωδῶν, *τρυγητὸν* μὲν καλεῖ τὴν σφαγὴν, *δρέπανα* δὲ τὰ δόρατα, καὶ τὰ ξίφη, δι' ὧν ἀνηρέθησαν *ληγὸν* δὲ καὶ *ἔποληγιον*, τὴν φάραγγα τῶν αἱμάτων ἐκεῖνων πεπληρωμένην. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τιμωρίας: « Ὅτι ἐπληθύνθη, φησὶ, τὰ κακὰ αὐτῶν. »

β. Ἐἶτα τὸν ἐν ταῖς σφαγαῖς ὄρυθον.
ιδ'. « Ἦχοι ἐξήχησαν ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης· ὅτι ἐγγὺς ἡμέρα⁹⁴ τοῦ Κυρίου ἐν τῇ κοιλάδι τῆς δίκης. » *Κοιλάδα* δὲ *δίκης* τὴν Ἰωσαφάτ ὠνόμασε φάραγγα, ὡς τὸ κριτήριον καὶ τὴν κατ' αὐτῶν δεξιμένην ψῆφον. Λέγει δὲ καὶ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας, τοῦ φωτὸς στέρηθῆσθαι⁹⁵. Καὶ εἰκὸς μὲν τῷ ὄντι ταῦτα γενέσθαι, τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων πᾶσαν κατ' αὐτῶν τὴν κτίσιν κινήσαντος. Ἔστι δὲ ὁμοίως καὶ ἐτέρως νοῆσαι. Τοῖς γὰρ ἔξω τῆς ζωῆς γενομένοις, καὶ θανάτῳ παραδοθεῖσιν, ὅτε ἥλιος, ὅτε σελήνη, ὅτε τις ἀστέρων, τοῦ φωτὸς καταπέμπει τὴν αἴγλην. Καὶ μέντοι καὶ ὑπὸ τῶν ἀδοκίμων κατεχόμενοι κακῶν, ἐν σκοτῷ διηγόν, νύκτα τὴν ἡμέραν νομίζοντες.

ις'. « Ὁ δὲ Κύριος ἐκ Σιών ἀνακράζεται, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ δώσει φωνὴν αὐτοῦ· καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ· ὁ δὲ Κύριος φείσεται τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. » Ἀγλοὶ δὲ διὰ τούτων, ὡς κάκεινα τῷ ὄντι γεγένηται· *φωνὴν* γὰρ καλεῖ τὴν βροντήν· οὕτως γὰρ αὐτὴν προσαγορευομένην καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις εὐρίσκομεν. « Ἐποίησε γὰρ, φησὶ, Κύριος φωνὰς καὶ ὑπέτον. » Διδάσκει τοίνυν, ὡς καὶ βρονταῖς αὐτοὺς κατακτυπήσει, καὶ σεισμοῖς κατακλονήσει, καὶ θεηλάτοις πληγαῖς ἄρδην καταναλώσει. Ταῦτα δὲ δράσει τῶν ὀλων ὁ Κύριος, οἷκτω περὶ τὸν οἰκεῖον κερχρῆμένος λαὸν, ἵνα ταύτης ἀπολαύσας τῆς προνοίας, γινῶ, φησὶν,

ιζ'. « Ὅτι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς κατασκηνῶν ἐν ὄρει⁹⁶ ἁγίῳ μου. » Τούτων δὴ γενομένων, περιβλεπτος ἔσται Ἱερουσαλήμ, ἅτε δὴ τῆς ἐμῆς ἀπολαύσασα κηδεμονίας· καὶ θεὸς καθέξει τοὺς ἄλλοφύλους ἅπαντας, ὥστε μηδὲ ὀδίτην τοιοῦτον δι' αὐτῆς παρεῖναι, τὰ εἰς ἐκείνους γεγεννημένα δειμαίνοντα. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς· « Καὶ ἀλλογενῆς⁹⁷ οὐ διελεύσεται δι' αὐτῆς οὐκέτι. » Ἄλλὰ τὰς θείας προβήσεις οὐκ εἴ ποδοβαίνειν εἰς πέρας ὑπ' αὐτῶν τὰ⁹⁷ παρανόμως γιγνόμενα. Καὶ γὰρ ὁ τῶν ὀλων Θεὸς νομοθετῶν, καὶ τὰ ἀγαθὰ ὑπισχυόμενος,

VARIÆ LECTIONES.

⁹³ Rec. lectio est, καθιῶ τοῦ διακρ. ⁹⁴ ἡμ. C præm. ἡ. ⁹⁵ C στερήσεσθαι. ⁹⁶ ὄρ. A præm. Σιών, ἐν. ⁹⁷ C ἀλλογενεῖς, et deinde διελεύσονται. A οὐκ εἰσελεύσονται. ⁹⁷ τὰ. Des. in C.

μετά διορισμοῦ ποιῖται τοὺς λόγους · Ἐάν φυλάξῃ A τὰς ἐντολάς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, καὶ ἐάν πορευῆσθε ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, καὶ ἐάν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε · ἐάν δὲ μὴ θέλητε, μὴδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδειται · Ὅστε κἂν μὴ πανταχοῦ τοιαῦτα εὕρισκωμεν, οὕτω νοῶμεν καὶ τὰ ἀορίστως λεγόμενα.

η'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀποσταλάξει τὰ ὄρη γλυκασμῶν, καὶ οἱ βουνοὶ ῥυθίσονται γάλα. » Τοὺς δὲ καρποὺς τῆς γῆς διὰ τούτων παραδηλοῖ, καὶ τῶν κτηνῶν τὴν εὐπάθειαν · τῶν γὰρ θρεμμάτων καὶ τὸ γάλα καρπός. « Καὶ πᾶσαι αἱ ἀφῆσεις τοῦδα ῥυθίσονται ὕδατα, καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου πορεύσεται, καὶ ποτιεὶ τὸν χειμάρρουν τῶν σχοίνων. » Ἀφῆσεις μὲν οὖν ὕδατων τὰς πηγὰς ὀνομάζει, πηγὴν δὲ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐκπορευομένην, τὴν τοῦ B ἀγίου Πνεύματος χάριν, περὶ ἧς καὶ ἄνω προηγόρευσεν, ἥτις οὐ μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθνη πάντα πεπότικε. Χειμάρρουν γὰρ σχοίνων τὰ ἔθνη προσγορεύει, πάλαι μὲν τῇ πλάνῃ παρασύραντα τοὺς πελάσαντας, μετὰ δὲ τὴν εἰς τὸν Κύριον πίστιν τὰ διεϊδη τῆς ἁγίας πηγῆς ὕδατα δεξάμενα, καὶ τῶν σχοίνων τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγέντα, περὶ ὧν Ἠσαίας βοᾷ · « Θυξί, οἱ ἐπισπώμενα τὰς ἁμαρτίας⁹⁸ αὐτῶν ὡς σχοινίῳ μακρῶ! » Τούτων δὲ γινόμενων,

θ'. « Αἴγυπτος εἰς ἀφανισμόν ἔσται. » Τουτέστιν, ἡ περὶ τὰ εἰδῶλα μανία σεθεσθήσεται · ἡ γὰρ Αἴγυπτος ἀρχηγὸς τῆς ἀσεθείας. « Ἡ δὲ Ἰδουμαία, φησὶν⁹⁹, εἰς πῆδον ἀφανισμοῦ. » Καὶ τὸ γῆϊνον δὲ, φησὶ, καταλυθήσεται φρήνημα. Ἐδῶμ γὰρ ὁ ἐρυθρὸς καὶ γῆϊνός ἐρμηνεύεται. Καὶ¹ κατὰ τὴν ἱστορίαν δὲ δυνατόν τὰ εἰρημένα νοῆσαι · Αἴγυπτον μὲν ἀφανιζομένην τῇ στερηθεί τῆς βασιλείας · Καμβύστης γὰρ αὐτὴν ὁ Κύριος παῖς καταλύει · καὶ ἡ Ἰδουμαία δὲ τὴν ἐρημίαν ὑπέμεινε, ὡς καὶ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα. Ταῦτα δὲ, φησὶ, πείσονται δικαιοὶ τίνοντες ὑπὲρ ὧν τὸν Ἰούδαν ἠδίκησαν. Δίκαιοι γὰρ τὸ αἷμα τὸ ἀθῶον ἐκάλεσαν, ἀντὶ τοῦ, ἄνευ τινὸς αἰτίας εὐλόγου τὰς κατ' αὐτῶν τετολμηκαὶ σφαγὰς.

κ', κα'. « Ἡ δὲ Ἰουδαία εἰς τὸν αἰῶνα κατοικήθησεται, καὶ Ἱερουσαλήμ εἰς γενεὰς γενεῶν. Καὶ ἐκζητήσω τὸ αἷμα αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἀθῶσω, καὶ Κύριος κατασκηνώσει ἐν Σιών. » Δίκαιος γὰρ ὧν, φησὶν, οὐκ ἀνέξομαι καταλιπεῖν τοὺς ἠδίκημένους ἀτημελήτους, ἀλλὰ τοὺς ἠδικηκότας κολάσω · τούτους δὲ τῆς ἐμῆς ἀξιώσω προνομίας, ἐν τῇ Σιών τὴν ἐμμοῦτοῦ δεικνὺς ἐπιφάνειαν. Τὸ δὲ, « Εἰς τὸν αἰῶνα ἡ Ἰουδαία κατοικήθησεται, » νοήσωμεν κατὰ τὴν ἄνω ἡμῖν εἰρημένην διάνοιαν. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἀναξίοις τὰς ἀγαθὰς ὑποσχέσεις δίκαιον χορηγεῖν τὸν Θεόν, δίκαιον ὄντα, καὶ μυστατόμενον ἀδικίαν. Ἐαυτοῖς τοιγαροῦν Ἰουδαῖοι πρόξενοι γεγόνασι τῆς εἰς· τὴ

servaveris mandata Domini Dei tui, et si inceseritis in viis ejus, et si volueritis et audiveritis me, bona terræ comedetis : si autem nolueritis, neque audiveritis me, gladius vos devorabit^d. » Licet itaque talia nullibi inveniamus, sic tamen intelligamus etiam ea quæ indefinite dicuntur.

VERS. 18. « Et erit in die illo, stillabunt montes dulcedinem, et colles diffluent lacte. » Fruges autem terræ per hæc designat, et pecorum integram valetudinem : nam pecorum quoque fructus est lac. « Et omnes emissiones Judæe fluent aquis : et fons e domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem funicularum. » Emissiones quidem aquarum **1406** vocat fontes : fontem vero e domo Domini egredientem, Spiritus sancti gratiam, de qua etiam supra prædixit, quæ non solum Judæos, sed etiam omnes gentes irrigavit. Torrentem enim funicularum vocat gentes, quæ olim quidem superstitionis errore vicinos implicabant suos ; postquam vero in Dominum crediderunt, limpidas aquas divini fontis exceperunt, funiculisque peccati se liberaverunt, de quibus Isaias clamat : « Væ illis qui trabunt peccata sua velut funiculo longo^{e!} » His autem peractis,

VERS. 19. « Ægyptus in perditione erit. » Hoc est, insanum circa idola studium delebitur. Ægyptus, enim dux impietatis et princeps exstitit. « Et Idumæa in campum desolationis. » Fastus, inquit, terrenus destruetur. Edom enim ruber et terrenus exponitur. Tametsi ad sensum quoque historicum hæc intelligi licet, Ægyptum quidem fore in perditione, per privationem regni, quia Cambyses Cyri filius, illud evertit, et Idumæa quoque vastationem sustinuit, ut res ipsæ testantur. Hæc autem, ait, patientur, pœnas persolventes pro his quæ inique commiserunt contra Judam. Sanguinem enim justum appellavit innocentem : quasi dicat, illos sine justa causa eorum cædes perpetrasse.

VERS. 20, 21. « Judæa autem in æternum habitabitur, et Hierosolyma in generationes generationum. Et requiram sanguinem eorum, eumque inultum esse non patiar, et Dominus habitabit in Sione. » Nam cum justus sim, inquit, injuria affectos non relinquam neglectos ; sed de iis qui injuriam intulerunt pœnas sumam, **1407** hos vero providentia mea ornabo, in Sione apparitionem meam exhibens. Istud autem, « In æternum Judæa habitabitur, » juxta supra dictum a nobis sensum intelligamus. Neque enim indignis bona promissa præstare Deum, æquum est, cum sit justus, et abhorrens ab iniquitate. Judæi itaque suæ in gen-

^d Deut. xi, 13 sqq. Isa. v, 18.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁸ C ταῖς ἁμαρτίαις. ⁹⁹ φησ. Des. in C. ¹ καὶ. Des. ibid.

tes dispersionis auctores sibi exstiterunt, quia in A benefactorem insanierunt. Nos autem, pro illis in sponsæ locum vocati, sponsum, qui nos adamavit maximisque donis cumulavit, perpetuo et ardentè diligamus, ne æternis promissionibus excidamus, quarum utinam compotes fieri omnes possimus gratia Salvatoris nostri Jesu Christi: quocum Patri gloria, simul cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἔθνη διασπορᾶς, κατὰ τοῦ εὐεργέτου λυτῆσαντες - ἡμεῖς δὲ, οἱ ἀντ' ἐκείνων εἰς νύμφης τάξιν κληθέντες, τὸν ἀγαπήσαντα νυμφίον καὶ μεγίστων δωρεῶν ἀξιώσαντα θερμῶς ἀγαπῶντες διατελώμεν, ἵνα μὴ τῶν αἰωνίων ἐκπέσωμεν ὀπισθέσσω, ὧν εἴη πάντας ἡμᾶς τυχεῖν χάριτι τοῦ σωσῆτός Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΩΣ.

BEATI THEODORETI

CYRENSIS EPISCOPI

COMMENTARIUS IN AMOS PROPHE TAM.

1408 ARGUMENTUM.

Qui finxit sigillatim corda nostra, et intelligit omnia opera nostra, ut ait divina Scriptura f, respectum habens durum et refractarium cor Israelis, non per unum solum prophetam cum eo discipulat: sed multis et excellentibus viris utens ministris, et admonitiones adhibet, et futura prædicit, ex multarum prædictionum convenientia ostendens veritatem. Ex his quoque est divinus Amos, qui vixit eo tempore, quo admirabiles illi Oseas et Joel exstiterunt: eademque prædixit de Assyriis et Babyloniis, deque rēditu ab iisdem, et de iis item quæ post redditum eventura erant. Pauca autem adversus vicinas gentes primo loco vaticinatus, de Judæis postea prophetiam aggressus est. Maximam vero hac quoque vaticinatione sua Judæis utilitatem attulit: **1409** nam non eos solos corrigere eorumque misereri posse Deum ostendit, verum etiam omnes gentes: quippe qui sit omnium factor, et auctor. Docet præterea, quanta providentia eos tueatur, cum de iis qui eos injuriis afficere conantur, pœnas sumit. Hoc igitur vaticinii istius est argumentum: ex singularum vero partium explanatione divinorum eloquiorum sensum accuratius percipimus.

Psal. xxxii, 15.

B

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ συνιεὶς εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν, ἡ φησὶν ἡ θεία Γραφή, εἰδὼς τῆς τοῦ Ἰσραὴλ καρδίας τὸ σκληρὸν καὶ ἀντίτυπον, οὐ δι' ἐνὸς αὐτῷ μόνου διαλέγεται προφήτου, ἀλλὰ πολλοῖς καὶ θαυμαστοῖς ἀνδράσι χρώμενος ὑπουργοῖς, καὶ τὰς παραινήσεις προσφέρει, καὶ τὰ ἐσόμενα προθεσπίζει, τῇ τῶν πλειόνων συμφωνίᾳ δεικνύς τὸ τῶν προρρήσεων ἀψευδές. Τούτων εἷς ἐστὶ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἄμωσ· τοῖς γὰρ θαυμαστοῖς ἐκείνοις Ὄση καὶ Ἰωήλ, καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐγένετο χρόνον, καὶ ταῦτα προσθέσπισε περὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐπανόδου, καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδον συμβησομένων. Ὀλίγα δὲ πρότερον κατὰ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν προαγορεύσας, οὕτω τῆς περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἡρξάτο προφητείας. Μεγίστην δὲ καὶ διὰ ταυτησὶ τῆς προρρήσεως ὠφέλειαν Ἰουδαίους προσήνεγκεν· ἐδίδαξε γὰρ, ὡς οὐκ αὐτοὺς μόνους ἔλαβεν καὶ παιδεύειν δύναται τῶν ὄλων ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἅτε δὴ ποιητῆς ἀπάντων ὧν καὶ δημιουργός. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὄσην αὐτῶν ποιεῖται κηδεμονίαν δεδήλωκε, τοὺς ἀδικεῖν αὐτοὺς πειρωμένους κολάζων. Αὕτη μὲν οὖν τῆς ἐν χερσὶ προφητείας ἡ ὑπόθεσις· ἐκ δὲ τῆς κατὰ μέρος ἐρμηνείας, ἀκριβέστερον τῶν θείων λογίων μαθησόμεθα τὴν διάνοιαν.

VARIE LECTIONES.

¹ θεοπ. C θεός. ² C χερσῶν. ³ Id. ἀκριβεστέρως. ⁴ A et F addunt: Ἄμωσ ἐρμηνεύεται στερεώσις, ἡ ἰσχύς. Ἄμωσ ἦν ἐκ Θεκουέ, καὶ Ἀμασίας συγκύως αὐτὸν τυμπανιστῆς, τέλος ἀνέβλεν αὐτὸν ζῆσαι. Ἐτι δὲ ἐμπνέοντος αὐτοῦ (F. addit, πλήξας αὐτὸν ἐν ῥοπάλῳ κατὰ τοῦ κροτάφου, καὶ ἐτι ἐμπνέοντος αὐτοῦ) ἀνῆλθεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ μεθ' ἡμέρας δύο ἀπέθανεν καὶ ἐτάφη ἐκεῖ. His in F. subjicitur: Προρρήσεις· Ἡ μὲν συναγωγή τῶν Ἰουδαίων ταπεινοῦται καὶ τῆς δουλείας τῆς τῶν εἰδῶλων πάσεται. Οἱ ἐξ αὐτῆς δὲ πιστεύσαντες κοινωρήσουσιν τῆς νέας διαθήκης καὶ τῶν ἐν Χριστῷ μυστηρίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

A

CAPUT I.

α'. « Λόγους Ἀμώς, οἱ ἐγένοντο ἐν Καριαθιαριμ⁵ » ἐκ Θεκουῆ, οὗς εἶδεν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἐν ἡμέραις Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα, καὶ ἐν ἡμέραις Ἱεροβοάμ βασιλέως Ἰσραήλ, πρὸ δύο ἐτῶν τοῦ σεισμοῦ. » Ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ προφήτης, ὡς ἐκ Θεκουῆ ὀρμώμενος ἐν τῇ Καριαθιαριμ τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἔτυγε, καὶ ἔτι προσετάχθη περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τοὺς λόγους ποιησθαι· διδάσκει δὲ καὶ τῆς προφητείας τὸν χρόνον· τούτου γὰρ χάριν καὶ τῶν βασιλέων τὴν μνήμην πεποιήται· Ὀζίου βασιλέως Ἰούδα, καὶ Ἱεροβοάμ βασιλέως Ἰσραήλ. Ἀἴτιος δὲ ἐστὶν οὐ περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ μόνως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν δέκα φυλῶν τὰς προβήσεις ποιούμενος· οὐπερ εἶνεκα καὶ τοῦ Ἱεροβοάμ ἐμνημόνευσεν, ὃς ἐκείνων κατ' ἐκείνων ἐβασίλευσε τὸν καιρὸν. Ἐπειδὴ δὲ πολλὸν ἐκάτερος αὐτῶν ἐβασίλευσε χρόνον (Ὀζίας μὲν γὰρ δύο καὶ πεντήκοντα ἡγεμόνευσεν ἔτη, Ἱεροβοάμ δὲ ἕν καὶ τεσσαράκοντα), εἰκότως τοῦ σεισμοῦ δεδήλωκε τὸν καιρὸν, καὶ ἔφη τοῦτον μετὰ δύο τῆς προφητείας ἐνιαυτοὺς γεγενῆσθαι, ἵνα διδάξῃ σαφῶς, ὅτινίκα τοὺς θεοὺς λόγους πρὸς τὸν λαὸν ἐποιήσατο. Τινὲς δὲ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς προσεσχηκότες, τοῦτον ὑπέλαβον γεγενῆσθαι τὸν σεισμόν, ἡνίκα Ἡσαίας ὁ μέγας, μετὰ τὴν Ὀζίου τελευτήν, εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὅτε τὸ ὑπέρθυρον ἀπὸ τῆς τῶν Σεραφίμ ἐπήρθη φωνῆς· ἐγὼ δὲ, τοὺς χρόνους ἐρευνήσας, τῦρον τοῦτο ψευδέσ. Εἰ γὰρ μετὰ τὴν Ὀζίου τελευτήν ὁ σεισμός ἐγένετο, πρὸ δύο δὲ ἐτῶν τῆς προφητείας ἐποιήσατο τὴν ἀρχὴν ὁ μακάριος Ἀμώς, τὸ πεντηχοστὸν ἦν ἔτος τῆς Ὀζίου βασιλείας· πενήκοντα γὰρ καὶ δύο βεβασίλευκεν ἔτη. Ἀλλ' ὁ Ἱεροβοάμ κατὰ τοῦτον οὐ περιῆν τὸν καιρὸν· ἐν γὰρ τῷ ἑβδόμῳ καὶ εἰκοστῷ ἔτει τῆς τούτου βασιλείας, Ὀζίας τὴν τῆς βασιλείας χειροτονίαν ἐδέξατο. Ἀἴτιος τοίνυν ἀπὸ τῶν χρόνων, ὡς κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὀζίου βασιλείας αἱ τοῦ θεσπεσίου Ἀμώς προβήσεις ἐγένοντο, ἐπειδὴ τοῦ Ἱεροβοάμ ἔτι περιόντος καὶ βασιλεύοντος ἔφη δεῖξασθαι τῆς προφητείας τὸ χάρισμα. Οὕτως ὑποδείξας τὸν τῆς προφητείας καιρὸν, διδάσκει καὶ ποίους προοίμιους ἐχρήσατο.

β'. « Καὶ εἶπε· Κύριος ἐκ Σιών ἐφθέξατο, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ ἔδωκε φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπέμβησαν αἱ νομαὶ τῶν ποιμένων, καὶ ἐξηράνθη ἡ κορυφὴ τοῦ Καρμὴλου. » Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει τοῖς πλησιοχώροις ἔθνεσιν ἀλγεῖνὰ προαγορεύειν, ἀναγκαίως διδάσκει, πόθεν αἱ κατὰ τούτων ἐκφέρονται ψῆφοι· ἀπὸ γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ, φησὶ, καὶ τοῦ Σιών ὄρους, τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων φθεγγαμένου, καὶ τῶν τιμωριῶν τὰς ἀποφάσεις ποιησαμένου, πενήθουσι μὲν οἱ ποιμένες, ἅτε δὴ τροφὴν τοῖς ὕπ' αὐτῶν ποιμαινομένοις οὐκ εὐρίσκοντες θρέμμασιν· ἅπας δὲ ὁ Κάρ-

⁵ Isa. vi, 1, 4.

VERS. 1. « Sermones Amosi, qui facti sunt in Cariathiarim, de Thecua, quos vidit pro Hierosolyma in diebus Oziae regis Judæ, et in diebus Jeroboami regis Israelis. ante duos annos terræ motus. » Propheta nobis planum fecit, quod ex Thecua oriundus in Cariathiarim divinam revelationem sit consecutus, quodque jussus fuerit de Hierosolyma verba facere. Docet etiam prophetiæ tempus: ideo enim regum mentionem fecit, Oziae quidem regis Judæ, et Jeroboami regis Israelis. Non obscuram est autem, non de sola Hierosolyma eum prædictiones edidisse, verum etiam de tribubus decem: quapropter Jeroboamum quoque commemoravit, qui illarum tribuum eo tempore rex fuit. **1410** At cum horum uterque permultum temporis regnaverit (Ozias enim duo et quinquaginta annos rerum summam tenuit, Jeroboam vero unum et quadraginta), jure terræ motus tempus ostendit, atque hunc duobus annis post prophetiam existitisse, ut perspicue demonstret, quibus temporibus divina verba ad populum fecerit. Quidam autem non satis diligenter ad temporum rationem attendentes, hunc terræ motum opinati sunt factum fuisse, cum Isaias magnus, post Oziae interitum, viderit Dominum sedentem in solio excelso et elato, quando commota sunt superliminaria cardinum voce Seraphim⁵. Ego vero, cum tempora disquisissem, hoc falsum esse deprehendi. Si enim post Oziae interitum terræ motus existit, duobus autem ante annis prophetiam beatus Amos incepit, quinquagesimus annus agebatur regni Oziae, duos enim et quinquaginta annos regnavit. At Jeroboamus hoc tempore superstes non erat: nam hujus vicesimo septimo regni anno Ozias gubernacula regni sui suscepit. Ex temporibus igitur perspicuum est, in principio regni Oziae divini Amosi prædictiones factas fuisse, quoniam donum prophetiæ se accepisse dicit Jeroboamo adhuc superstite et regnante. Tempus prophetiæ sic elocutus, docet etiam quibus precemiis usus sit.

VERS. 2. « Et ait: Dominus e Sione locutus est, et ex Hierosolyma dedit vocem suam, et luxerunt pascua pastorum, et arefactus est vertex Carmeli. » **1411** Cum enim finitimis genibus tristia vaticinaturus sit, apposite explicat, unde contra eos ferantur sententiæ. Ab Hierosolyma enim, iuquit, et a monte Sion Deo universorum verba faciente et ultionum sententias proferente, lugebunt, inquit, pastores, pabulum nimirum pecoribus suis pascendis non invenientes: universus autem mons Carmelus usque ad summum verticem privabitur

VARIE LECTIONES.

⁵ Kap. Ita quoque A: alii Ἀκκαρείμ. Theodot. ἐν Νωκιδίμ. ὁ ἐπὶ. A περὶ. Alii ὑπὲρ. Pro Ἱερουσαλήμ leg. esse videtur Ἰσραήλ, juxta Hebr. Ἱερ. A addit τοῦ Ἰωάς. C τοῦ. leg. esse vid. τῆς τοῦ.

frugum copia. Hæc vero reipsa quidem, ut narrantur, acciderunt ex pluviae defectu, et per locustam et erucam, aliaque flagella, quæ judex justus eis immisit. Per hæc tamen alia etiam ostendit : et Israellem quidem vocat *verticem Carmeli*, qui terræ promissæ pars fuit. « Introduxi enim vos, inquit, in terram Carmeli, ut comederetis fructus et bona ejus^b. » *Pastores* autem appellat reges finitimarum gentium ; *pascua* vero horum subditos, non solum quod tributum illis velut pastionem quamdam pendebant, sed etiam quod ab eis perpetuo pascabantur. Et Deus universorum, inquit, ex monte Sion, et urbe Hierosolyma, exterarum gentes finitimas in calamitates infinitas juxta divinum suum decretum conjiciet. Postea per partes delicta gentium enumerat, et iis illata supplicia explicat.

Ὁρίων ἀπόφρασιν. Ἐἴτα κατὰ μέρος καὶ τὰς πλημμυελεῖας τῶν ἐθνῶν ἐξηγεῖται, καὶ τὰς ἐπενεχθεῖσας αὐτοῖς τιμωρίας διδάσκει.

VERS. 3. « Et dixit Dominus : Super tribus impietatibus Damasci, et super quatuor, non aversabor eos, pro eo quod secuerunt serris 1412 ferreis prægnantes Galaaditarum. » Aversus Dominus non videtur videre hominum delicta : unde et beatus David orat, dicens : « Averte faciem tuam a peccatis meis¹. » Dum autem punit, Dominus ipse ait : « Et firmabo faciem meam super vos, » et respiciam ad iniquitates vestras. *Non aversabor* itaque idem est quod, *Non amplius patientia ular, neque avertam faciem meam a peccatis vestris* : sed intuebor, quæ prius per patientiam non videbar videre. Quod vero ait, *Super tribus, et super quatuor*, multitudinem significat. Ait igitur, Cum multa Damasci delicta sæpe diutissime passus sim, nunc non amplius patiar, neque avertar, quominus eorum immensas iniquitates videam, potissimum quas contra Galaaditas moliti sunt, crudelitatem et feritatem in illos tantam exercentes, ut etiam mulieres prægnantes serris secuerint. Hoc planius Symmachus docuit, dicens, « Pro eo quod trituraverunt rotis ferreis Galaad. » In eandem vero sententiam verterunt Aquila et Theodotio. Unde perspicuum est, quod in aream quamdam mulieres prædictas projicientes, rotis serratis tanquam spicas crudeliter trituraverint. *Galaad* autem et ipsa urbs erat Israelis, contra

ἡ αὕτη τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς ἣν οἱ τὴν Δαμασκὸν οἰκοῦντες ἔξας, ἐπάγει τὴν τιμωρίαν.

VERS. 4. « Et mittam ignem in domum Azaclis. » Rex autem fuit ille Damasci. « Et devorabit fundamenta filii 1413 Ader. » Ader nonnulli opinati sunt fuisse patrem Azaclis, bifariam nomen dividentes, et seorsim filium, seorsim Ader intel-

^b Jerem. II, 7. ⁱ Psal. L, 9.

μηλὸς μέχρις αὐτῆς τῆς ἀκρωρείας, στερηθήσεται τῆς τῶν καρπῶν ἀφθονίας. Ταῦτα δὲ καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν μὲν συνέβη, διὰ τε τὴν ἀνομβρίαν, καὶ τὴν ἀκρίδα, καὶ τὴν κάμπην, καὶ τὰς ἄλλας, ἃς ὁ δίκαιος αὐτοῖς κριτῆς ἐπενήνοχε μάστιγας. Παραδηλοῖ δὲ ὁμοῦ διὰ τούτων καὶ ἕτερα, καὶ καλεῖ *κορυφὴν* μὲν *Καρμὴλου* τὸν Ἰσραὴλ· τῆς γὰρ ἐπιγγελημένης γῆς καὶ οὗτος ἦν μέρος. « Εἰσήγαγον γὰρ, φησὶν, ὁμοῦ εἰς τὸν Κάρμηλον, τοῦ φαγεῖν τοὺς καρπούς αὐτοῦ καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ. » *Ποιμένας* δὲ ὀνομάζει τῶν ὁμόρων ἐθνῶν τοὺς βασιλεῖς· *ρομάς* δὲ τοὺς τούτων ὑπηκόους, οὐ μόνον ὅτι δασμὸν αὐτοῖς καὶ φόρον οἶόν τινα νομῆν προσεκόμιζον, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑπ' αὐτῶν διετέλουσαν νερόμοιοι. Λέγει τοίνυν, ὅτι ὁ μὲν τῶν ὄλων Θεὸς ἀπὸ τοῦ Σιών δρους, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ πόλεως, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη τὰ πλησιόχωρα παντοδαποῖς περιβληθήσεται κακοῖς κατὰ τὴν

γ'. « Καὶ εἶπε Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσβεταῖς Δαμασκοῦ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν οὐκ ἀποστραφήσονται αὐτοῖς², ἀνθ' ὧν ἐπρίζον πρόσι σιδηροῖς τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδιτῶν³. » Ἀποστρεφόμενος ὁ Θεὸς οὐ δοκεῖ ὀρᾶν τῶν ἀνθρώπων τὰ πλημμυελήματα· οὐδὲρ εἶνεκα καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ προσεύχεται, λέγων· « Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου. » Ἦνίκα δὲ κολάζει, αὐτὸς ὁ Θεὸς λέγει· « Καὶ στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπιβλέψομαι ἐπὶ τὰς ἀδικίας ὑμῶν. » Τὸ οὖν, *Ὁὐκ ἀποστραφήσομαι*, ἀντὶ τοῦ, οὐκέτι μακροθυμήσω, οὐδὲ ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν· ἀλλ' ἔσομαι ἅ πρότερον διὰ μακροθυμίαν οὐκ ἐδόκουν ὀρᾶν. Τὸ δὲ ἐπὶ ταῖς τρισὶ, καὶ ἐπὶ ταῖς τέσσαρσι, τὸ πλῆθος σημαίνει. Λέγει τοίνυν, ὅτι Πολλὰ πολλάκις τῆς Δαμασκοῦ πεπλημμυηκυίας ἐπὶ πλείστον ἀνασχόμενος, νῦν οὐκέτι μακροθυμήσω, οὐδὲ ἀποστραφήσομαι, ὥστε αὐτῶν μὴ ἰδεῖν τὰς ἀρήτους παρανομίας· διαφερόντως δὲ ἃς κατὰ τῶν Γαλααδιτῶν τετολμήκασιν, ὡμότῃ κατ' αὐτῶν καὶ θηριωδῆα χρυσάμενοι, ὡς καὶ τὰς κυφορούσας διαπρίσαι γυναῖκας. Τοῦτο σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἐδίδεξεν, εἰρηκῶς· « Ἄνθ' ὧν ἠλώθησαν τροχοῖς σιδηροῖς τὴν Γαλαὰδ. » Τὴν αὐτὴν δὲ διάνοιαν καὶ ὁ Ἀκύλας καὶ ὁ Θεοδοσίω τθεθείκασιν. Μανθάνομεν τοίνυν, ὡς εἰς

δ'. « Καὶ ἀποστελῶ πῦρ εἰς τὸν οἶκον Ἀζαήλ. » Βασιλεὺς δὲ οὗτος ἐγεγονε τῆς Δαμασκοῦ. « Καὶ καταφάγεται θεμέλια υἱοῦ Ἀδερ. » Τοῦτόν τινας ὑπέλαθον πατέρα τοῦ Ἀζαήλ, διελόντες δίχα τὸ ὄνομα, καὶ χωρὶς μὲν τὸν υἱὸν, χωρὶς δὲ τὸν Ἀδερ

VARLE LECTIONES.

² Rec. lect. est αὐτόν. ³ Ἄ Γαλααδ.

ωήσαντες· ἔστι δὲ ἐν δυομα· Βαραδάδ γὰρ κέκληται τῇ Ἑβραίων καὶ τῇ Σύρων φωνῇ, καὶ ἔστιν οὐ πατήρ, ἀλλ' υἱὸς τοῦ Ἀζαήλ, ὡς ἡ τετάρτη τῶν Βασιλείων ἱστορία διδάσκει. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ τὸν Διεθρον ἢ Δαμασκὸς ὑπέμεινε· διδὸν καὶ ἡ προφητεία φησὶ· « Καὶ καταφάγεται θεμέλια υἱοῦ Ἀδερ· τούτῳ, Πρὸβρίζον αὐτῆς ἀνασπάτω τὴν βασιλείαν.

ε' « Καὶ συντριψὼ μοχλοὺς Δαμασκοῦ. » Τὴν πρότεραν αὐτῆς ἀσφάλειαν καταλύσω. « Καὶ ἐξολοθρεύσω κατοικοῦντας ἐκ πεδίου Ὠν¹¹, καὶ κατακόψω φυλὴν ἐξ ἀνδρῶν Χαρρᾶν, καὶ αἰχμαλωτευθήσεται λαὸς Συρίας ἐπικλήτος, λέγει Κύριος. » Οὐ μόνον δὲ τὴν μητρόπολιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς περιοικίους ἅπαντας, καὶ τοὺς ἐκ τῆς μὲν Χαρρᾶν ἀποικισθέντας, ἐκεῖ δὲ οἰκοῦντας, καὶ τοὺς τῷ Ὠν εἰδώλῳ παροικοῦντας, θορυαλιώτους γενέσθαι παρασκευάσω, καὶ τὴν πάλαι περιβλεπτοῦ τῆς Συρίας βασιλείαν παντελῶς καταλύσω. Ἐπικλήτορον γὰρ τὸ περιβλεπτοῦ εἶρηκε. Καὶ περὶ τῆς Γάζης δὲ λέγει, ὅτι Καὶ τρις, καὶ τετράκις μακροθυμήσας, ἐπὶ πλείστον αὐτῶν οὐκ ἀνέξομαι παρανομοῦντων. Πλέον δὲ με χαλεπαίνειν κατ' αὐτῶν ἀναγκάζει τὰ κατὰ τοῦ λαοῦ τοῦ ἐμοῦ ὑπ' αὐτῶν τολμώμενα. « Ἐνεκεν γὰρ, φησὶ, τοῦ αἰχμαλωτεῦσθαι αὐτοὺς αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶν¹², τοῦ συγκλείεται εἰς τὴν Ἰδουμαίαν. » Τοῦτο δὲ τινες μὲν οὕτω νοησάσιν, ὅτι τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλωτῶν πάλαι Ἰδουμαίους¹³ λαθόντος, καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν¹⁴ καθέρξαντος, οὗτοι πολεμοῦντες Ἰουδαίους, τούτους ἐλευθερίας ἤξιωσαν, καὶ Ἰδουμαίους ἀπέδωσαν. Ἐμοὶ δὲ πῆρρον τῆς ἀληθείας εἶναι τοῦτο δοκεῖ· δέκα γὰρ βασιεῖς ἀπὸ τοῦ Σολομῶντος μέχρι τῆς παρούσης προφητείας ἐγένοντο, καὶ χρόνος πλείστος μεταξὺ διεκλήθη. Ἄλλ' ἠγούμαι τὸ προκείμενον χωρίον ταύτην ἔχειν τὴν διάνοιαν· Οἱ ἀλλόφυλοι τῇ Ἰουδαίᾳ φυλῇ πησιάζοντες, καὶ συχνῶς τούτοις ἐπιστρατεύοντες, οὓς ἐλάμβανον αἰχμαλωτῶν, οὐκ ἄλλοις τισίν, ἀλλ' Ἰδουμαίοις ἀπεδίδοντο, ἐχθρίστοις οὖσιν αὐτῶν ὅτι μάλιστα, καὶ πολεμιωτάτοις. Τῶν ἀπισκομένων τοίνυν Ἰουδαίων τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Σολομῶντος αἰχμαλωσίαν ὠνόμασεν, ἀπὸ τοῦ περιφανοῦς καὶ περιβλεπτοῦ βασιλέως τὸ λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον ἐπιδεικνύς τοῦ λαοῦ. Ταύτης τοίνυν τῆς ὡμόφροντος χάριν ἀγανακτῶν ὁ θεὸς, ἀπειλεῖ πυρὶ παραδῶσειν τὴν Γάζαν, καὶ σὺν αὐτῇ τὰς ἄλλας τῶν ἀλλοφύλων πόλεις. Τὴν αὐτὴν ποιεῖται καὶ τῆς Τύρου κατηγορίαν, καὶ τὸ ἐγκλημα αὐξῶν ἐπήγαγε· « Καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν διαθήκης ἀδελφῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ Σολομῶν καὶ Χειράμ ὁ τῆς Τύρου βασιλεὺς, ἀδελφικῆν πρὸς ἀλλήλους διαθήσιν ἐπεδείκνυντο, καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ θεοῦ νεῶ ξύλα κέδρινα ἐχορήγει, ὁ δὲ σίτον ἀντεδίδου· ταύτης δὲ τῆς φιλίας εἰς λήθην ἤλθον οἱ Τύριοι, καὶ ταῦτά τοις Γαζαίοις εἰς τὸν Ἰσραὴλ ἐξημάρτανον, τὴν αὐτὴν καὶ κατὰ τούτων εἰκότως ἐξενήνοχε ψῆφον. Καὶ περὶ τῶν Ἰδου-

A ligentes, cum tamen unum sit nomen : nam Baradad vocatus fuit Hebræorum et Syrorum lingua, et non pater, sed filius fuit Azaelis, ut docet Regnorum liber quartus. Sub eo vero Damascus eversa perit : unde ait prophetia : « Et devorabit fundamenta filii Ader, » hoc est, Radicitus ejus regnum evellam.

VERS. 5. « Et conteram vectes Damasci. » Pristinum ejus robur dissolvam. « Et disperdam habitatores de campo On, et concidam tributum ex viris Charran. Et captivus duceatur populus Syriæ nominatus, dicit Dominus. » Ac non solum metropolin, sed et accolæ omnes, et eos qui ex Charran eo commigrarunt, ibique habitarunt, et vicinos idoli On, captivos faciam : et quod olim illustre fuit Syriæ regnum, funditus demoliar. *Nominatum* enim spectabile dixit. [6] De Gaza Insuper ait, fore ut jam tertio et quarto longa patientia in illos usus, diutius non ferat inique agentes. Infestiores autem, inquit, in eos esse me adigunt ea, quæ ipsi contra populum meum commiserunt. « Eo quod, inquit, captivam duxerunt captivitatem Salomonis, ut includerent eam in Idumæam. » Hoc vero quidam sic intellexerunt, quod cum Salomon captivos olim Idumæos fecisset, atque in Judæam conclusisset, isti 1414 bellum gerentes cum Judæis, libertate eos donarunt, Idumæosque reddiderunt. Verum mihi hoc procul abesse a veritate videtur : nam decem reges a Salomone usque ad præsentem prophetiam exstiterunt, plurimumque temporis intercessit. Sed hunc locum ita explicandum existimo : Allophyli Judææ tribui vicini, et continenter cum illis bellum gerentes, quos capiebant, non aliis vendebant quam Idumæis, qui illorum inimici et hostes erant acerrimi. Captivorum ergo Judæorum captivitatem, *Salomonis captivitatem* appellavit, ab illustri et præclaro rege splendorem et claritatem populi demonstrans. [7,8] Ob hanc itaque crudelitatem iratus Dominus, minatur igni se Gazam traditurum esse, ac simul cum ea alias urbes Allophyliorum. [9] Ejusdem rei accusat etiam Tyrum, et crimen augens, subjunxit : « Et non sunt recordati fœderis fratrum. » Cum enim Salomon et Chiram rex Tyri fraternum amorem inter se profiterentur, et hic ad substructionem divini templi ligna cedrina suppeditaret, ille vero vicissim frumentum redderet, atque in hujus amicitie oblivionem venissent Tyrii, et eadem, quæ Gazæi, in Israellem admitterent, jure contra eos eandem sententiam tulit. Et quia de Idumæis dixerat, Tertio et quarto, et sæpius patientia in eos usus, non amplius tolerabo eos, furorẽ præsertim ejus in fratrem suum considerans (non enim naturam esse eandem cogitare

VARIÆ LECTIONES

¹¹ ἐκ πεδ. Ὠν. Hebr. ex valle Aven, s. iniquitatis. Vid. supra, p. 1330, sch. 22. ¹² Rec. lectio est Σολωμῶν. Hebr. turba captiva pacifica. ¹³⁻¹⁴ Uterque locus ex C emendatus est. Edit. Sirm. priori loco Ἰουδαίους, posteriori Ἰδουμαίαν.

voluit, neque quod pariter in eodem ventre habitaverant, **1415** sed homicidii plenum contra eum gerere animum perseveravit) : illos quoque minatur, se, sicut Syros, et Allophylos, et Tyrios, igni traditurum esse. [10] *Ignem* autem vocat Assyriorum exercitum, ignis more omnia vastantem. Sed et igne utentes, ut verisimile est, pagos comburebant, urbes incendebant, ac funditus omnia delebant. [11] Illud autem, *Et violaverit uterum*, natura inimicam rabiem ostendit : quod cum frater esset, et uterinus, qui in eodem utero simul habitavit (gemellus enim erat), furere in eum non cessat, ipsi propemodum alvo, quam simul incoluerant, perniciem inferens. Illud porro, « *Et rapuit horrorem in testimonium suum,* » hoc est, Horroris plena comisit, tale contra se testimonium relinquens. [13] Eadem quoque dicens de Ammanitis, nempe : *Multa patientia usus ob multa delicta, quæ sæpe admiserunt, nunc ulkionem summam, mentionem facit iniquitatis, quam adversus Israel commiserunt* : « *Eo quod, inquit, dissecuerint prægnantes Galaaditarum, ut dilatarent terminos suos.* » Etenim hi quoque Galaaditis finitimi, crudelitatem et immanitatem in eos exercentes, non viros solum sustulerunt, sed etiam nondum natos evocauerunt, mulieres uterum gestantes interficere non voriti : ut Israelitarum imminuto numero ipsi eorum agros possiderent. Propterea, ἀνήρουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδέπω γεννηθέντας τες ἵνα τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλαττωμένων, αὐτοὶ τὴν τοῦτο,

VERB. 14, 15. « *Succendam, inquit, ignem super muros Rabaath, et devorabit 1416 fundamenta ejus cum clamore die belli : et commovebitur die consummationis suæ. Et ibit Melchom in captivitate, sacerdotes ejus, et principes ejus simul, dicit Dominus.* » Perspicue hic docuit, cujus modi ignem in aliis vocaverit. Addidit enim, *Die belli*. Minatur autem fors ut simul cum ipso idolum, quod colebat, captivum abduceretur. Erat enim *Melchom* falsus Ammanitarum deus, qui non modo sacerdotes et principes, sed ne seipsum quidem captivum adjuvare potuit. *Rabaath* porro vocat Ammanitarum metropolin, quæ nunc in Arabia Philadelphia quidem voce Græca, Syrorum vero lingua Amman appellatur.

CAP. II.

[1-3] Minatur autem etiam Moabo eundem ignem bellicum : atque, se una cum populo principes exitio daturum esse ; quod præter alia multa impietatis eorum exempla, summam immanitatem admisissent in regem Idumæorum. Hunc enim, cum aliquando subsidio venisset Israelitis, insidiis positus captum idolis suis immolaverunt, et tandem

A *μαίων δὲ εἰρηκῶς, ὅτι καὶ τρις, καὶ τετράκις, καὶ πολλάκις εἰς αὐτοὺς μακροθυμήσας οὐκέτι λοιπὸν ἀνέξομαι, τὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ μάλιστα μανίαν θεώμενος* · οὐδὲ γὰρ τὴν φύσιν αὐτὴν εἰς νοὺν λαβεῖν ἠβουλήθη, οὐδὲ ὅτι κατὰ ταῦτόν μίαν ὄκησαν γαστέρα, ἀλλὰ διετέλεσε μαιφόνον κατ' αὐτοῦ γνώμην ἐπιδεικνύμενος · ἀπειλεῖ καὶ τούτους πυρὶ παραδῶσειν, ὡς καὶ τοὺς Σύρους, καὶ τοὺς ἄλλοφύλους, καὶ τοὺς Τυρίους. Πῦρ δὲ καλεῖ τῶν Ἀσσυρίων τὴν στρατιάν, πυρὸς δίκην ἅπαντα διαφθείρουσαν · καὶ πυρὶ δὲ, ὡς εἰκὸς, χρώμενοι, καὶ κόμας ἐνεπίμπρων, καὶ πόλεις ἐπυρπόλουν, καὶ ἄρδην ἠφάνιζον ἅπαντα. Τὸ δὲ, *Ἐλυμήνατο μήτραν*¹⁴, τὴν κατὰ τῆς φύσεως μανίαν παραδηλοῖ, ὅτι ἀδελφὸς ὢν καὶ ὁμογάστριος, καὶ τὴν αὐτὴν κατὰ ταῦτόν οἰκήσας γαστέρα (δίδυμος γάρ ἦν), λυτῶν κατ' αὐτοῦ διατελεῖ, μονοουχὶ καὶ οὐτῇ τῇ μήτρῃ, ἣν διμῶ κατῴκησαν, τὴν λώσῃ ἐπάγων. Τὸ δὲ, « *Ἦρπασε*¹⁵ φρίκην εἰς μαρτύριον αὐτοῦ, » ἀντὶ τοῦ, Φρίκης μεστὰ τετόλμηκε, μαρτυρίαν κατ' ἑαυτοῦ τοιαύτην καταλιπών. Ταῦτα καὶ περὶ Ἀμμανιτῶν εἰρηκῶς ὅτι Πολλῇ μακροθυμίᾳ χρησάμενος ἐφ' οἷς πολλὰ πολλάκις πεπλημμελήκασι, νῦν ἐπίξω τὴν τιμωρίαν, τῆς¹⁶ εἰς τὸν Ἰσραὴλ γενομένης παρανομίας ποιεῖται τὴν μνήμην « *Ἀνὸ ὧν, φρεῖν, ἀνέσχιζον τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν Γαλααδίτων, ὅπως ἐμπληθύνωσι*¹⁷ τὰ ὄρια αὐτῶν. » Καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς Γαλααδίταις πελάζοντες, ὠμότητι καὶ ἀπηγεία κατ' αὐτῶν χρώμενοι, οὐ μόνον τοὺς ἄνδρας διέφθειρον, τὰς κυοφορούσας κατασφάττειν τομῶν ὑπ' ἐκείνων γεωργομένην καρπώσονται γῆν. Διὰ

C *ιδ', ιε'.* « *Ἀνάψω πῦρ ἐπὶ τὰ τεῖχη Ῥαβαθ*¹⁸, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτῆς μετὰ κραυγῆς ἐν ἡμέρῃ πολέμου, καὶ σεισθήσεται ἐν ἡμέρᾳ συντελείας αὐτῆς. Καὶ¹⁹ *πορεύσεται Μελχὸμ ἐν αἰχμαλωσίᾳ, οἱ ἱερεῖς αὐτοῦ*²⁰, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό, λέγει Κύριος. » Ἐνταῦθα σαφῶς ἐδίδαξε, ποῖον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων προσηγόρευσε πῦρ. Ἐπήγαγε γάρ· *Ἐν ἡμέρᾳ πολέμου*. Ἀπειλεῖ δὲ, σὺν αὐτῇ καὶ τὸ ὑπ' αὐτῆς τιμώμενον ἐδῶλον αἰχμάλωτον ἀπαχθίσεσθαι. *Μελχὸμ* γὰρ ὁ ψευδὴς τῶν Ἀμμανιτῶν θεός, ὃς οὐ μόνον τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς ἀρχουσιν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῷ δορυαλώτῃ γενομένῳ²¹ ἴσχυσεν ἐπαμῦναι. *Ῥαβαθ* δὲ καλεῖ τοῦ²² Ἀμμάν τὴν μητρόπολιν, ἣ νῦν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ Φιλαδέλφεια μὲν τῇ Ἑλλάδι φωνῆ, Ἀμμάν δὲ τῇ Σύρων προσαγορεύεται.

D

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἀπειλεῖ δὲ²³ καὶ τῇ Μωάβ τὸ πολεμικὸν ἐκεῖνο πῦρ, καὶ λέγει σὺν τῷ λαῷ καὶ τοὺς ἀρχοντας παραδῶσειν ὀλέθρῳ, ἐπειδὴ πρὸς ταῖς πολλαῖς αὐτῶν ἀπειλαις πολλὴν κατὰ τοῦ Ἰδουμαίων βασιλέως ἐδείξαν θηριωδίαν. Τοῦτον γὰρ ἐπίκουρόν ποτε γενόμενον τοῦ Ἰσραηλιτῶν βασιλέως, ὑστερον λοχῆσαντες, καὶ λαβόντες αἰχμάλωτον, τοῖς σφετέροις εἰδύλοισι θυσίαν

VARIAE LECTIONES.

¹⁴ μήτρ. Alii, μητέρα. ¹⁵ ἦρπ. — αὐτ. Α ἠτοίμασεν εἰς μαρτ. φρίκην αὐτ. ¹⁶ τῆς. C ἤρπασε. καὶ. ¹⁷ II. ἐμπληθύνωσι, ut in Vatie. ¹⁸ Rec. levt. est Ῥαββὰθ. A Ῥαββὰ. ¹⁹ Alii, καὶ πορεύσονται οἱ βασιλεῖς αὐτῆς ἐν αἰχμ., κ. τ. λ. ²⁰ Rec. lectio h. l. et post pauca, est αὐτῶν. ²¹ C γιγνομένῳ. ²² τοῦ. Ita in C leg. Sirm. τῆν. ²³ δέ. Des. in C.

προσήμεγκαν, και μέχρι τσοσούτου την πυράν εκείνην
 εξέκαυσαν, έως και τὰ ὀστᾶ τῆ πυρὶ κατεδαπάνη-
 σαν ἅπαντα. Ὄστω τὰς περὶ τῶν ἄλλογενῶν συμπε-
 ρνάς προφῆσεις, κατὰ τοῦ λαοῦ μεταφέρει τῆς
 προφητείας τὸν λόγον, και τῆς Ἰούδα φυλῆς πρώτης
 τὴν παρανομίαν εἰς μέσον προτίθησι.

8. ε. « Τὰς λέγει Κύριος· Ἐπὶ ταῖς τρισὶν ἀσε-
 βεταῖς υἱῶν Ἰούδα, και ἐπὶ ταῖς τέσσαρσιν, οὐκ ἀπο-
 στραφήσομαι αὐτοὺς ²⁶, ἔνεκεν τοῦ ἀπώσασθαι αὐ-
 τοὺς τὸν νόμον Κυρίου, και τὰ ²⁵ προστάγματα αὐ-
 τοῦ, ἃ ²⁶ οὐκ ἐφυλάξαντο, και ἐπλάνησεν ²⁷ αὐτοὺς
 τὰ μάταια ἃ ἐποίησαν ²⁸, οἷς ἐξηκολούθησαν οἱ πατέ-
 ρες αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν. Και ἐξαποστελῶ πῦρ ἐπὶ
 Ἰούδα, και καταφάγεται θεμέλια Ἰερουσαλήμ. »
 Και τὸν Ἰούδα, φησὶ, και τὴν Ἰερουσαλήμ, τῷ πό-
 λεμικῷ παραδύσω πυρὶ, ἐπειδὴ τῶν μὲν ὑπ' ἐμοῦ
 νενομοθετημένων παντελῶς κατεφρόνησαν, τοῖς δὲ
 χειροποίητοις εἰδώλοις (ταῦτα γὰρ καλεῖ *μάταια*),
 λατρεύοντες διετέλεσαν, τῇ μοχθηρᾷ τῶν πατέρων
 ἀκολουθήσαντες γνώμη. Τούτων δὲ τολμωμένων ἐπὶ
 κλειστον μὲν ἤνεσχόμην, οὐκέτι δὲ χρήσομαι τῇ
 συνῆθει μακροθυμίᾳ. Ἀπὸ τούτων ἐπὶ τὰς δέκα μεταβαίνει φυλὰς, και λέγει μηκέτι μηδὲ τούτοις μακρο-
 θυμήσειν.

« Ἄνθ' ὧν ἀπέδοντο τὸν δίκαιον ἀργυρίου ²⁹, και
 πένητα ἔνεκεν ὑποδημάτων, (2) τῶν καταπατούν-
 των ³⁰ ἐπὶ τὸν χοῦν τῆς γῆς· και ἐκονδύλιζον εἰς κε-
 φάλας πτωχῶν, και ὄδον ταπεινῶν ἐξέκλινον. » Και
 οἷτοι δὲ, φησὶ, πρὸς λήμμα βλέποντες, ἀπημώλουν
 τὸν ³¹ δίκαιον, και ἀίσχροκερδέια δουλεύοντες, οὐδὲ
 ὑποδήματα παρητοῦντο κερδαίνειν, ἃ τὴν ἐσχάτην
 χρῆσιν τοῖς ἀνθρώποις παρέχει, προϊέμενοι μὲν τοὺς
 ἀδικουμένους, αἰκίζόμενοι δὲ τοὺς πενεστερούς, τῶν
 δὲ ἀτιμοτέρων τὰς δικαιολογίας οὐ προσίεμενοι. Πρὸς
 δὲ τούτοις, και ἀκολασίᾳ συζῶντες, ἀλόγων δίκην
 ταῖς ἀλλήλων ἐπεμίγνυντο γυναῖξιν, ὡς μήτε υἱὸν
 τῆς ἀνακειμένης τῷ πατρὶ παλλακίδος ἀπέχεσθαι,
 μήτε πατέρα τῷ υἱῷ τὴν εὐνήν διαφυλάττειν ἀκήρα-
 τον· ὡς ἐντεῦθεν συγγεῖσθαι τὰ τῆς φύσεως δίκαια,
 και μηδὲ δῆλα εἶναι λοιπὸν τὰ τῆς συγγενείας ὀνό-
 ματα. Και ταῦτα, φησὶν, ἔδρων, « ὅπως ἂν ³² βεβη-
 λώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτῶν. » Οἱ γὰρ ἀστυ-
 γεῖτονες ἀλλόφυλοι ταῦτα μανθάνοντες, κατὰ τοῦ
 Θεοῦ τῶν ὄλων ἐκίνουν τὴν γλῶτταν, ἢ ὡς τοιαῦτα
 νομοθετήσαντος, ἢ ὡς τοιαῦτα παρανομούντος ἀνεχο-
 μένου λαοῦ. Πρὸς γὰρ τούτοις,

η'. « Και τὰ ἱμάτια αὐτῶν δεσμεύοντες σχοινίοις,
 παραπετάσματα ἐποιοῦν ἐχόμενα τοῦ θυσιαστηρίου, D
 και οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν ἐπινον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ
 αὐτῶν. » Οὐδὲ γὰρ τῷ θείῳ νεῖθ τὸ προσήκον ἀπένε-
 μον εἶδας, ἀλλὰ και ἐν ἐκείνῳ σκηναὶς ἐξ ἱματίων
 κατασκευάζοντες, τὸν ἐξ ἀδικίας πεπορισμένον ἐπινον
 οἶνον· λαθεῖν δὲ οὐκ ἠθουλήθησαν εἰς διάνοιαν, ὡς

θ'. « Ἐγὼ ἐξῆρα τὸν Ἀμορραῖον ἐκ προσώπου αὐ-
 τῶν, οὗ ἦν καθὼς ὕψος· κέδρου τὸ ὕψος αὐτοῦ, και

A pyramid illam incenderunt, donec ossa omnia ex-
 usta essent. Atque ita absolutis prædictionibus de
 alienigenis, adversus populum transfert prophetiæ
 sermonem : ac primum tribus Judæ iniquitatem
 producit in medium.

VERS. 4, 5. « Hæc dicit 1417 Dominus : Super
 tribus impietatibus filiorum Judæ, et super qua-
 tuor, non aversabor eos, quia repudiaverunt legem
 Domini, et præcepta illius quæ non custodiverunt ;
 et decepti sunt in vanitatibus suis, quas fecerunt,
 quas secuti sunt patres eorum. Et mittam ignem
 in * Judam, et devorabit fundamenta Hierosolymæ. »
 Bellico igni, inquit, tradam etiam Judam et Hiero-
 solymam, quia leges meas prorsus contempserunt,
 ac perversam patrum mentem secuti, idolis manu-
 factis (hæc enim *vanitates* appellat); servire perse-
 verarunt : quam quidem illarum temeritatem diu-
 tissime passus, pristina deinceps animi patientia
 non utar. [6] Tum ab his ad decem tribus se
 convertens, neque has amplius passurum se dicit.

« Pro eo quod vendiderint argento justum, et
 pauperem pro calceamentis, (VERS. 7.) qui calcant
 super pulverem terræ : et pugno percutiebant
 capita pauperum, et viam humilium declinabant. »
 Et hi, inquit, ad lucrum intuentes justum vende-
 bant, sordidoque lucro servientes, ne calceamenta
 quidem lucrifacere recusabant, quæ postremum
 hominibus usum præbent; injuria affectos dese-
 rentes, pauperes male nutantes, tenuiorum ju-
 stas causas non admittentes. Ad hæc incontinentiæ
 dediti, bestiarum more alii aliorum uxoribus mi-
 scebantur : adeo ut nec filius quidem a pellice
 patris abstineret, nec pater 1418 torum filii
 servaret intactum : ita ut inde natura: jura con-
 funderentur, nec nota deinceps essent cognationis
 nomina. Et hæc, inquit, fecerunt : « Ut Dei sui
 nomen comminarent. » Nam vicini alienigenæ,
 hæc audientes, contra universorum Deum linguam
 extulerunt, vel quod ejusmodi præciperet, vel
 quod talia committentem populum toleraret. Ad
 hæc adjicit :

VERS. 8. « Ex vestimenta sua alligantes funibus
 faciebant umbracula juxta altare, et vinum de
 calumniis bibebant in domo Dei sui. » Non enim
 divino templo debitum honorem tribuebant, sed
 in illo tabernacula ex vestibus struentes, ex in-
 justitia partum vinum bibebant; neque in memo-
 riam revocare voluerunt quod

VERS. 9. « Ego abstulerim Amorrhæum a facie
 eorum, cujus sublimitas erat sicut altitudo cedri,

VARIE LECTIONES.

²⁶ A αὐτόν. Et deinde, ἔνεκα. ²⁵ τὰ. Ex A et C suppl. ²⁶ ἃ. Des. in A. ²⁷ A ἐπλάνησεν. ²⁸ ἃ ἐπ. A
 αὐτῶν. ²⁹ A ἀργυρίου δίκαιον, omisso τόν. ³⁰ A πατούντων. ³¹ C τό. ³² ἔν. Des. in A et C.

et fortis quasi quercus, et abstuli fructum ejus desuper, et radices ejus deorsum. » Hæc autem figurate dixit, proceritatem hominum, qui tunc erant, et robur ostendens. Exploratores enim a Mose magno eo missi, renuntiaverunt ibi esse Enach et posteros gigantum, adeoque proceros esse viros, ut cum eis comparati quasi locustæ viderentur i. Ait itaque universorum Deus : Adco excelsos et fortes viros non vestro robore usi vicistis. Quomodo enim vicissetis, qui vel ipsa de illis fama perterrefacti, in Ægyptum redire conati estis? Sed ego illum radicibus extirpavi. *Radices* autem vocat patres, **1419** fructum autem filios. [10] Enimvero, inquit, necesse est vos beneficiorum etiam vobis antehac collatorum commonefacere. Ego enim vos ab Ægyptiaca servitute liberavi, et per annos quadraginta in deserto alui, et quosdam ex vobis prophetica gratia donavi, quosdam sacerdotes constitui.

Vers. 11. « Sumpsit enim, ait, de filiis vestris, qui essent prophetæ, et de juvenibus vestris, qui essent sanctificatio. » Deinde per interrogationem, utpote quod certa et indubitata sint ea quæ dicta sunt : « Anne ita est, filii Israelis? dicit Dominus. » Redarguite, inquit, si aliquid mendacium in verbis meis inveneritis. Atqui hoc non potestis : non enim ignoratis, quam vera sit hæc beneficiorum enumeratio, quorum contraria vos semper egistis. [12] Nam non modo vos leges meas audacter violabatis, sed vino quoque potabatis mihi consecratos (sic autem vocat *Nasiræos*), inutilem esse docentes illorum erga me observantiam : atque prophetas a me missos, ne præsignificarent ea quæ imperassem, prohibebatis, meam, ut apparet, vocem graviter et moleste ferentes.

Vers. 13-14. « Quapropter ecce ego volvo subter vos, sicut volvitur plaustrum plenum stipula, et peribit fuga a cursore. » Tantis enim, inquit, vos onerabo suppliciis, ut luceatis et gematis, sicut plaustrum gravi onere pressum stridet, dum trahitur. [15,16] Cum hæc autem mala in vos inferentur, nemo, ne velocissimus quidem, fuga salutem assequetur, neque generosus animo virili erit, neque sagittarius arte sua nitetur, neque eques velocis equi ope salutem consequetur : « Solus autem nudus effugiet die illo, dicit Dominus. » **1420** Erudiens enim vos, hanc vobis calamitatem infero; eos quidem qui naturæ præstantia excellunt, vel arti confidunt, trucidandos tradam, sed efficiam ut, his omnibus destituti qui neque divitias, neque artem, neque robur habent, sed his omnibus nudati sunt, salvi et incolumes evadant.

i Num. xiii, 29-34.

VARIAE LECTIONES.

²⁰ A ἐξήρανα. ²¹ C ὀδύνησθαι. ²² μόν. — φεύξ. A ὁ γυμνὸς διώξεται. ²³ ἐγώ. C ὡς.

A Ἰσχυρὸς ἦν ὡς δρῦς, καὶ ἐξήρα²⁰ τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐπάνωθεν, καὶ τὰς ρίζας αὐτοῦ ὑποκάτωθεν. » Ταῦτα δὲ τροπικῶς εἶρηκε, τὸ τε μέγεθος τῶν τηλικαδὲ ἀνδρῶν, καὶ τὴν ἰσχύϊν διδάσκων. Καὶ οἱ ἀποσταλέντες δὲ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Μωσέως κατάσκοποι ἔλεγον, ὅτι Ἐκεῖ Ἐνάχ, καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν γιγάντων, καὶ ὕψηλοι ἄνδρες σφόδρα, καὶ ἤμεν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ ἀκρίδες. Λέγει τοίνυν ὁ τῶν ἔλων Θεός, ὅτι τῶν οὕτω μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν ἀνθρώπων οὐ τῇ σφετέρῃ ἰσχύϊ χρῆσάμενοι περιγεγέννησε. Πῶς γάρ οἱ γε καὶ ἐξ αὐτῆς ἐκδειματωθέντες τῆς φήμης εἰ, τὴν Ἀγυπτῶν ἐπανελεῖν ἐπειράθητε; ἀλλ' ἐγὼ ἐκείνους ἀνέσπασα πρὸ ῥίζων. *Ῥίζας* δὲ καλεῖ τοὺς πατέρας, *καρπῶν* δὲ τοὺς παῖδας. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τῶν πρὸ τούτου, φησὶν, εὐεργεσιῶν ἀναγκαῖον ὑμᾶς ἀναμνησάσθαι. Καὶ γὰρ τῆς Αἰγυπτιακῆς ὑμᾶς ἠλευθέρωσα δουλείας, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτεσιν ἐν τῇ ἐρήμῳ διέθρεψα, καὶ ἐνίοις μὲν ὑμῶν προφητικῆς ἠξίωσα χάριτος, ἐνίοις δὲ ἱερέας ἀπέψηνα.

ια'. « Ἐλαβον γὰρ, φησὶν, ἐκ τῶν υἱῶν ὑμῶν εἰς προφήτας, καὶ ἐκ τῶν νεανίσκων ὑμῶν εἰς ἀγίασμόν. » Εἶτα κατ' ἐρώτησιν, ὡς ἀναμφιδόλων ὄντων τῶν εἰρημένων : « Μὴ οὐκ ἐστὶ ταῦτα, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. » Ἐλέγητε, φησὶν, εἰ τι ψευδὲς ἐν τοῖς εἰρημένους εὐρίσκατε ; ἀλλὰ τοῦτο τῶν ἀδυνάτων : ἴστε γὰρ καὶ ὑμεῖς, ὡς ἀληθῆς τῶν εὐεργεσιῶν ὁ κατάλογος, ὧν ἐναντία δρῶντες διατετελέκατε : οὐ γὰρ μόνον ὑμεῖς ἀδαῶς τοὺς ἐμοὺς παραβαίνετε νόμους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἡγιασμένους μοι ἐποτιζετε οἶνον (λέγει δὲ τοὺς Ναζιραίους), ἀνόνητον εἶναι διδάσκοντες τὴν εἰς ἐμὲ θεραπείαν : καὶ τοὺς ὑπ' ἐμοῦ δὲ πεμπόμενους προφήτας προλέγειν ἃ προσέτατον ἐκωλύετε, καὶ αὐτὴν μου τὴν φωνὴν, ὡς εἰκός, δυσχεραίνοντες.

ιβ'. « Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ κυλίω ὑποκάτω ὑμῶν, ἐν τρόπον κυλίεσθαι ἢ ἄμαξα ἢ γέμουσα καλάμης, καὶ ἀπολείπει φυγὴ ἐκδρομῆως. » Τοσοῦτον γὰρ ὑμῖν, φησὶν, ἐπιθήσω τιμωρίας φορτίον, ὡς ἐδύρεσθαι²¹ καὶ στένειν, καθάπερ ἄμαξα πεφορτωμένη καὶ βεβαρημένη πρὶζει συρομένη. Τούτων δὲ τῶν κακῶν ὑμῖν ἐπιφερομένων, οὐτε ὁ δρομικώτατος διὰ φυγῆς πορεύεται τὴν σωτηρίαν, οὐτε ὁ γενναῖος ἀνδρεῖον ἔξει τὸ φρόνημα, οὐτε ὁ τοξότης θαρρήσει τῇ τέχνῃ, καὶ ὁ ἵππεὺς δὲ τῇ ταχύτητι τοῦ ἵππου χρώμενος συνεργῶν, τῆς σωτηρίας οὐκ ἀπολαύσεται. « Μόνος²² δὲ ὁ γυμνὸς φεύξεται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρῃ, λέγει Κύριος. » Διδάσκων γὰρ ὑμᾶς ἐγώ²³ τοῦτον ὑμῖν ἐπάγω τὸν κλεθρὸν, τοὺς μὲν πλεονεξία φύσεως, ἢ τέχνῃ θαρρῶντας, παραδώσω σφαγῇ, τοὺς δὲ τούτων ἀπάντων ἑσπερημένους, καὶ μήτε πλοῦτον, μήτε βώμην, μήτε τέχνην ἔχοντας, ἀλλὰ πάντων γεγυμνωμένων, σώσεις καὶ ἀρτίους παρασκευάσω διαφυγεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

A

CAPUT III.

α', β'. « Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, ὃν ἐλάλησε Κύριος ἐφ' ὑμᾶς, οἶκος Ἰσραὴλ, καὶ κατὰ πάσης φυλῆς, ἧς ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, λέγων· Πλήν ὑμᾶς ἔγνων ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς· διὰ τοῦτο ἐκδικήσω ἐφ' ὑμᾶς πάσας τὰς ἀμαρτίας²⁷ ὑμῶν. » Προσθίκει, φησί, συντόμως ὑμᾶς ἀκούειν τῶν λεγομένων, τῆς εὐεργεσίας μεμνημένους ἐκείνης, ὅτι πάντων ὧν ποιητὴς καὶ Δεσπότης, ἐξαιρέτων τινα ποιούμενος ὑμῶν διετέλεσα πρόνοιαν· οὐ χάριν καὶ τῆς Αἰγυπτίων ὑμᾶς δουλείας ἀπήλλαξα. Τὸ δὲ, « κατὰ πάσης φυλῆς, ἧς ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, » οὐκ ἄλλους τινὰς αἰνίττεται· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, μετὰ δὲ τὴν διαίρεσιν, Ἰσραὴλ αἱ δέκα φυλαὶ προσηγορεύοντο, εἰς τὴν ἀκρόασιν καλεῖ τῶν εἰρημένων καὶ τὸν Ἰουδαν, καὶ τὸν Βενιαμίν. Εἶτα δεικνύει, ὡς αὐτοῦ συγχωροῦντος, ἔπεισι τῶν πολεμίων ἢ στρατιᾶ²⁸, διὰ τινῶν εἰκότων πιστοῦται τὸν λόγον.

γ'-ς'. « Εἰ πορεύονται δύο ἐπὶ τῇ αὐτῇ καθόλου, ἐν μὴ γνωρίσωσιν ἑαυτοῖς²⁹; Ἐὶ ἐρεῖξεται λέων ἐκ τοῦ θρῦμου αὐτοῦ θήραν οὐκ ἔχων; Ἐὶ δώσει σκύμνος φωνὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς μάνδρας αὐτοῦ καθόλου, ἐν μὴ ἀρπάσῃ τι; Ἐὶ πεσεῖται ὄρνις ἐπὶ τὴν γῆν³⁰ ἀνευ ἰζευτοῦ; Ἐὶ σχασθήσεται παγὶς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνευ τοῦ συλλαβεῖν τι; Ἐὶ φωνήσεται σάλπιγξ ἐν πόλει, καὶ λαὸς οὐ πτοηθήσεται; Ἐὶ ἔστι κακία ἐν ἀδυνάτων ἔστι δύο κατὰ ταῦτον ὁδοῦ τινος κοινωῆσαι, μὴ δηλώσαντας ἀλλήλοις ὅπου τε καὶ τίνος χάριν ἀπαίρουσιν, οὐτε μὴν βρῦχῆσασθαι λέοντι θήρας οὐκ οὔσης, ἢ δίχα τοῦ θηρεύοντος ὄρνιθον πεσεῖν, ἢ τ' ἄλλα πάντα γενέσθαι τὰ εἰρημένα· οὕτως ἀδύνατον μὴ βουλομένου Θεοῦ τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι τινα³¹. Κακίαν γὰρ τὴν τιμωρίαν κέκληκε τῷ κοινῷ ἔθει χρησάμενος. Κακὰ γὰρ καλεῖν εἰώθασμεν καὶ τὰς νόσους, καὶ τὰς παιδείας, καὶ τοὺς ἀώρους θανάτους, καὶ λιμοὺς, καὶ πολέμους, καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια, οὐκ ἐπειδὴ φύσει ταῦτα κακὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν ἀνθρώπων κακωτικά, καὶ λύπην προξενούοντα καὶ πένθος. Τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἡμᾶς Ἰωνᾶς διδάσκει σαφέστερον. « Μετενόησας γὰρ, φησί, Κύριος ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ ἧς ἐλάλησε· » τούτεστιν, ἀπὸ τῆς κακωτικῆς ἀπειλῆς· κακίαν γὰρ κἀκεῖ τὴν τῆς τιμωρίας ἐκάλεισεν ἀπειλήν. Ὅτι δὲ, φησί, ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ τῶν ἀδυνάτων ἔστιν ἐπενεχθῆναι τινὶ παιδείαν μὴ βουλομένου Θεοῦ, ἀπ' αὐτῶν μάθετε τῶν πραγμάτων. Προλέγει γὰρ διὰ τῶν προφητῶν, ἃ ἐπάγειν μέλλει τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἀλαγεῖνά.

ζ', η'. « Οὐ γὰρ μὴ ποιήσει Κύριος ὁ Θεὸς πρῶγμα, ἂν μὴ ἀποκαλύψῃ παιδείαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς δοῦλους αὐτοῦ τοὺς προφήτας. Λέων ἐρεῖξεται, καὶ τίς οὐ φοβηθήσεται; » Τοῦτο τὸν λόγον σαφῶς εἰδότες, ὡς

VERS. 1, 2. « Audite igitur verbum hoc, quod locutus est Dominus super vos, domus Israel, et contra omnem tribum, quam eduxi e terra Ægypti, dicens: Veruntamen vos cognovi de universis tribubus terræ: idcirco ulciscar super vos omnia peccata vestra. » Convenit, inquit, vos breviter ea quæ dicuntur audire, illud beneficium memoria recolentes, quod ego, qui omnium factor sum et Dominus, singulari quadam providentia vos semper persecutus sim: unde et ab Ægyptiorum servitute vos liberavi. Hoc vero, « contra omnem tribum, quam eduxi e terra Ægypti, » non alios quosdam designat: sed quoniam Israelæ commemoravit, post divisionem autem, decem tribus Israel nominatæ sunt, ad audienda ea quæ dicuntur invitatur tum Judam tum Benjaminem. Postea ostendens quod, eo permittente, hostium exercitus adveniat, quibusdam similitudinibus verbo suo fidem facit:

VERS. 6-8. « An ambulabunt duo simul omnino, quin sibi indicaverint? An rugiet leo de salu suo prædam non habens? An attollet catulus leonis vocem suam de cubili suo omnino, nisi aliquid rapuerit? An cadet avis super terram sine aucupe? An laxabitur decipula in terra, nisi **1421** aliquid apprehenderit? An clanget tuba in civitate, et populus non timebit? an erit malum in urbe, quod Dominus non fecerit? » Quemadmodum, inquit, fieri non potest, ut duo simul eandem viam teneant, quin inter se communicent, quo et quamobrem profleiscantur: aut, ut leo rugiat cum præda non sit, aut sine venatore avis cadat, aut alia omnia supradicta fiant: sic fieri non potest u', nolente Deo, ultio aliqua infligatur. *Malum* enim ultionem vocavit, pervulgata utens consuetudine. *Mala* enim vocare solemus morbos, et castigationes et immaturam mortem, et pestes, et bella, atque his similia: non quia natura hæc mala sint, sed quod homines malis afficiunt, tristitiamque et luctum advehunt. Hoc nos etiam planius docet Jonas propheta. « Pœnituit enim, ait, Deum mali, quod locutus fuerat ^k, » hoc est, minarum malum afferentium: malum enim ibi etiam supplicii minas dixit. Quod vero hæc, inquit, ita se habeant, quodque fieri non possit, ut Deo nciente de quopiam supplicium sumatur, discite ex rebus ipsis. Per prophetas enim prædicat quæ mala peccatoribus illaturus sit

VERS. 7, 8. « Quia non faciet Dominus Deus aliquid, nisi revelaverit correptionem suam servis suis prophetis. Leo rugiet, et quis non timebit? » Hoc itaque non ignorantes, tanquam veras admit-

²⁷ Jon. III, 10.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ἀκ. A κακίας. ²⁸ C στρατιᾶ. ²⁹ Ita C, quod vulg. ἐαυτούς προϋλήμινος. EDITION PATROL. ³⁰ γῆν. A αἰδ. αὐτοῦ. ³¹ C τινί.

ute prædictiones, quas et nos vobis non sine metu afferimus. Si enim leo rugiens omnes audientes **1422** perterrefacit, multo magis nos, cum metu, Deo jubente, prophetamus. Hoc enim ostendit, cum ait :

« Dominus Deus locutus est, et quis non prophetabit? (Vens. 9.) Annuntiate regionibus in Assyriis, et in regionibus terræ Ægypti, et dicite : Congregamini super montem Samariæ. » Quoniam autem prophetarum verbis fidem non habetis, Assyriis et Ægyptiis perpetratis in Samariæ finibus iniquitates propalam ostendam. Illud enim : « Et videte mirabilia multa in medio ejus, » per ironiam dixit : unde ut apertiore sermonem faceret, subjunxit :

« Oppressio in ea. (Vens. 10.) Ignoravit quæ futura sint coram ea, dicit Dominus : qui thesaurizant iniquitatem et ærumnam in regionibus eorum. » Quamplurimas enim injustitias committentes, et pauperes servitute opprimentes, cognoscere noluerunt quales fructus afferat iniquitas; sed instar thesauri sibi reposuerunt iniquitatem, miseriam et captivitatem inde metentes. Convenientissime autem *instar thesauri sibi reposuerunt* dixit, illud nempe significans : Nihil ex iis quæ facitis oblivioni mandatur, sed velut thesauro quodam, Dei, memoria, et recte facta, et quæ contraria sunt, conservantur.

Vens. 11. « Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tyrus et in circuitu tuo terra deserta erit, et detrahet de te fortitudinem tuam, et diripientur regiones tuæ. » Ab his quæ in vicinis sunt, cognosce quæ contra te futura sint. Nam non sola Tyrus, sed vicina etiam gentes una tecum vastitati tradentur.

Vens. 12. « Hæc dicit Dominus : Quomodo si avellat **1423** pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic avellentur filii Israelis, qui habitant in Samaria contra tribum, et in Damasco inclinabit. » Quemadmodum enim leo, inquit, cum ovem rapuit, et totam illam devoravit, relictis tantum his quæ ad esum inutilia sunt, discedit : quæ colligere pastor cogitur, ut ovium dominis demonstret, ovem illam a feris interceptam fuisse : sic decem tribus Assyriis tradentur. Illi autem soli captivitatem effugient, qui propter nimiam vilitatem et infirmitatem suam, ab illis continentur. Hæc autem, inquit, etiam Damasco evenient; eandem enim et ipsa perniciem sustinebit. Illud vero, *contra tribum*, in medio positum, ostendit tribum Judæ horum malorum expertem interea futuram

A ἀληθεῖς δέχεσθε τὰς προβήσεις· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς δεδιότες ταύτας ὑμῖν προσφέρομεν. Εἰ γὰρ λέων βρυχώμενος ἅπαντας δεδίττεται τοὺς ἀκούοντας, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς μετὰ δόους, Θεοῦ κειλεύοντός, προσφητεύομεν. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσε·

« Κύριος ὁ Θεὸς ἐλάλησε, καὶ τίς οὐ προφητεύσει ; (0'.) Ἄναγγεῖλατε ἡμῶν ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἐπὶ τὰς χώρας ἐν γῆ Αἰγύπτῳ· καὶ εἶπατε· Συνάχθητε ἐπὶ τὸ ἕρος Σαμαρείας. » Ἐπειδὴ δὲ τοῖς προφητικοῖς ἀπιστεῖτε λόγοις, Ἀσσυρίοις καὶ Αἰγυπτίοις τὰς τολμωμένας παρανομίας ἐν τοῖς τῆς Σαμαρείας ὄροις ἀντικρυς ὑποδείξω. Τὸ γὰρ, « Καὶ ἴδετε πολλὰ θαυμαστά ἐν μέσῳ αὐτῆς, » κατ' εἰρωνεῖαν εἰρηκε· διδ σαφέστερον τὸν λόγον ποιῶν, ἐπήγαγε·

B

« Καταδυναστεία ἐν αὐτῇ. (1'.) Καὶ οὐκ ἔγνω ἂ ἔσται ἐναντίον αὐτῆς, λέγει Κύριος· οἱ ἠσσυρίζοντες ἀδικίαν καὶ ταλαιπωρίαν ἐν χώραις αὐτῶν. » Ἄδικίαν γὰρ οὐκ ἐπέστην τολμῶντες καὶ τοὺς πενήστερους καταδουλοῦμενοι, συνιδεῖν οὐκ ἠθέλησαν, οἷους ἡ παρανομία φύει καρπούς· ἀλλ' ἔθησάζριζον ἀδικίαν, ταλαιπωρίαν καὶ αἰχμαλωσίαν ἐντεῦθεν θερίζοντες. Ἀρμοδίως δὲ σφόδρα τὸ ἐθησάζριζον τέθεικε, διδάσκων, ὡς οὐδὲν τῶν ὑφ' ὑμῶν γιγνομένων παραδίδοται λήθη, ἀλλ' οἷόν τι τι θεσαυρῶν, τῆ τοῦ Θεοῦ μνήμη καὶ τὰ εὖ καὶ καλῶς γινόμενα καὶ τάναντία φυλάττεται.

C ια'. « Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Κύριος ὁ Θεός· Τύρος καὶ κυκλόθεν ἡ γῆ σου ἐρημωθήσεται, καὶ καταξεί· ἐκ σου τὴν ἰσχύ σου, καὶ διαρπασθήσονται αἱ χώραι σου. » Ἀπὸ τῶν εἰς τοὺς περιόικους γιγνομένων μάθε τὰ κατὰ σου γενησόμενα· οὐ μόνη γὰρ ἡ Τύρος, ἀλλὰ καὶ τὰ κύκλῳ σου ἔθνη σὺν σοὶ ἐρημῆ παραδοθήσονται.

ιβ'. « Τὰδε λέγει Κύριος· Ὅν τρόπον ὅταν ἐκπάσῃ ὁ ποιμὴν ἐκ στόματος τοῦ λέοντος δύο σκέλη, ἢ λοβὸν ὠτίου· οὕτως ἐκπασθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, οἱ κατοικοῦντες ἐν Σαμαρεία κατέναντι φυλῆς, καὶ ἐν Δαμασκῶ κλινεῖ. » Ὅσπερ γὰρ, φησὶ, λέων ἀρπάσσει πρόβατον, καὶ ὅλον καταφαγῶν, μόνον τὰ εἰς βρῶσιν ἄχρηστα καταλιπὼν ἀφίσταται, ἂ λαβεῖν ὁ ποιμὴν ἀναγκάζεται τοῖς τῶν προβάτων ἐπιδεικνύς κυρίως, ὡς θηριάλωτον ἐκεῖνο γεγένηται· οὕτως αἱ δέκα φυλαὶ τοῖς Ἀσσυρίοις παραδοθήσονται. Ἐκεῖνοι δὲ μόνον τὸν ἀνδραποδισμὸν διαφεύξονται, οἱ δὲ τὴν πολλὴν εὐτέλειαν ἢ ἀσθένειαν παρ' ἐκείνων περιφοθήσονται. Ταῦτα δὲ, φησὶ, γενήσεται καὶ τῆς Δαμασκῶ τοῦτον γὰρ κάκεινη τὸν λεθρον πείσεται. Τὸ δὲ κατέναντι φυλῆς ἐν μέσῳ κείμενον, παραδηλοῖ ὡς ἡ τοῦ Ἰούδα φυλῆς τῶς ἀπειράτος μενεῖ τουτωνὶ τῶν κακῶν.

VARIAE LECTIOES.

⁴² καὶ. Des. in C. ⁴³ ἄν. — Σαμαρείας. Des. ibid. ⁴⁴ καὶ. Des. ibid. ⁴⁵ A καὶ καταδυναστείαν τῆν ἐν αὐτῇ. ⁴⁶ οἱ — χώρ. αὐτῶν. Hæc in C ab alia manu in marg. addita sunt. ⁴⁷ C φύσει. ⁴⁸ Id. γινόμενα. ⁴⁹ καὶ. Des. ibid. ⁵⁰ A διαρπαγήσονται. ⁵¹ κλ. Ita quoque A et C. Sed leg. esse videtur κλίνη, quam lectionem ex Luciano affert coll. Barber.

Ἐπαλθῶν γάρ τῃ Ἱερουσαλήμ ὁ Σενναχηρείμ μετ' αἰσχύνης ἐπανῆλθε τὴν στρατιὰν ἀπολέσας. Τούτων τοῖνον, φησὶν, ὧ ἱερεῖς ἀκούσαντες.

Ἐπιμαρτύρασθε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. (ιδ', ιε'.) Διότι ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ὅταν ἐκδικήσω ἀσεβείας τοῦ Ἰσραὴλ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τὰ θυσιαστήρια Βαιθὴλ, καὶ κατασκαφήσεται τὰ κέρατα τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ συντριβῶ καὶ πατάξω τὸν οἶκον τὸν περίπτερον ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν θερινὸν, καὶ ἀπολοῦνται οἱ οἴκοι οἱ ἐλεφάντινοι, καὶ ἀφανισθήσονται οἱ οἴκοι ἕτεροι πολλοί, λέγει Κύριος. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶ, τοὺς λαμπροὺς οἴκους, ἀλλὰ καὶ τοὺς εὐτελεῖς καταλύσω καὶ παραδώσω πυρὶ, καὶ σὸν τοῖς πρὸς χειμῶνα κατεσκευασμένους, καὶ τοὺς ἀναπεπταμένους καὶ πρὸς θέρος πεπονημένους ἐμπρήσω. *Peripteron* γὰρ τὸν χειμερινὸν καὶ Ἀκύλας, καὶ Ὑμαγος, καὶ θεοδοτίων ἠρμήνευσαν· οἷον γὰρ τισι περτοῖς, τοῖς πάντοθεν περιχειμένοις τοίχοις οἱ τοιοῦτοι τοὺς οἰκήτορας περιθάλλουσι. Κατασκάψω δὲ, φησὶ, καὶ τὰ τῆς Βαιθὴλ θυσιαστήρια, τῆς ἀσεβείας τὰ πρόξενα· καὶ ἐπ' αὐτῶν οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ἐχρῶντο κλειστή παρανομίᾳ, εἰκότως καὶ τούτων κατηγορεῖ, καὶ τὸν βλεθρον ἀπειλεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. Ἀκούσατε τὸν λόγον τοῦτον, δαμάλεις τῆς Βασανίτιδος, αἱ ἐν τῷ ὄρει Σαμαρείας, αἱ καταδυναστεύουσαι πτωχοὺς, καὶ καταπατοῦσαι πένητας, αἱ λέγουσαι τοῖς κυρίοις ἐαυτῶν· Ἐπίδοτε ἡμῖν ὄπως πίνωμεν. Δαμάλεις δὲ αὐτῆς Βασανίτιδος ὀνομάζει, ὡς ἀβροδιαίτους καὶ χλιδῆ παντοδαπῆ κεχηρμένους· τοιαῦται γὰρ καὶ τῆς Βασανίτιδος αἱ δαμάλεις, διὰ νομῆς ἀφθονίαν σκιρτῶσαι. Τούτου δὲ χάριν, τὰ τε τῶν ὑποδεεστέρων ἐσφατερίζοντο, καὶ τοῖς ἀνδράσιν, οἷς κατὰ τὸν θεῖον ὑπετάγησαν νόμον, ἐπιτάττειν οὐ παρηγοῦντό, καὶ τάξιν ὑπηρετῶν ὑπέχειν ἐκέλευον. Τοιαύτη ἦν καὶ Ἰεζάβελ, ὡς ἀνδραπόδῃ τῷ ἀνδρὶ κεχηρμένη. Διὰ ταύτην ὡμῶν τῆν παρανομίαν,

β'. Ὅμνους Κύριος κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, διότι ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται ἐφ' ὑμᾶς, καὶ λήψονται ὑμᾶς ἐν ὄπλοις, καὶ τοὺς μετ' ὑμῶν εἰς λέθητας ὑποκαίοντες ἐμβαλοῦσιν ἐμπυροὶ λοιμοί. Καὶ ἐρμηνεύων τὸ εἰρημένον, ἐπήγαγε·

γ'. Καὶ ἐξενεχθήσεσθε γυμνοὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ κατέναντι ἀλλήλων, καὶ ἀπορρίψήσεσθε εἰς τὸ ὄρος τὸ Ἀρμανά, λέγει Κύριος. Ἀραρότως, φησὶ, τὴν καθ' ὑμῶν εἰς καιρὸν τιμωρίαν ἐπάξω, καὶ παραδώσω τοῖς πολεμοῖς ὑμῶν, ὥστε τοὺς ἀνδρας ὡμῶν (τούτους γὰρ λέγει τοὺς μετ' ὑμῶν), λέθησιν ὑποκαίοντες ἰοικέναι ζηλοτυπώντας, καὶ τὴν εἰς ὑμᾶς γιγνομένην θεωροῦντας ἀσέλγειαν. Οἷον γὰρ ὑπὸ

esse. Nam Sennacherib, cum contra Hierosolimam expeditionem suscepisset, exercitu amisso, cum ignominia rediit. (13) Hæc igitur audientes, inquit, sacerdotes :

Contestamini domum Israelis, dicit Dominus Deus omnipotens. (Vers. 14, 15.) Quia die, quo ulciscar iniquitates Israelis super eum, ulciscar et super altaria Bethelis, et suffodientur cornua altaris, et cadent super terram. Et conteram et percussuram domum pinnatam super domum æstivam, et peribunt domus eburneæ, et destruentur domus aliæ multæ, dicit Dominus. Non enim splendidas modo, inquit, domos, sed tenuiores quoque demoliar ignique tradam, simulque cum domibus ad hieumandum comparatis domos patentes ad æstatem accommodatas incendam. Cæterum pinnatam, hiemalem verterunt Aquila, Symmachus et Theodotius. Nam tanquam alis quibusdam, undequaque circumdantibus muris ejusmodi domus habitatores fovent. Demoliar autem quoque, inquit, altaria Bethelis, incitamenta impietatis : et quia non viri solum, sed mulieres etiam maximam impietatem exercebant, jure has quoque arguit, perniciemque comminatur.

CAPUT IV.

Vers. 1. Audite verbum istud, vaccæ Basanitidis, quæ estis in monte Samariæ, quæ opprimitis pauperes, et conculcatis egenos, quæ dicitis dominis vestris : Date nobis ut bibamus. Vaccas autem Basanitidis eas vocat, tanquam luxu et omni voluptate diffuentes : ejusmodi enim erant vaccæ Basanitidis, ob pabuli copiam exsultantes. Unde flebat ut bona tenuiorum sibi vindicarent, et viris, quibus ex divina lege subditæ erant, imperare non vererentur, et famulorum loco esse juberent. Talis et Jezabel fuit, quæ viro usa est ut manipio. Propter hanc iniquitatem vestram :

Vers. 2. Jurat Dominus per sanctos suos : Quoniam ecce dies venient super vos, et tollent vos armis, et eos qui vobiscum sunt in ollas succensas injicient ignes pestilentes. Tum interpretans quod dictum est, adjecit :

Vers. 3. Et educemini audi, vires mulier, contra vos invicem, et projicientini in montem Harmana, dicit Dominus. Vobis, ait, convenienter et tempori pœnas infigam, daboque vos hostibus, ita ut viri vestri, hos enim dicit qui vobiscum sunt, ollis, quibus ignis subjectus est, similes sint ex zelotypia et conspectu stupri vobis illati. Nam velut flamma quadam flagrantem, furore qui-

VARIÆ LECTIONES.

¹³ ἱερ. Ita quidem apud LXX, ab initio vers. 13, legi solet, sed recte Græbius Ἱερεῖς ad finem vers. 12 posuit, Hieronymum secutus, qui vocem istam ex ὡπυ corruptam esse, bene monuit. ¹⁴ Ἰσρ. Ἀ Ἰακώβ. ¹⁵ ἀφαν. Ἀ προστεθήσονται. ¹⁶ ἔτ. Ex A suppl. ¹⁷ Ἀ Βασάν. ¹⁸ ἔμ. λοιμ. Des. in A. ¹⁹ Α. γυμναί. lb. desunt sequentia, γυνὴ καὶ ἀνὴρ, quæ tamen exstant etiam in C et in duobus a Græb. nominatis codicibus. ²⁰ C ἀπορρίψήσεσθε. ²¹ Ἀρμ. Ἀ Ἐρμωνά.

dem in viros vestros, in vos vero libidine ardebunt, omni amictu denudatos viros simul ac mulieres abigentes, et in Harmana montem abducentes. Symmachus autem *Harmana* vertit *Armeniam*, Theodotio, *excelsum montem*. Illud vero, *Juravit Dominus per sanctos suos*, Symmachus *per sanctitatem suam* posuit. Dictis autem jusjurandum præposuit, ut veram esse prophetiam confirmaret. (4) Hæc vero, inquit, sustinebitis, propterea quod in Bethel et in Galgalis impietatem admisistis, et trium dierum festa in honorem idolorum celebrare ausi, et quas decimas afferri meis sacerdotibus constitui, eas impietatis ministris afferentes, et sædera quædam pactionesque cum idolis ineuntes, ut eorum leges sequeremini. Hoc enim indicavit, cum dixit :

VERS. 5. « Legerunt foris legem, et invocaverunt professionem. » *Legem* non divinam vocans, sed aliis, qui idolis **1426** serviebant, impositam. Deinde prophetæ præcipit, ut dicat : « Annuntiate, quia hæc dilexerunt filii Israelis, dicit Dominus Deus. » Non enim obiter talem impietatem commiserunt, sed ardenti studio et affectu in ista febrebantur.

VERS. 6. « Et ego dabo vobis stuporem dentium in cunctis urbibus vestris, et indignitiam panum in omnibus locis vestris, et non estis reversi ad me, dicit Dominus. » *Stuporem dentium* Symmachus et Theodotio *munditiam* interpretati sunt. Significat vero famem : eorum enim qui nihil edunt, nullas reliquias cibi dentes habent sibi inhaerentes. Itaque cum fames et inopia vos comprehenderit, quoniam ob honorum copiam in largitorem donorum insultastis, dentes etiam vestri stuporem perpetientur, non amplius cibo vesci valentes, sed similes facti his quos aut uva acerba aut aliud quidpiam austerius perstrinxerit, et cibum conficere nequeunt. (7, 8.) At vos, hac etiam vobis adhibita correctione, in pristinis malis permanetis. Verumtamen ne sic quidem desistam curare vos : quia alteram vobis inducam correctionem, et serotinam inbibens pluviam (id enim significat, cum dicit, *tribus mensibus ante messem*), terram sterilem reddam. Tum exhibens misericordiam, ostendensque non casu hæc fieri, sed nutu meo, huic quidem urbi pluviam dabo, illi vero irrigationem similem non impartiar : ita ut hæc terra prorsus exarescat, illa vero privatim pluvia inadeat. Tanta **1427** autem erit aquarum penuria, ut duæ tresque urbes pariter ad urbem habentem aquam concurrant, potum expetentes, neque hoc modo ad saturitatem sitis restinguatur. Et tamen sic etiam pergetis insanabili morbo laborare :

Α τινος φλογός πυρπολούμενοι, θυμῷ μὲν κατὰ τῶν ὑμετέρων ἀνδρῶν, λαγνεῖα δὲ καὶ ὑμῶν χρῆσονται, πάσης περιβολῆς ἐστερημένους ἀνδρας καὶ γυναῖκας κατὰ ταύτην ἀγοντας, καὶ εἰς τὸ Ἀρμανὰ βρος ἀπάγοντες. Ὁ δὲ Σύμμαχος τὸ Ἀρμανὰ, Ἀρμερίαν ἠρμῆνευσεν· ὁ δὲ Θεοδοτίων ὑψηλὸν βρος. Τὸ δὲ, Ὁμοσε Κύριος κατὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, ὁ Σύμμαχος κατὰ τῆς ἀγιοσύνης αὐτοῦ τέθεικε· τὸν δὲ ὄρκον τῶν εἰρημένων προτέθεικεν, ἀψευδῆ τὴν προφητείαν δεῖκνυς. Ὑπομενεῖτε δὲ, φησί, ταῦτα, ὡς καὶ ἐν Βαιθὴλ, καὶ ἐν Γαλγάλοις, τῇ δυσσεβείᾳ χρησάμενοι, καὶ τριημέρους ἑορτὰς τοῖς εἰδώλοις πανηγυρίζειν τετολημῆκατες, καὶ τὰς ὑπ' ἐμοῦ προσεταγμένας δεκάτας τοῖς ἐμοῖς ἱερεῦσι προσφέρεσθαι τοῖς τῆς ἀσεβείας ὑπουργοῖς προσενεγκόντες, καὶ ὁμολογίας τινὰς καὶ συνθήκας πρὸς τὰ εἰδῶλα πεποιηκότες, ὡς τοῖς ἐκείνων νόμοις ἀκολουθήσετε. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν, εἰρηκῶς·

ε'. « Ἀνέγνωσαν ἐξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν ὁ. » *Νόμον* οὐ τὸν θεῖον προσαγορεύων, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τῶν τὰ εἰδῶλα θεραπευόντων θεθέντα. Εἶτα λέγειν τῷ προφήτῃ παρακαλεῖται, λέγων· « Ἀπαγγεῖλατε ὅτι ταῦτα ἠγάπησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, λέγει Κύριος ὁ θεός. » Οὐ γὰρ ἐν παρέργῳ τὴν τοιαύτην ἐτόλμων ἀσεβείαν, ἀλλὰ διαθέσει θερμῆ καὶ στοργῇ περὶ αὐτὰ κεχρημένοι.

ς'. « Καὶ ἐγὼ δώσω ὑμῖν γομφιασμὸν ἐδόντων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν, καὶ ἐνδεῖαν ἀρτων ἐν πᾶσι τοῖς τόποις ὑμῶν, καὶ οὐκ ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Τὸν δὲ γομφιασμὸν ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτίων καθαρισμὸν ἠρμῆνευσαν· δηλοῖ δὲ τὸν λιμὸν. Τῶν γὰρ μηδαιῶς ἐσθιόντων οὐδὲ λείψανον οἱ ἐδόντες ἐν αὐτοῖς τροφῆς ἐκισχόμενον ἔχουσι. Τοῦ λιμοῦ τοίνυν καὶ τῆς ἐνδείας καταλαβούσης ὑμᾶς, ἐπειδὴ διὰ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀφθονίαν κατὰ τοῦ χορηγοῦ τῶν δωρεῶν ἐσκιρτήσατε, καὶ οἱ ἐδόντες ὑμῶν γομφιασμὸν ὑπομενεῖσιν, οὐκέτι τροφῆς ἀπολαύειν δυνάμενοι, ἀλλ' εἰσκότες τοῖς ὑπὸ δμοφακος, ἢ τινος τῶν στενοτέρων πληττομένοις, καὶ ὁ τροφὴν λεπτεῦνεν οὐ δυναμένοις. Ἀλλὰ καὶ ταύτης ὑμῖν τῆς παιδείας ἐπαγομένης τοῖς προτέροις ἐπιμενεῖτε κακοῖς. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως τῆς ὑμετέρας παύσομαι θεραπείας· καὶ ἐτέραν γὰρ ὑμῖν ἐπέξω παιδείαν, καὶ τὸν ἕψιμον ἐπισχῶν ὑετὸν (τοῦτο γὰρ εἶπε) *Πρὸ τριῶν μηνῶν τοῦ θερισμοῦ*, ἀκαρπία παραδώσω τὴν γῆν. Φιλανθρωπία δὲ χρωόμενος, καὶ δεικνύς, ὡς οὐκ ἀπὸ ταυτομάτου ταῦτα συμβαίνει, ἀλλ' ἐμοῦ νεύοντος γίνεται, ταύτη μὲν τῇ πόλει παρέξω τὴν ὑετὸν, ἐκείνη δὲ τῆς τοιαύτης ἀρδείας οὐ μεταδώσω, ὡς τὴν μὲν παντελῶς διαυανθῆναι γῆν, τὴν δὲ μερικῶς ὑσθῆναι. Τοιαύτη δὲ ἔσται σπάνι, ὑδάτων, ὡς δύο καὶ τρεῖς πόλεις κατὰ ταῦτον ἔρχειν εἰς τὴν ἔχουσαν πόλιν ὑδωρ, πόσεως ἐφευμένας καὶ μηδὲ οὕτω κόρη θεραπεύειν τὸ δίψος. Ἀλλ' ὅμως ἐπιμενεῖτε καὶ οὕτω νοσοῦντες ἀνήκεστα, καὶ ταῦτα

VARIAE LECTIOES.

¹ Alii Ἐρμηνίαν. ² Ὁ ὁμολογίας. ³ λέγ. Des. in C. ⁴ ὁ θεός. A Κύριος. ⁵ ὁ — Θεοδ. Inuq etiam Aquila, juxta Montf. in Hexapl. ad h. l. ⁶ καὶ — δυναμένοις. Des. in C.

καὶ ἐτέροις ἤδη περιπεσόντες κακοῖς· ἐγὼ γὰρ, ἅτε ἄϊδωκα ἢ ψυχῶν ἰατρὸς, καὶ ἄλλον καυτήρα⁶⁷ προσήνεγκα, νόσους ὑμῖν διαφόρους· ἐπαγαγῶν, νῦν μὲν πυρώσεις, νῦν δὲ ἰκτέρους· ὑμεῖς δὲ τῆς ἀσεβείας οὐκ ἐπελήσθητε. Καὶ μετὰ ταύτην δὲ τὴν παιδείαν ἐδέξω καὶ τὴν κάμπην πᾶν ὃ τε τερπνὸν ἐν ἀμπελῶσιν, ἢ ἐλαιῶσιν, ἢ κήποις ὀχεταί·⁶⁸ καὶ οὐδὲ τοῦτο πέπεικεν ὑμᾶς· ἐπιγνώναί τὴν τᾶς παιδείας ἐπάγοντα. Τούτοις προστίθειν, ὅτι καὶ τὸν Ἀσσύριον φεύγοντας, καὶ τὴν Αἴγυπτον καταλαθεῖν σπεύδοντας, τῆ τοῦ Ἀσσυρίου παραδέδωκα βρομφαία, καθάπερ τινὶ πυρὶ τῆ ὀργῆ κεκρημένος· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν τὸ δέον συνιδεῖν ἠδουλήθησαν. Διὸ φησι·

α'. « Κατέστρεψα ὑμᾶς καθὼς κατέστρεψεν ὁ Θεὸς Σόδομα καὶ Γόμορρα. » Οὐκ ἄλλον παραδηλῶν τὸν ἔκεινα πεποιηκότα, ἀλλ' ὡς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος. « Καὶ ἐγένεσθε, φησὶν, ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός, καὶ οὐδ' οὕτως ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει Κύριος. » Καθάπερ γὰρ ὁ δαλὸς ἡμιφλεγῆς· γενόμενος, δείκνυσσι μὲν τοῦ πυρὸς τὴν ἐνέργειαν, ἄκηστον δὲ ἔστιν εἰς πᾶν ὅτι οὖν, μόνω δὲ πυρὶ χρήσιμος· οὕτως ὑμεῖς τῶν πλείστων ἀναιρεθέντων εἰς αἰχμαλωσίαν ἐπαγόμενοι, πάσης μὲν⁶⁹ δυνάμεως γυμνωθήσεσθε, εἰς δουλείαν δὲ μόνην ἐπιτήδειοι φανεῖσθε.

β'. « Διὰ τοῦτο οὕτω ποιήσω σοι, Ἰσραὴλ· πλήν οὕτω ποιήσω σοι. » Ἄλλ' ὁμως καὶ ἀνήκεστα νοσοῦσι τὴν προσέκρουσαν ὑμῖν θεραπειαν προσοίσω.

« Ἐτοιμάζου ἐπικαλεῖσθαι τὸν Θεόν σου, Ἰσραὴλ. (17.) Διότι⁷⁰ ἰδοὺ στερεῶν βροντῆν, καὶ κτιζῶν πνεῦμα, καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν θρόνον καὶ ὀμίχλην, καὶ ἐπιθαίνων ὑψηλὰ⁷¹ τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεός, ὁ⁷² Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. » Ταύτης τοίνυν ἀπαλλαγῆς τῆς ἀναλογίας, ὡς Ἰσραὴλ, τὸν ἐπικληθέντα σου Θεόν ἐπιζητήσον, ὅς τοῦ ἀέρος τὸ μανθὸν καὶ χαῦνον εἰς τὸν φρικώδη τῆς βροντῆς μεταβάλλει κτύπον, διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων ἀνέμων τοῦτον ἀνακινῶν καὶ αὐστρέφων. Οὗτός σοι καὶ τὸν εἰς τὴν σὴν ἐλευθερίαν ἀφωρισμένον μηνύει βασιλεῖα· λέγει δὲ τὸν Κύριον. Ἐφθίον δὲ αὐτῷ, καὶ μετὰ νύκτα βαθεῖαν ἀγαγεῖν τὸν θρόνον, καὶ μεθ' ἡμέραν ὀμίχλην κρύψαι τὸ φῶς. Καθάπερ οὖν ἐν σταθερᾷ σοι μεσημβρία καθήμεν (ταύτη γὰρ εἶοικεν ἢ εἰρήνην), τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ὀμίχλην ἐπήγαγεν· οὕτω τῆς δουλείας καταπαύσας τὴν νύκτα, τὸν ἠδιστα τῆς ἐλευθερίας θρόνον ἀνατίθει κελύσει⁷³. « Ἐπιθαίνει γὰρ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς· » τοῦτέστι, πάντων ἐπὶ τὴν ὑψηλότητα, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πληροῖ, ἅτε δὴ Κύριος ὢν καὶ Θεός, κατὰ πάντων ἔχων τὸ κράτος. Οὕτω τὰ θυμῆρη μηνύσας, εἰς τὰναντία μεταφέρει τὸν λόγον, τοῦτοις μὲν φοβῶν, ψυχαγωγῶν δὲ ἐκείνοις, καὶ προσέχειν ἐκθύμως τῆ μετανοίᾳ παρασκευάζων.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁷ καυτ. *ibid.* præm. ὑμῖν. ⁶⁸ ὀχ. C ἔχετα. ⁶⁹ μὲν. Des. in C. ⁷⁰ διότι. *Infra*, in dial. 3. p. 556. Garn. leg. ὅτι. ⁷¹ C ὑψηλ. ⁷² ὁ. Des. in C. ⁷³ *Id.* κελύσει.

CAPUT V.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

VERS. 1, 2. « Audito verbum illud Domini planctum quem ego instituiam super vos: Domus Israelis cecidit, non **1429** amplius resurget. Virgo autem Israelis projecta est super terram suam, non est qui suscitet eam. » Misericors Dominus male affectos atque poenitere nolentes non dedignatur lamentari. Hoc vero: *Non amplius resurget, felici nuntio libertatis non est contrarium.* Significat enim fore ut non amplius per suos regantur, neque proprium regem habeant. Si quis vero diligenter attendat, inveniet hæc evenisse post insaniam, quam in Salvatorem nostrum exercuerunt: tunc enim ceciderunt, ac in illo casu ad hunc usque diem permanserunt. *Virginem autem eam vocat, propter priorem pietatem: projectam vero et corruptam, propter cultum, quem idolis postea detulit.* Illud porro: *Non est qui suscitet eam,* ostendit, nullo illam subsidio humano fore adjutam. Deo enim universorum repugnante, nec Ægyptiorum rex, nec alius quispiam eis auxiliari potuit. Prænuntiat etiam eorum futuram paucitatem.

VERS. 3. In urbe enim, ait, e qua egrediebantur mille, relinquentur centum: et e qua egrediebantur centum, in ea relinquentur decem. » [4, 5] At tandem aliquando, Bethel et Galgala relinquentes, cultumque idolorum prope puteum juramenti, meam quærte providentiam. Inde enim vitam consequimini: Bethel autem et Galgala simul cum idolis tradentur hostibus. Manifesta vero insaniam erat, non solum ex puteo illo pietatis Abraham non recordari, sed etiam apud eum impietatem committere.

1430 VERS. 6. « Quærte Dominum, et vivetis, ne forte reluceat ut ignis domus Josephi, et devoret eam, et non sit qui exstinguat domui Israelis. » Ex his aperte cognoscimus quod peccatum nobis incendat flammam malorum, amor vero et affectus in Deum vitam nobis conciliet.

VERS. 7. « Dominus qui facit in excelsis iudicium, et iustitiam in terra posuit. » Quod sibi videtur, inquit, decernit cum sit justus, et iudicia ejus in terra perficiuntur.

VERS. 8. « Qui facit omnia, et transformat, et convertit in mane umbram mortis, et diem quasi noctem obtenebras: qui evocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ; Dominus Deus omnipotens nomen ejus. » Confidite, inquit, Dei potestate, et hanc spem amplectimini. Facile enim et facit et transformat quod vult, facileque est ei vel maxima pericula in lætitiâ transferre. *Umbram enim mortis magna pericula nominavit.* Felicitibus etiam facile miseras inferre potest. Quin et aquam maris autu suo in aerem subvehens, nubibus irri-

α', β'. « Ἀκούσατε τὸν λόγον Κυρίου τοῦτον, ὃν ἐγὼ λαμβάνω ἐφ' ὑμᾶς ὀρθῶν. Οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκέτι οὐ μὴ προσθῆ τοῦ ἀναστῆναι. Παρθένος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλεν ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς· οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτῆν. » Φιλανθρωπία χρώμενος ὁ Δεσπότης οὐδὲ ὀρθῶν ὑφαίνειν παραιτεῖται τοῖς κακῶς διακειμένοις, καὶ μετανοεῖν οὐκ ἐθέλουσι. Τὸ δὲ, *Οὐκέτι οὐ μὴ προσθῆ τοῦ ἀναστῆναι, οὐκ ἐναντίον τοῖς τῆς ἐλευθερίας εὐαγγελίοις.* Σημαίνει γὰρ ὡς οὐκέτι καθ' ἑαυτοὺς πολιτεύονται, οὐδὲ ἰδίου σχήσουσι βασιλέα. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς προσχεῖν ἐβελήσειεν, εὐρήσει τούτων τὴν ἔκβασιν μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μανίαν· τῆνικαῦτα γὰρ πεσόντες μεμενῆκασι μέχρι καὶ τήμερον ἐπὶ τοῦ πτώματος. **B** *Παρθένον δὲ αὐτῆν καλεῖ, διὰ τὴν προτέραν εὐσεβειαν· σφαλεῖσαν δὲ καὶ διαφθαρείσαν, διὰ τὴν μετὰ ταῦτα τῶν εἰδώλων λατρείαν.* Τὸ δὲ, *Οὐκ ἔστιν ὁ ἀνιστῶν αὐτῆν,* τὸ μηδεμίαν αὐτῆν ἀνθρωπίνης ἐπιουρίας ἀπολαύσαι σημαίνει· τοῦ Θεοῦ γὰρ τῶν ὄλων ἀνθισταμένου, οὗτε ὁ Αἰγυπτίων αὐτοῖς βασιλεὺς, οὐτ' ἄλλος τις ἴσχυεν ἐπαμῦναι. Προαγρεύει δὲ καὶ τὴν ἐσομένην αὐτῶν ὀλιγότητα.

γ'. « Ἡ πόλις γὰρ, φησὶν, ὅθεν ἔξεπορεύοντα χίλιοι, ὑπολειφθήσονται ἑκατὸν, καὶ ἐξ ἧς ἐξεπορεύοντο ἑκατὸν, ὑπολειφθήσονται δέκα. » Ἄλλ' ὅψθ' οὐ ποτε τὴν Βαιθὴλ καὶ τὴν Γάλγαλα καταλιπόντες, καὶ τὴν παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου τῶν εἰδώλων λατρείαν, τὴν ἐμὴν ἐπιζητήσατε πρόνοιαν· ζωὴν γὰρ ἐντεῦθεν ποριεῖσθε. Βαιθὴλ δὲ καὶ Γάλγαλα σὺν τοῖς εἰδώλοις τοῖς πολεμίοις παραδοθήσονται. Μανία δὲ σαφῆς, τὸ μὴ μόνον τῆς τοῦ Ἀβραὰμ εὐσεβείας ἐκ τοῦ φρέατος ἐκείνου μὴ παραλαμβάνειν ἡ μνήμην, ἀλλὰ καὶ παρ' ἐκεῖνο τολμᾶν τὴν ἀσέβειαν.

δ'. « Ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσεσθε, ὅπως μὴ ἀναλάβῃ ὡς πῦρ ὁ οἶκος Ἰωσήφ, καὶ καταφάγῃ αὐτὸν, καὶ οὐκ ἔσται ὁ σβέσων τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ. » Σαφῶς ἐκ τούτων μαθάνομεν, ὡς ἡ ἀμαρτία ἡμῖν ἐξάπτει τὴν φλόγα τῶν κακῶν· ἡ δὲ περὶ τὸν Θεὸν στοργή, καὶ διάθεσις, ζωὴν ἡμῖν προξενεῖ.

ε'. « Κύριος ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κριμα, καὶ δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκε. » Ψηφίζεται, φησὶν, ὁ βούλεται δικαιοσύνην, καὶ πέρας ἐν τῇ γῇ τὰ κρινόμενα δέχεται.

ς'. « Ὁ ποιῶν πάντα, καὶ μετασκευάζων, καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρῶτ' οὐρανὸν θανάτου, καὶ ἡμέραν εἰς νύκτα συσσωτάζων· ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ πρόσωπον τῆς γῆς, Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτοῦ. » Θεαρόθησατε, φησὶ, τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, καὶ ταύτης ἐχέσθε τῆς ἐλπίδος. Εὐπετῶς γὰρ καὶ ποιεῖ καὶ μετασκευάζει ὁ βούλεται, καὶ ῥάδιον αὐτῷ καὶ τοὺς μεγίστους κινδύνους εἰς εὐθυμίαν μεταβαλεῖν. *Σκιά* γὰρ *θανάτου* τοὺς μεγάλους κινδύνους ὠνόμασεν. Εὐμαρῶς δὲ καὶ τοῖς ἐν εὐημερίᾳ δυσπραξίαν ἐπ-

VARIE LECTIONES.

76 ὅθ. A ἐξ ἧς. 75 C λαμβάνειν. 76 A ζήσατε. 77 Κύρ. Des. in A. 78 ε. γῆς. Supra t. I, p. 809 πρῶτον. πάσης. 79 A αὐτῷ.

ἀγειν. Καὶ μέντοι καὶ τὸ θαλάττιον ὕδωρ νεύματι ἄνέλκων εἰς τὸν ἀέρα, ἄρδει τὴν γῆν διὰ τῶν νεφῶν· Θεὸς γὰρ ἐστὶ, καὶ τῶν ἀπάντων Δεσπότης.

θ'. « Ὁ διαιρῶν συντριμμὸν ἐπὶ ἰσχυρὸν, καὶ ταλαιπωρίαν ἐπὶ οὐρόρωμα ἐπάγων. » Μετὰ πολλῆς δὲ τῆς εὐκολίας, καὶ τοὺς ἡσθητικότητας ἐπὶ τὴν προτέραν ἰσχυρὸν ἐπανάγει, καὶ ταλαιπωρίαν τοὺς ἰσχυροὺς παραδίδωσι.

ζ'. « Ἐμίσησαν ἐν πύλαις ἐλέγχοντα⁸⁰, καὶ λόγον δασιον ἐβδελύξαντο. » Ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, ὡς τινὲς φασί, περὶ τὰς πύλας τοὺς συλλόγους ποιεῖσθαι, καὶ τὰ συνέδρια. Ἐνθά τοῖνον συνηθοῦντο, ἐκεῖ καὶ πῶς ἐλέγχουσι οἱ προφῆται προσέφερον· ἀλλ' ἀδικίας καὶ παρανομίας συζῶντες, οὕτε τοῖς τῆς ἀληθείας προσεῖχον ἐλέγχουσι, οὕτε τὸν τοῦ δικαίου προσεδέχοντο λόγον. Ἐπειδὴ τοῖνον καὶ ταῦτα εἰργάζεσθε, καὶ πρὸς τοῦτοις, τοὺς πεινᾶ κατεχομένους καὶ χειρὶ καὶ γλῶττι παροινούντες διατελεῖτε, καὶ δωροδοκίᾳ χαίροντες ἐσπουδάσετε κακῶς αὔξειν τὸν πλοῦτον, γινώσκατε, ὡς οὕτε ἐν ταῖς εὐ καὶ καλῶς ὑμῶν ἡσκημένοι; καὶ κεκοσμημέναις οἰκήσετε οἰκίας, οὕτε τοὺς ὑμῶν μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας φυτευθέντας ἀμπέλωνας τρυφήτε· ἀφαίρειται γὰρ ὑμᾶς τὴν τούτων ἀπόλαυσιν ἢ τῆς ἀσθελείας καὶ παρανομίας ὑπερβολῆ· ἐπατεῖτε γὰρ τὸ δικαίον, δῶρα μὲν παρὰ τῶν δυνατωτέρων λαμβάνοντες, ἐν δὲ τῷ δικάζειν τοὺς πένητας κατακρίνοντες.

ιγ'. « Διὰ τοῦτο ὁ συνίων ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διακήσεται, ὅτι ὁ καιρὸς πονηρὸς ἐστὶ. » Πᾶς γὰρ ἐχέφρων, καὶ τὸ δέον συνιδεῖν δυνάμενος, ὁρῶν τῶν ἐπαγομένων ὑμῖν⁸¹ κακῶν τὸ νέφος, τεθηπῶς καὶ θαυμάζων τὸ τῆς προβλήσεως ἀψευδὲς, φθέγγεσθαι οὐδὲν ἐξ ἀθυμίας δυνήσεται.

ιδ', ιε'. « Ἐκζητήσατε οὖν τὸ καλὸν, καὶ μὴ τὸ πονηρὸν, ὅπως ζήσητε, καὶ ἔσται οὕτω μεθ' ὑμῶν⁸² Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὃν τρόπον εἶπατε· Μεμισήκαμεν τὰ πονηρὰ, καὶ ἠγαπήκαμεν τὰ καλὰ· καὶ ἀποκαταστήσατε ἐν πύλαις κρίμα, ὅπως ἂν ἐλεήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τοὺς καταλοιπὸς τοῦ Ἰωσήφ. » Ἀκολουθεῖτω, φησὶ, τοῖς λόγοις τὰ ἔργα, καὶ λέγοντες ἔργον μὲν τῶν ἀγαθῶν, βδελύττεσθαι δὲ τὴν πονηρίαν, ἔργῳ δεῖξατε τὴν τῶν λόγων ἀλήθειαν. Τοῦτο γὰρ ποιοῦντες, τεύξεσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν δῶν ζωῆς⁸³. Τοῦτου δὲ παρ' ὑμῶν μὴ γιγνομένου, θρηνοὶ καὶ ὀλοφύσεις, καὶ τὰς πλατείας, καὶ τὰς ὁδοὺς καταλήφονται· ὡς καὶ τοὺς γηπῶνους ἀντὶ γεωργίας τῇ θρηνησίᾳ προσέχουσιν. Ἔσται δὲ ταῦτα ἐμοῦ παρόντος, καὶ τὰς τιμωρίας ἐπάγοντος.

ιη'. « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμῶντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! καὶ⁸⁴ ἵνατί ὑμῖν⁸⁵ αὕτη ἡ ἡμέρα Κυρίου; καὶ αὕτη ἐστὶ σκότος, καὶ οὐ φῶς. » Ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν τινες θρασύτητι καὶ ἀσθελείᾳ συνθετραμμένοι, οἱ τοῖς προφητικαῖς θεσπισμασιν ἀντέλεγον, φρυαττόμενοι⁸⁶

VERS. 9. « Qui dividit comitionem super robur et miseriam super munitionem adducit. » Nullo autem negotio infirmatos ad pristinum robur educit, et robustos in ærumnas dejicit.

VERS. 10. « Odio habuerunt in portis arguentem, et verbum sanctum abominati sunt. » In more erat antiquis, ut nonnulli ferunt, conventus ad portas habere **1431** et concilia. Ubi ergo congregabantur, ibi et prophetae reprehensiones proferebant. Sed qui injuste ac impie vivebant, nec veris objur-gationibus obtemperabant, nec justii verba recipiebant. [11, 12] Cum itaque et hæc egeritis, et pauperes præterea manu ac lingua contumeliose acceperitis, tum munerum corruptelis gaudentes, facultates vestras perperam augere studueritis, scitote fore ut non habitetis in domibus, quas belle et pulchre instruxistis et ornastis, neque vineas, quas magno studio plantastis, vindemietis: nam immensa impietas vestra et iniquitas horum usu vos privabit. Conculcastis enim justitiam, munera a potentioribus accipientes, pauperes judiciis vestris condemnantes.

VERS. 13. « Ideo qui intelligit, tempore illo silēbit, quia tempus malum est. » Omnis enim prudens, quique honestum intelligere potest, malorum quæ vobis illata sunt, nubem et copiam videns, cum stupore admirans prædictionis veritatem, præ tristitia loqui nihil poterit.

VERS. 14, 15. « Querite igitur bonum et non malum, ut vivatis, et sic erit Dominus Deus omnipotens vobiscum, sicut dixistis: Odio habuimus mala, et dileximus bona: et restituite in portis iudicium, ut misereatur Dominus Deus eorum qui reliqui sunt de Josepho. » Verbis, inquit, facta respondeant, et qui prostemini vos amare honesta, et a vitis abhorrere, reipsa veritatem **1432** verborum ostendite. Hoc enim si faciatis, ab omnipotente Deo vitam consequemini. [16, 17] At si non feceritis, plateæ et viæ lamentis et gemitibus personabunt: ita ut etiam agricolæ, agrorum cultu abjecto, planctibus sint vacaturi. Hæc autem præ-sente me sent, et supplicia indigente.

VERS. 18. « Væ desiderantibus diem Domini? quid sane vobis hic dies Domini? et is est tenebræ, et non lux. » Cum enim quidam essent temeritate et contumacia innutriti, qui prophetarum vaticinationibus repugnarent, frementes in

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁰ C ἐλέγχοντα. ⁸¹ ὁμ. Des. in C. ⁸² μεθ ὑμ. In A ponitur post παντοκράτωρ. ⁸³ ζωῆς. Ita in C leg. Σίμων ζωῆν. ⁸⁴ καί. Des. in A. ⁸⁵ ὁμ. In A post αὕτη ponitur. ⁸⁶ φρ. C præm. ἀντικρυς.

eos, et falsa divina oracula vocitantes, et præ- A
 dictionum eventum exigentes, eos Dominus lacry-
 mis dignos ait, qui nimirum tenebras pro luce
 desiderant videre. [19, 20] Qui prophetiæ finem,
 inquit, videre cupiunt, nihil differunt ab homine,
 qui cum leonem insectantem effugerit, mox in
 ursum incurrit, ac domum deinde metu plenus
 perveniens, et inconsiderate ob animi perturba-
 tionem manum ad parietem innixam applicans,
 ab acerbissimo colubro mordetur. Nam quemad-
 modum ille tenebras et non lucis splendorem illo
 die videt : sic isti altissimis tenebris die ultionis
 tradentur.

Vers. 21-23. « Odio habui et repuli festivitates
 vestras, nec odorabor in conventibus vestris. Et
 si obtuleritis mihi holocausta et sacrificia vestra,
 non suscipiam, et salutare præsentis vestræ non
 respiciam. 1433 Transfer a me sonitum carmi-
 num tuorum, et psalmum organorum tuorum non
 audiam. » Eadem etiam per Isaiam eis dixit Do-
 minus Deus : « Quorsum mihi multitudo victimarum
 vestrarum ? dicit Dominus. Plenus sum holo-
 caustis arietum, et adipem agnorum, et sanguinem
 vitulorum et hircorum nolo ! » Et deinceps omnia
 enumerat, quæ ex lege ei offerebantur, omnia
 dicens pariter se exsecrari. Sic etiam hoc loco
 dicit se odio habere dies festos, et sacrificia in
 publicis celebratibus oblata non suscepturum
 esse : nam non odorabor posuit pro non suscipiam.
 Sic et de Nocho beatus Moses ait : « Odoratus
 est Dominus odorem suavitatis » ; hoc est, ap-
 probavit eorum qui obtulerant voluntatem. Neque
 enim his Deus eget : ac ne pro salute quidem sua
 victimas offerentibus, meam, inquit, præsentiam
 præstabo. Desine igitur cantare et musicis instru-
 mentis uti ; his enim non delector, etsi a principio
 hæc fieri jussi, ut rebus jucundis ad seria te
 ducerem.

Vers. 24. « Volvetur sicut aqua iudicium, et
 justitia sicut torrens invius. » Prolata, inquit,
 contra te justa sententia, torrentis instar, et vio-
 lentæ aquæ, tibi supplicium inferet, exitumque
 invenire non poteris. [25, 26] Recordamini autem,
 vos, per quadraginta annos in 1434 deserto
 agentes, sacrificiis me non coluisse, sed ibi eam-
 dem quoque impletatem exercuisse, omnigenas
 idolorum fabricantes statuas, tum his, tum sidi-
 ribus quibusdam cultum omnem exhibentes. Mo-

¹ Isa. 4. 11. = Gen. 11, 21.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁷ διαφ. C præm. γάρ. ⁸⁸ ζοφρ. Cod. Vat. et Alex. addunt θυσίας, quod in A et C des. ⁸⁹ μετ. Supra, t. I, p. 1585, et infra, Gr. Aff. Cur. serm. 7, leg. ἀπόσθησον. ⁹⁰ Α ψαλμών. Locis jam cit. leg. φωνής.
⁹¹ Θεός. C præm. δ. ⁹² ἀναμν. Ita cum C legimus. Sirm. ἀναμνησθητε. Vers. 25, 26, quorum textus h. l. desideratur, supra, t. I, p. 205 a Nostro allegati sunt. Iis quæ ad l. c. jam diximus, addendum est codicem Aug. quoad vers. 25, respondere codici Vaticano. Sed inveniunt vers. 26, A omittit Καί, in medio versiculi habet Παράν, et deinde, τοὺς τύπους, οὓς ἐποίησατε αὐτοῦς. ⁹³ C διάγοντες. ⁹⁴ C παντοδαπῶν.

κατ' αὐτῶν, καὶ ψευδεῖς ἀποκαλοῦντες τοὺς θεοὺς
 χρησμούς, καὶ τὸ τέλος τῶν προρρήσεων ἀπαιτοῦν-
 τες, θρήνου τούτου ἀξίους ὁ Δεσπότης ἀποκαλεῖ.
 ὡς σκότος ἀντὶ φωτός ἐπιθυμοῦντας ἰδεῖν. Οὐδὲν
 διαφέρουσι ⁸⁷, φησὶν, οἱ τὸ πέρας τῆς προφητείας
 ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν, ἀνδρὸς φοβήσαντος μὲν λέοντα
 ἐπιόντα, μετ' ἐκεῖνον δὲ ἄρκυ περιπεσόντος, εἶτα
 τὴν οἰκίαν μετὰ δέους κατελιφτότος, καὶ ἀπροόπτως
 ἀπὸ τοῦ τῆν ψυχὴν κατέχοντος θορύβου, ἐπερσίσαν-
 το; τῷ τοίχῳ τὴν χεῖρα, καὶ ὑπὸ θραυῶς πικροτάτου
 δηχθέντος. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος ζόφον, ἀλλ' οὐ φω-
 τὸς αἴγλην, κατ' ἐκείνην ὁρᾷ τὴν ἡμέραν · οὕτως
 οὗτοι σκότῳ βαθεῖ κατὰ τὴν τῆς τιμωρίας ἡμέραν
 παραδοθήσονται.

κα· κγ'. Μερίσθηκα, ἀπώσμαι τὰς ἐορτὰς ὑμῶν,
 καὶ οὐ μὴ ὀσφρανθῶ ⁸⁸ ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ὑμῶν.
 Διότι ἐὰν ἐνέγκητέ μοι ὀλοκαυτώματα καὶ θυσίας
 ὑμῶν, οὐ προσδέξομαι, καὶ σωτηρίου ἐπιφανείας
 ὑμῶν οὐκ ἐπιδέξομαι. Μετάστησον ⁸⁹ ἀπ' ἐμοῦ
 ἔχον ὧν σου, καὶ ψαλμῶν ⁹⁰ ὀργάνων σου οὐκ ἀκού-
 σομαι. » Τοιαῦτα καὶ διὰ Ἠσαίου πρὸς αὐτοὺς ἐφ-
 ρηκεν ὁ Δεσπότης Θεός · « Τί μοι πλήθος τῶν θυσιῶν
 ὑμῶν ; λέγει Κύριος. Πλήρης εἶμι ὀλοκαυτωμάτων
 κριῶν · καὶ στέαρ ἀνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τρά-
 γων οὐ βούλομαι. » Καὶ ἐξῆς δὲ καταλέγει πάντα
 τὰ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ προσφερόμενα, πάντα λέγων
 ὁμοίως βδελύττεσθαι. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα μισεῖν μὲν
 ἐφη τὰς ἐορτὰς · οὐ προσδέξομαι δὲ τὰς ἐν ταῖς
 πανηγύρεσι προσφερομένας θυσίας · τὸ γὰρ οὐ μὴ
 ὀσφρανθῶ, ἀντὶ τοῦ, οὐ μὴ δέξομαι τέθεικεν.
 Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε ὁ μακάριος Μωσῆς, « Ἐσ-
 φράνθη, ἐφη, Κύριος ὁ Θεός ὁσμὴν εὐωδίας · ἀντὶ
 τοῦ, ἐπήνεσε τὸν τῶν προσενηνοχέτων σκοπόν. Οὐδὲ
 γὰρ δεῖται τούτων Θεός ⁹¹ · ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ὑπὲρ τῆς
 σφῶν αὐτῶν σωτηρίας προσφέρουσι τὴν ἑμαυτοῦ.
 φησὶ, παρέξομαι ἐπιφάνειαν. Πᾶσαι τοίνυν καὶ
 ζῶων, καὶ τοῖς μουσικοῖς κεχρημένοι ὀργάνοις ·
 οὐδὲ γὰρ ἐπιτέρομαι τούτοις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴν
 διὰ τῶν τερπνῶν σε ποδηγῶν ἐπὶ τὰ σπουδαῖα
 ταῦτα προσέταξα γίνεσθαι.

κδ'. « Κυλισθήσεται ὡς ὄζωρ χρέμα, καὶ ἡ δι-
 καισύνη, ὡς χαιμάριον ἄβυτος. » Ἡ ἐξενεχθεῖσα,
 φησὶ, κατὰ σοῦ δικαία ψήφος χαιμάριον σοὶ δίκεν,
 καὶ σφοδροῦ ὕδατος, τὴν τιμωρίαν ἐποίησι, καὶ διεξ-
 ὀδον εὐρεῖν οὐ δυναθήσεται ἀναμνησθητε ⁹² ἐξ, ὡς τασ-
 σαράκοντα ἔτη κατὰ τὴν ἐρημον διαγαγόντες ⁹³, οὐ
 τὴν ἀπὸ θυμάτων μοι λατρείαν προσενηνόχατε, ἀλλὰ
 κάκει τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν ἐπεδείξασθε, παντοδαπῶς ⁹⁴
 εἰδώλων πεποιητότε; εἰκόνας, καὶ τούτοις, καὶ
 μέντοι καὶ ἄστροις τισὶ πᾶσαν θεραπείαν προσέ-

ρούτες. Μολόχ γὰρ καὶ Ῥεφάν εἰδώλων ὀνόματα. A *loch* enim et *Rephan* idolorum nomina sunt; Molochi autem jam ab initio prophetiæ mentionem fecit.* Horum enim gratia,

κζ'. « Μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ, λέγει Κύριος ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῶ. » Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τῶν πλησιαζόντων αὐταῖς Σύρων ἐδυσχέραινον τὴν δουλείαν, τὴν πορρωτέρω προλέγει, καταπλήξει αὐτοὺς τῇ προῤῥήσει βουλόμενος· λέγει δὲ τὴν Ἀσσυρίων. Καὶ τοῦτο ὁ μακάριος Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσιν ἐρμηνεύων, « Μετοικιῶ ὑμᾶς, εἶπεν, ἐπέκεινα ὦ Βαβυλώνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. « Οὐαὶ τοῖς ἐξουθενούσι Σιών, καὶ πεποιθόσιν ἐπὶ τῷ ὄρει Σαμαρείας! ἀπετρύγησαν ἀρχαὶ ἐθνῶν, καὶ εἰσῆλθον ἑαυτοῖς. » Ἄθλιοι, φησὶ, καὶ τρισάθλιοι οἱ τῆς μὲν Σιών καταφρονούντες, τῇ δὲ Σαμαρείᾳ ὀαβρόντες, καὶ μὴ σκοποῦντες, ὡς ὁ ἐν τῇ Σιών θεραπεύμενος Θεός, εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐπήγαγε ὦ γῆν, τοὺς πρόσθεν ταύτην οἰκοῦντας παντελῶς ἀναλώσας, καὶ λίαν αὐτοῖς εὐρεῖαν τὴν οἰκῆσιν χαρισάμενος. Εἰ δὲ οὐχ οὕτω ταῦτα ἔχειν ὑπολαμβάνετε,

β'. « Διάβητε εἰς Χαλάνην, καὶ διέλθετε ἐκεῖθεν εἰς Ἐμάθ τὴν μεγάλην, καὶ κατάβητε εἰς Γέθ, τῶν ἀλλοφύλων τὰς κρατίστας ἐκ πασῶν τῶν βασιλειῶν τούτων, εἰ πλείονά ἐστι τὰ ὄρια αὐτῶν τῶν ὑμῶν ὄριων. » Εἰς τὰς προσηρημένας πόλεις, αἵπερ εἰσὶ μέγισται, καὶ τῶν προλεχθειῶν δὲ βασιλειῶν αἱ ἔγκριτοι, πορευθέντες ἀκριβῶς καταμάθετε, ὡς οὐκ ἐλάττων ἐστὶν ἡ ὑφ' ὑμῶν γεωργουμένη τῆς ὑπ' ἐκείνων κατεχομένης.

γ'. « Οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακὴν· ὡς ἀξίους ἑαυτοῦ τιμωρίας πεποιηκότες. Ἡμέραν γὰρ κακὴν, τὴν τῆς τιμωρίας ἡμέραν καλεῖ. « Οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἐραπτόμενοι Σαββάτων ψευδῶν. » Οἱ τῷ δοκεῖν τιμῶντες τὰ Σάββατα, μυρία δὲ ἐν αὐτοῖς παράνομα ἔργωντες. Ἐἶτα πρὸς τοῦτοις ἐπιμέμφεται αὐτοῖς τρυφήν, κλίνας ἐλεφαντίνας ὑπεστρωσθαι αὐτοῖς λέγων, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς προκειῖσθαι ὁ χλιδὴν· ἐρίφων μὲν ἐκ ποιμνίων, μόσχων δὲ ἐκ βουκολίων κομιζόμενων ὀργάνων δὲ τὴν ἡχὴν ἀποτελοῦντων· κρότου δὲ χειρῶν πρὸς τὴν ἡχὴν γινομένου ὁ οἴνου δὲ ἀνθουσμίου, καὶ τούτου διηθημένου ὁ προσφερομένου· μύρου δὲ εὐώδους τὴν ἀσωτίαν ἀποπληροῦντος. Οὕτω, φησὶν, ἐκδεδιητημένοι, καὶ τὸ ἀβροδιαίτον ἀσπατάμενοι, καὶ νομίζαντες μόνιμα ταῦτα εἶναι καὶ διαρκῆ, οὐ διαλογισάμενοι ὅτι αὐτῶν τὸ διαρρέειν. Τοῦτο γὰρ ἐσήμηνεν, εἰρηκώς· « Ὡς ἐστῶτα ἐλογίσαντο καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. Οὐκ ἔπαρχον οὐδὲν ἐν τῇ συντριβῇ τοῦ Ἰωσήφ· ἄλλ' ἀναλήγτως ἔφερον τοσαύτας παρανομίας τολμώντες. Ἰωσήφ γὰρ αὐτοῦς

* Act. vii, 43.

VARIE LECTIONES.

ἢ ἐπ. Exurgendum fuit eis, quod in edit. Sirm. præcedebat. ἢ ἐαυτ. C ἐν αὐταῖς. ἢ C εἰσῆγαγε. ἢ εἰς Χαλ. Bosius Nostro tribuit lectionem πάντες εἰς Χαλ., sed πάντες des. in A et C. ἢ Ἐμ. τ. μεγ. A Ἐματραββά. ἢ ἐστὶ. In A post αὐτ. ponitur. ἢ C προσκειῖσθαι. ἢ κρότου — γιν. Hinc colligitur, Nostrium vers. 5. habuisse lectionem emendatam ἐπικροτούντες pro ἐπικρατούντες, quæ est rec. lectio. ἢ C γινομένου, ἢ C διηθημένου. ἢ C λογισάμενοι.

tentes. *Joseph enim eos appellavit, quoniam Josephi filius fuit Ephraim, Ephraim autem appellat decem tribus.*

VERS. 7, 8. « Propterea nunc captivi erunt a principatu fortium, et auferetur hinnitus 1436 equorum ex Ephraim. Quia juravit Dominus per semetipsum, dicens, Dominus Deus virtutum: Quia ego abominor omnem contumeliam Jacobi, et regiones ejus odi, et auferam civitatem cum habitatoribus suis. » Principes, inquit, viribus præstantes eos captivos abducent, et tandem Ephraimi potentia capiuntur. Verax enim et fortis est, qui hanc sententiam contra eum tulit. Tulit autem, ejus arrogantiam impietatemque detestans.

VERS. 9-14. « Et erit, si remanserint decem viri in dome una, et ipsi morientur et remanebunt reliqui. Et tollent domestici eorum, et cogent, ut efferant ossa eorum de domo: et dicet his qui præsent domui: An adhuc est apud te? Et dicet: Nequaquam; et dicet: Tace, ne nomines nomen Domini. » Tanta, inquit, incolarum urbis internecio fiet, ut quedam aedes mortuos habeant habitatores omnes, vicinique, aut propinqui genere ex aliis ædibus profecti, mortuorum cadavera humana curent, deinde investigent, et inter se interrogent, nunquid sit aliud insepultum. Respondentibus autem illis qui intus sunt, nihil esse: silentio, inquit, attoniti exeunt, hoc facere invicem hortantes, ut prolata a Deo universorum hac C sententia.

VERS. 12. « Propterea ecce Dominus mandat, et percutiet domum magnam ruinis, et domum parvam scissionibus. » Nam pauperes æque ac magnates destruet.

VERS. 13, 14. « An persequentur 1437 in petris equi? an reticebunt ad feminas? quoniam convertistis in furorem iudicium, et fructum justitiæ in amaritudinem. Qui lætamini super nullo verbo bono, dicentes: Nonne per fortitudinem nostram habuimus cornua? » Equi quidem, inquit, in petris currere non possunt: hostes vero contra vos proficiscentur, priorem vestram celsitatem ob flagitia a vobis admissa aspernati. Et quemadmodum equi, cum equas conspicati fuerint, hinniunt: sic hostes prompto animo in vos irruent, quoniam iudicis iracundiam in vos concitastis, acerbamque et justam sententiam a ferre coegistis. Nam non honestis rebus vos oblectatis, sed fastu et superbia ferocientes, vestris viribus prius imperium vestrum ascribitis. [15] Idcirco ego, omnis exercitus et virtutis Dominus, potenti vos genti tradam. « Ut non introatis in Emath, et usque ad torrentem Occidentis; » hoc est, Ex omni terra quam

A προσηγόρευσε· τοῦ γὰρ Ἰωσήφ ὁ Ἐφραΐμ υἱός· Ἐφραΐμ δὲ τὰς δέκα φυλάς ὀνομάζει.

ς, ἡ'. « Διὰ τοῦτο νῦν ἀιχμάλωτοι ἔσονται ἀπ' ἀρχῆς δυναστῶν, καὶ ἐξαρθήσεται χρεμετισμὸς ἵππων ἐξ Ἐφραΐμ. Ὅτι ὤμωσε Κύριος καθ' ἑαυτοῦ, λέγων', Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων· Διότι βδελύσσομαι ἐγὼ πᾶσαν τὴν ὑβρίν Ἰακώβ, καὶ τὰς χώρας αὐτοῦ μίσηκα, καὶ ἐξαρῶ πόλιν σὺν τοῖς κατοικοῦσιν αὐτὴν. » Ἄρχοντες, φησί, δυνατοὶ δορυαλώτους αὐτοὺς παραλήφονται, καὶ τέλος ἡ τοῦ Ἐφραΐμ δυναστεία λήψεται· ἀψευδὴς γὰρ καὶ δυνατὸς ὁ ταύτην κατ' αὐτοῦ τὴν ψῆφον ἐξενεγκών. Κατεψηφίσαστο δὲ, αὐτοῦ τὴν ἀλαζονεῖαν καὶ τὴν ἀσέβειαν βδελυξάμενος.

B θ'-ια'. « Καὶ ἔσται, ἐὰν ὑπολειφθῶσι δέκα ἄνδρες ἐν οἰκίᾳ μιᾷ, ἀποθανοῦνται, καὶ ἀπολειφθήσονται οἱ κατάλοιποι. Καὶ λήψονται οἱ οἰκεῖοι αὐτῶν, καὶ παραβιῶνται τοῦ ἐξενεγκεῖν ἵ τὰ ὀστέα αὐτῶν ἐκ τοῦ οἴκου ναοῦ, καὶ ἔρει τοῖς προσεστηκόσι τοῦ οἴκου, Εἰ ἔτι ὑπάρχει παρὰ σοί; Καὶ ἐρεῖ· Οὐκέτι· καὶ ἐρεῖ· Σίγα, ἔνεκεν τοῦ μὴ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου. » Τσαύτη, φησί, φθορὰ τῶν ἐνοικούντων τὴν πόλιν γενήσεται, ὡς ἐνίας οἰκίας πάντας ἔχειν τοὺς ἐνοικούντας νεκροὺς, καὶ τοὺς πελάζοντας, ἢ γένοιε προσήκοντα, ἐξ ἐτέρων οἰκιῶν παραγινομένουσ τῶν τετελευτηκῶν τὰ σώματα παραδιδόναι ταφῇ· εἶτα ἔρευνᾶν, καὶ ἀλλήλους ἀνερωτᾶν, μὴ ἄρα εἴη ἕτερον ἄταφον. Ἀποκρινόμενων δὲ τῶν ἐνδοτέρων, ὡς οὐκ εἴη· σιγῇ, φησί, τεθηπότες ἐξίσαι, τοῦτο ποιεῖν ἀλλήλοις παρακλυόμενοι, ὡς τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ταύτην ἐξενεγκόντος τὴν ψῆφον.

ιβ'. « Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐντέλλεται, καὶ πατάξει τὸν οἶκον τὸν μέγαν θλάσμασι, καὶ τὸν οἶκον τὸν μικρὸν ῥήγμασιν. » Ὅμοίως γὰρ τοῖς ἐν πενία, καὶ τοῖς δυνατοῖς καταλύσει.

ιγ', ιδ'. « Εἰ διώξονται ἐν πέτραις ἵπποι, εἰ παρασιπησονται ἐν θηλείαις, οἱ ἐξεστρέψατε εἰς θυμὸν κρίμα, καὶ καρπὸν δικαιοσύνης εἰς πικρίαν. Οἱ εὐφραϊνόμενοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἀγαθῷ, οἱ λέγοντες· Οὐκ ἐν τῇ ἰσχυί ἡμῶν ἔχομεν κέρατα; » Ἴπποι μὲν, φησί, κατὰ πετρῶν θέειν οὐ δύνανται, οἱ δὲ πολέμιοι χωρήσουσι καθ' ὑμῶν, τοῦ προτέρου ὑμῶν ὕψους διὰ τὴν παρ' ὑμῶν τολμηθεῖσαν παρανομίαν καταφρονήσαντες. Καὶ ὡσπερ ἵπποι χρεμετίζουσι θεασάμενοι θηλείας· οὕτως οἱ πολέμιοι χρήσονται προθύμως τῇ καθ' ὑμῶν ἐφόδῳ, οἱ τὸν χριτὴν εἰς θυμὸν καθ' ὑμῶν ἐκινήσατε, καὶ πικρὰν ὀμοῦ καὶ δικαίαν ἐξενεγκεῖν τὴν ψῆφον καταναγκάσατε. Τὴν γὰρ εὐθυμίαν οὐκ ἐπ' ἀγαθοῖς ἔχετε, ἀλαζονεύμενοι δὲ καὶ βρενθυόμενοι τῇ σφετέρᾳ δυνάμει τὸ πρότερον ὑμῶν ἐπιγράφετε κράτος. Τοῦτο χάριν ἰδὼ ὁ πάσης στρατιᾶς καὶ δυνάμειος Κύριος ἔθνη ὑμᾶς ὄντα ἑαυτῷ παραδώσω. « Τοῦ μὴ εἰσελθεῖν εἰς Ἡμάθ, καὶ ἕως τοῦ χειμάρρου τῶν δυσμῶν. »

VARIE LECTIONES.

⁷ A λέγει. ⁸ τοῖς. A præm. πᾶσι. ⁹ ἀποθ. A præm. καὶ. ¹⁰ καὶ — κατάλ. Des. in A et in Ald. Sed in C leg. ὑπολειφθήσονται. ¹¹ C ἐξενέγκαι. ¹² ναοῦ. Des. in A. ¹³ A τῆς οἰκίας. ¹⁴ ἀγ. Des. in A. ¹⁵ C στρατείας. ¹⁶ A Ἐμᾶθ.

Ἄντι τοῦ Πάτης ὑμᾶς τῆς πρόσθεν ὑφ' ὑμῶν γεωργουμένης ἐξελάσω γῆς Ἰεροβοάμ γὰρ, ἐφ' οὗ ἡ προφητεία αὕτη ἐγένετο, ἀποκατέστησε, φησί, τὸ ἔριον Ἰσραὴλ ἀπὸ Ἡμᾶθ ἕως θαλάσσης τῆς πρὸς ἐσπέραν, ὡς ἡ τῶν Βασιλείων ἱστορία διδάσκει. Λέγει τοίνυν, ὅτι Πάντα ὑμῶν τὰ ὄρια παραδώσω τοῖς πολεμίοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

α'-γ'. « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος¹⁷, καὶ ἰδοὺ ἐπιγονὴ τῶν¹⁸ ἀκρίδων ἐρχομένη ἐπιθνή, καὶ ἰδοὺ βροῦχος εἰς Γῶγ βασιλεὺς. Καὶ ἔσται, ἐάν συντελέσῃ τοῦ φαγεῖν¹⁹ τὸν χόρτον τῆς γῆς. Καὶ εἶπα²⁰ Κύριε²¹, Πῶς γενοῦ· τίς ἀναστήσει τὸν Ἰακώβ, ὅτι ὀλιγοστός ἐστι; Μετανόησον, Κύριε, ἐπὶ τούτῳ. Καὶ τοῦτο οὐ μὴ γένηται²², λέγει Κύριος. » Θεασάμενος, φησί, τὴν φοβεράν ἐκείνην θέαν, ἰκέτευσα τὸν Θεὸν Πλεον γενέσθαι, καὶ παῦσαι τὸν Πλεον· οὐκ ἐπένευσε δὲ, ὡς εἶπες, διὰ τὴν τῆς παρανομίας ὑπερβολήν. Ἐπιγονὴν δὲ ἀκρίδων ἐκάλεσε τὸν Ἀσσύριον· βροῦχον δὲ τὸν Βαβυλωνιον· τὸ δὲ, εἰς Γῶγ βασιλεὺς, τὸ τῆς στρατιᾶς μέγεθος παραδηλοῖ. Ὅσπερ γὰρ, φησὶν, ὁ Γῶγ, ὁ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν βασιλεὺς, κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ πληθὸς ὅτι πλείστον ἄθροισαι· οὕτως Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλωνιοὶ μετὰ πολλῆς παραγενήσονται στρατείας. Καὶ ἀκρίδι δὲ καὶ βροῦχῳ παρέδωκεν αὐτῶν καρπούς, ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ κάμπῃ· τοῦτο γὰρ ἄνω προείρηκεν.

δ'. « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος²³· καὶ ἰδοὺ ἐκάλεσε τὴν δίκην ἐν πυρὶ Κύριος ὁ Θεός²⁴, καὶ κατέφαγε τὴν ἄβυσσον τὴν πολλήν, καὶ κατέφαγε τὴν μερίδα. » Δίκην μὲν καλεῖ τὴν δικαίαν τοῦ Θεοῦ ψήφον· πῦρ δὲ καλεῖ, τοὺς πολεμίους· ἄβυσσον δὲ πολλήν, τὰ μυρία ἔθνη τὰ ὑπ' ἐκείνων δουλωθέντα· μερίδα δὲ τὴν Ἰσραὴλ. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Μωσῆς· « Καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ. Ἄλλα καὶ ταῦτα, φησί, θεασάμενος τὴν αὐτὴν ἰκέτησαν τῷ Δεσπότη ἠροσενήνοχα μὲν, οὐκ ἔπεισα δέ.

ζ', η'. « Οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐστηκώς ἐπὶ τείχους ἀδαμαντίνου, καὶ²⁵ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἀδάμας. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Τί σὺ ὄρας, Ἄμω²⁶; Καὶ εἶπον· Ἀδάμαντα. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἰδοὺ, ἐγὼ ἐντάσσω ἀδάμαντα ἐν μέσῳ λαοῦ μου Ἰσραὴλ. » Ἰσχυρὰν αὐτοῖς, φησί, καὶ στερεάν ἴλιαν ἐπάξω πληγὴν, καὶ ἀδάμαντι ἐοικυῖαν, ὅς τῶν ὀλῶν ἐστὶν ἀπασῶν στερεώτερός τε καὶ ἰσχυρώτατος. Οὐ γὰρ ἀνέξομαι λοιπὸν περιδεῖν τὴν ὑπ' αὐτῶν τολμωμένην ἀσέβειαν, ἀλλὰ σὺν αὐτοῖς καὶ τοὺς τῶν εἰδῶλων ἀφανιῶ βωμοὺς, καὶ τὰς τούτων θορτὰς καταπαύσω, καὶ ἀπαξιαπῶς πᾶσαν αὐτῶν καταλύσω τὴν βασιλείαν· τὸν γὰρ οἶκον Ἰεροβοάμ τὴν βασιλείαν ὠνόμασεν. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτου, ἀλλὰ καὶ μετὰ τούτου, καὶ ἄλλους ἐξ βασιλεῖς, τέλος ἡ πρόβησις;

* Deut. xxxii, 9.

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ Κύρ. Repetitur in A. ¹⁸ τῶν. Des. in A et C. ¹⁹ A καταφαγεῖν. ²⁰ Sic A, al. εἶπε. ²¹ Κύρ. Repetitur in A et C. ²² οὐ μὴ γέν. A οὐκ ἔσται. ²³ Κύρ. Repet. in A ut plerumque sit. ²⁴ ὁ Θεός. A Κύριος. ²⁵ καὶ — ἀδάμας. Ex A et C suppl. ²⁶ Ἄμ. Des. in C.

A antea colebatis, vos expellam. Jeroboam enim, sub quo hæc propheta edita est, propagavit, inquit, fines Israelis ab Emath usque ad mare occidentale, ut Regnorum docet historia. Ait ergo: Vestros fines omnes hostibus tradam.

CAPUT VII.

VERS. 1-3. « Sic ostendit mihi Dominus: Et ecce factus locustarum venit matutinus: et ecce bruchus unus Gog rex. Et erit si compleverit, ut devoret fenum terræ. 1438 Et dixi: Domine, propitius esto; quis suscitabit Jacobum, quoniam modicus est? Pœniteat te, Domine, hujus. Et hoc non fiat, dicit Dominus. » Cum horribile, inquit, spectaculum illud vidi, Deum rogavi ut misereretur, utque internecio cessaret. Non annuit ille tamen, propter iniquitatis, ut verisimile est, magnitudinem. Fenum autem locustarum appellavit Assyrium, bruchum vero Babylonium; unus porro Gog rex magnitudinem exercitus indicat. Quemadmodum enim, inquit, Gog, Scythicarum gentium rex, contra Hierosolymam maximam multitudinem congregabit, sic Assyrii et Babylonii maximo cum exercitu advenient. Quin etiam et bruchus, et locustæ fructus eorum tradidit, et similiter erucæ: hoc enim superius prædixit.

VERS. 4. « Sic ostendit mihi Dominus: et ecce vocavit iudicium insigne Dominus Deus, et devoravit abyssum multam, et comedit partem. » Iudicium quidem vocat justam Dei sententiam, ignem vero hostes, abyssum multam autem infinitas gentes ab illis in servitutem redactas: partem vero appellat Israelæm. Sic enim etiam beatus Moses ait: « Et facta est pars Domini populus ejus Jacob ». [5,6] Tum rursus, ut hæc vidi, inquit, eandem quidem orationem Domino obtuli, sed non persuasi.

VERS. 7, 8. « Sic ostendit mihi Dominus, et ecce vir stabat super murum adamantinum, et in manu ejus adamas. Et dixit Dominus ad me: Quid tu vides, Amos? et dixi: Adamantem. Et dixit Dominus ad me: Ecce ego 1439 in jicio adamantem in medio populi mei Israelis. » Validam, inquit, et valde duram plagam illis inferam, similemque adamantini, qui ex omnibus materiis durissimus est et validissimus. [9] Non enim patiar in posterum, ut ab his admissa impietas maneat impunita: quin una cum ipsis altaria idolorum delebo, eorumque festos dies cessare faciam: omne denique eorum regnum penitus evertam; siquidem domum Jeroboami regnum vocavit. Non enim tempore Jeroboami tantum, sed post hunc quoque et post

sex alios reges, prædictio finem habuit. [10] Cum autem hæc a propheta dicerentur, et Amasias, Bethelæ sacerdos, metueret, ne comminationibus divinis perterrefactus populus, et ad pœnitentiam conversus, desineret idola colere, et faciendi quæstus occasiones ipse amitteret, ad regem defert prophetam, falsa veris astruens in hunc modum :

VERS. 11. « Dicit enim Amos : Gladio morietur Jeroboam, populus autem captivus ducetur e terra sua. » Quæ enim de populo et de regno retulit, vera erant : quod vero de rege dixit, non obscurum erat mendacium. Sed hoc tamen Jeroboamum ad vexandum prophetam minime commovit : nec Amasie persuasit, ut desisteret. [12, 13] At ipse prophetam jubet excedere, et in Judæa vitam agere, ibique futura prædicere, quod Bethel assignata et addicta esset regno Israelis. 1440 At Amos libere et institutum suum profitetur, et divinitus sibi donatam gratiam aperit.

VERS. 14. « Non enim eram propheta ego, inquit, neque filius prophetæ, sed caprarius eram vellicans sycomoros. » Quod vero ait, *vellicans sycomoros*, Aquila interpretatus est, *scrutans sycomoros*, et Theodotio, *fossa muniens sycamina*, et Symmachus, *habens sycomoros*. Arboris vero species est *sycomorus*, in Palæstina : cujus mentionem facit beatus Lucas evangelista, cum dixit P, in arbore sycomorum ascendisse Zacchæum. Audivi porro ex quodam, cum ea de re sermonem haberet, harum (arborum) fructum non maturescere, nisi facta prius brevi quadam incisione. Hanc igitur vero proximum est Septuaginta intellexisse, et *vellicans pro fossa muniens*, vel *colligens*, possuisse. [15, 16] Agriculturæ igitur, inquit, et ovillo pecori vacantem assumpsit me Dominus ex ovibus, et prophettare jussit. Suscipe igitur, Anasia, et contra te prædictionem, quoniam me populo Israelis prophetare vetas, ne iniqua lucra tua impediam. [17] Scito igitur visurum te esse uxorem, quam nunc habes, palam et publice ab hostibus vitiatam, quia tu quoque populum ad idololatriæ insaniam pellexisti. Quin etiam omnes a te genitos occisos videbis : tu vero in extera terra e vita excedes, et univ ersus populus easdem, quas tu, pœnas dabit : vobis autem sic affectis, terra aliis tradita dividetur.

1441 CAPUT VIII.

VERS. 1, 2. « Sic ostendit mihi Dominus, et ecce vas aucupis. Et dixit, ad me : Quid tu vides, Amos ? et dixi : Vas aucupis. » Visio hæc celerem Israelis venationem designat. Quemadmodum enim aves

¶ Luc. xix, 4.

VARIE LECTIONES.

¹⁷ ἀφ. Ex C suppl. ¹⁸ Ἀμ. C præm. φησίν. ¹⁹ ὡς — ἀχθήσ. A sequitur lect. cod. Vat. ²⁰ ἀπ. τ. γ. αὐτ. Des. in C. ²¹ ἀλλ' αὐτός, x. τ. λ. Vers. 12 et 13 supra, p. 1368, leguntur, sed aliter quam apud LXX. Ex vers. 12 leg. quædam infra, t. IV, Eran., dial. 3. ²² ἐρ. C ἐρμηνεύων. ²³ Loco cit. est συκομορέαν. ²⁴ C τῶν. ²⁵ C χαράσσων. ²⁶ φησὶ. Ex C suppl. ²⁷ ἀγγ. ἰξ. Hebr. canistrum fructibus æstivis plenum. ²⁸ C εἶπα.

ἔλαθε. Τούτων ἀπὸ τοῦ προφήτου λεγομένων, Ἀμασίας ὁ τῆς Βαιθὴλ ἱερεὺς, δεῖσας μὴ τὰς θείας ἀπειλὰς καταπλαγεὶς ὀλαός, καὶ μεταμελεῖζ χρησάμενος, τῆς τῶν εἰδώλων ἀποστῆθαι θεραπείας, καὶ τὰς τῆς ἐμπορίας ἀφορμὰς ¹⁷ αὐτὸς ἀπολέστη, εἰσαγγέλλει παρὰ τῷ βασιλεῖ τὸν προφήτην, συκοφαντίας τοῖς ἀληθείαι λόγοις συββάσας.

α'. « Λέγει γὰρ Ἀμώς ¹⁸, ὡς ¹⁹ Ἱεροβοὰμ ἐν βρομφαῖα πεσεῖται, καὶ ὁ λαὸς αἰχμάλωτος ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ ²⁰. » Ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς βασιλείας ὑπερῆγεν ἀληθῆ· τὸ δὲ περὶ τοῦ βασιλέως εἰρημένον ψεύδος ἦν προφανῶς· ἀλλ' ὅμως ἤκιστα τοῦτο τὸν Ἱεροβοὰμ εἰς τὴν κατὰ τοῦ προφήτου παροινίαν ἐξέμηνε· τὸν δὲ Ἀμασίαν οὐδὲ τοῦτο πέμπεικεν ἀγαγεῖν ἡσυχίαν. Ἀλλ' αὐτὸς ²¹ ὑποχωρήσας τῷ προφήτῃ παρεκελεύσατο, καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν βιοτεύουσιν, καὶ προλέγειν τὰ μέλλοντα, ὡς τῆς Βαιθὴλ ἀφορισμένης τῆ βασιλείᾳ. Ὁ δὲ Ἀμώς μετὰ παρήρησας, καὶ τὸ ἐπιτήδευμα τὸ οἰκεῖον λέγει, καὶ τὴν θεοθεν αὐτῷ δοθεῖσαν χάριν ἀποκαλύπτει.

β'. « Οὐτε γὰρ, φησὶ, προφήτης ἦμην, οὔτε υἱὸς προφήτου, ἀλλ' αἰπόλος ἦμην συκάμινᾳ κνίζων. » Τὸ δὲ *συκάμινα κνίζων*, ὁ μὲν Ἀκύλας ἐρμηνεύων ²², *συκομόρους* ἠρμήνευσεν· ὁ δὲ Θεοδοσίω, *χαρὰκῶν συκαμίνους*· ὁ δὲ Σύμμαχος, *ἐχὼν συκομόρους*. Δένδρου δὲ εἶδός ἐστιν ἡ συκομόρος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ· μέμνηται δὲ καὶ ὁ μακάριος Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστῆς, εἰς συκομοραίαν ²³ τὸν μακάριον Ζακχαῖον ἀναθῆναι φήσας. Ἦκουσα δὲ τινος τὰ ²⁴ ἐκεῖθεν διηγουμένου, ὡς ὁ τούτων καρπὸς οὐ πεταίνεται μὴ πρότερον τομῆν τινα βραχεῖαν δεξάμενος. Τοῦτο τοίνυν εἰκὸς νενοηχῆναι τοὺς Ἑβδομήκοντα, καὶ τὸ *κνίζων*, ἀντὶ τοῦ *χαρὰκῶν* ²⁵, ἢ *συλλέγων* πεθεικῆναι. Περὶ γεωργίαν τοίνυν, φησὶ ²⁶, καὶ προδατείαν ἔχοντά με σπουδῆν ἀνέλαθε Κύριος ἐκ τῶν προδάτων, καὶ προφητεύειν ἐκέλευσε. Δέχου τοίνυν, ὦ Ἀμασία, καὶ τὴν κατὰ σοῦ παρήρησιν, ἐπειδὴ με τῷ Ἰσραὴλ προφητεύειν κωλύεις, ἵνα μὴ σε κακῶς χρηματιζόμενον παύσω. Ἰσθὶ τοιγαροῦν, ὡς ὄψει τὴν νῦν συνοικουσάν σοι γυναῖκα δημοσίᾳ καὶ προφανῶς ὑπὸ τῶν παλεμίων ὑβρίζομένην· ἐπειδὴ περ καὶ σὺ εἰς τὴν τῆς εἰδωλολατρίας ἀνολασίαν ἐξέμηνες τὸν λαόν. Ὅψει δὲ καὶ τοὺς ἐκ σοῦ πάντας ἀναιρουμένους· σὺ δὲ ἐν ἀλλοφύλῳ γῆ δέξῃ τοῦ βίου τὸ πέρας, καὶ ὁ λαὸς δὲ ἅπας τὴν αὐτὴν σοι τιμωρίαν ὑπομενεῖ· ὑμῶν δὲ ταῦτα παθόντων, ἄλλοις ἢ γῆ παραδοθεῖσα διανεμηθήσεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

α', β'. Οὕτως ἐδειξέ μοι Κύριος, καὶ ἰδοὺ ἄγγος ἰξευτοῦ ²⁷. Καὶ εἶπε πρὸς με· Τί σὺ βλέπεις, Ἀμώς; Καὶ εἶπον ²⁸· Ἄγγος ἰξευτοῦ. Σημαίνει δὲ ἡ ὄψις τὴν ταχεῖαν θῆραν τοῦ Ἰσραὴλ. Ὅσπερ γὰρ τὰ

ὄρεα τῶ ἱεῶ βράδιος θηρεύεται: 39, οὕτως ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ὁ λαὸς ἀγρευθῆσεται.

« Εἶπε γὰρ Κύριος πρὸς με· Ἦκει τὸ πέρασ ἐπὶ τὸν λαὸν μου Ἰσραὴλ· οὐκέτι οὐ μὴ προσθῶ παρελθεῖν αὐτόν 10. (γ') Καὶ ὀλοῦζει 41 τὰ φατνώματα τοῦ ναοῦ. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, πολὺς ὁ πεπτωκὼς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβρίψω σιωπὴν, οὐκέτι μακροθυμήσω, ἀλλὰ τῶν προρρήσεων ἐπάξω τὸ πέρασ. Χωρήσει δὲ κατὰ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐμοῦ τῶν πολεμίων τὸ πῦρ· ὀλολυγῆν δὲ τῶν τοῦ ναοῦ φατνωμάτων τῶν ἔνδον ἀναιρουμένων ἐκάλεσε τὴν βοήν, καὶ τῶν ἐμπικραμένων ζύλων τὴν ἦχον· τὸ δὲ, « Πολὺς ὁ πεπτωκὼς, ἐν παντὶ τόπῳ ἐπιβρίψω σιωπὴν, » πληθὸς, φησί, πολὺ ἔσται τῶν ἀναιρουμένων· πολλὴ δὲ σιγὴ καὶ σιωπὴ τὰς πόλεις, καὶ τὰς ὁδοὺς, καὶ τὰς κώμας ἀπὸ τῆς τῶν οὐρανῶν ἐρημίας καθέξει. Προσέχετε τοῖνον τοῦτοις, οἱ τοὺς πτωχεῖα καὶ πενία συζῶντας πιέζοντες, καὶ τὰς Νουμηνίας καὶ τὰ Σάββατα περισκοποῦντες, καὶ τὰ παράνομα συναθροίζοντες· κέρδη, σταθμοὶς τε καὶ ζυγοῖς ἀδίκους κεχηρμένοι, καὶ διαφόρως τοὺς ὑποδεετέρους καταδουλοῦμενοι, καὶ ἀπὸ παντὸς εἶδους ἐμπορίας χρηματιζόμενοι.

ζ, η'. « Ὅμνυε Κύριος καθ' ὑπερηφανίαν 42 Ἰακώβ· Ἐὶ ἐπιλησθήσεται εἰς νίκος πάντα τὰ ἔργα ὑμῶν. Καὶ ἐπὶ τοῦτοις οὐ ταρπαχθήσεται ἡ γῆ, καὶ πενθήσει πᾶς ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ, καὶ ἀναθήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου. » Ὑπερηφανίαν δὲ καλεῖ τὴν μετ' αὐθαδείας ἀδικίαν, ἣν κατὰ τῶν πενήτων ἐτόλμων. Ὅμοσαι δὲ τὸν Κύριον ἔφη, τὸ ἀψευδὲς τῶν ἐιρημένων δεικνύς. Οὐκ ἔτι, φησὶν, οἶόν τινη λήθη παραδώσω γὰ ὑφ' ὑμῶν ἐτολμώμενα, ἀλλὰ 43 πᾶσαν, ὡς ἐπος εἰπεῖν, καθ' ὑμῶν κινήσω τὴν γῆν, καὶ 44 καλύψω ὑμᾶς τῶ πληθει τῶν πολεμίων, καθάπερ ὁ Αἰγύπτου ποταμὸς καλύπτει τὴν γῆν. Λαθόντες δὲ ὑμᾶς ἀπάξουσιν, Ἐρημον τὴν γῆν τὴν ὑμτέραν καταλιπόντες· τοῦτο γὰρ ἤνιστα εἰρηκώς· « Καταθήσεται ὡς ποταμὸς Αἰγύπτου. » Τότε καὶ ὁ ἥλιος μεσουσσης ἡμέρας εἰς σκότος μεταβληθήσεται ὁδὲ τοῖς κατεχομένοις ὑπὸ τῶν συμφορῶν, καὶ τὰς μὲν ἑορτὰς εἰς πένθος, τὰς δὲ ὥδὰς εἰς θρήνον μεταβλήσῃ· καὶ τὸ σχῆμα δὲ πένθιμον ἅπαντες ἐξουσι, τὴν εὐπρέπειαν τῆς κόμης ἀποχειρόμενοι, καὶ σάκκον περιβαλλόμενοι· ὡς εὐκείναι τοῖς μονογενοῦς παιδὸς ὄδυρομένοις μεταβολῆν. Καὶ πρὸς τοῦτοις 45 ἐπάξω λιμὸν, καὶ ἔνδειαν οὐ καρποῦ καὶ ὕδατος, ἀλλὰ προφητείας καὶ θείας διδασκαλίας. Καὶ τῆδε χάκεισε δίκην ὕδατων ἀλλόμενοι καὶ πλανώμενοι περινοστήσουσι, τὸν θεῖον λόγον ἐπιζητούντες, καὶ τοῦ ποθομένου διαμαρτήσοντες. Ἄλλὰ μὴν καὶ αἱ νῦν καλλωπιζόμενα παρθέναι, καὶ οἱ μετὰ τούτων ἐκτρεφόμενοι νεανίαὶ δίψαι τηκόμενοι θανάτῳ παραδοθήσονται.

ιδ'. « Οἱ ὀμνύοντες κατὰ τοῦ ἱλασμοῦ Σαμαρείας. » Καὶ διδάσκων, τίς οὗτος, εὐθύς ἐπήγαγε· « Ζῆ ὁ Θεός

A visco facile capiuntur, sic ab Assyriis populus apprehendetur.

« Dixit enim Dominus ad me : Venit finis super populum meum Israel, non amplius transibo prope eum. (VERS 3.) Et ululant laquearia templi. Die illo, dicit Dominus, multi cadent, in omni loco injiciam silentium. » Non amplius patienter feram, sed efficiam ut predictiones meas eventus sequatur. Ignis vero hostium etiam in templum meum invadet. Templi autem laquearium ululatum appellavit clamorem intus necatorum, et crepitum lignorum incensorum. Quod vero ait, « Multi cadent, in omni loco injiciam silentium, » magnam indicat caesorum multitudinem, adeo ut altum silentium urbibus, et vias, et vicos ex habitantium paucitate sit occupaturum. [4—6] Ad haec itaque attendite, qui inopia et paupertate afflictos opprimitis, qui Kalendas et Sabbata consideratis, et iniquos quæstus facitis, ponderibus et mensuris injustis utentes, multisque modis tenuiores in servitatem redigitis, atque ex omni genere negotiationis pecunias conciscitis.

1442 VERS. 7, 8. « Jurat Dominus contra superbiam Jacobi. (Non vivam) si oblivioni tradentur in perpetuum omnia opera vestra. Et super his non conturbabitur terra, et lugebit omnis habitator ejus, et ascendet quasi flumen consummatio, et descendet quasi fluvius Ægypti. » Superbiam autem vocat conjunctam cum arrogantia injustitiam, quam in pauperes exercebant. Dominum autem jurasse dixit, ut dictorum veritatem ostendat. Non jam, inquit, in oblivionem impia vestra facinora venire patiar, sed omnem propemodum in vos commovebo terram, et obtegam vos multitudine hostium, sicut fluvius Ægypti obtegit terram. Terram autem vestram vacuum relinquentes, vos captivos abducent. Hoc enim innuit, cum dixit : « Descendet quasi fluvius Ægypti. » [9, 10] Tum etiam sol medio die in tenebras conversus videbitur iis qui calamitatibus urgebuntur : et festos dies in luctum, cantica in lamentum transferam, habitumque lugubrem induent omnes, decora coma spoliati et sacco vestiti, ut jacturam unigeniti filii lugere videantur. [11, 12] Famem præterea et penuriam inducam, non frugum, aut aquæ, sed prophetiæ et diviniæ doctrinæ. Et aquarum more huc illuc vagantes et errantes circumibunt, verbum Dei 1443 conquirentes, sed desiderato frustrabuntur. [13] Sed et virgines elegantes, et cum his enutriti juvenes siti tabefacti tradentur neci.

VERS. 14. « Qui jurant per propitiationem Samariæ. » Et docens, quid illud sit, statim adjecit :

VARIE LECTIONES.

39 C θηρεύεται. 40 A οὐ προσθήσω ἐτι τοῦ παρ. αὐτόν. 41 C ὀλοῦζει. 42 A κατὰ ὑπερηφανίας 43 ἀλλά. A ἀδί. καί. 44 καὶ — τὴν γῆν. Ex C suppl. 45 x. πρ. τούτ., x. τ. λ. Ex vers. 11, hæc leg. supra, ad Ezech. xxxiv, 29, nec non t. I, p. 837 et infra, ad Habac. iii, 17. Ἰδοὺ ἐπάξω λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν (λ. ἐπὶ ε. γ. des. Ezech. l. c.) οὐ λιμὸν ἀρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ (A ἀλλ' ἦ) λιμὸν τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου.

« Vivat Deus tuus, Dan, et vivat Deus tuus Bersabea. » Fines autem hi erant terræ Israelitarum. In Dan autem altaria primus excitavit Jeroboam: Bersabea vero puteus est juramenti, cujus supra mentionem fecit, ibique idola venerabantur.

CAPUT IX.

(1, 2). Post hæc ait vidisse se Dominum super altare stantem, et jubentem ut percuteret propitiatorium, ita ut ictu vestibula concuterentur. Per hoc autem ostendit fore ut Dei jussu, et non sua virtute, hos vincat Babylonius. « Et disseca, inquit, capita omnium. » Hoc etiam beatus Ezechiel vidit: nam et ibi invisibiles virtutes, securibus utentes, urbem omnem circumire jussæ sunt, atque omnes percutere, præter eos qui signum haberent. Idem hoc etiam loco præcipit, « Disseca capita omnium. » Et plurima cæde in hunc modum designata, subdit: « Et reliquos eorum gladio interficiam: et non fugiet ex eis * qui fugerit: et non salvabitur ex illis qui fuerit salvus factus. » (2, 3) Si enim, inquit, in infernum descenderint, inde eos evellam manu: si in cælum ascenderint, **1444** quod fieri non potest, inde detractos hostibus tradam. Quod si in Carmelum fugerint, nullo negotio illinc eos apprehendam. Et in profundum maris demergi si conentur, belluis quæ ibi sunt imperabo, ut eos absumant. (4) Si autem ad hostes perfugere tentarint, neque sic ab ipsis obtinebunt, ut eis parcat. « Obdurabo enim oculos meos super illos in mala, et non in bona. » (5) Ego Deus omnium ac Dominus, qui tactu solo efficio ut terra moveatur, et hac de causa facio ut ejus incolæ lugeant.

ἀφῆ μόνῃ ποιῶν κινεῖσθαι τὴν γῆν, καὶ πενθεῖν αὐτήν.

VERS. 6. « Qui ædificat in cælo ascensionem suam, et promissionem suam super terram fundat. » Huic simile est quod beatus David dicit, « Qui in excelsis habitat, et humilia respicit q. » — « Qui vocat aquam maris, et effundit eam super faciem terræ, Dominus Deus omnipotens nomen ejus. » Ostendit potestatis opera, ut per has confirmet minas.

VERS. 7. « Anne ut filii Æthiopum vos estis mihi, filii Israelis? dicit Dominus. » Cum eadem sitis natura, qua Æthiopes cæterique homines, majori tamen præ omnibus studio digni habitis estis. Id quod explanans subjunct: « Nonne Israel emduxi e terra Ægypti, et alienigenas e Cappadocia, et Syros e fovea? » Migrarunt enim, inquit, etiam alii, priorique patria **1445** relicta in aliam pervenerunt, ut Syri, et Allophyli, sed alia

q Psal. ciii, 5.

σου, Δάν, καὶ ζῆ ὁ θεός σου, Βηρσαβέ. » Ὅροι δὲ οὗτοι ἦσαν τῆς Ἰσραηλιτῶν γῆς. Ἐν δὲ τῇ Δάν καὶ ὁ πρῶτος ἔστησεν Ἰεροβόαμ θυσιαστήρια· ἡ δὲ Βηρσαβέ τὸ φρέαρ ἐστὶ τοῦ ὄρκου, περὶ οὗ καὶ ἄνω εἴρηκε· καὶ ἐκεῖ δὲ εἰδῶλα προσεύχονται.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Μετὰ ταῦτα ἰδεῖν ἔφη τὸν Κύριον ἐφεστῶτα τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ κελεύσαντα πατάξαι τὸ ἱλαστήριον οὕτως, ὥστε τῇ πληγῇ καὶ αὐτὰ σεισθῆναι τὰ προπύλαια. Ἀγλοὶ δὲ καὶ διὰ τούτων, ὡς αὐτοῦ⁴⁶ κελεύοντος, ἀλλ' οὐκ οἰκείζ δυνάμει χρώμενος, κριτῆσει τούτων ὁ Βαβυλώνιος. « Καὶ διάκοφον, φησὶν, εἰς κεφαλὰς πάντων. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιὴλ ἐθεάσατο· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἀόρατοι δυνάμεις πελέκεσι χρώμεναι, τὴν πόλιν ἄπασαν περιδραμεῖν ἐκελεύσθησαν, καὶ ἅπαντας πλὴν τῶν τὸ σημεῖον ἔχόντων κατακοντίζσαι. Τοῦτο κἀνταῦθα παρηγγύησε, « Διάκοφον εἰς κεφαλὰς πάντων. » Καὶ τὸν ἀβύρρον θάνατον οὕτως παραδηλώσας, ἐπήγαγε· « Καὶ τοὺς καταλοιπούς αὐτῶν ἐν ῥομφαίᾳ ἀποκτενεῖ· οὐ μὴ διαφύγη ἐξ αὐτῶν φεύγων, καὶ οὐ μὴ διασωθῆ ἔξ αὐτῶν ἀνασωζόμενος. » Ἐὰν γὰρ εἰς ἄδου κατέλθωσιν, ἀνασπάσω, φησὶν, αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτῶν· ἐὰν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλθωσιν, ἔπερ ἐστὶ τῶν ἀδυνατῶν, ἐκείθεν αὐτοὺς καταγαγὼν τοῖς⁴⁷ ἔχθροῖς παραδώσω· εἰ δὲ καὶ εἰς τὸν Κάρμηλον φύγοιεν⁴⁸, ῥάστα κἀκεῖθεν αὐτοὺς παραλήψομαι· κἀν εἰς αὐτὸν δὲ τῆς θαλάττης καταδύναι τὸν βυθὸν πειραθῶσι, τοῖς ἐκεῖ θηρίαις ἐντελοῦμαι καταναλώσαι αὐτούς· ἐὰν δὲ καὶ αὐτομαλίσαι πρὸς τοὺς ἔχθρους πειραθῶσιν, οὐδὲ οὕτω τῆς παρ' αὐτῶν φειδουὶς ἀπολαύσουσι⁴⁹. « Στηρῶ γὰρ τοὺς ὄφθαλμούς μου ἐπ' αὐτοὺς εἰς κακὰ, καὶ οὐκ εἰς ἀγαθὰ. » Ἐγὼ τῶν ἀπάντων θεός καὶ Δεσπότης, ὁ τῆς τούτου χάριν παρασκευάζων τοὺς κατοικοῦντας.

ς'. « Ὁ οἰκοδομῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν ἐπίδασιν⁵⁰ αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν⁵¹ αὐτοῦ ἐπὶ γῆς⁵² θεμελιῶν. » Τοῦτω ὅμοιος τὸ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένον· « Ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν. » — « Ὁ προσκαλούμενος τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐκχέων αὐτὸ ἐπὶ προσώπου⁵³ τῆς γῆς, Κύριος ὁ θεός ὁ παντοκράτωρ ἔνομα αὐτῶν. » Λέγει τὸ τῆς δυνάμεως ἔργον, ἵνα διὰ τούτων βεβαιώσῃ τὰς ἀπειλάς.

ζ'. « Οὐχ ὡς υἱοὶ Αἰθίοπων ὑμεῖς ἐστέ μοι, υἱοὶ Ἰσραὴλ; λέγει Κύριος. » Τὴν αὐτὴν, φησὶν, Αἰθίοφι καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἔχοντες φύσιν, κλεινοὺς παρὰ πάντας ἠξιώθητε προφητείας. Καὶ τοῦτο δεικνύς ἐπήγαγεν· « Οὐκ ἴδον Ἰσραὴλ ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἄλλοφύλους ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοὺς Σύρους⁵⁴ ἐκ βόθρου; » Μετέστησαν γὰρ, φησὶ, καὶ ἕτεροι, καὶ τὴν προτέραν πατρίδα καταλιπόντες εἰς ἄλλην ἀφίκοντο· ἔπερ δὴ τρώπον οἱ τε

VARIAE LECTIONES.

⁴⁶ αὐτ. C præm. ⁴⁷ τοῖς. Des. in C. ⁴⁸ C διαφύγοιεν. ⁴⁹ C ἀπολαύσονται. ⁵⁰ A ἀνάβασιν. ⁵¹ ἐπ. Ex Bosii conjectura leg. est στραγγαλιάν. ⁵² γῆς. A præm τῆς. ⁵³ A πρόσωπον. ⁵⁴ C Ἀσσυρίους.

Σίροι, καὶ οἱ ἀλλόφυλοι· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ὑμῖν. Τὴν μὲν γὰρ ἐκέλευον οὐδεὶς οὐδὲ μετὰβασιν, τὴν δὲ ὑμετέραν ἅπαντες ἄδουσιν ἄνθρωποι. Καὶ ἐκέλευον μὲν μεταστάντες ἄλλοις συνοικοῦσι κατὰ τοὺς ἐκεῖνων πολιτευόμενοι νόμους· ὑμεῖς δὲ κρείττους τῶν ἐνοικούντων γενόμενοι, καὶ πάντας αὐτοὺς ἄρδην κατακοντίσαντες, κύριοι τῆς ὑπ' ἐκεῖνων κατεχομένης ἐγένεσθε γῆς, ἐπειδὴ τῆς ἐρῆς ἀπηλάυσατε βοηθείας.

τ'. ε. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἀμαρτωλῶν ⁵⁵, καὶ ἐξαρῶ αὐτὴν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· πλὴν οὐκ εἰς τέλος· οὐ μὴ ⁵⁶ ἐξαρῶ τὸν οἶκον Ἰακώβ, λέγει Κύριος. » Καὶ γὰρ ⁵⁷ μὴρῖαις παρανομίαις συζῶντας οὐ παραδώσω πανωλεθρίαν· ἀλλὰ νῦν μὲν αὐτοὺς εἰς τὴν αἰχμαλω- ^B τῆν διασπερῶ, καθάπερ δὲ γεωργὸς ἀποκρινὸν σίτου τὸ ἄχυρον, καὶ φυλάξω μὲν τοὺς σωτηρίας ἀξίους, τοὺς δὲ λοιποὺς παραδώσω σφαγῇ, οἱ πιστεῦσαι τοῖς ἔμοις οὐκ ἠβουλήθησαν ⁵⁸ λόγους, ἀλλὰ διαφυγεῖν ἠλιπίσαν τῶν ἠπειλημένων τὴν πείραν.

ια', ιβ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰ πεπτωκότα αὐτῆς, καὶ τὰ ἀνεσκαμμένα ⁵⁹ ἀναστήσω ⁶⁰, καὶ ἀνοικοδομήσω αὐτὴν καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος. Ὅπως ἐκζητήσωσί με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' ἃ ⁶¹ ἐπιπέληται τὸ ὄνομα μου ἐπ' αὐτά ⁶², λέγει Κύριος· ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα. » Ταῦτα τινες εἰς τὸν Ζοροβάβελ ἐξ-
 ειασον, ἀρμόττειν αὐτῷ νομίσαντες, ὡς ἐκ Δαβὶδ τὸ γένος κατάγοντι. Συνιδεῖν δὲ οὐκ ἠθέλησαν, ὡς ὁ Ζοροβάβελ ὀλίγον ἡγεμονεύσας χρόνον τοῦ θανάτου τὸν ὄρον ἐδέξατο· ἡ δὲ προφητεία αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν περιέχει, καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων τὴν εἰς Θεὸν ἐπίγνωσιν, ὧν οὐδὲν τοῖς ὑπὸ τοῦ Ζοροβάβελ γεγενημένοις συμβαῖνον εὐρίσκομεν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐκ Δαβὶδ κατὰ τὴν σάρκα τὸ γένος, τὴν πρὸς τὸν Δαβὶδ γεγενημένην ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσεν. « Ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » τὴν ἐκ Δαβὶδ ἀναλαβὼν σκηνήν. Εἰκότως οὖν ὁ προφητικὸς λόγος τῷ ⁶³ Δαβὶδ τὴν σκηνὴν ἀνοικοδομηθῆσθαι λέγει, οὐκ ἐπ' ὀλίγον χρόνον, ἀλλὰ πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. Ταῦτα γὰρ καὶ πρὸς τὸν μακάριον Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὑποσχέσεις ἐγένοντο· « Καὶ θήσομαι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον ^D αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ. » Καὶ πάλιν· « Ἔως τοῦ αἰῶνος ἑτοιμάσω τὸ σπέρμα σου, καὶ οἰκοδομήσω εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τὸν θρόνον σου. » Ταύτην τὴν ἐπαγγελίαν καὶ διὰ τοῦ μακαρίου Ἀμῶς ἀνακαινίζει τῶν ὄλων ὁ Κύριος· ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ τοῖς ἔθνεσι τῆς θεογνωσίας τὸ δῶρον. Τῆς γὰρ Δαβιτικῆς, φησὶν, ἀνοικοδομουμένης σκηνῆς, ἐκζητήσουσί με οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντα τὰ ἔθνη

⁵⁵ Joan. 1, 14. ⁵⁶ Psal. LXXXVIII, 29. ⁵⁷ ibid. 4.

VARLÆ LECTIONES.

⁵⁵ A τῶν ἀμαρτωλῶν. ⁵⁶ εἰς τ. οὐ μὴ. A οὐκ εἰς τέλος. ⁵⁷ Καὶ γὰρ, κ. τ. λ. Ex vers. 9 hæc leg. infra, Gr. Aff. Curat. serm. 10 : Ἰδοὺ ἐγὼ ἐντέλλομαι, καὶ λιχμῆται ἐν πάσι τοῖς ἔθνεσι (in A des. h. l. ἐν π. τ. ἔθν.) τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ὃν τρόπον λιχμῆται ἐν τῷ λιχμῷ. ⁵⁸ ἡβ. C ἠθέλησαν. ⁵⁹ ἀνεσκ. Infra, Gr. Aff. Cur. l. c. est κατεσκαμμένα. Alii κατεστραμμένα. A add. αὐτῆς. Idem additur infra, l. c. ⁶⁰ ἀναστ. Infra, l. c. leg. ἀνοικοδομήσω. ⁶¹ ἃ. A οὐκ. Ita quoque infra l. c. ⁶² ἐπ' αὐτά. Des. in A. ⁶³ C τοῦ.

prædestinavit **1447** etiam ut conformes fierent imaginibus Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. » Et demonstrans dictorum veritatem, subiunxit : « Dicit Dominus, faciens hæc omnia : » nempe qui res facit, verba prædixit. (13) Quoniam vero non omnes ad spirituales promissiones attendere poterant, etiam honorum corporeorum largitionem promittit: tantamque horum fore abundantiam prædicit, ut a vindemia comprehendatur metesis, propter fructuum, ut par est, multitudinem, non valentibus agricolis metere et triturare manipulos. Quinetiam eum nondum, inquit, sementes factæ erunt, racemum jam maturum decerpent, montesque omnium generum fructus dabunt, nullisque colliculis plantis nudus relinquetur. (14) A captivitate autem liberatus populus, vastatas urbes reædificabit, atque in eis habitans tuto agros colet, plantans, et seminans, laborumque suorum fructus percipiens, ac diutissime datam sibi patriam inhabitabit. Hoc enim est quod dixit :

τῶν πόγων δραπετόμενος τοὺς καρπούς· καὶ ἐπὶ πλείστον δὲ τὴν δεδομένην αὐτοῖς οἰκήσουσι πατρίδα. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς·

Vras. 15. « Et plantabo eos super terram suam, et non avellentur amplius de terra sua quam dedi eis, dicit Dominus Deus omnipotens. » Scire autem oportet universorum Dominum sæpe bona polliceri : qui vera excipiunt promissiones, cum iniquitatibus gaudeant, ad finem prædictiones pervenire non sinunt. Minatur vero interdum etiam **1448** acerba ; minarum autem terrore mutati illi, quibus ob ipsorum scelera sunt intentatæ, eas reipso non experiuntur calamitates. Itaque Judæi, cum adversus Dominum insaniissent, cum venit in hunc mundum, seipsos bonis promissis privarunt. Nos vero utinam precibus sanctorum prophetarum et apostolorum nixi, vitam nostram secundum leges divinas dirigamus, poenitentiaque peccatorum sordes ejiciamus, ut malorum nihil experiamur, sed bona promissa consequamur, per gratiam Salvatoris Christi, cum quo Patri gloria, et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

• Rom. viii, 29.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶ προέγνω. Des. in C. ⁶⁷ καὶ. Des. in C. ⁶⁸ C περὶώσης. ⁶⁹ ἐκ. A ἀπό, omissu αὐτῶν post γῆς. ⁷⁰ τὰ. Des. in C.

ἔφ' ἃ ἐπεκλήθηται τὸ ὄνομά μου. « Οὐδὲ γὰρ προέγνω ⁶⁶, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. » Καὶ ⁶⁷ δεικνύς τῶν εἰρημένων τὸ ἀφευδὲς, ἐπήγαγε· λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα· ὁ γὰρ ποιῶν τὰ πράγματα προσέειπε τὰ ῥήματα. Ἐπειδὴ δὲ οὐχ ἅπαντες ταῖς πνευματικαῖς ἐπαγγελίαις προσέχειν ἠδύνατο, ἀναγκασίως καὶ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ὑπισχνεῖται τὴν χορηγίαν, καὶ τοσαύτην ἔσσεσθαι τούτων προλέγει τὴν ἀφθονίαν, ὡς ὑπὸ τοῦ τρυγητοῦ καταληφθῆναι τὸν ἀμητόν, διὰ τὸ πλῆθος, ὡς εἰκός, τῶν καρπῶν, οὐ δυνηθέντων τεμεῖν καὶ λεπτῦναι τῶν γηπόνων τὰ δράγματα. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ σπέρμῳ, φησὶν, ἔτι περκαζούσης ⁶⁸ ἄφονται τῆς σταφυλῆς, καὶ τὰ ὄρη δὲ τοὺς παντοδαπούς τῶν ἀκροδρόνων δώσει καρπούς· αὐδαὶ δὲ τῶν βουνῶν ἀπολειφθήσεται γεγυμνωμένος φυτῶν. Τῆς δὲ αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγίς ὁ λαός, τὰς ἀναστάτους γενομένης ἀνοικοδομήσει πόλεις, καὶ ἐν αὐταῖς κατοικῶν ἀδούς γεωργήσει τὴν γῆν, καὶ φυτεύων, καὶ σπειρών, καὶ

ιε'. « Καὶ καταφυτεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, καὶ οὐ μὴ ἐκσπασθῶσιν οὐκέτι ἐκ ⁶⁹ τῆς γῆς αὐτῶν, ἧς ἔδωκα αὐτοῖς, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. » Εἰδέναι δὲ χρὴ, ὡς ὑπισχνεῖται μὲν πολλάκις ἀγαθὰ τῶν ὄλων ὁ Κύριος· οἱ δὲ τὰς ὑποσχέσεις δεχόμενοι, παρανομία χαίροντες, πέρας λαβεῖν τὰς ὑποσχέσεις κωλύουσιν. Ἀπειλεῖ δὲ ἔσσειν ὅτε καὶ τὰ ⁷⁰ χαλεπὰ, καὶ μεταβαλλόμενοι τῷ φόβῳ τῶν ἀπειλῶν οἱ διὰ τὴν σφετέραν παρανομίαν ταύτης δεξάμενοι, C πείραν τῶν λυπηρῶν οὐ λαμβάνουσι. Τοιγάρτοι καὶ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Δεσπότου παραγενομένου λυτήσαντες, τῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελιῶν σφᾶς αὐτοὺς ἀπεστέρησαν. Ἡμεῖς δὲ εἴη ταῖς τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ ἀποστόλων εὐχαῖς τὸν ἑαυτῶν βίον κατὰ τοὺς θελοῦς νόμους εὐθύνοντας, καὶ τῇ μεταμελείᾳ τῶν τῶν ἁμαρτημάτων ἀποθρίπτοντας ῥύπον, πείραν μὲν ἀλγεῖνοῦ μηδενὸς λαβεῖν· τυχεῖν δὲ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ" ΑΒΔΙΟΥ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO ABDIÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἰδουμαῖοι πρόγονοι ἔχοντες τὸν Ἰσαῦ, ἐξ οὗ τὴν¹⁰ προσηγορίαν ἐσχήκασιν (Ἐδὼμ γὰρ ὠνομάσθη τῶν πρωτοτοκίων τὸν φακὸν προτιμήσας), οὐ τῆς προσηγορίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς μνησικακίας τοῦ προπύτορος ἐγένοντο κληρονόμοι· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἐπίμονον πλείστην ἔσχε· κατὰ τοῦ Ἰακώβ τὴν ὀργήν, ὡς καὶ διαβήθη ἐπεῖν· « Ἐγγισάτωσαν αἱ ἡμέραι τοῦ πατρὸς μου¹¹, ἵνα ἀποκτείνω τὸν ἀδελφόν¹² μου· οὕτως οὗτοι τοῖς ἐξ Ἰακώβ διηνεκῶς φθονοῦντες, ἐπιβουλαῖς κατ' αὐτῶν ἐχρῶντο μυρίαίς. Καὶ ἦν ἵκα μὲν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἀπαλλαγῆναι δουλείας ἔλθειν εἰς τὴν ἐπηγγελμένην ἰβουλῆθησαν γῆν, τοῦ μεγάλου Μωσέως ἡγουμένου καὶ προστατεύοντος, οὐ μόνον οὐχ ὑπεδέξαντο φιλοφρόνως, ἀλλ' οὐδὲ δελεῖσθαι διὰ τῆς σφετέρως συνεχώρησαν χώρας· καὶ ταῦτα τοῦ μεγάλου Μωσέως διὰ πρέσβων τοῦτο λιπαρήσαντος, καὶ ὑποσχομένου, ὡς οὐκ ἐκκλινοῦσι δεξιὰ, οὐδὲ ἀριστερὰ, ἀλλ' ὀδῶ βασιλικῇ βαδιοῦνται, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος τὴν χρεῖαν ὠνοῦμενοι. Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ συχνῶς τὴν οἰκείαν δυσμένειαν ἐπέδεικνυντο, ποτὲ μὲν μόνοι κατ' αὐτῶν στρατεύειν ἐπιχειροῦντες, ποτὲ δὲ τοῖς πολεμοῦσιν αὐτοῖς συμμαχοῦντες προθύμως. Καὶ ἦν ἵκα δὲ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι ταῖς κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντο προσβολαῖς, μυρία ὄσα ἔδρασαν εἰς αὐτοὺς θανά, οὐ συμπαραταττόμενοι μόνον τοῖς πολεμοῖς, ἀλλὰ καὶ λόγους καθίζοντες, καὶ τοὺς φεύγειν πειρωμένους θηρεύοντες, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀναιροῦντες, τοὺς δὲ τοῖς ἐχθίστοις παραδίδόντες. Τούτου χάριν ὁ δίκαιος Κριτῆς, Ἀβδίου τὸν θαυμάσιον προφητικῶν χαρίσματος ἀναπλήσας, προθεσπίζει τὰ καταλήψόμενα τοῖς Ἰδουμαίοις κακὰ. Δίψης τοίνυν ἐν συντόμῳ τῆς ὑποθέσεως γενομένης, τῶν βῆτων αὐτῶν σαφῆ, σὺν Θεῷ φάναι, ποιήσωμεν τὴν διάνοιαν¹³.

¹⁰ Gen. xxvii, 41.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ὑπ. C add. τοῦ προφήτου Ἀβδίου. ¹¹ τὴν. C præm. καί. ¹² τ. π. μου. Loco cit. præm. τοῦ κένθους. ¹³ τ. ἀδ. C præm. Ἰακώβ. ¹⁴ F. addit, quæ in A in fine libri leguntur: Ἀβδίου ἐρμηνεύεται δούλος· ἐξομολογητός. Οὗτος ἦν ἐκ τῆς Συχέμ. Οὗτος ἦν ὁ τριστάτης ἐκατόνταρχος ὁ τρίτος Ὁζίου (Α. Ὁχοζίου), καὶ δεηθείς τοῦ Ἥλιου καὶ διασωθείς παραδόξως· ἐγένετο αὐτοῦ λειτουργός. Πολλὰ δὲ παθῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἀγαθὸν διὰ τὸν Ἥλιον, τέλος καταφρονήσας θανάτου, καταλιπὼν τὸν βασιλεῖα, ἠκολούθησε τῇ Ἠλίᾳ καὶ προεφήτευσεν, καὶ ἀποθανὼν ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ.

A

1449 ARGUMENTUM.

Idumæi ab Esau progenitore oriundi, ex quo nomien habuerunt (Edom enim appellatus est, quod primogenituræ lenticulam antetulisset), non modo nominis, sed malevolentia etiam illius hæredes existiterunt: et quemadmodum ille fixam in Jacobo summam iram exercuit, adeo ut palam diceret, « Appropinquent dies patris mei, ut occidam fratrem meum¹⁰; » sic hi Jacobi posteris continenter invidentes, innumeras ipsi struxerunt insidias. Cumque ab Ægyptiaca servitute liberati, **1450** Mose magno duce et præfecto, in terram promissam proficiscerentur, non modo humaniter eos non exceperunt, sed ne quidem per fines suos iter facere permiserunt, licet Moses magnus per legatos hoc ab eis contenderet, ac confirmaret, se non diversuros esse neque ad dexteram neque ad sinistram, sed via regia ituros, usumque aquarum empturos esse. Postea etiam sæpenumero insitum odium professi sunt, nunc soli bellum contra eos parantes, nunc bellum moventibus prompte omnino se socios adjungentes. Cum autem Assyrii et Babylonii aggressi illos essent, incredulibus modis eos vexarunt: non hostibus solum auxiliando, sed insidias etiam eis parando, et eos qui fugere conarentur intercipiendo, quos partim interficiebant, partim hostibus tradebant. Quamobrem Judex justus admirabilem Abdiam prophético cumulans dono, prædicat mala Idumæos apprehensura. Argumento itaque breviter explicato, verborum sententiam, Deo adjuvante, planam faciamus.

B

C

1451 CAPUT UNICUM.

VERS. 1. « Visio Abdiæ. » Hoc est, divinitus Abdiæ facta revelatio hæc est. « Hæc dicit Dominus Deus Idumææ. » Non humana, inquit, ratione usus hæc verba facio, sed Deus universorum, tanquam organo quodam lingua mea utens, Idumææ futura prædicit. Ac docens cujusmodi ea sint, subdit : « Auditum audiivi a Domino, et munitionem ad gentes misit. » Pro munitione Symmachus *legationem* vertit. Per hæc autem ostendit ipsum Dominum contra Idumæam hostes convocaturum esse. Addit enim : « Surgite, et consurgamus adversus eum in prælium. » Nam velut dux quidam belli adversus eos exercitum cogit, ostendens ipsum esse qui permittit ut hæc illi mala sustineant.

VERS. 2. « Ecce minimum dedi te in gentibus; valde inhonoratus es. » Et causam quamobrem id fiat, indicans :

VERS. 3. « Superbia, inquit, cordis tui elevavit te. » Postea docet superbiæ causas. « Habitantem in foraminibus petrarum. » Deinde etiam cogitationes ejus planas facit. « Exaltans, inquit, habitaculum suum, atque dicens in corde suo : Quis me deducet in terram? » Altissimis montium fastigiis Idumæa undiquaque septa erat. Hæc conscendentes, cum ab hostibus impetebantur, sæpe hoc modo ex multis insidiis 1452 evaserunt. Quoniam ergo, inquit, his confidens, insolescis et elato animo es, quasi sis inexpugnabilis, expugnabilem te et hostibus captu facilem efficiam, nec ex manibus inimicorum effugies : [4] non, si more aquilæ sublimis tollaris, et super nebulas voles, atque in ipsis sideribus habites. Et ostendens funditus perituram, subjecit :

VERS. 5, 6. « Si fures introissent ad te, vel latrones per noctem, ubi projectus esses? nonne furati essent sufficientia sibi? Et si vindemiatores introissent ad te, nunquid reliquissent racemum? Quomodo perscrutatus est Esau, et deprehensa sunt abscondita ejus? » Fures quidem direptis iis quæ in promptu sunt posita, discedunt, universam domum perscrutari non audentes : et qui vineam vindemiant, totam curiosius indagare negligunt ; quo fit ut, majoribus uvis collectis, in multis palmitibus racemulos relinquunt. Te vero sic hostes excipient, ut ne ea quidem, quæ in abstrusa loca abdideris, eorum manus effugiant.

VERS. 7. « Usque ad terminos dimiserunt te, omnes viri sæderis tui restiterunt tibi : prævaluerunt adversus te viri pacifici tui : qui comedunt tecum, posuerunt insidias subter te. » Hostibus, inquit, adjungentur ii qui nuper tecum conjuncti erant et benevolentia confœderati ac socii tui. Hoc

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΟΝΟΝ.

α'. « Ὅρασις Ἀβδίου. » Ἀντι τοῦ, ἡ Θεοθεν γενομένη τῷ Ἀβδίου ἀποκάλυψις, αὕτη ἐστίν. « Τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῇ Ἰδουμαίᾳ. » Οὐκ ἀνθρώπινῳ, φησί, χρώμενος λογισμῷ τούτους ποιούμαι τοὺς λόγους· ἀλλ' ὁ Θεὸς τῶν ὄλων οἶον ὀργάνῳ τινὶ τῇ ἐμῇ κέχρηται γλώττῃ, καὶ τῇ Ἰδουμαίᾳ τὰ ἐσόμενα ἀγγέλλει.⁷⁶ Καὶ διδάσκων ὅποια ταῦτα, ἐπάγει· « Ἀκοήν ἤκουσα παρὰ Κυρίου, καὶ περιοχὴν⁷⁸ εἰς τὰ ἔθνη ἐξαπέστειλεν. » Ἀντι τοῦ περιοχὴν, ἀγγελλίαν ὁ Σύμμαχος εἶρηκε. Ἀγλοὶ δὲ διὰ τούτων, ὡς αὐτῶς ὁ Δεσπότης συναγείρει κατὰ τῆς Ἰδουμαίας τοὺς πολεμικούς. Ἐπάγει γάρ· « Ἀνάστητε, καὶ ἐξαναστῶμεν ἐπ' αὐτὸν⁷⁶ εἰς πόλεμον. » Οἶον γάρ τις στρατηγὸς τὴν κατ' αὐτοῦ στρατείαν συναθροίζει, διδάσκων ὡς αὐτὸς αὐτοὺς ταῦτα παθεῖν συγχωρεῖ.

B

β'. « Ἰδοὺ⁷⁷ ὀλιγοστὸν δέδωκά σε ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἡτιμωμένος σὺ εἰ σφόδρα. » Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς,

γ. « Ἡ ὑπερηφανία, φησί, τῆς καρδίας σου ἐπήρθε σε. » Εἶτα διδάσκει τῆς ὑπερηφανίας τὰς ἀφορμὰς. « Κατασκηνοῦντα ἐν ταῖς ὄραις τῶν πατρῶν. » Ἐπειτα καὶ τοὺς λογισμοὺς αὐτοῦ δῆλους ποιεῖ. « Ὁ ὑψῶν γάρ, φησί, τὴν κατοικίαν αὐτοῦ, λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· Τίς με κατάξει ἐπὶ τὴν γῆν; » Σφόδρα ὑψηλαῖς ὄρων κορυφαῖς ἡ Ἰδουμαία περιετοιχιστο· ταύτας ἐν ταῖς τῶν πολεμίων ἐφόδοις καταλαμβάνοντες, πολλὰς πολλάκις διαφυγον προσβολὰς. Ἐπειδὴ τοίνυν, φησί, ταύταις θαρρῶν ἀλαζονεύῃ καὶ μέγα φρονεῖς⁷⁸ ὡς ἀχείρωτος, εὐάλωτόν σε καταστήσω καὶ ἀχείρωτον τοῖς ἐχθροῖς, καὶ τῶν πολεμίων οὐ διαφεύξῃ τὰς χεῖρας, οὐδὲ εἰ δίκην αὐτοῦ μετέωρο; ἀρθείης, καὶ ὑπὲρ αὐτὰ τὰ νέφη τὴν πῆσιν ποιήσαιο, καὶ παρ' αὐτὰ σχοίης τὰ ἄστρα τὴν οἰκῆσιν. Καὶ σημαίνων ὅσα πανωλιθρία παραβολήσεται, ἐπήγαγεν·

C

δ'. « Εἰ κλέπται εἰσῆλθον πρὸς σέ, ἡ λησταὶ νυκτὸς, ποῦ ἂν ἀπερρίψης; οὐκ ἂν ἐκλεψαν τὰ ἱκανὰ αὐτοῖς; Καὶ εἰ τρυγηταὶ εἰσῆλθον πρὸς σέ, οὐκ ἂν ὑπελείποντο ἐπιφυλλίδα; Πῶς ἐξηρευνήθη Ἡσαῦ, καὶ κατελήφθη αὐτοῦ τὰ κεκρυμμένα; » Οἱ μὲν κλέπται τὰ ἐν προχειρῇ κείμενα λαβόντες⁷⁹ ἀπίσαι, δεδιότες ἅπασαν ἐρευνησαὶ τὴν οἰκίαν· καὶ δὴ καὶ οἱ τὰς ἀμπέλους τρυγῶντες ὀκνοῦσιν ἅπασας διερευνῆν ἀκριβῶς· διὰ τοὺς μείζους τῶν βοτρῶν συλλέγοντες, πολλὰς ἐν πολλοῖς κλήμασι καταλείπουσι βῆγας. Σὲ δὲ οὕτως ἐρευνησουσιν οἱ πολέμοι, ὡς μηδὲ τὰ εἰς ἀδήλους σοὶ τόπους κατακεκρυμμένα τὰς ἐκείνων χεῖρας διαφυγεῖν.

D

ε'. « Ἔως τῶν ὁρίων ἐξαπέστειλάν σε, πάντες οἱ ἄνδρες τῆς διαθήκης σου ἀντέστησάν σοι· ἡδυνήθησαν⁸⁰ πρὸς σέ ἄνδρες εἰρηνικοὶ σοῦ· οἱ συνεσθιόντες σοι ἔθηξαν ἐνεδρα ὑποκάτω σοῦ. » Προσθεθήσονται, φησί, τοῖς πολεμίοις, καὶ οἱ χθῆς⁸¹ καὶ πρῶν ἐβνοϊκῶς περὶ σέ διακείμενοι, καὶ ὁμόσπονδοὶ σοῦ

VARIAE LECTIONES.

⁷⁶ C προαγγέλλει. ⁷⁷ περ., κ. τ. λ. *Hebr.* nuntius ad gentes missus est. ⁷⁸ A αὐτῆν. ⁷⁹ Ἰδ. C πρᾶν. ⁸⁰ Καί. ⁸¹ C μεγαλοφρονεῖς. ⁸² C λαμβάνοντες. ⁸³ A ἡδυνάσθησαν. ⁸⁴ C ἐχθῆς.

δυντες και σύμμαχοι. Τοῦτο γάρ εἶπεν, *Οἱ ἄνδρες* A
 τῆς διαθήκης σου, και οἱ πρὸ βραχέος συνεστῶ-
 μενοί σοι και συνευωχούμενοι, οὐ μόνον σε τῶν πό-
 λεων ἀλλὰ και αὐτῶν τῆς χώρας ἐξελάσουσι τῶν
 ἑβραίων, και προφανῶς πολεμοῦντες, και ἐνέδραις
 χρώμενοι· αἰτία δὲ σοι τῶν κακῶν τούτων ἡ ἀνομία.
 Τοῦτο γάρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς·

« Οὐκ ἔστι σύνεσις αὐτῷ⁸². (η', θ'.) Ἐν ἐκείνῃ
 τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος, ἀπολῶ σοφοὺς ἐκ τῆς Ἰδου-
 μίας, και σύνεσιν ἐξ ἑβραίων Ἠσαῦ. Καὶ πτοηθήσου-
 νται οἱ μαχηταί σου ἐκ⁸³ θαιμάν, ὅπως ἐξαρθῆ ἄν-
 θρωπος ἐξ ἑβραίων Ἠσαῦ. » Πάντας ὁμοῦ και τοὺς ἐπ'
 ἀνδραίφια γαυριῶντας, και τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ βρενθου-
 μένους, και τοὺς ὑπὸ τούτοις τελούντας, ὀλέθρου
 παντελεῖ παραδώσω. Καὶ δεικνύς τῆς ψήφου τὸ δι-
 καιον,

ι'. « Διὰ τὴν σφαγήν, φησί, και τὴν ἀσεβείαν τὴν
 εἰς τὸν ἀδελφόν σου⁸⁴ Ἰακώβ. Καὶ καλύψει σε αἰ-
 σχύνη, και ἐξαρθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. » Λέγει δὲ και
 τῆς εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀδικίας τὰ εἶδη.

ια'. « Ἀφ' ἧς ἡμέρας ἀνέστης ἐξεναντίας, ἐν
 ἡμέρᾳ αἰχμαλωτευσόντων ἀλλογενῶν δύναμιν αὐτοῦ,
 και ἀλλοτριοὶ εἰσῆλθον εἰς πύλας αὐτοῦ, και ἐπὶ Ἱε-
 ρουσαλήμ ἐβάλον κλήρους, και σὺ ἦσθα⁸⁵ ὡς εἰς ἐξ
 αὐτῶν. » Τὸ μὲν γὰρ τοὺς ἀλλογενεῖς ἐπελθεῖν⁸⁶,
 και πολεμῆσαι, και ἀνδραποδίσαι, δεινὸν ὄν, ἤτιόν
 ἔστι δεινόν· ὁμῖν δὲ τοῖς ὁμογενεῖσι, και ἐκ τοῦ
 Ἀβραάμ τὸ γένος κατάγουσι, ταῦτα εἰς τοὺς συγ-
 γενεῖς τετοληκῶσιν, οὐδεμίαν συγγνώμης καταλεί-
 πεται πρόφασις. Τοὺς γὰρ τῆς συγγενείας πατή-
 σαντες νόμους, συνηργεῖτε μὲν τοῖς ἀλλοτριοῖς, ἐπο-
 λεμεῖτε δὲ τοῖς οικείοις. « Καὶ σὺ γάρ, φησὶν, ἦσθα
 ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν. » Ταῦτα δὲ οὐκ ὡς γεγεννημένα, ἀλλ'
 ὡς ἐσόμενα προλέγει, κατὰ τὸ οικεῖον ἰδίωμα· και
 δηλοῖ τὰ ἐπαγόμενα.

ιβ'. « Μὴ ἐπίθῃς ἡμέραν ἀδελφοῦ σου ἐν ἡμέρᾳ
 ἀλλοτρίων. » Ἡμέραν δὲ καλεῖ τὸν τῆς τιμωρίας
 καιρὸν. Τὸ δὲ, *Μὴ ἐπίθῃς*, ἀπὸ τῆς κοινῆς εἰληφῆ
 χρήσεως· εἰῶθαι γὰρ τινες⁸⁷ λέγειν· Ἐπέθον
 τὸν⁸⁸ δαίνα· τουτέστιν, Ἐφῆσθη αὐτῷ κακοῖς προσ-
 παλαῖοντι. Τοῦτο δὲ και τὸ ἐπαγόμενον ἐρμηνεύει.
 « Καὶ μὴ χαῖρε⁸⁹ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰουδα ἐν ἡμέρᾳ
 θλίψεως⁹⁰ αὐτῶν. » Ὅραν τὰ ἐκείνων κακὰ μὴ με-
 γαροφρονῆς⁹¹, ὡς τούτων ἀπέλαστος διαμείνας κα-
 κῶν⁹².

ιγ'. « Μὴδὲ εἰσέλθῃς εἰς πύλας λαῶν ἐν ἡμέρᾳ
 πόνων αὐτῶν. » Μὴ συνεισέλθῃς τοῖς παλεμίοις πορ-
 θεῦσι τῶν συγγενῶν σου τὴν πόλιν. « Καὶ μὴ ἐπίθῃς
 και σὺ τὴν συναγωγὴν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ὀλέθρου αὐ-
 τῶν. » Μὴ τοῖς ἀλλοτριοῖς, φησὶ, παραπλησίως
 ἐρησθῆς τιμωροῦμένοις αὐτοῖς. « Μὴδὲ συνεπιθῆ ἐπὶ
 τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτῶν. »
 Μὴδὲ αὐξήτης αὐτοῖς ταῖς σαῖς ἐφόδοις τὰς τιμω-
 ρίας.

enim dixit, *Viri fœderis tui*, et qui nuper convivæ
 tui erant et simul epulabantur, non solum te ur-
 bium, sed regionis etiam finibus expellent, vel
 aperto **1453** bello petentes, vel insidias agentes :
 horum autem causa est insipientia tua. Hoc enim
 patefecit, cum dixit :

« Non est intellectus in eo. (Vers. 8, 9.) Die illo,
 dicit Dominus, perdam sapientes ex Idumæa, et
 intelligentiam de monte Esau. Et pavebunt pugna-
 tores tui de Thæman, ut auferatur homo de monte
 Esau. » Omnes pariter, tum eos qui de fortitudine
 gloriantur, tum qui ob sapientiam insolescunt, et
 eos qui illis subjecti sunt, funditus perdam. Et
 sententiæ suæ æquitatem ostendens :

B

VERS. 10. « Propter cædem, inquit, et impie-
 tatem in fratrem tuum Jacob. Et operiet te con-
 fusio, et aufereris in æternum. » Enumerat autem
 et injuriarum fratri illatarum genera.

VERS. 11. « Ex quo restitisti contra, die quo
 capiebant alienigenæ fortitudinem ejus, et alieni
 ingressi sunt portas ejus, et super Hierosolyman
 miserunt sortem, et tu eras quasi unus ex eis. »
 Alienigenas irruere, bellumque inferre, atque in
 servitutem redigere, cum grave sit, minus grave
 est. Vobis autem sanguine conjunctis, et ab Abra-
 hamo genus ducentibus, nulla venia relinquitur,
 qui hæc in cognatos ausi fueritis. Conculcatis si-
 quidem legibus cognationis, alienis fuistis subsi-
 dio, vestros vero bello impetiistis. Etenim « tu,
 inquit, fuisti ut unus ex his. » Hæc autem non ut
 facta, sed ut futura, peculiari prophetarum more
 prædicit : quod sequentia docent.

VERS. 12. « Non despicias diem fratris tui die
 alienorum. » **1454** Diem autem vocat tempus
 punitionis. Illud autem, *Non despicias*, ex com-
 muni usu desumpsit. Solent enim dicere nonnulli :
 Despexi talem, hoc est, Latatus sum, cum eum
 vidi malis conflictantem. Hoc vero sequentia expri-
 cant. « Et ne heteris super filios Judæ, die afflictio-
 nis eorum. » Videns eorum mala, ne extollaris
 quod harum calamitatum expertus exstiteris.

D

VERS. 13. « Neque ingrediaris portas populorum
 in die laborum eorum. » Non una ingrediaris cum
 hostibus consanguineorum tuorum urbem depopu-
 lantibus. « Et ne despicias etiam tu congregatio-
 nem eorum die perditionis eorum. » Ne sicut exteri
 delecteris, cum ipsi puniuntur. « Neque apponaris
 fortitudini eorum die interitus eorum. » Neque im-
 cursionibus tuis augeas eorum calamitates.

VARIAE LECTIONES.

⁸² αὐτ. A præm. ἐν. ⁸³ ἐκ. C præm. οἱ. ⁸⁴ A ἀδελφοῦ σου. ⁸⁵ σὺ ἦσθα. A ὁμεῖς ἔστε. ⁸⁶ C ἔλθειν.
⁸⁷ τινές. C αἰδ. ἐπιτηρεῖν τὸν ἐν καλοῖς. ⁸⁸ τὸν. Ita in C leg. Sirm. φρ. ⁸⁹ C ἐπιχαῖρε. Rec. lecti.
 ἐπιχαρῆς. ⁹⁰ θλ. A et C ἀπωλείας. Post αὐτῶν A et C ex sine vers. 12 addunt, και μὴ μεγαλοφρονῆσης
 ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως αὐτῶν. ⁹¹ C μεγαλοφρονῆσης. ⁹² κακ. Des. in C.

VERS. 14. « Neque stabis in egressibus eorum A ut interficias eos qui salvi fuerint ex eis, neque concludes fugitivos eorum die tribulationis. » Non insidiis positis in viis eos obsidebis, ut fuga salutem assequi nequeant, sed in tuos laqueos incidunt, et in hostium manus tradantur. Quis unquam pro dignitate laudare posset justis iudicis incredibilem bonitatem, qui cum plane sciret, quod propheticis verbis credituri non essent, propositas minas adhibuit, ut partim terrendo, partim alliendo, esseratos **1455** molliret? Addit autem:

VERS. 15. « Quia propinquus est dies Domini super omnes gentes. » De omnibus enim gentibus impie viventibus penas sumo: easdem et tibi obedire nolenti irrogabo. « Sicut fecisti, ita fiet: tibi B retributio tua (veniet) in caput tuum. » Justa patieris supplicio addictus: metes enim fructus eorum quæ seminasti. Ideo,

VERS. 16. « Quomodo bibisti super montem sanctum meum, bibent omnes gentes vinum (mysticum): bibent et absorbent, et erunt quasi non sint. » Quemadmodum enim abs te pœnas exigam eorum, quæ in loca mihi dedicata temere ausus es: sic etiam gentes, quæ hujus iniquitatis tecum participes fuerunt, justa vindicta plectentur. Vini enim *portionem* vocat ultionem: quod aperte nos etiam docet beatus Jeremias, accipere poculum jussus $\times$, et potare omnes gentes. Atque ex multis aliis locis hoc intelligere facile est. Vos porro, Idumæi, pœnas dabit is eorum quæ in fratres vestros commisistis.

VERS. 17. « In monte autem Sione erit salus, et erit sanctum. » Reducam enim eos ex captivitate, et sanctum templum reedificabo. Una autem prænuuntiat exhibitam omnibus in Sione salutem, indeque in omnem orbem terrarum per crucem salutarem diffusam sanctificationem. « Et possidebit domus Jacob eos, quorum hæreditas fuerat. » **1456** Eis vero, postquam redierint, tantum virium et potentiae suppeditabo, et in tantam multitudinem eos augēbo, ut et vestram et aliarum finitimarum gentium terram sibi subjiciant.

VERS. 18. « Et erit domus Jacobi ignis, et domus Josephi flamma, domus autem Esau stipula: et succendentur in eos, et devorabunt illos. » In tantam imbecillitatem conjiciemini, ut more ignis ab illis consumamini. Jacob autem et Joseph eosdem appellavit: quandoquidem Ephraim (filius autem is fuit Josephi), decem tribus sæpe nominavit. « Et non erit ignifer domui Esau, quia Do-

$\times$ Jerem. xxv, 45, vel juxta LXX, xxxii, 4.

id'. « Μηδὲ ἐπιστῆς ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν $\times$, ἐξολοθρεῦσαι τοὺς ἀνασῶζομένους αὐτῶν $\times$, μηδὲ συγκλείσθης τοὺς φεύγοντας αὐτῶν $\times$ ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. » Μὴ λοχθήσῃς αὐτοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐνεδρεῦων, ὥστε μὴδὲ φυγῆ τὴν σωτηρίαν πορίσασθαι, ἀλλὰ ταῖς σαῖς πάγαις περιπεσεῖν, καὶ ταῖς τῶν δυσμενῶν παραδοθῆναι χερσίν. Τίς ἂν ἀξίως ὑμνήσειε τὴν ἀρρήτῳ ἀγαθότητι τοῦ δικαίου Κριτοῦ, ὡς ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, ὡς τοῖς προφητικοῖς οὐ πεισθήσονται λόγοις, καὶ τὴν προκειμένην προσέθηκεν ἀπειλὴν $\times$, ἵνα τῇ μὲν δεδιζάμενος, τῇ δὲ καταθέλξας, μιλάξῃ τοὺς θηριώδεις; Ἐπάγει γὰρ·

ie'. « Διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη. » Πᾶσι γὰρ τοῖς παρανομοῦσιν ἔθνεσι δικαίαν ἐπιτιθημὶ τιμωρίαν, καὶ σοὶ δὲ πεισθῆναι μὴ βουλομένῳ ταύτην ἐποίησα. « Ὁν τρόπον γὰρ ἐποίησας, ἔσται $\times$ οὕτως σοὶ: τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται σοὶ $\times$ εἰς κερφήν σου. » Δίκαια πείσῃ τιμωρίᾳ παραδιδόμενος· δρέπῃ γὰρ ὧν ἐσπειρας τοὺς καρπούς· διότι,

iz'. « Ὁν τρόπον ἔπιες ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, πίνονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον, » τὸν μυστικόν· « πίνονται, καὶ καταπίονται $\times$, καὶ ἔσονται καθὼς οὐχ ὑπάρχοντες. » Ὡσπερ γὰρ σε δίκας εἰσπράξομαι ὧν εἰς τοὺς ἐμοὶ ἀνακειμένους τόπους τετόλμηκας· οὕτω καὶ τὰ καινωθήσάντά σοι τῆσδε τῆς παρανομίας ἔθνη τὴν προσήκουσαν δεξεται τιμωρίαν. Οἴνου γὰρ πόσιν τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσε· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ὁ μακάριος Ἱερემίας διδάσκει, λαβεῖν τὸ ποτήριον προσταχθεῖς, καὶ ποτίσαι πάντα τὰ ἔθνη. Καὶ πολλαχόθεν δὲ βῆδιον διαγινώσκει. Ἄλλ' ὑμεῖς μὲν, Ἰουδαῖοι, ποιήνῃ τίσετε ὑπὲρ ὧν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τετολμήκατε.

iz'. « Ἐν δὲ τῷ ὄρει Σιών ἔσται σωτηρία $\times$, καὶ ἔσται ἅγιον. » Ἐπανάξω γὰρ αὐτοὺς αἰχμαλώτους γεγεννημένους, καὶ τὸν ἅγιον ἀναστήσω νεών. Προαγορεύει δὲ κατὰ ταυτὸν τὴν γενομένην πᾶσιν ἀνθρώποις ἐν τῇ Σιών σωτηρίαν, καὶ τὸν ἐκεῖθεν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην προχυθέντα ἁγιασμὸν διὰ τοῦ φωτηρίου σταυροῦ. « Καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακώβ τοὺς κληρονομήσαντας $\times$ αὐτούς. » Τοσαύτην δὲ αὐτοῖς ἐπανελευθεροῦσιν παρέξω ῥώμην καὶ δύναμιν, καὶ εἰς τοσοῦτον κλήθος αὐτοὺς αὐξήσω, ὥς καὶ τὴν ὑμετέραν, καὶ τῶν ἄλλων ἔθνων τῶν ὁμόρων τὴν γῆν ὑφ' ἑαυτοὺς ποιήσασθαι.

iz'. « Καὶ ἔσται ὁ οἶκος Ἰακώβ πῦρ, καὶ ὁ οἶκος Ἰωσήφ φλόξ, ὁ δὲ οἶκος Ἠσαὺ εἰς καλάμην· καὶ ἐκκαυθήσονται εἰς αὐτούς, καὶ καταφάγονται αὐτούς. » Ἀσθενεῖ γὰρ τοσαύτη παραδοθήσεσθε, ὥστε πυρὸς δίκην ὑπ' ἐκείνων ἀναλωθῆναι. Ἰακώβ δὲ καὶ Ἰωσήφ τοὺς αὐτοὺς προσηγόρευσε, ἐπειδὴ καὶ Ἐφραῖμ (οὗτος δὲ οὗτος τοῦ Ἰωσήφ), τὰς δέκα φυλάς παλαίως ὠνόμασε. « Καὶ οὐκ ἔσται πυρφόρος· $\times$ τῷ

VARIE LECTIONES.

$\times$ Α αὐτοῦ. $\times$ A ἐξ αὐτοῦ. $\times$ αὐτ. A præm. ἐξ. $\times$ C προσήνεγκε συμβουλήν, καὶ τὴν ῥηθισμένην προστέθεικεν ἀπειλήν. $\times$ ἔστ. In A et C ponitur post οὕτως. $\times$ σοὶ. Des. in A. $\times$ κατακ. Ita cum A legimus. Sirm. ἀναθήσονται. $\times$ C ὦ Ἰουδαῖοι. $\times$ σωτ. A præm. ἡ. $\times$ A et C. κατακλήρονομήσαντες. $\times$ A et C. πυρφόρος. Ita etiam deinceps.

οὐκ ἔστιν Ἡσαῦ, ἔστι Κύριος ἐλάλησεν. Ὁ τὸν κυρφόρον ἄ μὲν Σύμμαχος διασωζόμενον εἰρηκεν· Ἀκύλας δὲ καὶ Θεοδοσίω, καταλειμμένον. Τὸν παντελῆ τοίνυν ὀλεθρὸν αὐτῶν προδηλῶν, τοιοῦτε τοὺς λόγους ἐχρήσατο. Καὶ οἱ Ἐβδομήκοντα δὲ τὸν κυρφόρον τεθείκασιν οὐκ ἀπλῶς· ἀλλ' ἐπειδὴ πῦρ τὸν Ἰακώβ, καὶ φλόγα τὸν Ἰωσήφ κοινῆ πάντες εἰρήκασιν (βώμην δὲ ταῦτα καὶ δύναμιν παραδὼν τὰ δυνάματα), ἤβουλήθησαν εἰπεῖν, ὡς οὐδεμία δύναμις τοῖς Ἰδουμαίοις ὑπολειφθήσεται.

18. « Καὶ κατακληρονομήσουσιν οἱ ἐν Ναγέβ τὸ ὄρος τοῦ Ἡσαῦ. » Καὶ τοῦτο ἔστι θυμώδως οἱ τρεῖς ἐρμηνεύεται νότον ἡρμηγεδικάσιν· οὕτω γὰρ ὁ νότος προσαγορεύεται τῇ Ἑβραίων φωνῇ. Λέγει τοίνυν, ἔστι οἱ πρὸς νότον οἰκοῦντες τῆς Ἱερουσαλήμ, τούτοις τῶν Ἰδουμαίων οἱ ἄλλοι, οἷον τινα κληρὸν ἔξουσι καὶ μερίδα τῶν Ἰδουμαίων τὴν γῆν· οἱ δὲ ἐν τῇ Σεφλά (ἀστυγείτονες δὲ οὗτοι τῶν Ἀλλοφύλων), ὅφ' αὐτοῦς τὴν νῦν ὑπὸ τῶν Ἀλλοφύλων καταχομένην ποιήσονται χώραν. Καθέξουσι δὲ κοινῆ πάντες οἱ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλαγέντες, καὶ τὸ Ἐφραῖμ ὄρος, καὶ τὸ ὑποκείμενον πεδίον, καὶ τὸν τοῦ Βενιαμὴν κληρὸν, καὶ τὴν Γαλααδίτιν ἅπασαν· ὄρους δὲ ἔξουσι οὐς πάλαι εἶχον ὄρους οἱ Χαναναῖοι, ὡς τέλος εἶναι τὴν Σαρέφθαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰσραὴλ καταχομένης γῆς. Καθέξει δὲ καὶ τὴν Ἐφραθὰ πόλιν ἢ Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς ταύτης ἔτι νοτιωτέρας· τοῦτο γὰρ παρεδῆλωσεν εἰρηκῶς· Ἐκκληρονομήσουσι τὰς πόλεις τοῦ Ναγέβ. Ὁὐκ ἀρκεσθήσονται δὲ οὐδὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἡσαῦ τὸ ὄρος οἰκεῖον ποιήσονται, ὑπὸ βασιλεῖ τῷ Θεῷ στρατευόμενοι, καὶ αὐτῷ σφᾶς αὐτοῦς ἀναθέντες. Ἰστέον δὲ, ὡς συμφωνεῖ τῷ τέλει τῆς προφητείας, καὶ τῆς τοῦ μακαρίου Ἰεζεκιήλ προφητείας τὸ τέλος. Καὶ γὰρ ἐκεῖ προδιαγράφει τῆς γῆς τὴν διαίρεσιν, καὶ προαγορεύει τοῦ λαοῦ τὴν ἐπάνοδον, καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον δοθησομένην αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δύναμιν καὶ ἰσχύν. Ταύτης καὶ ἡμᾶς τυχεῖν γένοιτο παρὰ τοῦ μεγαλόδωρου Θεοῦ· τευξόμεθα δὲ, εἰ τοῦ Ἡσαῦ καὶ τῶν ἀπογόνων τῶν ἐκείνου τὴν μέμνησιν φύγοιμεν, καὶ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν νομοθεσίαν χαίρειν μετὰ χαίρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων μάθοιμεν, καὶ τὸ αὐτὸ φρονεῖν εἰς ἀλλήλους ἐθέλοιμεν. Τῇ τοιαύτῃ γὰρ πολιτείᾳ τὸν τῶν ἀπάντων Κύριον θεραπεύοντες, ἀπολαυσόμεθα τῶν παρ' αὐτοῦ δωρεῶν, χάριτι τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

VARIAE LECTIONES.

ἰ τοῦ. A τό. ἰ δὲ. Des. in C. ἰ C ἐαυτοῦ. ἰ τὴν. C πρᾶμ. καὶ. ἰ Ἰησ. Des. in C.

minus locutus est. ἰ Igniferum Symmachus interpretatus est *conservatum*: Aquila autem et Theodotio, *relictum*. Symmachum itaque eorum perditio-nem præmonstrans his verbis usus est. Septuaginta autem non sine causa *igniferum* posuerunt: sed cum ignem Jacobum et flammam Josephum uno consensu omnes dixerint, quæ nomina fortitudi-nem et potentiam ostendunt, dicere voluerunt, nullas vires Idumæis relictum iri.

VERS. 19. « Et possidebunt, qui in Nageb, mon-tem Esau. » Hoc etiam uno consensu tres inter-pretres austrum verterunt: sic enim Hebraica lin-gua auster vocatur. Ait ergo eos qui versus au-strum Hierosolymæ habitant, hoc est, Idumæorum finitimos, tanquam hæreditatem quamdam et par-tem, habituros esse terram Idumæorum; et qui vero in Sephela (vicini autem sunt isti Allophy-lis), regionem, quam nunc tenent Allophyli, sibi 1457 subjecturos esse. Omnes porro a captivi-tate liberati, communiter et publice possidebunt montem Ephraim, et monti adjacentes campos, et Benjaminis hæreditatem, atque universam Galaaditidem; fines autem habebunt, quos olim Chan-anaxi tenuerunt, ita ut Sarepta terminus sit ter-ræ, quam Israel possidebit. Ephratam quoque urbem tenebit Hierosolyma, atque alias, etiam illa australiores. [20] Hoc enim expressit, cum dixit: « Hæreditabunt urbes Nageb. » [21] Neque tamen his contenti erunt, sed etiam Esau mon-tem sibi subjicient, Deum regem exercitus ducto-rem habentes, eique seipsos devoventes. Est au-tem animadvertendum prophetiæ Ezechielis fi-nem respondere fini istius prophetiæ. Nam et ibi quoque prius describit terræ divisionem, et præ-dicit populi reditum, eisque post reditum datam a Deo fortitudinem et potentiam. Hanc etiam nos utinam a Deo liberalissimo consequamur! Conse-quemur autem, si modo non Esau et posteros ejus imitemur, sed juxta apostolicam traditionem gau-dere cum gaudentibus, et flere cum flentibus dis-scamus, atque idem inter nos sentire velimus. Hoc enim vitæ instituto omnium Dominum obser-vantes, ejus donis potiemur, benignitate Salva-toris nostri Jesu Christi, cum quo Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΝΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO JONÆ PROPHETÆ.

1458 ARGUMENTUM.

Deus universorum, qui omnes homines creavit, omnium curam gerere perseverat, tametsi plus olim nonnunquam Israelitas curare visus est; sed et hoc ipsum ad commune omnium hominum beneficium faciebat. Nam quemadmodum Israelitarum congruentem curam gerens, non ad unumquemque verba faciens, quid agendum esset indicabat, sed unum aliquem optimum ex omnibus seligens, nunc quidem Mosen magnum, nunc Josuam filium Nave, alias Samuelem, alias Eliam, et per horum singulos, aut leges dans, aut miracula edens, aut admonitiones adhibens, adducebat ad salutem: sic Israelitico populo præ aliis gentibus selecto cum præcipuam curam impenderet, **1459** et frequenter ei appareret, et inexplicabilia miracula ederet, aliis etiam gentibus viam ad Dei notionem ostendebat. Hoc enim nos per divinum Oseam quoque docuit: « Speculator enim, inquit, Ephraim cum Deo, propheta γ. » Populum enim, tanquam speculatorem quemdam et prophetam, proposuit ad utilitatem aliarum gentium, et salutem. Nec aliter vero Ægyptus etiam per hos didicit Dei omnium ineffabilem potestatem. Et illorum stragem fama per omnes gentes divulgans, in admirationem justæ Dei providentiæ omnes adduxit. Unde factum est ut Raab meretrix, divinæ notionis lumine illustrata, diceret exploratoribus: « Nam irrui in nos timor vestri et terror vester: audivimus enim quod exsiccaverit Dominus Deus aquas maris Rubri ad vestrum introitum, et vos transmiserit, quia Dominus Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, et in terra deorsum ². » Et post longum denique tempus, cum Allophyli arcam

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ¹⁰.

Πάντας ανθρώπους δημιουργήσας ὁ τῶν ὄλων Θεός, πάντων ὁμοίως διατελεῖ προμηθεύμενος· εἰ καὶ πλεονάσαι ποτὲ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐπιμελούμενος ὤφθη, καὶ τοῦτο δὲ εἰς κοινὴν ἀπάντων ἀνθρώπων εὐεργεσίαν ἐποίησε. Ὡς περὶ γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν ποιούμενος, οὐ πρὸς ἕκαστον διαλεγόμενος τὸ πρακτέον ἐδείκνυ, ἀλλ' ἕνα τὸν ἀριστὸν ἐξ ἀπάντων ἐκλεγόμενος, νῦν μὲν Μωσῆα τὸν μέγαν, νῦν δὲ Ἰησοῦν τὸν Ναυῆ, ἄλλοτε δὲ τὸν Σαμουὴλ, καὶ ἐν ἐτέρω καιρῷ τὸν Ἥλιαν, καὶ δι' ἐκάστου τῶν εἰρημένων, ἢ νόμους τιθεὶς, ἢ θαυμαστὰ δεικνύς, ἢ παραινέσεις προσφέρων, ἐποδηγεῖ πρὸς σωτηρίαν οὕτω τὸν Ἰσραηλιτῆν λαὸν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὁ Θεὸς ἀποκρίνας, τῇ περὶ τούτων ἐπιμελείᾳ, καὶ ταῖς συχναῖς ἐπιφανείαις, καὶ ἀρρήτοις θαυματουργίαις, ὑπεδείκνυ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὴν εἰς θεογνωσίαν ὁδόν. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς καὶ διὰ τοῦ θεοσεπίου ἐδίδαξεν Ὡσηέ. « Σκοπὸς γὰρ, φησὶν, Ἐφραὶμ μετὰ Θεοῦ προφήτης. » Οἷον ¹¹ γὰρ τίνα σκοπὸν καὶ προφήτην προῦδάλετο τὸν λαὸν εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὠφέλειάν τε καὶ σωτηρίαν. Οὕτω καὶ διὰ τούτων μεμάθηκεν Ἀγυπτὸς τὴν ἀρρήτον δύναμιν τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ. Καὶ τὸν ἐκείνων δὲ βλεθρὸν εἰς ἅπαντας ἀνθρώπους ἡ φήμη διαγαγοῦσα, θαυμάζειν ἅπαντας παρεσκεύασε τῆς θείας προμηθείας τὸ δίκαιον. Ἐντεῦθεν Ραῖβ ἡ πόρνη, τῆς θεογνωσίας δεξαμένη τὴν ἀγλήν, εἶπε τοῖς κατασκόποις· « Διότι ¹¹ᵃ ἐπέπεσον ὁ φόβος ὑμῶν καὶ ὁ τρόμος ὑμῶν ἐφ' ἡμᾶς· ἤκουσαμεν γὰρ ὅπως κατεξήρανε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐμπροσθεν ὑμῶν, καὶ διήγαγεν ὑμᾶς, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. » Καὶ χρόνοις δὲ πολλοῖς ὕστερον τὴν κιβωτῶν οἱ Ἀλλόφυλοι θεασάμενοι, μετὰ

γ Osee ix, 8. ² Josue ii, 9, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Ὑπόθ. C addit, τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ. ¹¹ οἷον, κ. τ. λ. Vid. supra, p. 1353. ¹¹ᵃ C ὅτι.

δέους και φρίκης ἐβόων· ἰ Οὗτος ὁ Θεὸς ὁ πικάξας ἅ την Αἴγυπτον. ἰ Καὶ τῶν Ἀσσυρίων δὲ τὰς πολλὰς ἐκαίνας χιλιάδας πρὸ τῶν τῆς Ἱερουσαλήμ περιβάλλων κατακοντίσας, καὶ μετ' ὀλίγων φυγεῖν τὸν Σενναχηρείμ ἀναγκάσας, δὴλὴν αὐτοῦ πεποίηκε πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν δύναμιν. Κάν τῇ Βαβυλῶνι δὲ τοῖς λέουσι παραδοθέντα τὸν Δανιὴλ φυλάξας ἀλώδητον, καὶ τὴν σφοδρῶτάτην ἐκαίην τῆς καμίνου φλόγα μεταβαλὼν εἰς ὄροσον, ὡς τοὺς μακαρίους ἐκείνους παιδὰς χορείαν ἐν μέσῳ συστήσασθαι, καὶ ὕμνον ὑψῆναι, καὶ τὸν ἀλαζόνα βασιλέα κατέπληξε, καὶ δι' ἐκείνου τοὺς ὑπηκόους ἐδίδαξεν, ὡς μόνος Θεὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὁ Θεός. Καὶ ἐπὶ Κύρου δὲ τοῦ Πέρσου τὴν πολυθρόλλητον ἐκαίην ἐπάνοδον τῷ λαῷ ἔωρησάμενος, καὶ μόνοις ἐκ πάντων τῶν αἰχμαλώτων γεγεννημένων χαρισάμενος τὴν ¹² τῆς δουλείας ἀπαλλαγὴν, καὶ τὸν νεῶν τὴν οἰκίαν δειμάμενος, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν προτέραν ἐπαναγαγὼν εὐπραξίαν, δεδῆλωκε πάλιν, οὐ τοῖς παλάξουσι μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀποθην οἰκοῦσιν, ὡς μόνος ἐστὶν ἱκανὸς προμηθεῖσθαι καὶ προστατεύειν ὧν βούλεται. Καὶ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων δὲ πολλάκις τὴν οἰκίαν ὑπέδειξε δύναμιν, καὶ μέντοι καὶ διὰ τῶν προφητῶν θαυματουργῶν καὶ τὰ ἐσόμενα προλέγων, πολλὰ τῶν ἐθνῶν πρὸς ἀλήθειαν ἐποδήγησεν. Οὕτω τὸν μέγαν Ἐλισαίον τὸ τῶν Σύρων ἔδεισεν ἔθνος, ποτὲ μὲν ἀρασίαις ὑπ' αὐτοῦ δεξάμενον νέφος, ποτὲ δὲ τοῦ Νεεμᾶν τὴν κάθαρσιν θεασάμενον. Τοσοῦτον γὰρ ἔσχε τοῦδε τοῦ προφήτου σέβας ¹³, ὡς ἀβρῶστίᾳ περιπεσόντα τὸν βασιλεία πρὸς τοῦτον ἀποστελεῖται τὸν Ἀζαὴλ πεισόμενον εἰ ῥωσθήσεται· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Ἀζαὴλ οὗτος αὐτοῦ ὁ προφήτης ἔχρισε βασιλέα τοῖς Σύροις. Καὶ τὴν θεσπέσιον δὲ Ἱερεμίαν τοσαύτης ἡξίωσε τιμῆς τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, ὡς ἀρῶσιν αὐτῷ τῆς οἰκτισεως δοῦναι· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους ἀπαντας καὶ βασιλέας καὶ ἄρχοντας αἰχμαλώτους ἀπήγαγε, τοῦτω δὲ μόνῳ δέδωκεν ἐξουσίαν διάγειν ὅπου βούλεται. Οὕτω καὶ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν Νινευιτῶν ὁ τῶν ἄλων Θεὸς προφήτην ἐχειροτόνησε. Πόλις δὲ ἦν αὐτῆ πάλαι μεγίστη, καὶ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως τὰ βασιλεία δεξάμενη. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος δι' ἀνθρωπείας φύσεως ἐπιφαινεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀπαντα τὰ ἔθνη τῷ τῆς Θεογνωσίας καταφωτίζειν φωτὶ, καὶ πρὸ τῆς οἰκείας ἐνανθρωπήσεως τὴν θείαν αὐτοῦ τοῖς ἔθνεσιν ὑποδείκνυσι προμηθεῖαν, ἵνα τοῖς προλαβοῦσι τὰ ἐσόμενα βεβαιώσῃ, καὶ διδάξῃ πάντας, ὡς οὐκ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν, καὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης τὴν συγγένειαν δείξῃ. Εἰ γὰρ μηδεμίαν τῶν ἐθνῶν πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐποίησατο πρόνοιαν, ἔτερον ἂν αὐτῶν ὑπέλαβον Ἰουδαῖοι Θεόν, ὡς ἐναντία δρώντα τῷ δειδωκότι τὸν νόμον· ὁ μὲν γὰρ μόνος Ἰουδαίων ἐφρόντιζεν· οὕτως δὲ πάντων ἀνθρώπων ἐποιεῖτο τὴν ἐπιμέλειαν. Τοῦτο δὲ πέπονθε Μαρκίων ὁ

vidissent, nec et horrore commoti vociferabantur : « Hic est Deus, qui Ægyptum percussit ». « Cuiusque rursus multa illa Assyriorum millia ad muros Hierosolymæ interfecisset, et Sennacherimum cum paucis in fugam coniecisset, omnibus mortalibus potestatem suam planam fecit. Jam vero Babilone, cum Daniele leonibus traditum incolumem servasset, et vehementissimam illam camini flammam in rorem vertisset, ita ut beati illi pueri **1460** in medio saltarent, et divinas laudes contexerent, superbum regem perterruit, et per eum subditos docuit, Deum Israelitarum solum esse Deum. Quinetiam, cum sub Cyro rege Persarum, nobilem illum reditum populo largitus esset, et ex omnibus in captivitate abductis hos solos a servitute liberasset, templumque suum reedificasset, ac pristinae felicitati Hierosolymæ reddidisset, rursus planum fecit, non finitimus modo, sed etiam longinquis, se solum esse, qui possit quibus velit providere ac præesse. Itemque sub Macedonibus potentiam suam sæpe numero ostendit, et simul per prophetas miracula edens et futura prænuntians, gentes permultas ad veritatem adduxit. Sic Elisæum magnum gens Syrorum reverita est, nunc nebula invisibili ab eo circumfusa, nunc Neemanis curatione conspecta. Tanta nimirum observantia coluit prophetam hunc, ut, cum rex infirma esset valetudine, Azaelem ad eum miserit percontatum an convalesceret. Hunc porro Azaelem hic propheta regem unxit Syris. Divinumque Jeremiam rex Babiloniorum tanto honore prosecutus est, ut habitationis optionem illi dederit : et reliquos quidem omnes, et reges et principes, captivos abduxit, huic vero potestatem dedit degendi ubi vellet. Sic etiam beatum Jonam Deus universorum Ninevitis prophetam creavit. Urbs autem **1461** hæc olim maxima et regis Assyriorum sedes fuit. Quoniam enim unigenitum Dei Verbum per humanam naturam apparitum erat hominibus, et cunctas gentes divinae notionis lumine illustratum, gentibus etiam ante incarnationem divinam suam providentiam patefacit : ut ex antecedentibus futura confirmet, et omnes doceat se non Deum solum Judæorum esse, sed etiam gentium, utque Veteris et Novi Testamenti cognationem ostendat. Etenim si ante incarnationem nullam gentium curam habuisset, alium Deum illum suspicari potuissent Judæi, ut qui contraria faceret illi, qui legem dedisset, cum Judæos hic tantum curaret, ille vero omnes homines. Hoc nimirum morbo laboravit execrandus Marcion, qui alium hunc ab illo Deum dixit, tametsi in Veteri quoque Testamento Deum omnes mortales curare animadvertere po-

* I Reg. iv, 8, sec. LXX.

VARIÆ LECTIONES.

¹² τῶν. C prem. καί. ¹³ σὺβ. ἰδ. πραγμ. τό.

uisset. Sed ne præter modum longiores simus, A βδελυρός, ἄλλον τοῦτον παρ' ἐκείνον φήσας Θεόν, καὶ ad prophetæ explanationem veniamus. ταῦτα κἀν τῇ Παλαιᾷ τὴν περί πάντας ἀνθρώπους αὐτοῦ θεασάμενος πρόνοιαν. Ἄλλ' ἵνα μὴ πέρα τοῦ μέτρου μηχανώμεν, ἐπ' αὐτὴν ἔλθωμεν τοῦ προφήτου τὴν ἑρμηνείαν ¹⁸.

CAPUT I.

Beatus Jonas etiam alias edidit prophetias, quæ hoc libro non continentur : eas autem ex quarto Regnorum cognovimus. **1462** Scriptura enim de Jeroboamo, qui tertius ab Joha progenitus, decem tribubus rex imperavit, docet quæ sequuntur : Ipse restituit terminos Israelis ab Emath usque ad mare, quod vergit ad occidentem, juxta sermonem Domini Dei Israelis, quem locutus est per servum suum Jonam, filium Amathi prophetæ, qui erat de Gethophra. Idem porro nomen patris hæc quoque prophetia habet. Hunc jussit universorum Deus in urbem Nineven proficisci, eique futurum supremum exitum prænuntiare, propter gravem ejus iniquitatem. « Ascendit enim, inquit, clamor malitiæ eorum ad me. » Hæc est, in tantam prolapsi sunt malitiam, ut patientiæ mee fines transcederint. Cum autem hæc verba audisset propheta, fugam obedientiæ antetulit, atque versus Tharsis fugere aggressus est. Tharsis autem quidam Tarsum esse ex nominum cognatione opinati sunt : quidam Indiam ita nuncupatam esse existimant, non animadvertentes Assyriorum regnum Indorum regno esse finitimum, moremque iis esse, qui ex oriente fugiant, tendere ad occidentem, et qui a meridianis declinant, ad septentriones concedere ; præsertim cum descenderit Joppen, urbem maritimam Palæstinæ, ut illinc mare conscenderet. Illa vero occidentali mari alluitur. At fieri nequit, ut quis per hoc mare navibus recta in Indiam proficiscatur, cum inter mare nostrum et Indicum maxima intersit terra continens, ex parte una habitabilis, ex altera prorsus deserta : tum quamplurimi et maximi montes interpositi sint, post quos est sinus maris **1463** Rubri, quocum Indicum mare conjungitur. Ac ne quis ratiocinando veritatem pervertere nos arbitretur, divinam Scripturam testem afferam, Tharsin esse Carthaginem urbem Africæ primariam. In Isaia enim propheta, ubi Septuaginta dixerant : « Ululate, naves Carthaginis, quia periit munitio vestra ^b, » Aquila, et Symmachus, et Theodotus, pro Carthagine, Tharsis posuerunt. Hoc enim nomen Hebræorum etiam habent libri. Sic etiam,

^b Isa. xxiii, 14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ὁ μακάριος Ἰωνᾶς καὶ ἄλλας ἐποήσατο προφητείας · οὐκ ἐμφέρονται δὲ αὐταὶ τῷ συγγράμματι τούτῳ · μεμαθήκαμεν δὲ ἐκείνας ἐκ τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν. Περὶ γὰρ τοῦ Ἱεροβοάμ, δς τρίτος ἐξ Ἰησοῦ γεγονώς τῶν δέκα φυλῶν ἑδασλευσε, τοιαῦτα ἡ Γραφή διδάσκει · Αὐτός ἀποκατέστησε τὸ δριον Ἰσραὴλ ἀπὸ ἐισόδου Πιλάθ, ἕως τῆς ¹⁸ θαλάσσης τῆς πρὸς ἐσπέραν, κατὰ τὸ ῥῆμα Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, ὃ ἐλάλησεν ἐν χειρὶ δούλου αὐτοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ υἱοῦ Ἀμαθεὶ, τοῦ προφήτου τοῦ ἀπὸ Γεθοφρά. Καὶ ἡ προφητεία δὲ τὴν αὐτὴν ἔχει τοῦ πατρὸς προσηγορίαν. Τοῦτον ἐκέλευσεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς εἰς Νινευὶ τὴν πόλιν ἀφικέσθαι, καὶ τὴν ἐσομένην αὐτοῖς διὰ τὴν πολλὴν παρανομίαν προαγγεῖλαι πανωλεθρίαν. « Ἀνέβη γάρ, φησὶν, ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῶν ¹⁹ πρὸς με. » Τουτέστιν, εἰς πολλὴν ἐξώκειλαν πονηρίαν, ὥστε ὑπερβῆναι τῆς μακροθυμίας τοῦς ὅρους. Ἀλλὰ τούτων ὁ προφήτης τῶν λόγων ἀκούσας, φυγὴν τῆς ὑπακοῆς προτετιμίχε, καὶ ἀποδρῆναι τετόλμηκεν εἰς Θαρσίς. Τὴν δὲ Θαρσίς, τινὲς μὲν Ταρσὸν ἀπὸ τῆς τοῦ ὀνόματος συγγενείας ὑπέλαβον εἶναι, τινὲς δὲ τὴν Ἰνδιαν οὕτως ἔφασαν ὀνομασθαι · συνιδεῖν οὐκ ἐθέλησαντες, ὡς τῶν Ἀσσυρίων ἡ βασιλεὺς τῆς Ἰνδῶν ἐστὶν ὁμοιος · ἔθος δὲ τοῖς φεύγουσι τὰ ἐῶα ἐπὶ τὴν ἐσπέραν χωρεῖν, καὶ τοῖς τὴ νότια δραπετεύουσιν ἐπὶ τὰ βόρεια τρέχειν · ἄλλως τε καὶ εἰς τὴν Ἰόππην κατέλθε, πόλιν παραλίαν τῆς Παλαιστίνης, ἵνα ἐκεῖθεν ἀπάρη ἐπίκειται δὲ τῇ πρὸς ἐσπέραν κειμένη θαλάττῃ. Διὰ τοῦτο δὲ τοῦ πελάγους οὐκ ἀννυτιλίε τις χρωμένος εἰς Ἰνδὴν ἀπέλθοι · μεταξὺ γὰρ τῆς τῆς ἡμετέρας θαλάττης, καὶ τῆς Ἰνδικῆς, ἡπειρός ἐστὶ μεγίστη, ἡ μὲν οἰκουμένη, ἡ δὲ παντελῶς ἔρημος · καὶ ὄρη δὲ πλεῖστα καὶ μέγιστα, μεθ' ἃ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὁ κόλπος, ᾧ τὴ Ἰνδικὸν ἀναμείχεται πέλαγος. Καὶ ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ λογισμοῖς ἡμᾶς παραλογίζεσθαι τὴν ἀλήθειαν, τὴν θείαν Γραφὴν παρεξομαί μάρτυρα, ὡς Θαρσίς ἡ Καρχηδῶν ἐστὶ τῆς Ἀφρικῆς προκαθημένη. Ἐν γὰρ Ἡσαΐα τῷ προφήτῃ, τῶν Ἑβδομήκοντα εἰρηκότων, « Ὀλοῦσθε, πλοῖα Καρχηδῶνος, ὅτι ἀπόλωλε τὸ δούρωμα ὑμῶν, Ἀκύλας, καὶ ¹⁶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων, Θαρσίε ἀντὶ τῆς Καρχηδῶνος τεθείκασι. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸ ἔρμ. F. addit, quæ in A post c. iv, 11, leguntur : Ἰωνᾶς ἔρμηνεύεται ὑψίστου ποιοῦντος ἢ περιστερά. Ἰωνᾶς ἦν ἐκ γῆς Κερμαθὲμ, πλησίον Ἀζώτου πόλεως Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν. Καὶ ἐκθρασθεὶς ἐκ τοῦ κήτους ἀπελθὼν εἰς Νινευὶ (F. Νινευῆ) καὶ κηρύξας καὶ ἀνακάμψας οὐκ ἔμεινεν ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ · ἀλλὰ παραλαβὼν τὴν μητέρα αὐτοῦ, παρήκχησεν ἐν τῇ Ἀσσοῦρ χώρα ἀλλοφύλων ἔθνων. Ἐλεγεν γάρ, ὅτι οὕτως ἀφελῶ τὸ δνειδὸς μου, ὅτι ἐψευσάμην προφητεύσας κατὰ Νινευὶ τῆς μεγάλης πόλεως. In F. sequitur : Διήγησις ὧν ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων καὶ οἱ τοῦτου ἱερεῖς ἤσέβουν καὶ ἡμάρτανον. Hornni locum in A occupat salis proluxa narratio, quæ cum ad Eliam potius quam ad Jonam pertineat, ab hoc loco est aliena. ¹⁹ τῆς Des. in C. ¹⁶ A αὐτῆς. ¹⁶ καί. C præm. δέ.

καὶ ἡ Ἑβραίων ἔχει γραφή. Οὕτω δὲ καὶ τοῦ
 Θεσσαίου Ἰαζκιηλ Καρχηδονίων μνήμην ποιησα-
 μένου, καὶ παρὰ τῶν Ἑβραίων, καὶ παρὰ τῶν Σύρων
 εὐρέχαιμεν τὸ Θεασίς. Ἐξ ὧν ποδηγηθέντες, τὸν
 μακρότερον φάμεν Ἰωνᾶν οὐκ εἰς Ἰνδίαν, ἀλλ' εἰς
 Καρχηδόνα ποιήσασθαι τὴν φυγὴν. Πεποίηκε δὲ
 τοῦτο σαφῶς μὲν εἰδώς, ἅτε δὴ προφήτης, ὡς παν-
 ταχοῦ πάρεστι τῶν ὄλων ὁ Κύριος, καὶ τόπος οὐδεὶς
 ἔρημος τῆς αὐτοῦ προφητείας· ὑπολαμβάνων δὲ ὅμως
 ἐν μόνῃ τῇ Ἱερουσαλὴμ αὐτὸν ποιεῖσθαι τὴν ἐπιβά-
 νειαν. Οὐκ ὄκνος δὲ αὐτῷ τῆς φυγῆς, οὐδὲ δέος
 ἐγένετο πρόβενον· ἀλλὰ τὰς τοῦ ἐλέου πηγὰς ἐπι-
 στάμενος, αἷς χρώμενος ὁ κηρῦξαι κελεύσας ἅπαντα
 πρωτανεύει, καὶ εἰδώς ὡς εἰ μεταμελεῖα χρῆσονται
 Νινευῖται, τεύξονται πάντως τῆς θείας φιλανθρω-
 πίας, ἀπρεπὲς ἐνόμισε ψευδῆ δειχθῆναι τὴν πρό-
 βησιν, καὶ ψεύστης ἀντὶ προφήτου κληθῆναι. Ταύτην
 δὲ αὐτῷ τὴν ὑπόψιν ἐντέθεικε καὶ αὐτὸ τῆς ἀπει-
 ληθείσης τιμωρίας τὸ κήρυγμα. Ἐσχόπησε γὰρ, ὡς
 οὐκ ἂν προεμήνυσεν, εἶπερ κολάσαι ἠεὸυλατο· ἀλλὰ
 μετανοίας ἐστὶ δῆπουθεν προτροπή, τῆς τιμωρίας ἡ
 ἀπειλή. Πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τῶν Ἰουδαίων κατηγο-
 ρίαν ὑπέλαθεν ἔσεσθαι τὴν τῶν Νινευιτῶν εὐπει-
 θειαν, ὡς τῶν μὲν ἀγνώτων καὶ ἀλλοφύλων πεπιστευ-
 κότων ἀνδρῶν, τῶν δὲ μυρίοις προφήταις ὁμοφύλοις,
 μετὰ θαυματουργίας τὴν προφητείαν ποιουμένοις,
 διγνεκῶς ἀπειθούτων, καὶ βουσιν οὐδεμίαν παρ' αὐ-
 τῶν δεχομένων. Διὰ ταῦτα τὸ κελευσθῆν ἐυθὺς οὐ
 πεποίηκεν· ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ θαλάσσης φυγὴν ἐποίη-
 σατο, νομίσας ὅτι τάχιστα τῆς τοιαύτης ὑπουργίας
 ἀπαλλαγῆσεται. Ἔδωκε δὲ καὶ τὸν τῆς ναυτικῆς
 μισθὸν, οὐδὲ τῆς ἐντεῦθεν αὐτὸν ζημίας ἐπισχεῖν
 δυναθείσης. Ἄλλ' ὁ γῆς, καὶ θαλάττης, καὶ τῶν οὐ-
 ρανῶν Ποιητῆς, ἐγείρει κατὰ τοῦ σκάφους κλύδωνα,
 καὶ τὰ ἑπτὰ τῶν κυμάτων περιβάλλει τῷ πλοίῳ δεσμᾶ,
 καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἐξουρίων φερομένων, περὶ
 τοῦτο μόνον τὸ πλοῖον ἐγένετο τῆς θαλάττης ἡ ζάλη,
 καὶ τὸ βόθιον ἔξει. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς τῶν ναυτῶν ὁ
 κληρὸς διδάσκει σαφῶς· οὐ γὰρ ἂν, εἶπερ κοινὸς ἦν
 ὁ κλύδων, κλήρω μαθεῖν ἐπεχείρησαν τὸν τοῦ κλύ-
 δωνος αἴτιον· ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς ἄλλους ἐύρων ἀκιν-
 δύνως διατέμνοντας τῆς θαλάττης τὰ νῶτα, τὴν δὲ
 σφετέραν ὀκάδα βαλλομένην ταῖς τρικυμῖαις, πρῶ-
 τον μὲν ἐτράποντο πρὸς εὐχάς, ὃν ἕκαστος ἐνόμιζε
 Θεὸν ἰκετεύοντες· οὐδένα δὲ πόρον ἰσωτηρίας ἐν-
 τεῦθεν εὐρίσκοντες, ὑπὸ τὸν Ἰωνᾶν κατεχόμενον
 ἀφωπνίζουσιν. Ὑπὸ γὰρ τοῦ συνειδότες κεντούμενος,
 καὶ τῇ ἀθυμίᾳ βαλλόμενος, καὶ τῶν λογισμῶν τὰς
 ἀκίδας οὐ φέρων, ἐμηχανήσατο τὴν ὑπὸ τοῦ ὑπνου
 παραψυχὴν. Καὶ τοσοῦτο κατὰ τοῦ σκάφους γιγνο-
 μένου θορύβου, τῶν κυμάτων ἐξέως προσηγγυμέ-
 νων, καὶ τῶν ναυτῶν ἐνδοθεν ταραττομένων, αὐτὸς
 οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ μετριῶς ἐκάθειθεν, ἀλλὰ βαθεῖ κατε-
 χόμενος ὑπὸ καὶ ἐρεγγεν, ὡς αὐτὸς συγγράφας
 εἰδίδεξεν. Ἄλλὰ διαναστήσας αὐτὸν ὁ πρωρεὺς, τὸ
 μὲν πρῶτον εὐχὰς προσφέρειν τῷ οἰκίῳ Θεῷ κατ-

A ubi divinus Ezechiel Carthaginensium mentionem
 fecit, et apud Hebræum, et apud Syrum, Tharsis
 reperimus. Quibus edocti Jonam dicimus, non
 in Indiam, sed Carthaginem fugisse. Hoc autem
 fecit, cum plane quidem sciret, utpote propheta,
 et quod ubique sit Deus universorum, et quod
 nullus locus ejus providentia vacuum sit : sed ta-
 men arbitrans in sola Hierosolyma Deum sese
 ostendere. Neque vero ignavia illum metusve in
 fugam impulit ; sed cum misericordiæ fontes non
 ignoraret, quibus utens is qui eum prædicare jus-
 serat, omnia administrat, sciretque Ninevitas, si
 resipiscerent, divinam omnino misericordiam
 adepturos esse, indecorum ducebat prædictionem
 suam falsam declarari, seque pro propheta menda-
 cem vocari. In hac vero suspicionem eum impulit
 ipsa minarum, quæ ultionem intentabant, denun-
 tiatio. Consideravit enim illum prænuntiaturum
 non fuisse, si punire voluisset, cum supplicii
 comminatio invitatio sit ad pœnitentiam. Ad hæc
 1464 Judæis crimini fore duxit Ninevitarum
 obedientiam : ut qui homini ignoto et alienigenæ
 credidissent, cum Judæi innumeris prophetis con-
 tribulibus suis, crebris cum miraculis vaticinantibus,
 assidue refragarentur, nullamque ab eis
 opem referrent. Ea de causa non statim imperata
 fecit, sed mari se in fugam dedit, ratus, indicto
 ministerio se protinus absolvendum esse. Naviga-
 tionis etiam persolvit mercedem, cum neque dam-
 num, quod inde incurrebat, illum cohibere po-
 tuisset. [4] Verumtamen terræ et maris cœlorum-
 que Opifex adversus navem excitat tempestatem,
 fluctuumque illam vinculis circumligat : cumque
 omnes aliæ naves secundo vento cursum tenerent,
 in hæc unam tempestatem maris incumberebat, et
 fluctuum impetus effervescebat. Atque hoc plane
 sors nautarum nos docet. [5] Neque enim, si
 communis fuisset tempestatem, ejus causam sorte
 disquirere aggressi fuissent : sed cum alios sine
 periculo maris dorsa secantes viderent, suam vero
 decumanis fluctibus agitari, primum quidem ad
 preces conversi sunt, quem quisque Deum putabat
 invocantes : deinde cum nullam inde salutis viam
 invenirent, Jonam somno astrictum excitant. Nam
 conscientie stimulis vexatus, ac mœstitia con-
 fectus, cogitationum suarum aculeos ferre non va-
 lens, consolationem captavit ex somno. Et cum
 tantus in navi esset tumultus, et fluctus alliderentur
 extrinsecus, navæque intus perturbarentur, ipse
 interim non parum nec leviter dormiebat : quin
 1465 arctiori somno oppressus etiam stertebat, ut
 ipsemet scriptis suis ostendit. [6] Sed cum ex somno
 eum excitasset proreta, primum preces offerre
 Deo suo coegit, ignorans fugam hanc illi fiduciam
 ademisse. [7] Cumque ne sic quidem pericula desi-
 nerent, sorte tandem perdiscere tempestatem causam

VARIE LECTIONES.

¹¹ τὰ. Des. in C. ¹² Id. πόνον.

potuerunt, scientes, ut verisimile est, utpote naturali scientia imbuti, peccatores sua manere supplicia delictorumque nos commissorum pœnas persolvere. Itaque postquam prophetæ accusatrix et testis sors exstitit, agitur in iudicium, et iudicium partes agunt nautæ, et anteactæ vitæ rationem ad Jona repossunt. ἄξιας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ προφήτου κατήγορος καὶ μάρτυς δρῶσιν οἱ ναῦται τὰ δικαστῶν, καὶ ἀπαιτοῦσιν εὐθύνας

VERS. 8. «Annuntia enim nobis, inquit, quid est opus tuum, et unde venis, et quo vadis, et ex qua regione, et ex quo populo tu es?» Accuratis- sime ad hunc modum inquirebant, tempestatis cau- sam omni ex parte cognoscere cupientes. Quare non modo undenam veniat, et quo tendat, effari jubent, sed et qua ex gente genus ducat, ut ex com- muniibus gentis institutis hominis vitam ediscant. Ad quæ Jonas respondit :

VERS. 9. « Servus Domini ego sum, et Dominum Deum cœli ego colo, qui fecit mare et aridum. » Admirandus plane propheta, et dignus qui omni- bus laudibus ornatur. Etenim mortis exspectans sententiam, præco sit potestatis Dei universorum, rerum omnium conditorem illum et Dominum ap- pellans, Quoniam enim idola eo tempore colebant quamplurimi **1466** mortalium, universorumque Factorem nesciebant : jure beatus propheta hunc ignorantibus revelat causamque fugæ suæ confite- tur : quia hunc, quem non terræ solum et maris, sed et cœli conditorem et Dominum esse novi, amentia captus putavi effugere me posse.

VERS. 10. « Et dixerunt ad eum, Cur hoc feci- sti? » Hæc, inquit, non ignorans, et cui alios do- cendi munus erat impositum, quomodo conatus es Deum ubique præsentem effugere? Tantum affert pudoris non obedire Deo, ut propheta, qui aliorum erat præceptor, ab insipientibus reprehensionis no- tam referret. Verumtamen nec ejus verba cum audiis- sent, eumque redarguissent et objurgassent, mortis in eum sententiam proferre audent, sed exspectant ut ipse, velut propheta, quid factu opus sit exponat.

VERS. 11. « Et dixerunt ad eum, Quid tibi facie- mus, et quiescet mare a nobis? » Vehementior enim tempestas post sortem fuit. Tum demum bea- tus propheta, perspectam habens iram divinam, mortis ipsamet se condemnat.

VERS. 12. « Et dixit Jonas ad eos, Tollite me, et demittite me in mare, et quiescet mare a vobis : ego enim novi, quod propter me fluctas iste ma- gnus super vos venerit. » [13] Sed nec statim his verbis auditis nautæ imperata fecerunt : sed sub- stituerunt, malorum cessationem aliquam futuram exspectantes, ac remis pellentes navem, ad terram

ἠνάγκασεν, ἀγνοῶν ὡς τὴν τοιαύτην ἀρετὴν ἢ φυγὴν παρρησίαν. Ἐπειδὴ δὲ λύσιν οὐδαμῶθεν ἐλάμβανε τὰ δεῖνὰ, κλήρω μαθεῖν ἠδυνήθησαν τὸν τοῦ κλύδωνος αἰτιον, εἰδότες, ὡς εἰκὸς (τὴν γὰρ φυσικὴν ἐκέκτηντο γνώσιν), ὡς ἔστι τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἀπο- κειμένη ποιηὴ, καὶ δίκας τίνουσαν ὧν πλημμελοῦμεν ὁ κλήρος ἐγένετο, ἄγεται εἰς τὸ κρητῆριον, καὶ τῶν βεθιωμένων τὸν Ἰωνᾶν.

η'. « Ἀπάγγειλον γὰρ, φασίν ¹⁹, ἡμῖν, τίς σου ²⁰ ἡ ἔργασία ἔστι, καὶ πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ, καὶ ἐκ ποίας γῶρας, καὶ ἐκ ποίου λαοῦ εἶ σύ. » Οὕτω μετὰ ἀκριβείας ἀπάγει ἐξήτασον, πανταχόθεν μαθεῖν ἐθέλοντες τὴν τοῦ χειμῶνος αἰτίαν· οὐ χάριν οὐ μόνον πόθεν τε ἀπῆρε, καὶ ποῦ βαδίζει κελύουσιν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκ ποίου ἔθνους κατάγει τὸ γένος. Ἰνα καὶ ἐκ τῶν κοινῶν τοῦ ἔθνους ἐπιτηδευμάτων μάθωσι τοῦ ἀνθρώπου τὸν βίον. Πρὸς ταῦτα τοῖνυν ἀποκρινόμενος ὁ μακάριος Ἰωνᾶς εἶλεγε·

θ'. « Δούλος Κυρίου ἐγὼ εἰμι, καὶ Κύριον ²¹ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέβομαι, ὃς ἐποίησε τὴν θά- λασσαν καὶ τὴν ξηράν. » Θαυμάσιος ἀληθῶς ὁ προ- φήτης, καὶ πάσης ἔξιτος εὐφημίας. Καὶ γὰρ θανάτου προσδεχόμενος ψῆφον, κήρυξ γίνεται τῆς τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων δυνάμεως, ποιητὴν αὐτῶν τῶν ἀπάντων καὶ Δεσπότην ἀποκαλῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰδῶλοις ἐλά- τρευον τὸ τῆνικαῦτα τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείστοι, τὸν δὲ τῶν ἀπάντων ἠγνόουν Δημιουργόν· ἀναγκαίως ὁ μακάριος προφήτης τοῦτον τοῖς ἀγνοοῦσιν ἀποκαλύ- πτει· ὁμολογεῖ δὲ καὶ τὴν πρόφασιν τῆς φυγῆς, ὅτι τοῦτον ὃν οἶδα, οὐ μόνον γῆς καὶ θαλάττης, ἀλλὰ καὶ τῶν οὐρανῶν Δεσπότην καὶ ποιητὴν, ἀνοία χρώ- μενος διαφεύγειν ὑπέλαθον.

ι'. « Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Τί τοῦτο πεποίηκας; » Ταῦτα, φασίν, ἐπιστάμενος, καὶ τοὺς ἄλλους διδά- σκειν πεπιστευμένος, πῶς ἠνέσχου φυγεῖν τὸν παν- ταχοῦ παρόντα Θεόν; Τοσαύτην φέρει τὴν αἰσχύνην τὸ μὴ εἶκαι Θεῷ· καὶ γὰρ ὁ προφήτης, ὁ τῶν ἄλ- λων διδάσκαλος, ὑπὸ τῶν ἀγνοία κατεχομένων τῆς μέμφεως τὴν ψῆφον ἐδέχετο. Ἄλλ' ὁμοίως καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων ἀκούσαντες, καὶ λίαν αὐτῶ μεμ- ψάμενοι, καὶ ²² νεμσήσαντες, οὐκ ἀνέχονται τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον ἐξενεγκεῖν· ἀλλ' αὐτὸν ὡς προφήτην ἀναμένουσι τὸ πρακτέον δηλώσαι.

ια'. « Τί σοι γὰρ, φασί, ποιήσομεν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ἡμῶν; » Σφοδρότερος γὰρ ὁ κλύδων καὶ μετὰ τὸν κλήρον ἐγένετο. Τότε λοιπὸν ὁ μακά- ριος προφήτης τὴν θεῖαν ὀργὴν ἐγνωκώς, αὐτὸς ἑαυτοῦ καταψφίζεται θάνατον.

ιβ'. « Ἄρα·τε γὰρ με, φησὶ, καὶ ἐμβάλ [λ] εἰς εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀφ' ὑμῶν, διότι ἐγνωκα ἐγὼ, ὅτι δι' ἐμὲ ὁ κλύδων ὁ μέγας ²³ οὐτός ἔστιν ἐφ' ὑμῶν ²⁴. » Ἄλλὰ καὶ τούτων ἀκούσαντες οἱ ναῦται τῶν λόγων, οὐκ εὐθὺς τὸ κελευσθὲν ἔδρα- σαν, ἀλλὰ ἀνέμειναν, παῦλάν τινα προσδοκῶντες· ἔσθαι τῶν κακῶν, καὶ ταῖς κόπαις χρώμενοι

VARIE LECTIONES.

¹⁹ C φησίν. ²⁰ τίς, σου, κ. τ. λ. A præm. τίνος ἔνεκα ἢ κακία αὐτῆ ἡμῖν; ²¹ Κύρ. Des. in A. ²² μεμφ. καὶ. Des. in C. ²³ ὁ μέγ. Ex A suppl. ²⁴ C ὁμέξ.

καταχθῆναι πρὸς τὴν γῆν ἐπειράθησαν. Ὡς δὲ καὶ αὐτοῦ ποιεῖν διεκώλυε τῆς θαλάττης ἡ βία, εὐχῆ τὸν Θεὸν ἱλασάμενοι πρότερον, οὕτω τὸν Ἰωνᾶν τῆ θαλάτῃ παρέδσαν.

Ϝ. « Μηδαμῶς γάρ, φασί, Κύριε, μὴ ἀπολώμεθα ἕνεκα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ δῶς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον· διότι σὺ, Κύριε, ὄν τρόπον ἰθούλου, πεποίηκας. » Καὶ σαφῶς μεμαθηχότες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὴν κατ' αὐτοῦ ψήφον ἐξενηνέχουσι, ἰκετεύουσι μὴ δοῦναι δίκας ὑπουργοῦντες τῇ ψήφῳ· « Μὴ δῶς γάρ, φασί, ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον· » τουτέστιν, Ἵπερ ἀθώου αἵματος μὴ τίσωμεν, ὦ Δέσποτα, δίκας. Οὕτω δὲ καὶ τοῦ προφήτου τῆ θαλάτῃ παραδοθέντος, ἐσπορίσθη μὲν τῶν κυμάτων ἡ ζάλη, δέος δὲ πλείον εἰσέδειξαντο ταῖς ψυχαῖς οἱ τούτου γενόμενοι θιασαί, ὡς καὶ θυσίας προσενεγκεῖν μετὰ τὴν ἐπιάνοδον τῷ Θεῷ, καὶ πιστεῦσαι τοῦτον εἶναι μόνον τῶν ἀπάντων Δεσπότην.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Τὸν δὲ Ἰωνᾶν θέλω νεύματι (τοῦτο γὰρ εἶπε ²⁵, Προσέταξεν ὁ Θεός) κῆτος ὑπέδεξατο ²⁶ μέγιστον ²⁷, οὐδεμίαν ²⁸ αὐτῷ λώβην διὰ τῶν ὀδόντων προσενεγκῶν ²⁹· ἡ δὲ κοιλία τοῦ κήτους οἰκήσις ἐγένετο τῷ προφήτῃ τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας τσσαύτας, καὶ ἡ ἀλλουωτικὴ δύναμις τῆς γαστρὸς ἐνεργεῖν ἐκωλύετο. Ἐν τσσαύτῃ δὲ ὁ προφήτης εὐρυχωρῶς διήγεν, ὡς καὶ προσευχὴν προσενεγκεῖν τῷ Θεῷ.

γ'. « Ἐβόησα γάρ, φησὶν, ἐν θλίψει μου πρὸς Κύριον τὸν Θεόν μου, καὶ εἰσέηκουσέ μου, ἐκ κοιλίας ἕβου τῆς ³⁰ κραυγῆς μου. » Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ὁ ³¹ κάλαι νομίζων ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον αὐτὸν ἐπιφαίνεσθαι τοῖς προφήταις, καὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους ἤυρον παρόντα, καὶ προσενεγκῶν ἰκετηρίαν τῆς καρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀπήλαυσα. Ἄδου δὲ κοιλίαν τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ καὶ τὸ θηρίον θανατηφόρον, καὶ τῆ φύσει δὲ ³² τῶν γενημένων νεκρὸς ἦν, ἐξῆ δὲ μόνῃ τῇ χάριτι. Ἄλλως τε καὶ ὡς τύπος τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ νύκτας τρεῖς πεποιηκότος· εἰκότως ἑαυτὸν ἐν κοιλίᾳ ἕβου γεγενῆσθαι φησι. Καὶ τὸ πάντων παραδοξότατον, ὅτι ὁ μὲν ἀληθῶς τοῦ θανάτου γευσάμενος, ἐν τῇ κοιλίᾳ ³³ τῆς γῆς ἔφη ἔσεσθαι τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· ὁ δὲ ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ θανάτου, ἕβου κοιλίαν κάλει ³⁴ τὴν τῷ κήτους κοιλίαν. Τῷ μὲν γὰρ Ἰωνᾶ οὐκ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἦν ἡ ζωὴ· τῷ δὲ Δεσπότη Χριστῷ, καὶ ὁ θάνατος ἀθάλατος, καὶ ἡ ἀνάστασις ἐθελοῦσιος· τούτου χάριν ἐκέλ' μὲν ³⁵ ὅπου ἄθης καὶ θάνατος, καρδία γῆς προσηγόρευται· ἐνταῦθα δὲ ἄθης ἡ κοιλία τοῦ κήτους ὠνόμασται. « Ἦκουσας, φησὶ, φωνῆς μου· » οὐ γὰρ ἂν μέχρι τοῦ παρόντος διετέλεσα ζῶν.

δ'. « Ἀπέρριψάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ ἐκύκλωσάν με. » Πάλιν τῆς καρδίας ἡ

appellere conati sunt. Ut vero hoc etiam fieri prohibuit impetus maris, Deum prius deprecati, Jonam in mare projecerunt.

VERS. 14. « Et ¹⁴⁶⁷ dixerunt : Nequaquam, Domine, ne percamus propter animam viri hujus, et ne des super nos sanguinem justum : tu enim, Domine, sicut voluisti fecisti. » Etiam cum certo novisset, a Deo prolatam in eum esse sententiam, rogant, ne poenas dent, dum sententiæ obsequuntur. « Ne des, inquit, super nos sanguinem justum ; hoc est, sanguinis innocentis, Domine, poenas ne luamus. [13, 16] Sic autem propheta in mare projecto fluctuum procellæ cessarunt. Plurimus vero timor eorum animos incessit qui hæc spectaverunt : ita ut post reditum hostias Deo immolarint, et crediderint hunc solum esse omnium rerum Dominum.

CAPUT II.

[1] Jonam autem Dei nutu ac jussu (hoc enim est quod ait, *præcepit Dominus*) cetus maximus excepit, nulla ex parte dentibus eum lædens. Factus autem est venter ceti habitatio prophetæ per tres dies totidemque noctes, et quæ alvo inerat vis concoquendi agere prohibebatur. [2] In tanta autem laxitate debebat propheta, ut etiam preces Deo funderet.

VERS. 3. « Clamavi enim, inquit, in tribulatione mea ad Dominum Deum meum, et exaudivit me : e ventre inferni (audivit) clamorem meum. » Ego enim, inquit, qui eum Hierosolymis tantum prophetis apparere olim arbitrabar, etiam in ventre ceti præsentem inveni, et precibus oblatis misericordiam ab eo consecutus sum. *Ventrem autem inferni ventrem ceti vocavit, 1468* quia et fera hæc mortifera erat, et si rerum spectes naturam, mortuus erat, et sola gratia vivebat. Accedit quod, cum repræsentaret Dominum Jesum Christum, qui tribus diebus et tribus noctibus in corde terræ mansit, congrue seipsum in ventre inferni fuisse dicit. Quodque omnium est maxime mirandum, is qui re ipsa mortem gustavit, in corde terræ dixit se fore tribus diebus et tribus noctibus : qui vero sub umbra mortis, ventrem inferni vocat ventrem ceti. Nam Jonæ quidem in potestate vita non fuit : Domino autem Christo, et mors voluntaria fuit, et resurrectio in ejus arbitrio. Idcirco ibi quidem ubi infernus et mors, *cor terræ nominatum est* : hic vero *venter ceti nominatus est infernus*. « Audivisti, inquit, vocem meam : » alioqui usque in præsentem horam non vixissem.

VERS. 4. « Projecisti me in profundum cordis maris, et flumina me circumdederunt. » Rursus

VARIE LECTIONES.

²⁵ C εἰπεῖν. ²⁶ Id. κῆτει ὑπέδειξεν. ²⁷ μέγ. Des. ibid. ²⁸ οὐδεμ. C præm. ὡς. ²⁹ C προσήνεγκαν. ³⁰ τῆς. Des. ibid. ³¹ δέ. Des. in C. ³² κοιλ. C καρδίᾳ. ³³ ἐκ. μέν. Des. ibid.

cordis mentio umbram ostendit similem veritati. A *Flumina* vero fluctuum impetus appellat.

« Omnes elevationes tuæ et fluctus tui super me transierunt. (VERS. 5.) Ego dixi: Abiectus sum ex oculis tuis. » Malorum insolentia constrictus, et qui paulo ante fluctibus sublimis ferebar, nunc tanquam in carcere in ventre ceti conclusus, cognovi quod providentia tua spoliatus sim, et propterea hæc omnia sustineam.

« An amplius videbo templum sanctum tuum? (VERS. 6.) Circumfusa est mihi aqua usque ad animam meam: abyssus vallavit me novissima. » Abyssus circumsessus, in medioque immanium aquarum **1469** positus hæreo, ac vereor, ne optatissimo mihi templi tui conspectu penitus caream.

VERS. 7. « Intravit caput meum ad scissuras montium, descendi in terram, cujus vectes sunt retinacula sempiterna. » Video enim me maximis quibusdam montibus circumdatum, et undique repagulis firmissimis circumclusum. Per hæc autem non modo ceti magnitudinem designat, sed etiam nullum effugium fuisse malorum, quibus tenebatur. Verisimile est porro illum etiam montes quosdam dicere, qui marinis aquis tegebantur, ad quos interdum allisæ naves confringuntur, quorum gnari nautæ saxa sub mari latentia effugere student.

« Et ascendat de corruptione vita mea ad te, Domine Deus mi. (VERS. 8.) Cum deficeret in me anima mea, Domini recordatus sum, et veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum. » Quoniam, inquit, cum ad martis fores essem, in tui oblivionem venire me passus non sum, ab hac pernicie liberatum me, Domine, in vitam restitue, ut rursus in templo tibi consecrato solitas preces tibi offeram.

VERS. 9. « Qui custodiunt vana et mendacia, misericordiam suam reliquerunt. » Qui res falsas et vanas sunt edocti, sorti obtemperantes, me crudeliter in mare conjecerunt.

VERS. 10. « Ego autem cum voce laudis et confessionis immolabo tibi, quæcunque novi reddam tibi in salutem meam, Domino. » A periculis enim, quibus teneor, liberatus salutare hostias offeram tibi, enarrans et tui **1470** beneficii magnificentiam, et fugæ meæ nocumentum. Hæc autem pollicitus beatus Jonas, et promissa implevit, et scripsit omnia tradidit, ut non solum homines, qui tum erant, sed etiam posteri res ejus cognoscerent. Et quemadmodum beatus David conscriptum reliquit suum delictum, Dei misericordiam prædicans, et peccantibus prænitentiæ remedium ostendens: sic mirabilis Jonas et fugam, et pœnas

μνήμη δείκνυσι τὴν σκιὰν εὐκυσίαν τῆ ἀληθείᾳ· ποταμοὺς δὲ λέγει τῶν κυμάτων τὰς προσβολὰς.

« Πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σου καὶ τὰ κύματά σου ἐπ' ἐμὲ διήλθον. (ε'.) Κἀγὼ εἶπον· Ἀπόσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου. » Τῆ τῶν κακῶν κατεχόμενος ἀσπίς, καὶ πάλαι μὲν μετέωρος ὑπὸ τῶν κυμάτων φερόμενος, νῦν δὲ ὡς ἐν δεσμοτηρίῳ ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους καθειργόμενος³⁴, ἔγνω ὅτι τῆς σῆς ἔχυμνῶσθην προνοίας, καὶ τούτου χάριν τούτων ἕκαστον ὀπομένω.

« Ἄρα προσθήσω τοῦ ἐπιδέξαι με πρὸς ναὺν τὸν ἅγιόν σου; (ς'). Περιεχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψυχῆς μου, ἄβυσσος ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη. » Ὑπ' αὐτῆς γὰρ τῆς ἀβύσσου κυκλούμενος, καὶ ἐν μέσῳ τσοσούτων ὑδάτων γεγενημένος, ἐνδοιάζω, καὶ δέδια μὴ παντελῶς στερηθῶ τῆς ἐπεράστου μοι θεωρίας τοῦ σοῦ ναοῦ.

ζ'. « Ἐδὴ ἡ κεφαλὴ μου εἰς σχισμὰς ὀρέων, καὶ³⁵ κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ αὐτῆς κάτοχοι αἰώνιοι. » Ὅρῳ γὰρ ἑμαυτὸν ὑπὸ τινῶν ὀρῶν μεγίστων κυκλούμενον, καὶ μοχλοῖς τισιν ἀβραγέσι πανταχόθεν περιειργόμενον· ἀνίττεται δὲ διὰ τούτων οὐ μόνον τοῦ κήτους τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀφυκτον τῶν κατεχόντων κακῶν· εἰκὸς δὲ καὶ ὄρη τινὰ λέγειν τὰ τοῖς ὕδασι τοῖς θαλαστίοις κρυπτόμενα, οἷς ἔστιν ὅτε καὶ τὰ σκάφη προσρηγνύμενα διαφθείρεται, ἃ σαφῶς οἱ ναῦται γινώσκοντες, τὰς ὑφάλους πέτρας διαφρεύγειν σπουδάζουσι.

« Καὶ ἀναβήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ μου πρὸς σέ, Κύριε, ὁ Θεός μου. (η'). Ἐν τῷ ἐκλείπειν ἀπ' ἐμοῦ τὴν ψυχὴν μου, τοῦ Κυρίου ἐμνήσθην, καὶ ἔλθοι πρὸς σέ ἡ προσευχὴ μου εἰς³⁶ ναὺν ἅγιόν σου. » Ἐπειδὴ, φησὶ, παρ' αὐτὰς ὧν τοῦ θανάτου τὰς πύλας τὴν περὶ σοῦ λήθην ἐν ἐμοὶ γενέσθαι οὐκ ἠνεσχόμην, ταύτης με, Δέσποτα, τῆς φθορᾶς ἐλευθερώσας εἰς τὴν ζωὴν ἐπανάγαγε, ἵνα πάλιν ἐν τῷ ἀπειρωμένῳ σοι ναφ τὰς συνήθεις προσευχὰς προσενέγκω.

θ'. « Φυλασσόμενοι τὰ³⁷ μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλεον αὐτῶν³⁸ ἔγκατέλιπον. » Οἱ τὰ ψευδῆ, φησὶ, καὶ μάταια δεδιδαγμένοι, τῷ κλήρῳ πεισθέντες ἀφειδώς με τῆ θαλάττῃ παρέδοσαν³⁹.

ι'. « Ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰνέσεως καὶ ἔξομολογήσεως ὕσω σοι, ὅσα ἠθέλαμην ἀποδώσω σοι εἰς σωτηρίαν μου τῷ Κυρίῳ. » Ἀπαλλαγείς γὰρ τῶν κατεχόντων δεινῶν, τὰς σωτηρίας σοι προσοίσω θυσίας, διηγούμενος καὶ⁴⁰ τῆς σῆς εὐεργεσίας τὴν μεγαλοουργίαν, καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τὴν ζημίαν. Ὑποσχόμενος δὲ ταῦτα καὶ⁴¹ τεπλήρωκεν ὁ μακάριος Ἰωνᾶς, καὶ συγγραφῆ παρέδωκεν ἅπαντα, ὥστε μὴ μόνον τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑψιγόνους τὰ κατ' αὐτὸν μαθεῖν. Καὶ καθάπερ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἀνάγκαστον πεποίηκε τὴν οικεῖαν ἀμαρτίαν, καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν κηρύττων, καὶ τοῖς ἀμαρτάνουσι τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας ὑπα-

VARIAE LECTIONES.

³⁴ C καθειργόμενος. ³⁵ καὶ. Des. in C. ³⁶ εἰς. A et C πρὸς. ³⁷ τὰ. Des. in A et C. ³⁸ A αὐτόν. ³⁹ παρ. C add. ἀναφέρεται δὲ καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον τοῦτο ἀναμφισβόλως, ἥνικα παρὰ τῶν στρατιωτικῶν φυλαττόμενος ἀπέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναβίου θεοπροπῶς. ⁴⁰ καὶ. Des. in A. ⁴¹ καὶ — τεπλήρω. C hæc pauca habet. καὶ ταῦτα τεπλήρωκεν.

ἀσένους· οὕτως ὁ θαυμάσιος Ἰωνᾶς καὶ τὴν φυγὴν, καὶ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῷ τιμωρίαν, καὶ τὴν δωρηθεῖσαν σωτηρίαν παραδέδωκεν ἱστορίᾳ. Ὁ δὲ φιλόφθωρος Δεσπότης δεξάμενος τὴν εὐχὴν, οἷον ἀπὸ τινος εἰρκτῆς τῆς τοῦ κήτους κελίας τὸν προφήτην ἐξήγαγεν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἄλλὰ πάλιν εὐθὺς παρηγγύησεν ἐκεῖνα δοῦσαι, ἃ πρότερον ἤκουσε, καὶ τὴν μεγάλην πόλιν ἐκείνην καταλαβεῖν, καὶ τὸ κήρυγμα προσενεχεῖν τῆς φοβερᾶς ἀπειλῆς· μαθὼν δὲ τῆ πεῖρα τὴν ζημίαν ἣν φέρει τὸ ἀντιτείνειν Θεῷ, ποιεῖται τὴν πορείαν ὡς προσετάχθη, καὶ καταλαμβάνει τὴν Νινευί. Μηδεὶς δὲ ἀνοήτως πολυπραγμανεύτω, πῶς αὐτὸν τὸ κήτος ἐξήμασε· πάντα γὰρ δυνατὰ βουλομένου Θεοῦ· μήτε μὴν πρὸς ποταμὸν αὐτὸν ἐξήγαγεν ἡτίνα· καὶ τοῦτο γὰρ τῶν ἀγαν ἐστὶ περιττῶν. Ἀρκεῖσθω δὲ πᾶς εὐσεβῆς τῇ διδακτικῇ τοῦ Πνεύματος.

γ'. « Ἡ ἐκ Νινευί, φησὶν, ἦν πόλις μεγάλη τῷ Θεῷ, ὡσεὶ πορείας ἑβδὴ ἡμερῶν τριῶν. » Περὶ πολλοῦ, φησὶν, ὁ Θεὸς τὴν ταύτης ἐποιεῖτο σωτηρίαν, ἅτε δὴ πολλοὺς ἐν αὐτῇ διαπέλασας ἀνθρώπους. Τὸ δὲ, « Ὡσεὶ πορείας ὀδοῦ ἡμερῶν τριῶν, » τινὲς μὲν περὶ τῆς χώρας ἐξειλήφασι τῆς ὑπὸ τὴν πόλιν τελοῦσας, ὡς τριῶν ἡμερῶν ὄδον κατὰ τε τὸ μῆκος, καὶ τὸ εὖρος ἐχούσας· τινὲς δὲ ὡς τοῦ κηρύττοντος διὰ τριῶν ἡμερῶν ἅπασαν περινοστήσαι δυναμένου τὴν πόλιν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνός τις εἴδειτο, οὐδὲν λυμάνεται τῇ ἀληθείᾳ· ἀλλ' ὅμως ἐμοὶ δοκεῖ τὸ δεύτερον ἀληθέστερον εἶναι· τοῦτο δὲ με. προαιρεῖσθαι τὸ ἐπαγγέλλον ἀναγκάζει.

δ'. « Ἐρξάτο γὰρ, φησὶν, Ἰωνᾶς τοῦ εἰσπορευέσθαι εἰς τὴν πόλιν ὡσεὶ πορείαν ἑβδὴ ἡμέρας μιᾶς. » Οὐ κατ' εὐθὺ τῆς πόλεως ὀδεύων, ἀλλ' ἀγορᾶς καὶ ἀγυιάς, καὶ βύμας περινοστών, καὶ κηρύττων, ὅτι « Ἐ:ι τρεῖς ἡμέραι. καὶ Νινευί. καταστραφήσεται. Ταύτας δὲ καὶ ὁ Ἀκύλας, καὶ ὁ Σήμενος, καὶ ὁ Θεοδοσίω, τσσαράκοντα ἔρασαν, συμφωνοῦσι δὲ τοῖς καὶ ὁ Σύρος, καὶ ὁ Ἑβραῖος· ἔχει δὲ καὶ τὸ εἰκὸς οὗτος ὁ ἀριθμὸς. Καὶ γὰρ τρισὶν ἡμέραις ποτὲ μὲν ἅπασαν ἐνόστησε τὴν πόλιν ὁ Ἰωνᾶς, ποτὲ δὲ τὴν μετόπισιν τὴν ἐπίπανον ἐκείνην οἱ Νινευῖται τῷ Θεῷ προσενεγκόντες, τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας ἀπήλυσαν· ποτὲ δὲ πρὸ τῶν κυλίων καθήμενος τὸ τῆς προφητείας ἀνέμενε τέλος. Διὸ μοι δοκεῖ τὸ τῶν τσσαράκοντα ἡμερῶν ἀληθέστερον εἶναι. Εἰκὸς δὲ καὶ τοῖς ἑβδομήκοντα συμφωνῶν τοῖς ἄλλοις τοῖς εἰκόναι τὸν ἀριθμὸν· τοὺς δὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγραφάμενους ἀμαρτεῖν περὶ τοῦτο, εἴτα οὕτω γενέσθαι πᾶσι τῶν ἀντιγράφων τὴν ἑκδοσιν. Οἱ δὲ Νινευῖται ἀγνώστα ἄνθρωποι καὶ ἀλλόφυλοι θεασάμενοι ἐπιχρῆς ποιούμενον κήρυγμα, οὐ μόνον οὐκ ἐδουχέραναν, οὐδὲ κατηκόντισαν, ἀλλὰ καὶ τῇ προβόρῃσι πιστεύσαντες, σάκκον ἀμπυρόμενοι, τῷ Θεῷ τὰς ἰκετείας προσέφερον, οἱ τε

de se sum. ptas, et datam salutem historiae prodidit. [14] Misericors vero Dominus preces exaudiens, e ventre ceti velut ex quodam ergastulo prophetam eduxit.

CAP. III.

[1; 2] Statim vero iterum jussit illa eadem obire quæ prius audierat, et ad urbem illam magnam accedere, et terribiles minas denunciare. Qui vero experientia didicerat, quantum damni afferat non obedire Domino, ingreditur iter ut illi fuerat imperatum, et ad Nineven pervenit. Neque vero amens quisquam curiosius inquirat, quo pacto cetus Jonam evomuerit; omnia enim possible sunt Deo volente: neque ad quodnam litus eum exposuerit; nam et hoc quoque inter cetera maxime supervacaneum. Contentus sit autem unusquisque doctrina Spiritus.

Vers. 3: « Erat autem Nineve, inquit, civitas magna Deo, quasi itinere viae dierum trium. » Plurimi, inquit, faciebat Deus hujus urbis salutem, quippe qui in ea permagnum hominum numerum crearet. Hoc vero, quod ait, « quasi itinere viae trium dierum, » quidam de regione 1471 acceperunt, quæ urbi subjecta esset triduique iter longitudine et latitudine sua contineret: quidam vero, quod qui prædicabat, tridui spatio illam obire posset. Sive autem hoc, sive illud quis intelligat, nihil lædatur veritas: mihi tamen secundum verius videtur. Ut vero id anteponam, facit quod sequitur.

Vers. 4. « Cœpit enim, inquit, Jonas ingredi civitatem quasi itinere unius diei. » Non recta per urbem iter faciens, sed fora, vicos, compita circumiens, denunciabat fore ut, « Adhuc tres sint dies, donec Nineve subvertatur. » Hos vero Aquila, et Symmachus, et Theodotio quadraginta interpretati sunt, et cum his etiam Syrus et Hebræus conveniunt: habetque hic numerus verisimilitudinem. Etenim tribus diebus nunc Jonas totam urbem perlustravit, nunc Ninevitæ poenitentiam illam laboriosam Deo offerentes, ab eo salutem consecuti sunt, nunc ante portas considens prophetis finem expectavit. Quare mihi videtur numerus quadraginta dierum verior esse. Ac vero credibile est septuaginta congruentem cum aliis numerum possidisse: sed eos qui initio scripserunt in hoc errasse, deinde in omnia exemplaria hanc editionem permanasse. [5] Ninevitæ autem, cernentes hominem ignotum et extraneum, qui acerba et ingrata prædicabat, non modo non egro tulērunt, nec interfecerunt: sed ejus prædicationi fidem habentes, et sacco induti, Deo supplicarunt, tum divitiis florentes, tum inopes: hoc enim

VARIE LECTIONES.

¹⁴ Δ πορείας.

significavit, cum dixit, « A minori usque **1472** A ad majorem. » [6] Rex porro ipse, sermones istos ut audivit, solum quidem auro factum et lapidibus ornatum reliquit, purpuramque ut inutilem exiit, ejus autem loco saccum induit : [7, 8] omnes præterea non viros solum et mulieres jejuniis vacare, sed etiam ratione carentia genera jussit ab omni cibo abstinere, ut his fame pressis, et partim mugientibus, partim balantibus, et suam singulis vocem promentibus, ferventiores lacrymas homines funderent, divinæque misericordiæ fontes reserarent. Neque vero solum sacco et jejuniis utentes, supplicationes Deo offerebant, sed etiam,

« Reversus est unusquisque de via sua mala, B et ab iniquitate, quæ erat in manibus eorum, dicentes : (VERS. 9.) Forte convertetur Deus, et exorabitur, et avertetur ab ira furoris sui, et non peribimus. » Hic nimirum veræ pœnitentiæ finis est : « Declina enim, inquit, a malo, et fac bonum. » Et rursus : « Cessate a malitiis vestris, discite facere bonum. » Sic itaque Ninevitarum, cum a pristino peccato destiterint, et ad meliores mores redierunt, Dei benignitatem consecuti sunt.

VERS. 10. « Vidit enim, inquit, Deus opera eorum, quod reversi essent de viis suis malis : et pœnituit Deum mali, quod locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit. » Non jejunium, sed quod a vitiiis se abstraxissent, attendit Deus : quare pœnitentiæ illorum suam ipse pœnitentiam indulget, non eodem, quo nos, pœnitens modo (neque enim modo hoc, modo **1473** illud vult Deus) : sed minarum mutationem pœnitentiam vocavit : ideirco enim minatus fuit : quod si autem punire vellet, minas non proponeret, sed ipsam potius ultionem inferret. Verum quoniam sola (Deus) salute gaudet, minatur tristitia, ne tristitia invehat. *Malum* autem vocavit minas, non quod natura malæ sint : nam quomodo malæ essent, quæ malitiam prohibent, virtutisque et justitiæ possessionem inducunt? At nominibus, quæ a nobis usurpari solent, sacra Scriptura utens, *malum* vocavit minas ultionis, ut quæ vexare et fatigare possint. D Hanc Dei humanitatem cernens propheta, tristatur et angitur, quasi convicta ejus prædictio esset, falsaque videretur. Postea Deum precans, et fugæ suæ causas afferens :

CAPUT IV.

VERS. 2. « Nonne isti, inquit, erant sermones mei, cum adhuc essem in terra mea? propterea præoccupavi fugere versus Tharsin. » Hæc cum minime ignorarem (videbam enim te erga Israe-

* Psal. xxxiii, 14. ^d Isa. i, 16, 17.

VARIE LECTIONES.

⁴² C Ικετείας. ⁴³ από. A ἐξ. ⁴⁴ ἀμ. C πονηρίας. ⁴⁵ φιλ. C πρæμ. τήν. ⁴⁷ A μοι.

πλούσιον κομῶντες, καὶ οἱ πενία συζῶντες· τοῦτο γὰρ εἶπεν· « Ἀπὸ μικροῦ καὶ ἔω; μεγάλου αὐτῶν. » Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τῶνδε τῶν λόγων κατήκουσε, τὸν μὲν χρυσοῦν καὶ λιθοκόλλητον κατέλιπε θρόνον, καὶ τὴν ἀλουργίδα ὡς ἀνόνητον ἀπεδύσατο, τὴν δὲ τοῦ σάκκου περιβολὴν ἀντὶ ταύτης ἐδέξατο· πάντας δὲ οὐ μόνον ἀνδρας καὶ γυναίκας ἀσιεῖν προσέχειν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων προσέταξε τὰ γένη μηδεμιᾶς ἀπολαύσαι τροφῆς, ὡς ἂν τῶ λυμῶ πιεζομένων, καὶ τῶν μὲν μυκωμένων, τῶν δὲ βληχομένων, καὶ ἐκάστων τῆ οἰκείᾳ κεχρημένων φωνῇ, θερμότερα μὲν οἱ ἀνθρωποι προσενέγκαιεν δάκρυα, ἀνοίξαιεν δὲ τοῦ θεοῦ τὰς τοῦ ἐλέου πύλας. Οὐ μόνον δὲ τῶ σάκκῳ, καὶ τῇ νηστείᾳ χρώμενοι, τῶ θεῷ τὰς ἰκεσίας ⁴² προσέφερον, ἀλλὰ,

« Καὶ ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρίας, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσίν αὐτῶν, λέγοντες· (θ'). Τίς οἶδεν, εἰ ἐπιστρέψει ὁ θεός, καὶ παρακληθήσεται, καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ ⁴³ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα; » Οὗτος γὰρ ὄρος ἀληθοῦς μετανοίας. « Ἐκκλινον γὰρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν. » Καὶ πάλιν· « Παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν. » Καὶ οἱ Νινευῖται τοίνυν, τῆς προτέρας παυσάμενοι ἀμαρτίας ⁴⁴, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν τοῦ τρόπου δεξάμενοι, τῆς θείας εὐμενείας ἀπήλαυσαν.

Ἦ· « Εἶδε γὰρ, φησὶν, ὁ θεός τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηριῶν, καὶ μετανόησεν ὁ θεός ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν. » Οὐ τῇ νηστείᾳ προσέσχεν, ἀλλὰ τῇ ἀποχῇ τῶν κακῶν· διὸ χαρίζεται μετανοίᾳ μετάνοιαν, οὐχ ὁμοίως ἡμῖν μετανῶν (οὐ γὰρ νῦν μὲν τοῦτα, νῦν δὲ ἐκεῖνο βούλεται ὁ θεός), ἀλλὰ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀπειλῆς μετάνοιαν προσηγόρευσε· τούτου γὰρ ἕνεκα καὶ ἠπειλήσεν· κολάζειν δὲ βουλόμενος, οὐκ ἂν προσήκεεν ἀπειλῆν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν τιμωρίαν ἐπέφερεν. Ἐπειδὴ δὲ μόνη χάλρει τῇ σωτηρίᾳ, ἀπειλεῖ τὰ λυπηρὰ, ἵνα μὴ ἐπαγάγη τὰ λυπηρὰ. *Κακίαν* δὲ τὴν ἀπειλῆν προσηγόρευσε, οὐχ ὡς φύσει κακὴν οὖσαν· πῶς γὰρ ἂν εἴη κακὴ, ἡ κακίας μὲν παύλαν, ἀρετῆς δὲ καὶ εὐνομίας κτήσιν εἰσαγαγούσα; Τοῖς δὲ παρ' ἡμῖν πολιτευομένοις ὀνόμασιν ἡ θεία κεχρημένη Γραφή, *κακίαν* ὀνόμασε τῆς τιμωρίας τὴν ἀπειλῆν, ὡς κακοῦν καὶ ἀνίψιν δυναμένην. Ταύτην τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν ⁴⁵ θεασάμενοι; ὁ προφήτης, ἀθουεῖ καὶ ἀνιάται, ὡς τῆς προρρήσεως ἐλεγχομένης, καὶ ψευδοῦς φαινομένης. Ἔτα τῶ θεῷ προσευχόμενος, καὶ τῆς φυγῆς τὴν αἰτίαν διδάσκων,

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

β'. « Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου ⁴⁷, φησὶν, ἦσαν ἐν ὄντοσ μου ἐν τῇ γῇ μου; Διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς. » Ταῦτα ἐπιστάμενος (ἰσῶρων γὰρ σε πολλὴν καὶ περὶ τὸν Ἰσραὴλ μακροθυμίαν

ἐπιδεικνύμενον· ἐλεήμων γὰρ εἶ καὶ οἰκτίρμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος, καὶ μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις, τὴν φυγὴν ἐκείνην ἐποίησάμην, εἶτα κλύδωνι καὶ κήτει παραδοθείς, ἰκέτευσα πάλιν ἐπανελθεῖν εἰς ζωὴν· νῦν δὲ τούναντιον ἀντιβολῶ·

γ. « Δέσποτα Κύριε, λάβε ⁴⁰ τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ ⁴¹, ὅτι καλόν μοι ⁴² τὸ ἀποθανεῖν με, ἢ ζῆν με ⁴³. » Προαιρούμαι γὰρ θάνατον τῆς μετ' αἰσχύνης ζωῆς· αἰσχύνομαι δὲ, καὶ ἐγκαλύπτομαι, ψεύστης ἀπὸ τοσούτων ὀνομαζόμενος. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς ἀποκρίνεται Δεσπότης, καὶ φησὶ τῷ προφήτῃ·

δ. « Εἰ σφόδρα λελύπησαι σύ; » Τοῦτο σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν· ἔφη γάρ· Ἔρα δικαίως ἐλυπήθης; οἱ δὲ λοιποὶ εἰρήκασιν· Εἰ καλῶς ἐλυπήθης; ἀντὶ τοῦ, Σκόπησον πρὸ ἑαυτῶν, εἰ δικαίως εἶχαι τῆς ἀθυμίας ἀφορμάς. Καὶ ἐνταῦθα μὲν αὐτῷ ὑπέσθηται λογισμῷ κελεύει τῆς ἀθυμίας παραφυχὴν· ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς προφητείας, καὶ αὐτοῦ τὴν οὐ καλὴν ἀθυμίαν ἐλέγχει, καὶ τῆς οἰκείας ψήφου τὸ εὐλογον δεῖκνυσι.

ε'. « Καταλιπὼν δὲ ⁴⁴ τὴν πόλιν ὁ Ἰωνᾶς ἐκάθισεν ἀπέναντι αὐτῆς, καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ σκηνὴν, καὶ ἐκάθητο ὑποκάτω αὐτῆς, ἕως οὗ ἐπίδη τί ἔσται τῇ πόλει. » Τοῦτο, δὲ πρῶτον γενόμενον, τελευταῖον τέθεικεν ὁ προφήτης. Διηγησάμενος γὰρ τῶν Νινευιτῶν τὴν μετάνοιαν, ἠβουλήθη ταύτη συνάψαι τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης αὐτῷ συμβῆσαν ἀθυμίαν. Ἐνταῦθα δὲ τὰ μεταξὺ γενόμενα λέγει, ὅτι κηρύξας ἐξῆλθε τοῦ ἄστεως, καὶ πηξάμενος σκηνὴν τὸ τέλος ἀνέμενε τῆς προρρήσεως· τοῦτο δὲ δῆλον ὡς πρὸ τῆς ἀθυμίας ἐγένετο· μετὰ γὰρ τὸ τῶν ὠρισμένων ἡμερῶν τέλος, θεασάμενος μὴδὲν ἐκείνην ὑπομείνας τὴν πόλιν, τὴν μετ' ὀδύνης προσήνεγκε τῷ Θεῷ προσευχὴν. Ἄλλ' ὁμως καὶ τούτῳ πάλιν μηχανᾶται παραφυχὴν, καὶ διὰ τινος αὐτῷ κολοκύνθης, ὡς αὐτὸς ἠθέλησε, παρατυκῶς βλαστησίσης, καὶ ⁴⁵ ἐκταθείσης, καὶ κόμην ἔτι πλείστην φουσάσης, σικιὰν ἐργασάμενος ψυχαγωγίαν προσφέρει. Τὸ δὲ,

ς'. « Προσέταξε Κύριος ὁ Θεὸς ⁴⁶ κολοκύνθῃ, » τίθεικεν, οὐ φωνὴν ἐνταῦθα θεῖαν παραδελῶν, ἀλλὰ διδάσκων, ὡς ἅμα τε ἠθέλησεν ὁ Θεὸς, καὶ τὸ φυτόν εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. Οὕτω καὶ ἄνω ἔφη· « Προσέταξεν ὁ Θεὸς κήτει, » οὐ φωνῆ θεῖα τοῦτο γεγενῆσθαι λέγων, ἀλλὰ βουλή· *πρόσταγμα* γὰρ καλεῖ τὸ βούλημα. Οὕτως· ὁ μακάριος Ἰωνᾶς εὐθυμίαν ἀντὶ λύπης ἐδέξατο. Ἀλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς ὑπὸ τὴν ξω διὰ τινος σκώληκος τῆς κολοκύνθης διασφαίρας τὴν ῥίζαν, τῇ τοῦ ἡλίου προσβολῇ διαυανθῆναι πεποίηκε. Τούτου δὲ γενομένου, καὶ σφοδρότερον τῆς ἀκτίως, ἢ κατὰ τὸ εἰωθὸς, τῇ κεφαλῇ προσδαλούσης·

η'. « Προσέταξε γὰρ ⁴⁷ ὁ Θεὸς πνεύματι καύσωνος συγκαίοντι, καὶ ἐπάταξεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν κεφαλὴν

lem patientia maxima uti : nam misericors es et compatiens, longanimis et multæ misericordiæ, ac pœnitens super malis), fugam illam arripui, postea maris tempestati et ceto traditus, rogavi ut in vitam redirem : nunc contra rogo :

VERS. 3. « Dominator Domine, aufer animam meam a me, quia melius est mihi mori, quam vivere. » Vita enim defungi malo, **1474** quam cum ignominia vivere. Erubesco autem, et lateras quæro, cum mendax appellor a tam multis. Sed bonus Dominus prophetæ respondet :

VERS. 4. « An vehementer contristatus es tu? » Clarius hoc Symmachus interpretatus est : dixit enim, *Jure ergo tristatus es?* cæteri vero interpretes, *An recte tristatus es?* hoc est, Considera tecum, num justas tristitiæ occasiones habeas? Et hoc quidem loco jubet eum ratiocinando invenire tristitiæ consolationem : in fine vero prophetæ, et non justam ejus tristitiam arguit, et sententiæ suæ probabilem rationem ostendit.

VERS. 5. « Jonas autem relicta civitate sedit e regione illius, et fecit sibi tabernaculum, et sedebat sub illo, donec videret quid accideret civitati. » Cum hoc primum factum sit, propheta extremum posuit. Nam post narratam Niveitarum pœnitentiam, huic conjungere voluit Dei misericordiam, et tristitiam quæ ex illa sibi accideret. Hoc autem loco quæ intermedia fuerunt, explicat : videlicet, quod cum verbum Domini annuntiasset, ex urbe exierit, et fixo tabernaculo prædictionis finem exspectaverit : quod dubium non est ante mœrorem factum fuisse. Post definitorum enim dierum finem, nihil mali urbem illam esse passam videns, cum tristitia Deum precatus est. Et tamen rursus ei consolationem parat, et ex quadam cucurbita, ut ei placuit, statim exorta, et projectis longe ramis exporrecta, umbraculo facto ei solatium præbet. Hoc vero :

VERS. 6. « Et præcepit Dominus Deus cucurbitæ, » posuit, non vocem **1475** divinam hoc loco demonstrans, sed docens, quemadmodum simul ædens voluit, producta planta exstiterit. Sic etiam superius dixit : « Et præcepit Dominus ceto, » non Dei voce hoc factum dicens, sed voluntate : nam *præceptum* vocat voluntatem. Ita beatus Jonas pro tristitia lætitiā suscepit. [7] At Deus rursus sub ortum solis radicem cucurbitæ per quemdam vermem corrupit, et solis accessu exarescere fecit. Hoc autem factum, solisque radiis solito acrius caput Jonæ ferientibus :

VERS. 8. « Præcepit enim Dominus vento calido et urenti, et percussit sol super caput Jonæ. »

* Jon. II, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ λάβε. A add. δη. ⁴¹ ἀπ' ἐμοῦ. Ex A et C suppl. ⁴² μοι. Des. in A. ⁴³ με. Des. ib. ⁴⁴ A καὶ ἐξῆλθεν Ἰωνᾶς ἐκ τῆς πόλεως. ⁴⁵ καί. Des. in C. ⁴⁶ ὁ Θεός. Des. ibid. ⁴⁷ γάρ. C addit, φησὶ.

Iterum propheta in majorem pusillanimitatem et dolorem recidit, et eo redactus est, ut vitæ mortem anteponeret. [9] At peccatorum curator et justorum protector, prophetam interrogavit : An valde tristaretur ob cucurbitam? [10, 11] Quod ubi propheta confessus erat, ita ut ejus causa mortem vitæ autferret : Te, inquit Deus, utar judice. Considera itaque an æquum sit, te quidem ob cucurbitam dolere, cujus colonus non fuisti, (neque enim plantasti, neque irrigasti : sed sub auroram nata, die sequenti a verme et sole consumpta est), me autem tantæ urbi non parcere, quæ a me condita est, in qua habitant plus quam duodecim myriades hominum, qui dexteram vel sinistram suam non norunt, et pecora multa. Hoc igitur considerans, admirare misericordiam, ut pote probabilem et rationabilem. Hoc vero, quod ait : « Qui ignorant dexteram, vel sinistram suam, » quidam dei **1476** simplicitate acceperant; mihi vero multitudinem inhabitantium juniorum innuere videtur : atque ipse dictorum scopus nos ad hanc intelligentiam adducit. Si enim, inquit, peccatorum pœnitentiam suscipere non oportuit, conveniebat saltem tot millium misereri, qui per ætatem nec sinistram manum, nec dexteram norunt. Ad hæc pecora innumerabilia urbs habet, quæ et ipsa nullas pro peccatis pœnas debent. Sicut ergo bruta animantium idcirco dixit, sic et immaturam ætatem : quod neque ab his, neque ab illis peccatorum pœnæ repeti jure possint. Atque hic quidem finis est prophetiæ. Nos autem bonum Dominum nostrum laudibus ornemus, qui nolens mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, interdum sanctos viros tristari patitur, et nolentibus ipsis, misericordiam largitur. Sic Elias magnus cum pluviam inhibuisset, ipse tanquam legatus accedit ad servum, dicens : « Vade, et ostende te Achabo, et dabo pluviam super faciem terræ. » Tanta itaque Dei benignitate fruentes, congruentem beneficiis animum geramus, atque ex divinis ejus legibus vitam informemus, benignitate Domini nostri Jesu Christi, quocum gloria Patri, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

A Ἰωνᾶ. Ὁ Πάλιν ὁ προφήτης εἰς μικροψύχϊαν καὶ ὀδύνην ἐπανήλθε μείζονα, καὶ καθίστατο ⁶⁶ τῆς ζωῆς τὸν θάνατον προαιρούμενος. Ἄλλ' αὖθις ὁ καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν κηδόμενος καὶ τῶν δικαίων προμηθεύμενος, ἤρετο τὸν προφήτην, εἰ λίαν ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ λελύπηται τοῦ δὲ τοῦτο πάσχειν ὁμολογήσαντος, ὡς καὶ θάνατον τοῦτου γε εἵνεκα τῆς ζωῆς προτιμᾷ. Σοὶ, φησὶν ὁ Θεὸς, χρῶμαι κριτῆ· σκόπησον τοίνυν, εἰ δίκαιον, σὲ μὲν ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης ἀλγεῖν, ἢ οὐ γεγένησαι γεωργὸς (οὔτε γὰρ ἐφύτευσας, οὔτε ἤρδευσας, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔω γενομένη, σκώληκος τῆ ὑστεραίᾳ καὶ ἡλίου γεγένηται παρανόλωμα), ἐμὲ δὲ ἀφειδῶς τοσαύτην χρῆσασθαι πόλιν, ὑπ' ἐμοῦ τὸ εἶναι λαβούσῃ, ἐν ἣ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων, οἳτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιάν αὐτῶν, ἢ ἀριστεράν αὐτῶν, καὶ κτήνη πολλά. Τοῦτο τοίνυν λογιζόμενος, θαύμασον τὴν φιλανθρωπίαν, ὡς τὸ εὐλογον ἔχουσας. Τὸ δὲ, « Οὐκ ἔγνωσαν δεξιάν αὐτῶν ἢ ἀριστεράν αὐτῶν, » τινὲς ἐπὶ ἀπλότητος ἐξεδήληφασιν· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὸ πλήθος τῶν ἐνοικούντων νέων ἀνίττεσθαι· καὶ ὁ σκοπὸς δὲ τῶν εἰρημένων πρὸς ταύτην ἡμᾶς ποδηγεῖ τὴν διάνοιν. Εἰ γὰρ οὐκ ἔδει, φησὶ, δεῖξασθαι τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν μετάνοιν, ἔχρηγ γοῦν οἰκτὸν τινα λαβεῖν τοσοῦτων μυριάδων, οἷς διὰ τὸ νέον τῆς ηλικίας, οὐ τῆς δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς χειρὸς ἢ γνώσεως ἐνετέθη. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ κτήνη νικῶντα τὸν ἀριθμὸν ἢ πόλις ἔχει, οὐδεμίαν οὐδὲ αὐτὰ δίκην ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ὀφείλοντα. Ὡσπερ οὖν τὰ κτήνη διὰ τοῦτο προστέθεικεν, οὕτω καὶ τὴν ἄωρον ηλικίαν ⁶⁷· ὡς μήτε τούτων, μήτε ἐκείνων, ποιήνῃ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων ἐνδίκως εἰσπρατομένων. Τῆς μὲν οὖν προφητείας τοῦτο τὸ τέλος. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν Δεσπότην ὑμνήσωμεν, ὃς οὐ βουλόμενος τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὸν θάνατον, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, καὶ λυπεῖν ἔστιν ὅτε τοὺς ἁγίους ἀνδρας ἀνέχεται, καὶ μὴ βουλομένων αὐτῶν ὀρέγει τὸν ἔλεον. Οὕτως Ἠλία τῷ πάνυ τὸν ὑστὲν ἐπισχόντος, αὐτὸς οἶδ' οἷς πρεσβευτῆ παραγίνεται πρὸς τὸν δοῦλον, ἰ Πορεύθητι, λέγων, καὶ ὄφθητι τῷ Ἀγαθῷ, καὶ δώσω τὸν ὑστὲν ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς. Ὡσαύτης τοιγαροῦν ἡμερότιτος ἀπολαύοντες, ταῖς εὐεργεσίαις ἀρμόττους τὴν γνώμην ἐπιδειξόμεθα, καὶ κατὰ τοὺς θεοῦ αὐτοῦ πολιτευσώμεθα νόμους, ἵνα δρεψώμεθα τοὺς ἀγαθοὺς τούτων καὶ ἐπεράτους καρπούς, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹ III Reg. xviii, 1, juxta LXX.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ καθ. C ἀπέλεγετο ⁶⁷ ἡλ. C add. προστέθεικεν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΙΧΑΙΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO MICHÆÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ⁵¹.

A

1477 ARGUMENTUM.

Τῆς τοῦ θεσπεσίου Μιχαίου προφητείας ἀνά-
μενος, τῆς Δεσποτικῆς ἀνεμνήσθην φωνῆς, ἣν ἐν
τοῖς ἱεροῖς ἀφῆκεν Εὐαγγελίοις, τῶν Ἰουδαίων τραγ-
φῶδων τὴν μοχθηρίαν, καὶ ἀγνώμονα γνώμην· « Ἱε-
ρουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προ-
φήτας, καὶ λιθοβολήσασα ⁵² τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς
αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου,
ὄν τρόπον ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νοσσία ἐαυτῆς ὑπὸ
τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησατε! » Τοσοῦτοις γὰρ
καὶ τοιοῦτοις ἀνδράσι τὴν προφητικὴν δωρησάμενος
χάριν, τοῖς χαλεποῖς τοῦ Ἰσραὴλ λαποῖς ἐπέστρεψεν
ἔλκεσι. Τούτων δὲ εἰς καὶ ὁ μακάριος Μιχαίας, τὴν
αὐτὴν ποιησάμενος πρόβησιν τοῖς θαυμασίοις ἐκε-
νοῖς Ὠσηέ, καὶ Ἰωήλ, καὶ Ἀμώς· κοινωαὶ δὲ αὐ-
τοῖς καὶ τοῦ χρόνου, εἰ καὶ σμικρῶ τινι προύλαθον ^B
ἐκεῖνοι, ἐν τῇ Ὁξίου βασιλείᾳ τῆς προφητείας ἀρ-
ξάμενοι· καὶ οὗτος γὰρ ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ
Ἀχαζ, καὶ Ἐζεκίου, βασιλέων Ἰούδα, εἶδεν ἃ εἶδε
περὶ Σαμαρείας καὶ Ἱερουσαλήμ· ἐπὶ τούτων δὲ καὶ
ὁ μακάριος προεφήτευσεν Ὠσηέ. Διὰ πλείονων δὲ ὁ
Δεσπότης Θεὸς ταυτὰ προαγορεύει, ἵνα τῶν προ-
φητῶν αἰδεσθέντες τὸ πλήθος οἱ τὴν ἀναλγησίαν νο-
σοῦντες, ὄψῃ γοῦν ποτε τῆς δυσσεβείας καὶ πονηρίας
ἀπαλλαγῶσιν. Ἀρχεται δὲ ὁ θεϊότατος Μιχαίας οὕτω
τῆς προφητείας ⁵³.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

β'. « Ἀκούσατε, λαοὶ πάντες, λόγους ⁵⁴, καὶ προσ-
εχέτω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ⁵⁵ ἐν αὐτῇ,
καὶ ἔσται ⁵⁶ Κύριος ⁵⁷ ὁ Θεὸς ὑμῖν ⁵⁸ εἰς μαρτύριον, ^C

Divini Michææ prophetiam attingens, Dominicæ
vocis recordatus sum, quam in sacris edidit Evan-
geliis, Judæorum nequitiam et ingratum animi
exaggerans : « O Hierosolyma, Hierosolyma, quæ
occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi
sunt, quoties volui congregare filios tuos, quem-
admodum gallina congregat pullos suos sub alas
suas, et nolulistis? » Tot enim et tantos viros
prophetiæ dono exornans, gravibus Israelis vul-
neribus curandis medicos præfecit. Quorum unus
fuit beatus Michæas, qui eadem prædixit, quæ
admirabiles illi Oseas, et Joel, et Amos, et eorum
pene æqualis fuit, etsi paulo antecesserint illi,
sub Ozia regno ¹⁴⁷⁸ prophetiam aggressi. Nam
hic quoque in diebus Joatham, et Achasi, et
Ezechiæ, regum Judæ, vidit ea quæ vidit de Sa-
maria et Hierosolyma. Horum autem temporibus
etiam beatus Oseas prophetavit. Per plures autem
Deus eadem prædicit, ut prophetarum multitu-
dinem reveriti qui stupiditate laborabant, tandem
aliquando ab impietate atque a malitia revocaren-
tur. Sic autem divinus Michæas prophetiam exor-
sus est.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 2. « Audite, omnes populi, sermones, et
attendat terra, et omnes qui habitant in ea, et
erit Dominus Deus vobis in testimonium, Domi-

⁵¹ Luc. xiii, 34.

VARIÆ LECTIONES.

⁵² Ἰπὸ C addit, τοῦ προφήτου Μιχαίου. ⁵³ λιθοβ., κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁵⁴ προφ. F post illa quæ ad c. 1, 2, exstant, Ἐπειδὴ — ποιουμ. τ. λόγους, addit : Μιχαίας ἐρμηνεύεται ταπεινωτός ἢ ταπεινούμενος. Οὗτος ἦν ἀπὸ Μωραθὶ ἐκ φυλῆς Ἐφραῖμ. Οὗτος πολλά ποιήσας τῷ Ἀχαζ ὑπὸ Ἰωράμ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀνηρέθη κρημνῶ ὅτι ἠλεγγεν αὐτὸν ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ μόνος, σύνεγγυς πολυανδρίου ἐν Ἀκελίμ. Eadem habet A in fine libri. His autem in F adhuc subiicitur : Κατηγορία τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, ὅτι παρὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν ὁ λαὸς ἂν ἐξημάρτανεν. Καὶ γενεσίως μὲν πρὸς τὸν Θεὸν οὐκ ἐπέστρεφον, μετὰ θυσιῶν δὲ αὐτῶν ἀλόγων ἐζήτηει καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἠρίσκειν. ⁵⁵ λόγ. Des. in A. ⁵⁶ κατ. Des. ib. ⁵⁷ A ἔστω. ⁵⁸ Κύρ. Des. ib. ⁵⁹ ὁμ. A præm. ἐν.

nus ex domo sancta sua. » Quoniam de Samaria et de Hierosolyma dixit, ad se a Deo universorum verba facta fuisse, jure non populum, sed *populos* ad audiendum convocat. Tribus vero in duo regna divisas non populum, sed populos nominat, hortaturque omnes illius terræ incolas, ut attenderent tanquam Domino Deo testificante, atque ex divino templo verba faciente.

VERS. 3, 4. « Ecce enim Dominus egreditur e loco suo, et descendet, et ascendet super excelsa terræ. Et commovebuntur montes sub eo, et **1479** valles tabescent sicut cera coram igne, et sicut aqua profluens in descensu. » Deum universorum in loco non esse (quia incorporeus est et incircumscribitus, et ferens omnia verbo potentia suæ), ex divina Scriptura discimus. Quia autem in Hierosolyma apparebat, locus ejus *templum* merito appellatur. Nam sic quoque per magnum Moysen præcipit: « Non licet tibi celebrare Pascha in una urbium tuarum, nisi in loco quem elegerit Dominus Deus tuus ^b. » Ex hoc loco illum proficisci propheta dicit, et excelsa loca conscendere et concutere montes adventu suo, et valles liquefacere instar ceræ igni admotæ. Hæc vero, etiam ut verba sonant, Deo volente fiunt, et tropice quoque intellecta veritatem habent. Nam *montes commotos* appellat potentatu superbientes, qui in calamitates incidunt: *valles vero tabescentes*, subditorum multitudinem, qui instar vallium montibus subjectarum sub potestate potentium vivunt. Similiter autem ut aqua, quæ cum impetu per præcipitia fertur, supplicia dignis irrogat. Causamque assert, steuóntων εξουσίαν τελοῦσι· καὶ ὕδατι δὲ παραπλησίως, ῥοιζῶν κατὰ τοῦ πρᾶνοῦς φερομένου, τὴς τιμωρίας τοῖς ἄξιους ἐπάγει. Καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων.

VERS. 5. « Propter impietatem, inquit, Jacobi, omnia hæc (sicut) et propter peccatum domus Israelis. » Deinde impietatis et peccati modum demonstrans, per interrogatiónem et responsonem accusationem instituit. « Quæ est impietas domus Jacobi? nonne Samaria? Et quod est peccatum domus Judæ? nonne Hierosolyma? » Illi enim Samaritaniam idolis compleverunt, hi **1480** vero Hierosolymam inhabitantes, et ad divinam legem in templo instituti, in assiduis iniquitatibus versabantur. Est autem attendendum, quod quam supra *domum Israelis* nominaverat, hanc postea *domum Judæ* vocaverit. Et decem quidem tribus *domum Jacobi* appellavit, naturali utens nomine: spirituale vero nomen, quod est *Israelis*, imposuit Judæ, propterea quod divinum templum obtinentes pios habuerint permultos.

VERS. 6. « Et redigam Samariam in pomorum

^b Deut. xvi, 3, 6.

Κύριος ἐξ οἴκου ἀγίου αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ περὶ Σαμαρείας καὶ Ἱερουσαλήμ εἶρη, πρὸς αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ἔλων γεγενῆσθαι τοὺς λόγους⁶⁶, εἰκότως οὐ λαὸν, ἀλλὰ λαοὺς εἰς ἀκρόατιν συναγείρει. Τὰς δὲ ⁶⁷ διηρημένας εἰς δύο βασιλείας φυλάς, οὐ λαὸν, ἀλλὰ λαοὺς ὀνομάζει, καὶ παρεγγυᾷ προσέχειν ἅπαντας τοὺς ἐκεῖνην οἰκοῦντας τὴν γῆν, ὡς τοῦ Δεσπότου Θεοῦ μαρτυρομένου, καὶ ἀπὸ τοῦ θείου νεῶ⁶⁸ ποιουμένου τοὺς λόγους.

γ', δ'. « Ἴδου γὰρ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ καταβήσεται, καὶ ἐπιθήσεται ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς γῆς. Καὶ σαλευθήσεται ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ, καὶ αἱ κοιλᾶδες τακῆσονται ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, καὶ ὡς ὕδωρ καταγόμενον⁶⁹ ἐν καταβάσει. » « Ὅτι οὐκ ἐν τόπῳ ὁ τῶν ἔλων Θεὸς (ἀσώματος γὰρ καὶ ἀπεριγραφος, καὶ φέρων τὰ σύμπαντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ), ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς διδασκόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ τὴν ἐπιφάνειαν ἐποίητο, τόπος αὐτοῦ ὁ νεῶς εἰκότως προσαγορεύεται. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ τοῦ μεγάλου Μωσέως νομοθετεῖ· « Οὐκ ἐξεστὶ ⁷⁰ σοι ποιῆσαι τὸ Πάσχα ἐν μιᾷ τῶν πόλεων σου, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐκλέξηται Κύριος ὁ Θεός σου. » Ἐκ τούτου τοῦ τόπου φησὶν αὐτὸν ὁ προφήτης ἐκπορεύεσθαι, καὶ τῶν ὄρη τῶν ἐπιθαλίειν τόπων, καὶ σείειν τὰ ὄρη τῆς παρουσίας, καὶ τῆκειν τὰς κοιλᾶδας κηροῦ δίκην πυρὶ προσπελάζοντος. Ταῦτα δὲ καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν γίνεται βουλομένου τοῦ Θεοῦ, καὶ τροπικῶς νοούμενα τὴν ἀλήθειαν ἔχει. Ὅρη γὰρ σειόμενα τοὺς ἐπὶ δυναστεία μεγαλοφρονούντας καὶ συμφοραῖς περιπίπτοντας ὀνομάζει· *κοιλᾶδας δὲ τηκομένας*, τῶν ἀρχομένων τὸ πλῆθος, οἱ δὲ δίκην κοιλᾶδων ὄρεσιν ὑποκειμένων ὑπὸ τὴν τῶν δυνα-

ει'. « Δι' ἀσέβειαν, φησὶν, Ἰακώβ, πάντα ταῦτα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ. » Εἶτα δεικνὺς τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸν τρόπον, κατ' ἐριώτησιν καὶ ἀπόκρισιν ποιεῖται τὸν ἔλεγχον. « Τίς ἢ ἀσέβεια οἴκου ⁷¹ Ἰακώβ; οὐχὶ ⁷² Σαμάρεια; Καὶ τίς ἢ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα; οὐχὶ Ἱερουσαλήμ; » Οἱ μὲν γὰρ Σαμάρειαν εἰδώλων ἐπέπλησαν· οἱ δὲ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκούντες, καὶ τὸν θεῖον νόμον ἐν τῷ νεῶ παιδευόμενοι, παρανομία διετέλουν συζῶντες. Προσεκτέον δ', ὅτι ὃν ἄνω οἶκον Ἰσραὴλ ὠνόμασε, τοῦτον κατιῶν οἶκον Ἰούδα κέκληκε. Καὶ τὰς μὲν δέκα φυλάς οἶκον Ἰακώβ προσηγόρευσε, τῷ φυσικῷ χρησάμενος ὀνόματι· τὸ δὲ πνευματικὸν ὄνομα, τὸ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐπιτέθεικε τῷ Ἰούδα, ἐπειδὴ τὸν θεῖον ἔχοντες νεῶν εἶχον πολλοὺς εὐσεβεῖς.

ς'. « Καὶ θήσομαι Σαμάρειαν εἰς ὄπωρον φυλάκιον

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ τ. λόγ. F τὸν λόγον. ⁶⁷ δέ. C et F γάρ. ⁶⁸ F ναοῦ. ⁶⁹ A καταφερόμενον. ⁷⁰ οὐκ ἐξεστὶ, κ. τ. λ. Aliiter l. c. leg. ⁷¹ σὺ. Des. in A. ⁷² A οὐ.

ἀγροῦ, καὶ εἰς φυτεῖαν ἀμπελώνος, καὶ καταπαῶσω
εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς
ἀποκαλύψω. Ἔτσι αὐτῆ γὰρ ἐρημία παραδοθήσεται,
ὡς φρούδους μὲν αὐτῆς καὶ παντελῶς ἀφανεῖς γενέ-
σθαι τοὺς λίθους· ἀνεῖ δὲ ἀγορῶν καὶ ἀγυῶν, καὶ
οἰκῶν, τοὺς τῶν ἀμπελῶν λαβεῖν ὄρχατους, ὥστε
καὶ σκηνας τινὰς τῶν ἀμπελῶν τοὺς φύλακας ἐν αὐτῇ
καταπήξαι. Ἐκ βῆθρων δὲ καὶ τὰ τῶν εἰδώλων ἀνα-
σπισθήσεται τεμένη.

Ζ. « Καὶ πάντα ⁷⁵ τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρή-
σουσιν ἐν πυρὶ, καὶ πάντα τὰ εἰδῶλα αὐτῆς θήσονται
εἰς ἀφανισμόν· διότι ἐκ μισθωμάτων πόρνῆς ⁷⁶ συν-
ήγαγεν αὐτὰ ⁷⁷, καὶ ἐκ μισθωμάτων πορνείας συν-
έστρεψεν ⁷⁸. » Ἐπειδὴ γὰρ ἐμὲ καταλιπούσα τῆν
τῶν εἰδώλων θεραπειαν προσέλιτο, καὶ οἶόν τινα μι-
σθὸν τοῖς εἰδώλοις προσέφερουσα, καὶ βωμοὺς ἐδεί-
ματο καὶ τεμένη, καὶ ἀναθημάτων ⁷⁹ προσενήνοχε
πλῆθος, καὶ ταῦτα ἐν αὐτῇ ⁸⁰ παραδώσω τοῖς πολε-
μίοις· τοῦτο δὲ αὐτῆς ⁸¹ καὶ διὰ Ἰεζεκιήλ ἐγκαλεῖ
τοῦ προφήτου· « Ἐγένετο γάρ σοι, φησὶν, ἐναντία
παρὰ κῆσας τὰς γυναῖκας τὰς ὁμοίας σοι, ὅτι πάντα
γυνὴ πόρνῃ μισθὸν λαμβάνει, οὐ δὲ μισθὸν ἐδίδου
τοῖς ἐρασταῖς σου. » Εἰκὸς δὲ καὶ τὰς πορνευομέ-
νας γυναῖκας ἀνέντεσθαι, αἱ τῆς ἀκολασίας κομι-
ζόμεναι τὸν μισθὸν, τὰς ἐντεῦθεν ἀπαρχὰς τῆ ἀκο-
λάσιαι προσέφερον δαίμονι. Τοῦτο γὰρ καὶ μέχρι τοῦ
παρόντος ποιεῖν τολμῶσι τινες.

η'. « Ἐνεκεν τούτου, φησὶ, κόψεται καὶ θρηγήσει·
πορεύσεται ἀνυπόδητος καὶ γυμνὴ· ποιήσεται κοπε-
τὸν ὡς δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγατέρων Σειρή-
νων. » Ποιήσει δὲ τὴν τοῦ πένθους ὑπερβολὴν ἢ τῆς
ἐδύνης ὑπερβολή.

θ'. « Ὅτι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐτῆς διότι ἦλθεν ⁸²
ἕως Ἰούδα, καὶ ἤφατο ἕως πύλης λαοῦ μου, ἕως
Ἱερουσαλήμ. » Διὰ τούτων προσημαίνει τῶν Ἀσσυ-
ρίων τὴν ἐφοδόν, Θεγλαθφασάαρ, Σαλμανασάαρ,
Σενναχηρείμ· οἱ μὲν γὰρ τὰς δέκα φυλάς ἐξανδρα-
ποδίσαντες, δορυαλώτους ἀπήγαγον· ὁ δὲ Σενναχη-
ρείμ τὴν Λάχιν ⁸³ καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰου-
δαίας πολιορκήσας ἐπόρθησε· μέχρι δὲ τῶν τῆς
Ἱερουσαλήμ πυλῶν μετὰ Ῥαψάκου πέμψας τῆς
στρατιᾶς ⁸⁴ τὸ πλείστον, τῇ πείρᾳ μεμάθηκεν, ὡς
οὐδενὸς περιέσται μὲ βουλομένου Θεοῦ. Τὸ δὲ, « Ποιή-
σεται ὡς κοπετὸν δρακόντων, καὶ πένθος ὡς θυγα-
τέρων Σειρήνων, » εἶρηκεν ⁸⁵ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς μύθοις
περιφερομένων, δεῖξαι τῆς ἀγίας τὴν ὑπερβολὴν
βουληθεῖς. Ἐπειδὴ γὰρ εἰώθασιν καὶ μετὰ τινος μέ-
λους οἱ πνεοῦντες θρηγεῖν, καὶ δίκην δρακόντων
συριττόντων ἐκ τῆς κυρπολουμένης καρδίας ἀνα-
πέμπειν τὸ πνεῦμα, καὶ μετὰ τινος βίας τοῦτο προσ-
φέρειν τε καὶ προλεσθαι, τρέθεικεν ἐκείνας τὰς προ-
ειρημένας εἰκόνας. Ἐπειδὴ δὲ ἀλγεῖν ἀπάταις ταῖς

cus: odiam in agro, et in plantationem vineæ; et
detrahām in voraginem lapides ejus et fundamenta
ejus revelabo. » Tantæ enim vastitati tradetur, ut
ejus lapides evayidi fiant, et penitus deleantur, at-
que in fororum, et vicorum, et domorum locum,
vitiū ordines succedant, ita ut vinearum custe-
des in ea tabernacula delgant. Quin etiam sara
idolorum funditus everteptur.

VERS. 7. « Et universas mercedes ejus combu-
rent igne, et cuncta idola ejus redigam in perdi-
tionem: quia ex mercedibus fornicationis congregavit
ea, et ex mercedibus meretricis collegit. »
Quoniam enim, me derelicto, idolorum cultum
anteponit, et quasi mercedem quamdam idolis
exhibens, altaria erexit et delubra, et oblationum
exhibuit multitudinem, simul cum ipsa hæc hosti-
bus tradam. Hujus causa reprehendit quoque eos
per prophetam Ezechielem. « Facta enim sunt,
inquit, abs te contraria quam soleant omnes mu-
lieres **1481** tibi similes facere: quia omnis mu-
lier meretrix mercedem accipit, tu vero merce-
dem dedisti amatoribus tuis. » Verisimile est
autem, per hæc mulieres scortationi deditas desi-
gnari, quæ libidinis mercedem accipientes, inde
primitias impuro dæmoni offerebant. Hoc enim ad
hunc usque diem quædam facere non dubitant.

VERS. 8. « Propter hoc, inquit, plangeat atque
lugebit, ibit discalceata et nuda: faciet planctum
quasi draconum, et luctum quasi filiarum Siren-
num. » Luctus autem excessus pariet excessus
doloris.

VERS. 9. « Quia invaluit plaga ejus: quæ usque
ad Judam, et tetigit usque ad portas
populi mei, usque ad Hierosolymam. » Per hæc
presignificat incursum Assyriorum, Theglathphala-
saris, Salmanasar, Sennacherim. Illi enim
decem tribus subjugantes, in captivitatem abdu-
xerunt. Sennacherim vero Lachis aliasque Judææ
urbes expugnavit et evertit: cumque usque ad
portas Hierosolymæ cum Rapsace maximam par-
tem exercitus misisset, experimento didicit se su-
peraturum esse neminem nolente Deo. Quod vero
ait: « Faciet planctum quasi draconum, et luctum
quasi filiarum Sirenium, » ex his desumpsit quæ
circumferuntur in sabbulis, mæroris magnitudinem
ostendere volens. Quia vero qui lugeat soliti sunt
cum cantu quodam lamentari, et more sibilantium
draconum ex æstante corde anhelitum emittere,
et cum violentiâ quædam hunc efferre et ejicere,
prædictas similitudines usurpavit. Quoniam autem
luctuosa omnibus Israelis tribubus præsumptavit.

¹ Ezech. xvi, 33.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ Καὶ πάντα, x. τ. λ. A præm., Καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσι. ⁷⁶ A πορνείας. ⁷⁷ αὐτὰ.
Des. ibid. ⁷⁸ Ib. ἐπέστρεψεν. ⁷⁹ ἄν. Ita in C legitur, Sirm. ἀναθεμάτων. ⁸⁰ C αὐτῆ. ⁸¹ C αὐτοῖς. ⁸² C
ἦλθεν. ⁸³ C Λάχης. ⁸⁴ C στρατείας. ⁸⁵ εἶρ., x. τ. λ. Vid. p. 1486.

et prævidebat alienigenas **1482** de horum malis a gavisuros esse, ad illos sermonem convertit, et dixit :

VERS. 10. « Qui in Geth, nolite magnificari : qui in Enacim, nolite reædificare ex domo derisum : terram aspergite ad derisum vestrum. » Ne efferrami ex horum calamitate exsultantes, quasi malorum expertes maneatis : sed pro derisione, qua contra Israelitas usi estis, pulvere conspersi domesticas lugete calamitates. Enacim autem non est, ut quidam existimarunt, urbs a Geth diversa : sed habitatores Geth appellat *Enacim* ab Enac gigante oriundos ; quod quidem ex multis locis divinæ Scripturæ cognosci potest.

VERS. 11. « Quæ habitat bene. » Demoliar urbes ejus. Nihil enim vobis proderit, nec ædificiorum elegantia, nec locorum munitio, sed urbes vestræ funditus evertentur. « Non est egressa habitatrix *Ænan*, plangite domum quæ est juxta eam : accipiet ex vobis plagam doloris. » Quoniam vobis condolere noluit, et castigationibus vestris emendari, invita malorum vestrorum particeps efficietur. *Ænan* autem una vicinarum urbium fuit.

VERS. 12. « Quis incepit in bonis habitanti, dolores ? » Inde sermonem vertit ad Hierosolimam. Verborum constructio implicata est, et valde obscura. Hæc itaque ordinatione sensus investigandus est : « Quis incepit dolores (inferre) habitanti in bonis ? » Quis, inquit, rebus abundanti et pace ac felicitate multa fruenti, auctor miseriarum exstitit ? Ostendere vult autem, non hominem ei, sed **1483** Deum universorum irrogasse supplicia, impietatis ab eo pœnas exigentem. Quamobrem infert : « Quia descenderunt mala a Domino super portas Hierosolymæ. » Et ostendens quænam hæc sint, adjunxit :

VERS. 13. « Sonitus curruum et equitum. » Hæc etiam per Isaiam aperte nos docuit. « Væ Assyriis ! virga furoris mei est in manibus eorum : iram meam in gentem iniquam mittam, et populo meo præcipiam, ut faciat spolia et prædam i. » Sic et hoc loco : « Quis incepit dolores (inferre) habitanti in bonis ? quia descenderunt mala a Domino super portas Hierosolymæ, sonitus curruum et equitum. » Ego enim, inquit, eis omnibus bonis redundantibus dolorem attuli, hostium multitudinem in eos immittens. Quia vero ante Hierosolimam Lachis urbs vastata fuit (nam Hierosolimam Nabuchodonosor, Lachis vero Sennacherim depopulatus est), ad hanc sermonem convertit. « Habitans Lachis princeps peccati est filia Sion, quia in te inventæ

α τοῦ Ἰσραὴλ φυλαὶς προηγόρευσε, προσώρα δὲ τοὺς ἀλλοφύλους τοῖς τούτων ἐψηθησομένους κακοῖς, πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησιν·

Γ'. « Οἱ ἐν Γέθ, μὴ μεγαλύνεσθε, καὶ οἱ Ἐνακίμ, μὴ ἀνοικοδομεῖτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα⁸⁵. ἢ γῆν καταπάσσασθε εἰς τὸν καταγέλωτα ὑμῶν. » Μὴ μεγαφρονεῖτε, ταῖς τούτων συμφοραῖς ἐψηθόμενοι, ὡς αὐτοὶ μένοντες ἀκήρατοι· ἀλλ' ἀντὶ τοῦ γέλωτος, ᾧ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν κέχηρσθε, γῆν καταπαττόμενοι τὰς οἰκίας ἀλοφύρεσθε συμφορὰς. Ἐνακίμ δὲ οὐχ, ὡς τινες ὑπέλαβον, ἄλλη τις πόλις ἐστὶ παρὰ τὴν Γέθ, ἀλλὰ τοὺς ἐνοικούντας τὴν Γέθ. Ἐνακίμ ὀνομάζει, ὡς Ἐνὰκ τοῦ γίγαντος ἀπογόνους ἔντας. Καὶ τοῦτο πολλαχόθεν μαθεῖν δυνατὸν παρὰ τῆς θείας Γραφῆς.

ια'. « Κατοικοῦσης⁸⁶ καλῶς. » Καθελῶ τὰς πόλεις αὐτῆς. Οὐδὲν γὰρ ὑμῶς ὀνήσει, οὔτε τῶν οἰκοδομημάτων τὸ κάλλος, οὔτε ἡ τῶν χωρίων ἀσφάλεια· ἀλλ' ἀνάστατοι ὑμῶν αἱ πόλεις γενήσονται. « Οὐκ ἐξῆλθε κατοικοῦσα Αἰνάν⁸⁷, κόψασθε⁸⁸ οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς· λήψεται ἐξ ὑμῶν πληγὴν ὀδύνης. » Ἐπειδὴ συναλγῆσαι ὑμῖν οὐκ ἠθέλησε, καὶ ταῖς ὑμετέραις σωφρονισθῆναι παιδείαις, κοινωνήσει ὑμῖν ἄκουσα τῆς συμφορᾶς· μία δὲ τῶν γειτονεουσῶν αὐταῖς πόλεων ἦν ἡ Αἰνάν.

ιβ'. « Τίς ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦση ὀδύνας ; » Ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ μεταφέρει τὸν λόγον· ἐστὶ δὲ ἡ σύνταξις τῶν βητῶν συμπεπλεγμένη καὶ λίαν ἀσαφής. Χρὴ τοίνυν οὕτω συντάξιντας εὐρεῖν τὴν διάνοιαν· Τίς ἤρξατο εἰς⁸⁹ ὀδύνας κατοικοῦση ἀγαθὰ ; ἢ τῇ γὰρ εὐθηνουμένη, φησὶ, καὶ εἰρήνης ἀπολαύουση, καὶ εἰπραξίας πολλῆς, τίς αἰτίας ἐγένετο τῶν συμφορῶν ; Δεῖξαι δὲ βούλεται, ὡς οὐκ ἀνθρωπος αὐτῆ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὀλων θεός, ἐπάγει τὰς τιμωρίας, ποιῆν πρᾶττόμενος ὧν ἠσέθησε. Τοῦτου χάριν ἐπάγει· « Ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ. » Καὶ δεικνύς ποῖα ταῦτα, προστέθεικε·

ιγ'. « Ψόφος ἀρμάτων καὶ ἱππευόντων. » Ταῦτα καὶ διὰ Ἠσαίου τοῦ προφήτου σαφῶς ἡμᾶς ἐπαίψουσεν· « Οὐαὶ Ἀσσυρίοις ! ἡ βλάβος τοῦ θυμοῦ μου ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, τὴν ὀργὴν μου εἰς ἔθνος ἄνομον ἀποστελῶ, καὶ ἐν τῷ ἐμῷ λαῷ συντάξω ποιῆσαι σκῦλα καὶ προνομῆν. » Οὕτω κἀνταῦθα· « Τίς ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ κατοικοῦση ὀδύνας ; οὐ κατέβη παρὰ Κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ ψόφος ἀρμάτων καὶ ἱππευόντων. » Ἐγὼ γὰρ, φησὶ, τῆ ἀγαθῶν ἀπολαύσει παντοδαπῶν τὰς ὀδύνας ἐπήγαγον, τῶν πολεμίων αὐταῖς ἐπιστήσας τὸ πλῆθος. Καὶ ἐπειδὴ πρὸ τῆς Ἱερουσαλήμ ἡ Λάχις ἐπορθῆθη (τὴν μὲν γὰρ Ἱερουσαλήμ ὁ Ναβουχοδονόσορ, τὴν δὲ Λάχις ὁ Σενναχηρείμ ἐξεπόρθησε), πρὸς αὐτὴν τρέπει τὸν λόγον. « Κατοικοῦσα Λάχις, ἀρχηγὸς ἀμαρτίας αὐτῆ⁹⁰ ἐστὶ

i Isa. x, 5, 6

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ A κατὰ γέλωτα. ⁸⁶ A κατοικοῦσα, juxta ref. lect. ⁸⁷ A Σαυνάν, ut Ald. ⁸⁸ Rec. lect. est, κόψασθαι ⁸⁹ εἰς. Ita cum C legimus. Sirm. ἐν. ⁹⁰ αὐτῆ. Des. in A.

τῆ θυγατρὶ Σιών, ὅτι ἐν σοὶ εὐρέθησαν αἱ ἀσέβειαι· ἅσπερ αἱ ἀσέβειαι τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ δὲ Λάχις, προτέρα δέξῃ τὴν τιμωρίαν, τῶν δέκα φυλῶν ζηλώσασα τὴν ἀσέβειαν, καὶ εἰς τὴν παρανομίαν τὴν Ἱερουσαλὴμ κατασύρασα.

ἰθ', ιε'. « Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους, εἰς κενὸν ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσιν Ἰσραήλ. Ἔως τοὺς κληρονόμους σου ἀγάγω⁹⁰. » Τοῦτου χάριν καὶ παρὰ σοῦ πλῆθος αἰχμαλώτων οἱ πολέμιοι λήφονται· τοὺτους γὰρ ἐξαποστελλομένους ὠνόμασε· καὶ ἕως Γέθ ἔρημος ἡ γῆ σου γενήσεται, ἐπειδὴ τῆ τῶν ἀνοήτων τοῦ Ἰσραήλ βασιλέων ἠκολούθησας ἀσέβειαν. Ἐν ταύτῃ δὲ γενήσῃ τῆ ἐρημία, ἕως τοὺς κληρονόμους ἀγάγω σου⁹¹, τοῦτέστιν, Ἔως ἂν τοὺς αἰχμαλώτους ἀπαχθέντας ἐλευθερώσας, ἐπαναγάγω πάλιν, καὶ τὴν πατρίαν αὐτοῖς ἀποδῶ κληρονομίαν. Τινὲς⁹² δὲ τοὺς κληρονόμους, τοὺς πολεμίους ἠρμήνευσαν, οὕτω τὸ χωρίον νοήσαντες· « Οἰκήσει⁹³ τοὺς οἴκους τοὺς ματαίους, αἵτινες εἰς κενὸν ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσιν Ἰσραήλ, ἕως τοὺς κληρονόμους, » ἀντὶ τοῦ, τοὺς πολεμίους, « ἀγάγω σοι. » Κατὰ δὲ τὸν Ἀκύλαν ἐνικῶς θετικῶς ἐδύναται τὸν κληρονόμον, καὶ βαθυτέραν εὐρίσκομεν δεικνύων. Ἐν ἐρημίᾳ γὰρ, φησὶν, ἔση τοὺς ματαίους οἴκους οἰκοῦσα, ἕως τὸν κληρονόμον ἀγάγω σοι, ὃν πόρρωθεν οἱ κακοὶ γεωργοὶ θεασάμενοι, κατὰ τὴν Δεσποτικὴν παραβολὴν, εἶπον· « Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ⁹⁴ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία. » Οὗτος παραγενόμενος, οὐ τὴν Λάχις μόνην, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, τῆς τῶν ματαίων εἰδώλων δουλείας ἀπέλλαξε. Τοῦτοις ἐπάγει· « Κατοικοῦσα Λάχις κληρονομίαν⁹⁵ ἕως Ὀδολλάμ ἔξει. » Αὕτη δὲ, φησὶν, ἡ ἐρημία οὐ μόνον σὲ καθέξει, ἀλλὰ καὶ ἕως τῆς Ὀδολλάμ ἐκταθήσεται, καὶ τὴν ἔνδοξον Ἱερουσαλὴμ καταλήψεται. Αὕτην γὰρ θυγατέρα Σιών, προσηγόρευσε· πρὸς ἣν καὶ τὸν λόγον τρέψας φησὶν·

« Ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς Σιών, (ις') ξύρησαι, καὶ κείραι ἐπὶ τὰ τέκνα σου τὰ τρυφερά, ἐμπλάτνον τὴν ξύρησίν σου, ὡς ἀετὸς, ὅτι ἠχμαλωτεύθησαν ἀπὸ σοῦ. » Πένθιμον ἀνάλαβι σχῆμα, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν τριχῶν ἀφελε κόσμον, ἀετὸν μιμουμένη, πάντων εἰς καιρὸν κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον γυμνούμενον τῶν περῶν· ὅς⁹⁶ κατὰ τουτοῦ τὸν καιρὸν οὐδὲ θηρεῦει ἰσχύει, οὐδὲ φοβερός ἐστιν οἷς πρότερον ἦν φοβερός. Τοῦτω παραπλησίως καὶ σὺ, τῆς ἐμῆς γυμνούμενης⁹⁷ προνοίας, εὐάλωτος ἔση τοῖς πολεμίους, ὡς τῶν οἰκητόρων σου πάντων ἐρημος γιγνομένη.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

α'. « Ἐγένοντο⁹⁷ γὰρ λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτά. » Οὐδὲ γὰρ τὰς νύκτας δίχα παρανομίας διήγον, ἀλλὰ νύκτωρ τὴν πονηρίαν προμελετῶντες, καὶ τοῖς λογισμοῖς ταύτην διαγρά-

⁹⁰ Luc. xxi, 38.

A sunt iniquitates Israelis. Tu vero Lachis prior dabis poenas, quod imitata sis decem tribuum impietatem, et quod ad impietatem Hierosolyman pertraxeris.

Vers. 14, 15. « Ideo dabis emissarios usque ad hæreditatem Geth, domus vanas, frustra fuerunt regibus Israelis. Donec hæredes tuos adducam. » Quamobrem et abs te captivorum multitudinem hostes capient, hos enim *emissarios* vocavit, et usque ad Geth terra tua vastabitur, quod insanorum Israelis regum secuta sis **1484** impietatem. In hac autem solitudine permanebis, « donec hæredes tuos adducam; » hoc est, donec eos qui in captivitatem sunt abducti, liberatos rursus reducam, et paternam hæreditatem eis restituam. Quidam autem *hæredes* interpretati sunt *hostes*, sic locum intelligentes: « Habitat in domibus vanis, quæ quidem frustra fuerunt regibus Israelis, donec hæredes, » hoc est *hostes*, « adducam tibi. » Juxta Aquilam vero, qui numero singulari *hæredem* posuit, altiorem sensum invenimus. In solitudine, inquit, eris vanas domos inhabitans, donec hæredem adducam tibi, quem cum procul mali agricolæ vidissent, juxta Dominicam parabolam dixerunt: « Hic est hæres, venite, occidamus eum, et hæreditas nostra erit. » Hic adventu suo, non Lachis solam, sed et omnem orbem terrarum a vanorum idolorum servitute liberavit. His subdit: « Quæ habitat Lachis hæreditatem usque ad Odollam veniet. » Non te solum, inquit, hæc vastitas obtinebit, sed etiam usque ad Odollam propagabitur, et præclaram Hierosolyman apprehendet. Eam enim *filiam Sionis* appellavit. Ad quam et sermonem convertens, ait:

« Gloria filix Sionis, (Vers. 16.) decalvare super filios tuos delicatos: dilata tonsuram tuam, sicut aquila, quoniam captivi ducti sunt ex te. » Lugubrem sume vestem, et a capillis aufer ornatum, aquilam imitans, pennis omnibus certo tempore juxta **1485** ordinem naturæ denudatam: quæper⁹⁸ id tempus nec venari potest, nec terrorem quibus antea formidabilis erat, incutere. Hæc similis et tu, providentia mea destituta, facilis captu eris hostibus, nempe ab omnibus tuis incolis vacua facta.

CAP. II.

Vers. 1. « Facti sunt enim cogitantes labores, et operantes mala in cubilibus suis, et simul cum die consummabant ea. » Nam ne noctes quidem sine iniquitate traducebant: per noctem enim malitiam præmeditantes, et hanc cogitatione depingentes,

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ A ἀγάγωσι, omisso σου. ⁹¹ σου. Leg. esse videtur, σοι. ⁹² τινες, κ τ. λ. Horum nihil exstat apud Montf. in Hexapl. ⁹³ C οἰκήσεις. ⁹⁴ καὶ — κληρ. Aliter l. c. leg. ⁹⁵ A κληρονομία, colo ad Λάχις; posito. ⁹⁶ ὅς. C οὗτος. ⁹⁷ Ἐγ. — κόπους. Hebr., Vix cogitantibus iniquum.

interdium consiliis opera adjugebant. Quenam vero mala sint et quanta, enumerat.

« Quia non levaverunt manus ad Deum suum. (Vers. 2.) Et desiderabant agros, et diripiebant pupillos, et domos opprimebant, et rapiebant virum et domum ejus, virum et hæreditatem ejus. » Et iniquitatibus explicatis, prædixit punitionem.

Vers. 3. « Propterea hæc dicit Dominus : Ecce ego cogito super tribum istam mala : de quibus non offeratis colla vestra, et non ambuletis recti subito, quia tempus malum est. » Ferores enim et fastu insolentes cervices vestras deprimam, et castigationis magnitudine despiciere in terram cogam : similiterque ut reliquas tribus, hanc tribum in servitutem tradam propter antedictas iniquitates.

Vers. 4. « Die illo sumetur super vos parabola, et plangetur planctus cum cantico dicentium, Miseria 1486 miseri facti sumus. » Hinc et antedicta facile est intelligere ; nam quem supra *luctum Sirenum* dixit, hic *planctum cum cantico* vocat. Ita ut planum sit, ibi etiam *luctum Sirenum*, juxta pervulgatam fabulam, vocatum esse a propheta planctum cantu modulatum. His, inquit, illatis ei cladibus, non plangent vos modo, qui vestras calamitates audient, sed etiam exempli causa res vestras aliis narrabunt. Dicitis vero inter vos :

« Pars populi mei mensurata est funiculo, et non erat qui prohiberet eum, ut averteretur : agri nostri divisi sunt. (Vers. 5.) Propter hoc non erit tibi mittens funiculum in hæreditate. » Quoniam enim his in captivitate abductis, vicini eorum agros sibi diviserunt : hoc, inquit, cum audieritis, luctibus et lacrymis pleni, inter vos hæc dicitis : Divinitus populo Israelis assignata pars ab inimicissimis alienigenis mensurata ac divisa est, nemine prohibente, injuriamve propulsante : atque ego quidem illinc ejectus sum, et datam hæreditatem non habeo, agros vero ad me pertinentes alii distribuunt. Postquam acerba sic denunciavit, utilitatis plenam admonitionem affert.

« In Ecclesia Domini, (Vers. 6, 7.) nolite flere D lacrymis, neque plorent super his oculi vestri ; non enim abjiciet opprobria. Qui dicit, Domus Jacobi provocavit Spiritum Domini. Si hæc sunt studia ejus, nonne sermones ejus boni sunt cum eo, et recti ambulaverunt? » Non, inquit, ex supplicio vobis dolor capiendus est, sed peccatum lugendum est : nec verbo iniquitas 1487 confutanda, sed opere rerum mutatio proferenda ; nam operibus ornata verba laudat Deus.

A φωντες, μεθ' ἡμέραν ταῖς βουλαῖς ἐπιτίθουν τὰ ἔργα· τίνα δὲ ταῦτα καὶ ὅσα, ἀπαριθμεῖται.

« Διότι οὐκ ἦραν χεῖρας πρὸς θεὸν αὐτῶν. (9.) Καὶ ἐπεθύμουν ἀγροῦς, καὶ ἤρπαζον⁶⁶ ὄρφανούς, καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, καὶ διήρπαζον⁶⁷ ἄνδρα καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἄνδρα καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. » Καὶ τὰς παρανομίας διεξελθὼν, προλέγει τὴν τιμωρίαν.

γ'. « Διὰ τοῦτο τάδε λέγει Κύριος : Ἴδού ἐγὼ λογίζομαι ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην κακὰ, ἐξ ὧν οὐ μὴ ἀρῆτε τοὺς τραχῆλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πορευθῆτε ὀρθοὶ ἐξείφνης⁶⁸, ὅτι καιρὸς πονηρὸς ἐστί. » Τοὺς γὰρ θρασεῖς ὑμῶν καὶ ἀλαζονικούς κατακίψω τραχῆλους, καὶ τῷ μεγέθει τῆς παιδείας κύπτειν⁶⁹ εἰς γῆν ἀναγκάσω· ταῖς γὰρ ἄλλαις φυλαῖς παραπλήθει⁷⁰ σίως, καὶ τῆδε παραδώσω τὴν φυλὴν τῇ δουλείᾳ διὰ τὰς προῤῥηθείσας παρανομίας.

δ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ληφθήσεται ἐφ' ὑμᾶς παραβολή, καὶ θρηνηθήσεται θρήνος ἐν μέλει λεγόντων⁷¹. Τάλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν. » Ἐντεῦθεν καὶ τὰ πρόσθεν εἰρημένα ῥῶον ἂν τις νοήσειεν· ὁ γὰρ εἶπεν ἄνω πένθος Σειρήνων, τοῦτο ἐνταῦθα θρήνον ἐμμελῆ καλεῖ. Ὡς εἶναι δῆλον, ὅτι κακίᾳ τὸν ἐμμελῆ θρήνον πένθος Σειρήνων κατὰ τὸν περιφερόμενον ἐκάλεισε μῦθον. Τούτων, φησὶν, ἐπενεχθέντων αὐτῇ τῶν κακῶν, οὐ θρηνησοῦσι μόνον ὑμᾶς οἱ τὰ καθ' ὑμᾶς ἀκούοντες, ἀλλὰ καὶ οἶόν τι παραβολῇ κεχρημένοι, ἐτέροις τὴν ὑμέτερα προσοίτους διηγῆματα. Καὶ ὑμεῖς δὲ πρὸς ἀλλήλους ἔρεῖτε·

« Μερὶς λαοῦ μου κατεμετρήθη ἐν σχοινίῳ, καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύσων⁷² αὐτὸν, τοῦ ἀποστρέψαι· οἱ ἄγροί ἡμῶν διεμερίσθησαν⁷³. (ε'.) Διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται σοι βάλλων σχοινίον ἐν κλήρῳ. » Ἐπειδὴ γὰρ, τούτων αἰχμαλώτων ἀπαχθέντων, οἱ περίοικοι τὴν ὑπὸ τούτων γεωργομένην διενείμαντο γῆν, τοῦτο, φησὶν, ἀκούοντες, ὀλοφύρομενοι καὶ θακρύνοντες πρὸς ἀλλήλους ἔρεῖτε, ὅτι Ἡ θεὸθεν ἀφορισθεῖσα μερὶς τῆ Ἰσραὴλ, ὑπὸ τῶν ἐχθίστων ἀλλοφύλων μετρηθεῖσα διήρηται, οὐδενὸς ἀπειργόντος καὶ τὴν πλεονεξίαν παύοντος· κλῆρῷ μὲν ἐκείθεν ἐκβέβλημαι, καὶ τὸν θεόντα κλῆρον οὐκ ἔχω· τοὺς δὲ ἐμοὶ προσήκοντας ἄγροὺς ἕτεροι διανέμονται. Οὕτω τὰ λυπηρὰ διαγγείλας, παραίνεσιν εἰσφέρει τὸ χρήσιμον ἔχουσαν.

« Ἐν ἐκκλησίᾳ Κυρίου, (ς', ζ'.) μὴ θακρύνετε⁷⁴ ὀλοφύρομαι, μηδὲ θακρύνετε ἐπὶ τούτοις οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν· οὐ γὰρ ἀπώσεται οὐδεὶς ὁ λέγων· Οἶκος Ἰακώβ παρώργισε Πνεῦμα Κυρίου. Εἰ ταῦτα ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐστίν, οὐχὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ καλοὶ εἰσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ὀρθοὶ πεπόμενται ; » Οὐ χρὴ, φησὶν, ἀλγεῖν ὑμᾶς ἐπὶ τῇ τιμωρίᾳ, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν θρηνεῖν· οὐδὲ λόγῳ τὴν παρανομίαν ὁμολογεῖν, ἀλλ' ἔργῳ⁷⁵ δεικνύναι τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν· τοὺς γὰρ τοῖς ἔργοις κοσμομένους λόγους ἐπαινεῖ Θεός.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁶ Α διήρπαζον, omisso ὄρφανούς. ⁶⁷ Α ἤρπαζον. ⁶⁸ ἐξείφνης. Des. in A. ⁶⁹ C κάπτειν. ⁷⁰ Α λέγων. ⁷¹ Α πωλύων. ⁷² C ὑμῶν διεμετρήθησαν.

⁷³ θακρ. Α κλάιστε. ⁷⁴ οἱ ὀφθ. ὑμ. Des. in A. ⁷⁵ ἔργ. C πραγμ. ἐν.

τ'. « Καὶ ἔμπροσθεν ὁ λαός μου εἰς ἔχθραν ἀν-
 ἔσθη κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. » Τοῖς γὰρ ἔμοις
 νόμοις ἐναντία δρῶν ἑαυτὸν τῆς εἰρήνης ἐστέρησε.
 « Τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα⁹,
 συντριμμὸν πολέμου. » Διὰ γὰρ ταύτην τὴν μοχθη-
 ρίαν τρόπον τινὰ τῆς οἰκείας ἐγυμνώθη δορᾶς,
 ἔρημος τῆς ἐμῆς προνοίας γενόμενος, καὶ τὴν ἀγα-
 θὴν ἀπολέσας ἐλπίδα, τῇ τοῦ πολέμου συντριβῇ
 περσέθη.

θ'. « Καὶ οἱ ἡγούμενοι δὲ τοῦ λαοῦ μου ἀπορρίψθη-
 σονται¹⁰ ἐκ τῶν οἰκιῶν τρυφῆς αὐτῶν, διὰ τὰ πονηρὰ
 ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν. » Σὺν τοῖς ἄλλοις
 γὰρ καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ ἱερεῖς, τῆς προτέρας
 στερηθέντες τρυφῆς, τὴν ἀλλοτριαν δουλοπρεπῶς
 οἰκεῖν ἠναγκάσθησαν, δίκας ὧν ἐπλημμέλησαν τί-
 νοντες.

« Ἐγγίσσατε ἡρεσιν αἰωνίοις. (ι', ια'.) Ἀνάστηθι¹¹
 καὶ πορεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι αὕτη ἀνάπαυσις·
 ἔνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε¹² φθορᾶ. Κατεδιώ-
 χθητε οὐδενὸς διώκοντος. » Τῇ γὰρ παρανομίᾳ σφᾶς
 αὐτοὺς ἐκπεδικότες, αὐθαίρετοι μὲν εἰσεθε τὴν
 πονηρίαν, πρόχειροι δὲ τοῖς πολεμίοις ἐγένεσθε. Εἰς
 τὰ ὄρη τοίνυν ἐκείνων βαδίσετε, ἃ ἄνωθεν ὁ Θεὸς
 ἐκεῖ δημιουργήσας ἐφύτευσε· τῆς ἐνταῦθα γὰρ διαί-
 τῆς διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐστέρησθε. « Πνεῦμα γὰρ
 ἔστησε ψευδὲς, ἐστάλαξέ σοι ὡς¹³ οἶνον καὶ μέθυ-
 σμα. » Τὸ γὰρ τῆς¹⁴ ἐξαπάτης πνεῦμα, ἐν τοῖς
 ψευδοπροφήταις φθεγγόμενον, τὰς ψευδεῖς σοι προφ-
 ῆσεις ἐνέσταξε, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐνεργάσατο
 μέθην.

« Καὶ ἔσται, ἐκ τῆς σταγόνας τοῦ λαοῦ τούτου
 (ιβ'.) συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ· σὺν πᾶσιν
 ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς καταλοίπους τοῦ Ἰσραὴλ,
 ἐπὶ τὸ αὐτὸ θήσομαι τὴν ἀποστρεφὴν αὐτοῦ¹⁵. » Αὕτη
 δὲ, φησὶν, ἡ ἐξαπάτη, ἡ παρὰ τῶν δαιμόνων διὰ τῶν
 ψευδοπροφητῶν ἐν ὑμῖν γινόμενη, παρασκευάσει καὶ
 ἰμᾶς· τὰς δέκα φυλάς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν κατα-
 λαβεῖν· ἐκεῖ γὰρ πάντας ἀπάξω, κοινὴν ὑμῖν ἐπάγων
 τὴν τιμωρίαν· ἧς καταλαβούσης, « Ὡς πρόβατα ἐν
 θλίψει, ὡς ποίμνια¹⁶ ἐν μέσῳ κίτρης αὐτῶν, ἐξαλούν-
 ται ἐξ ἀνθρώπων. » Καθὰπερ γὰρ ἡσυχῇ καθήμενα
 πρόβατα¹⁷, λύκον ἐξαπναιῶς ἐπελθόντα θεασάμενα,
 μετὰ πολλοῦ δέους ἀνίσταται· οὕτως ὑμεῖς ἐπελθόν-
 τας θεασάμενοι τοὺς πολεμίους, θορόβου καὶ δέους
 ἀναπληρῆσθε. Εἶτα προλέγει τὰ ὑπὸ Σεδεκίου γε-
 γεννημένα, ἃ¹⁸ καὶ ὁ μακάριος Ἰεζεκιὴλ ὁ προφήτης
 προείρηκεν, ἡνίκα σκευὴ αἰχμαλωσίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 λαβεῖν προσετάχθη, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων προ-
 αγορεῦσαι τὴν ἐκείνου τοῦ βασιλέως φυγὴν.

ιγ'. « Ἀνάστηθι¹⁹ διὰ τῆς διακοπῆς²⁰ πρὸ προσ-
 ῶπου αὐτῶν· διέκοψαν²¹, καὶ διήλθον πύλην, καὶ
 ἐξῆλθον εἰς αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς αὐτῶν
 πρὸ προσώπου αὐτῶν. » Δισθόμενος γὰρ ἐπιβάντας
 τοὺς Χαλδαίους, τῆς πόλεως διορύξας τὸ τεῖχος σὺν

VERS. 8. « Et prius populus meus in inimicitiam
 restitit contra pacem suam. » Contra leges enim
 meas faciens, semetipsum pace privavit. « Pellem
 ejus excoriaverunt, ut auferrent spem, contritio-
 nem belli. » Propter hanc enim nequitiam quodam-
 modo pelle sua spoliatus est : mea nimirum pro-
 curatione destitutus et bona spe dejectus, bello
 quasi attritus est.

VERS. 9. « Duces populi mei projicientur de do-
 nibus deliciarum suarum, propter mala studia sua
 ejecti sunt. » Cum aliis enim et reges, et sacerdo-
 tes, pristinis orbatī deliciis, in aliena terra servo-
 rum more habitare coacti sunt, eorum quibus de-
 liquerunt, pœnas luentes.

« Appropinquate montibus æternis. (VERS. 10,
 11.) Surge et ambula, quia non est tibi hæc re-
 quies : propter immunditiam consumpti estis cor-
 ruptione. Fugistis nemine persequente. » Cum enim
 vos iniquitati dedissetis, sponte quidem malitiam
 estis amplexi, hostibus vero capti faciles facti
 estis. Ad montes igitur illorum accedite, quos a
 principio Deus ibi conditos plantavit ; nam hic vi-
 vendi facultate privati estis propter peccatum.
 « Spiritus enim statuit mendacium, stillavit tibi
 vinum et ebrietatem. » Fraudulentus enim spiritus,
 per falsos prophetas loquens, mendaces prædictiones
 tibi instillavit, indeque fluentem ebrietatem
 operatus est.

« Et erit, de stilla 1488 populi hujus. (VERS.
 12.) Congregatus congregabitur Jacob : cum om-
 nibus suscipiens suscipiam reliquos Israelis, in id-
 ipsum ponam aversionem ejus. » Hæc, inquit, de-
 ceptio, quam vobis per falsos prophetas dæmones
 conflagaverunt, efficiet ut vos etiam ad decem tribus
 in captivitate perveniat. Eo enim omnes abdu-
 cam, communes de vobis pœnas sumens : quæ cum
 vos oppresserint : « Sicut oves in tribulatione,
 quasi greges in medio cubilis eorum, exsurgent ex
 hominibus. » Quemadmodum enim oves quiete re-
 cubantes, si lupum repente venientem vident, cum
 metu plurimo surgunt : sic vos, cum hostes vide-
 ritis adventantes, tumultu et timore implebitini.
 Deinde prædicit quæ sub Sedecia facta sunt : quæ
 quidem beatus etiam Ezechiel propheta prædixit,
 vasa captivitatis a Deo accipere jussus, et regis il-
 lius fugam rebus ipsis prænuntiare.

VERS. 13. « Ascende per divisionem ante faciem
 eorum : dividerunt et transierunt portam, et egre-
 si sunt per eam, et exiit rex eorum ante faciem
 eorum. » Cum enim sensisset Chaldæos insilientes,
 urbis muro perfosso cum paucis aufugit : captus

VARIE LECTIONES.

⁹ A ἐλπίδας. ¹⁰ C ἀπορρίψθησονται. ¹¹ A ἀνάστα. ¹² C διεφθάρησαν. ¹³ ὡς. A εἰς. ¹⁴ τῆς.
 Des. in C. ¹⁵ A αὐτῶν. ¹⁶ A ποίμνιον. ¹⁷ πρόβ.—θεασάμενα. Ex C suppl. ¹⁸ ἃ. Ita C, Sirm. δ. ¹⁹ Ἀν.
 — προσ. αὐτ. Hebr., Ascendet effractor coram illis. ²⁰ A κοπῆς. ²¹ διέκ. C præm. καί.

vero, filiorum primo cædem vidit, deinde oculis orbatus vinculusque abductus est. « Dominus autem dux erit eorum. » Scilicet non ad ferendam opem, sed ad eos perdendos.

1489 CAP. III.

VERS. 1-4. « Et dicit : Audite hæc, principes Jacobi, et reliqui domus Israelis : nonne vestrum est cognoscere iudicium? Qui odio habetis bona et quæritis mala : diripientes pelles eorum ab eis, et carnes eorum ab ossibus eorum. Sicut devoraverunt carnes populi mei, et pelles ab eis excoxiaverunt, et ossa eorum confregerunt, et conciderunt sicut carnes in lebetem, et sicut carnes in ollam : sic clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos, et avertet faciem suam ab eis tempore illo, eo quod pessime egerunt in studiis suis. »

Ad principes verba facit, quibus cum iudicandi potestas permissa esset, jus conculcabant : quare per interrogationem eos alloquitur : Nonne vos iudicandi facultatem obtinuistis, ut delinquentes quidem puniatis, innocentes vero sine noxa dimittatis? Quomodo igitur, qui legum præfecturam eratis sortiti, bonorum operum actiones aversabamini, et in res iniquissimas acerrime incumbetis? Tantam porro tyrannidem in pauperes exercuistis, ut omnibus opibus eos privaretis? Hoc enim planum fecit, cum dixit : « Diripientes pelles eorum ab eis, et carnes eorum ab ossibus eorum. » Cum hæc itaque scelera admiseritis, etiamsi millies auxilium a me petieritis, nullam opem consequemini. His minis contra principes prolatis, ad 1490 prophetas transfert sermonem.

αἰτήσητε, ἐπικουρίας οὐδεμιᾶς ἀπολαύσετε. Οὕτω φέρει τὸν λόγον.

VERS. 5. « Hæc dicit Dominus super prophetas, qui seducunt populum meum, et mordent dentibus suis, et prædicant super eos pacem, et non est data in os eorum : sanctificaverunt super eum prælium. » Mendacia, inquit, prophetæ falsi vaticinantes, quasi morsibus quibusdam, verborum assentatione populo nocebant, contraria quidem prophetis meis loquentes, pacem autem populo pollicentes. At vero eorum quidem verba pacem habent, sed res bellum ostendunt. Malorum autem quæ ex bello existunt causa fuerunt qui pacem prædicabant, et quominus penitentiam populus ageret, obsistebant. Quod vero ait : « Et sanctificaverunt super eum bellum, » pro separaverunt posuit, hoc est conciliaverunt.

VERS. 6, 7. « Propterea nox vobis erit pro visione, et tenebræ erunt vobis ex divinatione, et occidet sol super prophetas, et obtenebrescet super eos dies. Et confundentur qui vident somnia, et irridebuntur harioli, et loquentur adversus eos omnes isti, quia non est qui exaudiat eos. » Rebus

ὀλίγοις ἀπέδρα· ἀλοῦς δὲ, πρῶτον μὲν εἶδε τὴν τῶν παιδῶν σφαγὴν· εἶτα στερηθεὶς τῶν ὀμμάτων, πεπεδημένος ἀπήχθη. « Ὁ δὲ Κύριος ἠγγήσεται αὐτῶν· οὐκ ἀμύνων, ἀλλὰ πρσιέμενος δηλονότι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

α'-δ'. « Καὶ ἐρεῖ· Ἐκούσατε δὴ, αἱ ἀρχαὶ τοῦ Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ· οὐχ ὑμῖν ἐστὶ γινῶναι²³ τὸ κρίμα; Οἱ²⁴ μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ· ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. Ὅν τρόπον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδειραν, καὶ τὰ ὀστέα αὐτῶν συνέθλασαν, καὶ ἐμέλισαν ὡς σάρκας εἰς λέβητα, καὶ ὡς κρέας εἰς χύτραν· οὕτω κεκράζονται πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν· καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἀνθ' ὧν ἐπονηρεύσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐν αὐτοῖς²⁵. » Πρὸς τοὺς ἀρχοντας ποιεῖται τὸν λόγον· οἱ πεπιστευμένοι γὰρ τὸ κρίνειν, ἔπαιτουν τὸ δίκαιον· διότι κατ' ἐρώτησιν πρὸς αὐτοὺς λέγει· Οὐχ ὑμεῖς εἴχετε τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν, ὥστε κολάζειν μὲν τοὺς πλημμελοῦντας, ἀθώους δὲ ἀφίναί τοὺς ἀνευθύνους; Πῶς τοίνυν τῶν νόμων προστατεύειν πεπιστευμένοι, ἀπεστρέφεσθε μὲν τῶν ἀγαθῶν ἔργων τὴν πρᾶξιν, θερμῶς δὲ περὶ τὰ πονηρὰ διέκεισθε; Τοσαύτη δὲ πλεονεξία κατὰ τῶν πενήτων ἐκέχρησθε, ὥστε πάντων αὐτοῦς τῶν ὑπαρχόντων γυμνοῦν. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· « Ἀρπάζοντες²⁶ τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. » Ταῦτα τοίνυν τετολμηκότας, κἂν μυριάκις τὴν παρ'²⁷ ἐμοῦ συμμαχίαν τοῖς ἀρχουσιν ἀπειλήσας, ἐπὶ τοὺς προφήτας μετα-

ε'. « Τάδε λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς προφήτας, τοὺς πλανῶντας τὸν λαὸν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν, καὶ κηρύσσοντας ἐπ' αὐτῶν²⁷ εἰρήνην, καὶ οὐκ ἐδόθη εἰς τὸ στόμα αὐτῶν· ἠγίασαν²⁸ ἐπ' αὐτὸν πόλεμον. » Ψεῦδη, φησὶν, οἱ τῆς ἀπάτης προφήται χρησιμολογοῦντες, οἷόν τισι δῆγμασι τῇ κολακείᾳ τῶν λόγων τὸν λαὸν ἐλυμήναντο, ἐναντία μὲν τοῖς ἐμοῖς προφήταις φθεγγόμενοι, εἰρήνην δὲ αὐτοῖς ὑπσχνοῦμενοι. Ἄλλ' οἱ μὲν ἐκείνων λόγοι τὴν εἰρήνην ἔσχον, τὰ δὲ πράγματα τὸν πόλεμον δείκνυσσι. Πρόξενοι δὲ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου κακῶν οἱ τὴν εἰρήνην ἐπαγγελάμενοι, καὶ ἐμποδῶν τῇ τοῦ λαοῦ μεταμελείᾳ γενόμενοι. Τὸ δὲ, « ἠγίασαν ἐπ' αὐτὸν πόλεμον, » ἀντὶ τοῦ ἀφώρισαν τέθεικε, τοῦτο ἐστὶ προῦξένησαν.

ζ', ζ'. « Διὰ τοῦτο νῦξ ὑμῖν ἔσται ἀπὸ ὁράσεως, καὶ σκοτία ὑμῖν ἔσται ἐκ²⁹ μαντείας, καὶ δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα. Καὶ κατατρυνηθήσονται οἱ ὀρώντες τὰ ἐν-ὑπνια, καὶ καταγελασθήσονται οἱ μάντιες, καὶ καταλαλήσουσι κατ' αὐτῶν πάντες αὐτοὶ, διότι οὐκ ἔσται

VARIE LECTIONES.

²³ γν. A præm. τοῦ. ²⁴ Οἱ. Des. in A. ²⁵ ἐν οὐτ. Des. in A. ²⁶ Ἀρπ. Decret in edit. gr. ²⁷ C περὶ. ²⁸ A αὐτόν. ²⁹ C ἠγίασεν. Ita quoque post pauca. ³⁰ ἐκ. C præm. καί.

ὄπακούων³⁰ αὐτῶν. Ἰ Τῶν γὰρ πραγμάτων ἐναν-
 τίων φαινομένων, καὶ ἀντι τῆς ὑπ' αὐτῶν θρυλλου-
 μένης εἰρήνης τῆς συμπλοκῆς ὄρωμένης, γέλωτα
 μὲν ὀφλήσουσιν οἱ τὰ ψευδῆ μαντευσάμενοι· ἐγκα-
 λυπτόμενοι δὲ βαδιοῦνται οἱ τοῖς ἐνυπνίοις θαβρεῖν
 παρακελευσάμενοι· μεσοῦσης δὲ ἡμέρας ἐν σκότῳ
 διάζουσι, καὶ νύκτα τὴν ἡμέραν ἠγήσονται, τῷ φόβῳ
 τῶν ὄρωμένων βαλλόμενοι· πολλαῖς δὲ αὐτοὺς πλυ-
 νοῦσι λοιδορίαις οἱ ταῖς ἐκείνων ἀπαχθέντες μαν-
 τείαις.

Ἡ. « Ἐγὼ δὲ³¹, φησὶν ὁ προφήτης, ἐνεπλήσθην
 ἰσχύος ἐν Πνεύματι Κυρίου, καὶ κρίματος, καὶ
 δυναστείας, τοῦ ἀπαγγελῆαι τῷ Ἰακώβ ἀσεβείας
 αὐτοῦ, καὶ τῷ οἴκῳ³² Ἰσραὴλ ἁμαρτίας αὐτῶν. »
 Οὕτε γὰρ ὅμοια τοῖς παρανόμοις ἐκείνοις δρᾶσαι
 τολμήσω· ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος
 ἐνεργούμενος, καὶ τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἐμπιπλά-
 μενος³³, σὺν παρρησίᾳ τοῦ λαοῦ τὴν ἀσεβείαν δι-
 ελέγξω. Οὕτως ὑποσχόμενος διαρρήθην ἐλέγξειν
 τὰς ὑπ' αὐτῶν τολμωμένας παρανομίας, ἀντικρὺς
 βοᾷ·

Θ. ἰ. « Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, οἱ ἠγουμένοι οἴκου
 Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ, οἱ βδελυσ-
 σόμενοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες.
 Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἵμασι, καὶ Ἱερουσαλήμ
 ἐν ἀδικίαις. » Τὸ κρίνειν, φησὶ, πεπιστευμένοι, κατ-
 ἔχειν ἀκλινῶς οὐκ ἠδουλήθητε τὰ τῆς δικῆς ζυγὰ·
 ἀλλὰ τοῦ δικαίου μὲν ἐποιεῖσθε λόγον οὐδένα, τὸ
 δὲ ἀδικῶν δίκαιον ἐπειρᾶσθε δεικνύναι, καὶ ταύτη
 κεκρημένοι τῇ γνώμῃ, αἱμάτων ἀδικῶν τὴν Ἱερου-
 σαλήμ ἐνεπλήσατε· δωροδοκία μὲν οἱ ἄρχοντες χρώ-
 μενοι, οἱ δὲ ἱερεῖς τὰς περὶ τῶν νομίμων ἀποκρίσεις
 μετὰ χρημάτων ποιοῦμενοι, καὶ προῖκα τὴν θέαν
 ἐκτελεῖν λειτουργίαν οὐκ ἀνεχόμενοι· οἱ δὲ ὑπὸ τῶν
 ἐναντίων πνευμάτων ἐνεργούμενοι προφηταί, ἐμ-
 πύθον τὴν ψευδῆ μαντείαν παρέχοντες, καὶ μετὰ
 δώρων τὴν ἀπάτην προσφέροντες, καὶ τοῦτο³⁴ δρών-
 τες τὴν θέαν ἔχειν ἐφαντάζοντο συμμαχίαν, λέγον-
 τες· « Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἐστίν; Οὐ μὴ ἐπέλθῃ
 ἐφ' ὑμᾶς³⁵ κακά. » Ἐπειδὴ τοίνυν παρανομία πάση
 συζῶντες, μάτην ἐπειρᾶσθε τῇ θεῷ προσηγορίᾳ,
 γινώσκετε, ὅτι

Ἰ. « Διὰ τοῦτο δι' ὑμᾶς, Σιών, ὡς ἀγρὸς ἀροτρια-
 θήσεται, καὶ Ἱερουσαλήμ εἰς ὄπωροφυλάκιον ἔσται,
 καὶ τὸ ὄρος τὸ τοῦ οἴκου εἰς ἄλσος δρυμοῦ. » Τοσ-
 αύτη, φησὶν, ἐρημία τὴν πολυθρύλλητον ταύτην
 καταλήψεται πόλιν, ὡς τὸν μὲν θεῖον οἶκον φυτῶν
 ἀναπληρῆσαι, καὶ ἀπεικασθῆναι δρυμῷ· τὰ δὲ τῶν
 τειχῶν ἔνδον, τὰ πάλαι ὑπὸ τῶν ἐνοικοῦντων στενο-
 χωρούμενα, ταῖς ἐξω τῶν περιβόλων ἀρούραις
 νεουργεῖσθαι παραπλησίως, καὶ σπειρεσθαι, ὡς
 μηδὲν ὄπωροφυλακίου τὴν Ἱερουσαλήμ διαφέρειν,
 δ μετὰ τὴν τῶν καρπῶν συλλογὴν ἐρημον μένει, τοῦ
 πρώην φυλάττοντος οἴκαδε ἐπανίστους. Ταῦτα δὲ
 πέρας μὲν ἔλαβε καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ, ἥνικα

A enim contrariis apparentibus, et pro pace, quam
 jactabant, praelio ingruente, risu quidem excipien-
 tur qui falsa vaticinati sunt, et confusi gradien-
 tur qui somniis confidere jubebant, medioque die
 in tenebris vitam agent, et noctem diem existima-
 bunt, visorum metu vexati: multis autem illos
 conviciis proscindunt ii, quos illi suis vaticinatio-
 nibus seduxerant.

1491 VERS. 8. « Verumtamen ego, inquit pro-
 pheta, repletus sum fortitudine in Spiritu Domini,
 et judicio, et potentia, ut annuntiem Jacobo impie-
 tates ejus, et domui Israelis peccata eorum. » Non
 enim committam, ut similia illis prævaticinationibus
 aggrediar; sed sancti Spiritus gratia ductus, et tali
 virtute roboratus, populi impietatem libere redar-
 guam. Ita se palam scelera eorum reprehensurum
 pollicitus, aperte exclamat:

VERS. 9, 10. « Audite hæc, duces domus Jacobi,
 et reliqui domus Israelis, qui abominamini judi-
 cium, et omnia recta pervertitis. Qui ædificatis
 Sionem sanguinibus, et Hierosolymam iniquitati-
 bus. » [14] Cum, inquit, judicandi munus manda-
 tum vobis esset, justitiæ lances rectas et neutram
 in partem inflexas tenere nolulistis, sed potius æqui
 et justii nullam habentes rationem, injuria ut jus
 videretur adnitebamini, atque hoc agentes animi
 proposito, sanguine innocentium Hierosolymam
 complevistis. Corruptela munerum principis capti,
 et sacerdotes de legitimis non sine pecunia respon-
 dentes, ministeriaque divina gratis peragere ab-
 nuentes: quin et prophetæ adversariis agitati spi-
 ritibus, falsam divinationem pro mercede expo-
 nentes, et imposturam donis proferentes, hæc cum
 facerent, divinum auxilium se habituros augura-
 bantur, dicentes: « Nonne Dominus in nobis est?
 Non venient super vos mala. » Quoniam ergo ini-
 quam omnino vitam ducentes frustra divina appel-
 latione nisi estis, cognoscite fore ut,

VERS. 12. « Idcirco propter vos Sion quasi ager
 aretur, et Hierosolyma **1492** ut pomorum custo-
 dia sit, et mons templi in lucum salus (redigat-
 tur). » Tanta, inquit, solitudo huic urbi clarissimæ
 inferretur, ut domus divina plantis compleatur, et
 saltus similis sit: loca vero intra muros, quæ olim
 cultum frequentia angusta erant, similiter ut ægri,
 qui extra mœnia sunt, arentur, et in eis sementes
 fiant, ita ut nihil Hierosolyma a pomorum custo-
 dia differat, quæ post fructuum perceptionem, cu-
 stode domum reverso, deserta manet. Hæc vero
 sub Nabuchodonosore quidem finem sortita sunt,
 cum capta urbe habitatores una cum rege captivos

VARIÆ LECTIONES.

³⁰ Α ἑπακούων. ³¹ Α Ἐν μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχύον, x. τ. λ. ³² οἴκῳ. Des. in A. ³³ C ἐμπιπλάμενος.
³⁴ C ταῦτα. ³⁵ Α ἡμᾶς.

abduxisset; sed exactius prophetiæ finem videre est, post rabiem et insaniam, qua Judæi adversus Salvatorem nostrum exarserunt. Nam in hunc usque diem celebre templum illud funditus eversum, et in tantam solitudinem reductum est, ut qui vident ignorent quis fuerit sanctorum olim locus. Sic ergo divina gratia de illo templo per os prophetæ vaticinans, Ecclesiæ, quæ in Dominum nostrum Jesum Christum credidit, splendorem ac celebritatem præmonstrat. Loquitur autem in hunc modum :

CAP. IV.

VERS. 1-3. « Et erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, paratus super verticem montium, et elevabitur super colles, et festinabunt ad eum populi. Et ibunt gentes multæ, et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini : et in **1493** domum Dei Jacobi, et ostendent nobis viam ejus, et ambulabimus in semitis ejus. Quia e Sione exhibit lex, et verbum Domini ex Hierosolyma. Et judicabit inter populos multos, et redarguet gentes fortes usque in longinquum. » Usque ad extremas enim terras evangelica et divina prædicatione permanavit, juxta Domini prædicationem, quæ in sacris Evangelii habetur. « Prædicabitur enim, inquit, hoc Evangelium omnibus gentibus, in testimonium ipsis ¹. » Tum etiam sanctis apostolis præcepit, dicens : « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti : docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis ². » Hæc lex evangelica, et sermo apostolicus, inceptisset, omnem terrarum orbem pervasit, cum fide accedentibus irrigationem afferens. Videre autem licet in mediis urbibus, et vicis, et agris, locisque remotissimis, ædes sacras exædificatas, magnitudine et pulchritudine præcellentes, ita ut ipsis quoque montibus editissimis illustriores sint, et magis conspicuæ. Quod si quisquam colles et montes intelligere velit templa infestissimorum dæmonum, in his olim ædificata, sic etiam sensum propheticum veritati congruentem inveniet. Siquidem hæc radicibus evulsa et funditus deleta sunt : Dei vero templa, et multitudo, et pulchritudine cæli stellas æmulantur. At Judæi hæc ita intelligere nolunt; sed hanc aiunt esse Babylonici reditus prædicationem. **1494** Et quidem nihil mirum est, illos, stupidi cum sint, hoc modo intelligere; nam aliis eorum ineptiis convenit etiam hæc circa prophetiam istam hallucinatio. Quod autem quidam etiam doctores pietatis eandem interpretationem

τὴν πόλιν ἐλὼν σὺν τῷ βασιλεὶ τοὺς ἐνοικοῦντας αἰχμαλώτους ἀπήγαγεν· ἀκριβέστερον δὲ ἔστιν ἰδεῖν τῆς προφητείας τὸ τέλος μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων λύτταν καὶ μονίαν γενημένην. Ἄχρι γὰρ τοῦ παρόντος ὁ πικροθύλλητος ἐκείνος νεὸς ἐκ βῆθρων ἀνασπασθεὶς ἐρημία παντελεῖ παρεδόθη, ὡς ἀγνοεῖν τοὺς ὄρωντας, ποῖος ἦν τῶν πάλαι ἁγίων ὁ τόπος. Οὕτω τοίνυν ἡ θεία χάρις διὰ τῆς προφητικῆς γλώττης τὰ περὶ ἐκείνου προαγορεύσασα τοῦ νεῶ, τῆς εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πεπιστευκυίας Ἐκκλησίας προθεσπίζει τὴν περιφάνειαν. Λέγει δὲ οὕτως·

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

α'-γ'. « Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ²⁶ ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου, ἔτοιμον ἐπὶ κορυφᾶς ²⁷ τῶν ὄρεων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπερφᾶνω τῶν βουνῶν, καὶ σπεύσουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοί. Καὶ κορευούσονται ἔθνη πολλά, καὶ ἔρουσι· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ ²⁸ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ δεΐξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ· ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Καὶ κρινεῖ ἀναμέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει ἔθνη ἰσχυρὰ ἕως εἰς ²⁹ μακρὰν. » Μέχρι γὰρ τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς τὸ εὐαγγελικὸν καὶ θεῖον διέδραμε κήρυγμα, κατὰ τὴν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις φερομένην τοῦ Κυρίου πρόβησιν. « Κηρυχθήσεται γὰρ, ἔφη, τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. » Καὶ τοῖς ἁγίοις δὲ ἀποστόλοις παρηγγύησε, λέγων· « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. » Οὕτως ὁ εὐαγγελικὸς νόμος, καὶ ἀποστολικὸς λόγος, ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, οἶον ἀπὸ τινος πηγῆς ἀρέζαμενος, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμε, τοῖς μετὰ πίστεως προσιοῦσι τὴν ἀρδεῖαν προσφέρων. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ τοὺς θεῖους οἴκους ἐν μέσῳ καὶ πόλεων, καὶ κωμῶν, καὶ ἀγρῶν, καὶ ἐσχατιῶν διακειμένους, καὶ μεγέθει, καὶ κάλλει διαπρέποντας, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν ὑψηλοτάτων ὄρων ἐπισημοτέρους εἶναι, καὶ περιφανεστέρους. Εἰ δὲ καὶ βουνούς καὶ ὄρη, τὰ πάλαι ἐν τούτοις τῶν ἀλαστόρων δαιμόνων τεμένη νοῆσαι τις ἐβελήσσει, καὶ οὕτως εὐρήσει τὸν προφητικὸν λόγον ἀληθεῖα κοσμούμενον· τὰ μὲν γὰρ ἐκ βῆθρων ἀνεσπασμένα, φρουδὰ ἔστι παντελῶς· αἱ δὲ θεοὶ ναοί, τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος μιμούνται. Ἰουδαῖοι δὲ ταῦτα νοεῖν οὐκ ἐθέλουσιν οὕτως, ἀλλὰ τῆς ἐκ Βαβυλωνῶν ἐπακόλου πρόβησιν ταῦτα εἶναι φασί· καὶ τὸ μὲν ἐκείνους ἡλιθίους ὄντας οὕτω νοεῖν, θαυμαστὸν οὐδὲν· συμβαίνει γὰρ αὐτῶν ταῖς ἄλλαις παρανομασίαις ³⁰ καὶ ὁ περὶ τήνδε τὴν προφητείαν πλάνος·

¹ Matth. xxiv, 14. ² Matth. xxviii, 19, 20.

VARIE LECTIONES.

²⁶ Supra, t. I, p. 1509, ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις. ²⁷ κορ. A præm. τὰς. ²⁸ εἰς τ. ὄρ. Κυρ. καὶ. Des. in A. ²⁹ εἰς. Des. in A. ³⁰ C παρανομασίαις.

τὸ δὲ καὶ τινὰς τῶν τῆς εὐσεβείας διδασκάλων τὴν αὐτὴν ἑρμηνείαν ἐνθεῖναι τοῖς οἰκείοις συγγράμμασιν, οὐκ ἀνεκτὸν, οὐδὲ συγγνώμης ἄξιον εἶναι μοι δοκεῖ. Ποῖα γὰρ ἔθνη καὶ πελάζοντα, καὶ πόρρωθεν ἀποικισμένα, μετὰ τὴν ἐπάνοδον συνέδραμον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ναδὸν, τὸν ἐκείνων ἀσπαθάμενα νόμον, καὶ τὸν ἐκείθεν ἐκπορευόμενον ἀγαπήσαντα λόγον; Ἀναμέσον δὲ ποίων ἐθνῶν, ἢ λαῶν παμπόλλων, οὗτος ὁ λόγος διέκρινε, τὰ κακῶς ὑπ' αὐτῶν γινόμενα διελέγων; Καὶ τὰ ἐπαγόμενα δὲ, ἀντικρὺς τῆς ἑρμηνείας ἐκείνης διελέγει τὸ ψεῦδος· μετὰ γὰρ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ὡς καὶ τοῖς οὕτω νενοηκῶσι δοκεῖ, καὶ Γῶγ καὶ Μαγῶγ μετὰ πλείστων ἐθνῶν ἐπεστράτευσαν Ἰουδαίῳ, καὶ οἱ περίοικοι δὲ πάντες αὐτοὺς πολεμοῦντες διετέλεσαν, ἔθνη μὲν Ἰδουμαῖοι, καὶ Ἀρμανῖται, καὶ Μωάβῖται· ἐκείθεν δὲ ἀλλόφυλοι καὶ Σαμαρείται· καὶ ὀλίγου δὲ διεληθόντος χρόνου, τὰ Μακεδονικὰ αὐτοῖς ἐπέστη κακὰ, ἃ τῶν Μακκαδαίων αἱ συγγραφαὶ περιέχουσιν. Ἐνταῦθα θεῖαν.

« Κατακόψουσι γὰρ τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἀροτρα, καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν εἰς ὄρεα, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ ἄρη ἔθνος ἐπὶ ἑθνος μάχαιραν, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ μάθωσι πολεμεῖν. (δ.) Καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπέλου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω συκῆς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν. » Καὶ δεικνύς τῶν εἰρημένων τὸ ἀψευδές, τοῦ εἰρηκότος τὸ ἀξιοπίστον ὄφλον ποιεῖ τοῖς ἀκούουσι. « Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου παντοκράτορος ἐλάλησεν ταῦτα. » Τότε δὴ, τότε εἶ. « Πάντες οἱ λαοὶ πορεύονται ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ πορευσόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἐπέκεινα. » Ὅτι μὲν οὖν τούτων οὐδὲν Ἰουδαίῳ ἀρμόττει, τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· οἱ μὲν γὰρ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκδηθέντες, μέτοικοι τῆς οἰκουμένης ἐγένοντο, σποράδες ἀλώμενοι, καὶ τὴν κατὰ νόμον λειτουργίαν ἐκπληροῦν οὐ δυνάμενοι· ὁ δὲ προφητικὸς λόγος ὑποχνεῖται, τοὺς πεπιστευκότας ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, πορεύεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα. Ὅτι δὲ τὸν μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν προσημαίνει ταῦτα καιρὸν, πάλιν τὰ πράγματα μονοσυχί φωνῆ ἀφείντα τὴν μαρτυρίαν παρέχεται. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς Ῥωμαίων βασιλείας, συχναὶ τῶν ἐθνῶν κατ' ἀλλήλων ἐπαναστάσεις ἐγένοντο, ἅτε δὴ καθ' ἕκαστον ἔθνος τῆς βασιλείας μεμερισμένης. Πάσης δὲ τῆς ἡγεμονίας εἰς Ῥωμαίους μετατεθείσης, καὶ τῆς καθ' ἕκαστον ἔθνος βασιλείας ἐπὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίας ἀναιρεθείσης, εἰρήνη βαθεῖα κατέσχε τὴν οἰκουμένην, ὡς μὲν κατ' ἔθνος κατ' ἔθνος ἐπιστρέφειν, ἀλλὰ διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν θεοθεν εἰρήνην, εἰς ὄργανα γεωργικὰ μεταβαλεῖν τὰ πολεμικὰ, καὶ τῇ γηπονίᾳ προσέχοντα, τῶν ἐντεῦθεν ἀδωῶς ἀγαθῶν ἀπολαύειν. Καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ ἅπασιν ἐπιτηδεύμασιν ὡς ἐν εἰρήνῃ προσέχουσιν, οἱ μὲν ταῖς παντοδαπαῖς χρώμενοι τέχναις, οἱ δὲ ἐμπορίαν καὶ ναυτιλίαν αἰρούμενοι, οἱ δὲ τῆς τελειότητος ὀρεγόμενοι, τὴν θεῖαν ὁδὸν, καὶ τοῦ Δεσπότου τὴν θεραπείαν, ὑπορρέοντων ἡ κερδῶν προαιρούμενοι, καὶ τῇ αἰώνιον ἐντεῦθεν κληρονομοῦντες ζωὴν. Τούτοις ἐπάγει·

VARIAE LECTIONES.

¹¹ ἐπ'. A πρὸς. ¹² ὑπ. C πρῶτι. τῶν.

in sua scripta inseruerint, id verò non ferendum mihi, nec venia dignum videtur. Quænam enim gentes, aut vicinæ, aut longius dissitæ, in Judæorum templum post reditum accurrerunt ad leges eorum accipiendas, et verbum illinc exiens amplectandum? Inter quasnam vero gentes, populosve plurimos, verbum hoc iudicavit, eorum malefacta reprehendens? Sed illa etiam quæ subsequuntur aperte illius interpretationis falsitatem refellunt; nam post reditum a Babylone, et his etiam placet qui sic interpretati sunt, et Gog et Magog, cum plurimis gentibus in Judæos irruerunt: et finitimi omnes continenter cum eis bella gesserunt, hinc quidem Idumæi, et Ammonitæ, et Moabitæ, illinc vero alienigenæ et Samaritæ: et non multo post Macedoniæ illis clades obtigerunt, quas Machabæorum historia continet. Hoc autem loco propheticus sermo altissimam pacem promittit.

« Concident enim gladios suos in aratra, et hastas suas in falces, et non amplius attollet gens contra gentem gladium, et plane non discent belligerare. (Vers. 4) Et requiescet unusquisque sub vite sua et unusquisque sub ficu sua, et non erit qui exterreat. » Et verborum veritatem asserens, dicentis auctoritatem **1495** auditoribus planam facit. « Os enim Domini omnipotentis locutum est hæc. » Tunc nimirum, tunc:

Vers. 5. « Omnes populi ibunt, unusquisque viam suam: nos autem ibimus in nomine Domini Dei nostri, in æternum, et ultra. » Nihil igitur ex his ad Judæos accommodari posse, res ipsæ testantur. Ili enim Hierosolyma ejecti, orbis terrarum facti sunt inquilini, dispersi et errabundi, consentaneum legi ministerium exsequi non valentes. Propheticus vero sermo promittit eos qui crediderint in nomine Domini ituros esse in æternum, et ultra. Tempus autem post Domini adventum securum hæc præsignificare, res ipsæ iterum peneloquentes testimonium præbent. Nam ante constitutum Romanum imperium crebri inter se gentium motus fiebant, quia singulis nationibus divisa erant regna. At principatu omni ad Romanos translato, et singularum gentium regnis sub Salvatoris nostri adventum deletis, summa pax toto orbe terrarum dominata est, ita ut non amplius gens in gentem insurgat, sed ob pacem divinitus factam, bellica instrumenta in rustica convertant, et agris colendis dantes operam, perceptis hinc bonis tuto fruuntur. Sed et alia omnia munia exercent, quæ obiri in pace solent, et alii variis artibus vacant; alii mercaturam et navigationem sectantur, alii perfectionem appetentes, viam divinam, Domini cultum fluxis lucris anteponunt, et æternam **1496** inde vitam adipiscuntur. His subdit:

VERS. 6, 7. Ἐν diebus illis et tempore illo, congregabo eam quæ contrita est, et ejectam suscipiam, eosque quos repuleram. Et efficiam ut quæ contrita erat, habeat reliquias, et quæ repulsa erat fiat gens fortis. Et docens aperte se non de Judæis hæc dicere, apposuit: « Et regnabit Dominus super eos in monte Sionis, ab hoc inde tempore usque in perpetuum. » Si nimirum Judæorum regnum in Sione permansit, et assidue æterna Dei procuracione potiuntur, jure Judæi banc sibi prophetiam vindicant, et qui hæc sicut illi accipiunt, cum illis consentiunt. At si Judæorum olim regnum extinctum est, proculque ab Hierosolyma habitantes in servitute vivunt, Deique procuracione spoliati sunt, et nugari designant Judæi, et Ecclesiæ doctores veritati astipulentur. *Contritam* enim et *ejectam*, animas pietati servientes vocat, propter quas unigenitum Dei Verbum homo factum, in terra apparuit et cum hominibus versatum est¹. Atque horum idem ipse testis est, ad Judæos verba faciens: « Non est opus medico valentibus², » Et: « Non veni vocare justos, sed peccatores, ad poenitentiam³. » Unde publicanum, et meretricem, * et latronem, ac similes congregans, et eorum mores in melius commutans, Ecclesiam sanctam constituit, eis imperans ab hoc inde tempore usque in perpetuum. Hoc modo de Ecclesia gentium **1497** vaticinatus propheta, ad sermones contra Hierosolymam redit.

αὐτῶν. Οὕτω τὰ περὶ τῆς ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησίας σαλήμ ἐπανερχεται λόγους.

VERS. 8. « Et tu, turris gregis squalens, filia Sion, ad te veniet et ingredietur principatus, primum regnum Babylonis. » Ita etiam beatus Isaias, vel ejus potius ore Deus universorum, tropice eam nominat. Cum enim dixisset: « Plantavi vineam Sorech, et torcular extruxi in ea, » subjunxit: « Et turrim ædificavi in medio ejus, » templum sic appellans, per quod vineam custodire videbatur. Hanc Michæas turrim *squalidam* vocat, propter habitantium impietatem. Nam vivendi rationis secundum legem compositæ nitorem inquinantes, iniquitatem suam tanquam sordes quasdam introduxerunt. His minatur Babyloniorum exercitum: quorum gubernacula statim ut Nabuchodonosor suscepit, bellum movit, tertio anno regni Joacimi. Quare regnum illud *primum principatum* nominavit, quia simul ac rex factus est Nabuchodonosor, bellum intulit. Deinde per ironiam interrogat:

VERS. 9. Et nunc quare cognovisti malum? nunquid rex non erat tibi, aut consilium tuum periit,

¹ Baruch. iii, 28. ² Matth. ix, 12. ³ Marc. ii, 17.

VARIE LECTIONES.

¹ A τῆ ἡμ. ἐκεῖνη, λέγει Κύριος, omissis illis καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνω. ² A ἐλεύσεται. ³ βαβ. Des. in A. ⁴ Σωρ. Des. supra, p. 198. Alii Σωρῆχ. ⁵ ἐν. Des. in A. ⁶ ἢ ἡ. B μή.

ζ', ζ'. Ἐν ταῖς ἡμέραις⁴⁵, καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνω, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ οὓς ἀπωσάμην. Καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρόν. Καὶ σαφῶς διδάσκων, ὡς οὐ περὶ Ἰουδαίων ταυτὰ φησι, προστέθεικε: « Καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὄρει Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα. » Εἰ μὲν οὖν διέμεινεν ἐν τῇ Σιών ἡ Ἰουδαίων βασιλεία, καὶ τῆς αἰωνίου καὶ διηνεκεῦς ἀπολαύσει παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων κηδεμονίας, εἰκότως καὶ Ἰουδαῖοι τὴν προφητείαν ἀρπάξουσι, καὶ οἱ παρακλησίως ἐκείνοις ταῦτα νενοηχότες συνομολογοῦσιν ἐκείνοις. Εἰ δὲ πέπαιται μὲν τῶν Ἰουδαίων πάλαι ἡ βασιλεία, πόρρω δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες δουλεύουσι, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας προφανῶς ἐγυμνώθησαν, μήτε Ἰουδαῖοι ληρῆτῶσαν, καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι: τῇ ἀληθείᾳ συνηγορεῖτωσαν. *Συντετριμμένην* γὰρ καὶ *ἀπωσμένην*, τὰς τῇ εὐσεβείᾳ δουλεύουσας προσαγορεύει ψυχὰς, δι' ἃς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐνανθρωπήσας ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναεστράφη. Καὶ τούτων μάρτυς αὐτὸς πρὸς Ἰουδαίους λέγων: « Οὐ χρειᾶν ἔχουσιν οἱ ἰσχυρόντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. » Καὶ, « Οὐκ ἔλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. » Διὸ τελώνην, καὶ πόρνην, καὶ ληστὴν, καὶ τοὺς τοιοῦτους συναγαγὼν, καὶ τὸν τούτων τρόπον εἰς τὸ κρεῖττον μεταβαλὼν, Ἐκκλησίαν ἀγίαν ἀπέφηνε, βασιλεύων αὐτῶν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως εἰς τὸν προθεσπίσας ὁ προφήτης, εἰς τοὺς κατὰ τῆς Ἱερου-

ς ἡ'. « Καὶ σὺ, πύργος ποιμνίου ἀυχμῶδης, θυγατὲρ Σιών, ἐπὶ σὲ ἦξει καὶ εἰσελεύσεται⁴⁶ ἡ ἀρχὴ, ἡ πρώτη βασιλεία Βαβυλῶνος⁴⁷. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ἰσαίας, μᾶλλον δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ τῆς ἐκεῖνου γλώττης, τροπικῶς αὐτὴν ὀνομάζει. Εἰρηκῶς γὰρ, ὅτι « Ἐφύτευσα ἀμπελον Σωρῆχ⁴⁸, καὶ προλήνιον ὠρυξα ἐν αὐτῷ », ἐπήγαγε: « Καὶ πύργον ὑκοδόμησα ἐν μέσῳ αὐτοῦ, » τὸν ναὸν οὕτω καλῶν, δι' οὗ φρουρεῖν ἐδόκει τὸν ἀμπελῶνα. Τοῦτον τὸν πύργον ὁ μακάριος Μιχαίας *αυχμῶδη* προσαγορεύει, διὰ τὴν τῶν οἰκητῶριον ἀσέβειαν: τῆς γὰρ ἐνόμου πολιτείας τὸ διειδὲς θολώσαντες, οἷον αὐχμὸν τινα τὴν οἰκίαν παρανομίαν ἐπεισήγαγον. Τούτοις τὴν Βαβυλωνίων ἀπειλεῖ στρατείαν: τούτων γὰρ εὐθύς τὰ σκῆπτρα Ἰαβὴν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἐπεστράτευσεν ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Ἰωακείμ. Διὸ καὶ ἀρχὴν πρώτην τὴν βασιλείαν ἐκείνην ὀνόμασεν, ὡς εὐθύς μετὰ τὴν τῆς βασιλείας χειροτονίαν τοῦ Ναβουχοδονόσορ ποιησάμενον τὴν στρατείαν. Εἶτα κατ' ἐλιονείαν πυνθάνεται:

θ'. « Καὶ νῦν ἵνατί ἔγνωσ κακὰ; μὴ βασιλεὺς οὐκ ἦν ἐν⁴⁹ σοί, ἢ ἡ⁵⁰ βουλὴ σου ἀπώλετο, ὅτι κατεκρά-

τησάν σου ⁴⁰ ὠδίνες ὡς τίκτους; ἢ Πόθεν, φησί, ἂ πεῖραν ἔλαβες τῶν κακῶν; Καὶ μὴν καὶ συμβούλους εἶχες τοὺς τὸ δέον εὐρεῖν δυναμένους, καὶ βασιλέα τοῦτου γε εἵνεκα ἤησας, ὥστε σου προκινδυνεύειν ἐν τοῖς πολέμοις· καὶ ἔλαβες δὲ παραυτίκα· εἶδωκα γάρ σοι τὴν αἴτησιν. Μάνθανε τοῖνον, ὡς οὐδὲν σε οἱ σύμβουλοι, οὔτε τῶν συμβούλων ἢ φρόνησις, οὔτε ἡ τοῦ βασιλέως ὀνήσει προστασία.

ι'. « Καὶ ὠδίνες, καὶ ἀνδρίζου, καὶ ἐγγίξε, ⁴⁰ θυγάτερ Σιών, ὡς ἡ τίκτουςα. » Δέχου, φησὶν, ὠδινούσης γυναικὸς παραπληρώεις ὀδύνας, καὶ ὁμοίως ἐκείνη, τὰ ἐπιόντα θεωμένη κακὰ, βάλλου ταῖς τῶν ἀληθῶν ἀκρίσι. « Διότι νῦν ἐξελεύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἤξεις ἕως Βαβυλώνας· ἐκεῖθεν ῥύσεται σε, καὶ ἐκεῖθεν λυτρώσεται σε ⁴¹ ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς σου ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. » Μὴ ἀναμείνης, φησὶν, νῦν τῶν ἐπιόντων σοι κακῶν τὴν ἀπαλλαγὴν· δεῖ γάρ σε ταύτης μὲν ἐξελαθῆναι τῆς πόλεως· ἀπαγομένην δὲ, ὡς ἔτυχες, ἐν ταῖς ὁδοῖς καταλύειν· ἐπὶ πλείστον δὲ οἰκῆσαι τὴν Βαβυλώνα, μετὰ χρόνον τῆς ἐλευθερίας τυχεῖν, καὶ εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐπανελθεῖν. Οὕτω τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῖς προθεσπίσας, περὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν ποιεῖται τὴν πρόβρῃσιν, ἃ μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῖς ἐπεστράτευσε.

ια', ιβ'. « Καὶ νῦν ἐπισυνήχθησαν ⁴² ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ, καὶ λαοὶ ⁴³ λέγοντες· Ἐπιχαρούμεθα, καὶ ἐπάρχομαι ἐπὶ Σιών οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. Καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν λογισμὸν Κυρίου, καὶ οὐ συνήκων τὴν βούλην αὐτοῦ, ὅτι συνήγαγεν αὐτοὺς ὡς δράγματα ἄλματος. » Συνάγει δὲ ὁ Θεὸς, οὐκ ἀναγκάζων καὶ βιαζόμενος, ἀλλὰ ταῖς ὀρμαῖς συγχωρῶν, καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ παραχωρῶν. Ταῦτα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους προφῆτας ἐρμηνεύσαντες ἐδιδάξαμεν.

ιγ'. « Ἀνάστηθι καὶ ἀλόα αὐτοῦ, θυγάτερ Σιών, ὅτι τὰ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾷ, καὶ τὰς ὀπλάς σου θήσομαι χαλκᾷ· καὶ κατατήξεις ⁴⁴ ἐν αὐτοῖς, ⁴⁵ ἔθνη, καὶ λεπτοὺς λαοὺς πολλοὺς, καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῷ ⁴⁶ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. » Τῆς γὰρ ἐμῆς ἀπολαύουσα προμηθείας, ὅσον οὐκ ἐκέραι σιδηρᾷ, καὶ χαλκαῖς ὀπλαῖς, κεχρημένη τῇ παρ' ἐμοῦ σοι χορηγούμενῃ δυνάμει, ἄρδην αὐτοὺς ἄπαντας ἀφανίσαις καὶ παραδώσεις πανωλεθρίᾳ· ἐμοὶ τὴν τούτων ἀνατιθεῖσα νίκην, καὶ διαβρόδην ὁμολογοῦσα, ὡς ἐγὼ σοι ταύτης γεγένημαι χορηγός.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

α'. Νῦν ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ ἐμφραγμῷ· συνόχην ἔταξεν ἐφ' ἡμᾶς ⁴⁷· ἐν βάθει πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ. ἢ Ἐκείνοι, φησὶν, οὐ ⁴⁸ προορῶντες τὸ τέλος, οἶδόν τι φραγμῷ τῇ

quia corripuerunt te dolores sicut parturientis? Undenam, inquit, in ærumnas incidisti? Etenim consiliarios habebas, qui quod opus esset invenire poterant, et regem idcirco a me expetieras, ut pro te belli pericula susceperet: quem et statim obtinisti, dedi enim tibi quod postulabas. Disce igitur neque consiliarios tuos neque consiliariorum tuorum prudentiam, neque regis præsidium tibi quidquam profuturum esse.

VERS. 10. 1498 « Dole, et viriliter age, et appropinqua, filia Sion, quasi parturiens. » Similiter, inquit, ut mulier vicina partui dolores excipe, et similiter ut illa, impendentia cernens mala, dolorum aculeis configere. « Quia nunc egredieris e civitate, et habitabis in campo, et venies usque ad ^B Babylonem: inde liberabit te, et redimet te Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum. » Ne, inquit, a malis nunc tibi impendentibus speres te liberatum iri. Hac enim urbe te expelli oportet, et cum abduceris, in itinere, ut casus feret, diversari: tum diutissime inhabitare Babylonem, et processu temporis libertatem consequi, et in patriam redire. Postquam vero captivitatem et reditum sic eis vaticinatus est, de Scythicis gentibus, quæ post reditum eis bellum intulerunt, prædictionem instituit.

VERS. 11, 12. « Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ, et populi multi, dicentes: Exultemus, et videant Sionem oculi nostri. Ipsi autem nescierunt cogitationem Domini, et non intellexerunt consilium ejus, qui congregavit eos ut manipulus areæ. » Congregat autem Deus, non cogens, neque violenter urgens, sed desiderii indulgens et libero arbitrio cede: s. Verum hæc, cum alios prophetas explanarem, docuimus.

VERS. 13. « Surge, et tritura eos, filia Sion, quia cornua tua ponam ferrea, et ungulas tuas ponam æreas, et comminues populos ¹⁴⁹⁹ multos, et consecrabis Domino multitudinem eorum, et robur eorum Domino universæ terræ. » Mea enim fruens providentia, tanquam cornibus ferreis et unguis æreis, robore utens tibi a me suppeditato, eos omnes prorsus perdes, funditusque delchis, victoriam mihi ascribens, quam ex eis referes ^D aperteque profitens me hanc tibi concessisse.

CAP. V.

VERS. 1. « Nunc obstruetur filia obstructione, angustiam posuit super nos: virga percutient super maxillam tribus Israelis. » Illi, inquit, sinem non prospicientes, tanquam sepe quadam, exercitu

VARIÆ LECTIONES

⁴⁰ A σοι. ⁴¹ καὶ ἐγγ. Des. in A et supra, pag. 1009. Abest etiam ab Hebr. et a veteri τῶν LXX versione. ⁴² σέ. Ex A suppl. ⁴³ A ἐπισυνήχθη. Ita quoque supra, p. 1009. C ἐπισυναχθήσεται. ⁴⁴ καὶ λαοί. A οί. Sic quoque supra, l. c. ⁴⁵ κατ. — πολλοὺς. Duplex h. l. coaluit interpretatio. In A des. ista, κατατ. ἐν αὐτ. ἔθνη, quæ etiam interpres Latinus omisit. ⁴⁶ C αὐταῖς. ⁴⁷ τῷ. Ex A suppl. ⁴⁸ C ὀμᾶς. ⁴⁹ οὐ. Id. σί.

urbem circumvallabunt, cum se capturos cum incolis sperantes, atque omni in habitatores insolentia se usuros sibi pollicentes. Hoc enim est quod dixit, « Virga percussit super maxillam, » quod ejusmodi plaga majorem ignominiam inurat. Verum ne timeas : nam protegeris, non propter æquitatem tuam, sed propter regem, qui ex te secundum carnem nasciturus est. Et hoc plane docens adjecit :

VERB. 2. « Et tu, Bethleem domus Ephrathæ, nequaquam minima es, ut sis in millibus Judæ : ex te mihi egredietur, qui sit princeps Israelis, et egressus ejus ab initio dierum sæculi. » Ne respicias, inquit, exiguum numerum incolarum, « o Bethleem. Causam enim habes, quare illustris habenda sis, qualem nulla urbs **1500** habet totius orbis : nam in te secundum carnem nascetur qui ante sæcula ex Patre est genitus, « cujus egressus ab initio. » Hoc vero Evangelii proœmio simile est : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : hoc erat in principio apud Deum. » Est etiam simile iis, quæ a Deo per Davidem dicuntur : « ex utero ante luciferum genui te. » Hic igitur, qui ante sæcula, qui in principio apud Deum fuit, Deus Verbum, et qui hinc exitus habet ab initio, in te, inquit, secundum carnem nativitatem capiet, te, quæ minima es ex millibus Judæ, splendidam et illustrem efficiens. Hoc vero etiam Judæi nostri temporis ad Zorobabelem accommodare ausi sunt, aperte veritatem oppugnantes. Neque erubescunt, cum audiunt, hujus egressum ab initio a diebus sæculi esse : at Zorobabel post captivitatem Babylone natus fuit, et a loco nomen sumpsit. Veteres autem Judæi non similiter ut isti hanc prophetiam intellexerunt : qui multis annis post Zorobabelem ab Herode interrogati : ubinam nasceretur Christus, hoc ei testimonium protulerunt. Hinc igitur patet perverse Judæos nostræ ætatis in hujus prophetiæ interpretatione versari. Sed horum insaniam relicta, ad ea quæ consequuntur explananda pergamus.

VERB. 5. « Propterea dabis eos usque ad tempus parientis : pariet, et reliquæ fratrum ejus revertentur ad filios Israelis. » Eousque, inquit, tolerabis, et curam tuam **1501** Judæis imperties, quoad pariens pepererit. Ecclesiam vero designat, de qua et Isaias clamat : « Lætare, sterilis, quæ non paris : erumpe et clama, quæ non parturis, quia plures filii desertæ quam ejus quæ habet vimum. » Qui autem, inquit, ex hac nascentur, conjungentur cum iis, qui ex Israele credunt. Ex Israele enim divinus apostolorum chorus exstitit,

¶ Joan. 1, 1, 2. ¶ Psal. cix, 3. ¶ Matth. 11, 4 seq. ¶ Isa. lrv, 1.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ C αττιαν. ¹⁰⁰ Καὶ σὺ. x. τ. λ. Hic locus ita fero ut Matth. 11, 6, leg. a Nostro allegatur infra, ad Hebr. vii, 14 et *Her. fab.* l. v, c. 14. ¹⁰¹ μή. Des. in. A. ¹⁰² δὲ οἱ νῦν. Ex C suppl. ¹⁰³ μετὰ—ἀριθμῶν. Deleta sunt ista in U. ¹⁰⁴ A δώσει. ¹⁰⁵ A αὐτούς.

στρατεία τὴν πόλιν περιβαλοῦσιν, αὐτὰνδρον αὐτὴν αἰρήσειν ἐλπίζοντες, καὶ πάτη παροινία κατὰ τῶν ἐνοικούντων χρήσεσθαι προσδοκῆσαντες. Τοῦτο γὰρ εἶπε, « Ῥάβδω πατάξουσιν ἐπὶ σιαγόνα, » ὡς τῆς τοιαύτης πληγῆς μείζονα τὴν ἀτιμίαν ⁹⁹ ἔχούσης. Ἄλλὰ μὴ δέσσης· τεύξη γὰρ κηδεμονίας, οὐ διὰ τὴν σὴν εὐνομίαν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἐκ σοῦ κατὰ σάρκα τεχθησόμενον βασιλέα. Καὶ τοῦτο σαφῶς διδάσκων ἐπέγαγε·

β'. « Καὶ σὺ ¹⁰⁰, Βηθλεέμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, μὴ ¹⁰¹ ὀλιγοστὸς εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται, τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ, καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. » Μὴ ἀποβλέψης, φησὶν, εἰς τὴν βραχύτητα τῶν ἐνοικούντων, ὧ Βηθλεέμ· ἔχεις γὰρ ἀφορμὴν εἰς περιφάνειαν, οἶαν οὐδεμία πόλις τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν σοὶ γὰρ κατὰ σάρκα τεχθήσεται ὁ πρῶτος αἰῶνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς, « οὗ αἱ ἐξοδοὶ ἀπ' ἀρχῆς. » Τοῦτο δὲ ἀντικρὺς τῷ τοῦ Εὐαγγελίου εἰσισε προομιλίῳ· « Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. » « Ἔοικε δὲ καὶ τοῖς διὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένους· « Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. » Οὗτος τοίνυν ὁ προαιώνιος, ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν, Θεὸς Λόγος, καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἐξόδους ἀπ' ἀρχῆς ἔχων, ἐν σοὶ, φησὶ, τὴν κατὰ σάρκα δέξεται γέννησιν, λαμπράν σε ποίῳν καὶ περιδύετον, τὴν ἐν ταῖς τοῦ Ἰούδα χιλιάσιν ἐλαττουμένην. Καὶ τοῦτο δὲ οἱ νῦν ¹⁰² Ἰουδαῖοι εἰς τὸν Ζοροβάβελ λαβεῖν τετολμήκασι, προφανῶς τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι. Καὶ οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀκούοντες, ὡς αἱ τούτου ἐξοδοὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος· ὁ δὲ Ζοροβάβελ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν τῇ Βαβυλῶνι τεχθεὶς, ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τὴν προσηγوریαν ἐδέξατο. Οἱ πάλαι δὲ Ἰουδαῖοι οὐ παρατήρησιν τούτοις τήνδε τὴν προφητείαν ἐνόησαν· ἀλλὰ μετὰ ¹⁰³ τὸν Ζοροβάβελ καὶ πολλὴν ἐπὶ ἀριθμῶν, ἐρωτηθέντες ὑπὸ Ἡρώδου, ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται, ταύτην αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν προσήνεγκαν. ἄλλοι τοίνυν εἰσὶν οἱ νῦν Ἰουδαῖοι κακούργοι περὶ τὴν ἐρμηνείαν. Ἄλλὰ τὴν τούτων ἄνοιαν καταλιπόντες, ἐπὶ τὰ συναχθῆναι ἐρμηνείας βαδίσωμεν.

γ'. « Διὰ τοῦτο δώσεις ¹⁰⁴ αὐτούς ἕως καιροῦ τικτούσης· τέξεται, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ¹⁰⁵ ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. » Μέχρι γὰρ τότε, φησὶ, μακροθυμήσεις, καὶ τῆς σῆς μεταδώσεις Ἰουδαίοις κηδεμονίας, ἕως ἂν ἡ τίκτουςα τέκη. ἄλλοι δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, περὶ ἧς καὶ Ἡσαίας βοᾷ· « Εὐφράνθητι, στεῖρα, ἡ οὐ τίκτουςα· ῥῆξον καὶ βήσον, ἡ οὐκ ὠδίνουσα· ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. » Τὰ δὲ ἐκ ταύτης τικτόμενα, φησὶ, τοῖς ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ πιστεύουσι συναφθήσεται. Ἐκ γὰρ τοῦ Ἰσραὴλ ὁ θεός

τῶν ἀποστόλων χορὴς, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐκλεγέντες ἑβδομηκοντα μαθηταί, καὶ οἱ μετὰ τὴν ἀνάστασιν κατὰ ταυτὸν εὐρεθέντες ἑκατὸν εἴκοσι, καὶ οἱ πεντακόσιοι, οἷς ὁμοῦ συνηγμένοι· ὁ Κύριος ἔφθη, καὶ οἱ τρισχιλιοί, καὶ οἱ πεντακισχιλιοί⁶⁸, οὗς ὁ ἀλιεὺς ἐσαγήνευσε Πέτρος, καὶ αἱ πολλαὶ μυριάδες, περὶ ὧν ὁ θεοπέσιος· Ἰάκωβος ἔφη τῷ θεοτάτῳ Παύλῳ· «Θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶ τῶν πιστευούτων Ἰουδαίων.» Μία τοίνυν, φησὶν, ἐντεῦθεν κάκειθεν Ἐκκλησία γενήσεται, καὶ ἐν τούτοις ὁ ἐκ Βηθλεὲμ Κύριος στήσεται.

δ. ι Καὶ ἔσται⁶⁹, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποιμνιον αὐτοῦ⁷⁰ ἐν ἰσχυρί Κυρίου, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ ὀνόματος Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσι· διότι νῦν μεγαλυνοῦσεται⁷¹ ἕως ἄκρου τῆς γῆς. » Καὶ ἔστιν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἰσχυρίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῷ Δεσποτικῷ σεμνυνομένην ὀνόματι, καὶ τὸ θεῖον ὄνομα πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης ὑμνούμενον. Πρὸ δὲ τῆς Δεσποτικῆς ἐπιφανείας, καὶ τοῦ σωτηρίου πάθους, καὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν, τούτων οὐδὲν δεῖξουσιν Ἰουδαῖοι γεγενημένοι. Ἐπειδὴ δὲ μακροῖς ὕστερον χρόνοις ταῦτ' ἤμαλλεν ἔσεσθαι, ἀπὸ τῶν κατ' ἐκείνους τὴν καιρὸν γενησομένων πιστοῦται τὴν πρόρρησιν. Ἰνα γὰρ μάθητε, φησὶν, ὡς ἀληθῆ τὰ προτεθεσπισμένα, ἐνέχυρον ἐκείνων λάβετε τὰ παρόντα. Ἐπελθόντα γὰρ ἑμὶν τὴν Ἀσσύριον καταλύσω, καὶ βαθεῖαν ὑμῖν τὴν εἰρήνην δωρήσομαι.

ε'. ι Καὶ ἔσται αὕτη ἡ⁷² εἰρήνη, ὅταν ὁ Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν. ι Δώσω γὰρ ὑμῖν εἰρήνην⁷³ ἐπελθόντος ἐκείνου, παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα.

ι Καὶ ἐπιγεροῦσονται⁷⁴ ἐπ' αὐτὸν ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δῆγματα ἀνθρώπων. (ς.) Καὶ ποιμανοῦσι τὸν Ἀσσοῦρ ἐν βομφοῖσι, καὶ τὴν γῆν Νεβρώδ⁷⁵ ἐν τῇ⁷⁶ τὰφρῳ αὐτῆς· καὶ ῥύσεται σε ἐκ τοῦ Ἀσσοῦρ, ὅταν ἐπέλθῃ⁷⁷ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ⁷⁸ τὰ ὄρια ὑμῶν. » Ἐντεῦθεν σαφῶς ἀδιδάχθημεν, ὡς καὶ τῆς Βαβυλώνας ὁ Ἀσσύριος ἐδασιλευσέν· ὁ γὰρ Νεβρώδ, ὡς ὁ μακάριος ἰδοῦσε Μωσῆς, τυραννίδι χρησάμενος, τὴν Βαβυλώνα πρώτην ὑποχείριον ἔσχεν. ι Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ Βαβυλῶν⁷⁹, Ὁρέχ, καὶ Χαλάνη. » Ἐπτά δὲ αὐτῷ, φησὶ, βασιλέας ἐπαναστήσω (ποιμένας γὰρ τοὺς βασιλέας καλεῖ), καὶ ὀκτὼ πληγαῖς αὐτὸν ἀνθρωπίναις περιβαλῶ. Λέγει δὲ τὰς κατ' αὐτοῦ γεγενημένας πολεμικὰς προσβολὰς. Ταύτας γὰρ δῆγματα ἀνθρώπων καλεῖ. Σημαίνει δὲ κατ' αὐτὸν⁸⁰ καὶ τῆς Βαβυλώνας τὴν ἄλωσιν. Νῦν μὲν γὰρ, φησὶ, τούτων τοιούταις περιβαλῶ κακοῖς· μετ' ὀλίγον δὲ, καὶ τὴν τοῦτον διαδεξόμενον, καὶ τὴν Βαβυλώνα βασιλεῖα πάλιν ἀποφανοῦντα, παντελῶς καταλύσω,

⁶⁸ Act. xxi, 20. ⁷⁰ Gen. x. 10.

VARIAE LECTIONES.

⁶⁸ καὶ οἱ π. Ex C suppl. ⁶⁹ εἴ. A στήσεται. ⁷⁰ τ. π. αὐτ. Des. in A. ⁷¹ A μεγαλυνοῦσονται, et deinde, ἄκρων. ⁷² αὕτη ἡ. A αὕτη. ⁷³ καὶ — ὑμῶν. Des. in A. ⁷⁴ εἴρ. C addit, φησὶν. ⁷⁵ A ἐγεροῦσονται, omisso, ἐπ' αὐτόν. ⁷⁶ Νεβρ. A πρωτ. τοῦ. ⁷⁷ A τῷ. ⁷⁸ A εἴθ. ⁷⁹ ἐπὶ. Ex A et C suppl. ⁸⁰ C Βαβυλώνας. ⁸¹ C κατὰ ταῦτόν.

PATR. GR. LXXXI.

56

A et qui post eos electi sunt a Domino septuaginta discipuli, et qui post resurrectionem in unum congregati fuerunt centum ac viginti, et quingenti quibus simul congregatis Dominus apparuit : et tria millia, et quinque millia, quos piscator Petrus piscatus fuit : multaque millia, de quibus divinus Jacobus dixit Paulo divinissimo : « Vides, frater, quot millia sint in Judæis qui crediderunt ». Una igitur, inquit, hinc et illinc Ecclesia efficietur, et in his ex Bethleemo natus Dominus stabit.

VERS. 4. « Et videbit, et pascet gregem suum in fortitudine Dominus, et in gloria nominis Domini Dei sui erunt : quia nunc magnificabitur usque ad terminos terræ. » Et videre licet sacrosanctam Dei Ecclesiam de Dominico nomine gloriari, Deique nomen ubique terra marique laudibus celebrari. Quorum nihil demonstrabant Judæi factum fuisse ante adventum Domini, et Salvatoris passionem, et gentium vocationem. Quoniam autem post longum tempus hæc futura erant, ex iis quæ illo tempore eventura essent prædictioni fidem facit. Ut enim cognoscatis, inquit, quam vera vaticinia 1502 mea sint, eorum pignus habete præsentia. Bellum enim vobis inferentem Assyrium perdam, et pacem altissimam vobis largiar.

VERS. 5. « Et erit hæc pax, cum Assyrius supervenerit in terram vestram, et cum ascenderit super regionem vestram. » Dabo enim vobis pacem, cum ille supervenerit, præter omnem humanam spem.

« Et insurgent super eum septem pastores, et octo plagæ hominum. (VERS. 6.) Et pascent Assyrium gladio : et terram Nemrod in fovea ejus : et liberabit te ab Assyrio, cum veniet super terram vestram, et cum ascenderit super terminos vestros. » Per hæc aperte edocti sumus, etiam in Babylone regnasse Assyrium. Nemrod enim, ut beatus Moses docuit, tyrannide usus, primo Babylonem sibi subiecit. « Fuit autem, inquit, principium regni ejus Babylon, Orech, et Chalane ». Septem vero, ait, in eum reges concitabo (pastores enim reges vocat), et octo plagis humanis illum implicabo. Bellicos vero etiam impetus dicit in eum factos : hos enim vocat morsus (sen plagas) hominum. Ac pariter significat etiam Babylonis expugnationem. Nunc quidem, ait, in ejusmodi mala eum conjiciam. Brevi post vero eum, qui ei successerit, et Babylonem urbem regiam constituerit, funditus perdam : nec ei proderunt muri fortissimi, neque extra ductæ circa 1503 muros

fossæ. Tu vero ab his liberaberis, non tunc modo, cum in eos alios hostes concitabo: sed hoc etiam tempore, quo multis cum copiis urbem tuam oppugnant. Nunc enim angelica opera occultam illis pigniciem inferam. Postquam in hunc modum, quæ gesta tunc fuerant, velut pignora dedit eorum quæ postea futura essent: ad illa rursus transfert sermonem, docetque, quemadmodum qui in Bethleemo nato Domino crediderunt sacri apostoli, et cum his divinæ prædicationi designati ministri, ceteris gentibus evangelicam doctrinam sicut allaturi. Sic autem ait

VERS. 7. « Et erunt reliquæ Jacobi in gentibus in medio populorum multorum, quasi ros a Domino cadens, et quasi agni super gramen, ut non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum. » *Reliquias* vero ubique vocat eos qui salvi facti sunt. Sic et alibi: « Si fuerit numerus filiorum Israelis ut arena maris, reliquæ salvabuntur ». » Perinde igitur, inquit, ut ros de cælo delapsus, il qui crediderunt, et evangelicam prædicationem gentibus attulerunt, orbem terrarum irrigabunt: et quemadmodum esurientes agni gramen depascunt, sic hi graminis insar innatam in incuhis mentibus impietatem facile destruent, ut non amplius tales hominum cœtus inveniantur. Quia vero dæmones insanabiles permanserunt, jure Spiritus sanctus cum exceptione prædictionem fecit: « Ut non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum. » **1504** Ut nullus, inquit, de cætero ex impiis hominibus conflatus cœtus inveniat. Et quia rori et agnis eos comparavit, et per hæc potestatem illis a Deo datam non satis expressit, aliam dictis similitudinem adjicit.

VERS. 8. « Et erunt reliquæ Jacobi in gentibus in medio populorum multorum, quasi leo inter jumenta in saltu, et quasi catulus leonis in gregibus pecorum, quomodo si pertranseat, et dividens rapiat, et non sit qui eruat. » Apostolorum enim proemia rori stillanti similia erant, et velut agni impietatis gramen depascebant doctrina et miraculis, tanquam agni in medio luporum versantes, juxta Domini prædictionem. « Ecce enim, inquit, mitto vos, sicut oves in medio luporum ». » Post hæc vero, cum orbis terræ prædictionem suscepisset, et duces ac reges Ecclesiæ ascripti essent catalogo, veritatis hostes metus invasit. Et hi quidem, jumentorum similes facti, metuet horrore complentur, nullum ulla ex parte adiutorem habentes.

* Isa. x, 22; coll. Rom. ix, 27. y Matth. x, 16.

VARIÆ LECTIONES.

^{7b} C. τούτους. ^{8b} εν τ. εθν. Des. in A. ⁸¹ Α πίπτουσα. ⁸² Α συναχθῆναι, μηδὲ εἶς. ⁸³ Α ὑπόλειμμα. ⁸⁴ τοῖς. Des. in A. ⁸⁵ ἐξαιρ. In C sequitur, vers. 9. ⁸⁶ C ἀρνεῖαι. ⁸⁷ πρ. C ἀρνεῖς.

καὶ οὐδεμίαν ἔθνησιν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἰσχυροτάτων τειχῶν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἐξωθεν περιθεούσης εὐρήσει τάφρου· σὺ δὲ τούτων ἀπαλλαγῆσθαι, οὐ τότε μόνον, ὅταν αὐτοῖς ἄλλους πολεμίους ἐπαναστήσω, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡμῶς πολλῆ χρώμενοι στρατεία κατὰ τῆς σῆς παραγίνονται πόλεως· νῦν γὰρ αὐτοῖς ἀόρατον δι' ἀγγελικῆς ὑπουργίας ἐπάξω τὸν θάνατον. Οὕτω τῶν ὑστερον ἐσομένων ἐνέχυρα δεδωκώς τὰ τότε γενόμενα, ἐπ' ἐκεῖνα πάλιν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ διδάσκει, ὅπως τῷ ἐν Βηθλεὲμ γεννηθέντι Κυρίῳ πεπιστευκότες, οἷ τε ἱεροὶ ἀπόστολοι καὶ οἱ μετὰ τούτων ^{7b}, τοῦ θεοῦ κηρύγματος προχειρισθέντες διάκονοι, τοῖς ἀλλογενέσιν ἔθνεσι τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν προσοίσουσι. Φησὶ δὲ οὕτως·

Ζ'. « Καὶ ἔσται τὸ ὑπόλειμμα τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ^{8b} ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς δρόσος παρὰ Κυρίου ἐπιπίπτουσα ⁸¹, καὶ ὡς ἄρνες ἐπ' ἀγρωστίν. ὅπως μὴ συναχθῆ ⁸² μηδεὶς, μηδὲ ὑποστῆ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. » *ὑπόλειμμα* δὲ πανταχοῦ τοὺς σεωσμένους καλεῖ. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ· « Ἐάν ἦ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. » Οὕτω τοῖσιν, φησὶν, οἱ πεπιστευκότες, καὶ τὸ εὐαγγελικὸν τοῖς ἔθνεσι διαπορθμύοντες κήρυγμα, δρόσου δίκην οὐρανόθεν φερομένης τὴν οἰκουμένην ἀρδύσουσι· καὶ καθάπερ ἄρνες πεινῶντες δαπανῶσι τὴν ἀγρωστίν, οὕτως οὗτοι τὴν ἀγρώσεως δίκην ταῖς κεχρωσμέναις ψυχαῖς ἐμφορμένην ἀσέβειαν βρῆδιν καταναλώσουσιν, ὥστε μηκέτι τοιοῦτον ἀνθρώπων σύλλογον εὐρεθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ δαιμόνες ἀνήκεστα νεσοῦντες διέμειναν, εἰκότως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μετὰ διορισμοῦ τῆς προρρήσιν ἐποίησατο· « Ὅπως μὴ συναχθῆ μηδεὶς, μηδὲ ὑποστῆ ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων. » Ὄστε, φησὶ, μηδένα σύλλογον ἐξ ἀσέβων ἀνθρώπων συνελεγμένων εὐρεθῆναι λοιπόν. Καὶ ἐπειδὴ δρόσω καὶ ἀρνεῖς αὐτοῖς ἀπέλειψαν, τὴν δεδομένην δὲ αὐτοῖς δύναμιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τούτων οὐκ ἀποχρώντως ἐδήλωσε, καὶ ἄλλην τοῖς εἰρημένοις εἰκόνα προστίθει.

η'. « Καὶ ἔσται τὸ κατάλειμμα ^{8b} τοῦ Ἰακώβ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐν μέσῳ λαῶν πολλῶν, ὡς λέων ἐν τοῖς ⁸² κτήνεσι τοῦ ὄρου, καὶ ὡς σκύμνος ἐν ποιμνίοις προβάτων, ὃν τρόπον ὅταν διέλθῃ, καὶ διαστείλας ἀρπάσῃ, καὶ μὴ ἦ ὁ ἐξαιρούμενος ⁸³. » Τὰ μὲν γὰρ προοίμια τῶν ἱερῶν ἀποστόλων δρόσω ἐφίκει φερομένη, καὶ ὡς ἄρνες ⁸⁴ δὲ τὴν τῆς ἀσεβείας ἀγρωστίν ἐδαπάνων διδασκαλίᾳ καὶ θαύμασιν, ὡς ἄρνες ἐν μέσῳ λύκων πολιτευόμενοι, κατὰ τὴν προρρήσιν τοῦ Δεσπότη. « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ⁸⁷ ἐν μέσῳ λύκων. » Μετὰ δὲ ταῦτα, δεξαμένης τῆς οἰκουμένης τὸ κήρυγμα, καὶ στρατηγῶν καὶ βασιλέων τὸν τῆς Ἐκκλησίας πληρούντων κατάλογον, εἰς τοὺς τῆς ἀληθείας ἐναντίους μετέθη τὸ ἔδος· καὶ οἱ μὲν κτήνεσιν εἰκότες, δειμαίνουσα

τα καὶ φρίττουσιν, οὐδένα οὐδαμῶθεν ἐπίκουρον ἔχον-
τες· οἱ δὲ τῶν εὐαγγελικῶν ὑποφῆται δογμάτων,
λεόντειον ἐνδεικνύμενοι φρόνημα, σὺν παρῶσι
πολλῇ τῷ τῆς ἀληθείας καταγωνίζονται λόγῳ τοῦς
συνηγῶρους τοῦ ψεύδους. Τότε, φησὶν,

θ'. « Ὑψωθήσεται ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς θλίβοντάς
σε, καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται. »
Οὐκέτι γὰρ σὺ παρ' ἐκείνων ἐξελαύνη, ἀλλὰ σὺ τὰ
ἐκείνων καταλύσεις τεμένη. Οἱ μὲν οὖν πεπιστευκό-
τες τοῦ Ἰσραὴλ, ταύτης τεύζονται τῆς δυνάμεως·
οἱ δὲ τῇ ἀπιστίᾳ προσμείναντες, τῆς οἰκείας ἔρημοι
καταστήσονται βασιλείας, καὶ οὔτε ἱππικὸν ἔξουσιν,
οὔτε πεζὸν στρατιωτικόν, οὔτε πόλεις τεύξουσιν ὡχυ-
ρωμένας. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, φησὶ, πρὸς καλὸν σοι
γενήσεται. « Ἐξολοθρεύσου⁸⁸ γὰρ, φησὶ, τὰ φάρ-
μακά σου ἐκ τῶν χειρῶν σου, καὶ ἀποφθεγγόμενοι^B
οὐκ ἔσονται ἐν⁸⁹ σοί. » Ἀποφθεγγόμενους δὲ τοὺς
μάντις καλεῖ.

ιγ'-ιε'. « Καὶ ἐξολοθρεύσου τὰ γλυπτὰ σου καὶ
τὰς στήλας σου ἐκ μέσου σου, καὶ οὐκέτι οὐ⁹⁰ μὴ
προσκυνήσεις τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου. Καὶ ἐκ-
κλίψω τὰ ἄλση ἐκ μέσου σου, καὶ ἀφανίσω⁹¹ τὰς πό-
λεις σου. Καὶ ποιήσω ἐν ὄργῃ καὶ ἐν θυμῷ ἐκδίχη-
σιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσῆχουσιν⁹². » Καὶ
ταῦτα δὲ διὰ τῶν πραγμάτων καταμαθεῖν βράδιον.
Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώ-
πησιν, ὁρῶντες Ἰουδαῖοι τῶν ἐθνῶν τὴν εὐσέβειαν,
καὶ τὴν τῆς πλάνης ἀπαλλαγὴν, ἀκοντες καὶ αὐτοὶ
τῆς τῶν εἰδώλων ἀπηλλάγησαν θεραπείας. Ἐρυθριῶσι
γὰρ προφανῶς ἀσεβεῖν, τοὺς ἐξω νόμου σωφρονούν-
τας ὁρῶντες. Προθεσπίζει τοῖσιν αὐτοῖς, ὡς καὶ τῶν
πόλειων τῶν οἰκειῶν ἐξελαθήσονται, καὶ εἰς τὰ ἔθνη
διασπαρέντες, τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνης ἀπαλλα-
γήσονται. Ταύτην κατ' αὐτοὺς⁹³ ἐξενεγκῶν τὴν
ἀπόφασιν, ἄγει πάλιν αὐτοὺς εἰς κριτήριον⁹⁴, καὶ
τοῖς ἀψύχοις ἔρσει ἐπιτρέπει τὴν κρίσιν· οὐχ ὡς
ἐμψύχα καλῶν, οὐδὲ ὡς πρὸς λογικὰ τοὺς λόγους
ποιούμενος· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὄρη, καὶ αἱ μεταξὺ τού-
των νάπαι καὶ φάραγγες, ποτὲ μὲν ἐδέξαντο τοὺς
Ἀσσυρίων νεκροὺς, διὰ τῆς ἀγγελικῆς ἐνεργείας
ἀναιρεθέντας, ποτὲ δὲ τῶν Σχυθικῶν ἐθνῶν⁹⁵ τὰς
μυρίας σφαγὰς διὰ τῶν ὄρων, καὶ βουνῶν, καὶ κοιλά-
δων, τῶν ἐν τούτοις γεγενημένων ἀναμνησκαί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α'. « Ἀκούσατε δὴ ἃ εἶπε Κύριος· Ἀνάστηθι, καὶ
κρίθητι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν βουνοὶ φων-
ήν σου. » Ἀπόβλεψόν εἰς τὰ ὄρη, τὰ διὰ τῆς ἐμῆς
ἐπικουρίας νεκροὺς τοὺς σοὺς πολεμίους δεξάμενα,
καὶ εἰπὲ μετὰ παρῶσις, εἶπερ ἄρ' ἂν δύνασαι, καὶ
μὴ ἐμφράττη σου τὸ στόμα τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγε-
θος· ταιγάρτοι σοῦ τοῦτο ποιεῖν οὐ δυναμένου, ἐγὼ
ποιήσομαι τὴν διάλεξιν.

β'. « Ἀκούσατε, βουνοὶ⁹⁶, τὴν κρίσιν τοῦ Κυρίου,
καὶ αἱ φάραγγες, θεμέλια τῆς γῆς. ὅτι κρίσις τῷ
Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ

A Evangelicæ: vero doctrinæ magistri, leoninos ani-
mos gerentes, cum summa libertate mendacii
defensores veritatis verbo expugnant. Tunc, in-
quit :

Vers. θ. « Elevabitur manus super eos, qui
tribulant te, et omnes inimici tui perdentur. » Non
amplius enim ab illis expelleris, sed tu illorum
templa demolieris. Qui ergo ex Israele credide-
rint, hoc robur animi adipiscantur. [10-12] Qui
autem in incredulitate **1505** permanserint, regno
suo privabuntur, et neque pedestres, neque eque-
stres copias habebunt, neque urbes mœnibus mu-
nitas. Sed et hæc, inquit, tibi bono erunt. « Au-
feram enim, inquit, maleficia tua de manibus
tuis : et qui loquuntur non erunt in te. » *Loquen-
tes* vocat divinatores.

Vers. 13-15. « Et dispergam sculptilia tua et
statuas tuas de medio tui, et non amplius adorabis
opera manuum tuarum. Et succidam lucos de
medio tui, et demoliar civitates tuas. Et faciam in
ira et in furore ultionem in gentibus, pro eo quod
non audierunt. » Hæc autem ex ipsis rebus intel-
ligi facile possunt. Nam post Dei et Salvatoris
nostri incarnationem, Judæi cum gentium pietatem
viderent, et ab errore liberationem, inviti etiam
ipsi a cultu idolorum recesserunt. Pudet enim
illos impietatem palam sequi, cum sapere eos
vident qui sunt extra legem. Prædicat itaque eis
fore ut urbibus suis expellantur, et in gentes
dispersi ab idolorum errore liberentur. Postquam
in eos hanc tulit sententiam, rursus eos in judi-
cium vocat, et montibus inanimis permittit judi-
candi potestatem : non ut animatos appellans,
neque ut ad rationis participes verba faciens :
sed quia montes, et inter hos positi saltus atque
valles, modo Assyriorum cadavera exceperunt,
angelica opera interfectorum, modo **1506** Scy-
thicarum gentium innumeras caedes; per montes,
colles et valles, eorum quæ in his gesta sunt me-
moriæ renovat.

CAPUT VI.

D Vers. 1. « Audite quæ Dominus locutus est : Surge,
et judicæ apud montes, et audiant colles vocem
tuam. » In montes conjice oculos, qui meo auxilio
hostium tuorum cadavera suscepunt : et libere
loquere, si quidem potes, neque os tuum beneficii
obstruat magnitudo. Verum quoniam hæc præstare
non potes, ego sermonem suscipiam.

Vers. 2. « Audite, colles, judicium Domini, et
valles, fundamenta terræ : quia judicium est Do-
mino adversus populum suum, et cum Israele ju-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ A ἐξαρῶ. ⁸⁹ ἐν. Des. In A ⁹⁰ οὐ. Des. ibid.
C γρᾶμ. τό. ⁹¹ ἐθν. Des. in C. ⁹² βουν. A ὄρη.

⁹³ A ἀφανίσω. ⁹⁴ A ἤκουσαν. ⁹⁵ C αὐτῶν. ⁹⁶ κρ.

dicabitur. » Nam quia rationis capaces rationis inopia laborant, inanimos adversus ratione præditos judices dabo.

VERS. 3. « Popule mi, quid feci tibi? aut qua in re tristitia affeci te? aut in quo molestus fui tibi? responde mihi. » Inimicitiarum causam affer: rodargue, si qua molestia a me affectus fueris. Et quia eum silere necesse erat, qui quod diceret non habebat, merito addidit: « Responde mihi: » si quid habes quod dicas, dic palam et aperte.

VERS. 4. « Quia eduxi te e terra Ægypti, et e domo servitutis redemi te: et nisi ante faciem tuam Moſen, et Aaronem, et Miriam. » An igitur hoc tanquam injuriam tibi factam affers, quod cum ab acerba Ægyptiorum servitute te liberasset, Mose et Aarone, admirandis viris et illustribus, usus administris, tibi solidam libertatem donaverim: nec mulieres **1507** conveniente cura destituerim, sed Miriam illis præfecerim, et prophetiæ gratia cumulaverim? [5] Quod si horum oblivisci volueris, veniant in mentem res Balaami, et causas considera, cur eum Balaacus advocaverit, et quemadmodum ille, meo robore instructus, non maledictionem vobis, sed benedictionem intulerit. Hæc vero singula cum facerem, non tibi justitiæ mercedem exhibebam, sed meam justitiam planam faciebam. Nam cum progenitori vestro essem pollicitus, icta cum eo fœdera complebam. His tanquam ex Dei persona dictis a propheta, cum populi stoliditatem cerneret, ipse populi vice piæ cogitationes excitat, dicens:

VERS. 6. « Quomodo apprehendam Dominum? suscipiam Deum meum excelsum? » Quomodo remunerabor eum, qui mihi tot et tanta bona conciliat? quibus retributionibus utar?

« An apprehendam eum holocaustis? vitulis anicurtis? (VERS. 7.) An suscipiet Dominus millia arietum, vel decem millia hircorum pinguium? an dabo primogenita mea pro impietate mea? fructum ventris mei pro peccato animæ meæ? » Nihil, inquit, ex rebus humanis, non vitulorum multitudo, non universa armenta, non decem millia hædorum (nam *hircos* vocat hædos anniculos), non infantes primigenii Deo in sacrificium oblati, a peccatorum multitudine absolvere me possunt. Si vero hæc omnia ad peccatorum expiationem non satis sint, quibus Dei beneficia compensabo? Postquam ita humanas cogitationes proposuit, Deum rursus respondentem **1508** inducit.

VERS. 8. « Annuntiatum tibi est, homo, quid bonum, et quid Dominus quaerat a te: (nihil) nisi ut facias judicium, et diligas misericordiam, et paratus sis ad ambulandum post Dominum Deum

A διελεγχθήσεται. » Ἐπειδὴ γὰρ λογικοὶ ὄντες ἀλογίαν νοσοῦσι, κριταῖς τοῖς ἀψύχοις κατὰ τῶν λογικῶν χρήσομαι.

γ'. « Λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί ἐλύπησά σε, ἢ τί παρηνώχλησά σοι; ἀποκριθῆτέ μοι. » Εἰπέ τῆν αἰτίαν τῆς ἐχθρας· ἔλεγε, εἰ τινος λυπηροῦ πεπειρασάσαι παρ' ἐμοῦ. Καὶ ἐπειδὴ σιγῆν ἦν ἀνάγκη μὴ εἶναι ἔχοντα λέγειν, εἰκότως ἐπήγαγεν· « Ἀποκριθῆτέ μοι » εἰ τι λέγειν ἔχεις, εἰπέ προφανῶς.

δ'. « Διότι ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρώσάμην σε, καὶ ἐξαπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Μαρίαμ. » Ἄλλ' ἄρα μὴ τοῦτο ὡς ἀδίχημα προσφέρεις, ὅτι σε τῆς πικρᾶς τῶν Αἰγυπτίων ἀπαλλάξας δουλείας, ἀκραιφνῆ σοι τὴν ἐλευθερίαν ἐδωρῆσάμην, ὑπουργοῖς ἀνδράσι θαυμασίοις καὶ αἰοῖμοις χρησάμενος, τῷ Μωσῆ, καὶ τῷ Ἀαρὼν, οὐδὲ τὰς γυναῖκας τῆς προσηκούσης ἀποστερήσας ἐπιμελείας, καὶ ταύταις τὴν Μαρίαμ ἐπιστήσας, καὶ προφητικῶν χαρίσματος ἐμπλήσας; Ἄλλ' εἰ τούτων ἀμνημονῆσαι θέλεις, τῶν κατὰ τὸν Βαλαάμ ἀναμνησούτε, καὶ σκόπησον, ἐπὶ τί μὲν αὐτὸν ὁ Βαλαάμ μετεπέμψατο· ὅπως δὲ ἐκεῖνος, ὑπὸ τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἐνεργούμενος, οὐκ ἀρὰν ὑμῖν, ἀλλ' εὐλογίαν προσήνεγκε. Τούτων δὲ ἔδρων ἕκαστον, οὐ μισθὸν σοι δικαιοσύνης ὀρέγων, ἀλλὰ τὴν ἐμαυτοῦ δικαιοσύνην δῆλην ποιῶν· ὑποσχόμενος γὰρ τῷ ὑμετέρῳ προπάτορι, τὰς πρὸς ἐκεῖνον ἐπαύρουσιν συνθήκας. Τούτους ὁ προφήτης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ ποιησάμενος τοὺς λόγους, καὶ τοῦ λαοῦ τὴν ἀναληγσίαν θεώμενος, αὐτὸς ἀντὶ τοῦ λαοῦ τοῦ τῆς εὐσεβείας ἀνακινεῖ λογισμοὺς, καὶ φησιν·

ς'. « Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; ἀντιλήψομαι Θεοῦ μου ὑψίστου; » Πῶς ἀμείψομαι τὸν τοσοῦτον μοι πρόξενον ἀγαθῶν; ποῖαις ἀντιδώσει ἐπιχρησομαι ὁ;

« Εἰ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὀλοκαυτώμασιν, ἐν μόσχοις ἐνιαυσίοις; (ζ'.) Εἰ προσδέξεται Κύριος ἐν χιλιᾷσι κριῶν, ἢ μυριάσι χιμάρων πίνων; εἰ δώσω ἡ πρωτότοκά μου ὑπὲρ ἀσεβείας μου, καρπὸν κοιλίας μου ὑπὲρ ἀμαρτίας ψυχῆς μου; » Οὐδὲν, φησὶ, τῶν ἀνθρωπίνων, οὐ μόσχων πλῆθος, οὐκ ὀλόκληρα ποιμνία, οὐ μυριάδες ἐρίφων (χιμάρους γὰρ τοὺς ἐνιαυσίους ἐρίφους καλεῖ), οὐχ οἱ πρῶτοι λύσαντες τὰς ὄβιναις παῖδες, εἰ; θυσίαν τῷ Θεῷ προσφερόμενοι, λύσαι μοι τῶν ἀμαρτημάτων ἀρκοῦσι τὴ πλῆθος. Εἰ δὲ ἅπαντα ταῦτα εἰ; ἀμαρτημάτων λύσιν οὐκ ἀπόρη, τίσι τὰς θείας εὐεργεσίας ἀμείψομαι; οὕτω τοὺς ἀνθρωπίνους προτεθεικῶς λογισμοὺς, τὴν θείαν προσφέρει πάλιν ἀπόκρισιν.

η'. « Ἀγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν καὶ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου; » Τοῦτο

VARIAE LECTIONES.

ἡ' C τοῦτοιοι. ἡ' C χρήσομαι. ἡ' A εἶ. ἡ' μου. Des. in A. ἡ' A Ἀπηγγέλη. ἡ' καὶ. A ἡ. ἡ' τοῦ. Sirm. τό. ἡ' A ἔλεος. ἡ' ὅπ. A μετὰ.

καὶ διὰ μακαρίου Ἰακώβου ὁ τῶν ὄλων ἐφη Θεός· ἄνθρωποι γὰρ πάντα τῶν θυσῶν τὸν κατάλογον, καὶ εἰρηκώς· « Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· ἐμὰ γὰρ ἐστὶ πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ *· » ἐπήγαγε· « Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου· καὶ ἐπικάλει με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με. » Καὶ πάλιν· « Ὅτι· εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἅν· ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκῆσεις. Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσει. » Ταυτὰ δὲ καὶ παρὰ πᾶσιν εὐροίτις ἂν τοῖς προφήταις. « Λέγει τοίνυν· κἀνταῦθα, ὅτι Δὴλὰ ἐστὶ τὰ παρ' ἐμοῦ σοι νομοθετηθέντα. Βούλεται γὰρ ἐπιμελεῖσθαι σε τοῦ δικαίου, καὶ περὶ τὸν πῆλας εἶναι φιλόανθρωπον, καὶ εἰς ἅπαντα ὑπακούειν τῷ πεποιηκῶτι Θεῷ. Ταυτὰ δὲ καὶ διὰ Μωσέως ἐνομοθέτησεν· « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου, ὡς σεαυτόν. » Τούτων τοίνυν ὑπὸ σοῦ γινωμένον,

θ. « Φωνὴ Κυρίου τῆ πόλει ἐπικληθήσεται *, καὶ σώσει φεδομένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Δι' αὐτῶν γὰρ τῶν πραγμάτων τῆς παρ' αὐτοῦ προνοίας ἀπολαύοντες, δόξετε ἀκούειν καὶ αὐτῆς τοῦ Κυρίου τῆς φωνῆς ποριζούσης ὑμῖν τὴν σωτηρίαν.

« Ἄκουε, φυλὴ· τίς κοσμήσει πόλιν; (ε'). Μὴ πῦρ, καὶ οἶκος ἀνόμου θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνόμους, καὶ μετὰ ὑβρεως ἀδικίας; » Καθάπερ γὰρ οὐ κόσμησεν πόλιν τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐμπρησμον ἐπάγει καὶ ὀλοθρον· οὕτως ἡ ἐπὶ τὴν ἀδικίαν βροχή, μετὰ θρασυτητος γινωμένη καὶ ὑβρεως, λωδᾶται τοὺς κεχρημένους.

ια', ιβ'. « Εἰ δικαιοθήσεται· ἐν ζυγῷ ἄδικος **, καὶ ἐν μαρσιππῷ στάθμια δόλου; » Ἐξ ** ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀδικίας ἐπέπλησαν **, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες ἐν αὐτῷ ἐλάλουν ψευδῆ **, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὑψώθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Πρὸς τῆ γὰρ ἀσεβείᾳ καὶ παρανομίᾳ, ἐτόλμων ὧν ἀρτίως τὴν κατηγορίαν ἐποίησαν· στάθμια μὲν ἄδικα καὶ ζυγὰ κερτιμμένοι, ἐκ πλεονεξίας δὲ τὸν πλοῦτον συλλέγοντες, ψευδέσι δὲ λόγοις τὴν γλῶτταν μολύνοντες. Τούτου χάριν, φησὶν, ἀρχὴν τῆς κατὰ σοῦ τιμωρίας ποιήσομαι, καὶ δίνας σε τῆς παρανομίας εἰσπράξομαι, καὶ συχνά σοι καὶ ἐπάλληλα ἐπάξω κακά. Τοῦτο γὰρ εἶπε·

ιδ'. « Σὺ φάγεσαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῆς. » Περιβαλῶ δέ σε τῷ ζῶφ τῶν συμφορῶν, καὶ φυγῆ χρησόμενος οὐκ ἀπαλλαγῆσθαι τῶν πολεμούντων. » Ἐκνεύσεις ** γὰρ, φησὶ, καὶ οὐ μὴ διασωθῆς, καὶ ὅσοι ἐάν ** διασωθῶσιν, ἐν βροφαίᾳ ** παραδοθήσονται. »

* Psal. xlix, 9, 10. * ibid. 14, 15. ὃ Psal. l, 18, 19. ε Deut. vi, 5; coll. Marc. xii, 30, 31.

VARIAE LECTIONES.

* μακ. C praem. τοῦ. * δρ. Supra, l. I, p. 927, ἀγροῦ. ὃ κληθήσεται. ** ἄδ. A ἄνομος. ** ἐξ. A praem. Καί. ** A ἀσεβείας ἐπέπλησαν. ** A ἐλάλησαν ἄδικα. ** Exv. Ita quoque C, sed A habet καταλήγη. ** A ἄν. ** A εἰς βροφαίαν.

A taum. » Hoc idem Dens universorum beati Davidis ore dixit. Rejecto enim omni sacrificiorum genere, cum dixisset: « Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: meae enim sunt ovinnes feræ silvarum », adjecit: « Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua. Et invoca me die tribulationis tuae, et eruam te, et celebrabis me ». » Et iterum: « Quoniam, si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo (gratum) spiritus contritus, cor contritum et humiliatum Deus non despiciet ». » Eadem porro et apud omnes prophetas invenias. Hoc igitur etiam loco dicit: Manifesta sunt quae tibi praecipi. Justitiam enim te curare volo, et erga proximum humanum esse, et per omnia Deo factori obtemperare. Haec autem etiam per Moysen edixit: « Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo, et tota anima tua, et tota mente tua, et diliges proximum tuum sicut teipsum ». » Haec igitur cum a te fient:

VERS. 9. « Vox Domini civitati clamabit: et salvabit limentes nomen ejus. » Nam reipsa providentia ipsius recreati, **1509** ipsam etiam Domini vocem audire videbimini salutem vobis impertientem.

« Audi, tribus, et quis ornabit civitatem? (VERS. 10.) Nunquid ignis, et domus iniqui colligens thesauros iniquos, et cum injuria iniquitates? » Quemadmodum enim ignis urbi non ornatum, sed incendium affert et perniciem: sic ad injustitiam proclivitas cum audacia conjuncta et contumelia, damnum creat utentibus.

VERS. 11, 12. « An justificabitur in statera iniquus, et cui in sacco sunt pondera fraudulenta? Quibus divitias impietatis suae repleverunt: et qui habitant in ea, locuti sunt mendacia, et lingua eorum exaltata est in ore eorum. » Nam praeter impietatem et iniquitatem, committebant ea quae ante damnavit: stateras et pondera iniqua possidentes, divitias per scelus congregantes, verbis mendacibus linguam inquinantes. [13] Quamobrem, inquit, tui ulciscendi initium faciam, et de iniquitatibus tuis poenas repetam, crebrisque et continuis malis te cumulabo. Hoc enim est quod ait:

VERS. 14. « Tu comedes, et non saturaberis. » Tenebris autem miseriarum te implicabo, et licet fugæ te dederis, hostes non evades. « Declinabis enim, inquit, et non salvaberis, et quicumque salvati fuerint, gladio tradentur. » [15] Imo etiam si

multo labore terram colueris, nequaquam frugibus eius perfrueris. « Et dissipabuntur legitima populi mei. » [16] Et docens se non de lege divina hoc loco loqui, sed de iniquo et scelerato instituto vitæ, subiunxit: « Et omnia opera domus **1510** Achabi. » Cum enim illam impietatem æmulati sitis, his malis affliciemini, ut qui calamitates vobis illatas viderint, sibilo magnitudinem significant. His omnibus dictis, propheta lamentatur, ut qui multis sermonibus habitis frustra laboraverit,

CAPUT VII.

VERS. 1. « Væ mihi! quia factus sum sicut qui congregat stipulam in messe, aut racemos in vendemia, cum non sit botrus: comedere primitiva desideravit anima mea. » Similis factus sum, inquit, spicas excidentes colligentibus, aut exquirentibus racemulos a vindemiis prætenuissos. Nullum enim nec ipse invenire cuperem aliquid præstabile, et primitiis dignum. Hoc enim est quod ait: « Comedere primitiva desideravit anima mea. » Quia enim Deo primigenia offerrebantur, non abs re quod desiderabile est *primitivum* appellavit. Et hæc tropice enuntiata plana facere volens, subiunxit:

« Væ mihi, anima (VERS. 2.) quia perit pius de terra, et qui recta faciat in hominibus non est. » Deinde peccata enumerat. [3] Judices enim, inquit, contra innocentes iniquam sententiam ferunt, et cædes iniquas perpetrant: ex reliquis vero unusquisque plus appetens, rem proximi ad se convertit. Is vero cui potestas commissa est ex legibus judicandi, non exspectat munera deferentes, sed ipsemet petit, munerum corruptelis deditam sequens mentem. « Princeps enim, inquit, postulat, et iudex verba pacifica **1511** locutus est: desiderium animæ suæ est. » Cum enim munera accepit ab iis qui injuriam inferunt, desideratam illis victoriam pollicetur. Quamobrem, inquit:

VERS. 4. « Auferam bona eorum quasi tineæ comedens, et ambulans super regulam, in die speculationis tuæ. » Nam instar tineæ intra lignum gradientis, et omnia dentibus corrumpentis, consumet te sententia contra te pronuntiata, die ultionis. Hanc enim *speculationem* appellavit, hoc est, Dei iho die adventum. Deinde lamentando misericors pater, castiganti similis, ait: « Væ, væ, ultiones tuæ venerunt! nunc erunt fletus eorum. » [5, 6] Hæc vero cum fient, inquit, non amicus amicum defendet, neque rex subditorum curam geret, neque conjux mariti cura tangetur: sed unusquisque salutis suæ curam suscipiet, in majorum effugium sic intendens, ut nec patri filius justum honorem tribuat, nec filia matri observantiam reddat, nec socrum nurus revereatur: sed

Ἄλλα καὶ πολλὰ πονήσας περὶ τὴν γῆν, τῶν ἐξ αὐτῆς οὐκ ἀπολαύση καρπῶν. « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου. » Καὶ διδάσκων, ὡς νῦν οὐ περὶ τοῦ νόμου λέγει τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τῆς παρανόμου πολιτείας, ἐπήγαγε. « Καὶ πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ. » Ἐκεῖνην γὰρ ζηλώσαντες τὴν ἀσέβειαν, τοῦτοις παραδοθήσεσθε τοῖς κακοῖς, ὥστε τοὺς ὀρῶντας τὰς συμβαινούσας ὑμῖν συμφορὰς, τῷ συριγμῷ σημαίνειν τὸ μέγεθος. Ταῦτα πάντα εἰρηκῶς ὁ προφήτης ὀλοφύρεται, ὡς πολλοὶ μὲν λόγους χρησάμενος, ἀνόνητα ἐξ πνήσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

α'. « Οἱ μοι! ὅτι ἐγενήθη ὡς συνάγων καλάμην ἐν ἀμπῶ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῶ, οὐκ ὑπάρχοντος βέτρους: τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα ἐπεπόθησεν ἡ ψυχὴ μου. » Ἔοικα, φησὶ, τοῖς τοῖς ἐκπίπτοντας ἀστάχους συλλέγουσι, ἢ τὰς ὑπὸ τῶν τρυγόντων καταλιμπανομένας ἔρευνῶσιν ἐπιφυλλίδας· οὐδένα γὰρ οὐδὲ ἐγὼ βέτρων εὑπεθείας ἤνρον, καὶ ταῦτα λίαν ποθήσας εὐραῖν τι ἐπέραστον, καὶ ἀπαρχῆς ἄξιον· τοῦτο γὰρ εἶπε: « Τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτόγονα ἐπεπόθησεν ἡ ψυχὴ μου. » Ἐπειδὴ γὰρ τῷ θεῷ τὰ πρωτότοκα προσεφέρετο, τὸ ἀξίεραστον εἰκότως πρωτόγονον προσηγόρευσε. Καὶ ταῦτα τροπικῶς εἰρημένα, σαφῆ ποιῆσαι βουλόμενος, ἐπήγαγεν·

« Οἱ μοι, ψυχὴ! (β.) ὅτι ἀπόλωλεν εὐλαθῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ ¹⁸ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐκ ὑπάρχει. » Εἶτα ποιεῖται τῶν ἀμαρτημάτων κατάλογον. Οἱ μὲν γὰρ δικάζοντας, φησὶ, τὴν ἀδικον κατὰ τῶν ἀνευθύνων ἐπιφέρουσιν ¹⁹ ψῆφον, καὶ φόνους παρανόμους τελῶσι· τῶν δὲ λοιπῶν ἕκαστος τοῦ παλειonos ἐπιέμενος σφετερίζεται τὰ τοῦ γείτονος. Ὁ δὲ κατὰ τοὺς νόμους δικάζειν πεπιστευμένος, οὐδὲ τοὺς προσφέροντας ἀναμένει, ἀλλ' αὐτοὺς αἰτεῖ δωροδόκῳ κερήμενος γνώμῃ. « Ὁ γὰρ ἀρχων, φησὶν, αἰτεῖ, καὶ ὁ κριτῆς εἰρηνικοὺς λόγους ἐλάλησε· καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἐστίν. » Δεξιόμενος γὰρ τὰ δῶρα παρὰ τῶν ἀδικούντων, τὴν καταθύμιον αὐτοῖς ὑπισχεῖται μίσην. Τοῦτου χάριν φησὶν·

δ'. « Ἐξελοῦμαι τὰ ²⁰ ἀγαθὰ αὐτῶν ²¹ ὡς σῆς ἐκτρώγων, καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνος ἐν ἡμέρᾳ σκοπιᾶς σου. » Δίκην γὰρ σιτὸς ἐνδοθεν ξύλου βαδίζοντας, καὶ ἅπαν τοῖς ὁδοῦσι διαφθείροντας, ἀναλώσει τε ἡ κατὰ σοῦ φερομένη ψῆφος ἐν τῇ τῆς τιμωρίας ἡμέρᾳ. Ταύτην γὰρ ἐκάλεσε *σκοπιάν*, τουτέστι, τὴν κατ' αὐτὴν τοῦ θεοῦ ἐπιφάνειαν. Εἶτα θρηνητικῶς ὁ φιλόανθρωπος πατὴρ ²² παιδεύοντι εἰκικῶς· « Οὐαί, οὐαί, αἱ ἐκδικήσεις σου ἤκισι! νῦν ἔσονται κλαυθμοὶ αὐτῶν. » Τούτων δὲ, φησὶ, γινομένων, οὔτε φίλος φίλου προστήσεται, οὔτε βασιλεὺς φροντιεῖ τῶν ὑπηκόων, οὔτε σύνευνος τοῦ ὀμόζυγος κηδεμονίαν ποιήσεται· ἀλλ' ἕκαστος τῆς οἰκίας φροντιεῖ σωτηρίας, τὴν ἀποφυγὴν περισκοπῶν τῶν κακῶν, ὡς μήτε υἱὸν τῷ πατρὶ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμειν τιμὴν, μήτε θυγατέρα μητρὶ τὸ γέρας ἀποδιδόναι, μήτε νύμφην

VARIE LECTIONES.

¹⁷ ἐπεπ. ἡ ψυχ. μ. Α οἱμοι ψυχῆ. ¹⁸ ὁ. Des. in A. pertinent juxta LXX. ²¹ Α αὐτοῦ. ²² Α πατρὶ.

¹⁹ C ἐκφέρουσι. ²⁰ τ. ἀγ. αὐτ. Hæc ad finem vers. 3.

τῆς κηδεστρίας ἐπιμελεῖσθαι· πάντων ὄσον ἐν δια- A
στάσει τιλ γιγνομένων, καὶ ἀλλήλων ὑπερορώντων,
καὶ μόλις τῆς οἰκειᾶς σωτηρίας προμηθευμένων. Et illi quidem sic affecti erunt : ego autem, inquit
ἄλλ' ἐκείνοι μὲν ἐν τούτοις ἔσονται· ἐγὼ δὲ, φησὶν
ὁ προφήτης,

ζ'. « Ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπιβλέψομαι ²³, ὑπομενῶ ἐπὶ
ἐφ' ἑσὼ τῷ Σωτῆρι ²⁴ μου. » Καὶ δεικνύς, οἷος τῆς ὑπο-
μονῆς ὁ καρπός, « Ἐπακουσεται μου, φησὶν, ὁ Θεός
μου. » Ὅστω σαφῶς διδάξας τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος τὸ
κέρδος, τῆς Ἱερουσαλήμ ἀναλαμβάνει τὸ πρόσωπον,
καὶ πρὸς τὴν Ἰουμαίαν ποιεῖται τοὺς λόγους, ἐχθρὰν
οὖσαν ἀεὶ καὶ πολεμίαν.

η'. « Μὴ ἐπὶ χαιρέ μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέ-
πτωκα. » Ἀναστήσομαι γὰρ τῆς θείας ἀπολαύου-
σα κηδεμονίας· αὐτὸς γὰρ καὶ ἐν σκότῳ διαγού-
ση τὴν οἰκειάν ἀγλῆν παρέξει. Nūn δὲ ὄργην Κυ-
ρίου ὑπόλω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῷ· οἶδα γὰρ τῆς τι-
μωρίας τὸ δίκαιον, εἰς τὸ μέγεθος ἀποβλέπων τῆς
ἁμαρτίας. Ἀναμένω δὲ ὁμῶς τὴν δικαίαν κατὰ τῶν
πολεμησάντων ²⁵ κρίσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἐγὼ δίκας ἔτισα
ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησα, ἀλλ' ἐκείνοι ἀδίκω κατ' ἐμοῦ
ἐχρήσαντο γνῶμη. Ταυτὴν ἔχει τὴν ἔννοιαν τὸ,
« Ἔως ἄν ²⁶ δικαιοσύνη τὴν δίκην μου, καὶ ποιήσῃ ²⁷
τὸ κρίμά μου, καὶ ἐξάξῃ με εἰς τὸ φῶς, καὶ ²⁸ ὄβο-
μαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. » Ὑπὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ
κατακρίμαι δικαίως· κατὰ δὲ ἐκείνων ἔχω δίκαια
κάμπολλα, καὶ τούτου χάριν τὴν θείαν ψήφον προσ-
μενῶ· ὅταν δὲ ταύτην ἐξενεχθεῖσαν θεάσωμαι, καὶ
τῆς ἐκείνων δουλείας ἀπαλλαγῶ,

ι'. « Ὀφεται ἡ ἐχθρά μου, καὶ καλύψει αὐτὴν C
αἰσχὺν ²⁹, ἡ λέγουσα πρὸς με ³⁰. Ποῦ ἐστὶν ³¹ ὁ
Θεός σου ; » Οὐ μόνον δὲ αὕτη ὀφεται μοι τὴν εὐ-
ημερίαν, καὶ τοῦ Θεοῦ μου τὴν δύναμιν, καθ' οὗ τὴν
γλῶσσαν ἐξέτεινε, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ τὴν αὐτῆς ὄβομαι
δυσπραξίαν.

« Οἱ ὀφθαλμοὶ μου γὰρ ἐπόψονται αὐτὴν· νῦν
ἔσται εἰς καταπάτημα, ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς.
(ια.) Ἡμέρα ἀλοιφῆς πλίνθου, ἐξάλειψίς σου ἡ ἡμέρα
ἐκείνη· καὶ ³² ἀπόσεται νόμιμά σου. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ
ἐκείνῃ ³³ καὶ αἱ πόλεις σου ἤξουσιν εἰς συγκλεισμὸν,
καὶ ³⁴ εἰς διαμερισμὸν Ἀσσυρίων. » Καθάπερ γὰρ ὁ
εἰς ἀλοιφὴν καὶ χρίσμα τῶν πλίνθων κατασκευαζό-
μενος πηλός, θύραξ ριπτούμενος, ὑπὸ τῶν παριόντων
ἀπάντων καταπατεῖται, ὥστε εἰς δέον τὰς βῶλους
διαλυθῆναι· οὕτως ἔση πρόχειρος ἅπασιν καὶ εὐ-
άλωτος, ὑπὸ πάντων τῶν περιοίκων ἀναιρουμένη καὶ
καταυμένη. Τότε σου καὶ οἱ παράνομοι νόμοι λή-
φονται πέρας, καὶ αἱ πόλεις ὑπομενοῦσι πολιορκίαν·
τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε συγκλεισμὸν· καὶ τῶν ἐνοι-
κούντων τὸ πλῆθος ὑπὸ τῶν πολεμίων διαιρούμενον
δουλεύειν ἀναγκασθήσεται. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ ἄλλαι
περιοικαὶ πόλεις ταῖς Ἰουδαίων ἐφῆδοντο συμφοραῖς,
ἀναγκαίως καὶ Τύρου, καὶ Συρίας, καὶ τῶν ἕλλων

omnes veluti in dissidio quodam sint, alio alium
despicente, et vix propriam salutem procurante.
Et illi quidem sic affecti erunt : ego autem, inquit
propheta :

Vers. 7. « In Dominum intentus ero : exspectabo Deum salvatorem meum. » Et ostendens, quis sit expectationis fructus, « Exaudiet, inquit, me Deus meus. » Postquam ad hunc modum aperte docuit spei in Deum postlæ lucrum, Hierosolymæ personam induit, et ad Idumæam verba facit, quæ inimica semper et hostis erat.

Vers. 8. « Ne insultes mihi, inimica mea, quia cecidi. » **1512** Resurgam enim divina curatione sublevata : ipse enim etiam in tenebris agenti lucem suam porriget. [9] Nunc vero iram Dei sustinebo, quia peccavi contra eum : cognosco enim ultionis æquitatem, peccati magnitudinem considerans. Tamen exspecto justum iudicium adversus eos, qui bellum intulerunt. Etsi enim ego pœnas persolvi de his quæ deliqui, tamen illi injusta contra me usi sunt voluntate. Eumdem sensum habet quod sequitur. « Donec justificet causam meam, et faciat iudicium meum, et educat me in lucem, et videam justitiam ejus. » Juste quidem ab eo condemnata sum : at contra illos jura habeo permulta, et ideo divinam sententiam exspectabo : quando autem hanc latam videbo, ab illorum quoque servitute liberata ero :

Vers. 10. « Videbit inimica mea (me) et operiet eam confusio, quæ dicit ad me : Ubi est Deus tuus ? » Non solum autem videbit ipsa meam prosperitatem, et Dei mei robur, in quem maledicta conjecit, sed et ego videbo ejus calamitatem.

« Oculi enim mei videbunt eam, nunc erit in conculcationem, sicut lutum in viis. (Vers. 11.) Dies lituræ lateris, deletio tua dies ille : et repellit legitima tua. Die illo et urbes tuæ venient in conclusionem, et in divisionem Assyriorum. » Quemadmodum enim lutum, ad illinendos et fingendos lateres comparatum, foras projectum ab omnibus prætereuntibus conculcatur, ut glebæ, sicut opus fuerit, **1513** dissolvi possint : sic exposita eris omnibus, et captu facilis, ab omnibus vicinis destructa et conculcata. [12] Tum leges tuæ iniquæ finem accipient, et urbes obsidione prementur ; hanc enim vocavit conclusionem : et multitudo habitantium ab hostibus dissipata servire cogetur. Quia autem aliæ quoque vicinæ urbes ob Judæorum calamitates gaudebant, apposite Tyri et Syriæ, et aliarum urbium meminit, vastatarum ab Assyriis et Babyloniis : et quænam hæ

VARIAE LECTIONES.

²³ ἐπ. A ἀποσκοπεύω. ²⁴ Σωτ. A præm. τῷ. ²⁵ πολ. C addit, μοι. ²⁶ ἄν. A ου. ²⁷ A ποιήσῃ, et deinde ἐξάξει. ²⁸ καὶ. Des. in A. ²⁹ καλ. αὐτ. αἰσχ. A περιβαλεῖται αἰσχύνῃ. ³⁰ πρ. με. Des. in A. ³¹ ἐστὶν. A Κύριος. ³² καὶ — Ἀσσυρο Des. in C. ³³ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, puncto non ad σου, sed. ad ἐκείνη positio. ³⁴ εἰς συγκλ. καὶ. Des. in A.

sint explicat, juxta lines eas describens. « A mari enim, inquit, usque ad mare, et de monte usque ad montem. » Hoc est, a mari Rubro, quod ad orientem situm est, usque ad mare ad occidentem vergens : et a monte Idumæorum usque ad montem Libanum, omnes interjecti hostibus tradentur. Hoc enim subjecit, cum ait, « Dies aquæ et tumultus. » [15] Nam instar aquæ præcipitantis, multitudo exercitus illius impetum faciet : et terræ quidem vastitatem inferet, neci vero et servituti habitantes tradet. Et causam ostendens : « Propter fructus, ait, studiorum quibus dediti fuerunt. » Ad hunc modum gentibus finitimis eventura vaticinatus, pacem post reditum futuram populo prænuuntiat.

VERS. 14. « Pæse populum tuum virga tribus tuæ, oves hæreditatis tuæ. » Et quia tropice hominea oves vocavit, perstitit in metaphora. « Habitantes in saltu seorsum. » Ab omnibus, inquit, gentibus separatos, et propria 1514 habentes pascua. Quod vero dixit, « in virga tribus tuæ, » Judæe tribum significat. Illa enim post reditum aliis præerat, cum divisio tribuum non amplius existeret. Deinde docens eos omnem terram, quam ante captivitatem tenuissent, post reditum possessuros esse, adjecit :

« In saltu in medio Carmeli pascentur, Basanidem et Galaaditidem, juxta dies sæculi. (Vers. 15.) Et juxta dies, egressus tui e terra Ægypti, ostendam eis mirabilia. » Quantam enim vobis, inquit, cum ex Ægypto essetis egressi, terram donavi, tantam Babylone reversis dabo, editis miraculis perterritificans eos, qui bello vos lacerassent. [16] Hæc enim gentes si videbunt, pudore suffundentur, et suarum virium infirmitatem sentientes :

« Ponent manus super os suum, aures eorum sardæ erunt. (Vers. 17.) Lingent humum sicut serpentes, qui trahunt terram : turbabuntur in conclusione sua super Domino Deo nostro : formidabunt, et timebunt te. » Tuam enim repentinam prosperitatem, et a me datam opem cernentes, absurda in te verba proferre non audebunt, sed serpentum more in terra reptantium præsumbent, facere aut dicere nihil audentes. His sermonibus exactis, propheta divinam erga homines bonitatem obstupescens, exclamavit :

VERS. 48. « Quis Deus sicut tu, auferens iniquitates, et remittens injustitias his qui reliqui sunt de hæreditate ejus ? » Inenarrabili, inquit, bonitate, et 1515 orationem omnem superante, utens, Domine, non repetis ab hominibus poenas pec-

α μέμνηται πόλεων, τῶν ὑπὸ Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἐκπορθηθεισῶν· λέγει δὲ καὶ τίνες αὐται, ἀπὸ τῶν ὄρων θήλας ποιῶν. « Ἀπὸ θαλάσσης γὰρ, φησὶν, ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. » Τουτέστιν, ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. τῆς πρὸς ἕω χειμένης, ἕως τῆς πρὸς ἐσπέραν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἰδουμαίων ἕως τοῦ Λιβάνου, πάντες οἱ ἐν μέσῳ τοῖς πολεμοῖς παραδοθήσονται. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν εἰρηκῶς· « Ἡμέρα ὕδατος καὶ θυροῦτος²⁵. » Δίκην γὰρ ὕδατος ροίῳ φερομένου, τῆς στρατιάς²⁶ ἐκείνης προσβαλεῖ τὸ πλήθος, καὶ τὴν μὲν γῆν ἐρημιά περιβαλεῖ, σφαγή²⁷ δὲ καὶ δουλεία τοὺς εὐχέτορας παραδώσει. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς, « Ἀπὸ καρπῶν, φησὶν, ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. » Ὅπως τὰ ἐσίμμενα τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι προθεσπίσας, τὴν μετὰ τὴν ἐπάνοδον εἰρήνην τῷ λαῷ προαγγέλλει.

ἰδ'. « Ποίμαις τὴν λαὸν σου ἐν βρόδῳ φυλῆς²⁸ σου, πρόβατα κληρονομίας σου. » Καὶ ἐπειδὴ τροπικῶς τοὺς ἀνθρώπους ἐκάλεσε πρόβατα, ἐπέμεινε τῇ τροπῇ. « Κατασκηνούντας καταμόνας δρυμόν. » Τοῦς τῶν ἔθνῶν, φησὶ, πάντων κεχωρισμένους, καὶ ἰδιόζουσαν ἔχοντας τὴν νομήν. Τὸ δὲ, Ἐν βρόδῳ φυλῆς σου, τὴν τοῦ Ἰουδα σημαίνει φυλὴν. Ἐκείνη γὰρ μετὰ τὴν ἐπάνοδον, τῶν ἄλλων ἠγείτο, διαιρέσειως οὐκέτι τῶν φυλῶν γενομένης. Εἶτα διδάσκων, ὡς ἄπασαν ἦν πρὸ τῆς αἰγυπτιακῆς κατεῖχον καθέξουσι γῆν μετὰ τὴν ἐπάνοδον, ἐπήγαγε·

« Δρυμόν ἐν μέσῳ τοῦ Καρμήλου νεθήσονται, τὴν Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν, κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. (ε'.) Καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξορίας σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου δεῖξω αὐτοῖς θαυμάσια²⁹. » Ὅσον γὰρ, φησὶν, ἐξελεθούσιν ὑμῖν ἐξ Αἰγύπτου χώραν ἔδωρησάμεν, τοσαύτην ὑμῖν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανελεύσοι παρέξομαι, θαυματουργίας καταπλήττων τοὺς πολεμικοὺς ὑμᾶς πειρωμένους. Ταῦτα γὰρ τὰ ἔθνη θεώμενα, αἰτχύνης ἀναπληροῦσεται, καὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως τὴν ἀσθένειαν βλέποντα,

« Ἐπιθήσουσι³⁰ χεῖρας ἐπὶ τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἀποκωφωθήσεται. (ε'.) Αἰξίσουσι γὰρ χοῦν ὡς ὄφεις σύροντες γῆν³¹, συγχυθήσονται³² ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν ἐπὶ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν· ἐκστήσονται καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σοῦ. » Ὅρωντες γὰρ σου τὴν ἐξαιφνης γινομένην εὐπραξίαν, καὶ τὴν παρ' ἐμοῦ χορηγομένην βοήθειαν, οὐδὲ λόγους ἀπηχίς κατὰ σοῦ τομήσουσι φθέγγασθαι· ἀλλὰ δίκην ὄψεων εἰς γῆν ἰλυσιπυμένων καταπεσοῦνται, οὐδὲν οὐτε δράσαι, οὐτε εἰπεῖν τι τολμώντες. Τοῦτοις ἀπροσρήτης διακονήσας τοῖς λόγοις, τὴν θέλει ἐκπλητόμενος φιλανθρωπίαν, ἐδόξε·

ἠγ'. « Τίς Θεός ὡς περ σὺ ἐξαιρίων ἀδικίας³³, καὶ ὑπερβαίνων ἀσεβείας³⁴ τοῖς καταλογοῖς τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; » Ἀρρήτῳ γὰρ, φησὶν, ἀγαθότητι, Δέσποτα, κεχρημένος, καὶ λόγων νεκρῶν διήγησιν, οὐκ ἀπαιτεῖς τοὺς ἀνθρώπους εὐθύνας τῶν ἀμαρτι-

VARIÆ LECTIONES.

²⁵ ἡμ. ὕδ. x. θορ. Ita Alex., sed des. ista in A, ex duplici interpretatione, ut videtur, orta. ²⁶ C. στρατιάς. ²⁷ C. εἰς σφαγήν, et deinde, δουλείαν. ²⁸ φυλ. Des. in A ex gemina quoque interpretatione ortum. ²⁹ A. θαυμάσια. ³⁰ Ἐπιθ. — στόμα αὐτ. Des. in A. ³¹ γῆν. Des. in C. ³² C. συναχθήσονται. ³³ A. ἀνομίας. ³⁴ A. ἀδικίας.

μάτων ἀξίας· ἀλλ' ὅταν παιδεύσας μικρὰν μεταμέλειαν ἰδῆς, παρορᾷ· τὰ ἐπταισμένα, ὑπερβαίνεις τὰ ἰσοδύναμα· ὅπερ δὴ καὶ νῦν εἰς τὸν σὸν εἰργάσω λαόν. Ὁ οὐ συνέσχευε⁴⁵ εἰς μαρτύριον ὄργην αὐτοῦ, ὅτι θελητῆς ἐλέους ἐστίν. Ὁ τοῦτο ἔοικε τῷ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένῳ· Ὁ οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα μνησεί· οὐ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν. Καὶ ὁ θεσπέσιος τοῖνον Μιχαίας βοᾷ, ὅτι· Τὴν ὄργην οὐκ ἐφύλαξεν ἐπὶ πλείστον εἰς ἐλεγγον καὶ μαρτυρίαν τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας, ἀλλ' ἐλέη χρώμενος ἐπιστρέψει.

18. Ἐπιστρέψει, καὶ εἰκτερήσει ἡμᾶς, καταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρύψονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι⁴⁶ ἡμῶν. Ὁ τοῦτοι παραπλήσια καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων θεὸς διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου βοᾷ· Ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι αὐτὸς ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ἀδικιῶν σου. Ὁ τοῦτο γὰρ δὴ τὸ παράδοξον, ὅτι οὐ μόνον ἀφήσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς μνήμης ἐκβάλλει, καὶ οἶόν τι βυθῷ παραδίδωσι τῇ λήθῃ. Ὁ τοῦτο γὰρ παραδηλῶν καὶ ὁ μακάριος ἔφη Μιχαίας· Ἐκαταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρύψονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης πᾶσαι αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν. Ὁ ὡσπερ γὰρ τὸ εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάττης βαλλόμενον, ἀφανὲς ἐστὶ παντελῶς· οὕτω, φησί, καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν λήθῃ παντελεῖ παραδώσει, διὰ τὰς πρὸς τοὺς ἡμετέρους προγόνους συνλήκας. Καὶ τοῦτα δηλῶν ἐπήγαγε·

19. Ὁ δώσει ἀλήθειαν⁴⁷ τῷ Ἰακώβ, ἔλεον τῷ Ἀβραάμ, καθάπερ ὤμοσας τοῖς πατέσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν. Ὁ οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· Ἐμνήσθη εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκης αὐτοῦ· λόγου οὗ ἐνετελεσμένου εἰς χιλιάς γενεᾶς, ὃν εἰθέτο τῷ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ ὅρκου αὐτοῦ τῷ Ἰσαάκ· καὶ ἔστησεν αὐτὴν τῷ Ἰακώβ εἰς πρόσταγμα, καὶ τῷ Ἰσραὴλ εἰς διαθήκην αἰώνιον. Ὁ τὰς μὲν οὖν ἐκείνων ἀμαρτίας εἰς τὸν τῆς θαλάττης βυθὸν ὁ Δεσπότης ἀπέβρυξε· τὰς δὲ ἡμετέρας εἰς τὴν ἰσρὰν καὶ θείαν ἐξαλείψει κολυμβήθραν, ἧς ἡ Ἐρυθρὰ θάλασσα, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, γεγένηται τύπος, ἣν διελθὼν ὁ λαὸς, τῆς Αἰγύπτου ἀπηλλάγη δουλείας. Κατ' ἐκείνων καὶ ἡμεῖς τὸν τύπον, διὰ τῆς ἀγίας κολυμβήθρας τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἐλευθερούμενοι, τῆς οικείας σωτηρίας φροντισόμενοι· διηνεκῶς τὸν εὐεργέτην ὑμνοῦντες, καὶ τοῖς ἐκείνου νόμοις ἀκολουθοῦντες, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἁγίων τετριμμένην πορείαν ὀδεύοντες· ἵνα σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν τῆς ὁδοῦ φθάσωμεν τέλος, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

catis dignas : sed ubi castigatione adhibita exiguam animi mutationem videris, dissimulas peccata, præteris impietates ; quod sane populo tuo nunc etiam præstitisti. « Non tenuit in testimonium iram suam, quia vult misericordias. » Hoc simile est dicto Davidis : « Non in perpetuum irascetur neque in æternum indignabitur : non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. » Mirabilis igitur Michæas clamat : Iram non diutissime servavit in redargutionem et testimonium iniquitatis populi, sed misericordia utens revertetur.

VERS. 19. « Revertetur, et miserebitur nostri, » demerget peccata nostra, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra. » Consimilia his etiam ipse universorum Deus ore Isaia: propheta: clamat : « Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas, et peccatorum tuorum non recordabor. » Hoc enim certe admirabile, quod non solum ignoscat, sed etiam memoria sua expellat peccata, et tanquam in profundum in oblivionem tradat. Hoc enim explicans, beatus etiam Michæas dixit : « Demerget peccata nostra, et projicientur in profundum maris omnia peccata nostra. » Quemadmodum enim id quod in profundum maris abijcitur, penitus non exstat : sic, inquit, peccata nostra oblivione funditus obruet, propter pactiones cum majoribus nostris factas. Et hoc explicans adjecit :

VERS. 20. « Dabis veritatem¹⁵¹⁶ Jacobo, misericordiam Abrahamo, sicut jurasti patribus nostris, juxta dies priores. » Sic etiam beatus David ait : « Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes, quod constituit Abrahamo, et juramenti sui Isaacæ dati : et statuit illud Jacobo in præceptum et Israeli in fœdus æternum. » Et illorum quidem peccata in profundum maris Dominus projecit ; nostra vero in sacro et divino lavacro delet : cujus mare Rubrum, juxta divinum Apostolum⁸, typus fuit : quo transmissæ populus ab Ægyptiaca servitute liberatus fuit. At nos, secundum illum typum, per sanctum lavacrum, a diaboli tyrannide liberati, propriam salutem sedulo curemus, assidue benefactorem laudibus ornantes, et illius leges sequentes, et a sanctis tritam viam tenentes : ut una cum ipsis ad bonum vitam æternam perveniamus, benignitate et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

^d Psal. cii, 9, 10.   ^e Isa. xliii, 25.   ^f Psal. civ, 8-10.   ^g I Cor. x, 11.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵ ἡ συν. Ἄ οὐκ ἐκράτησεν.   ⁴⁶ Ἀ πάσας τὰς ἀμαρτίας.   ⁴⁷ Ἀ δώσει εἰς ἀλήθ.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΝΑΟΥΜ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO NAHUM PROPHETÆ.

1517 ARGUMENTUM.

Cum timore Ninevitis iniecissent Dei comminationes, quas Jonas ipsis denunciaverat, seriam agentes pœnitentiam, salutem invenerunt. Nam pro extrema pernicie, quæ eis intentata fuerat, divinam misericordiam consecuti sunt. Verum brevi post tempore hujus ineffabilis Dei gratiæ oblitī, et ad pristinam malitiām reversi, tum alia innumera perperam admiserunt, tum bellum populo Israelitico inferre ausi sunt: et decem quidem tribus in servitutem redactas Tegliathphalasar et Salmanasar captivas abduxerunt: Sennacherib vero Judæam bello aggressus et alias urbes obsidione cepit, et misso adversus Hierosolymam exercitu, contra ipsum universerum Deum linguam movit. Sed derepente vi occulta per angelum unum multa eorum millia interfecta fuerunt: rex vero eorum ex hac plaga elapsus, ac præco divinitus illatæ ultionis factus (nam hac de causa **1518** saluum eum effugere permisit Deus), in regia sua a filiis suis plagam accipit. Ac non ita multo post regno Babylonem translato, universum regnum istorum genus deletum est, urbs autem eversa, et in solitudinem redacta est. Hanc Ninevitarum perniciem beatus Nahum propheta divino afflatus Spiritu prædicat, atque per ea quæ vaticinatur docet, omnia Domini Dei nutu et providentia regi, eumque justum iudicium exercendo, vitæ actæ rationem ab unoquoque poscere. Idcirco, inquit, Israellem, quia impie egit, Assyriis tradidit: ac rursus ab Assyriis, quoniam efferatissime et crudeliter hos invaserant, per alios pœnas multas exegit. Neque enim, ut voluntati Dei servirent, contra Israellem bellum moverant: sed ut audaciæ suæ et libidini obtemperarent, et quam latissime in omnes imperium suum propagarent. Nec vero eorum co-

A

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Οἱ Νινευῖται τὴν θεῖαν δεισαντες ἀπειλὴν, ἣν ὁ θεοσπέσιος αὐτοῖς ἐκήρυξεν Ἰωνᾶς, μεταμελείᾳ σπουδαίᾳ χρησάμενοι, τὴν σωτηρίαν ἤβρανον. Ἀντὶ γὰρ τῆς ἀπειληθείσης πανωλεθρίας, τῆς θείας φιλανθρωπίας ἀπέβλασαν. Χρόνου δὲ βραχέος διελθόντος, τῆς ἀφάτου μὲν ταύτης ἐπελάθοντο χάριτος, εἰς δὲ τὴν προτέραν πονηρίαν ἐπανελθόντες, ἄλλα τε μυρία παράνομα δεδράκασι, καὶ τὰς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τετολμήκασι στρατείας· καὶ τὰς μὲν δέκα φυλάς Θεγλαθφαλάσαρ καὶ Σαλμανάσαρ ἐξανδραποδίσαντες αἰχμαλώτους ἀπήγαγον· κατὰ δὲ τῆς Ἰουδαίας Σενναχηρείμ στρατεύσας, ἄλλας τε πόλεις εἰς πολιορκίαν, καὶ δὴ κατὰ ¹⁸ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν στρατιάν ¹⁹ ἀποστειλάς, κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὴν γλῶτταν ἐκίνησεν. Ἀλλὰ παραυτίκα μὲν ἀοράτως δι' ἀγγέλου ἑνὸς αἱ πολλαὶ τῶ θανάτῳ παρεπέμφθησαν μυριάδες· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τούτων βασιλεὺς, ταύτην διαφυγὼν τὴν πληγὴν, καὶ κήρυξ τῆς θελήτου τιμωρίας γενόμενος (τούτου γὰρ χάριν σωὼν αὐτὸν διαφυγεῖν ἐνδέδωκεν ὁ Θεός), ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις ὑπὸ τῶν φύντων δέχεται τὴν πληγὴν. Καὶ μικρὸν ὕστερον εἰς Βαβυλῶνα τῆς βασιλείας μεταθεθείσης, ἐσδέσθη μὲν ἅπαν τοῦτο τῶν βασιλέων τὸ γένος, ἀνάστατος δὲ ἡ πόλις ἐγένετο, καὶ ἐρημίᾳ παντελεῖ παρεδόθη. Τοῦτον τῆς Νινευῖ τὸν δλεθρον ὁ μακάριος Ναοὺμ ὁ προφήτης προλέγει, τοῦ Θεοῦ Πνεύματος δεξάμενος τὴν ἐνέργειαν, καὶ δι' ὧν θεοσπείρει διδάσκει, ὡς οὐδὲν ἀτημέλητον, οὐδὲ ἀπρονοήτον παρὰ τῶ Ἀσσοπτῆ Θεῷ, ψήφῳ δὲ δικαίᾳ κεχηρημένος τῶν βεδωμένων ἕκαστον ἀπαιτεῖ τὰς εὐθύναν. Οὐ χάριν τὴν μὲν Ἰσραὴλ ἡσεθηκότα παραδέδωκεν Ἀσσυρίοις· Ἀσσυρίους δὲ θηριωδῶς τούτοις προσενεχθέντας, καὶ ὠμότητι χρησαμένους, πολλὰς δι' ἐτέρων πάλιν εἰσεπράξατο δικας. Οὕτε γὰρ ὡς θεῖα βουλῆ διακονοῦμενοι τὴν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐποιήσαντο στρατείας,

VARIE LECTIONES.

¹⁸ κατὰ. C præm. καί. ¹⁹ C στρατείας.

ἀλλ' αὐθαδεία καὶ θρασύτης χροῦμενοι, καὶ τὴν οὐκ εἶσαν δυναστείαν κατὰ πάντων ἐκτείνουσιν πειρώμενοι. Εἶπασε δὲ αὐτοὺς ὁ τῶν ὄλων θεὸς εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὸ ἐγγεῖρημα, δίκας δὲ αὐτῶν τὸν Ἰσραὴλ εἰσπραττόμενος. Ὡς ἂν δὲ μὴ νομίση ἐν οἰκείᾳ δυνάμει τοῦτο κατορθωκέναι, πασῶν τῶν ἄλλων περιγενομένων πόλεων, παρ' αὐτοῦς τῆς Ἱερουσαλήμ τοὺς περιβόλους τὰς πολλὰς κατηρόντισε μυριάδας⁶⁶. Ταύτας ἔχει τὰς προρρήσεις ἡ τοῦ μακαρίου Ναούμ προφητεία· ἀρχαίον δὲ λοιπὸν τῆς τῶν ῥητῶν ἐρμηνείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Λῆμμα⁶⁷ Νινευὶ βιβλίον ὁράσεως Ναοὺμ τοῦ Ἐλκεσαίου. » Ἡ τοῦ παναγίου Πνεύματος χάρις διαφόρως ἐν τοῖς θαυμασίως ἐνεργοῦσα προφήταις, τοὺς μὲν ὄραν τινα παρεσκευάζον, ὡς τὸν θεσπέσιον Ἡσαΐαν, καὶ Μιχαῖαν, καὶ Δανιὴλ, καὶ Ἰεζεκιήλ, καὶ Ζαχαρίαν· τισὶ δὲ ἐνήχει τινὰ ὡς ἐβούλετο, καὶ ἀκούουσιν ἐδόκουν προσδιαλεγόμενου τινός· ἄλλοις ἐνέπνει τὴν προφητείαν, καὶ διὰ τῆς ἐκείνων ἐφθέγγετο ἃ ἐβούλετο γλώττης. Ἐξαπινάτως γὰρ τῆς τούτων ἐπιλαμβανομένη διανοίας ἡ προφητικὴ χάρις, καὶ τῶν ἀνθρωπείων αὐτοὺς ἀπάντων χωρίζουσα, ὑπουργεῖν καὶ διακονεῖν τοῖς προφητικοῖς παρεσκευάζει λόγοις. Τοῦτο οὖν ὁ προφήτης Λῆμμα προσηγόρευσε, τῆς διανοίας τὴν λήψιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπείων μετάθεσιν. Ληφθεῖσα γάρ μου, φησὶν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἡ διάνοια, προεῖδε τὰ τῆ Νινευὶ συμβησόμενα.

β'. « Ὁ⁶⁸ θεὸς ζηλωτῆς, καὶ ἐκδικῶν Κύριος⁶⁹ τοὺς ὑπερβαντίους αὐτοῦ, καὶ ἐξαίρων αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ λυττήσαντες βλασφημοὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐχρήσαντο λόγοις, εἰκότως ὑπερβαντίους αὐτοὺς καὶ ἐχθροὺς ὀνομάζει, καὶ τὸν ὄλεθρον ἀπειλεῖ. Ζήλον δὲ τὴν δικαίαν ὀργὴν προσηγόρευσε. Οὕτω γὰρ ὁ νομοθετῶν φησὶν· « Οὐ κοιήσεις παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς, δεῖ ἐγὼ Κύριος· ὁ θεὸς σου, θεὸς ζηλωτῆς, πῦρ καταναλλίσκων. » Οὕτω καὶ ὁ μέγας· Ἠλίας φησὶ· « Ζηλῶν ἐζήλωσα Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ Ἰσραὴλ. » ἀντὶ τοῦ, Κατὰ τῶν εἰς Θεὸν ἀσεβούντων ἀγανακτῶ⁷⁰.

γ'. « Κύριος μακροθυμὸς, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, καὶ ἀθῶων οὐκ ἀθῶώσει⁷¹. » Οὐκ εὐθὺς, φησὶ, καὶ παρατείλα τὰς τιμωρίας ἐπάγει, ἀλλὰ μακροθυμῆς πλείστη χρώμενος. Τοῦτου μάρτυρες ὁμῆς οἱ Νινευίται, μεταμελείψ χρησάμενοι, καὶ τὴν σωτηρίαν εὐράμενοι, καὶ πάλιν πονηρίᾳ πλείστη χρησάμενοι, καὶ τέως δίκας ὑπὲρ ταύτης οὐ τίσαντες· ἀλλὰ φέ-

⁶⁶ Exod. ix, 4, 5. ⁶⁷ III Reg. xix, 10, 14.

A natibus, quominus in actum venirent, Deus repugnavit, quoniam per eos ab Israele pœnas sumebat. Ne autem sua virtute se vicisse, aliasque urbes subegisse existimarent, ad ipsius Hierosolymæ muros multa eorum millia interfecit. Has prædictiones beati Nahumi propheta continet : reliquum est ut verba explanare aggrediamur.

CAPUT PRIMUM.

1519 VERS. 1. « Assumptio Nineve : liber visionis Nahumi Elcesæi. Sanctissimi Spiritus gratia diversis modis in admirandis agens prophetis, quibusdam visa quædam suggestit, ut divino Isaiæ, Michææ, Danieli, Ezechieli, et Zachariæ : quibusdam vero per sonitum quæ volebat infundebat, ut audire se arbitrentur quemdam loquentem : alios spiritu prophetico afflabat, et illorum lingua, quæ volebat, loquebatur. Gratia enim prophetica repente eorum mentem corripiens, et ab omnibus rebus humanis eos abducens, ut darent operam et ministrarent verbis propheticiis, efficiebat. Hanc igitur assumptionem appellavit propheta, mentis raptum, et a rebus humanis traductionem. Rapta enim, inquit, a divino Spiritu mens mea, quæ urbi Nineve essent eventura prævidit.

VERS. 2. « Deus æmulator, et ulciscens Dominus in adversarios suos, et tollens ipse inimicos suos. » Quoniam enim contra Hierosolymam furentes, verbis contumeliosis universorum Deum perstrinxerant, jure eos adversarios et hostes vocat, et perniciem illis minatur. Æmulationem vero justam iram appellavit. Sic enim legislator ait : « Non facies tibi similitudinem eorum quæ sunt in caelo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra : quoniam ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, ignis consumens. » Sic item magnus **1520** Elias : « Zelo, inquit, zelatus sum pro Domino omnipotente Deo Israelis, » hoc est, contra impie in Deum agentes iratus sum.

VERS. 3. « Dominus patiens, et magna virtus ejus, et mundans non faciet innocentem. » Non statim, inquit, et subito pœnas sumit, sed post diuturnam patientiam. Hujus rei, vos Ninevitæ, testes estis, qui acta pœnitentia salutem nacti fuistis, et plurima rursus malitia contaminati, non pro hac pœnas mœx dedistis : sed qui diutissime

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁸ μῦρ. F hoc loco, A autem in fine libri addit : Ναοὺμ ἐρμηνεύεται παράκλησις. Οὗτος ἦν ἀπὸ Ἐλκεσεῖν πέραν τοῦ βάριν (F. πέραν ταύτην βάριν) ἐκ φυλῆς Συμεῶν. Οὗτος μετὰ τὸν Ἰωνῶν τέρας ἔδωκεν, ὅτι ἀπὸ ὕδατων γλυκέων καὶ πυρὸς ἀπολείπεται, ὃ καὶ γέγονεν· ἡ γὰρ περιέχουσα αὐτὴν (A αὐτῆ) λίμνη κατεκλείσθη αὐτὴν ἐν σεισμῷ, καὶ πῦρ ἐκ τῆς ἐρήμου τὸ ὑψηλότερον αὐτῆς μέρος ἐνέπηρσεν. Ἀπέθανεν δὲ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ. His in F additur : Πρόσταγμα κηρυχθῆναι, ὅσα ὁ λαὸς μὲν τῶν Ἰουδαίων ἐξήμαρτεν, ὁ Χριστὸς δὲ διὰ τοῦ μυστηρίου καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς εἰς οὐρανὸν ἐπράξεν. ⁶⁹ Λῆμμα. Hebr. onus. ⁷⁰ οὖν. C τοίνυν. ⁷¹ Κύρ. A add. ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν Κύριος. ⁷² γάρ. C add. καί. ⁷³ ἄθ. A addit κύριος.

hominum fert iniquitates, novit etiam non poenitentibus supplicia irrogare. Hoc enim est quod ait, « Mundans non faciet innocentem : » hoc est, eum qui supplicis digna commiserit, non impunitum Dominus relinquet. « Dominus, in consummatione et in commotione via ejus. » Non amplius, inquit, Deus universorum misericordiam vobis largietur, sed perniciem inferet. Huic similia sunt verba Psalmi : « Omnes viæ Domini misericordia et veritas i. » Veritas enim non misericordiam tantum, sed etiam punitionem justam habet. Per viam itaque tum hic, tum illic, actio intelligenda est. « Et nubes pulvis pedum ejus. » Accommodatissime *pulverem* viæ adjecit. Vult autem dicere, Non amplius longa patientia utetur, sed perniciem vobis inferet, undique in vos malorum nubem accersens. Et docens eum facile quodcumque illi visum fuerit, efficere, subjunxit :

VERS. 4. « Increpans mare, et exsiccans illud, et omnia flumina deserta faciens. » Si enim existimaverit omnem aquam maris **1521** et fluminum funditus exhauriendam esse, temporis puncto id facere poterit : quod quidem ex iis quæ jam sunt facta, demonstravit. « Imminuta est Basanitis, et Carmelus, et omnia quæ florebant Libani defecerunt. » Cum enim poenas repetere statuissem ab iis qui Basanitidem, et Carmelum, et Libanum incolunt, vobis eos tradidi. Vos autem eorum agros depopulantes, et urbes expugnantes, civisque in captivitatem ducentes, ad summam vastitatem eos redregistis.

VERS. 5. « Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt : et contracta est terra a facie ejus universa, et omnes qui habitant in ea. » Quia enim quidam eum solorum Judæorum Deum esse opinabantur, non abs re propheta docet illum montes, et colles, et omnem terram cum incolis ejus solo nutu concutere. Quod vero ait, *et contracta est terra*, Aquila quidem *horruit* dixit : Symmachus vero *mota est*.

VERS. 6. « Aspectum iræ ejus quis sustinebit? et quis resistet in ira furoris ejus? Furor ejus consumit principatus, et petrae contritæ sunt ab eo. » Si enim eos qui ob principatus se effernit, et petrarum robur sese habere existimant, facillime conterit et destruit, quis correctioni ejus resistere poterit? [7] Cæterum ut superbos nullo negotio delet, sic bonus est Dominus erga eos qui expectant eum die tribulationis, et cognoscit timentes eum. Ostendens autem, quomodo Deus affectus sit erga eos qui inflictas correctiones sustinent, et **1522** nihil (in Deum) absurdum loquuntur, rursus contra impios constituta supplicia exponit.

i Psal. xxiv, 10.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵²¹ Κύρ. A καί. ¹⁵²² A ἐξ ἐρήμων. ¹⁵²³ πάντα. Des. in A. ¹⁵²⁴ A ἐσεισθη. ¹⁵²⁵ Ἠρό. A ἀπό. ¹⁵²⁶ ὀργῆς. Des. in C. ¹⁵²⁷ πέτ. A πραγμ. αἰ.

Ἄρων ἐπὶ πλείστον τὰς τῶν ἀνθρώπων παρανομίας, οἶδε καὶ τιμωρίαν τοῖς μὴ μεταμελουμένοις ἐπάγειν. Τοῦτο γὰρ εἶπεν· « Ἀθωῶν οὐκ ἀθωώσῃ » ἀντὶ τοῦ, τὸν κολάσεως ἄξια πλημμελήσαντα, τῆς τιμωρίας οὐκ ἀπαλλάξει. « Κύριος ¹⁵²⁴, ἐν συντελείᾳ καὶ ἐν συσσεισμῷ ἢ ὁδῶς αὐτοῦ. » Οὐκέτι φιλανθρωπικός. φησὶ, μεταδώσει ὑμῖν ὁ τῶν ἔθλων Θεός, ἀλλὰ τὸν διέθρον ἐπάξει. Τοῦτω ἔοικε τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ εἰρημένον· « Πᾶσαι αἱ ὁδοὶ Κυρίου ἔλεος καὶ ἀλήθεια. » Ἡ γὰρ ἀλήθεια οὐ φιλανθρωπία μόνην, ἀλλὰ καὶ τιμωρίαν ἔχει δικαίαν. « Ὅδῶν τοίνυν κἀνταῦθα κἀκεῖ τὴν πρῆξιν νοητέον. « Καὶ νεφέλαι κοινορτῶς ποδῶν αὐτοῦ. » Ἀρμοδίως μᾶλα τὸν κοινορτῶν τῇ ὁδῷ προστέθεικε. Βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι Νῦν οὐκέτι μακροθυμῶν χρησεται, ἀλλ' διέθρον ὑμῖν ἐπάξει, πανταχῶθεν ὑμῖν τῶν κακῶν ἐπιστήσας τὸ νέφος. Καὶ διδάσκων, ὡς βραδίως πᾶν ὅ τι ἀν' ἐθειλήσῃ ποιεῖ, ἐπήγαγεν·

δ. « Ἀπειλῶν θαλάσση, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντα τοὺς ποταμούς ἐξηρημῶν ¹⁵²⁵. » Εἰ γὰρ δοκιμάσειεν ἅπαν τῆς τε θαλάττης καὶ τῶν ποταμῶν φροῦδον ποιῆσαι τὸ ὕδωρ, ἐν ἀκαρεῖ τοῦτο δρᾶσαι δυνήσεται· καὶ τούτου τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῶν ἔθλων γεγενημένων παρέσχεν. « Ὀλιγώθη ἡ Βασανίτις καὶ ὁ Κάρμηλος, καὶ πάντα ¹⁵²⁶ τὰ ἐξανθούντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπε. » Ποιῆν γὰρ ἀπαιτήσαι βουλευθεὶς τοὺς τε τὴν Βασανίτιν, καὶ τὸν Κάρμηλον, καὶ τὸν Λίβανον οἰκοῦντας, ὑμῖν τούτους παρέδωκα. Ὑμεῖς δὲ τὰς τούτων χώρας δηλώσαντες, καὶ τὰς πόλεις πορθήσαντες, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐξανδραποδίσαντες, ἐρημῶν παντελεῖ παρεδώκατε.

ε'. « Τὰ ἔρη ἐσεισθησάν ¹⁵²⁷ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησαν, καὶ ἀνεστάλη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἢ σύμπασα, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. » Ἐπειδὴ γὰρ τινες ὑπελάμβανον αὐτὸν μόνον Ἰουδαίων εἶναι Θεόν, εἰκότως ὁ προφήτης διδάσκει, ὅτι ἔρη, καὶ βουνοὺς, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν σὺν τοῖς κατοικοῦσι νεύματι μόνῳ συσσειεί· τὸ δὲ, ἀνεστάλη ἡ γῆ, ὁ μὲν Ἀκύλας, ἐφριξεν, εἶπεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, ἐκινήθη.

ς'. « Πρὸ ¹⁵²⁸ προσώπου ὀργῆς ¹⁵²⁹ αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; καὶ τίς ἀντιστήσεται ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ; Ὁ θυμὸς αὐτοῦ τήκει ἀρχαί, καὶ πέτραι ¹⁵³⁰ διεθρύθησαν ἀπ' αὐτοῦ. » Εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ δυναστείαις βρενθυομένους, καὶ πετρῶν ἔχειν ἰσχὺν ὑπελημμένους, εὐπετῶς μᾶλα συντριβεί καὶ καταλύει· τίς ἱκανὸς ἀντιστήναι τῇ ἐκείθεν φερομένη παιδείᾳ; Ἀλλ' ὡσπερ τοὺς ἀλαζόνας καταλύει βραδίως, οὕτως χρηστός ἐστὶ Κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ γινώσκων τοὺς εὐλαβουμένους αὐτόν. Δείξας δὲ, ὅπως προσφέρεται τοῖς τὰς ἐπιφερομένας ὑπομένουσι παιδείας, καὶ μηδὲν ἀπηγὼς φεθγομένοις, πάλιν τὴν κατὰ τῶν ἀνοσίων διεξέρχεται τιμωρίαν.

γ'. « Καὶ ἐν κατακλυσμῷ πορείας συντέλειαν ⁶⁵ Α ποιήσεται· τοὺς ἐξεγειρομένους ⁶⁶ καὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διώξεται σκότος. » Πανωλεθρία γὰρ καὶ σκότος διηνεκεῖ τοὺς κατ' αὐτοῦ θραυνομένους παραδώσει. *Κατακλυσμὸν γὰρ καὶ συντέλειαν*, τὴν πανωλεθρίαν ἐκάλεσεν. Εἶτα κατ' ἐρώτησιν·

θ'. « Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον; » Ποίαν, φησὶν, ὑπολαμβάνετε δύναμιν αὐτῶν ἔχειν; Συντέλειαν αὐτοῦ ποιήσεται, καὶ ⁶⁷ οὐκ ἐκδικήσεται δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν Ὀλίψει. » Ἀθρόαν, φησὶν, ὑμῖν ἐπάξει τὴν τιμωρίαν, ὥστε μὴ δευθῆναι δευτέρας πληγῆς.

ι'. « Ὅτι ἕως θεμελίου ⁶⁸ αὐτῶν χερσωθήσονται, καὶ ὡς σμίλας περιπλεκομένη ⁶⁹, βρωθήσονται ⁷⁰, καὶ ὡς καλάμη ξηρασίας μεστή. » Ὅσπερ γὰρ τὸ πῦρ ξηρὰν ⁷¹ καλάμην καταναλίσκει ῥαδίως, καὶ ἡ παρὰ τοὺς φραγμοὺς φουομένη βοτάνη, καὶ τοῖς παλιούροις μάλιστα συμπλεκομένη, οὕτως ἐκείνους ἀνθεῖν ἐξ, καὶ αὕτη τῷ χρόνῳ διαφθείρεται· οὕτως ὑμεῖς τὰς τῶν ἄλλων καταλύσαντες βασιλείας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς γυμνωθήσεσθε, καὶ ὀλέθρῳ παραδοθήσεσθε ⁷². Καὶ τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον δεῖκνυς, ἐπήγαγεν·

ια'. « Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου, πονηρὰ βουλευόμενος ἐναντία. » Ταῦτα δὲ πείρη διὰ τὰς μανικὰς τῆς σῆς ἐννοίας ὠδύνας. Διδάσκει δὲ ταύτας ἡμᾶς καὶ ἡ τετάρτη τῶν Βασιλειῶν ἱστορία, καὶ ὁ Θεσπέσιος Ἡσαίας. Ἐν ἐκείναις γὰρ ταῖς βίβλοις ὁ Σενναχηρείμ ἀναγράφεται, τὴν βλασφημίαν ἐκείνην κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων λυτήσας· « Εἶπατε Ἐζεχία· Τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων· Μὴ σε ἀπατάτω ὁ Θεὸς σου ἐν ἧ οὐ πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, ὅτι ῥύσεται τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκ χειρὸς μου. » Καὶ τὰ ἄλλα τὰ τούτοις προσόμοια. Ταύτην αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν ὑποδεικνύς ὁ Θεὸς ἔλεγε διὰ τοῦ προφήτου· « Ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν, τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων· » οὕτω τῶν λογισμῶν αὐτοῦ τὴν ἀλαζονείαν γυμνοῖ.

ιβ'. « Τάδε λέγει Κύριος, κατάρχων ὑδάτων πολλῶν, καὶ οὕτω διασταλήσονται. » Πλήθος ὑδάτων τὸ πλῆθος τῶν Βαβυλωνίων καλεῖ, τὸ κατὰ τῆς Νινευί στρατεῦσαν, ὃ δίκην ὑδάτων τοῖς λόγοις διαιρεθὲν, εἰς τὴν τῆς πόλεως πολιορκίαν ἐχώρησεν. Τούτου δὲ, φησὶ, γενομένου, « Ἡ ἀκοή σου οὐκ ἐνακουσθήσεται ἐτι. » Δέθη γὰρ παντελεῖ παραδοθήσεται.

ιγ'. « Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ, καὶ τοὺς δεσμοὺς σου ⁷³ διαρρήξω. » Λήψομαι γὰρ παρὰ σοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔδωκά σοι πάλαι· καὶ καταλύσω σου τὴν δυναστείαν, τοὺς ταύτης διαρρήξας συνδέσμούς. *Ῥάβδον* γὰρ τὴν ἐξουσίαν καλεῖ· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου

† IV Reg. xviii, 19 seqq.

VERS. 8. « Et in diluvio transeunte consummationem faciet: consurgentes et inimicos ejus persequentur tenebrae. » Funditus enim perdet, et in perpetuas tenebras dabit eos qui contra eum temere insolescunt. *Diluvium enim et consummationem* vocavit supremum exitium. Deinde per interrogationem:

VERS. 9. « Quid cogitatis contra Dominum? » Quam, inquit, potestatem eum habere arbitramini? « Consummationem ipse faciet: non vindicabit bis in idipsum in tribulatione. » Cumulatum, ait, vobis inferet supplicium, ita ut non sit opus secundam plagam adjicere.

VERS. 10. « Quia usque ad fundamentum suum redigentur in solitudinem, et quasi herba convoluta comedentur, et quasi stipula ariditate plena. » Quemadmodum ignis stipulam siccam facile consumit, et herba ad sepes nascentes, et quæ paliuris potissimum implicatur, nec illas florere sinit, et ipsa tempore corrumpitur: sic vos, qui aliorum regna delevistis, et ipso regno spoliabimini, et funditus peribitis. Et supplicii æquitatem ostendens, subjunxit:

VERS. 11. « Ex te exhibit cogitatio contra Dominum, pessima cogitans contraria. » Hæc autem patieris propter insanas mentis tuæ cogitationes. Has vero nos docet quartus etiam Regnorum liber, et divinus Isaias. In illis enim libris Sennacherib' describitur rabidam illam blasphemiam **1523** contra universorum Deum effundens: « Dicite Ezechiae, hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum: Ne seducat te Deus tuus, in quo confidis, quod liberaturus sit Hierosolymam de manu mea. » Et cætera his similia. Hanc ejus arrogantiam designans dicebat Deus per prophetam: Visitabo super mentem magnam, regem Assyriorum. Ita cogitationum ejus arrogantiam exprimit.

VERS. 12. « Hæc dicit Dominus, imperans aquis multis, et sic divideatur. » *Aquarum multitudinem* appellat Babyloniorum multitudinem, bellum inferentem Ninevitis, quæ ad similitudinem aquæ divisa in cohortes, ad urbis obsidionem venit. Hoc, inquit, facto, « Auditus tuus non audietur amplius. » Prorsus enim oblivioni traderis.

VERS. 13. « Et nunc conteram virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam. » Recipiam enim, inquit, abs te potestatem, quam olim dedi tibi, et destruem principatum tuum, cum ejus vincula diruperim. *Virgam enim potestatem* appellat: idque aperte nos docet per Isaiam prophetam:

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ Α συντελείας. ⁶⁶ Α ἐπεγειρομένους. ⁶⁷ καί. Des. in A. ⁶⁸ Α θεμελίον αὐτοῦ χερσωθήσεται. ⁶⁹ C πλεκομένη. ⁷⁰ Α βρωθήσεται. ⁷¹ ξηρ. C πρῶτον. τῆν. ⁷² καὶ ἐλ. παρ. Des. in C. ⁷³ σου. Des. in A.

« Vae Assyriis! virga furoris mei et irae meae est in manibus eorum ¹. »

VERS. 14. « Et præcipiet de te Dominus. » Me enim, inquit, annuente, hæc sustinebis. « Non seminabitur de nomine tuo amplius. » Non amplius enim a suis regibus nomen accipere soliti sunt: sic a Babylone Babylonii, a Cyro Persæ nominati sunt: et postea Macedones a Macedonibus, et nunc a Roma **1524** Romani. « De domo Dei tui disperdam sculptilia, et conflata ponam sepulcrum tuum, quia inhonoratus es. » Porro una tecum funditus etiam peribunt dei tui manu facti, quos intra terram abdes: et tanquam in sepulcris quibusdam obrues, ne ipsi quoque hostibus præda fiant.

VERS. 15. « Quia veloces ecce super montes pedes evangelizantis, et annuntiantis pacem. » Cum hæc contra te fient, multi accurrent ad eos, qui habitant in Judæa, jucundos pacis nuntios afferentes. « Celebra, Juda, festivitates tuas: redde Deo vota tua: quia nequaquam apponent ultra ut pertranseant in vetustatem: consummatus est, sublatus est. » Vos autem, inquit, qui hostium exitium audivistis, legitimos dies Deo festos agite, et solita sacra celebrate: nam funditus periit, qui multas contra vos expeditiones fecerat, et non amplius consumere et perdere vos aggredientur.

CAPUT II.

VERS. 1. « Ascendit insufflans in faciem tuam, eruens te de tribulatione. » Horum autem tibi auctor Deus, qui suo nutu, tanquam flatu quodam, illos delevit, teque ab illorum potestate liberavit. Nam quemadmodum cum Adamo inspirasset spiraculum vitæ ^m, fecit ut esset anima vivens, sic tibi vitæ inspiratione salutem præbet. Hanc etiam post resurrectionem Christus dedit sacris apostolis. Quia enim **1525** Adam imaginem perdidit, quam per divinam inspirationem acceperat, merito hanc renovans Christus Dominus restituit sacris apostolis, et per eos omnibus credentibus. Insufflavit enim eos, et dixit eis: « Accipite Spiritum sanctum ⁿ. » Quia vero novorum typus vetera sunt, intelligamus Assyriorum quidem regnum deletum, diaboli autem tyrannidem per Christum Dominum extinctam; Judæam vero insultantem illi et festos dies agentem, interpretemur orbem terrarum ob salutem exultantem; qui

¹ Isa. x, 5. ^m Gen. ii, 7. ⁿ Joan. ix, 22.

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ ὅτι ἦν. Des. in A. ⁷⁶ πῶδ. A præm. οἱ. ⁷⁶ A Ἰουδαία. ⁷⁷ τῷ Θεῷ. Des. ib. ⁷⁸ ἐξ. A ἀνήλωται. ⁷⁹ καὶ. Des. in C. ⁸⁰ σέ. Des. in A. ⁸¹ Δεσπ. Des. in C.

« Vae Assyriis! virga furoris mei et irae meae est in manibus eorum ¹. » διδάσκει· « Οὐαὶ Ἀσσυρίοις! ἡ ῥάβδος τοῦ θυμοῦ μου καὶ τῆς ὀργῆς μου ἐστὶν ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. »

ιδ'. « Καὶ ἐντελεῖται περὶ σοῦ Κύριος. » Ἐμοῦ γὰρ νεύοντος ταῦτα πέσει. « Οὐ σπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἔτι. » Οὐκέτι γὰρ ἡ σὴ προσηγορία τοῖς ὑπῆρχοῖς ἐπιτεθήσεται· ἔθος γὰρ ἀπὸ τῶν βασιλευδόντων τοὺς ἀρχομένους καλεῖσθαι· οὕτως ἀπὸ Βαβυλῶνος Βαβυλώνιοι· καὶ ἀπὸ Κύρου τοῦ Πέρσου Πέρσαι· καὶ Μακεδόνας ἀπὸ Μακεδόνων ὕστερον· καὶ νῦν ἀπὸ Ῥώμης Ῥωμαῖοι. « Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω γλυπτὰ, καὶ χωνευτὰ θήσομαι ταφὴν σου, ὅτι ἠτιμώθης ⁷⁵. » Κοινωνήσουσι δέ σοι τῆς ἀπωλείας καὶ οἱ χειρόκμητοί σου θεοί, οὓς εἰς τὴν γῆν κατακρύψεις, καὶ ὡς ἐν τάφοις τιεὶ καταχώσεις, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὶ λάφυρα γένωνται τῶν πολεμίων.

ισ'. « Ὅτι ταχεῖς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη πόδες ⁷⁶ εὐαγγελιζομένου, καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνην. » Τοῦτων δὲ κατὰ σοῦ γιγνομένων, πολλοὶ δραμοῦνται τοῖς τὴν Ἰουδαίαν οἰκοῦσι τὰ τῆς εἰρήνης κομιζόντες εὐαγγέλια. « Ἐόρταζε, Ἰουδα ⁷⁶, τὰς ἑορτάς σου ἀπέδος τῷ Θεῷ ⁷⁷ τὰς εὐχάς σου. Διότι οὐ μὴ προστεθῶσιν ἔτι τοῦ διελθεῖν εἰς σαλαῶσιν· συντελεῖσται, ἐξήρηται ⁷⁸. » Ὑμεῖς δὲ, φησὶν, ἀκούσαντες τὴν τῶν πολεμίων κατάλυσιν, τὰς νενομισμένας ἐπιτελεῖτε τῷ Θεῷ πανηγύρεις, καὶ τὰς ἐξ ἔθους θυσίας προσφέρετε· παντελῆ γὰρ ὑπέμεινε τὸν ὄλεθρον ὁ τὰς πολλὰς καθ' ὑμῶν ποιησάμενος στρατείας, καὶ ⁷⁹ οὐκέτι οἶονεὶ ἀναλῶσαι καὶ δαπανῆσαι ὑμᾶς ἐπιχειρήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α'. « Ἀνέβη ἐμφυσῶν εἰς πρόσωπόν σου, ἐξαιρούμενός σε ⁸⁰ ἐκ θλίψεως. » Τοῦτων δὲ σοι αἴτιος ὁ Θεός, τῷ οικεῖν νεύματι, ὅδον τινὶ ἐμφυσήματι, ἐκείνους μὲν καταλύσας, σὲ δὲ τῆς ἐκείνων δυναστείας ἐλευθερώσας. Ὡς περὶ γὰρ τῷ Ἀδὰμ ἐμφυσήσας πνοὴν ζωῆς, ἐποίησεν αὐτὸν εἰς ψυχὴν ζῶσαν· οὕτω σοὶ τῷ τῆς ζωῆς ἐμφυσήματι τὴν σωτηρίαν παρέχει. Τοῦτο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τοῖς ἱεροῖς δέδωκεν ἀποστόλοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπώλεσεν Ἀδὰμ τὸ κατ' εἰκόνα, ὃ διὰ τοῦ θεοῦ ἔλαβεν ἐμφυσήματος, εἰκότως ταύτην ἀνακαινίσας ὁ Δεσπότης ⁸¹ Χριστὸς τοῖς ἱεροῖς ἀποδέδωκεν ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν ἅπασιν τοῖς πιστεύουσιν. Ἐνεφύσησε γὰρ αὐτοῖς, καὶ εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον. » Ἐπειδὴ τοίνυν τύπος τῶν νέων τὰ παλαιά, νοήσωμεν Ἀσσυρίων μὲν βασιλείαν καταλυομένην, τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα διὰ τοῦ Δεσπότη τοῦ καυομένην Χριστοῦ· τὸν δὲ Ἰουδαὶν ἐπιτωθάζοντα τούτῳ καὶ ἑορτάζοντα, τὴν οἰκουμένην ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ χορεύουσαν, ἅτε δὴ

την πνευματικὴν χάριν διὰ τοῦ Δεσποτικοῦ ἀπειλη-
φύϊαν ἐμφυσήματος, τῆς δὲ πικρᾶς τῶν δαιμόνων
τυραννίδος ἀπαλλαγείσαν. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἱστορίαν
ἐπανέλθωμεν.

« Σκόπευσον ὁδὸν, κράτησον ὄσφύος· ἄνδρῃσαι τῆ
ἰσχυτὶ σφόδρα. (β'.) Διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕδριν
Ἰακώβ, καθὼς ὕδριν Ἰσραήλ.⁸¹ » Τοῦτο, οὐχ ὡς τι-
νας ὑπέλαβον, πρὸς τὸν Ἀσσύριόν φησιν, ἀλλ' ἐτι
τῷ Ἰουδα προσδιιάγεται, καὶ παρακαλεῖται αὐτὸν
περισκοπεῖν τὰς ὁδοὺς, καὶ τοὺς ἀγγέλους παραδο-
κεῖν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κομιζόμενα εὐαγγέλια δέ-
χασθαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας δειλίας ἀνδρείαν ἀνα-
λαβεῖν. Τοῦτο γὰρ εἶπε, *Κράτησον ὄσφύος*· ἀντὶ
τοῦ, τὴν προτέραν ἀπόθου δειλίαν. Οὕτως ὁ μακάριος
Ἠλίας ἐσφιγξε τὴν ὄσφυν αὐτοῦ, καὶ ἔτρεχε πρὸ
τοῦ ἄρματος τοῦ Ἀχαάβ. Οὕτως τῷ Ἰώβ φησιν ὁ
Θεός· « Ζῶσαι ὡς ἄνηρ τὴν ὄσφυν σου. » Καὶ ὁ θεὸς
παρακαλεῖται Παῦλος, ζώσασθαι⁸² τὰς ὄσφύας ἐν
ἀληθείᾳ. Κάνταῦθα τοίνυν θαρρῆν τῷ Ἰουδα παρα-
καλεῖται, ὅτι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕδριν τοῦ Ἰα-
κώβ, καθὼς ὕδριν Ἰσραήλ. Ἰστέον δὲ, ὅτι τὸ μὲν
Ἰακώβ ὄνομα ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη τῷ Ἰακώβ·
τὸ δὲ Ἰσραήλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀμφοτέρων δὲ τῶν
ὀνομάτων μετέλαχεν ὁ ἐξ Ἰακώβ λαός. Λέγει τοίνυν,
ὅτι τῶν εἰς σὲ τὸν Ἰακώβ γεγανημένων ὑπὸ τῶν
Ἀσσυρίων δεινῶν δίκας αὐτοὺς εἰσεπραξάμην διὰ
τὴν τοῦ προπάτορος ἀρετὴν, ἥ· εἵνεκα καὶ τὴν
Ἰσραήλ αὐτῷ προσήγορίαν ἐπέθηκα.

« Διδίτε ἐκτινάσσοντες ἐξετίναξαν αὐτοὺς, καὶ τὰ
κλήματα αὐτῶν διέφθειραν. (γ'.) Ὅπλα δυναστείας
αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων. » Ὅταν τρόπον οἱ τὰ τῆς ἀμ-
πέλου, φησὶν⁸³, ἐκτινάσσοντες κλήματα, πάντα δια-
φθείρουσι τὸν καρπὸν· οὕτως οἱ τοῦτοις ἐπελθόντες
πολέμοι, καὶ τὴν δυναστείαν αὐτῶν κατέλυσαν, καὶ
τὰς πικροκλίμας ἀφείλοντο, καὶ τοὺς τὸν θάνατον δια-
φυγόντας δουλεύειν ἠνάγκασαν. Καὶ δεῖκνύς, ὡς οὐ
ἐ' ἀσθένειαν ταῦτα πείσονται, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑπ' αὐ-
τοῦ κατ' αὐτῶν ἐξενεχθεῖσαν φήφον, ἐπήγαγεν· « Ἀν-
δρες δυνατοὶ ἐμπαίζοντες⁸⁴ ἐν κυρί. » Τοσαύτη γὰρ
ἐχρῶντο θρασυτησί, ὡς καὶ αὐτοῦ κατατολμᾶν τοῦ
κυρός.

« Αἱ ἡνίαί τῶν ἀρμάτων αὐτῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐτοι-
μασίας αὐτῶν⁸⁵, καὶ οἱ ἵπποι⁸⁷ θορυβηθήσονται.
(δ'.) Ἐνταῖς ὁδοῖς συγχυθήσονται⁸⁸ τὰ ἄρματα, καὶ συμ-
πλακῆσονται ἐν ταῖς πλατείαις. » Οὐδὲν γὰρ, φησὶν,
ὕμᾳς ὀνήσει, οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἡτρεπισμένων ἀρ-
μάτων, οὐχ ἡ ἵππικὴ δύναμις· ἀπὸ γὰρ τοῦ θορύβου
τῶν ἐπίοντων πολεμίων ἄχρηστα πάντα γενήσεται
ἀλλήλοις ἐν ταῖς ὁδοῖς συμπλεκόμενα, καὶ ὑπὸ ἀλ-
λήλων συμπατούμενα. « Ἡ ὄρασις αὐτῶν ὡς λαμ-
πάδες πυρός, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι. » Καὶ
μὴν, φησὶ, γεναῖον εἴχετε πάλαι φρόνημα, καὶ τὸ
θυμοειδὲς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐδηλοῦτε, καὶ οἶόν τισι

numinum recepit spirituales gratiam Domini in-
sufflatione, atque ab acerba daemonum tyrannide
liberatus est. Sed ad historiam revertamur.

« Contemplare viam, tene lumbum, confortare
robore vehementer. (Vers. 2.) Quoniam avertit
Dominus contumeliam Jacobi, sicut contumeliam
Israelis. » Hoc non, ut quidam arbitrati sunt, ad
Assyrium dicit : sed adhuc Judam alloquitur, et
jubet eum contemplari vias, et nuntios exspectare,
et ab illis allata bona nuntia suscipere, et hoc
pristinæ timiditatis robur recipere. Hoc enim est
quod ait, *Tene lumbum*, hoc est, priorem timidita-
tem abjice. Sic beatus Elias accinctis lumbis suis
currebat ante currum Achabi⁸⁶. Sic ad Jobum
Deus loquitur : « Accinge sicut vir lumbos tuos ? »
Et divinus Paulus exhortatur ad succingendos
lumbos in veritate⁸⁷. Et hoc igitur loco comēdere
Judam jubet, « quoniam avertit Dominus contume-
liam Jacobi, sicut contumeliam **1526** Israelis. »
Est autem sciendum nomen *Jacobi* a parentibus
impositum fuisse posteris Jacobi, *Israelis* vero a
Deo. Utrumque autem nomen obtinuit populus ex
Jacob progenitus. Ait ergo : Eorum quæ Assyrii
acerbe in te, o Jacob, admiserunt, pœnas ab illis
exegi ob virtutem progenitoris, propter quam
etiam Israelis ei nomen imposui.

« Quia excutientes excusserunt eos, et propa-
gines eorum demoliti sunt. (Vers. 3.) Arma po-
tentiae ejus ex hominibus. » Quemadmodum, in-
quit, qui vitis palmites excutunt, omnem fructum
corrumpunt : sic hostes, qui hos invaserunt, et
potestatem eorum dissolverunt, et omne genus
armaturæ abstulerunt, et eos qui mortem effugis-
sent, servire coegerunt. Atque ostendens quo pacto
non ob infirmitatem hæc sustinebunt, sed propter
latam ab ipso contra eos sententiam, adjunxit :
« Viri fortes illudentes in igne. » Tanta enim
præditi erant ferocia, ut etiam ignem ipsum ag-
grederentur.

« Habentæ currum in die præparationis eorum,
et equites turbabuntur. (Vers. 4.) In viis confua-
dentur currus, et collidentur in plateis. » Nihil
enim, inquit, vos adjunvabit : non multitudo cur-
rum instructorum, non robur equitatus ; nam ob
tumultum hostium invadentium inutiles hi omnes
efficientur, inter se in viis implicati, et conculcati.
« Aspectus eorum quasi lampades ignis, et quasi
fulgura discurruntia. » **1527** Et quidem, inquit,
strenuos animos quondam habebatis, et robur
animi oculis ostendebatis, et tanquam lampadibus
quibusdam et fulguribus, terrorem subditis inge-

• III Reg. xviii, 46. † Job xxxviii, 3. ‡ Ephes. vi, 14.

VARIÆ LECTIONES.

⁸¹ Ἰσρ. A præm. τοῦ. ⁸² Ζῶσι Ita cum C legimus. Sirm. ζώσασθε. ⁸³ φησ. Des. in C. ⁸⁴ A ἄνδρας δυ-
νούς ἐμπαίζοντας. ⁸⁵ A αὐτοῦ. ⁸⁶ x. οἱ ἵππ. Des. in A. ⁸⁷ A συγχυθήσονται.

rebatis : attamen in hostium incursione metus vos A
fortitudinis vice corripiet. Hoc enim sequentia
declaram.

VERS. 5. « Memorabuntur enim, inquit, opti-
mates eorum, et fugient interdiu, et infirmabuntur
in itinere suo; et festinabunt ad muros, et præpara-
rabunt propugnacula sua. » Qui enim de potestate
vehementer se quondam efferebant, omni studio
effugere conabuntur. Quod cum assequi non po-
terunt, rursus in muros ascendent, et tuendæ
urbi dabunt operam: [6] nihilo secius tamen, et
portæ aperientur, et regia in hostium potestatem
veniet, et in ipsa regia thesauri diripientur. Hoc
enim demonstravit, cum dixit: « Substantia reve-
lata est. » Hoc est, quæ olim occultata fuerant, B
et multis repagulis communita, omnibus revelata
sunt. « Et ipsa ascendebat. » Nineven intelligit:
de hac enim prædicat.

VERS. 7. « Et ancillæ ejus ducebantur et sicut
columbæ, loquentes in cordibus suis. » Cum hac
autem simul captivitatem subibunt urbes subditæ,
et pagi, secum animo gementes, et columbarum
vocem imitantes.

VERS. 8. « Et Nineve, sicut aquæ piscinæ aquæ
ejus, et ipsi fugientes non steterunt, et non erat
qui respiceret. » Cum tot essent illius urbis inco-
læ, ut piscinæ aquis refertæ ac supra modum re-
dundanti similes essent, nihil omnes nisi fugam
spectarunt, neque 1528 retrospectere ausi sunt
Deinde primam eorum iniquitatem explicat.

VERS. 9. « Diripiebant argentum, diripiebant
aurum, et non erat finis ornamentis ejus. » Sed
quæ inique congregavit, aliis tradentur. « Aggra-
vati enim sunt super omnia vasa desiderabilia
ejus. » In eorum enim thesauros, inquit, hostium
multitudo invædet. Futura autem ut præterita di-
cit, juxta proprium idioma Scripturæ.

VERS. 10. « Excussio, et reexcussio, et ebulli-
tio, et cordis confractio, et dissolutio genuum,
et dolores super omnem lumbum, et facies om-
nium sicut adustio ollæ. » Quæ in terræ motibus
fieri solent, si terra concutitur et qualitur, eadem
de hostium incursione dixit fore ut, cordibus metu
afflictis, genuum artus dissolvantur, et sicut mu-
lieres parturientes doloribus torqueantur, et facies
concreto sanguine livescant, ut ollæ similes sint,
qua parte igni admoveri solet.

VERS. 11. « Ubi est habitaculum leonum, et pa-
sca catulorum leonum? » Vocat autem habitacu-

λαμπάσι καὶ ἀστραπαῖς; ἐξεδειματοῦτε τοὺς ὑπάρχους·
ἀλλ' ἐν τῇ τῶν πολεμίων προσβολῇ θείλα ὑμᾶς ἀντί
τῆς ἀνδρείας καθέξει. Τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομέ-
νων ἐδήλωσε.

ε'. « Μνησθήσονται γὰρ, φησὶν, οἱ μεγιστάνες αὐ-
τῶν, καὶ φεύζονται ἡμέρας⁹⁹, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν
τῇ πορείᾳ αὐτῶν· σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ ἐτοι-
μάσουσι τὰς προφυλαχὰς αὐτῶν. » Οἱ γὰρ ἐπὶ τῇ
δυναστείᾳ πάσαι μέγα φρονούντες, πάντα πόρον κι-
νήσουσι διαφυγεῖν πειρώμενοι· καὶ τούτου δὲ δια-
μαρτάνοντες, πάλιν εἰς τοὺς περιθόλους ἀναθήσονται,
καὶ τῆς φυλακῆς φροντιοῦσι τῆς πόλεως· (5'.) ἀλλ'
ὁμως οὐδὲν ἤττον καὶ αἱ πόλεις ἀνογήσονται, καὶ τὰ
βασίλεια ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενήσεται, καὶ οἱ ἐν
τοῖς βασιλείοις ληφθήσονται θησαυροί. Τοῦτο γὰρ
παρεδήλωσεν εἰρηκῶς· « Ἡ ὑπόστασις ἀπεκαλύφθη. »
Ἀντὶ τοῦ, τὰ πάσαι κεκρυμμένα, καὶ πολλοῖς κλει-
θροῖς ἡσφαλισμένα, δῆλα πᾶσιν ἐγένετο. « Καὶ αὕτη
ἀνέβαινε. » Τὴν Νινευὶ λέγει· περὶ αὐτῆς γὰρ προ-
λέγει.

ζ'. « Καὶ αἱ θυλαὶ αὐτῆς ἤγοντο, καὶ ὡς περιστε-
ραὶ φθγγόμεναι ἐν καρδίᾳ αὐτῶν. » Κοινωνήσουσι
δὲ αὐτῇ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ αἱ ὑπήκοοι πόλεις καὶ
κῶμαι, κατὰ διάνοιαν στενάζουσαι, καὶ τῶν περιστε-
ρῶν μιμούμεναι τὴν ἡχῆν.

η'. « Καὶ Νινευὶ, ὡς ὕδατα κολυμβήθρας τὰ ὕδατα
αὐτῆς, καὶ αὐτοὶ φεύγοντες οὐκ ἔστησαν, καὶ οὐκ
ἦν ὁ ἐπιθλέπων. » Τοσοῦτοι γὰρ ὄντες οἱ τὴν πόλιν
ἐκείνην οἰκοῦντες, ὡς ἀπεικάζεσθαι αὐτὴν κολυμβή-
C
θρα ὑδάτων πεπληρωμένῃ, καὶ ἐκβλυζούσῃ τὰ πε-
ριττὰ, πρὸς φυγὴν εἶδον ἀπαντες, οὐδὲ ἐπιστραφῆ-
ναι πάλιν εἰς τοῦπίσω τολμήσαντες. Εἶτα τὴν προ-
τέραν αὐτῶν ἀδικίαν διέξεισι.

θ'. « Διήρπαζον τὸ ἀργύριον, διήρπαζον τὸ χρυ-
σίον, καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου⁹⁹ αὐτῆς. » Ἄλλ'
ἂ κακῶς συνήθροισεν ἐτέροις παραδοθήσεται. « Βε-
βάρυνται γὰρ ὑπὲρ πάντα τὰ σκεῦῃ αὐτῆς⁹⁹ τὰ ἐπι-
θυμητά. » Κατὰ τούτων γὰρ, φησὶ, τῶν θησαυρῶν
τὸ πλῆθος χωρήσει τῶν πολεμίων. Ὡς γεγενημένα
δὲ τὰ ἐσόμενα λέγει, κατὰ τὸ οἰκτεῖον τῆς Γραφῆς
ἰδίωμα.

ι'. « Ἐκτιναγμὸς, καὶ ἀνατιναγμὸς, καὶ βρασμὸς⁹⁹,
καὶ καρδίας θόρυθος⁹⁹, καὶ ὑπόλοιπαι γονάτων, καὶ
D
ὠδίνες ἐπὶ πᾶσαν ὄσφυν, καὶ τὰ πρόσωπα⁹⁹ πάντων
ὡς πρόσκαυμα χύτρας. » Ἄ ἐπὶ τῶν σεισμῶν εἰώθε
γίνεσθαι τινασσομένης τῆς γῆς, καὶ παλλούσης, ταυ-
τὰ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν πολεμίων τέλει κε προσβολῆς·
ὅτι τῶν καρδιῶν τῷ δέει βαλλομένων, καὶ αἱ τῶν
γονάτων ἀρμενίαι λυθήσονται, καὶ ταῖς τικτούσαις
παραπλησίως ὀδύνησονται, καὶ τὰ πρόσωπα, τοῦ αἵ-
ματος παγέντος, παλινωθήσονται, ὡς ἐκείνω τῷ
μέρει τῆς χύτρας προσοικεῖναι. ὁ τῷ πυρὶ προσ-
οικεῖν εἰώθε.

ια'. « Ποῦ ἐστὶ τὸ⁹⁹ κρητοκρητήριον τῶν λεόντων,
καὶ ἡ νομὴ ἡ οὔσα τοῖς σκύμοις; » Καὶ καλεῖ μὲν

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ x. φ. ἡ. μ. Des. in A. ⁹⁹ τ. κόσμ. Des. in A. ⁹⁹ A αὐτῶν. ⁹⁹ A ἀναβρασμὸς. ⁹⁹ θόρ. A θραυσμὸς.
⁹⁹ A τὸ πρόσωπον. ⁹⁹ τό. Des. in C.

τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων τὴν Νινευί, λέοντας δὲ τοὺς βασιλεῖς, σκύμους δὲ τοὺς τούτων υἱεῖς⁹⁶, ρομὴν δὲ, τούτων τὰς ὑπάρχουσας πόλεις. Οἱ πάλαι, φησὶ, λέοντων δίκην τὴν Νινευί μὲν οἰκοῦντες, πᾶσι δὲ ἀδεῶς ἐπιόντες, καὶ τροφὴν τοῖς σκύμοις πορίζοντες, πῶς νῦν οὐδὲν τοιοῦτον ἔρατε, πολεμίων ὕμιν ἐπιθόντων; Καὶ ἐπιμένων τῇ τροφῇ· « Πού ἐπορεύθη, φησὶ, λέων τοῦ εἰσελθεῖν; » Ἄλλ' ἄρα, φησὶ, μὴ κατὰ τινων στρατείων κινήσας ἀποδημῶν ἐτύγχανες, ἤνικα τῶν ἐναντίων τὸ στίφος προσέβαλεν⁹⁷; ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα· « Ἐκεῖ γάρ, φησὶ, σκύμοι λέοντος⁹⁸, καὶ⁹⁹ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοβῶν. » Οὐκ αὐτὸς γάρ μόνος τηνικαῦτα ἐνόημῶν ἐτύγχανες, ἀλλὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ ἅπαντες, οἱ πάλαι μηδένα δειμαίνοντες, ἀλλὰ τὰς ἄλλας καταλύοντες βασιλείας, καὶ τὸν ἐκείθεν φόρον ἀπορίζοντες, καὶ τοῖς ἐκγόνους τροφὴν πορίζοντες¹. Τοῦτο γάρ παρεδήλωσε² δι' ὧν ἐπήγαγε·

ιβ'. « Λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ αὐτοῦ³ τοῖς σκύμοις, καὶ ἀπέπνιξε τοῖς λέουσι αὐτοῦ· καὶ ἐκλήσθη θήρας νοσσιὰν αὐτοῦ, καὶ⁴ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς. » Ἐκῶθε γὰρ τὰ θηρία ἀποπνίγειν τὰ θηρώμενα ζῶα, καὶ οὕτω τοῖς ἐξ αὐτῶν προσφέρειν τροφὴν. Καὶ οἱ Ἀσσυριοὶ δὲ, τὰς τῶν ἐθνῶν καταλύοντες βασιλείας, τὸν ἐκεῖθεν ἐκαρποῦντο θασμόν. Ταύτης δὲ τῆς παρανομίας ἐγὼ σε εἰσπράξομαι δίκας.

ιγ'. « Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ πληθὺς σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται μάχαιρα⁵, καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς⁶ γῆς τὴν θήραν σου, καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῆ ἔτι τὰ ἔργα σου. » Ἐπειδὴ τροπικῶς ἀνω λέοντων, καὶ σκύμων, καὶ θήρας, καὶ νομῆς ἐμνημόνευσεν, εἰκότως καὶ τὴν τούτων ἀναίρεσιν τροπικῶς προησπίζει. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ἐν ἀντροῖς τισὶ κεκρωμένα θηρία, καὶ προκύπτειν οὐ βούλομενα, καπνὸν ταῖς εἰσόδους προσφέροντες οἱ θηρεύοντες, ἐξίεναι καταναγκάζουσι, καὶ ἐξίοντα δέχονται ταῖς ἀχμαῖς, εἰκότως ἐφη καπνῷ παραδώσειν τὸ πλῆθος, καὶ τοὺς λέοντας τῇ βομφαίᾳ⁷ σημαίνει δὲ τὴν τῆς πόλεως ἐμπρησμόν, καὶ τὴν τῶν βασιλέων σφαγὴν, ὧν γενομένων καὶ ἡ θήρα παύλαν ἔλαβεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἔστα κατὰ ταυτὴν καὶ τραγωδιᾷ αὐτῆς τὴν πονηρίαν, ψευδῆ ἄπισσαν καὶ ἀδικον ἀποκαλῶν· καὶ διηγείται τὰ ἐπιθόντα δεινὰ, σεισμῷ τοικίνας λέγων τῶν ἀρμάτων τὸν κτύπον, καὶ τὸν τῶν ἵππων χρεμετισμόν, καὶ τῶν ἵππέων τὸν θόρυβον. Καταπλήττει δὲ καὶ τῇ περὶ τῶν ὀπλῶν ἐξηγήσει, ἀστράπτειν λέγων τοὺς θώρακας καὶ τὰς βομφαίας. Προλέγει δὲ καὶ τῶν πιπτόντων τὸ πλῆθος, καὶ τῶν εἰς ἐπικουρίαν συνελθόντων ἐθνῶν τὴν ἀναίρεσιν. Ὀλίγους δὲ τοὺς ἐντεῦθεν διασωζομένους φησὶ. Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰρηχίως·

VARIAE LECTIONES.

⁹⁶ C υἱός. ⁹⁷ πρ. C πραγμ. τῇ πόλει. ⁹⁸ A σκύμος λέοντος. ⁹⁹ καὶ — τηνικ. Des. in C. ¹ C προσπορίζοντες. ² C ἐδήλωσε. ³ αὐτ. In A et C ponitur post σκύμοις. ⁴ καὶ. Des. in C. ⁵ μάχ. A βομφαία. ⁶ τῆς. Des. in A.

A *lum quidem leonum, Niniven : leones vero, reges : catulos, horum filios : pasqua, his subditas urbes. Qui olim, ait, more leonum Niniven incolabatis, et in omnes intrepide impetum faciebatis, cibum catulis conquirentes, cur nunc hostibus in vos irruentibus nihil tale facitis? Et perstans in metaphora : « Quo ivit leo, inquit, ut ingrederetur? »* **1529** *Sed nunquid aliquibus, inquit, bellum inferens abfuiisti, cum hostium copiarum irruperunt? Sed non ita res se habet : nam, inquit, « Ibi catuli leonum, et non erat qui terrefaceret. » Non solum enim ipse praesens fuisti, sed etiam omnes duces exercitus, qui olim neminem timebant, quin et alia regna subigebant, et inde tributum congerebant, et posteris * alimenta comparabant.*

B *Hoc enim per sequentia declarat :*

VERS. 12. « Leo rapuit sufficienter catulis suis, et suffocavit leonibus suis, et implevit praeda nidum suum, et cubile suum rapina. » Solent enim feræ animantia quæ venando ceperint suffocare, et ita catulis cibum asferre. Assyrii quoque gentium regna evertentes vectigalium fructus inde percipiebant. At ego hujus iniquitatis abs te poenas repetam.

VERS. 13. « Ecce enim ego ad te, dicit Dominus omnipotens, et succendam fumo multitudinem tuam, et leones tuos absumet gladius, et exterminabo de terra praedam tuam, et non audientur ultra opera tua. » Quia tropice superius leonum, et catulorum, et praedae, et pascuorum mentionem fecit, recte horum quoque interitum tropice praedicit. Et quia feras in antris quibusdam abditas, cum prodire nolunt, venatores fumo aditibus admoto egredi cogunt, et egressas venabulis excipiunt, merito ait, fumo se traditurum esse multitudinem, et leones **1530** gladio. His autem urbis deflagrationem, et regum caedem significat, quibus peractis, cessavit venatio.

CAPUT III.

[1-3]. Deinde una et ejus malitiam deplorat, totam mendacem appellans et iniquam, et mala impudentia narrat : terræ motui similem esse dicens curruum strepitum, et equorum hinnitum, et equitum clamorem. Terrorem etiam incutit armorum narratione, arma et gladios fulgurare dicens. Praedicit autem quoque cadentium multitudinem, et caedem gentium, quæ ad ferendum auxilium convenerant : paucosque ex hoc bello servatos dicit. Hoc enim est quod ait :

« Infirmabuntur in gentibus suis. (VERS. 4.) Ob multitudinem fornicationis. » Ad paucos enim rediget, inquit, eorum multitudo, tum propter idolorum errorem, tum propter plurimam libidinem: utrumque enim hoc loco fornicationem vocat. Quod planius etiam sequentia docent: « Meretrix speciosa et grata, dux maleficiorum. » Jam cum in impietate et iniquitate vitam degeres, splendida et illustris esse existimaberis ab his, qui rerum naturam recte discernere nesciunt: et Creatore ac Salvatore derelicto, qui te penitentem plurima misericordia dignatus erat, præstigijs teipsam deifidisti, et ex his omnia semper egisti. « Quæ vendit gentes fornicatione sua, et tribus maleficis suis. » Nec tua impietate contenta, **1531** B coegisti etiam subditos, ut eadem quæ tu sentirent. Quamobrem, inquit,

VERS. 5, 6. « Ego Dominus universorum discooperiam posteriora tua super faciem tuam, et ostendam gentibus confusionem tuam, et regnis ignominiam tuam. Et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas. » Quod ait: « Discooperiam posteriora tua super faciem tuam, » ex metaphora dictum est a famulis desumpta, qui ad majorem contumelliam exiuntur, et flagellantur. Ait ergo: Omnibus iniquitatem tuam per punitionem notam faciam, et regibus, et gentibus, ut et aliis utile fiat exemplum. Hoc enim subjunxit:

« Et ponam te in exemplum. (VERS. 7.) Et erit, omnis qui viderit te, descendet a te, et dicet: Misera Nineve, quis gemet super ea? unde quæram consolationem illi? » Tantæ enim vastitati te tradam, ut qui antea indignabantur ob potentiam tuam, ad misericordiam inflectantur. Id enim est quod dixit: « Descendet a te, » et luctus modum requirit tanta vastitate dignum.

VERS. 8. « Apta chordam, para te, pars Ammon, quæ habitas in fluminibus: aqua in circuitu ejus, cujus principium mare est, et aqua muri ejus. » Hæc Ægypto præcipit, quæ acerba et tristia ab Assyriis perpessa est. Idque ex alijs prophetis didicimus, qui Israelitis prædixerunt fore ut nec in Ægyptum fugientes salvi essent, sed ibi comprehensi ab hostibus interficerentur. Quemadmodum ergo in superioribus Judæ **1532** præcipitur, ut festos dies agat, ut Ninevitarum regno deleto: sic etiam hic Ægypto præcipit ut choreas ducat. Partem autem Ammon eam, ut opinor, vocat, quod Ammoni dæmoni dedicata sit. Hic enim nobilis olim fuit, ita ut etiam ex Græcia multi eo navigarent oraculi gratia. Ferunt autem Alexandrum etiam, Macedonum regem primum, qui res ejus scriptis prodiderunt, ad illud profectum, inde responsa accepisse. Cum igitur, invalescente hac impostura, ab hoc præcipue dæmone penderet

« Ἀσθενήσουσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν αὐτῶν. (δ.) Ἀπὸ πλήθους πορνείας. » Εἰς ὀλίγους γὰρ, ψητοί, περιλειφθήσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν, διὰ τε τὴν περὶ τὰ εἰδωλα πλάνην, καὶ τὴν πλειστον ἀκολασίαν· ἀμφοτέρω γὰρ ἐνταῦθα πορνείαν καλεῖ. Καὶ τοῦτο σφαιρότερον τὰ ἐπαγόμενα διδάσκει· « Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις, ἡγουμένη φαρμάκων. » Ἄσεβεια γὰρ καὶ παρανομία συζῶσα λαμπρά τις εἶναι καὶ περιφανῆς ἐδόκει τοῖς οὐκ ὁρθῶς κρίνειν ἐπισταμένους τῶν πραγμάτων τῆν φύσιν, καὶ τὸν Ποιητὴν καὶ Σωτῆρα καταλιπούσα, ὅς φιλανθρωπίας αὐτῆς πλειστος μεταμεληθεῖσαν ἤξιώσα, τῇ γοητείᾳ αὐτῆν ἀνατέθεικας, καὶ δι' ἐκείνης ἅπαντα διετέλεσας δρῶσα. « Ἡ πωλοῦσα τὰ ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυλάξ ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς. » Τῇ οικείᾳ δὲ ἀσεβείᾳ μὴ ἀρνούμενη, καὶ τοῖς ὑπηκόοις ἠνάγκαζε ταυτὰ σοὶ φρονεῖν. Τοῦτου χάριν,

ε', ζ'. « Ἐγὼ τῶν ὄλων ὁ Κύριος ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ δεῖξω ἔθνεσι τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου. Καὶ ἐπιβήσω ἐπὶ τὸ βδελυγμὸν κατὰ τὸς ἀκαθαρσίας σου. » Τὸ, « Ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου, » ἐκ μεταφορᾶς εἰρηται τῶν εἰς ὄψιν μετρίονα ἀποδουμένων οἰκετῶν καὶ μαστιγομένων*. Ἀέγει δὲ, ὅτι Ἀγγλὴν ἅπασιν διὰ τῆς τιμωρίας τὴν παρανομίαν σου καταστήσω, καὶ βασιλεύσω, καὶ ἔθνεσιν, ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις ὠφελείας γένη παράδειγμα. Τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε·

« Καὶ θήσομαι σε παράδειγμα. (ζ.) Καὶ ἔσται, πᾶς ὁ ὄρων σε καταθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ εἰπεί· Δειλάλα Νινευί, τίς στενάξει ἐπ' αὐτῇ; » πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῆς. » Τσαυτῆ γὰρ ἐρημίᾳ σε παραθήσω, ὡς τοὺς πρόσθεν δυσχεραίνοντας τὴν δυναστείαν, εἰς ἔλεον ἐπικραφήσονται. Τοῦτο γὰρ εἶπε· « Καταθήσεται ἀπὸ σοῦ, » καὶ ὁρθῶν τρόπον ἐπιζητήσει τῆς ἐρημίας ἄξιον.

η'. « Ἀρροσαι χορδήν, ἐτοίμασαι, μερίς Ἀμμῶν, ἡ κατοικοῦσα ἐν ποταμοῖς· ὕδωρ κύκλω αὐτῆς, ἧς ἡ ἀρχὴ αὐτῆς θάλασσα, καὶ ὕδωρ τὰ τεῖχη αὐτῆς. » Τῇ Αἰγύπτῳ ταῦτα παρακελεύεται δεῖν καὶ ἀγαθὴν παρὰ Ἀσουρίων παθοῦση. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν ἄλλων μεμαθήκαμεν προφητῶν, οἱ τοῖς Ἰσραηλιταῖς προηγόρευσαν, ὡς οὐδὲ φυγόντες εἰς τὴν Αἰγύπτου σωτηρίας τεύξονται, ἀλλ' ἐκεῖ καταληφθέντες ὅπῃ τῶν πολεμίων θανάτῳ παραδοθήσονται. Ὅσπερ τοίνυν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημνοῖς τῷ Ἰούδα παρακελεύεται ἰσορᾶν, ἅτε δὴ τῆς Νινευιτῶν καταλυθείσης βασιλείας· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα τῇ Αἰγύπτῳ χορεύειν παρακελεύεται. Μερίδα δὲ Ἀμμῶν, ὡς οἶμαι, αὐτὴν καλεῖ, ὡς Ἀμμῶνι ἀνακειμένη τῷ δαίμονι. Οὗτος γὰρ ἦν ἐπίσημος πάλαι, ὡς καὶ πολλοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος χρησμῶν χάριν ἐκεῖσε ἀπαίρειν. Φασὶ δὲ καὶ Ἀλέξανδρον, τὸν τῶν Ἑλληνικῶν βασιλεύσαντα πρῶτον, οἱ τὰ ἐκείνου συγγεγραφοῦτες, πρὸς ἐκείνον δραμεῖν, καὶ χρησμοὺς ἐκεῖθεν λαβεῖν. Ἐπειὴ

VARIAE LECTIONES.

* τὴ. Des. in C. * οἰκ. κ. μαστ. Des. in C. * παρ. A præm. εἰς. ¹⁰ Α αὐτῆν. ¹¹ ἐτ. — ποταμ. Α μερίς Ἀμμῶν, ἡ κατοικοῦσα ποταμούς. ¹² τῶν. Des. in C.

εἶνον ταύτης καταχάσας τῆς ἐξαπάτης, ἤρητα τοῦ δαίμονος τούτου διαφερόντως ἢ Αἴγυπτος, μερῖδα αὐτὴν Ἀμμὼν ὀνομάζει, καὶ παρακλειύεται αὐτῆ χορευεῖν, ὡς τῆς Νινευὶ τὸν διεθρον δεξαμένης. Ποταμοὺς δὲ πύκλω αὐτῆς τὰς διόρυγας λέγει. Εἶτα τοὺς ἐπικούρους ἀπαριθμεῖται, τοὺς Αἰθίοπας, τοὺς Αἴθνας, καὶ τοὺς ἑσπερίους Αἰθνας τοὺς νῦν Ἀφροὺς καλουμένους· Φοῦδ γὰρ τούτους ἐκάλεσεν. Ἄλλ' ἔμω; καὶ τοσοῦτους ἔχουσα συμμάχους, καὶ ὅπῃ θαλάσσης καὶ ποταμῶν κυκλουμένη, οὐδὲ αὐτῆ, φησὶν, ἀπείρατος μὲν εἰ κακῶν, ἀλλ' εἰς μετοικεσίαν πορεύεται αἰχμάλωτος. « Καὶ τὰ νῆπια αὐτῆς ἔδαφιοῦσιν ἐπ' ἀρχαί; » ὁδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς βαλοῦσι κλήρους, καὶ πάντες οἱ μεγιστᾶνες αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδαις. » Ταῦτα δὲ καὶ Ναβουχοδονόσορ εἰς αὐτὴν εἰργάσατο, καὶ Καμ- Β

βύσης ὑπερον ὁ Κύρου, τὴν βασιλείαν αὐτῆς καταλάσας, ὅπῃ τὴν αὐτοῦ δυναστείαν τελεῖν κατηγάκασε· καὶ Ἀλέξανδρος δὲ μετὰ πολλὰς γενεὰς ὅπῃ περὶ τῆς Αἰγύπτου προθεσπίσας, πάλιν πρὸς τὴν Νινευὶ μεταφέρει τὸν λόγον.

14. « Καὶ σὺ μεθύσῃ, καὶ ἔση παρεωραμένη, καὶ σὺ ζητήσεις ἑαυτῆ στάσιν ἐξ ἐχθρῶν σου 14. » Καθάπερ γὰρ τινι μέθη παραδοθήσῃ τῆ συμφορᾷ, καὶ τῆδε κάκεισε διαθίουσα, ἀπαλλαγὴν τινὰ τῶν κατεχόντων ζητήσεις δεινῶν, καὶ οὐχ ἐρήσεις. Παρακλησίως δὲ σοὶ καὶ αἱ ὄχυρα σου πόλεις παραδοθήσονται τοῖς πολεμοῖς. Τοῦτο γὰρ διὰ τῆς εἰκόνης ἐδήλωσε.

15. « Πάντα τὰ ὄχυράματά σου ὡς 15 σκαῖ σκοποῦς 15 ἔχουσαι, ἐὰν σαλευθῶσι, καὶ πεσοῦνται εἰς στόμα ἑσθίωντος. » Δίκην, φησὶ, σκῶν ὅπ' ἀνέμου σαλευομένων, καὶ τὰ πρῶτα σῦκα βραδίως ἀποθαλουσῶν, γυμνωθήσῃ τῶν οἰκητόρων· καὶ οἱ γεναῖοι δὲ σου στρατιῶται οὐδὲν διοίτους γυναικῶν, δεῖλξ κατεχόμενοι· ἀνοιχθήσονται δὲ σου αἱ πύλαι βραδίως, τοῦ πυρὸς τοὺς μοχλοὺς θαπανῶντος, καὶ τῶν ἐναντίων χειμᾶρρου δίκην διὰ τούτων εἰσβαλλόντων.

16. « Ὑδωρ γὰρ, φησὶ, περιοχῆς ἐπίσκασαι σεαυτῆ. » Εἶτα κατ' εἰρωνεῖαν· « Καὶ κατακράτησον τῶν ὄχυρωμάτων. » Χρῆσαι, φησὶ, τῆ δυνάμει σου, περιβόλους ἔχουσα, καὶ τάφρους ἔξω τῶν περιβόλων.

« Ἐμῆθι εἰς πηλόν, καὶ συμπατήθῃτι ἐν ἀχύροις, καὶ κατακράτησον ὑπὲρ πλίνθον. (16, 17.) Ἐκεῖ καταφάγεται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε μάχαιρα 17, καὶ καταφάγεται σε ὡς ἀκρις, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος. Ἐπλήθυνας τὰς ἐμπορίας σου ὑπὲρ 18 τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ. » Μὴ θάρρει, φησὶ, τοῖς ὄχυρώμασιν· οὐδεμίαν γὰρ ἔξεις ἐκείθεν βοήθειαν· ἀλλὰ δίκην πηλοῦ εἰς πλινθουργίαν μετ' ἀχύρου συμπατουμένου, ὑπὸ τῶν ἐπιόντων σοὶ πολεμίων συμπατηθήσῃ· καὶ τὴν μὲν πόλιν ἐμπρήσουσιν, ὁμᾶς δὲ τοὺς κατοικοῦντας τοῖς παντοδαποῖς κατασφάξουσι βέλεσιν· ἀκριδὲς δὲ δίκην καὶ βροῦχου ἔρδην ἀπαντας ὁμᾶς

Ægyptus, partem Ammon eam nominat, et præcipit ei, ut saltationibus indulgeat, quod Nineve perierit. Flumina vero in circuitu ejus fossas dicit. [9] Deinde auxilios enumerat Æthiopes, Libyes, et occidentales Libyes, qui nunc Afri nuncupantur. Phud enim hos vocavit. [10] Sed tametsi tot socios habeat, et ipsa mari fluminibusque cincta sit, malorum, inquit, expers non erit, sed in captivitate abducta solum vertet. « Et parvulos illius allident in principio viarum ejus et super omnia incluta ejus mittent sortem: et universi optimates ejus ligabuntur compedibus. » Hæc autem et Nabuchodonosor in eam facinora edidit, et Cambyses postea, Cyri filius, regnum ejus eversum in potestatem suam redegit, et multis post sæculis Alexander Macedonum imperio illam subjecit. Hæc de Ægypto vaticinatus, sermonem rursus ad Nineven convertit.

τὴν Μακεδονικὴν αὐτὴν ἐποίησε βασιλείαν, ταῦτα Νινευὶ μεταφέρει τὸν λόγον.

VERS. 14. « Et tu inebriaberis, 1533 et eris despecta: et tu quæres tibi stationem ab inimicis tuis. » Tanquam in ebrietatem deficietis in calamitates: et hæc illæ circumcursans, liberationem aliquam urgentium malorum inquires, et non invenies. Similiter autem ac tu, urbes etiam tuæ communitæ hostibus tradentur. Hoc enim per similitudinem explicavit.

VERS. 15. « Omnes munitiones tuæ ut ficus, quæ grossulos habent, si commotæ fuerint, cadent in os comedentis. » Sicut ficus, inquit, vento agitata præcoces ficus facile amittunt: sic denudaberis habitatoribus. [15] Et strenui tui milites nihil a mulieribus different, metu oppressi. Aperientur etiam nullo negotio portæ tuæ, vectibus igne consumptis, et hostibus per eas torrentis instar irrumpentibus.

VERS. 16. « Aquam enim obsidionis, inquit, hauri tibi. » Et deinceps per ironiam: « Et obtine munitiones (tuas). » Utere, inquit, viribus tuis, cum muros, et extra muros fossas habeas.

« Ingredere lutum, et conculcare in paleis: obtine super laterem. (Vers. 15, 16.) Ibi absumet te ignis, disperdet te gladius, et comedet te quasi locusta: aggravaberis quasi bruchus. Multiplicasti negotiationes tuas, magis quam stellas cæli. » No confidas, inquit, munitionibus tuis; nullo enim tibi erunt auxilio: sed sicut lutum, quod cum paleis ad lateres conficiendos conculcatur, ab hostibus irruentibus conculcaberis: et urbem quidem incendunt, vos vero habitatores omni genere telorum conficient, 1534 et more locustæ ac bruchi funditus vos perdent: et instar stellarum cæli

VARIE LECTIONES.

15 A ἀπ' ἀρχῆς. 16 σου. Des. in A. 17 ὡς. Des. in A. 18 σκοπ. Vid. supra, p. 1353, sch. 15. 19 μάχ. A ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ. 20 ὅπ. A ὡσπερ.

innumerabiles, quas undique coegistis, divitias A hostes capient.

« Bruchus irruit et evolavit. (Vers. 17.) Exsilivit quasi locusta, commistus tuus : sicut locusta quæ ascendit super sepem die gelu. Sol ortus est, et exsilivit, non est cognitus locus ejus. » Sicut enim locusta, inquit, et bruchus, et his similia, dum ros inest in arbutis considens, avolare non valentia, ingruente autem solis radio surgunt, et alas expandunt, et in aliam locum transeunt : sic qui tibi venerunt subsidio, cum hostium viderint impetum, suæ salutis curam gerent, et in fugam se dantes, solam te relinquent. Deinde affectu compatiens ait :

« Væ illis ! (Vers. 18.) Dormitaverunt pastores tui, rex Assyrius consopivit fortes tuos : abiit populus tuus super montes, et non erat qui susciperet. » Ex his quoque planum est quod divina Scriptura Babylonium vocet *Assyrium*. Sic porro exteri etiam scriptores eum nominant. Et reges quidem Nineves dormitasse dicit : *somnum* vero mortem appellat. Nam ita etiam beatus David inquit : « Ab increpatione tua, Deus Jacobi, dormitaverunt qui ascenderunt equos ». » Hos vero reges ab Assyrio rege consopitos fuisse dicit : « Rex Assyrius consopivit fortes tuos. » Illis vero sublatis de medio, 1535 fuga arrepta, abiit populus tuus in montes, et non erat qui excipere, neque qui resistere posset. Deinde C mala insanabilia esse ostendens :

Vers. 19. « Non est sanatio contritioni tuæ. » Quia tropice contritionem et sanitatem posuit, similiter addidit : « Plaga tua intumuit. » Incurabilibus, inquit, malis traditi sunt. « Omnes qui audierunt nuntium tuum, plaudent manibus super te, super quem enim non intravit malitia tua semper ? » Recordantes, inquit, eorum quæ abs te passi sunt, gaudebunt, te hæc sustinere, et manibus plaudent. Cum ergo Judicis æquitatem perspectam habeamus, judicium timeamus, ut inde produntem contra inique agentes effugiamus sententiam, et bonis æternis fruamur, benignitate et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

† Psal. LXXV, 6.

VARIE LECTONES.

¹⁹ ἀττ. Ita quoque A, sed C. ἀττέλεθος. ²⁰ καὶ ἀφ. Ex A et C suppl. ²¹ A οὐκ ἔγωγ τὸν ὁπρὸν αὐτῆς. ²² A Ἀσσυρίων. ²³ C παρεδόθης. ²⁴ A ἐπῆλθεν. ²⁵ χάρ. C præm. ἐν.

δαπανήσουσι, καὶ ὃν πανταχόθεν συνθηροῖσατε πλεῖστον, οὐδὲ ἀριθμηθῆναι βῆδῖος δυνάμενον καθάπερ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, οἱ δυσμενεῖς λήφονται.

« Βροῦχος ὤρμησε, καὶ ἐξεπετάσθη. (17.) Ἐξήλατο ὡς ἀττέλεθος ¹⁹ ὁ σύμμικτός σου, ὡς ἀκρις ἐπιθεσηκυία ἐπὶ φραγμὸν ἐν ἡμέρᾳ πάγους· ὁ ἥλιος ἀνέτειλε, καὶ ἀφῆλατο ²⁰, καὶ οὐκ ἐπεγνώσθη ὁ τόπος αὐτῆς ²¹. » Καθάπερ γὰρ, φησὶν, ἀκρις καὶ βροῦχος, καὶ τὰ τούτοις προσόμοια, ἐρῶσου μὲν ἐπιχειμένης ἐφίξάνει τοῖς θάμνοισι, ἀποπτῆναι μὴ δυνάμενα· τῆς δὲ ἡλιακῆς προσβαλλούσης ἀκτίνας ἀνίσταται, καὶ πετάννυσι τὰ πτερὰ, καὶ εἰς ἕτερον μεταβαίνει τόπον· οὕτως οἱ εἰς ἐπικουρίαν σου παραγενόμενοι, τῶν πολεμίων τὴν προσβολὴν θεασάμενοι, τῆς σφῶν αὐτῶν σωτηρίας φροντιοῦσι, καὶ φυγῆ χρησάμενοι, μόνην σε καταλείψουσιν. Εἶτα τυμπαθητικῶς :

« Οὐαὶ αὐτοῖς ! (18.) Ἐνυστάξαν οἱ ποιμένες σου, βασιλεὺς Ἀσσύριος ²² ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου· ἀπῆρεν ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος. » Καὶ ἐκ τούτων δῆλον, ὡς καὶ τὸν Βαβυλωνίων Ἀσσύριον ἢ θεῖα προσαγορεύει Γραφή. Οὕτω δὲ καὶ οἱ ἔξω συγγραφεῖς αὐτὸν ὀνομάζουσι. Τοὺς μὲν γὰρ τῆς Νινευῖ βασιλέας ἐφη νυστάξαι· ὑπῆρτον δὲ τὸν θάνατον ὀνομάζει. Οὕτω γὰρ λέγει καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἀπὸ ἐπιτιμησέως σου, ὁ θεὸς Ἰακώβ, ἐνυστάξαν οἱ ἐπιβιδηκότες τοῖς ἱσπικοῖς. » Τούτους δὲ τοὺς βασιλέας κοιμηθῆναι εἶρηκε· « Βασιλεὺς Ἀσσύριος ἐκοίμισε τοὺς δυνάστας σου. » Τούτων δὲ ἀναιρεθέντων ἀπῆρεν ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη φυγῆ χρώμενος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκδεχόμενος, οὐδὲ ἀντιτεῖναι δυνάμενος. Εἶτα τὸ ἀνήκεστον τῶν κακῶν προσημαίνων :

19. « Οὐκ ἔστιν ἰασις τῆ συντριβῆ σου. » Ἐπειδὴ τροπικῶς τὴν συντριβὴν καὶ τὴν ἰασιν τέθεικεν, ὡσαύτως ἐπήγαγεν· « Ἐφλέγμανεν ἡ πληγὴ σου. » « Ἀνιάτοις, φησὶ, παρεδόθησαν ²³ κακοῖς. Ἐ πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου, κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ, διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἦλθεν ²⁴ ἡ κακία σου διαπαντός ; » Ἀναμνησόμενοι, φησὶ, τῶν εἰς αὐτοὺς ὑπὸ σοῦ γενομένων κακῶν, ἐφησθήσονται σὺ ταῦτα παθούσῃ, καὶ τὰς χεῖρας κροτήσουσιν. Εἰδότες τοίνυν τοῦ Κροτοῦ τὸ δίκαιον, δεῖσωμεν τὸ κριτήριον, ἵνα τὴν ἐκείθεν ἐκπερομένην κατὰ τῶν παρανομοῦντων διαφύγωμεν ψῆφον, καὶ τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν χάριτι ²⁵ καὶ φιλανθρωπῆτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΒΑΚΟΥΜ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO PROPHETÆ HABACUC.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Εἰσὶ τινες, οἱ κομιδῇ δυσχεραίνουσι τοὺς ἀδικούν-
τας εὐημερούντας θεώμενοι· καὶ οἱ μὲν ἐνδοιάζου-
σιν ²⁶ εἰ προμηθεῖται τῶν ἀνθρώπων ὁ τῶν ὄλων
Θεός· οἱ δὲ πιστεύουσι μὲν τοῖς περὶ προνοίας λό-
γοις, ἐπαποροῦσι δὲ τί δήποτε τοῦτον οἰκονομεῖται
τὴν τρόπον τὰ πράγματα. Τούτων τῶν δευτέρων τὸ
πρόσωπον ὁ θαυμάσιος Ἀμβακούμ ὁ προφήτης ἀνα-
λαβὼν, ἐπαπορεῖ μὲν, ὡς δῆθεν αὐτὸς μαθεῖν ἐφιέ-
μενος τὴν αἰτίαν τῶν γιγνομένων· ἐπιφέρει δὲ τὴν
λύσιν, ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐχορήγησι χάρις. Οὐ γάρ,
ὡς τινες ὑπέλαβον, αὐτὸς τοῦτό γε τὸ πάθος ὑπέμει-
νεν· ἀλλὰ τὸ ²⁷ παρὰ τῶν ἄλλων ἐπιφέρει, καὶ τὴν
περὶ τῶν ζητουμένων ἐπιφέρει διδάσκαλιαν. Ταυτὸ
δὲ τοῦτο πεποίηκε καὶ ὁ θεὸς Δαβὶδ· εἰσάγει γάρ
πρόσωπον δυσκόλως ἔχον πρὸς τὰς τῶν πονηρῶν
εὐπραξίας, καὶ φησιν· « Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύ-
θησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαθήματά
μου, ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις εἰρήνην ἀμαρ-
τωλῶν θεωρῶν. » Καὶ πολλὰ τοιαῦτα τούτοις προσ-
θεῖς, ὑπέδειξε τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν. « Τοῦτο
γάρ, φησὶ, κόπος ἐστὶν ἐνώπιόν μου, ἕως οὗ εἰσέλθω
εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἴσχατα
αὐτῶν. » Τοῦτο δὲ μαθὼν ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος
χάριτος, ἐπήγαγε· « Πλὴν διὰ τὰς δολιότητας αὐ-
τῶν ἔθου αὐτοῖς κακὰ· κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ
ἐπαρθῆναι· πῶς ἐγένοντο εἰς ἐρήμωσιν; ἐξάπινα
ἐξέλιπον, ἀπώλοντο διὰ τὴν ἀνομίαν αὐτῶν, ὡσεὶ
ἐνώπιον ἐξεγειρομένων. » Καὶ μετ' ὀλίγα, διδάσκων
μὴ πολυπραγμανεῖν τὰς θείας οἰκονομίας, ἀλλ' ἀπλοῦ-
κῶς τοὺς θεῖους· ὑποδέχασθαι λόγους· « Κτηνώδης,
φησιν, ἐγενόμην παρὰ σοί, καὶ γὰρ διὰ παντὸς μετὰ
σοῦ. » Προσῆκει γάρ, μὲν, φησὶ, καθάπερ ἔπεται τὸ
κτινὸς τῷ ἡγουμένῳ κατὰ γόνυ, μὴ περιμεγαζόμενον
καὶ βαδίζει, οὕτως τοῖς σοῖς λόγοις πιστεύειν, καὶ

A

1536 ARGUMENTUM.

Sunt qui graviter commoventur felicitatem injus-
torum cernentes : et sunt quidem qui dubitant utrum
Deus universorum res humanas procuret : alii
autem credunt quidem sermonibus de providentia,
verumtamen dubitant cur hoc modo res humanæ
gubernentur. Horum posteriorum personam Habacuc
propheta suscipiens, quasi eorum quæ sunt ratio-
nem ipse perdiscere cupiat, quæstionem proponit,
et ejus solutionem subjungit, quam divini Spiritus
gratia suppeditavit. Néc enim, ut quidam opinati
sunt, ipse hoc morbo laboravit : sed aliorum quæ-
stiones inducit, et quæstorum profert disciplinam.
Hoc idem fecit etiam divinus David, personam introducens
hominis graviter ferentis malorum felicitatem,
his verbis : « Mei autem pene moti sunt pedes,
¹⁵³⁷ pene effusi sunt gressus mei : quia zelo ex-
arsa contra iniquos, pacem peccatorum videns ». »
Et post alia ejusmodi multa, quæstorum solutio-
nem ostendit : « Hoc enim, inquit, labor est ante
me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam
novissima eorum ». » Hoc vero per divini Spiritus
gratiam edoctus, subdidit : « Verumtamen propter
dolos eorum posuisti eis mala : dejecisti eos, cum
allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem ?
subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem
suam, velut somnium surgentium ». » Et paulo
post, docens Dei dispensationes curiose inquiren-
das non esse, sed simpliciter divina verba susci-
pienda : « Ut jumentum, inquit, factus sum apud te,
et ego semper tecum ». » Nam quemadmodum, in-
quit, jumentum sequitur ductorem, non sollicitè
inquirens quo vadat, ita convenit ut verbis tuis
fidem habeam, et leges tuas sequar : hoc enim fa-
ciens, tua procuracione non destituar. Quod autem

B

C

²⁶ Psal. LXXII, 2, 3. ²⁷ ibid. 16, 17. ²⁸ ibid. 18-20. ²⁹ ibid. 22, 23.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ C ἐνδοιάζουσιν. ²⁷ Id. τὰ.

antedictas quæstiones non ut ipse dubitans posuerit, sed cogitationes hominum describens, ipsum Psalmi exordium explicat, « Quam bonus Israeli Deus, his qui recto sunt corde ! » Qui autem bonum Deum confessus sit, planum est bonorum etiam dispensatorem constiteri. Ejusmodi multa tum in aliis Psalmis, tum etiam in cæteris prophetis invenimus. Quibus divini quoque Habacuci similis est prophetia. Videtur enim ambigere, quamobrem scelerati fortunatiores sint, quam justi : et cur non e

vestigio **1538** iniquos ultio sequatur. Quod vero non suas nobis cogitationes proposuerit, sed his, qui hoc morbo laborant, medicinam patens, in quæstionem quæstionisque solutionem prophetiam formavit, proœmium ipsum testatur.

ἀλλὰ τοῖς νοσοῦσιν ²⁹ ἀλεξίκακον φάρμακον κατασκευάζων, εἰς ἐπαπόρῃσιν καὶ λύσιν σχηματίζει τὴν προφητείαν, καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖ τὸ προοίμιον ³⁰.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. Cum enim dixisset : « Assumptio quam vidit Habacuc propheta, » mox subiecit :

VERS. 2, 3. « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies ? vociferabor ad te vix patiens, et non salvabis ? Quare mihi ostendisti labores et dolores ? videre miseriam et impietatem ? » Assumptionem autem appellat mentis raptum, et a rebus humanis transitum ad divinam revelationem. Si igitur Spiritus afflatu supradicta locutus est, patet non hoc ipsum morbo laborasse, sed ita affectorum vulnus reterege, et medicinam adhibere. Quamobrem ad ea quæ dicta sunt adjungit, et ait : « Ex adverso mei factum est iudicium, et iudex accipit. » Pecunia enim, inquit, iustitiam iudices vendunt, et legum tuendarum nulla cura tenentur. Hoc enim per sequentia explicavit :

VERS. 4. « Propterea dissipata est lex, et non deducitur ad finem iudicium : quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur iudicium perversum. » Hæc de iis exposuit qui in **1539** urbe Hierosolyma non recte vivebant : nam Israel ab Assuriis jam captivus abductus in aliena terra habitabat. Indignantis ergo verbis hoc modo propositis, per divinam responsonem medicinam facit.

VERS. 5. « Videte, o contemptores, et aspiciate, et admiramini, et videte mirabilia, et disperdimini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod non credetis, si quis narraverit. » Contemptores dicit audaces ad peccandum, et stupiditate laborantes. Illis præcipit, ut ad raticinationem attendant, ex-

† Psal. lxxv, 6.

VARIÆ LECTIONES.

²⁹ C ἐνοιάζων. ³⁰ voc. C præm. τοῦτο. ³¹ F hæc præmittit sequentibus : Ἐνδείξτε τῆς σοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης, καὶ παραίνεσις πρὸς αὐτούς, ἵνα τοῖς ἔθνεσιν τῆς ἐπιστροφῆς, καὶ τῆς ἐξομολογήσεως τῷ ληστῇ τῷ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ σωθῆεν κοινωνήσωσιν. In A hæc des. ³² C εἰσακούσης. ³³ A πόνους καὶ κόπους. ³⁴ ἐπί. Des. in A. ³⁵ τοῖγ. προστ. Des. in C. ³⁶ καί. Des. in C. ³⁷ ἄσ. A præm. ὁ. ³⁸ ἔν. — διεστρ. Des. in A. ³⁹ ἴασ. Ita cum C legimus. Sirm. λύσιν. ⁴⁰ x. ἴδ. Des. in A. ⁴¹ x. ἀφ. Des. in A. ⁴² ἔργον et postea οὐ ante μή, ex A et C suppl. ⁴³ ἐκδ. C add. ὕμν. ⁴⁴ παρ. C ἀμαρτάνοντας.

Α τοῖς σοῖς νόμοις ἀκολουθεῖν · τοῦτο γὰρ ποιῶν, τῆς σῆς κηδεμονίας ἔρημος οὐ γενήσῃμαι. Ὅτι δὲ τὰς προειρημένους ζητήσεις τίθεικεν, οὐχ ὡς αὐτὸς ἐνδουάζων ²⁹, ἀλλὰ τοὺς τῶν ἀνθρώπων λογισμοὺς διαγράφων, καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοῦ ψαλμοῦ τὸ προοίμιον · « Ὡς ἀγαθὸς γὰρ, φησί, τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς, τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ. » Ὁ δὲ ἀγαθὸν τὸν Θεὸν ὁμολογήσας, δηλοῖ ὅτι καὶ ἀγαθῶν εἶναι πρῶταν· ἵναι συν-ομολογῇ. Τοιαῦτα πολλὰ καὶ ἐν ἄλλοις ψαλμοῖς, καὶ παρὰ ἄλλοις προφήταις εὐρίσκομεν. Τούτοις ἔοικε καὶ τοῦ θεσπεσίου Ἀμβακούμ ἡ προφητεία. Δοκεῖ γὰρ ἐπαπορῆν, ἀνθ' ἑαυτοῦ τῶν ἐπιεικεστέρων οἱ θρασύτεροι μᾶλλον εὐ πράττουσι, καὶ τί δήποτε παραπίδας τοῖς παρανομοῦσιν ἡ τιμωρία οὐχ ἔσται.

Ὅτι δὲ οὐ τοὺς οἰκείους ἡμῖν προτέθεικε λογισμοὺς, ἀλλὰ τοῖς νοσοῦσιν, εἰς ἐπαπόρῃσιν καὶ λύσιν σχηματίζει τὴν προφητείαν, καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖ τὸ προοίμιον ³⁰.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

B

α'. Εἰρηκῶς γάρ · εἰ δὲ εἶδεν Ἀμβακούμ ὁ προφήτης, ἡ εὐθὺς ἐπήγαγεν ·

β', γ'. « Ἔως τίνος, Κύριε, κεκράξομαι, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσεις ³¹ ; βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ μὴ σώσεις ; Ἰνατί μοι ἐδειξας κόπους καὶ πόνους ³² ; ἐπιθλέπειν ἐπὶ ³³ τάλαιπωρίαν καὶ ἀσέθειαν ; Ἀἴημα δὲ καλεῖ τῆς διανοίας τὴν λῆψιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων μετέδασιν ἐπὶ τῆν θείαν ἀποκάλυψιν. Εἰ τοίνυν ἐκ πνευματικῆς ἐνεργείας τὰ προειρημένα ἐφθέγγετο, εὐδελον ὡς οὐκ αὐτὸς τὸ πάθος ὑπέμεινε, ἀλλὰ τῶν οὕτω διακειμένων τὸ ἔλκος γυμνοῖ, καὶ τὸ φάρμακον ἐπιτίθεισι. Τοιγάρτοι προστίθησι ³⁴ τοῖς εἰρημένοις, καὶ λέγει · « Ἐξεναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει. » Κρήμισι γὰρ, φησί, ἀπεμπολοῦσι τὸ δίκαιον οἱ δικάζοντες, καὶ τῆς τῶν νόμων φυλακῆς οὐδεμίαν ποιοῦνται φροντίδα. Τοῦτο γὰρ δι' ὧν ἐπήγαγε παρεδήλωσε ·

δ'. « Διὰ τοῦτο διεσκέδαται νόμος, καὶ ³⁵ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα · ὅτι ἀσεβῆς ³⁶ καταδυναστεύει τὸν δίκαιον · ἔνεκεν ³⁷ τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον. » Ταῦτα δὲ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ παρανομοῦντων διεξέληλυθεν · ὁ γὰρ Ἰσραὴλ ὑπὸ Ἀσσυρίων ἐξανδραποδισθεὶς ἔβη τὴν ἄλλοδαπὴν ὄκει. Οὕτω τοῦ δυσχεραίνοντος προσώπου τοὺς λόγους προτεθεικῶς, διὰ τῆς θείας ἀποκρίσεως ποιεῖται τὴν ἴασιν ³⁸.

ε'. « Ἴδετε, οἱ καταφρονῆται, καὶ ἐπιθλέψατε, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἴδετε ³⁹ θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε ⁴⁰ · διότι ἔργον ⁴¹ ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ⁴². » Καταφρονητὰς καλεῖ τοὺς ἀδελῶς παρανομοῦντας ⁴³, καὶ ἀναληγσίαν νοσοῦντας. Τούτοις παρακελεύεται μὲν

τοῖς θεοσιζομένοις προσχεῖν, καταπλαγῆναι, καὶ δεῖται τὴν ἀπειλήν. Οἶδε δὲ ὁμοῦ, ὅτε δὴ ἅπαντα καὶ πρὶν γενέσθαι σαφῶς ἐπιστάμενος, ὡς ἀπιτησσοῖσι τοῖς λεγομένοις, καὶ πρὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων ψευδεῖς τοῖς περὶ τούτων νομοῖσι λόγου. Ἄλλ' ὁμοῦ ἀγαθὸς ὢν καὶ δίκαιος, κρίνειν ὑπὸ μόνῃς τῆς προγνώσεως οὐκ ἀνέχεται· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπίστοις τὰς προφῆσεις προσφέρει, καὶ θεραπείαν οὐ δεχομένοις τὴν τιμωρίαν ἐπάγει.

ζ'. « Διὸ ἰδοὺ ἐγὼ ἐγείρω τοὺς Χαλδαίους, τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν καὶ τὸ ταχύν, καὶ τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομήσαι σκηνώματα οὐχ αὐτοῦ. » Ὑμῖν γὰρ τοῖς ἀδικίᾳ καὶ παρανομίᾳ συζῶσι δι' οὗς δυσχεραίνουσιν οἱ τῆς Προνοίας ἀγνοῶντες τοὺς νόμους, τοὺς νόμοτάτους καὶ δευτάτους· ἐπάξω Χαλδαίους, οἱ τῶν ἄλλοτριῶν ἐπιτέμνοι, κατὰ πάντων στρατεύουσι τῶν ἐθνῶν.

ζ'. « Φοβερὸς καὶ ἐπιφανὴς ἐστὶν· ἐξ αὐτοῦ τὸ κρῖμα αὐτοῦ ἐσται, καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. » Ἐπίσημός ἐστι, καὶ ἰκανὸς ἐκ μόνῃς ἐπιδεικνῶσαι τῆς φήμης. Δικάζει δὲ, οὐ νόμοις ἄλλοτριῶν ἀκολουθῶν, ἀλλὰ τὸ παραστὰν ποιεῖται νόμος. Τοῦτο δὲ ὁ Σύμμαχος σαφέστερον τέθεικεν· « Αὐτὸς αὐτῷ δικάσει, καὶ δόγμα τὸ αὐτοῦ ἐπιξελεύσεται. »

η'. « Καὶ ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρῶλαις οἱ Ἴπποι αὐτοῦ, καὶ ὀξύτεροι ὑπὲρ τοῦς λύκους τῆς Ἀραβίας· καὶ ἐξιπκᾶσονται οἱ Ἴπποι αὐτοῦ, καὶ ὀρμήσουσι μακρόθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετὸς πρόθυμος εἰς τὸ φαγεῖν. » Διὰ πάντων δὲ τὴν βίωμην αὐτῶν, καὶ τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὴν ταχύτητα προσήμηνε. Τοιοῦτος γὰρ ἐν ἡν πτηνοῖς ὁ ἀετὸς, ἢ τοῖς Ἴπποις εἴκασεν· ἐν δὲ θηρίοις αἱ παρῶλαις, καὶ τῆς Ἀραβίας οἱ λύκοι, οἳ τῶν Ἴππων παρέβαλε τὴν ὀξύτητα.

θ'. « Συντέλεια ἐπ' ἀσεβείας ἤξει, ἀνθεστηκότας προσώποις αὐτῶν ἐξεναντίας. » Οὗτοι τοῖς δυσσεβέσιν ὀλεθρὸν ἐπάξουσι παντελῆ, καὶ ταῦτα πολεμῆν αὐτοῖς καὶ παρατάττεσθαι πειρωμένοις. Καὶ τοῦτο δὲ σαφέστερον ὁ Σύμμαχος τέθεικε· « Πάντα εἰς πλεονεξίαν ἤξει, ἢ πρόσοψις τοῦ προσώπου αὐτῶν ἀνεμος καύσων. » Καθ' ἅπερ γὰρ τῶν Ἴππων καὶ τῶν Ἴππων παραβολικῶς ἔδειξε τὴν ταχύτητα· οὕτω καὶ τῶν προσώπων τὸ θηριώδες ἀνέμῳ ἀπέκασε καύσωνι. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνος καλεῖ τὰ γυμνὰ τῶν αἰμάτων, οὕτως ἰκανῆ τῶν Χαλδαίων ἢ θεία τῶν ὀρίωντων κατασβέσαι τὸ ἄνθος.

« Καὶ συνάξει ὡς ἄμμον αἰχμαλωσίαν. (γ.) Καὶ αὐτὸς ἐν βασιλευσὶν ἐνερυφήσει, καὶ τύραννοι παύγνια αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν ἐχέυρωμα ἐμπαιξεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρηθήσει αὐτοῦ. » Παύγων γὰρ μάλλον, ἢ σπουδάζων, καὶ τὰς ἐνόμους βασιλείας, καὶ τὰς παρανόμους καταλύσει τυραννίδας, καὶ χῶμασι καὶ μηχανήμασι κρηρμένοις, πάντα περι-

A horrescant, et timeant minas. Verumtamen sciebat, quippe qui omnia novit antequam fiant, quod eadem dictis habituri non essent, et quod ante rerum experimentum falsos qui de his fiebant sermones existimaturi essent: tamen, cum bonus sit et justus, judicare ex sola prænotione non vult, sed etiam non credentibus prædictiones profert, et curationem non recipientibus supplicia irrogat.

VERS. 6. « Idcirco ecce ego suscito Chaldaeos, gentem amaram et velocem, quæ ambulat super latitudinem terræ, ut possideat tabernacula non sua. » In vos enim, inquit, qui vitam injuriose et inique agendo consumitis, propter quos indignantur, qui Providentiæ leges ignorant, crudelissimos et velocissimos inveham Chaldaeos, qui aliena appetentes cum omnibus nationibus bellum gerunt.

VERS. 7. « Terribilis et illustris est, ex ipso judicium ejus erit: et assumptio ejus ex ipso egredietur. » Illustris est, et qui possit vel sola fama exterrere. Nec vero alienas leges sequens judicat, sed legem facit id quod in mentem venit. Hoc autem explicativus Symmachus posuit: « Ipse sibi judicabit, et decretum suum exsequetur. »

VERS. 8. « Et exsillent velocius quam pardi equi ejus, et velociores erunt lupis Arabiæ, et equitabunt equites ejus, et cum impetu venient e longinquo: et volabunt quasi aquila prompta ad comedendum. » Per omnia autem robor ipsorum, et fortitudinem, et velocitatem prædixit. Talis enim inter volucres quidem est aquila, cui equites assimilavit; inter feras vero pardi, et Arabiæ lupi, quibus equorum velocitatem comparavit.

VERS. 9. « Consummatio in impios veniet, resistentes facibus eorum ex adverso. » Hi impios, tametsi bellum ipsis inferre, et manum conserere conantes, funditus perdent. Sed et Symmachus hoc apertius interpretatus est: « Omnia in avaritiam venient, aspectus faciei eorum ventus urens. » Quemadmodum enim equorum et equitum per similitudinem ostendit velocitatem, sic etiam facies feroces vento urenti comparavit. Sicut enim illo corpora nuda exurit, sic Chaldaeorum aspectus ipse intuentium potest florem exstinguere.

« Et congregabit quasi arenam captivitatem. (VERS. 10.) Et ipse regibus delectabitur, et tyranni ludibria ejus: et ipse omni munitioni illudet, et mittet aggerem, et obtinebit eum. » Per lusum enim potius, quam serio ægens, et legitima regna delebit, et injusta imperia tyrannorum, et aggeribus machinisque admotis omnem murum,

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ A διότι. ⁴⁵ καί. Des. ib. ⁴⁶ ἐξ — ἐσται. Des. ib. ⁴⁷ δόγμ. τό. C δόγματι. ⁴⁸ A ἐξαλοῦται. ⁴⁹ C αὐτόν. ⁵⁰ καί — Ἀραβ. Des. in A. ⁵¹ ἐπ. A εἰς. ⁵² βασ. x. τ. παρ. Des. in C.

quamvis munitum, funditus demolietur. At bonus Dominus, hanc ejus videns insaniam, miserebitur eorum, qui in has calamitates inciderint.

VERS. 11. « Tum enim suum, inquit, mutabit spiritum: et transibit, et propitiabitur. » Ira enim in misericordiam conversa, propitius erit, et tristitia depellet. Quare propheta obstupescens misericordiam Dei, exclamavit: « Hæc est fortitudo Deo meo. » Tibi enim soli, Domine, adest potestas, et puniendi pro arbitrio, et commutandi ultionem in misericordiam.

VERS. 12. « Nonne tu a principio, Domine, Deus meus, et sanctus, et non moriemur? » Qui enim te a principio Dominum et Deum cognovimus, et omnibus rebus superiorem, abs te salutem consequimur. « Domine, in judicium posuisti eum, et formavit me, ut demonstrem disciplinam ejus. » Ad hoc, inquit, olim me creasti, ut peccantes arguam, et ingruentes castigationes prædicam.

VERS. 13, 14. « Mundus oculus tuus, ne videat mala, et aspicere labores non poteris: quare aspicias contemptores, lacebis, cum devoraverit implus justum? Et facies homines quasi pisces maris, et quasi reptilia non habentia ducem? » In principio quidem positam quæstionem propter eos proposuit, qui in urbe Hierosolyma inique vivebant, prædicans punitionem ipsis per Chaldæos irrogandam, **1542** et non nescius fore ut de hoc etiam multis quæstio nasceretur, qua de causa scelestissimis eos qui graviora peccaverant tradiderit, ea quæ modo dicta sunt apposuit: non ut ipse in divinam providentiam curiosius inquirat: quomodo enim hoc fieri potuisset ab eo qui se ad reprehendendos alios creatum dixit? sed ut talia quærentium cogitationes depingat. Scio, inquit, quod abhorreas ab omni malitia, nam justitiæ fons es: sed cognoscere cupio, cur superbos et stupiditate laborantes felices esse permittas, et contemnas eos, qui ab impiis injuriam non tales accipiunt. *Justum* enim hoc loco non per omnia justum vocavit, sed per comparisonem, injuriam faciente justiore. Sic enim Aquila, et Synmachus et Theodotio interpretati sunt: « Taces devorante impio justiore se. » Quod si hæc ita flant, nihil differet hominum natura a belluis, quæ in aquis vivunt, quæ nec leges habent, nec iudices habent, sed ad prædam potentioribus infirmiores expositi sunt. Similis enim et hic inique sua potentia utens. Babylonium autem designat.

VERS. 15, 16. « Consummatio in hamo sublevavit eum, et attraxit eum in reticulo suo, et con-

Α θολον οχυρον εκ βάρων ανασπάσει· ἀλλὰ ταύτην αὐτοῦ τὴν μανίαν ὁ ἀγαθὸς θεασάμενος Δεσπότης, ἐλεήσει τοὺς ταῖς συμφοραῖς ταύταις περιπεσόντας.

α'. « Τότε γὰρ, φησί, μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ⁸³, καὶ διελεύσεται, καὶ ἐξιλιάζεται. » Εἰς οἶκτον γὰρ μεταβαλὼν τὴν ὄργην ὤλεως ἔσται, καὶ σέσει· τὰ λυπηρά. Διὸ λαν ἐκπλαγεῖς ὁ προφήτης τὴν θείαν φιλανθρωπίαν, ἐβόησεν· « Αὐτὴ ἡ ἰσχύς τῷ Θεῷ μου. » Σοὶ γὰρ μόνῳ πρόσσεν, ὡ Δέσποτα, δύναμις, καὶ κολάζειν ὡς βούλει, καὶ μεταβάλλειν τὴν τιμωρίαν εἰς ἔλεον.

β'. « Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς, Κύριε⁸⁴, ὁ Θεὸς μου⁸⁵ ὁ ἅγιος, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνωμεν; » Ἐγὼ γὰρ ἄνωθεν Δεσπότην καὶ Θεὸν ἐγνωκότες, καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων ὑπέρτερον, τῆς παρὰ σοῦ σωτηρίας τυγχάνομεν. » Κύριε, εἰς κρῖμα τέταχας αὐτὸν⁸⁶, καὶ ἐπλασέ με τοῦ ἐλιγγεῖν παιδεῖαν αὐτοῦ. » Εἰς τοῦτό με, φησὶν, ἄνωθεν εἰς τὸ εἶναι πᾶρηγαγες, ὥστε καὶ τοὺς ἀμαρτάνοντας διελέγγειν, καὶ τὰς ἐπιπερομένας προλέγειν παιδείας.

γ', δ'. « Καθαρὸς ὁ⁸⁷ ὀφθαλμὸς σου⁸⁸ τοῦ μὴ ὄρξιν πονηρά, καὶ ἐπιθλέπειν ἐπὶ⁸⁹ πόνους οὐ δυνήσῃ· τί⁹⁰ ἐπιθλέπεις ἐπὶ καταφρονούντας, παρασιωπήσεις⁹¹ ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον⁹²; Καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς ἔρπετά⁹³ οὐκ ἔχοντα ἠγρούμενον; » Τὴν μὲν οὖν ἐν τῷ προοιμίῳ κειμένην ἐπαπόρησιν διὰ τοὺς ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ παρανομοῦντας τέθεικε, προθεσπίσας διὰ τὴν διὰ⁹⁴ τῶν Χαλδαίων ἐπαγθουμένην αὐτοῖς τιμωρίαν, καὶ εἰδῶς ὡς καὶ περὶ τούτου πολλοὶς τεχθῆσεται ζήτησις, ἀνθ' οὗτου τοῖς πονηροτάτοις τοὺς μέζονα παιδαινας παραδέδοικε, τὰ νῦν εἰρημένα τέθεικεν, οὐχ ὡς αὐτὸς τὴν θείαν περιεργαζόμενος πρόνοιαν, (πῶς γὰρ ὄγε εἰς ἔλεγγον τῶν ἄλλων διαπλασθῆναι φήσας;) ἀλλὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ζητούντων τοὺς λογισμοὺς διαγρήψας. Καὶ φησιν· « Ὅτι πᾶσαν βεβαύτη πονηρίαν, ἐπίσταμαι· δικαιοσύνης γὰρ ὑπάρχεις πηγὴ· ἐπίεμαι δὲ μαθεῖν, τί δήποτε τοὺς ἀλαζόνας καὶ ἀναλγησίαν νοσοῦντας, εὐπράττειν ἔξῃ, καὶ περιορᾶς ὑπὸ τῶν δυσσεβούντων τοὺς οὐ τοιοῦτους ἀδικουμένους. Τὸν γὰρ δίκαιον ἐνταῦθα οὐ τὸν ἐν ἁπασὶ δίκαιον κέκληκεν, ἀλλὰ κατὰ σύγκρισιν τὸν τοῦ ἀδικούντος δικαιοτέρον. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἀκύλας, καὶ ὁ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων ἠρμηνεύουσι· « Παρασιωπᾶς καταπίνοντος ἀσεβοῦς τὸν δικαιοτέρον αὐτοῦ. » Οὕτω δὲ καὶ τούτων γιγνομένων, οὐδὲν διοίσει τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, τῶν ἐν τοῖς ὕδασι διαιωμένων ἁλόγων, ἃ οὐτε νομοθέτας, οὔτε κριτὰς ἔχουσιν· ἀλλ' εἰς βορᾶν τοῖς δυνατωτέροις οἱ ἀσθενέστεροι πρόκεινται. Κατὰ τούτους γὰρ καὶ οὗτος κακῶς τῇ δυναστείᾳ χρώμενος. Λέγει δὲ τὸν Βαβυλώνιον.

ε', ς'. « Συντέλειαν⁹⁵ ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασεν⁹⁶ αὐτόν, καὶ εἰλκυσεν αὐτόν ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ,

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ αὐτ. Des. in A. ⁸⁴ A Κύριος. ⁸⁵ μου. In A post ἅγιος ponitur. ⁸⁶ C αὐτό. ⁸⁷ ὁ. Des. in A. ⁸⁸ σου. Des. ib. ⁸⁹ ἐπί. Ex A et C suppl. ⁹⁰ C ἰνατί. ⁹¹ A et C παρασιωπήσῃ. ⁹² δίκ. A adl. ὑπὲρ αὐτόν. ⁹³ Supra. t. 1, p. 1276, ὡσεὶ ἔρη. μὴ ἔχ., κ. τ. λ. C ὡς τὰ. ⁹⁴ διὰ τὴν διὰ. Ex C suppl. ⁹⁵ A συντέλειαν. ⁹⁶ ἀν. — ἀμφ. αὐτ. Des. in A.

καὶ ⁶⁷ συνήγαγεν αὐτὸν ἐν ταῖς σαγήναις αὐτοῦ. **A** Gregavit eum in saganis suis. Propter hoc lætabitur, et gaudebit cor ejus. Propterea immolabit saginæ suæ, et sufflatus incendet reti suo: quia in ipsis incrassavit partem suam, et escæ ejus electæ. Tanto enim robore præditus est, ut integras nationes tanquam sagena quadam **1543** et hamo venetur, et prædam in deliciis habeat. Inde vero superbia elatus, gestorum suorum causam solas proprias vires esse putat, et hisce divinos honores haberi jubet. Quod apertius nos divinus Daniel docuit², statuum auream illum fecisse dicens, et hanc ut adorarent, subditorum multitudinem, et simul cum subditis principes cogisse. Divinus etiam Isaias, ejus superbiam simul et ultionem tragice describens, et cogitationes ejus ostendens, ait: « Ascendam super nubes, supra sidera cœli ponam thronum meum: comprehendam orbem terrarum, sicut alidum, et sicut ova derelicta tollam. » Quibus post aliqua subjungit: « Subter te sternent lineam, operimentum tuum (erit) vermis. » Et beatus Habacuc propheta:

καὶ ὡς καταλείμενα ὡς ἄρῳ. ⁶⁸ Οἱς εὐθὺς ἐπιφέρει: « Ὑποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κάλυμμά σου σκώληξ. » Καὶ ὁ μακάριος Ἀμβακούμ ὁ προφήτης φησὶ:

« Θύσει τῇ σαγῆνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμιάσει τῷ ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ, ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐλίπανε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. (17.) Διὰ τοῦτο ἀμφιβαλεῖ τὸ ἀμφιβλήστρον αὐτοῦ, καὶ διαπαντὸς ἀποκτενεῖ ἔθνη, καὶ ⁶⁹ οὐ φείσεται. » Ἐξουρίων γὰρ φερόμενος, καὶ βιβλῶς σαγηνεύων οὐδὲ βούλεται, καὶ κακοῦ τινος πείραν τέως οὐδεμίαν λαθῶν, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἔθνων ἐπιχειρήσει, καὶ οὐ παύσεται τῇ δυνάμει καθάπερ τιμὴ κρημνισμένος δικτύφ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

α'. « Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθήσομαι ἐπὶ πέτραν, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ⁷¹ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἑλεγχόν μου. » Ἔοικε τοῦτο τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημένοις: « Τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐναντίον μου, ἕως οὗ εἰσελθῶ ἐπὶ ⁷² τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν. » Καὶ ἐνταῦθα γὰρ ὁ προφήτης: « Ἐφ' ἧς ἐτάχθην, φησὶ, τάξεως μενῶ, τὸ στερεῶν οὐ καταλείψω· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τοιαύτης πέτρας ἐστῶς, ἐφ' ἧς καὶ Μωϋσῆα τὸν μέγαν ἔστησεν ὁ Θεός, τοῖς προφητικαῖς ὀφθαλμοῖς θεωρήσω τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν. Καὶ ἐντεῦθεν δὲ σαφῶς μαθηθῆκαμεν, ὡς οὐ τοῦ Θεοῦ προφήτου, ἀλλ' ἄλλων αὐτοῦται προτάσεις. Εἶπε γὰρ: « Ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν τί λαλήσει ἐν ἐμοί Κύριος, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν ἑλεγχόν μου. » Προσῆκει γὰρ με μαθεῖν, ποίαν με χρὴ προσφέρειν ἀποκρίσιν τοῖς βουλομένοις παρ' ἐμοῦ τὰ τοιαῦτα μαθεῖν.

β', γ'. Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος ⁷³ πρὸς με, καὶ εἶπε:

² Dan. iii, 5. ³ Isa. xiv, 13, 14; coll. x, 14. ⁴ ibid. 11. ⁵ Psal. lxxii, 16, 17.

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ καὶ — σαγ. αὐτ. Des. in C. ⁶⁸ ἢ x. αὐτ. Des. in A. ⁶⁹ A δε. ⁷⁰ καὶ. Des. in A. ⁷¹ τοῦ. Des. in A. ⁷² ἐπὶ. C εἰς, ut p. 1537. ⁷³ Κύρ. In A post πρὸς με ponitur.

B ait: « Ascendam super nubes, supra sidera cœli ponam thronum meum: comprehendam orbem terrarum, sicut alidum, et sicut ova derelicta tollam. » Quibus post aliqua subjungit: « Subter te sternent lineam, operimentum tuum (erit) vermis. » Et beatus Habacuc propheta:

« Immolabit, inquit, saginæ suæ, et incendet reti suo: quia in ipsis incrassavit partem suam, et escæ ejus electæ. (Vers. 17.) Propterea jaciēt rete suum, et perpetuo interficiēt gentes, et non parcat. » Ventis enim secundis utens, et nullo negotio capiens quos vult, et nullo interim malo affectus, alias etiam nationes invadet, et tanquam reti quodam viribus suis uti non desinet.

CAPUT II.

Vers. 1. « Super custodia mea stabo, et ascendam in petram, et contemplabor, ut videam, quid loquatur mecum, et quid respondeam ad correctionem meam. » Hoc simile est iis, quæ **1544** a Davide dicuntur: « Hoc labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam novissima eorum. » Sic etiam hoc loco propheta: In quo, inquit, constitutus sum ordine, manebo, et firmitatem non deseram: sed in petra illa stans, in quam et Mosen magnum posuit Deus, oculis propheticis contemplabor harum quæstionum solutionem. Ex quibus plane cognovimus, non divini prophetæ, sed aliorum fuisse ejusmodi effata. Dixit enim: « Contemplabor, ut videam, quid loquatur mecum Dominus, et quid respondeam ad correctionem meam. » Expedi enim me intelligere, quæ mihi adhibenda sit responsio volentibus a me talia discere.

Vers. 2, 3. « Et respondit ad me Dominus, et

diat : Scribe visionem manifeste in hucum, ut persequatur qui legit ea. Quia adhuc visio in tempus longum (differetur) : et orietur in finem, et non in vacuum erit. » Non iis tantum, ait, qui de his hoc tempore dubitant, verba facias, sed posteris etiam harum rerum memoriam perscriptam trade : his enim potius quam illis dicenda conveniunt, nam longis post temporibus prophetia finem accipiet. Deinde adhortatur ut finem expectet, et in dubium rem non revocet propter tempus quod in medio intercesserit. « Si moratus fuerit, expecta eum, quia veniens veniet, et non tardabit. » Verus, inquit, est prædictionis sermo : ne igitur dubites, quamvis multum temporis intercesserit, neque videas finem : nam omnino **1545** perficietur, et imperfecta non manebit.

VERS. 4. « Si subtraxerit se, non beneplacitum habet anima mea in eo, justus autem meus ex fide vivet. » Qui enim meas prædictiones in dubium vocat, non dignus est qui mihi curæ sit : qui autem his quæ a me dicuntur fidem habet, et fidei congruam vitam agit, vitæ fructum percipiet. Hæc igitur cum scias, ne dubites iis credere quæ tibi de Babylonie prædicuntur. Postea fastum ejus et inexplebilem aviditatem enarrat.

VERS. 5. « Qui autem arrogans est, et contemptor, vir superbus nihil perducit ad finem. » Ergo hoc scio fore et qui fastu tumescit, et elatus est spiritum, quique meam patientiam aspernatur, non diu hac potestate in alias utatur. « Qui dilatavit sicut infernus animam suam, et iste quasi mors non adimpletur : et congregabit ad se omnes gentes, et accipiet ad se omnes populos. » Similiter enim ut infernus et mors, satiari non potest : et cum omnes mortales sub jugum suum subjiciat, tamen aviditatem imperandi non exsaturat.

VERS. 6. « Nonne universa hæc adversus eum parabolam sument, et propositionem ad narrationem ejus ? et dicent : Væ qui multiplicat sibi quæ non sunt sua ! usquequo et aggravat vinculum suum graviter ? » Omnis enim recte sapiens ejus inexhaustam aviditatem inferno et morti comparabit, eumque lugebit aliorum damno **1546** opes suas augentem, et satiari non valentem, sed tributis et vectigalibus subditos gravantem ; et dicet : Quousque non satias inexplebilem cupiditatem tuam ? Sed tamen invitus injustitiæ finem faciet.

VERS. 7, 8. « Quia subito consurgent mordentes eum, et vigilabunt insidiatores tui, et eris in rapinam illis. Quia tu exspoliasti gentes multas,

A Γράφον ὄρασιν σαφῶς⁷⁵ εἰς πυξίον, ὅπως διώκη ὁ ἀναγινώσκων αὐτά⁷⁶. Διότι ἐτι ὄρασις εἰς καιρὸν μακρὸν⁷⁶, καὶ ἀνετελεῖ εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενόν. » Μὴ μόνοις, φησί, τοῖς νῦν περὶ τούτων ἐνδουάζουσι⁷⁷ προσενέγκης τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς ὕστερον ἐσομένοις ἀνάγκαπτον τὴν περὶ τούτων μνήμην παράπεμψον· μάλλον δὲ ἐκείνοις ἢ πούτοις ἀρμόττει τὰ βηθησόμενα· μετὰ συχρὸν γὰρ χρόνον δέξεται πέρας ἡ προφητεία. Εἶτα καὶ παραινεί τὸ τέλος προσιμένιν, καὶ μὴ ἐνδουάζειν διὰ τὸν ἐν μέσῳ δαπανώμενον χρόνον. « Ἐάν ὕστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτὸν, ὅτι ἐρχόμενος ἦξει, καὶ οὐ χρονίει⁷⁸. » Ἀληθής, φησὶν, ὁ τῆς προρρήσεως λόγος· μὴ τοίνυν ἐνδουάζῃς, κἄν πολλοῦ διεληθόντος χρόνου μὴ θεάσῃ τὸ τέλος· περανθήσεται γὰρ πάντως, καὶ ἀτέλεστος οὐ μενεῖ.

B Ὁ. « Ἐάν ὑποστελεθῆται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐν αὐτῷ· ὁ⁷⁹ δὲ δίκαιός μου⁸⁰ ἐκ πίστεως ζήσεται. » Ὁ μὲν γὰρ περὶ τὰς ὑπ' ἐμοῦ γιγνομένας προρρήσεις ἀμφιβόλῳ χρώμενος γνώμῃ, τῆς ἐμῆς κηδεμονίας ἀνάξιος· ὁ δὲ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις πιστεύων, καὶ τῇ πίστει πρόσφορον μετερχόμενος βίον, τὸν τῆς ζωῆς τρυγήσει καρπὸν. Ταῦτα τοίνυν ἐπιστάμενος, πιστῶς δέξαι τὰ περὶ τοῦ Βαβυλωνίου σοι προηλούμενα. Εἶτα τὸν τύπον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπληστον διηγείται πλεονεξίαν.

C ε'. « Ὁ δὲ κατοσήμενος, καὶ καταφρονήτης, ἀνήρ ἀλαζών οὐθὲν οὐ μὴ περαινεί⁸¹. » Ἴσθι τοίνυν, ὡς ὁ οἴσῃσι χρώμενος, καὶ ἐφ' αὐτῷ μέγα φρονῶν, καὶ τῆς ἐμῆς μακροθυμίας καταφρονῶν, οὐ μέχρι πολλοῦ ταῦτα κατὰ τῶν ἄλλων χρῆσεται τῇ δυναστείᾳ. « Ὅς ἐπλάτυνε καθὼς ὁ ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς θάνατος οὐκ ἐμπιπλάμενος⁸²· καὶ ἐπισυναίξει πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ προσδέξεται⁸³ πρὸς ἑαυτὸν πάντα τοὺς λαούς. » Ἄδη γὰρ καὶ θανάτῳ παραπλησίως κόρον λαβεῖν οὐκ ἐθέλει, καὶ πάντας ἀνθρώπους ὑφ' ἑαυτὸν ποιούμενος, οὐκ ἐμπιπλάσει τῆς ἐπιθυμίας τὴν δυναστείαν.

D ζ'. « Οὐχὶ ταῦτα πάντα παραβολὴν⁸⁴ κατ' αὐτοῦ λήψονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ ; Καὶ ἐροῦσιν· Οὐαὶ ὁ πληθύνων⁸⁵ τὰ οὐκ ἔντα αὐτοῦ ! ἕως τίνος καὶ βαρύνας⁸⁷ τὸν κλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς ; » Ἄσπας γὰρ εὔφρονων ἄδη μὲν αὐτοῦ καὶ θανάτῳ τὴν ἀπληστείαν παραβαλεῖ· θρηνησεί δὲ αὐτὸν, ἐξ ἄλλοτρίων κακῶν τὴν περιουσίαν αὔξοντα, καὶ κόρον λαβεῖν οὐκ ἐθέλοντα, ἀλλὰ τῷ δασμῷ καὶ τῷ φόρῳ τοὺς ἀρχομένους βαρύνοντα· καὶ ἐρεῖ· Μέχρι πότε κόρον οὐ λαμβάνεις τῆς ἀπληστίας ; Ἀλλὰ γὰρ ἄκων τῆς ἀδικίας παύσεται.

ζ', η'. « Ὅτι ἐξάφνης ἀναστήσονται δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσθι αὐτοὺς⁸⁸ εἰς διαρπαγὴν. Διότι σὺ ἐσκύλευσας ἔθνη

VARIÆ LECTIONES.

⁷⁵ σαφ. A præm. καί. ⁷⁶ αὐτά. Des. in C. ⁷⁷ μακ. Des. in A. ⁷⁸ C ἐνδοιάζουσι. Deinceps quoque passim scribitur cum oi. ⁷⁹ A μὴ χρονίση. ⁸⁰ ὁ — ζήσεται. Ita quoque A et C juxta Alex. ⁸¹ μου. Des. apud Nostrum l. III, ad Rom. I, 17 ; Gal. III, 11 ; Hebr. x, 38. ⁸² C περᾶν. ⁸³ C ἐμπιπλάμενος, sed ab alia manu correctum. Ita quoque post pauca. ⁸⁴ πρ. A ἐπ'. ⁸⁵ A εἰσδέξεται. ⁸⁶ παρ. In A ponitur post αὐτ. ⁸⁷ πλ. A add. ἐαυτῷ. ⁸⁸ A et C βαρύνων. ⁸⁹ αὐτ. In A ponitur post διαρπαγὴν.

πολλά, σκυλευσούσι σε ⁹⁰ πάντες οἱ ὑπολειμμένοι. A expoliabunt te omnes reliqui populi. » Qui enim plurimos deviciisti, a paucis deleberis, et velut ex somno excitati, qui suam tyrannidem sustinent, tibi perniciem machinabuntur: et dabis poenas caedium, quas innumerabiles fecisti, et multae impietatis et injustae vexationis urbium poenas persolves, quas habitatoribus vacuas reddidisti.

θ'. « Ὁ ὁ πλεονεκτῶν πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, τῷ τάξαι εἰς ὕψος νοσοῖαν ἐαυτοῦ, τοῦ ἐκσπασθῆναι ⁹¹ ἐκ χειρὸς κακῶν. » Ἄθλιος ἀληθῶς καὶ τρισεθλιος, ὁ τοῦ πλείονος ἐφιέμενος, καὶ ἐκ τοιοῦτων πόρων ⁹² αὔξειν τὸν οἶκον περιώμενος, καὶ πάντων ἀνθρώπων ὑπέρτερος γενέσθαι φιλονεικῶν· μέγιστον γὰρ ὁ τοιοῦτος ὅπομενεὶ τὴν πτώσιν, ἅτε δὴ ^B ἐξ ὕψους μεζόνος εἰς βάθος φερόμενος.

ι'. « Ἐβουλεύσει αἰσχύνῃ τῷ οἴκῳ σου, συνεπέμνας λαοὺς ⁹³ πολλοὺς, καὶ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου. » Ἐσφραγίσθη γὰρ κατὰ πολλῶν ἐθνῶν δράσας δεινὰ, τὴν μὲν σὴν ψυχὴν περιέπειρας ἀμαρτίαις, αἰσχύνῃ δὲ τὴν οἰκίαν περιέβαλες πᾶσαν.

ια'. « Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται, καὶ κάρθαρος ἐκ ξύλου φθέγγεσθαι αὐτά. » Οὐ γὰρ μόνον οἱ λόγῳ μεταειληχότες, ἀλλὰ τυγὼν καὶ τὰ ἄψυχα, καὶ τὰ ὄλογα ταῦτα περὶ τῆς σῆς ἀνοίας καὶ μανίας βοήσονται. Ἀθλὸν δὲ ὡς ὑπερβολικῶς τὸ τοῦ λίθου καὶ τοῦ κάρθάρου πρόκειται. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τῶν παιδίων ἐφη· « Ἀμὴν ⁹⁴ λέγω ὑμῖν, κἂν οὗτοι σιγήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται. » ^C Ἄντι δὲ τοῦ κάρθάρου, σύνδεσμος ξέλιτος ὁ Σύμμαχος τέθεικεν.

ιβ'. ιδ'. « Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν ἀδικίαις! Οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος; Καὶ ἐξέλιπον λαοὶ ἱκανοὶ ἐν πυρὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ ὠλιγοψύχησαν. Ὅτι πλησθήσεται ⁹⁵ ἡ γῆ τοῦ γινῶναι τὴν ⁹⁶ ὄξιν Κορίου ⁹⁷, ὡς ὕδωρ πολὺ ⁹⁸ καλύψει ⁹⁹ θαλάσσης. » Θρήνην ἀληθῶς καὶ ἰδρυμῶν ἄξιός ἐστι, ἐξ ἀδικῶν πραγμάτων τὴν οἰκίαν βασιλείαν αὐξήσας, καὶ μὴ συνιεὶς, ὡς τῶν ¹⁰⁰ ὄλων θεὸς εὐθύνας τοὺς παρανομούντας εἰσπράττειται· εἰ γὰρ ταύτην ἐδέξω τὴν γνῶσιν, οὐκ ἂν οἶόν τινα πυρὶ τῇ δυνάμει ¹ κατὰ πολλῶν ἐθνῶν ἐχρήσω, ἀνηκέστους αὐτοῖς τιμωρίας ἐπάγων. Καὶ μὴ νόμιζε τῶν δυσκόλων εἶναι τὴν τῆς θαλάσσης γνώσεως κτήσιν· εὐ ἴσθαι γὰρ, ὡς ἅπαντα τῶν ἀνθρώπων τὰ γένη ταύτην δεῖ τέχιστα δέξεται τὴν ἀκτίνα, καὶ τῇ ² τῆς θεογνωσίας αἰγλή καταυγασθήσεται, ὡς καλυφθῆναι τὴν πικρὰν τῆς ἀπιστίας θάλασσαν τοῖς ³ γλυκεῖς τῆς γνώσεως ὕδασι.

ιε', ιε'. « Ὁ ὁ ποτιζὼν τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατρο-

^b Luc. xiv, 40.

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ ce. Des. in A. ⁹¹ A σκεπασθῆναι. ⁹² C πόρων. ⁹³ λαοῖς. In A post πολλοὺς ponitur. ⁹⁴ Ἀμὴν — κειρ. Aliter l. c. leg. ⁹⁵ Supra, p. 1040, erat πληρωθήσεται· sed t. I, p. 1407 et 1580, ἐπληρώθη ἡ σύμπασα γῆ. ⁹⁶ τ. δ. Κυρ. Supra, t. I, II. cc. τὸν Κύριον. ⁹⁷ Κυρ. C add. παντοκράτορος. ⁹⁸ Ἐδ. π. A ὕδατα. ⁹⁹ A κατακαλύψει. Ita quoque supra, t. J, II. cc. ¹⁰⁰ τῶν. C pram. δ. κατὰ. Des. in C. ¹ τῇ. Des. in C. ² τοῖς — ὕδασι. Des. in C.

Vers. 9. « O qui multiplicat avaritiam malam domui suae, ut ponat in excelso nidam suum, et aruatur e manu malorum. » Infelix certe, et ter infelix, qui plus appetens his emolumentis rem domesticam augere studet, atque omnibus hominibus sublimior fieri contendit: nam graviores easum subibit, quippe qui ex altiori loco deorsum foretur.

Vers. 10. « Cogitasti confusionem domui tuae, consumpsisti populos multos, et peccavit anima tua. » Nam cum multas nationes innumerabilibus malis vexaveris, animam quidem tuam peccatis confixisti, domum vero tuam totam confusione perfudisti.

Vers. 11. « Propterea lapis de pariete clamabit, et scarabeus de ligno loquetur ea. » Non modo enim ratione praediti, sed inanima quoque, et ¹⁵⁴⁷ rationis expertia, haec de tua insipientia et stultitia vociferabuntur. Sed non obscurum est haec de lapide et scarabeo per hyperbolen posita esse. Etenim et Dominus ad Judaeos de pueris dixit: « Vere vobis dico, si hi tacuerint, lapides clamabunt. » Pro scarabeo autem Symmachus junctura aedificii lignea vertit.

Vers. 12-14. « Vae qui aedificat civitatem sanguinibus, et praeparat urbem in iniquitatibus! Nonne haec sunt a Domino omnipotente? Et defecerunt multi in igne, et gentes multae coangustatae sunt. Quia replebitur terra, ut cognoscat gloriam Domini, quasi aqua multa ad operiendum maria. » Lamentis certe et luctibus dignus es, qui ex injustis caedibus regnum tuum auxeris, et non intellexeris, Deum universorum ab iniquis poenas rescire: nam si hoc cognovisses, non potestate velut igne quodam usus fuisses adversus multas nationes, nec eis intolerabilia mala invexisses. Nec existimes perceptu difficilem esse divinam cognitionem. Scito enim omne genus hominum quam celerissime hujus radios percepturum esse, divinae cognitionis splendore illustratum iri, ita ut amarum perfidiae mare dulcibus cognitionis aquis operiatur.

Vers. 15, 16. « Vae qui potat proximum suum

subversione turbida, et inebriat, ut intueatur in speluncas eorum. Et saturitatem ignominiae de gloria. Bibe etiam tu, et concutiaris **1548** ac commovearis. » Quandoquidem enim inquirens thesauros defossos, aliis vexationem veluti turbidam quamdam potionem intulisti : accipe etiam, tu quod temperasti poculum : eoque exhausto, abijce priorem gloriae splendorem, atque ignominia coopertus repentinam mutationem deplora. « Circumdedit te calix dexteræ Domini, et congregata est ignominia super gloriam tuam. » Justa Dei punitio te apprehendit. *Poculum* enim et vinum punitioem vocat, quemadmodum sæpius diximus.

Vers. 17. « Quia impietas Libani operiet te, et miseria bestiarum terreat te, propter sanguinem hominum, et impietates terræ, et civitatis, et omnium habitantium in ea. » Eorum, inquit, quæ contra Hierosolymam patrare ausus es, pœnas dabis (hanc enim *Libanum* vocavit), et velut feris quibusdam hostibus traderis, omnium maleficiorum tuorum pœnas persolvens.

Vers. 18. « Quid prodest sculpsile, quia sculpservunt illud? Formaverunt illud confatibile, imaginationem falsam, quia confidit fictor in figmento suo, ut faciat idola muta. » Quid dementius esse potest his, qui idola manufacta adorant? Qui cum materiam et artificium oculis videant, tanquam diis stupide cultum divinum adhibent.

Vers. 19. « Væ qui dicit ligno: Evigila, et exsurge; væ qui dicit lapidi, Elevare. Et ipsum est imago, et est productio auri et argenti, et spiritus plane non est in eis. » Quis non merito lugeat eos, qui preces offerre non dubitant diis ex auro et argento factis? Nec enim erubescunt **1549** eos veluti dormientes excitare: licet non ignorent eos prorsus inanimos esse, qui nihil efficere queant his sensibus, quibus vulgo præditi videntur.

Vers. 20. « Dominus autem in templo sancto suo: reveretur a facie ejus omnis terra. » Nam idola quidem muta et surda sunt, omnibusque viribus destituta: Dominus vero noster cælum quidem instar templi quisdam habet, habet autem in terris etiam sibi consecratum locum in Hierosolyma: atque omnium causa æquum et justum est ut ab omnibus creaturis religiose observetur. Hæc autem non obscurum est ad Babylonium dicta fuisse, qui Deum verum contempsisset, et divinum ejus templum incendisset igni, atque idola humana manu facta omni cultu prosecutus esset. Cum ad hunc modum beatus propheta orationis characterem effinxisset, formassetque in interrogationem et responsionem, dubitationem propositionem et quæstionum solutionem, Deique

τὴν θολερὰν, καὶ μεθύσκων ὅπως ἐπιβλήθη ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν. Καὶ πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης. Πίε καὶ σὺ, καὶ διασαλεύθητι^δ, καὶ σεισθήτι. » Ἐπειδὴ γὰρ οἶόν τι θολῶδες πόμα τὴν τιμωρίαν τοῖς ἄλλοις ἐπέφερες, τοὺς κατορωρυγμένους ἀναζητῶν θησαυροὺς, δεῖξαι καὶ σὺ δ' ἐκέρασας πόμα, καὶ πῶν ἀπόθου μὲν τὴν προτέραν εὐκλειαν, ἀτιμίᾳ δὲ περιβληθείς ὀλοφύρου τὴν ἀδράν μεταβολήν. « Ἐκύκλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου, καὶ^ε συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. » Ἐφθασε σε δικαία παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμωρία. Ποτήριον γὰρ καὶ οἶνον τὴν τιμωρίαν καλεῖ, καθὰ πολλάκις εἰρηκαμεν.

B ιζ'. « Διότι ἀσέβεια τοῦ Αἰθάνου καλύψει σε, καὶ τάλαιπωρία θηρίων πτοήσει σε, δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικοῦντων αὐτήν^ε. » Τίσις, φησί, ποιήσῃ ὧν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ τετόλμησας. Αἰθάνον γὰρ ταύτην ὠνόμασε· καὶ οἶόν τισι θηρίοις τοῖς πολεμίοις παραδοθήσῃ, τῶν παντοδαπῶν σου κακῶν ἀπαιτούμενος δίκας.

ιη'. « Τί ὠφελεῖ γλυπτὸν, ὅτι ἐγλυψαν αὐτό; Ἐπλάσαν^ε αὐτὸ χώνευμα, φαντασίαν ψευδῆ· διὰ πέποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ, τοῦ ποιῆσαι εἰδῶλα κωφά. » Τί ἀνοητότερον τῶν τὰ χειροποίητα εἰδῶλα προσκυνούντων; οἱ καὶ τὴν ὕλην καὶ τὴν τέχνην ὀρώντες, ὡς θεοὶς τὸ σέβας ἡλιθίως προσφέρουσι.

C ιθ'. « Οὐαὶ ὁ λέγων τῷ ξύλῳ· Ἐκνηψον, ἐξεγέρθητι· καὶ^ε τῷ λίθῳ· Ἰψώθητι· καὶ αὐτὸ ἔστι φαντασία· τοῦτο δὲ ἔστιν ἔλασμα ἐκ^ε χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, καὶ πᾶν πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς^ε. » Τίς οὐκ ἂν εἰκότως θρηγήσει τοῖς ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου κατασκευασμένοις θεοῖς; Οὐκ ἐρυθριῶσι γὰρ οἰονεῖ καθεύδοντας αὐτοὺς διεγείροντες· καὶ ταῦτα εἰδότες ὡς ἀψυχα πάμπαν ἔστιν, ἐνεργεῖν διὰ τῶν φαινομένων αἰσθητηρίων οὐ δυνάμενα.

κ'. « Ὁ δὲ Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ, καὶ^ε εὐλαβησῶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. » Τὰ μὲν γὰρ εἰδῶλα κωφά εἰσι, καὶ πάσης δυνάμεως ἔρημα· ὁ δὲ ἡμέτερος Δεσπότης ἔχει δὲ καὶ ἐν τῇ γῆ τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀφιερωμένον τόπον· καὶ πάντων ἔνεκα δίκαιος δέχσθαι παρὰ τῆς κτίσεως ἀπάσης τὸ σέβας. Καὶ ταῦτα δὲ δῆλον, ὡς πρὸς τὸν Βαβυλώνιον εἰρηται, καταφρονήσαντα μὲν τοῦ ὄντος Θεοῦ, καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ νεὸν παραδεικνύοντα τῷ^ε πυρὶ, τοῖς δὲ ὑπ' ἀνθρωπείας χειρὸς κατασκευασμένοις εἰδώλοις πᾶσαν ἀπονεύμεναι θεραπείαν. Οὕτω διαμορφώσας ὁ μακάριος προφήτης τοῦ λόγου τὸν χαρακτήρα, καὶ σχηματίσας εἰς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, εἰς ἐπαπόρησιν καὶ λύσιν τῶν ζητούμενων, καὶ δείξας τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον, καὶ ὅπως Ἰουδαίους μὲν διὰ Βαβυλωνίων,

VARIÆ LECTIONES.

^δ δίκας. Ita quidem A, sed C σὺ καρδία σαλεύθητι. ^ε καὶ — δόξ. σου. Des. in A. ^ε A ἐν αὐτῇ. ^ε A ἔπλασεν. ^ε καὶ. Des. in A. ^ε ἐκ. Des. ib. ^ε A αὐτῷ. ^ε καὶ. Des. in A. ^ε τῷ. Des. in C.

καὶ ἡ Βαβυλωνίου δὲ δι' ἐτέρων εισπράττεται δίκας, ἅ ὀσενδισσετ justitiam, quo pacto a Judæis per Babylonios, et a Babyloniis per alios poenas reposcat, sermonem convertit in canticum et precationem, sub precationis specie rursus futura vallcinans.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

β'. « Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθη· Κύριε, κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. » Δέσους μὲν ἐνεπλήσθη, ὡ Δέσποτα, τῶν σῶν ἐπακούσας βήμάτων· θεώμενος δὲ σου τῆς ψήφου τὸ δίκαιον, καὶ τῶν γιγνομένων ἕκαστον ἐνδίκως πρυτανεύμενον, σφόδρα θαυμάζων διατελῶ. « Ἐν μέσῳ δύο ζῶων γνωσθήσῃ. » Τοῦτο ὑπὸ τινων διαφόρως νοηθήσεται. Οἱ μὲν δύο ζῶα νεοφηκασιν ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους· οἱ δὲ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τὰ τῆ θεῆ δόξη πελάζοντα, καὶ Χερουβιμ καὶ τὰ Σεραφίμ· ἄλλοι δὲ Ἰουδαίους καὶ Βαβυλωνίους. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ ζῶα, ἀλλὰ ζωὰς εἰρηκέναι τὸν προφητήν, τὴν τε παροῦσαν, καὶ τὴν μέλλουσαν, ὧν μέσος ὁ δίκαιος Κριτὴς ἀναφαίνεται. « Ἐν τῷ ἐγγίσειν τὰ ἔτη, ἐπιγνωσθήσῃ· ἐν τῷ παρῆναι τὸν καιρὸν, ἀναδειχθήσῃ. » Τοῦ γὰρ χρόνου προϊόντος, καὶ τῶν πραγμάτων φαινομένων, δείκνυται σου τὸ τῶν προρόήσεων ἀψευδέες. « Ἐν τῷ παραχθῆναι τὴν ψυχὴν μου, ἐν ὀργῇ ἔλεους μνησθήσῃ. » Καὶ ταῖς παιδείαις δὲ διαταράττων τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, πάλιν ἑλέῳ κερημένους μεταβάλλεις τὰς συμφορὰς.

γ'. « Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαμῶν ἤξει, καὶ ὁ ἅγιος ἐξ ἔρους κατασκίου ἰ. » Τὸ Θαμῶν οἱ ἰ μὲν Λίβα, οἱ δὲ Νότον ἠρμηνεύκασιν. Προδειπίζει δὲ ὁ προφήτης, καὶ προαγορεύει τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, τὴν ἐν Βηθλεὲμ γενομένην, ἣτις ἀπὸ Νότου καὶ Λιθὸς τῆς Ἱερουσαλήμ διάκειται· ἔρος δὲ κατάσκιον αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ καλεῖ, χάρισμασι παντοδαποῖς πάλαι κομμάσασαν, καὶ τῆ νεφέλῃ σκιασθεῖσαν, καὶ ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθεῖσαν. « Ἐκάλυψεν ἰ οὐρανοῦς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνείσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. » Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ· « Κύριε, ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ! ὅτι ἐπήρθῃ ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. » Ἐνανθρωπήσας γὰρ ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος τῆς μὲν ἀγνοίας τὸν ζόφον ἐπέκλεισε, ταῖς δὲ τῆς θεογνωσίας ἀκτίσι τοὺς ἀνθρώπους ἐφώτισε, καὶ πάντας ἐδίδαξεν, ὡς οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἀπάντων ἐστὶ Ποιητὴς ἰ.

δ'. « Καὶ φέγγος αὐτοῦ, ὡς φῶς ἔσται. » Φανωτάτην γὰρ ἀφῆκεν ἀκτίνα, δι' ἣς τὴν οἰκουμένην κατηύλαξε. « Κέρατα ἐν χερσὶν αὐτοῦ ὑπάρχει αὐτῷ ἰ καὶ ἔθετο ἰ ἀγάπησιν κραταιὰν ἰσχυρὸς αὐτοῦ. » Οὐ μόνον δὲ τῷ φωτὶ τῆς διδασκαλίας χρησάμενος ὑπ-

ostendisset justitiam, quo pacto a Judæis per Babylonios, et a Babyloniis per alios poenas reposcat, sermonem convertit in canticum et precationem, sub precationis specie rursus futura vallcinans.

CAPUT III.

VERS. 2. « Domine, audiavi auditum tuum, et timui : Domine, consideravi opera tua, et obstupui. » Timore quidem repletus sum, Domine, cum verba tua exaudissem : ubi vero consideravi iudicii tui æquitatem, et unumquodque eorum quæ fiunt iuste administrari, magna et perpetua teneor admiratione. « In medio duorum 1550 animalium cognosceris. » Hoc variis modis a quibusdam intellectum est. Quidam enim duo animalia intellexerunt angelos et homines ; quidam ex incorporeis virtutibus eas quæ divinæ gloriæ appropinquant, Cherubim et Seraphim ; alii Judæos et Babylonios. Mihi vero videtur, non animalia, sed vitas prophetam dixisse, præsentem et futuram, quarum in medio Judex justus apparet. « Cum appropinquaverint anni, cognosceris : cum advenit tempus, demonstraberis. » Temporis enim progressu, et rebus exstantibus prædictionum tuarum veritas ostenditur. « Cum turbata fuerit anima mea, in ira misericordiæ recordaberis. » Et correctionibus perturbans animas hominum, misericordia rursus utens, calamitosum statum immutas.

VERS. 3. « Deus e Thæmane veniet, et sanctus de monte umbroso. » Thæman quidam Africum, quidam Austrum interpretati sunt. Prædicat autem propheta et vaticinatur Dei et Salvatoris nostri incarnationem in Bethleemo factam, quæ Hierosolymæ ad Austrum et Africum sita erat. Montem umbrosum vero appellat ipsam Hierosolymam, omni genere gratiarum olim florentem, et nebula inumbratam, et sub tegmine Dei cæli habitantem. « Operuit cælos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra. » Hoc etiam ait beatus David : « Domine, qui es Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra, quoniam elevata est magnificentia tua super cælos. » Unigenitum enim Dei Verbum, humana carne suscepta, ignorantis 1551 caliginem dissipavit, et radiis cognitionis Dei homines illustravit, omnesque docuit, cæli et terræ, et universorum Opificem esse illum.

VERS. 4. « Et splendor ejus, quasi lux erit. » Clarissimum enim radium emisit, quo orbem terræ illuminavit. « Cornua in manibus ejus sunt illi, et posuit dilectionem robustam fortitudinis suæ. » Non doctrinæ modo lumine utens veritatem de-

Psal. viii, 2, 3.

VARIE LECTIONES.

ἰ καὶ. Des. ib. ἰ κατ. A add. δασίος, quod des. etiam t. I, pag. 651. ἰ οἱ — ἠρμην. Vid. Montf. in Hexapl. ad h. l. ἰ ἐκ. — γῆ. Ita quoque t. I, p. 980 et 1379. ἰ ποιητ. C add. καὶ δεσπότης ἰ ὑπ. αὐτ. Des. in A. ἰ ἐθ. Delendum fuit οὐκ, quod in ed. pr. præcedebat, in A et C autem des.

monstravit, sed etiam vi miraculorum editorum in admiratione omnem linguam excitavit: quod utrumque fecit, quoniam acerrime naturam humanam dilexit; id quod Dominus ipse dixit in sacris Evangeliiis: « Ego sum pastor bonus, bonus pastor animam suam ponit pro ovibus d. » Et: « Majorem hac dilectionem nemo declarare potest, quam si quis animam suam ponat pro amicis suis e. » *Cornua* autem vocavit potentiam, quoniam hæc arma sunt animalium quæ ista habent. Ejusmodi est, quod bestus David dixit: « Tecum inimicos nostros ventilabimus cornu f. »

VERS. 5. « Ante faciem ejus ibit verbum, et egredietur in disciplinam post pedes ejus. » Opera enim verbum antecedit, et futura prædicens ita res inducit verbis valde convenientes. Quod vero ait, *in disciplinam*, quædam exemplaria habent cum vñ: et significat Deum universorum et verbis et operibus ad disciplinam 1552 hominum et doctrinam usum esse. Alia vero habent sine vñ: et significat, multa cum facilitate, tanquam in campo plano et incitandis equis apto, res decurrere prophetiis obsequentes.

VERS. 6. « Stetit et commota est terra, aspexit et contabuerunt gentes: contriti sunt montes violentia, tabuerunt colles sæculi itineribus sempiternis ejus. » Per hæc omnia autem Dei inexplicabilem potentiam nos docuit. Voluntati enim ejus opus statim obsequitur, et si velit duntaxat (hoc enim est quod dicit: *Stetit et aspexit*), commovet terram, hominum naturam dissolvit, montes rumpit, et colles ut ceram liquefacit. Hæc enim, et quæ sunt hujusmodi, ad commoditatem hominum facere non cessat. *Itinera* enim opera vocat. Significat autem per ea quæ dicta sunt, crucem omnibus hominibus salutarem, in qua stetit Christus Dominus, et commovit terram, et montes concutiens disruptit, et perterrefecit dæmonum gentem, et posita in montibus et collibus templa destruxit. Hæc a principio, et ante mundi constitutionem cum decrevisset, tandem in novissimis diebus complevit.

VERS. 7. « Pro laboribus autem quos vidi, tabernacula Æthiopum pavebunt, et tabernacula terræ Madiam. » Etenim post salutarem passionem vidi dæmonum genus prostratum, qui naturalem Æthiopum colorem in voluntate sua referentes, animas hominum decipiunt. Quod si quis etiam de hominibus hæc intelligere velit, non aherrabit a scopo divinæ Scripturæ: nam post salutarem 1553 crucem, et passionem, et resurrectionem Domini, spirituali gratia cumulatus divinus apo-

δειςτε τὴν ἀληθειαν, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει τῆς θαυματουργίας εἰς θαύματα πάσαν γλῶτταν ἐκίνησεν· ἐκάτερον δὲ πεποίηκε λίαν ἀγαπήσας τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν· τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις εἶπεν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων. » Καὶ· « Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς δύναται δεῖξαι²⁰, ἵνα τις θῆ²¹ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Κέρατα δὲ τὴν δυνάμιν προσηγόρευσεν, ἐπειδὴ ὄπλα ταῦτα τῶν κεκτημένων ζῶων. Τοιοῦτόν ἐστι τὸ ὑπὲρ τοῦ μακάρου Δαβὶδ εἰρημένον· « Ἐν σοὶ τοὺς ἄχθρους ἡμῶν κεραιτούμεν. »

ε'. « Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύεται λόγος, καὶ ἐξελεύσεται εἰς παιδείαν κατὰ πόδας αὐτοῦ. » Ἥγεται γὰρ τῶν ἔργων ὁ λόγος, καὶ προσαγορεύων τὰ ἐσόμενα, οὕτως ἐπάγει τὰ πράγματα σφόδρα τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Τὸ δὲ, *εἰς παιδείαν*, ἕνια μὲν τῶν ἀντιγράφων μετὰ τοῦ vñ²² ἔχει, καὶ δηλοῖ, ὡς καὶ τοῖς λόγοις, καὶ τοῖς ἔργοις ὁ τῶν ὄλων Θεὸς εἰς παιδείαν τῶν ἀνθρώπων καὶ διδασκαλίαν κέχρηται· ἕνια δὲ ἀνευ τοῦ vñ, καὶ σημαίνει ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας, ὡς ἐν ἱππηλάτῳ πεδίῳ, τρέχει τὰ πράγματα ταῖς προφηταῖς ἀκολουθοῦντα.

ζ'. « Ἔστη, καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ· ἐπέβλεψε, καὶ ἐτάκη ἔθνη· διεθρύθη τὰ ὄρη βίβας, ἐτάκησαν βουνοὶ αἰώνιοι, πορεῖαις αἰωνίοις²³ αὐτοῦ. » Διὰ πάντων δὲ τῶν εἰρημένων τὴν ἄρῃστον τοῦ Θεοῦ δυνάμιν ἡμᾶς ἐδίδαξε· τῇ βουλή γὰρ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἀκολουθεῖ, καὶ θελήσας μόνον (τοῦτο γὰρ εἶπεν, *Ἔστη καὶ ἐπέβλεψε*), κλονεῖ τὴν γῆν, διαλύει τῶν ἀνθρώπων τὴν²⁴ φύσιν, ῥήγγυσι τὰ ὄρη, καὶ τοὺς βουνοὺς κηροῦ δικην κατατῆχει. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα εἰς ἀφέλειαν ἀνθρώπων ποιῶν διατετέλεκε. Πορεῖας γὰρ τὰ ἔργα καλεῖ. Σημαίνει δὲ διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ τὸν πηγάζσαντα πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν σωτηρίαν σταυρόν· ἐφ' οὗ ἔστη μὲν ὁ Δεσπότης Χριστὸς, διέσεισε δὲ τὴν γῆν, καὶ τὰ ὄρη κλονήσας διέῤῥηξε, κατέκληξε δὲ τῷ δέει τῶν δαιμόνων τὰ γένη, καὶ τὰ ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς τεμένη κατέλυσε. Ταῦτα ἀνοθεν μὲν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως δοκιμάσας, ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν ἡμερῶν ἀποπληρώσας.

ζ'. « Ἄνει δὲ²⁵ κόπων ὧν εἶδον, σκηνώματα Αἰθίοπων ποτηθήσονται, καὶ²⁶ σκηνὰ γῆς Μαδιάμ. » Ἄλλὰ γὰρ μετὰ τὰ σωτήρια παθήματα εἶδον καταπεπτωκὸς τῶν δαιμόνων τὸ γένος, οἱ τὴν φυσικὴν τῶν Αἰθίοπων χροάν ἐν τῇ πρᾶξει μισοῦμενοι, τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐξαπατώσι ψυχάς. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ταῦτά τις ἐθέλει νοεῖν, τοῦ τῆς θεῆς Γραφῆς σὺν ἐκπεσέειται σκοποῦ· μετὰ γὰρ τὸν σωτήριον σταυρόν, καὶ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Δεσπότη, τῆς πνευματικῆς χάριτος ἐμπλησθεὶς ὁ

d Joan. x, 11. e Joan. xv, 13. f Psal. xliii 6.

VARIE LECTIONES.

²⁰ δ. δεῖξ. Loco cit. leg. ἔχει. ²¹ θῆ. Loco cit. post ψυχ. αὐτ. ponitur. ²² vñ. Bosius h. l. et post pauca habet διφθόγγον, quæ lectio sensum faciliorem reddit. Si παιδείαν scribimus sine diphtongo, parum differet πεδῖαν a πεδίαν, quæ est lectio cod. Vatic. ²³ A et C πορεῖας αἰωνίους. ²⁴ τῆ. Ex C suppl. ²⁵ δέ et deinde ὧν des. in A et C. ²⁶ καὶ. Des. in C.

βασις τῶν ἀποστόλων χορδῆς, καὶ τοῦ Μαδιάμ τὰς Α stolorum choras, et Madianitarum tabernacula, αὐγῆς, καὶ τῶν Αἰθίοπων τὰς οἰκήσεις ἐθεάσατο, et Aethiopum habitaciones vidit, et omnem orbem καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τῆς θείας ἐπέκλησε γνώσεως.

γ. « Μὴ ἐν ποταμοῖς ὠργίσθης, Κύριε, ἢ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμὸς σου, ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου; » Κλονῶν, φησί, ὦ Δέσποτα, τὴν γῆν, καὶ τὰ ὄρη συντριβῶν, μὴ πᾶσιν ὀργίξῃ τοῖς ἔθνεσι, καὶ πανωλεθρίαν ἅπασιν ἐπιφέρεις ἀνθρώποις; Ποταμοὺς γὰρ καὶ θάλασσαν τὰ ἔθνη προσήγόρευσε.

« Ὅτι ἐπιβῆσθι ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵπποστα σου σωτηρία. (θ.) Ἐντείνων ἐντενείς τὸ τόξον σου ἐπὶ σκῆπτρα, λέγει Κύριος. » Ἀλλὰ γὰρ δῆλον, ὡς τῆς τῶν ἀνθρώπων προημιθούμενος σωτηρίας ταῦτα κατεδείξω τὰ πάθη. Διὸ²⁷ καθάπερ τισὶν ἵππος ἐποχοῦμενος τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις, πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν παρέξει²⁸ τὴν σωτηρίαν· τοῖς δὲ κολαστικοῖς ὅποιοι κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων χρήση, ὧν πρωτεύουσιν αἱ τοῦ Ἰσραὴλ φυλαί· σκῆπτρα γὰρ ἰσχύματα τὰς φυλάς. Τούτῳ ἔοικε, τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου πρὸς τὸν Ἀνανίαν εἰρημῶνον ἐν Δαμασκῷ· « Πορεύου, ὅτι σκευὸς ἐκλογῆς μοι ἐστὶν αὐτός, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἔθνων καὶ βασιλέων, καὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. » Τὸ δὲ, « Ἐντείνων ἐντενείς τὸ τόξον σου, » σφόδρα συμβαίνει τῷ ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ εἰρημῶν· « Ἐντεινον, καὶ κατευδοῦ, καὶ βασιλευε. » καὶ μετ' ὀλίγα· « Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὲ, λαοὶ²⁹ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. » — « Ποταμοὶς βαγῆσεται ἡ γῆ³⁰. » Καθάπερ γὰρ οἱ γηπόνοι εἰς διώρυγας διαιροῦσι τοὺς ποταμοὺς, ἀρδεῖται τῇ γῇ σοφίζόμενος· οὕτως οἶόν τινας ποταμοὺς, τοὺς θεῖους ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐκείνων ἀκολουθοῦς διαιρήσεις, καὶ τὴν πνευματικὴν ἀρδεῖαν τοῖς ἀνθρώποις προσοίσει.

δ. « Ὀψονται σε, καὶ ὀδινήσουσι λαοί. » Διπλῆν δὲ τοῦτο διάνοιαν ἔχει. Οἱ τε γὰρ πεπιστευκότες ὄρωντές σου προφαινομένην τὴν δύναμιν ἐρωσι, καὶ οἰονεὶ εὐδύνουσιν, ἰδεῖν σου ποθοῦντες τὴν αἰώνιου βασιλείαν· οἱ τε ἀπιστίᾳ κατεχόμενοι δδύναις γυναικὸς ὀδυνώσονται βληθῆσονται, φθονοῦντες καὶ βασκαίνοντές σου τῇ δόξῃ. « Σχορπίων ὕδατα πορεῖαι αὐτοῦ³¹. » Καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημῶνοις συμβαίνει. Τὰ γὰρ τῆς θείας αὐτοῦ διδασκαλίας ὕδατα διὰ τῶν θείων ἀποστόλων εἰς πάντα τὰ ἔθνη διένειμεν.

« Ἐδωκεν ἡ ἄβυσσος φωνὴν αὐτῆς, ὕψος φαντασίας αὐτῆς ἐπήρθη³². (α.) Ὁ³³ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς. » Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ τὴν τῶν νοημάτων ἀκολουθίαν ἐφύλαξε. Ποταμοὺς γὰρ τοὺς ἱεροῦς ἀποστόλους προσαγορεύσας, θάλασσαν ὀνομάζει τὰ ἔθνη τῆς ἀσεβείας περρότητι κατεχόμενα. Ἀλλὰ καθάπερ ποταμῶν εἰσβαλλόντων

A stolorum choras, et Madianitarum tabernacula, et Aethiopum habitaciones vidit, et omnem orbem terrae divina cognitione adimplevit.

Vers. 8. « Num in fluminibus iratus es, Domine? aut in fluminibus furor tuus, vel in mari impetus tuus? » Terram, inquit, concuties, Domine, et montes conterens, num omnibus irasceris gentibus, et perniciens omnibus infers hominibus? *Flumina enim et mare appellavit gentes.*

« Quia ascendes super equos tuos, et equitatio tua salus. (Vers. 9.) Intendens intendes arcum tuum super sceptrata, dicit Dominus. » At manifestum est te hominum salutis gratia hos cruciatus pertulisse. Unde sacris apostolis tanquam equis quibusdam insidens, omnibus credentibus salutem afferes: ultricibus autem armis contra refragantes uteris, inter quos primas tenent tribus Israel, nam *sceptrata* nominavit; tribus. Huic simile est, quod Dominus de beato Paulo Ananiae dixit Damasci: « Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus, et filiis Israel. » Quod vero ait: « Intendens intendes arcum tuum, » apte convenit cum his quae a beato Davide dicuntur: « Intende, prospere procedo, et regna^b; » et post pauca: « Sagittae tuae acutae, Potentissimae, populi sub te cadent in corde **1554** inimicorum regisⁱ. » — « Fluvius scindetur terra. » Quamquam enim agricolae in fossas derivant fluvios, ut irrigationem terrae parent: sic tanquam *flumina* quaedam divinos apostolos et sectatores eorum distribues, et spiritusalem irrigationem hominibus afferes.

Vers. 10. « Videbunt te, et dolebunt sicut parturiens, populi. » Hoc vero duplicem intellectum habet. Nam et qui crediderunt, patentem videntes potentiam tuam, amant et parturiant desiderio videnti regnum tuum sempiternum: et qui incredulitate delinunt, mulieris parturientis dolores sustinebunt, tabescentes invidia gloriae tuae. « Dispersens aquas itinervis ejus. » Haec quoque jam dictis conveniunt: aquas enim divinae suae disciplinae per divinos apostolos in omnes nationes distribuit.

« Dedit abyssus vocem suam, altitudo ostentationis ipsius elevata est. (Vers. 11.) Sol et luna stetit in ordine suo. » Perstitit in metaphora, et sensuum consecutionem servavit. Nam cum *fluvios* sacros apostolos vocarit, *mare* nominal gentes impietatis amaritudine affectas. Sed quemadmodum fluviorum in mare influentium multus sit sonitus et strepi-

⁵ Act. ix, 15. ^b Psal. xliii, 5. ⁱ ibid. 6.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ C διόπερ. ²⁸ παρ. Ita cum C legimus. Sirm. παρέξει. ²⁹ λαοί — πος. Des. in ed. pr. ³⁰ A et C ποταμῶν βαγῆσεται γῆ. Ita quoque t. I, p. 900, 1273 et 1274. Eandem ll. cc. videas interpretationem. ³¹ αὐτ. Des. in A et C. ³² ἐπ. Ad initium vers. 11, referri solet. ³³ ὁ — αὐτ. Des. in C.

tus, marinis fluctibus obstantibus, influxumque prohibentibus: sic cum apostoli gentes peragrarent, et salutarem prædicationem perferrent, tumultus contra eos concitabantur, et seditiones infidelium contradicentium, et doctrinæ flammam resinguere conantium. Id quod aperte nos Actorum historia docet. **1555** Ephesi enim Demetrius argentarius contra apostolos turbas excitavit i. Corinthi vero alii exclamabant, « Qui orbem terrarum subverterunt, hi hic adsunt ^k. » Hierosolymis quoque Judæi totam urbem contra divinum Paulum commoventes, Romanis tandem illum tradiderunt: atque ejusmodi infinita licet invenire.

« In lucem jacula tua ibunt, in splendorem coruscationis armorum tuorum. (Vers. 12.) In cominatione conculcabis terram, et in furore percudies gentes. » Et hæc dum sunt in concionatores gentibus abs te missos, per patientiam toleras, inquit, cum inexplicabili potestate præditus sis, et ultricibus omnium generum armis abundes, et sola minarum significatione omnem terram unam cum incolis perdere possis. Hac vero divina patientia usus es, quoniam

Vers. 13. « Egressus es in salutem populi tui, ut salvares christos tuos. » Hæc quoque similia sunt iis quæ in sacris Evangelii dicuntur a Salvatore nostro: « Venit Filius hominis in mundum, non ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum ^l. » *Christos* autem vocat eos qui vocati sunt, et cum fide prædicationem Evangelii susceperunt, divinique Spiritus gratiam consecuti sunt. « Misisti in capita iniquorum mortem, suscitasti vincula usque ad collum, in finem. » His quidem qui crediderunt, salutem attulisti: eos vero, qui prorsus increduli manserunt, morti tradidisti, mortisque vinculis astrinxisti.

Vers. 14. « Divisisti in stupore capita, **1556** potentiam, commovebuntur in eo: aperient frena sua, sicut pauper comedens in abscondito. » Potentia autem tua manifesta omnibus hominibus facta, etiam qui magnis præditi erant potestatibus in tanto erunt timore, ut non libere, sed occulte tantum et in abdito sint oblocuturi: quos rite quis cum mendico quopiam comparcet, qui propalam cibum capere non audeat, sed ore clauso hunc intus conficiat.

Vers. 15. « Et ascendere fecisti in mare equos tuos, conturbantes aquas multas. » Supra quidem fluviorum in mare influentium confictum dixit futurum: hoc vero loco, quos fluvios appellavit, *eqnos* rursus nominat; quibus gentes obeuntibus,

εις πέλαιος πολὺς ἤχος καὶ φόρος ἀποτελεῖται, τῶν θαλασσιῶν κυμάτων εἰργόντων, καὶ ἐπεχόντων τὴν εἰσβολὴν· οὕτως τῶν θείων ἀποστόλων τὰ ἔθνη περινοστούντων, καὶ τὸ σωτήριον διαπορθμευόντων κήρυγμα, θόρυβοι κατ' αὐτῶν ἐκινουῦντο, καὶ στάσεις τῶν ἀπίστων ἀντιλεγόντων, καὶ σθενύναι πειρωμένων τῆς διδασκαλίας τὴν φλόγα. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμᾶς ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία διδάσκει. Ἐν Ἐφέσῳ μὲν γὰρ Δημήτριος ὁ ἀργυροκόπος τὴν κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐκίνησε ταραχὴν· ἐν Κορίνθῳ δὲ ἕτεροι ἐβόων· « Οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεσιν. » Ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ οἱ Ἰουδαῖοι πᾶσιν τὴν πόλιν κατὰ τοῦ θεσπισίου Παύλου κινήσαντες, Ἰωμαῖοις, τὸ τελευταῖον, παρέδωκαν. Καὶ ἄλλα δὲ μυρία τοιαῦτα ἔστιν εὐρεῖν

« Εἰς φῶς βολίδες σου πορεύονται· εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὄπλων σου. (ιβ'.) Ἐν ἀπειλῇ συμπατήσεις ²⁴ γῆν, καὶ ἐν θυμῷ πατάξεις ²⁵ ἔθνη. » Καὶ τούτων γινομένων εἰς τοὺς ἀπὸ σοῦ πεμφθέντας τοῖς ἔθνεσι κήρυκας, μακροθυμεῖς, φησὶν, ἀρήτητον μὲν ἔχων τὴν δύναμιν, ὄπλων δὲ κολασιτικῶν παντοδαπῶν εὐπορῶν, καὶ διὰ μόνῃς ἀπειλῆς τὴν σύμπασαν γῆν μετὰ τῶν οἰκητῶρων διασθίρειται δυνάμενος. Τῆ δὲ μακροθυμῆς κέχρησαι ταύτῃ, ἕπειδὴ

ιβ'. « Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν τοῦ ²⁶ λαοῦ σου, τοῦ σώσαι τοὺς χριστοὺς σου. » Καὶ ταῦτα εἶπε τοῖς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις εἰρημόνοιο· « Ἦλθεν ²⁷ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν κόσμον, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. » *Χριστοὺς* δὲ κλεῖ τοὺς τῆς κλήσεως ἀξιοθέντας, καὶ πιστῶς δεξαμένους τὸ κήρυγμα, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ Πνεύματος χάριτος ἀπολαύσαντες. « Ἐβάλεις εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον, ἐξήγειρας δεσμούς ἕως τραχήλου εἰς τέλος. » Τοῖς μὲν οὖν πεπιστευκόσιν ὠρεξας τὴν σωτηρίαν· τοὺς δὲ διὰ τέλους ἠπιστηκῆτας τῷ θανάτῳ παρέδωκας ²⁸, περιπεθεικῶς αὐτοὺς τὰ τούτου δεσμά.

ιβ'. « Διέκοψας ἐν ἑκστάσει κεφαλὰς δυναστῶν, σεισθήσονται ἐν αὐτῇ ²⁹· διανοίξουσι χαλινούς αὐτῶν, ὡς ὁ ἐσθίων πτωχὸς λάθρα. » Δήλης δὲ σου πᾶσιν ἀνθρώποις τῆς δυνάμεως γενομένης, καὶ οἱ τὰς μεγάλας περικείμενοι δυναστείας ἐν δέει τοσούτῳ γενήσονται, ὡς τοὺς ἐναντίους λόγους μὴ σὺν παρήρησι προφέρειν, ἀλλ' ἐν παραθύτῳ καὶ κρύβδῳ, οὗς εἰκότως ἂν τις παραβάλοι πτωχῷ τινι προφανῶς μεταλαβεῖν οὐ τοῦ μῶντι τροφῆς, ἀλλὰ μεμυκῶτος τοῦ στόματος ταύτην ἔδον λεπτύνοντι.

ιβ'. « Καὶ ἐπεθίβασας τοὺς ἵππους σου ³⁰ εἰς θάλασσαν, παρασσόντας ὕδατα πολλά. » Ἄνω μὲν οὖν τῶν ποταμῶν εἰσβαλλόντων εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ζάλην εἶπε γενήσεσθαι· ἐνταῦθα δὲ, οὗς ποταμοὺς προσηγόρευσεν, ἵππους πάλιν ὠνόμασεν· ὧν τὰ

i Act. xix, 2i seqq. ^k Act. xvii, 6. ^l Joan. iii, 17.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴ συμπ. Α ὀλιγώσεως. ²⁵ πατ. Lectio minus frequens. Α habet κατάξεις juxta rec. lect. Vid. supra, p. 1010, lin. 4. ²⁶ τοῦ. Des. in C. ²⁷ Ἦλθεν — κόσμον. Aliter in C leg. ²⁸ C παραδέδωκας. ²⁹ C ἀβότοις. ³⁰ τ. ἵππ. σ. In Α post θάλασσαν ponitur. Ita quoque t. l. p. 899, 1034 et 1060.

Εὐνη περιόντων, συνίστατο μὲν τὰ κλυδώνια, διεδέ-
 χετο δὲ ταῦτα γαλήνη βαθεῖα. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος
 ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις εἶπεν · « Ὁὐκ ἦλθον
 βλεῖν εἰρήνην εἰς τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ μάχαιραν,
 διχάσαι ἀνθρώπον ἀπὸ τοῦ πλησίον ἄ τοῦ, υἱὸν
 ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, θυγατέρα ἀπὸ ἑ τῆς μητρὸς
 αὐτῆς, καὶ νόμφνη ἀπὸ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς. »
 Ἐπειδὴ γὰρ συμφύωνας ἠσπάζοντο τὴν ἀσέβειαν,
 τῇ καλῇ διαιρέσει λύει τὴν κακὴν συμφωνίαν, καὶ
 μετὰ τὴν ἐπαινουμένην διαφωνίαν, τὴν τῆς εὐσεβείας
 ἐργάζεται σύμφοιαν.

15. « Ἐφυλαξάμην, καὶ ἐποθήθη ἡ κοιλία μου
 ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου · καὶ εἰσῆλθε
 τρόμος εἰς τὰ ὀστέ μου, καὶ ὑποκάτωθέν μου ἔ-
 ττραχθη ἡ ἔξις μου. » Λογισάμενος ὁ Προφήτης,
 ἀπὸ τῶν εἰρημένων οἶα συμβήσεται Ἰουδαίοις ἀπι-
 στοῦσι, τῶν ἔθνῶν πιστευόντων, συμπαθεῖν περὶ
 τοῦς ὁμοφύλους χρησάμενος, τρέμειν ἔφη, καὶ δε-
 διέναι τῶν διὰ τῆς προσευχῆς εἰρημένων προρόψ-
 σεων ἕνεκα. Ἄλλ' ὄμω; ἔγω, φησὶ, παραψυχήν,
 τὸ μὴ γενέσθαι τῆς ἐκείνων κακοπραγίας αὐτόπτη·
 « Ἀναπαύσμαι γὰρ ἐν ἡμέρᾳ Οὐλίφωός μου, τοῦ
 ἀναβῆναι εἰς λαὸν παροικίας μου. » Πρὸ γὰρ τῆς
 ἐκβάσεως τῶν προρόψεων τέλος τοῦ βίου δέχομαι,
 καὶ τῆς τοῦ παρόντος βίου παροικίας ἀπαλλαγῆ-
 σμαι.

16. « Διότι συκὴ οὐ καρπορορήσει, καὶ οὐκ ἔσται
 γεννήματα ἐν ταῖς ἀμπέλοις · ψεύσεται ἔργον ἐλαίας,
 καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρώσιν · ἐξέλειπεν ἀπὸ βρώ-
 σεως πρόβατα, καὶ οὐκ ὑπάρξουσιν βόες ἐπὶ φάτ-
 ναις. » Οὐκ ἔσομαι, φησὶν, οὔτε συκῆς ἀκαρπίαν,
 οὔτε ἐλαίας ἀγονίαν, οὔτε ἀμπελον τῶν βοτρώων
 ἔστερημένην, οὔδὲ πεδία τῶν ἀσταγῶν γυμνά, οὐ
 λιμῶ τὰ κτήνη φθειρόμενα. Καὶ τούτων δὲ ἕκαστον
 τροπικῶς εἴρηται. Συκὴν μὲν γὰρ τὴν Ἱερουσαλήμ
 προσηγόρευσεν · οὕτω γὰρ ἡμεῖς νοεῖν ὁ Κύριος ἐδί-
 δαξε διὰ τῆς παραβολῆς, συκὴν ἀκαρπον ὑποδείξας,
 ἣν ὁ φυτοργὸς διὰ τὴν ἀκαρπίαν ἐκτεμεῖν ἠβου-
 λῆθη · ὁ δὲ γεωργὸς ὀλίγον ἐνδοθῆναι χρόνον ἰκέ-
 τευσεν, ὥστε αὐτὴν ἐπιμελείας ἀξιωθείσιν, ἣ τὸν
 καρπὸν ἀποδοῦναι, ἣ πρόβριζον ἀνασπασθῆναι.
 Ἄμπελον δὲ τὸν λαὸν ἡ θεία Γραφή πολλάκις
 ὠνόμασε · καὶ ἵνα τὰς ἄλλας καταλείπω μαρτυρίας,
 διὰ Ἡσαίου φησὶν ὁ Θεός · « Ὁ γὰρ ἀμπελὸν Κυ-
 ρίου Σαβαώθ οἶκος Ἰσραὴλ ἔστι, καὶ ὁ οἶκος τοῦ
 Ἰούδα νεφύτον ἠγαπημένον. Ἐμείνα τοῦ ποιῆσαι
 κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην,
 ἀλλὰ κραυγὴν. » Ἐλαίαν δὲ ἄγονον, τοῦς Φαρι-
 σαίους καὶ Σαδδουκαίους οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι προ-
 αγορεύσας, οἱ ἐπὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ὄνοματι βρεν-
 θόμενοι, ἐρημοὶ τῶν ταύτης ὑπήρχον καρπῶν.
 Ὅτι δὲ εἰς εἰκόνα δικαίων αὐτὴ παραλαμβάνεται,
 μάρτυς ὁ μέγας Δαβὶδ βοῶν · « Ἐγὼ δὲ ὥσπερ ἐλαία

A procella: quiescunt exortæ sunt, has vero tranqui-
 litas maxima excepit. Hoc etiam Christus in sa-
 cris Evangeliiis dixit: « Non veni ut pacem mitte-
 rem in orbem, sed gladium: veni enim separare
 hominem a proximo conjuncto sibi, et filium a
 patre suo, et filiam a matre sua, et nurum a socru
 sua ». Nam quia concorditer impietatem amplexi
 sunt, pulchra divisione dissolvit malam consensio-
 nem, et post laudatam dissensionem pietatis con-
 cordiam efficit.

VERS. 16. « Custodivi, et extimuit venter meus
 a voce orationis laborum meorum: et ingressus
 est tremor in ossa mea, et subter me conturbata
 est fortitudo mea. » Reputans secum ex dictis pro-
 pheta **1557** quanta mala Judæis impenderent
 qui gentilibus creditibus ipsi non crederent, mi-
 sericordia in contribules commotus, tremere se
 ac timere dixit, ob ante dictas sub orationis spe-
 cie predictiones. Sed tamen hæc, inquit, mihi est
 consolatio, me illarum calamitatum spectatorem
 non esse futurum. « Requiescam enim die tribula-
 tionis meæ, ut ascendam ad populum peregrina-
 tionis meæ. » Ante eventum enim predictionum
 vita defungar, et ab hujus vitæ incolatu liberabor,

VERS. 17. « Quia ficus non feret fructum, et non
 erunt germina in vineis; mentietur opus olivæ, et
 campi non proferent escam; descecerunt ab escâ oves,
 et non erunt boves ad præsepia. » Non videbo, in-
 quit, ficuum infecunditatem, non olivæ sterilitatem,
 non vineam racemis destitutam, neque campos spicis
 vacuos, neque pecora fame confecta. Unumquodque
 ex his tropice dictum est. Nam ficum Hierosolymam
 appellavit: sic enim intelligere nos docuit Chri-
 stus per parabolam, ficum sterilem indicans, quam
 cum plantator ob sterilitatem excindere vellet, agri-
 cola paululum temporis dari rogavit, ut ea diligen-
 ter curata aut fructum afferret, aut radicibus
 extirparet. Vineam autem septuaginta divina
 Scriptura populum nominavit; et, ut alia testimonia
 omittam, per Isaiam Deus ait: « Vineæ autem Do-
 mini exercituum domus Israelis est, et domus
 Judæ novella plantatio dilectissima. Expectavi ut fa-
 ceret judicium, fecit autem iniquitatem, et non ju-
 stitiam, sed clamorem. Olivam porro **1558**
 sterilem si quis Pharisæos et Sadducæos dixerit,
 non errabit: qui justitiæ nomine sese effertentes,
 ab hujus fructibus erant destituti. Olivam autem
 referre imaginem justorum, ipse David testis est:
 « Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei,
 speravi in misericordia Dei mei in æternum. » Campos vero infructuosos vocat eorum ditioni quæ-

• Matth. x, 34, 35. • Luc. xiii, 6 seqq. • Isa. v, 7. • Psal. li, 8.

VARIAE LECTIOES.

ἄπ. π. κλ. loco cit. est, κατὰ τοῦ πατρὸς. lb. des. υἱὸν ἀπὸ π. κ. αὐτ. ἄπ. loco cit. h. l. et
 post pauca est κατὰ. ἄπ. κ. A. καρδίᾳ. ἄπ. π. μου. A. ἐν ἐμοί. ἄπ. ἐξ. A. ἰσχύς. ἄπ. ἀναβ. A. add. γε.
 C. 86.

jectos, in quos etiam Jeremias vociferatur : « No- A vate vobis novale, et nolite serere super spinas &c. » Et oves similiter vocat subjectos, quibus famem minatur. « Ecce enim, inquit, mittam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini &c. » Boves vero non existentes ad præsepia, sacerdotes dicit, quorum altaria, olim celeberrima, deserta remanserunt. Nam, quemadmodum boves arant terram, sic populi animas sacerdotes excolebant, tanquam pastum quemdam ab illo accipientes ea quæ altari- bus veluti præsepibus offeruntur : de quibus etiam beatus Paulus ait : « Non obligabis os bovi trituranti &c. » Itemque : « Qui altari serviunt, de altari quoque participant &c. » Verum hi quidem in ejus- modi calamitates incident :

φιμώσεις βοῶν ἀλωῶντα. » Καὶ πάλιν · « Οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσιαστηρίῳ συμ- μαρζίζονται. » Ἄλλ' οὗτοι μὲν τοιαύταις περιπεσοῦνται δυσπραξίαις ·

VERS. 18, 19. « Ego autem in Domino exultabo ; gaudebo de Deo Salvatore meo. Dominus Deus meus fortitudo mea, et ponet pedes meos sicut cervi : super excelsa ponet me, ut vincam in cantico ejus. » Tametsi enim propter illos moestitia et timore oppletus fui, tamen ob Dei mei gloriam, quæ manifesta flet omnibus hominibus, 1559 exulto et gaudeo. Confirmabit enim naturæ meæ infirmitatem, et velut cervum præparabit me ad serpentes et scorpiones conculcandos, et supprimendam in spiritualibus nequitiam, donec ad summam virtutem perveniens, victricem laudationem cantavero Salvatori et Creatori (meo). Neque vero ignoro dicere nonnullos, qui totam pre- cationem Habacuci historice intelligunt, de reditu e Babylone hæc prophetam prænuñtiasse. Ego vero, si quis etiam typice de illis hæc prædicta fuisse velit, non repugnabo : nam et iis quæ a nobis enarrata sunt, hæc intelligentia convenit : siquidem novorum typus manifestus sunt veterâ. Cæterum absurdum putavi, ubi veritas vincit, et umbra occulatur a corpore, ad alia prophetiam referre nihil penitus cum illis convenientem. Si quis vero accurate noscere studet, perscrutetur prophetiam, et videbit ejus plurima nequaquam cum typis congruentia. Sed de his, ut quisque volet, judicet. Ego autem lectores admoneo, ut ex enarrationibus utilitatem percipiant, et virtutis divinæ adjumento nixi, cursum perficiant, et victrices coronas appetant, quarum Dominus Jesus Christus est largitor, cui convenit omnis gloria in sæcula sæculorum. Amen.

κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἤλιπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ μου εἰς τὸν αἰῶνα. » Πεδία δὲ ἀκιάρπα τοὺς ὑπὸ τούτοις τελοῦντας προσαγορεύει, πρὸς οὓς καὶ Ἱερεμίας βοᾷ · « Νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπεῖρητε ἐπ' ἀκάνθαις. » Καὶ πρόβατα δὲ τοὺς ἀρχομένους καλεῖ, οἷς τὸν λιμὸν ἀπειλεῖ. « Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ ἐπάξω λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου. » Βόας δὲ οὐχ ὑπάρχοντες ἐν φάτταις τοὺς ἱερέας λέγει⁴⁷, ὧν ἔρημα μεμένηκε τὰ πάλαι πολυθρόλλητα θυσιαστήρια · καθάπερ γὰρ οἱ βόες, γεωργῶσι τὴν γῆν, οὕτως οἱ ἱερεῖς ἐνεούργουν τοῦ λαοῦ τὰς ψυχὰς, οἷόν τινα τροφήν παρ' αὐτοῦ κομιζόμενοι τὰ τοῖς θεοῖς θυσιαστηρίοις καθάπερ τισὶ προσφερόμενα φάτταις.

B Περὶ τούτων καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος · « Οὐ

ιη', ιθ'. « Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσμαι · χαρήσμαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι μου. Κύριος ὁ Θεός μου δύναμις μου, καὶ τάξει τοὺς πόδας μου ὡσεὶ ἐλάφου⁴⁸, καὶ⁴⁹ ἐπὶ τὰ ὄρη ἀπέβη⁵⁰ με, τοῦ νικῆσαι με ἐν τῇ ψῆθῃ αὐτοῦ. » Εἰ γὰρ καὶ δι' ἐκείνους ἀθυμίας ἐνεπλήσθην καὶ δέους, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μου δόξαν τὴν ἅπασιν ἀνθρώποις δῆλην γενησομένην, καὶ γάννυμαι, καὶ εὐφραίνομαι. Ὑπερείσει γὰρ μου τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν, καὶ δικὴν ἐλάφου τοὺς ὄρει, καὶ τοὺς σκορπίους, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας παρασκευάζει κατεῖν, ἕως ἂν τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς ἐπικόμωμαι, τὸν ἐπι- νίκιον ὕμνον ᾄσω τῷ Σωτῆρι καὶ Ποιητῇ. Οἶδα μὲν οὖν, ὡς τινες ἅπασαν τὴν τοῦ Ἀμβακούμ προ-

C εὐχὴν ἱστορικῶς νενοηκότες, περὶ τῆς ἐκ Βαβυλῶ- νος ἐπανόδου ἔφασαν τὸν Προφήτην ταῦτα προειρη- κέναι · ἐγὼ δὲ, εἰ μὲν καὶ τυπικῶς ἐπ' ἐκείνους τις ταῦτα προειρηθῆναι βούλεται, οὐ διενεχθήσομαι · τοῖς γὰρ ὕφ' ἡμῶν ἐρμηνευθεῖσι συμβαίνει καὶ ἡ τοιαύτη διάνοια, ἐπεὶ ἀληθῶς τύπος ἑναργῆς τῶν νέων τὰ παλαιά. Ἄτοπον δὲ ψήθη, τῆς ἀληθείας κρατού- σης, καὶ τῆς σκιᾶς ὑπὸ τοῦ σώματος καλυφθείσης, εἰς ἕτερα τὴν προφητείαν λαβεῖν, μὴδὲ παντελῶς ἐκείνοις ἀρμόττουσιν. Εἰ δὲ τις ἀκριθῶς μαθεῖν ἐθέλει, ἐρευνησάτω τὴν προφητείαν, καὶ ἔψεται αὐτῆς τὰ πλεῖστα μηδαμῶς τοῖς τύποις ἀρμόττοντα · ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἤ⁵⁰ βούλεται τις κρινέτω · ἐγὼ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας παρακαλῶ, τὴν ἐκ τῶν ἠρμηνευμένων ὠφέλειαν συλλέξαι, καὶ ὑπὸ τῆς ὀσίας βουθουμένουσι δυνάμεως τὸν ὄρομον τελέσαι, καὶ τῶν νικηφόρων ἐπιθουμῆσαι σεφάνων, ὧν χορηγὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ὃ πρέπει δόξα πάσα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

47 Jerem. iv, 3. 48 Amos viii, 11. 49 I Cor. ix, 9. 50 Ibid. 13.

VARIÆ LECTIONES.

47 λέγ. C καλεῖ. 48 ὡς. ἐλ A εἰς συντέλειαν, juxta rec. lect. 49 καὶ. Des. in A. 50 ἤ. C εἰ.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΣΟΦΟΝΙΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO SOPHONIÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Μετὰ ⁵¹ τὴν Ἐζεκιάν τὸν εὐσεβῆ καὶ θεοφιλῆ βασιλέα, ὁ τοῦτον παῖς Μανασσῆς βασιλεύσας εἰς ἔσχaton ἤλασεν ἀσεβείας· καὶ μέντοι καὶ τὸν λαὸν εἰς παρανομίαν καὶ θεραπείαν εἰδώλων ἐξοκειλάι τεποίηκε. Καὶ ὁ τοῦτου δὲ υἱὸς Ἀμών, ὀλίγον βασιλεύσας χρόνον, τῇ μὲν δυσσεβείᾳ τοῦ πατρὸς ἠκολούθησε, τὴν ἐκείνου δὲ μετάνοιαν οὐκ ἐζήλωσεν· ἀλλ' ὁμοίως καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν εἶδος κακίας ἐπαιδοτρίβησε τὸν λαόν. Ἐκ τούτου φῶς ὁ τρισμακάριος Ἰωσίας, τὴν ἐναντίαν τούτοις ἐκ διαμέτρου πορείαν ἠσπάσατο, καὶ διὰ πάσης ᾤδευσε θεοσεβείας καὶ ἀρετῆς, τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν πάντων ὁμοῦ προαιρούμενος. Ἐπὶ τούτου τήνδε τὴν προφητείαν ὁ θεσπέσιος ἐποικήσατο Σοφονίας· καὶ ὁ θεϊότατος δὲ Ἰερεμίας ἐν ἑταί τρίτῳ καὶ δεκάτῳ τῆς τοῦτου βασιλείας τοῦ προφητεύειν ἤρξατο. Προλέγει δὲ ὁ θαυμάσιος οὗτος προφήτης τὰ συμβησόμενα τῇ τε Ἱερουσαλήμ, καὶ τῇ Ἰούδα φυλῇ· προαγγεῖναι δὲ καὶ τοῖς γειτονεύουσιν αὐτοῖς Ἀλλοφύλοις Ἀναρά, καὶ τοῖς Ἀσσυριοῖς δὲ προθεσπίζει πανωλεθρίαν. Ἔτα τοῦ λαοῦ τὴν ἀνάκλησιν προμηνύει, καὶ τὴν ἐσομένην πᾶσι τοῖς ἔθνεσι μετὰ τὴν Δεσποτικὴν ἐνανθρώπησιν σωτηρίαν ⁵². Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις ἐν κεφαλαίῳ τῆς προφητείας αὕτη· ἀρχεται δὲ τῆς προρρήσεως οὕτως·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'-γ'. ε Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Σοφονίαν, τὴν τοῦ Χουσι, υἱοῦ Γοδολίου, τοῦ Ἀμαρίου, τοῦ Ἐζεκιου, ἐν ἡμέραις Ἰωσίου υἱοῦ Ἀμών βασιλέως Ἰούδα. Ἐκλείψει ἐκλιπέτω πάντα ἀπὸ C προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος. Ἐκλιπέτω ἀνθρώ-

A

1560 ARGUMENTUM.

Post Ezechiam pium regem, et Dei amantem, ejus filius Manasses, regnum adeptus, in extremam impietatem prolapsum est, populumque in legis pravariationem et idolorum cultum impulit. Hujus vero filius Amou, brevi regnans tempore, patris quidem impietatem sectatus est, illius vero pœnitentiam æmulatus non est, sed similiter et ipse ad omne genus nequitiae populum erudit. Ex hoc natus beatissimus Josias viam his e diametro oppositam est ingressus, et in omni erga Deum pietate et virtute versatus est, Dei cultum et observantiam omnibus rebus anteponeus. Sub hoc prophetiam haec fecit divinus Sophonias. Sed et divinisimus Jeremias decimo tertio anno regni hujus prophetiam exorsus est. Prædicat autem admirabilis hic propheta quæ urbi Hierosolymæ et **1561** tribui Judæ eventura sint: vicinis etiam illarum Allophylis funesta prænuntiat, et Assyriis ultimam cladem vaticiaatur. Deinde populi revocationem, et omnibus gentibus post Domini incarnationem futuram salutem præsignificat. Hoc in summa prophetiæ argumentum est: prædictionem vero sic ordiatur:

B

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1-3. ε Verbum Domini, quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filii Godolice, filii Amariæ, filii Ezechie, in diebus Josiæ filii Amou regis Judæ. Defectione deficiant omnia a facie terræ, dicit Dominus. Deficiant homo et jumenta: de-

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ Μετὰ, x. τ. λ. Hæc in C sequuntur post cap. 1, 1. ⁵² σωτ. Hoc loco addit F, quæ in A post cap. III, 20, sequuntur: Σοφονίας ἐρμηνεύεται: σκοπιά Κυρίου. Οὗτος ἦν ἐκ φυλῆς Συμεὼν ἀγροῦ Σαβαὼθ, καὶ προεφῆτευσεν περὶ τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ, καὶ περὶ τέλους Ἰσραὴλ, καὶ ἀντεισαγωγῆς καὶ σωτηρίας ἐθνῶν, καὶ αἰσχύνης ἀσεβῶν καὶ δόξης δικαίων, καὶ κρίσεως (Α κριτοῦ) πάσης πνοῆς. Καὶ θανάτων ἐτάφη ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. His in F subjiçitur: Κατηγορία τοῦ αἰσθητοῦ Ἰσραὴλ, ὅσα εἰς τὸν Χριστὸν διαφόρως ἐξήμαρτεν, καὶ ὅτι καλαιωθεῖσθαι αὐτῶν τῆς πολιτείας οὐκ ἠσθάνοντο· ἐζήλωσαν δὲ τῶν ἐθνῶν τὴν ἀρχαίαν ἀσέβειαν, ἀνθ' ἧν αὐτοῖς ταπεινώσιν ἠπειλήσεν.

ferant volatilia caeli, et pisces maris. » Tum ut
 aequitatem ostendat prophetiae, subjicit : « Et ob-
 stacula cum impiis ; et auferam iniquos a facie
 terrae, dicit Dominus. » Propter impietatem enim
 et iniquitatem hominum, bestiarum quoque gene-
 ra, hominum causa et in eorum usus procreata,
 delebo. Nam quemadmodum in horum gratiam vo-
 latilia, et aquatilia, et iumenta feci : sic etiam
 simul cum ipsis ista perdam. Supervacaneus enim
 fuerit horum usus, cum amplius non erunt, qui
 his fruuntur. Ac docens, quibus infensus sit, et
 quibus irascatur, **1562** infert :

Vers. 4, 5. « Et extendam manum meam super
 Judam, et super omnes qui habitant Hierosoly-
 mae : et auferam de loco hoc nomina Baalim, et
 nomina sacerdotum cum sacris, et eos qui ad-
 orant super tectis militiam caeli. » Peccatorum ca-
 talogus punitiois aequitatem declaravit. Humanita-
 tatis enim plena haec etiam est punitio. Erroris
 enim depulsionem promittit, et oblivionem non
 modo cultus idolorum, sed ipsius quoque nominis
 eorum. Militiam vero caeli appellavit luminarium
 ordinem in caelo : his enim sacrificia exhibebant su-
 per tectis, accuratius illa contueri cupientes.

« Et eos qui jurant per Dominum, et qui jurant
 per Melchom. (Vers. 6.) Et eos qui declinant a
 Domino, et qui non requirunt Dominum : et qui
 non adherent Domino. » Quae et fortasse quispiam,
 quamobrem per alium prophetam Baalim ex ore
 auferre jubeat, et cum veritate jurare, Vivit Do-
 minus, hoc autem loco poenam minetur jurantibus
 per Dominum. Sed in promptu posita est solutio.
 « Qui enim jurant, inquit, per Dominum, et qui
 jurant per Melchom. » Idolum autem Ammonita-
 rum hoc fuit, ut tum in aliis prophetis invenimus,
 tum in tertio Regnorum libro. « Colebat enim,
 inquit, Salomo Astarten reginam Sidoniorum, et
 Melchom idolum Ammonitarum. » Punitioem
 ergo his comminatur qui **1563** una pariter per
 Deum verum ac Dominum et per idola jurabant.
 Conveniunt itaque inter se prophetiae. Etenim in
 illa dicit : « Siabstuleris Baalim ex ore tuo, et cum
 veritate juraveris, Vivit Dominus : » hic vero re-
 prehendit eos qui Deum quidem se colere simu-
 lant, idolorum autem cultum anteponunt. Ita cum
 funesta minatus esset, temperat minas exhorta-
 tione, ne desperantes de salute in malitiam acer-
 biorem prolabantur.

μένους, τὴν δὲ τῶν εἰδώλων θεραπείαν προαιρουμένοις. Οὕτως ἀπειλήσας τὰ ἀλλοιὰ, κεράνυσσι παραι-
 νέσει τὴν ἀπειλήν, ἵνα μὴ ἀπογόντες τὴν σωτηρίαν εἰς χαλεπωτέραν ἐξοκειλωσι πονηρίαν.

• Osee ii, 19 ; Jerem. iv, 2. • III Reg. xi, 7 seqq.

VARIAE LECTIONES.

⁵⁵ Καί. Des. in C. ⁵⁶ καί — ἀσεβεία. Haec ad Symmachum pertinent. A καὶ ἀθνηθσοσιν οἱ ἀσεβεῖς.
⁵⁷ A τῆς Βααλ. ⁵⁸ Μελχ. A τῆς βασιλείας αὐτοῦ. ⁵⁹ τοῦς. Ex A et C suppl. ⁶⁰ A τὸν Κύριον. ⁶¹ τοῦ.
 Ex C suppl. ⁶² A ἐνεχομένους. ⁶³ φησὶ Des. in C. ⁶⁴ Ζῆ Κύρ. Des. in C.

πὶς, καὶ κτήνη ἐκλείπεται τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρα-
 νοῦ, καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης. » Καὶ ⁵⁵ δεικνύς
 τῆς προφητείας τὸ δίκαιον, ἐπάγει. « Καὶ τὰ σκάν-
 δαλα ἐὼν τῆς ἀσεβείας. » καὶ ⁵⁶ ἐξαρῶ τοὺς ἀνόμους
 ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει Κύριος. » Τῆς γάρ
 τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα δυσσεβείας τε καὶ παρανομίας,
 καὶ τὰ διὰ τούτους γεγεννημένα, καὶ εἰς τὴν τού-
 των χρεῖαν πεπεριμένα τῶν ἀλόγων γένη κατα-
 κλώσω. Ὅσπερ γὰρ εἰς θεραπείαν αὐτῶν, καὶ πτηνά,
 καὶ νηχτὰ, καὶ κτήνη πεποίηκα. οὕτως σὺν
 αὐτοῖς καὶ ταῦτα διαφερῶ. Περιττὴ γὰρ τούτων ἡ
 χρεῖα, τῶν ἀπολυόντων εὐχ. ὄντων. Καὶ διδάσκων
 τίσι χαλεπαίνει, καὶ κατὰ πόνων ὀργίζεται, ἐπι-
 φέρει.

•, ε'. « Καὶ ἐκτενώ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοῦδα,
 καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ. » καὶ
 ἐξαρῶ ἐκ τοῦ τόπου ταύτου τὰ ὀνόματα τῶν ⁵⁵
 Βααλεῖμ, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἱερέων μετὰ τῶν
 ἱερῶν. Καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐπὶ τὰ δώματα τῆ
 στρατιᾶ τοῦ οὐρανοῦ. » Ὁ κατάλογος, τῶν ἀμαρτη-
 μάτων ἐδειξε τῶν τιμωρημάτων τὸ δίκαιον. φιλαν-
 θρωπίας γὰρ καὶ ἡ τιμωρία μεστὴ ἀκαλλαγῆν γὰρ
 ὑπισχνεῖται τῆς πλάνης, καὶ λήθην οὐ μόνον τῆς τῶν
 εἰδώλων θεραπείας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς αὐτῶν τῆς
 προσηγορίας. Στρατιάν δὲ οὐρανοῦ προσηγόρευσε
 τῶν κατ' οὐρανὸν φωστήρων τὴν τάξιν. τούτοις
 γὰρ ἐπὶ τῶν δωματίων τῆς θυσίας προσέφερον, ἀκρι-
 βέστερον αὐτοὺς ὄρῃ ἐφιέμενοι. « Καὶ τοὺς ὀμνύον-
 τας κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ
 Μελχὼμ ⁵⁶. (ς.) καὶ τοὺς ⁵⁷ ἐκκλίνοντας ἀπὸ ⁵⁸ τοῦ ⁵⁹
 Κυρίου, καὶ τοὺς μὴ ζητοῦντας τὸν Κύριον, καὶ
 τοὺς μὴ ἀντεχομένους ⁶⁰ τοῦ Κυρίου. » Ἴσως ἂν τις
 ζητήσῃ, τίος χάριν δι' ἑτέρου προφήτου ἐξᾶραι
 μὲν τὰ Βααλεῖμ ἐκ τοῦ στόματος παρεγγυᾶ, ὁμοίαι
 δὲ, Ζῆ Κύριος, μετὰ ἀληθείας, παρακαλεῖται, ἐν-
 ταῦθα δὲ τιμωρίαν ἀπειλεῖ τοῖς κατὰ τοῦ Κυρίου
 ὀμνύουσιν. Ἄλλ' αὐτίκα τὴν λύσιν βῆδιον εὐρεῖν.
 « Τοὺς ὀμνύοντας γὰρ, φησὶ ⁶¹, κατὰ τοῦ Κυρίου,
 καὶ τοὺς ὀμνύοντας κατὰ Μελχὼμ. » Εἰδῶλον δὲ
 τοῦτο Ἀμμωνιτῶν ἦν, ὃς γε καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλοις
 προφήταις ἐρίσκομεν, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασι-
 λεῖων. « Ἐλάτρευσε γὰρ, φησὶ, Σολομὼν τῇ Ἀσάρτῃ
 βασιλίσσῃ Σιδωνίῳ, καὶ τῷ Μελχὼμ εἰδώλῳ υἱῶν
 Ἀμμὼν. » Ἀπειλεῖ τοῖνον κλάσιν τοῖς κατὰ ταῦτον
 κατὰ τὸ ἀληθῶς Θεοῦ καὶ Κυρίου, κατὰ τὸ τῶν
 εἰδώλων ὀμνύουσιν. ὥστε συμβαλίνουσιν ἀλλήλαις
 αἱ προφητεῖαι. Καὶ γὰρ ἐν ἐκείνῃ λέγει. « Ἐάν
 ἐξάρῃς τὰ Βααλεῖμ ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ διό-
 σης, Ζῆ Κύριος ⁶², μετὰ ἀληθείας. » καὶ ἐνταῦθα
 ὁμοῦς ἐγκαλεῖ τοῖς δουλεύειν μὲν τῷ Θεῷ προσπιου-
 μένοις, τὴν δὲ τῶν εἰδώλων θεραπείαν προαιρουμένοις. Οὕτως ἀπειλήσας τὰ ἀλλοιὰ, κεράνυσσι παραι-
 νέσει τὴν ἀπειλήν, ἵνα μὴ ἀπογόντες τὴν σωτηρίαν εἰς χαλεπωτέραν ἐξοκειλωσι πονηρίαν.

ζ'. « Εὐλαβεῖσθε ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ⁶³, ἅ
 διότι ἐγγὺς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ὅτι ἠτοιμάσθε Κύ-
 ριος τὴν θυσίαν αὐτοῦ, ἠγάπατε τοὺς κλητοὺς αὐτοῦ. »
 Θυσίας ⁶⁴ πολλάκις ὁ προφητικὸς καλεῖ λόγος καὶ
 τὴν τῶν παρανόμων σφαγὴν· καὶ τοῦτο ἐστὶ μὲν καὶ
 παρ' ἄλλοις προφήταις εὐρεῖν, ἐστὶ δὲ καὶ παρὰ τῷ
 θεοπεσίῳ Ἰεζεκιήλ. *Κλητοὺς* δὲ ὀνομάζει τοὺς πο-
 λεμίους· τὸ δὲ ἠγάσεν ἀντὶ τοῦ, ἀφώρισε, τέθει-
 κεν· οὕτως καὶ διὰ Ἰσαίου φησὶν· « Ἡγιασμένοι
 εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς· » ἀντὶ τοῦ, εἰς τοῦτο
 ἀφωρισμένοι. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὸ ὄντως ἅγιον ἀφ-
 ώρισταί, καὶ τῶν βεβήλων καχώρισταί· καὶ τοὺς εἰς
 τιμωρίαν ἀφωρισμένους, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τῶν
 ὄλων ἀφωρισμένους, ἠγιασμένους καλεῖ. Οὕτω καὶ
 τὴν θυσίαν ναταχρηστικῶς ὠνόμασεν. Οὕτω καὶ
 τὸ ἀνάθημα διπλή[ν] ἔχει τὴν ἔνοιαν· οὐ γὰρ μόνον
 τὸ ἀνακαίμενον τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀλλοτριούμενον
 ἀνάθημα κέκληκε.

η', θ'. Καὶ ἐστὶ ἐν τῇ ⁶⁵ ἡμέρᾳ θυσίας Κυρίου, καὶ
 ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ
 βασιλέως, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐνδεδυμένους ἐνδύ-
 ματα ἀλλότρια. Καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ πάντας ἐμφανῶς,
 ἐπὶ τὰ πρόσωπα ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, τοὺς πληροῦν-
 τας τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ⁶⁶ ἀσεβείας καὶ δόλου. »
 Ἐπειδὴ ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰωσίου τοῦ θεοσεβοῦς βα-
 σιλέως ἡ τῆς τιμωρίας ἐξεφέρετο ψῆφος, οὐκ ἦν δὲ
 τοῦτος ὁ βασιλεὺς ὑπεθύνας· οἱ δὲ ἐκαίνο παῖδες
 καὶ ἔχονοι παρανομίᾳ συζήσαντες ἔτισαν ποινήν ὧν
 ἐτόλμησαν, εἰκότως οὐκ εἶπεν· Ἐκδικήσω ἐπὶ τὸν
 βασιλέα, ἀλλ' « ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ
 τοὺς ἀρχοντας. » Ἐνδύματα δὲ ἀλλότρια, τινὲς
 μὲν τὰ ἐξ ἀρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἔφασαν· τινὲς δὲ
 τὰ δι' ἄκραν ἀκολασίαν γενόμενα· καὶ ἄνδρες γὰρ
 παρανομίᾳ συζῶντες γυναικῶν ἐσθήματα περιβάλ-
 λονται, καὶ γυναῖκες ὡσαύτως λαγνεῖα συντεθραμμέ-
 ναι, τὰ ἀνδρῶν ἀρπάζουσιν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ
 ἕτερον ὁ λόγος ἀντίτεσθαι· ἀπαγορεύει γὰρ ὁ νόμος
 τὰ ἐκ λίνου καὶ ἔρλου συνηρασμένα ἐσθήματα· εἰκό-
 δὲ ἦν, τοὺς ἐπὶ πλούτῳ βρονθυμένους, καὶ χλωθῆ
 προστετηκότας, τῶν γεινναζόντων ἔθνῶν τὴν ἐσθῆτα
 μιμήσασθαι, καὶ ἐκ τῶν ἀλουργῶν ἐρίων τοῖς λινοῖς
 χιτωνίσκοις πολὺν τινα καὶ περιεργον κόσμον ἐπεμ-
 βαλεῖν· ἐναντίον δὲ ἦν τοῦτο ἀντικρὺς τῇ θαίᾳ νομο-
 θεσίᾳ. Ἀπειλεῖ τοίνυν καὶ τοῦτους, καὶ τοῖς σὺν
 ἀσεβείᾳ καὶ δόλῳ εἰς τὸν θεῖον εἰσιτοῦσιν ναόν. Ἀν-
 τίτεται δὲ διὰ τοῦ δόλου, ὡς πρόσχημα μὲν εἶχον
 τὴν εὐσέβειαν, λάθρα δὲ τὴν τῶν εἰδώλων ἠσπάζοντο
 θεραπειαν. Διὰ ταύτας, φησὶν, ὑμῶν τὰς παρανομίας,

ι'. « Ἔσται ἐν ἐκείνῃ ⁶⁷ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος,
 φωνὴ κραυγῆς ἀποκινετούων ⁶⁸ ἀπὸ πύλης, καὶ
 ὀλολυγμὸς ἀπὸ τῆς δευτέρας, καὶ συντριμμὸς μέγας
 ἀπὸ τῶν βουνῶν. » Τῶν γὰρ πολεμίων τὸ ταίχος ῥη-
 ζάντων, καὶ τὰς πύλας διανοιζάντων, μετὰ βοῆς καὶ

Vers. 7. « Timeat a facie Domini Dei, quis pro-
 pter iniquus est dies Domini : quia preparavit Dominus
 victimam suam, sanctificavit vocatos suos. » Vi-
 ctimas sermo propheticus saepe etiam vocat ini-
 quorum eadem : idque cum in aliis prophetis
 invenire licet, tum etiam in divino Ezechiele. Vo-
 catos vero appellat hostes. Sanctificavit autem
 posuit pro separavit. Sic etiam per Isaiam : « San-
 ctificati sunt, inquit, et ego duco eos : » hoc est,
 ad hoc separati. Quoniam enim quod vero sanctum
 est, a profanis separatum est et se junctum, etiam
 ad punitionem separatos, ut a Deo universorum
 separatos, sanctificatos vocat. Sic etiam victimam
 per abusum nominavit. Sic quoque anathema dup-
 licem sensum habet : nam non solum id quod Deo
 dedicatum est, sed etiam quod abalienatum, ana-
 thema vocavit.

Vers. 8, 9. « Et erit die victimæ Domini, et
 ulciscar super principes, et super domum regis, et
 super omnes qui induti sunt vestimentis alienia.
 Et ulciscar super omnes manifeste, qui sunt
 1564 in vestibulis die illo, qui complent domum
 Domini Dei sui impietate et dolo. » Quia diebus
 Josiæ pii regis. punitionis proferebatur sententia,
 et rex his obnoxius non erat, ejus autem filii et
 posterii, qui iniquam vitam egorunt, penas deder-
 runt eorum quæ admiserant, merito non dixit :
 « Ulciscar super regem, » sed « super domum
 regis, et super principes. » Vestimenta autem
 aliena quidam ex atrocitate et rapinis parva esse
 dixerunt : quidam ad summam libidinem facta.
 Etenim et viri flagitiose viventes mulierum vesti-
 menta induunt, et mulieres pariter libidini addictæ
 virorum vestes. Mihi vero aliud hic sermo desi-
 gnare videtur. Nam lex vetat * vestimenta ex lino
 et lana contexta ; verisimile autem est eos, qui
 divitibus sese efforrent et deliciis diffunderent, lini-
 maram gentium vestes imitatos fuisse, et tunicis
 ex lino confectis ornatum ex lana purpurea elab-
 oratum et superfluum intexuisse, quod contra
 traditionem legis divinæ fuit. Minatur ergo his
 etiam, et iis qui cum impietate et dolo in templum
 Dei ingrediuntur. Per dolum vero innuit eos, etiam
 D speciem habuisse pietatis, clam vero idolorum
 amplexos fuisse cultum. Propter has, inquit, ves-
 tras iniquitates :

Vers. 10. « Erit die illo, dicit Dominus, vox
 clamoris de porta compurgentium, et ululatus a
 secunda, et eorumitio magna a collibus. » Nam
 cum hostes 1565 murum perupperint, et portas
 aperuerint, cum clamore et vociferatione ad locum

* Isa. xiiii, 3. † Deut. xxii, 11.

VARIE LECTIONES.

⁶³ τοῦ Θεοῦ. Ex A suppl. ⁶⁴ C Θυσίαν. ⁶⁵ τῇ. Des. in A. ⁶⁶ τ. Θ. αὐτ. A Κυρίου. ⁶⁷ ἐκ. In A post
 ἡμ. ponitur. ⁶⁸ ἀποκ. In A post πύλης ponitur.

pli murum perfugietis : tamen nihilosecius illa etiam porta hostibus patefacta lamentantes interficiemini : et quamvis quidam ex vobis montium fastigia occupaverint, aut domos altas conscenderint, tamen eodem exitio peribunt.

Vers. 11. « Plangite, qui inhabitatis conscissam, quia assimilatus est omnis populus Chanaan, disperierunt omnes qui elati erant ob argentum. » *Conscissam* appellavit Hierosolyman, a calamitatibus quæ ei evenerunt, et lugeri jubet eam, quæ habitatoribus spoliata fuit. Nam quia Chanæorum impietatem sunt imitati, sicut Chanæi funditus perierunt, et divitiæ nihil eos adjuverunt.

Vers. 12. « Et erit die illo, scrutabor Hierosolyman cum lucerna. » Nullus eorum qui rei facti sunt, pœnas evadet, sed illos omnes interficiendos tradam. Hoc vero tropice posuit, metaphora ab illis petita, qui lucerna utuntur, ut res perditas querant, nec prius desistunt, quam invenerint. » Et viciscar super viros qui contemnunt custodias suas. » *Custodias* legitima dicit, quæ lex custodire jussit. « Eos qui dicunt in cordibus suis : Non faciet bene Dominus, et non faciet male. » Hoc loco eos damnat qui Providentiam tollunt, et casti res ferri dicere audent, Deumque universorum affirmant æque beneficio, neque pœna afficere quomquam, **1566** [13] quibus rapinam minatur, et domorum demolitionem, et nullos laborum fructus. « *Ædificabunt enim, inquit, domos, et non habitabunt in eis, et plantabunt vineas, et non bibent vinum earum.* » Et ne differri ultionem arbitarentur, subiecit :

Vers. 14. « Quia propinquus est dies Domini magnus, propinquus et admodum velocis. » *Magnum* vero eum dicit, qui non parte tantum aliqua pœnam inferat, sed undiquaque absolutam punitionem. Deinde ut acriorem metum injiciat audientibus, de eo ipso die disserit.

Vers. 15, 16. Vox diei Domini amara et dura posita est fortis; dies iræ dies ille, dies tribulationis et necessitatis, dies miseræ et perditionis, dies tenebrarum et turbis, dies nebulæ et caliginis. Dies tubæ et clamoris super civitates munitas, et super angulos excelsos. » *Angulos excelsos* turres dicit : *tubas* vero et *clamores*, hostium adventum : *tenebras* autem et *caliginem* et *nebulam* et *nebulam*, malorum appellavit impetum : quæ cum advenerint, nec sol lucidus est videntibus, neque dies clarus, sed omnia caliginis plena videntur. Idque docet propheta, cum adjecit :

Vers. 17. « Et tribulabo homines, et ambula-

κραυγῆς εἰς τὸ τοῦ ἱεροῦ καταφεύξεσθε τείχος· ἀλλ' ὁμως οὐδὲν ἤττον κάκεινης τοῖς ἐναντίοις ἀνοικθείσης τῆς πόλης, οἰμωγῇ χρώμενοι κατακοντισθήσεσθε· κἀν τινες δὲ ἐξ ὑμῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων καταλάβωσιν, ἢ εἰς τὰς ὄψηλάς ἀνέλθωσιν οὐκίας, τὴν αὐτὸν ἐλεθρον ὑποστήνεται.

ια'. « Θρηνηεῖτε, οἱ κατοικοῦντες τὴν κατακακομένην, ὅτι ὠμοῦθη πᾶς ὁ λαὸς Χαναάν, ἐξολοθρεύθησαν πάντες οἱ ἐπηρμένοι ἀργυρίῳ. » *Κατακακομένην* τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος προσηγόρευσε πάθους, καὶ θρηνηεῖσθαι παρακαλεῖται τῶν οἰκητῶρων ἔρημον γενομένην. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν Χαναανῶων ἐξήλωσαν τὴν ἀσέβειαν, τῶν Χαναανίων τὴν πανωλεθρίαν ὑπέμειναν, καὶ οὐδὲν τῆς περιουσίας ἀπώναντο.

ιβ'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐξερευνησὼ τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ λύχνου. » Οὐδαίς, φησὶ, τῶν ὀφειλόντων δίκην διαφεύξεται τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ πάντας αὐτοὺς παραδώσω σφαγῇ. Τροπικῶς δὲ τοῦτο τέθεικεν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν λύχνου περηρημένων εἰς ἐπιζητήσιν τιμῶν ἀπολωλῶτων, καὶ μὴ πρότερον ἀρισταμένων ἕως ἂν εὕρωσι. « Καὶ ἐκδικήσω ἐπὶ τοὺς ἀνδρας τοὺς καταφρονούντας ἐπὶ τὰ φυλάγματα αὐτῶν. » *Φυλάγματα* τὰ νόμιμα λέγει, ἃ φυλάττειν ὁ νόμος παρακαλεῖσάτο. « Τοὺς λέγοντας ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Οὐ μὴ ἀγαθοποιήσῃ Κύριος, οὐδὲ μὴ κακώσῃ. » Ἐνταῦθα τῶν τὴν Πρόνοιαν ἐκβαλλόντων κατηγορεῖ, καὶ ὡς ἔτυχε φέρεσθαι ὅτι τὰ πράγματα λέγειν τοῖς μὴ ὄντων· τὸν δὲ τῶν ὄλων θεὸν μήτε εὐεργετεῖν, μήτε κολάζειν φασκόντων· οἷς ἀρπαγὴν ἀπειλεῖ, καὶ οἰκίων ἀφανισμὸν, καὶ πόων ἀκαρπίαν. « Οἰκοδομήσουσι γὰρ, φησὶν, οὐκίας, καὶ οὐ μὴ κατοικήσουσιν ἐν αὐταῖς· καὶ καταφυτεύουσιν ἄρπαλῶνας, καὶ οὐ μὴ πίνοισι τὸν οἶνον αὐτῶν. » Καὶ ἵνα μὴ νομισῶσιν ἀναβολὴν ἔχειν τὴν τιμωρίαν, ἐπήγαγεν·

ιγ'. « Ὅτι ἔγγυς ἡ ἡμέρα Κυρίου ἡ μεγάλη, ἔγγυς καὶ ταχεῖα σφέδρα. » *Μεγάλη* δὲ αὐτὴν προσηγόρευσεν, οὐ μερικὴν φέρουσαν παιδείαν, ἀλλὰ παντελῆ τιμωρίαν· εἴτα σφοδρότερον τοῖς ἀκούουσιν ἐντιθεὶς τὸ δέος, περὶ αὐτῆς ἐκείνης διέξεισι τῆς ἡμέρας.

ιδ'. « Φωνὴ ἡ ἡμέρας Κυρίου πικρὰ καὶ σκληρὰ τέτακται δυνατὴ· ἡμέρα ὀργῆς ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἡμέρα θλίψεως καὶ ἀνάγκης, ἡμέρα ἀπωρίας ἢ καὶ ἀφανισμοῦ, ἡμέρα σκότους καὶ γνόφου ἢ, ἡμέρα νεφέλης καὶ ὀμίχλης. Ἡμέρα σάλπιγγος καὶ κραυγῆς· ἐπὶ τὰς πόλεις τὰς ὀχυράς, καὶ ἐπὶ τὰς χιονίας τὰς ὄψηλάς. » *Γωνίας ὄψηλάς* τοὺς πύργους λέγει. *σάλπιγγας* δὲ καὶ *κραυγὴν* τῶν πολεμίων τὴν ἐφοδὸν· *σκότος* δὲ καὶ *γνόφον*, καὶ *νεφέλην* καὶ *ὀμίχλην*, τὴν τῶν κακῶν ὀνόμασι προσβολὴν· ὡν ἐπιόντων οὕτε ἥλιος φωταυδὸς τοῖς ὄρωσι, οὕτε ἡμέρα ἢ λαμπρὰ, ἀλλὰ πάντα ζόφου εἶναι ἐμπλεαθεκεῖ· καὶ τοῦτο διδάσκων ὁ Προφήτης ἐπήγαγε·

ιε'. « Καὶ ἐθλίψω τοὺς ἀνθρώπους, καὶ παρεύσον-

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ Τοὺς λέγ. Α καὶ οἱ λέγοντες. ¹⁰⁰ φέρ. Des. in C. ¹⁰¹ Α φυτεύουσιν. ¹⁰² Ὅτι. Des. in A. ¹⁰³ φωνὴ — τέτ. Ad vers. 14, hæc pertinent, juxta LXX. ¹⁰⁴ ἀπρ. Α ταλαιπωρίας. ¹⁰⁵ Α γνόφου καὶ σκότους. ¹⁰⁶ ἢ μ. C præm. ἢ.

ται ὡς τυφολί. » Ἐἴτα τὴν αἰτίαν · « Ὅτι τῷ Κυρίῳ ἄβυσσος ἐξήμαρτον, καὶ ἐκχεῶ⁷⁷ τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς χοῦν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν, ὡς βόλβιτα. » Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲ τῶν νενομισμένων⁷⁸ ἀξιοθῆσονται, οὐδὲ ταφῆς τεύξονται.

17. « Καὶ τὸ ἀργύριον⁷⁹, καὶ τὸ χρυσιόν αὐτῶν, οὐ μὴ δύνηται ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου, ὅτι ἐν πυρὶ ζήλου αὐτοῦ καταναλωθήσεται πῖσα ἡ γῆ · διότι συντέλειαν καὶ σπουδὴν ποιήσει ἐπὶ πάντα τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν. » Ἀνόητος, φησὶν, ἔσται καὶ τοῖς πλουσίοις ὁ πλοῦτος· ἀπαλλαγῆς γὰρ τῶν κακῶν διὰ τῶν χρημάτων οὐ τεύξονται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς θείας ὀργῆς ὅσον ὑπὸ τινος πυρὸς καταναλωθήσονται, ἤτις σύντομον ἐποίησε τοῖς τήδε τὴν γῆν κατοικοῦσι τὸν θάνατον. Οὕτως ἀπειλήσας τὰ σκυθρωπὰ, μεταμελείας αὐτοῖς προσφέρει παραίνεσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

α', β'. « Συνάχθητε, καὶ συνδέθητε, τὸ ἔθνος τὸ ἀπαίδευτον. Πρὸ τοῦ γενέσθαι ὑμᾶς ὡς ἄνθος παραπορευόμενον ἡμέρας⁸⁰, πρὸ τοῦ ἐπιλεῖν ἐφ' ὑμᾶς ὀργὴν θυμοῦ⁸¹ Κυρίου. » Τινὲς τὸ χωρίον μὴ νενοηκότες, τὸ συνδέθητε, συνδέθητε τελεῖσαι· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἀντιγράφων, συνδέθητε ἔχει. Αἰνίττεται δὲ ὁ λόγος τὴν διὰ φαρμάκων καὶ καταδέσμων ἔστιν τροπικῶς νοουμένην· τοῦτο γὰρ καὶ παρὰ τῷ Ἰουδαϊκῶν ὑποδεικνύς τραυμάτων βοᾷ· « Οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους. » Συνδέθητε τοίνυν, φησὶ, τοῖς τῆς μεταμελείας φαρμάκοις τε καὶ ἐπιδέσμοις, ὡ τῶν ἀγαθῶν ἀμαθεῖς καὶ ἀπαίδευτοι, καὶ προσθάσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, ἵνα μὴ ἀνθεῖν ἑαρινοῖς παραπλησίως διαβρῆσθε, τῆς θείας ὑμῶν ἐπερχομένης ὀργῆς.

γ'. « Ζητήσατε τὸν Κύριον, πάντες ταπεινοὶ γῆς. » Ἀποδέψατε, φησὶν, εἰς τὴν τῆς φύσεως εὐτέλειαν, καὶ εἰς τὸν χοῦν τὸν προπάτορα, καὶ τὸν πλάστην ἐπιζητήσατε τὸν τοσοῦτος ὑμᾶς ἀγαθοῖς ἐπικλύσαντα. Ἐἴτα καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ζητήσατε τὸν τρόπον διδάσκει. « Κρίμα ἐργάζεσθε, καὶ ζητήσατε δικαιοσύνην· ζητήσατε πραότητα⁸² καὶ ἀποκρίνασθε αὐτά. » Ὁρθότητος, φησὶ, καὶ δικαιοσύνης ἀντέχεσθε⁸³, καὶ τὸν ἐπιεικῆ καὶ μέτριον ἀσπάξεσθε βίον· καὶ σύνθεσθε διὰ τέλους ταῦτα διώκειν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει, « Καὶ ἀποκρίνασθε αὐτά. » Ἐἴτα τούτων ἀποδείκνυσι τὸν καρπὸν.

« Ὅπως σχεπασθῆτε ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς Κυρίου. (δ'.) Διότι γὰρ ἀθηρὰ ἔσται, καὶ Ἀσκάλων εἰς ἀφανισμόν, καὶ Ἄζωτος μεσημβρίας ἐκρηφῆσεται, καὶ Ἀκχαρὸν ἐκρίζωθήσεται. » Ὑμεῖς γὰρ εἰ τῇ προφῆσει χρησίμη μετανοήτε, τῆς σιτηρίας ἀπολαύσεσθε, αἱ δὲ ἄλλόφυλοι· πόλεις τὰ προλεχόμενα πεύονται.

⁷⁷ Isa. 1, 6.

VARIAE LECTIONES.

⁷⁷ Ἐκχεῶ, juxta rec. lect. ⁷⁸ C νομιζομένων. ⁷⁹ ἀργ. A adl. αὐτῶν. ⁸⁰ A ἡμέραν. ⁸¹ ὀργ. B ἡμέραν ὀργῆς. ⁸² ζητ. πρ. Des in A. ⁸³ C ἀντέχεσθε.

bunt ut ceci. » Deinde causam : « Quia Domino peccaverunt, et effundam sanguinem eorum, sicut pulverem, et carnes eorum sicut stercus boum. » Hoc est, nec justa eis fiet, nec sepulcrum assequuntur.

VERS. 18. « Et **1567** argentum eorum, et aurum eorum, non poterit eruere eos die iræ Domini : nam igne zeli ejus consumetur omnis terra, quia consummationem et festinationem faciet super omnes habitantes in terra. » Divitibus, inquit, divitiarum inutiles erunt. Neque enim malorum liberationem divitiis assequuntur, sed ira Dei, tanquam igne quodam, consumerentur, quæ repentinam in hac terra habitantibus perniciem afferet. Ubi vero sic minatus est acerba, eos ad pœnitentiam adhortatur.

CAPUT II.

VERS. 1, 2. « Congregamini et colligamini, gens inerudita. Antequam fiat sicut flos pertransiens diem, antequam superveniat in vos ira Domini. » Quidam locum non intelligentes, pro *colligamini*, posuerunt *comprecamini* : plurima autem exemplaria *colligamini* habent. Designat autem curationem, quæ figurate per pharmaca et vincula indicatur. Hoc enim etiam apud divinum Isaiam invenimus : nam curari non posse vulnere Judæorum ostendens, clamat : « Non est malagma imponere, neque oleum, neque alligaturas. » Colligamini ergo, inquit, pœnitentiæ remediis, et vinculis, o bonorum rudes et imperiti, et venite in conspectum ejus cum confessione, ne quemadmodum verni flores decidatis, divina ira vos impetente.

VERS. 3. « Quærite Dominum, omnes humiles terræ. » Aspicite, **1568** inquit, naturæ vilitatem, et limum progenitorem : et fictorem inquirete, qui tot et tanti bonis vos redundare fecit. Postea etiam quærendi Dei rationem explicat. « Judicium operamini, et justitiam quærite : quærite mansuetudinem, et respondete ea. » Sectamini, inquit, recta judicicia et justitiam, et vitam mansuetam et moderatam amplectimini : et constituite hæc usque in finem persequi. Hoc enim significat, « Et respondete ea. » Deinde horum fructum ostendit.

« Ut protegami die iræ Domini. (VERS. 4.) Quia Gaza direpta erit, et Ascalon in desolationem, et Azotus in meridie projicietur, et Accaron eradicabitur. » Si enim vos supradicta pœnitentia utamini, salutem assequimini : alienigenarum vero urbes prædicta mala sustinebunt.

VERS. 5, 6. « Vae qui inhabitatis funiculum maris, advanæ Cretensium : verbum Domini super vos, Chanaan, terra Allophyliorum : et perdam vos de habitatione. Et erit Creta pascua gregum, et ovile pecudum. » *Funiculum maris* regionem vocat maritimam : nam divina Scriptura *funiculum* appellat sortem eo quod terra funiculo descripta, sua cuique tribuebatur portio. Quoniam igitur Deus Allophylos, genus ducentes ex Chanaan, in maritima regione reliquerat, et tanquam sortem quamdam illis hanc terram assignaverat, *funiculum maris* eos appellavit. *Advenas autem Cretensium* dixit colonos. Verisimile est enim ut, in maritimis urbibus, eo quosdam e Creta venisse, **1569** ibique condisse. Itaque et *Chanaan*, et *funiculum maris*, et *Cretam*, et *advenas Cretensium*, loca maritima Palestinae appellavit, quibus vastitatem minatus est.

VERS. 7. « Et erit funiculus maris his qui reliqui sunt de domo Judæ : super ipsos pascentur in domibus Ascalonis : ad vesperam divertent a facie filiorum Judæ : quia visitat eos Dominus Deus eorum, et avertit captivitatem eorum. » Hæc post reditum finem sortita sunt. Etenim in libris Machabæorum invenimus et Jonatham et Simonem, Gazam, et Ascalonem, et Ptolemaidam vi cepisse et sub potestatem suam redeigisse. At certum et indubitatum finem prophetiæ post Salvatoris nostri ascensionem videre est, et post sanctorum apostolorum prædicationem. Hi enim ex Judæis oriundi, ad vesperam in has urbes divertunt ; hoc est, ante vesperam consummationis, cum Deus universorum gentes visitasset, et ab acerba servitute et captivitate illas liberasset. Inde contra Moabitæ et Ammonitæ fert sententiam. Hi enim cognationem populum Israel attingentes, et ex Loto genus suum ducentes, delectabantur calamitatibus (Judæorum), et in Deum universorum blasphemias jaciebant, quod Judæis nullam opem porrigeret. Idcirco Deus ait :

VERS. 8-10. « Audivi opprobria Moabi, et contumelias filiorum Ammonis, quibus exprobraverunt populo meo, et magnificati sunt super **1570** terminos meos. Propterea, Vivo ego, dicit Dominus virtutum, Deus Israelis, quia Moab sicut Sodoma erit, et filii Ammon quasi Gomorrha : et Damascus ventilata, quasi acervus areæ, et dissipata usque in sempiternum : et qui reliqui fuerint de populo meo, diripient eos, et residui gentis meæ possidebunt eos. Hæc erit eis pro contumelia eorum, quia exprobraverunt, et magni facti sunt super populum Domini omnipotentis. » Reges suos habuerunt et Moabitæ, et Ammonitæ, et Damascus totius

ε', ζ'. « Θυαλ, οι κατοικοῦντες τὸ σχολιςμα τῆς θαλάσσης, πάροικοι Κρητῶν! λόγος Κυρίου ἐπ' ὑμᾶς, Χαναάν, γῆ Ἀλλοφύλων, καὶ ἀπολω ὑμᾶς ἐκ κατοικίας. Καὶ ἔσται Κρήτη νομὴ ποιμνίων, καὶ μάνδρα προβάτων. » *Σχολιςμα τῆς θαλάσσης* τὴν παραλίαν καλεῖ· *σχολιςμα* γὰρ ὁ κλῆρος ὑπὸ τῆς θείας καλεῖται Γραφῆς, παρὰ τὸ σχολιῶ μετρεῖσθαι τὴν γῆν, καὶ ἐκάστῳ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμεσθαι. Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ τοὺς Ἀλλοφύλους, ἐκ τοῦ Χαναάν τὸ γένος κατάγοντας, ἐν τῇ παραλίῳ κατέλιπεν ὁ Θεός, οἶόν τινα κλῆρον ταύτην αὐτοῖς ἀπονείμας τὴν γῆν, *σχολιςμα θαλάσσης* αὐτοῦς προσηγόρευσε. *Παροίκους δὲ Κρητῶν* ἀντὶ τοῦ ἀποίκους τῷθεικεν. Ὡς ἐν παραθαλάσσις γὰρ πόλεις, εἰκόσ τινας ἀπὸ Κρήτης ἀφικέσθαι, καὶ κατοικῆσαι. Καὶ *Χαναάν* τοίνυν, καὶ *σχολιςμα θαλάσσης*, καὶ *Κρήτην*, καὶ *παροίκους Κρητῶν*, τὰ παραθαλάσσια τῆς Παλαιστίνης ὠνόμασε χωρία, οἷς ἐρημίαν ἠπειλησε.

ζ'. « Καὶ ἔσται τὸ σχολιςμα τῆς θαλάσσης τοῖς καταλοίποις οἴκου Ἰούδα· ἐπ' αὐτοῦς νεμῆσονται ἐν τοῖς οἴκοις Ἀσκάλωνος· δειλῆς καταλύσουσιν ⁸⁵ ἀπὸ προσώπου υἱῶν Ἰούδα, ὅτι ἐπισκέπτεται ⁸⁶ αὐτοῦς Κύριος ὁ Θεός αὐτῶν ⁸⁷, καὶ ἀπέστρεψε τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν. » Ταῦτα μετὰ τὴν ἐπάνοδον πέρατος ἔτυχεν. Εὐρίσκομεν γὰρ καὶ ἐν τοῖς Μακκαβαϊκοῖς, καὶ Ἰωνάθην, καὶ Σίμωνα, καὶ Γάζης, καὶ Ἀσκάλωνος, καὶ Πτολεμαῖδος περιγενομένους, καὶ ὑπὸ τὴν οἰκίαν αὐτᾶς ἡγεμονίαν πεποιηκότας. Τὸ δὲ ἀκριβὲς καὶ ἀναντιρῶτον τέλος τῆς προφητείας ἔστιν ἵεσθαι μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάληψιν καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. Οὗτοι γὰρ ἐξ Ἰουδαίων ὁρμώμενοι, δειλῆς ἐν ταύταις κατέλυσαν ταῖς πόλεσι· τουτέστι, πρὸ τῆς ἐσπέρας τῆς συντελείας, τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐπισκεψαμένου τὰ ἔθνη, καὶ τῆς πικρᾶς αὐτᾶ ⁸⁷ δουλείας τε καὶ αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσαντος. Ἐντεῦθεν κατὰ Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν ἐκφέρει τὴν ψῆφον· οὗτοι γὰρ συγγενεῖς ὄντες τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκ τοῦ Λὼτ τὸ γένος κατάγοντες, ἐρῆδοντο τε ταῖς συμφοραῖς, καὶ βλασφημίαις κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἐχρώντο, ὡς μηδεμιᾶς Ἰουδαίους παρ' αὐτοῦ βοήθειας παρασχεθείσης. Διὸ φησιν ὁ Θεός·

η'-ε'. « Ἦκουσα ὀνειδισμοὺς Μωάβ, καὶ κενδυλισμοὺς υἱῶν Ἀμμών, ἐν οἷς ὀνειδίζον τὸν λαόν μου, καὶ ἐμεγαλύνοντο ἐπὶ τὰ ὄρια μου. Διὰ τοῦτο, Ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος τῶν δυνάμεων, ὁ Θεός τοῦ ⁸⁸ Ἰσραὴλ, ὅτι ⁸⁹ Μωάβ ὡς Σόδομα ἔσται, καὶ υἱοὶ Ἀμμών ὡς Γόμορρα, καὶ Δαμασκὸς ἐκλεικμημένη ⁹⁰, ὡς θημωνία ὄλωνος, καὶ ἠφανισμένη εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ οἱ κατάλοιποι λαοῦ μου διαρπώνται αὐτούς, καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς. Αὕτη αὐτοῖς ἀντὶ τῆς ὑβρεως αὐτῶν· διότι ὀνειδίσαν, καὶ ἐμεγαλύνθησαν ἐπὶ τὸν λαόν ⁹¹ Κυρίου παντοκράτορος. » Βασιλέας εἶχον καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται, καὶ ἡ Δαμασκὸς πάσης ἐδασλεύετο

VARIE LECTIONES.

⁸⁵ A καταλύουσιν. ⁸⁶ A ἐπίσκειπται, juxta rec. lect. ⁸⁷ αὐτ. Des. in A, ⁸⁷ αὐτά. Des. in C. ⁸⁸ τοῦ Des. in A. ⁸⁹ A διότι. ⁹⁰ A et C ἐκλεικμημένη. ⁹¹ ε. λ. K. παντ. A Κύριον τὸν παντοκράτορα.

τῆς Συρίας· ἀλλὰ ταύτας ἀπάσας κατέλυσαν Βαβυλωνιοὶ· μόνοις δὲ Ἰουδαίοις ὁ τῶν ὄλων Θεὸς διὰ Κύρου τοῦ Πέρσου τὴν ἐπάνοδον ἐδωρησατο. Καὶ ἀνήθησαν ^α πάλιν, καὶ ἀνεκτίθησαν τὴν προτέραν ἡγεμονίαν, καὶ ἐέως ἄπαι τοῦτοις παρεῖχον τοῖς ἔθνεσι· καὶ αὐτοὶ μὲν τὰ ἐκείνων ἐνέμοντο, ἐκείνοι δὲ τοῦτοις ἀντιτείνειν οὐκ ἰσχυοῦν. Οὐ χάριν ὁ θεὸς προαγορεύει ^β λόγος, Μωαβίτας μὲν καὶ Ἀμμωνίτας ἱρημῖα παντελεῖ παραδοθήσεσθαι, τὴν δὲ Δαμασκὸν ἠθμωνίᾳ ἄλωνος λελιχημένην ^γ παραβληθήσεσθαι. Ταῦτα δὲ ὑπέμειναν ἐν τῇ τῶν Χαλδαίων ἐφόδῳ. Ἀφανισθῆναι δὲ εἰς τὸν αἰῶνα λέγει τὴν Δαμασκὸν, διὰ τὸ ἐξ ἐκείνου, καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, ἀπολέσαι αὐτὴν τῆς βασιλείας τὴν δυναστείαν, καὶ μηκέτι κρατῆσαι τῶν ὑπερκύων ἐθνῶν, ἀλλ' ὑπόφορον γενέσθαι τῶν βασιλευκῶτων Βαβυλωνίων, Περσῶν τε καὶ Μακεδόνων, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος Ἑωμαίων. Ἄλλ' ἕως κἀνταῦθα τὸ ἀκρίθες τέλος ἢ προφητεία διὰ τῶν ἱερῶν ἔλαβεν ἀποστόλῳν, καὶ τῶν ἐκείνων διαδεξαμένων ἁγίων· τοῦτους γὰρ καὶ ὁ θεὸς Ἀπίστολος· κατὰ λείμμα προσηγόρευσε. Θετικῶς γὰρ τὴν προφητείαν, τὴν διαβρόχῃν βοῶσταν, « Ἐάν ἢ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατὰ λείμμα σωθήσεται, » ἐρμηνεύει λέγων· « Οὕτως καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονε. » Τοῦτο καὶ ὁ Δεσπότης διὰ τοῦ μακαρίου Σοφονίου φησὶ· « Καὶ οἱ κατάλοιποι ἔθνους μου κληρονομήσουσιν αὐτούς. » Εἶτα σαφέστερον ἐρμηνεύει·

α'. « Ἐπιφανήσεται ^α Κύριος ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν ^β τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν ^γ αὐτῷ, ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσαι ^δ αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν. » Ταῦτα οὐδὲ τὴν ἀνασχόντων Ἰουδαίων ἀντιβρῆσιν δέχεται. Εἰ γὰρ λέγοιεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον πολλοὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς τὸν τῶν ὄλων πεπιστευκότες Θεόν, εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν τὴν νομικὴν ἐπέτελλον λατρείαν, ψευδηγοροῦντες σαφῶς ἐλαγχθήσουσιν· ὁ γὰρ προφητικὸς λόγος φησὶν, ὅτι « Προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. » Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ νόμον, ἀλλὰ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν γεγένηται· ὁ μὲν γὰρ νόμος πάντας εἰς τὸν ἕνα ἐκείνου συνῆγε νεῶν· ὁ δὲ Κύριος ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τῇ Σαμαρείτῃ φησὶν· « Ἀμήν ^α, ἀμήν λέγω σοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὔτε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ. » Τοῦτο καὶ ὁ θεσπίστας Σοφονίας βοᾷ· « Ἐπιφανήσεται Κύριος ἐπ' αὐτούς· » τουτέστι, τοὺς προβρῆθέντας ἅπαντας, Ἀλλοφύλους, Παλαιστίνους, Μωαβίτας, Ἀμμωνίτας, Δαμασκηνοὺς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔθνη. « Καὶ ἐξολο-

A Syria regnum tenuit, sed hæc omnia Babylonii deleverunt : solis autem Judæis Deus universorum per Cyrum Persam reditum donavit. Refloruerunt itaque et pristinum principatum recuperarunt, metumque injecerunt his omnibus gentibus; et illarum quidem possessionem obtinebant, illi vero his obsistere non poterant. Quamobrem divinus sermo prædicit, Moabitas et Ammonitas funditus vastatum iri, Damascus vero acervo areæ ventilato comparatum iri. Hæc vero illi sustinuerunt in bello quod eis intulerunt Chaldæi. Damascus porro in sempiternum dissipatam dicit, eo quod ab illo tempore, et in posterum, regni principatum perdidit, et non amplius subditis gentibus imperaverit, sed vectigalis facta fuerit, regnantibus Babylonis, et Persis, et Macedonibus, et hoc tempore Romanis. Sed tamen hic etiam prophetia sinem adepta est per sacros apostolos, et per **1571** sanctos qui apostolus successerant : hos enim divinus quoque Apostolus reliquias appellavit. Cum enim proposuisset palam dicentem prophetiam : « Si fuerit numerus filiorum Israelis tanquam arena maris, reliquiae salvæ sient ^a, » prophetiam explanat dicens : « Sic ergo et hoc tempore, reliquiae secundum electionem gratiæ (Dei) salvæ factæ sunt ^b. » Hoc etiam Dominus per beatum Sophoniam ait : « Et residui gentis meæ possidebunt eos. » Postea planius interpretatur :

C VERS. 11. « Apparebit Dominus super eos, et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium. » Hæc etiam impudentem Judæorum contradictionem minime admittunt. Nam si dicant, post reditum e Babylone multos ex gentibus, qui in Deum crediderant, in templo Hierosolymitano debitum cultum præstitisse, mendacii aperte convincentur. Propheticus enim sermo dicit : « Adorabunt eum singuli de loco suo. » Hoc vero non juxta legem, sed juxta evangelicam doctrinam factum est ; nam lex quidem omnes in unum illud templum congregavit. Dominus autem in Evangeliiis ad Samaritanam dixit : « Vere, vere tibi dico, mulier, veniet hora qua neque in Hierosolymis, neque in loco hoc, sed in quovis loco adorabunt Patrem ^c. » Hoc etiam divinus Sophonias aperte dicit : « Apparebit Dominus super eos ; » hæc est, **1572** prædictos omnes, Allophylos, Palæstinos, Moabitas, Ammonitas, Damascenos, cæterasque omnes gentes. « Et disperdet omnes deos gentium terræ, et adorabunt eum singuli de loco suo, omnes insulæ gentium. »

^a Rom. ix, 27. ^b Rom. xi, 5. ^c Joan. iv, 21.

VARIÆ LECTIONES.

· ^α ἀνήθη. Ita cum C legimus. Sirm. ἀνήθησαν. ^β Edit. prior hab. προαγορεύει. ^γ C λελειμμένη. ^δ A ἐπιφανής ἐσται. ^ε τ. ἔθν. Des. infra, l. IV Gr. Aff. Curat. serm. 10. Existat autem in Epist. ad Sphragisticum. ^ζ τῆς — ἐθνῶν. Des. in C. ^η A προσκυνήσει. ^θ πᾶσι. infra, Gr. Aff. Curat. l. c. præmi. καί. ^ι Ἀμήν, κ. τ. λ. Aliter l. c. legitur.

Nec enim solum urbes quæ sunt in continenti aut A
maritimæ, sed etiam quæ sunt in mari adorabunt.
Ad hæc adjicit :

ἡπεύρω πόλεις, οὐδὲ αἱ παραθαλάσσιοι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν

Vers. 12. « Et vos, Æthiopes, vulnerati gladio meo
estis. Hæc vero oratio declarat demonum etiam
catervas salutaris crucis virtute dissipatas, et
homines atram animam gerentes et Deo adversa-
rios, divina plaga vulneratos. Hoc modo de salute
gentium vaticinatus, ad persequendam historiam
convertit sermonem, et Assyrii perniciem minatur;
nondum enim Nineve pœnas dederat.

Vers. 13, 14. « Et extendet manum suam super
aquilonem : et perdet Assyrium, et rediget Nineven
in solitudinem aqua carentem, quasi desertum. Et
pascentur in medio ejus greges, et omnes bestię B
terræ : et chamæleontes, et ericii in præsepibus
ejus cubabunt, et bestię clamabunt in foveis ejus,
et corvi in portis ejus, quia cedrus altitudo ejus. »
Omnia antedicta vastitatis signa sunt, gregum
pastiones, et diversorum animalium habitationes,
et corvorum nidi. Sed hæc omnia, inquit, patietur
propter animi fastum. Nam cedro similis erat
altitudo animi ejus elati. Deinde hoc clarius enar-
rans propheta 1573 infert :

Vers. 15. « Hæc est civitas contemptrix. » Hoc est,
quæ omnem urbem et regnum pusillum et vile
putabat. « Quæ habitabat in spe. Quæ nihil triste et
acerbum se unquam perpessuram arbitrata est.
« Quæ dicebat in corde suo : Ego sum, et non est
post me amplius. » Postea per ironiam deridens :
Quomodo, inquit, redactum est in solitudinem
pascuum bestiarum ! » Tum addit quæ solent
occurrere. « Omnis qui transit per eam sibilabit
et movebit manus suas. » Solent enim plerique
hominum in ærumnis quæ præter spem arcidunt, et
sibilare et manus movere. Postquam ita de Nineve
prædixit, ad Hierosolymam orationem convertit.

CAPUT III.

Vers. 1. « O illustris et redempta civitas, columba !
Lamentis et lacrymis digna urbs quæ, cum felici
statu ganderet, præclara et percelebris fuit, et
sæpe a Deo universorum salutem est assecuta, D
spiritualibusque donis potita. Aut hoc enim per
columbam prophetam designare arbitror, aut urbis
ornatum et pulchritudinem : nam venustum quæ-
que est hoc animal. Et verisimile est, hoc quoque
per illud declarari : Quemadmodum columba in
domibus separatis libenter commoratur, sic cum
pietatem colebatis, incolæ Hierosolymæ, in templo

ὀρεύσει ἅπαντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ
προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ,
πάσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν. » Οὐ γὰρ μόνον αἱ ἐν τῇ
τῷ πελάγει διακείμεναι. Τούτοις ἐπάγει :

13. « Καὶ ὑμεῖς, Αἰθίοπες, τραυματῖαι βομφαίας
μου ἐστέ¹. » Σημαίνει δὲ ὁ λόγος καὶ τῶν δαιμόνων
τὸ στίχος καταλυθὲν τῇ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ προ-
βολῇ καὶ τοὺς μέλανας τὴν ψυχὴν, καὶ ἀντιθέους
ἀνθρώπους, τῇ θεῷ τρωθέντας πληγῇ. Οὕτω περὶ
τῆς τῶν ἐθνῶν προθεσπίσας σωτηρίας, ἐπὶ τὴν τῆς
ἱστορίας ἀκολουθίαν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ τοῖς
Ἀσσυρίοις ἐν δειθρῶν ἀπειλεῖ : οὐδέπω γὰρ ἡ Νι-
νεὺ τὴν τιμωρίαν ἐδέδεκτο.

14. « Καὶ ἐκτενεῖ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ βορ-
βᾶν², καὶ ἀπολεῖ³ τὸν Ἀσσύριον, καὶ θήσει τὴν
Νινεὺ εἰς ἀφανισμὸν ἀνυδρον, ὡς ἔρημον. Νεμήσει-
ται⁴ ἐν μέσῳ αὐτῆς ποιμνία, καὶ πάντα τὰ θηρία
τῆς γῆς, καὶ χαμαιλέοντες καὶ ἐχίνοι ἐν τοῖς φατώ-
μασιν αὐτῆς κοιτασθήσονται. » καὶ θηρία φωνήσει
ἐν τοῖς διουρύγμασιν αὐτῆς, καὶ κόρακες ἐν τοῖς κυ-
λῶσιν αὐτῆς, διότι κέδρος τὸ ἀνάστημα αὐτῆς. »
Ἐρημίας ἅπαντα τὰ προειρημένα σημεῖα, ποιμνίων
νομαί, καὶ θηρίων διαφόρων οἰκήσεις, καὶ χοράκων
νεοττιαλ. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα, φησί, πείσεται διὰ τὴν
τῆς ψυχῆς ἀλαζονείαν. Κέδρω γὰρ ἐφικε τὸ ὑψηλὸν
αὐτῆς φρόνημα. Εἶτα τοῦτο σαφέστερον διηγούμενος
ὁ Προφήτης ἐπάγει :

15. « Αὕτη ἡ πόλις ἡ φαυλίστρια. » Ἄντι τοῦ, ἡ
πᾶσαν πόλιν καὶ βασιλείαν εὐτελεῖ καὶ μικρὰν ἔγου-
μένη. « Ἡ κατοικοῦσα ἐπ' ἐλπίδι. » Ἡ μὴδὲν σκυ-
θρωπὸν ὑπομείναι ποτε δοκίμασα. « Ἡ λέγουσα ἐν
τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. Ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἔστι μετ' ἐμέ
ἔτι. » Εἶτα κατ' εἰρωνείαν ἐπιτωθάζων, « Πῶς ἐγένε-
το⁵, φησὶν⁶, εἰς ἀφανισμὸν νομῆ θηρίων ; » Καὶ
τὰ ἐξ ἔθους συμβαίνοντα « Πᾶς ὁ παραπορευόμε-
νος⁷ δὲ αὐτῆς συριεῖ, καὶ κινήσει τὰς χεῖρας αὐ-
τοῦ. » Εἰώθασι γὰρ οἱ πλείστοι τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ
τοῖς παρ' ἐλπίδα γινομένοις ἀνιστοῦν καὶ συρίττειν,
καὶ τὰς χεῖρας κινεῖν. Οὕτω περὶ τῆς Νινεὺ προ-
αγορεύσας⁸, πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ τρέπει τὸν
λόγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

1. « Ὁ ἐπιφανὴς καὶ λελυτρωμένη⁹ πόλις, ἡ περι-
στερά. » Ἐρημὸν ἀληθῶς ἀξία καὶ ὄδου μὴν ἡ¹⁰ πό-
λις, ἐπίσημος μὲν ἐν εὐπραγίᾳ γενομένη καὶ πολυ-
θρόλλητος · σωτηρίας δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων
πολλάκις τυχοῦσα, καὶ πνευματικῶν ἀπολαύσασα
χαρισμάτων. Ἡ τοῦτο γὰρ διὰ τῆς περιστερᾶς αἰ-
νιφασθαι τὸν προφήτην ὑπολαμβάνω, ἢ τὴν εὐπρέ-
πειαν καὶ τὸ κάλλος τῆς πόλεως · εὐπρεπὲς γὰρ καὶ
τόδε τὸ ζῶον. Εἰκόσ δὲ καὶ τοῦτο παραδηλῶσαι, ὅτι
Καθάπερ ἡ περιστερὰ ταῖς ἀφωρισμέναις οἰκίαις ἐμ-
φολοχωρεῖ, οὕτως ἤνιχα ἡσθεβεῖτε, οἱ ἐν τῇ Ἱερου-

VARIÆ LECTIONES.

¹ ἐστέ. Erasmus est in C qui in marg. habet ἐσσεθε. ² A ἐκτενω τ. χ. μου. ³ A βορβᾶ. ⁴ A ἀπολῶ, et deinde θήσω. ⁵ A Καὶ νεμήσονται. ⁶ κοιτ. — διορ. αὐτ. Des. in edit. pr. ⁷ ἡ. Des. in C. ⁸ A ἐγι-
νήθη. ⁹ φησὶν. Des. in C. ¹⁰ A παραπορευόμενος. ¹¹ προαγ. Ita C pro προεαγ., ut habet edit. Sirin. ¹² A ἡ ἐπιφ. καὶ ἀπολελυτρω. ¹³ ἡ. C εἶ.

σαλήμ, τῷ αφιερωμένῳ μοι προσεδρεύετε νεψ. Εἶτα Α
δηγείται τὰ πλημμελήματα, καὶ 19 πρώτην τὴν
παρακοήν.

β'. « Οὐκ εἰσήκουσε γὰρ φωνῆς. » Εἶτα τὸ ἀπαί-
δευτον « Οὐδὲ 10 ἰδέξατο παιδείαν. » Πρὸς τοὺτους
τὸ ἀπιστον « Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἐπεποιθήσε 11, καὶ
πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς οὐκ ἤγγισεν. » Ἐπειτα τῶν
ἀρχόντων τὸ θηριώδες καὶ ἀδικον·

γ'. « Οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐν αὐτῇ, ὡς λέοντες
ὠρυόμενοι. » Καὶ τῶν κριτῶν τὸ παράνομόν τε καὶ
βίαιον « Οἱ κριταὶ αὐτῆς, ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας·
οὐκ ὑπαλίπνοντο εἰς τὸ πρῶν. » Τῶν μάντεων τὸ ψευ-
δέες τε καὶ ἀθεον·

δ'. « Οἱ προφῆται αὐτῆς πνευματοφόροι, ἄνδρες
καταφρονῆται. » Προφήτας γὰρ τοὺς ψευδοπροφή-
τας καλεῖ. Εἶτα καὶ τῶν ἱερέων τὸ δυσσεβές καὶ Β
ἀνόσιον « Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβηλοῦσι τὰ ἅγια, καὶ
ἀσθεύουσιν εἰς τὸν 19 νόμον. » Ἄλλὰ καὶ τούτων ἀπάν-
των, φησὶ ἐν αὐτῇ τολμημένων,

ε'. « Ὁ Κύριος 19 δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ οὐ
μὴ ποιῆσῃ ἀδικον· πρῶτ, πρῶτ δώσει κρίμα αὐτοῦ
εἰς φῶς, καὶ οὐκ ἀπεκρύβῃ, καὶ οὐκ ἔγνω ἀδικίαν
ἐν ἀπειθήσει, καὶ οὐκ εἰς νίκος 20 ἀδικίαν. » Ταχι-
στην, φησὶν, ἐποιοῖαι τὴν τιμωρίαν τοῖς τοσαῦτα τε-
τολμηκόσι κακά· διὰ γὰρ τοῦ πρῶτ, πρῶτ, τὸ τάχος
παρεθῆλωσε· τὸ δὲ εἰς φῶς, ἀπὸ τοῦ, προφανῶς, καὶ
ὄφ λάθρα. Ταῦτα δὲ ποιῆσει, φησὶ, καταλύων τῆς
ἀδικίας τὸ θρόνος, καὶ οὐκ ἔων αὐτὴν μέχρι τέλους
κρατεῖν.

ς'. Ἐν διαφορᾷ 21 κατέσπασα ὑπερηφάνους·
ἔσφθησαν 22 γωνίαι αὐτῶν· ἐξερημώσω 23 τὰς ὁδοὺς
αὐτῶν τὸ παράπαν τοῦ μὴ διδοῦσιν 24 ἐξίλιπον αἰ-
πόλεις αὐτῶν πρὸς τὸ μὴ 25 ὑπάρχειν, μηδὲ κατοί-
κεῖν. » Ὅσοι τὰς οἰκοδομίας αἱ γωνίαι συνδοῦσιν,
εὖτω τὰς θυνασείας ὑπερβίουσιν εὐπραξίαι. Δια-
φορᾷ τοίνυν τοὺς ὑπερηφάνια συζῶντας παραδειούς,
εἰς ἕδαφος αὐτῶν κατασπᾶσω τὸ ὕψος, ὥστε μηδὲ
τὴν μνήμην αὐτῶν εἰς τοὺς ἐσθμένους παρακαμφθῆ-
ναι, καὶ τὰς πόλεις δὲ αὐτῶν ἐρημίᾳ παντελεῖ παρα-
δώσω. Ὅπως ἀπειθήσας ὁ φιλόδηρος, πάλιν παρ-
αινεῖ, καὶ συμβουλεύει δεῖσαι τὰ εἰρημένα, καὶ τὴν
προσέκουσαν δεῖξασθαι διδασκαλίαν· φυγεῖν τῶν
ἠπειλημένων τὸν ἄλεθρον, ὃν ἡ παρανομία γεγέννηκε·
μὴ μελλῆσαι, μηδὲ ἀναβαλέσθαι, ἀλλὰ ταχέως προ-
σνεγκεῖν τὴν μεάνοιαν. « Ἐτοιμάσου γὰρ, φησὶν, D
θρόνον σου. » Τούτεστι, Κατὰ τάχος τὰ τῆς μεταμε-
λείας ἐπιβίβει. « Διέσφαρται πᾶσα ἡ ἐπιφυλλίς αὐ-
τῶν. » Μὴ δαίτης, φησὶ, τοὺς Ἀσσυρίους, ὧν τὸ
πλῆθος πρὸ τῶν ὄντων πυλῶν κατηκόντισα· καὶ γὰρ
τὴν ἐπιφυλλίδα αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐκείνην διαφυγόν-
τας τὴν τιμωρίαν, παραδώσω Βαβυλωνίοις.

η'. « Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει Κύριος, ἐν
ἡμέρᾳ 26 ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον, διότι τὸ
κρίμά μου εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν, τοῦ εἰσδέξασθαι

A mihi consecrato assidui oratis. Postea explicat
delicta, ac primo quidem inobedientiam.

VERS. 2. Non audivit enim vocem. » Deinde
rudem 1574 inscitiam. « Neque suscepti discipli-
nam. » Post hæc diffidentiam : « In Domino non
est confisa, et ad Deum suum non appropinquavit. »
deinde principum ferocitatem et injustitiam :

VERS. 3. « Principes ejus in ea veluti rugientes
leones. » Tum judicum iniquitatem et violentiam :
« Judices ejus, sicut lupi Arabiæ, non dimitteban-
tur mane. » Itemque divinatorum mendacia et
impietatem :

VERS. 4. « Prophetæ ejus portantes spiritum, viri
contemptores. Prophetas enim falsos prophetas ap-
pellat. Postremo sacerdotum impietatem et ne-
quitiam : « Sacerdotes ejus polluunt sancta, et impie
agunt in legem. » Atque, inquit, cum hæc omnia
in ea perpetrentur :

VERS. 5. « Dominus justus in medio ejus, et non
faciet iniquitatem. Mane, mane judicium suum
dabit in luce, et non est absconditus, et non
agnoscit iniquitatem in exactione, nec injustitiam,
in sempiternum. » Quamprimum, inquit, auget
pœnas de his, qui tanta admiserunt mala : nam
per mane, mane, celeritatem demonstravit. Quod
vero ait, in luce, hoc est, proclaram, et non occulte.
Hæc vero, inquit, faciet, ut iniquitatis audaciam
perdat, et non in sempiternum eam regere sinat.

VERS. 6. « In corruptione detraxi superbos ;
apparuerunt anguli eorum : desertas faciam vias
eorum, ut penitus non transeant ; defecerunt civi-
tates eorum, eo quod nullus subsisteret, neque
habitaret. » Sicut substructiones ædificiorum anguli
colligant, ita res secundæ principatus stabiliunt.
Superbientes ergo in perniciem tradens, eorum
1575 altitudinem in terram dejiciam, ita ut nulla
eorum memoria transmittatur ad posteriores : et
eorum urbes solitudini vastitatis dabo. [7] His
nimis intentatis, misericordes rursus admonet et
consulit, ut ab antedictis timeant, et convenientem
disciplinam accipiant, et quam minatus est perni-
ciem fugiant, quam iniquitas genuit ; neque cun-
ctentur, neque differant, sed cœlestem poenitentiam
offerant. « Præparare enim, dicit, surge sub
diluulo. » Hoc est, quamprimum quæ poenitentia
convenientem perage. « Disperierunt omnes race-
muli eorum. » Ne timeas, inquit, Assyrios, quorum
multitudinem ante portas tuas interemi, quoniam
racemulos eorum, hoc est, eos qui causam cladem
effugerunt, tradam Babylois.

VERS. 8. « Propterea exspecta me, dicit Dominus,
die resurrectionis meæ in testimonium, quia judi-
cium meum in congregationes gentium, ut susci-

VARIAE LECTIONES.

19 κατ. Des. in C. 20 A οὐκ. 21 A ἐπεποθήσε. 22 εἰς τόν. Des. in A. 23 Κύρ. A πρῶτ. δέ. 24 A νεψ-
κος. 25 Ἐν διαφθ. Des. in A. 26 ὄφθ. A ἠφηνύθησαν, que est rec. lectio. 27 A ἐξηρημώσωσιν.
28 C ἰδοῦσιν. 29 A διὰ τὸ μηδέν. 30 A εἰς ἡμέραν.

piam reges, ut effundam super eos furorem iræ meæ, quia igne zeli mei consumetur omnis terra. » Ne existimes, inquit, me non curare res humanas : quin exspecta, et videbis me exurgere, et juste judicare, et iniqua regna delere, et zelo meo, tanquam igne quodam, omnem orbem terræ expiare. Alique hoc apertius interpretans addidit :

Vers. 9. « Quia tunc convertam super populos linguam in generationes ejus, ut invocent omnes nomen Domini, ut serviant ei sub jugo uno. » Hoc clarius Aquila, Theodotio **1576** et Symmachus verterunt. Aquila enim et Theodotio ponunt : « Tunc vertam ad omnes populos labium electum ; » Symmachus vero : « Tunc convertam in populos labium mundum ; » *mundum* vero *labium* est, quod nominat Deum, non deos. Talia quædam etiam per Isaiam dixit Deus : « Lingua balbutientium cito discent loqui pacem d. » Itemque : « Expedita erit lingua balborum e. » Illas itaque linguas ad multitudinem deorum eruditas convertet, * et electas mundasque faciet : ita ut « omnes invocent nomen Domini, et serviant ei omnes gentes sub jugo uno. » Quin etiam et,

Vers. 10. « De filiis fluminum Æthiopiæ supplicantes mihi : filii dispersorum affertant victimas mihi. » Qui enim ukimis in terris habitant, accepta præconum a me dispersorum disciplina, laudis sacrificium mihi offerent. Sic enim etiam Symmachus interpretatus est : « A filiis fluviorum Æthiopiæ supplicantes mihi filii dispersorum a me deferent munus mihi. » Filii procreati a præconibus pietatis, quos in omnes gentes dispersi, spiritualia mihi offerent dona.

Vers. 11. « Die illo non confunderis omnibus studiis tuis, quibus impie egisti contra me, quia tunc auferam a te distractiones contumeliæ tuæ, et non amplius gloriaberis super montem sanctum meum. » Cum hæc fient et gentes salute profuerunt, vos **1577** etiam, qui incolitis Hierosolymam, salutem quæ per fidem est suscipientes, a priori impietate discedetis, neque amplius mea præcepta contemnetis, neque ob vetus templum gloriabimini. D Et quia non omnes evangelicam doctrinam recepturi erant, hoc quoque disertis verbis prædicit :

Vers. 12, 13. « Et relinquam in te populum mansuetum et humilem ; et reverebuntur nomen Domini, qui fuerint reliqui de Israele ; et non facient iniquitatem, et non loquentur vana, et non

d Isa. xxxii, 4. e Isa. xxiv, 6.

A βασιλεῖς, τοῦ ἐχέει ἐπ' αὐτοὺς τὴν ²⁷ ὄργην θυμοῦ μου, διότι ἐν πυρὶ ζήλου μου καταναλωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ. » Μὴ νομίσης με, φησὶν, ἀμελεῖν τῶν ἀνθρώπων πειρῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀνάμεινον, καὶ ἕξει με διανιστάμενον, καὶ κρίνοντα δικαίως, καὶ τὰς ἀδίκους καταλύοντα βασιλείας, καὶ οὐδὲν τι πύρι τῷ ζήλω μου πᾶσαν ἐκκαθαίροντα τὴν οἰκουμένην. Καὶ τοῦτο σαφέστερον ἔρμητεύων, ἐπήγαγεν :

θ'. « Ὅτι ²⁸ τότε μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλώσσαν εἰς γενεὰς αὐτῶν ²⁹, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας ³⁰ τὸ ὄνομα Κυρίου, τοῦ ³¹ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. » Τοῦτο σαφέστερον Ἀκύλας, καὶ Θεοδοτίων, καὶ Σύμμαχος ἠρμητεύασιν. Ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων φασί : « Τότε στρέψω πρὸς πάντας τοὺς λαοὺς χεῖλος ἐξειλεγμένον. » ὁ δὲ Σύμμαχος : « Τότε μεταστρέψω ἐν τοῖς λαοῖς χεῖλος καθαρὸν. » καθαρὸν δὲ χεῖλος, τὸ μὴ θεοῦς, ἀλλὰ Θεὸν ὀνομάζον. Τοιαῦτα καὶ διὰ Ἡσαίου εἰρηκεν ὁ Θεός : « Αἱ γλώσσαι αἱ φελλιζούσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην. » Καὶ πάλιν : « Τρανὴ ἔσται γλώσσα μογιάλων. » Τὰς γλώσσας τοίνυν ἐκείνας, τὰς τὴν πολυθεῖαν πεπαιδευμένας, μεταστρέψει, καὶ ἐκλεκτὰς ποιήσει, καὶ καθαρὰς ὥστε : « Πάντας ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ δουλεύειν αὐτῷ ἅπαντα τὰ ἔθνη ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. » Καὶ μέντοι καὶ τοὺς :

ι'. « Ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας προσδέξομαι ³², τοὺς ³³ ἰκετεύοντάς με ὡς ἰσὶ τῶν διεσπαρμένων ὄσουςι θυσίας μοι. » Οἱ γὰρ τὰς ἐσχατίας οἰκοῦντες, τῶν διασπαρέντων ὑπ' ἐμοῦ κηρύκων τὴν διδασκαλίαν δεξάμενοι, τὴν τῆς αἰνέσεώς μοι θυσίαν προσοίσουσιν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύμμαχος ἠρμητεύσει : « Πέραθεν ποταμῶν Αἰθιοπίας ἰκετεύοντά με τέκνα τῶν διεσκορπισμένων ὑπ' ἐμοῦ ἐνέγκωσι δῶρον ἐμοί. » Οἱ τέκνα γενόμενοι τῶν ὑπ' ἐμοῦ σχεδασθέντων εἰς πάντα τὰ ἔθνη τῆς εὐσεβείας κηρύκων, τὰ πνευματικά μοι δῶρα προσκομοῦσιν.

ια'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ μὴ καταισχυθῆς ἐκ πάντων τῶν ἐπιτηδεύματων σου ³⁴, ὧν ἠσέθησας ³⁵ εἰς ἐμὲ, ὅτι τότε περιλεύσῃ ἀπὸ σοῦ τὰ φαυλίσματα τῆς ὕβρεώς σου, καὶ οὐκέτι οὐ ³⁶ μὴ προσθῆς ³⁷ τοῦ μεγαλαυχῆσαι ἐπὶ τὸ ἔθνος τὸ ἄγινόν μου. » Τούτων γιγνομένων, καὶ τῶν ἐθνῶν τῆς σωτηρίας ἀπολαύοντων, καὶ ὑμεῖς οἱ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκοῦντες, τὴν διὰ πίστεως δεχόμενοι σωτηρίαν, τῆς μὲν προέρας ἀπαλλαγῆσθε δυσσεβείας, οὐκέτι δὲ καταρροηήσετε τῶν ἐμῶν ἐνεσλῶν, οὐδὲ ἐπὶ τῷ παλαιῷ νεφὲ μέγα φρονήσετε. Καὶ ἐπειδὴ οὐ πάντες ἐμελλόν τῇ εὐαγγελικῇ προσέξεν διδασκαλίᾳ, καὶ τοῦτο διαφύβηθην προλέγει :

ιβ'. « Καὶ ὑπολήφωμαι ἐν σοὶ λαὸν πρῶτον ³⁸, καὶ ταπεινὸν, καὶ εὐλαβηθήσονται ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Κυρίου οἱ κατάλοιποι τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐ ποιήσουσιν ἀδικίαν, καὶ οὐ λαλήσουσι μάταια, καὶ οὐ μὴ

VARIAE LECTIONES.

²⁷ τὴν. A πᾶσαν. ²⁸ Ὅτι. Des. infra, Gr. Aff. Curat. serm. 10. ²⁹ A γενεὰν αὐτῆς. Ita quoque apud Montf. leg. infra autem, Gr. Aff. Curat. l. c. est, γεν. αὐτοῖς. ³⁰ πάντας. Des. infra l. c. ³¹ τοῦ — ἕνα. Aliter leg. post pauca. ³² προσδ. — διεσπ. Des. infra Gr. Aff. Curat. l. c. ³³ τοὺς — διεσπ. A ἐν διεσπαρμένοις, onisso μου, quod juxta rec. lect. additur. ³⁴ ἰσὶ. Des. in C. ³⁵ σου. Des. in A. ³⁶ A ἠσέθησαν. ³⁷ οὐ. Des. in A. ³⁸ A πρόσχη. ³⁹ A πρῶτον.

εὐρεθῆ ἐν τῷ ⁴⁰ στόματι αὐτῶν γλῶσσα δολία· διότι Α αὐτοὶ νεμήθονται. καὶ κοιτασθήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ⁴¹ ὁ ἐκφοβῶν αὐτοὺς. » Καὶ ταῦτα τὸν ἀποσταλικὸν ἡμῖν σαφῶς χορῶν ὑποδείκνυσιν, ὃν ὁ Δεσπότης μακαρίζων ἔλεγε· « Μακάριοι οἱ πραεῖς, οἱ αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Καὶ πάλιν· « Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαντι ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Τοῦτον ὁ μακάριος Σοφονίας τὸν λαὸν πρῶτον καὶ ταπεινὸν ἀποκαλεῖ· ὁ γὰρ Ἰσραηλιτικὸς οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ λαὸς ⁴² μωρὸς, καὶ οὐχὶ σοφός. Καὶ κατ' ἄλλον προφήτην· « Νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλος αὐτοῦ, καὶ τὸ μέτωπον αὐτοῦ χαλκοῦν. » Τοῦτους ἀδικίας ἐλευθέρους ἀποκαλεῖ, *δόλου γλῶσσαν ἀπηλλαγμένην ἔχοντας*. Τοιοῦτον τοίνυν δεξαμένην λαὸν, ἀντὶ τοῦ μοχθηροῦ, καὶ θρασέως, καὶ δυσσεβοῦς,

ἰθ'. « Χαίρε, θυγάτηρ Σιών, σφόδρα ⁴³ κήρυτσε, θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ· εὐφραίνου ⁴⁴ καὶ εὐτέρπου ἐξ ὅλης· καρδίας σου, θυγάτηρ Ἱερουσαλήμ. » Τὸν τε γὰρ εἰδῶλον ὁ Θεὸς σε καθάραν ἀπέφηνε, καὶ τῆς τῶν δηλητηρίων δαιμόνων ἡλευθέρωσε δουλείας.

ις'-ιη'. « Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔρει Κύριος τῆ Ἱερουσαλήμ· θάρσει, Σιών, μὴ παρελθῶσαν αἱ χεῖρές σου· Κύριος ὁ Θεός σου ⁴⁵ ἐν σοί, δυνατὸς σώσει σε· ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφροσύνην, καὶ καινεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει ⁴⁶ αὐτοῦ, καὶ εὐφρανθήσεται ἐν σοί, ἐν τέρψει, ὡς ἐν ἡμέρᾳ ἐορτῆς, καὶ συνάξω τοὺς συντετριμμένους σου ⁴⁷. » Οἶδα μὲν, ὡς ταῦτά τινες εἰς τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ τὴν ἀνανέωσιν ἐξελεῖλαι, καὶ οὐκ ἀντιλέγω τοῖς εἰρημένοις· ἀρμόττει γὰρ καὶ τοῖς τρηκῶδε γεγενημένοις ἡ προφητεία· ἀκριβῆ δὲ τὴν ἔκδοσιν ἔστιν εὐρεῖν μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν· τότε γὰρ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἴασατο· τότε ἀνεκαίνισε τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, οὕτως ἡμᾶς ἀγαπήσας, ὡς καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ δοῦναι ὑπὲρ ἡμῶν. « Μείζονα γὰρ, φησί, ταύτης ἀγάπης οὐδεὶς δύναται δεῖξαι. ⁴⁸ Ἰνα τις θῆ ⁴⁹ τὴν ψυχὴν ὑποὶ τῷ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· « Οὕτως ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. » Ἐἴτα ἀπειλεῖ καὶ τοῖς τότε τὴν Ἱερουσαλήμ ὀνειδίσασιν, καὶ τοῖς ⁵⁰ μετὰ ταῦτα κατὰ τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας ταυτὴ τοῦτο τολμῶσι· διπλῆ γὰρ ἡ προφητεία.

« Οὐαί! τίς ἔλαβεν ἐπ' αὐτὴν ὀνειδισμὸν; (ἰθ', κ'.) Ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ ἐν σοὶ ἔνδοξον ἔμῳ ⁵¹, λέγει Κύριος, ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καὶ σώσω τὴν ἐκπεπισμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι, καὶ θήσομαι αὐτοὺς εἰς καύχημα, καὶ ὀνομαστοὺς ἐν πάση τῇ γῆ· καὶ οὐ καταιχνυθήσονται. Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν

invenietur in ore eorum lingua dolosa : quoniam ipsi pascentur, et accubabunt, et non erit qui extereat eos. » Haec quoque vobis aperte chorum apostolicum declarant, quem Dominus beatus praedicans dixit : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. » Itemque : « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. » Illic beatus Sophonias *populum mansuetum et humilem* appellat : Israeliticus enim non ejusmodi erat, sed populus stultus et insipiens. Et apud alium prophetam : « Nervus ferreus cervix ejus, et frons ejus aerea. » Hos ab iniquitate liberos vocat *linguam a dolo liberatam habentes*. Itaque cum pro malo, et temerario, et impio, istiusmodi populum acceperis,

VERS. 14. « Gaude, filia Sionis, valde ; praedica, filia Hierosolymae ; exulta et delectare de toto corde tuo, filia Hierosolymae. » [15] Nam et te ab idolis Deus expiavit, et a servitute infestorum demonum liberavit.

VERS. 16-18. « Tempore illo dicit Dominus 1578 Hierosolymae : Confide, Sion ; ne dissolvantur manus tuae. Dominus Deus tuus in te, fortis salvabit te : adducet super te laetitiam, et innovabit te in charitate sua, et letabitur in te, in delectatione ; quasi die solemni, et congregabo confractos tuos. » Non ignoro, quosdam haec de reditu ex Babylone et renovatione Hierosolymae accepisse, quibus non repugno, quod ab iis quae tum gesta sunt, propheta non dissentiat. Sed accommodatior exitus reperiri potest post Salvatoris nostri incarnationem. Siquidem tunc per lavacrum regenerationis contritos corde sanos fecit, tunc humanam naturam instauravit, eo usque nos diligens, ut animam suam dederit pro nobis. « Majorem enim, inquit, dilectionem nemo ostendere potest, quam si quis animam suam deponat pro amicis suis. » Itemque : « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret ; et omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. » Postea minatur tum iis qui conviciis Hierosolymam tunc incesserunt, tum iis qui postea contra praecones veritatis id ipsum ausi sunt. Duplex enim est propheta.

« Vae ! quis accepit super eam opprobrium ? (VERS. 19, 20.) Ecce facio in te propter me, dicit Dominus, tempore illo : et salvabo expressam, et repulsam suscipiam, et faciam eos gloriosos, et celebres in omni terra, et non confundentur. Tempore illo, quando bene vobis fecero, et

† Matth. v, 5   † Matth. xi, 29.   † Isa. XLVIII, 4.   † Jean. xv, 13.   † Joan. iii, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁰ τῷ. Des. in A.   ⁴¹ ἔστιν.   ⁴² λαός. A praem. καί.   ⁴³ σφ. Des. in A.   ⁴⁴ εὐφρ. — Ἱερ. Des. in A.   ⁴⁵ σου. Des. in A.   ⁴⁶ ἡ ἀγάπη.   ⁴⁷ σου. Des. in A.   ⁴⁸ δύν. δ. Loco cit. est ἔχει.   ⁴⁹ θῆ. Ibid. post ψυχ. αὐτ. ponitur.   ⁵⁰ ἐμ. A σου, omissis illis, λέγει Κύριος.

tempore eo cum **1579** suscepero vos, quia faciam vos celebres et gloriosos in cunctis populis terræ, quando convertero captivitatem vestram coram vobis, dicit Dominus. « Hominum salus ex sola Dei misericordia pendet. Neque enim hanc adipiscimur ut mercedem justitiæ, sed Dei bonitatis donum est. Quamobrem Dominus ait, *propter me* et salvabo, et suscipiam, et alienam factam mihi vindicabo, et illustrem eam præstabo, et gloriosam apud omnes reddam, et a priori infamia liberabo, et pro captivis et servis, liberos et domesticos meos efficiam. Næc autem, ut dixi, et reversis ex Babylone tunc præstitit, et postea omnibus hominibus largitus est. Nam qui olim diabolo serviebamus, ab acerba illa captivitate liberati, et erroris mulierum deorum obliti, nos Deo asservimus, nominati et illustres, juxta prophetiam, apud Græcos et barbaros facti : et qui olim longe remoti eramus, propinqui facti sumus, secundum divinum Apostolum^k. Apostolicis itaque monitis adherere nos convenit, aperte clamantibus: « In libertate, qua nos Christus liberavit, stete : et nolite iterum jugo servitutis contineri^l. » Sic enim et a dominatione sævi tyranni liberabimur, et Dominum nostrum colentes, regnum caelorum assequemur, gratia Domini nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

βασιλείας, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι· νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων^m. Ἄμην.

^k Ephes. ii, 14. ^l Galat. v, 1.

VARIE LECTIONES.

ⁿ τ. αἰχμ. ὁμ. In A ponitur post λέγ. Κύρ. ^o Δεσπ. C præm. ὁ. ^p ol. Des. in C. ^q τ. αἰών. Des. in C.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΓΓΑΙΟΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO AGGÆI PROPHETÆ.

1580 ARGUMENTUM.

Cyrus, qui primus fuit rex Persarum, statim ut regnum adiit, Judæis captivis libertatem publice

C

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Κύρος μὲν, ὁ πρῶτος Περσῶν βασιλεύσας, εὐθὺς τὴν βασιλείαν παραλαβὼν, ἐλευθερίαν τοῖς τῶν Ἰου-

δαίων δορυαλώτοις ἐκήρυξε, καὶ τοῖς βουλομένοις Ἀ ἐπέτρεψε τὴν ἐνεγκοῦσαν καταλαβεῖν, καὶ τὸν θεῖον ἀνεγείραι νεών. Καὶ δὴ καταπεισθέντες ⁵⁵ ὅσοι τοῖς προφητικοῖς ἐνετράφησαν λόγοις, καὶ τὴν προτεθεσπισμένην ἀνάκλησιν ἤδεισαν, ἐπανήλθον προθύμῳ, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκῆσαντες, ἐπειράθησαν οἰκοδομησαί τὸν θεῖον νεών· εἰρχθέντες δὲ ὑπὸ τε τῶν ἀστυγαιτόνων ἀλλοφύλων, καὶ ὑπὸ Καμβύσου τοῦ Κύρου υἱός, ὃς τοῖς ἐκείνων ὑπαχθεὶς λόγοις, τὰναντία τῷ γεγεννηκότι προσέταξεν, ἥσυχίαν ἀγαγεῖν ἵναγκάσθησαν. Χρόνου δὲ συχνοῦ διεληθόντος, βασιλεύει μὲν ὁ Ὑστάσπου Δαρείος· δεῖμασθαι δὲ τὸν θεῖον καλεῖται νεών, ὡσπερ ὁ Κύρος. Οἱ δὲ ἤρξαντο μὲν τῆς οἰκοδομίας ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς ἐκείνου ⁵⁶ βασιλείας, τῷ ἔκτῳ δὲ τούτου ⁵⁷ συνεπλήρωσαν. Τούτου χάριν καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς τὸν Κύριον ⁵⁸ εἶπον· « Ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὀικοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγερσθαι αὐτόν; » Ἀρξάμενοι γὰρ οἰκοδομεῖν ἐπὶ Κύρου διεκωλύθησαν· εἶτα Κύρου καὶ Καμβύσου, καὶ τῶν μετὰ τούτους βασιλευσάντων Μάγων τελευτησάντων, ἐν τῷ ἔκτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Δαρείου τὸ προσήκον ἡ οἰκοδομία τέλος ἔδειξαιτο. Ἐπὶ τούτου τῆς προφητικῆς ἡξιώθη χάριτος ὁ θεσπέσιος Ἀγγαῖος· καὶ τῆ τούτου γλύττη χρώμενος· ὁ τῶν ὄλων θεός, αἰτιᾶται μὲν Ἰουδαίου, ὡς ἔκνη περὶ τὴν οἰκοδομίαν χρωμένους, παρακελεύεται δὲ τῷ Ζοροβάβελ δημαγωγῶ κατ' ἐκείνους τυγχάνοντι τὸν καιρὸν, καὶ Ἰησοῦ τῷ ἀρχιερεῖ, ἀφασθαι τῆς οἰκοδομίας· εὐθέως· καὶ ὑπισχνεῖται πλῆθος ὅτι πλείωτων ἐθνῶν μετὰ πολλῆς ἀθροῦσιν εὐπορίας χρημάτων, καὶ πάντας παραδώσειν θανάτῳ, καὶ τὸν ἐκείνων πλοῦτον εἰς τὰ τῆς οἰκοδομίας αὐτῆς δαπανήματα χορηγήσειν ⁵⁹. Αὐτῆ μὲν οὖν ἡ τῆσδε τῆς προφητείας ὑπόθεσις· ἀκριβέστερον δὲ ταύτης τὸν νοῦν ἐκ τῆς κατὰ μέρος ἑρμηνείας εἰσόμεθα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ ⁵⁵ βασιλέως, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἔκτῳ, μὲν τὸ μηνός, ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαῖου τοῦ προφήτου, λέγων· » Πρὸ μὲν τῆς αἰχμαλωσίας, τῶν τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλέων ἐπίγραφον οἱ προφήται τοὺς χρόνους· μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον, ὡς ἀβασιλεύτων Ἰουδαίων μεμνηκότων, τοῦ Παρσῶν βασιλέως ὁ μακάριος Ἀγγαῖος τὸν χρόνον προτίθησι ⁶⁰. Μέννηται δὲ οὐχ ἔτους μόνον, ἀλλὰ καὶ μηνός, καὶ ἡμέρας· ⁶¹ δεῖξει βουλόμενος οὐ μόνον τῆς οἰκοδομίας τὸ σύντομον, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τοῖς οἰκοδομοῦσι παρατεθεισῆς εὐλογίας τὴν ἀφθονον

⁵⁵ Joan. II 20.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. « Anno secundo Darii regis, mense sexto, primo die mensis, factum est verbum Domini per manum Aggæi prophetæ, dicens. » Ante captivitatem, tempora regum Judæ et Israelis ¹⁵⁸² ascribebant prophetæ; post captivitatem autem, quod Judæi sine regibus remansissent, Persarum regis tempus beatus Aggæus præmittit. At vero non anni modo, sed mensis quoque et diei ineminit, volens non solum celeritatem demonstrare ædificationis, sed etiam benedictionis ab universorum Deo ædificantibus concessæ plenam liberalitatem. Nam postmodum jubet eos comparationem instituire inter

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ C Καὶ δὴ καταπεισθέντες. ⁵⁶ ἐκ. C τούτου. ⁵⁷ τούτ. Des. in C. ⁵⁸ χορ. In F sequitur: Ἀγγαῖος ἐορτάζων ἑρμηνεύεται. Οὗτος ἐτέθη εἰς Βαβυλώνα, ἦν δὲ ἐκ φυλῆς Λευὶ, καὶ ἔτι νεὸς ὡν ἦλθεν ἀπὸ Βαβυλώνας εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ φανερώς περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ λαοῦ προσφῆτευσεν, καὶ εἶδεν ἐκ μέρους τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ, καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἱερουσαλήμ ἐτάφη πλησίον τάφου τῶν ἱερῶν ἐνδόξως ὡς αὐτοῖ, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἦν ἐκ γένους ἱερατικοῦ. Eadem habet A in fine cap. 2. Flor. præterea addit: Θεῶνος τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, εἷξ μὲν εἰς τὸν Θεὸν ἐξήμαρτον, οἷα δὲ παρ' αὐτοῦ ἐπαυδοῦθησαν, καὶ ὅπως διὰ τὴν πλάνην τῶν εἰδώλων ἀπολέται αὐτῶν ὁ ναὸς καὶ ἡ χώρα, καὶ ἅπερ ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ νόμιμα. ⁵⁹ τοῦ. Des. in A. ⁶⁰ C προστίθησι.

ca quæ præcesserant ante ædificationem, et ea quæ postea secuta erant, sicut experientia cognoscere, in quanta rerum necessariarum penuria fuerint, cum ædificandi templi curam differrent: quantis vero bonis abundarent, cum hoc studium suscepissent. Quod vero ait, *Per maximum Aggæi prophetæ*, ita intelligamus, quasi dixisset, *per Aggæum*.

« Dic ad Zorobabelem filium Salathielis, ducem Judæ, et ad Josuam filium Josedeci, sacerdotem magnum, dicens: (VERS. 2-4.) Hæc dicit Dominus omnipotens: Populus hic dicit: Nondum venit tempus domus Domini ædificandæ. Et factum est verbum Domini per manum Aggæi prophetæ, dicens: Sicine tempus quidem vobis est, ut habitetis in domibus concavis, domus autem ista manet deserta? In more est divinæ Scripturæ, ut principem sacerdotum vocet *magnum sacerdotem*. Josua itaque principe sacerdotum, et duce populi Zorobabele, velut iudicibus quibusdam utens Dominus, per prophetam populum accusat. Videte enim, inquit, quantam curam in suis domibus ponant; non modo enim ædificant, sed etiam eas exornant: divinum vero templum, per quod communi salute fruuntur omnes, ædificare noluunt, non aptum **1583** ad ædificandum tempus perhibentes.

VERS. 5. « Et nunc hæc dicit Dominus omnipotens: Ponite corda vestra ad vias vestras. » Rectam cogitationem suscipite, et justi iudices estote studiorum vestrorum, et pernoscite, quantum inter studium rerum divinarum et negligentiam intersit. [6] Postea dicit eos, etiamsi multam sementem fecerint, exiguos fructus percepisse, ita ut semper et esurlant et siliant, et nequaquam satientur, sed in inopia et miseria versentur, atque ipsis etiam necessariis vestibus indigeant. « Operuistis enim vos, inquit, et non estis calefacti: et qui mercedes congregabat, congregavit eas in sacculum perforatum. » Et divites ipsi, et operarii mercede conducti, et mercedes congregare soliti nullam, dissipatis his quæ collegerant, utilitatem ex multis laboribus acceperunt. [7, 8] Ac rursus deinceps eos jubet prudens inire consilium; et templi curationem omnibus rebus antepondere, et ad sublimes montes profectos ligna ad ædificationem apta cædere: pollicitus se ad hanc rem eos adiuturum, et illustres eos redditurum esse. Imo etiam eos ad memoriam antecedentis inopiæ revocat, ut discerent qualia desideria sint præmia.

VERS. 9. « Respexistis enim ad multa, et facta sunt pauca: et illata sunt in domum, et exsufflavi illa. » Cum sperassetis vos fructus multos capturos

φιλοτιμίαν. Κελεύει γὰρ αὐτοῖς μετ' ὀλίγα παρεξέτασαι, τὰ τε πρὸ τῆς οἰκοδομίας, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ διὰ τῆς πείρας μαθεῖν ἐν ᾧ μὲν ἦσαν σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἀναβαλλόμενοι τοῦ νεῦν τὴν ἐπιμέλειαν· ὅσων δὲ ἀπέλαυσαν ἀγαθῶν ταύτην ἀναδεξάμενοι τὴν σπουδὴν. Τὸ δὲ, Ἐν χειρὶ τοῦ προφήτου ⁶¹, δι' Ἀγγαίου νοήσωμεν.

« Εἶπον πρὸς Ζοροβάβελ, τὸν τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ πρὸς Ἰησοῦν, τὸν τοῦ Ἰωσεδὲκ τὸν κέρα τὸν μέγαν, λέγων· (β'. δ'.) Ταῦτα λέγει Κύριος παντοκράτωρ ⁶². Ὁ λαὸς οὗτος λέγουσιν· Οὐχ ἔχει ὁ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὴν οἶκον Κυρίου. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, λέγων· Εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἐστὶ τοῦ οἰκεῖν ἐν οἴκοις ὑμῶν κοιλοστάθμοις, ὁ δὲ οἶκος· ⁶³ οὗτος ἐξηρήμωται· Ἰερὲα μέγαν τὸν ἀρχιερέα καλεῖν ἔθος τῆ ἐπιγραφῆ. Ἀρχιερεῖ τοῖσιν ἔντι τῷ Ἰησοῦ, καὶ τῷ Ζοροβάβελ δημαγωγοῦντι, οἷόν τισι κριταῖς ὁ Θεὸς κεχρημένως, τὴν τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ Προφήτου ποιεῖται κατηγορίαν. Ὅρατε γὰρ, φησὶν, ὅσης μὲν καὶ ὁποίας ἐπιμελείας τὰς σφετέρας οἰκίας ἀξιοῦσιν· οὐ γὰρ μόνον οἰκοδομοῦσιν, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζουσι ταύτας· τὸν δὲ θεῖον οἶκον, δι' οὗ κοινῆς σωτηρίας ἀπολαύουσι πάντες, οἰκοδομεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ἀνεπιτήδειον εἰς οἰκοδομίαν διαθεβατιούμενοι τὸν καιρὸν.

ε'. « Καὶ νῦν τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Τάξατε τὰς καρδίας ὑμῶν εἰς τὰς ὁδοὺς ὑμῶν. » Ὅρθῳ χρησασθε λογισμῷ, καὶ γένεσθε κριταὶ δίκαιοι τῶν ὑμετέρων ἐπιτηδευμάτων, καὶ μάθετε τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς τε καὶ βραθυμίας τὸ διάφορον ὄσον. Εἶτα λέγει, ὅτι πολὺν καταβαλλόμενοι σπόρον, ὀλιγιστον καρπὸν ἐκομίσαντο, ὡς αἰεὶ καὶ πεινῆν, καὶ διψῆν, καὶ κόρου μηδαμῶς ἀπολαύειν, ἀλλ' ἐν πείνῃ καὶ τάλαιπωρίᾳ διάγειν, ὡς καὶ αὐτῆς τῶν περιβολίων σπανίζειν τῆς χρείας. « Περιεβάλεσθε γὰρ, φησὶν, καὶ οὐκ ἐθερμάνθητε ἐν αὐτοῖς, καὶ ὁ τοῦς μισθοῦς συνάγων, συνήγαγεν εἰς ἀπίδεσμον τετραπηγμένον. » Πρὸς γὰρ αὐτοῖς τοῖς ⁶⁴ κεκτημένοις, καὶ οἱ ἀπαχειροβίωτοι μισθαρνεῖν ἐωθότες, καὶ τὸν μισθὸν συνθρολίσειν, οὐδὲν τῶν πολλῶν ἀπάναντο πόνων, τῶν ἀθροισμένων σκεδαννυμένων. Εἶτα πάλιν αὐτοῖς παρακλεῖσθαι σώφρονι γρησασθαι λογισμῷ, καὶ πάντων προελεσθαι τοῦ θεοῦ ναοῦ τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ τὰς ἀμφιλαφεῖς καταλαθεῖν κορυφὰς, καὶ τὰ ἀρμύδια τῆ οἰκοδομῆς ξόλα τεμεῖν· ὑπισχνούμενος συνεργῆσειν, καὶ περιθλέπτους καταστήσειν. Ἀναμιμήσκει δὲ αὐτοῦς καὶ τῆς προτέρας ἐνδείας, ἵνα μάθωσιν οἷα τῆς βραθυμίας τὰ ἐπίχειρα.

θ'. « Ἐδλέψατε ⁶⁵ γὰρ εἰς πολλὰ, καὶ ἐγένετο ὀλίγα· εἰσηλύθη εἰς τὸν οἶκον, καὶ ἐξεφύσησα αὐτὰ. » Πολλοὺς δρεψάσθαι καρποὺς προσδοκῆσαντες τῆς

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ τ. προφ. C præm. Ἀγγαίου. ⁶² παντ. A addit λέγων. ⁶³ οἶκ. A addit μου. ⁶⁴ τὰς. Des. in A. ⁶⁵ τὸς. Des. in C. ⁶⁶ A et C ἐπεδέψατε.

ἐπιπέδος ἐφεύσθητε, καὶ ὀλίγα δὲ συναθροίσαντες οὐδὲ A
τούτων ἀπελαύσατε· καὶ ἐξ αὐτῶν γὰρ αὐτὰ τῶν
ὀργείων ἐσκέδασα.

« Διὰ τοῦτο λέγει· ⁶⁷ Κύριος παντοκράτωρ· Ἄνθ' ὧν
ὁ οἶκός μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ἕκαστος
εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. (ε', ια'.) Διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐ-
ρανός ἀπὸ δρόσου, καὶ ἡ γῆ στελεῖται ⁶⁸ τὰ ἐκφόρια
αὐτῆς ἐφ' ὑμᾶς· ⁶⁹ Καὶ ἐπάξω βομφαίαν ἐπὶ τὴν
γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σῖτον, καὶ ἐπὶ ⁷⁰ τὸ
ἐλαιον, καὶ ἐπὶ πάντα ⁷¹ ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ
τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ πάντας
τοὺς πόρους τῶν χειρῶν αὐτῶν. » Ὅσπερ γὰρ ὑμεῖς
τῆς ἐμῆς ἀμελεῖτε θεραπείας, καὶ τῶν οἰκιῶν δὲ τῶν
ὑμετέρων πολλὴν ποιήσατε κηδεμονίαν· οὕτως καὶ γὰρ
πεδήσω μὲν τῶν νεφῶν τὰς ὠδίννας, ἄγονον δὲ κε-
λεύσω γενέσθαι τὴν γῆν· τὴν δὲ κολαστικὴν δύναμιν, B
καθόπερ τινὰ βομφαίαν, οὐ μόνον κατὰ τῶν τῆς
γῆς ἐπάξω κερπῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἐργαζομέ-
νων ταύτην ἀνθρώπων· κοινωνήσει δὲ αὐτοῖς τῆς
σιμωρίας καὶ τὰ εἰς τὴν τούτων ὑπουργίαν γεγενη-
μίνα κτήνη. Ταῦτα δὲ ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἀπειλεῖ
ποιήσας, διὰ τὴν περὶ τοῦ θεῖου οἴκου ἀμέλειαν,
οὗς ὡς ἐκείνου θεόμισνος· οὕτε γὰρ οὐρανοῦ δεῖται
τῶν ὄλων ὁ ποιητής, πάντα δὲ διὰ φιλανθρωπίαν
ἐσημιούργησε μόνην· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἐπι-
μελούμενος, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν προμηθεύμε-
νος, τὸν νεῶν οἰκοδομηθῆναι κελεύει, ἵν' ἐν ἐκείνῳ
ἐν νόμον πληροῦντες, τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν καρ-
πύσωνται, καὶ τὴν νομικὴν λατρείαν ἕως τῆς τοῦ
κληρονόμου παρουσίας, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, C
ἐπιτελεῖσθαι βουλόμενος· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Σωτή-
ρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀνα-
φανείσης, ἔλαβε τέλος ἡ Χαλιαῖα, καὶ ὁ παιδαγωγὸς
νόμος τὸν σοφώτατον ἡμῖν ὑποδείξας Διδάσκαλον
ὑπεχώρησεν, ὡς οὐκέτι τῶν ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγη-
θέντων τῆς στοιχειώδους εἰσαγωγῆς αὐτοῦ δεομένων.
Ἄλλ' ἡμεῖς εἰς τὴν ἀκολουθίαν ἐπανέλθωμεν τῆς
προφητείας ταύτης. Ἀκούσαντες τῆς ἀπειλῆς ὅτε
Ζοροβάβελ, καὶ Ἰησοῦς ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ὁ ὑπὸ τού-
των ποικαινώμενος λαὸς, θεοὺς μὲν ἐπλήσθησαν,
εἶξαν δὲ τοῖς ὑπὸ τοῦ προφήτου τελεσπισμένοις·
παραυτίκα δὲ ὁ φιλόνητος Δεσπότης, τὸ εὐπειθὲς
αὐτῶν θεασάμενος, διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ· « Ἐγὼ
εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει Κύριος. » Θαρσείτε ⁷², φησὶν,
ὡς συνεργόν με καὶ βοηθὸν ἔχοντες.

ιδ'. « Καὶ ἐξήγειρε Κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ
τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ
τοῦ Ἰωσεδέκ, τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ τὸ πνεῦ-
μα τῶν καταλοίπων παντός ⁷³ τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον,
καὶ ἐποίουν τὰ ἔργα ἐπὶ ⁷⁴ τῷ οἴκῳ Κυρίου παντο-
κράτορος Θεοῦ αὐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

α'. « Τῆ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἔκτου. »
Ἐντεῦθεν σαφῶς μεμαθήκαμεν, ὡς εὐθὺς προαιρού-
⁷⁵ Galat. III 24, 25.

esse, spes vos * sefellit : et cum perpanca collegia-
setis, ne his quidem usi fuistis, quoniam ex ipsis
receptaculis ea dissipavi.

« Quamobrem hæc dicit Dominus omnipotens :
1584 Quia domus mea deserta est, et vos festi-
natis unusquisque in domum suam. (Vers. 10,
11.) Propter hoc retinebunt cœli rorem, et terra
subtrahet germina sua. Et adducam super terram
gladium, et super montes, et super triticum, et
super oleum, et quæcumque profert humus, et
super homines, et super jumenta, et super omnes
labores manuum eorum. » Quæmodum enim cul-
tus mei vos curam negligitis, et in domibus ves-
tris accurandis impensam operam ponitis : sic et
ipse pluvias de nubibus inhibebo, terram autem
sterilem fieri jubebo, ultricemque vindictam in-
star gladii, non modo terræ fructibus instigam,
sed etiam hujus cultoribus, hominibus ; et pœnas
cum eis participabunt etiam ea quæ ad horum ob-
sequium nata sunt jumenta. Hæc autem se factu-
rum Deus universorum minatur, quia divinam do-
mum neglexerant : non quod illa egeat, nam ne-
que cœlo indiget is qui omnium creator est, et qui
omnia ex sola misericordia fecit : sed eorum potius
curam gerens, et salutem eorum procurans,
templum ædificari jubet, ut, legem observantes,
utilitatem inde fluentem capiant, et quod vellet
legalem cultum usque ad adventum hæredis, juxta
divinum Apostolum, observari. Nam post Salva-
toris nostri incarnationem, Novo Testamento pate-
facto, Vetus finem naectum est, et lex pædagogus,
ubi sapientissimum Præceptorem nobis indicavit,
excessit ⁷⁶ : eo quod qui ab ea **1585** fuissent insti-
tuti, non egerent amplius elementorum introdu-
ctione. [12] Sed ad ea quæ in prophetia ista se-
quuntur, redeamus. Cum hanc comminationem
audissent Zorobabel et Josua sacerdos magnus, et
qui ab his regebatur populus, in maximo quidem
timore fuerunt, atque his quæ a propheta præcep-
ta fuerant parnerunt. [13] Dominus autem mi-
sericors, statim ut vidit eorum ad obediendum
animi propensionem, per prophetam clamat : « Ego
vobiscum sum, dicit Dominus. » Confidite, inquit,
quoniam me, et operis participem, et adiutorem
D habetis.

Vers. 14. « * Et suscitavit Dominus spiritum
Zorobabelis filii Salathielis, ex tribu Judæ, et spi-
ritum Josuæ filii Josedeci, sacerdotis magni, et
spiritum reliquorum de omni populo, et ingressi
sunt, et faciebant opera in domo Domini omni-
potentis Dei sui. »

CAPUT II.

Vers. 1. « Die vicesimo quarto mensis sexti. »
Hinc plane discimus nos, simul ac bona eligimus,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ λέγ. A præm. τάδε. ⁶⁸ A ὑπεστελεῖται. ⁶⁹ ἐφ. ὄμ. Des. in A. ⁷⁰ καὶ ἐπὶ, κ. τ. λ. A præm. καὶ ἐπὶ
ἐν ὄνον. ⁷¹ ἐπὶ πάντα. Des. in A. ⁷² C Θαρσεῖτε. ⁷³ πάντ. Des. in A. ⁷⁴ ἐπὶ. A ἐν.

divinum auxilium assequi ; nam et hi ut ad bonum inclinaverunt , divinum consensum adepti sunt , et alacriores illos divina gratia fecit : ita ut ædificationem inchoarent die vicesimo quarto mensis (sexti) , cum primo die mensis prophetiam accepissent. [2-4] Postea rursus septimo mense præcepit Dominus prophetæ hæc verba ad eos perferre : « Quis ex **1586** vobis est qui viderit domum istam in gloria sua prima ? et quomodo vos nunc videtis eam quasi non sit coram vobis ? » Qui potestis , cum priorem ejus nobilitatem splendoremque recordamini , tantam nunc ejus solitudinem contueri ? si qui forte ex vobis ad hunc diem restant ab illo tempore superstites.

VERS. 5, 6. « Et nunc confortare, Zorobabel, dicit Dominus, et confortare, Josua, filii Josedeci, sacerdos magne, et confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus, et facite, quoniam vobiscum sum, dicit Dominus omnipotens. Et verbum meum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti, et Spiritus meus astitit in medio vestrum. » Omni seguitie et metu excusso, suscipite robur quod vobis sufficio : et me per legis sanctionem vobis adesse, et sanctissimi Spiritus gratiam vos tueri credite. Et quoniam multa erant quæ obstabant, et paupertas, et necessariorum penuria, et finitumorum incursiones, recte addit :

« Confidite, (**VERS. 7, 8.**) quia hæc dicit Dominus omnipotens : Adhuc semel ego commoveo cælum, et terram, et mare, et aridam. Et commovebo omnes gentes, et venient electa de cunctis gentibus, et implebo domum istam gloria, dicit Dominus omnipotens. » De Gogo et Magogo ista prædicat, quibus cum bellum Hierosolymæ cum plurimis gentibus inferre constituerent, ipse permisit, et cum in se invicem eos arnasset, ut mutuis cædibus **1587** se conficerent effecit, eorumque divitias ædificantibus largitus est. Et auribus audientium consulens,

VERS. 9. « Meum est, inquit, argentum, et meum est aurum, dicit Dominus omnipotens. » Non aliena in usus meos usurpo, sed mea rursus recipio : dedi eis divitias, liberalitate mea utens ; et quia largitorem non cognoverunt, jure donis spoliati sunt.

VERS. 10. « Et major erit gloria domus istius novissima, quam prior, dicit Dominus omnipotens. » Non magnitudine et pulchritudine ædificii domum illustriorem fore dicit, sed modo quo occisæ sunt gentes. Fama enim quaquaversus pervagata, Dei universorum patefacta est potentia. Quare commotionem cæli, et terræ, et maris, id factum appellat : nempe quod omnes obstupefacti, et rei

α μνοι τὰ ἀγαθὰ τῆς θείας ἐπικουρίας τυγχάνομεν· καὶ γὰρ οὗτοι νεύσαντες ἐπὶ τὸ κρείττον τῆς θείας συμπνοίας ἀπέλασαν, καὶ προθυμοτέρους αὐτοὺς ἢ θεία χάρις εἰργάσατο· ὡς τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκοδομίας ποιήσασθαι τῇ τετραδί καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς, ἐν δὲ τῇ νομηνίᾳ τὴν προφητείαν ἐδέξαντο. Εἶτα πάλιν ἐν τῷ ἐβδόμῳ μηνὶ παρεγγυᾷ ὁ Δεσπότης τῷ προφήτῃ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς διαπορθμεύσαι τὰ βήματα. « Τίς ἐξ ὑμῶν, ὅς εἶδε τὸν οἶκον τοῦτον ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἐμπροσθεν, καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν καθὼς οὐχ ἔστι ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν ; » Πῶς ἀνέχεσθε μεμνημένοι τῆς προτέρας αὐτοῦ περιφανείας τε καὶ λαμπρότητος, ὁρᾷν αὐτὸν τοσαύτη κατεχόμενον ἔρημιά ; εἴπερ ἄρα τινὲς εἰσιν ἐξ ὑμῶν ἐξ ἐξέινου μέχρι καὶ τῆμερον διαρκέσαντες.

Ε', Σ'. « Καὶ νῦν κατίσχε Ζοροβάβελ, λέγει Κύριος, καὶ κατίσχευς Ἰησοῦ ὁ τοῦ Ἰωσεδεκ, ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς γῆς, λέγει Κύριος, καὶ ποιεῖτε, διότι ἐγὼ εἰμι μετ' ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ ὁ λόγος μου ἦν, ὃν διεθέμην ὑμῖν, ἐξεληθόντων ὑμῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. » Πᾶσαν βρασώνην καὶ θειλίαν ἀποσεισάμενοι, δέξασθε τὴν παρ' ἐμοῦ χορηγουμένην ὑμῖν ἰσχὺν, καὶ μετὰ τῆς νομοθεσίας ὑμῖν συνεῖναι πιστεῦόντες, καὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος προμηθεῖσθαι ὑμῶν τὴν χάριν. Καὶ ἐπειδὴ πολλὰ ἦν τὰ κωλύματα, καὶ πένια, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἢ σπάνις, καὶ τῶν ἀστυγειτόνων αἰ προσβολαί, εἰκότως ἐπάγει :

Θ. « Θαρσεῖτε, (Σ', η')· Διότι τότε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν ξηρὰν. Καὶ συσειώ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἤξει τὰ ἐκλεκτὰ πάντων τῶν ἐθνῶν, καὶ πλησώ τὸν οἶκον τοῦτον δόξης, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Περὶ τοῦ Γῶγ καὶ Μαγῶγ προαγορεύει, οἷς βουλευθεῖσιν ἐπιστρατεύσαι κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ μετὰ πλείστων ἐθνῶν συνεχώρησε, καὶ κατ' ἀλλήλων αὐτοὺς ὄπισθας, ὅτ' ἀλλήλων αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι πεποίηκε, καὶ τὸν ἐξείνων πλοῦτον τοῖς οἰκοδομοῦσι παρέσχε. Καὶ θεραπείων τῶν ἀκούοντων τὴν ἀκοήν,

Θ'. « Ἐμὸν, φησὶ, τὸ ἀργύριον, καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὐκ ἀλλότρια σφετερίζομαι, ἀλλὰ τὰ ἐμαυτοῦ πάλιν ἀπολαμβάνω· ἔδωκα αὐτοῖς τὸν πλοῦτον φιλοτιμίᾳ χρησάμενος, καὶ ἐπειδὴ τὸν χορηγὸν οὐκ ἔγνωσαν, τῶν δωρεῶν ἐνδικῶς ἐγυμνώθησαν.

Ι'. « Καὶ ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὐ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῆς οἰκοδομίας λέγει τὸν οἶκον ἐνδοξότερον ἔσεσθαι, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς τῶν ἐθνῶν ἀναιρέσεως· πάντοσε γὰρ τῆς φήμης διαδραμούσης, ἐδείχθη τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων τὸ κράτος. Διὸ σεισμὸν οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ θαλάσσης τὸ γεγεννημένον καλεῖ ὡς πάντων ἐκπληττομένων, καὶ ὑπὸ τοῦ

VARIÆ LECTIONES

¹⁵⁸⁶ αὐγ. Des. in C. ¹⁵⁸⁷ πᾶς. Ex A et C suppl. ¹⁷ Καὶ ὁ λ. μου. Α τὸν λόγον. ¹⁸ Α ἐν τῷ ἐξελεῖν ὑμᾶς ἀπὸ Αἴγ. ¹⁹ Α σείω. ²⁰ αὐτ. Des. in C. ²¹ Καὶ ἔσται. Α Διότι μεγάλη ἔσται.

θαύματος· διεγειρομένων εἰς ὑμνῳδίαν, οὐ μόνον τῶν τὴν ἠπειρον οἰκούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς νήσοις βιοτεύειν προαιρουμένων· πρὸς δὲ τούτοις καὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων, αἶ τὸν αἰθέρα καὶ αὐτὸν περιπλοῦσι τὸν οὐρανόν. « Καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον. » Οὐ γὰρ μόνον τοὺς ἀνθρωπινοὺς καταπαύσω πολέμους, ἀλλὰ καὶ τὴν θείαν αὐτοῖς χαριεῖμαι εἰρήνην, ἣ ταῖς ψυχαῖς προσενεῖ σωτηρίαν· ταῦτα δὲ ἔσται τοῖς οἰκοδομοῦσι μισθός· πάλιν ἐν τῷ ἑνάτῳ μνημ., προσάττεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ὁ προφήτης ἐπερωτῆσαι τοὺς ἱερεῖς, εἰ τὸ ἀγισθὲν ἱμάτιον ὑπὸ θυσίας ἱερᾶς ἀγιάζειν ἀπέχρη τὰ πελάζοντα· οἶον ἦ ἄρτον, ἦ οἶνον, ἦ ἔλαιον, ἦ ἄλλο τι τῶν τοιούτων. Ἐἴτα τῶν ἱερέων ἀποφρᾶντων. πυνθάνεσθαι πάλιν κλεῦσθαι, εἰ μαινεταὶ τὸ ἱμάτιον ἀκαθάρτη τινὶ προσπελάσαν· συνομολογησάντων δὲ τοῦτο τῶν ἱερέων, προσάττεται εἰπεῖν ὁ προφήτης ταῦτα. « Οὕτως ὁ λαὸς οὗτος, καὶ οὕτως τὸ ἔθνος τοῦτο ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος· καὶ οὕτως πάντα τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν· καὶ ὅς ἐν ἐγγίση, ἐκεί μαινοῦσθαι. » Καθάρτη, φησὶ, τὸ ἀγισθὲν ἱμάτιον ἀγιάζειν μὲν ἄλλο τι τῶν πελάζοντων οὐ δύναται, ὑπὸ δὲ τῶν κατὰ τὸν νόμον ἀκαθάρτων πλησιαζόντων μαινεταὶ· οὕτως ὁ λαὸς οὗτος ὡφέλειαν ἀπὸ τῶν ἁγίων διὰ καχεξίαν οὐδεμίαν καρποῦται, ὑβρίζει δὲ ταῦτα δυσσεβῶς πελάζειν περιώμενος. Ἐἴτα καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν διδάσκει. « Ἐνεκεν τῶν λημμάτων αὐτῶν τῶν ὀρθρινῶν, ὀδυνήσονται ἀπὸ προσώπου τῶν πονηριῶν αὐτῶν· καὶ ἐμισέτε ἐν πύλαις ἐλέγχοντας. » Ὁρθρῶν, φησὶν, ὑπολάμποντος· ἀγαθοῦ μὲν οὐδενὸς ἐποιεῖσθε πρόνοιαν, τῶν δὲ κακῶν ἐπεμελεῖσθε κερδῶν· δυσμενῶς δὲ περὶ τοὺς ἐλέγχοντας τὴν ὑμετέραν πονηρίαν διεκείσθε, οἱ τὰς πύλας καταλάμβάνοντες, καὶ τοῖς εἰσιούσι, καὶ τοῖς ἐξιούσι, τοὺς θαλοὺς λόγους προσέφερον. Ἀλλὰ νῦν γοῦν εὖν ἀκριβεῖα πάση σκοπήσατε, τίνας μὲν ἦτε τῆς οἰκοδομίας ἀμελοῦντες, καὶ ὅση σπάνει τῶν ἀναγκαίων κατείχεσθε· εἰκοσι μὲν χριθῶν ἀποτιθέμενοι μέτρα, τὰ δὲ ἡμίση μόγις εὕρισκοντες, καὶ πεντήκοντα μὲν ἐκ τῶν ληνῶν οἴνου προσδοκῶντες ἀρῆσθαι μετρητὰς, εἰκοσι δὲ μόνους εὕρισκοντες. Ἐμοῦ διαφόρους ὑμῖν παιδείας ἐπάγοντος, ἀφορίαν, καὶ ἀνεμοφορίαν, καὶ χάλαζαν· ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν πολλὴν ὑμῶν ἀναληγίαν οὐδὲ τῆς παιδείας ἠσθάνεσθε. Ἐκεῖνων τοίνυν μεμνημένοι, ἐπισημήνασθε πόσης εὐετηρίας ἀπολαύσετε μετὰ τὴν τῆς οἰκοδομίας ἀρχὴν· τοσαύτην γὰρ ὑμῖν ἀφθονίαν χορηγήσω τῶν ἀναγκαίων, ὡς καὶ αὐτὰ λοιπὸν ἀγνοῆσαι τῆς ἄλλω τὰ μέτρα· καὶ τοὺς ὑγροὺς δὲ ὑμῖν μετ' εὐλογίας παρέξω καρποῦς, καὶ τῶν ἀεροδρόων τὴν φορὴν χορηγήσω. Καὶ πρὸς τούτοις δὲ, ὡς Ζοροβάβελ, κάκεινους ἐμπεδώσω τοὺς λόγους, οὓς περὶ τοῦ Γ' καὶ Μαγῶν προηγόρευσα.

A miraculo excitati fuissent ad laudandum Deum, non solum il qui continentem incolunt, sed etiam ii qui in insulis degere voluerunt, et præterea invisibiles potestates, quæ in aere, et quæ in cælo versantur. « Et in hoc loco dabo pacem, dicit Dominus omnipotens, et pacem animarum, in acquisitionem omni qui ædificat, ad excitandum templum istud. » Non modo enim humana bella cessare faciam, sed divinam quoque pacem eis gratificabor, quæ animabus conciliabit salutem. Hæc autem erunt ædificantibus præmia. [11-14] Nono iterum mense, prophetam universorum Deus interrogare jubet sacerdotes, an vestimentum per hostiam sacram sanctificatum sanctificare ea possit quæ propius admoventur, ut panem, aut vinum, aut oleum, vel aliud quiddam ejusmodi. Deinde cum sacerdotes id negassent, interrogare rursus jubetur, an polluat vestis, quæ impurum quiddam contigerit. [15] Et cum sacerdotes annuisent, hæc propheta jubetur dicere : « Sic populus iste, et sic gens hæc coram me, dicit Dominus : et sic omnia opera manuum eorum, et quicumque appropinquaverit, ibi contaminabitur. » Quemadmodum, inquit, sanctificata vestis aliud quiddam ex appropinquantibus non potest sanctificare, et contra contaminatur ipsa contactu eorum quæ secundum legem immunda sunt : sic populus hic nullam utilitatem ex sanctis percipit, propter malum mentis statum : quin appropinquare impie tentans hæc probro afficit. Postea horum etiam causas docet. « Propter munera eorum matutina dolent a facie militiarum suarum : et oderatis in portis arguentes. » Diluculo, inquit, illucescente, nullius boni rationem habebatis, sed in turpes quæstus incumbebatis. Inimico autem animo in eos eratis, qui reprehendebant malitiam vestram, qui portis assidentes, intransibus et exeuntibus divinos sermones proferebant. [16, 17] Nunc ergo omni cura considerate, quinam essetis, cum ædificationem negligebatis, et quanta necessarium inopia constringebamini. Viginti enim hordeorum mensuras reponentes, vix dimidiam partem reperiebatis : et quinquaginta ex torcularibus vini mensuras Lanrire exspectantes, viginti tantum inveniebatis. [18] Cum vobis varias correctiones inferrem, sterilitatem, et ventum uredinum, et grandinem, tamen ob summam stupiditatem vestram nihil sensitis. [19, 20] Harum itaque rerum memores, animadvertite quanta frugum copia fruituri sitis, postquam ædificare cœperitis. Tantam enim vobis redundantiam necessariarum largiar, ut ipsæ in posterum aræ mensuræ ignorentur : et molles quoque fructus cum benedictione vobis dabo, et pomorum ac nucum fertilitatem suppeditabo. [21, 22] Præterea, o Zorobabel, sermones etiam illos confirmabo, quos de Gogo et Magogo prædixi.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸ ἦ et deinde ἦ ἔλαιον des. in C. ⁸⁹ ὅς. C αὐτός. ⁹⁰ τόν. Des. in C. ⁹¹ A ὀδυνηθήσονται. C οὐ δυνήσονται. ⁹² τῶν. Des. in A. ⁹³ A ἐλέγχοντας.

VERS. 23. « Et subvertam solium regum, et con-
teram fortitudinem regum gentium, et subvertam
currus et ascensores : et ascendent equi, et ascen-
sores eorum, unusquisque in gladio adversus
fratrem suum. » Nullo negotio partam vobis, in-
quit, victoriam dabo. Insania enim et dementia
eos afficiens, armabo eos contra se invicem, ita ut
funditus omnes simul cum equis pereant. Quod
vero ait : « Adhuc semel ego commovebo cælum,
et terram, et mare, et aridam °, » non abs re po-
suit, sed beneficii Sennacherimi tempore collati
memoriam renovat. Cum enim illis repentinam
perniciem intulisset, omnem terram et mare horri-
bilis facti narratione complevit.

VERS. 24. « Die illo, dicit Dominus omnipotens,
assumam te Zorobabelem, filium Salathielis, ser-
vum meum, dicit Dominus, et ponam te quasi si-
gnaculum, quia **1590** te elegi, dicit Dominus
omnipotens. » Hoc loco Josuæ mentionem non
fecit, sed solius Zorobabelis, quia de bellis et eo-
rum administratione sermo erat : quoniam rem
bellicam hic solus procurabat. Ait ergo, *die illo*,
gentibus illis cæsis, *te Zorobabelem*, quem in ob-
sequium et ministerium meum delegi, illustrem et
præclarum reddam, et per te omnem tutelam po-
pulo præstabo, te utens tanquam signaculo quo-
dam : nam signaculum, foribus admotum et arcis,
omnia, quæ intus reposita sunt, tuetur et con-
servat. Et prophetia quidem jam completa est.
Ego vero Apollinarii dementia miror, qui tam
apertis vaticinationibus contrariam intelligentiam
afferre aggressus fuerit, dicens, expeditionem Gogi
et Magogi nondum factam esse, sed in consumma-
tione sæculi hujus fore. Et non attendit sapien-
tissimus iste prophetiæ consecutionem : quod post
predictionem illorum occisionis, propheta statim
adjecerit. « Die illo, dicit Dominus omnipotens,
assumam te Zorobabelem, servum meum, dicit Do-
minus, » et quæ sequuntur. Quod si alium quemdam
Zorobabelem in fabulosis illis narrationibus suis
tingit illo tempore futurum, perfectam nobis fabu-
lam reddet. At si unicus est hic Zorobabel, qui
post reditum populo præfuit, sub hoc et illarum
gentium exercitus profigatus fuit, et post illius
internecionem admirandus et præclarus existit
1591 Zorobabel. Sed hoc etiam illum conside-
rare oportebat, quo l ob inopiam ædificationis pro-
rogationem meditantibus universorum Dominus
promiserit, se has gentes congregaturum, et earum
divitias in ædificationis sumptus suppeditaturum
esse; unde etiam adjunxit : « Meum est argentum,
meum est aurum, et major erit gloria domus istius
novissima, quam prima. » Sed hunc delirantem re-

° Osee II, 7.

α γ'. « Καὶ καταστρέψω θρόνον βασιλείων, καὶ
ἐξολοθρεύσω⁸⁸ δυνάμιν βασιλείων ἐθνῶν⁸⁹, καὶ κατα-
στρέψω ἄρματα καὶ ἀναβάτας, καὶ ἀναθήσονται⁹⁰
ἵπποι καὶ ἀναβάται αὐτῶν ἕκαστος ἐν ρομφαίᾳ πρὸς
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » Ἀπονον ὑμῖν, φησί, παρέξω
τὴν νίκην. Παραπληξία γὰρ αὐτοὺς καὶ φρενοβλα-
θεῖα βαλὼν, κατ' ἀλλήλων ὄπλισω, ὥστε πάντας
ἀρδην σὺν τοῖς ἵπποις ἀναيرهθῆναι. Τὸ δὲ, « Ἐπὶ ἅπασι
ἐγὼ σεῖων τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασ-
σαν, καὶ τὴν ξηρὰν, » οὐχ ἀπλῶς εἰρηκεν, ἀλλὰ τῆς
ἐπι τοῦ Σενναχηριμ εὐεργεσίας ἀναμνηστικῆ· καὶ
γὰρ ἐκεῖνοις αἰφνιδίον ἐπαγαγὼν θλεθρον, ἅπασαν
γῆν καὶ θάλατταν τοῦ φρικώδους ἐνέπλησε διγχη-
ματος.

κδ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παντο-
κράτωρ, λήψομαι σε, Ζοροβάβελ, τὴν τοῦ Σαλαθιήλ,
τὴν δοῦλόν μου, λέγει Κύριος, καὶ θήσομαι σε ὡς
σφραγίδα· διότι σὲ⁹¹ ἠρέτισα, λέγει Κύριος παντο-
κράτωρ. » Ἐνταῦθα τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἐμνημόνευεν,
ἀλλὰ μόνου τοῦ Ζοροβάβελ, ἐπειδὴ περὶ πολέμων⁹²
καὶ στρατηγίας ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, οὗτος δὲ μόνος
τῆς στρατηγίας ἐφρόντιζε. Λέγει τοίνυν ὅτι κατ'
ἐκείνην τὴν ἡμέραν, τῶν ἐθνῶν ἐκείνων ἀναιρε-
θέντων, σὲ τὸν Ζοροβάβελ, ὄν εἰς δουλείαν καὶ
θεραπειαν ἐξελεξάμεν ἐμὴν, περιφανῆ ποιήσω καὶ
περίθλεπτον, καὶ διὰ σοῦ τῷ λαῷ λαῶν παρέξω πᾶσαν
ἀσφάλειαν, ὅτιν τινη σφραγίδι σοι κεχρημένος· ἡ
γὰρ σφραγὶς καὶ θύραις ἐπιτιθεμένη, καὶ κιβωτίσις,
πορίζει πᾶσαν τοῖς ἐναποκειμένοις ἀσφάλειαν. Ἡ
μὲν οὖν ἐρμηνεία τῆς προφητείας τὸ τέλος ἐδέξατο.
Ἐγὼ δὲ⁹³ τὴν Ἀπολλινარიου θαυμάζω παράνοϊαν, ὅς
τοῖς οὕτω σαφῶς τεθεσπισμένοις ἐναντίαν διάνοϊαν
ἐπενεγκεῖν ἐπεχείρησε, φήσας τοῦ Γῶγ καὶ τοῦ Μα-
γῶγ τὴν στρατείαν οὐδέπω γενέσθαι, ἀλλὰ περὶ τὴν
τούδε τοῦ αἰῶνος συντέλειαν ἐσεσθαι. Καὶ οὐ προσ-
έσχεν ὁ σοφώτατος τῇ τῆς προφητείας ἀκολουθίᾳ· ὅτι
μετὰ τὴν πρόβρῃσιν τῆς ἐκείνων σφαγῆς εὐθὺς ἐπὶ
ἤγαγεν ὁ προφήτης· « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει
Κύριος παντοκράτωρ, λήψομαι σε Ζοροβάβελ τὴν
δοῦλόν μου, λέγει Κύριος, » καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ μὲν οὖν
καὶ ἄλλον τινὰ Ζοροβάβελ ἐν ταῖς οἰκείαις ἀναπλάτ-
τει μυθολογίαις κατ' ἐκείνον ἐσόμενον τὸν καιρὸν,
τέλειον ἡμῖν ἀναπλάσει τὸν μῦθον· εἰ δὲ οὗτος μόνος
ἐστὶ Ζοροβάβελ, ὁ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ λαοῦ προ-
στατεύσας, ἐπὶ τούτου καὶ ὁ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων κα-
σαναλώθη στρατὸς, καὶ μετὰ τὸν ἐκείνου θλεθρον
ἐπίσημος ὁ Ζοροβάβελ ἐγένετο, καὶ περίθλεπτος.
Ἔδει δὲ αὐτὸν καὶ τοῦτο συνιδεῖν, ὅτι καὶ διὰ πένιαν
τῆς οἰκοδομίας τὴν ἀναβολὴν σχεπτομένοις⁹⁴ ὑπ-
έσχετο τῶν ὅλων ὁ Κύριος ταῦτα συνάζειν τὰ ἔθνη,
καὶ τὴν τούτων εὐπορίαν εἰς τὰ τῆς οἰκοδομίας δα-
πανήματα χορηγήσειν. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· « Ἐμὸν τὸ
ἀργύριον, καὶ ἔμὸν τὸ χρυσίον, καὶ μεγάλη ἔσται ἡ

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ Α ὄλοθρεύσω. ⁸⁹ ἐθν. Α πρæm: τῶν. ⁹⁰ Α καταθήσονται. ⁹¹ σέ. Des. in A. ⁹² C πολέμου. ⁹³ ἐγὼ
δὲ, κ. τ. λ. Vid. supra, p. 1045, schol. 7. ⁹⁴ C σχεπτόμενος.

δόξα τοῦ εἰκου τούτου ἢ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην. Ὁ
 ἄλλὰ τοῦτον ληρεῖν καταλιπόντες, ἡμεῖς τῆς ἀλη-
 θείας ἐχώμεθα, καὶ τὸν φιλόνηρον ἡμῶν ἱκετεύ-
 σωμεν Δεσπότην, δοῦναι καὶ ἡμῖν εἰρήνην, καὶ εἰ-
 ρήνην ψυχῆς· ἴν' ἐν πάσιν αὐτὸν θεραπεύοντες, καὶ
 τῆς παρ' αὐτοῦ βοπῆς ἀπολαύοντες, διαφύγωμεν τὰς
 τῶν ἀοράτων πολεμίων ἐπιβουλὰς, κατὰ δὲ τοὺς
 θελοῦς αὐτοῦ πολιτευσάμενοι νόμους, τύχωμεν τῶν
 ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλονηρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ
 δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

linguentes, nos veritati adhaereamus, et misericor-
 dem Dominum nostrum precemur, ut nobis pacem
 largiatur, et pacem animæ : ut eum in omnibus
 observantes, atque ejus auxilio nitentes, invisibi-
 lium hostium insidias effugiamus : et cum secun-
 dum ejus divinas leges vixerimus, bona promissa
 consequamur, gratia et misericordia Domini nostri
 Jesu Christi, quocum gloria Patri, una cum sancto
 Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum.
 Amen.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΙΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΖΑΧΑΡΙΑΝ.

1592 BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

• INTERPRETATIO ZACHARIÆ PROPHETÆ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Σφόδρα πάλοι προμηθούμενος Ἰουδαίων ὁ τῶν ὅλων
 Θεός, οὐχ ἓνα προφήτην αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ δύο καὶ
 εἰς, πολλάκι· δὲ καὶ πλείους ἐφίστη, τὰ τε προσ-
 ῆκοντα παιδεύοντας, καὶ τὰ ἐσεσθαι μέλλοντα προ-
 θεσπίζοντας. Οὕτω τοῦ θεσπεσίου προφητεύοντος
 Ἡσαίου, κατὰ ταῦτ' ἐπροηγόρευον τὰ ἐσόμενα
 Ὠσηέ, καὶ Ἰωήλ, καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαίας οἱ μακά-
 ριοι. Ῥάδιον δὲ τοῖς βουλομένοις ἐξ αὐτῶν τῶν προ-
 φητειῶν τοὺς χρόνους καταμαθεῖν. Οὕτω καὶ μετὰ
 τὴν ἀπὸ Βαβυλώνας ἐπάνοδον, καὶ διὰ τοῦ θεοτάτου
 Ἀγγαίου τὸ δέον αὐτοὺς ἐξεπαίδευσεν ὁ Δεσπότης,
 καὶ διὰ τοῦ θεσπεσίου Ζαχαρίου τὸ τε πρῶτον ἐδί-
 δασκε, καὶ τὰ ἐσόμενα προεθέσπιζε σκυθρωπὰ καὶ
 θυμῆρη, τὰ μὲν εἰκοσι τοῖς λεγομένοις, τὰ δὲ ἀντι-
 λέγουσιν. Ὑποδείκνυσι δὲ αὐτῷ καὶ πραγμάτων τινῶν
 εἰκόνας καὶ τύπους, ἵνα πιστοτέρως ἀποφήνη τῇ
 θεωρίᾳ τοῦ λόγου. Προλέγει δὲ καὶ ¹⁵⁹² δι' αὐτοῦ,
 καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ τὴν
 ἐπιβουλήν αὐτοῦ ¹⁵⁹² γέμουσαν βασιλείαν, καὶ τὴν
 Ἰουδαίων μανίαν, καὶ τὸ σωτήριον πάθος, τὸ τῶν

B

ARGUMENTUM.

Cum Judæorum olim curam Deus universor-
 rum gereret singularem, non unum prophetam
 illis, sed duos, aut tres, interdum etiam plures
 præferebat, ut quæ opus essent docerent, et futura
 præmonstrarent. Quo itaque tempore divinus Isaias
 prophetabat, eodem et admirandi illi, Oseas, Joel,
 Amos, Michæas, futura prædixerunt. Tempora au-
 tem ex ipsis prophetiis non difficile est cognoscere.
 Sic etiam post reditum e Babylone, et per divinum
 Aggæum quæ opus erat Dominus indicavit, et per
 divinum Zachariam quid agendum esset docuit,
 et tristia ac læta eventura prænuntiavit, hæc qui-
 dem prophetiæ obtemperantibus, illa vero repu-
 gnantibus. Rerum porro quarundam imagines illi
 et simulacra ostendit, ut ex contemplatione ser-
 mones fide digniores redderet. Per hunc præterea
 prædicat **1593** Salvatoris nostri Christi adven-
 tum, et mansuetudinibus plenum, ejus regnum, tum
 Judæorum insaniam, et salutarem passionem, pec-
 catorum nostrorum remedium præsentissimum, et

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁹² καλ. Des. in C. ¹⁵⁹² αὐτ. In C. post γέμουσαν ponitur.

damna quæ ex illa rabie Judæis evenerunt. Sed ne
 in hinc longitudine argumenti lectores commentarii
 hujus tædæ officiam, ad ipsam verborum explica-
 tionem veniam.

• CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. « Mense octavo anni secundi, sub
 Davio, factum est verbum Domini ad Zachariam,
 Barachizæ filium, filium Addonis, prophetam, di-
 cens. » Uno eodemque anno divinus Aggæus et
 divinus Zacharias prophetiam aggressi sunt, sed
 ille mense sexto, hic vero octavo, ut perspicuum
 sit, duobus mensibus huic illum in prophetia ante-
 cessisse. Tempora autem designant, ut et reditus
 tempus declarent, et aperte nos doceant eo ten-
 pore regem Hebræum non regnasse. Ad hæc veri-
 tatem etiam ostendunt prophetarum, qui ante cap-
 tivitatem vaticinati fuerunt. Prædixerant enim illi
 non obsidionem modo Hierosolymæ, et expugna-
 tionem, et servitutem: **1594** sed captivitatis quo-
 que tempus, et reditum a Babylone. Quoniam ita-
 que omnia ad finem pervenerant, et tempus iis
 constitutum transactum erat, et juxta prædictiones
 libertatem assecuti fuerant, merito beati Aggæus
 et Zacharias secundum annum regni Darli Persæ
 ascripserunt. Hoc quippe anno septuagesimus
 vastatæ urbis annus explebatur: idque ex ipsa pro-
 phetia facile cognosci potest. Docet autem, et quo
 patre natus fuerit, et quis illius pater: eo quod
 multi pseudoprophetae eo tempore mendacia vati-
 cinarentur, et sēbat, ut verisimile est, ut ejusdem
 nominis essent aliqui prophetae. Ne itaque noninum
 communio noceret veritati, enim falso enuntiata,
 quasi vere præsignificata, promiscue omnibus ex-
 hibebantur, propheta ex genere sui notitiam præ-
 bant. Deinde narrat quid jussus fuerit dicere.

ὡς τῶν ἀληθῶς προφηγορευμένων, πᾶσιν ἀπλῶς προσφερομένων, δὴλον ἑαυτὸν ὁ προφήτης ἀπὸ τοῦ
 γένους πεποίηκεν. Ἐτα λέγει, τί εἰπεῖν προσετάχθη.

Vers. 2. « Iratus est Dominus super patres ve-
 stros ira magna. » Sapientiæ plenum prophetiæ
 proemium, et illius ætatis hominibus ad divina
 institutis conveniens. Recentem enim habentes
 memoriam eorum quæ patribus acciderant, non
 ignorantes incredibilium illarum calamitatum cau-
 sam fuisse justam Dei commotionem, studebant,
 ut par erat, illa dicere et facere quæ misericor-
 diam Dominum propitium redderent, et uberta-
 tem honorum eis conciliarent. Quodque dictorum
 hic scopus sit, sequentia testantur. Sic enim ait:

Vers. 3, 4. « Et dices ad eos: Hæc dicit Domi-

ἡμετέρων ἀμαρτημάτων ἀλεξίκακον φάρμακον. καὶ
 τὰ συμβάντα Ἰουδαίοις ἐκ τῆς λύττης ἐκείνης κακὰ.⁹⁷
 Καὶ ἵνα μὴ σφόδρα τὴν ὑπόθεσιν μηκύνῃς, ἀποκονίσω
 τινὰς τῶν ἐντευξημένων τοῖσδε τοῖς ὑπομνήμασιν, ἐπ'
 αὐτὴν ἤξει λοιπὸν τῶν βῆτων τὴν σαφήνειαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Ἐν τῷ ὄγδω μηνὶ ἔτους δευτέρου, ἐπὶ Δα-
 ρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, τὸν
 τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδδῶ, τὸν προφήτην, λέγων. »
 Ἐν ἐνὶ μὲν ἔτει καὶ ὁ θεοτότατος Ἀγγαῖος, καὶ ὁ
 θεοπέσιος Ζαχαρίας, ἤρξαντο τῆς προφητείας· ἄλλ'
 ἐκείνος μὲν ἐν τῷ ἕκτῳ μηνί, οὗτος δὲ ἐν τῷ
 ὄγδῳ· ὡς εἶπεν ὄγλον, ὅτι δύο μῆσιν ἐκείνος τοῦ-
 του κατὰ τὴν προφητείαν πρεσβύτερος. Μνημονύ-
 ουσι δὲ τῶν χρόνων, ἵνα καὶ τῆς ἐπανόδου δηλώσωσι
 τὸν καιρὸν, καὶ σαφῶς ἡμᾶς διδάξωσι, ὡς τριεκάδε
 βασιλεὺς Ἑβραῖος οὐκ ἐβασίλευσε. Πρὸς δὲ τούτοις
 καὶ τῶν πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας προτεθεσπισκίτων προ-
 φητῶν ὑποδεικνύουσι τὴν ἀλήθειαν· προειρηχέισαν
 γὰρ ἐκεῖνοι, οὐ τὴν πολιορτίαν μόνην τῆς Ἰερουσα-
 λήμ, καὶ τὴν πόρθησιν, καὶ τὸν ἀνδραποδισμόν, ἀλλὰ
 καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τὴν χρόνον, καὶ τὴν ἀπὸ Βα-
 βυλῶνος ἐπάνοδον. Ἐπειδὴ τοίνυν πέρας ἐλαβεν
 ἅπαντα, καὶ ὁ καταψηφισθεὶς αὐτῶν ἀναλώθη χρόνος,
 καὶ κατὰ τὰς προβήσεις τῆς ἐλευθερίας ἀπέλευσαν,
 εἰκότως οἱ μακάριοι Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας τὸ
 δεύτερον ἔτος τῆς Δαρείου τοῦ Πέρσου προτεθείκασι
 βασιλείας. Ἐν τούτῳ γὰρ τῷ ἔτει ⁹⁸ τῆ τῆς πόλεως
 ἐρημία ἐδόμοχοντούτης ⁹⁹ συνεπληρώθη χρόνος·
 καὶ τοῦτο ἐξ αὐτῆς τῆς προφητείας καταμαθεῖν
 δυνατόν. Διδάσκει δὲ, ἐκ τίνος τε ἔφυ πατὴρ, καὶ
 τίς ὁ ἐκείνου πατήρ· ἐπειδὴ καὶ ψευδοπροφήται
 κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν πολλοὶ τὰ ψεῦδη προηγό-
 ρευσαν, καὶ συνέβαινον, ὡς εἶκός, καὶ ὁμωνύμους
 εἶναι τῶν προφητῶν τινάς. Ἴνα τοίνυν μὴ ἡ ὁμωνυ-
 μία τῆ ἀληθείᾳ λυμῆνηται, τῶν ψευδῶς εἰρημέ-
 νων, ὡς τῶν ἀληθῶς προφηγορευμένων, πᾶσιν ἀπλῶς προσφερομένων, δὴλον ἑαυτὸν ὁ προφήτης ἀπὸ τοῦ
 γένους πεποίηκεν. Ἐτα λέγει, τί εἰπεῖν προσετάχθη.

β'. « Ὀργισθὴ Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν
 ὄργην μεγάλην. » Σοφίας μεστὸν τὸ τῆς προφητείας
 προοίμιον, καὶ τοῖς τριεκάδε τὰ θεῖα παιδευομένοις
 κατάλληλον· ἐνυλον γὰρ ἔχοντες τῶν συμβεβηκότων
 τὸς πατράσι τὴν μνήμην, καὶ μανθάνοντες ὡς αἰ-
 τία τῶν ἀρρήτων ἐκείνων συμφορῶν ἡ δικαία τοῦ
 Θεοῦ καθέστηκε κίνησις, ἐσπούδαζον, ὡς εἶκός, ἐκείνα
 καὶ λέγειν καὶ πράττειν, ἅπερ ἔλεον τὸν φιλόανθρω-
 πον ἐποιεῖ Δεσπότην, καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν αὐτοῖς
 προὔξειν φορὰν. Καὶ ὅτι οὗτος ὁ τῶν εἰρημένων
 σκοπός, τὰ ἐξῆς μαρτυρεῖ· Φησὶ γάρ·

γ', δ'. « Καὶ ἐρεῖς ἰ πρὸς αὐτούς· Τάδε λέγει Κύ-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁷ κακὰ. F addit: Ζαχαρίας ἐρμηνεύεται μνήμη Ἰησοῦ τοῦ ἡγικητῆς Ἰσραήλ. Ζαχαρίας ἦν ἐκ γένους Λευὶ.
 ἐγεννήθη ἐν Γαλαζδ καὶ ἐβλήθη ἀπὸ Χαλδαίων ἡδὴ προβεβηκώς καὶ πολλὰ τῷ ναφ̄ προφητεύσας· ἔδωκεν εἰς
 σπ̄δειξιν. Οὗτος· εἶπεν τῷ Ἰωσαεὶδ, ὅτι γεννησεί υἱὸν καὶ ἐν Ἰερουσαλήμ ἱερατεύσει εἰς τὸ πον τοῦ ἀληθινοῦ
 ἀρχιερέως. Οὗτος καὶ τὸν Σαλαθιήλ ἐπὶ υἱῷ ἠύλόγησεν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ζοροβάβελ ἐπέθηκεν, καὶ ἐπὶ
 Κυρίου τέρας ἔδωκεν καὶ περὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ προσήψαυεν, ἣν ποιήσει ἐν Ἰερουσαλήμ, καὶ ἠύλογη-
 σαν αὐτὸν σφόδρα. Τὸ δὲ τῆς προβέσεως ἴδεν Ἰερουσαλήμ, καὶ περὶ τέλους Ἰσραὴλ καὶ ὄργης ἔθνων καὶ
 τέλους τοῦ ναοῦ ὡς θεμελίων καταστροφῆς καὶ ἀργίας προφητῶν καὶ ἱερέων καὶ Σαδδάτων καὶ διπλῆς χρίσεως
 ἐξέβησε. Καὶ ἀπέθανεν ἐν γῆρει μακρῷ καὶ ἐκλιπὸν (Α ἐκλείπειν) ἐτέθη σύγγυς τοῦ Ἀγγαίου. Hæc in A
 leg. post c. xiv, 21. ⁹⁸ Ἐ. C χρόνῳ. ⁹⁹ ἐδδ. C. præm. δ. ἰ C ἐρεῖς.

ριος παντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε πρὸς με, λέγει ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων. Καὶ μὴ γίνεσθε καθὼς οἱ πατέρες ὑμῶν, οἷς ἐνεκάλουν αὐτοῖς οἱ προφῆται οἱ ἐμπροσθεν, λέγοντες· Τάδε λέγει ὁ Κύριος παντοκράτωρ· Ἀποστρέψατε δὴ ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν τῶν πονηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν πονηρῶν· καὶ οὐκ εἰσήκουσαν, καὶ οὐ προσέσχον τοῦ εἰσακουῆσαι μου, λέγει ὁ Κύριος παντοκράτωρ· Ἐιδότες, φησὶν, ὅποσα διὰ τῶν προφητῶν τοῖς ὑμετέροις πατέρας παρήνευσα, καὶ ὅπως αὐτοὺς ἀντεπιπνύτας πανωλεθρία παρέδωκα, φύγετε μὲν ἐκείνων τὴν μίμησιν, προσέχετε δὲ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις, ὅπως τῆς ἐμῆς ἀπολαύσητε προμηθείας. Τὸ γὰρ, Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο σημαίνει. Τοῦτω ἵσκει τὸ ἀλλαγῶν εἰρημένον· Ἐδωκαν ἐπὶ μὲ νῶτα, καὶ οὐ πρόσωπα αὐτῶν· Ὁ γὰρ τῶν θεῶν λογίων σπουδαίως ἐπάτειν οὐκ ἀνεχόμενος, τῷ ἀποστρεφόμενῳ καὶ τὰ νῶτα δίδοντι ἵσκειν ἀκριβῶς. Λέγει τοίνυν, ὅτι Ἐάν τοῖς ἐμοῖς προσχεῖν ἐθέλησητε νόμοις, τῆς ἐμῆς τεύξεσθε προμηθείας· καὶ διδάσκων, ὅτι ῥῥῆδιον αὐτῷ πᾶσαν αὐτοῖς παρασχέειν τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν, πολλάκις ἑαυτὸν καὶ *Κύριον παντοκράτορα καὶ Κύριον τῶν δυνάμεων* προσηγόρευεν, ἵνα μίθωσιν ὡς ὁ τῶν ἀπάντων κρατῶν καὶ βασιλεύων, οἷα δὴ ποιητῆς καὶ δημιουργοῦ, καὶ αὐτῶν τῶν δυνάμεων Δεσπότης ὑπάρχων, εὐπετῶς μάλα μεταβάλλει τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις, καὶ ἐξ εὐκληρίας εἰς τοὺς δυσπριζία κατεχομένους.

ε', ζ'. Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι, καὶ οἱ προφῆται· μὴ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσονται· Πλὴν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματι μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις, ἃ κατέλαθον τοὺς πατέρας ὑμῶν. Βλέπετε, φησὶ, τῶν λόγων μου τὴν ἀλήθειαν, ὅτι καὶ τῶν προφητῶν τὸν βίον ὑπεξελιθόντων, καὶ τῶν πατέρων ὑμῶν τῇ τιμωρίᾳ παραδοθέντων, μεμενῆκασιν οὗτοι, διὰ τῶν πραγμάτων κηρύττοντες τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοὺς συγγεγραφοτάς προφήτας συνηγόρους οὐκ ἔχοντες· ἐδέξαντο γὰρ ἐκεῖνοι τοῦ θανάτου τὸν ὄρον· βῶσι, καὶ μαρτυροῦσιν, ὡς οὐδὲν ὑπ' ἐκείνων ἐβρέθη ψευδές. Ἐδέξασθε τοίνυν προθύμως τὰ ἐπὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος διὰ τῶν προφητῶν ὑμῶν προσφερόμενα. Καὶ ἀπεκρίθησαν, καὶ εἶπον· Καθὼς παρατέταχται ὁ Κύριος παντοκράτωρ τοῦ ποιῆσαι ἡμῖν κατὰ τὰς ὁδοὺς ἡμῶν, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἡμῶν, οὕτως ἐποίησεν ἡμῖν. Συνέθεντο τοῖς εἰρημένοις, καὶ συνωμολόγησαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀσθησιν τῶν πεπλημμελημένων ἐδέξαντο, καὶ ἔφασαν ἀληθῆ τὴν πρόβῃσιν εἶναι, καὶ

nus omnipotens : **1595** Convertimini ad me, dicit Dominus virtutum, et convertar ad vos, dicit Dominus virtutum. Et ne sitis sicut patres vestri, quos arguerunt prophetae, qui prius fuerunt, dicentes : Hæc dicit Dominus omnipotens : Convertimini a viis vestris malis, et a studiis vestris malis ; et non audierunt, et non attenderunt ut audirent me, dicit Dominus omnipotens. Non ignorantes, inquit, qua ratione per prophetas patres vestros admonuerim, et quemadmodum eos refragantes penitus perdididerim, cavete ne eos imitemini, et adhaerete verbis meis ut mea providentia fruarini. Quod enim ait, « Convertimini ad me, et ego convertar ad vos, » hoc significat. Huic simile est quod alibi dictum : « Dederunt contra me dorsa, et non faciem suam. » Qui enim serio divinos audire sermones non dignatur, adversanti et dorsa danti persimilis est. Dicit ergo, si legibus meis adherere velitis, per me vobis providebitur. Ad docens facile sibi esse omnem eis bonorum redundantiam largiri, sæpius sese et *Dominum omnipotentem et Dominum virtutum* appellavit, ut discant eum qui omnium imperia tenet et regnat, utpote qui factor sit et conditor, atque ipsarum virtutum Dominus, perfacile mutare posse rerum naturas, et ex felicitate in miseriam traducere, et contra ad res secundas infortunio **1596** affectos revocare.

δυσκληρίαν μεταγεί, καὶ εἰς εὐημερίαν ἐπανάγει

Vers. 5, 6. « Patres vestri ubi sunt, et prophetae? nunquid in sempiternum vivent? Verumtamen sermones meos, et statuta mea suscipite, quæ ego præcipio in spiritu meo servis meis prophetis, qui comprehenderunt patres vestros. » Sermonum meorum, inquit, veritatem cernite, quod et prophetis vita functis, et patribus vestris poenâ affectis, superfuere hi rebus ipsis veritatem prædicantes, et cum jam prophetas qui scripserant patronos non habeant (e vita enim illi excesserunt), clamant, et testantur nihil falsum ab eis dictum fuisse. Prompti itaque ea excipite, quæ per prophetas a sancto Spiritu vobis proferuntur. Et responderunt, atque dixerunt : Sicut præparatus est Dominus omnipotens, ut faceret nobis secundum vias nostras, et secundum studia nostra, sic fecit nobis. » Dictis assenserunt veritatemque confessi sunt, et sensum delictorum perceperunt, ac veram esse prædictionem, et justam iram, et punitionem peccatis convenientem dixerunt.

δικαίαν τὴν ἀγανάκτησιν, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ τὴν τιμωρίαν συμβαίνουσαν.

ζ. Τῇ τετράτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ ἑνδεκάτου μηνός,

Vers. 7. « Quarto et vicesimo (die) undecimi

† Jerem. II, 27.

VARIE LECTIONES.

¹ καὶ — δυνάμεων. Des. in C. ² Ἐκέλευσαν. ³ παντ. Des. in A. ⁴ εἰς. Des. in A. ⁵ ὅσα. A. οἷον. ⁶ ἐν πν. μου. Des. in A. ⁷ Ἐεἶπον. ⁸ τοῦ ἐνδ. μ. Ita quoque supra, p. 1227. Sed A habet τῷ ἑνδεκάτῳ μηνί.

mensis, hic est mensis Sabat, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Zachariam (filium) Barachia, filium Addonis, prophetam. » Cum Hebraeus esset propheta, Hebraeorum ascripsit numerum. Hebraei autem primum mensem agnoscunt Xanthicum. Sic enim illis **1597** Moses magnus lege sanxit, discrete exclamans : « Mensis iste vobis principium mensium, primus erit vobis in mensibus anni ». » Ab illo itaque numerare incipientibus undecimus Sabat inveniatur : est autem qui a Macedonibus dicitur Peritius. Ait itaque propheta se, in hoc mense, nondum secundo anno expleto, divinæ gratiæ vim iterum suscepisse. Sive enim sermonem dicit, sive verbum, sive assumptionem, sive manum, divinæ gratiæ operationem indicat. Hac illustratus cum visionem quamdam vidisset, eam nobis scriptam reliquit, ac dicit :

VERS. 8-11. « Vidi noctu, et ecce vir ascendens super equum rufum, et ipse stabat inter montes umbrosos, et post eum equi rufi, et maculosi, et varii, et albi. Et dixi : Quid isti, Domine? Et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me : Ego ostendam tibi quid sint hæc. Et respondit vir qui stabat inter montes, et dixit ad me : Isti sunt quos misit Dominus, ut circumirent per terram. Et responderunt angelo Domini, qui stabat inter montes, atque dixerunt : Circuivimus per omnem terram, et ecce omnis terra habitatur, et quiescit. » Planum est, quos vidit, invisibiles Virtutes esse, « in ministerium missas, juxta Apostolum, propter eos qui hæreditatem capient salutis ». » Earum autem non conspiciuntur naturæ (sunt enim hæc incorporeæ), sed, prout in singulis est opus, illarum speciem conformat, qui et illarum ac rerum omnium est Dominus. Idque nos aperte divina **1598** Scriptura docet, diversas earum figuras ostendens. Aliter enim eas vidit Daniel, aliter Ezechiel; et Isaias, et Michæas, aliis et aliis figuris. Non autem multiformes, sed incorporeæ sunt spirituales naturæ, atque, ut opus est, Dominus illarum format visiones. Quod in divino etiam Zacharia præstitit. Ostendit enim ei angelum qui populo præsidebat : is vero fuit sanctus Michael, ut alloquens Daniele angelus dixit. Ille enim sic ait : « Nemo est qui adjuvet me inter omnes hos nisi Michael princeps vester ». » Hunc videt insidentem equo, propter celeritatem factorum. Equus vero colore rufus indignationem adversus hostiles gentes ostendit : nam sanguinem et ruborem refert iracundia. Montes autem non solum firmitatem, sed etiam sublimitatem declarant angelorum ad subsidium destinatorum. Nemorosus vero et umbrosus montes designant divinam providentiam, quam in Deum credentibus beatus

Α οὗτος ὁ μὴν ἐστὶ ¹⁰ Σαβὰτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν, τὸν τοῦ Βαραχίου υἱὸν ¹¹ Ἀδδῶ, τὸν προφήτην. Ἑβραῖος ὢν ὁ προφήτης τῶν Ἑβραίων τέθεικεν ἀριθμὸν. Ἑβραῖοι δὲ τὸν Ἑκθικὸν πρῶτον Ἰσασὶ μῆνα· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ἐνομοθέτησεν ὁ μέγας Μωσῆς διαβρόθῳ βοῶν· Οὗτος ὁ μὴν ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν, πρῶτος ὑμῖν ἔσται ἐν τοῖς μῆσι τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ἐκεῖθεν τοῖνον ἀριθμεῖν ἀρχομένοις ἐνδέκατος ὁ Σαβὰτ εὐρεθῆσεται· ἔστι δὲ ὁ κατὰ Μακεδόνas Περίτιος. Λέγει τοῖνον ὁ προφήτης, ὅτι ἐν τούτῳ τῷ μηνί, μῆδέπω τοῦ δευτέρου ἔτους συμπληρωθέντος, ἐνεργεῖαν θείας πάλιν ἐδέξατο χάριτος· κἂν γὰρ λόγον εἶπη, κἂν βῆμα, κἂν λῆμμα, κἂν χεῖρα, τῆς θείας χάριτος ἀνιίττεται τὴν ἐνεργεῖαν. Ὑπὸ ταύτης φωτιζόμενος, καὶ ἰδὼν τινα θεωρίαν, ἀνάγραπτον αὐτὴν καταλέλοιπεν ἡμῖν, καὶ φησιν·

ἦ-τα'. « Εὐώρακα τὴν νύκτα, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐπιθετηκῶς ἐπὶ ἵππον πυρρόν, καὶ οὗτος εἰστέχει ἀναμέσον τῶν ὄρέων τῶν κατασκιῶν, καὶ ὄπισω αὐτοῦ ἵπποι πυρροὶ, καὶ ψαροὶ, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Καὶ εἶπαν ¹²· Τί οὗτοι, Κύριε; Καὶ εἶπε πρὸς με ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί· Ἐγὼ δεῖξω σοι, τί ἐστὶ ταῦτα. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ ἐφεστηκῶς ἀναμέσον ¹³ τῶν ὄρέων, καὶ εἶπε πρὸς με· Οὗτοί εἰσιν οὗς ἐξαπέστειλε Κύριος περιδεύσαι τὴν γῆν. Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἄγγέλῳ Κυρίου τῷ ἐφεστῶτι ἀναμέσον τῶν ὄρέων, καὶ εἶπον· Περιδεύσαμεν τὴν γῆν ἅπασαν ¹⁴, καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ κατοικεῖται καὶ ἡσυχάζει. Ἡ οἱ μὲν ὀφθέντες δῆλον ὅτι ἀόρατοι δυνάμεις ὑπάρχουσιν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμεναι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Ὁρῶνται ἐκ αὐτῶν οὐχ αἱ φύσεις· ἀσώματοι γὰρ αὗται· ἀλλὰ κατὰ χρεῖαν ἐκάστην ἐκτυπαὶ τούτων τὴν θεωρίαν ὁ τούτων καὶ τῶν ἀπάντων Δεσπότης. Καὶ τοῦτο ἡμῶς σαφῶς ἡ θεία διδάσκει Γραφή, διάφορα αὐτῶν ὑποδεικνύσα τὰ σχήματα· ἄλλως μὲν γὰρ αὐτοὺς ἴδεν ὁ Δανιὴλ, καὶ ἄλλως Ἰεζεκιήλ, καὶ Ἡσαΐας καὶ Μιχαῆας ἐν σχήμασιν ἐτέροις. Οὐ πολύμορφοι δὲ, ἀλλ' ἀσώματοι ἀνοηταὶ φύσεις, πρὸς δὲ τὸ χρησιμον ὁ τούτων Δεσπότης σχηματίζει τὰς θεωρίας. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ζαχαρίου πεποίηκε· δείκνυσι γὰρ αὐτῷ ἄγγελον τὸν τοῦ λαοῦ προστατεύοντα· ὁ δὲ ἅγιος Μιχαὴλ οὗτος ἦν, ὡς ὁ προσδιαλεγόμενος τῷ Δανιὴλ ἄγγελος· ἔφη· ἐκεῖνος γὰρ φησιν· « Οὐκ ἔστιν εἰς ἀντεχόμενος μετ' ἐμοῦ περὶ τούτων, ἀλλ' ἡ Μιχαὴλ ὁ ἀρχων ὑμῶν. » Τοῦτον ὁρᾷ ἐποχούμενον μὲν ἵππῳ διὰ τὴν δέξυτητα τῶν δρωμένων· τὸ δὲ τοῦ ἵππου πυρρόν τὴν κατὰ τῶν πολεμίων ἐθνῶν ἀγανάκτησιν δηλοῖ· ὑφαιμον γὰρ καὶ ὁ πέρουθρον τὸ θυμοειδές· τὰ δὲ ὄρη οὐ μόνον τὸ σεπρόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑψηλόν

9 Exod. xii, 2. 10 Hebr. i, 14. 11 Dan. x, 21.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Α ἔστιν ὁ μὴν. Sicque supra, l. c. ¹¹ Supra l. c. erat υἱοῦ. ¹² Α εἶπα ¹³ ἀν. Α ἐπάνω. ¹⁴ Α πᾶσαν γῆν.

δείκνυσι τῶν εἰς ἐπικουρίαν τεταγμένων ἀγγέλων· τὸ δὲ ὑμφιλαφές καὶ κατασκίον τῶν ὀρώων τὴν θείαν αἰνίττεται πρόνοιαν, ἣν τοῖς εἰς τὸν Θεὸν ἠλπικῶσιν ὁ μακάριος ὑπισχνεῖται Δαβὶδ· Ὁ κατοικῶν γὰρ, φησὶν, ἐν βοθηθείῳ τοῦ Ὑψίστου, ἐν σκέπη τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. Καὶ πάλιν· Ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει σοι. Καὶ ἀλλαγῶ· Ἐν σκέπη τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με. Καὶ τὸν Ἰσραὴλ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ στύλος νεφέλης ἐπέσκεπε. Τούτου χάριν κἀναυθα ἐν μέσῳ τῶν ὀρέων τῶν κατασκίων ὁ τοῦ λαοῦ προστατεύων ἄγγελος ἐστήκως ἔωρατο, τὴν θείαν ἐπικουρίαν διὰ τούτων μηνύων. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον, καὶ μυρσινεῶνας τὰ ὄρη προσηγορεύκασιν· εὐῶδες δὲ τὸ φυτόν, καὶ τὰ θερμὰ τῶν παθῶν καταψύχειν δυνάμενον. Παραδηλοῖ τοῖνον καὶ τοῦτο τὴν ἐσομένην Ἰουδαίῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ψυχαγωγίαν. Θεασάμενος δὲ καὶ τοὺς ὀπισθεν ἀναφανέντας πυρρῶς τε καὶ ψαρῶς, καὶ ποικίλους, καὶ λευκοὺς ἵππους, πυνθάνεται μὲν μαθεῖν ἐφιέμενος, τίς ἡ τῶν δεικνυμένων αἰτία. Διδάσκεται δὲ παρὰ τοῦ πρώτου ὀρθέντος ἀγγέλου, ὃς μεταξὺ τῶν ὀρώων¹⁵ εἰστήκει τῶν κατασκίων, ὅτι πᾶσαν ἐποπτεύσαι τὴν γῆν ἀπεστάλησαν· καὶ εἰς βεβαίωσιν τῶν εἰρημένων, καὶ οἱ τοῖς παντοδαποῖς ἐκείνοις ἐποχοῦμενοι ἵπποις, ἔφασαν πρὸς τὸν ἐπεστώτα ἐκείνοις τοῖς ὄρεσιν ἀγγελῶν, ὅτι πᾶσαν περιοδοῦσαντες τὴν γῆν οἰκουμένην, εὐραμεν εἰρήνης ἀπολυούσαν καὶ γαλήνης. Τούτων δὲ ἀκούσας ὁ τοῦ λαοῦ τὴν προστασίαν πεπιστευμένος ἄγγελος, καὶ σφόδρα δυσχεράνας, ὅτι πάντων εἰρήνης ἀπολυόντων ὁ ὑπ' αὐτῶν τεταγμένος λαός·¹⁶ μυριάσις ἔτι συμφοραῖς προσπαλαίει, ἵκετεῖαν τῷ Δεσπότη προσφέρει· Κύριε¹⁷ παντοκράτωρ, ἕως τέλος οὐ μὴ ἐλεήσης τὴν Ἰερουσαλήμ, καὶ τὰς¹⁸ πόλεις Ἰούδα, ἃς ὑπερείδες· Τοῦτο ἔβδομηκοστὸν ἔτος. Ἰστέον δὲ ὡς τῆς μὲν προτέρας αἰχμαλωσίας ὁ χρόνος συνεπληρώθη ἐν τῷ πρώτῳ ἔτει Κύρου¹⁹ τοῦ Περσῶν βασιλεύσαντος, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ φιλοανθρώπου Δεσπότη, τῇ περὶ τῶν κακῶν καὶ τῶν τῆς προρρήσεως συναριθμήσαντος χρόνον· καὶ τοῦτο ἀκριβέστερον ἐν τῇ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἀπεδεδεξαμένη ἐρμηνείᾳ. Τῇ δὲ ἐρημίᾳ τῆς Ἰερουσαλήμ ὁ ἔβδομηκοντούτης συνεπληρώθη χρόνος ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς Δαρείου βασιλείας. Τούτου δὲ ἀρχεσθαι προσῆκει τοῦ ἀριθμοῦ ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου ἔτους Σεδεκίου τοῦ βασιλέως, ἐφ' οὗ ἦλω ἡ πόλις. Εἰ γάρ τις ἐκείθεν ἀρξάμενος ἐρευνήσοι, εὐρήσει τοῦτον συμπληρούμενον τὸν χρόνον ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου βασιλείας. Τοῦτο τοῖνον ὁ τοῦ λαοῦ προμηθούμενος ἄγγελος τὸν τῶν ὄλων ἵκετεύει Θεόν, εἰς τε τὴν πρόρρησιν ἀπιδεῖν, καὶ τὸν χρόνον πεπληρωμένον ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀφιερωμένην αὐτῷ πόλιν ἐρημίᾳ παντελεῖ παραβεδομένην ἐπιπλεῖστον μὴ

A David pollicetur : « Qui enim habitat, inquit, in adjutorio Altissimi, in protectione Dei caeli com-morabitur ¹. » Item : « Scapulis suis obumbrabit te ². » Et alibi : « Sub umbra alarum tuarum proteges me ³. » Et populum quoque Israel in deserto columna nubis tegebat. Idcirco hic etiam in medio montium umbrosorum populo praefectus angelus stare videbatur, divinum subsidium hoc modo indicans. Caeterum Aquila et Symmachus etiam *myrteta* verterunt montes. Ea autem planta est odorata, habens vim morbos calidos refrigerandi. Demonstrat itaque **1599** hoc etiam futuram Judæis a Deo universorum consolationem. Ut vero a tergo etiam vidit equos rufos, maculosos, varios, et albos, noscendi studio percontatur quæ causa ostensorum esset. Edocetur autem a primo viso angelo, qui inter montes umbrosos consistebat, quod essent missi ad universam terram perlustrandam ; atque ad confirmationem eorum quæ dixerant, qui in illis variis equis sedebant, dixerunt ad angelum inter montes consistentem, se, cum terram omnem peragrassent, in orbe terrarum pacem et quietem constitutam reperisse. [12] Quo audito, angelus cui populi mandata erat praefectura, vehementer indignatus, quod omnibus pace fruentibus, populus sibi subditus, in ærumnis adhuc innumeris versaretur, supplex Dominum obsecrat : « Domine omnipotens, usquequo non misereberis Hierosolymæ et urbium Judæ, quas despexisti ? Iste est septuagesimus annus. » Est autem animal vertendum ^C prioris captivitatis tempus completum fuisse anno primo Cyri Persarum regis, bono et benigno Domino, cum ærumnis quas experti erant, tempus etiam praedictionis annuerante : quod accuratius in commentariis in Ezechielem ostendimus. Vastitatis autem Hierosolymæ septuaginta anni completi sunt secundo anno regni Darii. Hic porro numerus inchoandus est ab anno undecimo regis Sedeciae, sub quo urbs capta fuit. Si quis **1600** enim ducto inde initio investiget, tempus hoc completum fuisse inveniet anno secundo regni Darii Hystaspis filii. Hoc igitur populi procurator angelus Deum omnipotentem rogat, ut praedictionem et tempus ejus completum attendat, et ne urbem sibi consecratam vastitati traditam diutissime despiciat. [13] Quam precationem Dominus suscipiens : « Respondit, inquit propheta, angelo loquenti in me, verba bona et sermones consolatorios. » Nec vero alium angelum hunc dicit quam illum, qui inter montes consistebat : sed eundem illum, qui et ipsum alloquebatur, et pro populo supplicabat. Dicit autem eum in se loqui, quod non verbis uteretur, et voce motu linguæ ac repercussione acris

¹ Psal. xc, 1. ² ibid. 4. ³ Psal. xvi, 8.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ C ὀρέων. ¹⁶ C λεῶς. ¹⁷ Κύρ., κ. τ. λ. Supra, p. 1227, præm. Καὶ ἀπεκριθὴ ὁ ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἶπε. ¹⁸ τὰς. Ex A et C suppl. ¹⁹ Κύρ. C præm. τοῦ.

articulata, sed intus sonante, et in ipso formata. A [14] Dei itaque benignitati confusus sanctus angelus jubet prophetam clamare, et dicere :

ρικλητικούς. » Οὐκ ἄλλον δὲ ἄγγελον τοῦτον ἔφη αὐτὸν ἐκείνον, καὶ αὐτῷ προσδιαλαγόμενον, καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πρεσβευόμενον. Λέγει δὲ αὐτὸν ἐν αὐτῷ λαλεῖν, ἐπειδὴ οὐ λόγους ἐκέχρητο, καὶ φωνῇ κινήσει γλώττης καὶ ἀέρος ἀντιτυπία διαβρουμένη, ἀλλ' ἔνδοθεν ἐνηχομένη, καὶ ἐν αὐτῷ τυπουμένη. Θαρσύσας τοίνυν τῇ τοῦ Θεοῦ εὐμενεῖα ὁ ἅγιος ἄγγελος παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ βοῆσαι, καὶ εἰπεῖν :

« Hæc dicit Dominus omnipotens : Prosecutus sum Hierosolymam et Sionem zelo magno. (Vers. 15.) Et ira magna ego irascor super gentes, quæ superimpositæ sunt, pro eo quod ego quidem iratus sum parum, ipsi vero superimpositi sunt in mala. » Non amplius despiciam, inquit, ea quæ contra Hierosolymam perpetrantur : sed poenas repetam ab iis qui definitæ in eam vindictæ modum excedunt, et plura quam decreta sunt, mala illi inferre conantur. Ego enim ut poenas ab ea exigere, quod meas leges violasset, mea **1601** providentia cam spoliavi : hi vero, accepta inde fiducia, nullam ejus vexandi satietatem capere voluerunt. Quare justo zelo utens, ei quidem parcam, ab his vero admittæ audaciæ poenas repetam. [16, 17] Deinde misericordiæ quoque modum exponit, et divinæ domus ædificationis finem pollicetur, et urbis instaurationem, et murorum restitutionem. Hoc enim declarat, « mensura » adhuc extendetur super Hierosolymam. » Rursus autem illi sanctus angelus præcepit ut clamaret, et dixit : « Hæc dicit Dominus omnipotens : Adhuc diffundentur civitates bonis, et miserabitur Dominus adhuc Sionem, et eliget adhuc Hierosolymam. » Multis quidem urbibus Judææ honorum copiam largietur ; hoc enim docuit, cum dixit : « Adhuc diffundentur civitates bonis : » sed tamen adhuc aliis Hierosolymam anteponet, et antiqua privilegia præbebit. Sed animadvertendum est, quod non sempiternam eis felicitatem promiserit, sed tempus quoddam designaverit, dicens *adhuc* : præmonstrans fore ut, cum hæres aivenerit, lex œconomi et curatoris vices gerens, supervacua videatur, et simul cum ea locus, qui legalem cultum exceperat. [18, 19] Inde ad alterius visionis narrationem se convertit, aitque se *quatuor cornua* vidisse, atque ab angelo per interrogationem didicisse, hæc esse quæ Judam et Israelum dispersissent. [20, 21] Deinde rursus ait sibi **1602** a Deo ostensos fuisse totidem numero fabros, rursus se interrogasse, et audivisse : « Hæc sunt cornua, quæ Judam et Israelum disperserunt : et egressi sunt isti, ut exacuunt ea manibus suis. Quatuor cornua gentes sunt, quæ levaverunt cornu super terram Domini, ut dispergerent eam. » Dicit itaque invisibiles potestates a Deo universorum jussas esse has gentes invicem concitare et exacuere,

μανος · « Ἀπεκρίθη, φησὶν ὁ προφήτης, τῷ ἀγγέλῳ τῷ λαλοῦντι ἐν ἐμοί, ῥήματα κατὰ καὶ λόγους παρ' ἐκείνον τὸν μεταξὺ τῶν ὄρων ἐστηκότα, ἀλλ' αὐτὸν ἐκείνον τὸν λαοῦ πρεσβευόμενον. Λέγει δὲ αὐτὸν ἐν αὐτῷ λαλεῖν, ἐπειδὴ οὐ λόγους ἐκέχρητο, καὶ φωνῇ κινήσει γλώττης καὶ ἀέρος ἀντιτυπία διαβρουμένη, ἀλλ' ἔνδοθεν ἐνηχομένη, καὶ ἐν αὐτῷ τυπουμένη. Θαρσύσας τοίνυν τῇ τοῦ Θεοῦ εὐμενεῖα ὁ ἅγιος ἄγγελος παρακαλεῖται τῷ προφήτῃ βοῆσαι, καὶ εἰπεῖν :

« Ταῦτα λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Ἐξήλωσα ²⁰ τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ζῆλον μέγαν. (15.) Καὶ ὀργὴν μεγάλην ἐγὼ ὀργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα, ἀπὸ ὧν ἐγὼ μὲν ὠργίσθη ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » Ἔτι, φησὶν, ἀνέξομαι περιδεῖν τὰ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ τοιμώμενα, ἀλλὰ δίκας εἰσπράξομαι τοὺς ὑπερβάντας τῆς κατὰ τῆς ²¹ ὀρισθείσης τιμωρίας τὸ μέτρον, καὶ πλείονα τῶν καταψηφισθέντων ἐπαγαγεῖν αὐτῇ τετολμηκότας κακά. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτὴν ποιήνη εἰσπραττόμενος ²², ὡς εἰς τοὺς ἔμοιους πεπαρανόμηκε νόμους, τῆς ἐμῆς αὐτῆν προνοίας ἐγύμνωσα · ἐκεῖνοι δὲ τὴν ἐνετύθεν ἀδειαν εἰληφότες, κόρον λαβεῖν τῶν κατ' αὐτῆς κακῶν οὐκ ἠθέλησαν · διὸ ζήλω δικαίῳ χρησάμενος, αὐτὴν μὲν ἀξιώσω φειδύσας, ἐκείνους δὲ τῶν τετολμημένων ἀπαιτήσω δίκας. Ἔτι λέγει καὶ τοῦ ἔλεου τὸν τρόπον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ οἴκου οἰκοδομῆς ὑπισχνεῖται τὸ τέλος, καὶ τῆς πόλεως τὴν νεουργίαν, καὶ τὴν τῶν περιβόλων ἀνάστασιν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ · Ἐπὶ τὸ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ἱερουσαλήμ ἔτι. » Καὶ αὖθις δὲ αὐτῷ ²³ ὁ ἅγιος ἄγγελος παρηγγύησε βοῆσαι, καὶ εἰπεν · « Ταῦτα λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Ἐτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς, καὶ ἐλεήσει ἔτι Κύριος τὴν Σιών, καὶ αἰρῆσιν ἔτι τὴν ²⁴ Ἱερουσαλήμ. » Πολλὰς μὲν πόλεις τῆς Ἰουδαίας παρέξει τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀφθονίαν · τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν εἰρηκῶς · « Ἐτι διαχυθήσονται πόλεις ἐν ἀγαθοῖς. » ἀλλ' ὅμως ἔτι τῶν ἄλλων προτιμήσει τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰ παλαιὰ παρέξει προνόμια. Ἐπισημῆνασθαι δὲ προσήκει, ὡς οὐκ αἰώνιον αὐτοῖς τὴν εὐπραξίαν ὑπέσχετο, ἀλλὰ χρόνον τινὰ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς, « Ἐτι, προδεδάσκων ὡς τοῦ κληρονόμου φανεῖντος, ὁ οἰκονόμος καὶ ἐπιτρόπος τάξιν ἐπέχων νόμος ἀργὸς ἀναφανεῖται · σὺν τούτῳ καὶ ²⁵ ὁ τόπος, ὁ τὴν κατὰ τοῦτον λατρείαν δεξάμενος. Ἐνετύθεν εἰς ἑτέρας ὀπτασίας διήγησιν μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησὶ τέσσαρα μὲν τεθεσθαι κέρατα, μεμαθηκέναι δὲ δι' ἐρωτήσεως ἀπὸ ²⁶ τοῦ ἀγγέλου, ὅτι τοιαῦτά ²⁷ ἔστι τὰ διασκορπίσαντα τὸν Ἰουδαὶν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἔτι λέγει πάλιν, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων δειχθῆναι αὐτῷ τέκτονας Ἰσραήθιμους, καὶ πάλιν πυθέσθαι, καὶ ἀνηκοῆσαι, ὅτι « Ταῦτα τὰ κέρατα τὸν Ἰουδαὶν καὶ τὸν Ἰσραήλ σκορπίσαντα » καὶ ²⁸ ἐξήλθον οὗτοι ὀξύναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν · τὰ τέσσαρα κέρατα ἔθνη ἐπαιρόμενα κέρασ ²⁹ ἐπὶ

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ Α ἐξήλωκα τὴν Ἱερ. κ. τ. Σιών. ²¹ C κατ' αὐτῆς. ²² C πραττόμενος. ²³ αὐτῷ. Edit. prior hab. αὐτῆ. ²⁴ τὴν. Ex A et C suppl. ²⁵ καί. C præm. δέ. ²⁶ C ὑπό. ²⁷ C ταῦτα. ²⁸ καί. Des. in C. ²⁹ κέρ. Des. ibid.

τὴν γῆν Κυρίου, τοῦ διασκορπίσαι αὐτήν. Ἔλεγει ἄ τοῖσιν ὅτι αἱ ἀράται δυνάμεις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ἔλων προσετάχθησαν κατ' ἀλλήλων ἐγείραι καὶ παρεξῆναι ταῦτα τὰ ἔθνη, ὥστε δι' ἀλλήλων δοῦναι δίκας ὧν κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπλημύλησαν. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσε· «Τοῦ δῆξιναι αὐτὰ εἰς χεῖρας αὐτῶν.» Τέσσαρα δὲ λέγει, οὐκ ἔθνῶν τιῶν ἀριθμῶν δηλῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ τέσσαρα τῆς οἰκουμένης τὰ τμήματα, τοῦ ἔψον, τὸ ἐσπέριον, τὸ νότιον, τὸ βόρειον· ἐπὶ τὸν δὲ αὐτοῖς οἱ μὲν ἔθνη, οἱ δὲ ἐκείθεν· ποτὲ μὲν Ἀσσύριοι, καὶ Βαβυλώνιοι· ποτὲ δὲ ἀλλόφυλοι, καὶ Αἰγύπτιοι· ἄλλοτε δὲ Ἰδομαῖοι, καὶ Μωαβίται, καὶ Ἀμμωνίται· τέσσαρα κέρατα τοὺς ἐκ τῶν τεσσάρων τμημάτων αὐτοῖς ἐπελθόντας προσηγόρευσε. Τοῦτους Ἰσραὴλ μὲν ἐπέστησαν ἀοράτους δυνάμεις, κατ' ἀλλήλων αὐτοὺς διεγειρούσας, ἐν' ὑπ' ἀλλήλων εἰσπραχθῶσιν ὧν ἐτόλμησαν δίκας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἄλλὰ γὰρ αὐτὸς εἰς ἑτέραν θεωρίαν τὴν διήγησιν μετατίθει, καὶ φησὶ τεθεῖσθαι ἄνδρα σχοινίον ἐπιφερόμενον γεωμετρικόν· εἶτα ἐρέσθαι αὐτὸν ὅποι πορεύεται κάκεινον φάναι, ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ διαμετρήσων ἀπεισιν, ὥστε μαθεῖν ὅπόσον αὐτῆς τό τε μήκος ἐστὶ, καὶ τὸ εὖρος. Προστίθει δὲ καὶ ταῦτα τῷ διηγήματι, ὅτι ὁ ἀγγελος ἐκεῖνος ὁ τοῦτους ἐνηγῶν αὐτῷ τοὺς λόγους εἰστήκει· ἕτερος δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφικόμενος ἀγγελος δραμεῖν αὐτῷ παραγγύησε πρὸς τὸν τὸ μέτρον ἐπιφερόμενον νεανίαν, καὶ εἶπε·

«Κατάκαρτος κατοικηθήσεται Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν ἐν³⁰ μέσῳ αὐτῆς. (ε'.) Καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς.» Ὅρα γὰρ, φησὶ, μὴ σμικρῶν τὰ τῆς πόλεως μέτρα, ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ τοῦ σοῦ καὶ ταύτης δεσπότητος μανθάνων, ὡς πλείστον ὅσον αὐτὴν πληθὺς καὶ ἀνθρώπων καὶ τετραπόδων οἰκῆσει, διάγραφον ἀναλογίου τῷ πλήθει τῶν οἰκητῶρων τὸ μέγεθος. Πρὸς γὰρ τοῦτοις κατὰ αὐτῆς διὰ τῆς ἐμῆς χάριτος τείχος ἀμυγῶν τε καὶ ἀνυπέρθατον ἔσομαι. Τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε τείχος πυρὸς. Καθάπερ γὰρ πυρὸν μεγίστην ὑπερβῆναι τῶν ἀδυνάτων· οὕτως ἀδύνατον ἡστηθῆναι τὸν ὑπὸ τῆς θαλάσσης φρουρούμενον χάριτος. Ὁ μόνον δὲ αὐτῇ πᾶσαν ἀσφάλειαν χορηγήσω, ἀλλὰ καὶ περιβλεπτον αὐτὴν ἀποφανῶ, ὥστε αὐτῆς πάντοτε διαδραμεῖν τὸ κλέος. Ταῦτα δὲ ἅπαντα ὁ προφήτης ἔωρα, καὶ τοῦ προστατεύοντος ἀγγέλου τὴν κηδεμονίαν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγγέλων τὸν δρόμον, καὶ τὰ τῆς πόλεως μέτρα, ἵνα καὶ αὐτὸς βεβαίως δέξηται τὰς ἀγαθὰς περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὑποσχέσεις, καὶ ὁ λαὸς ἀκριδῶς τοῖς λεγομένοις πιστεύῃ, οὐ λόγους ἀπλῶς προσφερομένους, ἀλλὰ πράγματα θεωρῶν περτυπούμενα. Εὐθύς μὲν οὖν ὑποδείξας ἐκεῖνα τῷ προφήτῃ καλεῖται βοᾶν·

ζ', ζ'. «Ὁ, ὦ, φεύγετε ἀπὸ γῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος· διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀναστῶσεθε,

ut pœnas inter se mutuo darent eorum quibus Israellem offendissent. Hæc enim declaravit, cum dixit : « Ut exacuunt ea manibus suis. » Cum autem quatuor dicit, non gentium quarumdam numerum exprimit; sed quia quatuor orbis sunt partes, oriens, occidens, meridies, septentrio, in illos autem irruerunt hinc isti, illinc alii, nunc quidem Assyrii et Babylonii, nunc allophyli et Ægyptii, alias Idumæi, et Moabitæ, et Ammonitæ; quatuor cornua appellavit eos qui ex quatuor partibus illos invaserunt. His totidem numero præfecit invisibiles potestates, ut eos inter se commoveant, ut pœnas mutuo inter se repetant eorum quæ admiserunt.

κατ' ἀλλήλων αὐτοὺς διεγειρούσας, ἐν' ὑπ' ἀλλήλων εἰσπραχθῶσιν ὧν ἐτόλμησαν δίκας.

B

CAPUT II.

[1, 2] Tum rursus ad aliam visionem narrationem transfert, atque vidisse se virum portantem funiculum geometricum, tum interrogasse illum quo pergeret, atque illum dixisse, ad dimittendam Hierosolymam se abire, ut disceret quanta esset longitudo ejus et latitudo. [3, 4] Hæc etiam addit ad narrationem, angelum illum, 1603 qui hæc verba ipsius auribus inculcabat, stetit, alterum vero angelum ad ipsum venisse, ac præcepisse ut curreret ad illum juvenem qui mensuram ferebat, ac diceret :

«Frugifera habitabitur Hierosolyma, a multitudine hominum et jumentorum in medio ejus. (Nas 5.) Et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus.» Vide enim, inquit, ne urbis mensuram exiguam designes : sed cum intellexeris a me, et tuo et istius Domini, in ea quam maximam habitaturam esse hominum multitudinem, et jumentorum, describe magnitudinem habitantium multitudini consentaneam. Cæterum ego illi benignitate mea murus ero, qui oppugnari et superari non possit. Hanc enim vocavit murum ignis. Nam quemadmodum pyra ingens transiliri nequit, sic vinci non potest qui gratia Dei custoditur. Non modo autem omnem ei securitatem præstabo, sed et illustrem eam reddam, ita ut ejus gloria omnes oras pervadat. Hæc vero omnia vidit propheta, et præfecti angeli curam, et aliorum angelorum eursum, et urbis dimensionem, tum ut ipse bonus de Hierosolyma promissiones ut certas excipiat, tum ut populus his sermonibus exactam fidem habeat, non verba solum prolata, sed res etiam videns ante descriptas. Mox ergo ut hæc prophetæ demonstravit, exclamare jubet :

VERS. 6, 7. « O, o, fugite de terra aquilonis, dicit Dominus, quia de quatuor ventis cœli congregabo vos, dicit Dominus. In Sione salvamini,

VARIE LECTIONES.

³⁰ ἐν. C præim. τῶν.

qui habitatis apud **1604** ſiliam Babylonis. » Cum hæc habeatis promiffa, non vos tantum confidite qui reverfi jam eftis, fed vos etiam qui adhuc Babylonem ex voluntate veftra residetis (nam eum redi- cundi potestas data efferat, distuliftis), in veftram patriam redire feftinate, quam in priorem felicitatem proxime reftituam.

Vers. 8, 9. « Quia hæc dicit Dominus omnipotens: Post gloriam mifit me ad gentes quæ spoliaverunt vos, quia qui tetigerit vos, quasi tangit pupillam oculi ejus. Quia ecce ego inferam manum meam super eos, et erunt prædæ his qui serviebant eis: et cognoscetis Dominum omnipotentem miffisse me. » Tanto enim, inquit, opere Deus univerforum res veftras procurabit, ut quemvis, qui ad vos lædendos accedat, arbitretur et oculi pupillam attingere: non quod corpus habeat, atque in membra divifus fit, nam sine corpore et incircumfcriptus est univerforum Deus: fed quo affectu præditus fit, humanis modis ostendit. Hanc etiam fui curam beatus David ab eo petit, dicens: « Custodi me, Domine, ut pupillam oculi ». Idcirco, inquit, omnes eos qui vos prædati fuerunt, in potestatem fubditorum fuorum redigam, et hæc ab illis patientur quibus vos affecerunt: rebusque ipsis veritatem divinatorum oraculorum cognoscetis. Hæc vero typice illis eveniunt: prophetiæ autem veritas in nobis apertio- rem exitum habuit. Dæmones enim nos depopulantes, et mentem noftram sibi vindicantes, omniaque noftri **1605** corporis membra in fervitutem suam redigentes, Christus Dominus profligans, sub jugum eos fubjecti fantorum fervorum fuorum. Quod dilucidius per divinum Isaiam exposuit, clamans: « Quos timuiftis, timebunt a vobis: legati mittentur ad pacem petendam æcerbe flentes; nam dissipabuntur horum viæ ». Sic dæmones vociferabantur: « Sine, quid nobis et tibi, Jefu Filii Dei? venifti ante tempus torquere nos ». Itemque: « Adjuro te, ne me torqueas ». Sic puella pytho- nem spiritum habens Philippis clamabat: « Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam falutis ». Sic etiam ante victores martyres et ad hunc usque diem clamant, inviti- que illorum victoriam prædicant, suamque infirmitatem declarant. Hos igitur, qui nos olim prædati sunt, tanquam spolia quædam spoliatis dedit ille qui post gloriam miffus est, ut veterem gloriam, quam deceptus perdidit generis auctor Adam, hanc natura noftra recuperaret, et cognoscamus benefactorem, et Salvatorem animarum nostrarum, et Patrem qui eum pro benignitate sua miffit. Miffus est autem non ut Deus, fed ut homo.

Α οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος. » Ταύτας ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας, μὴ μόνον ὑμεῖς οἱ ἦδη ἐπανεληθόντες θαρρῆτε, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐτι τὴν Βαβυλῶνα κατὰ γνώμην οἰκοῦντες (ἐπιτραπέντες γὰρ ἐπανελθεῖν, ἀνεβάλεσθε) · εἰς τὴν ὑμετέραν ἐλθεῖν ἐπέψεσθε ²¹ πατρίδα, ἣν εἰς τὴν προτέραν εὐπραξίαν οὐκ εἰς μακρὰν ἐπανάζω.

ἦ, Ὁ. « Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Ὁπίσω δόξης ἀπέσταλκέ με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ὑμᾶς · διότι ὁ ἀπτόμενος ὑμῶν, ὡς ὁ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ ὀφθαλμοῦ αὐτοῦ. Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιφέρω τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσονται σκύλα τοῖς δουλεύουσιν ²² αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με. » Τροσούτης γὰρ ἀπολαύσετε παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων κηδεμονίας, ὅτι πάντα τὸν ἡμῖν ἐπὶ τῷ λυπησθαι πελάζοντα, τῆ τοῦ ὀφθαλμοῦ κόρη πελάζειν ὑπολαμβάνει· οὐκ ἐπειδὴ τῶμα περιέκειται, καὶ εἰς μέλη διήρηται · ἀσώματος γὰρ καὶ ἀπερίγραφος ὁ τῶν ὄλων Θεός · ἀλλ' ἦν ἔχει διάθεσιν ἀνθρωπίνως παρεδῆλωσε. Ταύτην καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ παρ' αὐτοῦ τὴν κηδεμονίαν αἰτεῖ: « Φύλαξόν με, Κύριε, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Τοῦτου, φησὶ, χάριν ἅπαντας ἐκείνους τοὺς ληισαμένους ὑμᾶς καὶ σκυλεύσαντας τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν ὑποχειρίους ποιήσω· καὶ ταῦτα πείθονται παρ' ἐκείνων, ὅσα περὶ ὑμᾶς διέθηκαν· καὶ δι' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων τὴν τῶν θείων λογίων ἀλήθειαν. Ταῦτα δὲ τυπικῶς ἐκείνους συνέθη · ἡ δὲ τῆς προφητείας ἀλήθεια ἐφ' ἡμῶν ^C ἀκριβεστέραν ἔσχε τὴν ἔκδοσιν. Τοὺς γὰρ σκυλεύσαντας ἡμᾶς· δαίμονας, καὶ τὴν ἡμετέραν σφετερισαμένους διάνοιαν, καὶ ἅπαντα ἡμῶν ἐξανδαποδίσαντας τὰ μέλη τοῦ σώματος, καταλύσας ὁ δεσπότης Χριστὸς ὑποχειρίους τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ πεποίηκε δούλοις. Καὶ τοῦτο σαφέστερον διὰ τοῦ θεσπεσίου δεδῆλωκεν Ἡσαίου βοῶν· « Οὐδ' ἐφοβεῖσθε φοβηθήσονται ἀφ' ὑμῶν· ἄγγελοι ἀποσταλήσονται ἀξιούντες εἰρήνην πικρῶς κλαίοντες· ἐρημωθήσονται γὰρ αἱ τούτων ὁδοί. » Οὕτως ἐβόων οἱ δαίμονες· « Ἐὰ ²³ τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ Θεοῦ; Ἥλιος ²⁴, πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς. » Καὶ πάλιν· « Ὁρκίζω σε ²⁵ μὴ με βασανίσῃς. » Οὕτως ἡ πυθομάντις ἐν Φιλίπποις ἐβόα· « Οὗτοι οἱ ἀνθρωποὶ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας. » Οὕτω καὶ πρὸ τῶν καλλινίκων μαρτύρων μέχρι καὶ τῆμερον βοῶσι, καὶ τὴν ἐκείνων ἀκοντες ἀνακηρύττουσι νίκην, καὶ τὴν οἰκείαν φθένειαν διελέγχουσι. Τοῦτους τοίνυν τοὺς πάλαι σκυλεύσαντας ἡμᾶς οἷόν τινα σκύλα τοῖς σκυλευθεῖσι παρέδωκεν ὁ ὀπίσω δόξης ἀποσταλεῖς, ἵνα τὴν παλαιὰν δόξαν, ἣν ἐξαπατηθεὶς ἀπώλεσεν ὁ γενάρχης Ἀδὰμ, ταύτην ἡ φύσις ἡμῶν ἀνακτήσῃται, καὶ

²¹ Psal. xvi, 8. ²² Isa. xxxiii, 7, 8. ²³ Matth. viii, 29. ²⁴ Marc. v, 7. ²⁵ Act. xvi, 17.

VARLÆ LECTIONES.

²¹ ἐπ. Ed. Sirm. habebat ἐπήχθητε. ²² Α δουλεύσασι. ²³ Ἐα. Des. l. c. ²⁴ ἦλιος. Loco cit. sequi. ἕδε. ²⁵ Deest h. l. signum interrog. post ἡμᾶς. ²⁵ Ὁρκ. σε. Loco cit. sequi. τὸν Θεόν.

γνώμεν τὸν εὐεργέτην, καὶ Σωτῆρα τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ τὸν ἀποστείλαντα αὐτὸν διὰ φιλανθρωπιαν Πατέρα. Ἀπεστάλη δὲ, οὐχ ὡς Θεός, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· ὡς γὰρ Θεός, τοῦ γεγεννηκότος ὁμότιμος. « Ἐγὼ γάρ, φησὶν, ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί. » Καὶ· « Ὁ Πατὴρ ὁ ³⁶ ἐν ἐμοὶ μένων αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. » Καὶ· « Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμεν. » Καὶ· « Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα. » Πέμπεται δὲ ὡς ἄνθρωπος, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρῶν, οὐ τὴν οὐρανίου φύσιν κατασμικρύνων. « Ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφῆν δούλου λαβὼν. » Ὑπέδειξε ³⁷ τοίνυν ἡμῖν ὁ Προφήτης, οὐ μόνον τὴν δυάδα τῶν προσώπων, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁμότιμον τῶν προσώπων. « Τάδε γάρ ³⁸ λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὅπισω ^B δόξης ἀπέσταλκέ με. » Καὶ δεικνύς τις ὁ ἀποστείλας, ἐπάγει· « Καὶ γνώσεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με. » Τοιγαροῦν καὶ ὁ ἀποσταλῆς; Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ὁ ἀποσταλῆς; Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐδεμία ἀξιομάτων διαφορά. Ἀπεστάλη δὲ, ὡς ἔφη, ἀνθρωπίνως, οὐ θεϊκῶς, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρῶν· καὶ ἀποσταλῆς δὲ γάρ μου, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα. »
 ε', ια'. « Τέρπου καὶ εὐφραίνου, θυγατερ Σιών, διότι ἰδοὺ ³⁹ ἐγὼ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος. Καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν, καὶ κατασκηνώσουσιν ⁴⁰ ἐν μέσῳ σου, καὶ γνώσῃ ⁴¹ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἔξαπέσταλκέ ⁴² με πρὸς σέ. » Ἀντικρὺς καὶ ταῦτα ^C ἡμῖν ἀρμόζει τοῖς ἐξ ἔθνῶν κεκλημένοις, καὶ τῆς σωτηρίας τετυχηκόσιν, οἷς καὶ τὸ χαίρειν καὶ τὸ εὐφραίνεσθαι παρακελεύεται, ὡς ἔνοικον ἐσχηκόσι τὸν τοῦ παντός Κύριον. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ αὐτὴν τὴν αἰσθητὴν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν εἰς τὸν Κύριον πεπιστευκότων οἰκουμένην ἔθνῶν. Κάνταῦθα δὲ ὁμοίως, καὶ τὴν δυάδα τῶν προσώπων, καὶ τὸ ὁμότιμον ἐδιδάχθημεν τῶν προσώπων.

« Ἰδοὺ γάρ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος· καὶ γνώσῃ ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἔξαπέσταλκέ με πρὸς σέ. (ιβ'.) Καὶ κατακληρονομήσει Κύριος τὸν Ἰούδαν, τὴν ⁴³ μερίδα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἁγίαν γῆν ⁴⁴, καὶ αἰρετιεῖ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. » Ἐκ γὰρ τοῦ Ἰούδα τὴν τοῦ δούλου μορφῆν ἀνέλαθεν ὁ Δεσπότης, καὶ οἰκίαν αὐτὴν ἐποίησεν ^D μερίδα· καὶ μάρτυς ὁ θεσπέσιος Παῦλος βῶν· « Πρόδηλον δὲ ὅτι Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος. » Καὶ δεικνύς ὡς οὐ μόνον τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ πᾶσαν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν εἰς σωτηρίαν καλεῖ, ἐπάγει·

^c Joan. xiv, 10.

^d ibid.

^e Joan. x, 30.

^f Joan. xiv, 9.

^g Philipp. ii, 6, 7.

^h Joan. xiv, 10.

ⁱ Hebr. vii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

³⁶ ὁ Ex C suppl. ³⁷ C ἔδειξε. ³⁸ γάρ. Des. in C. ³⁹ ἰδοὺ. Ex A suppl. Additur quoque infra, Gr. Aff. Cur. serm. 10. ⁴⁰ Infra, l. c. est κατασκηνώσει. ⁴¹ A ἐπιγνώση. ⁴² Infra, l. c. est ἀπέσταλκε. ⁴³ τῆν. A γῆν. καὶ. ⁴⁴ A γῆν τὴν ἁγίαν.

In quantum enim Deus est, æqualis est Patri. « Ego enim, inquit, in Patre, et Pater in me ^c; » et : « Pater in me manens ipse facit opera ^d; » et : « Ego et Pater unum sumus ^e; » et : « Qui vidit me, vidit quoque Patrem ^f. » Mittitur autem ut homo, dispensationem pro nobis peragens, non divinam naturam extenuans. Nam **1606** cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se æqualem esse Deo : sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens ^g. « Demonstravit igitur nobis propheta, non solum duas personas, sed etiam æqualitatem personarum. « Hæc enim dicit Dominus omnipotens : Post gloriam misit me. » Et ut demonstret quis miserit, infert : « Et cognoscetis Dominum omnipotentem misisse me. » Ergo et qui misit, Dominus omnipotens est, et qui missus, est Dominus omnipotens, et nullum est dignitatum discrimen. Missus est autem, ut dixi, quia homo est, non qua Deus, dispensationem pro nobis peragens : et missus secum habuit, qui miserat, Patrem. « Pater enim natus, inquit, in me manens, ipse facit opera ^h. » Deinceps propheta infert : « εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν πεπομφότα πατέρα· Ὁ Πατὴρ ^Tτούτοις ὁ προφήτης ἀκολουθῶς ἐπάγει·

VERS. 10, 11. « Lætare et gaude, filia Sionis, quia ecce venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum die illo, et erunt ei in populum, et habitabunt in medio tui, et scies Dominum omnipotentem misisse me ad te. » Hæc etiam perspicue in nos ex gentibus vocatos et salutem adeptos conveniunt, qui lætari et gaudere jubemur, ut qui nobiscum versantem habuerimus omnium rerum Dominum. Videre autem licet ipsam etiam sensibilem Hierosolymam habitatam a gentibus in Dominum credentibus. Hoc autem loco pariter etiam duas personas earumque æqualitatem docemur.

« Ecce **1607** enim, inquit, veniam, et habitabo in medio tui, dicit Dominus : et scies Dominum omnipotentem misisse me ad te. (Vers. 12.) Et possidebit Dominus Judam partem suam in terra sancta, et eliget adhuc Hierosolymam. » Ex Juda enim servi formam accepit Dominus, et eam partem suam fecit : cujus rei testis est divinus Paulus, clamans : « Manifestum autem est ex tribu Judæ ortum esse Dominum ⁱ. » Et ostendens quod non modo Hierosolymam, sed etiam universum genus humanum ad salutem vocet, addit :

VERS. 15. « Timeat omnis caro a facie Domini, A quoniam surrexit de nubibus sanctis suis. Sic etiam David ait : « Ad te omnis caro veniet : » Sic etiam Isaias : « Et videbit omnis caro salutem a Deo nostro k : » *Nubes* autem sanctos prophetas recte vocat, nihil suum loquentes, sed tanquam ex mari quodam gratiæ Spiritus pluviam prophetiam haurientes. Ab his surrexisse et apparuisse illum dicit, quia, cum per hos prædixisset adventum suum, et his quæ præsignificaverat finem impulsisset, ipsa veritate prophetiam divinam fuisse ostendit. Hæc si Judæis ad tempus reversionis accommodentur, ut quidam interpretati sunt, non valde repugno. Quod vero prædictio verum et certum post incarnationem Salvatoris nostri exitum sortita sit, hinc intelligitur, quod ex eo tempore infinita gentium millia, priori errore abjectæ, ad Deum universorum **1608** transierunt, et populus appellatus est divinus. Ex eo tempore pius cætus ex gentibus congregatus habitavit Hierosolymæ. Ex eo tempore omnis caro et priorem Salvatoris adventum excepit, et secundum adventum extimuit. Sed tempus est ut ad explanationem redeamus.

CAPUT III.

VERS. 1, 2. « Et ostendit mihi Dominus Josuam sacerdotem magnum, stantem ante faciem angeli Domini : et diabolus stabat a dexteris ejus, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum : Increpet Dominus te, diabole, et increpet te Dominus, qui elegit Hierosolymam. » Hæc etiam nostrorum typus sunt. Nam quemadmodum Josuam illum sacerdotem magnum, legationem ad Deum obeuntem pro populo, vehementer impugnabat infestissimus et nequissimus diabolus : sic rursus Jesu magno sacerdoti secundum ordinem Melchisedech, mundum expianti a peccatis, idem ipse hostis repugnabat, eum supplantare volens. Sed hunc quidem Josua filius Josedec non increpuit, sed Josuæ Dominus. At cum accessisset ad Jesum Salvatorem orbis terræ, ab eo increpatur, tanquam a Deo et Domino, et audit : « Vade retro, Satana l. » Sic ergo, cum a diabolo liberasset Josuam filium Josedec, tanquam Deus videlicet, Dominus adjunxit : « Nonne ecce hoc ut torris est erutus de igne? » Quoniam enim paulo ante captivitate reversi, captivitatis signa ferebant, paupertatem, **1609** et solitudinem summam, merito eos *torrem* nominat. *Torris* autem est semiuinum lignum, ex igne creptum. [3] Deinde iterum narrat propheta, vestibus squalidis et sordidis magnum sacerdotem indutum fuisse : angelum vero populi tutorem aliis astantibus angelis præ-

j Psal. lxxiv, 2. k Isa. xl, 5. l Matth. iv, 10.

γ'. « Εὐλαβείσθω πᾶσα σὰρξ ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἐγγεγέρται ⁴⁵ ἐκ νεφελῶν ἁγίων αὐτοῦ. » Οὕτω καὶ ὁ Δαβὶθ φησὶ « Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἔξει. » Οὕτω καὶ Ἡσαίας « Καὶ ἔβηται πᾶσα σὰρξ τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. *Νεφέλας* δὲ τοὺς ἁγίους προφήτας εἰκότως καλεῖ, οὐδὲν οἰκεῖον φθεγομένους, ἀλλ' ὡς ἐκ τινος θαλάσσης τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος τὸν προφητικὸν ἔλκοντας ὑετόν. Ἐπὶ τούτων αὐτὸν ἐγείρεσθαι καὶ ἐπιφανέσθαι λέγει, ἐπειδὴ διὰ τούτων τὴν οἰκίαν προαγορεύσας ἐπιφάνειαν, καὶ οἷς προσθέσπισεν ἐπιθεὶς τὸ τέλος, ἔδειξε διὰ τῆς ἀληθείας θείαν τὴν προφητείαν. Ταῦτα μὲν εἰ ⁴⁶ καὶ Ἰουδαίους ἤρμωσε κατὰ τὸν τῆς ἐπανόδου καιρὸν, ὡς τινες ἤρμηνεύασιν, οὐ λίαν ἀντιλέγω. Ὅτι δὲ τῆς πρόβόρῃς τὴν ἀληθῆ καὶ ἀναντιρρήτου ἔκδοσιν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐδέξατο, αὐτόθεν ἔστι μαθεῖν ἔξ ἐκείνου γὰρ καὶ τὰ μυρία ἔθνη, τὴν προτέραν καταλιπόντα πλάνην, κατέφυγον ⁴⁷ ἐπὶ τὸν τῶν ἔλων Θεόν, καὶ λαὸς ἐχρημάτισε θεῖος. Ἐξ ἐκείνου τὴν Ἱερουσαλήμ τὸ ἐκ τῶν ἐθνῶν συλλεγὲν εὐσεβὲς κατόκησε σύστημα. Ἐξ ἐκείνου πᾶσα σὰρξ, καὶ τὴν προτέραν τοῦ Σωτῆρος ἐδέξατο παρουσίαν, καὶ τὴν δευτέραν πέφρικεν ἐπιφάνειαν. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἐρηνηναίαν ἐπανελθεῖν καιρὸς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α', β'. « Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος τὸν Ἰησοῦν, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν, ἐστῶτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου ⁴⁸ Κυρίου. καὶ ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικεῖσθαι αὐτῷ. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς τὸν διάβολον Ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ, διάβολε, καὶ ἐπιτιμῆσαι Κύριος ἐν σοὶ, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ. » Καὶ ταῦτα δὲ τύπος τῶν ἡμετέρων. Ὅτι γὰρ ἐκείνῳ τῷ Ἰησοῦ ἀρχιερεὶ ὄντι, καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ πρεσβείας προσφέροντι τῷ Θεῷ, ἀντέκειτο λίαν ὁ ἀλάστωρ καὶ πονηρὸς διάβολος ὁὕτως Ἰησοῦ τῷ μεγάλῳ ἀρχιερεὶ, τῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέχ, τῷ αἴρῳ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀντηγωνίζετο πάλιν ὁ αὐτὸς οὗτος πολέμιος, ὅπως κείσται βουλόμενος ἄλλα τούτῳ Ἰησοῦ ⁴⁹ μὲν ὁ τοῦ Ἰωσεδέκ οὐκ ἐπιτίμησεν, ἀλλ' ὁ τοῦ Ἰησοῦ Δεσπότης. Ἦνικα δὲ Ἰησοῦ τῷ Σωτῆρι τῆς οἰκουμένης προσέλθεν, ὅπ' αὐτοῦ ἐπιτιμᾶται, οἶα δὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότη, καὶ ἀκούει. « Ὑπαγε ὀπίσω μου ⁵⁰, Σατανᾶ. » Οὕτω τοῖσιν ἀπαλλάξας τοῦ διαβόλου τὸν Ἰωσεδέκ Ἰησοῦν, οἶα δὴ θεός, ὁ Δεσπότης ἐπήγαγεν ἰὸν ἰδοῦ τοῦτο ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός ; Ἐπειδὴ γὰρ ἀρτίως ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανεληλυθότες, τὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπέφεροντο σημεῖα, τὴν πενίαν, τὴν ἐρημίαν, εἰκότως αὐτοὺς *δαλὸν* ἀπὸ ὀνομάζει. *Δαλὸς* δὲ ἐστὶν ἡμιφλεγὲς ξύλον ἀπὸ πυρὸς ἀρπαγόν. Εἶτα διηγείται πάλιν ὁ προφήτης, ὡς ἱμάτια μὲν πιναρὰ καὶ ἔρρωτωμένα ὁ ἀρχιερεὺς περιέκειτο ὁ δὲ τοῦ λαοῦ προστατεύων ἀγγελος

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁵ A ἐξεγγέρται. ⁴⁶ C εἰ μὲν. ⁴⁷ C κατέφυγεν.

⁴⁸ ἀγγ. Des. in C. ⁴⁹ C μὲν Ἰησοῦς. ⁵⁰ ὁπ. μου.

Abesse solet a l. c.

ἐτέροις παρεστῶσι παρηγγύησεν ἀγγέλοις, ἐκείνης αὐτὸν τῆς ἐσθῆτος γυμνώσαι. Καὶ διδάσκων, ὡς ἑτερόν τι διὰ τῶν ἱματίων ἀντίτεται, ἐπήγαγε· « Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἰδοὺ ἀφήρηκα ἀπὸ σοῦ τὰς ἀνομιὰς σου. » Εἰκὸς μὲν γὰρ ἦν καὶ αὐτὸν ἔχειν ὡς ἄνθρωπον τινὰ πλημμελήματα. Ἦγούμαι δὲ ⁵¹ ὅτι οἶα θὴ ἀρχιερεὺς ὤκειοτο τὴν τοῦ λαοῦ παρανομίαν, καὶ ὡς συνημαρτηκῶς ἐκαίνοις τὰς δεήσεις προσέφερε· καὶ τούτου χάριν, ὡς οἰκείαν ἄφεισιν δέχεται τῆς τοῦ λαοῦ παρανομίας τὴν ἄφεισιν. Ἀλλὰ γὰρ οὕτω, φησὶν, ἀπαλλαγείς τοῦ πενθικοῦ σχήματος, καὶ τοὺς θυμίδας μεστοὺς δεξάμενος λόγους, ἀπολαμβάνει καὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης στολήν. Παρεγγυᾷ γὰρ τοῖς παρεστῶσιν ὁ ἐκεῖνα εἰρηκῶς τε καὶ δεδρακῶς, τὸν τε ποδήρη αὐτὸν ἐνδύσαι, καὶ τὴν μίτραν καὶ τὴν χίθαριν ἐπιθεῖναι τῇ κεφαλῇ. Καὶ τούτων γενομένων, διαμαρτύρεται αὐτὸν ὁ ἅγιος ἄγγελος, καὶ φησι·

Ζ'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐάν ἐν ⁵² ταῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ ⁵³, καὶ ἐάν τὰ προστάγματα μου φυλάξῃς ⁵⁴, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἶκόν μου, καὶ ἐάν φυλάσῃς ⁵⁵ τὴν αὐλήν μου, καὶ δώσω σοι ἀναστρεφόμενους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκότων τούτων. » Τὴν ἱερατικὴν ἀξίαν ἀπολαθὼν, κατὰ τοὺς ἱερωσύνης πολιτείου νόμους, φυλάττων ἅπαντα, ἔσα δρῶν διηγόρευσα. Ταῦτα γὰρ ποιῶν, καὶ σὺ ἐν ταύτῃ βιώσει τῇ τιμῇ, καὶ μέχρις ἐκγόνων παραπέμφεις τὸ γέρας, τῶν ἐκ σοῦ τὸν λαὸν τούτου οἰκονομούντων. Τοῦτο γὰρ εἶπε· « Δώσω σοι ἀναστρεφόμενους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκότων τούτων. »

η'. « Ἄκουε δὴ, Ἰησοῦ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, σὺ καὶ οἱ πλησίον σου οἱ καθήμενοι πρὸ προσώπου σου, διότι ἄνδρες τερατοσκόποι εἰσὶ. » *Τερατοσκόπους* δὲ λέγει οὐχ ὡς τινες ὑπέλαθον οἰωνοσκόπους, καὶ κληθῶσι κεχρημένους· οὐ γὰρ ἂν πρὸς τοιούτους τοιούτους ἐχρήσατο λόγους, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς εὐσεβῆς ὦν τὸν τοιούτον ἠσπάσατο σύλλογον· ἀλλὰ γινώσκων αὐτοῖς μαρτυρεῖ, καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα ⁵⁶ σπουδὴν. Τὰ γὰρ ὑπὸ τῶν προφητῶν διδόμενα τέρατα καὶ σημεῖα περισκοποῦντες ὡς εὐσεβεῖς διετῆλον, καὶ τὸ τούτων ἀναμένοντες τέλος. Πρὸς τοῦτους τούτων καὶ τὸν Ἰησοῦν λέγει τὰ ἐπαγόμενα·

« Διότι ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸν θυλόν μου, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ ⁵⁷. (Θ'). Διότι λίθος ὃν δέδωκα ⁵⁸ πρὸ προσώπου Ἰησοῦ ⁵⁹, ἐπὶ τὸν λίθον τὸν ἓνα ἐπὶ τὰ ὀφθαλμοὶ εἰσιν. » Διακοσμήσας τὸν ἱερέα, καὶ τὸ μὲν πένθιμον ἀποδόσας σχῆμα, τὴν δὲ ἱερατικὴν ἐνδύσας στολήν, καὶ τὸ πρακτέον ὑποδείξας, καὶ τὸ διαρκὲς ἐπὶ πλείστον τοῖς ἐγγόνις ἐπαγγελιάμενος, εἰ τοὺς θεοῖς νόμους φυλάξοιεν, ἐπὶ τὸ βασιλικὸν μεταβαίνει γένος, καὶ τὸν Ζοροβάβελ ἐκγονοῦν ὄντα τοῦ Ἰερανοῦ, ἀπὸ δὲ τοῦ Δαβὶδ τὸ γένος κατὰγοντα, οὕτω περιφανῆ καὶ περίθλαστον ὀπισχεῖται ποιῆσειν, ὡς τῷ λαμπροτάτῳ τῆς ἀνατολῆς φωτὶ παραβάλλεσθαι. Τοῦτον λέγει δεδωκέναι τὸν λίθον πρὸ

A cepisse, ut illis vestibus eum exacerent. [4] Aedocens aliud quidpiam per vestes designari, adiecit : « Et dixit ad eum : Ecce abstuli a te iniquitates tuas. » Verisimile quidem est ipsum etiam ut hominem in aliquibus deliquisse. Ego tamen existimo eum tanquam magnum sacerdotem, sibi populi iniquitatem attribuisse, et quasi una cum ipsis peccasset, preces obtulisse; ideoque tanquam suorum veniam, delictorum populi veniam suscepisse. [5] Cæterum hoc, inquit, modo lugubri veste cum esset exutus, et sermones voluptatis plenos accepisset, stolam etiam recepit sacerdotii. Præcipit enim astantibus is qui illa dixerat et egerat, ut eum induerent tunica talari et mitra, ac cidarim capiti imponerent. [6] Et, his perfectis, B contestatur eum sanctus angelus, et ait :

VERS. 7. Hæc dicit Dominus omnipotens : Si in viis meis ambulaveris, et præcepta mea custodieris, et tu judicabis domum meam; et si custodieris atrium meum, et dabo tibi qui conversentur in medio stantium istorum. » Sacerdotali dignitate præditus, juxta sacerdotii leges vitam age, omnia observans quæcumque facere præcepi. Hæc enim faciens et tu in hoc honore vives, et honorem ad posterostransmitteres, iis qui ex **1610** te nascentur populum hunc regentibus. Hoc enim expressit, cum dixit : « Dabo tibi, qui conversentur in medio stantium istorum. »

C VERS. 8. « Audi ergo, Josua sacerdos magne, tu et proximi tui qui sedent ante faciem tuam, quia viri portentorum spectatores sunt. » *Portentorum spectatores* dicit, non, ut quidam suspicati sunt, augures, et divinationibus deditos; non enim his verbis ad ejusmodi homines usus fuisset : neque ipse Josua, cum esset pius, istiusmodi collegio nomen dedisset : sed scientiam eis testificatur, et erga res divinas studium. Nam a prophetis edita prodigia et signa ut pii assidue speculabantur, et finem horum expectabant. Ad hos igitur et Josuam sequentia dicit :

« Quia ecce ego adduxeram seruum meum, Oriens nomen ipsi. (VERS. 9.) Quia lapis, quem dedi ante faciem Josuæ, super lapidem unum septem oculis sunt. » Postquam sacerdotem probe ostendit et vestem lugubrem detraxit, sacerdotii vero stolam induit et quid agendum esset ostendit, ac diuturnam successionem ejus posteris promisit, modo leges divinas observarent, transit ad genus regium, atque Zorobabelem nepotem Jechonæ et a Davide genus ducentem, tam illustrem et præclarum se redditurum promittit, ut orientis splendidissimo lumini comparetur. Hunc ait se dedisse lapidem ante faciem sacerdotis septem oculis

VARIE LECTIONES.

⁵¹ δέ. Des. in C. ⁵² ἐν. Des. in A. ⁵³ A πορεύῃ. ⁵⁴ A ἐν τοῖς προστάγμασι μου φυλάξῃ. ⁵⁵ A διζω-
λάξῃς. ⁵⁶ C τὰ περὶ θεῖα. ⁵⁷ ὄν. αὐτοῦ. Des. in A.

⁵⁸ A ἐδωκα. ⁵⁹ Ἰησ. A præm. τοῦ.

ornatum. Neque tamen per oculos intelligendi sunt oculi, neque septenarius numerus pro certo aliquo numero accipiendus. Nam divinæ gratiæ operationem *oculos* appellavit: *septem* vero **1611** illos dixit, ejus magnitudinem et multitudinem, per hos significans. Sic etiam Anna inquit: « Sterilis peperit septem^m, » non definitum numerum intelligens, sed multitudinem designans. Et beatus David: « Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorumⁿ: » hoc est, multiplices ob ea mala, quibus nos lacerant, dent pœnas. Jam vero eum *lapidem* nominat, propter firmitatem et robur inexpugnabile, cum præsertim sit typus Christi Domini, qui in multis divinæ Scripturæ locis lapis appellatus est. Divinus enim David dixit: « Lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est caput anguli^o. » Per os vero divini Isaïæ Deus universorum ait: « Ecce ego pono in Siene lapidem magnificentum, electum, angularem, pretiosum, in fundamenta ejus, et omnis credens in eum non confundetur^p. » Sic item beatus Daniel lapidem vidit de monte abscissum sine manibus, et statuum percutientem, ejusque materias comminuentem, factumque in montem magnum, et implentem universam terram^q. Hæc edoctus et beatus Paulus clamat: « Bibebant autem de spiritali^r sequente eos petra: petra autem erat Christus^r. » Itemque: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus^s. » Hunc in se gestans lapidem Zorobabel (ex eo enim secundum carnem prodiit orbis terræ Salvator), recte et ipse *lapis* nuncupatur, omnibus gratis perfulgens. Ut vero ita divinitus datam Zorobabeli gratiam patefecit, prædicat etiam tropæa illustris ejus **1612** administrationis bellicæ. « Ecce ego fodiam foveam, dicit Dominus omnipotens, et contrectabo omnem iniquitatem terræ illius, die uno. » Hæc de Gogo et Magogo prædixit, quibus die uno perniciem attulit, et omnes pariter ad occisionem deduxit, quam per translationem *foveam* appellavit. His vero gestis, omnes, inquit, sub Zorobabele militantes, quippe victores facti, in reliquum tempus secure subter vites et ficus, sese mutuo ad epulas invitantes, convivia inibunt, hostium bellum nihil metuentes. Cum hæc audivisset propheta, in tot et tantarum revelationum visione positus, extra res humanas constitit, et in illis mentem defigens, homini veterno depresso somnoque constricto similis videbatur. Idcirco sanctus angelus populo præfectus qui eum per omnes visiones deduxerat,

προτύπου τοῦ ἱερῆως ἐπὶ κόσμούμενον ὀφθαλμοῖς. Οὕτε δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὀφθαλμοὺς νοητέον, οὕτε τὸν ἐπὶ ἀριθμὸν ἐπὶ βήτου ἀριθμοῦ ληπτέον. Τὴν γὰρ τῆς θείας χάριτος ἐνέργειαν ὀφθαλμοῦς προσηγόρευσεν· ἐπὶ δὲ αὐτοὺς ὠνόμασε, τὸ πλῆθος αὐτῆς καὶ τὸ μέγεθος διὰ τούτων σημαίνων. Οὕτω καὶ ἡ Ἄννα φησὶν· « Στείρα ἔτεκεν ἐπτά, » οὐχ ὠρισμένον ἀριθμὸν λέγουσα, ἀλλὰ τὸ πλῆθος παρδηλοῦσα. Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ· « Ἀπόδος τοῖς γέλοισιν ἡμῶν ἐπταπλασίονα εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν· ἀντὶ τοῦ, πολλαπλασίαν, ὧν ἠδίκησαν ἡμᾶς, ὄψωσαν δίκην. Λίθον δὲ αὐτὸν ὀνομάζει διὰ τὸ στερεὸν καὶ ἀκαταγώνιστον· ἄλλως τε⁶⁰ καὶ τύπος ἦν τοῦ Δεσπότητος Χριστοῦ, ὃς λίθος ὑπὸ τῆς θείας πολλαγού προσηγορεύθη Γραφῆς. Ὁ μὲν γὰρ θεϊότατος ἔφη Δαβὶδ· Λίθον, ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας. » Διὰ δὲ τοῦ θεσπέσιου Ἰσαΐου ὁ τῶν ὄλων λέγει Θεός· « Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον πολυτελεῖ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον⁶¹, εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ μὴ καταίσχυθη. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Δανιὴλ εἶδε τμηθέντα ἀπὸ ὄρους λίθον ἀνευ χειρῶν, καὶ τὴν μὲν εἰκόνα πατάξαντα, καὶ τὰς ὕλας λεπτοῦναντα, γινόμενον δὲ εἰς ὄρος μέγα, καὶ τὴν οἰκουμένην καλύψαντα. Ταῦτα πεπαιδευμένος καὶ ὁ μακάριος Παῦλος βοᾷ· « Ἐπινοῦν γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. » Καὶ πάλιν· « Θεμέλιον ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κεῖμενον, ὃς ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. » Τοῦτον ἐν ἑαυτῷ φέρων τὸν λίθον ὁ Ζοροβάβελ (ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὸ κατὰ σάρκα βεβλάστηκεν ὁ τῆς οἰκουμένης Σωτήρ), εἰκότως καὶ αὐτὸς ὀνομάζεται λίθος, παντοδαποῖς διαλάμπων χαρῖσμασιν. Οὕτω τὴν θεόδοτον τοῦ Ζοροβάβελ ὑποδείξας χάριν, πρόλεγει καὶ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ στρατηγίας τὰ τρόπαια· « Ἰδοὺ ἐγὼ ὀρύσσω βόθρον, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ ψηλαφήσω πᾶσαν τὴν ἀδικίαν τῆς γῆς ἐκεῖνης· ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ. » Ταῦτα περὶ τοῦ Γὼγ καὶ Μαγὼγ προηγόρευσεν, οἷς ἐν ἡμέρᾳ μιᾶ τὴν πανωλεθρίαν ἐπήγαγε· καὶ ἅπαντας κατ' αὐτὸν⁶² θανάτῳ παρέπεμψεν, ὃν τροπικῶς προσηγόρευσε βόθρον. Τοῦτου δὲ, φησὶν, γενομένου, ἅπαντες οἱ ὑπὸ τῷ Ζοροβάβελ στρατευόμενοι, οἳα δὴ νικηφόροι γενόμενοι, ἀδαῶς λοιπὸν ὑπὸ τὰς ἀμπέλους καὶ τὰς συκᾶς ἀλλήλους εἰς ἐστίασιν συγκαλοῦντες εὐωγηθήσονται, τὴν τῶν πολεμίων οὐ δειμαίνοντες ἔφοδον. Τοῦτων ὁ προφήτης ἀκούσας, καὶ ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν τοσοῦτων καὶ τοιοῦτων ἀποκαλύψων γεγονώς, ἔξω μὲν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων κατέστη, ἐν ἐκείνοις δὲ τὴν διάνοιαν ἔχων, ἔψκει τινὲ λίαν κεκαρωμένῳ καὶ ὑπνῷ κατεχομένῳ· οὐ χάριν ὁ ἅγιος ἄγγελος, ὁ τοῦ τε λαοῦ προστατεύων, καὶ περὶ τὰς ὀπτασίας αὐτὸν ποδηγήσας ἀπάσας,

^m I Reg. II, 5. ⁿ Psal. LXXVIII, 12. ^o Psal. CXVII, 22. ^p Isa. XXVIII, 16. ^q Dan. II, 34 seqq.
^r I Cor. X, 4. ^s I Cor. III, 11.

VARIE LECTIONES.

⁶⁰ C δέ. ⁶¹ ἔντ. C addit θεμέλιον. ⁶² C κατὰ ταυτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

A

CAPUT IV.

α-γ'. Προσελθὼν, φησὶν, ἐξήγειρέ με, ὃν τρέπον ὄταν ἐξεγερθῆ ἄνθρωπος ἐξ ὑπνου αὐτοῦ. Καὶ εἶπε πρὸς με ὡτι σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπον ὡ Ἐώρακα, καὶ ἰδοὺ λυχνία χρυσοῦ ὅλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ λύχνοι ἐπάνω αὐτῆς, καὶ ἑπτὰ ἐπαρυστρίδες τοῖς λύχνοις τοῖς ἐπάνω αὐτῆς. Καὶ δύο ἐλαφαὶ ἐπάνω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπადίου αὐτῆς, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων. Καὶ ταῦτα δὲ πάντα αἰνίγματα ἔστιν ἐτέρων πραγμάτων. Νῦν γὰρ *λυχνίαν χρυσοῦ* εἰς τύπον τῆς θείας ἐδείξε προμηθείας, ἣ καὶ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια πρυτανεύει· οἱ δὲ ἑπτὰ λύχνοι τῶν ἑπτὰ τῆς ἑβδομάδος ἡμερῶν ἰσάριθμοι, τὸ διηνεκὲς καὶ διαρκὲς τῆς θείας παραδηλοῦσι προνοίας· αἱ δὲ ἐπαρυστρίδες, αἱ τὸ ελαιὸν ἐπιχέουσαι, τὴν ἀφθονον φιλοτιμίαν τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας σημαίνουσιν. Οὕτω διὰ τοῦ *λαμπάδιου* τὴν τὰ πάντα καταφωτίζουσαν χάριν ἠνίξαστο. Δύο δὲ ἐλαφαὶ ἐκστέρωθεν τεθηλυίας, τὴν βασιλείαν καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκάλεσε, τῇ θεῖᾳ χάριτι κοσμουμένης· τοὺς δὲ δύο κλάδους, τοὺς μέχρι τῶν λύχνων διήκοντας, τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν Ζοροβάβελ, τὸν μὲν ἐκ τῆς ἱερατικῆς, τὸν δὲ ἐκ τῆς βασιλικῆς βεβλαστηχότα φυλῆς. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνους λογισμοῖς κεχρημένοις ἀπιστον ἐδόκει καὶ λίαν ἀπίθανον, ἄνδρας ὀλίγους, καὶ πένητας, καὶ μόγις ἄν ποτε τὴν μακρὰν ἐκείνην ἀγχαλωσίαν διαφυγόντας, τσαῦτα καὶ τοιαῦτα κατορθῶσαι ἀνδραγαθήματα, ἐβεβαίωσε τοῖς ὑποδειχθεῖσι τὴν ὑπόσχεσιν ὁ Θεός, διδάσκων, ὅς οὐ τῆς αὐτῶν δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος ἔστιν ἡ κατόρθωσις. Καὶ ταύτην τὴν ἐρμηνείαν παρ' αὐτοῦ μεμαθήκαμεν τοῦ τὴν ἕψιν ἐκείνην ὑποδείξαντος Δεσπίτου· τοῦ γὰρ προφήτου πυθομένου τὰ δειχθέντα τίνων ἔστι πραγμάτων αἰνίγματα, ὁ θεῖος ἄγγελος εἶρη· «Οὗτος ὁ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλη, οὐδὲ ἐν ἰσχύϊ, ἀλλ' ἐν Πνεύματί μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Μῆτε εἰς τὴν παροῦσαν εὐτέλειαν, ὦ Ζοροβάβελ, ἀποδλέπων τῶν προηγουμένων ἀπαγορεύσης τὴν ἔκδοσιν, μῆτε πάλιν κατορθώσας σαυτῷ τὴν νίκην ἐπιγράψῃ⁶¹· ὑπὸ⁶² γὰρ τῆς ἐμῆς βοηθοῦμενος χάριτος, τὸ κατὰ τῶν ἐθνῶν ἐκείνων τρέπει τὸν λόγον.

Ζ'. «Τίς εἶ σὺ τὸ ἔδος τὸ μέγα τὸ πρὸ προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; » Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν Ζοροβάβελ λίθον ὠνόμασεν, εἰκότως καὶ τὰ μυρία ἔθνη ἐκεῖνα ἔδος καλεῖ, καὶ τοῦ θείου ναοῦ τὴν οἰκοδομίαν κωλύσαι πειρώμενα, καὶ τοῦ λαοῦ τὸ λειπόμενον καταλύσαι. Ἄλλ' οὐδὲν ἰσχύσετε ταῦτα βουλευόμενοι. «Ἐξοίσω γὰρ τὸν λίθον τῆς κληρονομίας, ἰσότητά χάριτος χάριτα αὐτῆς. » Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· κἄν μυριάκις λυτῆσθε ἐμποδῶν τῷ Ζοροβάβελ γιγνώμενοι, κενὰς ὑμῶν ἀποφανῶ τὰς ἐλπίδας· πάσης γὰρ αὐτὸν ἐμπλήσας χάριτος, καὶ τελεία αὐτὸν κατακοσμήσας χάριτι, καὶ στερέβον ἀποφῆνας οἷα δὴ λίθον, ἅπαντας ὑμᾶς

VERS. 1-5. « Accedens, inquit, suscitavit me, sicut suscitari solet homo de somno suo. Et dixit ad me : Quid tu vides ? Et dixi : Vidi, et ecce candelabrum aureum totum, et lampas super illud, et septem lucernæ super illud, et septem infusoria lucernarum, quæ erant super illud. Et duæ oliivæ super illud, una a dexteris lampadis, et una a sinistris. » Hæc etiam omnia aliarum rerum sunt ænigmata. Nunc enim *candelabrum aureum* ostendit in typum divinæ Providentiæ, quæ cœlestia et terrestria administrat. *Septem vero lucernæ* hebdomadis septem **1613** diebus numero æquales, assiduitatem et perpetuitatem divinæ curationis demonstrant. *Infusoria autem lucernarum*, quæ oleum infundunt, immensam divinæ benignitatis liberalitatem significant. Sic per *lampadem*, gratiam omnia illuminantem innuit. *Duas vero oliivas* utrinque exortas, regnum et sacerdotium vocavit, divina gratia exornata; *duos autem ramos* usque ad lucernas pertinentes, Josuam et Zorobabelem, illum ex sacerdotali, hunc ex regali tribu natum. Quoniam iis qui rationibus humanis utebantur, incredibile videbatur, paucos viros, et pauperes, et qui vix tandem illam longam captivitatem effugissent, tot et tam præclara facinora edidisse, promissionem Deus per ea quæ ostensa sunt confirmavit : docens ista non eorum viribus, sed gratia sua fuisse perfecta. Atque hanc explicationem ab ipso Domino didicimus, qui visionem illam ostendit. [4-6] Nam cum propheta percontaretur, quarum rerum figura et ænigmata essent, quæ fuerant demonstrata, divinus angelus ait : « Iste est sermo Domini ad Zorobabelem, dicens : Non in fortitudine magna, neque in robore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Neque ad præsentem tenuitatem, o Zorobabel, respiciens, predictorum desperes exitum : neque rursus, cum quidpiam præclarum gesseris, tibi victoriam ascribas. Mea enim benignitate adjutus, de gentibus *tropæum* illud excitabis. Deinde ad eos convertit sermonem.

VERS. 7. « Quis es tu, mons magne, ante faciem Zorobabelis, **1614** ut corrigas ? » Quoniam enim ipsum Zorobabelem *lapidem* vocavit, recte illas etiam innumerabiles gentes *montem* appellat, quæ divinæ templi ædificationem impedire, et populi reliquias delere conatæ fuissent. Verumtamen ista deliberantes exsequi nihil poteritis. « Educam enim lapidem hæreditatis, æqualitatem gratiæ gratiam ejus. » Quod vero ait, est hujusmodi : Etsi millies insanias, et Zorobabelem impedire conemini, vestras spes vanas reddam. Eum enim omni complens gratia, et perfecta ornans gratia, et firmum tanquam lapidem reddens, vos omnes

VARIÆ LECTIONES

⁶¹ C ἐπιγράψῃς. ⁶² Edit. prior hab ὑπέρ.

ut: penitus deleat efficiam; ut quod viribus humanis deest, suppleat et compenset superna gratia. [3-9] Cognoscite igitur, quod manus Zorobabelis fundaverint domum istam, et manus ejus absoluturæ sint eam: et ex rebus ipsis intelligetis, me sermonibus servientem divinis, hanc vobis prophetiam promulgasse.

VERS. 10. « Quis enim desepit in dies multos? » Hoc simile est Dei verbis, quæ habentur in Deuteronomio: « Ego occidam, et ego vivere faciam: percutiam, et ego sanabo. » Hoc enim hic etiam ostendit quasi diceret: Sicut desepi Hierosolymam in multos dies, eamque ad septuaginta annorum vastitatem condemnavi, sic mihi perfacte est eam in priorem felicitatem revocare. Qui autem hæc videbunt, et Lætabuntur, et videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabelis. » Experimento, inquit, cognoscet fore ut qui nunc ab eis contemnitur Deus, ipse per Zorobabelem victoriam **1615** referat. Stannum enim hoc locis propter vilitatem posuit. Quod enim divinum etiam templum desagrasset, et populus in servitutem abductus misisset, atque urbs vastata fuisset: et arbitrarentur omnes, non propter populi iniquitatem, sed propter Dei ab eo culti infirmitatem hæc omnia accidisse; *Lapidem stanneum* juxta illorum opinionem appellavit divinum auxilium: docens id quod a periculis vite quiddam existimatur, et infirmum, per unum virum Zorobabelem vim suam ostensurum esse. Unde statim adjecit: « Septem isti oculi Domini sunt, qui respiciunt super omnem terram. » Omnium enim rerum inspector et administrator, quique omnia intuetur et omnia audit, ipse proteget Zorobabelem. [11-14] Illis ita dictis, propheta angelum interrogat de olivis ex utraque parte candelabri virescentibus; interrogat autem de duobus ramis usque ad ipsas lucernas pertingentibus. Et discit, quod hi sint duo filii pinguedinis, qui assistunt Domino universæ terræ. Designat autem Josuam pontificem, et Zorobabelem administratorem belli, alterum ex genere regio, alterum ex sacerdotali oriundum.

CAPUT V.

[1-2] Postquam variis his visionibus sermonibus de regno et sacerdotio confirmavit, et ædificationis divini templi absolutioem prædixit, poenarum comminatione extorret audientes, a vitibus eos revocans, incitansque ad virtutem: atque etiam prophetæ *saltem* ostendit maximam, **1616** suspensam et per aërem volentem, latam decem, longam viginti cubitos. [3] Et docetur, hanc maturationem esse, quæ egreditur super faciem omnis terræ.

« Quia omnis fur ex hoc tempore ad mortem per-

Deut. xxxii, 39.

VARIE LECTIONES.

¹⁶ A. μικράς, quæ est rec. lectio. ¹⁷ διά. Des. in C. ¹⁸ C. υπερασπίσει. ¹⁹ ol. C. πραγμ. οὗτοι. ²⁰ C. ἀπειλεί. ²¹ ὄρη. Hebr. volumen.

ἀλέθρῳ παραδοῦναι παρασκευάσω, ὥστε τῇ ἐλλείπον τῇ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει ἀναπληρῶσαι καὶ ἐξισῶσαι τῇ ἀνωθεν χάριτι. Γινώσκετε τοίνυν, ὅτι αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐκτελοῦσιν αὐτὸν, καὶ δι' αὐτῶν μαθητήσθε τῶν πραγμάτων, ὅτι θεοῖς διακονοῦμένους λόγῳ; ταύτην ὑμῖν διεπόρθησα τὴν προφητείαν.

« Ὡ. Διδότι τίς ἐξουδένωσεν εἰς ἡμέρας μακράς; » ἢ Ἔοικε τοῦτο τοῖς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φερομένοις τοῦ Θεοῦ λόγοις. Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω. Πάτάξω, καὶ γὰρ ἰάσομαι. » Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ, ὅτι καθάπερ ἐξουδένωσα τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς ἡμέρας μακράς, καὶ ἐδομηκόντα ἐτῶν ἐρήμιαν κατεψηφισάμην αὐτῆς. οὕτω μοι ῥῆθιον εἰς τὴν προτέραν αὐτὴν ἐπαναγαγεῖν εὐπράξιαν. Οἱ δὲ ταῦτα ὁρῶντες ἡ Χαρήσονται, καὶ ἔλονται τὴν λίθον τὸν κασσίτερον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. Ἰνῶσονται, φησὶ, διὰ τῆς πείρας, ὡς ὁ νῦν παρ' αὐτῶν καταφρονοῦμενος Θεός, αὐτὸς διὰ τοῦ Ζοροβάβελ κατορθώσει τὴν νίκην. Τὸν γὰρ κασσίτερον ἐπ' εὐτελείας ἐνταῦθα τέθεικεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὁ θεὸς νέως ἐμπέπηστο, καὶ ὁ λαὸς ἐξηνδράποδιστο, καὶ ἡ πόλις ἀνάστατος ἐγεγόνει, ὑπώπτενον δὲ ἀπάντες, οὐ διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παράνομον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθενείαν τοῦ παρ' αὐτῶν τιμωμένου Θεοῦ, ταῦτα πάντα συμβῆναι, λίθον κασσίτερον κατὰ τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν τὴν θεῖαν βοηθείαν προσήγορεύσε, διδάσκων ὅτι αὕτη ἡ παρά τῶν ἀπίστων εὐτελής τις νομιζομένη καὶ ἀσθενής, δι' ἐνὸς ἀνδρὸς τοῦ Ζοροβάβελ τὴν οἰκίαν ἐπιδείξεται δύναμιν. Ὁθεν εὐθύς ἐπηγάγεν ἢ Ἐπὶ αὐτοὶ ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὁ γὰρ τῶν ἀπάντων Ἐφορὸς τε καὶ Πρύτανις, καὶ πάντα μὲν ἐφορῶν, πάντα δὲ ἀκούων, αὐτὸς υπερασπίσει τοῦ Ζοροβάβελ. Τοῦτων οὕτως εἰρημένων, ἔρεται μὲν ὁ προφήτης περὶ τῶν ἐκατέρωθεν τῆς λυχνίας τεθηκυῶν ἐλαιῶν, πυθθάνεται δὲ περὶ τῶν δύο κλάδων τῶν μέχρις αὐτῶν διεκόντων τῶν λύχνων, καὶ μανθάνει, ὅτι οἱ δύο υἱοὶ τῆς πίστεως, ὁ καραεσθηκασὶ τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Λέγει δὲ Ἰησοῦν τὸν ἀρχιερέα καὶ Ζοροβάβελ τὸν στρατηγόν, τὸν μὲν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ, τὸν δὲ ἐκ τοῦ ιερατικοῦ γένους ἀνθήσαντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Οὕτω ταῖς πάντοδαπαῖς θεωρίαις τοὺς περὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἱερουσύνης θεομαρτυρούμενος λόγους, καὶ τῆς οἰκοδομίας τοῦ θεῖου ναοῦ πραγματοποιήσας τὸ τέλος, ἀπειλή ¹⁶ τιμωρίας δεδτεταται τοὺς ἀκούοντας, κακίας ἀποτρέπων, καὶ προτρέπων εἰς ἀρετὴν. καὶ δεκνυσι τῷ προφήτῃ ὄρηπανον ¹⁷ μέγιστον αἰωρούμενον, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος φερόμενον, ὅκα μὲν τὸ εὐρὸς πήχεων, ἐκκοσι δὲ τὸ μήκος. Καὶ διδάσκαται, ὅτι αὕτη ἡ ἀρχὴ, ἡ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρῶτον πάσης τῆς γῆς.

ἢ Διδότι πᾶς ὁ κλέπτης ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκ-

δικηθήσεται. ⁷¹ (δ.) Καὶ ἐξέλθω αὐτὸν ⁷², λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνούντος ἐπὶ ⁷³ τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτὸν, καὶ τὰ ξύλα αὐτοῦ, καὶ τοὺς λίθους αὐτοῦ. Ἐὰν τὴν τιμωρίαν ἐκάλεσε, τὴν κατὰ πάσης χωροῦσαν τῆς οἰκουμένης, καὶ τοῖς τῆς ἀδικίας ἐργάταις ἐπαγομένην. Ἐδεδάχθη δὲ διὰ τούτων καὶ ὁ προφήτης, καὶ ὁ λαὸς, ὡς πάντων ἀνθρώπων κριτῆς ἔστιν ὁ τῶν ὄλων θεός, καὶ ἅπαντας ἀξίας εἰσπράττει αἰτίας, πεπλοθερίαν ἐπάγων οὐ μόνον τοῖς εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀδικοῦσι τὸν πέλας. Μὴ γὰρ τις οἰκίσω, κατὰ κλεπτῶν μόνων καὶ ἐπιόρκων ταύτην γεγενῆσθαι τὴν ἀπειλήν· κατὰ πάσης γὰρ παρανομίας τὴν φῆφον ἐξηγεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος καὶ ὁ προφή- ^Bται ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ κρίνονται, ἐν τῷ, « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, ἡ δὲ τῆς ἐπιπορείας, καὶ τῆς κλοπῆς, πᾶν εἶδος ἀμαρτίας συνήγαγεν. Ἡ μὲν γὰρ πῶν ἔργων παράδοσις ἀσεβείας ἐστὶ τὸ κεφάλαιον ἡ ἀγάπη δὲ θείας ἐρημὸς ὁ τοιοῦτος. Ἡ δὲ κλοπή τὴν εἰς τὸν πέλας ἀδικίαν δηλοῖ· οὐδεὶς δὲ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον ἀδικεῖν τούτων ἀνέξεται· περιεκτικὰ τούτων ἐστὶ τῶν ἄλλων νόμων ταῦτα τὰ κεφάλαια, καὶ εἰκότως τοῖς ⁷⁴ παραβάταις τὴν τιμωρίαν ἐκείνην ἠπειλήσε.

ε', ζ'. « Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί, καὶ εἶπε πρὸς με· Ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τί ⁷⁵ τὸ ἐκπορευόμενον τούτου ⁷⁶. Καὶ εἶπον· Τί ^Cἐστὶ; Καὶ εἶπε· Τούτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῆ. Ἐκδοσόμεθα καὶ ἡμεῖς διὰ τούτου, ὡς πάντα μέτρα καὶ σταθμῶν πρυτανεύει ὁ τῶν ὄλων Κύριος. Οὕτω καὶ τῷ Ἀβραάμ πάροικον εἶσεθαι αὐτοῦ τὸ σπέρμα προαγορεύσας, καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει· Ὁσπῶ γὰρ, φησὶν, ἀναπεπληρωνταὶ αἱ ἀμαρτίαι τῶν Ἀμορραίων ἕως τοῦ νῦν. Ὁσδέπω, φησὶν, ἕξια πανωλεθρίας πεπλημελήκασι· διόπερ οὐκ ἀνέξομαι νῦν αὐτοὺς παραδοῦναι σφαγῆ, ἀλλὰ τῆς παρανομίας τὸ μέτρον ἀναμενῶ. Οὕτω τοῖς ἐπὶ τοῦ Νῶε εἰκοσι καὶ ἑκατὸν ἔται τὴν ζωὴν περιορίσας, ἐπειδὴ τὴν ἀμαρτίαν ἀξαναμένον ⁷⁷ καὶ πλημμυροῦσαν εἶδεν, οὐκ ἀνέμεινε τὴν κυρίαν, ἀλλὰ τὴν προθεσμίαν συνέτεμε, καὶ τῷ ἑκατοστῷ ἔται πᾶσιν ἐπήγαγε τὸν τῶν ὕδάτων ^B κατακλυσμόν.

ζ', η'. « Καὶ ἰδοὺ τάλαντον μολίβδου ἐξετρώμενον, καὶ ἰδοὺ γυνὴ μία ἐκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀνομία. Καὶ ἔρριψεν αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου, καὶ ἔρριψε τὸ τάλαντον ⁷⁸ τοῦ μολίβδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. Ἡ μὲν οὖν ἀρετὴν ⁷⁹ μαργαρίταις ὁ θεὸς ἀπεικάζει λόγος· Ὁμοία γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ⁸⁰ ζητοῦντι

A nietur. (VERS. 4.) Et educam illud, dicit Dominus omnipotens, et ingreditur in domum furis, et in domum jurantis per nomen meum in mendacio: et requiescet in medio domus ejus, et consumet eum, et ligna ejus, et lapides ejus. *Maledictionem* appellavit punitionem in omnem orbem terrarum pervadentem, quæ iniquitatem admittentibus inferitur. Per hæc autem edoctus est, tum propheta, tum populus, judicem omnium hominum esse Deum universorum, eumque ab omnibus meritis poenas exacturum, perniciemque illaturum esse non iis modo, qui in ipsum impij sunt, sed iis etiam qui proximo injuriam faciunt. Nemo enim putet, contra solos fures et perjuros intentatas fuisse has minas, contra omnem enim iniquitatem sententiam talit. Nam quia universa lex et prophetæ ex his verbis pendent: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et diliges proximum tuum sicut teipsum », sub *fure* et *perjurio*, omnem speciem peccati complexus est. Jurisjurandi enim violatio impietatis caput est, et dilectione divina vacat qui talis est. Furtum vero injustitiam in proximum prodit; nemo enim diligens proximum, injuriam ei inferet. Hæc itaque capita alias leges **1617** complectuntur, et merito horum prævaricatoribus poenas illas minatus est.

VERS. 5, 6. « Et egressus est angelus, qui loquebatur in me, et dixit ad me: Suspice oculis tuis, et vide quid sit, quod egreditur. Et dixi: Quid est? et ait: Hæc est mensura, quæ egreditur; et ait: Hæc est iniquitas eorum in omni terra. » Ex hoc intelligimus quoque, omnia mensura et pondere administrare Dominum universorum. Sic etiam Abrahamo peregrinum fore ejus semen cum prædiceret, causam etiam docuit: « Nondum, inquit, completæ sunt iniquitates Amorrhæorum ad præsens usque tempus ». Nondum digna, inquit, extrema pernicie peccaverunt. Quare eos ad eadem nunc tradi non permittam, sed iniquitatis mensuram exspectabo. Sic hominibus, qui fuerunt tempore Noe, centum et viginti annis vitam etiam definivisset, ubi peccata crescere et redundare vidit, diem constitutum non exspectavit, sed definitum tempus abruptit, et centesimo anno aquarum omnibus diluivum intulit: »

VERS. 7, 8. « Et ecce talentum plumbi elevatum est: et ecce mulier una sedebat in medio mensuræ. Et dixit: Hæc est iniquitas, et projecit eam in medio mensuræ, et projecit talentum plumbi in os ejus. » Virtutem *margaritis* divinus sermo comparat: « Simile est enim regnum cælorum homini querenti bonas margaritas ». Peccati autem pœ-

⁷¹ Matth. xxii, 37-40. ⁷² Gen. xv, 16. ⁷³ Gen. vi, 5, 13. ⁷⁴ Matth. xiii, 45.

VARIE LECTIONES.

⁷¹ εκδ. A et C addunt reliqua hujus versic. καὶ πᾶς ὁ ἐπιόρκος ἐκ τούτου ἕως θανάτου ἐκδικηθήσεται. ⁷² αὐτό. Des. in A. ⁷³ ἐπὶ. Des. ibid. ⁷⁴ τοῖς. C præm. τούτων. ⁷⁵ τί. Des. in A. ⁷⁶ τούτου — ἐκπορ. Des. ibid. ⁷⁷ C ἀξαναμένον. ⁷⁸ τὸ τάλ. A τὸν λίθον. ⁷⁹ ἀνθρ. loco cit. additur ἐμπόρον.

nam sacra Scriptura *plumbum* appellat, quod natura **1618** grave est, peccati vero pondus gravissimum: quod nos docet divinus David, dicens: « Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave graves factæ sunt super me^z. » Divinus itaque Zacharias peccatum videt sub specie mulieris: nam ex voluptate mala pleraque nascuntur. Videt porro punitionem, tanquam plumbum gravissimum ori iniquitatis incumbens juxta psalmodiam dicentem: « Omnis iniquitas obstruet os suum. Peccati autem fructus est ignominia^z. » Sic etiam beatus ait Paulus: « Liberati a peccato, servi facti estis justitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, quorum causa nunc erubescitis^b? » Didicit ergo propheta, solvisse et remisisse Deum populo peccatum, et pœnam terminasse. [9] Duas porro cernit mulieres alas, quæ cum stridore quodam ferebantur, et quarum alæ similes alis upuæ erant. Est autem hæc avis velocissima, carnem quidem habens exiguam, sed alas corpore majores. Hæc igitur, inquit, cum mensuram illam accepissent, per medium aerem ferebantur. [10, 11] Ego vero ex angelo percontatus, quo illæ mensuram ferrent, intellexi eas in Babylonem proficisci, non modo ut eam in urbe collocarent, sed et ei domum ædificarent, et eam ibi deponerent ad usus ejus. Neque enim, inquit, quemadmodum Hierosolymæ certum tempus defnivi ad vastitatem, deinde ei ignovi, sic Babylonis miserebor, sed perpetuas multæ impietatis pœnas dabit.

1619 CAPUT VI.

[1-3] Hac visione sic absoluta, alterius visionis narrationem inducit, atque se vidisse quatuor currus, egredientes e duobus montibus æneis: ac primi quidem currus equos fuisse rufos, secundi nigros, tertii albos, quarti vero varios et maculosos; [4-6] postea percontatum ab angelo cognovisse, hos esse quatuor ventos cœli, qui egrediuntur, ut assistant Domino omnis terræ. *Quatuor autem ventos* appellat quatuor partes orbis terræ: his enim numero pares esse ventos vulgus opinatur. Docetur ergo propheta, quod Deus potestatibus invisibilibus utens ministris, et bona largiatur, et acerba hominibus inducat: quemadmodum beatus David dicit: « Castrametabitur angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos^c. » De ultione autem in alio psalmo: « Emitit in eos iram indignationis suæ, indignationem et iram, et tribulationem, immissionem per angelos malos^d. » Sic etiam divinus Zacharias equos quidem *nigros* videt ad aquilonem

καλοῦς μαργαρίτας. Ἡ δὲ τῆς ἁμαρτίας τιμωρίαν *μόλιθον* ἢ ἐρὰ προσαγορεύει Γραφή· φύσει δὲ οὗτος βαρὺς, βαρύτερον δὲ καὶ τὸ τῆς ἁμαρτίας φορτίον. Καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ἡμᾶς διδάσκει Δαβὶδ· « Αἰ ἀνομίαι μου, λέγων, ὑπερήραν τὴν κεφαλὴν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. » Τοιγάρτοι καὶ ὁ θεσπέσιος Ζαχαρίας ὄρα μὲν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τύπῳ γυναικὸς φαινομένην· ἐξ ἡδουπαθείας γὰρ τὰ πλείονα τίχεται τῶν κακῶν. Ὅρα δὲ τὴν τιμωρίαν καθάπερ τινὰ βαρύτερον κατὰ τὴν ψαλμωδίαν τὴν λέγουσαν· « Πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς. Καρπὸς δὲ τῆς ἁμαρτίας αἰσχύνῃ. » Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Παῦλος· « Ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ· τίνα οὖν καρπὸν εἶχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; » Ἐδιδάχθη τοίνυν ὁ προφήτης, ὡς τοῦ λαοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσε ὁ Θεός, καὶ τὴν τιμωρίαν κατέπαυσε. Ἀμλεῖ δύο θεωρεῖ γυναικῶν ὑποπτέρους, ῥοῖζῳ τινὶ φερόμενας· ἐποπὸς δὲ πτεροῖς, φησὶν, ἐψέκει τὰ τούτων πτερά. Ὁξύτατον δὲ τοῦτο τὸ ἄρνεον, σάρκα μὲν βραχεῖαν ἔχον, πτερά δὲ τῆς σαρκὸς μείζονα. Αὐταὶ τοίνυν, φησὶ, λαβοῦσαι τὸ μέτρον ἐκείνο, διὰ μέσου τοῦ ἀέρος ἐφέροντο. Ἐγὼ δὲ τὸν θεῖον ἠρόμην ἀγγελον, ποῦ τὸ μέτρον αὐτὰ κομίζουσι· καὶ ἐδιδάχθη ὡς εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπασίν, ὥστε αὐτὸ μὴ μόνον ἐπιθεῖναι τῇ πόλει, ἀλλὰ καὶ οἰκίαν αὐτῷ οἰκοδομῆσαι, καὶ θεῖναι αὐτὸ ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἐτοιμασίαν αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ καθάπερ, φησὶ, τῇ Ἱερουσαλήμ ῥητὸν ὥρισα χρόνον εἰς ἐρημίαν, εἴτα πάλιν αὐτὴν φειδοῦς ἤξιωσα καὶ συγγνώμης, οὕτω καὶ τῇ Βαβυλῶνι μεταδώσω φιλανθρωπίας· ἀλλὰ διττικῆ δέξεται τιμωρίαν ἀντὶ^ε τῆς πολλῆς ἀσεβείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Οὕτω ταύτην συμπεράνας τὴν ὕπτασιαν, ἐτέρας θεωρίας προσφέρει διήγησιν, καὶ λέγει τεθεσθαι ἔρματα τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν ἐκ δύο χαλκῶν ὀρέων ἐκπορευόμενα, καὶ τῷ μὲν πρώτῳ ἔρματι ἵππους ἐπεξεῦχθαι πυρρῶς, τῷ δευτέρῳ δὲ μέλανας, καὶ τῷ τρίτῳ λευκοῦς, ποικίλους δὲ καὶ ψαροῦς τῷ τετάρτῳ. Εἶτα καὶ πυθῆσθαι λέγει, καὶ μεμαθηκέναι παρὰ τοῦ ἀγγέλου, ὅτι ταῦτα ἐστὶν οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ἐκπορεύονται παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. *Τέσσαρες δὲ ἀνέμους* τὰ τέσσαρα τμήματα τῆς οἰκουμένης καλεῖ· Ἰσριθμοῦς γὰρ οἱ πολλοὶ τούτοις καὶ τοὺς ἀνέμους ὑπολαμβάνουσι εἶναι. Διδάσκειται τοίνυν ὁ προφήτης, ὡς ταῖς ἀοράτοις δυνάμεσιν ὑπουργοῖς κεχηρμένους ὁ τῶν ὄλων Θεός^ε καὶ τὰ ἀγαθὰ χορηγεῖ, καὶ τὰ λυπηρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγει. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Παρεμβάλετ' ἀγγελος Κυρίου κύκλω τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς. » Περὶ δὲ τῆς τιμωρίας ἐν ἐτέρῳ ψαλμῷ φησὶν· « Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτούς ὄργην θυμοῦ αὐτοῦ· θυμὸν καὶ ὄργην, καὶ

^z Psal. xxxiii, 5. ^a Psal. cvi, 42. ^b Rom. vi, 18-21. ^c Psal. xxxiii, 7. ^d Psal. lxxviii, 49.

VARIÆ LECTIONES.

^{εε} τῆν. C præn. καί. ^{εε} ἀντί. C ἔτι. ^{εε} ὁ τ. δ. Θεός. Ex C suppl.

θλίβιν, ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν. » Οὕτω καὶ Α
 ὁ θεσπέσιος Ζαχαρίας ὁρᾷ τοὺς μὲν μέλανας Ἰσ-
 πους ἐπὶ τὰ βόρεια μέρη τῆς οἰκουμένης ἐλάσαντας,
 αἰνίττεται δὲ διὰ τοῦτου τῆς Βαβυλώνας τὸν βλεθρον.
 « Καὶ οἱ λευκοὶ δὲ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν, »
 οὐχ ἵνα ἐκείνοις χορηγήσωσι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' ἵνα
 ἐκείνων κολαζομένων τοὺς ὑπολοίπους τῶν δορυαλώ-
 των Ἑβραίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐπαναγάγῃσι. « Καὶ
 οἱ πυρροὶ ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν ⁸³ νότου, » ἀπειλοῦντες
 ἔθνεσι· διὰ τοῦ πυρροῦ γὰρ χρώματος τὸ θυμοειδὲς ὁ λόγος ἠνέξατο.

Ζ'. « Καὶ οἱ ποικίλοι καὶ οἱ ⁸⁴ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο,
 καὶ ἐζήτουν, καὶ ⁸⁵ ἐπέβλεπον τοῦ περιδοῦσαι τὴν
 γῆν· καὶ εἶπε· Πορεύεσθε καὶ περιδοῦσατε τὴν γῆν.
 Καὶ ⁸⁶ περιώδευσαν τὴν γῆν. » Γῆν ἄνταῦθα καλεῖ,
 οὐ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην.
 Ποικίλους δὲ αὐτοὺς λέγει καὶ ψαρούς, ὡς παντο-
 δακὰ οἰκονομοῦντας καὶ κολάζοντας οὐ δεῖ, καὶ εὐερ-
 γετοῦντας ἔνθα χρῆ.

η'. « Καὶ ἐβόησε ⁸⁷, καὶ ἐκάλεσέ με ⁸⁸, καὶ ἐλάλησε
 πρὸς με, λέγων· Ἴδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν
 Βορρᾶ ἀνέπαυσαν ⁸⁹ τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ γῆν Βορρᾶ. »
 Δικαίαν γὰρ, φησί, τοῖς Βαβυλωνίοις ἐπιγέγονον τι-
 μωρίαν, ἣν ἐκ πολλοῦ μὲν ὤφειλον, διὰ δὲ τὴν ἐμὴν
 μακροθυμίαν οὐκ ἔτισαν. Μετὰ ταύτας τὰς θεωρίας,
 ὁ προφήτης κελεύεται τὰ κομισθέντα παρὰ τῶν αἰχ-
 μαλώτων δῶρα λαβεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς παρὰ πάν-
 των, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρη-
 σίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεργωκότων αὐτήν.
 Ὅσοι γὰρ, φησὶν, αἰσθησὶν Ἰαβον τῶν κακῶν, καὶ
 τῆς αἰχμαλωσίας ἔγνωσαν τὴν αἰτίαν, καὶ τὸ ταύτης
 κατέμαθον χρῆσιμον, προσφερέτωσαν τὰ δῶρα. Εἶτα
 μέμνηται ⁹⁰ καὶ ὀνομάτων Ἐλδαί, καὶ Τωβλου, καὶ
 Ἰδείου. Κελεύεται δὲ καὶ « εἰς τὸν οἶκον εἰσελθεῖν
 Ἰωσίου τοῦ Σοφονίου, » τοῦ νῦν ἤκοντος ἐκ Βαβυλώ-
 νος, καὶ λαβεῖν ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ στέφανον
 ἐκ τούτων κατασκευάσαι, καὶ τὴν τοῦ ἀρχιερέως
 Ἰησοῦ κεφαλὴν ταινιῶσαι, καὶ τοὺς θεῖους αὐτῶ ⁹¹
 λόγους διαπορθμεῦσαι, καὶ εἰπεῖν·

ἰθ', ιγ'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἴδοὺ
 ἄνθρωπος, Ἀνατολὴ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ὀποκάτωθεν αὐτοῦ
 ἀνατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου. Καὶ αὐ-
 τὸς λήψεται ἀρετὴν, καὶ καθιεῖται, καὶ κατάρξει
 ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἱερεὺς ἔκ δεξιῶν
 αὐτοῦ, καὶ βουλή εἰρηνικὴ ἔσται ἀναμέσον ἀμφοτέ-
 ρων. » Ταῦτα δὲ ἅπαντα ⁹² περὶ τοῦ Ζοραβάβελ
 προαγορεύει, οὐχ ὡς μηδέπω τεχθέντος, ἀλλ' ὡς
 μηδέπω τὴν ἡγεμονίαν παρελιγηφότος. Ἀνατολὴν
 δὲ αὐτὸν ὀνομάζει, ἐπειδὴ δίκην φωτὸς τοῖς τηνι-
 κάδε τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκῶσιν ἀνέτειλεν, ἀωρίαν κα-
 κῶν καὶ σκοτομήνην κατεχομένους. Τοῦτον λέγει καὶ
 τὸν θεῖον τελειώσῃν οἶκον, καὶ τοῖς βασιλικῶς ἐνι-
 δρυσθήσεσθαι θρόνοις, καὶ τὸν ἀρχιερέα πάσης ἀξιώ-
 σαι τιμῆς, καὶ τοσαύτην πρὸς αὐτὸν σχέσῃν ἑμ-
 ο

tendentes, per quos Babylonis exitium designat.
 « Albi autem egrediebantur a tergo istorum, »
 non ut illis bona largirentur, sed ut illis castigatis
 reliquias captivorum Hebraeorum in Judæam redu-
 cerent. « Rusi (vero) egrediebantur in terram
 austri, » minantes **1620** mala insurgentibus
 contra Hierosolymam gentibus. Per *colorem* enim
rufum indignationem sermo designavit.

κατὰ τοῖς ἐπανισταμένοις κατὰ τῆς Ἱερουσαλῆς
 VRS. 7. « Et varii et maculosi egrediebantur et quæ-
 rebant et considerabant circuire terram: et dixit: Ite,
 circuite terram, et circuierunt terram. » *Terram*
 hoc loco vocat, non terram Israelis, sed omnem
 orbem terræ. *Maculosos* autem et *varios* eos dicit,
 B quasi omnia procurantes, et punientes ubi opus
 est, et benefacientes ubi oportet.

VRS. 8. « Et clamavit, et vocavit me, et locutus
 est ad me, dicens: Ecce qui egrediuntur super
 terram Aquilonis, requiescere fecerunt furorem
 meum in terra Aquilonis. » *Justa enim supplicia*,
 inquit, Babylonis irrogavi: quæ jam pridem qui-
 dem meruerant, sed propter meam longam patienti-
 am non persolverant. Post has visiones, propheta
 jubetur dona a captivis allata recipere, sed non
 promiscue ab omnibus, sed a principibus, et ab
 utilibus ejus, et qui cognoverint eam. Qui enim,
 inquit, malorum sensum ceperunt, et captivitatis
 causam noverunt, ejusque didicerunt utilitatem,
 afferant dona. [9-11] Deinde mentionem facit
 nominum *Eldai, et Tobie, et Idei*. Jubetur etiam
 ingredi « in domum Josiæ filii Sophoniæ, » nunc
 venientis de Babylone, et accipere argentum et
 aurum, et ex his coronam conficere, et magni sa-
 cerdotis Josuæ caput redimire, et ad eum divinos
 sermones perferre, ac dicere:

1621 VRS. 12, 13. « Hæc dicit Dominus omni-
 potens: Ecce vir, Oriens nomen ejus, et sub eo
 orietur, et ædificabit domum Domini. Et ipse acci-
 piet virtutem, et sedebit, et imperabit super throno
 suo: et erit sacerdos a dexteris ejus, et consilium
 pacificum erit inter utrumque. » *Omnia autem hæc*
de Zorobabele prædicit: non quia nondum natus
esset, sed quod nondum imperium accepisset.
Oriente vero eum nominat, quoniam lucis instar
 exortus est hominibus eo tempore Hierosolymam
 incolentibus, qui acerbis malis conflictabantur,
 et in obscura nocte versabantur. Hunc dicit divi-
 nam quoque domum absoluturum, et in regio solio
 consessurum, magnumque sacerdotem omni ho-
 nore cumulaturum, et tanta cum eo concordia

VARIÆ LECTIONES.

⁸³ γῆν. C præm. τήν. ⁸⁴ ποικ. x. ol. Des. in A. ⁸⁵ ἐζ. καί. Des. ibid. ⁸⁶ καὶ — γῆν. Des. in A.
⁸⁷ Ἄ ἀνεβόησε. ⁸⁸ x. ἐκ. με. Des. ibid. ⁸⁹ ἀνέπ. — Βορρᾶ. Des. in C, sed A habet ἀνέπ. τὸν θυμὸν
 μου ἐν γῆ Βορρᾶ ⁹⁰ μέμν. — Ἰδείου. Hæc nomina des. in A, cstant autem in Barb. ⁹¹ αὐτ. Ita cum
 C legitimus. Sirm. αὐτοῦ. ⁹² C πάντα.

victurum esse, ut nihil nisi ex illius sententia facturus sit. [14] Non his autem duntaxat ista pollicitus est, sed etiam immarcescibilem coronam expectantibus, quos *utiles et qui cognoverunt eam* vocat. Coronæ autem materiam suppediavit Josias filius Sophoniæ, qui inde gloriam assequitur. Hoc enim est quod dixit: « Et in gratiam filii Sophoniæ. » Postea de divinis etiam locis verba facit:

« Et in psalmum in domo Domini. (VERS. 5.) Et qui longe sunt ab iis venient, et ædificabunt in domo Domini: et cognoscetis Dominum omnipotentem misisse me ad vos. » Non enim vos modo præsentibus hæc facietis, verum etiam qui procul a vobis habitant, undique concurrent, et communiter vobiscum nos pulchros labores suscipient. « Et erit, si audientes audieritis vocem Domini Bei vestri. » Hæc autem, inquit, **1622** erunt et ad convenientem finem pervenient, si vos divinis sermonibus parueritis.

CAPUT VII.

VERS. 1-3. « Et factum est anno quarto sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quarto die mensis noni, qui est Chasleu (quem nos *Apellæum* vocamus). Et misit Bethalem Sarasar et Arbeseer rex, et viri qui cum eo erant, ut deprecaretur Dominum, dicens ad sacerdotes domus Domini omnipotentis, et ad prophetas: An ingressa est huc in mense quinto sanctificatio, aut jejunabo sicut feci jam multis annis? » Hos Cuthæorum a Salmanasare in Samariam translatorum et aliarum gentium, quas posteri Samaritas appellaverunt, duces quidam esse dixerunt. Verum sive istorum, sive aliarum gentium (nihil enim aperte nos docuit divina Scriptura), manifestum est alienigenas fuisse qui alienigenis præerant: sed tamen ut accolæ vicini magnam utilitatem a prophetis et ab aliis piis ceperunt. Unde factum fuit ut miserint sacrificia Deo, et optaverint intelligere a sacerdotibus et a prophetis an convenienter divina domus ornata esset, an vero oporteret per jejunia rursus Deum placare, quod per diu facere perstitimus. [4] Hæc illis percontantibus, Deus universorum ad populum sermonem instituit, simulque illos quid agendum sit docet, dicens:

VERS. 5, 6. « Dic ad omnem populum terræ, et ad **1623** sacerdotes, dicens: Si jejunatis aut plangitis in quinto et septimo (mense), et ecce per septuaginta annos, nunquid jejunium jejunastis mihi? Et si comeditis aut bibitis, nonne vos comeditis et bibitis? » Nolite, inquit, existimare me ex jejunio vestro commodum aliquod capere: nam

νοϊαν, ὡς μὴδὲν δίχα τῆς ἐκεῖνου γνώμης δράσαι ποτέ. Οὐ μόνον δὲ τούτοις ταῦτα ὑπέσχετο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπομείνονσι τὸν ἀγῆρω στέφανον, οὓς *χρησίμους καὶ ἐπεγνωκότας αὐτῆρ ἰδομάζει*. Καὶ ὁ τῶ στεφάνῳ δὲ χορηγήσας τὰς ὕλας, Ἰωσίας ὁ τοῦ Σοφονίου, ὅς ἦ τῆς ἐντεῦθεν εὐκλείας ἀξιώθησεται· τοῦτο γὰρ εἶπε· « Καὶ εἰς χάριτα υἱοῦ Σοφονίου. » Εἶτα καὶ περὶ τῶν θεῶν λέγει ἡ χωρῶν.

« Καὶ εἰς ψαλμὸν ἐν οἴκῳ Κυρίου. (ἰε΄.) Καὶ ὁ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν ἤξουσι, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου· καὶ γινώσθεσθε ὅτι Κύριος παντοκράτωρ ἐξαπέσταλκέ ἡ με πρὸς ὑμᾶς. » Οὐ γὰρ μόνον ὑμεῖς οἱ παρόντες ταῦτα δράσετε, ἀλλὰ καὶ οἱ κέρρωθεν ὑμῶν οἰκοῦντες πανταχόθεν συνδραμοῦνται, καὶ τῶν καλῶν ἄμῳν τοῦτων κοινωθήσουσι πόνην. B « Καὶ ἔσται, ἐὰν ἀκούοντες ἡ εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν. ἡ Ταῦτα δὲ, φησὶν, ἔσται, καὶ τὸ προσήκον δέξεται πέρας, ἐὰν ὑμεῖς τοῖς θεῶς ὑπακούσητε λόγοις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

α΄, γ΄. « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἑνάτου ἡ, ὅς ἐστι Χασλεῦ ἡ (ὃν ἡμεῖς ἡ *Ἀπέλλαιος* ὀνομάζομεν). Καὶ ἀπέστειλεν εἰς Βεθῆλ Σαρασάρ καὶ ἡ Ἀρβεσεέρ ἡ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, ἐξιλιάσασθαι τὸν Κύριον, λέγων πρὸς τοὺς ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφῆτας ἡ. Εἰ ἐσθλήθεν ἡ ὡδε ἐν τῷ πέμπτῳ ἡ μηνὶ τὸ ἁγίασμα, ἡ νηστεύσω ἡ καθότι ἐποίησα ἡ ἡδὴ ἰκανὰ ἔτη; ἡ Τούτους τινὲς τῶν ὑπὸ τοῦ Σαλμανασάρ μετοικισθέντων Χουβαίων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, οὓς Σαρμαίτας οἱ μετὰ ταῦτα προσηγορεύκασι, ἡγεμόνας ἔφασαν εἶναι. Εἶτε δὲ τούτων, εἶτε ἄλλων ἐθνῶν (οὗ γὰρ ἰδίωδξεν ἡμᾶς ἡ θεῶ Γραφή), ὅλων ὡς ἀλλόφυλοι ὄντες ἀλλοφύλων ἡγούοντο· ἀλλ' ὁμοῦ ἐκ γειτόνων οἰκοῦντες πολλὴν παρὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἄλλων εὐσεβῶν ὠφέλειαν ἐδέξαντο· ὅθεν θυσίας ἐξέπεμψαν τῷ Θεῷ, καὶ μαθεῖν παρὰ τῶν ἱερέων καὶ παρὰ τῶν προφητῶν ἐπόθησαν, εἰ τὸν προσηγοργα κόσμον ὁ θεῶς ἀπέλαθεν οἶκος, ἡ ἡ δαί, φησὶ, διὰ νηστείας πάλιν ἐξιλιάσασθαι τὸν Θεόν, ὅπερ ἐπὶ πλείστον δρῶντες διετελέσαμεν. Ταῦτα ἐκεῖνων πυθομένων, πρὶεῖται μὲν ὁ τῶν ὄλων θεὸς πρὸς τὸν λαὸν τὴν D διαλέξιν· δαὶ τούτων δὲ κἀκεῖνους τὴ πρακτέον διδάσκει· φησὶ γάρ·

ε΄, ς΄. « Εἰπὲ πρὸς πάντα τὸν λαὸν τῆς γῆς καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, λέγων· ἡ ἡ νηστεύσητε, ἡ κόψητε ἡ ἐν τῷ πέμπτῳ καὶ ἐν τῷ ἑβδόμῳ ἡ, καὶ ἰδοὺ ἑβδομήκοντα ἔτη, μὴ νηστείαν νηστεύκατέ μοι; Καὶ ἐὰν φάγητε, ἡ πίνετε, οὐχ ὑμεῖς ἐσθίετε, καὶ πίνετε ἡ; ἡ Μὴ ἀεσθε, φησὶν, ἐμοὶ τι κέρδος ἀπὸ τῆς ὑμετέρας πορῆζιν νηστείας· κἀν γὰρ μυριάκις

VARLÆ LECTIONES,

ἡ ὅς. Des. in C. ἡ C προλέγει. ἡ A ἀπέσταλκε. ἡ A εἰσακούοντες. ἡ ἐν. A ἔκτου, ἡ in Akl. ἡ A Χασλεῦ. ἡ A ἡ Ἀρβάδ σαγέρ. ἡ οἱ μετ'. Des. in A ἡ πρ. A addit λέγων. ἡ A εἰσαεθλήθεν. C εἰ ἡλθεν. Hchr. Num flebo mense quinto, separando me. ἡ πέμπτῳ. A ἔκτου. ἡ ἡ νηστ. Des. in A. ἡ A ἐποίησαν. ἡ C εἰ. ἡ A κἀψησε. ἡ A ταις πέμπταις ἡ ἐν ταις ἑβδόμαις. ἡ πίν. A πραγμ. ὑμεῖς.

ἐλαφρῶμενοι καὶ ἠρηνοῦντες ταύτην ἐν ταῖς πέμ-
 πταις καὶ ἐν ταῖς ἐβδομαῖς ἐπιτελέσητε, ὕβρις οὐ-
 δὲν ἐντεῦθεν καρποῦσθε. Καὶ ὅτι τὰυτὸ οὕτως ἔχει,
 μῆρους τῆς αἰχμαλωσίας ὁ χρόνος· ἐν ἐβδομήκοντα
 γὰρ ἔτεσιν οὐδεμίαν μοι διὰ νηστείας προσηγάκατε
 θεραπείαν. Ὡσπερ τοίνυν ἐσθλόντες καὶ πίνοντες
 ὑμεῖς τῆς ἐντεῦθεν ἡδονῆς ἀπαλαύετε, οὕτω καὶ τὴν
 ἐκ τῆς νηστείας ὑμεῖς ὠφέλειαν καρποῦσθε. Καὶ
 μὴ νομίσθητε κριτικὴ εἶναι ταύτην τὴν διδασκαλίαν·
 πάλαι γὰρ καὶ πρόβαλοι ταῦτα διὰ τῶν προφητῶν
 τοῖς ὑμετέροις προγόνοις καὶ πατράσι διετέλεσα λέ-
 γων.

ζ. « Οὐχ οὗτοι γάρ, φησὶν, οἱ λόγοι εἰσὶν¹¹, οὐς
 ἐλάλησε Κύριος ἐν χερσὶ¹² τῶν προφητῶν τῶν ἐμ-
 προσθεν; Ὅτε ἦν Ἱερουσαλήμ κατοικουμένη, καὶ
 εὐθνησοῦσα¹³, καὶ αἱ¹⁴ πόλεις αὐτῆς¹⁵ κυκλόθεν, καὶ
 ἡ ὄρεινῃ, καὶ ἡ πεδινῇ κατοικεῖτα. Ὡς τὰ δόξασ-
 τὴν τοῦ κηρύγματος ἀρχαιότητα, τίνα τὰ θερα-
 πείοντα αὐτὸν κατ' εἶδος διδάσκει.

« Κρίμα δίκαιον κρίνατε¹⁶, καὶ ἔλεον καὶ οἰκτιρ-
 μὴν ποιεῖτε, ἕκαστος πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. (γ.)
 Καὶ χθρῶν, καὶ ὄρφανῶν, καὶ προσήλυτον, καὶ πέν-
 ητα μὴ καταδυναστεύσητε, καὶ κακίαν ἕκαστος τοῦ¹⁷
 ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μνησικαχεῖτε ἐν ταῖς καρδίαις
 ὑμῶν. » Ἐλεγον, φησὶ, τοῖς ὑμετέροις πατράσι,
 δικάζοντας ἴσθην καὶ δίκαιαν ἐκφέρειν τὴν ψῆφον,
 ἐλάφ' ἔτι περὶ τοῖς¹⁸ πέλας κεχρησθαι, εἰς δὲ τὸν
 βῆρον τῆς χηρείας ἐλκούσας ζυγὸν, καὶ τοὺς ὄρφα-
 νίαν ἀδυναμένους, μὴ πιέζειν τῇ δυναστείᾳ, μηδὲ¹⁹
 ἀφορμὴν εἰς πλεονεξίαν τὴν τῶν πνήτων λαμβάνειν
 ἀσθένειαν· πρὸς δὲ τοῦτοις τὴν μνησικακίαν βδελύτ-
 τεσθαι, καὶ μὴ ἀμύνεσθαι τοὺς ἄρξεντας ἀδικίας.
 Ταῦτα ἐγὼ μὲν ἔλεγον· ἐκεῖνοι δὲ ὑπακούουσιν²⁰ οὐκ
 ἤθελον. « Ἄλλ' ἔδωκαν, φησὶ, νῦτον αὐτῶν²¹ πηρα-
 φρονούντα. » Καὶ δεχόμενοι μάστιγας ἀναληφείαν
 ἐδόσαν. Νῦτον γὰρ παραπροκοῦντα τὴν ἀνευσθη-
 σίαν ἐκίλεσαν, ἐκ μεταφορῆς τῶν μαστιγομένων
 οἰκετῶν, καὶ θησιν ἐκαίθεν μὴ καρποῦμένων.

« Καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐδάβρυσαν τοῦ μὴ εἰσακούειν,
 (δ.) Καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐταξάν ἀπειθεῖ, τοῦ
 μὴ εἰσακούειν τοῦ νόμου μου²² καὶ τῶν λόγων μου ὡς
 ἐξαπίσταται Κύριος παντοκράτωρ, ἐν Πνεύματι
 αὐτοῦ, ἐν χερσὶ προφητῶν²³ τῶν ἐμπροσθεν. » Ἄλλὰ
 τῆς ἀπειθείας ἐδρέψαντο τὸν καρπὸν.

« Ἐγένετο γὰρ ἀρχὴ μεγάλη παρὰ Κυρίου παντο-
 κράτορος. (ε.) Καὶ ἔσται δε τράπον εἶπον²⁴, καὶ
 οὐκ εἰσακούσαν αὐτοῦ²⁵, οὐκ κεκράζονται, καὶ οὐ
 μὴ εἰσακούσω, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ἐναλ-
 λάττει τὸ σχῆμα τοῦ χρόνου· τὰ γὰρ ἦδη γεγενημένα
 ὡς μέλλοντα λέγει· τὸ γὰρ, κεκράζονται, ἀντὶ τοῦ
 ἐκραξαι, καὶ τὸ οὐ μὴ εἰσακούσω, ἀντὶ τοῦ οὐκ
 ἤκουσα.

etiamsi millies luctibus et lamentis vos affligentes,
 jejuniis in quibus et septimis peragatis, nullam
 inde utilitatem percipiam. Quodque ita res se
 habent, testis est tempus captivitatis. Septuaginta
 annis nullum jejunium mihi cultum exhibuistis.
 Quomodo itaque cum bibitis et editis, hinc
 fontem voluptatem vos capitis, sic etiam ex je-
 juniis manantem utilitatem percipitis. Ne vero
 propter hanc doctrinam arbitremini. Jam olim enim
 per prophetas majoribus et patribus vestris hæc
 dicere non destiti.

VERS. 7. « Nunquid enim, dicit, ista non sunt
 verba, quæ locutus est Dominus per prophetas,
 qui fuerunt prius? Quando Hierosolyma habita-
 batur, et erat abundans, et civitates ejus per cir-
 cuitum, et montana, et campostria habitaban-
 tur. » [8, 9] Ubi hoc modo vetustatem prædica-
 tionis ostendit, docet sigillatim, quibus ipse rebus
 colli debeat :

« Judicium justum judicate, et misericordiam
 et miserationem faciat unusquisque erga fratrem
 suum. (Vers. 10.) Et viduam, et pupillum, et ad-
 vensum, et pauperem ne opprimatis : et malitiam
 fratris nolite meminisse in cordibus vestris. » Ve-
 stris, inquit, **1624** patribus dixi, ut judicando
 æquam et justam sententiam ferrent, præmissos
 misericordia prosequerentur, sustinentes grave
 viduitatis onus, et parentibus orbatos ne proculia
 opprimerent, neve ex infirmitate pauperum oppor-
 tunitates rei augendæ ducerent ; præterea injuria-
 rum memoriam suggerent, et ne ultiscerentur læ-
 cessentes injuria. [11] Hæc quidem ego dicebam,
 sed illi noluerunt obedire. « Dederunt, inquit,
 dorsum suum desipientes. » Ad plagas, quas acci-
 piunt, induruerunt. *Dorsum enim desipientis stupi-
 ditatem vocavit, ex metaphora sergentium qui li-
 gris cæsi, nihilo meliores efficiuntur.*

« Et aures suas aggravaverunt, ut non audirent.
 (Vers. 12.) Et cor suum posuerunt inobediens, ut
 non audirent legem meam et verba mea, quæ inquit
 Dominus omnipotens per Spiritum suum, per pro-
 phetas priores. » Sed et inobediens fructus col-
 legerunt.

« Facta enim est ira magna a Domino omnipoten-
 tente. (Vers. 13.) Et erit, sicut dixi, et non au-
 dierunt eum, sic clamabunt, et non exaudiant eum,
 dicit Dominus omnipotens. » Formam temporis
 immutat ; nam quæ jam facta sunt, quæsi futura
 dicit : clamabunt, pro clamaverunt, et non exau-
 diam, pro non exaudiri possunt.

VARIE LECTIONES.

¹¹ εἰσὶν. In A post λόγοι ponitur. ¹² A χειρὶ. ¹³ A εὐφραίνουσα. ¹⁴ αἱ. Des. in A. ¹⁵ αὐτ. In A post κυκλόθεν ponitur. ¹⁶ A κρίνετε. ¹⁷ τοῦ. C πρῶτον κατὰ. ¹⁸ C τόν. ¹⁹ ὅτι. C ἐπιτελεῖτε. ²⁰ αὐτ. Des. in A. ²¹ μου. Des. in C. ²² A τοὺς λόγους μου, οὐς ἐξαπίσταται, κ. τ. λ. ²³ πρ. A πρῶτον. τῶν. ²⁴ A εἶπε. ²⁵ αὐτ. C μου.

VERS. 14. « Et ejiciam eos in omnes gentes, A quas ignoraverunt, » hoc est, *ejeci*. « Et terra desolabitur post eos a perambulante, et revertente, » hoc est, *desolata est* : quod sequentia ostendunt. Mutavit **1625** enim figuram, et dicit : « Et posuerunt terram electam in desolationem. » Hæc de inobedientia patrum ipsorum, et punitione illorum disseruit. Nec enim par esset iis qui acerbam servitutem sustinuisent, et, ab hac nuper liberati fuissent, nondumque urbem exædificassent, ejusmodi dura rursus minari.

• CAPUT VIII.

VERS. 1, 2. « Et factus est sermo Domini omnipotentis ad me, dicens : Hæc dicit Dominus omnipotens : Zelatus sum ob Hierosolyman et Sionem zelo magno, et furore maximo zelatus sum ob eam. » Hoc eam, inquit, supplicio affeci, pœnas impietatis in me admissæ repetens. *Zelum* autem appellat justam iram. Cum enim ejus vir diceretur, et uxorem eam nominaret, apposite nomen *zeli* verbis inseruit. Nam ita se ipsum appellavit, cum illi dominaretur, dicens : « Ego sum Dominus Deus tuus, Deus zelotes, ignis consumens ». » Et postquam iræ causas sic exposuit, in posterum bona pollicetur.

VERS. 3. « Hæc dicit Dominus : Revertar ad Sionem, et habitabo in medio Hierosolymæ, et vocabitur Hierosolyma civitas vera, et mons Domini omnipotentis, mons sanctus. » Hæc typice C post Zorobabelis ædificationem facta sunt; post incarnationem autem Salvatoris nostri veritatem prophetiæ viderunt omnes. Ad hæc promittit se urbi et multitudinem incolarum præbiturum, **1626** et illos ad provectam ætatem perducturum, ita ut baculis innixi per forum incendant, et in solitis conventibus assideant, et pueris ludentibus plateæ redundant, quod in urbibus celeberrimis fieri solet. Hoc enim declaravit, cum dixit :

VERS. 4, 5. « Adhuc sedebunt senes et aniculae in plateis Hierosolymæ, unusquisque in manu sceipionem suum tenens præ multitudine dierum. Et plateæ civitatis replebuntur pueris et puellis, ludentibus in plateis ejus. » Deinde fidem facit D verborum, potestatem suam interponens.

VERS. 6. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Si impossibile fuerit coram reliquiis populi hujus in diebus illis, nunquid et coram me impossibile erit? dicit Dominus omnipotens. » Vos enim, inquit, ad vestram paucitatem et inopiam respicientes, horum

• Eiod. xx, 5.

ιδ'. « Καὶ ἐκβαλῶ αὐτοὺς ²⁶ εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἃ οὐκ ἔγνωσαν. » ἀντὶ τοῦ ἐξέβαλον. « Καὶ ἡ γῆ ἀφανισθήσεται κατόπισθεν αὐτῶν ἐκ διοδεύοντος, καὶ ἐξ ἀναστρέφοντος. » τούτέστιν, ἠφανίσθη· καὶ δηλοῦν τὰ ἐπαγόμενα. Μετέβαλε γὰρ τὸ σχῆμα, καὶ φησι· « Καὶ ἔταξαν γῆν ἐπιθυμητὴν ²⁷ εἰς ἀφανισμόν. » Ταῦτα περὶ τῆς τῶν πατέρων αὐτῶν ἀπειθείας τε καὶ τιμωρίας διεξελήλυθεν. Οὕτε γὰρ εἰκδὸς ἦν, τοῖς πικρᾶς δουλείας λαβοῦσι τὴν πείραν, καὶ ἐναγχος ταύτης ἀπαλλαγῆσαι, καὶ μηδέπω τὴν πόλιν οἰκοδομήσασαι, τοιαῦτα πάλιν ἀπειλῆσαι δεινά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

α', β'. « Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς με ²⁸, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα ²⁹ αὐτήν. » Ταύτην αὐτῆ, φησὶ, τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγον, τῆς εἰς ἐμὲ δυσσεβείας ποινήν εἰσπραττόμενος. Ζῆλον δὲ προσ-αγορεύει τὴν δικαίαν ὀργήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνὴρ αὐτῆς ἐχρημάτιζε, καὶ γυναῖκα αὐτὴν ὠνόμαζεν, ἀναγκαίως καὶ τὸ τοῦ ζήλου τοῖς λόγοις προστέθεικεν ἔνομα. Οὕτω γὰρ καὶ ταύτης ἀρξάμενος ἑαυτὸν προσ-ηγύρευσεν· « Ἐγὼ εἰμι, λέγων ³⁰, Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ Θεὸς ζηλωτῆς, πῦρ καταναλίσκων. » Οὕτω δειξάς τῆς ὀργῆς τὴν αἰτίαν, ὑπισχνεῖται λοιπὸν τὰ ἀγαθὰ.

γ'. « Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών, καὶ κατοικήσω ³¹ ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ κληθήσεται Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθινή, καὶ τὸ ὄρος Κυρίου παντοκράτορος, ὄρος ἁγίων. » Ταῦτα τυπικῶς μετὰ τὴν Ζοροβάβελ ³² οἰκοδομίαν ἐγένετο· τὴν δὲ ἀλήθειαν τῆς προφητείας μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐνανθρώπησιν διέγνωσαν ἅπαντες. Πρὸς τούτου ὑπισχνεῖται καὶ πλήθος οἰκητῶρων παρέξειν τῇ πόλει, καὶ εἰς γῆρας αὐτοὺς ἐλάσειν βαθύ, ὥστε καὶ βακτηρίαις σκηριοπιτούμενους κατὰ τὴν ἀγορὰν ἵναί, καὶ ἐν τοῖς συνήθεσι συλλόγοις καθῆσθαι, καὶ μειρακίων παιζόντων πληροῦσθαι τὰς ἀγυιάς, ὅπερ ³³ ἐν ταῖς πολυανθρώποις εἴωθε γίνεσθαι ³⁴ πόλεσι. Ταῦτα γὰρ ἐδήλωσεν, εἰρηκῶς·

δ, ε'. « Ἐτι καθήσονται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεροι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἕκαστος τὴν ράβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμερῶν. Καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδαρίων καὶ κορασίων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς. » Εἰτα πιστοῦται τοῦς λόγους τὴν οἰκείαν δύναμιν παρέχων ἐχέγγυον.

ς'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εἰ ἀδυνατήσῃ ἐνώπιον τῶν καταλοῦτων τοῦ λαοῦ τούτου ³⁵ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσῃ; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὑμεῖς μὲν γὰρ, φησὶν, εἰς τὴν οἰκείαν ἀφορώντες ὀλιγότητα καὶ πε-

VARIÆ LECTIONES.

²⁶ αὐτ. C add. ὡς ἐν λαλαπι. ²⁷ γ. ἐπιθ. A τὴν ἐκλεκτὴν. ²⁸ πρὸς με. Bez. in A. ²⁹ A ἐζήλωκα. ³⁰ λέγ. Ex C suppl. ³¹ A κατασκηνώσω. ³² Zor. C præm. τοῦ. ³³ C ὥπερ. ³⁴ C γίνεσθαι. ³⁵ C τοῦ.

νίαν, τῶν ἀγαθῶν τούτων οὐ δέχεσθε τὴν ³⁶ ἐλπίδα. Ἀ
 Προσῆκει δὲ ὑμᾶς τοῦ ὑποσχομένου τοῦ δυνατὸν εἰδόν-
 τας, ἀνευδοιάτως δέχεσθαι τὰ λεγόμενα, καὶ πι-
 στεύειν ὡς σωτηρίας ἀπάσης τὸν ἐμὸν ἀξιώσω λαόν,
 καὶ πάντοθεν αὐτὸν συναθροίσας εἰς τὴν πατρῴαν
 γῆν ἐπανάξω· καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ
 ποιήσομαι τὴν ἐμαυτοῦ ἐπιφάνειαν. Τοῦτο γὰρ λέ-
 γει· « Κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ. » Καὶ
 αὐτὸς μὲν ἐμὸς χρηματίζει λαός· ἐγὼ δὲ αὐτοῦ Θεοῦ
 ὀνομασθήσομαι, οὐχ ὡς περ πάλα ψευδῶς, ἀλλ' ἐν
 ἀληθείᾳ καὶ ἐν δικαιοσύνῃ.

θ' « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Κατισχύε-
 τωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῶν ἀκουόντων ἐν ταῖς ἡμέραις
 ταύταις τοὺς λόγους τούτους ἐκ στόματος τῶν προ-
 φητῶν, ἀφ' ἧς ἡμέρας θεμελιώται ὁ οἶκος Κυρίου
 παντοκράτορος, καὶ ὁ ναὸς ἀφ' οὗ οἰκοδομεῖται. ³⁷ » Β
 Ἐχόντες, φησί, τὴν ἀπὸ τῆς ἐμῆς ἐπαγγελίας ψυ-
 χαγωγίαν, θαρρόντες τὸν θεῖον οἶκον οἰκοδομήσατε,
 ὅπως τὰς τε νομικὰς ἐν αὐτῷ λατρείας ἐπιτελέσητε,
 καὶ τὰς θείας δι' αὐτοῦ χάριτας ὑποδέξησθε.

ι'. « Διότι πρὸ τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων ὁ μισθὸς τῶν
 ἀνθρώπων οὐκ ἦν ³⁸ εἰς δνησιν, καὶ ὁ μισθὸς τῶν
 κτηνῶν οὐκ ὑπῆρχε ³⁹, καὶ τῷ ἔκπορευομένῳ καὶ τῷ
 εἰσπορευομένῳ ⁴⁰ οὐκ ἦν ⁴¹ εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως. »
 Ἦνίκα μὲν γὰρ τῆς οἰκοδομίας κατημελίτε, φησὶν,
 ἀκέρδης μὲν ἦν τῶν ἀνθρώπων ὁ κόπος, ἀνόνητος δὲ
 τῶν κτηνῶν ὁ μισθός, ἐν δέει ⁴² δὲ διηνεκεῖ καθεστη-
 κεισαν ἅπαντες, καὶ ἀποδημοῦντες, καὶ ἐνδημοῦντες.
 « Καὶ ἐξαποστελῶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστον
 πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Ἐγὼ γὰρ διὰ τὴν περὶ C
 τὰ θεῖα ὀλιγορίαν τοὺς ἐπαλλήλους ὑμῖν θορόβους
 ἐπέγειρα. Νῦν δὲ ὄρων ὑμῶν τὴν περὶ τὴν οἰκοδο-
 μίαν σπουδὴν, δώσω μὲν ὑμῖν πρὸ τῶν ἄλλων ⁴³
 ἀπάντων τῆς εἰρήνης τὸ δῶρον· ἀπολαύσετε δὲ καὶ
 τῶν ἀπὸ γῆς καρπῶν, ἀνωθεν τῶν ὑετῶν ἀφθόνως
 χορηγοῦμένων.

ιγ'. « Καὶ ἔσται, ὃν τρόπον ἦτε ἐν κατάρξ ⁴⁴ ἐν
 τοῖς Ἰθνεσιν, οἶκος Ἰούδα, καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὕτως
 διασώσω ὑμᾶς ⁴⁵, καὶ ἔσσεθε ἐν εὐλογίᾳ. » Εὐώθασε
 γὰρ οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐπαρώμενοι, τοὺς συμφοραῖς
 περιπεπωκότας φέρειν εἰς μέσον, καὶ λέγειν·
 Πάθοις τοιαῦτα οἷα ὁ δεινὰ πέπονθε· καὶ ἐπευχόμενοι
 εἰσι τῶν τῆς θείας εὐλογίας ἡξιωμένων προσφέρειν
 τὴν μνήμην·

δ' « Θαρσεῖτε, καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν· D
 (ἰθ', κ'). Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ὅν
 τρόπον διενοήθη τὸ κακῶσαι ὑμᾶς ἐν τῷ παροργί-
 σαι με τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκρά-
 τωρ, καὶ οὐ μετενόησα· οὕτως παρατέταμαι, καὶ
 διανενοήμαι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, τοῦ ⁴⁶ καλῶς
 ποιῆσαι τὴν ⁴⁷ Ἱερουσαλήμ, καὶ τὸν οἶκον ⁴⁸ Ἰούδα. »
 Καθάπερ, φησὶν, ἀληθεῖς ἔδειξα τῆς τιμωρίας τὰς
 ἀπειλάς, οὕτως καὶ ταῖς ἀγαθαῖς οἰκονομίαις ἐπιθήσω

bonorum spem non admittitis. [7, 8] At convenit vos,
 cum potestatem pronittentis non ignoretis, sine
 dubitatione ea quæ dicuntur excipere, et credere
 me omni ratione salutem populi mei procuraturum,
 et undique coactum in paternam terram reductu-
 rum, et in urbe Hierosolyma aperte appariturum
 esse. Hoc enim ostendit, cum dixit : « Habitabo
 in medio Hierosolymæ. » Et ille quidem populus
 meus dicetur, ego vero Deus ejus nominabor, non
 ut olim falso, sed in veritate et justitia.

VERS. 9. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Con-
 fortentur manus vestræ, qui auditis in diebus his
 sermones istos per os prophetarum, **1627** ex quo
 fundata est domus Domini omnipotentis, et tem-
 plum ex quo ædificatur. » Promissionis mæ con-
 solationem, inquit, habentes, magna fiducia divi-
 nam domum exædificate, ut et legitimam in ea
 religionem obeatis, et per eam divina dona reci-
 piatis.

VERS. 10. « Quia ante dies illos merces hominum
 non erat in lucrum, et merces jumentorum non sub-
 sistebat, et egredienti et ingredienti non erat pax
 præ tribulatione. » Cum enim ædificatio templi a
 vobis negligebatur, inquit, hominum quidem labor
 infructuosus erat, et jumentorum merces inutilis :
 omnes autem homines domi forisque assiduo metu
 commovebantur. « Et emittam omnes homines,
 unumquemque ad proximum suum. » Ego enim
 propter rerum divinarum negligentiam, turbas
 inter vos continuas excitavi. [11, 12] Nunc vero
 videns studium vestrum erga ædificationem, ante
 alias res omnes dabo vobis pacis donum : terræ
 autem frugibus quoque fruemini, pluviis desuper
 abunde concessis.

VERS. 13. « Et erit, sicut eratis maledicti inter
 gentes, domus Judæ, et domus Israelis, sic sal-
 vabo vos, et eritis benedicti. » Solent enim homi-
 nes, et cum imprecantur, eos qui in calamitates
 inciderunt in medium afferre, ac dicere : Talia tibi
 contingant, qualia illi contigerunt : et cum bene
 precantur, eorum mentionem facere, quibus di-
 vina obtigit benedictio :

« Confidite, et confortemini in manibus vestris :
 (VERS. 14, 15.) Quia **1628** hæc dicit Dominus
 omnipotens : Sicut cogitavi ut affligerem vos, eo
 quod me ad iracundiam provocassent patres vestri,
 dicit Dominus omnipotens, et non me poenitit :
 ita paratus sum, et cogitavi in diebus istis, ut bene
 faciam Hierosolymæ, et domui Judæ. » Quemad-
 modum, inquit, veras esse poenarum minas ostendi,
 sic etiam bonis dispensationibus sinem imponam.

VARIE LECTIONES.

³⁶ τὴν — δέχεσθαι. Des. in C. ³⁷ C οἰκοδομηται. ³⁸ ἦν. A ἔσται. ³⁹ A ὑπάρξει. ⁴⁰ x. τῷ εἰσπ. Des. in A. ⁴¹ ἦν. A ἔσται. ⁴² C ἐνδεδεῖς et deinde διηνεκῶς. ⁴³ ἄλλ. C præm. μὲν. ⁴⁴ A κατάρξ. ⁴⁵ ὅμ. Ex A suppl. ⁴⁶ τοῦ. Ex A suppl. ⁴⁷ τῆν. In A des. C τῆ. ⁴⁸ C τῷ οἴκῳ.

Ut vero in hęc modum eis animum addidit, A τὸ πέρας. Οὕτω παραβαρβύνας αὐτοῦς, πάλιν ἐπ' ἀρετὴν προτρέπει, καὶ εἰσηγείται τὰ πραχτέα.

« Confidite : (VERS. 16.) Isti sunt sermones, quos facietis. » Ante omnia præcipit, ut veritatem colant. « Loquimini enim, inquit, veritatem, unusquisque ad proximum suum. » Tum illis qui ob res quaspiam rixantur, præcipit ut pacem amplectantur. « Et iudicium pacificum iudicate in portis vestris. » Itemque, ut injuriæ acceptæ memoriam ex animo ejiciant :

VERS. 17. « Et unusquisque malum proximo suo non cogitet in cordibus vestris. » Et, ut qui juramenta rata faciunt, et odio habeant mendacium. « Juramentum enim mendax, ne diligatis, quia hæc omnia odi dicit Dominus omnipotens. » Deinde, quoniam supra dixit se pulchram utilitatem ex jejunio percipere (et hoc dixit propter eos, qui arbitrabantur hoc solo Deum coli ac observari), postquam omnes virtutis species docuit, cum his etiam jejunium præcipit.

VERS. 19. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Jejunium quartum, et jejunium quintum, et jejunium septimum, et jejunium decimum erunt domui Judæ in gaudium et lætitiā, 1629 et in festivitates bonas, et lætēmini, et veritatem et pacem diligite. » Non obscurum est, quartum et quintum, et septimum, non hebdomadis dici, sed mensis, quia etiam decimum adjunxit. Jejunantes, inquit, ne molestia afficiamini ob cibi abstinentiam, sed propter utilitatem quæ ex molestia oritur lætāmini : at vero cum jejunio et absque illo veritatem et pacem adamate. Est autem animadvertendum alios interpretes, Aquilam scilicet, Theodotionem, et Symmachum, non dixisse, quartum et quintum, et septimum, et decimum jejunare : sed jejunium tres illi eodem plane modo dixerunt quarti, et quinti, et septimi, et decimi : ut nulli dubium sit, quin quarto, quinto, septimo et decimo mense jejunare præceperit.

VERS. 20-22. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Adhuc venient populi multi, et habitatores urbium multarum. Et congregabuntur incolæ quinque civitatum in unam civitatem, dicentes : Euntes eamus ut deprecemur faciem Domini omnipotentis. Et venient populi multi, et gentes multæ, ut quærant vultum Domini omnipotentis in Hierosolyma, et experient vultum Domini. » Adeo nobilis et illustis erit Hierosolyma, ut aliarum urbium incolæ se invicem visitantes adhortentur, et exhortentur ad pietatem, ut religio quæ habetur in

« Θαρσεῖτε · (15.) Οὗτοι οἱ λόγοι, οὗς ποιήσετε⁵⁰. » Πρὸ πάντων τιμῶν ἀλήθειαν κελεύει. « Λαλεῖτε γάρ, φησὶν, ἀλήθειαν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Εἶτα καὶ τοῖς περὶ τινῶν ζυγομαχοῦσι πραγμάτων εἰρήνην βραβεύειν. « Κρίμα γὰρ εἰρηνικὸν κρίνεται⁵¹ ἐν ταῖς πόλεις ὑμῶν. » Καὶ τὴν μνησιχαλίαν δὲ τῶν ψυχῶν ἐξελαύνει.

17. « Καὶ ἕκαστος γὰρ, φησὶν, τοῦ πλησίον αὐτοῦ⁵¹ τὴν καλίαν μὴ λογιέσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. » Καὶ ὀμνύοντας δὲ ἐμπροσθεν τοῦς ὅρκους, καὶ τὸ ψεῦδος μυσάττεσθαι. « Ὅρκον γὰρ, φησὶ, ψευδῆ μὴ ἀγαπάτε · πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα⁵² ἐμίσησα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εἶτα, ἐπειδὴ ἄνω ἐφη αὐτὸς μηδεμίαν ἐκ τῆς νηστείας ὠφέλειαν καρποῦσθαι (ἐφη δὲ τοῦτο διὰ τοῦς οἰομένους τοῦτω μόνῳ τὸν Θεὸν θεραπεύεσθαι), διδάξας ἅπαντα τὰ εἶδη τῆς ἀρετῆς, νομοθετεῖ μετὰ τούτων καὶ τὴν νηστείαν.

19. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Νηστεία ἡ τετράς⁵³, καὶ νηστεία ἡ πέμπτη, καὶ νηστεία ἡ ἑξήδη, καὶ νηστεία ἡ δεκάτη, ἔσονται τῷ ὄκω Ἰούδα εἰς χαρὰν καὶ εὐφροσύνην⁵⁴, καὶ εἰς ἑορτὰς ἀγαθὰς, καὶ εὐφρανθήσεσθε, καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε. » Δῆλον δὲ ὅτι τετράδα⁵⁵, καὶ πέμπτην, καὶ ἑξήδη, ὁ τῆς ἑβδομάδος, ἀλλὰ τοῦ μηνὸς ὀνομάζει, διότι καὶ δεκάτην ἐπήγαγε. Νηστεύοντες, φησὶ, μὴ ἀνιάσθε διὰ τὴν ἀσιτίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκ τῆς κακουχίας φουμένην ὠφέλειαν εὐφρανέσθε · καὶ μετὰ νηστείας δὲ καὶ ὄνου ταύτης τὴν περὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην διάθεσιν ἔχετε. Ἰστέον δὲ ὡς οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύεται, Ἀκύλας, φησὶ, καὶ Θεοδοτίων, καὶ Σύμμαχος, οὐ τὴν τετράδα⁵⁶ λέγει, καὶ πέμπτην, καὶ ἑξήδη, καὶ δεκάτην νηστεύειν, ἀλλὰ νηστείας ἕκασταν ἀνυμνῶντες οἱ τρεῖς, ἡ τοῦ τετάρτου, καὶ ἡ τοῦ πέμπτου, καὶ ἡ τοῦ ἑξήδη, καὶ ἡ τοῦ δεκάτου · ὡς εἶναι ἴδιον, ὅτι ἐν τῷ τετάρτῳ, καὶ τῷ πέμπτῳ, καὶ τῷ ἑξήδη, καὶ τῷ δεκάτῳ μηνὶ νηστείαν προσάσας.

20-22. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ · Ἐτι ἤξουσι λαοὶ πολλοὶ⁵⁷, καὶ κατοικοῦντες πόλεις πολλὰς. Καὶ συνελεύσονται κατοικοῦντες πέντε πόλεις⁵⁸ εἰς μίαν πόλιν, λέγοντες · Πορευθῶμεν παρευόμενοι⁵⁹ δεηθῆναι⁶⁰ τοῦ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος. » Καὶ ἤξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ ἔθνη πολλὰ, ἐκζητήσασιν τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξέλθασθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου. » Οὕτως ἐπίσημος ἔσται καὶ περιβλεπτός ἡ Ἱερουσαλήμ, ὡς πρὸς τὰς ἄλλας οἰκούμεντας πόλεις παρ' ἀλλήλους⁶¹ φοιτῶντας προτρέπειν εἰς εὐσέβειαν ἀλλήλους, καὶ

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁰ C ποιήσατε, ascripta tamen altera lectione. ⁵¹ A κρίνεται. ⁵² αὐτ. Des. in A. ⁵³ A ταῦτα. ⁵⁴ A et C τετάρτα. ⁵⁵ εὐφρ. A πρῶτον εἰς. ⁵⁶ C τετάρτην. ⁵⁷ πολλ. Des. in A. ⁵⁸ π. πόλ. A μίαν. ⁵⁹ πορ. Des. in A. ⁶⁰ δεηθ. In A post Κυρίου ponitur. ⁶¹ παντ. A et C πρῶτον. καὶ ἐκζητήσασιν τὸ πρόσωπον Κυρίου. ⁶² C ἀλλήλους.

δειγείρειν· ὥστε τὰ ἐν χερσὶ καταλιπόντας, εἰς ταύτην συνείναι τὴν πόλιν, καὶ τοῦ Θεοῦ ζητεῖν τὴν εὐμένειαν· καὶ λέγειν ἕκαστον· Κἀγὼ πορεύσομαι, καὶ σὺν ὁμίῳ ἀπελεύσομαι. Καὶ τοῦτο ποιήσουσιν, οὐ μόνον⁶⁵ οἱ ἐξ Ἱερουσαλήμ τὸ γένος κατάγοντες, ἀλλὰ καὶ ἀλλόφυλα ἔθνη τῆς θείας ἐπικουρίας ἀπολαῦσαι ποθοῦντα. Καὶ ταῦτα γεγράφηται μὲν ἀμυδρῶς μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ γεγεννημένην οἰκοδομίαν· μετὰ δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν, πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν ἔστιν ἰδεῖν εἰς ἕκείνην τὴν πόλιν συντρέχουσαν, καὶ τὰ τῶν σωτηρίων παθημάτων χωρὶα ποθοῦσαν ἰδεῖν. Τούτοις καὶ τὰ ἐπ' ἐργάμενα συμβαίνει.

κγ'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιλήθονται⁶⁶ δέκα ἄνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐπιλήθονται⁶⁷ τοῦ κρασπέδου ἄνδρος Ἰουδαίου, λέγοντες· Πορεύσασθε μετὰ σοῦ, διότι ἀκηκόαμεν ὅτι ὁ Θεὸς μεθ' ὁμῶν ἔστιν⁶⁸. » Οὕτως τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους, ἐξ Ἰουδαίων τὸ γένος κατάγοντας, ἐπόθουν οἱ ἐξ ἐθνῶν τῆς κλήσεως ἀξιοθέντες, πιστεύοντες δι' αὐτῶν ἀπολαῦσθαι τῆς σωτηρίας. Οὕτω Φιλιππίσιοι τὸν θεσπέσιον Παῦλον ἐπόθουν· οὕτω Θεσσαλονικεῖς, οὕτω Κορίνθιοι, οὕτω πάντα τὰ ἔθνη· οὕτως ὁ μακάριος Ὀνησιφόρος εἰς τὴν πόλιν Ἰβραμην, ἵνα αὐτῷ τῆς θεραπείας προσεγγῆ τὸ χρέος· οὕτως ὁ μακάριος Τίτος, οὕτως ὁ Γρόφιμος, μέχρις ἐσχάτων αὐτῶν κινδύνων ἀκολουθήσαντες. Εἰ δὲ καὶ Ἰουδαίων ἐπανελθόντων ἐκ Βαβυλῶνος ἐθαύμασαν τινες τῶν ἐθνῶν τὸ τῆς ἐλευθερίας παράδοξον, καὶ τὸν τούτων Θεὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπίστευσαν εἶναι, καὶ τισι τῶν Ἰουδαίων ἀκολουθήσαντες, μεθεῖν παρ' αὐτῶν ἐπόθησαν τὴν ἀλήθειαν, οὐ λυμαίνεσθαι τοῖς παρ' ἡμῶν εἰρημένοις, ἀλλὰ καὶ προσμαρτυρεῖν τὴν ἀλήθειαν. Τύπος γὰρ τῶν ἡμετέρων τὰ παλαιά. Ὁμοιότητα δὲ προσήκει τὴν εἰκόνα ἔχειν πρὸς τὴν ἀρχέτυπον. Ὥστε εἰ ἀληθὴς οὗτος ὁ λόγος, κατ' Ἰουδαίους, ἀληθὴς καὶ ἐκείνος· σικιὰ γὰρ ταῦτα ἐκείνων. Ἄλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἔρμηνείας ἀπανελέθωμεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

α', β'. « Αἴψυμα λόγου Κυρίου ἐν γῆ Ἀδράχ, καὶ Δαμασκός· θυσία αὐτοῦ (οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀκύλαν ἠρμήνευσαν, Καὶ ἐν⁶⁹ Δαμασκῷ ἀνάπαντες αὐτοῦ⁷⁰)· ὅτι⁷¹ Κύριος ἐφορᾷ ἄνθρωπος. »

« Καὶ πάσας τὰς φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ Ἡμὰθ ἐν τοῖς ὄρεισις αὐτῆς. » Ἡ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐρμηνευτὰς· Καὶ⁷² ἐν Ἡμὰθ τῇ ὁμορφίᾳ αὐτῆ. Προλέγει τοίνυν ὅτι καὶ αὐταὶ αἰπάλοι δυσσεβοῦσαι πόλεις, Ἀδράχ, καὶ Δαμασκός, καὶ Ἡμὰθ, θυσίας προσοίσουσι τῷ Θεῷ, τῆς προτέρας πλάνης ἀπαλλαγίσαι⁷³. Ὁ γὰρ πάντας ἐφορῶν ἄνθρωπος, καὶ οὐ μόνως τοῦ Ἰσραὴλ τὰς φυλάς, καὶ τούτων ἐπιμελήσεται. Ἀδράχ δὲ πόλις ἐστὶ τῆς Ἀραβίας· ἡ δὲ Ἡμὰθ, ἡ νῦν Ἐπιφάνεια προσαγορευομένη· Ἡμὰθ δὲ τὴν μεγάλην τὴν Ἐμισαν ὀνομά-

A manibus, in hanc urbem conveniant, et Dei mentiam quaerant, et unusquisque **1630** dicat : Ego etiam ibo, et simul vobiscum proficiam. Idque facient, non modo qui ex Hierosolyma sunt oriundi, sed etiam externae nationes, divinum auxilium assequi cupientes. Et haec quidem obscurius contigerunt post aedificationem sub Zorobabele factam. Postquam autem Deus et Salvator noster in carne apparuit, cernere est terram et mare concurrere ad illam urbem, et cupere loca salutarium passionum intueri. His etiam congruunt sequentia.

Vers. 23. « Hæc dicit Dominus omnipotens : In diebus istis apprehendent decem viri de omnibus B linguis gentium, et tenebunt fimbriam viri Judæi, dicentes : Ibis mecum, quia audivimus Deum esse vobiscum. » Sic sacros apostolos, qui ex Judæis genus suum ducebant, summo studio requirebant qui ex gentibus erant vocati, credentes per eos se salutem assecuturos esse. Sic Philippenses divinum Paulum desiderabant ; sic Thessalonicenses, sic Corinthii, sic omnes gentes. Sic beatus Onesiphorus in urbem accurrit, ut ei debitum ministerium redderet ; sic beatus Titus, sic Trophimus, usque ad extrema pericula eum sunt secuti. Tametsi autem Judæis ex Babylone reversis admirati sunt ex gentibus nonnulli inusitatum liberationis modum, et Deum eorum verum esse Deum crediderunt, et ex Judæis aliquos insecuti, C veritatem ab eis cognoscere concupierunt ; hæc tamen non adversantur dictis nostris : quin **1631** veritatem potius attestantur. Nam rerum nostrarum typus erant vetera. Convenit autem similitudinem habere imaginem cum archetypo exemplari. Quare si apud Judæos verus hic sermo existit, veris etiam noster ; nam horum illa umbra sunt. Sed ad interpretationis seriem redeamus.

CAPUT IX.

Vers. 1, 2. « Assumptio verbi Domini in terra Hadrach, et Damascus sacrificium ejus (Aquila interpretatus est : Et Damasci requies ejus) : quia Dominus respicit homines. »

D Vers. 3. « Et omnes tribus Israelis, et Emath in sinibus ejus. » Vel, secundum alios interpretes : Et in Emath finitima ei. Prædicit ergo etiam has urbes, quæ quondam impie vivebant, Hadrach, et Damascus, et Emath, priori errore depulso, sacra Deo facturas esse. Qui enim omnes homines spectat, et non solas tribus Israelis, harum etiam curam geret. Hadrach autem urbs est Arabiæ. Emath vero, quæ nunc Epiphania appellatur. Emath autem magnam sacra Scriptura vocat Emisan. Hæc igitur,

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ C μόνον. ⁶⁶ A ἐν ἐπιλέθονται. ⁶⁷ A ἐπιλέθονται. ⁶⁸ ἔστιν. In C ἑξ ἄλλῃ ἡμῶν additum, εἰς τέλος. ⁶⁹ ἐν. Des. in C. ⁷⁰ C αὐτῷ. ⁷¹ A et C διότι. ⁷² καὶ — αὐτῆ. Ita fere Symmachus apud Montf. in Hexapl. ad h. l., ubi tamen deest αὐτῆ. ⁷³ ἀπ. Ita cum C legimus Sirm. ἀπαλλαγίσας.

cognitionis Dei lumine illustratæ, ea facient quæ fieri convenit.

« Tyrus et Sidon, quoniam admodum sapientes fuerunt. (VERS. 3-5.) Et ædificavit Tyrus munitiōnem suam, et congregavit argentum ut humum, et aurum ut lutum viarum. Propterea Dominus

possidebit eos, et percutiet in mari fortitudinem ejus, et ipsa igne concremabitur. Videbit Ascalon,

1632 et timebit Gaza, et valde dolebit; et Accaron, quoniam confusa est super ruina sua: et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur. » Tyrus, inquit, et Sidon, divitiis sese efflentes, et communis muris confidentes, omni genere calamitatum afficientur. Eorum enim possessiones partim maris eluvione submergentur, partim igne consumentur, Deo universorum in illos sententiam ferente. Quod vero ait, *Dominus possidebit eos*, sic exponendum est: Quoniam seipso a divina procuratore abstractione abstraxerunt, divinæ potentie vim experientur. Ascalon autem et Gaza, hæc videntes, in summo timore erunt, et cum Accarone perpetuo luctu se affligent; quoniam *confusa est*, nempe Tyrus, *super ruina sua*. Sed et Gazæ etiam regnum delebo, et Ascalonem civibus vacuum reddam, atque ut alienigenæ eam et Azotum incolant, efficiam. Quod enim ait, *Ascalon non habitabitur*, de hominibus illius temporis loquitur, quos neci et servituti tradidit; quare adjunxit:

κατοικηθῆ, περὶ τῶν τότε ἀνθρώπων λέγει, οὓς γαγεν·

VERS. 6, 7. « Et habitabunt alienigenæ in Azoto, et destruam injuriam alienigenarum; et auferam sanguinem eorum ex ore illorum, et abominaciones eorum e medio dentium illorum. » Mater igitur beneficii est correctio a Deo adhibita. Propter hanc enim alienigenas ait, **1633** et pristinam iniquitatem impietatemque reliquisset, et Dei notionem recepisset. Hoc enim docuit, cum statim adjecerit: « Et relinquentur et isti Deo nostro, et erunt ut tribuni in Juda: et Accaron sicut Jebusæns. » Detestantes enim idolorum sacrificia, quibus antea pleni erant, divinæ providentiæ sese subjicient, et populo Judæ ascripti velut tribuni quidam præcellent, et incolis Hierosolymæ honore æquabuntur. Hos enim *Jebusæos* appellavit, quia hæc olim Jebus vocabatur.

VERS. 8. « Et supponam domui meæ elevationem ut nemo pertranseat, neque revertatur, et nequam superveniat vobis ultra abactor, quia nunc vidi oculis meis. » Domum meam illustrem præstabo, et populum meum potentia sic complebo, ut hostes bellum illis inferre aggredientes non rever-

σει: ἡ θεία Γραφή. Αὐταὶ μὲν οὖν, τῷ τῆς θεογνωσίας καταυγαθῆσαι φωτὶ, τὰ προσήκοντα δράτουσι.

« Τύρος δὲ καὶ Σιδῶν, ὅτι ἐφρόνησαν ἑσφῶδρα. (γ'-ε'.) Καὶ ψυχοδόμησέ Τύρος οὐχόρωμα αὐτῆς, καὶ ἔθησαύρισεν ἀργύριον ὡς χοῦν, καὶ χρυσίον ὡς πηλὸν ὀδῶν. Διὰ τοῦτο Κύριος κληρονομήσει αὐτοὺς, καὶ πατάξει εἰς θάλασσαν τὴν δύναμιν αὐτῆς, καὶ αὐτὴ ἐν πυρὶ καταναλωθήσεται. Ὑψεται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται Γάζα⁷³, καὶ ὀδυνηθήσεται σφῶδρα, καὶ Ἀκκάρων, ὅτι κατησχύνθη⁷⁴ ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς, καὶ ἀπολείπει βασιλεὺς ἐκ Γάζης, καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικηθήσεται⁷⁵. » Ἡ Τύρος, φησὶ, καὶ Σιδῶν, ἐπὶ πλοῦτιν βρενθούμεναι, καὶ τοῖς ὀχυροῖς περιβάλλοις θαρροῦσαι, συμφοραῖς παντοδαπαῖς παραδοθήσονται. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν ἡ θάλασσα ἐπικλύσασα ὑποδρύχια δεῖξει· τὰ δὲ πυρὶ καταναλωθήσεται, τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ταύτην κατ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκφέροντος. Τὸ δὲ, *Κύριος κληρονομήσει αὐτοὺς*, ταύτην ἔχει τὴν ἐρμηνείαν· Ἐπειδὴ σφῶς αὐτοὺς τῆς θείας κηδεμονίας ἀφώρισαν, πείραν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως λήφονται. Ταῦτα δὲ ἡ Ἀσκάλων ὀρώσα, καὶ ἡ Γάζα, περιβεβίετες ἔσονται, καὶ μετὰ τῆς Ἀκκάρων ὀλοφυρόμενοι διατελοῦσιν· ὅτι κατησχύνθη, τουτέστι ἡ Τύρος, ἐπὶ τῷ παραπτώματι αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴν καὶ τῆς Γάζης καταπαύσω τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν Ἀσκάλωνα γυμνήν τῶν οἰκητόρων ἀποφανῶ, καὶ ἀλλογενεῖς αὐτὴν τε καὶ τὴν Ἀζωτον κατοικεῖν παρασκευάσω. Τὸ γὰρ, *Ἀσκάλων οὐ μὴ σπαγγῆ τε καὶ δουλεία παρέδωκε*. Διότι ἑπέ-

ς', ζ'. « Καὶ κατοικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, καὶ καθελῶ ὕβριν ἀλλοφύλων, καὶ ἐξαρῶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐκ τοῦ⁷⁶ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν⁷⁷ ἐκ μέσου τῶν⁷⁸ ὀδόντων αὐτῶν. » Μητέρα δὲ εὐεργεσίας ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιφερομένη⁷⁹ παιδεία· διὰ ταύτην γὰρ καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἔφη τῆς μὲν προτέρας παύεσθαι παρανομίας καὶ δυσσεβείας, τοῦ δὲ Θεοῦ τὴν ἐπίγλωσιν δεχέσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐδέχλωσεν εὐθύς ἐπαγαγῶν· « Καὶ ὑπολειφθήσονται καὶ οὗτοι τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ ἔσονται ὡς χιλιάρχοι⁸⁰ ἐν τῷ⁸¹ Ἰουδα, καὶ ὁ⁸² Ἀκκάρων ὡς ὁ Ἰεβουσαῖος. » Βδελυξάμενοι γὰρ τὰς τῶν εἰδώλων βυστίας, ὧν πρὶν ἐνεπίμπλαντο, ὑπὸ τὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν ἑαυτοὺς τάξουσι, καὶ τῷ Ἰουδα συγκαταλεγόμενοι, δίκην τινῶν διαπρέψουσι χιλιάρχων, καὶ τοῖς οἰκῶσι τὴν Ἱερουσαλήμ ὁμότιμοι γενήσονται. Τούτους γὰρ Ἰεβουσαίους ἐκάλεσεν· Ἰεβούς γὰρ αὕτη πάλαι προσηγορεύετο.

ἡ'. « Καὶ ὑποστήσομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα, τοῦ μὴ διαπορεύεσθαι, μῆδὲ ἀνακαμπτεῖν, καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς⁸³ οὐκείτι ἐξελαύνων· διότι νῦν ἔώρακα ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου. » Περιβλεπτον τὸν ἐμὸν οἶκον ἀποφανῶ, καὶ δυνάμενος τὸν ἐμὸν ἐμπλήσω λαὸν, ὥστε τοὺς ἐπιέναι τολμῶντας

VARIE LECTIONES.

⁷¹ C ἐφρόνησε. ⁷² Γάζα. A præm. καί. ⁷³ A ἡσχύνθη. ⁷⁴ A κατοικηθῆ. ⁷⁵ C διό. ⁷⁶ τοῦ. Des. in A. ⁷⁷ αὐτῶν. Exprungenda fuerunt, quæ in edit. Sirmi. sequebantur, ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν. Horum nihil in A et C existat. Ex superioribus itaque repetita esse videntur. ⁷⁸ τῶν. Des. in A et C. ⁷⁹ C φερομένη ⁸⁰ A χιλιάρχοι. ⁸¹ τῷ et ⁸² ὁ Des. in A. ⁸³ A ἐπ' αὐτοῦς.

αὐτοῖς πολεμίους μὴ ἀναστρέφειν, μηδὲ τὰ οἰκεία καταλαμβάνειν, αὐτοῦ δεχομένους τὴν τιμωρίαν· τοὺς δὲ ἄλλους τὰ τούτων θεωμένους πάθη, οἱκοί μένειν δεδιότας, καὶ τὰς κατὰ τοῦ λαοῦ προσβολὰς μὴ θαρβείν· ταύτην γὰρ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐδοκίμασα τὴν κηδεμονίαν ποιήσασθαι. Ταῦτα μέντοι καὶ ἐπὶ τῶν Μακκαβαίων τὸ τέλος ἐδέξατο, Ἰούδα, καὶ Ἰωνάθα, καὶ Σίμωνος στρατηγούντων· μετὰ γὰρ τὴν νίκην, τὰς τῶν ἀλλοφύλων κατεδουλώσαντο ⁶⁴ πόλεις, καὶ Ἰουδαίους ἀντ' ἐκείνων κατήκισαν, καὶ μέντοι καὶ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων πολλοὺς παρεσκευάσαν μεταμαθεῖν τὴν εὐσέβειαν. Ἡ δὲ ἀκριθὴς ἐκβασίς τῆς προφητείας μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν ὤφθη· νῦν γὰρ τὴν τῶν εἰδώλων ἀρνησάμενοι πλάνην, καὶ Ἀσκαλωνίται, καὶ Ἀκκαρωνίται, καὶ οἱ ἄλλοι ἀλλοφύλοι, τὸ τῆς θεογνωσίας εἰσεδέξαντο φῶς· καὶ οἱ ⁶⁵ ἐξ αὐτῶν ποιμαίνειν αὐτοὺς λαχόντες, οἷόν τινες χιλιάρχοι καὶ στρατηγοὶ διαλάμπουσιν. Ὅθ' χάριν τὸ πανάγιον Πνεῦμα προθεσπίσαν ἐκεῖνα, καὶ τὸν τούτων τῶν ⁶⁶ ἀγαθῶν αἰτιον δεῖκνυσι, καὶ βοᾷ διὰ τοῦ προφήτου·

θ. « Καίτε σφόδρα, θυγάτηρ Σιών, κήρυσσε, θυγάτηρ Ἰερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοὶ δίκαιος καὶ σώζων· οὗτος πρὸς ⁶⁷, καὶ ἐπιθεθῆκώς ἐπὶ ⁶⁸ ὑποζύγιον, καὶ πῶλον νέον. » Ταῦτα δὲ σαφῆ διὰ τῶν πραγμάτων ἔχει τὴν ἐρμηνείαν· ἦκε γὰρ ὁ προφητευόμενος βασιλεὺς, καὶ τῇ οἰκειᾷ δικαιοσύνῃ τὴν ἁμαρτίαν κατέπαυσε, καὶ τῇ πραότητι τοῦ διαβόλου τὴν ἀλαζονείαν κατέλυσε, καὶ πῶλον θνου χρησάμενος, τοὺς ἐπὶ χρυσῶν καὶ λιθοκολλήτων ὄχημάτων φερομένους βασιλείας ἔχει προσκυνητάς. Περὶ τούτου τοῦ πῶλου καὶ ὁ μακάριος Ἰακώβ προθεσπίζει, λέγων· « Δεσμεύων πρὸς ἀμπελον τὸν πῶλον τῆς θνου ⁶⁹ αὐτοῦ. »

ι. « Καὶ ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραῖμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἰερουσαλήμ· καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν, καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη ⁷⁰ ἐξ ἐθνῶν. » Ταύτη, φησὶ, κεχρημένος τῇ μετριότητι, τῶν ⁷¹ ὄλων Παμβασιλέως ἐξολοθρεύσειν ἄρματα ἐξ Ἐφραῖμ, καὶ ἵππον ἐξ Ἰερουσαλήμ, τὴν θρασύτητα αὐτῶν καὶ τὴν μανικὴν καταλύσας βασιλείαν· ἐξολοθρεύσει δὲ καὶ τόξον πολεμικόν, καὶ πλῆθος διὰ τῆς Ῥωμαίων εἰρήνης βραβεύσας τοὺς ἔθνεσι, καὶ εὐκολίαν τοῖς τῆς ἀληθείας κήρυξι· χαρισάμενος. Μιᾶς γὰρ γενομένης τῆς βασιλείας, ἐπαύσαντο μὲν αἱ κατ' ἀλλήλων τῶν ἐθνῶν ἐπαναστάσεις, εἰρήνη δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπολιτεύετο, ἀδελῶς δὲ διέτρεχον οἱ τὸ τῆς εὐσεβείας κήρυγμα πιστευθέντες ἀπόστολοι, καὶ τὴν οἰκουμένην περινοστοῦντες, τοὺς ἀνθρώπους ἐθήρευον εἰς ζωὴν. Καὶ τὸ πάντων παραδοξότατον, ὅτι ποῦ κλίνας τὴν κεφαλὴν οὐκ ἔχων ὁ τῷ πῶλῳ χρησάμενος, πάσης γῆς καὶ θαλάσσης ἐθελήσας ἐκράτησε. Τοῦτο

A tantur, nec ad suos perveniant, ibidem poenas luentes : alii vero, qui horum calamitates viderint, domi maneat timore præpediti, et contra populum bellum suscipere non audeant, quoniam eos sic in præsens curare constitui. Hæc quidem ad finem pervenerunt etiam sub Machabæis, Juda, et Jonathane et Simone bellum administrantibus : nam, post partam victoriam, allophyliorum urbes in suam potestatem redegerunt, et in locum illorum Judæos colonos deduxerunt : quin etiam ex illis ipsis multos piam religionem docendos curaverunt. Verumtamen exactus **1634** prophetiæ exitus post Salvatoris nostri adventum patefactus est. Nunc enim idolorum errorem repudiantes, et Ascalonitæ, et Accaronitæ, et cæteri allophyli, divinæ notionis lumen admiserunt : et qui ex eis constituti sunt ad eos pascendos, quasi quidam tribuni et belli duces præcellunt. Quamobrem Spiritus sanctus illa prædicens, horum quoque honorum causam ostendit, et exclamat per prophetam :

VERS. 9. « Gaude vehementer, filia Sionis, prædica, filia Hierosolymæ : ecce rex tuus venit ad te justus et salvans : ipse mansuetus, et vectus sub jugali et pullo novo. » Hæc vero ex ipsis rebus apertam habent expositionem. Etenim rex, quem prophetæ prædixerant, venit, et justitia sua peccatum delevit, et mansuetudine diaboli superbiam fregit, et qui pullo asinæ insedit reges habet adoratores, qui auro et lapidibus pretiosis ornatis vehiculis gestantur. De hoc pullo beatus etiam Jacob vaticinatur, dicens : « Alligans ad vitem pullum asinæ suæ !. »

VERS. 10. « Et disperdet currus ex Ephraïmo, et equum ex Hierosolyma : et exterminabitur arcus pugnantium, et multitudo et pax ex gentibus. » Hac, inquit, moderatione usus, rex universorum maximus perdidit currus ex Ephraïmo, et equum ex Hierosolyma, eorum audaciam et regnum diruens insanum : imo **1635** vero arcum etiam pugnantium perdidit, et multitudinem per Romanorum pacem gentibus peperit et facultatem veritatis enuntiandæ præconibus largitus est. Nam postquam omnia unius imperio subjecta fuerunt, atque gentes bella inter se gerere desierunt, et pax toto orbe terrarum constituta fuit, intrepide apostoli, quibus promulganda veritatis negotium datum fuerat, orbem terræ peragrarunt, et peragrantes orbem homines ad vitam venati sunt. Et quod omnium maxime est mirandum, is qui non habebat ubi reclinaret caput ⁷², quique pullo insedit,

¹ Gen. XLIX, 11. ² Matth. VIII, 20.

VARIE LECTIONES.

⁶⁴ C κατεδουλώσαν. ⁶⁵ C οὐ, omisso καί. ⁶⁶ τῶν. Des. in C. ⁶⁷ A αὐτὸς πρὸς. Ita quoque infra, Gr. Aff. Cur. serm. 10. ⁶⁸ ἐπὶ. Des. in C. ⁶⁹ τῆς θνου. C præm. αὐτοῦ, καὶ τῇ ἔλικι τῆς ἀμπέλου τὸν πῶλον. ⁷⁰ καὶ εἰρ. Infra, Gr. Aff. Cur. l. c. leg. εἰρήνης. ⁷¹ τῶν. C præm. ὁ.

totius terræ marisque, cum illi placuit, imperium A tenuit : hoc vero etiam sermo propheticus prædixit : « Et dominabitur aquis a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ. » Ego vero Judæorum stuporem admiror, qui impudentissime hanc prophetiam de Zorobabele interpretari conantur. Nam Zorobabelem non totam Palæstinam tenuisse, sed solam Judæam, ipsimet Judæi constituentur : propheta autem prædixit eum qui pullo insedit, toti orbi imperaturum esse. Accedit, quod Christum pullo usum fuisse novimus : Zorobabelem vero id fecisse, nemo ad hunc diem dixit ex his qui divina conscripserunt. Quod si Christus Dominus juxta prophetiam pullo usus est, et imperium orbis terræ tenuit, et Deus verus esse creditur et prædicatur, delevitque regnum Ephraimi et Israelis, de eo et hæc propheta prædixit, et **1636** prophetia sine dubitatione ad finem pervenit. Sequentia porro cum his etiam conveniunt.

Vers. 11. « Et tu in sanguine testamenti tui emisisti vinctos e lacu, qui non habet aquam. » Quos enim, inquit, pretioso tuo sanguine redemisti et liberasti, hos cum salutaribus Testamenti tui tabulis emisisti, ut omnibus libertatem prædicarent, liberans eos e lacu non habente aquam. Hinc autem lacum, sive quis de morte æterna, sive de errore idolorum velit intelligere, a veritate non aberrabit. Sic enim et per Jeremiam ait universorum Deus : « Duo, eaque mala, fecit populus meus : me dereliquerunt, fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. » Sic autem laboriosum et inutilem idolorum cultum nuncupavit. Nam misere laborantes in idolis colendis, nullos ex his fructus ceperunt, et veræ insuper vitæ jacturam fecerunt. Cum in hoc lacu vincti essent homines, Christus Dominus eos solvens et educens, ac pretioso sanguine libertatem eis donans, ad viam vitæ illos emisit, cum illis Novum Testamentum dederit. Ad hoc rursus ait :

Vers. 12. « Sedebitis in manitione vincti congregationis : et pro uno die peregrinationis tue duplifica reddam tibi. » Pro acerbis enim illis vinculis, aliis te circumdigavi vinculis dilectionis meæ suavissimis, admonens te ut mihi assideres, et leges meas edisceres, et valida intellu custodiretis, et pro **1637** prioris captivitate, libertate simul et vita fruereris. De his enim, ait, rebus, dupliola reddam tibi.

Vers. 13. « Quoniam tetendi te, Judi, mihi

† Jerem. II, 13.

VARIÆ LECTIONES.

ἡ ὕδ. Des. infra, Gr. Aff. Cur. I. c. ἡ ἀπὸ θαλ. Des. in A. ἡ καὶ — γῆς. Ita infra, Gr. Aff. Cur. I. c. mbi tamēn des. τῶν αὐτῶ διεκθ. ἡ ἕως τῶν διεκθ. γῆς. A διεκθολὰς γῆς. ἡ σου. Des. in A. ἡ αἵμα. In C πρὸς ἡλευθέρωσας ponitur. ἡ C ἐγκατέλειπε. ἡ C τούτους. ἡ A παροικείσας. ἡ σοι. Des. in A. ἡ ὡς Des. in A.

A καὶ ὁ προφητικὸς προεθέσπισε λόγος· « Καὶ κάρξει ὕδατων ἡ ἀπὸ θαλάσσης ἡ ἕως θαλάσσης, καὶ ἡ ἀπὸ ποταμῶν ἕως τῶν διεκθολῶν γῆς. » Ἐγὼ δὲ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐμβροντησίαν θαυμάζω, εἰς τὸν Ζοροβάβελ ταύτην λίαν ἀναισχύοντως ἐκλαμβάνειν τολμῶντων. Ὅτι γὰρ ὁ Ζοροβάβελ οὐδὲ πάσης τῆς Παλαιστίνης ἐκράτησεν, ἀλλὰ μόνης τῆς Ἰουδαίας, καὶ αὐτοὶ συνομολογήσασιν· ὁ δὲ προφήτης τὸν ἐπὶ τοῦ πύλου ὄχουμενον πάσης προεῖπεν ἄρξειν τῆς οἰκουμένης. Ἄλλως τε καὶ τὸν μὲν Κύριον πόλεω χρησάμενον ἔγνωμεν, τὸν δὲ Ζοροβάβελ τοῦτο ποιηκότα οὐδεὶς ἔφη μέχρι καὶ τήμερον τῶν τὰ θεῖα συγγεγραφότων. Εἰ τοίνυν ἐχρήσατο μὲν ὁ Δεσπότης Χριστὸς τῷ πύλῳ κατὰ τὴν προφητείαν, ἐκράτησε δὲ τῆς οἰκουμένης, καὶ θεὸς ἀληθινὸς εἶναι πιστεύεται καὶ κηρύττεται, κατέλυσε δὲ τοῦ Ἑβραίου καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν βασιλείαν· περὶ αὐτοῦ ταῦτα προεθέσπισεν ὁ προφήτης, καὶ ἔλαβε σαφῶς ἡ προφητεία τὸ τέλος. Συμβαίνει δὲ τούτους καὶ τὰ ἐπαγόμενα.

ἡ α'. « Καὶ σὺ ἐν αἵματι διαθήκης σου ἡ ἔξαπέστειλας δεσμίους ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. » Ὅς γὰρ, φησὶ, τῷ τιμῷ σου αἵματι ἡ ἐξηγόρασάς τε καὶ ἡλευθέρωσας, τούτους μετὰ τῶν σωτηρίων σου συνθηκῶν ἔξαπέστειλας, ὥστε πᾶσι κηρόξαι τὴν ἡλευθερίαν, ἀπαλλάξας αὐτοὺς τοῦ λάκκου, τοῦ μὴ ἔχοντος ὕδωρ. Τοῦτον δὲ τὸν λάκκον, εἶτα τὸν αἰώνιον θάνατον, εἶτα τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην βούλεται τις νοεῖν, τῆς ἀληθείας οὐχ ἁμαρτήσεται. Οὕτω γὰρ καὶ διὰ Ἰερραίου φησὶν ὁ τῶν ὄλων θεός· « Δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἔγκατέλιπον ἡ πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται συσχεῖν ὕδωρ. » Οὕτω δὲ τὴν ἐπίπονον καὶ ἀνόνητον τῶν εἰδώλων προσηγόρευσε λατρείαν. Ταλαιπωρούμενοι γὰρ τῇ περὶ ταῦτα ἡ θεραπείᾳ, οὐθὲν μὲν ἐκ τούτων ἐδρέποντο κέρδος, τὴν ἀληθῆ δὲ προσεζημιούοντο ζωὴν. Ἐν τούτῳ τῷ λάκκῳ δεσμῶτας ὄντας τοὺς ἀνθρώπους λύσας, καὶ ἀνασπάσας ὁ Δεσπότης Χριστὸς, καὶ τῷ τιμῷ αἵματι τὴν ἡλευθερίαν αὐτοῖς δωρησάμενος, εἰς τὴν τῆς ζωῆς ὁδὸν ἔξαπέστειλε, τὴν καινὴν αὐτοῖς δωδικῶς διαθήκην. Ἡρὸς τούτους πάλιν φησὶ·

ἡ β'. « Καθήσεσθε ἐν ὄχυρόματι δέσμοι τῆς συναγωγῆς, καὶ ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας παροικίας σου διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι. » Ἐντὶ γὰρ ἐκείνων τῶν χαλεπῶν δεσμῶν, ἑτερά σοι ἡδίστα τῆς ἐμῆς ἀγάτης περιτέθεικα δεσμὰ, προσεδρεύει μοι παραινέσας, καὶ τοὺς ἐμοὺς ἐκπαιδεύεσθαι νόμους, καὶ ὑπὸ τῆς ὄχυρᾶς κηδεμονίας φρουρεῖσθαι, καὶ ἀντὶ τῆς προτέρας αιχμαλωσίας, ἡλευθερίας ὁμοῦ καὶ ζωῆς ἀπολαύειν. Περὶ γὰρ τούτων, ἔφη, τῶν πραγμάτων διπλᾶ ἀνταποδώσω σοι.

ἡ γ'. « Διότι ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς ἡ τόξον,

ἐπλησά τὸν Ἐφραΐμ, καὶ ἐξεγαγῶ τὰ τέκνα σου, Ἐσδὼν, ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφῆσω σε ὡς βομφατὴν μαχητοῦ. Ἔσδων καὶ Ἐφραΐμ τοὺς ἐκ τούτων καταγόντας τὸ γένος παλαί, οὗς ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων ἐστέρησε, ἕκλα αὐτοὺς δεδωκώς, οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνάτῃ τῷ Θεῷ πρὸς καθάρσειν ὀχυρωμάτων, ὥστε αὐτοὺς ἀνδρείονους ἠλογισμοὺς καθελεῖν, καὶ πᾶν ὑψωμα ἐπαερόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀχμάλωτεῦσαι πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Τούτους ἔφη, ὡς τῶν ἐντεινῶν, καὶ ὡς βομφατὴν μαχητοῦ ψηλαφῆσαι. Διὰ τούτων τὴν τῶν φιλοσόφων μεταιοτεχνίαν κατέλυσε· διὰ τούτων τὴν οἰκουμένην ἐδίδαξε τὴν εὐσεβείαν. Περὶ τούτων ὁ προφητικὸς οὕτω φησὶ λόγος· Ἡ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὰ, ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλείου. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν Μακεδόνων, ὡς ἐν τόπῳ, πέρας ἔδχεν ἡ προφητεία. Ὁραθήσαντα γὰρ τῆς Σιών τὰ τέκνα ἐπὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐτρέφοντο τὰ τὰς πολλὰς τῶν Μακεδόνων μυριάδας, καὶ τρόκαιον ἐγείραντες ἐπανήθον νικηφόροι, καὶ τὸ καταλυθὲν θυσιαστήριον ἤγειραν. Ταῦτα δὲ εἰργάσαντο, τοῦ Θεοῦ τῶν ὀλων ὑπερραχίσαντος, καὶ τὴν ἁμαχον παρασχόντος ἐπιπορλίαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφήτης φησὶ.

14. Ἡ Καὶ Κύριος ἐπ' αὐτοὺς ὀφθησεται, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστράπη βολίς αὐτοῦ, καὶ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ, καὶ πορεύσεται ἐν σάλῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ. Ἐπαμύναε αὐτοὺς ἐσελήσας, καὶ βρονταῖς αὐτοὺς ἐκτυπήσει, καὶ ἀστραπαῖς ἐκδειματώσει, καὶ οἶδον τισι σφενδόνας τοὺς νέφουσι χρώματος, τοὺς τῆς χαλάρης λίθου κατακουτίσει, καὶ τοῦσπις αὐτοὺς συγχύσει. Καὶ ἐκπίονται, φησὶ, τὸ αἷμα αὐτῶν, ὡς ὕδωρ. Ἄντι τοῦ, ἠδονὴν ἀπὸ τῆς νίκης πλείστην ὄσῃν καρπώσονται. Οὐ γὰρ αἷματος ἀνθρωπείου πόσιν λέγει· πῶς γὰρ, ὅς γε καὶ τῶν κτηνῶν τὸ αἷμα, καὶ τῶς πρὸ νόμου, καὶ τοὺς ἐν νόμῳ, ἐσθλείν ἀπαγορεύει; Καὶ πλήσουσιν ὡς φιάλας θυσιαστήριον. Ἄντι τοῦ, τῶν ἀπὸ τῆς λείας θυμάτων.

15. Ἡ Καὶ σώσει αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς πρόβατα λαβὼν αὐτοῦ· διότι λίθοι ἅγιοι κυλλοῦνται ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ. Τῶν γὰρ ἁγίων ἐνεκα καὶ τοὺς ἄλλους περισώσει ὁ Θεός, καὶ οἷα δὴ πρόβατα εἰκεία τῶν ἐπιόντων ἐλευθερώσει θηρίων.

16. Ἡ Εἰ τι γὰρ ἀγαθὸν αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν παρ' αὐτοῦ, οἷτος νεανίσκοις, καὶ οἶνος εὐωδιάζων εἰς παρθένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

1. Ἡ Αἰτεῖσθε παρὰ Κυρίου ὑπερὸν καθ' ὥραν πρῆξον καὶ βῆμα· Κύριος ἐποίησε φαντασίας, καὶ ὑπερὸν χειμέριον ὁμοίως αὐτοῖς, ἐκάστην βοτάνην

¹ II Cor. x, 4, 5. ² Psal. xlv, 6.

VARIABLE LECTIONES.

¹ ἀνθρ. C prim. τους. ² ἐν καρδ. κ. τ. λ. Desunt quæ l. c. præcedunt, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται. ³ τὰ C addit τέκνα. ⁴ A ἔσται ἐπ' αὐτοὺς. ⁵ αὐτ. Des. in A. ⁶ A πορεύεται. ⁷ C κατακτυπήσει. ⁸ ὕδ. A οἶνον. ⁹ A τὰς φιάλ. ὡς θυσ. ¹⁰ παρ'. Des. in A. ¹¹ A χειμερινόν.

A quasi arcum, implevi Ephraim: et suscitabo filios tuos, Sion, super filios Græcorum, et attraham te quasi gladium pugnatoris. Idem et Ephraim appellat ex his tractantes genus, quos adversus filios Græcorum ad bellum comparavit, datus eis arma, non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, ut humanas rationes convincerent, et omnem altitudinem sese efferentem adversus scientiam Dei, omnemque intellectum captivarent ad obediendum Christo. Hos dixit ut arcum se tetendisse, et sicut gladium pugnatoris attraheretur. Per hos philosophorum artes vanas dissolvit, per hos orbem terrarum edocuit pietatem. De his propheticus sermo sic ait: Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, in corde inimicorum regis. At vero etiam sub Macedonibus in typo prophetia completa est. Nam cum filii Sionis bellum intulissent Græcis, multa Macedonum milia in fugam dederunt, tropæoque erecto victores redierunt, et altare dirutum restituerunt. Hæc autem gesserunt, Deo universorum pro eis pugnante, et auxilia inextinguibilia suppositante. Hoc enim etiam propheta dicit:

Vers. 14. Et Dominus Deus super ipsos apparebit, et egredietur sicut fulgur sagitta ejus, et Dominus Deus omnipotens sonabit tuba, et ibit in commotione minarum suarum. Cum auxiliari eis volet, tonitribus et fulguribus hostes perterrebit, et nebulis quasi quibusdam fundis utens, grandinis lapidibus eos conficiet et iisdem eos obruet. Et bibent, inquit, sanguinem eorum, ut aquam. Hoc est, plurimam voluptatem ex victoria percipient. Non enim sanguinis humani portionem intelligit: quo pacto enim, qui bestiarum etiam sanguine, et iis qui ante legem fuerunt, et iis qui sub lege, vesci vetat? Et implebunt sicut phialas altare. Victimis nimirum ex præda comparatis.

Vers. 16. Et Salvabit eos Dominus Deus eorum die illo, sicut oves populum suum (salvabit): quia lapides sancti volvuntur super terram ejus. Propter sanctos enim Deus reliquos etiam servabit, et veluti oves suas ab impetu ferarum tuebitur et liberabit.

Vers. 17. Si quid enim bonum ejus, et si quid pulchrum ab eo, frumentum juvenibus, et vinum bovi odoris ad virgines.

CAPUT X.

Vers. 1. Petite pluviam a Domino opportunam, matutinam et serotinam: Dominus fecit apparitiones, et pluviam hiemalem dabit eis, unicuique

herbam in agro. » Ipse, inquit, et vinum et frumentum donat, ut et juvenes frumento confirmentur, et virgines ex vino lætitiā percipiant. Hoc enim etiam loco **1639** vinum pro lætitiā posuit. Hæc itaque scientes, matutinam et serotinam pluviam in tempore petite ab eo qui dare potest. Et enim ipse et pluviae auctor, et aliarum rerum opifex, quæ ad hominum terrorem fieri solent. Fulgura enim in pluviam fecit. Talia apparitionem appellavit, ut quæ exterreat homines: per hæc autem etiam ex terra gignuntur fructus. Deus ergo verus talia et facit et largitur.

VERS. 2. « Qui vero loquebantur, locuti sunt labores: et divinatores visiones falsas et somnia falsa locuti sunt: vane consolabantur, ideo affecti sunt sicut oves, et afflicti sunt, quia non erat sanatio. » Universo diaboli grege in medium producto, vaticinantibus, per stellas divinantibus, somniorum convectoribus, et mendacia illorum reprehendit, et pœnas ostendit.

VERS. 3. « Super pastores concitatus est furor meus, et super agnos meos visitabo. » Eos enim qui male regnarunt, in servitutem redegi, subditos vero illinc reduxi, et mea providentia dignos. « Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum, domum Judæ, et ponet eos sicut equum decorum suum in prælio. » Et belli tempore faciam ut sint tanquam equus pulchritudine et viribus exsultans, et in hostes irruens, et alio subsidio non indigebit.

VERS. 4, 5. « Ex ipso enim, inquit, respexit, et ex **1640** ipso posuit, et ex ipso arcus ejus in spiritu furoris, ex ipso egrediatur omnis qui abigit in id ipsum. Et erunt quasi bellatores conculcantes lutum viarum in prælio, et in acie stabunt, quia Dominus cum eis est, et confundentur ascensores equorum. » Nec alienis, inquit, armis utentur, nec exteros milites mercede conducent, sed ex ipsis belli ductor, ex ipsis erunt omnes ordinum præfecti, ipsi re præclare gesta victoriam referent, et quasi lutum hostium legiones conculcabunt. Quemadmodum enim lutum pedibus supergradientibus cedit, sic illi quoque in fugam vertentur, et fugientes interficientur, quoniam Deus universorum hujus belli administrationi præstat.

VERS. 6. « Et confortabo domum Judæ, et domum Josephi salvabo, et habitare faciam eos. » Cum vero sic omnes, inquit, eorum hostes interfecero, efficiam ut in pace terram paternam inhabitent. Et causam indicans, adjecit: « Quia dilexi eos: et

ἐν ἀγρῷ. » Αὐτὸς, φησὶ, καὶ σίτον καὶ οἶνον χορηγεῖ, ὥστε καὶ νεανίσκους τῷ σίτῳ στηρίζεσθαι, καὶ ἀσπαρθένοὺς τὴν ἀπὸ τοῦ οἴνου εὐφροσύνην καρποῦσθαι. Ἐπὶ τῆς εὐφροσύνης γὰρ τὸν οἶνον κἀνταῦθα τέθεικε. Ταῦτα τοῖσιν εἰδότες, καὶ τὸν πρῶτον, καὶ τὸν δεύτερον ὕετον εἰς καιρὸν αἰτεῖται τὸν δοῦναι δυνάμενον. Αὐτὸς γὰρ καὶ ὑετοῦ ¹⁵ χορηγὸς, καὶ τῶν ἄλλων δημιουργὸς, ἃ εἰς φόβον εἴθε γίνεσθαι τῶν ἀνθρώπων· ἀστραπὴς γὰρ εἰς ὑετὸν ἐποίησε. Τὰ τοιαῦτα φαντασίαν ἐκάλεσεν, ὡς ἐκπλήττοντα ¹⁶ τοὺς ἀνθρώπους· διὰ τούτων δὲ καὶ ἀπὸ ¹⁷ γῆς γεννῶνται καρποί. Ὁ ¹⁸ μὲν οὖν ἀληθὴς Θεὸς τὰ τοιαῦτα καὶ ἐργάζεται καὶ χαρίζεται.

β'. « Οἱ δὲ ¹⁹ ἀποφεγγόμενοι ἐλάλησαν κόπους, καὶ οἱ μάντις ὀράσεις ψευδεῖς καὶ τὰ ἐνύπνια ²⁰ ψευδῆ ἐλάλουν ²¹ μάταια παρεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐξηράνθησαν ὡς ²² πρόβατα, καὶ ἐκακώθησαν, ὅτι οὐκ ἦν ἴσσις. » Πάντα τοῦ διαδόλου τὸν χορὸν εἰς μέσον παραγαγὼν, τοὺς μάντις, τοὺς ἀστερομάντις, τοὺς ὄνειροπόλους, καὶ τὸ ψεῦδος αὐτῶν διηλεγξέ, καὶ τὴν τιμωρίαν ὑπέδειξεν.

γ'. « Εἰς ²³ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμὸς μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἄμους μου ²⁴ ἐπισκέψομαι. » Τοὺς μὲν γὰρ κακῶς ἄρξαντας αἰχμαλωσίᾳ παρέδωκα, τοὺς δὲ ἀρχομένους· ἐκείθεν ἐπανήγαγον, καὶ τῆς ἐμῆς ἀξιώ κηδεμονίας. « Καὶ ἐπισκέψεται Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, τὸν οἶκον Ἰούδα· καὶ τάξει αὐτοὺς ὡς ἵππον ²⁵ εὐπρεπῆ αὐτοῦ ἐν πολέμῳ. » Καὶ ἀποδείξω αὐτοὺς, φησὶν, ἐν τῷ τοῦ πολέμου καιρῷ, οἶόν τινα ἵππον ἐπὶ κάλλει καὶ δυνάμει γαυριῶντα, καὶ ἀδείως ἐπὶ τὰ πρόσωπα χωροῦντα, καὶ οὐ δεηθήσεται βοήθειας ἑτέρας.

δ', ε'. « Ἐξ αὐτοῦ γάρ, φησὶν, ἐπέβλεψε, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔταξε, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ ²⁶ τόξον αὐτοῦ ἐν πνεύματι θυμοῦ ²⁷, ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται πᾶς ἐξελώνων ²⁸ ἐν αὐτῷ ²⁹. Καὶ ἔσονται: ὡς μαχηταὶ πατοῦντες πηλὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς ἐν πολέμῳ, καὶ παρατάξονται, ὅτι ³⁰ Κύριος μετ' αὐτῶν, καὶ καταισχυθήσονται ἀναθάται ἵππων. » Οὕτε ὄπλοις, φησὶν, ἀλλοτρίοις χρήσονται, οὕτε ξενικὰ ³¹ μισθώσονται· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ὁ στρατηγὸς, ἐξ αὐτῶν οἱ ταξίαρχοι ³², αὐτοὶ νικήσουσιν ἀριστεύοντες, καὶ δίκην πηλοῦ συμπατήσουσι τῶν πολεμίων τὴν φάλαγγα. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ³³ τοῖς ποσὶν ἐπιδαίνουσιν εἰκει, οὕτω κακείνοι τραπήσονται, καὶ φεύγοντες κατακοντισθήσονται, ἐπειδὴ τῶν ὄλων ὁ Κύριος ταύτης ἡγεῖται τῆς στρατηγίας.

ς'. « Καὶ κατισχύσω τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ἰωσήφ σώσω, καὶ κατοικίω αὐτούς. » Οὕτω δὲ πάντας, φησὶν, αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς παραδοὺς τῷ θανάτῳ, εἰκῆσαι αὐτοὺς ἐν εἰρήνῃ τὴν γῆν τὴν πατρῴαν παρασκευάσω. Καὶ τὴν αἰτίαν δευτέρως, ἐπη-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵ ὁ ὑετῶν. ¹⁶ ἐκπλήττ. C add. καὶ καταπλήττοντα. ¹⁷ ἀπὸ. C præm. οἱ. ¹⁸ ὁ—χαρίζεται. Des. in C. ¹⁹ Οἱ δέ. A Διότι οἱ. ²⁰ ψευδ. καὶ τὰ ἐνύπνια. Des. in A. ²¹ ἐλ. Des. in C, sed A habet ἐλάλησαν. ²² ὡς—ἐκακ. Des. in A. ²³ Εἰς. A ἐπί. ²⁴ μου. Des. in A. ²⁵ ἵππ. A οἶκον. ²⁶ τὸ et deinde αὐτῷ des. in A. ²⁷ πν. θυμ. A θυμῷ. ²⁸ A ἐξελεύων. ²⁹ αὐτῷ. C præm. τῷ. ³⁰ A διότι. ³¹ C ξενικὰ. ³² C ταξίαρχα. ³³ C ἐκεῖνοι.

ηγαγεν· « Ὅτι ἠγάπησα αὐτοὺς, καὶ ἔσονται ὃν πρό-
πον οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτοῦς. » Τοῦτο σαφέστερον
ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσέ· « Καὶ ἔσονται ὡς ἂν εἰ μὴ
ἀπωσάμην αὐτοῦς. » Οὕτω γὰρ αὐτοὺς, φησὶν, ἀνθί-
σαι παρασκευάσω, ὥστε μὴδὲ ἀσθησὶν ἔχειν τῆς
γεγεννημένης αἰχμαλωσίας, τὴν προτέραν ὀρώντας
εὐπραξίαν.

« Διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ἐπα-
κούσομαι αὐτῶν ³⁵. (7.) Καὶ ἔσονται ὡς μαχη-
ται οἱ ³⁶ τοῦ Ἐφραΐμ, καὶ χαρήσεται ἡ καρδία
αὐτῶν ὡς ἀπὸ οἴνου ³⁷, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἔβου-
νται καὶ εὐφρανθήσονται, καὶ χαρήσεται ἡ καρ-
δία αὐτῶν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. » Κύριος γὰρ αὐτῶν,
φησὶν, ὧν καὶ Θεός, καὶ τὰς δεήσεις δέξομαι, καὶ
νικηφόρους ἀποφανῶ, καὶ ἐν θυμῆδιᾳ πάσῃ διάγειν
παρασκευάσω. Καὶ τὰ τέκνα δὲ αὐτῶν ὁμοίως αὐτοῖς
ἐν ἡδονῇ πάσῃ διάξει, ἐπ' ἐμοὶ σεμνυόμενα, καὶ
ἐπὶ τῆς δυνάμει μου γαυριῶντα.

ἦ. « Σημανῶ αὐτοῖς ³⁷, καὶ εἰσδέξομαι αὐτοὺς,
λυτρώσομαι ³⁸ αὐτοὺς, καὶ πληθυνθήσονται, καθὼς
ἦσαν πολλοί. » Καὶ εἰς πλῆθος δὲ, φησὶν, ἀξηθή-
σονται, τῆς πολυγονίας τὴν εὐλογίαν δεξάμενοι, ὥστε
μὴ ἀρκοῦμένου; ταῖς οἰκειαῖς πόλεις, καὶ εἰς ἑτέρας
ἀποικισθῆναι πόλεις, καὶ γενέσθαι καὶ ἄλλοις δι'
αὐτῶν πρόφασιν σωτηρίας. Τοῦτο γὰρ ἐσήμανεν,
εἰρηκώς·

θ. « Καὶ σπερῶ αὐτοὺς ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰν ³⁹
μνησθήσονται μου, καὶ ⁴⁰ ἐκθρέψουσι τὰ τέκνα αὐ-
τῶν. » Ὁρώντες γὰρ, φησὶν, αὐτῶν τὴν εὐτέθειαν
σπουδαίαν, πᾶσαν αὐτῶν ποιήσονται ἐπιμέλειαν.

ι. « Καὶ ἐπιστρέψω αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ
ἐξ Ἀσσυρίων εἰσδέξομαι αὐτοὺς, καὶ εἰς τὴν Γαλαα-
δίτιν, καὶ εἰς τὴν Λιβάνον εἰσάξω αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ
ὕπολειψθῆ ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς ⁴¹. » Ἐπανάξω δὲ αὐ-
τοῦς, φησὶ, καὶ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἐξ Ἀσσυρίων, καὶ
τὴν τε πατρῴαν γῆν οἰκῆσαι παρασκευάσω, καὶ τὴν
Γαλααδίτιν ἐξ αὐτῶν ἐμπλήσω, καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ
Λιβάνου τὴν οἰκῆσαι αὐτοῖς δωρήσομαι, καὶ οὐδὲν
αὐτοῖς ἐμποδῶν γενήσεται, ἐπειδὴ πάντας τοὺς πο-
λεμῆν αὐτοῖς περὶ μὲν ὄλεθρον παραδώσω. Τοῦτο
γὰρ παραδηλοῖ τὸ,

ια. « Διελεύσονται ⁴² ἐν θαλάσῃ στενῇ, καὶ πατά-
ξουσιν ἐν θαλάσῃ κύματα, καὶ ξηρανθήσονται ⁴³
πάντα τὰ βάθη ποταμῶν. » Ἐν μεγίστοις γὰρ ἀπο-
ληφθέντες κινδύνοις, καὶ μικροῦ δεῖν τὴν σωτηρίαν
ἀπαγορεύσαντες (τοῦτο γὰρ στενὴν ἐκάλεσε θάλασ-
σαν), τὰ τῶν δυσμενῶν ἐπάταξαν κύματα καὶ οἶόν
τινας βραβεῖς ποταμούςς ξηροὺς ἀπέφηναν, τοὺς ἐκεί-
νων καταναλώσαντες λόχους.

« Καὶ καθαιρεθήσεται ⁴⁴ πᾶσα ἡ ⁴⁵ ὕβρις Ἀσ-
συρίων, καὶ σκήπτρον Αἰγύπτου περιαιρεθήσεται.
(19.) Καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ
ἐν ὀνόματι ⁴⁶ αὐτοῦ καυχῆσονται ⁴⁷, λέγει Κύριος. »

A erunt sicut tempore quo non abjeceram eos. » Hoc
clarius Symmachus interpretatus est : « Et erunt
perinde ac si eos non expulsem. » Sic nimirum
eos, inquit, florere faciam, ut præteritæ captivi-
tatis amplius non recordentur, videntes se in pri-
stinam felicitatem restitutos.

« Quia ego Dominus Deus eorum, et exaudiam
eos. (VERS. 7.) Et erunt quasi bellatores Ephraimi,
et lætabitur cor eorum quasi a vino : et filii eorum
videbunt et lætabuntur, et gaudebit cor eorum in
Domino. » Cum enim eorum, **1641** inquit, sim
Dominus et Deus, eorum preces admittam, et vi-
ctores eos constituam, utque omni lætitia vitam
agant, præstabo. Sed et eorum filii similiter in omni
voluptate vitam transigent, de me gloriantes, et de
potentia mea exsultantes.

VERS. 8. « Significabo eis, et suscipiam illos; re-
dimam eos, et multiplicabuntur, sicut erant
multi. » Et in magna, inquit, multitudinem auge-
buntur, secunditatis benedictione percepta : ita ut,
cum suis urbibus contineri nequeant, in alias etiam
urbes emigrent, aliisque aditum parandæ salutis
præbeant. Hoc enim indicavit, cum dixerit :

VERS. 9. « Et seminabo eos in populis, et qui
erant longe remoti recordabuntur mei, et nutrient
illios suos. » Videntes enim, inquit, eorum eximiam
pietatem, omni eos cura prosequenter.

VERS. 10. « Et convertam eos de terra Ægypti,
et de Assyriis suscipiam illos, et in Galaaditidem, et
in Libanum introducam eos, et nullus ex eis de-
erit. » Reducam autem illos, inquit, et ex Ægypto,
et ex Assyriis : atque ut terram patriam inhabitent
efficiam, et Galaaditidem ex eis complebo, et us-
que ad ipsum Libanum eorum habitationem pro-
pagabo : nihilque eis erit impedimento, quoniam
omnes bellum iis inferre aggredientes interficiam.
Hoc enim declarat, cum ait :

VERS. 11. « Et pertransibunt in mari angusto, et
percutient in mari fluctus, et exsiccabuntur omnia
profunda fluviorum. » In maxima enim pericula
conjecti, et propæmodum de salute **1642** de-
sperantes (hoc enim mare angustum vocavit), male-
volorum fluctus percusserunt, et veluti profunda
quædam flumina exsiccaverunt, cum illorum insi-
dias oppressissent.

« Et auferetur universa injuria Assyriorum, et
sceptrum Ægypti tolletur. (VERS. 12.) Et confor-
tabo eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine
ejus gloriabuntur, dicit Dominus. » Regnum etiam

VARIÆ LECTIONES.

³⁵ Α αὐτοῖς. ³⁶ οἱ. Des. in A. ³⁷ Α ἐν οἴνῳ. ³⁸ Α αὐτοῦς. ³⁹ λυτρ. Α πρᾶμ. διότι. ⁴⁰ μακρ.
Α ἀδὴ. οὐτῶν. ⁴¹ καὶ. Des. ib. ⁴² C οὐδὲ εἰς. ⁴³ Διελ. Α πρᾶμ. καί. ⁴⁴ Α ξηρανθήσεται. ⁴⁵ καθ.
Α ἀφαιρεθήσεται. ⁴⁶ ἦ. Des. in A. ⁴⁷ ὄν. Α πρᾶμ. τῷ. ⁴⁸ Α κατακαυχῆσονται.

Ægypti funditus, inquit, delebitur, et Assyriorum fastus frangetur; et vero isti, qui quondam illis servierunt, meo auxilio illustres et præclari apud omnes erunt.

CAPUT XI.

VERS. 1, 2. « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Omnes igitur, quibus potentia nimios spiritus affert, quique Libani proceritatem animi elatione imitamini, vos ipsos parate ad ingruentes pœnas sustinendas. His autem inferiores (nam hos *pinus* appellat), potentioribus illatam perniciem videntes, vestras calamitates lugete. « Ululet enim, inquit, pinus, quia cecidit cedrus. » Et explicans quæ per translationem dixit, adjunxit :

« Quia optimates valde miseri facti sunt, ululate, quercus Basanitidis, quoniam succisus est saltus consitus. (VERS. 3.) Vox lugentium pastorum, quoniam misera facta est magnificentia eorum : vox rugientium leonum, quia afflictus est fremitus **1643** Jordanis. » Tropice juxta usitatum sibi morem omnia expressit. *Leones* enim et *pastores* appellat reges et principes ; *saltum* autem *consitum* principatum infructuosum. Hos autem omnes lugere et lamentari dixit, qui magnos quidem spiritus sibi contra Jordanem sumperant, sed spe dejecti fuerunt. Per *Jordanem* vero Judæorum terram designavit : nam per eam hic fluit. Hæc igitur de futura Judæorum post reditum felicitate divinus Zacharias prædixit. Deinceps autem calamitates, quibus propter iniquitates afficiendi erant, vaticinatur.

VERS. 4. « Hæc dicit Dominus omnipotens : Pasce oves occisionis. » Quis autem has pavit, nisi Dominus Christus, qui in sacris Evangeliiis exclamat : « Ego sum pastor bonus : bonus pastor animam suam dat pro ovibus^k ? » At nemo eum, quod pastor appelletur, parvi facere audeat. Is enim salutis nostræ causa non modo *pastor*, sed etiam *agnus* nominatus est, et *ovis*. Et quid dico ovem et *agnum* ? quin etiam *maledictum* et *peccatum* vocatus fuit, ut et peccatum hominum expiaret et maledictum. Huic ergo Pater dicit : « Pasce oves occisionis. » Qui formam servi sumere voluit, ut humanam naturam a servitute liberaret. Ut homo itaque, non ut Deus, hæc mandata accipit : nam ut Deus, Patri æqualis existit ; ut homo autem, clamat : « Ex meipso non loquor. Mandatum accepi, quid dicam et quid loquar^l. » Sic etiam hoc

^k Joan. x, 11. ^l Joan. xii, 49.

Τέλος, φησί, καὶ ἡ τῆς Αἰγύπτου βασιλεία λήφεται, καὶ ἡ Ἀσσυρίων ὑπερηφανία σφραῖσθεται· καὶ οὗτοι δὲ, οἱ ἐκείνοις πάλαι δουλεύσαντες, διὰ τῆς ἐμῆς ἐπικουρίας ἐπίσημοι καὶ πολυθρύλλητοι παρὰ πᾶσι γενήσονται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

α', β'. « Διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. Ὀλουξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. » Πάντες τοίνυν οἱ ἐπὶ δυνάμει μέγα φρονούντες, καὶ τοῦ Λιβάνου τὸ ὕψος τῆς ἀλαζονείας φαντασίᾳ μιμούμενοι, εὐτρεπεῖς ἑαυτοὺς πρὸς τὴν ἐπιφροσύνην ὑμῖν καταστήσατε τιμωρίαν. Οἱ δὲ τούτων ὑποδεδέστεροι (τούτους γὰρ *πίτυς* καλεῖ), τὸν τῶν δυνατωτέρων ἐλεθρον θεωροῦντες, τὰς οἰκείας ὀλοφύρεσθε συμφοράς. Β Ἐὐλουξάτω γὰρ, φησί, πίτυς, ὅτι πέπτωκε κέδρος. » Καὶ ἐρμηνεύων ἀ τροπικῶς εἰρηκεν, ἐπήγαγεν·

« Ὅτι μεγιστᾶνες^α μεγάλως ἐταλαιπύρησαν ὀλούξατε, δρυὲς τῆς Βασανίτιδος, ὅτι κατεσπᾶσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμφυτος. (γ') Φωνὴ θρηνοῦντων ποιμένων, ὅτι τεταλαιπύρηκεν ἡ μεγαλωσύνη αὐτῶν· φωνὴ ὠρυομένων λεόντων, ὅτι τεταλαιπύρηκε τὸ φρούραγμα^β τοῦ Ἰορδάνου. » Τροπικῶς μὲν κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα εἰρηκεν ἅπαντα. *Λέοντας* δὲ ὅμως καὶ *ποιμένας*, τοὺς βασιλείας καὶ τοὺς ἀρχοντας ὀνομάζει· *δρυμὸν* δὲ *σύμφυτον*, τὴν ἀκαρπὸν δυναστείαν. Τούτους δὲ ἅπαντας ὀδύρεσθαι καὶ θρηνεῖν ἐφη, μέγα μὲν κατὰ τοῦ Ἰορδάνου φρονήσαντας, τῆς δὲ ἐλπίδος ψευσθέντας. Διὰ τε τοῦ Ἰορδάνου τὴν Ἰουδαίων ἠνίκατο γῆν· δι' αὐτῆς γὰρ οὗτος τὴν πορείαν ποιεῖται· ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς ἐσομένης Ἰουδαίως μετὰ τὴν ἐπάνοδον εὐπραξίας ὁ θεὸς προηγόρευσε Ζαχαρίας. Ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν τὰ καταληφόμενα αὐτοὺς διὰ τὴν οἰκείαν παρανομίαν προθεσπίζει κακά.

δ'. « Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς. » Τίς δὲ ταῦτα ἐποίμαινε ἢ ὁ Δεσπότης Χριστὸς, ὁ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις βοῶν· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθεισιν ὑπὲρ τῶν προβάτων; » Ἄλλὰ μηδεὶς αὐτὸν ὡς ποιμένα καλούμενον, σμικρύνειν τολμάτω· οὗτος γὰρ τῆς ἡμετέρας εἵνεκα σωτηρίας οὐ μόνον *ποιμὴν*, ἀλλὰ καὶ *ἀμνὸς* ὠνομάσθη, καὶ *πρόβατον*. Καὶ τί λέγω πρόβατον καὶ ἀμνόν; *κατάρτα* γὰρ καὶ *ἀμαρτία* προσηγορεύθη, ἵνα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀμαρτίαν λύση, καὶ τὴν κατάρταν. Τοῦτ' οὖν τοίνυν ὁ Πατὴρ λέγει· « Ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς· » ἐλομένῃ λαθεῖν τὴν τοῦ δούλου μορφήν, ἵνα τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν. Ὡς ἄνθρωπος τοίνυν, οὐχ ὡς θεός, ταῦτα λαμβάνει τὰς ἐντολάς· ὡς μὲν γὰρ θεός, τοῦ γεγεννηκότος ὁμότιμος· ὡς δὲ ἄνθρωπος, βοᾷ·

VARIÆ LECTIONES.

^α καὶ. Des. in C. ^β Α καταφάγεται. ^γ ὄλ. — κέδρ. Des. in C. ^δ μεγ. In A post μεγάλως ponitur. ^ε Α τὰ φρούραγμα.

« Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ· ἐντολὴν ἔλαβον, τί εἶπω, ἅ loco ei præcipitur : « Pasce oves 1644 occisionis. » Et docens quamobrem eas sic vocet, adjecit :
 » Οὕτως αὐτῷ καὶ ἐνταῦθα ἐντέλλεται·
 » Ποίμαινε τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς. » Καὶ διδάσκων τίνος αὐτὰ χάριν οὕτως προσαγορεύει, ἐπήγαγεν·

ε'. « Ἄ οἱ κτησάμενοι κατέσφαζον, καὶ οὐ μετέμειλλον, καὶ οἱ πωλοῦντες αὐτὰ ἔλεγον· Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν· καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἔπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς. » Ὑπὸ δυσσεβῶν γὰρ βασιλείων, καὶ παρανόμων ἱερέων ἀγόμενοι, μυρία ὄσα ὑπ' αὐτῶν ἔπασχον δεινά. Πλήρης δὲ τῶνδε τῶν διηγημάτων τῶν τε Μακκαθαίων ἢ Ἱστορία, καὶ τὰ Ἰωσήπου συγγράμματα. Φιλοτιμίας γὰρ καὶ φιλοχρηματίας εἰσδεξάμενοι νόσον, ὠνητὰς τὰς ἱερωσύνας ἐπράξαντο, καὶ τὴν οὐδαμῶθεν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀξίαν ἐπρίαντο. Ἐντεῦθεν τὰ μυρία B
 Ἰουδαίους συνέθη δεινά. Τοῦτου γε εἵνεκα τοῖς μὲν ποιμῆσιν ἀπειλεῖ τιμωρίαν, τῶν δὲ προβάτων πᾶσαν ποιεῖται κηδεμονίαν. Περὶ δὲ τῶν δυσσεβούντων φησὶ·

ς'. « Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκέτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ παραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους ἕκαστον εἰς χεῖρας ⁵⁵ τοῦ πλησίον αὐτοῦ ⁵⁶, καὶ κατακόψουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξέλθωμαι ἐκ τῆς ⁵⁷ χειρὸς αὐτῶν. » Ἐκείνους δὲ, φησὶ, διὰ τὴν οἰκίαν παρανομίαν ἀτημελήτους καταλιπῶν, τῶν ἐπιεικεστέρων πᾶσαν ποιήσομαι πρόνοιαν. Τοῦτο γὰρ δι' ὧν ἐπήγαγε παρεδῆλωσε.

ζ'. « Καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς ἐν τῇ γῇ Χαναάν ⁵⁸. » Τοῦτο τισὶ μὲν ἔδοξε τὴν Παλαιστίνην αἰνίττεσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὴν ἄλλοτρίαν σημαίνειν· διὰ γὰρ τοῦ Χαναάν τοὺς ἄλλοτρίους αἰνίττεται. Λέγει τοίνυν· Τοὺς ὅπουδῆποτε πιστεῦσαι μοι προαιρουμένους ὑπὸ τὴν ἐμὴν τάξιν κηδεμονίαν. « Καὶ λήψομαι ἐμαυτῷ δύο ῥάβδους· τὴν μίαν ⁵⁹ ἐκάλεσα Κάλλος, καὶ τὴν ἑτέραν ἐπεκάλεσα Σχοίνισμα· καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα. » Δύο ῥάβδους καλεῖ τὰ ἔθνη καὶ Ἰουδαίους. Δύο γὰρ ⁶⁰ πάλαι γενικὰ δόγματα, τὸ μὲν θεοσέβειαν ἐκπαιδεῖον, ὃ παρὰ Ἰουδαίους ἐκράτει· τὸ δὲ πρεσβεῦον τῶν εἰδώλων τὴν πλάνην, ἣ ⁶¹ διαφόρως ἅπαντα πάλαι τὰ ἔθνη κατείχετο. Καὶ ἐκ τούτων τοίνυν, φησὶ, καὶ ἐξ ἐκείνων συναθροίσω πρόβατα, καὶ μίαν ἐκατέρωθεν ἐργάσομαι ποιμνὴν. Τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἐφη· « Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποιμνὴ, καὶ εἰς ποιμῆν. Τοὺς γὰρ ἐξ ἔθνων πεπιστευκότας τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀνέμιξε, καὶ μίαν ποιμνὴν ἀπέφηνε.

η'. « Καὶ ἐξαπῶ τρεῖς ⁶² ποιμένας ἐν μηνὶ ἐνί. » Τοὺς Ἰουδαίων λέγει βασιλέας, καὶ προφῆτας, καὶ

1644 occisionis. » Et docens quamobrem eas sic vocet, adjecit :

Vers. 5. « Quas qui possederunt interficiebant, et non agebant poenitentiam ; et qui vendebant eas, dicebant : Benedictus Dominus, et divites facti sumus ; et pastores earum nihil patiebantur super eis. » Ab impiis enim regibus, et iniquis sacerdotibus recti, innumeris malis ab eis affecti fuerunt. Et plena est tum Machabæorum historia his * narrationibus, tum Josephi volumina. Postquam enim ambitionis et avaritiæ morbo laborare cœperunt, sacerdotia venalia habuerunt, et nulla ex parte sibi convenientem dignitatem emerunt. Exinde innumerabilia mala Judæis acciderunt. Quare pastoribus quidem supplicia minatur, oves autem omni cura prosequitur. De impiis vero sic loquitur :

Vers. 6. « Ideo non parcam ultra habitatoribus terræ, dicit Dominus. Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui ; et concident terram, et non eruam de manu eorum. » Illos autem, inquit, propter eorum scelera neglectos relinquens, moderatior omni cura tuebor. Hoc enim sequentia declarant.

Vers. 7. « Et pascam oves occisionis in terra Chanaan. » Per hoc quidam opinati sunt Palæstinam designari : mihi autem videtur exterorum terra significari. Nam per Chanaan exteros innuit. Ait ergo : Eos qui ubicunque gentium mihi credere student, mea cura prosequar. « Et assumam mihi duas virgas : unam vocavi Decorem, et alteram vocavi Funiculum ; et pascam 1645 oves. » Duas virgas appellat gentes et Judæos. Duo enim quondam erant generalia dogmata : unum pietatem docens, quod apud Judæos vixit ; alterum idolorum cultum profitens, cui diversis modis omnes olim gentes astrictæ fuerunt. Et ex hoc ergo, inquit, et ex illo congregabo oves, et unum utrinque ovile perficiam. Hoc etiam in sacrosanctis Evangeliiis dicit : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor ^m. » Eos enim qui ex gentibus crediderunt, his admiscuit qui ex Judæis crediderunt, et unum ovile constituit.

Vers. 8. « Et auferam tres pastores mense uno. » Reges dicit Judæorum, et prophetas, et sacerdotes :

^m Joan. i, 16.

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁵ A χεῖρα. ⁵⁶ αὐτ. C add. καὶ εἰς χεῖρας βασιλείων αὐτοῦ. Hæc des. in A. ⁵⁷ τῆς. Des. in A. ⁵⁸ A εἰς τὴν Χαναανίτιν. ⁵⁹ μίαν. A præm. μὲν ⁶⁰ γάρ. Ex C suppl. ⁶¹ C φ. ⁶² τρ. A et C præm. τοῦς.

per hos enim tres ordines pascabantur. Et causam indicans adjecit : « Et gravabitur anima mea super eos, siquidem et animæ eorum rugiebant super me. » Hoc ipse Dominus per Jeremiam prophetam clarius docet, dicens : « Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus; facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in silva; extulit contra me vocem suam, ideo odivi eam ^a. » Siquidem etiam per Isaiam clamat : « Expectavi, ut faceret iudicium, fecit autem iniquitatem, et non justitiam, sed clamorem ^o. » Quoniam ergo ferino impetu irruerunt in me tanquam rugientes, et cædem meam sitientes :

VERS. 9. « Ego etiam dico eis : Non **1646** pascam vos : quod moritur, moriatur, et quod deficit, deficiat, et reliqua devorent unusquisque carnes proximi sui. » Hæc omnia iis accidere necesse est, quos divina providentia destituit.

VERS. 10. « Et assumam virgam meam pulchram, et projiciam eam, ut dissipem testamentum meum, quod disposui inter omnes populos terræ. » Iis enim qui cognitionis Dei prædicationem susceperint divino ventilabro secretis et a paleis instar frumenti separatis, necesse prorsus erit paleas comburi igne inextinguibili, juxta magni Joannis vocem P.

VERS. 11. « Et dissipabitur die illo. » Non autem de omnibus, qui ex gentibus sunt, eum hæc loqui, sed tantum de infidelibus, sequentia testantur. « Et cognoscent Chananæi oves, quæ custodiuntur mihi : quia verbum Domini est. » Chananæos vocat eos qui ex gentibus crediderunt, utpote allophylos; oves autem illos esse ait custodia dignas, propter fidem quam adepti sunt. Hi, inquit, cum infidelium exitium viderint, experimento discent, propheticum sermonem Dei esse sermonem. His autem explicatis de incredulis deque fidelibus apud gentes, sermonem convertit ad Judæos, et dicit :

VERS. 12, 13. « Et dicam ad eos, inquit : Si bonum est in conspectu vestro, date mercedem meam, aut renuite : et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me : Depone eos in conflatorium, et considera **1647** an probatum sit, sicut probatus sum pro eis. Et accepi triginta argenteos, et misi ac projecit eos in domum Domini in conflatorium. » Hæc ex mea sententia explanatione non egent, cum horum interpretationem sacrorum Evangeliorum historia

^a XII, 7, 8. ^o Isa. v, 7. P Matth. III, 12.

VARIÆ LECTIONES.

⁶¹ A ἐπορεύοντο. Hier. irruebant. Huic lectioni etiam Noster favet, qui hæc de ferino impetu pos pauca interpretatur. ⁶² καλ — ἐκλιπέτω. Infra, I. IV, De Provid. orat. 7, leg. καὶ τὸ ἀπολλύμενον ἀπολλύσθω. ⁶³ A κατεσθίετωσαν. ⁶⁴ εἰς. A πρὸς. ⁶⁵ τ. γῆς. Des. in A. ⁶⁶ ἐξ ἔθν. C χθρῶν. ⁶⁷ φυλ. A præm. τὰ. ⁶⁸ A δίδυσι. ⁶⁹ καλ. Des. in C. ⁷⁰ καὶ καθ. Des. in A. ⁷¹ αὐτ. Des. ibid.

ἰερέως· διὰ γὰρ τούτων τῶν τριῶν ἐποιμαίνοντο ταγμάτων. Καὶ τὴν αἰτίαν δεικνύς ἐπάγει· « Καὶ βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτοῦ; καὶ γὰρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρῶντο ⁶¹ ἐπ' ἐμέ. » Τοῦτο σαφέστερον αὐτὸς ὁ Δεσπότης διὰ τοῦ προφήτου Ἰερεμίου διδάσκει, λέγων· « Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου· ἔδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῆς· ἐγένετο ἡ κληρονομία μου ἐμοί, ὡς λέων ἐν ὄρμῳ· ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. » Καὶ μέντοι καὶ διὰ Ἡσαΐου βοᾷ· « Ἐμείνα τοῦ ποιῆσαι κρίσιν, ἐποίησε δὲ ἀνομίαν, καὶ οὐ δικαιοσύνην, ἀλλὰ κραυγὴν. » Ἐπειδὴ τοίνυν θηριωδῶς μοι προσήλθον οἱ οὐεὶ βρυχώμενοι, καὶ τὴν ἐμὴν διψῶντες σφαγῆν,

B ὁ'. « Κἀγὼ φημι πρὸς αὐτούς· Οὐ ποιμανῶ ὑμᾶς· τὸ ἀποθνήσκον ἀποθνήσκειτω, καὶ ⁶² τὸ ἐκλείπον ἐκλιπέτω, καὶ τὰ κατὰλοιπα κατεσθίετω ⁶³ ἕκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ ἅπαντα συμβαίνειν ἀνάγκη τοῖς τῆς θείας γυμνουμένοις κτηδεμονίας.

ι'. « Καὶ λήψομαι τὴν ῥάβδον μου τὴν καλὴν, καὶ ἀπορρίψω αὐτήν τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην μου, ἣν διεθέμην εἰς ⁶⁴ πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς ⁶⁵. » Τῶν γὰρ δεξαμένων τῆς θεογνωσίας τὸ κήρυγμα τῷ θεῷ πύψ διακριθέντων, καὶ οἷον τινος σίτου τῶν ἀχύρων ἀποκριθέντων, ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἄχυρον κατακαυθῆναι πυρὶ ἀσβέστω; κατὰ τὴν τοῦ μεγάλου Ἰωάννου φωνήν.

C ια'. « Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. » Καὶ οὐ περὶ πάντων λέγει ταῦτα τῶν ἐξ ἔθνῶν ⁶⁶, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀπίστων μόνον, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ. « Καὶ γνώσονται οἱ Χαναανοὶ τὰ πρόβατα φυλασσόμενά μοι ⁶⁷, ὅτι ⁶⁸ λόγος Κυρίου ἐστὶ. » Χαναανολοὺς δὲ τοὺς ἐξ ἔθνῶν πεπιστευκότας, ἅτε δὴ, ἀλλοφύλους καλεῖ· πρόβατα δὲ αὐτοὺς φυλακῆς ἄξια λέγει, δι' ἣν ἐκτήσαντο πίστιν. Οὗτοι, φησὶ, θεασάμενοι τῶν ἀπίστων τὸν ἐλεθρον, μαθήσονται διὰ τῆς πείρας, ὡς θεῖος λόγος ὁ προφητικὸς λόγος. Ταῦτα περὶ τῶν ἐξ ἔθνῶν καὶ ἠπιστηκότων καὶ πεπιστευκότων εἰπὼν, μεταφέρει τὸν λόγον πρὸς Ἰουδαίους, καὶ φησὶ·

ιβ', ιγ'. « Καὶ ⁶⁹ ἐρῶ πρὸς αὐτούς· Εἰ καλὸν ἐνώπιον ὑμῶν ἐστὶ, δότε τὸν μισθόν μου, ἢ ἀπείπασθε. » Καὶ ἔστησαν τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Κάθεσ αὐτούς εἰς τὸ χωνευτήριον, καὶ σκέψαι εἰ δόκιμὸν ἐστίν, ὃν τρόπον ἐδοκιμάσθην ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔλαβον τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ καθῆκα ⁷⁰, καὶ ἐνέβαλον αὐτούς ⁷¹ εἰς τὸν οἶκον Κυρίου, εἰς τὸ χωνευτήριον. » Ταῦτα, ὡς οἶμαι, οὐδεμιᾶς ἐρμηνείας προσδεῖται, τῆς τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ἱστορίας ἐχούσης τούτων τὴν

ἐρμηνείαν. Καὶ ἄρ ἐκεῖ τοσούτων σταθῶν ὁ Ἰούδας τὸν Δεσπότην ἀπέδοτο, καὶ μεταμεληθεὶς ἀπέδωκε μὲν τούτους τοῖς δεδωκόσιν· ἐπειδὴ δὲ λαβεῖν αὐτοὺς ἐκαίνοι οὐκ ἠβουλήθησαν, ῥίψας αὐτοὺς ἀνεχώρησε, τὸν δίκαιον τῆς ἀδικίας μισθὸν, τὴν ἀγχόνην φημί, παρὰ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας τοῦ διαβόλου δεξάμενος. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν αἰτεῖ μὲν αὐτοὺς ὁ Δεσπότης μισθὸν τῆς εὐεργεσίας τὴν πίστιν· οἱ δὲ ἀντὶ ταύτης τοὺς τριάκοντα ἔδωσαν ἀργυροῦς· αὐτὸς δὲ τῷ προφήτῃ παρακελεύεται, ὡς ἐν πυρὶ τινι δοκιμάσαι, εἰ ἄξιός ἐστι τῆς εὐεργεσίας μισθός· Ὁ δὲ τούτους εἰς τὸν οἶκον ἔφη τοῦ Θεοῦ καταβεβληκέναι, ὃν εἰκότως ὠνόμασε *χωνευτήριον*. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ διὰ τῆς μετανοίας οἱ προσιδόντες, ὡς ἐν χωνευτήριῳ τινὶ νεουργοῦνται, τὸν τῆς ἀμαρτίας ἰδὸν ἀποβάλλοντες, καὶ τῆς

θείας φιλανθρωπίας τυγχάνοντες. Διὰ τοῦτο φησὶ·
 13. « Καὶ ἀπέβριψα τὴν βάρβηλον τὴν δευτέραν, τὸ Σχοίνισμα, τοῦ διασκοδᾶσαι τὴν διαθήκην τὴν ἀναμέσον Ἰούδα καὶ ἀναμέσον Ἰσραὴλ. » Καὶ ἐκ τούτων γὰρ τοὺς πιστευκότας τῶν ἀπίστων ἀποκρίνας, τοὺς λοιποὺς τῆς οἰκίας ἐπαμελείας ἐγύμνωσε. Καὶ μαρτυρεῖ τῇ προφητείᾳ τὰ νῦν θεωρούμενα· Ἰερημοὶ γὰρ Ἰουδαῖοι, καὶ προφητῶν, καὶ ἱερέων, καὶ βασιλέων, καὶ ναῶν, καὶ κιβωτοῦ, καὶ βωμοῦ, καὶ ἱλαστηρίου, καὶ θυσιαστηρίου, καὶ λυχνίας, καὶ τραπέζης, καὶ τῶν ἄλλων, δι' ὧν ἡ κατὰ νόμον λατρεία ἐπληροῦτο, Ἰερημοὶ δὲ καὶ τῆς ἀνωθεν κηδεμονίας γεγέννηται· καὶ σποράδες, καὶ μέτοικοι, καὶ μετανάσται γινόμενοι, τοὺς τὸν Χριστὸν κηρύσσουσι παρὰ γνώμην δουλεύουσιν· καὶ αὐτοῦ μὲν ἀρνοῦνται τὴν δεσποτείαν, τοὺς δὲ δούλους αὐτοῦ τὴν δουλείαν προσφέρουσιν. Τοσαύτην νοσοῦσιν ἀναληγσίαν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Προφήτης περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ προαγορεύσας, καὶ τὴν Ἰουδαίων ἀπειθυμίαν ἐλέγξας, εἰκότως εὐθύς ἐπὶ τὸν ἀντίθεον Χριστὸν μεταφέρει τὴν προφητείαν, ὃν Ἰουδαῖοι προσμένουσιν, ὡς αὐτοὶ φασί. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος πρὸς αὐτοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἔφη· « Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐκ ἔδέξατό με· ἔρχεται ἄλλος ἐν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, καὶ πιστεύετε αὐτῷ. » Τοῦτο περὶ αὐτῶν καὶ ὁ μακάριος ἔφη Παῦλος· « Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἔδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, πέμφει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς ἐφ' ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκῆσαντες τῇ ἀδικίᾳ. » Τοιαῦτα καὶ ὁ μακάριος Ζαχαρίας τοῦ θείου Πνεύματος δεξάμενος τὴν ἐνέργειαν προθεσπίζει.

14, 15. « Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἔτι λάβε σσαυτῷ σκευὴ ποιμενικὰ ποιμένος ἀπείρου. Διότι ἐξεγερῶ ποιμένα ἀπειρον ἐπὶ τὴν γῆν· τὸ ἐκλείπον οὐκ ἐπισκέψεται, καὶ τὸ ἐσκορπισμένον οὐ μὴ ζητήσῃ, καὶ τὸ συντετριμμένον οὐ μὴ λάσῃται, καὶ

A contineat. Ibi enim videre est, Judam totidem argenteis stateribus Dominum vendidisse, et pœnitentia tactum hos illis qui dederant reddidisse; cumque illi accipere nollent, his abjectis abiisse, ac justam iniquitatis mercedem, suspendium nimirum, a judice iniquitatis diabolo suscepisse. Et hoc igitur loco Dominus fidem ab illis postulat instar mercedis pro beneficio: hi vero pro hac dederunt triginta argenteos. Et ipse jubet prophetam tanquam ad ignem aliquem periculum facere, num hæc beneficii justa sit merces. Ille autem se hos in domum Domini conjecisse ait, quam merito *conflatorium* appellavit. In illa enim per pœnitentiam accedentes, tanquam in conflatorio quodam renovantur, et rubiginem peccati deponentes, et misericordiam divinam consequentes. Propterea inquit:

VERS. 14. « Et abjeci virgam secundam, quæ appellatur Funiculus, ut dissiparem testamentum quod erat inter Judam et Israel. » In his etiam credentes ab infidelibus secernens, reliquos providentia sua privavit. Et prophetiæ fidem astruunt ea quæ nunc videmus. Nam simul ac Judæi privati sunt et prophetis, et sacerdotibus, et regibus, et templo, et arca, et altari, et propitiatorio, et candelabro, et mensa, et aliis per quæ legalis cultus peragebatur, 1648 superna etiam curatione privati fuerunt; et dispersi, atque exsulati, patria pulsati, Christum constituentibus serviunt inviti; et ejus quidem dominatum ejurant, ejus vero servis servorum operam præstant. Tanta illi stupiditate et indolentia laborant. His ergo de Deo et Salvatore nostro Christo a propheta prædictis et Judæorum obstinatione castigata, ad pseudochristum Dei hostem convertit prophetiam, quem Judæi, ut ipsi dicunt, exspectant. Hoc vero etiam in sacris Evangeliiis ad illos dicit Dominus: « Ego veni in nomine Patris mei, et non suscepistis me: venit alius in nomine suo, et creditis illi. » Hoc idem de illis etiam ait beatus Paulus: « Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. » Talia et divinus Zacharias divini Spiritus instinctu præannuntiat

VERS. 15, 16. « Et dixit Dominus ad me: Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti. Quia ecce ego suscitabo pastorem imperitum super terram: quod deficit non visitabit, et dispersum non requirit, et fractum non sanabit, et integrum non

1 Joan. v, 43. 2 Thess. ii, 10-12.

VARIE LECTIONES.

13 Καί. Des. in C. 14 καί. Des. in C. 15 ἐγὼ ἦλθον, κ. τ. λ. Aliter leg. I. c. 16 τῆ. Loco cit. præm. ἐν. 17 μακ. C θεσπέσιος. 18 C ἐξεγερῶ. Ita quoque A, qui præm. ἐγώ. 19 ἄπ. Des. in A. 20 Α οὐ μὴ ἐπισκέψεται.

diriget, et carnes electorum devorabit, et talos A eorum pervertet. » Has acerbas et molestas narrationes 1649 Dominus etiam in sacris Evangeliiis prædicit. « Erit, inquit, » tribulatio magna, qualis non fuit ab initio sæculi, neque fiet; et nisi abbreviati essent dies illi, non salvaretur quisquam: sed propter electos meos abbreviabuntur dies illi ». » Hæc eadem dicit et Propheta: « Et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet, » magnitudinem majorum per hæc significans. Eorum autem pastorem imperitum, sive secundum alios interpretes insipientem nominat nempe quem deceperit diaboli artificium, et quem lateat eorum certus interitus. Insipientem autem sacra Scriptura etiam impium nominare solet. « Dixit enim, inquit, insipiens in corde suo: Non est Deus ». B Postquam ergo ferinam ejus mentem ostendit Propheta, futuram quoque ei significat perniciem.

VERS. 17. « O qui pascitis vana, et qui dereliquistis oves! » His ad eos dicitis qui parent ei, et iisdem deploratis, quæ ab ovium communione defecerint, et vanum atque exitiosum honorem ab illo datum potiores duxerint, hæc de illo enarrat. « Gladius super brachium ejus, et super oculum ejus dexterum. » Hic enim ad sempiternum exitium ducit eos qui parent, illud vero contradicentes dat neci. 1650 Ad necem enim significandam brachium posuit; ad deceptionem vero oculum. Sed et « brachium ejus ariditate exsiccabitur, et oculus ejus dexter excæcatus excæcabitur. » Apprehendet enim ipsum plaga divinitus illata. Sic et Apostolus ait: « Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustri adventu suo: cujus est adventus secundum operationem Satane, in omnibus signis et prodigiis mendacibus ». » Hæc quidam ex iis qui hunc prophetam interpretati sunt, Antiocho Epiphani accomodarunt, pastorem imperitum nominatum illum fuisse affirmantes. Multo magis igitur huic conveniunt, siquidem ille hujus typus fuit. Nam quemadmodum illi Deo bellum indixit, dæmonum aram erigens in templo, et Deo consecratos dæmonibus cogens immolare: sic etiam hic Christum Dominum abnegare pietatis cultores jubebit; sibi vero non parentes omni suppliciorum genere affliget. Si igitur Antiocho prophetia convenit, et huic prorsus conveniet; nam majora hic quam ille aggredietur, nimirum adversus fortiores bellum suscipiens. Quoniam igitur huic Judæi credunt, et Salvatorem ac Dominum » abnegarunt, Spiritus sanctus per propheta

τὸ ὀλόκληρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει⁸⁰. » Ταῦτα τὰ δεινὰ καὶ χαλεπὰ διηγήματα, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ὁ Δεσπότης προλέγει. « Ἔσται⁸¹ γὰρ, φησὶ, θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς αἰῶνος, οὐδ' οὐ μὴ γένηται: καὶ εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σὰρξ: διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς μου κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. » Ταῦτα καὶ ὁ Προφήτης φησὶν, ὅτι « Τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. » τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν διὰ τούτων σημαίνων. Ποιμένα δὲ αὐτῶν ἀπειρον, ἢ ἀφρονα, κατὰ τοὺς ἄλλους ἐρμηνευτὰς, ὀνομάζει, ὡς ἑξαπατῶμενον μὲν ὑπὸ τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας, τὸν ὠρισμένον δὲ αὐτῶν⁸² θλεθρον ἀγνοοῦντα. ἀφρονα δὲ ἡ θεία Γραφή καὶ τὸν δυσσεβῆ εἰῶθεν ὀνομάζειν. « Εἶπε γὰρ, φησὶν, ἀφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ: Οὐκ ἔστι Θεός. » Δείξας αὐτοῦ τοίνυν ὁ Προφήτης τὴν θηριώδη γνώμην, καὶ τὴν ἐσομένην αὐτῷ πανωλεθρίαν σημαίνει.

Ἰζ'. « Ὁ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ καταλειπότες τὰ πρόβατα! » Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐκείνῳ πειθομένους εἰρηκῶς, καὶ θρηνησας αὐτοὺς, ὡς μὲν τῶν προβάτων τὴν κοινωνίαν καταλειπότες, τὴν ματαίαν δὲ καὶ ὀλέθριον τιμὴν τὴν ὑπ' ἐκείνου δεδομένην προελομένους, τὰ περὶ ἐκείνου διέξεισι. « Μάχαιρα ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ⁸³ τὸν δεξιόν. » Ὁ μὲν γὰρ πρὸς τὸν αἰώνιον θλεθρον ποδηγεῖ τοὺς πειθομένους, ὁ δὲ τοὺς ἀντιλέγοντας σφαγῇ παραδίδωσιν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς σφαγῆς τὸν βραχίονα θέθειεν: ἐπὶ δὲ τῆς ἑξαπάτης τὸν ὀφθαλμόν· ἀλλ' ὅμως καὶ « ὁ βραχίονος αὐτοῦ ξηραίνόμενος ξηρανθήσεται, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς αὐτοῦ ὁ δεξιὸς⁸⁴ ἐκτυφλωθήσεται. » Καταλήφεται γὰρ αὐτὸν θεήλατος πληγῆ. Οὕτω καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶν: « Ὁν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τὴν ἐπιφανεῖα τῆς παρουσίας αὐτοῦ: οὗ ἔστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνεργείαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πᾶσι⁸⁵ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους. » Ταῦτα Ἀντιόχῳ τῷ Ἐπιφανεῖ προσήρμασαν τινες τῶν τόνδε τὸν προφήτην ἐρμηνευκῶτων, ποιμένα ἀπειρον αὐτὴν ὀνομάσθαι φήσαντες. Ἐλλὴ τούτων τούτῳ μᾶλλον ἀρμόττει, ἐπειδὴ τούτου τύπος ἐκείνος. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἀνεδέξατο μάχην, ἐν τῷ ναφ̄ δαιμόνων ἀναστήσας βοῶν, καὶ τοὺς ἀνακειμένους τῷ Θεῷ θύειν δαίμοσιν ἀναγκάσας: οὕτω καὶ οὗτος ἀρνηθῆναι μὲν τὸν Δεσπότην Χριστὸν προστάξει τοὺς εὐσεβοῦντας, τοὺς δὲ μὴ πειθομένους τιμωρίας παραδώσει παντοδαπαῖς. Εἰ τοίνυν Ἀντιόχῳ ἡ προφητεία ἀρμόττει, καὶ τούτῳ πάντως ἀρμόσει: μείζονα γὰρ οὗτος ἢ ἐκεῖνος τολμήσει, ὅτε δὴ πρὸς

^a Marc. XIII, 19, 20. ¹ Psal. XIII, 1. ^u II Thess. II, 8, 9.

VARIE LECTIONES.

⁸⁰ A ἐκστρέψει. ⁸¹ Ἔσται, κ. τ. λ. Aliter leg. I. c. ⁸² C αὐτῷ. ⁸³ αὐτ. In A post δεξ. ponitur. ⁸⁴ A ὁ δεξιὸς αὐτ. ⁸⁵ Loco cit. est ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις.

μειζους ἀναδεχόμενος μάχην. Ἐπειδὴ τοίνυν τούτω A
μὲν Ἰουδαῖοι πιστεύουσι, τὸν δὲ Σωτῆρα καὶ Κύριον
ἠρνήθησαν, προφανῶς προλέγει διὰ τοῦ Προφήτου τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὰ δι' ἀπιστίαν αὐτοῖς συμβησόμενα
σκυθρωπά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

α'. « Λήμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ· λέγει
Κύριος, ἐκτείνων τὸν ⁸⁴ οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν τὴν
γῆν, καὶ πλάσσω πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Οὐκ
ἐγὼ, φησὶν ὁ Προφήτης, ταῦτα πρὸς ὑμᾶς διεξέρχο-
μαι, ἀλλ' ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς ποιητῆς καὶ δημιουργ-
γός· ὁ ἐστὶ νῦν ἐν ταῖς νηδύσι τὰ σώματα διαπλάτ-
των, καὶ ψυχὰς σὺν αὐτοῖς δημιουργεῖσθαι κελεύων,
οὗτος δι' ἐμοῦ φθέγγεται ⁸⁷.

β'. « Καὶ ἰδοὺ ⁸⁸ ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς
πρόθυρα σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ, καὶ
ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· ἔσται περιουχὴ ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. » B
Ἐβάλλωτον, φησι. καὶ εὐκαταγώνιστον πᾶσι τοῖς ἔθνε-
σι ἀποκαταστήσω τὴνδε τὴν πόλιν, καὶ οἰκυλῶν
δείξω προθύρους σαλευμένους, καὶ καταφέρεσθαι
μέλλουσαν, ὥστε τοῖς πολεμίους τῆς ἐμῆς προνοίας
γεγυμνωμένην ὀρώνας ἐπελθεῖν καὶ πολιορκῆσαι,
καὶ τὰ φυόμενα ἐντεῦθεν ἐπαγαγεῖν κακά.

γ'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θήσομαι τὴν
Ἱερουσαλήμ λίθον καταπατούμενον πᾶσι τοῖς ἔθνε-
σι ⁸⁹. πᾶς ὁ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπαίζων ἐμπαίξε-
ται, καὶ ἐπισυναχθήσεται ἐπ' αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη
τῆς γῆς. » Ἐπειδὴ γὰρ τὸν λίθον ἐκείνον, τὸν πολυ-
τελῆ, τὸν ἐκλεκτόν, τὸν ἐντιμόν, κατὰ τὴν τοῦ
Ἰσαίου προφητείας, τὸν γενόμενον εἰς κεφαλὴν
γωνίας, ἀπεδοκίμασαν ἀδοκίμῳ λίθῳ παρακλησίως,
καταπατεῖσθαι αὐτὴν ὑπὸ πάντων παρασκευάσω C
ἐμπαροινούντων, καὶ ἐφ' ὕβρει συναγομένων. Αὕτη
δὲ ἡ προφητεία τῶν πραγμάτων ἔχει τὴν μαρτυρίαν.
Ἔστι γὰρ ἰδεῖν τὸν πάλαι ἅγιον καὶ σεπτὸν κατα-
πατούμενον τόπον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν αὐτοῖς μετὰ
τὸν σταυρὸν καὶ τὴν μανίαν ἐκείνην συνέθη· πρὸ δὲ
ταύτης τῆς τὸλμης, τῆς θείας κηδεμονίας διηνεκῶς
ἀπολαύοντες διτέλεσαν. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ προφητικὸς
διδάσκει λόγος, τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων προσφέροντος τὴν
ὀπίσχεσιν, ὅτι τῶν Μακεδονικῶν αὐτοῖς ἐπελθόντων
ἔθνῶν ⁹⁰, καὶ τοὺς Ἰππους τῆς φυσικῆς γυμνώσω
θρασύτητος, καὶ τούτους μετὰ τῶν ὀχυμένων ἀνοίξαι
καὶ δειλῆ περιβαλῶ, τὸν δὲ Ἰούδαν τῆς ἐμῆς ἀξιώσω
προνοίας. Τοῦτο γὰρ παρεδήλωσεν, εἰρηκῶς·

δ, ε'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος παν-
τοκράτωρ, πατάξω πάντα Ἰππον ἐν ἐκστάσει, καὶ
τὸν ἀναβάτην αὐτοῦ ἐν παραφρονήσει· ἐπὶ δὲ ⁹¹ τὸν
οἶκον Ἰούδα διανοίξω τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ
πάντας τοὺς Ἰππους τῶν λαῶν πατάξω ἐν ἀποτυφλώ-
σει. Καὶ ἐροῦσιν οἱ χιλιάρχοι Ἰούδα πάντες ⁹² ἐν
ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Ἐδρῆσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατ-
οικούντας Ἱερουσαλήμ, ἐν Κυρίῳ παντοκράτορι

^v Isa. xlviii, 16.

1651 CAPUT XII.

Vers. 1. « Assumptio verbi Domini super Israe-
lem : Dicit Dominus, extendens caelum, et fun-
dans terram, et fingens spiritum hominis in eo. »
Non ego, inquit propheta, vobis haec enarro, sed
mundi hujus factor et opifex : qui nunc etiam
corpora in utero fingit, et una cum his animas
creari jubet, hic, inquit, per me loquitur.

Vers. 2. « Et ecce ego facio Hierosolymam, ut
superliminaria quae moventur omnibus populis in
circuitu et in Judæa : et erit obsidio in Hieroso-
lyma. » Faciam, inquit, ut ab omnibus gentibus
facile expugnari et capi hæc civitas possit, simi-
lemque eam superliminariis reddam, quæ mo-
ventur et jamjam deicientur ; ita ut hostes, mea
providentia spoliatam videntes, invadant, et ob-
sideant, et mala inde nascentia indignant.

Vers. 3. « Et erit die illo, ponam Hierosolymam
lapidem, qui conculcatur a cunctis gentibus : om-
nis qui conculcaverit eam, illudens illudet, et
congregabuntur super eam omnes gentes terræ. »
Nam quia lapidem illum sumptuosum, electum,
pretiosum, juxta Isaïæ prophetiam ^v, factum caput
anguli, instar reprobæ lapidis, reprobarunt, eam
proteri permittam et conculcari ab omnibus bac-
chantibus et ad contumeliam inferendam congre-
gatis. Huic vero prophetiæ res **1652** ipsæ præ-
bent testimonium ; nam locum olim sanctam et
augustum, nunc videre est conculcatum. Verum
hæc illis post crucem et furorem illum acciderunt :
ante hoc autem facinus, divina protectione assidue
fruebantur. Hoc enim ipsum propheticus sermo
docet, cum Deus universorum polliceatur se, ir-
rumpentibus Macedonicis gentibus equos earum
naturali audacia spoliaturum, eosque simul cum
ascensoribus amentia et timiditate implicaturum ;
domum autem Judæ providentia sua dignaturum
esse. Hoc enim indicavit, cum dixit .

Vers. 4, 5. « Die illo, dicit Dominus omnipotens,
percutiam omnem equum stupore, et ascensoreni-
eius amentia : super domum autem Judæ aperiam
oculos meos, et omnes equos populorum per-
cutiam cæcitate. Et dicent tribuni Judæ omnes in
cordibus suis : Inveniemus nobis qui habitent Hie-
rosolymæ, in Domino omnipotente Deo eorum. »
Nihil, inquit, different a cæcutientibus equi ho-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴ τὸν. Des. in A. ⁸⁷ φθ. C. add. καὶ φησιν. ⁸⁸ ἰδοὺ. Des. in A et C. Des. etiam supra, p. 209, ubi leg. καὶ θήσω τ. Ἱερουστ. ⁸⁹ π. τ. ἔθν. Des. in A. ⁹⁰ ἔθν. Des. in C. ⁹¹ δέ. Ex A suppl. ⁹² πάντ. Des. in A.

stium, huc et illuc errantes, ita ut duces Judæorum fiducia sumpta inter se dicant: Hierosolyma Deo auxiliante ac favente incolis implebitur.

Vers. 6. « Die illo ponam tribunos Judæ, sicut torrem ignis in lignis, et sicut facem ignis in stipula, et devorabunt a dexteris et a sinistris omnes populos per circuitum. » Quemadmodum enim, inquit, tortis ligna accendit, et **1653** flamma consumit stipulam: sic isti hostes undiquaque invadentes perdunt. « Et habitabit Hierosolyma adhuc in semetipsa, » hoc est, seorsim a gentibus vivet secundum legem. Hoc autem dono potita est, donec contra Salvatorem insanivit.

Vers. 7. « Et salva faciet Dominus tabernacula Judæ, sicut a principio, ut non magnificetur gloria domus Davidis et elatio habitatorum Hierosolymæ super Judam. » Experimento enim cognoscent, se sine Dei nutu nihil præclarum gerere potuisse. Quod cum intellexerint, neque ex regia potentia elatos spiritus sibi sument, neque murorum magnitudine confident.

Vers. 8. « Et erit die illo, proteget Dominus habitatores Hierosolymæ; et qui infirmus in eis fuerit die illo, erit quasi domus Davidis; et domus Davidis quasi domus Dei, quasi angelus Domini in conspectu eorum. » Spes quoque illorum ex divina providentia pendebit. Idcirco omnium Dominus omni eos auxilio tuebitur, tantoque robore eos complebit, ut debilissimus quisque regie domi comparetur (hanc enim vocavit domum Davidis); domus autem regie divinæ domus inviolabilem sanctitatem imitetur: ita ut omnes ad eam sicut ad divinum templum confugiant, aut tanquam angelo ad salutem misso confidentiores fiant. Tantam enim ex victoria gloriam collegerunt Judas et Jonathan, ut accolæ, et vicini, ac finitimi avidissime hos sibi socios adjunxerint: neque id solum finitimi, sed et qui multorum **1654** dierum itinere distabant, tum in occidentalibus oris habitantes Romani, tum Spartiatæ, maximo studio societatem eorum amplexati sunt.

Vers. 9, 10. « Et erit die illo, quæram* auferre omnes gentes, quæ veniunt contra Hierosolymam. Et effundam super habitatores Hierosolymæ Spiritum gratiæ et misericordiæ. » Sed eos ego tot tantisque beneficiis cumulavi; hinc hostes qui bellum eis inferebant variis mortis generibus tradens; hinc fontes ipsis misericordiæ aperiens, et omni gratiâ eos complens: ipsi vero me, cum ad eos venissem, contrariis factis remunerati sunt, et in crucem actum clavisque affixum militari lancea ad latus compunxerunt, et irridere non de-

Α Θεῶν αὐτῶν. Ὁυδὲν, φησί, τυφλωτότων διοίσουσιν οἱ Ἴπποι τῶν πολεμίων τῆδε κάκεισε περιπλανώμενοι, ὥστε θαρρήσαντας τῶν Ἰουδαίων τοὺς στρατηγούς πρὸς ἀλλήλους εἰπεῖν, ὅτι Πλήρης ἡ Ἱερουσαλήμ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ροπήν οικητόρων γενήσεται.

ζ'. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ θήσομαι τοὺς χιλιάρχους Ἰούδα, ὡς δαλὸν πυρὸς ἐν ξύλοις, καὶ ὡς λαμπάδα πυρὸς ἐν καλάμῃ, καὶ καταφάγονται ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάντας τοὺς λαοὺς κυκλόθεν. » Καθάπερ γὰρ, φησί, καὶ δαλὸς ἐξάπτει τὰ ξύλα, καὶ φλὸξ ἀναλίσκει καλάμην· οὕτως οὗτοι τοὺς πάντοθεν αὐτοὺς ἐπιόντας καταναλώσουσι πολεμίους. « Καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ ἐτι καθ' ἑαυτὴν⁸⁸. » ἀντὶ τοῦ, κατὰ νόμον πολιτευομένη, καὶ τῶν ἐθνῶν κωχωρισμένη. Τούτου δὲ ἀπήλαυσεν, ἕως κατὰ τοῦ
B Σωτῆρος ἐλύττησε.

ζ'. « Καὶ σώσει Κύριος⁸⁹ τὰ σκηνώματα Ἰούδα καθὼς ἀπ' ἀρχῆς, ὅπως μὴ μεγαλύνηται καύχημά οἴκου Δαβὶδ, καὶ ἱππάρεις τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν. » Γνώσκονται γὰρ διὰ τῆς πείρας, ὡς δίχα τῆς θείας ροπῆς οὐδὲν κατορθῶσαι δεδύνηνται. Τούτο δὲ μαθόντες, οὕτε τῇ βασιλικῇ δυνάμει μεγαφρονήσουσιν, οὕτε τῷ μεγεθῆι τῶν περιβάλλον θρασήσουσι.

η'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὁπερὶ σπείρει Κύριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων τὴν⁹⁰ Ἱερουσαλήμ· καὶ ἔσται ὁ ἀσθενῶν ἐν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὡς οἶκος Δαβὶδ· ὁ δὲ οἶκος Δαβὶδ, ὡς οἶκος Κυρίου, ὡς ἀγγελὸς Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. » Καὶ τῆς θείας προμηθείας ἐξαρτήσουσι τὰς ἐπιπίδας, οὗ χάριν τῶν ἀπάντων ὁ Κύριος πάσης αὐτοὺς ἀντιλήψεως ἀξιώσει, καὶ τοσαύτην αὐτοῖς παρέξει ῥώμην, ὥστε τὸν ἀσθενέστατον τῷ βασιλικῷ παραβάλλεσθαι οἴκῳ (τοῦτον⁹¹ γὰρ ἐκάλεσεν οἶκον Δαβὶδ), τὸν δὲ βασιλικὸν οἶκον τοῦ θεοῦ οἴκου μιμεῖσθαι τὸ ἄσυλον, ὥστε πάντα εἰς αὐτὸν, ὡς εἰς τὸν θεόν καταφεύγειν νεὼν, ἢ ὡς ἀγγέλω εἰς σωτηρίαν ἀπεσταλένῳ θάρβειν· τοσοῦτον γὰρ ἀπὸ τῆς νίκης οἱ περὶ Ἰούδαν καὶ Ἰωνάθαν ἐκαρπώσαντο κλέος, ὥστε τοὺς περιοίκους, καὶ ἀστυγείτονας, καὶ πλησιόχωρους, τοῦτων ἀρπάσαι τὴν συμμαχίαν· οὐ μόνον δὲ οἱ πελάζοντες, ἀλλὰ καὶ οἱ παμπόλων ἡμερῶν ὁδὸν ἀφεστηχότες, καὶ ἐν τοῖς ἑσπερίοις κατοικούντες μέρεσι Ῥωμαῖοι, καὶ Σπαρτιάται, τὴν τοῦτων συμμαχίαν μετὰ πολ-
D λῆς ἠσπάσαντο προθυμίας.

θ', ι'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ζητήσω ἐξ ἄρτι πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐρχόμενα ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐχθεῖ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικούντας Ἱερουσαλήμ, Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. » Ἄλλ' ἐγὼ μὲν αὐτοὺς τοσαύταις εὐεργεσίαις ἐπέκλυσα· τοὺς μὲν ἐπιόντας αὐτοῖς πολεμίους παντοδαπαῖς εἰδέαις⁹² θανάτου παραδίδους, αὐτοῖς δὲ ἀνοίγων τὰς τοῦ ἔλεου πηγὰς, καὶ παντοίας αὐτοῖς ἀναπιμπλῶν χάριτος· αὐτοὶ δὲ με παραγενόμενον τοῖς ἐναντιοῖς ἡμίψαντο, καὶ σταυρῶ προσηλώσαντες στρατιωτικῷ δόρατι τὴν πλευρὰν

VARLE LECTIONES.

* Α αὐτήν. ⁸⁸ Κύρ. Ex A et C suppl. ⁸⁹ τῆν. Des. in A. ⁹⁰ C τοῦτο. ⁹¹ C ιδίαις.

ἐξεκέντησαν, καὶ παροινούντες καὶ ἐπιτιωάζοντες A
διτέλεσαν. Ἄλλ' ὁμως οὐκ εἰς μακρὰν ὄχονται με
μετὰ τῆς θείας ἐπιφανόμενον δόξης, καὶ τὴν οικίαν
παραφροσύνην θρηνησοῦσι, καὶ πρωτοτόκου νεανίου
μμήσονται πένθος, παραπλησίως τοῖς ἐκεῖνον ὀλο-
φυρομένοις κοπτόμενοι.

« Ὀφονται γὰρ, φησὶ, πρὸς με, εἰς ὃν ἐξεκέντη-
σαν⁸⁸, καὶ κόφονται ἐπ' αὐτῷ κοπετόν, ὡς ἐπ' ἀγα-
πητῷ, καὶ ὀδυνηθῆσονται ἐφ' αὐτοῖς ὀδύνην, ὡς ἐπὶ
πρωτοτόκῳ⁸⁹. (ια'.) Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη μεγαλυν-
θήσεται ὁ κοπετὸς Ἱερουσαλήμ¹, ὡς κοπετὸς βόωνος
ἐν πεδίῳ ἐκκοπομένου. » Καθάπερ γὰρ ὀλοτόμοι
βόας ὅτι πλείστα; ἐκτέμνοντες κτύπον ἀποτελοῦσι
πολὺν· οὕτως ὁ τούτων κομμὸς κατακτυπήσει πάν-
των τὰς ἀκοάς. Οὐχ ἀπλῶς δὲ, τὰ ἄλλα δένδρα κα-
ταλιπῶν, τῆς βόας τέθεικε τὴν εἰκόνα· ἀλλ' ἐπειδὴ B
καὶ ἀγαπητοῦ καὶ πρωτοτόκου πένθει τὸ ἐκείνων
ἀπέκασε πένθος· ἀγάπης δὲ τύπος ἡ βόα, συνημ-
μένους ἔχουσα λίαν καὶ ἠνωμένους τοὺς κόκκους,
εἰκότως τῇ τούτων τῶν δένδρων τομῇ τὸν ἐκεῖνον
ἔφησεν εἰοικῆναι κομμὸν.

ιβ'-ιδ'. « Καὶ κόφεται ἡ γῆ κατὰ φυλάς²· φυλὴ οἴ-
κου Δαβὶδ καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ'
ἑαυτάς. Φυλὴ οἴκου Νάθαν καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυ-
ναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς· φυλὴ οἴκου Λευὶ καθ'
ἑαυτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς· φυλὴ
τοῦ³ Συμεὼν καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐ-
τῶν καθ' ἑαυτάς. Πᾶσαι αἱ ὑπολειμμέναι φυλαὶ,
φυλὴ καθ' αὐτήν, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ'
ἑαυτάς. » Τοῦτο λέγει, ὅτι κατὰ φυλάς διαιρεθέντες,
χωρὶς μὲν ἄνδρες, χωρὶς δὲ γυναῖκες τοῦτο δράτουσι.
Καὶ μέμνηται οὐ μόνον φυλῶν, ἀλλὰ καὶ πατριῶν,
τῆς τε τοῦ Δαβὶδ, ἣ τὰς περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ
ἐπαγγελίας ἐδέξατο, καὶ τοῦ Νάθαν, ὃς τηνικᾶδε
προφητεύων, καὶ τῆς τοῦ Δαβὶδ ἤκουσε προφητείας,
καὶ αὐτὸς ἐκεῖνω προσέφερε τὰ οἰκία θεσπίσματα.
Μνημονεύσας δὲ καὶ τῆς τοῦ Λευὶ φυλῆς καὶ τῆς
τοῦ Συμεὼν, ὕστερον ἐπήγαγε· « Πᾶσαι αἱ ὑπολε-
λειμμέναι φυλαὶ, φυλὴ⁴ καθ' αὐτήν κόφεται, καὶ αἱ
γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἑαυτάς. » Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος
ἐν τοῖς Ἱεροῖς Εὐαγγελίοις προσέφηκε· « Τότε ὄχονται⁵
τὸ σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ
τότε κόφονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. » Δῆλον δὲ,
ὅτι ὅσοι τὸ θεῖον οὐκ ἐδέξαντο κήρυγμα, θρηνη-
σοῦσι τὸν οἰκεῖον προσμένοντες θλεθρον. Ἄλλὰ ταῦτα
μὲν ἔσται κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν. Τέως δὲ,
φησὶ, τῆς ἐμῆς αὐτοῦ ἀξιώσω προμηθείας, καὶ
ταῦτα εἰδὼς ὡς παραγενόμενον ἐπ' εὐεργεσίᾳ σταυ-
ρώσουσιν. Ἄλλ' ὁμως

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

α'. « Πᾶς τόπος διανοιγόμενος ἔσται τῷ οἴκῳ Δα-
βὶδ καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν μετα-
κίνησιν καὶ εἰς τὸν βαντισμόν. » Οἱ δὲ περὶ τὸν
x Math. xxiv, 20.

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ ὄφ. πρὸς με. εἰς ὃν ἐξεκ. Ita quoque leg. p. 1658, sed infra ad Malach. iii, 2 et t IV, *Eran. dial.* 2, deest
πρὸς με. Cod. Aug. h. l. habet, καὶ ἐπιδύονται πρὸς με ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο. ⁸⁹ πρ. A præm. τ, et
punctum ponit post sequi. ἐν τῇ ἡμ. ἐκεῖνη. ¹ Ἱερ. A præm. ἐν. ² φυλάς. In A et infra, ad Malach. i. c.
repetitur. C addit καθ' αὐτήν. ³ τοῦ. Des. in C. ⁴ φυλῆ. Repetitur in C. ⁵ ὄφ. Loco cit. est φανήσεται.

« Aspicient enim, inquit, me quem conpunge-
runt; et plangent super eum planctum, quasi su-
per charissimum; et dolebunt dolore, quasi super
primogenitum. (VERS. 11.) Die illo magnus erit
planctus in Hierosolyma, sicut planctus malogra-
nati, quod in campo succiditur. » Quemadmodum
enim qui ligna cædunt, maximum numerum ma-
logranatorum **1655** secantes, magnum strepitum
edunt: sic horum planctibus omnium mortalium
aures circumsonabunt. Non temere autem, aliis
arboribus omissis, ex malograno duxit similitu-
dinem: sed quia et charissimi et primogeniti luctui
illorum luctum comparavit, charitatis autem typus
est malogranatum, grana habens valde juncta
et unita, recte harum arborum sectioni illorum
planctum similem esse dixit.

VERS. 12-14. « Et plauget terra per tribus:
tribus domus Davidis seorsum, et mulieres eorum
seorsum. Tribus domus Nathanis seorsum, et
mulieres eorum seorsum; tribus domus Levi se-
orsum, et mulieres eorum seorsum; tribus Simeonis
seorsum, et mulieres eorum seorsum. Omnes reli-
quæ tribus, tribus seorsum, et mulieres eorum
seorsum. » Per tribus, inquit divisi, seorsum
viri a mulieribus, et mulieres seorsum a viris hoc
facient. Nec tribuum solum meminit, sed etiam
familiarum, et familiæ Davidis, quæ de Christo
Domino promissiones suscepit, et Nathanis, qui
tunc temporis prophetans, et Davidis prophetias
audierat, et ipse ad illum sua vaticinia deferebat.
Sed et tribuum etiam Levi et Simeonis mentione
facta, tum adjecit: « Omnes reliquæ tribus per
se singulæ seorsum plangent, et mulieres eorum
seorsum. » Hoc vero etiam Dominus in sacris
Evangelii prædixit: **1656** « Tunc videbunt si-
gnum Filii hominis in cælo, et tunc plangent om-
nes tribus terræ. » Nec obscurum est, fore ut
ii qui divinam prædicationem non susceperunt,
lugeant omnes, supremum exitium expectantes.
Sed hæc erunt sub tempus consummationis. In-
terim autem, inquit, eos tuebtor, etsi non ignoro
futurum ut me, cum ad illos beneficiis cumulan-
dos advenero, in crucem agant. Sed tamen:

CAPUT XIII.

VERS. 1. « Omnis locus apertus erit in domo
Davidis et habitatoribus Hierosolymæ, in trans-
mutationem et in aspersionem. » Symmachus

vertit : « Erit apertus fons domui Davidis. » Quis vero hic sit fons, ipse Dominus per Jeremiam docet : « Me dereliquerunt, contem aquæ vivæ 7. » Et in sacris Evangelii ait : « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat 2. » Et : « Erit aqua, quam ego dabo ei, fons aquæ viventis et salientis in vitam æternam 3. » Hic apertus est domui Davidis, quia ex illa cognatione humanam naturam sumpsit. Apertus est etiam habitantibus Hierosolymam, in transmigrationem a Veteri Testamento ad Novum factam, et in aspersionem sacri baptismatis, per quod veniam peccatorum adepti sumus. Tunc, ait Dominus virtutum :

Vers. 2-4. « Disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria : et pseudo-prophetas, **1657** et spiritum immundum auferam de terra. Et erit, si prophetaverit homo ultra, et dicet ad eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum : Non vives, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini ; et compedient eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum, cum prophetaverit. Et erit die illo, confundentur prophetæ, unusquisque ex visione sua, cum prophetaverint, et induentur pelle cilicina, quia mentiti sunt. » Liqueat autem hoc factum fuisse ab illis qui in Christum crediderunt. Non modo autem, inquit, idolorum falsitatem extinguam, sed divinationibus quoque deditos et a malo spiritu arreptos liberabo ab hoc errore. Tanta enim pietas versabitur in orbe terræ, ut nec pater, nec mater ignoscat filio divinationem consecranti, sed illi et vincula injiciant, et flagra infligant, et mortem intendant. Et omnes, qui falsa prædicere gestiunt, videntes pietatis potentiam, lugubrem vestem induent. Nam quod ait, « Induentur pelle cilicina, » hoc significat. Tanto autem timore corripiuntur, ut idolorum errorem abjiciant, et pro illo agrorum culturam amplectantur, et omnes dicant : Ex quo natus sum, a parentibus hanc artem edidici.

τὴν πλάνην, γεωργίαν δὲ ἀντ' ἐκείνης ἀσπάξασθαι, τῶν πατέρων ἐδιδάχθην τὴν τέχνην.

Vers. 5, 6. « Et dicet, inquit : Non sum propheta ego, quia homo colens terram ego sum, et homo genuit **1658** me a juventute mea. Et dicent ad eum : Quid significant plagæ istæ inter scapulas tuas ? Et dicet : Percussus sum in domo dilecti mei. » Tales enim plagas a parentibus accipiet, ut ad longum usque tempus manifestas earum notas gerat : et interrogatus ab iis qui has videbunt, undenam has acceperit, palam dicet, has sibi parentes amanter indixisse plagas.

7 Jerem. II, 13. 2 Joan. VII, 37. 3 Joan. IV, 14.

VARIE LECTIONES.

6 A αὐτῷ ἔσται μνηστία. 7 A ἐρεῖ. 8 A ἐπ'. 9 A αὐτόν. 10 A διότι. 11 γῆν. A πρῆν. τήν. 12 καί. A ὅτι. 13 A ἐρῶ. 14 ἄμ. A χειρῶν. 15 Ἐπλ. A et C pram. ἄς. 16 A et C. τῷ ἀγαπητῷ.

A Σύμμαχον, « Ἔσται, φησὶν, ἀνοικομένη πηγὴ τῷ οἴκῳ Δαβὶδ. » Τίς δὲ αὕτη, αὐτὸς ὁ Κύριος διὰ Ἱερουσαλὶμοῦ διδάσκει : « Ἐμὲ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζωῆς. » Καὶ ἐν τοῖς Ἱεροῖς Εὐαγγελίοις φησὶν : « Εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. » Καί, « Ἔσται τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, πηγὴ ὕδατος ζωῆς, ἀλλομένου εἰς ζωῶν αἰώνων. » Αὕτη ἀνεώγη τῷ οἴκῳ Δαβὶδ· ἐξ ἐκείνης γὰρ τῆς συγγενείας τὴν ἀνθρωπίαν φύσιν ἀνέλαθεν. Ἀνεώγη δὲ καὶ τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν μετακίνησιν τὴν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐπὶ τὴν Καινὴν γεγενημένην, καὶ εἰς τὸν βαντισμὸν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, δι' οὗ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐδεξάμεθα. Τηνικαῦτα, φησὶν ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος :

β'-δ'. Ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνηστία 6· καὶ τοὺς ψευδοπροφήτας, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐξαρώ ἀπὸ τῆς γῆς. Καὶ ἔσται ἐὰν προφητεύσῃ ἄνθρωπος ἔτι, καὶ ἐροῦσι 7 πρὸς αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, οἱ γεννήσαντες αὐτόν· Οὐ ζῆσῃ, ὅτι ψευδῆ ἐλάλησας ἐν 8 ὀνόματι Κυρίου· καὶ συμποδιοῦσιν αὐτὸν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, οἱ γεννήσαντες αὐτόν, ἐν τῷ προφητεύειν αὐτόν. Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καταισχυνθήσονται οἱ προφῆται, ἕκαστος ἐκ τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἐν τῷ προφητεύειν αὐτοῦ 9, καὶ ἐνδύσονται δέρβην τριχίνην, ἀνθ' ὧν ἐψεύσαντο 10. Ἀπὸ δὲ, ὅτι καὶ τοῦτο διὰ τῶν εἰς τὸν Χριστὸν πεπιστευκότων ἐγένετο. Οὐ μόνον δὲ τῶν εἰδώλων, φησὶ, κατασθέναι τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαντεῖαις χρωμένους, καὶ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος ἐνεργουμένους, ταύτης ἐλευθερώσω τῆς πλάνης. Τοσαύτη γὰρ εὐσέβεια καθέξει τὴν οἰκουμένην, ὥστε μήτε πατέρα, μήτε μητέρα φεῖσθαι παῖδες πειρωμένου μαντεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ δεσμὰ αὐτῷ περιβάλλειν, καὶ μάστιγας ἐπιφέρειν, καὶ θάνατον ἀπειλεῖν. Καὶ πάντες δὲ οἱ τὸ ψευδῆ προλέγειν αἰρούμενοι, θεώμενοι τῆς εὐσεβείας τὴν ἐπικράτειαν, πένθιμον περιβαλοῦνται σῆμα. Τὸ γὰρ, « ἐνδύσονται δέρβην τριχίνην, » τοῦτο δηλοῖ. Τοσούτῳ δὲ κατασχεθῆσονται εἰς, ὡς ἀρνηθῆναι μὲν καὶ λέγειν πᾶσιν, ὅτι εὐθὺς τεθελῆ ταύτην παρὰ

ε', ζ'. « Ἐρεῖ γὰρ, φησὶν· Οὐκ εἰμι προφήτης ἐγὼ, ὅτι 10 ἄνθρωπος ἐργαζόμενος γῆν 11 ἐγὼ εἰμι καὶ 12 ἄνθρωπος ἐγέννησέ με ἐκ νεότητός μου. Καὶ ἐροῦσι 13 πρὸς αὐτόν· Τί αἱ πληγαὶ αὗται ἀναμέσου τῶν ὤμων 14 σου ; Καὶ ἐρεῖ· Ἐπλήγη 15 ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ 16 μου. » Τοιαύτας γὰρ δέξεται παρὰ τῶν γεγεννηκότων πληγὰς, ὡς μέχρι πολλοῦ φέρειν ἐναργῆ τὰ σημεῖα, καὶ ἐρωτώμεν ὑπὸ τῶν ταῦτα ὀρώντων, πόθεν ταύτας ἐδέξατο τὰς αἰκίας, λέγειν προφανῶς, ὅτι ταύτας αὐτῷ οἱ γεγεννηχότες ὡς ἀγαπῶντες ἐπέθεσαν.

ζ. « Τρομαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, A καὶ ἐπὶ ἄνδρα πολίτην αὐτοῦ ¹⁷, λέγει Κύριος παντοκράτωρ ¹⁸· πάταξον τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται ¹⁹ τὰ πρόβατα. » Ἐπειδὴ γὰρ ἔφη· Ἐπιβλέφονται πρὸς με, εἰς δὲ ἐξεκέντησαν, » ἵνα μὴ νομισῶσι παρὰ γνώμην αὐτῶν τὸ σωτήριον ὑπομείναι πάθος, διδάσκει διὰ τοῦ Προφήτου, ὡς ἐκὼν ἐβλήθη, καὶ ἐκυτὸν ἐταπείνωσε γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Οὐπὲρ ἔνεκεν ὁ προφητικὸς λόγος τὴν θεῖαν σχηματίζει συγχώρησιν, καὶ βομφαλίαν δείκνυσιν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐπιτροπομένην πρότερον· εἶδ' οὐκ ἂν κατὰ τοῦ ποιμένου χωροῦσαν· καὶ μετ' ἐκείνου, κατὰ τῶν ἐκείνου πολιτῶν, ἢ συμφύλων ²⁰, κατὰ τὸν Ἀκύλαν. Μετὰ γὰρ τὸν Δεσπότην, καὶ κατὰ τῶν εβνων αὐτοῦ θεραπεύωντων ἐχώρησεν, τῶν ἱερῶν ἀποστόλων, φημί, καὶ τῶν ἐκείνους διαδεξαμένων κηρύκων. Ταύτης δὲ τῆς μαρτυρίας καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς θείοις Εὐαγγέλοις μέμνηται. Εἰρηκῶς γάρ· « Ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ σκανδαλισθήσασθε ἐν ἑμοί· ἐπήγαγε· Ἐγέρσεται γὰρ· Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόβατα τῆς ποιμνῆς. » Εἶτα ὁ προφητικὸς ἐπάγει λόγος· « Καὶ ἐπιστρέψω ²¹ τὴν χεῖρά μου ἐπὶ τοὺς μικροὺς ποιμένας ²², » τοὺς ὄνομα ποιμένων ἔχοντας, ἱερέας καὶ διδασκάλους, τοῦ δὲ πράγματος ἐρήμους ὑπάρχοντας.

η'. θ'. « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν πάσῃ τῇ γῆ ²³ λέγει Κύριος, τὰ δύο αὐτῆς μέρη ²⁴ ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει· τὸ δὲ τρίτον ὑπολείφθησεται ἐν αὐτῇ. Καὶ διδάξω τὸ τρίτον διὰ πυρός, C καὶ πυρώσω αὐτούς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ ²⁵ αὐτούς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσίον. » Κατ' ἐκείνον, φησὶ, τὸν καιρὸν, μετὰ ταύτην αὐτῶν τὴν λύτταν, τὰς δύο μοίρας τοῦ πλήθους παραδώσω σαφῆ, τὸ δὲ τρίτον καθάπερ ἀργύριον καὶ χρυσίον εἰς πυρὸς δοκιμᾶς, τοὺς παντοδαποὺς παραδιδούς πειρασμοὺς· ὧν καταφρονούντες, καὶ διὰ καρτερίας τῶν λυπηρῶν ἀπάντων περιγιγνώμενοι, ἐλιχρινῆ μοι καὶ γνησίαν δείξουσι ²⁶ τὴν διάθεσιν. « Αὐτὸς γὰρ, φησὶν, ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομά μου, καὶ ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτοῦ ²⁷, καὶ ἔρω· Λαὸς μου οὗτός ἐστι. Καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· Κύριος ὁ Θεὸς μου. » Λέγει ταῦτα περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων. Πρὸς γὰρ τοῖς δώδεκα ἀποστόλοις καὶ ἐτέροις ἐβδομήκοντα ἐξελέξατο· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἑκατὸν εἴκοσι κατὰ ταυτὸν εὐρέθησαν ὄντας. Ὁ δὲ θεσπέσιος Παῦλος καὶ πεντακοσίους αὐτὸν ἑμοῦ συνηγμένους ἐφησεν ὀφθῆναι. Ὁ δὲ θεότατος Πέτρος δημηγορήσας, νῦν μὲν τρισχιλίους, νῦν δὲ πεντακισχιλίους εἰς ζῶην ἐσαγήνευσεν. Ὁ δὲ μέγας Ἰάκωβος ἐπ' μακαρίῳ Παύλῳ φησὶ· « Θεωρεῖς, ἀδελφε,

Vers. 7. « Ensis, surge super pastorem meum, et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens : percutite pastorem, et dispergentur oves. » Quoniam enim dixit : « Aspicient me quem compunxerunt ^b, » ne arbitrentur, cum invitum salutarem passionem perpessum fuisse; docet per prophetam quod sponte sua venerit, et seipsum humiliaverit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis ^c. Quare propheticus sermo divinam effingit concessionem, et gladium ostendit prius a Patre concessum, tum deinde contra pastorem procedere; ac post illum, contra illius civem, sive, ut Aquila vertit, *contribulos*. Nam post Dominum, in benevolos ejus famulos, sacros dico apostolos, processit, et in prædicatores qui illis successerunt. Hujus porro testimonii Dominus quoque in sacris Evangelii meminit. Nam cum dixisset : « Omnes scandalum sumetis de me in nocte ista ^d, » **1659** adjecit : « Quia scriptum est : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis ^e. » Addit postea sermo propheticus : « Et convertam manum meam super parvos pastores, » sacerdotes et doctores, qui nomen quidem pastorum habent, reipsa vero tales non sunt.

Vers. 8, 9. « Et erit die illo, dicit Dominus, in tota terra duæ ejus partes peribunt et deficient : tertia autem pars relinquetur in ea. Et transducam tertiam partem ^f per ignem, et uram eos, sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum. » Per id tempus, inquit, post hanc illorum rabiem, duas partes populi interficiam, tertiam autem sicut argentam atque aurum igne probabo, tradens eos in varias tentationes : quas contemnerentes, et constantissime omnes acerbitates superantes, sincero erga me et germano erunt affectu. « Ipse enim, inquit, invocabit nomen meum, et ego exaudiam eum, et dicam : Populus meus iste est; et ipse dicet : Dominus Deus meus es tu. » Hæc de iis ait qui ex Judæis crediderunt. Etenim, præter apostolos duodecim ^g, elegit alios septuaginta ^h. Jam vero post resurrectionem centum et viginti simul inventi fuerunt ⁱ. Divinus autem Paulus etiam quingentis eum apparuisse ait simul in unum congregatis ^k. Cum ritum **1660** Petrus concionaretur, nunc tria millia, nunc quinque millia ad vitam expiscatus fuit ^l. Magnus porro Jacobus beato Paulo dicit : « Vides, frater, quot millia sint Judæorum qui crediderunt ^m. » Hæc per divum Zachariam præsignificavit Deus, fore ut duæ

^b zach. xii, 10. ^c Philipp. ii, 8. ^d Marc. xiv, 27. ^e Ibid. ^f Matth. x, 1. ^g Luc. x, 1 ^h Act. i, 15. ⁱ I Cor. xv, 6. ^j Act. ii, 41; iv, 4. ^k Act. xxi, 20.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ αὐτ. Α μου. ¹⁸ λ. Κ. παντ. Ex A suppl. ¹⁹ Α διασκορπισθήσονται. ²⁰ συμφ. Aquila interpretatus est σύμφυλόν μου. ²¹ Α ἐπάξω. ²² ποιμ. Des. in A. ²³ ἐν π. τ. γῆ. Des. in A. ²⁴ Α μέρη ἐν αὐτῇ. ²⁵ C δοκιμάσω ²⁶ δείξουσι. Ita cum C legimus. Sirin. ἔξουσι. ²⁷ Α αὐτῷ.

partes propter incredulitatem pereant, tertia vero, A tentationibus approbata et genuina visa, ejus populus dicatur, eum Dominum et Deum appellans. Idem et per alium prophetam dixit Deus: « Si fuerit numerus filiorum Israelis ut arena maris, reliquiae salvabuntur i. » Hoc et beatus Zacharias rursus docet in sequentibus.

ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. » Τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἐπαγομένων πάλιν ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἔφη ²⁰.

CAPUT XIV.

VERS. 1. « Ecce dies Domini venit, et dividetur spolia tua in te. » Hostibus videlicet hæc dividendum.

VERS. 2. « Et congregabo omnes gentes adversus Hierosolymam ad bellandum, et capietur civitas, B et diripientur domus, et mulieres polluentur; et egredietur dimidia pars civitatis in captivitatem: reliqui autem populi mei non peribunt de civitate. » Fama enim est, Vespasiano et Tito bellum parantibus, id temporis fideles ex revelatione urbem reliquisse. Hoc vero etiam in Evangeliiis Christus Dominus jussit: « Cum videritis circumdari ab exercitibus 1661 Hierosolymam, tunc scitote appropinquasse finem ejus: tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes; et qui super tecto, ne descendat, ut quid tollat de domo sua i. » De his itidem per Zachariam prædixit:

« Reliqui non peribunt. (VERS. 3.) Et egredietur Dominus in acie in gentibus illis, sicut dies commissionis ejus die prælii. » Instruet autem aciem, non pro Judæis pugnans, sed contra illos copias ducens. « Et aderit Dominus Deus meus, et omnes sancti cum eo. » Angelorum intelligit legiones.

VERS. 4. « Et stabunt pedes ejus die illo super monte Olivarum; qui est e regione Hierosolymæ ad orientalem plagam. » Unde enim ad caelos æscendit, inde victoriam dat bellum gerentibus contra Hierosolymam. Postea dicit montis fore quadripartitam divisionem, ita ut pars ad orientem, altera ad occidentem, tertia tendat ad aquilonem, quarta ad meridiem.

« Scindetur enim, inquit, mons Olivarum, dimidium ejus ad orientem, et dimidium ejus ad occidentem (et) mare, vorago valde magna: et inclinabit dimidia pars montis ad aquilonem, et dimidia pars ejus ad austrum, vallis magna. (VERS. 5.) Et obturabitur vallis montium usque ad Jassam: et obturabitur sicut obturata est a facie terræ

i Isa. x, 22. j Luc. xxi, 20; Marc. xiii, 14, 15.

VARIE LECTIONES.

²⁰ τ. πεπ. Loco cit. post Ἰουδαίων ponitur. ²¹ C φησίν. ²² A ἡμέραι ἔρχονται τοῦ Κυρ. ²³ C λέγει Κύριος. ²⁴ A διασκορπισθήσονται. ²⁵ A ἐπισυναγάγω. ²⁶ οἱ κατ. Des. in C. ²⁷ ἐν παρ. A καὶ παρατάσσεται. ²⁸ Καὶ — αὐτοῦ. Des. in A. ²⁹ ἄγ. Alii ἄγγελοι. ³⁰ Κατ. Des. in C. ³¹ αὐτοῦ. Des. in A. ³² τὸ — δύσιν. Des. in A. ³³ δύσ. θάλ. Duplex h. l. coaluit interpretatio. ³⁴ φάρ. μεγ. Des. in A. ³⁵ ἡ — Ἰασσά. A ἡ κοιλὰς τῶν ὀρέων μου, καὶ ἐγκολληθῆσεται φάραγξ ὀρέων ἕως Ἀσαήλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

α'. « Ἰδοὺ ἡμέρα ²⁰ ἔρχεται Κυρίου ²¹, καὶ διαμερισθήσεται ²² τὰ σκῦλά σου ἐν σοί. » Τῶν πολεμίων δηλονότι ταῦτα διανεμομένων.

β'. « Καὶ ἐπισυναξῶ ²³ πάντα τὰ ἔθνη ἐπὶ Ἱερουσαλήμ εἰς πόλεμον, καὶ ἀλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγῆσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται· καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἡμῖς τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ· οἱ δὲ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ μου οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως. » Φασι γὰρ, Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου μελλόντων ἐπιστρατεύειν, ταῦς τηλικαῦτα πιστοῦς ἐξ ἀποκαλύψεως τὴν πόλιν καταλείπειν. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν θαλιῶν Εὐαγγελίων ἐκείλευσεν ὁ Δεσπότης Χριστός: « Ὅταν ἴθιτε κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, γινώσκατε ὅτι ἐγγὺς τὸ τέλος αὐτῆς· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ δώματος μὴ καταβάτω ἄρα τι ἐκ τῆς οἰκίας. » Περὶ τούτων καὶ διὰ τοῦ μακαρίου προφῆτου Ζαχαρίου, ὅτι

« Οἱ κατάλοιποι ²⁴ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσι. (γ.) Καὶ ἐξελεύσεται Κύριος ἐν παρατάξει ²⁵ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις, καθὼς ἡμέρα παρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. » Παρατάσσεται δὲ, οὐκ Ἰουδαίων ὑπερμαχῶν, ἀλλὰ κατ' ἐκείνων στρατηγῶν. « Καὶ ²⁶ παύσεται Κύριος ὁ Θεός μου, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι ²⁷ μετ' αὐτοῦ. » Λέγει δὲ τῶν ἀγγέλων τὰ τάγματα.

δ'. « Καὶ στήσονται οἱ πόδες αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ κατέναντι Ἱερουσαλήμ ἐξ ἀνατολῶν. » Ὅθεν γὰρ εἰς οὐρανοὺς ἀνελήφθη, ἐκείθεν δίδωσι τοῖς κατ' Ἰουδαίων στρατευομένοις τὴν νίκην. Εἴτα λέγει, ὅτι διαιρεθήσεται τετραχὰ τὸ ὄρος, ὡς τὸ μὲν κατ' ἀνατολὰς, τὸ δὲ κατὰ δυσμὰς, τὸ δὲ κατὰ βορρᾶν, τὸ δὲ κατὰ νότον χωρῆσαι.

« Καὶ ²⁸ σχισθήσεται γὰρ, φησὶ, τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, τὸ ἡμῖς αὐτοῦ ²⁹ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ τὸ ³⁰ ἡμῖς αὐτοῦ πρὸς δύσιν θάλασσαν ³¹, χάος μέγα σφόδρα, καὶ κλινεῖ τὸ ἡμῖς τοῦ ὄρους πρὸς βορρᾶν, καὶ τὸ ἡμῖς αὐτοῦ πρὸς νότον, φάραγξ μεγάλη ³². (ε.) Καὶ ἐμφραχθήσεται ἡ ³³ φάραγξ τῶν ὀρέων ἕως Ἰασσά, καὶ ἐμφραχθήσεται, ἢ τρέψει

ἐνεφράγη ἀπὸ προσώπου τοῦ σεισμοῦ ἐν ἡμέραις ⁴⁴ Ὁζίου βασιλέως Ἰούδα. Ὁρος δὲ, ὡς οἶμαι, καλεῖ τὴν φάλαγγα τῶν πολεμίων, εἰς τὴν τῆς Ἱερουσαλήμ πολιορκίαν διαιρουμένην, καὶ τοὺς μὲν τὸ ἔϋρον αὐτῆς μέρος, τοὺς δὲ τὸ ἐσπέριον καταλαβόντας, καὶ ἄλλους μὲν τὰ βόρεια, ἄλλους δὲ τὰ νότια φρουροῦντας. Εἰκὸς δὲ ἦν καὶ τὸ ὄρος αὐτὸ τὴν διαίρεσιν ταύτην ὑπομεῖναι, τοῦ Θεοῦ τὴν κατ' αὐτῶν δεικνύντος ὀργήν. Καὶ γὰρ ἡνίκα τὸν Δεσπότην τῷ σταυρῷ προσήλωσαν, σκότος μὲν ἐξεχύθη κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, κλονομένη δὲ ἡ γῆ τάφος αὐτοῖς αὐτοσχέδιος γενέσθαι ἠπείλετο, τὰ δὲ βρῆ κατ' αὐτῶν ἤφιει τὰς πτέρυγας. Λέγει τοίνυν ὅτι τούτων τῶν ὀρέων βραγέων, καὶ τῶν φαράγγων αἱ διαβάσεις ἐμφραχθήσονται· καθάπερ ἐπὶ τοῦ ἔκλεινον ἐλάττονα πλημμυλήσαντα, καὶ τῆς Ἱερωσύνης παρανόμως κατατολήσαντα, οὕτως ἔσεισε τὴν γῆν τῶν ὄλων ὁ Κύριος ⁴⁵, μειζόνων οὗτοι πειραθῆναι δίκαιοι συμφορῶν, τὰ μεῖζονα τομῆσαντες δυσσεβήματα. Οὐδὲ γὰρ θεασάμενοι συγχινουμένην τὴν κτίσιν ἐπὶ τῷ τομῆματι τοῦ σταυροῦ, τὰ τῆς μεταμελείας προσεδέξαντο φάρμακα. Διόπερ ὁ Προφήτης καταλιπὼν τὰ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τιμωρίας γεγενημένα, μεταφέρει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ συμβάντα κατὰ τὴν τῆς παρανομίας ἡμέραν.

ζ'. « Ἐν ἐκείνῃ γὰρ, φησὶ, τῇ ἡμέρᾳ, » καθ' ἣν ὁ τῆς οἰκουμένης σταυρωθήσεται Σωτὴρ, « οὐκ ἔσται φῶς. » Καὶ τοῦτο ἡ ἱστορία ἐδίδαξεν· « Ἀπὸ ⁴⁶ γὰρ ἕκτης ὥρας μέχρις ἐνάτης σκότος ἐγένετο καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, » ἵνα πάντες οἱ ἄνθρωποι τῇ τῆς προφητείας μαρτυρησῶσιν ἀληθείᾳ. « Ἀλλὰ ⁴⁷ ψύχος καὶ πάχος ἔσται μίαν ἡμέραν ⁴⁸. » Καὶ τούτου δὲ οἱ εὐαγγελισταὶ μάρτυρες, καὶ τῶν ἀποστόλων ὁ κορυφαῖος ἐν τῷ πολῶνι παρὰ τὴν πυρὰν θερμαινόμενος.

ζ'. « Καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ ⁴⁹ τῷ Κυρίῳ. » Ἄνω γὰρ ἅπαντα προεγίνωσκεν ὁ Θεός. « Καὶ οὐχὶ ⁵⁰ ἡμέρα, καὶ οὐ ⁵¹ νύξ. » Ἐὰν γὰρ ἡμέραν αὐτὴν προσαγορεύσαι θελήσῃ, ἐπέχει μὲ τῆς μεσημβρίας τὸ σκότος· ἐὰν δὲ νύκτα βουληθῶ ὀνομάσαι διὰ τὸ σκότος, κωλύει μὲ τὸ μέχρις ἕκτης ὥρας, καὶ τὸ μετὰ τὴν ἐνάτην γενόμενον φῶς. Τοῦτο καὶ διὰ τοῦ Προφήτου προλέγει· « Καὶ ⁵² πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς. » Εἶτα τὰ ἐνεσῆθεν φυόμενα ἀγαθά.

η'. « Ἐν ⁵³ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεύσεται ὕδωρ ζῶν ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ⁵⁴ τὸ ἕμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἕμισυ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ⁵⁵ ἐσχάτην. » Δινίττεται δὲ διὰ τούτου τὸ σωτήριον κήρυγμα, τὸ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην δραμὸν, καὶ τὰ τε ἔφα, τὰ τε ἐσπέρια τῆς θείας διδασκαλίας ἐμπλήσαν. Καὶ κατ' αὐτὴν μέντοι τὴν ἱστορίαν ἔστιν ἰδεῖν τὴν τῆς προφητείας ἀλήθειαν·

^k Matth. xxvii, 45.

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁴ ἐν ἡ.μ. Ex A et C suppl. ⁴⁵ Κύρ. C ποιητής. ⁴⁶ ἀπὸ, κ. τ. λ. Aliter l. c. leg. ⁴⁷ ἀλλά. A καί. ⁴⁸ ἔστ. μ. ἡ.μ. Hæc solent initium facere vers. 7. ⁴⁹ A γνωσθήσεται. ⁵⁰ A οὐχ. Ita quoque supra. p. 1039. ⁵¹ οὐ. Ed. prior hab. ἡ. ⁵² Καί. Ex A suppl. ⁵³ Ἐν. A præm καί. ⁵⁴ καί. Des. in A. ⁵⁵ τῆν. Ex A et C suppl.

A motus in diebus Ozia regis Judæ. » Montem autem, mea **1662** sententia, vocat phalangem hostium ad obsidendam Hierosolymam divisam; et alios partem ejus orientalem, alios occidentalem occupantes, et alios rursus partem aquilonarem, alios meridiionalem custodientes. Par autem erat, ipsum etiam montem hanc divisionem sustinere, Deo contra eos iram suam demonstrante. Etenim cum Dominum in crucem egissent, tenebræ factæ sunt super universam terram, et terra mota repentinus eis tumulus fieri properabat: montes vero contra eos alas emittebant. Ait ergo: His montibus abruptis, vallium quoque transitus obturabuntur, quemadmodum sub Ozia magno terræ motu facto. Si enim propter illum, qui minus peccarat et sacerdotium illicite usurparat, universorum Dominus terram ita concussit, majoribus hos par est calamitatibus affici, qui majorem impietatem ausi sunt. Neque enim, cum elementa viderent ad crucis facinus commoveri, pœnitentiæ admiserunt remedia. Quare propheta, iis omissis quæ tempore ultionis facta sunt, convertit sermonem ad ea quæ acciderunt die iniquitatis.

VERS. 6. « Illo enim, inquit, die, » quo orbis terræ Conservator in crucem agetur, « non erit lux. » Quod historia (evangelica) docet ^k: « Ab hora enim sexta usque ad nonam tenebræ factæ sunt super universam terram, » ut omnes homines prophetiæ **1663** veritati testimonio essent. « Sed frigus et gelu erit uno die. » Hujus vero etiam evangelistæ testes, et apostolorum coryphæus in atrio ad ignem calefaciens sese.

VERS. 7. « Et dies ille notus Domino. » A principio enim omnia præsciebat Deus. « Et non dies, neque nox. » Si enim *diem* illum appellare velim, prohibent me tenebræ meridiei: sin *noctem* nominare propter tenebras velim, vetat quæ usque ad horam sextam et post horam nonam exorta est lux. Hoc etiam per prophetam prædicit: « Et ad vesperam erit lux. » Deinde bona inde nata.

VERS. 8. « Die illo egredietur aqua viva ex Hierosolyma: dimidium ejus ad mare primum, et dimidium ejus ad mare novissimum. » Per hoc designat salutarem prædicationem, quæ universum orbem pervasit, et orientem atque occidentem divina doctrina cumulavit. Juxta historiam quoque cernere licet prophetiæ veritatem. Illo enim die ex sancto latere patuit salutis fons, ex quo

duplices mysteriorum latices suscepimus, aquam, A inquam, et sanguinem, quæ qui vidit, testatus est¹. Quorum unum purgat nos et liberat a peccatis; alterum nutrit, et rigat, et germinare facit. Explicat etiam tempus, quo hæc acciderint. « In 1664 æstate et in vere erit sic. » Quoniam enim quidam bifariam dividunt annum, in hiemem et æstatem; quidam in quatuor partes distribuunt, in ver, æstatem, autumnum et hiemem, utrumque posuit propter Judæorum impudentiam, ut ex horum et illorum sententia veritatem ostendat. Sive enim in æstatem et hiemem annum distribuitis, æstatis erit principium, si hæc accident; sive quatuor ponitis tempestates, cognoscite veris esse tempus hujus tempus. Tunc aperte imperabit orbi terræ ille quem in crucem egistis, et error quidem de multitudine deorum funditus peribit.

VERS. 9. « Erit autem Dominus unus, et nomen ejus unum, circuiens omnem terram et desertum. » Non enim Judæi tantum hæc intelligent, sed etiam gentes, tum quæ ad austrum, tum quæ ad aquilonem Hierosolymæ habitant, quæ olim Dei cognitione caruerunt. Hoc enim dixit propheta.

VERS. 10. « A Gabaa usque ad Remmon ad austrum Hierosolymæ: Rhama vero in loco permanebit, a porta Benjaminis usque ad portam primam. » Per hæc designat Bethleem. Etenim beatus Matthæus, cum cædem puerorum narraret, propheticum testimonium attulit, « Vox in Rhama audita est, ploratus, ejulatus et ululatus multus: Rachel deplorans filios suos ». « Dicit autem: Sublati impis illis, 1665 fideles habitabunt etiam in terra ad Benjaminem pertinente.

VERS. 11. « Et anathema non erit amplius, et habitabit in Hierosolyma confidenter. » Per anathema vero a Deo abalienationem significavit. Non enim idolis amplius adhærescent in Christum credentes, sed cum pietate inhabitabunt Hierosolymam. His ita prædictis, convertit sermonem ad Gogum et Magogum, et ad eos qui simul cum his bellum urbi Hierosolymæ intulerunt. Ait enim:

VERS. 12. « Et erit ruina, qua percutiet Dominus omnes populos, qui militaverunt contra Hierosolymam: Tabescent carnes eorum stantium super pedes suos, et oculi illorum defluent de foraminibus eorum, et lingua eorum tabescet in ore eorum. » [13-15] Docet, cujusmodi pœnis divinitus afflicti sint: fore enim ut corpora eorum tabescant, et

κατ' ἐκείνην γὰρ τὴν ἡμέραν ἐκ τῆς ἀγίας ἀνεστύμωθη πλευρὰς ἢ τῆς σωτηρίας πηγῆς, ἀφ' ἧς τὰ διπλὰ τῶν μυστηρίων ἐδεξάμεθα νάματα · τὸ ὕδωρ, φημί, καὶ τὸ αἷμα, ἅπερ ὁ ἑωρακῶς μεμαρτύρηκε. Τὸ μὲν καθαίρον ἡμᾶς, καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἐλευθεροῦν · τὸ δὲ διατρέφον, καὶ ἄρδον, καὶ τεθληνάι παρασκευάζον. Λέγει δὲ καὶ τὸν καιρὸν ἐν ψ ταῦτα συνέθη. « Ἐν θέρει καὶ ἔαρ ἐστὶ οὕτως. » Ἐπειδὴ γὰρ οἱ μὲν διχὰ εἰς χειμῶνα καὶ θέρος, οἱ δὲ τετραχὰ εἰς ἔαρ, καὶ θέρος, καὶ μετόπωρον, καὶ χειμῶνα, τὸν ἐνιαυτὸν διαιροῦσιν, ἀμφοτέρω τῆθεικε διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀναίδειαν, ἵνα καὶ κατὰ τούτους καὶ κατ' ἐκείνους τὴν ἀλήθειαν δείξῃ. Ἐλτε γὰρ εἰς θέρος καὶ χειμῶνα τὸν ἐνιαυτὸν διαιρεῖτε, θέρους ἐστὶ ἄρχῃ, ὅτε ταῦτα συμβήσεται: ἔλτε τέσσαρὰς φάτε τὰς τροπὰς, γινώσκετε ἔαρ εἶναι καιρὸν τὸν τούτου καιρὸν. Τότε προφανῶς βασιλεύσει τῆς οἰκουμένης ὁ παρ' ὁμῶν ἀνασκολοπισθεὶς, καὶ ἡ μὲν πολυθέος πλάνη λήψεται πέρας.

θ'. « Ἐστὶ δὲ Κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕν, κυκλῶν ἅσας τὴν γῆν καὶ τὴν ἔρημον. » Οὐ γὰρ μόνον Ἰουδαῖοι ταῦτα φρονήσουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ πάλοι θεογωστίας ἔρημα ἔθνη, τὰ τε ἀπὸ νότου τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰ ἀπὸ βορρᾶ · τοῦτο γὰρ εἶπεν ὁ Προφήτης.

ι'. « Ἀπὸ Γαβαᾶ ἕως Ῥεμμῶν ἕως, κατὰ νότον Ἱερουσαλήμ · Ῥαμὰ δὲ ἐπὶ τοῦ τόπου μενεῖ, ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμὴν, ἕως τῆς πύλης τῆς πρώτης. » Διγίνεταί δὲ διὰ τούτων τὴν Βηθλεέμ · καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ματθαῖος, τῶν παιδῶν ἱστορήσας τὸν φόνον, τὴν προφητικὴν τέθεικε μαρτυρίαν, βῶσαν · « Φωνὴ ἐν Ῥαμὰ ἠκούσθη, θρήνος: καὶ κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμος πολλός · Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς. » Λέγει δὲ, ὅτι τῶν δυσσεβῶν ἐκείνων ἀναίρεθέντων, οἱ πεπιστευκότες κατοικήσουσι καὶ τὴν τῷ Βενιαμὴν προσήκουσαν γῆν.

ια'. « Καὶ ἀνάθεμα οὐκ ἐστὶ ἐτι, καὶ κατοικήσει τὴν Ἱερουσαλήμ πεποιθῶτως. » Διὰ δὲ τοῦ ἀναθέματος τὴν τοῦ Θεοῦ ἐστήμανεν ἀλλοτριῶσιν · οὐκ ἐτι γὰρ εἰδώλοισι προσέξουσιν οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, ἀλλὰ μετ' εὐσεβείας τὴν Ἱερουσαλήμ οἰκήσουσιν. Οὕτω ταῦτα προειρηκῶς, μεταφέρει τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Γῶγ καὶ Μαγῶγ, καὶ τοὺς σὺν ἐκείνοις κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ στρατεύσαντας. Φησὶ γὰρ ὅτι:

ιβ'. « Καὶ αὕτη ἐστὶ ἡ πτώσις, ἣν κόψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ταχέσονται αἱ σάρκες αὐτῶν ἐστηκότων ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ῥυθίσονται ἐκ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ταχέσεται ἐν τῷ στόματι αὐτῶν. » Διδάσκει οὕτως θεηλάτοις παραδοθήσονται τιμωρίαις · τὰ τε γὰρ

¹ Joan. xix, 34, 35. = Matth. ii, 18 et Jerem. cxxi, 15; vel juxta LXX, cxxviii, 15

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁹ C ἐστίν. ¹⁰⁰ Ἐστὶ, x. τ. λ. Quæ ex hoc vers. desunt, infra, t. IV. Gr. Aff. Cur. serm. 10, ita leg. Καὶ ἐστὶ Κύριος εἷς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν · ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐστὶ, x. τ. λ. ¹⁰¹ A κυκλῶν. ¹⁰² A Γαβαᾶ. ¹⁰³ Leg. esse videtur Ῥεμμῶν, juxta rec. lect. ¹⁰⁴ τ. πύλ. A πρῶτον. τοῦ τόπου. ¹⁰⁵ θρ. — πόλις. Des. in edit. priori. ¹⁰⁶ τὴν. Des. in A. ¹⁰⁷ A τοὺς πόδας.

σώματα αὐτῶν ἐκταχίσονται, φησὶ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ B oculi eorum effodiantur, et linguae penitus corrumpantur, atque hos universorum Dominus mentis usu privatus, inter se configere faciat, ut mutuis vulneribus interficiantur. Judæi vero, sub Deo duce militantes, spectatores tantum cædis facti, illorum divitias prædabuntur, aurum quam plurimum, et argentum, et vestem pretiosam auferentes. Equi enim una cum asinis, et mulis, et camelis, internecioni simul cum hominibus tradentur.

15. « Καὶ ἔσται, ὅσοι ἐὰν καταλειφθῶσιν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐλθόντων ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἀναβῆσονται ἐνιαυτὸν ⁶⁵ κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνεῖν ⁶⁶ τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι, καὶ τοῦ ἑορτάζειν ⁶⁷ τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. » Ταύτης B δὲ τῆς νίκης, φησὶ, γενομένης, τοσοῦτο δόος ἐπιπαιεῖται τοῖς καταλειπομένοις τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν, ὡς κατ' ἐνιαυτὸν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ τρέχειν, καὶ τῷ Κυρίῳ τῶν ὄλων τὸ σέβας προσφέρειν, καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ πανηγυρίζειν τῆς Σκηνοπηγίας τὴν ἑορτὴν · ἐπιτῆδεις γὰρ εἰς ἀποδημίαν ὁ ταύτης καιρὸς, θέρους ὑπάρχων καιρὸς.

15-16. « Καὶ ἔσται, ὅσοι ⁶⁸ μὴ ἀναβῶσιν ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλήμ ⁶⁹, τοῦ προσκυνῆσαι τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι, καὶ οὗτοι ἐκεῖνοις ⁷⁰ προστεθήσονται, καὶ ⁷¹ οὐκ ἔσται ἐπ' αὐτοὺς ὕετός. Ἐάν δὲ φυλὴ Αἰγύπτου μὴ ἀναβῆ, μὴδὲ Ἐλθὴ ἐκεῖ ⁷², καὶ ἐπὶ τούτους ⁷³ ἔσται ἡ πληγὴ ⁷⁴, ἣν πατάξει· ⁷⁵ Κύριος πάντα τὰ ἔθνη, ὅσα ἂν μὴ C ἀναβῆ τοῦ ἑορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. Αὕτη ⁷⁶ ἔσται ἡ ἁμαρτία Αἰγύπτου, καὶ ἡ ἁμαρτία πάντων τῶν ἐθνῶν, ὅσα ἂν μὴ ἀναβῆ τοῦ ἑορτάσαι τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας. » Ὅσοι δὲ, φησὶ, τῶν ἐθνῶν εὐσεβεῖν δοκιμάσαντες, εἶτα κατολιγωρήσαντες ὧν εὐ καὶ καλῶς προσέλιαντο, μὴ ἀφίκωνται κατὰ τὸ ἔθος εἰς τὴν προσεσημνην πανηγυριν, ταυτὰ πέισονται τοῖς ἐπιστρατεύσασιν καὶ δεξαμένοις τὴν τιμωρίαν. Καὶ οὗτοι γὰρ, φησὶν, « ἐκεῖνοις προστεθήσονται, καὶ οὐκ ἔσται ἐπ' αὐτοὺς ὕετός · ἀντὶ τοῦ, φιλανθρωπίας οὐδεμιᾶς ἀπολαύσουσιν. Ἐπεὶ δὲ Αἰγύπτιοι, εἴτε ἄλλοι τινὲς, ἐκπλαγέντες τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καταμελήσασιν ταύτης τῆς ἑορτῆς, καὶ τὸ προσῆκον ἐν αὐτῇ τῷ Θεῷ μὴ προσενέγκωσι σέβας, καὶ ἐπ' αὐτοῖς, φησὶν ἔσται ἡ πτώσις· ἐπειδὴ χαλεπὰ D πλημμυλοῦσι, μεμαθηκότες μὲν τὴν τῶν οἰκείων εἰδώλων ἀσθένειαν, προφανῶς δὲ θεασάμενοι τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχύν, καὶ τῇ προτέρᾳ βραθυμίᾳ προσμένοντες.

17. « Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκεῖνη ἔσται τὸ ἐπὶ τὸν χαλινὸν ⁷⁷ τοῦ ἵππου ἁγίου Κυρίῳ ⁷⁸ παντοκράτορι, καὶ ἔσονται οἱ λέβητες ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, ὡς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου. Καὶ ἔσται πᾶς

1666 Vers. 16. « Et erit, quicumque derelicti fuerint de cunctis gentibus quæ venerunt contra Hierosolymam, ascendent per annos singulos, ut adorent regem Dominum omnipotentem, et celebrent festum tabernaculoꝝ. » Hac autem, inquit, victoria reportata tantus metus injicietur reliquis exteris gentibus, ut quotannis Hierosolymam accurrant, et Domino universorum honorem deferant, et simul cum populo celebrent festum tabernaculorum; nam ad peregrinas profectioes hujus festi tempus erat idoneum, cum esset tempus æstivum.

Vers. 17-19. « Et erit, qui non ascenderint de familiis terræ Hierosolymam, ut adorent regem Dominum omnipotentem, et isti illis apponentur, et non erit super eos imber. Sin autem tribus Ægypti non ascenderit, nec venerit illuc, et super eos erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderint, ut celebrent solemnitatem Tabernaculorum. Hoc erit peccatum Ægypti, et peccatum omnium gentium quæ non ascenderint ut celebrent festum Tabernaculorum. » Quotquot autem, inquit, ex gentibus pietatem professi fuerint, deinde abjectis his quæ bene et honeste inchoarant, non venerint de more ad supradictum 1667 festum, eadem patientur ac illi qui bellum intulerunt et pœnas dederunt. Illi enim, ait, etiam « illis apponentur : et non erit super eos imber ; » hoc est, nullam misericordiam assequentur. Sive autem Ægyptii, sive alii quidam, qui Dei potestatem admirati sunt, hoc festum neglexerint, et debitum in eo cultum Deo non attulerint, super eos quoque inquit, erit ruina, quia graviter delinquent qui, cum idolorum suorum infirmitatem perciperint, plenissime vero Dei robur viderint, adhuc in priori inertia errantes permanent.

Vers. 20, 21. « Die illo erit quod super frenum equi est sanctum Domino omnipotenti : et erunt lebetes qui in domo Domini sunt, sicut phialæ ante faciem altaris. Et erit omnis imber in Hierosolyma

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁵ ἐν. Des. in A. ⁶⁶ A προσκυνῆσαι. ⁶⁷ A ἑορτάσαι. ⁶⁸ ὅσ. A addit ἐάν. ⁶⁹ εἰς Ἱερ. Ex A suppl. ⁷⁰ C ἐκεῖ. ⁷¹ καὶ ὕετός. Des. in A. ⁷² ἐκ. Des. in C. ⁷³ A τούτου. ⁷⁴ πλ. A πτώσις. ⁷⁵ C ἡ ἂν πατάξῃ. ⁷⁶ Vers. 19 in A omissus est, ob ὁμοιστέλευτον, ut videtur. ⁷⁷ Infra, t. III, Hist. eccl., l. c. 17 leg. τῷ χαλινῷ. ⁷⁸ Κυρίῳ. A et C præm. τῷ.

e. in Juda sanctus Domino omnipotenti : et venient omnes qui immolant, et sument ex eis, et coquent in illis. » In finitis enim gentibus illis interfectis, tanquam decimas quasdam, plurima ex spoliis Deo obtulerunt. Etenim frena dedicarunt gratias agentes ob stragem equorum : et lebetes quam plurimos velut phialas quasdam ante altare posuerunt, ad usus eorum qui undique eo proficiscebantur et victimas offerebant. Quicumque enim egebat, unum ex his sument, ad coquendas carnes victimarum. Lucente autem eo tempore divino beneficio, **1668** « Non erit amplius Chananzæus in domo Domini omnipotentis. » Hoc est, qui partes Chananzæorum sequatur ; qui impie vivat, et in iniquitate versetur. Dominus omnipotens autem hanc vocem veram esse hoc etiam tempore præstet, ut nemo in nobis Chananzæus videatur : sed omnes secundum leges evangelicas vivamus, et beatam spem expectemus adventumque magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quocum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

λέθης ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν τῷ Ἰούδα ἅγιος ὁ τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι, καὶ ἤξουσιν πάντες οἱ θυσιάζοντες, καὶ λήφονται ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐψήσουσιν ἐν αὐτοῖς. » Τῶν γὰρ μυρίων ἐκείνων ἀναιρεθέντων ἔθνῶν, ὅσον ἀκροβόλια προσέφερον τῷ Θεῷ τῶν σκυλῶν τὰ πλεῖστα. Καὶ χαλινούς γὰρ ἀνέθηκαν, χάριν ὁμολογῶντες ὑπὲρ τῆς τῶν ἵππων σφαγῆς· καὶ λέληθας δὲ οὐκ ἐπὶ πλεῖστους, οἷον τινὰς φιάλας πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τεθείχασιν, εἰς τὰς χρείας τῶν πανταχόθεν ἀφικνουμένων, καὶ προσφερόντων τὰ θύματα. Πᾶς γὰρ δεδόμενος ἕνα τούτων λαμβάνων ἤφει τῶν ἱερῶν τὰ κρέα. Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν τῆς θείας εὐεργεσίας λαμπύσης, « Οὐκ ἔσται Χαναναῖος ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου παντοκράτορος. » Τουτέστι, τὰ Χαναναίων φρονῶν, ἀσεβεῖα συζῶν, παρανομία χρώμενος. Παράσχοι δὲ τῶν ὄλων ὁ Κύριος τήνδε τὴν φωνὴν ἐκαληθεύσαι· καὶ νῦν, καὶ μηδένα ἐν ἡμῖν Χαναναῖον ὀφθῆναι, ἀλλὰ πάντας κατὰ τοὺς εὐαγγελικούς πολιτεύεσθαι νόμους, καὶ τὴν μακαρίαν περιμένειν ἔλπίδα, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν,

VARIAE LECTIONES.

ἦ ἅγιον.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΑΛΑΧΙΑΝ.

BEATI THEODORETI

EPISCOPI CYRENSIS

INTERPRETATIO MALACHIAE PROPHETAE.

1669 ARGUMENTUM.

Moses magnus legislator, primus quidem divina eloquia nobis conscripta reliquit ; divinus vero Malachias post omnes, qui prophetiam conscripserunt, divina oracula scriptis mandavit. Tempus autem non similiter quidem, ut alii prophetæ, expressit : ex his tamen quæ prænuntiavit, planum fecit quod post divini templi **1670** ædificationem, et populi pacem, hac gratia ornatus fuerit. Non enim eos negligentiam circa ædificationem templi accusat, quemadmodum beatus Aggeus et Zacharias ; sed divina beneficia illis in memoria

C

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Μωσῆς μὲν ὁ μέγας ὁ νομοθέτης, πρῶτος ἡμῖν ἀνάγραπτα τὰ θεῖα καταλέλοιπε λόγια· ὁ δὲ θεσπέσιος Μαλαχίας μετὰ πάντας, τοὺς προφητεῖαν συγγραφόμενος τὰ θεῖα θεσπίσματα συγγραφῆ παραδέδωκε. Τὸν δὲ χρόνον, τοῖς ἄλλοις παραπλησίως, οὐκ εἶρηκεν· ἐδήλωσε δὲ δι' ὧν προφητεύσειεν, ὡς μετὰ τὴν οἰκοδομίαν τοῦ θείου ναοῦ, καὶ τοῦ λαοῦ τὴν εἰρήνην, ταύτης ἡξιώθη τῆς χάριτος. Οὐ βραθυμίαν γὰρ αὐτοῖς ἐγκαλεῖ τὴν περὶ τὴν οἰκοδομίαν, καθάπερ Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας οἱ μακάριοι, ἀλλὰ ἀναμνηστικῶς αὐτοὺς τῶν θεῶν εὐεργεσιῶν· ἐγκαλεῖ!

ὁ δὲ χωρὶς μὲν τοῖς ἱερεῦσι, χωρὶς δὲ τοῖς ἄλλοις, A
 τὰς ὅπ' αὐτῶν τολμωμένας παρανομίας φέρων εἰς
 μέσον. Προκηρύττει δὲ τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ τὴν
 κατὰ σάρκα παρουσίαν, καὶ τὴν σωτηρίαν, ἥς διὰ
 ταύτην ἀπήλαυσε τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος. Προθε-
 σπίζει δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν κλῆσιν, καὶ Ἰουδαίων
 τὴν ἀπιστίαν, καὶ πρὸς τοῦτοις τὴν δευτέραν τοῦ
 Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνειαν. Ἄγγελος δὲ τῆ
 Ἑλλάδι καλεῖται φωνῆ, *Μαλαχίας* δὲ τῆ Ἑβραίων.
 Ἄρχεται δὲ τῆς προφητείας οὕτως ὁ·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

α'. « Δῆγμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, ἐν
 χειρὶ ἀγγέλου αὐτοῦ. » Ληθησιέ μου, φησὶν, ἡ διά-
 νοια ὑπὸ θείας χάριτος, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀπάν-
 των ἐκτὸς γενομένη, τὴν περὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἐδέξατο
 προαγγέλλειν· οὐχ ἵνα μόνος ταύτην ἔχω τὴν γνώ-
 σιν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοῖς ἐπαγγελῶ ὁ¹ τὰ θελωθέντα.
 Τούτου χάριν ὁ² αὐτὸν ἀγγελοῦ προσηγόρευσεν, ὡς
 τοῖς θεῖοις λόγοις ὑπερεούνα. Οὕτως ὑποδείξας
 τὸν δὲ αὐτοῦ φθεγγόμενον Κύριον, παραινῶ τῷ λαῷ
 προσέχειν τοῖς λαγομένοις. « Θέσθε δὲ ἐπὶ τὰς καρ-
 δίας ὑμῶν. » Ἄντι τοῦ, Ἐν ἀκριβεῖα κἀστὴ τοῖς θε-
 οῖς λογίοις προσέχετε.

β'. « Ἠγάπησα ὑμᾶς, λέγει Κύριος, καὶ εἴπατε·
 Ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς ὁ³; » Οὐχ ὡς ἐρωτήσεως
 τοιαύτης ὑπὸ τοῦ λαοῦ γενομένης τίθεισιν· ἀλλὰ τὸ
 ἀγνωμον αὐτῶν τῆς δικαιοῦς ἐλέγχει, οἷ τσαύτης
 ἀγάτης παρὰ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἀπολαύσαντες, οὐ
 μόνον ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργετὴν ἐγένοντο, ἀλλὰ
 καὶ αὐτὸ τοῦτο ἠγνόησαν, οἷ ἠγαπήθησαν. Διόπαρ
 ἐλέγχει αὐτῶν τὴν ἀγάριστον γνώμην, ἀνοθεν ἐκ
 τῶν προγόνων δεικνύς τὴν τῆς ἀγάτης ὑπερ-
 βολὴν.

« Οὐχ ἀδελφὸς ἦν Ἡσαὺ τοῦ Ἰακώβ, λέγει Κύ-
 ριος· καὶ ἠγάπησα τὸν Ἰακώβ (γ'), τὸν δὲ Ἡσαὺ
 ἐμίσησα; » Ἰστε σαφῶς, φησὶ, καὶ ὑμεῖς ταῖς Μω-
 σαϊκαῖς ἐντρεφόμενοι διηλεκτικῶς ἱστορίαις, ὡς Ἡσαὺ
 καὶ ὁ Ἰακώβ ὁ ὑμέτερος γενάρχη, καὶ τὸν αὐτὸν
 ἔσχον πατέρα, καὶ ἐκ μιᾶς ἐβλάστησαν μήτρας, καὶ
 τὴν αὐτὴν κατ' αὐτὸν ὄ⁴ φησαν γαστέρα· ἀλλ' ὁμοῦ
 οὐδὲ ἡ κοινωνία τῆς φύσεως, οἷτε ὁ χρόνος τῆς γεν-
 νήσεως εἰς ἃν ἀμφοτέρων, ἴσην αὐτοῖς παρεσκύασε
 τὴν ἐμὴν θούνα· διὰ τοῦτο· ἀλλὰ καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ
 τῆς φύσεως νόμοις ἀκολουθοῦντος, καὶ τῷ Ἡσαὺ
 θούνα· τὰ πρῶτα φιλανεικούντος, τὸν Ἰακώβ
 ἀνε' ἐκείνου τὰ προσθεῖα λαθεῖν ἠκονόμησα. « Τὸν
 μὲν γὰρ ἐμίσησα, » διὰ τὴν πονηρίαν τοῦ τρόπου·

revocat, et seorsim sacerdotes, seorsimque alic
 insinuat, ab eis admessa scelera in medium
 producens. Simul etiam Domini Jesu Christi adven-
 tum secundum carnem præsignificat, et salutem
 quam per eum genus humanum consecutum est.
 Prædicit insuper gentium vocationem, et Judæorum
 incredulitatem, tum præterea secundum adventum
 Dei Salvatoris nostri. Cæterum lingua Græca Ange-
 lus appellatur, Hebraica vero *Malachias*. Prophetiam
 vero sic exorditur :

CAPUT PRIMUM.

1671 Vers. 1. « Assumptio verbi Domini super
 Israel, in manu angeli ejus. » Mens mea, inquit,
 a divina gratia assumpta, et extra humana omnia
 conatuta, de Israele prædictionem suscepit : non
 ut hanc ego notionem solus habeam, sed ut ipsis
 quoque annuntiem quæ (mihi) significata sunt. Hac
 enim de causa seipsum angelum appellavit, quod
 divinorum sermonum administer esset. Ubi ad
 hunc modum ostendit, Dominum ipsius ore verba
 facere, adhortatur populum ut ad ea quæ dicuntur
 attendat : « Ponite super corda vestra. » Hoc est,
 diligenter ad divinos sermones attendite.

Vers. 2. « Dilexi vos, dicit Dominus, et dicitis :
 In quo dilexisti nos? » Non hoc posuit, quasi a
 populo facta sit interrogatio : sed ingrati eorum
 animum reprehendit, quod cum tantopere a Deo
 universorum dilecti fuissent, non solum ingrati
 erga benefactorem fuerint, sed etiam hoc ipsum
 ignorarint, quod dilecti essent. Quare ingrati
 eorum animum arguit, demonstrans jam olim a
 majorum tempore dilectionis magnitudinem.

« Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus :
 et dilexi Jacob ; (Vers. 3) Esau autem odio
 habui ? » Plane, inquit, nostis etiam vos, qui in
 Mosalicis historiis assidue versamini, Esau et Jacob
 generis vestri principem, et eundem habuisse
 patrem, et ex eodem utero prodiisse, atque in
 eodem 1672 simul ventre habitasse : tamen nec
 communio naturæ, nec idem utriusque temporis
 genituræ, fecit ut pari eos affectu prosequeretur.
 Sed quamvis pater eorum leges naturæ sequeretur,
 et Esau primogenituræ jura dare conaretur, curavi
 ut non hic, sed Jacob prærogativam acciperet.
 « Illum enim odio habui, » propter morum malitiam ;
 « Jacob vero dilexi, » quod virtutis studiosus esset.

VARIE LECTIONES.

¹ F hoc loco, A autem in fine libri addit : *Μαλαχίας ἐρμηνεύεται ἀγγελος*. Οὗτος μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν
 τίκεται ἐν Σοφροῖ ἐκ γένους Αεὺ. Καὶ ἐπὶ πάνυ νέος ὡν καλὸν βίον ἔσχεν. Καὶ ἐπειθὲ πᾶς ὁ λαὸς ἐτίμα
 αὐτὸν ὡς ἀμειπτον καὶ πρᾶν ἐκάλεσαν Μαλαχίαν αὐτόν, ὃ ἐστὶν ἀγγελος· ἦν γὰρ καὶ τῷ εἴδει εὐκρε-
 πῆς. Ἄλλὰ καὶ ὅσα αὐτὸς εἶπεν ἐν προφητείᾳ, αὐτῆ τῆ ἡμέρᾳ ἀγγελοῦ ὄφθαλμοι Θεοῦ ἐπεδευτέρου τοῦ
 λόγου αὐτοῦ. Τὸν δὲ ἀγγελοῦ οὐδαὶ ἀνάξιος ἐθεώρει, ἀλλ' ἡ τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἤκουσε μόνον. Οἱ δὲ ἀξιοὶ καὶ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐθεώρουν, ὡς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀναρχίας, ὡς γέγραπται ἐφαρρωτισμ (Ita).
 τούτεστιν ἐν βίβλῳ Κριτῶν. Καὶ ἐπὶ νέος ὡν προστέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ ἐν βίῳ ἀγαθῷ, καὶ
 ἐτάφη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. His addit F. ὅπως τὸ πνεῦμα ἀγαπητικῶς ὁ Θεὸς ἐξελέξατο, αὐτοὶ δὲ
 εἰδιώλοισι προσέδραμον, καὶ τοῦ Θεοῦ τῆς δουλείας ἀπέστησαν. Καὶ οὐδὲ ἐξ αἰτῶν τὸν Χριστὸν σαρκωθέντα
 ἠδέσθησαν· ὅθεν αὐτοῖς ἀρὰ ἀκαρπίας καὶ τῆς εἰς τὰ ἔθνη διασπορᾶς ἐπάγεται. ² C ἀπαγγέλω. ³ χάρ.
 C πρῶτον γάρ. ⁴ ἡμ. C add. τὸ εἴπατε, Ἐν τίνι ἠγάπησας ἡμᾶς. ⁵ C κατὰ ταυτὸν.

Quin etiam Esau posterī. quoniam progenitoris A mores æmulati sunt, curæ mex expertes manserunt. Unde nunc quasi in solitudinem redacti sunt. Hoc enim sequentia declarant.

« Et posui terminos ejus in desolationem, et hæreditatem ejus in domo deserti. (Vers. 4.) Quare si dixerit: Idumæa destructa est, revertamur, et reedificemus desolatas ejus; hæc dicit Dominus omnipotens: Ipsi ædificabunt, et ego destruam, et vocabuntur eis termini iniquitatis, et populus super quem constitutus est Dominus usque in æternum. Si enim suas urbes reedificare aggrediantur, spem eorum vanam efficiam: et iniquitatis suæ fructus solitudinem percipient. Hoc enim est quod B dicit: « Et vocabuntur eis termini iniquitatis. » Et hanc a me maledictionem semper possidebunt.

VERS. 5. « Et oculi vestri videbunt, et vos dicetis: Magnificatus est Dominus super terminos Israelis. » Hoc vero cernentes cognoscetis quanto opere 1673 mihi curæ sitis. Patefacta in hunc modum sum in eos charitate, valde ingratum eorum animum redarguit.

VERS. 6. « Filius glorificat patrem, et servus dominum suum timebit: et si pater ego sum, ubi est gloria mea? et si Dominus sum ego, ubi est timor mei? dicit Dominus omnipotens. Duo, inquit, affectus in omnibus subditis dominantur, dilectio C et timor; sed ille in filios, hic in servos cadit. Ego autem vobis utrumque nomen tribui: non enim modo servos sed etiam filios nominavi: « Ego enim dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes, » Et: « Filius genui et exaltavi. » Et: « Filius primogenitus meus Israel P. » Si igitur filiorum nomen adamatis, præstate honorem, quem patri offerre debetis. Sin autem servos vos esse arbitramini, cur timorem quem servos habere convenit, non habetis? præsertim cum ejusmodi habeatis Dominum, qui omnium rerum visibilibus et invisibilibus simul imperium tenet. Hactenus itaque in commune eos reprehendit: deinde vero separatim accusationem instituit; et primo sacerdotum delicta arguit, quia majoribus accusationibus digni erant, qui non solum ipsi D peccarent, sed etiam ad peccandum exemplo alii essent.

« Vos sacerdotes, qui despicitis nomen meum, et dixistis: In quo despeximus nomen tuum? » Vestra negligentia in sacerdotalibus officiis 1674 abjectum me, nulliusque momenti apud vulgus

ⁿ Psal. LXXI, 6. ° Isa. 1, 3. P Exod. IV, 22.

VARIE LECTIONES.

ⁿⁿ ἐάν εἴπη. A ἔρη. °° A ἀνοικοδομήσουσι. °° C καὶ γὰρ εἰ ἐπιχειρήσουσι. °° Ἰσρ. A πρῶτον τοῦ. °° A ἑαυτοῦ, omisso φοβηθήσεται. °° C δεῖξατε. °° C ἀρχὴ τε καὶ τύπος τ. ἄλλ. γινόμενοι.

« ἰγάπησα δὲ τὸν Ἰακώβ, ὃς ἄρετῆς ἑραστὴν. Καὶ μέντοι καὶ τὸ γένος τοῦ Ἠσαῦ, ἐπειδὴ τοῦ προπάτορος τὸν τρόπον ἐζήλωσαν, ἀμελούμενον παρ' ἐμοῦ διετέλεσε. Διόπερ καὶ τὴν ἐρημίαν ταύτην ὑπέμεινε· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπιγομῆτων ἐδῆλωσε.

« Καὶ ἔταξα τὰ ὄρια αὐτοῦ εἰς ἀφανισμόν, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἐρήμου. (B.) Διότι ἐάν εἴπη °° Ἡ Ἰδουμαία κατέστραπται, καὶ ἐπιστρέψωμεν, καὶ ἀνοικοδομήσωμεν τὰς ἡρημωμένας αὐτῆς· τότε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι °°, καὶ ἐγὼ καταστρέψω, καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὄρια ἀνομίας, καὶ λαὸς, ἐφ' ὃν παρατίταται Κύριος ἕως αἰῶνος. » Κἀν γὰρ ἐπιχειρήσωσι °° τὰς οἰκίας οἰκοδομήσαι πόλεις, ψευδεῖς αὐτῶν ἀποφανῶ τὰς ἐλπίδας, καὶ λήφονται τῆς ἀνομίας τὴν ἐρημίαν καρπὸν. Τοῦτο γὰρ εἶπε· « Καὶ ἐπικληθήσεται αὐτοῖς ὄρια ἀνομιᾶς. » Καὶ ταύτην παρ' ἐμοῦ μέχρι τέλους λήφονται τὴν ἀράν.

ε'. « Καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ἐβίωνται, καὶ ὑμεῖς ἔρεϊτε· Ἐμπαλύνθη Κύριος ὑπεράνω τῶν ὀρίων Ἰσραὴλ °°. » Τοῦτο δὲ θεασάμενοι γνώσεσθε, ὅσης ὑμεῖς ἀπολαύετε παρ' ἐμοῦ προμηθείας. Οὐτω δεῖξας ἦν ἔσχε παρὶ αὐτοὺς ἀγάπην, τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγνωμοσύνην ἐλέγχει.

ς'. « Υἱὸς δοξάζει πατέρα, καὶ δούλος τὸν κύριον αὐτοῦ °° φοβηθήσεται· καὶ εἰ πατὴρ εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγὼ, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Αὐτοὶ φησὶ, διαθήσεαι ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἄπασι πολιτεύονται, ἀγάπη καὶ φόβος· ἄλλ' ἢ μὲν υἱός, ἢ δὲ δούλους ἀρμόττει. Ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων μετέδωκα· οὐ γὰρ μόνον δούλους, ἀλλὰ καὶ υἱοὺς προσηγόρευσα· Ἐγὼ γὰρ εἶπον· Θεοὶ ἔστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες. » Καὶ· « Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα. » Καὶ· « Υἱὸς πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ. » Εἰ μὲν οὖν τὴν τῶν υἱῶν προσηγορίαν ἀσπάξεσθε, δεῖξασθε °° τὸ γέρας, ὅπερ ὡς πατρὶ προσφέρειν ἐπίτεσθε. Εἰ δὲ δούλους σφᾶς αὐτοὺς ὑπολαμβάνετε, τί δήποτε τὸ δέος, ὃ προσήκει δούλους ἔχειν, οὐκ ἔχετε; καὶ ταῦτα τοιοῦτον ἔχοντες Κύριον, ὅς πάντων ὁμοῦ τῶν ὀρωμένων καὶ τῶν ἀοράτων κρατεῖ; Μέχρι μὲν οὖν τούτου κοινῇ πᾶσιν αὐτοῖς ἐπεμύψατο· ἐντεῦθεν δὲ κατὰ διαίρεσιν τὴν κατηγορίαν ποιεῖται· καὶ πρῶτον τῶν ἱερέων διελέγχει τὰ τλημμελήματα, ἐπειδὴ καὶ μειζρόνων ἐγκλημάτων ἦσαν ἄξιοι, οὐ μόνον αὐτοὶ παρανομοῦντες, ἀλλὰ καὶ παρανομίας ἀρχέτυπον τοῖς ἄλλοις γενόμενοι °°.

« Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλιζόντες τὸ ὄνομά μου, καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι ἐπαυλίσαμεν τὸ ὄνομά σου; » Ἡ περὶ τὴν ἱερατικὴν λειτουργίαν ὑμῶν καταφρόνησις εὐτελεῖ μὲν τινα καὶ οὐδενὸς ἄξιον λόγου παρὰ

τοῖς πολλοῖς δεικνύσιν· ὑμεῖς δὲ οὐδὲ τοῦτου λαμβά-
νετε αἰσθῆσιν, οὐδὲ γινώσκαι τὸ πλημμελοῦμενον
βούλεσθε. Τὸ γάρ· « Εἶπατε· Ἐν τίνι ἐφραυλίσαμεν
τὸ ὄνομά σου; » τοῦτο δηλοῖ· οὐκ ἐπειδὴ ῥήμασι
τοιούτοις ἐκέχρητο, ἀλλ' ἐπειδὴ λογισμοῦς τοιούτους
ἐκέκτηντο. Εἶτα καὶ τοῦ φραυλισμοῦ λέγει τὰ αἰτια.

ζ'. « Προσάγοντες πρὸς τὸ θυσιαστήριόν μου τοὺς
ἄρτους ἡλισθημένους, καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι ἡλισθη-
σαμεν αὐτούς; Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· Τράπεζα Κυρίου
ἐξουθενωμένη⁹⁵ ἐστὶ· καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουθενώ-
σατε⁹⁶. » Τοὺς ἡλισθημένους οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν
καὶ Σύμμαχον *μεμολυμένους* ἡρμηνεύασιν, ἀντὶ
τοῦ, οὐ κατὰ νόμον εἰργασμένοι, ἀλλὰ παρανόμῳ
γεγεννημένους. Ταῦτα δὲ ἐτολμάτε, οὐχ ἠγούμενοι
σεπτήν εἶναι τὴν ἀφιερωμένην μοι τράπεζαν. Εἰ γὰρ
ἐκαίνη τὸ⁹⁷ προσήκον ἀπενείματε σέβας, πίσης ἀν
ἡξιώσατε σπουδῆς τὰ ἐπ' αὐτῆς μοι προσφερόμενα.
Ἐπειτα οὐ δεσποτικῶς, ἀλλὰ πατρικῶς αὐτοῖς ἐγ-
καλεῖ, ὅτι καὶ τυφλὰ καὶ χωλὰ προσέφερον θύματα,
ἄρτια τοῦ νόμου σαφῶς ἱερατεύειν κελύοντος. Καὶ
δεικνύς τὴν τῆς ἀσεβείας ὑπερβολήν· « Προσάγαγε
θεῖ, φησὶν, αὐτὸ τῷ ἠγούμενῳ σου, εἰ προσδέξεται⁹⁸,
εἰ λήφεται πρόσωπόν σου, λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ. » Εἰ γὰρ ὁ τὴν αὐτὴν σοι περιχειμένος φύσιν
ὑβρίν ἠγείται καὶ παροινίαν τὴν τοιαύτην τιμὴν,
καὶ οὐδὲ παρόντα ἐρυθριᾷ σε, ἀλλὰ τὸ κακῶς προσ-
φερόμενον ἀποπέμπεται δῶρον, σκόπησον, ἤλιχον
ἐστὶν ἀσέβημα τὸ τῷ Δημιουργῷ τῶν ἄλων τοιαῦτα
προσφέρειν. Εἶτα χρήσασθαι μεταμελεῖς συμβου-
λαίει, καὶ τὴν οἰκίαν εὐμένειαν ὑπισχνείται.

θ'. « Καὶ⁹⁹ νῦν ἐξιλιάσκαθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ
ὁμῶν, καὶ δεθήθητε αὐτοῦ, » ἵνα ἐλεήσῃ ὑμᾶς. Καὶ
πλεονα αὐτοῖς αἰσθῆσιν ἐντιθεὶς τοῦ τολμήματος,
ἐναργέστερον ποιεῖται τὸν Ἠλεγχον· Ἐν χερσὶν ὁμῶν
γένετο ταῦτα, οὐ πατρίαν ὁμῶν ἐγκαλῶ παρανομίαν,
ἀλλ' ἐτι καὶ νῦν ὑφ' ὁμῶν τολμωμένην. « Εἰ λήψομαι
ἐξ ὁμῶν πρόσωπα; λέγει Κύριος παντοκράτωρ. »
Τοῦτο⁹⁷ κατ' ἐρώτησιν ἀναγκαστέον· Δίχα γὰρ με-
τανοίας ὡς ὁμῶν γενήσομαι;

ι'. « Διότι καὶ ἐν ὁμῶν συγχελισθήσονται θύραι,
καὶ οὐκ ἀνάψετε⁹⁹ τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. »
Ἐπειδὴ δὲ ἀναληθίαν ἐσχάτην νοσεῖτε, οἶδα ὡς τῆς
ἐμῆς ὑμᾶς αὐλῆς ἀποπέμφομαι, καὶ οἶόν τινας θύρας
ἀποκλείσω, τὴν κατὰ νόμον παῦνον λατρείαν· οὐ
γὰρ ἀνάξομαι μάτην θυσίας προσφέρεισθαι, οὐδενὸς
τὴν ἐντεῦθεν ὄνησιν δεχομένου. Οὕτως Ἰουδαίους
προαγορεύσας⁹⁹ τῆς νομικῆς ἱερουργίας τὴν παῦλαν,
τὴν καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον τῶν ἐθνῶν προκηρύττει
θυσίαν. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς αὐτούς Ἰουδαίους
φησὶν· « Οὐκ ἐστὶ μοι¹ θέλημα ἐν ὁμῶν, λέγει Κύριος
παντοκράτωρ², καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν
χειρῶν ὁμῶν. » Εἶτα τῶν ἐθνῶν προδηλοῖ τὴν εὐσέ-
βειαν·

A haberi facit. Vos autem nec hujus rei sensum
capitis, nec delictum cognoscere vultis. Illud enim :
« Dixistis : In quo despeximus nomen tuum? » hoc
significat : non quod ejusmodi verbis usi fuerint,
sed quod istiusmodi cogitationes habuerint. Postea
causam explicat contemptus.

Vers. 7. « Offerentes ad altare meum panes polluto-
tos, et dixistis : In quo polluimus ipsos? In eo quod
dicitis : Mensa Domini despecta est; et quæ super-
posita sunt, despexistis. » *Pollutos* Aquila et
Symmachus interpretati sunt *inquinatos*, hoc est,
non secundum legem confectos, sed illegitime factos.
Hæc autem patrabatis, non arbitantes honorandam
esse mensam mihi consecratam. Si enim debitum
honorem huic habuissetis, omni studio curassetis
ea quæ mihi offeruntur super eam. [8] Deinde non
ut Dominus, sed ut pater eos arguit, quod cæcæ
et claudas offerrent victimas, cum lex aperte jubeat
integras immolari. Et impietatis ostendens magni-
tudinem : « Offer illud, inquit, duci tuo, an susce-
perit te; an accepterit faciem tuam, dicit Dominus
Deus omnipotens. » Si is qui eadem qua tu natura
est præditus, contumeliam et flagitium existimat
ejusmodi honorem, nec te præsentem erubescit,
sed male oblatum munus rejicit, considera quanta
sit impietas omnium rerum Opifici 1675 talia
offerre. Deinde ad penitentiam adhortatur, suam-
que benevolentiam pollicetur.

C Vers. 9. « Et nunc placate faciem Dei vestri,
et rogare eum, » ut misereatur vestri. Et majorem
istorum delictorum sensum *indigetis*, acrius accu-
sat. In manibus vestris, inquit, hæc fuerunt : non
paternæ iniquitatis vos accuso, sed illius quam vos
etiam nunc admittitis. « An suscipiam ex vobis
facies vestras? dicit Dominus omnipotens. » Hæc
per interrogationem legendum est : An sine pen-
nitentiâ misericors erga vos ero?

Vers. 10. « Quia et in vobis claudentur ostia,
et non succendetis meum altare gratis. » Cum au-
tem extremo stupore et indolentia correpti sitis,
certe ex aula mea vos ejiciam : et tanquam ostia
quædam occcludam, cultus secundum legem finem
faciens. Non enim patiar temere victimas offerri,
cum ad neminem utilitas ulla inde perveniat. Sic
Judæis vaticinatus cessationem legalis sacerdotii,
mundum³ et incruentum gentium prædicit sacri-
ficiam. Et primum quidem ad Judæos ipsos verba
facit : « Non est mihi voluntas in vobis, dicit Do-
minus omnipotens, et sacrificium non suscipiam
de manibus vestris. » Deinde gentium pietatem
ostendit :

VARIE LECTIONES.

⁹⁵ A ἐξουθενωμένη. ⁹⁶ A ἐξουθενώται. ⁹⁷ τό. Des. in C. ⁹⁸ προσο. A add. σέ. ⁹⁹ Vers. 9 deest in A ob ὁμοιοτέλευτον, ut videtur. ¹ Τοῦτο—ἀναγν. Des. in C. ² A ἀνάψεται. ³ προσγ. Ita C pro προσ-
αγορεύσας, ut Sirm. legit. ¹ μοι. Ita quoque supra, t. I, p. 1292 et 1407; ac infra. t. IV, Gr. Aff. Cur. serm. 10,
legitur. A autem h. l. habet μου. ² λ. x. παντ. Des. t. I, ll. ec., sed t. IV, l. c. deest tantum παντοκρά-
τωρ.

VERS. 11. Quia « Ab ortu solis, usque ad occasum, A nomen meum glorificatum est in gentibus : **1676** et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum ; quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. » Vos igitur penitus rejiciam ; quæ enim agitis, plurimum detestor : unde et victimas, quas offeritis, respuo ; vestri autem loco universum orbem terrarum religiose me colentem habeo. Nam omnium terrarum habitatores, quas sol exoriens et occidens radiis suis illustrat, et ubique incensum mihi offerent, et hostiam puram mihi que gratam sacrificabunt. Cognoscent enim nomen meum et voluntatem, et debitum cultum exhibebunt. Sic etiam Dominus ad Samaritanam : « Mulier, crede mihi, inquit, quia venit hora et nunc est, quando B nec in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem etc. » — « Spiritus enim est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare ». » Hæc etiam edoctus beatus Paulus in omni loc) jubet orare, « levantes puras manus, sine ira et disceptatione ». » Et divinus Malachias aperte nos his verbis pietatem docuit, quæ ubique nunc obtinet. Cessavit enim loco circumscriptus cultus sacerdotum, omnis autem locus ad Dei cultum idoneus est declaratus : et victimarum quidem ratione carentium cædes finem cepit, solus autem immaculatus Agnus sacrificatur, qui tollit peccatum mundi ; **1677** et tanquam signum virtutis odoratum offertur incensum. Judæi autem juxta divinam prædictionem rejecti sunt : quare dicit C eis :

« Quia nomen meum magnum in gentibus. (VERS. 12.) Vos autem contaminatis illud eo quod detestis : Mens Domini polluta est, et qui superponuntur, despecti sunt cibi ejus. » In tantam enim impietatem prælapsi estis, ut non modo præter legis merem offeratis, sed etiam abjectam appelletis mensam mihi consecratam ; et accusati cur talia dona offeratis, dicere ausi estis : Quia hæc ipsa multo sudore et labore colligimus. Idcirco vos hæc etiam rerum copia spoliabo. Hæc enim per sequentia ostendit :

VERS. 13. « Et dixistis : Hæc de afflictione sunt. Et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. » [14] D Deinde maledicit his, qui masculis quidem pecoribus abundant, et promittunt hæc se oblaturis in sacrificium : relinquunt autem illa, et alia pro eis mutila offerunt. Nam ex rebus, inquit, ipsis intelligatis oportet, quanta sit regni et potentiae mee magnitudo, quam notam faciam omnibus gentibus.

¶ Joan. iv, 21. ¶ ibid. 24. ¶ I Timoth. II, 8.

VARIÆ LECTIONES.

¶ T. I, II. cc. est, δετ. ¶ καὶ — δεδῶξ. T. I, II. cc. est, μέχρι δυσμῶν μέγα τὸ ὄνομά μου. ¶ θυμ. Locis cit. præm. τό. ¶ Tom. I et IV, II. cc. est προσφέρεται. ¶ καὶ νῦν ἐστ. Des. apud Joannem I. c. ex vers. 25 petitum. ¶ Loco cit. est ἐπαίροντας.

ια'. Διότι ἑ ' Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου, καὶ ἕως δυσμῶν, τὸ ὄνομά μου δεδῶξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα ἑ προσάγεται ἑ τῷ ὀνόματι μου, καὶ θυσία καθαρὰ ἑ διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὑμᾶς μὲν οὖν ἀπίσσομαι παντελῶς ἑ βδελύττομαι ἑ γὰρ κομιδῆ τὰ παρ' ὑμῶν γινόμενα ἑ διότι καὶ τὰς παρ' ὑμῶν προσφερομένας ἀποστρέφομαι θυσίας ἑ ἀνθ' ὑμῶν δὲ πᾶσαν ἔχω σεβομένην τὴν οἰκουμένην. Οἱ γὰρ πᾶσαν οἰκοῦντες τὴν γῆν, ἣν ἡλιος ἀνίσχων τε καὶ δύόμενος καταλάμπει, καὶ θυμιάμα μοι προσοίσουσι πανταχοῦ, καὶ τὴν θυσίαν ἱερεύσουσι τὴν καθαρὰν καὶ φιλὴν ἐμοί. Γνώσονται γὰρ μου τὸ ὄνομα, καὶ τὸ βούλημα, καὶ τὸ πρόσφορον προσάξουσιν σέβας. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος πρὸς τὴν Σαμαριτῆν ἐφη ἑ ἑ Γύναι, πιστεύσον μοι, ὅτι ἐρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν ἑ, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρί. » — ἑ Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνῶντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. » Ταῦτα πεπαιδευμένος ὁ μακάριος Παῦλος, ἐν παντὶ τόπῳ κελεύει προσεῦχεσθαι, ἀφροντας ἑ ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. Καὶ ὁ θεός δὲ Μαλαχίας σαφῶς ἡμᾶς διὰ τούτων ἐδίδαξε τὴν νῦν πολιτευομένην εὐσέθειαν ἑ πέπαιται μὲν γὰρ ἑ περιγεγραμμένη τῶν ἱερῶν λατρεία, πᾶς δὲ τόπος ἐπιτήδειος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ θεραπείαν νενομίσται ἑ καὶ τῶν μὲν ἀλόγων θυμάτων τέλος ἔλαθεν ἑ ἑ σφαγῆ, μόνος δὲ ὁ ἄμωμος ἄμωδ; ἱερεύεται, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ ὡσπερ τι σύμβολον τῆς ἀρετῆς τὸ εὐῶδες θυμίαμα. Ἱουδαῖοι δὲ κατὰ τὴν θέλειαν πρόβῆσιν ἀπέβλήθησαν ἑ δι' ἑ φησιν πρὸς αὐτούς ἑ

ἑ Ὅτι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν τοῖς ἔθνεσιν. (1β.) Ὑμεῖς δὲ βεβηλοῦτε αὐτὸ, ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς ἑ Τράπεζα Κυρίου ἡλιζγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδένωται βρώματα αὐτοῦ. » Εἰς τοσαύτην γὰρ ἀσέθειαν ἐξετράπητε, ὡς μὴ μόνον παρανόμως προσφέρειν, ἀλλὰ καὶ εὐτελῆ προσαγορεύειν τὴν ἀφιερωμένην μοι τράπεζαν ἑ καὶ ἐγκαλούμενοι, τί δήποτε τοιαῦτα δῶρα προσφέρετε, εἰπεῖν τετολημάκατε, ὡς Καὶ ταῦτα μετὰ πολλῶν ἰδρωτῶν καὶ κόπων συλλέγομεν. Ὅδ χάριν καὶ ταύτης ὑμᾶς γυμνώσω τῆς εὐπορίας ἑ ταῦτα γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐσήμανε.

1γ'. ἑ Καὶ εἶπατε ἑ Ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστὶ. Καὶ ἐξεφύσησα αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εἶτα ἐπαρᾶται τοῖς εὐποροῦσι μὲν ἀρρένων θρεμμάτων, καὶ ὑποσχομένοις ἱερεῖα ταῦτα προσοίσειν, καὶ καταλιμπάνουσιν μὲν ἐκεῖνα, ἀλλὰ δὲ ἀντ' ἐκείνων πεπρωμένα προσφέρουσι. Δι' αὐτῶν γὰρ, φησὶ, μαθεῖν ὑμᾶς δεῖ τῶν πραγμάτων τῆς ἐμῆς βασιλείας καὶ δυναστείας τὸ μέγεθος, ὁ γνῶριμον ποιήσω πᾶσι τοῖς ἔθνεσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

A

CAPUT II.

α'. « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὐτῆ πρὸς ὑμᾶς, ὧ ἱερεῖς⁹. » Ἐὰν δὲ μὴ βουλευθῆτε σπουδαίως προσχεῖν τοῖς ὕπ' ἑμοῦ λεγομένοις, καὶ πάντων ὀμοῦ τὸ σέβας τὸ ἐμὸν προτιμῆσαι, « Ἐξαποστελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ καταράσομαι αὐτήν, καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν¹⁰, καὶ οὐκ ἔσται ἐν¹¹ ὑμῖν, ὅτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε εἰς καρδίαν¹² ὑμῶν. » *Εὐλογίαν* καλεῖ τὴν ἱερωτῆν αὐτῆν, ἣν κατὰ θέλαν ἔλαβον χάριν· ταύτην ἠπειλήσῃ καταλύσειν καὶ διασκεδάσειν διὰ τὴν περὶ αὐτῆν γεγεννημένην ἀτοπίαν.

γ'. « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν ὄμιον¹³, καὶ διασκορπῶ ἐνυστρον¹⁴ ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, ἐνυστρον ἑορτῶν ὑμῶν, καὶ λήψομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. » Τοῦτο ὁ Ἀκύλας ἠρμήνευσεν· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπιτιμῶ ὑμῖν σὺν τῷ βραχίονι, καὶ λικμήσω κόπρον ἐπὶ πρόσωπα ὑμῶν, κόπρον ἑορτῶν ὑμῶν. » Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς ἱερεῦσι κατὰ νόμον ἀφώριστό τε τὸ στηθύνιον, καὶ ὁ βραχίον ὁ δεξιὸς, ἀπειλεῖ καὶ αὐτοὺς ἀποβρίψειν, καὶ τὸν ἀφορισθέντα αὐτοῖς βραχίονα· ἀντὶ δὲ τοῦ στηθύνιου τὸ ἐνυστρον τέθεικε, τὸ τῆς κόπρου δοχεῖον. Πάλαι μὲν γὰρ αὐτοῖς εὐσεβοῦσιν ὁ Θεὸς τὸν βραχίονα τὸν δεξιὸν ἀπένειμεν, ὡς σύμβολον τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς· τὸ δὲ στηθύνιον, ὁ τῆς καρδίας καθάπερ τις θώραξ προβάλλεται, φυλάττον αὐτὴν καὶ καλύπτον, σύμβολον τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς εὐσεβείας ἐκόντες ἐξέστρεψαν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐγυμνώθησαν, τὸ ἐνυστρον λέγει, τὸ τῆς κόπρου δοχεῖον, εἰς τὰ πρόσωπα αὐτῶν σκεδανῶναι, τὴν αἰσχύνην καὶ τὴν ἀτιμίαν διὰ τούτων σημαίνων. Τοῦτου δὲ, φησὶ, γινομένου, γνώσεσθε ὡς ἐγὼ τοῖς ὑμετέροις προγόνοις ἔδωκα τὴν περὶ τῶν θυσιῶν ἐντολήν. Εἶτα μέμνηται διὰ τοῦ Λευὶ τοῦ Ἀαρὼν τοῦ πρώτου ἱερέως. Ἐφη γὰρ οὕτως·

δ'. « Καὶ ἐπιγνώσεσθε, ὅτι¹⁵ ἐγὼ Κύριος ἐξάπεσταλκα¹⁶ πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐντολήν ταύτην, τοῦ εἶναι τὴν διαθήκην μου πρὸς τοὺς Λευίτας, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Εἶτα τούτοις ἐπήγαγεν·

ε'. « Ἡ διαθήκη μου ἦν μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης, καὶ ἔδωκα αὐτῷ φόβω¹⁷ φοβεῖσθαι με, καὶ ἀπὸ προσώπου ὀνόματός μου στέλλεσθαι αὐτόν. » Ταῦτα γὰρ ποιοῦντι, φησὶ, ζωὴν καὶ εἰρήνην ἐπηγαυεῖλάμην μισθόν· τούτου γὰρ εἵνεκα ζωῆς καὶ εἰρήνης αὐτῆν προσηγόρευσε *διαθήκην*, ὡς ταῦτα προξενούσαν τοῖς πειθόμενοις.

ς'. « Νόμος ἀληθείας ἦν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐχ ἠρέθη ἐν τοῖς¹⁸ χείλεσιν αὐτοῦ· ἐν εἰρήνῃ καὶ κατεσθύνον ἐπορεύθη μετ' ἑμοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψεν¹⁹ ἀπὸ ἀδικίας. » Ἡ γὰρ ἀμαρτία τὴν πρὸς Θεὸν ἐχθρὰν ἐργάζεται· ἡ δικαιοσύνη δὲ πραγματοποιεῖται τὴν εἰρήνην. Λέγει τοίνυν ὅτι τὴν εὐθείαν

VERS. 1. « Et nunc *mandatum* hoc ad vos, o sacerdotes. » [2.] Quod si nolueritis ad ea quæ a me dicuntur animum diligenter attendere, atque omnibus simul rebus cultum meum anteferre : « *Mittam* super vos *maledictionem* : et **1678** *maledicam* benedictioni vestræ, et *maledicam* ei, et *dissipabo benedictionem* vestram : et non erit vobis, quia vos non reponitis ad cor vestrum. *Benedictionem* appellat sacerdotium ipsum, quod per divinam gratiam acceperunt. Hoc minatur se dissoluturum et dissipaturum esse, propter abusum perabsurdum in eo commissum.

VERS. 3. « Ecce ego separo vobis humerum, et dispergam *ventriculum* super facies vestras, *ventriculum* solemnitatium vestrarum, et suscipiam vos simul. » Hoc *Aquila* sic interpretatur : « Ecce ego vos increpabo cum brachio, et dispergam *stercus* super vultum vestrum, *stercus* solemnitatium vestrarum. » Quoniam enim sacerdotibus secundum legem separabatur *pectusculum*, et *armus* dexter, minatur se eos projecturum, atque *armum* eis assignatum. Pro *pectusculo* autem *ventriculum* posuit, *stercoris* receptaculum. Olim quidem, cum pietatem colerent, Deus *armum* dexterum eis attribuit, tanquam signum virtutis actuosæ : *pectusculum* vero, quod tanquam *lorica* quædam ante cor collocatum est, et illud tuetur ac protegit, ut signum dogmatum pietatis. Quoniam autem voluntarie, et a pietate desciverunt, et virtute sese spoliaverunt, *ventriculum* dicit *stercoris* receptaculum in facies eorum se dispersurum : per hæc significans dedecus et ignominiam. Ex quo, inquit, cognoscetis me majoribus vestris de sacrificiis *mandatum* dedisse. Deinde per *Levi* meminit *Aaronis* primi sacerdotis. Sic enim **1679** ait :

VERS. 4. « Et cognoscetis me Dominum misisse ad vos *mandatum* hoc, ut esset *testamentum* meum ad *Levitas*, dicit Dominus omnipotens. » Deinde illis adjecit :

VERS. 5. « *Testamentum* meum fuit cum eo vitæ et pacis, et dedi ei ut timore timeret me, et a facie nominis mei pavore contraheretur ipse. » Hæc enim *D* facienti, inquit, *vitam* et *pacem* promisi præmium. *Eaque* causa *vitæ* et *pacis* id *testamentum* appellavit, quod nempe obtemperantibus *vitam* et *pacem* conciliet.

VERS. 6. « *Lex* veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus : in pace dirigens ambulavit mecum, et multos convertit ab iniquitate. » *Peccatum* enim *Dei* odium efficit, *justitia* vero *pacem* constituit. *Recta* itaque, inquit, *via* ingrediens, et *veritatem* colens, et ab *injustitia* ab-

VARIE LECTIONES.

⁹ ὧ. A ol. ¹⁰ ὅμ. A add. καὶ καταράσομαι αὐτήν. ¹¹ ἐν. Des. in A. ¹² καρδ. A prim. τὴν. ¹³ τὸν ὄμ. *Hebr.* semen. ¹⁴ ἐν *Hebr.* stercus. ¹⁵ A et C dicit. ¹⁶ A ἀπέσταλκα. ¹⁷ A φόβον. ¹⁸ τοῖς. Des. in A. ¹⁹ C ἀπέστρεψεν.

horrens, propitium me habuit, et pace mea fruens, multis errantibus dux ad veritatem exstitit. [7] Convenit enim præcipue sacerdotem observatorem esse legum divinarum, ut qui aliorum præceptor est constitutus, et cui divina eloquia perferendi negotium datum est; nuntius enim Domini omnipotentis est, annuntians aliis Dei voluntatem.

VERS. 8. « Vos autem declinastis de via mea, et infirmos fecistis multos in lege: corrupistis testamentum Levi, dicit Dominus omnipotens. » Quod ait, *infirmos fecistis multos*, Aquila et Symmachus *scandalum deditis* interpretati sunt. 1680 Hæc autem est sententia: Cum iniquitatem amplexi estis, aliis etiam detrimentum intulistis. Postea prædicat eis mala, quæ hoc tempore patiuntur.

VERS. 9. « Et ego dedi vos contemptibiles, et dissolutos in omnes gentes, pro eo quod non custodivistis vias meas, sed accipiebatis personas in lege. » Symmachus interpretatus est, *reverti estis facies in lege*. Eos autem accusat, ut legis prævaricatores, et qui in aliquorum gratiam inique judicarent, quique pecuniam acciperent ab iis qui victimas offerebant, et eas ab illis reciperent, quæ mutilæ membris essent.

VERS. 10. « Nonne pater unus omnium vestrum? nonne Deus unus creavit vos? quare reliquistis unusquisque fratrem suum, ut pollueret testamentum patrum vestrorum? » Ab uno, inquit, « Deo producti, qui patris more in omnes vos amorem suum testatus est, sic eos qui ejusdem erant naturæ aspernati estis? et neque naturæ, neque gratiæ communionem estis reveriti, sed neglectos fratres vestros reliquistis: et cum iidem prævaricatores essent legum mearum, despexistis; Idque cum haberetis Judam et Hierosolymam utilitatis exemplum? »

VERS. 11. « Derelictus est Juda, et abominatio factus est in Israele et Hierosolyma, quia contaminavit Juda sancta Domini, quæ dilexit. » Tum ut aperte indicaret quænam dilexerit, adjecit: « Et operam dedit diis alienis. » Juda enim, 1681 inquit, *et in Israele et in Hierosolyma* execrabilis est habitus, qui palam deliquerit, et divinas leges conculcaverit, et deos non subsistentes pro eo qui exsistit adoraverit. Postea communem comminationem in ejusmodi omnes intonat:

VERS. 12. « Disperdet Dominus hominem qui faciet hæc, donec humilietur de tabernaculis Jacobi, et de his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti. » Qui enim impie vivit, alienus est a collegio honorum. Inde in aliam accusationem sermonem convertit. Eius enim criminatur quod, uso-

Α οδεύων, και τιμών την ἀλήθειαν, και την ἀδικίαν μυσαιτόμενος, Ωιών με εἶχεν, και τῆς ἐμῆς ἀπολαύων εἰρήνης, πολλοὶς πλανωμένοις ἐγένετο πρὸς ἀλήθειαν ποδηγός· δίκαιον γὰρ διαφερόντως τὸν ἱερέα εἶναι τῶν θεῶν νόμων ἐργάτην· ἄτις δὴ χειροπονημένον τῶν ἄλλων διδάσκαλον, και τὰ θεῖα λόγια διαπορθμεύειν πεπιστευμένον· ἄγγελος γὰρ Κυρίου παντοκράτορος ἐστιν, ἀπαγγέλλων τοῖς ἄλλοις τοῦ Θεοῦ βούλημα.

η'. « Ὑμεῖς δὲ ἐξεκλινάτε ἐκ τῆς ὁδοῦ μου¹⁰, και ἠσθενήσατε πολλοὺς ἐν νόμῳ¹¹, διεφθείρατε την διαθήκην τοῦ Λευι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Τὸ, ἠσθενήσατε πολλοὺς, ἐσκανδαλίσατε ἠρμήνευσαν. Ἀκύλας και Σύμμαχος. Λέγει δὲ, ὅτι Τὴν παρανομίαν ἀσπασάμενοι, και ἄλλοις λώθης ἐγένεσθε πρόξενοι. Εἶτα αὐτοῖς προλάγει τὰ νῦν αὐτοῦς καταληφόμενα κακά.

θ'. « Καὶ ἐγὼ ἔδωκα¹² ὑμᾶς ἐξουθενωμένους, και ἀπεβρίμμένους εἰς πάντα τὰ ἔθνη, ἀνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκ ἐφυλάξατε¹³ τὰς ὁδοὺς μου, ἀλλ' ἐλαμβάνετε πρόσωπα ἐν νόμῳ. » Ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσαν, *ἐδυσώπεισθε πρόσωπα ἐν νόμῳ*. Αἰτιᾶται δὲ αὐτοὺς, ὡς παραβάτας τοῦ νόμου γεγεννημένους, και εἰς χάριν τινῶν παρανόμως δικάζοντας, ἢ χρήματα κομιζομένους παρὰ τῶν προσφερόντων τὰ θύματα, και δεχομένους παρ' αὐτῶν τὰ τινα λώθην ἐν τοῖς μέλεσιν ἔχοντα.

ι'. « Οὐχὶ πατήρ εἰς πάντων ὑμῶν; οὐχὶ Θεὸς εἰς ἕκαστον ὑμᾶς; τί ὅτι ἐγκατελίπετε ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τοῦ¹⁴ βεβηλώσαι την¹⁵ διαθήκην τῶν πατέρων ὑμῶν; » Ὑφ' ἐνός, φησὶ, δημιουργηθέντες Θεοῦ, ὅς δικὴν πατρὸς εἰς ἅπαντας ὑμᾶς την οικίαν ἀγάπην ἐπεδείξατο, οὕτω τῶν ὁμοφυῶν ἠμελήσατε, και οὐτε τῆς φύσεως, οὐτε τῆς χάριτος την κοινωνίαν ἠδέσθητε, ἀλλ' ἀτιμηλήτους τοὺς ὑμετέρους ἀδελφοὺς καταλίπετε, και περιεβίετε τῶν ἐμῶν νόμων παραβάτας γεγεννημένους· και ταῦτα ἔχοντες τὴν Ἰούδαν και τὴν Ἱερουσαλήμ ὠφελείας παράδειγμα.

ια'. « Ἐγκατελείφη γὰρ Ἰούδας, και βδέλυγμα ἐγένετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ και ἐν Ἱερουσαλήμ, διότι¹⁶ ἐβεβήλωσεν Ἰούδας τὰ ἅγια Κυρίου, ἐν οἷς ἠγάπησε. » Καὶ δεικνύς σαφῶς, ἃ ἠγάπησε, ἐπήγαγε· « Καὶ ἐπετήδευσεν εἰς θεοὺς ἄλλοτριους. » Ὁ γὰρ Ἰούδας, φησὶ, και ἐν τῷ Ἰσραὴλ, και ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, μυσαρὸς ἐνομίσθη, ἀντικρὺς παρανομήσας, και τοὺς θεῖους νόμους πατήσας, και τοὺς οὐκ ὄντας ἀντὶ τοῦ ὄντος προσκυνήσας Θεοῦς. Εἶτα κοινῇ κατὰ τῶν τοιοῦτων ἀπάντων ἐκφέρει την ἀπειλήν·

ιβ'. « Ἐξολοθρευσεῖ Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἕως ἂν και ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Ἰακώβ, και ἐκ προσαγόντων θυσιῶν Κυρίου παντοκράτορι. » Τοῦ γὰρ συλλόγου τῶν εὐσεβῶν ἀλότριος ὁ δυσσεβεῖα συζῶν. Ἐντεῦθεν εἰς ἑτέραν μεταφέρει κατηγορίαν τὸν λόγον· ἐγκαλεῖ γὰρ αὐτοῖς,

VARIE LECTIONES.

¹⁰ μου. Des. in A. ¹¹ νόμ. C add. μου. ¹² Α δέδωκα. ¹³ Α ἐφυλάξασθε. ¹⁴ τοῦ. Des. in A. ¹⁵ τῆν. Α πρῶτον. και. ¹⁶ Α ὅτι.

ἔτι τὰς ἀμόζυγας καταλιπόντες ἐτέραις παρανόμως ἄ

ribus relictiis, illegitime cum aliis mulieribus miscerentur.

17. « Καὶ ταῦτα, ἃ ἐμίσητε ¹⁷ » ἃ δὲ μισεῖ ὁ Θεὸς, ἀθλιὸς ὁ φιλῶν. Τί δὲ ταῦτά ἐστι, διδάσκει· « Ἐκαλύπτετε ἐν ¹⁸ δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῶ, καὶ στεναγμῶ ἐκ κόπων. » Αἱ γὰρ ὑπὸ τῶν οικειῶν ἀνδρῶν ἀδικούμεναι γυναῖκες, τῶν ἐπικουρούντων σπανίζουσαι, ὀδυρμοῖς καὶ δάκρυσι κεχρημένοι, τὸν δίκαιον ἐκάλουν κριτὴν· ταῦτα δὲ ἠναγκάζοντο ὄρεῖν ὑπὸ τῆς συνεχούσης ὀδύνης. Τοῦτο γὰρ εἶπεν, ἐκ κόπων. Τοιγάρτοι τοῦτων γιγνομένων,

« Ἐτι ἄξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν ὑμῶν ¹⁹ ; (δ.) Καὶ εἶπατε· Ἔνεκεν τίνος ; » Τῆς γὰρ παρανομίας μυσαρὰ δεκνύσης τὰ ὑφ' ὑμῶν προσφερόμενα, ἀναλήγητος ἐτι διάκρισθε, καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ἀγνοεῖν προσποεῖσθε. Δι' ὃ ²⁰ τῇ συνήθει μακροθυμία χρώμενος, ταύτην ὑμᾶς διδάσχω.

« Ὅτι Κύριος ἐμαρτύρατο ²¹ ἀναμέσον σοῦ καὶ ἀναμέσον γυναικὸς νεότητός σου, ἣν ἐγκατέλιπες· καὶ αὕτη κοινῶνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου. (ιε.) Καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου ²². » Ἀνυμνήσθητε γὰρ τοῦ πρώτου νόμου τοῦ δοθέντος τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ Ἐῤῥᾶ· εὐθύς γὰρ τὴν γυναῖκα δημιουργήσας, καὶ οἰονεὶ νυμφοστόλος γενόμενος, προσάγει μὲν αὐτὴν τῷ ἀνδρὶ· δίδωσι δὲ τοῦ γάμου τοὺς νόμους· « Ἀντὶ τούτου, φήσας, καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. » Αὐτοῦ τοίνυν τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων, καὶ δημιουργήσαντος ἀμφοτέρους, καὶ συνάναντος, καὶ τούτου θεοεικότος τὸν νόμον, πῶς τολμᾶτε παραβαίνειν προφανῶς τὰ ἄνωθεν ὠρισμένα, οὐδὲ ²³ τῆς θείας εὐλογίας ἀναμνήσκεσθε τῆς τοῖς ὑμετέροις πατράσιν ἐπηγγελμένης· « Ἀύξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν ; » Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνταῦθα φησι· « Καὶ ὑπόλειμμα πνεύματός σου. » Θνητὴν γὰρ ἔχοντες φύσιν, διὰ τῶν τικτομένων ἐπι πλείστον τὴν ὑμετέραν διασωζετε μνήμην· ἀλλὰ ταῦτα τοῦ Θεοῦ νομοθετήσαντος, ὑμεῖς ἀντιλέγετε φάσκοντες, οὐ γάμων σωφρόνων, ἀλλὰ πολυκαταβλάς κήδεσθαι τὸν Θεόν. « Εἶπατε γὰρ, Τί ἄλλο ζητεῖ ὁ Θεὸς ἢ σπέρμα ²⁴ ; » Ἀλλ' ἐγὼ παρεγγυῶ ὑμῖν, τούτων ἀποστάντας τῶν λόγων, τοὺς θείους νόμους φυλάξαι, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς συζευχθεῖσαν γυναῖκα τοῦ ζυγοῦ μὴ χωρίσαι. Εἶτα τῆς ἐν ^D νόμῳ γεγεννημένης ἀναμνήσκει συγκαταβάσεως.

15. « Ἀλλ' ἐάν μισήσῃς, ἐξαπόστειλον ²⁵, λέγει Κύριος Ἰσραὴλ ²⁶. » Καὶ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ διαγορεύει δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου τῇ γυναίκι τὸν οὐκ εὖ περὶ αὐτὴν διακειμένον. Τοῦτον δὲ τὸν νόμον ἐρμηνεύων ὁ Κύριος τοῖς Φαρισαίοις φησὶ· « Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐνομοθέτησεν οὕτως· ἐξ ἀρχῆς δὲ οὐκ ἐγένετο οὕτως· ὁ γὰρ ποιήσας αὐ-

VERS. 13. « Et hæc quæ oderam faciebatis. » Quæ vero Deus odio habet, infelix est qui diligit. Quæ porro ista sint, docet : « Operiebatis lacrymis altare Domini, et planctu et gemitu de laboribus. » Mulieres enim, quæ a viris suis injuriam accepissent, et auxilio destitutæ essent, plangentes et gementes justum judicem implorabant : hæc vero facere cogebantur præ dolore quo tenebantur. Hoc enim dixit, *de laboribus*. Hæc igitur cum ita fiant,

« Adhuc dignum respicere in sacrificium vestrum ? (VERS. 14.) Et dixistis : Propter quid ? » Nam cum iniquitas oblationes vestras execrabiles reddat, nullum adhuc sensum doloris percipitis, atque hujus causam ignorare vos simulatis. Quare solita **1682** utens patientia, hanc vos doceo.

« Quia Dominus testificatus est inter te et uxorem adolescentiæ tuæ, quam tu reliquisti : et hæc particeps tua, et uxor testamenti tui. (VERS. 15.) Et non alius fecit, et reliquiæ spiritus tui. » Recordamini enim primæ legis datæ Adamo et Evæ. Simul enim atque mulierem creavit, velut quispiam nymphagogus eam ad virum adduxit, ac leges matrimonii constituit, dicens : « Propterea relinquet homo patrem suum, et matrem suam, et erunt duo caro una ¹. » Cum igitur idem universorum Deus ambos et creaverit et conjunxerit, et hæc legem tulerit, quomodo audetis tam aperte ea quæ sunt a principio constituta violare ? neque benedictio Dei vobis venit in mentem parentibus vestris facta : « Crescite et multiplicamini, et replete terram ² ? » Hoc enim hic etiam ait : « Et reliquiæ spiritus tui. » Mortali enim natura cum sitis, per prolem vestri memoria diutissime durat. At cum Deus hæc sanxerit, vos contradicitis, dicentes non castitatem matrimoniorum, sed multitudinem liberorum curæ Deo esse. « Dixistis enim, Quid aliud præter semen quarit Deus ? » Verum ego vos moneo, ut his sermonibus abstinentes divinas leges observetis, et **1683** uxorem a principio conjunctam non repudiatis. Tum in memoriam revocat indulgentiam, quæ in lege reperitur.

VERS. 16. « Sed si odio habeas, dimitte (illam), dicit Dominus Israelis. » Siquidem in lege præcipit ut, si quis erga uxorem non bene affectus sit, det ei libellum repudii : hanc legem exponens Dominus Pharisæis, ait : « Moses ob duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum istud : ab initio autem non ita fuit : qui enim eos fecit, masculum et

¹ Gen. II, 24. ² Gen. I, 28.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷ Ἄ ἐποίησας. ¹⁸ ἐν. Des. in A. ¹⁹ ὅμ. A et C addunt : ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. ²⁰ δι' ὃ. C διότι. ²¹ C διεμαρτύρατο. ²² σου. A αὐτοῦ. ²³ οὐδέ. C præm. καί. ²⁴ Ἄ ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ Θεός. ²⁵ Ἀ μισήσας : ἐξαποστειλῆς. ²⁶ Ἰσρ. A præm. ὁ Θεὸς τοῦ.

feminam eos fecit v;) hoc est, unum et unam, A non unum virum et duas mulieres, ut hanc odio persequens alteri conjungeretur. Ergo ipsa creatio castitatis fuit legislatio. Cum autem nosset Deus universorum insaniam Judæorum, quod ab ea quam odissent abstrahere se optantes, et per legem id non valentes, illam occidere non dubitarent, permittit minus malum, ut prohibeat majus: et ait: « Si odio habeas, dimitte (illam). » Conjungetur enim cum altero, et in dolore non vivet. In sacris Evangelii ad virtutem instituens palam proficitur: « Quicumque dimittit uxorem suam, nisi ob fornicationem, eam facit mœcham, et repudiatam ducens mœchatur x. » Et hoc item loco idem ipsum innuit. « Revelabuntur, inquit, occultæ cogitationes vestræ, dicit Dominus omnipotens y: » et nisi B justis de causis dissolveritis matrimonium, iudex vester erit Dominus omnipotens. Igitur « Custodite **1684** in spiritu vestro, et ne relinquatis pactum. » Cohibete, inquit, malas appetitiones, et initas de matrimonio pactiones ne convellatis. Postquam vero sic eorum iniquitatem arguit, et convenientem morbo medicinam adhibuit, blasphemiam quamdam ab eis admissam reprehendit, dicens:

VERS. 17. « Qui provocatis Dominum sermonibus vestris, et dixistis: In quo provocavimus eum? In eo quod dicitis: Omnis qui facit malum, bonum est in conspectu Domini, et in his ipsi complacuit: et ubi est Deus justitiæ? » Quidam enim extrema stultitia laborantes, cum viderint aliquos scelerate viventes frui tamen prosperitate, dicere audebant videri Deum malis gaudere; alioqui tantam illis felicitatem non tribueret. Hæc me magnopere ad pœnas de vobis sumendas concitavit blasphemia. Vos autem nec peccatum vel exiguum esse dicitis hanc maximam impietatem. Hunc enim eorum stuporem redarguens ait: « Et dixistis: In quo provocavimus eum? » Atqui scire vos oportebat Deum esse justitiæ fontem, ac proinde vitia amplectentes detestari. Dispensationis autem inexplicabilis est ratio: tamen doceo vos fore ut veniat tempus justæ retributionis. Quod planum facere studens, prædicit primo priorem Domini Christi adventum, et ostendit magnum Joannem Baptistam illius adventus præcursorem.

1685 CAPUT III.

VERS. 1. « Ecce ego, inquit, mittam angelum meum, et respiciet viam ante faciem meam, et subito veniet ad templum suum Dominus, et

τοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· » ἀντί τοῦ, ἓνα καὶ μίαν, οὐχ ἓνα ἄνδρα καὶ δύο γυναῖκας, ἓνα ταύτην μισήσας συναφθῆ τῇ ἑτέρᾳ. Οὐκοῦν ἡ ²⁷ δημιουργία σωφροσύνης ἦν νομοθεσία. Ἐπειδὴ δὲ ἤδει τῶν Ἰουδαίων τὸ μανικὸν ὁ τῶν ὄλων Θεός, ὅτι τῆς μισουμένης ἀπαλλαγῆναι βουλόμενοι μὲν, οὐ δυνάμενοι δὲ διὰ τὸν νόμον, καὶ φρόνον ταύτης τολμήσουσι· συγχωρεῖ τὸ ἕλαττον κακόν, ἓνα κωλύσῃ τὸ μείζον· καὶ φησιν· « Ἐὰν μισήσῃς, ἐξαποστείλον. » Συναφθήσεται γὰρ ἐτέρῳ, καὶ μετ' ὀδύνης οὐ βιώσεται. Ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις παιδεύων ἀρετὴν ἀντικρυὲς βοᾷ· « Πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμῶν μοιχεύεται. » Καὶ ἐνταῦθα δὲ ταυτὸ τοῦτο ἀντίκειται ²⁸. « Γυμνωθήσεται, φησὶ, τὰ κεκρυμμένα ὑμῶν βουλευμάτα, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Κἂν μὴ διὰ τίνα πρόφασιν δικαίαν καὶ εὐλόγον διαλύσῃ τὸν γάμον, κριτὴς ὑμῶν ἔσται τῶν ὄλων ὁ Κύριος. Τοιγαρὸν ἐ Φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ μὴ ἐγκαταλίπητε τὴν συνθήκην ²⁹. » Καλινώσατε, φησὶ, τὰς κακὰς ὁρμὰς ³⁰, καὶ τὰς περὶ τοῦ γάμου γεγενημένας μὴ διασπάσῃτε συνθήκας. Οὕτω τῆσδε τῆς παρονομίας κατηγορήσας, καὶ τῷ πάθει τὴν πρόσφορον ἐπιθεὶς θεραπείαν, βλασφημίας τινὸς παρ' αὐτῶν τολμωμένης ποιεῖται τὸν ἐλεγχόν, καὶ φησιν·

17. « Οἱ παροξύνοντες τὸν Θεὸν ἐν τοῖς λόγοις ὑμῶν, καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν ³¹; Ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς· Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐν αὐτοῖς ἠδύόκησε ³². » καὶ πῶ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » Τινὲς γὰρ ὑπ' ἀνοίας ἐσχάτης ὀρώντες τινὰς πονηρίας συζῶντας, εὐπραξίας δὲ ἀπολαύοντας, ἐτόλμων λέγειν ὅτι χαίρειν ἔοικε τοῖς πονηροῖς ὁ Θεός· οὐ γὰρ ἂν αὐτοῖς τοσαύτην εὐκληρίαν ἀπένειμεν. Ἀβτὴ με λίαν ἡ βλασφημία ³³ πρὸς ὑμετέραν παρεκίνησε τιμωρίαν. Ἐμεῖς δὲ οὐδὲ σμικρὰν πλημμέλειαν ὑπολαμβάνετε τὴν μεγίστην ἀσέβειαν. Ταύτην γὰρ αὐτῶν τὴν ἀναληγσίαν ἐλέγχων εἶπεν· « Καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι παρωξύναμεν αὐτόν; » Ἐδεῖ δὲ συνιδεῖν ὑμᾶς, ὡς ὁ τῶν ὄλων Θεὸς δικαιοσύνης ὑπάρχει πηγῆ· τοῦτο δὲ ὦν τοὺς τὴν κακίαν ἀσπαζομένους βδελύττεται. Ἀρρήτος δὲ τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος. Διδάσκω δὲ ὁμῶς ὑμᾶς, ὡς ἤξει τῆς δικαίας ἀνταποδόσεως ὁ καιρὸς. Καὶ τοῦτο δῆλον ποιῆσαι βουλόμενος, πρῶτον μὲν προθεσπίζει τὴν προτέραν τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ δείκνυσι τὸν μέγαν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν τῆς ἐπιφανείας ἐκείνης ἡγουμένον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

α'. « Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ ³⁴, φησὶν, ἐξαποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιθλέψεται ὁδὸν πρὸ ³⁵ προσώπου μου, καὶ ἐξαίφνης ἤξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος ³⁶,

v Matth. xix, 8; Marc. x, 5. x Matth. v, 32. y:z Matth. x, 26.

VARIÆ LECTIONES.

²⁷ ἡ. C præm. καὶ αὐτῇ. ²⁸ αὐτ. C add. καὶ καλύψει ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐνθυμήματα ὑμῶν. ²⁹ τ. συνθ. Des. in A. ³⁰ ὁρμ. C præm. ὑμῶν. ³¹ αὐτ. A σέ. ³² ἠὺδ. A præm αὐτόν. ³³ C ἀτημέλειαν ἢ βλασφημίαν. ³⁴ ἐγὼ. Des. in A. ³⁵ πρὸ. Des. ibid. ³⁶ Κύρ. A add. ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε.

καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς θέλετε. Ὡς τὴν δὲ τοῦ Προφήτου τὴν μαρτυρίαν καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις κειμένην εὐρίσκομεν. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ζαχαρίας, ὁ τοῦ θειοτάτου Ἰωάννου πατρὸς, ἐν ταῖν χερσίν αὐτὸν λαβὼν, ἔφη πρὸς αὐτόν ^α. « Καὶ σὺ, παιδίον, προφήτης· Ὑψίστου κληθήσῃ· προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ. » Καὶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ Μαλαχίου εἶπεν ὁ Θεός· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξαποστελῶ τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιθλήσεται ὁδὸν πρὸ προσώπου μου, καὶ ἐξαίφνης ἦξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, ὃν ὑμεῖς θέλετε. » Πάντων γὰρ ἀγνοούντων ὁ σωτήριος ἐγένετο τόκος. Ναὸν γὰρ τὴν ἀνθρωπείαν ὠνόμασε φύσιν, ἣν ὁ Θεὸς Λόγος ἀνάλαβεν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Χριστὸς πρὸς Ἰουδαίους ἔφη· « Λύσατε τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔγερῶ αὐτόν. » Καὶ τοῦτο ἔρμηνεύων ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπήγαγεν· « Αὐτὸς δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ· καὶ ὅτε ἠγγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι τοῦτο εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐπίστευσαν τῇ Γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς. » Πρὸς δὲ τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, καὶ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν προθεσπίζει·

« Ἰδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. (β'.) Καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ, ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτασίᾳ αὐτοῦ; » Οὕτω καὶ ὁ Ζαχαρίας περὶ τῆς δευτέρας ἐπιφανείας ἔφη· « Ὀφθόναι εἰς ὃν ἐξεκέντησαν, καὶ κόψεται ἡ γῆ κατὰ φυλάς φυλάς. » Ἐἶτα διδάσκει τὰ ὑπ' αὐτοῦ δρώμενα·

« Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πῶα πλυνόντων. (γ'.) Καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων, ὡς τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον. » Οὕτω ^{ββ} καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· « Ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον, ὅποῦν ἔστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει ^{ββ}. εἰ τινος τὸ ἔργον μενεῖ ^{ββ}, ἔπιρκοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἰ τινος τὸ ἔργον κατακαύσεται, ζημιωθήσεται. » Ἠγοῦμαι δὲ διὰ τῶν εἰρημμένων τὸν Προφήτην μὴ μόνον ἐκεῖνο σημαίνειν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου ^{ββ} Πνεύματος κάθαρσιν· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ μυστικῶς τοὺς προσιόντας ἀναχωνεύει, καὶ νεουργεῖ τῷ πυρὶ Πνεύματος χρώμενος. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης φησὶν· « Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Ἡνεύματι ἁγίῳ, καὶ πυρὶ. » Καὶ μέντοι καὶ τῇ θείᾳ χάριτι χρώμενος καθάπερ ^δ τινὲς πῶα, τῶν ἀμαρτημάτων ἐκκαθαίρει τὸν ῥύπον. Καὶ τῇ μὲν Ἱερουσαλήμ ὁ μακάριος Ἱερεμίας φησὶν· « Ἐὰν ἀποπλύνῃ ἐν νίτρῳ, καὶ πληθύνῃς σταυρῇ πῶαν, κεκηλίθωσαι ἐν ταῖς ἀνομίαις σου, λέγει Κύριος. » Ἐκεῖνη γὰρ τὴν νομικὴν εἶχεν, οὐ τὴν τῆς χάριτος πῶαν. Ἐνταῦθα δὲ ὑποδείκνυσιν ἡμῖν ὁ προφητικὸς λόγος, οἶδν τινα δημιουργόν, τὸν Δεσπότην

A angelus testamenti, quem vos vultis. » Hoc autem prophetae testimonium in sacris quoque Evangeliiis invenire licet : et beatus Zacharias divinissimi Joannis pater, cum eum in manus sumpisset, dixit ad eum : « Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis : praebis enim ante faciem Domini, ut pares vias ejus ». Et hoc loco per (prophetam) Malachiam dixit Deus : « Ecce ego mittam angelum meum, et respiciet viam ante faciem meam, et subito veniet ad templum suum Dominus, quem vultis. » Omnibus ignorantibus salutaris partus evenit. *Templum* enim humanam dixit naturam, quam Deus Verbum suscepit. Sic enim et ipse Dominus Christus ad Judaeos dixit : « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud ». Quod explanans evangelista, adjunxit : « Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset de mortuis, recordati sunt discipuli ejus hoc dixisse Jesum, et crediderunt Scripturae, et sermoni quem dixerat eis Jesus ». Præter priorem autem ejus adventum, etiam secundum ejus adventum prænuntiat :

« Ecce venit, dicit Dominus omnipotens. (Vers. 2.) Et quis sustinebit diem introitus ejus? aut quis subsistet in visione ejus? » Sic etiam Zacharias de secundo adventu ait : « Aspiciet quem compunxerunt, et planget terra per tribus ac tribus ». Deinde ab eo gesta docet :

C « Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorii, et quasi herba lavantium : (Vers. 3.) Et sedebit conflans et mundans, sicut argentum et aurum. » Sic etiam beatus Paulus : « Quia per ignem, inquit, revelabitur, et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit : si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet : si cujus opus arserit, detrimentum patietur ». Existimo autem per hæc prophetam non id solum significare, sed etiam Spiritus sancti purgationem. Nam in hoc mystice adveniens conflatur, et renovatur igne utens Spiritus. Sic enim magnus etiam Joannes ait : « Ille vos baptizabit Spiritu sancto et igne ». Scilicet divina gratia, tanquam herba quadam utens, peccatorum sordes eluit. Et ad Hierosolymam quidem beatus Jeremias dixit : « Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam, maculata es in iniquitate tua, dicit Dominus ». Hierosolyma enim legalem herbam habuit, non gratiæ. Hoc autem loco propheticus sermo Dominum nobis ostendit, tanquam opificem quemdam, sordes peccatorum velut herba quæpiam expurgantem, et

^a Luc. 1, 76. ^b Joan. 11, 19. ^c Ibid. 21, 22. ^d Zach. 11, 10-12. ^e I Cor. 11, 15. ^f Matth. 11, 11. ^g Jerem. 11, 22.

VARIÆ LECTIONES.

^α πρ αὐτ. Des. in C. ^β C οὕτως, omisso καί. ^{ββ} δοx. Infra, pag. 1691, ad c. IV, 1, nec non t. III, ad I Cor. I. c. primam. αὐτό. ^{ββ} μενεῖ. Ita quoque infra, ad c. IV, 1, sed t. III, l. c. est μένει, juxta rec. lxx. ^{ββ} C παναγίου.

velut igne quodam **1687** animas nostras hac rubigine liberantem. Hoc vero etiam faciet Levitis in eum credentibus. Quo ex numero beatus quoque Barnabas fuit, ut Actorum historia docet ^a, alii- que complures, qui una cum ipso crediderunt, eandem salutem assecuti sunt. « Emundabit enim, inquit, filios Levi, et fundet eos sicut auram et argentum : et erunt Domino offerentes hostiam in justitia. » Non legalem illam, de qua dixit : « Non suscipiam ex manibus vestris hostiam : sed rationalem et incruentam. Quare adjunxit : περι ἧς εἶπε : « Θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἄλλὰ τὴν λογικὴν καὶ ἀναίμακτον. » Διὰ ἐπήγαγε :

Vers. 4. « Et placebit Domino sacrificium Judæ et Hierosolymæ, sicut diebus sæculi, et sicut annis prioribus. » Non enim hoc temporarium est, sed æternum. Hinc rursus minatur supplicium his qui vitam in impietate traducunt.

Vers. 5. « Et accedam ad vos in judicio : et ero testis velox super maleficos. » Repentinam, inquit, sumam vindictam malorum quæ vidi : non enim aliis testibus egeo, sed ipso oculis meis iniquitatem conspexi. « Et super adulteras, et super eos qui jurant per nomen meum in mendacio, et defraudant mercede mercenarios, et opprimunt per potentiam viduas, et percutiunt pupillos, et pervertunt judicium advenæ : et qui non timent me, dicit Dominus omnipotens. » Ut a **1688** maleficis, inquit, sic ab adulteris, et mendaciter jurantibus et fructus laboris mercenariorum percipientibus, mercedem vero non persolventibus, et ut verbo dicam, a cunctis, qui potentia utuntur contra pupillos et viduas orbitatem lugentes, et advenas et peregrinos perverse judicant et judicium meum non timent, ponnas exigam, et injuria affectos non patiar neglectos manere.

Vers. 6. « Quoniam ego Dominus Deus vester, et non mutor. » Naturam habeo quæ mutationem non suscipit, nec ignoratis ut majores vestros interfecerim, et in captivitatem ejecerim.

« Et vos filii Jacobi, non recessistis (Vers. 7.) a peccatis patrum vestrorum : declinastis a legitimis et non custodivistis. » Cum igitur eadem quæ patres vestri deliqueritis, eadem patiimini quæ illi. Tum alterius iniquitatis adjicit accusationem.

« Revertimini ad me et revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. (Vers. 8.) Et dixistis : In quo revertemur ? An supplantabit homo Deum, quia vos supplantatis me ? et dixistis : In quo supplantavimus te ? » Aquila et Symmachus pro *supplantavimus te*, sic interpretati sunt : « Num frau-

καθάπερ πῶς τινὶ τὸν τῶν ἀμαρτημάτων ἀποσμήχοντα ῥύπον, καὶ οὐδὲν τι πῦρ τοῦ ταύτης ἰσθῆτος ἡμετέρας ἐλευθεροῦντα ψυχάς. Τοῦτο δὲ ποιήσει καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι Ἀευταῖς. Ἐκ τούτων δὲ ἦν καὶ ὁ μακάριος Βαρνάβας, ὡς ἱστορία διδάσκει τῶν Πράξεων, καὶ ἕτεροι δὲ πολλοὶ μετὰ τούτου πιστεύσαντες τῆς αὐτῆς σωτηρίας ἀπήλυσαν. Καθαρῆς ^α γὰρ, φησὶ, τοὺς υἱοὺς Ἀευτ, καὶ ἐκχεεῖ αὐτοὺς ^β, ὡς τὸ χρυσίον, καὶ ὡς ^γ τὸ ἀργύριον ἰσθῆτος ^δ, φησὶν, ἔσονται τῷ Κυρίῳ προσάγοντες θυσίαν ^ε ἐν δικαιοσύνῃ. » Οὐκ ἐκείνην τὴν νομικὴν,

δ. « Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ἰούδα καὶ Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὰς ἡμέρας ^α τοῦ αἰῶνος, καὶ κατὰ ^β τὰ ἔτη τὰ ἔμπροσθεν. » Οὐκ ἔστι γὰρ αὕτη πρόσκαιρος, ἀλλ' αἰώνιος. Ἐντεῦθεν πάλιν ἀπειλεῖ τιμωρίαν τοῖς ἀσεθεῖσι συζῶσι.

ε. « Προσελεύσομαι ^α γὰρ, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τὰς φαρμακούς. » Ταχέϊαν, φησὶν, ἐπάξω κλάσιν οἷς εἶδον κακοῖς ἡ σὺ δέχομαι γὰρ μαρτύρων ἑτέρων, ἀλλ' αὐτόπτης εἰμὶ τῆς πονηρίας. « Καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ^β ἐπὶ τοὺς θμνύοντας ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου ἐπιψεύδει ^γ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισωτοῦ, καὶ καταδυναστεύοντας χήρας, καὶ κουδουλίζοντες ^δ ὄρφανούς, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προσωλήτου, καὶ τοὺς μὴ φοβουμένους με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὅμοίως δὲ ταῖς γοητρίαις, φησὶ, καὶ τὰς μοιχευτρίαις ^ε, καὶ τοὺς ψευδῶς θμνύναι τολμώντας, καὶ τῶν μισωτῶν τὸν μὲν πόνον καρπούμενους, τὸν δὲ μισθὸν παρέχειν οὐ βουλομένους, καὶ ἀπαξικῶς πάντα δυναστεία χρώμενον κατὰ τῶν ὄρφανῶν καὶ χηρῶν ὀδυρομένων, καὶ τοῖς μετοίκοις καὶ προσηλύτοις κακῶς δικάζειν αἰρουμένων, καὶ τὴν ἐμὴν οὐ δειμαίνοντα κρίσιν, εἰσπράξω πονίην, καὶ οὐκ ἀνέξομαι τοὺς ἀδικουμένους περιδεῖν.

ζ. « Διότι ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ^α, καὶ οὐκ ἠλλοιωμαι. » Φύσιν γὰρ ἔχω μεταβολὴν οὐ δεχομένην ἴσως δὲ ὅπως τοὺς πρὸ ὑμῶν καὶ σφαγῆ παρέδωκα, καὶ δορυαλώτους παρέπεμψα.

« Καὶ ὑμεῖς, υἱοὶ Ἰακώβ, οὐκ ἀπέχεσθε (ζ.) ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν ἔξεκλίνατε νόμιμα ^α, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε ^β. » Ταυτὰ τοῖνον τοῖς πατράσι τολμώντες, ταυτὰ πείσασθε τούτοις. Καὶ ἑτέρας δὲ παρανομίας κατηγορίαν προστίθισιν.

« Ἐπιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. (η.) Καὶ εἶπατε Ἐν τίνι ἐπιστρέψομεν ; Εἰ περὶ νεκροῦ Θεοῦ, διότι ὑμεῖς περὶ νεκροῦ με ; καὶ εἶπατε Ἐν τίνι ἐπερὶνισαμέν σε ; » Οἱ περὶ Ἀκύλαν καὶ Σύμμαχον τὸ, ἐπερὶνισαμέν σε οὕτως ἠρμήνευσαν :

^a Act. iv, 36.

VARIÆ LECTIONES.

^α Α καθαρίσει. ^β Α χεεῖ αὐτούς. ^γ ὡς. Des. in A et C. ^δ οὔτοι. Des. in A. ^ε Α θυσίας. ^ζ Α καθὼς αἱ ἡμέραι. ^η κατὰ Α καθὼς. ^θ Α πρῶτάς. ^ι καὶ — ψεύδει. Des. in C. ^κ Α ψευδῆ. ^λ Α κόνδ. Α πρᾶξιν. τούς. ^μ C ταῖς μοιχευτρίαις. ^ν ὁ θ. ὑμ. Des. in A. ^ξ Α νομίμου. ^ο Α ἐφυλάξατε.

« Μὴ ἀποστερήσει ἡ ἀνθρωπίνος Θεὸν, ὅτι ὑμεῖς ἀποστερήσατέ με; Καὶ εἶπατε· Ἐν τίνι ἀποστερήσαμέν σ; »

« Ὅτι τὰ ἐπιδέκατα καὶ αἱ ἀπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσι. (θ'.) Καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε αὐτὰ⁶⁷, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς περὶζήσετε· τὸ ἔτος συνετελέσθη⁶⁸, καὶ εἰσηνέγκατε πάντα τὰ ἐκφόρια εἰς τοὺς θησαυροὺς, καὶ ἡ ἀρπαγὴ⁶⁹ τοῦ πτωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. » Τοῦ νόμου γὰρ διαγορεύοντος τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰς δεκάτας πρώτας τῷ Θεῷ προσφέρειν, εἰθ' οὕτω τὰ λειπόμενα λαμβάνειν, ὑμεῖς ἅπαντα κατ' αὐτὸν εἰς τὰ ὑμέτερα εἰσηνέγκατε δοχεῖα, οὐ λογισάμενοι, ὅτι πτωχῶν ἐστὶν ἀρπαγὴ, τῶν ἀπαρχῶν καὶ τῶν δεκατῶν ἡ στέρησις. Τοῖς γὰρ ἱερεῦσι τούτου χάριν γῆς οὐκ ἔδωκα κληρὸν, ἵνα τῇ θείᾳ προσεδρεύοντες λειτουργίᾳ, καὶ τὰς ὑπὲρ ὑμῶν θυσίας προσφέροντες, ἐκ τῶν ἔμοι προσφερομένων ἀπαρχῶν καὶ δεκατῶν διατρέφωμαι, καὶ τοῖς προσεδρεύουσι πτωχοῖς τῷ θεῷ ναῶν⁷⁰ ἔπαρχωσιν ἐκ τούτων. Τοιγάρτοι τῆς πλεονεξίας ταύτης παυσάμενοι, ἀπόδοτε τὰ νενομισμένα τοῖς ἱερεῦσι, καὶ δοκιμάσατε, εἰ μὴ πλειόνων ὑμῖν ἀγαθῶν μετουσία γενήσεται; Τὸ γὰρ, « Ἐπιστρέψατε ἐν τούτῳ, » οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν « Πειράσατε » ἡρμηνεύσασα. Δώσω γὰρ ὑμῖν δετῶν ἀφθονίαν, καὶ γῆς εὐκαρπίαν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν εὐπορίαν, ὥστε τοὺς ἐκ γειτόνων ζηλωτοὺς ὑμᾶς καὶ μακαρίους ἀποκαλεῖν, ἅτε δὴ τοιαύτης ἀπολαύοντες παρ' ἐμοῦ θεραπεύει, καὶ φησιν·

17-18. « Ἐδαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν, λέγει Κύριος παντοκράτωρ⁷¹, εἶπατε⁷². Ἐν τίνι κατελάησαμεν κατὰ σοῦ; Καὶ⁷³ εἶπατε· Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ τί πλεῖον, ὅτι ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ⁷⁴, καὶ διότι ἐπορεύθημεν ἰκέται πρὸ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος; Καὶ νῦν ἡμεῖς μακαρίζομεν ἄλλοτρίους, καὶ ἀνοικοδομοῦνται πάντες ποιοῦντες ἀνομήματα⁷⁵. ἀντέστησαν⁷⁶ Θεῷ, καὶ ἐτύθησαν. » Μοχθηρὰ, φησὶ, χρώμενοι γνώμη, ἀνόνητον καὶ ἀκερδῆ τὴν ἐμὴν ὀνομάσατε δεσποτείαν, καὶ τοὺς ἀνομίᾳ συζῶντας ἐν εὐημερίᾳ καὶ εὐθυμίᾳ ζῆν φάτε· ὑμᾶς δὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐμὴν κηδεμονίαν τελοῦντας πάσης τῆς⁷⁷ εὐπραξίας ἐρήμους μεμενηκένας, μακαρίζειν δὲ τῶν ἄλλων τὴν εὐκλήριαν.

19. « Ταῦτα κατελάησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσε, καὶ ἔγραψε βιβλίον μνημοσύνου ἐνώπιον αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, καὶ εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ. » Ταῦτα, φησὶν, ἀκούσας ἐγὼ τῶν θρυλλιζόντων πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνακειμένων ἔμοι, ἀνάγραπτον ὑπόσχεσιν ἀγαθῶν τοῖς φοβουμένοις με δίδωμι. Τοῦτο γὰρ λέγει· « Καὶ ἔγραψε βιβλίον μνημοσύνου ἐνώπιον αὐτοῦ τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον, καὶ εὐλαβουμένοις τὸ ὄνομα

A dabit homo Deum, 1689 quia vos me fraudastis? Et dixistis: In quo fraudavimus te? »

« Quia decimæ et primitiæ vobiscum sunt. (VERS. 9, 10.) Et vos respicientes respicitis in ea, et me vos supplantatis, annus impletus est. Et intulistis fructus omnes in thesauros, et erit rapina pauperis in domibus vestris. » Nam cum lex definiat primitias et decimas primas Deo offerre, deinde reliqua sumere, vos contra omnia pariter in granaria vestra intulistis: non reputantes pauperum esse rapinam, primitiarum et decimarum fraudationem. Ideo enim sacerdotibus terræ sortem et portionem non dedi, ut divino insistentes officio et pro vobis hostias offerentes, ex oblatiis mihi primitiis et decimis atantur, et in divino templo assidentibus pauperibus erogent ex istis. Quocirca repressa hac avaritia, reddite legitima sacerdotibus, et experimini, annon major vobis honorum inde copia futura sit? Nam quod ait: « Revertimini in hoc, » Aquila vertit, « Et periculum facite in hoc. [11, 12] Dabo enim vobis pluviarum abundantiam, et terræ fecunditatem, et inde rerum abundantiam: ita ut finitimi vos felices et beatos vocent, qui tanta mea providentia fruamini. Ac rursus morbo alteri medetur qui eos vexabat. προμηθείας. Πάλιν ἕτερον πάθος ἐνοχλοῦν αὐτοῖς

VERS. 13-15. « Ingravastis, inquit, super me verba vestra, dicit Dominus omnipotens; dixistis: In quo locuti sumus contra te? Et dixistis: Vanus est qui servit Deo; et quid amplius, quia custodivimus mandata ejus, et quia ambulavimus supplices ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos, 1690 et ædificantur omnes qui faciunt iniquitatem: restiterunt Deo, et salvi facti sunt. » Scelerata, inquit, mente præditi, dominationem meam inutilem et infructuosam duxistis: et eos qui iniquitatem sectantur, prosperam et securam vitam agere dicitis, vos vero qui sub mea providentia degitis, omni felicitate destitutos manere, ac prosperos aliorum successus prædicare.

VERS. 16. « Hæc oblocuti sunt qui timent Dominum, unusquisque ad proximum suum: et attendit Dominus, et audivit, et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, et qui reverentur nomen ejus. » Hæc, inquit, cum illos inter se jactare audissem qui mihi dedicati erant, bonorum meorum sponsionem conscriptam do timentibus me. Hoc enim ait: « Et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, et reverentur nomen ejus. »

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁷ ἀπ. Montf. in Hexapl. ἀποστερήσει. ⁶⁸ αὐτά. C præm. εἰς, sed utrumque des. in A. ⁶⁹ A συνετέλεσεν. ⁷⁰ καὶ — πτ. A καὶ ἔσται ἡ διαρπαγὴ. ⁷¹ ἀπ. C præm. ἡ. ⁷² C νεῦ. ⁷³ παντ. Des. in A. ⁷⁴ εἶπ. A et C præm. καί. ⁷⁵ καί. Des. in A et C. ⁷⁶ δετ. ἐφ. τ. φ. αὐτ. Ex A et C suppl. ⁷⁷ A ὄνομα.

[17] Hi ergo, inquit, qui cultum meum magni A faciunt, et timent quidpiam eorum agere quæ mihi displicent, « Erunt mihi die eo, quem ego facio, in acquisitionem. » Eos, inquit, mihi vindicabo in die iudicii : « Et eligam eos, sicut eligit homo filium suum, qui bene servit ei. » Patris enim more, grāti animi filium adamantis, eumque præferentis, ego hos anteferam ingratissimas contraria cogitantibus. Cæterum, « eligam » Aquila vertit, « Parcā eis, sicut parcat homo filio suo. »

Vers. 18. » Et convertimini, et videbitis (quale sit discrimen) inter justum et **1691** iniquum, et inter servientem Deo, et eum qui non servit ei.

CAPUT IV.

Vers. 1. « Quia ecce dies venit ardens sicut clibanus, et comburet eos. » Tunc, inquit, cognoscetis quantum sit discrimen inter justum et injustum, et quantum differat Deo serviens ab eo qui non servit illi. Nolite enim existimare vitam presentem in omne tempus duraturam : hæc enim exstinguetur : « Et veniet dies quidam ardens sicut clibanus, et comburet eos. Et erunt omnes alienigenæ, et omnes qui faciunt iniquitatem, stipula : succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, et non relinquetur radix eorum, neque ramus. » *Alienigenas* Aquila vertit *superbos*. Sic etiam divinus Paulus ait : « Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurum, C argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam : uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia per ignem revelatur, et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet : si cujus opus arserit, detrimentum patietur^b. » Postquam hoc modo impie viventium exitum præmonstravit, ostendit qualia præmia :

Vers. 2. « Et oriatur vobis qui timetis nomen meum, sol justitiæ, **1692** et sanitas in pennis ejus. » Hæc autem tum priori Salvatoris nostri adventui conveniunt, tum secundo. * Nam in priori quidem, velut sol quispiam nobis exortus est, in caligine et umbra mortis constitutis, atque a peccato nos liberans, justitiam impertitus est : et spiri- D tualibus donis quasi quibusdam alis nos contegens, curationem animabus nostris exhibuit. Et in secundo rursus adventu his qui in hac vita vexantur, vel ex eorum voto vel præter eorum votum appa- rentes, juste utpote justus judicabit, et promissa

^a 1 Cor. III, 12-15.

αὐτοῦ. » Οὗτοι τοίνυν, φησὶν, οἱ τὴν ἐμὴν θεραπείαν περὶ πολλοῦ ποιοῦμενοι, καὶ δεδιότες τι τῶν οὐκ ἀρεσκόντων μοι δρᾶσαι. * Ἔσονται μοι εἰς ἡμέραν, ἦν ἐγὼ ποιῶ, εἰς περιποίησιν. » Οἰκειώσομαι αὐτούς, φησὶν, ἐν τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. » Καὶ αἰρετιῶ αὐτούς, ὅν τρόπον αἰρετίζει ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν εὐ⁹⁰ δουλεύοντα αὐτῷ. » Πατὴρ γὰρ δίκην, περὶ υἱὸν εὐγνώμονα διακειμένου, καὶ προτιμῶντος αὐτόν, τῶν ἀγνωμόνων προτιμήσω τούτους ἐγὼ τῶν τάναντία βουλευταμένων. Τὸ δὲ « αἰρετιῶ » οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν, « Φείσομαι, ἡρμηνεύκασιν ὡς φεῖσεται ἄνθρωπος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. »

ἠγ'. « Καὶ ἐπιστραφήσεσθε⁹¹, καὶ ἐψεσθε ἀναμέσον δικαίου καὶ ἀναμέσον ἀδίκου⁹², καὶ ἀναμέσον τοῦ⁹³ δουλεύοντος τῷ Θεῷ, καὶ ἀναμέσον⁹⁴ τοῦ μὴ δου- B λεύοντος αὐτῷ.

ΚΕΘΑΛΛΑΙΟΝ Δ'.

α'. « Ὅτι ἰδοὺ ἡμέρα ἔρχεται καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτούς. » Τότε, φησὶ, μαθήσεσθε δσον ἀδίκου καὶ δικαίου τὸ μέσον, καὶ ὅση διαφορὰ τοῦ δουλεύοντος τῷ Θεῷ πρὸς τὸν μὴ δουλεύοντα. Μὴ γὰρ δὴ νομίσητε τὸν παρὶντα βίον ἔχειν τὸ διαρκές· λυθήσεται γὰρ οὗτος, « Καὶ ἔξει τις ἡμέρα καιομένη ὡς κλίβανος, καὶ φλέξει αὐτούς. Καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἄλλογενεῖς, καὶ πάντες οἱ ποιῶντες τὰ⁹⁵ ἄνομα, καλᾶμη, καὶ ἀνάψει αὐτούς ἡ ἡμέρα ἡ ἐρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῆ αὐτῶν⁹⁶ ῥίζα, οὐδὲ κλήμα. » Τοῦς δὲ ἄλλογενεῖς οἱ περὶ τὸν Ἀκύλαν ὑπερηφάνους ἡρμήνευσαν. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἔφη : « Εἰ δέ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ἕῳλα, χόρτον, καλᾶμην, ἐκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται, καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ αὐτὸ⁹⁷ δοκιμάσει. Εἴ τις τὸ ἔργον μενεῖ, ὁ ἐπωκοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαθήσεται, ζημιωθήσεται. » Οὕτω προαγορεύσας τοῖς ἀσεβείᾳ συζῶσι τὸν θάνατον, δείκνυσιν ὅσα τῶν εὐσεβῶν τὰ ἄθλα·

β'. « Καὶ ἀνατελεῖ⁹⁸ ὑμῖν⁹⁹ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ ἰσσις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Ταῦτα δὲ καὶ τῆ προτέρᾳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀρμόττει παρουσίᾳ, καὶ τῆ δευτέρᾳ. Καὶ γὰρ ἐν τῆ προτέρᾳ οἶδόν τις ἥλιος ἡμῖν ἀνέτειλεν, ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημέρις· καὶ τῆς ἀμαρτίας ἐλευθερώσας δικαιοσύνης μετέδωκε, καὶ τοῖς πνευματικοῖς χάρισμασιν οἶδόν τις πτεροῖς συγκαλύψας, ἴσασιν ταῖς ἡμετέρας παρέσχε ψυχαῖς. Καὶ ἐν τῆ δευτέρᾳ δὲ παρουσίᾳ τοῖς κατὰ τὸν παρόντα βίον τρυχομένοις, ἢ κατὰ γνώμην, ἢ κατὰ γνώμην ἐπιφανεῖς, οἷα δίκαιος δικαίως δικάσει, καὶ τὰ ἐπηγ-

VARIE LECTIONES.

⁹⁰ εὐ. Des. in A. ⁹¹ Α ἐπιστραφήσονται. ⁹² Α ἀνόμου. ⁹³ τοῦ et deinde τῷ des. in A. ⁹⁴ ἀναμ. et deinde αὐτῷ des. ibid. ⁹⁵ τὰ. Des. in A. ⁹⁶ Α αὐτῶ. ⁹⁷ αὐτῶ. Vil. p. 1686, sch. 6 et 7. ⁹⁸ Supra, t. I, p. 218 et 245, leg. τοῖς φοβουμένοις με ἀνατ. ἢ λ. δικ. ⁹⁹ Α ἡμῖν.

γελμένα ἀγαθὰ χορηγήσει. Καὶ ὡσπερ ὁ αἰσθητὸς ἄλιος ἀνίσχων τοὺς ὑπνῶ κατεχομένους πρὸς ἐργασίαν ἐγείρει· οὕτως οὗτος ἐπιφανόμενος τοὺς τῷ μακρῷ ὑπνῷ τῷ θανάτῳ κατεχομένους ἀνίστησι. Τότε δὴ, τότε, φησί, « Καὶ ἐξελεύσεσθε, καὶ σκίρτήσετε, ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα. » Ἀπηλλάγητε γὰρ τῶν τῆς ἀμαρτίας δεσμῶν.

γ'. « Καὶ καταπατήσετε ἀνόμους, καὶ ἔσονται σποδῶς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἐγὼ ποιῶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Οὕτως ἦν ὁ πλούσιος τῷ Λαζάρῳ· οὕτως ἔσονται τοῖς ἀδικουμένοις οἱ ἄδικοι, τοῖς⁹⁰ ἁγίοις μάρτυσιν οἱ τύραννοι καὶ διῶκται. Ἐἴτε αὐτοὺς ἀναμνησκει ὧν περὶ τοῦ Δεσπότης Χριστοῦ Μωσῆς προηγόρευσε· καὶ κελεύει αὐτὸν ἀκριβεῖς τὸν νόμον ἀναγινώσκοντας πείθεσθαι αὐτῷ, καὶ μηδαμῶς ἀντιλέγειν.

δ'.⁹¹ « Μνήσθητε τοῦ⁹² νόμου Μωσῆ δουλοῦ μου, καθότι ἐνετειλάμην αὐτῷ ἐν Χωρὲθ πρὸς πάντα τὸν Ἰσραὴλ προστάγματα καὶ δικαιώματα. » Εἶτα σαφῶς ἐπιστάμενος, ὡς οὔτε τῷ νόμῳ πεισθήσονται, οὔτε αὐτὸν παραγινόμενον ὑποδέξονται, ἀλλὰ σταυρῶ παραδώσουσιν, ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ χρώμενος, ὑπεισγίνεται αὐτοῖς, πάλιν τὸν Ἥλιαν πέμψειν κήρυκα σωτηρίας, καὶ φησιν·

ε'. « Ἴδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἥλιαν τὸν Θεοβίτην. » Καὶ σημαίνει τὸν καιρὸν, ἐπήγαγε· « Πρὶν ἔλθειν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. » Τὴν τῆς δευτέρας ἐπιφανείας ὠνόμασε· διδάσκει δὲ ἅπερ ὁ μέγας Ἥλιος ποιήσει παραγενόμενος.

ς'. « Ὅς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνδριόπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. » Καὶ δεικνύς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν Ἥλιος πρότερος παραγίνεται, ἐπήγαγε· « Μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρθῃν. » Ἴνα γὰρ μὴ εὐρῶν ὑμᾶς πάντας ἐν ἀπιστίᾳ, ἅπαντας ὑμᾶς εἰς τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν παραπέμψω, ἤξει πρότερος Ἥλιος, καὶ τὴν ἐμὴν ὑμᾶς παρουσίαν διδάξει, καὶ πείσει ὑμᾶς, ὡ Ἰουδαῖοι, τοῖς ἐξ ἐθνῶν εἰς ἐμὲ πεπιστευκόσιν ἀνενοήτως ἐνωθῆναι, καὶ μίαν ἀποφῆναι τὴν ἐμὴν Ἐκκλησίαν. Πατέρας δὲ⁹³ καλεῖ Ἰουδαίους, ὡς πρότερος κληθέντας· υἱοὺς δὲ τὰ ἔθνη, ὡς μετ' ἐκείνους σωθέντας. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡμεῖς μὲν καὶ νῦν Ἰουδαίους προτρέπομεν εἰς εὐσέβειαν, ἐκεῖνοι δὲ ἀπειθοῦντες διατελοῦσι, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ζηλωτυποῦντες, εἰκότως ἐφη τὸν Ἥλιαν πατρὸς καρδίαν πρὸς υἱὸν ἀποκαταστήσειν· ἐκεῖνους γὰρ πείσει τὴν πρὸς ἡμᾶς δέξασθαι κοινωνίαν. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον Ἰουδαῖοι· ἀπόχρηθ δέος ἐνθεῖναι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐκανά φοβῆσαι. Ὅσῳ γὰρ μείζονον ἀπηλαύσαμεν ἀγαθῶν, τοσοῦτω καὶ μείζους εὐθύνας ὀφειλομεν τῷ κριτῇ. Οὐ χάριν ἡμᾶς προσήκει πρὸς ἐκεῖνην εὐτρεπεῖς τὴν ἡμέραν γενέσθαι· ἵνα σὺν παρήρησι τῷ φοβερωτάτῳ βήματι παραστάντες, τῶν ἐπηγγελλμένων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. Ἐγὼ δὲ τοὺς ἐνευξο-

bona largietur. Et quemadmodum sol sensibilis exoriens somno oppressos ad laborem excitat : sic hic adveniens longo somno, id est morte, constrictos excitat. Tunc, inquit, tunc « Egredimini et salietis sicut vituli de vinculis relaxati. » Expediti enim estis a vinculis peccatorum.

VERS. 3. « Et conculcabitis iniquos, et erunt cinis sub pedibus vestris, in die quo ego facio, dicit Dominus omnipotens. » Sic erat dives Lazarus, sic erunt injuria affectis qui injuriam faciunt, sic sanctis martyribus tyranni et persecutores. Postea renovat memoriam eorum, quæ de Christo Domino Moses prædixit : jubetque studio intento legem legere, illique obtemperare, et nequam contradicere.

VERS. 4. « Mementote legis Mosis servi mei, sicut mandavi ei in Choreb, ad omniem Israelitam præcepta et judicia. » Deinde cum sciret eos neque legi 1693 obtemperaturos, neque eum in mundum venientem recepturos, sed in crucem acturos esse, inexplicabili misericordia utens, Eliam rursus illis se missurum pollicetur præconem salutis, et ait :

VERS. 5. « Et ecce ego mitto vobis Eliam Thebitam. » Tum indicans tempus, adjecit : « Antequam veniat dies Domini magnus et illustris. » Diem secundæ adventus dixit, et ea docet quæ magnus Elias facturus sit, cum venerit.

VERS. 6. « Qui convertet cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum suum. » Et ut indicet quo fine Elias prior venerit, adjecit : « Ne forte veniens percutiam terram penitus. » Ne enim, inquit, vos omnes in infidelitate deprehensos perpetuo supplicio tradam, prius veniet Elias, et meum adventum vos docebit : et vobis, o Judæi, inducet in animum, ut sine dubitatione cum gentium fidelibus conjungamini, et in unam redigamini Ecclesiam meam. Patres autem vocat Judæos, quod priores vocati fuerint : filios vero gentes, quod post eos salvi facti sunt. Quoniam ergo nos hoc tempore Judæos adhortamur ad pietatem, illi contra nunquam monitis nostris obtemperant, D salutem nostram æmulantes, merito dixit Eliam patris cor ad filium conversurum esse. Illos enim adducet ut nostram communionem amplectantur. Hæc autem non modo Judæis timorem injicere, sed nos quoque perterrefacere possunt. Nam quo majoribus bonis potiti sumus, eo majores poenias de nobis sumet iudex. Quamobrem nobis danda est opera, ut probe comparati simus ad illum diem, 1694 ut cum fiducia ad tribunal maxime reformidandum astantes, bona promissa consequamur. Ego vero illud monitis velim lectores labo-

VARIÆ LECTIONES.

⁹⁰ τοῖς. C add. τε. ⁹¹ In A etiam hic vers. sequitur post tertium. ⁹² τοῦ. Des. in A. ⁹³ κατ. δὲ, κ. τ. λ. Vid. supra, p. 1294, ad Rom. xii, 1.

rum nostrorum, ut de his, quæ bene et recte diximus, incretam Trinitatem laudibus prosequantur (illius enim donum est scientia). Sic et beatus David ait : « Qui docet hominem scientiam ¹. » Si quid vero ex prophetiis oraculis nostrum captum fuerit, naturæ infirmitati ignoscant, et defectum suppleant, propositumque laudent, et labores pre-cationibus compensent. Bonorum autem largitor, sapientiæ fons, et auctorem et lectores prudentia ad omnes res instruat, ut inseparabiliter ei ser-vientes, glorificemus eum in corpore et in spiritu nostro, quoniam ei convenit gloria in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Psal. xcii, 10.

Α μένους τοῖς ἡμετέροις πόνοις παρακαλῶ, ὑπὲρ μὲν τῶν εὖ καὶ καλῶς εἰρημένων τὴν ἀκτιστον ὑμνήσαι Τριάδα· ἐκείνης γὰρ δῶρον ἢ γνώσις. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ· « Ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γνώσιν. » Εἰ δέ τι τῶν προφητικῶν βητιῶν τὴν ἡμετέραν ὑπερέβη κατάληψιν, συγγνώμην τῇ τῆς φύσεως ἀσθενείᾳ, καὶ τὸ λείπον προσθεῖναι, τὸν δὲ σκοπὸν ἐπιεινέσαι, καὶ προσευχὰς ἀντιδοῦναι τοῖς πόνοις. Ὁ δὲ τῶν ἀγαθῶν δοτήρ, ἡ τῆς σοφίας πηγὴ, δοίη καὶ τῶ συγγεγραφότι, καὶ τοῖς ἐντευχομένοις, σύνεσιν ἐν πᾶσιν, ἵνα ἀπερισπάστως αὐτῷ δουλεύοντες, δοξάσωμεν αὐτὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ἡμῶν διὰ αὐτῷ πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων Ἀμήν.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

THEODORETUS CYRENSIS EPISCOPUS.		Enarratio in Oseam prophetam.	1551
Prælatio.	9	Enarratio in Joëlem.	
Testimonia de Theodori commentariis in Vetus Testamentum.	15	— in Amos.	
Sirmoiciæ et novæ editionis ordo.	19	— in Abdiam.	
Explanatio in Canticum canticorum.	27	— in Jonam.	
Interpretatio eclogaria in Isalam prophetam.	215	— in Michæam.	1742
Interpretatio in prophetiam Jeremiæ.	495	— in Nahum.	1787
Interpretatio in Ezechielis prophetiam.	807	— in Habacuc.	1816
Commentarius in visiones Danielis prophetæ.	1255	— in Sophoniam.	
Commentarius in duodecim prophetas.	1546	— in Aggæum.	1874
Proœmium.	1546	— in Zachariam.	1874
		— in Malachiam.	1959

FINIS TOMI OCTOGESIMI PRIMI.